РУССКО-ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ

РУСЧА-ТАТАРЧА СҮЗЛЕК

РУСЧА-ТАТАРЧА СҮЗЛЕК

РУССКО-ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ

РУСЧА-ТАТАРЧА СҮЗЛЕК

47 000 чамасы сүз

Төзәтелгән 4-нче басма

Филология фәннәре докторы
Ф. Ә. ГАНИЕВ
редакциясендә

МӘСКӘҮ
«ИНСАН»
1997

РУССКО-ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ

Около 47 000 слов

4-е издание, исправленное

Под редакцией
доктора филологических наук
Ф. А. ГАНИЕВА

МОСКВА
«ИНСАН»
1997

ББК 81.2-4
Р89

**Авторы выражают признательность
Президенту Республики Татарстан М.Ш. ШАЙМИЕВУ
за личное участие и помощь в издании словаря.**

**Настоящее издание осуществлено при финансовой поддержке
банка "АК БАРС". Председатель правления банка Р.Ш.Губайдуллин.**

Авторы:
Э.М. АХУНЗЯНОВ, Р.С. ГАЗИЗОВ, Ф.А. ГАНИЕВ,
Л.Т. МАХМУТОВА, М.Г. МУХАМАДИЕВ, Х.Г. АГИШЕВ,
Х.Н. МУХАМЕТШИН, К.С. САБИРОВ, Ф.Х. ХАСАНОВ

Авторлар:
Э.М. АХУНҖАНОВ, Р.С. ГАЗИЗОВ, Ф.Ә. ГАНИЕВ,
Л.Т. МӘХМҮТОВА, М.Г. МӨХӘММӘДИЕВ, Х.Г. АГИШЕВ,
Х.Н. МӨХӘММӘТШИН, К.С. САБИРОВ, Ф.Х. ХӘСӘНОВ

Рецензенты:
Доктор филологических наук Г.Ф. САТТАРОВ,
доктор филологических наук В.Х. ХАКОВ,
доктор филологических наук Р.А. ЮСУПОВ

Рецензентлар:
Филология фәннәре докторы Г.Ф. САТТАРОВ,
филология фәннәре докторы В.Х. ХАКОВ,
филология фәннәре докторы Р.А. ЮСУПОВ

1-е издание словаря вышло в издательстве «Русский язык» в 1984 году.
2-е стереотипное издание вышло в 1985 году.
3-е исправленное издание вышло в 1991 году.

Р89 **Русско-татарский словарь**: Ок. 47 000 слов/ Э.М. Ахунзянов, Р.С. Газизов, Ф.А. Ганиев и др.; Под редакцией Ф.А. Ганиева. — 4-е изд., испр. М.:ИНСАН, 1997. — 720 с. — ISBN 5-85840-286-0.

Настоящий русско-татарский словарь содержит около 47 000 слов современного русского языка. В словарь включены также и устаревшие слова, встречающиеся в произведениях современных русских писателей, значительное количество разговорных, просторечных слов. Большое внимание уделено общественно-политический и научно-технической терминологии.

Словарь предназначен для широкого круга читателей и представляет также большой интерес для учёных-тюркологов. Может служить практическим пособием для лиц, изучающих русский и татарский языки, а также для студентов, преподавателей, переводчиков, работников печати, радио и телевидения.

Р 4602030000-005 / 4Г4(03) - 97 **Без объявл.**

ББК 81.2-4
4С (Тат)

ISBN 5-85840-286-0

© Ф.А.Ганиев, 1997

ПРЕДИСЛОВИЕ К 4-МУ ИЗДАНИЮ

В связи с принятием «Закона о языках народов Республики Татарстан» (1992) и «Государственной программы по сохранению, изучению и развитию языков народов Республики Татарстан» возникла острая необходимость обеспечения населения словарями, учебниками и учебными пособиями. В этом направлении в Татарстане проводится значительная работа. Так, в последнее время увидело свет несколько словарей татарского языка различных типов.

Однако вот уже несколько лет подряд в продаже не имеется большого Русско-татарского словаря, в котором в настоящее время имеется большая потребность.

Для составления, редактирования и издания нового словаря такого типа ушло бы 6-7 лет и было бы не совсем оправданным столько времени ждать появления нового словаря.

Поэтому было решено переиздать опубликованный в свое время в Москве издательством «Русский язык» большой «Русско-татарский словарь» с дополнениями и исправлениями.

Что представляет собой этот переизданный словарь?

Во-первых, уточнены переводы некоторых русских слов, фразеологических единиц и иллюстративных примеров.

Во-вторых, в настоящее время в связи с принятием «Закона о языках» и «Государственной программы...» обращается большое внимание на развитие лексики татарского языка: на почве родного языка создаются новые слова, восстанавливаются незаслуженно забытые. Авторы словаря во многих случаях стремились учесть этот подход.

В-третьих, иногда к русско-татарскому словарю предъявляется претензия в том смысле, что русским словам даются те же татарские эквиваленты, как в самом русском языке. Это результат непонимания роли и сущности словаря.

Двуязычный словарь всем словам должен дать перевод независимо от того, что эквивалент, переводимый в словаре, татарское или русское слово, заимствованное татарским языком. Ибо пользователю словаря безразлично, является ли эвивалент собственно татарским словом или заимствованием. Не все пользователи словаря могут знать заимствованные слова из русского и европейского языков. Так, русскоязычные читатели или другие, не знающие татарского языка, могут не знать просто так, что в татарском языке слово **автомобиль** тоже **автомобиль**, а не **араба**, как, например в турецком языке. Словарь выпускается не только для специалистов татарского языка или журналистов, а для широкого круга читателей.

С другой стороны, заимствования являются полностью богатством данного языка, они представляют часть его лексики. Так, в «Толковом словаре русского языка» С.И. Ожегова на букву «А» имеется только незначительная часть чисто русских слов, остальные являются заимствованиями. Так, в англо-русских, немецко-русских словарях очень много эквивалентов, полностью совпадающих соотвественно с английским и немецкими словами. Однако их никто не требует исключать из словарей, ибо пользователь словаря должен получить полные сведения об эквиваленте данного слова. Читателя не интересует к какому разряду это слово относится с точки зрения языка-источника, ему нужен точный эквивалент. Отсюда ясно, что пожелание не включать русские заимствования в качестве эквивалента не отвечает интересам многих пользователей словаря и является научно необоснованным, практически не служит делу.

В-четвертых, из словаря исключены некоторые устаревшие слова и выражения, идеологические клише, т. е. внесены конъюнктурные исправления.

Следует подчеркнуть, что любой словарь, претендующий на отражение жизни и истории народа, не может отказаться от слов и выражений, игравших в своей истории значительную роль. Так, например, такие слова, как **князь**, **крепостной**, **дворянин**, **царь**, имеются практически во всех русских словарях.

На наш взгляд, это касается некоторых широко распространённых слов, связанных с жизнью и идеологией общества, включая и советское время. Они встречаются во всех видах письменной литературы и читатель должен знать, как они переводятся на татарский язык.

Поэтому, как бы не хотелось, невозможно полностью исключить такие слова из словаря. Это история народа в словах.

Все замечания и предложения по совершенствованию словаря просьба направлять по адресу: 121019, г. Москва, Гоголевский б-р., 6, Издательство «ИНСАН».

Ф. ГАНИЕВ,

Май. 1997 г.

ПРЕДИСЛОВИЕ 1-МУ ИЗДАНИЮ

Татарская лексикография имеет давние и богатые традиции. Первые словари были рукописными и удовлетворяли потребности небольшого круга лиц. Науке известен древний словарь под названием «Толкование языка половецкого». В нём кипчакские слова даны с переводом на русский язык. В «Русско-татарском словаре» XV века под названием «С татарский язык» приведено 27 русских слов и 6 сочетаний с переводом на татарский язык. В обоих словарях слова даны по тематическому принципу, что превращало их в словарики-разговорники (*см.* П.К. Симони. Памятники старинной русской лексикографии по рукописям XV-XVII столетий. ИОРЯС. Т. XIII, 1908, вып. 1, стр. 175-212).

Весьма интересным является русско-татарский словарь, составленный в конце XVII века русскими торговыми людьми. В нем свыше 300 слов, много торговых терминов. Этот словарь был практическим пособием в торговых отношениях (Библиотека АН СССР, г. Ленинград, отдел рукописей. Сборник рукописей конца XVII и начала XVIII веков, шифр 8, 17, 27). В 1737-38 годах в Симбирской провинции по вопроснику В.Н. Татищева составляется четырехъязычный русско-татаро-чувашско-мордовский словарь. В нем приводится около 600 русских слов с переводом на татарский язык (Архив АН СССР, Ленинград, материалы Г.Ф. Миллера, фонд 21, оп. 5). В эти же годы в Тоболе появляется русско-татарский рукописный словарь — около 600 русских слов с переводом на язык сибирских татар (Архив АН СССР, Ленинград, материалы Г.Ф. Миллера, фонд 21, оп. 5). В этих словарях словник составлен по тематическому принципу, который даёт возможность общаться по какой-либо теме без специального знания языка.

Первый алфавитный словарь составили в 1740 году П.И. Рычков и М. Габдрахманов. В него вошло 1540 русских слов с переводом на татарский и калмыцкий языки. Но словарь не был окончен — он обрывается на букве В (Библиотека АН СССР, Ленинград, отдел рукописей, шифр 5, 8, 58).

В конце XVIII века в России составляются два многоязычных рукописных словаря. Автором первого был профессиональный переводчик Миндияр Бикчурин. В его словаре 359 русских слов с переводом на арабский, персидский, татарский, казахский, узбекский, таджикский языки. Другой словарь носит название «Словарь языков разных народов, в Нижегородской епархии обитающих, а именно: россиян, татар, чувашей, мордва и черемис ... в Нижнегородской семинарии от знающих оные языки священников и семинаристов под присмотром преосвященного Дамаскина, епископа Нижегородского и Алатырского, сочиненного 1785 года». В словаре около 13 тысяч слов, все переводы даны на основе русской графики (Государственная публичная библиотека им. М.Е. Салтыкова-Щедрина, рукописный фонд).

Самым большим русско-татарским рукописным словарем XVIII века является «Русско-татарский двухтомный словарь» (1785) преподавателя Казанской гимназии и переводчика адмиралтейства С. Хальфина. В первый том вошли слова от буквы А до К, во второй — от Л до Я. В словаре около 20 тысяч слов. Татарские слова, приведённые в качестве эквивалентов, в основном правильно отражают значения русских слов и лексику татарского языка того периода. В настоящее время сохранилось всего 3 экземпляра этого словаря (два — в Ленинграде, один — в Казани).

С начала XIX века появляются печатные словари. Такими являются татаро-русские словари И. Гиганова (1801) и А. Троянского (I том, 1833, 629 стр.; II том, 1835, 340 стр.). Так накапливался лексикографический опыт, который в дальнейшем дал возможность создавать большие и качественно новые переводные словари.

Наиболее содержательным печатным русско-татарским словарём является «Полный русско-татарский словарь» К. Насыри (1892), включающий в себя около 20 тысяч слов. В нём в качестве татарских эквивалентов даются большей частью разговорные слова, снабжённые в некоторых случаях пояснениями на татарском языке.

«Русско-татарский словарь» А. Воскресенского (Казань, 1894, 370 стр.) известен, в основном, тем, что татарские слова даны на основе русской графики.

В 1913 году С. Рахманкулов и А. Карам издают «Полный русско-татарский словарь», насчитывающий около 25 тысяч слов. В 1920 году выходит доработанный и дополненный вариант этого словаря, имеющий уже около 35 тысяч слов.

В 1929 году в Казани коллективом авторов (А. Карам и др.) был выпущен «Новый русско-татарский словарь». В отличие от предыдущего в него вошло большое количество слов, появившихся в языке после Великой Октябрьской социалистической революции. Многие арабско-персидские термины были заменены татарскими.

До 1960 года самым популярным был однотомный «Русско-татарский словарь» 1938 года, составленный Г. Нугайбеком, М. Курбангалиевым, М. Фазлуллиным и Ф. Амирханом. Словарь был переиздан в 1940 году. Он служил пособием для изучения русского языка широкими слоями населения, справочником для специалистов. Его словник и переводы наиболее полно отражали изменения в языке, произошедшие после революции.

В 1955 — 1959 годах Институтом языка, литературы и истории Казанского филиала АН СССР

был составлен и издан четырёхтомный «Русско-татарский словарь», насчитывающий около 75 тысяч слов. Базой для его словника послужил «Толковый словарь русского языка» под редакцией Д.Н. Ушакова. В этом словаре, в отличие от предыдущих, богато представлен иллюстративный материал. Словарь в основном предназначался для специалистов: переводчиков, работников печати, радио и телевидения, учителей школ и преподавателей вузов. Поэтому возникла необходимость издания однотомного русско-татарского словаря для широкого круга читателей. Такой словарь и был издан в 1971 году. Он включал в себя около 50 тысяч слов и составлялся на основе «Словаря русского языка» С.И. Ожегова (М., 1963). Однако со временем выхода его в свет прошло почти 15 лет. За это время лексика русского языка значительно обновилась, пополнилась терминами, отражающими современное состояние науки и техники, появились новые значения и употребления слов. То же можно сказать и о лексике татарского языка.

Поэтому первоочередная задача нового "Русско-татарского словаря" — отразить и показать те изменения, которые произошли за истекший период в лексике русского и татарского языков. При этом предлагаемый читателю словарь, опираясь на богатый опыт составления русско-татарских и других русско-национальных словарей, сохраняет преемственную связь с традициями, заложенными в татарской лексикографии.

В основу словника Русско-татарского словаря лег «Словарь русского языка» С.И. Ожегова (М., 1977). В словарь вошли общеупотребительные русские слова и словосочетания, раскрывающие значения слов, а также наиболее распространенные фразеологические выражения, пословицы и поговорки.

При работе над словником большое внимание уделялось отбору специальной терминологии, как одной из составных частей словарного запаса русского языка. Поэтому в словаре широко представлены как специальные термины, связанные с эпохой НТР и освоением космического пространства, так и общественно-политическая лексика, необходимая широкому кругу читателей.

Настоящий словарь отличается от предыдущих не только объёмом лексического материала, но и полнотой и новизной разработки словарных статей.

Разбивка на значения дается, исходя из многозначности русского слова. Это позволило увеличить число синонимов при переводах и расширить объём иллюстративного материала. В словаре даны новые переводы ко многим словам и словосочетаниям, сведены к минимуму описательные переводы, учтена стилистическая и эмоциональная окраска слова. Несколько увеличен объём устарелых и просторечных слов. Чтобы усилить нормативную и функциональную характеристику русских слов, в словаре более последовательно, чем в предыдущих изданиях, применяется система отраслевых и ограничительных помет при реестровых словах.

Словарь отличается также дифференцированным подходом к пояснениям в скобках на русском и татарском языках. Пояснения на русском языке даются, как правило, при каждом значении или при большинстве значений многозначного русского слова, особенно в тех случаях, когда один или больше татарских эквивалентов входит в состав синонимического ряда большинства значений. Пояснения на татарском языке являются как бы дополнением к переводу в тех случаях, когда татарский эквивалент не может полностью отразить значение русского слова. К большинству русских слов, заимствованных из других языков (интернациональный пласт лексики), не имеющих исконно татарских эквивалентов и в силу этого вызывающих затруднения у читателя, даются толкования на татарском языке. Эти толкования дают возможность татарскому читателю вместе с переводом русского слова сразу же получить необходимые сведения и по его смысловому содержанию – при этом в достаточно краткой энциклопедической форме и на родном языке. Таким образом, в переводной двуязычный словарь введены элементы одноязычного толкового словаря (толкования на татарском языке), что значительно повышает познавательную ценность издания и даёт возможность удовлетворить потребности более широкого круга читателей.

В предлагаемом читателю словаре при русских словах дана развернутая грамматическая информация: указывается глагольное управление, даются способы перевода на татарский язык русских приставок, названий представителей профессий,национальностей мужского и женского пола. Все части речи снабжены пометами. Применение тильды позволило увеличить объём словника.

В качестве приложения к словарю дан краткий список географических названий, составленный Абдуллиным И.А., а также Список глагольных и падежных форм, имеющих звуковые и иные особенности в своем образовании.

Словарь составлен авторами: Ахунзянов Э.М. и Агишев Х.Г. — буквы О, П (от «показать» до «приз»), Т, Ф, Х; Газизов Р.С. — буквы А, Д, Е, И, Й; Ганиев Ф.А. — буквы В, Р; Махмутова Л.Т. — буквы Л, Н, П (от «приз» до конца), С (от «снять» до конца); Мухамадиев М.Г. — буква М; Мухаметшин Х.Н. — буквы Ц, Ч, Ш, Щ, Э, Ю, Я; Сабиров К.С. — буквы Г, Б, Ж, З, К; Хасанов Ф.Х. — буквы П (до «показать»), С (до «снять»), У.

Русско-татарский словарь предназначен для широкого круга читателей. Он может служить практическим пособием для лиц, изучающих русский язык, а также для преподавателей, переводчиков, для работников печати, радио и телевидения. Словарь представит интерес и для научных работников, занимающихся сравнительно-тюркологическими исследованиями.

Ф. ГАНИЕВ

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЕ ИСТОЧНИКИ

Словари русского языка

Словарь русского языка. М., 1957-1961. Т. 1-4.

Ожегов С.И. Словарь русского языка/Под ред. Н.Ю. Шведовой. 13-е испр. изд. М., 1981.

Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1955. Т. 1-4.

Словарь иностранных слов. 7-е изд. перераб. М., 1979.

Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 60-х годов/ Под ред. Н.З. Котеловой, Ю.С. Сорокина. М., 1971.

Советский энциклопедический словарь. М., 1981.

Толковые словари татарского языка

Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. Казан, 1977-1981. Т. 1-3.

Русско-татарские словари

Насыри К. Полный русско-татарский словарь. Казань, 1892.

Воскресенский А. Русско-татарский словарь. Казань, 1894.

Рахманкулов С., Карам А. Полный русско-татарский словарь. Казань, 1913; То же, 2-е изд. Казань, 1920.

Новый русско-татарский словарь. Казань, 1929.

Нугайбек Г. и др. Русско-татарский словарь. Казань, 1938; То же, 2-е изд. Казань, 1940.

Русско-татарский словарь. Казань, 1955-1959. Т. 1-4.

Русско-татарский словарь/Отв. ред. Р.С. Газизов. Казань, 1971.

Махмутов М.И. Русско-татарский школьный словарь. Казань, 1967.

Татарско-русские словари

Гиганов И. Слова, коренные, нужнейшие к сведению для обучения татарскому языку. Спб. 1801.

Троянский А. Словарь татарского языка и некоторых употребительных в нём речений арабских и персидских. Казань, 1833-1835. Т. 1-2.

Остроумов Н.П. Первый опыт словаря народно-татарского языка по выговору крещеных татар Казанской губернии. Казань, 1876.

Остроумов Н.П. Татарско-русский словарь. Казань, 1892.

Катанов Н.Ф. Краткий татарско-русский словарь. Казань, 1912.

Газизов Р., Исәнбәт Н., Ишмөхәммәтов Г. Татарча-русча сүзлек. Казан, 1950.

Татарско-русский словарь. М., 1966.

Диалектологические словари татарского языка

Хангильдин В.Н., Җәләй Л. Диалектологик сүзлек. Казан, чыг. 1.

Борһанова Н.Б., Якупова Г.К. Диалектологик сүзлек/Л.Җәләй редакциясендә. Казан, 1953, чыг. 2.

Борһанова Н.Б., Мәхмүтова Л.Т. Диалектологик сүзлек/Л.Җәләй редакциясендә. Казан, 1958, чыг 3.

Татар теленең диалектологик сүзлеге. Казан, 1969.

Фразеологические словари татарского языка

Җәләй Л., Борһанова Н.Б., Мәхмүтова Л.Т. Татар теленең фразеологиясе, мәкаль һәм әйтемнәре. Казан, 1957.

Борһанова Н.Б., Мәхмүтова Л.Т. Русча-татарча фразеологик сүзлек. Казан, 1959.

Исәнбәт Н. Татар халык мәкальләре. Казан, 1962—1967. Т. 1—3

Синонимические словари татарского языка

Ханбикова Ш.С. Синонимнар сүзлеге. Казан, 1962.

Словари заимствований татарского языка

Гарәпчә-татарча-русча алынмалар сүзлеге. Казан, 1965.

Терминологические словари татарского языка

Атамалар сүзлеге. 11 сер. Авыл хуҗалыгы һәм урманчылык атамалары. Казан. 1931.

Ахметов Г., Гимадиев М. Русча-татарча авыл хуҗалыгы терминнары сүзлеге. Казан. 1950.

Вәлитов Г. Химия атамалары. 1 бүлек. Аноргаиик җыелмаларның яңа номенклатурасы. Казан, 1931.

Гали М. Газета укучыларга кесә сүзлеге. Казан, 1928.

Галиев М., Мөштәри Х., Хөснуллин Х. Физика һәм метеорология терминнары. Казан, 1939.
Дистанов Г. Русча-татарча химия терминнары сүзлеге. Казан, 1934.
Дусаев З.С. Русча-татарча георграфия сүзлеге. Казан, 1953.
Закиров В.З., Муртазин З.Г. Русча-татарча математик терминнар сүзлеге. Казан, 1970.
Краткий русско-татарский словарь военных терминов (толмач). М., 1926.
Математика атамалары. Русча-татарча сүзлек. Казан, 1934.
Медицинадан татарча атамалар. 1 кисәк. Нормаль анатомия атамалары. Казан, 1929.
Насыри К. Гөлзар вә чәмәнзар китабына сүзлек. Казан, 1894.
Политик сүзлек. Казан, 1958.
Политик-экономик терминнар (русча-татарча һәм татарча-русча)/Төзүчеләре Ф. Махиянов һ.б. Казан, 1941.
Русча, латинча һәм татарча атамалар сүзлеге. 3 сер. Кеше морфологиясе (анатомия, гистология). Казан, 1931.
Русча-татарча авыл хуҗалыгы терминнары сүзлеге/ Төзүчеләре А.К. Тимергалин һ.б. Казан, 1971.
Русча-татарча астрономия терминнары сүзлеге/ Төзүчеләре Мәхмүд Галиев, Адлер Тимергалин. Казан, 1974.
Русча-татарча атамалар сүзлеге. 1 сер. Физика, математика, астрономия. Казан, 1931.
Русча-татарча биология терминнары сүзлеге. Казан, 1949.
Русча-татарча математика терминнары сүзлеге. Казан, 1949.
Русча-татарча психология һәм педагогика терминнары сүзлеге/Төзүчеләре В. Горохов һ.б. Казан, 1950.
Русча-татарча физика терминнары сүзлеге/ Төзүчеләре М.С. Галиев, А.К. Тимергалин. Казан, 1981.
Сәяси лөгать/Төзүчеләре Г. Нигъмәти һ.б. М., 1925.
Табигать һәм биология терминнары. Казан, 1935.
Тел белеме буенча терминнар һәм әйтелмәләр сүзлеге. Казан, 1953.
Тимергалин А.К., Галиев М. Русча-татарча техника терминнары сүзлеге. Казан, 1963.
Әдәбият белеме сүзлеге/Төзүчесе Н. Гыйззәтуллин. Казан, 1958.

Словари других тюркских народов

Русско-башкирский словарь. М., 1964.
Русско-карачаево-балкарский словарь. М., 1965.
Русско-турецкий словарь. М., 1972.

О ПОЛЬЗОВАНИИ СЛОВАРЁМ

1. Все заглавные русские слова расположены в алфавитном порядке. Заглавное русское слово со всем относящимся к нему материалом образует словарную статью.

2. В словарной статье используется знак тильда (~). Тильда заменяет заглавное слово целиком или его неизменяемую часть, отделенную от изменяемой двумя параллельными прямыми (||). Если в иллюстративных примерах форма заглавного слова не меняется, то параллельные прямые не ставятся, например:

смычко́вый, -ая, -ое сызгычлы; ~ **инструме́нт** сызгычлы инструмент
снегоубо́роч||ный, -ая, -ое кар көрәү ...ы, кардан чистарту ...ы; ~**ые маши́ны** кардан чистарту машиналары

Тильдой не заменяются слова, начинающиеся с прописной буквы или одно- и двухбуквенные.

3. Заглавные русские слова, близкие по значению и употреблению и являющиеся морфологическими или фонетическими вариантами, приводятся в одной словарной статье через запятую, если при этом не нарушается алфавитный порядок, например:

далеко́, далёко *нареч.* ...
жира́ф *м*, **жира́фа** *ж* ...
смороди́нн||ый -ая, -ое, **смороди́нов||ый**, -ая, -ое карлыган ...ы; ~**ый куст** карлыган куагы; ~**ое варе́нье** карлыган вареньесы

Если эти варианты по алфавиту отдалены друг от друга, то перевод даётся при более употребительном варианте, а менее употребительный — на своём месте по алфавиту с отсылкой к первому, например:

малокали́берный, -ая, -ое *см.* **мелкокали́берный**
мелкокали́берн||ый, -ая, -ое кечкенә калибрлы; ~**ая винто́вка** кечкенә калибрлы винтовка

4. Омонимы (т.е. слова с одинаковым написанием, но разные по значению) даны отдельными словарными статьями и обозначены светлыми римскими цифрами, например:

коса́ I *ж* толым; ...
коса́ II *ж с.-х.* чалгы ...

5. Если заглавное русское слово употребляется только в определённых сочетаниях или вне сочетания не поддается переводу на татарский язык, после него ставится двоеточие, а затем приводится соответствующее русское выражение с переводом на татарский язык, например:

баклу́ши *мн.*: **бить** ~ *разг.* тырай тибү, сөрән сугу, эт сугару

6. Наиболее продуктивные приставки и составные части сложных слов приведены на своём месте по алфавиту с толкованием на татарском языке и примерами, например:

хоз- *кушма сүзләрнең «хуҗалык» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **хозаппара́т** хуҗалык аппараты; **хоздогово́р** хуҗалык шартнамәсе

7. На всех русских словах, кроме односложных и напечатанных курсивом, ставится ударение. Всюду обозначается буква ё, которая указывает одновременно и на произношение и на место ударения, поэтому знак ударения над ней не ставится. На односложных словах ударение ставится в исключительных случаях, когда оно переходит со значащего слова на служебное, например, **на́ пол, по́д нос**.
Если русское слово имеет два ударения, то в одной словарной статье через запятую даются соответственно обе формы, например:

на́зло, назло́, ...

На курсивных словах ударение ставится только в тех случаях, когда оно является смыслоразличительным, например, *ру́ки* и *руки́*, *но́ги* и *ноги́*.

8. Разные значения русского многозначного слова внутри словарной статьи выделяются полужирными арабскими цифрами с точкой. В некоторых случаях после цифры даётся пояснение к данному значению на русском языке (в скобках, курсивом), например:

сму́тн||ый, -ая, -ое **1.** (*мятежный*) фетнәле, гаугалы, чуалышлы; ~**ое вре́мя** гаугалы заман **2.** (*тревожный*) шомлы, борчулы, тынычсыз **3.** (*неясный*) ачык булмаган, тоныk, томанлы, элем-чалым; **име́ть** ~**ое представле́ние** *о чём-л. берәр нәрсәне* элем-чалым гына күз алдына китерү

9. Если различные значения русского слова переводятся на татарский язык одинаково, то возможны два случая передачи: 1) перед переводом ставится

помета *в разн. знач.* или *прям., перен.* и даются примеры, иллюстрирующие словоупотребление, например:

звезд||á *ж в разн. знач.* йолдыз; **Поля́рная ~á** Тимер казык йолдызы; **пятиконе́чная ~á** биш канатлы йолдыз; **ма́ршальская ~á** маршал йолдызы; **морска́я ~á** *зоол.* диңгез йолдызы ...

2) после перевода даются толкования в скобках на татарском языке. Этот способ подачи чаще всего относится к словам, заимствованным из русского языка, например:

трюк *м* трюк (1. *оста кыланыш* 2. *перен. оста эшләнгән хәйләле эш*)

10. Близкие по значению переводы отделяются запятой, более отдалённые — точкой с запятой и обычно сопровождаются пояснениями, уточняющим область употребления татарского слова; при этом пояснение перед переводом дается на русском языке, а пояснение после перевода — на татарском языке, например:

наточи́ть *сов. что, чего* чарлау, кайрау, үткенләү, чарлап (кайрап, үткенләү) кую; (*косу*) янау, янап, кую
смять *сов.* 1. *что* (*одежду*) таушалдыру, йомарландыру; (*бумагу*) бөгәрләү; (*постель, траву*) изү, таптау ...
снегохо́д *м* кар автомобиле (*тирән карда йөри торган автомобиль*)

11. Взаимозаменяемые синонимы как в русской, так и в татарской части словаря заключаются в круглые скобки, например:

волочи́ть *несов.* 1. *кого-что* өстерәү, сөйрәү, өстерәп бару (килү), сөйрәп бару (килү); ...
вол *м* эш үгезе ♦ **рабо́тать (труди́ться) как вол** ат кебек эшләү

12. Для обозначения факультативной части слова или выражения употребляются квадратные скобки, например:

сни́||ться *несов.* төшкә керү ... ♦ **и [во сне] не ~лось** төшкә дә кермәде (*уйга да килмәде*)
недалёк||ий, -ая, -ое ... 4. *перен.* акылга сай[рак]; **~ий челове́к** акылга сай[рак] кеше
дымохо́д *м* юллык, төт[те]нлек, төтен юлы (*мичтә*)

13. В конце словарной статьи за знаком ромб (♦) приводятся фразеологические выражения, а также словосочетания и поговорки, не подошедшие ни к одному из значений слова.

14. Перевод устойчивых сочетаний, привычных речений, пословиц, поговорок и т.д. даётся чаще всего при первом ведущем слове сочетания.

15. Отдельные значения фразеологических единиц выделяются светлыми арабскими цифрами за скобкой и сопровождаются необходимыми пояснениями на русском языке, например:

воробьи́н||ый, -ая, -ое ... ♦ **~ая ночь** 1) (*с непрерывной грозой*) яшенле төн; ажаганлы төн; 2) (*короткая летняя ночь*) җәйге кыска төн

16. При переводе русских пословиц и поговорок, не имеющих точных эквивалентов в татарском языке, ставится знак приблизительного соответствия (≈), например:

безры́бье *с* балыксызлык ... ♦ **на ~ и рак ры́ба** *погов.* ≈ ит юкта, үпкә тансык

17. Распространённые словосочетания, представляющие собой семантическое тождество, но расположенные в разных словарных статьях, оформляются с помощью ссылки *то же, что*, например:

серёдка *ж разг.* (*внутренняя часть*) үзәк; ... ♦ **~ на полови́нку** *прост. то же, что* **середи́на на полови́ну** (*см.* **середи́на**)

18. При заглавных русских словах, а в необходимых случаях и при отдельных значениях даются пометы на русском языке, указывающие на грамматическую характеристику слова или значения (*м, ж, нареч., сов., несов.*), его стилистическую окраску (*разг., шутл.*) или область употребления (*мед., лит., хим.*).

19. Имена существительные, как правило, даются в форме именительного падежа единственного числа с пометой рода. Если существительное имеет два грамматических рода, то указывается оба рода, например:

обжо́ра *м, ж* ...

При несклоняемых существительных ставится помета *нескл.*, например:

пальто́ *с нескл.* ...

При существительных с собирательным значением даётся помета *собир.*, например:

мебе́ль *ж собир.* мебель, җиһаз, өй җиһазы

Если существительное употребляется только во множественном числе, оно сопровождается пометой *только мн.*, например:

но́жницы *только мн.* ...

Если существительное употребляется чаще во множественном числе, оно приводится в форме множественного числа с пометой *мн.*, например:

бо́тики *мн.* ...

Форма единственного числа в этих случаях не указывается. Если существительное во множественном числе является термином, то при нём в скобках даётся единственное число, например:

и́кры *мн.* (*ед.* **икра́** *ж*) балтыр, балтыр ите, чәлтер

Если существительное в одном из своих значений употребляется только или чаще во множественном числе, к этому значению даются соответственно пометы *мн.* или *обычно мн.*, например:

камы́ш *м* 1. камыш 2. *обычно мн.* **~и́** камышлык, камышлар ...

В тех случаях, когда отдельные значения русского существительного имеют различные формы множественного числа, эти формы указываются при каждом значении, например:

коле́н||о *с* 1. (*мн.* **~и**) ... 2. (*мн.* **~ья**) ...

20. уменьшительно-ласкательные формы имён существительных приводятся в словаре только в том случае, если они приобрели новое семантическое значение, например:

се́мечко *с* **1.** *уменьш. от* **се́мя** 1; **2.** төш; **~ арбу́за** карбыз төше

В тех случаях, когда к уменьшительно-ласкательным формам имеются татарские эквиваленты, они приводятся после ссылки через точку с запятой, например:

бесёнок *м разг.* **1.** *уменьш. от* **бес**; жен (шайтан) баласы **2.** (*о шалуне, шалунье*) шаян, шук, тиктормас (*бала турында*)

21. Существительные женского рода, обозначающие названия профессий, даются с переводом на татарский язык, при отсутствии татарского эквивалента они даются с указанием на форму мужского рода, например:

трактори́стка *ж* тракторчы хатын (кыз)
билетёрша *ж разг. см.* **билетёр**

22. Название народностей даются в единственном числе мужского и женского рода и во множественном числе с переводом.

Названия древних, малоизвестных народов и устаревшие названия некоторых народностей даются только во множественном числе.

23. Отглагольные существительные, совпадающие по переводу с соответсвующими глаголами, даются со ссылкой на этот глагол, например:

сервиро́вка *ж* **1.** *см.* **сервирова́ть**; **~ стола́** өстәл әзерәү **2.** савыт-саба, сервировка; **дорога́я ~** кыйммәтле савыт-саба

Ссылка в любом случае даётся на тот глагол, при котором есть перевод, независимо от того, от какого вида (совершенного или несовершенного) образовано отглагольное имя.

24. Имена прилагательные даются в форме именительного падежа единственного числа мужского рода с указанием форм женского и среднего рода, например:

весёл||ый, -ая, -ое ...

Субстантивированные прилагательные даются в одной статье с основным прилагательным, например:

больн||о́й, -а́я, -о́е **1.** ... **2.** *в знач. сущ.* **~ о́й** *м*, **~ а́я** *ж* ...

25. Относительные прилагательные переводятся теми эквивалентами, которые существуют в татарском языке. Если значение русского относительного прилагательного в татарском языке передаётся именем существительным неоформленным, то после него ставятся три точки, означающие, что за ним следует определяемое им существительное. Если же определяемое должно принять притяжательный аффикс, то после трёх точек ставится твёрдый вариант этого аффикса, например:

аванга́рдн||ый, -ая, -ое **1.** *воен.* авангард ...ы; **~ые бои́** авангард сугышлары ...
автомати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** автомат ..., үзеннән-үзе эшли торган; **~ое ружьё** автомат мылтык ...

Русское относительное прилагательное может переводиться, помимо существительных, и другими грамматическими категориями, после которых также ставятся три точки, например:

де́тск||ий, -ая, -ое **1.** балалар ...ы; **~ая литерату́ра** балалар әдәбияты; ... **3.** *перен.* балаларча ..., сабыйларча ..., балалар ...ы; балалык ...ы; балаларга хас булган; **~ое рассужде́ние** балаларча фикер йөртү ...

26. Формы сравнительной степени прилагательных и наречий даются отдельными словарными статьями, если они имеют самостоятельное семантическое значение, например:

скоре́е 1. *сравн. ст. от* **ско́рый, ско́ро 2.** *нареч.* тизрәк, тиз бул ◆ **~ умрём, чем сдади́мся** үлсәк үләрбез, әмма бирелмәбез ...

27. Русские глаголы совершенного и несовершенного вида приводятся в форме инфинитива на своём месте по алфавиту. Перевод и разработка значений глагола даётся, как правило, при форме совершенного вида; при несовершенном виде в пределах одной буквы дана отсылка на парный совершенный вид. Если же отдельные значения глагола чаще употребляются в несовершенном виде, то и перевод этих значений даётся при несовершенном виде, например:

насчи́тыва||ть *несов.* **1.** *см.* **насчита́ть**; **2.** саналу, исәпләнү, бар булу; **стройотря́д ~ет не́сколько со́тен бойцо́в** төзелеш отрядында берничә йөз эшче бар

28. При русских личных глаголах указывается управление; по возможности оно даётся и при возвратных глаголах.

29. Однократные глаголы даются отдельными словарными статьями с соответсвующими пометами и с переводом, если он не совпадает с формой несовершенного вида; в случае совпадения переводов — с отсылкой к форме несовершенного вида, например:

соприкосну́ться *сов. однокр.* **1.** *с кем-чем и без доп.* (*взаимно коснуться*) тию, тиеп, китү, орыну ... **2.** *см.* **соприкоса́ться** 3, 4

30. Страдательный залог даётся отдельным значением при глаголах несовершенного вида с отсылкой к форме действительного залога русского глагола, например:

выключа́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́ключиться**; **2.** *страд. от* **выключа́ть**

31. Безличные глаголы даются с пометой *безл.* или *обычно безл.* Примеры, иллюстрирующие безличное употребление отдельных значений личного глагола, сопровождаются пометой *безл.*, например:

дуть *несов.* **1.** исү, өрү, **ве́тер ду́ет** жил исә; **от окна́ ду́ет** *безл.* тәрәзәдән өрә ...

32. Причастия приводятся в словаре только в том случае, если они выступают в значении прилагательного, например:

сде́ржанный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сдержа́ть**; **2.** тотнаклы, сабыр, басынкы, тыйнак; **~ хара́ктер** басынкы характер

33. Имена числительные приводятся с соответст-

вующей пометой без указания разряда, кроме числительных собирательных, например:

семь *числ.* җиде ...
се́меро *числ. собир.* җидәү, җиде ...
седьм||о́й, -ая, -ое *числ.* җиденче ...

В словарь включены: 1) числительные количественные от 1 до 20, круглые десятки и сотни, тысяча, миллион, миллиард; 2) числительные порядковые от 1 до 20, от круглых десятков и сотен, тысячный, миллионный, миллиардный; 3) числительные собирательные: двое, трое, четверо, пятеро, шестеро, семеро, десятеро и оба.

34. В словаре приводятся широкоупотребительные наречия, как-то: **за́втра, у́тром, сего́дня** и т.п. с соответствующей пометой. Наречия на **-о, -е,** образованные от прилагательных, даются только в том случае, если они ещё выступают и в предикативной функции, например:

далеко́, далёко, *нареч.* **1.** *прям., перен.* ерак; **мне ~ е́хать** мина ерак барасы; ... **2.** *в знач. сказ.* озак, ерак; **до пра́здника ещё ~** бәйрәмгә кадәр әле ерак ...

35. Местоимения приводятся с пометой *мест.* без указания разряда. При личных местоимениях в скобках указываются косвенные падежи. Местоимения, изменяющиеся по родам, кроме оканчивающихся на **-ый, -ий** (*напр.* **кото́рый, вся́кий**), даются в именительном падеже всех трёх родов и во множественном числе на своём месте по алфавиту со ссылкой на мужской род, где имеется перевод, например:

мой *мест.* **1.** минем; **~ дом** минем өй ...
моя *ж см.* **мой**

36. При союзах и частицах, как правило, даются грамматические пометы, например:

да II *союз* **1.** *соед.* да, һәм; **он да я** ул да мин **2.** *присоед.* өстәвенә, тагын, шунын өстенә ...; **я купи́л кни́гу, да ещё каку́ю интере́сную** китап сатып алдым, җитмәсә тагын нинди кызыклысын
да́же *частица усил.* **2.** хәтта ... да; **~ он придёт** хәтта ул да киләчәк ...

37. Предлоги даются с указанием на падежи, которыми они управляют, и с пояснениями их значения. Если значение русского предлога в татарском языке переводится только аффиксом, то в словаре перед ним ставятся три точки и даётся только его твёрдый звонкий вариант, например:

с (со) *предлог* **1.** *с род. п.* (*откуда*) ... дан; **переходи́ть с ме́ста на ме́сто** урыннан урынга күчеп йөрү ...

Варианты предлогов (**во, безо** и т.п.) даются на своём месте по алфавиту с отсылкой к основной форме.

38. Междометия и звукоподражательные слова включаются в словарь с соответствующими пометами и переводом.

39. К словарю прилагаются: супплетивные формы имён и глаголов, список географических названий и топонимика Республики Татарстан.

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ
Русские

ав. — авиация
анат. — анатомия
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
безл. — безличная форма
биол. — биология
бот. — ботаника
бран. — бранное слово, выражение
буд. — будущее время
бухг. — бухгалтерия
в. — век
вводн. сл. — вводное слово
вет. — ветеринария
в знач. — в значении
вин. — винительный (падеж)
воен. — военное дело
воен.-мор. — военно-морской термин
возвр. — возвратное местоимение
вр. — время
в разл. знач. — в различных значениях
вспом. — вспомогательный глагол
выдел. — выделительный союз, выделительная частица
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геофиз. — геофизика
гидрол. — гидрология
гидротех. — гидротехника
гл. — глагол; глагольный
горн. — горное дело
грам. — грамматика
груб. — грубое слово, выражение
дат. — дательный (падеж)
деепр. — деепричастие
диал. — диалектизм
дип. — дипломатия
доп. — дополнение
др. — другой, другие
ед. — единственное число
ж — женский (род)
ж.-д. — железнодорожный транспорт
жив. — живопись
звукоподр. — звукоподражательное слово
знач. — значение
зоол. — зоология
и др. — и другие
изъясн.— изъяснительный союз
им. — именительный (падеж)
ирон. — в ироническом смысле, иронический
иск. — искусство
ист.— история
и т.д. — и так далее
и т.п. — и тому подобное
карт. — термин карточной игры
кг — килограмм
кино — кинематография
км — километр
книжн.— книжный
к-рый (-ая, -ое) — который (-ая, -ое)
кратк. ф. — краткая форма прилагательного
кто-л. — кто-либо
кул. — кулинария
-л. — либо
л. — лицо (глагола)
ласк. — ласкательная форма
лингв. — лингвистика
лит. — литература, литературоведение
личн. — личная форма глагола, личное местоимение
лог. — логика
м — мужской (род)
мат. — математика
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метео — метеорология
мин.— минералогия
миф. — мифология
мм — миллиметр
мн. — множественное число
мор. — морской термин
муз.— музыка
мус. — мусульманский, относящийся к мусульманству
накл. — наклонение
напр. — например
нареч. — наречие
наст. — настоящее время
неизм. — неизменяемый
нек-рый (-ая, -ое) — некоторый (-ая, -ое)
неодобр. — неодобрительное
неопр. — неопределённая форма глагола, неопределённое местоимение
нескл. — несклоняемое слово
несов. — несовершенный вид глагола
обл. — областное слово, выражение
обознач. — обозначает, обозначение
огранич. — ограничительный союз, ограничительная частица
однокр. — однократный вид глагола; однократное действие
определит. — определительное местоимение
опт. — оптика
относ. — относительное слово, местоимение
отриц. — отрицание, отрицательный
офиц. — официальный термин, официальное выражение
охот. — охота
п. — падеж
палеонт. — палеонтология
перен. — переносно, в переносном значении
перечисл. — перечислительный
повел. — повелительное (наклонение)
погов. — поговорка
полигр. — полиграфия
полит. — политический термин
понуд. — понудительное (наклонение)
посл. — пословица
поэт. — поэтическое слово, выражение
поясн. — пояснительный союз
пр. — прочий, прочее
превосх. — превосходная степень
предл. — предложный (падеж)
презр. — презрительное
пренебр. — пренебрежительное
прил. —имя прилагательное
присоед. — присоединительный союз
притяж.— притяжательное местоимение
прич. — причастие

прост.— просторечие
против.— противительный союз
прош. — прошедшее время
прям. —в прямом значении
психол. — психология
пчел. — пчеловодство
радио — радиоэлектроника, радиотехника
разг. — разговорное слово, выражение
разд.— разделительный союз
рел. — религия
род. — родительный (падеж)
рыб. — рыболовство, рыбоводство
с —средний (род)
сад. — садоводство
сапожн. — сапожное дело
сказ. — сказуемое
сл. — слово
см. — смотри
собир.— собирательное (существительное), собирательно
сов. — совершенный вид глагола
соед. — соединительный союз
сопост. — сопоставительный союз
сочин. — сочинительный союз
спорт.— физкультура и спорт
спец. — специальный термин
сравн. — сравнительная степень, сравнительный союз
ст. — степень
стр. — строительное дело
сущ. — имя существительное
с.-х. — сельское хозяйство, сельскохозяйственный
тв. — творительный (падеж)
театр. — театральный термин
текст. — текстильное дело
тех. — техника
торг. — торговля
указ. — указательное местоимение; указание, указывает
уменьш. — уменьшительная форма
уменьш.-ласк. — уменьшительно-ласкательная форма
употр. — употребляется
усил. — усилительная форма, усилительная частица
усл. — условная форма, условный союз
уст. — устаревшее слово, выражение
уступ. — уступительная форма, уступительный союз
утв. — утвердительная частица
фарм. — фармакология
физ. — физика
физиол. — физиология
филос. — философия
фин. — финансовый термин
фольк. — фольклор
фото — фотография
хим. — хи́мия
церк. — церковное слово, выражение
ч. — число
числ. — имя числительное
шутл. — шутливое слово, выражение
эк. — экономика
эл. — электротехника, электричество
этн. — этнография
юр. — юридический термин

Татарские

мәс. — мәсәлән
һ.б.ш. — һәм башка шулай

РУССКИЙ АЛФАВИТ

А а	К к	Х х
Б б	Л л	Ц ц
В в	М м	Ч ч
Г г	Н н	Ш ш
Д д	О о	Щ щ
Е е	П п	ъ
Ё ё	Р р	ы
Ж ж	С с	ь
З з	Т т	Э э
И и	У у	Ю ю
Й й	Ф ф	Я я

А

а I *союз* **1.** *сопост.* ә, исә, бәлки; **дә́ти ушли́, а взро́слые оста́лись до́ма** балалар китте, ә зурлар өйдә калды; **мы пое́дем не сего́дня, а за́втра** без бүген түгел, бәлки иртәгә китәрбез **2.** *против.* да, ләкин, әмма; **пройду́т мно́гие го́ды, а это не забу́дется** күп еллар үтсә дә, бу онытылмаячак ◆ **а то** юкса, югыйсә; **спеши́, а то опозда́ешь** ашык, юкса соңга калырсың

а II *частица вопр., побуд.* ә; **что ты сказа́л, а?** син нәрсә дидең, ә?

а III *межд.* ә, ә-ә-ә; **а, попа́лся!** ә-ә-ә, эләктеңме!

абажу́р *м* абажур, лампа калпагы

абба́т *м* аббат (**1.** *католиклар монастыре башлыгы* **2.** *Франциядә католиклар рухание*)

абба́тство *с* аббатлык (*католиклар монастыре*)

аббревиату́ра *ж* аббревиатура (**1.** *язмада кыскартылган сүзләрнең шартлы билгеләре, мәс. һ.б.ш. — һәм башка шулай* **2.** *ике һәм берничә сүздән кыскартып ясалган сүз, мәс. драмтүгәрәк*)

аберрацио́нный, -ая, -ое *астр., опт.* аберрацион, аберрация ...

аберра́ция *ж астр., опт.* аберра́ция, тайпылыш, авышу

абза́ц *м* **1.** яңа юл, абзац; кызыл юл; **писа́ть с ~а** кызыл юлдан яза башлау **2.** (*часть текста*) абзац (*текстның ике кызыл юл арасындагы өлеше*)

абисси́нский, -ая, -ое *уст.* абиссинияле ...ы; Абиссиния ...ы

абисси́нцы *мн. уст.* абиссинияләр, Абиссиния халкы (*эфиопларның элекке исеме*)

абитурие́нт *м* абитуриент

абонеме́нт *м* абонемент, абунә

абонеме́нтный, -ая, -ое абонемент [лар] ...ы, абунә ...ы; **~ биле́т** абонемент билеты

абоне́нт *м* абонент, абунәче

абоне́нтный, -ая, -ое абонент[лар] ...ы, абунә[ләр] ...ы; **~ отде́л** абонентлар бүлеге

абони́ровать *сов., несов. что* абонемент буенча алу; **~ ло́жу в теа́тре** театрда абонемент буенча ложа алу

абордаж *м мор.* абордаж (*ишкәкле һәм җилкәнле флот чорында корабльләрнең бер-берсенә якын килеп атака ясаулары*)

аборге́ны *мн. книжн.* аборигеннар, җирле халык, илнең төп халкы

або́рт *м мед.* аборт, бала төшерү, бала төшерту

абортѝвн||ый, -ая, -ое **1.** *мед.* абортив (*берәр процесслың, берәр авыруның үсешен, барышын туктата торган яки авыруның барышында тиз һәм кискен үзгәреш кертә торган*); **~ое лече́ние** абортив дәвалау **2.** *биол.* абортив, җитлекмәгән; **~ые о́рганы расте́ний** үсемлекләрнең җитлекмәгән органнары

абрази́вн||ый, -ая, -ое абразив ..., шлифовкалау ...ы, шомарту ...ы; **~ые материа́лы** абразив материаллар

абрази́вы *мн.* абразивлар, абразив материаллар (*уткерләү яки шомарту материаллары*)

абракада́бра *ж* абракадабра, мәгънәсез сүзләр, аңлаешсыз сүзләр

абрико́с *м* абрикос, өрек (*җимеше һәм агачы*)

абрико́сн||ый, -ая, -ое өрек ...ы, абрикос ...ы; **~ая ко́сточка** абрикос төше

абрико́сов||ый, -ая, -ое **1.** өрек ...ы, абрикос ...ы; **~ое де́рево** абрикос агачы **2.** абрикос ...ы, өрек ...ы, абрикостан хәзерләнгән; **~ое варе́нье** абрикос вареньесе

а́брис *м книжн.* абрис (*предметның контуры*)

абсолю́т *м филос.* абсолют (*идеалистик философиядә: дөньяда булган бар нәрсәнең дә үзгәрмәс, мәңгелек, беренчел нигезе — рух, идея, алла*)

абсолютизи́ровать *сов., несов. что* абсолютлаштыру, абсолютка әйләндерү абсолют итү

абсолюти́зм *м полит.* абсолютизм, чикләнмәгән монархия

абсолю́тность *ж* абсолютлык, чикләмәгәнлек, шарт куелмаганлык

абсолю́тн||ый, -ая, -ое **1.** абсолют, чикләнмәгән; **~ое пра́во** чикләнмәгән хокук; **~ая и́стина** *филос.* абсолют хакыйкать; **2.** тулы; **~ый поко́й** тулы тынычлык ◆ **~ое большинство́** абсолют күпчелек (*берәр мәсьәләне тавышка куйганда тавыш бирүчеләрнең саны барлык тавыш бирүчеләрнең яртысыннан артыграк булуы*); **~ая величина́** *мат.* абсолют зурлык; **~ая мона́рхия** *полит.* чикләнмәгән монархия; **~ый нуль** *физ.* абсолют нуль

абсорби́ровать *сов., несов. что и без доп. физ., хим.* йоту, суыру эретү, сеңдерү

абсорби́роваться **1.** *сов., несов. физ., хим.* йотылу, сеңдерелү **2.** *несов. страд. от* **абсорби́ровать**

абсо́рбция *ж физ., хим.* йоту, суыру, сеңдерү; йотылу, суырылу, сеңдерелү; **~ га́зов** газларны йоту

абстраги́ровать *сов., несов. что* абстракцияләү, абстракцияләштерү

абстраги́роваться **1.** *сов., несов. от чего* абстракцияләнү, абстракцияләштерелү **2.** *несов. страд. от* **абстраги́ровать**

абстра́ктность *ж* абстрактлык, абстракциягә нигезләнгәнлек

абстра́ктн||ый, -ая, -ое абстракт, абстракцияга нигезләнгән; **~ые поня́тия** абстракт төшенчәләр

абстракцони́зм *м* абстракционизм (*20нче гасыр сынлы сәнгатендә үтә формалистик агым*)

абстракцони́ст *м* абстракционист, абстракционизм тарафдары

абстракцони́стск||ий, -ая, -ое абстракционистик, абстракционизмга нигезләнгән; **~ая карти́на** абстракционистик картина

абстра́кция *ж* абстракция (**1.** *предметны аныҡ теге я бу үзенчәлекләреннән яки бәйләнешләреннән тыш кына күз алдына китерү* **2.** *абстракт төшенчә*)

абсу́рд *м* абсурд, мәгънәсез, тозсыз сүз (эш, кыланыш)

абсу́рдность *ж* абсурдлык, мәгънәсезлек, тозсызлык, акылга сыймаслык

абсу́рдн||ый, -ая, -ое абсурд ..., мәгънәсез, тозсыз; акылга сыймый торган; **~ое мне́ние** абсурд фикер

абсце́сс *м мед.* абсцесс, эренле шеш

абсци́сса *ж мат.* абсцисса

абха́з, абха́зец *м* абхаз, абхаз кешесе

абха́зка *м* абхаз хатыны (кызы)

абха́зский, -ая, -ое абхаз[лар] ...ы; Абхазстан ...ы; **~ язы́к** абхаз теле

абха́зцы, абха́зы *мн.* абхазлар, абхаз халкы

аванга́рд *м* **1.** *воен.* авангард, алдынгы отряд **2.** *перен.* авангард (*берәр иҗтимагый төркемнең, сыйныфның алдынгы өлеше*)

авангарди́зм *м* авангардизм (*20нче гасырда сәнгатьтә реализмнан качып яңа сүрәтләү чаралары һәм формалар эзли торган юнәлешләрнең гомуми исеме*)

аванга́рдист *м* авангардчы, авангардизм тарафдары

авангарди́стск||ий, -ая, -ое авангардистик, авангардизм ...ы; **~ое иску́сство** авангардистик сәнгать; **~ие тече́ния** авангардизм агымнары

аванга́рдн||ый, -ая, -ое **1.** *воен.* авангард ...ы; **~ые бо́й** авангард сугышлары **2.** *перен.* алдынгы; **~ая роль писа́телей** язучыларның алдынгы роле

аванпо́рт *м* аванпорт (*портның тышкы өлеше*)

аванпо́ст *м* аванпост, алгы пост

ава́нс *м* аванс (*киләчәктә алачак хезмәт хакының, булачак түләүнең алдан бирелә торган бер өлеше*); **вы́дать ~** аванс бирү; **получи́ть ~** аванс алу

аванси́ровать *сов., несов. кого-что* аванс бирү, аванс итеп бирү

аванси́роваться 1. *сов., несов.* аванс бирелү, аванс итеп бирелү **2.** *несов. страд. от* **аванси́ровать**

ава́нсовый, -ая, -ое аванс ...ы; **~ отчёт** аванс отчёты

ава́нсом *нареч.* **1.** аванс итеп, аванс рәвешендә, аванс буларак; алачак исәбенә; **получи́ть ~ сто рубле́й** аванс итеп йөз сум акча алу **2.** (*заранее*) алдан ук; **благодарю́ вас ~** алдан ук рәхмәт әйтәм

авансце́на *ж* авансцена, сәхнә алды

авантю́ра *ж* авантюра

авантюри́зм *м* авантюризм, авантюрачылык, авантюраларга бирелгәнлек; **полити́ческий ~** сәяси авантюризм

авантюри́ст *м* авантюрист, авантюрачы, авантюрага бирелгән кеше

авантюристи́ческ||ий, -ая, -ое авантюристик, авантюризм ...ы, авантюрага корылган; **~ая поли́тика** авантюристик сәяси

авантюри́стка *ж* авантюрист хатын (кыз)

авантюри́стский, -ая, -ое *см.* **авантюристи́ческий**

авантю́рный, -ая, -ое **1.** (*рискованный*) авантюралы **2.** (*приключенческий*) маҗаралы, маҗараларга бай; **~ рома́н** маҗараларга бай роман

ава́рец *м* авар, авар кешесе

авари́йность *ж* авариялелек, авария ясау

авари́йн||ый, -ая, -ое авария[ләр] ...ы; **~ая маши́на** авария машинасы; **~ый сигна́л** авария сигналы

ава́рия *м* авария, каза, һәлакәт; бәрелешү (*транспорт турында*)

ава́рка *ж* авар хатыны (кызы)

ава́рский, -ая, -ое авар[лар] ...ы; **~ язы́к** авар теле

ава́рцы *мн.* аварлар, авар халкы

а́вгиев: ~ы коню́шни Авгий конюшнясе (*утә пычрак бина турында*)

а́вгуст *м* август, август ае

а́вгустовск||ий, -ая, -ое август ...ы; **~ие дни** август көннәре

а́виа- *кушма сүзләрнең «авиация», «авиацион» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **авиаба́за** авиабаза, **авиашко́ла** авиамәктәп

авиабиле́т *м* авиабилет

авиаконстру́ктор *м* авиаконструктор

авиали́ния *ж* авиалиния

авиамодели́зм *м* авиамодельчелек, авиамодельчелек, авиамодельчелек

авиамодели́ст *м* авиамодельче, авиамоделизм белән шөгыльләнүче

авиамоде́ль *ж* авиамодель

авиамоде́льный, -ая, -ое авиамодель ...ы, авиамодельчелек ...ы; **~ кружо́к** авиамодельчелек түгәрәге

авиано́сец *м* авианосец

авиаперево́зки *мн.* авиайөкташу

авиапо́чта *ж* авиапочта

ави́атор *м* очучы, авиатор

авиацио́нный, -ая, -ое авиация ...ы, авиацион; **~ полк** авиация полкы

ави́ация *ж* авиация; **вое́нная ~** хәрби авиация; **гражда́нская ~** гражданнар авиациясе

авитаминоз *м мед.* авитаминоз

ава́сь *частица разг.* бәлки, бәлкем, ихтимал ♦ **на ~** булса булыр, булмаса юк, дип

ава́ська *ж разг.* авоська

авра́л *м* аврал (**1.** *мор. корабльдә гадәттә тревога буенча барлык команданың катнашы белән уткәрелә торган ашыгыч эш* **2.** *перен. ботен коллективның катнашы белән башкарыла торган ашыгыч эш*)

австрали́ец *м* австралияле, Австралия кешесе

австрали́йка *ж* австралияле хатын (кыз)

австрали́йский, -ая, -ое австралияле[ләр] ...ы; Австралия ...ы; **~ матери́к** Австралия материгы

австрали́йцы *мн.* австралиялеләр, Австралия халкы

австри́ец *м* австрияле, Австрия кешесе

австри́йка *ж* австрияле хатын (кызы)

австри́йский, -ая, -ое австрияле [ләр] ...ы; Австрия ...ы; **~ наро́д** Австрия халкы

австри́йцы *мн.* австриялеләр, Австрия халкы

авта́ркия, автарки́я *ж эк.* автаркия (*империалистик дәүләтләрнең илнең милли хуҗалыгын аерырга омтылган икътисадый сәясәте*)

авто- I *кушма сүзләрнең «автоматик», «автомат рәвештә» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **автосва́рка** автоябыштыру

авто- II *кушма сүзләрнең «автомобиль» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **автотури́ст** автотурист

автоба́за *ж* автобаза, автомобильләр базасы

автобиографи́ческ||ий, -ая, -ое автобиографик; **~ая литерату́ра** автобиографик әдәбият

автобиографи́чный, -ая, -ое автобиографик, автобиография характерындагы, автобиографиягә нигезләнгән; **~ рома́н** автобиография характерындагы роман

автобиогра́фия *ж* автобиография, тәржемәи хәл

автоблокиро́вка *ж ж.-д.* автоблокировка (*поездларның йөрешен тәртипкә сала торган автоматик приборлар системасы*)

авто́бус *м* автобус

авто́бусн||ый, -ая, -ое автобус[лар] ...ы; **~ое сообще́ние** автобус юлы

автоге́нн||ый, -ая, -ое *тех.* автоген белән ..., автоген белән эретеп ...; **~ая сва́рка** автоген белән эретеп ябыштыру

автого́нки *мн.* автоузышлар

автого́нщик *м* автоузышчы, автоузышта катнашучы

авто́граф *м* автограф

автографи́ческ||ий, -ая, -ое автографик, автор үзе язган; **~ая ру́копись** автор үзе язган кулъязма

автогужев||о́й, -а́я, -о́е автойөк ...ы; **~ о́й тра́нспорт** автойөк транспорты

автодоро́жный, -ая, -ое автоюл[лар] ...ы; **~ те́хникум** автоюллар техникумы

автодрези́на *ж ж.-д.* автодрезина

автодро́м *м* автодром (*автомобильләрне сынау, автоярышлар үткәру өчен махсус җиһазландырылган урын*)

автозавод *м* автозавод, автомобиль заводы

автоинспе́кция *ж* автоинспекция (*автомобиль хәрәкәтенең дөреслеген тикшеру, шундый тикшерү эшен башкара торган дәүләт органы*)

автока́р *м* автокар (*рельссыз юллардан йөк йөртү өчен хезмәт итә торган эчке янулы двигательле яки аккумуляторлы арба*)

автокла́в *м физ., хим.* автоклав

автоколо́нна *ж* автоколонна

автокра́н *м* автокран

автокра́т *м* автократ (*чикләнмәгән югары хакимиятне үз кулында гына тотучы патша, монарх*)

автократи́ческий, -ая, -ое автократик, автократ ...ы

автокра́тия *ж* автократия (*чикләнмәгән югары хакимият бер кеше кулында гына булу*)

авто́л *м тех.* автол

автолюби́тель *м* автоһәвәскәр

автомагистра́ль *ж* автомагистраль

автома́т *м в разн. знач.* автомат; **стреля́ть из автома́та** автоматтан ату; **телефо́н-~** автомат телефон

автоматиза́ция *ж см.* **автоматизи́ровать, автоматизи́роваться**; **~ производства** производствены автоматлаштыру

автоматизи́ровать *сов., несов. что* автоматлаштыру; **~ произво́дственный проце́сс** производство процессын автоматлаштыру; **~ движе́ние** хәрәкәтне автоматлаштыру

автоматизи́роваться 1. *сов., несов.* автоматлашу **2.** *несов. страд. от* **автоматизи́ровать**

автомати́зм *м* автоматизм, автоматлык

автома́тика *ж* автоматика

автомати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** автомат ..., үзеннән-үзе эшли торган; **~ое ружьё** автомат мылтык **2.** (*непроизвольный*) автоматик, ирексездән эшләнгән; **~ое движе́ние** автоматик хәрәкәт

автомати́чность *ж* автоматиклык, ирексездән эшләнгәнлек

автомати́чный, -ая, -ое *см.* **автомати́ческий** 2

автома́тчик *м* автоматчик (**1.** *автомат аппаратта эшләруче эшче* **2.** *автомат коралдан атучы*)

автомаши́на *ж* автомашина

автомобили́зм *м* автомобилизм, автомобиль спорты

автомобили́ст *м* автомобильче, автомобиль спорты һәвәскәре

автомоби́ль *м* автомобиль

автомоби́льн||ый, -ая, -ое автомобиль[ләр] ...ы; **~ая ши́на** автомобиль шины; **~ый заво́д** автомобиль заводы

автоно́мия *ж* автономия, мохтарият, үзидарә

автоно́мн||ый, -ая, -ое автономияле, үзидарәле; **~ая респу́блика** автономияле республика

автопило́т *м* автопилот

автопогру́зчик *м* автотөягеч

автопои́лка *ж* автоэчергеч

автопортре́т *м* автопортрет

а́втор *м* автор; **Пу́шкин — ~ «Евге́ния Оне́гина»** Пушкин «Евгений Онегинның» авторы; **~ прое́кта** проектның авторы

автореферáт *м* автореферат

авториз||ова́ть *сов., несов. что* авторлаштыру; **~о́ванный перево́д** авторлаштырылган тәрҗемә

авторита́рный, -ая, -ое авторитар (**1.** *хакимиятька сукырларча буйсынуга нигезләнгән* **2.** *үзенең хакимиятен, авторитетын ныгытуга омтылган*)

авторите́т *м* **1.** абруй, авторитет; иҗтимагый әһәмият; **по́льзоваться ~ом** абруйлы булу **2.** авторитет, авторитет иясе, танылган кеше; **кру́пный ~ в хи́мии** химиядә зур авторитет

авторите́тн||ый, -ая, -ое **1.** авторитетлы, абруйлы, танылган; **~ый учёный** абруйлы галим **2.** ышанычлы; **~ое мне́ние** ышанычлы фикер

а́торск||ий, -ая, -ое **1.** авторлык ...ы, автор[лар] ...ы; **~ое пра́во** авторлык хокукы; **~ий коллекти́в** авторлар коллективы **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн. разг. см.* **гонора́р**

а́торство *с* авторлык

автору́чка *ж* авторучка

автосбо́рочный, -ая, -ое автомобильләр җыю ...ы; **~ цех** автомобильләр җыю цехы

автоспо́рт *м* автоспорт

автосто́п *м* автотуктаткыч (*ябык сигналга якынлашканда поездны туктата торган җайланма*)

автостра́да *ж* автострада

автосце́пка *ж ж.-д.* автототаштыргыч

автотипи́ческий, -ая, -ое *полигр.* автотипик, автотипик юл белән басылган (*фоторәсем турында*)

автоти́пия *ж полигр.* автотипия (**1.** *фоторәсемнәрне фотография ярдәмендә төшерү ысулларының берсе* **2.** *автотипик ысул белән басылган рәсемнең үзе*)

автотра́нспорт *м* автотранспорт, автомобиль транспорты

автотра́нспортный, -ая, -ое автотранспорт ...ы; **~ цех** автотранспорт цехы

автотури́зм *м* автотуризм

автотури́ст *м* автотурист

автохто́ны *мн.* автохтоннар, җирле халык, илнең төп халкы

ага́ I *межд.* әһә; **~, попа́лся!** әһә, эләктеңме!

ага́ II *частица прост.* әйе; **ви́дишь? — Ага, ви́жу** күрәсеңме? — Әйе, күрәм

ага́ва *ж бот.* агава

ага́т *м мин.* ахак

ага́тов||ый, -ая, -ое *мин.* ахак ...ы, ахак ...; **~ое ожере́лье** ахак муенса ♦ **~ые глаза́** кара ялтырак күзләр

агглютинати́вн||ый, -ая, -ое *лингв.* ялганмалы, агглютинатив; **~ые языки́** агглютинатив телләр

агглютина́ция *ж лингв.* агглютинация

аге́нт *м* **1.** агент, вәкил; **~ по снабже́нию** тәэминат агенты **2.** (*шпион*) агент, шымчы

аге́нтство *с* агентлык; **телегра́фное ~** телеграф агентлыгы

аге́нту́ра *ж* **1.** агентура (*разведка ясау яки шпионлык иту хезмәте*) **2.** *собир.* агентлар

аге́нту́рн||ый, -ая, -ое агентура ...ы, шпионлык ...ы; **~ые све́дения** агентура мәгълүматлары

агита́тор *м* агитатор

агита́торский, -ая, -ое агитаторлык ...ы, агитатор[лар] ...ы

агитацио́нн||ый, -ая, -ое агитация ...ы, агитацион; **~ая рабо́та** агитация эше

агита́ция *ж* агитация, өндәү

агитбрига́да *ж* агитбригада, агиторлар бригадасы

агити́ровать *несов.* **1.** *за кого-что и без доп.* агитация ясау, агитация алып бару **2.** *кого-что* (*берәр нәрсәгә*) өндәү, димләү, чакыру

аги́тка *м разг.* агитка (*агитация максатларын гына күздә тотып язылган әдәби әсәр яки сәнгать әсәре*)

агитколлекти́в *м* агитколлектив, агиторлар коллективы

агитма́ссов||ый, -ая, -ое агитмасса ...ы; **~ая рабо́та** агитмасса эшләре

агитпу́нкт *м* агитпункт

агломера́т *м геол., тех.* агломерат

агломерацио́нн||ый, -ая, -ое *тех.* агломерацион, агломерация ...ы; **~ая маши́на** агломерация машинасы

агломера́ция *ж тех.* агломерация (*йомшак вак рудаларны, тузансыман материалларны югары температура тәэсирендә кушып зур кисәкләргә әверелдерү*)

агно́стик *м филос.* агностик, агностицизм тарафдары

агностици́зм *м филос.* агностицизм (*объектив дөньяны таный белүне инкарь итә торган философик тәгълимат*)

агонизи́ровать *несов.* агониядә булу, үлем газабында булу

агони́ровать *несов. см.* **агонизи́ровать**

аго́ния *ж* агония, үлем газабы

аграр́н||ый, -ая, -ое аграр, җир ...ы; **~ая рефо́рма** аграр реформа

агрега́т *м* агрегат, җайланма; **убо́рочный ~** урып җыю агрегаты

агресси́вность *ж* агрессивлык

агресси́вн||ый, -ая, -ое агрессив, басып алу ...ы; **~ая поли́тика** агрессив политика

агре́ссия *ж* агрессия, басып алу, яулап алу

агре́ссор *м* агрессор, басып алучы, яулап алучы

агробиологи́ческ||ий, -ая, -ое агробиологик, агробиология ...ы; **~ая нау́ка** агробиология фәне

агробиоло́гия *ж* агробиология

агрокульту́ра *ж* агрокультура (*игенчелекнең культурасын яхшыртуга юнәлдерелгән чаралар җыелмасы*)

агрокульту́рн||ый, -ая, -ое агрокультура ...ы, игенчелекне яхшырту ...ы; **~ые мероприя́тия** агрокультура чаралары

агролесомелиора́ция *ж* агроурман-мелиорация

агромáксимум *м* агромаксимум (*авыл хуҗалыгы эшләре өчен кирәкле агрономик чараларның, белемнәрнең һ.б.ш. максимумы*)

агроми́нимум *м* агроминимум (*авыл хуҗалыгы эшләре өчен кирәкле агрономик чараларның, белемнәрнең һ.б.ш. минимумы*)

агроно́м *м* агроном, агрономия белгече

агрономи́ческ||ий, -ая, -ое агрономик, агрономия ...ы; **~ие мероприя́тия** агрономик чаралар

агроно́мия *ж* агрономия

агроте́хник *м* агротехник, агротехника белгече

агроте́хника *ж* агротехника

агротехни́ческ||ий, -ая, -ое агротехник, агротехника ...ы; **~ие приёмы** агротехника алымнары

агрохими́ческ||ий, -ая, -ое агрохимик, агрохимия ...ы; **~ие мероприя́тия** агрохимия чаралары

агрохи́мия *ж* агрохимия

ад *м* **1.** *рел.* тәмугь, җәһәннәм **2.** *перен.* авырлык, тәмугь, михнәт

ада́жио *муз.* **1.** *нареч.* адажио, акрын, салмак (*музыкаль әсәрнең башкарылу темпына карата*) **2.** *с нескл.* адажио (*акрын темптагы музыкаль әсәр яки аның бер кисәге*)

адапта́ция *ж* **1.** адаптация (*тою органнарының, организмнарның әйләнә-тирәдәге шартларга җайлашуы*) **2.** адаптация, адаптацияләү, жиңелләштерү (*чит телләрне өйрәнә башлаучылар өчен текстны жиңелләштерү*)

ада́птер *м* адаптер (*пластинкаларга язылган музыканы, җырларны һ.б.ш. электрик дулкыннарга әйләндерә торган прибор*)

адапти́ровать *сов., несов. что* жиңелләштерү, җайлаштыру (*чит телдә язылган текстны укуны шул телне өйрәнүчеләр өчен*)

адвока́т *м* адвокат, яклаучы

адвока́тск||ий, -ая, -ое адвокат ...ы, адвокатлык ...ы; **~ая де́ятельность** адвокат эшчәнлеге

адвокату́ра *ж* 1. адвокатлык 2. *собир.* адвокатлар

адеква́тность *ж* адекватлык, тәңгәллек, тиңдәшлек, бердәйлек, туры (тапкыр) килгәнлек

адеква́тн||ый, -ая, -ое адекват, тәңгәл, тиндәш, бердәй, тапкыр килгән; **~ые поня́тия** тәңгәл төшенчәләр

аденои́ды *мн.* (*ед.* **аденои́д** *м*) *мед.* аденоид (*йоткылык бизенең шешеп зураюы*)

аджа́рец *м* аҗар, аҗар кешесе

аджа́рка *ж* аҗар хатыны (кызы)

аджа́рский, -ая, -ое аҗар[лар] ...ы; Аҗарстан ...ы; **~ язы́к** аҗар теле

аджа́рцы *мн.* аҗарлар, аҗар халкы

администрати́вн||ый, -ая, -ое 1. администрация ...ы; **~ый отде́л исполко́ма** исполкомның администрация бүлеге 2. административ; **~ые ме́ры** административ чаралар; **в ~ом поря́дке** административ тәртиптә

администра́тор *м* администратор

администра́торск||ий, -ая, -ое администратор ...ы, администраторлык ...ы; **~ие спосо́бности** администраторлык сәләтләре

администра́ция *ж* 1. администрация, идарә органы 2. *собир.* администраторлар, җитәкчеләр

администри́ровать *несов.* 1. идарә итү, администраторлык итү 2. *перен.* түрәлек итү, түрәләрчә эш итү (*бюрократларча формаль, коры боерулар белән генә идарә итү*)

адмира́л *м* адмирал

адмиралте́йство *с уст.* адмиралтейство (*хәрби суднолар ясау һәм аларны җиһазлау урыны*)

адмира́льск||ий, -ая, -ое адмирал ...ы, адмираллык ...ы; **~ое зва́ние** адмирал званиесе

а́дрес *м* 1. адрес; **то́чный ~** төгәл адрес; **дать ~** адрес бирү 2. адрес, котлау язуы (*юбилей уңае белән хезмәт яки фән эшлеклесенә бирелә торган котлау язуы*); **поднести́ ~** адрес бирү ◆ **по ~у** *кого-чего, чьему* ...га карата; **по его́ ~у бы́ло сде́лано не́сколько замеча́ний** аңа карата берничә кисәтү ясалды; **не по ~у** кешесенә карата түгел; тиешле урынына түгел; **ва́ше замеча́ние сде́лано не по ~у** сезнең кисәтүегез тиешле кешесенә карата түгел

адреса́т *м* адресат (*адресы язып җибәрелгән хатны яки посылканы алырга тиешле кеше яки учреждение*)

а́дресный, -ая, -ое адрес[лар] ...ы; **~ стол** адреслар бүлеге

адресова́ть *сов., несов. что кому* 1. адреслау, адрес буенча җибәрү; **~ письмо́** *кому-л. берәр кешегә* адресы буенча хат җибәрү 2. *перен.* җибәрү, юнәлтү; **вопро́с адресо́ван вам** сорау сезгә юнәлтелгән

адресова́ться 1. *сов., несов. куда, к кому-чему* мөрәҗәгать итү 2. *несов. страд. от* **адресова́ть**

а́дск||ий, -ая, -ое 1. тәмугъ ...ы, җәһәннәм ...ы 2. (*злобный, коварный*) усал, явыз; **~ий за́мысел** явыз ният 3. *перен.* (*невыносимый*) коточкыч авыр, түзә алмаслык; **~ий хо́лод** түзә алмаслык салкын ◆ **~ое терпе́ние** чиктән тыш түземлек

адсорби́ровать *сов., несов. что и без доп., физ., хим.* адсорбцияләү

адсо́рбция *ж физ., хим.* адсорбция (*сыеклык яки каты җисемнең өске катлавы тарафыннан эремәдән яки газдан матдәнең үзләштерелүе*)

адъю́нкт *м воен.* адъюнкт (*югары хәрби уку йортларында аспирант*)

адъюнкту́ра *ж воен.* адъюнктура

адъюта́нт *м* адъютант

адъюта́нтск||ий, -ая, -ое адъютант ...ы, адъютантлык ...ы; **~ие обя́занности** адъютантлык вазыйфалары

адыге́ец *м* адыгей, адыгей кешесе

адыге́йка *ж* адыгей хатыны (кызы)

адыге́йский, -ая, -ое адыгей[лар] ...ы; **~ язы́к** адыгей теле

адыге́йцы *мн.* адыгейлар, адыгей халкы

ажиота́ж *м* ажиотаж, ыгы-зыгы, шау-шу

ажу́р *нареч. бухг.* көннеке көнгә; шул ук көнне; икенче көнгә калдырмый ◆ **в ~е** шәп, бик шәп (*эшләр турында*)

ажу́рн||ый, -ая, -ое 1. челтәрләп эшләнгән, үтә күренмәле; **~ые чулки́** үтә күренмәле оек 2. *перен.* (*искусно сделанный*) оста эшләнгән, пөхтә эшләнгән; **~ая рабо́та** пөхтә эшләнгән эш

аз *м* 1. аз (*рус телендә «а» хәрефенең борынгы исеме*) 2. *мн.* **азы́** *перен.* башлангыч мәгълүматлар, элементар мәгълүматлар; **нача́ть изуче́ние с ~ов** өйрәнүне башлангыч мәгълүматлардан башларга ◆ **ни аза́ не зна́ть (не смы́слить)** әлифне таяк дип тә белмәү

аза́лия *ж* азалия чәчәге (*декоратив усемлек*)

аза́рт *м* азарт, кызып китү, көчле мавыгу, һәвәсләнү; **рабо́тать с ~ом** һәвәсләнеп эшләү

аза́ртн||ый, -ая, -ое һәвәсләнүчән, кызып китүчән, мавыгучан; **~ый челове́к** кызып китүчән кеше ◆ **~ая игра́** комарлы уен, отышлы уен (*мәс. карта уены*)

а́збука *ж* 1. (*алфавит*) әлифба 2. (*букварь*) әлифба 3. *перен.* башлангыч, әлифба; **~ нау́ки** фәннең әлифбасы

а́збучн||ый, -ая, -ое 1. әлифба ...ы; **~ый материа́л** әлифба материалы 2. алфавит буенча төзелгән; **~ый указа́тель** алфавит буенча төзелгән күрсәткеч ◆ **~ая и́стина** һәркемгә билгеле хакыйкать

азербайджа́нец *м* азербайҗан, азербайҗан кешесе

азербайджа́нка *ж* азербайҗан хатыны (кызы)

азербайджа́нский, -ая, -ое азербайҗан[нар] ...ы; Азербайҗан ...ы; **~ язы́к** азербайҗан теле

азербайджа́нцы *мн.* азербайҗаннар, Азербайҗан халкы

азиа́т *м* Азиядә яшәүче кеше, Азия кешесе

азиа́тск||ий, -ая, -ое Азия ...ы; **~ие стра́ны** Азия илләре

а́зимут *м астр., геод.* азимут.

азо́т *м хим.* азот

азо́тист||ый, -ая, -ое *хим.* азотлы; **~ые удобре́ния** азотлы ашламалар

азо́тн||ый, -ая, -ое *хим.* азот ...ы; **~ая кислота́** азот кислотасы

а́ист *м* ләкләк

ай *межд.* 1. әй, абау; **ай, бо́льно!** әй, авырта! 2. әй-әй; **ай, как нехорошо́!** әй-әй, алай яхшы түгел! ◆ **ай да молоде́ц!** егет тә соң!, менә булдырдын!

айва *ж* айва (*агачы һәм җимеше*)

айво́в||ый, -ая, -ое 1. айва ...ы; **~ый сад** айва бакчасы 2. айва ...ы, айвадан хәзерләнгән; **~ое варе́нье** айва вареньесе

айда́ *межд. разг.* әйдә (*чакыру, өндәү, кыстау*); **~ в лес!** әйдә, урманга киттек!

айма́к *м* аймак

айма́чный, -ая, -ое аймак ...ы; **~ сове́т** аймак советы

айра́н *м* әйран

а́йсберг *м* айсберг (*диңгездә йөзеп йөри торган боз тавы*)

академи́зм *м* 1. академизм (*фән һәм сәнгать өлкәсендә яшәп килгән традицияләрне саклау*) 2. *перен.* академизм, академиклык (*теориянең практикага бәйләнмәве*)

акаде́мик *м* академик

академи́ческ||ий, -ая, -ое 1. академик, академия ...ы; **~ий уста́в** академия уставы; **~ое изда́ние** академик басма 2. (*соблюдающий традиции*) академик, академизмга нигезләнгән; **~ая жи́вопись** академизмга нигезләнгән рәсем ясау сәнгате 3. (*учебный*) академик ...; **~ий час** академик сәгать 4. *перен.* академик, саф теоретик, практик әһәмияте булмаган ◆ **~ий теа́тр** академия театры

академи́чность *ж* академиклылык (*конкрет түгеллек, практикадан аерылганлык*)

академи́чный, -ая, -ое *см.* **академи́ческий** 3, 4

акаде́мия *ж* академия; **~ нау́к** фәннәр академиясе; **сельскохозя́йственная ~** авыл хуҗалыгы академиясе

ака́нт *м* акант (*декоратив усемлек*)

а́кать *несов.* алаштыру (*басымсыз «о» авазын «а» авазына тартым итеп әйтү*)

ака́ция *ж* акация, сәрви агачы

аквала́нг *м* акваланг

акваланги́ст *м* акваланчы

аквамари́н *м* аквамарин (*асылташ*)

аквамари́нов||ый, -ая, -ое аквамарин ...ы, аквамарин ...; **~ые се́рьги** аквамари́н алкалар

аквана́вт *м* акванавт (*су астында кузәтү алып барып диңгезне тикшерүче*)

аквана́втика *ж* акванавтика (*диңгездә озак вакытлар буена су астында булу мөмкинлекләрен өйрәнә торган фән*)

акварели́ст *м* акварельче

акваре́ль *ж* акварель (1. *суга изелә торган буяу* 2. *шундый буяу белән ясалган рәсем*)

акваре́льн||ый, -ая, -ое акварель ...; акварель белән ясалган; **~ая кра́ска**

акварель буяу; **~ый портре́т** акварель белән ясалган портрет

аква́риум *м* аквариум

аква́риумн||ый, -ая, -ое аквариум ...ы; **~ые ры́бы** аквариум балыклары

аквато́рия *ж* акватория (*сулыкның мәйданы*)

акведу́к *м спец.* акведук (*су торбаларын һ.б.ш. елгалар, чокырлар аша уткәру өчен ясалган күпер*)

акклиматиза́ция *ж* климатлаштыру, яңа климатка җайлаштыру

акклиматизи́ровать *сов., несов. кого-что* климатлаштыру, яңа климатка җайлаштыру, күнектерү

акклиматизи́роваться 1. *сов., несов.* климатлашу, яңа климатка җайлашу, күнегү 2. *несов. страд. от* **акклиматизи́ровать**

аккомода́ция *ж* аккомодация, ияләшү, җайлашу; **~ гла́за** күзнең ияләшүе

аккомпанеме́нт *м* аккомпанемент, кушылып уйнау; **петь под ~ гита́ры** гитарага кушылып җырлау

аккомпаниа́тор *м* аккомпаниатор, кушылып уйнаучы

аккомпани́ровать *несов. кому-чему, на чём* кушылып уйнау; **~ певцу́ на роя́ле** җырлаучыга кушылып рояльдә уйнау

акко́рд *м муз.* аккорд; **брать ~ы** аккордлар алу ♦ **заключи́тельный ~** соңгы күренеш, соңгы нәтиҗә

аккордео́н *м* аккордеон

аккордеони́ст *м* аккордеончы, аккордеонда уйнаучы

акко́рдн||ый, -ая, -ое аккорд ..., берьюлы туләнә торган, тулаем түләнә торган; **~ая рабо́та** тулаем түләнә торган эш

аккредити́в *м фин.* аккредитив

аккредитова́ть *сов., несов.* 1. *кого, дип.* дипломатик вәкил итеп билгеләү 2. *что, фин.* вәкаләт бирү (*берәр кешене акча алу яки сәүдә эшләре башкару өчен вәкил итеп җибәрү*)

аккумули́ровать *сов., несов. что* аккумуляцияләү, энергияне җыю (туплау); **~ электроэне́ргию** электроэнергияне аккумуляцияләү

аккумуля́тор *м физ., тех.* аккумулятор

аккумуля́ция *ж см.* **аккумули́ровать**

аккура́тность *ж* 1. (*исполнительность*) пөхтәлек, төгәллек, җыйнаклык 2. (*тщательность*) пөхтә эшләнгәнлек, җентекле эшләнгәнлек

аккура́тн||ый, -ая, -ое 1. (*исполнительный*) пөхтә, төгәл, җыйнак; **~ый учени́к** пөхтә укучы 2. (*тщательный*) пөхтә [эшләнгән], җентекле [эшләнгән]; **~ое исполне́ние рабо́ты** эшне җиренә җиткереп башкару

акмеи́зм *м лит.* акмеизм

акмеи́ст *м лит.* акмеизм тарафдары

акони́т *м бот.* аконит

акр *м* акр (*Англиядә һәм Төньяк Америкада 4047 кв. метрга тигез җир үлчәү берәмлеге*)

акри́д||ы *мн.*: **пита́ться ~ами [и ди́ким мёдом]** ачлы-туклы яшәү

акроба́т *м* акробат

акроба́тика *ж* акробатика

акроба́тическ||ий, -ая, -ое 1. акробатика ...ы, акробатик; **~ие упражне́ния** акробатик күнегүләр 2. (*ловкий*) акробатларча ..., акробатсыман, бик оста, бик җитез

акро́поль *м* акрополь (*борынгы грек шәһәрләрендә үзәк ныгытма, кремль*)

акроти́х *м лит.* акростих

акселера́т *м* акселерат

акселера́ция *ж* акселерация (*балаларның һәм яшүсмерләрнең тиз формалашуы һәм усеү*)

аксельба́нт *м* аксельбант (*революциягә кадәрге Россиядә һәм кайбер буржуаз армияләрдә: офицерларның, адъютантларның, жандармнарның иңбашлары аша уткәрелгән шнурлар*)

аксессуа́р *м* аксессуар (1. *сынлы сәнгатьтә төп предметка өстәмә деталь* 2. *сәхнә җиһазы* 3. *перен. төп күренешкә өстәмә генә булган икенче дәрәҗәдәге күренеш*)

аксио́ма *ж* аксиома (*дөреслеген исбат итмичә дә дөрес булган хакыйкать*)

акт *м* 1. чыгыш, хәрәкәт, кыланыш; **террористи́ческий ~** террористик чыгыш 2. (*документ*) акт; **обвини́тельный ~** гаепләү акты; **соста́вить ~** акт төзү 3. *театр.* пәрдә, бүлек; **коме́дия в трёх ~ах** өч пәрдәле комедия

актёр *м* актёр

актёрск||ий, -ая, -ое актёр[лар] ...ы, актёрларча ...; **~ая те́хника** актёр техникасы; **~ие же́сты** *перен.* актёрларча кыланышлар

актёрство *с* 1. (*профессия актёра*) актёрлык 2. *перен. разг.* (*притворство*) кыланыш, күз буяу, шамакайлык

акти́в I *м* актив; **парти́йный ~** партия активы

актив II *м бухг.* актив (*предприятиенең барлык булган һәм аңа түләнергә тиешле мөлкәтенең кыйммәте*)

активиза́ция *ж см.* **активизи́ровать, активизи́роваться**

активизи́ровать *сов., несов. кого-что* активлаштыру, активлыгын көчәйтү, активлыгын арттыру; **~ ма́ссы** массаларны активлаштыру; **~ рабо́ту** эшне көчәйтү

активизи́роваться 1. *сов., несов.* активлашу, активлык көчәю, активлыгы арту, активлаштырылу, активлыгы көчәйтелү 2. *несов. страд. от* **активизи́ровать**

активи́ст *м* активист, актив кеше

активи́стка *ж* активистка, актив хатын (кыз)

акти́вность *ж* активлык, актив эшчәнлек

акти́вн||ый I, -ая, -ое 1. актив, эшлекле; **~ый член кружка́** түгәрәкнең актив члены 2. (*развивающийся*) актив, көчле; **~ый проце́сс в лёгких** үпкәдә актив процесс ♦ **~ое избира́тельное пра́во** актив сайлау хокукы

акти́вный II, -ая, -ое *бухг.* актив; **~ бала́нс** актив баланс

акти́ровать *сов., несов. что* акт төзү (*берәр нәрсәнең барлыгын яки юклыгын раслау өчен*)

а́ктов||ый, -ая, -ое акт[лар] ...ы; **~ая бума́га** актлар кәгазе; **~ый зал** актлар залы

актри́са *ж* актриса

актуа́льность *ж* актуальлек, әһәмиятлелек

актуа́льн||ый, -ая, -ое актуаль, көнүзәк, бик әһәмиятле; **~ая те́ма** актуаль тема

аку́ла *ж* акула

аку́стик *м* акустик (1. *акустика белгече* 2. *разг. авазтоткыч аппаратларга хезмәт күрсәтүче*)

аку́стика *ж* акустика (1. *физиканың тавышны өйрәнә торган өлеге* 2. *биналарда музыканың яки тавышның ишетелү шартлары*)

акусти́ческ||ий, -ая, -ое акустик, ишетелү ...ы, ишетелеш ...ы; **~ие усло́вия** акустик шартлар

акуше́р *м* акушер (*йөкле хатыннарга медицина ярдәме күрсәтә торган табип*)

акуше́рка *ж* акушерка

акуше́рский, -ая, -ое акушер[лар] ...ы, акушерлык ...ы

акуше́рство *с* акушерлык

акце́нт *м* 1. *лингв.* басым; басым билгесе 2. акцент, бозыбрак әйтү; **говори́ть с ~ом** акцент белән сөйләү ♦ **сде́лать ~** *на чём* берәр нәрсәгә басым ясау

акцентри́ровать *сов., несов. что и без доп.* 1. (*ставить ударение*) басым билгесе кую 2. *перен.* басым ясап әйтү, акцент ясау

акци́з *м* акциз (1. *кайбер киң кулланыш товарларының сату бәясен күтәрү юлы белән хезмәт ияләренә салына торган кыек салым* 2. *революциягә кадәрге Россиядә: шундый салымларны җыю учреждениесе*)

акци́зный, -ая, -ое *уст.* акциз ..., акциз ...ы; **~ сбор** акциз җыю

акционе́р *м* акционер

акционе́рн||ый, -ая, -ое акционерлар ...ы; акцияләр ...ы; акцияләргә нигезләнгән; **~ое о́бщество** акционерлар җәмгыяте; **~ый капита́л** акцияләргә нигезләнгән капитал

а́кци||я I *ж фин.* акция ♦ **его́ ~и си́льно поднялись** аның дәрәҗәсе бик күтәрелде; **~и** *чьи* **повыша́ются** дәрәҗәсе күтәрелә; **~и** *чьи* **па́дают** дәрәҗәсе төшә

а́кция II *ж* акция, чыгыш, хәрәкәт: **дипломати́ческая ~** дипломатик акция

акы́н *м* акын

алба́нец *м* албан, албан кешесе

алба́нка *ж* албан хатыны (кызы)

алба́нский, -ая, -ое албан[нар] ...ы; Албания ...ы; **~ язы́к** албан теле

алба́нцы *мн.* албаннар, Албания халкы

а́лгебра *ж* алгебра

алгебраи́ческ||ий, -ая, -ое алгебра ...ы, алгебраик; **~ое уравне́ние** алгебраик тигезләмә

алгори́тм *м мат.* алгоритм; **~ извлече́ния ко́рня из числа́** саннан тамыр алу алгоритмы

алеба́стр *м* алебастр

алеба́стровый, -ая, -ое **1.** алебастр ...ы; **~ зав|о́д** алебастр заводы **2.** алеба́стр ..., алебастрдан ясалган; **~ бюст** алебастрдан ясалган бюст

але́||ть *несов.* **1.** (*становиться алым*) аллану, алсулану, ал төскә керү **2.** (*виднеться — о чём-л. алом*) алланып (алсуланып) күренү, алсуланып тору; **вдали́ ~ют ма́ки** ераткы мәкләр алланып күренә

а́либи *с нескл.* алиби (*берәр җинаять ясауда гаепләнүченең гаепсезлегенә дәлил буларак җинаять ясалган урында булмавы*); **доказа́ть своё ~** үзеңнең алибиеңне исбат итү

ализари́н *м* ализарин (*тукымаларны ману һәм буяу өчен кулланыла торган буяу матдәсе*)

ализари́нов||ый, -ая, -ое ализарин ...ы; ализарин ..., ализариннан ясалган; **~ые кра́ски** ализарин буяулар

алиме́нтщик *м разг.* алиментчы, алимент түләүче

алиме́нты *только мн.* алимент; **плати́ть ~** алимент түләү

алкоголи́зм *м* эчкечелек, эчкечелеккә сабышу

алкого́лик *м* эчкече, исерекбаш

алкоголи́ческ||ий, -ая, -ое эчкече ...ы; **~ие наклóнности** эчкече гадәтләре

алкого́ль *м* **1.** (*винный спирт*) алкоголь **2.** *разг.* (*спиртные напитки*) алкоголь, аракы, исерткеч эчемлек

алкого́льн||ый, -ая, -ое **1.** алкогольле, исерткеч; **~ые напи́тки** исерткеч эчемлекләр **2.** алкоголь белән, алкогольдән ...; **~ое отравле́ние** алкоголь белән агулану

алла́х *м* алла, тәңре, ходай ♦ **~ зна́ет** алла белсен

аллегори́ческий, -ая, -ое аллегория ...ы, аллегорик; **~ жанр** аллегория жанры

аллегори́чный, -ая, -ое аллегорик, аллегорияле, кинаяле, читләтеп әйтелгән; **~ стиль** аллегорик стиль

аллего́рия *ж лит., иск.* аллегория ♦ **говори́ть ~ми** киная белән сөйләү

алле́гро *муз.* **1.** *нареч.* аллегро, тиз, мәп (*музыкаль әсәрләрнең башкарылу темпына карата*) **2.** *с нескл.* аллегро (*тиз темптагы музыкаль әсәр яки аның бер кисәге*)

аллерге́н *м* аллерген (*аллергия китереп чыгара торган матдә*)

аллерги́ческ||ий, -ая, -ое аллергия ...ы, аллергик; **~ое заболева́ние** аллергик авыру

аллерги́я *м* аллергия (*нинди дә булса ярсыткычның тәэсиренә организмның нормаль булмаган реакциясе*)

аллерго́лог *м* аллерголог, аллерголия белгече

аллерголо́гия *ж мед.* аллергология

алле́я *ж* аллея

аллига́тор *м* аллигатор (*крокодилның бер төре*)

аллитера́ция *ж лит.* аллитерация

алло́ *межд.* алло

аллопа́т *м* аллопат (*аллопатия методларын кулланучы табиб*)

аллопа́тия *ж* аллопатия (*гомеопатиягә капма-каршы буларак дәвалауның гадәттәге системасы*)

аллю́вий *м геол.* аллювий

аллю́р *м* аллюр (*атның йөрү яки чабуысулы, мәс. юырту, атлатып бару, чабып бару*)

алма́з *м* алмаз

алма́зный, -ая, -ое **1.** алмаз ...ы; **~ блеск** алмаз ялтыравы **2.** алмазлы, алмаз ...ы, алмаздан ясалган; **~ пе́рстень** алмазлы йөзек

алоги́зм *м* алогизм, логикасызлык (*логик фикер йөртүдәге каршылык*)

алоги́ческий, алоги́чный, -ая, -ое *книжн.* алогик, логикасыз, логикага сыймый торган

ало́э *с нескл. бот.* алой, йөзьяшәр

алта́рь *м* алтарь (*чиркәүнең төп залының туре, арткы өлеше*)

алты́н *м уст.* барнау (*борынгы заманда Россиядә 3 тиенлек бакыр акча*)

алфави́т *м* әлифба, алфавит; **ру́сский ~** рус алфавиты; **написа́ть фами́лии по ~у** фамилияләрне әлифба буенча язу

алфави́тный, -ая, -ое әлифба ...ы, алфавит ...ы, алфавитлы, алфавит тәртибендә тезелгән; **~ поря́док** алфавит тәртибе; **~ указа́тель** алфавитлы күрсәткеч

алхи́мик *м* алхимик, алхимия белән шөгыльләнүче

алхи́мия *ж* алхимия (*урта гасырларда гади металлардан кыйммәтле металлар ясарга маташкан мистик тәгълимат*)

а́лчность *ж* комсызлык, туемсызлык, ачкүзлелек

а́лчный, -ая, -ое комсыз, туемсыз, ачкүзле, хирыс; **~ челове́к** комсыз кеше; **~ до де́нег** акчага хирыс [кеше]

а́лый, -ая, -ое ал; **~ флаг** ал флаг

альбатро́с *м зоол.* альбатрос

альбино́с *м* альбинос (*пигмент җитешмәү сәбәпле төсе агарган организм*)

альбо́м *м* альбом

альбуми́н *м биохим.* альбумин

алько́в *м* стена куышы (*кровать кую өчен*)

альмана́х *м* альманах

альпи́йск||ий, -ая, -ое (*высокогорный*) биек тау ...ы; **~ие луга́** биек тау көтүлекләре

альпини́зм *м* альпинизм, тау туризмы

альпини́ст *м* альпинист, тау туристы

альпини́стка *ж* альпинист хатын (кыз)

альт *м* альт (**1.** *хатын-кызларның яки балаларның калын тавышы, шундый тавышлы җырчы* **2.** *скрипкадан бераз зуррак кыллы музыка коралы*)

альтернати́ва *ж* альтернатива (*мөмкин булган ике карарның берсен генә сайлау кирәклеге*)

альтернати́вн||ый, -ая, -ое альтернатив (*икенең берсе мөмкин яки тиешле булган*); **~ое реше́ние** альтернатив карар

альти́ст *м* альтчы, альтта уйнаучы

альтруи́зм *м* альтруизм (*үзенең шәхси мәнфәгатьләре белән хисаплашмыйча, башкаларга файда китерергә теләү, тырышу*)

альтруи́ст *м* альтруист (*кешеләргә яхшылык итәргә теләүче*)

альтруисти́ческий, -ая, -ое, **альтруисти́чный,** -ая, -ое альтруистик; **~ посту́пок** альтруистик эш

а́льф||а *ж* альфа (*грек алфавитындагы хәреф*) ♦ **~а и оме́га** *чего* башы һәм ахыры; барсы да тулысы белән; **от ~ы до оме́ги** башыннан ахырына кадәр

а́льфа-лучи́ *мн. физ.* альфа нурлар

алья́нс *м* альянс, союз; **полити́ческий ~** сәяси альянс

алюми́ниев||ый, -ая, -ое **1.** алюминий ...ы; **~ая руда́** алюминий рудасы **2.** алюминий ..., алюминийдан ясалган; **~ая ло́жка** алюминий кашык

алюми́ний *м* алюминий

аляпова́т||ый, -ая, -ое тупас, тупас эшләнгән, аннан-моннан гына эшләнгән; **~ая карти́на** тупас эшләнгән картина

амальга́ма *ж хим.* амальгама (*нинди дә булса бер металлның терекөмеш белән кушылмасы*)

амальгами́ровать *сов., несов. что* **1.** *хим.* амальгама ясау (*берәр металлны терекөмеш белән кушып*) **2.** амальгама белән каплау, амальгамалау; **~ зе́ркало** көзгене амальгамалау

амба́р *м* амбар, кәләт

амби́ци||я *ж* (*самолюбие*) амбиция, һавалылык, тәкәбберлек, эрелек; (*спесь, чванство*) борын чөю, борын күтәрү, масаю, шапырыну; **уда́риться в ~ю** амбициягә бирелү

а́мбра *ж* гамбәр

амбрazу́ра *ж* амбразура (**1.** *хәрби ныгытмаларның стеналарында ату өчен ясалган махсус тишек, уем* **2.** *тәрәзә уемы, ишек уемы*)

амбулато́рия *ж* амбулатория

амбулато́рный, -ая, -ое амбулатория ...ы, амбулаториядә ...; **~ приём** амбулаториядә кабул итү; **~ больно́й** амбулаториядә дәвалана торган авыру

амво́н *м церк.* мөнбәр (*чиркәүдә*)

амёба *ж зоол.* амёба

америка́нец *м* америкалы, Америка кешесе

америка́нка *ж* америкалы хатын (кыз)

америка́нский, -ая, -ое америкалы ...ы; Америка ...ы; **~ матери́к** Америка материгы

америка́нцы *мн.* америкалылар, Америка халкы

амети́ст *м* аметист (*асылташ*)

амети́стовый, -ая, -ое аметист ...ы; аметист ...; аметисттан ясалган; **~ пе́рстень** аметист балдак

ами́нь *частица* амин (*дога, вәгазь азагында әйтелә торган суз*)

аммиа́к *м хим.* аммиак

аммиа́чн||ый, -ая, -ое *хим.* аммиак ...; аммиаклы; **~ая вода́** аммиаклы су

аммо́нал *м* аммонал (*шартлый торган матдә*)

аммо́ний *м хим.* аммоний

амнисти́ровать *сов., несов. кого-что* амнистия белән азат итү, амнистиягә кертү, җәзадан коткару

амни́стия *ж* амнистия

аморáльность *ж* аморальлек, моральсезлек, әхлаксызлык, бозыклык; **~ повéдения** тәртипнең бозыклыгы

аморáльный, -ая, -ое амораль, моральсез, әхлаксыз, бозык; **~ постýпок** амораль эш

амортизáтор *м тех.* амортизатор

амортизáционн||ый, -ая, -ое амортизация ...ы; амортизацион; **~ый срок** амортизация срогы; **~ый капитáл** амортизация капиталы; **~ые срéдства** амортизация чаралары (*рессорлар, буферлар һ.б.ш.*)

амортизáция *ж* амортизация (**1.** *тузу сәбәпле биналарның, машиналарның, һ.б.ш. бәясе кими бару* **2.** *автомобильләрнең юлда барганда, самолётларның җиргә төшкәндә бәрелүләрен йомшарту*)

амортизи́ровать *сов., несов. что* амортизацияләү, амортизация ясау

амóрфность *ж* **1.** *мин., хим.* аморфлык, кристаллик төзелеше юклык **2.** *перен.* формасызлык, таркаулык

амóрфн||ый -ая, -ое **1.** *мин., хим.* аморф, кристаллик төзелеше булмаган; **~ое вещество́** аморф матдә **2.** *перен.* формасыз, таркау

ампéр *м физ.* ампер

амперме́тр *м физ.* амперметр

ампи́р *м иск.* ампир (*19 йөз башында Франциядә антик урнәкләр нигезендә барлыкка килгән сәнгать стиле*)

амплиту́да *ж физ.* амплитуда; колач; **~ колеба́ний** тирбәнешләрнең амплитудасы; **~ су́точного измене́ния температу́ры** температураның тәүлек дәвамында үзгәреп тору амплитудасы

амплуá *с нескл. прям., перен.* амплуа; **у негó ~ кóмика** аңарда комик артист амплуасы

а́мпула *ж* ампула (*дару саклау өчен кулланыла торган тар муенлы герметик кечкенә пыяла савыт*)

ампутáционный, -ая, -ое ампутация ...ы

ампута́ция *ж* ампутация, ампутацияләү, кисеп алу; **~ ноги́** аякны кисеп алу

ампути́ровать *сов., несов. что* ампутация ясау, кисеп алу (*операция юлы белән*)

амулéт *м* бәти

амуни́ция *ж* амуниция (*солдатның коралдан һәм кием-салымнан башка кирәк-яраклары*)

амýрничать *несов. прост.* гыйшык (мәхәббәт) эшләре белән чуалу

амýрн||ый, -ая, -ое *шутл.* мәхәббәт ...ы; сөешү ...ы; **~ое письмó** мәхәббәт хаты

амфи́бия *ж* **1.** *зоол., бот.* амфибия **2.** *воен.* амфибия (*суда да, җирдә дә йөри ала торган машина*)

амфибрáхий *м лит.* амфибрахий

амфибрахи́ческий, -ая, -ое *лит.* амфибрахий ...ы; амфибрахик, амфибрахийләрдән төзелгән; **~ размéр** амфибрахик үлчәү; **~ стих** амфибрахийләрдән төзелгән шигырь

амфитеáтр *м* амфитеатр (**1.** *борынгы грекларда һәм римлыларда: цирк сыман тамаша урыны* **2.** *хәзерге театрларда һәм цирклар да: партер артындагы яки ложалар өстендәге югарыгы ярым түгәрәк урын*)

анабио́з *м биол.* анабиоз

анагрáмма *ж лит.* анаграмма

анако́нда *ж зоол.* анаконда, буар елан

анакреонти́ческ||ий, -ая, -ое *лит.* анакреонтик; **~ая поэ́зия** анакреонтик поэзия

анáлиз *м* анализ, тикшерү, анализлау; **~ произведéния** әсәрне тикшерү; **~ крóви** канның анализы

анализáтор *м* анализатор, анализлаучы (**1.** *тех. матдәләрне, күренешләрне анализлый торган приборларның исеме* **2.** *кеше һәм хайван организмнарында — тышкы һәм эчке ярсыткычларны кабул итеп анализлаучы нервлар җыелмасы*)

анализи́ровать *сов., несов. что* анализ ясау, тикшерү, өйрәнү

анали́тик *м* аналитик, анализчы (*һәрьяклап тикшерүче*)

аналити́ческ||ий, -ая, -ое анализ ...ы; аналитик; **~ий мéтод** анализ методы; **~ий ум** аналитик акыл ♦ **~ая геоме́трия** аналитик геометрия; **~ая хи́мия** аналитик химия; **~ие языки́** аналитик телләр

анáлог *м* аналог (*берәр нәрсә белән охшаш, бердәй булган предмет, күренеш*)

аналоги́ческ||ий, -ая, -ое аналогик, аналогиягә нигезләнгән; **~ое мы́шле́ние** аналогик фикер йөртү

аналоги́чность *ж* охшашлык, тиндәшлек, бердәйлек

аналоги́чный, -ая, -ое охшаш, тиндәш, бердәй, тәнгәл; **~ слу́чай** охшаш вакыйга

анало́гия *ж* охшашлык, бердәйлек, тәнгәллек

ананáс *м* ананас (*үсемлек һәм җимеше*)

ананáсн||ый, -ая, -ое, **ананáсов||ый,** -ая, -ое ананас ...ы; **~ые ли́стья** ананас яфраклары; **~ое варéнье** ананас вареньесе

анáпест, *уст.* **анапéст** *м лит.* анапест

анапести́ческий, -ая, -ое *лит.* анапестик; **~ стих** анапестик шигырь

анархи́зм *м полит.* анархизм

анархи́ст *м полит.* анархияче, анархист

анархи́стск||ий, -ая, -ое *полит.* **1.** анархияче[ләр] ...ы; анархист[лар] ...ы; **~ая организа́ция** анархиячеләр оешмасы **2.** анархистик, анархистларча ..., анархистларга хас; **~ие взгля́ды** анархистик карашлар

анархи́ческ||ий, -ая, -ое *прям., перен.* анархизм ...ы; анархия ...ы; анархик; **~ие иде́и** анархизм идеяләре; **~ие явле́ния** анархия күренешләре

анархи́чный, -ая, -ое анархик, тәртипсез, стихияле

анáрхия *ж* **1.** *полит.* анархия, власть-сызлык **2.** *перен. разг.* тәртипсезлек; стихиялелек

анáрхо-синдикали́зм *м полит.* анархо-синдикализм

анáтом *м* анатом, анатомия белгече

анатоми́ровать *сов., несов. кого-что* яру, мәет яру

анатоми́ческий, -ая, -ое анатомик, анатомия ...ы; **~ áтлас** анатомия атласы ♦ **~ теáтр** анатомия театры (*үлекләрне ярып тикшерә торган бина*)

анатоми́чка *ж разг.* анатомия театры

анато́мия *ж* анатомия; **~ челове́ка** кеше анатомиясе; **~ расте́ний** үсемлекләр анатомиясе

анáфема *ж* **1.** *церк.* диннән сөрү, анафема **2.** *бран.* мәлгунь, ләгънәт

анáфора *ж лит.* анафора

анахрони́зм *м* **1.** анахронизм (*бер эпоха вакыйгаларын башка эпохага күчереп хронологияне бозу*) **2.** искелек калдыгы, анахронизм

анахрони́чный, -ая, -ое анахронизм ...ы; анахронистик, искелек калдыгы булып торган

анаэро́бн||ый, -ая, -ое *биол.* анаэроб ...; **~ые бакте́рии** анаэроб бактерияләр

анаэро́бы *мн.* (*ед.* **анаэро́б** *м*) *биол.* анаэроблар (*ирекле кислород булмаганда да яши һәм үрчи ала торган организмнар*)

ангажеме́нт *м уст.* ангажемент (*артистларны договор буенча билгеле бер срокка эшкә чакыру*); **получи́ть ~** ангажемент алу

ангажи́ровать *сов. несов.* **1.** *кого-что* (*предложить ангажемент*) ангажемент тәкъдим ите **2.** *кого* (*приглашать на танец*) танцевать итәргә чакыру, биергә чакыру

ангáр *м* ангар

áнгел *м прям., перен.* фәрештә; **~ красоты́** матурлык фәрештәсе; **мой ~** фәрештәм

áнгельск||ий, -ая, -ое **1.** фәрештә ...ы; **2.** *перен. разг.* фәрештәләрчә ..., ягымлы, мәләем, нәфис; **~ий хара́ктер** ягымлы холык; **~ий гóлос** нәфис тавыш; **~ая улы́бка** мәләем елмаю

ангидри́д *м хим.* ангидрид

анги́на *ж* ангина, тамак бакасы

англи́йск||ий, -ая, -ое инглиз[ләр] ...ы; Англия ...ы; **~ий язы́к** инглиз теле ♦ **~ая соль** инглиз тозы (*эчне йомшарта торган дару*)

англича́не *мн.* инглизләр, инглиз халкы

англича́нин *м* инглиз

англича́нка *ж* инглиз хатыны (кызы)

анда́нте *муз.* **1.** *нареч.* анданте, әкрен, салмак (*музыкаль әсәрнең башкарылу темпына карата*) **2.** *с нескл.* анданте (*салмак темптагы музыкаль әсәр яки аның бер өлеше*)

аневри́зма *ж мед.* аневризм; **~ ао́рты** аорта аневризмы

анекдóт *м прям., перен.* анекдот, мәзәк; **рассказáть ~** анекдот сөйләү

анекдоти́ческий, -ая, -ое **1.** анекдот ...ы; мәзәк ...ы; **~ расска́з** анекдот хикәясе **2.** анекдотка хас, анекдотка охшаган, кеше ышанмаслык

анекдоти́чный, -ая, -ое *см.* **анекдоти́ческий** 2

АНЕ-АНТ

анеми́ческий, -ая, -ое аз канлы; **~ое состоя́ние** аз канлы булу

анеми́чный, -ая, -ое **1.** *см.* **анеми́ческий**; **2.** *перен.* зәгыйфь, сүлпән, төсе киткән

анеми́я *ж мед.* анемия, кан азлык, аз канлылык

анемо́метр *м* анемометр (*һава хәрәкәтенең тизлеген үлчәү приборы*)

анеро́ид *м* анероид (*барометрның бер төре*)

анестезио́лог *м* анестезиолог, анестезия белгече

анестези́р||овать *сов., несов. что, мед.* анестезияләү, авырту сизүне бетерү, авыртусызландыру; **~ующие сре́дства** авырту сизүне бетерә торган дарулар

анестези́я *ж мед.* (*обезболивание*) анестезия, анестезияләү, авырту сизүне бетерү; **ме́стная ~** аерым урынны анестезияләү (*организмның*)

анили́н *м хим.* анилин

анили́нов||ый, -ая, -ое **1.** анилин ...ы; **~ый заво́д** анилин заводы **2.** *хим.* анилинлы; **~ая соль** анилинлы тоз

анимали́ст *м* анималист (*хайваннар рәсемен яки сынын ясаучы рәссам яки скульптор*)

аними́зм *м* анимизм (*борынгылар фикеренчә, табигатьтәге барлык предметларны җанлы дип санау*)

анимисти́ческ||ий, -ая, -ое анимистик; **~ие ве́рования** анимистик ышанулар

ани́с *м* әнис (**1.** *үсемлек һәм орлыгы* **2.** *алма төре*)

ани́совка *ж* **1.** әнис алма **2.** әнис аракысы (*әнистә тәнәтелән аракы*)

ани́сов||ый, -ая, -ое **1.** әнис ...ы; **~ое се́мя** әнис орлыгы **2.** әнис ...ы; әнистә тәнәтелгән; **~ое ма́сло** әнис мае; **~ая во́дка** әнис аракысы

а́нкер *м* анкер (**1.** *сәгать теленең көйләгече* **2.** *корылмаларда тимер ныгыткыч*)

а́нкерн||ый, -ая, -ое анкерлы; **часы́ с ~ым хо́дом** анкерлы сәгать

анке́т||а *ж* анкета; **запо́лнить ~у** анкета тутыру

анке́тн||ый, -ая, -ое анкет ...ы; **~ые све́дения** анкет мәгълүматлары

анна́л||ы *только мн.* (*летопись*) елъязмалар **♦ в ~ах исто́рии** тарих битләрендә

аннекси́ровать *сов., несов. что* аннексияләү, көчләп тартып алу

анне́ксия *ж* аннексия, көчләп тартып алу

аннота́ция *ж* аннотация (*китапның мәкаләнең һ.б.ш. эчтәлеге турында кыскача аңлатма*)

анноти́ровать *сов., несов. что* аннотацияләү, аннотация язу

аннули́ровать *сов., несов. что* көчен бетерү, гамәлдән чыгару, көченнән чыгару; **~ догово́р** договорны гамәлдән чыгару

аннуля́ция *ж книж.* көчен бетерү, гамәлдән чыгару, көченнән чыгару, юкка чыгару (*законны, карарны, договорны һ.б.ш.*)

ано́д *м физ.* анод

анодирование *с см.* **анодировать**

анодировать *сов., несов. что* анодизацияләү, анодлау

ано́дн||ый, -ая, -ое *физ.* анод ...ы; **~ая батаре́я** анод батареясе

анома́лия *ж* аномалия (*нормадан читкә чыгу*); **магни́тная ~** магнит аномалиясе

анома́льн||ый, -ая, -ое аномаль, нормадан авышкан, аномалияле; **~ое состоя́ние** аномаль хәл

анони́м *м* аноним (**1.** *әсәрендә, хатында үзенең исемен яшергән автор* **2.** *авторның исеме курсәтелмәгән әсәр*)

анони́мка *ж разг.* имзасыз хат, аноним хат

анони́мн||ый, -ая, -ое аноним ..., имзасыз; **~ое письмо́** аноним хат

ано́нс *м* анонс (*концерт, лекция һ.б.ш. турында алдан бирелгән кыскача игълан, белдерү*)

анонси́ровать *сов., несов. что, о чём* алдан белдерү, алдан игълан итү (*берәр нәрсә турында*)

анорма́льн||ый, -ая, -ое нормаль булмаган; **~ые явле́ния** нормаль булмаган күренешләр

ано́фелес *м* анофелес (*малярия озынборыны*)

ансамбль *м в разн. знач.* ансамбль; **~ пе́сни и пля́ски** җыр һәм бию ансамбле; **архитекту́рный ~** архитектура ансамбле; **стру́нный ~** кыллы ансамбль

антагони́зм *м* антагонизм (*килешә алмаслык, каршылык*); **кла́ссовый ~** сыйнфый антагонизм

антагони́ст *м* антагонист (*килешә алмаслык дошман*)

антагонисти́ческ||ий, -ая, -ое антагонистик, килешә алмаслык; **~ие противоре́чия** антагонистик каршылыклар

Анта́рктика *ж* Антарктика

антаркти́ческ||ий, -ая, -ое антарктик, Антарктида ...ы; **~ий материк** Антарктида материгы; **~ая экспеди́ция** антарктик экспедиция

анте́нна *ж* антенна; **телевизио́нная ~** телевизор антеннасы

анти- *приставка, татар теленә «каршы» дигән сүз белән тәрҗемә ителә, мәс.* **антирелигио́зный** дингә каршы; **антивое́нный** сугышка каршы

антиалкого́льн||ый, -ая, -ое **1.** алкогольгә каршы; **~ое сре́дство** алкогольгә каршы чара **2.** алкоголизмга каршы; **~ая пропага́нда** алкоголизмга каршы пропаганда

антибио́тики *мн.* (*ед.* **антибио́тик** *м*) антибиотиклар (*микроорганизмнар эшләп чыгара торган бактерияләрне һәм микробларны үтерүгә сәләтле булган химик матдә*)

антивое́нный, -ая, -ое сугышка каршы

антидемократи́ческий, -ая, -ое демократиягә каршы, антидемократик

антиимпериалисти́ческий, -ая, -ое антиимпериалистик, империализмга каршы; **междунаро́дный ~ ла́герь** халыкара антиимпериалистик лагерь

антииститори́ческий, -ая, -ое тарихка каршы

антиква́р *м* антиквар (*борынгы әйберләр белән сәүдә итүче; борынгы әйберләр һәвәскәре*)

антиквариа́т *м* борынгы әйберләр белән сату итү

антиква́рн||ый, -ая, -ое **1.** антиквар ...; борынгы һәм кыйммәтле; **~ая вещь** борынгы һәм кыйммәтле әйбер **2.** антиквар[лар] ...ы; борынгы әйберләр ...ы; **~ый магази́н** борынгы әйберләр кибете

антикоммуни́зм *м* антикоммунизм (*коммунистик теориягә һәм практикага каршы идеология һәм сәясәт*)

антикоммунисти́ческий -ая, -ое антикоммунистик, коммунизмга каршы

антило́па *ж зоол.* антилопа

антимаркси́стский, -ая, -ое антимарксистик, марксизмга каршы

антиматериалисти́ческий, -ая, -ое антиматериалистик, материализмга каршы

антимилитари́зм *м* антимилитаризм (*милитаризмга һәм империалистик сугышларга каршы масса-күләм халыкара хәрәкәт*)

антимилитари́ст *м* антимилитарист

антимилитаристи́ческий, -ая, -ое, **антимилитари́стский,** -ая, -ое антимилитаристик (милитаризмга) каршы

антимо́н||ия *ж*: **разводи́ть ~и** *прост.* юк-барны сөйләү, сафсата сату, суган сату, ләчтит сату

антинаро́дный, -ая, -ое халыкка каршы; халык ихтыяҗларына каршы

антинау́чн||ый, -ая, -ое фәнгә каршы, фәнни булмаган; **~ые реакцио́нные тео́рии** фәнгә каршы реакцион теорияләр

антинациона́льн||ый, -ая, -ое милләткә каршы, милләт ихтыяҗларына каршы; **~ая поли́тика** милләт ихтыяҗларына каршы сәясәт

антиобще́ственный, -ая, -ое җәмгыятькә каршы; **~ поступо́к** җәмгыятькә каршы эш

антипартийный, -ая, -ое партиягә каршы, партия ихтыяҗларына каршы

антипати́чн||ый, -ая, -ое нәфрәт тудыра торган, сөйкемсез, биздерә торган; **~ая ли́чность** нәфрәт тудыра торган шәхес

антипа́тия *ж* антипатия, нәфрәт тойгысы, яратмау тойгысы

антипо́д *м* **1.** *только мн.* **~ы** антипод (*җир шарының бер-беренә капма-каршы ике очында яшәүчеләр*) **2.** антипод (*карашлары, узенчәлекләре яки зәвыкләре ягыннан башкаларга капма-каршы кеше*)

антирелигио́зн||ый, -ая, -ое дингә каршы; **~ая пропага́нда** дингә каршы пропаганда

антисанита́рн||ый, -ая, -ое санитариягә каршы, санитария кагыйдәләренә каршы; **~ые усло́вия** санитария кагыйдәләренә каршы шартлар

антисеми́т *м* антисемит (*еврейларне дошман күруче*)

антисемити́зм *м* антисемитизм (*еврейларне дошман куру, еврейларгә дошманлык*)

антисеми́тск||ий, -ая, -ое антисемитларча ..., еврейләргә каршы

антисе́птика *ж мед.* антисептика (**1.** *җәрәхәтләрне йогышсызландыру* **2.** *собир. яраларны йогышсызландыру дарулары*)

антисепти́ческ||ий, -ая, -ое *мед.* антисептик, йогышсызландыру ...ы; **~ие сре́дства** антисептик чаралар

антисоветизм *м ист.* антисоветизм (*Советлар Союзына, совет төзелешенә, тормыш-конкурешенә дошман булган идеология һәм саясәт*)

антисове́тский, -ая, -ое совет хакимиятенә каршы, советларга каршы

антите́за *ж* антитеза, капма-каршылык, каршы кую

антите́зис *м филос., лог.* антитезис

антител́а *мн.* (*ед.* **антите́ло** *с*) *биохим.* антитәнчекләр

антитокси́ны *мн.* (*ед.* **антитокси́н** *м*) *биохим.* антитоксиннар

антитокси́ческ||ий, -ая, -ое антитоксик, зарарсызландыра торган, агуга каршы; **~ая сы́воротка** антитоксик сыворотка

антифаши́ст *м* антифашист

антифаши́стск||ий, -ая, -ое антифашистик, фашизмга каршы; **~ое движе́ние** фашизмга каршы хәрәкәт

анти́христ *м* **1.** *рел.* дәҗҗәл **2.** *прост.* динсез, кыфер, мөртәт

антихудо́жественный, -ая, -ое сәнгатькә каршы

антицикло́н *м метеор.* антициклон

античасти́цы *мн.* (*ед.* **античасти́ца** *ж*) *физ.* антикисәкчекләр

анти́чн||ый, -ая, -ое антик; **~ое иску́сство** антик сәнгать

антоло́гия *ж* антология (*төрле авторларның сайланма әсәрләре җыентыгы*)

анто́ним *м лингв.* антоним

анто́новка *ж* антоновка (*алма төре*)

антра́кт *м* антракт, тәнәфес

антраци́т *м* антрацит

антраци́тн||ый, -ая, -ое, **антраци́тов||ый,** -ая, -ое антрацит ...ы; **~ые месторожде́ния** антрацит чыганаклары

антраша́ *с нескл.* антраша (*балетта биегәндә сикереп аякларны берничә кат бер-беренә бәрү*)

антреко́т *м* антрекот (*сыер итеннән тапап хәзерләнгән котлет*)

антрепренёр *м* антрепренёр

антресо́ль *мн.* антресоль

антропо́лог *м* антрополог, антропология белгече

антропологи́ческ||ий, -ая, -ое антропология ...ы, антропологик; **~ие иссле́дования** антропологик тикшеренүләр; **~ий музе́й** антропология музее

антрополо́гия *ж* антропология (*кешенең биологик табигатен өйрәнә торган фән*)

антропометри́ческ||ий, -ая, -ое антропометрия ...ы, антропометрик; **~ие да́нные** антропометрик мәгълүматлар

антропоме́трия *м* антропометрия (*фәннең кеше гәүдәсен һәм аның кисәкләрен үлчәү белән шөгыльләнә торган тармагы*)

антропоморфи́зм *м* антропоморфизм (**1.** *борынгы кешеләрнең фикер йөртүе буенча, кешенең үзлекләрен җансыз предметларга күчеру* **2.** *кайбер карашлар буенча алла кеше сурәтендә була дип уйлау*)

анфа́с *нареч.* анфас (*туп-туры карганда кеше битенең куренеше*)

анча́р *м бот.* анчар

анчо́ус *м* анчоус (*вак балык төре*)

аншла́г *м* аншлаг (*театр, концертка һ.б.ш. билетлар сатылып бетү турында белдерү, игълан*)

аню́тин: ~ы гла́зки *бот.* ала миләүшә, елан күзе

а́орист *м лингв.* аорист

а́орта *ж анат.* аорта

апарта́менты, апартаме́нты *мн.* апартамент (*зиннәтле зур бүлмә яки бина*)

апартеи́д *м ист.* апартеид (*Көньяк Африка республикаларында аз санлы ак тәнлеләр интересы өчен кара һәм төсле тәнле төп халыкны раса ягыннан аерым тоту һәм дискриминацияләү сәясәте*)

апати́т *м мин.* апатит

апати́тов||ый, -ая, -ое *мин.* апатит ...ы; **~ые месторожде́ния** апатит ятмалары

апати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** дәртсезлек ...ы, төшенкелек ...ы; **~ое состоя́ние** төшенкелек хәле **2.** төшенке, рухсыз, дәртсез, апатияле; **~ий взгляд** апатияле караш

апати́чный, -ая, -ое **1.** *см.* **апати́ческий; 2.** рухсыз, дәртсез; **~ челове́к** дәртсез кеше

апа́ти||я *м* апатия, дәртсезлек, рухсызлык, сүлпәнлек, күңел төшенкелеге; **впа́сть в ~ю** төшенкелеккә бирелү

апелли́ровать *сов., несов.* **1.** *юр.* апелляция бирү **2.** *к кому-чему* мөрәҗәгать итү; **~ к о́бщему собра́нию** гомуми җыелышка мөрәҗәгать итү

апелляцио́нн||ый, -ая, -ое *юр.* апелляцион, апелляция ...ы; **~ый срок** апелляция срогы; **~ая жа́лоба** апелляцион жалоба

апелля́ция *ж* апелляция (**1.** *юр. суд карарына риза булмыйча, югары суд карамагына бирелә торган жалоба* **2.** *берәр нәрсә турында мөрәҗәгать итү*)

апельси́н *м* әфлисун (*агачы һәм җимеше*)

апельси́нн||ый, -ая, -ое, **апельси́но||вый,** -ая, -ое әфлисун ...ы; **~ая ко́рка** әфлисун кабыгы; **~ое де́рево** әфлисун агачы

аплоди́ровать *несов. кому-чему* кул чабу, алкышлау

аплодисме́нты *только мн.* аплодисментлар, кул чабулар, алкышлар

апло́мб *м* апломб; **говори́ть с ~ом** апломб белән сөйләү

апоге́||й *м* **1.** *астр.* апогей **2.** *перен.* иң югары дәрәҗә, иң югары нокта; **его́ тала́нт дости́г своего́ ~я** аның таланты үзенең иң югары ноктасына җитте

аполити́зм *м* аполитизм (*сәясәт мәсьәләләре белән кызыксынмау, иҗтимагый-сәяси тормышта катнашудан баш тарту*)

аполити́чность *ж* сәясәт белән кызыксынмау

аполити́чный, -ая, -ое сәясәт белән кызыксынмаучы, иҗтимагый тормышта катнашмый торган

апологе́т *м* апологет (*нинди дә булса бер идеяне, тәгълиматны, кешене һ.б.ш. мактаучы*)

аполо́гия *ж* апология (*берәр шәхесне, идеяне, тәгълиматны һ.б.ш. чамасыз яклау, мактау*)

апоплекси́ческий, -ая, -ое *мед.* апоплексик, паралич ...; **~ уда́р** паралич сугу

апопле́ксия, апоплекси́я *ж мед.* апоплексия, паралич сугу (*мигә кан йөгерү аркасында*)

апо́рт *м* апорт (*алма төре*)

апостерио́ри *нареч. филос.* тәҗрибәдән чыгып, тәҗрибәгә нигезләп; **суди́ть** *о чём-л.* **~** *берәр нәрсә турында* тәҗрибәдән чыгып фикер йөртү, хөкем итү

апостерио́рн||ый, -ая, -ое *филос.* тәҗрибәдән чыгып эшләнгән, тәҗрибәгә нигезләнгән; **~ое сужде́ние** тәҗрибәгә нигезләнеп фикер йөртү

апо́стол *м* апостол (**1.** *христианнар мифологиясендә Гайса шәкертләренең берсе* **2.** *перен. нинди дә булса бер идеяне яклаучы һәм шуны таратучы* **3.** *дини китап исеме*)

апостро́ф *м* апостроф (*хәрефләр арасында өстә куела торган өтер сыман билге*)

апофео́з *м* апофеоз (**1.** *шәхесне яки вакыйганы мактау* **2.** *театр. кайбер спектакльләрдә соңгы тантаналы картина*)

аппара́т *м* **1.** аппарат; **телефо́нный ~** телефон аппараты **2.** *физиол.* аппарат, органнар; **пищевари́тельный ~** ашкайнату аппараты **3.** аппарат; **госуда́рственный ~** дәүләт аппараты ◆ **нау́чный ~** фәнни аппарат (*гыйльми хезмәтләрдә бирелгән искәрмәләр, күрсәтмәләр, файдаланылган әсәрләр исемлеге*)

аппарату́ра *ж собир.* аппаратура, аппаратлар

аппара́тчик *м* аппаратчы, аппаратта эшләүче

аппе́ндикс *м анат.* аппендикс

аппендици́т *м мед.* аппендицит

аппети́т *м* **1.** аппетит; ашыйсы килү **2.** *перен. обычно мн.* **~ы** (*желание*) теләк

аппети́тный, -ая, -ое аппетитлы, тәмле, аппетитны ача торган

аппликáция *ж* аппликация

аппрету́ра *ж* аппретура (**1.** *тукыма-ларга, күнгә тиешле үзлек биру өчен аларны ахыргы эшкәртү* **2.** *кун өчен лак*)

апре́ль *м* апрель, апрель ае

апре́льск||ий, -ая, -ое апрель ...ы; **~ие дни** апрель көннәре

априо́ри *нареч. филос.* тәҗрибәгә таянмыйча, фактларга нигезләмичә;

суди́ть *о чем-л.* ~ *берәр нәрсә турында* тәэрибәгә таянмыйча фикер йөртү

априористи́ческ||ий, -ая, -ое априор ..., априористик; **~ое утвержде́ние** априор раслау

априо́рность *ж* априорлык, тәэрибәгә таянмау, фактларга нигезләнмәгәнлек

априо́рный, -ая, -ое *см.* **априористи́ческий**

апроба́ция *ж* апробация, апробацияләү; **~ уче́бных програ́мм** укыту программаларын апробацияләү

апроби́ровать *сов., несов. что* апробацияләү

апте́к||а *ж* даруханә, аптека; **как в ~е** *шутл.* бик төгәл

апте́карск||ий, -ая, -ое аптека ...ы; **~ие весы́** аптека үлчәве

апте́карь *м* аптекачы, аптекада эшләүче

апте́чка *ж* аптечка; **дома́шняя ~** өй аптечкасы

апте́чный, -ая, -ое аптека ...ы; **~ кио́ск** аптека киоскысы

ар *м* ар

ара́б *м* гарәп, гарәп кешесе

арабе́ски *мн.* арабеск (*орнамент*)

араби́зм *м лингв.* гарәп сүзе, гарәп алынмасы

араби́ст *м* арабистика белгече, арабист

араби́стика *ж* арабистика (*гарәпләрнең телен, әдәбиятын, тарихын, мәдәниятен өйрәнә торган фәннәр*)

ара́бка *ж* гарәп хатыны (кызы)

ара́бский, -ая, -ое гарәп[ләр] ...ы; **~ язы́к** гарәп теле

ара́бы *мн.* гарәпләр, гарәп халкы

аракче́евщина *ж* аракчеевчылык (**1.** *19 йөз башында Россиядә чикләнмәгән полиция деспотизмы режимы* **2.** *перен. бер төркем кешеләрнең иҗтимагый тормышның берәр өлкәсендә башбаштаклык итүе, тәнкыйтькә юл куймавы*)

аранжи́ровать *сов., несов. что, муз.* аранжировкалау

аранжиро́вка *ж муз.* аранжировка, аранжировкалау

ара́п *м уст.* негр, кара тәнле кеше

ара́пник *м* эт чыбыркысы (*аучыларда*)

ара́т *м* арат (*Монголиядә терлек асраучылык белән шөгыльләнүче крестьян*)

ара́хис *м* арахис, җир чикләвеге, Кытай чикләвеге

арба́ *ж* арба

арбале́т *м уст.* арбалет (*аты коралы*)

арби́тр *м* арбитр

арби́тра́ж *м* арбитраж; **ве́домственный ~** ведомство арбитражы; **переда́ть вопро́с на ~** мәсьәләне арбитражга тапшыру

арбитра́жн||ый, -ая, -ое арбитраж ...ы; **~ая коми́ссия** арбитраж комиссиясе

арбу́з *м* карбыз

арбу́зн||ый, -ая, -ое карбыз ...ы; **~ая ко́рка** карбыз кабыгы

аргама́к *м* аргамак (*менге атлар токымы*)

арго́ *с нескл. лингв.* арго (*аерым бер социаль төркем кешеләре арасында гына кулланыла торган сүзләр, шартлы тәгъбирләр*)

арго́н *м хим.* аргон (*газ*)

арготи́зм *м лингв.* арготизм; арго сүзе, арго тәгъбире

аргуме́нт *м* аргумент

аргумента́ция *ж* **1.** *см.* **аргументи́ровать; 2.** (*совокупность аргументов*) аргументлар; **убеди́тельная ~** ышандыргыч аргументлар

аргументи́ровать *сов., несов. что* аргументлау, аргументлар китерү, дәлилләр китерү

ареа́л *м* **1.** ареал (*хайваннарның яки үсемлекләрнең берәр төре яки гаиләләге таралган җир яки су өсте*) **2.** ареал, таралган урын (*берәр куренешнең таралу өлкәсе*)

аре́на *ж* **1.** арена **2.** *перен.* мәйдан, арена; **~ полити́ческой борьбы́** сәяси көрәш мәйданы

аре́нд||а *ж* **1.** аренда; **сдать в ~у** арендага бирү **2.** (*плата*) аренда хакы, аренда түләве

аре́ндатор *м* арендачы, арендатор, арендага алучы

аре́ндн||ый, -ая, -ое аренда ...ы; **~ая пла́та** аренда түләве

аренду́ать *сов., несов. что* арендага алу, арендовать итү

арео́метр *м физ.* ареометр (*прибор*)

ареопа́г *м уст.* хакимнәр, башлыклар; **литерату́рный ~** әдәбият башлыклары

аре́ст *м* **1.** кулга алу; **взять под ~** кулга алу **2.** арест (*суд карары буенча акчадан яки мөлкәттән файдаланууны тыю*); **наложи́ть ~ на иму́щество** мөлкәткә арест салу

ареста́нт *м* арестант, тоткын, кулга алынган кеше

ареста́нтка *ж* тоткын хатын (кыз)

ареста́нтск||ий, -ая, -ое **1.** арестант [-лар] ...ы **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* тоткын-нар бүлмәсе

аресто́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **арестова́ть; 2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* арестант, кулга алынган кеше; **~ая** *ж* арестант хатын (кыз)

аресто́вать *сов., несов.* **1.** *кого* кулга алу **2.** *что* арест салу; **~ иму́щество** мөлкәткә арест салу

ариозо́ *с нескл. муз.* ариозо

аристокра́т *м* аристократ, аксөяк

аристократи́зм *м* аристократлык, аксөяклек, аристократка хаслык

аристократи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** аристократик, аристократлар ...ы; **~ое о́бщество** аристократлар жәмгыяте **2.** аристократларча ..., аристократларга хас; **~ие зама́шки** аристократларча кыланышлар

аристократи́чный, -ая, -ое *см.* **аристократи́ческий** 2

аристокра́тия *ж прям., перен.* аристократия; аксөякләр, аристократлар

аритми́я *ж мед.* аритмия

арифме́тика *ж* арифметика

арифмети́ческ||ий, -ая, -ое арифметика ...ы, арифметик; **~ая зада́ча** арифметик мәсьәлә

арифмо́граф *м* арифмограф (*автоматик рәвештә яза торган исәпләү машинасы*)

арифмо́метр *м* арифмометр

а́рия *ж муз.* ария

а́рка *ж* арка; **триумфа́льная ~** триумфаль арка

арка́да *ж* аркада (*аркалар тезмәсе*)

арка́н *м* аркан, юан бау

арка́нить *несов. кого-что* аркан белән тоту

А́рктика *ж* Арктика

а́рктическ||ий, -ая, -ое Арктика ...ы; арктик; **~ая экспеди́ция** Арктика экспедициясе

арлеки́н *м* арлекин, шамакай (*Италиядә комик артист*)

арма́да *ж высок.* армада (*зур хәрби флот яки самолётлар турында*)

армату́ра *ж тех.* арматура (**1.** *собир. нинди дә булса аппарат, машина һәм электр җиһазларының вак приборлары, кирәк-яраклары һәм төрле җайланмалары* **2.** *тимер-бетон корылмаларның яки җиһазларның тимер нигезе*)

армату́рн||ый, -ая, -ое арматура ...ы; **~ые рабо́ты** арматура эшләре

армату́рщик *м* арматурчы,арматурщик

арме́ец *м* армеец, армиядә хезмәт итүче, гаскәри

а́рми||я *ж* **1.** армия, гаскәр; **Росси́йская А́рмия** Россия Армиясе; **де́йствующая ~я** хәрәкәттәге армия; **служи́ть в ~и** армиядә хезмәт итү **2.** *перен.* армия (*күп халык, зур халык төркеме*); **~я специали́стов** белгечләр армиясе

арми́к *м* чикмән

арми́не *мн.* әрмәннәр, әрмән халкы

армяни́н *м* әрмән, әрмән кешесе

арми́нка *ж* әрмән хатыны (кызы)

арми́нский, -ая, -ое әрмән[нәр] ...ы; **~ язы́к** әрмән теле

а́рника *ж. бот.* арника (*үлән*)

арома́т *м* аромат, хуш ис

аромати́чески||ий, -ая, -ое, **аромати́чный,** -ая, -ое хуш исле; **~ие вещества́** хуш исле матдәләр

арома́тный, -ая, -ое хуш исле; **~ чай** хуш исле чәй

арсена́л *м* **1.** арсенал (*сугыш кораллары һәм хәрби әйберләр склады*) **2.** *перен.* бер олау; хәзинә; **це́лый ~ посо́бий** кулланмаларның бөтен бер хәзинәсе

арта́читься *несов. разг.* карышу, киреләнү, тискәреләнү; чыгымчылау, кәжәләнү

артезиа́нский, -ая, -ое: **~ коло́дец** артезиан коесы (*кочле басым ярдәмендә жирдән су чыгару өчен торбалы кое*)

арте́ль *ж* **1.** артель; **рыболо́вная ~** балык тотучылар артеле; **~ гру́зчиков** грузчиклар артеле **2.** *прост.* артель, бер төркем кеше

арте́льный, -ая, -ое **1.** артель ...ы; **~ уста́в** артель уставы **2.** (*общий*) гомуми, уртак

арте́льщик *уст. м.* **1.** артель члены **2.** артель башлыгы

артериа́льн||ый, -ая, -ое артериаль, артерия ...ы; **~ая кровь** артерия каны

артериосклеро́з *м мед.* артериосклероз

арте́ри||я *ж* **1.** *анат.* артерия **2.** *перен.* артерия, төп юл; **во́дные ~и страны́** илнең төп су юллары

арти́кль *м лингв.* артикль

арти́кул *м* артикул (*эшләнмә яки товарның төре*)

артикули́ровать *несов. лингв.* артикуляцияләү

артикуляцио́нн||ый, -ая, -ое *лингв.* артикуляция ...ы; артикуляцион; **~ое измене́ние зву́ка** авазның артикуляцион үзгәреше

артикуля́ция *ж лингв.* артикуляция

артиллери́йск||ий, -ая, -ое артиллерия ...ы; **~ий полк** артиллерия полкы; **~ий снаря́д** артиллерия снаряды; **~ая подгото́вка** артиллерия хәзерлеге

артиллери́ст *м* артиллерияче, артиллерист

артилле́ри||я *ж в разн. знач.* артиллерия; **зени́тная ~я** зенит артиллериясе; **тяжёлая ~я** авыр артиллерия; **служи́ть в ~и** артиллериядә хезмәт итү

арти́ст *м* артист ♦ **~ в своём де́ле** үз эшенең остасы

артисти́зм *м* зур осталык, артистлык

артисти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** артист [-лар] ...ы; **~ая натýра** артистлар табигате **2.** (*искусный*) артистларча ..., бик оста

арти́стка *ж* артистка

артналёт *м* артналёт

артобстре́л *м* артиллериядән ату

артри́т *м мед.* артрит (*буын авыруы*)

а́рфа *ж* арфа (*музыка коралы*)

арфи́ст *м* арфачы (*арфада уйнаучы*)

арфи́стка *ж* арфачы хатын (кыз)

архаи́зм *м* **1.** *лингв.* борынгы сүз, архаизм **2.** (*пережиток*) искелек калдыгы, борынгылык калдыгы

арха́ика *ж* архаика, борынгылык, искелек (*мәс. сәнгатьтә*)

архаи́ческий, -ая, -ое, **архаи́чный,** -ая, -ое **1.** архаик, искергән, борынгы, **~ стиль** архаик стиль **2.** искергән; кулланылудан чыккан; **~ слог** искергән язу (сөйләү) стиле

архáнгел *м рел.* җәбраил (*фәрештә*)

архáр *м* архар (*тау тәкәсе*)

археогра́фия *ж* археорграфия (*борынгы язма истәлекләрне җыю, фәнни эшкәртү һәм бастырып чыгару турында тарихи фән*)

архео́лог *м* археолог, археология белгече

археологи́ческ||ий, -ая, -ое археологик, археология ...ы; **~ие раскóпки** археологик казылмалар; **~ий институ́т** археология институты

археоло́гия *ж* археология (*борынгы халыкларның көнкүрешен һәм культурасы сакланып калган әйберләр буенча өйрәнә торган фән*)

архи́в *м в разн. знач.* архив; **вое́нно-истори́ческий ~** хәрби тарих архивы; **~ Габдуллы́ Тука́я** Габдулла Тукай архивы ♦ **сдать в ~** яраксызга чыгару, яраксыз дип табу, архивка тапшыру

архива́риус *м* архивариус, архивчы

архиви́ст *м* архивчы, архив эшләре белгече

архи́вн||ый, -ая, -ое архив ...ы; **~ые дела́** архив эшләре

архиепи́скоп *м* архиепископ (*христианнарда дини дәрәҗә*)

архиере́й *м* архиерей (*христианнарда югары дини дәрәҗәләрне белдерү өчен гомуми исем*)

архимандри́т *м* архимандрит (*христианнарда монахларның иң югары дәрәҗәсе*)

архипела́г *м геогр.* архипелаг

архитекто́ника *ж* архитектоника (**1.** *архит. корылма өлешләренең бер бөтен булып ярашулары* **2.** *иск. бер әр художество әсәре өлешләренең урнашуы, композициясе* **3.** *геол. геологиядә җир шары кабыгының төзелешен, аның элементлары урнашуын өйрәнә торган бүлек*)

архите́ктор *м* архитектор, архитектура белгече

архитекту́ра *ж* архитектура; **сове́тская ~** совет архитектурасы; **~ зда́ния** бинаның архитектурасы

архитекту́рн||ый, -ая, -ое архитектура ...ы; **~ые украше́ния** архитектура бизәкләре; **~ый ансáмбль** архитектура ансамбле

аршúн *м* аршын (**1.** *элекке озынлык үлчәве = 0.71 метр* **2.** *бер аршын озынлыгындагы линейка*) ♦ **ме́рить на свой ~** үз аршыңа үлчәү; **сло́вно ~ проглоти́л** уклау йотканмыный

аршúнн||ый, -ая, -ое бер аршынлы, бер аршын буе ...; **~ые бýквы** бер аршын озынлыгындагы хәрефләр

арык *м* арык

арьерга́рд *м воен.* арьергард

арьергáрдн||ый, -ая, -ое *воен.* арьергард ...ы; **~ые бои́** арьергард сугышлары

ас *м* ас (*иң оста очучы*) ♦ **~ своего́ де́ла** үз эшенең остасы

асбе́ст *м мин.* асбест

асбе́стов||ый, -ая, -ое асбест ...ы; асбест ...; асбесттан ясалган; **~ые тка́ни** асбест тукымалар

асе́птика *ж* асептика (*операция ясаганда һәм дәвалаганда яраны микроблардан саклау чаралары*)

асимметри́ческий, -ая, -ое, **асимметри́чный,** -ая, -ое асимметрик, симметрик булмаган, симметриясез

асимметри́я *ж* асимметрия, симметриясезлек

аске́т *м* аскет, суфый, дәрвиш (*аралашмаучан, ялгызлыкны яратучан*)

аскети́зм *м* аскетлык, суфыйлык; ялгызлыкны ярату (*дөнья рәхәтеннән ваз кичү*)

аскети́ческ||ий, -ая, -ое аскетик ...ы; суфыйлык ...ы; аскетик, аскетларча ..., аскет[лар] ...ы; **~ая жизнь** аскетларча яшәү

аспе́кт *м* аспект, караш

а́спид I *м* **1.** *зоол.* аспид (*агулы елан*) **2.** *перен. бран.* елан, явыз

а́спид II *м мин.* аспид (*кара төстәге катлы-катлы минерал*)

а́спидн||ый, -ая, -ое: **~ая доска́** аспид такта

аспира́нт *м* аспирант

аспиранту́р||а *ж* аспирантура; **поступи́ть в ~у** аспирантурага керү

ассамбле́я *ж* **1.** ассамблея; **Генера́льная Ассамбле́я Организа́ции Объединённых На́ций** Берләшкән Милләтләр Оешмасының Генераль Ассамблеясе **2.** *ист.* ассамблея (*Пётр I заманында күңел ачу кичәсе, бал*)

ассенизáтор *м* ассенизатор, бәдрәф чистартучы

ассенизацио́нн||ый, -ая, -ое ассенизация ...ы; **~ая маши́на** ассенизация машинасы

ассенизáция *ж* ассенизация (*чүп-чар чокырларын һәм шакшыларны чистарту; урыннарда санитария шартларын яхшырту*)

ассигна́ция *ж* ассигнация (*1769-1848 елларда Россиядә йөрган кәгазь акча иселе*)

ассигнова́ние *с* **1.** *см.* **ассигнова́ть; 2.** (*ассигнованная сумма*) ассигновать ителгән сумма (акча)

ассигнова́ть *сов., несов. что* ассигновать итү, акча билгеләү, акча бүлү

ассигно́вка *ж фин.* ассигновка (*берәр учреждениегә бирергә билгеләнгән акчаны банктан яки казначействодан алу документы*)

ассимили́ровать *сов., несов. кого-что, книжн.* **1.** (*уподобить себе*) ассимиляцияләү, ассимиляцияләштерү, охшаштыру, яраштыру **2.** *биол.* (*усвоить*) ассимиляцияләү, үзләштерү; йоту; **~ пи́щу** азыкны үзләштерү

ассимили́роваться *сов., несов.* ассимиляцияләшү, охшашлану

ассимиля́тивный, -ая, -ое ассимиляция ...ы; ассимилятив; **~ проце́сс** ассимиляция процессы

ассимиля́ция *ж* **1.** *см.* **ассимили́ровать** 1, **ассимили́роваться; ~ зву́ков** авазларның охшашлануы **2.** *биол.* үзләштерү, ассимиляцияләү

ассисте́нт *м* ассистент; **~ ка́федры фи́зики** физика кафедрасы ассистенты: **~ хиру́рга** хирург ассистенты

ассисти́ровать *несов. кому и без доп.* ассистентлык итү (*мәс. операция ясаганда табибка ярдәм итү*)

ассона́нс *м* ассонанс (**1.** *шигырьдә охшаш сузык авазларның кабатлануы* **2.** *басымлы сузык авазларның гына тәңгәл килүенә нигезләнгән рифма*)

ассорти́ *с нескл.* ассорти

ассортиме́нт *м* ассортимент (*товарның төрле төрләре һәм сортлары җыелмасы*)

ассоциати́вн||ый, -ая, -ое ассоциация ...ы; ассоциатив, охшашлы; **~ая связь** ассоциатив бәйләнеш

ассоциáция *ж* **1.** (*объединение*) берләшмә, ширкәт; ассоциация **2.** төркем, берләшмә; **~ моле́кул** молекулалар төркеме **3.** *психол.* ассоциация (*бәйләнеш*)

ассоции́ровать *сов., несов. кого-что с кем-чем* ассоциацияләү, охшату; **~ одно́ представле́ние с други́м** бер күзаллауны икенчесе белән ассоциацияләү

ассоции́роваться 1. *сов. несов. с кем-чем* ассоциацияләнү, охшашлык табылу **2.** *несов. страд. от* **ассоции́ровать**

АСТ-АУТ

астени́ческий, -ая, -ое *мед.* астеник, хәлсез

астени́я *ж мед.* астения (*организмның хәлсезлеге, көчсезлеге*)

астеро́ид *м астр.* астероид

астигмати́зм *м опт.* астигматизм

астигмати́ческий, -ая, -ое *опт.* астигматизм ...ы; астигматик

а́стма *ж мед.* астма, тын бетү, күкрәк кысу (авыру)

астма́тик *м разг.* астматик, астма белән авыручы

астмати́ческий, -ая, -ое *мед.* астматик, тын бетү ...; ~ **при́ступ** тын бетү өянәге

а́стра *ж* кашкарый

астра́льный, -ая, -ое (*звёздный*) йолдызлар ...ы; ~ **мир** йолдызлар дөньясы

астро́лог *м* астролог

астроло́гия *ж* астрология (*урта гасырларда хокем сөргән схоластик тәгълимат; аның ойратуенча, имештер, йолдызларга карап кешенең язмышын билгеләп була*)

астроля́бия *ж геод.* астролябия (*прибор*)

астона́вт *м* астронавт (**1.** *астронавтика белгече* **2.** *космонавт*)

астона́втика *ж* астронавтика (*галәм бушлыгында очулар турындагы фән*)

астроно́м *м* астроном, астрономия галиме, астрономия белгече

астрономи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** астрономия ...ы; астрономик; ~**ие наблюде́ния** астрономик күзәтүләр **2.** *перен.* бик зур, исәбенә чыкмаслык; ~**ие ци́фры** исәбенә чыкмаслык саннар

астроно́мия *ж* астрономия

астрофи́зика *ж* астрофизика

астрофизи́ческ||ий, -ая, -ое астрофизика ...ы; астрофизик; ~**ая обсервато́рия** астрофизика обсерваториясе

асфа́льт *м* асфальт

асфальти́ровать *сов., несов. что* асфальтлау, асфальт җәю, асфальт белән каплау; ~ **у́лицу** урамга асфальт җәю

асфа́льтовый, -ая, -ое асфальт ...ы; асфальт ...; асфальтлы, асфальт җәелгән; ~ **тротуа́р** асфальтлы тротуар

ась *межд. прост.* ә, нәрсә (*кайтарып сорағанда кулланыла*)

атави́зм *м* атавизм

атависти́ческ||ий, -ая, -ое атавизм ...ы; атавистик; ~**ие явле́ния** атавизм күренешләре

ата́к||а *ж* **1.** атака, һөҗум; **пойти́ в ~у** атакага бару **2.** *перен.* (*в спорте, игре*) һөҗүм, ташлану

атакова́ть *сов., несов. кого-что* атака ясау, атакалау, һөҗум итү; ~ **врага́** дошманга атака ясау

атама́н *м* атаман

атама́нствовать *несов.* атаманлык итү, атаман булу

атеи́зм *м* атеизм, динсезлек, алласызлык, дәһрилек

атеи́ст *м* атеист, дингә (аллага) ышанмаучы, динсез, алласыз, дәһри

атеисти́ческ||ий, -ая, -ое атеистик, дингә каршы; ~**ая пропага́нда** атеистик пропаганда

ателье́ *с* ателье; ~ **мод** модалар ателъесы; **телевизио́нное** ~ телевизор ателъесе; **заказа́ть костю́м в** ~ костюмга ателъедә заказ ясау

атеросклеро́з *м мед.* атеросклероз

а́тлас *м* атлас; **географи́ческий** ~ география атласы; **анатоми́ческий** ~ анатомия атласы

атла́с *м* атлас (*ефәк тукыма*)

атла́сн||ый, -ая, -ое **1.** атлас ..., атластан тегелгән; ~**ое одея́ло** атлас юрган **2.** *перен.* шома, нәфис, атлассыман; ~**ая ко́жа** атлассыман тире

атле́т *м* атлет (**1.** *атлетика белән шөгыльләнүче спортсмен* **2.** *разг. физик яктан бик таза, көчле кеше*)

атле́тика *ж* атлетика; **лёгкая** ~ җиңел атлетика; **тяжёлая** ~ авыр атлетика

атлети́ческ||ий, -ая, -ое **1.** атлетика ...ы; ~**ие упражне́ния** атлетика күнегүләре **2.** атлет ...ы, атлетик ..., физик куәтле; ~**ое телосложе́ние** физик куәтле тән төзелеше

атмосфе́ра *ж* **1.** атмосфера, һава; ~ **земли́** җир атмосферасы **2.** *перен.* атмосфера, чолганыш; **това́рищеская** ~ иптәшләрчә атмосфера **3.** *физ., тех.* атмосфера

атмосферн||ый, -ая, -ое атмосфера ...ы; ~**ие явле́ния** атмосфера күренешләре

атмосфе́рн||ый, -ая, -ое атмосфера ...ы; ~**ые оса́дки** атмосфера явым-төшемнәре; ~**ое давле́ние** атмосфера басымы

ато́лл *м* (*коралловый остров*) атолл (*балдакка охшаш мәрҗән утравы*)

а́том *м* атом

атоми́зм *м спец.* атомизм

атоми́стика *ж* атомистика (*материя иң кечкенә кисәкчекләрдән, атомнардан тора дигән тәгълимат*)

атомисти́ческ||ий, -ая, -ое атомистик (*атомистик теориягә караган*); ~**ие воззре́ния** атомистик карашлар; ~**ая тео́рия** атомистик теория

атомма́рный: ~ **кислоро́д** *хим.* атомар кислород

а́томник *м разг.* атомчы, атом энергиясе белгече

а́томн||ый -ая, -ое атом ...ы; ~**ое ядро́** атом төше; ~**ая электроста́нция** атом электростанциясе; ~**ое ору́жие** атом коралы

атомохо́д *м* атомоход

а́томщик *м* атомчы (*атом энергиясен агрессив максатлар өчен файдаланырга омтылучы империалистик сәясәт тарафдары*)

атони́я *ж мед.* атония (*мускулларның, органнарның сәләте кимүе, көче кимүе*); ~ **кише́к** эчекләрнең сәләте кимүе

атриби́т *м* атрибут (**1.** *филос. предметның яки күренешнең дәими төп билгесе* **2.** *грам. аергыч, жөмләнең иярчен кисәге*)

атрибути́вн||ый, -ая, -ое *грам.* аергыч ...ы; атрибутив ..., аергыч ...; ~**ая конструкция** атрибутив конструкция; ~**ое сло́во** аергыч сүз

атрофи́рованный, -ая, -ое атрофияләнгән, зәгыйфьләнгән; ~ **о́рган** зәгыйфьләнгән әгъза

атрофи́роваться *сов., несов.* атрофияләну, зәгыйфьләну

атрофи́я *ж* **1.** *мед.* атрофия, зәгыйфьләну (*нинди дә булса бер әгъзаның зәгыйфьләнүе һәм сәләтен югалтуы*); ~ **коне́чностей** аяк-кулларның атрофиясе **2.** *перен.* бетү, югалу; ~ **во́ли** ихтыярның югалуы

атташе́ *м нескл.* атташе; **вое́нный** ~ хәрби атташе

аттеста́т *м* аттестат; ~ **профе́ссора** профессор аттестаты; **получа́ть де́ньги по** ~**у** аттестат буенча акча алу

аттестацио́нн||ый, -ая, -ое **1.** аттестация ...ы; аттестацион; хезмәт итү турында бирелгән; ~**ое свиде́тельство** аттестацион таныклык **2.** аттестация ...ы; ~**ая коми́ссия** аттестация комиссиясе

аттеста́ция *ж* **1.** *см.* **аттестова́ть; 2.** (*характеристика*) аттестация, аттестацияләү

аттестова́ть *сов., несов.* **1.** *кого-что* (*дать отзыв*) аттестацияләү, аттестация бирү; ~ **как рабо́тника** хезмәткәр буларак аттестацияләү **2.** *кого* (*присвоить звание*) аттестацияләү, дәрәҗә бирү **3.** *кого* аттестацияләү, билгеләр чыгару; ~ **ученика́ по всем предме́там** укучыга барлык фәннәр буенча билгеләр чыгару

аттракцио́н *м* атракцион (**1.** *цирк яки эстрада программасында эффектлы номер* **2.** *парктагы таганнар, тир һ.б.ш.*)

ату́ *межд.*: ~ **его́!** сөй!, тот аны! (*ауда эт өстеру сүзе*)

ау́ *межд.* әй (*урманда бер-береңне югалтмас өчен кычкырыла торган ымлык*)

аудие́нция *ж* аудиенция, кабул итү (*берәр югары дәрәҗәдәге кешенең рәсми рәвештә кабул итүе*)

аудито́рия *ж* аудитория

ау́кать *несов.* әй дип кычкыру (*мәс. урманда*)

ау́кнуть *сов. однокр.* әй дип кычкырып кую

ау́кн||уться *сов. однокр.* әй дип жавап кайтару (*мәс. урманда*); **как** ~**ется, так и откли́кнется** *посл.* ≈ ни чәчсәң, шуны урырсың

аукцио́н *м* аукцион (*берәр мөлкәтне яки товарны халык алдында артыграк бәя биручегә сату*); **пушно́й** ~ мех аукционы; **прода́ть с** ~**а** аукционнан сату

аукцио́нный, -ая, -ое аукцион ...ы, аукционнар ...ы; ~ **зал** аукцион залы

ау́л *м* авыл

ау́льный, -ая, -ое авыл ...ы

аутенти́ческий, -ая, -ое *книжн. см.* **аутенти́чный**

аутенти́чность *ж книжн.* аутентиклык, дөреслек, хакыйкыйлык

аутенти́чный, -ая, -ое *книжн.* аутентик, дөрес (*төп нөсхәгә тулысынча туры килә торган*)

аутодафе́ *с нескл.* аутодафе, яндыру (*урта гасырларда католиклар инквизициясенең хөкем карары нигезендә дингә каршы кешеләрне һәм аларның әсәрләрен халык алдында яндыру*)

афга́нец *м* әфган, әфган кешесе (*милләте ягыннан*); эфганлы (*Әфганстанда яшәүче*)

афга́нка *ж* әфган хатыны (кызы)

афга́нский, -ая, -ое әфган[нар] ...ы; Әфганистан ...ы; ~ **язы́к** әфган теле

афга́нцы *мн.* эфганнар, эфганлылар, әфган халкы

афе́ра *ж* афера, алдаулы эш, хәйләле эш

аферу́ст *м* аферачы, аферист (*афера белән шөгыльләнүче*)

аферу́стка *ж* аферист хатын (кыз)

афи́ша *ж* афиша, белдерү, игълан

афиши́ровать *несов. что* афишалау, ачып салу, фаш итү

афи́шн||ый, -ая, -ое афиша ...ы; ~ **ая ту́мба** афиша тумбасы

афори́зм *м* афоризм, хикмәтле сүз (*тирән мәгънәле кыска мәкаль*)

афористи́ческий, -ая, -ое, **афористи́чный,** -ая, -ое афористик, афоризмлы; ~ **стиль** афористик стиль

африка́нец *м* африкалы, Африка кешесе

африкани́стика *ж* африканистика (*Африка халыкларының икътисадын, социаль-сәяси проблемаларын, тарихын, хокук белемен, иҗтимагый фикер үсешен, этнографиясен, телен, әдәбиятын, сәнгатен өйрәнүче фәннәр*)

африка́нка *ж* африкалы хатын (кыз)

африка́нск||ий, -ая, -ое Африка ...ы; ~ **ие языки́** Африка телләре

африка́нцы *мн.* африкалылар

аффе́кт *м* аффект, кызып китү, ярсулы хәл; үз-үзен белештермәү

аффекта́ция *ж* (*наигранность, искусственность поведения*) аффектация, ясалмалылык, ясалма кыланыш

аффекти́вн||ый, -ая, -ое аффектив, аффектацияле, күтәренке эмоциональ; ~ **речь** күтәренке эмоциональ сөйләм

ах *межд.* әй, ай, ах, ah

а́ханье *с см.* **а́хать**

а́хать *несов.* **1.** ах-вах итү, ах-вах килү, ахылдау **2.** *перен.* (*удивляться*) ах итү, таңга калу, ис китү, гажәпләнү

ахилле́сов: ~а пята́ Ахиллес үкчәсе (*берәр кешенең йомшак ягы*)

ахине́я *ж разг.* сафсата, буш сүз, ләчтит

а́хнуть *сов. однокр.* **1.** (*удивиться*) ах итү, ah итү, ах дип кую **2.** бах итү, гөрселдәү

ахромати́зм *м опт.* ахроматизм

ахромати́ческий, -ая, -ое *опт.* ахроматик (*яктылык нурын состав төсләргә булгәләми торган*); ~ **объекти́в** ахроматик объектив

ахти́ *межд. см.* **ах ♦ не ~ како́й** әллә нинди ... түгел, искитәрлек түгел

ацета́тный, -ая, -ое ацетат ...ы; ацетат ...; ~ **шёлк** ацетат ефәк

ацетиле́н *м хим.* ацетилен (*яна торган төссез газ*)

ацетиле́новый, -ая, -ое *хим.* ацетилен ...ы; ~ **за́пах** ацетилен исе

ацидофили́н *м* ацидофилин

ашу́г *м* ашуг (*Кавказ халыкларында халык шагыйре яки җырчысы*)

аэра́рий *м* аэрарий (*һава ванналары алу мәйданчыгы*)

а́эро* *һавада очуга мөнәсәбәте булган сүзләргә ялгана торган алкушымча, мәс.* **аэронавига́ция** аэронавигация

аэро́бн||ый, -ая, -ое *биол.* аэроб ...; ~ **ые бакте́рии** аэроб бактерияләр

аэро́бы *мн.* (*ед.* **аэро́б** *м*) *биол.* аэроблар (*ирекле кислород булганда гына яшәргә һәм үрчергә сәләтле организмнар*)

аэровокза́л *ж* аэровокзал

аэродина́мика *ж* аэродинамика (*һаваның һәм башка газларның хәрәкәтен, шулай ук каты җисемнәрнең хәрәкәте вакытында һаваның аларга каршылык күрсәтүен тикшерә торган фән*)

аэродинами́ческ||ий, -ая, -ое аэродинамика ...ы, аэродинамик; ~ **ая лаборато́рия** аэродинамика лабораториясе; ~ **ая труба́** аэродинамик торба

аэродро́м *м* аэродром

аэрозо́ль *м* аэрозоль (*газында каты һәм сыек кисәкчекләр болганчыкландырылган коллоид системасы*)

аэроли́т *м астр.* аэролит (*космостан җиргә төшә торган таш*)

аэрологи́ческ||ий, -ая, -ое аэрология ...ы, аэрологик; ~ **ая ста́нция** аэрология станциясе

аэроло́гия *ж* аэрология (*җир атмосферасының югары катлауларын өйрәнә торган фән*)

аэронавига́ция *ж* аэронавигация (*очкыч аппаратларны билгеләнгән юлдан йөртү турындагы фән*)

аэронавигацио́нн||ый, -ая, -ое аэронавигация ...ы, аэронавигацион; ~ **ые прибо́ры** аэронавигация приборлары

аэронавт *м* аэронавт

аэронавтика *ж* аэронавтика (*һавада очу теориясе һәм сәнгате*)

аэропла́н *м* аэроплан

аэропо́рт *м* аэропорт

аэроса́ни *только мн.* аэрочана

аэросе́в *м с.-х.* аэрочәчү

аэростат *м* аэростат, һава шары

аэростатика *ж* аэростатика (*һаваның һәм газларның тигезләнеш законнары турындагы тәгълимат*)

аэросъёмка *ж см.* **аэрофотосъёмка**

аэрофотогра́фия *ж* аэрофотография (*самолёттан фоторәсемгә төшерү теориясе һәм практикасы*)

аэрофотосъёмка *ж* аэрофототөшерү

Б

б *см.* **бы**

ба *межд. разг.* бәй, абау; **ба! Кого́ я ви́жу!** бәй! Кемне күрәм мин!

ба́ба I *ж* **1.** *уст.* крестьян хатыны, авыл хатыны **2.** *прост.* (*жена*) хатын **3.** *прост.* (*женщина*) хатын, хатын кеше **4.** *презр.* (*о робком мужчине*) ужым бозавы, мәми авыз, жебегән

ба́ба II *ж тех.* субай тукмагы, субай каккыч

баба́хну||ть *сов. однокр. разг.* **1.** бик каты гөрселдәү; ~ **л вы́стрел** гөрс итеп ату тавышы ишетелде; **пу́шка ~ла** туп бик каты гөрселдәде **2.** *кого-чего* (*сильно ударить*) бик каты сугу; кундыру

ба́башка *ж полигр.* бабашка, шакмак

ба́ба-ягá *ж фольк.* убырлы карчык, сихерче карчык

бабби́т *м* баббит (*подшипниклар эченә коеп тутырыла торган кургашын, бакыр һәм сөрмә эретмәсе*)

бабби́тный, -ая, -ое баббит ...ы; ~ **заво́д** баббит заводы

бабби́товый, -ая, -ое баббит ..., баббиттан ясалган; ~ **подши́пник** баббиттан ясалган подшипник

ба́б||ий, -ья, -ье хатын-кыз[лар] ...ы; ~ **ий плато́к** хатын-кызлар яулыгы ♦ ~ **ье ле́то** әбиләр чуагы, карчыклар җәе; ~ **ьи ска́зки** әбиләр әкияте

ба́бка I *ж* **1.** әби, дәү әни **2.** *прост. см.* **ба́бушка** 2; **3.** *уст.* (*женщина, помогающая при родах*) кендек әбисе

ба́бк||а II *ж* **1.** (*надкопытный сустав*) ашык, ашык сөяге **2.** (*кость для игры*) кузна, чәмәй, бакай; **игра́ть в ~и** кузна уйнау

ба́бник *м разг.* өстерәлчек (*хатын-кызлар белән чуалучан кеше*)

ба́бочка *ж* күбәләк

ба́бушка *ж* **1.** әби, дәү әни **2.** *разг.* әби, әбикәй ♦ **э́то ещё ~ на́двое сказа́ла** *погов.* икеле, билгеле түгел; я булыр, я юк

бага́ж *м* **1.** багаж; **сдать в ~** багажга тапшыру; **отпра́вить ~ о́м** багаж белән җибәрү **2.** *перен.* (*сведения, знания*) белем, белем хәзинәсе

бага́жник *м* багажник (*велосипедта, автомобильдә, мотоциклда йөк кую өчен махсус урын*)

бага́жный, -ая, -ое багаж ...ы; ~ **вагóн** багаж вагоны

баге́т *м* багет (*картина, портрет рамнары һәм кәрнизләр ясау өчен кулланыла торган бизәкле тар планка*)

баге́тн||ый, -ая, -ое **1.** багет ...ы; ~ **ая мастерска́я** багет мастерское **2.** багет ..., багеттан ясалган; ~ **ая ра́мка** багеттан ясалган рамка

багóр *м* багор (*озын саплы тимер ыргак*)

багóрный, -ая, -ое багор ...ы; ~ **крюк** багор ыргагы

багрове́||ть *несов.* кызару, кызыллану, кызыл төскә керү; (*о человеке*) кызарыну; **не́бо ~ет** күк йөзе кызара; ~ **ть от гне́ва** ачудан кызарыну

багро́в||ый, -ая, -ое куе кызыл, кансу кызыл; ~ **ое пла́мя** куе кызыл ялкын

багряне́||ть *несов.* **1.** (*виднеться — о багряном*) кызарып тору, кызарып күренү, кызыл булып күренү; **лес ~ет на заре́** таң атканда урман кызарып күренә **2.** (*становиться багряным*) кызару, кызыллану

багря́н||ец *м* куе кызыл, кансу кызыл төс; **зе́лень начала́ покрыва́ться ~цем** агачлар куе кызыл төскә керә башлады

багря́ный, -ая, -ое *см.* **багро́вый**

БАГ-БАЛ

багу́льник *м* сазанак

бада́н *м бот.* бадан, монгол чәе

бадминто́н *м спорт.* бадминтон (*каурыйсыман койрыклы кечкенә шарны ракетка белән бәреп челтәр аша уйнала торган спорт уены*)

бадья́ *ж* бадья, агач чиләк; кое чиләге; шахта чиләге

ба́за *ж* **1.** *архит.* база, корылма нигезе **2.** база, җирлек, нигез; **социа́льная** ~ социаль база; **экономи́ческая** ~ икътисадый җирлек; **материа́льная** ~ материаль җирлек **3.** база; **авиацио́нная** ~ авиация базасы; **тури́стская** ~ туристлар базасы

база́льт *м* базальт (*вулканик тау тукымы*)

база́льтов||ый, -ая, -ое **1.** базальт ...ы; **~ые за́лежи** базальт ятмалары **2.** базальт ..., базальттан ясалган; **~ые осно́вы коло́нны** колоннаның базальттан ясалган нигезләре

база́р *м* **1.** базар; **колхо́зный** ~ колхоз базары; **кни́жный** ~ китап базары; **2.** *перен. разг.* (*шум, крик*) тәртипсез кычкырыш, ыгы-зыгы, шау-шу

база́рн||ый, -ая, -ое **1.** базар ..., базар ...ы; **~ый день** базар көне; **~ая пло́щадь** базар мәйданы **2.** *перен.* әдәпсез, тупас; **~ая ру́гань** әдәпсез сүгенү

базе́дов: ~а боле́знь базед авыруы; богак

базили́ка, бази́лика *ж архит.* базилика (*урта гасырларда озынча өчпочмак формасындагы корылма*)

бази́р||овать *несов. что на чём, книжн.* нигезләү; **а́втор ~ует свои́ до́воды на факти́ческом материа́ле** автор үзенең дәлилләрен фактик материалга нигезли

бази́роваться *несов. на чём* **1.** (*основываться на чём-л., опираться на что-л.*) нигезләнү, таяну **2.** (*размещаться, располагаться*) урнашу

ба́зис *м* **1.** *архит.* базис, нигез; **~ колóнны** колоннаның нигезе **2.** *книжн.* (*основа*) нигез **3.** базис (*җәмгыятьнең экономик структурасы, билгеле бер җәмгыятьтәге җитештерү мөнәсәбәтләренең җыелмасы*)

ба́зов||ый, -ая, -ое база ...ы; **~ое иму́щество** база милке

базу́ка *ж* (*противотанковое реактивное ружьё, обслуживаемое одним человеком*) базука (*танкка каршы көрәштә кулланыла торган реактив мылтык*)

ба́иньки *разг.*: **хо́чешь ~?** йокларга телисеңме?; **пора́ ~** йокларга вакыт

бай *м* бай

бай-ба́й *межд.* бәү-бәү, бәлли бәү

байба́к *м* **1.** (*вид сурка*) байбак **2.** *перен. разг.* (*лентяй*) ялкау кеше, авыр сөякле кеше

байда́рка *ж* байдарка

ба́йка *ж* байка (*тукыма*)

ба́йков||ый, -ая, -ое **1.** байка ...ы; **~ое произво́дство** байка производствосы **2.** байка ..., байкадан тегелгән; **~ый халя́т** байкадан тегелгән халат

бак *м* бак (*су, бензин кебек сыекчалар савыты*)

бакала́вр *м* бакалавр (**1.** *Көнбатыш Европа университетларында электә беренче гыйльми дәрәҗә* **2.** *хәзерге Франциядә һәм башка кайбер илләрдә урта мәктәпне тәмамлаган укучы*)

бакале́йный, -ая, -ое бакалея ...ы; **~ магази́н** бакалея кибете

бакале́я *ж собир.* бакалея (*төрле ашамлык товарлары, мәс. он, чәй, шикәр, ярма*)

ба́кен *м* бакен (*елганың сай урнын күрсәтү өчен куела*)

бакенба́рды *мн.* чигә сакалы

ба́кенщик *м* бакенчы

баккара́ *с нескл.* баккара (*хрусталнең иң кыйммәтле сорты*)

бакла́га *ж* баклага (*яссы калай савыт*)

баклажа́н *м* баклажан (*яшелчә*)

баклажа́нн||ый, -ая, -ое баклажан ...ы; **~ая икра́** баклажан икрасы

бакла́н *м* баклан (*су кошы*)

баклу́ши *мн.*: **бить ~** *разг.* тырай тибү, сөрән сугу, эт сугару, эшсез йөрү

бактериа́льн||ый, -ая, -ое **1.** бактерия ...ы, бактерияләр ...ы; **~ая кле́тка** бактерия күзәнәге; **~ый яд** бактерия агуы **2.** бактерияле, бактериаль ...; **~ые удобре́ния** бактерияле ашламалар

бактери́йн||ый, -ая, -ое бактерия ...ы; бактериаль, бактерияле; **~ые препара́ты** бактерияль препаратлар

бактерио́з *м* бактериоз (*үсемлекләрдә микроблардан була торган йогышлы авыру*)

бактерио́лог *м* бактериолог, бактериология белгече

бактериологи́ческий, -ая, -ое бактериология ...ы, бактериологик

бактериоло́гия *ж* бактериология

бактериофа́г *м* бактериофаг (*бактерияләрне эретә һәм юкка чыгара торган матдә*)

бактерици́дность *ж* бактерицидлык

бактерици́дн||ый, -ая, -ое бактерицид ... (*микробларны үтерүгә сәләтле*); **~ые сы́воротки** бактерицид сывороткалар; **~ый лейкопла́стырь** бактерицид лейкопластырь

бакте́рия *ж* бактерия (*микробның бер төре*)

бал *м* бал (*музыкалы, биюле кичә*) ♦ **ко́нчен ~** вәссәләм!, җитте!, җитәр!

балаба́н *м* балабан (*әзербайҗанарда, үзбәкләрдә тынлы музыка коралы*)

балабо́лка *м, ж разг.* (*пустомеля*) такылдык, ләчтит сатучы

балага́н *м* **1.** *уст.* балаган (*вакытлы тору, сату итү һ. б. ш. өчен такталардан ясалган бина*) **2.** *уст.* кәмит, кәмит уены (*ярминкәләрдә күрсәтелә торган көлдергеч уеннар, тамашалар*) **3.** *перен. прост.* (*пошлое шутовство*) кәмит уены

балага́нн||ый, -ая, -ое **1.** балаган ...ы; **~ое представле́ние** балаган тамашасы **2.** *перен. разг.* (*шутовской*) тупас, дорфа

балагу́р *м разг.* мәзәкчән кеше, такылдык

балагу́рить *несов. разг.* мәзәк сөйләү, такылдау

балагу́рство *с разг.* мәзәкләр сөйләү, мәзәк кору

балала́ечник *м* балалайкачы, балалайкада уйнаучы

балала́ечн||ый, -ая, -ое балалайка ...ы; **~ая струна́** балалайка кылы

балала́йка *ж* балалайка (*өч кыллы музыка коралы*) ♦ **бесстру́нная ~** бушбугаз, лыгырдык, юк-барны сөйләүче

баламу́т *м разг.* баламут, дөнья болгатучы, дөнья бозучы

баламу́тить *несов. кого-что, разг.* тәртипсезлек кертү, дөнья болгату (бозу)

балáнда *ж разг.* баланда, өйрә

балáнс *м* **1.** (*равновесие*) баланс, тигезлек **2.** *бухг., эк.* баланс; **акти́вный ~** актив баланс; **пасси́вный ~** пассив баланс; **торго́вый ~** сәүдә балансы; **свести́ ~** баланс чыгару

балансúр *м* балансир (**1.** *аркан өстендә йөрүче акробатларның тигезлек саклау колгасы* **2.** *тех. үлчәүләрдә, насосларда һ.б.ш. авырлыкны һәм хәрәкәтне механизмның аерым өлешләренә тапшыру көянтәсе* **3.** *кесә, диңгез сәгатьләрендә маятник хезмәтен үти торган регулятор*)

балансúрование *с см.* **балансúровать**; **~ бюдже́тных стате́й** бюджет статьяларын баланска китерү

балансúровать *несов.* **1.** тигезлек саклау; **~ на кана́те** юан бау өстендә тигезлекне саклап йөрү **2.** *что, тех.* тигез эшләтү (*машинаның әйләнә торган детальләрен*) **3.** *что* баланска китерү, үзара дөрес бәйләнешкә китерү (*берәр эшчәнлекнең үзара бәйләнештә булган якларын*)

балансиро́вка *ж см.* **балансúровать**

балахóн *м* балахон, кин озын халат

балбе́с *м разг. бран.* аңгыра, тинтәк; күсәк

балдахúн *м* балдахин (*түбәле итеп эшләнгән зиннәтле чатыр*)

балери́на *ж* балерина, балетта биюче

балéт *м* балет; **классúческий ~** классик балет

балетме́йстер *м* балетмейстер

балéтн||ый, -ая, -ое балет ...ы; **~ое иску́сство** балет сәнгате

балетома́н *м* балетоман (*балет яратучы*)

балетома́ния *ж* балетомания (*балет белән чиктән тыш мавыгу*)

ба́лка I *ж* (*брус*) өрлек, матча

ба́лка II *ж* (*овраг*) озын чокыр, сыза, коры үзән

балкани́стика *ж* балканистика (*Балкан ярымутравы халыкларының телен, әдәбиятын, тарихын, мәдәниятен һәм иҗтимагый тормышларының башка кайбер якларын өйрәнүче комплекслы фәнни дисциплина*)

балка́р, балка́рец *м* балкар, балкар кешесе

балка́рка *ж* балкар хатыны (кызы)

балка́рский, -ая, -ое балкар[лар] ...ы; **~ язы́к** балкар теле

балка́рцы, балка́ры *мн.* балкарлар, балкар халкы

балко́н *м* балкон

балко́нн||ый, -ая, -ое балкон ...ы; **~ая дверь** балкон ишеге

балл *м* 1. балл; **ве́тер в шесть ~ов** алты баллы җил; **землетрясе́ние в де́вять ~ов** тугыз баллы җир тетрәү 2. (*оценка*) балл, бәя, билге

балла́да *ж лит.* баллада

балла́ст *м* 1. (*груз*) балласт, авырлык, йөк (*тиешле тирәнлек биру өчен корабльгә, очу биеклеген саклау өчен аэростатка салынган йөк*) 2. *ж.-д.* балласт (*тимер юл полотносының өстенә шпалларны ныгыту очен салынган чуерташ, ком*) 3. *перен.* артык йөк, авыр йөк; имгәк

балли́стика *ж воен.* баллистика (*снарядның очу законнары турындагы фән*)

баллисти́ческ||ий, -ая, -ое *воен.* баллистик, баллистика ...ы; **~ая раке́та** баллистик ракета

балло́н *м в разн. знач.* баллон; **~ с кислоро́дом** кислород баллоны; **~ аэроста́та** аэростатның баллоны; **~ спусти́л** баллонның газы чыкты

баллоти́ровать *несов. кого-что* тавышка кую, сайлау; **~ предложе́ние** тәкъдимне тавышка кую

баллоти́роваться *несов.* 1. сайлану, тавышка куелу, тавыш бирелү 2. *страд. от* **баллоти́ровать**

баллотиро́вка *ж см.* **баллоти́ровать**

баллотиро́вочный, -ая, -ое сайлау ...ы; **~ бюллете́нь** сайлау бюллетене

бало́ванный, -ая, -ое иркәләп бозылган, артык иркәләнгән, узындырылган; **~ ребёнок** иркәләп бозылган бала

бал||ова́ть *несов.* 1. *кого-что* артык иркәләү, иркәләп бозу, узындыру 2. *прост.* шаяру, шуклану; **ребёнок ~у́ет** бала шаяра

бал||ова́ться *несов.* 1. (*шалить*) шаяру, шуклану, азу; **ребёнок ~у́ется** бала шаяра 2. *чем* шаяру, шаярып эшләү; **~у́юсь табако́м** шаярып тәмәке тартам

ба́ловень *м* 1. *разг.* (*тот, кого балуют*) иркә 2. *прост.* (*шалун*) шаян, шук ♦ **~ судьбы́** язмышы бәхетле

баловни́к *м разг.* шаян, шук

баловни́ца *ж разг.* шаян кыз, шук кыз

баловно́й, -а́я, -о́е *прост.* шук, шаяручан, шукланучан

баловство́ *с* 1. (*потворство*) артык иркәләү, узындыру 2. (*шалость*) шаянлык, шуклык

балы́к *м* кызыл балык

бальза́м *м* бәлзәм

бальзами́н *м бот.* бохар кынасы, кына гөле

бальзами́рование *с см.* **бальзами́ровать**

бальзами́ровать *сов., несов. кого-что* бәлзәмләү, бәлзәм белән эшкәртү

бальзами́ческ||ий, -ая, -ое, **бальза́м||ый,** -ая, -ое бәлзәм бирә торган, бәлзәмле; **~ая пи́хта** бәлзәм бирә торган ак чыршы

бальнео́лог *м* бальнеолог, бальнеология белгече

бальнеологи́ческий, -ая, -ое бальнеологик, бальнеология ...ы; **~ куро́рт** бальнеология курорты

бальнеоло́гия *ж* бальнеология (*минераль сулар һәм ләм белән дәвалау методларын өйрәнә торган фән*)

ба́льн||ый, -ая, -ое бал ...ы; **~ые та́нцы** бал танцылары

балюстра́да *ж* балюстрада (*балконның зиннәтле рәшәткәсе*)

баля́сина *ж* култыкса баганачыгы, текмә

баля́сник *м собир.* (*строительный материал*) култыксалык, текмәлек

бамбу́к *м* бамбук, һинд камышы

бамбу́ков||ый, -ая, -ое 1. бамбук ...ы; **~ая ро́ща** бамбук урманчыгы 2. бамбук ..., бамбуктан ясалган; **~ая трость** бамбук таяк

ба́мпер *м* бампер (*автомашинаның алдында бәрелеп авария ясаудан саклау буферы*)

ана́льность *ж* 1. күп чәйнәлгәнлек, күп кабатланганлык, искергәнлек; **~ мы́сли** фикернең күп чәйнәлгәнлеге 2. күп чәйнәлгән фикер (сүз)

ана́льн||ый, -ая, -ое күп чәйнәлгән, күп кабатланган, искергән; **~ая мысль** күп чәйнәлгән фикер

ана́н *м* (*тропик усемлек һәм аның җимеше*)

ана́новый, -ая, -ое банан ...ы; **~ лист** банан яфрагы

ба́нда *ж* банда

банда́ж *м* бандаж (1. *мед.* гәүдәнең берәр органын нормаль торышта саклау өчен кулланыла торган махсус бәйләвеч 2. *ж.-д. вагон яки паровоз көпчәгенең корыч тугылы*)

бандеро́ль *ж* бандероль; **отпра́вить ~ю** *что-л.* бандероль белән җибәрү

банди́т *м* бандит, кораллы талаучы, юл кисүче

банди́тизм *м* бандитлык, талау, юл кисү

банди́тск||ий, -ая, -ое бандит ...ы, бандитлар ...ы; талаучылар ...ы; **~ая ша́йка** бандитлар шайкасы

банду́ра *ж* бандура (*украин халкының кыллы музыка коралы*)

бандури́ст *м* бандурачы

ба́нк *м* 1. банк; **госуда́рственный ~** дәүләт банкысы; **сберега́тельный ~** саклык банкысы 2. *карт.* банк, кондагы акча (*отышлы кәрт уенында*); **держа́ть ~** банк тоту; **сорва́ть ~** банкны сугып алу, оту

ба́нк||а I *ж* банка; **стекля́нная ~а** пыяла банка 2. *обычно мн.* **~и** *мед.* банка; **ста́вить ~и** банка кую

ба́нка II *ж мор.* сайлык, сай урын (*диңгездә*)

ба́нка III *ж мор.* банка, аркылы эскәмия (*көймәдә ишкәкчеләр утыру өчен*)

банке́т *м* банкет, тантаналы мәҗлес; **устро́ить ~** банкет оештыру

банки́р *м* банкир, банк хуҗасы, банк акционеры

банки́рск||ий, -ая, -ое банкир[лар] ...ы; **~ая конто́ра** банкир конторасы

банкно́ты *мн. фин.* банкнот (*банк чыгара һәм алыш-бирештә акча функциясен үти торган кредит билеты*)

ба́нковский, -ая, -ое банк ...ы; **~ капита́л** банк капиталы

банкоме́т *м карт.* банк тотучы (*отышлы кәрт уенында*)

банкро́т *м прям., перен.* банкрот

банкро́тство *с* 1. бөлү, шартлау, банкротлык 2. *перен.* банкротлык; **полити́ческое ~** сәяси банкротлык

ба́нный, -ая, -ое мунча ...ы; **~ день** мунча көне ♦ **как ~ лист [приста́л]** сагыз булдың инде

бант *м* бант, бизәнү тасмасы; **завяза́ть ~** бант бәйләү

ба́нщик *м* мунчачы, мунча хезмәтчесе

ба́нщица *ж* мунчачы, мунча хезмәтчесе (хатын)

ба́н||я *ж* мунча; **мы́ться в ~е** мунчада юыну ♦ **зада́ть ~ю** *кому* кирәген бирү, кыздыру

баоба́б *м* баобаб, маймыл агачы

бапти́зм *м рел.* баптизм (*христианнарда аерым бер мәзһәп*)

бапти́ст *м рел.* баптист (*баптизм мәзһәбе әгъзасы*)

бапти́стка *ж рел.* баптист хатын (кыз)

бапти́стск||ий, -ая, -ое баптист[лар] ...ы; **~ая о́бщина** баптистлар җәмгыяте

бар *м* бар (*кечкенә ресторан*)

бараба́н *м* 1. *муз.* барабан; **бить в ~** барабан кагу 2. *тех.* барабан; **~ молоти́лки** молотилканың барабаны

бараба́нить *несов.* 1. барабан кагу (сугу) 2. шакылдату; **~ по стеклу́** тәрәзә шакылдату; **дождь бараба́нит по кры́ше** өй түбәсенә шыбырдап яңгыр ява 3. *разг.* начар уйнау, дыңгырдату; **~ на роя́ле** рояльдә дыңгырдату

бараба́нн||ый, -ая, -ое барабан ...ы; **~ый бой** барабан кагу ♦ **~ая перепо́нка** *анат.* колак пәрдәсе

бараба́нщик *м* барабанчы, барабан кагучы

бараба́нщица *ж* барабанчы кыз

бара́н *м* тәкә, сарык тәкәсе

бара́н||ий, -ья, -ье 1. тәкә ...ы; **~ьи рога́** тәкә мөгезләре 2. сарык тиресеннән тегелгән; **~ья ша́пка** сарык тиресеннән тегелгән бүрек ♦ **согну́ть (скрути́ть) в ~ий рог** *кого кемне дә булса* бөгү, буйсындыру, артына утырту

бара́нина *ж* сарык ите, куй ите

бара́нка *ж* 1. клиндер 2. *прост.* баранка (*автомобиль руленең коршавы*)

барахли́ть *несов. прост.* начар эшләү; **мото́р барахли́т** мотор начар эшли

барахло́ *с собир. прост.* иске-москы, яраксыз әйберләр, иске-москы әйберләр

барахо́лка *ж прост.* талчук, талчук базары

бара́хтанье *с см.* **бара́хтаться**

бара́хтаться *несов.* тыпырчыну; **~ в воде́** суда тыпырчыну

бара́ш||ек *м* 1. сарык бәрәне 2. бәрән мехы, илтер; **ша́пка из ~ка** илтер бүрек 3. *мн.* **~ки** (*небольшие пенистые волны*) күбекле дулкыннар 4. *мн.* **~ки** (*перистые облака*) бөдрә болытлар 5. *тех.* гайка (*борып керту өчен иске тоткалы гайка*)

бара́шков||ый, -ая, -ое илтер ...; бәрән мехыннан тегелгән; **~ая ша́пка** илтер бүрек

барбари́с *м* барбарис (*куак һәм аның җимеше*)

барбари́сов||ый, -ая, -ое барбарис ...ы; **~ое варе́нье** барбарис вареньесе; **~ый куст** барбарис куагы

барбо́с *м* барбос (*йорт эте*)

бард *м* бард (*җырчы-шагыйрь*)

барда́ *ж* барда, түп

барелье́ф *м* барельеф (*яссылык өстенә калкытып ясалган скульптур рәсем*)

барелье́фный, -ая, -ое барельеф ...ы, барельефлы, калкытып ясалган

ба́ржа, баржа́ *ж* баржа; **самохо́дная ~** үзйөрешле баржа

баржево́й, -а́я, -о́е, **ба́ржев||ый,** -ая, -ое баржа[лар] ...ы; **~ый карава́н** баржалар кәраваны

ба́риевый, -ая, -ое *хим.* барий ...ы; барийлы

ба́рий *м хим.* барий

ба́рин *м* **1.** *уст.* (*помещик*) алпавыт, барин **2.** *уст.* (*хозяин, господин*) хуҗа **3.** (*в обращении*) әфәнде, хуҗа әфәнде **4.** *пренебр.* ялкау, барин; **сиде́ть ~ом** ялкауланып утыру

барисфе́ра *ж* барисфера (*Җир шарының үзәгендәге авыр ядросы*)

бари́т *м мин.* барит

баритО́н *м* баритон; **петь ~ом** баритон белән җырлау

баритона́льный, -ая, -ое баритональ, баритонга якын; **~ бас** баритональ бас

ба́рич *м уст.* (*сын барина*) барин малае

барк *м мор.* барк (*җилкәнле судноның бер төре*)

ба́рка *ж* барка (*яссы төпле су көймәсе*)

баркаро́ла *ж* баркарола (*Венеция көймәчеләренең җыры һәм шул җыр стилендәге музыкаль яки вокаль әсәр*)

баркА́с *м* баркас (*куп ишкәкле көймә*)

ба́рмен *м* бармен (*барның хуҗасы яки идарә итүчесе*)

баро́граф *м* барограф (*үзе яза торган барометр*)

барока́мера *ж* барокамера (*ясалма рәвештә югары яки түбән барометрик басым барлыкка китереп була торган герметик камера*)

баро́кко *с нескл.* барокко (*16-18 йөзләрдә Көнбатыш Европа архитектурасында һәм сәнгатендә стиль төре*)

баро́метр *м* барометр; **рту́тный ~** терекөмешле барометр

барометри́ческий, -ая, -ое барометрик; **~ ма́ксимум** барометрик максимум (*иң югары басым*); **~ ми́нимум** барометрик минимум (*иң түбән басым*)

баро́н *м* барон (*Көнбатыш Европада дворяннарның графтан түбәнрәк титулы*)

баронЕ́сса *ж* баронесса (*барон хатыны яки кызы*)

барражи́рование *с см.* **барражи́ровать**

барражи́ровать *несов. авиа* һаваны күзәтеп йөрү (*дошман самолётларын уткәрмәү өчен*)

баррика́да *ж* баррикада

баррикади́ровать *несов. что* баррикадалау, баррикада белән бүлү, баррикада кору

баррикади́роваться *несов.* **1.** баррикадалану, баррикада белән бүленү (ныгытылу) **2.** *страд. от* **баррикади́ровать**

баррика́дн||ый, -ая, -ое баррикада ...ы; **~ые бои́** баррикада сугышлары

барс *м* барс, чуар юлбарс

ба́рск||ий, -ая, -ое барин[нар] ...ы, бариннарча ...; **~ая спесь** барин тәкәбберлеге; **~ие замА́шки** бариннар кыланышы

ба́рственный, -ая, -ое баринарга хас, баринларча ...; эре ...; **~ тон** баринарга хас тон

ба́рство *с* **1.** (*изнеженность*) назлылык, иркәлек **2.** (*высокомерие*) навалылык, тәкәбберлек **3.** *собир. уст.* алпавытлар

барсу́к *м* бурсык

барсу́ч||ий, -ая, -ое бурсык ...ы; **~ья нора́** бурсык өне

бархА́ны *мн.* бархан, ком калкуы (*чүлләрдә*)

ба́рхат *м* бәрхет, хәтфә

бархати́ст||ый, -ая, -ое **1.** бәрхетсыман, хәтфәсыман; **~ая ко́жа** бәрхетсыман тире **2.** *перен.* (*о голосе, звуке*) ягымлы, йомшак; **~ый го́лос** йомшак тавыш

ба́рхатн||ый, -ая, -ое **1.** бәрхет ..., хәтфә ..., бәрхеттән (хәфтәдән) тегелгән; **~ое пла́тье** бәрхет күлмәк **2.** *см.* **бархати́стый** 2

барчО́нок, барчу́к *м уст.* алпавыт баласы

ба́рщина *ж ист.* барщина (*крепостной право вакытында крестьяннарны алпавыт файдасына көчләп, түләүсез эшләтү*)

ба́рыня *ж* **1.** *уст.* бикә, байбикә **2.** барыня (*рус халык биюе һәм көе*)

бары́ш *м* табыш, файда

бары́шник *м уст.* **1.** (*перекупщик*) алып-сатар **2.** (*торговец лошадьми*) ат сәүдәгәре

бары́шничать *несов. уст.* алып-сатып йөрү

бары́шничество *с уст.* алып-сату белән шөгыльләнү

ба́рышня *ж уст.* **1.** барин кызы **2.** (*при обращении*) туташ

барьЕ́р *м прям., перен.* барьер, киртә; **ло́шадь легко́ взяла́ ~** ат барьер аша жиңел сикереп чыкты; **тамО́женные ~ы** таможня киртәләре; **звукови́й ~** тавыш барьеры

бас *м в разн. знач.* бас; **петь ~ом** бас белән җырлау; **нажА́ть на ~ы́** басларга басу

ба́сенный, -ая, -ое мәсәл ...ы; **~ стиль** мәсәл стиле

баси́стый, -ая, -ое калын тавышлы

баси́ть *несов.* калын тавыш белән сөйләү (җырлау)

баскетбО́л *м* баскетбол

баскетболи́ст *м* баскетболчы

баскетболи́стка *ж* баскетболчы кыз

баскетбО́льн||ый, -ая, -ое баскетбол ...ы; **~ая кома́нда** баскетбол командасы

басмА́ч *м* басмачы

басмА́чество *с* басмачылык, басмачылар хәрәкәте

баснопи́сец *м* мәсәлче, мәсәл язучы

баснослО́вн||ый, -ая, -ое кеше ышанмаслык, акылга сыймаслык; чиктән тыш ...; чиктән тыш зур; **~ая дешеви́зна** чиктән тыш арзанчылык

ба́сн||я *ж* **1.** мәсәл **2.** *обычно мн.* **~и** (*небылицы*) уйдырмалар, әкиятләр; **расска́зывать ~и** әкиятләр сөйләү

басО́в||ый, -ая, -ое бас ...ы; **~ая па́ртия** бас партиясе ♦ **~ый ключ** *муз.* бас ачкыч (*түбән регистр ачкычы*)

басО́к *м* **1.** *разг.* уртача калын тавыш **2.** (*струна*) бас кылы

бассе́йн *м в разн. знач.* бассейн; **~ Во́лги** Идел бассейны; **зи́мний ~** кышкы бассейн; **каменноуго́льный ~** ташкүмер бассейны

ба́ста *межд.* җитәр, җитте, булды, бетте, вәссәлам

бастио́н *м воен.* бастион (*бишпочмак формасында төзелгән хәрби ныгытма*)

бастио́нн||ый, -ая, -ое *воен.* бастион ...ы; **~ые укрепле́ния** бастион ныгытмалары

бастова́ть *несов.* эш ташлау, забастовка ясау

басурма́н *м уст.* басурман (*башка диндәге кеше — гадәттә ислам динендәге кеше*)

бата́лист *м жив.* баталист (*сугыш куренешләре турында рәсем ясаучы художник*)

бата́лия *ж* **1.** *уст.* сугыш, баталия **2.** *разг.* ызгыш, талаш; кычкырыш

бата́льн||ый, -ая, -ое баталия ...ы, сугыш ...ы; **~ая жи́вопись** баталия рәсемнәре

батальО́н *м* батальон; **та́нковый ~** танк батальоны

батальО́нный, -ая, -ое батальон ...ы; **~ командИ́р** батальон командиры

батаре́я *ж в разн. знач.* батарея; **миномётная ~** миномёт батареясе; **~ радиоприёмника** радиоалгыч батареясе; **~ парово́го отопле́ния** пар белән җылыту батареясе ♦ **~ буты́лок** *шутл.* шешәләр батареясе

ба́тенька *м прост.* (*при обращении*) туганкай

батиска́ф *м* батискаф (*су астында күзәтүләр алып бару өчен үзйөрешле махсус җиһазландырылган камера*)

бати́ст *м* батист (*тукыма*)

бати́стов||ый, -ая, -ое батист ...ы, батист ..., батисттан тегелгән; **~ое пла́тье** батисттан тегелгән күлмәк

батО́г *м уст.* **1.** таяк, таяну таягы **2.** *мн.* **~и́** (*палки для наказания*) җәза таягы

батО́н *м* батон, күмәч; **све́жий ~** яңа пешкән күмәч

батра́к *м* батрак; ялчы

батра́цкий, -ая, -ое батрак[лар] ...ы; ялчы[лар] ...ы; **~ труд** батраклар хезмәте

батра́чество *с* **1.** (*занятие батрака*) батраклык **2.** *собир.* батраклар; ялчылар

батра́чить *несов.* батраклык итү, батрак булып эшләү; ялчы булып эшләү

батра́чка *ж* батрак хатын (кыз)

баттерфля́й *м спорт.* баттерфляй (*йөзүнең бер стиле*)

ба́тюшк||а *м* 1. *уст.* эти 2. (*священник*) батюшка 3. *разг.* (*при обращении*) туганкай, агай ♦ **~и [мой]!** я рабби!, я алла!

ба́тя *м прост. см.* **оте́ц** 1, 4

ба́ул *м* баул, юл сандыгы

бах *межд.* шап, доңк, гөрс

ба́хать *несов. см.* **ба́хнуть**

бахва́л *м прост.* мактанчык, шапырынучы

бахва́литься *несов. прост.* мактану, шапырыну

бахва́льство *с прост.* мактанчыклык, шапырынучанлык

бахи́лы *мн.* 1. озын кунычлы йомшак итек 2. тукыма йомшак итек (*аяк киеме өстеннен киелә*)

ба́хну||ть *сов. однокр. разг.* 1. гөрселдәп кую, шарт итү, гөрс итү; **~ло ору́дие** туп гөрселдәп куйды 2. *кого-что* (*с шумом бросить, ударить*) шап итеп бәрү (сугу, төшерү); бәреп вату

бахрома́ *ж* чук, чачак

бахро́мчатый, -ая, -ое 1. (*с бахромой*) чуклы, чачаклы 2. (*похожий на бахрому*) чачакка охшаган

бахча́ *ж* бакча (*кавын, карбыз бакчасы*)

бахчево́д *м* бакчачы, бакчачылык белгече

бахчево́дство *с* бакчачылык

бац *межд.* чалт, шалт, шап, чалт бернә (*сукты, чәпәде*)

баци́лла *ж* бацилла; **туберкулёзная ~** туберкулёз бацилласы

ба́шенн||ый, -ая, -ое башня ...ы, башнялы; **~ые часы́** башня сәгате; **~ый кран** башнялы кран

башка́ *ж прост.* баш

башки́р *м* башкорт, башкорт кешесе

башки́рка *ж* башкорт хатыны (кызы)

башки́рский, -ая, -ое башкорт[лар] ...ы, Башкортстан ...ы; **~ язы́к** башкорт теле

башки́ры *мн.* башкортлар, башкорт халкы

башкови́тый, -ая, -ое *прост.* башлы, акыллы

башлы́к *м* башлык

башма́к *м* 1. башмак 2. *тех.* башмак (*вагоннарны туктату өчен тәгәрмәч астына куела торган җайланма*) ♦ **быть (находи́ться) под ~о́м** *у кого* олтырак булу

башма́чник *м* башмакчы, башмак тегүче

ба́шня *ж* 1. башня, манара, каланча 2. башня; **~ та́нка** танк башнясы

баштан *м диал. см.* **бахча́**

ба́ю-ба́й *межд.* бәлли-бәү, бәү-бәү

ба́ю-ба́юшки-баю́, ба́юшки-баю́ *см.* **ба́ю-ба́й**

баю́канье *с см.* **баю́кать**

баю́кать *несов. кого* бәү-бәү иттерү; көйли-көйли тирбәтү

баян *м* баян

баяни́ст *м* баянчы, баянда уйнаучы

бде́ние *с см.* **бдеть**

бдеть *несов. книжн.* 1. (*не спать*) уяу булу, йокламау, вакытны йокламыйча үткәрү 2. (*следить за чем-л.*) ник күзәтү, күзәтеп тору

бди́тельность *ж* уяулык, сизгерлек, саклык; **прояви́ть ~** сизгерлек күрсәтү

бди́тельный, -ая, -ое уяу, сизгер, сак

бег *м* 1. *см.* **бе́гать** 1, **бежа́ть** 1; **уста́ть от ~а** йөгереп ару; **~ на ме́сте** бер урында йөгерү (*физкультура кунегуе*) 2. *спорт.* йөгереш, узыш; **чемпио́н по ~у** йөгереш чемпионы; **~ на сто ме́тров** йөз метрга йөгереш 3. *перен.* кызу хәрәкәт, тиз узу; **~ вре́мени** вакытның тиз узуы 4. *мн.* **~а́** бәйге, юртаклар чабышы; **пойти́ на ~а́** бәйгегә бару ♦ **в ~а́х** эш артыннан йөрү

бе́га||ть *несов.* 1. (*вообще*) йөгерү; (*в разных направлениях*) йөгереп йөрү; **де́ти ~ют на у́лице** балалар урамда йөгереп йөриләр 2. (*избегать кого-чего-л.*) качу; качып йөрү; **от де́ла не ~й** эштән качма 3. *за кем, разг.* артыннан йөрү 4. *перен.* (*о глазах*) ялтйолт итү, ялт-йолт итеп тору, уйнаклап тору; **глаза́ у него́ так и ~ют** күзләре ялт-йолт итеп тора

бегемо́т *м* (*самец*) су үгезе; (*самка*) су сыеры

бегле́ц *м* качкын

бе́глость *ж* йөгереклек, тизлек, җәһәтлек (*укуда, музыка коралында уйнауда*)

бе́гл||ый, -ая, -ое 1. качкан, качып киткән; **~ые крестья́не** качып киткән крестьяннар 2. *в знач. сущ.* **~ый** *м* качкын, качкан кеше 3. йөгерек, тиз; **~ое чте́ние** йөгерек уку; **~ая игра́** тиз уйнау (*музыка коралында*) 4. өстән-өстән генә (*эшләнгән*), игътибарсыз гына (*эшләнгән*); **~ый обзо́р** өстән-өстән генә күзәтү ♦ **~ые гла́сные** *лингв.* төшеп кала торган сузыклар; **~ый ого́нь** *воен.* тиз-тиз атыш

бегов||о́й, -а́я, -о́е 1. чабыш ...ы; **~а́я ло́шадь** чабыш аты 2. узыш ...ы, узышу ...ы, ярышу ...ы; **~а́я доро́жка** узышу сукмагы

бего́м *нареч.* йөгереп, тиз генә, бик тиз

бего́ния *ж бот.* карабодай гөле, бегония

беготн||я́ *ж* 1. арлы-бирле йөгереп йөрү; **де́ти по́дняли ~ю** балалар арлы-бирле йөгерә башладылар 2. *перен.* (*хлопоты, спешка*) ыгы-зыгы

бе́гство *с* 1. (*самовольный уход*) качу, качып китү; **~ из пле́на** пленнан качу 2. (*беспорядочное отступление*) тәртипсез чигенү (*сугышта*); **обрати́ться в ~** тәртипсез чигенә башлау

бегу́н *м* йөгерешче, йөгерүче

бегу́нья *ж* йөгерешче хатын (кыз)

бед||а́ *ж* 1. бәла, бәла-каза, хәвефхәтәр 2. *в знач. сказ.* (*очень плохо, трудно*) аптыраш, тынычсызлык; **про́сто ~а́!** аптыраш! ♦ **~а́ как ...** бик ..., бөтенләй ...; **~а́ как надое́ло** бөтенләй туйдырып бетерде; **на ~у́** бәхетсезлеккә каршы, бәлагә каршы; **не ~а́** зарар юк, куркырлык урын юк; **что за ~а́!** борчылыр урын юк!, булса соң!, булса ни кайгы!

бедла́м *м разг.* (*неразбериха, беспорядок*) искиткеч тәртипсезлек, чуалчыклык, ыгы-зыгы, шау-шу

беднéть *несов.* ярлылану, фәкыйрьләну

бе́дность *ж* 1. ярлылык, фәкыйрьлек; мохтаҗлык 2. *перен.* сайлык; ярлылык; **~ мы́сли** фикернең сайлыгы

беднота́ *ж собир.* ярлы-ябагай, ярлылар, ярлы халык

бе́дн||ый, -ая, -ое 1. (*небогатый*) ярлы, фәкыйрь; **~ый челове́к** фәкыйрь кеше 2. *перен.* ярлы; **~ая приро́да** ярлы табигать; **~ая фанта́зия** ярлы фантазия 3. (*несчастный*) мескен, бичара, бәхетсез

бедня́га *м, ж разг.* мескен, бичара, бәхетсез кеше

бедня́жка *м, ж разг.* мескенкәй, бичаракай

бедня́к *м* ярлы крестьян, авыл ярлысы

бедня́цк||ий, -ая, -ое ярлы крестьян[нар] ...ы; **~ое хозя́йство** ярлы крестьян хуҗалыгы

бедо́вый, -ая, -ое *разг.* 1. (*смелый*) кыю, базымчан, үткен 2. (*разбитной*) елгыр, җитез

бе́дренн||ый, -ая, -ое бот ...ы; **~ая кость** бот сөяге

бедро́ *с* бот

бе́дственн||ый, -ая, -ое бәлалы, бәла-казалы, хәвефле, авыр; **~ое положе́ние** авыр хәл

бе́дствие *с* бәла-каза, һәлакәт, афәт, зур бәхетсезлек

бе́дствовать *несов.* мохтаҗлыкта яшәү, фәкыйрьлектә яшәү, авыр көн күрү

бедуи́н *м* бәдәви (*күчмә гарәп*)

беж *прил. неизм.* аксыл көрән

беж||а́ть 1. *несов.* (*вообще*) йөгерү; (*туда*) йөгереп бару; (*сюда*) йөгереп килү; (*напр. о лошади*) чабу, чабып бару 2. *несов. разг.* ташу; **самова́р ~и́т** самавыр ташый; **молоко́ ~и́т** сөт ташый 3. *сов., несов.* (*спасаться, спастись бегством*) качу, качып китү; **~а́ть из пле́на** пленнан качу 4. *несов.* агу; **река́ ~и́т** елга ага; **вода́ ~и́т из кра́на** кранннан су ага; **слёзы бегу́т** күз яшьләре ага; **го́ды бегу́т** еллар уза; **облака́ бегу́т** болытлар агыла; **часы́ бегу́т** сәгать алга китә

бе́жевый, -ая, -ое аксыл көрән

бе́женец *м* качак

бе́женка *ж* качак хатын (кыз)

без (безо) *предлог с род.п.* 1. (*при указании на недостаток, отсутствие кого-чего-л.*) ...сыз; ...дан башка; **оста́вить ~ отве́та** җавапсыз калдыру; **э́то сде́лано ~ посторо́нней по́мощи** бу чит кешеләрнең ярдәменнән башка эшләнде 2. (*в отсутствие*) югында (*эшләнде*), юк чакта; **~ вас приходи́ли посети́тели** сез югында кешеләр килде 3. (*за вычетом*) ...дан ким; **метр ~ трёх сантиме́тров** метрдан өч сантиметр ким ♦ **без вести** хәбәрсез; **~ ма́лого** диярлек; **~ ма́лого три го́да** өч ел диярлек; **~ огля́дки** артына карамыйча, алдынартын карамый; **~ пяти́ шесть** 1) (*на вопрос «который час?»*) алты туларга биш минут; 2) (*на вопрос «в котором*

часу?») алты туларга биш минут калгач; ~ **у́стали** армый-талмый; ~ **у́молку** туктаусыз, туктамыйча, өзлексез

без- (безъ-, бес-) *приставка* **1.** (*при образовании прил.*) ...сыз; **безно́гий** аяксыз; **безрабо́тный** эшсез; **безве́тренный** җилсез; **бессерде́чный** шәфкатьсез **2.** (*при образовании сущ.*) ...сызлык; **безво́дье** сусызлык; **безве́трие** җилсезлек; **бездоро́жье** юлсызлык; **бессерде́чие** шәфкатьсезлек; **безвку́сица** зәвыксызлык

безаварийн||ый, -ая, -ое авариясез, бәла-казасыз; ~**ое движе́ние** авариясез хәрәкәт

безала́берность *ж* тәртипсезлек; җыйнаксызлык, рәтсезлек

безала́берн||ый, -ая, -ое тәртипсез; буталчыклы, җыйнаксыз, рәтсез; ~**ый челове́к** җыйнаксыз кеше; ~**ая жизнь** тәртипсез тормыш

безала́берщина *ж разг.* буталчыклык, чуалчыклык, ерып чыккысыз тәртипсезлек

безалкого́льн||ый, -ая, -ое алкогольсез, исерткечсез; ~**ые напи́тки** алкогольсез эчемлекләр

безапелляцио́нный, -ая, -ое катгый, категорик, каршы килә алмаслык; ~**тон** каршы килә алмаслык тон

беза́томн||ый, -ая, -ое атомсыз, атом коралы булмаган; ~**ая зо́на** атомсыз зона

безбе́дн||ый, -ая, -ое иркен, җитешлекле, мохтаҗлыксыз; ~**ое существова́ние** иркен тормыш

безбиле́тный, -ая, -ое билетсыз; ~**пассажи́р** билетсыз пассажир

безбо́жие *с* алласызлык, алланы танымау, дәһрилек

безбо́жник *м* алласыз, динсез, дәһри

безбо́жница *ж* алласыз хатын (кыз)

безбо́жный, -ая, -ое оятсыз, инсафсыз; вөждансыз, намуссыз; ~ **враль** оятсыз ялганчы

безболе́зненн||ый, -ая, -ое **1.** авыртусыз, авырттырусыз; ~**ая опера́ция** авырттырусыз операция **2.** *перен.* (*без неприятностей, затруднений*) зарарсыз, зыянсыз

безборо́дый, -ая, -ое сакалсыз

безбоя́зненный, -ая, -ое кыю, куркусыз

безбра́чие *с* буйдаклык; (*мужчины*) өйләнмәү; (*женщины*) кияүгә чыкмау

безбре́жность *ж* очсыз-кырыйсызлык, иксез-чиксезлек

безбре́жный, -ая, -ое очсыз-кырыйсыз, иксез-чиксез; бик зур, бик киң

безве́стност||ь *ж* билгесезлек; **жить в ~и** билгесезлектә яшәү

безве́стный, -ая, -ое билгесез, билгеле булмаган; ~ **геро́й** билгесез герой

безве́тренный, -ая, -ое җилсез, тын, ышыкы; ~ **день** җилсез көн

безве́трие *с* җилсезлек, тынлык, ышыклык

безви́нный, -ая, -ое гаепсез, гөнаһсыз

безвку́сица *ж* зәвыксызлык, татымсызлык; матурлыкны аера белмәү (аңламау), матурлыктан тәм таба белмәү

безвку́сн||ый, -ая, -ое **1.** (*о еде*) тәмсез **2.** зәвыксыз; ямьсез, ятышсыз; ~**ая обстано́вка** ямьсез җиһаз

безвла́стие *с* хакимиятсезлек, хакимият булмау

безво́дн||ый, -ая, -ое **1.** сусыз, суга ярлы, суы аз; ~**ая пусты́ня** сусыз чүл **2.** *хим.* сусыз, су катнашмаган

безво́дье *с* сусызлык, су азлык

безвозвра́тн||ый, -ая, -ое **1.** *книжн.* (*утраченный навсегда*) мәңгегә югалган, кире кайтмый торган **2.** кире алынмый (кайтарылмый) торган; ~**ая ссу́да** кире кайтарылмый торган ссуда

безвозду́шн||ый, -ая, -ое һавасыз; ~**ое простра́нство** һавасыз бушлык

безвозме́здн||ый, -ая, -ое түләүсез, бушлай, акча түләмичә; ~**ое по́льзование** түләүсез файдалану

безво́лие *с* ихтыярсызлык, йомшак характерлылык, җебегәнлек

безволо́сый, -ая, -ое чәчсез, чәч үсмәгән

безво́льный, -ая, -ое ихтыярсыз, йомшак характерлы, җебегән; ~ **челове́к** ихтыярсыз кеше; ~ **хара́ктер** җебегән характер

безвре́дн||ый, -ая, -ое зарарсыз, зыянсыз; ~**ое сре́дство** зарарсыз чара

безвре́менн||ый, -ая, -ое вакытсыз, вакытыннан элек, иртә; ~**ая кончи́на** вакытыннан элек үлү

безвре́менье *с уст.* (*тяжёлое время*) авыр вакыт, бәла-казалар вакыты; торгынлык (*җәмгыятьтә*)

безвы́ездно *нареч.* читкә чыкмыйча, беркая да китмичә (китмәстән); **он ~ живёт в Каза́ни** ул беркая да китмичә Казанда яши

безвы́ходность *ж* котылгысызлык, чарасызлык, аптыраш; ~ **положе́ния** хәлнең котылгысызлыгы

безвы́ходн||ый, -ая, -ое **1.** беркая да чыкмыйча (бармыйча) ...; ~**ое сиде́ние до́ма** беркая да чыкмыйча өйдә утыру **2.** *перен.* (*безысходный*) котылгысыз, чарасыз, аптыраш; ~**ое положе́ние** котылгысыз хәл

безгла́зый, -ая, -ое күзсез, күз[ләр]е сукырайган

безгла́сый, -ая, -ое *уст.* (*не выражающий своего мнения*) кыюсыз, юаш, тавышы да чыкмый торган

безголо́в||ый, -ая, -ое **1.** башсыз; ~**ая ту́ша** башсыз түшкә **2.** *перен. разг.* (*глупый*) башсыз, аңгыра, миңгерәү **3.** *перен. разг.* (*крайне рассеянный*) башсыз, тиз онытучан

безголо́сый, -ая, -ое тавышсыз, начар тавышлы; ~ **певе́ц** тавышсыз җырчы

безгра́мотность *ж* **1.** (*неграмотность*) грамотасызлык, наданлык, укый-яза белмәү **2.** *перен.* (*невежественность*) наданлык

безгра́мотный, -ая, -ое **1.** (*неграмотный — о человеке*) укый-яза белмәүче, надан, грамотасыз **2.** (*с ошибками*) хаталы, күп хаталы (*мәс. диктант хакында*) **3.** *перен.* (*невежественный*) надан; мәгълүматсыз; ~ **худо́жник** надан рәссам

безграни́чн||ый, -ая, -ое **1.** чиксез, иксез-чиксез, очсыз-кырыйсыз, чиге булмаган; ~**ые просто́ры** очсыз-кырыйсыз киңлекләр **2.** *перен.* чиксез, чиктән тыш зур; ~**ая скорбь** чиктән тыш зур кайгы; ~**ая ра́дость** чиктән тыш зур шатлык

безгре́шный, -ая, -ое гөнаһсыз, гаепсез

безда́рность *ж* **1.** (*отсутствие таланта*) талантсызлык, сәләтсезлек, булдыксызлык, уңмаганлык **2.** (*о человеке*) талантсыз (сәләтсез, булдыксыз) кеше

безда́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*лишённый таланта*) талантсыз, булдыксыз, сәләтсез, уңмаган **2.** (*выполненный неталантливо*) талантсыз (эшләнгән), начар (эшләнгән)

бе́здарь *ж разг.* талантсыз кеше, булдыксыз кеше

безде́йствие *с* бер нәрсә дә эшләмәү; чара күрмәү, гамьсезлек

безде́йств||овать *несов.* **1.** (*о людях*) бер нәрсә дә эшләмәү **2.** (*о машинах, предприятиях и т.п.*) эшләмәү, туктап тору; **маши́на ~ует** машина эшләми

безде́лица *ж* вак-төяк, юк-бар нәрсә, әһәмиятсез нәрсә

безделу́шк||а *ж* бизәнү әйбере; **же́нские ~и** хатын-кызларның бизәнү әйберләре

безде́лье *с* эшсезлек, тик йөрү; **вы́нужденное ~** мәҗбүри эшсезлек

безде́льник *м* эшлексез; ялкау

безде́льница *ж* эшлексез хатын (кыз)

безде́льничать *несов.* бер нәрсә дә эшләмәү; ялкаулыкка бирелу (сабышу)

безде́льн||ый, -ая, -ое эшсез; ~**ая жизнь** эшсез тормыш

безде́нежный, -ая, -ое **1.** (*нуждающийся в деньгах*) акчасыз, акчага мохтаж, ярлы; ~ **челове́к** акчага мохтаж кеше **2.** *спец.* акчасыз, акча түләмичә башкарыла торган; ~ **расчёт** акча түләмичә башкарылган расчёт

безде́нежье *с* акчасызлык, акча юклык, акчага мохтажлык

безде́тность *ж* баласызлык, баласы юклык

безде́тный, -ая, -ое баласыз, баласы юк, балалары булмаган

бездефици́тн||ый, -ая, -ое *эк.* дефицитсыз, зыян китермичә эшли торган; ~**ое предприя́тие** дефицитсыз предприятие

безде́ятельность *ж* эшлексезлек, эштә сүлпәнлек

безде́ятельный, -ая, -ое эшлексез, эштә сүлпән

бе́здна *ж* **1.** упкын, тирән чокыр, чоңгыл, тоба; **морска́я ~** диңгез чоңгылы **2.** *перен. разг.* чиксез күп, иксез-чиксез, исәпсез-хисапсыз; ~ **дел** чиксез күп эш

бездо́ждье *с* яңгырсызлык, корылык

бездоказа́тельность *ж* исбатланмаганлык, исбат ителмәгәнлек; ~ **обвине́ния** гаепләүнең исбат ителмәгәнлеге

бездоказа́тельн||ый, -ая, -ое исбатланмаган, исбат ителмәгән; **~ое обвине́ние** исбат ителмәгән гаеп

бездо́мн||ый, -ая, -ое (*о человеке*) йортсыз-җирсез; гаиләсез; (*о животном*) хуҗасыз; оясыз; **~ая соба́ка** хуҗасыз эт

бездо́нн||ый, -ая, -ое төпсез, бик тирән; **~ая про́пасть** бик тирән чокыр ◆ **~ая бо́чка** 1) төпсез мичкә (*файдасызга күп акча тоту турында*); 2) аракы мичкәсе (*күп эчә торган кеше хакында*)

бездоро́жный, -ая, -ое юлсыз, начар юллы

бездоро́жье *с* **1.** (*отсутствие дорог*) юлсызлык, юллар юклык **2.** (*распутица*) юл өзеклек (*ни арба, ни чана вакыт*)

бездохо́дный, -ая, -ое табышсыз, файдасыз, килер бирми торган

бездýмн||ый, -ая, -ое гамьсез, ваемсыз; **~ое житьё** гамьсез яшәү

бездýмье *с* гамьсезлек, ваемсызлык

бездýшие *с* каты күнеллелек, миһербансызлык, **проявúть ~** каты күнеллелек күрсәтү

бездýшн||ый, -ая, -ое **1.** (*бессердечный*) каты күнелле, миһербансыз **2.** рухсыз, дәртсез; күңел салмыйча ...; **~ая игрá актёров** актёрларның рухсыз уйнавы

бездымный, -ая, -ое төтенсез, төтен чыгармый торган; **~ пóрох** төтенсез дары

бездыха́нный, -ая, -ое (*мёртвый*) җансыз, үле

безé *с нескл.* безе (*куперткән йомырка агыннан пешерелгән пирожный*)

безжа́лостность *ж* аяусызлык, рәхимсезлек, шәфкатсезлек

безжа́лостный, -ая, -ое аяусыз, рәхимсез, шәфкатсез

безжúзненн||ый, -ая, -ое **1.** җансыз, үле, үлгән; **~ое те́ло** җансыз гәүдә **2.** *перен.* (*невыразительный*) сүнгән, рухсыз, дәртсез; **~ый взгляд** сүнгән караш

беззабóтность *ж* **1.** (*беспечность*) гамьсезлек, ваемсызлык, кайгысызлык, хәсрәтсезлек **2.** (*отсутствие забот*) мәшәкатьсезлек, мәшәкать булмау

беззабóтн||ый, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) гамьсез, ваемсыз, кайгысыз; **~ый челове́к** гамьсез кеше **2.** (*напр. об условиях жизни*) мәшәкатьсез, борчусыз; **~ое житьё** мәшәкатьсез яшәү

беззаве́тн||ый, -ая, -ое үзен аямыйча (*эшләнгән*), җан-тән белән (*эшләнгән*), чын күңелдән (*эшләнгән*), фидакарьләрчә ...; **~ая хра́брость** фидакарьләрчә батырлык; **~ая пре́данность** җан-тән белән бирелгәнлек

беззако́ни||е *с* **1.** (*нарушение закона*) законсызлык, законга каршы китү, закон бозу; **борьба́ с ~ем** законсызлык белән көрәш **2.** (*беззаконный поступок*) законга каршы эш итү, законга каршы эш: **соверша́ть ~я** законга каршы эшләр эшләү

беззако́нный, -ая, -ое законсыз, законга каршы, законга сыймаган; **~ постýпок** законга каршы эш

беззасте́нчивый, -ая, -ое оятсыз, сөмсез; **~ лгун** оятсыз ялганчы

беззащúтность *ж* ярдәмчесезлек, яклаучысызлык; гаҗизлек

беззащúтный, -ая, -ое ярдәмчесез, яклаучысыз; гаҗиз

беззвёздн||ый, -ая, -ое йолдызсыз, йолдызлар булмаган; **~ое не́бо** йолдызсыз күк; **~ая ночь** йолдызсыз төн

беззвýчный, -ая, -ое тавышсыз, тын, ишетелер-ишетелмәс; **~ плач** тавышсыз елау

безземе́лье *с* җирсезлек, җир азлык

безземе́льн||ый, -ая, -ое җирсез, җиргә мохтаж; **~ые крестья́не** җирсез крестьяннар

беззло́бный, -ая, -ое ачусыз; (*о человеке*) йомшак күңелле, юаш; **~ смех** ачусыз көлү

беззýб||ый, -ая, -ое **1.** тешсез, аз тешле **2.** *перен.* көчсез, тешсез, йомшак; **~ая крúтика** көчсез тәнкыйть

безле́сн||ый, -ая, -ое урмансыз, урманга ярлы; **~ая степь** урмансыз дала

безле́сье *с* урмансыз җирләр, урманга ярлы җирләр, урманга ярлылык

безлúк||ий, -ая, -ое үзенчәлексез; төссез; **~ий челове́к** үзенчәлексез кеше; **~ое произведе́ние** төссез әсәр

безлúственный, -ая, -ое агачлары яфраксыз калган, агачлары яфракларын койган; **~ лес** агачлары яфракларын койган урман

безлúстн||ый, -ая, -ое, **безлúст||ый,** -ая, -ое яфраксыз, яфракларын койган; **~ое де́рево** яфракларын койган агач

безли́чн||ый, -ая, -ое үзенчәлексез, характерсыз; **~ый челове́к** характерсыз кеше ◆ **~ый глагóл** *грам.* затланышсыз фигыль; **~ое предложе́ние** *грам.* иясез җөмлә

безлошáдн||ый, -ая, -ое атсыз; **~ое хозя́йство** атсыз хуҗалык

безлýнн||ый, -ая, -ое айсыз; **~ая ночь** айсыз төн

безлю́дн||ый, -ая, -ое **1.** (*малонаселённый*) кешесез; кеше аз яши торган; **~ый райóн** кеше аз яши торган район **2.** (*пустынный*) кешесез, аулак, тын, кеше йөрми торган; **~ая у́лица** кеше йөрми торган урам

безлю́дье *с* кешеләр булмау, кирәкле кешеләр булмау

безмéн *м* бизмән, үлчәү

безмéрн||ый, -ая, -ое чиксез, чамасыз, чиктән тыш зур, чамадан тыш зур; **~ая уста́лость** чиксез арыганлык; **~ая ра́дость** чиктән тыш зур шатлык

безмóзглый, -ая, -ое *разг.* мисез, аңгыра, мингерәү; **~ дура́к** мисез ахмак

безмóлвие *с* тынлык, тынычлык

безмóлвн||ый, -ая, -ое **1.** сүзсез, тавышсыз, сүзсез-нисез, дәшми-нитми; **~ое согла́сие** тавышсыз-тынсыз ризалык **2.** тын, тыныч; **~ая степь** тын дала

безмóлвствовать *несов.* эндәшмәү, берсүз дә әйтмәү, ләм-мим әйтмәү

безмýжняя, -ее *прост.* ирсез; ирсез калган, тол

безмятéжност||ь *ж* тынычлык, тыныч хәл; борчу булмау; **пребывáть в пóлной ~и** тыныч хәлдә яшәү

безмятéжный, -ая, -ое тыныч, борчусыз, гаугасыз; **~ сон** тыныч йокы

безнадёжность *ж* өметсезлек, ышанычсызлык; **~ безнадёжность состоя́ния больно́го очеви́дна** авыру хәленең өметсезлеге ап-ачык

безнадёжный, -ая, -ое өметсез, ышанычсыз; **~ больно́й** өметсез авыру; **~ взгляд** өметсез караш

безнадзóрность *ж* караучысызлык, күзәтүсезлек

безнадзóрный, -ая, -ое караучысыз, күзәтүчесез; **~ ребёнок** күзәтүчесез бала

безнака́занн||ый, -ая, -ое җәзасыз, җәзасыз калдырылган, җәза бирелми калдырылган; **преступле́ние не оста́лось ~ым** жинаять җәза бирелми калдырылмады

безнали́чный, -ая, -ое акчасыз, акча түләнми торган; **~ расчёт** акча түләнми торган расчёт

безнача́лие *с* башлыкның булмавы, башлык булмау

безно́гий, -ая, -ое **1.** аяксыз, аягы өзелгән, аяксыз калган; **~ челове́к** аягы өзелгән кеше **2.** *разг.* аягы сынган; **~ стул** аягы сынган урындык

безно́сый, -ая, -ое **1.** борынсыз, борынсыз калган **2.** *разг.* борыны сынган; **~ ча́йник** борыны сынган чәйнек

безнра́вственность *ж* әхлаксызлык, әдәпсезлек, оятсызлык

безнра́вственный, -ая, -ое әхлаксыз, әдәпсез, оятсыз; **~ посту́пок** әдәпсез кыланыш; **~ челове́к** әхлаксыз кеше

безо *см.* **без**

безоби́дность *ж* хәтер калдырмау, хәтәр калдырмый торган булуы, зарарсызлык; **~ шу́тки** шаяруның хәтер калдырмый торган булуы

безоби́дн||ый, -ая, -ое **1.** хәтер калдырмый торган, үпкәлятми торган; **~ая шу́тка** үпкәлятми торган шаяру **2.** зарарсыз, юаш; **~ое существо́** зарарсыз бер зат

безо́блачность *ж* **1.** болытсызлык, аязлык; **~ не́ба** күкнең болытсызлыгы **2.** *перен.* тынычлык, яктылык, мәшәкатьсезлек; **~ сча́стья** бәхетнең яктылыгы

безо́блачн||ый, -ая, -ое **1.** болытсыз, аяз; **~ое не́бо** болытсыз күк; **~ый день** аяз көн **2.** *перен.* тыныч, якты; мәшәкатьсез; **~ое сча́стье** якты бәхет

безобра́зи||е *с* **1.** (*уродство*) шөкәтсезлек, шыксызлык, ямьсезлек **2.** (*безобразный поступок*) тәртипсезлек, начар эш; **не допуска́ть ~й** тәртипсезлекләр эшләмәскә; **что за ~е!** нинди тәртипсезлек бу!

безобра́з||ить *несов. кого-что* ямьсезләү, шыксызлау, бозып күрсәтү; **э́та оде́жда ~ит его́** бу кием аны ямьсезли

безобра́зник *м разг.* әшәке, тәртипсез [кеше]

безобра́зница *ж разг.* әшәке хатын (кыз)

безобра́зничать *несов. разг.* әшәкеләнү, әшәке кылану, тәртипсезләнү, тыйнаксызлану

безобра́зн||ый, -ая, -ое **1.** (*уродливый, некрасивый*) шыксыз, ямьсез, шөкәтсез, килбәтсез **2.** (*возмутительный*) әшәке, начар; **~ое поведе́ние** әшәке тәртип

безоговоро́чн||ый, -ая, -ое берсүзсез, чикләүсез, каршылыксыз; **~ое согла́сие** берсүзсезризалык; **~ая капитуля́ция** берсүзсез капитуляция ясау

безопа́сно *в знач. сказ.* куркыныч түгел; **здесь ~** монда куркыныч түгел

безопа́сность *ж* куркынычсызлык, хәвеф-хәтәрсезлек, иминлек; **~ у́личного движе́ния** урам хәрәкәтенең куркынычсызлыгы

безопа́сн||ый, -ая, -ое **1.** куркынычсыз, хәвеф-хәтәрсез, имин; **~ое ме́сто** куркынычсыз урын **2.** (*безвредный*) зарарсыз, зарар-зыян китерми торган; **~ое сре́дство** зарарсыз дару

безору́жн||ый, -ая, -ое **1.** коралсыз, коралланмаган **2.** *перен.* гаҗиз, көчсез; **в э́том спо́ре я оказа́лся соверше́нно ~ым** бу бәхәстә мин бөтенләй гаҗиз булып калдым

безостано́вочн||ый, -ая, -ое туктаусыз, өзлексез; **~ое движе́ние** туктаусыз хәрәкәт

безо́ст||ый, -ая, -ое *спец.* кылчыксыз, кылчыксыз башаклы; **~ая пшени́ца** кылчыксыз бодай

безотве́тность *ж* карусызлык, җавапсызлык, сүзсез буйсыну[чанлык], юашлык

безотве́тн||ый, -ая, -ое **1.** җавапсыз; җавапсыз калдырылган; **~ая любо́вь** җавапсыз мәхәббәт **2.** карусыз, җавапсыз, сүз кайтара белми торган; **~ый челове́к** карусыз кеше

безответственность *ж* җавапсызлык

безответственн||ый, -ая, -ое җаваплылыксыз, җаваплылыгы булмаган; **~ое лицо́** җаваплылыксыз кеше; **~ое реше́ние** җаваплылыксыз карар

безотка́зный, -ая, -ое **1.** тоткарсыз, тоткарсыз эшли торган; **~ механи́зм** тоткарсыз эшли торган механизм **2.** баш тартмый торган, карусыз, күндәм; **~ челове́к** карусыз кеше

безотлага́тельн||ый, -ая, -ое кичектергесез, ашыгыч; **~ое де́ло** кичектергесез эш

безотлу́чн||ый, -ая, -ое беркая китми ...; **~ое сиде́ние до́ма** беркая китми өйдә утыру; **~ый сто́рож** беркая китми саклаучы

безотноси́тельный, -ая, -ое нисбәтсез, һәр очракта да дөрес, һәр очракта да үзгәрми торган

безотра́дность *ж* күңелсезлек, юанычсызлык, сөенечсезлек; **~ существова́ния** яшәүнең куанычсызлыгы

безотра́дн||ый, -ая, -ое күңелсез, юанычсыз, сөенечсез; **~ая жизнь** күңелсез тормыш

безотцо́вщина *ж* атасызлык, атасыз үсү

безотчётность *ж* **1.** (*бессознательность*) ихтыярсыз эшләнү, ирексездән эшләнү, абайламыйча эшләнгәнлек **2.** (*отсутствие контроля*) контрольсезлек; исәпләшмәү, санашмау

безотчётный, -ая, -ое **1.** (*бессознательный*) ихтыярсыз (*эшләнгән*), абайламыйча (*эшләнгән*), ирексездән (*эшләнгән*), сәбәпсез (*эшләнгән*); **~ страх** сәбәпсез курку **2.** (*безконтрольный*) контрольсез

безоши́бочность *ж* хатасызлык, ялгышсызлык, дөреслек; **~ сужде́ний** фикерләрнең дөреслеге

безоши́бочный, -ая, -ое хатасыз, ялгышсыз, дөрес; **~ расчёт** дөрес расчёт

безрабо́тица *ж* эшсезлек, эш юклык, эш булмау

безрабо́тный, -ая, -ое эшсез, эшсез калган

безра́достный, -ая, -ое шатлыксыз, куанычсыз; эчпошыргыч

безразде́льн||ый, -ая, -ое бүленмәс; **~ое госпо́дство** бүленмәс хакимлек

безразли́чие *с* кызыксынмау, салкын караш

безразли́чно *нареч.* **1.** салкын, искитмичә; **относи́ться ~** *к кому-чему-либо* салкын карау **2.** *в знач. сказ.* (*всё равно*) барыбер, аермасы юк; **мне э́то ~** бу минем өчен барыбер

безразли́чный, -ая, -ое **1.** (*равнодушный*) кызыксынусыз, салкын; **~ взгляд** салкын караш **2.** (*несущественный*) әһәмиятсез, әһәмияте юк

безрассу́дность *ж см.* **безрассу́дство**

безрассу́дн||ый, -ая, -ое уйламыйча (*эшләнгән*); акылсыз, дуамал; **~ая хра́брость** дуамал батырлык; **~ый посту́пок** акылсыз кыланыш

безрассу́дство *с* акылсызлык, ахмаклык, дуамаллык

безрезульта́тность *ж* нәтиҗәсезлек, уңышсызлык; **~ по́исков** эзләнүләрнең нәтиҗәсезлеге

безрезульта́тный, -ая, -ое нәтиҗәсез, уңышсыз; **~ о́пыт** нәтиҗәсез тәҗрибә

безре́льсовый, -ая, -ое (*о транспорте*) рельссыз, рельссыз йөри торган; (*о дорогах*) рельс салынмаган

безро́гий, -ая, -ое мөгезсез, мүкләк

безро́дный, -ая, -ое **1.** (*не имеющий родственников*) туган-тумачасыз, кардәш-ырусыз **2.** *перен.* (*порвавший связь с народом*) туган иле булмаган, иленнән аерылган **3.** (*неродовитый*) затлы нәселдән булмаган

безро́потность *ж* буйсынучанлык, карышмаучанлык; юашлык, карусызлык

безро́потный, -ая, -ое буйсынучан, карышмаучан; юаш, карусыз

безрука́вка *ж* җиңсез күлмәк

безру́кий, -ая, -ое **1.** кулсыз **2.** *перен. разг.* сәләтсез, булдыксыз, кулыннан эш килми торган

безры́бье *с* балыксызлык, балык юклык ◆ **на ~ и рак ры́ба** *посл.* ≈ ит юкта үпкә тансык

безубы́точн||ый, -ая, -ое зыянсыз, зыян ясамый (китерми) торган; **~ая торго́вля** зыян китерми торган сәүдә; **~ое хозя́йство** зыян китерми торган хуҗалык

безуда́рный, -ая, -ое *лингв.* басымсыз; **~ слог** басымсыз иҗек

безу́держный, -ая, -ое тыелгысыз; **~ смех** тыелгысыз көлү

безукори́зненность *ж* кимчелексезлек, тел тидермәслек, сүз әйтмәслек, әйбәтлек; **~ рабо́ты** эшнең әйбәтлеге

безукори́зненн||ый, -ая, -ое кимчелексез, тел тидермәслек, әйбәт, яхшы; **~ое поведе́ние** әйбәт холык

безу́мец *м* **1.** *уст.* (*сумасшедший*) тиле, акылсыз, акылдан язган **2.** (*безрассудный*) башсыз, ахмак, дуамал

безу́ми||е *с* **1.** *уст.* (*сумасшествие*) акылдан язу; **люби́ть до ~я** акылдан язганчы сөю **2.** (*безрассудство*) чиктән тыш дуамаллык, акылсыз эш

безу́мн||ый, -ая, -ое **1.** *уст.* (*сумасшедший*) акылсыз, тиле, акылдан язган **2.** чиктән тыш дуамал; **~ая отва́га** чиктән тыш дуамал батырлык **3.** *разг.* (*очень сильный*) чиктән тыш [зур], искиткеч көчле; **~ая уста́лость** чиктән тыш арыганлык

безу́молчный, -ая, -ое өзлексез, тоташ, туктаусыз, тынмас

безу́мство *с см.* **безу́мие**

безу́мствовать *несов.* ярсу, дулау, ду килү, дуамаллану, шашу

безупре́чн||ый, -ая, -ое саф, керсез, тел тидермәслек, бик яхшы, мактауга лаек; **~ая рабо́та** тел тидермәслек эш; **~ое поведе́ние** бик яхшы тәртип

безусло́вно *нареч.* **1.** һичшиксез; **он ~ че́стный челове́к** ул һичшиксез намуслы кеше **2.** *в знач. вводн. сл.* һичшиксез, әлбәттә; **~, он ничего́ не знал об э́том** әлбәттә, ул бу турыда бернәрсә дә белмәгән

безусло́вн||ый, -ая, -ое һичсүзсез, берсүзсез; шартсыз, шартлар белән чикләнмәгән, шарт куелмаган; **~ое повинове́ние** берсүзсез буйсыну

безуспе́шность *ж* уңышсызлык, файдасызлык, нәтиҗәсезлек; **~ попы́тки** сынап карауның уңышсызлыгы

безуспе́шн||ый, -ая, -ое уңышсыз, файдасыз, нәтиҗәсез; **~ая попы́тка** уңышсыз сынап карау

безуста́нный, -ая, -ое *уст.* туктаусыз, бертуктаусыз, өзлексез; **~ труд** өзлексез хезмәт

безу́сый, -ая, -ое мыексыз, мыек чыкмаган; **~ мальчи́шка** *перен.* бик яшь малай

безуте́шн||ый, -ая, -ое юанычсыз, юатып булмый торган, кайгыга чумган; **~ое го́ре** юанычсыз кайгы

безу́хий, -ая, -ое колаксыз

безуча́стный, -ая, -ое ваемсыз, салкын йөрәкле, кызыксынмаучан, исе китмәүчән; **~ взгляд** ваемсыз караш

безъя́дерн||ый, -ая, -ое: **~ая зо́на** атомсыз зона (*атом коралы эшләү, саклау һәм куллану тыелган зона*)

безыде́йность *ж* идеясезлек, фикерсезлек

безыде́йный, -ая, -ое идеясез, фикерсез

безымя́нный, -ая, -ое исемсез, исеме билгесез ♦ ~ **па́лец** атсыз бармак

безынициати́вность *ж* инициативасызлык, инициативасы булмау

безынициати́вный, -ая, -ое инициативасыз, инициативасы булмаган

безыску́сственность *ж* садәлек, гадилек; табигыйлек; ~ **мане́р** кыланышларнын садәлеге

безыску́сственный, -ая, -ое садә, гади, табигый; ~ **расска́з** садә хикәя

безысхо́дность *ж* котылгысыз булу, чарасызлык, төзәлмәслек

безысхо́дн||ый, -ая, -ое котылгысыз, чарасыз, төзәлмәс; ~**ое го́ре** төзәлмәс кайгы

бей *м* бәй

бек *м* бәк

бека́с *м* чуллык (*кош*)

беке́ша *ж* бекеш

бекО́н *м* бекон (*ыслап какланган яки аз гына тозланган дуңгыз ите*)

белен||а́ *ж* тилебәрән (*агулы усемлек*) ♦ **что ты, ~ы́ объе́лся?** күктән төштенме әллә?

беле́ние *с см.* **бели́ть** 1, 2

белёный, -ая, -ое агартылган, акка буялган; ~ **потоло́к** агартылган түшәм; ~ **холст** агартылган киндер

белёс||ый, -ая, -ое аксыл; ~**ые ресни́цы** аксыл керфекләр

беле́ть *несов.* **1.** (*виднеться — о чём-л. белом*) агарып күренү, агарып күренеп тору **2.** (*становиться белым*) агару, ак төскә керү

беле́ться *несов. см.* **беле́ть** 1

бе́ли *только мн. мед.* ак килү авыруы (*хатын-кызларда*)

белиберда́ *ж разг.* юк-бар сүз, сафсата, сүз боткасы

белизна́ *ж* аклык

бели́ла *только мн.* **1.** ак буяу; **свинцо́вые** ~ кургашын ак буяу **2.** кершән; **покры́ть лицо́** ~**ми** биткә кершән ягу

бели́льный, -ая, -ое агарту ...ы; ~ **раство́р** агарту измәсе; ~ **чан** агарту чаны

бели́ть *несов. что* **1.** агарту, акка буяу; акшарлау; ~ **потоло́к** түшәмне агарту **2.** (*отбеливать*) агарту (*эрләнгән җепне, тукыманы*) **3.** кершән ягу; ~ **лицо́** биткә кершән ягу

бели́ться *несов.* **1.** кершән ягыну **2.** *страд. от* **бели́ть**

бе́лич||ий, -ья, -ье **1.** тиен ...ы; ~**ья шку́рка** тиен тиресе **2.** тиен ..., тиен мехыннан тегелгән; ~**ья шу́ба** тиен тун

бе́лка *ж* тиен

белко́в||ый, -ая, -ое *биол., хим.* **1.** аксым ...ы; ~**ые вещества́** аксым матдәләре **2.** аксымлы; ~**ые корма́** аксымлы азыклар

белладО́нна *ж* **1.** *бот.* эт җиләге **2.** (*лекарство*) белладонна

беллетри́стика *ж* беллетристика, матур әдәбият

беллетристи́ческ||ий, -ая, -ое беллетристик; матур әдәбият ...ы; ~**ая литерату́ра** беллетристик әдәбият

белобиле́тник *м разг.* ак билетлы (*гаскәри хезмәткә яраксыз табылган никрут*)

белобО́к||ий, -ая, -ое ак янтыклы; **сорО́ка-~а** ак янтыклы саескан

белобры́с||ый, -ая, -ое **1.** аксыл чәчле, җитен чәчле; ~**ый ма́льчик** аксыл чәчле малай **2.** ак, аксыл, җитен төсендәге; ~**ые ресни́цы** аксыл керфекләр

белови́к *м* аклама, акка күчереп язылган кулъязма

белово́й, -а́я, -о́е акка язылган, чистага язылган, аклама; ~ **экземпля́р ру́кописи** акка язылган кулъязма

белогвардеец *м* акгвардияче

белогвардейский, -ая, -ое акгвардиячеләр ...ы; ~ **отря́д** акгвардиячеләр отряды

белО́к *м* **1.** (*яйца́*) йомырка агы **2.** (*гла́за*) күз агы **3.** *биол., хим.* аксым

белокро́вие *с мед.* акканлылык (*авыру*)

белоку́р||ый, -ая, -ое **1.** сары чәчле; ~**ая де́вочка** сары чәчле кыз **2.** (*о волосах*) сары, аксыл

белоли́цый, -ая, -ое ак йөзле, ак чырайлы

белору́с *м* белорус, белорус кешесе

белору́ска *ж* белорус хатыны (кызы)

белору́сский, -ая, -ое белорус[лар] ...ы; Белоруссия ...ы; ~ **язы́к** белорус теле

белору́сы *мн.* белоруслар, белорус халкы

белору́чка *м, ж* аксөяк, эш сөймәүче

белорыби́ца *ж* акбалык

белоснЕ́жный, -ая, -ое ап-ак, кардай ак

белоте́лый, -ая, -ое ак тәнле

белошве́йка *ж* тегүче (*кулмәкләр тегүче хатын-кыз*)

белошве́йн||ый, -ая, -ое күлмәк тегү ...ы; ~**ая мастерска́я** күлмәк тегү мастерское

белоэмигра́нт *м* ак эмигрант

белу́га *ж* кырпы балыгы, белуга

белу́ж||ий, -ья, -ье кырпы [балыгы] ...ы; ~**ья и́кра** кырпы уылдыгы

бе́л||ый, -ая, -ое **1.** ак; ~**ая бума́га** ак кәгазь **2.** ак; аклар ...ы; ~**ая а́рмия** аклар армиясе; ~**ый офице́р** ак офицер; ~**ая гва́рдия** ак гвардия **3.** *в знач. сущ.* ~**ые** *мн.* аклар **4.** (*белокожий*) ак тәнле; ~**ая ра́са** ак тәнле раса ♦ ~**ая кость** *ирон.* аксөяк (*дворяннарга карата әйтелә*); **Бе́лая олимпиа́да** Ак олимпиада; ~**ое мя́со** кош (бозау) ите; ~**ые стихи́** *лит.* ак шигырьләр; ~**ый биле́т** ак билет (*авыру сәбәпле хәрби хезмәттән азат итү өчен бирелгән документ*); ~**ый свет** дөнья; ~**ый у́голь** ак күмер (*су көче турында*); ~**ый хлеб** ак икмәк; ~**ы́м-~о́** ап-ак; ~**ыми ни́тками ши́то** җеп очы күренеп тора; хәйләсе бик өстә ята; **игра́ть** ~**ыми** (*в шахматах, шашках*) аклар белән уйнау; **средь (среди́)** ~**а дня** көпә-көндез

бельведе́р *м архит.* бельведер

бельги́йцы *мн.* бельгиялеләр, Бельгия халкы

бельё *с* кер; **ни́жнее** ~ күлмәк-штан; **посте́льное** ~ мендәр тышы һәм җәймә; **столО́вое** ~ ашъяулык, тастымал

бельев||ОЙ, -а́я, -о́е кер ...ы; ~**а́я корзи́нка** кер кәрзине

бельмЕ́с *м*: **ни** ~**а не зна́ет (не понима́ет** *и т.п.*) әлифне таяк дип тә белми, бернәрсә дә белми (аңламый *һ.б.ш.*)

бельмО́ *с* күзгә төшкән ак ♦ **как** ~ **на глазу́** күзгә кергән чүп шикелле, җан көеге

бельэта́ж *м* бельэтаж (**1.** *өйнең икенче каты* **2.** *театрда партердан өске кат*)

беля́к *м зоол.* ак куян

бемО́ль *м муз.* бемоль

бенефи́с *м театр.* бенефис

бензи́н *м* бензин

бензоба́к *м* бензобак

бензово́з *м* бензовоз

бензозапра́вочн||ый, -ая, -ое машинага бензин салу ...ы; ~**ая колО́нка** машинага бензин салу колонкасы

бензозапра́вщик *м* бензин җибәреп торучы

бензоколО́нка *ж* бензоколонка

бензО́л *м хим.* бензол

бенуа́р *м театр.* бенуар

бергамО́т *м* бергамот (*грушаның бер сорты*)

берда́нка *ж уст.* берданка (*мылтыкның бер төре*)

бердЫш *м* айбалта (*ярым ай рәвешендә ясалган озын саплы сугыш коралы*)

бе́рег *м* **1.** яр; **крутО́й** ~ текә яр **2.** яр буе, су кырые; **жить на** ~**у́** яр буенда яшәү

берегов||О́й, -а́я, -о́е яр ...ы; яр буе ...ы; ~**а́я ли́ния** яр буе сызыгы

бередИ́ть *несов. что* авырттыру (*авыртканн урында тиеп*); ~ **сердечные ра́ны** *перен.* авыр кичерешләрне искә төшерү

бережли́вость *ж* сакчыллык

бережли́вый, -ая, -ое сакчыл, сак тотучан, хәстәрле; ~ **хозя́ин** сакчыл хужа

бе́режность *ж* (*осторожность*) саклык, сакчыллык; (*заботливость*) кайгыртучанлык, игътибарлылык

бе́режный, -ая, -ое (*осторожный*) сак, сакчыл; (*заботливый*) кайгыртучан, игътибарлы

берёза *ж* каен

березня́к *м* каен урманы; каенлык

берёзовик *м* (*гриб*) каен гөмбәсе

берёзов||ый, -ая, -ое **1.** каен ...ы; ~**ая ро́ща** каен урманы; ~**ый сок** каен суы; ~**ый лист** каен яфрагы **2.** каен ..., каеннан ясалган; ~**ая доска́** каен такта ♦ ~**ая ка́ша** каен чыбыгы (*борынгыда чыбык белән суктыру — җәзалау өчен*)

бере́йтор *м* берейтор (**1.** *атларны атланып йөрү өчен өйрәтүче* **2.** *атка атланып йөрергә өйрәтүче*)

бере́менеть *несов.* йөккә узу (калу), балага узу, корсакка калу

бере́менная *прил. и в знач. сущ. ж* көмәнле, йөкле, авырлы

бере́менность *ж* йөклелек, балага узганлык

берёста *ж* туз, каен тузы

берёстов||ый, -ая, -ое каен тузы ...ы; каен тузыннан ясалган; ~**ые изде́лия** каен тузыннан ясалган әйберләр

берестян||о́й, -а́я, -о́е *см.* **берёстовый** ♦ **~ы́е гра́моты** каен тузына язылган язмалар

бере́т *м* берет

бере́чь *несов.* **1.** *кого-что* саклау; **~ здоро́вье** сәламәтлекне саклау **2.** *что* (*хранить*) саклау, сак тоту, әрәм итмәү; **~ вре́мя** вакытны әрәм итмәү **3.** *что* (*не разглашать*) яшереп тоту, сер итеп тоту, сер итеп саклау, саклау; **~ та́йну** серне саклау

бере́чься *несов.* **1.** саклану, сак булу **2.** *страд. от* **бере́чь**

бе́ркут *м* бөркет

берло́га *ж* аю өне

берцо́в||ый, -ая, -ое: **~ая кость** балтыр сөяге

бес *м* җен, шайтан ♦ **рассыпа́ться ме́лким ~ом** *перед кем* оста итеп ялагайлану, тәлинкә тоту

бесе́да *ж* **1.** (*разговор*) әңгәмә, гәп, сөйләшеп утыру **2.** (*собеседование*) әңгәмә, фикер уртаклашу (*тыңлаучылар белән*)

бесе́дка *ж* беседка, чатыр

бесе́довать *несов. с кем* әңгәмә кору, сөйләшеп утыру, гәпләшү

бесёнок *м разг.* **1.** *уменьш. от* **бес**; җен (шайтан) баласы **2.** (*о шалуне, шалунье*) шаян, шук, тиктормас (*бала турында*)

беси́ть *несов. кого-что* җенләндерү, ачуын кабарту, шаштыру

беси́ться *несов.* **1.** (*заболевать бешенством — о животных*) котыру **2.** *разг.* (*быть в раздражении*) котырыну, шашыну, җенләну **3.** *разг.* (*резвиться, шалить*) бик каты шаяру, пыр тузу

бескла́ссов||ый, -ая, -ое сыйныфсыз, сыйныфларга буленмәгән; **~ое о́бщество** сыйныфсыз җәмгыять

бескозы́рка *ж* бескозырка (*козырексыз фуражка*)

бесконе́чност||ь *ж* чиксезлек, очсыз-кырыйсызлык, иксез-чиксезлек; **~ь простра́нства и вре́мени** пространство һәм вакытның чиксезлеге ♦ **до ~и** бик озак; **ждать до ~и** бик озак көтү

бесконе́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*безграничный*) чиксез, очсыз-кырыйсыз, иксез-чиксез; **~ое мирово́е простра́нство** очсыз-кырыйсыз дөнья бушлыгы; **~ая дробь** *мат.* чиксез вакланма **2.** (*очень длинный*) бик озын; (*очень долгий*) бик озак, бетмәс-төкәнмәс; **~ая доро́га** бик озын юл; **~ые разгово́ры** бетмәс-төкәнмәс сөйләшүләр

бесконтро́льность *ж* контрольсезлек, контроль юклык

бесконтро́льн||ый, -ая, -ое контрольсез, тикшерми; **~ое расхо́дование де́нег** акчаның контрольсез тотылуы

бесконфли́ктный, -ая, -ое конфликтсыз, низагсыз

бескóрмица *ж* кытлык, азык кытлыгы, азык җитмәү (*терлеккә*)

бескоры́стие *с* тәмгысызлык; ияусызлык, хирыссызлык

бескоры́стн||ый, -ая, -ое тәмгысыз, ияусыз, хирыссыз; **~ая по́мощь** ияусыз ярдәм

бескóстный, -ая, -ое сөяксез, скелетсыз

бескра́йний, -яя, -ее чиксез, иксез-чиксез, очсыз-кырыйсыз; **~ прост**о́р очсыз-кырыйсыз иркенлек

бескро́вн||ый, -ая, -ое **1.** кансыз, аз канлы; (*бледный*) агарынган, ап-ак **2.** кан коюсыз; **~ая побе́да** кан коюсыз җиңү

бескры́л||ый, -ая, -ое **1.** канатсыз **2.** *перен.* иҗади көчсез, буш; **~ая фанта́зия** буш хыял

бескульту́рье *с* мәдәниятсезлек

беснова́ться *несов.* җенләну, котырыну, шашыну

беспа́лый, -ая, -ое бармаксыз, бармаклары өзелгән

беспа́мятный, -ая, -ое (*забывчивый*) онытучан, хәтерсез

беспа́мятство *с* **1.** (*обморок*) һушсызлык, аң югалту **2.** (*исступление*) ярсу, шашыну, үз-үзен белештермәү

беспардо́нн||ый, -ая, -ое *разг.* (*беззастенчивый*) оятсыз, әдәпсез, тыйнаксыз, пырдымсыз; **~ое поведе́ние** үзен әдәпсез тоту

беспарти́йный, -ая, -ое партиясез, партиядә тормаучы

беспа́спортный, -ая, -ое паспортсыз

беспате́нтный, -ая, -ое патентсыз

бесперебо́йность *ж* туктаусызлык, өзлексезлек; **~ снабже́ния** тәэмин итүнең өзлексезлеге

бесперебо́йн||ый, -ая, -ое туктаусыз, өзлексез; **~ое снабже́ние** өзлексез тәэмин итү

беспереса́дочн||ый, -ая, -ое пересадкасыз; **~ое сообще́ние** пересадкасыз юл

бесперспекти́вность *ж* перспективасызлык, киләчәге өметсез булу

бесперспекти́вный, -ая, -ое перспективасыз, киләчәге өметсез

беспеча́льный, -ая, -ое (*не омрачённый печалью*) кайгысыз, борчылусыз, хәсрәтсез

беспе́чность *ж* гамьсезлек, ваемсызлык, кайгысызлык

беспе́чн||ый, -ая, -ое гамьсез, ваемсыз, кайгысыз; **~ая жизнь** гамьсез тормыш; **~ый челове́к** гамьсез кеше; **~ый вид** ваемсыз кыяфәт; **~ый смех** гамьсез көлү

беспило́тный, -ая, -ое: **~ косми́ческий кора́бль** пилотсыз космик корабль

беспи́сьменный, -ая, -ое язусыз, язуы булмаган, алфавиты булмаган (*халыклар, телләр турында*)

беспла́новость *ж* плансызлык, план юклык; **~ хозя́йства** хуҗалыкның плансызлыгы

беспла́нов||ый, -ая, -ое плансыз; **~ая рабо́та** плансыз эш

беспла́тн||ый, -ая, -ое түләүсез, тиген, буш; **~ое медици́нское обслу́живание** түләүсез медицина ярдәме күрсәтү; **~ое обуче́ние** түләүсез укыту

беспло́дие *с* **1.** балага узмау (*хатын-нарга карата*); кысырлык (*ана хайван-нарга карата*) **2.** (*неплодородие почвы*) уңдырышсызлык, үсемлек үсмәү

беспло́дность *ж* (*бесполезность, безрезультатность*) файдасызлык, нәтиҗәсезлек

беспло́дн||ый, -ая, -ое **1.** бала тудыруга сәләтсез; үрчемсез **2.** (*неплодородный — о почве*) уңдырышсыз, уңыш бирми торган **3.** *перен.* (*бесполезный, напрасный*) файдасыз, файдасызга ...; нәтиҗәсез, әрәм; **~ые уси́лия** файдасыз тырышулар

бесповоро́тн||ый, -ая, -ое катгый, кискен, тайпылышсыз; **~ое реше́ние** катгый карар

бесподо́бный, -ая, -ое чагыштыргысыз, тиңдәшсез, охшашы булмаган; **~ го́лос** тиңдәше булмаган тавыш

беспозвоно́чн||ый, -ая, -ое **1.** умырткасыз, умыртка сөяксез; **~ые живо́тные** умырткасыз хайваннар **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* умырткасызлар

беспоко́||ить *несов. кого-что* **1.** (*нарушать покой*) борчу, тынычсызлау, бимазалау; **шум ~ит больно́го** тавыш авыруны борчый **2.** (*внушать тревогу*) борчу, куркуга төшерү, курку тудыру; **меня́ ~ит его́ отсу́тствие** анын юклыгы мине борчый **3.** (*причинять неудобство*) комачаулау, унайсызлау, борчу; **пе́ние не ~ит?** җырлау комачауламыймы?

беспоко́||иться *несов.* **1.** (*волноваться, тревожиться*) борчылу, тынычсызлану **2.** (*утруждать себя*) борчылу, мәшәкатьләнү; **не ~йтесь, я сам сде́лаю** мәшәкатьләнмәгез, мин үзем эшләрмен

беспоко́йн||ый, -ая, -ое **1.** тынычсыз; **~ый челове́к** тынычсыз кеше **2.** мәшәкатьле; **~ое де́ло** мәшәкатьле эш **3.** борчулы; **~ый сон** борчулы йокы

беспоко́йство *с* **1.** тынычсызлык, тынычлыкны бозу; **причиня́ть ~** тынычлыкны бозу **2.** борчылу, тынычсызлык; **меня́ охвати́ло ~** мин борчыла башладым

бесполе́зность *ж* файдасызлык, нәтиҗәсезлек

бесполе́зный, -ая, -ое файдасыз, нәтиҗәсез, әрәм

беспо́л||ый, -ая, -ое җенессез (*ике женеснең берсенә дә карамаган*); **~ое размноже́ние** *биол.* җенессез үрчү

беспо́мощность *ж* ярдәмгә мохтаҗлык, ярдәмчесезлек, көчсезлек; **~ ребёнка** баланың ярдәмгә мохтаҗлыгы

беспо́мощный, -ая, -ое **1.** (*слабый, бессильный*) ярдәмгә мохтаж, ярдәмчесез, көчсез **2.** *перен.* (*бездарный*) пешмәгән, начар (*мәс. шигырь*)

беспоро́чн||ый, -ая, -ое кусрез, намуслы, кимчелексез; **~ая слу́жба** намуслы хезмәт

беспоря́д||ок *м* **1.** тәртипсезлек, тәртип юклык, тәртип бозу **2.** *мн.* **~ки** *уст.* чуалышлар, тәртипсезлекләр

беспоря́дочность *ж* **1.** (*отсутствие порядка*) тәртипсезлек, таркаулык, буталчыклык **2.** (*человека*) тәртипсезлек

беспоря́дочн||ый, -ая, -ое тәртипсез, буталчык, таркау; **~ая гру́да бума́г** кәгазьләрнең тәртипсез өеме; **~ая стрельба́** тәртипсез атыш

беспоса́дочный, -ая, -ое: ~ **перелёт** бер тукталышсыз очып барып җитү

беспо́чвенность *ж* нигезсезлек, дәлилсезлек; ~ **подозре́ний** шикләнүләрнең нигезсезлеге

беспо́чвенн||ый, -ая, -ое нигезсез, нигезләнмәгән, төпсез, тәрәксез; ~**ое обвине́ние** нигезсез гаепләү

беспо́шлинный, -ая, -ое пошлинасыз, пошлина түләмичә ...; ~ **ввоз това́ров** товарларны пошлинасыз кертү

беспоща́дность *ж* мәрхәмәтсезлек, рәхимсезлек, шәфкатьсезлек, катылык, аяусызлык

беспоща́дный, -ая, -ое аяусыз, мәрхәмәтсез, рәхимсез, шәфкатьсез, каты

беспра́вие *с* **1.** (*отсутствие прав у кого-л.*) хокуксызлык **2.** (*беззаконие*) законсызлык

беспра́вный, -ая, -ое хокуксыз, хокуктан мәхрүм ителгән

беспреде́льн||ый, -ая, -ое **1.** чиксез, иксез-чиксез, очсыз-кырыйсыз; ~**ые сте́пи** чиксез далалар **2.** чиксез, чиге булмаган, бик көчле; ~**ая любо́вь** чиксез мәхәббәт

беспредме́тность *ж* максатсызлык, нигезсезлек, эчтәлексез; ~ **спо́ра** бәхәснең нигезсезлеге

беспредме́тный, -ая, -ое (*билгеле бер*) максатсыз, нигезсез, эчтәлексез; ~ **спор** максатсыз бәхәс

беспрекосло́вн||ый, -ая, -ое һичсүзсез, каршылыксыз, карусыз; ~**ое подчине́ние** каршылыксыз буйсыну

беспрепя́тственный, -ая, -ое тоткарсыз, тоткарлыксыз, киртәсез

беспрерыв́ный, -ая, -ое өзлексез, тоташ, туктаусыз; ~ **дождь** туктаусыз яңгыр

беспреста́нн||ый, -ая, -ое өзлексез, туктаусыз, бертуктаусыз; ~**ые напа́дки** бертуктаусыз бәйләнүләр

беспрецеде́нтность *ж* моңарчы күрелмәгән булу, тиңдәше булмау

беспрецеде́нтный, -ая, -ое моңарчы булмаган, моңарчы күрелмәгән, охшашы булмаган, тиңдәшсез; ~ **слу́чай** моңарчы булмаган вакыйга

беспри́быльн||ый, -ая, -ое табыш бирми торган, файда китерми торган; ~**ая торго́вля** файда китерми торган сәүдә

беспри́вязн||ый, -ая, -ое: ~**ое содержа́ние скота́** терлекне бәйләмичә тоту

бесприда́нница *ж* бирнәсез кыз

беспризо́рник *м* тәрбиячесез бала, караучысыз бала, урам баласы

беспризо́рница *ж* тәрбиячесез кыз

беспризо́рность *ж* **1.** (*заброшенность*) иясезлек **2.** (*отсутствие присмотра, надзора*) тәрбиячесезлек, караучысызлык

беспризо́рн||ый, -ая, -ое **1.** иясез; ~**ое хозя́йство** иясез хуҗалык **2.** (*бездомный*) тәрбиячесез, караучысыз, тәрбиячесез (караучысыз) булган **3.** *в знач. сущ.* ~**ый** *м* урам баласы, тәрбиячесез бала; ~**ая** *ж* тәрбиячесез кыз

беспреме́рный, -ая, -ое охшашы (тиңдәше) булмаган, искиткеч, тиңдәшсез; ~ **геро́изм** искиткеч геройлык

беспринци́пность *ж* принципсызлык, аумакайлык; ныклы фикерләрнең (карашларның) юклыгы; ~ **поведе́ния** тәртипнең принципсызлыгы

беспринци́пн||ый, -ая, -ое принципсыз, аумакай, принцибы булмаган; ~**ый карье́рист** принципсыз карьерачы; ~**ое реше́ние** принципсыз карар

беспристра́стие *с*, **беспристра́стность** *ж* гаделлек, риясызлык, турылык

беспристра́стн||ый, -ая, -ое гадел, риясыз, дөрес, хак; ~**ый судья́** гадел судья; ~**ое реше́ние** дөрес карар

беспричи́нный, -ая, -ое сәбәпсез; сылтаусыз; ~ **смех** сәбәпсез көлү

бесприю́тный, -ая, -ое йортсызҗирсез, торыр җире булмаган, сыеныр урыны булмаган

беспробу́дный, -ая, -ое **1.** (*о сне*) уянмас, каты **2.** *разг.* (*о пьянстве, пьянице*) айнымас, туктаусыз, чиктән тыш

беспро́волочный, -ая, -ое чыбыксыз, тимерчыбыксыз; ~ **телегра́ф** чыбыксыз телеграф

беспро́игрышн||ый, -ая, -ое оттырышсыз, отмый калмый торган; ~**ая лотере́я** оттырышсыз лотерея

беспросве́тн||ый, -ая, -ое **1.** дөм [караңгы]; кап-караңгы, яктырмас; ~**ая тьма** дөм караңгылык **2.** *перен.* шатлыксыз, күңелсез, өметсез, караңгы; ~**ая тоска́** өметсез сагыну

беспросы́пный, -ая, -ое *см.* **беспробу́дный**

беспроце́нтный, -ая, -ое процентсыз; ~ **заём** процентсыз заём

беспу́тничать *несов. разг.* азу-тузу, азгынлану, бозыклыкка бирелү

беспу́тный, -ая, -ое азгын, бозык, юлдан язган

беспу́тство *с* азгынлык, бозыклык, бозык тормыш

бессвя́зный, -ая, -ое бәйләнешсез, өзек-өзек; ~ **расска́з** бәйләнешсез хикәя

бессерде́чие *с*, **бессерде́чность** *ж* рәхимсезлек, шәфкатьсезлек, каты күңеллек, кансызлык, миһербансызлык

бессерде́чный, -ая, -ое рәхимсез, шәфкатьсез, каты күңелле, миһербансыз; ~ **челове́к** рәхимсез кеше

бесси́лие *с* көчсезлек, хәлсезлек; **ста́рческое** ~ картлык көчсезлеге

бесси́льный, -ая, -ое көчсез, хәлсез, хәлдән тайган, егәрсез; ~ **гнев** көчсез ачулану

бессисте́мность *ж* системасызлык, тәртипсезлек; ~ **зна́ний** белемнәрнең системасызлыгы

бессисте́мн||ый, -ая, -ое системасыз, тәртипсез; ~**ое изложе́ние фа́ктов** фактларны системасыз аңлатып бирү

бесслове́сность *ж* хурлык, яманат, дансызлык, кадерсезлек

бесслове́сный, -ая, -ое хурлыклы, данлыксыз, кадерсез; ~ **коне́ц** хурлыклы тәмамлану

бесслове́сн||ый, -ая, -ое эзсез, хәбәрсез, эзсез-хәбәрсез, бөтенләйгә; ~**ое исчезнове́ние** эзсез-хәбәрсез югалу

бесслове́сн||ый, -ая, -ое **1.** телсез; ~**ое живо́тное** телсез хәйван **2.** (*молчаливый, безропотный*) телсез, сүзсез, сөйләшми торган, эндәшмәс

бессме́нный, -ая, -ое даими, алмашсыз

бессме́ртие *с* **1.** *высок.* үлемсезлек, мәңгелек дан; **стяжа́ть себе́** ~ үзеңә мәңгелек дан казану **2.** *рел.* мәңге булу, мәңге яшәү

бессме́ртник *м бот.* үлмәс гөл

бессме́ртн||ый, -ая, -ое **1.** *высок.* мәңгелек, мәңге онытылмыс; ~**ая сла́ва** мәңгелек дан **2.** *рел.* үлмәс, үлми торган

бессмы́сленность *ж* мәгънәсезлек, ахмаклык, ахмак сүз

бессмы́сленный, -ая, -ое **1.** (*лишённый смысла*) мәгънәсез, аңлаешсыз, буталчык; ~ **набо́р слов** мәгънәсез сүзләр җыелмасы **2.** (*нелепый*) акылсыз, ахмак; ~ **посту́пок** ахмак кыланыш

бессмы́слица *ж* мәгънәсез сүзләр, буш сүзләр; мәгънәсезлек, ахмаклык, ахмак сүз, ахмак фикер

бесснéжн||ый, -ая, -ое карсыз, кар яумаган; ~**ая зима́** карсыз кыш

бессо́вестный, -ая, -ое вөҗдансыз, намуссыз, оятсыз; ~ **посту́пок** оятсыз кыланыш

бессодержа́тельн||ый, -ая, -ое сай эчтәлекле, кызыксыз, буш; ~**ая кни́га** сай эчтәлекле китап

бессозна́тельн||ый, -ая, -ое **1.** аңсыз, аңын югалткан; **быть в** ~**ом состоя́нии** аңсыз хәлдә булу **2.** (*невольный*) аңсыз эшләнгән, аңсызлык белән эшләнгән, белештермичә эшләнгән; ~**ый жест** белештермичә эшләнгән ишарә

бессо́нниц||а *ж* йокысызлык; **страда́ть** ~**ей** йокысызлык белән җәфалану

бессо́нн||ый, -ая, -ое йокысыз, йокысыз үткәрелә торган; ~**ая ночь** йокысыз төн

бесспо́рно *нареч.* **1.** һичшиксез, бәхәссез; **он** ~ **че́стный челове́к** һичшиксез намуслы кеше ул **2.** *в знач. вводн. сл.* әлбәттә; ~**, ты во́лен поступа́ть, как хо́чешь** син, әлбәттә, ничек теләсәң, шулай эшләргә хаклы

бесспо́рн||ый, -ая, -ое бәхәссез, шөбһәсез, ачыктан-ачык; ~**ая и́стина** бәхәссез хәкыйкать

бессре́бреник *м уст.* тәмгысыз, хирыссыз, сатылмас кеше

бессре́бреница *ж уст.* тәмгысыз хатын (кыз), хирыссыз хатын (кыз)

бессро́чный, -ая, -ое сроксыз, срогы чикләнмәгән; ~ **па́спорт** срогы чикләнмәгән паспорт

бесстра́стие *с* тынычлык, рухи тынычлык, салкын канлылык, салкын күңеллелек; ваемсызлык

бесстра́стный, -ая, -ое тыныч, салкын күңелле, салкын канлы; ваемсыз; ~ **челове́к** салкын канлы кеше; ~ **взгляд** тыныч караш

бесстра́шие *с* куркусызлык, кыюлык, батырлык

бесстра́шный, -ая, -ое куркусыз, кыю, батыр, йөрәкле; ~ **путеше́ственник** кыю илгизәр

БЕС-БИЕ

бесты́дник *м* оятсыз, әдәпсез, инсафсыз, җир бит

бесты́дница *ж* оятсыз хатын(кыз), инсафсыз хатын(кыз)

бесты́дный, -ая, -ое оятсыз, әдәпсез, инсафсыз; ~ **посту́пок** әдәпсез кыланыш

бесты́дство *с* оятсызлык, әдәпсезлек, инсафсызлык

бесты́жий, -ая, -ее *прост. см.* **бесты́дный**

бессчётн||ый, -ая, -ое: ~**ое число́** *разг.* хисапсыз, исәпсез-хисапсыз, күп тапкыр

беста́ктность *ж* **1.** (*отсутствие такта*) тактсызлык, тотнаксызлык, әдәпсезлек, сөмсезлек **2.** (*бестактный поступок*) урынсызлык, килешсезлек, килешсез кыланыш

беста́ктный, -ая, -ое (*о человеке*) тактсыз, тотнаксыз, әдәпсез, сөмсез; (*о словах, поступке*) урынсыз, килешсез

бесталáнность *ж* талантсызлык, булдыксызлык, сәләтсезлек

бесталáнный I, -ая, -ое талантсыз, булдыксыз, сәләтсез; ~ **поэ́т** талантсыз шагыйрь

бесталáнный II, -ая, -ое *фольк.* (*несчастный, неудачливый*) бәхетсез, бичара, мескен

бе́стия *ж прост.* әрсез кеше, ертлач, алдакчы

бестолко́вость *ж* **1.** (*несообразительность*) аңгыралык, миңгерәүлек **2.** (*бессвязность, беспорядочность*) бәйләнешсезлек, буталчыклык, мәгънәсезлек

бестолко́вщина *ж разг.* тәртипсезлек, чуалчыклык, буталчыклык

бестолко́в||ый, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) аңгыра, миңгерәү **2.** бәйләнешсез, мәгънәсез, рәтсез, юньсез; ~**ое письмо́** мәгънәсез хат

бе́столочь *ж разг.* **1.** *см.* **бестолко́вщина; 2.** (*о бестолковом человеке*) аңгыра кеше, миңгерәү кеше

беспре́петный, -ая, -ое *высок.* куркусыз, кыю, батыр, йөрәкле

бестсе́ллер *м* бестселлер (*күп укыла торган китап*)

бесфо́рменный, -ая, -ое формасыз, чуалчык, буталчык

бесхара́ктерность *ж* характерсызлык, йомшак характерлылык; аумакайлык; тотрыксыз холыклылык

бесхара́ктерный, -ая, -ое характерсыз, йомшак характерлы; аумакай; ~ **челове́к** йомшак характерлы кеше

бесхво́стый, -ая, -ое коерыксыз

бесхи́тростный, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) хәйләсез, эчкерсез, беркатлы **2.** (*незамысловатый*) гади, садә, бормалы-сырмалы булмаган; ~ **расска́з** гади хикәя

бесхо́зн||ый, -ая, -ое, хуҗасыз, иясез; ~**ое иму́щество** хуҗасыз милек

бесхозя́йственность *ж* хуҗалыксыз булмау, хуҗалыкны алып бара белмәү, хуҗасызлык

бесхозя́йственн||ый, -ая, -ое **1.** йорт көтә белми торган, хуҗалыксыз булмаган, хуҗаларча эш итми торган; ~**ый челове́к** хуҗалыксыз булмаган кеше **2.** хуҗаларча булмаган; ~**ое отноше́ние к иму́ществу** милеккә хуҗаларча булмаган мөнәсәбәт

бесхребе́тность *ж разг.* принципсызлык, аумакайлык

бесхребе́тный, -ая, -ое *разг.* (*непринципиальный*) аумакай, принципсыз

бесцве́тный, -ая, -ое **1.** төссез, үтә күренмәле; ~ **газ** төссез газ **2.** *перен.* кызыксыз, төссез, начар; ~ **расска́з** кызыксыз хикәя

бесце́льность *ж* максатсызлык; файдасызлык; бушлык; ~ **существова́ния** яшәүнең максатсызлыгы

бесце́льн||ый, -ая, -ое максатсыз; файдасыз, буш; ~**ый спор** файдасыз бәхәс; ~**ое путеше́ствие** максатсыз сәяхәт

бесце́нн||ый, -ая, -ое **1.** бик кыйммәтле, бәя биреп бетергесез; ~**ые сокро́вища** бик кыйммәтле хәзинәләр **2.** *перен.* кыйммәтле; сөекле, кадерле; ~**ый друг** кыйммәтле дус

бесце́нок *м*: **за** ~ бик арзанга, юк бәягә, юк хакка, шалкан бәясенә; **купи́ть за** ~ бик арзанга сатып алу; **прода́ть за** ~ бик арзанга сату

бесцеремо́нность *ж* әдәпсезлек, тупаслык, дорфалык, тартынусызлык

бесцеремо́нн||ый, -ая, -ое әдәпсез, тупас, дорфа, тартынусыз; ~**ое обраще́ние** тупас мөгамәлә

бесчелове́чность *ж* кешелексезлек, рәхимсезлек, шәфкатьсезлек, аяусызлык, кансызлык

бесчелове́чн||ый, -ая, -ое кешелексез, рәхимсез, шәфкатьсез, аяусыз, кансыз; ~**ое обраще́ние с живо́тными** хайваннар белән рәхимсез мөгамәлә итү

бесче́стить *несов. кого-что* хур итү, яман атын сату, оятлы итү

бесче́стность *ж* намуссызлык, вөҗдансызлык, инсафсызлык

бесче́стный, -ая, -ое намуссыз, вөҗдансыз, инсафсыз; ~ **посту́пок** намуссыз кыланыш

бесче́стье *с уст.* хурлау, мәсхәрәләү; намусына (вөҗданына) тукыну; **нанести́** ~ *кому-л. кемнеңдер* намусына тукыну

бесчи́нство *с* тәртип бозу, җәнҗал, гауга, башбаштаклык

бесчи́нствовать *несов.* тәртип бозу, җәнҗал кубару, гауга чыгару

бесчи́сленн||ый, -ая, -ое исәпсез, исәпсез-хисапсыз, санап бетергесез, бихисап, бик күп; ~**ое коли́чество** бик күп сан

бесчу́вственность *ж* каты күңеллелек, таш күңеллелек, аямаучанлык

бесчу́вственный, -ая, -ое **1.** (*лишённый способности чувствовать*) сиземи әләтен югалткан, тою сәләтен югалткан **2.** (*лишённый чувства сострадания*) каты күңелле, таш күңелле

бесчу́вствие *с* **1.** (*потеря сознания*) аңны югалту, аңсызлык хәле **2.** (*равнодушие*) ваемсызлык, салкын күңеллелек, таш күңеллелек

бесшаба́шность *ж разг.* **1.** (*беспечность*) гамьсезлек, ваемсызлык **2.** (*безрассудство*) башсызлык, чаялык

бесшаба́шный, -ая, -ое *разг.* **1.** (*беспечный*) гамьсез, ваемсыз **2.** (*безрассудный*) башсыз, чая

бесшу́мный, -ая, -ое тавышсыз; тавышсыз-тынсыз, шау-шусыз, тыпты-ныч; ~ **мото́р** тавышсыз мотор

бе́та-лучи́ *мн. физ.* бета-нурлар

бе́та-части́цы *мн. физ.* бета-кисәкчекләр

бето́н *м* бетон

бетони́рование *с см.* **бетони́ровать**

бетони́ровать *несов. что* бетонлау, бетон тутыру, бетон кою

бетономеша́лка *ж* бетонболгаткыч

бето́нн||ый, -ая, -ое **1.** бетон ...ы; ~**ая ма́сса** бетон массасы **2.** бетон ..., бетоннан ясалган; ~**ый пол** бетон идән

бето́нщик *м* бетончы, бетон коючы

бефстро́ганов *м нескл. кул.* бефстроганов

бечева́ *ж* аркан, юан бау

бечёвка *ж* бау

бе́шенство *с* **1.** (*болезнь*) котыру, котыру авыруы **2.** (*неистовство, ярость*) шашу, котырыну; ярсу

бе́шен||ый, -ая, -ое **1.** котырган (*хайваннар турында*) **2.** *перен.* чиктән тыш көчле, чиктән тыш зур; ~**ое сопротивле́ние** чиктән тыш көчле каршылык; ~**ая ско́рость** чиктән тыш зур тизлек **3.** *перен.* ярсулы, котырынкы; ~**ый хара́ктер** ярсулы холык ◆ ~**ые де́ньги** котырган акчалар (җилдән килгән акча); ~**ые це́ны** чиксез зур бәя

бешмéт *м* бишмәт

биатло́н *м спорт.* биатлон (*винтовкадан ата-ата чаңгыда узышу*)

биатлони́ст *м* биатлончы

библио́граф *м* библиограф

библиографи́ческий, -ая, -ое библиографик, библиография ...ы; ~ **указа́тель** библиографик күрсәткеч; ~ **кабине́т** библиография кабинеты

библиогра́фия *ж* библиография (**1.** *китапларның эчтәлеге турында гыйльми язма һәм аларның исемекләрен, күрсәткечләрен төзү* **2.** *берәр мәсьәләгә карата китаплар һәм мәкаләләр исемлеге*)

библиоте́ка *ж* китапханә; **передви́жная** ~ күчмә китапханә; ~ **учёного** галим китапханәсе

библиоте́карь *м* китапханәче

библиоте́чный, -ая, -ое китапханә ...ы; ~ **катало́г** китапханә каталогы

библиофи́л *м* библиофил, китаплар сөюче (һәвәскәре)

би́блия *ж* (*с прописной*) Тәүрат (*яһудларнең һәм христианнарның дини китабы*)

бива́к *м* бивак (*гаскәрнең куну яки ял итү өчен ачык һавада туктаган урыны*)

бива́ч||ый, -ая, -ое бивак булып ...ы, биваква ...; ~**ая жизнь** биваква яшәү

би́вни *мн.* казык тешләр, бәрмә-тешләр (*мамонт, фил, мөгезборын кебек хайваннарда*)

бигуди́ *мн. нескл.* бигуди

бидо́н *м* бидон

бие́ние *с см.* **би́ться** 3; ~ **се́рдца** йөрәкнең тибүе; ~ **пу́льса** пульснын тибүе

би́знес *м* бизнес; кәсәбә, табышлы эш; **де́лать ~** *на чём-л.* бизнес ясау

бизнесме́н *м* бизнесмен, кәсәбәче

бизо́н *м* бизон (*Төньяк Америкада яши торган кырыгый үгез*)

бикфо́рдов: ~ шнур бикфорд шнуры

биле́т *м в разн. знач.* билет; **~ на самолёт** самолёт билеты; **~ в теа́тр** театр билеты; **парти́йный ~** партия билеты; **пригласи́тельный ~** чакыру билеты; **креди́тный ~** кәгазь акча

билетёр *м* билетчы, билет тикшерүче (*мәс. театрда*)

билетёрша *ж разг. см.* **билетёр**

биле́т||ный, -ая, -ое билет ...ы; **~ая ка́сса** билет кассасы

биллио́н *м мат.* биллион

би́ло *с спец.* бәргеч, суккыч (**1.** *сигналлар бирү өчен файдаланыла торган металл такта* **2.** *берәр җайланманың бәрә торган детале*)

билья́рд *м* бильярд; **игра́ть в ~** бильярд уйнау

бильа́рдный, -ая, -ое бидьярд ...ы; **~ шар** бильярд шары

бино́кль *м* бинокль; **полево́й ~** кыр бинокле; **театра́льный ~** театр бинокле

бино́м *м мат.* бином, икебуын

бинт *м* бинт, бәйләвеч

бинтова́ть *несов. кого-что* бинтлау, бинт белән бәйләү, бинт урау

био- *рус телендәге кушма сүзләрнең «биологиягә караган», «биология» дигән беренче кисәге, мәс.* **биофи́зика** биофизика; **биохи́мия** биохимия

био́граф *м* биограф

биографи́ческий, -ая, -ое биография ...ы, биографик; **~ о́черк** биографик очерк

биогра́фия *ж* биография, тәрҗемәи хәл (*кемнең дә булса тормыш юлы*)

био́лог *м* биолог

биологи́ческ||ий, -ая, -ое биологик, биология ...ы; **~ая нау́ка** биология фәне

биоло́гия *ж* биология

био́ника *ж* бионика (*кибернетиканың инженерлык мәсьәләләрен чишүдә биологик процессларны файдалануны өйрәнә торган булеге*)

биосфе́ра *ж* биосфера (*җир шарының тереклек таралган өлеше*)

биото́ки *мн.* биотоклар

биохи́мия *м* биохимия (*тере материягә хас булган химик процессларны өйрәнә торган фән*)

бипла́н *м* биплан (*аслы-өсле ике канатлы самолёт*)

би́ржа *ж* биржа; **това́рная ~** товар биржасы; **~ труда́** хезмәт биржасы (*хезмәткә яллау эшләре алып баручы учреждение*)

биржеви́к *м* биржачы (*биржа малкуары, эшкуары*)

би́рка *ж* **1.** тамга (*берәр эшне санап бару өчен киртләп тамга салынган таяк яки такта кисәге*) **2.** *спец.* бирка (*атларның ялына, товар тутырылган капларга тагыла торган номерлы яки язулы такта кисәге*)

бирюза́ *ж* фирәзә

бирюзо́вый, -ая, -ое **1.** фирәзә ...ы, фирәзә ...; фирәзәдән ясалган; **~ пе́рстень** фирәзә йөзек **2.** (*о цвете*) фирәзә төсле; ачык зәңгәр

бирю́к *м разг.* караңгы чырайлы кеше, ялгызлыкны яратучы кеше; **смотре́ть ~о́м** караңгы чырай күрсәтү

бирю́льки *мн.*: **игра́ть в ~** юкны бушка аудару, юк-бар белән шөгыльләнү

бис *межд.* бис (*«кабатла!», «тагын бер кат!» дип кычкырып җырлаучының, уйнаучының җырны һ.б.ш. кабатлавын сорау ымлыгы*); **вызыва́ть на ~** биска чакыру

би́сер *м* сәйләп; **вышива́ть ~ом** сәйләп белән чигү ♦ **мета́ть ~ пе́ред сви́ньями** ≈ юләргә акыл сату

би́серина *ж* сәйләп бөртеге

би́серный, -ая, -ое бик вак; **~ по́черк** бик вак хәрефләр белән язылган язу

биси́рова||ть *сов., несов. что и без доп.* кабатлау, биска чыгып уйнау; **певе́ц ~л свою́ а́рию** җырчы биска чыгып үзенең ариясен кабатлады

бискви́т *м* бисквит (*татлы печеньенең бер төре*)

биссектри́са *ж мат.* биссектриса

бита́ *ж* (*при игре в бабки*) сага; (*при игре в городки*) бура таягы; (*в разных играх*) аткы, атабай

би́тва *ж* сугыш, зур сугыш; **~ за Москву́** Мәскәү өчен сугыш

битко́м *нареч.*: **~ наби́тый (набит, набита́, набито́)** шыгырым тулы, дыңгычлап тутырылган (*мәс. халык тулган вагон*)

биту́мный, би́тумный, -ая, -ое битум ...ы; битум ...

биту́мы, би́тумы *мн.* битум

би́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **бить** 1, 3, 4; **2.** ватылган; **~ая посу́да** ватылган савыт-саба ♦ **~ая пти́ца** суелган кош; **~ый час** бер сәгать буе, бик озак

бить *несов.* **1.** (*ударять*; *избивать*) бәрү; кыйнау, тукмау, сугу, ору, кагу; **~ кулако́м** йодрык белән сугу **2.** *кого-что* (*скот, птицу*) сую, чалу, бугазлау **3.** *кого-что* кыйнау, тукмау; **~ врага́** дошманны кыйнау **4.** *кого-что* үтерү, атып төшерү; **~ пти́цу на лету́** кошны очып барганда атып төшерү **5.** (*стрелять*) ату, [атып] тидерү; **винто́вка бьёт хорошо́** винтовка яхшы ата **6.** *что* вату, ваклау; **~ посу́ду** савыт-сабаны вату; **~ ще́бень** ташны ваклау **7.** *во что* бәрү, кагу, сугу; шакылдату; чабу; **~ в бараба́н** барабан кагу; **~ в ко́локол** чан кагу **8.** (*стремительно вытекать*) бәреп чыгу, чаптырып агу, ургу, ургылып тору, ургып чыгу; **бьёт фонта́н** фонтан ургылып тора; **из ра́ны бьёт кровь** ярадан кан чаптырып ага **9.** *что и без доп.* (*давать сигнал ударами*) кагу, чаң кагу; (*о часах*) сугу; **~ отбо́й** 1) *воен.* берәр эшне туктатырга сигнал бирү; 2) *перен.* фикердән кире кайту ♦ **~ в глаза́** күзгә бәрелеп тору, күзгә ташлану; **~ ка́рту** кәртне ябу; **~ в одну́ то́чку** бер ноктага бәрү; **~ в цель** максатка ирешү; **~ ма́сло** май язу, май атлау; **~ ми́мо це́ли** максаттан читкә китү, максатка ирешмәү; **~ наверняка́** ышанып эш итү; **~ по карма́ну** бик кыйбатка төшү; **~ челом** баш ору; **~ по *чьим* интере́сам** *кемнең дә булса* интересларына зарар китерү; **~ шерсть** йон тету, йон язу; **его́ бьёт лихора́дка** аны бизгәк тота (калтырата); **жизнь бьёт ключо́м** тормыш кайнап тора

битьё *с см.* **бить** 1, 6; **~ посу́ды** савыт-сабаны вату

би́ться *несов.* **1.** *обо что* (*колотиться, ударяться*) бәрелү, сугылу **2.** тыпырчыну, калтырану; **~ в исте́рике** истерикага бирелеп тыпырчыну **3.** тибү, кагу, сугу; **се́рдце бьётся** йөрәк тибә **4.** *с кем-чем* (*драться, сражаться*) сугышу, кыйнашу; **~ с неприя́телем** дошман белән сугышу **5.** *перен. над чем, с кем-чем и без доп.* тырышу, көч кую, азаплану; **~ над реше́нием зада́чи** мәсьәләне чишәргә тырышу **6.** (*о посуде, стекле*) ватылу, уалу ♦ **~ об закла́д** берәр нәрсәдән бәхәсләшү; **~ как ры́ба об лёд** ≈ пәрәвезгә эләккән чебен кебек тыпырчыну

битю́г *м* зур йөк аты

бифште́кс *м* бифштекс

би́цепс *м анат.* бицепс (*мускул*)

бич *м* **1.** (*плеть*) озын камчы, чыбыркы **2.** *перен.* (*несчастье, бедствие*) бәлаказа, афәт; бәхетсезлек

бичева́ть *несов. что* фаш итү, тәнкыйть итү; **~ поро́ки** бозыклыкларны тәнкыйть итү

бишь *частица прост.* дисең, дисен әле; **как ~ его́ зову́т?** ничек дисен әле аның исемен?

бла́г||о I *с* **1.** бәхет, игелек; **труди́ться на ~о Ро́дины** Туган ил бәхете өчен хезмәт итү **2.** *обычно мн.* **~а** байлыклар, рәхәтлекләр; **земны́е ~а** тормыш рәхәтлекләре; **материа́льные ~а** материаль байлыклар ♦ **всех благ!** сау бул! (*аерылышканда әйтелә*)

бла́го II *союз разг.* икән, ярый инде; **бери́, ~ даю́т** бирәләр икән, ал

благове́рная *ж разг. шутл.* хәләл җефет, җәмәгать (*ир хатыны турында*)

благове́рный *м разг. шутл.* хәләл җефет, ир (*хатын ире турында*)

благови́дн||ый, -ая, -ое: **~ предло́г** җайлы сәбәп; уңайлы сылтау

благоволе́ние *с* мәрхәмәт, илтифат; **по́льзоваться *чьим-л.* ~м** *берәр кешенең* мәрхәмәтеннән файдалану

благоволи́ть *несов. к кому* яхшы мөнәсәбәттә тору, илтифат итү, теләктәшлек күрсәтү

благово́ние *с книжн.* хуш ис

благово́нный, -ая, -ое *книжн.* хуш исле

благовоспи́танность *ж* тәрбиялелек, әдәплелек

благовоспи́танный, -ая, -ое тәрбияле, әдәпле

благогове́йный, -ая, -ое *книжн.* ихтирамлы, олылыклы; тирән хөрмәт белән сугарылган

благогове́ние *с книжн.* тирән хөрмәт, зур ихтирам, олылау

БЛА-БЛЕ

благогове́ть *несов. перед кем-чем* (*берәр кешегә*) тирән хөрмәт күрсәтү, түбәнчелек күрсәтү, ихтирам итү

благодари́ть *несов. кого что* рәхмәт белдерү (әйтү)

благода́рность *ж* рәхмәт; илтифат, хөрмәт

благода́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*признательный*) рәхмәтле, яхшылыкның кадерен белүче; **~ый взгляд** рәхмәтле караш; **я вам о́чень благода́рен** минем сезгә рәхмәтем зур **2.** *перен.* нәтиҗәле, уңышлы; **~ая те́ма** уңышлы тема

благода́рственн||ый, -ая, -ое *высок.* рәхмәт ...ы; **~ое письмо́** рәхмәт хаты

благодаря́ *предлог с дат.п.* ... аркасында, ... сәбәпле, ...га күрә, ...лыктан; **~ ва́шим забо́там** сезнең кайгыртуларыгыз аркасында; **~ иссле́дованиям** тикшеренүләр сәбәпле ♦ **~ тому́, что ...** *союз* ...га күрә

благода́тный, -ая, -ое рәхәт, иркен; бай, мул; куанычлы; **~ край** бай өлкә; **~ дождь** куанычлы яңгыр

благода́ть *ж* рәхәтлек, иркенлек, бәрәкәт, байлык; **кака́я тут ~!** нинди иркенлек монда!

благоде́нствие *с уст.* тынычлык, иминлек, иркен (имин) тормыш

благоде́нствовать *несов. уст.* рәхәт (иркен, бәхетле, имин) яшәү

благоде́тель *м уст.* игелек күрсәтүче, шәфкать итүче

благоде́тельница *ж уст.* шәфкать итүче хатын (кыз)

благодея́ние *с высок.* яхшылык, игелек, шәфәгать

благодýшествовать *несов.* кайгысыз (тыныч, борчылмыйча) яшәү

благодýшие *с* киң күңеллелек, тыныч булу

благодýшн||ый, -ая, -ое тыныч, гамьсез; киң күңелле; **~ое настрое́ние** тыныч күңел

благожела́тель *м уст.* яхшылык теләүче, хәерхаһлык теләүче

благожела́тельность *ж* яхшылык теләү, хәерхаһлык, киң күңеллелек

благожела́тельн||ый, -ая, -ое хәерхаһлы, киң күңелле; **~ый челове́к** киң күңелле кеше; **~ое отноше́ние** хәерхаһлы мөнәсәбәт

благозвýчие *с*, **благозвýчность** *ж* аһәнлелек, матур яңгырашлылык

благозвýчный, -ая, -ое аһәңле, матур яңгырашлы; **~ стих** аһәңле шигырь

благ||о́й I, -а́я, -о́е *уст.* яхшы; **~о́е намéрение** яхшы теләк

благ||о́й II, -а́я, -о́е: **~и́м ма́том крича́ть (ора́ть, вопи́ть)** *прост.* ачы тавыш белән кычкыру (акыру, бакыру)

благолéпие *с уст.* мәһабәтлек, күркәмлек, матурлык

благонадёжный, -ая, -ое (*заслуживающий доверия*) ышанычлы, турылыклы

благонамéренный, -ая, -ое *уст.* яхшы теләкле, теләктәшле

благонра́вный, -ая, -ое *уст.* (*благовоспитанный*) әдәпле, тәрбияле, күркәм холыклы, әхлаклы; **~ ребёнок** әдәпле бала

благообра́зный, -ая, -ое күркәм кыяфәтле, матур кыяфәтле; **~ стари́к** күркәм кыяфәтле карт

благополу́чие *с* **1.** (*спокойная жизнь*) иминлек, тынычлык **2.** (*обеспеченность, довольство*) муллык; иркен тормыш, мул тормыш

благополу́чный, -ая, -ое **1.** (*удачный, успешный*) уңышлы, нәтиҗәле; **~ исхо́д де́ла** эшнең уңышлы төмамлануы **2.** (*спокойный, без неприятностей*) тыныч, кайгы-хәсрәтсез

благоприобрете́нный, -ая, -ое (*об имуществе*) үзе тырышып тапкан (*ата-бабадан калмаган мал-мөлкәт хакында*); (*напр. о болезни*) нәселдән күчмәгән, нәселдән килмәгән; үзеннән-үзе барлыкка килгән

благопристо́йность *ж* әдәплелек, әхлаклылык, инсафлылык, тыйнаклык

благопристо́йн||ый, -ая, -ое әдәпле, әхлаклы, инсафлы, тыйнак; **~ое поведе́ние** инсафлы тәртип

благоприя́тн||ый, -ая, -ое уңайлы, яхшы, жайлы; **~ые усло́вия** уңайлы шартлар

благоприя́тств||овать *несов.* уңай булу, булышлык (ярдәм) итү; **пого́да ~ует пое́здке** һава шартлары сәфәр өчен уңай

благоразу́мие *с* акыллылык, төплелек, акылга ятышлылык

благоразу́мный, -ая, -ое акыллы, төпле, уйлап эшләнгән

благоро́дие *с*: **ва́ше ~** галиҗәнаб әфәнде (*революциягә кадәрге Россиядә: чиновникларга, офицерга мөрәҗәгать сүзе*)

благоро́дн||ый, -ая, -ое **1.** намуслы, вөжданлы; **~ый челове́к** намуслы кеше **2.** күркәм, гүзәл; **~ое де́ло** күркәм эш; **~ая цель** күркәм максат **3.** нәзәкатьле, нәзыйт; **~ая красота́** нәзыйт матурлык **4.** *уст.* (*дворянского происхождения*) затлы, затлы нәселдән булган; **институ́т ~ых деви́ц** затлы нәселдән булган кызлар институты ♦ **~ые мета́ллы** затлы металлар (*алтын, көмеш, агалтын*)

благоро́дство *с* **1.** (*высокие нравственные качества*) намуслылык, вөжданлылык **2.** *уст.* (*принадлежность к дворянству*) дворяннар нәселеннән чыкканлык

благосклóнность *ж* яхшылык теләү, илтифатлылык, хәерхаһлылык

благосклóнный, -ая, -ое илтифатлы, хәерхаһлы

благослове́ние *с* **1.** *см.* **благослови́ть** 1; **2.** *уст.* (*одобрение; напутствие*) яхшы теләк

благослове́нн||ый, -ая, -ое *высок.* бәхетле, имин; **~ая страна́** бәхетле ил

благослови́ть *сов. кого-что* **1.** *рел.* фатиха бирү, ризалык бирү **2.** *высок.* хуплау, яхшы дип табу; **~ на по́двиг** батырлыкны хуплау **3.** (*воздать благодарность*) шөкер итү, рәхмәт белдерү

благослов|я́ть *несов. см.* **благослови́ть**

благосостоя́ние *с* иркен тормыш, мул тормыш; муллык, байлык

благотвори́тель *м уст.* хәер-сәдака бирүче, матди ярдәм күрсәтүче

благотвори́тельность *ж уст.* ярлыларга матди ярдәм

благотвори́тельн||ый, -ая, -ое: **~ое о́бщество** җәмгыяте хәйрия; **~ый спекта́кль** билгеле бер төркем кешеләр (*авырулар, ятимнәр һ.б.ш.*) файдасына куела торган спектакль

благотво́рн||ый, -ая, -ое шифалы, яхшы, файдалы; **~ый кли́мат** файдалы климат; **~ое влия́ние** файдалы тәэсир

благоустра́ивать *несов. см.* **благоустро́ить**

благоустро́енный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **благоустро́ить; 2.** төзек; уңайлыклары булган; **~ дом** уңайлыклары булган йорт

благоустро́ить *сов. что* төзекләндерү; **~ у́лицу** урамны төзекләндерү

благоустро́йство *с* төзекләндерү; **~ го́рода** шәһәрне төзекләндерү

благоухáние *с* хуш ис

благоухáнный, -ая, -ое хуш исле

благоухáть *несов.* хуш ис аңкыту, хуш ис чыгару (тарату)

благочести́вый, -ая, -ое *уст.* диндар, динчел, тәкъва; **~ челове́к** тәкъва кеше

благоче́стие *с уст.* диндарлык, тәкъвалык

блажéнн||ый, -ая, -ое **1.** (*очень счастливый*) бәхетле, шат[лыклы], шат күңелле; **2.** (*глуповатый*) аңгырарак, акылга сайрак, юләррәк

блажéнств||о *с* югары рәхәтлек, хозурлык; **быть на верху́ ~а** иң югары хозурлыкта булу

блажéнствовать *несов.* рәхәтләнү, хозурлану, рәхәттә яшәү

блажи́ть *несов. прост.* үзсүзлеләнү, киреләнү, кәжәләнү

блажно́й, -а́я, -о́е *прост.* тинтәк, дивана, кире беткән

блажь *ж прост.* тинтәклек, юләрлек, диваналык, кирелек

бланк *м* бланк

блат *м* блат; **по ~у** танышлык белән

бледне́ть *несов.* **1.** төс китү, агарыну, чырай китү; **~ от стра́ха** куркудан агарыну **2.** *перен.* (*терять свою силу, выразительность*) тоныклану, көчен югалту, әһәмиятсез булып калу, әһәмиятен югалту

бледноли́цый, -ая, -ее ак чырайлы; агарынган йөзле

бле́дность *ж* **1.** аклык, төссезлек, агарынганлык, нурсызлык; **~ лица́** чырайның аклыгы **2.** тоныклык; **~ кра́сок** буяуларның тоныклыгы **3.** *перен.* тасвирсызлык, тасвирсыз булу; **~ изложе́ния** хикәяләүнең тасвирсызлыгы

бле́дн||ый, -ая, -ое **1.** төссез, төсе киткән, агарынган, чырайсыз, нурсыз; **~ое лицо́** агарынган йөз **2.** тоныклы; сыек; **~ое не́бо** тонык күк **3.** *перен.* көчсез, төссез; **~ый расска́з** төссез хикәя ♦ **~ая не́мочь** *уст.* аз канлылык (*хатын-кызларда җенси өлгергәнлек вакытында була торган аз канлылыкның бер төре*)

блёкл||ый, -ая, -ое шиңгән, шиңә төшкән, сулган; төсен югалткан; **~ые цветы́** шиңгән чәчәкләр

блёкну||ть *несов.* **1.** шиңү, сулу, төсен югалту; **цветы́ ~т** чәчәкләр шиңәләр **2.** тоныклану; **звёзды ~т** йолдызлар тоныкланалар

блеск *м* **1.** ялтырау, җем-җем итү, жемелдәү; **~ со́лнца** кояшның ялтыравы **2.** *перен.* зиннәтлелек; **~ наря́да** киемнең зиннәтлелеге **3.** *перен.* якты чагылыш; **~ ума́** акылның якты чагылышы ♦ **во всём ~е** бөтен ягы килгән; **с ~ом** бик шәп

блесна́ *ж* блесна, ялтыравык, селкенмә алдавыч

блесну́||ть *сов.* **1.** *однокр.* ялтырап китү **2.** *перен.* барлыкка килү, башка килү, чагылып китү; **у меня́ ~ла мысль** минем башымда бер уй чагылып китте; **~ла наде́жда** өмет туды ♦ **он ~л свои́ми позна́ниями** ул үзенең белеме белән безне таңга калдырды

блест||е́ть *несов. чем и без доп.* **1.** ялтырау, ялтырап (җемелдәп) тору; жемелдәү, җем-җем итү, ялкылдау, ялкылдап тору; **~е́ли огни́ го́рода** шәһәр утлары ялтырый иде; **глаза́ ~я́т ра́достью** күзләр шатлык белән ялтырыйлар **2.** *перен.* аерылып тору (*берәр сыйфат белән*); **он не бле́щет умо́м** ул акылы белән аерылып тормый

блёстк||и *мн.* **1.** ялтыравык; ялтыравык төнкә; **пла́тье с ~ами** ялтыравыклы күлмәк **2.** *перен.* очкын, чаткы; **~и тала́нта** талант чаткылары

блестя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **блесте́ть; 2.** ялтырый торган, җем-җем итә торган; **~ие звёзды** ялтырый торган йолдызлар **3.** *перен.* менә дигән, бик шәп, бик яхшы; **~ий ора́тор** бик яхшы оратор; **он получи́л ~ее образова́ние** бик шәп белем алу; **~ие успе́хи** менә дигән уңышлар

блеф *м* уйдырма, ялган; коры куык

бле́ять *с см.* **бле́ять**

бле́ять *несов.* бәэлдәү, «бәә» дип кычкыру

ближа́йш||ий, -ая, -ее **1.** иң якын, иң якындагы; **~ая зада́ча** иң якындагы бурычлар **2.** турыдан-туры, туп-туры; **при ~ем рассмотре́нии** турыдан-туры тикшергәндә

бли́жн||ий, -яя, -ее **1.** якын, якындагы ...; **~ие города́ и сёла** якын шәһәрләр һәм авыллар; **е́хать ~ей доро́гой** якын юл белән бару **2.** *уст.* (*о родне*) якын; **~ий ро́дственник** якын туган **3.** *в знач. сущ.* **~ий** *м уст.* кардәш

близ *предлог с род.п.* якынында, тирәсендә; **~ до́ма** өй якынында

бли́зи||ться *несов.* якынлашу, якынаю, якынлашып килү; **~тся о́сень** көз якынлашып килә

бли́зк||ий, -ая, -ое **1.** якын, якындагы ...; **~ое расстоя́ние** якын ара; **~ий лес** якындагы урман **2.** (*по времени*) якын, якында булачак; **~ое бу́дущее** якын киләчәк **3.** (*о родстве*) якын; **~ий ро́дственник** якын кардәш **4.** *в знач. сущ.* **~ие** туганнар, якыннар, кардәшләр **5.** якын, ахирәт ...; **~ий друг** якын дус; **~ие отноше́ния** якын мөнәсәбәтләр **6.** *кому-чему* якын, таныш; **~ое мне де́ло** миңа таныш эш **7.** *по чему, к чему* (*сходный*) якын, охшаш; **перево́д, ~ий к ориги́налу** оригиналга якын тәрҗемә

бли́зко *нареч.* **1.** якыннан; **~ познако́миться** якыннан танышу **2.** *в знач. сказ.* якын; **до го́рода ~** шәһәргә якын

близлежа́щий, -ая, -ее якындагы ..., якында урнашкан, күрше[дәге] ...; **~ го́род** якында урнашкан шәһәр

близнецы́ *мн.* **1.** игезәкләр, игез балалар **2.** (*с прописной*) *астр.* Игезәкләр

близору́к||ий, -ая, -ое **1.** ерактан начар күрүче, күрә караучы **2.** *перен.* сукыр, алдан күрмәүче; **~ая поли́тика** сукыр сәясәт

близору́кость *ж* **1.** күрә карау, ерактан начар күрү **2.** *перен.* сукырлык

бли́зость *ж* **1.** якынлык; **~ го́рода** шәһәрнең якынлыгы **2.** якын мөнәсәбәт[ләр]; **ме́жду ни́ми установи́лась ~** алар арасында якын мөнәсәбәтләр урнашты

блик *м* якты тап, якты шәүлә; **со́лнечные ~и на траве́** үләнгә төшкән якты кояш шәүләсе

блиндаж *м* блиндаж

блиста́тельный, -ая, -ое бик шәп, гүзәл; **~ успе́х** бик шәп уңыш

блиста́ть *несов. книжн. см.* **блесте́ть**

блиц *м* блиц (*фотография эшендә кинәт яктырту өчен лампа*)

блицтурни́р *м* блицтурнир (*мәс. шахматта*)

блок I *м тех.* блок, чыгыр

блок II *м* **1.** *полит.* блок **2.** *тех.* блок (*берәр нәрсә[ләр]нең төркеме*); **дверно́й ~** ишек блогы

блока́д||а *ж* **1.** *воен.* блокада; камалыш, камап тоту; **в кольце́ ~ы** блокада божрасында **2.** *перен.* блокада; **экономи́ческая ~а** икътисадый блокада **3.** *физиол.* блокада, блокадалау (*берәр эгъзаның функциясен туктатып тору*); **новока́иновая ~а** новокаин белән блокада ясау

блока́дный, -ая, -ое блокада ...ы

блоки́рование *с см.* **блоки́ровать**

блоки́ровать *сов., несов. что* **1.** *воен.* блокада ясау, блокадалау, камап алу; **~ порт** портны блокадалау **2.** *ж.-д.* юлны ябу

блоки́роваться *сов., несов. полит.* блокка керү

блокиро́вка *ж* **1.** *см.* **блоки́ровать, блоки́роваться; 2.** *ж.-д.* блокировка (*тимер юлның ачыкмы яки ябыкмы икәнлеген күрсәтә торган сигналлар системасы*)

блокиро́вочн||ый, -ая, -ое *ж.-д.* блокировка ...ы; **~ая систе́ма** блокировка системасы

блокно́т *м* блокнот, куен дәфтәре, кесә дәфтәре

блонди́н *м* блондин

блонди́нка *ж* блондинка

блоха́ *ж* борча

бло́чн||ый, -ая, -ое чыгыр ...ы; чыгырлы; **~ая верёвка** чыгыр бавы

блуд *м* уйнаш, зина, женси азгынлык

блуди́ть I *несов. прост.* (*распутничать*) уйнашлык итү, азып йөрү, зина кылу

блуди́||ть II *несов. прост.* (*блуждать*) адашып йөрү; **мы до́лго ~ли по́ лесу** урманда озак адашып йөредек

блудли́вый, -ая, -ое *прост.* азгын, азгынлыкка бирелгән, уйнашчы ..., зиначыл

блудни́ца *ж* уйнашчы хатын

блу́дный: ~ сын *уст.* юлдан язган ул

блужда́ние *с см.* **блужда́ть**

блужда́ть *несов.* **1.** (*искать дорогу*) адашып йөру **2.** (*странствовать*) ил гизү, ил гизеп йөрү, дөнья гизү; **~ по све́ту** дөнья гизеп йөрү **3.** *перен.* (*о взгляде, мыслях*) йөгерү; йөрү

блужда́ющ||ий, -ая, -ее: **~ие огни́** убыр уты; **~ий взгляд** йөгерек караш; **~ий нерв** *анат.* сәйяр нерв; **~ая по́чка** *мед.* гизүче бөер

блу́за *ж* блуза

блу́зка *ж* блузка; **шёлковая ~** ефәк блузка

блю́до *с* **1.** (*посуда*) зур тәлинкә **2.** (*кушанье*) ашамлык; **вку́сное ~** тәмле ашамлык

блюдоли́з *м уст.* тәлинкә ялаучы; әрәмтамак

блю́дце *с* чәй тәлинкәсе

блю́минг *м* блюминг (*прокат станогы*)

блюсти́ *несов. что, книжн.* саклау, күзәтү; **~ поря́док** тәртип саклау

блюсти́тель *м книжн.* саклаучы, күзәтүче, күзәтеп торучы; **~ поря́дка** тәртип саклаучы; **~ зако́на** законнын үтәлүен күзәтүче

бля́х||а *ж* **1.** бляха (*мәс. каравылчыда*) **2.** жиз тәңкә; **реме́нь с ~ой** жиз тәңкәле каеш

боб *м* **1.** *мн.* **~ы́** бакча борчагы **2.** ногыт, ногыт борчагы ♦ **на ~а́х (оста́ться, сиде́ть** *и т.п.*) коры калу, алдану; ≈ төпсез чанага утыру

бобёр *м* кондыз мехы

бобы́на *ж тех.* бобина, зур кәтүк

бобо́в||ый, -ая, -ое **1.** ногыт ...ы, ногыт борчагы ...ы; **~ый стручо́к** ногыт кузагы **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. бот.* кузаклылар, күбәләк чәчәклеләр

бобр *м* кондыз

бобрёнок *м* кондыз баласы

бо́брик *м* бобрик, йонлач постау, мәллә ♦ **под ~** үрә калдырып (*чәчне алдыру турында*)

бобро́вый, -ая, -ое **1.** кондыз[лар] ...ы **2.** кондыз мехыннан ясалган (тегелгән)

бобсле́й *с спорт.* бобслей (*рульле чанада таудан төшү*)

бобы́ль *м* (*бессемейный человек*) ялгызак, ялгызак кеше

бог *м* алла, ходай, тәңре ♦ **~ зна́ет** алла белсен; **как ~ на́ душу поло́жит** ничек житте алай; ничек туры килсә шулай; **на ~а наде́йся, а сам не плоша́й** *погов.* атны аллага тапшыр, дилбегәне үзең тот; **не ~и горшки́ обжига́ют** искитәрлек эш түгел, һәркемнең кулыннан килә; **не дай ~** *или*

изба́ви ~ алла сакласын; **ра́ди ~а** алла хакына, алла хакы өчен; **сла́ва ~у!** аллага шөкер!

богаде́льн||я *ж* 1. гарипләр йорты (*революциягә кадәрге Россиядә*) 2. *перен. ирон.* булдыксызлар оясы (*хезмәткәрләре булдыксыз булган оешма турында*); **развели́ ~ю** булдыксызлар оясына әйләндергәнсез

богара́ *ж* бәһәра (*Урта Азиядә сугарылмый торган чәчүлекләр*)

бога́рн||ый, -ая, -ое сугарылмый торган; **~ое земледе́лие** сугарылмый торган җиргә иген чәчү

богате́й *м прост.* бай, байгура

богате́ть *несов.* баю

бога́тство *с* байлык, муллык

бога́т||ый, -ая, -ое 1. бай; **~ый колхо́з** бай колхоз 2. бай, зиннәтле; **~ая обстано́вка** бай җиһаз 3. мул; **~ый урожа́й** мул уңыш 4. *перен.* яхшы; **~ый го́лос** яхшы тавыш ♦ **чем ~ы, тем и ра́ды** хәзинәдә барынча

богаты́рск||ий, -ая, -ое 1. баһадир[лар] ...ы, баһадирлар турындагы; **~ий э́пос** баһадирлар турындагы эпос 2. (*могучий*) баһадир ...ы, бик көчле; **~ое телосложе́ние** баһадир гәүдәсе

богаты́р||ь *м прям., перен.* батыр, баһадир, пәһлеван; **спорти́вные ~и** спорт баһадирлары

бога́ч *м* бай

бога́ма *ж* 1. *собир.* богема (*актёрлар, рәссамлар, әдипләр арасында тормыштан ләззәтләнү өчен оешкан җәмгыятьчелек*) 2. богемачылык (*шул җәмгыятьчелек вәкилләренең үз ара тормыш-конкурешләре*)

бога́мный, -ая, -ое богема ...ы, богемачылык ...ы

бога́ня *ж* хатын алла, алиһә

богобоя́зненный, -ая, -ое *уст.* алладан куркучы, динаятьле, тәкъва

богоиска́тельство *с ист.* алла эзләүчелек (*Россиядә 19 йөз ахырында һәм 20 йөз башында диндә социаль каршылыкларның хәл ителүен эзләгән дини-философик агым*)

богомо́лец *м уст.* гыйбадәт кылучы

богомо́лка *ж уст.* гыйбадәт кылучы хатын(кыз)

богомо́лье *с уст.* гыйбадәткә йөрү; гыйбадәт кылу

богомо́льный, -ая, -ое *уст.* гыйбадәтчел, диндар, тәкъва

богоро́дица *ж рел.* Гайса анасы (*христианнарда*); Мәрьям ана (*мөселманнарда*)

богосло́вие *с* дин өйрәтмәләре, дини тәгълимат

богослуже́ние *с* гыйбадәт, гыйбадәт кылу

богостро́ительство *с ист.* богостроительство (*1905нче ел революциясеннән соң рус социалистик интеллигенциясе арасында марксизмны дин белән берләштерүгә омтылган әдәби-философик агым*)

боготвори́ть *несов. кого-что* алла [-сы] кебек күрү, табыну

богоху́льник *м* алланы сүгүче, көфер сүзләр сөйләүче

богоху́льн||ый, -ая, -ое алланы сүгү ...ы, көфер; **~ые ре́чи** көфер сүзләр

богоху́льство *с* алланы сүгү, көферлек

богоху́льствовать *несов.* алланы сүгү, көфер сүзләр сөйләү

бода́ть *несов. кого-что* сөзү

бода́||ться *несов.* сөзешү; **коро́ва ~ется** сыер сөзешә

бодли́в||ый, -ая, -ое сөзгәк; **~ая коро́ва** сөзгәк сыер; **~ой коро́ве бог рог не даёт** *посл.* сөзгәк сыерга алла мөгез бирмәгән

бодну́ть *сов. однокр. кого-что* сөзеп җибәрү

водри́||ть *несов. кого-что* дәртләндерү, дәрт кертү, күңелне күтәрү, рухландыру; **моро́зный во́здух ~т** салкын һава күңелне күтәрә

бодри́ться *несов.* күңелне күтәрергә тырышу, бирешмәскә тырышу

бо́дрость *ж* дәрт, күңел күтәренкелеге, рухи күтәренкелек

бо́дрствование *с см.* **бо́дрствовать**

бо́дрствовать *несов.* йокламау, йокламый үткәрү; уяу булу; **~ ночь напроле́т** төнне йокламый үткәрү

бо́др||ый, -ая, -ое 1. таза, нык; **~ый стари́к** таза карт 2. дәртле, күтәренке; егетләрчә ...; **~ый вид** дәртле кыяфәт; **~ое настрое́ние** күтәренке кәеф

боеви́к *м* боевик (*зур уңышлы кинофильм*)

боеви́тость *ж* сугышчанлык, кыюлык, күтәренке рухлылык, дәртлелек; активлык

боеви́т||ый, -ая, -ое сугышчан, кыю, күтәренке рухлы, дәртле; актив; **~ая организа́ция** актив оешма

боев||о́й, -а́я, -о́е 1. сугыш ...ы; хәрби; **~о́й конь** сугыш аты; **~а́я подгото́вка** хәрби хәзерлек 2. сугышчан; **привести́ в ~у́ю гото́вность** (*гаскәрләрне-кораллары*) сугышчан әзерлеккә китерү 3. булдыклы, үткен; **~о́й па́рень** булдыклы егет 4. күтәренке, дәртле; **~о́е настрое́ние** күтәренке кәеф 5. (*очень важный*) сугышчан, бик мөһим, беренче чираттагы; **~а́я зада́ча** сугышчан бурыч ♦ **~о́е креще́ние** 1) сугышта беренче мәртәбә катнашу; 2) беренче сынау; беренче мәртәбә чирканыч алу

боеголо́вка *ж* боеголовка (*ракетаның, снарядның шартлаткыч механизм куелган алгы өлеше, башы*)

боёк *м* 1. (*в оружии*) боёк, чакма 2. (*у парового молота*) боёк, бәргеч

боепита́ние *с* сугыш кирәк-яраклары белән тәэмин итү

боеприпа́сы *только мн.* сугыш кирәк-яраклары (*снарядлар, патроннар һ.б.ш.*)

боеспосо́бность *ж* сугышка сәләт, сугышка сәләтлелек

боеспосо́бн||ый, -ая, ое сугышка сәләтле; **~ые ча́сти** сугышка сәләтле частьләр

бое́ц *м* 1. (*воин; солдат*) сугышчы; солдат, гаскәри 2. *спец.* (*рабочий-мясник*) сугымчы, чалучы ♦ **бойцы́ ты́ла** тыл солдатлары

бо́же *межд.* 1. я алла, я рабби; **~ мой, что я сде́лал!** я алла, ни эшләдем мин! 2. ии, ай-яй; **~, как здесь краси́во!** ии, нинди матур монда!

боже́ственн||ый, -ая, -ое 1. *рел.* илаһи, дини; **~ые кни́ги** дини китаплар 2. *разг.* гажәеп матур, искиткеч шәп, гүзәл; **~ый го́лос** гажәеп матур тавыш

божество́ *с* алла, ходай, тәңре

бо́ж||ий, -ья, -ье *рел.* алла ...ы, ходай ...ы, тәңре ...ы; **~ий суд** алла хөкеме ♦ **ка́ждый ~ий день** һәр көнне, көн саен, алланың бирмеш көне; **как ~ий день [я́сно]** көн кебек ачык, ап-ачык; **~ья коро́вка** *зоол.* камка, чуар таракан

божи́ться *несов.* ант итү, каргану

бой *м* 1. *см.* **бить** 2, 5, 6, 7, 9; **~ скота́** терлек чалу; **~ часо́в** сәгать сугу; **бараба́нный ~** барабан кагу; **~ петухо́в** әтәчләр талашуы; **у винто́вки хоро́ший ~** винтовка яхшы ата 2. сугыш, сугышу; **на по́ле бо́я** сугыш кырында; **приня́ть ~** сугышка каршы сугыш башлау; **вести́ ~** сугыш алып бару; **оборони́тельный ~** оборона сугышы 3. (*пыяла, савыт-саба, таш*) ватыклары; **в я́щике с посу́дой оказа́лось мно́го бо́я** савыт-саба ящигында пыяла ватыклара күп иде ♦ **объяви́ть ~** *чему* сугыш игълан итү

бо́йк||ий, -ая, -ое 1. җитез, өлгер, булдыклы; **~ий па́рень** җитез егет 2. үткен, тапкыр; **~ий ум** үткен акыл 3. халык күп була торган, халык күп йөри торган, халык кайнап тора торган; **~ое ме́сто** халык күп була торган урын ♦ **~ая торго́вля** кызу сәүдә; **~ое перо́** *у кого* үткен каләм

бойко́т *м* бойкот; **объяви́ть ~** бойкот белдерү

бойкоти́ровать *несов. кого-что* бойкот игълан итү (белдерү)

бо́йлер *м* бойлер (*су кайнату җайланмасы*)

бо́йлерная *ж* бойлер бинасы

бойни́ца *ж* бойница (*мылтыктан, пулемёттан ату өчен крепость стенасына ясалган тишек*)

бо́йня *ж* 1. бойня (*терлек сую бинасы*) 2. *перен.* кан коеш, үтереш, суеш, канлы сугыш; **крова́вая ~** канлы суеш

бок *м* 1. як, ян; **боли́т ле́вый ~** сул ягы авырта; **перева́ливаться с ~у на́ бок** бер яктан икенче якка аву 2. як, кырый; **конве́рт разо́рван с одного́ ~а** конверт бер ягыннан ертылган ♦ **~ о́ бок** бер-беренә терәлеп, яңь-янәшә; **взять за ~а́** *кого* якасыннан тоту (эшләргә мәҗбүр итү); **по́д боком** бик якын, яп-якын, монда гына

бока́л *м* бокал

боков||о́й, -а́я, -о́е 1. ян; кырый, кырыйдагы; **~о́е окно́** ян тәрәзә; **~а́я ко́мната** кырый бүлмә 2. яннан искән, яннан исә торган; **~о́й ве́тер** яннан искән җил ♦ **отпра́виться на ~у́ю** йокларга яту

бо́ком *нареч.* 1. (*плечом вперёд*) ян белән; **войти́ ~** ян белән керү 2. (*не прямо*) читләтеп (*турыдан түгел*); **ты не иди́ пря́мо по доро́ге, а обойди́ ~**

син турыдан юл белән барма, читләтеп үт ♦ ~ **ыгышло** барып чыкмады, килеп чыкмады

бокс *м спорт.* бокс

боксёр I *м* боксчы (*спортчы*)

боксёр II *м* боксёр (*эт токымы*)

боксировать *несов.* бокста көрәшү

боксит *м* боксит (*алюмин рудасы*)

болван *м* 1. *прост.* бүкән, түмәр 2. калып (*эшләпә һәм шуның кебек әйберләрне калыплау өчен*) 3. *перен.* күзле бүкән, ахмак, надан

болванка *ж* 1. *тех.* болванка (*төрле әйберләр ясау өчен китә торган корыч коелмасы*) 2. *см.* **болван** 2

болгарин *м* болгар, болгар кешесе, болгарияле

болгарка *ж* болгар хатыны (кызы)

болгарский, -ая, -ое болгар[лар] ...ы; Болгария ...ы; ~ **язык** болгар теле

болгары *мн.* болгарлар, болгар халкы, болгарияләре

более *см.* **больше** ♦ ~ **или менее** беркадәр, азмы-күпме; ~ **или менее известно** беркадәр билгеле; **не** ~ **и не менее как ...** нәкъ, нәкъ менә шушы; ~ **чем** бигрәк тә, бөтенләй, ... артык; **ваше поведение** ~ **чем возмутительно** сезнең үзегезне тотуыгыз бигрәк тә ачу китергеч; ~ **того** алай гына да түгел, аннан да бигрәк; **всё** ~ **и** ~ барган саен, торган саен

болезненность *ж* 1. чирләшкәлек, чирләүчән (авыручан) булу 2. авыру булу; авыртулы булу

болезненный, -ая, -ое 1. чирләшкә, чирләүчән, авыручан; ~ **ый ребёнок** чирләшкә бала 2. авыру ...ы, чирләү ...ы; сырхаулау ...ы; ~ **ый румянец** авыру кызыллыгы; ~ **ое состояние** сырхаулау хәле 3. *перен.* (*ненормальный*) нормаль булмаган; ~ **ое самолюбие** нормаль булмаган мин-минлек 4. (*вызывающий боль*) әрнүле, авыртулы, авыртырулы; ~ **ый укус** әрнүле чагу

болезнетворный, -ая, -ое авыру тудыручы, авыру тудыра торган, авыруга сәбәп булган; ~ **ые бактерии** авыру тудыра торган бактерияләр

болезнь *ж* авыру, чир, хаста, сырхау; **заразные** ~ **и** йогышлы авырулар; **тяжёлая** ~ **ь** авыр чир

болельщик *м* борчылучы, уңыш теләүче, җиңүгә рухландыручы

болеть I *несов.* 1. *чем* авыру, чирләү, сырхаулау; ~ **тифом** тиф белән авыру 2. *перен. за кого-что, о ком-чём* борчылу, кайгыру; ~ **за успех дела** эшнең уңышы турында борчылу 3. *перен. за кого-что* борчылу, уңыш теләү; ~ **за свою команду** үз командаңның уңышын теләү; ~ **за любимого артиста** яраткан артистның уңышын теләү

болеть II *несов.* авыру, сызлау; **у меня** ~ **ят зубы** минем тешләрәм сызлый; ~ **ит ухо** колак авырта ♦ **душа (сердце)** ~ **ит** күңел борчыла

болеутоляющий, -ая, -ее *мед.* авыртуны (сызлауны) баса торган; ~ **ие средства** авыртуны баса торган чаралар

болид *м астр.* болид (*зур метеор*)

болонка *ж* болонка (*булмә эте*)

болотист||ый, -ая, -ое 1. сазлы, сазлыклы, сазламык; ~ **ая местность** сазламык урын (җир) 2. баткак; ~ **ая почва** баткак туфрак

болото *с* 1. саз, сазлык; баткак, баткаклык 2. *перен.* сазлык, торгынлык; **обывательское** ~ обывательлек сазлыгы

болт *м* 1. болт (*бер башы винтлы, икенче башы эшләпәле металл беркеткеч*) 2. (*железный прут*) аркылы тимер (*тәрәзә капкачын биклә өчен*)

болтанка *ж разг.* болтанка (*самолётның һавада чайкалуы-яңтаюы*)

болтать I *несов.* 1. *что* болгату, тугылау; ~ **лекарство** даруны болгату; ~ **чай ложкой** чәйне кашык белән болгату 2. *чем* (*аякларны, кулларны як-якка*) селкетү; ~ **ногами** аякларны селкетү 3. *безл.* (*о движении самолёта*) чайкалдыру, чайкалту

болтать||ть II *несов.* 1. *что и без доп.* юкбарны сөйләү, сафсата сату, ләчтит сату; такылдау; ~ **ть вздор** юк-барны сөйләү; ~ **ть без умолку** бер туктаусыз такылдау 2. (*чит телдә*) сөйләшү, сөйләшә белү; ~ **ть по-французски** французча сөйләшү 3. лыгырдау, ялгыш әйтеп ташлау; **не** ~ **й никому об этом** бу турыда беркемгә дә лыгырдама

болтаться *несов.* 1. (*як-якка*) селкенеп тору, чайкалып тору (*элеңгән әйбер турында*); **конец пояса** ~ **ется** билбауның очы селкенеп тора; **на верёвке** ~ **лось бельё** бауга элеңгән кер селкенеп тора иде 2. *разг.* (*бродить без дела*) буталып йөрү, эшсез йөрү; **что ты тут** ~ **ешься?** нәрсә син монда буталып йөрисең?

болтливый, -ая, -ое 1. күп сөйләүчән, такылдык 2. (*не умеющий хранить тайну*) сер сакламаучан, сер тотмый торган, тишек авыз

болтовня *ж разг.* 1. (*пустословие*) буш сүз, сүз боткасы, сафсата 2. (*сплетня*) гайбәт, уйдырма

болтун I *м разг.* күп сөйләүче, такылдык, тел бистәсе

болтун II *м* (*яйцо без зародыша*) чәберчек йомырка

болтунья *ж разг.* такылдык хатын (кыз) тел бистәсе

болтушка *м, ж разг. ласк. от* **болтун** I, **болтунья**

боль *ж* авырту, сызлау; әрнү; **головная** ~ баш авырту; **душевная** ~ җан әрнүе

больница *ж* хастаханә

больничный, -ая, -ое больница ...ы; ~ **режим** больница режимы ♦ ~ **лист** больничный лист

больно I *нареч.* 1. авырттырып, бик каты; ~ **ударить** бик каты сугу 2. *в знач. сказ. безл. кому* авырта, сызлый, авыр; **мне** ~ **вздохнуть** миңа сулыш алу авыр

больно II *нареч. прост.* бик, артык, үтә; ~ **хитёр** бик хәйләкәр

больн||ой, -ая, -ое 1. авыру, чирле, сырхау, хаста; ~ **ое сердце** авыру йөрәк 2. *в знач. сущ.* ~ **ой** *м,* ~ **ая** *ж* авыру кеше, чирле, авыручы; **приём** ~ **ых** авыруларны кабул итү; ♦ ~ **ое место** авырткан җир, нечкә җир; ~ **ой вопрос** авыр мәсьәлә, чишелеше кыен мәсьәлә; **[валить] с** ~ **ой головы на здоровую** ≈ ак эт бәласе кара эткә

большак *м обл.* олы юл

больше 1. *сравн. ст. от* **большой** *и* **великий** зуррак, олырак; **этот велик, а тот ещё** ~ монасы зур, ә тегесе тагын да зуррак 2. *сравн. ст. от* **много** күбрәк; артыграк; ~ **ния физкультуре!** физкультурага артыграк дикъкать! 3. моннан соң, моннан ары, моннан болай, артык; ~ **туда не ходи** моннан ары анда барасы булма; ~ **не буду** моннан ары эшләмәм; ~ **нет вопросов?** артык сораулар юкмы? ♦ ~ **чем** *см.* **более чем**; ~ **того** *см.* **более того**

большевизировать *сов. несов. кого-что* большевиклаштыру, большевизм рухында тәрбияләү

большевизм *м ист.* большевизм

большевик *м* большевик

большевичка *ж* большевик хатын (кыз)

большеголовый, -ая, -ое зур башлы

больш||ий, -ая, -ее *сравн. ст. от* **большой** *и* **великий** 2, 3 ♦ ~ **ей (ею) частью** *или* **по** ~ **ей части** күбесенчә, күпчелектә, башлыча; **самое** ~ **ее я пробуду в пути двое суток** юлда мин күп дигәндә ике тәүлек булырмын

большинств||о *с* күпчелек; **подавляющее** ~ **о** ин зур күпчелек ♦ **в** ~ **е случаев** еш кына, күпчелек очракларда

больш||ой, -ая, -ое 1. зур; ~ **ой город** зур шәһәр; ~ **ая семья** зур гаилә 2. зур, мөһим, әһәмиятле; ~ **ой вопрос** зур мәсьәлә; ~ **ой успех** зур уңыш 3. үсеп җиткән, олы; ~ **ой сын** олы ул 4. күп, күп санлы; ~ **ая родня** күп санлы туганнар ♦ ~ **ая буква** баш хәреф, зур хәреф; ~ **ая вода** зур су; ~ **ая дорога** олы юл; **Большая Медведица** *астр.* Җидегән Йолдыз, Зур Җидегән; ~ **ой палец** баш бармак

болячка *ж* сызлавык, чуан, шеш; кутыр

бомба *ж* бомба

бомбардир *м* бомбардир (*футболда, хоккейда һөҗүм итүче*)

бомбардировать *несов. кого-что* 1. бомбага тоту; тупка тоту, утка тоту; ~ **город** шәһәрне утка тоту 2. *перен.* аптыратып бетерү, йөдәтеп бетерү, яудыру; ~ **друзей письмами** дусларга хатлар яудыру

бомбардировка *ж см.* **бомбардировать**

бомбардировочный, -ая, -ое бомбардировка ...ы; бомбага тота торган; ~ **ая авиация** бомбардировка авиациясе

бомбардировщик *м* бомбардировщик, бомбага тотучы

бомбёжка *ж см.* **бомбить**

бомбить *несов. кого-что* бомбага тоту, бомбалар ташлау; ~ **переправу на реке** елгадагы кичүне бомбага тоту

бомбовоз *м см.* **бомбардировщик**

бомбов||ый, -ая, -ое бомба[лар] ...ы, ~ **ые погреба** бомба базлары

БОМ-БОЯ

бомбодержа́тель *м* бомба элэктергеч (*самолётка бомба тагу җайланмасы*)

бомбомёт *м* бомбомёт (*якын арага бомба ыргыта торган орудие*)

бомбомета́ние *с* бомба ташлау

бомбоубе́жище *с* бомбоубежище

бонда́рн||ый, -ая, -ое мичкә ясау ...ы; **~ое произво́дство** мичкә ясау производствосы

бо́ндарь, бонда́рь *м* мичкәче, мичкә ясаучы

бо́нна *ж уст.* бонна, тәрбияче, мәрәббия (*бай гаиләдә балалар тәрбияләүче, чит илдән килгән хатын*)

бо́ны *мн.* (*ед.* **бо́на** *ж*) *фин.* бон (**1.** *билгеле бер сроккка учреждениедән акча алып тору срокуы бирә торган кредит документы* **2.** *вакытлыча чыгарылган төрле-төрле кәгазь акчаның исеме*)

бор I *м* наратлык, нарат урманы ◆ **с ~у да с со́сенки** аннан-моннан, карап-нитеп тормыйча; **отку́да сыр-~ загоре́лся** ни сәбәпле бу эш килеп чыкты, нәрсәдән ыгы-зыгы килеп чыкты (шаушу башланды)

бор II *хим.* бор

бор III *м* (*сверло*) бор, борау

бордо́ *прил. неизм.* куе кызыл, чия кызыл; **пла́тье цве́та ~** куе кызыл төсле күлмәк

бордо́вый, -ая, -ое *см.* **бордо́**

бордю́р *м* кайма, әдеп

боре́ц *м* **1.** көрәшче, көрәшүче; **~ за свобо́ду** азатлык өчен көрәшүче **2.** *спорт.* көрәшче; **~ тяжёлого ве́са** зур авырлыклы көрәшче

боржо́м *м* боржом

боржо́ми *м, с нескл. см.* **боржо́м**

борза́я *ж* бурзай, ау эте

борзопи́сец *м ирон.* елгыр язучы, елгыр каләмче

бо́рзый, -ая, -ое җитез, елгыр, елдам, йөгерек; (*гадәттә ат турында*); **~ конь** елдам ат

бормаши́на *м* бормашина (*теш бораулау машинасы*)

бормота́ть *несов. что и без доп.* мыгырдау, мыгырдану, мыгыр-мыгыр килү

бо́рн||ый, -ая, -ое: **~ая кислота́** *хим.* бор кислотасы

бо́ров I *м* печтерелгән дуңгыз

бо́ров II *м* (*часть дымохода*) юллык (*мич эчендә төтен юллыгы*)

боровúк *м* ак гөмбә, нарат гөмбәсе

боровúнка *ж* боровинка (*алма сорты*)

боров||о́й, -а́я, -о́е нарат урманы ...ы, нарат урманлы; **~о́е ме́сто** нарат урманлы урын

бород||а́ *ж* сакал; **~а́ лопа́той** көрәк сакал; **отпусти́ть бо́роду** сакал үстерү ◆ **с ~о́й** күптән билгеле, яңа түгел

борода́вка *ж* сөял

борода́вчатый, -ая, -ое сөялле, сөялләр белән капланган

борода́тый, -ая, -ое сакаллы, сакал үстергән

борода́ч *м разг.* сакалбай, зур саккалы кеше

боро́дка *ж* **1.** *уменьш. от* **борода́**; **2.** (*выступ на конце ключа*) ачкыч теле, ачкыч балтасы

борозда́ *ж* буразна

борозд||и́ть *несов. что* **1.** (*пахать*) буразна яру, буразналау, буразна салу **2.** (*пересекать*) буразландырып бетерү, каплау, каплап алыну (*мәс. җыерчыклар белән*); **кана́вы ~я́т по́ле** канаулар кырны буразналандырып бетергәннәр **3.** (*оставлять следы, подобные борозде*) ярып бару (йөрү, үтү)

боро́здка *ж* **1.** *уменьш. от* **борода́**; сай буразна **2.** (*углубление*) җыерчык, ярык

борона́ *ж* тырма, ат (трактор) тырмасы

борони́ть *несов. что* тырмалау; **~ по́ле** кырны тырмалау

боронова́ние *с см.* **борони́ть**

боронова́ть *несов. см.* **борони́ть**

боро́||ться *несов.* **1.** *с кем-чем* көрәшү, алышу; **~ться с лу́чшим борцо́м** иң яхшы көрәшче белән көрәшү **2.** *против кого-чего, с кем-чем и без доп.* көрәшү, көрәш алып бару; **~ться с конкуре́нтами** конкурентлар белән көрәш алып бару **3.** *с чем, против чего* көрәшү, көрәшеп бетерергә тырышу; **~ться с пья́нством** эчкечелек белән көрәшү **4.** *за что* көрәшү; (*берәр нәрсәне булдырыра*) тырышу; **~ться за свобо́ду** азатлык өчен көрәшү **5.** *с чем* (*вступать в столкновение, в борьбу*) көрәшү, көрәшкә керү, бәрелешү; **в нём за́висть ~лась с великоду́шием** аңарда көнләшү белән киң күңеллелек көрәшә иде

борт *м в разн. знач.* борт; **на ~у́** бортта (*корабльдә яки самолётта*); **~ о́ борт** бортка борты тиеп, терәлеп (*суднолар турында*); **взять на ~** *мор.* бортка алу; **челове́к за ~о́м** кеше суга төште ◆ **вы́кинуть (вы́бросить) за́ борт** *кого-что* чыгарып ташлау (*кирәксез кешене яки әйберне*); **оста́ться (оказа́ться) за́ бортом** төшеп калу, кертелмәү

бортжурна́л *м* бортжурнал

бортинжене́р *м* бортинженер

бортмеха́ник *м* бортмеханик

бо́ртник *м уст.* чолыкчы (*чолыкчылык белән шөгыльләнүче*)

бо́ртничать *несов. уст.* чолыкчылык белән шөгыльләнү

бо́ртничество *с уст.* чолыкчылык, чолык умартачылыгы, урман умартачылыгы

бортов||о́й: ~а́я ка́чка *мор.* як-якка чайкалу (*корабльдә*); **~о́й журна́л** борт журналы

бортпроводни́к *м* бортпроводник (*самолётта пассажирларга хезмәт күрсәтүче*)

бортпроводни́ца *ж* бортпроводница

бортради́ст *м* бортрадист, авиация радисты

борть *ж уст.* (*улей в дупле*) чолык (*кыргый умарта кортлары оялаган агач куышы*); (*улей в выдолбленном чурбане*) багана умарта

борцо́вки *мн.* борцовка (*көрәшче аяк киеме*)

борцо́вый, -ая, -ое көрәш ...ы, көрәшү ...ы; **~ зал** көрәшү залы

борщ *м* борщ

борьба́ *ж в разн. знач.* көрәш; **класси́ческая ~** классик көрәш; **кла́ссовая ~** сыйнфый көрәш; **~ за жизнь** яшәү өчен көрәш; **~ за повыше́ние ка́чества проду́кции** продукциянең сыйфатын күтәрү өчен көрәш; **душе́вная ~** рухи көрәш

босико́м *нареч.* яланаяк, яланаяктан; **ходи́ть ~** яланаяк йөрү

босо́й, -а́я, -о́е, **босоно́гий,** -ая, -ое яланаяк, яланаяклы; **на бо́су но́гу** яланаякка

босоно́жки *мн.* босоножки (*җәйге аяк киеме*)

босс *м* **1.** босс, хуҗа (*капиталистик илләрдә хуҗа, җитәкче*) **2.** босс, җитәкче (*АКШта партия яки профсоюз оешмалары җитәкчесе*)

босто́н *м в разн. знач.* бостон; **костю́м из ~а** бостоннан тегелгән костюм; **игра́ть в ~** бостон уйнау (*карт уенында*); **танцева́ть ~** бостон танцевать итү

босто́новый, -ая, -ое бостон, бостоннан тегелгән; **~ костю́м** бостон костюм

бося́к *м* сукбай, йолкыш, зимагур

бося́цкий, -ая, -ое сукбай ...ы, зимагур ...ы

бося́чество *с* сукбайлык, зимагурлык

бота́ник *м* ботаник, ботаника белгече

бота́ника *ж* ботаника

бота́нический, -ая, -ое ботаника ...ы; **~ сад** ботаника бакчасы

ботва́ *ж* сабакъяфрак, сабак

ботви́нья *ж* ботвинья (*чөгендер сабагын пешереп квастан хәзерләнгән балыклы салкын аш*)

бо́тики *мн. см.* **бо́ты**

боти́нки *мн.* ботинки

ботфо́рты *мн.* ботфорт (*озын кунычлы итек*)

бо́ты *мн.* боты (*озын кунычлы резин аяк киеме*)

бо́цман *м* боцман

бочо́нок *м* кечкенә мичкә

бочо́нок *м* кечкенә мичкә

бочо́нок *м* кечкенә мичкә

боя́||ться *несов.* **1.** *кого-чего и с неопр.* курку, шүрләү, өркү; **де́ти ~тся темноты́** балалар караңгыдан куркалар; **~ться просту́ды** салкын тиюдән курку **2.** *чего* (*портиться*) бозылу; **фане́рные изде́лия ~тся сы́рости** фанер әйберләр юештә бозылалар

бра *с нескл.* бра, стена шәмдәле (*шәм яки электр лампасы кую өчен стенага беркетелгән җайланма*)

брава́да *ж* ясалма батырлык, әтәчлек; ясалма кыланыш

брави́ровать *несов. чем* әтәчләнү, кирәксезгә батырлык күрсәткән булу

брави́ссимо *см.* **бра́во II**

бра́во I *нареч.* егетләрчә; **~ закрути́ть усы́** мыекны егетләрчә бөтереп кую

бра́во II *межд.* браво, яшә, шәп, афәрин (*оста башкаручы артистны мактау, алкышлау сүзе*)

брави́рный, -ая, -ое күтәренке, дәртле, дәртләндергеч, җанлы; **~ марш** күтәренке марш

бра́вый, -ая, -ое җитез, булдыклы, елгыр, егетсымак; **~ солда́т** җитез солдат

бра́га *ж* бал, әче бал

брадобре́й *м уст.* чәчтараш, чәч алучы, парикмахер

бра́жник *м уст.* (*гуляка*) эчкече, исерекбаш

бра́жничать *несов. уст.* (*пьянствовать*) эчеп йөрү, эчү

бразды́ *мн. нескл.*: **~ правле́ния** *высок.* власть, идарә, идарә итү; **приня́ть ~ правле́ния** хакимиятне кабул итеп алу

брак I *м* өйләнү (*ирләргә карата*), кияүгә чыгу, тормышка чыгу (*хатын-кызларга карата*); **вступи́ть в ~** өйләнешү; **раста́ргнуть ~** аерылышу

брак II *м* брак, бозык

бракёр *м спец.* бракёр (*бракераж белән шөгыльләнүче*)

бракераж *м спец.* бракераж (*товарларның яраклылыгын һәм заказ шартларына җавап бируен билгеләү*)

бракова́нн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **бракова́ть; 2.** бракка чыгарылган, яраксызга чыгарылган; **~ые изде́лия** бракка чыгарылган әйберләр

бракова́ть *несов. что* **1.** бракка чыгару, яраксызга чыгару, яраксыз дип табу; **~ това́р** товарны бракка чыгару **2.** яраксыз дип табу, кире кагу; **~ стихи́** шигырьләрне яраксыз дип табу

брако́вка *ж см.* **бракова́ть**

брако́вщик *м* браковщик (*товарларның яраклылыгын билгеләүче*)

брако́вщица *ж* браковщик хатын (кыз)

браконье́р *м* браконьер (*тыелган урыннарда, тыелган вакытларда яки тыелганысул кулланып аучылык яки балык тоту белән шөгыльләнүче*)

браконье́рство *с* браконьерлык

бракоразво́дный, -ая, -ое аерылышу ...ы; **~ проце́сс** аерылышу процессы (*ир белән хатын арасында*)

бракосочета́ние *с* никах, никахланышу

брами́н *м* брамин (*Һиндстанда иң югары руханилык кастасының әгъзасы*)

брандмайо́р *м уст.* брандмайор (*электә шәһәрләрдә янгынга каршы көрәшүче командаларның начальнигы*)

брандме́йстер *м уст.* брандмейстер (*электә янгын сүндерү командасының начальнигы*)

брандспо́йт *м* брандспойт (**1.** *янгын насосы* **2.** *бырлы*)

брани́ть *несов.* **1.** *с кем-чем* тиргәшү, сүгешү, әрепләшү **2.** сүгенү ♦ **~ на чём свет стои́т** дөнья бетереп тиргәү

бра́нн||ый I, -ая, -ое тиргәү ...ы, сүгену ...ы; **~ые слова́** сүгенү сүзләре

бра́нн||ый II, -ая, -ое *уст.* сугыш ...ы; **~ое по́ле** сугыш мәйданы

брань I *ж* (*ругань*) тиргәш, сүгеш, сүгенү [сүзләре]

брань II *ж уст.* (*битва*) сугыш; **на по́ле ~и** сугыш мәйданында

брасле́т *м* беләзек

брасле́тка *ж разг. см.* **брасле́т**

брасс *с* брасс (*йөзүнең махсус бер стиле*)

брат *м* **1.** бертуган (*ир туган турында*); **ста́рший ~** абый, абзый; **мла́дший ~** эне; **двою́родный ~** туганнан туган, тудыка; **моло́чный ~** сөт кардәше, имчәктәш туган; **сво́дный ~** үги туган **2.** (*при обращении*) туганкай; **ты, ~, мне зу́бы не заговáривай** син, туганкай, миңа юкә чәй какма **3.** (*единомышленник*) дус, фикердәш, кардәш; **мы ~ья по убежде́ниям** без фикердәшләрбез ♦ **наш ~** безнен кеше[ләр]; **ваш ~** сезнең кеше[ләр]; **на ва́шего ~а не угоди́шь** сезнең кешеләргә ярый алмассың; **на ~а** кеше башына; **пришло́сь по рублю́ на ~а** кеше башына берәр сум туры килде

брата́ние *с см.* **брата́ться**

брата́ться *несов. с кем* **1.** (*вступать в дружеские отношения*) дуслашу, туганлашу **2.** (*прекращать военные действия*) туганлашу, дуслашу (*сугышта ике як солдатларының татулашулары*)

братва́ *ж собир. прост.* туганкайлар, туганнар, дуслар; егетләр (*күбрәк мөрәҗәгать иткәндә*)

бра́тина *ж* (*старинный ковш*) чүмеч, тустаган (*борынгы Россиядә: туйларда эчемлек салып бирү өчен*)

брати́шка *м разг. уменьш. от* **брат** 1, 2; эне, энекәш

бра́тия *ж собир.* **1.** ... халкы (*бер профессия кешеләре*); **актёрская ~** артистлар халкы **2.** *уст.* (*монашеская община*) бер монастырь монахлары

брато́к *м прост.* энекәш, туганкай

братоуби́йственн||ый, -ая, -ое: **~ая война́** үзара үтерешү сугышы

братоуби́йство *с* **1.** (*убийство брата*) бертуганын үтерү **2.** (*убийство собратьев*) үзенең якын кешесен үтерү

братоуби́йца *м, ж* үз туганын (бертуганын) үтерүче

бра́тск||ий, -ая, -ое **1.** (*родственный*) туганлык ...ы; кардәшлек ...ы; **~ие чу́вства** туганлык хисләре **2.** туганнарча ...; **~ие отноше́ния** туганнарча мөнәсәбәтләр ♦ **~ие респу́блики** тугандаш республикалар; **~ая моги́ла** туганнар каберлеге

бра́тство *с* **1.** туганлык, бердәмлек; **~ наро́дов** халыклар бердәмлеге **2.** *уст.* (*религиозная община*) дини җәмгыять

брать *несов.* **1.** *кого-что* алу; **~ в доро́гу чемода́н** юлга чемодан алу; **~ с собо́й сы́на** узең белән бергә улыңны алу; **~ на прока́т** прокатка алу **~ в долг (взаймы́)** бурычка алу; **~** *кого-л.* **на слу́жбу** (*берәр кешене*) хезмәткә алу **2.** (*клевать — о рыбе*) чиртү, кабу **3.** *чем* (*добиваться*) алдыру, уңышка ирешү, җиңү; **он берёт умо́м** ул акыл белән алдыра **4.** (*держаться какого-л. направления пути*) тоту; **~ вле́во** сулга тоту ♦ **~ быка́ за рога́** үгезне мөгезеннән алу (*кискен рәвештә эш итү*); **~ верх** өстен чыгу, җинеп чыгу; **~ в оборо́т** кирәген бирү, арт сабагын укыту; **~ курс (направле́ние)** юл тоту, юнәлеш алу; **~ за го́рло** якасыннан алу (мәҗбүр итү); **~ на вооруже́ние** корал итеп алу; **~ нача́ло** башлану, башланып китү; **река́ Ка́ма берёт нача́ло в Ура́льских гора́х** Кама елгасы Урал тауларыннан башланып китә; **~ по́д руку** култыклап алу; **~ своё** үзенекен итү; **жизнь берёт своё** тормыш үзенекен итә; **тоска́ берёт** эч поша; **~ приме́р** үрнәк алу

бра́ться *несов.* **1.** *за что* тотыну; **~ за верёвку** бауга тотыну **2.** *за что* (*приниматься*) башлау, керешү, тотыну; алыну; **~ за рабо́ту** эшләргә тотыну; **~ за кни́гу** укырга тотыну; **~ за перо́** язарга тотыну **3.** *за что и с неопр.* өскә алу, булу; **~ помо́чь** *кому-л.* (*берәр кешегә*) ярдәм итәргә булу **4.** (*появляться, возникать*) килү, табылу; **отку́да беру́тся у него́ де́ньги?** кайдан акча килә аңа? ♦ **~ за ум** акылга утыру

бра́унинг *м* браунинг (*автомат пистолет*)

бра́чн||ый, -ая, -ое никах ...ы, өйләнешү ...ы; **~ое свиде́тельство** никах таныклыгы

бревё́нчат||ый, -ая, -ое бүрәнәдән гыйбарәт; бүрәнә ...; **~ая стена́** бүрәнә стена

бревно́ *с* бүрәнә

бред *м* саташу (*йокы аралаш яки өндә авыру хәлендә*)

бре́день *м* җылым, сөрәкә

бре́ди||ть *несов.* **1.** саташу; **больно́й ~ т** авыру саташа **2.** *перен. кем-чем* хыяллану; **~ть му́зыкой** музыка белән хыяллану

бре́дни *только мн.* хыяллар, уйдырмалар; **пусты́е ~** буш хыяллар

бредов||о́й, -а́я, -о́е саташу ...ы. хыялый; **~о́е состоя́ние** саташу хәле; ♦ **~а́я иде́я** хыялый идея

бредо́вый, -ая, -ое *разг. см.* **бредово́й**

бре́зга||ть *несов. разг.* җирәнү, чиркану; тайчану, тартыну; **он не ~ет ниче́м** ул бер нәрсәдән дә җирәнми; **тако́му негоди́ю ~ешь и ру́ку пода́ть** андый кабахәт кешегә кул бирерге дә тайчанасың

БРЕ-БРО

брезгли́вость *ж* **1.** (*привередливость*) җирәнүчәнлек, чирканучанлык; **его́ ~ всем изве́стна** аның җирәнүчәнлеге бар кешегә дә билгеле **2.** (*чувство отвращения*) тайчануучанлык, тартынучанлык

брезгли́в||ый, -ая, -ое **1.** (*привередливый*) җирәнүчән, чирканучан; **~ый челове́к** җирәнүчән кеше **2.** (*полный отвращения*) җирәнү ...ы, тайчану ...ы, тартыну ...ы; **~ое чу́вство** җирәнү тойгысы

бре́зговать *несов. разг. см.* **бре́згать**

брезе́нт *м* брезент

брезе́нтов||ый, -ая, -ое **1.** брезент ...ы, брезент эшләп чыгару ...ы; **~ое произво́дство** брезент производствосы **2.** брезент ..., брезенттан тегелгән; **~ый плащ** брезент плащ

бре́зжить, бре́зжиться *несов.* **1.** (*рассветать*) таң ату, таң белену, яктыра башлау, яктырып килү **2.** (*едва виднеться*) яктырып күренү, җемелдәү, җем-җем итү

брело́к *м* брелок (*сәгать чылбырына яки беләзеккә тагыла торган вак-төяклар*)

бре́м||я *с* **1.** *уст.* авыр йөк **2.** *перен.* авырлык; **~я забо́т** мәшәкатьләр авырлыгы ♦ **разреши́ться от ~ени** бала табу, йөктән котылу

бре́нн||ый, -ая, -ое *уст.* чери торган, бетә торган, фани; **~ый мир** фани дөнья; **~ое те́ло** фани гәүдә

бренча́||ть *несов.* **1.** *чем и без доп.* шылтырау, шалтырау, челтерәү, чыңгырау, чалтыр-чолтыр килү; **~ть ключа́ми** ачкычлар шалтырату **2.** *на чём, разг.* дыңгырдату, белер-белмәс уйнау (*музыка коралында*), дыңгырдату

брести́ *несов.* көчкә-көчкә бару, әкрен бару, сөйрәлеп бару

брете́лька *ж* бретель (*күлмәкне, юбканы тотып тору өчен җилкә аркылы үткәрелгән тасма*)

бретёр *м уст.* бретёр, җәнҗалчы дуэльче (*дуэльгә чакыру өчен кечкенә генә булса да сылтау табарга әзер торучы*)

бреха́ть *несов. прост.* **1.** (*о собаке*) өрү, ләңгелдәү **2.** (*врать*) ләңгелдәү; ялганлау, ялган сөйләү

брехня́ *ж прост.* ялган сүз, буш сүз, сафсата, уйдырма

бреху́н *м прост.* лыгырдык, ялганчы

бреху́нья *ж прост.* лыгырдык хатын (кыз), ялганчы хатын (кыз)

брешь *ж* **1.** тишек, җимерек урын (*крепость стенасында*) **2.** *перен.* (*недостача*) җитмәгәнлек, ким чыгу ♦ **проби́ть ~** *в чём* юл яру

бре́ющий: ~ полёт кырдырып очу (*самолётта бик түбәннән очу*)

бриг *м уст.* бриг (*18-19 йөзләрдә ике мачталы җилкәнле судно*)

брига́да *ж в разн. знач.* бригада; **та́нковая ~** танк бригадасы; **поездна́я ~** поезд бригадасы; **тра́кторная ~** трактор бригадасы

бригади́р *м* бригадир

брига́дный, -ая, -ое бригада ...ы

бриганти́на *ж* бригантина (*җилкәнле җиңел судно*)

бри́джи *только мн.* бриджи (*балаклары кунычка тыгып кия торган чалбар*)

бриз *м мор.* бриз (*көндез диңгездән ярга таба, төнлә яр буеннан диңгезгә таба исә торган җил*)

бриза́нтный, -ая, -ое *воен.* (*разрывной*) бризант, һавада шартлый торган; **~ снаря́д** бризант снаряд

брике́т *м* брикет (*күмер, пычкы чүбе, металл йомычкасы кебекләрдән ясалган кирпеч, аерым кисәк*)

брикети́ровать *сов., несов. что* брикетлау, брикет сугу, брикет ясау; **~ торф** торфтан брикет сугу

брике́тный, -ая, -ое брикет ..., брикет ...ы

бриллиа́нт *м см.* **брильянт**

бриллиа́нтовый, -ая, -ое *см.* **брильянтовый**

брильянт *м* бриллиант

брильянтов||ый, -ая, -ое **1.** бриллиант ...ы; **~ый блеск** бриллиант ялтыравы **2.** бриллиантлы, бриллиант белән бизәлгән; **~ые се́рьги** бриллиантлы алкалар

бри́тва *ж* бритва, кырыну пәкесе; **безопа́сная ~** куркынычсыз бритва

бри́твенный, -ая, -ое кырыну ...ы; **~ прибо́р** кырыну приборы

бри́тый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **брить**; **2.** кырынган, кырдырган

брить *несов. кого-что* кыру, алу, китерү (*чәчне, сакалны, мыекны*)

бритьё *с см.* **брить, бри́ться**

бри́ться *несов.* кырыну, кырынып йөрү

бри́чка *ж уст.* бричка, җинел арба

бровь *ж* каш ♦ **не в ~, а [прямо] в глаз** нәкъ өстенә басу (*урынлы әйтелгән сүз турында*)

брод *м* кичү

броди́льный, -ая, -ое **1.** әчү ...ы; **~ проце́сс** әчү процессы **2.** (*служащий для брожения*) әчетү ...ы; **~ чан** әчетү чаны

броди́ть I *несов.* йөрү, йөреп тору; **~ по ле́су** урманда йөрү ♦ **мы́сли бро́дят** фикерләр чуала

броди́ть II *несов.* әчү, әчешү

броди́га *м, ж* сукбай, йолкыш, зимагур

броди́жить, броди́жничать *несов.* сукбайлыкта (зимагурлыкта) йөрү

броди́жничество *с* сукбайлык, зимагурлык

броди́ч||ий, -ая, -ее **1.** (*кочующий*) күчмә, күчеп йөри торган; **~ие племена́** күчмә кабиләләр **2.** сәйяр, гизүче, күчмә; **~ая жизнь** күчмә тормыш

броже́ние *с* **1.** *биол.* әчү, әчешү **2.** *перен.* (*волнение*) чуалыш, буталыш, кузгалыш, ризасызлык

бро́йлер *м* **1.** (*цыплёнок*) бройлер (*60 көнлек чебеш*) **2.** (*помещение для выращивания цыплят*) бройлер бинасы, бройлер абзары

бром *м хим.* бром

бро́мист||ый, -ая, -ое *хим.* бромлы; **~ка́лий** бромлы калий

бро́не- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар телендә «броняланган», «броня белән тышланган, капланган» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **бронеба́шня** бронялы башня; **бронедрези́на** бронялы дрезина

бронебо́йн||ый, -ая, -ое бронятишкеч, броня[ны] тишә торган; **~ое ору́жие** бронятишкеч корал

броневи́к *м* броневик (*бронялы автомобиль*)

бронев||о́й, -а́я, -о́е **1.** бронялы, броня белән капланган; **~о́й автомоби́ль** бронялы автомобиль **2.** (*служащий для брони*) броня ..., броня ...ы; **~ы́е пли́ты** броня плиталар

бронемаши́на *ж* бронемашина

броненó́сец *м* броненосец (*бронялы эре сугыш корабле*)

броненó́сный, -ая, -ое бронялы, броня белән капланган; **~ кре́йсер** бронялы крейсер

бронепо́езд *м* бронепоезд

бронетранспортёр *м* бронетранспортёр

бро́нза *ж* бронза (**1.** *бакыр һәм аккургаш эретмәсе* **2.** *сәр.* *бронзадан ясалган художество әйберләре*)

бронзирова́ть, бронзи́ровать *сов., несов. что, спец.* бронзалау, бронза йөгертү

бро́нзов||ый, -ая, -ое бронза ..., бронзадан ясалган; **~ая статуэ́тка** бронза статуэтка

бронирó́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **бронирова́ть**; **2.** (*покрытый бронёй*) бронялы; броня капланган

брони́ровать *несов. что* бронировать итү, броньга калдыру, броньлау (*бронь буенча гына биру өчен аерып кую, мәс. поезддагы урынны, гостиницадагы номерны һ.б.ш.*); **~ ме́сто в вагóне** вагонда урын бронировать итү

бронирова́ть *сов., несов. что* броня белән каплау (*снарядлардан саклану өчен*)

бро́нхи *мн.* (*ед.* **бронх** *м*) *анат.* бронхлар

бронхиа́льн||ый, -ая, -ое бронхиаль, бронх[лар] ...ы; **~ые же́лезы** *анат.* бронх бизләре; **~ая а́стма** бронхиаль астма

бронхи́т *м* бронхит

бро́нь *ж* бронь (*берәр нәрсәне, мәс. поезддагы урынны, гостиницадан номерны һ.б.ш. беркетү, беркетү турында документ*); **~ на железнодоро́жный биле́т** тимер юл билеты броне

броня́ *ж* **1.** көбә (*электә сугышчыларга кидерү өчен металлдан ясалган кием*) **2.** броня (*автомобильләрне һ.б.ш. тышлау өчен корычтан ясалган плита*)

броса́||ть *несов.* **1.** *кого-что* ташлау, ыргыту, ату, атып бәрү; **~ть грана́ту** граната ыргыту **2.** *кого-что* (*покидать, оставлять*) ташлау, ташлап китү, калдыру, калдырып китү; **~ть семью́** семьяны ташлау; **~ть пози́ции** позицияне ташлап китү **3.** *что и с неопр.* (*прекращать что-л. делать*) ташлау; **~ть кури́ть** тәмәке тартуны ташлау; **~йте рабо́ту!** эшне ташлагыз! **4.** *кого-что* (*направлять в большом количестве*) кертү, чыгарү; җибәрү; **~ть войска́ в бой** сугышка гаскәрләр кертү; **~ть това́ры на ры́нок** базарга товарлар

чыгару; **~ть дополни́тельные сре́дства на строи́тельство** төзелешкә өстәмә акча җибәрү 5. *что (направлять, пускать)* чәчү; сибү; **со́лнце ~ет лучи́** кояш нурларын сибә ♦ **~ть де́ньги на ве́тер** акчаны әрәм итү, акчаны җилгә очыру; **~ть на произво́л судьбы́** язмыш иркенә ташлау; **~ть тень** *на кого-что* йөзгә кара ягу; **~ть взгляд** *на кого-что* күз ташлау; **~ть жре́бий** шобага салу, шобага тоту; **меня́ ~ет то в жар, то в хо́лод** тәнем эсселе-суыклы булып китә; **~ть ка́мешки в** *чей* **огоро́д** *кемнең* булса бакчасына таш ыргыту (*кешегә төрттереп әйтү, тешләп әйтү мәгънәсендә*)

броса́||ться *несов.* 1. *чем* ыргытышу, атышу, бәрешү; **~ться снежка́ми** кар атышу (ыргытышу) 2. *на кого-что* ташлану, ыргылу; **соба́ки ~ются на прохо́жих** этләр үтеп боручыларга ташланалар 3. (*устремляться на помощь*) ташлану; **~ться на по́мощь** ярдәмгә ташлану 4. (*прыгать с высоты*) сикерү, ташлану; **~ться в во́ду** суга ташлану 5. *страд. от* **броса́ть** ♦ **~ться в глаза́** күзгә чалыну, күзгә ташлану; **~ться в дра́ку** сугыша башлау; **~ться деньга́ми** акчаны җилгә очыру, акчаны әрәм итү; **~ться со всех ног** җан-фәрманга йөгерә башлау; **~ться слова́ми** авызы ни әйткәнне колагы ишетмәү

бро́сить *сов. см.* **броса́ть**

бро́ситься *сов.* 1. (*сверху вниз*) ташлану 2. башлау; тотыну; **~ бежа́ть** йөгерә башлау; **~ в дра́ку** сугышырга тотыну

бро́ский, -ая, -ое күзгә ташланып тора торган, бик ачык; **~ цвет** бик ачык төс

бро́совый, -ая, -ое яраксыз, бик начар, начар сыйфатлы; **~ това́р** яраксыз товар

броско́ *м* 1. *см.* **броса́ть** 1, **броса́ться** 2, 3, 4; 2. ыргылыш, кискен ыргылыш; **~ вперёд** алга ыргылыш

бро́шка, брошь *ж* брошка

брошю́ра *ж* брошюра

брошюрова́льный, -ая, -ое брошюралау ...ы; **~ стано́к** брошюралау станогы

брошюрова́ние *с см.* **брошюрова́ть**

брошюрова́ть *несов. что* брошюралау, брошюровкалау

брошюро́вщик *м* брошюралаучы, брошюровщик

брошюро́вщица *ж* брошюралаучы хатын(кыз)

брудершафт *м*: **пить [на] ~** *с кем* дуслашу хөрмәтәнә чәкешеп эчү

брус *м* борыс (*дурт кырлы итеп ясалган агач эшләнмә*) ♦ **паралле́льные ~ья** *спорт.* параллель борыслар (*махсус гимнастика җайланмасы*)

бруско́в||ый, -ая, -ое дүрт кырлы, кисәкле; **~ое мы́ло** кисәкле сабын

брусни́ка *ж* нарат җиләге, көртләмек

брусни́чник *м* нарат җиләклеге, көртләмеклек

брусни́чн||ый, -ая, -ое 1. нарат җиләге ...ы, көртләмек ...ы; **~ый куст** нарат җиләге куагы 2. нарат җиләге ..., нарат җиләгеннән хәзерләнгән; **~ое варе́нье** нарат җиләге вареньесе

брус||о́к *м* 1. (*камень для шлифовки*) кайрак, янавык, беләү (*чалгы һ.б.ш. кайрау өчен*); **точи́ть нож на ~ке́** пычакны беләү белән кайрау 2. кисәк (*дурт кырлы*); **~о́к мы́ла** бер кисәк сабын

брусо́чн||ый, -ая, -ое 1. *спец.* борыс ...ы; **~ое произво́дство** борыс производствосы 2. (*имеющий форму бруска*) кисәкле; **~ое мы́ло** кисәкле сабын

бру́ствер *м воен.* бруствер (*окоп алдындагы туфрак өеме*)

брусча́тка *ж* брусчатка (1. *собир. шакмаклап вакланган таш* 2. *таш түшәлгән урам*)

бру́тто *прил. неизм.* брутто

бруцеллёз *м мед.* бруцеллёз (*терлекләрдә, дуңгызларда йогышлы авыру*)

брыже́йка *ж анат.* җыерча (*корсакта эчәкләрне тотып тора торган катлау*)

бры́з||гать *несов.* 1. *чем* (*разбрасывать капли*) сиптерү, су сиптерү; **фонта́н ~жет** фонтан сиптерә 2. *на кого-что, что* (*кропить, обрызгивать*) бөркү, чәчрәтү; **не ~гай на меня́ водо́й** миңа су чәчрәтмә; **~гать бельё** кергә су бөркү 3. (*разлетаться*) чәчрәү; **и́скры ~жут** очкыннар чәчри

бры́згаться *несов.* 1. *чем* [су] чәчрәтү; сибү, бөркү; **не смей ~!** су чәчрәтмә! 2. (*обрызгивать друг друга*) [су] чәчрәтешү, сибешү, бөркешү

бры́зги *только мн.* 1. (*капли жидкости*) чәчрәвек, чәчрәгән тамчы [бөртекләре] 2. (*частица твёрдого тела*) вак кисәк, бөртек (*мәс. таш бөртекләре*)

бры́знуть *сов.* 1. *однокр.* чәчрәтү; чәчрәп чыгу; **~ть ма́слом на пла́тье** күлмәккә май чәчрәтү 2. (*внезапно политься*) сибәли башлау, ява башлау; **~л дождь** яңгыр ява башлады

брыка́ть *несов. кого-что* тибү (*ат турында*)

брыка́||ться *несов.* 1. тибешү, тибү; **не подходи́, э́та лоша́дь ~ется** якын барма, бу ат тибешә 2. (*брыкать друг друга*) тибешү

брыкли́вый, -ая, -ое *прост.* тибешкәк, тибешүчән; **~ конь** тибешкәк ат

брыкну́ть *сов. однокр. кого-что* тибеп җибәрү

бры́нза *ж* брынза

брысь *межд.* перс (*мәчене куып җибәрү ымлыгы*)

брюзга́ *м, ж* мыгырдык, сукранучан кеше

брюзгли́вость *ж* мыгырдануучанлык, сукранучанлык

брюзгли́вый, -ая, -ое мыгырдык ..., мыгырдануучан, сукранучан; **~ стари́к** мыгырдануучан карт

брюзжа́ние *с см.* **брюзжа́ть**

брюзжа́ть *несов.* мыгырдау, мыгырдану, сукрану

брю́ква *ж* гәрәнкә, бүкән шалкан

брю́квенный, -ая, -ое гәрәнкә ...ы; гәрәнкәдән хәзерләнгән

брю́ки *только мн.* чалбар

брюне́т *м* брюнет

брюне́тка *ж* брюнет хатын (кыз)

брюха́тый, -ая, -ое *прост.* зур корсаклы

брю́хо *с прост.* корсак

брю́чн||ый, -ая, -ое чалбар ...ы; чалбар тегү ...ы; **~ая пу́говица** чалбар төймәсе; **~ый цех** чалбар тегү цехы; **~ый костю́м** чалбарлы костюм (*хатын-кызлар киеме*)

брюши́на *ж анат.* корсак ярысы

брюшко́ *с* 1. (*толстый живот*) юан корсак 2. (*у маленьких животных, птиц*) түш 3. (*задний отдел тела членистоногих*) корсак

брюшн||о́й, -а́я, -о́е корсак ...ы; **~а́я по́лость** корсак куышлыгы ♦ **~о́й тиф** корсак тифы

бряк *межд. в знач. сказ.* шап иттереп сукты, шап итеп егылды; **кто́-то ~ в окно́** кемдер тәрәзәгә шап иттереп сукты; **он ~ на́ пол** ул шап итеп идәнгә егылды

бря́кать *несов. разг. см.* **бря́кнуть**

бря́каться *несов. разг. см.* **бря́кнуться**

бря́кнуть *сов. однокр. разг.* 1. *чем* шалт итү; шалтыратып җибәрү, шалтыратып кую, чалтыратып җибәрү, чалтыратып кую; **~ посу́дой** савыт-сабаны чалтыратып кую 2. *кого-что* (*бросить, уронить*) шап иттереп төшерү (ташлау); шап иттереп төшереп җибәрү (атып бәрү); **~ вяза́нку дров на́ пол** бер кочак утынны шап иттереп идәнгә ташлау 3. *что и без доп.* (*необдуманно сказать*) [сүз] ычкындыру, әйтеп салу, әйтеп җибәрү

бря́кнуться *сов. однокр. разг.* шап итеп (егылу) барып төшү; **~ на́ пол** шап итеп идәнгә егылу

бря́цать *несов. чем, на чём и без доп. уст.* шалтырау, чыңгырдау; шалтырату, чыңгырдату; **~ шпо́рами** шпорлар чыңгырдату ♦ **~ ору́жием** корал белән янау, сугыш белән куркыту

бу́бен *м* шөлдерле барабан (*музыка коралы*)

бубенцы́ *мн.* шөлдер, кечкенә кыңгырау

бубе́нчик *м* 1. кечкенә шөлдер 2. *бот.* кыңгырау чәчәк

бу́блик *м* бублик, келиндер

бубни́ть *несов. что и без доп., разг.* мыгырдау, сукрану

бубно́вый, -ая, -ое *карт.* буби ...ы; **~ вале́т** буби валеты

бу́бны *мн. карт.* (*ромб рәсемнәре төшерелгән уен кәрте*)

бубо́н *м мед.* бубон (*лимфатик бизләрнең ялкынсынуы*)

буга́й *м* үгез

бугро́ *м* калкулык, калку җир

бугорко́ *м* 1. *уменьш. от* **бугро́**; 2. *мед.* төер (*туберкулез белән авырганда упкәдә була торган төер*)

бугро́рчатый, -ая, -ое төерле

бугри́стый, -ая, -ое калкулыклы, калкулар белән капланган

буддизм *м* буддизм, Будда дине

буддист *м* буддачы (*Будда динен тотучы*)

буддистка *ж* буддачы хатын (кыз)

будёновец *м ист.* буденовчы

БУД-БУМ

будёновка *ж* (*шлем*) буденовка

бу́дет 1. *Зл. буд. вр. от* **быть** булыр 2. *разг.* (*довольно, достаточно*) җитәр инде, ташлагыз (туктагыз инде); **~ вам разгова́ривать, спать меша́ете** җитәр инде, сөйләшмәгез, йокларга бирмисез

буди́льник *м* будильник, уяткыч сәгать

буди́ть *несов.* 1. *кого-что* уяту, йокыдан уяту 2. *перен. что* кузгату, тудыру, уяту; **~ не́нависть к врагу́** дошманга нәфрәт тудыру

бу́дка *ж* будка (*сакчы, каравылчы өйчеге*)

бу́дни *только мн.* 1. (*рабочие дни*) эш көннәре 2. *перен.* (*о повседневной жизни*) көндәлек тормыш

бу́дний, -яя, -ее *см.* **бу́дничный**

бу́дничн||ый, -ая, -ое 1. эш ...ы; **~ый день** эш көне 2. *перен.* (*повседневный*) көндәлек, көндә була торган; **~ая рабо́та** көндәлек эш 3. *перен.* (*безрадостный*) гадәти, көндәлек; күңелсез; **~ая жизнь** гадәти тормыш

будора́жить *несов. кого-что* тынгысызлау, тынычсызлау; борчу, дулкынландыру, ыгы-зыгы китерү

бу́дто 1. *союз сравн.* (*словно, как*) кебек, шикелле, ...дәй, гүя, гүяки, әйтерсең; **смо́трит, ~ живо́й** тере кебек карап тора 2. *союз сравн.* (*как бы, как если бы*) бугай; **посмотри́ ~ идёт кто́-то** кара әле, кемдәр килә бугай 3. *частица вопр.* (*разве*) шулаймыни?, ...мыни?; **уж ~ ты так силён?** әйтерсең лә син шундый көчле?; **я винова́т ~?** мин гаеплемени? 4. *союз изъясн.* (*что*) имеш, ...дип; **уверя́ет, ~ сам ви́дел** үзем күрдем дип сөйләгән була

будуа́р *м уст.* будуар (*бай хатыныңкиену-ясану һәм кунакларны кабул итубүлмәсе*)

бу́дущ||ий, -ая, -ее 1. (*предстоящий*) киләчәк, булачак, киләчәктәге, киләчәктә булачак; **~ее поколе́ние** киләчәк буын 2. (*следующий*) киләсе; **~ий год** киләсе ел; **на ~ий год** киләсе елга, яренгә 3. *в знач. сущ.* **~ее** *с* киләчәк; **счастли́вое ~ее** бәхетле киләчәк

бу́дущность *ж* киләчәк; **~ се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгының киләчәге; **его́ ожида́ет блестя́щая ~** аны бик яхшы киләчәк көтә

будь *повел. накл. от* **быть** ♦ **~ то** кирәк ... булсын; **он всё чита́л, ~ то стихи́, про́за и́ли пье́са** кирәк шигырь булсын, кирәк проза яки пьеса булсын, ул барсын да укый иде

буёк *м* буёк

бу́ер *м* буер, боз көймәсе (*боз өстендәшуу өчен җилкәнле көймә*)

буера́к *м* ерганак, су ерган чокыр

буери́ст *м* буерчы (*буерлар ярышында катнашучы*)

бу́ерный, -ая, -ое буер ...ы; **~ спорт** буер спорты

бужени́на *ж* пешкән дуңгыз ите

буза́ I *ж прост.* (*скандал, беспорядок*) гауга, җәнҗәл, ызгыш; тәртипсезлек

буза́ II *ж* буза (*марыдан, карабодайдан, арпадан ясалган исерткеч эчемлек*)

бузина́ *ж* аю баланы, карга миләше

бузи́ть *несов. прост.* щау-шу күтәрү, гауга чыгару, дау куптару

бузотёр *м прост.* гауга куптаручы, җәнҗәл чыгаручы, гаугачы

бузотёрство *с прост.* гауга; җәнҗәл (гауга) күтәрү

буй *м* буй, сигнал калкавычы (*сай җирне яки балыкчы ятьмәләре салынганурынны курсәтү өчен*)

бу́йвол *м* буйвол (*күшәүче эре хайван*)

буйволи́ца *ж* ана буйвол

бу́йный, -ая, -ое 1. (*порывистый, сильный*) көчле, каты; **~ ве́тер** каты җил 2. (*о растительности*) куе үләнле 3. ялкынлы, кайнар; котырынкы; **~ хара́ктер** кайнар характер

бу́йствовать *несов. разг.* котырыну, дау кубару; холыксызлану

бук *м* бүк агачы

бу́ка *м, ж разг.* (*угрюмый человек*) кеше сөймәс, караңгы чырайлы (*ялгызлыкны яратучан кеше*)

бука́шка *ж* корт, бөҗәк

бу́кв||а *ж* 1. хәреф 2. *перен.* хәреф, формаль як; **соблюда́ть ~у зако́на** законны формаль яктан гына үтәү ♦ **~а в ~у** сүзгә-сүз; **перевести́** *что* **~а в ~у** *берәр нәрсәне* сүзгә-сүз тәрҗемә итү

буквали́зм *м* хәрефкә ябышып яту

буква́льно *нареч.* 1. (*дословно*) сүзгә-сүз; һич үзгәртмичә; **~ переводи́ть** сүзгә-сүз тәрҗемә итү 2. (*действительно*) бөтенләй, чынлап та, һич тә; **у меня́ нет ~ ни одного́ свобо́дного дня** минем чынлап та бер генә буш көнем дә юк

буква́льн||ый, -ая, -ое 1. (*дословный*) сүзгә-сүз, хәрефкә-хәреф; **~ый перево́д** сүзгә-сүз тәрҗемә 2. (*прямой, не переносный*) туры, төгәл; **~ое значе́ние** туры мәгънә

буква́рный, -ая, -ое (*производимый по букварю*) әлифба ...ы, әлифба буенча өйрәтү ...ы; **~ спо́соб обуче́ния гра́моте** укырга-язарга әлифба буенча өйрәтү ысулы

буква́рь *м* әлифба, әлифба китабы

бу́квенн||ый, -ая, -ое хәрефле, хәреф[ләр] белән ...; **~ое уравне́ние** *мат.* хәрефле тигезләмә

буквое́д *м ирон.* хәрефкә ябышып ятучы (эш итүче)

буквое́дство *с ирон.* хәрефкә ябышып яту (эш итү)

буке́т *м* 1. букет, чәчәкләр бәйләме 2. [үзенә бер] тәм, [үзенә бер] ис; **~ ча́я** чәйнең тәме

букини́ст *м* букинист

букинисти́ческий, -ая, -ое букинистика ...ы, букинистик; **~ магази́н** букинистика кибете

букле́т *м* буклет

бу́кли *мн. уст.* дулкынсыман чәч бөтеркәләре

бу́ков||ый, -ая, -ое 1. бүк ...ы; **~ое де́рево** бүк агачы 2. бүк, бүк агачыннан ясалган; **~ая ме́бель** бүк агачыннан ясалган мебель

буко́лика *ж лит.* буколика (*көтүчеләр һәм авыл тормышын табигатьчолганышында идеаллаштырып бирәторган әдәбият*)

буколи́ческ||ий, -ая, -ое *лит.* буколика ...ы, буколик; **~ая поэ́зия** буколик поэзия

бу́кса *ж ж.-д.* букса (*вагон күчәреурнаштырылган металл тартма*)

букси́р *м* буксир; **ба́ржа идёт на ~е** баржаны буксир алып бара ♦ **взять на ~** *кого-что* буксирга алу (*берәр кешегә берәр нәрсәне үтәүдәярдәм күрсәтү*)

букси́рный, -ая, -ое буксир ...ы; **~ парохо́д** буксир пароходы

букси́рование *с см.* **букси́ровать**

букси́р||овать *несов. что* (*канаткатагып*) тартып бару; буксирлау; **парохо́д ~ует ба́ржу** пароход баржаны тартып бара

буксиро́вка *ж см.* **букси́ровать**

буксиро́вщик *м* буксировщик (*тартып алып баручы пароход, автомобильh.б.ш.*)

буксова́ние *с см.* **буксова́ть**

буксова́ть *несов.* буксовать иту (*бараалмыйча көпчәге бер урында әйләнептору*)

булава́ *ж* 1. чукмар (*борынгы корал*) 2. булава (*электә хакимият символы*); **ге́тманская ~** гетманлык булавасы

була́вка *ж* булавка

була́вочн||ый, -ая, -ое булавка ...ы; **~ая голо́вка** булавка башы ♦ **с ~ую голо́вку** энә очы кадәрле

була́ный, -ая, -ое кола (*ат төсе турында*)

була́т *м* булат (1. *ист. бизәкле корыч* 2. *уст. корыч кылыч, хәнҗәр*)

бу́лка *ж* булка, күмәч

бу́лочная *ж* икмәк кибете

бу́лочник *м уст.* 1. булка пешерүче 2. булка сатучы; икмәк кибете хуҗасы

бу́лочн||ый, -ая, -ое булка ...ы, күмәч ...ы; булкалар пешерү ...ы; **~ое произво́дство** булкалар пешерү производствосы

бултых *межд. в знач. сказ.*: **~ в во́ду** суга барып төште (чумды)

бултыхну́ться *сов. однокр.* (*упасть, кинуться в воду*) суга барып төшү, суга ташлану (сикерү)

булы́жник *м* йомры таш

булы́жн||ый, -ая, -ое йомры таш түшәлгән; **~ая мостова́я** йомры таш түшәлгән урам

бульва́р *м* бульвар

бульва́рный, -ая, -ое 1. бульвар ...ы 2. бульвар ..., сай эчтәлекле (*мещаннарның, обывательләрнең кызыксынуларынкүздә тотып кына язылган*); **~ рома́н** бульвар роман

бульдо́г *м* бульдог (*эт токымы*)

бульдо́зер *м* бульдозер

бульдозери́ст *м* бульдозерчы

бу́лькать *несов.* былт-былт итү, былт-былт итеп агу; челтерәү

бульо́н *м* шулпа, ит шулпасы

бум *м разг.* бум, ясалма шау-шу күтәрү, ыгы-зыгы күтәрү; **газе́тный ~** газетада шау-шу күтәрү

бума́г||а I *ж* 1. кәгазь 2. (*документ*) кәгазь, язу, документ; **ры́ться в ~ах** документлар актару ♦ **оста́ться на ~е** кәгазьдә генә калу (*гамәлгә ашмаган карар турында әйтелә*)

бума́га II *ж уст.* (*хло́пок*) киҗе-мамык (*мамык үзе һәм аннан тукылган тукымалар*)

бумагомара́нье *с разг.* кәгазь пычрату (*кирәкмәгән нәрсә яки начар язу*)

бума́жка *ж* 1. *уменьш. от* **бума́га** I 1; кәгазь кисәге 2. *уменьш. от.* **бума́га** I 2; язу документ 3. *уст.* (*денежный знак*) кәгазь акча

бума́жник I *м* бумажник (*кечкенә букча*)

бума́жник II *м* кәгазьче (*кәгазь промышленностендә эшләүче*)

бума́ж||ный I, -ая, -ое 1. кәгазь ...ы; **~ое произво́дство** кәгазь производствосы 2. кәгазьдән ясалган, кәгазь ...; **~ые салфе́тки** кәгазь салфеткалар

бума́жн||ый II, -ая, -ое 1. (*выделанный из хлопка*) киҗе-мамыктан эшләнгән, киҗе-мамык ...; **~ая мате́рия** киҗе-мамык тукыма 2. (*сделанный из бумажной ткани*) киҗе-мамык ..., киҗе-мамыктан тегелгән; **~ая блу́за** киҗе-мамыктан тегелгән блуза

бумазе́йн||ый, -ая, -ое 1. бумази ...ы, бумази эшләп чыгара торган; **~ое произво́дство** бумази производствосы 2. бумази ..., бумазидән тегелгән; **~ое пла́тье** бумази күлмәк

бумазе́я *ж* бумази

бумера́нг *м* бумеранг (*ыргытканнан соң кире әйләнеп кайта торган һөҗүм коралы*)

бундесве́р *м* бундесвер (*Германия Федератив Республикасы армиясенең атамасы*)

бундеста́г *м* бундестаг (*Германия Федератив Республикасында иң югары хакимият органы*)

бу́нкер *м* бункер (1. *коела, сибелә торган әйберләр салу урыны, мәс. комбайнда орлык җыйгыч һ.б.ш.* 2. *җир астындагы махсус җиһазландырылган бина*)

бункерова́ть *сов., несов. что, спец.* бункерга салу (тутыру); **~ у́голь** күмерне бункерга салу

бунт I *м* (*мятеж*) бунт, фетнә, баш күтәрү; гыйсьян

бунт II *м спец.* 1. (*связка, кипа*) бунт, төргәк, бәйләм; **пенька́ в ~а́х** сүс бәйләме 2. өем; **~ы́ хло́пка** мамык өеме

бунта́рск||ий, -ая, -ое бунтарь ...ы, бунтарьлык ...ы, гыйсьянчылык ...ы; **~ие ре́чи** бунтарьлык чыгышлары

бунта́рство *с* бунтарьлык, гыйсьянчылык

бунта́рь *м* бунтарь, гыйсьянчы

бунтова́ть *несов.* 1. (*участвовать в бунте*) бунт чыгару, бунт күтәрү, бунтта катнашу 2. *кого-что* бунтка чакыру; бунтка котырту; **~ наро́д** халыкны бунтка чакыру 3. (*протестовать*) каршы чыгу, котырыну, ду килү

бунтово́й, -а́я, -о́е (*о товаре*) бәйләмле, бунтлы, пачкалы

бунтовщи́к *м* фетнәче, бунт чыгаручы, бунт күтәрүче, бунтчы, гыйсьянчы

бунтовщи́ческий, -ая, -ое фетнәче ...ы, бунтчы ...ы

бунчу́к *м* бунчук (*гетманның, казак атаманының хакимлек билгесе буларак ат коерыгы тагылган таяк*)

бур *м* бур, жир боравы (*җир бораулау инструменты*)

бура́ *ж* бура

бура́в *м* борау

бура́вить *несов. что* бораулау, бораулап тишү

бура́вчик *м* кечкенә борау

бура́к *м* кызыл чөгендер

бура́н *м* буран, кар бураны

бура́нный, -ая, -ое буранлы; **~ день** буранлы көн

бургоми́стр *м* бургомистр (*Көнбатыш Европада шәһәр идарәсе башлыгы*)

бурда́ *ж* бурда, боламык (*тәмсез сыек аш*)

бурдю́к *м* саба, турсык (*сыек әйберләр салыр өчен хайван тиресеннән тегелгән капчык*)

буреве́стник *м* давыл хәбәрчесе, давыл кошы (*дингез кошы*)

бурело́м *м* ауган агачлар, давыл еккан агачлар

буре́ние *с см.* **бури́ть**

буре́ть *несов.* көрәнләнү, көрән төскә керү

буржуа́ *м нескл.* буржуа

буржуази́я *ж* буржуазия

буржуа́зно-демократи́ческий, -ая, -ое буржуаз-демократик

буржуа́зн||ый, -ая, -ое 1. буржуаз, буржуазия ...ы; **~ая пре́сса** буржуаз матбугат; **~ая па́ртия** буржуаз партия 2. буржуаз; **~ая революция** буржуаз революция

буржу́й *м презр.* буржуй

буржу́йка *ж* 1. *презр.* буржуй хатын (кыз) 2. *разг.* (*печка-времянка*) тимер мич

бури́льн||ый, -ая, -ое бораулау ...ы; **~ая маши́на** бораулау машинасы

бури́льщик *м* бораулаучы (*эшче*)

буриме́ *с нескл. лит.* буриме (*алдан бирелгән рифмаларга язылган шигырьләр; әдәби уен*)

бури́ть *несов. что* бораулау, җир бораулау

бу́рка *ж* бурка (*җилкәгә салып йөри торган җиңсез тула чикмән*)

бу́ркать *несов. что и без доп., разг.* мыгырдау

бу́ркнуть *сов. однокр. что и без доп., разг.* мыгырдап кую

бурла́к *м* бурлак

бурла́цк||ий, -ая, -ое бурлак[лар] ...ы; **~ие пе́сни** бурлак жырлары

бурла́чество *с* 1. (*бурлацкий промысел*) бурлаклык 2. (*бурлаки*) бурлаклар

бурла́чи||ть *несов.* бурлак булып йөрү, бурлаклыкта йөрү; **в мо́лодости он ~л на Во́лге** яшьлегендә ул Иделдә бурлак булып йөргән

бурли́вый, -ая, -ое ургылып ага торган; шаулы, кайнап тора торган; **~ пото́к** ургылып ага торган ташкын

бурли́ть *несов.* 1. ургылу, ургылып агу 2. *перен.* ярсыну, ярсып дулкынлану

бурми́стр *м* бурмистр (*алпавыт тарафыннан крепостной крестьяннар өстеннән күзәтчелек итү өчен куелган староста*)

бурну́с *м* бурнус (*19 йөздә хатын-кызларның җилкәгә салына торган киеме*)

бу́рн||ый, -ая, -ое 1. (*с бурей*) давыллы; **~ая ночь** давыллы төн 2. (*бушующий*) дулкынлы; **~ое мо́ре** дулкынлы диңгез 3. *перен.* кайнар, ярсулы; бик көчле; **~ые аплодисме́нты** бик көчле кул чабулар 4. (*резкий, стремительный*) тиз, бик тиз бара торган; **~ый проце́сс в лёгких** үпкәләрдә бик тиз бара торган процесс

буровщи́к *м* бораулаучы (*эшче*)

буров||о́й, -а́я, -о́е бораулау ...ы; **~а́я сква́жина** бораулау скважинасы

бу́рса *ж уст.* бурса (*иске заманда дини мәктәп, дини семинария*)

бурса́к *м уст.* бурсада укучы

бурт *м с.-х.* өем, бурт; **~ы́ карто́феля** бәрәңге өемнәре

бурунду́к *м* борындык

бурч||а́ть *несов.* 1. *что и без доп.* мыгырдау; мыгырдану; **что ты там ~и́шь?** син анда нәрсә мыгырдыйсың? 2. чурлау, быкырдау (*эч турында*); **~и́т в живо́те** *безл.* эче чурлый

бу́р||ый, -ая, -ое 1. көрән, коңгырт; **~ый у́голь** көрән ташкүмер 2. (*о масти*) коба; **~ая коро́ва** коба сыер

бурья́н *м* чуп үләннәр; каракура

бу́ря *ж* 1. давыл, җил-давыл; буран; җилле яңгыр 2. *перен.* давыл, көчле дулкынлану ♦ **~ в стака́не воды́** юкка дулау, бер дә юкка шау-шу куптару

буря́т *м* бурят, бурят кешесе

буря́тка *ж* бурят хатыны (кызы)

буря́тский, -ая, -ое бурят[лар] ...ы; **~ язы́к** бурят теле

буря́ты *мн.* бурятлар, бурят халкы

бу́сина, бу́синка *ж* энҗе бөртеге, сөйләп бөртеге, мәрҗән бөртеге

буссо́ль *ж спец.* буссоль (*геодезиядә, артиллериядә почмак үлчәгеч корал*)

бу́сы *только мн.* муенса

бут *м тех.* бут, акташ (*юлга түшәү ташы*)

бутафо́р *м* бутафор, бутафория хәзерләүче

бутафо́рия *ж театр.* бутафория (*уйнала торган пьеса өчен кирәкле җиһазлар, киемнәр*)

бутербро́д *м* бутерброд

бути́ть *несов. что, тех.* бут (таш) салу, бут (таш) җәю

бу́товый, -ая, -ое бут ташы җәелгән

бутто́н *м* чәчәк бөресе, чәчәк төймәсе

бу́тсы *мн.* бутсы (*футбол уйнаганда киелә торган махсус ботинка*)

бутэ́з *м* таза бала

буты́лка *ж* шешә

буты́лочн||ый, -ая, -ое 1. шешә ...ы; **~ое стекло́** шешә пыяласы 2. шешәле; **~ое пи́во** шешәле сыра ♦ **~ый цвет** кара яшел төс

бутыль *ж* зур шешә

бу́фер *м ж.-д.* буфер

бу́фер||ный, -ая, -ое **1.** буфер ...ы; **~ое приспособле́ние** буфер җайланмасы (*бәрелүдән саклый торган җайланма*) **2.** *перен.* буфер ...; **~ое госуда́рство** буфер дәүләт (*бер-берена дошман дәүләт арасында аларны бәрелешүдән саклый торган дәүләт*)

буфе́т *м* буфет

буфе́тчик *м* буфетчы

буфе́тчица *ж* буфетчы хатын (кыз)

буффона́да *ж* буффонада (*тамаша*)

бу́фы *только мн.* буф (*хатын-кызлар күлмәгендә була торган купшы бөрмәләр*)

бух *межд. в знач. сказ.* «*бу́хнул*», «*бу́хнулся*» гөмберт, гөрс, шап, шап итеп барып төште, шап итеп сукты; **он ~ в во́ду!** ул гөмберт суга!; **он ~ кулако́м в дверь!** ул йодрык белән шап ишеккә!

бухáнка *ж* бер кирпеч [ипи]

бу́ха||ть *несов.* **1.** шап иттереп бәрү (сугу); **~ть топоро́м** балта белән шап иттереп сугу **2.** гөрселдәү, гөрс итү; **за ле́сом ~ли ору́дия** урман аръягында туплар гөрселди иде

бухга́лтер *м* бухгалтер

бухгалте́рия *ж* бухгалтерия

бухга́лтерск||ий, -ая, -ое **1.** бухгалтер ...ы; бухгалтерлык ...ы; **~ая до́лжность** бухгалтер вазифасы **2.** бухгалтерия ...ы; **~ий счёт** бухгалтерия счёты

бу́хнуть I *сов. однокр. см.* **бу́хать**

бу́хнуть II *несов.* (*разбухать*) бүртү, күбү, күбенү

бу́хта I *ж* бухта, кечкенә култык (*диңгездә*)

бу́хта II *ж* (*круг каната*) бухта, уралган канат түгәрәге

бу́хты-бара́хты: с ~ *прост.* тик-томалга, уйлап-нитеп тормастан

бу́ч||а *ж прост.* шау-шу, ызгыш, талаш, гауга; **подня́ть ~у** шау-шу күтәрү

бу́чить *несов. что тех.* **1.** (*кипятить в щёлочи*) [селтегә салып] кайнату (*чистарту өчен*); **~ бельё** кер кайнату **2.** (*разрыхлять в растворе*) (*илəу алдыннан тирене эремәгә салып*) йомшарту; **~ ко́жу** тирене эремәдә йомшарту

буш||ева́ть *несов.* **1.** котыру, котырыну, давыллау, дулау (*җил, су, ут турында*); **река́ ~у́ет** елга котырына **2.** *перен. разг.* (*буйстворать*) дулау, ярсу, котырыну

бу́шель *м спец.* бушель (*бөртекле әйберләрне үлчәү берәмлеге Англиядә — 36,3 л., АКШта — 35,2 л.*)

бушла́т *м* бушлат (*матрослар кия торган махсус куртка*)

буя́н *м* сугыш чукмары, гаугачы, җәнҗалчы

буя́нить *несов. разг.* җәнҗал чыгару, ду куптару; гауга чыгару

бы *частица* **1.** (*в знач. предположительной возможности*) ...ган булыр иде; **он ~ пришёл, е́сли бы был здоро́в** әгәр дә сәламәт булса, ул килгән булыр иде **2.** (*в знач. предложения или просьбы*) ...п алыр иде, ...алсаң иде, ... алырга (аласы) иде; **я ~ погуля́л ещё немно́го** мин тагын бераз йөреп алыр идем; **ты ~ отдохну́л немно́жко** син бераз ял итеп алыр идең; **поспа́ть ~ немно́го** бераз йоклап аласы иде

быва́ло *вводн. сл.* бервакытлар (кайчандыр) ...ган чаклар бар иде; электә ...а торган иде; **в моло́дости, ~, мы с ним охо́тились на за́йцев** яшьлектә аның белән куян аулаган чаклар бар иде; **ся́дет, ~, и начнёт расска́зывать** утыра иде дә сөйли башлый торган иде ♦ **как ни в чём не ~** 1) (*без последствий*) бер нәрсә дә булмаган шикелле; 2) (*с невинным видом*) бер гаебе дә юк шикелле

быва́лый, -ая, -ое дөнья күргән, күпне күргән, тәжрибәле, шомарган

быва́||ть *несов.* **1.** (*быть время от времени*) булу; **по вечера́м он ~ет в клу́бе** кичләрен ул клубта була **2.** (*происходить*) булгалау; **~ют стра́нные слу́чаи** гаҗәп хәлләр булгалый

бы́вший, -ая, -ее **1.** *прич. от* **быть; 2.** элекке, электә ... булган; **~ дире́ктор** элекке директор

бы́дло *с собир. бран.* гыйбад, гыйбди (*электә гади халыкка карата: аңгыра, томана, булдыксыз мәгънәсендә кулланылган*)

бык *м* үгез ♦ **взять (брать) ~á за рогá** мәсьәләне кабыргасы белән кую

быки́ *мн.* күпер баганалары

были́на *ж* былина

были́нный, -ая, -ое, былина ...ы; **~ сюже́т** былина сюжеты

бы́ло *частица* иде дә; **пошёл ~, да останови́лся** киткән иде дә, туктап калды

было́й, -а́я, -о́е **1.** үткән, булган, элекке, узган; **~ы́е дни** үткән көннәр **2.** *в знач. сущ.* **~о́е** *с* үткәннәр; **вспо́мнить ~о́е** үткәннәрне искә төшерү

быль *ж* **1.** (*прошлое*) баштан үткән вакыйга, булган хәл; **э́то ~, а не ска́зка** бу булган вакыйга, әкият түгел **2.** сөйләк (*булган вакыйга турында хикәя*)

бы́льё *с уст.*: **~м поросло́** онытылган, күптән булып оныл тылган

быстрина́ *ж* ургыл, каты агым (*елганың бик каты ага торган урыны*)

быстрораствори́мый, -ая, -ое тиз эрүчән, тиз эри торган

быстрота́ *ж* тизлек, җитезлек, кызулык

быстроте́ч||ный, -ая, -ое тиз үтә торган; **~ое вре́мя** тиз үтә торган вакыт

быстрохо́дный, -ая, -ое тиз йөрешле, тиз йөри торган; **~ ка́тер** тиз йөри торган катер

бы́стр||ый, -ая, -ое **1.** тиз, кызу, шәп; **~ое тече́ние** кызу агым **2.** *перен.* булдыклы; бик җитез, елгыр; **~ый в рабо́те** эштә бик булдыклы **3.** (*происходящий в короткий промежуток времени*) бик тиз; **~ый рост промы́шленности** промышленностнең бик тиз үсүе

быт *м* көнкүреш, көндәлек тормыш

бытие́ *с* **1.** (*жизнь*) яшәеш **2.** *филос.* чынбарлык, яшәеш

бы́тность *ж*: **в ~** булган вакытта, булган чагында; **в ~ мою́ студе́нтом** мин студент булган вакытта

бытова́ть *несов.* (*иметь место, бывать*) булып тору, бар булу, булу, яшәү, яшәп тору

бытов||о́й -а́я, -о́е көнкүреш ...ы; тормыш ...ы; **~ы́е усло́вия** көнкүреш шартлары; **~о́е обслу́живание** көнкүреш хезмәте күрсәтү

бытописа́ние *с уст.* көнкүрешне сүрәтләү

бытописа́тель *м* **1.** *уст.* (*историк*) тарихчы **2.** (*писатель*) көнкүрешне сүрәтләүче

быть *несов.* **1.** (*существовать, иметься*) бар [булу], булу; (*уткән заман формасында*) ... иде; **у меня́ есть дочь** минем кызым бар; **кни́ги бы́ли в шкафу́** китаплар шкафта иделәр **2.** (*находиться, присутствовать*) булу; **ве́чером я бу́ду до́ма** кичен мин өйдә булырмын **3.** (*происходить, случаться*) булу; **вчера́ был дождь** кичә яңгыр булды; **собра́ние бу́дет за́втра** җыелыш иртәгә булачак **4.** (*приходить, приезжать*) килү, булу; **бу́ду к вечеру́** кичкә килермен **5.** *употр. как часть составного сказ.* 1) *ия белән исем хәбәр арасында бәйләүче чара буларак кулланыла*: булу, ... иде; **оте́ц был врачо́м** атасы врач иде; 2) *төшем юнәлешенең, катлаулы формасын ясый*: ... иде; **сад был поса́жен шко́льниками** бакча мәктәп укучылары тарафыннан утыртылган иде; 3) *тәмамланмаган төрнең киләчәк заман формасын ясаудан катнаша*: ...ыр, ... ачак; **бу́дешь чита́ть?** укырсыңмы? ♦ **была́ не была́!** булса булыр, булмаса юк!; беткән баш беткән!; **будь что бу́дет** нәрсә булса да булыр

бытьё *с* көнкүреш, тормыш

быча́ч||ий, -ья, -ье, **бы́ч||ий,** -ья, -ье үгез ...ы; **~ья ко́жа** үгез тиресе; **~ья ше́я** үгез муены

бычо́к I *м* яшь үгез бозау

бычо́к II *м* ташбаш, бычок (*балык төре*)

бюва́р *м* бювар (*киптергеч кәгазьләр салынган дәфтәр яки папка*)

бюдже́т *м* бюджет

бюдже́тный, -ая, -ое бюджет ...ы; **~ год** бюджет елы

бюллете́н||ь *м в разн. знач.* бюллетень; **пода́ча ~ей** бюллетеньнәр бирү; **Бюллете́нь Акаде́мии нау́к** Фәннәр академиясенең бюллетене; **он на ~е** ул бюллетеньдә

бю́ргер *м* бюргер (*Германиядә шәһәр кешесе*)

бюро́ I *с нескл.* бюро; **~ райко́ма** райком бюросы; **спра́вочное ~** белешмәләр бюросы

бюро́ II *с нескл.* бюро (*язу өстәлләренең бер төре*)

бюрокра́т *м* бюрократ

бюрократи́зм *м* бюрократлык

бюрократи́ческ||ий, -ая, -ое бюрократларча ..., бюрократик; **~ое отноше́ние к де́лу** эшкә бюрократларча мәнәсәбәттә булу

бюрокра́тия *ж* **1.** бюрократия (*хакимият чиновниклар администрациясе кулында булган идарә системасы*) **2.** *собир.* бюрократлар

бюст *м* 1. бюст (*кеше гәүдәсенең, билдән югары өлешенең сыны, скульптурасы*) 2. бюст, күкрәк (*хатын-кызда*)

бюстга́льтер *м* бюстгальтер, күкрәкчә

бя́зев||ый, -ая, -ое бәз ..., бәздән тегелгән; **~ая руба́шка** бәз күлмәк

бязь *ж* бәз, бүз (*тукыма*)

бя́ка *ж дет.* аай, начар нәрсә, пычрак нәрсә

В

в (во) *предлог* 1. *с вин.п.* (*на вопрос «куда»*) ...га, эченә; **внести́ ве́щи в ко́мнату** әйберләрне бүлмә эченә кертү; **пойти́ в теа́тр** театрга бару; **положи́ть бума́ги в я́щик** кәгазьләрне тартмага салу; **уе́хать в Сиби́рь** Себергә китү 2. *с вин.п.* (*при обознач. предмета, в к-рый что-л. заключается, облекается*) ...га; **завернýть в бума́гу** кәгазьгә төрү 3. *с вин.п.* (*при обознач. занятия, состояния*) ...га; **погрузи́ться в размышле́ния** уйга бату; **уйти́ в рабо́ту** эшкә чуму 4. *с вин.п.* (*при обознач. предмета, через к-рый совершается действие*) ...дан; **смотре́ть в бино́кль** бинокльдән карау; **смотре́ть в ще́ль** ярыктан карау 5. *с вин.п.* (*на вопрос «когда», «во сколько»*) ...да; **в де́сять часо́в** сәгать унда; **в понеде́льник** душәмбедә 6. *с вин.п.* (*при обознач. свойства, качества, количественного признака*) ...лы; **тетра́дь в лине́йку** сызыклы дәфтәр; **ко́мната в де́сять квадра́тных ме́тров** ун квадрат метрлы бүлмә 7. ...лыкка; **кандида́т в депута́ты** депутатлыкка кандидат; **кандида́т в мастера́** мастерлыкка кандидат 8. (*при обознач. способа, характера действия*) ...га, ...булып; **развернýться в цепь** цепькә җәелү; **сжа́ться в ко́мок** йомарлану, йомарлам булып йомарлану 9. *с вин.п.* (*при обознач. игры*): **игра́ть в футбо́л** футбол уйнау; **игра́ть в ша́хматы** шахмат уйнау 10. *с вин.п.* (*при указ. на сходство*) ...га; **ребёнок весь в отца́** баласы атасына бик нык охшаган 11. *с предл.п.* (*на вопрос «где»*) ...да, эчендә; **в я́щике стола́** өстәл тартмасы эчендә; **жить в го́роде** шәһәрдә яшәү; **рабо́тать в мастерско́й** мастерскойда эшләү; **стоя́ть в стороне́** читтә тору 12. *с предл.п.* (*на вопрос «когда»*) ...да; **в де́тстве** балачакта; **в октябре́** октябрьдә; **в пя́тницу** җомгада 13. *с предл.п.* ...лы; **дра́ма в трёх де́йствиях** өч пәрдәле драма; **не́бо в ту́чах** болытлы күк йөзе; **челове́к в очка́х** күзлекле кеше 14. *с предл.п.* (*при обознач. предмета, к-рый находится на ком-чём-л.*) ...дан; белән; **в зи́мнем пальто́** кышкы пальтодан; **чита́ть в очка́х** күзлек белән уку 15. *с предл.п.* белән ...ган; **рису́нок в кра́сках** буяу белән ясалган рәсем; **рома́н в стиха́х** шигырь белән язылган роман 16. *с предл.п.* (*при указ. на кратность чисел, величин*): **в два ра́за бо́льше** ике мәртәбә зур; **в три ра́за ме́ньше** өч мәртәбә ким ♦ **в ка́честве** ... булып, ... итеп, сыйфатында; **в конце́ концо́в** ахыр чиктә; **во исполне́ние постановле́ния** карарны үтәү йөзеннән; **оста́ться в дурака́х** алдану, төпсез чанага утыру; **в слу́чае, е́сли** ... әгәр ...са, әгәр ...а калса; **в слу́чае, е́сли он придёт** әгәр ул килә калса

в- (во-, въ-) *приставка, бу приставка белән ясалган фигыльләр нигездә тезмә фигыльләр белән тәрҗемә ителә, приставканың мәгънәсе түбәндәге чаралар ярдәмендә бирелә* 1. *«керү» яки «кертү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **вбежа́ть** йөгереп керү; **влете́ть** очып керү; **вбить** кагып кертү; **вкати́ть** тәгәрәтеп кертү 2. *«кую» дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **вписа́ть** язып кую; **вложи́ть** салып кую 3. *кайбер приставкалы фигыльләрнең төп фигылен тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **войти́** керү; **впада́ть** кою; **вдеть** саплау 4. *«-ся» кисәкчәле фигыльләр белән килгәндә төрлечә тәрҗемә ителә*: 1) *тиешле мәгънәле хәл фигыль белән, мәс.* **всмотре́ться** текәлеп карау; **ввяза́ть** кушып бәйләү 2) *аерым сүзләр белән, мәс.* **вду́маться** тирәнтен уйлану; **вслу́шаться** дикъкать белән тыңлау

ва-ба́нк *нареч.* «сугам», «уендагы бөтен акчага барам» ♦ **идти́ (пойти́)** ~ тәвәккәлләү, бик тәвәккәл эш итү; бөтен нәрсәне куркыныч астына куеп эш итү

вавило́нск||ий, -ая, -ое: **~ое столпотворе́ние** мәхшәр, кыямәт көне

ва́га *ж* 1. (*большие весы*) вага, зур үлчәү 2. (*толстая жердь*) күсәк

ваго́н *м* 1. вагон; **пассажи́рский ~** пассажир вагоны; **това́рный ~** йөк вагоны 2. (*количество груза*) вагон, бер вагон; **~ зерна́** бер вагон ашлык

вагоне́т||а *ж* вагонетка; **ша́хтная ~а** шахта вагонеткасы; **насы́пать у́голь в ~у** вагонеткага күмер төяү

вагоне́тчик *м* вагонетка йөртүче

вагóнн||ый, -ая, -ое вагон[нар] ...ы; **~ая ось** вагон күчәре; **~ый парк** вагоннар паркы

вагоновожа́тая *ж* трамвай йөртүче хатын (кыз)

вагоновожа́тый *м* трамвай йөртүче, трамвайчы

вагонреми́нтн||ый, -ая, -ое вагон ремонтлау ...ы, вагоннар ремонтлый торган; **~ые мастерски́е** вагон ремонтлау мастерское

вагонострое́ние *ж* вагоннар төзү; вагоннар төзү тармагы

вагонострои́тельный, -ая, -ое вагон[нар] ...ы, вагоннар ясау ...ы, вагон[нар] ясый торган; **~ заво́д** вагоннар ясый торган завод

вагóнчик *м* 1. *уменьш. от* **вагóн**; 2. кыр вагоны (*механизаторлар яшәү өчен күчеп йөри торган вагон-бина*)

вагра́нка *ж тех.* вагранка, металл эретү миче

вагра́нщик *м* (*рабочий*) вагранкачы

ва́жничанье *с см.* **ва́жничать**

ва́жничать *несов. разг.* эреләнү, эре кылану, көдерәю, кукыраю, тәкәбберләнү, тәкәббер кылану; **~ пе́ред това́рищами** иптәшләрең алдында эре кылану

ва́жно *нареч.* 1. (*с важным видом*) тәкәбберләнеп, эре, эреләнеп, көдерәеп, кукыраеп, тәкәббер рәвештә, тәкәббер; **~ держа́ть себя́** үзеңне эре тоту 2. *в знач.сказ.* мөһим; кирәк; **э́то о́чень ~** бу бик мөһим; **~ бы́ло э́то знать** моны белүе мөһим иде

ва́жность *ж* 1. (*значительность*) мөһимлек, әһәмиятлелек, мөһим булу, әһәмиятле булу 2. (*надменность*) тәкәбберлек, эрелек, тәкәббер кыяфәт, эре кыяфәт ♦ **э́ка (не велика́)** ~ искитәрлек нәрсә юк, исең киткән икән

ва́жн||ый, -ая, -ое 1. мөһим, әһәмиятле; **~ое откры́тие** әһәмиятле ачыш; **~ое реше́ние** мөһим карар; **~ые вопро́сы госуда́рственной жи́зни** дәүләт тормышының мөһим мәсьәләләре 2. зур, зур дәрәҗәле кеше; **~ая персо́на** зур дәрәҗәле кеше 3. (*гордый*) эре, тәкәббер; **~ый вид** эре кыяфәт

ва́за *ж* ваза; **~ для фру́ктов** жимеш вазасы

вазели́н *м* вазелин; **бо́рный ~** борлы вазелин

вазели́нов||ый, -ая, -ое 1. вазелин ...ы; **~ое произво́дство** вазелин производствосы 2. вазелинлы, вазелин кушылган; **~ое мы́ло** вазелинлы сабын

вазóн *м* гөл үлмәге

вака́нсия *ж* вакансия, буш урын (*учреждение штатындагы, уку йортындагы һ.б.ш. буш урын*); **откры́лась ~** вакансия ачылды

вака́нт||ый, -ая, -ое вакант, буш; **~ое ме́сто** вакант урын

ва́кса *ж* вакса (*аяк киеме креме*)

ва́ксить *несов. что, разг.* ваксалау, кремлау; **~ сапоги́** итекләрне ваксалау

ва́куум *м физ., тех.* вакуум, бушлык

ва́куумный, -ая, -ое *физ., тех.* вакуум ...ы; **~ аппара́т** вакуум аппараты

вакхана́лия *ж* 1. вакханалия (*борынгы Греция белән Римда шәрап алласы Вакх хормәтенә уткәрелә торган бәйрәм*) 2. эчкечелек тамашасы, гадәттән тыш кәеф-сафа

вакха́нка *ж* 1. вакханка (*шәрап алласы Вакхның каһинасе*) 2. *уст.* фахишә хатын, оятсыз хатын

вакци́на *ж мед.* вакцина; **противотифо́зная ~** тифка каршы вакцина

вакцина́ция *ж мед.* вакцинация, вакцинация ясау, прививка ясау

вакцини́ровать *сов., несов. кого-что, мед.* вакцинация ясау, вакцинацияләү

вал I *м* 1. (*насыпь*) вал, туфрак өеме; **~ пе́ред кре́постью** крепость алдындагы вал 2. (*волна*) зур дулкын ♦ **огнево́й ~** ут валы (*артиллериянең күчә барган утка тоту сызыгы*)

вал II *м тех.* вал, үзәк; **коле́нчатый ~** терсәкле вал

вале́жник *м* коры-сары, чыбык-чабык (*агачлыкта*); **собира́ть ~** агачлыкта коры-сары җыю

вал||ёк *м* 1. (*для белья*) бәләк, кер тукмагы, чәпәмә 2. (*в упряжи*) вәлүк, постромка агачы 3. (*металлический*

брусок) валёк; **ката́ть на ~ька́х** валёклар өстеннән тәгәрәтү

ва́ленки *мн.* киез итек; пима; **наде́ть ~** киез итек кию

вале́нтность *ж хим.* валентлык

вале́нтный, -ая, -ое *хим.* валентлы

валериа́на *ж см.* **валерья́на**

валериа́новый, -ая, -ое *см.* **валерья́новый**

валерья́на *ж бот.* песи үләне, валерьян

валерья́нка *ж разг.* валерьянка, валерьян даруы

валерья́нов||ый, -ая, -ое 1. песи үләне ...ы, валерьян ...ы; **~ый ко́рень** песи үләне тамыры 2. валерьян ...ы; **~ые ка́пли** валерьян тамчылары

вале́т *м карт.* валет, егет; **бубно́вый ~** шакмак валет

ва́лик *м* 1. *уменьш.от* **вал** II; 2. валик (*тахта яки диванның ике башындагы мендәрләр*)

вали́ть I *несов.* 1. *кого-что* аудару, түнтәрү, егу; егыту; **~ дере́вья** агачларны егу; **ве́тер ва́лит с ног** җил аяктан ега 2. *что, разг.* (*ничек җитсә шулай*) ташлау, төяү; **~ ве́щи в сунду́к** әйберләрне сандыкка төяү 3. *что на кого, разг.* сылтау, япсару, аудару; **~ вину́ на това́рища** гаепне иптәшенә аудару ♦ **~ с больно́й голово́й на здоро́вую** ≈ ак этнеке кара эткә

вали́ть II *несов.* 1. агылу, агылып килү, агылып бару; **толпа́ вали́т** халык төркеме агыла 2. (*о снеге и т.п.*) ишелеп яву; (*о дыме, паре*) бөркелеп чыгу; ургылып чыгу

вали́||ться *несов.* 1. аву, төшү, егылу; **~лись дере́вья** агачлар аудылар; **се́но ~лось из теле́ги** арбадан печән төшә иде 2. (*кривиться*) кырынаю, кыйшаю 3. (*обрушиваться*) ишелү, җимерелү ♦ **ва́лится из рук** 1) (*не удаётся, не выходит*) кулым эшкә бармый, кулым эшкә ятмый; 2) (*нет сил что-л.делать*) кулдан эш төшә; **~ться с ног от уста́лости** арудан аяктан егылу

валки́ *мн.* (*ед.* **вало́к** *м*) *тех.* валоклар, валки; **~ прока́тного ста́на** прокат станының валоклары

ва́лкий, -ая, -ое (*неустойчивый*) тотрыксыз; кырынаючан, янтаючан

валов||о́й, -а́я, -о́е тулай, тулаем, барлык, гомуми; **~а́я проду́кция** тулай продукция; **~о́й дохо́д** барлык керем

вал||о́к *м* тезем

вало́м *нареч.*: **~ вали́ть** агылу, агылып килү, агылып бару

валто́рна *ж* валторна (*музыка коралы*)

валторни́ст *м* валторначы, валторнада уйнаучы

валу́й *м* валуй (*гөмбә*)

валу́н *м* валун, зур йомры таш

ва́льдшнеп *м* тәлләтәвеч, урман кулигы

вальс *м* вальс (*бию һәм бию көе*)

вальси́ровать *несов.* вальс бию

вальцева́ть *несов. что, тех.* вальцовкалау; **~ желе́зный лист** калай вальцовкалау

вальцо́вка *ж* 1. *см.* **вальцева́ть;** 2. (*машина*) вальцовка машинасы, вальцовка

вальцо́вочный, -ая, -ое *тех.* вальцовкалау ...ы, вальцовка ...ы; **~ цех** вальцовка цехы

вальцы́ *только мн. тех.* вальцы (*станок*)

валья́жность *ж* мәһабәтлелек, күренеклелек

валья́жный, -ая, -ое мәһабәт, күренекле; **~ вид** мәһабәт кыяфәт

валю́т||а *ж* 1. (*денежная единица*) валюта; **твёрдая ~а** ныклы валюта: **золота́я ~а** алтын валюта 2. *собир.* валюта, чит ил акчасы; **купи́ть на ~у** чит ил акчасына сатып алу

валю́тный, -ая, -ое валюта ...ы; **~ кри́зис** валюта кризисы

валю́тчик *м разг.* валютачы

валя́льщик *м* киез итек басучы

ва́лян||ый, -ая, -ое киез ..., басылган, йоннан басылган; **~ые сапоги́** киез итекләр

валя́ть *сов.* 1. *кого-что* аунату, ауната-тып йөртү; **~ в снегу́** карда ауната 2. *что* басу, басып ясау; **~ ва́ленки** киез итек басу ♦ **валя́й[те]!** әйдә!; эшли бир!; әйдә, тәпилә!; **~ дурака́** 1) (*дурачиться*) ахмак булып кылану, ахмакка салыну; 2) (*бездельничать*) ялкаулану, тик яту, бер нәрсә дә эшләмәү

валя́||ться *несов.* 1. аунау, аунап яту; **~ться на земле́** җирдә аунау 2. (*лежать бездельничая*) тик яту, аунау, аунап яту 3. *страд. от* **валя́ть** ♦ **на доро́ге (на у́лице, на полу́) не ~ется** *что* (*даром не достаётся*) жирдә ятмый, юлда ятмый

вампи́р *м* вампир (1. *фольк. убыр* 2. *зоол. зур ярканат*)

вана́дий *м хим.* ванадий

ванда́л *м* вандал, вәхши

вандали́зм *м* вандаллык, вәхшилек

ванили́н *м* ванилин

вани́ль *ж* ваниль (*үсемлек һәм аның җимеше*)

вани́ль||ый, -ая, -ое 1. ваниль ...ы, ваниль ...; **~ый за́пах** ваниль исе 2. ванильле; **~ые сухари́** ванильле сохарый

ва́нн||а *ж в разн. знач.* ванна; **нали́ть во́ду в ~у** ваннага су тутыру; **приня́ть ~у** ванна керү; **принима́ть со́лнечные ~ы** кояшта кызыну

ва́нная *ж* ванна бүлмәсе

вар *м* вәр, кайнатылган сумала

ва́рвар *м* 1. варвар (*борынгы римлыларда, грекларда: чит ил кешесе*) 2. варвар, вәхши; залим; **фаши́стские ~ы** фашист вәхшиләре

варвари́зм *м* варваризм (*әдәби тел нормаларын боза торган чит тел сүзе яки тәгъбире*)

ва́рварск||ий, -ая, -ое 1. вәхши, варвар[лар] ...ы; варвар ...; **~ие племена́** варварлар кабиләләре 2. варварларча ...; вәхшиләрчә ...; **~ое отноше́ние к па́мятникам иску́сства** сәнгать ядкарьләренә варварларча мөнәсәбәт 3. (*грубый*) тупас, искиткеч дорфа

ва́рварство *с* 1. (*бескультурье*) варварлык, вәхшилек 2. (*жестокость, грубость*) кансызлык, залимлек; кешелексезлек

ва́рево *с прост.* өйрә, шулпа, сыек аш

ва́режки *мн.* бияләй; **наде́ть ~** бияләй кию; **сня́ть ~** бияләй салу

варене́ц *м* катык

≈варе́ние *кушма сүзләрнең икенче кисәге, беренче сүз белдергән предметны хәзерләү мәгънәсен аңлата, «кою», «кайнату», «пешерү» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **сталевaréние** корыч кою; **мыловаре́ние** сабын кайнату; **пивоваре́ние** сыра кайнату

варе́ники *мн.* эремчек пилмәне; жиләк пилмәне

варён||ый, -ая, -ое пешкән, пешерелгән; **~ое мя́со** пешкән ит

варе́нье *с* варенье, кайнатма; **сморо́динное ~** карлыган вареньесе

вариа́нт *м* вариант, төр

вариацио́нн||ый, -ая, -ое вариацион, вариацияле, үзгәрешле; **~ая фо́рма в му́зыке** музыкада вариацияле форма

вариа́ция вариация, төр (1. *асылы бер булып, аерым детальләрендә, кисәкләрендә үзгәлек, төрлелек* 2. *бер музыкаль теманың төрләре*)

вари́ть *несов. что* 1. пешерү; кайнатып пешерү; **~ ка́шу** бутка пешерү 2. (*путём кипячения*) кайнату, кайнатып хәзерләү; (*путём плавления*) эретү; **~ мы́ло** сабын кайнату; **~ сталь** корыч эретү 3. *тех.* (*сваривать*) ябыштыру, эретеп ябыштыру (*металл кисәкләрен*)

вари́ться *несов.* 1. пешү 2. *страд. от* **вари́ть** ♦ **~ в со́бственном соку́** ≈ үз казанында кайнау

ва́рка *ж см.* **вари́ть; ~ ста́ли** корыч эретү

варьете́ *с нескл.* варьете (*җиңел жанрдагы эстрада театры*)

варьи́ровать *несов. что* төрлеләндерү, үзгәртү; яңа вариантларын ясау; **~ расска́з** хикәяне үзгәртү

варьи́роваться *несов.* 1. (*разнообразиться*) төрлеләнү, үзгәрү 2. *страд. от* **варьи́ровать**

варя́ги *мн.* варяглар

василёк *м* күкбаш, күкчәчәк

васили́ск *фольк.* аждаһа, юха елан

василько́вый, -ая, -ое 1. күкбаш ...ы, күкчәчәк ...ы; **~ сте́бель** күкбаш сабагы 2. (*о цвете*) зәңгәр күк, күкчәчәк төсендәге

вассáл *м прям., перен.* вассал

вассáль||ый, -ая, -ое 1. вассал ...ы; вассалык ...ы; **~ые отноше́ния** вассалык мөнәсәбәтләре 2. *перен.* вассал ..., бәйле; **~ые госуда́рства** вассал дәүләтләр

ва́та *ж* мамык

вата́га *ж* 1. *разг.* өер, көтү, төркем; **~ мальчи́шек** малайлар төркеме 2. *спец.* (*рыболовецкая артель*) ватага, балыкчылар төркеме (әртиле)

ватерли́ния *ж мор.* ватерлиния (*судно бортында аның суга батуының нормаль линиясенә туры килгән сызык*)

ватерпа́с *м* ватерпас, тигезләвеч

ватерполи́ст *м* ватерполочы, ватерполист

ватерполи́стка *ж* ватерполист хатын (кыз)

ватерпо́ло *с нескл. спорт.* ватерполо, су тубы (*суда туп уены*)

ватин *м* ватин

ва́тман *м* ватман (*сызым яки рәсем ясау кәгазе*)

ва́тманск||ий, -ая, -ое: **~ая бума́га** ватман кәгазе

ва́тник *м разг.* сырма, җылы куфайка

ва́тн||ый, -ая, -ое **1.** мамык ...ы; мамык ...; **~ая фа́брика** мамык фабрикасы **2.** мамык ..., мамыктан ясалган; **~ое одея́ло** мамык юрган

ватру́шка *ж* дучмак, эремчек шәнгәсе

ватт *м физ.* ватт

ваттме́тр *м физ.* ваттметр

ватт-ча́с *м физ.* ватт-сәгать

ва́фельница *ж* вафельница (*вафля ясау әсбабы*)

ва́фельн||ый, -ая, -ое **1.** вафля ...ы; вафля ...; вафля житештерү ...ы; **~ый цех** вафля житештерү цехы **2.** сырлы, кәрәзсыман сырлы, кәрәзсыман; **~ое полоте́нце** кәрәзсыман сырлы тастымал

ва́фля *ж* вафля

ва́хмистр *м* вахмистр (*Россиядә революциягә кадәрге армиядә кавелериядәге унтер-офицер*)

ва́хт||а *ж* **1.** вахта, корабльдә сакта тору; **стоя́ть на ~е** вахтада тору **2.** *перен.* вахта; **~а ми́ра** тынычлык вахтасы; **трудова́я ~а** хезмәт вахтасы

ва́хтенн||ый, -ая, -ое **1.** вахта ...ы, корабльдә сакта тору ...ы; **~ая слу́жба** корабльдә сакта тору хезмәте; **~ый журна́л** вахта журналы **2.** вахтада торучы, сакта торучы; **~ый матро́с** вахтада торучы матрос

вахтёр *м* вахтёр, сакчы (*берәр учреждениедә*)

ваш *м мест.* **1.** сезнең, сезнеке **2.** *в знач.сущ.* **~е** *с* сезнеке; **~его не ну́жно** сезнеке кирәкми **3.** *в знач. сущ.* **~и** *мн.* сезнең туганнар, туганнарыгыз; **приве́т ~им** туганнарыгызга сәлам ♦ **~ брат** сезнең ише халык

ва́ша *ж см.* **ваш** ♦ **~ взяла́** сезнеке өскә чыкты

ва́ше *с см.* **ваш**

ва́ши *мн. см.* **ваш** ♦ **и ~м и на́шим** сезгә дә, безгә дә (*ике йөзле кеше турында*)

вая́тель *м высок.* һәйкәлче, сынчы, скульптор

ваять *несов. что* ясау, һәйкәл ясау (*кырып, кисеп, әвәлап, коеп*)

вбега́ть *несов. см.* **вбежа́ть**

вбежа́ть *сов.* **1.** йөгереп керү, йөгереп (чабып) килеп керү; **~ в ко́мнату** бүлмәгә йөгереп килеп керү **2.** (*взбежать*) йөгереп менү (менеп китү); **~ на ле́стницу** баскычка йөгереп менү

вбива́ть *несов. см.* **вбить**

вбира́ть *несов. см.* **вобра́ть**

вбить *сов. что* кагу, кагып (бәреп) кертү; **~ гвоздь** кадакны кагып кертү ♦ **~ в го́лову** *кому что* башына туку, әйтә-әйтә аңлату; **~ себе́ в го́лову** *что* башына алу

вблизи́ **1.** *нареч.* якында, якыннан; **~ разгова́ривали** якында гына сөйләшләр иде **2.** *предлог с род. п.* янында; **~ ле́са** урман янында

вбок *нареч. разг.* (*в сторону*) янга, бер кырыйга, бер читкә, бер якка

вброд *нареч.* кичеп, су ерып; атлап; **перейти́ реку́ ~** елганы кичеп чыгу

вбу́хать *сов. что, прост.* күп салу, күп итеп салу; күп итеп агызу

вва́ливаться *несов.* **1.** *см.* **ввали́ться; 2.** *страд. от* **вва́ливать**

ввали́||ться *сов.* **1.** *во что* (*упасть*) егылып (авып, барып) төшү **2.** (*стать впалым*) эчкә бату (батып керү); эчкә керү; **у больно́го ~лись глаза́** авыруның күзләре эчкә баткан **3.** *прост.* (*войти*) килеп керү; **~ться в кварти́ру** квартирга килеп керү

введе́ние *с* **1.** *см.* **ввести́**; **2.** (*отдел науки*) кереш; **~ в языкозна́ние** тел белеменә кереш **3.** (*вводная часть произведения*) кереш, кереш сүз, сүз башы

ввести́ *сов. кого-что* **1.** (*внутрь*) кертү, китерү; **~ дрова́ во двор** утынны ишегалдына кертү; **~ това́ры из-за грани́цы** чит илдән товарлар кертү **2.** (*наверх*) күтәрү, мендерү, алып менү (*автомашина*); **~ на́ гору** тауга күтәрү

ввек *нареч. разг.* беркайчан да, һичкайчан да; **~ не забу́ду** беркайчан да онытмам

ввергать *несов. см.* **ввергнуть**

ввергаться *несов.* **1.** *см.* **ввергнуться; 2.** *страд. от* **ввергать**

ввергнуть *сов. кого-что* дучар итү, төшерү; **~ в отча́яние** өметсезлеккә төшерү

ввери́ть *сов. кого-что кому* ышанып тапшыру, карамагына тапшыру (бирү); **~ свою́ судьбу́** *кому-л.* үзеңнең язмышыңны ышанып тапшыру

ввери́ться *сов. кому-чему* үзен ышанып тапшыру, (*берәр кеше*) карамагына үзен тапшыру

ввернуть *сов. что* **1.** борып кертү; **~ ла́мпочку** лампочканы борып кертү **2.** *перен. разг.* кыстыру, кушу; **~ сло́во** сүз кыстыру

ввернуться *сов.* керү (*борудан*); **винт хорошо́ ~лся** винт яхшы керде

вверх *нареч.* **1.** өскә; өскә таба, югарыга; **подня́ться ~ по ле́стнице** баскыч буйлап өскә күтәрелү; **поста́вить бо́чку ~ дном** мичкәнең астын өскә таба әйләндерү **2.** (*к истоку*) өскә таба, югарыга таба; **~ по реке́** елга буйлап югарыга таба ♦ **~ дном (нога́ми)** асты өскә, астын өскә; **всё ~ дном пошло́** бар нәрсәнең асты өскә килде

вверху́ *нареч.* өстә, югарыда

вверя́ть *несов. см.* **ввери́ть**

вверя́ться *несов.* **1.** *см.* **ввери́ться; 2.** *страд. от* **вверя́ть**

ввести́ *сов.* **1.** *в разн. знач. кого-что* кертү; китереп кертү; җибәрү; **~ войска́ в го́род** шәһәргә гаскәр кертү; **~ но́вую мо́ду** яңа мода кертү; **~ лека́рство в ве́ну** венага дару җибәрү **2.** *что* тапшыру; бирү; **~ кана́л в эксплуата́цию** каналны эксплуатациягә тапшыру ♦ **~ во владе́ние (в насле́дство)** милекне (мирасны) рәсми рәвештә тапшыру; **~ в дом** гаилә белән таныштыру; **~ в заблужде́ние** ялгыштыру, ялгыш юлга кертү; **~ в курс** курска кертү, төшендерү, аңлату; **~ в курс де́ла** эш белән таныштыру; **~ в обма́н** алдау; **~ в расхо́д** чыгымландыру; **~ в собла́зн** күңел аздыру

ввести́сь *сов.* (*войти в употребление*) керү, кереп китү

ввиду́ *предлог с род.п.* аркасында, сәбәпле, ...га күрә, ...ганлыктан, ...лыктан; **~ нея́сной пого́ды** көн аяз булмаганлыктан

ввинти́ть *сов. что* борып кертү; **~ винт** винтны борып кертү

ввинчивать *несов. см.* **ввинти́ть**

ввить *сов. что* кушып үрү (ишү); **~ ле́нту в косу́** тасманы толымга кушып үрү

ввод *м* **1.** *см.* **ввести́; ~ в эксплуата́цию но́вых предприя́тий** яңа предприятиеләрне эксплуатациягә тапшыру **2.** кертү җайланмасы; кертү урыны; **электри́ческий ~** электр кертү җайланмасы

вводи́ть *несов. см.* **ввести́**

вводи́ться **1.** *несов. см.* **ввести́сь**; **2.** *страд. от* **вводи́ть**

ввод||ный, -ая, -ое **1.** кертү ...ы; **~ое отве́рстие** кертү тишеге **2.** кереш ..., кереш тәшкил иткән; **~ая ле́кция** кереш лекция; **~ая статья́** кереш мәкалә ♦ **~ое предложе́ние** *грам.* кереш җөмлә; **~ое сло́во** *грам.* кереш сүз

ввоз *м* **1.** *см.* **ввезти́**; **~ това́ров из-за грани́цы** чит илләрдән товарлар кертү **2.** (*импорт*) импорт, кертелгән товар (нәрсә)

ввози́ть *несов. см.* **ввезти́**

ввози́м||ый, -ая, -ое **1.** читтән китерелгән, читтән кертелгән; **~ый това́р** читтән китерелгән товар **2.** читтән кертү ...ы; **~ая по́шлина** читтән кертү пошлинасы

ввола́ *нареч.* теләгәнчә, иркенләп туйганчы, теләгән чаклы; **отдохну́ть ~** иркенләп ял итү

ввосьмеро *нареч.* сигез мәртәбә (тапкыр); сигез кат (өлеш), сигезләтә

ввосьмеро́м *нареч.* сигезәүләп, сигезәү, сигезәү бергә

в-восьмы́х *вводн. сл.* сигезенчедән

ввязать *сов.* **1.** *что* кушып бәйләү, кушу, бәйләү; бәйләп кушу; **~ пя́тку в чуло́к** үкчәне оекка бәйләп кушу **2.** *перен. кого-что, разг.* (*впутать*) бутау, катнаштыру; **~ кого-л. в неприя́тное де́ло** *кемне дә булса* яман эшкә бутау

ввяза́ться *сов. во что. разг.* катнашу, катнашып китү, тыгылу, кысылу, кысылып китү; **~ в разгово́р** сүзгә кысылып китү

ввя́зывать *несов. см.* **ввяза́ть**

ввя́зываться *несов.* **1.** *см.* **ввя́зываться**; **2.** *страд. от* **ввя́зывать**

вгиб *м* бөгелгән урын, бөгелеш, бөгелмә

вгиба́ть *несов. см.* **вогну́ть**

вгиба́ться *несов.* 1. *см.* **вогну́ться**; 2. *страд. от* **вгиба́ть**

вглубь *нареч.* эченә, эченә таба, тирәнгә, эченә үк

вгляде́ться *сов.* тикәлеп карау, дикъкать белән карау

вгля́дываться *несов. см.* **вгляде́ться**

вгоня́ть *несов. см.* **вогна́ть**

вгорячу́х *нареч. разг.* кызып китеп, ярсып китеп, кызып, ярсып; ~ **отказа́ться** кызып китеп баш тарту

вгрыза́ться *несов. см.* **вгры́зться**

вгры́зться *сов. разг.* (*вцепиться зубами*) тешләрнe батыру, тешләр белән эләктерү

вдава́ться *несов. см.* **вда́ться**

вдави́ть *сов. что* 1. *во что* батырып кертү; ~ **про́бку в буты́лку** бөкене шешәгә батыру 2. (*вмять*) яньчү, яньчеп бетерү; ямьшәйтү

вда́вливать *несов. см.* **вдави́ть**

вда́лбливать *несов.* **вдолби́ть**

вдалеке́, **вдали́** *нареч.* ераста

вдаль *нареч.* ераккa; **смотре́ть** ~ ераккa карау

вда́||ться *сов.* 1. [тирәнгә] бату, тирәнгә керү, [тирәнгә] батып китү, тирәнгә кереп китү; **каблу́к глубоко́** ~**лся в песо́к** үкчә комга тирәнгә керде 2. эчкә керү, эчкә кереп тору; **гора́** ~**ла́сь в мо́ре** тау диңгез эченә кереп тора ♦ ~**ться в подро́бности** тәфсилләп сөйләргә керешү

вдвига́ть *несов. см.* **вдви́нуть**

вдвига́ться *несов.* 1. *см.* **вдви́нуться**; 2. *страд. от* **вдвига́ть**

вдви́нуть *сов. что* этеп кертү, этәреп кертү, шудырып кертү

вдви́нуться *сов.* керү, кереп китү (*хәрәкәт иттерудән*)

вдво́е *нареч.* 1. (*в два раза*) ике тапкыр (мәртәбә); ике өлеш 2. (*пополам*) урталай, уртага, икегә

вдвоём *нареч.* икәү, икәүләп, икәүләшеп, икәү бергә

вдвойне́ *нареч.* икеләтә, ике кат артык, ике мәртәбә артык

вдева́ть *несов. см.* **вдеть**

вдева́ть *несов. см.* **вдеть**

вде́вятеро *нареч.* тугыз тапкыр (мәртәбә); тугыз кат (өлеш), тугызлата

вдевятеро́м *нареч.* тугызау, тугызау бергә, тугызаулап

в-девя́тых *вводн. сл.* тугызынчыдан

вде́лать *сов. что во что* (*вставить внутрь, закрепив*) кертеп ныгыту (урнаштыру, кую)

вде́лывать *несов. см.* **вде́лать**

вдёргивать *несов. см.* **вдёрнуть**

вдёрнуть *сов. что во что* (*вдеть*) [эчкә] тартып кертү

вде́сятеро *нареч.* ун мәртәбә (тапкыр); ун кат (өлеш), унлата

вдесятеро́м *нареч.* унау, унаулап, унау бергә

в-деся́тых *вводн. сл.* унынчыдан

вдеть *сов. что во что* кертү, тыгу; (*нитку*) кидерү, саплау; ~ **но́гу в стре́мя** аякны өзәңгегә тыгу

вдоба́вок *нареч. разг.* өстәвенә, шуның (аның) өстенә, җитмәсә тагын

вдова́ *ж* тол хатын

вдове́||ть *несов.* тол булып яшәү; **она́ ~ет тре́тий год** ул өченче ел тол яши

вдове́ц *м* тол ир

вдо́в||ий, -ья, -ье тол хатын ...ы; ~**ья жизнь** тол хатын тормышы

вдо́воль *нареч.* 1. (*до полного удовлетворения*) туйганчы, җитәрлек, теләгәнчә; күпме кирәк булса, шулкадәр 2. *в знач. сказ.* (*много*) күп, җитәрләк, җитеш, бик мул; **у нас всего́** ~ бездә барысы да җитәрлек

вдовство́ *с* толлык, тол яшәү

вдо́вствовать *несов.* толлыкта яшәү, тол яшәү

вдо́вый, -ая, -ое тол ..., тол яшәүче, тол калган

вдого́нку *нареч.* артыннан; артыннан куып; **кри́кнуть** ~ артыннан кычкырып калу

вдолби́ть *сов. что* 1. (*вбить*) кагып кертү 2. *кому, прост.* тукып аңлату (кертү), туку

вдоль 1. *нареч.* буйга; **разре́зать мате́рию** ~ тукыманы буйга кису 2. *предлог с род.п.* буйлап, буенча; ~ **доро́ги** юл буенча ♦ ~ **и поперёк** 1) (*во всех направлениях*) аркылыга-буйга; 2) (*до мельчайших подробностей*) аркылысын-буен, бик җентекле

вдох *м* сулыш (тын) алу, эчкә сулау

вдохнове́ние *с* илһам, ижади дәрт, ижади күтәренкелек

вдохнове́нн||ый, -ая, -ое *высок.* 1. дәртле, күтәренке рухлы; илһамлы; ~**ое сло́во** дәртле сүз; ~**ый по́эт** илһамлы шагыйрь 2. илһам чагылган; илһамлы; ~**ое лицо́** илһамлы йөз

вдохнови́тель *м* илһамчы, рухландыручы, илһам бирүче, дәртләндерүче, илһамландыручы

вдохнови́тельница *ж* илһам бирүче хатын (кыз), рухландыручы хатын (кыз)

вдохнови́ть *сов. кого-что* 1. (*вызвать вдохновение*) рухландыру, илһамландыру 2. *на что* (*побудить*) дәртләндерү, рухландыру; ~ **на по́двиг** батырлыкка рухландыру

вдохнови́ться *сов.* рухлану, күңел күтәрелү, илһам килү, илһамлану, дәртләнү

вдохновля́ть *несов. см.* **вдохнови́ть**

вдохновля́ться *несов.* 1. *см.* **вдохнови́ться**; 2. *страд. от* **вдохновля́ть**

вдохну́ть *сов. что* 1. сулау, эчкә сулау (алу); ~ **осе́нний во́здух** көзге һаваны эчкә сулау 2. *перен. в кого-что* кузгату, уяту; җанландыру; ~ **чу́вство го́рдости** горурлык хисе кузгату

вдре́безги *нареч.* 1. челпәрәмә; **разби́ть** ~ челпәрәмә китеру 2. *разг.* бөтенләй, тәмам, тулысынча; ~ **проигра́ться** бөтенләй отылу

вдруг *нареч.* 1. (*внезапно*) кинәт, кинәттән, капылдан, көтмәгәндә, искәрмәстән; ~ **раздался вы́стрел** кинәт ату тавышы ишетелде 2. *разг.* (*одновременно*) берьюлы, бер үк вакытта 3. *в знач. частицы* (*а если*) әгәр ...са; ~ **он заболе́ет?** әгәр ул авырый калса?

вдрызг *нареч. прост.* 1. челпәрәмә; **разби́ть** ~ челпәрәмә ватy 2. бөтенләй, тәмам; лаякыл, аңын югалтканчы; ~ **пья́ный** лаякыл исерек

вдува́ть *несов. см.* **вдуть**

вду́маться *сов. во что* төптән уйлау, тирәнтен уйлау, уйлап төшенү (аңлау)

вду́мчи||ый, - ая, -ое 1. төптән уйлаучы, тирәнтен уйлаучан; ~**ый челове́к** төптән уйлаучан кеше 2. уйчан; ~**ое лицо́** уйчан йөз

вду́мываться *несов. см.* **вду́маться**

вдуть *сов. что* өреп тутыру, өреп кертү; ~ **во́здух в мяч** тупка һаваөреп тутыру

вдыха́ть *несов. см.* **вдохну́ть**

вегетариа́нец *м* вегетарианчы, вегетариан

вегетариа́нка *ж см.* вегетарианчы хатын (кыз)

вегетариа́нский, -ая, -ое (*о пище*) кысыр, итсез; ~ **суп** итсез аш

вегетариа́нство *с* вегетарианлык (*ит ашамау, яшелчә һәм сөт азыклары белән генә тукланy*)

вегетати́вн||ый, -ая, -ое *биол.* вегетатив; ~**ые о́рганы** вегетатив органнар (*усемлекләрдә усу һәм тукланy органнары*); ~**ое размноже́ние** вегетатив үрчү ♦ ~**ая не́рвная систе́ма** *физиол.* вегетатив нерв системасы

вегетацио́нный, -ая, -ое: ~ **пери́од** вегетация чоры

вегета́ция *ж бот.* вегетация (*усемлекләрнең усу, җитлегү, үрчү процессы*)

ведá *м рус телендәге кушма исемнәрнең икенче кисәге, «белгеч» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **литературове́д** әдәбият белгече; **языкове́д** тел белгече; **музыкове́д** музыка белгече *h.б.ш.*

ве́дать *несов.* 1. *что уст.* (*знать*) хәбәрдар булу, белү; мәгълүмат булу; **не** ~, **что бу́дет** нәрсә буласын белмәү 2. *чем* (*управлять*) идарә итү, башкару; карау, күзәтеп тору; ~ **хозя́йственной ча́стью** хуҗалык белән идарә итү

введе́ни||е *с* карамагында булу, карамагында тору; идарә ителү; **принима́ть в своё** ~**е** үз карамагына алу; **вопро́сы, относя́щиеся к** ~**ю Верховного Совета Республики** Республика Верховный Советы карамагындагы мәсьәләләр

ведéние *с рус. телендәге кушма исемнәрнең икенче кисәге, «фән», «белем» яки «фән тармагы», «белем тармагы» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **языкове́дение** тел белеме; **почкове́дение** туфрак белеме; **обществове́дение** җәмгыять белеме

веде́ние *с см.* **вести́** 1, 2; ~ **заседа́ния** утырыш алып бару; ~ **хозя́йства** хуҗалык белән җитәкчелек итү; ~ **протоко́ла** протокол язу

ведёрн||ый, -ая, -ое 1. чиләк ...ы; ~**ая ру́чка** чиләк бавы 2. бер чиләкле, бер чиләк сыешлы; ~**ый самова́р** бер чиләк сыешлы самовар

ве́дом||о: с ~**а** *кого-л. кемнеңдер* рөхсәте белән, ризалыгы белән; **без** ~**а** *кого-л. кемнең дә булса* рөхсәтеннән башка, ризалыгыннан тыш

ве́домост||ь *ж* 1. исемлек, ведомость; **расчётная** ~**ь** акча түләү исемлеге 2. *мн.* ~ **и** ведомостьлар, хәбәрләр; **Ве́домости институ́та** Институт ведомостьлары

ве́домственн||ый, -ая, -ое **1.** ведомство ...ы; ведомствога караган; **~ые архи́вы** ведомство архивлары **2.** ведомствочылык ...ы, идарәчелек ...ы, тар ведомство мәнфәгатен күзәтүгә нигезләнгән; **~ый подхо́д к вопро́су** мәсьәләгә ведомствочылык карашы

ве́домство *с* ведомство; идарәчелек (*дәүләт идарәсе тармагы*)

ведо́м||ый, -ая, -ое **1.** алып барыла торган; ияртелеп баручы; алып барылучы; ияртелүче; **~ый самолёт** ияртелеп баручы самолёт **2.** *тех.* йөртелүче; **~ое колесо́** йөртелүче тәгәрмәч

ведро́ *с* **1.** чиләк **2.** *уст.* (*мера жидкости около 12 л*) бер чиләк

вёдро *с уст.* (*ясная погода*) аяз көн, аяз, кояшлы көн

веду́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вести́; 2.** (*головной*) алып бара торган, ияртеп баручы, алып баручы; **~ий самолёт** алып баручы самолёт **3.** *тех.* йөртүче, хәрәкәтләндерүче; **~ее колесо́** йөртүче тәгәрмәч **4.** әйдәүче, төп, җитәкләүче; **~ая о́трасль промы́шленности** промышленностьның төп тармагы; **игра́ть ~ую роль** төп рольне уйнау

ведь *частица, союз* бит, ич, ләбаса; **~ не ребёнок, мог бы поня́ть** бала түгел ич, аңлый ала иде; **~ како́й челове́к!** нинди кеше бит!; **~ ему́ говори́ли, а он не слу́шался** аңа бит әйтеп килделәр, ә ул тыңламады

ве́дьма *ж прям., перен.* убырлы карчык, җен карчыгы

ве́ер *м* җилпәзә, җилләткеч

ве́ером *нареч.* (*полукругом*) ярым түгәрәк булып; ярым түгәрәк ясап

ве́жды *мн. уст. поэт.* (*веки*) күз кабаклары; (*глаза́*) күз

ве́жливост||ь *ж* әдәплелек, әдәп, кече күңеллелек, ихтирамлылык, ихтирам; **визи́т ~и** ихтирам йөзеннән килү

ве́жлив||ый, -ая, -ое әдәпле, кече күңелле, ихтирамлы; **~ый челове́к** әдәпле кеше; **~ое обраще́ние** ихтирамлы мөгамәлә

везде́ *нареч.* һәркайда, һәржирдә, һәр урында

вездесу́щ||ий, -ая, -ее *ирон.* һәркайда була торган, һәркая өлгерүче, барысына да җитешүче; **~ие мальчи́шки** һәркайда була торган малайлар

вездехо́д *м* вездеход (*теләсә нинди юлдан йөри ала торган автомобиль*)

везе́ние *с разг.* җай килү, җай килеп тору, уңышлы килеп чыгу; бүресе улау

вез||ти́ *несов.* **1.** *кого-что* алып бару, алып кайту, утыртып алып бару, төяп алып бару; тартып алып бару; **~ти́ дете́й в ла́герь** балаларны лагерьга алып бару; **~ти́ песо́к на та́чке** комны тачкада алып бару **2.** *безл. кому в чём, разг.* (*об удаче*) җай килү, җай килеп тору; уңышлы килеп чыгу, бүресе улау; эше уңу; **ему́ ~ёт в жи́зни** аңа тормышта гел җай килеп тора ♦ **~ёт как уто́пленнику** бәхетсезгә җил каршы; ≈ сукыр тавык юлга чыкса, буран булыр

везу́чий, -ая, -ее эше уңучан, бүресе улаучан, җай килеп торучан; **~ челове́к** эше уңучан кеше

век *м* **1.** (*столетие*) гасыр, йөз, йөз ел; **двадца́тый ~** егерменче йөз; **в про́шлом ~е** үткән гасырда **2.** (*период*) гасыр, чор, дәвер; **ка́менный ~** таш гасыры; **сре́дние ~а́** урта гасырлар **3.** (*жизнь*) гомер; **на своём ~у́** үз гомерендә **4.** *разг.* (*длительное время*) озак вакыт, бик күптән; **они́ ~ не ви́дались** алар озак вакыт бер-берсен күрмәгәннәр **5.** *в знач. нареч.* (*всегда*) һәрвакыт, гомер буена; һаман; **я го́тов ~ слу́шать вас** мин сезне гомер буена тыңларга әзермен ♦ **во ~и ~о́в** *уст.* мәңге, гомер буена; **на ~и ве́чные** гомер-гомергә, мәңгегә; **в ко́и ~и** бик сирәк, озак вакыттан соң; **испоко́н (споко́н) ~о́в** элек-электән, күптәннән

ве́ко *с* күз кабагы; **ве́рхнее ~** өске күз кабагы

вековá́ть: век ~ гомер итү, яшәү

вековéчн||ый, -ая, -ое мәңгелек ..., гомер-гомердән килгән; бетмәс-төкәнмәс; **~ые спо́ры** мәңгелек бәхәсләр

веков||о́й, -а́я, -о́е **1.** карт, гасырлар буена үскән (яшәгән); **~о́й дуб** карт имән **2.** элек-электән килгән, күптәнге, борынгы; **~ые тради́ции** элек-электән килгән традицияләр

ве́ксель *м* вексель (*билгеле бер вакытка билгеле бер сумма акча түләү турында язма йөкләмә*)

ве́ктор *м мат.* вектор

веле́нев||ый -ая, -ое: **~ая бума́га** велен кәгазь (*шома тыгыз кәгазь*)

веле́ние *с уст. высок.* боеру, боерык, әмер, кушу, фәрман

велеречи́в||ый, -ая, -ое *уст.* күпшы, тәкәллефле (*сөйләү турында*); **~ая речь** күпшы сөйләм

веле́ть *сов. несов. кому и с неопр.* кушу, боеру, әмер итү; **~ прийти́ за́втра** иртәгә килергә кушу

велика́н *м* алып, алпамша, дәү кеше

вели́к||ий, -ая, -ое **1.** бөек; **Вели́кая Оте́чественная война́** Бөек Ватан сугышы; **~ие лю́ди** бөек кешеләр **2.** бик зур; **~ая ра́дость** бик зур шатлык **3.** (*просторный*) зур, артык иркен; **сапо́ги ~и́** итекләр зур ♦ **~а́ беда́ (ва́жность)!** исең киткән икән!; **~ие держа́вы** бөек державалар; **~ое мно́жество** хисапсыз күп

великова́т *в знач. сказ.* зуррак, бераз, зур, бераз иркенрәк; **пальто́ ~о** пальто зуррак

великово́зрастный, -ая, -ое *уст.* яше үткән, яше узган; олы яшьтәге; **~ гимнази́ст** яше үткән гимназист

великодержа́вный, -ая, -ое бөек державачылык ...ы; **~ шовини́зм** бөек державачылык шовинизмы

великоду́шие *с* киң күңеллелек, хуш күңеллелек; эчкерсезлек

великоду́шничать *несов.* киң күңеллелек күрсәтү, хуш күңеллелек күрсәтү, киң күңеллелек күрсәтеп маташу

великоду́шный, -ая, -ое киң күңелле, хуш күңелле; эчкерсез; **~ хара́ктер** эчкерсез холык

великоле́пие *с* зиннәтлелек, күркәмлек, гүзәллек

великоле́пный, -ая, -ое **1.** зиннәтле, гүзәл, бик күркәм; **~ вид** бик күркәм кыяфәт **2.** бик яхшы, менә дигән; **~ за́втрак** менә дигән иртәнге аш

великору́сы *мн. книжн.* великорусслар, руслар

великосве́тский, -ая, -ое *уст.* югары катлау ...ы; югары катлаулар ...ы; аксөякләр ...ы; **~ сало́н** аксөякләр салоны

велича́в||ый, -ая, -ое мәһабәт, мәһабәт кыяфәтле; **~ая по́ступь** мәһабәт адымнар

велича́ть *несов. кого* **1.** *кем* исемен атау, исемләү; исеме белән әйтү; **~ по ба́тюшке** атасының исеме белән әйтү **2.** (*чествовать*) мактап җырлау; котлап җырлау; **~ жениха́ с неве́стой** кияү белән кәләшне котлап җырлау

вели́чественн||ый, -ая, -ое мәһабәт, бөек; **вели́чественная панора́ма Кавка́зских гор** Кавказ тауларының мәһабәт панорамасы; **~ый вид** мәһабәт күренеш

вели́чество *с* галижанәп (*патшаларны һәм аларның хатыннарын атау сүзе*)

вели́чие *с* бөеклек, олылык; **~ Пу́шкина** Пушкинның бөеклеге; **~ труда́** хезмәтнең олылыгы

величин||а́ *ж* **1.** зурлык, күләм; **изме́рить ~у́** *чего-л. нәрсәнең дә булса* зурлыгын үлчәү **2.** *мат.* зурлык; **постоя́нная ~а́** даими зурлык; **перемéнная ~а́** үзгәрешле зурлык **3.** *перем.* күренекле кеше, атаклы кеше, зур зат; **он — ~а́ в литерату́рном ми́ре** әдәбият дөньясында ул күренекле кеше

велого́нки *мн.* велосипед ярышлары

велого́нщик *м* велосипедта ярышучы

велодро́м *м* велодром (*велосипедта ярышу мәйданы*)

велосипе́д *м* велосипед

велосипеди́ст *м* велосипедчы, велосипедта йөрүче

велосипеди́стка *ж* велосипедчы хатын (кыз)

вельбо́т *м* вельбот (*ишкәкле һәм паруслы зур озын көймә*)

вельве́т *м* вельвет

вельве́тов||ый, -ая, -ое **1.** вельвет ...ы; **~ое произво́дство** вельвет производствосы **2.** вельвет ..., вельветтан тегелгән; **~ый костю́м** вельвет костюм

вельмо́жа *м* **1.** *ист.* вельможа, зур түрә **2.** *ирон.* үзен әллә кемгә куючы кеше

вельмо́жный, -ая, -ое **1.** вельможа булган, зур түрә булган; вельможа ...; **~ боя́рин** вельможа боярин **2.** вельможаларга хас, зур түрәләргә хас; **~ тон** зур түрәләргә хас тон

велю́р *м* велюр

велю́ров||ый, -ая, -ое **1.** велюр ...ы; **~ый цех** велюр цехы **2.** велюр ..., велюрдан эшләнгән; **~ая шля́па** велюр эшләпә

ве́на *ж* вена, кан тамыры, кара кан тамыры; **расшире́ние вен** кара кан тамырының киңәюе

венге́рка I *ж* венгр хатыны (кызы)

венге́рка II *ж* **1.** венгерка (*бию*) **2.** *уст.* венгерка (*гусарлар курткасы*)

венге́рский, -ая, -ое венгр[лар] ...ы; Венгрия ...ы; ~ **язы́к** венгр теле

венгр *м* венгр, венгр кешесе, мажар

ве́нгры *мн.* венгрлар, венгр халкы, мажарлар, мажар халкы

венери́ческ||ий, -ая, -ое венерик ..., ~**ие боле́зни** венерик авырулар; ~**ий больно́й** венерик авыру

венеро́лог *м* венеролог, венерология белгече

венеролО́гия *ж* венерология (*венерик авырулар һәм аларны дәвалау турындагы фән*)

вене́ц *м* **1.** *уст. поэт.* венок; **терно́вый** ~ чәнечкеле венок **2.** (*корона*) таҗ; **ца́рский** ~ патша таҗы **3.** (*ореол*) алка, божра; ~ **вокру́г луны́** ай тирәсендәге алка **4.** (*один ряд брёвен в срубе*) ниргә ♦ **пойти́ (идти́) под** ~ никахланышу, өйләнешү

вене́чн||ый, -ая, -ое **1.** таж ...ы; ~**ые украше́ния** таҗ бизәкләре **2.** ниргә ...ы; (*бурада*); ~**ая ско́ба** ниргә атламасы; **3.** *анат.* коронар; ~**ые сосу́ды** коронар тамырлар

ве́нзель *м* (*исем белән фамилия баш хәрефләренең бер-беренә чорналып матур язылышы*)

ве́ник *м* миннек, мунча себеркесе

вено́зн||ый, -ая, -ое вена ...ы, кара кан тамыры ...ы; ~**ая кровь** вена каны

вено́к *м* венок

вентили́ровать *несов. что* **1.** җилләтү, вентиляция ясау **2.** *перен. прост.* (*обсуждать*) тикшереп карау, ачыклап карау; ~ **вопро́с** мәсьәләне тикшереп карау

ве́нтиль *м* вентиль (**1.** *сыеклык, пар, газ агымын туктатып тору яки көйләү өчен җайланма* **2.** *тынлы музыка кораллларында тавышның югарылыгын көйләү өчен клапан*)

вентиля́тор *м* вентилятор, җилләткеч

вентиляцио́нн||ый, -ая, -ое вентиляция ...ы; ~**ая труба́** вентиляция торбасы

вентиля́ция *ж* **1.** (*проветривание*) вентиляцияләү, җилләтү **2.** (*устройство*) вентиляция

венценО́сец *м уст. высок.* патша, таҗдар, таҗ иясе

венча́||ть 1. *несов., сов. кого* кидерү (*венок, таҗ*); ~**ть лавро́вым венко́м** дәфнә веногы кидерү **2.** *несов. что* (*находиться наверху*) очлану, очында булу; барып бетү (*югарыда*); **ба́шню** ~**ла руби́новая звезда́** манаранын очында кызыл якут йолдыз иде **3.** *несов. перен. что* (*успешно завершать*) төгәлләү, тәмамлау; уңышлы рәвештә, уңышлы килеп чыгу **4.** *несов. кого* (*совершать обряд*) никах уку, никахландыру

венча́ться *несов.* никах укыту, никахланышу

ве́нчик *м бот.* таҗ

вепрь *м* кабан, кабан дуңгызы

ве́ра *ж* **1.** ышану, инану, ышаныч; ~ **в побе́ду** җиңүгә ышану; ~ **в лю́дей** кешеләргә ышаныч **2.** дин; иман; **христиа́нская** ~ христиан дине

вера́нда *ж* веранда, балкон

ве́рба *ж* кызыл тал, песиле тал

вербА́льн||ый, -ая, -ое *книжн.* (*устный*) телдән, сүз белән, вербаль ♦ ~**ая но́та** вербаль нота (*имза куелмаган нота*)

вербе́на *ж бот.* вербена

верблю́д *м* дәя; **одного́рбый** ~ бер өркәчле дәя; **двуго́рбый** ~ ике өркәчле дәя

верблю́дица *ж* ана дәя

верблюжА́тина *ж* дәя ите

верблю́ж||ий, -ая, -ое **1.** дәя ...ы; ~**ья шерсть** дәя йоны; ~**ий горб** дәя өркәче **2.** дәя йоныннан ясалган, дәя йоныннан эшләнгән; ~**ье одея́ло** дәя йоныннан эшләнгән юрган

верблюжО́нок *м* бута, дәя баласы

вербова́ть *несов. кого-что* вербовкалау, вербовать итү, эшкә яллау; ~ **люде́й на стро́йку** кешеләрне төзелешкә вербовкалау

вербова́ться *несов.* **1.** вербовкалану, вербовать ителү, эшкә яллану **2.** *страд. от* **вербова́ть**

вербо́вщик *м* вербовщик, вербовкалаучы, эшкә яллаучы

верёвк||а *ж* бау, аркан ♦ ~**и вить** *из кого* кырыкка бөгү *кемне*

верёвочн||ый, -ая, -ое **1.** бау ...ы, аркан ...ы; ~**ое произво́дство** бау производствосы **2.** бау ..., аркан ..., баудан ясалган, арканнан ясалган; ~**ая ле́стница** бау баскыч

верени́ца *ж* төркем, көтү; тезмә, саф; (*напр. машин*) олау; ~ **журавле́й** торналар сафы

ве́реск *м бот.* арчан

ве́ресков||ый, -ая, -ое **1.** *бот.* арчан ...ы; ~**ый куст** арчан куагы **2.** арчан ..., арчаннан ясалган; ~**ая па́лка** арчан таяк

веретено́ *с* орчык

верещА́ние *с* черелдәү, чыелдау; черелдәү тавышы, чыелдау тавышы; ~ **кузне́чиков** чикерткәләр черелдәве

верещ||а́ть *несов.* черелдәү, чыелдау; **сверчо́к** ~**и́т** өй чикерткәсе черелди

верзи́ла *м, ж разг.* әзмәвер, сузан

вери́ги *мн.* чылбыр, тән чылбыры (*дини фанатикларда үз-үзләрен җәзалау йөзеннән тәнгә таккан чылбыр*)

вери́тельн||ый, -ая, -ое: ~**ая гра́мота** ышаныч грамотасы (*дипломатия вәкиленә аны башка илгә җибәргәндә бирелә торган хөкүмәт документы*)

ве́р||ить *несов.* **1.** *кому-чему, в кого, во что* ышану, ышанып тору; ~**ить в успе́х** уңышка ышану; ~**ить в торжество́ справедли́вости** гаделлеккә җиңеп чыгуына ышану; ~**ить в наро́д** халыкка ышану; **я** ~**ю в него́** мин аңа ышанам **2.** *кому* ышану, ышанып карау, ышанып эш итү; ~**ить дру́гу** дуска ышанып карау **3.** дингә ышану, инану; дин тоту ♦ ~**ить на́ слово** коры сүзгә ышану; **не** ~**ить свои́м глаза́м (уша́м)** үз күзеңә (колагыңа) үзең ышанмау

ве́риться *несов. безл.* ышанасы килү, ышанып булу, ышану; **не ве́рится, что э́то так** моның алай буласына ышанасы килми

ве́рмахт *м* вермахт (*фашистлар Германиясенең Бөек Ватан сугышында тармар ителгән кораллы көчләре*)

вермише́ль *ж* токмач, вермишель; **суп с** ~**ю** вермишельле аш

ве́рмут *м* вермут (*шәраб*)

верне́е 1. *сравн. ст. от* **ве́рный** *и* **ве́рно; э́то реше́ние зада́чи** = мәсьәләнең бу чишелеше дөресрәк **2.** *в знач. вводн. сл.* дөресрәге, дөресе, дөресен әйткәндә

ве́рно *нареч.* **1.** турылыклы, гадел, туры; ~ **служи́ть** турылыклы хезмәт итү **2.** дөрес, чын; ~ **скопи́ровать** дөрес күчерү **3.** *в знач. вводн. сл.* ихтимал, бәлки, мөгаен; **он,** ~**, сего́дня не придёт** ул, мөгаен, бүген килмәс

вернопО́дданн||ый, -ая, -ое *уст.* патшага турылыклы [булган], патшага турылыклы хезмәт итүче; ~**ые дворя́не** патшага турылыклы дворяннар

ве́рность *ж* **1.** тугрылык, турылыклылык, турылык, бирелгәнлек; ~ **Ро́дине** Ватанга турылыклылык; ~ **университе́тским тради́циям** университет традицияләренә турылыклык **2.** дөреслек; ~ **реше́ния** карарның дөреслеге; ~ **перево́да** тәрҗемәнең дөреслеге

верну́ть *сов. кого-что* **1.** кире кайтару, кайтарып бирү, кайтару, кире бирү; кайтарып алу; ~ **долг** бурычны кайтару; ~ **здоро́вье** сәламәтлекне кайтару **2.** кире кайтару, борып кайтару, кирегә бору; ~ **люде́й** кешеләрне борып кайтару

верну́ться *сов.* **1.** кайту, борылып кайту, кире [әйләнеп] кайту; ~ **из о́тпуска** ялдан кайту **2.** *к чему* яңадан кире кайту, яңадан кузгату; ~ **к да́нному вопро́су** бу мәсьәләгә яңадан кире кайту

ве́рн||ый, -ая, -ое **1.** тугрылыклы, турылыклы, тугры, туры; ~**ый помо́щник** турылыклы ярдәмче; ~**ые друзья́** тугры дуслар **2.** дөрес, дөреслекле; ~**ая мысль** дөрес фикер; ~**ый перево́д** дөрес тәрҗемә **3.** ышанычлы, нык, ныклы; үткен, төгәл; төз; ~**ая рука́** ышанычлы кул; ~**ый глаз** үткен күз **4.** (*неизбежный*) котылгысыз, шиксез; ~**ая ги́бель** котылгысыз һәлакәт

ве́рования *мн.* ышанулар, иман, дини караш; ~ **дре́вних** борынгыларның дини карашлары

ве́ровать *несов.* **1.** *в кого-что* ышану, ышанып карау **2.** (*иметь веру в бога*) аллага инану, аллага ышану, дин тоту

вероиспове́дание *с* дин, диндә булу; **католи́ческое** ~ католик дине; **правосла́вное** ~ православие дине

веролО́мн||ый, -ая, -ое хыянәтчел [рәвештә], мәкерле, хаин ..., монафыйк ...; ~**ое нападе́ние** хыянәтчел рәвештә һөҗүм итү; ~**ый враг** мәкерле дошман

веролО́мство *с* хыянәтчеллек, хыянәт, мәкерлелек, хаинлык, монафыйклык

верони́ка *ж бот.* яушан, яуша

вероотсту́пник *м уст.* мөртәт, динен ташлаган кеше

вероотсту́пница *ж уст.* мөртәт хатын (кыз)

вероотсту́пничество *с уст.* мөртәтлек, дин ташлау, диннән язу

веротерпи́мость *ж* диннәргә тигез караш; дин иреген тану

вероуче́ние *с* дин тәгълиматы, дин гыйльме, дин кагыйдәләре

вероя́тно *вводн. сл.* мөгаен, ихтимал, бәлкем; **он, ~, не придёт** ул, ихтимал, килмәс

вероя́тност||ь *ж* ихтималлык, мөмкинлек ♦ **теория ~и** *мат.* ихтималлык теориясе; **по всей ~и** ≈ мөгаен

вероя́тн||ый, -ая, -ое ихтимал ителгән, мөмкин булган, мөмкин саналган, булуы мөмкин

ве́рсия *ж* версия, юрама, риваять; **но́вая ~** яңа юрама; **после́дняя ~** сонгы версия

верст||а́ *ж* **1.** чакрым (*1,06 кмга тигез*) **2.** *уст.* (*дорожный столб*) чакрым баганасы; юл баганасы ♦ **за ~у́** әллә каян, ерактан; бер чакрымнан; **коло́менская ~а́** *или* **с коло́менскую ~у́** чакрым баганасы, телеграмм баганасы (*бик озын кеше турында*)

верста́к *м* верстак

верста́льщик *м полигр.* верстальщик, вёрсткалаучы

верста́ть *несов. что, полигр.* версткалау, биткә салу; **~ кни́гу** китапны биткә салу

вёрстк||а *ж* **1.** *см.* **верста́ть; ~а кни́ги** китапны биткә салу **2.** вёрстка (*биткә салынган набор; шуның басмасы*); **чита́ть ~у** вёрстка уку

верстов||о́й, -а́я, -о́е чакрым ...ы; **~ы́е столбы́** чакрым баганалары

ве́ртел *м* шеш (*ит кисәкләрен кыздыру өчен*)

верте́п *м* вертеп (*бозык кешеләр җыела торган урын*)

верт||е́ть *несов.* **1.** *кого-что* әйләндерү, бору; **~е́ть колесо́** тәгәрмәчне әйләндерү; **~е́ть рукоя́тку** тотканы бору **2.** *что* төрү, бөтерү; **~е́ть цига́рку** тәмәке төрү **3.** *перен. кем-чем, разг.* биетү, биетеп тору (тоту); **она́ ~е́ла им, как хоте́ла** аларны ул ничек теләсә шулай биетеп тора иде ♦ **~е́ть хво́стом** койрык болгау, хәйләләү; **как ни ~и́** ничек кенә борсаң да

верт||е́ться *несов.* **1.** әйләнү, әйләнеп тору; борылу; **колесо́ ве́ртится** тәгәрмәч әйләнеп тора **2.** бөтерелү, боргалану, әйләнү; **~е́ться пе́ред зе́ркалом** көзге алдында боргалану **3.** *перен.* чуалу, буталу; **~е́ться о́коло ста́рших** өлкәннәр янында чуалу **4.** *перен.* боргалану, койрык болгау; **не ~и́сь, говори́ пра́вду** боргаланма, дөресен сөйлә ♦ **~е́ться волчко́м** бөтерелү; бөтерелеп эшләү; **~е́ться вьюно́м** еландай бөтерелү; **ве́ртится на языке́** тел очында гына тора; **~е́ться под нога́ми** аяк астында чуалу; **как ни ~и́сь** ничек кенә боргаласаң да; нәрсә генә эшләсәң дә

вертика́ль *ж* вертикаль, вертикаль сызык, асма сызык

вертика́льн||ый, -ая, -ое вертикаль ...ы; асма; **~ая ли́ния** асма сызык

вертихво́стка *ж разг.* җилбәзәк хатын (кыз); җиңел холыклы хатын

вёрткий, -ая, -ое *разг.* елгыр, җитез, өлгер

вертлю́г *м* **1.** *анат.* чукмар сөяк **2.** *тех.* вертлюг (*механизмларда күчәрнең оя эчендә әйләнә торган очы*)

вертлю́жн||ый, -ая, -ое **1.** *анат.* чукмар сөяге ...ы **2.** *тех.* вертлюг ...ы; вертлюгы ...ы; **~ое соедине́ние** вертлюглы тоташу

вертля́в||ый, -ая, -ое кыбырсык, тиктормас; тынгысыз; **~ая де́вочка** кыбырсык кызчык

вертолёт *м* вертолёт

вертолётн||ый, -ая, -ое вертолёт ...ы; вертолёт ...; **~ое сообще́ние** вертолёт очу (*ике арада*)

вертолётчик *м* вертолётчы

вертопра́х *м разг.* җилкуар, җилбәзәк ир

верту́н *м* **1.** *разг.* тиктормас, кыбырсык кеше **2.** (*голубь*) турман, әйләнчек күгәрчен

верту́шка *ж* **1.** бөтерчек (*инструментларда*) **2.** *разг.* җилбәзәк хатын (кыз), җилкуар хатын

ве́рующ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ве́ровать; 2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж рел.* дингә ышанучы, дин тотучы, диндар, динле кеше

верфь *ж* верфь (*суднолар төзү һәм ремонтлау урыны*)

верх *м* **1.** өс, түбә, баш, үр; **~и́ сне́жных гор** карлы тауларның түбәләре; **~и́ дере́вьев** агачларның башлары; **на са́мом ~у́** иң өстә **2.** (*верхний этаж*) өске кат, югары кат **3.** (*лицевая сторона*) тыш; **шу́ба с су́конным ~ом** постау тышлы тун **4.** (*экипажа, машины*) япма **5.** *разг.* (*верхнее течение реки*) югары өлеше, үрге өлеше (*елганың*) **6.** *мн.* **~и́** югары даирә, идарә итүчеләр; югары катлау; **пра́вящие ~и́** идарә итүчеләр даирәсе **7.** *мн.* **~и́** *муз.* югары ноталар, нечкә тавышлар **8.** *мн.* **~и́** *перен.* өс; **скользи́ть по ~а́м** өстән шуу ♦ **быть на ~у́ блаже́нства** искиткеч рәхәтлек кичерү

ве́рхн||ий, -яя, -ее **1.** өске, югарыгы, өстәге, югарыдагы, үрге, үрдәге; **~ий эта́ж** өске кат; **~яя по́лка** югары шүрлек **2.** (*об одежде*) өске, тышкы **3.** (*близкий к истоку реки*) үрге, югарыгы; **~ее тече́ние ре́ки** елганың югарыгы агымы **4.** *муз.* югары; **~ий регистр** югары регистр ♦ **~яя пала́та** *полит.* югары палата

верхо́вн||ый, -ая, -ое югары; баш, верховный; **~ая власть** югары хакимият; **Верхо́вный Сове́т Республики** Республиканың Югары Советы; **Верхо́вный Главнокома́ндующий** Баш главнокомандующий

верхово́дить *несов. кем-чем, разг.* башлык булу, идарә итү; башлап йөрү; **~ ребя́тами** малайларга башлык булу

верхов||о́й I, -а́я, -о́е **1.** менеп йөри торган, атланып йөри торган, сыбай йөри торган, менге; **~ая ло́шадь** менге ат; **~ая езда́** сыбай йөрү **2.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м* җайдак, сыбайлы, атка атланган кеше

верхов||о́й II, -а́я, -о́е **1.** югарыгы, өске, үрге; сыбайлы; **~о́й ве́тер** югарыгы җил; **~о́й бура́н** сыбайлы буран **2.** (*расположенный выше по течению*) үрге, югарыдагы; **~ы́е сёла** үрге авыллар **3.** *разг.* верховой, өстә эшләүче (*мәс. вышкада*)

верхо́вье *с* (*верхняя часть реки*) үрге агым, баш (*елганың*); **~ Во́лги** Иделнең үрге агымы

верхогля́д *м разг.* өстән караучы, җиңел караучы (*мәсьәлә*)

верхогля́дство *с* өстән карау, өстән караучылык, җиңел карау

верхола́з *м* өстә эшләүче, верхолаз

ве́рхом *нареч.* **1.** (*по нагорной части местности*) өстән, үрдән, югарыдан өске яктан, югары яктан; **идти́ ~** үрдән бару **2.** (*выше краёв*) түбәләмә итеп, мөлдерәмә итеп, артык тутырып; **насыпа́ть кру́пу в ча́шку ~** чынаякка ярманы түбәләмә итеп салу

верхо́м *нареч.* ат менеп, атка атланып, атланып, сыбай; **е́хать ~** сыбай бару

верху́шечный, -ая, -ое өске өлешендәге, югары өлешендәге; **~ процесс в лёгких** үпкәнең югары өлешендәге процесс

верху́шка *ж* **1.** түбә, баш, оч; югарыгы өлеш; **~ де́рева** агач башы; **~ горы́** тау түбәсе **2.** *перен. разг.* югары катлау, өстен катлау; **пра́вящая ~** хакимлек итүче өстен катлау

ве́рша *ж* мурда, сөкә (*балык тоту җайланмасы*)

верши́н||а *ж* **1.** түбә, баш, оч; **го́рные ~ы** тау түбәләре; **~ы тополе́й** актирәк башлары **2.** *перен.* иң югары дәрәҗә, иң югары баскыч; **на ~е сла́вы** даны чәчәк аткан вакытта

верши́тель *м высок.* хәл итүче, идарә итүче; **~ су́деб** язмышларны хәл итүче

верши́ть *несов.* **1.** *что* хәл кылу, хәл итү, чишү; **~ правосу́дие** хөкем итү **2.** *чем* идарә итү; **~ чьими-л. су́дьбами** *кемнең дә булса* язмышлары белән идарә итү **3.** *что, диал.* очлау; **~ стог** кибәнне очлау

вершки́ *мн.* өске өлеш, яфрак; **мне ~, а тебе́ корешки́** *фольк.* миңа яфраклары, сиңа тамырлары

вершко́в||ый, -ая, -ое бер карыш, бер карыш озынлыктагы; **~ые гво́зди** бер карыш кадаклар

вершо́к *м* карыш (*электә 4,4 см чамасындагы озынлык үлчәве*)

вес I *м* **1.** авырлык; **определи́ть ~** авырлыгын билгеләү; **~ом в оди́н пуд** бер пот авырлыгындагы **2.** *перен.* авторитет, дәрәҗә, йогынты; **челове́к с больши́м ~ом** авторитетлы кеше ♦ **~ бру́тто** брутто авырлыгы (*савыты, төргәге белән бергә товар, азык авырлыгы*); **~ не́тто** нетто авырлыгы (*савытыннан, төргәгеннән башка товар, азык авырлыгы*); **~ взят** *спорт.* авырлыкны күтәрә алды; **на ~ зо́лота** алтын бәрабәренә (*бик кыйммәт*)

вес II *м*: **держа́ть на ~у́** асылынган хәлдә [килеш] тоту

весели́ть *несов.* күңеллеләнү, күңел күтәрелү (күтәрелә бару)

весели́ть *несов. кого-что* күңелләндерү, күңелен күтәрү, күңелен ачу, кәефләндерү; юандыру; **~ ребёнка** баланы юандыру; **~ пу́блику** халыкның күңелен ачу

весели́ться *несов.* күңел ачу, кәефсафа чигү; күңелләнү

ве́село *нареч.* **1.** күңелле, күңелле итеп, шат, шатланып; **~ смея́ться** күңелле көлү; **~ игра́ть** күңелле итеп, уйнау **2.** *в знач. сказ. безл.* күңелле; **ему́ ~** ана күңелле

весёлость *ж* күңеллелек, күңел күтәренкелеге, шат күңеллелек

весёл||ый, -ая, -ое **1.** күңелле; шат күңелле; хозур; **~ая шу́тка** күңелле мәзәк; **~ый спекта́кль** күңелле спектакль; **~ое настрое́ние** күңелле кәеф **2.** көләч, шат; **~ое лицо́** көләч йөз ♦ **~ую жизнь устро́ить** *кому* ≈ әпипәгә бастыру, эссе табада биетү

весе́лье *с* **1.** (*радостное настроение*) күңеллелек, шат күңеллелек, кәефлелек, хозурлык **2.** (*развлечение*) кәефсафа, күңел ачу; уен-көлке

ве́сельн||ый, -ая, -ое **1.** ишкәк ...ы; **~ая ру́чка** ишкәк тоткасы **2.** ишкәкле; **~ая ло́дка** ишкәкле көймә

вёсельный, -ая, -ое *разг. см.* **ве́сельный**

весельча́к *м разг.* күңелчәк, мәзәкчән кеше, уен-көлкечел кеше

весе́нн||ий, -яя, -ее яз ...ы; язгы; **~ий во́здух** язгы һава; **~ий день** язгы көн; **~ее со́лнце** язгы кояш; **~ий сев** язгы чәчү

ве́с||ить *несов.* тарту; **груз ~ит де́сять килогра́ммов** йөк ун килограмм тарта

ве́ск||ий, -ая, -ое **1.** авыр, саллы, тос; **~ие мета́ллы** авыр металлар **2.** нигезле, төпле, саллы; **~ий до́вод** нигезле дәлил

ве́скость *ж* **1.** авыр булу, саллы булу, тос булу; **~ зо́лота** алтынның авыр булуы **2.** нигезле булу, төпле булу; **~ до́водов** дәлилләрнең нигезле булуы

весло́ *с* ишкәк

весна́ *ж* яз; **ра́нняя ~** иртә килгән яз

весновспа́шка *ж с.-х.* язгы сөрү (*туңга сөрелмәган җирне*)

весно́й, весною́ *нареч.* язын, яз көне, яз көнендә; **ра́нней ~** иртә язын

весну́шки *мн.* сипкел; **весе́нние ~** язгы сипкел

весну́шчат||ый, -ая, -ое сипкелле, сипкел чыккан; **~ое лицо́** сипкелле йөз

весов||о́й, -а́я, -о́е **1.** үлчәү ...ы; **~а́я ги́ря** үлчәү гире; **~а́я катего́рия** *спорт.* авырлык категориясе **2.** үлчәүле, үлчәнмәле, үлчәп сатыла торган; **~о́й това́р** үлчәүле товар

весовщи́к *м* үлчәүче, үлчәп торучы

весовщи́ца *ж* үлчәүче хатын (кыз)

весо́мый, -ая, -ое **1.** (*обладающий весом*) авырлыклы **2.** *перен.* саллы, әһәмиятле; салмак; **~ вклад** саллы өлеш

вести́ *несов.* **1.** *кого-что* алып бару (килү); **~ ма́льчика за́ руку** малайны кулыннан тотып алып бару; **~ маши́ну** машинаны алып бару **2.** *что* алып бару, үткәрү; **~ семина́р** семинар алып бару; **~ заня́тия** дәресләр үткәрү; **~ хозя́йство** хуҗалыкны алып бару **3.** *чем по чему* йөртү; сыздыру; **~ ука́зкой по ка́рте** карта буйлап указканы йөртү; **~ смычко́м по стру́нам** сызгыч белән кылларны сыздыру **4.** *что* салу, үткәрү, төзү, сузу; **~ телефо́нную ли́нию** телефон линиясе үткәрү; **~ желе́зную доро́гу** тимер юл салу **5.** *перен.* китереп чыгару; китерү; **нео́пытность ведёт к ава́риям** тәҗрибәсезлек аварияләргә китерә ♦ **~ дру́жбу** дус булу; **~ нача́ло** *от кого-чего* башлану, башланып китү; **~ ого́нь** *воен.* ату; **~ перепи́ску** хат язышу; **~ себя́ как ...** үзеңне ... кебек тоту

вестибуля́рный, -ая, -ое; **~ аппа́рат** *анат.* вестибуляр аппарат

вестибю́ль *м* вестибюль

вести́сь *несов.* **1.** алып барылу; башкарылу, үткәрелү; **веду́тся перегово́ры** сөйләшүләр алып барыла **2.** *безл.* гадәткә керү; гадәт булып килү, килү; **так ведётся и́сстари** электән шулай килә **3.** *страд. от* **вести́** 1, 2, 4

ве́стник *м* **1.** хәбәрче, хәбәр китерүче **2.** вестник, белдермә; **Ве́стник Росси́йской Акаде́мии нау́к** Россия Фәннәр академиясе вестнигы

вестов||о́й, -а́я, -о́е **1.** хәбәрче, хәбәр бирүче; сигнал бирүче; **~о́е су́дно** хәбәрче судно **2.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м* (*солдат для посылок*) вестовой, йомышчы солдат

вест||ь I *ж* хәбәр, белдерү; **ра́достная ~ь** шатлыклы хәбәр; **бе́з ~и пропа́сть** хәбәрсез югалу

весть II: **бог ~** алла белсен, алла беләмени

весы́ *только мн.* үлчәү; **класть на ~** үлчәүгә салу

весь I *м мест.* (вся *ж*, всё *с*, все *мн.*) **1.** (*целый, целиком*) бөтен, барлык, һәммә, барча; бүе; **всё лето́** бөтен җәй; **во всём ми́ре** бөтен дөньяда; **~ наро́д** бөтен халык; **все лю́ди** барлык кешеләр; **~ день** көн буе; **всю ночь** төн буе; **всю зи́му** кыш буе **2.** бөтенләй, тулысынча; тәмам; **са́хар ~ вы́шел** шикәр бөтенләй бетте; **бума́га вся ко́нчилась** кәгазь тулысынча бетте **3.** *в знач. сущ.* **всё** *с*, **все** *мн.* барысы, бөтенесе; **всё для побе́ды** барысы да җиңү өчен; **добре́е всех** барысыннан да игелеклерәк; **все за одного́, оди́н за всех** барысы да бер кеше өчен, бер кеше барысы да өчен ♦ **~ в отца́** нәкъ атасы; **всего́ хоро́шего** сау бул[ыгыз]; **во всю́ ива́новскую крича́ть** бик каты кычкыру; **всем взял[а́]** бар ягы да килгән; **всё равно́ (одно́)** барыбер; **всё вре́мя** һәрвакыт, даими рәвештә; **на все четы́ре сто́роны** дүрт ягың кыйбла; **не все до́ма** *у кого* ≈ туксан тугызлы, кырыкка бер тулмаган; **при всём том** шуңа да карамастан, шуның өстенә тагын

вес||ь II *ж уст.* авыл; **города́ и ~и** калалар һәм авыллар

весьма́ *нареч.* бик, бик тә, гаять, үтә; **~ рад** бик тә шат

ветви́стость *ж* ботаклылык

ветви́стый, -ая, -ое ботаклы, ботаклары күп булган; **~ дуб** ботаклы имән

ветви́ться *несов.* (*пускать отростки*) ботаклану, ботак җибәрү; (*разветвляться*) тармаклану, тармакларга аерылу

ветвь *ж* **1.** ботак; **~ ду́ба** имән ботагы **2.** *ж.-д.* тармак

ве́т||ер *м* җил; **си́льный ~ер** көчле җил; **сла́бый ~ер** акрын җил; **стоя́ть на ~ру́** җилдә тору ♦ **~ер в голове́** башында җил; **~ер занёс** *или* **~ром занесло́** җил ташлады; **броса́ть слова́ на ~ер** уйламый сөйләү; бушка сөйләү; **броса́ть де́ньги на ~ер** акчаны суга салу

ветера́н *м* **1.** ветеран, карт сугышчы; **~ граждане́кой войны́** гражданнар сугышы ветераны **2.** *чего* ветеран; карт эшче, карт эшлекле; **~ тру́да** хезмәт ветераны

ветерина́р *м* ветеринар, мал табибы, байтар; ветеринария белгече

ветерина́рия *ж* ветеринария (*хайваннарның авыруын һәм аларны дәвалауны өйрәнә торган фән*)

ветерина́рный, -ая, -ое ветеринария ...ы; **~ те́хникум** ветеринария техникумы

ветер||о́к *м* акрын җил, йомшак җил ♦ **с ~ко́м** (*прокатиться*) җилләндереп, бик шәп (*бару һ.б.ш.*)

ве́тк||а *ж* **1.** ботак, кечкенә ботак, ботакчык; **~и ви́шни** чия ботаклары **2.** *ж.-д.* ветка; тармак

ветла́ *ж* өянке, ак тал

ве́то *с нескл.* вето, тыю, рәхсәт итмәү; **наложи́ть ~** вето салу; **пра́во ~** тыю хокукы

ве́тошь *ж собир.* чүпрәк-чапрак, иске-москы

ве́треник *м разг.* җиңел акыллы кеше, җилкуар, җилбәзәк

ве́треница *ж разг.* җилбәзәк хатын (кыз)

ве́треность *ж* җилкуарлык, җилбәзәклек, җиңел акыллылык

ве́трен||ый, -ая, -ое **1.** җилле; **~ая пого́да** җилле һава **2.** *перен.* җилкуар ..., җилбәзәк ..., җиңел, җиңел акыллы; **~ая де́вушка** җилбәзәк кыз

ветри́ло *с уст.* җилкән

ветров||о́й, -а́я, -о́е **1.** җил ...ы; **~о́й шквал** җил өермәсе **2.** җилгә каршы тору ...ы; җилдән саклый торган; **~о́е стекло́** җилдән саклый торган пыяла

ветродви́гатель *м* җил двигателе

ветрозащи́тн||ый, -ая, -ое җилдән саклаучы ..., җилдән саклый торган; **~ая полоса́ ле́са** җилдән саклый торган урман полосасы

ветроме́р *м* җилүлчәгеч (*җил көчен үлчәү әсбабы*)

ветросилов||о́й, -а́я, -о́е җил көче белән эшләүче, җил көче белән эшли торган; **~а́я установка** җил көче белән эшләүче җайланма

ветря́к *м разг.* **1.** (*ветродвигатель*) җил двигателе **2.** (*ветряная мельница*) җил тегермәне

ветря́нка *ж разг.* су чәчәге, җил чәчәге (*балалар авыруы*)

ветрян||о́й, -ая, -о́е җил ...ы; **~ая ме́льница** җил тегермәне

ве́трян||ый, -ая, -ое: **~ая о́спа** су чәчәге (*балалар авыруы*)

ве́тхий, -ая, -ое **1.** иске, искереп беткән, тузган, тузып беткән; **~ дом** тузып беткән өй **2.** (*о человеке*) бик карт, бетәшкән, картаеп беткән; бетәшеп беткән ♦ **Ветхи́й заве́т** Иске тәурат

ветхозаве́тн||ый, -ая, -ое борынгы, иске; иске карашлы; **~ые нра́вы** иске гореф-гадәтләр

ве́тхость *ж* искереп беткән булу, искергәнлек, тузып беткән булу; тузган булу; **~ строе́ния** корылманың тузып беткән булуы

ветчина́ *ж* ветчина (*тозланган һәм ысланган дуңгыз ите*)

ветша́ть *несов.* **1.** (*приходить в негодность*) искерү, тозу, искерә бару, туза бару **2.** (*становиться дряхлым, слабеть*) бетәшү, картаю; искерү; тузу

ве́х||а *ж* **1.** маяк (*юлда адашмас өчен*); казык (*чик билгәләү өчен*); **поста́вить ~и на грани́це уча́стка** җир бүлемтегенең чигенә казык кагу **2.** *обычно мн.* **~и** *перен.* маяк, этап; **~и исто́рии** тарих этаплары

ве́че *с* вече (*борынгы Русьның кайбер шәһәрләрендә, мәс. Новгорода, Псковта хакимиятнең иң югары органы булган жыелыш, халык җыелышы*)

вечев||о́й, -а́я, о́е вече ...ы; **~а́я пло́щадь** вече мәйданы; **~о́й ко́локол** вече чаңы

ве́чер *м* **1.** кич; **тёплый ~** җылы кич; **прийти́ под ~** кичкә таба килү **2.** кичә; **литерату́рный ~** әдәби кичә; **музыка́льный ~** музыка кичәсе

вечере́ть *несов. безл.* кичләү, кич якынлашып килү, кич житеп килү, кич булып килү

вечери́нка *ж* кичә; уен-көлке кичәсе; **студе́нческая ~** студентлар кичәсе

вечерко́м *нареч. разг.* кичен, кич белән

вечёрн||ий, -яя, -ее **1.** кичке; **~яя заря́** кичке шәфакъ; **~яя газе́та** кичке газет; **~ее вре́мя** кичке вакыт **2.** (*об одежде*) кичке, кичә ...ы ♦ **~ее образова́ние** кичке белем алу; кичен укып алган белем

вечером *нареч.* кичен, кич белән; **возвраща́ться ~** кичен кайту

ве́чно *нареч.* **1.** мәңге, һәрвакыт; **мате́рия существу́ет ~** материя мәңге яши **2.** *разг.* һәрвакыт, гел, һаман; **он ~ опа́здывает** ул гел соңга кала

вечнозелён||ый, -ая, -ое мәңге яшел; **~ые расте́ния** мәңге яшел үсемлекләр

ве́чность *ж* мәңгелек ♦ **ка́нуть в ~** исе дә калмау, онытылу, эзсез югалу; **отойти́ в ~** үлү; **це́лую ~** бик озак вакыт, бик озак

ве́чн||ый, -ая, -ое **1.** мәңгелек ..., **~ая мате́рия** мәңгелек материя; **~ая мерзлота́** мәңгелек туң жир; **~ая сла́ва** мәңгелек дан **2.** *разг.* (*всегдашний*) гомерлек ..., мәңгелек ..., һәрвакыттагы; **~ые ссо́ры** мәңгелек бәхәсләр ♦ **~ая исто́рия** ≈ һаман бер балык башы; **~ая па́мять** *кому* хатирәсе мәңге яшәсен

ве́шалк||а *ж* **1.** кием элгеч; **пове́сить пальто́ на ~у** пальтоны кием элгечкә элү **2.** *разг.* (*помещение*) чишенмәлек, гардероб **3.** (*на одежде*) элгеч, элмәк (*киемдә*)

ве́шать I *несов.* **1.** *что* элү, асу; тагу, элеп кую; **~ занаве́ски** пәрдәләрне элү **2.** *кого-что* (*казнить*) асу, асып үтерү ♦ **~ го́лову** башны аска салу, башны түбән ию; **~ нос** борынны салындыру; **~ соба́к** *на кого* бәла тагу, бәла япсару

ве́шать II *несов. кого-что* (*взвешивать*) үлчәү

ве́шаться *несов.* **1.** (*лишать себя жизни*) асылыну, асылынып үлү **2.** *страд. от* **ве́шать** I ♦ **~ на ше́ю** *кому* муенга асылыну

ве́шка *ж* юл казыгы, таякчык

ве́шн||ий, -яя, -ее *уст.* язгы; **~ие луча́** язгы нурлар; **~ее полово́дье** язгы ташу

вещ||а́ть *несов. что и без доп.* **1.** (*предсказывать*) алдан әйтү, алдан хәбәр итү, алдан хәбәр бирү **2.** (*передавать по радио*) тапшыру, хәбәр тапшыру (*радиодан*)

вещев||о́й, -а́я, -о́е **1.** әйберләтә ..., әйберләр белән ...; **~о́е дово́льствие** әйберләр белән тәэмин итү **2.** әйбер [-ләр] ...ы; **~о́й склад** әйберләр склады

вещественность *ж* матдилек, материальлек

вещественн||ый, -ая, -ое **1.** *филос.* матди, материаль; **~ый мир** матди дөнья **2.** әйбер[ләр] ...ы; әйберләтә ...; әйберләрдән гыйбарәт; **~ые доказа́тельства** әйберләрдән гыйбарәт дәлилләр

вещество́ *с* матдә; **органи́ческое ~** органик матдә; **хими́ческое ~** химик матдә

вещи́зм *м* әйбергә табыну, әйбер-челек

ве́щий, -ая, -ое (*проницательный*) алдан хәбәр бирүче, күрәзә ...; зирәк

вещи́ца *ж* **1.** *уменьш. от* **вещь** 1; **2.** (*небольшое произведение*) әйбер, иҗат әйберсе, әсәр

ве́щн||ый, -ая, -ое: **~ое пра́во** *юр.* әйбергә иялек хокукы

вещу́н *м уст.* (*прорицатель*) күрәзә, күрәзәче; алдан хәбәр бирүче

вещу́нья *ж уст.* (*прорицательница*) күрәзә (күрәзәче) хатын, алдан хәбәр бирүче хатын

вещ||ь *ж* **1.** әйбер, нәрсә; **дома́шние ~и** өй әйберләре; **доро́жные ~и** юл әйберләре **2.** *мн.* **~и** (*напр. о платье, одежде*) кием-салым, киемнәр **3.** (*произведение*) әйбер, әсәр; **писа́ть кру́пные ~и** эре әйберләр язу **4.** әйбер, нәрсә, бер нәрсә; хәл, күренеш; **произошла́ непоня́тная ~ь** аңлашылмаган бер нәрсә килеп чыкты

ве́ялка *ж* җилгәргеч

ве́яльщик *м* җилгәрүче, җилгәргечтә эшләүче

ве́яльщица *ж* җилгәрүче хатын (кыз)

ве́яни||е *с* **1.** *см.* **ве́ять** 1, 2; **лёгкие ~я ве́тра** җилнең йомшак кына исүе; **~ зерна́** ашлык җилгәрү **2.** *перен.* йогынты, шаукым; тәэсир; караш; **но́вые ~я в иску́сстве** сәнгатьтәге яңа карашлар

ве́ян||ый, -ая, -ое җилгәргән, җилгәрелгән; **~ое зерно́** җилгәргән ашлык

ве́ять *несов.* **1.** исү, өрү; **ве́тер ве́ет** җил исә **2.** *что* җилгәрү; **~ зерно́** ашлык җилгәрү **3.** җилфердәү, жилбер-жилбер килү; **ве́ют знамёна** байраклар җилферди **4.** *безл. чем* исе килү; бәреп тору, сизелү, аңку; **ве́ет прохла́дой** салкынча һава бәреп тора

вжива́ться *несов. см.* **вжи́ться**

вжи́ться *сов. разг.* (*свыкнуться*) ияләшү, күнегеп китү; кереп китү

вз- (**взо-, взъ-, вс-**) *приставка; бу приставка белән ясалган фигыльләр татар теленә тезмә фигыльләр белән тәрҗемә ителә, приставканың мәгънәсе тубәндәге чаралар ярдәмендә бирелә* **1.** *«менү» дигән фигыль ярдәмендә, мәс.* **взлете́ть** очып менү; **взбежа́ть** йөгереп менү **2.** *«җибәрү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **взвыть** улап жибәрү; **вскри́кнуть** кычкырып жибәрү **3.** *«китү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **взбу́хнуть** бүртеп китү **4.** *«чыгу» яки «чыгару» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **вскипе́ть** кайнап чыгу; **вскипяти́ть** кайнатып чыгару

взад *нареч.*: **~ и вперёд** әрле-бирле; артка-алга; **ни ~ ни вперёд** артка да алга да юк

взаи́мность *ж* кара-каршы мәхәббәт, кара-каршы дуслык, кара-каршы хис; **отвеча́ть ~ю** мәхәббәткә каршы мәхәббәт белән жавап бирү

взаи́мн||ый, -ая, -ое (*обоюдный*) үзара; кара-каршы, бердәмләшеп ..., үзара уртак; (*проявляющийся по отношению друг к другу*) ике якның ...; ике яклы, бер-беренә ...; **~ая по́мощь** үзара ярдәм; **~ая любо́вь** кара-каршы мәхәббәт; **~ое дове́рие** бер-береңә ышану; **~ое согла́сие** ике якның да ризалыгы; **~ая оборо́на от агре́ссии** агрессиядән бердәмләшеп саклану ♦ **~ый зало́г** *грам.* уртаклык юнәлеше

взаимо- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «үзара», «үзара уртак» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **взаимовлия́ние** үзара йогынты, **взаимоотноше́ние** үзара мөнәсәбәт

взаимовлия́ние *с* үзара йогынты, үзара тәэсир

взаимоде́йствие *с* **1.** үзара йогынты ясау, үзара тәэсир итешү; үзара бәйләнеш; **~ спро́са и предложе́ния** сорауның һәм тәкъдимнең үзара бәйләнеше **2.** үзара ярдәм, үзара ярдәм итешү, үзара булышу; бердәм хәрәкәт; **~ пехо́ты и артилле́рии** пехота белән артиллериянең үзара ярдәм итешүе

взаимоде́йствие *несов.* үзара йогынты ясау, тәэсир итешү; үзара бәйләнештә булу; үзара ярдәм итешү; үзара булышу; бердәм хәрәкәт итү; **~ с партиза́нским отря́дом** партизаннар отряды белән бердәм хәрәкәт итү

взаимозави́симость *ж* үзара бәйлелек, бер-берена бәйлелек; **~ ме́жду промы́шленностью и се́льским хозя́йством** промышленность белән авыл хуҗалыгы арасында үзара бәйлелек

взаимоисключа́ющ||ий, -ая, -ее капма-каршы; бер-берсен инкарь итә торган; **~ие мне́ния** капма-каршы фикерләр

взаимообусло́вленность *ж* үзара бәйләнгәнлек, үзара шартлы бәйләнеш белән бәйләнгән булу

взаимоотноше́ни||е *с* үзара мөнәсәбәт; үзара бәйләнеш; бер-берена мөнәсәбәт; **норма́льные ~я** нормаль үзара мөнәсәбәтләр

взаимопо́мощ||ь *ж* үзара ярдәм, үзара булышу; бер-берена ярдәм итү, үзара ярдәмләшү; **ка́сса ~и** үзара ярдәмләшү кассасы; **до́говор о ~и** үзара ярдәмләшү шартнамәсе

взаимопонима́ни||е *с* үзара килешкәнлек, үзара аңлашканлык; үзара килешү, үзара аңлашу; **доби́ться ~я** үзара аңлашуга ирешү

взаимосвя́з||ь *ж* бәйләнеш, үзара бәйләнеш, үзара элемтә; **культу́рные ~и** мәдәният бәйләнешләре

взаймы́ *нареч.* әҗәткә, бурычка, көтәргә, үтечкә; **взять ~** бурычка алу

взаме́н 1. *нареч.* алмашка; **предложи́ть ~ свой план** алмашка үз планыңны тәкъдим итү 2. *предлог с род. п.* (*вместо*) алмашка, урынына; **~ э́той посу́ды** бу савыт урынына

взапе́рти *нареч.* бикләнеп, бикләнелгән хәлдә, бикләнүдә; **сиде́ть ~** бикләнеп утыру

взапра́вду *нареч. разг.* (*в самом деле*) чыннан да, чынлап та, чын-чыннан

взапу́ски *нареч. разг.* куышып, узышып; **бежа́ть ~** куышып йөгерү

взасо́с *нареч. разг.*: **целова́ться ~** суырып үбешү

взахлёб *нареч. прост.* йотлыга-йотлыга, йотлыгып; **расска́зывать ~** йотлыгып сөйләү

взя́шей, взя́шеи, взаше́и *нареч. прост.* җилкәсенә биреп, артына тибеп; **~ прогна́ть** җилкәсенә тондырып куып чыгару

взбад|ривать *несов. см.* **взбодри́ть**

взбад|риваться *несов.* 1. *см.* **взбодри́ться**; 2. *страд. от* **взбад|ривать**

взбаламу́тить *сов. разг.* 1. *что* (*жидкость*) болганчыкландыру, болганчыкка әйләндерү 2. *перен. кого-что* башын әйләндерү, болгату

взба́лмошный, -ая, -ое баламут, килделе-киттеле, дуамал

взба́лтывать *несов. см.* **взболта́ть**

взба́лтываться *несов.* 1. *см.* **взболта́ться**; 2. *страд. от* **взба́лтывать**

взбега́ть *несов. см.* **взбежа́ть**

взбежа́ть *сов.* йөгереп менү, йөгерешеп менү

взбелени́ть *сов. кого-что, прост.* бик каты ярсыту, шаштыру, шашындыру

взбелени́ться *сов. прост.* бик каты ярсу, шашу, шашыну, котырыну

взбеси́ть *сов. кого-что* бик каты ярсыту, шаштыру, шашындыру

взбеси́ться *сов.* 1. (*заболеть бешенством — о животных*) котыру 2. (*прийти в ярость*) тилерү, ярсу, котырыну, шашыну

взбива́ть *несов. см.* **взбить**

взбива́ться *несов.* 1. *см.* **взби́ться**; 2. *страд. от* **взбива́ть**

взбира́ться *несов. см.* **взобра́ться**

взбить *сов. что* 1. кабарту, күпертү, кабартып җибәрү, күпертеп җибәрү; **~ поду́шки** мендәрләрне кабарту 2. күпертү, туглап күбекләндерү, туглап күпертү; **~ сли́вки** каймакны күпертү

взби́||ться *сов.* 1. кабару, күперү; **~вшиеся во́лосы** кабарган чәчләр 2. (*вспениться*) күбекләнү, күперү (*туглаудан*)

взблеск *м* ялтырау, ялтырап китү

взбле́скивать *несов. см.* **взблесну́ть**

взблесну́||ть *сов. однокр.* ялтырап китү; **вдалеке́ ~ла мо́лния** еракта яшен ялтырап китте

взбодри́ть *сов. кого-что* дәртләндереп җибәрү, күңелен күтәреп җибәрү, рухландырып җибәрү

взбодри́ться *сов.* дәртләнеп китү, күңел күтәрелеп китү, рухланып китү

взболта́ть *сов. что* болгату, болгатып җибәрү

взболта́ться *сов.* (*о жидкости*) болгану

взбороздить *сов. что* буразналап бетерү (сызу, чыгу)

взборони́ть *сов. что* тырмалап бетерү (чыгу), тырмалау

взборонова́ть *сов. см.* **взборони́ть**

взбреда́ть *несов. см.* **взбрести́**

взбрести́ *сов. разг.* [барып] менү; **~ на́ гору** тауга менү ♦ **~ в го́лову (на ум)** башка килү, уйга килү

взбры́кивать *несов. см.* **взбрыкну́ть**

взбрыкну́ть *сов. однокр.* (*о животных*) тибеп җибәрү, тибү

взбудора́живать *несов. см.* **взбудора́жить**

взбудора́живаться *несов.* 1. *см.* **взбудора́житься**; 2. *страд. от* **взбудора́живать**

взбудора́жить *сов. кого-что разг.* ыгы-зыгы куптару, ыгы-зыгы китерү, аякка бастыру, борчу салу, ярсыту, ярсытып җибәрү; кузгату

взбудора́житься *сов. разг.* ыгы-зыгы кубу, ыгы-зыгы килү, аякка басу, ярсу, ярсып китү; кузгалу

взбунтова́ть *сов. кого-что* бунт күтәрү, бунтка өндәү, бунтка тарту, баш күтәрү

взбунтова́ться *сов.* бунт күтәрү, баш күтәрү; бунтка күтәрелү

взбуха́ть *несов. см.* **взбу́хнуть**

взбу́х||нуть *сов.* 1. бүртү, бүртенү, бүртеп китү, күбү, күбенү; **~шие зёрна** бүрткән бөртекләр 2. [ярларыннан] ташу, ташып чыгу; **~шая река́** ярларыннан ташып чыккан елга

взбу́чк||а *ж прост.* 1. (*побои*) кыйнау, бәргәләп алу, тукмау 2. (*выговор*) каты шелтә; шелтәләү, орышу, сүгү, әрләү; **дать ~у** каты шелтәләү

взва́ливать *несов. см.* **взвали́ть**

взвали́ть *сов. что* 1. китереп салу, салу, күтәртү; төяү; **~ мешо́к на́ спину** капчыкны аркага салу 2. *перен. разг.* (*поручить*) йөкләү, [эш] тагу; **~ рабо́ту на но́вого сотру́дника** яңа хезмәткәргә эш йөкләү 3. *перен. разг.* (*приписать кому-л. что-л. предосудительное*) аудару, сылтау, япсару; өстенә алу

взве́сить *сов.* 1. *кого-что* үлчәү, авырлыгын үлчәү; **~ мешо́к** капчыкның авырлыгын үлчәү 2. *перен. что* үлчәүгә салу, үлчәп карау, бизмәнгә салу, исәпкә алу; **~ все до́воды** барлык дәлилләрне үлчәүгә салу

взве́ситься *сов.* үлчәну, үзенен авырлыгын үлчәү

взвести́ *сов.* 1. *кого-что* (*ведя, помочь подняться*) күтәрү, өскә мендерү 2. *что на кого-что* аудару, ябу, сылтау, япсару, тагу, ягу; **~ клевету́** яла ягу ♦ **~ куро́к** курокны кору

взве́шивать *несов. см.* **взве́сить**

взве́шиваться *несов.* 1. *см.* **взве́ситься**; 2. *страд. от* **взве́шивать**

взвива́ть *несов. см.* **взвить**

взвива́ться *несов.* 1. *см.* **взви́ться**; 2. *страд. от* **взвива́ть**

взвизг *м разг.* чинау, чинау тавышы, чыелдау; чәрелдәү тавышы; сызгыру; **~ пу́ли** пуля сызгыруы

взви́згивать *несов.* чинау, чыелдау; чәрелдәү

взви́згнуть *сов. однокр.* чинау (чыелдап) җибәрү, чинап (чыелдап) кую; чәрелдәп җибәрү

взвинти́ть *сов. кого-что, разг.* каты ярсыту, нык дулкынландыру, кузгату; **~ не́рвы** нервларны кузгату ♦ **~ це́ны** бәяләрне нык күтәрү

взвинти́ться *сов.* ярсып китү, нык дулкынлану; кузгалу (*мәс. нервлар турында*)

взви́нчивать *несов. см.* **взвинти́ть**

взви́нчиваться *несов.* 1. *см.* **взви́нтиться**; 2. *страд. от* **взви́нчивать**

взви||ть *сов. что* күтәрү, өереп күтәрү; **ве́тер ~л пыль** җил тузанны өереп күтәрде

взви́ться *сов.* өскә күтәрелү, күтәрелеп китү

взви́хри||ть *сов. что* өермә итеп күтәрү, өереп күтәрү; **ве́тер ~л пыль** җил тузанны өермә итеп күтәрде

взвихри́ть *сов. что, разг.* (*волосы*) тузгыту, туздыру

взви́хриться *сов.* өермә булып күтәрелү, өерелеп күтәрелү

взвихри́ться *сов. разг.* (*о волосах*) тузгу, тузылу

взвод I *м* взвод; **пехо́тный ~** пехота взводы

взвод II *м спец.* (*часть затвора или замка*) взвод; **поста́вить куро́к на ~** курокны взводка кую ♦ **быть на ~е** кызмача булу

взводи́ть *несов. см.* **взвести́**

взводн||о́й, -а́я, -о́е *спец.* взвод ...ы; **~а́я пружи́на** взвод пружинасы

взво́дный, -ая, -ое 1. взвод ...ы; **~ командир** взвод камандиры 2. *в знач. сущ.* **~** *м* взводный, взвод командиры

взволно́ванность *ж* дулкынланганлык, тынычсызлык

взволно́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **взволнова́ть; 2.** (*встревоженный*) дулкынланган; борчулы, борчылган; **~ вид** дулкынланган кыяфәт **3.** (*выражающий волнение*) дулкынланган; **~ го́лос** дулкынланган тавыш

взволнова́ть *сов. прям., перен. кого-что* дулкынландыру; **~ изве́стием** хәбәр әйтеп дулкынландыру

взволнова́||ться *сов. прям., перен.* дулкынлану; **мо́ре ~лось** диңгез дулкынланды

взвыть *сов.* **1.** (*о животных*) чинап жибәрү, улап җибәрү **2.** *разг.* (*громко заплакать*) акырып елап жибәрү, үкереп елый башлау

взгляд *м* **1.** күз карашы, карау, күз; **при́стальный ~** төбәп карау; **ра́достный ~** шатлыклы күз карашы; **обмена́ться ~ами** күз ташлашып алу **2.** (*воззрение*) караш; фикер; **полити́ческие ~ы** политик карашлар; **пра́вильный ~** *на что-л.* дөрес караш ♦ **на ~** тыштан караганда; **на мой ~** минем карашымча (фикеремчә); **с пе́рвого ~а** *или* **на пе́рвый ~** беренче карашта (караштан) ук

взгля́дывать *несов. на кого-что* карап тору, күз төшергәләү (салгалау)

взгляну́ть *сов. на кого-что* **1.** (*посмотреть*) карап алу, күз салу (төшерү, ташлау) **2.** *перен.* (*обратить внимание*) карау, игътибар итү

взго́рье *с* калкулык, үр; **подня́ться на ~** үргә менү

взгреть *сов. кого-что, прост.* (*выругать*) шелтәләү, кыздыру, пешерү, нык әрләү; (*побить*) кыйнау, тукмау, пешерү, кирәген бирү

взгромажда́ть *несов. см.* **взгромозди́ть**

взгромажда́ться *несов.* **1.** *см.* **взгромозди́ться; 2.** *страд. от* **взгромажда́ть**

взгромозди́ть *сов. кого-что, разг.* мендерү, мендереп кую, күтәреп урнаштыру (*авырлык белән*); **~ ве́щи на маши́ну** әйберләрне машинага мендереп кую

взгромозди́ться *сов. на что разг.* менеп утыру, менеп урнашу

взгрустну́ть *сов.* эч пошып китү, күнелсезләнеп китү, ямансулау

взгрустну́ться *сов. безл.* эч пошып китү, күнелсезләнеп китү, кайгы төшү, ямансулау

вздва́ивать *несов. см.* **вздво́ить**

вздво́ить *сов. что:* **~ ряды́** сафларны икегә әйләндерү

вздво́ить *сов. что, с.-х.* (*вспахать вторично*) икенче кат сөрү, яңадан сөрү

вздво́иться *сов.* икегә тезелү, икегә әйләнү (*һәр саф*)

вздева́ть *несов. см.* **вздеть**

вздёргивать *несов. кого-что* тартып күтәргәләү, тартып мендергәләү

вздёрнутый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вздёрнуть; 2.** төелмә; өскә караган; **~ нос** төелмә борын

вздёрнуть *сов. разг.* **1.** *что* тартып күтәрү (мендерү); өскә күтәрү **2.** *кого-что* (*повесить*) асу, асып үтерү ♦ **~ нос** борын күтәрү (*тәкәбберләну*); **~ плеча́ми** иңбашларны жысру (*аңлашылмауны, ризасызлыкны белдереп*)

вздёрнуться *сов. разг.* өскә күтәрелү; өскә тартылу

вздор *м разг.* юк-бар сүз, сафсата, мәгънәсез сүз; **моло́ть ~** юк-бар сүз сөйләү

вздо́рить *несов. разг.* (*ссориться*) талашу, ызгышу, ачуланышу, тиргәшү

вздо́рность *ж* мәгънәсезлек; ялган булу; нигезсезлек

вздо́рный, -ая, -ое **1.** мәгънәсез, буш, ялган, юк-бар ...; **~ слух** юк-бар хәбәр **2.** ызгышучан, талашучан; **~ челове́к** ызгышучан кеше

вздорожа́ть *сов.* кыйбатлану, кыйммәтләнү, хакы (бәясе) күтәрелү

вздох *м* көрсенү, тирән сулау

вздохну́ть *сов.* **1.** *однокр.* көрсенеп кую, тирән сулыш алу **2.** *разг.* (*передохнуть*) тын алу, ял итү, хәл алу; **дать лошаде́й ~** атларга хәл алырга мөмкинлек бирү ♦ **~ свобо́дно** тыныч-ланып калу, тынып калу (*берәр куркынычтан соң*)

вздра́гивать *несов.* калтырау, дерелдәү, тертләү, калтырап (дерелдәп, тертләп) тору

вздремну́ть *сов. разг.* черем итү (итеп алу)

вздро́гнуть *сов.* калтырап кую, сискәнеп китү; тертләп кую

вздува́ть *несов. см.* **вздуть**

вздува́ться *несов.* **1.** *см.* **вздува́ться; 2.** *страд. от* **вздува́ть**

вздума́||ть *сов. разг. с неопр.* кинәт уйлау, уйлап җибәрү, кинәт ...макчы булу, кинәт ...га булу ♦ **не ~й[те]** *с неопр.* уйлама да, башыңа да китермә, уена да китермә; ...сы булма[гыз]; **не ~й бежа́ть!** йөгерергә уйлама да!

вздума́||ться *сов. безл. разг.* уй башка килү, теләк уяну; кинәт бер уй килү; **~лось пойти́ в кино́** кинога бару уе башка килде

вздо́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вздуть** I; **2.** (*распухший*) күбенгән **3.** *перен.* артык кабарган; артык күтәрелгән; **~ые це́ны** артык күтәрелгән бәяләр

вздо́||ть I *сов. что* **1.** [өреп] очыру, [өреп] очырып җибәрү; [өреп] күтәрү; **ве́тер ~л ли́стья к не́бу** җил яфракларны күккә очырды **2.** *безл.* (*сильно увеличить в объёме*) күптерү, кабарту; **~ло живо́т** эч күбенде **3.** *перен. разг.* артык күтәрү; күпертү; **~ть це́ны** бәяләрне артык күтәрү **4.** *прост.* (*зажечь*) кабызу, кабындыру, кабызып (кабындырып) җибәрү; **~ть ого́нь** ут кабызып җибәрү

вздуть II *сов. кого, прост.* (*побить*) тукмау, пешерү, кирәген бирү, кыйнап ташлау

вздо́||ться *сов. разг.* **1.** (*надуться*) кабару, кабарып китү, өрелеп кабару; **парусо́ ~ лись** җилкәннәр кабарды **2.** (*подняться выше обычного*) күтәрелү, күтәрелеп китү; **река́ ~лась** елга күтәрелде **3.** (*вспухнуть*) күбү, кабару, кабарып чыгу, күбеп чыгу, шешеп чыгу; **щека́ ~лась** яңак шешеп чыкты **4.** *перен.* артык күтәрелү, ныкүтәрелү; **це́ны ~лись** бәяләр нык күтәрелде

вздыбить *сов. кого* арт аягына бастыру, үрә торгызу (*атны*)

вздыбиться *сов.* арт аягына басу, үрә тору (*ат турында*)

вздыма́ть *несов. что* күтәрү, кубару, туздыру; **~ пыль** тузан күтәрү

вздыма́||ться *несов.* күтәрелү, кубу, тузылу; **пыль ~лась от ве́тра** җилдән тузан купты

вздыха́тель *м шутл.* мәгъшук, гыйшык тотучы, яратып йөрүче

вздыха́ть *несов.* **1.** көрсенү, авыр сулау, уфылдау; **тяжело́ ~** авыр көрсенү **2.** *по ком-чём, о ком-чём* (*тосковать*) сагыну, юксыну, ямансулау **3.** *по ком, разг.* (*быть влюблённым*) яратып йөрү, ярату, гыйшык тоту, мәхәббәт утында яну

взима́ть *несов. что* (*взыскивать*) түләтү, алу, җыю (*мәс. налогны*)

взира́ть *несов. на кого-что* карау, карап тору

взла́мывать *несов. см.* **взлома́ть**

взлеле́ять *сов. кого-что* кадерләп үстерү, назлап үстерү

взлёт *м* **1.** *см.* **взлете́ть; во вре́мя ~а** очып күтәрелгәндә **2.** *перен.* күтәрелеш; **~ нау́чного тво́рчества** фәнни иҗат күтәрелеше

взлета́ть *несов. см.* **взлете́ть**

взлете́ть *сов.* **1.** (*подняться в воздух*) очып күтәрелү (менү); һавага күтәрелү **2.** *разг.* атылып менү, йөгереп менеп китү; **~ на ле́стницу** баскычка атылып менү ♦ **~ на во́здух** (*взорваться, разрушиться*) көле күккә очу, шартлау

взлётн||ый, -ая, -ое очып менү ...ы, очып күтәрелү ...ы; очып күтәрелү өчен; **~ая доро́жка** очып күтәрелү юлы

взлом *м см.* **взлома́ть; ~ замка́** йозакны ватып ачу

взлома́ть *сов. что* **1.** ватып ачу, ватау; актарып ташлау; **~ замо́к** йозакны ватып ачу; **~ пол** идәнне актарып ташлау **2.** *перен.* җимерү, җимереп (ватып) ташлау; **~ оборо́ну проти́вника** дошман оборонасын җимерү

взло́мщик *м* ватып ачып талаучы (талап чыгучы)

взлохма́тить *сов. что* тузгыту, тырпайту, тузгытып (тырпайтып) бетерү; **~ во́лосы** чәчне тузгытып бетерү

взлохмати́||ться *сов.* тузгу, тырпаю, тузгып (тырпаеп) бетү; **во́лосы ~лись** чәче тузгып беткән

взлу́щить *сов. что* лущить итү, лушилкалау

взмах *м см.* **взмахну́ть, взма́хивать**

взма́хивать *несов. чем* селтәү, айкау, болгау, селтәнү; җилпү, кагу (*канатларны*)

взмахну́ть *сов. однокр. чем* селтәнү, селтәп җибәрү, айкап җибәрү, селтәп кую; җилпеп җибәрү; **~ кры́льями** канатларын җилпеп җибәрү

взмести́ *сов. что* (*вскинуть вверх*) күтәрү, өскә ташлау

взмёт *м* **1.** *см.* **взмета́ть** I 1, **взмету́ть**; ~ **пла́мени** ялкынның өскә күтәрелүе **2.** *с.-х.* күтәрү, сөрү (*береңче кат*); ~ **зя́би** тунга сөрү; ~ **па́ра** пар күтәрү

взмета́ть *сов. что* **1.** (*подбросить*) өскә ташлау, актарып ташлау, күтәрү; туздыру **2.** *с.-х.* (*распахать*) сөрү, күтәрү; ~ **пар** пар күтәрү

взмета́ть II *несов. см.* **взмести́, взмету́ть**

взмету́||ть *сов. однокр.* **1.** *кого-что* актарып ташлау, өскә ташлау, күтәрү; **взрыв ми́ны** ~**л зе́млю** мина шартлавы җирне актарып ташлады **2.** *чем* (*взмахнуть*) чәеп җибәрү, селтәп җибәрү, жилпеп җибәрү

взмету́||ться *сов.* **1.** кинәт күтәрелү, атылып менү, атылу; **раке́та** ~**лась к не́бу** ракета һавага атылды **2.** (*стремительно вскочить*) сикереп тору, атылып тору; **во́лки** ~**лись** бүреләр сикереп тордылар

взмётывать *несов. см.* **взмета́ть** I

взмётываться *несов.* **1.** *см.* **взмету́ться**; **2.** *страд. от* **взмётывать**

взмоли́ться *сов.* ялынып сорау, инәлеп сорау, ялына башлау, ялвара башлау; ~ **о прощéнии** гафу итүне ялынып сорау

взмо́рье *с* диңгез буе (яры); **жить на** ~ диңгез буенда яшәү

взмути́ть *сов. что* болганчыклау, болганчыкландыру (*суны һ.б.ш.*)

взмути́ться *сов.* болганчыклану

взмыва́ть *несов. см.* **взмыть**

взмы́ленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **взмы́лить**; **2.** (*о лошади*) ак күбеккә баткан (төшкән)

взмы́ливать *несов. см.* **взмы́лить**

взмы́лить *сов. кого* ак күбеккә батыру (төшерү); ~ **ло́шадь** атны ак күбеккә батыру

взмыть *сов.* (*быстро взлететь*) очып менү (менеп китү), очып күтәрелү (күтәрелеп китү); атылып менү

взнос *м* **1.** түләү, акча түләү; **сро́чный** ~ ашыгыч рәвештә түләү **2.** взнос; түләм; **чле́нские** ~**ы** членлык взнослары

взнузда́ть *сов. кого* авызлыклау, авызлык кидерү; ~ **коня́** атны авызлыклау

взну́здывать *несов. см.* **взнузда́ть**

взобра́ться *сов.* менү, менеп җитү (*авырлык белән, тырышып-тырмашып*)

взойти́ *сов.* **1.** атлап менү, менү, менеп җитү; күтәрелү; ~ **на крыльцо́** болдырга атлап менү **2.** (*о небесных светилах*) чыгу, калкү; **со́лнце взошло́** кояш чыкты **3.** *разг.* (*о тесте*) кабару, кабарып чыгу; күтәрелү **4.** шытып чыгу, шыту; үсеп чыгу; **пшени́ца взошла́** бодай шытып чыкты

взор *м* **1.** күз карашы, караш, күз төбәү, күз төкәү; карау; **устреми́ть** ~ күз карашын төбәү **2.** *обычно мн.* ~**ы** *перен.* (*внимание, интерес*) игътибар, дикъкать, кызыксыну; ~**ы многи́х бы́ли прико́ваны к э́тим собы́тиям** күпләрнең дикъкате бу вакыйгаларга юнәлгән иде

взорва́||ть *сов.* **1.** *что* шартлату, шартлатып күтәртү (җимерү); ~**ть мост** күперне шартлатып күтәртү **2.** *перен. кого, разг.* чыгырдан чыгару, шартлар хәлгә җиткерү, шартлый язу, бик нык ачуландыру; **его́ слова́** ~**ли меня́** аның сүзләре мине чыгырдан чыгардылар

взорва́||ться *сов.* **1.** шартлау, шартлап ярылу; **грана́та** ~**лась** граната шартлады **2.** *перен. разг.* (*возмутиться*) чыгырдан чыгу, шартлар хәлгә җитү, шартлый язу, бик нык ачулану

взрасти́ть *сов. кого-что, высок.* (*вырастить*) тәрбияләп үстерү, карап үстерү

взра́щивать *несов. см.* **взрасти́ть**

взрове́||ть *сов.* **1.** (*внезапно издать рёв*) үкереп (акырып) җибәрү; **медве́дь** ~**л** аю акырып җибәрде **2.** (*о моторе*) үкерү, үкерә башлау

взрез *м* **1.** *см.* **взре́зать**; **2.** (*место*) киселгән урын, кисек, кискән урын

взре́зать *сов. что* ярып җибәрү, кисү, кисеп җибәрү (ачу); ~ **брю́хо ры́бы** балыкның эчен ярып җибәрү

взреза́ть *несов. см.* **взре́зать**

взросле́ть *несов.* бәлигъ булу, буйга җитү, зурга әйләнү, зураю; үсеп җитү

взро́сл||ый -ая, -ое **1.** бәлигъ булган, буйга җиткән, үсеп җиткән, җиткән, зур, өлкән; ~**ый ю́ноша** җиткән егет **2.** *в знач. сущ.* ~**ые** *мн.* зурлар, өлкәннәр, олылар; **фильм для** ~**ых** зурлар өчен булган фильм

взрыв *м* **1.** шартлау, шартлап ярылу; шартлау тавышы; ~ **бо́мбы** бомба шартлавы **2.** (*разрушение*) шартлату, шартлатып җимерү, шартлатып күтәртү; ~ **вра́жеского корабля́** дошман кораблен шартлату; ~ **моста́** күперне шартлатып күтәртү ♦ ~ **аплодисме́нтов** көчле (бик каты) кул чабулар; ~ **зло́бы** бик каты ачулану; ~ **не́нависти** чиктән тыш нәфрәт күрсәтү; ~ **сме́ха** кинәт кычкырып көлү

взрыва́тель *м* шартлаткыч (*гранатада, минада, снарядта һ.б.ш.*)

взрыва́ть I *несов. см.* **взорва́ть**

взрыва́ть II *несов. см.* **взрыть**

взрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **взорва́ться**; **2.** *страд. от* **взрыва́ть** I

взрывни́к *м разг.* шартлатучы, шартлату белгече

взрывн||о́й, -а́я, -о́е **1.** шартлау ...ы, шартлату ...ы; шартлаулы; шартлый торган; ~**ы́е рабо́ты** шартлату эшләре; ~**а́я волна́** шартлау дулкыны; ~**о́й снаря́д** шартлаулы снаряд **2.** *лингв.* шартлаулы; ~**о́й звук** шартлаулы аваз

взрывоопа́сн||ый, -ая, -ое шартлау куркынычы булган, шартлавы мөмкин булган; вакыйгалар кискен үзгәрү куркынычы булган; ~**ая ситуа́ция** выкыйгалар кискен үзгәрү куркынычы булган ситуация

взрывча́тка *ж разг.* шартлаткыч, шартлаткыч матдә

взры́вчат||ый, -ая, -ое шартлый торган, шартлаучан; ~**ые вещества́** шартлаучан матдәләр

взрыть *сов. что* казу, казып бетерү (чыгу), казып йомшарту; ~ **зе́млю** җирне казып йомшарту

взрыхли́ть *сов. что* казып бетерү, казып чыгу, казып йомшарту, көпшәкләндерү (*казып*); ~ **гря́дку** түтәлне казып көпшәкләндерү

взрыхля́ть *несов. см.* **взрыхли́ть**

взъерепе́ниться *сов. прост.* ачуланып киреләнү, ачуланып тискәреләнү, кәҗәләнү

взъеро́шенн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **взъеро́шить**; **2.** тузгыган, тузылган; тырпайган; ~**ые во́лосы** тырпайган чәч **3.** тырпайган (тузгыган) чәчле; тузгыган йонлы; ~**ый медве́дь** тузгыган йонлы аю

взъеро́шивать *несов. см.* **взъеро́шить**

взъеро́шить *сов. что, разг.* тузгыту, тырпайту, кабарту; ~ **во́лосы** чәчне тырпайту

взъеро́ши||ться *сов. разг.* тузгу, тырпаю, кабару; **усы́** ~**лись** мыеклары тырпайган

взъе́сться *сов. на кого-что, разг.* каныгу, ябышу, колак итен ашарга тотыну

взыва́ть *несов.* **1.** (*громко кричать, звать*) кычкырырга (чакырырга) тотыну (*кешеләрне*) **2.** *к кому-чему, о чём* (*призывать*) өндәү, чакыру; ~ **к справедли́вости** гаделлеккә өндәү

взыгра́||ть *сов.* **1.** дулый башлау, котырына башлау; **мо́ре** ~**ло** диңгез котырына башлады **2.** (*разыграться*) күңел уйный башлау, күңел күтәрелү, кәефләнү ♦ ~**ла душа́** *или* ~**ло се́рдце** күңел күтәрелеп китте

взыска́ние *с* **1.** *см.* **взыска́ть** I; **2.** *офиц.* (*взысканные деньги*) түләтелгән акча **3.** (*наказание*) җәза, шелтә; **дисциплина́рное** ~ дисциплинар җәза

взыска́тельный, -ая, -ое таләпчән, таләп итүчән; ~ **челове́к** таләпчән кеше

взыска́ть *сов.* **1.** *что с кого* түләтү, түләттерү; ~ **долг** бурычны түләтү; ~ **штраф** штраф түләтү **2.** *с кого за что* (*привлечь к ответственности*) жавапка тарту, шелтәләү ♦ **не взыщи́[те]** гаеп итмә[гез], гаеп итмә[гез] инде

взы́скивать *несов. см.* **взыска́ть**

взя́т||ка *ж* **1.** ришвәт **2.** взятка (*кәрт уенында*) ♦ ~**и гла́дки** *с кого* аңардан сорап та торасы юк, барыбер ала алмассың

взя́ток *м пчел.* табыш (*бал кортларының билгеле бер вакытта җыйган балы*)

взя́точник *м* ришвәтче, ришвәт алучы

взя́точница *ж* ришвәтче хатын (кыз)

взя́точничество *с* ришвәтчелек, ришвәт алу

взять *сов.* **1.** *кого-что* алу; ~ **де́ньги** акча алу; ~ **па́лку** таяк алу **2.** *кого-что* (*нанять*) яллау, алу; ~ **такси́** такси алу **3.** *что* (*купить*) алу, сатып алу; ~ **биле́т** билет алу **4.** *кого-что* (*арестовать*) кулга алу; ~ **престу́пника** жинаятьчене кулга алу **5.** *чем* алдыру; ~ **сме́лостью** кыюлык белән алдыру **6.** (*с союзами «да», «и», «да и»*) тоту; **возьми́ да скажи́** тот та әйт; ~ **да пое́хать** тотарга да

китәргә; **возьми́те да купи́те** тотыгыз да алыгыз (*сатып*) ♦ ~ **быка́ за рога́** үгезне мөгезеннән алу (*кыю эш итү*); ~ **верх** өстен чыгу, өскә чыгу, җиңү; ~ **в толк** аңлау; ~ **себя́ в ру́ки** үзеңне кулга алу; ~ **за го́рло** бугазыннан алу; ~ **за́ душу (се́рдце)** күңелне нечкәртү; ~ **приме́р** *с кого* мисал алу *кемнән*; ~ **под своё крыло́** үз канаты астына алу; **с чего́ ты взял?** каян алдың? кем әйтте сиңа бу сүзне

взя́ться *сов.* **1.** *за кого-что* (*хвататься*) тотыну **2.** *за что* башлау, керешү, тотыну; ~ **за рабо́ту** эшкә тотыну **3.** *за что и с неопр.* алыну, булу; ~ **помо́чь** ярдәм итәргә алыну **4.** (*появиться*) килеп чыгу; **отку́да ты взя́лся?** каян килеп чыктың ♦ ~ **за у́м** акылга утыру, акыл керү; **отку́да ни возьми́сь** уйламаганда, көтмәгәндә

виадýк *м* виадук (*чокыр аркылы, тимер юл өстеннән үтү өчен күпер*)

вибра́тор *м тех.* вибратор (*тирбәнешләр хасил итүче әсбап*)

вибра́ция *ж* вибрация, тирбәнеш; калтырау; ~ **мото́ра** моторның вибрациясе

вибрио́н *м* вибрион (*бактерия*)

вибри́ровать *несов.* тибрәнү, калтырау, вибрация ясау

вива́рий *м* виварий (*тәжрибә хайваннарын асрау өчен бина*)

вивисе́кция *ж* вивисекция, тереләй яру (*организмның бераз әгъзасының функциясен өйрәнү өчен аңа операция ясау*)

вигва́м *м* вигвам (*индеецларның чыбык-чабыклардан яки тиредән ясалган куышы*)

вигóневый, -ая, -ое вигонь ...ы; вигонь ..., вигоньнан ясалган

вигóнь *ж* вигонь (*тукыма*)

вид I *м* **1.** күренеш; ~ **ле́са издалека́** урманның еракта күренеше; ~**ы Пами́ра** Памир күренешләре **2.** кыяфәт; чырай; килбәт, килеш-килбәт; **больно́й** ~ авыру кыяфәт; **здоро́вый** ~ таза кыяфәт; **смешно́й** ~ көлкеле кыяфәт **3.** килеш; **в испра́вленном** ~**е** төзәтелгән килеш; **в пья́ном** ~**е** исерек килеш **4.** күз алды; **скры́ться из́ ~у** күз алдыннан югалу **5.** *мн.* ~**ы** ният, теләк, исәп, план; ~**ы на бу́дущее** киләчәккә исәп ♦ ~ **на жи́тельство** *уст.* паспорт, тору кәгазе; **для** ~**а** күз буяу өчен; **на** ~**, по** ~**у, с** ~**у** тыштап караганда; **под** ~**ом** *кого* ... дигән булып, ... дигән сылтау белән, ...га салынып; **вида́вший** ~**ы** күпне күргән, ачысын-төчесен татыган; **име́ть** ~**ы** *на кого-что* исәп тоту, ният тоту; **де́лать** ~ ...мәмешкә салыну; ...мәмешкә салышу; **ни под каки́м** ~**ом** һичничек, һичбер хәлдә; **поста́вить на** ~ *что кому* жиңелчә шелтә бирү; **упусти́ть из** ~**у** күздән очыру, оныту

вид II *м в разн. знач.* төр; ~**ы расте́ний** үсемлекләр төрләре; **катего́рия** ~**а глаго́лов** фигыльләрнең төр категориясе

вида́ть I *несов. кого-что* күрү; **мно́го про́жито, мно́го ви́дано** күп яшәлгән, күп күрелгән

вида́ть II *несов. разг.* **1.** *в знач. сказ. безл.* күреп булу, күренү; **пароха́да не** ~ пароход күренми **2.** *в знач. вводн. сл.* күрәсең, мәгаен, ахры

вида́ться *несов. см.* **ви́деться** I

ви́дение *с* күрү, күреп булу; күрү сәләте; ~ **на расстоя́нии** еракта күреп булу

виде́ние *с* (*призрак*) өрәк, шәүлә

видеоза́пись *ж* видеоязма

видеомагнитофо́н *м* видеомагнитофон

видеотелефо́н *м* видеотелефон

ви́д||еть *несов.* **1.** кого-*что* күрү; **хорошо́** ~**еть** яхшы күрү; ~**еть собстве́нными гла́зами** үз күзең белән күрү; **мно́го** ~**еть в жи́зни** тормышта күпне күрү **2.** *что* күрү, аңлау; сизү; ~**еть свою́ оши́бку** үзеңнең хатаңны күрү ♦ ~**ить (**~**ите) ли** *в знач. вводн. сл.* күрәсеңме, күрәсезме; беләсеңме, беләсезме; ~**еть на два арши́на под землёй** ≈ җир астында елан кыймылдаганны да сизү; ~**еть насквозь** *кого кемне дә булса* үтәдән үтә күрү; ~**еть не могу́** күрәсем дә килми; **как** ~**ите** *в знач. вводн. сл.* күргәнегезчә, күренгәнчә; **не** ~**еть све́та** якты дөнья күрмәү; **то́лько и** ~**ели** *кого* койрыгын гына күреп калдылар

ви́де||ться *несов.* **1.** *с кем-чем и без доп.* очрашу, күрешү; ~**ться с това́рищами** иптәшләр белән очрашу **2.** (*представляться воображению*) күренү; сизелү; керү; төшкә керү; **мне** ~**лось во сне́** минем төшемә керде

ви́димо *нареч. в знач. вводн. сл.* күрәсең, ахры, мәгаен, булса кирәк; **он,** ~**, не зна́ет э́того** ул, күрәсең, моны белми

ви́димо-неви́димо *нареч. разг.* иксез-чиксез, чиксез күп, хисапсыз күп, исәпсез-хисапсыз; **наро́ду бы́ло** ~ халык чиксез күп иде

ви́димост||ь *ж* **1.** күрү мөмкинлеге, күренүчәнлек; **хоро́шая** ~**ь** яхшы күренүчәнлек; **в я́сную пого́ду** ~**ь лу́чше** аяз көнне күрү мөмкиелеге яхшырак **2.** *разг.* тышкы кыяфәт, тышкы күренеш; **оста́лась одна́** ~**ь** бары тышкы кыяфәте генә калган; **для** ~**и** күз буяу өчен ♦ **по [всей]** ~**и** *в знач. вводн. сл.* мәгаен, күрәсең

ви́дим||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ви́деть; 2.** күренә торган; күренүчән; ~**ые лучи́** күренә торган нурлар **3.** күзгә бәрелеп торган, күзгә ташланып торган, күренеп торган; ~**ая ра́зница в во́зрасте** яшьтәге күзгә бәрелеп торган аерма **4.** тышкы яктан, тышкы; э́тот успе́х то́лько ~**ый** бу бары тышкы яктан гына уңыш

видне́||ться *несов.* күренү, күренеп тору; **вдали́** ~**лся лес** еракта урман күренеп тора иде

ви́дно 1. *в знач. сказ. безл.* күренә, күренеп тора; **следа́ не** ~ эзе күренми **2.** *в знач. вводн. сл.* күрәсең, булса кирәк, ахрысы, мәгаен; ~ **, придётся уе́хать** китәргә туры килер, күрәсең

ви́дный, -ая, -ое **1.** күренә торган; **дом ви́ден издалека́** өй еракта күренә **2.** күренекле, зур; ~ **де́ятель нау́ки** фәннең күренекле эшлеклесе **3.** мәһабәт, мәһабәт гәүдәле; ~ **мужчи́на** мәһабәт гәүдәле ир кеше

***ви́дный** *рус телендәге кушма сүзләрәнең икенче кисәге «сыман» дигән сүз белән тәрҗемә ителә, мәс.* **шарови́дный** шарсыман; **конусови́дный** конуссыман

видов||о́й I, -а́я, -о́е **1.** *спец.* төр ...ы; ~**ые при́знаки** төр билгеләре **2.** *лингв.* төр ...ы, төр ягыннан; ~**ые па́ры глаго́лов** фигыльләрнең төр ягыннан парлары

видово́й II, -а́я, -о́е: ~ **фильм** табигать күренешләре турындагы фильм

видоизмене́ние *с* **1.** үзгәреш, үзгәрү; ~ **расте́ний** үсемлекләрнең үзгәрешләре **2.** (*разновидность*) төр, үзгәртелгән төр, вариант; **плуг — усоверше́нствованное** ~ **сохи́** сабан — суканың камилләштерелгән бер төре

видоизмени́ть *сов. что* үзгәртү, үзгәреш кертү, төрләндерү

видоизмени́||ться *сов.* үзгәрү, үзгәреш керү; төрләнү; ~**вшиеся фо́рмы расте́ний** үсемлекләрнең үзгәргән формалары

видоизменя́ть *несов. см.* **видоизмени́ть**

видоизменя́ться *несов.* **1.** *см.* **видоизмени́ться; 2.** *страд. от* **видоизменя́ть**

видоиска́тель *м опт.* күренеш эзләгеч, объект эзләгеч

видообразова́ни||е *с биол.* төрләр барлыкка килү, төрләр хасил булу; **тео́рия** ~**я** төрләр хасил булу теориясе

ви́дывать *несов.* күргәләү, күргән булу

ви́за *ж* **1.** виза (*гаризада, документта һ.б.ш.*) **2.** виза, рөхсәт (*берәр дәүләткә килу яки чыгу өчен хөкүмәт тарафыннан паспортка мөһер сугып бирелгән рөхсәт*); **транзи́тная** ~ транзит виза

визави́ **1.** *нареч.* икәүдән-икәү, каракаршы, йөзгә-йөз; **сиде́ть** ~ каракаршы утыру **2.** *м, ж нескл.* каршыдаш, каршыда утыручы кеше; **мой** ~ минем каршыда утыручы кеше

визг *м* чинау, чыелдау, чәрелдәү, чинау (чыелдау, чәрелдәү) тавышы; сызгыру, ачы тывыш; ~ **соба́ки** эт чинавы; ~ **пу́ли** пуля сызгыруы

визгли́вый, -ая, -ое чыелдык, чәрелдек, чинаучан; ~ **го́лос** чәрелдек тавыш; ~ **поросёнок** чыелдык дуңгыз баласы

визж||а́ть *несов.* чинау, чәрелдәү, чыр-чулашу, чыелдау; **соба́ка** ~**ит** эт чиный

визи́га *ж* сырт сөнәре, визига (*мәрсин балыгында*)

визи́р *м* **1.** *см.* **видоиска́тель; 2.** *воен.* визир (*прицел детале*)

визи́рование I *с см.* **визи́ровать I**

визи́рование II *с см.* **визи́ровать II**

визи́ровать I *сов., несов. что* виза салу, виза салдыру (*паспортка, гаризага, документка*)

визи́ровать II *сов. несов. что* визирлау (*теодолит һ.б.ш. ярдәменә карау сызыгын билгеле бер ноктага төбәү*)

визи́рь *м* вәзир

визи́т *м* **1.** визит; **нанести́** ~ визит ясау **2.** визит, табиб баруы (килүе) (*авыру янына өйгә*)

ВИЗ-ВИС

визи́тн||ый, -ая, -ое: **~ая ка́рточка** визит карточкасы (*берәр кешенең фамилиясе, исеме, атасының исеме язылган һәм адресы күрсәтелгән карточка, танышканда бирелә*)

визуа́льн||ый, -ая, -ое визуаль, турыдан-туры күреп (*оптик прибор ярдәмендә яки күз белән*); **~ые наблюде́ния** визуаль күзәтүләр

ви́ка *ж бот.* кәрешкә, вика

вико́нт *м* виконт (*Франциядә, Англиядә һ.б.ш. кайбер илләрдә графлык белән баронлык арасындагы титул һәм шул титулны йөрткән дворян*)

виконте́сса *ж* виконт хатыны (кызы)

викто́рина *ж* викторина; **литерату́рная ~** әдәби викторина; **музыка́льная ~** музыкаль викторина

ви́лк||а *ж* **1.** чәнечке **2.** *тех.* вилка; **ште́псельная ~я** штепсель вилкасы **3.** *воен.* вилка (*снарядларның цельгә барып җитмәүләре һәм аннан узып китүләре арасындагы урын*); **взять в ~у** вилкага алу **4.** *шахм.* вилка, сәнәк

ви́лла *ж* вилла (*шәһәрдән читтәге бай, зиннәтле дача яки аерым йорт*)

вило́к *м разг.* кәбестә күчәне, бер баш кәбестә

вилообра́зный, -ая, -ое сәнәксыман; **~ язычо́к змеи́** еланның сәнәксыман теле

ви́л||ы *только мн.* сәнәк ◆ **~ами на воде́ (по воде́) пи́сано** суга сәнәк белән язылган, бозга язган

вильну́ть *сов.* **1.** *однокр. чем* болгап кую, селтәп кую; **~ хвосто́м** койрыкны болгап кую **2.** (*в сторону*) тайпылу, [читкә] ташлану **3.** (*повернуть — о дороге, реке*) кинәт борылу, тайпылу

виля́||ть *несов.* **1.** *чем* болгау, селтәү; **соба́ка ~ет хвосто́м** эт койрыгын болгый **2.** *разг.* (*поворачивать*) бормаланып-бормаланып китү, бормаланып-бормаланып бару (*юл турында*); бормаланып-бормаланып агу, бормалана-бормалана агу (*елга турында*) **3.** *перен.* (*лукавить*) койрык болгау, хәйләләү, туры жаваптан баш тарту ◆ **~ть хвосто́м** койрык болгау

вин||а́ *ж* **1.** гаеп; **~а престу́пника** жинаятьченең гаебе **2.** (*причина*) сәбәп; **~ой э́тому явля́ется уста́лость** моның сәбәбе — арыганлык

винегре́т *м* **1.** винегрет **2.** *разг.* боламык, винегрет (*җыен юк-бар*)

вини́тельный, -ая, -ое: **~ паде́ж** *грам.* төшем килеше

вини́ть *несов. кого-что* гаеплӛу, гаеп ташлау, гаепле санау; **~ други́х** башкаларны гаепле санау

ви́нн||ый, -ая, -ое шәраб ...ы; **~ый за́пах** шәраб исе; **~ая буты́лка** шәраб шешәсе; **~ая я́года** инжир; **~ый ка́мень** шәраб ташы

вино́ *с* шәраб, кызыл аракы

винова́тый, -ая, -ое **1.** (*виновный*) гаепле **2.** (*являющийся причиной*) сәбәһ булып торган ◆ **винова́т** гафу итегез

вино́вник *м* **1.** гаепле кеше, гаепле; **~ преступле́ния** жинаятьнең гаепле кешесе **2.** сәбәпче; **~ торжества́** тантананың сәбәпчесе

вино́вница *ж* **1.** гаепле хатын (кыз) **2.** (*являющаяся причиной чего-л.*) сәбәпче хатын (кыз)

вино́вность *ж* (*наличие вины*) гаеплелек, гаепле булу

вино́вн||ый, -ая, -ое **1.** гаепле; **~ые ли́ца** гаепле кешеләр **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м,* **~ая** *ж* гаепле, гаепле кеше; **~ый созна́лся** гаепле гаебен таныды

виногра́д *м* виноград, йөзем (*куагы һәм җимеше*)

виногра́дарск||ий, -ая, -ое виноградчылык ...ы; виноградчы ...ы; **~ая брига́да** виноградчылык бригадасы

виногра́дарство *с* **1.** (*разведение винограда*) виноградчылык, йөзем үстерүчелек, виноград (йөзем) үстерү **2.** (*наука*) виноград (йөзем) үстерү фәне

виногра́дарь *м* виноградчы, виноград (йөзем) үстерүче

виногра́дина *ж разг.* бер виноград, бер йөзем (*җимеш*)

виногра́дник *м* виноград (йөзем) бакчасы

виногра́дн||ый, -ая, -ое **1.** виноград ...ы, йөзем ...ы; **~ая лоза́** виноград чыбыгы **2.** виноград ...ы, виноградтан ясалган; **~ый спирт** виноград спирты

виноде́л *м* шәрабчы, шәраб ясаучы

виноде́лие *с* шәраб хәзерләү (эшләү, ясау)

винодельческий, -ая, -ое шәраб хәзерләү ...ы, шәраб эшләү ...ы; шәраб ясау ...ы; **~ совхо́з** шәраб хәзерләү совхозы

винокýр *м* аракы куучы (ясаучы)

винокуре́ние *с* аракы куу (ясау)

виноку́ренный, -ая, -ое аракы куу ...ы, аракы ясау ...ы; **~ заво́д** аракы куу заводы

виноторго́вец *м* шәрабчы, шәраб сатучы

виноторго́вля *ж* шәраб сату

виноче́рпий *м уст.* көрәгәче, шәраб коючы

винт I *м* **1.** шөреп, винт; **голо́вка ~а́** шөрепнең башы **2.** винт (*самолёт һәм судноларда*) **3.** *в знач. нареч.* **~о́м** бөтерелеп; бормаланып; **дым поднима́ется ~о́м** төтен бөтерелеп күтәрелә

винт II *м* винт (*кәрт уены*)

ви́нтик *м уменьш.* от винт I 1; шөрепчек

винти́ть *несов. что, разг.* борып кертү, бора-бора кертү; борып чыгару, бора-бора чыгару

винтова́льный -ая, -ое *см.* **винторе́зный**

винто́вка *ж* винтовка (*сырлы көпшәле мылтык*)

винтов||о́й, -а́я, -о́е **1.** винт ...ы, шөреп ...ы; **~а́я наре́зка** винт сыры **2.** винтлы; **~о́й парохо́д** винтлы пароход

винто́вочный, -ая, -ое винтовка ...ы, винтовкадан ...; **~ патро́н** винтовка патроны; **~ вы́стрел** винтовкадан ату

винтомото́рн||ый, -ая, -ое винтлы, винт моторлы (*очкыч аппаратлар турында*); **~ые и реакти́вные самолёты** винтлы һәм реактив самолётлар

винтообра́зн||ый, -ая, -ое винтсыман, сырлы; **~ая ле́стница** винтсыман баскыч

винторе́зный, -ая, -ое винт сыры ясый торган, винт сыры кыру ...ы; сыр ясый торган; **~ стано́к** винт сыры кыру станогы

винче́стер *м* винчестер (*ау мылтыгы*)

винье́тка *ж* виньетка (*китапның, булекнең ахырында яисә башында орнаменттан, рәсемнән гыйбарәт бизәк*)

вио́ла *ж муз.* виола (*зур скрипкага охшаган кыллы инструмент*)

виолончели́ст *м* виолончельче, виолончельдә уйнаучы

виолончели́стка *ж* виолончельче хатын (кыз)

виолонче́ль *ж* виолончель

ви́ра *межд.* вира, үргә

вира́ж I *м* **1.** вираж (*самолётның, автомобильнең һ.б.ш. кәкре сызык буенча хәрәкәте, борылуы*) **2.** вираж, борылма (*спорт юлының эчкә таба янтаеп борылган урыны*)

вира́ж II *м фото* вираж (*билгеле бер төс биру өчен басылган фоторәсемне юдыра торган химик эремә*)

виртуо́з *м* виртуоз, зур оста

виртуо́зность *ж* виртуозлык, зур осталык

виртуо́зн||ый, -ая, -ое виртуоз ..., виртуозларча ..., бик оста ...; **~ое испо́лнение** виртуозларча башкару; **~ая лётная те́хника** виртуоз очу техникасы

ви́рус *м* вирус; **~ гри́ппа** грипп вирусы

ви́русн||ый, -ая, -ое **1.** вирус ...ы; **~ые боле́зни** вирус авырулары **2.** вируслы; **~ая эму́льсия** вируслы эмульсия

вирусо́лог *м* вирусолог, вирусология белгече

ви́рши *только мн.* **1.** вирша (*электә: силлабик шигырь*) **2.** *ирон.* вирша, шигырь тезмәсе (*бик начар шигырь турында әйтелә*)

ви́селица *ж* дар, дар агачы (*кеше аса торган*)

вис||е́ть *несов.* **1.** асылынып тору; эленеп тору, асылыну, эленү; **карти́на ~и́т на стене́** картина стенада эленеп тора; **лю́стра ~ит под потолко́м** люстра түшәмгә асылынып тора **2.** (*свисать*) салынып тору, сәлберәп тору; **ле́вая пола́ ~и́т** сул чабуы салынып тора **3.** *над кем-чем* (*нависать*) өстә асылынып тору, салынып тору; **утёс ~и́т над мо́рем** кыя дингез өстеннән салынып тора **4.** *перен.* (*угрожать*) (*алда*) көтү, (*өстә*) тору, (*алга*) килеп басу; **над ним ~и́т опа́сность** ана куркыныч яный ◆ **~е́ть в во́здухе** һавада асылынып тору; **~е́сть на волоске́ (на ни́точке)** кыл өстендә тору; **~е́ть на телефо́не** *прост.* телефонда озак [еш] сөйләшү, телефонга атлану; **~е́ть на ше́е** *у кого* жилкәдә булу, жилкәсендә утыру, муенына атлану (*кемнеңдер тәрбиясендә булу*)

ви́ски *с нескл.* виски (*аракының бер төре*)

виско́за *ж* 1. вискоза (*ясалма ефәк хәзерләү өчен кулланыла торган куе, үзле целлюлоза*) 2. (*искусственный шёлк*) вискоза, ясалма ефәк

виско́зн||ый, -ая, -ое 1. вискоза ...ы, вискоза ...; **~ое произво́дство** вискоза житештерү 2. вискоза ..., вискозадан ясалган; **~ый шёлк** вискоза ефәк

вислоза́дый, -ая, -ое арт саны салынган, арт саны салынып төшкән

вислоу́хий, -ая, -ое салпы колаклы, салынкы колаклы; **~ щено́к** салпы колаклы көчек

ви́смут *м хим.* висмут

ви́снуть *несов.* 1. (*свисать*) салынып тору, салынып төшү, асылынып тору; сәлберәп тору 2. *на ком-чём* (*повисать*) салынып калу, салынып төшү; асылыну ♦ **~ на ше́е** *у кого* муенына асылыну

виско́ *м* чигә

виско́сный, -ая, -ое: **~ год** кәбисә ел

виско́чн||ый, -ая, -ое чигә ...ы; **~ая кость** *анат.* чигә сөяге

вист *м* вист (*кәрт уены*)

висю́лька *ж разг.* тагылма бизәк, тагылган бизәк

вися́ч||ий, -ая, -ее асылмалы, асылма, асма, эленмәле, асылган, эленгән, асып куелган; **~ая ла́мпа** асылмалы лампасы; **~ий мост** асылма күпер

витали́зм *м* витализм (*биологиядә бер агым*)

витали́ст *м* витализм тарафдары

витами́н *м* витамин

витаминиза́ция *ж см.* **витаминизи́ровать**

витаминизи́ровать *сов., несов. кого-что* витаминлаштыру, витамин (витаминнар) белән баету

витами́нн||ый, -ая, -ое 1. витамин ...ы; **~ый заво́д** витамин заводы 2. витаминлы; **~ые корма́** витаминлы азыклар

витаминозн||ый, -ая, -ое витаминлы, витаминга бай; **~ые о́вощи** витаминлы яшелчәләр

вита́||ть *несов. над кем-чем* булу, очып йөрү; сизелеп тору ♦ **~ть в обла́ках** хыял диңгезендә йөзү; **смерть ~ет над ним** ул үлем алдында тора

витиева́т||ый, -ая, -ое бормалы-сырмалы, артык, сырлы, катмарлы, катлаулы (*тел, стиль турында*); **~ая речь** бормалы-сырмалы сөйләм

вити́йство *с уст.* чәчәнлек, сүзгә осталык

вити́йствовать *несов. уст.* чәчәнлек итү, бик оста сөйләү

вит||о́й, -а́я, -о́е 1. (*изготовленный витьём*) үрелгән, үреп ясалган, үрмә; ишелгән, ишеп ясалган 2. борма-борма, бормалы, винтсыман; **~а́я ле́стница** бормалы баскыч

вито́к *м* 1. уралма, чорнам, йомгак; **~ про́волоки** тимерчыбык чорнамы 2. әйләнеш; **оди́н ~ вокру́г Земли́** Жир тирәсендә бер әйләнеш; **тре́тий ~ спу́тника** юлдашның өченче әйләнеше

витра́ж *м* витраж (*ишек, тәрәзәдәге төсле пыялалардан ясалган бизәк, рәсем*)

витри́на *ж* витрина

вить *несов. что* 1. ишү; **~ верёвку** аркан ишү 2. үрү; ясау; **~ вено́к** венок үрү; **~ гнездо́** оя ясау ♦ **~ верёвки** *из кого* теләсән нәрсә эшләү (*кем белән булса да*), кырыкка бөгү

ви́ться *несов.* 1. үрелеп үсү, уралып үсү; **плющ вьётся** үрмәле гөл уралып үсә 2. (*о волосах*) бөтерелү, көдрәләнү; көдрә булу 3. бормаланып агу, бормалана-бормалана агу; бормаланып бару; **вьётся река́** елга бормаланып ага 4. бөтерелеп күтәрелү; **вьётся пыль** тузан бөтерелеп күтәрелә 5. бөтерелү, сырпалану; **де́ти вью́тся о́коло ма́тери** балалар аналары тирәсендә бөтерелә 6. жилфердәү; жилбер-жилбер килү; **фла́ги вью́тся** флаглар жилферди ♦ **~ вьюно́м** еландай бөтерелү

ви́тютень, витю́тень *м* әберчен, урман күгәрчене

ви́тязь *м уст.* витязь, баһадир

вихля́||ть *несов. разг.* алпан-тилпән бару (йөрү, килү); аунаклау (*арба, чана турында*), уйнаклау (*тәгәрмәч турында*); **колесо́ ~ет** тәгәрмәч уйнаклый; **~ющая похо́дка** алпан-тилпән килеп йөрү

вихля́ться *несов. разг.* алпан-тилпән килү; аунаклау, селкенү

вих||о́р *м* тырпаеп торган чәч, үрә баскан чәч; **причеса́ть ~ры́** үрә баскан чәчләрне тарау

вихра́стый, -ая, -ое *разг.* чәчләре үрә баскан, чәчләре тырпайган; **~ма́льчик** чәчләре тырпайган малай

вихрево́й, -а́я, -о́е 1. өермә ...ы; **~ столб** өермә баганасы 2. өермәле; **~ ве́тер** өермәле жил

ви́хрем *нареч.* өермә (давыл) кебек, бик тиз; **мча́ться ~** бик тиз чабу; **ворва́ться ~** өермә булып килеп керү

ви́хриться, вихри́ться *несов. разг.* бөтерелү, өермәләнү, өермә булып бөтерелү

вихрь *м* өермә; **сне́жный ~** кар өермәсе

вице- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге «урынбасар» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **ви́це-губерна́тор** вице губернатор

ви́це-адмира́л *м* вице-адмирал

ви́це-президе́нт *м* вице-президент, президент урынбасары

вицмунди́р *м уст.* вицмундир (*революциягә кадәрге Россиядә: чиновникның форма киеме*)

ви́шенник *м* чиялек, чия бакчасы

вишнёвка *ж* чия төнәтмәсе, чия аракысы

вишнёв||ый, -ая, -ое 1. чия ...ы; **~ый сад** чия бакчасы; **~ая насто́йка** чия төнәтмәсе; **~ое варе́нье** чия вареньесы 2. (*о цвете*) чия төсендәге (төсле); карасу кызыл; **~ое пла́тье** чия төсендәге күлмәк; **~ый ба́рхат** карасу кызыл бәрхет

ви́шня *ж* 1. (*дерево*) чия, чия агачы 2. (*плод*) чия, чия жимеше

вишь *частица прост.* кара син, кара син аны, менә сиңа; күрәсеңме; **~, что вы́думал** кара син аны, нәрсә уйлап чыгарган

вка́лывать I *несов. см.* **вколо́ть**

вка́лывать II *несов. прост.* (*работать*) бик нык эшләү, каты эшләү; **~ це́лый день** көн буе каты эшләү

вка́пывать *несов. см.* **вкопа́ть**

вкати||ть *сов.* 1. *что во что* тәгәрәтеп кертү, тәгәрәтеп кертеп кую; **~ть бо́чку в са́рай** мичкәне сарайга тәгәрәтеп кертеп кую 2. *что* (*наверх*) тәгәрәтеп мендерү, тәгәрәтеп мендереп кую 3. *обычно кому что, прост.* кундыру, тондыру, чәпәү, ямау, берне утырту, берне сугу; **~ть пощёчину** янагына берне утырту; **~ть вы́говор** шелтә чәпәү; **~ть дво́йку** икеле чәпәү 4. *без. доп. прост. см.* **вкати́ться; тро́йка ~ла во двор** тройка ишегалдына килеп керде

вкати||ться *сов.* килеп керү; тәгәрәп килеп керү; **мяч ~лся в ко́мнату** туп бүлмәгә тәгәрәп килеп керде

вка́тывать *несов. см.* **вкати́ть**

вка́тываться *несов.* 1. *см.* **вкати́ться; 2.** *страд. от* **вка́тывать**

вки́дывать *несов.* **вки́нуть**

вки́нуть *сов. что* ташлап кертү, ыргытып кертү; **~ мяч в се́тку** челтәргә тупны ташлап кертү

вклад *м* 1. *см.* **вложи́ть** 2; **~ де́нег в сбербу́нк** саклык банкысына акча салу 2. кертем; **сро́чный ~** сроклы кертем 3. *перен.* өлеш, кертелгән өлеш (*әдәбиятка, фәнгә һ.б.ш.*); **~ в нау́ку** фәнгә өлеш

вкла́дка *ж* вкладка, өстәмә бит (*китап яки журнал эченә тегелми куелган аерым бит*)

вкладн||о́й, -ая, -о́е 1. акча кертү ...ы; акча салу ...ы; **~ы́е опера́ции** акча кертү операцияләре 2. (*являющийся вкладом*) вклад ...ы; **~ы́е су́ммы** вклад суммасы 3. (*являющиеся вкладом*) вклад ...ы; **~о́й лист** вклад бите

вкла́дчик *м* вкладчы, кертем кертүче; акча салучы

вкла́дчица *ж* вкладчы хатын (кыз)

вкла́дывать *несов. см.* **вложи́ть**

вкла́дыш *м* 1. *см.* **вкла́дка; 2.** *тех.* вкладыш (*подшипник детале*)

вкле́ить *сов. что* ябыштырып кую (*эченә*), ябыштыру; **~ лист в кни́гу** бер битне китапка ябыштырып кую

вкле́йка *ж* 1. *см.* **вкле́ить; 2.** вклейка, ябыштырма (*мәс. китап эченә махсус ябыштырылган бер бит*)

вкли́нивать *несов. см.* **вкли́нить**

вкли́ниваться *несов.* 1. *см.* **вкли́ниться; 2.** *страд. от* **вкли́нивать**

вкли́нить, вклини́ть *сов. что* чәй итеп кертү (кагып кертү), чәйләп кертү; **~ до́ску в щель** тактаны ярыкка чәй итеп кертү

вкли́н||ться, вклини́||ться *сов.* барып керү, килеп керү, ярып керү (*эченә, арасына*); **~ться в расположе́ние проти́вника** дошман урынлашкан жиргә барып керү; **доро́га ~лась в лес** юл урманга килеп керде

включа́тель *м* включатель, тоташтыргыч, ялгагыч; өзгеч

включа́||ть *несов.* **1.** *см.* **включи́ть; 2.** (*охватывать*) эченә алу; **воспита́ние ~ет и преподава́ние** тәрбияләү эше укытуны да үз эченә ала

включа́ться *несов.* **1.** *см.* **включи́ться; 2.** *страд. от* **включа́ть**

включа́я 1. *деепр. от* **включа́ть; 2.** *предлог с вин.п.* (*в том числе*) кертеп исәпләгәндә, кертеп исәпләп, шул исәптән; **чита́телей ~ дете́й, всего́ сто челове́к** китапханә укучылары балаларны кертеп исәпләгәндә йөз кеше

включи́тельно *нареч.* кертеп, исәпкә алып, эченә алып; кушып

включи́ть *сов.* **1.** *кого-то* кертү, өстәү; **~ в брига́ду** бригадага кертү; **~ в пове́стку дня собра́ния** җыелышның көн тәртибенә кертү **2.** *что* тоташтыру, тоташтырып кую; кабызу; **~ ла́мпочку** лампочканы кабызу **3.** *что* эшләтә башлау, кабызу; **~ мото́р** моторны эшләтә башлау

включи́||ться *сов.* **1.** катнашу, катнашып китү, кушылу, кушылып китү; **~ ться в соревнова́ние** ярышка катнашу **2.** тоташу; кабыну; эшли башлау; **мото́р ~лся** мотор эшли башлады

вкола́чивать *несов. см.* **вколоти́ть**

вколоти́ть *сов. что во что* кагып кертү, кагу, сугып кертү, суга-суга кертү; **~ гвоздь в сте́ну** стенага кадак кагып кертү

вколо́ть *сов. что* кадап (чәнчеп) кую; **~ була́вку** булавканы кадап кую

вконе́ц *нареч. разг.* тәмам, бөтенләй; **я ~ изму́чился** тәмам йөдәп беттем

вкопа́ть *сов. что* җиргә казып урнаштыру (кертү), казып утырту; **~ столб** баганаһы җиргә казып утырту ♦ **как (слóвно) вкóпанный** багана кебек, тораташ кебек

вкось *нареч.* кыек, кыйгачлап, кыек ясап, кыеклап; **смотре́ть ~** кыек карау

вкра́дчивость *ж* юмакайлык, ялагайлык

вкра́дчив||ый, -ая, -ое юмакай, ялагай, ярамсак; **~ый го́лос** ялагай тавыш; **~ые мане́ры** ялагай кыланышлар

вкра́дываться *несов. см.* **вкра́сться**

вкрапи́ть *сов. что* **1.** (*сделать крапины*) бөрчекләр ясау, бөрчекләндерү (*мәс. буяу бөркеп*) **2.** *перен.* кыстырып җибәрү, кыстыру, кертү, кертеп җибәрү, урнаштыру (*кисәк-кисәк*); **остроу́мные замеча́ния, вкра́пленные в речь** сөйләмгә кисәк-кисәк кыстырылган үткен искәрмәләр

вкрапи́ться *сов.* керү, урнашу (*кисәк-кисәк*); килеп кысылу

вкра́пливать *несов. см.* **вкрапи́ть**

вкра́пливаться *несов.* **1.** *см.* **вкрапи́ться; 2.** *страд. от* **вкра́пливать**

вкрапля́ть *несов. см.* **вкрапи́ть**

вкра́||ться *сов.* **1.** шыпырт кына килеп керү, сиздермәи генә килеп керү, посып килеп керү; **~ться в ко́мнату** бүлмәгә шыпырт кына килеп керү **2.** китү, килеп керү; **в статью́ ~лись оши́бки** мәкаләдә хаталар киткән **3.** *перен.* (*появиться*) хасил булу, төшү, барлыкка килү; **в ду́шу ~лись сомне́ния** күңелгә шик-шөбһәләр төште ♦ **~ться в дове́рие** ялагайланып (хәйләләп) ышаныч казану

вкра́тце *нареч.* кыскача, бик кыска итеп; **~ изложи́ть собы́тия** вакыйганы бик кыска итеп сөйләү

вкривь *нареч. разг.* кыек, кыек булып, кыегаеп; кәкрәеп; **берёза растёт ~** каен кәкрәеп үсә ♦ **~ и вкось** 1) аркылы-торкылы, аркылы-торкылы итеп; **простро́ченная ~ и вкось руба́шка** аркылы-торкылы каелган күлмәк; 2) *перен.* кыек-мыек, төрлечә; **толкова́ть ~ и вкось** кыек-мыек аңлату

вкруг *см.* **вокру́г**

вкругову́ю *нареч. разг.* әйләнеп, әйләндереп, тирәли әйләнеп; **е́хать ~** әйләнеч юл белән бару

вкрути́ть *сов. что* борып кертү, бора-бора кертү; **~ ла́мпочку в патро́н** лампочканы патронга борып кертү

вкруту́ю *нареч.* каты иттереп, каты итеп; **свари́ть яйцо́ ~** йомырканы каты итеп пешерү

вкру́чивать *несов. см.* **вкрути́ть**

вку́пе *нареч. уст.* бергәләп, бергә, берлектә; **прийти́ ~** бергәләп килү

вкус *м* **1.** тәм, татым; **го́рький ~** ачы тәм; **ки́слый ~** эче тәм; **~ колбасы́** казы тәме **2.** зәвык, ямь хисе, ...дан тәм табу; **одева́ться со ~ом** зәвык белән киенү **3.** кызыксыну, кызыксыну хисе; ярату, мәхәббәт; **име́ть ~ к чему-л.** *нәрсәгә дә булса* карата кызыксыну булу ♦ **на ~ чей** күзлегеннән чыгып караганда, күзлегеннән караганда; **по ~у** (*быть, прийтись*) ошау, күңелгә ошау

вкуси́ть *сов. что, чего высок.* кичерү, тою, сизү, хис итү; **~ сла́вы** дан кичерү

вку́сный, -ая, -ое тәмле; **~ обе́д** тәмле төшке аш

вкусов||о́й, -а́я, -о́е тәм ...ы; тәм ..., сизү ...ы; **~ые о́рганы** тәм сизү әгъзалары; **~ые ощуще́ния** тәмнәрне сизү

вкусовщи́н||а *ж разг.* зәвыкчылык; **страда́ть ~ой** зәвыкчылык белән интегү

вкуша́ть *несов. см.* **вкуси́ть**

вла́га *ж* **1.** (*сырость*) юешлек, дым **2.** (*вода*) сыеклык, су

влага́лище *с* **1.** *анат.* җенсә, аналык җенсәсе **2.** *бот.* җенсә (*үсемлекләрдә*)

влага́ть *несов. см.* **вложи́ть**

владе́лец *м* ия, хуҗа, биләүче; **~ до́ма** өйнең хуҗасы; **~ кни́ги** китапның иясе

владе́лица *ж* хуҗа хатын (кыз)

владе́ни||е *с* **1.** *см.* **владе́ть; ~е иму́ществом** мөлкәткә ия булу; **~еору́жием** корал белән эш итә белү **2.** *уст.* (*недвижимое имущество*) биләмә; җир **3.** биләмә; **~я Фра́нции** Франция биләмәләре

владе́ть *несов.* **1.** *прям. перен. кем-чем* ия булу, ия булып тору; хуҗа булу, хуҗа булып тору; **~ конём** атка ия булу; **~ тала́нтом расска́зчика** сөйләүче талантына ия булу; **~ иму́ществом** мөлкәткә хуҗа булу **2.** *кем-чем* (*управлять*) биләү, биләп тору; кулында тоту **3.** *чем* эш итү, эш итә белү; **~ору́жием** корал белән эш итә белү **4.** *чем* йөртә алу, эшләтә алу, хәрәкәт иттерә алу; **~ руко́й** кулны йөртә алу; **~ ного́й** аякны йөртә алу ♦ **~ перо́м** каләм тибрәтә алу; **~ собо́й** үз-үзеңне кулда тоту, үз-үзенә хуҗа булу

влады́ка *м* **1.** *высок.* хаким, хөкемдар, хуҗа **2.** *церк.* владыка (*архиерей*)

влады́чество *с высок.* (*господство*) хакимлек, өстенлек, власть

влады́чествова́ть *несов.* (*господствовать*) хакимлек итү, өстенлек итү

влажне́||ть *несов.* юешләнү, дымлану; **во́здух ~ет** һава дымлана

вла́жность *ж* юешлек, дымлылык; **~ во́здуха** һаваның дымлылыгы

вла́жн||ый, -ая, -ое юеш, дымлы; **~ая земля́** дымлы җир; **~ый во́здух** юеш һава

вла́мываться *несов. см.* **вломи́ться**

власогла́в *м* бабасыр, чәчбаш

вла́ствовать *сов. над кем-чем и без доп.* **1.** (*иметь власть, управлять*) хакимлек итү, хаким булу **2.** (*распоряжаться*) идарә итү, баш булу

властели́н *м высок.* хаким, хөкемдар, хакимият башлыгы

власти́тель *м уст. см.* **властели́н** ♦ **~ дум** уй-фикерләрнең хакиме

вла́стный, -ая, -ое **1.** хакимлек итәргә яратучан; **~ хара́ктер** хакимлек итәргә яратучан холык **2.** буйсындыручан, боеручан, боера торган, буйсындыра торган; боерулы; **~ взгляд** боеручан караш **3.** баш ..., ия ..., хакимлек итә торган; хәленнән килә торган, хакимлек итә ала торган, хакимлек итә алучы; **он не вла́стен сде́лать** *что-л.* аның *нәрсә дә булса* эшләргә хәленнән килми

властолю́бец *м* хакимият сөюче, власть яратучы кеше

властолюби́вый, -ая, -ое хакимият сөюче ..., власть яратучы ..., властька омтылучы ...

властолю́бие *с* хакимият сөю, власть ярату, властька омтылу

власт||ь *ж* **1.** (*государственное управление*) хакимият; власть; **госуда́рственная ~ь** дәүләт хакимияте; **прийти́ к ~и** хакимияткә килү **2.** *мн.* **~и** властьлар, хакимият кешеләре, власть ияләре; **ме́стные ~и** җирле хакимият кешеләре **3.** (*право и возможность распоряжаться*) власть, хокук, хак; хакимлек; **~ь председа́теля** рәис власте **4.** (*могущество, сила*) көч, куәт; буйсындыру көче; **~ь сло́ва** сүз көче

власяни́ца *ж* кыл кием

влачи́ть *несов.*: **~ жа́лкое существова́ние** мохтаҗлыкта яшәү, фәкыйрь яшәү

вле́во *нареч.* (*в левую сторону*) сулга, сул якка; (*в левой стороне*) сулда, сул якта; **~ от доро́ги** юлдан сул якта

влеза́ть *несов. см.* **влезть**

влез||ть *сов.* **1.** *на что* үрмәләп менү, менү; **~ть на де́рево** агачка үрмәләп менү **2.** *во что, разг.* керү; **~ть в трамва́й** трамвайга керү **3.** *во что, разг.* сыю, сыеп бетү; **все кни́ги ~ли в су́мку** барлык китаплар да букчага сыйдылар

♦ **~ть в ду́шу** *кому* 1) (*проникнуть в чью-л. жизнь*) эченә-бавырына керү; 2) (*войти в доверие*) май булып ягылу; **~ть в долги́** бурычка керү

влепи́ть *сов.* **1.** *что во что* (*вставить, вделать лепкой*) сылап ябыштыру, сылап ябыштырып кую **2.** *перен. что, прост.* тондыру, кундыру, чәпәү; **~ пощёчину** яңагына кундыру; **~ вы́говор** шелтә чәпәү; **~ дво́йку** икеле чәпәү

влепля́ть *несов. см.* **влепи́ть**

влета́ть *несов. см.* **влете́ть**

влете́||ть *сов.* **1.** *во что* очып менү, очып керү, очып килеп керү; **пчела́ ~ла в дом** бал корты өйгә очып килеп керде **2.** *во что, разг.* (*вбежать*) атылып килеп керү, йөгереп килеп керү **3.** *безл. кому, разг.* эләгү; **шалуну́ ~ло** шаян малайга эләкте ♦ **влети́т в копе́ечку** бик кыйммәткә төшәр

влече́ние *с* теләк, теләү, әвәслек, һәвәслек, омтылыш; **~ к труду́** хезмәткә әвәслек; **серде́чное ~** мәхәббәт, гыйшык уты

влечь *несов. кого-что* күңелен тарту, җәлеп итү; кызыксындыру; **его́ влечёт теа́тр** аның күңелен театр тарта ♦ **~ за собо́й** *что* сәбәп булу, китереп чыгару

влива́ни||е *с* **1.** *см.* **влить; 2.** организмга дару җибәрү; **аппа́рат для ~я** организмга дару җибәрү аппараты

влива́ть *несов. см.* **влить**

влива́ться *несов.* **1.** *см.* **вли́ться; 2.** *страд. от* **влива́ть**

вли́п||нуть *сов. во что* **1.** ябышу, ябышып эләгү; **му́ха ~ла в мёд** чебен балга ябышкан **2.** *перен. прост.* килеп эләгү, килеп кабу, кабу; эләгү; **~нуть в скве́рную исто́рию** бер эшәке вакыйгага килеп эләгү

вли||ть *сов.* **1.** *что во что* [эченә] агызу, кою, салу; **~ть во́ду в бо́чку** суны мичкәгә агызу **2.** *перен. в кого-что* өстәү, керту; э́то **~ло в него́ бо́дрость** бу аңа дәрт өстәде **3.** *что во что* (*добавить*) өстәү, кушу

вли́||ться *сов.* **1.** агып керү; [агып] килеп кушылу; [агып] килеп керү; **вода́ ~ла́сь в подва́л** су подвалга агып кергән **2.** *перен.* өстәлү, кушылу; **в на́шу организа́цию ~ли́сь све́жие си́лы** безнең оешмага яңа көчләр өстәлде

влия́ние *с* **1.** йогынты, тәэсир; шаукым; **благотво́рное ~** унай тәэсир; **отрица́тельное ~** кире йогынты **2.** абруй, авторитет, йогынты; сүзе үтү; **челове́к с большим ~м** зур абруйлы кеше

влия́тельный, -ая, -ое абруйлы, авторитетлы, йогынтылы, сүзе үтемле, сүзе үтүчән; **~ челове́к** сүзе үтүчән кеше

влия́ть *несов. на кого-что* тәэсир итү, йогынты ясау; шаукымы тию; **~ на друзе́й** дусларга йогынты ясау; **~ на дете́й** балаларга тәэсир итү

вложе́ни||е *с* **1.** *см.* **вложи́ть; 2.** вложение, кушып салынган әйбер (*пакетка, бандерольга һ.б.ш.*); **бандеро́ль без ~й** кушып салынган әйбере булмаган бандероль **3.** капитал салу, акча салу; **~я в промы́шленность** промышленностька капитал салу

вложи́ть *сов. что во что* **1.** салу, [эченә] салу, [эченә] салып кую, тыгу; **~ письмо́ в конве́рт** хатны конверт эченә салу **2.** (*деньги, капитал*) салу, кертү; **~ капита́л в строи́тельство** төзелешкә капитал салу ♦ **~ ду́шу** *во что нәрсәгә дә булса* бөтен күңеленне бирү

вломи́ться *сов. во что* көчләшеп килеп керү, рөхсәтсез килеп керү, басып килеп керү; **~ в чужо́й дом** кеше өенә көчләшеп килеп керү

влюби́ть *сов. кого* сөю хисе уяту, яраттыру, сөйдерү, [үзеңә] гашыйк иттерү

влюби́ться *сов. в кого* гашыйк булу, сөю хисе уяну, ярата башлау

влюблённ||ый, -ая, -ое **1.** гашыйк ..., гыйшык тотучы, гашыйк булган; сөюче, яратучы; **~ый ю́ноша** гашыйк егет **2.** гашыйкларча ..., сөеп; **~ый взгляд** сөеп карау **3.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* гашыйк егет, **~ая** *ж* гашыйк кыз

влюбля́ть *несов. см.* **влюби́ть**

влюбля́ться *несов. см.* **влюби́ться**

влю́бчивость *ж* тиз (еш) гашыйк булучанлык

влю́бчивый, -ая, -ое тиз (еш) гашыйк булучан; **~ мужчи́на** тиз гашыйк булучан ир

вля́паться *сов. прост.* барып керү, килеп керү; **~ в грязь** баткакка барып керү

вма́зать *сов. что во что* сылап ябыштыру, кертеп сылап кую; **~ цветны́е стёкла в гли́ну** төсле пыялаларны балчыкка сылап ябыштыру

вма́зывать *несов. см.* **вма́зать**

вма́тывать *несов. см.* **вмота́ть**

вмени́ть *сов. что кому-чему, офиц.*: **~ в вину́** гаеп дип санау; **~ в обя́занность** вазыйфасы итеп санау

вменя́емость *ж* акылы саулык; **экспертиза́ установи́ла ~ обвиня́емого** экспертиза гаепләнүченең акылы саулыгын билгеләде

вменя́ем||ый, -ая, -ое акылы сау, акылы урынында; **суд призна́л его́ ~ым** суд аның акылы сау дип тапты

вменя́ть *несов. см.* **вмени́ть**

вмерза́ть *несов. см.* **вмёрзнуть**

вмёрзнуть *сов.* [бозга] кату, [боз эчендә] катып калу

вмести́ть *сов. что во что* кушып басу, кушып изү; **~ в те́сто изю́м** камырга йөзем кушып басу

вме́сте *нареч.* **1.** (*совместно*) бергә, бергәләп, берлектә; **жить ~** бергә яшәү **2.** (*одновременно*) шул ук вакытта, бер үк вакытта ♦ **~ с тем** шуның белән бергә; **~ с** *в роли предлога с тв.п.* бергәләп; **~ с отцо́м** эти белән бергәләп

вмести́лище *с* сыем, савыт; **~ для воды́** су савыты

вмести́мость *ж* сыйдырышлык; **~ ваго́на** вагоның сыйдырышлыгы

вмести́тельный, -ая, -ое күп сыйдырышлы, сыйдырышлы; иркен, зур; **~ зал** зур зал

вмести́ть *сов. кого-что* **1.** сыйдыру, сыйдырып бетерү; **зал не смо́жет ~ всех жела́ющих** зал барлык теләүчеләрне сыйдыры алмай **2.** урнаштыру, кую; **~ кни́ги в шкаф** китапларны шкафка урнаштыру

вмести́||ться *сов.* сыю, сыеп бетү; **ве́щи ~лись в чемода́н** әйберләр чемоданга сыеп беттеләр

вме́сто *предлог с род. п.* урнына; **взять одну́ кни́гу ~ друго́й** башка китап урнына икенче китап алу

вмета́ть *сов. что* типчү, типчеп чыгу; күкләү, күкләп чыгу; **~ рука́в** җиңне типчеп чыгу

вмётывать *несов. см.* **вмета́ть**

вмеша́тельство *с* **1.** тыгылу, кысылыш, катышу, тыкшыну; катнашу; **~ в ли́чные дела́** шәхси эшләргә тыгылу; **тре́буется ~ прокуро́ра** прокурорның катнашуы таләп ителә **2.** катнашлык, катнашу; **хирурги́ческое ~** хирургия катнашлыгы

вмеша́ть *сов.* **1.** *что во что* (*добавить*) өстәп катыштыру, өстәп кушу, аралаштыру **2.** *перен. кого-что, разг.* китереп тыгу, бутау, катнаштыру; **~ в опа́сное де́ло** куркыныч эшкә бутау

вмеша́||ться *сов. во что* кысылу, катнашу, тыгылу; **~ться в спор** бәхәскә кысылу; **~ться в дра́ку** сугышка катнашу; **в конфли́кт ~лся дире́ктор** конфликтка директор катнашты

вме́шивать I *несов. см.* **вмеша́ть**

вме́шивать II *несов. см.* **вмеси́ть**

вме́шиваться *несов.* **1.** *см.* **вмеша́ться; 2.** *страд. от* **вме́шивать**

вмеща́||ть *несов.* **1.** *см.* **вмести́ть; 2.** сыйдыру, сыйдыра алу; **бассе́йн ~ет ты́сячу кубоме́тров воды́** бассейн мең кубометр су сыйдыра

вмеща́ться *несов.* **1.** *см.* **вмести́ться; 2.** *страд. от* **вмеща́ть** 2

вмиг *нареч.* күз ачып йомганчы, бик тиз, шунда ук

вмина́ть *несов. см.* **вмять**

вмонти́ровать *сов. что спец.* монтажлау, монтажлап кую

вмя́тина *ж* яньчелгән урын, яньчелгән җир, яньчек

вмять *сов.* **1.** (*вдавить, втиснуть*) сендерү, җиргә сендерү, изеп җиргә сендерү **2.** (*сделать вмятину*) яньчү, яньчелдерү

вмя́ться *сов.* **1.** (*вдавиться, втиснуться*) сенү, җиргә сенү **2.** (*образовывать вмятину*) яньчелү

внаём, внаймы́ *нареч.* хак түләп файдаланырга (*бирү, алу*); **отда́ть дом ~** өйне хак түләп файдаланырга бирү

внаки́дку *нареч.* жилкәгә салып, иңбашка салып (*киеп тормыйча*); **наде́ть пальто́ ~** пальтоны жилкәгә генә салып кию

внакла́дку *нареч.*: **пить ~** шикәр салып эчү (*чәйне, кофене*)

внача́ле *нареч.* башта, әүвәл, элек; **~ рабо́тали, пото́м отдыха́ли** башта эшләдек, соңыннан ял иттек

вне *предлог с род.п.* **1.** тыш, тышта, читтә; **~ зако́на** законнан тыш; **~ го́рода** шәһәрдән читтә; **~ пла́на** план-

нан тыш **2.** (*сверх, помимо*) ...сыз; **~ о́череди** чиратсыз ♦ **~ вся́ких сомне́ний** бер дә шикләнмичә, һичшиксез; **~ себя́** үз-үзен онытып, артык ник дулкынланып

вне² *рус телендә кушма сүзләрнең беренче кисәге «тыш», «тыштагы», «карамаган» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **внесме́тный** сметадан тыш; **вневе́домственный** ведомствога карамаган; **внеатмосфе́рный** атмосферадан тыш

внебра́чн||ый, -ая, -ое никахтан тыш, никахсыз, законлы өйләнешмичә; **~ые де́ти** никахтан тыш туган балалар

вневойсков||о́й, -ая, -ое: **~а́я подгото́вка** армиягә алмыйча хәрби эшкә хәзерләү

вневре́менный, -ая, -ое *книжн.* вакыт белән чикләнмәгән, вакытка карамаган

внегалакти́ческий, -ая, -ое галактикадан читтә, галактикадан тыш

внедре́ние *с см.* **внедри́ть, внедри́ться**; **~ но́вых иде́й** яна идеяләрне кертү

внедри́ть *сов.* кертү, урнаштыру; эченә кертү; **~ в произво́дство прогресси́вные ме́тоды** производствога прогрессив методлар кертү

внедри́ться *сов.* кертү, кереп урнашу, тамыр җәю

внедря́ть *несов. см.* **внедри́ть**

внедря́ться *несов.* **1.** *см.* **внедри́ться; 2.** *страд. от* **внедря́ть**

внеза́пно *нареч.* көтмәгәндә, кинәт, кинәттән; **~ подняла́сь мете́ль** көтмәгәндә буран күтәрелде

внеза́пност||ь *ж* **1.** көтелмәгәнлек, кинәтлек; **~ь отъе́зда** китүнең кинәтлеге **2.** көтелмәган вакыйта (очрак); **жи́знь полна́ ~ей** тормыш көтелмәгән вакыйгаларга бай

внеза́пный, -ая, ое көтелмәгән, көтелмәгәндә ..., көтелмәгәндә килеп чыккан; **~ отъе́зд** көтелмәгәндә китү

внеземн||о́й, -а́я, -о́е җирдән тыш, җирдән читтәге (читтә булган); **~ые цивилиза́ции** җирдән читтәге цивилизацияләр

внеклассн||ый, -ая, -ое класстан тыш ...; **~ые рабо́ты** класстан тыш эшләр; **~ое чте́ние** класстан тыш уку

внеклассовый, -ая, -ое сыйныфтан тыш ..., сыйныфлардан тыш, сыйныфыйлыктан башка

внеко́нкурсн||ый, -ая, -ое конкурстан тыш (тыш булган)

внема́точн||ый, -ая, -ое: **~ая бере́менность** аналыктан тыш [булган] йөкләлек

внеочередно́й, -а́я, -о́е чираттан (нәүбәттән) тыш; **~ отпуск** чираттан тыш ял

внепла́нов||ый, -ая, -ое планнан тыш, планга карамаган; **~ая рабо́та** планнан тыш эш

внесе́ние *с см.* **внести́; ~ в спи́сок** исемлеккә кертү

внеслуже́бн||ый, -ая, -ое хезмәттән тыш (башка); **во ~ое вре́мя** хезмәттән башка вакытта

внести́ *сов.* **1.** *кого-что* кертү, күтәреп кертү; **~ в ваго́н** вагонга кертү **2.** *что* [акча] кертү, түләү; **~ взнос** взнос түләү **3.** *что* китереп чыгару, ...ып җибәрү, кертү; **~ оживле́ние** җанландырып җибәрү; **~ разду́ры** ызгыш китереп чыгыру **4.** *что* теркәү, язып кую, кертү; **~ в спи́сок** исемлеккә язып кую **5.** *что* кертү, өстәү; **~ све́жую струю́** *во что-л.* бераз нарсәгә яна юнәлеш алып килү ♦ **~ предложе́ние** тәкъдим кертү; **~ я́сность** ачыклау, ачыклык кертү

внести́сь *сов. разг.* атылып килеп керү; чабып килеп керү; йөгереп килеп керү

внешко́льн||ый, -ая, -ое мәктәптән тыш (башка); **~ая рабо́та** мәктәптән тыш эш

вне́шне *нареч.* тыштан караганда, тышкы яктан, тышкы яктан караганда; **~ он был дово́лен** тышкы яктан ул канәгать иде

внешнеэкономи́ческ||ий, -ая, -ое тышкы икътисадый; **~ие свя́зи** тышкы икътисадый бәйләнешләр

вне́шн||ий, -яя, -ее **1.** *в разн. знач.* тышкы; тыштагы ...; **~ий вид** тышкы күренеш; **~яя поли́тика** тышкы сәясәт; **~яя среда́** тышкы мохит; **~ий ры́нок** тышкы базар **2.** тышкы, тышкы яктан ...; **~ее споко́йствие** тышкы яктан тынычлык

вне́шность *ж* **1.** кыяфәт, килбәт; **прия́тная ~** ягымлы тышкы кыяфәт **2.** тышкы күренеш; тышкы як; **~ кни́ги** китапның тышкы күренеше

внешта́тный, -ая, -ое штаттан тыш (тыш булган); **~ сотру́дник** штаттан тыш хезмәткәр

вниз *нареч.* аска, түбәнгә, аска таба, түбәнгә таба; **спусти́ться ~** аска төшү; **плыть ~ по реке́** елга буйлап түбәнгә таба йөзү

внизу́ *нареч.* **1.** аста, түбәндә; **жить ~** аста яшәү **2.** *в знач. предлога с род.п.* астында; **~ до́ма** өй астында

вника́ть *несов. см.* **вни́кнуть**

вни́кнуть *сов. во что* аңлау, төшенү, асылын аңлау; **~ в слова́ учи́теля** укытучы сүзләренең асылын аңлау

внима́ни||е *с* **1.** дикъкать, игътибар; күңел бирү; **слу́шать с ~ем** дикъкать белән тыңлау; **в це́нтре ~я** игътибар үзәгендә; **приня́ть во ~е** игътибарга алу; **обрати́ть ~е** игътибар итү; **оста́вить без ~я** игътибарсыз калдыру **2.** (*забота*) илтифат, игътибар; **окружи́ть ~ем** игътибар белән чолгап алу ♦ **~е!** игътибар итегез!; **~ю** *кого кемнең дә булса* игътибарына; **~ю покупа́телей** сатып алучылар игътибарына

внима́тельность *ж* **1.** игътибарлылык, игътибар; **прояви́ть ~** игътибарлылык күрсәтү **2.** (*заботливость*) илтифатлылык

внима́тельный, -ая, -ое **1.** игътибарлы, дикъкатьле; **~ учени́к** игътибарлы укучы; **~ наблюда́тель** дикъкатьле күзәтче; **~ взгляд** игътибарлы караш **2.** (*заботливый*) илтифатлы, игътибар белән ...; **~ ухо́д за больны́ми** авыруларны игътибар белән карау

внима́ть *несов. см.* **внять**

вничью́ *нареч.* бер якның да отмавы белән, бер як та отмыйча; **игра́ зако́нчилась ~** уен бер якның да отмавы белән тәмамланды

вно́ве *нареч. в знач. сказ.* яна, яңача; ят; **ему́ здесь всё ~** аңа монда барысы да яңа

вновь *нареч.* яңадан, өр-яңадан, яңа баштан, тагын; **уви́деться ~** яңадан күрешү

вноси́ть *несов. см.* **внести́**

внук *м* онык

вну́тренне *нареч.* эчтән, эченнән, күңеленнән, күңелендә; **он ~ дово́лен собо́й** ул эченнән үзе белән канәгать

вну́тренн||ий, -яя, -ее *в разл. знач.* эчке, эчтәге ...; **~яя сторона́** эчке як; **~ие боле́зни** эчке авырулар; **~ий ры́нок** *эк.* эчке базар; **~яя поли́тика** эчке сәясәт; **пра́вила ~его распоря́дка** эчке тәртип кагыйдәләре ♦ **~ий го́лос** вөҗдан

вну́тренност||ь *ж* **1.** *чего* эч, эче; **~ь до́ма** өй эче **2.** *мн.* **~и** *анат.* эч, эчке әгъзалар

внутри́ 1. *нареч.* эчтә; **находи́ться ~** эчтә булу **2.** *предлог с род.п.* эчендә; **~ до́ма** өй эчендә

внутри² *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «эчтә», «эчке», «эчтәге», «эченде́ге» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **внутрикле́точный** клетка эчендәге; **внутриа́томный** атом эчендәге; **внутриотраслево́й** тармак эчендәге

внутрипартийн||ый, -ая, -ое партия эчендәге, партиянең эчке ...ы; **~ое де́ло** пратиянең эчке эше

внутрь 1. *нареч.* эчкә; **попа́сть ~** эчкә эләгү **2.** *предлог с род.п.* эченә; **~ до́ма** өй эченә

внуча́та *мн. разг.* оныклар

вну́чка *ж* онука

внуша́ть *несов. см.* **внуши́ть**

внуше́ние *с* **1.** *см.* **внуши́ть; 2.** үгет, үгет бирү, үгет-нәсихәт; шелтәләү; шелтә; **роди́тельское ~** ата-ана үгете **3.** (*гипноз*) гипноз; **лече́ние ~м** гипноз белән дәвалау

внуши́тельный, -ая, -ое **1.** тәэсирле, тәэсир итә торган; тәэсир итәрлек; **~ тон** тәэсирле тон **2.** зур, олы, дәү; **~ рост** дәү буй

внуши́ть *сов. что* **1.** (*заставить усвоить*) төшендерү, аңлату, күңеленә салу; **~ мысль** фикерне күңеленә салу **2.** (*возбудить какие-л. чувства*) уяту, тудыру, кузгату; **~ страх** курку уяту

вня́тно *нареч.* ачык, ачык итеп; **~ чита́ть** ачык итеп уку

вня́тность *ж* ачыклылык; **~ ре́чи** сөйләмнең ачыклылыгы

вня́тный, -ая, -ое **1.** ачык ишетелешле, ачык; **~ го́лос** ачык тавыш **2.** аңлаешлы, аныкъ; **~ отве́т** аныкъ җавап

внять *сов. кому-чему, высок.* дикъкать итү, колак салу, игътибар итү; **~ чьей-л. про́сьбе** *кемнең дә булса* үтенеченә колак салу

во́бла *ж* вобла; кипкән балык; **вя́леная ~** каклаган вобла

вобра́||ть *сов. что* алу; суыру, суырып алу; **расте́ния ~ ли всю вла́гу** үсемлекләр барлык дымны суырып алганнар; **~ть в себя́ во́здух** һаваны эчкә алу ◆ **~ть го́лову в пле́чи** башны иңбашлар эченә алу

вове́к, вове́ки *нареч.* **1.** (*всегда, вечно*) мәңге, мәңгегә **2.** (*при гл. с отриц.*) беркайчан да, һичкайчан да; мәңге; **~ не забу́ду** беркайчан да онытмам

вовлека́ть *несов. см.* **вовле́чь**

вовле́чь *сов. кого-что во что* тарту, җәлеп итү, катнаштыру, ылыктыру; **~ в рабо́ту** эшкә җәлеп итү

во́время *нареч.* үз вакытында, нәкъ вакытында; вакытлы; **~ прийти́** нәкъ вакытында килү

во́все *нареч. разг.* бөтенләй, бер дә, һич тә; **~ не тре́буется** бөтенләй таләп ителми

вовсю́ *нареч. разг.* бөтен көчкә (көченә) бик нык; **гнать лошаде́й ~** атларны бөтен көченә куу

во-вторы́х *вводн. сл.* икенчедән, икенчеләй

вогна́ть *сов.* **1.** *кого-что* во *что* куып кертү; **~ кур в сара́й** тавыкларны сарайга куып керту **2.** *что во что, разг.* кагып кертү; **~ гвоздь в до́ску** кадакны тактага кагып кертү ◆ **~ в гроб** гүргә кертү; **~ в кра́ску** [йөзен] кызарту; **~ в пот** тиргә батыру

во́гнут||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вогну́ть; 2.** батынкы, эчкә баткан; **~ое стекло́** батынкы пыяла

вогну́ть *сов. что* (*прогнуть*) бөгү, эчкә таба бөгү; (*вдавить внутрь*) батынкыландыру, батынкы итү

вогну́ться *сов.* (*прогнуться*) бөгелү, эчкә таба бөгелү; (*образовать углубление*) батынкылану, батынкыга әйләнү

²вод *рус телендәге кушма сүзләрнең икенче кисәге, «белгеч, шөгыльләнүче» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **овощево́д** яшелчәлек белгече; **табаково́д** тәмәке үстерү белгече

вод||а́ *ж* **1.** су; **речна́я ~а́** елга суы; **морска́я ~а́** дингез суы; **минера́льная ~а́** минераль су **2.** *мн.* **во́ды** сулар; сулыклар; **территориа́льные во́ды** территориаль сулар; **вну́тренние во́ды** эчке сулыклар; **весе́нние во́ды** язгы сулар **3.** *мн.* **во́ды** минераль су чыганагы, шифалы су чыганагы; **е́хать на во́ды** шифалы су чыганагына бару **4.** *в знач. нареч.* **~о́й** су юлы белән; **доста́вка ле́са ~о́й** агачны су юлы белән китерү ◆ **~о́й не разли́ть (не разольёшь)** ≈ араларына кыл да сыймый; **во́ду в сту́пе толо́чь** илək белән су ташу; **~ы́ не замути́т** бик юаш, басынкы (*кеше*); **вы́йти сухи́м из ~ы́** судан коры чыгу; **как в во́ду ка́нул** суга төшкәндәй булды; **как в во́ду гляде́л** күрәзәмени

водвори́ть *сов.* **1.** *кого-что во что* кертү, кертеп урнаштыру; **~ прие́зжих в но́вый дом** килгән кешеләрне яңа өйгә кертеп урнаштыру **2.** *что* урнаштыру, булдыру; **~ поря́док** тәртип урнаштыру

водвори́||ться *сов. разг.* **1.** *в чем,* керү, кереп урнашу; **~ться в но́вом до́ме** яңа өйгә кереп урнашу **2.** урнашу; **~лся поря́док** тәртип урнашты

водворя́ть *несов. см.* **водвори́ть**

водворя́ться *несов.* **1.** *см.* **водвори́ться; 2.** *страд. от* **водворя́ть**

водеви́ль *м* водевиль, көлкеле пьеса

води́тель *м* йөртүче, машина йөртүче; **~ трамва́я** трамвай йөртүче

води́тельск||ий, -ая, -ое йөртүче ...ы; йөртүчеләр ...ы; **~ие права́** йөртүче хокуклары

води́тельство *с высок.* юлбашчылык, житәкчелек; **под ~м генера́ла** генерал житәкчелегендә

води́ть *несов.* **1.** *кого-что* йөртү; **~ дете́й по у́лицам** балаларны урамда йөртү; **~ маши́ну** машина йөртү **2.** *чем* йөртү; **~ смычко́м по стру́нам** смычокны кыллар өстеннән йөртү **3.** *что* (*идти во главе*) алып бару; **~ полки́ в бой** полкларны сугышка алып бару **4.** (*в детских играх*) узаман булу, узаманлык итү **5.** *что, разг.* булу; **~ дру́жбу** дус булу ◆ **~ за́ нос** алдап-йолдап йөртү; **~ хлеб-соль** *с кем* дус булу; йөрешү; **~ на помоча́х** кулыннан тотып йөртү

води́ться *несов.* **1.** (*иметься*) булу, яшәү; **в реке́ во́дятся ерши́** елгада шыртлакалар бар **2.** *с кем, разг.* (*дружить*) йөрешү, аралашу ◆ **как во́дится** гадәттәгечә, гадәт буенча

во́дка *ж* аракы

во́дник *м* елгачы

водноли́жный, -ая, -ое су өстендә чаңгы шуу ...ы, су чаңгысы ...ы; **~ спорт** су чаңгысы спорты

во́дность *ж гидрол.* су күләме, сулылык (*елгаларда, күлләрдә*)

во́дн||ый, -ая, -ое **1.** су ...ы; йөзү ...; **~ый тра́нспорт** су транспорты; **~ая эне́ргия** су энергиясе; **~ый путь** су юлы; **~ая доро́га** йөзү юлы (*бассейнда*) **2.** *хим.* сулы; **~ые соедине́ния** сулы кушылмалар ◆ **~ые лы́жи** су чаңгысы

²во́дный *рус телендәге кушма сүзләрнең икенче кисәге, «сулы, су белән бәйләнешле» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **глубоково́дный** тирән сулы; **мелково́дный** сай сулы

водо² *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «суга караган», «су белән бәйләнешле» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **водолече́ние** су белән дәвалау; **водонагрева́тель** суҗылыткыч

водобоя́знь *ж мед.* су йотудан курку (*су йоту мөмкин булмаган котыру авыруы*)

водово́з *м* су ташучы, су ташучы кеше

водово́зн||ый, -ая, -ое су ташый торган, су ташу ...ы; **~ая бо́чка** су ташу мичкәсе

водоворо́т *м* **1.** әйләнмә, су әйләнмәсе; чоңгыл, упкын; **попа́сть в ~** әйләнмәгә эләгү **2.** *перен. чего* өермә, давыл; **~ собы́тий** вакыйгалар өермәсе

водогре́йка *ж* суҗылыткыч (*җайланма*)

водогре́йный, -ая, -ое су җылыта торган, су җылыту ...ы; суҗылыткыч ...; **~ котёл** су җылыту казаны

водоём *м* сулык, бассейн; **иску́сственный ~** ясалма сулык

водозабо́р *м гидротех.* **1.** (*установка*) су алу җайланмасы **2.** (*подача воды*) су алу, су җибәрү

водоизмеще́ние *с* сукуыш; **су́дно ~м в сто ты́сяч тонн** йөз мең тонна сукуышлы судно

водока́чка *ж* водокачка, су куу җайланмасы

водола́з *м* **1.** водолаз, су астында эшләүче **2.** (*собака*) үрдәк эте

водолече́бница *ж* су белән дәвалау урыны (учреждениесе)

водолече́бн||ый, -ая, -ое су белән дәвалау ...ы, су белән дәвалый торган; **~ое учрежде́ние** су белән дәвалау учреждениесе

водолече́ние *с* су белән дәвалау

водоли́в *м* **1.** (*рабочий, откачивающий воду*) су агызучы (*баржада*) **2.** (*старший рабочий на барже*) өлкән баржачы

водолюби́в||ый, -ая, -ое сусөяр ..., су ярата торган; **~ое расте́ние** сусөяр үсемлек

водоме́р *м* суүлчәгеч (*әсбап*)

водомёт *м* суатkыч (*двигатель*)

водонапо́рн||ый, -ая, -ое: **~ая ба́шня** суэтем башнясы

водонепроница́ем||ый, -ая, -ое су үткәрми торган, су үтми торган; **~ая ткань** су үткәрми торган тукыма; **~ый слой** су үткәрми торган катлау

водоно́с *м* су ташуны (*кеше*)

водоно́сный, -ая, -ое сулы, су булган; **~ горизо́нт** сулы горизонт

водопрово́дный, -ая, -ое су бүлә торган, су тарата торган, субүлгеч, сутараткыч; **~ кана́л** субүлгеч канал

водоотли́вн||ый, -ая, -ое су түгә торган, су агыза торган; **~ое отве́рстие** су түгә торган тишек

водоочисти́тель *м* сучистарткыч

водоочисти́тельный, -ая, -ое сучистарткыч ..., су чистарта торган, су сафландыргыч; **~ фильтр** сучистарткыч фильтр

водопа́д *м* шарлавык, шарлама

водопла́вающ||ий, -ая, -ее: **~ие пти́цы** су кошлары

водоподъёмник *м* су күтәрткеч

водоподъёмн||ый, -ая, -ое су күтәртү ...ы, су күтәрә торган; **~ая установка** су күтәртү җайланмасы

водопо́й *м* (*терлекләргә*) су эчерә торган урын, сугару урыны; **вести́ ста́до на ~** көтүне су эчерә торган урынга алып бару

водопрово́д *м* водопровод, суүткәргеч

водопрово́дчик *м* водопроводчы, суүткәргеч эшчесе

водопроница́емость *м* су үткәрүчәнлек

водопроница́емый, -ая, -ое су үткәрүчән, су үткәрә торган; **~ слой** су үткәрүчән катлау

водоразбо́рн||ый, -ая, -ое: **~ая колóнка** су колонкасы, су алу колонкасы

водоразде́л *м* субүлəр

водоразде́льн||ый, -ая, -ое субүлəр ..., елгаларны аера торган; **~ая возвы́шенность** субүлəр калкулык

ВОД-ВОЗ

водораствори́м||ый, -ая, -ое суда эри торган, суда эрүчән; **~ое вещество́** суда эрүчән матдә

водоро́з *м мор.* суяргыч

водоро́д *м хим.* водород

водоро́дист||ый, -ая, -ое водородлы; **~ые мета́ллы** водородлы металлар

водоро́дн||ый, -ая, -ое *хим.* **1.** водород ...ы; **~ый а́том** водород атомы **2.** водородлы; **~ые соедине́ния** водородлы кушылмалар ◆ **~ая бо́мба** водород бомбасы

во́доросли *мн.* **1.** *бот.* сууҗем **2.** *разг.* (*водные растения*) сууҗем; бака ефәге (*елгада*)

водосбро́с *м гидротех.* суташлагыч (*буада*)

водосли́в *м гидротех.* суагызгыч (*буада*)

водоснабже́ние *с* су белән тәэмин итү

водоспу́ск *м* сутөшергеч

водосто́к *м* су агып төшә торган торба

водосто́чн||ый, -ая, -ое су агып төшә торган, су агып төшү ...ы; **~ая труба́** су агып төшә торган торба

водото́к *м гидрол.* су агымы (агышы)

водотру́бный, -ая, -ое: **~ котёл** су көпшәле казан

водоупо́рн||ый, -ая, -ое **1.** суга чыдам (чыдамлы, чыдай торган); **~ая гли́на** суга чыдамлы балчык **2.** су үткәрми торган; **~ые слои́ земли́** җирнең су үткәрми торган катлаулары

водохрани́лище *с* сусаклагыч, су саклау урыны

во́дочный, -ая, -ое аракы ...ы; **~ заво́д** аракы заводы

водружа́ть *несов. см.* **водрузи́ть**

водрузи́ть *сов. что, высок.* кадау, кадап кую, беркетеп кую; **~ зна́мя побе́ды** жинү байрагын беркетеп кую

водяни́ст||ый, -ая, -ое **1.** сусыл, артык сусыл; (*о чернилах*) сыек; **~ые я́годы** артык сусыл җиләкләр **2.** тонык, төссез; **~ глаза́** төссез күзләр

водя́нка *ж* сары су, сары су авыруы

водян||о́й I, -а́я, -о́е **1.** су ...ы; **~а́я ка́пля** су тамчысы; **~а́я ме́льница** су тегермәне **2.** су ...ы, суда үсә (яши) торган; **~о́й пау́к** су үрмәкүче; **~а́я ли́лия** төнбоек ◆ **~ые зна́ки** су билгеләре (*акчада, кәгазьдә*); **~о́е отопле́ние** су белән җылыту

водяно́й II *м фольк.* су пәрие, су анасы, су кызы

водя́ночный, -ая, -ое сары су авыру ...ы, сары су җылудан гыйбарәт; **~ оте́к** сары су җылудан гыйбарәт шешенү

воева́ть *несов.* **1.** сугышу, сугыш алып бару **2.** *перен. прост.* (*буянить*) дулау, шаулау

воево́да *м ист.* воевода (*Русьта гаскәр башлыгы*)

воево́дство *с* **1.** *ист.* воеводалык (*воевода дәрәҗәсе*) **2.** воеводство, воеводалык (*Польшада административ-территориаль берәмлек*)

воеди́но *нареч.* бергә, бер булып, бергәләшеп, бер урынга; **собра́ть ~ всех** барысын да бергә җыю

военача́льник *м* хәрби начальник, гаскәр башлыгы

военизи́ровать *сов., несов. что* хәрбиләштерү, хәрби шартларга яраклаштыру; **~ промы́шленность** промышленностьне хәрбиләштерү

военко́м *м* военком, хәрби комиссар

военкома́т *м* военкомат, хәрби комиссариат

военко́р *м* хәрби корреспондент

вое́нно- *рус теледәгә кушма сүзләрнең беренче кисәге, «хәрби», «хәрби хезмәт», «сугыш» мәгънәсен белдерә, мәс.* **вое́нно-полити́ческий** хәрби-сәяси; **вое́нно-санита́рный** хәрби санитар

вое́нно-возду́шный, -ая, -ое хәрби һава ...ы; **~ флот** хәрби һава флоты

вое́нно-морско́й, -ая, -ое хәрби диңгез ...ы; **~ флот** хәрби дингез флоты

военнообя́занный *м* армиядә хезмәт итәргә тиешле кеше, хәрби хезмәттә булырга тиеш кеше

военноплéнный *м* әсир, әсир сугышчы, сугыш тоткыны

вое́нно-полев||о́й, -а́я, -о́е хәрби кыр ...ы; **~а́я хирурги́я** хәрби кыр хирургиясе

вое́нно-промы́шленный, -ая, -ое хәрби промышленность ...ы; **~ ко́мплекс** хәрби промышленность комплексы

военнослу́жащий *м* хәрби хезмәткәр

вое́нн||ый, -ая, -ое **1.** сугыш ...ы; **~ое вре́мя** сугыш вакыты; **~ое положе́ние** сугыш хәле **2.** хәрби; гаскәри; **~ая промы́шленность** хәрби промышленность; **~ый зака́з** хәрби заказ; **~ый врач** хәрби табиб; **~ое де́ло** хәрби эш; **~ое учи́лище** хәрби училище **3.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* хәрби хезмәткәр, гаскәри ◆ **~ый комму́низм** хәрби коммунизм (*1918-1920 е.*)

военру́к *м* военрук, хәрби белем укытучысы (*уку йортларында*)

вое́нщина *ж собир.* сугыш чукмарлары

вожа́к *м* **1.** йөртүче, җитәкләп йөртүче; юл күрсәтүче **2.** башлык, җитәкче; **студе́нческий ~** студентлар башлыгы

вожа́тая *ж* вожатый кыз

вожа́тый *м* **1.** (*вожак*) йөртүче, җитәкләп йөртүче; юл күрсәтүче **2.** *ист.* вожатый (*пионер дружинасы җитәкчесе яки отряд җитәкчесе*) **3.** *разг.* (*вагоновожатый*) трамвай йөртүче

вожделе́ние *с* **1.** (*сильное желание*) көчле теләк, омтылыш **2.** (*чувственное влечение*) җенси теләк, шәһвәт

вожделе́нн||ый, -ая, -ое *книжн.* көтеп алынган, көтелгән, зарыгып көтелгән; **~ая цель** зарыгып көтелгән максат; **~ый час** көтеп алынган сәгать

вождь *м* **1.** юлбашчы; **~ революции** революция юлбашчысы **2.** башлык; **~ пле́мени** кабилә башлыгы

во́жжи *мн.* (*ед.* **во́жжа** *ж*) дилбегә; **вы́пустить ~** *прям., перен.* дилбегәне ычкындыру ◆ **вожжа́ под хвост попа́ла** *кому* артык көйсезләнү

воз *м* **1.** (*повозка*) олау, йөк; **~ со снопа́ми** көлтә төялгән олау **2.** (*груз*) йөк; **де́сять ~о́в дров** ун йөк утын **3.** *перен. разг.* (*масса*) бик күп, бер олау; **~ новосте́й** бик күп яңалыклар; **~ книг** бер олау китап ◆ **~ и ны́не там** эш һаман да элекке урынында

воз- (**вос-**) *приставка, бу приставка белән ясалган фигыльләр нигәздә тезмә фигыльләр белән тәрҗемә ителә, приставканың мәгънәсе түбәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителә:* **1.** *«мендереү» дигән фигыль ярдәмендә, мәс.* **вознести́** *күтәреп мендереү* **2.** *«яңадан» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **восстанови́ть** яңадан торгызу; **возроди́ть** яңадан барлыкка китерү **3.** *«бик нык» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **возлюби́ть** бик нык ярату; **возра́доваться** бик нык шатлану

возблагодари́ть *сов. кого-что, уст.* рәхмәт әйтү (белдерү); шөкер әйтү; **~ судьбу́ за уда́чу** уңышлы килеп чыккан өчен язмышка рәхмәт белдерү

возбраня́ться *несов. уст.* тыелу, рәхсәт ителмәү; **гуля́ть здесь не ~ется** биредә йөрергә рәхсәт ителми

возбуди́мость *ж* ярсучанлык, тәэсирләнүчәнлек

возбуди́м||ый, -ая, -ое **1.** җиңел ярсып китүчән, тиз тәэсирләнүчән: **~ый челове́к** тиз тәэсирләнүчән кеше **2.** *физиол.* ярсучан, тәэсирләнүчән; **~ые тка́ни** ярсучан тукымалар

возбуди́тель *м* тудыручы, барлыкка китерүче; уятучы; **~ боле́зни** авыруны тудыручы

возбуди́||ть *сов.* **1.** *что* тудыру, кузгату, уяту: **~ть аппети́т** аппетит кузгату; **~ть любопы́тство** кызыксыну уяту **2.** *кого-что* ярсыту, әсәрләндерү, тәэсирләндерү; **~ть не́рвы** нервларны ярсыту; **~ть больно́го** авыру кешене тәэсирләндерү **3.** *кого-что* каршы кую, котырту (*кемгә дә булса каршы*); **~л всех про́тив себя́** барысын да үзенә каршы кую **4.** *что* кузгату, күтәрү; **~ть де́ло** эш кузгату

возбуди́ться *сов.* **1.** (*возникнуть*) кузгалу, уяну, барлыкка килү **2.** (*взволноваться*) ярсу, ярсып китү, әсәрләнү, тәэсирләнү, тәэсирләнеп китү; кызып китү

возбужда́ть *несов. см.* **возбуди́ть**

возбужда́ться *несов.* **1.** *см.* **возбуди́ться**; **2.** *страд. от* **возбужда́ть**

возбужде́ние *с* **1.** *см.* **возбуди́ть; ~ любопы́тства** кызыксыну уяту **2.** (*душевное состояние*) ярсу, ярсыну, тәэсирләнү; әсәрләнү; **чу́вствовалось ~** ярсу сизелә иде **3.** *физиол.* ярсыну, ярсу

возбуждённость *ж* (*взволнованность*) ярсыганлык, тәэсирләнгәнлек

возбуждённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **возбуди́ть; 2.** ярсыган, ярсулы, тәэсирләнгән; **~ вид** ярсулы кыяфәт

возвели́чивать *несов. см.* **возвели́чить**

возвели́чить *сов. кого-что, высок.* югары күтәрү, олылау, зурлау; **~ свой наро́д** үз халкыңны олылау

возвести́ *сов.* **1.** *что* (*поднять глаза*) текәү, югарыга күтәрү **2.** *что* (*соорудить*) торгызу, кору, салу, төзү; **~ дом** өй торгызу; **~ фунда́мент** фундамент салу **3.** *кого-что во что* күтәрү; (*дәрәҗә*) бирү; **~ в геро́и** герой итеп күтәрү; **~**

в генера́лы генерал чины бирү; **~ в зако́н** закон дәрәҗәсенә күтәрү **4.** *что во что, мат.* күтәрү; **~ в сте́пень** дәрәҗәгә күтәрү **5.** *перен. что на кого-что* ягу, тагу; **~ обвине́ние** гаеп тагу; **~ клевету́** яла ягу **6.** *что к чему* барып тоташу, килеп бәйләнү; **не́которые обы́чаи мо́жно ~ к глубо́кой дре́вности** кайбер гореф-гадәтләрне тирән борынгылыкка барып тоташа дип карарга мөмкин ♦ **~ на престо́л (трон)** тәхеткә утырту; **~ в при́нцип** принцип итеп кую

возвести́ть *сов. что, о чём* тантаналы рәвештә белдерү (хәбәр итү), игълан итү; **~ о побе́де** җиңү турында тантаналы рәвештә игълан итү

возвеща́ть *несов. см.* **возвести́ть**

возводи́ть *несов. см.* **возвести́**

возвра́т *м* **1. возврати́ть** I, **возврати́ться**; **~ до́лга** бурычны кайтару; **~ боле́зни** авыруның кире кайтуы

возврати́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*вернуть*) кайтару. кире кайтару, кайтарып бирү; **~ ру́копись а́втору** авторга кулъязманы кайтарып бирү; **~ права́** хокукларны кире кайтару **2.** *что* яңадан (кире) кайтару; **~ здоро́вье** сәламәтлекне яңадан кайтару **3.** *кого-что* (*заставить вернуться*) борып кайтару ♦ **~ к жи́зни** хушына китерү; терелтү

возврати́ться *сов.* **1.** кайту, әйләнеп кайту, кире кайту; **~ домо́й** өйгә кайту **2.** *перен.* (*вновь появиться — о настроениях, чувствах*) яңадан барлыкка килү, яңадан хасил булу **3.** *к кому-чему* (*вновь приняться*) яңадан кайту; **~ к про́йденному** үткәнгә яңадан кайту

возвра́тный, -ая, -ое **1.** (*о болезни*) кайтма ...; **~ тиф** кайтма тиф **2.** *грам.* кайтым ...ы; **~ зало́г** кайтым юнәлеше

возвраща́ть *несов. см.* **возврати́ть**

возвраща́ться *несов.* **1.** *см.* **возврати́ться; 2.** *страд. от* **возвраща́ть**

возвраще́ние *с* **1.** *см.* **возврати́ть, возврати́ться; ~ земе́льного уча́стка** җир участогын кире кайтару; **~ домо́й** өйгә кайту

возвы́сить *сов.* **1.** *что, уст.* күтәрү; **на́до ~ бастио́н** бастионны күтәрергә кирәк **2.** *перен. кого-что* күтәрү, дәрәҗәсен күтәрү ♦ **~ го́лос** тавышны күтәрү

возвы́си||ться *сов.* **1.** *уст.* күтәрелү, югарыга күтәрелү; **у́ровень воды́ ~лся** сунын биеклеге күтәрелде **2.** *перен.* күтәрелү, дәрәҗәсе күтәрелү; **~ться в чём-л. мне́нии** *кемнең дә булса* фикерендә дәрәҗәсе күтәрелү ♦ **го́лос ~лся** тавышы күтәрелде

возвыша́ть *несов.* **1.** *см.* **возвы́сить; 2.** (*облагораживать*) күтәрү, рухи яктан күтәрү

возвыша́||ться *несов.* **1.** *см.* **возвы́ситься; 2.** калкып (күтәрелеп) тору, биек булып тору; **вдали́ ~лись го́ры** ераста таулар калкып тора иде

возвыше́ни||е *с* **1.** *см.* **возвы́сить, возвы́ситься; ~е го́лоса** тавышны күтәрү; **~е Моско́вского госуда́рства** Мәскәү дәүләтенең күтәрелүе **2.** калку урын, калкулык; күтәренке урын; **стоя́ть на ~и** калку урында басып тору

возвы́шенность *ж* **1.** (*гористая местность*) калкулык; тау **2.** югарылык; күтәренкелек; **~ иде́й** идеяләрнең югарылыгы; **~ ду́ха** рухның күтәренкелеге

возвы́шенн||ый, -ая, -ое **1.** калку ..., калкып торган, күтәрелеп торган; **~ое ме́сто** калку урын **2.** югары; бөек; күтәренке; **~ые це́ли** югары максатлар

возгла́вить *сов. кого-что* башында тору; җитәкче булу, җитәкчелек итү; **~ коми́ссию** комиссиянең башында тору; **~ движе́ние** хәрәкәткә җитәкчелек итү

возглавля́ть *несов. см.* **возгла́вить**

во́зглас *м* тавыш, аваз; өн; **удивлённый ~** гажәпләнгән тавыш; **одобри́тельные ~ы** мактау авазлары

возгласи́ть *сов. что и без доп., высок.* игълан итү, тантаналы рәвештә белдерү; кычкырып әйтү (белдерү)

возглаша́ть *несов. см.* **возгласи́ть**

возго́нка *ж хим.* куу

возгора́ться *несов. см.* **возгоре́ться**

возгоре́ться *сов.* **1.** *уст.* кабыну, кабынып китү, яна башлау, дөрләп китү **2.** *перен.* (*внезапно возникнуть*) кабыну, кабынып китү; башланып китү **3.** *перен. чем* (*каким-либо чувством*) кабыну, уяну (*хисләр турында*)

воздава́ть *несов. см.* **возда́ть**

возда́ть *сов. книжн.* **1.** *что кому-чему* күрсәтү, бирү; **~ по заслу́гам** эшенә күрә бәясен бирү **2.** *чем* кайтару, әжерен бирү, жавап бирү, түләү, ... итү; **~ добро́м за зло** яманлыкка каршы яхшылык белән жавап бирү

воздвига́ть *несов. что* төзү, торгызу, кору, салу; **~ мост** күпер салу; **~ па́мятник** һәйкәл салу

воздви́гнуть *сов. см.* **воздвига́ть**

возде́йствие *с* йогынты, тәэсир; **оказа́ть мора́льное ~** мораль йогынты ясау

возде́йствовать *сов., несов. на кого-что* йогынты ясау, тәэсир итү; **~ на ученика́** укучыга тәэсир итү

возде́лать *сов. см.* **возде́лывать**

возде́лывание *с см.* **возде́лывать; ~ поле́й** басуларны эшкәртү; **~ овоще́й** яшелчәләр үстерү

возде́лывать *несов. что* **1.** эшкәртү; **~ зе́млю** җирне эшкәртү **2.** игү, үстерү; **~ гречи́ху** карабодай үстерү; **~ овощны́е культу́ры** яшелчә культураларын үстерү

воздержа́вшийся 1. *прич. от* **воздержа́ться; 2.** *в знач. сущ. м* битараф, битараф булган, тавыш бирмичә калучы

воздержа́ние *с* тыелу, үзен тыю; баш тарту; **~ в еде́** ашауда тыелу

воздержанность *ж* үз-үзен тыю, тыелу; тыйнаклык

воздержанный, -ая, -ое тыйнак, сабыр, тотнаклы; **~ челове́к** тотнаклы кеше

воздержа́ться *сов. от чего* **1.** тыелу, тыелып калу, үз-үзен тыю, үз-үзен тотып калу; баш тарту; **~ от куре́ния** тәмәке тартудан тыелып калу **2.** (*уклониться*) битараф калу,битараф булу, тавыш бирми калу; **~ от голосова́ния** тавыш биргәндә тавыш бирми калу

воздержа́ться *несов. см.* **воздержа́ться**

возде́ть *сов.*: **~ ру́ки** кулларны күккә күтәрү

во́здух *м* һава; **све́жий ~** саф һава; **вы́йти на ~** һавага чыгу; **на откры́том ~е** ачык һавада; **подня́ть на ~** һавага күтәрү; **~!** һава! (*дошман килүен белдерә*) ♦ **в ~е но́сится (чу́вствуется)** сизелеп тора, сизелә

воздухо- *рус телендәге кушма сүзләрнең береңче кисәге, «һава», «һавага караган», «һавага бәйләнешле» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **воздухово́д** һава үткәргеч; **воздухообме́н** һава алмашы; **воздухонагрева́тель** һаваҗылыткыч

воздуходу́вка *ж тех.* һава өрдергеч

воздухопла́вание *с* һавада йөзү, һавада очу

воздухопла́ватель *м* һавада йөзүче, һавада очучы

воздухопла́вательный, -ая, -ое һавада йөзү ...ы; һавада йөзә торган, һавада очу ...ы

возду́шн||ый, -ая, -ое **1.** һава ...ы; **~ые тече́ния** һава агымы; **~ое сообще́ние** һава юлы; **~ый бой** һава сугышы; **~ый нале́т** һава һөҗүме **2.** һава белән ...ы; һава ...ы; һава ярдәмендә; **~ое охлажде́ние** һава белән суыту; **~ый то́рмоз** һава тормозы **3.** *перен.* өрфия, бик нәфис, **~ое пла́тье** өрфия күлмәк ♦ **~ые за́мки** буш хыял; **~ый оке́ан** һава диңгезе; **~ая я́ма** *ав.* һава чокыры

воздыха́ние *с уст.* зар, зарлану, сукрану

возже́чь *сов. что, уст.* **1.** (*зажечь*) кабызу, кабызып җибәрү, яндыру, яндырып җибәрү **2.** *перен.* (*возбудить*) кабызу, уяту

возжига́ть *несов. см.* **возже́чь**

воззва́ние *с* өндәмә, воззвание

воззва́ть *сов. к кому-чему, высок.* мөрәҗәгать итү

воззре́ние *с книжн.* караш, фикер

вози́ть *несов.* **1.** *кого-что* ташу, китерү; **~ дрова́ из ле́са** урманнан утын ташу **2.** *что, разг.* (*таскать, волочить*) өстерәү, өстерәп йөртү; **~ по́ полу** идән буйлап өстерәү **3.** *чем, разг.* йөртү; **~ рукаво́м по столу́** җиңне өстәл өстеннән йөртү ♦ **~ во́ду** *на ком кемне дә булса* ат урынына эшләтү

вози́ться *несов.* **1.** ыгы-зыгы килү, мәш килү, кайнашу; **де́ти во́зятся во дворе́** балалар ишек алдында мәш киләләр **2.** *с кем-чем, разг.* шөгыльләнү, азаплану, маташу; **~ с неуспева́ющими ученика́ми** өлгерәчүче укучы белән шөгыльләнү

во́зк||а *ж см.* **вози́ть** I; **~а дров** утын ташу; **~а сно́п о́в** көлтә ташу; **дров оста́лось на две ~и** ике мәртәбә китерерлек утын калды

возлага́ть *несов. см.* **возложи́ть** ♦ **~ наде́жды** *на кого-что* өмет баглау; **~ отве́тственность** *на кого-что* җаваплылыкны йөкләү

во́зле 1. *нареч.* янда гына, якында; **он живёт ~** ул якында яши 2. *предлог с род.п.* яныңда; **~ до́ма** өй янында

возлежа́ть *несов. на чём шутл.* (*лежать*) яту, ятып тору

возликова́ть *сов.* бик нык куану, бик нык шатлану

возли́яние *с шутл.* (*выпивка*) эчү, салу (*араканы*)

возложе́ние *см.* **возложи́ть**

возложи́ть *сов. что* 1. (*тантаналы рәвештә*) өстенә салу, өстенә кую; **~ венки́ на моги́лу** венокларны кабер өстенә кую 2. (*поручить*) йөкләү, тапшыру, кушу; **~ о́бщее руково́дство** гомуми житәкчелекне йөкләү; **~ отве́тственность** *на кого* жаваплылык йөкләү; **~ вину́** *на кого* гаепле санау

возлюби́ть *сов. кого-что, уст.* ярату, сөю

возлю́бленн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **возлюби́ть**; 2. сөекле, иң яраткан, ин сөйгән 3. *в знач. сущ.* **~ый** *м* сөйгән яр, яраткан кеше; **~ая** *ж* сөяркә, сөйгән яр

возме́здие *с высок.* җәза, җавап җәзасы

возмести́ть *сов. что* каплау, кайтару, түләтү, түләү; **~ расхо́ды** расходларны каплау; **~ убы́тки** күрелгән зыянны түләтү

возмечта́ть *сов.*: **~ о себе́** *уст.* үз-үзен зурга кую (куя башлау); тәкәбберләнеп китү

возмеща́ть *несов. см.* **возмести́ть**

возмо́жно *нареч.* 1. (*со сравн. ст. прил.*) мөмкин кадәр; **сде́лать ~ лу́чше** мөмкин кадәр яхшырак эшләү 2. *в знач. сказ. безл.* мөмкин; **э́то де́ло ~** бу эш мөмкин 3. *в знач. вводн. сл.* ихтимал бәлки, бәлкем; **мне ~, придётся уе́хать** мина, ихтимал, китәргә туры килер

возмо́жност||ь *ж в разг. знач.* мөмкинлек; ихтималлык; **больши́е ~и** зур мөмкинлекләр; **материа́льные ~и** материал мөмкинлекләр; **дать ~ь** мөмкинлек бирү; **е́сли предста́вится ~ь** мөмкинлек чыкса ♦ **по ~и** *или* **по ме́ре (си́ле) ~и** мөмкин кадәр, мөмкин булганча, хәл кадәренчә, кадәри хәл

возмо́жный, -ая, -ое мөмкин, мөмкин булган, ихтимал булган, булуы ихтимал, булуы мөмкин; **вполне́ ~ слу́чай** булуы мөмкин очрак

возмужа́лый, -ая, -ое 1. (*физически развитый*) буйга житкән, бәлигъ булган; 2. өлкәнәеп житкән, өлгереп житкән; **~ вид** өлкәнәеп житкән кыяфәт

возмужа́||ть *сов.* 1. (*достигнуть зрелости*) буйга житү, бәлигъ булу; **ю́ноша ~л** егет буйга житкән 2. (*физически окрепнуть*) өлкәнәеп житү, өлкәнгә әйләнү

возмути́тель *м*: **~ споко́йствия** тынычлыкны бозучы

возмути́тельный, -ая, -ое ачу китергеч, ачу китерә торган, ачу китерерлек; **~ слу́чай** ачу китерә торган очрак

возмути́ть *сов. кого-что* 1. ачуын китерү, ачуын кабарту, ачуландыру; **~ гру́бостью** тупаслык белән ачуын китерү 2. *уст.* (*побудить к мятежу*) котырту, коткы салу; чуалту

возмути́ться *сов.* 1. ачу килү, ачу кабару, ачулану; **~ несправедли́востью** гаделсезлектән ачу килү 2. *уст.* (*поднять мятеж*) чуалышу, баш күтәрү; фетнә күтәрү

возмуща́ть *несов. см.* **возмути́ть**

возмуща́ться *несов.* 1. *см.* **возмути́ться**; 2. *страд. от* **возмуща́ть**

возмуще́ни||е *с* 1. (*недовольство*) ачу, ачу килү; **чу́вство ~я** ачу хисе 2. *уст.* (*мятеж*) чуалыш, фетнә; баш күтәрү 3. *астр.* тайпылыш, тайпылу

возмущённый, -ая, -ое 1. *прич. от* **возмути́ть**; 2. ачуы килгән, ачуы кабарган; **~ челове́к** ачуы кабарган кеше 3. ачулы; ачуланган; **~ вид** ачулы кыяфәт

вознагради́ть *сов. кого-что* бүләкләү, бүләк бирү; тиешлесен бирү; **~ за труд** хезмәте өчен бүләк бирү

вознагражда́ть *несов. см.* **вознагради́ть**

вознаграждённое *с* 1. *см.* **вознагради́ть**; 2. бүләк; түләү; **де́нежное ~** акчалата түләү

вознаме́риваться *несов. см.* **вознаме́риться**

вознаме́риться *сов. с неопр. уст.* ният кылу (итү), ниятләү; карар итү; **~ уе́хать** китәргә ният итү

вознегодова́ть *сов. на кого-что, книжн.* ачуы килү, ачуы кабару; нык ачулану

возненави́деть *сов. кого-что* күрәлмәү, нәфрәт уяну, нәфрәт туу

вознести́ *сов. кого-что* 1. *высок.* (*поднять вверх*) өскә күтәрү, югарыга күтәрү 2. *перен.* күкләргә күтәрү; бик мактау

вознести́сь *сов.* 1. *высок.* (*подняться вверх*) күтәрелү, югарыга күтәрелү 2. *перен.* үзен зурга кую, масаеп китү, тәкәбберләнү

возника́ть *несов. см.* **возни́кнуть**

возникнове́ние *с* барлыкка килү, хасил булу, килеп чыгу, туу; **~ жи́зни на Земле́** Җирдә тереклекнең барлыкка килүе; **~ пожа́ра** янгынның килеп чыгуы; **~ ча́стной со́бственности** хосусый милекнең барлыкка килүе

возни́кнуть *сов.* барлыкка килү, хасил булу, килеп чыгу; туу

возни́ца *м* кучер, ат йөртүче, ямщик

возноси́ть *несов. см.* **вознести́**

возноси́ться *несов.* 1. *см.* **вознести́сь**; 2. *страд. от* **возноси́ть**

возн||я́ *ж* 1. ыгы-зыгы, шау-шу, тавышлы ыгы-зыгы; **~я́ детей́** балаларның ыгы-зыгысы 2. (*хлопоты*) мәшәкать, мәшәкатьле эш; **в саду́ ~и́ мно́го** бакчада мәшәкать күп

возоблада́ть *сов. книжн.* (*одержать вверх*) өстенлек итү (алу), өстен чыгу

возобнови́ть *сов. что* яңадан башлау, яңадан башлап җибәрү; **~ рабо́ту** эшне яңадан башлау; **~ пре́рванный разгово́р** бүленгән сөйләшүне яңадан башлау

возобнови́||ться *сов.* яңадан башлану (башланып китү); кабатлану; **заня́тия ~лись** дәресләр яңадан башланды

возобновля́ть *несов. см.* **возобнови́ть**

возобновля́ться *несов.* 1. *см.* **возобнови́ться**; 2. *страд. от* **возобновля́ть**

возо́к *м* көймәле чана; артлы чана

возомни́ть: ~ о себе́ *разг.* үзен әллә кемгә санау, үзен зурга кую, масаеп китү

возра́доваться *сов. уст.* шатлану, куану, сөену

возража́ть *несов. см.* **возрази́ть**

возраже́ни||е *с* 1. **возрази́ть**; 2. каршы сүз, каршы килү; **слу́шать ~я** каршы сүзләрне тыңлау

возрази́ть *сов.* каршы [сүз] әйтү, каршы килү (төшү); **~ докла́дчику** докладчикка каршы әйтү

во́зраст *м* яшь; **вы́йти из шко́льного ~а** мәктәп яшеннән узу; **сре́дний ~** урта яшь ♦ **войти́ в ~** бәлигъ булу

возраста́ть *несов. см.* **возрасти́**

возрасти́ *сов.* үсү, арту, көчәю; **си́лы возросли́** көчләр артты

возрастн||о́й, -а́я, -о́е яшь ...ы; яшь ягыннан; **~ы́е осо́бенности** яшь үзенчәлекләре; **~о́й соста́в населе́ния** халыкның яшь ягыннан төркемнәре

возроди́ть *сов. кого-что* яңадан торгызу, яңадан барлыкка китерү, яңадан аякка бастыру

возроди́||ться *сов.* яңадан торгызылу; яңадан барлыкка килү; яңадан аякка басу; **~вшееся иску́сство** яңадан торгызылган сәнгать

возрождА́ть *несов. см.* **возроди́ть**

возрожда́ться *несов.* 1. *см.* **возроди́ться**; 2. *страд от* **возрожда́ть**

возрожде́ние *с* 1. яңадан торгызу; яңадан туу; яңадан аякка басу; яңадан торгызылу; яңадан аякка бастыру; **~ промы́шленности** промышленностьне яңадан торгызу 2. (*с прописной*) Яңарыш, Ренессанс (*Европада урта гасырлардан соң фән, мәдәният, сәнгать үсеп киткән чор*)

возропта́ть *сов. уст.* сукрану, ризасызлык белдерү

во́зчик *м* олаучы, йөкче, йөк ташучы, йөк йөртүче

возыме́ть *сов.*: **~ де́йствие** тәэсир итү, йогынты ясау; **~ жела́ние** теләк уяну

во́ин *м высок.* сугышчы, гаскәри; **до́блестный ~** батыр сугышчы

во́инск||ий, -ая, -ое хәрби; гаскәри; **~ий уста́в** хәрби устав; **~ая часть** хәрби часть; **~ий долг** хәрби бурыч

вои́нственность *ж* 1. сугышчанлык, сугышчан булу; **~ племе́ни** кабиләнең сугышчан булуы 2. сугышучан булу; әтәчлек; **~ ви́да** сугышучан кыяфәтле булу

вои́нственн||ый, -ая, -ое 1. сугышчан, сугышырга әзер торган; **~ые племена́** сугышчан кабиләләр 2. сугыш ...ы; **~ые пла́ны** сугыш планнары 3. *перен.* сугышучан, әтәч ..., сугышырга ратучан; **~ый вид** сугышучан кыяфәт

вои́нство *с высок.* гаскәр, чирү

вои́нствующий, -ая, -ое сугышчан; **~ материали́зм** сугышчан материализм

вои́стину *нареч. высок.* чыннан да, чынлап та, дөрестән дә

вой *м* 1. улау; улау тавышы; улаган тавыш; **~ во́лка** бүре улавы 2. *разг.*

(*громкий плач*) кычкырып елау, улау **3.** *перен.* ыжгыру; **~ ве́тра** җилнең ыжгыруы **4.** *перен.* (*злобная брань*) акырыну, улау

во́йлок *м* киез, тула

во́йлочн||ый, -ая, -ое **1.** киез басу ...ы, киез ...ы; **~ое произво́дство** киез басу производствосы **2.** киез ...; тула ...; **~ая шля́па** киез эшләпә

война́ *ж* сугыш; **Вели́кая Оте́чественная ~á** Бөек Ватан сугышы; **втора́я мирова́я ~á** икенче бөтендөнья сугышы; **граждáнская ~á** гражданнар сугышы

во́йск||о *с* гаскәр, яу; **регуля́рные ~á** регуляр гаскәрләр; **погрáничные ~á** чик гаскәрләре

войстков||о́й, -áя, -óе гаскәри, гаскәр ...ы; гаскәри, хәрби; **~ы́е ча́сти** хәрби частьләр

войти́ *сов. во что* **1.** керү; **~ в дом** өйгә керү; **~ в комúссию** комиссиягә керү **2.** (*уместиться*) сыю, сыеп бетү; **в шкаф вошло́ мно́го книг** шкафка бик күп китап сыйды **3.** *с чем* (*обратиться*) керү, мөрәҗәгать итү; **~ в дирéкцию с заявлéнием** дирекциягә гариза белән керү **4.** (*вникнуть*) асылын аңлау, төшенү; **~ в суть дéла** эшнең асылына төшенү ♦ **~ в быт** көнкүрешкә керү; **~ во вкýс** тәмен табу, тәмен аңлап алу; **~ в довéрие** ышаныч казану; **~ в жизнь** гадәткә әйләнү; тормышка керү; **~ в истóрию** тарихка керү; **~ в колéю** элекке эзенә төшү, элекке эзенә кайту; **~ в курс** төшенү, төшенеп җитү, аңлау; **~ в положéние** *чьё* хәленә керү; **~ в привы́чку** гадәткә әйләнү; **~ в си́лу** көченә керү; **~ в строй** сафка басу

вока́була *ж лингв.* (*единица словаря*) вокабула; баш сүз

вокали́зм *м лингв.* вокализм, сузыклар системасы

вокали́ст *м* вокалчы

вокали́стка *ж* вокалчы хатын (кыз)

вока́льн||ый, -ая, -ое жыр ...ы; вокаль ...; **~ое иску́сство** җыр сәнгате; **~ая му́зыка** вокаль музыка

вокза́л *м* вокзал; **железнодоро́жный ~** тимер юл вокзалы; **речно́й ~** елга вокзалы

вокза́льный, -ая, -ое вокзал ...ы; **~ буфе́т** вокзал буфеты

вокру́г 1. *нареч.* тирәли, әйләнә-тирәдә, тирә-юньдә; **~ ни души́** тирә-юньдә бер кеше дә юк **2.** *предлог с род.п.* тирәсендә, әйләнәсендә; тирәли; **~ до́ма** өй тирәли; **~ стола́** өстәл тирәсендә **3.** *предлог с род.п.* тирәсендә, хакында; турында; **спóры ~** *какого-л.* **вопро́са** *нинди дә булса* мәсьәлә хакында бәхәсләр ♦ **~ да о́коло** асылын аңламыйча, өстән-өстән генә, өстән йөзү; **~ па́льца обверти́** *кого* төп башына утырту, кәкре каенга терәтү

вол *м* эш үгезе, печкән (печелгән) үгез ♦ **рабóтать (трудúться) как ~** ат кебек эшләү

волáн *м* **1.** волан, бәби итәк, бала итәк **2.** *спорт.* волан

волга́рь *м* Идел кешесе, Иделдә [туып] үскән кеше

волды́рь *м* кабарчык

волев||о́й, -áя, -óе **1.** ихтыяр ...ы; **~ о́й и́мпульс** ихтыяр импульсы **2.** ихтыярлы, көчле ихтыярлы; нык ихтыярлы; **~ о́й челове́к** ихтыярлы кеше: **~ óе лицó** ихтыярлы йөз

волеизъявле́ние *с книжн.* ихтыяр (теләк) белдерү; **~ наро́да** халыкның үз ихтыярын белдерүе

волейбóл *м* волейбол

волейболи́ст *м* волейболчы

волейболи́стка *ж* волейболчы кыз

волейбóльный, -ая, -ое волейбол ...ы; **~ мяч** волейбол тубы

вóлей-невóлей *нареч.* теләсә дә теләмәсә дә, ирекле-ирексез, ирексездән; **он ~ согласи́лся** теләсә дә теләмәсә дә риза булды

волк *м* бүре ♦ **~ в ове́чьей шку́ре** сарык тиресе бөркәнгән бүре; **~ óв боя́ться — в лес не ходи́ть** *посл.* бүредән курыккан урманга бармас; **~ом смотре́ть** бүре кебек карау; **морско́й ~** диңгез бүресе; **хоть ~ом вой** ятып үлсән дә

волкода́в *м* бүре эте, бүре басучы эт

волна́ *ж в разн. знач.* дулкын; **морска́я ~** диңгез дулкыны; **возду́шная ~** һава дулкыны; **звукова́я ~** *физ.* тавыш дулкыны; **~ патриоти́ческого движе́ния** патриотик хәрәкәт дулкыны

волне́ни||е *с* **1.** дулкынлану; **~е мóря** диңгезнең дулкынлануы **2.** *перен.* дулкынлану, борчылу, тынычсызлану; **~е доклáдчика** докладчының дулкынлануы **3.** *обычно. мн.* **~я** *перен.* (*массовый протест*) чуалыш

волни́ст||ый, -ая, -ое **1.** дулкынлы, дулкынсыман, дулкынланып торган (тора торган); **~ая ли́ния** дулкынлы сызык; **~ые вóлосы** дулкынланып торган чәчләр **2.** таулы-чокырлы, чокырлы-чакырлы; **~ая мéстность** таулы-чокырлы урын; **~ая равни́на** чокырлы-чакырлы тигезлек

волн||ова́ть *несов.* **1.** *что* дулкынландыру; **вéтер ~у́ет мóре** җил диңгезне дулкынландыра **2.** *кого-что* дулкынландыру. борчу, тынычсызлау; **~ова́ть ду́шу** күңелне тынычсызлау **3.** *кого-что, уст.* (*подстрекать*) котырту; чуалдыру

волн||ова́ться *несов.* **1.** дулкынлану; **мóре ~у́ется** диңгез дулкынлана **2.** дулкынлану, борчылу, тынычсызлану; **толпá ~у́ется** халык төркеме дулкынлана **3.** *уст.* (*выражать протест*) кузгалышка күтәрелү, кузгалу, чуалыша башлау

волнов||о́й, -áя, -óе *физ.* дулкын ...ы; **~áя теóрия свéта** яктылыкның дулкын теориясе; **~óе движе́ние** дулкынсыман хәрәкәт

волнолóм *м* дулкынтоткыч

волнообра́зн||ый, -ая, -ое **1.** дулкынсыман; дулкын-дулкын; **~ые облака́** дулкынсыман болытлар **2.** *см.* **волни́стый** 2

волнорéз *м см.* **волнолóм**

волну́шка *ж* йөнтәс гөмбә

волó||ий, -ья, -ье үгез ...ы; эш үгезе ...ы; **~ье ста́до** үгез көтүе; **~ья шку́ра** үгез тиресе ♦ **~ья ше́я** кыска муен, үгез муены

вóлок *м* волок, сөйрәмә җир (*электә бер елгадан икенчесенә иң якын арадан көймәләрне сойрәп күчерә торган җир*)

волоки́та I *ж* волокита, чуалчыклык; **борьбá с ~ой** волокита белән көрәшү

волоки́та II *м уст.* өстәлчек, сөйрәлчек

волоки́ст||ый, -ая, -ое сүсчел, җепселле; **~ые расте́ния** җепселле үсемлекләр

волокнó *с* **1.** сүс; **льняно́е ~** җитен сүсе **2.** *обычно мн.* **волóкна** җепселләр; **не́рвные волóкна** нерв җепселләре

вóлоком *нареч.* сөйрәп, өстерәп; **тащи́ть ~** өстерәп бару

волоку́ша *ж* сөйрәткеч, сөйрәтке; чүмәлә тарттыргыч

волонтёр *м уст.* ирекле, волонтер

волоóкий, -ая, -ое зур күзле, акай күзле

вóлос *м* **1.** чәч; бер чәч; чәч бөртеге; **седóй ~** чал чәч **2.** *собир.* кыл (*мәс. ат койрыгында*), йон, ябага (*хайваннарда*), тәк (*кеше тәненда*) ♦ **~ы рвать (драть) на себе́** чәчләрен йолку; **~ы ста́ли ды́бом** чәчләре үрә торды; **ни на́ волос** азрак та, аз гына да, бөтенләй; бөртек тә

волоса́т||ый, -ая, -ое **1.** йонлач, йонлы, тәкле; **~ая грудь** йонлач күкрәк **2.** куе чәчле; **~ый мужчи́на** куе чәчле ир кеше

волоси́нка *ж* чәч бөртеге, бер чәч

волосн||о́й, -áя, -óе бик нечкә, нәзек, чәч кебек ...; **~ы́е сосу́ды** бик нечкә кан тамырлары

волос||о́к 1. *уменьш. от* **вóлос** 1; **2.** кыл, сәгать кылы; **~о́к ла́мпочки** лампочка кылы **3.** *бот.* төк; ук; **~ки́ крапи́вы** кычыткан уклары ♦ **на ~ке́ висе́ть** кыл өстендә булу

волостн||о́й, -áя, -óе *ист.* волость ...ы; **~óе правле́ние** волость идарәсе

вóлость *ж ист.* волость

волосяно́й, -áя, -óе **1.** йон ...ы; тәк ...ы, чәч ...ы; **~ покро́в** йон капламы **2.** кыл ..., кылдан ясалган; **~ матра́ц** кыл матрац

волочи́ть *несов.* **1.** *кого-что* өстерәү, сөйрәү, өстерәп бару (килү), сөйрәп бару (килү); **~ мешóк с зерно́м** ашлык төялгән капчыкны өстерәп бару **2.** *что, спец.* кысып нечкәртү, кысып нәзегәйтү; **~ про́волоку** тимерчыбыкны кысып нәзегәйтү ♦ **е́ле ~ но́ги** аякны көчкә сөйрәү

волочи́||ться *несов. разг.* өстерәлү, сөйрәлү, өстерәлеп (сөйрәлеп) бару; **поводóк ~лся по земле́** тезген җир өстеннән өстерәлеп бара иде

волó||чь *несов. разг. см.* **волочи́ть** 1; **де́ти ~кли́ теле́жку** балалар кул арбасын өстерәп бара иделәр

волóчься *несов. разг. см.* **волочи́ться**

волхв *м* (*колдун*) волхв, сихерче

волча́нка *ж мед.* волчанка (*тире туберкулёзы*)

волча́тник *м разг.* бүре аучысы (аулаучы)

волче́ц *м* (*название сорных растений*) билчән; шайтан таягы

во́лч||ий, -ья, -ье **1.** бүре; **~ий след** бүре эзе; **~ья шку́ра** бүре тиресе **2.** бүре ..., бүре тиресеннән тегелгән (ясалган); **~ья шу́ба** тиресеннән тегелгән тун **3.** *перен.* бүре ...ы, ерткыч ...ы, бүреләрчә ..., ерткычларча ...; **~ьи зако́ны** бүре законнары ♦ **~ий аппети́т** бүре аппетиты, бик нык ашыйсы килү; **~ий биле́т (па́спорт)** кәҗә билеты (пасспорты); **~ья я́года** бүре җиләге, карга миләше; **~ья я́ма** *охот.* бүре базы, бүре чокыры

волчи́ха *разг.*, **волчи́ца** *ж* ана бүре

волчо́к *м* (*игрушка*) бөтерчек, бөтергеч

волчо́нок *м* бүре баласы

волше́бник *м* тылсымчы, тылсым иясе, сихерче, күрәзәче

волше́бница *ж* тылсымчы (сихерче, күрәзәче) хатын

волше́бн||ый, -ая, -ое **1.** тылсым ...ы; тылсымлы; **~ая па́лочка** тылсым таягы; **~ые ска́зки** тылсымлы әкиятләр; **~ая вода́** тылсымлы су **2.** *перен.* сокландырғыч, искиткеч, матур, тылсымлы; **~ый го́лос** сокландырғыч тавыш

волшебство́ *с* тылсым, күрәзәлек, сихер

волы́нить *несов. разг.* сүлпән эшләү, юри сузу (*эшне*), акрын кыймылдау

волы́нк||а *ж* **1.** *муз.* сорнай **2.** *разг.* (*медлительность в работе*) сүлпәнлек, акрынлык, сузу (*эшне*); **тяну́ть ~у** акрын кыймылдау **3.** (*затяжное дело*) мәшәкатьле эш, матавыклы эш

волы́нщик *м* сорнайчы

вольго́тн||ый, -ая, -ое *разг.* иркен, рәхәт; **~ая жизнь** иркен тормыш

воль|е́р *м,* **~а** *ж* вольер (*мәс. зоопаркта*)

во́льная *ж ист.* азатлык язуы, азатлык кәгазе (*крепостнойлыктан азат итү турында*)

во́льница *ж собир.* качаклар

во́льничать *несов. разг.* башбаштаклану, башбаштаклык итү, ни теләсә шуны эшләү

во́льно *нареч.* иркен, рәхәт; **жить ~** иркен яшәү ♦ **~!** (*команда*) иркен торыгыз!; **~ йли нево́льно** теләсәң дә теләмәсәң дә

вольно́ *в знач. сказ. кому с неопр., разг.* кем кушкан соң [сиңа]; **уста́л? Вольно́ было тебе́ так бы́стро бежа́ть** ардыңмы? Кем кушкан соң сиңа шулай тиз йөгерергә

вольноду́мец *м уст.* хәр фикерле кеше

вольнодýмн||ый, -ая, -ое *уст.* хәр фикерле, хәр фикер белән сугарылган; **~ые стихи́** хәр фикерле шигырьләр

вольнодýмство *с уст.* хәр фикерлелек

вольнолюби́вый, -ая, -ое азатлык сөюче, ирек сөюче; **~ наро́д** азатлык сөюче халык

вольнонаёмный, -ая, -ое **1.** үзе теләп ялланган, үз ирке белән ялланган, вольнонаёмный (*хәрби хезмәттә*) **2.** *ист.* ялланып эшләүче ..., ялланган; яллы, ялланып эшләргә нигезләнгән; **~ труд** яллы хезмәт

вольноопределя́ющийся *м* ирекле хезмәт итүче

вольноотпу́щенник *м ист.* иреккә җибәрелгән кеше (*кол яки крепостной*)

вольноотпу́щенный, -ая, -ое *ист.* иреккә җибәрелгән, азат ителгән (*кол, крепостной*)

вольнослу́шатель *м уст.* ирекле тыңлаучы

вольнослу́шательница *ж уст.* ирекле тыңлаучы хатын-кыз

во́льность *ж* **1.** *уст.* (*свобода*) ирекле, азатлык **2.** (*развязанность*) тыйнаксызлык, тәкәллефсезлек, тәртипсезлек **3.** ирекле лек; **поэти́ческая ~** шигъри ирекле лек

во́льн||ый, -ая, -ое **1.** ирекле, азат; бәйсез; **~ый труд** ирекле хәзмәт; **~ый челове́к** ирекле кеше **2.** иркен; **~ая жизнь** иркен тормыш **3.** *уст.* (*свободолюбивый*) хәр ..., азатлык ...ы; **~ая мысль** хәр фикер; **~ые иде́и** азатлык идеяләре **4.** (*нескромный*) тәкәллефсез, тыйнаксыз; **~ые шу́тки** тәкәллефсез мәзәкләр **5.** (*не ограниченный нормами*) ирекле, ирекле рәвештә, чикләнүсез; **~ая прода́жа хле́ба** икмәкне ирекле сату; **по ~ым це́нам** ирекле хак белән **6.** *уст.* (*частный*) ирекле, хосусый; **~ая типогра́фия** ирекле типография **7.** ихтыярлы, үз ихтыяры белән эшләнгән; **~ые и нево́льные грехи́** ихтыярлы һәм ихтыярсыз гөнаһлар ♦ **~ая пти́ца** һавадагы кош, ирекле кош; **~ый го́род** *ист.* ирекле шәһәр (шәһәр-дәүләт); **~ый каза́к** ирекле казак; **~ый перево́д** ирекле тәрҗемә; **~ый стих** ирекле шигырь; **на ~ом во́здухе** саф һавада

вольт *м эл.* вольт

во́льта *ж* вольта (*тукыма*)

вольтижи́ровать *несов.* вольтижирлау (*атка атланып барганда төрле күнегүләр ясау*)

вольтижиро́вка *ж см.* **вольтижи́ровать**

вольтме́тр *м эл.* вольтметр

вольфра́м *м хим.* вольфрам

вольфра́мов||ый, -ая, -ое **1.** вольфрам ...; **~ая спира́ль** вольфрам спираль; **~ый резе́ц** вольфрам кискеч **2.** *хим.* вольфрамлы; вольфрам ...ы; **~ые со́ли** вольфрамлы тозлар

волюнтари́зм *м* **1.** *филос.* волюнтаризм **2.** *психол.* волюнтарчылык (*ихтыяр көченә генә тыянып эш итү*)

волюнтари́ст *м* волюнтарчы

волюнтаристи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *филос.* волюнтаризм ...ы, волюнтаристик; **~ая тео́рия** волюнтаризм теориясе **2.** волюнтарчылык ...ы; волюнтарчыларча ...; **~ий подхо́д к де́лу** эшкә волюнтарчыларча карау

во́л||я *ж* **1.** ихтыяр, ихтыяр көче; **воспита́ть ~ю** ихтыяр көче тәрбияләү; **си́ла ~и** ихтыяр көче **2.** *к чему* омтылыш, омтылу; **~я к побе́де** җиңүгә омтылыш **3.** (*желание*) теләк, ирек, таләп; **~я избира́телей** сайлаучыларның теләге **4.** (*право*) хокук, ирек; **э́то в твое́й ~е** бу синең иректә **5.** (*свобода*) ирек; **вы́рваться на ~** иркәкә чыгу ♦ **~ею су́деб** язмыш кушуы белән (буенча); **~и рука́м не дава́й** кулыңны озайтма, кулыңны тый; **~я ва́ша (твоя́)** ихтыярыгыз (ихтыярың), мәйлегез (мәйлең); **на ~е** *прост.* тышта, саф һавада; **на ~ю** саф һавага, тышка

вон I *нареч. разг.* **1.** тышка, читкә; моннан; **вы́нести ве́щи ~** әйберләрне тышка чыгару; **вы́гнать ~** моннан куып чыгару **2.** *в знач. межд.* чыгып кит, югал, ычкын, кит моннан; **~ отсю́да!** моннан чыгып кит!

вон II *частица разг.* әнә, менә; **~ там** әнә тегендә; **~ ты тако́й!** менә син нинди икән! ♦ **~ [оно́] что!** менә нәрсә икән!

вонза́ть *несов. см.* **вонзи́ть**

вонза́ться *несов.* **1.** *см.* **вонзи́ться; 2.** *страд. от* **вонза́ть**

вонзи́ть *сов. что* чәнчү, кадау; батыру; чәнчеп (кадап) кую; **~ лопа́ту в зе́млю** көрәкне җиргә батыру; **~ кинжа́л** хәнҗәрне кадау

вонзи́ться *сов.* кадалу, чәнчелү; **игóлка ~лась в па́лец** энә бармакка кадалды

вонь *ж разг.* сасы ис

вонюч||ий, -ая, -ое *разг.* сасы, сасы исле

вонючка *ж* **1.** *зоол.* сасык, сасы бурсык **2.** *бот.* сасы үлән

воня́ть *несов. разг.* сасы ис чыгару, сасыту; һава бозу

вообража́ть *несов. см.* **вообрази́ть** ♦ **~ о себе́** *прост.* үзен зурга кую, үзен әллә кемгә санау

воображе́ние *с* **1.** күз алдына китерү, хыял; **твóрческое ~** иҗади хыял **2.** (*домысел*) фараз; **э́то то́лько твоё ~** бу синең генә фаразың

вообрази́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*мысленно представить*) күз алдына китерү, күзаллау, хыялга китерү **2.** *кого-что кем-чем и с союзом «что»* (*предположить*) фараз итү, гоман кылу, ... дип уйлау **3.** *повел.* **~[те]** фараз итү, фараз кылу; **~те, что о́на не прие́дет** ул килми дип фараз итегез

вообще́ *нареч.* **1.** гомумән, гомумән алганда; **~ э́то ве́рно** гомумән алганда бу дөрес **2.** (*совсем*) бөтенләй, гомумән; **я ~ сего́дня никуда́ не пойду́** мин бүген бөтенләй бер кая да бармыйм **3.** (*всегда*) гел, һәрвакыт, гомумән; **он ~ тако́й** ул һәрвакыт шундый **4.** гомумән; **я говорю́ о лю́дях ~, а не о тебе́** мин кешеләр турында гомумән сөйлим, синен турында түгел ♦ **~ говоря́** *в знач. вводн. сл.* гомумән, гомумән алганда

воодушеви́ть *сов. кого-что* рухландыру, рухын күтәрү; канатландыру, илһам бирү; дәрт бирү; **~ на по́двиг** батырлыкка рухландыру

воодушеви́ться *сов.* рухлану, рух күтәрелү; канатланып китү; илһамлану; дәртләнү, дәрт килү

воодушевле́ние *с* **1.** *см.* **воодушеви́ть; 2.** күтәренке рух, илһам; дәрт; **с ~м говори́ть** илһам белән сөйләү

воодушевля́ть *несов. см.* **воодушеви́ть**

воодушевля́ться *несов.* 1. *см.* **воодушеви́ться**; 2. *страд. от* **воодушевля́ть**

вооружа́ть *несов. см.* **вооружи́ть**

вооружа́ться *несов.* 1. *см.* **вооружи́ться**; 2. *страд. от* **вооружа́ть**

вооруже́ни||е *с* 1. *см.* **вооружи́ть, вооружи́ться**; 2. корал, кораллар; **сокраще́ние ~й** кораллары киметү; **но́вые ви́ды ~й** кораллардың яңа төрләре; **стратеги́ческие ~я** стратегик кораллар; **брать на ~е** *прям., перен.* корал итеп алу

вооружённость *ж* коралланганлык, коралланган булу, корал белән тәэмин ителгәнлек; **техни́ческая ~ се́льского хо́зяйства** авыл хуҗалыгының техник яктан коралланган булуы

вооружённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **вооружи́ть**; 2. (*имеющий оружие*) кораллы, коралланган, коралы булган; **~ый отря́д** кораллы отряд; **~ый солда́т** кораллы солдат 3. (*производимый с оружием в руках*) кораллы, корал белән ...; **~ое восста́ние** кораллы восстание; **~ое нападе́ние** корал белән һөҗүм итү; ♦ **~ые си́лы** кораллы көчләр; **~ый нейтралите́т** кораллы нейтралитет

вооружи́ть *сов.* 1. *кого-что* (*снабдить оружием*) коралландыру, корал белән тәэмин итү 2. *перен. кого-что чем* коралландыру, җиһазландыру, тәэмин итү; **~ промы́шленность но́вой те́хникой** промышленностне яңа техника белән тәэмин итү 3. *перен. кого-что* коралландыру; 4. *перен. кого-что против кого-чего, разг.* (*внушить неприязнь*) котырту, дошманлаштыру; **~ сы́на про́тив отца́** улын атасына каршы котырту

вооружи́ться *сов.* 1. кораллану, корал белән тәэмин ителү; **~ до зубо́в** баштан аяк кораллану 2. кораллану, корал итеп алу; **~ но́вой те́хникой** яңа техника белән кораллану 3. *перен.* (*приобрести знания*) кораллану; **~ передово́й тео́рией** алдынгы теория белән кораллану 4. *перен. против кого-чего* (*восстать, ополчиться*) каршы чыгу, каршы булу ♦ **~ терпе́нием** чыдарга тырышу, чыдау

воо́чию *нареч. книжн.* 1. (*своими глазами*) үз күзе белән, үзе күреп, үзе сынап; **~ уви́деть** үз күзе белән күрү 2. (*наглядно*) ачык, ачык рәвештә; **~ показа́ть** ачык күрсәтү

во-пе́рвых *вводн. сл.* беренчедән, беренчеләй

вопи́ть *несов.* 1. *разг.* (*громко кричать*) бакыру, акыру, кычкыру 2. *диал.* (*громко плакать*) акырып елау, кычкырып елау

вопию́щ||ий, -ая, -ее күзгә бәрелеп торган, шаккатарлык, искитәрлек; **~ий факт** күзгә бәрелеп торган факт; **~ее противоре́чие** күзгә бәрелеп торган каршылык; **~ая несправедли́вость** шаккатарлык гаделсезлек

воплоти́ть *сов. кого-что* (*конкретно выразить*) гәүдәләндерү, чагылдыру ♦ **~ в себя́** үзендә гәүдәләндерү; **~ в жизнь** тормышка ашыру

воплоти́ться *сов.* (*получить конкретное выражение*) гәүдәләнү, чагылу; гамәлгә ашу

воплоща́ть *несов. см.* **воплоти́ть**

воплоща́ться *несов.* 1. *см.* **воплоти́ться**; 2. *страд. от* **воплоща́ть**

воплоще́ние *с* 1. *см.* **воплоти́ть, воплоти́ться**; 2. гәүдәләнеш; **найти́ своё ~** үзенең гәүдәләнешен табу

воплощённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **воплоти́ть**; 2. камил, нәкъ үзе; **~ая хра́брость** батырлыкның нәкъ үзе; **~ая че́стность** камил намуслылык

вопль *м* кычкырган тавыш, ачы тавыш

вопреки́ *предлог с дат.п.* ...га карамастан, ...га каршы; **~ ожида́ниям** көтүгә каршы; **~ жела́нию** теләккә каршы

вопро́с *м* 1. сорау, сәяль; **отве́тить на ~** сорауга җавап бирү 2. (*проблема*) мәсьәлә; **~ я́сен** мәсьәлә ачык; **национа́льный ~** милли мәсьәлә; **жили́щный ~** торак мәсьәләсе; **обсуди́ть ~** мәсьәләне тикшерү; **оста́вить ~ откры́тым** мәсьәләне ачык калдыру ♦ **~ жи́зни и сме́рти** яшәү белән үлем мәсьәләсе, чиктән тыш мөһим мәсьәлә; **что за ~?** сорау булырга да мөмкин түгел; әлбәттә, һичшиксез; **под [большим] ~ом** зур сорау астында

вопроси́тельный, -ая, -ое 1. сораулы, сораган кебек, гаҗәпсенгән кебек; **~ взгляд** сораулы караш 2. *грам.* сорау ...ы; **~ знак** сорау билгесе

вопро́сник *м* сораулык

вор *м* карак, угры, бур

во́рвань *ж уст.* ворвань (*тюлень, дельфин, кит h.б.ш. мае*)

ворва́ться *сов.* атылып килеп керү, кинәт килеп керү, бәреп керү; **~ в око́пы проти́вника** дошман окопларына бәреп керү

вори́шка *м уменьш. от* **вор**; кесә карагы, вак карак

воркова́ние *с см.* **воркова́ть**

воркова́ть *несов.* 1. (*о голубях*) гөрләү, гөрләшү 2. *перен.* (*о влюблённых*) чәкәрдәшү, гөрләшү, гөрләшеп сөйләшү; серләшү

воркотня́ *ж разг.* сукрану, мыгырдану

воробе́й *м* чыпчык ♦ **ста́рый (стре́ляный)** ~ карт чыпчык

воробьи́н||ый, -ая, -ое чыпчык[лар] ...ы; **~ое гнездо́** чыпчык оясы ♦ **~ая ночь** 1) (*с непрерывной грозой*) яшенле төн; аҗаганлы төн; 2) (*короткая летняя ночь*) җәйге кыска төн

воробьи́ха *ж разг.* ана чыпчык

воро́ванн||ый, -ая, -ое урланган, урлап алынган; **~ые ве́щи** урланган әйберләр

вороват||ый, -ая, -ое 1. алдакчы, хәйләкәр; бик астыртын; **~ые глаза́** хәйләкәр күзләр 2. сак, куркулы; **~ая похо́дка** сак адымнар

ворова́ть *несов.* 1. *кого-что* урлау 2. (*заниматься воровством*) урлашу, караклык итү

воро́вка *ж* карак хатын (кыз)

воровски́ *нареч. разг.* каракларча; астыртын (яшертен) рәвештә; **~ сбежа́ть** яшертен рәвештә качу

воровск||о́й, -ая, -о́е карак[лар] ...ы; **~а́я ша́йка** караклар шайкасы; **~о́й язы́к** караклар теле

воровство́ *с* караклык, угрылык; урлашу

во́рог *с уст.* дошман

ворожба́ *м уст.* багучылык итү, күрәзәлек итү, багу; сихерләү

ворожея́ *ж* багучы, күрәзәче, фалчы, фал ачучы (*хатын*)

ворожи́ть *несов.* (*гадать*) фал ачу, багу, күрәзәлек итү; (*колдовать*) сихерләү

во́рон *м* козгын; **~ ~у глаз не выклюёт** *посл.* карга күзен карга чукымас

воро́на *ж* 1. карга, кара карга, ала карга 2. *перен.* (*разиня*) ачык авыз ♦ **воро́н счита́ть** авыз белән кош тоту, авыз ачып тору; **~ в павли́ньих пе́рьях** ≈ салам торхан

воронён||ый, -ая, -ое карайтылган, каралтылган; оксидлашкан (*корычның өсте турында*); **~ая сталь** каралтылган корыч

воронёц *м бот.* карга җиләге, бүре бөресе

воро́н||ий, -ья, -ье карга ...ы, ала карга ...ы, кара карга ...ы; **~ье крыло́** карга канаты

ворони́ть *несов. что* карайту, каралту, оксидлаштыру (*корычның өстен*); **~ сталь** корычны каралту

воро́нка *ж* 1. (*для переливания*) бүрәнкә 2. (*от снаряда*) снаряд (*бомба h.б.ш.*) чокыры, чокыр

вороно́й, -а́я, -о́е (*о масти лошади*) кара

вороньё *с собир.* козгыннар

во́рот I *м* (*одежды*) изү, яка

во́рот II *м тех.* чыгыр; кое чыгыры

воро́та *только мн.* капка; **хокке́йные ~** хоккей капкасы; **откры́ть ~** капканы ачу

вороти́ла *м разг.* (*делец*) эшкуар

вороти́ть I *сов. кого-что, разг.* (*вернуть*) борып кайтару, кире кайтару

вороти́ть II *несов. прост.*: **~ нос** *от чего* борып (йөз) чөерү

вороти́ться *сов. разг.* кайту, кире кайту; **~ домо́й** өйгә кайту

воротни́к *м* яка; **отложно́й ~** кайтарма яка; **мехово́й ~** мех яка

воротничо́к *м уменьш. от* **воротни́к; кружевно́й ~** челтәр яка

во́рох *м* 1. өем, күбә; **~ соло́мы** салам өеме; **~ се́на** печән күбәсе; **~ бума́г** кәгазь өеме 2. *с.-х.* көшел; **~ зерна́** ашлык көшеле; **льняно́й ~** җитен орлыгы көшеле

воро́ча||ть *несов.* 1. *что* әйләндерү; **~ ка́мни** ташлар әйләндерү 2. *перен. чем, разг.* (*распоряжаться*) баш булу; эш йөртү, эш итү

воро́ча||ться *несов. разг.* (*переворачиваться*) әйләнү, әйләнгәләү, боргалану; **он ~лся под одея́лом** юрган астында ул әйләнгәли иде

ворош||и́ть *несов. что* 1. (*переворачивать*) әйләндерү; кабарту; болгату;

~ть се́но печән әйләндерү **2.** (*шевелить*) кыймылдату, селкетү; тузгыту; **ве́тер ~т во́лосы** җил чәчне тузгыта ◆ **~ть про́шлое** үткәннәрне искә төшерү

ворс *м* йон, ворс (*тукымада*)

ворси́нка *ж* **1.** (*волосок ворса*) төк, төк бөртеге **2.** *анат.* төкчә (*эчәктә*) **3.** *бот.* үсенте, төкчә

ворси́ст||ый, -ая, -ое ворслы, йөнтәс, йонлы; **~ое оде́яло** йонлы юрган

ворсова́льн||ый, -ая, -ое *текст.* ворслау ...ы; **~ая маши́на** ворслау машинасы

ворсова́ть *несов. что, текст.* ворслау, ворс ясау, йонландыру; **~ сукно́** постауны ворслау

ворч||а́ть *несов.* **1.** ырылдау, ырлау; **соба́ка ~и́т** эт ырылдый **2.** *разг.* (*брюзжать*) мыгырдау, мыгырдану; сукрану; **стару́шка ~и́т** карчык мыгырдана

ворчли́вый, -ая, -ое мыгырданучан, мыгырдаучан, сукрануучан

ворчу́н *м разг.* мыгырдавык, мыгырдык кеше, мыгырдаучы

ворчу́нья *ж разг.* мыгырдык хатын (кыз)

восвояси *нареч. разг.* үз өенә, үз өенә таба; **опра́виться ~** үз өенә китү

восемна́дцатый, -ая, -ое *числ.* унсигезенче

восемна́дцать *числ.* унсигез

во́семь *числ.* сигез

во́семьсо́т *числ.* сигез йөз

во́семью *нареч.* сигез тапкыр, сигез җирдә; **~ три — два́дцать четы́ре** сигез җирдә өчен егерме дүрт

воск *м* балавыз; **пчели́ный ~** умарта балавызы

воскли́кнуть *сов.* кычкыру, кычкырып җибәрү, әйтеп җибәрү; **~ от удивле́ния** гаҗәпләнүдән кычкырып җибәрү

восклица́ни||е *с* кычкыру, кычкыру тавышы, аваз, тавыш; **послы́шались ~я́** кычкыру тавышлары ишетелде

восклица́тельный, -ая, -ое *грам.* өндәү ...ы; **~ знак** өндәү билгесе

восклица́ть *несов. см.* **воскли́кнуть**

воско́вка *ж* восковка, балавызлы кәгазь (*кучермәләр алу өчен*)

восков||о́й, -а́я, -о́е **1.** балавыз ...ы; балавыз ...; **~а́я свеча́** балавыз шәм **2.** *перен.* балавыздай сары, балавыз төсендәге, аксыл сары; **~о́е лицо́** балавыздай сары йөз ◆ **~а́я спе́лость** балавызсыман өлгереш

воскреса́ть *несов. см.* **воскре́снуть**

воскресе́ние *с* **1.** *см.* **воскре́снуть; 2.** *перен.* (*возрождение, обновление*) яңадан туу

воскресе́нье *с* якшәмбе

воскреси́ть *сов.* **1.** *кого, рел.* терелту, үлгәннән соң терелту, җан кертү **2.** *перен. кого-что* (*оживить*) яңадан терелту, яңадан көч бирү, җан кертү **3.** *перен. кого-что* (*восстановить*) күз алдына китерү, китереп бастыру, яңадан искә (хәтергә) төшерү; **~ в па́мяти дни мо́лодости** яшьлек көннәрен яңадан искә төшерү

воскре́сник *м* өмә, якшәмбе өмәсе

воскре́с||нуть *сов.* **1.** *рел.* терелү, үлгәннән соң терелү, җан керү **2.** *перен.* (*стать вновь бодрым*) яңадан туу, көч керү, җан керү **3.** *перен.* күз алдына килү (килеп басу), яңадан искә [хәтергә] төшү; **в па́мяти ~ло про́шлое** үткәннәр яңадан искә төште

воскре́сн||ый, -ая, -ое якшәмбе ..., якшәмбе ...ы; **~ый день** якшәмбе көн; **~ый о́тдых** якшәмбе ялы ◆ **~ая шко́ла** якшәмбе мәктәбе (*Россиядә революцияга кадәр җирле өчен якшәмбе көнне эшли торган мәктәп*)

воскреша́ть *несов. см.* **воскреси́ть**

воспале́ние *с* ялкынсыну; җилсенү; **~ сре́днего у́ха** урта колак ялкынсыну; **~ лёгких** үпкә ялкынсынуы

воспалённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **воспали́ть; 2.** ялкынсынган, җилсенгән; ялкынсынып кызарган, кызарган; **~ые глаза́** җилсенгән күзләр

воспали́тельный, -ая, -ое ялкынсыну ...ы; **~ проце́сс** ялкынсыну процессы

воспали́ть *сов. что* ялкынсындыру, җилсендерү, ялкынсындырып кызарту

воспали́||ться *сов.* ялкынсыну; җилсенү; **глаза́ ~лись** күзләре җилсенгән

воспаля́ть *несов. см.* **воспали́ть**

воспаля́ться *несов. см.* **воспали́ться**

воспари́ть *сов. уст.* очып менү, очып күтәрелү; **~ под облака́** болытлар астына очып күтәрелү ◆ **~ мы́слью** башка фикер килү

воспева́ть *несов. см.* **воспе́ть**

воспе́ть *сов. кого-что, высок.* дан җырлау, данлыклау, мактап җырлау, җырлау (*шигырьләрдә, җырларда*)

воспита́ние *с* **1.** *см.* **воспита́ть; ~ дете́й** балаларны тәрбияләү; **нра́вственное ~ трудя́щихся** хезмәт ияләрен әхлакый яктан тәрбияләү **2.** (*культурные навыки*) тәрбия; **хоро́шее ~** яхшы тәрбия

воспи́танник *м* **1.** (*питомец*) тәрбияләнүче **2.** (*приёмыш*) асрау, асрау бала **3.** укучы, тәмамлаган кеше (укучы); шәкерт; **~ Каза́нского университе́та** Казан университеты тәмамлаган кеше; **~ сувóровского учи́лища** Суворов училищесы укучысы

воспи́танница *ж см.* **воспи́танник**

воспи́танность *ж* (*умение себя вести*) тәрбиялелек, әдәплелек, тәрбияле булу

воспи́танный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **воспита́ть; 2.** тәрбияле, әдәпле; **~ ребёнок** әдәпле бала

воспита́тель *м* тәрбияче, тәрбияләүче, тәрбияләп үстерүче; карап үстерүче

воспита́тельница *ж* тәрбияче хатын (кыз)

воспита́тельн||ый, -ая, -ое тәрбия ...ы, тәрбияләү ...ы, тәрбияви ...ы; **~ая рабо́та** тәрбия эше; **~ое значе́ние** тәрбияви әһәмият; **~ая систе́ма** тәрбияләү системасы

воспита́ть *сов. в разн. знач. кого-что* тәрбияләү, тәрбияләп үстерү, карап үстерү; **~ дете́й** балаларны тәрбияләп үстерү; **~ любо́вь к Ро́дине** Туган илгә мәхәббәт тәрбияләү

воспита́ться *сов.* тәрбияләнү

воспи́тывать *несов. см.* **воспита́ть**

воспи́тываться *несов.* **1.** *см.* **воспита́ться; 2.** *страд. от* **воспи́тывать**

воспламени́ть *сов.* **1.** *что* (*зажечь*) кабызып җибәрү, кабызу, дөрләтеп җибәрү, дөрләтү **2.** *перен. кого-что* уяту; ялкынландыру, ярсыту, рухландыру, рухландырып (ярсытып) җибәрү

воспламени́ться *сов.* **1.** (*загореться*) кабыну, кабынып (янып) китү, дөрләп яна башлау **2.** *перен.* яна башлау, рухланып китү, ялкынлану

воспламеня́емость *ж* кабынучанлык, кабынып китүчәнлек; **~ горю́чего** ягулыкның кабынучанлыгы

воспламеня́ть *несов. см.* **воспламени́ть**

воспламеня́ться *несов.* **1.** *см.* **воспламени́ться; 2.** *страд. от* **воспламеня́ть**

воспо́лнить *сов. что* тулыландыру, тутыру; **~ пробе́л в зна́ниях** белемдәге житешмәгән якларны тулыландыру

воспо́лниться *сов.* тулылану, тулу

восполня́ть *несов. см.* **воспо́лнить**

восполня́ться *несов.* **1.** *см.* **воспо́лниться; 2.** *страд. от* **восполня́ть**

воспо́льзоваться *сов. чем* файдалану, файдаланып алу, файдаланып калу; **~ слу́чаем** очрактан файдаланып калу

воспомина́ни||е *с* **1.** искә төшерү, хәтергә төшерү; **~ де́тства** балачакны искә төшерү **2.** *мн.* **~я** истәлек[ләр], хәтирә[ләр], истә калганнар; **ве́чер ~й** истәлекләр кичәсе

воспрепя́тствовать *сов. кому-чему* тоткарлау, киртә кую, комачаулау, каршы төшү; **~ продвиже́нию против́ника** дошманның алга таба хәрәкәтен тоткарлау; **~ *чьим-л.* наме́рениям** *кемнең дә булса* теләкләренә каршы төшү

воспреща́||ться *несов.* тыелу, рөхсәт ителмәү; **здесь кури́ть ~ется** биредә тәмәке тарту тыела

воспри́имчивость *ж* **1.** (*способность легко усваивать, понимать*) тиз аңлаучанлык, тиз төшенүчәнлек, зирәклек **2.** тиз бирешүчәнлек, бирешүчәнлек; **~ к инфекцио́нным заболева́ниям** йогышлы авыруларга бирешүчәнлек

воспри́имчивый, -ая, -ое **1.** тиз аңлаучан, тиз төшенүчән, зирәк; **~ ум** зирәк акыл **2.** бирешүчән, тиз бирешүчән; **~ к боле́зням ребёнок** авыруларга тиз бирешүчән бала

воспринима́ть *несов. см.* **воспри́нять**

воспринима́ться *несов.* **1.** кабул ителү, үзләштерелү **2.** *страд. от* **воспринима́ть**

воспри́нять *сов. что* **1.** алу, кабул итү **2.** (*понять*) үзләштерү, төшенү, отып алу

воспри́яти||е *с филос., психол.* [аңга] кабул итү, үзләштерү; [аңга] алу; **зако́ны ~я** үзләштерү законнары; **~е ребёнка** баланың анга алуы

воспроизведе́ние *с* **1.** *см.* **воспроизвести́; 2.** (*копия*) күчермә

воспроизвести́ *сов. что* **1.** (*создать вновь*) яңадан җитештерү, кабат җитештерү; яңадан үстерү **2.** ясау, күчереп ясау; **~ карти́ну** картинаны күчереп ясау

воспроизводи́ть *несов. см.* **воспроизвести́**

воспроизво́дство *с* яңадан җитештерү, кабат җитештерү; яңадан үстерү; **простóе ~** *эк.* гади кабат җитештерү; **расши́ренное ~** *эк.* киңәйтелгән кабат җитештерү; **~ приро́дных ресу́рсов** табигать ресурслары яңадан җитештерү

воспроти́виться *сов. кому-чему* каршы төшү, каршы килү, каршылык күрсәтү; **~ реше́нию** карарга каршы төшү

воспря́нуть *сов.*: **~ ду́хом** күңеле күтәрелеп китү; рухланып китү, дәртләнеп китү; **~ ото сна́** йокыдан уяну

воспыла́ть *сов. чем, книжн.* яну, яна башлау; **~ не́навистью** нәфрәт белән яну

восседа́ть *несов. шутл.* тантаналы рәвештә утыру

воссе́сть *сов. уст.* менеп утыру, тантаналы рәвештә менеп утыру; **~ на престо́л** тантаналы рәвештә тәхеткә менеп утыру

восслáвить *сов. кого-что, высок.* данлыклау, дан җырлау; мәдхия уку; **~ побе́ду** җиңүне данлыклау

восславля́ть *несов. см.* **восслáвить**

воссоедине́ние *с см.* **воссоедини́ть, воссоедини́ться; ~ Украи́ны с Росси́ей** *ист.* Украинаның Россия белән яңадан кушылуы

воссоедини́ть *сов. кого-что* яңадан кушу, яңадан берләштерү

воссоедини́ться *сов.* яңадан кушылу, яңадан берләшү

воссоединя́ть *несов. см.* **воссоедини́ть**

воссоединя́ться *несов.* **1.** *см.* **воссоедини́ться; 2.** *страд. от* **воссоединя́ть**

воссоздава́ть *несов. см.* **воссозда́ть**

воссозда́ть *сов. что* **1.** (*создать вновь*) торгызу, яңадан барлыкка китерү **2.** (*восстановить в памяти*) хәтергә китерү, хәтергә (искә) төшерү **3.** (*творчески воспроизвести*) иҗат итү, яңадан торгызу

восстава́ть *несов. см.* **восста́ть**

восстана́вливать *несов. см.* **восстанови́ть**

восстана́вливаться *несов.* **1.** *см.* **восстанови́ться; 2.** *страд. от* **восстана́вливать**

восста́ние *с* восстание, баш күтәрү; **вооружённое ~** кораллы восстание

восстанови́тель *м* **1.** (*рабочий*) яңадан торгызучы, аякка бастыручы, яңадан төзүче **2.** (*для волос*) төс кайтаргыч **3.** *хим.* яңадан кайтаргыч матдә

восстанови́тельный, -ая, -ое торгызу ...ы, яңадан торгызу, аякка бастыру ...ы; **~ пери́од** [хуҗалыкны] торгызу чоры

восстанови́ть *сов.* **1.** *что* торгызу, яңадан торгызу, аякка бастыру, төзәтү; **~ разру́шенное хозя́йство** жимерелгән хуҗалыкны яңадан торгызу **2.** *кого* кайтару, кире кайтару, кире бирү, кире кую; **~ в права́х** хокукларын кире кайтару; **~ в до́лжности** эшләгән урнына кире кую **3.** *кого-что* (*враждебно настроить*) каршы кую; дошманлаштыру, дошманлык тойгысы уяту **4.** *перен. кого-что* (*воспроизвести*) күз алдына китерү, [хәтергә] төшерү, [искә] төшерү; **~ в па́мяти** хәтергә төшерү

восстанови́||ться *сов.* **1.** [яңадан] башлау, аякка басу; төзәлү, элекке хәленә кайту; **~лось движе́ние поезло́в** поездлар яңадан йөри башладылар; **здоро́вье его́ ~лось** аның сәламәтлеге төзәлде **2.** *в чём* кире кайтарып алу, кире кайтару; кире куелу; **~ться в права́х** хокукларны кире кайтарып алу **3.** *перен.* (*вновь возникнуть в памяти*) күз алдына килү, [хәтергә] төшү, [искә] төшү

восстановле́ни||е *с см.* **восстанови́ть** 1, 2, 4, **восстанови́ться**

восста́||ть *сов.* **1.** баш күтәрү, восстание күтәрү; **~вшие рабы́** баш күтәргән коллар **2.** (*не согласиться с кем-чем-л.*) каршы чыгу, баш күтәрү, каршы төшү; каршы күтәрелү

восто́к *м* **1.** (*страна света*) көнчыгыш, шәрык **2.** (*с прописной*) Көнчыгыш; **Бли́жний Восто́к** Якын Көнчыгыш; **Сре́дний Восто́к** Урта Көнчыгыш

востоково́д *м* көнчыгышны өйрәнүче, шәрыкне өйрәнүче, көнчыгышны өйрәнү белгече

востоково́дение *с* көнчыгышны өйрәнү, шәрыкне өйрәнү фәне

востоково́дческ||ий, -ая, -ое көнчыгышны өйрәнү ...ы; **~ие нау́ки** көнчыгышны өйрәнү фәннәре

восто́рг *м* соклану, таңга калу; зур кауныч; **прийти́ в ~** таңга калу; **приводи́ть в ~** таңга калдыру

восторга́ть *несов. кого-что* таңга калдыру, сокландыру, ис китәрү

восторга́ться *несов. кем-чем* соклау, таңга калу, ис китү

восто́рженность *ж* сокланучанлык, таңга калучанлык, ис китүчәнлек

восто́рженн||ый, -ая, -ое **1.** сокланучан, таңга калучан, исе китүчән; **~ый челове́к** сокланучан кеше **2.** сокланган, таңга калган, сокланып, таңга калып, ис китеп; **~ый взгляд** сокланып карау; **~ая похвала́** ис китеп мактау

восторжествова́ть *сов. над кем-чем, высок.* җиңү, җиңеп чыгу, өстен чыгу

восто́чн||ый, -ая, -ое көнчыгыш, көнчыгыш ...ы, көнчыгыштан; көнчыгыштагы; **~ые стра́ны** көнчыгыштагы илләр; **~ый ве́тер** көнчыгыштан җил

востре́бовани||е *с*: **до ~я** сорап алу өчен; **вкла́ды до ~я** сорап алганга кадәр салынган акча

востре́бовать *сов. что* сорап алу, таләп итү; **~ бага́ж** багажны сорап алу

востро́ *нареч.*: **держа́ть у́хо ~** *разг.* уяу булу, бик сак булу, сизгер тору

востру́шка *ж разг.* бөтерчә кыз, бик тере кыз

восхвале́ние *с* **1.** *см.* **восхваля́ть; 2.** (похвала) мәдхия, бик нык мактау

восхваля́ть *несов. кого-что* бик нык мактау, күкләргә күтәрү, мәдхия уку

восхити́тельный, -ая, -ое сокландыргыч, таң калдыргыч; ис китәрлек; **~ го́лос** сокландыргыч тавыш

восхити́ть *сов. кого-что* таң калдыру, сокландыру, хәйран калдыру

восхити́ться *сов. кем-чем* таң калу, соклану, ис китү, хәйран калу

восхища́ть *несов. см.* **восхити́ть**

восхища́ться *несов. см.* **восхити́ться**

восхище́ние *с* таңга калу, соклану, ис китү; **смотре́ть с ~м** ис китеп карап тору

восхо́д *м* чыгу (*кояш турында*); калку (*ай турында*); **на ~е со́лнца** кояш чыкканда; **~ луны́** айның калкуы

восходи́ть *несов.* **1.** *см.* **взойти́** 1, 2; **2.** *к чему* барып тоташу, барып бәйләнү, ...дан килү; **мно́гие обы́чаи восхо́дят к дре́вности** бик күп гореф-гадәтләр борынгы заманнардан килә

восходя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **восходи́ть; 2.** күтәрелә барган, күтәрелә бара торган; **~ая ли́ния** күтәрелә бара торган сызык ♦ **~ее светúло** *или* **~ая звездá** яңа йолдыз (*зур данга ия булып барган кеше турында*); **~ее ударе́ние** *лингв.* күтәрелмә басым

восхожде́ние *с см.* **взойти́** 1; **~ на Эвере́ст** Эверестка менү

восше́ствие *с уст.*: **~ на престо́л** тәхеткә менеп утыру

восьмери́к *м уст.* сигезле, сигез үлчәүле, сигез кисәткән гыйбарәт; **ги́ря-~** сигез кадаклы гер

восьмёрка *ж разг.* **1.** (*цифра*) сигезлек, сигез саны **2.** (*группа из восьми*) сигез; **~ самолётов** сигез самолёт **3.** *разг.* сигезенче; сигезле (*трамвай, троллейбус һ.б.ш.*) **4.** (*восьмивесельная лодка*) сигез ишкәкле көймә **5.** *карт.* сигезле

во́сьмеро *числ. собир.* сигезәү, сигез

восьми- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «сигез», «сигездән гыйбарәт», «сигезле» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **восьмигра́нный** сигез кырлы; **восьмичасово́й** сигез сәгатьлек

восьмигра́нник *м* сигезкырлык

восьмигра́нный, -ая, -ое сигез кырлы

восьмидесятиле́тний, -ая, -ое **1.** (*о сроке*) сиксән еллык **2.** (*о возрасте*) сиксән яшьлек

восьмидеся́т||ый, -ая, -ое сиксәненче; **в ~ые го́ды** сиксәненче елларда; **~ый но́мер** сиксәненче номер

восьмидне́вный, -ая, -ое сигез көнлек ...; **~ срок** сигез көнлек срок

восьмикла́сник *м* сигезенчедә укучы

восьмикла́сница *ж* сигезенчедә укучы кыз

восьмиле́тн||ий, -яя, -ее **1.** сигезьеллык ...; **~яя шко́ла** сигезьеллык мәктәп **2.** сигез яшьлек ...; **~яя де́вочка** сигез яшьлек кызчык

восьмисо́тый, -ая, -ое *числ.* сигезенче

восьмиуго́льник *м* сигезпочмаклык, сигезпочмак

восьмичасово́й, -а́я, -о́е сигез сәгатьлек; **~ рабо́чий день** сигез сәгатьлек эш көне; **~ по́езд** *разг.* сигез сәгатьтә килә (китә) торган поезд

восьмо́й, -а́я, -о́е *числ.* сигезенче

восьму́шка *ж уст.* **1.** (1/8 *фунта*) бер әчмуха, әчмуха; **~ табаку́** бер әчмуха тәмәке; **~ ча́ю** бер әчмуха чәй; **2.** сигездән бер өлеш; **~ бума́жного листа́** кәгазь табагының сигездән бер өлеше

вот *частица* **1.** *указ.* әнә, менә; **~ по́езд идёт** әнә поезд килә; **~ наш дом** менә безнең өй **2.** *указ., усил.* менә; **во́т что я тебе́ скажу́** әмин сиңа менә нәрсә әйтим; **во́т в чём вопро́с** мәсьәлә менә нәрсәдә; **~ послу́шайте, что говоря́т** менә тыңлагыз әле, нәрсә сөйлиләр ♦ **во́т ещё!** тагын нәрсә!; **~ и ...** ... менә инде; **во́т как!** шулаймыни!; менә ничек!; **во́т [оно] что!** менә нәрсә икән!; **во́т так!** менә шулай!; **во́т тебе!** мә сиңа!; **~ тебе́ и** ... менә сиңа ...; **~ тебе́ и пра́здник!** менә сиңа бәйрәм!; **во́т тебе [и] на́ (раз)!** менә сиңа кирәк булса!; менә сиңа мә!

вот-во́т *разг.* **1.** *частица* (*вот именно, именно так*) менә шулай шул, шул-шул, менә шулай **2.** *нареч.* менә-менә, менә хәзер, менә хәзер генә; менә генә, әле генә; **он ~ придёт** ул менә-менә килә

вотиро́вать *сов., несов. что, книжн.* тавышка куеп карар кабул итү, карар чыгару; **~ креди́ты** кредитлар буенча карар чыгару

вотка́ть *сов. что* түпләмләп сугу, түпләмләп туку

воткну́ть *сов. что во что* кадау, чәнчү, кадап кую, чәнчеп, кую; **~ була́вку в пла́тье** булавканы күлмәккә кадап кую

воткну́ться *сов.* кадалу, чәнчелү

во́тум *м* вотум (*парламентларда: тавыш биреп кабул ителгән карар*) ♦ **~ дове́рия** ышаныч белдерү карары; **~ недове́рия** ышанмауны белдерү карары

во́тчина *ж ист.* вотчина, биләмә (*ата-бабадан килгән биләмә*)

вотяки́ *мн. уст.* арлар (*удмуртларның элекке исеме*)

воцари́||ться *сов.* **1.** урнашу, чолгап алу; **~лась тишина́** тынлык урнашты **2.** *уст.* (*начать царствовать*) патшалык итә башлау

воцаря́ться *несов. см.* **воцари́ться**

вошь *ж* бет ♦ **расти́тельная ~** үлән бете

вощ|а́нка *ж* балавызланган кәгазь (тукыма)

вощён||ый, -ая, -ое балавызлы, балавызланган, балавыз сеңдерелгән; **~ые ни́тки** балавызланган җепләр

вощи́на *ж* **1.** (*соты*) кәрәз **2.** (*воск*) балавыз

вощи́ть *несов. что* балавызлау, балавыз сеңдерү; **~ ни́тки** җепләрне балавызлау

вояка *м разг. ирон.* (*задира*) сугыш чукмары

впада́ть *несов.* **1.** *см.* **впа́сть; 2.** (*о реке, ручье*) кою, кушылу

впаде́ние *с* **1.** *см.* **впа́сть** 2; **2.** (*устье реки́*) елга тамагы, кушылган урын

впа́дина *ж* **1.** чокыр, батынкы урын; **глазна́я ~** *анат.* күз чокыры **2.** (*небольшая долина*) иңкүлек

впа́йка *ж* **1.** *см.* **впаять; 2.** (*то, что впаяно*) эретеп ябыштырылган нәрсә

впа́л||ый, -ая, -ое эчкә баткан, эчкә кергән; эчкә кысылган, батынкы; **~ые щёки** эчкә баткан яңаклар

впасть *сов.* **1.** эчкә бату, эчкә керү; **щёки у него́ впа́ли** яңаклары эчкә баткан **2.** *перен. во что* бирелү, килү, төшү; **~ в отча́яние** өметсезлеккә бирелү ♦ **~ в де́тство** балага әйләнү; **~ в противоре́чие** үз-үзеңә каршы килү

впая́ть *сов. что* эретеп ябыштыру, эретеп ябыштырып кую

впервы́е *нареч. разг.* (*обычно с отриц.*) *см.* **впервые́; э́то не ~** бу аңа беренче түгел

впервы́е *нареч.* беренче тапкыр, беренче мәртәбә

впереба́й *нареч. разг.* бер-берсен бүлдереп, бер-берсен бүлдерә-бүлдерә

вперева́лку *нареч. разг.* алпан-тилпән, ава-түнә; **ходи́ть ~** алпан-тилпән йөрү

вперегонки́, вперего́нки *нареч. разг.* куышып, узышып, узыша-узыша, куыша-куыша; **бежа́ть ~** узыша-узыша йөгерү

вперёд *нареч.* **1.** алга, алга табан; **идти́ ~** алга бару; **шагну́ть ~** алга атлау **2.** *разг.* алда, киләчәктә, моннан ары; **~ бу́дьте осторо́жнее** киләчәктә саграк булыгыз **3.** *разг.* элек, башта; **~ посмотри́те** башта карагыз **4.** алдан; **получи́ть зарпла́ту ~** эш хакын алдан алу **5.** *в знач. межд.* алга; **взвод, ~!** взвод, алга! ♦ **взад и ~** әрле-бирле; **шаг ~** бер адым алга; **часы́ ушли́ ~** сәгать алга киткән

впереди́ 1. *нареч.* алда, алдан; каршыда; **~ был лес** алда урман иде; **идти́ ~ всех** барысыннан да алда бару **2.** *нареч.* алда, киләчәктә; **у нас всё ~** безнең әле барсы да алда **3.** *предлог с род.п.* алдында, алдыннан; **идти́ ~ взво́да** взвод алдыннан бару

впереме́жку *нареч.* алмашлап, аралаш, алмаш-тилмәш; аралашып; **берёзы росли́ ~ с е́лями** каеннар чыршылар белән аралашып үскәннәр

впереме́жку *нареч.* аралаш, буталып, аралашып; **кни́ги лежа́ли ~ с тетра́дями** китаплар дәфтәрләр белән буталып яталар иде

вперехва́т *нареч. прост.* **1.** әйләндереп алып, чолгап алып; **взя́ть ~** әйләндереп алып бәйләү **2.** (*наперерез*) юлын кисеп, юлына аркылы төшеп

впери́ть *сов.*: **~ взор (взгляд, глаза́)** күз текәү, төбәп карау

вперя́ть *несов. см.* **впери́ть**

впечатле́ни||е *с* **1.** тәэсир, истәлек, күнелдәге әз; **~я де́тства** балачакның тәэсирләре **2.** тәэсир, йогынты; **находи́ться под ~ем** *чего-л. берәр нәрсәнең* тәэсирендә булу; **производи́ть благоприя́тное ~е** яхшы тәэсир калдыру **3.** тәэсир, фикер; **дели́ться ~ями** тәэсирләр белән уртаклашу

впечатли́тельность *ж* тәэсирләнүчәнлек, тәэсирләнүчән булу; йомшак күнеллелек

впечатли́тельный, -ая, -ое тәэсирләнүчән, тәэсиргә тиз бирелүче, йомшак күнелле; **~ челове́к** тәэсирләнүчән кеше

впечатля́ть *несов. разг.* тәэсир итү, тәэсир калдыру

впечатля́ющ||ий, -ая, -ое тәэсирле, нык тәэсир итә торган; **~ее зре́лище** нык тәэсир итә торган тамаша

впива́ть *несов. что*: **~ зву́ки му́зыки** музыка тавышларын йотылып тыңлау; **~ за́пах ле́са** урман исен иснәү

впива́ться *несов. см.* **впи́ться**

впи́санный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вписа́ть; 2.** *мат.* камаулы, камалган; **~ треуго́льник** камалган өчпочмак

вписа́ть *сов.* **1.** *кого-что* өстәп язу, өстәп язып кую, арага кертеп язу; **~ пропу́щенные слова́** төшеп калган сүзләрне арага кертеп язу **2.** *что, мат.* эченә сызу, эченә сызып кую, камап сызу; **~ треуго́льник в окру́жность** әйләнә эченә өчпочмак сызу

вписа́ться *сов. во что* (*гармонично сочетаться*) матур туры килү, туры килеп тору

впи́сывание *с см.* **вписа́ть**

впи́сывать *несов. см.* **вписа́ть**

впи́сываться *несов.* **1.** *см.* **вписа́ться; 2.** *страд. от* **впи́сывать**

впита́ть *сов. что* **1.** сеңдерү, сеңдереп бетерү, суыру, суырып алу; **~ вла́га** дымны сеңдереп бетерү **2.** *перен.* үзләштерү, үзенә сеңдерү; үзенә алу; **~ культу́ру пре́дков** ата-бабаларның мәдәниятен үзенә сеңдерү

впита́||ться *сов.* сеңү, суырылу, сеңеп бетү; **вла́га ~лась в по́чву** дым туфракка сеңеп бетте

впи́тывать *несов. см.* **впита́ть**

впи́тываться *несов.* **1.** *см.* **впита́ться; 2.** *страд. от* **впи́тывать**

впи́||ться *сов.* **1.** кадалу, кадалып керү; **клещ ~лся** талпан кадалган; **пия́вка ~ла́сь** сөлек кадалган **2.** батыру, батырып кертү; **~ться зуба́ми** тешләрне батырып кертү **3.** кадалу, керү; **була́вка ~ла́сь в па́лец** булавка бармакка кадалды **4.** *в кого-что чем и без доп.* текәлү, кадалу, күзләрне текәү; **~ться глаза́ми** күзләре белән кадалу (текәләп карау); **~ться в глаза́** *кому-л.* күзләргә текәлү; **~ться в кни́гу** китапка кадалу

впи́хивать *несов. см.* **впихну́ть**

впихну́ть *сов. кого-что, разг.* тыгу, тыгып кую, кертү, кертеп кую; (*втолкнуться*) этәреп кертү

вплавь *нареч.* йөзеп; **переправи́ться че́рез ре́ку ~** елга аша йөзеп чыгу

вплести́ *сов. что* кушып үрү, кушып үреп кую, кертеп үрү; **~ ле́нту в косу́** тасманы толымга кушып үрү

вплета́ть *несов. см.* **вплести́**

вплотну́ю *нареч.* **1.** (*тесно*) бик тыгыз итеп, бик тыгыз булып **2.** (*предельно близко*) бик якын, янәшә үк, терәлеп; **сиде́ть ~** терәлеп утыру **3.** *перен. разг.* ныклап, бик якыннан торып; **взя́ться за де́ло ~** эшкә ныклап тотыну

вплоть *нареч.*: **~ до** ...га кадәр, ...га чаклы; **~ до ве́чера** кичкә кадәр

вплыва́ть *несов. см.* **вплыть**

вплыть *сов.* **1.** йөзеп барып керү, йөзеп килеп керү, йөзеп керү **2.** *перен.* (*плавно войти*) салмак кына килеп керү

вповалку *нареч. разг.* тезелешеп, янәшә ятып; **спать ~** янәшә ятып йоклау

вполгла́за *нареч. разг.* күз кырые (чите) белән генә; **наблюда́ть ~** күз кырые белән генә күзәтү

вполго́лоса *нареч.* акрын гына тавыш белән; **петь ~** акрын гына тавыш белән җырлау

вползá́ть *несов. см.* **вползти́**

вползти́ *сов.* **1.** (*внутрь*) шуышып керү **2.** (*взобраться куда-л., на что-л.*) шуышып менү, үрмәләп менү

вполнака́ла *нареч.* сүрән генә, бик тоныk

вполне́ *нареч.* тулысынча, бик, бөтенләй, тәмам; **он ~ дово́лен** тулысынча канәгать

вполоборо́та *нареч.* яртылаш борылып, яртылаш борылган килеш

вполови́ну *нареч. уст. прост.* яртылаш, яртылай

впопа́д *нареч. разг.* урынлы, дөрес, туры китереп; **отвеча́ть ~** урынлы җавап бирү

впопыха́х *нареч.* ашык-пошык, ашыгып, ашыккан хәлдә, кабаланып

впо́ру *нареч.* **1.** таман гына, чак кына; **сапоги́ мне ~** итекләр миңа таман гына **2.** *в знач. сказ. с неопр., разг.* (*только и остаётся*) мөмкин, бик мөмкин; бик вакыт; **мне ~ уе́хать домо́й** миңа өйгә китәргә бик вакыт

впорхну́ть *сов.* **1.** (*влететь*) очып кереп китү, очып килеп керү, очып керү **2.** *перен.* очынып килеп керү

впосле́дствии *нареч.* соңыннан, шуннан соң, аннан соң, ахырда

впотьма́х *нареч.* караңгыда; утсыз (*төнлә*)

впра́ву *нареч. разг.* чынлап та, чынлап та, дөрестән дә

впра́ве *нареч. в знач. сказ. с неопр.* хаклы, хакы бар; **он ~ спроси́ть об э́том** аның моны сорарга хакы бар

впра́вить *сов. что* урнына утыртү, урнына утыртып кую (*тайган, каймыккан әгъзаны*); **~ па́лец** (*тайган*) бармакны урнына утырту ♦ **~ мозги́** *кому, прост.* акылга утырту

вправля́ть *несов. см.* **впра́вить**

впра́во *нареч.* (*в правую сторону*) унга, уң якка; (*в правой стороне*) унда, уң якта; **поверну́ть ~** уң якка бору; **~ от до́ма** өйдән унда

впредь *нареч.* алда, киләчәктә, моннан ары, моннан соң, моннан болай ♦ **~ до** *чего* ...га кадәр, ...га чаклы; **~ до разреше́ния** рөхсәт иткәнгә кадәр

вприку́ску *нареч.*: **пить ~** (*чай, кофе и т.п.*) шикәрне тешләп эчү (*чәй, кофе һ.б.ш. белән*)

вприпры́жку *нареч.* сикерә-сикерә, сикерешә-сикерешә, сикергәләп

вприся́дку *нареч.* чүгәли-чүгәли, чүгә-чүгә, чүгәләп; **плеса́ть ~** чүгәли-чүгәли бию

вприти́рку *нареч. разг.* (*вплотную*) янәшә үк, бер-берсенә тиеп

вприти́к *нареч. см.* **вприти́рку**

впро́голодь *нареч.* ачлы-туклы, туяр-туймас

впрок *нареч.* **1.** (*про запас*) алдагы көнгә, саклыкка, киләчәккә, запаска, запас итеп **2.** (*на пользу*) файдага, яхшыга; **э́то не пошло́ ему́ ~** бу аңа файдага булмады

впроса́к: попа́сть ~ ике такта арасында калу, уңайсыз хәлгә килеп кабу, уңайсыз хәлгә эләгү

впросо́нках *нареч. разг.* йокы аралыш, уянып-уянмас

впро́чем *союз* **1.** *против.* әмма, ләкин, шуңа карамастан **2.** *в знач. вводн. сл.* хәер; **~, не зна́ю, реша́й сам** хәер, мин белмим, үзең хәл ит

впры́гивать *несов. см.* **впры́гнуть**

впры́гнуть *сов.* (*во что-л.*) сикерү, сикереп керү; (*на что-л.*) сикереп менү; **~ в ло́дку** көймәгә сикереп керү; **~ на сту́л** урындыкка сикереп менү

впры́скивать *несов. см.* **впры́снуть**

впры́снуть *сов. что* җибәрү, (*тире астына*) кертү (*дару*); **~ больно́му мо́рфий** авыруга морфий җибәрү

впряга́ть *несов. см.* **впрячь**

впряга́ться *несов.* **1.** *см.* **впря́чься; 2.** *страд. от* **впряга́ть**

впрямь *частица разг.* чыннан да, дөрестән дә, чынлап та

впрячь *сов. кого-что* җигү, кушып җигү; **~ лошаде́й в са́ни** атларны чанага җилү ♦ **~** *кого* **в рабо́ту** эшкә җигү

впря́чься *сов.* җигелү, үзен җигү ♦ **~ в рабо́ту** эшкә җигелү

впуск *м см.* **впусти́ть; ~ пассажи́ров на перро́н** пассажирларны перронга үткәрү

впуска́ть *несов. см.* **впусти́ть**

впускно́й, -а́я, -о́е *тех.* кертү ...ы; **~ кла́пан** кертү клапаны

впусти́ть *сов.* **1.** *кого-что* кертү, җибәрү; кертеп җибәрү, үткәрү; **~ пар в тру́бы** буны торбаларга җибәрү; **~ зри́телей в зал** тамашачыларны залга кертеп җибәрү; **2.** *что* салу, тамызу; **~ ка́пли в нос** тамчыларны борынга салу

впусту́ю *нареч.* бушка, юкка, әрәмгә, җилгә; **говори́ть ~** бушка сөйләү

впу́тать *сов.* **1.** *что* (*вплести*) кушып үрү , чуалтып бәйләү, кушып бәйләү **2.** *перен. кого-что, разг.* бутау, катыштыру (*берәр эшкә*)

впу́таться *сов.* **1.** (*запутаться*) чуалу, чуалып бетү **2.** *перен. разг.* чуалу, буталу, катышу (*берәр эштә*)

впу́тывать *несов. см.* **впу́тать**

впу́тываться *несов.* **1.** *см.* **впу́таться; 2.** *страд. от* **впу́тывать**

впя́теро *нареч.* биш мәртәбә (тапкыр), бишләтә; **~ бо́льше** биш тапкыр зур

впятеро́м *нареч.* бишәүләп, бишәүләшеп, бишәү

в-пя́тых *вводн. сл.* бишенчедән, бишенчеләй

враг *м* дошман; **кла́ссовый ~** сыйнфый дошман; **разби́ть ~а́** дошманны тар-мар итү ♦ **~ у́ тако́го не пожела́ю** дошманыма да аны теләмим

вражд||а́ *ж* дошманлык, дошманлык хисе, кинә, хаслык; **пита́ть** *к кому-л.* **~ у́** *кемгә дә карата булса* дошманлык хисе булу

вражде́бность *ж* дошманлык, хаслык

вражде́бн||ый, -ая, -ое **1.** дошманлык ...ы, дошманнарча ..., дошман ...; **~ое отноше́ние** дошманлык мөнәсәбәте **2.** дошман ...; дошман ...ы; **~ые сто́роны** дошман яклар

вражду́ва́ть *несов.* дошманлашу, бер-бере белән дошман булу, дошманлык итү; **~ друг с дру́гом** бер-бере белән дошман булу

вра́жеский, -ая, -ое дошман ...ы; **~ самолёт** дошман самолёты

вра́ж||ий, -ья, -ье *фольк. см.* **вра́жеский ♦ ~ья си́ла** ≈ шайтан, җен

враз *нареч. разг.* **1.** (*одновременно*) берьюлы, бердән, дәррәү, бергә; **все ~ закрича́ли** барысы бердән кычкырып җибәрделәр **2.** (*сразу*) шунда ук

вразби́вку *нареч. разг.* бүлеп-бүлеп, аралаштырып, тәртипсез рәвештә; **спра́шивать ~** тәртипсез рәвештә сорашу

вразбро́д *нареч. разг.* **1.** (*порознь*) чәчелеп, сибелеп, таралышып **2.** (*недружно*) таркау, аерым-аерым. һәрберсе үз алдына; **де́йствовать ~** аерым-аерым хәрәкәт итү

вразбро́с *нареч. разг.* чәчелеп, таралып; **кни́ги лежа́ли ~** китаплар чәчелеп ята иде

вразва́лку *нареч.* (*переваливаясь*) айкала-чайкала, алпан-тилпән; **идти́ ~** айкала-чайкала бару

вразнобо́й *нареч.* аерым-аерым, таркау рәвештә, ничек җитте шулай; **де́йствовать ~** таркау рәвештә хәрәкәт итү

вразре́з: идти́ ~ *с чем* каршы килү (бару); каршы әйтү

вразря́дку *нареч. полигр.* хәрефләрне сирәкләтеп (сирәк итеп); **набра́ть сло́во ~** сүзне хәрефләрен сирәкләтеп җыю

вразуми́тельный, -ая, -ое аңлаешлы, ачык аңлаешлы, кеше аңларлык, кеше төшенерлек; **~ отве́т** аңлаешлы җавап

вразуми́ть *сов. кого-что* акылга утыртү, акылга өйрәтү, үгетләп акылга утырту; **~ шалуна́** шаян малайны акылга өйрәтү

вразумля́ть *несов. см.* **вразуми́ть**

вра́ки *только мн. разг.* ялган, ялган сүз, юк сүз, уйдырма

враль *м разг.* ялганчы, алдакчы

враньё *с* **1.** *см.* **врать; 2.** *см.* **вра́ки**

враска́чку *нареч. разг.* алпан-тилпән, ава-түнә, айкала-чайкала; **идти́ ~** алпан-тилпән бару

враспло́х *нареч.* көтмәгәндә, искәрмәстән; капылт, кинәт; **заста́ть ~** көтмәгәндә килеп чыгу

врассыпну́ю *нареч.* төрлесе төрле якка, таралышып; **побежа́ть ~** төрлесе төрле якка йөгереп китү

врастá́ть *несов. см.* **врасти́**

врасти́ *сов.* кереп үсү; батып керү; **но́готь врос в те́ло** тырнак тәнгә кереп үскән

врастя́жку *нареч.* **1.** сузылып; **лежа́ть ~** сузылып яту **2.** сузып, сузып-сузып; **говори́ть ~** сузып сөйләү

врата́ *только мн. книжн.* ишек, капу; **~ ра́я** оҗмах ишеге; **у врат ра́я** оҗмах ишеге алдында

врата́рь *м спорт.* капкачы

врать *несов.* **1.** ялганлау, ялган сөйләү, алдау **2.** дөрес ...мау, хата җибәрү; **часы́ врут** сәгать дөрес йөрми; **~ в пе́нии** дөрес җырламау

врач *м* табиб; врач

врачебн||ый, -ая, -ое врач[лар] ...ы; табиб ...ы; **~ая по́мощь** табиб ярдәме; **~ая коми́ссия** табиблар комиссиясе

врачева́ть *несов. кого-что, уст.* дәвалау; **~ неду́ги** авыруларны дәвалау

враща́тельн||ый, -ая, -ое **1.** әйләндерә торган, әйләндерүче, әйләндерү ...ы; **~ая си́ла** әйләндерүче көч **2.** әйләнмә ..., әйләнмәле, әйләнү ...ы; **~ое движе́ние** әйләнмә хәрәкәт

враща́ть *несов. что, чем* әйләндерү, бөтерү, бору ♦ **~ глаза́ми (белка́ми)** күзләрне әйләндерү; күз аклары белән карау

враща́||ться *несов.* **1.** әйләнү, бөтерелү; **Луна́ ~ется вокру́г Земли́** Ай Жир тирәсендә әйләнә **2.** *перен.* булу, болгану, аралашу; **~ться среди́ актёров** актёрлар арасында булу **3.** *страд. от* **враща́ть**

враще́ние *с см.* **враща́ть, враща́ться** 1; **~ Земли́ вокру́г свое́й оси́** Җирнең үз күчәре тирәсендә әйләнүе

вред *м* зарар, зыян; **причини́ть ~** зыян китерү

вреди́тель *м* корткыч

вреди́тельск||ий, -ая, -ое корткыч ...ы. корткычлар ...ы, корткычлык ...ы; **~ая гру́ппа** корткычлар төркеме

вреди́тельство *с* корткычлык

вреди́ть *несов. кому-чему* зарар китерү, зыян китерү, зарарлау

вре́дность *ж* **1.** зарарлылык, зыянлылык, зарар; **~ куре́ния** тәмәке тартуның зарарлылыгы **2.** зарарлылык, зарарлы шартлар; **дополни́тельный о́тпуск за ~** зарарлы шартлар өчен өстәмә ял

вре́дн||ый, -ая, -ое зарарлы, зыянлы; **~ая привы́чка** зарарлы гадәтләр; **~ые приме́си** зарарлы кушылмалар

вредоно́сн||ый, -ая, -ое *книжн.* үтә зарарлы [булган]; зыян (зарар) китерә торган; **~ые де́йствия** үтә зарарлы кыланышлар

вре́зать *сов. что во что* уеп кую, уеп урнаштыру; **~ замо́к в дверь** ишеккә уеп йозак кую

врезáть *несов. см.* **вре́зать**

вре́за||ться *сов.* **1.** барып керү, ярып керү, барып төртелү; **ло́дка ~лась в песо́к** көймә комга барып төртелде **2.** кереп тору, кереп китү; **песча́ная коса́ ~лась в мо́ре** ком сырты диңгезгә кереп киткән **3.** *перен.* бәреп керү, бәреп килеп керү; **ко́нница ~лась в неприя́тельские ряды́** атлы гаскәр дошман сафларына бәреп килеп керде **4.** *перен.* калу, сенү; урнашу; **~ться в па́мять** хәтердә калу

врезáться *несов.* **1.** *см.* **вре́заться**; **2.** *страд. от* **врезáть**

врезно́й, -а́я, -о́е уеп куелган, уеп урнаштырылган; уеп куела торган; **~ замо́к** уеп куелган йозак

вре́зывать *несов. см.* **вре́зать**

вре́зываться *несов.* **1.** *см.* **вре́заться**; **2.** *страд. от* **вре́зывать**

временáми *нареч.* вакыт-вакыт, аратирә, кайчакта, кайвакытта; **~ шёл дождь** вакыт-вакыт яңгыр ява иде

временн||о́й, -а́я, -о́е вакыт ...ы; **~а́я после́довательность** вакыт эзлеклелеге

вре́менн||ый, -ая, -ое вакытлы; вакытлыча ...; **~ая постро́йка** вакытлы корылма; **~ые неуда́чи** вакытлы уңышсызлыклар

временщи́к *м* вакытлы хаким, вакытлы хакимият иясе

вре́м||я *с* **1.** вакыт; **со́лнечное ~я** кояш вакыты; **~я идёт** вакыт уза; **~я тя́нется** вакыт сузыла; **~я жа́твы** урак вакыты (өсте); **в осе́ннее ~я** көз вакыты; **~ена го́да** ел фасыллары; **~я по Гри́нвичу** Гринвич вакыты белән; **~я начина́ть** башларга вакыт **2.** (*период*) вакыт, чор, заман; **вое́нное ~я** сугыш вакыты; **в ду́хе ~ени** заман рухында **3.** (*момент*) вакыт, чак; мизгел **4.** *грам.* заман ♦ **во ~я о́но** *уст.* әллә кайчан, хан заманында; **во все ~ена́** һәрвакыт, гел; **в пе́рвое ~я** башта, беренче вакытта; **в своё ~я** заманында, үз вакытында; **до поры́ до ~ени** билгеле бер вакытка кадәр; көне килгәнче, сәгате сукканчы; **до сего́ ~ени** бу вакытка кадәр, хәзергә кадәр; **на ~я** вакытлыча; **со ~енем** вакытлар узу белән, киләчәктә, бара-бара, тора-бара; **всё ~я** гел, һәрвакыт; **са́мое ~я** нәкъ вакыты; **тем ~енем** шул ук вакытта; **~я от ~ени** вакыт-вакыт, кайвакытта, кайчакта; **по ~ена́м** кайчакта, кайбер вакытта; **в то ~я как ...** ...ганда, ...ган чакта; **~я не ждёт** вакыт бик аз, вакыт кысан

времяисчисле́ние *с* вакыт исәбе, ел исәбе

время́нка *ж разг.* **1.** (*переносная лестница*) күчерелмә баскыч **2.** (*железная печка*) тимер мич **3.** (*временная постройка*) вакытлы корылма; вакытлы торак

времяпрепровожде́ние, времяпровожде́ние *с* вакыт уздыру (үткәрү); көн үткәрү

вро́вень *нареч. с чем* бертигез, тигез; тип-тигез; **вода́ в бо́чке ~ с края́ми** су мичкәнең кырыйлары белән тигез

вро́де **1.** *предлог с род.п.* кебек, шикелле, ...дай кебек; **костю́м ~ моего́** минеке шикелле костюм **2.** *частица прост.* бугай, булса, кирәк; **он ~ заболе́л** ул авырып китте бугай

врождённ||ый, -ая, -ое тумыштан булган, тумыштан килгән; **~ые рефле́ксы** *физиол.* тумыштан килгән рефлекслар; **~ый тала́нт** тумыштан килгән талант

врозь *нареч.* аерым, аерым-аерым, аерым рәвештә; **жить ~** *с кем-л.* аерым яшәү

вруб *м горн.* уем, ярык, тишек (*тау токымнарында махсус ясала*)

вруба́ть *несов. см.* **вруби́ть**

вруба́ться *несов.* **1.** *см.* **вруби́ться**; **2.** *страд. от* **вруба́ть**

вруби́ть *сов. что* киселе утырту, уеп утырту, уеп кую

вруби́ться *сов.* **1.** кисә-кисә керү, киселеп керү (*эченә*); **~ в тайгу́** кисә-кисә тайга эченә керү **2.** кылыч белән кисә-кисә (чаба-чаба) бәреп керү; **~ в неприя́тельские ряды́** дошман сафларына кылыч белән чаба-чаба бәреп керү **3.** *горн.* ую, (тишек, ярык) ясау (*тау токымында*)

вру́бов||ый, -ая, -ое *горн.* уя (тишә) торган (*тау токымын*); **~ая маши́на** тау токымын тишү машинасы

врун *м разг.* ялганчы, алдакчы

вру́нья *ж разг.* ялганчы хатын (кыз), алдакчы хатын (кыз)

вруча́ть *несов. см.* **вручи́ть**

вручи́ть *сов. что* **1.** тапшыру, бирү, кулына тоттыру; **~ пода́рок** бүләк тапшыру; **~ о́рден** орден тапшыру **2.** *книжн.* ышанып тапшыру; **~ свою́ судьбу́** үз язмышыңны ышанып тапшыру

вручну́ю *нареч.* кулдан, кул белән, кул ярдәмендә; **обрабо́тать дета́ль ~** детальне кулдан эшкәртү

врыва́ть *несов. см.* **врыть**

врыва́ться I *несов.* **1.** *см.* **вры́ться**; **2.** *страд. от* **врыва́ть**

врыва́ться II *несов. см.* **ворва́ться**

врыть *сов. что* казып утырту, чокып утырту; **~ столб** багананы казып утырту

вры́||ться *сов. во что* казып кереп урнашу; **пехо́та ~лась в зе́млю** пехота җиргә окоп казып кереп урнашты

вря́д ли *частица* ...мы икән, ай-һай, икеле, шикле; **~ он придёт** аның килүе шикле

всади́ть *сов. что* **1.** кадау, чәнчү; чабып утырту; **~ топо́р в бревно́** балтаны бүрәнәгә чабып утырту **2.** *разг.* атып тидерү, тидерү (*пуляны һ.б.ш.*)

вса́дник *м* җайдак, атлы, сыбайлы, атка атланган кеше

вса́живать *несов. см.* **всади́ть**

вса́сывать *несов.* **всоса́ть**

вса́сываться *несов.* **1.** *см.* **всоса́ться**; **2.** *страд. от* **вса́сывать**

все *мн. см.* **весь** I

все́ *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «бөтен», «барлык», «тулы» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **всеми́рный** бөтендөнья; **всесою́зный** бөтенсоюз; **всенаро́дный** бөтенхалык

всё I *нареч. разг.* **1.** (*постоянно*) һәрвакыт, һәркайчан, гел, һаман; **он ~ пи́шет** ул һаман яза **2.** (*до сих пор*) һаман, әле дә булса; **он ~ бо́лен** ул әле дә булса авырый **3.** (*только*) тик, бары тик, фәкать ... гына; **э́то ~ он винова́т** бу фәкать ул гына гаепле **4.** *в знач. частицы усил.* торган саен, барган саен, тагын да ...рак; **~ смеле́е и смеле́е** тагын да кыюрак һәм кыюрак **5.** *в знач. союза против.* (*однако*) әмма, ләкин, шуна карамастан; **как ни стара́йся, ~ зря** ничек кенә тырышмасын, әмма бушка ♦ **(и) ~ же (ж)** шулай да, әмма

всё II *с см.* **весь** I

всевéдущий, -ая, -ее *ирон.* барысын да белүче, бар нәрсәдән дә хәбәрдар

всевозмо́жн||ый, -ая, -ое һәртөрле, төрле-төрле; **~ые това́ры** төрле-төрле товарлар

всевы́шний *м книжн.* аллаһы тәгалә

всегда́ *нареч.* һәрвакыт, һәркайчан, һәрчак, гел ♦ **~ гото́в!** һәрвакыт хәзер!

всегда́шний, -яя, -ее һәрвакыттагы, һәркайчандагы, һәрчактагы; гадәттәге, даими; **~ гость** даими кунак

всего́ *нареч.* **1.** бөтенесе, барлыгы, барысы; **~ израсхо́довано сто рубле́й** барлыгы йөз сум тотылган **2.** *в знач. частицы огранич.* нибары, бары тик, гына; **откли́кнулось ~ пя́теро** нибары бишесе җавап бирде ♦ **~ хоро́шего!** хушыгыз!, сау булыгыз!, хуш, сау бул!; **то́лько и ~** шул гына, бары шул; **~ -на́всего** бары тик, нибары, фәкать

в-седьмы́х *вводн. сл,* җиденчедән, җиденчеләй

всезна́йка *м, ж разг.* минбеләмче, мәддагый

вселе́ние *с см.* **всели́ть** 1, **всели́ться** 1; **~ в но́вый дом** яңа өйгә керү

вселе́нная *ж* **1.** (*мироздание*) бөтен галәм, дөнья **2.** (*вся земля*) җир йөзе, дөнья

всели́ть *сов.* **1.** *кого-что* кертү, урнаштыру, кертеп урнаштыру; **~ в но́вый дом** яңа өйгә кертеп урнаштыру **2.** *перен. что* тудыру, кертү, күңеленә салу; **~ уве́ренность** ышаныч тудыру

всели́||ться *сов.* **1.** урнашу, керү, кереп урнашу; **~ться в но́вый дом** яңа өйгә кереп урнашу **2.** *перен.* керү, төшү, туу; **в его́ се́рдце ~лась наде́жда** аның күңеленә өмет керде

вселя́ть *несов. см.* **всели́ть**

вселя́ться *несов.* **1.** *см.* **всели́ться**; **2.** *страд. от* **вселя́ть**

всеме́рн||ый, -ая, -ое бөтен, чаралар белән, барлык мөмкинлекләр белән, һәрьяклап; **~ая подде́ржка** һәрьяклап ярдәм итү

все́меро *нареч.* җиде мәртәбә (тапкыр), җиде кат, җиделәтә

всемеро́м *нареч.* җидәү, җидәүләшеп. җидәүләп

всеми́рно-истори́ческ||ий, -ая, -ое *высок.* дөньякүләм-тарихи

всеми́рн||ый, -ая, -ое дөньякүләм, бөтендөнья ...ы, бөтендөньядагы; **~ая исто́рия** бөтендөнья тарихы

всемогу́щество *с* чиктән тыш куәтлелек, чиксез куәт; зур кодрәт

всемогу́щий, -ая, -ее чиктән тыш куәтле, чиксез куәтле; зур кодрәтле

всенаро́дн||ый, -ая, -ое бөтен халык[ның] ...ы, гомум халык ...ы; **~ое обсужде́ние** фикер алышуда бөтен халыкның катнашуы; **~ое голосова́ние** бөтен халыкның тавыш бирүе; **~ый пра́здник** бөтен халык бәйрәме; **~ое досто́яние** гомум халык байлыгы

всео́буч *м* гомуми мәгъбүри уку, всеобуч

всео́бщ||ий, -ая, -ее гомум, гомуми, бөтен; **~ее избира́тельное пра́во** гомуми сайлау хокукы

всео́бщность *ж* гомумилек

всеобъе́млющ||ий, -ая, -ее бөтенесен эченә ала торган; бөтенесен иңли торган

всеору́жи||е: во ~и ныклы коралланып, ныклы коралланган хәлдә; **во ~и зна́ний** белемнәр белән ныклы коралланып

всепобежда́ющ||ий, -ая, -ее бөтен нәрсәне җиңүче, бөтен нәрсәне җиңә торган; **~ая си́ла иде́й** идеяләрнең бөтен нәрсәне җиңә торган көче

всепроще́ние *с* бөтен нәрсәне гафу итү

всеросси́йский, -ая, -ое бөтенроссия ...ы, бөтенроссия күләмендәге; **Всеросси́йское театра́льное о́бщество** Бөтенроссия театр җәмгыяте

всерьёз *нареч.* **1.** чынга; **не принима́й его́ слова́ ~** аның сүзләрен чынга алма **2.** чынлап, чын-чынлап, җитди рәвештә; **~ взя́ться за де́ло** эшкә чынлап керешү

всеси́льный, -ая, -ое чиктән тыш көчле, куәтле, чиктән тыш куәтле, бик куәтле

всесою́зн||ый, -ая, -ое *ист.* бөтенсоюз .... бөтенсоюз ...ы, бөтенсоюз күләмендәге; **во ~ом масшта́бе** бөтенсоюз күләмендә

всесторо́нний, -яя, -ее бөтен яктан, бөтен яклап, һәр яктан, һәрьяклап; җентекләп; **~ разбо́р де́ла** эшне бөтен яклап тикшерү

всё-таки 1. *союз против.* (*тем не менее, однако*) шулай булса да, шуңа карамастан, шулай булуга карамастан, әмма **2.** *частица* шулай да; **~ где я ви́дел его́?** шулай да мин аны кайда күрдем соң?

всеуслы́шание *с*: **во ~** бөтен кешегә ишеттерерлек итеп, кычкырып; бөтен кешегә җиткерү өчен

всеце́ло *нареч.* бөтенләй, бөтенләйгә, тулысынча; **он ~ пре́дан нау́ке** ул бөтенләй фәнгә бирелгән

всея́дн||ый, -ая, -ое бөтен нәрсәне ашаучан, бөтен нәрсәне ашаучы; **~ое живо́тное** бөтен нәрсәне ашаучан хайван

вска́кивать *несов. см.* **вскочи́ть**

вска́пывать *несов. см.* **вскопа́ть**

вскара́бкаться *сов. разг.* үрмәләп менү, үрмәләп менеп житү, тырмашып менү; **~ на де́рево** агачка үрмәләп менү

вскара́бкиваться *несов. см.* **вскара́бкаться**

вска́рмливать *несов. см.* **вскорми́ть**

вскачь *нареч.* чаптырып, чабып, җилдереп чабып; **мча́ться ~** чаптырып бару

вски́дывать *несов. см.* **вски́нуть**

вски́нуть *сов. что* **1.** ташлау; күтәреп салу (ташлау); **~ мешо́к на плечо́** иңбашка капчыкны күтәреп салу **2.** тиз генә күтәрү, кинәт күтәрү; **~ го́лову** башны тиз генә күтәрү ♦ **~ глаза́** күзне текәү (төбәү)

вскипа́ть *несов.* **1.** кайнап чыга башлау **2.** *перен* чәпчү, кызу, дулау

вскипе́||ть *сов.* **1.** кайнау, кайнап чыгу; **молоко́ ~ло** сөт кайнап чыкты **2.** *перен.* ярсу, чәпчү, кызу, ярсып (кызып) китү; чәпчеп китү; **~ть от негодова́ния** ачудан ярсып китү

вскипяти́ть *сов. что* кайнату, кайнатып алу; кайнатып чыгару; **~ молоко́** сөтне кайнатып чыгару

всклоко́чивать *несов. см.* **всклоко́чить**

всклоко́чить *сов. что* тузгыту; тырпайту (*чәкләрне, каурыйларны*)

всклоко́читься *сов.* тузгу; тырпаю

всколыхну́||ть *сов.* **1.** *что* тибрәндерү, селкетү, дулкынландыру, чайкалдыру, тибрәтеп (селкетеп, дулкынландырып) җибәрү; **ве́тер ~л рожь** җил арышны дулкынландырып җибәрде **2.** *перен. кого-что* кузгату, кузгатып җибәрү, дулкынландыру, аякка бастыру; **э́то собы́тие ~ло всю дере́вню** бу вакыйга бөтен авылны кузгатты

всколыхну́||ться *сов.* **1.** дулкынлану, тибрәнү, селкенү, чайкалып (дулкынланып) китү, җилфердәп (селкенеп) кую; **вода́ ~лась** су дулкынланып китте; **занаве́ска ~лась** тәрәзә пәрдәсе җилфердәп куйды **2.** *перен.* кузгалу, кузгалып китү, аякка басу; **всё село́ ~лось** бөтен авыл аякка басты

вско́льзь *нареч.* болай гына, өстән генә; сүз җаенда гына; **упомяну́ть** *о чём-л.* **~** *берәр нәрсәне* сүз җаенда гына искә алу

вскопа́ть *сов. что* казу, казып бетерү (чыгу); **~ гря́дку** түтәлне казып чыгу

вско́ре *нареч.* тиздән, тиз арада, якын арада, озакламыйча; озак вакыт үтмәстән; **он ~ придёт** ул тиздән киләчәк

вскорми́ть *сов. кого* **1.** (*животное, птицу и т.п.*) ашатып үстерү **2.** (*воспитать, вырастить*) карап (тәрбияләп) үстерү

вскочи́||ть *сов.* **1.** сикереп менү, ыргып менү; **~ть на коня́** атка сикереп менү; **~ть в ваго́н** вагонга сикереп менү **2.** (*быстро встать*) сикереп тору, ыргып тору **3.** *перен. разг.* чыгу, килеп чыгу; **прыщ ~л** бетчә чыкты

вскри́кивать *несов.* кычкырып-кычкырып җибәрү (кую)

вскри́кнуть *сов. однокр.* кычкырып җибәрү (кую)

вскрича́ть *сов.* кычкырып әйтеп җибәрү (кую)

вскружи́ть *сов.*: **~ го́лову** *кому* башын әйләндерү

вскружи́||ться *сов.*: **~лась голова́** башы әйләнде

вскрыва́ть *несов. см.* **вскрыть**

вскрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **вскры́ться**; **2.** *страд. от* **вскрыва́ть**

вскры́тие *с см.* **вскрыть, вскры́ться** 2; **~ те́ла** *мед.* гәүдәне ярып карау; **~ рек весно́й** яз көне елгаларның бозын арчылуы; **~ недоста́тков** кимчелекләрне ачу

вскрыть *сов. что* **1.** ачу, ачып кую; **~ конве́рт** конвертны ачу **2.** *перен.* ачып салу, ачу, табу; **~ недоста́тки в рабо́те** эштәге кимчелекләрне ачу **3.** *мед.* яру; ярып җибәрү; ярып карау; **~ нары́в** шешне яру

вскры́||ться *сов.* **1.** тишелү, сытылу, тишелеп ачылу; **нары́в ~лся** шеш тишелде **2.** ачылу, бозын арчылу, бозын арыну; **река́ ~лась** елга бозын

арчылды **3.** *перен.* ачылу, беленү; ачыклану; **~ лись причи́ны отстава́ния** артта калуның сәбәпләре ачылды

всласть *нареч.* туйганчы, рәхәтләнеп; **~ пораба́тать** туйганчы эшләү; **~ поспа́ть** туйганчы йоклау

вслед *нареч.* **1.** *за кем-чем* артыннан, артыннан ук; **~ за това́рищем** иптәшнең артыннан ук **2.** *в знач. предлога с дат.п.* артыннан; **смотре́ть ~ по́ездy** поезд артыннан карап калу ♦ **~ за тем** шуннан соң, соңыннан

вследствие *предлог с род.п.* аркасында, сәбәпле, нәтиҗәсендә, булганлыктан, булу сәбәпле, булганга күрә; **~ боле́зни** авыру аркасында

вслепу́ю *нареч. разг.* **1.** күрмичә, карамыйча; **печа́тать на маши́нке ~** машинкада карамыйча басу **2.** *перен.* тикшереп тормыйча, сукырларча, белмичә; **де́йствовать ~** сукырларча эш итү

вслух *нареч.* кычкырып, ишеттереп, ишеттерерлек итеп; **чита́ть ~** кычкырып уку

вслу́шаться *сов. во что* игътибар белән тыңлый башлау, бирелеп тыңлый башлау, күнел биреп тыңлау, колак салу; **~ в разгово́р** сүзләренә колак салу

вслу́шиваться *несов. см.* **вслу́шаться**

всма́триваться *несов. см.* **всмотре́ться**

всмотре́ться *сов. в кого-что* дикъкать белән карау, текәлеп карау

всмя́тку *нареч.* пешәр-пешмәс итеп, пешәр-пешмәс; **яйцо́ ~** пешәр-пешмәс итеп хәзерләнгән йомырка

все́вывать *несов. см.* **всу́нуть**

все́вываться *несов.* **1.** *см.* **всу́нуться**; **2.** *страд. от* **все́вывать**

всоса́ть *сов. что* суыру, суырып алу, эчкә суыру; сеңдерү; **~ вла́гу** суны эченә суыру ♦ **~ с молоко́м ма́тери** ана сөте белән керү, яшьтән үк өйрәнү

всоса́||ться *сов.* **1.** сеңү; сеңеп бетү; **вода́ ~лась в песо́к** су комга сеңгән **2.** кадалу, ябышу, кадалып имә башлау; ябышып имә башлау; **пия́вка ~лась в но́гу** сөлек аякка кадалып имә башлаган

вспа́ивать *несов. см.* **вспои́ть**

вспа́рывать *несов. см.* **вспоро́ть**

вспаха́ть *сов. что* сөрү, сукалау; сөреп бетерү (чыгу), сукалап чыгу; **~ по́ле** басуны сөрү

вспа́хивать *несов. см.* **вспа́хать**

вспа́шка *ж см.* **вспаха́ть**; **зя́блевая ~** туңга сөрү

вспе́нивать *несов. см.* **вспе́нить**

вспе́ниваться *несов.* **1.** *см.* **вспе́ниться**; **2.** *страд. от* **вспе́нивать**

вспе́нить *сов. что* **1.** (*образовать пену*) күбекләндерү, күбекләү, күбеккә әйләндерү **2.** (*довести лошадь до испарины*) ак күбеккә батыру

вспе́ни||ться *сов.* күбекләнү; күбек белән каплану; **пи́во ~лось** сыра күбекләнде

всплакну́ть *сов. о ком-чём и без доп., разг.* елап алу, сыктап алу

всплёск *м* **1.** *см.* **всплесну́ть**; **2.** (*звук*) чапылдау тавышы; чайпалу тавышы; чайкалу тавышы; **~ вёсел** ишкәкләрнең чапылдау тавышы

всплёскивать *несов. см.* **всплесну́ть**

всплесну́||ть *сов. однокр.* чайпалу, чайпалып кую; чайкалып кую; чәчрәп китү; чапылдап кую (сикерү); **в реке́ ~ла ры́ба** елгада балык чапылдап сикерде ♦ **~ть рука́ми** кулларны җәю (*гаҗәпләнүдән һ.б.ш.*)

всплошну́ю *нареч. прост.* тоташтан, тоташ булып; **лёд шёл ~** боз тоташ булып ага иде

всплыва́ть *несов. см.* **всплыть**

всплы||ть *сов.* **1.** [су өстенә] калку, калкып чыгу, [су өстенә] чыгу; **подво́дная ло́дка ~ла** суасты көймәсе калкып чыкты **2.** *перен* ачылу, беленү, килеп чыгу; **~ли недоста́тки** кимчелекләр килеп чыкты

вспои́ть *сов. кого* **1.** сөт эчерү, сөт эчереп үстерү; **~ телёнка** бозауны сөт эчереп үстерү **2.** (*вырастить, воспитать*) карап (тәрбияләп) үстерү

всполоши́ть *сов. кого-что, разг.* ыгы-зыгы куптару, аякка бастыру, ыгы-зыгы китерү

всполоши́ться *сов.* ыгы-зыгы килә башлау, ыгы-зыгы куптару, аякка басу; кинәт тынычсызланып китү

вспомина́ть *несов. см.* **вспо́мнить**

вспомина́ться *несов.* **1.** *см.* **вспо́мниться**; **2.** *страд. от* **вспомина́ть**

вспо́мнить *сов. кого-что* искә алу, искә (хәтергә) төшерү; **~ мо́лодость** яшьлекне искә төшерү

вспо́мни||ться *сов. кому* искә (хәтергә) төшү; **мне ~лся оди́н слу́чай** минем хәтергә бер вакыйга искә төште

вспомога́тельный, -ая, -ое ярдәмче ..., өстәмә ...; **~ отря́д** ярдәмче отряд ♦ **~ глаго́л** *грам.* ярдәмче фигыль

вспоро́ть *сов. что* сүтү, сүтеп ачу, сүтеп җибәрү; (*напр. живот*) яру, ярып ачу; **~ мешо́к** капчыкны сүтү

вспорхну́ть *сов.* очып китү, очып күтәрелү (күтәрелеп китү)

вспоте́ть *сов.* тирләү, тиргә бату, шабыр тиргә төшү

вспры́гивать *несов. см.* **вспры́гнуть**

вспры́гнуть *сов.* сикерү, ыргу, сикереп (ыргып) менү; **~ на теле́гу** арбага сикереп менү

вспры́скивание *с см.* **вспры́снуть**

вспры́скивать *несов. см.* **вспры́снуть**

вспры́снуть *сов. что* **1.** су бөркү, су сиптерү; **~ бельё** җәймәгә су бөркү **2.** *перен. прост.* (*отметить выпивкой*) юу, билгеләп үтү

вспу́гивать *несов. см.* **вспугну́ть**

вспугну́ть *сов. кого-что* куркыту, өркетү, куркытып кузгату, куркытып җибәрү, өркетеп җибәрү, куркытып очырып җибәрү

вспуха́ть *несов. см.* **вспу́хнуть**

вспу́хнуть *сов.* шешү, шешеп чыгу; кабару, кабарып чыгу; **па́лец вспух** бармак шешеп чыкты

вспу́чивать *несов. см.* **вспу́чить**

вспу́чи||ть *сов. безл. что, разг.* күбү, күбеп чыгу; кабару; **живо́т ~ло** эч күбеп чыкты

вспу́читься *сов. разг.* күбү, күбеп чыгу, күбенү, кабару

вспыли́ть *сов.* [кинәт] кабынып китү, кызып китү, ярсып китү; **~ из-за пустяка́** юктан кабынып китү

вспы́льчивость *ж* кызулык, кызу канлылык, тиз ярсып китү, тиз кызып китү

вспы́льчивый, -ая, -ое кызу, кызу канлы, тиз кызып китүчән, тиз ярсып китүчән; **~ челове́к** кызу канлы кеше; **~ хара́ктер** кызу холык

вспы́хну||ть *сов.* **1.** (*загореться*) кабынып китү, кабыну, янып китү, дөрләп китү, яна башлау **2.** кызарып китү, кызару; **лицо́ его ~ло** анын бите кызарып китте **3.** кабыну, башланып китү; **~ла ссо́ра** ызгыш башланып китте **4.** кабыннып китү; ярсып (кызып, чәпчеп) китү; **~ть от гне́ва** ачудан кызып китү

вспы́шка *ж* **1.** кабыну, кабынып китү; дөрләп китү; **~ по́роха** дарының кабынып китүе; **~ пла́мени** ялкынның дөрләп китүе **2.** *перен.* ярсу, ярсып (кызып, чәпчеп) китү

вспя́ть *нареч. книжн.* кирегә, артка; **поверну́ть ~** кирегә бору

встава́||ть *несов. см.* **вста́ть ♦ не ~я** баш калкытмый (*мәс. эшләү*)

вста́вить *сов. что* **1.** кую, куйдыру; кертеп кую; **~ стекло́** пыяла кую; **~ зуб** теш куйдыру **2.** кыстыру, кыстырып жибәрү; **~ сло́во в разгово́р** сөйләшкәндә сүз кыстыру

вста́вк||а *ж* **1.** *см.* **вста́вить**; **~а стёкол** пыяла кую **2.** ялгау; **пла́тье со ~ой** ялгау куелган күлмәк **3.** (*вписанный текст*) өстәмә, өстәмә текст

вставля́ть *несов. см.* **вста́вить ♦ ~ па́лки в колёса** таяк тыгу, комачаулау (*нәрсәгә дә булса*)

вставн||о́й, -а́я, -о́е алынмалы, алынма..., алып куела торган; (*о зубах*) куелган; **~ы́е ра́мы** алынмалы рамнар

вста́рь *нареч.* борынгыда, электе, элекке (борынгы) заманда

вста́||ть *сов.* **1.** тору, басу, торып басу; **~ть со сту́ла** урындыктан тору; **~ть на стул** урындыкка басу; **ра́но ~ть** иртә тору; **~ть на́ ноги** *прям., перен.* аякка басу; **2.** аякка басу, сәламәтләнү, йөри башлау; **~ть по́сле боле́зни** авырудан соң аякка басу **3.** күтәрелү; **~ть на защи́ту Ро́дины** Ватанны сакларга күтәрелү **4.** (*о светилах*) чыгу, күтәрелү; **со́лнце ~ло** кояш чыкты **5.** *перен. перед кем-чем* (*возникнуть, появиться*) килеп чыгу, алга килеп басу **6.** (*приступить к какой-л. работе, деятельности*) басу, башлау; **~ть к станку́** станок янына басу **7.** (*покрыться льдом — о реке*) туңу **8.** туктау, йөрми башлау, эшләми башлау; **часы ~ли** сәгать туктады ♦ **~ть гру́дью** күкрәк киереп каршы тору; **~ть в строй** сафка басу; **~ть на кварти́ру** квартирга керү; **~ть на путь** *чего, какой* юлына басу; **~ть на сто́рону** *кого, чью* яклау, ягына басу; **~ть на учёт** учётка басу; **~ть поперёк доро́ги** юлына аркылы төшү

встопо́рщи||ть *сов. что* тырпайту, кабарту, тырпайтып (кабартып) жибәрү;

кабáн ~л щетúну кабан йоннарын тырпайтты

встопóрщиться *сов.* тырпаю, кабару, тырпаеп (кабарып) китү

встрáивать *несов. см.* **встрóить**

встревóженный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **встревóжить**; **2.** шомлы, борчулы, пошаманга төшкән, тынычсыз; **~ гóлос** борчулы тавыш

встревóжить *сов. кого-что* шомландыру, шом салу; пошаманга төшерү, борчу салу (борчылдыру); тынычсызлау

встревóжиться *сов.* шомлану, күңелгә шом килү, пошаманга төшү, борчылу, тынычсызлану

встрёпанн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **встрепáть**; **2.** тузгыган, тырпайган, кабарган; **~ые вóлосы** тузгыган чәч

встрепáть *сов. что*, *разг.* тузгыту, тырпайту, кабарту

встрепенýться *сов.* **1.** (*о птицах*) талпыну, талпынып кую **2.** (*забиться сильнее — о сердце*) дөп-дөп тибә башлау

встрёпк||а *ж прост.*: **задáть ~у** *кому-л.* арт сабагын укыту

встрéтить *сов.* **1.** *кого-что* очрату, туры китерү; тару; **~ друзéй** дусларны очрату **2.** *кого-что* каршы алу, каршылау; **~ хорошó** яхшы каршы алу; **~ гостéй** кунакларны каршылау **3.** *перен. что* күрү, табу, алу; **~ отпóр** отпор алу; **~ сочýвствие** теләктәшлек табу

встрéти||ться *сов.* **1.** *с кем-чем* очрашу, очрау, юлыгу, тап булу, тару; **~ться на дорóге** юлда очрашу; **~ться с трýдностями** авырлыкларга очрау **2.** (*увидеться*) күрешү, очрашу; **влюблённые ~лись** яратышучылар күрештеләр **3.** (*обнаружиться*) очрау, булу; **в кни́ге ~лись интере́сные места́** китапта кызыклы урыннар очрады

встрéч||а *ж* **1.** очрашу; **неожи́данная ~а** көтелмәгән очрашу; **поздоро́ваться при ~е** очрашканда исәнләшү **2.** каршылау, каршы алу; **~а делега́тов** делегатларны каршылау **3.** *спорт.* очрашу **4.** (*торжество*) каршы алу, бәйрәм итү; **~а Но́вого го́да** Яңа елны каршы алу

встреча́ть *несов. см.* **встрéтить**

встрéчаться *несов. см.* **встрéтиться**

встрéчн||ый, -ая, -ое **1.** каршы, каршы килә торган; **~ый по́езд** каршы килә торган поезд **2.** каршы, каршылау ...ы, каршы җавап ...ы; **~ый иск** *юр.* каршы дәгъва; **~ый план** каршы җавап планы **3.** кара-каршы, кара-каршы алып барыла торган; **~ый бой** кара-каршы алып барыла торган сугыш **4.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* очраучы, очрашкан кеше; **спра́шивать доро́гу у ка́ждого ~ого** юлны һәр очраган кешедән сорашу ♦ **~ый и попере́чный** теләсә кем, һәр очраган кеше; **пе́рвый ~ый** беренче очраган кеше, ят кеше

встро́ить *сов. что* эченә салу, эчендә төзү, эченә төзү, (салу); **~ шкаф в сте́ну** стенаның эченә кертеп шкаф төзү

встря́ска *ж* **1.** *разг.* (*душевное потрясение*) дулкынлану, кайгы-хәсрәт, пошаман **2.** *перен. прост.* (*нагоняй*) каты шелтә; кирәген бирү; бәргәләп алу

встря́хивать *несов. см.* **встряхну́ть**

встря́хиваться *несов.* **1.** *см.* **встряхну́ться**; **2.** *страд. от* **встря́хивать**

встряхну́||ть *сов. кого-что* **1.** селкү, кагу, селкеп (кагып) алу; **~ть останови́вшиеся часы́** туктаган сәгатьне селкү; **~ть пальто́** пальтоны кагу **2.** *безл.* селкету; **телéгу си́льно ~ло** арбаны бик нык селкетте

встряхну́||ться *сов.* **1.** кагыну, селкенеп (кагынып) кую; **соба́ка ~лась** эт кагынды **2.** *перен. разг.* (*ободриться*) күңеллеләнү, дәртләнү; селкенеп алу **3.** *перен.* (*развлечься*) күңел ачу

вступа́ть *несов. см.* **вступи́ть**

вступа́ться *несов. см.* **вступи́ться**

вступи́тельный, -ая, -ое **1.** кереш ...; кереш ...ы; **~ое сло́во** кереш сүз **2.** керү ...ы; **~ый взнос** керү взносы; **~ый экза́мен** керү имтиханы

вступи́ть *сов.* **1.** *во что* керү, барып керү, килеп керү; **~ в го́род** шәһәргә керү **2.** *во что* керү; **~ в о́бщество** җәмгыятькә керү **3.** башлау, керешү, тотыну; **~ в перегово́ры** сөйләшүләр башлау; **~ в перепи́ску** языша башлау; **~ в разгово́р** сөйләшә башлау ♦ **~ в брак** никахка керү, өйләнү яки кияүгә чыгу; **~ в си́лу** көченә керү; **~ в строй** сафка басу; **~ на путь** *чего, какой* юлына басу; **~ в зре́лый во́зраст** үсеп житү, бәлигъ булу

вступи́ться *сов. за кого-что* яклау, яклашу, аралау

вступле́ние *с* **1.** *см.* **вступи́ть**; **~ в о́бщество** җәмгыятькә керү **2.** кереш; **~ к поэ́ме** поэмага кереш

всу́нуть *сов. что во что* тыгу, салу, тыгып (салып) кую; **~ ру́ки в карма́ны** кулларны кесәгә тыгу

всухомя́тку *нареч. разг.* корылай, коры килеш, коры...; **есть ~** коры ашау

всу́чивать *несов. см.* **всучи́ть**

всучи́ть *сов.* **1.** *что* кату, кыстырып кату, кушып кату; **~ щети́ну в дра́тву** кылны җеп очына кыстырып кату **2.** *перен. кого-что, прост.* (*заставить взять*) көчләп тоттыру, кулына тоттыру, көчләп тагу

всхли́пнуть *сов. однокр.* сулкылдап кую, үксеп кую

всхли́пывание *с см.* **всхли́пывать**

всхли́пывать *несов.* сулкылдау, үксү, сулкылдап елау, үксеп елау

всходи́ть *несов. см.* **взойти́**

всхо́ды *только мн.* шытып чыккан иген, шытым; (*озимых*) уҗым

всхо́жесть *ж с.-х.* шытучанлык, шыту сәләте; **~ семя́н** орлыкның шыту сәләте

всхо́ж||ий, -ая, -ее *с.-х.* шытучан, шытуга сәләтле; **~ие семена́** шытуга сәләтле орлыклар

всхрапну́ть *сов.* **1.** *однокр.* (*о животном*) пошкырып кую, пошкырып җибәрү **2.** *разг. шутл.* (*поспать*) черем итеп алу, йоклап алу

всхра́пывать *несов.* **1.** (*о человеке*) гырылдау, гырылдап (гырлап) йоклау **2.** (*о лошадях*) пошкыру, пошкырып тору

всы́пать *сов.* **1.** *что, чего* салу, тутыру; **~ зерно́ в мешо́к** ашлыкны капчыкка тутыру **2.** *перен. кому, разг.* (*побить, отругать*) тамызу; кирәген бирү, кыйнау

всыпа́ть *несов. см.* **всы́пать**

всю́ду *нареч.* һәркайда, һәрҗирдә, кая карама шунда

вся *ж см.* **весь** I

вся́к||ий, -ая, -ое *мест.* **1.** (*каждый*) һәр, һәрбер; **~ий челове́к** һәр кеше **2.** (*разный*) һәртөрле, төрле, төрле-төрле, теләсә нинди; **~ие кни́ги** һәртөрле китаплар **3.** бернинди, һичнинди, һичбер; **отсу́тствие ~их жела́ний** бернинди теләкнең булмавы; **без ~их сомне́ний** бернинди шиксез **4.** *в знач. сущ.* **~ий** *м* һәркем, һәр кеше **5.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* төрле хәл, төрле нәрсә; **расска́зывают ~ое** төрле нәрсә сөйлиләр; **~ое быва́ет** төрле хәлләр була ♦ **~ая вся́чина** төрле нәрсә[ләр]; әллә нәрсә[ләр]; теләсә нәрсә[ләр]; **во ~ом слу́чае** һәрхәлдә; **на ~ий слу́чай** кирәк була калса дип, кирәк була калса

вся́ко *нареч. прост.* төрлечә; **~ быва́ет** төрлечә була

вся́ческ||ий, -ая, -ое *разг.* һәртөрле, төрле-төрле; **ока́зывать ~ую по́мощь** һәртөрле ярдәм күрсәтү

вся́чина *ж разг.*: **вся́кая ~** *см.* **вся́кий**

вта́йне *нареч.* яшерен, яшертен, яшертен рәвештә, астыртын рәвештә, сиздермичә

вта́лкивать *несов. см.* **втолкну́ть**

вта́птывать *несов. см.* **втопта́ть**

вта́скивать *несов. см.* **втащи́ть**

вта́скиваться *несов.* **1.** *см.* **втащи́ться**; **2.** *страд. от* **вта́скивать**

втача́ть *сов. что*, *портн.* тегеп кую, каеп тегү, каеп тегеп кую; **~ воротни́к** яканы каеп тегү

вта́чивать *несов. см.* **втача́ть**

втащи́ть *сов. кого-что* **1.** *во что* өстерәп (сөйрәп) кертү; **~ мешо́к в сара́й** капчыкны сарайга өстерәп кертү **2.** (*на что*) өстерәп (сөйрәп) мендерү

втащи́ться *сов. разг.* көч-хәл белән килеп (барып) керү, көчкә генә менеп җитү

втека́ть *несов.* (*вливаться*) агып керү; агып төшү; (*впадать, напр. о реке*) кою, кушылу

втемя́ши||ться *сов. разг.* кереп утыру, керү, сеңү (башка); **~лось ему́ в го́лову** башына кереп утырган

втере́ть *сов. что* ышку, ышкып сендерү (кертү), сылап сендерү; **~ мазь** мазьне ышкып сендерү ♦ **~ очки́** *кому* күз буяу, алдау

втере́ться *сов.* **1.** (*впитаться*) сеңү, кереп сеңү (*ышкудан*) **2.** *разг.* ышкынып килеп керү, кысылып килеп керү (китү); **~ в то́лпу** халык төркеменә кысылып килеп керү **3.** *перен.* тырышып-тырмашып керү, килеп керү; **~ в компа́нию** компаниягә тырышып-тырмашып керү ♦ **~ в дове́рие** тырышып-тырмашып ышанычка казану

втечь *сов. см.* **втека́ть**

ВТИ-ВЧЕ

втира́ни||е *с* 1. *см.* **втере́ть**; 2. (*лекарственное вещество*) тәнне ышку даруы, тәнгә сылау даруы

втира́ть *несов. см.* **втере́ть**

втира́ться *несов.* 1. *см.* **втере́ться**; 2. *страд. от* **втира́ть**

вти́скивать *несов. см.* **вти́снуть**

вти́снуть *сов. кого-что во что* тыгу, тыгып кертү; басып (кысып, тыгызлап) кертү

вти́снуться *сов. разг.* 1. (*поместиться*) сыю, сыеп бетү 2. (*с трудом проникнуть*) килеп тыгылу; тыгылып керү; кысылышып керү, кысыла-кысыла керү

втихомо́лку *нареч. разг.* дәшминитми, дәшми-тынмый, эндәшминитми

втиху́ю *нареч. прост. см.* **втихомо́лку**

втолкну́ть *сов. кого-что во что* этеп (төртеп) кертү, этеп-төртеп (этә-этә) кертү

втолкова́ть *сов. что кому* аңлатып (төшендереп) бирү; башына кертү; ~ **пра́вило** кагыйдәне аңлатып бирү

втолко́вывать *несов. см.* **втолкова́ть**

втопта́ть *сов. кого-что во что* таптап кертү (батыру, сеңдерү) ♦ ~ **в грязь** пычракка буяу, яла ягу

вторга́ться *несов. см.* **вто́ргнуться**

вто́рг||нуться *сов. во что* 1. бәреп керү, басып керү; **враг ~ся с за́пада** дошман көнбатыштан бәреп керде 2. *перен.* (*вмешаться*) тыкшыну, тыгылу

вторже́ние *с см.* **вто́ргнуться**; ~ **неприя́теля** дошманның басып керүе

вто́ри||ть *несов.* 1. *муз.* кабатлау; кабатлап җырлау; кабатлап уйнау 2. *кому-чему* кабатлау; **эхо ~т гро́му** кайтаваз күкрәү тавышын кабатлый 3. *перен. кому* җәплән тору, сүзен кабатлау

втори́чн||ый, -ая, -ое 1. икенче, икенче мәртәбә ..., икенче тапкыр ..., икенче кат ...; ~**ое напомина́ние** икенче мәртәбә искәртү 2. (*производный*) икенчел; ~**ое явле́ние** икенчел күренеш; **мате́рия — первича́, а созна́ние — ~о** *филос.* материя — беренчел, ә аң — икенчел 3. (*побочный*) икенчел; өстәмә; ~**ые половы́е при́знаки** икенчел женси билгеләр

вто́рник *м* сишәмбе

второ- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге «икенче», «икенчел» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **второкла́ссный** икенче класслы

второго́дник *м* бер сыйныфта ике ел утыручы

второго́дница *ж* бер сыйныфта ике ел утыручы кыз

втор||о́й, -а́я, -о́е 1. *числ.* икенче; ~**о́й год** икенче ел; ~**а́я весна́** икенче яз 2. (*второстепенный*) икенче, икенче дәрәҗәдәге; **на ~ы́х роля́х** икенче дәрәҗәдәге рольләрдә; **на ~о́м пла́не** икенче планда 3. икенче; ~**а́я ро́дина** икенче туган ил; ~**а́я мать** икенче ана 4. *в знач. сущ.* ~**о́е** *с* икенче блюдо, икенче ♦ ~**а́я мо́лодость** икенче яшьлек; ~**а́я сигна́льная систе́ма** *физиол.* икенче сигнал системасы (*сигналлар системасы буларак авазлардан торган сөйләм*); **до ~ы́х петухо́в** икенче этәчләргә кадәр; **из ~ы́х рук** икенче кулдан

второкла́ссник *м* икенче класста укучы

второкла́ссница *ж* икенче класста укучы кыз

второку́рсник *м* икенче курста укучы

второку́рсница *ж* икенче курста укучы кыз

второочередн||о́й, -а́я, -о́е икенче чираттагы, икенче чират ...ы; ~**о́е де́ло** икенче чираттагы эш

второпя́х *нареч.* ашыгып, кабаланып, ашыгып китеп, кабаланып китеп, ашык-пошык; ~ **забыть** *кого-что-л., о ком-чём-л.* ашыгып китеп онытып жибәрү

второразря́дн||ый, -ая, -ое икенче дәрәҗәдәге, икенче разрядлы; ~ **рестора́н** икенче разрядлы ресторан

второсо́ртн||ый, -ая, -ое 1. икенче сорт ..., икенче сортлы; ~**ая мука́** икенче сорт он 2. *разг.* (*посредственный*) икенче дәрәҗәдәге, урта кул

второстепе́нн||ый, -ая, -ое 1. икенче дәрәҗәдәге; ~**ый вопро́с** икенче дәрәҗәдәге мәсьәлә 2. (*посредственный*) икенче дәрәҗәдәге, урта кул, уртача ♦ ~**ые чле́ны предложе́ния** *грам.* җөмләнең иярчен кисәкләре

втрави́ть *сов. кого-что* 1. *охот.* ауга өйрәтү, сунарга өйрәтү; ~ **соба́ку** этне ауга өйрәтү 2. *перен. во что, прост.* (*вовлечь*) кызыктырып җәлеп итү

втрави́ться *сов.* 1. *охот.* ауга өйрәнү, сунарга өйрәнү (*этлар, ау бөркете һ.б.ш. турында*) 2. *перен. во что, прост.* (*вовлечься*) кызыгып китеп катышу, мавыгып китеп катнашу

втра́вливать *несов. см.* **втрави́ть**

в-тре́тьих *сл.* өченчедән, өченчеләй

втри́дорога *нареч. разг.* өчләтә артык, өчләтә кыйбат, бик кыйбат

втро́е *нареч.* өч кат, өч өлеш, өч тапкыр, өч мәртәбә; **он ~ ста́рше** өч мәртәбә өлкәнрәк

втроём *нареч.* өчәү, өчәүләп, өчәүләшеп, өчәү бергә

втройне́ *нареч.* өч мәртәбә артык, өч мәртәбә күбрәк, өч тапкыр артык; **заплати́ть ~** өч мәртәбә артык түләү

втуз *м* втуз (*югары техник уку йорты*)

вту́лка *м* 1. *тех.* втулка, чөй; **колёсная ~** тәгәрмәч чое 2. (*пробка, затычка*) бәке; тыккыч

втыка́ть *несов. см.* **воткну́ть**

втыка́ться *несов.* 1. *см.* **воткну́ться**; 2. *страд. от* **втыка́ть**

втя́гивать *несов. см.* **втяну́ть**

втя́гиваться *несов.* 1. *см.* **втяну́ться**; 2. *страд. от* **втя́гивать**

втяжно́й, -а́я, -о́е суыру ...ы, суыртқыч; ~ **рука́в насо́са** насосның суыру җиңсәсе

втя́нут||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **втяну́ть**; 2. эчкә баткан, эчкә кергән, эчкә суырылган; ~**ые щёки** эчкә суырылган яңаклар

втяну́ть *сов. кого-что* 1. тартып чыгару, тартып мендерү, өстерәп чыгару, өстерәп мендерү; тартып кертү; ~ **ло́дку на бе́рег** көймәне ярга тартып чыгару 2. (*вобрать в себя*) эчкә суыру, эчкә суырып алу, эчкә суырып бетерү; эчкә тарту 3. *разг. перен.* тарту, җәлеп итү; ~ **в игру́** уенга тарту

втяну́||ться *сов.* 1. эчкә суырылу, эчкә бату, эчкә керү, эчкә батып керү; **у больно́го ~лись щёки** авыруның яңаклары эчкә баткан 2. (*постепенно войти, углубиться*) килеп керү 3. *перен.* катнашу, кушылу, катнашып (кушылып) китү, тартылу, тартылып китү; ~**ться в разгово́р** сүзгә тартылу 4. *перен.* гадәтләнү, ияләшү, күнегү, гадәтләнеп (күнегеп, ияләшеп, кереп) китү; ~**ться в рабо́ту** эшкә кереп китү

вуали́ровать *несов. что* яшерү, каплау, томалау

вуа́ль *ж* вуаль, бит челтәре

вуз *м* вуз (*югары уку йорты*)

ву́зовец *м разг.* вузда укучы

ву́зовск||ий, -ая, -ое вуз ...ы; ~**ие програ́ммы** вуз программалары

вулка́н *м* янартау; вулкан; **поту́хший ~** сүнгән вулкан; **де́йствующий ~** янартау

вулканиза́ция *ж тех.* вулканизация, вулканизация ясау

вулканизи́ровать, вулканизова́ть *сов., несов. что, тех.* вулканизация ясау, вулканлаштыру, вулканизация юлы белән эшкәртү

вульгариза́тор *м* вульгарлаштыручы

вульгариза́ция *ж см.* вульгаризировать

вульгаризи́ровать *сов., несов. что* вульгарлаштыру, бозып күрсәтү

вульгари́зм *м лингв.* тупас сүз (гыйбарә), вульгаризм (*әдәби телдә*)

вульга́рность *ж* вульгарлык, тупаслык, әдәпсезлек

вульга́рный, -ая, -ое 1. (*пошлый*) әдәпсез, тупас, вульгар 2. (*упрощённый*) вульгар, артык гади; бозык; ~ **материали́зм** вульгар материализм

вурдала́к *м фольк.* убыр, өрәк

вход *м* 1. *см.* **войти́**; 2. (*место*) керү урны, керә торган урын; ~ **в парк** паркка керү урны

входи́ть *несов. см.* **войти́**

входн||о́й, -а́я, -о́е керү ...ы; керә торган; ~**а́я дверь** керә торган ишек; ~**о́й биле́т** керү билеты

входя́щ||ий, -ая, -ее 1. *прич. от* **входи́ть**; 2. (*полученный упрощённым*) керә торган (*учреждениегә*); ~**ая бума́га** керә торган кәгазь

вхо́жий, -ая, -ее *разг.* кереп чыгып йөрүче, кереп чыгып йөри торган; үз кеше

вхолосту́ю *нареч.* тиккә, бушка, файдасызга, юкка; **стано́к рабо́тает ~** станок бушка эшли

вцепи́||ться *сов. в кого-что, разг.* эләктереп алу, ябышу; тотыну; **соба́ка ~лась в но́гу** эт аяктан эләктереп алды

вцепля́ться *несов. см.* **вцепи́ться**

вчера́ *нареч.* кичә

вчера́шний, -яя, -ее кичәге, үткән көндәге

вчерне́ *нареч.* каралама хәлендә; **прое́кт ~ гото́в** проект каралама хәлендә әзер

вчéтверо *нареч.* дүрт тапкыр (мәртәбә), дүрт кабат, дүртләтә

вчетверóм *нареч.* дүртәү, дүртәү бергә, дүртәүләп, дүртәүләшеп

в-четвёртых *вводн. сл.* дүртенчедән, дүртенчеләй

вчистýю *нареч. разг.* бетенләйгә, бөтенләй

вчитáться *сов. разг.* 1. укып аңлау (төшенү); ~ **в текст** текстны укып аңлау 2. укырга күнегү, укырга күнегеп китү; ~ **в Тукáя** Тукайны укырга күнегеп китү

вчúтываться *несов. см.* **вчитáться**

вшéстеро *нареч.* алты тапкыр (мәртәбә); алты кабат, алтылата

вшестерóм *нареч.* алтау, алтаулашып, алтау бергә, алтаулап

в-шестых *вводн. сл.* алтынчыдан

вшивáть *несов. см.* **вшить**

вшúветь *несов.* бетләү, бетләнү

вшивнóй, -áя, -óе эчкә тегелгән, эчкә тегеп куелган; ~ **кармáн** эчкә тегелгән кесә

вшúвость *м* бетлелек

вшúвый, -ая, -ое бетле, бетләгән, бетләп беткән

вширь *нареч.* як-якка, иңгә, кинлеккә, аркылыга; **раздáться** ~ як-якка җәелү

вшить *сов. что* [эчкә] тегеп кую, [эчкә] куеп тегү; ~ **рукáв** җиңне тегеп кую

въедáться *несов. см.* **въéсться**

въéдливость *ж* 1. (*едкость*) ныклык сенүчәнлек 2. (*придирчивость*) вакчыллык, бәйләнчеклек, сәркәшлек

въéдлив||ый, -ая, -ое *разг.* 1. ныклык сеңә торган; борын яргыч, үтеп керә торган; ~ **ая крáска** ныклык сеңә торган буяу; ~ **ый зáпах** үтеп керә торган ис 2. (*придирчивый*) вакчыл, төпченүчән, сәркәш, бәйләнчек

въезд *м* 1. *см.* **въéхать**; 2. (*место*) керү урыны, керә торган урын; ~ **в гóрод** шәһәргә керү урыны

въездн||óй, -áя, -óе керү ...ы, керә торган (*машинада, атта*); ~ **áя вúза** керү визасы (*берәр илгә*)

въезжáть *несов. см.* **въéхать**

въé||сться *сов.* кереп сеңү, сеңү; үтеп керү; **каменноугóльная пыль** ~**лась в кóжу** ташкүмер тузаны тирегә сеңгән

въéхать *сов.* 1. керү, барып (килеп) керү; ~ **в гóрод** шәһәргә барып керү 2. менү, күтәрелү; ~ **нá гору** тауга менү 3. килеп керү (урнашу); ~ **в нóвую квартúру** яңа квартирга килеп урнашу

вы (вас, вам, вас, вáми, о вас) *мест.* сез ◆ **быть на «вы»** *с кем кем белән дә булса* сез дип сөйләшү

вы- *приставка, татар теленә түбәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителә:* 1) *«чыгу» яки «чыгару» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **выбéжать** йөгереп чыгу; **вы́гнать** куып чыгару; 2) *«алу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **вы́винтить** борып алу; **вы́брать** сайлап алу; 3) *«бетү» яки «бетерү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **вы́белить** агартып бетерү; **вы́мокнуть** чыланып бетү; 4) *«тую» дигән фигыль ярдәмендә, мәс.* **вы́спаться** йоклап тую; 5) *төп фигыльне тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **вы́бить рисýнок** бизәк төшерү

выбáлтывать *несов.* **вы́болтать**

выбегáть *несов. см.* **вы́бежать**

вы́бежать *сов.* йөгереп чыгу; ~ **úз дому** өйдән йөгереп чыгу

вы́белить *сов. что* агартып бетерү (чыгу), агарту, аклау, аклап чыгу

вы́бели||ться *сов.* (*стать белым*) агару, агарып җитү; **холст** ~**лся** киндер агарды

выбивáть *несов. см.* **вы́бить**

выбивáться *несов.* 1. *см.* **вы́биться**; 2. *страд. от* **выбивáть**

выбирáть *несов. см.* **вы́брать**

выбирáться *несов.* 1. *см.* **вы́браться** 1, 2; 2. *страд. от* **выбирáть**

вы́бить *сов.* 1. *кого-что* бәреп чыгару; бәреп төшерү; ~ **прóбку** бөкене бәреп чыгару; ~ **из седлá** иярдән бәреп төшерү 2. *кого-что* куып чыгару, бәреп чыгару; ~ **противника из окóпа** окоптан дошманны бәреп чыгару 3. *что* [тузанын] кагу, кагып чыгару, кагып чыгарып бетерү; ~ **пыль из коврá** келәмнән тузан кагып чыгару; ~ **ковёр** хәтфә келәмнең тузанын кагу 4. *что* (*вытоптать*) таптап бетерү; (*уничтожить градом*) сугу 5. *что* (*вычеканить*) сугу, сугып ясау; чүкеп ясау; (*выдавить*) чокып ясау, чокып язу; (*вытиснить*) салу; ~ **монéту** тимер акча сугу; ~ **бýквы на мрáморе** мәрмәрга чокып хәрефләр язу ◆ ~ **дорóгу** юлны салуландыру; ~ **дурь из головы́** баштан җилне чыгарып ташлау; ~ **из колéй** чыгырдан чыгару

вы́би||ться *сов.* 1. *разг. из чего* чыгу, ерып чыгу; килеп чыгу (*көч-хәл белән*); ~**ться из окружéния** чолганыштан чыгу 2. *из чего, разг.* котылу, чыгу; ~**ться из долгóв** бурычтан чыгу 3. (*пробиться*) чыгу; үсеп чыгу; **бурья́н** ~**лся** кура үсеп чыккан 4. чыгып тору, чыгып күренеп тору; **вóлосы** ~**лись из-под шáпки** бүрек астыннан чәче чыгып тора ◆ ~**ться в лю́ди** кеше булу; ~**ться из гра́фика (расписа́ния)** графиктан (расписаниедән) чыгу; ~**ться из колéй** чыгырдан чыгу; ~**ться из сил** хәлдән таю

вы́боина *ж* (*яма, ухаб*) казылма, юл чокыры, сикәлтә; (*углубление на поверхности*) уем, уемты

вы́болтать *сов. что, разг.* сөйләп ташлау, ачып салу, сөйләп бирү (*серне һ.б.ш.*)

вы́бор *м* 1. *см.* **вы́брать** 1, 2; ~ **профéссии** профессия сайлау 2. сайлаганы, сайлап алганы; сайлап алган кеше; **одóбрить** *чей-л.* ~ *кемнең дә булса* сайлап алганын хуплау 3. төрле, төрле-төрле, сайлап алырлык, сайларлык; **большóй** ~ **товáров** товарлар бик күп, товарлар күп төрле 4. *мн.* ~**ы** сайлаулар; ~**ы наро́дных депута́тов** халык депутатларын сайлаулар ◆ **без** ~**а** сайлап-нитеп тормыйча; **на** ~ теләгәнен; **по своемý** ~**у** үзе теләгәнне, үзе теләгәнчә

вы́борк||а *ж* 1. *см.* **вы́брать** 3, 4; ~**а гру́нта** грунт сайлап алу 2. *мн.* ~**и** күчереп алынган өземтә, өзек; ~**и из произведе́ний А. С. Пу́шкина** А. С. Пушкин әсәрләреннән күчереп алынган өземтәләр

вы́борность *ж* сайлап куелу; ~ **су́дей** судьяларның сайланып куелуы

вы́борн||ый, -ая, -ое 1. сайланып куелган, сайлап куела торган, сайланган; ~**ое лицó** сайлап куелган кеше 2. сайлау ...ы, сайлаулар ...ы; сайлауларга караган; ~**ое собра́ние** сайлау җыелышы

вы́борочн||ый, -ая, -ое сайлаулы, сайланмалы; сайлап ...; өлешчә ...; ~**ая жáтва** сайлап уру

вы́борщик *м* 1. (*тот, кто производит выборку*) сайлап алучы, сайлаучы 2. сайлаучы, выборщик (*күп баскычлы сайлауларда*)

вы́браковать *сов. кого-что, спец.* бракка чыгару, брак дип санау

выбракóвывать *несов. см.* **вы́браковать**

вы́бранить *сов. кого-что, разг.* тиргәп ташлау, сүгеп ташлау

выбрáсывать *несов. см.* **вы́бросить**

выбрáсываться *несов.* 1. *см.* **вы́броситься**; 2. *страд. от* **выбрáсывать**

вы́брать *сов.* 1. *кого-что* сайлау, сайлап алу; ~ **профéссию** профессия сайлау 2. *кого-что* сайлау, сайлап кую; ~ **председáтеля** рәис сайлау 3. алу, алып бетерү; ~ **всё из я́щика** тартмадан барысын да алып бетерү 4. *что* күтәрү, тартып алу, тартып чыгару; ~ **я́корь** якорьне күтәрү; ~ **сеть** ятьмәне тартып чыгару 5. *что* үпләү, үпләү алу, тазарту; ~ **сор из семя́н** орлыктан үпне үпләп алу 6. *кто, разг.* табу, табып алу; ~ **свобóдную мину́ту** буш минут табу

вы́бра||ться *сов.* 1. чыгу, көчкә чыгу, ерып чыгу, ерынып чыгу; **мы е́ле** ~**лись из лесу** без урманнан көчкә чыктык; ~**ться из дому** өйдән ерынып чыгу 2. чыгу, котылу; ~**ться из нужды́** мохтаҗлыктан чыгу 3. *разг.* бара алу, килә алу; ~**ться в теáтр** театрга бара алу 4. *разг.* (*отыскаться — о времени*) табылу

вы́бре||сти *сов. разг.* барып (килеп) чыгу; **они́** ~**ли на дорóгу** юлга килеп чыктылар

выбрáивать *несов. см.* **вы́брить**

вы́брить *сов. что* кыру, кырып ташлау; кырдыру, кырдырып ташлату; алу, алдыру (*пәке белән*); ~ **гóлову** башны кырдыру; ~ **лицó** битне кыру

вы́бриться *сов.* кырыну, кырынып ташлау

вы́брос *м см.* **вы́бросить**; ~ **вре́дных веще́ств в атмосфе́ру** атмосферага зарарлы матдәләрнең чыгарылуы

вы́бросить *сов.* 1. *кого-что* ташлау, чыгарып ташлау, ыргыту, чыгарып ыргыту, ату, чыгарып ату; ~ **мýсор** үпне чыгарып ташлау 2. (*резким движением*) [алга] ташлау, сузу; ~ **рукú** кулларны ташлау 3. *перен. что, разг.* чыгару; ~ **товáр на ры́нок** базарга товар чыгару ◆ ~ **зá борт** чыгарып ташлау; ~ **из**

ВЫБ-ВЫВ

голову́ баштан чыгарып ташлау; **~ на у́лицу** 1) (*выселить*) урамга чыгарып ташлау; 2) (*лишить работы*) эштән куу; **~ на ве́тер** жилгә очыру

вы́броситься *сов.* ташлану, сикерү, ыргу; **~ с парашю́том** парашют белән сикерү

выбыва́ть *несов. см.* **вы́быть**

вы́быть *сов.* чыгу, китү; **~ из го́рода** шәһәрдән китү; **~ из стро́я** *прям., перен.* сафтан чыгу

выва́ливать I *несов. см.* **вы́валить**

выва́ливать II *несов. см.* **вы́валять**

выва́ливаться I *несов.* **1.** *см.* **вы́валиться**; **2.** *страд. от* **выва́ливать** I

выва́ливаться II *несов.* **1.** *см.* **вы́валяться**; **2.** *страд. от* **выва́ливать** II

вы́валить *сов.* **1.** *кого-что, разг.* аудару, аударып ташлау, егып төшерү, түгү, бушату; **~ песо́к из мешка́** капчыктан комны түгү **2.** *прост.* (*выйти толпой, группой*) агылып килеп чыгу, агылу

вы́вали||ться *сов.* **1.** төшү, төшеп китү, килеп төшү, барып төшү, егылып төшү; **кни́га ~лась из рук** кулдан китап төшеп китте **2.** *см.* **вы́валить** 2

вы́валять *сов. кого-что, разг.* аунату, аунатып пычрату, аунатып буяу; **~ в грязи́** баткакта аунату

вы́валяться *сов. разг.* аунау, аунап пычрану, аунап буялу; **~ в снегу́** карда аунау

выва́ривать *несов. см.* **вы́варить**

выва́риваться *несов.* **1.** *см.* **вы́вариться**; **2.** *страд. от* **выва́ривать**

вы́варить *сов. что* **1.** пешереп җиткерү; **~ мя́со** итне пешереп җиткерү **2.** кайнатып табу (алу, чыгару); **~ жир из косте́й** сөякләрдән май кайнатып чыгару

вы́вариться *сов.* пешеп изелү, пешеп изрәү, изелеп пешү

вы́варка *ж см.* выварить 2; **~ са́хара** шикәр кайнатып табу

вы́ведать *сов. что и без доп., разг.* сорашып белү, сорашып ачыклау, төпченеп белү; **~ чьи-л. наме́рения** *кемнең дә булса* ниятләрен сорашып белү

выведе́ние *с см.* **вы́вести**; **~ но́вых сорто́в пшени́цы** бодайның яңа сортларын китереп чыгару; **~ пя́тен** тапны бетерү; **~ фо́рмулы** формула чыгару

выве́дывать *несов. см.* **вы́ведать**

вы́везти *сов. кого-что* **1.** чыгару, төяп чыгару, алып чыгу; чыгарып ташлау (түгү); **~ дете́й за́ город** балаларны шәһәр читенә чыгару; **~ семена́ в по́ле** орлыкны басуга төяп чыгару; **~ му́сор на сва́лку** чүпне чүплеккә чыгарып ташлау **2.** (*привезти с собой*) алып кайту (килү) **3.** *разг.* (*выручить*) коткару, котылдыру; **его вы́вез слу́чай** аны бер очрак коткарды ♦ **~ на себе́** үз җилкәсендә алып чыгу

вы́верить *сов. что* тикшерү, тикшереп дөресләү; **~ спи́ски избира́телей** сайлаучылар исемлеген тикшерү

вы́верка *ж см.* **вы́верить**

вы́верну||ть *сов. что* **1.** борып алу, борып чыгару; **~ть винт** винтны борып чыгару **2.** *разг. см.* **вы́вихнуть**; **3.** (*выдернуть*) йолкып алу, йолкып (куптарып) чыгару; **сосну́ ~ло бу́рей** *безл.* наратны давыл куптарып чыгарган **4.** әйләндерү; **~ть рука́в наизна́нку** җиңне тискәре ягына әйләндерү

вы́верну||ться *сов.* **1.** *разг.* борылып чыгу; **винт ~лся** винт борылып чыкты **2.** *разг. см.* **вы́вихнуться**; **нога́ ~лась** аяк таеп чыкты **3.** әйләнү, әйләнеп чыгу; **рука́в ~лся наизна́нку** җиңе тискәре ягына әйләнгән **4.** (*выскользнуть из чьих-л. рук*) шуып чыгу, ычкыну, ычкынып китү **5.** *перен.* (*выйти из затруднительного положения*) котылу, ычкыну, ычкынып котылу

вы́верт *м разг.* **1.** боргаланыш, боргалану-сыргалану; **плеса́ть с ~ами** боргаланып-сыргаланып бию **2.** *перен.* (*причуда*) әкәмәт, әкәмәт кыланыш, сәер кыланыш, сәерлек

вывёртывать *несов. см.* **вы́вернуть**

вывёртываться *несов.* **1.** *см.* **вы́вернуться**; **2.** *страд. от* **вывёртывать**

выверя́ть *несов. см.* **вы́верить**

вы́весить I *сов. что* элү, элеп кую, чыгарып элү; **~ фла́ги** флагларны элеп кую; **~ бельё** керне чыгарып элү; **~ объявле́ние** белдерүне элеп кую; **~ прика́з** приказны элү

вы́весить II *сов. что* (*определить вес*) үлчәү, үлчәп карау (тикшерү)

вы́веска I *ж* **1.** **вы́веска 2.** *перен.* (*показная сторона*) пәрдә

вы́веска II *ж см.* **вы́весить** II

вы́вести *сов.* **1.** *кого-что* чыгару, алып чыгу; **~ дете́й в сад** балаларны бакчага чыгару; **~ ло́шадь из коню́шни** атны абзардан алып чыгу **2.** *кого-что* чыгару; **~ из игры́** уеннан чыгару; **~ из соста́ва прези́диума** президиум составыннан чыгару **3.** *что* чыгару; **~ фо́рмулу** формула чыгару **4.** чыгару; **~ цыпля́т** чебиләр чыгару **5.** *кого-что* китереп чыгару, барлыкка китерү; **~ но́вую поро́ду коро́в** сыерларның яңа токымын барлыкка китерү **6.** *что* (*построить*) төзү, ясау, салу, чыгару; **~ фунда́мент** фундамент төзү **7.** *кого-что* (*уничтожить*) бетерү, юкка чыгарү; **~ пятно́** тапны бетерү **8.** *что* (*старательно написать*) чыгару, язып кую **9.** *кого-что* (*изобразить*) тасвирлау, сурәтләү; **~ в рома́не но́вого челове́ка** романда яңа кешене тасвирлау ♦ **~ отме́тку** билге чыгару; **~ нару́жу** тышка чыгару; **~ в лю́ди** кеше итү; **~ из равнове́сия** чыгырыннан чыгару; **~ из себя́** чыгырыннан чыгару; **~ из стро́я** сафтан чыгару; **~ на доро́гу** дөрес юлга бастыру (чыгару); **~ на чи́стую во́ду** фаш итү, ачып салу

вы́ве||стись *сов.* **1.** бетү, юкка чыгу; **пятно́ ~лось** тап бетте; **ста́рые обы́чаи ~лись** иске гореф-гадәтләр юкка чыкты **2.** (*появиться — о птенцах*) чыгу

вывё́тривать *несов. см.* **вы́ветрить**

вывё́триваться *несов.* **1.** *см.* **вы́ветриться**; **2.** *страд. от* **вывё́тривать**

вы́ветр||ить *сов. что* **1.** җилләтеп бетерү, җилләтеп юкка чыгару; **~ить за́пах нафтали́на** нафталин исен җилләтеп бетерү **2.** *геол.* җимерү, ашау; **~енные ска́лы** җил ашаган кыялар

вы́ветри||ться *сов.* **1.** җилдән бетү, җилдән юкка чыгу; **угар ~лся** ис җилдән юкка чыкты **2.** *геол.* җилдән җимерелү, җилдән ашалу **3.** *перен.* (*забыться*) баштан чыгу, истән чыгу; онытылу

вывё́шивание *с см.* **вы́весить** I

вывё́шивать I *несов. см.* **вы́весить** I

вывё́шивать II *несов. см.* **вы́весить** II

вы́винтить *сов. что* борып алу, борып чыгару; **~ винт** винтны борып чыгару

вы́винти||ться *сов.* борылып чыгу; **ла́мпочка ~лась** лампочка борылып чыккан

вывёрнчивать *несов. см.* **вы́винтить**

вывёрнчиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́винтиться**; **2.** *страд. от* **вывёрнчивать**

вы́вих *м* **1.** каймыгу, таю, каймыгып чыгу, таеп чыгу; **~ руки́** кулның каймыгуы **2.** (*место*) тайган сөяк; тайган урын, каймыккан урын **3.** *перен. разг.* тайпылыш; **теорети́ческие ~и** теоретик тайпылышлар

вы́вихнуть *сов. что* каймыктыру, тайдыру, каймыктырып (тайдырып) чыгару; **~ ру́ку** кулны каймыктыру

вы́вихну||ться *сов.* каймыгу, таю, каймыгып (таеп) чыгу; **нога́ ~лась** аягы тайган

вы́вод *м* **1.** *см.* **вы́вести**; **~ войск** гаскәрләрне чыгару **2.** нәтиҗә, йомгак, сөземтә; **прийти́ к пра́вильному ~у** дөрес нәтиҗәгә килү **3.** *тех.* чыгынты

выводи́ть *несов. см.* **вы́вести**

выводи́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́вестись**; **2.** *страд. от* **выводи́ть**

выводн||о́й, -а́я, -о́е чыгару ...ы, чыгара торган; **~а́я тру́бка** чыгару торбачыгы

вы́водок *м* бер оя ... балалары; бер оя ... бәбкәләре; **ути́ный ~** бер оя үрдәк бәбкәләре; **во́лчий ~** бер оя бүре балалары

вы́воз *м* **1.** *см.* **вы́везти** 1, 2; **~ дете́й в лес** балаларны урманга алып чыгу; **~ удобре́ний** ашламалар чыгару **2.** (*экспорт*) читкә чыгару; экспорт; **~ това́ров** товарларны читкә чыгару

вывози́ть *сов.* что, *разг.* пычрату; **~ пла́тье в грязи́** күлмәкне баткакта пычрату

вывози́ть *несов. кого-что* **1.** *см.* **вы́везти**; **2.** чыгару, читкә чыгару; **~ сырьё** чималны читкә чыгару

вы́вози||ться *сов. разг.* пычрану; **ребёнок ~лся в грязи́** бала баткакта пычранган

вы́возка *ж см.* **вы́везти** 1, 2

вывозн||о́й, -а́я, -о́е **1.** чыгару ...ы; **~а́я систе́ма** чыгару системасы **2.** читкә чыгару ...ы; читкә чыгарганда алына торган; **~а́я по́шлина** читкә чыгару пошлинасы

вывола́кивать *несов. см.* **вы́волочь**

вы́волочк||а *ж прост.* кирәген бирү; чәченнән тарту; тиргәү; әрләү; **зада́ть ~у** кирәген бирү

вы́волочь *сов. кого-что, разг.* сөйрәп (өстерәп) чыгару; ~ **мешки́ из амба́ра** келәттән капчыкларны сөйрәп чыгару

выворáчивать *несов. см.* **вы́воротить**

выворáчиваться *несов.* 1. *см.* **вы́воротиться**; 2. *страд. от* **выворáчивать**

вы́воротить *сов. что, прост.* 1. куптарып (каерып, борып) алу, куптарып (каерып) чыгару; ~ **столб** багананы куптарып чыгару 2. әйләндерү, тискәре ягын әйләндерү; ~ **карма́н** кесәне әйләндерү 3. (*перешить, вывернув наизнанку*) әйләндереп тегү

вы́вязать *сов. что, разг.* бәйләү, бәйләп алу (*бишинә белән*)

вы́гадать *сов. что* [акчаны] янга калдыру; файда итү; оту; ~ **вре́мя** вакыт оту; ~ **пятьсо́т рубле́й** биш йөз сумны янга калдыру

выга́дывать *несов. см.* **вы́гадать**

вы́гиб *м* бөгелгән урын, бөгелеш, бөгелмә

выгиба́ть *несов. см.* **вы́гнуть**

выгиба́ться *несов.* 1. *см.* **вы́гнуться**; 2. *страд. от* **выгиба́ть**

вы́гладить *сов. что* 1. (*выровнять*) тигезләү, шомарту 2. (*утюгом*) өтеләү, үтүкләү, өтелəп (үтүкләп) алу

выгла́живать *несов. см.* **вы́гладить**

вы́глядеть *несов.* күренү, ... булып күренү; ~ **молоды́м** яшь күренү

выгля́дывать *несов. см.* **вы́глянуть**

вы́гляну||ть *сов.* 1. сузылып карау, башны чыгарып карау, башны тыгып карау; ~**ть из окна́** тәрәзәдән башны чыгарып карау 2. күренү, килеп чыгу; карау; ~**ло со́лнце** кояш күренде

вы́гнать *сов.* 1. *кого-что* куып чыгару, куып җибәрү, куу, сөреп чыгару; сөрү; ~ **из дому** өйдән куып чыгару; ~ **с рабо́ты** эштән куып, сөреп чыгару; ~ **ста́до в по́ле** көтүне кырга куу 2. *что, спец.* куу, куып хәзерләү; кайнату; ~ **спирт** спирт куу; ~ **дёготь** дегет куу

выгнива́ть *несов. см.* **вы́гнить**

вы́гни||ть *сов.* черү, эчтән черү; **зуб** ~**л** теш эчтән черегән

вы́гнуть *сов. что* бөгү, бөгеп кую, бөкрәйтү; ~ **па́лку** таякны бөгү

вы́гнуться *сов.* бөгелү; бөгелеп китү; бөкрәю

выгова́ривать *несов.* 1. *см.* **вы́говорить**: 2. *кому, разг.* шелтәләү, әрләү, сүз әйтү

выгова́риваться *несов.* 1. *см.* **вы́говориться**; 2. *страд. от* **выгова́ривать** 1

вы́говор *м* 1. (*произношение*) сөйләү, әйтелеш; **во́лжский** ~ Идел кешеләречә сөйләү 2. шелтә, шелтәләү; **объяви́ть** ~ шелтә белдерү; **получи́ть** ~ шелтә алу

вы́говорить *сов. что* 1. (*произнести*) әйтү, әйтеп кую 2. *разг.* алдан сорап алу (кую), алдан үтенеп алу, алдан алу; ~ **себе́ пра́во отсро́чки** срокны кичектерү хокукын алдан сорап алу

вы́говориться *сов. разг.* (*высказать всё*) сөйләп бетерү, әйтәсен әйтеп бетерү, барысын да әйтү (сөйләү)

вы́года *ж* 1. (*прибыль*) табыш, файда 2. (*польза*) файда

вы́годно *нареч.* 1. файда белән, табыш белән; **прода́ть** ~ файда белән сату 2. *в знач. сказ.* файдалы, табышлы; **кому́ э́то** ~? кемгә бу файдалы?

вы́годн||ый, -ая, -ое 1. табышлы, файдалы; файда китерә торган; ~**ая сде́лка** файда китерә торган килешү; ~**ое ме́сто** табышлы урын; **экономи́чески** ~**ый** экономик яктан файдалы 2. файдалы; җайлы, уңай, уңайлы; **производи́ть** ~**ое впечатле́ние** уңай тәэсир калдыру

вы́гон *м* 1. *см.* **вы́гнать** 1; 2. (*напр. пастбище*) көтүлек, утлавык

вы́гонка *ж см.* **вы́гнать** 2; ~ **спи́рта** спирт куу

выгоня́ть *несов. см.* **вы́гнать**

выгора́живать *несов. см.* **вы́городить**

выгора́ть I *несов.* **вы́гореть** I

выгора́ть II *несов.* **вы́гореть** II

вы́горевш||ий, -ая, -ее 1. *прич. от* **вы́гореть** 1; 2. кояшта унган, кояшта янган, уңып беткән; кояш ашаган; ~**ая руба́шка** кояшта унган күлмәк

вы́горе||ть I *сов.* 1. (*сгореть*) янып бетү, яну; көю, көеп бетү; **кусты́** ~**ли** (*сгорели*) куаклар янып бетте; **степь** ~**ла** (*от зноя*) дала көйгән (*эсседән*); **керосúн весь** ~**л** керосин янып бетте 2. (*выцвести*) кояшта уңу, кояшта яну, уңып бетү, кояш ашау

вы́горе||ть II *сов. разг.* пешү, пешеп чыгу, барып чыгу, уңу; **де́ло** ~**ло** эш пеште

вы́городить *сов.* 1. *что* (*отделить изгородью*) киртәләп алу, киртәләү, коймалап алу; коймалау 2. *перен. кого-что, разг.* яклау, аралау; яклап алып калу, аралап калу; ~ **себя́** үзеңне аралап калу

вы́гравировать *сов. что* гравюрлау, гравюра ясау; чокып язу (ясау)

вы́гребать *несов. см.* **вы́грести**

вы́гребн||о́й, -а́я, -о́е: ~**а́я я́ма** шакшы сулар чокыры

вы́грести *сов.* 1. *что* көрәп чыгару, көрәп (сосып) алу; ~ **золу́** көлне сосып алу 2. (*вёслами*) ишеп килеп чыгу, ишеп чыгу; ишеп җиту

выгружа́ть *несов. см.* **вы́грузить**

выгружа́ться *несов.* 1. *см.* **вы́грузиться**; 2. *страд. от* **выгружа́ть**

вы́грузить *сов. кого-что* бушату, бушатып бетерү, йөген бушату, [йөген] чыгару; ~ **багаж** багажны чыгару

вы́грузи||ться *сов.* 1. (үз йөгеңне) бушату, бушатып бетерү; **су́дно** ~**лось у при́стани** судно пристань янында үз йөген бушатты 2. (*высадиться — о многих*) төшү, төшеп калу, чыгу

вы́грузка *м см.* **вы́грузить**, **вы́грузиться**

выгрыза́ть *несов. см.* **вы́грызть**

вы́грызть *сов. что* кимереп тишү (чыгару)

вы́гул *м* ялан абзар, тышкы абзар

выдава́ть *несов. см.* **вы́дать**

выдава́ться *несов.* 1. *см.* **вы́даться**; 2. аерылып тору, аерылу; ~ **свои́м умо́м** акылы белән аерылып тору

вы́давить *сов. что* 1. сыгу, сыгып чыгару; кысу, сытып (кысып, изеп) чыгару; ~ **сок из я́год** җиләктән сок кысып чыгару 2. бәреп чыгару, этеп вату, бәреп вату; ~ **стекло́ из ра́мы** рамнан пыяланы бәреп чыгару 3. (*вытиснить*) басып чыгару (төшерү, ясау)

♦ ~ **из се́бя улы́бку** көчләнеп елмаю

вы́дави||ться *сов.* 1. чыгу (*кысудан, сыгудан*); **па́ста** ~**лась из тю́бика** паста тюбиктан чыккан 2. (*басудан, кысудан*) килеп чыгу (төшү), ватылу; **сиде́нье сту́ла** ~**лось** урындыкның утыра торган тактасы килеп төшкән 3. (*вытиснúться*) чыгу, төшү (*эз, рәсем һ.б.ш. турында*)

выдáвливать *несов. см.* **вы́давить**

выдáвливаться *несов.* 1. *см.* **вы́давиться**; 2. *страд. от* **выдáвливать**

выдáивать *несов. см.* **вы́доить**

выдáлбливать *несов. см.* **вы́долбить**

вы́данье *с*: **на** ~ *уст.* житкән, кияүгә бирерлек (*кыз турында*)

вы́дать *сов.* 1. *что* бирү; өләшү, тарату; ~ **ава́нс** аванс бирү; ~ **де́ньги** акча өләшү 2. *кого-что* (*возвратить*) кире бирү, кире кайтару; ~ **пле́нного** әсирне кире кайтару 3. *кого-что* белгертү, белдерү; ачу; ~ **секре́т** серне ачу; ~ **своё волне́ние** дулкынлануны белгертү 4. *кого-что* (*предать*) тоттыру, сату; фаш итү 5. за *кого-что* (*представить не тем*) ... дип күрсәтү, ... итеп күрсәтү; ~ **за своё произведе́ние** үз әсәре итеп күрсәтү 6. *что* (*добыть, изготовить*) бирү; чыгару, эшләп бирү; ~ **нефть сверх но́рмы** нефтьне нормадан тыш бирү; **цех вы́дал проду́кцию ра́ньше сро́ка** цех продукцияне вакытыннан алда эшләп бирде ♦ **не вы́дай[те]** батырма[гыз], утыртма[гыз]; ~ **себя́ с голово́й** үзен тоттыру, үз гаебен үзе ачып салу; ~ **за́муж** кияүгә бирү

вы́да||ться *сов.* 1. чыгып (калкып) тору; **скала́** ~**лась вперёд** кыя алга чыгып тора 2. (*отличиться*) аерылып чыгу, аерылып тору 3. *разг.* (*случиться*) булу; ~**лся хоро́ший день** яхшы көн иде ♦ ~**лся слу́чай** жай чыкты

вы́дача *ж* 1. *см.* **вы́дать** 1-4, 6; ~ **па́спорта** паспортны бирү; ~ **проду́кции сверх пла́на** планнан тыш продукция бирү 2. бирелгән акча; бирелгән товар; **кру́пная** ~ күп итеп бирелгән акча

выдаю́щ||ийся, -аяся, -еяся 1. *прич. от* **выдава́ться** 1, 2; 2. күренекле, атаклы; ~**еяся произведе́ние** күренекле әсәр

выдвига́ть *несов. см.* **вы́двинуть**

выдвига́||ться *несов.* 1. *см.* **вы́двинуться**; 2. тартып (шудырып) чыгарыла торган булу; **доска́ стола́** ~**ется** өстәлнең тактасы шудырып чыгарыла 3. *страд. от* **выдвига́ть**

выдвиже́нец *м* җитәкче итеп куелган эшче, выдвиженец

выдвиже́ние *с см.* **вы́двинуть**, **вы́двинуться**; ~ **молоды́х рабо́чих** яшь эшчеләрне күтәрү; ~ **кандида́тов в депута́ты** делутатлыкка кандидатлар күрсәтү

выдвижн||о́й, -а́я, -о́е шудырма ..., тартып чыгарыла торган, шудырып чыгарыла торган; ~**о́й я́щик** тартып чыгарыла торган тартма

ВЫД-ВЫЕ

вы́двинуть *сов.* **1.** *что* тартып чыгару, тартып күчерү; этәреп күчерү; **~ я́щик стола́** өстәл тартмасын тартып чыгару **2.** *что* ташлау, кую; **~ пра́вую но́гу вперёд** уң аякны алга кую **3.** *перен. что* кую, китерү, ташлау; **~ те́зис** тезис кую; **~ обвине́ние** гаеп ташлау **4.** *перен. кого* күтәрү, үрләтү, кую; күрсәтү, тәкъдим итү; **~ кандида́том в депута́ты** депутатлыкка кандидат итеп күрсәтү

вы́двину||ться *сов.* **1.** алга чыгу, (күчү, китү); **~ться** из толпы халык төркеменнән алга чыгу **2.** *перен.* күтәрелү, үсү, күтәрелеп китү, үсеп китү; **молодо́й музыка́нт бы́стро ~лся** яшь музыкант тиз күтәрелеп китте

вы́дворить *сов. кого-что* куып (сөреп) чыгару, куу, сөрү

выдворя́ть *несов. см.* **вы́дворить**

вы́дел *м* **1.** *юр.*: **~ до́ли из о́бщего иму́щества** уртак мөлкәтнең өлешен бүлеп бирү **2.** (*часть имущества*) бүлеп бирелгән мөлкәт; бүлендек

вы́дела||ть *сов. что* **1.** эшләү, ясау; **иску́сно ~нная вещи́ца** оста ясалган әйбер **2.** эшкәртү; (*шкуру*) илəү

выделе́ние *с* **1.** *см.* **вы́делить, вы́делиться**; **~ иму́щества** мөлкәтне бүлеп бирү; **~ по́та** тирнең бүленеп чыгуы **2.** *мн.* **~я** бүлендек

выдели́тельн||ый, -ая, -ое *физиол.* бүлеп чыгара торган, бүлеп чыгару ...ы; **~ые о́рганы** бүлеп чыгару әгъзалары

вы́делить *сов.* **1.** *кого-что* бүлеп (аерып) алу, бүлеп (аерып) чыгару, бүлеп (аерып) бирү; бүлү, аеру; **~ стригуно́в из та́буна** көтүдән кырыкмышларны аерып алу; **~ о́пытных рабо́тников** тәҗрибәле хезмәткәрләрне бүлеп бирү **2.** *что* күрсәтү, билгеләү, күрсәтеп бирү, аеру, аерып күрсәтү; **~ цита́ту курси́вом** өземтәне курсив белән аерып күрсәтү **3.** *что* (*отдать во владение часть*) бүлеп бирү, бүлү; **~ иму́щество** мал бүлеп бирү **4.** *кого-что* (*имущественно отделить*) башка чыгару, аерып чыгару; **жени́ть и ~ сы́на** улны өйләндереп башка чыгару **5.** *что, спец.* чыгару, аерып алу, аерып чыгару; бүлеп чыгару; **~ водоро́д из воды́** судан водород бүлеп чыгару; **~ пот** тир бүлеп чыгару

вы́дели||ться *сов.* **1.** аерылу, аерылып (бүленеп) чыгу; **~ться в самостоя́тельный отде́л** мөстәкыйль бер бүлек бүлеп аерылып чыгу **2.** (*отличиться*) аерылып тору **3.** башка чыгу, аерылып чыгу; **брат по́сле жени́тьбы ~лся** абый өйләнгәннән соң башка чыкты **4.** бүленеп чыгу, аерылу, чыгу; **пот ~лся** тир бүленеп чыкты

вы́делка *ж* **1.** *см.* **вы́делать, выде́лывать** 2; **~ кирпича́** кирпеч сугу **2.** ясалу, эшләнү, эшкәртелү, эшләнеш, ясалыш, эшкәртелеш; **хоро́шая ~** эшкәртелеше яхшы

выде́лыва||ть *несов. что* **1.** *см.* **вы́делать**; **2.** эшләп чыгару, эшләү, ясау; **~ть пу́говицы** төймәләр ясау **3.** *перен. разг.* (*вытворять*) кыландыру, эшләү; кылану; **что то́лько он не ~л!** ул ничек кенә кыланмады!

выделя́ть *несов. см.* **вы́делить**

выделя́ться *несов. см.* **1.** *см.* **вы́делиться**; **2.** *страд. от* **выделя́ть**

вы́дергать *сов. что, разг.* тартып чыгару, йолкып (суырып) чыгару

выдёргивать *несов. см.* **вы́дергать, вы́дернуть**

выдёргиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́дернуться**; **2.** *страд. от* **выдёргивать**

вы́держанность *ж* **1.** эзлеклелек; **~ сти́ля** стильнең эзлеклелеге **2.** тотнаклык, сабырлык; **он не отлича́лся ~ю** аңа тотнаклык җитми иде

вы́держанн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́держать**; **2.** тотнаклы, сабыр; **~ый челове́к** тотнаклы кеше **3.** тиешенчә тотылган, тиешенчә тотып хәзерләнгән; **~ое вино́** тиешенчә тотылган шәраб

вы́держа||ть *сов.* **1.** *кого-что* чыдау, түзү, бирешмәү; күтәрү; **лёд не ~л** боз чыдамады **2.** *что* (*вытерпеть*) чыдый алу, түзә алу, күтәрә алу **3.** *что* унышлы бирү, уңышлы тапшыру; бирә алу; **~ть приёмные экза́мены** керү имтиханнарын уңышлы бирү **4.** *что* (*соблюсти*) тоту, үтәү; саклау; **~ть срок рабо́ты** эш срогын үтәү **5.** *что* (*продержать*) тоту, тотып тору **6.** *что* тиешенчә тоту, тиешенчә тотып хәзерләү; **~ть сыр** сырны тиешенчә тотып хәзерләү; **~ть вино́** шәрабны тиешенчә тоту ♦ **~ть не́сколько изда́ний** берничә басмасы чыгу; **~ть роль** рольне башкарып чыгу; **~ть хара́ктер** бирешмәү, нык тору; **~ть испыта́ние** (*о машинах и т.п.*) сынауны үтү

выде́ржива||ть *несов. см.* **вы́держать** ♦ **не ~ет кри́тики** тәнкыйтьне күтәрә алмый

вы́держк||а I *ж* **1.** тотнаклык, сабырлык; түземлек, чыдамлылык; **прояви́ть большу́ю ~у** зур тотнаклык күрсәтү **2.** *фото* **вы́держка**; **снять с большо́й ~ой** зур выдержка белән төшерү

вы́держка II *ж* (*выписка, цитата*) өземтә, өзек (*берәр тексттан*)

вы́дернуть *сов. что* тартып алу, суырып алу (чыгару), йолкып алу (чыгару), тартып чыгару; **~ гво́здь** кадакны суырып чыгару; **~ сорня́к** чүп үләнне йолкып алу

выдира́ть *несов. см.* **вы́драть I**

вы́доить *сов.* **1.** *кого* (*корову*) саву, савып бетерү **2.** *что* (*молоко*) савып алу

вы́долбить *сов. что* **1.** чокып ясау; **~ чёлн** каек чокып ясау **2.** уеп (чокып) ясау; **~ паз** ырмау уеп ясау

вы́дох *м* үпкәдән [һава] чыгару, тын чыгару, сулыш чыгару

вы́дохнуть *сов. что* [үпкәдән] тын (сулыш) чыгару

вы́дох||нуться *сов.* **1.** исе бетү; тәме бетү, тәмен югалту, айну, көче бетү; табак **~ся** тәмәкенең көче беткән **2.** *перен. разг.* хәлдән таю, көче китү, дәрман китү, бетү, бетерешү; **стари́к ~ся** карт хәлдән тайган

вы́дра *ж* **1.** *зоол.* кама (елгада); **морска́я ~** камчат **2.** (*мех*) кама мехы (тиресе); камчат мехы (тиресе) **3.** *прост. бран.* ләтчә (*хатын-кыз турында*)

вы́драть *сов. разг.* **1.** *что* ертып (йолкып, кубарып) алу; тартып чыгару; **~ пу́говицу** төймәне йолкып алу **2.** *кого* (*высечь, выпороть*) кыйнау, тукмау, суктыру

вы́дрессировать *сов. кого-что* өйрәтү, дрессировкалау, өйрәтеп җиткерү

вы́дубить *сов. что* дуплау, кайрылау; **~ шку́ру** тирене дуплау

вы́дубиться *сов.* дуплану, кайрылану

выдува́ть *несов. см.* **вы́дуть**

вы́дувка *ж см.* **вы́дуть** 3; **~ посу́ды** савытны өреп ясау

вы́думать *сов. что* **1.** уйлап чыгару, уйлап табу; башына килү; **~ но́вую игру́** яңа уен уйлап чыгару **2.** (*сфантазировать*) уйлап чыгару, ялган кору

вы́думк||а *ж* **1.** (*вымысел*) уйдырма, ялган **2.** уйлап чыгару, уйлап табу; **он хитёр на ~и** ул уйлап чыгарырга оста

вы́думщик *м разг.* **1.** (*затейник*) уйлап чыгаручы, уйлап табучы; мәзәкчән кеше **2.** (*фантазёр*) уйдырмачы, ялганчы, алдакчы

выду́мыва||ть *несов. см.* **вы́думать** ♦ **не ~й[те]** уйлап та карама[гыз]

вы́ду||ть *сов. что* **1.** өреп чыгару; **~ть из тру́бки пе́пел** трубкадан көлне өреп чыгару **2.** *разг.* өреп суыту, өрә-өрә суыту; жил өреп суыту; **пе́чку ~ло** *безл.* мичне җил өреп суыткан **3.** (*изготовить дутьём*) өреп ясау **4.** *прост.* (*выпить много, всё*) төбен ялтырату, чөмереп бетерү, эчеп бетерү ♦ **~ть печь** *тех.* мичне туктату

вы́дыха́ть *несов. см.* **вы́дохнуть**

вы́дыха́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́дохнуться**; **2.** *страд. от* **вы́дыха́ть**

выеда́ть *несов. см.* **вы́есть**

вы́езд *м* **1.** *см.* **вы́ехать** 1, 2; **~ в командиро́вку** командировкага китү **2.** (*место*) чыгу юлы, чыга торган урын; **на ~е из го́рода** шәһәрдән чыгу юлында **3.** *уст.* (*лошади с экипажем*) җигүле ат, җигүле атлар; ат-арба

вы́ездить *сов. кого* (*в упряжи*) җиге йөрергә өйрәтү; (*под седлом*) менеп йөрергә өйрәтү

выездн||о́й, -а́я, -о́е **1.** чыгу ...ы; **~ые воро́та** чыгу капкасы **2.** юл ...ы, юл йөри торган; **~ые ло́шади** юл йөри торган атлар **3.** күчмә; **~о́е заседа́ние суда́** судның күчмә утырышы

выезжа́ть I *несов. см.* **вы́ехать**

выезжа́ть II *несов. см.* **вы́ездить**

вы́ем *м см.* **вы́емка** 2

вы́емка *ж* **1.** *см.* **вы́нуть**; **~ гру́нта** грунтны алу **2.** (*углубление*) уем, уенты, уеп алынган урын; чокыр

вы́есть *сов. что, разг.* **1.** эчен ашау, уртасын ашау, эчен ашап бетерү; **~ начи́нку пирога́** бәккәннен эчен ашау **2.** ашау, яндыру, кису; ачыттыру (*мәс. кислота турында*)

вы́ехать *сов.* **1.** китү, чыгу, чыгып китү (*атта, машинада һ.б.ш.*); **~ из го́рода** шәһәрдән китү **2.** килеп чыгу, килеп җитү; **~ на пло́щадь** мәйданга

килеп чыгу **3.** *перен. на ком-чём, разг.* (*извлечь выгоду*) ... исәбенә яшәү, ... исәбенә тору; ...дан файда алу

вы́жать I *см. что* **1.** сыгу; кысып (сыгып) чыгару; **~ из лимо́на сок** лимоннан сок кысып чыгару; **~ бельё** керне сыгу **2.** *перен.* (*с трудом извлечь, получить*) сыгып алу, сыгу, файда алу, алу, тулы файдалану; **~ после́дние си́лы** *из кого-л.* соңгы көчләрен сыгу **3.** *спорт.* күтәрү; **~ шта́нгу** штанганы күтәрү

вы́жать II *сов. что* урып бетерү (алу, чыгу); **~ гекта́р ржи** бер гектар арышны урып бетерү

вы́ждать *сов. что и без доп.* көтеп (сагалап) алу; **~ подходя́щий моме́нт** кулай вакытны көтеп алу

вы́ж||ечь *сов. что* **1.** яндыру, көйдерү, яндырып (көйдереп) бетерү; **со́лнце ~гло посе́вы** кояш чәчүлекләрне көйдерде **2.** (*прожечь*) яндыру, кисү, яндырып тишү; ашап тишү, ашап тишеп бетерү **3.** яндырып ясау; яндырып [бизәк] төшерү, яндырып [тамга] салу; **~ечь тавро́** яндырып тамга салу **4.** (*очистить обжиганием*) яндырып чистарту, яндыру

выжива́ть I *несов. см.* **вы́жить** I

выжива́ть II *несов. см.* **вы́жить** II

вы́жига *м, ж прост.* алдакчы, саран, кырыгалдар

выжига́ние *с см.* **вы́жечь**; **~ по де́реву** агачны яндырып бизәк төшерү

выжига́ть *несов. см.* **вы́жечь**

выжида́тельн||ый, -ая, -ое көтеп тору ...ы, сагалап тору ...ы; **~ая та́ктика** көтеп тору тактикасы

выжида́ть *несов.* көтеп тору, сагалап тору

вы́жим *м спорт.* күтәрү

выжима́ть *несов. см.* **вы́жать** I

вы́жимка *ж см.* **вы́жать** I 1, 2

вы́жимки *только мн.* түп, сыгынты; **льняны́е ~** җитен түбе

выжина́ть *несов. см.* **вы́жать** II

вы́жи||ть I *сов.* исән калу, сау калу; **ра́неный ~л** яралы исән калды ♦ **~ть из ума́** акылдан язу (картаймыш көндә)

вы́жить II *сов. кого-что, разг.* чыгару, чыгарып җибәрү, кысыклап чыгару; **~ со слу́жбы** эшеннән кысыклап чыгару

вы́звать *сов.* **1.** *кого-что* чакырып алу, чакыру, чакырып чыгару; **~ из до́ма** өйдән чакырып чыгару; **~ к себе́** үзенә чакырып алу **2.** *кого-что* чакыру; **~ на соревнова́ние** ярышка чакыру **3.** *кто* китереп чыгару, барлыкка китерү, хасил итү, кузгату, уяту; **~ гнев** ачу кузгату; **~ ра́дость** шатландыру; **~ пожа́р** янгын китереп чыгару ♦ **~ на откровéнность** ачылырга мәҗбүр итү

вы́зваться *сов.* теләк белдерү, булу, ...рга алыну; **~ помо́чь** булышырга теләк белдерү

вы́звезди||ть *сов. безл.*: **~ло** йолдызлар белән капланды

вы́зволить *сов. кого-что* коткару, йолып алу, йолу, азат итү; **~ из беды́** бәладән коткару

вызволя́ть *несов. см.* **вы́зволить**

выздора́вливать *несов. см.* **вы́здороветь**

вы́здороветь *сов.* сәламәтләнү, савыгу, терелү, сәламәтләнеп җитү, савыгып (терелеп) җитү

выздоровле́ние *с см.* **вы́здороветь**

вы́зов *м* **1.** *см.* **вы́звать** 1, 2; **~ врача́ на дом** табибны өйгә чакырып китерү; **~ на соревнова́ние** ярышка чакыру; **прибыть по ~у** чакыру буенча килү **2.** (*документ*) чакыру кәгазе; **получи́ть ~** чакыру кәгазен алу **3.** *кому-чему* каршы булу, каршы килү, каршы чыгу; **в его́ слова́х прозвуча́л ~** аның сүзләрендә каршы килү чагылып китте

вы́золотить *сов. что* алтынга ману, алтын йөгертү

вызрева́ть *несов. см.* **вы́зреть**

вы́зреть *сов.* өлгерү, пешү, өлгереп (пешеп) җитү

вызу́бривать *несов. см.* **вы́зубрить**

вы́зубрить *сов. что, разг.* ятлау, яттан бикләү (*мәгънәсен төшенмичә*)

вызыва́ть *несов. см.* **вы́звать**

вызыва́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́звать**ся; **2.** *страд. от* **вызыва́ть**

вызыва́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вызыва́ть**; **2.** ачу китергеч, ачу китерерлек, дорфа; **~ее поведе́ние** ачу китергеч кыланыш

вы́играть *сов.* **1.** *что и без доп.* оту; өстен чыгу, жиңү, жиңеп чыгу; **~ па́ртию** партияне оту; **~ бой** сугышта жиңү; **~ проце́сс** процессны оту **2.** *кого-что без доп.* отып алу, оту; **~ сто рубле́й** йөз сум отып алу **3.** *что* оту, файда алу; **~ время́** вакытны оту **4.** *перен. в чём* уңай бәяләнү, уңай бәя алу, оту; **~ во мне́нии о́бщества** җәмәгатьчелек фикеремдә уңай бәя алу

вы́игрыш *м* **1.** оту, отыш; **кру́пный ~** зур отыш; **быть в ~е** 1) (*выиграть*) оту; 2) *перен.* (*оказаться в более выгодном положении*) отыш алу (булу) **2.** (*выгода*) отыш, файда

вы́игрышн||ый, -ая, -ое **1.** отышлы; **~ый заём** отышлы заём **2.** отышлы, файдалы, уңайлы; **~ое положе́ние** уңайлы хәл

вы́искать *сов. кого-что, разг.* әзләп табу

вы́иска||ться *сов. разг.* табылу; **то́же мне у́мник ~лся!** акыллы баш табылган икән!

вы́йскивать *несов. см.* **вы́искать**

вы́йскиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́иска**ться; **2.** *страд. от* **вы́йскивать**

вы́йти *сов.* **1.** чыгу, чыгып китү; **~ из ко́мнаты** бүлмәдән чыгу; **~ из стро́я** 1) сафтан чыгу; 2) *перен.* эшли алмый башлау (*мәс. авыру сәбәпле*) **2.** барып чыгу, килеп чыгу; чыгу; **~ на доро́гу** юлга килеп чыгу; **~ в мо́ре** диңгезгә чыгу **3.** (*израсходоваться*) сарыф ителеп бетү, чыгу, бетү **4.** *за кого* чыгу; **~ за́муж** кияүгә чыгу **5.** (*получиться*) чыгу; **из куска́ мате́рии вы́шло два пла́тья** бер оч тукымадан ике күлмәк чыкты; **де́ло не вы́шло** эш барып чыкмады **6.** булып чыгу; **~ победи́телем** җиңүче булып чыгу ♦ **~ в лю́ди** кеше булу, кеше арасына кереп китү; **~ в отста́вку** отставкага чыгу; **~ из берего́в** ярларыннан чыгу, ташу; **~ из голово́й** баштан чыгу, оныту; **~ из дове́рия** ышанычтан чыгу; **~ из печа́ти** матбугатта басылу; **~ из повинове́ния** буйсынмый башлау; **~ из положе́ния** авыр хәлдән чыгу; **~ из себя́** чыгырдан чыгу, чәпчеп китү; **~ из терпе́ния** чыгырдан чыгу; **~ на пе́нсию** пенсиягә чыгу; **~ нару́жу** билгеле булу, ачылу; тышка чыгу; **~ сухи́м из воды́** судан коры чыгу; **лицо́м не вы́шел** матур түгел; **умо́м не вы́шел** акыллы түгел; **ро́стом не вы́шел** озын түгел

вы́казать *сов. что, разг.* күрсәтү; **~ хра́брость** кыюлык күрсәтү

выка́зывать *несов. см.* **вы́казать**

выка́лывать *несов. см.* **вы́колоть**

выка́пывать *несов. см.* **вы́копать**

вы́карабкаться *сов.* **1.** үрмәләп чыгу (килеп чыгу); **~ из я́мы** чокырдан үрмәләп чыгу **2.** *перен.* котылу, ерып чыгу; **~ из беды́** бәладән котылу

выкара́бкиваться *несов. см.* **вы́карабкаться**

выка́рмливать *несов. см.* **вы́кормить**

вы́катать *сов.* **1.** *что* тәгәрәтү, тәгәрәтеп алу, тәгәрәтеп тигезләү; **~ бельё** кер тәгәрәтү **2.** *кого-что* аунату, аунатып алу, аунатып бетерү; **~ в снегу́** карда аунатып алу

вы́кати||ть *сов.* **1.** *что* тәгәрәтеп чыгару; **~ть бо́чку из сара́я** сарайдан мичкәне тәгәрәтеп чыгару **2.** *разг.* (*быстро выехать*) килеп чыгу (*чабып, йөгереп һ.б.ш.*); **из-за угла́ ~л велосипе́д** почмактан велосипед килеп чыкты

вы́кати||ться *сов.* **1.** тәгәрәп төшү тәгәрәп китү; **арбу́з ~лся из корзи́ны** карбыз кәрзиннән тәгәрәп төште **2.** *разг.* (*выехать*) килеп чыгу

выка́тывать I *несов. см.* **вы́катать**

выка́тывать II *несов. см.* **вы́катить**

выка́тываться *несов.* **1.** *см.* **вы́ка**титься; **2.** *страд. от* **выка́тывать** II

вы́качать *сов. что* **1.** суырып алу, суырып чыгару; суыртып алу, суыртып чыгару; **~ во́здух** һаваны суыртып алу **2.** *перен. прост.* суырып алып бетерү, акрынлап алып бетерү; **~ все де́ньги** барлык акчаны суырып алып бетерү

выка́чивание *с см.* **вы́качать**

выка́чивать *несов. см.* **вы́качать**

выка́шивать *несов. см.* **вы́косить**

выка́шливать *несов. см.* **вы́кашлять**

вы́кашлять *сов. что, разг.* йөткереп чыгару, йөткереп чыгарып бетерү, ютәлләп чыгару, ютәлләп чыгарып бетерү

выки́дывать *несов. см.* **вы́кинуть**

вы́кидыш *м* **1.** (*у женщины*) бала төшерү; (*у кобылы*) колын салу; (*у коровы*) бозау салу; (*у овцы, козы*) бәрәнен төшерү, бәрән салу **2.** (*плод*) сикыт, үле туган бала; үле бозау (колын, бәрән)

вы́кинуть *сов.* **1.** *см.* **вы́бросить**; **~ ве́щи** әйберләрне чыгарып ату; **~ флаг** флаг күтәрү; **~ ко́лос** башак чыгару **2.** *кого что и без доп., прост.* (*преждевременно родить*) ташлау, салу, төшерү **3.** *что, разг.* эшләү, кыландыру, эшләп

ташлау; ~ **фо́кус** фокус эшләү ♦ ~ **из головы́** баштан чыгарып ташлау; ~ **на у́лицу** 1) (*выселить*) урамга чыгарып ташлау; 2) (*лишить работы*) эштән куу

выкипа́ть *несов. см.* **вы́кипеть**

вы́кипеть *сов.* кайнап бетү, кайнап парга әйләнү

вы́кипятить *сов. что* кайнатып чыгару; яхшылап кайнату, яхшылап кайнатып алу

вы́кладк||а *ж* **1.** *см.* **вы́ложить** 2; **2.** *мн.* ~**и** (*расчёты, вычисления*) исәпхисап, хисаплау нәтиҗәсе **3.** *воен.* кирәк-ярак; **с по́лной** ~**ой** бөтен кирәк-ярак белән

выкла́дывать *несов. см.* **вы́ложить**

вы́клевать *сов. что* чукып чыгару, чукып алу, чуку

вы́клеваться *сов. см.* **выклёвываться**

выклёвывать *несов. см.* **вы́клевать**

выклёвываться *несов.* **1.** (*о птицах*) чыгу, тишеп чыгу **2.** *страд. от* **выклёвывать**

выкрика́ть *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* (*громко вызывать*) бәрлау, атап әйтү **2.** *что и без доп., разг.* (*громко выкрикивать*) кычкырып әйтү; атап әйтү

выкли́кивать *несов. см.* **выкрика́ть**

вы́кликнуть *сов.* **1.** *кого-что* (*кликнув, позвать*) чакырып чыгару, чакырып алу **2.** *что и без доп., разг.* (*громко объявить*) кычкырып әйтү, кычкыру

вы́клюнуть *сов. однокр. см.* **вы́клевать**

выключа́тель *м* выключатель, өзгеч

выключа́ть *несов. см.* **вы́ключить**

выключа́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́ключиться**; **2.** *страд. от* **выключа́ть**

вы́ключить *сов.* **1.** *что* өзү, туктату, сүндерү; ~ **ток** токны өзү; ~ **ла́мпочку** лампочканы сүндерү; ~ **ра́дио** радионы туктату; ~ **мото́р** моторны сүндерү **2.** *кого-что* чыгару, чыгарып ташлау; ~ **из спи́ска** исемлектән чыгарып ташлау

вы́ключи||ться *сов.* **1.** өзелү, туктау, сүнү; **свет** ~**лся** ут сүнде **2.** (*устраниться, исчезнуть*) юкка чыгу; югалу, бетү

выкля́нчивать *несов. см.* **вы́клянчить**

вы́клянчить *сов. что, разг.* теләнеп алу, сораып алу

вы́ковать *сов. что* **1.** чүкеп ясау (эшләү); ~ **подко́ву** дага чүкеп ясау **2.** *перен. книжн.* булдыру, җитештерү, тәрбияләп үстерү; ~ **но́вые ка́дры** яңа кадрлар тәрбияләп үстерү

выко́вывать *несов. см.* **вы́ковать**

выковы́ривать *несов. см.* **вы́ковырять**

вы́ковырнуть *сов. однокр. см.* **вы́ковырять**

вы́ковырять *сов. что* казып (чокып) чыгару, казып (чокып) алу

выкола́чивать *несов. см.* **вы́колотить**

вы́колоситься *сов.* башаклану, башак җибәрү, баш кысу

вы́колотить *сов. что* **1.** кагып (сугып, суккалап, бәреп) чыгару; ~ **клин** чәйне кагып чыгару **2.** кагу, кагып чистарту; ~ **ковёр** хәтфә келәмне кагу **3.** *спец.* суккалап (кагып) йомшарту; ~ **ко́жу** күнне кагып йомшарту

вы́кол||оть *сов. что* **1.** төртеп (чәнчеп) тишү, тишеп чыгару; ~**оть глаз** күзен төртеп тишү **2.** (*нанести узор*) чәнчеп ясау, чәнчеп төшерү (бизәк) **3.** ярып алу, ярып төшерү, ярып чыгару; ~**оть глы́бу** [illegible]а зур боз кисәген ярып төшерү ♦ **[те[illegible]ó], хоть глаз** ~**и** күзгә төртсәң күренмәс

вы́копа||ть *сов.* **1.** *что* казу, казып ясау; ~**ть коло́дец** кое казу **2.** *кого-что* казу, казып чыгару, казып алу; ~**ть карто́фель** бәрәңге казып алу **3.** *перен. кого-что, разг.* табып алу, казып чыгару; **отку́да ты** ~**л э́ту кни́гу**? бу китапны син каян казып чыгардың?

вы́кормить *сов. кого-что* ашатып үстерү, асрап үстерү; ~ **телёнка** бозауны ашатып үстерү

вы́кормыш *м прост.* **1.** үксез бозау (колын, бәрән *h.б.ш.*) **2.** *перен. презр.* кабәхәт, әшәке кеше; адәм актыгы

вы́корчевать *сов. что* **1.** төпләү, төпләп бетерү, [төп] чыгару, йолкып чыгару; ~ **пень** төп чыгару **2.** *перен.* тамырын корыту, тамырыннан бетерү, төбе-тамыры белән юк итү; ~ **бюрократи́зм** бюрократизмны тамырыннан бетерү

выкорчёвка *ж см.* **вы́корчевать** 1; ~ **куста́рника** куакларны төпләү

выкорчёвывать *несов. см.* **вы́корчевать**

вы́косить *сов. что* чабып бетерү (чыгу); ~ **поля́ну** аланны чабып бетерү

выкра́дывать *несов. см.* **вы́красть**

выкра́ивать *несов. см.* **вы́кроить**

вы́красить *сов. что* буяп бетерү (чыгу), буяу; ~ **сте́ну** стенаны буяп чыгу

вы́краси||ться *сов.* **1.** буялу; **пла́тье хорошо́** ~**лось** күлмәк яхшы буялган **2.** (*запачкаться краской*) буялу, буялып бетү **3.** *разг.* (*выкрасить себе волосы*) чәчне буяу

вы́красть *сов. кого-что* урлау, урлап алу, урлап бетерү (алып китү)

выкра́шивать *несов. см.* **вы́крошить**

выкра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́крошиться**; **2.** *страд. от* **выкра́шивать**

вы́крик *м* кычкыру, кычкырган тавыш, кычкырык

выкри́кивать *несов. см.* **вы́крикнуть**

вы́крикнуть *сов. что и без доп.* **1.** (*громко крикнуть*) кычкыру, кычкырып әйтү **2.** (*вызвать криком*) кычкырып чакыру

вы́кристаллизова||ться *сов.* **1.** *хим.* кристаллашу, кристаллар барлыкка китерү, кристаллга әверелү, кристаллашып җитү **2.** *перен.* оешу, оешып җитү, хасил булу, формалашу; ~**лись но́вые фо́рмы бы́та** көнкүрешнең яңа формалары оешып җитте

выкристаллизо́вываться *несов. см.* **вы́кристаллизоваться**

вы́кроить *сов. что* **1.** кисү, кием кисү; ~ **пла́тье** күлмәк кисү **2.** *перен.* бүлү, бүлеп алу; [тырышып] табу; ~ **сре́дства** акча бүлү; ~ **вре́мя** вакыт табу

вы́кройка *ж* (*образец*) өлге, кием өлгесе

вы́крошить *сов. что* ваклап бетерү, китеп бетерү

вы́кроши||ться *сов.* вакланып бетү, кителеп бетү; **зуб** ~**лся** теш кителеп бетте

выкрута́с||ы *только мн. разг.* **1.** (*затейливые телодвижения*) боргалану-сыргалану, боргалану, бормалы-сырмалы хәрәкәт **2.** *перен.* бормалы-сырмалы сүзләр, артык бизәү (*сөйләмне h.б.ш.*); **говори́ть с** ~**ами** артык бизәп сөйләү

вы́крутить *сов. что* **1.** борып алу, борып чыгару; ~ **ла́мпочку** лампочканы борып алу **2.** *разг.* сыгу, сыгып бетерү; ~ **бельё** керне сыгып бетерү

вы́крутиться *сов.* **1.** (*вывинтиться*) борылып чыгу **2.** *перен.* (*выпутаться*) ерып чыгу; коры чыгу

выкру́чивать *несов. см.* **вы́крутить**

выкру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́крутиться**; **2.** *страд. от* **выкру́чивать**

вы́куп *м* **1.** *см.* **вы́купить**; **2.** (*плата, деньги*) йолым, йолым түләү, йолым акчасы; ~ **за неве́сту** *уст.* калым, мәһәр

вы́купать *сов. кого-что* коендыру, юындыру; коендырып алу, юындырып алу; ~ **ребёнка** баланы коендыру

выкупа́ть *несов. см.* **вы́купить**

вы́купаться *сов.* коену, су керү, су коену

выкупа́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́купиться**; **2.** *перен.* (*возмещаться*) йолыну, капланы **3.** *страд. от* **выкупа́ть**

вы́купить *сов.* **1.** *что* түләп алу; ~ **зало́женную вещь** закладка салынган әйберне түләп алу **2.** *кого-что* (*освободить за плату*) йолып алу, йолу

вы́купиться *сов.* акча түләп азатлык алу

выкупн||о́й, -а́я, -о́е йолым ...ы; түләп алу ...ы; ~**ы́е де́ньги** йолым акчасы

выку́ривать *несов. см.* **вы́курить**

вы́курить *сов.* **1.** *что* тартып бетерү; ~ **две сигаре́ты** ике сигаретны тартып бетерү; ~ **весь таба́к** барлык тәмәкене тартып бетерү **2.** *кого-что* төтәслӛү, төтәслӛп чыгару (куып чыгару); ~ **лису́ из но́ры** төлкене өненнән төтәслӛп куып чыгару

выла́вливать *несов. см.* **вы́ловить**

вы́лазка *ж* **1.** *воен.* һөҗүм, һөҗүм итү **2.** *перен.* (*враждебный выпад*) каршы чыгу, дошманлык чыгышы **3.** йөрергә чыгу; **лы́жная** ~ чаңгыда йөрергә чыгу

вы́лака||ть *сов. что* **1.** лакап бетерү; **ко́шка** ~**ла молоко́** мәче сөтне лакап бетергән **2.** *перен. прост.* (*о человеке*) лакап бетерү; чөмереп бетерү, эчеп бетерү

выла́мывать *несов. см.* **вы́ломать**

вы́лежать *сов.* яту, ятып тору, ятып алу; **больно́му на́до** ~ авыруга ятып торырга кирәк

вы́лежаться *сов.* **1.** *разг.* озак яту, ятып тору; туйганчы яту, ятып ял итү; **больно́му ну́жно** ~ авыруга озак ятарга кирәк **2.** ятып өлгереп җитү, ятып пешеп җитү, ятып өлгерү, ятып пешү; **недозре́лые помидо́ры должны́** ~ пешмәгән помидорлар ятып өлгереп җитәргә тиешләр

вылёживать *несов. см.* **вы́лежать**

вылёживаться *несов. см.* **вы́лежаться**

вылеза́ть *несов. см.* **вы́лезти**

вы́лез||ти, вы́лезть *сов.* **1.** үрмәләп (тырмашып) чыгу, шуышып чыгу, чыгу; **~ти из я́мы** чокырдан үрмәләп чыгу; **~ти че́рез окно́** тәрәзә аша чыгу **2.** *разг.* чыгу; **~ти из маши́ны** машинадан чыгу **3.** *перен. разг.* чыгу; **~ти из нужды́** мохтаҗлыктан чыгу **4.** *разг.* чыгу; **во́лосы ~ли из-под ша́пки** бүрек астыннан чәчләре чыккан **5.** (*выпасть — о волосах, шерсти*) коелу, төшү

вы́лепить *сов. кого-что* әвәләү, әвәләп ясау, әвәләп ясап кую; **~ фигу́рку из гли́ны** балчыктан бер фигура әвәләп ясау

вылепля́ть *несов. см.* **вы́лепить**

вы́лет *м* **1.** *см.* **вы́лететь** 1-4; **~ пчёл из у́лья** бал кортларның умартадан очып чыгулары; **~ самолёта с аэродро́ма** самолётның аэродромнан очып китүе **2.** очыш; **сде́лать пять ~ов** биш очыш ясау

вылета́ть *несов. см.* **вы́лететь**

вы́лете||ть *сов.* **1.** очып килеп чыгу, очып чыгу; **пти́ца ~ла из гнезда́** кош оясыннан очып чыкты **2.** (*на самолёте*) очып китү, очып чыгып китү **3.** югарыга атылу, атылып чыгу; **про́бка ~ла** бүкә атылып чыкты **4.** *перен. разг.* барып (килеп) төшү, атылып килеп төшү, егылып төшү; **~ть из седла́** иярдән егылып төшү **5.** *перен.* чабып (йөгереп, атылып) килеп чыгу, чаптырып килеп чыгу; **из лесу ~л эскадро́н** урманнан эскадрон чаптырып килеп чыкты **6.** *перен. прост.* чыгарылу, куылу; **~ть из институ́та** институттан куылу ◆ **~ть в трубу́** бөлү, яфрак астына керү; **~ть из головы́** баштан чыгу, онытылу; **~ть стрело́й (пу́лей)** ук кебек атылып чыгу

выле́чивать *несов. см.* **вы́лечить**

выле́чиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́лечиться**; **2.** *страд. от* **выле́чивать**

вы́лечить *сов. кого-что* терелтү, савыктыру, дәвалап сәламәтләндерү (савыктыру, терелтү)

вы́лечиться *сов.* терелү, савыгу, дәваланып терелү (савыгу, сәламәтләнү)

вылива́ть *несов. см.* **вы́лить**

вылива́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́литься**; **2.** *страд. от* **вылива́ть**

вы́лизать *сов. прям., перен. кого-что* ялау, ялап алу; ялап чистарту; **~ таре́лку** тәлинкәне ялап алу

выли́зывать *несов. см.* **вы́лизать**

вы́линя||ть *сов.* **1.** уңу, уңып бетү, төсе китү; **~вшая руба́шка** уңып беткән күлмәк **2.** (*о лошади и т.п.*) ябагасын кою; (*о птицах*) каурыен кою; (*о диких животных*) йонын кою; (*о козе*) мамыгын кою

вы́литый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́лить**; **2.** нәкъ, суеп каплагандай, суйган да каплаган; **он — ~ оте́ц** ул нәкъ әтисе

вы́лить *сов. что* **1.** түгү, түгеп җибәрү, агызу, агызып җибәрү, кою, коеп җибәрү; **~ во́ду из ведра́** чиләктәге суны түгү **2.** (*изготовить литьём*) кою, коеп ясау

вы́литься *сов.* **1.** (*вытечь*) түгелү, түгелеп бетү; агу, агып бетү **2.** *перен. во что* (*принять какой-л. вид, форму*) әйләнү, алу

вы́ловить *сов. кого-что* **1.** тоту, тотып алу, тотып чыгару; **~ брёвно из воды́** елгада бүрәнәләр тоту **2.** (*истребить ловлей*) тотып (аулап) бетерү

вы́ложить *сов. что* **1.** чыгарып салу (кую); **~ ве́щи из чемода́на** чемоданнан әйберләрне чыгарып салу **2.** каплау, түшәү, каплап (түшәп) чыгу; **~ бассе́йн мра́мором** бассейнга мәрмәр түшәп чыгу **3.** *перен. разг.* (*высказать*) сөйләп бирү, сөйләп чыгу, әйтеп бирү

вы́ломать *сов. что* сындырып чыгару (алу), ватып чыгару (алу); **~ замо́к** йозакны ватып чыгару

вы́лощить *сов. что* ялтырату, ялтыратып кую (җибәрү); **~ парке́т** паркетны ялтырату

вы́лудить *сов.* что кургаш йөгертеп чыгу, кургаш йөгертү; **~ самова́р** самавыр эченә кургаш йөгертеп чыгу

вы́лупить *сов. что*: **~ глаза́** *прост.* күзләрне акайту

вы́лупи||ться *сов.* **1.** чыгу; **утя́та ~лись** үрдәк бәбкәләре чыкты **2.** *прост.* күзләрне акайту

вылу́щивать *несов. см.* **вы́лущить**

вы́лущить *сов. что* **1.** кабыгыннан чистарту, кабыгын арчу; **~ горо́х** борчакның кабыгын арчу **2.** *мед.* кисеп алу (алып ташлау) (*хирургия юлы белән*)

вы́мазать *сов.* **1.** *что* буяу, буяп чыгу, буяп бетерү, сылау, сылап бетерү; **~ печь гли́ной** мичне балчык белән сылау **2.** *кого-что* пычрату, пычратып бетерү, буяу, буяп бетерү; **~ лицо́** битне буяп бетерү

вы́мазаться *сов.* (*выпачкаться*) пычрану, пычранып бетү, буялу, буялып бетү

вымазывать *несов. см.* **вымазать**

вымазываться *несов.* **1.** *см.* **вымазаться**; **2.** *страд. от* **вымазывать**

вы́макать *сов. что, разг.* манып тотып бетерү, манып бетерү (*мәс. майны*)

вымáливать *несов. см.* **вымолить**

вымáнивать *несов. см.* **выманить**

вы́манить *сов. кого-что* **1.** алдалап (кызыктырып) чыгару; **~ из до́му** өйдән кызыктырып чыгару **2.** *разг.* алдалап алу, хәйлә белән алу; **~ де́ньги** акчасын алдалап алу

вы́марать *сов. что, прост.* **1.** (*выпачкать*) пычрату, пычратып ташлау; буяп бетерү, пычратып бетерү **2.** (*вычеркнуть*) сызып ташлау, сызу

вы́мараться *сов. прост.* пычрану, пычранып бетү; буялып бетү

вымáтывать *несов. см.* **вы́мотать**

вымáтываться *несов.* **1.** *см.* **вы́мотаться**; **2.** *страд. от* **вымáтывать**

вы́махать *сов. разг.* (*вырасти*) озын булып үсү

вымáчивать *несов. см.* **вы́мочить**

вымéнивать *несов. см.* **вы́менять**

вы́менять *сов. кого-что* алмашу, алмаштыру, алышу, алмашып (алышып) алу; **~ ста́рую вещь на но́вую** иске әйберне яңа әйбергә алмашу

вы́мер||еть *сов.* үлеп (кырылып) бетү; **племя́ ~ло** кабилә кырылып беткән ◆ **у́лица сло́вно ~ла** урам тып-тын

вымерза́ть *несов. см.* **вы́мерзнуть**

вы́мерзнуть *сов.* **1.** (*погибнуть от мороза*) өшү, өшеп һәлак булу **2.** (*обратиться в лёд*) туңу, кату, [туңып] бозга әйләнү

вымéривать *несов. см.* **вы́мерить**

вы́мерить *сов. что* үлчәү, үлчәп чыгу (бетерү); **~ пло́щадь** мәйданны үлчәп чыгу

вымеря́ть *несов. см.* **вы́мерить**

вы́месить *сов. что* басу, изү, изеп ясау; **~ те́сто** камыр басу

вы́мести *сов. что* себерек ташлау, себерек чыгару; себерү, себерек чыгу; **~ сор** түпне себерек чыгару

вы́местить *сов. что на ком* ачу кандыру, ачу алу

вы́метать I *сов. что* **1.** *разг.* ташлап чыгу, ташлап бетерү; **~ не́вод** неводны ташлап чыгу **2.** (*икру*) чәчү **3.** чыгару, җибәрү; **~ ко́лос** башак җибәрү

вы́метать II *сов. что* чалу, чалып тегү; **~ пе́тли** элмәк чалу

выметáть *несов. см.* **вы́мести**

вымётывать I *несов. см.* **вы́метать** I 1,3

вымётывать II *несов. см.* **вы́метать** II

вы́мешать *сов. что* болгатып кушу, болгатып кушып бетерү; **~ гли́ну с песко́м** балчыкны ком белән болгатып кушу

вымéшивать I *несов. см.* **вы́месить**

вымéшивать II *несов. см.* **вы́мешать**

вымещáть *несов. см.* **вы́местить**

вымирáние *с см.* **вы́мереть**

вымирáть *несов. см.* **вы́мереть**

вымогáтель *м* янап алучы, куркытып алучы, көчлек белән алучы (*акча яки әйберне*)

вымогáть *несов. что* янап алу, куркытып алу, көчлек белән алу

вымокáть *несов. см.* **вы́мокнуть**

вы́мок||нуть *сов.* **1.** чыланып (жебенеп) бетү, чылану, жебенү, юешләнү; **~нуть под дождём** янгырда чыланып бетү; **~нуть до ни́тки** манма су булу **2.** суда тозы чыгып бетү; **селёдка ~ла** селёдканың суда тозы чыгып беткән

вымола́чивать *несов. см.* **вы́молотить**

вы́молвить *сов. что* әйтү, әйтеп кую, сүз кушу, эндәшү; **~ сло́во** бер сүз әйтеп кую

вы́молить *сов. что, чего* ялынып (ялварып, үтенеп) алу

вы́молот *м* **1.** *см.* **вы́молотить**; **2.** (*зерно*) сугып алынган (сугылган) ашлык

вы́молотить *сов. что* сугу, сугып алу; сугып бетерү; **~ пшени́цу** бодай сугып алу

вымора́живать *несов. см.* **вы́морозить**

вы́морить *сов. кого-что* кырып (үтереп) бетерү (*агулап*)

вы́морозить *сов.* **1.** *что* суыту, суытып бетерү; **~ дом** өйне суытып бетерү **2.** *кого-что* катыру, катырып бетерү, катырып үтерү; **~ тарака́нов** тараканнарны катырып үтерү **3.** *что*, туңдыру, туңдырып киптерү; **~ бельё** керне туңдыру

вы́морочн||ый, -ая, -ое вариссыз калган, иясез калган, варисы булмаган; **~ое иму́щество** вариссыз калган мөлкәт

ВЫМ-ВЫП

вы́мостить *сов. что* (*таш h.б.ш.*) түшәп (җәеп) чыгу, түшәү, җәю; **~ у́лицу** урамга таш җәю

вы́мотать *сов. что, разг.* бетерү, алу (*хәлне, көчне*), алҗытып бетерү; **~ после́дние си́лы** соңгы хәлне бетерү ♦ **~ [всю] ду́шу** теңкәгә тию, үзәккә үтү

вы́мотаться *сов.* (*устать, измучиться*) алҗып (хәлсезләнәп) бетү, алҗу, хәлсезләнү

вы́мочить *сов.* **1.** *кого-что* чылатып бетерү, нык чылату, юешләтү **2.** *что* җебетү, суда тотып тозын чыгару (*мәс. селёдканы*); җебетү, җебетеп йомшарту (*мәс. кунне*)

вы́мпел *м* вымпел

вымо́чивать *несов. см.* **вы́мочить**

вы́муч||ить *сов. что, разг.* көчәнеп эшләү (язу, ясау); **~енная улы́бка** көчәнеп елмаю

вы́муштровать *сов. кого-что* муштра белән өйрәтү, таяк белән өйрәтү

вымыва́ние *с* **1.** *см.* **вы́мыть** 2; **2.** юылу; ашалу; **~ соле́й из по́чвы** туфрактан тозларның юылуы

вымыва́ть *несов. см.* **вы́мыть**

вы́мысел *м* **1.** (*фантазия*) хыял, фантазия **2.**(*выдумка*) уйдырма, ялган

вы́мыть *сов.* **1.** *кого-что* юу, юып алу, юып бетерү (чыгу); **~ посу́ду** савыт-сабаны юып алу **2.** *что* (*сделать вымоину*) юып ясау; өңү

вы́мыться *сов.* юыну, юынып алу (чыгу); **~ в ба́не** мунчада юыну

вы́мышленн||ый, -ая, -ое уйдырма, үзеннән чыгарылган, ялган; **~ая исто́рия** уйдырма вакыйга

вы́мя *с* жилен

вына́шивать *несов. см.* **вы́носить**

вы́нес||ти *сов.* **1.** *кого-что* чыгару, алып чыгу, чыгарып кую, чыгарып бетерү; **~ти ве́щи из ваго́на** вагоннан әйберләр чыгару **2.** *кого-что* чыгару, чыгарып ташлау; **волна́ ~ла ло́дку на бе́рег** дулкын көймәне ярга чыгарып ташлаган **3.** *что* [алга] чыгару, [алга] җибәрү; **~ти но́гу вперёд** аякны алга чыгару **4.** *перен. что* чыгару; **~ти вопро́с на собра́ние** мәсьәләне җыелышка чыгару **5** *перен. что* алу, килү, алып чыгу; **~ти впечатле́ние** тәэсир алу **6.** *что* чыдау, кичерү, түзү; **~ти боль** авыртуга чыдау; **он не мог э́того ~ти** ул моны кичерә алмады ♦ **~ти благода́рность** рәхмәт белдерү; **~ти приговор** приговор чыгару; **~ти реше́ние (постановле́ние)** карар чыгару; **~ти на свои́х плеча́х** үз жилкәсендә алып чыгу

вы́нестись *сов.* атылып чыгу, атылып (чабып, йөгереп) килеп чыгу

вынима́ть *несов. см.* **вы́нуть**

вынима́ться *несов.* **1.** *разг.* (*выдвигаться*) алыну, алына торган булу **2.** *страд. от* **вынима́ть**

вы́нос *м* **1.** *см.* **вы́нести** 1, 3, 4; **2.** (*умершего из дому*) күтәреп чыгу, алып чыгу **3.** (*способ запряжки лошадей*) мичәү, мичәүләп җигү; алга җигү

вы́носить *сов.* **1.** *кого* (*ребёнка*) күтәрү, күтәреп йөртү (*карындагы баланы*) **2.** *перен. что* башта йөртү, уйлап табу; **~ иде́ю** идея уйлап табу

выноси́ть *несов. см.* **вы́нести** ♦ **не ~** *кого-чего* күралмау; **~ сор из избы́** өендәген тышка чыгару

вы́носка *ж* **1.** *см.* **вы́нести** 1, 4; **2.** (*сноска*) искәрмә, аңлатма (*мәс. аста*)

выно́сливость *ж* чыдамлылык, түземлелек, чыдамлык, түземлек

выно́сливый, -ая, -ое чыдам, түзем, чыдамлы, түземле

вы́нудить *сов. кого-что* мәҗбүр итү, мәҗбүрләү; **~ проти́вника отступи́ть** дошманны чигенергә мәҗбүр итү

вынужда́ть *несов. см.* **вы́нудить**

вы́нуть *сов. что* чыгару, алу, алып кую ♦ **вынь да поло́жь** чыгар да сал (*хәзер үк булсын*)

выны́ривать *несов. см.* **вы́нырнуть**

вы́нырнуть *сов.* **1.** чумып калку, чумып калкып чыгу, чумып килеп чыгу **2.** *перен.* килеп чыгу; **~ из-за угла́** почмактан килеп чыгу

выню́хивать *несов. что, разг.* **1.** (*разыскивать по запаху*) исеннән табу, иснәп табу **2.** (*выведывать*) иснәнеп белү, төпченеп белү

вы́нянчить *сов. кого* карап (тәрбияләп) үстерү; **~ ребёнка** баланы карап үстерү

вы́пад *м* **1.** *см.* **вы́пасть** 1; **2.** *спорт.* выпад, алга атлау, алга ташлау (*аякны*) **3.** *перен.* каршы чыгу, бәйләнү, дошманлык чыгышы; **необосно́ванный ~** нигезсез каршы чыгу

выпада́ть *несов. см.* **вы́пасть**

выпаде́ние *с см.* **вы́пасть** 1, 2, 3; **~ моло́чных зубо́в** сөт тешләренең төшүе; **~ оса́дков** яңгыр (яки кар) яву

выпа́ивать *несов. см.* **вы́поить**

выпа́ливать *несов. см.* **вы́палить**

вы́палить *сов.* **1.** (*выстрелить*) ату, атып җибәрү **2.** *перен. что и без доп., разг.* әйтеп салу (ташлау, җибәрү)

выпа́лывать *несов. см.* **вы́полоть**

выпа́ривать *несов. см.* **вы́парить**

выпа́риваться *несов.* **1.** *см.* **вы́париться**; **2.** *страд. от* **выпа́ривать**

вы́парить *сов.* **1.** *что* пар белән пешекләү, пешекләп чистарту; **~ бо́чку** мичкәне пар белән пешекләү **2.** *что* кайнатып табу, парга әйләндереп табу; **~ соль** кайнатып тоз табу **3.** *кого, разг.* (*в бане*) чабындыру, чабу

вы́пари||ться *сов.* **1.** (*очиститься паром*) парда пешекләнү, пешекләнеп чистару **2.** *разг.* буга (парга) әйләнеп бетү, кайнап бетү; **вода́ ~лась** су кайнап беткән

выпа́рывать *несов. см.* **вы́пороть** I

вы́пас *м* **1.** көтү; **~ скота́** көтү көтү **2.** (*пастбище*) көтүлек, утлавык

вы́па||сть *сов.* **1.** төшү, төшеп китү (калу); **плато́к ~л из карма́на** кесәдән кулъяулык төшеп китте; **~сть из теле́ги** арбадан егылып төшү; **~сть из игры́** *перен.* уеннан төшеп калу **2.** (*о волосах*) коелу, коелып бетү; (*о зубах*) төшү, төшеп бетү **3.** (*об осадках*) төшү, яву **4.** туры килү, булу, насыйп булу; **~л тру́дный день** авыр көн туры килде ♦ **~сть на до́лю** *кому* өлешенә тию

вы́пачкать *сов. кого-что, разг.* пычрату, пычратып бетерү; буяп бетерү; **~ ру́ки** кулны пычрату

вы́пачкаться *сов. разг.* пычрану, пычранып бетү; буялып бетү

выпека́ть *несов. см.* **вы́печь**

выпека́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́печься**; **2.** *страд. от* **выпека́ть**

вы́переть *сов. кого-что, прост.* **1.** (*вытеснить, удалить силой*) этеп чыгару, төртеп чыгару **2.** (*выгнать, исключить*) куып чыгару, сөрү, сөреп чыгару

вы́пестовать *сов. прям., перен. кого-что, уст.* тәрбияләп (карап) үстерү

вы́печка *ж см.* **вы́печь**; **~ хле́ба** икмәк пешерү

вы́печь *сов. что* **1.** (*испечь*) пешерү, пешереп чыгару; пешереп кую **2.** (*пропечь*) пешүен китерү, пешереп җиткерү, яхшылап пешерү

вы́печься *сов.* пешүе килү, пешеп җиту

выпива́ть *несов. см.* **1. вы́пить**; **2.** (*иметь склонность к спиртному*) аракы эчкәләү, эчкәләү, салгалау

вы́пивка *ж прост.* **1.** аракы эчү, эчү **2.** (*попойка, пирушка*) салу **3.** (*вино; спиртное*) аракы, шәраб, әчемлек

выпи́ливать *несов. см.* **вы́пилить**

вы́пилить *сов. что* (*пычкы белән*) кисеп (пычып) ясау; **~ отве́рстие в две́ри** ишеккә пычып тишек ясау

выпира́ть *несов.* **1.** *см.* **вы́переть**; **2.** *разг.* (*выдаваться вперёд*) чыгып тору, өскә чыгып тору, алга чыгып тору

вы́писать *сов.* **1.** *что* язып алу, язып кую; күчереп алу; **~ цита́ту из кни́ги** китаптан цитата язып алу **2.** *что* (*тщательно написать*) жентекләп язу, җиренә җиткереп язу **3.** *что* (*тщательно нарисовать*) жентекләп сурәтләү, жентекләп ясау (*рәсемне*) **4.** *что* яздырып алу, язып бирү, язып тоттыру; **~ счёт** счет яздырып алу **5.** *что* язылу, алдыру; соратып алдыру; **~ газе́ту** газет алдыру **6.** *кого-что* (*письменно вызвать*) чакырту, чакыртып алу; **~ семью́** гаиләне чакыртып алу **7.** *кого-что* чыгару; **~ из го́спиталя** госпитальдән чыгару

вы́писаться *сов.* чыгу, исемлектән төшү; **~ из больни́цы** хастаханәдән чыгу

вы́писка *ж* **1.** *см.* **вы́писать** 1, 4-7; **~ квита́нций** квитанцияләр язып бирү; **~ цита́т** цитатлар язып алу **2.** өземтә; **~ из протоко́ла** протоколдан өземтә

выпи́сывать *несов. см.* **вы́писать**

выпи́сываться *несов.* **1.** *см.* **вы́писаться**; **2.** *страд. от* **выпи́сывать**

вы́пить *сов.* **1.** *что, чего* эчү, эчеп җибәрү, эчеп бетерү; **~ молока́** сөт эчеп җибәрү **2.** (*о питье спиртных напитков*) аракы эчү, эчү

выпи́хивать *несов. кого-что* этеп-төртеп чыгару

вы́пихнуть *сов. кого-что* төртеп (этеп) чыгару; **~ из ко́мнаты** бүлмәдән төртеп чыгару

вы́плавить *сов. что* кою, эретү, эретеп чыгару, эретеп алу; ~ **чугу́н** чуен кою

вы́плавиться *сов.* эрү, эреп чыгу

вы́плавка *ж* 1. *см.* **вы́плавить**; ~ **чугуна́** чуен эретү 2. (*металл*) коелган металл, эретем

выплавля́ть *несов. см.* **вы́плавить**

выплавля́ться *несов.* 1. *см.* **вы́плавиться**; 2. *страд. от* **выплавля́ть**

вы́плакать *сов. что* 1. елап җиңеләйтү, күз яше түгеп җиңеләйтү; елап тарату; ~ **го́ре** кайгыны елап җиңеләйтү 2. *разг.* күз яше белән сорап алу, елап сорап алу; ~ **пода́рок** елап бүләк сорап алу ♦ ~ **[все] глаза́** күзләрне елап бетерү, күп елаудан күз шешенү

вы́плакаться *сов.* елап юану, елап кайгы тарату, елап эч бушату

выпла́кивать *несов. см.* **вы́плакать**

вы́плата *ж см.* **вы́платить**; ~ **вы́игрышей** отышларны түләү

вы́платить *сов. что* түләү, түләп бетерү

выпла́чивать *несов.* түләү, түләп тору

выплёвывать *несов. что* төкерү, төкереп тору

вы́плескать *сов. что* чайпалту, чайпалтып түгү, чайкалдырып түгү; ~ **во́ду из ведра́** чиләктәге суны чайпалтып түгү

вы́плеска||ться *сов.* чайпалу, чайпалып түгелү, чайкалдырып түгү; **вода́ ~лась из ведра́** чиләктән су чайпалып түгелгән

выплёскивать *несов.* **вы́плескать**

выплёскиваться *несов.* 1. *см.* **вы́плескаться**; **вы́плеснуться**; 2. *страд. от* **выплёскивать**

вы́плеснуть *сов. однокр. что* түгү, чыгарып түгү, түгеп җибәрү

вы́плеснуться *сов. однокр.* чайпалып түгелү, чайкалып түгелү, чайпалып түгелеп китү

вы́плести *сов. что* сүтү, сүтеп алу (*үрелгәнне*); ~ **ле́нту из косы́** толымнан тасманы сүтеп алу

вы́плестись *сов.* сүтелү, сүтелеп чыгу, сүтелеп төшү

выплета́ть *несов. см.* **вы́плести**

выплета́ться *несов.* 1. *см.* **вы́плестись**; 2. *страд. от* **выплета́ть**

выплыва́ть *несов. см.* **вы́плыть**

вы́плы||ть *сов.* 1. йөзеп чыгу; ~**ть в мо́ре** дингезгә йөзеп чыгу 2. (*всплыть*) йөзеп килеп чыгу, йөзеп өскә чыгу; калкып чыгу 3. *перен.* килеп чыгу, калкып чыгу; ~ **ло мно́го вопро́сов** күп кенә мәсьәләләр калкып чыкты 4. *перен.* (*появиться, напр. о солнце, луне*) чыгу, йөзеп килеп чыгу

вы́плюнуть *сов. что* төкереп ташлау, төкерү

выпля́сывать *несов. что и без доп., разг.* бию, кыланышлар ясап бию

вы́поить *сов. кого* эчереп үстерү; ~ **телёнка** бозауны эчереп үстерү

выпола́скивать *несов. см.* **вы́полоскать**

выполза́ть *несов. см.* **вы́ползти**

вы́ползок *м* кабык; **змеи́ный** ~ елан кабыгы

вы́ползти *сов.* шуышып чыгу, шуышып килеп чыгу; сөйрәлеп чыгу, сөйрәлеп килеп чыгу

выполне́ние *с см.* **вы́полнить**; ~ **пла́на** планны үтәү; ~ **обяза́тельств** йөкләмәләрне үтәү; ~ **реше́ний** карарларны үтәү

выполни́м||ый, -ая, -ое үтәрлек, үти алырлык; ~**ое зада́ние** үти алырлык йөкләмә

вы́полнить *сов. что* 1. үтәү, башкару; үтәп чыгу, башкарып чыгу; ~ **поруче́ние** йомышны үтәү 2. үтәү, тутырып үтәү, тутыру; ~ **пла́н** планны тутырып үтәү 3. (*создать*) ясау, эшләү; ~ **маке́т** макет ясау

вы́полнять *несов. см.* **вы́полнить**

вы́полоскать *сов. что* чайкау, чайкап алу; чайкап ташлау; ~ **рот** авызны чайкап алу; ~ **бельё** керне чайкап ташлау

вы́полоть *сов. что* утау, утап чыгу (бетерү); ~ **сорняки́** үүп үләннәрне утап чыгу

вы́пороть I *сов. что* сүтеп алу (ташлау); ~ **воротни́к** яканы сүтеп алу

вы́пороть II *сов. кого* (*наказать*) кыйнау, яру, кыйнап ташлау, ярып ташлау

вы́порхнуть *сов.* 1. очып чыгу, очып чыгып китү, пырхылдап очып чыгу 2. *перен.* елт итеп килеп чыгу, кинәт килеп чыгу

вы́потрошить *сов. кого-что* эчен чистарту (тазарту), эчен алу

вы́править I *сов. что* 1. турайту, төзәйтү; ~ **погну́вшийся гвоздь** бөгелгән кадакны төзәйтү 2. төзәтү; ~ **ру́копись** кулъязманы төзәтү 3. жайга салу, яхшырту; ~ **положе́ние** хәлне яхшырту; ~ **рабо́ту** эшне җайга салу

вы́править II *сов. что, разг.* (*получить документ*) яздыртып алу, юллап алу

вы́прави||ться *сов.* 1. (*выпрямиться*) тураю, төзәю; **де́рево ~лось** агач турайды 2. (*исправиться*) төзәлү

вы́правка *ж* выправка, ыспайлык; **вое́нная** ~ хәрби ыспайлык

выправля́ть I *несов. см.* **вы́править** I

выправля́ть II *несов. см.* **вы́править** II

выправля́ться *несов.* 1. *см.* **вы́равиться**; 2. *страд. от* **выправля́ть** I

выпра́шивать *несов. см.* **вы́просить**

выпрова́живать *несов. см.* **вы́проводить**

вы́проводить *сов. кого-что* куып чыгару, куып (чыгарып) җибәрү, сөреп чыгару

вы́просить *сов. что, чего* сорап алу, үтенеп алу; ~ **де́нег** акча сорап алу

выпры́гивать *несов. см.* **вы́прыгнуть**

вы́прыгнуть *сов.* сикереп чыгу (төшү), ыргып чыгу (төшү)

выпряга́ть *несов. см.* **вы́прячь**

выпрями́тель *м эл.* турайткыч, [ток] турайткыч

вы́прямить *сов. кого-что* төзәйтү, турайту, турылау; язу; ~ **про́волоку** тимерчыбыкны турайту

вы́прямиться *сов.* (*о предмете*) тураю, төзәю, язылу; (*о человеке*) туры басу, тураю

выпрямле́ние *с см.* **вы́прямить**

выпрямля́ть *несов. см.* **вы́прямить**

выпрямля́ться *несов.* 1. *см.* **вы́прямиться**; 2. *страд. от* **выпрямля́ть**

вы́прячь *сов. кого-что* туару, туарып бетерү, туарып кую

вы́пуклость *ж* 1. кабарынкылык, чыгынкылык; ~ **пове́рхности** өслекнең кабарынкылыгы 2. (*выпуклое место*) чыгынкы урын, калку урын, чыгып торган урын

вы́пукл||ый, -ая, -ое 1. кабарынкы; ~**ая ли́нза** кабарынкы линза 2. калку ..., чыгынкы, чыгып тора торган; ~**ый лоб** чыгынкы маңгай; ~**ые бу́квы** калку хәрефләр ♦ ~**ые глаза́** акай күзләр

вы́пуск *м* 1. *см.* **вы́пустить**; ~ **проду́кции** продукция җитештерү; ~ **за́йма** заём чыгару 2. (*часть издания*) чыгарыш, кисәк; **пе́рвый** ~ **кни́ги** китапның беренче чыгарышы 3. (*группа учащихся*) чыгарылыш; **второ́й** ~ икенче чыгарылыш

выпуска́ть *несов. см.* **вы́пустить**

выпускни́к *м* укуны тәмамлаучы, (*техникум, мәктәп, вуз*) бетерүче

выпускни́ца *ж см.* **выпускни́к**

выпускн||о́й, -а́я, -о́е 3. чыгару ...ы, чыгара торган; ~**о́й кла́пан** чыгару клапаны 2. чыгарыш ...ы, чыгарылыш ...ы; укуны тамамлаучылар ...ы; ~**о́й ве́чер** чыгарылыш кичәсе; ~**ые экза́мены** чыгарыш имтиханнар

вы́пусти||ть *сов.* 1. *кого-что* чыгару, чыгарып жибәрү; ~**ть ребёнка на у́лицу** баланы урамга чыгарып жибәрү 2. *что* агызу, жибәрү; ~**ть во́ду из ва́нны** ваннадан суны жибәрү 3. *кого-что* (*перестать держать*) ычкындыру, төшерү, ычкындырып жибәрү, төшереп жибәрү 4. *кого-что* (*отпустить на свободу*) ирекккә чыгару, азат итү 5. *кого-что* чыгару, хәзерләп чыгару; **те́хникум ~л пятьдеся́т специали́стов** техникум илле белгеч хәзерләп чыгарды 6. *что* (*произвести, выработать*) җитештерү, чыгару, эшләп чыгару 7. *что* (*издать*) чыгару, бастырып чыгару 8. *что* төшерү, төшереп калдыру, чыгарып ташлау; ~**ть главу́ из кни́ги** китаптан бер бүлекне төшереп калдыру 9. *что* чыгару, чыгарып кую; ~**ть ко́гти** тырнакларны чыгару 10. *что* (*увеличить в длину или ширину*) жибәрү, озынайту, киңәйтү; ~**ть рукава́** җиннәрне озынайту ♦ ~**ть снаря́д (пу́лю)** снаряд (пуля) жибәрү; ~**ть в свет** дөньяга чыгару (*мәс. китапны*); ~**ть из па́мяти** хәтердән чыгару; ~**ть из рук** кулдан ычкындыру (*мәс. чиләкне*)

вы́путать *сов. что* (*освободить от пут*) тышавын алу (сүтү), тышавын сүтеп алу; (*из стремени*) тартып чыгару, тартып алу

вы́путаться *сов.* 1. (*высвободиться из пут*) тышавы төшү (ычкыну) 2. *перен.* ерып чыгу, ерынып чыгу; котылу; ~ **из беды́** бәладән котылу

выпу́тывать *несов. см.* **вы́путать**

выпу́тываться *несов.* 1. *см.* **вы́путаться**; 2. *страд. от* **выпу́тывать**

выпу́чивать *несов. см.* **вы́пучить**

вы́пучи||ть *сов. что* күптерү, бүлтәйтеп чыгару; калтайту, күбү, бүлтәеп

ВЫП-ВЫР

чыгу; **у бо́чки ~ло дно** *безл.* мичкәнең төбе күбеп чыккан ♦ **~ть глаза́** күзләрне киереп карау

вы́пушка *ж* кырпу

вы́пытать *сов. что у кого* сорашып белү, әйттерү; **~ секре́т** серне сорашып белү

выпы́тывать *несов. см.* **вы́пытать**

выпь *ж зоол.* күлбога

вы́пятить *сов. что* **1.** киерү, алга чыгару, бүлтәйтү; күптерү; **~ грудь** күкрәкне киерү; **~ гу́бы** иреннәрне бүлтәйтү **2.** *перен.* кабартып күрсәтү, калку итеп күрсәтү; **~ недоста́тки** кимчелекләрне калку итеп күрсәтү

вы́пятиться *сов. разг.* **1.** бүлтәю, бүлтәеп чыгу; күбү **2.** *перен.* алга чыгу

выпя́чивать *несов. см.* **вы́пятить**

выпя́чиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́пятиться**; **2.** *страд. от* **выпя́чивать**

выраба́тывать *несов. см.* **вы́работать**

вы́работать *сов. что* **1.** (*изготовить*) эшләп чыгару, житештерү, эшләү **2.** (*обработать*) эшкәртү **3.** (*добыть трудом*) эшләп алу, эшләп табу **4.** (*создать*) хәзерләү; **~ резолю́цию** резолюция хәзерләү **5.** (*воспитать*) тәрбияләп бүлдыру, тәрбияләү, булдыру **6.** *горн.* (*выбрать без остатка*) эшкәртеп бетерү, алып бетерү, табып бетерү

вы́работ||ться *сов.* барлыкка килү, ...п китү; **~лась привы́чка** гадәтләнеп китү

вы́работк||а *ж* **1.** *см.* **вы́работать** 1-5; **установ́ка для ~и кислоро́да** кислород житештерү жайланмасы **2.** эшләнгән продукция, житештергән продукция **3.** *разг.* эшләнеш; **хоро́шая ~а** яхшы эшләнеш **4.** *обычно мн.* **~и** *горн.* казылма табу урны, эшкәртү урны

выра́внивать *несов. см.* **вы́ровнять**

выра́вниваться *несов.* **1.** *см.* **вы́ровняться**; **2.** *страд. от* **выра́внивать**

выража́ть *несов. что* **1.** *см.* **вы́разить**; **2.** (*являться отражением*) чагылдыру, белдерү, гәүдәләндерү

выража́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́разиться**; **2.** *прост.* сүгенү, әшәке сүзләр әйтү **3.** *страд. от* **выража́ть**

выраже́ни||е *с* **1.** *см.* **вы́разить**; **2.** чагылыш; **~е противоре́чий** каршылыкларның чагылышы **3.** тәгъбир, гыйбарә, әйтем, әйләнмә; **~е** образлы тәгъбир **4.** *мат.* аңлатма; **алгебраи́ческое ~е** алгебраик аңлатма ♦ **~е глаз** күз карашы; **~е лица́** чырай; **по ~ю** әйтмешли, әйткәнчә; **с ~ем [чита́ть]** тәэсирле итеп [уку], хис белән [уку]; **без ~я [чита́ть, говори́ть]** тәэсирсез [уку, сөйләү]

вырази́тель *м* чагылдыручы, гәүдәләндерүче; **~ во́ли масс** халыкларның ихтыярын чагылдыручы

вырази́тельн||ый, -ая, -ое **1.** тәэсирле; матур, ачык чагылышлы; **~ая речь** тәэсирле сөйләм; **~ое чте́ние** сәнгатьле уку; **~ое лицо́** ачык чагылышлы йөз **2.** (*многозначительный*) мәгънәле, тирән мәгънәле; **~ый взгляд** мәгънәле караш

вы́разить *сов. что* **1.** чагылдыру, гәүдәләндерү; **~ не́жность** ягымлылык чагылдыру **2.** белдерү, әйтү; **~ жела́ние** теләк белдерү; **~ мысль** фикерне белдерү **3.** күрсәтү, белдерү; **~ в ци́фрах** цифрлар белән белдерү

вы́разиться *сов.* **1.** (*проявиться*) чагылу, гәүдәләнү, күренү **2.** (*сказать*) әйтү; **~ то́чно и кра́тко** төгәл һәм кыска итеп әйтү

вы́растить *несов. см.* **вы́расти**

вы́расти *сов.* **1.** үсү; **он вы́рос в селе́** ул авылда үскән; **берёза значи́тельно вы́росла** каен бик нык үскән **2.** (*стать взрослым*) үсеп җитү, буйга җитү **3.** *перен. в кого-что* әйләнү, әйләнеп китү; **~ в кру́пного учёного** зур галимгә әйләнү **4.** арту, үсү; күбәеп китү; **за́работная пла́та вы́росла** эш хакы артты **5.** *перен.* күренү, калку, калкып чыгу, үсеп чыгу; **вдали́ вы́росли очерта́ния гор** еракта тау сызымталары күренде **6.** *перен.* калкып чыгу, үсеп чыгу; **на берегу́ вы́рос дом** яр буенда бер өй калкып чыкты ♦ **~ из пла́тья** күлмәк бәләкәю; **~ в глаза́х** *чьих* кешеләр алдында дәрәҗәсе күтәрелү; **как из-под земли́ ~** ≈ күктән төшкән кебек булу

вы́растить *сов. кого-что* үстерү, карап (тәрбияләп) үстерү; **~ жеребёнка** колынны үстерү; **~ цветы́** чәчәкләр карап үстерү

выра́щивать *несов. см.* **вы́растить**

вы́рвать I *сов.* **1.** *что* өзеп чыгару (алу), йолкып алу (чыгару); өзеп (йолкып) ташлау; ерту, ертып алу (чыгару); (зуб) суыру, суырту, суырып алу, суыртып алу; **~ сорня́ки** чүпләрне өзеп алу; **~ страни́цу из кни́ги** китаптан бер битне ертып алу **2.** *кого-что* тартып алу; **~ письмо́, *у кого-л.*** **из рук** кулдан хатны тартып алу **3.** *перен. что* мәҗбүр итү, тартып алу; **~ призна́ние** танырга мәҗбүр итү ♦ **~ из се́рдца** *кого-что* йөрәктән чыгарып ташлау

вы́рвать II *сов. безл. кого, разг.* (*стошнить*) косу, костыру

вы́рва||ться *сов.* **1.** (*оторваться*) ертылып чыгу, ертылып төшү, ертылу **2.** ычкыну, ычкынып чыгу, ычкынып китү; **~ться из рук** кулдан ычкынып китү **3.** (*вылететь*) төшеп китү, ычкыну, ычкынып китү; **ла́мпа ~лась из рук** лампа кулдан ычкынып төшеп китте **4.** котылып чыгу, качу; **~ться из пле́на** пленнан качу **5.** атылып чыгу; **из трубы́ ~лось пла́мя** торбадан ялкын атылып чыкты **6.** ычкыну, ычкынып китү; **~лось неосторо́жное сло́во** кирәкмәс сүз ычкынып китте **7.** [алга] чыгу, [алга] китү; аерылу; **бегу́н ~лся вперёд** йөгерешче алга чыкты ♦ **~ться в го́сти** кунакка бара алу

вы́рез *м* (*в одежде*) уем, уемты

вы́резать *сов.* **1.** *что* кисү, киселеп алу, киселеп ташлау; **~ заме́тку из газе́ты** газеттан мәкаләне киселеп алу; **~ о́пухоль** шешне киселеп ташлау **2.** *что* сырлап ясау, киселеп ясау; **~ па́лку** таякны сырлап ясау **3.** *что* уеп ясау; уеп язу; уеп төшерү; **~ бу́квы на ка́мне** ташка хәрефләр уеп язу **4.** *кого-что* сую, чалу, суеп чыгу, чалып чыгу, суеп бетерү, суеп ташлау; **~ всех кур** барлык тавыкларны суеп ташлау

вырезáть *несов. см.* **вы́резать**

вы́реза||ться *сов.* **1.** киселү, киселеп чыгу; **сердцеви́на я́блока легко́ ~лась** алманың уртасы җиңел киселеп чыкты **2.** (*отчётливо вырисоваться*) килеп чыгу, күренү

вырезáться *несов.* **1.** *см.* **вы́резаться**; **2.** *страд. от* **вырезáть**

вы́резка *ж* **1.** *см.* **вырезáть** 1-3; **2.** (*выемка*) уем, уемты **3.** киселтә; кисмә, киселеп алынган өзек; **газе́тная ~** газета кисемтәсе **4.** (*высший сорт мяса*) билдәмә

вырезн||о́й, -а́я, -о́е киселеп ясалган; уеп ясалган; сырлы, сырланган, сырлап бизәлгән; **~а́я доска́** сырлап бизәлгән такта

вырéзывать *несов. см.* **вырезáть**

вырéзываться *несов.* **1.** *см.* **вы́резаться**; **2.** *страд. от* **вырéзывать**

вы́рисовать *сов. что* ясау, тырышып ясау (*рәсемне*); тырышып язу

вы́рисова||ться *сов.* күренү, ачык булып күренү, бик ачык беленү; **вдали́ ~лись го́ры** еракта таулар ачык булып күренәләр

вырисóвывать *несов. см.* **вы́рисовать**

вырисóвываться *несов.* **1.** *см.* **вы́рисоваться**; **2.** *страд. от* **вырисóвывать**

вы́ровнять *сов. что* **1.** тигезләү, тигезләп чыгу (кую, бетерү); такырайту, такырайтып чыгу; **~ доро́гу** юлны тигезләп чыгу **2.** турайту, турайтып кую (чыгу); **~ самолёт** самолётны турайту **3.** турылау, тигезләү, турылап кую (чыгу); тигезләп кую; **~ шере́нгу** шеренганы турылау

вы́ровня||ться *сов.* **1.** тигезләнү, тигезләнеп бетү, такыраю, такыраеп бетү; **лёд на катке́ ~лся** шугалакта боз тигезләнде **2.** тураю; **самолёт ~лся** самолёт турайды **3.** турылану, тигезләну; **шере́нга ~лась** шеренга турыланды **4.** *перен.* төзәлү; **хара́ктер у него́ ~лся** холкы төзәлде **5.** *перен.* (*развиться физически*) тазару, тазарып китү; **ребёнок ~лся** бала тазарып китте

вы́родиться *сов.* (*ухудшиться в породе*) токымы (нәселе) бозылу, токымлылыгы бетү; начарлану, бетәшү

вы́родок *м разг.* адәм актыгы, адәм калдыгы, бозык кеше

вырождáться *несов. см.* **вы́родиться**

вырожде́ни||е *с см.* **вы́родиться**; **при́знаки ~я** токым бозылунын билгеләре

вы́ронить *сов. кого-что* төшереп жибәрү, төшереп калдыру; төшерү; **~ ведро́** чиләкне төшереп жибәрү

вы́рост *м* (*отросток, нарост*) үсенте, ору ♦ **шить на ~** *прост.* зур итебрәк тегү (*киемне*)

вы́росток *м спец.* бозау тиресе; бозау тиресеннән иләнгән күн, бозау күне

вырубáть *несов. см.* **вы́рубить**

вырубáться *несов.* **1.** *см.* **вы́рубиться**; **2.** *страд. от* **вырубáть**

вы́рубить *сов. что* **1.** киселеп бетерү, киселеп ташлау; **~ все кусты́** барлык

куакларны кисеп бетерү 2. киселп алу; сайлап киселп алу; ~ ёлку чыршы сайлап киселп алу 3. ую, уеп ясау; ~ окно́ в сру́бе бурада тәрәзә ую

вы́рубиться *сов.* агачларны кисәкисә килеп чыгу

вы́рубка *ж* 1. *см.* **вы́рубить**; ~ ле́са урманны киселп бетерү 2. (*вырубленный участок*) кисенде, урман кисендесе

вы́ругать *сов. кого-что* сүгү, тиргәү, әрләү, сүгеп (тиргәп, әрләп) ташлау

вы́ругаться *сов.* сүгенү, сүгенеп кую

выру́ливать *несов. см.* **вы́рулить**

вы́рулить *сов. ав.* җирдән алып барып туктату, җирдән алып барып җиткерү (*лётчик турында*); җирдән барып туктау, җир өстеннән барып җитү (*самолёт турында*)

выруча́ть *несов. см.* **вы́ручить**

вы́ручить *сов.* 1. *кого-что* коткару, алып чыгу; булышу, ярдәм итү; ~ из беды́ бәладән коткару; ~ дру́га дуска ярдәм итү 2. *что* саткан өчен алу, сатудан алу (*акча*); сумга сату; ~ де́ньги за това́р товар саткан өчен акча алу

вы́ручк||а *ж* 1. *разг. см.* **вы́ручить** 1; проси́ть ~и ярдәм сорау 2. (*деньги от продажи*) сатудан кергән (килгән) акча, выручка; (*доход*) керем, төшем; дневна́я ~а бер көн сатудан килгән акча

вырыва́ть I *несов. см.* **вы́рвать** I

вырыва́ть II *несов. см.* **вы́рыть**

вырыва́ться I *несов.* 1. *см.* **вы́рваться**; 2. (*пытаться освободиться*) ычкынырга тырышу, ычкынырга омтылу 3. *страд. от* **вырыва́ть** I

вырыва́ться II *несов.* 1. *см.* **вы́рыться**; 2. *страд. от* **вырыва́ть** II

вы́рыть *сов.* 1. *что* казу, казып ташлау, чоку, казып ясау; ~ я́му чокыр казу 2. *кого-что* казып (чокып) алу; казып (чокып) чыгару; ~ ка́мень таш чокып алу

вы́рыться *сов.* казып чыгу, казып өскә чыгу

вы́рядить *сов. кого-что, разг.* купшы итеп киендерү, матур итеп киендерү

вы́рядиться *сов. разг.* купшы киенү, матур киенү

вы́садить *сов.* 1. *кого-что* төшерү; ~ пассажи́ров пассажирларны төшерү; ~ деса́нт десант төшерү 2. *что* (*растение*) күчереп утырту 3. *что, прост.* (*выбить*) бәреп чыгару, ватып чыгару; ~ дверь ишекне бәреп чыгару

вы́садиться *сов.* төшү, чыгу (*вагоннан, пароходтан һ.б.ш.*)

вы́садка *ж см.* **вы́садить** 1, **вы́садиться**; ~ деса́нта десант төшерү

выса́живать *несов. см.* **вы́садить**

выса́живаться *несов.* 1. *см.* **вы́садиться**; 2. *страд. от* **выса́живать**

выса́сывать *несов. см.* **вы́сосать**

высве́рливать *несов. см.* **вы́сверлить**

вы́сверлить *сов. что* бораулап тишү, бораулап тишеп чыгару; ~ отве́рстие тишек бораулап тишү

вы́свистать, вы́свистеть *сов. что* 1. (*исполнить свистом*) көйләп сызгыру, сызгырып башкару 2. *кого-что* (*вызвать свистом*) сызгырып чакыру, сызгырып китерү

высви́стывать *несов. см.* **вы́свистать, вы́свистеть**

вы́свободить *сов. кого-что* 1. бушату, ычкындыру, чыгару; ~ но́ги из стремя́н өзәңгеләрдән аякны чыгару 2. бушату; ~ рабо́чие ру́ки эшче кулларны бушату

вы́свободиться *сов.* чыгу, ычкынып чыгу, бушау, котылу; ~ из объя́тий кочактан чыгу

высвобожда́ть *несов. см.* **вы́свободить**

высвобожда́ться *несов.* 1. *см.* **вы́свободиться**; 2. *страд. от* **высвобожда́ть**

вы́сев *м с.-х. см.* **вы́сеять**; **но́рма ~а** чәчү нормасы

высева́ть *несов. см.* **вы́сеять**

высева́ться *несов.* 1. *см.* **вы́сеяться**; 2. *страд. от* **высева́ть**

вы́севки *только мн.* көрпә, иләк өсте, эре; **мучны́е ~** он эресе

высе́ивать *несов. см.* **вы́сеять**

высе́иваться *несов.* 1. *см.* **вы́сеяться**; 2. *страд. от* **высе́ивать**

высека́ть *несов. см.* **вы́сечь** I

выселе́ние *с см.* **вы́селить, вы́селиться**

вы́селить *сов. кого-что* 1. чыгару, чыгарып җибәрү, куып чыгару; ~ из кварти́ры квартирдан чыгару 2. (*переселить*) күчерү, күчереп утырту

вы́селиться *сов.* күчү, күчеп китү күчеп утыру

вы́селки *мн.* пүчинкә, яңа авыл

выселя́ть *несов. см.* **вы́селить**

выселя́ться *несов.* 1. *см.* **вы́селиться**; 2. *страд. от* **выселя́ть**

вы́семени||ться *сов. с.-х.* орлыгы коелу; **трава́ ~лась** үләннең орлыгы коелган

вы́серебрить *сов. что* көмеш йөгертү, көмеш йөгертеп чыгу, көмешләү; ~ ло́жки кашыкларга көмеш йөгертү

вы́сечь I *сов. что* киселп ясау, чокып ясау, уеп ясау; ~ **ступе́ни в скале́** кыяда чокып баскыч ясау; ~ на́дпись чокып язу ♦ ~ **ого́нь (и́скру)** чакма чагып ут чыгару

вы́сечь II *сов. кого-что* (*наказать*) кыйнау, камчы белән кыйнау, чыбыклау, яру

вы́сеять *сов. что* чәчү, чәчеп бетерү, тулысынча чәчү

вы́сеяться *сов.* орлыгы коелу, орлыгы җиргә төшү

вы́сидеть *сов.* 1. *кого* чыгару, утырып чыгару; ~ **цыпля́т** чебиләр утырып чыгару 2. *разг.* [көчкә] утыру, утыра алу, утырып тору, утырып чыгу; ~ **до конца́ спекта́кля** спектакльнең ахырына кадәр көчкә утыру

вы́сиживать *несов. см.* **вы́сидеть**

вы́си||ться *несов.* күтәрелеп тору, калкып [күренеп] тору; **вдали́ ~лся дом** ераста өй калкып күренеп тора иде

выска́бливать *несов. см.* **вы́скоблить**

вы́сказать *сов. что* әйтү, әйтеп бирү, әйтеп бетерү, әйтеп салу; ~ **всё** барысын да әйтеп бетерү

вы́сказаться *сов.* әйтү, сөйләү, фикер әйтү; ~ **по докла́ду** доклад буенча фикер әйтү

выска́зывание *с* 1. *см.* **вы́сказать, вы́сказаться**; 2. (*мнение*) фикер, әйткәне, сүз

выска́зывать *несов. см.* **вы́сказать**

выска́зываться *несов.* 1. *см.* **вы́сказаться**; 2. *страд. от* **выска́зывать**

выска́кивать *несов. см.* **вы́скочить**

выска́льзывать *несов. см.* **вы́скользнуть**

вы́скоблить *сов. что* 1. кыру, кырып шомарту; ~ **пол** идәнне кыру 2. кырып алу, кырып ташлау, кырып бетерү; ~ ли́шнюю бу́кву артык хәрефне кырып ташлау; ~ на́дпись язуны кырып бетерү

вы́скользну||ть *сов.* 1. шуып төшү, шуып төшеп китү, ычкыну, ычкынып китү; **ры́ба ~ла из рук** балык кулдан шуып төшеп китте 2. *перен.* шылу, таю, сызу; ~**ть из до́ма** өйдән шылу

вы́скочи||ть *сов.* 1. (*выпрыгнуть*) сикереп чыгу, ыргып (сикереп) төшү 2. килеп чыгу, атылып чыгу, атылып килеп чыгу; **за́яц ~л из куста́** куаклар арасыннан куян атылып чыкты 3. *перен. разг.* (*неожиданно появиться*) чыгу, килеп чыгу; **чи́рей ~л** чуан чыкты 4. *разг.* төшү, чыгу, килеп төшү; **из карма́на ~ла моне́та** кесәдән вак акча төште ♦ ~**ть за́муж** тиз генә кияүгә чыгу; ~**ть из головы́** баштан чыгу; ~**ть из па́мяти** хәтердән чыгу

вы́скочка *м, ж* 1. (*желающий выслужиться*) сикергәк, ялагай 2. (*случайно занявший какую-л. должность*) сәнәктән көрәк булган кеше

выскреба́ть *несов. см.* **вы́скрести**

вы́скрести *сов. что, разг.* 1. (*скребя вычистить*) кыру, кырып чыгару (алу, тазарту); ~ **сковороду́** табаны кырып чистарту 2. (*выгрести*) кырып алу, кырып алып бетерү; көрәп алу; ~ **грязь** баткакны кырып алу

вы́слать *сов. кого-что* 1. жибәрү, салу; ~ де́ньги акча салу; ~ **письмо́** хат җибәрү; ~ **навстре́чу** каршы алырга җибәрү 2. сөрү; куу; сөреп җибәрү; куып җибәрү; ~ **из го́рода** шәһәрдән сөреп җибәрү

вы́следить *сов. кого-что* эзләп табу, эзенә төшү; күзәтеп табу; ~ **зве́ря** җәнлекне эзләп табу

высле́живать *несов.* күзәтеп йөрү, сагалап йөрү

вы́слуг||а *ж*: **за ~у лет** тиешле еллар хезмәт иткән өчен; тиешле еллар эшләгән өчен; **за ~ой лет** тиешле еллар үткәнлектән

выслу́живать *несов. см.* **вы́служить**

выслу́живаться *несов.* 1. *см.* **вы́служиться**; 2. *страд. от* **выслу́живать**

вы́служить *сов. что* 1. хезмәт итеп алу (ирешү); ~ **награ́ду** хезмәт итеп бүләк алу; ~ **офице́рский чин** хезмәт итеп офицер чинына ирешү 2. (*прослужить*) хезмәт итү (*билгеле бер срок*)

вы́служиться *сов.* 1. ялагайлану, куштанлану 2. *перед кем* ялагайланып яраттыру, куштанланып үзенә карату; ~ **пе́ред нача́льством** куштанланып башлыкларны үзенә карату

вы́слушать *сов. кого-что* 1. (*прослушать до конца*) тыңлау, тыңлап бетерү 2. тыңлау, тыңлап тикшерү; ~ **лёгкие у больно́го** авыруның үпкәсен тыңлау

выслу́шивать *несов. см.* **вы́слушать**

высма́тривать *несов. см.* **вы́смотреть**

высме́ивать *несов. см.* **вы́смеять**

вы́смеять *сов. кого-что* мыскыллап көлү, мыскыл итеп көлү, көлкегә калдыру, мәсхәрәләп көлү

вы́смолить *сов. что* сумалалау, сумалалап бетерү (кую, алу); ~ **ло́дку** көймәне сумалалап кую

вы́сморкать *сов.*: ~ **нос** сеңгерү, сеңгереп ташлау

вы́сморкаться *сов.* сеңгерү

вы́смотреть *сов. кого-что* 1. җентекләп карау, карап бетерү, карап чыгу; **всё** ~ барысын да карап чыгу 2. карап табу, [күз белән] эзләп табу; ~ **в толпе́ знако́мого** халык төркеменнән танышны эзләп табу

высо́вывать *несов. см.* **вы́сунуть**

высо́вываться *несов.* 1. *см.* **вы́сунуться**; 2. *страд. от* **высо́вывать**

высо́к||ий, -ая, -ое 1. биек; озын; ~**ий дом** биек өй; ~**ая гора́** биек тау; ~**ая трава́** озын үлән; ~**ий челове́к** озын кеше 2. югары, күтәренке; ~**ий урожа́й** югары уныш; ~**ие це́ны** күтәренке бәяләр; ~**ая температу́ра** югары температура 3. югары; ~**ая культу́ра** югары мәдәният; ~**ое ка́чество** югары сыйфат 4. бөек, югары, зур; ~**ая награ́да** югары бүләк; ~**ое зва́ние** зур дәрәҗә 5. югары, тирән, олы; ~**ие чу́вства** олы хисләр; ~**ие мы́сли** тирән фикерләр; ~**ий стиль** югары стиль 8. (*о звуках*) югары, нечкә; ~**ая но́та** югары нота ♦ ~**ая грудь** калку күкрәк; ~**ий лоб** биек маңгай; **быть** ~**ого мне́ния** *о ком-чём* югары фикердә булу; **быть** ~**ого мне́ния о себе́** үзен зурга күю

высо́ко, высоко́ *нареч.* 1. югары, биек; ~ **держа́ть зна́мя** байракны югары тоту 2. *в знач. сказ.* биек, ерак; до **верши́ны горы́ ещё** ~ тау түбәсенә ерак

высоко- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге* 1. *«югары», «зур» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **высокоскоростно́й** зур тизлекле; **высокоурожа́йный** югары уңышлы 2. *«биек», «озын» дигән сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **высококвалифици́рованный** биек квалификацияле

высокове́льтный, -ая, -ое *эл.* югары вольтлы, югары көчәнешле

высокого́рный, -ая, -ое биек таудагы ..., биек тау ...ы; ~ **райо́н** биек таудагы район

высокоиде́йн||ый, -ая, -ое югары идеяле; ~**ое произведе́ние** югары идеяле әсәр

высококаче́ственный, -ая, -ое югары сыйфатлы

высококвалифици́рованный, -ая, -ое югары квалификацияле

высоко́ме́рие *с* тәкәбберлек, һавалылык, эрелек

высоко́ме́рность *ж см.* **высоко́ме́рие**

высоко́ме́рный, -ая, -ое тәкәббер, һавалы, эре

высоконадёжный, -ая, -ое бик ышанычлы, зур ышанычлы

высокопа́рный, -ая, -ое (*о стиле, словах*) күперенке, купшы, кабарынкы

высокопоста́вленн||ый, -ая, -ое зур урындагы, зур урында утыручы, югары дәрәҗәле; ~**ое лицо́** зур урындагы кеше

высокопревосходи́тельство *с* галиҗәнап

высокопродукти́вный, -ая, -ое югары продуктлы, күп продукция бирә торган

высокопроизводи́тельн||ый, -ая, -ое югары житештерүчән, югары җитештерүчәнлекле; ~**ый труд** югары җитештерүчән хезмәт; ~**ая маши́на** югары җитештерүчәнлекле машина

высокора́звитый, -ая, -ое югары үсеш алган, зур үсеш алган

высокотова́рн||ый, -ая, -ое югары товарлыклы, күп продукция бирә торган; ~**ое хозя́йство** югары товарлыклы хуҗалык

высокоуважа́емый, -ая, -ое зур хөрмәтле

вы́сосать *сов. что из кого-чего* 1. суырып алу, суырып алып бетерү, имеп алу, имеп алып бетерү 2. *перен.* суыру, суырып алу, суырып алып бетерү, алдап алып бетерү; ~ **все де́ньги** барлык акчаны суырып алып бетерү ♦ ~ **все со́ки** *или* ~ **всю кровь** *из кого-чего* җелеген суыру; ~ **из па́льца** *что* түшәмнән алып әйтү, уйлап чыгару

высот||а́ *ж* 1. биеклек, озынлык; ~**а́ зда́ния** бина биеклеге; ~**а́ ма́чты** мачтаның биеклеге 2. югарылык; **самолёт шёл на большо́й** ~**е́** самолёт зур югарылыкта бара иде 3. (*высь*) югары; **с** ~**ы́ сия́ет луна́** ай югарыдан карый; **прыжки́ в** ~**у́** *спорт.* югарыга сикерү 4. (*возвышенность, холм*) биеклек, калкулык, үр 5. *мат.* биеклек ♦ ~**а́ зву́ка** тавышның югарылык дәрәҗәсе; ~**а́ мы́сли** фикернең тирәнлеге; **с** ~**ы́ пти́чьего полёта** кош оча торган биеклектән; **быть на** ~**е́** тиешле югарылыкта булу

высо́тник *м* 1. (*строитель*) биек йортлар салучы, высотник 2. (*лётчик*) биектә очучы

высо́тн||ый, -ая, -ое 1. *ав.* зур биеклектәге..., бик югарыдагы...; ~**ый полёт** зур биеклектәге очыш; ~**ый самолёт** зур биеклектә оча торган самолет, ~**ый костю́м** (*у лётчика*) зур биеклектә очу өчен костюм 2. бик биек, күп катлы; ~**ое зда́ние** бик биек бина

высотоме́р *м тех.* биеклек үлчәгеч

вы́сох||нуть *сов.* 1. кибү, кибеп бетү; **бельё** ~**ло** кер кипте; **лу́жи** ~**ли** күлдәвекләр кибеп бетте 2. кору, корып бетү; **тра́вы** ~**ли** үләннәр корып беттеләр 3. *перен.* (*исхудать*) кибү, кибеп бетү; ябыгып бетү

высоча́йш||ий, -ая, -ее 1. иң биек, бик биек; ~**ая гора́** бик биек тау 2. галиҗәнап ...ы, патша хәзрәтләре ...ы; ~**ее повеле́ние** патша хәзрәтләре боерыгы

высо́чество *с* галиҗәнап, патша хәзрәтләре

вы́спаться *сов.* йоклап тую, туйганчы йоклау, йокы тую

выспра́шивать *несов. см.* **вы́спросить**

вы́спросить *сов. что* сорашып белү, белешү, төпченеп белү, сорашып белеп бетерү

вы́ставить *сов.* 1. *что* чыгару, чыгарып кую, китерү, китереп кую; ~ **шкаф в пере́днюю** шкафны алгы бүлмәгә чыгарып кую 2. *что* (*вынуть*) алу, алып кую; ~ **ра́мы** рамнарны алып кую 3. *перен. кого-что* (*выгнать*) чыгарып җибәрү, куып чыгару 4. *что* (*выдвинуть вперёд*) алга чыгарып кую, алга чыгару; алга сузу; ~ **но́гу** аякны алга сузу 5. *что* кую, күрсәтергә кую; ~ **карти́ну на вы́ставке** картинаны күргәзмәгә кую 6. *что* кую; ~ **кара́ул** сак кую 7. *что* кую, күрсәтү; ~ **кандидату́ру** кандидатура күрсәтү; ~ **тре́бования** таләпләр кую 8. *кого-что* ... дип күрсәтү, ... итеп күрсәтү; ~ **в смешно́м ви́де** көлке итеп күрсәтү; ~ **себя́ геро́ем** үзен герой итеп күрсәтү 9. *что* кую, язып кую; чыгару; ~ **отме́тки** билгеләр чыгару

вы́ставиться *сов. разг.* башны чыгару; ~ **из окна́** тәрәзәдән башны чыгару

вы́ставка *ж* 1. *см.* **вы́ставить** 2, 5 2. күргәзмә; **сельскохозя́йственная** ~ авыл хуҗалыгы күргәзмәсе; ~ **карти́н** картиналарның күргәзмәсе

выставле́ние *с см.* **вы́ставить**; ~ **кандида́тов** кандидатлар күрсәтү

выставля́ть *несов. см.* **вы́ставить**

выставля́ться *несов.* 1. *см.* **вы́ставиться**; 2. *страд. от* **выставля́ть**

выставн||о́й, -а́я, -о́е алынмалы, алына торган; ~**ые ра́мы** алына торган рамнар

вы́ставочный, -ая, -ое күргәзмә ...ы; ~ **зал** күргәзмә залы

выста́ивать *несов. см.* **вы́стоять**

выста́иваться *несов. см.* **вы́стояться**

вы́стегать *сов. что* сыру, сырып бетерү, сырып тегү; ~ **одея́ло** юрган сырып бетерү

вы́стёгивать *несов. см.* **вы́стегать**

вы́стелить *сов. разг. см.* **вы́стлать**

выстила́ть *несов. см.* **вы́стлать**

вы́стирать *сов. что* юу, юып алу (бетерү)

вы́стлать *сов. что* түшәү, җәю, түшәп (җәеп) чыгу; ~ **пол пли́тами** идәнгә плиталар җәеп чыгу

вы́сто||ять *сов.* 1. *что* басып тору, басып торып чыгу; ~**ять весь спекта́кль** бөтен спектакль буена басып тору 2. чыдау, тора алу, тору; **э́тот дом** ~**ит ещё мно́го лет** бу өй әле күп еллар торачак; 3. *перен.* (*выдержать*) түзү, чыдау, түзә алу, чыдый алу, бирешмәү

вы́стоя||ться *сов.* озак тору, озак торып әйбәтләнү; **вино́** ~**лось** шәраб озак торып әйбәтләнгән

вы́страда||ть *сов. что* 1. (*пережить*) газап (җәфа, михнәт) чигү, михнәт күрү, мәшәкать чигү, кичерү (*купне*); **он мно́го** ~**л** аңа күп михнәт чигәргә туры килде 2. газап (җәфа, михнәт) чигеп алу, күп газаплар бөлән ирешү; **он** ~**л своё сча́стье** үз бәхетен газап чигеп алды

выстра́ивать *несов. см.* **вы́строить**

выстра́иваться *несов.* 1. *см.* **вы́строиться**; 2. *страд. от* **выстра́ивать**

выстра́чивать *несов. см.* **вы́строчить**

вы́стрел *м* ату (*туптан, мылтыктан h.б.ш*); ату тавышы, аткан тавыш; **разда́лся ~** ату тавышы ишетелде ♦ **без ~а** каршылыксыз, атышып тормастан; **на ~** ату ераклыгына

вы́стрелить *сов.* ату, атып җибәрү

выстрига́ть *несов. см.* **вы́стричь**

вы́стричь *сов. что* (*шерсть*) кырку, алу, кырып алу (*йонны*); (*волосы*) алу, китәрү

вы́строгать *сов. что* ышкылау, ышкылап алу, ышкылап тигезләү; струклау, струклап алу, струклап тигезләү

вы́строить *сов.* 1. *что* (*построить*) салу, төзү, кору, салып (төзеп) кую; **~ дом** өй салып кую; **~ кре́пость** крепость төзү 2. *кого-что* (*поставить строем*) тезү, тезеп кую, сафка тезү

вы́строи||ться *сов.* 1. тезелү, сафка тезелү, сафка басу; **ро́та ~лась в две шере́нги** рота ике саф булып тезелде 2. (*возникнуть — о сооружении*) тезелү, салыну, сафка басу; **~лись но́вые заво́ды** яңа заводлар сафка басты

вы́строчить *сов. что* каю, каеп чыгу (бетерү)

вы́студить *сов. что, разг.* суыту, суытып бетерү

выстуживать *несов. см.* **вы́студить**

вы́стукать *сов. разг.* 1. *что* тыкылдату, тыкылдатып бирү, тыкылдатып тапшыру; **~ телегра́мму** телеграмманы тыкылдатып тапшыру 2. *кого-что* суккалап тыңлау, суккалап тыңлап алу; **~ лёгкие** үпкәне суккалап тыңлау

выстукивать *несов. см.* **вы́стукать**

вы́ступ *м* чыгынты, чыккан урын, чыгып торган урын; **~ стены** стенаның чыккан урыны; **~ скалы́** кыяның чыгып торган урыны

выступа́||ть *несов.* 1. *см.* **вы́ступить**; **~ть за мир и разря́дку междунаро́дной напряжённости** халыкара киренкелекне йомшарту һәм тынычлык өчен чыгыш ясау 2. чыгып тору, алга чыгу; бүлтәеп тору; **зда́ние ~ет угло́м в переу́лок** бинаның почмагы тыкрыкка чыгып тора 3. (*ходить величавой поступью*) мәһабәт атлап бару (йөрү)

вы́ступи||ть *сов.* 1. чыгу, алга чыгу, чыгып басу; **~ть из толпы́** халык төркеменнән алга чыгу 2. чыгу, чыгып китү, китү, китеп бару; **~ть в похо́д** походка чыгу 3. чыгу, ташып чыгу; **река́ ~ла из берего́в** елга ярларыннан ташып чыкты 4. чыгу, чыгыш ясау; чыгып сөйләү; **~ть с ле́кцией** лекция белән чыгу; **~ть на собра́нии** җыелышта чыгып сөйләү

выступле́ние *с* 1. *см.* **вы́ступить** 2, 4; **~ арти́стов эстра́ды** эстрада артистларының чыгышы 2. (*речь*) чыгыш; **подгото́вить ~** чыгыш хәзерләү

вы́суну||ть *сов. что* чыгару, сузу, салындыру; **~ть язы́к** телне чыгару; **~ть ру́ку** кулны сузу ♦ **~в язы́к бежа́ть (мча́ться)** тын да алмый чабу

вы́сунуться *сов.* чыгу, сузылу, башны чыгару

высу́шивать *несов. см.* **вы́сушить**

высу́шиваться *несов.* 1. *см.* **вы́сушиться**; 2. *страд. от* **высу́шивать**

вы́суши||ть *сов. что* 1. киптерү, киптереп алу (бетерү, кую); **~ть бельё** кернe киптереп бетерү 2. *перен. кого-что, разг.* киптереп ябыктыру (бетерү) киптереп ябыктырып бетерү; **го́ре ~ло его́** кайгы аны киптереп бетергән

вы́сушиться *сов.* кибү, кибеп бетү

вы́считать *сов. что* исәпләп чыгару (белү), санап чыгу; **~ су́мму расхо́дов** чыгымнарның суммасын исәпләп чыгару

высчи́тывать *несов. см.* **вы́считать**

вы́сш||ий, -ая, -ее 1. *превосх. ст. от* **высо́кий**; 2. югары; иң югары; **~ие о́рганы государ́ственной вла́сти и управле́ния** дәүләт властеның һәм идарә итүнең югары органнары; **~ая фо́рма организа́ции** оештыруның иң югары формасы; **~ее образова́ние** югары белем; **~ая шко́ла** югары мәктәп ♦ **в ~ей сте́пени** иң югары дәрәҗәдә, чиктән тыш

высыла́ть *несов. см.* **вы́слать**

вы́сылка *ж см.* **вы́слать**; **~ де́нег** акча җибәрү

вы́сыпа||ть *сов. что* 1. (*из чего-л.*) бушатып алу, бушату; (*во что-л.*) салу, салып кую; тутыру; **~ть муку́ в мешо́к** онны капчыкка салу; **~ть зерно́ из мешка́** капчыктан ашлык бушату 2. чыгу, йөгереп чыгу; ябырылып чыгу; **наро́д ~л на у́лицу** халык урамга йөгереп чыкты 3. (*о сыпи*) чыгу, килеп (тибеп, чабырып) чыгу ♦ **~ли звёзды** йолдызлар калыкты

высыпа́ть *несов. см.* **вы́сыпать**

вы́сыпа||ться *сов.* коелу, түгелү, чәчелү, коелып китү, коелып (түгелеп, чәчелеп) бетү; **мука́ из мешка́ ~лась** он капчыктан түгелеп бетте

высыпа́ться I *несов.* 1. *см.* **вы́сыпаться**; 2. *страд. от* **высыпа́ть**

высыпа́ться II *несов. см.* **вы́спаться**

высыха́ть *несов. см.* **вы́сохнуть**

выс||ь *ж* 1. югарылык, биеклек, югары (*урын*) 2. *мн.* **~и** (*вершины гор*) түбә, баш

выта́лкивать *несов. см.* **вы́толкать, вы́толкнуть**

вытанцо́выва||ться *несов. разг.* килеп (барып) чыгу, пешү (*эш h.б.ш. турында*); **де́ло не ~ется** эш барып чыкмый

выта́пливать I *несов. см.* **вы́топить** I

выта́пливать II *несов. см.* **вы́топить** II

выта́пливаться I *несов.* 1. *см.* **вы́топиться**; 2. *страд. от* **выта́пливать** I

выта́пливаться II *несов.* 1. *см.* **вы́топиться** II; 2. *страд. от* **выта́пливать** II

выта́птывать *несов. см.* **вы́топтать**

вытара́щивать *несов. см.* **вы́таращить**

вы́таращить *сов. что*: **~ глаза́** *разг.* акайту, тасрайту, чекрәйтү, челәйтү, акайтып җибәрү

вы́таращиться *сов. разг.* акаю, акаеп карау

выта́скивать *несов. см.* **вы́тащить**

вы́тачать *сов. что* тегү, тегеп кую (бетерү); **~ сапоги́** итекләр тегеп кую

выта́чивать *несов. см.* **вы́точить**

вы́точка *ж* бөенте, вытачка; **пла́тье с ~ми** бөентеле күлмәк

вы́тащить *сов.* 1. *кого-что* чыгару, чыгарып кую, алып чыгу, сөйрәп (өстерәп) чыгару; **~ ло́дку на бе́рег** көймәне ярга сөйрәп чыгару 2. *кого-что* төшерү, сөйрәп төшерү; **~ из ку́зова** кузовтан сөйрәп төшерү 3. *что* алу, тартып алу (чыгару); **~ са́блю из но́жен** кылычны кыныннан тартып чыгару 4. *что* суырып алу (чыгару); **~ зуб** тешне суырып алу 5. *перен. кого-что разг.* алып чыгу (бару, килү); **~ погуля́ть** йөрергә алып чыгу

вы́твердить *сов. что. разг.* бикләү, ятлау, яттан бикләү; **~ табли́цу умноже́ния** тапкырлау таблицасын яттан бикләү

вытворя́ть *несов. что. разг.* эшләү, ясау, кыландыру; **~ глу́пости** юләрлекләр эшләү

вытека́||ть *несов.* 1. *см.* **вы́течь**; 2. агып чыгу, башлану; **Нева́ ~ет из Ла́дожского о́зера** Нева Ладога күленнән агып чыга 3. *перен.* килеп чыгу; **из э́того ~ет сле́дующее** ... моннан түбәндәге нәтиҗә килеп чыга

вы́теребить *сов. что, с.-х.* йолку, йолкып алу (чыгару, бетерү); **~ лён** житенне йолкып бетерү

вы́тереть *сов. что* 1. сөртеп алу, сөртү; (*ноги*) ышку, ышкып алу; **~ ру́ки** кулларны сөртү; **~ пыль** тузаны сөртеп алу; **~ слёзы** күз яшьләрен сөртеп алу 2. туздыру, кырып бетерү, ышкып туздыру: **пиджа́к, вы́тертый на локтя́х** җиннәре тузган пиджак

вы́тер||еться *сов.* 1. сөртенү; **~ется до́суха** коп-коры булганчы сөртенү 2. ышкылып бетү, кырылу, кырылып бетү, ышкылып тузу, тузу; **оби́вка кре́сла ~лась** кресло тышлыгы ышкылып беткән

вы́терпеть *сов.* 1. *что* түзү, чыдау, түзеп тору, чыдап тору, чыдый алу; **~ боль** авыртуга чыдап тору 2. (*сдержаться*) түзә алу, чыдый алу; **не ~ и сказа́ть** түзә алмый әйтү

вы́тесать *сов. что* юнып ясау, юнып эшләү; **~ топори́ще** балта сабы юнып ясау

вы́тесни||ть *сов. кого-что* 1. кысыклау, кысыклап чыгару, этеп чыгару; **~ть из толпы́** халык төркеменнән этеп чыгару 2. алмаштыру, кысыклап чыгару, **но́вая те́хника ~ла ста́рую** яңа техника искесен кысыклап чыгарды

вытесня́ть *несов. см.* **вы́теснить**

вытёсывать *несов. см.* **вы́тесать**

вы́те||чь *сов.* агып чыгу (бетү); **вода́ из бо́чки ~кла** су мичкәдән агып беткән

вытира́ть *несов. см.* **вы́тереть**

вытира́ться *несов.* 1. *см.* **вы́тереться**; 2. *страд. от* **вытира́ть**

вы́тиснить *сов. что* бастырып төшерү, бастырып ясау; **~ на́дпись** язу бастырып төшерү

вытискня́ть *несов. см.* **вы́тиснить**

вы́ткать *несов. что* 1. туку, сугу, сугып ясау; **~ полотно́** киндер сугу 2.

ВЫТ-ВЫХ

(*тканьём сделать рисунок*) чүпләмләү, чүпләмләп сугу

вы́толкать *сов. кого-что, разг.* этептөртеп чыгару, эткәләп (төрткәләп) чыгару ♦ ~ **в ше́ю** җилкә тамырына биреп куып чыгару

вы́толкнуть *сов. кого* этеп (төртеп) чыгару

вы́топить I *сов. что* ягу, ягып җылыту; ~ **печь** мич ягу

вы́топить II *сов. что* эретү, эретеп алу, эретеп бетерү; ~ **са́ло** туңмай эретеп алу

вы́топи||ться I *сов.* ягылып җылыну; **печь ~лась** мич ягылып җылынды

вы́топи||ться II *сов.* эрү; эретелү; **са́ло ~лось** туңмай эреде

вы́топтать *сов. что* таптау, таптап бетерү; ~ **посе́в** чәчүлекне таптап бетерү

вы́торговать *сов. что, разг.* сатулашып киметтерү, сатулашып хакын (бәясен) киметтерү; ~ **два рубля́** сатулашып ике сумга бәясен киметтерү

вытурго́вывать *несов. см.* **вы́торговать**

вы́точить *сов. что* кыру, кырып ясау (эшләү); кырып алу; ~ **дета́ль** деталь кырып ясау

вы́травить *сов.* **1.** *кого-что* агулау, агулап үтерү, агулап үтереп бетерү, агу белән кырып бетерү; ~ **крыс** күселәрне агулап үтереп бетерү **2.** *что* бетерү, ашату, ашатып бетерү (*химик юл белән*); ~ **пятно́** тапны бетерү **3.** *что* ашатып ясау, ашатып төшерү; кистереп төшерү; ~ **рису́нок на ме́ди** бакырга ашатып рәсем төшерү **4.** *что* таптату, таптатып бетерү, таптатып юкка чыгару; ~ **посе́вы** чәчүлекләрне таптатып бетерү **5.** *кого-что* эт өстереп куып чыгару, эт белән куып чыгару; ~ **зве́ря и́з лесу** киекне эт белән урманнан куып чыгару

вы́трави||ться *сов.* **1.** бетү, ашалып бетү, (*химия юлы белән эшкәртүдән*); **кра́ска ~лась** буяуы ашалып беткән **2.** ашалып төшү, ашалып ясалу; киселеп төшү; **узор ~лся** бизәк ашалып төшкән

вытра́вливать *несов. см.* **вы́травить**

вытра́вливаться *несов.* **1.** *см.* **вы́травиться; 2.** *страд. от* **вытра́вливать**

вытравля́ть *сов. см.* **вы́травить**

вы́требовать *сов.* **1.** *что* сорап алу, таләп итеп алу; ~ **де́ньги** акчаны таләп итеп алу **2.** *кого-что* чакырту, чакыртып китерү; ~ **свиде́теля в суд** шаһитне судка чакыртып китерү

вытрезви́тель *м* айныткыч

вы́трезвить *сов. кого-что* айныту

вы́трезвиться *сов.* айну, аек хәлгә килү

вытряса́ть *несов. см.* **вы́трясти**

вы́трясти *сов. что* **1.** кагу, кагып чыгару (төшерү, бетерү); ~ **муку́ из мешка́** онны капчыктан кагу **2.** селкү, кагу, селкеп кагу, тузанын кагу, тузанын кагып чыгару; ~ **ска́терть** эскәтерне селкү ♦ ~ **ду́шу** *прост.* 1) эчне авырттырып бетерү (*бик каты селкетү*); 2) (*замучить*) җанын алу

вытря́хивать *несов. см.* **вы́тряхнуть**

вытря́хиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́тряхнуться; 2.** *страд. от* **вытря́хивать**

вы́тряхнуть *сов. что* кагу, селкү, кагып (селкеп) төшерү; ~ **из боти́нок ка́мешки** ботинкадан вак ташларны кагып төшерү

вы́тряхнуться *сов. разг.* төшү, коелу (*селкудән, кагудан*)

вы́турить *сов. кого-что, прост.* куу, куып чыгару

выть *несов.* **1.** улау; **соба́ка вы́ла** эт улый иде; **ве́тер во́ет** җил улый **2.** *прост.* (*громко плакать*) үкереп елау, үкерү, кычкырып елау

вытя́гивать *несов. см.* **вы́тянуть**

вытя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́тянуться; 2.** *страд. от* **вытя́гивать**

вы́тяжка *ж* **1.** *см.* **вы́тянуть** 1, 4; ~ **мета́лла** металлны сузу; ~ **га́за** газны суыру **2.** сыгынты (*организмнан алынган матдә*)

вытяжн||о́й, -ая, -о́е тарта торган, тарту ...ы, суыра торган, һава суыру ...ы; ~**а́я труба́** һава суыру торбасы; ~**о́й пла́стырь** суыра торган пластырь

вы́тянут||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́тянуть; 2.** сузган, сузылган; ~**ые ру́ки** сузылган куллар ♦ ~**ое лицо́** сытылган чырай

вы́тян||уть *сов.* **1.** *что* сузу, сузып озынайту, тарттыру, тарттырып сузу; ~**уть про́волоку** тимерчыбыкны сузып озынайту; ~**уть ко́жу** күнне тарттыру **2.** *что* сузу, сузып җибәрү; ~**уть но́ги** аякларны сузып җибәрү; **3.** *что* алу, тартып алу; тартып чыгару; ~**уть биле́т** билет тартып чыгару **4.** *что* суыру, суырып алу, суырып чыгару, суырту, суыртып алу; ~**уть дым вентиля́цией** вентиляция белән төтенне суыртып алу **5.** *что и без доп., разг.* (*вытерпеть*) чыдау, түзү; **он до́лго не ~ет** озакка чыдамас **6.** *кого-что и без доп.* (*с трудом выполнить что-л., помочь кому-л.*) өстерәү, тарту, өстерәп (тартып) чыгару, үтәү, башкарып чыгу; бара алу; ~**уть сла́бого ученика́** әлгермәүче укучыны өстерәп чыгару ♦ ~**уть (всю) ду́шу** *из кого* теңкәсенә тиеп бетү; ~**уть все жи́лы** *из кого* җелеген суыру

вы́тяну||ться *сов.* **1.** сузылу, сузылып озынаю; **рези́нка ~лась** резинка сузылды **2.** *разг.* үсү, үсеп китү; **за ле́то де́ти ~лись** балалар бер җәй эчендә үсеп киткәннәр **3.** (*распрямиться, выпрямиться*) тураю, туры итеп басу **4.** аякларны сузып җибәрү; сузылып яту; ~**ться на крова́ти** караватта аякларны сузып җибәрү **5.** (*натянуться*) тартылу; **верёвка ~лась** бау тартылды **6.** сузылу, сузылып китү; ~**ться в дли́нную шере́нгу** озын саф булып сузылып китү ♦ **лицо́ ~лось** чырае сытылды; ~**ться в стру́нку** туп-туры басу

вы́удить *сов. кого-что* **1.** (*удочкой*) кармакка тоту, кармак белән тоту, кармакка эләктерү (каптырып алу) **2.** *перен.* эләктерү, эләктереп алу; тотып алу; хәйлә белән алу; ~ **де́ньги** *у кого-л. кемнән дә булса* акча эләктереп алу

вы́уживать *несов. см.* **вы́удить**

вы́утюжить *сов. что* үтүкләү, өтеләү, үтүкләп (өтеләп) бетерү, үтүкләп чыгу

вы́учивать *несов. см.* **вы́учить**

вы́учиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́учиться; 2.** *страд. от* **вы́учивать**

вы́учить *сов.* **1.** *что* өйрәнү, өйрәнеп бетерү, хәзерләү; хәзерләп бетерү, ~ **уро́ки** дәресләрне хәзерләп бетерү; ~ **наизу́сть** ятлау, яттан өйрәнү **2.** *кого-что чему и с неопр.* укытып өйрәтү, өйрәтү; ~ **чита́ть** укырга өйрәтү

вы́учиться *сов.* **1.** *чему и с неопр.* өйрәнү, өйрәнеп китү; ~ **писа́ть** язарга өйрәнү; ~ **кури́ть** тәмәке тартырга өйрәнеп китү **2.** (*закончить учёбу*) укып бетерү (чыгу), укуны тәмамлау

вы́учк||а *ж* **1.** *разг. см.* **вы́учить 2; отпра́вить на ~у** өйрәнергә җибәрү **2.** (*умение, навыки*) өйрәнгән осталык, күнекмә; алган белем

выха́живать I *несов.* **вы́ходить** I

выха́живать II *несов.* **вы́ходить** II

вы́харкать *сов. что, разг.* какырып чыгару, какыру; ~ **мокро́ту** какырыкны какыру

выха́ркивать *несов. см.* **вы́харкать**

вы́хватить *сов.* **1.** *кого-что* тартып алу, эләктереп алу; ~ **из ру́к ча́шку** кулдан чынаякны тартып алу **2.** *что* тартып (суырып) чыгару: эләктереп алу; ~ **са́блю из но́жен** кыныдан кылычны тартып чыгару; ~ **клок ше́рсти** бер тотам йон эләктереп алу **3.** *перен. что* эләктереп алу; ~ **фра́зу из конте́кста** контексттан фразаны эләктереп алу **4.** *что, разг.* артык кисү; артык кисеп алу; ~ **во́рот** муен уемы артык кисеп алынган

выхва́тывать *несов. см.* **вы́хватить**

вы́хлоп *м тех.* чыгу, чыгару, выхлоп (*янган газлар турында*)

выхлопн||о́й, -ая, -о́е *тех.* газ чыгару ...ы, газ чыгу ...ы; ~**а́я труба́** газ чыгару торбасы

вы́хлопотать *сов. что* юллап алу, артыннан йөреп алу; ~ **разреше́ние** рөхсәт юллап алу

вы́ход *м* **1.** *см.* **вы́йти** 1, 2, 4; ~ **на рабо́ту** эшкә чыгу; ~ **кораблёй в мо́ре** корабльләрнең дингезгә чыгуы; ~ **из игры́** уеннан чыгу **2.** (*место*) чыгу урыны; чыгу юлы; чыгу ишеге; чыга торган ишек; ~ **из бу́хты** бухтадан чыгу юлы; **запа́сный ~** запас чыгу ишеге **3.** *перен.* чыгу юлы, котылу юлы; котылу чарасы; **найти́ ~ из тру́дного положе́ния** авыр хәлдән чыгу юлын табу **4.** (*количество произведённого продукта*) чыгыш, чыгу **5.** (*обнажение горных пород*) өскә чыгу, чыгу; чыгып төрү ♦ **дать ~** *чему* юл кую

вы́ходец *м* **1.** (*переселенец*) килгән, чыккан, килгән кеше, чыккан кеше **2.** чыккан, чыккан кеше; ~ **из крестья́н** крестьяннан чыккан кеше

вы́ходить I *сов. что, разг.* (*побывать во многих местах, исходить*) йөреп чыгу (бетерү); гизеп чыгу

вы́ходить II *сов. кого-что, разг.* **1.** (*помочь выздороветь*) яхшы тәрбия белән савыктыру, яхшы тәрбия белән сәламәтләндерү, яхшы карап терелтү **2.** (*вырастить*) карап (тәрбияләп) үстерү; **~ щенка́** көчекне карап үстерү

выходи́ть *несов.* **1.** *см.* **вы́йти; 2.** карау, чыгу; **окно́ выхо́дит в сад** тәрәзә бакчага карый **3. выхо́дит** *в знач. вводн. сл.* димәк, шулай итеп; **выхо́дит, что он прав** шулай итеп, ул хаклы ♦ **не выхо́дит из головы́** баштан чыкмый

вы́ходка *ж* кыланыш, чыгыш; **глу́пая ~** ахмак кыланыш; **зла́я ~** явыз чыгыш

выходн||о́й, -а́я, -о́е **1.** чыгу ...ы, чыга торган; **~о́е отве́рстие** чыгу тишеге; **~а́я дверь** чыга торган ишек **2.** кешеккә кия торган, кешегә чыкканда кия торган; **~о́й костю́м** кешеккә кия торган костюм **3.** ял ...ы; **~о́й день** ял көне **4.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м разг.* ял, ял көне ♦ **~а́я роль** кечкенә роль (*театрда*); **~о́е посо́бие** эштән чыкканда бирелә торган пособие; **~ы́е да́нные (све́дения) кни́ги** китап чыгуга караган мәгълүматлар

выходя́щ||ий, -ая, -ее: **из ря́да вон ~ий** гадәттән тыш, бик сирәк була торган, бик сирәк очрый торган

выхола́щивать *несов. см.* **вы́холостить**

вы́холить *сов. кого-что* кадерләп үстерү (карау), кадерләп тоту; **~ коня́** атны кадерләп үстерү; **~ бо́роду** сакалны бик кадерләп тоту

вы́холостить *сов.* **1.** *кого* печү, печтерү; **~ жеребца́** айгырны печү **2.** *перен. что* асылын алып ташлау, мәгънәсен бетерү, мәгънәсезләндерү; **~ иде́ю** идеянең мәгънәсен бетерү

вы́хухоль *м* **1.** *зоол.* җофар **2.** (*мех*) җофар мехы

вы́царапать *сов. что* **1.** (*царапая, выдрать*) тырнап алу, тырнап чыгару, тырнап ерту **2.** тырнап язу (сызу, ясау); **~ моногра́мму ножо́м** пәке белән тырнап монограмма азу **3.** *перен. разг.* эләктереп алу, көчкә эләктерү, көч-хәл белән алу; **~ де́ньги** акчаны көч-хәл белән алу

выцара́пывать *несов. см.* **вы́царапать**

вы́цве||сти *сов.* уңу, төсе уңу, уңып бетү, төсе бетү, төсе китү; **ша́пка ~ла** бүреге уңып беткән

выцвета́ть *несов. см.* **вы́цвести**

вы́цедить *сов. что* **1.** сөзеп бетерү, сөзеп алу, сөзеп агызып алу; **~ пи́во из бо́чки** мичкәдән сыраны сөзеп алу **2.** (*медленно выпить*) *разг.* чөмереп бетерү, чөмереп эчеп бетерү, чөмереп кую

выцежива́ть *несов. см.* **вы́цедить**

вычека́нивать *несов. см.* **вы́чеканить**

вы́чеканить *сов. что* сугу, сугып [бизәк] төшерү, чүкү, чүкеп төшерү, чүкеп (сугып) ясау; **~ моне́ту** акча сугу; **~ герб на моне́те** металл акчага герб чүкеп төшерү

вычёркивать *несов. см.* **вы́черкнуть**

вы́черкнуть *сов. кого-что* сызу, сызып ташлау; **~ две строки́** ике юлны сызып ташлау; **~ из спи́ска** исемлектән сызып ташлау

вы́черпать *сов. что* чумырып алу, сосып алу, чумырып алып бетерү; **~ всю во́ду** барлык суны чумырып алып бетерү

вычёрпывать *несов. см.* **вы́черпать**

вы́чертить *сов. что* сызу, сызып төшерү, сызып хәерләү; **~ план уча́стка** урынның планын сызып төшерү

вычёрчивать *несов. см.* **вы́чертить**

вы́чесать *сов.* **1.** *кого-что* (*гребнем, расчёской*) тарау, тарап алу; тарап чыгару **2.** *что* тәрәшләү, тәрәшләп бетерү (чыгу), тарап эшкәртү; **~ лён** җитенне тәрәшләп бетерү

вы́честь *сов. что* **1.** алу, алып ташлау; чигерү, чигереп ташлау; **~ семь из десяти́** уннан җидене алып ташлау **2.** тотып (басып) калу, тотып алып калу; **~ де́ньги** акча тотып алып калу

вычёсывать *несов. см.* **вы́чесать**

вы́чет *м* **1.** *см.* **вы́честь** 2; **~ из зарпла́ты** эш хакыннан тотып калу **2.** (*удержанная сумма*) тотып калган акча, тотып алып калган акча, тотылган акча ♦ **за ~ом** чыгарып ташлап, исәпкә кертмәгәндә

вычисле́ни||е *с* **1.** *см.* **вы́числить; ~е проце́нтов** процентлар хисаплап чыгару **2.** хисаплау нәтиҗәсе, хисаплап чыгару, исәпләп чыгару; **по его́ ~ям ...** аның хисаплап чыгаруы буенча ...

вычисли́тельн||ый, -ая, -ое **1.** исәпләү ...ы, хисаплау ...ы, исәпләп чыгару ...ы, хисаплап чыгару ...ы; **~ые рабо́ты** исәпләү эшләре **2.** исәпләү ...ы, исәпли торган; **~ые маши́ны** исәпләү машиналары

вы́числить *сов. что* хисаплап чыгару, хисаплау, исәпләп чыгару, исәпләү; **~ ско́рость ве́тра** җилнең тизлеген исәпләп чыгару

вычисля́ть *несов. см.* **вы́числить**

вы́чистить *сов. что* чистарту, чистартып кую, чистартып җибәрү, чистартып алу; (*самовар*) агарту

вы́чиститься *сов.* чистарыну, чистарынып алу, өстендәге киемне чистарту

вычита́емое *с мат.* киметүче

вычита́ни||е *с* алу, алу гамәле; **знак ~я** алу билгесе

вы́читать *сов. что* **1.** (*читая, узнать*) укып белү, укып алу **2.** (*читая, исправить*) укып төзәтү; укып төзәтеп чыгу; **~ ру́копись** кулъязманы укып төзәтеп чыгу

вычита́ть *несов. см.* **вы́честь**

вычи́тывание *с см.* **вы́читать**

вычи́тывать *несов. см.* **вы́читать**

вычища́ть *несов. см.* **вы́чистить**

вычища́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́чиститься; 2.** *страд. от* **вычища́ть**

вы́чурность *ж* бормалы-сырмалылык, үтә купшылык, үтә чуарлык, артык бизәклелек

вы́чурн||ый, -ая, -ое бормалы-сырмалы, үтә купшы; чуар, үтә чуар, артык бизәкле; **~ое выраже́ние** бормалы-сырмалы тәгъбир; **~ый стиль** артык чуар стиль

вышага́ть *несов. разг.* атлау, атлап йөрү; **~ по ко́мнате** бүлмә буенча атлап йөрү

вышвы́ривать *несов. см.* **вы́швырнуть**

вы́швырнуть *сов. кого-что, разг.* **1.** атып бәрү, ыргыту, ыргытып ташлау, ташлау; **~ что-л. в окно́** *нәрсәне дә булса* тәрәзәдән атып бәрү **2.** (*выгнать*) чыгарып ташлау (ыргыту), чыгарып ату

вы́ше 1. *сравн. ст. от* **высо́кий** *и* **высо́ко; 2.** *нареч.* югары, өскә, югарырак, өскәрәк; **де́ти пя́ти лет и ~** биш яшьтәге балалар һәм югарыраклар; **на шесто́й эта́ж и ~** алтынчы катка һәм өскәрәк **3.** *нареч.* моннан алда, югарыда, өстә, югарырак, өстәрәк; **об э́том говори́лось ~** бу турыда өстәрәк әйтелде **4.** *предлог с род. п.* югарырак, өстенрәк; **быть ~ предрассу́дков** хорафатлардан өстенрәк булу **5.** *предлог с род. п.* өстәрәк, югарырак, өстә, югарыда; **~ моста́** күпердән өстәрәк

выше- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «югарыда», «моннан элек», «моннан алда» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **вышена́званный** югарыда исеме әйтелган; **вышеука́занный** югарыда күрсәтелган; **вышеска́занный** моннан алда әйтелган

вышелу́шивать *несов. см.* **вы́шелушить**

вы́шелушить *сов. что* (*зерно*) башагыннан чыгару, башакны уып алу; (*горох*) кузагыннан чыгару, кузагыннан чыгарып алу; (*орехи*) кабыгыннан чыгару, кабыгын ярып алу

вышестоя́щ||ий, -ая, -ее югарыдагы, югарыгы; **~ие о́рганы** югарыгы органнар

вышиба́ть *несов. см.* **вы́шибить**

вы́шибить *сов. кого-что, разг.* **1.** бәреп (сугып, ватып) чыгару; бәреп (сугып) төшерү; **~ дверь** ишекне бәреп чыгару **2.** *перен.* (*выгнать*) чыгарып ату, чыгарып ташлау, куып чыгару ♦ **~ дух (ду́шу)** *из кого* сугып (бәреп) үтерү

вышива́льн||ый, -ая, -ое чигү ...ы, чигә торган; **~ая игла́** чигү энәсе

вышива́льщица *ж* чигүче, чигүче хатын (кыз)

вышива́ние *с* **1.** *см.* **вы́шить 2.** (*вышитая вещь*) чигү, чиккән әйбер, чигелә торган әйбер

вышива́ть *несов. см.* **вы́шить**

вы́шивка *ж* **1.** *см.* **вы́шить 2.** чигеш, чигү, чиккән бизәк; **краси́вая ~** матур чигеш

вышивн||о́й, -а́я, -о́е чиккән, чигелгән; чигүле; **~о́й воротни́к** чигүле яка; **~ы́е рукава́** чигелгән җиңнәр

вышина́ *ж см.* **высота́** 1-3

вы́шит||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **вы́шить; 2.** чигүле, чиккән, чигелгән, чигеп бизәлгән; **~ая руба́шка** чигүле күлмәк

вы́шить *сов.* **1.** *кого-что* (*изобразить*) чигү, чигеп төшерү, чигеп ясау; **~ узо́р на пла́тье** күлмәккә чигеп бизәк ясау **2.** *что* (*украсить шитьём*) чигү, чигеп

бизәү; ~ **подýшку шёлком** мендәрне ефәк белән чигү

вы́шк||а *ж* вышка; **буровáя ~а** бораулау вышкасы; **прыгать в вóду с ~и** вышкадан суга сикерү

вы́школить *сов. кого-что, разг.* тәртипкә өйрәтү (күнекгерү), өйрәтү; ~ **ребёнка** баланы тәртипкә күнектерү

вы́шутить *сов. кого-что* көлкегә калдыру, өстеннән көлү

вышýчивать *несов. см.* **вы́шутить**

выщелáчивать *несов. см.* **вы́щелочить**

выщелáчиваться *несов.* **1.** *см.* **вы́щелочиться; 2.** *страд. от* **выщелáчивать**

вы́щелочить *сов. что, тех., хим.* селте белән эретеп чыгару, селте белән эретеп алу; ~ **дубúльные вещества́ из дéрева** агачтан кайрылау мат-дәләрен селте белән эретеп алу

вы́щелочиться *сов. тех., хим.* эреп чыгу (*сыекча ярдәмендә*)

вы́щербить *сов. что, разг.* кыршу, кыршылдыру, кыршып бетерү, кыршылдырып бетерү; китү, китеп бетерү; ~ **нож** пычакны кыршылдырып бетерү

вы́щербиться *сов.* кыршылу, кыршылып бетү, кителү, кителәп бетү

выщербля́ть *несов. см.* **вы́щербить**

выщербля́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́щербиться; 2.** *страд. от* **выщербля́ть**

вы́щипать *сов. что* йолку, йолкып бетерү (чыгу), йолыккалап алу

вы́щипнуть *сов. что* йолку, йолкып алу (чыгару); ~ **перó** каурыйны йолкып алу

выщи́пывать *несов. см.* **вы́щипать**

вы́я *ж уст.* муен

вы́явить *сов.* **1.** *что* күрсәтү, ачып бирү; ~ **свои́ спосóбности** үз сәләтеңне күрсәтү **2.** *кого-что* ачыклау, ачу, ачыклап күрсәтү; ~ **недостáтки в рабóте** эштәге кимчелекләрне ачыклау

вы́яви||ться *сов.* ачыклану, беленү, ачылу, билгеле булу; ~ **лись дефéкты** кечкенә кимчелекләре ачыкланды

выявля́ть *несов. см.* **вы́явить**

выявля́ться *несов.* **1.** *см.* **вы́явиться; 2.** *страд. от* **выявля́ть**

вы́яснить *сов. что* ачыклау, ачыклап белү; ~ **обстанóвку** хәлне ачыклап белү

вы́ясниться *сов.* беленү, ачыклану, ачылу

выясня́ть *несов. см.* **вы́яснить**

выясня́ться *несов. см.* **1.** *см.* **вы́ясниться; 2.** *страд. от* **выясня́ть**

вьетна́мец *м* вьетнам, вьетнамлы, вьетнам кешесе

вьетна́мка *ж* вьетнам хатыны (кызы)

вьетна́мский -ая, -ое вьетнам[нар] ...ы; Вьетнам ...ы; ~ **язы́к** вьетнам теле

вьетна́мцы *мн.* вьетнамлар, вьетнамлылар, Вьетнам халкы

вью́га *ж* буран, кар бураны

вью́жно *нареч.* **1.** буранлы **2.** *в знач. сказ. безл.* буран булу, буранлый; **зимóй здесь ~** кышларын биредә буран була; **сегóдня ~** бүген буранлый

вью́жн||ый, -ая, -ое буранлы; ~**ая погóда** буранлы һава; ~**ая ночь** буранлы төн

вьюк *м* йөк (*хайван остендәге*)

вьюн *м* **1.** (*рыба*) эт балыгы, этләч, этләй **2.** *перен.* (*о юрком, вертлявом человеке*) елан, елгыр кеше

вьюнóк *м бот.* эт эчәгесе; кычыткан ефәге; ~ **полевóй** эт эчәгесе

вьюрóк *м зоол.* тау чыпчыгы

вью́чить *несов. кого-что* йөк салу, йөк төяү (*хайванга*)

вью́чн||ый, -ая, -ое **1.** йөк ...ы; ~**ые ремни́** йөк каешлары **2.** йөк ...ы, йөк йөртә торган; ~**ый верблю́д** йөк йөртә торган дия

вью́шка *ж* юшкә, морҗа капкачы

вью́щ||ийся, -аяся, -еяся **1.** *прич. от* **ви́ться; 2.** үрмәле, чормалып үсә торган, уралып үсә торган; ~**иеся расте́ния** чормалып үсә торган үсемлекләр **3.** бөдрәләнеп торган, бөдрә, көдрә; ~**иеся во́лосы** бөдрәләнеп торган чәч

вя́жущ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **вяза́ть 2.** (*терпкий*) [авыз] бөрештерә торган, [авыз] бөрештергеч, [авыз] камаштыра торган, [авыз] камаштыргыч; ~**ее лека́рство** авыз бөрештерә торган дару **3.** *тех.* беркеткеч, укмаштыргыч, беркетә торган; ~**ие материа́лы** беркеткеч материаллар

вяз *м* карама, карама агачы

вяза́льн||ый, -ая, -ое бәйли торган, бәйләү ...ы; ~**ые спи́цы** бәйләү энәләре; ~**ая маши́на** бәйләү машинасы

вяза́льщик *м* бәйләүче, бәйләүче кеше; ~ **снопóв** көлтә бәйләүче

вяза́льщица *ж* бәйләүче хатын (кыз)

вяза́ние *с* **1.** *см.* **вяза́ть** 1, 3; **2.** бәйләгән әйбер, бәйләнгән әйбер; бәйләп яткан әйбер, бәйләү; **вы́пустить ~ из рук** бәйләп яткан әйберне кулдан төшереп җибәрү

вяза́нка *ж* кочак, бер кочак, бәйләм, бер бәйләм; ~ **дров** бер кочак утын; ~ **соло́мы** бер бәйләм салам

вя́зан||ый, -ая, -ое бәйләнгән, бәйләгән; ~**ая ко́фта** бәйләгән кофта

вяза́ть *несов.* **1.** *что* бәйләү; ~ **снопы́** көлтә бәйләү; ~ **ве́ники** миндек бәйләү **2.** *кого* аяк-кулны бәйләү **3.** *что* бәйләү; ~ **ва́режки** биялә бәйләү **4.** *что и без доп.* бөрештерү, корыштыру, камаштыру (*авызны*); **тёрн вя́жет рот** күгән авызны бөрештерә; **во рту вя́жет** *безл.* авызны камаштыра **5.** *что, тех.* (*скреплять*) укмаштыру; беркетү

вяза́ться *несов.* **1.** *с чем* (*согласовываться*) туры килү, ярашу **2.** *страд. от* **вяза́ть ♦ не вя́жется разгово́р** сөйләшү килеп чыкмый, сүз башланып китә алмый

вя́зка *ж см.* **вяза́ть** 1, 3, 5; **ручна́я ~** кулдан бәйләү

вя́зк||ий, -ая, -ое **1.** ябышкак, ябышучан; үзле, сутлы; сыланучан; ~**ая гли́на** сутлы балчык; ~**ое вещество́** ябышкак матдә **2.** баткаклы, бата торган; ~**ое дно реки́** елганың баткаклы төбе; ~**ая доро́га** баткаклы юл **3.** *разг.* (*терпкий*) бөрештергеч, [авыз] бөрештерә торган, [авыз] корыштыра (камаштыра) торган; ~**ий вкус тёрна** күгәннең авыз бөрештерә торган тәме

вя́зкость *ж* **1.** (*клейкость*) ябышкаклык; үзлелек, сутлылык **2.** (*болотистость*) бата торган булу

вя́зн||уть *несов.* **1.** бату, аяк бату; **ло́шади ~ут** атларның аяклары бата **2.** (*погибать в болоте*) батып калу (үлү) **3.** *разг.* (*застревать*) кысылу, керү, кереп калу (*ашамлык турында*); **мя́со ~ет в зуба́х** ит тешкә керә

вязь *ж* **1.** (*узор*) керешмә, керешмә бизәк **2.** бормалы язу, керештереп язу; **ара́бская ~** гарәпләрнең бормалы язуы

вя́лен||ый, -ая, -ое каклаган, кәкшегән, кипкән, как; ~**ое мя́со** каклаган ит

вя́лить *несов. что* каклау, кәкшетү, киптерү; ~ **ры́бу** балыкны каклау

вя́литься *несов.* **1.** каклану, кибү (*һавада*) **2.** *страд. от* **вя́лить**

вя́лость *ж* **1.** сәлперәйгәнлек, бәлтерәгәнлек, кәүшәгәнлек; ~ **мышц** мускулларның бәлтерәгәнлеге **2.** (*отсутствие энергии*) сүлпәнлек, дәртсезлек, сүрәнлек

вя́л||ый, -ая, -ое **1.** (*о растениях*) пәҗгән, сулган, шиңгән **2.** сәлперәйгән, кәкшегән,бәлтерәгән; ~**ые мы́шцы** сәлперәйгән мускуллар **3.** сүлпән, дәртсез, сүрән; ~**ое настрое́ние** сүрән кәеф

вя́нуть *сов.* (*о растениях*) пәҗү, шиңү, сулу, шиңә (сула) бару

вя́хирь *м* әберчен, урман күгәрчене

вя́щ||ий, -ая, -ее: **для ~его́ удово́льствия** *уст.* тагын да ныграк хозурлык өчен

Г

габарди́н *м* габардин

габарди́нов||ый, -ая, -ое габардин ..., габардиннан тегелгән; ~**ое пальто́** габардин пальто

габари́т *м* габарит (**1.** *машина, күпер, бина, вагон кебек әйберләрнең тышкы контуры һәм күләме* **2.** *тимер юл буенда бернинди дә корылма төзергә рөхсәт ителми торган аралык*)

габари́т||ый, -ая, -ое габарит ...ы; ~**ые воро́та** *ж.-д.* габарит капкасы

гава́нск||ий, -ая, -ое Гавана ...ы; ~**ие сига́ры** Гавана сигаралары

га́вань *ж* гавань; **есте́ственная ~** табигый гавань

га́вкать *несов.* **1.** өрү (*эт турында*) **2.** *прост.* өрү, ырылдау (*усал кеше турында*)

га́га *ж* гага (*чума торган диңгез урдәге*)

гага́ра *ж* гагара (*диңгез кошы*)

гага́р||ий, -ья, -ье гагара ...ы; ~**ье гнездо́** гагара оясы

гагау́з *м* гагауз

гагау́зка *ж* гагауз хатыны (кызы)

гагау́зский, -ая, -ое гагауз...ы; ~ **язы́к** гагауз теле

гагау́зы *мн.* гагаузлар, гагауз халкы

гага́чий, -ья, -ье гага ...ы; ~ **пух** гага мамыгы

гад *м* **1.** *обычно мн.* **~ы** хәшәрәт, сөйрәлүче (*елан, бака һ.б.ш.*) **2.** *бран.* кабахәт, кара елан, хәшәрәт, әшәке кеше

гада́лка *ж* багучы, фалчы, күрәзәче

гада́льн||ый, -ая, -ое бага торган, багу ...; **~ые ка́рты** багу кәртләре

гада́ние *с* **1.** *см.* **гада́ть** I; **~ на ка́ртах** кәрт белән багу **2.** (*предположение, догадка*) фараз итү, уйлап карау, чамалау, дип уйлау ♦ **~ на кофе́йной гу́ще** бармактан суырып алу

гада́тельн||ый, -ая, -ое багу ...ы; **~ые ка́рты** багу кәртләре

гада́||ть *несов. разг.* **1.** багу, фал ачу, күрәзәлек итү **2.** *о чём, разг.* (*предполагать*) фараз итү, чамалау; **~ть о** *чьих-л.* **намере́ниях** *кемнең дә булса* уйниятләре турында фараз итү ♦ **не ду́мал, не ~л** башыма да китермәдем, уйлап та карамадым; **~ть на кофе́йной гу́ще** бармактан суырып алу

га́дина *ж бран.* дуңгыз, кара елан, кабахәт (*явыз кеше турында*)

га́дить *несов. разг.* пычрату, шакшылау (*хайваннар турында*)

га́дкий, -ая, -ое жирәнеч, әшәке, кабахәт, чикраныч, нәҗес; **~ челове́к** әшәке кеше; **~ посту́пок** кабахәт эш ♦ **~ утёнок** шыксыз үрдәк баласы (*пычранган сабый балаларга карата яратып әйтелә*)

га́дко *нареч.* **1.** кабахәт, әшәке, алама, начар; **~ поступи́ть** кабахәт эш эшләү **2.** *в знач. сказ. безл.* кабахәт, начар; **его́ поведе́ние ~** аның кыланышы начар

гадли́вость *ж* жирәнечлек, чикранычлык, әшәкелек, начарлык

гадли́в||ый, -ая, -ое жирәнеч, чикраныч, әшәке, начар; **~ое чу́вство** әшәке хис; **~ый жест** начар ишарә

га́дост||ь *ж разг.* **1.** чикраныч (пычрак, шакшы) нәрсә; **вы́брось э́ту ~ь** ташла шул пычрак нәрсәне **2.** (*низкий поступок*) кабахәтлек, әшәкелек, начарлык **3.** (*циничные слова*) сүгенү сүзләре, әшәке сүзләр; **говори́ть ~и** әшәке сүзләр әйтү

гадю́ка *ж* кара елан, зәһәр (агулы) елан

га́ер *м уст.* мәзәкче, балаганчы, кәмитче, шамакай

га́ерничать *несов. см.* **га́ерствовать**

га́ерствовать *несов. уст.* шамакайлану, клоунлану, кылану

га́ечн||ый, -ая, -ое гайка ...ы; **~ый ключ** гайка ачкычы; **~ая резьба́** гайка сыры

газ I *м* **1.** газ; **приро́дный ~** табигый газ; **слезоточи́вые ~ы** күз яше агыза торган газлар; **уга́рный ~** ис газы; **боло́тный ~** саз газы **2.** *мн.* **~ы** (*в кишечнике*) газ, ис (*эчәкләрдә*) ♦ **дать ~** тизлекне арттыру; **на по́лном ~ý** *прост.* иң зур тизлектә; **сба́вить ~** тизлекне киметү

газ II м (*ткань*) газ, юка ефәк, өрфия

газава́т *м ист.* газават

газану́ть *сов. однокр. см.* **газова́ть**

газго́льдер *м* газгольдер (*газны туплау, саклау һәм тиешле урыннарга җибәрү җайланмасы*)

газе́ль I *ж* газель (*антилопа төре*)

газе́ль II *ж лит.* газәл

газе́та *ж* газет; **вече́рняя ~** кичке газет; **спорти́вная ~** спорт газеты; **стенна́я ~** стена газеты

газе́тн||ый, -ая, -ое газет ...ы; **~ый стиль** газет стиле; **по ~ым сообще́ниям** газеталарның хәбәр итүенә караганда; ♦ **~ая у́тка** газетта басылган ялган хәбәр

газе́тчик *м* **1.** *разг.* газет хезмәткәре, газетчы **2.** *уст.* газет сатучы (*урамда*)

га́зик *м разг.* газик (*машина*)

гази́рование *с см.* **гази́ровать**

газиро́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **гази́ровать; 2.** газлы; **~ая вода́** газлы су

гази́ровать *несов. что* газлау, газландыру, газга туендыру

газиро́вка *ж разг.* газлы су; **~ с сиро́пом** сироплы су

газифика́тор *м* газификация белгече

газифика́ция *ж* **1.** газлау, газга әйләндерү **2.** газификацияләү, газ кертү

газифици́ровать *сов., несов. что* **1.** газга әверелдерү, газга әйләндерү (*мәс. ташкүмерне, торфны*) **2.** газ кертү; **~ кварти́ры** квартирларга газ кертү

газо- *рус телендәге кушма сүзләрнең «газ», (газлы) мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **газотурби́на** газ турбины

газобаллО́нн||ый, -ая, -ое газ баллоннары ...ы; **~ое хозя́йство** газ баллоннары хуҗалыгы: **~ый автомоби́ль** газ баллонлы автомобиль

газобезопа́сн||ый, -ая, -ое газ куркынычы булмаган; **~ая зо́на** газ куркынычы булмаган зона

газобензи́новый, -ая, -ое газ-бензин ...ы; **~ завО́д** газ-бензин заводы

газобето́нн||ый, -ая, -ое газ-бетон ...; **~ые пли́ты** газ-бетон плиталар

газова́ть *несов. прост.* газга басу (*автомашинада, самолётта газны кочәйтеп тизлекне арттыру*)

газови́к *м разг.* газчы (*газ промышленностенда эшләүче*)

газовщи́к *м* газчы (*газификация эшендә эшләүче*)

га́зов||ый I, -ая, -ое **1.** газ ...ы, газ белән эшли торган; **~ый завО́д** газ заводы; **~ый дви́гатель** газ белән эшли торган двигатель; **~ое отопле́ние** газ белән җылыту; **~ая сва́рка** газ белән эретеп ябыштыру; **~ая ре́зка** газ белән кисү (*металлны*) **2.** газ ...ы; **~ая ата́ка** газ атакасы, газ җибәреп һөҗүм итү ♦ **~ая гангре́на** газ гангренасы (*тукыманы черетә торган каты авыру*)

га́зовый II, -ая, -ое газ..., юка ефәк..., өрфия...; **~ шарф** юка ефәк шарф

газогенера́тор *м* газогенератор (*каты ягулыкны газга әйләндерә торган махсус аппарат*)

газогенера́торный, -ая, -ое газ генераторы ...ы, газ генераторлы, газ белән эшли торган; **~ тра́ктор** газ генераторлы трактор

газоконденса́т *м* газ-конденсат (*авыр углеводородлар катнаш табигый газ*)

газоли́н *м* газолин (*сыек ягулыкның бер төре*)

газоли́новый, -ая, -ое газолин ...ы, газолин белән эшли торган; **~ дви́гатель** газолин белән эшли торган двигатель

газоме́р *м* газүлчәгеч, газ счётчигы

газоме́тр *м* газүлчәгеч

газо́н *м* газон, чәчәк түтәле

газонепроница́емость *ж* газ үткәрмәүчәнлек

газонепроница́емый, -ая, -ое газ үткәрмәүчән

газонокоси́лка *ж* газон чапкыч

газоно́сный, -ая, -ое газлы, үзендә газ булган; **~ пласт** газлы катлам

газообме́н *м* газ алмашыну (*тере организмнарда*)

газообра́зн||ый, -ая, -ое газсыман, газ хәлендәге; **~ое вещество́** газсыман матдә

газоопера́тор *м* газ операторы, газ белән идарә итүче

газоочи́стн||ый, -ая, -ое газ чистарткыч; **~ое сооруже́ние** газ чистарткыч җайланма

газопрово́д *м* газүткәргеч, газ үткәру трубалары

газопроница́емость *ж* газ үткәрүчәнлек

газопроница́емый, -ая, -ое газ үткәрүчән

газоразда́точн||ый, -ая, -ое газ бирү ...ы, **~ая ста́нция** газ бирү станциясе

газоразделе́ние *с* газ таркату (*газ кушылмаларын состав өлешләренә, фракцияләргә таркату*)

газотурбово́з *м* газотурбовоз (*газ турбины белән эшли торган локомотив*)

газотурбоход *м* газотурбоход (*газ турбинасы белән эшли торган судно*)

газоубе́жище *с* газоубежище, газдан саклану урыны

газохрани́лище *с* газ саклагыч, газ саклау урыны

газоэлектросва́рщик *м* газоэлектросварщик

гайдама́к *м ист.* гайдамак (**1.** *18 нче йөзләрдә поляк алпавытларына каршы баш күтәргән украин казагы* **2.** *1918-1920 елларда гражданнар сугышы вакытында Украинада советлар властена каршы көрәштә катнашучы солдат*)

гайду́к *м ист.* гайдук (*Балкан илләрендә һәм Венгриядә Төркия изүенә каршы баш күтәргән партизан*)

га́йка *ж* гайка; **вы́винтить ~у** гайканы борып алу

гаймори́т *м мед.* гайморит

га́йморов: ~а по́лость *анат.* гаймор куышлыгы (*өске казналыкта борын янындагы сәяк куышлыгы*)

гак I *м мор.* гак, ыргак

гак II *м прост.*: **с ~ом** артыгы белән; **пять киломе́тров с ~ом** артыгы белән биш километр

гала́ктика *ж астр.* галактика

галакти́ческ||ий, -ая, -ое *астр.* галактика ...ы, галактик; **~ие тума́нности** галактика томанлыклары

галакто́за *ж спец.* галактоза

галантере́йн||ый, -ая, -ое галантерея ...ы; **~ые това́ры** галантерея товарлары

галантере́я *ж* галантерея

гала́нтность *ж* галантлык, тәкәллефлелек, нәзакәтлелек

гала́нтный, -ая, -ое нәзакәтле, тәкәллефле; түбәнчелек белән...; **~ молодо́й челове́к** нәзакәтле яшь егет; **~ покло́н** түбәнчелек белән баш ию

галдёж *м прост.* шау-шу, чыр-чу; **де́ти по́дняли ~** балалар шау-шу күтәрделәр

галде́ть *несов. прост.* шау-шу килү, чыр-чу килү, чыр итү; **не ~!** чыр-чу килмәгез!

гале́ра *ж ист.* галера (*хәрби көймә*)

галере́я *ж* **1.** галерея (*бинаның аерым өлешләрен тоташтыру өчен эшләнгән ябык коридор, шулай ук бина тирәли эшләнгән озын балкон*); **стекля́нная ~** пыяла галерея **2.** *уст.* галерея (*театрның иң югары ярусы*) **3.** *перен.* галерея, тезмә, төркем; **~ литерату́рных ти́пов** әдәби типлар галереясы **4.** галерея; **карти́нная ~** картиналар галереясы

галёрк||а *ж разг.* **1.** галёрка (*театрның иң югары ярусы*); **сиде́ть на ~е** галёркада утыру **2.** *перен.* (*публика*) галёркадагы тамашачылар, галёрка тамашачылары

гале́та *ж* галета (*коры печенье*)

га́лечник *м* чуер ташлык

га́лечный, -ая, -ое чуер ташлы; **~ бе́рег** чуер ташлы яр

галима́ть||я *ж прост.* сафсата, юк-бар сүз; **э́то сплошна́я ~я́** бу баштан-аяк сафсата; **нести́ ~ю** юк-бар сүз сөйләү

галифе́ *с нескл.* галифе (*хәрби чалбар*)

га́лк||а *ж* чәүкә ♦ **~ок счита́ть** авыз ачып карап тору

га́ллий *м хим.* галлий

галлици́зм *м* галлицизм (*француз теленнән алынган сүз яки тәгъбир; француз теле үрнәгендә төзелгән тәгъбир*)

галло́н *м* галлон (*сыек һәм бөртекле әйберләрне үлчәү берәмлеге: Англиядә — 4,5 л, АКШта — 3,7 л сыеклык, 4,4 л бөртекле әйбер*)

га́ллы *мн.* галлар (*Франциядә яшәгән борынгы кельтлар*)

галлюцина́ция *ж* галлюцинация, саташу

галлюцини́ровать *несов.* юк нәрсәне күрү (ишетү), саташу

галоге́н *м хим.* галоген

гало́п *м* **1.** сикертеп чабу; **подня́ть ло́шадь в ~** атны сикертеп чаба башлау **2.** *муз.* галоп

галопи́ровать *несов.* сикертеп чабу (*ат турында*)

гало́пом *нареч.* **1.** сикертеп чабып, сикертеп чаптырып; **пусти́ть ло́шадь ~** атны сикертеп чаптыра башлау **2.** *перен.* чаптырып, бик тиз

га́лоч||ий, -ья, -ье чәүкә ...ы; **~ье гнездо́** чәүкә оясы

га́лоч||ка *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **га́лка; 2.** билге, галка; **поста́вить ~ку** галка кую ♦ **для ~ки** күз буяу өчен генә (*формаль отчет өчен*)

гало́ши *мн.* галош, калош

га́лстук *м* галстук; **пионе́рский ~** пионер галстугы; **завяза́ть ~** галстук бәйләү

галу́н *м* галун, ука; **обшива́ть ~о́м** ука белән чигү

галу́шки *мн.* галушки, украин чумары

галчо́нок *м* чәүкә баласы

гальваниза́ция *ж* гальванизация (*даими электр тогын дәвалау өчен яки техникада әйберләргә металл йогертү өчен куллану*)

гальванизи́ровать *сов., несов. что* **1.** электр тогы үткәрү, гальванизацияләү; **~ се́рдце лягу́шки** бака йөрәге аша электр тогы үткәрү **2.** гальванизацияләү, гальванизация ясау; **~ желе́зо** тимерне гальванизацияләү

гальвани́ческий, -ая, -ое гальваник; **~ элеме́нт** гальваник элемент; **~ ток** гальваник ток

гальвано́метр *м физ.* гальванометр

га́лька *ж* чуерташ; **морска́я ~** диңгез чуерташы

гам *м разг.* шау-шу, чыр-чу, тавыш; **повсю́ду шум и ~** кая карама анда шаушу

гамадри́л *м* гамадрил (*маймылларның бер төре*)

гама́к *м* гамак, үрмә ятак; **кача́ться в ~е́** гамакта атыну

гама́ши *мн.* гамаш

гамби́т *м шахм.* гамбит; **фе́рзевый ~** ферзь гамбиты

га́мм||а I *ж прям., перен.* гамма; **мажо́рная ~а** мажорлы гамма; **игра́ть ~ы** гаммалар уйнау: **~а кра́сок** буяулар гаммасы

га́мма II *ж* гамма (*грек алфавитындагы оченче хәреф*)

га́мма-глобули́н *м фарм.* гамма-глобулин

га́мма-излуча́тель *м физ.* гамма-тараткыч

га́мма-излуче́ние *с физ.* гамма-нурланыш

га́мма-лучи́ *мн. физ.* гамма-нурлар

га́мма-устано́вка *ж физ.* гамма-җайланма

гангре́на *ж мед.* гангрена

гангрено́зный, -ая, -ое *мед.* гангрена ...ы, гангреналы, гангрена белән зарарланган; **~ проце́сс** гангреналы процесс

га́нгстер *м* гангстер

гангстери́зм *м* гангстерлык, гангстеризм; **полити́ческий ~** политик гангстеризм

гандбо́л *м* гандбол

гандболи́ст *м* гандболчы

гандболи́стка *ж* гандболчы кыз

гандбо́льный, -ая, -ое гандбол ...ы; **~ мяч** гандбол тубы

гантéл||и *мн.* гантель[ләр], **упражне́ния с ~ями** гантельләр белән күнегүләр ясау

гаоля́н *м бот.* гаолян (*тарының бер төре*)

гара́ж *м* гараж; **поста́вить маши́ну в ~** машинаны гаражга кую

гара́нт *м юр.* гарант, гарантия бирүче

гарантíй||ный, -ая, -ое **1.** гарантия ...ы, ышаныч ...ы; **~ое письмо́** ышаныч хаты **2.** гарантияле; **~ый ремо́нт** гарантияле ремонт

гаранти́ровать *сов., несов.* **1.** *что* гарантияләү, гарантия бирү; **~ про́чность това́ра** товарның нык булуына гарантия бирү **2.** *кого-что от чего* тәэмин итү, саклау; **~ от всяки́х неожи́данностей** һәртөрле көтелмәгән хәлләрдән саклау

гара́нти||я *ж* гарантия, ышаныч; **часы́ с ~ей** гарантияле сәгать

гардеро́б *м* **1.** гардероб, кием шкафы **2.** (*раздевальня*) чишенмәлек, чишенү бүлмәсе; **сдать пальто́ в ~** пальтоны гардеробка тапшыру **3.** (*одежда*) киемсалым, гардероб (*бер кешенең яки бер гаиләнең барлык кием-салымы*)

гардеро́бная *ж см.* **гардеро́б** 2

гардеро́бщик *м* чишенү бүлмәсендә эшләүче

гардеро́бщица *ж* чишенү бүлмәсендә эшләүче хатын (кыз)

гарди́на *ж* гардин (*тәрәзәне тоташ каплый торган пәрдә*)

гарди́нн||ый, -ая, -ое гардин ...ы; **~ая ткань** гардин тукымасы

га́рев||ый, -ая, -ое: **~ая доро́жка** шлак сибелгән юл

гаре́м *м* **1.** хәрәм, гарем **2.** *собир.* хәрәмдәге хатыннар

га́ркать *несов. прост.* жикерү, жикеренү, акыру, акырыну, кычкырыну

га́ркнуть *сов. однокр. прост.* кычкырып (акырып, жикереп) кую

гармонизи́ровать *сов., несов. что, муз.* гармонизацияләү

гармо́ника *ж* гармун; **губна́я ~** авыз гармуны

гармо́никой *нареч.* гармун сыман итеп; **сложи́ть лист бума́ги ~** гармун сыман итеп бөкләп кую

гармони́р||овать *несов. с чем* ярашып (килешеп) тору; **его́ слова́ ~уют с посту́пками** сүзләре үзен тотышы белән ярашып тора

гармони́ст *м* гармунчы

гармони́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *муз.* гармония ...ы, гармонияле, гармоник; **~ое постро́ение** гармоник төзелеш **2.** *см.* **гармони́чный; 3.** *физ.* төзек, тәртипле, гармоник; **~ие колеба́ния** тәртипле тибрәнүләр

гармони́чность *ж* гармониялелек, аһәңдәшлек

гармони́чный, -ая, -ое **1.** (*благозвучный*) аһәңле; төзек **2.** гармонияле; гармоник; **~ое разви́тие** гармонияле үсеш

гармо́ния *ж* **1.** гармония (*музыка теориясенең аккордлар төзелешен өйрәнү булеге*) **2.** (*звуков*) аһәң, аһәңлелек, ягымлылык, төзеклек; (*красок*) ятышлылык, килешлелек

гармо́нь, гармо́шка *ж разг. см.* **гармо́ника**

гармо́шкой *нареч. разг. см.* **гармо́никой**

гарнизо́н *м воен.* гарнизон

гарнизо́нн||ый, -ая, -ое *воен.* гарнизон ...ы; **~ая слу́жба** гарнизон хезмәте

гарни́р *м* гарнир; **котле́ты с ~ом** гарнирлы котлет

гарнитýр *м* гарнитур; **ме́бельный ~** мебель гарнитуры; **~ белья́** эчке киемнәр гарнитуры

гарпýн *м* гарпун (*диңгез хайваннарын аулаганда арканга бәйләп ыргытыла яки махсус туптан атыла торган ыргаклы сөңге*)

гарпунёр *м* гарпунчы (*гарпун ыргытучы яки гарпун тупчысы*)

гарпýнить *несов. кого-что* гарпун ату (ыргыту)

гарпýнн||ый, -ая, -ое гарпун ...ы; **~ая пýшка** гарпун тубы

гарпýнщик *м см.* **гарпунёр**

гáрус *м* гарус (**1.** *йон җепнеп бер төре* **2.** *мамык тукыманың бер төре*)

гарцева́ть *несов.* ат өстендә оста йөрү, атны биетеп йөртү

гарь *ж* **1.** көек; **па́хнет ~ю** көек исе килә **2.** (*остатки от сгорания каменного угля*) шлак **3.** (*выжженное место в лесу*) яныкъ, янган урман **4.** (*нагар*) корым

гаси́ть *несов. что* **1.** сүндерү; **~ свечу́** шәмне сүндерү **2.** каплау, түләп бетерү; **~ ста́рые долги́** иске бурычларны түләп бетерү **3.** (*делать недействительным*) гамәлдән чыгару; **~ почто́вую ма́рку** штемпель басып почта маркасын гамәлдән чыгару **4.** *перен.* буу, басу; **~ тво́рческие поры́вы** ижади омтылышларны буу ◆ **~ и́звесть** известь сүндерү

га́сн||уть *несов.* **1.** сүну; **огóнь ~ет** ут сүнә; **звёзды ~ут** йолдызлар сүнә **2.** *перен.* сүнә (бетә, көчсезләнә, хәлсезләнә) бару; **наде́жды ~ут** өметләр сүнә бара

гастри́т *м мед.* гастрит

гастролёр *м* гастролёр (**1.** *гастрольгә килгән артист* **2.** *разг. неодобр. нинди дә булса эшне очраклы һәм вакытлы рәвештә генә эшләүче, эштән эшкә күчеп йөрүче*)

гастро́ли *мн.* гастроль[ләр]; **пригласи́ть на ~** гастрольгә чакыру; **~ столи́чного теа́тра** башкала театрының гастрольләре

гастроли́ровать *несов.* **1.** гастрольдә йөрү; гастрольдә чыгыш ясау; гастрольгә чыгу **2.** *разг. неодобр.* эштән эшкә күчеп йөрү

гастро́льн||ый, -ая, -ое гастроль [-ләр] ...ы; гастрольгә...; **~ая тру́ппа** гастроль труппасы; **~ые пое́здки** гастрольләргә чыгу

гастроно́м *м* гастроном

гастроно́мия *ж* гастрономия (*азык-төлек товарларының гомуми атамасы*)

гати́ть *несов. что* түшәп юл салу (*сазлык аша уза торган юлга чыбык-чабык, агач, салам һ.б.ш. җәю*); **~ боло́то** сазлыкта түшәп юл салу

гать *ж* түшәмә юл (*баткак урыннарда агач, чыбык-чабык, салам һ.б.ш. түшәлгән юл*)

га́убица *ж воен.* гаубица

гауптва́хт||а *ж воен.* гауптвахта; **посади́ть на ~у** гауптвахтага утырту

гашён||ый, -ая, -ое: **~ая и́звесть** сүндерелгән известь

гаше́тка *ж* гашетка (*ату коралларының чакмасын ычкындыру җайланмасы*)

гаши́ш *м* гашиш, нәшә

гвалт *м разг.* кычкырыш, тавыш, шау-шу, гауга, чыр-чу; **подня́ть ~** шау-шу күтәрү

гвардеец *м* гвардеец, гвардияче

гварде́йский, -ая, -ое гвардия ...ы; **~ полк** гвардия полкы

гва́рдия *ж* гвардия (*сайланып алынган яки сугышта дан казанган иң яхшы гаскәр*) ◆ **Кра́сная ~** Кызыл гвардия; **ста́рая ~** карт гвардия (*берәр олкәдә сыналган, тәҗрибәле эшлеклеләр*); **бе́лая ~** ак гвардия (*гражданнар сугышында Советларга каршы сугышларда катнашкан контрреволюцион гаскәр*)

гвозди́ка I *ж бот.* канәфер чәчәк

гвозди́ка II *ж собир.* (*пряность*) канәфер

гвозди́льн||ый, -ая, -ое кадак ясый торган, кадак ясау ...ы; **~ая маши́на** кадак ясау машинасы

гвозди́чн||ый, -ая, -ое канәфер ...ы; канәфердән әзерләнгән; **~ое ма́сло** канәфер мае

гвозд||ь *м* **1.** кадак; **деревя́нный ~ь** шырпы кадак; **сапо́жный ~ь** вак кадак; **обо́йный ~ь** обой кадагы **2.** *перен.* үзәк, нигез; кадак; **~ь вопро́са** мәсьәләнең үзәге; **~ь сезо́на** көн кадагы ◆ **и никаки́х ~е́й** әйткән беткән; беттекитте, вәссәлам!; **э́та мысль ~ём засе́ла у меня́ в голове́** шушы фикер һич башымнан чыкмый

где *нареч.* **1.** *вопр. и места* кайда; **~ мо́я кни́га?** минем китабым кайда? **2.** *относ.* урында, җирдә; **там хорошо́, ~ нас нет** без булмаган җирдә яхшы **3.** *неопр. прост. см.* **где́-либо; поищи́, не потеря́л ли ~?** эзләп кара, берәр җирдә югалтмадыңмы? **4.** *в знач. частицы* кая инде, кая ул; **~ уж нам в таки́х вещах разбира́ться!** кая инде ул безгә мондый мәсьәләләрне аңлау! **5.** (*с частицей «вот»*): **вот ~ он!** менә кайда икән ул! ◆ **~ попа́ло** кая җитте анда, төләсә кайда

где́-либо *нареч.* кайда да булса, берәр урында, берәр җирдә; **он, наве́рное, ~ задержа́лся** ул кайда да булса тоткарлангандыр

где́-нибудь *нареч. см.* **где́-либо**

где́-то *нареч.* кайдадыр, кайдадыр шунда; **~ разда́лся вы́стрел** кайдадыр шунда ату тавышы ишетелде

гегелья́нство *с филос.* гегельчелек

гегемо́н *м высок.* гегемон, җитәкче

гегемо́ния *ж* гегемония, җитәкчелек итү

гее́нна *ж рел.* җәһәннәм, тәмуг; **~ о́гненная** утлы җәһәннәм

гей *межд. разг.* **1.** һәй, әй **2.** (*возглас, к-рым погоняют лошадей*) на!, әйдә!

ге́йзер *м* гейзер (*кайнар су атып тора торган чыганак*)

ге́йша *ж* гейша (*Япониядә: чәйханәләрдә биюче һәм җырлаучы кыз*)

гекато́мба *ж* гекатомба (*борынгы грекларда корбан чалу*)

гекза́метр *м лит.* гекзаметр (*алты буынлы шигырь төзелеше*)

гекса́эдр *м мат.* гексаэдр

гекта́р *м* гектар

гектова́тт *м физ.* гектоватт

гекто́граф *м* гектограф (*кульязманы күбәйтеп басу җайланмасы*)

гектографи́ровать *несов. что* гектографта басу

гектографи́ческий, -ая, -ое гектографта басылган, гектограф ...ы; **~ о́ттиск** гектограф басмасы

гектоли́тр *м* гектолитр

гектоме́тр *м* гектометр

ге́лий *м хим.* гелий

гелико́птер *м уст.* геликоптер (*то же, что* **вертолёт**)

гелио- *рус телендәге кушма сүзләрнең «кояш», «кояш нурлары белән эшли торган» дигән мәгънәне белдерүче беренче кисәге, мәс.* **гелиостáнция** гелиостанция; **гелиотерапи́я** гелиотерапия

гелиотро́п *м* гелиотроп (**1.** *бот. хуш исле үсемлек* **2.** *минералның бер төре*)

гелиоцентри́ческ||ий, -ая, -ое: **~ая систе́ма ми́ра** галәмнең гелиоцентрик системасы

гельминтоло́гия *ж* гельминтология (*паразит суалчаннар һәм алар тарата торган авырулар турындагы фән*)

гематоло́гия *ж* гематология (*канны, аның составын, шулай ук кан авыруларын өйрәнә торган фән*)

гемоглоби́н *м* гемоглобин

геморроида́льн||ый, -ая, -ое геморрой ...ы; **~ая ши́шка** геморрой төерчеге

геморро́й *м* геморрой, күтән чыгу

геморро́йн||ый, -ая, -ое геморрой ...ы; **~ая кровь** геморрой каны

гемофили́я *ж мед.* гемофилия (*кан агу авыруы*)

генеалоги́ческ||ий, -ая, -ое генеалогия ...ы; **~ая классифика́ция языко́в** телләрнең генеалогик классификациясе (*кардәшлеге ягыннан*) ◆ **~ое де́рево** нәсел агачы, шәҗәрә

генеало́гия *ж* генеалогия, шәҗәрә

ге́незис *м* генезис, килеп чыгу, барлыкка килү; **~ ру́сского языка́** рус теленең килеп чыгуы

генера́л *м* генерал; **~ а́рмии** армия генералы; **~-лейтена́нт** генерал-лейтенант; **~-майо́р** генерал-майор; **~-полко́вник** генерал-полковник ◆ **сва́дебный ~** *шутл.* туй генералы (*мохтәрәм кеше буларак, таныш булмаган мәҗлескә чакырылган генерал*)

генера́л-губерна́тор *м* генерал-губернатор

генерали́ссимус *м* генералиссимус

генералите́т *м* генералитет

генера́льн||ый, -ая, -ое **1.** генераль, **~ый дире́ктор** генераль директор; **~ая ли́ния** генераль линия **2.** генераль, төп, хәлиткеч; **~ое сраже́ние** хәлиткеч сугыш; **~ый план реконстру́кции** реконструкциянең генераль планы ◆

~ая репети́ция соңгы репетиция; **~ый штаб** генеральный штаб

генера́льский, -ая, -ое генерал ...; **~чин** генерал чины

генера́льша *ж разг.* генерал хатыны

генера́тор *м* **1.** генератор; **~ колеба́ний** тирбәлеш генераторы; **~ переме́нного то́ка** алмаш ток генераторы; **~ постоя́нного то́ка** даими ток генераторы **2.** *см.* **газогенера́тор**

гене́тик *м* генетик, генетика белгече

гене́тика *ж* генетика

генети́ческ||ий, -ая, -ое генетик, генетика ...ы; **~ий ме́тод** генетик метод; **~ая тео́рия** генетика теориясе; **~ая связь** генетик бәйләнеш

гениа́льн||ый, -ая, -ое **1.** даһи, гениаль; **~ый по́эт** даһи шагыйрь **2.** гениаль; бик уңышлы, югары сыйфатлы; **~ое произведе́ние** гениаль әсәр

ге́ний *м* **1.** (*одарённость*) даһилык; **литерату́рный ~ Толсто́го** Толстойның әдәби даһилыгы **2.** (*человек*) даһи, гений ♦ **до́брый ~** жан дус, изге зат; **он мой до́брый ~** ул минем жан дустым; **злой ~** кан дошман, явыз зат; **он мой злой ~** ул минем кан дошманым

геноци́д *м* геноцид (*раса, милли яки дини мотивлар белән халыкның аерым катлауларын юк итү максатында империализм һәм фашизм тарафыннан үткәрелә торган реакцион сәясәт*)

генштаб *м* гштаб

ге́ны *мн.* (*ед.* **ген** *м*) *биол.* ген

гео- *рус телендәге кушма сүзләрнең «Жир», «Җиргә бәйләнешле» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **геохи́мия** геохимия; **геофи́зика** геофизика

геоботани́ка *ж* (*үсемлекләрнең таралышын, составын, үзгәрешен климат һәм туфракка бәйләп өйрәнә торган фән*)

гео́граф *м* географ, география белгече

географи́ческ||ий, -ая, -ое географик; география ...ы; **~ие усло́вия** географик шартлар; **~ая ка́рта** география картасы; **~ая среда́** географик мохит

геогра́фия *ж* география

геодези́ст *м* геодезист, геодезия белгече

геодези́ческ||ий, -ая, -ое геодезия ...ы, геодезик; **~ая съёмка** геодезик рәсемгә төшерү

геоде́зия *ж* геодезия

гео́лог *м* геолог, геология белгече

геологи́ческ||ий, -ая, -ое геологик; геология ...ы; **~ие проце́ссы** геологик процесслар; **~ая эпо́ха** геология эпохасы; **~ая экспеди́ция** геология экспедициясе

геоло́гия *ж* геология

геологоразве́дка *ж* геологоразведка

геологоразве́дочн||ый, -ая, -ое геологик эзләнүләр ...ы; **~ые рабо́ты** геологик эзләнүләр эше

геометри́ческ||ий, -ая, -ое геометрик; геометрия ...ы; **~ая зада́ча** геометрия мәсьәләсе; **~ие фигу́ры** геометрик фигуралар

геоме́трия *ж* геометрия

георги́н *м* георгин, дәлия

геофи́зик *м* геофизик, геофизика белгече

геофи́зика *ж* геофизика

геофизи́ческ||ий, -ая, -ое геофизик, геофизика ...ы; **~ие ме́тоды** геофизик методлар; **~ая обсерва́тория** геофизика обсерваториясе

геохи́мик *м* геохимик, геохимия белгече

геохими́ческ||ий, -ая, -ое геохимик; геохимия ...ы; **~ие иссле́дования** геохимик тикшеренүләр

геохи́мия *ж* геохимия

гепа́рд *м зоол.* гепард

гепати́т *м мед.* гепатит

гера́льдика *ж* геральдика (*гербларны, аларның тарихын өйрәнү*)

гера́нь *ж* яран, яран гөл

герб *м* герб; **Госуда́рственный ~ Росси́и** Россиянең дәүләт гербы

герба́рий *м* гербарий

гербици́ды *мн.* (*ед.* **гербици́д** *м*) *с.-х.* гербицидлар (*чүп үләннәрне бетерә торган агу препаратлары*)

ге́рбов||ый, -ая, -ое герб ...ы, герблы; **~ая печа́ть** герблы печать; **~ая ма́рка** герблы марка ♦ **~ый сбор** герб җыемы (*гражданлык хокуклары буенча документны рәсмиләштергәндә алына торган махсус җыем*)

гериатри́я *ж* гериатрия (*медицинаның олы яшьтәге кешеләрнең авыру үзенчәлекләрен өйрәнү һәм аларны дәвалау белән шөгыльләнә торган булеге*)

геркуле́с *м* геркулес (**1.** *бик кочле кеше* **2.** *солы ярмасының бер төре*)

германи́зм *м* германизм (*герман телләреннән алынган сүз яки тагъбир*)

герма́ний *м хим.* германий

германи́ст *м* германистика белгече

германи́стика *ж* германистика (*герман телләре һәм әдәбиятлары турындагы фән*)

герма́нск||ий, -ая, -ое **1.** Германия ...ы; **~ое госуда́рство** Германия дәүләте **2.** герман ...ы; **~ие языки́** герман телләре

герма́нцы *мн. ист.* германнар, германияләр

гермафроди́т *м* гермафродит, кыстәкә, хонса

герметиза́ция *ж тех.* герметиклаштыру, ныгытып ябу (*савытны*)

гермети́ческ||ий, -ая, -ое герметик (*һава яки сыеклык кермәслек*); **~ая заку́порка** герметик итеп ябу; **~ий шлем** герметик шлем

гермети́чность *ж* герметиклык

гермети́чный, -ая, -ое *см.* **гермети́ческий**

гермошле́м *м* герметик шлем (*лётчиклар, космонавтлар өчен*)

геро́изм *м* геройлык, батырлык, каһарманлык; **трудово́й ~** хезмәттә күрсәтелгән батырлык; **проявля́ть ~** геройлык күрсәтү

геро́ика *ж* героика (*героик эчтәлек, героик кичерешләр*); **~ труда́** хезмәт героикасы

геро́ин *м* героин (*наркотик*)

геро́иня *ж* **1.** герой хатын (кыз) **2.** героиня (*спектакльдә төп хатын-кыз роле*)

геро́йческ||ий, -ая, -ое героик, геройларча...; герой ...ы; **~ий по́двиг** героик батырлык, **~ие защи́тники Ленингра́да** Ленинградның героик саклаучылары

геро́й *м* **1.** герой, батыр, каһарман **2.** герой; **~ рома́на** романның герое **3.** герой (*уз эпохасының характерлы үзенчәлекләрен, сыйфатларын чагылдырган шәхес*); **~ на́шего вре́мени** безнең заман герое **4.** герой (*урнәк алырлык шәхес*); **~ дня** көн герое ♦ **Геро́й Сове́тского Сою́за** Советлар Союзы Герое; **Геро́й Социалисти́ческого Труда́** Социалистик Хезмәт Герое

геро́йский, -ая, -ое геройларча ...; каһарманнарча ...; батырларча ...; **~ посту́пок** геройларча эш итү

геро́йство *с* геройлык, батырлык, каһарманлык; **проявля́ть ~** геройлык күрсәтү

геро́льд *м ист.* герольд, хәбәр бирүче, сөрән салучы, нидаче

геронтоло́гия *ж* геронтология

герпетоло́гия *ж* герпетология (*җирсу хайваннарын һәм сөйрәлүчеләрне өйрәнә торган фән*)

герц *м физ.* герц

ге́рцог *м* герцог

герцоги́ня *ж* герцогиня (*герцог хатын-кыз яки герцог хатыны*)

ге́рцогство *с* герцоглык (**1.** *башында герцог тора торган өлкә, дәүләт* **2.** *герцоглык дәрәҗәсе*)

геста́по *с нескл.* гестапо

геста́повец *м* гестапочы

ге́тман *м ист.* гетман (*Украинада электә: казаклар гаскәре башлыгы*)

ге́тры *мн.* гетр (*балтыр кунычы*)

ге́тто *с нескл.* гетто; **негрита́нское ~** негрлар геттосы

гиаци́нт *м* сөмбел, сөмбел гөле

гиббо́н *м* гиббон (*маймылларның бер төре*)

ги́бель *ж* **1.** һәлакәт, үлем, үлеш; **~ корабля́** корабльнең һәлакәте; **траги́ческая ~** фаҗигале үлем; **обре́чь на ~** *кого-что-л. кемне я нәрсәне булса да* фаҗигале үлемгә дучар итү **2.** *в знач. сказ. разг.* (*множество*) бик күп, тулып ята; чиксез, бетмәс-төкәнмәс, исәбе-хисабы юк; **там ~ комаро́в** анда озын-борыннарның исәбе-хисабы юк

ги́бельн||ый, -ая, -ое һәлакәтле, һәлакәткә илтә торган; фаҗигале; **~ый шаг** һәлакәтле адым; **~ые после́дствия** фаҗигале нәтиҗәләр

ги́бк||ий, -ая, -ое **1.** сыгылмалы, сыгылучан; бөгелүчән; пеше; **~ий прут** пеше чыбык **2.** *перен.* сизгер, зирәк; **~ий ум** сизгер акыл; **~ая поли́тика** зирәк сәясәт

ги́бкость *ж* **1.** сыгылмалылык, бөгелүчәнлек; пешелек; **~ те́ла** гәүдәнең сыгылмалылыгы **2.** *перен.* зирәклек, сизгерлек; **прояви́ть ~** зирәклек күрсәтү

ги́бл||ый, -ая, -ое *прост.* баш бетәрлек, һәлакәтле; **~ое ме́сто** баш бетәрлек урын ♦ **~ое де́ло** өметсез эш

ги́бнуть *несов.* һәлак булу, кырылу, үлү, бетү; (*о кораблях, самолётах и т. п.*) һәлакәткә очрау; **зимо́й мно́го птиц ги́бнет** кышын бик күп кошлар кырыла; **~ от боле́зни** авырудан үлү

гибри́д *м* гибрид

гибридиза́ция *ж* гибридлаштыру; **вегетати́вная ~** вегетатив гибридлаштыру

гибри́дн||ый, -ая, -ое гибрид; **~ые семена́** гибрид орлыклар

гига́нт *м* **1.** гигант, зур гәүдәле кеше, Алып батыр **2.** *перен.* үтә зур, бик зур, гаять зур; **заво́д-~** гигант завод **3.** *перен.* даһи; **~ы мы́сли** даһи фикер ияләре

гигантома́ния *ж* гигантомания, зурдан кубу (*берар нәрсәне практик аклanмаган зур күләмнәрдә оештырырга омтылу*)

гига́нтск||ий, -ая, -ое гигант ...; гаять зур, бик зур, чиксез зур; **~ий стано́к** гаять зур станок; **~ие успе́хи** бик зур уңышлар ◆ **~ие шаги́** гигант адымнар (*багана башындагы тәгәрмәчкә эленгән бауларга утырып тирәли әйләну җайланмасы*)

гигие́н||а *ж* гигиена; **~а труда́** хезмәт гигиенасы; **ли́чная ~а** шәхси гигиена; **соблюда́ть пра́вила ~ы** гигиена кагыйдәләрен үтәү

гигиени́ческ||ий, -ая, -ое гигиеник, гигиена ...ы; **~ие пра́вила** гигиена кагыйдәләре

гигиени́чн||ый, -ая, -ое гигиеналы, гигиеник, гигиена кагыйдәләренә җавап бирә торган; **~ая оде́жда** гигиеник кием

гигроскопи́ческ||ий, -ая, -ое гигроскопик, дым сендерүчән (*мәс. агач, кәгазь һ.б.ш.*); **~ая ва́та** гигроскопик мамык

гигроскопи́чность *ж* гигроскопиклык, дым сендерүчәнлек

гигроскопи́чный, -ая, -ое *см.* **гигроскопи́ческий**

гид *м* гид, экскурсия йөртүче

ги́дра *ж* **1.** *миф.* гидра, аждаһа (*башы кискәч яңадан үсеп чыга торган күп башлы елан*) **2.** *зоол.* гидра (*точе суларда яши торган күп капшавычлы умырткасыз вак хайван*)

гидра́влика *ж* гидравлика

гидравли́ческ||ий, -ая, -ое **1.** гидравлик, гидравлика ...ы; **~ое давле́ние** гидравлик басым **2.** гидравлик, су көче белән эшли торган; **~ий дви́гатель** гидравлик двигатель; **~ий пресс** гидравлик эскәнҗә

гидро- *рус телендәге кушма сузләрнең «су», «су белән бәйләнешле» дигән мәгънәне белдерүче беренче кисәге, мәс.* **гидроавиа́ция** гидроавиация, су авиациясе; **гидроагрега́т** гидроагрегат

гидроаку́стика *ж* гидроакустика

гидроакусти́ческ||ий, -ая, -ое гидроакустик; **~ие иссле́дования** гидроакустик тикшеренүләр

гидробио́лог *м* гидробиолог, гидробиология белгече

гидробиоло́гия *ж* гидробиология

гидробио́ника *ж* гидробионика (*техникада файдалану өчен су организмнарының үзенчәлеген өйрәнә торган бионика бүлеге*)

гидробу́р *м* гидробур

гидро́граф *м* гидрограф (**1.** *гидрография белгече* **2.** *су агымы тизлеген үлчи торган прибор*)

гидрографи́ческ||ий, -ая, -ое гидрография...ы; гидрографик; **~ая ка́рта** гидрография картасы; **~ое су́дно** гидрографик судно

гидрогра́фия *ж* гидрография (*географиянең җир өстендәге суларны өйрәнә торган бүлеге*)

гидродина́мика *ж* гидродинамика

гидродинами́ческ||ий, -ая, -ое гидродинамик, гидродинамика ...ы; **~ие иссле́дования** гидродинамик тикшеренүләр

гидроизоляцио́нн||ый, -ая, -ое гидроизоляцион, гидроизоляция ...ы (*тозелеш конструкцияләрен су, дым тәэсиреннән саклауга караган*); **~ые материа́лы** гидроизоляцион материаллар

гидрокомпре́ссор *м* гидрокомпрессор, гидравлик компрессор

гидрокостю́м *м* гидрокостюм

гидро́лиз *м* гидролиз

гидро́лог *м* гидролог, гидрология белгече

гидрологи́ческ||ий, -ая, -ое гидрологик, гидрология ...ы; **~ое иссле́дование** гидрологик тикшерү

гидроло́гия *ж* гидрология (*сулыклар һәм табигатьтә суның хәрәкәте турындагы фән*)

гидрометеоро́лог *м* гидрометеоролог, гидрометеослужба хезмәткәре

гидропо́ника *ж* гидропоника (*ашламалы эремәләр кушылган ясалма субстратта, мәс. суда үсемлекләр үстерү*)

гидропо́нный, -ая, -ое гидропон ...ы, **~ спо́соб выра́щивания овоще́й** яшелчәләрне гидропон ысулы белән үстерү

гидропу́льт *м* гидропульт, су сиптергеч

гидросамолёт *м* гидросамолёт

гидроси́стема *ж* гидросистема

гидроста́нция *ж* гидростанция

гидросфе́ра *ж* гидросфера (*Җир шарының сулыклардан гыйбарәт сурәте*)

гидротерапи́я *ж мед.* гидротерапия (*су белән дәвалау*)

гидроте́хника *ж* гидротехника

гидротехни́ческ||ий, -ая, -ое гидротехник, гидротехника ...ы; **~ие сооруже́ния** гидротехник корылмалар

гидротурби́на *ж* су турбинасы

гидроу́зел *м* гидроузел

гидрофо́н *м* гидрофон (*судагы тавышларны тоту аппараты*)

гидрохи́мия *ж* гидрохимия

гидроэнерге́тика *ж* гидроэнергетика

гидроэнергети́ческ||ий, -ая, -ое гидроэнергетик, гидроэнергетика ...ы, **~ий ко́мплекс** гидроэнергетик комплекс; **~ие ресу́рсы** гидроэнергетика ресурслары

гие́на *ж зоол.* сыртлан

ги́каньe *с см.* **ги́кать**

ги́кать *сов. разг.* «һайт!» дип кычкыру

ги́кнуть *сов. однокр. разг.* «һайт!» дип кычкырып җибәрү

ги́льдия *ж ист.* гильдия (**1.** *урта гасырларда сәүдәгәрләр яки һөнәрчеләр берләшмәсе* **2.** *революциягә кадәрге Россиядә сәүдәгәрләр дәрәҗәсе*)

ги́льза *ж* гильза (**1.** *патронның, снарядның дары тутырылган өлеше* **2.** *папирос ясау өчен эшләнгән кәгазь көпшә*)

гильоти́на *ж* гильотина

гильотини́ровать *сов., несов. кого* гильотинада башын кисү

гимн *м* **1.** гимн; **Госуда́рственный ~** Дәүләт гимны **2.** (*хвалебная песня*) мактау җыры, мәдхия

гимнази́ст *м* гимназист, гимназиядә укучы

гимнази́стка *ж* гимназиядә укучы кыз

гимна́зия *ж* гимназия

гимна́ст *м* гимнаст

гимнастёрка *ж* гимнастёрка

гимна́стика *ж* гимнастика; **у́тренняя ~** иртәнге гимнастика; **произво́дственная ~** производство гимнастикасы; **спорти́вная ~** спорт гимнастикасы

гимнасти́ческ||ий, -ая, -ое гимнастика ...ы; **~ий зал** гимнастика залы; **~ие снаря́ды** гимнастика җиһазлары

гимна́стка *ж* гимнастка

гинеко́лог *м* гинеколог, гинекология табибы

гинекологи́ческ||ий, -ая, -ое гинекологик, гинекология ...ы; **~ая опера́ция** гинекологик операция; **~ая кли́ника** гинекология клиникасы

гинеколо́гия *ж* гинекология

гипе́рбола I *ж лит.* гипербола (*чиктән тыш арттырып, көчәйтеп сурәтләү*)

гипе́рбола II *ж мат.* гипербола

гиперболи́ческий 1, -ая, -ое *лит.* гипербола ...ы, гиперболик; гиперболалы; **~ стиль** гипербола стиле

гиперболи́ческ||ий II, -ая, -ое *мат.* гипербола ...ы, гиперболик; **~ое сече́ние** гиперболик кисем

гипертони́ческ||ий, -ая, -ое гипертония ...ы; **~ая боле́знь** гипертония авыруы

гипертони́я *ж* гипертония

гипертрофи́рованн||ый, -ая, -ое гипертрофияләнгән; **~ые мы́шцы** гипертрофияләнгән мускуллар

гипертрофи́роваться *сов., несов.* гипертрофияләнү, артык зураю, чамасыз үсү (*берәр орган турында*)

гипертрофи́я *ж* гипертрофия; **~ се́рдца** йөрәк гипертрофиясе

гипно́з *м* гипноз; **сеа́нс ~а** гипноз сеансы; **лечи́ть ~ом** гипноз ярдәмендә дәвалау

гипнотерапи́я *ж* гипнотерапия

гипнотизёр *м* гипнотизёр, гипнозчы, гипноз ясаучы; күз буучы

гипнотизи́ровать *несов. прям., перен. кого-что* гипнозлау; күз буу

гипноти́зм *м* гипнотизм (**1.** *гипноз турындагы тәгълимат* **2.** *гипноз осталыгы*)

ГИП-ГЛА

гипноти́ческ||ий, -ая, -ое гипноз ...ы; гипнотизм ...ы; **~ий сеа́нс** гипноз сеансы; **~ие явле́ния** гипнотизм күренешләре

гипо́теза *ж* гипотеза, гөман, фараз, юрама

гипотену́за *ж мат.* гипотенуза

гипотети́ческ||ий, -ая, -ое гипотезага (фаразга) нигезләнгән, фараз ителгән; **~ое сужде́ние** фаразга нигезләнгән фикер йөртү

гипотети́чн||ый, -ая, -ое *см.* **гипотети́ческий; э́та тео́рия ~а** бу теория фаразга нигезләнгән

гипо́физ, гипофи́з *м анат.* гипофиз

гиппопота́м *м* гиппопотам; (*самец*) су үгезе; (*самка*) су сыеры

гипс *м в разн. знач.* гипс; **скульпту́ра из ~а** гипстан ясалган сын; **наложи́ть ~ на́ руку** *мед.* кулны гипска салу

гипсова́ние *с см.* **гипсова́ть**

гипсова́ть *несов. что* **1.** *мед.* гипслау, гипска салу **2.** *с.-х.* гипс белән ашлау

ги́псов||ый, -ая, -ое **1.** гипс ...ы; **~ый раство́р** гипс измәсе **2.** гипс ..., гипстан ясалган; **~ый сле́пок** гипстан ясалган күчермә; **~ая повя́зка** гипс бәйләвеч

гипю́р *м* гипюр (*күпертеп бәйләнгән челтәрнең бер төре*)

гиреви́к *м спорт.* гер күтәрүче

гирев||о́й, -а́я, -о́е герләр белән эшләнә торган; герләр ...ы; **~ы́е упражне́ния** герләр белән эшләнә торган күнегүләр ♦ **~о́й компле́кт** герләр комплекты; **~ы́е весы́** герле үлчәү

ги́рло *с спец.* тармак, елга тармагы; **~ До́на** Дон тармагы

гирля́нда *ж* гирлянда, үрем, бәйләм; **~ из цвето́в** чәчәкләр үреме

гироско́п *м* гироскоп (*әсбап*)

гироскопи́ческ||ий, -ая, -ое гироскопик, гироскоп ...ы; **~ий ко́мпас** гироскопик компас; **~ие прибо́ры** гироскопик приборлар

ги́р||я *ж* гер; **двухкилогра́ммовая ~я** ике килограммлы гер; **поднима́ть ~и** герләр күтәрү

гисто́лог *м* гистолог, гистология белгече

гистологи́ческ||ий, -ая, -ое гистология ...ы, гистологик; **~ое иссле́дование** гистологик тикшеренүләр

гистоло́гия *ж* гистология

гита́р||а *ж* гитара; **игра́ть на ~е** гитара уйнау

гитари́ст *м* гитарачы, гитара уйнаучы

гитари́стка *ж* гитаристка, гитара уйнаучы хатын (кыз)

ги́чка *ж мор., спорт.* гичка (*тиз йөрешле ишкәкле көймә*)

глав||а́ I *ж* **1.** *уст. книжн. см.* **голова́; 2.** башлык, җитәкче; **~а́ правительства** хөкүмәт башлыгы; **~а́ делега́ции** делегация җитәкчесе; **~а́ семьи́** гаилә башлыгы **3.** гөмбәз; **~а́ це́ркви** чиркәү гөмбәзе ♦ **во ~е́** *кого-чего* җитәкчелегендә; **ста́вить во ~у́ угла́** иң төп мәсьәлә итеп тану

глава́ II *ж* (*раздел книги*) бүлек

главарь *м* атаман, башлык, башлап йөрүче; **~ ша́йки** шайка башлыгы

главе́нство *с* хакимлек, өстенлек

главе́нствовать *несов. над кем-чем* башында тору (*берәр эшнең*); өстенлек итү, житәкчелек итү, идарә итү

главк *м* главк (*министрлыкларның, үзәк оешмаларның баш идарәләре*)

главнокома́ндующий *м* башкомандующий; **Верхо́вный ~** Верховный башкомандующий

гла́вн||ый, -ая, -ое **1.** төп, иң мөһим, иң әһәмиятле; **~ая у́лица** төп урам; **~ая зада́ча** иң төп бурыч **2.** баш, өлкән; **~ый врач** баш врач; **~ый инжене́р** баш инженер **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* иң мөһиме, иң әһәмиятлесе ♦ **~ая кварти́ра** *уст.* баш квартира (*башкомандующийның уз штабы белән урнашкан урыны*); **~ое де́ло** *в знач. вводн. сл. см.* **гла́вный** 3; **~ое предложе́ние** *грам.* баш җөмлә; **~ым о́бразом** башлыча

глаго́л *м* **1.** *грам.* фигыль; **времена́ ~а** фигыль заманнары; **вспомога́тельный ~** ярдәмче фигыль **2.** *уст. поэт.* (*слово, речь*) сөйләм

глаго́льн||ый, -ая, -ое *грам.* фигыль ...ы; **~ые ви́ды** фигыль төрләре; **~ые су́ффиксы** фигыль кушымчалары

гладиа́тор *м* гладиатор

гладио́лус *м* гладиолус (*бакча гөле*)

гла́дить *несов.* **1.** *что и без доп.* (*бельё и т. п.*) үтүкләү **2.** *кого-что* (*приглаживать; ласкать*) сыпыру, сыйпау; **~ во́лосы** чәчне сыпыру ♦ **~ по голо́вке** *кого* юл кую, узындыру; **~ про́тив ше́рсти** йон каршысына сыпыру

гла́дк||ий, -ая, -ое **1.** (*ровный*) шома, тигез; **~ая пове́рхность** шома өслек **2.** (*прямой, приглаженный — о волосах*) шома **3.** (*одноцветный*) бизәксез, бертөсле; **~ая мате́рия** бизәксез материя **4.** *прост.* (*упитанный*) симез, көр **5.** *перен.* шома, оста башкарылган; **~ая речь** шома сөйләм

гла́дко *нареч.* **1.** (*ровно*) шома, чиста; **~ вы́бритый** чиста кырынган **2.** *перен.* йөгерек, оста; шома; **~ говори́ть** шома сөйләү; **собра́ние прошло́ ~** җыелыш шома үтте

гладкостно́льный, -ая, -ое шома көпшәле (*ау мылтыгы, миномёт, элекке туп көпшәләре турында*)

гладь I *ж* киң тигезлек (*тигез су өсте, боз өсте*) ♦ **тишь да ~** бик тыныч тормыш

гладь II *ж* (*вышивка*) тоташ чигү, тоташтан чигү

глаз *м* **1.** күз; **голубы́е ~а́** зәңгәр күзләр; **зажму́рить ~а́** күзләрне кысу; **вы́таращить ~а́** күзләрне акайту; **сомкну́ть ~а́** күзләрне йому; **в ~а́х двои́тся** күзгә икәү булып күренү; **в ~а́х ряби́т** күзләр әлҗе-мөлҗе килә; **игра́ть ~а́ми** күзләрне уйнату; **определи́ть расстоя́ние невооружённым ~ом** ераклыкны гади күз белән билгеләү **2.** караш, карау; **оки́нуть ~а́ми** караш ташлау **3.** *перен.* күзәтү, карау, багу; **хозя́йский ~** хуҗаларча карау; **за ни́ми ну́жен ~ да ~** аларны гел күзәтеп торырга кирәк; **у семи́ ня́нек дитя́ без ~у** *посл.* ≈ син дә мулла, мин дә мулла, атка печән кем сала? ♦ **име́ть пе́ред ~а́ми** *что* күз алдында тоту; **не попада́йся на ~а́** күземә күренмә, күземә күренәсе булма; **броса́ться (кида́ться) в ~а́** күзгә бәрелеп тору, күзгә ташлану; **во все ~а́ гляде́ть** дүрт күзләп карау, зарыгып көтү; **в ~а́ говори́ть** күзенә карап эйтү, күзенә бәреп эйтү; **в ~а́ не ви́дел** *кого, прост.* күргәнем дә юк; **в ~а́х** *кого, чьих* каршында, күз алдында; **в ~а́х темне́ет** күз аллары караңгылана; **~а́ бы не гляде́ли** күрәсе дә килми, каберең якын булмасын; **~а́ горя́т** *на что* күзләре кыза; **~а́ на лоб ле́зут** исең-акылың китәрлек, күзләреңнән агыза тора; **глаз не каза́ть (не пока́зывать)** күзгә-башка күренмәү; **~а́ разбега́ются** кайсына кararга да белмәү; **~а́ разгоре́лись** күзе кызды, күзе янды; **~а́ смыка́ются (слипа́ются)** күз йомыла, йокы килә; **~ом не моргну́ть** күзен дә йоммау, уйлап та тормау; **де́лать больши́е ~а́** шаккатып карап тору; **для отво́да глаз** күз буяу өчен; **есть (пожира́ть) ~а́ми** йотардай (ашардай) булып карау; **за ~а́ [говори́ть]** үзе юкта; күз артында; **куда́ ~а́ гляде́т** (*идти*) теләсә кай якка, дурт ягы кыйбла; **на ~ якынча, чама белән; на ~а́х** күз алдында, күз каршында; **намётанный ~** очлы күз, тәҗрибәле кеше; **наско́лько хвата́ет глаз** күз күрә алган кадәр; **не знать, куда́ ~а́ деть** күзне кая яшерергә белмәү, кая керергә тишек тапмау; **ни в одно́м ~у́** аек, күзенә дә чыкмаган; **просты́м (невооружённым) ~ом** гади күз белән; **ра́ди *чьих* прекра́сных глаз** кемнендер матур күзләре өчен, һич кирәкмәгәнгә; **с глаз доло́й** күз алдыннан кит; күземнән югал, күземә күренмә; **с глаз доло́й, из се́рдца вон** *погов.* ≈ хәзер ике ятып бер төшемә керми; **с ~у на ~** кара-каршы, күзгә-күз, икәүдән-икәү генә; **с *какими* ~а́ми появи́ться (показа́ться)** *куда* ни күз белән күренмәк кирәк, кеше күзенә күренергә оят; **смотре́ть (гляде́ть) в ~а** *кому* күзенә генә карап тору, ялагайлану, куштанлану; **смотре́ть (гляде́ть) пря́мо (сме́ло) в ~а́** *чему* [курыкмыйча] күзенә туп-туры карау; **смотре́ть (гляде́ть) в о́ба ~а** уяу булу, аң булып тору; **упа́сть в ~а́х** *кого* күздән төшү, абруй югалу; **хоть ~ вы́коли** дөм-караңгы, күзгә төртсәң дә күренми; **чита́ть по ~а́м** күзенә карап белү, күзенә карап чамалау

глаза́стый, -ая, -ое **1.** (*с большими глазами*) зур күзле, шар күзле **2.** (*зоркий*) очлы күзле, үткен күзле, яхшы күрүчән

глазе́т *м* (*род парчи*) укалы парча, асыл

глазе́ть *несов. на кого-что и без доп., прост.* карап тору, кызыксынып карап тору, авыз ачып карап тору; **~ по сторона́м** як-якка карау

глазирова́ние *с см.* **глазирова́ть**

глазиро́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **глазирова́ть; 2.** (*покрытый глазурью*) глазурьлы, глазурьланган, ширбәткә катырылган; **~ый сыро́к** глазурьланган

сырок 3. (*покрытый глянцем*) ялтыравык, ялтыратылган; ~ **ая бума́га** ялтыратылган кәгазь

глазирова́ть *сов., несов. что* 1. глазурьлау, глазурь белән каплау; ~ **фру́кты** жимешләрне глазурь белән каплау 2. (*придать глянец*) ялтырату (*мәс. калайны*)

глазни́к *м разг.* күз табибы

глазни́ца *ж анат.* күз чокыры

глаз||о́к *м* 1. (*мн.* **гла́зки**) *уменьш.-ласк. от* **глаз** 1; 2. (*мн.* ~ **ки́**) *бот.* күз, күзәнәк, күзчә; бөре 3. (*мн.* ~ **ки́**) (*отверстие для надзора*) күз, тишек 4. (*пигментное пятно в окраске птиц, насекомых и т. п.*) сипкел, бөртек ♦ **ано́тины гла́зки** *бот.* ала миләүшә; **на** ~ **о́к** чама белән, үлчәп тормыйча

глазоме́р *м* күз үлчәме (*ераклыкны күз белән чамалау*)

глазоме́рн||ый, -ая, -ое күз үлчәме белән...; ~ **ая съёмка** күз үлчәме белән генә төшерү (*рәсемгә*)

глазу́нья *ж* йомырка тәбәсе

глазурова́ние *с см.* **глазирова́ть**

глазиро́ванный, -ая, -ое 1. *прич. от* **глазирова́ть**; 2. (*покрытый глазурью*) глазурьлы, ялтыравык йөгертелгән; ~ **кирпи́ч** глазурьлы кирпеч

глазирова́ть *сов., несов. что* ялтыравык йөгертү; ~ **посу́ду** савытларга ялтыравык йөгертү

глазу́рь *ж* 1. (*сплав*) глазурь, ялтыравык 2. (*сироп*) шикәр ширбәте; **торт с** ~ **ю** шикәр ширбәте белән капланган торт

гла́нды *мн.* (*ед.* **гла́нда** *ж*) гланда, аңкау бизе (*аңкаудагы миндальсыман биз*)

глас *м уст.*: ~ **вопию́щего в пусты́не** жавапсыз калдырылган чакыру

гласи́ть *несов. что и без доп.* белдерү, хәбәр бирү, хәбәр итү; **зако́н гласи́т так** закон болай куша, закон кушканча болай

гла́сност||ь *ж* хәбәрдарлык, ачыклык, (*халыкка, җәмәгатьчелеккә*) билгеле булу; **преда́ть** ~ **и** халыкка игълан итү

гла́сн||ый I, -ая, -ое *лингв.* 1. сузык; ~ **ые зву́ки** сузык авазлар 2. *в знач. сущ.* ~ **ый** *м*, ~ **ая** *ж* сузыклар; **безудо́рные** ~ **ые** басымсыз сузыклар

гла́сный II, -ая, -ое ачык, халыктан яшерен булмаган, һәркем катнашырга ирекле булган; ~ **суд** ачык суд

глауко́ма *ж мед.* глаукома

глаша́тай *м* 1. *уст.* сөрән салучы, өндәүче, нидачы (*борынгы заманда халыкка рәсми хәбәрләрне белдереп йөрүче*) 2. *перен. высок.* белдерүче, яклаучы; ~ **и́стины** хакыйкатьне яклаучы

гле́тчер *м* глетчер, бозлык (*таулардан шуып төшә торган бозлык*)

гли́на *ж* балчык; кызыл балчык; **огнеупо́рная** ~ утка чыдам балчык

гли́нист||ый, -ая, -ое балчыклы; кызыл балчыклы; ~ **ая по́чва** кызыл балчыклы туфрак

глиноби́тн||ый, -ая, -ое балчык ... (*салам яки чыбык катнаш балчыктан салынган*); ~ **ая стена́** балчык дивар

глинозём *м* глинозём (*алюминий окисе*)

глинтве́йн *м* глинтвейн (*кызыл аракыдан һәм төмләткечләрдән кушып әзерләнгән шикәрле кайнар эчемлек*)

гли́няный, -ая, -ое балчык ...; кызыл балчыктан ясалган; ~ **горшо́к** балчык чүлмәк

гли́ссер *м* глиссер (*яссы төпле, тиз йөрешле көймә*)

глист *м* суалчан

глистого́нн||ый, -ая, -ое суалчан куа торган, суалчан бетерә торган (*дару*); ~ **ые сре́дства** суалчан куа торган дарулар

глицери́н *м* глицерин, гөлсирин

глицери́нов||ый, -ая, -ое глицерин ...ы; глицеринлы; ~ **ое мы́ло** глицеринлы сабын

глици́ния *ж* глициния (*урмәле усемлек*)

глоба́льн||ый, -ая, -ое: ~ **ая раке́та** глобаль ракета (*ерак араларга җибәрелә торган ракета*); **в** ~ **ом масшта́бе** гаять зур масштабларда

глода́ть *несов.* 1. *что* кимерү; ~ **кость** сөяк кимерү 2. *перен. кого* җәфалау, азаплау; **его́ гло́жет со́весть** аны вөжданы җәфалый

глота́ть *несов.* 1. *кого-что* йоту; ~ **лека́рство** дару йоту 2. *перен. что, разг.* күп уку, комсызланып уку; ~ **кни́ги** китапларны күп уку ♦ ~ **слёзы** күз яшен йоту (*еламаска тырышу*); ~ **слова́** сүзләрне йотып сөйләү

гло́тк||а *ж* 1. йоткылык 2. *прост.* тамак, бугаз; **схвати́ть за** ~ **у** бугазына ябышу

глотну́ть *сов. однокр. что чего и без доп.* йотып җибәрү, йоту (*бер тапкыр*)

глот||о́к *м* 1. йоту; **вы́пить в два** ~ **ка́** ике йотуда эчеп бетерү 2. йотым, бер йотым; ~ **о́к воды́** бер йотым су

гло́хн||уть *несов.* 1. (*становиться глухим*) чукраклану, саңгыраулану 2. акрыная бару, тына бару; **шум постепе́нно** ~ **ет** тавыш акрынлап тына бара 3. томалану, чүп басу, ташландык хәлгә килү; **сад без ухо́да** ~ **ет** караучысыз бакчаны чүп баса

глубин||а́ *ж* 1. тирәнлек; **на** ~ **е́ 200 ме́тров** 200 метр тирәнлектә; **морски́е глуби́ны** диңгез тирәнлекләре 2. *чего* түр, урта, эч; **в** ~ **е́ са́да** бакча түрендә; **в** ~ **е́ ле́са** урман уртасында 3. *перен.* тирәнлек, әһәмиятлелек; ~ **а́ иде́и** идеянең тирәнлеге; ~ **а́ зна́ний** белемнәрнең тирәнлеге ♦ **в** ~ **е́ веко́в** бик борынгыда, бик борынгы чорда; **в** ~ **е́ души́** йөрәктә, йөрәк (күңел) түрендә, күңелдә; **до** ~ **ы́ души́** бик нык, чиктән тыш; **из** ~ **ы́ веко́в** борын-борыннан, бик борынгыдан; **от** ~ **ы́ души́** чын йөрәктән, чын күңелдән

глуби́нка *ж разг.* глубинка, эчкәре пункт (*тимер юлдан, су юлларыннан ерак урнашкан ашлык сату пункты*)

глуби́нн||ый, -ая, -ое тирәнлек ...ы; тирәндәге, тирәннән; эчкәре; ~ **ая бо́мба** тирәнлек бомбасы; ~ **ый лов** тирәннән тоту (*балыкны*) ♦ ~ **ый райо́н** эчкәре район

глубиномер *м* тирәнлек үлчәгеч

глубо́к||ий, -ая, -ое 1. тирән; ~ **ий коло́дец** тирән кое; ~ **ая таре́лка** тирән тәлинкә; ~ **ая вспа́шка** тирән сөрү; ~ **ие ко́рни** тирән тамырлар 2. эчкәре, эчкәреге, ерак; ~ **ий тыл** ерак тыл 3. *перен.* ерак; ~ **ая старина́** ерак тарих 4. тирән, тирәнтен, җитди; ~ **ое изуче́ние вопро́са** мәсьәләне җитди тикшерү 5. тирән, көчле; ~ **ая заду́мчивость** тирән уйлану; ~ **ие пережива́ния** көчле кичерешләр ♦ ~ **ий взгляд** тирән караш; ~ **ий го́лос** калын тавыш; ~ **ая ночь** тән уртасы, җиде төн уртасы; ~ **ая о́сень** кара көз (*көзнең соңгы көннәре*); ~ **ий покло́н** башны нык түбән ию; ~ **ая ста́рость** үтә картлык; **пита́ть** ~ **ое уваже́ние** бик нык ихтирам итү

глубоко́, глубо́ко *нареч.* 1. тирән, тирәнтен, тирән итеп, тирәнгә, тирәндә, тирәнлектә; ~ **вы́рыть я́му** тирән итеп чокыр казу 2. бик нык, тирән, тирәнтен; ~ **пережива́ть** бик нык кайгыру; ~ **заду́маться** тирән уйга чуму 3. *в знач. сказ.* тирән; **здесь о́чень** ~ монда бик тирән

глубоково́д||ный, -ая, -ое 1. тирән сулы, җитәрлек тирәнлектәге; ~ **ые ре́ки** тирән сулы елгалар 2. тирән судагы, тирән суларда яши торган, тирән су ...ы; ~ **ые ры́бы** тирән су балыклары 3. тирән су асты ...ы; ~ **ые иссле́дования** тирән су асты тикшеренүләре

глубокомы́сленн||ый, -ая, -ое 1. төпле, тирән фикерле, тирән мәгънәле, тирән уйлы; ~ **ое замеча́ние** тирән мәгънәле искәртү 2. җитди, төпле; ~ **ый взгляд** җитди караш

глубокомы́слие *с* тирән фикерлелек, тирән мәгънәлелек, тирәнтен аңлау, төпле фикердә булу

глубокорыхли́тель *м с.-х.* тирән йомшарткыч (*туфракны*)

глубокоуважа́емый, -ая, -ое хөрмәтле, мөхтәрәм

глубь *ж см.* **глубина́** 1, 2

глуми́ться *несов. над кем-чем* мыскыл итү, мәсхәрәләү

глупе́ть *несов.* аңгыралану, ахмаклану, тинтәкләнү, юләрләнү

глупе́ц *м* аңгыра, юләр, ахмак, тинтәк, сантый

глуп||и́ть *несов. разг.* ахмаклыклар эшләү, тилерү; **не** ~ **и́** тилермә

глу́пост||ь *ж* 1. ахмаклык, тинтәклек, юләрлек, аңгыралык, сантыйлык; **он изве́стен свое́й** ~ **ью** ул үзенең ахмаклыгы белән танылган 2. ахмаклыклар, ахмак сүзләр, ахмак эшләр; **де́лать** ~ **и** ахмаклыклар эшләү; **сказа́ть** ~ **ь** ахмак сүз сөйләү

глу́п||ый, -ая, -ое 1. аңгыра, акыл кермәгән, ахмак, юләр, тинтәк; ~ **ый челове́к** тинтәк кеше 2. ахмак, мәгънәсез, акылсыз, ахмакларча ...; **зада́ть** ~ **ый вопро́с** ахмак сорау бирү; **попа́сть в** ~ **ое положе́ние** ахмакларча хәлдә калу; ~ **ая зате́я** акылсыз эш

глуха́рь *м* 1. суер, урман тавыгы 2. *разг. шутл.* (*глухой человек*) чукрак, саңгырау

глух||о́й, -а́я, -о́е 1. чукрак, саңгырау, колакка каты; **~ о́й стари́к** саңгырау карт 2. *перен.* игътибарсыз; ишетми [торган], колак салмый [торган], игътибарсыз калдыра [торган]; **он глух к мои́м мольба́м** ул минем ялваруларыма колак салмый 3. тонык, талгын; **~ о́й го́лос** тонык тавыш 4. аулак, тын, тыныч; **~ а́я у́лица** тын урам 5. *перен.* ишетелер-ишетелмәс, эчтән генә; **~ о́й ро́пот** эчтән генә сукрану 6. кыргый; **~ о́й сад** үләнбаскан бакча; **~ о́й лес** кара урман ♦ **~ а́я стена́** тоташ дивар; **руба́шка с ~и́м во́ротом** ябык якалы күлмәк; **~ о́й согла́сный** *лингв.* саңгырау тартык; **~ а́я крапи́ва** сукыр кычыткан; **~ а́я ночь** караңгы төн

глухома́нь *ж разг. см.* **глушь**

глухонем||о́й, -а́я, -о́е *и в знач. сущ.* **~ о́й** *м*, **~ а́я** *ж* чукрак-телсез; **~ о́й ребёнок** чукрак-телсез бала; **шко́ла для ~ы́х** чукрак-телсезләр мәктәбе

глухонемота́ *ж* чукраклык, телсезлек

глухота́ *ж* чукраклык, саңгыраулык

глуши́тел||ь *м* 1. *спец.* тавышйоткыч, тавышкиметкеч 2. *перен.* ирек бирмәүче, (*берәр нәрсәне*) томалаучы, буучы; **~ и кри́тики** тәнкыйтьне буучылар

глуши́ть *несов.* 1. *кого-что* миңгерәйтү; **~ ры́бу** балыкны миңгерәйтү (*шартлатып*) 2. *что* басу, томалау; **~ звук** тавышны томалау 3. *что* томалау, каплау, басу, басып китү; **сорня́ки глу́шат сад** чүп үләннәр бакчаны баса[лар] 4. *что* сүндерү, томалау; **~ самова́р** самавырны сүндерү; **~ мото́р** моторны сүндерү 5. *перен. что* томалау, басу, буу, ирек бирмәү; **~ инициати́ву** инициативаны буу 6. *что, прост.* (*пить спиртное*) күп эчү; **~ во́дку** аракыны күп эчү

глушь *ж* караңгы почмак, аулак (тын) почмак, аулак урын (*мәдәният үзәкләреннән ерак урын*)

гль́ба *ж* кантар, зур кисәк; **ка́менная ~** зур таш кисәге; **~ льда** зур боз кисәге

глюко́за *ж* глюкоза

гляд||е́ть *несов.* 1. карау, карап тору; **при́стально ~ е́ть** текәлеп карап тору 2. *за кем-чем* күзәтү, күз-колак булу; **~ е́ть за ребёнком** балага күз-колак булу 3. (*иметь вид*) булып күренү, охшау; **~ е́ть геро́ем** герой булып күренү ♦ **~ е́ть в о́ба** сак булу, абай булу, алны-артны карап эш итү; **~ е́ть пра́вде в глаза́** дәреслектән курыкмау; **на́ ночь гля́дя** төнгә каршы; **того́ и ~ и́** күр дә тор, көт тә тор, менә карап тор

гляд||е́ться *несов. во что*: **~ е́ться в зе́ркало** көзгегә карау; **ме́сяц ~ и́тся в ре́чку** айның шәүләсе елга өстенә төшкән

глядь *частица разг.* карасам; **~, он идёт** карасам, ул килә

гля́нец *м* ялтыравык; **~ потускне́л** ялтыравыгы тоныкланган; **навести́ ~** 1) ялтырату; 2) *перен.* эшне ялтыратып кую

гля́нуть *сов. однокр.* карау, карап алу, карап кую, күз төшереп алу, күз салып алу

глянцева́ть *несов. что, спец.* ялтыратү; шомарту

глянцеви́тый, -ая, -ое *см.* **гля́нцевый**

гля́нцев||ый, -ая, -ое ялтыравыклы; **~ ая пове́рхность** ялтыравыклы өслек; **~ ая бума́га** ялтыравыклы кәгазь

гляцио́лог *м* гляциолог (*бозлыкларны өйрәнүче белгеч*)

гляциоло́гия *ж* гляциология (*бозлыкларны өйрәнә торган фән*)

гм *межд. разг.* һе, һем, алай икән (*шикләну, ышанмау*)

гнать *несов.* 1. *кого-что* куу, куып алып бару (килү); **~ ста́до** көтү куу 2. *кого-что* куып чыгару, сөреп чыгару; **~ и́з дому** өйдән куып чыгару 3. *кого-что* куу, куалау, тиз алып бару, чаптыру; **~ маши́ну** машинаны тиз алып бару 4. (*быстро ехать*) җилдерү, элдертү; **го́нит на велосипе́де** велосипедта элдертә 5. *что, прост.* (*быстро, много производить*) күпләп җитештерү (*ашыгыч рәвештә*); **~ проду́кцию** әйберләрне күпләп җитештерү 6. *что* куу, чыгару, табу; **~ спирт** спирт куу ♦ **~ в хвост и в гри́ву** бик каты куу; **~ в ше́ю** артына тибеп чыгару; **~ лес** *спец.* сал агызу

гна́ться *несов. за кем-чем* 1. куу, куып бару; **~ за отступа́ющим проти́вником** чигенүче дошман артыннан куып бару; **~ по пята́м** үкчәсенә басып бару 2. *разг.* куу, чабу, артыннан куу; **~ за при́быльюю** табыш артыннан куу 3. *страд. от* **гнать** 1, 6

гнев *м* ачу; **вспы́шка ~ а** ачу чыгу; **в поры́ве ~ а** ачудан уйлап-ниткән тормыйча ♦ **смени́ть ~ на ми́лость** ачуны шәфкать белән алмаштыру, ачу саклamый башлау

гне́ваться *несов. на кого-что и без доп., уст.* ачулану, ачу кабару

гневи́ть *несов. кого-что, уст.* ачуландыру, ачуын кабарту (китерү)

гне́вный, -ая, -ое ачулы; **~ взгля́д** ачулы караш

гнедо́й, -а́я, -о́е (*о масти лошади*) туры

гнезди́||ться *несов.* 1. (*о птицах*) оялау, оя ясау; (*о насекомых*) оялау 2. *перен.* тулу, тулып яту; **в голове́ ~ лись назо́йливые мы́сли** башым эчпошыргыч уйлар белән тулы иде 3. *перен.* урнашу; **по скло́ну горы́ ~ лись хи́жины** алачыклар тау итәгенә урнашканнар

гнездо́ *с* 1. оя; **свить себе́ ~** 1) (*о птицах*) үзенә оя ясау; 2) *перен.* үзенә тормыш кору 2. *перен.* (*домашний очаг*) куыш, оя 3. *перен.* (*притон*) оя; **воровско́е ~** караклар оясы 4. оя, төркем; **~ груздей́** гөреңдәләр оясы 5. *спец.* уем, уемтык, чокыр; **~ для патро́на** патрон уемтыгы 6. оя, чокыр; **пулемётные гнёзда** пулемёт чокырлары (*пулемётлар урнашкан урыннар*) ♦ **~ слов** (*в словаре*) тамырдаш сүзләр

гнездова́ни||е *с* оялау һәм балалар чыгару; **пери́од ~ я** оялау һәм балалар чыгару вакыты

гнездова́ться *несов.* оялау һәм балалар чыгару

гнездов||о́й, -а́я, -о́е оялап ..., оялап [башкарылган]; **~ о́й посе́в ле́са** оялап утыртылган урман ♦ **~ о́е расположе́ние слов в словаре́** сүзлектә сүзләрне оялап урнаштыру

гнездо́вье *с* оялау урыны (*кошларга оялау очен уңай урын*)

гнейс *м* гнейс (*шпат, кварц һәм слюдадан торган тау токымы*)

гнести́ *несов. кого-что* борчу, җәфалау, интектерү; **тоска́ гнетёт** сагыш җәфалый

гнёт *м* 1. (*пресс, груз*) эскәнҗә, бастыргыч, бастырык (*таш, тимер һ.б.ш.*) 2. изү, кысу, кысым; **колониа́льный ~** колониаль изү; **~ ра́бства** коллык изүе

гнету́щ||ий, -ая, -ее авыр, эчпошыргыч, күңелсез; **~ ее впечатле́ние** авыр тәэсир; **~ ее чу́вство** эчпошыгыч хис

гни́да *ж* серкә, бет серкәсе

гние́ние *с* черү, бозылу

гнил||о́й, -а́я, -о́е 1. черек, чергән; бозылган; **~ о́е я́блоко** чергән алма 2. юеш, яңгырлы; **~ а́я пого́да** юеш һава; **~ о́й кли́мат** юеш климат 3. *перен.* начар, черек; **~ а́я тео́рия** черек теория

гни́лостн||ый, -ая, -ое 1. черек; черү ...ы; **~ ый за́пах** черек ис 2. черетә торган, череткеч; **~ ые бакте́рии** череткеч бактерияләр

гнилу́шка *ж разг.* черек, черек агач кисәге; черек әйбер

гниль *ж* 1. черек, черегән нәрсә 2. (*плесень*) күгәрек

гнильё *с собир. разг.* черек-чарык, черегән әйберләр

гнильц||а́ *ж*: **с ~ о́й** *разг.* чери башлаган, бозыла башлаган, черек; **я́блоки с ~ о́й** чери башлаган алмалар; **челове́к с ~ о́й** *перен.* бозыла башлаган кеше (*начар кеше турында*)

гни||ть *несов.* черү, череп таркалу; **се́но ~ ёт** печән чери

гное́ние *с см.* **гнои́ть, гнои́ться**

гноеотделе́ние *с* эрен бүлеп чыгару, эрен бүленеп чыгу

гноеотдели́тельный, -ая, -ое эрен бүлеп чыгару ...ы; **~ проце́сс** эрен бүлеп чыгару процессы

гноеро́дн||ый, -ая, -ое эрен барлыкка китерә торган; **~ ые бакте́рии** эрен барлыкка китерә торган бактерияләр

гнои́ть *несов.* 1. *что* черетү; сасыту, исләндерү; **дождь гнои́т се́но** яңгыр печәнне черетә; **~ мя́со** итне сасыту 2. *перен. кого-что, книжн.* авыр шартларда тоту, черетү; **~ в тюрьме́** төрмәдә черетү

гнои́т||ься *несов.* эренләү, үлекләү; **ра́на ~ ся** җәрәхәт үлекли

гной *м* эрен, үлек

гнойни́к *м* эрен җыелган урын, үлекләгән урын; **вскрыть ~** үлекләгән урынны яру

гно́йн||ый, -ая, -ое үлекләү ...ы, эренләү ...ы; эренле, үлекле; **~ ая ра́на** үлекле яра; **~ ый проце́сс** үлекләү процессы

гном *м* гном (*Көнбатыш Европа мифологиясендә: җир астындагы хәзинәне саклап тора торган кәрлә кеше*)

гносеологи́ческ||ий, -ая, -ое *филос.* гносеологик ..., гносеология ...ы; **~ ие вы́воды** гносеологик нәтиҗәләр

гносеоло́гия *ж филос.* гносеология (*танып-белү теориясе*)

гнус *м собир.* черки, чебен-черки

гнуса́вить *несов.* тыңкышланып сөйләү, борын аша сөйләү

гнуса́вость *ж* тыңкышлык

гнуса́вый, -ая, -ое тыңкыш; **~ ребёнок** тыңкыш бала; **~ го́лос** тыңкыш тавыш

гну́сност||ь *ж* әшәкелек, кабәхәтлек; **~ь поведе́ния** үз-үзен тотышының кабәхәтлеге; **соверша́ть ~и** әшәкелекләр эшләү

гну́сн||ый, -ая, -ое кабахәт, түбән, әшәке; **~ый челове́к** әшәке кеше; **~ая клевета́** чирканыч гайбәт

гну́т||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **гнуть** 1, 2; 2. бөгелгән, бөгеп ясалган; **~ая ме́бель** бөгеп ясалган мебель

гнуть *несов.* 1. *что* бөгү; **~ про́волоку** тимерчыбыкны бөгү; **~ подко́вы** дагалар бөгү 2. *кого-что* ию, сыгу, бөгү; **бу́ря гнёт дере́вья** давыл агачларны ия 3. *что, к чему и без доп., прост.* бору, каеру; **к чему́ он гнёт?** кая таба бормакчы була ул? 4. *перен. что, к чему* яклау, каеру; **~ своё** *или* **свою́ ли́нию** үз фикереңне яклау ♦ **~ в три поги́бели** бишкә бөгү, тәмам буйсындыру; **~ горб (спи́ну)** бөкрең чыкканчы эшләү; **~ спи́ну (ше́ю)** *перед. кем* бил бөгү, буйсыну

гну́т||ься *несов.* бөгелү, иелү, сыгылу; **про́волока гнётся** тимерчыбык бөгелә; **дере́вья ~ся от ве́тра** агачлар җилдән сыгылалар

гнуша́ться *несов. кого-чего, кем-чем и с неопр.* чиркану, җирәнү; хурлык дип санау, гарьлек дип санау, кимчелек дип санау

гобеле́н *м* гобелен (1. *бизәкләп эшләнгән стена келәме* 2. *декоратив тукыма*)

гобои́ст *м* гобойчы (*гобойда уйнаучы*)

гобо́й *м* гобой (*музыка коралы*)

говя́ *несов. рел.* ураза тоту

го́вор *м* 1. сөйләшү, сөйләшкән тавыш; **ти́хий ~** әкрен сөйләшү 2. (*манера произносить*) сөйләш, сөйләшү; сөйләү үзенчәлеге 3. *лингв.* сөйләш; **ме́стный ~** җирле сөйләш; **среднеру́сские ~ы** урта рус сөйләшләре

говори́льня *ж разг. ирон.* бака базары (*мәгънәсез сүзләр лыгырдап уздырылган җыелыш*)

говор||и́ть *несов.* 1. сөйләшү; **ребёнок ещё не на́чал ~и́ть** бала сөйләшми әле; **~ и́ть по-ру́сски** русча сөйләшү 2. *что, о ком-чём и с союзом «что»* сөйләү, әйтү, дию; **~ и́ть пра́вду** дөресен сөйләү; **~и́ть ме́дленно** әкрен генә сөйләү 3. *о ком-чём* сөйләү, сөйләп тору, әйтеп тору; күрсәтеп тору, белдереп тору; **об э́том ~и́т весь го́род** бу хакта бөтен шәһәр сөйли 4. *с кем* (*беседовать*) сөйләшү, гәпләшү 5. *перен.* (*сказываться в ком-чём-л.*) күренү, чагылу; күренеп тору; **в нём ~и́т го́рдость** аңарда горурлык күренеп тора ♦ **~и́т само́ за себя́** үзеннән үзе күренеп тора; **~и́ть на ра́зных языка́х** ≈ һәркемнең үз туксаны туксан; **~я́т вам** *или* **~ю́ тебе́** әйтәм бит мин сезгә, әйтәләр бит сезгә; **ина́че ~я́** башкача әйткәндә, икенче төрле әйткәндә; **и не ~и́** әйтмә дә инде, сөйләмә дә инде; әйтмә дә, сөйләмә дә; әйтеп торасы да юк; **по пра́вде ~я́** дөресен генә әйткәндә; **со́бственно ~я́** ачык кына итеп әйткәндә, турысын гына әйткәндә; **что вы ~и́те!** нәрсә сез сөйлисез!; **что и ~и́ть** сөйләп тә торасы юк, әйтәсе дә юк; **что ни ~и́** ни әйтсәң дә, ни генә дисәң дә

говори́||ться *несов.* 1. әйтелү, сөйләнү, диелү; **в письме́ ~тся так** хатта болай диелгән 2. *страд. от* **говори́ть** 2 ♦ **как ~тся** *в знач. вводн. сл.* әйткәндәй

говорли́вый, -ая, -ое 1. сүзчән, сөйләмчәк, күп сөйләүчән 2. *перен.* чылтыравык; **~ руче́й** чылтыравык инеш

говору́н *м разг.* тел бистәсе, лыгырдык, телчән

говору́нья *ж разг. см.* **говору́н**

говя́дина *ж* сыер ите

говя́ж||ий, -ья, -ье 1. сыер итеннән пешерелгән; **~ьи котле́ты** сыер итеннән пешерелгән котлет 2. сыер ...ы; **~ье са́ло** сыер мае; **~ья печёнка** сыер бавыры

го́гол||ь *м* гоголь, ала чумгалак ♦ **~ем ходи́ть** фырт йөрү, көязләнеп йөрү, купшыланып йөрү

го́голь-мо́голь *м* гоголь-моголь, әлбә (*йомырка сарысын шикәр белән туглап әзерләнгән татлы ашамлык*)

го́гот *м* 1. каңгылдау, кыйгаклау (*каз тавышы*) 2. *перен. прост.* шаркылдап көлү

гоготта́ть *несов.* 1. (*о гусях*) каңгылдау, каңгылдап кычкыру, кыйгаклау, кыйгак-кыйгак кычкыру 2. *прост.* (*хохотать*) шаркылдап көлү

год *м* (*мн.* **~а́, ~ы**) 1. ел; **четы́ре вре́мени ~а** елның дүрт фасылы; **в про́шлом ~ý** узган елда, былтыр; **в э́том ~ý** быел; **учёбный ~** уку елы; **фина́нсовый ~** финанс елы; **кру́глый ~** ел буе, ел буена; **из ~а в ~** ел саен, елдан-ел; **~ о́т году** елдан-елга 2. (*мн.* **~ы, ~а́**) чак, ел; **молоды́е ~ы** яшь чаклар; **в ~ы ю́ности** яшьлек елларында; **в ~ы войны́** сугыш елларында 3. (*мн.* **~ы**) (*промежуток времени в течение десятилетия*) еллар; **шестидеся́тые ~ы** алтмышынчы еллар 4. (*мн.* **~ы, ~а́**) яшь; **ребёнку три ~а** балага өч яшь ♦ **бе́з году неде́ля** *шутл.* ≈ аягы кереп җитмәгән әле; ≈ аягы керсә, таягы кермәгән; ≈ башы керсә, аягы кермәгән (*яңа гына, күптән түгел генә мәгънәсендә*); **в ~а́х** олы яшьтә

года́ми *нареч.* еллар буена

годи́н||а *ж высок.* еллар; **~а испыта́ний** сынау еллары; **в тяжёлую ~у** авыр елларда

год||и́ться *несов.* ярау, яраклы булу; **сапоги́ не ~я́тся** итек ярамый ♦ **э́то никуда́ не ~и́тся** бу бернигә дә ярамый; **так поступа́ть не ~ится** *безл.* болай эшләргә ярамый

годи́чн||ый, -ая, -ое бер еллык; **~ый срок** бер еллык срок; **~ое собра́ние** (*ежегодное*) еллык җыелыш; **~ые ко́льца** *бот.* еллык балдаклар (*агач кисемендә*)

го́дный, -ая, -ое яраклы, ярарлык, эшкә ярарлык; **~ для посе́ва** чәчүлеккә ярарлык; **~ к вое́нной слу́жбе** хәрби хезмәткә яраклы

годова́лый, -ая, -ое бер яшьлек; **~ ребёнок** бер яшьлек бала

годово́й, -а́я, -о́е еллык, бер еллык; **~ отчёт** еллык отчёт

годовщи́н||а *ж* еллык; еллык бәйрәм; **в ~у сва́дьбы** туй еллыгында

гол *м спорт.* гол; **заби́ть ~** туп (алка) кертү

гола́вль *м зоол.* кушбаш, аҗау

голена́стый, -ая, -ое озын ботлы (аяклы, сыйраклы)

голени́ще *с* куныч, балтыр

голе́ц *м зоол.* 1. (*пресноводная рыба*) сагалак 2. (*рыба северных морей*) ялангач балык

голи́к *м разг.* себерке, ындыр себеркесе (*яфраксыз себерке*)

голки́пер *м* капкачы, голкипер

голла́ндец *м* голланд, голландияле, Голландия кешесе

голла́ндка I *ж* (*печь*) галанка

голла́ндка II *ж* голландияле хатын (кыз)

голла́ндский, -ая, -ое голланд ...ы ♦ **~ сыр** голланд сыры

голла́ндцы *мн.* голландлар, голландиялеләр

голов||а́ 1. *ж* баш 2. *ж* (*единица счёта скота*) баш; **сто голо́в ове́ц** йөз баш сарык 3. *ж перен.* акыл; **челове́к с ~о́й** кыяллы кеше 4. *м* баш, башлык; **городско́й ~а́** шәһәр башлыгы 5. *ж* баш; **~а́ колоннады** колоннаның башы 6. *ж* баш; **~а́ са́хару** бер баш шикәр ♦ **быть ~о́й вы́ше** *кого* әллә никадәр югары тору (*акыл ягыннан*); **в ~а́х** баш очында; **~а́ идёт кру́гом** *у кого* баш катты, баш катып бетте, баш әйләнеп бетте; **~а́ садо́вая** ачыгавыз, томана, аңгыра бәрән; **~а́ ва́рит** башы эшли; **го́лову потеря́ть** башны югалту; аптырашта калу, нишләргә белмәү; **~ы́ не жале́ть** башны да кызганмау, зур корбаннарга әзер булу; **из ~ы́ вон** баштан чыккан, истән чыккан, онытылган; **как снег на́ голову** көтмәгәндә килеп чыгу; **с ~о́й уйти́ (погрузи́ться)** *во что берәр эшкә* баш белән чуму; **с ~ы́ до ног** *или* **с ног до ~ы́** баштанаяк; **сам себе́ ~а́** үзенә үзе хужа; **че́рез го́лову** *кого, чью кемнән дә булса* узып мөрәҗәгать итү

голова́стик *м* чукмарбаш, бака баласы

голове́шка *ж* кисәү, кисәү башы (*яңып бетмәгән утын агачлары*)

головизн||а *ж* балык башы, баш ите; (*кызыл балык башы һәм сырты*); **суп с ~ой** балык башыннан пешерелгән шулпа

голо́вк||а *ж* 1. *уменьш. от* **голова́** 1, 6; 2. эшләпә; **~а винта́** винт эшләпәсе 3. баш; **~а лу́ка** бер баш суган 4. (*группа вожаков, главарей*) җитәкчеләр, башлыклар 5. *мн.* **~и** (*передняя часть сапог*) итек башы; чана башы (*чана табанының бөгелгән урыны*)

ГОЛ-ГОН

головн||о́й, -а́я, -о́е **1.** баш ...ы; **~ о́й мозг** *анат.* баш мие; **~ о́й убо́р** баш киеме **2.** баш ...; алдан, башлап (башта) баручы; **~ о́й отря́д** алдан баручы отряд; **~ о́е предприя́тие** баш предприятие **3.** баштагы ..., алдагы ...; **~ ы́е вагоны** алдагы вагоннар

головня́ *ж* **1.** *см.* **голове́шка**; **2.** *с.-х.* (*болезнь злаков*) кисәү, корымбаш, гөмбә (*ашлык авыруы*)

головокруже́ние *с* баш әйләнү; **чу́вствовать ~** баш әйләнә башлау; **~ от успе́хов** *перен.* уңышлардан баш әйләнү

головокружи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** баш әйләндергеч, баш әйләнерлек; **~ая высота́** баш әйләнерлек биеклек **2.** *перен.* искитәрлек, зур; **~ый успе́х** зур уңыш

головоло́мк||а *ж* башваткыч; **зада́ть ~у** *перен.* уйланырга мәҗбүр итү

головоло́мный, -ая, -ое башваткыч, катлаулы, кыен, читен; **~ вопро́с** башваткыч мәсьәлә

головомо́йк||а *ж разг.* каты шелтә, кыздыру, пешерү; **зада́ть хоро́шую ~у** бик нык кыздыру

головоре́з *м разг.* башкисәр, юлбасар; җәнҗалчы

головотя́п *м разг.* юньсез, эш рәтен белмәүче

головотя́пство *с разг. неодобр.* юньсезлек, эш рәтен белмәү, мәгънәсезлек

голо́вушка *ж ласк. от* **голова́** 1, 3; башкай **♦ пропа́ла моя́ ~** бетте баш, харап булдым; **бу́йная ~** батыр кеше

го́лод *м* **1.** ашыйсы килү, ачыгу, тамак ачу; **почу́вствовать ~** ашыйсы килә башлау **2.** (*длительное недоедание*) ачлык, кытлык **3.** *перен.* (*нехватка чего-л. нужного*) кытлык; **кни́жный ~** китап кытлыгы

голода́ть *несов.* **1.** (*испытывать голод*) ачыгу; ачлы-туклы тору (яшәү) **2.** (*воздерживаться от принятия пищи*) ашамый тору, ашаудан баш тарту

го́лодно *нареч. в знач. сказ. безл.* ач, ачлы-туклы

голо́дн||ый, -ая, -ое **1.** ач; **~ая соба́ка** ач эт **2.** ач; ачтан ...; **~ая смерть** ач үлем, ачтан үлү **3.** ачлы-туклы; җитәр-җитмәс; **~ый паёк** җитәр-җитмәс паёк **4.** ачлык ...; кытлык ...; **~ый год** ачлык ел

голодо́вк||а *ж* ачлык, ашаудан баш тарту (*протест белдереп*); **объяви́ть ~у** ачлык игълан итү

голодра́нец *м прост.* ялангач, сукбай, ач кернә

гололёд *м*, **гололе́дица** *ж* бозгалак, бозлавык

голоно́гий, -ая, -ое яланаяклы; шәрә аяклы; **~ мальчи́шка** яланаяклы малай

голопу́зый, -ая, -ое *прост.* ялангач корсаклы (*балалар турында*)

го́лос *м* **1.** тавыш; **ни́зкий ~** калын тавыш; **высо́кий ~** нечкә тавыш; **повы́сить ~** тавышны күтәрү **2.** тавыш, җырчы; **рома́нс для двух ~о́в** ике җырчыга исәпләп язылган романс; **певе́ц сего́дня в ~е** җырчының бүген тавышы яхшы; **потеря́ть (сорва́ть) ~** тавышсыз калу **3.** *перен.* аваз; **~ со́вести** вөждан аваз **4.** *перен.* фикер, сүз; **~ чита́телей** укучылар фикере **♦ во весь ~** бөтен тавышына, барлык көченә; **в оди́н ~** бертавыштан; **пла́кать в ~** акырып елау

голоси́стый, -ая, -ое (*обладающий звучным голосом*) көчле тавышлы, яңгыравык тавышлы

голоси́ть *несов.* **1.** такмаклап елау; **~ по поко́йнику** мәет өстендә такмаклап елау **2.** *что и без доп., прост.* акырып җырлау; **~ пе́сню** акырып җыр җырлау

голосло́вн||ый, -ая, -ое нигезсез, дәлилсез, коры; **~ое обвине́ние** нигезсез гаепләү

голосова́ние *с* сайлау, тавыш бирү; **откры́тое ~** ачык сайлау; **та́йное ~** яшерен сайлау; **ста́вить вопро́с на ~** мәсьәләне тавышка кую

голосова́ть *несов.* **1.** *за кого-что* сайлау, тавыш бирү **2.** *что* тавышка кую; **~ резолю́цию** резолюцияне тавышка кую **3.** *разг.* кул күтәрү; **~ на доро́ге** юлда кул күтәрү (*машина туктату өчен*)

голосов||о́й, -а́я, -о́е тавыш ...ы; **~ ы́е свя́зки** тавыш ярылары; **~ о́й аппара́т** тавыш аппараты (*бугазда*); **~ а́я щель** тавыш ярыларындагы ярык

голубево́дство *с* күгәрчен асрау (үрчетү)

голубе́ть *несов.* **1.** (*виднеться — о чём-л. голубом*) күгелҗемләнеп, (зәңгәрләнеп) күренү **2.** (*становиться голубым*) күгелҗемләнү, зәңгәрләнү

голубизна́ *ж* күклек, зәңгәрлек; **~ глаз** күзләрнең зәңгәрлеге

голуби́ка *ж* күк җиләк

голуби́н||ый, -ая, -ое күгәрчен ...ы; **~ ы́е я́йца** күгәрчен йомыркалары; **~ая по́чта** күгәрчен почтасы

голу́бить *несов. кого-что, разг.* иркәләү, сөю

голу́бка *ж* **1.** (*самка голубя*) ана күгәрчен **2.** *ласк.* (*при обращении*) күгәрченкәй (*хатын-кызларга иркәләп эндәшү сүзе*)

голубогла́зый, -ая, -ое зәңгәр (күк) күзле

голуб||о́й, -а́я, -о́е **1.** зәңгәр, күк; **~ ы́е глаза́** зәңгәр күз **2.** *перен.* (*идиллический*) күңел ...ы; **~ а́я мечта́** күңел хыялы **♦ ~ а́я кровь** *уст.* аксөяк; **~ о́й песе́ц** күк төлке

голубцы́ *мн.* голубцы (*кәбестә яфрагына төреп пешерелгән итле дөге һ. б. ш.*)

голу́бчик *м разг.* күгәрченем, күгәрченкәй; энекәш, егеткәй, туганкай

го́лубь *м* күгәрчен

голубя́тник *м* күгәрчен асраучы

голубя́тня *ж* күгәрчен оясы, күгәрчен кетәге

го́л||ый, -ая, -ое **1.** ялангач, ялан, шәрә; **~ ые но́ги** яланаяк **2.** (*лишённый растительности*) ялангач; **~ая степь** ялангач дала **3.** (*без волос, шерсти и т.п.*) шәрә, такыр **4.** буш, коры; **~ ые сте́ны** буш стеналар; **спать на ~ом полу́** коры идәндә йоклау **5.** *перен.* коры; шәрә, апачык; **~ ые ци́фры** коры саннар; **~ая и́стина** ап-ачык хакыйкать **♦ брать ~ыми рука́ми** җинел генә кулга төшерү, ансат кына (көч сарыф итмичә генә) алу; **~ая зима́** карсыз кыш; **гол как соко́л** үзе дә ике күзе

голытьба́ *ж собир. уст.* ярлылар, йолкышлар, сукбайлар

голы́ш *м* **1.** *разг.* ялангач, шәрә; **ку́кла-~** шәрә курчак **2.** (*гладкий камень*) шома түгәрәк таш, чүерташ

голыша́м *нареч. разг.* ялангач (шәрә) килеш, ялангач; **бе́гать ~** шәрә килеш йөгерсен йөрү

голь *ж см.* **голытьба́**

гольё *с спец.* **1.** (*части мясной туши*) эче-башы (*баш-аяк, үпкә-бавыр, эчәкләр*) **2.** (*шкура*) шәрә тире (*кун илләү өчен эзерләп куелган тире*)

гомеопа́т *м* гомеопат

гомеопати́ческ||ий, -ая, -ое гомеопатик; **~ая апте́ка** гомеопатик аптека; **~ие сре́дства** гомеопатик чаралар

гомеопа́тия *ж* гомеопатия (*сәламәт кешеләрдә авыру китереп чыгара торган даруларны чирле кешеләргә аз күләмдә биреп, шул авырудан савыктыру алымы*)

гомери́ческий: ~ смех (хо́хот) тыела алмыйча шаркылдап көлү

гомоге́нный, -ая, -ое *книжн.* гомоген (*составы яки чыгышы буенча бер төрле*)

го́мон *м разг.* шау-шу, чыр-чу, тавыш

гомони́ть *несов. прост.* кычкырып сөйләшү, кычкыру

гомосексуали́зм *м* гомосексуализм (*бер җенестәге кешеләрнең бер-берсенә табигый булмаган омтылышы*)

гон *м* **1.** *см.* **гнать** 1, **гна́ться** 1; **2.** *охот.* эзәрлекләү (*ауда*) **3.** (*состояние зверей в брачный период*) куышу, куышу вакыты

гонг *м* гонг (*музыка коралы, шулай ук сигнал бирү өчен дә кулланыла*); **уда́рить в ~** гонгка сугу; **прозвуча́л ~** гонг яңгырады

гондо́ла *ж* гондола (**1.** *Венециядә кәүтәлы махсус көймә* **2.** *һава шарында кеше утыра торган зур кәрзин; дирижабльдә кеше утыра торган яки механизм куела торган асылмалы урын*)

гондолье́р *м* гондольер (*гондолада ишеп баручы*)

гоне́ни||е *с книжн.* эзәрләү, эзәрлекләү; кысу, җәберләү; **подве́ргнуть ~ям** туктаусыз эзәрлекләү

гоне́ц *м* атчабар, хәбәр йөртүче

гони́тель *м* эзәрлекләүче, кысучы, изүче, җәберләүче

го́нк||а *ж* **1.** *см.* **гнать, гна́ться, гоня́ть, гоня́ться; 2.** (*спешка*) ашыгу, кабалану; **начала́сь ~а пе́ред отъе́здом** китәр алдыннан кабалана башладылар **3.** *мн.* **~и** узышу (*йөгерүдә, чабышта*); **автомоби́льные ~и** автомобильләрдә узышу **♦ ~а вооруже́ний** ашкынып кораллану

го́нк||ий, -ая, -ое *охот.* йөгерек, житез, тиз чаба торган; **~ая борза́я** тиз чаба торган бурзай

го́нор *м* һавалылык, масаючанлык, артык горурлык, эрелек, тәкәбберлек

гонора́р *м* гонорар (*язучыларга, рәссамнарга һ.б.ш. иҗат кешеләренә шартнамә буенча түләнә торган хезмәт хакы*)

гонорé́я *ж мед.* гонорея (*венерик авыру*)

гóночн||ый, -ая, -ое ярыш ...ы, узышу ...ы, узышу өчен ясалган; **~ый автомоби́ль** узышу автомобиле; **~ая ло́дка** узышу көймәсе

гонт *м собир.* гонт (*тубә ябу өчен бер кыры юкартылган, икенче кыры ырмауланган эшләнган такта*)

гонтов||о́й, -а́я, -о́е гонт ...ы; гонт белән ябылган; **~а́я кры́ша** гонт белән ябылган түбә

гончáр *м* чүлмәкче

гончáрн||ый, -ая, -ое **1.** чүлмәк ясау ...ы; **~ое произво́дство** чүлмәк ясау производствосы **2.** балчыктан ясалган; **~ые изде́лия** балчыктан ясалган әйберләр

гóнчая *ж* эзәрлекләүче эт

гóнщик *м спорт.* узышчы

гоньбá *ж разг. см.* **гон** 2

гонять *несов.* **1.** *кого-что* куу, куып китерү; **~ скот на водопóй** көтүне су эчерергә куып китерү **2.** *кого-что, разг.* (*посылать*) йөртү, йөртеп тору; йөгертеп тору (*мәс. йомыш белән*) **3.** *что, прост.* тибеп йөрү; тибеп үткәрү; **~ мяч** туп тибеп йөрү ♦ **~ ло́дыря** җил куып йөрү, тырай тибеп үткәрү

гоня́ться *несов. за кем-чем* куып йөрү, арттан йөрү; **~ за зве́рем** җәнлек артыннан йөрү

гоп *межд.* һоп, һуп; **не говори́ ~, пока́ не перепры́гнешь** *посл.* ≈ алдан кычкырган күкенең башы ярылган

гопáк *м* гопак (*украин халык бию һәм шуның көе*)

гопкомпáния *ж разг.* гопкомпания (*күңел ачып йөрүчеләр төркеме*)

гор||á *ж* **1.** тау; **Ура́льские го́ры** Урал таулары; **ледяна́я ~á** боз тавы; **ката́ться с гор** тау шуу **2.** *мн.* **го́ры** таулар; **жить в ~áх** таулар арасында яшәү **3.** *перен.* бик күп, өем-өем, тау-тау; **го́ры книг** өем-өем китап ♦ **~á с плеч [свали́лась]** җилкәдән тау төшкән кебек булу (*җиңеләеп калу*); **~о́й [стои́ть]** бөтен көч белән яклау; **идти́ в го́ру** югары күтәрелү, уңышларга ирешү; **идти́ по́д гору** түбән төшү, кире китү (*уңышсызлыкларга очрау*); **надéяться** *на кого* **как на ка́менную го́ру** бик нык ышану; **не за ~а́ми** тиздән, күп калмады инде; **пир ~о́й** мул сый; **сули́ть золоты́е го́ры** күпне вәгъдә итү, алтын таулар вәгъдә итү

гора́зд *в знач. сказ. с неопр., на что, в чём, прост.* оста, булдыра; булдыра алу; **на вы́думки ~** төрле нәрсәләр уйлап чыгарырга оста ♦ **кто во что ~** кем нәрсә булдыра ала

гора́здо *нареч.* күп, шактый, байтак; **здесь ~ просто́рнее** монда шактый иркен; **э́то ~ лу́чше** монысы шактый әйбәт

горб *м* бөкре, өркәч; **верблю́жий ~** дөя өркәче ♦ **свои́м ~о́м** (*добывать, зарабатывать*) үз җилкәсе белән, үз кул көче белән (*табу*); **на чужо́м ~ý** (*ехать и т. п.*) кеше җилкәсен (*кимерү*); кеше җилкәсендә (*яшәү*); **на своём ~ý испыта́ть** үз җилкәсендә татып карау

горба́тый, -ая, -ое **1.** (*имеющий горб*) бөкре, бөкрәйгән **2.** кәкрәеп килгән, кәкре; **~ нос** кәкре борын

горби́нк||а *ж*: **нос с ~ой** кәкре борын

го́рбить *несов. что* бөкрәйтү; **~ спи́ну** арканы бөкрәйтү

го́рбиться *несов.* бөкрәю; **~ при ходьбе́** бөкрәеп йөрү

горбоно́сый, -ая, -ое (*о человеке*) кәкре борынлы; (*о животном*) кәкре танаулы

горбу́н *м* бөкре кеше

горбу́нья *ж* бөкре хатын (кыз)

горбу́ша I *ж* горбуша (*балык*)

горбу́ша II *ж с.-х.* (*вид косы*) кәкре чалгы

горбу́шка *ж* кибән башы, кыерчык, икмәк кыерчыгы

горбы́ль *м* горбыль, кыртыш (*бурәнә не ярганда ике кырыйда кала торган такта*)

горделúв||ый, -ая, -ое горур, тәкәббер, һавалы, масаючан; **~ая похóдка** горур йөреш

горде́ц *м* тәкәббер, горур, мактанчык

го́рдиев: ~ у́зел чишә алмаслык итеп бәйләнгән төен, чишә алмаслык мәсьәлә, буталчык мәсьәлә

горди́ться *несов. кем-чем* горурлану, мактану; **~ успе́хами** уңышлар белән горурлану; **~ свои́ми детьми́** үзеңнең балаларың белән горурлану

го́рдост||ь *ж в разн. знач.* горурлык, мактаныч; **национáльная ~ь** милли горурлык; **~ь побе́дой** җиңү горурлыгы; **э́тот студе́нт — ~ь институ́та** бу студент — институтның горурлыгы; **обвини́ть** *кого-л.* **в ~и** *кемне булса да* горурлыкта гаепләү

гóрд||ый, -ая, -ое **1.** горур; **~ый челове́к** горур кеше; **~ый взгля́д** горур караш **2.** бөек, илаһи; **~ые мечты́** илаһи хыяллар **3.** *чем* шат; **горд успе́хом** уңышлардан шатмын

гордыня *ж уст.* [үтә] тәкәбберлек, артык масаючанлык, һавалылык

гордя́чка *ж разг.* һавалы, тәкәббер, масаючан (*хатын-кыз*)

го́р||е *с* **1.** (*печаль*) кайгы, хәсрәт, көенеч, сагыш **2.** (*несчастье*) бәхетсезлек, бәла-каза ♦ **а ему́ и ~я ма́ло** ≈ ике ятып бер төшенә дә керми, аның исе дә китми; **к моему́ ~ю** *или* **на моё ~е** бәхетсезлегемә каршы; **с ~ем попола́м** көч-хәл белән, көчкә, илләлла

горева́ть *несов. о ком-чём и без доп.* кайгыру, хәсрәтләнү, көенү, сагышлану, хәсрәт чигү; **не горю́й!** кайгырма!

горе́лка *ж* горелка (*мәс. газ плитасында*); челтәр (*лампада*)

горе́лки *только мн.* (*вид русск. нар. игры*) так-җәп уены, так-каравыл уены

горе́л||ый, -ая, -ое **1.** янган, көйгән; **~ый лес** янган урман **2.** черегән; **~ая ко́жа** черегән күн **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* көек; **па́хнет ~ым** көек исе килә

горельéф *м* горельеф (*яссылыкка калку итеп ясалган сын*)

горемы́ка *м, ж разг.* бичара, бәхетсез, мескен; хәсрәт капчыгы

горемы́чн||ый, -ая, -ое *разг.* кайгы-хәсрәтле, көенечле, бәхетсез, кара, караңгы; **~ая до́ля** кара язмыш

го́рестн||ый, -ая, -ое кайгылы, сагышлы, хәсрәтле, күңелсез; **~ое собы́тие** күңелсез вакыйга

го́рест||ь *ж* **1.** (*скорбь*) кайгы, сагыш, хәсрәт **2.** *обычно мн.* **~и** (*несчастья*) бәхетсезлекләр, күңелсез вакыйгалар

гор||е́ть *несов.* **1.** яну; **де́рево ~и́т** агач яна **2.** (*быть в жару*) яну, кызышу, эсселәнү **3.** балку, яну, балкып тору, балкып яну; **~и́т заря́** таң балкый; **все ла́мпочки ~я́т** барлык лампочкалар балкып яналар **4.** *перен.* ялтырау, ялтырап (яныпмы) тору, ут кебек яну; **глаза́ его́ ~я́т от ра́дости** шатлыктан күзләре ялтырый **5.** кызу, яну, бурсу, черү; **мо́крое се́но в стога́х ~и́т** юеш печән кибәндә яна **6.** *перен. разг.* (*быстро изнашиваться, рваться*) тиз черү, тетелү, тузу **7.** *перен. чем* бик нык теләү, яну; **~е́ть любо́вью** мәхәббәт утында яну **8.** *перен.* бик нык ярату; яну; **~е́ть энтузиа́змом** энтузиазм белән яну **9.** *перен.* кыпкызыл булу; **~е́ть от стыда́** оялудан кып-кызыл булу ♦ **де́ло ~и́т** эш яхшы бара; **душа́ ~и́т** йөрәк яна, эч яна; **земля́ ~и́т под нога́ми** ≈ кая барырга урын тапмый; **не ~и́т** ут капмагандыр әле

го́рец *м* таулы, тау кешесе, тауларда яшәүче

го́речь *ж* **1.** ачы тәм; **~ во рту́** авызда ачы тәм **2.** *разг.* ачы нәрсә; **я проглоти́л каку́ю-то ~** ниндидер ачы нәрсә йоттым **3.** *перен.* әрнү, пошыну, ачы тойгы, көенү; ачыну; **~ воспомина́ний** истәлекләрнең ачы тойгысы

горизóнт *м* **1.** горизонт, офык (*күкнең җир яки су белән тоташкан кебек күренә торган сызыгы*) **2.** күк йөзе; **на ~е ни о́блачка** күк йөзендә бер генә болыт та юк **3.** киң пространство, киң мәйдан, киң сахра; **с горы́ откры́лся широ́кий ~** таудан киң офык ачылды ♦ **исче́знуть** *с чьего* **~а** юкка чыгу, күренми башлау; **появи́ться на ~е** килеп чыгу, күренү

горизонта́л||ь *ж* **1.** ятма сызык (*юнәлеш*), горизонталь сызык; **по ~и** горизонталь буенча **2.** *геод.* горизонталь (*географик картада яки планда бер үк биеклектә булган ноктaларны тоташтыра торган сызык*)

горизонта́льн||ый, -ая, -ое горизонталь ..., ятма ...; **~ая ли́ния** горизонталь сызык

гори́лла *ж* горилла

гори́ст||ый, -ая, -ое таулы; **~ая ме́стность** таулы урын

горихво́стка *ж зоол.* уткойрык (*кош*)

горицве́т *м бот.* утчәчәк

го́рка *ж* **1.** *уменьш. от* **гора́** 1, 3; **2.** горка (*совыт-саба шкафы*)

го́ркнуть *несов.* әчү, әче тәм керү

горко́м *м* горком, шәһәр комитеты

горла́нить *несов. что и без доп., прост.* акырып сөйләшү, акырып җырлау, акыру, бакыру

горла́стый, -ая, -ое *прост.* каты (ачы) тавышлы, акыручан; кушбугаз; **~ пету́х** каты тавышлы әтәч

го́рлинка, го́рлица *ж* урман күгәрчене

го́рл||о *с* **1.** бугаз, тамак; **дыха́тельное ~о** сулыш юлы, бугаз; **в ~е пересо́хло** тамак кипте; **~о боли́т** тамак авырта; **кровь идёт ~ом** бугаздан кан килә **2.** (*сосуда*) авыз, муен **3.** *перен.* (*устье*) тамак (*елга тамагы*) ♦ **взять ~ом** кычкырып жиңәргә тырышу; **взять за ~о** бугазына ябышу; **во всё ~о** дөнья яңгыратып (*кычкыру*); **драть ~о** акыру; **по ~о** муеннан, бугаздан, бик күп; **приста́ть с ножо́м к ~у** сорап (үтенеп) теңкәгә тию, сагыз булу; **промочи́ть ~о** аз гына эчеп алу, тамак чылату; **слова́ застря́ли у него́ в ~е** әйтер сүзен әйтә алмады; **стать поперёк ~а** тамакка таш булып утыру

горлови́на *ж* авыз (*киң һәм тирән тишек*); **~ парово́го котла́** пар казанының авызы

горлов||о́й, -а́я, -о́е бугаз ...ы, бугаздан ...; **~о́е кровотече́ние** бугаздан кан килү; **~ы́е боле́зни** бугаз авырулары

го́рлышко *с* **1.** *уменьш. от* **го́рло** 1; **2.** (*сосуда*) авыз, муен

гормо́н *м физиол.* гормон (*эчке секреция бизләре эшләп чыгара торган матдә*)

гормона́льн||ый, -ая, -ое *физиол.* гормональ; **~ые препара́ты** гормональ препаратлар

горн I *м* **1.** (*печь*) тимерче учагы **2.** горн (*домна миченең асты*)

горн II *м* (*духовой инструмент*) быргы

горни́л||о *с высок.* ут, ялкын; **в ~е войны́** сугыш утында

горни́ст *м* быргычы, сигналчы

го́рница *ж* **1.** *уст.* (*комната*) бүлмә **2.** (*чистая половина избы*) ак өй, кунак бүлмәсе

го́рничная *ж* хезмәтче; асрау

го́рно- *рус телендәге кушма сүзләрнең «тау», «тауга бәйләнешле» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **горнометаллурги́ческий** тау металлургиясе ...ы; **горно-обогати́тельный** тау-баету ...ы

горново́й *м* горновой (*домнада эшләүче белгеч*)

горнозаво́дский, -ая, -ое тау промышленносте ...ы, тау заводы ...ы; **~ райо́н** тау промышленносте районы

горнозаво́дчик *м* горнозаводчик (*тау промышленносте предприятиеләре хуҗасы*)

горнолы́жник *м* тау чаңгычысы

горнолы́жница *ж* тау чаңгычысы (хатын-кыз)

горнолы́жн||ый, -ая, -ое тауда чаңгы шуу ...ы; **~ая ста́нция** тауда чаңгы шуу станциясе; **~ый спорт** тауда чаңгы шуу спорты

горнопромы́шленный, -ая, -ое тау промышленносте ...ы, тау промышленносте булган, тау промышленностьлы; **~ райо́н** тау промышленностьлы район

горнораба́чий *м* тау эшчесе

горноу́дн||ый, -ая, -ое тау токымнары ...ы; **~ая промы́шленность** тау токымнары промышленносте

горноспаса́тель *м* тау эшләре коткаручысы

горноста́ев||ый, -ая, -ое ас...ы, ас мехыннан тегелгән; **~ый мех** ас мехы; **~ая ма́нтия** ас мехыннан тегелгән мантия

горноста́й *м* **1.** (*зверь*) ас **2.** (*мех*) ас мехы

го́рн||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тау...ы; **~ые поро́ды** тау токымнары; **~ый кли́мат** тау климаты; **~ое о́зеро** тау күле; **~ые лы́жи** тау чаңгысы **2.** таулы; **~ая страна́** таулы ил ♦ **~ый лён** тау җитене (*асбест төре*)

горня́к *м* горняк (*тау промышленносте эшчесе яки инженеры*)

го́род *м* **1.** шәһәр; кала; **областно́й ~** өлкә шәһәре; **жить за́ городом** шәһәрдән читтә яшәү **2.** (*в играх*) мәйданчык (*чүрәкәй, городки кебек уеннарда һәр ике якта шакмаклар урнаштыру очен сызып билгеләнгән урын*) ♦ **~-геро́й** герой шәһәр

городи́ть *несов. что, разг.*: **~ чепуху́ (чушь)** сафсата сату, юк-барны сөйләү; **огоро́д ~** файдасыз эш башкару, юкка маташу; **не́чего бы́ло [и] огоро́д ~** мондый эшне башларга да кирәк түгел иде

городи́ще *с археол.* борынгы шәһәр калдыклары, шәһәрлек

городки́ *только мн.* бура уены, городки; **игра́ть в ~** городки уйнау

городни́чий *м ист.* шәһәр башлыгы

городово́й *м ист.* (*революциягә кадәрге Россиядә: полициядә түбән чин*)

городо́шник *м* городки (бура) уенында катнашучы

горожа́нин *м* шәһәр кешесе, шәһәрдә торучы

горожа́нка *ж* шәһәрдә яшәүче хатын (кыз)

гороско́п *м* гороскоп (*урта гасырларда астрологлар тарафыннан яңа туган баланың язмышын билгеләү максаты белән төзелгән таблица*)

горо́х *м* борчак ♦ **как об стену ~** стенага борчак сипкән кебек; ≈ колагына да элми; **при царе́ Горо́хе** *шутл.* хан заманында, бик күптән

горо́ховый, -ая, -ое **1.** борчак ...ы; **~ стручо́к** борчак кузагы; **~ суп** борчак шулпасы **2.** (*о цвете*) борчак төсле, соргылт сары

горо́шек *м* **1.** *уменьш. от* **горо́х; 2.** бөрчек-бөрчек, бөрчек (*материягә төшерелгән бизәк*); **пла́тье в ~** бөрчекләр төшерелгән күлмәк ♦ **души́стый ~** *бот.* иске борчак (*бакча гөле*); **зелёный ~** яшел борчак (*аштәмләткеч*)

горо́шина *ж* борчак бөртеге, бер бөртек борчак

горо́шинка *ж уменьш. от* **горо́шина**

горсть *ж* **1.** уч; **зачерпну́ть ~ю воды́** учка су алу **2.** бер уч; **~ песку́** бер уч ком **3.** бер төркем; **~ храбрецо́в** бер төркем батырлар

горта́нн||ый, -ая, -ое **1.** *лингв.* бугаз ...ы, гырылдык ...; **~ые согла́сные** бугаз тартыклары **2.** тамак төбе белән ...; **слы́шался ~ый го́вор** тамак төбе белән сөйләшү ишетелә иде

горта́нь *ж анат.* бугаз

горте́нзия *ж бот.* гортензия, япон гөле

го́рцы *мн.* тау кешеләре; тау халыклары

горчи́ть *несов.* әче тәм килү; күксегән тәм килү; **ма́сло горчи́т** майдан күксегән тәм килә

горчи́ца *ж* горчица (*усемлек һәм шул усемлектән әзерләнә торган аш тәмләткеч*)

горчи́чник *м* горчичник (*горчица компрессы*); **поста́вить ~и** горчичниклар кую

горчи́чница *ж* горчица савыты

горчи́чн||ый, -ая,-ое горчица ...ы; **~ое ма́сло** горчица мае

горше́чник *м* чүлмәкче, чүлмәк ясаучы

горшо́к *м* чүлмәк; **цвето́чный ~** чәчәк чүлмәге

го́рьк||ий, -ая, -ое **1.** ачы; **~ое лека́рство** ачы дару **2.** *перен.* ачы, авыр, кайгылы, аяныч; **~ая до́ля** авыр язмыш; **~ая и́стина** ачы хакыйкать ♦ **~ие слёзы** канлы яшь; **~ий пья́ница** исерек баш; **пить ~ую** туктаусыз эчү

го́рько *нареч.* **1.** ачы, авыр; **~ в э́том созна́ться** бу турыда әйтүе дә авыр **2.** каты; **~ пла́кать** каты елау, ачы күз яше белән слау **3.** *в знач.сказ. безл.* ачы; ачы тәм; **во рту́ ~** авызда ачы тәм **4.** *в знач. сказ. безл. кому* авыр, читен; **мне ~, что ты не понима́ешь э́того** миңа бик авыр, син шул хәлне анламыйсың ♦ **~!** (*возглас на свадьбе*) ачы!

го́рько-солёный, -ая, -ое (*о воде*) ачы тозлы

горю́ч||ий I, ая, -ее **1.** яна торган; кабынучан; **~ий материа́л** яна торган материал; **~ая смесь** яна торган катнашма **2.** *в знач. сущ.* **~ее** *с* ягулык, сыек ягулык

горю́ч||ий II, -ая, -ее: **~ие слёзы** канлы (ачы) күз яше

горя́нка *ж* тау хатыны (кызы), тауларда яшәүче хатын (кыз)

горя́чечный, -ая, -ое *уст.*: **~ бред** кызышып саташу

горя́ч||ий, -ая, -ее **1.** кайнар, эссе; **~ий чай** кайнар чәй; **~ее ю́жное со́лнце** көньякның эссе кояшы **2.** кызган, кызу; **~ий утю́г** кызган үтүк **3.** *перен.* кызу; **~ее вре́мя** кызу эш вакыты; **~ие дни** кызу эш көннәре **4.** *перен.* ялкынлы; **~ие ре́чи** ялкынлы чыгышлар; **~ая любо́вь** ялкынлы мәхәббәт ♦ **~ая голова́ (кровь)** *или* **~ий челове́к** кызу канлы кеше; **~ая обрабо́тка** *тех.* кыздырып эшкәртү (*металлны*); **по ~им следа́м** кичекмәстән, эзе суынганчы, онытылганчы, шунда ук; **[попа́сть] под ~ую ру́ку** кызган чагына туры килү

горячи́тельн||ый, -ая, -ое *разг.*: **~ые напи́тки** исерткеч (кыздыргыч) эчемлекләр

горячи́ть *несов. кого-что* кыздыру, ярсыту; (*коня*) чарысландыру

горячи́ться *несов.* кызу, ярсу, дулау; **напра́сно ~** юкка кызу

горя́чка *ж* кабалану, ашыгу, ыгы-зыгы [килү]; **~ пе́ред отъе́здом** китәр

алдыннан ыгы-зыгы килү; **экзамена-ци́о́нная** ~ имтихан вакытындагы ыгы-зыгы

горя́чность *ж* кызулык, кызу канлылык, дуамаллык; **проявля́ть излиш-нюю** ~ артык дуамаллык күрсәтү

гос- *рус телендәге кушма сүзләрнең «дәүләт», «дәүләткә бәйләнешле» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **госаппара́т** дәүләт аппараты; **госучрежде́ние** дәүләт оешмасы; **госконтро́ль** дәүләт контроле; **госторго́вля** дәүләт сәүдәсе

госба́нк *м* дәүләт банкысы

госбюдже́т *м* дәүләт бюджеты

госдепарта́мент *м* дәүләт департаменты (*мәс. АКШта*)

госкреди́т *м* дәүләт кредиты

госпитализи́ровать *сов. несов. кого-что* хастаханәгә салу, госпитальгә салу

го́спиталь *м* госпиталь

господи́н *ж* **1.** (*при обращении*) әфәнде **2.** (*хозяин*) хуҗа **3.** (*представитель привилегированного класса*) бай ♦ ~ **своей́ судьбы́** үз язмышына үзе хуҗа; **сам себе́** ~ үзенә үзе хуҗа

госпо́дство *с* хакимлек, өстенлек; ~ **в во́здухе** һавада өстенлек итү (*сугыш вакытында авиация өстенлеге*); **полити́ческое** ~ сәяси хакимлек

госпо́дств||овать *несов.* **1.** хөкем сөрү, хакимлек итү, өстенлек итү, өстен булып тору; ~**овать на мо́ре** диңгездә өстенлек итү **2.** (*преобладать*) өстенлек итү, күбрәк булу, кин таралу; **здесь** ~**уют ю́го-за́падные ве́тры** монда көньяк-көнбатыш яктан искән җилләр өстенлек итә **3.** *над чем* (*возвышаться*) югарырак тору, биектәрәк тору, тирәюньһән өстәрәк тору

госпо́дствующ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **госпо́дствовать**; **2.** өстенлек итүче, хөкем сөрүче, өстен, хаким; ~**ие кла́ссы** өстен сыйныфлар **3.** өстенлек алган, кин таралган; ~**ее мне́ние** өстенлек алган фикер

госпо́дь *м* алла, тәнре, хода ♦ **упаси́ (не дай) го́споди!** ходай күрсәтмәсен, була күрмәсен!

госпожа́ *ж* **1.** (*при обращении*) ханым **2.** (*представительница привилегированного класса*) бикә, байбикә **3.** (*хозяйка*) хуҗа хатын

гост *м* гост (*ботенсоюз дәүләт стандарты*)

гостеприи́мный, -ая, -ое кунакчыл; кече күңелле; ~ **хозя́ин** кунакчыл хуҗа

гостеприи́мство *с* кунакчыллык; **прояви́ть** ~ кунакчыллык күрсәтү

гости́ная *ж* **1.** (*комната*) кунак бүлмәсе **2.** (*комплект мебели*) кунак бүлмәсе җиһазы

гости́нец *м прост.* күчтәнәч; бүләк

гости́ница *ж* кунакханә, гостиница

гости́ничн||ый, -ая, -ое гостиница ...ы; **дом** ~**ого ти́па** кунакханә тибындагы йорт

гости́ный: ~ **двор** *уст.* сәүдә йорты

гости́ть *несов.* кунак булу

гост||ь *м* кунак; **идти́ в** ~**и** кунакка бару; **быть в** ~**я́х** кунакта булу; **он у нас ре́дкий** ~**ь** ул безнең сирәк кунагыбыз

го́стья *ж* кунак хатын (кыз)

государ́ственно-монополисти́ческий, -ая, -ое дәүләт монополиясе ...ы

государ́ственность *ж* дәүләтчелек, дәүләт булып оешу

государ́ственн||ый, -ая, -ое **1.** дәүләт ...ы; ~**ый аппара́т** дәүләт аппараты; ~**ый бюдже́т Татарста́на** Татарстанның дәүләт бюджеты; ~**ые грани́цы** дәүләт чикләре; **де́ло** ~**ой ва́жности** дәүләт күләмендә әһәмиятле эш; ~**ая изме́на** дәүләткә хыянәт; ~**ое пра́во** дәүләт хокукы ♦ ~**ые экза́мены** дәүләт имтиханнары

государ́ство *с* дәүләт; **демократи́ческое** ~ демократик дәүләт

государ́ыня *ж* **1.** (*правительница*) хатын патша, әби патша **2.** *уст.*(*при обращении*) ханым; **ми́лостивая** ~ шәфкатьле ханым

государ́ь *м* **1.** (*правитель*) патша **2.** *уст.*(*при обращении*) әфәнде; **ми́лостивый** ~ мөхтәрәм әфәнде

го́тика *ж* готика (*архитектура стиле*)

готи́ческий, -ая, -ое готика ...ы; готик, готик стильдәге ...; ~ **храм** готик храм ♦ ~ **шрифт** готик хәреф

гото́вальня *ж* готовальня (*махсус футлярлы сызым әсбаплары*)

гото́вить *несов.* **1.** *кого-что* әзерләү; ~ **ученика́ к экза́мену** укучыны имтиханга әзерләү; ~ **ру́копись к набо́ру** кулъязманы басарга әзерләү **2.** *что* хәзерләү; ~ **уро́ки** дәрес хәзерләү **3.** *что и без. доп.* әзерләү, пешерү; ~ **обе́д** ашарга пешерү; **она хорошо́ гото́вит** ул әйбәт пешерә **4.** *что* хәзерләү, хәзерлек күрү; ~ **уда́р по врагу́** дошманга һөҗүм итәргә әзерлек күрү

гото́в||иться *несов.* **1.** *к чему и с неопр.* әзерләнү; ~**иться к ле́кции** лекциягә әзерләнү **2.** *к чему и с неопр.* әзерләнү, җыену; ~**иться к отъе́зду** китәргә җыену **3.** булырга тору, якынлашып килү; ~**ятся ва́жные собы́тия** мөһим вакыйгалар булырга тора **4.** *страд. от* **гото́вить**

гото́вность *ж* **1.** әзерлек; **боева́я** ~ сугышчан әзерлек **2.** (*согласие*) ризалык, әзер булу; **вы́разить** ~ **е́хать** барырга ризалыгын белдерү

гото́в||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* әзер; ~**ые изде́лия** әзер әйберләр; **я гото́в к экза́менам** мин имтиханнарга әзер; **он гото́в помо́чь** ул ярдәмләшергә әзер **2.** ...га тора, ...лык хәлгә килгән; **по́чки** ~**ы распусти́ться** бөреләр ачылырга тора ♦ **всегда́ гото́в!** һәрвакыт әзер!; **[жить] на всём** ~**ом** әзергә әзер булып яшәү, аныкка таныклы булып тору

гофриро́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **гофрирова́ть**; **2.** сырлы, сырланган; ~**ая бума́га** сырлы кәгазь

гофрирова́ть *сов., несов. что* гофрлау, бөрү, сырлау

гофриро́вка *ж* **1.** *см.* **гофрирова́ть**; **2.** параллель бөрмәләр (сырлар)

граб *м* күгагач

грабёж *м прям., перен.* талау, кычкыртып талау; ~ **среди́ бе́ла дня** көпәкөндез кычкыртып талау

граби́тель *м* талаучы, юлбасар

граби́тельск||ий, -ая, -ое талау ...ы; ~**ие во́йны** талау сугышлары

гра́бить *несов. кого-что* талау

гра́блен||ый, -ая, -ое талап алынган; ~**ые ве́щи** талап алынган әйберләр

гра́бли *только мн.* тырма, кул тырмасы; **ко́нные** ~ атлы тырма

гравёр *м* гравёр (*металлга яки агачка чокып рәсем ясаучы*)

гравёрн||ый, -ая, -ое гравёр ...ы; гравёрлык ...ы; граверлау ...ы; ~**ое иску́сство** гравёрлык сәнгате; ~**ая мастерска́я** граверлау остаханәсе

гра́вий *м* чуерташ, вак таш

гравирова́льн||ый, -ая, -ое граверлау ...ы; ~**ые инструме́нты** граверлау инструментлары

гравирова́ть *несов. что* граверлау (*металлга, сөяккә һ.б.ш. чокып рәсем төшерү*)

гравиро́вщик *м см.* **гравёр**

гравита́ция *ж физ.* гравитация

грави́ра *ж* гравюра (*чокып ясалган клишедән төшерелгән рәсем*)

град I *м* боз; ~ **побил посе́вы** игеннәрне боз сукты ♦ ~ **насме́шек** чиксез күп мыскыллаулар; ~ **обвине́ний** исәпсез-хисапсыз гаепләүләр; ~ **пи́сем** бик күп хатлар; **посы́пался** ~ **пуль** пулялар яңгыр кебек ява башлады; **пот с меня́ льётся** ~**ом** манма (шабыр) тиргә баттым

град II *м уст. см.* **го́род** I

гради́ция *ж* градация (*бер нәрсәдән икенчесенә күчкәндәге эзлеклелек*)

гра́дина *ж разг.* боз бөртеге (*куктан ява торган*)

гра́динка *ж уменьш. от* **гра́дина**

гради́рня *ж* **1.** градирня (*тоз алу өчен тозлы суны парга әйләндерә торган корылма*) **2.** суыткыч (*промышленностьта кайнар суны суыта торган җайланма*)

гради́ровать *сов., несов. что* градирлау (*тозлы суны парга әйләндерү*)

градоби́тие *с* боз сугу (*мәс. игенне*)

градов||о́й, -а́я, -о́е боз...ы, бозлы; ~**а́я ту́ча** боз болыты; ~**о́й дождь** бозлы яңгыр

градонача́льник *м* шәһәр башлыгы (*19 йөздә Россиядә шәһәр башлыгы, губернатор хокукындагы начальник*)

градострое́ние *с см.* **градострои́тельство**

градострои́тель *м* шәһәр төзүче

градострои́тельство *с* шәһәр төзү

градуи́ровать *сов., несов. что, спец.* бүлемләү, градусларга бүлү, градус билгеләре сызу; ~ **термо́метр** термометрны градусларга бүлү

гра́дус *м* градус (**1.** *тугәрәкнең 360 тан бер өлеше* **2.** *температураны, берәр нәрсәнең катылыгын, куәтлелеген үлчәү берәмлеге*) ♦ **под** ~**ом** исерек, сәрхуш, кызмача

граду́сник *м* градусник

граждани́н *м* гражданин

граждани́нка *ж* гражданка

граждани́нск||ий, -ая, -ое **1.** гражданлык ...ы; граждан ...ы; ~**ое пра́во** гражданлык хокукы; ~**ий иск** гражданлык судына бирү **2.** гражданлык ...; **в** ~**ом**

пла́тье гражданлык киемендә ◆ **~ая война́** гражданнар сугышы; **~ая пани́хида** гражданлык жәназасы; **~ая смерть** *уст.* барлык гражданлык хокукларыннан мәхрүм ителү; **~ий брак** загста язылышып өйләнү

граждáнст||во *с* гражданлык; **Зако́н о ~е** гражданлык турында закон; **получи́ть права́ ~а** гражданлык хокукларын алу

грамза́пись *ж* грамзапись (*махсус пластинкага язылган музыка әсәрләре һәм төрле чыгышлар*)

грамм *м* грамм

грамма́тика *ж* грамматика; **сравни́тельная ~** чагыштырмалы грамматика; **шко́льная ~** мәктәп грамматикасы

грамматúческ||ий, -ая, -ое грамматика...ы; грамматик; **~ие пра́вила** грамматика кагыйдәләре; **~ий строй языка́** телнең грамматик төзелеше; **~ие оши́бки** грамматик ялгышлар

граммофо́н *м* граммофон

граммофо́нн||ый, -ая, -ое граммофон ...ы; **~а́я пласти́нка** граммофон пластинкасы

гра́мот||а *ж* **1.** укый-яза белү; грамота; **вы́учиться ~е** грамотага өйрәнү **2.** грамота; [мактау] кәгазе; **почётная ~а** мактау грамотасы; **вери́тельные ~ы** *дип.* ышаныч язулары ◆ **фи́лькина ~а** мәгънәсез документ, буш кәгазь

грамоте́й *м шутл.* грамоталы, укый-яза белүче

гра́мотный, -ая, -ое **1.** грамоталы, укый-яза белүче, укый-яза белә торган; **~ челове́к** укый-яза белә торган кеше; **~ учени́к** грамоталы укучы **2.** (*не содержащий ошибок*) хатасыз язылган, грамоталы язылган (*мәс. хат*) **3.** (*знающий*) белемле, мәгълүматлы; **он ~ инжене́р** ул белемле инженер **4.** (*умело выполненный*) җиренә җиткереп эшләнгән, дөрес эшләнгән; **~ чертёж** җиренә җиткереп эшләнгән сызым

грампласти́нка *ж* грампластинка

гран *м* гран (*аптека үлчәве берәмлеге — 0,062 граммга тигез*) ◆ **ни ~а** *чего* бөртеге дә юк, тузан кадәрле дә юк

грана́т I *м бот.* анар (*агачы һәм җимеше*)

грана́т II *м мин.* гранат (*асылташ*)

грана́та *ж* граната

грана́тов||ый I, -ая, -ое **1.** *бот.* анар ...ы; **~ое де́рево** анар агачы **2.** (*о цвете*) гранат төсле, куе кызыл

грана́товый II, -ая, -ое гранат ...ы; **~ брасле́т** гранат беләзек

гранатомётчик *м* гранатомётчик, граната ыргытучы

грандио́зн||ый, -ая, -ое гаять зур, бик зур, искиткеч зур; **~ое строи́тельство** гаять зур төзелеш

гранённый, -ая, -ое **1.** кырлы; **~ стака́н** кырлы стакан **2.** кырланган, кырлап ясалган; **~ хруста́ль** кырлап ясалган хрусталь

грани́льн||ый, -ая, -ое кырлый торган; **~ая мастерска́я** кырлый торган остаханә

грани́льщик *м* кырлаучы, кырлаучы оста

грани́т *м* гранит

грани́тн||ый, -ая, -ое гранит ...ы; гранит...; **~ая глы́ба** зур гранит таш

гранито́ль *м* гранитоль (*ясалма кун*)

грани́тчик *м* гранитчы, гранит эшкәртүче

грани́ть *несов. что* кырлау (*ташны, пыяланы*)

грани́ц||а *ж* чик ◆ **вы́йти из грани́ц** чиктән чыгу, чиктән ашу; **за ~у** чит илләргә; **за ~ей** чит илләрдә; **из-за ~ы** чит илләрдән

грани́ч||ить *несов. с чем* **1.** (*иметь общую границу*) чиктәш булу, янәшә булу, чикләшү **2.** *перен.* якын тору, бер булу; **тру́сость в бою́ ~ит с преда́тельством** сугышта куркаклык хыянәт итү белән бер

гра́нка *ж полигр.* гранка (*типографиядә битләргә салынмыйча гына җыелган набор һәм шул наборның кәгазьдәге күчермәсе*)

гранули́ровать *сов., несов. что* ваклау, грануляцияләү, бөртекләндерү

грануля́ция *ж* грануляция (**1.** *яра урынына ит үсү* **2.** *кояш өстенең бөрчек-бөрчек булып куренүе* **3.** *бөртекләндерү, бөртекләргә әверелдерү, вакълау*)

гра́н||ь *ж* **1.** кыр; **~и ку́ба** кубның кырлары **2.** *перен.* аерма; **стира́ние ~ей ме́жду физи́ческим и у́мственным трудо́м** физик һәм акыл хезмәте арасындагы аерманың бетә баруы ◆ **на ~и** соңгы чик; **на ~и безу́мия** акылдан язу хәлендә; **на ~и войны́** сугыш куркынычы килеп туу

грасси́ровать *несов. книжн.* «р» авазын сакау итеп әйтү

граф *м* граф

графá *ж* графа, багана (*кенәгәдә, таблицада ике сызык арасы*)

гра́фик I *м* график (**1.** *төрле процессларның үсешен күрсәтә торган диаграмма* **2.** *утәлү вакыты һәм нормасы күрсәтелгән план*)

гра́фик II *м* график (*рәссам*)

гра́фика *ж* графика (**1.** *сызыклар һәм штрихлар белән генә рәсем ясау сәнгате* **2.** *хәрефләрнең язылу рәвеше*)

графúн *м* графин

графúня *ж* графиня

графúт *м* **1.** *мин.* графит, графит ташы, кара таш **2.** (*стержень внутри карандаша*) графит, карандаш үзәге

графúтн||ый, -ая, -ое графит ...ы; графиттан ясалган, графит ...; **~ые изде́лия** графиттан ясалган әйберләр

графúтов||ый, -ая, -ое *см.* **графúтный**; **~ые месторожде́ния** графит чыганаклары

графúть *несов. что* графалау, графалар сызу

графúческ||ий I, -ая, -ое графика ...ы; **~ое иску́сство** графика сәнгате

графúческий II, -ая, -ое график ...ы; график ...; график юл белән, график ярдәмендә ...; **~ ме́тод** график метод

графлён||ый, -ая, -ое графалы, сызыклы, юллы; **~ая бума́га** сызыклы кәгазь

графо́лог *м* графолог, графология белгече

графоло́гия *ж* графология (*кешенең язу рәвешенә карап характерын белергә маташу*)

графома́н *м* графоман, графомания белән авыручы

графома́ния *ж* графомания (*әдәби әсәрләр язу белән мавыгу авыруы*)

гра́фство *с* графлык (**1.** *графлык дәрәҗәсе* **2.** *административ-территориаль берәмлек, мәс. Англиядә, АКШта* **3.** *феодализм чорында граф билгән җирләр*)

грацио́зн||ый, -ая, -ое зифа буйлы, матур сынлы, нәзакәтле, грацияле; матур [йөрешле]; **~ые движе́ния** грацияле хәрәкәтләр; **~ая де́вушка** зифа буйлы кыз

гра́ция *ж* **1.** грация, матурлык; нәзакәтлелек (*хәрәкәт һәм буй-сынга карата әйтелә*) **2.** грация (*корсетның бер төре*)

грач *м* каракарга

грачúн||ый, -ая, -ое каракарга ...ы; **~ое гнездо́** каракарга оясы

гребёнка *ж* тарак

гре́б||ень *м* **1.** тарак; **ча́стый ~ень** еш тешле тарак **2.** *тех.* тарак; тәрәш тарагы **3.** (*у птиц*) кикрик **4.** (*верхний край чего-л.*) сырт **5.** *перен.* алдынгы саф; **на ~не наро́дного движе́ния** халык хәрәкәтенең алдынгы сафында

гребе́ц *м* ишкәкче, ишкәк ишүче

гребешо́к *м уменьш. от* **гре́бень** 1, 3, 4

гре́бля *ж см.* **грести́** I

гребн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*көймәдә*) ишү ...ы; **~о́й спорт** ишү спорты **2.** ишкәкле; **~о́е су́дно** ишкәкле судно **3.** ишә торган; **~о́е колесо́** ишә торган көпчәк

гребо́к *м* ишем (*ишкәк белән бер тапкыр ишеп кую*)

грёза *ж* хыял, татлы хыял; **де́вичьи грёзы** кызларның татлы хыяллары

гре́зить *несов.* **1.** татлы хыялга чуму, хыяллану **2.** (*видеть во сне*) төшләну

гре́зиться *несов.* **1.** хыялга килү, күз алдына килү **2.** (*сниться*) төшкә керү

гре́йдер *м* грейдер (*юл тигезләгеч машина*)

грек *м* грек, грек кешесе

гре́ки *мн.* греклар, грек халкы

гре́лка *ж* грелка, җылыткыч

грем||е́ть *несов.* **1.** күкрәү, күк күкрәү (*күкрәү турында*); яңгырау (*музыка турында*); гөрелдәү, гөрселдәү; шартлау (*ату тавышы турында*); шалтырату, чалтыр-чолтыр китерү (*тимер-томыр әйберләр турында*); дөбердәү, дыңгырдау (*мәс. арба турында*); шаулау, ишетелеп тору (*тавыш турында*); шалтырау (*кыңгырау турында*); **гром ~и́т** күк күкри; **~е́ть посу́дой** савыт-саба шалтырату **2.** *перен.* (*славиться*) таралу, шаулау

грему́ч||ий, -ая, -ее: **~ий газ** *хим.* шартлагыч газ; **~ая змея́** *зоол.* шалтырак елан (*тропикларда яши торган агулы елан*); **~ая ртуть** шартлый торган терекөмеш

гре́на *ж собир.* грена (*ефәк күбәләге күкәйләре*)

гренадёр *м ист.* гренадер (*революциягә кадәрге Россиядә махсус полкта хезмәт итүче озын буйлы солдат яки офицер*)

гре́нк||и *мн.* кыздырылган икмәк кисәкләре; кәтермәч; **суп с ~а́ми** кыздырылган икмәк кисәкләре салынган шулпа

грести́ *несов.* **1.** *чем и без доп.* (*работать вёслами*) [ишкәк] ишү; **~ к бе́регу** ярга таба ишү **2.** *что* [тырма белән] җыю; тырмалау; көрәү, көрәп алу; **~ се́но** печән җыю ♦ **~ де́ньги лопа́той** акчаны көрәп алу

гре́ть *несов. кого-что и без. доп.* җылыту, кыздыру; **со́лнце гре́ет** кояш кыздыра; **шу́ба хорошо́ гре́ет** тун яхшы җылыта; **~ воду** су җылыту ♦ **~ ру́ки** бәю (*алдашып*)

гре́ться *несов.* җылыну, кызыну; **~ на со́лнце** кояшта кызыну; **вода́ гре́ется** су җылына

грех *м* **1.** *рел.* гөнаһ, язык **2.** *перен.* гөнаһ, гаеп, гаеплә эш; **~и́ мо́лодости** яшьлек гөнаһлары **3.** *в знач. сказ. разг.* ярамый, яхшы түгел; **над ста́ростью смея́ться ~** картлыктан көләргә ярамый ♦ **~ попу́тал** шайтан котыртты; **~ сказа́ть** әйтергә дә оят; **как на ~** бәхетсезлеккә каршы, гөнаһ шомлыгына каршы; **не ~** ярый, мөмкин; **от ~а́ пода́льше** бәладән баш-аяк; **с ~о́м попола́м** ничек итте алай, әштер-әштер генә, көчкә-көчкә генә, ничек җитте шулай

грехо́вн||ый, -ая, -ое *уст.* гөнаһлы; **~ые мы́сли** гөнаһлы уйлар

греховóдник *м разг. уст.* гөнаһлы кеше, бозык кеше; гөнаһ капчыгы

греховóдница *ж* гөнаһлы хатын (кыз), бозык хатын (кыз)

гре́цкий, -ая, -ое: **~ оре́х** Әстерхан чикләвеге, кузы

гречáнка *ж* грек хатыны (кызы)

гречи́ха *ж* карабодай

гречи́шный, -ая, -ое карабодай ...ы; **~ мёд** карабодай балы

гре́чнев||ый, -ая, -ое карабодай ...ы; **~ая ка́ша** карабодай боткасы

греши́ть *несов.* **1.** *рел.* гөнаһлану гөнаһ кылу (ясау, эшләү) **2.** *против чего* каршы бару, бозу; **~ про́тив и́стины** хакыйкатькә каршы бару

гре́шник *м* гөнаһлы кеше

гре́шница *ж* гөнаһлы хатын (кыз)

грешнó *в знач. сказ. с неопр., разг.* гөнаһ, оят, яхшы түгел

гре́шн||ый, -ая, -ое гөнаһлы, языклы, гаепле; **~ый челове́к** гөнаһлы кеше; **~ые по́мыслы** гөнаһлы уйлар ♦ **~ым де́лом** *в знач. вводн. сл.* үкенечкә каршы, гөнаһ шомлыгына каршы

гриб *м* гөмбә, мәшкә; **кра́сный ~** усак гөмбәсе; **бе́лый ~** ак гөмбә ♦ **расти́ как ~ы́ [по́сле дождя]** бик тиз һәм күп үсү, бик тиз үрчү

грибкóв||ый, -ая, -ое гөмбә ...ы; **~ая культу́ра** гөмбә культурасы; **~ое заболева́ние** гөмбә авыруы

грибни́к *м разг.* гөмбәче, гөмбә җыю һәвәскәре

грибни́ца *ж* **1.** *бот.* гөмбәлек (*гөмбә җепселләре*) **2.** (*теплица для грибов*) гөмбәлек, гөмбә үстерү урыны

грибн||о́й, -ая, -о́е **1.** гөмбәле; **~о́е ме́сто** гөмбәле урын **2.** гөмбә ...ы; **~о́й пиро́г** гөмбә бөккәне ♦ **~о́й дождь** кояшлы яңгыр

грибова́рный, -ая, -ое гөмбә кайнату ...ы; **~ пункт** гөмбә кайнату пунктты

грибова́рня *ж* гөмбә кайнату урыны (*гөмбә тоздау һәм маринадлау урыны*)

грибо́к *м* **1.** *уменьш. от* **гриб;** гөмбәчек **2.** гөмбәчек (*әчеткеч, череткеч, авыру тудыргыч микроблар*) **3.** (*для штопки*) калып (*оек ямаганда кулланыла торган гөмбә сыман калып*)

гри́ва *ж* ял; **льви́ная ~** арыслан ялы; **ко́нская ~** ат ялы

гри́венник *м разг.* ун тиен, ун тиенлек акча

гри́вна *ж ист.* (*денежная единица*) гривна (*борынгы Русьта акча берәмлеге*)

грилья́ж *м* грильяж (*шоколадлы конфетларның бер төре*)

грим *м* грим; **игра́ть в ~е** грим салып уйнау; **наложи́ть ~** грим салу

грима́са *ж* чырай бозу, чырай сыту, гримаса

грима́сничать *несов.* чырай сыту, чырай бозу, кылану, гримаса ясау

гримёр *м* гримлаучы, грим салучы

гримирова́ть *несов. кого-что* грим салу, гримлау

гримирова́ться *несов.* **1.** грим салу (*үзеңә*) **2.** *страд. от* **гримирова́ть**

грипп *м* грипп

гриппова́ть *несов. разг.* грипп белән авыру

гриппо́зн||ый, -ая, -ое грипп ...ы; грипплы, грипп белән...; **~ое заболева́ние** грипп авыруы; **~ый больно́й** грипплы авыру

гриф I *м зоол.* гриф (*ерткыч кош*)

гриф II *м муз.* гриф (*кыллы музыка коралларының кыл тартып куелган озын тар өлеше*)

гриф III *м* гриф (*китаплардагы һәм документлардагы махсус язу*); **кни́га с ~ом институ́та** институт грифы белән басылып чыккан китап

гри́фель *м* грифель (*аспид тактага язу өчен кулланыла торган таш карандаш*)

гроб *м* табут ♦ **в ~** *разг.* **гляде́ть** үлем алдында тору; **вогна́ть в ~** *кого* кабергә (гүргә) кертү; **стоя́ть одно́й ногой в ~у́** кабер якасында тору; бер аягы җирдә, бер аягы гүрдә булу; **по ~ [жи́зни]** үлгәнче; гүргә кергәнче; **хоть в ~ ложи́сь** хет шартла

гробни́ца *ж* төрбә, бина сыман эшләнгән зиннәтле кабер

гробов||о́й, -ая, -о́е табут...ы ♦ **~о́е молча́ние** *или* **~а́я тишина́** кабер тынлыгы; **~о́й го́лос** ямьсез калын тавыш; **до ~о́й доски́** мәңгегә, үлгәнче, кабергә кергәнче

гробовщи́к *м* табут ясаучы, табутчы

грог *м* грог (*аракыга яки ромга шикәрле кайнар су катыштырып әзерләнгән эчемлек*)

гроза́ *ж* **1.** күк күкрәп яшен яшьнәү; яшенле яңгыр **2.** *перен.* (*то, что внушает страх*) дәһшәт, куркыныч

гроздь *ж* төлгәш, чук; **~ виногра́да** йөзем төлгәше

гроз||и́ть *несов.* **1.** *кому и без доп.* (*угрожать*) янау; куркыту, өркетү **2.** *кому-чему* (*делать угрожающий жест*) янау; **~и́ть па́льцем** бармак янау **3.** *чем* ...га тору, алдында тору, куркыныч тудыру, куркыныч алдында тору; **ему́ ~и́т смерть** ул үлем куркынычы алдында тора

грози́ться *несов. разг. см.* **грози́ть** 1, 2

гро́зн||ый, -ая, -ое **1.** (*суровый*) рәхимсез, кансыз, усал; **~ый взгляд** усал караш **2.** дәһшәтле, куркыныч; **~ая си́ла** дәһшәтле көч; **~ый час** куркыныч сәгать

грозов||о́й, -а́я, -о́е яшенле, яшенлеяңгырлы; **~ы́е облака́** яшенле болытлар; **~о́е ле́то** яшенле-яңгырлы җәй

гром *м* **1.** күкрәү, күк күкрәү; **раска́ты ~а** күк күкрәү тавышлары **2.** *перен.* дөбердәү, гөрселдәү, каты шартлау; **~ пу́шек** туплар гөрселдәве; **~ аплодисме́нтов** көчле кул чабулар ♦ **пока́ ~ не гря́нет** килеп терәлмичә

грома́д||а *ж* бик (гаять) зур әйбер (*корылма, таулар һ.б.ш.*); **~ы гор** бик зур таулар; **~ы корабле́й** гаять зур корабльләр

грома́дина *ж разг.* бик зур нәрсә

грома́дный, -ая, -ое бик (гаять) зур, бик дәү; **~ го́род** гаять зур шәһәр; **~ успе́х** бик зур уңыш

громи́л||а *м разг.* **1.** (*вор*) талаучы, карак (*йозак, ишек ватып кереп талаучы*) **2.** погромчы; **фаши́стские ~ы** фашист погромчылары

громи́ть *несов. кого-что* **1.** талау, җимерү **2.** *перен. разг.* (*обличать*) тетеп ташлау, тәмам фаш итү, тетмәсен тетү **3.** тар-мар итү; **~ вра́жеские войска́** дошман яуларын тар-мар итү

гро́мк||ий, -ая, -ое **1.** каты, кычкырып ..., яңгыравыклы; көчле; **~ий го́лос** каты тавыш; **~ий разгово́р** кычкырып сөйләшү **2.** *перен.* данлыклы, атаклы; шау-шулы, дөнья шаулаткан; **~ое и́мя** данлыклы исем; **~ий проце́сс** дөнья шаулаткан процесс **3.** *перен.* (*напыщенный*) кабарынкы, күперенке, буш; **~ие фра́зы** буш сүзләр

громкоговори́тель *м* репродуктор

громкоголо́сый, -ая, -ое каты тавышлы

громов||о́й, -а́я, -о́е **1.** күк күкрәү ...ы; **~ы́е раска́ты** күк күкрәү тавышлары **2.** *перен.* бик каты, көчле; **~о́й го́лос** көчле тавыш

громкогла́сн||ый, -ая, -ое каты тавыш белән ...; бөтен кеше ишетерлек ...; **~ое заявле́ние** бөтен кеше ишетерлек белдерү

громозди́ть *несов. что* **1.** өю, өстеөстенә өю; **~ я́щики** әрҗәләрне өю **2.** *перен.* тутыру, өсте-өстенә тутыру; **~ цита́ты** цитаталар белән тутыру

громозди́||ться *несов.* өелеп тору, берсе өстенә берсе өелеп тору; күпләп калкып тору; **вдали́ ~лись ска́лы** еракта кыялар күпләп калкып тора иде

громо́здк||ий, -ая, -ое зур һәм авыр; **~ие ве́щи** зур һәм авыр әйберләр

ГРО-ГРЫ

громоотво́д *м* яшен уздыргыч, яшен кайтаргыч.

громоподо́бный, -ая, -ое күк күкрәгәндәй, күк күкрәгән кебек, бик көчле; **~ го́лос** бик көчле тавыш

громыха́ние *с см.* **громыха́ть**

громыха́ть *несов. разг.* (*напр. о телеге*) дөбердәү, дыңгырдау, дөбер-дөбер килү, шалтыр-шолтыр килү; (*о громе*) күк күкрәү, дөбердәү

громыхну́ть *сов. однокр.* дыңгырдап кую, гөрселдәп кую; дөбердәп кую

гроссме́йстер *м* гроссмейстер

гроссме́йстерск||ий, -ая, -ое гроссмейстер...ы; гроссмейстерлык ...ы; **~ое зва́ние** гроссмейстер исеме; **~ий балл** гроссмейстерлык баллы

грот *м* тау куышы, мәгарә

гроте́ск *м* гротеск (*әкәмәт- фантастик һәм көлке стильдә язылган сәнгать әсәре*)

гроте́скный, -ая, -ое гротеск...ы; **~ сти́ль** гротеск стиле

гроте́сков||ый, -ая, -ое гротесклы, көлкеле; **~ая роль** көлке роль

гро́хать *несов. см.* **гро́хнуть**

гро́хнуть *сов.* **1.** *разг. кого-что* шап иттереп ташлау, гөрс иттереп ыргыту, шап иттереп төшерү; дөп иттереп кую; **~ вязáнку дров нá пол** утын бәйләмен дөп иттереп идәнгә кую **2.** *разг.* (*издать грохот*) шарт итү, гөрс итү; гөрселдәү **3.** *прост.* (*громко рассмеяться*) пырхылдап җибәрү, кинәт кычкырып көлеп җибәрү; **~ со́ смеху** кинәт кычкырып көлеп җибәрү

гро́хнуться *сов. разг.* шап итеп егылу, шап итеп егылып төшү; гөрселдәп барып төшү

гро́хот I *м* гөрселдәү, гөрелдәү, дөбердәү; **~ пу́шек** туплар гөрселдәве

гро́хот II *м тех.* эре иләк (*орлык, ком, вак таш, руда иләүдә кулланыла*)

грохота́нье *с см.* **грохота́ть**

грохота́ть *несов.* күк күкрәү; дөбердәү; **гром грохо́чет** күк күкри

грош *м* **1.** *уст.* ярты тиен (*акча*) **2.** *обычно мн.* **~и́** бик арзан бәя; бик арзан акча; **прода́ть за ~и́** бик арзан бәягә сату **3.** грош (*Австриядә һәм Польшада бер тиен акча*) ♦ **~á ме́дного (ло́маного) не сто́ит** сукыр бер тиен дә тормый; **~ цена́** поты бер тиен; **ни в ~ не ста́вить** *кого-что* санга санамау, бернигә дә санамау, бар дип тә белмәү

грошо́в||ый, -ая, -ое **1.** бик арзан, бик арзанлы; **~ая цена́** бик арзан бәя **2.** *перен.* вак-төяк; **~ые расчёты** вак-төяк исәп-хисаплар

грубе́||ть *несов.* **1.** (*о голосе*) тупаслану, дорфалану **2.** кытыршылану; **ко́жа ~ет** тире кытыршылана

груби́ть *несов. кому* начар (әшәке, тупас) сүзләр әйтү

грубия́н *м разг.* гөрбиян, тупас (дорфа) кеше, каты бәрелүчән

грубия́нка *ж разг.* дорфа (тупас) хатын (кыз)

грубия́нить *несов. разг.* тупаслык эшләү, әдәпсезлек күрсәтү

гру́бост||ь *ж* **1.** тупаслык, дорфалык; **~ь обраще́ния** мөгамәләдәге тупаслык **2.** тупас сүзләр, тупас мөгамәлә; тупаслык; **говори́ть ~и** тупас сүзләр әйтү; **допусти́ть ~ь в игре́** *спорт.* уенда тупаслыклар җибәрү

грубошёрстный, -ая, -ое (*об овце*) тупас йонлы (*сарык хакында*); (*о ткани*) тупас йоннан эшләнгән (*тукыма хакында*)

гру́б||ый, -ая, -ое **1.** (*плохо отделанный*) тупас; **~ая о́бувь** тупас аяк киеме **2.** (*жесткий*) каты, тупас, кытыршы; **~ая ко́жа** тупас күн **3.** *перен.* (*недостаточно искусный*) тупас; **~ая рабо́та** тупас эш **4.** (*о голосе*) тупас, калын **5.** (*нетактичный*) тупас, дорфа, тәрбиясез; **~ый челове́к** дорфа кеше; **~ый отве́т** тупас җавап **6.** (*недопустимый*) тупас; **~ая оши́бка** тупас хата ♦ **~ая пи́ща** тупас ашамлык; **~ые корма́** *с.-х.* тупас азык (*салам, печән һ.б.ш.*)

гру́да *ж* [зур] өем, күч; **~ камне́й** таш өеме; **~ книг** күп китаплар өеме, өем-өем китаплар

груда́стый, -ая, -ое *прост.* кин күкрәкле; калку күкрәкле

груди́на *ж* **1.** *анат.* түш (күкрәк) сөяге **2.** *см.* **груди́нка**

груди́нка *ж* түш ите

груди́: за ~ [взять, схвати́ть, трясти́] *кого, прост.* якасыннан эләктереп алу, якасына ябышу (*сугыша башлау*)

грудни́ца *ж разг.* имчәк шешү

грудн||о́й, -áя, -óе **1.** *анат.* күкрәк ...ы; **~áя кле́тка** күкрәк читлеге **2.** имчәк ...ы; **~о́й ребёнок** имчәк баласы ♦ **~о́й го́лос** күкрәктән чыккан тавыш

грудобрю́шн||ый, -ая, -ое: **~ая прегра́да** *анат.* күкрәк-корсак пәрдәсе, түш ярысы, диафрагма

груд||ь *ж* **1.** күкрәк, түш; **широ́кая ~ь** киң күкрәк **2.** имчәк, түш (*хатын-кызларда*); **корми́ть ~ью** имезү; **отня́ть от ~и́** имчәктән аеру **3.** (*у платья, рубашки*) күкрәкчә; **вы́шитая ~ь** чигелгән күкрәкчә ♦ **стоя́ть (встать) ~ью** күкрәк киерсп каршы тору, яклау

гружёный, -ая, -ое йөкле, йөк төялгән; **~ вагóн** йөк төялгән вагон

груз *м* **1.** авырлык, авыр нәрсә **2.** йөк; **вагóн с ~ом** йөк төялгән вагон

груздь *м* гөрәждә

грузи́ло *с рыб.* батыргыч

грузи́н *м* грузин, грузин кешесе

грузи́нка *ж* грузин хатыны (кызы)

грузи́нский, -ая, -ое грузин[нар] ...ы; **~ язы́к** грузин теле

грузи́ны *мн.* грузиннар, грузин халкы

грузи́ть *несов. кого-что* төяү; **~ ба́ржу дрова́ми** баржага утын төяү; **~ скот в вагóны** вагоннарга терлек төяү

грузи́ться *несов.* төяну, төялү; **~ на парохо́д** пароходка төялү

грузне́ть *несов. разг.* авыраю; **к ста́рости он на́чал ~** картая башлагач авырая төште

гру́зный, -ая, -ое (*о человеке*) авыр сөякле, авыр гәүдәле

грузови́к *м* йөк автомобиле

грузовладе́лец *м* йөк хуҗасы

грузово́й, -áя, -óе йөк ...ы; **~ тра́нспорт** йөк транспорты

грузооборо́т *м* йөк әйләнеше

грузоотправи́тель *м* йөк җибәрүче, йөк җибәреп торучы

грузоподъёмность *ж* йөк күтәрүчәнлек, авырлык күтәрә алу дәрәҗәсе (*мәс. күтәру кранының*)

грузоподъёмный, -ая, -ое йөк күтәрү ...ы; **~ кран** йөк күтәрү краны

грузополуча́тель *м* йөк алучы (*кеше яки учреждение*)

грузопото́к *м* йөкләр хәрәкәте (*йөкләрнең юлда булуы*)

гру́зчик *м* йөкче

грунт *м* **1.** туфрак, җир; **песча́ный ~** комлы туфрак **2.** (*твёрдое дно*) су төбе **3.** *жив.* җирлек, грунт (*агачка яки киндергә беренче кат буяган ак буяу*) **4.** *жив.* штрихланган фон (*рәсемдә*)

грунтова́ть *несов. что жив.* грунтлау, җирлек салу (*рәсем ясаласы яки буяласы әйберне беренче кат буяп чыгу*)

грунто́вка *ж* **1.** *см.* **грунтова́ть; 2.** *жив.* грунтовка, грунт җирлек (*рәссамчылыкта*)

грунтов||о́й, -áя, -óе **1.** грунт ...ы; җир асты ...ы; җир астыннан чыга торган; **~ы́е во́ды** җир асты сулары **2.** *жив.* грунт ...ы; **~ы́е кра́ски** җирлек буяулары ♦ **~áя доро́га** арба юлы (*таш түшәлмәгән юл*)

гру́ппа *ж* төркем, группа; **~ уча́щихся** укучылар төркеме

группирова́ть *несов. кого-что* төркемләү, группаларга аеру

группирова́ться *несов.* **1.** группаларга оешу (җыелу, туплану) **2.** *страд. от* **группирова́ть**

группиро́вка *ж* **1.** *см.* **группиро́вать, группирова́ться; ~ фа́ктов** фактларны төркемләү **2.** группа, оешма, берләшмә

группов||о́й, -áя, -óе төркем ...ы, төркем [группа] белән ...ган; төркем белән ...а торган; группа ...ы; **~о́й сни́мок** төркем белән төшкән рәсем; **~ы́е заня́тия** группа белән үткәрелә торган дәресләр

групповщи́н||а *ж неодобр.* группачылык, төркемчелек; **борьба́ с ~ой** группачылыкка каршы көрәш

грусти́ть *несов.* ямансылау, сагыну, юксыну, күңелсезләну

гру́стно *нареч.* **1.** күңелсез, моңсу, ямансу; **~ смотре́ть** моңсу гына карау **2.** *в знач. сказ. безл.* күңелсез, моңсу, ямансу; **мне ста́ло ~** миңа ямансу булып китте

гру́ст||ный, -ая, -ое күңелсез, кайгылы, ямансу, моңсу; **~ый взгляд** моңсу караш; **~ый ито́г** күңелсез нәтиҗә; **~ые мы́сли** күңелсез уйлар

груст||ь *ж* кайгы, сагыш, хәсрәт; **предава́ться ~и** кайгыга сабышу

гру́ша *ж* груша, армут (*агачы һәм җимеше*)

грушеви́дный, -ая, -ое грушасыман, груша рәвешендәге

гру́шев||ый, -ая, -ое груша ...ы, армут ...ы; **~ое де́рево** груша агачы; **~ое варе́нье** груша кайнатмасы

гры́жа *ж мед.* бүсер

гры́зло *с спец.* авызлык (*йөгәндә*)

грызня́ *ж разг.* **1.** (*драка между животными*) тешләшү, талашу **2.** *перен.* (*склока*) ачуланышу; сүгеш, ызгыш, талаш

грызть *несов.* **1.** *что* кимерү; ватып ашау; ~ **кость** сөяк кимерү; ~ **оре́хи** чикләвек ватып ашау; ~ **се́мечки** көнбагыш яру **2.** *перен. кого, разг.* чәйнәү, талау, колак итен ашау (*тиргәп тору мәгънәсендә*)

грыз||ться *несов.* **1.** тешләшү, талашу; **соба́ки** ~ **у́тся** этләр талаша **2.** *перен. прост.* (*ссориться*) тиргәшү, талашу, әрләшү

грызу́н *м зоол.* кимерүче (*тиен, күсе, тычкан, йомран һ.б.ш.*)

гряда́ *ж* **1.** (*ряд холмов*) таулар тезмәсе; ташлар тезмәсе (*су астындагы*) **2.** (*в огороде*) түтәл **3.** өем, төркем; ~ **облако́в** болытлар өеме

гря́дка *ж см.* **гряда́** 2

гряду́щ||ий, -ая, -ее киләчәк, якынлашып килә торган; ~**ие поколе́ния** киләчәк буыннар

грязев||о́й, -а́я, -о́е ләм ...ы; ~**ые исто́чники** ләм чыганаклары

грязелече́бница *ж* ләм белән дәвалау учреждениесе (бинасы)

грязелече́ние *с* ләм белән дәвалау (дәвалану)

гря́зи *только мн.* **1.** (*лечебное средство*) ләм (*дәвалау өчен яраклы күл яки диңгез ләме*) **2.** (*место*) ләм белән дәвалау урыны; **пое́хать на** ~ ләм белән дәваланырга бару

грязне́ть *несов.* пычрану, керләнү, каралу

грязни́ть *несов.* **1.** *кого-что* пычрату, буяу, керләндерү, тап төшерү, каралту; ~ **помеще́ние** бүлмәне пычрату **2.** чүпләү; ~ **в ко́мнатах** бүлмәләрне чүпләү

грязни́ться *несов.* пычрану, буялу, керләнү, каралу

гря́зно *нареч.* **1.** пычрак, шапшак, әшәке; ~ **писа́ть** пычрак язу **2.** *в знач. сказ. безл.* пычрак; **на у́лице** ~ урамда пычрак

грязну́ля *м, ж разг.* пычрак, шапшак, шакшы

гря́зн||ый -ая, -ое **1.** пычрак, быкырдык, әшәке; ~**ый двор** пычрак ишегалды; ~**ый пол** шапшак идән **2.** пычрак, буялган, пычранган, керләнгән, каралган; ~**ые ру́ки** пычрак куллар **3.** (*о цвете*) соргылт-тоныксу **4.** *перен.* әшәке, бозык, нәҗес; ~**ая ли́чность** бозык кеше; ~**ый анекдо́т** әшәке мәзәк ◆ ~**ое ведро́** чүп чиләге

гряз||ь *ж* **1.** пычрак, баткак, быкырдык; **на у́лице** ~**ь** урамда пычрак **2.** (*на теле, белье*) кер **3.** (*нечистота*) пычрак, чүп-чар **4.** *перен.* (*безнравственность, бесчестность*) пычраклык, әшәкелек ◆ **обли́ть** ~**ью** *или* **смеша́ть с** ~**ью, втопта́ть в** ~**ь** *кого* пычрату, яла ягу, хур итү, адәм мәсхәрәсе итү

гря́н||уть *сов.* **1.** гөрселдәү, гөреләдән китү; күкрәп алу; яңгырау, яңгырап китү; ~**ул гром** күк күкрәде **2.** *что и без доп.* уйный башлау; **музыка́нты** ~**ули марш** музыкантлар марш уйный башладылар **3.** *перен. высок.* башлану, башланып китү; ~**ула война́** сугыш башланып китте

гуа́но *с нескл.* гуано (*кыргый кошларның тизәге-ашлама итеп файдаланыла*)

гуа́шь *ж* гуашь (**1.** *утә күренми торган акварель буяу* **2.** *шундый буяу белән ясалган рәсем*)

губ||а́ I *ж* **1.** ирен; **за́йчья** ~**а́** *мед.* китек ирен **2.** *мн.* **гу́бы** *спец.* борын (*келәшчәдә, кыскычта*) ◆ **губа́ не ду́ра** *у кого, прост.* борыны ис сизә; **куса́ть гу́бы** ирен тешләү (*ачу белдерү, ризасызлык күрсәтү*)

губа́ II *ж геогр.* култык; **О́бская** ~ Обь култыгы

губа́стый, -ая, -ое *разг.* калын иренле

губерна́тор *м* губернатор

губерна́торск||ий, -ая, -ое губернатор ...ы; ~**ая до́лжность** губернатор вазифасы ◆ **положе́ние ху́же** ~**ого** *шутл.* эшләр шәптән түгел, эшләр хәрти, бик мәшкел, хәл бик начар

губерна́торство *с* губернаторлык; губернаторлык вазифасы

губе́рния *ж ист.* губерна ◆ **пошла́ писа́ть** ~ *шутл.* ыгы-зыгы башланды, ду купты

губи́тель *м* һәлак итүче, харап итүче

губи́тельница *ж см.* **губи́тель**

губи́тельный, -ая, -ое һәлакәтле, һәлакәткә китерә торган, һәлак (харап) иткеч, җимергеч; зарарлы, зарар китерә торган; ~ **для здоро́вья** сәламәтлеккә зарарлы

губи́ть *несов. кого-что* һәлак (харап) итү; ~ **посе́вы** чәчүлекләрне һәлак итү; ~ **здоро́вье** сәламәтлекне харап итү

гу́бк||а I *ж уменьш.-ласк. от* **губа́** I 1; ~ **ба́нтиком** уймак ирен

гу́бка II *ж* губка, болыт (**1.** *суда бер урынга береген яши торган тереклек иясе* **2.** *шуның гәүдәсеннән яки шуңа охшатып ясалган мунчала*)

губошлёп *м прост.* **1.** (*с отвислыми губами*) салпы ирен, бәлеш авыз **2.** (*растяпа*) мәми авыз, булдыксыз, уҗым бозавы

гу́бчатый, -ая, -ое вак-вак (күз-күз) тишекле, көпшәк

гувернáнтка *ж* гувернантка

гувернёр *м* гувернёр

гугено́ты *мн.* гугенотлар (*16-18 йөзләрдә француз протестантлары*)

гугу́: ни ~ *в знач. сказ. разг.* 1) (*молчит*) дәшми, тынын да чыгармый, бер сүз дә әйтми; 2) (*просьба молчать*) дәшмә, тыныңны да чыгарма, авызыңны да ачасы булма, ләм-мим сүз әйтмә, май кап

гуде́ние *с см.* **гуде́ть**

гуд||е́ть *несов.* **1.** гүләү, гөрелдәү, ыжгыру, гүелдәү (*чебен, коңгыз һ. б. ш. турында*); уылдау, улау, жуылдау, шаулау, шаулап тору; жу-у-у итеп тору; кычкыру, кычкырту (*машиналар, гудоклар турында*); **ве́тер** ~**и́т в трубе́** торбада җил улый; **в уша́х** ~**и́т** колак шаулый; **гудо́к** ~**и́т** гудок кычкырта **2.** сызлау; **но́ги** ~**я́т** аяклар сызлый

гудо́к *м* гудок; кычкырту; ~ **парохо́да** пароход гудогы

гудро́н *м* гудрон (*ташкүмер сумаласыннан яки нефть калдыкларыннан кайнатып чыгарыла торган кара масса*)

гудрони́ровать *сов., несов. что* гудронлау, гудрон каплату, гудрон белән каплау; ~ **шоссе́** шоссены гудрон белән каплау

гуж *м* (*петля у хомута*) камыт бавы

гужево́й, -а́я, -о́е **1.** камыт бавы ...ы; ~ **реме́нь** камыт бавы **2.** жигүле; ~ **тра́нспорт** жигүле транспорт

гужо́м *нареч.* ат белән; **перево́зка** ~ ат белән ташу

гул *м* шау, гөрелдәү (гүелдәү) тавышы, гөрелте; ~ **мо́ря** диңгез шавы

гу́лк||ий, -ая, -ое яңгыравыклы, яңгыраулы; ачык ишетелгән; ~**ие шаги́** ачык ишетелгән аяк тавышлары

гульба́ *ж прост.* типтерү, типтереп күңел ачу

гу́льден *м* гульден (*Нидерландиядә акча берәмлеге*)

гу́лькин: с ~ **нос** *прост.* бик аз, чебен чукындырырлык кына

гуля́ка *м, ж разг.* типтерүче, типтерергә яратучы

гуля́нка *ж прост.* күңел ачу мәҗлесе

гуля́нье *с* **1.** *см.* **гуля́ть** I; **2.** (*массовое празднество*) күмәк күңел ачу

гуля́||ть *несов.* **1.** (*совершать прогулку*) йөрү, саф һавада йөрү **2.** *разг.* (*иметь выходной*) эштән бушап тору, ял итү **3.** *прост.* күңел ачу; типтерү, әйттерү; ~**ть на сва́дьбе** туйда әйттерү **4.** *с кем, прост.* йөрү, йөрешү (*кыз белән егет турында*) ◆ **ве́тер** ~**ет** җил уйный

гуля́ш *м кул.* гуляш

гумани́зм *м* **1.** *ист.* гуманизм (*Яңарыш чорында кешеләрне һәм аларның фикерен феодализм һәм католицизм богауларыннан азат итүгә юнәлдерелгән хәрәкәт*) **2.** гуманизм, кешелеклелек; **по́длипный** ~ чын кешелеклелек

гумани́ст *м* **1.** *ист.* гуманист, гуманизм тарафдары **2.** гуманист, кеше сөюче, кешелекле кеше

гуманисти́ческ||ий, -ая, -ое гуманистик, гуманизм ...ы; в ~**их це́лях** гуманистик максатларны күздә тотып

гуманита́рн||ый, -ая, -ое гуманитар, ижтимагый; ~**ые нау́ки** гуманитар фәннәр (*философия, тарих, филология һ.б.ш.*)

гума́нный, -ая, -ое гуманлы, кешелекле, шәфкатьле

гумно́ *с* ындыр, ындыр табагы

гундо́сый, -ая, -ое *прост. см.* **гнуса́вый**

гу́нны *мн.* һуннар (*безнең эра башында Европага үтеп кергән борынгы төрки кабиләләр*)

гу́рия *ж миф.* хур кызы

гурма́н *м* гурман, тәмле (татлы) тамак (*тәмле-татлы ашамлыклар яратучы*)

гурма́нство *с* гурманлык, тәмле (татлы) тамак булу

гурт *м* көтү; ~ **ове́ц** сарык көтүе

гуртовщи́к *м* көтү йөртүче, көтү куучы, көтүче

гурто́м *нареч. разг.* көтүе белән; җыйнаулашып, барысы бергә

гурьба́ *ж разг.* төркем, көтү (*кешеләр турында*)

гурьбо́й *нареч. разг.* өелеп, җыелышып, барысы бергә, бергәләшеп; **идти́** ~ җыелышып бару

гусак *м* ата каз

гуса́р *м* гусар (*революциягә кадәрге Россиядә: җиңел кавалериядә хезмәт итүче гаскәри*)

гу́сеница *ж* **1.** (*личинка бабочки*) корт, күбәләк корты **2.** *тех.* гусеница, тәгәрмәч чылбыры (*трактордә, танкта һ.б.ш.*)

гу́сеничный, -ая, -ое чылбырлы; ~ **тра́ктор** чылбырлы трактор

гусёнок *м* каз бәбкәсе

гуси́н||ый, -ая, -ое каз ...ы; ~**ое перо́** каз каурые ♦ ~**ая ко́жа** каз тиресе (тәне), төерчекләр (*тәндә*)

гу́сли *только мн.* гөслә (*ике кул белән уйный торган кыллы музыка коралы*)

гусля́р *м* гөсләче, гөслә дә уйнаучы; гөслә дә уйнап җырлаучы

густе́||ть *несов.* **1.** куеру; **ка́ша** ~**ет** ботка куера **2.** куелану, куелана бару; **лес** ~**ет** урман куелана бара

гу́сто *нареч.* **1.** куе, куе булып; **трава́ растёт** ~ үлән куе булып үсә **2.** каты, каты итеп; ~ **замеси́ть те́сто** камырны каты итеп басу ♦ **то** ~**, то пу́сто** *погов.* бар чагында бүредәй, юк чагында шүредәй

густо́й, -а́я, -о́е **1.** куе (*мәс. чәч турында*) **2.** (*не жидкий*) куе, каты, тыгыз **3.** калын; ~ **бас** калын тавыш

густопсо́вый, -ая, -ое (*о борзых собаках*) муены куе йонлы

гусы́ня *ж* ана каз

гус||ь *м* каз ♦ **как с** ~**я вода́** *кому* колагына да элми

гусько́м *нареч.* бер-бер артлы тезелешеп, аллы-артлы

гуся́тина *ж* каз ите

гуся́тник *м* **1.** (*помещение*) казлар кетәге (абзары) **2.** (*ястреб*) каз карчыгасы

гуся́тница *ж* **1.** казлар караучы **2.** (*посуда*) озынча тирән металл савыт (*казны, үрдәкне тоташ пешерү өчен*)

гуталин *м* гуталин (*итек мае*)

гуттапе́рча *ж* гуттаперча (*каучукка охшаган матдә*)

гуттапе́рчевый, -ая, -ое гуттаперча ...ы; гуттаперчадан ясалган

гу́ща||а *ж* **1.** куелык; куесы; **кофе́йная** ~**а** кофе куесы **2.** куелык, чытырманлык; ~**а ле́са** урман куелыгы **3.** урта, ара, эч; **в** ~**е толпы́** халык төркеме эчендә; **в** ~**е собы́тий** буталчык вакыйгалар эчендә

гряу́р *м презр.* кяфер

Д

да I *частица* **1.** *утв.* әйе, шулай; **отвеча́й пря́мо: да и́ли нет?** дөресен әйт: шулаймы, түгелме? **2.** *вопр.* шулаймыни, алаймыни, шулаймы, әйеме; **всё обошло́сь благополу́чно, да?** барысы да уңышлы тәмамланды, шулаймы? **3.** (*вот ещё, кстати*) әй; **да, я ведь до́лжен идти́** әй, миңа барырга кирәк бит **4.** әйе, дөрестән дә; **да, хоро́шее вре́мя тепе́рь** әйе, хәзер заманалар яхшырды **5.** *разг.* бит, ич, инде; **куда́ идти́? — Да пря́мо!** кая барырга? — Турыга бит инде! **6.** (*при отклике на вопрос*) нәрсә, ә; **Ива́н Ива́нович! — Да? Что хоти́те?** Иван Иванович! — Ә? Ни кирәк? **7.** *высок.* ...сын; **Да здра́вствует дру́жба наро́дов!** Яшәсен халыклар дуслыгы! ♦ **вот это да!** менә монысы шәп, менә сиңа мә; әйбер дисәң дә әйбер!; **ну да** 1) әлбәттә; **ты е́дешь? — Ну да!** син барасыңмы? — Әлбәттә!; 2) шулаймыни?, китсәнә?; **он без тебя́ скуча́ет. — Ну, да?** ул сине сагына. — Китсәнә?

да II *союз* **1.** *соед.* да, һәм; **он да я** ул да мин **2.** *присоед.* өстәвенә, тагын, шуның өстенә, җитмәсә тагын; **я купи́л кни́гу, да ещё каку́ю интере́сную** мин китап сатып алдым, җитмәсә тагын нинди кызыклысын **3.** *против.* ләкин, әмма, да; **мал золотни́к, да до́рог** *погов.* кечкенә булса да төш кенә

да́бы *союз уст.* өчен; **подогна́ть ло́дку бли́же к бе́регу,** ~ **дать возмо́жность вы́садиться** төшәргә мөмкинлек бирү өчен көймәне мөмкин кадәр ярга якынрак китерү

дав||а́ть *несов. см.* **дать** 1-4, 6-11 ♦ ~**а́й[те]** *повел. разг.* әйдә, әйдәгез, ягез, ягез(я) әле; ~**а́й пообе́даем** әйдәгез, төшке ашны ашап алыйк; ~**а́й** башлады, тотынды; **она́** ~**а́й пла́кать** еларга тотынмасынмы; ~**а́й уходи́** әйдә кит моннан; **вот (во) даёт!** әнә нишләтә!

дава́ться *несов.* **1.** *см.* **да́ться**; **2.** *страд. от* **дава́ть**

да́веча *нареч. прост.* бая, баягынак, күптән түгел генә

да́вешний, -ая, -ее *прост.* баягы, әлеге; ~ **слу́чай** баягы вакыйга

дави́льный, -ая, -ое изә (сыга, сыта) торган; ~ **пресс** сыга торган пресс

дави́ть *несов.* **1.** *на кого-что* басу; басым ясау; **снег да́вит на кры́шу** кар түбәне баса **2.** *что* кысу; **сапо́г да́вит но́гу** итек аякны кыса **3.** *перен. кого-что* кысу, ирек бирмәү; ~ **инициати́ву** инициативаны кысу **4.** *что* сыгу; ~ **лимо́н** лимонны сыгу **5.** *кого-что* буу, буып үтерү; **лиса́ да́вит кур** төлке тавыкларны буып үтерә **6.** *кого-что* (*калечить, убивать*) тапта[т]у, имгәтү, таптап үтерү **7.** *перен. кого-что* кысу, изү; **тоска́ да́вит** кайгы изә **8.** *безл. что* (*о чувстве боли*) кысу, кысылу; **мне да́вит грудь** минем күкрәгем кыса

дави́ться *несов.* **1.** *чем* төелү, тыгылу, кадалу; тамакка утыру; ~ **ко́стью** тамакка сөяк кадалу **2.** *перен. чем* буылу (*йөткерүдән, көлүдән*) **3.** *прост.* кысылу; ~ **в авто́бусе** автобуста кысылу

да́вка *ж разг.* этешү, кысышу, этештөртеш; ~ **у вхо́да** ишек янында этештөртеш

давле́ние *с* **1.** *см.* **дави́ть** 1, 2, 3; **2.** басым; ~ **воды́** су басымы; **кровяно́е** ~ кан басымы; **прове́рить** ~ **у больно́го** авыруның кан басымын үлчәү **3.** басым ясау, кысым ясау, кысу; **ока́зывать** ~ *на кого-л. кемгә булса да* басым ясау

да́влен||ый, -ая, -ое *разг.* изелгән, сытылган, яньчелгән; ~**ые помидо́ры** изелгән помидорлар

да́вний, -ая, -ее **1.** күптәнге, әллә кайчангы; ~ **слу́чай** күптәнге вакыйга **2.** күптәнге, иске; ~ **друг** иске дус

давни́шний, -яя, -ее *разг. см.* **да́вний**

давно́ *нареч.* күптән, әллә кайчан; күптәннән бирле; **он** ~ **возврати́лся** ул әллә кайчан кайтты инде; **он** ~ **здесь живёт** ул күптәннән биредә яши ♦ ~ **бы так** күптән шулай кирәк иде

давнопроше́дш||ий, -ая, -ое күптән үтеп киткән, күптән булган; әллә кайчангы, бик борынгы заманнардагы ♦ ~**ее вре́мя** *грам.* күптән үткән заман

да́вность *ж* **1.** күптән булу, ... элек булу; ~ **собы́тия** вакыйганың күптән булуы **2.** күптәнлек, озаклык; ~ **дру́жбы** дуслыкның озаклыгы **3.** *юр.* срок; **исково́я** ~ дәгъваның срогы ♦ **за** ~**ю лет** еллар узып срок чыкканлыктан

давны́м-давно́ *нареч. разг.* әллә кайчан инде, бик күптәннән, хан заманында

дагеста́нец *м* дагстанлы

дагеста́нка *ж* дагстанлы хатын (кыз)

дагеста́нск||ий, -ая, -ое дагстан ...ы; Дагстан ...ы; ~**ие обы́чаи** дагстан гореф-гадәтләре; ~**ие языки́** Дагстан телләре

дагеста́нцы *мн.* дагстанлылар, Дагстан халкы

да́же *частица усил.* **1.** хәтта ...да; ~ **он придёт** хәтта ул да киләчәк **2.** *в знач. союза* хәтта; **днём бы́ло о́чень тепло́,** ~ **жа́рко** көн бик җылы, хәтта эссе булды

дактилоскопи́я *ж* дактилоскопия (*бармак бите сырларына карап шәхесне билгеләү, эзләп табу ысулы*)

да́ктиль *м лит.* дактиль (*басымы беренче иҗеккә төшә торган өч иҗекле шигырь буыны*)

дала́й-ла́ма *м* далай-лама (*Тибетның иң югары идарә итүчесе һәм дин башлыгы*)

да́лее *нареч. см.* **да́льше** 2-3; ~ **приступи́м к изуче́нию вопро́са** аннан соң мәсьәләне тикшерергә керешербез ♦ **и так** ~ **(и т.д.)** һәм башка шундыйлар (*һ.б.ш.*); **не** ~ **как ... (чем ...)** 1) әле ... генә; **не** ~ **как вчера́** әле кичә генә; 2) ...да калмыйча, кичекмичә; **не** ~ **как за́втра** иртәгәдән дә калмыйча

далёк||ий, -ая, -ое **1.** ерак; ~**ий путь** ерак юл **2.** (*отделённый большим промежутком времени*) ерак; ~**ое про́шлое** ерак тарих, күптән үткән заман; ~**ое бу́дущее** ерак киләчәк **3.** ерактагы ...; ~**ий го́род** ерактагы шәһәр **4.** *перен.* ят, чит; **мы с ним лю́ди** ~**ие** без аның белән

ят кешеләр **5.** *перен. разг.* (*только с отриц.*) акыллы, башлы; **он челове́к не о́чень-то ~ий** ул бик үк акыллы кеше түгел ◆ **я далёк от мы́сли** *что-л. сделать* *берәр нәрсә эшләргә* уйлаган да юк, *нәрсә дә булса эшләргә* уйлап караган да юк

далеко́, далёко *нареч.* **1.** *прям., перен.* ерак; **мне ~ е́хать** миңа ерак барасы; **оста́вить** *кого-л.* **~ позади́** *берәрсен* бик ерак артта калдыру **2.** *в знач. сказ.* озак, ерак; **до пра́здника ещё ~** бәйрәмгә кадәр әле ерак ◆ **далеко́ до ...** әле ерак, бөтенләй җитми; **тебе́ далеко́ до него́** сиңа аның кебек булырга ерак әле; **далеко́ за ...** күптән үткән (узган), үтеп (узып) киткән; **уже́ далеко́ за по́лночь** күптән инде төн урталары үтеп киткән; **ему́ далеко́ за пятьдеся́т** ул күптән илледән узган; **далеко́ зайти́** чиктән ашу, тирәнгә китү; **далеко́ не ...** бер дә, һич тә; ул кадәр; **далеко́ не так** һич тә алай түгел; **де́вушка далеко́ не краса́вица** кыз һич тә матур түгел; **он далеко́ не трус** ул бер дә куркак түгел; **далеко́ не уе́дешь (не уйдёшь)** ерак бара (китә) алмассың; **далеко́ пойти́** ерак китү

дал||ь *ж* **1.** *разг.* ерак җир; **не пойду́ в таку́ю ~ь** мин андый ерак җиргә бармыйм **2.** (*далёкое пространство*) офык, ераклык; **тума́нные ~и** томанлы офыклар

дальне́йш||ий, -ая, -ее алдагы, киләчәктәге, моннан соңгы; **в ~ем** 1) (*в будущем*) киләчәктә, алда, алдагы көндә; 2) (*ниже, далее*) түбәндә, моннан соң

да́льн||ий, -яя, -ее **1.** ерак, ерактагы; еракка ... торган; **капита́н ~его пла́вания** еракка йөзә торган капитан; **~ие райо́ны** ерак районнар; **авиа́ция ~его де́йствия** еракка оча торган авиация **2.** ерак, чыбык очы ...; **~ий ро́дственник** ерак туган

дальнобо́йный, -ая, -ое *воен.* ерактан ата торган, еракка ата торган

дальнови́дность *ж* алдан күрүчәнлек

дальнови́дный, -ая, -ое алдан күрүчән

дальнозо́ркий, -ая, -ое ерактан яхшы күрүче, якыннан начар күрүче; **~ поли́тик** *перен.* зирәк сәясәтче

дальнозо́ркость *ж* ерактан яхшы күрү, якыннан начар күрү

дальноме́р *м* ераклык үлчәгеч (*прибор*)

да́льность *ж* ераклык; **~ полёта** очуның ераклыгы

дальтони́зм *м* дальтонизм (*кайбер төсләрне аермау*)

дальто́ник *м разг.* дальтоник

да́льше 1. *сравн. ст. от* **далёкий** 1, 2, **далеко́; 2.** *нареч.* (*затем*) аннары, аннан (моннан) ары, аннан (шуннан, моннан) соң; **~ что бы́ло?** шуннан соң нәрсә булды? **3.** *нареч.* (*продолжая начатое*) соңрак, түбәндәрәк; алга табан; **об э́том напи́сано ~** бу турыда түбәндәрәк язылган; **расска́зывай ~** сөйләвеңне алга табан дәвам ит ◆ **~ — бо́льше** алга табарак эш тагын да кискенләшер; **не ~ как (чем)** кайчан гына әле; **не ~ чем вчера́** әле кичә генә

да́ма *ж* **1.** бикә, ханым (*буржуаздворян җәмгыятьтә*) **2.** (*в танце*) дама **3.** *карт.* дама ◆ **~ се́рдца** *шутл.* сөйгән яр, җанкай, жанаш

дама́сск||ий, -ая, -ое: **~ая сталь** Димәшкъ корычы

да́мба *ж* дамба (*су басудан саклау, су булу яки су баса торган урыннарга юл салу өчен өелгән ныгытма*)

да́мка *ж* дамка (*шашка уенында*)

дамо́клов: ~ меч дамокл кылычы, даими куркыныч; **быть под ~ым мечо́м** даими куркыныч астында булу

да́мск||ий, -ая, -ое хатын-кызлар ...; **~ое пальто́** хатын-кызлар пальтосы; **~ий портно́й** хатын-кызлар киеме тегүче

да́нник *м ист.* салым түләүче, ясак түләүче

да́нность *ж* чынбарлык, барлык

да́нные *только мн.* **1.** мәгълүматлар; **анке́тные ~** анкета мәгълүматлары **2.** мөмкинлекләр; нигезләр; **у него́ есть все ~ стать хоро́шим врачо́м** аның яхшы табиб булу өчен сәләте җитәрлек

да́нн||ый, -ая, -ое шушы, бу, хәзерге, әлеге; **в ~ую мину́ту** шушы минутта; **~ый слу́чай** бу вакыйга ◆ **~ая величина́** *мат.* билгеле зурлык

да́нсинг *м* дансинг (*чит илләрдә танцылар залы*)

дантиcт *м* дантист, теш табибы

дань *ж* **1.** *ист.* ясак, салым **2.** *перен. книжн.* тиешле бәя, тиешле хөрмәт (ихтирам); ихтирам билгесе **3.** (*уступка*) саклау, ияру; **~ мо́де** модага ияру ◆ **отда́ть ~** *кому-чему* тиешле бәяне бирү

дар *м* **1.** *высок.* (*подарок*) бүләк **2.** сәләт, сәләтлелек; **литерату́рный ~** әдәби сәләт ◆ **лиши́ться ~а ре́чи** телсез калу, сүзеңне әйтә алмыйча тору

дарвини́зм *м* дарвинизм, Дарвин тәгълиматы

дарвини́ст *м* дарвинчы, дарвинизм тарафдары

дарён||ый, -ая, -ое *разг.* бүләк ителгән, бүләк итеп бирелгән; **~ому коню́ в зу́бы не смо́трят** *посл.* бүләк атның тешенә карамыйлар

дари́тель *м уст.* бүләк итүче, бүләк итеп бирүче

дари́ть *несов. кому-чему, кого-что* бүләк бирү, бүләк итү, бүләк итеп бирү ◆ **~ улы́бкой** *кого кемгә дә булса* елмаеп карау; **~ внима́нием** *кого кемгә дә булса* игътибар күрсәтү

дармовщи́нк||а *прост.*: **на ~у** бушлай, түләүсез

дармое́д *м разг.* әрәмтамак, бушка ашап ятучы, кеше җилкәсен кимерүче, сорыкорт

дарова́ние *с* сәләт; **музыка́льное ~** музыкага сәләт

дарова́ть *сов., несов. что, высок.*: **~ свобо́ду** азат итү; **~ жи́знь** үлем җәзасыннан коткару, гафу итү

даровы́тый, -ая, -ое сәләтле

даровой, -а́я, -о́е *разг.* бушлай алынган, бушлай бирелгән, түләүсез; **~ прое́зд** бушлай утырып бару (*мәс. автобуста*)

даровщи́нк||а *ж разг.*: **на ~у** бушлай, түләүсез

да́ром *нареч.* **1.** (*бесплатно*) буш, бушлай, бушка, түләүсез, акчасыз гына **2.** (*очень дёшево*) бик арзанга, бушка **3.** кирәкмәскә, файдасызга, әрәмгә, юкка, бушка; **~ потеря́ть вре́мя** вакытны бушка әрәм итү ◆ **~ что...** ...га карамастан, ... булса да; **~ что ста́рый** карт булуына карамастан; **э́то тебе́ ~ не пройдёт** син моның җәзасын күрерсең әле

да́рственн||ый, -ая, -ое бүләклек ...ы; бүләк ...ы, бүләк итү ...ы, бүләк итү ...ы; **~ая на́дпись** бүләк итү язуы ◆ **~ая за́пись** *юр.* бүләк язуы (*милекне бүләк итеп биру акты теркәлгән документ*)

да́т||а *ж* дата (*ел, ай, көн*); **истори́ческие ~ы** тарихи даталар

да́тельный: ~ паде́ж *грам.* юнәлеш килеше

дати́ровать *сов., несов. что* датасын (дата) кую; датасын күрсәтү; **~ сего́дняшним число́м** бүгенге көн датасын кую

дати́р||оваться *несов.* ...га карау, ... белән билгеләнү (*вакыт яғыннан*); **~уется оди́ннадцатым ве́ком** унберенче гасырга карый

да́тский, -ая, -ое датчан[нар] ...ы; Дания ...ы; **~ язы́к** датчан теле

датча́не *мн.* датчаннар, даниялеләр, Дания халкы

датча́нин *м* датчан, данияле, Дания кешесе

датча́нка *ж* данияле хатын (кыз)

да́тчик *м тех.* датчик (*механизмның, тере организмның эшчәнлеген тикшерә торган прибор*)

дать *сов.* **1.** *кого-что* бирү, биреп тору; **~ письмо́** хат бирү; **~ де́нег на доро́гу** юлга акча бирү; **~ лека́рство** дару бирү; **~ о́рден** орден бирү; **~ а́дрес** адрес бирү; **~ взаймы́** бурычка бирү; **дай почита́ть свою́ кни́гу** китабыңны укырга биреп тор әле **2.** *кого-что* (*представить*) бирү; **~ крестья́нам зе́млю** крестьяннарга җир бирү; **~ кварти́ру** квартир бирү **3.** *что* (*поручить*) бирү, кушу; **~ тру́дную рабо́ту** авыр эш бирү **4.** *что* (*ударить*) берне бирү, сугу, кундыру, тондыру, чалтырату; **~ пощёчину** яңагына сугу; **~ в у́хо** колагына тондыру **5.** *что* (*определить возраст*) бирү; **ему́ нельзя́ ~ бо́льше сорока́ лет** аңа кырык яшьтән дә артык биреп булмый **6.** *что* (*устроить, организовать*) оештыру, жыю; **~ обе́д в че́сть юбиля́ра** юбиляр хөрмәтенә мәҗлес оештыру **7.** *что* (*показать*) бирү, күрсәтү; **~ конце́рт** концерт бирү **8.** *что* (*принести как результат*) бирү, китерү; **~ большо́й дохо́д** зур табыш китерү **9.** *что* (*произвести, сделать*) бирү; **~ залп** залп бирү; **~ сигна́л** сигнал бирү **10.** *что и с неопр.* (*позволить*) ...га [мөмкинлек] бирү, рөхсәт итү; **не ~ спать** йокларга [мөмкинлек] бирмәү; **да́йте мне вы́сказаться** мина сөйләргә рөхсәт итегез **11.** (*обозначает попытку сделать что-л.*) (*эшләп*) карау; әйдә әле; **дай, ду́маю, отдохну́**

бераз ял итеп алыйм әле, дим; **дай я сам пойдý** әйдә, үзем барыйм әле ♦ **~ вóлю** (*напр. чувствам, слезам*) ирек кую, ирек бирү; **~ вóлю рукáм** кулны узындыру, кул белән уйнау; **~ дорóгу** *кому* юл бирү, юл сабу; олы юлга чыгару; **~ жúзнь** *кому* бала табу, бәби тудыру; **~ зáнавес** пәрдәне ачу; **~ знать** хәбәр итү, белдерү; **~ клáтву** ант итү; **~ máху** ялгышу, ялгышлык жибәрү; **~ начáло** башланып китү; **~ понять** сиздерү, аңлату; **~ свет** яктырту, ут кабызу; **~ себé труд** тырышып карау; тиеш дип табу; **~ слóво** 1) (*на собрании*) сүз бирү; 2) (*пообещать*) вәгъдә итү, сүз бирү; **~ течь** агу, тишелү; **~ трéщину** 1) ярылу; 2) *перен.* кимчелек килеп чыгу; **~ тянý (стрекачá)** качып китү, шылу, кыяклау, табан ялтырату; **~ урóк** *кому* арт сабагын укыту, кирәген бирү; **~ шпóры** ашыктыру; тизләтү, **как пить ~** бер дә шикләнмә, булмыйча калмас; **не ~ спýску** каты тоту; **ни ~ ни взять** нәкъ үзе, бик охшаган, ике тамчы судай охшаш: **он тебé даст** ул синең кирәгеңне бирер әле; **я тебé дам** күрмәгәненең күрсәтермен

дáться *сов. разг.* **1.** (*поддаться*) бирелү; тоттыру; мөмкинлек бирү **2.** *кому* (*легко усвоиться*) җиңел бирелү, җиңел үзләштерелү **3.** *кому, неодобр.* кирәге булу; табылу; **далáсь тебé э́та кни́га!** бу китапның нигә сиңа кирәге бар?

дáча I *ж* **1.** *см.* **дать; ~ а показáний** *юр.* мәгълүматлар бирү **2.** (*порция*) бирем, бер тапкыр бирерлек; **две ~и овсá** ике тапкыр бирерлек солы

дáча II *ж* (*загородный дом*) дача

дáча III *ж спец.* (*участок земли под лесом*) дача (*шәһәр читендәге җир участогы*)

дачевладéлец *м* дача хуҗасы

дáчник *м* дачада торучы

дáчница *ж см.* **дáчник**

дая́ние *с уст.* иганә

два *м, с числ.* **1.** ике **2.** (*оценка*) икеле, ике ♦ **в ~ счёта** бик тиз, күз ачып йомганчы; **в двух слова́х** кыска гына итеп, ике сүз белән; **в двух шага́х** бик якын, яп-якын, ике адымда гына

двадцатиле́тие 1. (*срок*) егерме ел **2.** (*годовщина*) егерме еллык

двадцатиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) егерме еллык; **~ стаж** егерме еллык стаж **2.** (*о возрасте*) егерме яшьлек

двадца́тый, -ая, -ое *числ.* егерменче

два́дцать *числ.* егерме

два́жды *нареч.* **1.** ике тапкыр, ике мәртәбә, ике кат; **~ сказа́ть** ике тапкыр әйтү **2.** (*при умножении*) ике тапкыр, ике жирдә; **~ пять — де́сять** ике жирдә биш — ун ♦ **как ~ два [четы́ре]** бик гади, ике икең дүрт шикелле

две *ж см.* **два**

двенадцатипе́рстн||ый, -ая, -ое: **~ая кишка́** *анат.* уникe илле эчәк

двена́дцатый, -ая, -ое *числ.* уникенче

двена́дцать *ж числ.* уникe

две́рка *ж см.* **две́рца**

дверн||о́й, -а́я, -о́е ишек ...ы; **~а́я ру́чка** ишек тоткасы

две́рца *ж* капкач; ишек

двер||ь *ж* ишек; **дубо́вая ~ь** имән ишек; **стоя́ть в ~я́х** ишек янында басып тору ♦ **показа́ть (указа́ть) на ~ь** *кому* куып чыгару

две́сти *числ.* ике йөз

дви́гатель *м* **1.** двигатель; **раке́тный ~** ракета двигателе; **~ вну́треннего сгора́ния** эче янулы двигатель **2.** *перен.* этәргеч, этәрүче, алга җибәрүче, үстерүче (*көч*); **труд — ~ нау́ки и культу́ры** хезмәт — фәнне һәм мәдәниятне алга этәрүче көч

дви́гательн||ый, -ая, -ое хәрәкәт ...ы, хәрәкәткә китерүче, хәрәкәтләндерүче; **~ые не́рвы** *анат.* хәрәкәт нервлары

дви||гать *несов.* **1.** *кого-что* этү, шудыру, күчерү, йөртү; **~гать ме́бель** мебельне күчерү **2.** *чем* кыймылдату, селкетү; **~гать рука́ми** кулларны селкетү **3.** *кого-что* алып бару, юнәлдерү; **~гать войска́ к побере́жью** гаскәрне елга буена алып бару **4.** *перен. что* алга җибәрү, алга этәрү, үстерү; **~гать нау́ку вперёд** фәнне алга этәрү **5.** *что* хәрәкәтләндерү, хәрәкәткә китерү, йөртү; **пружи́на ~жет часово́й механи́зм** пружина сәгать механизмын хәрәкәткә китерә **6.** *перен. кем* илһамландыру, рухландыру; **им ~жет чу́вство патриоти́зма** аны патриотизм хисе рухландыра **7.** *прост.* (*отправляться*) кузгалу, бара башлау; **~гай вперёд** алга таба кузгал

дви́га||ться *несов.* **1.** бару, хәрәкәт итү, йөрү; **стре́лка дви́жется по цифербла́ту** сәгать теле цифрблат буйлап хәрәкәт итә **2.** кузгалу, кузгалып китү, чыгып китү; **~ться в путь** юлга чыгып китү **3.** кыймылдау, селкенү, кузгалу; **не ~йся!** [урыныннан] кузгалма! **4.** *перен.* үсү, күтәрелү, алга үрләү; **~ться по слу́жбе** хезмәт буенча күтәрелү **5.** *страд. от* **дви́гать** 1, 3-5

движе́ни||е *с* **1.** хәрәкәт; **привести́ в ~е** хәрәкәткә китерү; **~я ног и рук** кул-аяк хәрәкәтләре; **равноме́рное ~е** тигез хәрәкәт; **вращáтельное ~е** *физ.* әйләнмә хәрәкәт; **лежáть без ~я** хәрәкәтсез яту **2.** йөреш, хәрәкәт; **~е авто́бусов** автобуслар хәрәкәте; **расписа́ние ~я поездо́в** поездлар йөреше расписаниесе **3.** йөрү, хәрәкәт, хәрәкәт итү; **пра́вила у́личного ~я** урам хәрәкәте кагыйдәләре **4.** хәрәкәт; **революцио́нное ~е** революцион хәрәкәт; **~е сторо́нников ми́ра** тынычлык яклаучылар хәрәкәте; **национа́льно-освободи́тельное ~е** милли азатлык хәрәкәте **5.** барыш, агыш; **~е собы́тий** вакыйгаларның барышы

дви́жимость *ж юр.* күчмә милек

дви́жим||ый, -ая, -ое рухланган, дәртләнгән; **~ый чу́вством любви́ к Ро́дине** Ватанга мәхәббәт хисе белән рухланган ♦ **~ое иму́щество** *см.* **дви́жимость**

движо́к *м* движок (**1.** *төрле механизмнарда күчәр буйлап хәрәкәтләнә торган деталь* **2.** *разг. кечкенә двигатель, күчмә двигатель* **3.** *кар көрәү өчен киң агач көрәк*)

дви́жущ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **дви́гать; 2.** этәргеч, алга этәрүче, хәрәкәткә китерүче, әйдәүче; **~ие си́лы** хәрәкәткә китерүче көчләр

дви́нуть *сов.* **1.** *однокр. см.* **дви́гать** 1-4, 7; **2.** *кого и без доп., прост.* (*стукнуть*) сугып җибәрү, тондыру, бәреп жибәрү

дви́нуться *сов. см.* **дви́гаться**

дво́||е *числ. собир.* **1.** ике; икәү; **~е дете́й** ике бала; **пока́ пришли́ то́лько ~е** әлегә икесе генә килде; **их ~е** алар икәү **2.** ике пар; **~е сапо́г** ике пар итек ♦ **за ~и́х** ике кеше өчен; **на свои́х [на] ~и́х** *шутл.* җәяүләп, тәпи-тәпи

двоебо́рец *м* ике төр спортчы

двоебо́рье *с спорт.* ике төр ярыш; **олимпи́йское ~** Олимпия ике төр ярышы

двоевла́стие *с* ике властьлылык

двоеду́шие *с* икейөзлелек, монафыйклык

двоежене́ц *м* ике хатынлы кеше

двоежёнство *с* ике хатын белән тору, ике хатынлы булу

двоето́чие *с* ике нокта

дво́ечник *м* икелегә укучы

дво́ечница *ж* икелегә укучы кыз

двои́т||ься *несов.* **1.** (*раздваиваться*) икегә бүленү, икегә аерылу **2.** ике булып күренү; **у меня́ ~ся в глаза́х** минем күземә ике булып күренә

дво́йка *ж* **1.** (*цифра*) ике, икеле цифр **2.** (*отметка*) икеле, икеле билгесе **3.** *карт.* икелек **4.** *спорт.* ике ишкәкле көймә

дво́йник *м* **1.** *кого, чей* охшаш кеше (*тышкы кыяфәтләре белән бер-берсенә бик нык охшаган ике кешенең берсе*) **2.** *см.* **двойча́тка**

двойн||о́й, -а́я, -о́е **1.** икеләтә; **~о́й за́работок** икеләтә эш хакы **2.** ике катлы; **~ы́е ра́мы** ике катлы рам; **~о́е дно** ике катлы төп **3.** ике инле; **~а́я мате́рия** ике инле материя ♦ **~а́я игра́** икейөзлелек; монафыйклык, мәкерлелек; **~а́я бухгалте́рия** исәпләү операциясе икеләтә чагылган бухгалтерия

дво́йня *ж* игез балалар, игезәкләр

двойня́шка *м, ж разг.* игезәк, игез бала

дво́йственность *ж* **1.** (*противоречивость*) ике төрлелек, икелелек **2.** (*двуличность*) аумакайлык, икеле-микеле булу

дво́йственный, -ая, -ое **1.** (*противоречивый*) ике төрле, икеле **2.** (*двуличный*) аумакай, икеле-микеле

двойча́тка *ж* куш (*чикләвек, башак һ.б.ш.*)

двор I *м* ишегалды; **въе́хать во ~** ишегалдына килеп керү (*мәс. атта*) **2.** йорт, хуҗалык; **дере́вня в сто ~о́в** йөз йорттан торган авыл; ♦ **на ~е́** тышта, урамда; **на ~е́ хо́лодно** тышта салкын; **прийти́сь ко ~ý** ошау, туры килү

двор II *м* сарай; сарай даирәсе (*патшага якын, аның янына, тирәсенә тупланган кешеләр*); **быть при ~е́** сарай даирәсендә булу

дворе́ц *м* сарай; **Дворе́ц культу́ры** Мәдәният сарае; **Дворе́ц съе́здов** Съездлар сарае

дворе́цкий *м* дворецкий, баш лакей (*байлар өендәге баш хезмәтче*)

дво́рник *м* дворник (**1.** *урам себеруче* **2.** *автомашиналарда: пыяла чистарткыч*)

дво́рня *ж собир. уст.* йорт хезмәтчеләре (*алпавыт йортында эшләүчеләр*)

дворня́га, дворня́жка *ж* гади эт, йорт эте, нәселсез эт

дворо́в||ый, -ая, -ое **1.** йорт ...ы; **~ая соба́ка** йорт эте **2.** хезмәтче, асрау (*алпавыт йортында*); **~ые лю́ди** алпавыт хезмәтчеләре

дворцо́вый, -ая, -ое сарай ...ы; **~ парк** сарай паркы ♦ **~ перево́рот** сарай әйләнешләре

дворя́не *мн.* дворяннар, морзалар

дворяни́н *м* дворян, морза

дворя́нка *ж* дворян хатын (*кыз*)

дворя́нство 1. (*сословие*) дворянлык **2.** *собир.* дворяннар

двою́родн||ый, -ая, -ое ике туган; **~ый брат** (*старший*) ике туган абый; (*младший*) ике туган эне; **~ая сестра́** (*старшая*) ике туган апа; (*младшая*) ике туган сеңел

двоя́к||ий, -ая, -ое ике төрле; ике яклы, ике яклап; **~ое значе́ние** ике төрле мәгънә; **~ая вы́года** ике яклап файда

двоя́ко *нареч.* ике төрле, ике төрле юл белән; **его́ слова́ мо́жно понима́ть ~** аның сүзләрен ике мәгънәдә аңларга мөмкин; **реши́ть зада́чу ~** ике төрле юл белән мәсьәләне чишү

двояково́гнут||ый, -ая, -ое ике ягы [да] батынкы; **~ое стекло́** ике ягы да батынкы пыяла

двояковы́пуклый, -ая, -ое ике ягы [да] кабарынкы

двоякоды́шащие *мн. зоол.* ике төрле сулаучылар (*саңак һәм үпкә белән сулаучы балыклар*)

двуˣ (двух-) *рус телендәге кушма сүзләрнең «ике» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **двуме́рный** ике үлчәүле; **двухколёсный** ике тәгәрмәчле

двубо́ртн||ый, -ая, -ое ике капламлы, ике якка да төймәләнә торган; **~ое пальто́** ике якка да төймәләнә торган пальто

двугла́вый, -ая, -ое ике башлы; **~ орёл** ике башлы бөркет (*гербта*)

двуго́рбый, -ая, -ое ике өркәчле

двугри́венный *м разг.* егерме тиен, егерме тиенлек акча

двудо́льн||ый, -ая, -ое **1.** (*о стихотворном размере*) ике өлештән торган **2.** *бот.* ике орлык өлешле; **~ые расте́ния** ике орлык өлешле үсемлекләр

двудо́мные *мн. бот.* ике өйле; **~ расте́ния** ике өйле үсемлекләр (*үсемлекләрнең берсендә аналык чәчәкләре, икенчесендә аталык чәчәкләре булган үсемлекләр*)

двуеди́н||ый, -ая, -ое *книжн.* икелекле, куш; **~ое явле́ние** куш күренеш

двужи́льный, -ая, -ое *прост.* чыдам, нык, таза, көчле

двузна́чн||ый, -ая, -ое ике урынлы; **~ое число́** ике урынлы сан

двуко́лка *ж* ике тәгәрмәчле арба

двукра́т||ый, -ая, -ое ике кат, ике тапкыр, икеләтә; **~ый чемпио́н** ике тапкыр чемпион; **~ое напомина́ние** ике мәртәбә кисәтү; **в ~ом разме́ре** икеләтә күләмдә

двукры́лые *мн. зоол.* куш канатлылар (*чебен, черки һ.б.ш.*)

двули́кий, -ая, -ое *книж. см.* **двули́чный**; **~ Я́нус** икейөзле кеше

двули́чие *с*, **двули́чность** *ж* икейөзлелек, монафыйклык

двули́чный, -ая, -ое икейөзле, монафыйк

двуно́гий, -ая, -ое ике аяклы

двуо́кись *ж хим.* двуокись

двупла́нн||ый, -ая, -ое ике планда урнашкан, ике планда күрсәтелә торган; **~ое изображе́ние** ике планда күрсәтелә торган сурәт

двупо́лый, -ая, -ое **1.** *биол.* ике женесле, кызтәкә, хонса **2.** *бот.* ике женесле (*аталык һәм аналык чәчәкләре дә булган үсемлек*)

двупо́лье *с с.-х.* ике басулы чәчү әйләнеше (*электә чәчү әйләнеше системасы*)

двупо́льный, -ая, -ое *с.-х.* ике басулы; **~ севообора́т** ике басулы чәчү әйләнеше

двуру́чн||ый, -ая, -ое ике тоткалы; **~ая пила́** аркылы пычкы

двуру́шник *м* икейөзле кеше, монафыйк

двуру́шничать *несов.* икейөзлеләнү, монафыйк булу

двуру́шнический, -ая, -ое икейөзле, монафыйкларча ...; **~ посту́пок** икейөзле кыланыш

двуру́шничество *с* икейөзлелек, монафыйклык

двусве́тный, -ая, -ое ике як тәрәзәле, аслы-өсле тәрәзәле; **~ зал** ике як тәрәзәле зал

двуска́тн||ый, -ая, -ое ике кыеклы; **~ая кры́ша** ике кыеклы түбә

двусло́жн||ый, -ая, -ое ике иҗекле; **~ое сло́во** ике иҗеклс сүз

двусмы́сленность *ж* **1.** ике мәгънәлелек, ике төрле аңлашыла торган булу; **~ поведе́ния** тәртипнең ике төрле аңлашыла торган булуы **2.** ике мәгънәле сүз, киная, кинаялелек; **сказа́ть ~** ике мәгънәле сүз әйтү

двусмы́сленный, -ая, -ое **1.** ике мәгънәле, ике төрле аңларлык ...; **~ отве́т** ике төрле аңларлык җавап **2.** кинаяле (*әдәпсез мәгънәне эченә ала торган*); **~ая шу́тка** кинаяле шаярту

двусмы́слица *ж* ике төрле аңларлык сүз, төрле мәгънәле тәгъбир

двуспа́льн||ый, -ая, -ое ике кешелек ..., ике кеше йокларлык ...; **~ая крова́ть** ике кешелек карават

двуство́лка *ж* ике көпшәле мылтык

двуство́льн||ый, -ая, -ое ике көпшәле, куш көпшәле; **~ое ружьё** ике көпшәле мылтык

двуство́рчатый, -ая, -ое ике якка ачылмалы (*тәрәзә, ишек, шкаф*)

двусти́шие *с* (*стихотворение*) ике юллы шигырь; (*строфа*) шигырьнең ике юллык өлеше

двусторо́нн||ий, -яя, -ее **1.** ике яклы (*мәс. ике ягы да бер төрле сукно*); **~ее движе́ние** ике яклы хәрәкәт **2.** ике яклы, һәр ике як өчен мәҗбүри; **~ее соглаше́ние** ике яклы килешү; **~ие конта́кты** ике яклы бәйләнешләр

двух- *см.* **дву-**

двухгоди́чный, -ая, -ое ике еллык ...; **~ курс** ике еллык курс

двухгодова́лый, -ая, -ое ике яшьлек, ике яшь тулган; **~ ребёнок** ике яшьлек бала

двухдне́вный, -ая, -ое ике көнлек ...; **~ перехо́д** ике көнлек юл

двухдоро́жечный, -ая, -ое ике юллы, ике сызыклы; **~ магнитофо́н** ике юллы магнитофон

двухквартирный, -ая, -ое ике квартирлы; **~ дом** ике квартирлы йорт

двухкилометро́вый, -ая, -ое ике километрлы, ике километрлык ...; **~ путь** ике километрлы юл

двухколёсный, -ая, -ое ике тәгәрмәчле

двухме́стн||ый, -ая, -ое ике урынлы, ике кешелек ...; **~ая каю́та** ике урынлы каюта

двухнеде́льный, -ая, -ое **1.** ике атналык ...; **~ о́тпуск** ике атналык ял; **~ ребёнок** ике атналык бала **2.** ике атнага бер чыга торган; **~ журна́л** ике атнага бер чыга торган журнал

двухпала́тный, -ая, -ое ике палаталы; **~ парла́мент** ике палаталы парламент

двухпарти́йн||ый, -ая, -ое ике партияле, ике партиялелек ...ы; **~ая систе́ма** ике партиялелек системасы

двухпрогра́ммный, -ая, -ое ике программалы; **~ое вещание** ике программалы тапшыру

двухра́зов||ый, -ая, -ое ике тапкыр эшләнә торган; **~ое пита́ние** ике тапкыр туклану

двухсотле́тие *с* **1.** (*срок*) ике йөз ел **2.** (*годовщина*) ике йөзьеллык

двусотле́тн||ий, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ике йөз сл[га] барган (сузылган) **2.** (*о годовщине*) ике йөзьеллык ...

двухсо́тый *числ.* ике йөзенче

двухта́ктн||ый, -ая, -ое ике тактлы; **~ый мото́р** ике тактлы мотор; **~ая па́уза** ике такт озынлыгындагы пауза

двухты́сячный, -ая, -ое **1.** *числ.* ике меңенче **2.** *разг.* (*о цене*) ике мең сумлык..., ике меңлек ... **3.** ике меннән торган, ике мең кеше катнашкан, ике мең кешелек ...; **~ отря́д** ике мең кешелек отряд

двухцве́тн||ый, -ая, -ое ике төсле, ике буяулы, ике төрле төстәге; **~ая ткань** ике төстәге тукыма

двухчасово́й, -а́я, -о́е **1.** ике сәгатьлек ...; **~ докла́д** ике сәгатьлек доклад **2.** ике сәгатьтә китә (килә) торган; **~ по́езд** ике сәгатьтә китә торган поезд

двухэта́жный, -ая, -ое ике катлы; **~ дом** ике катлы йорт

двучле́н *м мат.* ике буын; бином

ДВУ-ДЕЗ

двуязы́чие *с* **1.** (*равноправное существование двух языков*) ике теллелек ..., ике телдә сөйләшү **2.** (*знание двух языков*) ике тел белү, ике телдән файдалану

двуязы́чн||ый, -ая, -ое **1.** ике тел белә торган, ике телдә сөйләшә торган; **~ое населе́ние** ике телдә сөйләшә торган халык **2.** ике телле, ике телдә төзелгән; **~ый слова́рь** ике телле сүзлек

дебарка́дер, дебаркаде́р *м* дебаркадер

дебати́ровать *несов.* что, о чём и без доп., *книжн.* бәхәс алып бару, фикер алышу; **~ вопро́с** мәсьәлә буенча фикер алышу

деба́ты *только мн. книжн.* фикер алышулар, бәхәсләр

дебе́л||ый, -ая, -ое *разг.* юан, симез; **~ая же́нщина** симез хатын

де́бет *м бухг.* дебет (*керем-чыгым кенәгәсендә керем һәм алачаклар языла торган як*)

деби́т *м спец.* дебит (*билгеле бер вакыт эчендә чыганактан килә торган газ, су, нефть һ.б.ш. ларның микъдары*)

дебито́р *м бухг.* дебитор (*бурычлы кеше яки учреждение*)

дебо́ш *м разг.* җәнҗал, тавыш, гауга, орыш-талаш; **устро́ить (подня́ть) ~** гауга күтәрү

дебоши́р *м разг.* тавыш куптаручы, гауга чыгаручы, җәнҗалчы

дебоши́рить *несов. разг.* тавыш-гауга күтәрү, җәнҗал чыгару

дебоши́рство *с разг.* җәнҗал чыгару, тавыш-гауга күтәрү; җәнҗал, тавыш-гауга

де́бри *мн.* **1.** ешлык, куелык, чытырманлык (*урманның утә алмаслык куе җире*) **2.** *перен. чего, какие* чытырманлык, кыенлыклар; **~ матема́тики** математика чытырманлыклары

дебю́т *м* дебют (**1.** *артистның беренче тапкыр чыгышы яки язучының беренче әсәрен чыгаруы* **2.** *шахматта яки шашка уенында*: *йөри башлау, уен башлау*)

дебюта́нт *м* дебютант (*беренче тапкыр чыгыш ясаучы, мәс. сәхнәдә, кинода, спортта*)

дебюта́нтка дебютант хатын (кыз)

дебюти́ровать *сов., несов.* беренче тапкыр чыгыш ясау (*мәс. сәхнәдә*)

де́ва *ж* **1.** *уст. см.* **де́вушка** 1; **2.** (*с прописной*) *астр.* Кыз (*йолдызлык*)

девальва́ция *ж* девальвация (*яңа акча керту юлы белән яки куллануда булган акчаның рәсми курсын төшерү юлы белән үткәрелә торган акча реформасы*)

дева́ть *несов. см.* **деть**

дева́ться *несов. см.* **де́ться**

де́верь *м* (*старший брат мужа*) каенага, биага; (*младший брат мужа*) каене

девиа́ция *ж* девиация (**1.** *компас үгының зур күләмдәге тимер масса тәэсирендә авышуы* **2.** *снаряд, пуля, корабль кебекләрнең төрле сәбәпләр аркасында юнәлеш үзгәртүе*)

деви́з *м* девиз (**1.** *үзеңне тотуда, эштә төп идеяне күрсәтә торган әйтем,* **2.** *конкурсларда авторның үз иҫеме урынына куйган сүзе*)

деви́ца, де́вица *ж уст. см.* **де́вушка** 1

деви́ческий, -ая, -ое *см.* **деви́чий**

деви́чество *с* кызлык, кыз вакыт, кызлык чоры

деви́ч||ий, -ья, -ье, **де́вич||ий**, -ья, -ье кыз ...ы, кызлар ...ы; **~ья краса́** кызлар матурлыгы ◆ **~ья па́мять** *шутл.* кызлар хәтере (*начар хәтер турында*)

деви́чник *м* кыз озату кичәсе (*русларда иртәгә никах буласы кичне кияүгә чыгачак кызның өендә ипташ кызлары белән җыелып утырулары*)

де́вичья *ж уст.* кызлар бүлмәсе (*байлар йортларында асрау кызлар яши торган бүлмә*)

де́вочка *ж* кыз бала

де́вственник *м* гыйффәтле егет

де́вственница *ж* гыйффәтле кыз

де́вственность *ж* **1.** гыйффәтлелек, сафлык **2.** *перен.* табигыйлек, кеше кулы-аягы тимәгәнлек

де́вственн||ый, -ая, -ое **1.** гыйффәтле, саф **2.** *перен.* табигый хәлендәге..., кеше кулы-аягы тимәгән; **~ый лес** кеше аягы басмаган урман; **~ая по́чва** чирәм җир

де́вушка *ж* **1.** кыз, [буйга] җиткән кыз **2.** *уст* (*служанка*) асрау, асрау кыз

девча́ч||ий, -ья, -ье *разг.* кызлар ...ы; **~ья мане́ра** кызлар кыланышы; **~ий шарф** кызлар шарфы

девчо́нка *ж* кызый, кызкай

девчо́ночий, -ья, -ье *см.* **девча́чий**

девяно́сто *числ.* туксан

девяностоле́тие *с* **1.** (*срок*) туксан ел **2.** (*годовщина*) туксан еллык

двяностоле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) туксан еллык ... **2.** (*о возрасте*) туксан яшьлек ...

девяно́стый, -ая, -ое *числ.* туксанынчы

де́вятеро *числ. собир.* тугыз, тугызау; **~ сыново́й** тугыз ул

девятикла́ссник *м* тугызынчы класста укучы

девятикла́ссница *ж* тугызынчы класста укучы кыз

девятитысячный, -ая, -ое *числ.* тугыз меңенче

девятичасово́й, -а́я, -о́е **1.** (*продолжающийся девять часов*) тугыз сәгатьлек ... **2.** тугыз сәгатьтә китә (килә) торган; **~ по́езд** тугыз сәгатьтә китә торган поезд

девя́тка *ж* **1.** (*цифра*) тугызлык, тугызлы цифр **2.** *карт.* тугызлы кәрт **3.** *разг.* тугызынчы, тугызынчы номер (*мәс. трамвай*)

девятна́дцатый, -ая, -ое *числ.* унтугызынчы

девятна́дцать *числ.* унтугыз

девя́тый, -ая, -ое *числ.* тугызынчы

де́вять *числ.* тугыз

девятьсо́т *числ.* тугыз йөз

де́вятью *нареч.* тугыз тапкыр, тугыз җирдә; **~ де́вять — во́семьдесят оди́н** тугыз җирдә тугызын сиксән бер

дегаза́тор *м* дегазатор (**1.** *дегазация ясау аппараты* **2.** *дегазация ясаучы*)

дегазацио́нный, -ая, -ое дегазация ...ы; **~ прибо́р** дегазация приборы

дегаза́ция *ж* дегазация (*агулы газ яки сыекчалар белән агуланган урыннарны, әйберләрне зарарсызландыру*)

дегенера́т *м* дегенерат, беткән кеше (*физик яки психик яктан гарип кеше*)

дегенерати́вный, -ая, -ое дегенератив, зәгыйфь, бетүгә йөз тоткан

дегенера́ция *ж книжн.* дегенерация (*организмда биологик һәм психик билгеләрнең зәгыйфьләнә баруы, бетүгә йөз тоту*)

дёготь *м* дегет

деграда́ция *ж* деградация (*начарлана бару*)

дегради́ровать *сов., несов.* деградация хәленә төшү, начарлану, бетүгә йөз тоту

дегтя́рн||ый, -ая, -ое **1.** дегет ...ы; **~ый за́пах** дегет исе **2.** дегеттән ясалган, дегет кушылган; **~ое мы́ло** дегет кушылган сабын

дегуста́тор *м* дегустатор (*азыкның һәм эчемлекләрнең тәмен татып карап, аларның сыйфатын билгеләүче*)

дегуста́ция *ж* дегустация (*тәмен татып карау юлы белән азыкның һәм эчемлекләрнең сыйфатын билгеләү*)

дегусти́ровать *сов., несов. что* дегустация ясау, тәмен татып карап сыйфатын билгеләү

дед *м* **1.** (*отец отца или матери*) бабай, дәү әти **2.** (*старик*) бабай, карт ◆ **~ы и пра́деды** ата-бабалар, бабайлар

дедеро́н *м* дедерон (*синтетик тукыма*)

дед-моро́з *м* кыш бабай

деду́кция *ж лог.* дедукция (*гомумидән хосусыйга бару юнәлешендә фикер йөртү*)

де́душка *м* **1.** *см.* **дед** 1; **2.** (*при обращении*) бабай, бабакай

дееприча́стие *с грам.* хәл фигыль

дееприча́стный, -ая, -ое *грам.* хәл ...ы, хәл фигыль ...ы; **~ оборо́т** хәл әйләнмәсе

дееспосо́бность *ж* **1.** эшкә яраклылык, эшкә сәләтлелек **2.** *юр.* юридик хокуклылык, хокукка сәләтлелек

дееспосо́бный, -ая, -ое **1.** эшкә яраклы, эшкә сәләтле; **~ органи́зм** эшкә яраклы организм **2.** *юр.* юридик хокуклы, хокукка сәләтле; **~ граждани́н** юридик хокуклы гражданин

дежа́ *ж* дежа (*камыр басу өчен зур чан*)

дежу́рить *несов.* **1.** (*быть дежурным*) дежур тору, кизү тору **2.** *перен.* саклап тору; көтеп тору; **~ всю ночь у больно́го** төн буе авыруны саклап чыгу

дежу́рн||ый, -ая, -ое **1.** дежур, дежур торучы, кизү ... **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* дежур, дежурный ◆ **~ое блю́до** әзер аш (*ресторанларда алдан хәзерләп куелган аш*); **~ый магази́н** дежур кибет

дежу́рство *с* дежурлык, дежур тору, кизүлек [итү]

дезавуи́ровать *сов., несов. кого-что, книжн.* риза түгеллекне белдерү (*үз вәкиленең яки тарафдарының фикере яки эшчәнлеге белән риза түгеллеге турында белдерү*); **~ своего́ представи́теля** үз вәкиленең эшчәнлегеннән риза түгеллекне белдерү

дезерти́р *м* дезертир, качкын

дезерти́ровать *сов., несов.* дезертирлау, качу

дезерти́рство *с* дезертирлык

дезинсе́кция *ж* дезинсекция (*зарарлы бөҗәкләрне агулап кырып бетерү*)

дезинфекцио́нн||ый, -ая, -ое дезинфекция ...ы; йогышсызландыру ...ы; **~ая ка́мера** дезинфекция камерасы

дезинфе́кция *ж* дезинфекция, йогышсызландыру

дезинфици́ровать *сов., несов. что* дезинфекция ясау, йогышсызландыру; **~ оде́жду** киемнәрне дезинфекцияләү

дезинформа́ция *ж* ялган информация, ялган мәгълүмат бирү, дезинформацияләү; **~ обще́ственного мне́ния** җәмәгатьчелек фикерен дезинформацияләү

дезинформи́ровать *сов., несов. кого-что* ялган информация бирү, ялган мәгълүмат бирү

дезорганиза́тор *м* дезорганизатор, таркатучы, таркаулык (тәртипсезлек) кертүче

дезорганиза́торск||ий, -ая, -ое дезорганизаторлык ...ы; **~ая де́ятельность** дезорганизаторлык эшләре

дезорганиза́ция *ж* дезорганизация, тәртипсезлек, таркаулык

дезорганизова́ть *сов., несов. кого-что* дезорганизацияләү, тәртипсезлек кертү, таркату

дезориента́ция *ж* дезориентация, ялгыш юлга кертү (юнәлдерү, салу), ялгыш фикер тудыру

дезориенти́ровать *сов., несов. кого-что* дезориентацияләү, саташтыру, ялгыш юлдан җибәрү, бутау

дейзм *м филос.* деизм (*галәмне башлап барлыкка китерүче — алла, ләкин ул табигать һәм җәмгыять тормышына йогынты ясамый дип раслый торган дини философик тәгълимат*)

де́йственность *ж* тәэсир итүчәнлек, тәэсир итү көче, нәтиҗәлелек, тәэсирлелек

де́йственн||ый, -ая, -ое тәэсирле, нәтиҗәле, тәэсир итәрлек ..., көчле; **~ое сре́дство** көчле чара

де́йстви||е *с* **1.** (*деятельность; работа*) эш, хәрәкәт **2.** *юр.* көч; **догово́р сохраня́ет своё ~е** договор үзенең көчен саклый **3.** тәэсир, йогынты; **под ~ем со́лнечных луче́й** кояш нурлары тәэсире астында **4.** *обычно мн.* **~я** эш итү, эш, үзен тоту; **незако́нные ~я** законсыз эш итүләр **5.** (*события*) вакыйга **6.** *театр.* пәрдә, бүлек, акт **7.** гамәл; **четы́ре ~я матема́тики** математиканың дүрт гамәле ◆ **вое́нные ~я** сугыш хәрәкәтләре

действи́тельно *нареч.* **1.** чыннан, чынлап, чыннан да; **он ~ заболе́л** ул чыннан да авырып китте **2.** *в знач. вводн. сл.* чынлап та, чыннан да; **~, на э́тот раз он прав** чыннан да, ул бу юлы хаклы

действи́тельност||ь *ж* чынбарлык; **совреме́нная ~ь** хәзерге чынбарлык ◆ **в ~и** чынлыкта, дөреслектә, чынында

действи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** чын, дөрес, булган, хакыйкый, реаль; **~ый факт** булган факт **2.** яраклы, көчендә, гамәлдә; **удостовере́ние ~о на оди́н ме́сяц** таныклык бер айга чаклы яраклы ◆ **~ая вое́нная слу́жба** действительный хәрби хәзмәт; **~ое число́** *мат.* чын сан; **~ый зало́г** *грам.* төп юнәлеш; **~ый член Акаде́мии нау́к** Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы

де́йств||овать *несов.* **1.** эш итү; **~овать реши́тельно** кыю эш итү **2.** эшләү; **аппара́т хорошо́ ~ует** аппарат яхшы эшли **3.** хәрәкәт итү, эшләү; **~овать одно́й руко́й** бер кул белән эшләү **4.** *на кого-что* тәэсир итү, йогынты ясау; **уговоры на него́ не ~уют** үгетләүләр аңа тәэсир итми **5.** (*применяться, иметь силу*) көчендә булу, гамәлдә булу

де́йствующ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **де́йствовать; 2.** (*о законах, постановлениях*) гамәлдәге... ◆ **~ая а́рмия** хәрәкәттәге (сугыштагы) армия; **~ие ли́ца** катнашучылар (*мәс. пьесада*)

де́ка *ж* дека (*кыллы музыка коралының тавышны көчәйтү хезмәтен үти торган аскы һәм өске тактасы*)

декабри́ст *м ист.* декабрист

декабри́стка *ж ист.* декабрист хатыны

дека́брь *м* декабрь, декабрь ае

дека́брьск||ий, -ая, -ое декабрь ...; **~ие моро́зы** декабрь салкыннары

дека́да *ж* **1.** ун көн, ун көнлек **2.** декада (*ун көн эчендә сәнгать һәм әдәбият уңышларын курсәту*)

декаде́нт *м иск., лит.* декадент

декаде́нтск||ий, -ая, -ое *иск., лит.* декадент ...ы, декадентлык ...ы; **~ие стихи́** декадентлык шигырьләре

декаде́нтство *с иск., лит.* декадентлык (*19нчы йөз ахырында 20нче йөз башында әдәбияттә һәм сәнгатьтә төшенкелек һәм чиктән тыш индивидуализм белән характерлана торган буржуаз, антиреалистик юнәлешләрнең гомуми исеме*)

дека́дный, -ая, -ое ункөнлек ...; **в ~ срок** ункөнлек срокта

декали́тр *м* декалитр, ун литр

дека́н *м* декан

декана́т *м* деканат

декатирова́ть *сов., несов. что, спец.* декатировка ясау

декатиро́вка *ж см.* **декати́ровать**

деквалифика́ция *ж* деквалификация, квалификациясез калу, квалификацияне югалту

деквалифици́роваться *сов.* квалификациясез калу, квалификацияне югалту

деклама́тор *м* декламатор, нәфис сүз остасы

деклама́ция *ж* декламация, нәфис уку сәнгате; сәнгатьле уку

деклами́ровать *несов. что* декламацияләү, декламация сөйләү; сәнгатьле уку (*мәс. шигырьне*)

декларати́вн||ый, -ая, -ое *книжн.* декларатив, рәсми; **~ое заявле́ние** декларатив белдерү

деклара́ция *ж* декларация, рәсми белдерү (**1.** *хөкүмәт тарафыннан берәр мәсьәләгә карата ясалган рәсми белдерү* **2.** *берәр төрле кирәкле мәгълүматларны белдерә торган кайбер рәсми документларның исеме*)

деклари́ровать *сов., несов. что, книжн.* декларация ясау, игълан итү

деклассси́рованный, -ая, -ое сыйнфый йөзен югалткан

деклассси́роваться *сов., несов.* сыйнфый йөзен югалту, үзенең сыйныфы белән бәйләнешен югалту

декольте́ *с нескл.* декольте (*хатын-кыз күлмәгендә муен һәм күкрәк тирәсен ачык калдырып уелган зур изү*)

декорати́вно-прикладн||о́й, -а́я, -о́е декоратив-гамәли ...ы; **~о́е иску́сство** декоратив-гамәли сәнгать

декорати́вн||ый, -ая, -ое **1.** декоратив, бизәү ...ы; **~ое расте́ние** декоратив үсемлек **2.** матур; **~ый вид** матур күренеш

декора́тор *м* декоратор (**1.** *декорацияләр ясучы рәссам* **2.** *йортларны декорацияләр белән бизәүче*)

декора́ция *ж* декорация (*әсәрдәге шартларга туры китереп сәхнәне җиһазлау, бизәү*)

декори́ровать *сов., несов. что* бизәү

деко́рум *м книжн.* декорум, тышкы нәзакәт

декре́т *м* декрет (*югары хакимиятнең закон көчендәге карары*) ◆ **пойти́ в ~** декретка чыгу (*бала тапкан вакытта*)

декрети́ровать *сов., несов. что, книжн.* декретлаштыру, декрет чыгару

декре́тн||ый, -ая, -ое декрет ...; **в ~ом поря́дке** декрет тәртибендә ◆ **~ый о́тпуск** декрет ялы

де́ланный, -ая, -ое ясалма, табигый булмаган; **~ смех** ясалма көлү

де́лать *несов.* **1.** *что* эшләү; **ничего́ не ~** берни дә эшләмәү **2.** *что* ясау; **~ ме́бель** мебель ясау **3.** *что* бару, үтү, йөрү **~ во́семь киломе́тров в час** сәгатенә сигез километр бару **4.** *что* тектерү; **~ пальто́ в ателье́** ательеда пальто тектерү **5.** *кого-что кем* итү; **~ счастли́вым** бәхетле итү ◆ **~ акце́нт** *на чём* басым ясап әйтү, астына сызу; **~ больши́е (круглы́е) глаза́** күзләрне шардай итү; **~ вид** күрмәмешкә салыну, белмәмешкә салыну; **~ вы́бор** сайлап алу, теләгәненә алу; **~ гла́зки** *кому* күзләрне уйнату; **~ из му́хи слона́** төймәдән дөя ясау; **~ крюк** әйләнеч юлдан бару; **~ *какую* ми́ну** йөзгә ... чырай бирү; **~ не́чего** *в знач. вводн. сл.* бернәрсә дә эшләп булмый; **~ оши́бки** хаталар ясау, ялгышлыклар жибәрү, ялгышу; **~ под себя́** астына жибәрү, йоклаганда урынны юешләү; **~ пода́рок** *кому* бүләк бирү; **~ попы́тку** тырышып карау; тәвәккәлләп карау; **~ посме́шищем** *кого* адәм мәсхәрәсе итү, кеше көлкесенә калдыру, хур итү; **~ предложе́ние** *кому* тәкъдим ясау; **~ честь** *кому* 1) (*оказывать уважение*) ихтирам итү; 2) (*являться заслугой*) ихтирамга лаек булу; **де́ло ~** файдалы эш эшләү, юк-бар белән маташмау; **от не́чего ~** эш юктан, тик торганчы

де́ла||ться *несов.* **1.** ...а бару; **~ется жа́рко** эсселәнә бара **2.** *разг.* барлыкка килү, [килеп] чыгу, хасил булу; **в стене́**

ДЕЛ-ДЕМ

~ются тре́щины стенада ярыклар барлыкка килә **3.** *страд. от* **де́лать** 1, 2, 4 ◆ **что у вас ~ется?** сездә ниләр бар?

делега́т *м* делегат

делега́тка *ж* делегат хатын (кыз)

делега́ция *ж* делегация, делегатлар; **торго́вая ~** сәүдә делегациясе

делегі́ровать *сов., несов. кого-что* делегат итеп җибәрү, вәкил итеп җибәрү; **~ на съезд** съездга делегат итеп җибәрү

делёж *м*, **делёжка** *ж разг.* бүлү, бүлеш, бүлешү

деле́ни||е *с* **1.** *см.* **дели́ть; ~е на ча́сти** өлешләргә бүлү **2.** *мат.* бүлү гамәле **3.** *биол.* бүленеш, үрчү; **~е кле́тки** күзәнәкнең бүленүе **4.** бүлем; **~я термо́метра** термометр бүлемнәре

деле́ц *м* малкуар, эшкуар

делика́тес *м* деликатес (*иң яхшы сыйфатлы тәмле ашамлыклар*)

делика́тничать *несов. разг.* артык нечкәләнеп тору, артык әдәпләлек (нәзакәтлек) күрсәтү

делика́тность *ж* әдәпләлек, нәзакәтлелек

делика́тный, -ая, -ое **1.** әдәпле, нәзакәтле, түбәнчелекле; инсафлы; **~ челове́к** әдәпле кеше **2.** (*щекотливый*) четерекле; **~ вопро́с** четерекле мәсьәлә

дели́мое *с мат.* бүленүче

дели́мость *ж мат.* бүленүчәнлек

дели́тель *м мат.* бүлүче

дели́ть *несов.* **1.** *кого-что* бүлү, аеру; **~ учеников на гру́ппы** укучыларны төркемнәргә бүлү **2.** *кого-что* (*между собой*) бүлү, бүлешү; **~ дохо́д** табыш бүлешү; **~ иму́щество** милек бүлешү **3.** *перен. что с кем* бүлешү, уртаклашу; **~ го́ре и ра́дость** кайгы һәм шатлыкны уртаклашу **4.** *что с кем* өлеш чыгару; **~ за́работок** хезмәт хакыннан өлеш чыгару **5.** *что, мат.* бүлү ◆ **~ не́чего** бүләсе нәрсә юк; **~ шку́ру неуби́того медве́дя** үтермәгән аюның тиресен тунау (бүлешү)

дели́ться *несов.* **1.** (*разделяться*) бүленү, аерылу **2.** (*производить раздел имущества*) бүленеп (аерылып) чыгу, башка чыгу **3.** *чем с кем* бүлешү; **~ ку́ском хле́ба** икмәк сыныгын бүлешү **4.** *перен. чем с кем* уртаклашу; **~ о́пытом** тәжрибә уртаклашу **5.** *мат.* бүленү, бүленә алу; **де́сять де́лится на́ пять** ун бишкә бүленә **6.** *страд. от* **дели́ть** 1

де́л||о *с* **1.** эш; **~о воспита́ния молоде́жи** яшьләрне тәрбияләү эше; **быть без ~а** эшсез булу **2.** *кого-чего* эш, бурыч; **защи́та оте́чества — ~о всего́ наро́да** ватанны саклау — бөтен халык бурычы **3.** эш, шөгыль, йомыш; **ходи́ть по ~у** эш артыннан йөрү **4.** вакыйга, хәл, эш; **~о бы́ло о́сенью** бу хәл көзен булды **5.** мәсьәлә, эш; **не в том ~о** мәсьәлә анда түгел **6.** хәл, эш; **как ~а́?** нихәл?; **~а́ как са́жа бела́** *погов.* эшләр хәрти, хәлләр шәптән түгел **7.** эш, дело; **подши́ть к ~у** делога тегеп кую ◆ **бли́же к ~у** мәсьәләгә якынрак килү; **ви́данное ли ~о** язмаганны, гомердә булмаганны; **вот э́то ~о!** менә монысы шәп!, менә монысы ярый!; **в са́мом ~е** чыннан да, дөрестән дә, чынлап та; **в чём ~о?** эш нәрсәдә?, эш нәрсәгә терәлде?, ни бар?; **ги́блое ~о** эш харап, барып чыкмаслык эш; **говори́ть ~о** акыллы фикер әйтү, дөрес киңәш бирү; **гре́шным ~ом** гөнаһ шомлыгына каршы, ялгышлык белән; **~о вку́са** кемгә нәрсә ошый, кем нәрсә тели; **~о в шля́пе** эш пеште; эш бетте, көлтә җыясы гына калды; эш барып чыкты; **~о де́лать** җитди эш белән шөгыльләнү, юк-бар белән маташмау; **~о дошло́ (дохо́дит) до ...** эш ... барып җитте; **~о жите́йское** гадәти эш; **~о за ...** эш аннан гына тора; **~о идёт о...** сүз ... турында бара; **~о ма́стера бои́тся** *погов.* эш остасыннан курка; **~о привы́чки** кем нәрсәгә күнеккән; **~о с концо́м** *или* **[и] ~у коне́ц** бетте-китте, вәссәлам; **~о слу́чая** очраклы хәл; **~о ста́ло за** *кем-чем* эш ... генә тора; **друго́е (ино́е) ~о** анысы башка нәрсә, анысы башка мәсьәлә; **есть тако́е ~о!** була ул!, булдырабыз аны!; **за ~о** (*наказать*) тиешле, урынлы (*җәза*); (*наградить*) лаеклы (*бүләк*); **идти́ (пойти́) в ~о** эшкә ярау, куллана (файдалана) башлау; **изве́стное ~о** билгеле нәрсә, мәгълүм нәрсә; **име́ть ~о** *с кем-чем нәрсә белән* эш итү; **к ~у!** эшкә тотынырга!, эшли башларга!; **ме́жду ~ом** эш арасында; **на ~е** эштә, практикада; **на са́мом ~е** *см.* **в са́мом ~е; не у дел** эшсез; **ну и ~а́!** эшләр менә кая таба китте!, эшләр менә ничеккә китте!; **пе́рвым ~ом** беренче нәүбәттә (чиратта), әүвәле, башта; **пусти́ть (употреби́ть) в ~о** эшкә ярату, эштә файдалану; **то и ~о** һарвакыт диярлек, өзлексез туктаусыз; **то ли ~о** бөтенләй башкача; **это́ ~о деся́тое** монысы мөһим түгел, монысы әлләни түгел, анысы качмас

делови́тый, -ая, -ое эшлекле, эшчән, булдыклы, тырыш; **~ рабо́тник** эшлекле хезмәткәр; **~ вид** эшлекле кыяфәт

делов||о́й, -а́я, -о́е **1.** эш ...ы; **~а́я бума́га** эш кәгазе **2.** эшлекле, булдыклы; **~о́й челове́к** эшлекле кеше **3.** *спец.* (*пригодный для обработки*) эшкә яраклы, эшкә китә торган; **~о́й лес** эшкә яраклы агачлар

делопроизводи́тель *м* эш башкаручы

делопроизво́дство *с* эш башкару (*канцелярия эшләрен алып бару*)

де́льн||ый, -ая, -ое **1.** эшлекле, булдыклы; **~ый рабо́тник** эшлекле хезмәткәр **2.** мөһим, әһәмиятле; акыллы, төпле; **~ая мысль** акыллы фикер

де́льта I *ж геогр.* дельта

де́льта II *ж* дельта (*грек алфавитында дүртенче хәреф*)

де́льта-лучи́ *мн. физ.* дельта нурлар

дельфи́н *м* дельфин

дельфина́рий *м* дельфинарий, дельфиннар бассейны

деля́га *м разг.* эшкуар (*уз файдасын гына кайгыртучы*)

деля́нка *ж* делянка (*кисү яки чистарту өчен билгеләнгән урман участогы*)

деля́чество *с* эшкуарлык (*эшнең иҗтимагый-сәяси ягын исәпкә алмый торган тар практикачылык*)

демаго́г *м* демагог (*уз максатына ирешү өчен, күп сөйләп яки ялган вәгъдәләр биреп, кешеләрне үзенә каратырга тырышучы*)

демагоги́ческий, -ая, -ое, **демагоги́чный,** -ая, -ое демагогик, демагогларча ...; **~ приём** демагогик алым

демагоги́я *ж* демагогия (**1.** *халык массасының артта калган өлешенең хисләренә, инстинктына аңлы рәвештә тәэсир итәргә тырышу* **2.** *мәсьәләне тупас рәвештә берьяклы аңлауга гына нигезләнгән фикерләр яки таләпләр*)

демаркацио́нн||ый, -ая, -ое: **~ая ли́ния** демаркация сызыгы (*узара сугышучы гаскәрләр яки ике дәүләт вакытлыча килешүгә килгәндә, аларны бер-берсеннән аерып тора торган чик*)

демарка́ция *ж спец.* демаркация (*төзелгән шартнамә нигезендә ике территория арасындагы чикне билгелә*ү)

дема́рш *м дип.* демарш, дипломатик чыгыш

демаски́ровать *сов., несов. кого-что* маскировканы ачу, маскировканы алу

демилитариза́ция *ж* демилитаризация, коралсызландыру (*нинди дә булса берәр дәүләтне хәрби ныгытмалар төзүдән, хәрби промышленность булдырудан һәм билгеле территориядә гаскәр тотудан тыю*)

демилитаризова́ть *сов., несов. кого-что* демилитаризацияләү, коралсызландыру

демисезо́нн||ый, -ая, -ое яз-көз кия торган, язгы-көзге; **~ое пальто́** язгы-көзге пальто

демобилизацио́нный, -ая, -ое демобилизация ...ы; **~ план** демобилизация планы

демобилиза́ция *ж см.* **демобилизова́ть**

демобилизо́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **демобилизова́ть**; **2.** *в знач. сущ. м* демобилизацияләнгән [кеше], демобилизацияләнәп кайткан [кеше]

демобилизова́ть *сов., несов. кого-что* демобилизация ясау, демобилизацияләү

демобилизова́ться 1. *сов., несов.* демобилизацияләнү; демобилизацияләнеп кайту **2.** *несов. страд. от* **демобилизова́ть**

демо́граф *м* демограф, демография белгече

демографи́ческий, -ая, -ое демография ...ы; демографик; **~ взрыв** демографик шартлау

демогра́фия *ж* демография (*халыкның составын һәм андагы үзгәрешләрне өйрәнә торган фән*)

демокра́т *м* демократ (**1.** *демократия яклы кеше* **2.** *буржуаз-демократик партия члены* **3.** *уст. демократларча тормыш алып баручы*)

демократиза́ция *ж* демократлаштыру, демократлаштырылу

демократизи́ровать *сов., несов. что* демократлаштыру

демократизи́роваться 1. *сов., несов.* демократлашу; 2. *несов. страд. от* **демократизи́ровать**

демократи́зм *м* демократизм; демократлык, демократчылык

демократи́ческ||ий, -ая, -ое 1. демократик; **~ая респу́блика** демократик республика 2. *см.* **демократи́чный ♦ ~ий централи́зм** демократик централизм

демократи́чный, -ая, -ое демократик; демократларча ...; **~ о́браз жи́зни** демократларча яшәү

демокра́тия *ж* демократия (1. *хакимият халык кулында булган сәяси строй* 2. *нинди дә булса бер коллектив белән җитәкчелек итү принцибы*)

де́мон *м* демон, иблис

демони́ческ||ий, -ая, -ое 1. иблис ...ы; 2. *перен.* мәкерле, явыз, усал; **~ая нату́ра** мәкерле табигать

демонстра́нт *м* демонстрацияче, демонстрациядә катнашучы

демонстрати́вн||ый, -ая, -ое 1. демонстратив, демонстратив рәвештә ...; **~ое выступле́ние** демонстратив чыгыш; **~ый отка́з от рабо́ты** демонстратив рәвештә эштән баш тарту 2. күргәзмә ..., күрсәтмә ...; **~ый ме́тод** күргәзмә метод

демонстра́тор *м* демонстрацияләүче, күрсәтүче; **~ маши́н на промы́шленной вы́ставке** промышленность күргәзмәсендә машиналарны күрсәтүче

демонстрацио́нный, -ая, -ое демонстрацияләү ...ы; күрсәтү ...ы; **~ зал** күрсәтү залы (*мәс. кино залы*)

демонстра́ция *ж* 1. (*массовое шествие*) демонстрация 2. күрсәтү, демонстрацияләү; **~ нау́чного фи́льма** фәнни фильм күрсәтү 3. күрсәтү; **~ сплочённости трудово́го наро́да** хезмәт халкының бердәмлеген күрсәтү 4. (*несогласие*) демонстрация, каршы чыгыш

демонстри́ровать *сов., несов.* 1. *кого-что* күрсәтү; **~ но́вый фи́льм** яңа фильм күрсәтү 2. демонстрациядә катнашу; **~ по у́лицам го́рода** шәһәр урамнарында демонстрациядә катнашу

демонта́ж *м тех.* демонтаж

демонти́ровать *сов., несов. что* демонтажлау, сүтү (*завод-фабрикалардагы машиналарны, станокларны сүтеп алу*)

деморализа́ция *ж* деморализация, мораль таркалу; тәртип бетү

деморализова́ть *сов., несов. кого-что* деморализацияләү, мораль яктан таркату; тәртипне бетерү

де́мпинг *м эк.* демпинг (*конкурентларны кысыклап чыгару максаты белән товарларны чит илләргә үзкыйммәтеннән ким бәягә сату*)

денатура́т *м хим.* денатурат

денационализа́ция *ж* денационализация, денационализацияләү

денационализи́ровать *сов., несов. что* денационализацияләү (*дәүләт кулына алынган предприятиеләрне хуҗаларына кире кайтару*)

денацифика́ция *ж* денацификация, нацизмны бетерү (*икенче бөтендөнья сугышыннан соң фашистик илләрдә национал-фашистлар партиясен бетерү*)

де́нди *м нескл.* денди, купшы кеше

дендра́рий *м* дендрарий (*фәнни максатлар белән төрле үсемлекләр үстерелә торган ботаник бакча*)

де́нежн||ый, -ая, -ое 1. акча ...ы; **~ая рефо́рма** акча реформасы 2. акчалата, акча белән ...; **~ая по́мощь** акчалата ярдәм 3. *разг.* акчага бай, акчалы; **~ый челове́к** акчага бай кеше

денни́к *м спец.* аран (*абзарда бер ат яки бер сыер торырлык урын*)

де́нно *нареч.*: **~ и но́щно** көне-төне, өзлексез, туктаусыз

денонси́ровать *сов., несов. что, дип.* гамәлдән чыккан дип белдерү; **~ догово́р** договорны гамәлдән чыккан дип белдерү

дентин́ *м* дентин (*тештәге сояк матдәсе*)

денщи́к *м* денщик

день 1. *в разн. знач.* көн; **в середи́не дня** көн уртасында; **база́рный ~** базар көне; **рабо́чий ~** эш көне; **День Побе́ды** Җиңү көне 2. *обычно мн.* **дни** көннәр, вакыт, чак; **в дни войны́** сугыш көннәрендә **♦ ~ в ~** көнендә, вакытында, нәкъ шул көндә, билгеләнгән көнгә; **~ - ~ ско́й** ходай бирмеш көн, көн буена, көнозын; **~ за́ день** һаман бер төрле, үзгәрешсез; **~ и ночь** көн-төн, көнс-төне; **~ на́ день не прихо́дится** көн дә бер төрле булмый; **~ ото дня́** көннән-көн, әкренләп; **дни сочтены́** көннәре исәпле (*үлеме якынлашты*); **изо дня в ~** көн саен, өзлексез, туктаусыз; **на дню́** көнозын; **на днях** *или* **э́тими дня́ми** шушы көннәрдә, күптән түгел; **не по дням, а по часа́м** көнләп түгел, сәгатьләп; **пове́стка (поря́док) дня** көн тәртибе; **со дня на́ день** 1) (*с одного дня на другой*) көннән-көнгә; 2) (*в один из ближайших дней*) бүген-иртәгә, якын көннәрдә; **счи́танные дни** санаулы көннәр

де́ньги *только мн.* акча; **нали́чные ~** кулдагы акча **♦ ни́ за каки́е ~!** әллә нигә дә!, әллә ниләр бирсә дә!

департа́мент *м* департамент (1. *Франциядә һәм кайбер башка дәүләтләрдә административ-территориаль берәмлек* 2. *Россиядә һәм кайбер буржуаз илләрдә дәүләт учреждениесенең бер бүлеге;* **Департа́мент нало́говой поли́ции** Салым полициясе Департаменты 3. *АКШта дәүләт департаменты, тышкы эшләр министрлыгы*)

депе́ша *ж* депеша (1. *дип. ашыгыч дипломатик белдерү* 2. *уст. телеграмма, ашыгыч хәбәр*)

депо́ *с нескл.* депо

депози́т *м фин.* депозит (*кредит учреждениесенә яки саклык банкына сакларга яки башка максат белән бирелгән акча яки кыйммәтле кәгазьләр*)

депоне́нт *м фин.* депонент (*кредит учреждениеләренә яки саклык банкына акча яки кыйммәтле кәгазьләр салучы кеше*)

депони́ровать *сов., несов. что* 1. *фин.* депозитка кертү, депозитка салу 2. депонирлау, сакларга бирү (*матбугатта басылмаган мәкаләне, хезмәтне*)

депресси́вный, -ая, -ое депрессив, депрессия ...ы; **~ пери́од** депрессия чоры

депре́ссия *ж* 1. *эк.* депрессия, торганлык (*капиталистик хуҗалык системасында кризис артыннан килә торган чор*) 2. *мед.* депрессия, төшенкелек

депута́т *м* депутат; **наро́дный ~** халык депутаты

депута́тск||ий, -ая, -ое депутат ...ы; депутатлык ...ы; **~ий манда́т** депутат мандаты; **~ие обя́занности** депутатлык вазифалары; **~ая де́ятельность** депутат эшчәнлеге

депута́ция *ж* депутация, вәкилләр

дёр: зада́ть (дать) ~у *прост.* качып китү, шылу, табан ялтырату

де́рби *с нескл.* бәйге, чабыш

де́рвиш, дерви́ш *м* дәрвиш

дёрг *в знач. сказ. прост.* тартты; **он ~ его́ за рука́в** ул аның җиңеннән тартты

дёрга||ть *несов.* 1. *кого-что* тарту; **~ть за рука́в** җиңеннән тарту 2. *что* йолку; (*зубы*) суыру, алдыру, суырту; **~ть лён** житен йолку 3. *перен. кого-что, разг.* (*беспокоить, мешать*) борчу, йөдәтү 4. *безл. кого-что и без доп.* тарту, тартышу; **его́ всего́ ~ет** аның бөтен гәүдәсе тартыша

дёрга||ться *несов.* 1. тарту, тартышу; **всё те́ло больно́го ~лось** авыруның бөтен тәне тартыша иде 2. *страд. от* **дёргать** 2

дерга́ч *м зоол.* тартар, тартай

деревене́ть *несов.* кату, ою (*тәннең агач кебек катуы, тәннең сизмәс хәлгә килүе, мәс. салкыннан*)

дереве́нщина *ж прост. уст.* авыл гыйбады (*тупас авыл кешесе турында*)

дере́вн||я *ж* авыл; **культу́рный рост ~и** авылның мәдәни үсеше **♦ на ~ю де́душке** авылга бабайга; **олимпи́йская ~я** Олимпия авылы

де́рево *с* агач; **хво́йные дере́вья** ылыслы агачлар

деревообде́лочн||ый, -ая, -ое агач эшкәртү ...ы; **~ые рабо́ты** агач эшкәртү эшләре

деревообраба́тывающий, -ая, -ее агач эшкәртү ...ы; агач эшкәртә торган; **~ комбина́т** агач эшкәртү комбинаты

деревообрабо́тка *ж* агач эшкәртү

деревя́ни́ст||ый, -ая, -ое 1. агачсыман; **~ое строе́ние вещества́** матдәнең агачсыман төзелеше 2. *перен.* агач кебек (агачтай) каты; **~ое я́блоко** агач кебек каты алма

деревя́нн||ый, -ая, -ое 1. агач ...; **~ый дом** агач өй 2. *перен.* агач ...; хәрәкәтсез; җансыз; **~ое лицо́** җансыз чырай

деревя́шка *ж* 1. агач кисәге, түмәр 2. *разг.* (*деревянная нога*) агач аяк

держа́ва *ж* держава (1. *высок. бәйсез дәүләт* 2. *Москва Русенда һәм революциягә кадәрге Россиядә: монарх хакимияте символы буларак өстенә тәре бәркетелгән алтын шар*)

держа́вный, -ая, -ое *высок.* 1. хаким ..., югары хакимият, югары хакимият

...ы; ~ **влады́ка** югары хакимият иясе 2. (*могучий, величественный*) мәһабәт

держа́тель *м* 1. хуҗа, ия, биләүче; ~ **за́йма** заем хуҗасы 2. тоткыч, кыстыргыч; ~ **для бума́г** кәгазь кыстыргыч

держ||а́ть *несов.* 1. *кого-что* тоту, тотып тору; ~ **а́ть ло́жку** кашыкны тоту 2. тоту, саклау; ~ **а́ть де́ньги в ба́нке** акчаны банкта саклау 3. *кого-что* тоту, асрау; ~ **а́ть кур** тавыклар асрау 4. *прост.* тоту, сугылу; ~ **и́ впра́во** уңга тот ◆ ~ **а́ть банк** банк тоту (*комарлы кәрт уенында*); ~ **а́ть в ежо́вых рукави́цах** *кого* каты тоту; ~ **ать в ку́рсе** *кого-что* хәбәрдар итеп тору, белдереп тору; ~ **а́ть в мы́слях** *что* уйда тоту, исәптә тоту; ~ **а́ть в та́йне** *что* сер итеп саклау; ~ **а́ть в узде́** *кого кемне дә булса* буйсындырып тоту, үз кул астында тоту; ~ **а́ть у́хо востро́** сак булу, уяу булу; ~ **а́ть в чёрном те́ле** *кого* якты көн күрсәтмәү, каты тоту; ~ **а́ть ками́нь за па́зухой** куенда таш саклау, үч алырга җыену; ~ **а́ть курс (путь)** юнәлеш тоту, билгеле максатка ирешергә тырышу; ~ **а́ть ма́рку** марканы төшермәү; ~ **а́ть в уме́ (в голове́, в мы́слях)** истә (башта) тоту, хәтердә саклау; ~ **а́ть нос по ве́тру** аумакай булу; ~ **а́ть оборо́ну** оборона тоту; ~ **а́ть пари́** бәхәсләшү; ~ **а́ть под замко́м** *что* биклән тоту; ~ **а́ть при себе́** эчтән тыну, сер саклау; ~ **а́ть путь** юлда булу; ~ **а́ть речь** речь сөйләү, нотык сөйләү; ~ **а́ть [своё] сло́во** сүзендә (вәгъдәсендә) тору; ~ **а́ть себя́** үзеңне тоту, үзеңне тота белү; ~ **а́ть себя́ в рука́х** үзеңне кулда тоту; ~ **а́ть сто́рону** *чью, кого берәр кеше* яклы булу; ~ **а́ть у́хо востро́** уяу булу, сак булу; ~ **а́ть хвост пистоле́том (морко́вкой)** бирешмәү, үзеңне кыю тоту; ~ **а́ть экза́мен** имтихан тоту, имтихан тапшыру; ~ **а́ть язы́к за зуба́ми (на при́вязи)** телне тыю, сер саклау; ~ **и́ карма́н ши́ре** *прост.* тот капчыгыңны; **но́ги не де́ржат** басып тора алмау (*арудан, хәлсезлектән*)

держ||а́ться *несов.* 1. *за кого-что* тотыну, тотынып тору; **ребёнок де́ржится за мать** бала әнисенә тотынып тора 2. *перен. за что* ябышып яту, ычкындырмау; ~ **а́ться за ста́рую до́лжность** иске эш урынына ябышып яту 3. эләгеп (тотылып) тору, тору; **пу́говица еле́-еле́ де́ржится** төймә чак-чак кына эләгеп тора; ~ **а́ться на подпо́рках** терәүләр белән генә тотылып тору; **кры́шка не де́ржится** капкач тормый 4. *за что* тотып тору; ~ **а́ться за отмо́роженное у́хо** өшегән колакны тотып тору 5. тору; ~ **а́ться пря́мо** туры басып тору; **е́ле ~ а́ться на нога́х** аяк өстендә чак тору 6. *перен.* үзен тоту; **он де́ржится о́чень скро́мно** ул үзен бик тыйнак тота; ~ **а́ться сме́ло, уве́ренно** [үзеңне] кыю, ышанычлы тоту 7. *чего, за кем-чем* бару; ~ **а́ться пра́вой стороны́** уң яктан бару 8. бирелмәү, бирешмәү, каршы тору; ~ **а́ться до прибы́тия подкрепле́ния** өстәмә көчләр килеп җиткәнче бирешмәү 9. *перен. чего* тоту, эш итү; тору; ~ **а́ться определённых пра́вил** билгеле кагыйдәләр буенча эш итү; ~ **а́ться своего́ мне́ния** үз фикерендә тору 10. саклану, дәвам итү; **не́которые обы́чаи долго де́ржатся** кайбер гадәтләр озак сакланалар; **холода́ ~ а́лись до́лго** салкыннар озак дәвам итте 11. тору, булу, йөрү; ~ **а́ться вме́сте** бергә йөрү; ~ **а́ться в стороне́** читтә тору 12. (*сдерживаться*) түзеп тору, тыелып тору; **он до́лго ~ а́лся, стара́ясь быть споко́йным** ул озак тыелып торды, тыныч булырга тырышты 13. *страд. от* **держа́ть** 1-3 ◆ **в чём душа́ [только] де́ржится** авызын ачса, үпкәсе күренә; тире дә сөяк кенә; ~ **а́ться на волоске́** кыл өстендә тору; **едва́ (с трудо́м) ~ а́ться на нога́х** көчкә басып тору (*арудан, хәлсезлектән һ.б.ш.*); **то́лько ~ и́сь!** чыдап кына тор!, чыда гына!

держа́ни||е *с высок.* омтылыш, көчле омтылыш; **ю́ношеские ~ я** яшьлек омтылышлары

держа́ть *несов. высок.* кыю эш итү, [алга] омтылу

держи́ть *несов. разг.* тупас сүзләр әйтү; тупаслык күрсәтү, тупас жаваплар кайтару

де́рзкий, -ая, -ое 1. әдәпсез, тупас, дорфа; ~ **ма́льчик** әдәпсез малай 2. *высок.* (*смелый*) кыю, куркусыз

дерзнове́ние *с высок. уст. см.* **держа́ние**

дерзнове́нный, -ая, -ое *высок. уст.* үтә кыю, үтә тәвәккәл

дерзну́ть *сов.* батырчылык (тәвәккәллек) итү, кыю; ~ **обрати́ться** мөрәҗәгать итәргә батырчылык итү

де́рзост||ь *ж* 1. (*наглость*) тупас кыюлык, дорфалык 2. (*смелость*) кыюлык, тәвәккәллек 3. тупас кыланыш; тупас сүз; **говори́ть ~ и** тупас сүзләр сөйләү

дерива́ция *ж спец.* деривация, уңга тайпылу (1. *снарядның, пуляның очканда читкә тайпылуы* 2. *су агымын төп үзәннән канал буенча читкә җибәрү*)

дермати́н *м* дерматин

дерматино́вый, -ая, -ое дерматин ...; ~ **портфе́ль** дерматин портфель

дермато́лог *м* дерматолог, тире авырулары белгече

дерматологи́ческий, -ая, -ое дерматология ...ы; ~ **диспансе́р** дерматология диспансеры

дерматоло́гия *ж* дерматология (*медицинаның тире авыруларын өйрәнә торган булеге*)

дёрн *м* кәс, чирәм

дерни́ст||ый, -ая, -ое чирәмле, тамырлы; ~ **ая земля́** тамырлы туфрак

дерно́вый, -ая, -ое кәсле, кәс җәелгән, кәстән ясалган

дёрну||ть *сов. однокр. кого-что* тарту, кинәт тартып кую ◆ **чёрт ~ л** *или* **нелёгкая ~ ла** шайтан кушканмы; шайтан вәсвәсәләде

дёрнуться *сов. однокр. см.* **дёргаться** 1

дерю́га *ж* 1. капчык киндере; тупас (калын) киндер, тупас тукыма 2. *перен. прост.* тупас тукымадан тегелгән кием

дерю́жный, -ая, -ое тупас киндердән тегелгән

деса́нт *м* десант

деса́нтник *м* десантны

деше́рт *м* десерт (*аштан соң бирелә торган татлы ашамлык яки эчемлек*)

деше́ртн||ый, -ая, -ое десерт ...ы; ~ **ые таре́лки** десерт тәлинкәләре; ~ **ое вино́** десерт шәрабы

де́скать *частица прост.* имеш, янәсе, ди, диләр; **ты, ~, сам винова́т** янәсе, син үзең гаепле

десна́ *ж* урт

десни́ца *ж высок.* уң кул; кул; **кара́ющая ~** җәза бирүче кул

де́спот *м* 1. деспот (*борынгы Көнчыгышның колбиләүчелек монархияләрендә хокукы чикләнмәгән хакимият башлыгы*) 2. *перен.* деспот, тиран, залим

деспоти́зм *м* деспотизм, деспотлык, залимлык

деспоти́ческ||ий, -ая, -ое 1. деспотлыкка (деспотизмга) нигезләнгән, деспотик; ~ **ое управле́ние** деспотик идарә 2. *перен.* деспот ..., залим ...; каты; **у него́ ~ ий хара́ктер** ул деспот характерлы

деспоти́чный, -ая, -ое *см.* **деспоти́ческий** 2

деспоти́я *ж* деспотия (*деспот идарәсендәге дәүләт*)

десе́теро *числ. собир.* унау, ун; ~ **челове́к** ун кеше

десятибо́рец *м* ун төр ярышта катнашучы

десятибо́рье *с* ун төр ярыш (*спортта*)

десятидне́вка *ж* ун көн, декада, ункөнлек

десятикла́ссник *м* унынчы сыйныфта укучы

десятикла́ссница *ж* унынчы сыйныфта укучы кыз

десятикопе́ечн||ый, -ая, -ое 1. ун тиенлек ...; ~ **ая моне́та** ун тиенлек акча 2. ун тиенлек ..., ун тиен тора торган; ~ **ый биле́т** ун тиенлек билет

десятикра́тн||ый, -ая, -ое ун тапкыр арттырылган, унлата; **в ~ ом разме́ре** ун тапкыр арттырып

десятиле́тие *с* 1. (*срок*) ун ел 2. (*годовщина*) унъеллык

десятиле́тка *ж разг.* унъеллык мәктәп, урта мәктәп

десятиле́тний, -яя, -ее 1. (*о сроке*) унъеллык ... 2. (*о возрасте*) ун яшьлек

десяти́на *ж ист.* дисәтинә (*электә җир үлчәве — 1,09 гектар*)

десятирублёвка *ж разг.* ун тәңкәлек (*акча*)

десятиты́сячный, -ая, -ое 1. *числ.* ун меңенче 2. (*ценою в десять тысяч*) ун меңлек ...

десятиугóльник *м* унпочмак

десятичасов||о́й, -ая, -о́е 1. (*продолжающийся десять часов*) ун сәгатьлек ...; 2. ун сәгатьтә китә (килә) торган; ~ **о́й по́езд** ун сәгатьтә килә торган поезд

десяти́ч||ный, -ая, -ое унарлы; ~ **ая дробь** унарлы вакланма; ~ **ые весы́** унарлы үлчәү (*мондый үлчәүдә предмет үзеннән ун тапкыр җиңелрәк гер белән үлчәнә*); ~ **ая классифика́ция** унарлы

классификация (*китапханәдә китапларны аларның эчтәлегенә карап унга буленгән бүлекләргә һәм бүлекчәләргә урнаштыру*)

деся́тка *ж разг.* **1.** унлык (*акча, кәрт, цифр*) **2.** унынчы (*трамвай, автобус һ.б.ш.*)

деся́тник *м* десятник (*зур булмаган бер төркем эшчеләрнең җитәкчесе, түбән дәрәҗәле техник*)

деся́ток *м* дистә, ун; **~ я́йц** бер дистә йомырка

деся́тый, -ая, -ое *числ.* унынчы

де́сять *числ.* ун

де́сятью *нареч.* ун тапкыр, ун җирдә; **~ де́сять — сто** ун җирдә ун — йөз

детализа́ция *ж* детальләштерү, җентекләү

детализи́ровать *сов., несов. что* детальләштерү, җентекләү; **~ план** планны детальләштерү

дета́л||ь *ж* **1.** деталь, кисәк, часть; **~и тра́ктора** трактор детальләре **2.** деталь, аерым момент, аерым як; **изложи́ть со все́ми ~ями** аерым моментларына туктап сөйләп бирү

дета́льный, -ая, -ое җентекләп ..., җентекле, бәйнә-бәйнә, берсен дә калдырмыйча ...; **~ разбо́р** җентекле тикшерү

детва́ *ж собир.пчел.* бала корт, яшь кортлар

детвора́ *ж собир.разг.* балалар, балачага, оланнар

детдо́м *м* балалар йорты

детекти́в *м* детектив (**1.** *яшерен полиция агенты* **2.** *шымчылар турында әдәби әсәр яки кинофильм*)

детекти́вный, -ая, -ое детектив ...; **~ рома́н** детектив роман

дете́ктор *м спец.* детектор (**1.** *радиоалгычта югары ешлыктагы тирбәнүләрне колак белән ишетерлек түбән ешлыклы тирбәнүләргә әверелдерә торган прибор* **2.** *берәр нәрсәне билгелә өчен җайланма*) ◆ **~ лжи** ялган детекторы

дете́кторный, -ая, -ое детекторлы; **~ приёмник** детекторлы радиоалгыч

детёныш *м* бала; чага (*хайваннарда*)

детерминизм *м филос.* детерминизм (*барлык куренешләр һәм вакыйгаларның закончалыгын, зарури бәйләнешен сәбәп-нәтиҗә бәйләнешеннән чыгып өйрәнү*)

де́т||и *мн.* балалар, оланнар ◆ **не ~е́й кресте́ить** *кому с кем* алыш-бireш юк

дети́на *м разг.* әзмәвер

де́тище *с* (*то, что создано собственными трудами и заботами*) бала; казаныш, җимеш

де́тка *ж разг.* балакай

детона́тор *м спец.* детонатор (*шартлаткыч запал*)

детона́ция *ж спец.* детонация (*башка нәрсәнең шартлавы яки бәрелүе нәтиҗәсендә бик тиз шартлау*)

детони́ровать *несов. спец.* детонация нәтиҗәсендә шартлау

деторожде́ние *с* бала табу, бала тудыру, бәбиләү

детоуби́йство *с* бала үтерү

детоуби́йца *м, ж* баласын үтерүче; бала үтерүче

детри́т *м мед.* детрит (*чәчәк авыруына каршы организмга җибәрелә торган препарат*)

де́тская *ж* балалар бүлмәсе

де́тск||ий, -ая, -ое **1.** балалар ...ы; **~ая литерату́ра** балалар әдәбияты; **~ие учрежде́ния** балалар учреждениеләре **2.** бала ...ы; **~ий го́лос** бала тавышы **3.** *перен.* балаларча ..., сабыйларча ..., балалар ...ы; балалык ...ы; балаларга хас булган; **~ое рассужде́ние** балаларча фикер йөртү ◆ **~ая площа́дка** балалар мәйданчыгы; **~ие я́сли** балалар яслесе; **~ий городо́к** балалар шәһәрчеге (*балаларны дәвалау һәм тәрбияләү оешмасы*); **~ий дом** балалар йорты; **~ий сад** балалар бакчасы

де́тство *с* балачак, балалык еллары, балалык [сабыйлык] чоры

деть *сов. кого-что, разг.* кую; **куда́ ты дел кни́гу?** кая куйдың китапны? ◆ **не знать, куда́ глаза́** ~ күзләрне кая куярга белмәү; **не знать, куда́ ру́ки** ~ кулларны кая яшерергә белмәү

де́ться *сов. разг.* **1.** югалу, китү; **куда́ де́лась кни́га?** китап кая булды икән? **2.** бару, керү; **мне не́куда ~ от стыда́** оятымнан кая керергә урын таба алмыйм

де-фа́кто *нареч. книжн.* де-факто, фактта, гамәлдә

дефе́кт *м* кимчелек, җитешсезлек, җитешсез як, дефект

дефекти́вный, -ая, -ое дефектлы, зәгыйфь, гарип (*физик яки психик яктан*)

дефе́ктн||ый -ая, -ое кимчелекле, җитешсезлекле, кимчелекләре булган, дефектлы; **~ый экземпля́р кни́ги** китапның кимчелекле нөсхәсе ◆ **~ая ве́домость** кимчелекләр исемлеге

дефили́ровать *несов. книжн.* тантаналы рәвештә бару (үтеп китү)

дефици́т *м* **1.** (*убыток*) дефицит, җитешмәү **2.** (*нехватка, недостаток*) җитешмәү, җитешмәүчелек **3.** (*дефицитная вещь*) дефицит, дефицит әйбер (товар)

дефици́тн||ый, -ая, -ое **1.** (*убыточный*) дефицитлы, зыян китерә торган; **~ое де́ло** зыян китерә торган эш **2.** җитешми торган, дефицитлы; **~ый това́р** җитешми торган товар

деформа́ция *ж* деформация (*каты әйберләрнең тышкы көчләр тәэсирендә форма яки күләм ягыннан үзгәрүләре*)

деформи́ровать *сов., несов. что* формасын үзгәртү

деформи́роваться 1. *сов., несов.* формасы үзгәрү **2.** *несов. страд. от* **деформи́ровать**

дехка́нин *м* диһкан (*Урта Азия крестьяны*)

дехка́нка *ж* диһкан хатын (кыз)

децентрализа́ция *ж* децентрализация (*үзәк хакимиятнең кайбер функцияләрен җирле хакимияткә бирү*)

децентрализова́ть *сов., несов. что* децентрализацияләү

децибе́л *м физ.* децибел (*тавыш егәрлеген үлчәү берәмлеге*)

дециме́тр *м* дециметр

дешеве́||ть *несов.* арзанлану, арзанаю, бәясе төшү, очсызлану, хакы төшү; **проду́кты ~ют** азык-төлекнең бәясе төшә

дешеви́зна *ж* арзанчылык; арзанлык, очсызлык

дешёвк||а *ж разг.* **1.** бик арзан хак, бик түбән хак, шалкан бәясе; **прода́ть по ~е** арзан бәягә сату **2.** *перен. разг.* буш нәрсә, буш әйбер; мәгънәсез [нәрсә]; чүп [нәрсә]; **э́ти стихи́ — ~а** бу шигырьләр — чүп нәрсәләр

дёшево *нареч.* **1.** арзан, очсыз, юнь **2.** *перен.* ансат, җиңел; **~ отде́латься** ансат котылу (*читен хәлдән*) ◆ **~ и серди́то** үзе арзан, үзе яхшы; **дёшево па́реной ре́пы** шалкан бәясе

дешёв||ый, -ая, -ое **1.** арзан, очсыз, арзанлы **2.** *перен.* мәгънәсез, тозсыз, арзанлы, буш; **~ые шу́точки** тозсыз мәзәкләр

дешифрова́ть *сов., несов. что* шифрны ачу, шифрны ачып уку

де-ю́ре *нареч. книжн.* де-юре (*юридик яктан, рәсми рәвештә, формаль яктан*)

деся́ни||е *с высок.* эш; **вели́кие ~я** бөек эшләр

де́ятель *м* эшлекле; **госуда́рственный ~** дәүләт эшлеклесе

де́ятельность *ж* эшчәнлек, эш, хезмәт; **нау́чная ~** фәнни эшчәнлек

де́ятельн||ый, -ая, -ое эшлекле, эшчән, якыннан; **~ый челове́к** эшлекле кеше; **принима́ть ~ое уча́стие** якыннан катнашу

джаз *м* джаз

джа́зовый, -ая, -ое джаз ...ы; **~ая му́зыка** джаз музыкасы

джейра́н *м зоол.* җәйран

джем *м* джем

дже́мпер *м* джемпер (*йон кофта*)

джентльме́н *м* джентельмен (**1.** *Англиядә: әдәпле, инсафлы кеше ягъни җәмгыят моральне төгәл үтәүче* **2.** *әдәпле, инсафлы, корректлы кеше*)

джентльме́нск||ий, -ая, -ое джентельмен ...ы; джентельменнарча ...; **~ий посту́пок** джентельменнарча кыланышлар ◆ **~ое соглаше́ние** сөйләшеп кенә үзара килешү

джерсе́, джерси́ *с нескл.* джерси (*йон яки ефәк трикотаж тукыма, шундый тукымадан тегелгән кием*)

джерсо́вый, -ая, -ое джерсидан тегелгән; **~ костю́м** джерсидан тегелгән костюм

джигит́ *м* егет (*атта оста йөүчеләргә карата әйтелә*)

джигитирова́ть *несов.* атта оста йөрү

джигитро́вка *ж см.* джигитирова́ть

джин *м* джин (*Англиядә артыш җилә-геннән ясалган аракы*)

джинн *м миф.* (*у арабов и персов*) жен

джи́нсы *только мн.* джинс (*тыгыз киҗе-мамык тукымадан төсле җеп белән тегелген чалбар*)

джип *м* джип (*автомобиль*)

джи́у-джи́тсу *с нескл.* джиу-джитсу (*япончa ирекле көрәш стиле; дзюдо*)

ДЖО-ДИК

джо́нка *ж* джонка (*Кытайда җилкәнле көймә*)

джу́нгл||и *только мн.* джунгли ◆ **зако́н ~ей** джунгли законнары, ягъни башбаштаклык

джут I *м бот.* джут, һинд сусе (*сусле усемлек*)

джут II *м* (*массовая гибель скота от бескормицы*) йот

джу́тов||ый, -ая, -ое **1.** джут ...ы; **~ые сте́бли** джут сабаклары **2.** джут сүсеннән әзерләнгән; **~ый кана́т** джут сүсеннән әзерләнгән аркан

дзот *м* дзот

дзюдо́ *с нескл. дзюдо* (*японча ирекле көрәш стиле; джиу-джитсу*)

дзюдои́ст *м* дзюдочы

диаба́з *м* диабаз (*урамга түшәү өчен һәм төзү эшләрендә кулланыла торган каты тау токымы*)

диабе́т *м* диабет, шикәр авыруы; **са́харный ~** шикәр авыруы

диабе́тик *м разг.* диабет белән авыручы

диа́гноз *м* диагноз

диагно́ст *м* диагнозчы, диагност

диагно́стика *ж* диагностика (**1.** *диагноз кую методлары турындагы өйрәтмә* **2.** *диагноз кую*)

диагона́лев||ый, -ая, -ое диагональ, диагональдән тегелгән; **~ые брю́ки** диагональ чалбар

диагона́л||ь диагональ (**1.** *куппочмакта яки күпкырлыкларда янәшә булмаган почмакларны тоташтыра торган туры сызык* **2.** *кыек сырлы материя*) ◆ **по ~и** кыйгач, кыйгачлап; **идти́ по ~и** кыйгачлап бару

диагона́льн||ый, -ая, -ое диагональ, кыек, кыйгач; **в ~ом направле́нии** кыйгач юнәлештә

диагра́мма *ж* диаграмма (*нинди дә булса зурлыкларның үзара мөнәсәбәтләрен чагыштырып күрсәтүче сызма*); **~ ро́ста произво́дства** производство үсеше диаграммасы

диаде́ма *ж* диадема (*хатын-кызларның бизәнү әйбере*)

диакрити́ческий, -ая, -ое: **~ знак** *лингв.* диакритик билге (*хәрефнең, өстенә яки астына куела торган өстәмә билге, мәс. «ё» хәрефенең өстенә куелган ике нокта*)

диале́кт *м лингв.* диалект, җирле сөйләш; **территориа́льные ~ы** территориаль диалектлар; **социа́льные ~ы** социаль диалектлар

диалекта́льн||ый, -ая, -ое *лингв.* диалект ...ы; диалекталь; **~ые явле́ния** диалекталь күренешләр

диалекти́зм *м лингв.* диалектизм (*әдәби телдә нинди дә булса диалекттан алынган сүзләр яки тәгъбирләр*)

диале́ктик *м филос.* диалектик

диале́ктика *ж* диалектика (**1.** *филос. табигать, кешелек җәмгыяте һәм фикерләү хәрәкәтенең һәм үсешенең гомуми закончалыклары турында философик фән* **2.** *табигать, җәмгыять һәм фикерләү үсешенең процессы*)

диалекти́ческий, -ая, -ое диалектик; **~ материали́зм** диалектик материализм

диале́ктн||ый, -ая, -ое *лингв.* диалект ...ы; сөйләш ...ы; **~ые осо́бенности** диалект үзенчәлекләре

диалекто́лог *м лингв.* диалектолог, диалектология белгече

диалектологи́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* диалектологик, диалектология ...ы; **~ий а́тлас** диалектологик атлас; **~ая экспеди́ция** диалектологик экспедиция

диалектоло́гия *ж лингв.* диалектология (*тел белеменең диалектларны өйрәнә торган булеге*)

диало́г *м* диалог (*ике яки берничә кешенең кара-каршы сөйләшүе*)

диама́т *м* диамат (*диалектик материализм*)

диа́метр *м мат.* диаметр

диаметра́льн||ый, -ая, -ое диаметраль; **~ая пло́скость** диаметраль яссылык ◆ **~ая противополо́жность** капма-каршылык, бер-берсенә бер дә охшамаганлык

диапазо́н *м* **1.** *муз.* диапазон (*җырчының яки аерым музыка коралының тавыш киңлеге*) **2.** *перен. книжн.* күләм, колач, киңлек, зурлык, даирә; **~ зна́ний** белемнәрнең колачы

диапозити́в *м фото* диапозитив (*проекцион фонарь ярдәмендә курсәтү өчен үтә күренмәле пыялага яки тасмага төшерелгән фоторәсем*)

диате́з *м* диатез (*организмнарның төрле авыруларга бирелүчәнлеге*)

диатони́ческ||ий, -ая, -ое: **~ая га́мма** *муз.* диатоник гамма

диафи́льм *м* диафильм (*диапозитивлардан төзелгән фильм*)

диафра́гма *ж* диафрагма (**1.** *анат. күкрәк куышы белән корсак куышы арасындага яры* **2.** *опт. оптик приборларда уртасы ачыла һәм киңәя торган пластинка*)

дива́н I *м* диван

дива́н II *м* диван (**1.** *уст. Төркиядә зур түрәләр советы* **2.** *лит. кончыгышта лирик әсәрләр җыелмасы*)

дива́н-крова́ть *м* диван-карават

диверса́нт *м* диверсант, диверсия ясаучы

диверсио́нный, -ая, -ое диверсион, диверсия ...ы; **~ акт** диверсия акты

диве́рсия *ж* диверсия

дивертисме́нт *м* дивертисмент (*театрда төп спектакльгә яки концертка өстәмә рәвештә бирелә торган декламация, җыр, бию кебек кыска-кыска сәхнә әсәрләре — номерлар*)

дивиде́нт *м эк.* дивидент (*предприятиенең еллык табышыннан шул предприятиегә пай керткән кешеләргә бирелә торган өлеш*)

дивизио́н *м* дивизион (**1.** *воен. артиллерия, кавалерия, бронетанк частьларында гаскәри берәмлек* **2.** *мор. бер төрле булган берничә кораблнең берләшмәсе*)

дивизио́нн||ый, -ая, -ое дивизия ...ы; дивизион ...ы; **~ая артилле́рия** дивизия артиллериясе

диви́зия *ж* дивизия

диви́ться *несов. разг.* шаккату, гаҗәпләнү, ис-акыл китү, таңга калу

ди́вный, -ая, -ое **1.** (*прекрасный*) сокланырлык, бик шәп, бик матур **2.** *уст.* (*удивительный*) гаҗәп, гаҗәеп, искиткеч

ди́в||о *с разг.* гаҗәп нәрсә, искиткеч нәрсә ◆ **~ о ди́вное** искитәрлек, гаҗәәба; **~ у дава́ться** таңга калу, гаҗәпләнү, ис китү; **на ~ о** искитәрлек яхшы, искиткеч яхшы, бик әйбәт, бик шәп

дида́ктика *ж* (*отдел педагогики*) дидактика (*педагогика булеге*)

дидакти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** дидактик, дидактика ...ы; **~ие ме́тоды** дидактик методлар **2.** үгетләү ...ы; үгетләү тоны **3.** *лит.* дидактик, үгет-нәсихәт ...ы; **~ая поэ́зия** гыйбрәтле шигърият; үгет-нәсихәт поэзиясе

дие́з *м муз.* диез

дие́т *ж* диета

диете́тика *ж* диететика (*дөрес тукланы турындагы фән*)

диети́ческ||ий, -ая, -ое диета ...ы; диетик; **~ая столо́вая** диетик ашханә; **~ое пита́ние** диетик туклану

дието́лог *м* диетолог, диета белгече

диза́йн *м* дизайн (*предметларның художество эшләнешен проектлаштыру, конструкцияләү*)

диза́йнер *м* дизайнер (*промышленность чыгара торган предметларны художество эшләнеше ягыннан проектлаштыручы рәссам-конструктор*)

ди́зель *м* дизель

ди́зель-электрохо́д *м* дизель-электроход

дизентери́йн||ый, -ая, -ое дизентерия ...ы; **~ые па́лочки** дизентерия таякчыклары

дизентери́я *ж* дизентерия

дика́рка *ж* **1.** вәхши хатыны (кызы); вәхши хатын (кыз) **2.** (*некультурная женщина*) тупас хатын (кыз) **3.** (*нелюдимая, застенчивая женщина*) оялчан хатын (кыз), кырыгый хатын (кыз)

дика́рь *м разг.* **1.** вәхши, кырыгый **2.** (*некультурный человек*) тупас кеше, кырыгый **3.** (*нелюдимый, застенчивый человек*) кырыгый кеше, бик оялчан кеше, тартынучан кеше **4.** *перен. разг.* кыргай (*юлламасыз ял итүче, юлламасыз сәяхәт итүче*)

ди́к||ий, -ая, -ое **1.** кырыгый, кыр; **~ие расте́ния** кырыгый үсемлекләр; **~ий лук** кыр суганы **2.** кыр ...ы; киек; **~ий гусь** киек каз **3.** вәхши, кырыгый; **~ие племена́** вәхши кабиләләр **4.** аулак, тын, кеше аяк басмаган; **~ие леса́** кеше аяк басмаган урманнар **5.** *перен.* [чиктән тыш] тупас, дуамал; **~ие нра́вы** тупас гадәтләр **6.** *перен.* әкәмәт, кырыгый, гаҗәп, сәер, акылга сыймаслык; **~ая мысль** кырыгый уй **7.** *перен. разг.* кырыгый, тартынучан, оялчан, оялучан; **~ий ребёнок** кырыгый бала **8.** *разг.* бик көчле, искиткеч зур; **~ий восто́рг** искиткеч зур шатлык ◆ **~ое мя́со** яман ит (*җәрәхәт читендә*); **отдыха́ть ~им спо́собом** кырыгый юл белән ял итү, юлламасыз ял итү

дикобра́з *м зоол.* дикобраз (*тәне озын энәләр белән капланган кимерүче хайван*)

дико́вин||а, дико́винк||а *ж разг.* гаҗәп нәрсә, сәер нәрсә, искиткеч нәрсә ◆ **не в ~у** гаҗәп яңалык түгел

дико́винный, -ая, -ое *разг.* гаҗәп, сәер, гаҗәеп, искиткеч; **~ слу́чай** искиткеч вакыйга

дикорасту́щ||ий, -ая, -ое кыргый; **~ие расте́нья** кыргый агачлар

ди́кость *ж* **1.** кыргыйлык, вәхшилек, варварлык **2.** *перен.* (*грубость, необузданность*) [чиктән тыш] тупаслык, дуамаллык **3.** *перен.* (*застенчивость*) кыргыйлык, оялчанлык, тартынучанлык

дикта́нт *м* диктант; **контро́льный ~** контроль диктант

дикта́т *м* диктат (*бер илнең икенче илгә үзенең таләпләрен көчләп тагуы*)

дикта́тор *м* диктатор (*дәүләтне идарә итүдә чикләнмәгән хакимият белән файдаланучы кеше*)

дикта́торск||ий, -ая, -ое диктатор ..., диктаторлык ...ы; **~ая власть** диктаторлык хакимияте

дикта́торство *с* диктаторлык

диктаторствова́ть *несов.* диктаторлык итү

диктату́ра *ж* диктатура (*берни белән дә чикләнмәгән һәм остен сыйныф коченә таянып эш итә торган хакимият*) ◆ **~ пролетариа́та** пролетариат диктатурасы

диктова́||ть *несов. что* **1.** әйтеп тору, әйтеп яздыру **2.** үтәргә мәҗбүр итү, көчләп тагу; **~ть усло́вия ми́ра** солых шартларын көчләп тагу **3.** таләп итү; мәҗбүр итү, кушу; **так ему́ ~ла со́весть** болай эшләргә аңа намусы кушкан

дикто́вка *ж* **1.** *см.* **диктова́ть** 1, 2; **2.** *разг.* (*диктант*) диктовка, әйтеп яздыру

ди́ктор *м* диктор

диктофо́н диктофон (*сөйләмне яза торган прибор*)

диктофо́нн||ый, -ая, -ое диктофон ...ы; **~ая за́пись** диктофон язмасы

ди́кция *ж* дикция, әйтү рәвеше

диле́мма *ж* дилемма (**1.** *лог.* бер-берене капма-каршы булган ике фикерне эченә алган һәм өченчесенең булуына мөмкинлек калдырмый торган полемик дәлил **2.** *бер-беренә капма-каршы булган ике очракның кайсын да сайлап ала алмау*)

дилета́нт *м* дилетант (*махсус хәзерлеге булмыйча, барлы-юклы мәгълуматы белән фән яки сәнгать өлкәсендә маташып йөрүче*)

дилетанти́зм *м*, **дилета́нтство** *с* дилетантлык (*нәрсәгә дә булса дилетантларча мөнәсәбәт*)

дилета́нтка *ж* дилетант хатын (кыз)

дилижа́нс *м уст.* дилижанс (*пассажирлар йөртә торган зур карета*)

дило́гия *ж лит.* дилогия (*бер авторның уртак эчтәлекле ике әсәре*)

ди́на *ж физ.* дина

динами́зм *м* динамизм (*берәр нәрсәдә хәрәкәтнең күплеге хәрәкәткә байлык*)

дина́мик *м* динамик (*көчле репродуктор*)

дина́мик||а *ж* **1.** динамика (*механиканың булеге*) **2.** динамика (*берәр күренеш үсешенең һәм үзгәрүенең барышы*) **3.** хәрәкәт; **в э́той пье́се мно́го ~и** бу пьесада хәрәкәт күп

динами́т *м* динамит (*шартлагыч матдә*)

динами́ческ||ий, -ая, -ое **1.** динамик; **~ое разви́тие сюже́та** сюжетның динамик үсеше **2.** *см.* **динами́чный**

динами́чный, -ая, -ое хәрәкәткә бай, хәрәкәтчән, хәрәкәтчел; **~ та́нец** хәрәкәткә бай танец (бию)

дина́мо *с нескл. уст.* динамо (*электр тогы эшләп чыгара торган машина*)

дина́мо-маши́на *ж уст.* динамо-машина (*см.* **дина́мо**)

дина́р динар (*Югославиядә, Туниста, Ирактa акча берәмлеге*)

дина́стия *ж* **1.** династия (*бер үк нәселдән килгән патшалар*) **2.** *перен.* нәсел, буын; **~ сталева́ров** корыч коючылар нәселе

ди́нго *м нескл. зоол.* динго (*Австралиядә яши торган кыргый эт*)

динозáвр *м зоол.* динозавр

динь-ди́нь *звукоподр.* чын-чын, чең-чең (*кыңгырау тавышы турында*)

дио́д *м физ.* диод

диоптри́я *ж опт.* диоптрия

диора́ма диорама (**1.** *үтә күренмәле тукыманың яки тоник пыяланың ике ягына да ясалган картина* **2.** *алгы планга кулэмле предметлар куелып ясалган ярым түгәрәк зур картина*)

дипко́рпус *м* дипкорпус (*дипломатлар корпусы*)

дипкурье́р *м* дипкурьер, дипломатик курьер

дипло́м *м* диплом

дипломáнт *м* дипломант (*диплом белән бүләкләнгән кеше*)

дипломáнтка *ж* дипломант хатын (кыз)

дипломáт *м прям., перен.* дипломат

дипломати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** дипломатик, дипломат ...ы; дипломатлар ...ы; **~ие перегово́ры** дипломатик сөйләшүләр; **~ий ко́рпус** дипломатлар корпусы **2.** *перен.* дипломатларча ...; дипломатик; **~ий подхо́д к де́лу** эшкә дипломатларча карау

дипломати́чный, -ая, -ое *см.* **дипломати́ческий** 2

дипломáтия *ж* **1.** дипломатия (*хөкүмәтнең халыкара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге эшчәнлеге; дәүләтнең тышкы сәясәтен тормышка ашыру юллары*) **2.** *перен.* дипломатия, хәйләкәрлек

дипломи́ровать *сов., несов. кого-что* диплом бирү

дипло́мник *м* дипломчы

директи́в||а *ж* директива; күрсәтмә; **директи́вн||ый,** -ая, -ое **1.** директив, юнәлеш бирүче; **~ые указа́ния** директив күрсәтмәләр **2.** *перен.* катгый; **~ый тон** катгый тон

дире́ктор *м* директор

директорáт *м* директорат (*зур оешмаларда баш директор җитәкчелеге астында эш итүче директорлар коллегиясе*)

дире́кторство *с* директорлык

дире́кторствовать *несов.* директор булып эшләү, директорлык итү

директри́са *ж разг.* директриса

дире́кция *ж* дирекция

дирижаблестрое́ние *с* дирижабльләр төзү

дирижа́бль *м* дирижабль

дирижёр *м* дирижёр

дирижёрский, -ая, -ое дирижёр ...ы; дирижёрлык; **~ пульт** дирижёрлык пульты

дирижи́ровать *несов. чем и без доп.* дирижёрлык итү

дирхáм, дирхе́м *м* дирһәм (*Марокко акча берәмлеге*)

дисгармони́ровать *несов.* **1.** *муз.* аһәңсез (гармониясез) булу **2.** *перен.* килешмәү, ярашмау

дисгармони́ческ||ий, -ая, -ое, **дисгармони́чн||ый,** -ая, -ое *муз.* гармониясез, аһәңсез; дисгармоник; **~ая му́зыка** гармониясез музыка

дисгармо́ния *ж* **1.** *муз.* дисгармония, гармониясезлек, гармония бозылу; аһәңсезлек **2.** *перен.* татулык булмау, татусызлык; үзара килешмәү, ярашмау

диск *м* **1.** (*деталь машины*) диск, тәлинкә **2.** диск; **мета́ние ~а** *спорт.* диск ыргыту; **~ автома́та** *воен.* автомат дискысы **3.** *астр.* түгәрәк, йөз; **~ Луны́** Ай түгәрәге

ди́скант *м* дискант (**1.** *балаларга хас нечкә тавыш* **2.** *шундый тавыш белән җырлаучы*)

дисквалифика́ция *ж* **1.** квалификациясеннән мәхрүм итү **2.** *спорт.* дисквалификация (*берәр гаеп өчен спорт ярышында катнашудан мәхрүм итү*)

дисквалифици́ровать *сов., несов. кого-что* **1.** квалификациядән мәхрүм итү **2.** *спорт.* дисквалификацияләү, ярышта катнашудан мәхрүм итү

дисквалифици́роваться 1. *сов., несов.* квалификацияне югалту **2.** *несов. страд. от* **дисквалифици́ровать**

дискобо́л *м* диск ыргытучы (*спортсмен*)

ди́сков||ый, -ая, -ое дисклы, тәлинкәле; **~ая борона́** тәлинкәле тырма; **~ый автома́т** дисклы автомат; **~ая пила́** дисклы пычкы

дискомфо́рт *м* дискомфорт (*кешенең нормаль яшәве өчен көнкүреш уңайлыкларының булмавы*)

дискоте́ка *ж* дискотека (*грампластинкаларының җыелмасы; яшьләр өчен клуб*)

дискредита́ция *ж* күздән төшерү, авторитетын төшерү, дәрәҗәсен төшерү

дискредити́ровать *сов., несов. кого-что* күздән төшерү, авторитетын төшерү, абруен төшерү, дәрәҗәсен төшерү

дискре́тн||ый, -ая, -ое дискрет (*үзек-үзек, эзлекле булмаган*); **~ые элеме́нты** дискрет элементлар; **~ая величина́** *мат.* дискрет зурлык

дискримина́ция *ж см.* **дискримини́ровать**; **ра́совая ~** раса ягыннан дискриминацияләү

дискримини́ровать *сов., несов. кого-что* дискриминацияләү, тигез хокуктан мәхрүм итү кимсетү, кыерсыту

ДИС-ДНЁ

дискуссио́нный, -ая, -ое **1.** дискуссион, дискуссияле, бәхәсле; **~ вопро́с** бәхәсле мәсьәлә **2.** бәхәс ...ы, дискуссия ...ы; **~ клуб** дискуссия клубы

дискусси́ровать *несов. см.* **дискути́ровать**

диску́ссия *ж* дискуссия, моназара, бәхәс

дискути́ровать *несов. что, о чём* бәхәсләшү, дискуссия алып бару

дислокацио́нный, -ая, -ое дислокация ...ы, дислокацион; **~ план** дислокацион план

дислока́ция *ж* **1.** *воен.* дислокация, урнашу **2.** *мед.* (*урыныннан*) күчүе, таюы, чыгуы (*берәр орган яки сөяк*) **3.** *геол.* (*урынынан*) күчү, шуышу

дислоци́ровать *сов., несов. кого-что, воен.* урнаштыру

диспансе́р *м* диспансер (*авыруларны дәвалый һәм аларны булдырмау чараларын үткәрә торган учреждение*)

диспансериза́ция *ж* диспансеризация, диспансерлаштыру (*диспансерлар аша сәламәтлек саклау чаралары үткәру системасы*)

диспансе́рн||ый, -ая, -ое диспансер ...ы; **~ое наблюде́ние** диспансер күзәтүе; **~ый ме́тод** диспансер методы

диспе́тчер *м* диспетчер (*тимер юлда, су юлында һ.б.ш. аерым участокларда поездлар, теплоходлар һ.б.ш. йөрешен тәртипкә салып торучы*)

диспе́тчерский, -ая, -ое диспетчер ...ы, диспетчерлар ...ы; диспетчерлык ...ы; **~ пункт** диспетчерлык пункты

диспози́ция *ж воен.* диспозиция (*кораблъләрнең якорьда торган чакта урнашу тәртибе, гаскәрләрнең сугышка керү алдыннан урнашулары*)

диспропо́рция *ж* пропорциясезлек, ярашмаучанлык

ди́спут *м* диспут

диспу́тировать *несов. книжн.* диспутта катнашу, бәхәсләшү

диссерта́бельн||ый, -ая -ое диссертацияга яраклы; **~ая те́ма** диссертацияга яраклы тема

диссерта́нт *м* диссертант, диссертация [хәзерләүче] яклаучы

диссерта́нтка *ж* диссертант хатын (кыз)

диссерта́ция *ж* диссертация

диссиде́нт *м уст.* диссидент, мөртәт (*диннән читләшүче христиан*)

диссиде́нтский, -ая, -ое диссидент ...ы, диссидентлык ...ы, мөртәтлек ...ы

диссимиля́ция *ж книжн.* диссимиляция (**1.** *биол. организм тарафыннан үзләштерелгән матдәләрнең таркалуы* **2.** *лингв. охшашсызлану, охшашсызландыру, бер сүздәге бертөрле ике авазның берсен башка аваз белән алмаштырып әйтү*)

диссона́нс *м* **1.** *муз.* диссонанс, гармониясезлек, аһәңсезлек **2.** *перен.* килешмәү, ярашмау, ятышмау; туры килмәү

дистанцио́нн||ый, -ая, -ое дистанцион, ерактан ...; **~ая тру́бка** дистанцион трубка (*снарядның очканда билгеле ераклыкны үткәч ярылуын тәэмин итә торган шартлаткыч механизм*); **~ое управле́ние** ерактан идарә итү

диста́нци||я *ж* **1.** дистанция, ара, ераклык; **бег на коро́ткую ~ю** кыска арага йөгерү **2.** (*участок*) дистанция; **нача́льник ~и** дистанция начальнигы (*мәс. тимер юлларда*)

дистилли́ровать *сов., несов. что* дистилляцияләү, сафландыру, катнашмалардан арындыру; **~ во́ду** суны сафландыру

дистилляцио́нн||ый, -ая, -ое дистилляцияләү ...ы, сафландыру ...ы; **~ая установ́ка** дистилляцияләү җайланмасы

дистилля́ция *ж см.* **дистилли́ровать**

дистро́фик *м разг.* дистрофик, дистрофия белән авыручы

дистрофи́ческ||ий, -ая, -ое дистрофи́к; **~ое состоя́ние** дистрофик халәт

дистрофи́я *ж* дистрофия (*тукымаларның һәм төрле әгъзаларның тукланулары бозылу*)

дисципли́н||а I *ж* дисциплина, тәртип; **во́инская ~а** хәрби дисциплина; **соблюда́ть ~у** тәртип саклау

дисципли́н||а II *ж* фән, дисциплина (*нинди дә булса бер фәннең мөстәкыйль бер тармагы*); **истори́ческие ~ы** тарих фәннәре

дисциплина́рн||ый, -ая, -ое дисциплина ...ы, дисциплинар; **~ый уста́в** дисциплинар устав; **~ое взыска́ние** дисциплинар җәза

дисциплини́рованность *ж* дисциплиналылык, тәртиплелек

дисциплини́рованный, -ая, -ое тәртипле; **~ учени́к** тәртипле укучы

дисциплини́ровать *сов., несов. кого-что* дисциплиналаштыру, дисциплинага өйрәтү, дисциплинага күнектерү, тәртипкә өйрәтү

дитя́ *с* бала ♦ **~ приро́ды** табигать баласы; **~ своего́ ве́ка** замана баласы, замана кешесе

дифира́мб *м книжн.* дифирамб (*артык мактау*) ♦ **петь ~ы** *кому-чему* артык мактау

дифирамби́ческ||ий, -ая, -ое дифирамбик, мактау ...ы; **~ое стихотворе́ние** мактау шигыре

дифтери́йн||ый, -ая, -ое дифтерия ...ы; **~ые па́лочки** дифтерия таякчыклары

дифтери́т *м разг. см.* **дифтери́я**

дифтери́тный, -ая, -ое *см.* **дифтери́йный**

дифтери́я *ж* дифтерия (*авыру*)

дифто́нг *м лингв.* дифтонг, кушсузык

дифференциа́л *м мат.* дифференциал

дифференциа́льн||ый, -ая, -ое *мат.* дифференциаль; **~ое уравне́ние** дифференциаль тигезләмә

дифференциа́ция *ж* дифференциация, бүлү, аеру; бүленү, аерылу

дифференци́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что* (*разграничить*) дифференциация ясау, дифференциацияләү; аеру, бүлү **2.** *что, мат.* дифференциал табу

диффу́зия *ж физ.* диффузия, үзара аралашу (катнашу); **~ га́зов** газларның үзара катнашуы

диффу́зный, -ая, -ое *физ.* диффуз, үзара катнашкан (кушылган), чәчелгән; **~ свет** диффуз яктылык

дича́ть *несов.* **1.** кыргыйлану, кыргый хәлгә килү **2.** *перен.* (*становиться нелюдимым*) кыргыйлану, кешеләрдән бизү

дичи́ться *несов. кого-чего и без доп., разг.* тарсыну, тартыну, ятсыну, оялу; читсенү, аралашмау; **~ посторо́нних** чит кешеләрдән тартыну (оялу)

дичо́к *м* **1.** кыргый агач; **я́блоня-~** кыргый алмагач **2.** *перен. разг.* (*о ребёнке*) кыргый, оялчан

дичь *ж* **1.** *собир.* киек, киек кошлар; кыргый җәнлекләр **2.** (*мясо*) киек ите; киек кош ите **3.** *разг.* мәгънәсез сүз, сафсата, буш сүз, юк сүз, юк-бар сүз; **нести́ ~** юк-бар сүз сөйләү **4.** *разг.* (*глушь*) аулак урын; карангы почмак

длин||а́ *ж* озынлык, буй; **прыжки́ в ~ý** озынлыкка сикерү

длинноволо́сый, -ая, -ое озын чәчле

длинноно́гий, -ая, -ое озын аяклы, озын сыйраклы

длиннопо́лый, -ая, -ое озын итәкле, озын чабулы (*кием*)

длиннору́кий, -ая, -ое озын куллы

длинноты́ *мн.* озынлык, күп сүзле, озын урыннар; **в расска́зе мно́го длинноты́** хикәядә [артык] озын урыннар күп

длинн||ый, -ая, -ое **1.** озын; **~ый рукав** озын җин; **~ый расска́з** озын хикәя **2.** озак, ерак; **~ое путеше́ствие** озак сәяхәт ♦ **~ый рубль** *прост.* озын сум, көрәп алына торган акча; **~ый язы́к** теле авызына сыймый, теле озын

дли́нь *ж* озынлык, озаклык

дли́тельн||ый, -ая, -ое озак, озакка сузылган, дәвамлы; **~ый о́тпуск** озак ял, **~ое молча́ние** озак дәшми тору

дли́||ться *несов.* сузылу; дәвам итү, озакка бару; **ле́кция ~лась полтора́ часа́** лекция сәгать ярымга сузылды

для *предлог с род. п.* **1.** өчен, өчен дип; **стара́ться ~ де́ла** эш өчен дип тырышу; **всё ~ бла́га наро́да** барысы да халык бәхете өчен **2.** өчен, ...га, ...га дип, теләге (максаты) белән; **прие́хать ~ лече́ния** дәваланырга [дип] килү; **~ чего вы́звали?** ни өчен чакырдыгыз? **3.** (*в отношении кого-чего*) өчен, ...га; **~ меня́ вре́мя до́рого** минем өчен вакыт кыйммәт; **~ дете́й ещё сли́шком ра́но** балаларга әле бик иртә **4.** (*предназначенный*) ...ы; **кни́га ~ чте́ния** уку китабы; **ме́сто ~ о́тдыха** ял итү урыны **5.** (*по отношению к кому-чему-л.*) карата, өчен; **~ меня́ он всегда́ был хоро́шим това́рищем** минем өчен һәрвакыт яхшы иптәш булды ♦ **не́ ~ чего** кирәге юк; **не́ ~ чего́ торопи́ться** ашыгуның кирәге юк; **~ ви́да** күз буяу өчен генә

днева́льный *м воен.* дневальный (*казармада эчке тәртип кагыйдәләренең үтәлешен күзәтеп торучы солдат*)

дневáть *несов.* көн үткәрү, бер көнгә туктау ♦ **~ и ночева́ть** *где, у кого* гел шунда яту; һәрвакыт бер урында булу

днёвка *ж* бер көнлек ял (*походта йөргәндә*)

дневни́к *м* көндәлек; көндәлек дәфтәр

дневно́й, -а́я, -о́е **1.** көндезге; **~ свет** көндезге яктылык **2.** көнлек, бер көнлек юл; **~ за́работок** көнлек эш хакы

днём *нареч.* көндез, көндезен ♦ **~ с огнём не найти́ (не сыска́ть)** көндез шәм яндырып та таба алмассың

дни́ще *с* төп (*яссы төпле көймәдә һәм мичкәдә*)

дно *с* төп; **~ реки́** елга төбе; **на дне бо́чки оста́лась вода́** мичкә төбендә су калган; **идти́ ко дну́** 1) (*о человеке и предмете*) төпкә китү, су төбенә китү; 2) (*о судне*) бату, һәлак булу ♦ **вверх ~м** өсте астына килү; **золото́е ~** төшемле урын, бай чыганак; **до дна** бетканче, төбенә кадәр, ахырына кадәр; **на дне души́** күнел түрендә; **на дне мо́ря найти́ (сыска́ть)** *или* **со дна мо́ря доста́ть** җир астыннан эзләп табу; **ни дна ни покры́шки** *кому прост.* ≈ җир упкыры, дөмеккере; **пусти́ть ко дну́** батыру

дноочисти́тельный, -ая, -ое су төбен чистарткыч (*судно турында*)

дноуглуби́тельный, -ая, -ое су төбен тирәнәйткеч (*машина турында*)

до I *предлог с род. п.* **1.** ...га, ...га кадәр (чаклы, хәтле); **от го́рода до дере́вни** шәһәрдән авылга кадәр; **с утра́ до ве́чера** иртәдән алып кичкә чаклы; **моро́з probра́л до косте́й** салкын сөякләргә кадәр үтте **2.** (*при указ. на степень и предел действия*) ...ганчы, ...га (тикле); **боро́ться до побе́дного конца́** җиңгәнче көрәшү; **до после́днего дыха́ния** соңгы сулышына кадәр **3.** (*прежде, раньше, перед чем-л.*) ...дан элек, ...ганчы, ...га кадәр; **до войны́** сугышка кадәр; **до наступле́ния холодо́в** салкыннар башланганчы; **за полчаса́ до звонка́** звоноктан ярты сәгать элек **4.** (*приблизительно, около*) ...га якын, ...га кадәр; **зал вмеща́ет до 500 челове́к** зал 500гә якын кеше сыйдыра; **моро́з доходи́л до 30 гра́дусов** салкын 30 градуска кадәр җитте **5.** (*при обознач. количественного предела*) ...га кадәр (чаклы), ...га кадәр (чаклы) булган; **до 10 килогра́ммов** 10 килограммга кадәр; **де́ти до 16 лет** 16 яшькә кадәр булган балалар **6.** (*при указ. на предмет, лицо, на к-рое направлено действие*) ...га; **дотро́нуться до руки́** кулына кагылу; **у меня́ до тебя́ де́ло** минем сиңа йомышым бар ♦ **нам бы́ло не до э́того** безнең аннан башка да эшебез күп иде; безнең үзебызда ул юк иде; **до каки́х пор** кайчанга хәтле; **до не́которой сте́пени** беркадәр, бераз; **до поры́ до вре́мени** вакыты җиткәнче; **до свида́ния** сау булгыз, хушыгыз, исән булыгыз; **до сих по́р** шушы көнгә (сәгатькә, вакытка) кадәр; **до упа́ду** хәлдән тайганчы, аяктан егылганчы; **от вре́мени до вре́мени** вакыт-вакыт; **от доски́ до доски́** энәсеннән җебенә хәтле; **от сло́ва до сло́ва** моннан монда чаклы, бу сүздән бу сүзгә чаклы; **что до** *кого-чего* миңа (сиңа, бу эшкә *һ.б.ш.*) килгәндә

до II *с нескл.* до (*музыка гаммасында беренче нота*)

до- *приставка, фигыльләргә түбәндәге мәгънәләр бирә:* 1) *эш-хәрәкәтне чигенә кадәр җиткерү, мәс.* **дочита́ть** укып чыгу (бетерү), ... кадәр уку; **доши́ть** тегеп бетерү; 2) берәр нәрсәне тутыру, *мәс.* **досы́пать** тулганчы салу, тутырып (өстәп) салу; 3) эш-хәрәкәтне билгеле бер нәтиҗәгә җиткерү, *мәс.* **дозвони́ться** шалтыратып җавап алу; **добуди́ться** уяту, көчкә (кыенлык белән) уяту

доба́вить *сов. что, чего* өстәү, арттыру, кушу

доба́вк||а *ж разг.* өстәмә, өстәлгән әйбер; **проси́ть ~и** өстәмә ризык сорау

добавле́ни||е *с* **1.** *см.* **доба́вить; 2.** (*добавка*) өстәмә; **я сде́лал не́которые ~я к статье́** мин мәкаләгә кайбер өстәмәләр керттем

добавля́ть *несов. см.* **доба́вить**

доба́вочн||ый, -ая, -ое өстәмә; **~ые тру́дности** өстәмә кыенлыклар

добега́ть *несов. см.* **добежа́ть**

добежа́ть *сов.* йөгереп барып (килеп) җитү

добела́ *нареч.* **1.** агарганчы, агартканчы, ап-ак булганчы; **отмы́ть ~** агарганчы юу **2.** агарганчы, ап-ак булганчы; **раскали́ть желе́зо ~** тимерне ап-ак булганчы кыздыру

добива́ть *несов. см.* **доби́ть**

добива́ться *несов. см.* **доби́ться**

добира́ть *несов. см.* **добра́ть**

добира́ться *несов. см.* **добра́ться**

доби́ть *сов. кого-что* **1.** үтерү; **~ ра́неного за́йца** яраланган куянны үтерү **2.** (*перебить всё*) вату, ватып бетерү; **~ таре́лки** тәлинкәләрне ватып бетерү

доби́ться *сов. чего* **1.** ирешү, казану; **~ успе́ха** уңышка ирешү, уңыш казану; **~ це́ли** максатка ирешү **2.** *от кого* белү, белә алу, табу; **~ пра́вды** дөреслекне белү ♦ **от него́ сло́ва не ~** аңардан рәт чыгара алмассың; **от него́ не ~ то́лку** аңардан рәт чыгара алмассың

до́блестн||ый, -ая, -ое *высок.* **1.** батыр, гайрәтле, йөрәкле; **~ые во́ины** батыр сугышчылар **2.** данлы, шанлы, мактаулы; **~ый труд** данлы хезмәт; **~ые по́двиги Сове́тской А́рмии** Совет Армиясенең шанлы батырлыклары

до́блесть *ж высок.* батырлык, егетлек, гайрәтлелек, йөрәклелек; (*самоотверженность*) батырлык; **трудова́я ~** эштәге батырлык

добра́сывать *несов. см.* **добро́сить**

добр||а́ть *сов.* **1.** *кого-что, чего* алу, алып җиткерү; **в отря́д не ~а́ли трёх челове́к** отрядка өч кеше алып җиткермәгәннәр **2.** *что, чего* җыеп бетерү; **~а́ть ви́шни** чияләрне җыеп бетерү

добра́ться *сов. разг.* **1.** *до кого-чего* барып (килеп, кайтып) җитү **~ до до́ма** өйгә кайтып җитү **2.** *перен. до чего* ирешү, төшенү, табу, барып җитү; **~ до су́ти де́ла** мәсьәләнең асылына төшенү; **~ до пра́вды** дөреслекне табу ♦ **я ещё до тебя́ доберу́сь!** күрмәгәнеңне күрсәтермен әле мин синең!

добрести́ *сов.* барып (кайтып) җитү; **е́ле ~ до до́ма** көчкә генә өйгә кайтып җитү

добре́ть I *несов.* (*становиться добрее*) яхшылану, яхшылана бару, йомшак күңеллеләну

добре́ть II *несов. разг.* (*толстеть*) юанаю, симерү, симерә бару

добро́ I *с* **1.** яхшылык, изгелек, яхшы эш, игелек; **жела́ть ~а́** *кому-л. берәр кешегә* яхшылык теләү **2.** *собир. разг.* мал-мөлкәт, байлык; **наро́дное ~о́** халык байлыгы **3.** *ирон. разг.* яраксыз әйбер, чүп-чар; **тако́го ~а́ нам не на́до** мондый чүп-чар безгә кирәк түгел ♦ **дать ~о́** *на что* рөхсәт бирү; фатиха бирү; **получи́ть ~о́** *на что* рөхсәт алу; **по ~у́ по здоро́ву** исән чакта, яхшылыкта, яхшы чакта; **помина́ть ~о́м** яхшы сүз белән искә алу

добро́ II *частица прост.* яхшы, ярый, әйбәт; **~! Сде́лаем так!** яхшы! Шулай эшләрбез! ♦ **~ пожа́ловать!** хуш килдегез!, рәхим итегез!; **~ бы** бер сүз дә әйтмәс идең, берни дә әйтмәс идең дә бит; ... бер хәл иде; **~ бы сам сде́лал, а то всё на други́х переложи́л** үзе эшләсә, бер хәл иде дә, ә ул барысын да башкаларга йөкләгән

доброво́лец *м* ирекле, күңелле, доброволец (*үз теләге белән армиягә китүче яки үз өстенә берәр эш алучы*)

доброво́льн||ый, -ая, -ое **1.** ирекле, үз ирке (теләге) белән эшләнгән, ихтыяри; **~ый труд** ирекле хезмәт **2.** ирекле; **~ое о́бщество** ирекле җәмгыять

доброво́льческий, -ая, -ое ирекләләр ...ы; доброволецлар ...ы; **~ отря́д** ирекләләр отряды

доброде́тель *ж. книжн.* яхшылык, гаделлек, саф күңеллелек

доброде́тельный, -ая, -ое яхшы, игелекле; яхшы (саф) күңелле; **~ челове́к** яхшы күңелле кеше

доброду́шие *с* (киң, йомшак) күңеллелек, шәфкатьлелек, миһербанлылык, рәхимлелек

доброду́шн||ый, -ая, -ое яхшы (кин, йомшак) күңелле, шәфкатьле, рәхимле, миһербанлы; якты, ачык; **~ый челове́к** шәфкатьле кеше; **~ая ули́бка** рәхимле елмаю

доброжела́тель *м* яхшылык (игелек) теләүче, дус күрүче; **ваш ~** сезгә игелек теләүче

доброжела́тельница *ж см.* **доброжела́тель**

доброжела́тельность *ж* яхшылык теләү, игелеклелек, яхшы мөнәсәбәт

доброжела́тельн||ый, -ая, -ое изгелек (игелек) теләүче; яхшылык белән эшләнгән, дусларча; **~ый челове́к** изгелек теләүче кеше; **~ое отноше́ние** дусларча мөнәсәбәт; **~ая ули́бка** дусларча елмаю

доброжела́тельство *с см.* **доброжела́тельность**

доброка́чественн||ый, -ая, -ое **1.** яхшы сыйфатлы; **~ый това́р** яхшы сыйфатлы товар **2.** *мед.* куркынычсыз, зарарсыз; яман булмаган; **~ая о́пухоль** зарарсыз шеш

добро́м *нареч. разг.* яхшылык белән, яхшы чакта; **~ тебя́ прошу́** яхшылык белән үтенәм

ДОБ-ДОГ

добропоря́дочный, -ая, -ое әдәпле, инсафлы, юньле; **~ челове́к** әдәпле кеше

добросерде́чие *с*, **добросерде́чность** *ж* йомшак (яхшы, киң) күңеллелек, шәфкатьлелек, рәхимлелек, миһербанлылык

добросерде́чн||ый, -ая, -ое йомшак күңелле, шәфкатьле, рәхимле, миһербанлы; **~ое отноше́ние** шәфкатьле мөнәсәбәт

добро́сить *сов. что* ыргытып җиткерү; **~ мяч до се́тки** тупны ятьмәгә кадәр ыргытып җиткерү

добросо́вестность *ж* намуслылык, вөҗданлылык

добросо́вестн||ый, -ая, -ое **1.** намуслы, вөҗданлы; **~ый рабо́тник** намуслы хезмәткәр **2.** тырыш, тырышып (намус белән) эшләнгән; **~ая рабо́та** тырышып эшләнгән эш

добрососе́дск||ий, -ая, -ое күршеләрчә дус, яхшы күршеләрчә; **~ие отноше́ния** күршеләрчә дус мөнәсәбәтләр

доброта́ *ж* яхшылык, игелеклелек, киң (йомшак) күңеллелек; **~ характе́ра** характерның игелеклелеге

добро́тный, -ая, -ое яхшы сыйфатлы, нык, чыдамлы; **~ това́р** яхшы сыйфатлы товар

до́бр||ый, -ая, -ое **1.** яхшы, киң (йомшак) күңелле, игелекле, мәрхәмәтле, шәфкатьле, миһербанлы; **~ый челове́к** игелекле кеше **2.** якын, яхшы; **мой ~ые друзья́** минем якын дусларым **3.** саф, тапсыз, керсез; **~ое и́мя** керсез исем **4.** мактаулы, яхшы; **~ые дела́** мактаулы, яхшы; **~ые наме́рения** яхшы ниятләр **5.** *разг.* ...дан да ким түгел, аз дигәндә; **оста́лось ~ых де́сять вёрст** аз дигәндә, ун чакрым бар әле **6.** шатлыклы; **~ые ве́сти** шатлыклы хәбәрләр ♦ **бу́дьте ~ы́!** рәхим итеп ...! **в ~ый путь!** хәерле юлга! **в ~ый час!** хәерле сәгатьтә!, изге сәгатьтә! **всего́ ~ого!** хушыгыз!, исән-сау торыгыз!, хәерле юл!; **~ого здоро́вья** исәнлек телим; **~ое у́тро** хәерле иртә; **лю́ди ~ой во́ли** яхшы ниятле кешеләр; **~ый ма́лый** игелекле кеше; **~ый ве́чер!** хәерле кич! **по ~ой во́ле** үз ихтыяры (теләге) белән, үзе теләп; **твоя́ ~ая во́ля** теләсәң нишлә, ничек телисең, ихтыярың, мәйлең, үзең теләгәнчә; **чего́ ~ого** *в знач. вводн. сл.* бик ихтимал, бик мөмкин

добря́к *м разг.* яхшы (йомшак) күңелле кеше; шәфкатьле (рәхимле) кеше

добуди́ться *сов.* уяту, көчкә (кыенлык белән) уяту

добыва́ние *с см.* **добы́ть**

добы́тчик *м* **1.** табучы; **~ алма́зов** алмаз табучы **2.** *прост.* мал табучы, акча табучы, акча эшләүче

добы́ть *сов.* **1.** *что* табу, эзләп табу, булдыру; **~ ну́жную кни́гу** кирәкле китапны булдыру **2.** *кого-что* аулап алу, атып алу; **~ за́йца** куян атып алу **3.** *что* чыгару, казып чыгару; **~ нефть** нефть чыгару

добы́ча *ж* **1.** *см.* **добы́ть**; **~ не́фти** нефть чыгару; **~ пушно́го зве́ря** кыйммәт тиреле җәнлек аулау **2.** табыш; **вое́нная ~** хәрби табыш

довезти́ *сов. кого-что* илтеп (алып барып) җиткерү, илтеп кую

дове́ренность *ж* ышаныч язуы; **~ на получе́ние де́нег** акча алу өчен ышаныч язуы

дове́ренный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **дове́рить; 2.** ышанычлы, ышанып эш тапшырылган; **~ое лицо́** ышанычлы вәкил

дове́ри||е *с* ышану, ышаныч; **войти́ в ~е** ышаныч казану; **вы́йти из ~я** ышаныч югалту; **оказа́ть ~е** ышаныч күрсәтү

дове́ритель *м* ышаныч язуы бирүче, ышанып эш тапшыручы

дове́рительный, -ая, -ое **1.** ышанып әйтелгән; **~ тон** ышанып әйтелгән тон **2.** *уст.* ышаныч ...ы; ышану ...ы; **~ докуме́нт** ышаныч документы

дове́рить *сов. кого-что, кому-чему* ышанып тапшыру, ышанып калдыру; **~ свои́ де́ньги** акчаны ышанып тапшыру; **~ получе́ние де́нег** акча алырга ышаныч кәгазе бирү ♦ **~ та́йну** сер белән уртаклашу

дове́ри||ться *сов. кому-чему* ышану; **он ~лся мне** ул миңа ышанды

до́верху *нареч.* (*о жидкостях*) күзенә, мөлдерәмә итеп; (*о сыпучих веществах*) тулганчы, түбәләмә итеп; **нали́ть ~** мөлдерәмә итеп тутыру; **напо́лнить корзи́ну ~** кәрзинне түбәләмә итеп тутыру

дове́рчивость *ж* ышану, ышанучанлык; **изли́шняя ~ вредна́** артык ышану зарарлы

дове́рчив||ый, -ая, -ое ышанучан, тиз ышанучан; ышанычлы; **~ый челове́к** тиз ышанучан кеше; **~ое отноше́ние** ышанычлы мөнәсәбәт

довершА́ть *несов. см.* **довершИ́ть**

довершЕ́ни||е *с*: **в ~е** *чего* мәсьәләнең азагында, эшнең соңында; **к ~ю** *чего нәрсәнең дә булса* өстәвенә

довершИ́ть *сов. что, высок.* бетерү, тәмамлау, төгәлләү, очлау, ахырына җиткерү; **~ на́чатое де́ло** башлаган эшне ахырына җиткерү

доверя́ть *несов.* **1.** *см.* **дове́рить; 2.** *кому* (*испытывать доверие*) ышану, ышанып тапшыру

доверя́ться *несов.* **1.** *см.* **дове́риться; 2.** *страд. от* **доверя́ть** 1

дове́сок *м* өстәмә, өстәмә кисәк (*билгеле авырлыкны тутыру өчен улчәүгә салынган өстәмә кисәк*)

довести́ *сов.* **1.** *кого-что* (*доставить*) илтеп (китереп) кую; **~ *кого-л.* до́ дому** *кемне дә булса* өенә кадәр илтеп кую **2.** *кого-что* җиткерү **~ де́ло до конца́** эшне ахырына җиткерү; **~ до слёз** еларлык хәлгә җиткерү **3.** *что* илтеп (китереп) җиткерү, сузу; **~ доро́гу до го́рода** юлны шәһәргә китереп җиткерү **4.** *что* (*сообщить, передать*) белдерү, хәбәр итү, җиткерү; **~ сообще́ние до ка́ждого** хәбәрне барысына да белдерергә ♦ **~ до све́дения** белдерү, хәбәр итү, мәгълүм итү; **~ до созна́ния** аңлату, төшендерү

дове́||сти́сь *сов. безл. кому-чему, разг.* туры килү; **нам ~ло́сь встре́титься** безгә очрашырга туры килде

до́вод *м* дәлил, аргумент; **ве́ский ~** төпле дәлил

доводи́ть *несов. см.* **довести́**

доводи́ться *несов.* **1.** *см.* **довести́сь; 2.** *кому* булу, тиеш; **он мне дово́дится дя́дей** ул миңа абый тиеш **3.** *страд от* **доводи́ть**

довое́нн||ый, -ая, -ое сугышка кадәрге, сугышка кадәр булган; **~ое вре́мя** сугышка кадәрге чор

довози́ть *несов. см.* **довезти́**

дово́льно *нареч.* **1.** канәгатьләнеп, канәгатьлек белән; **он ~ улыба́лся** ул канәгатьлек белән елмая иде **2.** *в знач. сказ.* җитәр; **с тебя́ и э́того ~** сиңнән шул да җитәр **3.** *в знач. сказ. безл.* житте, житәр; **~, мы до́лго терпе́ли!** житәр, күп түздек!; **~ смея́ться** житте, көлмәгез **4.** (*в достаточной степени*) шактый; **прошло́ ~ мно́го вре́мени** шактый күп вакыт үтте

дово́льн||ый, -ая, -ое канәгать; **~ая улы́бка** канәгать елмаю

дово́льстви||е *с воен.* тәэмин, тәэмин итү, тәэминат; **вещево́е ~е** әйберләтә тәэминат; **зачи́слить на ~е** тәэмин итү исемлегенә кертү; **снять с ~я** тәэмин итү исемлегеннән төшерү

дово́льств||о *с* **1.** канәгатьлек, ризалык; **лицо́ его́ выража́ло ~о** аның йөзендә канәгатьлек билгесе иде **2.** муллык, мул тормыш; **жить в ~е** мул тормышта яшәү

дово́льствовать *несов. кого-что, воен.* тәэмин итү; **~ войска́** гаскәрләрне тәэмин итү

дово́льств||оваться *несов.* **1.** *чем* канәгать булу, канәгатьләнү, риза булу; **я ~уюсь немно́гим** мин азга да канәгатьләнәм **2.** *воен.* тәэмин ителү

довы́боры *только мн.* өстәмә сайлаулар

дог *м* дог (*эре этләр токымы*)

догада́ться *сов.* белеп (сизеп, чамалап) алу, белү; сиз[ен]ү; башка килү; искә төшү, төшенү, серенә төшенү

дога́дк||а *ж* **1.** фараз, фараз (гөман) итү, юрау; **нужны́ не ~и, а фа́кты** фараз итүләр түгел, фактлар кирәк **2.** (*сообразительность*) тапкырлык, зирәклек

дога́дливость *ж* тапкырлык, зирәклек, сизгерлек

дога́дливый, -ая, -ое сизгер, зирәк, тапкыр

дога́дываться *несов. см.* **дога́даться**

догла́дить *сов. что* үтүкләп бетерү, өтеләп бетерү

догла́живать *несов. см.* **догла́дить**

догляде́ть *сов. что, разг.* (*досмотреть*) карап бетерү, ахырынача (ахырына кадәр) карау; **~ спекта́кль** спектаклне карап бетерү ♦ **не ~** *за кемчем* күрми (сизми) калу, карап житкермәү; яхшылап сакламау

до́гм||а *ж* **1.** догма (*теләсә нинди шартларда да берничек тә үзгәрми торган хакыйкать буларак кабул ителә*

торган кагыйдә, канун) **2.** *обычно мн.* **~ы** кагыйдә, канун

до́гмат *м* догмат, дин кануннары (*дини тәгълиматларның дингә ышанучылар тарафыннан бәхәс ителми торган төп кануннары*)

догмати́зм *м* догмачылык, догматизм (*тәнкыйть күзлегеннән карамыйча, догмаларга маганын кына фикер йөртү, расларга маташу*)

догма́тик *м* догматик, догмачы

догмати́ческ||ий, -ая, -ое, **догмати́чн||ый,** -ая, -ое **1.** догматик, догмаларга нигезләнгән; **~ое мышле́ние** догматик фикер йөртү **2.** догматик, катгый, кискен; **~ий тон** катгый тон

догна́ть *сов. кого-что* куып җитү (*җиткерү*); **~ беглеца́** качкынны куып җитү

догова́ривать *несов. см.* **договори́ть**

договáриваться *несов.* **1.** *см.* **договори́ться**; **2.** *страд. от* **договáривать**

договóр *м* шартнамә, [язма] килешү; **~ о дру́жбе и взаи́мной по́мощи** дуслык һәм үзара ярдәмләшү договоры; **~ о нераспростране́нии я́дерного ору́жия** төш коралын җәелдермәү турында килешү

договорённост||ь *ж* [алдан] килешү, [алдан] сөйләшеп (килешеп) кую, сөйләшеп бер фикергә килү; **де́йствовать на осно́ве ~и** алдан килешү буенча эш итү

договори́ть *сов. что* сөйләп бетерү, ахырынача сөйләү; **дать ~** сөйләп бетерергә мөмкинлек бирү

договори́ться *сов.* **1.** *о чём* килешү, сөйләшеп килешү, ризалашу, бер фикергә килү; сүз куешу (беркетү); **~ о пое́здке** китү турында сүз куешу **2.** *до чего* сөйли торгач ...га барып җитү; **~ до нелепости** сөйли торгач, ахмаклыкка барып җитү

договóрн||ый, -ая, -ое килешү ...ы; шартнамә...ы; шартнамәдә каралган; **~ые усло́вия** договор шартлары; **~ые обяза́тельства** договорда каралган йөкләмәләр

голо́д *нареч.* ялангач (шәрә) калганчы, ялангач калдырганчы, анадан тума; **разде́ться ~** анадан тума чишенү

догоня́||ть *несов. см.* **догна́ть** ◆ **~й ве́тра в по́ле** тотарсың койрыгын, җил артыннан куу

догора́ть *несов. см.* **догоре́ть**

догоре́||ть *сов.* **1.** янып бетү, беткәнче (ахырына чаклы) яну; **свеча́ ~ла** шәм янып бетте **2.** *перен.* сүну, бату; **заря́ ~ла** шәфәкъ батты

догружа́ть *несов. см.* **догрузи́ть**

догрузи́ть *сов.* **1.** *что* төяп бетерү, тулганчы төяү; **~ваго́н** вагонны төяп бетерү **2.** *чего* өстәп төяү; **~ карто́феля в ваго́н** вагонга бәрәңге өстәп төяү

додава́ть *несов. см.* **дода́ть**

дода́ть *сов. что, чего* биреп бетерү (*җиткерү*), өстәп (тутырып) бирү; **~ де́сять рубле́й** ун тәнкә өстәп бирү

доде́лать *сов. что* **1.** (*закончить*) ясап бетерү (*җиткерү*), эшләп бетерү **2.** (*подправить*) тагын да эшкәртү, эшкәртеп җиткерү

доде́лывать *несов. см.* **доде́лать**

доду́маться *сов.* уйлап табу, уйлап берәр нәтиҗәгә килү

доду́мываться *несов. см.* **доду́маться**

доеда́ть *несов. см.* **дое́сть**

доезжа́ть *несов. см.* **дое́хать**

дое́ние *с см.* **дои́ть; маши́нное ~** машина белән саву

дое́сть *сов. что* ашап бетерү, беткәнче ашау

дое́хать *сов.* килеп (барып) җитү; **~ до ме́ста** тиешле урынга барып җитү

дожда́ться *сов. кого-чего* көтеп алу; көтү; **~ госте́й** кунакларны көтеп алу; **не ~ по́езда** поездны көтәргә түземлек калмау ◆ **жда́ть не ~** сабырсызлык белән көтү, түземсезләнеп көтү

дождева́льн||ый, -ая, -ое яңгыр яудыра торган, яңгыр яудыру ...ы; су сиптерү ...ы; **~ая установ́ка** яңгыр яудыру җайланмасы

дождева́ние *с* [ясалма] яңгыр яудыру, су сиптереп сугару

дождевúк *м* **1.** *разг.* **плащ 2.** (*гриб*) куык гөмбә, саңгырау гөмбә

дождев||о́й, -а́я, -о́е яңгыр ...ы; **~а́я вода́** яңгыр суы ◆ **~о́й гриб** *см.* **дождевúк** 2; **~ы́е че́рви** яңгыр суалчаннары

дождеме́р *м* явым үлчәгеч, явым-төшем үлчәгеч (*прибор*)

дожди́||ть *несов. безл. разг.* сибәләү, явып тору, яву; **с утра́ ~т** иртәдән бирле ява

до́ждич||ек *м*: **по́сле ~ка в четве́рг** кызыл кар яугач

дождли́в||ый, -ая, -ое яңгырлы, явым-төшемле; **~ая о́сень** яңгырлы көз

дождь *м* яңгыр; **осе́нний ~** көзге яңгыр; **грибно́й ~** кояшлы яңгыр; **собира́ется ~** яңгыр килә ◆ **золото́й ~** көтмәгәндә килгән байлык (*хәзинә турында*)

дожида́ть *несов. см.* **дожи́ть**

дожида́ться *несов. см.* **дожда́ться**

дож||и́ть *несов.* **1.** *до чего* ...ганчы, ...га кадәр яшәү (тору); **~и́ть до глубо́кой ста́рости** бик нык картайганчы яшәү; **он ~ивёт там до зимы́** ул анда кышка кадәр торачак **2.** (*нинди дә булса хәлгә*) барып җитү (төшү) **до чего́ он дожи́л!** ул нинди хәлгә төшкән! **3.** *что* тору, үткәрү; **~и́ть ле́то на да́че** җәйне дачада үткәрү ◆ **~и́ть до седи́н** картайганчы яшәү; **~и́ть свой век** соңгы көннәрен яшәү

до́за *ж* доза, үлчәм, микъдар; **~ лека́рства** дару дозасы

дозáтор *м тех.* дозатор (*берәр матдәне билгеле бер микъдарда үлчәп алу өчен автомат җайланма*)

дозва́ться *сов. кого* чакырып чыгару, кат-кат чакырып китерү; **тебя́ не дозове́шься** сине чакырып чыгара алмассың

дозво́лить *сов. что и с неопр., уст.* рөхсәт итү; **~ уйти́** китергә рөхсәт итү

дозволя́ть *несов. см.* **дозво́лить**

дозвони́ться *сов. разг.* шалтыратып җавап алу

дозиметри́я *ж* дозиметрия (*радиактив нурларның дәрәҗәсен, микъдарын, чыганакларның активлыгын билгеләү, физика фәненең шул тармагы*)

дози́ровать *сов., несов. что* дозалау, дозаларга бүлү (бүлгәләү, аеру); **~ лека́рство** даруларны дозалау

дозна́ние *с юр.* сорау алу; **произвести́ ~** сорау алу үткәрү

дозна́ться *сов. разг.* белү, сорашып белү, белеп җиткерү; **я не мог ~, куда́ он ушёл** кая киткәндер ул, һич белә алмадым

дозо́р *м* дозор (*күзәтчеләр отряды*) ◆ **быть (находи́ться) в ~е** дозорда булу

дозо́рный, -ая, -ое **1.** дозор ...ы; **~ ка́тер** дозор катеры **2.** *в знач. сущ. м* дозорный

дозрева́ть *несов. см.* **дозре́ть**

дозре́л||ый, -ая, -ое өлгергән, өлгереп (пешеп) җиткән; **~ые помидо́ры** өлгереп җиткән помодорлар

дозре́||ть *сов.* өлгереп (пешеп) җитү; **ви́шни ~ли** чияләр өлгереп җитте

доигра́ть *сов. что* уйнап бетерү; **~ па́ртию в ша́хматы** шахмат партиясен уйнап бетерү

доигра́||ться *сов. разг.* **1.** уйный торгач ...а башлау; ...га барып җитү; **де́ти ~лись до дра́ки** балалар уйный торгач сугыша башладылар **2.** *перен.* [бәлагә] тару, [кыен хәлдә] калу; [үеннан уймак] чыгару; **ты ~ешься до беды́** син үеннан уймак чыгарырсың әле

дои́грывать *несов. см.* **доигра́ть**

дои́льный, -ая, -ое сөт сава торган, [сөт] саву ...ы; **~ аппара́т** сөт саву аппараты

дои́льщица *ж* сыер савучы хатын (кыз), савымчы

доиска́ться *сов. кого-чего, разг.* эзләп (төпченеп) табу, белеп җиткерү; төбенә төшү; **не могу́ ~ ключе́й** ачкычларны эзләп таба алмыйм; **~ пра́вды** дөреслекне эзләп табу

дои́скиваться *несов.* **1.** *см.* **доиска́ться**; **2.** (*стараться разузнать*) эзләнү, казыну, чокчыну, төпченү, белергә тырышу

доисто́ри́ческ||ий, -ая, -ое тарихкача булган, бик борынгы, язма истәлекләр булмаган чор; **~ие времена́** бик борынгы заманнар

дои́ть *несов. кого* саву; **~ коро́ву** сыер саву

дои́ться *несов.* **1.** сөт бирү; **ко́рова пло́хо до́ится** сыер сөтне начар бирә **2.** *страд. от* **дои́ть**

до́йка *ж см.* **дои́ть**; **механи́ческая ~** механик юл белән саву

до́йн||ый, -ая, -ое: **~ая коро́ва** 1) савым сыер; 2) *перен.* әндери казнасы (*табыш чыганагы турында*)

дойти́ *сов.* **1.** *до кого-чего и без доп.* кайтып (барып, килеп) җитү; **~ до́му** өйгә кайтып җитү **2.** *до кого-чего* ирешү, җитү; **смысл слов не дошёл до него́** бу сүзләрнең мәгънәсе аңа барып җитмәде **3.** *перен. до чего* җитү, барып җитү; **жара́ дошла́ до 30°** эсселек 30°ка җитте **4.** *разг.* өлгерү, пешеп җитү; **пироги́ дошли́** бәлешләр пешеп җитте **5.** (*дозреть*) өлгерү, өлгереп җитү ◆ **[не] доходя́** *чего, до чего, в знач. предлога* барып җитәрәк, барып җитмәстән; **~ до то́чки** чигенә барып җитү

ДОК-ДОЛ

док *м* док (*суднолар ремонтлау корылмасы*)

до́ка *м прост.* үтә хәбәрдар

доказа́тельный, -ая, -ое исбат итәрлек, ышандырырлык, дәлил булырлык; **~ приме́р** ышандырырлык мисал

доказа́тельство *с* **1.** дәлил; **э́то явля́ется ~м его́ вино́вности** бу аның гаепле икәнлегенә дәлил булып тора; **вещественное ~** әйберләтә дәлил (*суд карамагына бирелгән һәм җинаятьне раслый торган әйбер*) **2.** *лог.* исбатлау; исбат итү; **~ теоре́мы** теореманы исбат итү

доказа́ть *сов. что* исбатлау, исбат итү; **~ свою́ невино́вность** үзеңнең гаепсез икәнлегеңне исбат итү; **~ теоре́му** теореманы исбатлау

доказу́ем||ый, -ая, -ое исбат ителерлек, исбат ителә (ала) торган; **~ая и́стина** исбат ителерлек хакыйкать

дока́зывать *несов. см.* **доказа́ть**

дока́нчивать *несов. см.* **докончи́ть**

дока́пываться *несов. см.* **докопа́ться**

докати́ть *сов. кого-что* тәгәрәтеп илтеп (китереп) җиткерү; **~ бревно́ до забо́ра** бүрәнәне коймага кадәр тәгәрәтеп илтеп җиткерү

докати́||ться *сов.* **1.** тәгәрәп барып (килеп) җиту; **мяч ~лся до воро́т** туп капкага хәтле тәгәрәп барып җитте **2.** (*о раскатистых звуках*) ишетелү; **3.** *перен.* барып (килеп) җиту; **вот до чего́ ты ~лся!** менә нәрсәгә кадәр барып җиттең син!

дока́тывать *несов. см.* **докати́ть**

дока́тываться *несов.* **1.** *см.* **докати́ться**; **2.** *страд. от* **дока́тывать**

до́кер *м* докер (*Англиядә һәм кайбер башка илләрдә портта эшләүче, йөкче*)

докла́д *м* доклад

докладн||о́й, -а́я, -о́е доклад ...ы; **~а́я запи́ска** доклад язмасы

докла́дчик *м* докладчы, доклад ясаучы

докла́дчица *ж* докладчы хатын (кыз)

докла́дывать I *несов. см.* **доложи́ть** I

докла́дывать II *несов. см.* **доложи́ть** II

докла́ссов||ый, -ая, -ое сыйныфларга кадәр булган; сыйныфлар барлыкка килүгә кадәр булган; **~ое первобы́тное о́бщество** сыйныфлар барлыкка килгәнче булган борынгы җәмгыять

доко́ле, **доко́ль** *нареч. уст.* **1.** *вопр.* кайчанга чаклы, кайчангача; **~ бу́ду я терпе́ть?** кайчанга чаклы мин шулай түзеп торырмын? **2.** *относ.* ...ганчы; **жди, ~ взойдёт со́лнце** кояш чыкканчы көт

доконча́ть *сов. кого-что, разг.* хәлдән тайдыру, җәфалап бетерү, һәлак (харап) итү, башын ашау

докончить *сов. что* бетерү, тәмамлау, тәмам итү, очлап чыгу

докопа́ться *сов. до чего* **1.** казып барып (төшеп) җитү; **~ до сло́я гли́ны** балчык катламына кадәр казып төшеп җитү **2.** *перен. разг.* чокчынып (казынып) белү, төпченеп табу; **~ до и́стинной причи́ны** чокчынып чын сәбәбен белү

докраснá, до́красна *нареч.* кып-кызыл булганчы, кызарганчы; **расте́реть ко́жу ~** тәнне кызарганчы ышку; **наказа́ть ~** кып-кызыл булганчы кызу

докрича́||ться *сов.* **1.** *кого, до кого* кычкырып ишеттерү; **е́ле ~лся до сосе́дей** күршеләргә кычкырып көчкә ишеттердем **2.** *до чего* ...ганчы кычкыру; **~ться до хрипоты́** тамак карлыкканчы кычкыру

до́ктор *м* **1.** доктор (*иң югары гыйльми дәрәҗә*); **~ медици́нских нау́к** медицина фәннәре докторы **2.** *разг.* врач, доктор, табиб

докторáнт *м* докторант (*фәнни учреждениегә беркетелеп докторлык диссертациясе якларга әзерләнүче галим*)

доктри́на *ж* доктрина (*сәяси яки башка эшчәнлекнең төп курсәтмәләрен чагылдыручы формула*)

доктринёр *м* доктринёр, доктриначы (*теориясе чынбарлыкка каршы килүгә карамастан, шул теория буенча сукыр килеш эш итүче*)

доктринёрск||ий, -ая, -ое доктринёрларча ...; **~ое отноше́ние к фа́ктам** фактларга доктринёрларча мөнәсәбәт

доктринёрство *с* доктринёрлык, доктриначылык, доктринёрларча эш итү

докуме́нт *м* документ; **предъяви́ть ~** документ күрсәтү; **дре́вние ру́сские гра́моты явля́ются истори́ческими ~ами** борынгы рус грамоталары — тарихи документлар алар

документа́льн||ый, -ая, -ое **1.** документ ...ы, документаль, документларга нигезләнгән, документлар белән расланган; **~ая по́весть** документаль повесть **2.** документтагы кебек, документлардагыча; **~ая то́чность** документтагы кебек төгәллек

документа́ция *ж собир.* документлар; **техни́ческая ~** техник документлар

документи́ровать *сов., несов. что* документлар белән нигезләү, документлар белән раслау, документлаштыру

докуча́ть *несов. кому чем, разг.* йөдәтү, йөдәтеп (аптыратып) бетерү, теңкәгә тию, интектерү; **~ вопро́сами** сораулар биреп йөдәтү

доку́чливый, -ая, -ое *разг.* йөдәткеч, теңкәгә тиючән, интектергеч, аптыратып (интектереп) бетерә торган

дол *м уст. см.* **доли́на**; **го́ры и ~ы** таулар һәм үзәнлекләр

долби́||ть *несов. что* **1.** чокып тишү, чоку; **дя́тел ~т де́рево** тукран агачны чокый **2.** *разг.* колакка туку; **ско́лько ему́ ни ~шь — не понима́ет** колагына күпме генә тыкысаң да аңламый **3.** *прост.* ятлау, баш күтәрми ятлау; **~ть табли́цу умноже́ния** тапкырлау таблицасын ятлау

долблён||ый, -ая, -ое чокып ясалган; **~ая ло́дка** чокып ясалган каек

долг *м* **1.** бурыч; **граждáнский ~** гражданлык бурычы **2.** бурыч, әҗәт; **взять в ~** бурычка алу; **дать в ~** бурычка бирү, әҗәткә бирү ◆ **~ платежо́м кра́сен** бәйрәм ашы кара-каршы; ала белсәң, бирә дә бел; **[быть] в ~ý** бурычлы булу, бурычка бату; **в ~ý, как в шелку́** *погов.* бик күп бурычка бату; **не оста́ться в ~ý** бурычлы булып калмау; **по ~у слу́жбы** хезмәт кушуы буенча

до́лг||ий, -ая, -ое озын, озак; **~ая жизнь** озын гомер; **~ое молча́ние** озак эндәшми тору ◆ **~ая пе́сня** очы-кырые күренми торган [күңелсез] эш; **откла́дывать в ~ий я́щик** билгесез вакытка кичектерү, эшне озакка сузу

до́лго *нареч.* озак, озак вакыт ◆ **~ ли (ль!)** бик мөмкин!; бик җиңел! **~ ль до беды́** бәла килеп чыгуы бик мөмкин; **~ ли, ко́ротко ли ...** бераз (берникадәр) вакыттан соң ...; **как ~?** озакмы?, күпкәме?, озаккамы?

долгове́чн||ый, -ая, -ое **1.** озын гомерле, озак яшәүчән; мәңгелек; **~ая дру́жба** мәңгелек дуслык **2.** чыдам, нык; **~ое сооруже́ние** нык корылма

долговре́менн||ый, -ая, -ое озак вакытлы, озак вакыт, озак вакытка исәпләнгән; **~ое отсу́тствие** озак вакыт булмау; **~ая орбита́льная ста́нция** озак вакытлы орбиталь станция

долговя́зый, -ая, -ое *разг.* [чандыр] озын, колгасар, сусан, икенде күләгәсе

долгожда́нн||ый, -ая, -ое озак (зарыгып) көтелгән, озак көтеп алынган; **~ая весть** зарыгып көтелгән хәбәр

долгожи́тель *м* озын гомерле кеше

долголе́тие *с* озын гомерле булу, озын гомерлелек

долголе́тн||ий, -яя, -ее күпьеллык, күп елларга сузылган, озак вакытлы; **~ая дру́жба** күп елларга сузылган дуслык

долгоно́сик *м зоол.* амбар коңгызы

долгопо́лый, -ая, -ое озын итәкле, озын чабулы

долгосро́чный, -ая, -ое озак сроклы, озак срокка бирелгән; **~ кредúт** озак сроклы кредит

долгота́ *ж* **1.** озынлык; **~ дня** көннең озынлыгы **2.** *геогр.* озынлык; **за́падная ~** көнбатыш озынлык

долготерпе́ние *с* түзем[ле]лек, сабырлык

долгуне́ц *м* (*лён*) озын сүсле җитен

долдо́нить *несов. что, прост.* лыгырдау, тыкырдату, бер үк нәрсәне туку

долев||о́й I, -а́я, -о́е буй, буйга ...; **~о́й разре́з де́рева** агачның буйга киселеше; **~а́я нить** (*ткани*) буй жеп

долев||о́й II, -а́я, -о́е өлешләп [бүленә торган]; **~о́е уча́стие** *в чём-л. берәр нәрсәдә* өлешләп катнашу, өлешкә керү

долета́ть *несов. см.* **долете́ть**

долете́||ть *сов. до кого-чего* **1.** очып барып (килеп) җитү **2.** *перен.* ишетелү; барып (килеп) җиту; **с у́лицы ~ли кри́ки** урамнан тавышлар ишетелде

до́лж||ен *в знач. сказ.* **1.** *кому* бурычлы; бурычы бар, бирәчәге бар **2.** *с неопр.* тиеш; **мы ~ны́ преодоле́ть тру́дности** без авырлыкларны җиңеп чыгарга тиешбез ◆ **~но́ быть** *в знач. вводн. сл.* мөгаен ихтимал, ахры, ...дыр

должни́к *м* бурычлы кеше, бирәчәге булган кеше

должни́ца *ж* бурычлы хатын (кыз)

до́лжно *в знач. сказ. безл. с неопр.* кирәк; ярый; **так не ~ поступа́ть** болай эшләргә ярамый

должностн||о́й, -а́я, -о́е урындагы, хезмәттәге, дәүләт хезмәтендәге; **~о́е лицо́** урындагы кеше

до́лжность *ж* хезмәт, хезмәт урыны, вазифа; **~ дире́ктора** директор вазифасы

до́лжн||ый, -ая, -ое **1.** тиешле; **на ~ой высоте́** тиешле югарылыкта **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* тиешлесе; **отда́ть ~ое** *кому-чему-л.* (*берар кеше, әйбер турында*) тиешлесен әйтү, тиешле бәясен бирү

доли́ровать *несов. см.* **доли́ть**

доли́на *ж* үзән, үзәнлек; **речна́я ~** елга үзәнлеге; **го́рная ~** тау үзәнлеге

доли́ть *сов. что, чего* өстәп салу (агызу, тутыру); **~ молока́ в стака́н** стаканга сөт өстәп салу

до́ллар *м* доллар

доложи́ть I *сов. что, о чём и без. доп.* доклад ясау, сөйләп бирү; **~ результа́ты наблюде́ний** күзәтү нәтиҗәләрен сөйләп бирү **2.** *что, о ком и без доп.* белдерү, хәбәр итү, әйтү; **~ о прихо́де посети́теля** йомышлы кешенең килүе турында хәбәр итү

доложи́ть II *сов. что, чего* өстәү, өстәп салу, тутыру; **~ ка́ши в таре́лку** тәлинкәгә ботка өстәп салу

доло́й *нареч. разг.* югалсын, күзгә күренмәсен, чыгып китсен; олаксын, бетсен; **уйди́, с глаз ~!** күз алдымнан югал!; **~ войну́!** бетсен сугыш!

доломи́т *м мин.* доломит

доломи́тов||ый, -ая, -ое доломит ...ы, доломиттан ясалган; **~ый цеме́нт** доломиттан ясалган цемент; **~ая мука́** доломит оны

долу́ *нареч. уст.*: **опусти́ть о́чи ~** түбән таба карау, аска карау

до́лька *ж* **1.** *уменьш. от* **до́ля** 1; **2.** (*часть плода цитрусовых*) өлеш

до́л||я *ж* **1.** өлеш, кисәк; **раздели́ть на ~и** кисәкләргә бүлү **2.** (*судьба*) язмыш, тәкъдир; **счастли́вая ~я** бәхетле язмыш; **го́рькая ~я** кара язмыш ♦ **есть ~я пра́вды** бераз дөреслек бар; **на ~ю чью** өлешенә чыккан көмешен; **нет и ~и пра́вды** дөреслекнең әсәре дә юк

дом *м* **1.** йорт, өй **2.** йорт; хуҗалык; **хлопота́ть по ~у** хуҗалык эшләре белән шөгыльләнү **3.** өй, гаилә, өй эче; **в го́сти они́ пошли́ всем ~ом** бөтен гаиләләре белән кунакка киттеләр; **приня́ть в ~** гаиләгә алу **4.** йорт; **~о́тдыха** ял йорты; **Дом культу́ры** Мәдәният йорты **5.** *уст.* йорт, нәсел; **~ Рома́новых** Романовлар нәселе ♦ **на́ дом** өйгә; **на ~у́** өйдә

до́ма *нареч.* **1.** өйдә; **сиде́ть ~** өйдә утыру **2.** (*в родных местах*) туган илдә, безнең якларда ♦ **не все ~** *у кого* акылга тулы түгел, кырыкка берәү тулмый, туксан тугызлы; **как ~** үз өендә кебек булу, үзеңне иркен тоту

домаркси́стский, -ая, -ое марксизмга кадәр [булган]

дома́шн||ий, -яя, -ее **1.** өйдәге, йорттагы, йорт (өй) ...ы; **~ий телефо́н** өй телефоны **2.** (*о животных*) йорт ...ы **3.** өйдә әзерләнгән; **~ий обе́д** өйдә әзерләнгән аш **4.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* өйдәгеләр, гаилә әгъзалары ♦ **~ий аре́ст** өй аресты (*җәзаның бер төре*); **~ий очи́ст** туган йорт

до́мбра, домбра́ *ж* думбра (*казахларда кыллы музыка коралы*)

до́менн||ый, -ая, -ое домна ...ы; домнада [эретелгән]; **~ая пла́вка** домнада эретелгән металл; **~ая печь** домна миче

до́менщик *м* домначы, домнада эшләүче

домина́нта *ж книжн.* доминанта, төп идея, төп билге; төп сүз (*лингв.*)

доминио́н *м* доминион (*Британия империясе составына кергән үз-үзләрен идарә итүче дәүләтләр — элекке колонияләр исеме, соңыннан Британия милләтләр дуслыгына әгъза булып керүче, Англия королен бу дуслыкның башлыгы дип танучы дәүләтләр исеме*)

доминѝр||овать *несов. над чем* өстен булу, өстенлек итү (алу); **~ующая иде́я** өстенлек итүче идея

домино́ I *с нескл.* (*на маскараде*) домино (*маскарад костюмы һәм шундый киемле кеше*)

домино́ II *с нескл.* домино (*уен*)

домкра́т *м* домкрат (*авыр әйберләрне күтәрту механизмы*)

до́мна *ж* домна

домови́тый, -ая, -ое йортчыл, йорт җанлы, хуҗалыкчыл

домовладе́лец *м* йорт хуҗасы

домовладе́лица *ж см.* **домовладе́лец**

домовладе́ние *с офиц.* йорт биләү (*үзенә караган җир участогын да кертеп*)

домо́вничать *несов. прост.* өй саклау (*башкалар өйдә юкта*)

домово́й *м фольк.* йорт иясе, бичура

домо́в||ый, -ая, -ое йорт ...ы ♦ **~ая кни́га** йорт кенәгәсе; **~ая ку́хня** йорт кухнясы

домога́тельство *с* хаксыз таләп, урынсыз дәгъва

домога́ться *несов. чего* алырга тырышу, ирешергә тырышу

домо́й *нареч.* **1.** өйгә; **идти́ ~** өйгә кайту **2.** (*в родные места*) туган якка (җиргә); **возвраща́тья ~** туган якка кайту

домола́чивать *несов. см.* **домолоти́ть**

домолоти́ть *сов. что* [ашлыкны] сугып бетерү

доморо́щенн||ый, -ая, -ое **1.** йорт тумасы, өйдә үстерелгән; **~ые ло́шади** өйдә үстерелгән атлар **2.** *перен. ирон.* бик гади, тупас; **~ый по́т** бик гади шагыйрь

домосе́д *м* өйдә утырырга яратучы, өй тавыгы

домосе́дка *ж см.* **домосе́д**

домострое́ние *с*, **домострои́тельство** *с* өйләр салу, йортлар салу

домота́ть *сов. что* чорнап бетерү, урап бетерү

домотка́нный, -ая, -ое өйдә тукылган

домоуправле́ние *с* йортлар идарәсе, йорт идарәсе

домохозя́ин *м уст.* йорт хуҗасы

домохозя́йка *ж* **1.** *см.* **домохозя́ин**; **2.** йорт хуҗасы (*производства эшләмичә, өй эшләрен башкара торган хатын-кыз*)

домоча́дцы *мн. уст.* гаилә әгъзалары, өйдәгеләр

до́мра *ж* думбра (*русларда кыллы музыка коралы*)

домрабо́тница *ж* хезмәтче хатын (кыз), асрау

домри́ст *м* думбрачы, думбра уйнаучы (чиртүче)

домча́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* жилдереп алып килеп җиту **2.** *см.* **домча́ться**

домча́ться *сов.* чаптырып барып җиту, жилдереп килеп җиту

до́мыс||ел *м* фараз, уйдырма, юрама; **пусты́е ~лы** буш уйдырмалар

донага́ *нареч. разг.*: **разде́ться ~** анадан тума чишенү, чишенеп яп-ялангач (шәрә) калу

дона́шивать *несов. см.* **доноси́ть** I

донг *м* донг (*Вьетнам акча берәмлеге*)

доне́льзя *нареч. разг.* чамадан тыш, чиктән тыш, бик; **он ~ уста́л** ул чамадан тыш арыды

донесе́ние *с* хәбәр, белдермә, донесение

донести́ I *сов. кого-что* илтеп (китереп) җиткерү; **~ ве́щи до́ дому** әйберләрне өйгә китереп җиткерү; **ве́тер донёс зву́ки му́зыки** җил музыка тавышларын [монда] китереп җиткерде

донести́ II *сов.* **1.** *о чём* хәбәр итү; **~ о приближе́нии проти́вника** дошманның якынлашуы турында хәбәр итү **2.** *на кого-что* (*сделать донос*) әләкләү, чагу, өстеннән сөйләү

донести́сь *сов.* **1.** (*о звуках, запахах*) ишетелү, килү **2.** *перен.* (*о слухах, известиях*) барып (килеп) җиту, ишетелү

донжуа́н *м* донжуан (*хатын-кызлар артыннан күп йөрүче кеше*)

до́низу *нареч.* түбәнгә кадәр, аска кадәр; **све́рху ~** өстән аска кадәр

донима́ть *несов. см.* **доня́ть**

донкихо́т *м* донкихот, хыялый (*үзенең реаль булмаган идеалларын тормышка ашыру өчен уңышсыз көрәшүе белән көлкегә калган кеше*)

донкихо́тство *с* донкихотлык

донкихо́тствовать *несов.* донкихотлану, хыялыйлану

до́нник *м бот.* кандала үләне

до́нн||ый, -ая, -ое су төбендәге, су төбендә яши торган **~ые ры́бы** су төбендә яши торган балыклар

до́нор *м* донор (*авыру кешеләргә, яралыларга җибәрү өчен үзенең канын бирүче кеше*)

до́норск||ий, -ая, -ое донор ...ы; **~ая кровь** донор каны

доно́рство *с* донорлык

доно́с *м* донос, әләк, ошак

доноси́ть I *сов.* **1.** *что* (*окончить носку чего-л.*) ташып бетерү **2.** *что* тузганчы кию, киеп туздыру, киеп туздырып бетерү; **~ костю́м** костюмны киеп туздыру **3.** *кого* (*ребёнка — о беременной*) үз вакытында тудыру

доноси́ть II *несов. см.* **донести́** I

доноси́ть III *несов. см.* **донести́** II

доноси́ться *несов. см.* **донести́сь**

доно́счик *м* әләкче, донос ясаучы, кешене чагучы

доно́счица *ж* әләкче хатын (кыз)

доны́не *нареч. высок.* хәзергәчә, бүгенге көнгә (*әлегә, шушы вакытка*) кадәр, хәзергә чаклы, бүгенгәчә

доня́ть *сов. кого-что, разг.* интектереп (йөдәтеп, борчып, аптыратып) бетерү, теңкәсенә тию

дооктя́брьский, -ая, -ое Октябрь революциясенә кадәрге, Октябрь революциясенә чаклы булган

допаха́ть *сов. что* сөреп бетерү, сукалап бетерү

допа́хивать *несов. см.* **допаха́ть**

допека́ть *несов. см.* **допе́чь**

допеча́тать *сов. что* **1.** (*кончить печатать*) басып бетерү **2.** өстәп басу; **~ ещё сто экземпля́ров** тагын йөз нөсхә өстәп басу

допеча́тывать *несов. см.* **допеча́тать**

допе́чь *сов.* **1.** *что* (*кончить печь*) пошереп бетерү **2.** *чего* (*дополнительно*) өстәп пешерү **3.** *перен. кого-что, прост.* йөдәтеп бетерү, теңкәгә тию, теңкәгә тиеп бетү; **~ замеча́ниями** шелтәләп йөдәтеп бетерү

допива́ть *несов. см.* **допи́ть**

до́пинг *м* допинг (*организмны ясалма гайрәтләндерә торган чара*)

дописа́ть *сов. что* **1.** язып бетерү; **~ письмо́** хатны язып бетерү **2.** өстәп язып кую; **~ не́сколько стро́к к письму́** хатка берничә юл өстәп язып кую

допи́сывать *несов. см.* **дописа́ть**

допи́ть *сов. что* эчеп бетерү; **~ чай** чәйне эчеп бетерү

допла́та *ж* **1.** *см.* **доплати́ть**; **2.** өстәмә түләү, өстәп түләү; **небольша́я ~** бераз өстәп түләү

доплати́ть *сов. что* түләп бетерү, калган өлешен түләү, өстәп түләү

доплатн||о́й, -а́я, -о́е түләп алына торган, түләүле; **~о́е письмо́** түләп алына торган хат

допла́чивать *несов. см.* **доплати́ть**

доплести́ *сов. что* (*косу*) үреп бетерү; (*верёвку*) ишеп бетерү

доплести́сь *сов. до чего, разг.* көчкә-көчкә барып җитү, көч-хәл белән килеп җитү; **е́ле ~ до́ дому** көчкә-көчкә өйгә кайтып җитү

доплета́ть *несов. см.* **доплести́**

доплыва́ть *несов. см.* **доплы́ть**

доплы́ть *сов. до чего* йөзеп барып (килеп) җитү

допо́длинно *нареч. разг.* бик ачык, бик яхшы; **мне э́то ~ изве́стно** бу миңа бик ачык билгеле

допо́длинн||ый, -ая, -ое *разг.* дөрес, чын; **~ые све́дения** дөрес мәгълүматлар

допоздна́ *нареч. разг.* соңга калып, бик озак, төн җиткәнче

дополза́ть *несов. см.* **доползти́**

доползти́ *сов.* үрмәләп барып (кайтып, килеп) җитү

дополна́ *нареч. разг.* тутырып, тулганчы; **нали́ть ~** тутырып салу

дополне́ние *с* **1.** *см.* **допо́лнить**; **2.** кушымта, өстәмә; **~ к резолю́ции** резолюциягә өстәмә **3.** *грам.* тәмамлык, **прямо́е ~** туры тәмамлык; **ко́свенное ~** кыек тәмамлык

дополни́тельн||ый, -ая, -ое **1.** өстәмә; **~ый о́тпуск** өстәмә ял **2.** *грам.* тәмамлык; **~ое прида́точное предложе́ние** иярчен тәмамлык җөмлә

допо́лнить *сов. что* өстәү, тутыру; тулыландыру; **~ статью́** мәкаләне тулыландыру

дополня́ть *несов. см.* **допо́лнить** ♦ **~ друг дру́га** бер-берсен тулыландыру

допото́пн||ый, -ая, -ое *разг.* бик борынгы, иске, искереп беткән, артта калган; **~ые взгля́ды** иске карашлар

допра́шивать *несов. см.* **допроси́ть**

допризы́вник *м* допризывник

допризы́вн||ый, -ая, -ое призывка кадәрге; призывка кадәр булган; **~ая подгото́вка** призывка кадәрге хәзерлек; **~ый во́зраст** призывка кадәр булган яшь

допро́с *м* допрос, сорау алу

допроси́ть *сов. кого-что* допрос алу, жавап алу, сорау алу, җентекләп сорашу

допроси́ться *сов. чего и с неопр., разг.* (*обычно с отриц.*) сорап алу, ялынып ...; **его не допро́сишься письмо́ написа́ть** ялынып та аннан хат яздыра алмассың; **у него́ прошлого́днего сне́га не допро́сишься** (*очень жаден*) аңардан кышын кар сорап алып булмый (*бик саран кеше турында*)

допры́гаться *сов. прост.* үз башына узыну

допры́гнуть *сов. до чего* сикереп (барып) җитү

до́пуск *м* **1.** (*право входа, доступа*) керүгә хокук, керүгә рөхсәт **2.** *тех.* тайпыыш чиге (*мәс. детальләрнең нормага бераз туры килмәве*)

допуска́ть *несов.* **1.** *кого-что* керергә рөхсәт итү, кертү; **~ к больно́му** авыру янына керергә рөхсәт итү **2.** *кого-что к чему* катнашырга рөхсәт итү; **~ к экза́менам** имтиханнарда катнашырга рөхсәт итү **3.** *что и с неопр.* рөхсәт итү, ирек бирү, юл кую; **нельзя́ э́того ~** моңа юл куярга ярамый; **не ~ [и] мы́сли** *о чём ул турыда* уйларга да ярамый, мөмкин булмаган нәрсә, *ул турыда* башка да китермәү **4.** *что* (*предполагать*) уйлау, фараз итү **5.** *что* җибәрү, ясау; **~ нето́чность** төгәлсезлек җибәрү

допуска́ться *несов.* **1.** кертелү, җибәрелү; рөхсәт ителү (бирелү) **2.** *страд. от* **допуска́ть**

допусти́ть *сов.* **1.** *см.* **допуска́ть**; **2.** *в знач. вводн. сл.* **допу́стим** әйтик, фараз итик; **допу́стим, что это так** әйтик, шулай да булсын ди

допуще́ние *с* **1.** *см.* **допуска́ть** 1, 2; **2.** (*разрешение*) рөхсәт **3.** (*предположение*) фараз итү, юрау

допыта́||ться *сов. разг.* сорашып (чокчынып, төпченеп) белү; **я ~лся, где они́ бы́ли** мин аларның кайда булуын сорашып белдем

допы́тываться *несов. см.* **допыта́ться**

допьяна́, до́пьяна *нареч. разг.* исергәнче, лаякыл булганчы

дораба́тывать *несов. см.* **дораба́тать**

дораба́тываться *несов.* **1.** *см.* **дораба́тываться**; **2.** *страд. от* **дораба́тывать**

дораба́та||ть *сов.* **1.** *что* эшләп бетерү (тәмамлау, төгәлләү); **~ть прое́кт** проектны эшләп тәмамлау **2.** ...га кадәр эшләү; **он ~л до утра́** ул иртәнгә кадәр эшләде

дораба́тываться *сов. до чего, разг.* ...ганчы эшләү; **~ до изнеможе́ния** егылганчы (хәлдән тайганчы) эшләү

дораба́тка *ж см.* **дораба́тать**

дорастать *несов. см.* **дорасти́**

дорасти́ *сов.* үсеп җитү

дорва́ть *сов. что* (*одежду, обувь*) туздырып (ерткалап) бетерү

дорва́ться *сов. до чего, разг.* ябырылу, ташлану; **~ до еды́** ашауга ябырылу

дореволюцио́нный, -ая, -ое революциягә кадәрге, революциядән элек булган; Октябрь революциясенә чаклы булган

дорефо́рменный, -ая, -ое реформага кадәрге, реформага кадәр булган

дорисова́ть *сов. кого-что* (*рәсемне*) ясап бетерү; **~ портре́т** портретны ясап бетерү

дорисо́вывать *несов. см.* **дорисова́ть**

доро́г||а *ж* **1.** юл; **шоссе́йная ~а** шоссе юл; **желе́зная ~а** тимер юл, чуен юл; **просёлочная ~а** басу юлы; **столбова́я ~а** *уст.* маяклы юл, баганалы юл; **уха́бистая ~а** чокырлы юл; **вы́йти на ~у** юлга чыгу; **2.** (*путешествие*) юл, сәфәр; **отправля́ться в ~у** юлга чыгу; **написа́ть письмо́ с ~и** юлдан хат язу **3.** *перен.* чара, юл; **труд — ~а к успе́ху** хезмәт — уңышка ирешүнең чарасы ♦ **дать (уступи́ть) ~у** *кому* юл бирү, комачауламау; **~у!** юл бир[егез]!; **идти́ свое́й ~ой** үз юлың белән бару; **перейти́ (перебежа́ть) ~у** *кому* юлын аркылы чыгу, юлга аркылы төшү; **по ~е** (*заездом*) узып барышлый, узышлый, юл уңаенда; **туда́ и ~а!** шул кирәк (аңа)!

до́рого *нареч.* **1.** (*по дорогой цене*) кыйбат, кыйммәт **2.** *перен.* кыйммәткә, кыйбатка; **э́тот успе́х ему́ ~ доста́лся** бу уңыш аңа кыйммәткә төште

дороговизна *ж* кыйбатчылык, кыйммәтчелек

доро́гой *нареч.* юлда, юлда барганда; **поговори́м ~** юлда сөйләшербез

дорог||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*дорогостоящий*) кыйбатлы, кыйммәтле, кыйммәт бәяле **2.** *перен.* кыйммәт; **нам ~а́ па́мять геро́ев** безгә геройларның истәлеге кыйммәт **3.** кадерле, газиз **~о́й друг** кадерле дустым

доро́дный, -ая, -ое зур (таза) гәүдәле (*кеше турында*)

дорожа́ть *несов.* кыйбатлану, бәясе күтәрелү

дорожи́ть *несов. кем-чем* бәяләү, тәкъдир итү, кадерен белү; **~ хоро́шим рабо́тником** яхшы хезмәткәрнең кадерен белү

доро́жк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **доро́га** 1; **2.** (*коврик*) дорожка, тар озын палас (келәм) ♦ **встре́титься (столкну́ться) на у́зкой ~е** кара-каршы очрашу, тар сукмакта очрашу (*учле кешеләргә карата әйтелә*)

доро́жник *м* юл төзүче

доро́жн||ый, -ая, -ое юл ...ы; юлдагы; **~ые приключе́ния** юл мажаралары; **~ый костю́м** юл костюмы

дорыва́ть I *несов. см.* **дорва́ть**

дорыва́ть II *несов. см.* **дорыть**

дорыва́ться I *несов.* **1.** *см.* **дорва́ться**; **2.** *страд. от* **дорыва́ть** I

дорыва́ться II *несов.* **1.** *см.* **дорыться**; **2.** *страд. от* **дорыва́ть** II

дорыть *сов.* что казып бетерү; казып [барып] җиту; **~ кана́ву** канауны казып бетерү

дорыться *сов.* казып барып җиту; **~ до грунто́вых вод** грунт суларына кадәр казып барып җиту

доса́д||а *ж* ачу, гарьлек; үкенеч, күңелсезлек; **пла́кать от ~ы** гарьлектән елау

досади́ть *сов. кому-чему* ачу китерү, гарьләндерү; теңкәгә тию

доса́дливый, -ая, -ое үкенүле; **~ жест** үкенүле ишарә

доса́дн||ый, -ая, -ое үкенечле; күңелсез; **~ая оши́бка** үкенечле ялгышлык

доса́довать *несов. на кого-что* ачу килү, үпкәләү, гарьләнү; **~ на свою́ судьбу́** үзеннән язмышына үпкәләү

досажда́ть *несов. см.* **досади́ть**

досе́ять *сов. что* **1.** (*окончить сев*) чәчеп бетерү; **~ пшени́цу** бодайны чәчеп бетерү **2.** (*окончить просеивание*) илəп бетерү

досиде́ть *сов.* ахырына чаклы утыру; **~ до конца́ фи́льма** фильмның ахырына чаклы утыру

доси́живать *несов. см.* **досиде́ть**

доск||а́ *ж* такта; **дубо́вые до́ски** имән тактalар ♦ **кла́ссная ~а** класс тактасы; **чертёжная ~а** сызым тактасы; **~а́ почёта** мактау тактасы; **мемориа́льная ~а́** мемориаль такта; **кра́сная ~а** кызыл такта; **от ~и́ до ~и́** башыннан ахырынача (*ойрәнеп бетерү, укып чыгу*); **свой в до́ску** үз кеше

доказа́ть *сов. что* әйтеп бетерү, сөйләп бетерү; **~ ска́зку** әкиятне сөйләп бетерү

доска́зывать *несов. см.* **доказа́ть**

доскака́ть *сов.* чаптырып барып (килеп) җиту, сикереп барып җиту

доскона́льный, -ая, -ое җентекләп ..., һәрьяклап ..., тәфсилле, төпле; **~ разбо́р де́ла** эшне җентекләп тикшерү

досла́ть *сов. что* **1.** өстәп җибәрү **2.** *воен.* кертеп җиткерү (*мәс. патронны, снарядны көпшәгә*)

досле́довать *сов. что, юр.* өстәп (өстәмә, рәвештә) тикшерү

дослóвный, -ая, -ое сүзгә сүз; хәрефкә хәреф; **~ перево́д** сүзгә сүз тәрҗемә

дослу́живаться *несов. см.* **дослужи́ться**

дослужи́ться *сов. до чего* хезмәт итеп ирешү, хезмәт белән казану

дослу́шать *сов. кого-что* тыңлап бетерү, ахырына чаклы тыңлау; **~ докла́дчика** докладчыны тыңлап бетерү; **~ докла́д** докладны ахырына чаклы тыңлау

досма́тривать *несов. см.* **досмотре́ть**

досмо́тр *м* **1.** *см.* **досмотре́ть**; **2.** *спец.* тикшерү; **тамо́женный ~** таможня тикшерүе

досмотр||е́ть *сов.* **1.** *что* ...га кадәр карау, карап чыгу (бетерү); **~е́ть пье́су** пьесаны карап бетерү **2.** *за кем-чем* (*присмотреть*) караштыру; (*обычно с отрицанием*) күрми калу, карап җиткермәү; **я не ~е́л за ребёнком, и он упа́л** күрми калганмын, бала егылган **3.** *что, спец.* (*произвести досмотр*) тикшерү

досмо́трщик *м* тикшерүче, тикшереп торучы (*мәс. чик аша чыкканда*)

досове́тский, -ая, -ое совет хакимиятенә кадәрге, совет хакимиятенә чаклы булган

доспа́||ть *сов.* **1.** *до чего* ...га кадәр йоклау; **я ~л до рассве́та** таң атканга кадәр йокладым **2.** *разг.* йоклап үткәрү; **~ть ночь споко́йно** төнне тыныч йоклап үткәрү

доспе́хи *мн.* **1.** [хәрби] киемнәр һәм кораллар; **ры́царские ~** рыцарь кораллары һәм киемнәре **2.** *шутл.* киемнәр һәм юл кирәк-яраклары (*мәс. турист киемнәре һәм әйберләре*)

досро́чн||ый, -ая, -ое вакытыннан (срогыннан) элек; **~ое выполне́ние пла́на** планны срогыннан элек үтәү

доставля́ть *несов. см.* **доста́ть**; **~ руко́й до потолка́** кулы түшәмгә җитте

доставля́ться *несов.* **1.** *см.* **доста́ться**; **2.** *страд. от* **доставля́ть**

доста́вить *сов. кого-что* китерү, илтү, китереп (илтеп) кую; китереп (илтеп) бирү, китереп (илтеп) тапшыру; **~ посы́лку в срок** посылканы вакытында илтеп тапшыру ♦ **~ мно́го хлопо́т** күп мәшәкатьләр тудыру; **~ удово́льствие** шатландыру, кинәндерү

доставля́ть *несов. см.* **доста́вить**

доста́вщик *м* китерүче, тапшыручы

доста́т||ок *м* **1.** муллык, җитешлелек; **жить в ~ке** муллыкта яшәү **2.** *обычно мн.* **~ки** байлык, мөлкәт, мал-мөлкәт; **небольши́е ~ки** аз-маз гына мөлкәт

доста́точно *нареч.* **1.** (*порядочно*) җитәрлек, шактый **2.** *в знач. сказ. безл.* (*хватит*) булды, җитәр

доста́точный, -ая, -ое җитәрлек, кирәк кадәрле; **вполне́ ~ срок** тулысынча җитәрлек срок

доста́ть *сов.* **1.** *кого-что* [сузылып] алу; чыгару; **~ кни́гу с по́лки** китапны киштәдән алу; **~ плато́к из карма́на** кулъяулыкны кесәдән чыгару **2.** *что* алу, табу; **э́ту кни́гу тру́дно ~** бу китапны табуы кыен **3.** *что, чего, до чего* җиту, җитешү; **~ руко́й потолка́** кул белән үрелеп түшәмгә җиту

доста́||ться *сов. кому* **1.** калу, тию; чыгу; **мне ~лось мно́го книг от отца́** миңа әтидән бик күп китап калды **2.** *безл. разг.* эләгү; **ему́ ~нется за опозда́ние** кичеккән өчен анар эләгер **3.** (*выпасть на долю, прийтись*) авырга килү, эләгү

достига́ть *несов. см.* **дости́гнуть, дости́чь**

дости́г||нуть *сов. чего* **1.** барып (килеп, менеп, төшеп) җиту; **~нуть верши́ны горы́** тау башына менеп җиту **2.** *перен.* тору, яшәү; **~нуть глубо́кой ста́рости** картайганчы яшәү **3.** ирешү; казану; **~нуть успе́ха** уңышка ирешү **4.** җиту, булу; **рожь ~ла челове́ческого ро́ста** арыш кеше биеклеге булган; **моро́з дости́г сорока́ гра́дусов** салкын кырык градуска җитте

достиже́ни||е *с* **1.** *см.* **дости́гнуть** I-3; **2.** уңыш, казаныш; **~я сове́тской нау́ки** совет фәненең казанышлары

достижи́мый, -ая, -ое ирешә алырлык, ирешергә мөмкин [булган]

дости́чь *сов. см.* **дости́гнуть**

достове́рность *ж* чынлык, дөреслек; **прове́рить ~ све́дений** мәгълүматларның дөреслеген тикшерү

достове́рн||ый, -ая, -ое ышанычлы, чын, шиксез, бик дөрес; **~ые све́дения** ышанычлы мәгълүматлар

досто́инств||о *с* **1.** яхшылык, яхшы сыйфат, яхшы як, дәрәҗә; **~а кни́ги** китапның яхшы яклары **2.** абруй; **поня́ть своё ~о** үзеңнең абруеңны төшерү **3.** ...лык; **креди́тный биле́т ~ом в пять со́т рубле́й** биш йөз сумлык кәгазь акча ♦ **оцени́ть по ~у** тиешле бәя[не] бирү, тиешенчә бәяләү

досто́йн||ый, -ая, -ое **1.** лаек, лаек булырлык, лаеклы; **~ый похвалы́** мактауга лаеклы **2.** урынлы, хаклы, тиешле, гадел; **~ая награ́да** урынлы бүләк **3.** хөрмәтле, хөрмәткә лаеклы; **~ые уваже́ния челове́к** хөрмәткә лаеклы кеше

достопочте́нный, -ая, -ое *уст.* хөрмәтле

достопримеча́тельност||ь *ж* күренекле (истәлекле) урын; күренекле нәрсә; **~ и Москвы́** Мәскәүнең истәлекле урыннары

достопримеча́тельн||ый, -ая, -ое күренекле, истәлекле; **~ые места́ в го́роде** шәһәрнең, истәлекле урыннары

досто́яние 1. милек, мөлкәт, байлык **2.** *перен.* казаныш

до́ступ *м* **1.** юл, керү юлы; **к кре́пости нет ~а** крепостька керү юлы юк **2.** рөхсәт; мөмкинлек; **получи́ть ~ к секре́тным докуме́нтам** яшерен документлардан файдаланырга рөхсәт алу **3.** керү, кертү; **~ све́жего во́здуха в помеще́ние** бинага саф һаваның керүе

досту́пн||ый, -ая, -ое **1.** үтәрлек, йөрерлек, керерлек, үтә (йөри) алырлык; **тропа́, ~ая то́лько для пешехо́дов** җәяү йөрүчеләр генә үтәрлек сукмак **2.** (*о ценах*) арзан, һәркем алырлык **3.** аңлаешлы, аңларлык; **~ое изложе́ние** аңлаешлы итеп сөйләү **4.** (*о человеке*) игътибарлы, игълмлы, мөлаем ♦ **~ый зре́нию (гла́зу)** күз белән күрерлек

достуча́ться *сов.* шакылдатып ишетерү; ишек шакып ачтыру

досу́г *м* эштән буш вакыт, буш ара, ял сәгате; **в часы́ ~а** ял сәгатьләрендә; **на ~е** буш вакытта

досу́ж||ий, -ая, -ее *разг.* **1.** буш; **~ее вре́мя** буш вакыт **2.** юк-бар, буш; **~ие то́лки** юк-бар сүзләр

до́суха *нареч.* кипкәнче, кибеп җиткәнче, киптергәнче; коп-коры булганчы, корытканчы

досыла́ть *несов. см.* **досла́ть**

досы́пать *сов. что, чего* тулганчы салу, тутырып (өстәп) салу, өстәү

досыпа́ть I *несов. см.* **доспа́ть**

досыпа́ть II *несов. см.* **досы́пать**

до́сыта, досы́та *нареч. прям., перен.* туйганчы; **накорми́ть ~** туйганчы ашату; **наговори́ться ~** туйганчы сөйләшү

досье́ *с нескл. спец.* досье (*берәр эшкә, мәсьәләгә яки кеше шәхесенә бәйләнешле документлар, шул документлар салынган папка*)

досю́да *нареч. разг.* монда хәтле, бирегә хәтле, монда кадәр; **прочита́й ~** монда кадәр укы

дот *м воен.* дот (*озак вакытка исәпләнгән ут ноктасы*)

дота́ция *ж* дотация (*предприятиеләргә, җәмәгать оешмаларына дәүләт тарафыннан бирелә торган өстәмә акча*)

дотащи́ть *сов. кого-что* өстерәп илтеп (китереп) җиткерү; сөйрәп китереп җиткерү

дотащи́ться *сов. разг.* өстерәлеп барып (килеп) җиту, көч-хәл белән килеп җиту; **е́ле ~ до́ дому** көч-хәл белән өйгә килеп җиту

дотемна́ *нареч.* караңгы төшкәнче; **прогуля́ть ~** караңгы төшкәнче йөрү

дотла́ *нареч.*: **сгоре́ть ~** бөтенләй янып бетү; **разори́ть ~** бернәрсәсен калдырмыйча бөлдерү; **разори́ться ~** бернәрсә калмыйча бөлү

дото́шный, -ая, -ое *разг.* төпченүчән, чокчынучан

дотра́гиваться *несов. см.* **дотро́нуться**

дотро́нуться *сов. до кого-чего* кагылу, тию

дотя́гивать *несов. см.* **дотяну́ть**

дотя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **дотяну́ться**; **2.** *страд. от* **дотя́гивать**

дотяну́||ть *сов.* **1.** *кого-что* тартып (өстерәп) китерү; **~ть ло́дку до бе́рега** көймәне яр буена тартып китерү **2.** *что и без доп.* китереп җиткерү; килеп җиту; **~ самолёт до аэродро́ма** самолётны аэродромга китереп җиткерү; **подби́тый самолёт едва́ ~л до аэродро́ма** снаряд зарарлаган самолёт аэродромга көчкә-көчкә килеп җитте **3.** *прям., перен. что, до чего* сузу, җиткерү; **~ть ру́ку до по́лки** кулны шүрлеккә сузып җиткерү; **~ть рабо́ту (с рабо́той) до ве́чера** эшне кичкә кадәр сузу **4.** *до чего, разг.* яшәү, яши алу; **больно́й ~л до весны́** авыру язга кадәр яшәде **5.** *до чего* җиткерү, китереп җиткерү; **~ть до зарпла́ты** акчаны хезмәт хакы алганчыга кадәр җиткерү

дотяну́ться *сов. до чего* **1.** сузылып җиту, буй (кул) җиту; **~ до потолка́** сузылып кул белән түшәмгә җиту **2.** (*медленно дойти, доехать*) *разг.* ...га кадәр сузылу; ...га кадәр җиту

доу́чивать *несов. см.* **доучи́ть**

доу́чиваться *несов.* **1.** *см.* **доучи́ться**; **2.** *страд. от* **доу́чивать**

доучи́ть *сов.* **1.** *кого-что* ...га кадәр укыту, укытып бетерү; өйрәтеп җиткерү; **~ сы́на до деся́того кла́сса** улны унынчы класска кадәр укыту **2.** *что* өйрәнү, ятлау, өйрәнеп (ятлап) бетерү; **~ стихотворе́ние** шигырьне ятлап бетерү

доучи́ться *сов.* **1.** (*закончить обучение*) укуны тәмамлау **2.** ...га кадәр укуда булу; уку; **~ до весны́** язга кадәр укуда булу

доха́ *ж* доха (*эче дә, тышы да мехтан тегелгән тун*)

доха́живать *несов.* (*о беременной женщине*) [бәбиләгәнче] йөрү

до́хлый, -ая, -ое **1.** (*о животных, насекомых*) үлгән, үле **2.** *перен. прост.* (*хилый — о человеке*) бетерешкән, үләксә, хәлсез

дохля́тина *ж прост.* (*падаль*) үләксә

до́хнуть *несов.* үлү; кырылу (*хайваннар, бөҗәкләр турында гына*) **♦ расска́зывает так, что му́хи до́хнут** чиктән тыш күңелсез итеп сөйли

дохну́ть *сов.* сулап алу (кую) **♦ ~ не́где (нельзя́)** тын да алып булмый, тынчу; **~ не́когда** тын алырга да вакыт юк; **не сметь ~** тын да чыгармау, шылт та итмәү

доход *м* керем, табыш, килер; **годово́й ~** еллык табыш

доходи́ть I *несов. см.* **дойти́**

доходи́ть II *сов. разг.* (*о беременной женщине*) вакытында (җитлектереп) тудыру

дохо́дн||ый, -ая, -ое файдалы, табышлы; **~ое предприя́тие** табышлы предприятие

дохо́дчив||ый, -ая, -ое аңлаешлы, гади; **~ое изложе́ние** аңлаешлы сөйләү

доце́нт *м* доцент

доцентýра *ж* **1.** (*должность доцента*) доцентлык вазифасы, доцентлык дәрәҗәсе **2.** *собир.* доцентлар

дочерна́ *нареч.* каралганчы, каралтканчы

доче́рн||ий, -яя, -ее *спец.* бүлендек; **~ие предприя́тия** бүлендек предприятиеләр; **~ие сте́бли** *бот.* яшь сабаклар

до́чиста *нареч.* **1.** (*до полной чистоты*) чистарганчы, тазарганчы, чиптчиста булганчы **2.** *перен. разг.* бернәрсә дә калдырмыйча, кырып-себереп, таптакыр итеп; **съесть всё ~** кырып-себереп ашап бетерү

дочи́стить *сов. что* арчып (чистартып) бетерү

дочита́ть *сов. что* укып чыгу (бетерү); ...а кадәр уку; **~ кни́гу до середи́ны** китапны уртасына кадәр уку

дочи́тывать *несов. см.* **дочита́ть**

до́чка *ж* **1.** *см.* **дочь**; **2.** *разг.* (*обращение*) кызым (*кыз балаларга эндәшү сүзе*)

дочь *ж* кыз; **моя́ ~** кызым

дошага́ть *сов.* җәяүләп килеп җиту, тәпи-тәпи килеп җиту

дошива́ть *несов. см.* **доши́ть**

доши́ть *сов. что* тегеп бетерү

дошко́льник *м* **1.** мәктәпкәчә яшьтәге бала **2.** *разг.* (*педагог*) мәктәпкәчә яшьтәге балаларны тәрбияләүче

дошко́льница *ж см.* **дошко́льник** 1

дошко́льн||ый, -ая, -ое мәктәпкәчә; **~ый во́зраст** мәктәпкәчә яшь; **~ое воспита́ние** мәктәпкәчә тәрбия

дощáник *м* яссы төпле көймә

дощáтый, -ая, -ое такта ...; **~ пол** такта идән

доя́р *м см.* **доя́рка**

доя́рка *ж* савучы, сыер савучы, савымчы

дра́га *ж* драга (**1.** *су астындагы алтын комын һәм башка мәгъдәннәрне алып юа торган җайланмасы булган җир казу машинасы* **2.** *тирән су төбеннән үсемлекләр һәм тереклек ияләре ала торган машина*)

драгома́н *м* тылмач, тәржемәче (*Европа дәүләтләренең Көнчыгыш илләрендәге илчелекләрдә эшләүче тәрҗемәче*)

драгоце́нност||ь *ж* (*ценная вещь*) кыйммәтле әйбер **2.** *обычно мн.* **~и** ювелир әйберләр

драгоце́нн||ый, -ая, -ое **1.** кыйбатлы, кыйммәтле, затлы; **~ая карти́на** кыйммәтле картина **2.** *перен.* кыйммәтле, бик кирәкле, әһәмиятле; **теря́ть ~ое вре́мя** бик кирәкле вакытны югалту **3.** кадерле, хөрмәтле; **~ый дру́г** кадерле дус **♦ ~ые ка́мни** асылташлар

драгу́н *м* драгун (*патша армиясендә һәм кайбер чит ил армияләрендә кавалерия гаскәрие*)

дражé *с нескл.* драже, борчак конфет

дразни́ть *несов.* **1.** *кого-что* үртәү, үчекләү, мыскыллау, ирештерү, котырту; **~ соба́ку** этне котырту **2.** *что* кызгату; **~ аппети́т** аппетитны кызгату

дра́ить *несов. что, мор.* чистарту, юу; **~ па́лубу** палубаны юу

дра́к||а *ж* сугыш, сугышу, кыйнаш, кыйнашу **♦ по́сле ~и кулака́ми не ма́шут** ≈ туйдан соң дөмбергә

драко́н *м* **1.** *миф.* аждаһа **2.** *зоол.* кәлтә

драко́новск||ий, -ая, -ое үтә каты, мәрхәмәтсез; **~ие ме́ры** үтә каты чаралар

дра́ма *ж* **1.** *лит., театр.* драма **2.** *перен.* кайгылы вакыйга, авыр хәл, бәхетсезлек; **семе́йная ~** гаиләдәге авыр хәл

драматизи́ровать *сов., несов. что* драмалаштыру, сәхнәләштерү

драмати́зм *м* **1.** драматиклык (*драмада вакыйгаларның, хәлләрнең киренкелеге*) **2.** *перен.* киренкелек, авырлык; **~ положе́ния** хәлнең киренкелеге

драмати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** драма ...ы, **~ий теа́тр** драма театры **2.** ясалма, кыланчык; **~ие же́сты** кыланчык хәрәкәтләр **3.** авыр; **~ий слу́чай** авыр вакыйга **4.** *муз.* драматик; **~ий те́нор** драматик тенор

драмати́чный, -ая, -ое *см.* **драмати́ческий** 2, 3

драмату́рг *м* драматург

драматурги́я *ж* **1.** драматургия (*драма әсәрләре язу теориясе һәм сәнгате*) **2.** *собир. лит.* драма әсәрләре, драматик әсәрләр

драмкружо́к *м* драмтүгәрәк

дра́нка *ж собир.* дранча, чыра (*төзелеш материалы*)

дра́н||ый, -ая, -ое *разг.* ертык, сәләмә, тузган, таушалган; **~ые сапоги́** сәләмә итекләр

дра́п *м* драп (*йон тукыма*)

драпирова́ть *несов. кого-что* драпировкалау (*тукыма белән каплау*)

драпирова́ться *несов.* **1.** *во что, чем* кию, бөркәнү **2.** *страд. от* **драпирова́ть**

драпиро́вка *ж* **1.** *см.* **драпирова́ть, драпирова́ться** 1; **2.** драпировка (*бизәү өчен тәрәзәләргә, ишекләргә эленә торган киң бөрмәле материя*)

драпиро́вочный, -ая, -ое пәрдәлек ..., бүлмәләрне бизәүгә китә торган; **~ материа́л** драпировка материалы

драпиро́вщик *м* драпировкалаучы

драпиро́вщица *ж* драпировкалаучы хатын (кыз)

драпри́ *с нескл.* драпри (*см.* **драпиро́вка** 2)

дра́тва *ж* җеп очы

драть *несов.* **1.** *что, разг.* ерту, ерткалау; **~ бума́гу** кәгазьне ерткалау **2.** *что, прост.* туздыру; **~ о́бувь** аяк киемен туздыру **3.** *что* каезлау, төшерү, тунау; **~ лы́ко** юкә курыс төшерү; **~ шку́ру** 1) тире тунау; 2) *перен. прост.* тиресен тунау, бернәрсәсез калдыру, талау **4.** *кого-что* буу, ботарлау; **волк дерёт ове́ц** бүре сарыкларны буа **5.** *что* чеметтерү, әчеттерү, яндыру; **горчи́ца дерёт рот** горчица авызны әчеттерә **6.** *перен. что и без доп., прост.* (*дорого брать*) талау, тирене салдыру, тереләй тунау, кыйммәт бәягә сату **7.** *кого-что, разг.* (*наказывать*) яру, кыйнау, камчылау ♦ **~ го́рло (гло́тку)** *прост.* бугаз киерү, акыру-бакыру; **~ за́ волосы** чәченнән тарту, чәчен йолку; **~ за́ уши** колагын бору; **~ зерно́** ярма ярдыру

дра́ться *несов.* **1.** сугышу, кыйнашу, якалашу **2.** *перен. за что* көрәшү; **~ за высо́кий урожа́й** югары уңыш алу өчен көрәшү

дра́хма *ж* драхма (*борынгы Грециядә көмеш яки алтын акча; хәзерге Грециядә акча берәмлеге*)

драчли́вый, -ая, -ое сугыш чукмары, кыйнашучан, сугышырга яратучан; **~ ма́льчик** кыйнашучан малай

драчу́н *м разг.* сугыш чукмары, кыйнашучы

драчу́нья *ж см.* **драчу́н**

дребеде́нь *ж разг.* чүп-чар, юк-бар, вак-төяклар

дре́безги *мн. разг.*: **разби́ться (разле́теться) в [ме́лкие]** ~ челпәрәмә килү (ватылу)

дребезжа́ть *несов.* чылтырау, шылтырау

древеси́на *ж* **1.** үзагач; **~ ду́ба** имәннең үзагачы **2.** *собир.* агач, агач материаллы

древесни́ца *ж* **1.** (*гусеница*) агач күбәләге корты **2.** (*древесная лягушка*) агач бакасы

древе́сн||ый, -ая, -ое агач ...ы; **~ые поро́ды** агач токымнары; **~ый спирт** агач спирты

дре́вко *с* сап, таяк; **~ фла́га** флаг сабы

дре́вн||ий, -яя, -ее **1.** борынгы; **~ий обы́чай** борынгы йола; **~ие языки́** борынгы телләр **2.** бик карт; **~ий дуб** бик карт имән

дре́вност||ь *ж* **1.** борынгылык; **в глубо́кой ~и** борын-борын заманда, әүвәл заманда **2.** *обычно мн.* **~и** борынгы әйберләр (истәлекләр)

дре́во *с уст. поэт. см.* **де́рево** ♦ **~ позна́ния** белем чишмәсе

древови́дный, -ая, -ое агачсыман, агач кебек; **~ па́поротник** агачсыман абага

древонасажде́ни||е *с* **1.** (*посадка деревьев*) агач утырту **2.** *обычно мн.* **~я** (*посаженные деревья*) утыртылган агачлар

древото́чец *м зоол.* агач корты

дредноу́т *м мор.* дредноут (*зур броненосец*)

дрези́на *ж* дрезина (*тимер юл рельслары буенча мотор белән йөртелә торган арба*)

дре́йф *м мор.* дрейф (*җил яки су агымы тәэсире нәтиҗәсендә судноның бара торган юлыннан тайпылуы*); **лечь в ~** дрейфка кую (*җилкәнле кораблыларда, җилкәннәрне төрлечә корып, корабльне хәрәкәтсез калдыру*)

дрейфова́ть *несов.* **1.** курстан читләшү, юнәлеш үзгәрү (*җил, су агымы йогынтысында*) **2.** *безл. что, мор.* (*сноситься с места ветром или течением стоящее на якоре судно*) агызып алып китү

дрель *ж* дрель, борау

дрема́, дрёма *ж разг. см.* **дремо́та**

дрема́ть *несов.* **1.** йокымсырау, йокымсырап тору, черем итү, ою **2.** *перен.* селкенмәү, тып-тын тору

дрема́ться *несов. безл.* йокы басу, йокымсырау

дремо́та *ж* йокымсырау, йокымсырап тору, черем

дремо́тн||ый, -ая, -ое черем ...ы, йокымсырау ...ы; **~ое состоя́ние** йокымсырау хәле

дрему́чий, -ая, -ое кара, куе, **~ лес** кара урман

дрена́ж *м* дренаж (**1.** *тех.* *канаулар, трубалар ярдәмендә сазлыклы җирларне киптерү* **2.** *мед.* *ярадагы эренне көпшәләр ярдәмендә агызу*)

дресва́ *ж* эре ком, вак таш

дрессирова́ть *несов. кого-что* өйрәтү, күнектерү; **~ звере́й** җәнлекләрне өйрәтү

дрессиро́вщик *м* хайваннарны өйрәтүче, дрессировщик

дрессиро́вщица *ж* дрессировщик хатын (кыз)

дроби́лка *ж тех.* ваклагыч

дроби́льн||ый, -ая, -ое *тех.* ваклый торган, ваклау ...ы; **~ая маши́на** ваклый торган машина

дроби́на *ж* ядрә, бер бөртек ядрә

дроби́ть *несов. что* **1.** ваклау, вату; **~ ка́мень** таш вату; **~ ко́сти** сөяк вату **2.** *перен.* таркату; ваклау; **~ си́лы** көчләрне таркату

дроби́ться *несов.* **1.** (*раскалываться*) ваклану, ватылу **2.** *перен.* (*расчленяться*) таркалу **3.** *страд. от* **дроби́ть**

дроблéние *с* **1.** *см.* **дроби́ть, дроби́ться** 1, 2; **~ ще́бня** вак ташны вату **2.** *биол.* бүленү

дроблёный, -ая, -ое ваклганган, ватылган; **~ кирпи́ч** ватылган кирпеч

дроби́ца *ж охот.* ядрә тартмасы (янчыгы)

дро́бн||ый, -ая, -ое **1.** (*расчленённый*) ваклганган, вак, бүлгәләнгән **2.** *мат.* ваклама ..., ваклан малы; **~ое число́** ваклама сан **3.** (*частый — о звуках*) тып-тып; шыбыр; **~ый то́пот коне́й** атларның тып-тып атлаулары; **~ый стук дождя́** яңгырның шыбыр-шыбыр тавышы ♦ **~ые числи́тельные** *грам.* ваклан малы саннар

дробови́к *м охот.* ау мылтыгы

дробь *ж* **1.** (*для ружья*) ядрә **2.** *мат.* ваклама ♦ **бараба́нная ~** барабан тавышы

дрова́ *только мн.* утын; **сырые́ ~** чи утыннар; **коло́ть ~** утын яру

дро́вни *только мн.* утын чанасы

дровозагото́вки *мн.* утын хәзерләү

дровосе́к *м* **1.** *уст.* утын кисүче **2.** *зоол.* кисмән (*коңгыз*)

дровяни́к *м разг.* утынлык, утын сарае

дровян||о́й, -ая, -о́е **1.** утын ...ы; **~о́й склад** утын склады **2.** утын белән ягыла торган; **~о́е отопле́ние** утын белән ягып җылыту

доро́ги *только мн.* озын арба

дро́гну||ть *сов.* **1.** селкенү, селкенеп китү; **де́рево ~ло от уда́ра топора́** балта белән суккач, агач селкенеп китте **2.** калтырап китү; **го́лос у него́ ~л** аның тавышы калтырап китте **3.** хәрәкәткә килү; чигенә башлау; **толпа́ ~ла** халык хәрәкәткә килде; **враг ~л** дошман чигенә башлады

дрож||а́ть *несов.* **1.** селкенү, селкенеп тору; калтырау, калтырану, дерелдәү, дер-дер итү (килү); дерелдәп тору; **стёкла ~а́т** пыялалар дер-дер итеп торалар; **~а́ть от хо́лода** салкыннан калтырану **2.** леп-леп итеп тору, калтырау; **огонь в ла́мпе ~а́л** лампа уты леп-леп итеп тора иде **3.** *перен. за кого-что, над кем-чем* калтырап тору, борчылу, хафалану; **мать ~а́ла за свои́х дете́й** ана балалары өчен борчыла иде

дро́жж||и *только мн.* чүпрә ♦ **как на ~а́х [расти́, подними́ться]** ай үсәсен көн үсү

дро́жки *только мн.* дрожки, жинел арба

дрожь *ж* калтырау, дерелдәү; **его́ охвати́ла ~** ул калтырый башлады

дрозд *м* миләш чыпчыгы

дро́тик *м* дротик, кыска саплы сөңге (*борынгы сугыш коралы*)

дро́фа *ж* зоол. дүдәк

друг I *м* **1.** дус, әшнә; **старый ~** иске дус **2.** (*при обращении*) дускай, дустым

друг II: **~ ~а** бер-берсен; **~ ~у** бер-берсенә

друг||о́й, -ая, -о́е **1.** бүтән, башка; **он в ~о́й ко́мнате** ул башка бүлмәдә **2.** икенче; **на ~о́й день** икенче көнне **3.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м*, **~а́я** *ж*, **~о́е** *с* башка; **забо́титься о ~и́х** башкалар турында кайгырту; **ему́ говори́шь одно́, а он де́лает совсе́м ~о́е** аңар бер нәрсә

турында әйтәсең, ә ул бөтенләй башканы эшли ◆ **э́то ~ о́е де́ло** алай булса, эш башка; анысы башка эш; **~ и́ми слова́ми** икенче төрле әйткәндә, башкача әйткәндә; **в ~ о́й раз** кайчакта

дру́жба *ж* дуслык, әшнәлек

дружелю́бие *с* дуслык, дуслык тойгысы, дуслык хисе

дружелю́бн||ый, -ая, -ое дуслык ...ы; дусларча ...; **~ое отноше́ние** дуслык мөнәсәбәте

дру́жеск||ий, -ая, -ое дуслык ...ы; дусларча...; **~ий тон** дусларча тон ◆ **[быть на] ~ой ноге́** *с кем* дус булу

дру́жественн||ый, -ая, -ое дус; **~ые свя́зи ме́жду наро́дами** халыклар арасында дусларча мөнәсәбәт

дружи́на *ж* **1.** дружина (*борынгы Россиядә князьләр гаскәре*) **2.** дружина (*берәр максат белән оештырылган төркем, отряд, ирекле җәмгыять*); **пожа́рная ~** янгын дружинасы; **наро́дная ~** халык дружинасы

дружи́нник *м* дружинник, дружиначы

дружи́нница *ж* дружиначы хатын (кыз)

дружи́ть *несов. с кем и без доп.* дус булу, дус тору

дружи́ще *м разг.* дускай

дру́ж||ный, -ая, -ое **1.** дус, тату; **~ая семья́** дус гаилә **2.** бердәм, берьюлы, дәррәү; бервакытта; **~ая рабо́та** бердәм эш; **~ые всхо́ды** берьюлы тишелеп чыккан шытымнар; **в э́том году́ весна́ была́ о́чень ~ая** быел яз бик дәррәү килде

дружо́к *м ласк. от* **друг** I; дускай

дры́гать *несов. чем, разг.* тыпырчыну, сикерену

дры́гнуть *сов. однокр. чем, разг.* кинәт селкетеп (сикереп) кую; **~ ногой́** аякны кинәт селкетеп кую

дря́бл||ый, -ая, -ое **1.** сәлперәйгән, пәжгән, шәлперәйгән, көпшәк, көпшәкләнгән; **~ая ко́жа** сәлперәйгән тире (тән); **~ое те́ло** шәлперәйгән гәүдә; **~ая ре́па** көпшәкләнгән шалкан **2.** *перен.* (*безвольный*) җебегән, йомшак

дря́бнуть *несов. разг.* сәлперәю, көпшәкләну, пәжү

дря́зги *только мн. разг.* төрле күңелсезлекләр, вак-төяк ызгыш, тиргәш; **дома́шние ~** өйдәге вак-төяк ызгышлар

дрянно́й, -а́я, -о́е *разг.* алама, әшәке, начар; **~ хара́ктер** начар холык

дрянь *ж разг.* **1.** *собир. разг.* искемоскы, чүп-чар **2.** *в знач. сказ.* **де́ло ~** эш начар

дряхлеть *несов.* какшау, бетерешү, мәлҗерәү, хәлсезләнү, таушалу

дря́хлый, -ая, -ое (*о человеке*) какшаган,бетерешкән, мәлҗерәгән, хәлсезләнгән

дуали́зм *м филос.* дуализм (*дөньяның нигезендә бер-берсенә бәйсез булган ике башлангыч — рух һәм материя ята дип раслый торган идеалистик тәгълимат*)

дуали́ст *м* дуалист

дуалисти́ческ||ий, -ая, -ое дуализм ...ы, дуалистик; **~ое мировоззре́ние** дөньяга дуалистик караш

дуб *м* имән

дуба́сить *несов.* **1.** *кого-что, прост.* (*избивать*) тукмау, дөмбәсләү, төю **2.** *по чему, во что* каты шакылдату, дөбердәтү; **~ в дверь** ишекне дөбердәтү

дуби́льн||ый, -ая, -ое дуплау ...ы; кайрылау ...ы; **~ый чан** кайрылау чаны; **~ые вещества́** дуплау матдәләре

дуби́льня *ж* [тире] дуплау бинасы

дуби́льщик *м* дуплаучы, кайрылаучы (*тирене, мехны*)

дуби́на *ж* күсәк, тәпәч **2.** *бран.* (*о человеке*) күсәк, агач, күзле бүкән

дуби́нка *ж уменьш. от* **дуби́на** 1; чукмар; **рези́новая ~** резин чукмар (*милиция коралы*)

дуби́тель *м тех.* дуплау матдәсе

дуби́ть *несов. что* дуплау, кайрылау; **~ ко́жи** тире дуплау

дублёнка *ж* кайры тун

дублён||ый, -ая,-ое **1.** дупланган; **~ые ко́жи** дупланган күннәр **2.** кайры, дупланган; **~ый полушу́бок** кыска кайры тун

дублёр *м* дублёр; **~ космона́вта** космонавтның дублёры; **арти́ст-~** дублёр артист

дубле́т *м* дублет (**1.** *бер төр әйбернең икенче данәсе* **2.** *охот.* мылтыкның *ике көпшәсеннән дә берьюлы ату*)

дубликат *м* дубликат (*документның төп нөсхә хокукындагы күчермәсе*)

дубли́ровать *несов. кого-что* **1.** (*делать повторную работу*) кабатлау (*бер үк эшне ике урында эшләү*) **2.** *кино* дубляж ясау

дубль *м* дубль (*фильмда эпизодны кабат төшерү*)

дубля́ж *м кино* дубляж (*кинофильмнарны башка телгә күчерү, тәрҗемә итү*)

дубня́к *м* имәнлек, имән урманы, туйралык

дубо́в||ый, -ая, -ое **1.** имән ...ы; **~ый лист** имән яфрагы **2.** имән ...; имәннән ясалган; **~ый шкаф** имән шкаф **3.** *перен. разг.* каты: **~ые я́блоки** каты алмалар

дубра́ва *ж* имәнлек, туйралык

дуг||а́ *ж* дуга ◆ **в ~у́ согну́ть** ике аягын бер кунычка тыгу

дугообра́зный, -ая, -ое дугасыман

дуде́ть *несов.* (*дуть в ду́дку*) [быргы] кычкырту, уйнау ◆ **~ в одну́ дуду́** бер үк җырны җырлау

ду́дка *ж* курай, сыбызгы

ду́дки *межд. прост.* эләкми торсын, тәтеми торсын

ду́жка *ж* **1.** тотка; **ведёрная ~** чиләк тоткасы **2.** (*грудная кость у птиц*) ядәч

ду́ло *с* көпшә авызы; **~ ружья́** мылтык көпшәсенең авызы

ду́м||а *ж* **1.** уй, уйлану; **~ы о ро́дине** ватан турында уйланулар; **погрузи́ться в ~у** уйга бату **2.** дума; **Госуда́рственная ~а** Дәүләт думасы

ду́ма||ть *несов. о ком-чём, над чем и без доп.* уйлау , баш вату; **~ть над зада́чей** мәсьәлә өстендә баш вату ◆ **ду́му ~ть** *или* **~ть ду́мушку** уйга чуму, уйга талу; и **~ть забы́ть** искә дә кереп чыкмау; **мно́го о себе́ ~ть** үзен артык югары кую, үзен әллә кемгә санау, үзен зурга санау; **не ~но, не га́дано** уйламаганда, көтмәгәндә ; **я ~ю!** әлбәттә!, һичшиксез!, үзеннән үзе аңлашыла!

ду́ма||ться *несов. безл.*: **мне ~ется** ... минемчә ..., минем фикеремчә ...

ду́мка *ж* (*подушечка*) колак мендәре, кечкенә мендәр, күпчек

дунове́ние *с* исү; **~ ветра** җил исүе

ду́нуть *сов. однокр. см.* **дуть** 1

ду́пель *м зоол.* урман үрдәге

дупле́т *м* дуплет (*бильярд уенында шарның бортка бәрелеп лузага төшүе*)

дупли́сты||й -ая, -ое куыш(лы), чокырлы; **~ое де́рево** куышлы агач

дупло́ *с* **1.** (*в дереве*) куыш (*агач кәүсәсендә барлыкка килгән бушлык*) **2.** (*в зубе*) чокыр, тишек (*теш чокыры*)

ду́ра *ж* юләр хатын (кыз), ахмак хатын (кыз)

дура́к *м* юләр, тиле, тинтәк, ахмак ◆ **вали́ть (свали́ть) ~а́** 1) (*бездельничать*) кылану; 2) (*дурачиться*) ахмаклык эшләү; **~а́м зако́н не пи́сан** юләргә акыл кирәкми; **не ~** акылында, аңлый, бер дә юләр түгел; **~ ~о́м** шыр тиле; **нашёл ~а́!** тапкан юләр кеше! юләр дип белдең мәллә син мине?

дурале́й *м разг. см.* **дура́к**

дура́нда *ж* (*жмыхи*) түп

дура́цк||ий, -ая, -ое ахмак ...ы; ахмакларча..., тилеләрчә ..., мәгънәсез; юньсез; юләр; **~ий разгово́р** мәгънәсез сүз; **~ие привы́чки** юньсез гадәтләр; **~ие вы́ходки** тилеләрчә кыланышлар

дура́чество *с разг.* юләрлек, юләр

дура́чить *несов. кого-что, разг.* юләрсетү

дура́читься *несов. разг.* юләрләнү, ахмаклану; тилерү

дурач||о́к *м уменьш.-ласк. от* **дура́к** ◆ **прики́дываться ~ко́м** юләр булып кылану, юләрлеккә салу

дура́шливый, -ая, -ое *разг.* **1.** (*глуповатый*) юләрсыман, тилесымак **2.** (*несерьёзный, озорной*) шаян, мәзәкчел

ду́рень *м прост. см.* **дура́к**

дуре́ть *несов. разг.* (*глупеть*) ахмаклану, аңгыралану, тинтәкләнү

дури́ть *несов. разг.* **1.** (*шалить*) шаяру, котыру, азу **2.** (*упрямиться*) чыгымлау, чыгымчылау ◆ **~ го́лову** *кому* башын әйләндерү

дурма́н *м* **1.** *бот.* мингерәткеч, тиле ут **2.** *перен.* агу, сөрем

дурма́ни||ть *несов. кого-что* **1.** башны әйләндерү, миңгерәүләндерү; исертү; **за́пах цвето́в ~т го́лову** чәчәкләр исе башны әйләндерә **2.** *перен.* агулау, томалау; **алкого́ль ~т созна́ние люде́й** алкоголь кешеләрнең аңын агулый

дурне́ть *несов.* ямьсезләнү, ямьсезләнә бару, начарлану

ду́рно *нареч.* **1.** начар; **~ вести́ себя́** үзеңне начар тоту; **2.** *в знач. сказ. безл.* начар; **ему́ ~** аңарга начар

дурн||о́й, -а́я, -о́е **1.** начар, әшәке, яман; сасы; **~о́й за́пах** әшәке ис **2.** алама, бозык, әдәпсез; **~ые привы́чки** әдәпсез гадәтләр ◆ **~о́й глаз** яман күз; **крича́ть**

(вопи́ть) ~ ы́м го́лосом *прост.* ачы (ямьсез) тавыш белән кычкыру (акыру)

дурнота́ *ж* баш әйләнү, күңел болгану

дурну́шка *ж разг.* сәйкемсез, килбәтсез (*хатын-кыз хакында*)

ду́рост||ь *ж разг.* ахмаклык, тинтәклек; **по ~и сде́лать** *что-л.* ахмаклык белән *берәр нәрсә* эшләп ташлау

дуршла́г *м* дуршлаг, сөзгеч, тишекле чүмеч

дурь *ж разг.* ахмаклык, юләрлек; дуамаллык ♦ **вы́бить ~ из** *чьей* **головы́** *или* **вы́бить ~** *из кого* акылга утырту, акылга өйрәтү; **вы́бросить (вы́кинуть) ~ из головы́** акылга утыру

дуст *м хим.* дуст (*агулы порошок*)

ду́т||ый, -ая, -ое **1.** һава өрдерелгән; өреп кабартылган, куыш итеп ясалган; **~ые се́рьги** куыш итеп коелган алкалар; **~ые ши́ны** [өрдереп] кабартылган шиналар **2.** *перен.* күпертелгән, арттырылган; ялган; **~ые ци́фры** күпертелгән саннар

дуть *несов.* **1.** исү, өрү; **ве́тер ду́ет** җил исә; **от окна́ ду́ет** *безл.* тәрәзәдән җил өрә **2.** өрү; **дуть на горя́чий чай** кайнар чәйгә өрү **3.** *что, тех.* өреп ясау; **дуть буты́лки** өреп шешәләр ясау

дутьё *с* **1.** *см.* **дуть** 3; **2.** өргеч; **печь с ~м** өргечле мич

ду́ться *несов.* **1.** *на кого-что и без доп., разг.* (*обижаться*) үпкәләү, турсаю, авыз турсайту **2.** *во что, прост.* сугу; **~ в ка́рты** кәрт сугу

дух *м* **1.** рух, акыл; **в здоро́вом те́ле здоро́вый ~** сәламәт тәндә сәламәт акыл **2.** рух, дәрт, күңел; **подня́ть ~** рухны күтәрү; **пасть ~ом** рух төшү; **не па́дать ~ом** күңелне төшермәү **3.** *разг.* тын, сулыш; **~ перевести́** тын алу; **~ захва́тывает** тын кысылу **4.** *миф., рел.* зат, җан, рух; **до́брый ~** изге зат; **злой ~** явыз рух **5.** *прост.* ис; **тяжёлый ~** авыр ис **6.** *перен.* (*содержание, отличительная особенность*) рух, таләп; **~ наро́да** халык рухы; **~ вре́мени** заман рухы; **в ~е вре́мени** заман рухында, заман таләпләренчә; **в ~е сове́тского патриоти́зма** совет патриотизмы рухында ♦ **быть не в ~е** кәефсез булу; **во весь ~ [мча́ться]** бөтен көчкә (жан-фәрманга) чабу; **~ вон** жан бирде, үлде; **~ занялся́** тын бетте (кысылды); **~у не хвата́ет** йөрәге җитми, кыюлыгы җитми; **одни́м (еди́ным) ~ом** берьюлы, бер тында; **что́-бы [и] ~у** *чьего* **не́ было!** эзе булмасын! күземә күренмәсен!

духи́ *только мн.* ислемай, хушбуй

духове́нство *с* руханилар, дин башлыклары; **правосла́вное ~** христиан руханилары; **мусульма́нское ~** мәселман руханилары

духо́вка *ж* духовка (*кухня плитәсендә*)

духо́вн||ый, -ая, -ое **1.** рухи, мәгънәви; **~ые интере́сы** рухи интереслар **2.** дин ...ы; духовный, дини, рухани; **~ая семина́рия** духовный семинария; **~ое лицо́** дин әһеле ♦ **~ое завеща́ние** язма васыять

духов||о́й, -а́я, -о́е **1.** тынлы, өреп уйнала торган; **~о́й орке́стр** тынлы оркестр **2.** духовкалы; **~а́я печь** духовкалы мич

духота́ *ж* **1.** (*спёртый воздух*) бөркүлек, тынчулык **2.** (*знойный воздух*) эсселек, кызулык

душ *м* душ

душ||а́ *ж* **1.** *филос., рел.* җан, рух **2.** күңел, йөрәк; **челове́к до́брой ~и́** изге күңелле кеше **3.** дәрт, хис, күңел; **игра́ть с ~о́й** күңел бирен уйнау **4.** *перен. чего* (*вдохновитель*) җаны, рухландыручысы; **~а́ коллекти́ва** коллективның җаны **5.** (*человек*) кеше, зат, җан, җан иясе; **на у́лице ни ~и́** урамда бер җан иясе юк; **на ду́шу населе́ния** кеше башына, җан башына ♦ **в ~е́** йөрәге белән, күңеле белән; **он пое́т в ~е́** күңеле белән ул шагыйрь; **взять (приня́ть) на́ душу** жаваплылыкны үз өстенә алу; **влезть (зале́зть) в ду́шу** *кому, чью* юмалап кешенең эч серен белү; **всей ~о́й** *или* **все́ми фи́брами ~и́** чын күңелдән; **в чём ~а́ де́ржится** җаны уч төбендә тора (*бик ябык, авыру кеше турында*); **для ~и́** күңел өчен, үз кәефе өчен; **~а́ боли́т** *у кого* йөрәк әрни; **~а́ моя́** (*при обращении*) җаным, җанкисәгем; **~а́ распа́шку** эчендәге тышында; **~а́ не лежи́т** *к кому-чему* күңел бармый, җан тартмый; **~а́ не на ме́сте** *у кого* бик нык борчылам, йөрәк әрни; **~а́ не принима́ет** *чего, прост.* күңел ятмый (бармый, тартмый); **~а́ ра́дуется** *чему* күңел шатлана; **~а́ ушла́ в пя́тки** котым очты, котым чыкты; **~а́ челове́к** ачык күңелле кеше; **~и́ не ча́ять** *в ком* өзелеп үлеп, бик нык) ярату; **жить ~а́ в ду́шу** дус яшәү,тату яшәү; **за ~о́й ни копе́йки** *у кого* бер тиен дә юк; **за ми́лую ду́шу** бик теләп, икеләнеп тормыйча; **на ~е́ ко́шки скребу́т** *у кого* йөрәк тасыртосыр килә; **отвести́ (изли́ть) ду́шу** 1) (*высказаться*) сөйләп эчне (күңелне) бушату; 2) (*удовлетворить сильное желание*) көчле теләкне канәгатьләндерү; **по ~а́м** чын күңелдән, ачыктан-ачык, дусларча; **по ~е́** *кому в знач. сказ.* күңелгә ошый; **с ~и́ воро́тит** *прост.* күрәсе дә килмәү, косасыны китерү; **ско́лько ~е́ уго́дно** җаныҗәнә теләгәнчә, җаныҗ күпме тели; **стоя́ть (торча́ть) над ~о́й** *чьей* (эшләгәндә) яныннан китмичә борчып тору

душева́я *ж* душ бүлмәсе

душевнобольна́я *ж см.* **душевнобольно́й**

душевнобольно́й *м* психик авыру, акылына зыян килгән, акылы зәгыйфьләнгән

душе́вн||ый, -ая, -ое **1.** күңел ...ы, рух ...ы, рухи; **~ый подъём** рухи күтәрелеш **2.** эчкерсез; **~ый челове́к** эчкерсез кеше **3.** эчкерсез, чын күңелдән ...; **~ый разгово́р** чын күңелдән сөйләшү

душево́й, -а́я, -о́е душлы; **~ павильо́н** душлы павильон

душегре́йка *ж уст.* сырган кофта, җиңсез җылы кофта

душегу́бка *ж* душегубка (*кешеләрне ябып газ белән тончыктырып үтерү өчен фашистлар тарафыннан кулланылган автомашина*)

ду́шенька *ж, м разг.* (*при обращении*) җанкисәгем, җаным

душераздира́ющий, -ая, -ое коточкыч, җанәрнеткеч; **~ крик** җанәрнеткеч тавыш

душеспаси́тельн||ый, -ая, -ое *ирон.* юаткыч, җанны тынычландыра (юата) торган; **вести́ ~ые разгово́ры** җанны тынычландыра торган сөйләшүләр

душещипа́тельный, -ая, -ое *ирон.* артык әсәрләндерә торган; **~ рома́н** артык әсәрләндерә торган роман

души́ст||ый, -ая, -ое хуш исле; **~ые цветы́** хуш исле чәчәкләр

души́тель *м книжн.* буучы, кысучы, басучы, юл куймаучы

души́ть I *несов.* **1.** *кого* (*сдавливать горло*) буу, буып үтерү **2.** *кого* тын бетерү, тын кысу; **ду́шит ка́шель** ютәл тынны кыса **3.** *перен. кого-что* буу, кысу, басу, юл куймау; **~ свобо́ду** ирекне кысу

души́ть II *несов. кого-что* ислемай сөртү (сибү), хушбуй сөртү (сибү, сиптерү); **~ носово́й плато́к** борын яулыгына хушбуй сөртү

души́ться I *несов.* **1.** буылу, үзен буып үтерү **2.** *страд. от* **души́ть** I

души́ться II *несов.* (*духами, одеколоном*) ислемай сөртү, хушбуйлану, хушбуй сөртенү

ду́шно *в знач. сказ. безл.* **1.** бөркү, тынчу; **в ко́мнате ~** бүлмәдә бөркү **2.** *кому и без доп.* тын бетә, сулыш кысыла, тын кысыла; **мне ~** минем тыным бетә

ду́шн||ый, -ая, -ое бөркү, тынчу, эссе, авыр һавалы; **~ое помеще́ние** авыр һавалы бүлмә

душ||о́к *м разг.* **1.** исләнә башлау, җиңелчә ис; **ры́ба с ~ко́м** исләнә башлаган балык **2.** *перен.* әсәр, эз

ду́эль *ж* дуэль (**1.** *дворян-буржуаз җәмгыятьтә берсенең чакыруы буенча ике кеше арасында булган атышу яки кылыч белән сугышу* **2.** *перен. ике кеше арасындагы ярыш*)

ду́эт *м* **1.** дуэт (*ике музыка коралында бергә уйнау өчен яки ике тавыштан җырлау өчен язылган музыкаль әсәр һәм ике тавыштан җырлау яки ике музыка коралында бергә уйнау*) **2.** *в знач. нареч.* **~ом** ике тавыштан, ике музыка коралында; **петь ~ом** *ике тавыш белән җырлау*

ды́б||а *ж* дыба (*борынгыда җәзалап үтерә торган корал: анда кеше гәүдәсен тарттырып кадаклый торган булганнар*); **вздёрнуть на ~у** *кадаклап куеп җәзалау*

ды́бом *нареч.* үрә, тырпаеп; **во́лосы вста́ли ~** *прям., перен.* чәчләр үрә торды

дыбы́: встать на ~ 1) (*о лошади*) үрә басу, үрә тору, үрә сикерү (*атлар турында*); 2) *перен.* аяк терәп каршы тору

ды́лда *м, ж прост.* колга, озын торык, икенде күләгәсе (*килбәтсез, озын буйлы кеше турында*)

дым *м* төтен; ыс; **густо́й ~** куе төтен ♦ **~ коромы́слом** ыгы-зыгы, шау-гөр килү; **нет ~а без огня́** *погов.* утсыз төтен чыкмый; ≈ җилсез кура селкенми

дыми́н||а *ж*: **он в ~у пьян** *прост.* ул лаякыл исерек

дым||и́ть *несов.* **1.** төтәү, төтенләү, төтен чыгару; төтен кайтару; **печь ~и́т** мич кайтара **2.** *чем* төтәтү, төтен чыгару; **~и́ть папиро́сой** папирос төтәтү

дыми́т||ься *несов.* төтен чыгу, төтәү, төтенләү; **голове́шка ~ся** кисәү башы төтенли

ды́мка *ж* [сыек] томан; **~ тума́на** томан төтене

ды́мн||ый, -ая, -ое төтенләп яткан, төтенле; **~ая голове́шка** төтенләп яткан кисәү башы; **~ая ко́мната** төтенле бүлмә

дымов||о́й, -а́я, -о́е төтен ...ы; **~а́я заве́са** *воен.* төтен пәрдәсе; **~а́я труба́** моржа, төтен торбасы; **~а́я ша́шка** төтен шашкасы

дымохо́д *м* юллык төт[те]нлек, төтен юлы (*мичтә*)

ды́мчат||ый, -ая, -ое күксел соры, күксел соргылт; **~ый кот** күксел соры мәче; **~ые очки́** күксел соргылт күзлек

ды́нн||ый, -ая, -ое кавын ...ы; **~ые семена́** кавын орлыклары

ды́ня *ж* кавын

дыра́ *ж* тишек, ертык; ярык

дыря́в||ый, -ая, -ое тишек; **~ый карма́н** тишек кесә ◆ **~ая голова́** *или* **~ая па́мять** онытучан кеше, тавык мие эчкән кеше

дыха́ни||е *с* **1.** сулыш, сулыш алу, тын алу; **о́рганы ~я** сулыш органнары; **иску́сственное ~е** *мед.* ясалма сулыш алдыру; **перевести́ ~е** сулыш алу **2.** *перен.* сулыш, аңку; **~е весны́** яз сулышы ◆ **второ́е ~е** яңадан хәл керү, икенче сулыш (*ару, апатия, уңышсызлыктан соң яңа көч, яңа энергия барлыкка килү*)

дыха́тельн||ый, -ая, -ое сулыш алу ...ы; тын алу ...ы; **~ые о́рганы** тын алу органнары; **~ая гимна́стика** сулыш гимнастикасы

дыхну́ть *сов. прост. см.* **дохну́ть**

дыша́||ть *несов.* **1.** тын алу, сулау, сулыш алу; **легко́ ~ть** җиңел сулыш алу; **~ть све́жим во́здухом** саф һава сулау; **е́ле ~ть** көчкә сулыш алу, көчкә тын алу **2.** *перен.* аңкып (сизелеп) тору; **его́ лицо́ ~ло мо́лодостью** аның йөзеннән яшьлек аңкып тора иде ◆ **~ть здоро́вьем** сау таза булу, тазалыгы тышка бәреп тору; **~ть на ла́дан** үлем түшәгендә яту, үлем алдында тору, чыкмаган җаны гына бар; **печь ды́шит жа́ром** мичтән кызу бөркелә; **чем он ды́шит?** аның ни хәле бар икән?, ул ни эшләр бетереп ята икән?

дыша́ться *несов. безл.*: **легко́ ды́шится** сулыш алырга җиңел, сулыш алырга иркен; **тяжело́ ды́шится** тын кысыла, сулыш тарая

ды́шло *с* [сыңар] тәртә (*бер тәртәле арбада*)

дья́вол *м* иблис, шайтан ◆ **како́го ~а!** ни шайтаныма дип!, ни пычагыма!; **за каки́м ~ом!** *или* **на кой ~!** ни шайтаныма дип!; **что за ~!** бу нинди әкәмәт!

дья́вольск||ий, -ая, -ое *разг.* **1.** иблис ...ы; шайтан ...ы; **~ое наважде́ние** иблис вәсвәсәсе **2.** *перен.* явыз ниятле, мәкерле; **~ий у́мысел** мәкерле ният **3.** *разг.* (*очень трудный*) коточкыч, бик авыр; **~ая рабо́та** бик авыр эш

дья́вольщина *ж разг.* буталчыклык, аңлашылмаучылык; әкәмәт эш; **что за ~!** бу нинди әкәмәт эш!

дья́к *м* дьяк (*борынгы Россиядә берәр дәүләт учреждениесенең эшләрен алып баручы*)

дья́кон *м* дьякон (*чиркәү хезмәтләрен башкаруда поп ярдәмчесе*)

дья́чо́к *м дьячок* (*түбән дәрәҗәле чиркәү хезмәтчесе*)

дю́жий, -ая, -ее *прост.* зур гәүдәле, эре сөякле, көчле

дю́жина *ж* дюжина, унике данә; **~ платко́в** унике яулык ◆ **чёртова ~** унеч

дю́жинный, -ая, -ое гади, уртача; **~ челове́к** гади кеше

дюйм *м* дюйм (*электә озынлык үлчәве берәмлеге — 2,54 сантиметр*)

дюймо́вый, -ая, -ое бер дюймлы; **~ гвоздь** бер дюймлы кадак

дю́ны *мн.* дюналар (*яр буенда җил вәп ясаган ком калкулыклары*)

дюралюми́ниев||ый, -ая, ое дюралюминий ...ы; дюралюминий ...; **~ая про́волока** дюралюминий чыбык

дюралюми́ний *м* дюралюминий

дюше́с *м* дюшес (*грушаның бер сорты*)

дя́гиль *м бот.* шома көпшә, курай үләне

дя́денька *м см.* **дя́дя** 2

дя́дька *м разг.* **1.** *см.* **дя́дя** 1; **2.** *уст.* дядька (*электә дворян малайларын карап үстерүче хезмәтче*)

дя́дя *м* **1.** (*брат отца или матери*) абый, абзый (*атасының яки анасының абыйсы яки энесе*) **2.** (*при обращении*) абый, абзый (*олы яшьтәге ирләргә эндәшү сүзе*)

дя́тел *м* тукран

Е

Ева́нгелие *с* Инҗил

е́внух *м* евнух, хәрәм агасы (*Көнчыгыш илләрендә патша сараеның хатын-кызлар бүлмәсендә хезмәт итүче печтерелгән ир кеше*)

евре́и *мн.* еврейләр, яһүдләр, еврей (яһүд) халкы

еврей *м* еврей, яһүд, еврей кешесе

евре́йка *ж* еврей (яһүд) хатыны (кызы)

евре́йский, -ая, -ое еврей[лар] ...ы, яһүд[ләр] ...ы; яһүди; **~ язы́к** еврей теле

европе́ец *м* европалы, Европа кешесе

европеиза́ция *ж см.* **европеизи́ровать, европеизи́роваться**

европеизи́ровать *сов., несов. что* европалаштыру

европеизи́роваться **1.** *сов., несов.* европалашу **2.** *несов. страд. к* **европеизи́ровать**

европе́йск||ий, -ая, -ое Европа ...ы; **~ие стра́ны** Европа илләре

европе́йцы *мн.* европалылар, Европа халыклары; Европа кешеләре

е́герь *м* егерь (**1.** *профессиональ аучы* **2.** *кайбер армияләрдә махсус укчы егерьләр полкында хезмәт итүче солдат*)

еги́петск||ий, -ая, -ое Мисыр ...ы; **~ий хло́пок** Мисыр мамыгы; **~ие пирами́ды** Мисыр пирамидалары

египто́лог *м* египтолог, египтология белгече

египтоло́гия *ж* египтология (*борынгы Мисырны өйрәнә торган фәннәр*)

египтя́не *мн.* мисырлылар, Мисыр халкы

египтя́нин *м* мисырлы, Мисыр кешесе

египтя́нка *ж* Мисыр хатыны (кызы)

его́ *мест.* **1.** *личн. род., вин.п. ед. от* **он, оно́** аның, аны; **~ нет до́ма** ул өйдә юк; **я ~ зна́ю** мин аны беләм **2.** *притяж.* аның; аныкы; **~ ша́пка** аның бүреге; **э́та кни́га ~** бу китап аныкы

егоза́ *м, ж разг.* кыбырсык, тиктормас, кычыткан чыпчыгы

егози́ть *несов. разг.* кыбырсыклану, тик тормау, кайнашу

ед||а́ *ж* **1.** аш; ашау; **пе́ред ~о́й** аш алдыннан; **до ~ы́** ашауга кадәр; **по́сле ~ы́** аштан соң; **во вре́мя ~ы́** ашаганда **2.** ашамлык, азык, ризык; **вку́сная ~а́** тәмле ашамлык

едва́ **1.** *нареч.* (*насилу, с трудом*) көчкә, көчкә генә, көчкә-көчкә, көчхәл белән; **он ~ приподня́л корзи́ну** ул кәрзинне көчкә күтәрде **2.** *нареч.* (*чуть*) аз гына, чак кына; **~ жив** аз гына жаны бар **3.** *союз* (*лишь только, как только*) ...у белән, ...у белән үк, ...гач та; **он ~ вошёл, на́чал говори́ть** керү белән үк сөйли башлады ◆ **~-~** чак-чак, бик әкрен; **кран засори́лся, ~-~ течёт** кран тыгылган, бик әкрен ага; **~ ли** ай-һай ...мы икән; белмим, ...мы икән; **~ ли он придёт** ай-һай ул килерме икән; **~ ли не** диярлек; **он уме́л говори́ть ~ ли не на всех языка́х** барлык телләрдә диярлек сөйләшә белә иде; **~ не** чак кына; **он ~ не упа́л** чак кына егылмады

едини́||е *с* берләшү, бердәмлек, тыгыз бәйләнеш; **в ~и — си́ла** бердәмлектә көч

едини́ца||а *ж* **1.** (*цифра*) бер, берлек **2.** (*оценка*) берле, берле билгесе **3.** *мн.* **~ы** (*разряд чисел*) берәмлекләр (*кубурынлы саннарның соңгы цифры*) **4.** (*величина, принятая для измерения; отдельный предмет и т.п.*) берәмлек; **~ей си́лы то́ка слу́жит ампе́р** ток көче үлчәвенең берәмлеге булып ампер хезмәт итә; **хозя́йственная ~а** хуҗалык берәмлеге **5.** *мн.* **~ы** (*немногие*) аерым кешеләр; кайберәүләр

едини́ч||ый, -ая, -ое **1.** бер генә, бердәнбер; **~ый факт** бердәнбер факт **2.** аерым; үзенә бер, сирәк очрый торган; **~ое явле́ние** аерым күренеш

еди́но * *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәгә* **1.** *«бер», «бер генә» дигән саннар белән тәрҗемә ителә, мәс.* **едино-**

бра́чный *бер генә ирле, бер генә хатынлы* 2. *«бердәм» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **единогла́сное мне́ние** *бердәм фикер*

единобо́рство *с* бергә-бер сугыш (көрәш); кара-каршы сугыш (көрәш)

единобра́чие *с* бер генә хатынлылык; бер генә ирлелек

единобра́чный, -ая, -ое бер генә хатынлы; бер генә ирле

единове́рие *с* диндәшлек

единовла́стие *с* бер кулда булу, бер хакимиятлелек, властьлылык

единовла́стн||ый, -ая, -ое 1. властьне бер үзендә генә тотучы; **~ый прави́тель** властьне бер үзендә генә тотучы хөкемдар 2. хакимият бер генә кулда булган; **~ое правле́ние** хакимият бер генә кулда булган идарә

единовре́менн||ый, -ая, -ое бер генә тапкыр, ...а торган, бер мәртәбә генә ...а торган, берьюлы ...а торган; **~ая по́мощь** бер генә тапкыр бирелә торган ярдәм

единогла́сие *с* бердәмлек, бер фикердә булу

единогла́сн||ый, -ая, -ое бертавыштан ...ган, беравыздан ...ган; бердәм; **~ое реше́ние** бертавыштан кабул ителгән карар; **~е мне́ние собра́ния** җыелышның бердәм фикере

единоду́шие *с* бердәмлек, бердәм фикерлелек, бердәм фикердә булу

единоду́шн||ый, -ая, -ое бердәм, бердәм рәвештә ...; **~ое одобре́ние** бердәм рәвештә хуплау

еди́ножды *нареч. уст.* бер тапкыр, бер мәртәбә

единокро́вн||ый, -ая, -ое 1. ата бер, ана башка; **~ые бра́тья** ата бер, ана башка туганнар 2. *высок.* кардәш

единоли́чник *м* ялгыз (аерым) хуҗалыкчы, ялгызак

единоли́чн||ый, -ая, -ое 1. ялгыз хуҗалыкчы ...ы; **~ое хозя́йство** ялгыз хуҗалыкчы хуҗалыгы 2. бер генә кеше башкара (идарә итә) торган; **~ая власть** бер генә кеше идарә итә торган хакимият

единомы́слие *с* бер фикерлелек, фикердәшлек, фикердә бердәмлек

единомы́шленник *м* 1. фикердәш 2. (*сообщник*) тарафдар, катнашучы (*берәр яшерен эштә*)

единонача́лие *с* бер генә кеше идарәсе, бер генә кеше тарафыннан идарә ителү

единообра́зие *с* бертөрлелек, бертөслелек, беррәвешлелек

единообра́зн||ый, -ая, -ое бертөрле, бертөсле

единоплеме́нн||ый, -ая, -ое кабиләдәш, бер кабилә ...ы; милләттәш, бер милләт ...ы

единоро́г *м зоол.* бермөгез

единоутро́бн||ый, -ая, -ое ана бер, ата башка; карындаш; **~брат** ана бер, ата башка ага

еди́нственно 1. *нареч.* бердәнбер; **~ возмо́жный спо́соб** бердәнбер мөмкин ысул 2. *в знач. частицы* (*только*) тик, бары тик, гына, фәкать; **мы обя́заны ~ ему́** без аңа гына бурычлы

еди́нственн||ый, -ая, -ое 1. бердәнбер; бер генә; **~ый ребёнок** бердәнбер бала 2. *перен.* (*замечательный*) искиткеч, дәньяда бер ♦ **~ое число́** *грам.* берлек саны

еди́нство *с* 1. (*общность, полное сходство, совпадение*) бердәмлек; **~ взгля́дов** карашларның, бердәмлеге 2. (*неразрывность связи*) бердәмлек, берлек; **~ тео́рии и пра́ктики** теориянең һәм практиканың бердәмлеге

еди́н||ый, -ая, -ое 1. бердәм; **~ый план** бердәм план; **~ое мне́ние** бердәм фикер; **~ый фронт** бердәм фронт 2. бер; **~ое це́лое** бер бөтен; **нет ни ~ого пя́тнышка** бер генә табы да юк ♦ **все до ~ого** барысы да, һәммәсе дә, берсе дә калмыйча

е́дк||ий, -ая, -ое 1. зәһәр, зәһәрле, ашый (кисә) торган; **~ая кислота́** зәһәр кислота 2. ачы; **~ий дым** ачы төтен 3. *перен.* ачы, чәнчүле, әрнеткеч; **~ое замеча́ние** ачы кисәтү

е́дкость *ж* 1. зәһәрлек; **~ кислоты́** кислотаның зәһәрлеге 2. ачылык; **~ ды́ма** төтеннең ачылыгы 3. *перен.* зәһәрлелек, чәнечкелелек

едо́к *м* 1. кеше (җан) башыннан бүлү 2. ашаучы, тамак, кашык (*гаилә́дә*); **в семье́ три ~а́** гаиләдә өч тамак 3. *разг.* (*любитель плотно поесть*) күп ашаучы, ашамсак

её *мест.* 1. *личн. род., вин. п. ед. от* **она́** аның, аны; **её нет до́ма** ул өйдә юк; **я её зна́ю** мин аны беләм 2. *притяж.* аның; аныкы; **её де́ти** аның балалары; **эта кни́га её** бу китап аныкы

ёж *м* 1. керпе 2. *воен.* керпе (*пехотага һәм танкка каршы корылма*)

ежевече́рний, -яя, -ее кич саен була торган, һәр кич була торган

ежеви́ка *ж* кара бөрлегән

ежеви́чник *м* кара бөрлегәнлек

ежеви́чн||ый, -ая, -ое кара бөрлегән ...ы; **~ое варе́нье** кара бөрлегән вареньесе

ежего́дник *м* еллык басма, елга бер тапкыр чыга торган басма

ежего́дн||ый, -ая,-ое һәр ел ...а торган, ел саен ...а торган; **~ая реви́зия** ел саен була торган ревизия

ежеднёвн||ый, -ая, -ое 1. көндәлек ..., көн саен ...а торган, һәр көн ...а торган; **~ая газе́та** көн саен чыга торган газета 2. көндәлек, гадәттәге; **~ые забо́ты** көндәлек мәшәкатьләр

е́жели *уст. см.* **е́сли**

ежеме́сячник *м* айлык журнал

ежеме́сячн||ый, -ая, -ое айлык ..., ай саен ...а торган, һәр айда ...а торган; **~ журна́л** ай саен чыга торган журнал; **~ отчёт** айлык отчёт

ежемину́тн||ый, -ая, -ое 1. минут саен ...а торган 2. туктаусыз, өзлексез, бик еш; **~ая опа́сность** өзлексез куркыныч

еженеде́льник *м* атналык журнал (газета)

еженеде́льн||ый, -ая, -ое атналык ..., атнага бер ...а торган, атна саен ...а торган

ежесеку́ндн||ый, -ая, -ое 1. секунд саен ...а торган 2. бик еш, бераз лексез

ёжик *м уменьш.-ласк от* **ёж** 1; 2. (*о волосах*) керпе чәч, тырпайган чәч; **стри́чься ~ом** чәчне керпе итеп алдыру

ёжиться *несов.* 1. (*сжиматься от холода*) бөрешү, куырылу (*суыктан*) 2. *перен. разг.* (*стесняться*) тартыну, кыюсызлану

ежо́в||ый, -ая, -ое керпе ...ы; **~ые и́глы** керпе чәнечкеләре ♦ **в ~ых рукави́цах держа́ть** *кого* каты тоту, каты кулда тоту

езда́ (*в одном направлении*) бару; (*в разных направлениях*) йөрү (*атланып, утырып*); **бы́страя ~** тиз бару; **верхова́я ~** атланып бару; **~ на маши́не** машинада бару

е́зди||ть *несов.* 1. (*в одном направлении*) бару; (*в разных направлениях*) йөрү (*атланып, утырып*) 2. йөрү, йөри белү; **он ~ит на велосипе́де** ул велосипедта йөри; **~ть верхо́м** 1) атланып йөрү; 2) *перен. на ком* менеп утыру, атланып алу

е́здк||а *ж* бару; **дрова́ мо́жно привезти́ в одну́ ~у** утынны бер баруда китерергә мөмкин

ездов||о́й, -а́я, -о́е 1. (*в упряжке*) жигү ...ы, жигүле, жигеп йөри торган; (*верховой*) менге, сыбай йөри торган; **~а́я ло́шадь** сыбай йөри торган ат; **~ые соба́ки** җигелә торган этләр 2. *в знач. сущ.* **~о́й** *м* ат тотучы (*артиллериядә пушка повозкасының кучеры*)

ездо́к *м* (*напр. на машине, в повозке*) баручы; (*верхо́м*) җайдак, сыбайлы, атлы 2. йөри белүче; **он отли́чный ~ на велосипе́де** велосипедта ул бик яхшы йөри

е́зжен||ый, -ая, -ое 1. җигеп йөрергә өйрәтелгән, сыбай йөрергә өйрәтелгән; **~ая ло́шадь** җигеп йөрергә өйрәтелгән ат 2. (*о дороге*) йөрелгән, тапталган

ей-бо́гу *межд. разг.* валлаһи, биллаһи; икмәктер, чыннан да

ей-е́й *межд. прост. см.* **ей-бо́гу**

ёка||ть *несов.*: **у меня́ се́рдце ~ет** йөрәгем сикерә, йөрәгем леп-леп итә (*куркудан, дулкынланудан*); **селезёнка ~ет** (*у лошади*) йөрәк кага

ёкну||ть *сов.*: **у меня́ се́рдце ~ло** йөрәгем жу итеп китте

е́ле *нареч.* көчкә генә, көчкә-көчкә генә, чак кына, чак-чак кына; **~ но́ги волочи́ть** аякларны көчкә генә сөйрәү; **~ слы́шный смех** чак кына ишетелгән көлү тавышы ♦ **~ - ~ душа́ в те́ле** *погов.* 1) (*о человеке*) жаны чыгарга тора, жаны уч төбендә генә (*кеше турында*); 2) (*о ветхой вещи*) таралырга тора (*ватык әйбер турында*)

еле́й *м церк.* зәйтүн мае

еле́йн||ый, -ая, -ое юмакайларча ягымлы; **~ое выраже́ние лица́** юмакайларча ягымлы йөз

ели́ко *нареч. уст.*: **~ возмо́жно** кулдан килгәнчә, мөмкин кадәр, мөмкин булганча

ёлка *ж* 1. чыршы 2. (*праздник*) чыршы бәйрәме, ёлка

ело́в||ый, -ая, -ое 1. чыршы ...ы; **~ая ши́шка** чыршы күркәсе 2. чыршы ...; **~ая доска́** чыршы такта

ЁЛО-ЖАЛ

ёлочн||ый, -ая, -ое ёлка ...ы; **~ые украше́ния** ёлка уенчыклары

ель *ж* чыршы, кара чыршы

е́льник *м* **1.** (*еловый лес*) чыршылык, чыршы урманы **2.** (*нарубленные ветви ели*) чыршы ботаклары (*киселгәннәре*)

ёмк||ий, -ая, -ое күп сыешлы, күп сыйдырышлы

ёмкост||ь *ж* **1.** сыйдырыш, сыйдыра алу дәрәҗәсе; **буты́ль ~ью в литр** бер литр сыйдырышлы шешә **2.** *обычно мн.* **~и** (*сосуды*) сыем, сыешлык ◆ **~ь ры́нка** *эк.* базарның товар үткәрә алу мөмкинлеге

енот *м* **1.** (*зверь*) янут **2.** (*мех*) янут мехы

ено́тов||ый, -ая, -ое **1.** янут ...ы **2.** янут..., янут мехыннан тегелгән; **~ая шу́ба** янут мехыннан тегелгән тун

епанча́ *ж* япанча (*борынгы киң озын плащ*)

епи́скоп *м* епископ (*православие динендә югары дәрәҗәле руханый*)

ерала́ш *м разг.* тәртипсезлек, буталчыклык

ерепе́ниться *несов. прост.* киреләнү; тискәреләнү, каршы килү, үҗәтләнү, кәҗәләнү

е́ресь *ж* **1.** *рел.* ересь (*хөкем сорә торган диннең кагыйдәләренә каршы килә торган дини тәгълимат*) **2.** *перен. разг.* (*чепуха*) сафсата, юк-бар сүз, төпсез фикер

еретиќ *м* еретик (*ересь яклы кеше*)

ёрзать *несов. разг.* тик утырмау, кыбырсыклану, боргалану

еро́шить *несов. что, разг.* тырпайту, тузгыту

еро́шиться *несов. разг.* тырпаю, тырпаеп тору

ерунд||а́ *ж разг.* **1.** (*вздор, чепуха*) сафсата, буш сүз, юк-бар; **говори́ть ~у́** юк-бар сөйләү **2.** берни түгел, бик җиңел; **научи́ться пла́вать — су́щая ~а́** йөзәргә өйрәнү— берни түгел

ерунди́ть *несов. прост.* (*говорить ерунду*) юк-барны сөйләү; (*делать ерунду*) кирәкмәгән эш эшләү

ерундо́в||ый, -ая, -ое *прост.* буш, бернәрсәгә яраксыз, әһәмиятсез

ёрш *м* (*рыба*) шыртлака, еттыш **2.** (*щётка*) чәнечкеле пумала

ерши́стый||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** (*напр. о волосах*) тырпайган **2.** *перен.* (*неуступчивый*) чәнечкеле, үзсүзле

ерши́ть *несов. см.* **еро́шить**

ерши́ться *несов. разг.* (*горячиться*) ярсу, кызу, чәпчү

ершо́в||ый, -ая, -ое шыртлака ...ы, шыртлака балык ...ы; **~ая уха́** шыртлака шулпасы

есау́л *м* есаул (*революциягә кадәр казачий гаскәрләрдә офицер чины*)

е́сли *союз* **1.** ...са; әгәр ...са, әгәр дә ...са; **~ придёт, пусть зайдёт ко мне** килсә, миңа керсен; **~ расте́ние не поли́вать, оно́ засо́хнет** үсемлекне сугармасаң, ул корыр **2.** (*при противопоставлении, сопоставлении главного предлож. с придат.*) ...ган вакытта; ...са[лар]; **е́сли на восто́ке на́шей страны́ у́тро, то на за́паде — ве́чер** илебезнең көнчыгышында иртә булган вакытта, көнбатышта кич була **3.** (*с частицей «бы»*) ...ган булса; **~ бы я знал, то не пришёл бы** белгән булсам, килмәгән булыр идем ◆ **~ бы да кабы́** ≈ «дыр»ны чәчкәнгә илле ел ди, һаман да тишелмәгән ди

есте́ственно *нареч.* **1.** табигый, табигый рәвештә, табигый буларак; **вести́ себя́ ~** үзен табигый тоту **2.** *в знач. вводн. сл.* табигый ки, билгеле, әлбәттә; **он, ~, согласи́лся** ул, билгеле, риза булды

есте́ствен||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* табигый, табигать ...ы; **~ые бога́тства Тата́рстана** Татарстанның табигый байлыклары; **~ые нау́ки** табигать фәннәре; **~ая смерть** табигый үлем; **~ый цвет лица́** битнең табигый төсе; **~ый путь разви́тия** үсешнең табигый юлы

естество́ *с* **1.** *книжн.* (*суть, сущность*) асыл, табигый үзлек,төп үзлек; **э́то я́вствует из самого́ ~а́ вопро́са** бу — мәсьәләнең табигый үзлегеннән үк күренеп тора **2.** *уст.* (*природа*) табигать

естествове́д *м уст.* табигать белгече; табигать укытучысы

естествове́дение *уст.*, **естествозна́ние** *с* табигать белеме, табигать фәннәре

естествоиспыта́тель *м* табигать фәннәре белгече

есть I *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* ашау, туклану **2.** *что* (*разъедать*) ую, кисү, ашау; **кислота́ ест тка́ни** кислота тукымаларны ашый **3.** *что* (*причинять жгучую боль*) әчеттерү; **дым ест глаза́** төтен күзләрне әчеттерә ◆ **~ глаза́ми** *кого* күзләре белән ашау; **~ пое́дом** колак итен ашау

есть II **1.** *3 л.ед. наст. вр. от* **быть**; **2.** *в знач. сказ.* (*имеется*) бар; **~ ли у тебя́ вре́мя?** синең вакытың бармы?

есть III *межд. воен.* есть, була ул

ефре́йтор *м* ефрейтор

е́хать *несов.* **1.** бару; **~ на парохо́де** пароходка утырып бару; **~ верхо́м на ло́шади** атка атланып бару **2.** (*уезжать*) китү; **экспеди́ция е́дет на Пами́р** экспедиция Памирга китә ◆ **да́льше ~ не́куда** актык чиккә барып җиттек, килеп терәлдек, башка барыр урын юк

ехи́дна *ж* **1.** *зоол.* ехидна (*керпе сыман хайван*) **2.** *зоол.* ехидна (*агулы елан*) **3.** *разг.* (*о человеке*) елан, кара елан, кара эчле кеше

ехи́дничать *несов. разг.* мыскыллау, мыскыллап көлү, чәнчүле сүзләр әйтү

ехи́дный, -ая, -ое мәкерле, хәйләле, хәйләкәр; ачы, чәнчүле, зәһәр; **~ челове́к** мәкерле кеше; **~ смех** ачы көлү

ехи́дство *с* ачы теллелек; мәкерлелек, хәйләкәрлек, зәһәрлек

ещё *нареч.* **1.** (*вдобавок и при сравн. ст.*) тагы, тагын, янә; **возьми́ ~ э́ту кни́гу** тагы бу китапны ал **2.** (*до сего времени*) әле; **он ~ не око́нчил шко́лу** ул әле мәктәпне бетермәгән **3.** (*уже*) инде, ук; **он уе́хал ~ неде́лю тому́ наза́д** ул инде моннан бер атна элек китте **4.** *в знач. частицы усил.* тагын да; **он ~ сильне́е** ул тагын да көчлерәк ◆ **всё ~** әле хәзер дә, һаман, хәзергә кадәр; **да ~ [и]** шуның өстенә, өстәвенә, җитмәсә тагы; **он не о́чень спосо́бен, да ~ лени́в** ул булдыксыз, җитмәсә тагы ялкау; **~ ничего́** хәзергә ярый әле, ярыйсы әле

Ж

ж I *см.* **же** I

ж II *см.* **же** II

жа́ба I *ж* гөберле бака, җир бакасы, йорт бакасы

жа́ба II *ж*: **грудна́я ~** *уст.* күкрәк бакасы (*авыру*)

жа́берн||ый, -ая, -ое **1.** саңак ...ы; **~ые ду́жки** саңак дугалары; **~ые отве́рстия** саңак тишекләре **2.** саңаклы: **~ые живо́тные** саңаклы хайваннар

жа́б||ий, -ья, -ье гөберле бака ...ы; **~ьи ла́пки** гөберле бака аяклары

жа́бник *м бот.* куян йоны (*улән*)

жабо́ *с нескл.* жабо (*челтәр яки җиңел тукымадан ясалган бизәкле яка*)

жа́бры *мн.* саңак

жаве́лев||ый, -ая, -ое: **~ая вода́** жавель суы (*хлорлы зәһәр эремә*)

жа́воронок *м* тургай, сабан тургае

жа́дина *м прост.* комсыз, ачкүз, карун, саран

жа́дничать *несов. разг.* комсызлану, ачкүзләнү, саранлану

жа́дность *ж* **1.** комсызлык, ачкүзлелек; **есть с ~ю** комсызлык белән ашау **2.** (*скупость, корыстолюбие*) саранлык, хирыслык

жа́дн||ый, -ая, -ое **1.** комсыз, ачкүз; **~ый к деньга́м** акчага комсыз **2.** атлыгып торучы, ашкынып торучы; **~ый на рабо́ту** эшләргә атлыгып торучы; **~ое любопы́тство** ник кызыксыну **3.** (*скупой, корыстолюбивый*) саран, карун, хирыс ◆ **~ый взор** йотылып карау

жадю́га *м, ж см.* **жа́дина**

жа́жд||а *ж* **1.** сусау, эчәсе килү, тамак кибү; **си́льная ~а** бик нык сусау; **утоли́ть ~у** сусауны басу **2.** *перен. чего и с неопр.* көчле теләк, ашкыну, атлыгу, омтылу; **~а сча́стья** бәхеткә омтылу

жа́жд||ать *несов.* **1.** *уст.* (*хотеть пить*) сусау, эчәсе килү, тамак кибү **2.** *перен. чего и с неопр., книжн.* көчле рәвештә теләү, нык теләү, ашкынып тору; **наро́ды ~ут ми́ра** халыклар тынычлык телиләр

жака́н *м* жакан (*ау мылтыгыннан ату өчен ясалган пуля*)

жаке́т *м* жакет (*кыска итеп тегелгән өске кием*)

жаке́тка *ж разг. см.* **жаке́т**

жале́||ть *несов.* **1.** *кого-что* кызгану, аяу, жәлләү **2.** *о ком-чём, чего и с союзом «что»* (*сожалеть*) кайгыру, үкенү; **он ~ет о допу́щенной оши́бке** ул үзенең ясаган хатасы өчен үкенә **3.** *кого-что, чего* кызгану; **~ть де́ньги** *или* **~ть де́нег** акча кызгану

жа́лить *несов. кого-что* чагу; **пчёлы жа́лят** умарта кортлары чага

жа́лк||ий, -ая, -ое **1.** кызганыч, аяныч; **~ий вид** кызганыч кыяфәт; кызганыч чырай; **~ая улы́бка** кызганыч елмаю **2.** кызганычлы, мескен, боек, бичара; **~ий челове́к** мескен кеше **3.** начар, бик начар, таушалган, тузган; **ру́копись име́ла ~ий вид** кулъязма бик начар хәлдә иде **4.** бик аз, бик кечкенә; **~ая су́мма** бик аз сумма ♦ **~ая смерть** кызганычлы үлем; **~ий трус** мескен куркак; **~ие слова́** кызгандыргыч сүзләр

жа́лко *нареч.* **1.** кызганыч[лы]; **~ улыбну́ться** кызганычлы елмаю **2.** *в знач. сказ. безл. кого-что, кого-чего и с неопр.* жәл, жәлли; кызганыч, кызгана; **ему́ ~ поте́рянного вре́мени** *или* **~ поте́рянное вре́мя** аңа әрәмгә киткән вакыт кызганыч

жа́ло *с* **1.** (*насекомых*) ук, чаккыч; (*растений*) чәнечке; (*змей*) тел **2.** (*инструментов*) йөз, тел, кискеч ♦ **~ сати́ры** сатира угы

жа́лоб||а *ж* зар, зарлану; **~ы на одино́чество** ялгызлыктан зарлану **2.** жалоба, шикаять; **пода́ть ~у** жалоба бирү

жа́лобн||ый, -ая, -ое кызганыч, аяныч, жан әрнеткеч; **~ый писк** кызганыч чыелдау ♦ **~ая кни́га** жалобалар кенәгәсе

жа́лобщик *м* жалоба бирүче, шикаять итүче, шикаятче

жа́лобщица *ж см.* **жа́лобщик**

жа́лованн||ый, -ая, -ое: **~ая гра́мота** *ист.* жалованный грамота (*льготалар белән файдалану өчен югары хакимият тарафыннан бирелгән грамота*)

жа́лованье *с уст.* хезмәт хакы; эш хакы

жа́л||овать *несов.* **1.** *кого-что чем, кому что, уст.* (*награждать*) бүләкләү, бүләк итү, бүләк итеп бирү **2.** *кого-что, разг.* тәкъдир итү, ярату; **его́ не о́чень ~уют** аны бик үк яратып бетермиләр **3.** *уст.* (*приходить, посещать*) килү; **он давно́ к нам не ~ует** аның күптәннән безгә килгәне юк

жа́ловаться *несов.* **1.** *на кого-что или с союзом «что»* зарлану; **~ на нездоро́вье** саулык юкка зарлану **2.** *на кого-что* (*подавать жалобу*) жалоба бирү, шикаять итү **3.** *на кого-что и без доп.* (*ябедничать*) әләкләү, чагу

жалоно́сн||ый, -ая, -ое *зоол.* уклы, чаккычлы, чага торган; **~ые насеко́мые** чага торган бөҗәкләр

жа́лостлив||ый, -ая, -ое *разг.* кызганулы, аяучан, кызганучан, жәлләүчән; **~ челове́к** кызганучан кеше; **~ взгляд** кызганулы караш

жа́лостн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** (*сострадательный, соболезнующий*) кызганулы, кызганучан, аяучан; **~ое выраже́ние лица́** кызганулы чырай **2.** кайгылы, сагышлы, кызганыч, аяныч, җан әрнеткеч; **~ый го́лос** аяныч тавыш

жа́лост||ь *ж* **1.** кызгану, жәлләү, аяу; **сде́лать** *что-л.* **из ~и** кызганудан *нәрсә булса да* эшләү **2.** кайгы, үкенеч, кызганыч; **кака́я ~ть!** нинди кызганыч!

жаль 1. *в знач. сказ. безл. кого-что и с неопр.* кызганыч, жәл; **~ бра́та** абый кызганыч; **~ смотре́ть на него́** аңарга каравы да кызганыч **2.** *в знач. сказ. безл. кого-что, кого-чего* (*о чувстве горечи, грусти*) кызганыч, жәл; **~, что вы уезжа́ете** китәсез икән, кызганыч; **~, что он не придёт** кызганычка каршы, ул килми **3.** *вводн. сл.* кызганычка каршы, үкенечкә каршы; **зайти́ бы, ~, вре́мени нет!** кызганычка каршы, кереп чыгарга вакытым юк!

жалюзи́ *с нескл.* жалюзи (*пластинкалардан ясалган тәрәзә пәрдәсе*)

жандарм *м* жандарм

жандарме́рия *м* жандармерия

жанр *м* жанр (**1.** *әдәбиятның, сәнгатьнең төрләре*) **2.** *көнкурешне сурәтли торган рәсем әсәре* **3.** *стиль, манера*

жа́нров||ый, -ая, -ое жанр ...ы; **~ая разнови́дность** жанр төрлелеге; **~ая живопись** жанр рәссамчылыгы

жар *м* **1.** кызу[лык], эссе[лек]; **о́бда́ло ~ом** эсселек килеп бәрелде **2.** кызу урын, эссе урын; **не сади́сь на са́мом ~ý** кызу урында утырма; **кастрю́ля стои́т на ~ý** кәстрүл кызуда тора **3.** *разг.* утлы күмер; **вы́грести ~ из печи́** мичтәге утлы күмерне тартып чыгару **4.** (*повышенная температура тела*) жар, кызу **5.** дәрт, ашкыну; **рабо́тать с ~ом** дәртләнеп эшләү ♦ **его́ броса́ет в ~ и в хо́лод** аны бер кыздыра, бер калтырата; **как ~ гори́т** ялт итеп тора, ут кебек янып тора

жара́ *ж* эссе, кызу, кызулык, эсселек; **си́льная ~** бик эссе [көн]; **насту́пила ~** эссе көннәр башланды

жарго́н *м* жаргон (*әдәби телдән аермалы буларак, аерым бер социаль төркем кешеләре арасында гына кулланыла торган үзенчәлекле тел, сөйләм*); **профессиона́льный ~** профессиональ жаргон

жаргони́зм *м* жаргон сүз, жаргонизм

жарго́нн||ый, -ая, -ое жаргон ...ы; **~ое сло́во** жаргон сүз

жа́рен||ый, -ая, -ое кыздырган, кыздырылган, куырган, куырылган; **~ая карто́шка** кыздырган бәрәңге; **~ая ры́ба** кыздырылган балык

жа́рить *несов.* **1.** *кого-что* кыздыру, кыздырып пешерү; **~ котле́ты** кәтлит кыздыру **2.** *кого-что и без доп.* (*жечь — о солнце*) кыздыру **3.** *что* (*калить на сковороде*) куыру, кыздыру; **~ горо́х** борчак куыру **3.** *прост.* оста башкару, сиптерү; **~ на гармо́шке** гармунда сиптерү

жа́рит||ься *несов.* **1.** куырылу, кыздырылу, кызу; **ры́ба ~ся** балык кыза **2.** *разг.* кызыну **3.** *страд. от* **жа́рить** I

жа́рк||ий, -ая, -ое **1.** кызу, эссе; (*о печи*) кайнар; **~ая ба́ня** эссе мунча; **~ое ле́то** эссе җәй; **~ий кли́мат** эссе климат **2.** *перен.* кызу, каты; кайнар; **~ий спо́р** кызу бәхәс; **~ий бой** каты сугыш; **~ий поцелу́й** кайнар үбү ♦ **~ие стра́ны** эссе илләр

жа́рко *нареч.* **1.** эссе итеп, кызу итеп; **~ затопи́ть ба́ню** мунчаны кызу итеп ягу **2.** *перен.* кызып, кызу рәвештә; **~ спо́рить** кызып бәхәсләшү **3.** *в знач. сказ. безл.* эссе, кызу; **сего́дня о́чень ~** бүген бик эссе; **мне ~** миңа эссе

жарко́е *с* куырдак, кыздырма, кыздырган ашамлык

жарови́ня *ж* тимер учак, мангал

жаровыно́слив||ый, -ая, -ое *бот.* кызуга чыдам, эссегә чыдам; **~ые расте́ния** кызуга чыдам үсемлекләр

жаропонижа́ющ||ий, -ая, -ее температураны төшерә торган; **~ие сре́дства** температураны төшерә торган дарулар

жаропро́чный, -ая, -ое *тех.* утка чыдам; **~ кирпи́ч** утка чыдам кирпеч

жаросто́йкий, -ая, -ое *тех.* утка чыдам; **~ мета́лл** утка чыдам металл; **~ бето́н** утка чыдам бетон

жаротру́бный, -ая, -ое: **~ котёл** *тех.* кайнар көпшәле казан (*эчендәге торбалар буенча кайнар газ узудан җылына торган казан*)

жар-пти́ца *ж фольк.* бәхет кошы (*әкиятләрдә сөйләнелә торган алтын каурыйлы кош*)

жасми́н *м* ясмин

жа́тва *ж* **1.** (*уборка хлебо́в*) уру **2.** (*время уборки хлебо́в*) урак өсте **3.** (*сжатые хлеба́*) (*җыеп алынган*) уңыш

жа́тка *ж* ургыч, уру машинасы

жать I *несов.* **1.** *что и без доп.* кысу; **сапо́г жмёт но́гу** итек аякны кыса; **~ру́ку** кулны кысу **2.** *что* сыгу, сыгып чыгару; **~ сок из винограда́** йөземнең согын сыгу **3.** *кого-что, прост.* кысрыклау, ашыктыру; **сро́ки жмут** вакыт ашыктыра

жать II *несов. что* уру; **~ рожь** арыш уру

жа́||ться *несов.* **1.** бөрешү; кысылу; **~ся от хо́лода** суыктан бөрешү **2.** сырышу, елышу, сыену; **ребёнок ~лся к ма́тери** бала анасына сырыша иде **3.** *перен. разг.* (*стесняться*) тартыну, оялып тору **4.** *перен. разг.* (*скупиться*) саранлану, карунлану, кысылу, бирәсе килмәү

жбан *м* жбан (*савыт*); **~ ква́су** бер жбан куас

жва́чк||а *ж* күшәү; **жева́ть ~у** күшәм күшәү

жва́чн||ый, -ая, -ое күшәүче, күши торган; **~ые живо́тные** күшәүче хайваннар

жгут *м* жгут, бау; **соло́менный ~** көлтә бавы; **кровоостана́вливающий ~** кан агуын туктатучы жгут

жгу́тик *м* **1.** *уменьш. от* **жгут**; **2.** *зоол.* төкчә, камчы (*түбән төзелешле организмнарның хәрәкәтләну органнары*)

жгу́ч||ий, -ая, -ее **1.** кайнар, эссе, кызу; **~ие лучи́ со́лнца** кояшның кызу нурлары **2.** (*о холоде*) чатнама, чеметчереп ала торган; (*о боли*) үзәккә үтә торган, бик каты, йөрәккә тиярлек **3.** *перен.* тирән, зур, бик ныk; **~ий стыд** зур оят; **~ее раска́яние** бик ныk үкенү ♦ **~ие слёзы** кайнар күз яшьләре; **~ий брюне́т** чем кара чәчле кеше; **~ие вопро́сы совреме́нности** хәзерге заманның иң мөһим мәсьәләләре

жда́||ть *несов.* **1.** *кого-что, кого-чего* көтү, көтеп тору; **~ть по́езда** поезд көтү; **~ть, когда́ переста́нет дождь**

ЖЕ-ЖЕМ

яңгыр туктаганын көтеп тору **2.** *чего (надеяться)* өмет итү; **~ть награ́ды** бүләк өмет итү **3.** *(считать, предполагать)* уйлау, ...дип уйлау, ышанып тору; **~ли, что он бу́дет хоро́шим рабо́тником** ул яхшы хезмәткәр булыр дип уйлаганнар иде ♦ **~ть не дожда́ться** сабырсызланып көтү, түземсезләнеп көтү; **~ть у мо́ря пого́ды** ≈ аяз күктән яңгыр көтү; **жду не дожду́сь** зарыгып (өзелеп) көтәм; **заста́вить себя́ ~ть** озак көттерү

же I *союз* **1.** *против.* ә, исә; **я уезжа́ю, това́рищ же остаётся** мин китәм, ә иптәшем кала **2.** *присоед.* ә; **когда́ мы прие́хали, прие́хали же мы ле́том** ... без килгән чакта, ә без җәен килгән идек...

же II *частица* **1.** *усил.* соң, инде, бит, ләбаса; ук, үк; **когда́ же вы бу́дете гото́вы?** кайчан соң сез әзер булырсыз?; **пойдём же!** барыйк инде!; **есть же у нас хоро́шие кни́ги!** бездә яхшы китаплар бар бит!; **мы пое́дем сего́дня же** без бүген үк китәбез **2.** *(после нареч. и мест. означает полное тождество)* ук, үк; **тот же** шул ук; **тако́й же** шундый ук; **тогда́ же** шул вакытта ук

жёван||ый, -ая, -ое **1.** чәйнәлгән; **~ый хлеб** чәйнәлгән икмәк **2.** *перен. разг.* изелгән; бөгәрләнеп (таушалып) беткән; **~ое пла́тье** бөгәрләнеп беткән күлмәк

жева́тельн||ый, -ая, -ое **1.** чәйнәү ...ы; **~ые мы́шцы** чәйнәү мускуллары **2.** чәйни торган; **~ая рези́нка** чәйни торган резинка; **~ый таба́к** насвай

жева́ть *несов. что* чәйнәү; **~ пи́щу** азык чәйнәү ♦ **~ губа́ми** иреннәрне кыймылдату

жезл *м жезл* **(1.** *тирәлек һәм дәрәҗә билгесе булган махсус таяк* **2.** *тимер юлда поездларның йөрешен тәртипкә салу өчен хезмәт итә торган автомат приборның металл таягы* **3.** *регулировщик таягы)*

жела́ние *с* теләк, дәрт; **заве́тное ~** иң зур теләк; **име́ть ~** теләк булу; **горе́ть ~ем** теләк белән яну **2.** *(просьба)* үтенеч, теләк; **испо́лни моё после́днее ~** минем соңгы теләгемне үтә

жела́нн||ый, -ая, -ое **1.** көтелгән, көтеп алынган, теләп алынган; **~ая весть** көтеп алынган хәбәр **2.** сөекле, газиз, кадерле; **~ый друг** кадерле дус

жела́тельный, -ая, -ое кирәкле, көтелгән, теләгән; **де́ло при́няло ~ для нас оборо́т** эш без теләгән юнәлешне алды

желати́н *м желатин (кулинариядә, фотографиядә h.б.ш. кулланыла)*

желати́нов||ый, -ая, -ое желатин ...; желатиннан ясалган; **~ые пласти́нки** *тех.* желатин пластинкалар; **~ый сту́день** желатиннан ясалган койка

жела́||ть *несов. кого-что, чего, с неопр. и с союзом «чтобы»* теләү, ...ысы килү; **я ~ю его́ ви́деть** минем аны күрәсем килә ♦ **оставля́ет ~ть лу́чшего** бик әйбәт түгел, кимчелекле

жела́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **жела́ть; 2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* теләк белдерүчеләр, теләүчеләр; **~их мно́го** теләк белдерүчеләр күп

желва́к *м* төер, оры; каты шеш; **на ску́лах заходи́ли желваки́** аның яңакларында төерләр йөри башлады

желе́ *с нескл.* **1.** желе *(желатин белән җимеш суын кушып әзерләгән кесәл сыман ашамлык)* **2.** *(студень)* койка, дерелдәвек

железа́ *ж* биз; **слюнна́я ~** төкрек бизе

желе́зистый I, -ая, -ое *хим.* тимерле, составына тимер кергән; **~ исто́чник** тимерле чишмә

желе́зист||ый II, -ая, -ое биз ...ы; **~ая кле́тка** биз күзәнәге

желе́зка I *ж разг.* тимер кисәге

желе́зк||а II: **на всю ~у** бөтен көчкә, ахырына кадәр

желе́зка *с (резец в рубанке)* ышкы тимере, рубанок тимере

железнодоро́жник *м* тимерюлчы, тимер юлда эшләүче

железнодоро́жный, -ая, -ое тимер юл ...ы; **~ тра́нспорт** тимер юл транспорты

желе́зный, -ая, -ое **1.** тимер ...ы; **~ая руда́** тимер рудасы; **~ая стру́жка** тимер йомычкасы **2.** тимердән ясалган, тимер ...; **~ая крова́ть** тимер карават **3.** *перен.* корычтай: **~ое здоро́вье** корычтай сәламәтлек **4.** *перен.* нык; **~ая дисципли́на** нык дисциплина; **~ая во́ля** нык ихтыяр; **~ая ло́гика** нык логика ♦ **~ая доро́га** тимер юл; **~ый век** *археол.* тимер гасыры

железня́к *м* тимер рудасы

желе́зо *с* **1.** *хим.* тимер **2.** *собир.* тимер-томыр [әйберләр]; **торгова́ть ~м** тимер-томыр әйберләр белән сату итү **3.** *разг. (лекарство)* тимерле дару

железобето́н *м* тимер-бетон *(төзү материалы)*

железобето́нн||ый, -ая, -ое тимер-бетон ..., тимер-бетоннан ясалган; **~ое сооруже́ние** тимер-бетон корылма

железоплави́льный, -ая, -ое тимер эретә (коя) торган

железопрока́тный, -ая, -ое тимер прокатлау ...ы, тимер прокатлый торган стан

железору́дн||ый, -ая, -ое **1.** тимер рудалы; **~ый райо́н** тимер рудалы район **2.** тимер рудасы ...ы; **~ая промы́шленность** тимер рудасы промышленносте

железя́ка *ж разг. см.* **желе́зка** I

желе́йный, -ая, -ое желе...ы; желедән әзерләнгән; **~ мармела́д** желедән әзерләнгән мармелад

жёлоб *м* улак, колаша, ялгаш

желоб́чат||ый, -ая, -ое колашасыман; улаксыман; **~ая черепи́ца** улаксыман сырлы чирәп

жело́нка *ж тех.* желонка *(скважинадан сыеклык, ком һ.б.ш. күтәрту җайланмасы)*

желте́ть *несов.* **1.** *(становиться жёлтым)* саргаю, сары төскә керү **2.** *(виднеться — о чём-л. жёлтом)* саргаеп тору, сары булып күренү

желте́ться *несов. см.* **желте́ть** 2

желтизн||а́ *ж* сарылык, сары төс; **его́ лоб отлива́л ~о́й** аның маңгае сары төскә кергән

желти́нка *ж разг.* сары тап, сары тимгел, саргылт төс

желти́ть *несов. что* саргайту, сары төскә кертү, сарыга буяу

желто́к *м* йомырка сарысы

желтоко́жий, -ая, -ее сары тәнле

желтокры́лый, -ая, -ое сары канатлы

желтоли́цый, -ая, -ое сары чырайлы (йөзле), сары тутлы

желторо́тый, -ая, -ое **1.** сары томшыклы, сары авызлы *(кош баласы турында)* **2.** *перен. разг.* борын асты кипмәгән, тәжрибәсез *(тормыш тәжрибәсе булмаган кеше турында)*

желтоцве́т *м* сары чәчәк *(сары чәчәкле уләннәрнең гомуми исеме)*

желту́ха *ж* сары [авыруы], сары төшү

желту́шный, -ая, -ое сары авыруы ...ы, сары авырулы

жёлт||ый, -ая, -ое *прям., перен.* сары; **~ая кра́ска** сары буяу; **~ая лихора́дка** сары бизгәк *(тропикларда була торган йогышлы авыру)*; **~ая ра́са** *уст.* сары раса, сары тәнле кешеләр; **~ая пре́сса** сары матбугат; **~ые профсою́зы** сары профсоюзлар *(эшчеләр сыйныфы интересларына хыянәт итә торган профсоюзлар)*

желтя́к *м прост.* саргайган кыяр

желудёвый, -ая, -ое имән чикләвеге ннән ясалган, имән чикләвеге ...ы; **~ кофе** имән чикләвегеннән ясалган кофе

желу́д||ок *м* ашказаны; **катар́ ~ка** ашказаны катары; **здоро́вый ~ок** сау ашказаны ♦ **расстро́йство ~ка** эч китү

желу́дочек *м анат.* карынчык

желу́дочно-кише́чный, -ая, -ое ашказаны-эчәк ...ы; **~ые заболева́ния** ашказаны-эчәк авырулары

желу́дочн||ый, -ая, -ое **1.** ашказаны ...ы; **~ый сок** ашказаны сүле **2.** ашказанын дәвалый торган; **~ые ка́пли** ашказанын дәвалый торган тамчылар

жёлудь *м* имән чикләвеге

жёлчность *ж (раздражительность)* усал булу, зәһәрлек

жёлчный, -ая, -ое **1.** үт ...ы; **~ пузы́рь** үт куыгы, үт капчыгы **2.** *перен. (раздражительный, злой)* усал, тиз ачуланучан, зәһәр

жёлчь *ж* **1.** үт, үт суы **2.** *перен. (раздражение)* зәһәр, усаллык

жема́ниться *несов. разг.* назлану, кылану, сырлану

жема́нница *ж разг.* кыланчык [назлы] хатын

жема́нничать *несов. разг.* назлану, кылану, сырлану

жема́нность *ж* назлылык, кыланчыклык

жема́нный, -ая, -ое назлы, кыланчык, кыстатучан

жема́нство *с* назлылык, назлану, кыланчыклык, кылану

же́мчуг *м* энже

жемчу́жина *ж* **1.** энҗе бөртеге **2.** *перен.* хәзинә; **стихи́ Тука́я — ~ татарской поэ́зии** Тукай шигырьләре — татар поэзиясенең хәзинәсе ул

жемчу́жница *ж* энҗе моллюскысы *(кабыгы эчендә энҗе барлыкка килә торган моллюск)*

жемчу́жн||ый, -ая, -ое 1. энҗе ...ы; **~ое ожере́лье** энҗе муенса 2. *перен.* энҗе кебек ак, энҗесыман, энҗедәй ак; **~ые зу́бы** энҗедәй ак тешләр

жена́ *ж* хатын, ир хатыны

жена́тый, -ая, -ое өйләнгән, хатынлы

жени́||ть *сов., несов. кого* өйләндерү, хатын алып бирү ♦ **без меня́ меня́ ~ли** мине үзем юкта өйләндергәннәр (*кешегә үзенең ризалыгыннан башка берәр эш йөкләү турында*)

жени́тьба *ж* өйләнү, хатын алу

жени́ться *сов., несов.* өйләнү, хатын алу; өйләнешү, никахлашу

жени́х *м* кияү буласы кеше, кыз яраткан егет ♦ **смотре́ть ~о́м** шат күренү, шат күңелле булу

женолюби́вый, -ая, -ое хатын-кызларны бик яратучан

женоненави́стник *м* хатын-кызларны яратмаучы (*дошман күрче, хатын-кызлардан качучы*)

женоненави́стнический, -ая, -ое хатын-кызларны яратмый (дошман күрә) торган, хатын-кызлардан кача торган

женоненави́стничество *с* хатын-кызларны яратмау (дошман күрү)

женоподо́бный, -ая, -ое хатын-кызга охшаган, хатын-кыз төсле

женоуби́йца *м* хатынын үтерүче, үз хатынын үтергән кеше

же́нск||ий, -ая, -ое хатын-кыз[лар] ...ы; **~ое любопы́тство** хатын-кызлар кызыксынуы; **~ая кома́нда** хатын-кызлар командасы ♦ **~ая ло́гика** *шутл.* хатыннар логикасы (*эзлекле булмаган логика*); **~ие боле́зни** *мед.* хатын-кыз авырулары; **~ий род** *грам.* женский род; мәэннәс (*уст.*)

же́нственность *ж* нәфислелек, гүзәллек, мөлаемлылык, йомшаклык

же́нственный, -ая, -ое мөлаем, хатын-кызларга хас, нәфис, хатын-кыз табигатьле

же́нщина *ж* 1. хатын, хатын-кыз 2. (*взрослая, не девушка*) хатын кеше, хатын

женьше́нь *м* женьшень (*Ерак Көнчыгышта үсә торган дару үсемлеге*)

жерди́на *ж разг. см.* **жердь**

жердь *ж* колга, киртә

жерёбая *ж* буаз (*бия, ишәк, дәве турында*)

жеребёнок *м* (*до года*) колын, колкай; (*от одного года до двух лет*) кырыкмыш тай; (*до трёх лет*) тай

жеребе́ц *м* айгыр; **племенно́й ~** нәселле айгыр

жереби́ться *несов.* колынлау (*бия, ишәк, дәве турында*)

жеребо́к *м* (*вакытсыз туган*) колынның тиресе

жерёбость *ж* буазлык (*бия, ишәк, дәве турында*)

жеребьёвк||а *ж* шобага салу, жирәбә салу, таяк тотышу; **провести́ ~у** шобага салу

жеребя́чий, -ья, -ье колын ...ы, тай ...ы

же́рех *м* опты, ак опты

жерли́ца, же́рлица *ж* жерлица (*балык тоту коралы*)

жерло́ *с в разн. знач.* авыз, тишек; **~ пу́шки** туп авызы; **~ вулка́на** вулкан авызы; **~ пе́чи** мич авызы

жёрнов *м* тегермән ташы

же́ртв||а *ж* корбан; **~ы наводне́ния** су басу корбаннары; **принести́ в ~у** *прям., перен. кого-что* корбан итү 2. авырлык, кыенлык, үзен корбан итү; **пойти на любы́е ~ы** теләсә нинди авырлыклар алдында да тукталып калмау 3. *уст.* (*пожертвование*) иганә, бүләк

же́ртвенник *м* корбан чалу урыны, келәү урыны (*борынгы мәҗүсиләрдә*)

же́ртвенн||ый, -ая, -ое 1. *уст.* корбан ...ы; **~ая кровь** корбан каны 2. (*самоотверженный*) җаны-тәне белән ..., үзен аямастан

же́ртвовать *несов.* 1. *кого-что и без доп.* бүләк итеп бирү, иганә итү 2. *кем-чем* корбан итү, фида итү, үзен аямау; санашмау; **~ собо́й** үзен корбан итү; **~ здоро́вьем** сәламәтлек белән санашмау

жертвоприноше́ние *с* корбан чалу [йоласы] (*борынгыда*); **соверша́ть ~** корбан итү

жест *м* 1. ым, ишарә, кул хәрәкәте; **вырази́тельный ~** тирән мәгънәле ишарә; **привы́чный ~** гадәти ишарә 2. *перен.* кыланыш; **благоро́дный ~** галиҗәнапларча кыланыш; **сде́лать краси́вый ~** яхшы эш эшләү

жестикули́рование *с см.* **жестикули́ровать**

жестикули́ровать *несов.* кул хәрәкәтләре ясау, кулларны селтәү

жестикуля́ция *ж* кулларны селтәү

жёстк||ий, -ая, -ое 1. каты; **~ое мя́со** каты ит; **~ие во́лосы** каты чәч 2. *перен.* кырыс, каты; **~ий хара́ктер** кырыс характер 3. *перен.* кискен, катгый; **~ие сро́ки** катгый сроклар; **~ие усло́вия** кискен шартлар ♦ **~ая вода́** каты су; **~ий ваго́н** каты вагон

жесткокры́лые *мн. зоол.* катыканатлылар

жесто́к||ий, -ая, -ое 1. каты күңелле, аяусыз, рәхимсез, кансыз, мәрхәмәтсез, шәфкатьсез; **~ий челове́к** мәрхәмәтсез кеше 2. бик көчле, бик нык, бик каты; **~ая борьба́** бик каты көрәш; **~ое сопротивле́ние** каты каршылык ♦ **~ая необходи́мость** котылгысыз кирәклек, үтә зарурлык; **~ие моро́зы** чатлама салкыннар

жестокосе́рдие *с высок.* каты күңеллек, кансызлык, мәрхәмәтсезлек

жестокосе́рдный, -ая, -ое *высок.* каты күңелле, мәрхәмәтсез, кансыз, аяусыз, шәфкатьсез

жесто́кость *ж* катылык, рәхимсезлек, кансызлык, шәфкатьсезлек, мәрхәмәтсезлек; **~ нра́вов** гореф-гадәтләрнең рәхимсезлеге 2. (*жестокий поступок*) каты мөгамәлә, каты чара

жесть *ж* калай

жестя́ник *м см.* **жестя́нщик**

жестя́нка *ж* 1. (*жестяная коробка*) калай савыт, калай банка 2. *разг.* (*кусок жести*) калай кисәге

жестя́нщик *м* чиләк төпләүче, калайчы, суык тимерче

жето́н (1. *ярышта катнашучыга приз итеп, берәр вакыйгада катнашучыга истәлек итеп бирелә торган металл значок* 2. *берәр әйбер, мәс. кассадан акча, алу өчен бирелә торган цифрлы калай кисәге*)

жечь *несов.* 1. *кого-что* яндыру; **~ бума́гу** кәгазь яндыру 2. *что* ягу; **~ дрова́** утын ягу 3. *кого-что и без доп.* яндыру, кыздыру, көйдерү; (*о солнце*) көйдерү, кыздыру, пешерү; (*о морозе*) чеметтерү, чеметтереп алу; (*о крапиве*) чагу; (*о йоде*) яндыру, ачыттыру

же́чься *несов.* 1. чагу; **крапи́ва жжётся** кычыткан чага 2. пешерү; **утю́г жжётся** үтүк пешерә 3. *страд. от* **жечь** 1, 2

жже́ние *с* (*ощущение жара*) пешерү, кыздыру

жжёнка *ж* жжёнка (*көйдерелгән шикәр катнаштырып ромнан яки коньяктан хәзерләнгән эчемлек*)

жжёный, -ая, -ое кыздырылган, көйдерелгән, яндырылган; **~ са́хар** кыздырылган шикәр

живе́ц *м рыб.* җимбалык; маймыч, вак балык; **лови́ть на живца́** маймычка балык эләктерү

живи́нка *ж разг.* иҗади башлангыч; **~ в де́ле** эштә иҗади башлангыч

живи́тельный, -ая, -ое көч бирә торган, хәл кертә торган, дәртләндереп җибәрә торган; **~ во́здух** хәл кертә торган һава

жива́ *ж* сагыз, чәер

жи́вность *ж собир. разг.* вак терлек; йорт кошлары; вак хайваннар

жи́во *нареч.* 1. җанлы [итеп], тасвирлы [итеп]; ачык [итеп]; **~ расска́зывать** тасвирлы сөйләү 2. (*оживлённо*) рухлы, күтәренке рух белән, җанлы 3. *разг.* бик тиз, тиз генә, җәһәт кенә; **он ~ сбе́гал за до́ктором** ул тиз генә докторны алып килде

живогло́т *м прост.* кап-йот, ертлач, карун

живодёр *м прост.* тереләй тунаучы, кычкыртып талаучы

жив||о́й, -а́я, -о́е 1. тере, исән, исән-сау; **~а́я ры́ба** тере балык; **оста́ться в ~ы́х** исән калу 2. (*подлинный*) җанлы, чын, табигый; **~о́й приме́р геро́изма** геройлыкның җанлы мисалы; **изобрази́ть ~ы́х люде́й** чын кешеләрне сурәтләү; 3. (*яркий, выразительный*) җанлы; **~а́я бесе́да** җанлы әңгәмә 4. тере, елгыр, хәрәкәтчән; **~о́й ребёнок** тере бала; **~ы́е глаза́** хәрәкәтчән күзләр 5. (*отвечающий потребностям жизни*) тормышчан, тормыш өчен кирәкле 6. (*сильно переживаемый*) тирән тәэсирле, кискен кичерешле; **~о́е воспомина́ние** тирән тәэсирле истәлек; **~а́я оби́да** тирән тәэсирле үпкә ♦ **~а́я вода́** *фольк.* тереклек суы (*әкиятләрдә*); **~а́я и́згородь** үсемлек киртә, үсемлек койма **~а́я о́чередь** җанлы чират; **~а́я при-**

ЖИВ-ЖИМ

ро́да тере табигать (*хайваннар һәм усемлекләр*); **~ая ра́на** төзәлмәгән яра; **~ая си́ла** җанлы көчләр (*кешеләр, эш хайваннары*); **~ о́й вес** тереләй авырлык, тереләтә авырлык; **~ о́й инвента́рь** эш терлеге; **~ые цветы́** табигый чәчәкләр, чын чәчәкләр; **жив-здоро́в** исән-имин, исән-сау; **~ о́го ме́ста нет (не оста́лось)** зарарланмаган урыны калмаган; **заде́ть (забра́ть, затро́нуть) за ~ о́е** авырткан урынына кагылу, чуанына тию (кагылу); **на ~ую ни́тку** ашыгып, аннанмоннан гына (*эшләү*); әштер-өштер генә (*эшләп ташлау*); **ни жив ни мёртв** коты алынган, коты очкан, коты чыкканга (*куркудан*); **ни ~ о́й души́** бер генә җан иясе дә юк

живопи́сец *м* рәссам

живопи́сн||ый, -ая, -ое **1.** рәсем ясау ...ы; **~ая мастерска́я** рәсем ясау мастерское **2.** матур, рәсемдәге шикелле; **~ый вид** матур күренеш **3.** ачык, сәнгатьле, образлы; **~ое сравне́ние** сәнгатьле чагыштыру

жи́вопис||ь *ж* **1.** рәсем сәнгате; сынлы сәнгать; **уро́ки ~и** рәсем сәнгате дәресләре **2.** *собир.* рәсемнәр, картиналар; **вы́ставка ~и** картиналар күргәзмәсе

живороди́ящий, -ая, -ее тере бала тудыручы (*хайваннар һәм кайбер балыклар турында*)

живоры́бн||ый, -ая, -ое тере балыклы, тере балык ...ы; **~ый бассе́йн** тере балыклы буа; **~ое су́дно** тере балык судносы

жи́вость *ж* **1.** җитезлек, өлгерлек, хәрәкәтчәнлек; **~ движе́ний** хәрәкәтләр җитезлеге **2.** сизгерлек, үткенлек; **~ ума́** акылның үткенлеге

живо́т I *м* корсак, эч, карын

живо́т II *м уст.* җан, тормыш, тереклек; **не жале́ть ~а́** җанны да кызганмау; **не на ~, а на́ смерть** үз-үзеңне аямыйча

животво́рн||ый, -ая, -ое *высок.* җанландыра торган, рухландыра торган, җанландыргыч, дәртләндерә торган, яшәү көче бирә торган; **~ое де́йствие сна** йокының җанландыргыч тәэсире; **~ая си́ла любви́** мәхәббәтнең дәртләндерә торган көче

животи́на *ж прост.* йорт хайваны

животново́д *м* терлекче, малчы, терлекчелек белгече

животново́дство *с* терлекчелек, терлек асрау, терлек асраучылык

животново́дческ||ий, -ая, -ое терлекчелек ...ы; **~ая фе́рма** терлекчелек фермасы

живо́тное *с* **1.** тереклек иясе; хайван **2.** *разг.* хайван (*юньсез, тупас кеше турында*)

живо́тн||ый, -ая, -ое **1.** хайван[нар] ...ы; **~ый мир** хайваннар дөньясы **2.** хайваннарча ...; хайвани; **~ый страх** хайваннарча курку; **~ая страсть** хайвани дәрт ♦ **~ый э́пос** хайваннар турындагы эпос; **~ый орна́мент** хайваннар сурәте төшерелгән орнамент

животрепе́щущий, -ая, -ое көн үзәгендәге, көн кадагындагы, бүгенге көн өчен иң әһәмиятле, иң мөһим; актуаль; **~ вопро́с** иң мөһим мәсьәлә

живу́честь *ж* яшәргә сәләтлелек, чыдам булу, яшәүчәнлек

живу́чий, -ая, -ее **1.** (*жизнеспособный*) яшәүчән, яшәргә сәләтле **2.** *перен.* озак саклана торган, гомерлек; **~ обы́чай** озак саклана торган гадәт

жи́вчик *м* **1.** *см.* **живе́ц**; **2.** *разг.* (*о человеке*) тере (җитез, өлгер, елгыр) кеше **3.** *физиол.* аталык орлыгы

живьём *нареч. разг.* тереләй, тере килеш, тереләтә

жи́дк||ий, -ая, -ое **1.** сыек; **~ие тела́** *физ.* сыек җисемнәр; **~ий суп** сыек аш **2.** сирәк; **~ий лес** сирәк урман; **~ие во́лосы** сирәк чәч; **~ие аплодисме́нты** сирәк кул чабулар **3.** *перен. разг.* сыек, зәгыйфь, көчсез; **~ие му́скулы** көчсез мускуллар

жи́дкостн||ый, -ая, -ое *тех.* сыеклык ...ы; **~ые сво́йства** сыеклык үзлекләре

жи́дкост||ь *ж* **1.** сыеклык, сыекча; **ме́ры ~ей** сыекчалар үлчәве **2.** сыеклык; **~ь кле́я** җилемнең сыеклыгы **3.** сирәклек; **~ь воло́с** чәчнең сирәклеге

жи́ж||а *ж* сыекча; **навозная ~а** тирес сыекчасы **2.** *разг.* аш шулпасы, сыек шулпа; **нали́ть одно́й ~и** шулпаның сыгын гына салу

жизнеде́ятельность *ж* **1.** *биол.* тереклек эшчәнлеге; **~ органи́зма** организмның тереклек эшчәнлеге **2.** (*деятельность*) эшчәнлек, шөгыль

жизнеде́ятельный, -ая, -ое **1.** *биол.* яшәүгә сәләтле; **~ о́рган** яшәүгә сәләтле әгъза **2.** (*деятельный*) булдыклы, эшлекле (*кеше турында*)

жизнелю́б *м* тормыш сөюче, тормышка гашыйк

жизнелюби́вый, -ая, -ое тормыш сөючән, тормышка гашыйк

жизнелю́бие *с* тормыш сөючәнлек, тормышка гашыйк булу

жи́зненность *ж* **1.** яшәүгә сәләтлелек; тереклек сәләте; **~ органи́зма** организмның яшәүгә сәләтлелеге **2.** тормышчанлык; **~ иде́и** идеянең тормышчанлык

жи́зненный, -ая, -ое **1.** тормыш ...ы, тереклек ...ы; **~ путь** тормыш юлы; **~ о́пыт** тормыш тәҗрибәсе **2.** (*близкий к жизни, к действительности*) тормышчан **3.** *перен.* (*важный, необходимый*) тормыш өчен кирәкле, әһәмиятле, мөһим, кирәкле; **~ вопро́с** мөһим мәсьәлә

жизнеобеспе́чение *с* тереклек тәэмин итү

жизнеописа́ние *с* тәрҗемәи хәл

жизнера́достность *ж* шат күңеллелек; көр күңеллелек

жизнера́достный, -ая, -ое шат күңелле, көр күңелле; **~ челове́к** көр күңелле кеше; **~ хара́ктер** шат күңелле характер

жизнеспосо́бность *ж* яшәүгә сәләтлелек, тереклек сәләте; **~ органи́зма** организмның яшәүгә сәләтлелеге

жизнеспосо́бный, -ая, -ое **1.** яшәүгә сәләтле; **~ органи́зм** яшәүгә сәләтле организм **2.** эшкә сәләтле, сәләтле; **~ коллекти́в** эшкә сәләтле коллектив

жизнесто́йкий, -ая, -ое чыдам, түземле; **~ органи́зм** чыдам организм

жизнесто́йкость *ж* чыдамлык, түземлелек

жизнеустро́йство *с* нормаль тормыш шартлары булдыру

жизнеутвержда́ющ||ий, -ая, -ое тормышчан; тормышчанлык (*оптимизм*) белән сугарылган; **~ая тата́рская литерату́ра** оптимизм белән сугарылган татар әдәбияты

жизн||ь *ж* **1.** тереклек; **возникнове́ние ~и на Земле́** Җирдә тереклекнең барлыкка килүе; **~ь расти́тельного ми́ра** үсемлекләр дөньясының тереклеге **2.** гомер; **в тече́ние всей его́ ~и** бөтен гомере буена; **на всю ~ь** гомергә, гомер буена **3.** тормыш; **обще́ственная ~ь** иҗтимагый тормыш; **семе́йная ~ь** гаилә тормышы; **духо́вная ~ь** рухи тормыш; **кипу́чая ~ь** кайнап торган тормыш; **вну́тренняя ~ь страны́** илнең эчке тормышы; **~ь бьёт ключо́м** тормыш кайнап тора **4.** чынбарлык, тормыш; **войти́ в ~ь** тормышка ашу; **провести́ предложе́ние в ~ь** тәкъдимне тормышка ашыру **5.** җанлылык, хәрәкәт; **у́лицы полны́ ~и** урамда зур җанлылык хөкем сөрә ♦ **~и не рад** яшисе килми, тормыштан туйдым; **[находи́ться] ме́жду ~ью и сме́ртью** яшәү белән үлем арасында тору; **ни в ~ь** беркайчан да, һичбер вакытта да, гомердә дә; **не на ~ь, а на́ смерть боро́ться (би́ться)** үз-үзеңне аямыйча көрәшү; **отда́ть (положи́ть) ~ь** *за кого-что* гомереңне бирү, үзеңне корбан итү

жи́л||а *ж* **1.** (*кровеносный сосуд*) тамыр, кан тамыры, кан юлы; (*сухожилие*) сеңер **2.** *горн.* катлам; **золотоно́сная ~а** алтынлы катлам ♦ **тяну́ть (вытя́гивать) ~ы** *из кого* җелеген суыру, үзәгенә үтү, интектерү

жиле́т *м* жилет (*җиңсез өс киеме*)

жиле́ц *м* кешедә торучы, фатирчы ♦ **не ~ [на бе́лом све́те]** гүр якасында тора, озак яшәмәс

жили́ще *с* торак, тора торган урын

жили́щный, -ая, -ое торак ...ы; тораклар ...ы; **~ые усло́вия** торак шартлары

жи́лка *ж* **1.** *уменьш. от* **жи́ла** I; **2.** *бот., зоол.* җепсел (*бөҗәкләр канатында һәм усемлек яфракларындагы җепселләр*) **3.** тамыр; **бе́лый мра́мор с кра́сными ~ми** кызыл тамырлы ак мәрмәр **4.** *разг.* сәләт; **артисти́ческая ~** артистлык сәләте

жил||о́й, -ая, -о́е **1.** торак ...; **~о́й дом** торак йорт **2.** кешеләр тора торган; торырга яраклы; **~а́я ко́мната** торырга яраклы бүлмә

жилпло́щадь *ж* торак мәйдан

жиль||ё *с* **1.** кеше яши торган җир; **вдали́ от челове́ческого ~я** кешеләр яши торган җирдән ераклы **2.** *разг.* (*жилище*) торак **3.** *разг.* тору; **го́дный для ~я** тору өчен яраклы

жим *м спорт.* салмак күтәрү (*штанганы*)

жи́молость *ж* зелпе

жир *м* май; **гуси́ный ~** каз мае; **расти́тельные ~ы́** үсемлек майлары; **ры́бий ~** балык мае ♦ **с ~у беси́ться** *прост.* маена чыдаша алмау ; **от ~у ло́паться** *прост.* чиртсәң каны чыгарлык

жира́ф *м*, **жира́фа** *ж* жираф

жире́ть *несов.* симерү, көрәю, май басу

жи́рность *ж* **1.** майлылык; **~ молока́** сөтнең майлылыгы **2.** (*упитанность*) симезлек

жи́рн||ый, -ая, -ое **1.** симез, майлы; **~ый суп** майлы аш; **~ое мя́со** симез ит **2.** симез; **~ый кот** симез мәче **3.** (*о почве*) ашлы; (*о глине*) үзле, сутлы **4.** майлы, майланган, майланып беткән, майга катканг; **~ое пятно́** майлы тап; **~ые ру́ки** майлы куллар **5.** (*толстый — о линии, шрифте*) калын ♦ **~ый кусо́к** симез калҗа (*кызыктырырлык нәрсә хакында*)

жирова́ть I *несов. что, тех.* (*пропитывать жиром*) майлыландыру, май белән туендыру

жир||ова́ть II *несов.* **1.** *охот.* май жыю, симерү; **кабаны́ ~у́ют в боло́тах** кабан дуңгызлары сазлыкта йәреп симерәләр **2.** *сад.* жимеш бирмичә үсү (*жимеш агачлары турында*)

жирови́к *м* май шеше, майлы шеш

жирО́вка *жс разг.* жировка (*квартира, ут һ.б.ш. өчен түләргә бирелгән документ*)

жиров||о́й, -а́я, -о́е **1.** май ...ы, майлы; **~ы́е вещества́** майлы матдәләр **2.** май ...ы, майдан әйберләр ясау ...ы; **~а́я промы́шленность** май промышленносте

жиропо́т *м спец.* майлы тир (*сарыкларның май һәм тире бизләре бүлеп чыгара торган матдә*)

жироприка́з *м фин.* жириприказ (*акча хуҗасының кредитор белән исәп-хисапны өзү турында кредит оешмаларына биргән боерыгы*)

жироско́п *м уст.* жироскоп (*то же, что* **гироско́п**)

жирото́пный, -ая, -ое *спец.* май кайнату ...ы; май кайната торган; май эретү ...ы; май эретә торган; **~ цех** май кайнату цехы

жите́йск||ий, -ая, -ое тормыш ...ы көндәлек, көн дә була торган; **~ие дела́ и забо́ты** көндәлек эшләр һәм мәшәкатьләр

жи́тел||ь *м* торучы, яшәүче; торучы халык; **~и го́рода** шәһәрдә торучы халык

жи́тельница *ж см.* **жи́тель**

жи́тельств||о *с* тору, яшәү; **ме́сто ~а** тору урыны

жи́тница *ж* **1.** *уст.* амбар, келәт **2.** *перен.* игенгә бай җир (өлкә)

житня́к *м бот.* арышбаш (*кыяклы азык үлән*)

жи́тный, -ая, -ое (*о хлебе*) арыш ...ы; (*о крупе*) арпа ...ы

жи́то *с диал.* иген, ашлык

жи||ть *несов.* **1.** *в разн. знач.* яшәү, тору, гомер итү; **до́лго ~ть** озак яшәү; **~ли́-бы́ли** торганнар ди; **~ть душа́ в ду́шу** тату яшәү, дус тору; **~ть на широ́кую но́гу** мул тормышта яшәү; **~ть-пожива́ть** хафасыз яшәү, ваемсыз тормыш; **~ть с семьёй** гаилә белән бергә яшәү; **~ть свои́м трудо́м** үз хезмәтең исәбенә яшәү; **с волка́ми ~ть — по во́лчьи выть** ≈ кем чанасына утырсаң шуның җырын җырларсың **2.** *перен.* булу, яшәү; **в наро́де живёт уве́ренность в побе́де** халыкта җиңүгә ышаныч яши

жить||ё *с разг.* **1.** тормыш, көнкүреш; **приво́льное ~ё** иркен тормыш; **~ёнам бу́дет в дере́вне!** авылда тормышыбыз яхшы булыр! **2.** тору, яшәү; **дом, приго́дный для ~я** торыр өчен яраклы өй ♦ **~я нет** *кому от кого* көн юк (*кысалар, җәберләнүләр*)

житьё-бытьё *с см.* **житьё** I

жи́ться *несов. безл. кому, разг.* яшәү, тору; **ему́ живе́тся хорошо́** ул яхшы тора

жмот *м прост.* саран, карун

жму́рить *несов.:* **~ глаза́** күзләрне кысу

жму́риться *несов. то же, что* **жму́рить глаза́** (*см.* **жму́рить**)

жму́рки *только мн.* сукыр тәкә уены, күз бәйләш уены

жмых *м* **жмы́хи, жмыхи́** *мн.* түп (*майлы орлыкларның маен сыгып чыгарганнан соң калган сыгынты*)

жне́йка *ж* ургыч, уру машинасы

жнец *м* ураксы

жнивьё *с* **1.** (*невспаханное поле*) урылган кыр **2.** (*солома*) камыл

жни́ца *ж* ураксы хатын (кыз)

жоке́й *м* жокей (*ат чабышында катнашучы*)

жом *м* (*пресс*) эскәнҗә **2.** (*свекловичные выжимки*) чөгендер түбе

жонглёр *м* жонглёр (*цирк артисты*)

жонглёрство *с* **1.** жонглёрлык **2.** *перен.* хәйләләү, әвеш-түеш китерү, кылану

жонгли́рование *с см.* **жонгли́ровать**

жонгли́ровать *несов. чем* **1.** жонглёрлык итү (*мәс цирката*) **2.** *перен.* әвеш-түеш китерү, хәйләләү, кыландыру; **~ цита́тами** өземтәләрне әвеш-түеш китерү

жор *м рыб.* балыкның нык чиртүе

жох *м прост.* хәйләкәр, мут, алдакчы; саран

жрать *несов. что и без доп. прост.* бүсү, тыгыну, ашау

жре́бий *м* **1.** шобага, жирәбә; **тяну́ть ~** шобага салу **2.** *перен. уст.* язмыш, тәкъдир; **тако́в уж мой ~** минем язмышым шундый инде ♦ **~ бро́шен** ни булса булыр, тәвәккәллек итү

жрец *м* **1.** *рел.* кәһин, жрец (*мәҗүсилардә дин башлыгы*) **2.** *перен.* әһел, ата; **~ы́ нау́ки и иску́сства** фән һәм сәнгать әһелләре

жрица *ж рел.* кәһинә, жрец хатын

жу́желица *ж* бызылдавык, бызлавык, сасы коңгыз

жужжа́ть *несов.* **1.** (*напр. о комарах*) жуылдау, бызылдау, безелдәү **2.** (*напр. о пулях*) выжлау, выжлап очу, сызгыру

жук *м* коңгыз; **ма́йский ~** май коңгызы; **наво́зный ~** тирес коңгызы

жу́лик *м* карак, жулик

жуликова́тый, -ая, -ое *разг.* **1.** жуликрак, хәйләкәр; **~ челове́к** хәйләкәр кеше **2.** шикле, караксыман, жуликсыман; **~ вид** шикле кыяфәт

жульё *с собир. разг.* караклар, жуликлар

жу́льничать *несов. разг.* алдашу, алдау, хәрәмләшү, мутлашу

жу́льничество *с разг.* алдашу, мутлык

жупа́н *м* жупан, кыска чикмән (*полякларда һәм украинналарда*)

жу́пел *м* букай, карачкы

журавли́н||ый, -ая, -ое **1.** торна ...ы; **~ые пе́рья** торна каурыйлары **2.** *перен.* торнача, торна кебек; **~ая похо́дка** торна кебек йөрү

жура́вль *м* **1.** торна; **се́рый ~** соры торна **2.** (*у колодца*) кое сиртмәсе

журИ́ть *несов. кого-что, разг.* шелтәләү, әрләү, орышу, тиргәү

журна́л *м* журнал; **литерату́рный ~** әдәби журнал; **~ мод** модалар журналы; **путево́й ~** юл журналы

журнали́ст *м* журналист

журнали́стика *ж* журналистика

журнали́стка *ж* журналист хатын (кыз)

журна́льн||ый, -ая, -ое журнал ...ы; **~ая статья́** журнал мәкаләсе; **~ый вариа́нт по́вести** повестьның журнал варианты ♦ **~ый сто́лик** тәбәнәк өстәл

журч||а́ть *несов.* **1.** шылтырау, челтерәү, чылтырап агу; **~и́т руче́й** инеш чылтырап ага **2.** *перен.* әкрен генә ишетелеп тору; **~и́т речь** сөйләшкән тавыш әкрен генә ишетелеп тора

жу́ткий, -ая, -ое **1.** (*страшный*) куркыныч, коточкыч, йөрәк яргыч, куркынычлы, хәвефле, дәһшәтле **2.** *перен. прост.* коточкыч, бик каты; **~ хо́лод** бик каты салкын

жу́тко *нареч.* **1.** бик, коточкыч; **он вы́глядел ~** ул коточкыч кыяфәттә иде **2.** *в знач. сказ. безл. кому:* **мне ~ в темноте́** миңа караңгыда куркыныч

жуть *ж разг.* курку, кот очу (чыгу); **меня́ ~ берёт** минем котым оча

жу́хлый, -ая, -ое (*о листьях, траве и т.п.*) саргайган, саргаеп кипкән; (*о красках*) тоныкланган

жу́хнуть *несов.* (*о листьях, траве и т.п.*) саргаю, саргаеп кибү; (*о красках*) тоныклану

жучо́к *м* **1.** *уменьш. от* **жук; 2.** жучок (*электросчётчик бөкесенә электр үткәрү өчен чорнап куйган бакыр чыбык*)

жэк *м* жэк (*торакларны эксплуатацияләү конторасы*)

жюри́ *с нескл. собир.* жюри

З

за *предлог* **1.** *с вин.п.* (*около, вокруг*) янына, янында; **сесть за стол** өстәл янына утыру **2.** *с вин.п.* (*при указании на начало действия*) ... лый башлау, ... га тотыну; **приня́ться за рабо́ту** эшли башлау **3.** *с вин.п.* (*при указании пред-*

мета, лица, позади или по другую сторону к-рого что-то помещено, спрятано) ...га; **заткну́ть** *что-л.* **за по́яс** *нәрсәне дә булса* билбауга кыстыру **4.** *с вин.п.* (*при указании цены, платы*) ...га; **купи́ть за ты́сячу рубле́й** мең сумга сатып алу **5.** *с вин.п.* (*позднее; больше; сверх*) ...дан; **ему́ за со́рок** анарга кырыктан артык, ул кырыктан узган; **вре́мя за́ полночь** төн уртасыннан узган вакыт; **моро́з за три́дцать гра́дусов** салкын утыз градустан артып китте **6.** *с вин.п.* (*при указании на расстояние*) ...да; **за де́сять киломе́тров отсю́да** моннан ун километрда; **за́ три киломе́тра от до́ма** өйдән өч километр ераклыкта **7.** *с вин.п.* (*раньше на какое-л. время*) ...нан ...элек; **за пять дней до сро́ка** срогыннан биш көн элек **8.** *с вин.п.* (*в течение какого-л. времени*) ... га, ... да, өчен; **за́работок за́ год** бер ел өчен хезмәт хакы; **мно́гое сде́лано за неде́лю** бер атна эчендә күп нәрсә эшләнде; **за после́днее вре́мя** соңгы вакытларда **9.** *с вин.п.* (*при указании на лицо или предмет, к к-ому прикасаются*) ...дан, ...га; **взять за́ руку** кулыннан тоту; **держаться за пери́ла** култыксага тотыну **10.** *с вин.п.* (*ради, в пользу чего-л.*) өчен; **борьба́ за мир** тынычлык өчен көрәш; **сража́ться за ро́дину** ватан өчен сугышта катнашу; **голосова́ть за предложе́ние** тәкъдим өчен тавыш бирү **11.** *с вин.п.* (*вместо, в качестве кого-л.*) өчен, урынына; **я за тебя́ всё сде́лаю** мин синең өчен барысын да эшләрмен; **рабо́тать за секретаря́** секретарь урынына эшләү **12.** *с вин.п.* (*при указании лица или предмета, выступающего в качестве кого-чего-л.*) ... итеп алу, ... дип белү; **приня́ть за образе́ц** үрнәк итеп алу; **приня́ть** *кого-л.* **за своего́ знако́мого** *кемне дә булса* танышың дип белү **13.** *с вин.п.* (*при указании лица, к к-ому возникает какое-л. чувство*) өчен; **беспоко́иться за дете́й** балалар өчен борчылу; **я рад за вас** мин сезнең өчен шатмын **14.** *с вин. и тв.п.* (*по причине, вследствие*) өчен; ...лыктан; **цени́ть за хра́брость** кыюлыгы өчен хөрмәт итү; **за отсу́тствием вре́мени** вакыт булмаганлыктан **15.** *с вин. и тв.п.* (*через, по ту сторону, позади, около*) артына, аръягына, артында, аръягында, читенә, кырыена; янында; ...га; **ступи́ть за поро́г** бусага артына чыгу; **стать за де́рево** агач артына басу; **стоя́ть за две́рью** ишек артында басып тору; **уе́хать за́ город** шәһәр читенә китү; **сиде́ть за столо́м** өстәл янында утыру **16.** *с тв.п.* (*позади, вслед, следом*) артыннан,эзеннән; **иди́те за мной** минем артымнан барыгыз; **оди́н за други́м** берсе артыннан берсе **17.** *с тв.п.* (*во время чего-л.*) ...да; вакытында, чакта, арада; **за едо́й** ашаганда; **за рабо́той** эшләгән чакта; **поговори́ть за обе́дом** төшке аш вакытында сөйләшеп алу **18.** *с тв.п.* (*при указании лица или предмета, на к-ые направлено действие*) ...ны; **наблюда́ть за детьми́** балаларны күзәтү; **следи́ть за чистото́й** чисталыкны саклау **19.** *с тв.п.* (*с целью, для чего-л.*) ...га; **иди́ за водо́й** суга бару; **в пого́не за уда́чей** уңыш артыннан куып; **посла́ть за до́ктором** докторны чакырырга җибәрү **20.** *с тв.п.* (*при указании лица, от к-ого зависит наступление какого-л. действия, за к-ым числится что-л.*) ...га; ... ным; **кни́га чи́слится за мной** китап минем исемемә язылган; **де́ло за деньга́ми** эш акчадан тора; **за тобо́й долг** синең бирәчәгең бар; **о́чередь за тобо́й** хәзер синең чиратың **21.** *с тв.п.* ...ган; ...лы; **отве́т за по́дписью председа́теля** рәис кул куйган җавап; **прика́з за но́мером 45** 45нче номерлы приказ **22.** *с тв.п.* (*при указании на смену действия, состояния, лица, предмета, явления*) ...дан; соң; **за дождя́ми наступи́ла жара́** яңгырлардан соң эссе көннәр башланды; **чита́ть кни́гу за кни́гой** китап артыннан китап уку; **год за го́дом** ел артыннан ел ♦ **кто за?** кем риза?; **в э́том де́ле есть свои́ за и свои́ про́тив** бу эшнең уңай һәм кире яклары бар; **вы́йти за́муж за** *кого кемгә дә булса* кияүгә чыгу; **за исключе́нием** ...дан башка; **за исключе́нием дете́й** балалардан башка, балаларны санамаганда; **за счёт** *кого кемнең* дә булса исәбенә (хисабына); **за счёт** *чего* берәр нәрсә исәбенә, нәрсә булса да хисабына; **ни за что́ !** беркайчан да!, ничкайчан!

заакти́ровать *сов. что* акт төзү, актлаштыру

заале́ть *сов.* **1.** (*виднеться — о чём-либо алом*) алланып күренү, алсуланып күренү **2.** (*начать алеть*) алсулана башлау

заарка́нить *сов. кого-что* аркан белән эләктереп алу, арканлау

заарта́читься *сов.* **1.** (*о лошади*) чыгым(чы)лый башлау **2.** *разг.* (*заупрямиться*) кәҗәләнә башлау, үҗәтләнә башлау, киреләнә башлау,карыша башлау

заасфальти́ровать *сов. что* асфальтлап чыгу, асфальтлап бетерү

заатмосфе́рн||ый -ая, -ое атмосфера тышындагы ..., атмосферадан тыш; **~ные наблюде́ния** атмосферадан өстә күзәтүләр

заба́в||а *ж* уен, мәзәк, уен-көлке, күңел ачу; **де́тские ~ы** балалар уен-көлкесе; **пуста́я ~а** буш мәзәк

забавля́ть *несов. кого-что* юату, күңелен ачу; **~ дете́й игру́шками** уенчыклар белән балаларның күңелен ачу

заба́вник *м* уенчак, көлдерүчән, мәзәкчән, шаян

заба́вница *ж* уенчак хатын (кыз)

заба́вный , -ая, -ое кызык, кызыклы, көлкеле; **~ расска́з** көлкеле хикәя; **~ ребёнок** кызык бала

забаллоти́ровать *сов. кого-что* сайламый калдыру, кандидатурасын үткәрмәү ; **~ кандида́та** кандидатны сайламый калдыру

заба́лтывать *несов. разг. см.* **заболта́ть** I

заба́лтываться *несов. разг. см.* **заболта́ться** I

забарахли́||ть *сов. прост.* бозылу, эшләмәү; **мото́р ~л** мотор бозылды

забаррикади́ровать *сов. что* баррикада[лар] кору

забаррикади́роваться *сов.* баррикада[лар] корып яшеренү, барикада [-лар] кору

забастова́ть *сов.* эш ташлау, забастовка ясау

забасто́вк||а *ж* эш ташлау, забастовка; **всеоби́щая ~а** гомуми эш ташлау; **объяви́ть ~у** забастовка игълан итү

забасто́вочн||ый, -ая, -ое забастовка ...ы; **~ ая борьба́** забастовка көрәше

забасто́вщик *м* забастовкачы, эш ташлаучы, забастовкада катнашучы

забве́ни||е *с* **1.** *книжн.* оныту, истән чыгару; **предать ~ю** *что-л. нәрсәне дә булса* бөтенләйгә оныту **2.** (*пренебрежение чем-л.*) оныту, искә дә кертмәү; **~ свои́х обя́занностей** үзеңнең бурычларыңны оныту

забе́г *м спорт.* йөгерү, йөгереш, узыш; **~ на сто ме́тров** йөз метрга йөгерү

забега́ловка *ж прост.* забегаловка (*ашыгыч кына ашап-эчеп чыгу урыны*)

забе́га||ть *сов.* **1.** йөгерә башлау, арлы-бирле йөгерү; **челно́к ~л** шуре арлы-бирле йөгерә башлады **2.** уйный башлау; **глаза́ у него́ ~ли** аның күзләре уйный башлады

забега́ть *несов. см.* **забежа́ть**

забе́гаться *сов. разг.* йөгерә-йөгерә хәлдән таю, йөгерә-йөгерә арып бетү

забежа́||ть *сов.* **1.** йөгереп керү; **~ть во двор** ишегалдына йөгереп керү **2.** *разг.* (*ашыгыч кына*) кереп чыгу; **~ть к знако́мым** танышларга кереп чыгу ♦ **~ть вперёд** 1) алга узып китү; 2) алга йөгерү (чабу) (*башлаган бер эшне ташлап, икенчесенә тотыну*)

забеле́ть *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. белом*) агарып күренү **2.** (*начать белеть*) агара башлау, яктыра башлау

забе́ливать *несов. см.* **забели́ть**

забели́ть *сов. что, разг.* **1.** агарту, акка буяу, акшарлау; **~ стёкла о́кон** тәрәзә пыялаларын акка буяу **2.** катык (каймак) салу, кату; **~ борщ** боршка катык кату

забере́менеть *сов.* балага узу, авырга узу, корсакка калу, йөккә узу, йөккә калу

забеспоко́иться *сов.* борчыла башлау, тынычсызлана башлау

забетони́ровать *сов. что* бетонлау, бетон салып катыру

забива́ть *несов. см.* **заби́ть** I ♦ **~ козла́** *прост.* домино уйнау (сугу)

забива́ться *несов.* **1.** *см.* **заби́ться** I; **2.** *страд. от* **забива́ть**

забинтова́ть *сов. кого-что* бинт белән урап бәйләү, (*яраны*) бәйләп кую

забинтова́ться *сов.* үзеңне бинт белән бәйләү

забира́ть *несов. см.* **забра́ть**

забира́ться *несов. см.* **забра́ться**

заби́тый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заби́ть** I; **2.** боек, кыерсытылган, кимсетелгән, нәүмиз; **~ челове́к** кыерсытылган кеше

заби́ть I *сов.* **1.** *что* кагып кертү; **~ гвоздь** кадакны кагып кертү **2.** *что* (*напр. при игре в футбол*) кертү, бәреп

(тибеп) кертү; (*при игре в бильярд*) бәреп кертү, сугып кертү; **~гол** туп кертү; **~ шар в ýгол** шарны почмакка бәреп кертү **3.** *что* (*наполнить*) тутыру, тыгызлап тутыру, дыңгычлап тутыру (*мәс. чемоданны*) **4.** *что* томалау, каплау; **~ окнó доскáми** тәрәзәне такталар белән томалау **5.** *кого-что* сую; **~ двáдцать голóв скотá** егерме баш терлек сую ♦ **~ гóлову** *кому чем, разг.* башны катыру, аптырату; **~ себé в гóлову** *что, прост.* һаман бер нәрсә турында баш вату

забú||ть II *сов.* **1.** кага башлау; **~ть в колоколá** кыңгыраулар кага башлау **2.** ата башлау, ургылып чыга башлау; **нефть ~ла фонтáном** нефть фонтан булып ата башлады

забú||ться I *сов.* **1.** посу, качу; **~ться в ýгол** почмакка посу **2.** тыгылу, томалану; **трубá ~лась сáжей** торбага корым тыгылган

забú||ться II *сов.* (*начать биться*) бәрелә-сугыла башлау, бәргәләнә башлау; (*о сердце*) тибә башлау; **~ться в истéрике** истерикадан бәргәләнә башлау

забúяка *м, ж разг.* бәйләнчек, сугыш чукмары, җәнҗалчы

заблаговрéменно *нареч.* алдан ук; **известúть ~** алдан ук хәбәр итү

заблагорассýдит||ься *сов. безл.*: **он дéлает всё, что емý ~ся** башына ни килсә, шуны эшли; ни теләсә, шуны эшли

заблестé||ть *сов.* ялтырый башлау, җемелди башлау, балкый башлау, ялтырап күренә башлау; **~ли сóлнечные лучú** кояш нурлары җемелди башлады; **на глазáх ~ли слёзы** күзләрендә яшь бөртекләре ялтырый башлады; **впередú ~ла рекá** алда елга ялтырап күренә башлады

заблудúться *сов.* адашу, юлдан язу; **~ в лесý** урманда адашу

заблýдш||ий, -ая, -ее әхлаксыз, бозык юлга кергән, юлдан язган ♦ **~ая овцá** юлдан язган кеше

заблуждáться *несов.* ялгышу, ялгыш фикердә булу; **вы глубокó ~етесь** сез бик нык ялгышасыз

заблуждéни||е *с* ялгышлык, ялгыш фикер, ялгыш караш; **впасть в ~е** ялгышлыкка төшү; **находúться в ~и** ялгыш фикердә булу; **ввестú в ~е** ялгыштыру

забодáть *сов. кого* сөзү, сөзеп үтерү

забóй I *м горн.* забой (*шахтада кумер, руда чыгару урыны*)

забой II *см.* **забúть** I; 5

забóйный, -ая, -ое, забой ...ы, забойдагы ...; **~ механúзм** забой механизмы

забóйщик *м* забойчы (*забойда эшләүче эшче*)

заболáчивание *с см.* **заболóтить, заболóтиться**

заболáчивать *несов. см.* **заболóтить**

заболевáемост||ь *ж* авырулар саны; **снижéние ~ и** авырулар саны кимү

заболевáние *с* **1.** (*болезнь*) авыру, чир, сырхау; **серьёзное ~** каты авыру **2.** (*возникновение болезни*) авырый башлау, чирли башлау; **~ грúппом** грипп белән авырый башлау

заболевáть I *несов. см.* **заболéть** I

заболевáть II *несов. см.* **заболéть** II

заболé||ть I *сов.* **1.** авырый башлау, авырып китү, чирли башлау, чирләп китү; **~ть грúппом** грипп белән авырый башлау **2.** *чем* кызыксынып китү, мавыга башлау; **он ~л мóрем** ул диңгез белән кызыксына башлады

заболé||ть II *сов.* авырта [сызлый] башлау; **гóрло ~ло** тамак авырта башлады

зáболонь *ж* төчлегән (*агачның кайры астындагы йомшаграк катлавы*)

заболóтить *сов. что* сазлыкка әйләндерү, саз хәленә китерү

заболóти||ться *сов.* сазлану, сазга әйләнү; **луг ~лся** болын сазланды

заболóченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заболóтить**; **2.** сазланган, сазга әйләнгән; **~ луг** сазланган болын

заболтáть I *сов. что, разг.* (*размешать*) туглау; болгату, туглап катнаштыру; **~ яйцó в суп** ашка йомырка туглау

заболтáть II *сов.* (*начать болтать*) селки башлау, болгый башлау; **~ ногáми** аякларны селки башлау

заболтáть III *сов. разг. см.* **заговорúть**

заболтáться I *сов. разг.* (*увлечься болтовнёй*) лыгырдау белән мавыгып китү

заболтáться II *сов. разг.* (*начать болтаться*) болгана башлау, чайкала башлау, селкенә башлау

забóр *м* койма

забóрист||ый, -ая,-ое *прост.* **1.** көчле, куәтле, зәһәр, үткен, каты; **~ый табáк** каты тәмәке **2.** *перен.* чәнечкеле; тупас; **~ое словцó** үткен сүз

забóрн||ый, -ая, -ое койма ...ы; **~ый столб** койма баганасы

забороня́ть *сов. что* тырмалау, тырмалап бетерү; **~ пóле** басуны тырмалап бетерү

забóт||а *ж* **1.** (*мысль или деятельность*) кайгырту, борчылу; мәшәкать, эш; **~а о своём бýдущем** үзеңнең киләчәгең турында кайгырту **2.** (*уход, внимание*) кайгырту, хәстәрен күрү; игътибар; **окружúть ребёнка ~ой** бала турында кайгырту ♦ **[вот] нé было ~ы!** шул гына җитмәгән иде!

забóти||ть *несов. кого-что* (*беспокоить*) борчу, тынычсызлау, мәшәкатьләү; **егó э́то мáло ~т** бу хәл аны бик аз борчый

забóтиться *несов. о ком-чём* кайгыртучанлык күрсәтү, игътибар бирү; кайгырту; **~ о здорóвье детéй** балаларның сәламәтлеге турында кайгыртучанлык күрсәтү

забóтлив||ый, -ая, -ое кайгыртучан, хәстәрен күрүчән; игътибарлы; **~ый хозя́ин** кайгыртучан хуҗа; **~ый ухóд** игътибарлы тәрбия; **~ые рýки** кайгыртучан куллар

забраковáть *сов. кого-что* браккa чыгару, яраксызга чыгару

забрáло *с* битлек (*металл шлемның битне каплый торган пәрдәсе*) ♦ **выступúть с откры́тым ~м** битлекне алып ташлау, ачыктан-ачык чыгу, үз фикереңне турыдан-туры әйтеп бирү

забрáсывать I *несов. см.* **забросáть**

забрáсывать II *несов. см.* **забросúть**

забрá||ть *сов.* **1.** *кого-что* алу; **~ть с собóй кни́ги** китапларны үзең белән алу **2.** *кого-что, раз.* (*арестовать*) кулга алу **3.** *что* җыю, тарайту; **~ть шов** җәйне тарайту ♦ **забралá охóта** (*что-л. делать*) теләк туды, ...сы килеп китте; **~ло егó за живóе** авырткан җиренә тиде; күңеленә тиде; **~ть себé в гóлову** *что* башка кертеп урнаштыру (*берәр фикерне*); **~ть в рýки** *кого-что кемне булса да* кулда тоту

забрá||ться *сов.* **1.** (*вверх*) менү; (*вглубь*) керү; **~ться под одея́ло** юрган астына керү **2.** *разг.* ерак китү, ераклларга барып чыгу; **он ~лся далекó на Сéвер** ул ерак Төньякка барып чыкты

забредáть *несов. см.* **забрестú**

забрéзжи||ть *сов.* **1.** яктыра башлау, таң ата башлау, таң беленә башлау; **~л рассвéт** таң беленә башлады **2.** җемелдәп күренә башлау; **вдалú ~л огонёк** ерактa ут җемелдәп күренә башлады

забрестú *сов. разг.* (*йөри торгач*) барып керү, килеп керү; адашып барып керү; **~ глубóкó в лес** урман эченә адашып барып керү

забривáть *несов. см.* **забри́ть**

забри́ть *сов. кого, уст.* кыру, солдатка алу

забронировáть *сов. что* бронялау, броня белән каплау

забронúровать *сов. кого-что* бронировать итү, бронълау; **~ мéсто в гостúнице** кунакханәдә урын бронировать итү

забронировáться *сов.* **1.** бронялану, броня белән каплану **2.** *перен. разг.* (*оградить, обезопасить себя чем-л.*) куркынычтан үзеңне саклау, хәвефсез урынга урнашу

забрóс: в ~е [быть] *разг.* ташландык хәлдә булу (*мәс. алма бакчасы*)

забросá||ть *сов. кого-что чем* **1.** күмү, күмеп ташлау, күп ташлау; **артúстов ~ли цветáми** артистларны чәчәкләргә күмделәр **2.** *перен.* яудыру; **~ть вопрóсами** сораулар яудыру

забрóси||ть *сов.* **1.** *что* ыргыту; (*удочку*) салу; **~ть мяч в кусты́** тупны куак арасына ыргыту **2.** *кого-что, разг.* кертеп ташлау; төшерү, ташлау; **~ть чемодáн в гостúницу** чемоданны кунакханәгә кертеп ташлау; **~ть десáнт в тыл врагá** дошман тылына десант төшерү **3.** *кого-что* ташлау; караучысыз калдыру; **~ть детéй** балаларны ташлау; **~ть чтéние** укуны ташлау; **он ~л спорт** ул спортны ташлады

забрóшенный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забрóсить**; **2.** ташландык; караучысыз калдырылган, ташландык хәлгә китерелгән ; **~ сад** ташландык бакча

забры́згать I *сов. кого-что* чәчрәтеп пычрату, чәчрәтеп пычратып бетерү; **~ стол черни́лами** кара чәчрәтеп өстәлне пычратып бетерү

забры́зга||ть II *сов.* (*начать брызгать*) чәчрәтә башлау, бөркы башлау, сибәли башлау; **~л дождь** яңгыр сибәли башлады

забры́згивать *несов. см.* **забры́згать** I

забубённ||ый, -ая, -ое: **~ая голо́вушка** *прост.* үтә тәвәккәл кеше

забуксова́ть *сов.* буксовать итә башлау

забулды́га *м, ж прост.* азгын, бозык исерекбаш

забурли́ть *сов.* **1.** гөбер-гөбер килә башлау (*мәс. су кайнаганда*) **2.** *перен.* шау-гөр килә башлау (*мәс. халык торкеме*)

забуртова́ть *сов. что* (*заложить на хранение в бурты*) буртлау, буртларга өю, өемнәргә өю (*бәрәңгене, чөгендерне һ.б.ш.*)

забути́ть *сов. что* таш тутырып ныгыту; **~ фунда́мент до́ма** йорт нигезен таш тутырып ныгыту

забу́ха||ть *сов.* гөрселдәү; **~ли пу́шки** туплар гөрселди башлады

забуха́ть *несов. см.* **забу́хнуть**

забу́х||нуть *сов.* бүртү, күбенү; **бо́чка ~ла** мичкә бүртте

забыва́ть *несов. см.* **забы́ть**

забы́вчивый, -ая, -ое онытучан, хәтерсез

забы́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забы́ть; 2.** онытылган; **~ая мело́дия** онытылган көй

забы́||ть *сов.* **1.** *кого-что, о ком-чём* оныту, истән чыгару, хәтердән чыгару; **~ть но́мер до́ма** йорт номерын хәтердән чыгару **2.** *кого-что* онытып калдыру, оныту; **я ~л до́ма очки́** мин өйдә күзлегемне онытып калдырганмын ◆ **что ты там ~л?** нәрсән калган анда синең? **не ~ть себя́** үзеңне онытып калдырмау (*өлештән читтә калмау*); **и ду́мать забу́дь** *о ком-чём берәр кеше, нәрсә* турында уйлап та карама; башыңа да китермә; **~ть доро́гу** *к кому, куда* (*берәр җиргә*) йөрмәс булу

забыть||ё *с* **1.** (*беспамятство*) аңны югалту, һуштан язу **2.** (*дремота*) йокымсырап тору, йокымсырап китү; **лежа́ть в ~и** йокымсырап яту

забы́||ться *сов.* **1.** (*задремать*) йокы басу, йокымсырап китү **2.** (*впасть в задумчивость, отвлечься*) онытылу, уйга чуму, уйга бату **3.** *разг.* онытылып китү, арттырып җибәрү, әдәп чигеннән чыгу; **он так ~лся, что стал груби́ть ста́ршим** ул әдәп чигеннән чыкты, хәтта өлкәннәргә тупаслык күрсәтә башлады

зав *м разг. см.* **заве́дующий**

зава́жничать *сов. разг.* эреләнә башлау, тәкәбберләнә башлау; эреләнеп китү, тәкәбберләнеп китү, әлләкем булу

зава́л *м* **1.** өем; (*снежный*) көрт; **лесно́й ~** ауган агач өеме **2.** *перен. разг.* төрәлеп тору, алга бармау; **у меня́ сейча́с с рабо́той ~** минем эшем алга бармый хәзер

зава́ливать *несов. см.* **завали́ть**

зава́ливаться *несов.* **1.** *см.* **завали́ться; 2.** *страд. от* **зава́ливать**

зава́линка *ж* нигез туфрагы, ниргә бүе

завали́||ть *сов.* **1.** *прям., перен. кого-что* тутыру, күмү; **~ть я́му** чокырны күмү; **~ть рабо́той** эш белән күмү **2.** *кого-что* ишелеп төшеп каплау; **доро́гу ~ло обва́лом** тау ишелеп юлны каплаган **3.** *что* жимерү, аудару; **~ть сте́ну** диварны жимерү **4.** *перен. что, прост.* жимерү, харап итү; тапшыра алмау; **~ть де́ло** эшне харап итү; **~ть экза́мен** имтиханны тапшыра алмау

завали́||ться *сов.* **1.** төшү, төшеп китү; **свёрток ~лся за сунду́к** төргәк сандык артына төшеп китте **2.** *прост.* яту; **он ~лся спать** ул йокларга ятты **3.** жимерелеп төшү, ишелеп төшү; **стена́ ~лась** дивар ишелеп төште **4.** *прост.* (*потерпеть неудачу*) эш барып чыкмау, уңышсызлыкка очрау

зава́ля||ться *сов. разг.* (*пролежать без употребления*) озак аунап яту

зава́ля||щий, -ая, -ее *прост.* начар, яраксыз, кирәксез; **~ това́р** начар товар

зава́ривать *несов. см.* **завари́ть**

зава́риваться *несов.* **1.** *см.* **завари́ться; 2.** *страд. от* **зава́ривать**

завари́ть *сов. что* **1.** пешерү; **~ чай** чәй пешерү **2.** *тех.* эретеп ябыштыру, коеп тутыру (металлдагы ярыкларны *һ.б.ш.*) ◆ **~ ка́шу** эшне куертып җибәрү, эшне бозып җибәрү

завари́||ться *сов.* **1.** пешү, пешеп житү; **чай ~лся** чәй пеште **2.** *перен. прост.* куерып китү, бозылып китү (*эш һ.б.ш.*); **ка́ша ~лась** эш бозылып китте

заварн||о́й, -а́я, -о́е **1.** заварной, кайнар суга басылган; **~о́е те́сто** кайнар суга басылган камыр **2.** кайнату ...ы; **~о́й котёл** кайнату казаны

завару́ха *ж прост.* четерекле эш, буталчык эш

заведе́ние *с* оешма, йорт; **вы́сшее уче́бное ~** югары уку йорты

заве́дование *с см.* **заве́довать**

заве́довать *несов. чем* идарә итү, җитәкчелек итү; **~ отде́лом** бүлек белән идарә итү

заве́домо *нареч.* күрә торып, белә торып, күрәләтә; **~ невёрные све́дения** күрәләтә ялган мәгълүматлар

заве́дом||ый, -ая, -ое билгеле, һәркемгә билгеле, күренеп тора торган; чеп-чи; **~ый лентя́й** һәркемгә билгеле ялкау; **~ая ложь** чеп-чи ялган

заве́дующий *м* мөдир

завезти́ *сов.* **1.** *кого-что* (*барышлый*) кертеп чыгу; **~ письмо́** хат кертеп чыгу **2.** *кого-что* илтү, илтеп ташлау; **~ в глушь** караңгы почмакка илтеп ташлау **3.** *что* китерү, кайтару; **~ това́ры в магази́н** кибеткә товарлар китерү

завербова́ть *сов. кого-что* вербовкалау, вербовка ясау; **~ рабо́чую си́лу** эшче көчләргә вербовка ясау

завере́ние *с* ышандыру

заве́рить *сов.* **1.** *кого-что в чём* (*уверить, убедить*) ышандыру, раслау; **~ в свое́й пре́данности и дру́жбе** үзеннең бирелгәнлегеңне һәм дуслыгыңны раслау **2.** *что* раслау; **~ по́дпись** имзаны раслау

заверну́||ть *сов.* **1.** *кого-что* төрү, урау, чорнау; **~ть кни́гу в бума́гу** китапны кәгазьгә төрү; **~ть ребёнка в одея́ло** баланы юрганга төрү **2.** *что* борып кую; **~ть кран** кранны борып кую **3.** *что* кайтару, кайтарып кую; **~ть рука́в** җинне кайтару **4.** борылу, борылып керү; **~ть за́ угол** почмак артына борылып керү **5.** [үтеп барышлый] кереп чыгу, сугылу; **~ть к прия́телю** үтеп барышлый иптәшеңә кереп чыгу

заверну́||ться *сов.* **1.** төренү; **~ться в одея́ло** юрганга төренү **2.** кайтарылу; **рука́в ~лся** җиң кайтарылган **3.** борылу, бикләнү, ябылу; **кран ~лся** кран ябылды

заверте́||ть I *сов.* (*увлечь, захватить*) *кого-что, разг.* башын әйләндерү; **жизнь его́ ~ла** тормыш аның башын әйләндерде

заверте́||ть II *сов. что, чем* (*начать вертеть*) әйләндерә башлау, болгый башлау, селкетә башлау; **~ть колесо́** тәгәрмәчне әйләндерә башлау; **соба́ка ~ла хвосто́м** эт койрыгын болгый башлады

заверте́||ться I *сов.* җәфаланып бетү, интегеп бетү, эштән чыгу; **~ться с дела́ми** эшләр белән интегеп бетү

заверте́||ться II *сов.* (*начать вертеться*) әйләнә башлау; **колесо́ ~лось** тәгәрмәч әйләнә башлады

завёртка *ж* **1.** *см.* **заверну́ть** 1-2; **2.** *разг.* төргәк

завёртывать *несов. см.* **заверну́ть**

завёртываться *несов.* **1.** *см.* **заверну́ться; 2.** *страд. от* **завёртывать**

завершá́ть *несов. см.* **заверши́ть**

завершá́ться *несов.* **1.** *см.* **заверши́ться; 2.** *страд. от* **завершá́ть**

заверши́ть *сов. что* **1.** тәмамлау, тәмам итү, төгәлләү; **~ рабо́ту** эшне төгәлләү **2.** очлау, очлап чыгу; **~ ба́шню шпи́лем** манараны шпиль белән очлау

заверши́||ться *сов.* төгәлләнү, тәмамлану, очлану, бетү; **строи́тельство ~лось** төзелеш тәмамланды

заверя́ть *несов. см.* **заве́рить**

заве́с||а *ж* чаршау, пәрдә; **~а тума́на** томан пәрдәсе; **~а ды́ма** төтен пәрдәсе ◆ **приподня́ть (приоткры́ть) ~у** ачыклау, серен ача төшү

заве́сить *сов. что* пәрдә кору, пәрдә (чаршау) корып кую

заве́ситься *сов.* каплану (*пәрдә, чаршау һ.б.ш. белән*)

завести́ *сов.* **1.** *кого-что* алып керү; илтеп ташлау; **~ в боло́то** сазлыкка алып керү **2.** *кого-что* кертеп кую, кертеп чыгу; (*мимоходом*) кертеп калдыру; **~ маши́ну в гара́ж** машинаны гаражга кертеп кую; **~ дете́й в шко́лу** балаларны мәктәпкә кертеп калдыру **3.** *что* (*устроить*) кору. булдыру, корып җибәрү, салу **4.** *кого-что* булдыру; (*приобрести*) алу; **~ но́вое обору́дование** яңа җиһаз булдыру; **~ соба́ку** эт алу **5.** *что* урнаштыру, кертү; **~ но́вые поря́дки** яңа тәртипләр кертү **6.** *что* башлап җибәрү; **~ разгово́р** сүз башлап җибәрү **7.** *что* бору, җибәрү, борып җибәрү, кабызу; **~ часы́** сәгатьне борып җибәрү; **~ мото́р** моторны кабызу

заве||сти́сь *сов.* 1. була башлау, күренә башлау, үрчи башлау; **в кварти́ре ~ли́сь мы́ши** квартирда тычканнар күренә башлады; **~ли́сь де́ньги** акча була башлау; **~ли́сь знако́мства** танышлар була башлау 2. *разг.* керү, урнашу; **~ли́сь но́вые поря́дки** яңа тәртипләр урнашты 3. эшли башлау; **мото́р завёлся** мотор эшли башлады 4. *перен. прост.* (*начать горячиться, спорить*) кыза башлау, кызып китү, бәхәскә керү

заве́т *м высок.* васыять; **вели́кие ~ы** бөек васыятьләр

заве́тн||ый, -ая, -ое 1. кадерле, күңел түрендәге, изге; **~ые мечты́** күңел түрендәге хыяллар 2. аеруча истәлекле, аеруча кыйммәт; **~ое кольцо́** аеруча истәлекле балдак 3. яшерен; серле; **~ый клад** яшерен хәзинә

заве́тренн||ый, -ая, -ое жилгә аркан, ышык; **~ая сторона́** ышык як

заве́шать *сов. что чем* элеп тутыру, элеп каплап бетерү; **~ сте́ны карти́нами** стеналарга картиналар элеп тутыру

заве́шивать I *несов. см.* **заве́сить**

заве́шивать II *несов. см.* **заве́шать**

заве́шиваться *несов.* 1. *см.* **заве́ситься**; 2. *страд. от* **заве́шивать** I

завеща́ние *с* васыять; васыять язуы, васыятьнамә

завеща́тель *м* васыять итүче, васыять әйтеп калдыручы

завеща́тельница *ж* васыять итүче хатын (кыз)

завеща́||ть *сов. и несов.* 1. *кого-что кому* васыять итү; **~ть иму́щество сы́ну** мал-мөлкәтне улына васыять итү 2. *что кому и с неопр.* әйтеп калдыру, васыять итү; **учёный ~л продолжа́ть де́ло свои́м ученика́м** галим эшен дәвам иттерүне үзенең шәкертләренә әйтеп калдырды

завзя́тый, -ая, -ое *разг.* бик һәвәс, бик бирелгән, башы белән чумган; **~ охо́тник** бик һәвәс аучы

завива́ть *несов. см.* **зави́ть**

завива́ться *несов.* 1. *см.* **зави́ться**; 2. *страд. от* **завива́ть**

зави́вка *ж* 1. *см.* **зави́ть, зави́ться**; 2. завивка; **шестиме́сячная ~** алты айлык завивка

зави́деть *сов. кого-что* ерактан күрү, күреп алу

зави́дно *нареч.* 1. соклангыч, гаҗәп; сокланып, кызыгып; **он ~ мо́лод** ул гаҗәп яшь 2. *в знач. сказ. безл. кому* көнләшә, көнчелеге килә; **мне ~** минем көнчелегем килә

зави́дн||ый, -ая, -ое сокланырлык, кызыгырлык, көнләшерлек; **~ое здоро́вье** сокланырлык сәламәтлек

зави́довать *несов. кому-чему* көнчелек килү, көнләшү; кызыгу

завиду́ш||ий, -ая, -ее *прост.* комсыз, көнче; **глаза́ ~ие** көнче күзләр

завизи́ровать *сов. что* виза салу (*документка*)

зави́нтить *сов. что* борып кертү, борып кую; **~ га́йку** гайканы борып кую

зави́нчивать *несов. см.* **зави́нтить**

завира́льн||ый, -ая, -ое *разг.* ялган, буш; **~ые мы́сли** ялган фикерләр; **~ые иде́и** буш идеяләр

завира́ться *несов. см.* **завра́ться**

зави́с||еть *несов. от кого-чего* 1. (*находиться в подчинении*) буйсынган булу, бәйле булу 2. бәйле булу, бәйләнгән булу; **успе́х де́ла ~ит от нас сами́х** эшнең уңышлы чыгуы безнең үзебезгә бәйле

зави́симост||ь *ж* 1. бәйле (бәйләнгән) булу, торышына бәйле булу; **в ~и от реа́льных усло́вий** реаль шартларның торышына карап 2. бәйлелек, бәйле булу, буйсынган булу, ирексезлек; **крепостна́я ~** крепостной бәйлелек; **~ от нача́льника** начальникка буйсынган булу

зави́сим||ый, -ая, -ое бәйле, буйсынган, ирексез; буйсынган кеше; **~ые стра́ны** бәйле илләр

зави́стливый, -ая, -ое көнче, көнләшүчән; **~ челове́к** көнче кеше; **~ взгляд** көнче караш

зави́стник *м* көнче

зави́стница *ж* көнче хатын (кыз)

за́висть *ж* көнчелек; **смотре́ть с ~ю** *на что-л. берәр нәрсәгә* көнчелек белән карау ◆ **на ~** көнләшерлек нәрсә

завито́й, -ая, -ое бөдрәләгән, бөдрәләндерелгән, көдрә

завито́к *м* 1. бөтеркә; **~ воло́с** чәч бөтеркәсе 2. бөтеркә бизәк; **~ капите́ли коло́нны** колонна капителенә ясалган бөтеркә бизәк 3. чорнам; **~ спира́ли** спираль чорнамы

завиту́шка *ж разг. см.* **завито́к** 1, 2

зави́ть *сов. что* бөдрәләү, көдрәләү; **~ во́лосы** чәчне бөдрәләү ◆ **~ го́ре верёвочкой** *прост. шутл.* кайгырудан туктау, кайгырмый башлау

зави́ться *сов.* 1. бөдрәләнү, көдрәләнү; **во́лосы завили́сь** чәч бөдрәләнде 2. бөдрәләтү, көдрәләтү; **~ в парикма́херской** чәчтарашханәдә чәчне бөдрәләтү

завихре́ние *с спец.* бөтерелү; **~ воды́** суның бөтерелүе; **~ во́здуха** һаваның бөтерелүе

завихри||ться, завихри́ться *сов.* бөтерелү, бөтерелеп күтәрелү; **сухи́е ли́стья ~лись по доро́ге** юлда коры яфраклар бөтерелә

завко́м *м* (*до 1982 г.*) завком (*завод комитеты*)

завладева́ть *несов. см.* **завладе́ть**

завладе́ть *сов. кем-чем* 1. (*взять, захватить*) тартып алу, кулга төшерү 2. *перен.* үзенә карату, үзенә тарту; үзенә буйсындыру, үз ягына аудару; **~ внима́нием слу́шателей** тынлаучыларның дикъкатен үзенә тарту

завлека́тельный, -ая, -ое мавыктыргыч; кызыклы, күңелле; **~ расска́з** мавыктыргыч хикәя

завлека́ть *несов. см.* **завле́чь**

завле́чь *сов. кого-что* 1. алдап алып керү; кызыктырып алып керү; **~ врага́ в лес** дошманны алдап урманга алып керү 2. *перен.* (*сильно заинтересовать*) мавыктыру, кызыксындыру, кызыксындырып үзенә карату ◆ **~ *кого* в свой се́ти** *берәр кешене* алдап үз тозагына төшерү

заво́д I *м* завод; **металлурги́ческий ~** металлургия заводы; **ко́нный ~** ат заводы (*нәселле атлар урчету предприятиесе*)

завод II *м* 1. *см.* **завести́** 7; 2. кору (бору) механизмы; **часово́й ~** сәгатьнең кору механизмы ◆ **[и] в ~е нет** *прост.* юк һәм булганы да юк

заводи́ла *м, ж прост.* (*берәр нәрсәне*) башлап җибәрүче, узаман, оештыручы

заводи́ть *несов. см.* **завести́**

заводи́ться *несов.* 1. *см.* **завести́сь**; 2. *страд. от* **заводи́ть**

заводн||о́й, -а́я, -о́е 1. борып хәрәкәтләндерелә торган; **~а́я игру́шка** борып хәрәкәтләндерелә торган уенчык 2. бора торган, кора торган; **~а́я ру́чка** бора торган тотка (*мәс. моторны кабызу өчен*); **~о́й ключ** бора торган ачкыч (*мәс. пружиналы сәгатьтә*); **~а́я пружи́на** бора торган пружина 3. *прост.* шук, шаян, кабынып китүчән; **~а́я девчо́нка** кабынып китүчән кызый

заводоуправле́ние *с* завод идарәсе

заво́дский, -ая, -ое, **заводск||о́й,** -а́я, -о́е завод ...ы; **~ие воро́та** завод капкасы; **~о́й двор** завод ишегалды

заводча́не *мн. разг.* завод эшчеләре, завод хезмәткәрләре

заво́дчик *м* завод хуҗасы

за́водь *ж* кечкенә култык (*елгада яки күлләрдә*)

завоева́ни||е *с* 1. *см.* **завоева́ть**; 2. казаныш, уңыш; **вели́кие ~я** бөек казанышлары

завоева́тель *м* яулап алучы, сугышып алучы, илбасар

завоева́ть *сов.* 1. *кого-что* (*захватить войной*) яулап алу, сугышып алу 2. *перен. что* яулап алу, казану, ирешү; **~ свобо́ду** азатлык яулап алу; **~ дове́рие избира́телей** сайлаучыларның ышанычын казану

завоёвывать *несов. см.* **завоева́ть**

завоз *м см.* **завезти́**; **~ горю́чего** ягулык кайтарту

завози́ть I *несов. см* **завезти́**

завози́ть II *сов. что, прост.* (*испачкать*) аунатып бетерү, пычратып бетерү

завола́кивать *несов. см.* **заволо́чь**

завола́киваться *несов.* 1. *см.* **заволо́чься**; 2. *страд. от* **завола́кивать**

заволнова́ться *сов.* 1. (*о море, о реке*) дулкынлана башлау 2. (*о человеке*) борчыла башлау, тынычсызлана башлау, дулкынлана башлау

заволо́чь *сов. что* каплау, каплап алу, томалау; **тучи заволокли́ не́бо** болытлар күк йөзен каплап алды; **глаза́ заволокло́ слеза́ми** *безл.* күз яшьләре күзләрне томалады

заволо́чься *сов.* каплану, томалану; **глаза́ заволокли́сь слеза́ми** күзләр яшь белән капланды

завопи́ть *сов. разг.* акыра-бакыра башлау, акыра башлау

заворáживать *несов. см.* **заворожи́ть**

заворáчивать *несов.* **1.** *см.* **завернýть; 2.** *чем, прост.* җитәкчелек итү, идарә итү; ~ **больши́ми делáми** зур эшләр белән җитәкчелек итү

заворожи́ть *сов. кого-что* үзенә каратү, әсир итү, сөйдерү; сихерләү

заворóт *м разг.* кискен борылыш, кискен тайпылыш; ~ **реки́** елганың кискен борылышы ♦ **зáворот кишóк** эчәкләр чуалу

заворóчаться *сов.* боргалана башлау (*тынычсызлыктан, уңайсызлыктан*)

завráться *сов. разг.* чамадан тыш ялганлау, үтә ялганчылыкка сабышу

завсегдáтай *м* һәрвакыт килә торган кеше, һәрвакыт йөри торган кеше; **театрáльный** ~ һәрвакыт театрга йөри торган кеше

зáвтра *нареч.* **1.** иртәгә; ~ **пойдём в теáтр** иртәгә театрга барырбыз **2.** *в знач. сущ. с нескл.* киләчәк **шагнýть в** ~ киләчәккә атлау

зáвтрак *м* иртәнге аш ♦ **кормúть ~ами** иртәгә-иртәгә дип алдап йөртү

зáвтракать *несов.* иртәнге аш ашау

зáвтрашн||ий, -яя, -ее иртәгә, иртәгесе; **на ~ий день** иртәгә көнгә; **с ~его дня** иртәгесе көннән ♦ **~ий день** (*будущее*) киләчәк, иртәгәсе көн

завуалúровать *сов. что* томалау, томалап кую, каплап кую, каплау (*мәс. фактларны, фикерләрне, кимчелекләрне*)

завши́веть *сов.* бетләү, бетләп бетү

завывá||ть *несов.* улау; **вóлки ~ют** бүреләр улый; **вéтер ~ет** җил улый

завы́сить *сов. что* чамадан тыш күтәрү; артык күтәрү; ~ **цéны** бәяләрне артык күтәрү; ~ **оцéнку** югары билге кую

завы́ть *сов.* улый башлау, үкерә башлау

завышáть *несов. см.* **завы́сить**

завязáть *сов. что* **1.** (*закрепить узлом и т.п.*) бәйләү, бәйләп кую **2.** төреп бәйләү, урап бәйләү; ~ **пакéт** пакетны төреп бәйләү **3.** башлау, керешү, башлап җибәрү; ~ **перестрéлку** атыша башлау

завязá||ться *сов.* **1.** бәйләнү; **гáлстук плóхо ~лся** галстук начар бәйләнгән **2.** башлану,башланып китү; **~лся бой** сугыш башланып китте **3.** төймәләнү; **плод ~лся** җимеш төймәләнде

завя́зка *ж* **1.** *см.* **завязáть** 1, 2; **2.** (*шнурок, бечёвка*) бау, бәйләвеч **3.** (*начало*) төенләнеш; ~ **дрáмы** драманың төенләнеше

завя́знуть *сов. прям., перен.* бату, батып калу; бату, чуму; ~ **в болóте** сазга бату; ~ **в долгáх** бурычка бату

завя́зывание *с см.* **завязáть, завязáться**

завя́зывать *несов. см.* **завязáть**

завя́зываться *несов.* **1.** *см.* **завязáться; 2.** *страдат. от* **завя́зывать**

зáвязь *ж бот.* җимшән; җимешлек

завя́знуть *сов.* шину, кору, сулу, шиңеп (корып, сулып) бетү

загадá||ть *сов.* **1.** *что* әйтү; ~**ть загáдку** табышмак әйтү **2.** *что и без доп.* уйлау; ~**йте какóе-нибудь числó** нинди дә булса сан уйлагыз **3.** *разг.* (*задумать что-л. сделать*) фараз итү, гоман итү, алдан чамалап кую

загáдить *сов. что, разг.* пычрату, пычратып бетерү, шакшылап бетерү

загáдка *ж* **1.** табышмак **2.** *перен.* сер; ~ **и прирóды** табигать серләре

загáдочн||ый, -ая, -ое серле, аңлаешсыз, билгесез; ~**ое явлéние** серле күренеш

загáдывать *несов. см.* **загадáть**

загáживать *несов. см.* **загáдить**

загазóванность *ж* газлар белән пычранган булу; ~ **вóздуха** һаваның газлар белән пычранган булуы

загазóванный, -ая, -ое газлар белән пычранган

загáр *м* кояш ашау, тән каралу

загасúть *сов. что* сүндерү, сүндереп бетерү; ~ **лáмпу** лампаны сүндерү

загáс||нуть *сов.* сүнеп бетү; **свечá ~ла** шәм сүнде

загатúть *сов. что* чыбык-чабык түшәү (*сазлы урынга*)

загвóздка *ж разг.* комачау[лык], читенлек, кыенлык; хикмәт; **вот в чём ~!** менә кайда икән хикмәт!

загерметизúровать *сов. что* герметик каплау (томалау)

загúб *м* **1.** бөгелеш, бөкләнгән урын; ~ **листá** кәгазь битенең бөкләнгән урыны **2.** *перен. разг.* тайпылыш

загибáть *несов. см.* **загнýть**

загибáться *несов.* **1.** *см.* **загнýться 2.** *страд. от* **загибáть**

загипнотизúровать *сов. кого-что* гипнозлау, гипноз белән йоклату

загла́вие *с* исем, баш; ~ **романа́** романның исеме

загла́вный, -ая, -ое: ~**ая бу́ква** баш хәреф; ~**ый лист** беренче бит (*китапның яки булекнең беренче бите*); ~**ая роль** баш роль

загла́дить *сов. что* **1.** тигезләү; үтүкләп тигезләү; ~ **скла́дку на брю́ках** чалбардагы бөгәрләнгән урынны үтүкләп тигезләү **2.** *перен.* йомшарту, төзәтү; ~ **свою́ вину́** үзеңнең гаебеңне төзәтү

загла́ди||ться *сов.* **1.** тигезләнү, тигезгә әйләнү; үтүкләнү; **скла́дки хорошо́ ~лись** бөгәрләнгән урыннар яхшы үтүкләнделәр **2.** *перен.* (*смягчиться*) төзәлү, йомшару

загла́живать *несов. см.* **загла́дить**

загла́зн||ый, -ая, -ое *разг.* күз артында; үзе югында, үзеннән башка; ~**ое обвине́ние** үзе югында гаеплү

заглáтывать *несов. см.* **заглотáть**

заглотáть *сов. кого-что* (*проглотить — о рыбе*) йоту, йотып җибәрү

заглóх||нуть *сов.* **1.** акрынлану, тыну, ишетелми башлау, тынып калу; **зву́ки ~ли** тавышлар тынды **2.** томалану, каплану, ташландык хәлгә килү; **сад заглóх** бакча ташландык хәлгә килгән

заглуби́ть *сов. что, спец.* тирәнәйтү, тирәнгәрәк төшерү, эчкәрәк кертү; ~ **нефтепровóд** нефть үткәргечне тирәнгәрәк төшерү

заглубля́ть *несов. см.* **заглуби́ть**

заглуша́ть *несов. см.* **заглуши́ть**

заглуши́||ть *сов. что* **1.** каплау; басу; **оркéстр ~л гóлос певцá** оркестр җырчының тавышын басты **2.** басу, томалау, каплау, томалап китү, басып китү; **сорня́ки́ ~ли пóле** кырны үлән баскан **3.** сүндерү; ~**ть самовáр** самавырны сүндерү **4.** *перен.* басу, киметү; ~**ть бóль** авытуны басу; ~ **тоскý** сагышны киметү **5.** *перен.* басу, томалау; ~**ть инициати́ву** инициативаны басу

загляде́нье *с разг.* карап туйгысыз, күз алгысыз, сокландырлык; **карти́на** — ~**!** карап туйгысыз картина!

загляде́ться *сов. на кого-что* кызгалмыйча карап тору, ис китеп карап тору, сокланып карап тору, шаккатып карап тору

загля́дывать *несов. см.* **загляну́ть**

загля́дываться *несов. см.* **загляде́ться**

загляну́ть *сов.* **1.** күз салу, күз төшерү, карап алу; ~ **в окнó** тәрәзәгә күз салу **2.** *разг.* (*зайти*) кереп чыгу; ~ **к прия́телю** иптәшенә кереп чыгу ♦ ~ **в ду́шу** *кому* эченә (күңеленә, йөрәгенә) керү

загна́ть *сов.* **1.** *кого-что* кертү, куып кертү; ~ **ове́ц в сара́й** сарыкларны сарайга куып кертү **2.** *кого-что* куып ардыру, куып хәлдән тайдыру; ~ **зверя** җәнлекне куып ардыру **3.** *что, прост.* кагып кертү; ~ **гвоздь в до́ску** кадакны тактага кагып кертү **4.** *кого-что. прост.* (*продать*) сату, сатып җибәрү; биетү

загнива́ние *с см.* **загни́ть**

загнива́ть *несов. см.* **загни́ть**

загни́||ть *сов.* черү; **капу́ста ~ла́** кәбестә черегән

загнои́||ть *сов. что, разг.* **1.** (*довести до гниения*) черетү **2.** (*довести до нагноения*) эренләндерү

загнои́||ться *сов.* эренли башлау, үлекли башлау, эрен белән тулу; **ра́на ~лась** җәрәхәт эренли башлады

загну́||ть *сов.* **1.** *что* бөгү; бөкләү, бөкләп кую; кайтару; ~**ть страни́цу кни́ги** китап битен бөкләп кую **2.** *разг.* борылу, борылып керү; ~**ть за́ угол** почмак артына борылып керү **3.** *что и без доп., прост.* әйтеп салу, әйтеп ташлау; ~**ть слове́чко** урынсыз сүз әйтеп ташлау; **ну, ты и ~л!** әйттең дә соң инде!

загну́ться *сов.* **1.** бөгелү, бөкләнү **2.** *прост.* аяк сузу, үлү

заговáривать I *несов. с кем* сүз башлап җибәрү; ~ **с прохóжими** узгынчылар белән сүз башлап җибәрү

заговáривать II *несов. см.* **заговори́ть** I

заговáриваться *несов.* **1.** *см.* **заговори́ться; 2.** мәгънәсез сүз[ләр] сөйләү; сүздә буталу

зáговор I *м* заговор (*билгеле бер сәяси максатка яисә башка берәр максатка ирешү өчен бергәләп эш итү турында сүз куешу*) ♦ ~ **молчáния** эндәшмәскә сүз куешу

зáговор II *м* өшкерү, әфсен-төфсен, әфсенләү; ~ **от болéзни** авырудан өшкерү

заговори́ть I *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*утомить разговорами*) сөйли-сөйли

ялыктырып бетерү, сөйләп ардыру **2.** (*заколдовать*) өшкерү, әфсенләү

заговори́||ть II *сов.* **1.** (*начать говорить*) сөйли башлау **2.** *перен.* уяну, уянып китү, кузгалу; **в нём вдруг ~ла со́весть** кинәт аның вөжданы уянып китте

заговори́||ться *сов.* сүзгә мавыгып китү; **~лись мы с ва́ми** без сезнең белән сүзгә мавыгып киткәнбез

загово́рщик *м* заговорчы, заговорга катнашучы

загово́рщицк||ий, -ая, -ое *разг.*, **заго-во́рщическ||ий,** -ая, -ое заговорчылар ...ы, заговорчылык ...ы; **~ая де́ятельность** заговорчылык эшчәнлеге

загогота́ть *сов.* **1.** (*о гусях*) каңгылдау, каңгылдашу **2.** (*захохотать*) шаркылдап көлү

загогу́лина *ж прост.* кәкре-бөкре сызыклар

заголо́вок *м см.* **загла́вие**

заголо́вочный, -ая, -ое бүлек башы ...ы; **~ шрифт** бүлек башы хәрефе

заголубе́ть *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. голубом*) күк булып күренә башлау, күк төстә күренә башлау,күк төскә керү **2.** (*начать голубеть*) күгәрә башлау, күк төскә керә башлау

заго́н *м* **1.** *см* **загна́ть** 1; **2.** киртә абзар, ялан абзар, тышкы абзар, кура; **~ для коро́в** сыерлар өчен киртә абзар ♦ **быть в ~е** кыерсытылу; ташландык хәлдә булу

заго́нщик *м* куучы, куып китерүче (*ауда җәнлекне*)

загоня́ть I *несов. см.* **загна́ть**

загоня́||ть II *сов. кого-что, разг.* (*изнурить, утомить работой*) арыту, алҗыту, хәлдән тайдыру

загора́живать *несов. см.* **загороди́ть**

загора́живаться *несов.* **1.** *см.* **загороди́ться; 2.** *страд. от* **загора́живать**

загора́||ть *несов.* **1.** *см.* **загоре́ть 2.** *перен. прост. шутл.* эшсез утыру, эшсез утырырга мәҗбүр булу; **горю́чее ко́нчилось, шофёр ~ет** ягулык бетте, шофер эшсез утырырга мәҗбүр

загора́ться *несов см* **загоре́ться**

загорди́ться *сов. разг.* тәкәбберләнеп китү, эреләнеп китү, кәпрәеп китү, масаеп китү, кукраеп китү

загоре́ть *сов.* кояшта каралу, яну

загоре́||ться *сов.* **1.** яна башлау, янып китү, кабыну; кабынып китү; **дрова́ ~лись** утыннар янып китте **2.** ялтырый (яна) башлау; **глаза́ у него́ ~лись** аның күзләре ялтырый башлады **3.** *перен. чем, от чего и без доп.* (*покрыться румянцем*) кызарыну, кызарынып китү; барлыкка килү (*кызыллык*) **4.** *безл. кому с неопр.* ашкыну, ...сы килә башлау; **~лось ему́ е́хать** ул китәргә ашкына **5.** *перен.* кызып китү, башлану; **~лся спор** бәхәс кызып китте

загороди́ть *сов.* **1.** *кого-что* әйләндереп алу, койма тоту, каплап кую; **~ двор забо́ром** ишегалдын койма белән әйләндереп алу; **~ собо́й свет** гәүдән белән утны каплау; **~ дверь сту́льями** ишекне урындыклар белән каплап кую **2.** *что* каплау, бикләү; **~ доро́гу** юлны каплау

загороди́ться *сов.* **1.** (*поставить ограду*) койма кору **2.** каплану; **~ руко́й от со́лнца** кояштан кул белән каплану

загоро́дка *ж разг.* койма, киртә, читән

за́городный, -ая, -ое шәһәр читендәге, шәһәр тышындагы; **~ дом** шәһәр читендәге йорт

загости́ться *сов. разг.* озак кунак булу, кунакта озак булу

заготавливать *несов. см.* **загото́вить**

заготови́тель *м* хәзерләүче (*кеше яки учреждение*)

загото́вить *сов. что, чего* әзерләү, хәзерләү,хәзерләп кую; **~ все спра́вки** барлык белешмәләрне хәзерләп кую; **~ дров на́ зиму** кышка утын хәзерләү

загото́вка *ж* **1.** *см.* **загото́вить; ~ сельхозпроду́ктов** авыл хуҗалыгы азыкларын хәзерләү **2.** заготовка (*әзерләнгән материал*)

заготовля́ть *несов. см.* **загото́вить**

загото́вщик *м* **1.** *см.* **заготови́тель; 2.** (*в обувной промышленности*) заготовщик, заготовкалар кисүче

заграба́стать *сов. кого-что, прост.* тартып алу, талап алу, эләктереп алу

загради́тель *м мор.* заградитель (*миналар яки ятьмәләр кую судносы*)

загради́тельн||ый, -ая, -ое киртәләү ...ы; тоткарлау ...ы; комачаулау ...ы; каплап тору ...ы; **~ые сооруже́ния** киртәләү корылмалары

заградить *сов. что* бикләү, ябу, киртәләү, каплау; **~ путь** юлны каплау

заграждать *несов. см.* **заградить**

заражде́ни||е *с* **1.** *см.* **заградить; 2.** киртә, заграждение; **ми́нные ~я** миналар заграждениеләре

заграни́ц||а *ж* чит ил[ләр]; **торго́вля с ~ей** чит илләр белән сәүдә итү

загреба́ть *несов.* **1.** *что* көрәп алу, җыю, җыеп алу; **~ се́но** печән җыю **2.** (*ишкәк белән*) ишү; **глубо́ко́ ~** тирән батырып ишү

загребн||о́й, -а́я, -о́е **1.: ~о́е весло́** ишә торган ишкәк; **~а́я сторона́** ишә торган як (*сул як*) **2.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м* койрыктагы ишкәкче

загребу́щ||ий, -ая, -ее *прост.*: **ру́ки ~ие** комсыз кеше хакында

загреме́ть I *сов. прост.* (*упасть со стуком*) лап итеп егылу, мәтәлеп төшү, шап итеп барып төшү; **~ с ле́стницы** баскычтан мәтәлеп төшү

загреме́||ть II *сов.* **1.** күкри башлау, гөрелди башлау, дөберди башлау; **~л гром** күк күкри башлады **2.** *чем* шалтырап китү, шалтыр-шолтыр килә башлау; **~ посу́дой** савыт-саба шалтырап китү

загрести́ *сов. см.* **загреба́ть**

загри́в||ок *м* **1.** (*у лошади*) ял төбе **2.** *прост.* муен тамыры; **дать по ~ку** муен тамырына тондыру

загримирова́ть *сов. кого-что* грим салу

загримирова́ться *сов.* гримлану, үзеңә грим салу

загриппова́ть *сов. разг.* грипп белән авырып китү, салкын тидерү

загро́бн||ый, -ая, -ое теге дөньядагы, ахирәттәге; **~ый мир** теге дөнья; **~ая жизнь** теге дөньяда яшәү ♦ **~ый го́лос** саңгырау тавыш

загромажда́ть *несов. см.* **загромозди́ть**

загромозди́ть *сов. что* **1.** каплау, томалау, тутыру; **~ вы́ход** чыгу юлын каплау **2.** *перен.* тутыру, тутырып бетерү (*мәс. хикәяне артык җентекләүләр белән*)

загромыха́ть *сов.* дөберди башлау, шалтырый башлау

загрохота́ть *сов.* дөбер-шатыр килә башлау

загрубе́л||ый, -ая, -ое каты, кытыршы, тупасланган; **~ые ру́ки** тупасланган куллар

загрубе́||ть *сов.* тупаслану, кытыршылану, бирчәю; **ко́жа ~ла** тире тупасланды

загружа́ть *несов. см.* **загрузи́ть**

загру́женность, загружённость *ж* **1.** йөкнең күп булуы; **~ желе́зных доро́г** тимер юлларда йөкнең күп булуы **2.** *перен.* күп булу; **~ рабо́той** эшнең күп булуы

загрузи́ть *сов.* **1.** *что* төяү, тутыру, тутырып бетерү; **~ автомаши́ну капу́стой** автомашинага кәбестә төяү **2.** *перен. кого-что* җитәрлек эш йөкләү, эш белән тәэмин итү, җитәрлек эш бирү; **~ преподава́телей** укытучыларга җитәрлек эш йөкләү

загрунтова́ть *сов. что* грунтлау, грунт салу; **~ пол** идәнне грунтлау

загрусти́ть *сов.* ямансулый башлау, сагына башлау, юксына башлау

загры́з||ть *сов.* **1.** *кого-что* талап үтерү, чәйнәп үтерү **2.** *перен. кого, разг.* җәфалап бетерү, интектереп бетерү, газаплау; **со́весть ~ла** вөждан газаплап бетерде

загрязне́ние *с см.* **загрязни́ть, загрязни́ться; ~ морско́й воды́** диңгез суының пычрануы

загрязни́ть *сов. что* пычрату, каралту, керләндерү; **~ пол** идәнне пычрату; **~ оде́жду** киемне керләндерү

загрязни́ться *сов.* пычрану, каралу, керләну, пычранып бетү

загрязня́ть *несов. см.* **загрязни́ть**

загрязня́ться *несов.* **1.** *см.* **загрязни́ться; 2.** *страд. от* **загрязня́ть**

заг *м* заг (*гражданлык актларын теркәү булеге*)

загуби́ть *сов. разг.* **1.** *кого-что* харап итү, һәлак итү, башына җиту, башын ашау **2.** *что, разг.* әрәм итү; туздыру; **~ мно́го де́нег** күп акча туздыру

загудрони́ровать *сов. что* гудронлау, гудрон сибеп катыру

загуля́ть *сов. прост.* эчкечелеккә бирелеп китү, эчәргә сабышу, типтерә башлау

загуля́||ться *сов. разг.* [озак] йөрү, йөрү белән мавыгу; **де́ти ~лись** балалар озак йөрделәр

загусте́ть *сов.* куеру, куерып китү

загусти́ть *сов. что* артыграк куертып җибәрү; **~ кра́ску** буяуны артыграк куертып җибәрү

зад *м* **1.** арт, арт як; **~ автомоби́ля** автомобильнең арт ягы **2.** (*задняя часть туловища*) арт, арт сан **3.** *мн.* **~ы́** *прост.* абзар арты, бакча арты

зада́бривать *несов. см.* **задо́брить**

задава́ть *несов. см.* **зада́ть**

задава́ться I *несов.* **1.** *см.* **зада́ться; 2.** *страд. от* **задава́ть**

задава́ться II *несов. прост.* масаю, борын күтәрү, кәпрәю

задави́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*придавить насмерть*) басып үтерү, сытып үтерү, таптатып үтерү **2.** *кого-что* (*задушить*) *прост.* буып үтерү **3.** *перен. что* (*подавить, заглушить*) басу, ирек бирмәү; **~ в себе́ тяжёлое чу́вство** үзендәге авыр хисне басу

зада́ние *с* бирем, йөкләмә, задание; **~ пятиле́тки** бишьеллык заданиесе; **пла́новое ~** план заданиесе

за́данн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зада́ть; 2.** алдан билгеләнгән (күрсәтелгән); **соверши́ть поса́дку в ~ом райо́не** алдан билгеләнгән районга төшү

зада́ривать *несов. см.* **задари́ть**

задари́ть *сов. кого-что* **1.** (*поднести много подарков*) мул итеп бүләкләү, күп бүләк бирү, бүләкләр белән күмү **2.** *уст.* (*подкупить*) бүләк биреп сатып алу, бүләк биреп үз ягына аудару, үзенә карату

зада́ром *нареч. прост.* **1.** (*очень дёшево*) бик арзанга, шалкан бәясенә; **я купи́л э́то ~** мин моны бик арзанга сатып алдым **2.** (*напрасно*) юкка, юкка гына; **он пострада́л ~** ул юкка гына рәнҗетелде, тиккә зыян күрде

зада́т||ок *м* **1.** задатка (*әйбер өчен түләнәчәк акчаның алдан бирелә торган өлеше*); **внести́ (дать) ~ок** задатка бирү; **получи́ть ~ок** задатка алу **2.** *мн.* **~ки** сәләт чаткысы, сәләтлелек билгеләре; **хоро́шие ~ки** яхшы сәләтлелек билгеләре

зада́ть *сов.* **1.** *что кому* бирү, тапшыру; **~ рабо́ту** эш бирү **2.** *что, разг.* оештыру, ясау; **~ бал** мәҗлес оештыру **3.** *что, чего кому* бирү, салу; **~ ло́шади овса́** атка солы салу **4.** *что, чего кому, разг.* кирәген бирү; **я тебе́ зада́м** мин синең кирәгенне бирермен! ♦ **~ ба́ню** *кому* мунча кертү (*кыздыру, бик нык шелтәләү, бик нык тиргәү*); **~ вопро́с** сорау, сорау бирү; **~ жа́ру** *кому* кирәген бирү, арт сабагын укыту; **~ пе́рцу** *кому* кирәген бирү; **~ стра́ху** *кому* котын алу, котын чыгару; **~ стрекача́** үкчәне күтәрү, табан ялтырату, таю, шылу; **~ тон** тон бирү, үрнәк булу; **~ храпака́** *прост.* хырылдап (гырылдап) йоклау

зада́||ться *сов.* **1.** *чем, разг.* ... итеп кую; **~ться це́лью изучи́ть языки́** телләр өйрәнүне максат итеп кую **2.** *прост.* булып чыгу, барып чыгу; **де́ло ему́ не ~ло́сь** аның эше барып чыкмады

зада́ч||а *ж* **1.** бурыч, йомыш, вазифа; **очередны́е ~и городско́го строи́тельства** шәһәр төзелешенең чираттагы бурычлары **2.** мәсьәлә; **арифмети́ческая ~а** африфметик мәсьәлә

зада́чник *м* мәсьәләләр җыентыгы

задвига́ть *несов. см.* **задви́нуть**

задви́гать *сов. чем* (*начать двигать*) этә башлау, шудыра башлау

задви́гаться *сов.* (*начать двигаться*) хәрәкәтләнә башлау, бара башлау

задвига́ться *несов.* **1.** *см.* **задви́нуться; 2.** (*быть задвижным*) шудырылу, эшерелү **3.** *страд. от* **задвига́ть**

задви́жк||а *ж* эшермә, эшермә бик; **закры́ть дверь на ~у** ишекне эшермә бик белән бикләү

задвижн||о́й, -а́я, -о́е эшермәле, шудырмалы; **~а́я дверь** шудырмалы ишек

задви́нуть *сов. что* **1.** этеп кертү, этеп кую; **~ чемода́н под крова́ть** чемоданны карават астына этеп кертү **2.** каплау, каплап кую; **~ окно́ шка́фом** тәрәзәне шкаф белән каплап кую

задви́ну||ться *сов.* ябылу; эшерелү; **я́щик ~лся** тартма ябылды

задво́рк||и *только мн.* абзар арты, өй арты ♦ **быть на ~ах** *чего* иң артта булу, күләгәдә булу

задева́ть I *несов. см.* **заде́ть**

задева́||ть II *сов. прост.* кую; **куда́ ты ~л мою́ ша́пку?** кая куйдың син минем бүрекне?

задева́||ться *сов. прост.* китү, югалу; **куда́ ~лась кни́га?** кая киткән китап?

заде́л *м* запаска (маяга) эшләнгән эш, башлап куелган эш; **созда́ть ~ на сле́дующий кварта́л** киләсе квартал өчен башлап куелган эш

заде́лать *сов. что* томалау, томалап кую; **~ ще́ли в полу́** идәндәге ярыкларны томалау; **~ посы́лку** посылканы кадаклап кую

заде́латься *сов. кем, прост.* булу; **~ меха́ником** механик булу

заде́лывать *несов. см.* **заде́лать**

задёрганный, -ая, -ое (*измученный*) интеккән, интегеп беткән, чыгырыннан чыгарылган, җәфаланган

задёргать I *сов. кого-что, разг.* интектереп бетерү, теңкәгә тию; **~ кого-л. приди́рками** юк-барга бәйләнеп *кемнең дә булса* теңкәсенә тию

задёргать II *сов. что, чем* тарткалый башлау, йолыккалый башлау; **~ во́жжи (вожжа́ми)** дилбегәне тарткалый башлау

задёрга||ться *сов.* тартыша башлау, калтырана башлау; **гу́бы у него́ ~лись от оби́ды** үпкәләүдән аның иреннәре калтырана башлады

задёргивать *несов. см.* **задёрнуть**

задержа́||ть *сов.* **1.** *кого-что* тоткарлау, тотып калу; **~ть по́езд** поезды тоткарлау; **меня́ ~ли дела́** мине эшләр тоткарлады **2.** *что* (*отсрочить*) кичектерү, соңгарак калдыру; **~ть вы́садку деса́нта** десант төшерүне кичектерү; **дожди́ ~ли сев** яңгырлар чәчүне соңгарак калдырды **3.** *что* туктату, әкренәйтү; **~ть дыха́ние** сулыш алуны туктатып тору (тоткарлау); **~ть шаги́** адымнарны акрынайту **4.** *кого-что* тоту, кулга алу; **~ престу́пника** жинаятьчене кулга алу **5.** (*не отдать вовремя*) вакытында кайтармау, озак тоту; **~ть долг, зарплату** бурычны, хезмәт хакын вакытында кайтармау, бирмәү; **~ть кни́гу** китапны озак тоту, китапны вакытында кайтармау

задержа́||ться *сов.* тотылып тору; тоткарлану; **~ться у вхо́да** ишек янында тоткарлану; **~ться в доро́ге** юлда тоткарлану; **нача́ло конце́рта ~лось** концертның башлануы тоткарланды

заде́рживать *несов. см.* **задержа́ть**

заде́рживаться *несов.* **1.** *см.* **задержа́ться; 2.** *страд. от* **заде́рживать**

заде́ржк||а *ж* **1.** *см.* **задержа́ть** 1-3; **2.** (*промедление*) соңару, тоткарлану, кичегү, соңга калу; **рабо́тать без ~ек** тоткарланмыйча эшләү

заде́рнуть *сов. что* (*пәрдәне*) тарту, каплау

заде́рну||ться *сов.* каплану, томалану, ябылу; **скло́ны гор ~лись ды́мкой** тау битләре төтен белән капланды; **за́навес ~лся** пәрдә ябылды

заде́||ть *сов.* **1.** *что, за что* эләгү, эләктерү, бәрелү, бәрелеп китү, орыну, тию, тиеп китү; **~ть за гвоздь** кадакка эләгү; **пу́ля ~ла кость** пуля сөяккә тигән **2.** *перен. кого-что* (*обидеть*) кәефкә тию, хәтер калдыру; **его́ выступле́ние си́льно меня́ ~ло** аның чыгышы минем хәтеремне бик нык калдырды **3.** *перен. кого-что* (*взволновать, затронуть*) дулкынландыру, кузгату ♦ **~ть за живо́е** зур тәэсир калдыру

зади́ра *м, ж разг.* бәйләнчек, сугыш чукмары

зади́рать *несов.* **1.** *см.* **задра́ть**; **2.** *кого* (*приставать, дразнить*) (*кешегә*) бәйләнү, (*кешене*) котырту, үртәү

задира́ться 1. *см.* **задра́ться; 2.** *к кому* (*приставать*) бәйләнү, котырту, үртәү **3.** *страд. от* **задира́ть**

зади́ристый, -ая, -ое *разг.* бәйләнчек, талашырга яратучан

за́дне- *кушма сүзләрнең беренче кисәге, мәс.* **заднебо́льшый** арткы аңкау ... ы; **заднеязы́чный** тел арты...ы

за́дн||ий, -яя, -ее арткы, арт...; **~ее колесо́** арткы тәгәрмәч ♦ **быть без ~их ног** бик нык ару, арып егылу, аяксыз калу; **~ий прохо́д** *анат.* арт юл; **~им число́м** үткән число белән; **~им умо́м кре́пок** туйдан соң дөмбергә; **~яя мысль** астыртын уй, яшерен фикер; **на ~их ла́пках стоя́ть (ходи́ть)** *перед кем* табан ялау, тәлинкә тоту, ялагайлану

за́дник *м* **1.** (*у обуви*) задник, үкчә арты **2.** *театр.* задник (*сәхнәнең арткы планы*)

задо́брить *сов. кого-что* юмалау, юмалап үзенә карату

задо́к *м* арт, арткы як; **~ теле́ги** арба арты

задо́лго *нареч.* күп элек, бик күп алдан; **~ до о́сени** көз башланудан күп элек

задолжа́ть *сов. что кому-чему и без доп., разг.* бурычка керү, әҗәткә керү, бурычка бату

задолже́нность *ж* бурыч, бирәчәк, бирәсе; **больша́я ~** күп бурыч; **пога си́ть ~** бирәчәкне түләү

задо́лжник *м разг.* бурычлы, бирәчәге булган кеше

за́дом *нареч.* арт белән, артка таба; **дви́гаться ~** артка таба хәрәкәтләнү; **~ наперёд** артын алга

задо́р *м* **1.** (*пылкость*) дәрт, ялкын; **ю́ношеский ~** яшьлек дәрте **2.** (*запальчивость*) кызулык, кызу канлылык, ярсып китүчәнлек

задо́ринк||а *ж*: **ни сучка́ ни ~ и** шома гына, шоп-шома, бик шома; ул-бусыз гына, хәвеф-хәтәрсез

задо́рный, -ая, -ое **1.** (*пылкий*) дәртле, ялкынлы; **~ взгляд** дәртле караш **2.** (*запальчивый*) кызу, кызу канлы, кызып китүчән, ярсып китүчән

задохну́ться *сов.* **1.** (*умереть*) тончыгып үлү, тын бетеп үлү **2.** тын бетү, сулыш тараю, тын кысылу; **~ от бе́га** йөгерүдән тын бетү

задразни́ть *сов. кого-что, разг.* үртәп йөдәтеп бетерү, үртәп теңкәсенә тию, үчекләп йөдәтеп бетерү, үчекләп теңкәсенә тию

задра́ить *сов. что, мор.* ныгытып ябу, ныгытып бикләү; **~ иллюмина́торы** иллюминаторларны ныгытып ябу

задрапирова́ть *сов. что* дапировкалау, тукымалар белән бизәү (каплау, бөркәү)

задрапирова́ться *сов.* драпировкалану, пәрдәләр (чаршаулар) белән бизәлү; бөркәну

задрапи́ровывать *несов. см.* **задрапирова́ть**

задрапи́ровываться *несов.* **1.** *см.* **задрапирова́ться; 2.** *страд. от* **задрапи́ровывать**

задра́||ть *сов.* **1.** *что, разг.* күтәрү, кайтару; **~ть го́лову** башны күтәрү **2.** тырнау, сыдыру; **~ть ко́жицу на па́льце** бармак тиресен сыдыру **3.** *кого-что* үтерү; буу, буып үтерү; **волк ~л овцу́** бүре сарыкны буып үтергән ♦ **~ть нос** борын күтәрү (чәю), үзен әллә кемгә саный башлау

задра́||ться *сов. разг.* **1.** суелу, сыдырылу; **ко́жица на па́льце ~ла́сь** бармак тиресе сыдырылган **2.** кайтарылу, күтәрелү; **пла́тье ~ло́сь кве́рху** күлмәк итәге югарыга күтәрелгән

задре́мать *сов.* йокымсырау, йокымсырый башлау, йокымсырап китү, йокыга китә башлау

задрожа́||ть *сов.* тетри башлау, селкенә башлау; (*о людях и животных*) калтырый башлау, калтырана башлау

задубе́||ть *сов. прост.* (*стать жёстким*) кату; **плащ ~л** плащ каткан

задува́ть I *несов. см.* **заду́ть** I

задува́ть II *несов. см.* **заду́ть** II

задува́||ть III *несов.* **1.** (*дуть — о ветре*) исү, өрү **2.** [җил] өреп керү, өрү; **в щель ~ет** ярыктан өрә **3.** *что* өреп тутыру; **ве́тер ~л снег под кры́шу** җил түбә астына кар өреп тутырган

заду́мать *сов.* **1.** *что и с неопр.* уйлау, исәп итү, ниятләү; **~ е́хать в Москву́** Мәскәүгә барырга исәп итү **2.** уйлап кую, күңелдән уйлау; **~ како́е-ли́бо число́** нинди дә булса бер сан уйлау

заду́ма||ться *сов.* **1.** *над чем, о чём* уйлау, уйлану, уйга калу, уйга бату, уйга чуму; **~ться о бу́дущем** киләчәк турында уйлау; **он глубоко́ ~лся** ул тирән уйга калды **2.** *с неопр. и с отриц., разг.* җөрьәт итү, кыю; **он не ~лся сказа́ть пра́вду в глаза́** ул дөреслекне туп-туры әйтергә кыймады

заду́мка *ж прост.* зур теләк; **была у него́ ~ на ро́дину съе́здить** аның туган якка кайтырга зур теләге бар иде

заду́мчивость *ж* уй; **впасть в ~** уйга бату

заду́мчивый, -ая, -ое уйчан, уйланучан; **~ челове́к** уйчан кеше; **~ взгляд** уйчан караш

заду́мывать *несов. см.* **заду́мать**

заду́мываться *несов. см.* **1. заду́маться; 2.** *страд. от* **заду́мывать**

заду́ть I *что* сүндерү, өреп сүндерү; **~ свечу́** шәмне өреп сүндерү

заду́ть II *сов. что, тех.* кабызып җибәрү, яндырып җибәрү; **~ до́мну** домнаны кабызып җибәрү

заду́||ть III *сов.* **1.** (*начать дуть*) исә башлау, өрә башлау; **~л ве́тер** җил исә башлады **2.** *что* өреп тутыру; **ве́тер ~л снег в чула́н** җил чоланга кар өреп тутырган

заду́шевный, -ая, -ое эчкерсез, чын, чын күңелдән; **~ друг** чын дус; **~ разгово́р** чын күңелдән сөйләшү

заду́ши́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*умертвить*) буып үтерү **2.** *перен. что* (*подавить, уничтожить*) буу, кысу, басу

задыми́ть I *сов. что, разг.* (*закоптить*) төтен белән тутыру, төтен белән каралтып бетерү; **~ потоло́к** түшәмне төтен белән каралтып бетерү

задыми́ть II *сов.* (*начать дымить*) төтенли башлау

задыми́||ться I *сов.* (*закоптиться*) *разг.* корымлану, корым белән каплану; **потоло́к ~лся** түшәм корым белән капланган

задыми́||ться II *сов.* төтен чыга башлау; **тру́бы ~лись** торбалардан төтен чыга башлады

задыха́ться *несов. см.* **задохну́ться**

задыша́||ть *сов.* сулый башлау, тын ала башлау, сулыш ала башлау; **больно́й тяжело́ ~л** авыру авыр сулыш ала башлады

заеда́ть *несов. см.* **зае́сть**

зае́зд *м* **1.** *см.* **зае́хать** 1-4; **2.** *спорт.* заезд; **пе́рвый ~** беренче заезд

зае́здить *сов. кого-что* **1.** (*лошадь*) йөртеп алҗыту, йөртеп өшәндерү **2.** *перен. прост.* (*измучить*) алҗытып бетерү, интектереп бетерү, теңкәгә тию

зае́здом *нареч. разг.* үтеп барышлый, узышлый, узып барышлый, юл уңаена

заезжа́ть *несов. см.* **зае́хать** 1-5

зае́зженн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **зае́здить**; **2.** (*изнурённый*) алҗыган, интеккән, арыган **3.** *перен.* тапталган, күп чәйнәлгән, күптән билгеле; **~ая остро́та** тапталган мәзәк

зае́зжий *м разг.* узгынчы, юлаучы, [вакытлыча] килгән кеше

заём *м* заём

заёмн||ый, -ая, -ое *спец.* бурычка алуны раслау ...ы, бурыч ...ы; **~ое письмо́** бурычка алуны раслау язуы

зае́||сть *сов.* **1.** *кого-что* үтерү, буып үтерү; **волк ~л овцу́** бүре сарыкны буып үтергән **2.** *перен. кого* (*замучить*) интектереп бетерү, җәфалау, теңкәгә тию, үзәккә үтү **3.** *что чем* артыннан ... кабу, кабып җибәрү; **~сть лека́рство конфе́той** дару артыннан конфет кабып җибәрү **4.** *обычно безл. что, разг.* кысу, кыстыру, эләктерү; **бло́ком ~ло верёвку** чыгыр бауны кыстырды **5.** *безл. кого, прост.* горурлыгына тию; **меня́ э́то ~ло** бу минем горурлыгыма тиде

зае́сться *сов. прост.* талымлау, тәмле тамакланып китү

зае́хать *сов.* **1.** (*куда-л., к кому-л.*) керү; (*мимоходом*) узып барышлый керү (кереп чыгу); **~ во двор** ишегалдына керү; **~ к знако́мым** узып барышлый танышларга керү **2.** *за кем-чем* алырга керү; **~ за детьми́** балаларны алырга керү **3.** әйләнеп керү, урап керү; **~ со стороны́ са́да** бакча ягыннан әйләнеп керү **4.** барып керү, барып төшү; **~ в кана́ву** канауга барып керү **5.** *кому во что, прост.* кундыру, менеп төшү; **~** *кому-л.* **в физионо́мию** *берәр кешенең* яңагына кундыру

зажа́ривать *несов. см.* **зажа́рить**

зажа́риваться *несов.* **1.** *см.* **зажа́риться 2.** *страд. от* **зажа́ривать**

зажа́рить *сов. кого-что* кыздыру, кыздырып пешерү; куыру, куырып пешерү

зажа́риться *сов.* кыздырылып җитү; куырылып җитү

зажа́ть *сов.* **1.** *кого-что* кысып тоту, кысу, кыстыру; **~ болт в тиски́** болтны эскәнҗәгә кыстыру **2.** *что* каплау, томалау; **~ у́ши** колакларны каплау **3.** *перен. кого-что* басу, кысу, юл куймау, томалау; **~ инициати́ву** инициативаны кысу **4.** *что, прост.* яшереп калдыру; **~ де́ньги** акчаны яшереп калдыру ♦ **~ рот** *кому* авызын каплау

зажда́ться *сов. кого-чего, разг.* көтә-көтә арып бетү, көтә-көтә көтек булу

зажелте́ть *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. жёлтом*) сагаеп күренү **2.** (*начать желтеть*) саргая башлау

зажелти́ть *сов. что* (*закрасить жёлтым*) сарыга буяу, сарыга ману; (*испачкать жёлтым*) сарыга пычратып бетерү, сарыга буяп бетерү

зажёчь *сов.* **1.** *что* кабызу, яндыру, кабызып җибәрү, яндырып җибәрү; **~ спи́чку** шырпы кабызу **2.** *перен. кого-что* дәртләндерү, дәртләндереп җибәрү; дикъкатьне җәлеп итү; **~ слу́шателей ре́чью** речь сөйләп тыңлаучыларның дикъкатен җәлеп итү

заж||ёчься *сов.* **1.** кабыну, янып китү, кабынып китү; **~гли́сь огни́** утлар кабынып китте **2.** *перен. чем* уянып китү, дәртләну, яну, кабыну, кабынып китү; **~ёчься жа́ждой борьбы́** көрәшкә омтылыш белән яну

зажже́ние *с см.* **зажёчь; ~ олимпи́йского огня** Олимпия утын яндыру

зажива́ть *несов. см.* **зажи́ть** I

ЗАЖ-ЗАЙ

заживáться *несов. см.* **зажи́ться**

заживи́ть *сов. что* [дәвалап] төзәтү; ~ **ра́ну** җәрәхәтне төзәтү

заживля́ть *несов. см.* **заживи́ть**

за́живо *нареч.* тереләй, тере килеш, тереләтә; ~ **погребённый** тереләтә күмелгән

зажига́лка *ж* **1.** зажигалка, уткабызгыч **2.** *разг.* яндыргыч бомба

зажига́ние *с* **1.** *см.* **зажéчь**; **2.** (*устройство в двигателях внутреннего сгорания*) кабызу, зажигание

зажига́тельный, -ая, -ое **1.** яндыра торган; ~ **ая бóмба** яндыра торган бомба **2.** *перен.* ялкынлы, ялкынландыра торган, дәртләндергеч, җилкенләндерә торган; ~ **ая речь** ялкынлы нотык

зажига́ть *несов. см.* **зажéчь**

зажига́ться *несов.* **1.** *см.* **зажéчься**; **2.** *страд. от* **зажига́ть**

зажи́м *м* **1.** *см.* **зажáть** 1, 3; **2.** кыскыч, кыстыргыч, зажим

зажима́ть *несов. см.* **зажáть**

зажи́мщик *м разг.* кысучы; ~ **кри́тики** тәнкыйтьне кысучы

зажире́ть *сов. разг.* симерү, көрәю, май басу

зажи́точность *ж* таза хәллелек, бай тормыш, таза тормыш

зажи́точный, -ая, -ое таза тормышлы, нык тормышлы, иркен (мул) тормышлы; ~ **колхóз** таза тормышлы колхоз

зажи́ть I *сов.* төзәлү, төзәлеп җитү; **ра́на зажила́** яра төзәлде

зажи́ть II *сов.* (*начать жить*) тора башлау, яши башлау, тормыш корып җибәрү; ~ **хорошó** яхшы тормыш корып җибәрү

зажи́ться *сов. разг.* озак тору, озак яшәү; ~ **в дере́вне** авылда озак тору

зажму́рить *сов. что*: ~ **глаза́** *см.* **зажму́риться**

зажму́риться *сов.* күзне кысу, күзне йомып тору

зажурча́||ть *сов.* челтерәп ага башлау; ~ **ли ручьи́** чишмәләр челтерәп ага башлады

зазва́ть *сов. кого-что*, *разг.* кыстап чакыру, кыстап чакырып китерү; ~ **в го́сти** кунакка кыстап чакыру

зазвене́||ть *сов.* шалтырый башлау, чылтырый башлау; яңгырый башлау; ~ **л колоко́льчик** кынгырау шалтырый башлады; ~ **ли голоса́** тавышлар яңгырый башлады

зазвони́||ть *сов.* шалтырый башлау, чылтырый башлау; ~ **ть в ко́локол** кыңгырау шалтырый башлады; ~ **л телефóн** телефон шалтырый башлады

зазвуча́||ть *сов.* **1.** яңгырый башлау; **вдали́** ~ **ли голоса́** еракта тавышлар яңгырый башлады **2.** ишетелү, сизелү; **в его́ го́лосе** ~ **ла ра́дость** аның тавышында шатлык ишетелде

заздра́вн||ый, -ая, -ое исәнлек теләп; ~ **ый тост** исәнлек теләп әйтелгән тост; ~ **ая пе́сня** исәнлек теләп җырланган җыр

зазева́ться *сов. разг.* як-якка каранып дәньяны оныту, каранып бара-бара дәньяны оныту, авыз ачып йөреп дәньяны оныту

зазелене́||ть *сов.* **1.** (*показаться — о чем-л. зелёном*) яшелләнеп күренә башлау **2.** (*начать зеленеть*) яшел үлән (яфрак) белән каплану; ~ **ли луга́** болынлар яшел үлән белән капландылар

зазелени́ть *сов. что, разг.* яшелгә буяу, яшелгә пычрату; ~ **пла́тье трáвой** күлмәкне үлән яшеленә пычрату

заземле́ние *с* **1.** *см*; **заземли́ть**; **2.** *тех.* җир белән тоташтыру чыбыгы

заземли́ть *сов. что* җиргә тоташтыру (*мәс. антеннаны*)

заземля́ть *несов. см.* **заземли́ть**

зазимова́ть *сов.* кышларга калу, кышка калу, кышлау

зазнава́ться *несов. см.* **зазна́ться**

зазна́йка *м, ж разг.* масаючы, борын күтәрүче, тәкәббер кеше

зазна́йство *с разг.* масаю, мин-минлек, борын күтәрү

зазна́ться *сов. разг.* масая башлау, масаеп китү, борын күтәрү, әллә кем булып китү, кәпрәеп китү

зазно́ба *ж уст.* җанкай, сөйгән яр, җанкай-җанаш

зазóр *м спец.* ярык, аралык (*ике деталь арасындагы ачыклык*)

зазóрн||ый, -ая, -ое *прост.* хурлыклы, оятлы, оят; ~ **ое дéло** хурлыклы эш

зазре́ни||е *с*: **без** ~ **я со́вести** вөҗдансыз рәвештә, оятсыз рәвештә, намуссыз рәвештә

зазýбренный I, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зазубри́ть** I, **зазýбрить**; **2.** кыршалган, үтмәсләнгән, тешләнгән; ~ **топóр** үтмәсләнгән балта

зазýбренный II, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зазубри́ть** II; **2.** ятланган, күңелгә бикләнгән; ~ **ответ** күңелгә бикләнгән җавап

зазýбривать I *несов. см.* **зазубри́ть** I, **зазýбрить**

зазýбривать II *несов. см.* **зазубри́ть** II

зазýбриваться *несов.* **1.** *см.* **зазубри́ться, зазýбриться**; **2.** *страд. от* **зазýбривать** I

зазýбрина *ж*: **нож с** ~ **ми** йөзе кителеп беткән пычак, кыршылган пычак

зазубри́ть I, **зазýбрить** *сов. что* китеп бетерү, кыршылдыру; ~ **нож** пычакны кыршылдыру

зазубри́ть II *сов. что* ятлау, аңламыйча ятлау, күңелдән бикләү

зазубри́||ться, зазýбри||ться *сов.* кыршылып бетү, кителеп бетү; **нож** ~ **лся** пычак кыршылып беткән

зазыва́ть *несов. см.* **зазва́ть**

заигра́ть I *сов.* **1.** *что* (*истрепать*) уйнап туздыру, уйный-уйный таушалдырып бетерү; ~ **ка́рты** уйный-уйный кәртләрне таушалдырып бетерү **2.** күп уйнап тәмен (кызыгын) җибәрү; ~ **пье́су** күп уйнап пьесаның кызыгын җибәрү

заигра́||ть II *сов.* **1.** (*начать играть*) уйный башлау, уйнарга тотыну; ~ **ла му́зыка** музыка уйный башлады **2.** (*засверкать*) ялтырый башлау, ялт-йолт килү, җем-җем итү; **со́лнце** ~ **ло в ка́плях росы́** чык бөртекләрендә кояш нурлары җем-җем итәләр **3.** *перен.* алсулык уйнау, алсу төс[кә] керү; **на щека́х** ~ **л румя́нец** битләренә алсу төс керде

заигра́||ться *сов.* уен белән мавыгып калу, уен белән онытылып китү, бик озак уйнау; **де́ти** ~ **лись** балалар уенга мавыктылар

заи́грывание *с см.* **заи́грывать** II

заи́грывать I *несов. см.* **заигра́ть** I

заи́грывать II *несов.* с *кем, разг.* **1.** (*кокетничать*) татлы теллеләнү, ягымлылык күрсәтү, якты (ачык) чырай күрсәтү **2.** (*заискивать*) ялагайлану, ярарга тырышу, тәлинкә тоту, юмакайлану, табанын ялау

заи́грываться *несов. см.* **заигра́ться**

заи́ка *м, ж* тотлыгып сөйләүче, бертәк

заика́ние *с см.* **заика́ться**

заика́||ться *несов.* **1.** тотлыгу, тотлыгып сөйләү; **ребёнок** ~ **ется** бала тотлыгып сөйләшә **2.** *перен. о ком-чём, разг.* телгә алу, авыз ачу; **он и не** ~ **лся о поéздке** китү турында ул телгә дә алмады

заик||нýться *сов. см.* **заика́ться** 2

заи́мка *ж* заимка, тарлау (**1.** *ист. берәр кеше тарафыннан беренче тапкыр үзләштерелгән җир участогы* **2.** *Себердә кайбер кечкенә авылларның исеме*)

заимода́вец *м уст.* бурычка бирүче, әҗәткә биреп торучы

заимообра́зный, -ая, -ое көтәргә (бурычка, әҗәткә) алынган яки бирелгән

заи́мствовани||е *с* **1.** *см.* **заи́мствовать**; ~ **е сюже́та** сюжет алу **2.** алынма; **иноязы́чные** ~ **я** *лингв.* чит телләрдән алынмалар, чит телләрдән кергән сүзләр

заи́мствовать *сов.*, *несов. что* алу, үзләштерү; ~ **сло́во** (*башка телләрдән*) сүз алу

заи́ндевелый, -ая, -ое бәсләнгән, бәс кунган

заи́ндеветь *сов.* бәсәрү, сыкылану, бәс белән каплану, сыкы белән каплану

заинтересóванность *ж* кызыксыну; ~ **в де́ле** эш белән кызыксыну

заинтересова́ть *сов. кого-что* кызыксыну тудыру, кызыксыну уяту; кызыксындыру; ~ **слу́шателей расска́зом** хикәя белән тыңлаучыларда кызыксыну уяту

заинтересова́ться *сов. кем-чем и без доп.* кызыксыну; ~ **кни́гой** китап белән кызыксыну

заинтересóвывать *несов. см.* **заинтересова́ть**

заинтригова́ть *сов. кого-что* кызыксындыру, кызыксыну тудыру

заискивать *несов. перед кем-чем* ялагайланып ярарга тырышу, ялагайлану, куштанланып ярарга тырышу

заи́скивавший, -ая, -ее **1.** *прич. от* **заи́скивать**; **2.** (*подобострастный*) ялагай, куштан

за́ймов||ый, -ая, -ое заём ...ы; ~ **ые опера́ции** заём операцияләре

займодержа́тель *м* заём тотучы, заёмнары булган кеше

зайти́ *сов.* 1. керү, кереп чыгу; ~ **ве́чером** кичен кереп чыгу 2. *за кем-чем* алырга керү, алып чыгарга керү; ~ **за това́рищем** иптәшне алырга керү 3. керү, барып керү; ~ **за́ угол** почмак артына барып керү; **со́лнце зашло́ за ту́чи** кояш болытлар артына керде 4. әйләнеп керү; читләтеп керү; ~ **спра́ва** уң яктан әйләнеп керү 5. бату, баю; **со́лнце зашло́** кояш баеды; **луна́ зашла́** ай батты 6. башлану, башланып китү; **разгово́р зашёл о ...** сүз ... турында башланып китте ♦ **де́ло зашло́ сли́шком далеко́** эш бик тирәнгә кереп китте

зайти́сь *сов. прост.* ою, катып калу; **ру́ки зашли́сь от хо́лода** салкыннан куларым катты ♦ **дух зашёлся** тын кысылды; **се́рдце зашло́сь** йөрәк туктагандай булды, йөрәк кысылды

зайча́тина *ж* куян ите

за́йчик *м* 1. *уменьш. от* **за́яц**; куянкай, кечкенә куян 2. нур шәүләсе; ~ **и на стене́** стенада нур шәүләләре

зайчи́ха *ж* ана куян

зайчо́нок *м* куян баласы

закабали́ть *сов. кого-что* кабалага төшерү, коллыкка төшерү

закабали́ться *сов.* кабалага төшү, коллыкка төшү

закабаля́ть *несов. см.* **закабали́ть**

закабаля́ться *несов.* 1. *см.* **закабали́ться**; 2. *страд. от* **закабаля́ть**

закады́чный, -ая, -ое *разг.*: ~ **друг (прия́тель)** якын (җан) дус; ахирәт дус

зака́з *м* заказ; **получи́ть** ~ *на что-л. нәрсәгә булса да* заказ кабул итү; **о́бувь на** ~ заказ буенча эшләнгән аяк киеме

заказа́ть *сов. что* заказ бирү, заказать итү; ~ **костю́м** костюмга заказ бирү

зака́зник *м* заказник (*вакытлыча аучылык, агач кисү тыелган урман яки сулыклар*)

заказн||о́й I, -а́я, -о́е 1. (*сделанный на заказ*) заказ белән эшләнгән 2. заказной; ~ **о́е письмо́** заказной хат

заказно́й II, -а́я, -о́е (*заповедный*) тыелулы; ~ **лес** тыелулы урын (*аучылык һәм агачлар кисү тыелган урман яки сулыклар*)

зака́зчик *м* заказ бирүче

зака́зчица *м* заказ бирүче хатын (кыз)

зака́зывать *несов. см.* **заказа́ть**

зака́л *м* 1. *см.* **закали́ть** I; ~ **ста́ли** корычны чыныктыру 2. чыныкканлык, чыныккан булу; **сталь кре́пкого** ~**а** нык чыныккан корыч 3. *перен.* (*выносливость*) ныклык, чыныкканлык ♦ **челове́к ста́рого** ~**а** иске тәрбия алган кеше, иске гореф-гадәтләрне саклаучы кеше

закалённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **закали́ть**; 2. (*стойкий, выносливый*) ныгыган, чыныккан

зака́ливание *с см.* **закали́ть, закали́ться**; ~ **организ́ма** организмны чыныктыру

зака́ливать *несов. см.* **закали́ть**

зака́ливаться *несов.* 1. *см.* **закали́ться**; 2. *страд. от* **зака́ливать**

закали́ть *сов.* 1. *что* чыныктыру (*мәс. металлны*) 2. *перен. кого-что* чыныктыру, ныгыту; ~ **здоро́вье** сәламәтлекне ныгыту

закали́||ться *сов.* 1. чыныгу; **сталь** ~**лась** корыч чыныкты 2. *перен.* ныгу, чыныгу; **а́рмия** ~**лась в боя́х** армия сугышларда чыныкты

зака́лка *ж* 1. *см.* **закали́ть, закали́ться**; ~ **ста́ли** корычның чыныгуы 2. чыныкканлык; **иде́йно-полити́ческая** ~ **молодёжи** яшьләрнең идея-сәяси яктан чыныкканлыгы

зака́лывать *несов. см.* **заколо́ть** I

зака́лываться *несов.* 1. *см.* **заколо́ться**; 2. *страд. от* **зака́лывать**

закаля́ть *несов. см.* **закали́ть**

закаля́ться *несов.* 1. *см.* **закали́ться**; 2. *страд. от* **закаля́ть**

зака́нчивать *несов. см.* **зако́нчить**

зака́нчиваться *несов.* 1. *см.* **зако́нчиться**; 2. *страд. от* **зака́нчивать**

зака́пать I *сов.* 1. *кого-что* чәчрәтеп пычрату, чәчрәтеп пычратып бетерү; ~ **стол черни́лами** кара чәчрәтеп өстәлне пычратып бетерү 2. *что, разг.* тамызу, тамызып салу; ~ **лека́рство в нос** борынга дару тамызу

зака́пать II *сов.* (*начать капать*) тама башлау, тамчылый башлау, төшә башлау, төшкәли башлау; тамгалый башлау; **дождь** ~**л** яңгыр тамгалый башлады

зака́пывать I *несов. см.* **зака́пать** I

зака́пывать II *несов. см.* **закопа́ть**

зака́пываться *несов.* 1. *см.* **закопа́ться**; 2. *страд. от* **зака́пывать** II

зака́рмливать *несов. см.* **закорми́ть**

зака́т *м* 1. бату, баю; ~ **со́лнца** кояш баюы 2. (*время*) шәфәкъ, кояш баю, кояш баешы; **верну́ться на** ~**е** шәфәкъ вакытында әйләнеп кайту 3. (*эшнең, гомернең*) азагы, соңы; **на** ~**е дней** гомернең азагында

зака́тать *сов.* 1. *кого-что во что* төрү, төреп кую, чорнап кую, урап кую; ~ **в полоте́нце** сөлге белән чорнап кую 2. *что* (*заровнять*) каток белән тигезләү 3. *что, разг.* сызгану; ~ **рукава́** җиңнәрне сызгану 4. *что* (*герметически закрыть*) ныгытып ябу, капкач белән ябу, һава кермәслек итеп томалау (*мәс. кайнатма савытларын*)

зака́тить *сов. что* тәгәрәтеп кертү; ~ **мяч под дива́н** тупны диван астына тәгәрәтеп кертү ♦ ~ **глаза́** күзне акайту; ~ **исте́рику** ярсып елый башлау; ~ **пир горо́й** зур кәеф-сафа мәҗлесе үткәрү; ~ **пощёчину** яңагына күндыру, яңагына чалтырату, яңагына салып җибәрү

зака́ти||ться *сов.* 1. тәгәрәп керү; **мяч** ~**лся в у́гол** туп почмакка тәгәрәп керде 2. баю, бату; **со́лнце** ~**лось** кояш баеды 3. *перен.* сүну, югалу; **сла́ва его́** ~**лась** аның даны сүнде ♦ ~**ться сме́хом** эч катып көлә башлау; **глаза́** ~**лись** күзләре зур ачылды (*куркудан, гаҗәпләнүдән һ.б.ш.*)

зака́т||ный, -ая, -ое 1. шәфәкъ ...ы; ~**ые лучи́** шәфәкъ нурлары 2. кояш бату ...ы; кояш баю ...ы; ~**ый час** кояш баю вакыты

зака́тывать I *несов. см.* **закати́ть**

зака́тывать II *несов. см.* **закати́ть**

зака́тываться *несов.* 1. *см.* **закати́ться**; 2. *страд. от* **зака́тывать** II

зака́ч||ать I *сов. кого* 1. (*убаюкать*) тирбәтә башлау; атындыра башлау 2. тирбәтеп арыту, тирбәтеп башын әйләндерү; чайкалудан (чайкалып) күңел болгану; в **ло́дке меня́** ~**ло** *безл.* көймәдә чайкалып күңелем болганды

закача́ть II *сов.* (*начать качать*) селкетә башлау, селки башлау, тирбәтә башлау; ~ **голово́й** башны селки башлау

закача́||ться *сов.* тирбәлә башлау; селкенә башлау; чайкала башлау, атына башлау ♦ ~**ешься!** *прост.* исең-акылың китәр!, егылып китәрсең!

зака́шлять *сов.* йөткерә башлау, йөткерергә тотыну, ютәлли башлау

зака́шляться *сов.* буылып йөткерә башлау; ~ **от ды́ма** төтеннән буылып йөткерә башлау

зака́я||ться *сов. разг.* сүз бирү, тәүбә итү; **он** ~**лся кури́ть** ул тәмәке тартмаска сүз бирде

заква́сить *сов. что* ачыту, оету; ~ **те́сто** камыр ачыту; ~ **молоко́** катык оету

заква́ск||а *ж* 1. *см.* **заква́сить**; 2. (*вещество*) оеткы (*катык өчен*), чүпрә, ачыткы, баш, камыр башы (*куәс төбендә калдырылган камыр*)

заква́шивать *несов. см.* **заква́сить**

закида́ть *сов. см.* **заброса́ть**

заки́дывать *несов. см.* **закида́ть**

заки́нуть *сов.* 1. *см.* **забро́сить** I; 2. *что* салу, асу; ~ **ружьё за́ спину** мылтыкны аркага асу 3. өскә күтәрү, артка ташлау; ~ **го́лову** башны артка ташлау ♦ ~ **у́дочку** кылын тартып карау, ниятен белү

заки́ну||ться *сов.* 1. ташлану, артка ташлану; **голова́ у него́** ~**лась** башы артка ташланган 2. *спец.* (*о лошади*) буйлау (*чапканда атның юлдан читкә кереп китүе*)

закипа́ть *несов. см.* **закипе́ть**

закипе́||ть *сов. прям., перен.* кайный башлау; **вода́** ~**ла** су кайный башлады; **рабо́та** ~**ла** эш кайный башлады

заки́сать *несов. см.* **заки́снуть**

заки́с||нуть *сов.* 1. әчү, ою; **те́сто** ~**ло** камыр әчеде 2. *перен. разг.* (*стать вялым, безразличным*) мүкләнеп бетү, җебеп бетү, мәлҗерәү

за́кись *ж хим.* закись; ~ **азо́та** азот закисе

заклад *м уст. см.* **зало́г** I 1 ♦ **би́ться (поби́ться) об** ~ берер әйбердән бәхәсләшү

закла́дка *ж* 1. *см.* **заложи́ть** 1-7, 11; ~ **фунда́мента** нигез салу 2. (*напр. в книге*) билге; кыстыргыч (*кәгазь кисәге яки тасма*)

закладна́я *ж уст.* заклад язуы (*залогка салынган мөлкәт язуы*)

закла́дывать *несов. см.* **заложи́ть**

закла́ние *с*: **на** ~ *ирон.* һәлакәткә, газапка, үлемгә; **идти́ на** ~ үлемгә бару

заклева́||ть I *см. кого-что* 1. чукып үтерү; **я́стреб** ~**л цыплёнка** карчыга чебешне чукып үтергән 2. *перен. разг.* (*извести придирками*) кыерсыту, талау, кагу

заклева́ть II *сов.* (*начать клевать*) (*о птице*) чүпли башлау; (*о рыбе*) чиртә башлау

заклёвывать *несов. см.* **заклева́ть** I

закле́ивать *несов. см.* **закле́ить**

закле́иваться *несов.* **1.** *см.* **закле́иться; 2.** *страд. от* **закле́ивать**

закле́ить *сов. что* ябыштыру, ябыштырып кую; **~ письмо́** хатны ябыштыру; **~ ра́мы бума́гой** рамнарга кәгазь ябыштыру

закле́и||ться *сов.* ябыштырылу, ябыштырып куелу; **конве́рт ~лся** конверт ябыштырылды

заклейми́ть *сов. кого-что* **1.** (*поставить клеймо*) кәләмә сугу, кәләмәләү, тамга салу, тамгалау **2.** *перен.* [хурлык] тамгасы салу, тирән нәфрәт бәлдерү; **~ позо́ром** хурлык тамгасы салу

заклепа́ть *сов. что* (*кадакның, болтның башын*) чүкәп (яньчеп) беркетү, беркетеп кую, заклепкалау

заклёпка *ж* **1.** *см.* **заклепа́ть; 2.** заклёпка; **ме́дная ~** бакыр заклёпка

заклёпывать *несов. см.* **заклепа́ть**

заклина́ни||е *с* **1.** *см.* **заклина́ть; 2.** (*слова́*) әфсен; **произноси́ть ~я** әфсен уку

заклина́тель *м* әфсенләүче, өшкерүче, тылсымчы, тылсымлаучы; **~ змей** еланнарны тылсымлаучы

заклина́ть *несов. кого-что* **1.** ялвару, ялварып сорау; **~ па́мятью отца́** әтисе истәлеге исеменнән ялварып сорау **2.** сихерләү, тылсымлау, әфсенләү; сихерләп (әфсенләп) буйсындыру; **~ змей** еланнарны тылсымлау

закли́нивать *несов. см.* **заклини́ть, закли́нить**

заклини́ть, закли́нить *сов. что* **1.** (*вбить клин*) чәй кагу; **~ бревно́** бүрәнәгә чәй кагу **2.** (*лишить возможности двигаться*) (*руль*) борылмау, кысылу, ачылмау (*ватылу сәбәпле*)

заклини́ться, закли́ниться *сов.* ачылмау, кысылу (*мәс. йозак, винтовканың затворы һ.б.ш. ватылу* сәбәпле)

заклуби́||ться *сов.* бөтерелеп һавага күтәрелә башлау; **пыль ~лась по доро́ге** юл буйлап тузан бөтерелеп һавага күтәрелә башлады

заключа́ть *несов. см.* **заключи́ть ♦ ~ в себе́** эченә алу

заключа́||ться *несов.*, **1.** гыйбарәт булу, тору; **де́ло ~ется в сле́дующем** эш шуннан гыйбарәт **2.** тәмамлану, тәмам ителү, төгәлләнү; **письмо́ ~лось и́скренними пожела́ниями** хат ихлас теләкләр белән тәмамланган иде

заключе́ни||е *с* **1.** *см.* **заключи́ть** 1, 3, 4; **2.** төрмә; ябылуда булу; **находи́ться в ~и** төрмәдә булу **3.** нәтиҗә, йомгак; **~е коми́ссии** комиссия нәтиҗәсе **4.** (*вывод*) бәяләмә **5.** (*последняя часть чего-л.*) соңгы өлеш, йомгак өлеш **♦ в ~е** сүзнең ахырында, соңгы сүз итеп, ахырда

заключённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заключи́ть**; **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* кулга алынган кеше, тоткын, тоткындагы кеше

заключи́тельн||ый, -ая, -ое ахыргы, соңгы; тәмамлау ...ы; йомгаклау ... ы, **~ые слова́** соңгы сүз, йомгаклау сүзе (*мәс. докладчыныкы*); **~ый конце́рт** йомгаклау концерты

заключи́||ть *сов.* **1.** *кого-что* ябу, ябып кую, утыртy; **~ть в тюрьму́** төр-мәгә ябу **2.** нәтиҗә ясау, нәтиҗә чы-гару; нәтиҗәгә килү; **я ~л, что он прав** мин ул хаклы дигән нәтиҗәгә килдем **3.** *что чем* тәмамлау, бетерү, төгәлләү; **~ть докла́д приве́тствиями** докладны котлау сүзләре белән тәмамлау **4.** *что* төзү; **~ть до́говор** договор төзү **♦ ~ть в объя́тия** *кого* кочакка алу, кочаклау; **~ть в ско́бки** *что* җәяләр эченә алу

закля́тие *с уст.* (*клятва, зарок*) тәүбә, ант, сүз бирү

закля́тый, -ая, -ое: **~ враг** явыз (гомерлек) дошман

заков|а́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*надеть кандалы*) богаулау, богау кидерү **2.** *кого, вет.* дагалап бозу (*атның аягын*)

зако́вывать *несов. см.* **заков|а́ть**

заковыля́ть *сов. разг.* аксаклап бара башлау, титаклап китү, көчкә өстерәлеп бару

заковы́рист||ый, -ая, -ое *прост.* чәтерекле, катлаулы, хикмәтле, әкәмәт; **~ая зада́ча** чәтерекле мәсьәлә

закоди́ровать *сов. что* кодка салу, кодлаштыру: **~ текст** текстны кодка салу

заколáчивать *несов. см.* **заколоти́ть** I 1, 2

заколдо́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заколдова́ть; 2.** (*в сказках*) сихерләнгән, тылсымланган; сихерле, тылсымлы **♦ ~ круг** ерып чыга алмаслык хәл, очына чыга алмаслык хәл, буталчык мәсьәлә

заколдова́ть *сов. прям., перен. кого-что* сихерләү, сихерләп үзенә карату

заколдо́вывать *несов. см.* **заколдова́ть**

зако́лка *ж* (*для волос*) заколка, кадагыч (*чәч кыстыру очен*)

заколоти́ть I *сов.* **1.** *что* кагып кую, кадаклап (томалап) кую; **~ окно́ доска́ми** тәрәзәне такталар белән кадаклап кую **2.** *что* кагу, кагып кертү; **~ клин** чәй кагып кертү **3.** *кого-что* (*забить до смерти*) үтергәнче кыйнау, тукмаклау

заколоти́||ть II *сов.* (*начать колотить*) шакылдата (дөбердәтә) башлау; **в дверь ~ли** ишекне шакылдата башладылар

заколо́ть I *сов.* **1.** *кого* (*убить чем-л. острым*) чәнчеп (кадап) үтерү **2.** *кого-что* сую, чалу; **~ свинью́** дуңгыз сую **3.** *что* чәнчеп (кадап) кую; **~ во́лосы шпи́льками** чәчне шпилькалар белән кадап кую

заколо́||ть II *сов. безл.* (*начать колоть*) чәнчешә башлау; **у меня́ ~ло в спине́** аркам чәнчешә башлады

заколо́ться *сов.* чәнчелеп үлү

заколыха́ть *сов.* җилферди башлау, җилфердәтә башлау

заколыха́||ться *сов.* җилферди башлау; **~лись знамёна** байраклар җилферди башлады

закомпости́ровать *сов. что* компостерлап кую

зако́н *м в разн. знач.* закон, канун; **~ы борьбы́** көрәш законнары; **~ы приро́ды** табигать кануннары; **Конститу́ция — основно́й ~ госуда́рства** Конституция — дәүләтнең төп законы; **~ всеми́рного тяготе́ния** *физ.* бөтен дөнья тартылу законы; **~ сохране́ния и превраще́ния эне́ргии** *физ.* энергиянең саклану һәм әверелү законы; **~ы обще́ственного разви́тия** иҗтимагый үсеш законнары

зако́нность *ж* законлылык, законлы булу; **~ тре́бований** таләпләрнең законлылыгы

зако́нн||ый, -ая, -ое **1.** законлы, законга каршы килми торган, законга туры килә торган, законча...; **на ~ом основа́нии** закон нигезендә **2.** урынлы, хаклы; **~ое возмуще́ние** урынлы ачу

законове́д *м* закончы, законнар белгече

законода́тель *м* **1.** законнар чыгаручы **2.** *перен.* яңалык кертүче; яңа гадәтләр урнаштыручы; **~ мод** яңа модалар кертүче

законода́тельный, -ая, -ое законнар чыгара торган; законнар чыгаруга хокуклы; **~ о́рган** законнар чыгара торган орган

законода́тельств||о *с* **1.** законнар төзү, законнар чыгару; **вопро́сы ~а** законнар чыгару мәсьәләләре **2.** *собир.* законнар; законнар җыелмасы

закономе́рность *ж* закончалык

закономе́рн||ый, -ая, -ое **1.** законлы; закончалыклы; **~ое явле́ние** закончалыклы күренеш **2.** закончалы, законга ярашлы; **~ое тре́бование** законлы таләп

законопа́тить *сов. что* мүкләү

законопа́чивать *несов. см.* **законопа́тить**

законоположе́ние *с* закон, закон кагыйдәсе, законнар (*аерым мәсьәләгә караган закон*)

законопрое́кт *м* закон проекты

законсерви́ровать *сов. что* консервалап кую; **~ тома́ты** томатларны консервалап кую

законспекти́ровать *сов. что* конспектлау, конспектлап кую; **~ ле́кцию** лекцияне конспектлау

законспири́ровать *сов. кого-что и без доп.* конспирацияләү

законтрактова́ть *сов. кого-что* контрактацияләү, контрактация шартнамәсе төзү; **~ урожа́й** игенне контрактацияләү

зако́нченность *ж* тәмамланганлык, төгәлләнгәнлек; тулылык, бөтенлек; **~ мы́сли** фикернең тәмамланганлыгы

зако́нченн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зако́нчить**; **2.** тәмамланган, төгәлләнгән, эшләнеп беткән; тулы, бөтен, һәр яктан җитеш; **~ая мысль** тәмамланган фикер **3.** җитлеккән, үсеп җиткән; **~ый худо́жник** җитлеккән рәссам **4.** чиктән ашкан, чиктән тыш; **~ый негоди́й** чиктән ашкан кабахәт кеше

зако́нчить *сов. что* бетерү, тәмамлау, төгәлләү; **~ рабо́ту** эшне тәмамлау

зако́нчи||ться *сов.* бетү, тәмамлану, төгәлләнү; **совеща́ние ~лось** киңәшмә тәмамланды

закопа́ть *сов.* **1.** *кого-что* күмү, күмеп кую; ~ **клад** хәзинәне күмеп кую **2.** *что* күмү, күмеп тигезләү; ~ **я́му** чокырны күмеп тигезләү

закопа́ться *сов.* күмелү; ~ **в песо́к** комга күмелү

закопоши́||ться *сов. разг.* кайнаша башлау, мыж килә башлау; **муравьи́ ~лись** кырмыскалар мыж килә башладылар

закопте́лый, -ая, -ое корымланган, корымга баткан; ~ **потоло́к** корымланган түшәм

закопте́ть *сов. см.* **закопти́ться** 1

закопти́||ть I *сов. что* **1.** каклау, каклап хәзерләү, ыслау; ~ **ть ры́бу** балык ыслау **2.** корымлау, корым белән каплау; ~**ть стекло́** пыяланы корымлау

закопти́||ть II *сов.* (*начать коптить*) төти башлау; **ла́мпа ~ла** лампа төти башлады

закопти́||ться *сов.* **1.** корым белән каплану, корымланып бетү; **стёкла ~лись** пыялалар корымланып бетте **2.** (*о рыбе, мясе*) ыслану

закорене́л||ый, -ая, -ое **1.** тамыр җәйгән, нык урнашкан; ~**ые привы́чки** нык урнашкан гадәтләр **2.** ашып узган, төзәлмәслек; ~**ый престу́пник** төзәлмәслек җинаятьче

закорене́ть *сов. в чём* бик нык бирелү (*берәр ярамас гадәткә*); ~ **в предрасу́дках** юк-бар ышануларга бик нык бирелү

зако́рк||и *мн. прост.*: **сесть на ~и** җилкәгә утыру; **нести́ на ~ах** җилкәгә атландырып алып бару

закорми́ть *сов. кого-что* артык ашату, чамадан тыш ашату, күп ашатып зарар китерү, үтләту

закорю́чка *ж разг.* **1.** ыргак, эләктергеч **2.** (*уловка*) хәйлә, хәйләле әмәл

закосне́лый, -ая, -ое *см.* **закорене́лый**; ~ **негодя́й** төзәлмәслек явыз

закосне́ть *сов. в чём* катып калу, батып калу; ~ **в неве́жестве** наданлыкка батып калу

закостене́ть *сов.* кату, катып калу, күшегү; ~ **от хо́лода** салкыннан кату

зако́ул||ок *м* **1.** (*глухой переулок*) аулак тыкрык **2.** *разг.* караңгы почмак, аулак почмак; **обыска́ть все ~ки** барлык караңгы почмакларны актарып чыгу

закочене́вш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **закочене́ть**; **2.** тунган, өшегән, күшеккән, каткан; ~**ие па́льцы** күшеккән бармаклар

закочене́ть *сов*; туну, кату, өшү, күшегү; ~ **от хо́лода** суыктан өшү

закра́дываться *несов. см.* **закра́сться**

закра́сить *сов. что* буяу, буяп кую, буяп каплау; ~ **пя́тна** тапларны буяп каплау

закра́ситься *сов.* буялу, буялып чыгу, буялып бетү

закрасне́ть *сов.* **1.** (*показаться — о чем-л. красном*) кызарып күренә башлау **2.** (*стать красным*) кызара башлау (*мәс. шәфәкъ кызыллыгы*)

закрасне́||ться *сов. разг.* **1.** *см.* **закрасне́ть** I; **2.** оялудан кызарыну, кызарып китү; **де́вушка ~лась** кыз оялуыннан кызарып китте

закра́||сться *сов.* (*көтмәгәндә*) туу, төшү, барлыкка килү; ~**лось подозре́ние** шик төште

закра́шивать *несов. см.* **закра́сить**

закрепи́тель *м* ныгытқыч; беркеткеч, фиксаж (*фото эшендә*)

закрепи́тельный, -ая, -ое ныгыта (беркетә) торган, беркетү ...ы; ~ **талóн** беркетү талоны

закрепи́ть *сов.* **1.** *что* ныгыту, беркетү, ныгытып (беркетеп) кую; ~ **гвоздём** кадак белән ныгыту **2.** *перен. что* ныгыту; ~ **успе́хи** уңышларны ныгыту **3.** *что, фото* фиксажлау **4.** *кого-что за кем-чем* беркетү; ~ **тра́ктор за трактори́стом** тракторны тракторчыга беркетү **5.** *что* ныгыту, нормаль хәлгә китерү; ~ **желу́док** ашказанын ныгыту (*эч китүдән*)

закрепи́||ться *сов.* **1.** беркетелү, беркетеп куелу; **дета́ль плóхо ~лась** деталь начар беркетелде **2.** ныгу, нык урнашу; ~**ться на пози́ции** позициядә нык урнашу

закре́пка *ж* беркеткеч, ныгыткыч

закрепле́ние *с см.* **закрепи́ть, закрепи́ться**; ~ **ка́дров** кадрларны беркетү

закрепля́ть *несов. см.* **закрепи́ть**

закрепля́ться *несов.* **1.** *см.* **закрепи́ться**; **2.** *страд. от* **закрепля́ть**

закрепля́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **закрепля́ть**; **2.** ныгыта (беркетә) торган, ныгыткыч, беркеткеч; ~**ее сре́дство** ныгыта торган чара

закрепости́ть *сов. кого-что*, крепостнойлыкка төшерү; коллыкка (кабалага) төшерү

закрепощáть *несов. см.* **закрепости́ть**

закристаллизова́ть *сов. что* кристаллга әверелдерү, кристаллаштыру; ~ **раство́р** эремәне кристаллаштыру

закристаллизова́||ться *сов.* кристаллану, кристаллга әверелү, кристаллашу; **раство́р ~лся** эремә кристаллашты

закро́ечный, -ая, -ое кием кисә торган, кием кисү ...ы; ~ **цех** кием кисү цехы

закро́йн||ый, -ая, -ое кием кисә торган, кием кисү ...ы; ~**ые но́жницы** кием кисә торган кайчы; ~**ый цех** кием кисү цехы

закро́йщик *м* кисүче, кием кисүче; аяк кием кисүче

закро́йщица *ж см.* **закро́йщик**

за́кром *м* бура, ашлык бурасы, өсәк; ~**á государ́ства** дәүләт амбарлары

закругле́ние *с* **1.** *см.* **закругли́ть**; **2** (*место*) борылыш, борылган урын

закруглённость *ж* **1.** түгәрәклек, йомрылык **2.** *перен.* (*стиля*) шомалык

закруглённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич.* **от закругли́ть**; **2.** (*округлый*) түгәрәк, йомры **3.** *перен.* шома; ~**ые фра́зы** шома фразалар

закругли́ть *сов. что* **1.** түгәрәкләү, түгәрәк итү; ~ **у́гол** почмакны түгәрәкләү **2.** *перен.* төзекләндерү, шомарту, түгәрәкләндерү; ~ **фра́зу** фразаны төзекләндерү

закругли́||ться *сов.* **1.** түгәрәкләнү **2.** *перен. прост. шутл.* сүзне кыскарту, түгәрәкләү, тизрәк сөйләп бетерү; **докла́дчик ~лся** докладчы сүзен кыскартты

закругля́ть *несов. см.* **закругли́ть**

закругля́ться **1.** *см.* **закругли́ться**; **2.** *страд. от* **закругля́ть**

закружи́ть *сов. кого-что* хәлдән тайганчы әйләндерү, башын әйләндерү

закружи́ться *сов.* **1.** хәлдән тайганчы әйләнү **2.** *перен. разг.* баш әйләнү, баш әйләнә башлау, баш әйләнеп бетү; ~ **в хло́потах** мәшәкатьләрдән баш әйләнеп бетү

закружи́||ться II *сов.* (*начать кружиться*) әйләнә башлау, бөтерелә башлау; ♦ **у меня́ голова́ ~лась** минем башым әйләнә

закрути́ть *сов. что* **1.** бору, борып кую; бөтерү, бөтереп кую; ~ **га́йку** гайканы борып кую; ~ **усы́** мыекны бөтереп кую **2.** каерып бәйләү; ~ **ру́ки наза́д** кулларны артка каерып бәйләү

закрути́||ться *сов.* әйләнү, борылу, бөтерелү; **га́йка ~лась** гайка борып куелды

закру́чивать *несов. см.* **закрути́ть**

закру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **закрути́ться**; **2.** *страд. от* **закру́чивать**

закрыва́ть *несов. см.* **закры́ть** ♦ ~ **глаза́** *на что* күз йому, күрмәмешкә салыну

закрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **закры́ться**; **2.** *страд. от* **закрыва́ть**

закры́ти||е *с см.* **закры́ть**; ~**е вы́ставки** күргәзмәнең ябылуы; ~**е журна́ла** журналның чыгудан туктавы

закры́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **закры́ть**; **2.** (*крытый*) ябык; бөркәүле; ~**ая маши́на** ябык машина **3.** ябык; ~**ое партийное собра́ние** ябык партия җыелышы **4.** *мед.* эчкә, эчтә ..., эчтән ...; ~**ый перело́м** эчтә сыну **5.** ябык; ~**ое пла́тье** ябык күлмәк ♦ **в ~ом помеще́нии** бина эчендә (*тышта түгел*); ~**ое голосова́ние** яшерен тавыш бирү; ~**ое мо́ре** ябык диңгез; **при ~ых дверя́х** үзара гына, чит кешеләрне катнаштырмыйча; **с ~ыми глаза́ми** (*идти на что-л.*) тәвәккәлләп, күз йомып

закры́||ть *сов.* **1.** *что* ябу, ябып кую; ~**ть окно́** тәрәзәне ябып кую **2.** *кого-что* каплау, томалау, томалап алу; ~**ть лицо́ руко́й** битне уч белән каплау; **ту́ча ~ла не́бо** болыт күк йөзен каплады **3.** *что* йому; ~**ть глаза́** күзләрне йому **4.** *что* (*запереть*) бикләү, бикләп кую **5.** туктату; ~**ть журна́л** журналны чыгудан туктату **6.** *что* ябу; ~**ть заседа́ние** утырышны ябу **7.** *что* ябу; ~**ть во́ду** суны ябу ♦ ~**ть глаза́** *кому* үлгәндә янында булу

закры́||ться *сов.* **1.** ябылу; **дверь ~лась** ишек ябылды **2.** томалану, капланы, каплап алыну; **не́бо ~лось облака́ми** күк йөзе болытлар белән каплап алынды **3.** бикләнү, бикләп куелу; **сейф ~лся** сейф бикләнде **4.** тукталу; **журна́л ~лся** журнал чыгудан туктады; **5.** ябылу; **заседа́ние ~лось** утырыш ябылды **6.** йомылу; **глаза́ ~лись** күзләр йомылды **7.** (*о ране*) бөтәшү, төзәлү

ЗАК-ЗАЛ

закули́сн||ый, -ая, -ое (*тайный*) яшерен, астыртын; **~ые перегово́ры** яшерен сөйләшүләр

закупа́ть *несов. см.* **закупи́ть**

закупи́ть *сов.* **1.** *кого-что* сатып алу, күпләп сатып алу; **~ всю проду́кцию** барлык продукцияне берьюлы сатып алу **2.** *что, чего* сатып алып кую, сатып алып хәзерләү; **~ дров на́ зиму** кышка утын сатып алып кую

заку́пка *ж см.* **закупи́ть; ~ зерна́ госуда́рством** дәүләтнең ашлык сатып алуы

заку́поривать *несов. см.* **заку́порить**

заку́пориваться *несов.* **1.** *см.* **заку́пориться; 2.** *страд. от* **заку́поривать**

заку́порить *сов. что* бөкеләү, бөке тыгу, бөке тыгып кую; **~ буты́лку** шешәнең авызына бөке тыгып кую

заку́пори||ться *сов.* бөке белән ныгытылу, бөкеләнү; (*о венах*) тыгылу, томалану; **буты́лка ~лась** шешә бөкеләнде

заку́порка *ж см.* **заку́порить, заку́пориться; ~** вен вәналарның томалануы

заку́почн||ый, -ая, -ое сатып алу...ы; **~ая цена́** сатып алу бәясе

заку́пщик *м* сатып алучы, сатып алып жыючы

заку́ривать *несов. см.* **закури́ть**

заку́риваться *несов.* **1.** *см.* **закури́ться; 2.** *страд. от* **заку́ривать**

закури́ть *сов. что и без доп.* тәмәкене кабызып җибәрү; тарта башлау; **~ тру́бку** трубка тарта башлау

закури́||ться *сов.* **1.** көйри башлау, яна башлау; **папиро́са ~лась** папирос яна башлады **2.** (*задымиться*) төтен чыга башлау; **~лась изба́** өйдән төтен чыга башлады

закуса́||ть *сов. кого-что, разг.* тешләп интектереп бетерү; талау, талап бетерү; **меня́ ~ли комары́** мине озынборыннар тешләп интектереп бетерделәр

закуси́ть I *сов. что* тешләү; **~ гу́бы** иреннәрне тешләү; **~ удила́** 1) (*о лошади*) авызлыкны тешләү; 2) *перен.* (*выйти из повиновения*) тезгеннән (бәйдән) ычкыну, тузынып китү

закуси́ть II *сов.* **1.** *чем и без доп.* (*поесть немного, наскоро*) капкалап алу, ашап алу, бераз ашап алу, тамак ялгау **2.** *что чем* артыннан кабу, артыннан кабып җибәрү; **~ лека́рство конфе́той** дару артыннан конфет кабу

заку́ск||а *см.* **1.** *см.* **закуси́ть II; 2.** закуска, [җиңелчә] ашамлык; **холо́дные ~и** салкын ашамлыклар

заку́сочная *ж* закусочный

заку́сывать I *несов. см.* **закуси́ть** I

заку́сывать II *несов. см.* **закуси́ть** II

заку́тать *сов. кого-что* төрү, чорнау, урау, калын итеп киендерү; **~ но́ги** аякларны төрү; **~ ребёнка в одея́ло** баланы юрганга төрү

заку́та||ться *сов.* төренү, чорналу, урану; **он ~лся шу́бой** ул тунга төренде; **~ться в одея́ло** юрганга төренү

заку́тывать *несов. см.* **заку́тать**

заку́тываться *несов.* **1.** *см.* **заку́таться; 2.** *страд. от* **заку́тывать**

зал *м* зал; **зри́тельный ~** тамаша залы; **чита́льный ~** уку залы; **~ ожида́ния** көтү залы

за́ла *ж уст.* зал

зала́ди||ть *сов. разг.* **1.** *что и без доп.* такылдау, кат-кат әйтү; **~ть одно́ и то́ же** һаман бер нәрсә турында такылдау **2.** с *неопр.* (*делать одно и то же*) гадәтләнү, өйрәнеп китү, гадәтләнеп китү; **он ~л ходи́ть в кино́** кинога йөрергә гадәтләнеп китте

зала́ди||ться *сов. разг.* җайлану, уңайлану, җайга салыну, рәткә керү; **рабо́та не ~лась** эш җайланмады

зала́мывать *несов. см.* **заломи́ть** I

заласка́ть *сов. кого, разг.* сөеп интектереп бетерү

залата́ть *сов. что, прост.* ямау, ямау салу

зала́ять *сов.* өрә башлау, өрергә тотыну

залега́ние *с* **1.** *см.* **зале́чь; 2.** *геол.* яткан урыны, яту шартлары; **~ го́рных поро́д** тау токымнарының яткан урыны

залега́ть *несов. см.* **зале́чь**

заледене́л||ый, -ая, -ое **1.** (*покрытый льдом*) бозлы, бозланган, бозланып каткан, боз белән капланган **2.** боз кебек салкын; **~ые руки́** боз кебек салкын куллар

заледене́ть *сов.* **1.** (*покрыться льдом*) бозлану, боз белән каплану **2.** (*окоченеть*) туңу, боз кебек кату

залежа́л||ый, -ая, -ое *разг.* озак яткан, яткан, чамадан тыш күп яткан, озак ятып бозылган; **~ая колбаса́** озак ятып бозылган колбаса; **~ый това́р** озак яткан товар

залежа́||ться *сов.* **1.** (*долго пролежать*) озак яту, артык яту, чамадан тыш күп яту (*авырып яки ялкауланып*) **2.** (*испортиться от лежания*) озак ятып бозылу; **крупа́ ~лась** ярма озак ятып бозылган

залёживаться *несов. см.* **залежа́ться**

за́лежн||ый, -ая, -ое: **~ые зе́мли** яткын җирләр

за́лежь *ж* **1.** ятма, ятым; **~и ка́менного у́гля** ташкүмер ятмалары **2.** (*не обрабатываемая долго земля*) калдау җир, яткын җир, кысыр җир **3.** *мн.* **~и** озак яткан өемнәр; **~и това́ров** озак яткан товар өемнәре

залеза́ть *несов. см.* **зале́зть**

зале́зть *сов.* **1.** *на что* үрмәләп менү, менү; **~ на де́рево** агач башына менү **2.** *разг.* керү; **~ в во́ду** суга керү; **~ под стол** өстәл астына керү **3.** (*тайком войти*) керү, яшеренеп керү ♦ **~ в долги́** бурычка бату

залепи́||ть *сов. что* **1.** сылау, сылап кую; **~ть дыру́ гли́ной** тишекне кызыл балчык белән сылап кую **2.** ябыштыру, ябыштырып кую, ябыштырып каплау; **~ть разби́тое окно́ бума́гой** ватык тәрәзәне кәгазь белән ябыштырып кую **3.** *разг.* ябыштырып бетерү; **~ть всю сте́ну афи́шами** стенага афишалар ябыштырып бетерү **4.** каплау; **глаза́ мне ~ло сне́гом** *безл.* минем күзләремне кар каплады

залепля́ть *несов. см.* **залепи́ть**

залета́ть *несов. см.* **залете́ть**

залете́||ть *сов.* **1.** очып барып чыгу, очып мену; очып керү; **пти́ца ~ла в окно́** кош тәрәзәдән очып керде; **~ть за ли́нию гор** таулар аръягына очып барып чыгу **2.** [очып барышлый] кереп чыгу, сугылу, туктаклыш ясау; **~ть на попу́тный аэродро́м** юл уңаендагы аэродромда туктаклыш ясау

залётн||ый, -ая, -ое [очраклы] очып килгән; **~ая пти́ца** очып килгән кош

зале́чивать *несов. см.* **зале́чить**

зале́чиваться *несов.* **1.** *см.* **зале́читься; 2.** *страд. от* **зале́чивать**

зале́чить *сов.* **1.** *что* дәвалап төзәтү; **~ ра́ну** җәрәхәтне дәвалап төзәтү **2.** *кого-что, разг.* (*измучить лечением*) ялгыш дәвалап сәламәтлеген начарлату; белмичә дәвалап эштән чыгару

залечи́||ться *сов.* төзәлү; **ра́на ~лась** яра төзәлде

зал||е́чь *сов.* **1.** яту, озакка кереп яту; **медве́дь ~ёг в берло́гу до весны́** аю язга кадәр оненә кереп ятты **2.** яту, яшеренеп кереп яту; **разве́дчики ~егли́ в куста́х** разведкачылар куаклыкка яшеренеп кереп яттылар **3.** яту, урнашу; **руда́ ~егла́ здесь неглубо́ко** руда монда тирән ятмый

зали́в *м* култык

залива́ть *несов. см.* **зали́ть**

залива́ться I *несов.* **1.** *см.* **зали́ться; 2.** *страд. от* **залива́ть**

залива́ться II *несов. см.* **зали́ться** II

заливно́е *с* дерелдәвекле ашамлык, койкалы ашамлык

заливн||о́й, -а́я, -о́е **1.** су баса торган, су астында кала торган; **~о́й луг** су баса торган болын **2.** койкалы, дерелдәвекле (*ашамлык*); **~а́я ры́ба** койкалы балык

зализа́||ть *сов. что* **1.** ялап тазарту; ялап төзәтү; **соба́ка ~ла ра́ну** эт ярасын ялап төзәтте **2.** *разг.* (*пригладить*) тел белән ялау (*чәчне, йонны*)

зализывать *несов. см.* **зализа́ть**

зали́||ть *сов. что* **1.** басу; **вода́ залила́ луга́** су болыннарны басты **2.** түгеп пычрату; **~ть ска́терть черни́лами** кара түгеп ашъяулыкны пычрату **3.** салу, тутыру; **~ть бензи́н в бак** бакка бензин салу **4.** су сибеп сүндерү; **~ть ого́нь** утны су сибеп сүндерү **5.** коеп ямау, эретеп ямау; **~ть свинцо́м** кургаш коеп ямау ♦ **~ть гало́ши** галош ямау

зали́||ться I *сов.* **1.** [су] басу, [су астында] калу, [су белән] каплану; **луга́ ~ли́сь водо́й** болыннарны су баскан **2.** агып керү; **вода́ ~ла́сь за воротни́к** су яка астына агып керде

зали́ться II *сов. чем* яңгыратып ...а башлау; **~ сме́хом** кычкырып көлә башлау; **~ пе́сней** яңгыратып җырлый башлау

залихва́тск||ий, -ая, -ое *разг.* бик җилле, җор, чая, егетләрчә; **~ий вид** егетләрчә кыяфәт; **~ая пе́сня** җор җыр

зало́г I *м* **1.** залог, закладка салу; **~ имущества** мөлкәтне закладка салу; **отда́ть в ~** *кого-что-л.* залогка бирү **2.** *перен.* дәлил, ышаныч; **~ дру́жбы** дуслык дәлиле

зало́г II *м грам.* юнәлеш; **возвра́тный ~** кайтым юнәлеше

зало́г||ый I, -ая, -ое залог ...ы; **~ая квита́нция** залог квитанциясе

зало́г||ый II, -ая, -ое *грам.* юнәлеш ...ы; **~ые отноше́ния** юнәлеш мөнәсәбәтләре

заложе́ни||е *с спец.* урнашу; **ша́хта глубо́кого ~я** тирәндә урнашкан шахта

заложи́||ть *сов.* **1.** *что* (*артына*) кую; **~ть поду́шку за́ спину** мендәрне арка артына кую **2.** *что* (*әллә кая*) кую, (*каядыр*) кую; **~ть куда́-то кни́гу** китапны әллә кая кую **3.** *что* тутыру, тутырып бетерү; **~ть стол кни́гами** өстәлне китаплар белән тутыру **4.** *что* томалау, каплау, томалап (каплап) кую; **~ть щель ка́мнем** ярыкны ташлар белән томалап кую **5.** *что* салу, сала башлау; **~ть дом** йорт сала башлау **6.** *перен. что* урнаштыру, тудыру; **~ть в ду́шу ребёнка любо́вь к труду́** баланың күнелендә хезмәткә мәхәббәт тудыру **7.** *что* сакларга салу; **~ть карто́фель на́ зиму** кышка сакларга бәрәңге салу **8.** *кого-что* (*запрячь*) җигү; **~ть тро́йку** тройка җигү **9.** *кого-что* закладка салу; **~ть часы́** сәгатьне закладка салу **10.** *безл. что, разг.* тыгылу, томалану; **мне ~ло нос** минем борыным томаланды **11.** *что* билге салып кую, кәгазь (тасма) кыстыру; **~ть страни́цу** китап битләре арасына билге салып кую

зало́жник *м* заложник (*берәр таләпнең үтәлүен тәэмин итү өчен дошман якларның яки узара сугышучы илләрнең берсе тарафыннан үзендә тотылган каршы як кешесе*)

заломи́ть I *сов. что, прост.* (*запросить высокую цену*) каеру ♦ **~ ша́пку** бүрекне кыңгыр салып кию; **~ ру́ки** кулларны артка каеру

заломи́||ть II *сов. безл.* (*начать ломить*) сызлый башлау, авырта башлау; **у него́ ~ло но́ги** аның аяклары сызлый башлады

залосни́||ться *сов.* каешланып бетү; майланып бетү; **рукава́ ~лись** җиңнәре каешланып беткән

залп *м* залп; **дать ~** залп бирү

за́лпом *нареч.* **1.** залп белән; **вы́стрелить ~** залп белән ату **2.** *перен. разг.* берьюлы, бердән, дәррәү; **вы́палить всё ~** барысын берьюлы әйтеп бетерү; **вы́пить ~** дәррәү эчеп җибәрү

залуча́ть *несов. см.* **залучи́ть**

залучи́ть *сов. кого-что, разг.* чакырып алып керү; алдап кертү; **~** *кого-л.* **в го́сти** *берәр кешене* кунакка чакырып алып керү

залы́сина *ж* пеләш, такыр баш

залюбова́ться *сов. кем-чем* сокланып карап тору, ис китеп карап тору

заля́пать *сов. что чем, прост.* пычратып бетерү; **~ костю́м** костюмны пычратып бетерү

зама́зать *сов. что* **1.** буяу белән каплау, буяп кую **2.** сылау, сылап кую; **~ о́кна** тәрәзәләрне сылау **3.** *перен. разг.* яшерү, каплау, каплап калдыру; **~ недоста́тки в рабо́те** эштәге кимчелекләрне яшерү

зама́заться *сов. разг.* буялу, пычрану, пычранып бетү

зама́зка *ж* **1.** *см.* **зама́зать 2; ~ о́кон** тәрәзәләрне сылау **2.** замазка; **~ для о́кон** тәрәзә замазкасы

зама́зывание *с см.* **зама́зать**

зама́зывать *несов. см.* **зама́зать**

зама́зываться *несов.* **1.** *см.* **зама́заться; 2.** *страд. от* **зама́зывать**

зама́лчивать *несов. см.* **замолча́ть** II

зама́нивать *несов. см.* **замани́ть**

замани́ть *сов. кого-что* кызыктырып алып керү; алдап китерү, хәйләләп кертү; **~ врага́ в лову́шку** дошманны тозакка хәйләләп кертү

зама́нчив||ый, -ая, -ое кызыгырлык, кызыктырырлык, кызыктыра торган, кызыктыргыч; **~ое предложе́ние** кызыктыргыч тәкъдим

замара́ть *сов. кого-что, разг.* **1.** пычратып бетерү **2.** *перен.* пычрату, тап төшерү, хур итү, йөзгә кара ягу; **~ репута́цию** репутациягә тап төшерү

замара́ться *сов. разг.* **1.** (*запачкаться*) буялып бетү, пычранып бетү **2.** *перен.* (*обесславить себя*) пычрану, үз-үзен пычрату; адәм хуры булу

замара́ш||к||а *м*, *ж разг.* шапшак; **ходи́ть ~ой** шапшак булу

замарино́вать *сов. что* маринадлау, маринадлап кую

замарино́ваться *сов.* маринадлану, маринадлап куелу

замаскиро́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **замаскирова́ть; 2.** (*тайный*) яшерен, маскировкаланган

замаскирова́ть *сов. кого-что* маскировкалап кую, яшереп кую

замаскирова́ться *сов.* маскировкалану, яшеренү

замаскиро́вывать *несов. см.* **замаскирова́ть**

замаскиро́вываться *несов.* **1.** *см.* **замаскирова́ться; 2.** *страд. от* **замаскиро́вывать**

зама́слить *сов. кого-что* майландырып бетерү, пычратып бетерү, майга буяп бетерү; **~ оде́жду** киемне майга пычратып бетерү

зама́сли||ться *сов.* **1.** майланып бетү, майга буялып бетү; **у него́ вся оде́жда ~лась** аның бөтен киеме майланып беткән **2.** (*заблестеть от удовольствия, вожделения — о глазах*) ялтырый башлау, майлану

заматрици́ровать *сов. что, полигр.* матрицага салып чыгу; **~ набо́р** җыелган наборны матрицага салып чыгу

зама́тывать *несов. см.* **замота́ть**

зама́тываться *несов.* **1.** *см.* **замота́ться; 2.** *страд. от* **зама́тывать**

замахну́ться *сов.* **1.** *чем, на кого и без доп.* кизәнү, селтәнү; **~ па́лкой** таяк белән кизәнү **2.** *перен. на что* җәрьәт итү; **~ на но́вую те́му** яңа тема алырга җәрьәт итү

зама́шки *мн. разг.* гадәт, кылану, кыланыш; **ба́рские ~** байларча кылану

зама́яться *сов. прост.* интегеп бетү, җәфаланып бетү, хәлдән таю, алҗып бетү, тинтерәп бетү

замедле́ние *с см.* **заме́длить, заме́длиться**

заме́дленн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заме́длить; 2.** акрын, әкрен, акрынайтылган, әкренәйтелгән; **идти́ ~ым ша́гом** акрын адым белән бару ♦ **ми́на (бо́мба) ~ого де́йствия** билгеле вакыт узгач шартлый торган мина (бомба)

заме́длить *сов.* **1.** *что* акрынайту, киметү; **~ шаг** адымны акрынайту **2.** *что* кичектерү; **~ выполне́ние реше́ния** карарны үтәүне кичектерү **3.** *что, чем, с чем и с неопр.* кичегү; озакка сузу; **~ с отве́том** җавапны озакка сузу

заме́дли||ться *сов.* акрыную, әкренәю, акрынлану; әкренләнү; **движе́ние ~лось** хәрәкәт акрынайды

замедля́ть *несов. см.* **заме́длить**

замедля́ться *несов.* **1.** *см.* **заме́длиться; 2.** *страд. от* **замедля́ть**

замелька́ть *сов.* күренеп китү, чагылып китү

заме́н||а *ж* **1.** *см.* **замени́ть; 2.** алмаш; **найти́ себе́ ~у** үзенә алмаш табу

замени́мый, -ая, -ое алмаштырырлык, алыштырырлык

замени́тель *м* алмаштыргыч; **~ ко́жи** күнне алмаштыргыч (*ясалма кун*)

замени́ть *сов.* **1.** *что* алмаштыру, урынына кую; **мета́лл ~ пласта́ссой** металлны пластмасса белән алмаштыру **2.** *кого-что* алмашка килү; алыштыру, алмаштыру; **~ на рабо́те заболе́вшего това́рища** эштә авырып киткән иптәшенне алмаштыру

замена́ть *несов. см.* **замени́ть**

заме́р *м см.* **заме́рить; ~ длины́ трубы́** торбаларның озынлыгын үлчәү ; **~ объема** күләмен үлчәү

замере́ть *сов.* **1.** катып калу, тынсыз калу, тын да чыгармау; **~ от стра́ха** куркудан катып калу; **се́рдце за́мерло** йөрәк тынсыз калды **2.** *перен.* сүну, тукталу, тукталып калу; **движе́ние на у́лицах за́мерло** урамнарда хәрәкәт тукталды **3.** *перен.* тыну, басылу; **зву́ки за́мерли** тавышлар тынды

замерза́ни||е *с см.* **замёрзнуть; то́чка ~я** *физ.* кату ноктасы

замерза́ть *несов. см.* **замёрзнуть**

замёрз||нуть *сов.* **1.** туңу, кату; **река́ ~ла** елга туңган **2.** туңу, өшү; **у меня́ ру́ки ~ли** минем кулларым туңды **3.** (*погибнуть от холода*) туңу, туңып һәлак булу; туңып үлү, катып үлү

заме́рить *сов. что* үлчәү, үлчәп чыгу, үлчәп карау; **~ давле́ние га́за** газның басымын үлчәп карау

за́мертво *нареч.* үлектәй, үлгән кебек; һушын югалтып, һуштан язып; **упасть ~** һуштан язып егылу

замеси́ть *сов. что* басу; **~ те́сто** камыр басу

ЗАМ-ЗАМ

заме||сти́ *сов.* 1. *что* себерү, себереп өю; **~ сти́ сор в у́гол** чүпне почмакка себереп өю 2. *кого-что* [себереп] каплау, күмү, басу; **вью́га ~ ла́ доро́гу** буран юлны каплаган ♦ **~ сти́ следы́** эзне яшерү, эзне югалту; **~ сти́ следы́ преступле́ния** жинаятьнең эзен яшерү

замести́тел||ь *м* 1. (*преемник*) урынына калган кеше, урынына калырлык кеше; **найти́ себе́ ~я** урынына калырлык кеше табу 2. урынбасар, ярдәмче; **~ь дире́ктора** директор урынбасары

замести́тельство *с* (*берәунең урынында*) вакытлыча эшләп тору

замести́ть *сов. см.* **замеща́ть** 2

замеща́ть I *несов. см.* **замести́**

замета́ть II *сов. что* типчү, типчеп чыгу, күкләү, күкләп чыгу; **~ рукава́** җиңнәрне типчеп чыгу

замета́ться *сов.* әрле-бирле йөри башлау; үрсәләнеп йөри башлау, әрле-бирле сугылу; **~ в отча́янии** нишләргә белмичә әрле-бирле сугылу

заме́ти||ть *сов.* 1. *кого-что* күрү, күреп алу, сизү; **~ть дымо́к на горизо́нте** офыкта төтен күреп алу 2. *кого-что* (*запомнить*) билгеләп кую, искә алып кую, хәтердә калдыру; **~ть у́лицу** урамны хәтердә калдыру 3. әйтү, дию; «**Ве́рно**», — **~л он** «Дөрес», — диде ул

заме́тк||а *ж* 1. билге, тамга; **~а на де́реве** агачка ясалган тамга 2. кыска гына язма; **~а в блокно́те** блокнотка язылган кыска гына язма 3. кыска мәкалә; **газе́тная ~а** газета мәкаләсе ♦ **взять (брать) на ~у** язып кую; хәтердә (истә) калдыру

заме́тно *нареч.* 1. сизелерлек дәрәҗәдә; шактый; **он ~ похуде́л** ул шактый ябыккан 2. *в знач. сказ. безл.* сизелү, сизелеп тору; **было ~ , что он рад** анын шат булуы сизелеп тора иде

заме́тный, -ая, -ое 1. сизелерлек, сизелеп тора торган, күренеп (беленеп) тора торган; **~ след ране́ния** күренеп тора торган яра эзе 2. күренекле, билгеле; **он челове́к ~** ул билгеле кеше

замётывать *несов. см.* **замета́ть** II

замеча́ни||е *с* 1. искәрмә, күрсәтмә; **ве́рное ~е** дөрес күрсәтмә 2. (*выговор*) шелтә, кисәтү; тәнбиһ, замечание; **стро́гое ~е** каты кисәтү 3. *мн.* **~я** (*критические суждения*) күрсәтмәләр, күрсәтелгән кимчелекләр

замеча́тельный, -ая, -ос искитәрлек, искиткеч, бик яхшы, бик әйбәт, бик шәп; **~ тала́нт** искиткеч талант; **~ писа́тель** бик яхшы әдип

замеча́ть *несов. см.* **заме́тить**

замеча́||ться *несов.* 1. күренү, күзгә ташлану; сизелү, сизелеп тору; **~ются при́знаки утомле́ния** арыганлык билгеләре сизелеп тора 2. *страд. от* **замеча́ть**

замечта́ться *сов.* хыялга чуму, уйга бату, хыяллану; онытылып тору

замеша́тельство *с* 1. буталчыклык, чуалчыклык, тәртипсезлек; **внести́ ~ в неприя́тельские ряды́** дошман сафларына тәртипсезлек кертү 2. (*смущение*) каушау, каушап калу, аптыраш

замеша́ть *сов. кого-что во что* (*вовлечь*) катнаштыру, тарту, тартып кертү, бутау (*җинаятькә, начар эшкә*)

замеша́ться *сов. разг.* 1. катнашу (*берәр начар эшкә*); **~ в неприя́тную исто́рию** хәвефле эшкә катнашу 2. кереп югалу; **~ в толпе́** халык арасына кереп югалу

заме́шивать I *несов. см.* **замеси́ть**

заме́шивать II *несов. см.* **замеша́ть**

заме́шиваться *несов.* 1. *см.* **замеша́ться**; 2. *страд. от* **заме́шивать** II

заме́шкаться *сов. разг.* озаклау, соңга калу, тоткарлану; юанып калу, мавыгып калу, акрын кыймылдау; **~ с отве́том** җавапны тоткарлау; **~ у прия́теля** иптәшең янында мавыгып калу

замеща́ть *несов.* 1. *кого-что* алыштыру, алмаштыру, урынына калу; **~ дире́ктора** директор урынына калу 2. *что* (*занять свободную должность*) булып урнашу, булып керү; **~ до́лжность секретаря́** секретарь булып керү

замига́||ть *сов.* 1. күзләрне бер ачып бер йому, бер ачып бер йома башлау 2. җемелди башлау, җем-җем итә башлау; бер яныш бер сүнә башлау; **сигна́льная ла́мпа ~ла** сигнал лампасы бер яныш бер сүнә башлады

замини́ровать *сов. что* миналау, миналар куеп чыгу

замо́нк||а *ж* 1. тоткарлык, комачау; **в де́ле вы́шла ма́ленькая ~а** эштә аз гына тоткарлык килеп чыкты 2. төртелеп тору; ык-мык итү, тотлыгу; **говори́ть с ~ой** тотлыгып сөйләү; **отвеча́ть без ~и** төртелеп тормыйча җавап бирү

замира́ние *с см.* **замере́ть** ♦ **с ~м се́рдца** бик нык дулкынланып; коты алынып

замира́ть *несов. см.* **замере́ть**

за́мкнутость *ж* 1. йомыклык, аралашмау, ялгызлыкны ярату; җәмгыятьтән читләшү; **~ хара́ктера** характерның йомыклыгы 2. чикләнгәнлек; **~ простра́нства** пространствоның чикләнгәнлеге

за́мкнут||ый, -ая, -ое 1. аралаш-маучы, үз-үзенә бикләнгән, җәмгы-ятьтән читләшкен; **~ый челове́к** йомы-кый кеше, ялгызлыкны яратучан кеше 2. йомык, тар, чикләнгән; **~ый круг** тар даирә; **~ая среда́** тар мохит; **~ое простра́нство** чикләнгән урын

замкну́ть *сов. что* 1. *прост.* бикләү; **~ дверь** ишекне бикләү 2. тоташтыру; **~ круг** түгәрәкне тоташтыру; **~ цепь** *эл.* чылбырны тоташтыру

замкну́||ться *сов.* 1. *прост.* бикләнү; **замо́к ~лся** йозак бикләнде 2. тоташу; **цепь ~лась** *эл.* чылбыр тоташты 3. *во что, в чём* йомыклану, аралашмау, бикләнеп яшәү, кеше белән аралашмау; **~ться в семе́йном кругу́** үз гаиләңдә бикләнеп яшәү

замоги́льный, -ая, -ое *разг.* (*о голосе*) калын, карлыккан (*тавыш турында*)

за́мок *м* замок; **кня́жеский ~** князь замогы; **средневеко́вый ~** урта гасырлар замогы

зам||о́к *м* 1. йозак, бик, бикләвеч; **дверно́й ~ок** ишек йозагы; **держа́ть под ~ко́м** бикләп тоту 2. (*пулемёт, орудие h.б.ш.*) затворы; замок ♦ **грани́ца на ~ке́** чик буе ныклы сак астында

замо́к||нуть *сов.* бүртү, җебү; **ко́жи ~ли** күннәр җебеде; **бельё ~ло** керләр җебеде

замо́лвить *сов. что, разг.*: **~ сло́во (слове́чко)** сүз салу, сүз салып карау, сүз кату (*берәр нәрсә үтенеп*)

замоли́ть *сов. что, уст.* ярлыкау, кичерү; **~ грехи́** [дога укып] гөнаһларны ярлыкау

замолка́ть *несов. см.* **замо́лкнуть**

замо́лк||нуть *сов.* тынып калу, тыну, туктау, ...дан туктау; **ребёнок замо́лк** бала елаудан туктады; **зву́ки ~ли вдали́** еракта тавышлар тынып калды

замолча́||ть I *сов.* 1. сөйләүдән туктау, сүзеннән туктау; **расска́зчик ~л** сөйләүче сүзеннән туктады 2. *перен.* язмый башлау, хат язудан туктау; **неприя́тельская батарея́ ~ла** дошман батареясы тынып калды

замолча́ть II *сов. что, разг.* белә торып әйтми калдыру, эндәшми калу, эчтән тынып калу; **~ неприя́тный инциде́нт** күңелсез вакыйга турында эндәшми калу

замора́живание *с см.* **замороз́ить**; туңдыру, катыру; **~ ры́бы** балыкны туңдыру; **~ зарпла́ты** эш хакын арттырмау

замора́живать *несов. см.* **замороз́ить**

заморга́ть *сов.* йому, йомгалау, челт-челт йому (*күзләрне*)

замордова́ть *сов. кого-что, прост.* җәфалау, газаплау, интектерү

замори́ть *сов. разг.* 1. *кого-что* үтерү, агулау; **~ тарака́нов** тараканнарны агулау 2. *кого-что* (*измучить*) газаплау, җәфалау, интектереп бетерү 3. *что* куәтләү, куәтен арттыру; **~ горчи́цу** горчицаның куәтен арттыру ♦ **~ червя́чка** тамак ялгау, капкалап алу, йөрәк ялгап алу

замороз́ить *сов.* 1. *кого-что* туңдыру, катыру; **~ ры́бу** балыкны туңдыру 2. *что, разг.* бик нык суыту 3. *перен. что* арттырмау, элеккечә (үзгәрешсез) калдыру; файдаланмыйча калдыру; **~ зарпла́ту** хезмәт хакын арттырмау; **~ сре́дства** бирелгән акчаны файдаланмыйча калдыру

за́морозки *мн.* кырау, суыклар; **весе́нние ~** язгы кыраулар; **осе́нние ~** көзге кыраулар

заморо́чить *сов. кого-что, разг.* алдап саташтыру, башны әйләндерү

замо́рск||ий, -ая, -ое *уст.* диңгез аръягындагы ..., чит илләрдәге ..., чит илләрдән китерелгән (килгән); **~ие това́ры** чит илләрдән китерелгән товарлар

замо́рыш *м разг.* бүлтерек, көзге чебеш (*усми калган терлек, кош-корт яки кеше турында*)

замости́ть *сов. что* таш җәю, таш түшәү

замота́ть I *сов.* 1. *что* урау, чорнау; урап (чорнап) кую; **~ плато́к** яулыкны урап кую 2. *кого-что, прост.* (*утомить, измучить*) ардыру, ялыктыру

замота́ть II *сов. чем, разг.* (*начать мотать*) болгый башлау, селки башлау, чайкый башлау; ~ **голово́й** башны чайкый башлау

замота́ться *сов.* **1.** *во что, чем, разг.* чорналу, уралу **2.** *прост.* (*утомиться, измучиться*) алжып бетү, хәлдән таю, арып бетү

замочи́ть *сов. что* **1.** (*сделать мокрым*) чылату, юешләтү, юешләү **2.** чылату, жебетү, суга салу; ~ **лён** житен чылату; ~ **бельё** кер жебетү

за́муж *нареч.*: **вы́йти (выходи́ть)** ~ кияүгә бару, кияүгә чыгу, иргә чыгу; **отда́ть (вы́дать)** ~ кияүгә бирү

за́мужем *нареч.* кияүдә, ирдә; **быть** ~ кияүдә булу

заму́жество *с* ирдә булу, ир белән яшәү; **счастли́вое** ~ ир белән бәхетле яшәү

заму́жн||ий, -яя, -ее ирле, ирдәге, иргә чыккан; ир белән яшәү ...ы; ~**яя же́нщина** иргә чыккан хатын; ~**яя жизнь** ир белән яшәү

заму́рзанн||ый, -ая, -ое *прост.* пычрак, шапшак, әшәке, алама, пычранган; ~**ая оде́жда** пычранган кием; ~**ый вид** алама кыяфәт

замурлы́кать *сов.* **1.** (*о кошке*) мырылдый башлау **2.** *перен. что* (*тихо запеть*) шыңшып жырлый башлау, авыз эченнән генә жырлау

замурова́ть *сов. кого-что* томалау, томалап яшерү (*таш стена эченә урнаштырып, өстеннән сылап томалау*); ~ **окно́** тәрәзәне томалау

замурóвывать *несов. см.* **замурова́ть**

замусóливать *несов. см.* **замусóлить**

замусóливаться *несов.* **1.** *см.* **замусóлиться; 2.** *страд. от* **замусóливать**

замусóлить *сов. что, разг.* селәгәйләндереп бетерү, селәгәйгә катыру, пычрату, пычратып бетерү; майландырып бетерү, майга катырып бетерү

замусóлиться *сов. разг.* селәгәйгә кату, селәгәйләнеп бетү; пычрану, пычраныш бетү, кату

заму́соривание *с см.* **заму́сорить**

заму́сорить *сов. что* чүпләп бетерү, чүп белән тутыру

заму́сориться *сов.* чүпләнеп бетү, чүп белән тулу

замути́ть *сов. что* болганчыкландыру, болганчыкландырып бетерү; **си́льно** ~ **во́ду** суны бик каты болганчыкландырып бетерү

замути́||ться *сов.* болганчыклану, болганчыкланып бетү; **вода́ по́сле дожде́й** ~**лась** янгырдан соң су болганчыкланды

замутне́ние *с см.* **замутне́ть**

замутне́ть *сов.* болганчыклану

замухры́шка *м, ж прост.* хәчтерүш, өтек, мәхлук (*кеше турында*)

заму́чи||ть *сов. кого-что* **1.** (*лишить жизни*) азаплап үтерү, җәзалап үтерү **2.** интектерү, интектереп бетерү, җәфалау, җәфалап бетерү; **боле́знь** ~**ла ребёнка** баланы авыру интектереп бетерде

заму́чи||ться *сов.* азапланып (җәфаланып) бетү, интегеп (йөдәп) бетү

за́мш||а *ж* замша (*йомшак күн*); **ту́фли из** ~**и** замша туфли

за́мшев||ый, -ая, -ое замша ..., замшадан тегелгән; ~**ые перча́тки** замша перчатка

замше́лый, -ая, -ое мүкләнгән, мүк белән капланган; ~ **пень** мүк белән капланган агач төбе

замыва́ть *несов. см.* **замы́ть**

замы́зганный, -ая, -ое *прост.* **1.** *прич. от* **замы́згать; 2.** керле, пычрак; ~ **костю́м** керле костюм

замы́згать *сов. что, прост.* пычратып бетерү, туздырып бетерү; ~ **костю́м** костюмны пычратып бетерү

замы́згивать *несов. см.* **замы́згать**

замыка́ние *с см.* **замкну́ть** ♦ **коро́ткое** ~ *эл.* кыска ялганыш

замыка́ть *несов.* **1.** *см.* **замкну́ть; 2.** *что* артында (иң ахырында) булу, артында (иң ахырында) бару; ~ **отря́д** отрядның артында бару

замыка́ться *несов.* **1.** *см.* **замкну́ться; 2.** *страд. от* **замыка́ть**

за́мысел *м* **1.** уй, теләк, ният; **осуществи́ть** ~ теләгенне тормышка ашыру **2.** (идея) төп фикер, төп идея; ~ **пье́сы** пьесаның төп идеясе

замы́слить *сов. что и с неопр.* уйлау, уйлап кую, ниятләү

замыслова́тый, -ая, -ое башваткыч, хикмәтле, әкәмәт, кыен аңлаешлы; ~ **вопро́с** башваткыч мәсьәлә

замы́ть *сов. что* юып бетерү; ~ **пя́тно** тапны юып бетерү

замыча́ть *сов.* мөгри башлау

замышля́ть *несов. см.* **замы́слить**

замя́ть *сов. что, разг.* йомып калдыру, туктату, каплап калдыру; ~ **де́ло** эшне йомып калдыру

замя́||ться *сов. разг.* ни әйтергә белмичә тукталып калу, сүз таба алмый калу; **он** ~**лся и замолча́л** ул ни әйтергә белмичә тукталып калды һәм тынды

за́навес *м* пәрдә (*театр сахнәсендә*); **дать** ~ пәрдәне төшерү ♦ **под** ~ берәр эшнең ахырында, азагында

занаве́сить *сов. что* пәрдә кору; ~ **окно́** тәрәзәгә пәрдә кору

занаве́ска *ж* пәрдә; чаршау; **око́нная** ~ тәрәзә пәрдәсе

занаве́шивать *несов. см.* **занаве́сить**

зана́шивать *несов. см.* **заноси́ть** II

занеме́||ть *сов.* ою; **рука́** ~**ла** кул оеды

занемо́чь *сов. уст.* авырып китү

занесе́ние *с см.* **занести́**

зан||ести́ *сов.* **1.** *кого-что* (*узын барышлый, юл уңаенда*) кертү, кертеп чыгу; **това́рищ** ~**ёс мне кни́гу** иптәшем миңа китап кертеп чыкты **2.** *кого-что* кертү, теркәү, язып кую; ~**сти́ в спи́сок** исемлеккә кертү; ~**сти́** *чьё-л.* **мне́ние в протоко́л** *берәр кешенең* фикерен беркетмәгә язып кую **3.** *безл. кого-что* басу, каплау; **сне́гом** ~**есло́ доро́гу** юлны кар баскан **4.** *что* күтәрү; ~**сти́ ру́ку для уда́ра** сугарга кул күтәрү **5.** *что* күчереп кую, күтәреп күчереп кую; ~**сти́ коне́ц бревна́** бүрәнәнең башын күтәреп күчереп кую **6.** *кого-что* илтеп кертү; ~**есло́ его́ в са́мую гу́щу толпы́** аны халык төркеменең иң тыгыз жиренә илтеп керттеләр

занести́сь *сов. разг.* (*зазнаться*) әреләнеп (масаеп, тәкәбберләнеп) китү

занижа́ть *несов. см.* **зани́зить**

заниже́ние *с см.* **зани́зить; ~ норм** нормаларны киметү

зани́женн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **зани́зить; 2.** төшерелгән, киметелгән, түбәнәйтелгән; ~**ые оце́нки** киметелгән билгеләр

зани́зить *сов. что* киметү, түбәнәйтү; ~ **но́рмы вы́работки** эшләп чыгару нормаларын киметү

занима́тельн||ый, -ая, -ое кызыклы, күңелле; ~**ая кни́га** кызыклы китап

занима́ть *несов. см.* **заня́ть** I

занима́ть II *несов. см.* **заня́ть** II

занима́||ться I **1.** *см.* **заня́ться I; 2.** уку, шөгыльләнү, хәзерләнү; **де́ти** ~**ются** балалар хәзерләнәләр; ~**ться в библиоте́ке** китапханәдә хәзерләнү

занима́ться II *несов. см.* **заня́ться** II

за́ново *нареч.* яңадан, яңабаштан; **сде́лать рабо́ту** ~ эшне яңабаштан эшләү

зано́з||а *ж* **1.** шырпы; **вы́тащить** ~**у из па́льца** бармакка кадалган шырпыны тартып чыгару **2.** *м, ж прост.* (*о язвительном человеке*) бәйләнчек, сагыз

зано́зистый, -ая, -ое *разг.* бәйләнчек; ~ **челове́к** бәйләнчек кеше

занози́ть *сов. что* шырпы керү; ~ **па́лец** бармакка шырпы керү

зано́с *м* (*снежный*) көрт, өем; кар басу; (*песчаный*) ком басу

заноси́ть I *несов. см.* **занести́**

заноси́ть II *сов. что* киеп туздыру, таушалдырып бетерү; пычратып бетерү; ~ **пальто́** пальтоны туздыру

заноси́ться I *несов. см.* **занести́сь**

заноси́||ться II *сов.* кия-кия тузу, киелеп тузу, киелеп пычрану; **бельё** ~**лось** күлмәк-ыштан киелеп тузды

зано́счивость *ж* тәкәбберлек, эрелек, һавалылык; масаю, кәпрәю; **отлича́ться** ~**ю** тәкәбберлек белән аерылып тору

зано́счивый, -ая, -ое һавалы, тәкәббер, эреләнүчән, масаючан, кәпрәючән, масаюлы; ~ **челове́к** тәкәббер кеше; ~ **отве́т** масаюлы җавап

заночева́ть *сов.* куну, кунып калу, кунарга калу; ~ **в лесу́** урманда кунарга калу

зано́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заноси́ть** II; **2.** киелгән, тузган, пычранган; ~**ая руба́шка** тузган күлмәк

зану́да *м, ж прост.* эчпошыргыч кеше, ялыктыргыч кеше

занумерова́ть *сов. что* номерлап чыгу, номерлар куеп чыгу

заны́||ть *сов.* **1.** сызлый (әрни) башлау, сыкрый башлау; ~**ла больна́я нога́** авырткан аяк сызлый башлады **2.** (*захныкать*) шыңшый башлау **3.** *разг.* (*жаловаться*) сукрана башлау

заня́ти||е *с* **1.** *см.* **заня́ть** II 1-3, 5; ~**е кре́пости** крепостьны алу **2.** эш, һөнәр;

выбира́ть себе́ ~е үзенә һөнәр сайлау **3.** *мн.* **~я** укулар, шөгыльләр; **~я в шко́ле начина́ются в во́семь часо́в** мәктәптә укулар сәгать сигездә башлана

заня́тный, -ая, -ое *разг.* күңелле, кызыклы; **~ расска́з** кызыклы хикәя

занято́й, -ая, -ое эшле, эше күп; **~ челове́к** эше күп кеше

за́нятость *ж* эшле булу, эш күплек, эш белән тәэмин ителгәнлек; **ссыла́ться на ~** эш күплеккә сылтау

за́нятый, -ая, -ое *прич. от* **заня́ть II**; **он за́нят свое́й рабо́той** ул үз эше белән мәшгуль; **на фа́брике за́нято бо́лее ста челове́к** фабрикада йөздән артык кеше эшли; **телефо́н за́нят** телефон буш түгел; **в за́нятой дере́вне** сугышып алынган авылда

заня́ть I *сов. что* (*взять взаймы*) бурычка алу, көтәргә алу, әҗәткә алу

заня́||ть II *сов.* **1.** *что* алу, алып тору, тутыру; **кни́ги за́няли всю по́лку** китаплар бөтен шүрлекне тутырганнар; **рабо́та заняла́ весь день** эш бөтен көнне алды **2.** *что* урнашу, алу, керү; **~ть ме́сто** урын алу; **батаре́я заняла́ пози́цию** батарея позициягә урнашты **3.** *кого-что* күнелен ачу; **~ть гостей** кунакларның күнелен ачу **4.** *кого-что* кызыксындыру, мавыктыру; **его́ заняла́ мысль о пое́здке в Москву́** аны Мәскәүгә бару турындагы фикер кызыксындырды **5.** *что* алу, сугышып алу; **~ть неприя́тельский го́род** дошман шәһәрен алу

заня́ться I *сов.* **1.** *чем* шөгыльләнә башлау, керешү, ...а башлау; **~ рабо́той** эшкә керешү; **~ спо́ртом** спорт белән шөгыльләнә башлау; **~ чте́нием** укырга керешү **2.** *с кем* булышу, житәкчелек итү; **~ с детьми́** балаларга булышу (*берәр эштә, уенда*) **3.** *кем-чем* игътибар итү; **пора́ вам ~ свои́м здоро́вьем** сезгә сәламәтлелегезгә игътибар итәргә вакыт

заня́ться II *сов.* **1.** яна башлау, кабынып китү; **костёр заня́лся** учак кабынып китте **2.** таң ата башлау; **заря́ заняла́сь** таң ата башлады

заоблачн||ый, -ая, -ое **1.** болытлар артындагы, болытлар аръягындагы, болытлардан биек; **~ые верши́ны** болытлардан биек тау түбәләре **2.** *перен.* буш; **~ые мечты́** буш хыяллар

заодно́ *нареч.* **1.** бергәләп, берьяклы булып, бергәләшеп; **действовать ~** *с кем-л. берәр кеше белән* бергәләп эш итү **2.** бер уңайдан, берраттән; **купи́те ~ и кни́гу** бер уңайдан китап та сатып алыгыз

заокеа́нск||ий, -ая, -ое океан артындагы, океан аръягындагы; **~ие стра́ны** океан артындагы илләр

заострённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **заостри́ть**; **2.** очлы, очланган; **~ сук** очлы ботак

заостри́ть *сов. что* **1.** очлау; очын үткенләү; **~ каранда́ш** карандаш очлау **2.** *перен.* кискенләштерү, басым ясау; **~ вопро́с** мәсьәләгә басым ясау ◆ **~ внима́ние** *на чём* игътибарны юнәлтү

заостри́||ться *сов.* **1.** очланып (очлаеп) калу; **у больно́го нос ~лся** авыруның борыны очлаеп калды **2.** *перен.* җитдиләшү, кискенләшү; **вопро́с ~лся** мәсьәлә җитдиләште

заостря́ть *несов. см.* **заостри́ть**

заостря́ться *несов.* **1.** *см.* **заостри́ться; 2.** *страд. от* **заостря́ть**

зао́чник *м* заочник, читтән торып укучы

зао́чница *ж* читтән торып укучы кыз

зао́чн||ый, -ая, -ое **1.** үзе югында, үзеннән башка; **~ый суд** үзеннән башка ясалган суд **2.** читтән торып ...; **~ое обуче́ние** читтән торып уку

запа́вш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **запа́сть**; **2.** эчкә баткан; **~ие щёки** эчкә баткан яңаклар

за́пад *м* **1.** (*страна света*) көнбатыш **2.** (*с прописной*) Көнбатыш, Көнбатыш Европа илләре

запада́ть *несов. см.* **запа́сть**

за́падник *м* көнбатышчы (*көнбатышчылык тарафдары*)

за́падничество *с* көнбатышчылык (*19 гасырның 40-50нче еллардагы Россиядә иҗтимагый агым, бу агым вәкилләре, славянофиллардан аермалы буларак, көнбатыш Европадагы капиталистик усеш юлы Россия өчен дә ярый дип санаганнар*)

за́падн||ый, -ая, -ое **1.** көнбатыш ...ы; көнбатыштан ...; көнбатыштагы ...; **~ый ве́тер** көнбатыштан исә торган җил; **~ая грани́ца** көнбатыш чик **2.** Көнбатыш ...ы; **~ая литерату́ра** Көнбатыш әдәбияты

западн||я́ *ж* **1.** (*для птиц*) тозак; (*для зверей*) капкын **2.** *перен.* тозак; **попа́сть в ~ю́** тозакка эләгү, тозакка төшү

запа́здывание *с см.* **запозда́ть**

запа́здывать *несов. см.* **запозда́ть**

запа́ивать *несов. см.* **запая́ть**

запаковáть *сов. что* төреп бәйләү, төреп бәйләп кую; **~ ве́щи** әйберләрне төреп бәйләп кую

запако́вывать *несов. см.* **запаковáть**

запа́костить *сов.* что, *прост.* пычратып (шакшыландырып) бетерү; **~ пол** идәнне пычратып бетерү

запа́л I *м* **1.** запал, кабызгыч (*шартлаучан матдәләрне кабызып җибәрү җайланмасы*) **2.** *разг.* дәрт, гайрәт, омтылыш, кабынып китүчәнлек ◆ **говори́ть в ~е** кызып сөйләү

запа́л II *м* (*одышка у животных*) үпкә авыруы (*атларда һәм башка хайваннарда*)

запа́ливать *несов. см.* **запали́ть I**

запали́ть I *сов. что, прост.* кабызып җибәрү, ут төртү; **~ соло́му** саламга ут төртү

запали́ть II *сов. кого-что, спец.* (*опоить лошадь*) ат аягына су төшерү, атны яндыру

запа́льник *м* уткабызгыч (*эчке янулы двигательләрдә сыек ягулыкны кабызып җибәрү эсбабы*)

запа́льчивость *ж* кызулык, кызып китү, кызуканлылык, тиз кабынып китү, тиз ачулану; **отве́тить с ~ю** кызып китеп җавап бирү

запа́льчивый, -ая, -ое **1.** кызу, тиз кабынып китүчән, тиз ачуланучан, кызуканлы; **~ челове́к** кызу кеше **2.** ачулы, ярсулы; **~ отве́т** ачулы җавап

запа́мятовать *сов. что, уст.* оныту, хәтердән (истән) чыгару

запанибра́та *нареч. разг.* агай-эне-ләрчә, тартынмыйча, тартынып-нитеп тормыйча

запа́ривать *несов. см.* **запа́рить**

запа́рить *сов.* **1.** *кого-что, прост.* (*в бане*) мунчада чабындырып хәлдән тайдыру **2.** *что* (*обдать кипятком*) пешекләү, пешекләп йомшарту; **~ ткань** тукыманы пешекләп йомшарту **3.** *кого-что, прост.* (*загнать лошадь*) (*атны куып*) күбеккә батыру

запа́риться *сов.* **1.** *прост.* (*париться до изнеможения*) чабынып хәлдән таю, хәлдән тайганчы чабыну **2.** *разг.* (*покрыться по́том — о лошади*) тиргә бату, шабыр тиргә бату, манма тиргә бату **3.** *прост.* (*сильно устать*) арып бетү, эштән чыгу, хәлдән таю

запа́рка I *ж* (*обработка паром*) парлау, пешекләү

запа́рка II *ж прост.* (*спешка*) эш күплек, киренкелек (*эштә*)

запаршиве́ть *сов. разг.* тазлану, кырчын басу, корчаңгылану

запа́с *м* **1.** запас; **~ това́ров** товарлар запасы; **шить с ~ом** запас калдырып тегү; **~ы не́фти** нефть запаслары **2.** *воен.* запас (*гаскәри хезмәттән запаска җибәрелгән кешеләр*); **уво́лить в ~** запаска җибәрү ◆ **про ~** кирәк була калса дип

запаса́ть *несов. см.* **запасти́**

запаса́ться *несов.* **1.** *см.* **запасти́сь; 2.** *страд. от* **запаса́ть**

запа́сливость *ж* хәстәрлелек, хәстәрен күрүчәнлек, хәстәрчеллек

запа́сливый, -ая, -ое запас хәзерләүчән, запаслы, саклыклы, хәстәрчел, хәстәрен күрүчән; **~ хозя́ин** хәстәрен күрүчән хуҗа

запа́сник I *м разг.* запастагы гаскәри

запа́сник II *м* запасник, саклагыч; **в ~е мно́го карти́н** саклагычта картиналар күп

запасн||о́й, -а́я, -о́е **1.** запас ...ы; **~ы́е ча́сти маши́ны** машинаның запас частьлары **2.** *воен.* запастагы ...; **~о́й кома́ндный соста́в** запастагы командирлар составы **3.** *в знач. сущ.* **~ о́й** *м воен.* запаста торучы; **призы́в ~ы́х** запаста торучыларны [армиягә] чакыру

запа́сный, -ая, -ое *см.* **запасно́й** 1, 2; **~ вы́ход** запас чыгу ишеге

запасти́ *сов. что, чего* хәзерләү, хәстәрләү, хәзерләп кую; **~ дрова́ (дров) на́ зиму** кышка утын хәзерләү

запасти́сь *сов. чем* хәзерләп кую, хәстәрләп кую; **~ дрова́ми** утын хәзерләп кую ◆ **~ терпе́нием** чыдарга әзер булып тору

запа́||сть *сов.* **1.** *разг.* төшү, төшеп китү; **в проре́ху карма́на ~ла моне́та** кесә тишегеннән вак акча төшеп киткән **2.** эчкә бату; **глаза́ у него́ ~ли** күзләре эчкә баткан **3.** *перен.* үтеп керү, урнашу, сеңү; **слова́ его́ глубоко́ ~ли мне в ду́шу** аның сүзләре минем күңелемдә нык урнашып калды

запатентова́ть *сов. что* патент алу, үз исеменә беркетү

за́пах *м* ис; **прия́тный ~** хуш ис; **~ цвето́в** чәчкәләр исе

запаха́ть *сов. что* **1.** сөрү; **~ по́ле** басуны сөрү **2.** (*завалить землёй при вспашке*) сөреп күмү

запа́хивать I *несов. см.* **запаха́ть**

запа́хивать II *несов. см.* **запахну́ть**

запа́хиваться *несов.* **1.** *см.* **запахну́ться; 2.** *страд. от* **запа́хивать** II

запа́х||нуть *сов.* ис килә башлау; **~ло ды́мом** төтен исе килә башлады

запахну́ть *сов. что* чабуны каплау (ябу); **~ шу́бу** тун чабуын каплау

запахну́ться *сов.* төренү; **~ в халя́т** халатка төренү

запа́чкать *сов. кого-что* **1.** пычрату, пычратып бетерү, каралту **2.** *перен.* (*опозорить*) кара ягу, пычрату

запа́чкаться *сов.* пычрану, пычранып бетү

запа́шка *ж с.-х.* **1.** *см.* **запаха́ть; 2.** (*количество запаханной земли*) сөрә торган җир

запа́шник *м* запашник (*сай сөрә торган сабан*)

запая́ть *сов. что* паять итү, паять итеп ямау, кургаш эретеп ямау; **~ кастрю́лю** кәстрүлне паять итеп ямау

запе́в *м* җыр башы

запева́ла *м, ж* башлап җырлаучы (*хор белән җырлаганда*)

запева́ть *несов. что и без доп.* җырлый башлау, җырлап җибәрү

запе́вка *ж* запевка, җырның башы

запека́нка *ж* запеканка (**1.** *ярмадан яки бәрәңгедән кызыда пешерелгән ашамлык* **2.** *җиләк аракысы*)

запека́ть *несов. см.* **запе́чь**

запека́ться *несов.* **1.** *см.* **запе́чься; 2.** *страд. от* **запека́ть**

запелена́ть *сов. кого-что* биләү, биләүсәгә төрү, биләп кую

запеленгова́ть *сов. что, спец.* пеленгын билгеләү, пеленглау

запе́нить *сов. что* күбекләндерү

запе́ни||ться *сов.* күбекләнә башлау; **вино́ ~лось** шәраб күбекләнә башлады, шәраб кайный башлады

запере́ть *сов.* **1.** *что* бикләү, бикләп кую; **~ дверь** ишекне бикләү **2.** *кого-что* ябып кую, бикләп кую; **~ ко́шку в чула́не** мәчене чуланга ябып кую **3.** *перен. кого-что* камап алу, юлын бикләү; **~ флот неприя́теля** дошман флотын камап алу

запере́ться *сов.* **1.** бикләнү, бикләнеп калу; **~ в ко́мнате** бүлмәдә бикләнеп калу **2.** *разг.* (*не сознаться*) гаепне танымау, гаепне инкарь итү

заперши́||ть *сов. безл.* кытыклау, ачыта башлау, ачыттыру; **у меня́ ~ло в го́рле** минем тамагым кычыта башлады

запестре́||ть *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. пёстром*) чуарланып күренә башлау; **пе́ред глаза́ми ~ли поля́** күз алдында басулар чуарланып күренә башлады **2.** [еш] күренә башлау; **его́ и́мя ~ло во всех газе́тах** аның исеме барлык газеталарда күренә башлады

запе́ть *сов.* **1.** *что и* без *доп.* (*начать петь*) җырлый башлау, җырлап җибәрү **2.** (*о птицах*) сайрый башлау, сайрап җибәрү; (*о петухе*) кычкыра башлау, кычкырып җибәрү

запеча́тать *сов. что* **1.** печатьләү, печатьләп кую; **~ конве́рт сургуче́м** конвертны сургуч белән печатьләү **2.** ябыштырып кую; **~ письмо́** хатны конвертка салып ябыштырып кую

запечатлева́ть *несов. см.* **запечатле́ть**

запечатлева́ться *несов.* **1.** *см.* **запечатле́ться; 2.** *страд. от* **запечатлева́ть**

запечатле́ть *сов. кого-что* **1.** гәүдәләндерү, чагылдыру; **~ собы́тие на карти́не** вакыйганы картинада гәүдәләндерү **2.** *перен.* [күңелдә] калдыру, истә калдыру; **~ в па́мяти** берәр нәрсәне күңелдә калдыру

запечатле́ться *сов.* (*глубоко войти, укрепиться*) [күңелгә] сеңеп калу, истә калу

запека́тывать *несов см.* **запека́тать**

запе́чь *сов. что* **1.** (*испечь в тесте*) камырга төреп пешерү **2.** кызыда пешереп кызарту (кызартып алу); **~ макаро́ны** макаронны кызыда пешереп кызарту

запе́||чься *сов.* **1.** кызыда пешеп кызару; **карто́шка ~кла́сь** бәрәңге кызыда пешеп кызарган **2.** оешу, укмашу, куеру; **кровь ~кла́сь** кан оешкан **3.** (*пересохнуть — о губах*) ярылып бетү, ярганланып бетү

запива́ть *несов. см.* **запи́ть**

запина́ть *несов. см.* **запну́ть**

запи́нк||а *ж:* **говори́ть без ~и** тотлыкмыйча (төртелмичә) сөйләү

запира́тельство с гаепне танымау, гаепне инкарь итү

запира́ть *несов. см.* **запере́ть**

запира́ться *несов.* **1.** *см.* **запере́ться; 2.** *страд. от* **запира́ть**

записа́ть *сов. кого-что* **1.** язу, язып алу; **~ ле́кцию** лекцияне язып алу; **~ на магнитофо́н** магнитофонга язып алу **2.** теркәү, язып кую, теркәп кую, исемлеккә кертү; **~ на приём** кабул итү исемлегенә язып кую; **~ в расхо́д** *бухг.* чыгымга язып кую

записа́ться *сов.* язылу; **~ на приём к врачу́** табибка керү өчен язылу

запи́ск||а *ж* **1.** записка, язу; **служе́бная ~а** рәсми язу **2.** *мн.* **~и** язмалар; **учёные ~и университе́та** университетның гыйльми язмалары; **путевы́е ~и** юл язмалары **3.** *мн.* **~и** (*воспоминания, мемуары*) истәлекләр, хатирәләр

записн||о́й: ~а́я кни́жка язу дәфтәре, куен дәфтәре

запи́сывать *несов. см.* **записа́ть**

запи́сываться *несов.* **1.** *см.* **записа́ться; 2.** *страд. от* **записа́ть**

за́пис||ь *ж* **1.** *см.* **записа́ть; ~ь наро́дных ска́зок** халык әкиятләрен язып алу **2.** язма, язу; **тетра́дь с ~ями** язулы дәфтәр

запи́ть I *сов. что чем* ... артыннан эчү; **~ лека́рство водо́й** дару артыннан су эчү

запи́ть II *сов. разг.* (*запьянствовать*) эчә башлау, эчкечелеккә бирелү, баш күтәрмичә эчә башлау

запиха́ть *сов. кого-что, разг.* тыгызлап тутыру, тыгызлап тыгып кую; **~ бума́ги в портфе́ль** кәгазьләрне портфельгә тыгызлап тутыру

запи́хивать *несов. см.* **запиха́ть**

запихну́ть *сов. см.* **запиха́ть**

запла́кать *сов.* елый башлау, елап җибәрү; **~ от оби́ды** гарьлектән елап җибәрү

запланиро́вать *сов. что* планлаштыру, планлаштырып кую

запла́т||а *ж* ямаулык, ямау; **наложи́ть ~у** ямау салу

запла́тить *сов.* **1.** *что и* без *доп.* түләү; **~ за това́р** товар өчен түләү **2.** *чем* корбан итү, фида кылу; **~ жи́знью** җанын корбан итү ♦ **~ голово́й** башы белән җавап бирү; **~ добро́м за добро́** кунак ашы кара-каршы

запла́тка *ж уменьш. от* **запла́та**

заплева́ть *сов. кого-что* төкереп тутыру, төкереп пычрату; **~ пол** идәнне төкереп пычрату

заплёвывать *несов. см.* **заплева́ть**

заплеска́ть *сов. кого-что, разг.* чәчрәтеп бетерү, чәчрәтеп чылатып бетерү, түгеп юешләп бетерү; **~ водо́й** *кого-л.* су сибеп *кемне дә булса* юешләп бетерү

заплёсневелый, -ая, -ое күгәргән; **~ кусо́к сы́ра** күгәргән сыр кисәге

заплёсневе||ть *сов.* күгәрү; **бу́лка ~ла** калач күгәргән

заплесну́||ть *сов. кого-что* чәчрәү, чәчрәп керү; **ло́дку ~ло водо́й** *безл.* көймәгә су чәчрәде

заплести́ *сов. что* **1.** үрү, үреп кую; **~ ко́су** чәч толымын үрү **2.** (*оплести, покрыть чем-л. вьющимся*) чорналып каплау, үрмәләп каплау

заплета́ть *несов. см.* **заплести́**

заплета́||ться *несов.* **1.** көчкә генә атлау; **у него́ но́ги ~ются от уста́лости** арудан аның аяклары көчкә генә атлый **2.** бәйләнү, көрмәкләнү; **у него́ от волне́ния язы́к ~ется** дулкынланудан аның теле бәйләнә **3.** *страд. от* **заплета́ть**

заплёчный, -ая, -ое арка ...ы; **~ мешо́к** арка капчыгы

заплёчье с *прост.* муен тамыры

запломбирова́ть *сов. что* пломбалау, пломба кую, пломба куйдыру; **~ зуб** тешкә пломба кую; **~ ваго́н** вагонны пломбалау

запломбиро́вывать *несов. см.* **запломбирова́ть**

заплута́ться *сов. прост.* адашу, юлдан язу; **~ в лесу́** урманда адашу

заплы́в *м* йөзү, йөзү ярышы; **~ на дли́нную диста́нцию** ерак арага йөзү

заплыва́ть I *несов. см.* **заплы́ть** I

заплыва́ть II *несов. см.* **заплы́ть** II

заплы́ть I *сов.* йөзеп китү (*еракка*); йөзеп барып керү; **~ на середи́ну реки́** елга уртасына йөзеп китү; **~ в купа́льню** купальняга йөзеп барып керү

заплы́||ть II *сов. чем* каплау, басу; **глаза́ ~ли жи́ром** күзләрен май баскан

запну́ться *сов.* **1.** абыну, сөртенү; **~ о поро́г** бусагага абыну **2.** *перен.* тотлыгу; төртелеп калу; **~ на пе́рвом же сло́ве** беренче сүздән үк төртелеп калу

запове́дник *м* заповедник, тыюлык, тыслган урын

запове́дн||ый, -ая, -ое **1.** тыелулы; тыелган; **~ый лес** тыелган урман **2.** яшерен, сер итеп саклана торган; **~ые мы́сли** яшерен уйлар

за́поведь *ж* **1.** дини канун, дин кушуы **2.** *перен. высок.* бурыч, васыять

заподо́зрить *сов. кого-что в чём* шикләнү, шикләнә башлау, шиккә төшү, шик тота башлау; **~** *чью-л.* **правди́вость** *кемнең дә булса* хаклы булуына шикләнү

запо́ем *нареч.* **1.** тыелгысыз [рәвештә], тыелмыйча, бертуктаусыз, баш күтәрмичә; **пить ~** тыелгысыз эчү **2.** *перен. разг.* баш күтәрмичә, йотылып; **чита́ть ~** баш күтәрмичә уку

запозда́л||ый, -ая, -ое кичеккән, соңлаган, соңга калган, вакыты үткән; **~ая по́мощь** кичеккән ярдәм

запозда́ть *сов.* кичегү, кичегә төшү, соңга калу, бераз соңга калу; **~ к обе́ду** көндезге ашка соңга калу

запо́||й *м* тыелгысыз эчү, баш күтәрмичә эчү; **страда́ть ~ем** тыелгысыз эчү белән җәфалану

заполáскивать *несов. см.* **заполоска́ть**

запо́лза||ть *сов.* үрмәли башлау, шуыша башлау, үрмәләп йөри башлау; төрле якка үрмәләү; **муравьи́ ~ли** кырмыскалар төрле якка үрмәли башладылар

заползáть *несов. см.* **заползти́**

заползти́ *сов.* үрмәләп керү, үрмәләп кереп китү; шуышып керү, шуышып кереп китү; **~ под дива́н** диван астына үрмәләп керү

заполни́тель *м спец.* тутырма (*узле массага өстәлә торган матдә*)

запо́лни||ть *сов. что* **1.** тутыру; **~ть вы́боину ще́бнем** казылмага вак таш тутыру; **~ть анке́ту** анкета тутыру **2.** тулу, шыгрым тулу; **зри́тели ~ли зал** тамашачылар залга кереп тулдылар

запо́лни||ться *сов.* тулу, шыгрым тулу; **пло́щадь ~лась наро́дом** мәйдан халык белән тулды

заполня́ть *несов. см.* **запо́лнить**

заполня́ться *несов.* **1.** *см.* **запо́лниться; 2.** *страд. от* **заполня́ть**

заполони́ть *сов. разг. см.* **запо́лнить 2**

заполоска́ть *сов. что, прост.* чайкап юу; **~ пелёнку** бала чүпрәген чайкап юу

заполучи́ть *сов. кого-что, прост.* алу, алып кую; табу; **~ це́нного рабо́тника** бик кирәкле хезмәткәрне табу

заполыха́||ть *сов. разг.* **1.** (*пылать*) ялкынланып яна башлау; **~л пожа́р** янгын ялкынланып яна башлады **2.** (*ярко краснеть, гореть*) яна башлау, кыпкызыл булу

заполя́рный, -ая, -ое Поляр түгәрәге аръягындагы; **~ го́род** Поляр түгәрәгенең аръягындагы шәһәр

запомина́ть *несов. см.* **запо́мнить** I

запомина́ться *несов. см.* **запо́мниться**

запо́мнить I *сов. кого-что* күңелдә (истә) калдыру, хәтердә калдыру; **~ стихи́** шигырьләрне күңелдә калдыру

запо́мн||ить II *несов. кого-что* с *отриц.* хәтерләү

запо́мниться *сов.* хәтердә калу, истә калу

за́понка *ж* запонка

запо́р I *м* бик, кслә, бикләвеч; **дверь без ~а** биксез ишек

запо́р II *м* эч кибү, эч кату; **страда́ть ~ом** эч кату белән җәфалану

запоро́жец *м ист.* Запорожье казагы

запоро́ть I *сов. кого-что, разг.* (*засечь до смерти*) үтергәнче кыйнау, кыйнап үтерү

запоро́ть II *сов.* что, *прост.* (*начар эшләп*) бозу; **~ обраба́тываемую дета́ль** эшкәртелә торган детальне бозу

запороши́||ть *сов.* [ком, тузан, кар] каплау; **~л снежо́к** җир йомшак кар белән капланды

запотева́ть *несов. см.* **запоте́ть**

запоте́л||ый, -ая, -ое буланган, парланган, тирләгән; **~ые стёкла** парланган пыялалар

запоте́||ть *сов.* парлану, тирләү, буланы; **о́кна ~ли** тәрәзәләр тирләде

заправи́ла *м разг.* эшкуар, эшмәкәр; башлап йөрүче

запра́вить *сов. что* **1.** тыгып кую, тыгу; **~ брю́ки в сапоги́** чалбар балакларын итек кунычына тыгып кую **2.** салу, тәмләндерү; **~ суп тома́том** ашка томат салу **3.** салу; **~ ла́мпу** лампага керосин салу; **~ автомоби́ль бензи́ном** автомобильгә бензин салу **4.** җыештыру; **~ ко́йку** койканы җыештыру

запра́виться. *сов.* **1.** *разг.* бензин салу (*уз автомобилеңә*) **2.** *прост. шутл.* туйганчы ашап-эчү

запра́вка *ж* **1.** *см.* **запра́вить, запра́виться; 2.** тәмләткеч, тәмкерткеч

заправля́||ть *несов.* **1.** *см.* **запра́вить 2.** *прост.* (эшне) алып бару, башкару; **в до́ме всем ~ет ба́бушка** өйдә барлык эшләрне әби башкара

заправля́ться *несов.* **1.** *см.* **запра́виться; 2.** *страд. от* **заправля́ть** I

запра́вский, -ая, -ое *разг.* оста, менә дигән; **~ игро́к** менә дигән уйнаучы

запра́вщик *м* заправщик (*ягулык сала торган машина; ягулык җибәреп торучы кеше*)

запра́шивать *несов. см.* **запроси́ть**

запре́т *м* тыю; **наложи́ть ~** *на что ни дә булса эшләүне* тыю

запрети́ть *сов. кому что и с неопр.* тыю, рөхсәт итмәү; **~ кури́ть** тәмәке тартуны тыю

запре́тн||ый, -ая, -ое тыелган, тыюлы; ябык; **~ая зо́на** тыюлы зона

запреща́ть **1.** *несов. см.* **запрети́ть**

запреща́||ться 1. *несов.* тыелу, ярамау, рөхсәт ителмәү; **ходи́ть по газо́нам ~ется** газоннар өстеннән йөрү тыела **2.** *страд. от* **запреща́ть**

запреми́ть *сов. кого-что, прост.* күреп алу, сизеп алу; истә калдыру, хәтердә калдыру; **~** *кого-л.* **в толпе́** халык арасыннан *кемне дә булса* күреп алу

заприхо́довать *сов. что* приходка кертү, керемгә язып кую, керемгә алу

запрограмми́ровать *сов.* что программалаштыру, программага салу

запродава́ть *несов. см.* **запрода́ть**

запрода́ть *сов. кого-что* алдан сату, алдан сатып кую

запроекти́ровать *сов. что* проектлаштыру, проектка кертү

запроки́дывать *несов. см.* **запроки́нуть**

запроки́нуть *сов. что, разг.* артка ташлау; артка салу; **~ го́лову** башны артка ташлау

запроки́ну||ться *сов. разг.* артка ташлану; артка салыну; **голова́ ~лась** башы артка ташланган

запропасти́ться *сов. прост.* әллә кая китү, юкка чыгу, юк булу, югалу, олагу

запропа́сть *сов. см.* **запропасти́ться**

запро́с *м* **1.** запрос, сорау; **сде́лать ~** запрос ясау; **посла́ть ~ в учрежде́ние** учреждениегә сорау җибәрү **2.** *разг.* (*назначение чрезмерной цены*) артык бәя сорау, чиксез зур бәя сорау, арттырып сорау **3.** *обычно мн.* **~ы** ихтыяҗлар, таләпләр; **культу́рные ~ы** мәдәният ихтыяҗлары ♦ **це́ны без ~а** үз бәясе

запроси́ть *сов.* **1.** *кого-что, офиц.* сорау, сорату, соратып алу, соратып алдыру; **~ мне́ние реда́кции** редакциянең фикерен сорау **2.** *что* (*назначить чрезмерную цену*) артык бәя сорау, чамадан тыш сорау (*бәя*)

за́просто *нареч. разг.* болай гына, үз итеп кенә, тартынмый-нитми генә, тәкәллефсез генә; **~ прийти́ в го́сти** кунакка үз итеп кенә килү

запротестова́ть *сов.* протест ясый (белдерә) башлау

запротоколи́ровать *сов. что* беркетмәгә язу, беркетмәгә язып кую

запру́да *ж* буа, бөя

запруди́||ть *сов. что* **1.** буу, буып (бөяп) кую; **ре́чку ~ли** инешне буып куйдылар **2.** *перен.* тутыру, каплап алу; **толпа́ ~ла всю у́лицу** халык бөтен урамны тутырды

запру́живать *несов. см.* **запруди́ть**

запряга́ть *несов. см.* **запря́чь**

запря́жка *ж* **1.** җигү; **~ цу́гом** (*атларны*) очлап җигү **2.** (*повозка*) җигүле арба (чана)

запря́тать *сов. кого-что, разг.* яшерү, яшереп кую, җыеп кую; **~ де́ньги** акчаны яшереп кую

запря́таться *сов. разг.* яшеренү, качу, посу

запря́тывать *несов. см.* **запря́тать**

запря́тываться *несов.* **1.** *см.* **запря́таться; 2.** *страд. от* **запря́тывать**

запря́чь *сов. прям., перен. кого-что* җигү, җиген кую; **~ ло́шадь** атны җигү; **~ теле́гу** арба җигү; **~ в рабо́ту** эшкә җигү

запу́ганный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запуга́ть; 2.** куркынган, куркак; **~ ребёнок** куркак бала

запуга́ть *сов. кого-что* куркыту, куркытып бетерү, котын алу, котын чыгару, өркетү; **~ ребёнка** баланы куркыту

запу́гивать *несов. см.* **запуга́ть**

запу́дривать *несов. см.* **запу́дрить**

запу́дрить *сов. что* пудра (кершән) сөртү, пудра (кершән) ягу, пудралау, кершән белән ягыну; ~ **весну́шки** сипкелләргә кершән ягу

за́пуск *м см.* **запусти́ть** I 1-3, 6; ~ **иску́сственного спу́тника** ясалма иярчен җибәрү

запуска́ть I *несов. см.* **запусти́ть** I

запуска́ть II *несов. см.* **запусти́ть** II

запусте́ни||е *с* ташландык хәлдә булу, вәйранлык; **дом в ~и** йорт ташландык хәлдә

запусти́||ть I *см.* **1.** *что, чем разг.* томыру, ыргыту, җибәрү; **~ть ка́мень (ка́мнем)** таш белән җибәрү; **~ть иску́сственный спу́тник** ясалма иярчен җибәрү **2.** *что* очыру; **~ть зме́я** очыртқыч очыру **3.** *что, разг.* җибәрү, эшләтә башлау; кабызып җибәрү; **~ть мото́р** моторны җибәрү **4.** *что, разг.* тыгу; **~ть ру́ку в карма́н** кулны кесәгә тыгу **5.** *что, разг.* батыру; **ко́шка глубоко́ ~ла когти** мәче тырнакларын тирән батырды **6.** *кого-что, разг.* җибәрү; **~ть карасе́й в пруд** буага табанбалыклар җибәрү

запусти́ть II *сов, что* **1.** ташландык хәлгә китерү, төшенкелек хәленә китерү, рәтен җибәрү; ~ **хозя́йство** хуҗалыкны ташландык хәлгә китерү; ~ **дела́** эшнең рәтен җибәрү **2.** аздыру; ~ **боле́знь** авыруны аздыру

запу́танный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запу́тать**; **2.** *перен.* буталчык, чуалчык; ~ **вопро́с** буталчык мәсьәлә

запу́тать *сов.* **1.** *что* чиялəндерү, чәбәләндерү, чуалту; ~ **верёвку** бауны чәбәләндерү **2.** *что* бутау, чуалту; ~ **де́ло** эшне чуалту **3.** *кого-что, разг.* (*сбить с толку*) аптырату, аптыратып бетерү, йөдәтеп бетерү, башны әйләндереп бетерү

запу́та||ться *сов.* **1.** чиялəнү, чәбәләнү, чуалу; **верёвка ~лась** бау чуалды **2.** *в чём* эләгү; уралу; **го́лубь ~лся в силке́** күгәрчен тозакка эләкте; **~ться в по́лах халата́** халат чабуларына уралу **3.** *разг.* (*сбиться в речи, мыслях*) буталу, буталып бетү; **свиде́тель ~лся** шаһит буталып бетте **4.** *в чём и без доп., разг.* бату; **~ться в долга́х** бурычка бату

запу́тывать *несов. см.* **запу́тать**

запу́тываться *несов.* **1.** *см.* **запу́таться**; **2.** *страд. от* **запу́тывать**

запуши́||ть *сов. что* каплау, каплап алу; бәсләнү; **и́ней ~л окно́** тәрәзәне бәс каплаган; **ресни́цы ~ло** *безл.* керфекләр бәсләнде

запу́щенность *ж* **1.** (*напр. хозяйства*) ташландыклык, ташландык хәлдә булу **2.** (*напр. болезни*) азган булу, озак дәваламаган булу

запу́щенный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **запусти́ть** II; **2.** каралмаган, ташландык хәлгә килгән; ~ **сад** ташландык бакча **3.** азган, озак дәваламаган; ~ **бронхи́т** озак дәваламаган бронхит

запча́сти *только мн.* запас частьләр

запыла́||ть *сов.* **1.** дөрләп яна башлау, ялкынланып яна башлау; дөрләп янып китү; **~л костёр** учак дөрләп янып китте **2.** кызару, уттай яну; **щёки ~ли** битләре уттай яна башлады

запыли́ть *сов. что* (*покрыть пылью*) тузанландыру, тузан белән каплау

запыли́||ться *сов.* тузанлану, тузан белән каплану; **оде́жда ~лась** кием тузанланды

запыха́ться *несов. разг.* сулыш тыгылу, тын бетү, сулыш тараю; ~ **от бе́га** йөгерүдән тын бетү

запыхте́||ть *сов. разг.* **1.** мышный башлау **2.** ухылдый башлау; **парово́з ~л** паровоз ухылдый башлады

запя́стье *с* (*часть руки*) беләзек сөяге

запят||а́я *ж* өтер; **поста́вить ~ую** өтер кую

запя́тки *только мн.* арт басма (*карета артында лакейлар басып бару очен*)

запятна́||ть *сов.* **1.** *прям., перен. кого-что* пычрату, тап төшерү; **я не ~ю своё и́мя** мин [үземнең] исемемне пычратмам **2.** *кого, разг.* (*в игре — ударить рукой, мячом*) [туп белән] бәрү

зараба́тывать *несов. см.* **зарабо́тать** I

зарабо́тать I *сов. что* **1.** эшләп табу; ~ **де́ньги че́стным трудо́м** намуслы хезмәт белән акча эшләп табу **2.** *прост. ирон.* алу, эләктерү; ~ **вы́говор** шелтә алу

зарабо́та||ть II *сов.* (*начать работать*) эшли башлау; **маши́на ~ла** машина эшли башлады

зарабо́та||ться *сов. разг.* **1.** (*устать от долгой работы*) күп (озак) эшләп ару, эшли-эшли арып бетү **2.** эш белән мавыгып ... сизми калу; **я ~лся до полу́ночи** эш белән мавыгып ярты төн җиткәнен сизми дә калдым

за́работн||ый, -ая, -ое: **~ая пла́та** эш хакы, хезмәт хакы

за́работ||ок *м* эш хакы, хезмәт хакы; **годово́й ~ок** еллык хезмәт хакы; **уходи́ть на ~ки** *уст.* читкә акча эшләргә китү

зара́внивать *несов. см.* **заровня́ть**

заража́ть *несов. см.* **зарази́ть**

заража́ться *несов.* **1.** *см.* **зарази́ться; 2.** *страд. от* **заража́ть**

зараже́ние *с см.* **зарази́ть** 1, **зарази́ться** 1; ~ **гри́ппом** грипп эләктерү; ~ **во́здуха** һаваның агулануы; ~ **кро́ви** кан йогышлану; **радиоакти́вное ~ ме́стности** урынның радиоактив зарарлануы

заражённый, -ая, -ое **1.** *прич.* от **зарази́ть**; **2.** агуланган; ~ **во́здух** агуланган һава

зара́з *нареч. разг.* берьюлы; **съесть всё ~** берьюлы барысын да ашап бетерү

зараз||а *ж* йогышлы авыру, йогышлы чир; **исто́чники ~ы** йогышлы чир чыганаклары

зарази́тельн||ый, -ая, -ое **1.** йогышлы, йогучан; **э́та боле́знь ~а** бу авыру йогышлы **2.** *перен.* тәэсир итүчән, тәэсир итә торган; тиз таралучан; **~ый приме́р** тәэсир итә торган үрнәк; **дурны́е приме́ры ~ы** начар үрнәкләр тиз таралучан

зарази́ть *сов.* **1.** *кого-что чем* йоктыру; ~ **гри́ппом** грипп йоктыру **2.** *что чем* агулау, пычрату; ~ **во́здух** һаваны агулау **3.** *перен. кого-что чем* тәэсир итү, мавыктырып үзенә иярту

зарази́ться *сов. чем* **1.** йоктыру, иярту, эләктерү; ~ **гри́ппом** грипп йоктыру **2.** *перен.* бирелү, кушылу, уртаклашу; ~ **о́бщей ра́достью** гомуми шатлыкка бирелү

зара́зн||ый, -ая, -ое йогышлы; **~ая боле́знь** йогышлы авыру; **~ый больно́й** йогышлы авыру белән авыручы

зара́нее *нареч.* алдан, алдан ук; ~ **подгото́виться** *к чему-л.* алдан ук хәзерләнеп кую

зарапортова́ться *сов. разг.* буталып калу, тиешеннән артыгын сөйләү, кирәкмәс сүзләр сөйләп ташлау

зараста́ть *несов. см.* **зарасти́**

зар||асти́ *сов.* **1.** *чем и без доп.* каплану, [үлән] басу; **~асти́ мхом** мүк белән каплану; **тропи́нка ~осла́** сукмакны үлән баскан; **~асти́ бородо́й** сакал басу **2.** йомылу, төзәлү, бөтәшү; **ра́на ~осла́** яра бөтәшкән

зарва́ться *сов. разг.* арттырып җибәрү, ашып китү

зарде́||ться *сов.* кызару, кызарып китү; **де́вушка ~лась** [оялудан] кызый кызарып китте

зареве́||ть *сов.* **1.** үкерә (акыра) башлау; **зверь ~л** ерткыч хайван үкерә башлады **2.** *разг.* (*заплакать*) кычкырып елап җибәрү, үкереп елап җибәрү; **де́ти ~ли** балалар үкереп елап җибәрделәр

за́рево *с* шәүлә; кызыллык (*сияние зари*) шәфәкъ алсулыгы; ~ **пожа́ра** янгын шәүләсе

зарегистри́ровать *сов. кого-что* теркәү, теркәп кую, регистрация ясау, регистрацияләү, хисапка алу

зарегистри́роваться *сов.* **1.** (*встать на учёт*) теркәлү, регистрацияләнү **2.** *с кем* язылышу; ~ **в за́гсе** загста язылышу

заре́з *м в знач. сказ. разг.* бәла, эш харап, аптыраш; **без де́нег пря́мо ~** акчасыз бөтенләй эш харап ♦ **до ~у** бик; **до ~у ну́жно** бик кирәк

заре́зать *сов. кого* сую, чалу, бугазлау; ~ **ягнёнка** бәрән сую ♦ **хоть заре́жь[те]** башка чыдар әмәл юк

заре́заться *сов. разг.* үзен-үзе сую, суелып үлү

зарезерви́ровать *сов. кого-что* соңыннан әйтү хокукын калдыру

зареко́маться *несов. см.* **заре́чься**

зарекомендова́||ть *сов.*: **~ть себя́** үзен таныту, үзен күрсәтү; **он ~л себя́ хоро́шим рабо́тником** ул үзен яхшы хезмәткәр итеп танытты

заре́чный, -ая, -ое елга артындагы, елга аръягындагы

заре́чье *с* елга арты, елга аръягы

заре́чься *сов.* тәүбә итү, ...маска ант итү, сүз бирү; ~ **кури́ть** тәмәке тартмаска сүз бирү

заржа́веть *сов.* тутыгу, күгәрү

заржа́вленный, -ая, -ое тутыккан, күгәргән; ~ **нож** тутыккан пычак

заржа́ть *сов*, кешнәп җибәрү

зарисова́ть *сов. кого-что* рәсемен ясау, рәсемен төшерү

зарисо́вка *ж* **1.** *см.* **зарисова́ть; 2.** рәсем

зарисо́вывать *несов. см.* **зарисова́ть**

за́риться *несов. на кого-что, прост.* кызыгу, күз кызу; **~ на чужо́е добро́** кеше байлыгына кызыгу

зарни́ц||а *ж* арыш камчылау, ажаган, нәжәгай, елдырым; **вспы́хивают ~ы** ажаган ялтырый

заровня́ть *сов. что* тигезләү, күмеп тигезләү; **~ я́му** чокырны күмеп тигезләү

зароди́ть *сов. что* тудыру, уяту; **~ наде́жду** *в ком-л. кемдә дә булса* өмет тудыру

зароди́||ться *сов.* туу, барлыкка килү; уйга килү; **у него́ ~лась иде́я** аңарда бер идея туган

заро́дыш *м* **1.** (*человека, животного*) яралгы; (*растения*) бәбәк, бәбәнәк **2.** *перен.* башлангыч чор; **подави́ть дурну́ю привы́чку в ~е** начар гадәтне башлангыч чорында ук юкка чыгару

заро́дышев||ый, -ая, -ое яралгы ...ы, бәбәк ...ы; **~ые кле́тки** яралгы күзәнәкләре

зарожда́ть *несов. см.* **зароди́ть**

зарожда́ться *несов.* **1.** *см.* **зароди́ться; 2.** *страд. от* **зарожда́ть**

зарозове́||ть *сов.* **1.** (*показаться — о чем-л. розовом*) алсуланып күренү **2.** (*начать розоветь; стать розовым*) алсулана башлау; алсулану; **щёки у нее ~ли** аның битләре алсуланды

заро́к *м* вәгъдә, сүз, ант (*берәр нәрсәне эшләмәскә сүз бирү*); **дать ~** сүз бирү

зарокота́||ть *сов.* шаулый башлау; **мо́ре ~ло** диңгез шаулый башлады

зарони́ть *сов. что* кузгату, тудыру; **~ подозре́ние** шик тудыру; **~ наде́жду** өмет тудыру

за́рос||ль *ж* куаклык, әрәмәлек; куе үсемлекләр; **~и оре́шника** чикләвек куаклыгы

зарпла́т||а *ж разг.* эш хакы, хезмәт хакы; **получи́ть ~у** хезмәт хакы алу

зарубáть *несов. см.* **зарубúть** 2

зарубе́жн||ый, -ая, -ое чит, чит ил[ләр]...ы; чит илләрдәге..., чит арыягындагы...; **~ая печа́ть** чит ил матбугаты; **~ые стра́ны** чит илләр

заруби́ть *сов.* **1.** *кого-что* чабып үтерү **2.** *что* (*сделать зарубку*) киртек ясау, киртләү, киртекләү; **~ бревно́** бүрәнәне киртләү ♦ **~ себе́ на лбу (на носу́)** колакка киртеп кую, маңгайга язып кую

зару́бка *ж* тамга, киртек; **~ на де́реве** агачка салынган тамга

зарубцева́||ться *сов.* төзәлү, йомылу, бетәшү; **ра́на ~лась** яра бөтәште

зарубцо́вываться *несов. см.* **зарубцева́ться**

зарумя́ни||ть *сов. что* **1.** кызарту, алсуландыру, алсу төскә кертү; **моро́з ~л щёки** суык битләрне алсуландырды **2.** кызарту; **~ть пиро́г** бәлешне кызарту

зарумя́ни||ться *сов.* **1.** кызару, алсулану, алсу төскә керү; **~ться от моро́за** суыктан кызару **2.** кызару; **бу́лки ~лись** күмәчләр кызарган

заруча́ться *несов. см.* **заручи́ться**

заручи́ться *сов.* чем [ризалыгын] алу; [вәгъдәсен] алып кую; **~ согла́сием** ризалыгын алу

зарыва́ть *несов. см.* **зары́ть**

зарыва́ться I *несов.* **1.** *см.* **зары́ться; 2.** *страд. от* **зарыва́ть**

зарыва́||ться II *несов. см.* **зарва́ться; не ~йся!** артыгын кыланма!

зарыда́ть *сов.* кычкырып елый башлау, үксеп елый башлау

зарыси́||ть *сов.* юырта башлау; **ло́шадь ~ла по доро́ге** ат юл буйлап юырта башлады

зары́ть *сов. кого-что* күмү, күмеп кую ♦ **~ свой тала́нт в зе́млю** үзеңнең талантыңны җиргә күмү

зары́ться *сов.* күмелү, каплану ♦ **~ в кни́ги** китапка чуму (*йотылып уку*)

зар||я́ *ж* **1.** (*утренняя*) таң, иртәнге шәфәкъ; (*вечерняя*) шәфәкъ; **встать с ~ёй** таңнан тору; **~я́ занима́ется** таң беленә башлады **2.** *перен.* таң; **на ~е но́вой жи́зни** яңа тормыш таңында; **~я свобо́ды** ирек таңы ♦ **от ~и́ до ~и́** кояш батканнан алып кояш чыкканга кадәр

зарябúть I *сов. что* (*покрыть рябью*) шадраландыра башлау, җыерчыкландыра башлау (*мәс. су өстен*)

зарябúть II *сов. безл.* (*начать рябить*) чуарланып китү, караңгылану; **у меня́ ~ло в гла́зах** минем күз алларым караңгыланып китте

заря́д *м* заряд (*снарядка тутырылган шартлагыч матдә, гильзадагы дары*) ♦ **электри́ческий ~** электр корылмасы; **положи́тельный ~** уңай корылма; **~ бо́дрости** күтәренке күңел көче

зарядúть I *сов. в разн. знач. что* кору, корып кую; **~ ружьё** мылтыкны кору; **~ электри́ческую батаре́ю** электр батареясын кору; **~ огнетуши́тель** утсүндергечне корып кую

зарядú||ть II *сов.* с *неопр., что и без доп., разг.*: **до́ждик ~л на це́лую неде́лю** яңгыр бер атна буена китте; **~ть одно́ и то́ же** бер балык башын чәйнәү, һаман бер нәрсәне сөйләү; **~л ходúть в го́сти** бар белгәне кунакка йөрү

зарядú||ться *сов.* **1.** корылу; **ружьё ~лось** мылтык корылды **2.** *перен. чем, разг.* (*подбодрить себя*) көч җыю

заря́дка *ж* **1.** *см.* **зарядúть** I, **зарядúться; 2.** зарядка; **у́тренняя ~** иртәнге зарядка

заря́дный, -ая, -ое заряд ...ы; **~ я́щик** заряд әрҗәсе

заряжа́ть *несов. см.* **зарядúть** I

заряжа́ться *несов.* **1.** *см.* **зарядúться; 2.** *страд. от* **заряжа́ть**

заса́д||а *ж* засада; **устро́ить ~у** засада оештыру; **нарва́ться на ~у** засадага эләгү; **сиде́ть в ~е** засадада яшеренеп утыру

засадúть *сов.* **1.** *что* утырту, утыртып чыгу; **~ гря́дку цвета́ми** түтәлгә чәчәкләр утырту **2.** *кого-что, разг.* утырту; **~ за рабо́ту** эшкә утырту **3.** *что, разг.* батыру; **~ топо́р в бревно́** балтаны бүрәнәгә чабып батыру

заса́дный, -ая, -ое *воен.* засада ...ы; засадада торучы; **~ отря́д** засадада торучы отряд

заса́живать *несов. см.* **засадúть**

заса́ливать I *несов. см.* **заса́лить**

заса́ливать II *несов. см.* **засоли́ть**

заса́ливаться I *несов.* **1.** *см.* **заса́литься; 2.** *страд. от* **заса́ливать** I

заса́ливаться II *несов.* **1.** *см.* **засоли́ться; 2.** *страд. от* **заса́ливать** II

заса́лить *сов. что* майландыру, майга катыру, май белән тапландыру, майландырып бетерү, майга катырып бетерү

заса́литься *сов.* майлану, май белән таплану, майланып бетү

заса́сывать *несов. см.* **засоса́ть** I

заса́харивать *несов. см.* **заса́харить**

заса́хариваться *несов.* **1.** *см.* **заса́хариться; 2.** *страд. от* **заса́харивать**

заса́харить *сов. что* шикәрләү; шикәр белән катыру; **~ фру́кты** җимешләрне шикәрләү

заса́хари||ться *сов.* шикәрләну; **мёд ~лся** бал шикәрләнгән

засверка́||ть *сов.* ялтырый башлау, җем-җем итә башлау, җемелди башлау; **~ли звёзды** йолдызлар җемелди башладылар

засвети́ть I *сов. что* яндыру, кабызу; **~ свечу́** шәм яндыру

засвети́ть II *сов. что, фото* яктырту, яктыртып бозу (*плёнканы яктыга күрсәтеп бозу*)

засвети́||ть III *сов. разг.* яктырта башлау; **~ло со́лнце** кояш яктырта башлады

засвети́ться I *сов. фото* яктырудан бозылу

засвети́||ться II *сов.* **1.** ялтырап күренә башлау, ялтырый башлау; **~лись огни́** утлар ялтырап күренә башлады **2.** *перен.* нурланып китү, яктырып китү, ачылып китү; **лицо́ его́ ~лось** аның йөзе яктырып китте

за́светло *нареч.* яктыда, яктылы чакта, караңгы төшкәнче; **вы́ехать ~** яктылы чакта юлга чыгу

засвиде́тельствовать *сов. что* **1.** дөресләү; **~ факт** фактны дөресләү **2.** раслау; **~ по́дпись** имзаны раслау

засева́ть *несов. см.* **засе́ять**

заседа́ние *с* утырыш; **~ президиума** президиум утырышы

заседа́тель *м* утырышчы; **наро́дный ~** халык утырышчысы

заседа́ть *несов.* утырыш үткәрү, утырыш ясау

засе́ивать *несов. см.* **засе́ять**

засе́ка *ж* засека (*аркылы-торкылы аударылган агачлар*)

засека́ть I *несов. см.* **засе́чь** I

засекать II *несов. см.* **засе́чь** II

засека́ться *несов.* **1.** *см.* **засе́чься; 2.** *страд. от* **засека́ть** I

засекре́тить *сов.* **1.** *что* яшерен итү (*яшерен документлар рәтенә керту*) **2.** *кого-что, разг.* яшерен эшкә кую; **~ рабо́тника** хезмәткәрне яшерен эшкә кую

засекре́чивать *несов. см.* **засекре́тить**

засели́||ть *сов. что* **1.** (*заполнить жителями*) урнашу, утыру; **рабо́чие ~ли но́вый дом** эшчеләр яңа йортка урнаштылар **2.** (*поселившись, занять*) халык утырту, кешеләр урнаштыру;

~ть пусты́нные места́ буш яткан урынларга халык утырту

заселя́ть *несов. см.* **засели́ть**

засемени́ть *сов. разг.* вак-вак атлап китү, вак-вак атлап бара башлау

засе́|сть *сов.* **1.** *за что и с неопр.* (*ныклап, озакка*) утыру; **~сть за рабо́ту** ныклап эшкә утыру **2.** (*озакка*) урнашу, утырып калу; **~сть в го́роде** шәһәрдә урнашу **3.** яшеренү; **~сть в заса́ду** засадага яшеренү **4.** *в чём* кереп утыру, утырып калу; **пу́ля ~ла у него́ в ле́вом боку́** пуля аның сул як кабыргасында утырып калган ♦ **в голове́ ~ла мысль** башымнан бер уй чыкмый

засе́чка *ж* **1.** (*агачта*) билге, тамга, киртек; **~ на де́реве** агачка ясалган киртек **2.** (*рана на ноге лошади*) аяк ярасы (жәрәхәте) (*атның бер аягын икенчесенә бәрүдән ясаган ярасы*)

засе́чь I *сов. что* **1.** (*сделать зарубку*) билге салу, тамга салу, киртекләү, киртләү **2.** (*зафиксировать*) билгеләү, билгеләп кую; **~ вре́мя вы́лета** очып китү вакытын билгеләп кую; **~ бата-ре́ю проти́вника** дошман батареясының урынын билгеләү **3.** (*о лошади*) аякны жәрәхәтләү (*бер-берсенә бәреп*)

засе́чь II *сов. кого-что* (*забить до смерти*) суктырып үтерү; кыйнап үтерү

засе́чься *сов.* (*о лошади*) аягын бәреп яралау, аягын бәреп жәрәхәтләү, аягын суктыру

засе́ять *сов. что* чәчү; **~ по́ле овсо́м** басуга солы чәчү

засиде́|ть *сов. что, разг.* [тизәк белән] пычрату, пычратып бетерү; **му́хи ~ли карти́ну** чебеннәр картинаны пычратып бетергәннәр

засиде́ться *сов. разг.* озак утыру, утырып калу; **~ в гостя́х** кунакта озак утыру ♦ **~ в де́вках (в девицах, в неве́стах)** сазаган кыз булып калу; кияүгә чыкмыйча утырып калу

засижи́вать *несов. см.* **засиде́ть**

засижи́ваться *несов. см.* **засиде́ться**

засилосова́ть *сов. что, с.-х.* силослау, силослап кую, силос салып кую

заси́лье *с кого-чего, чьё, какое* зарарлы йогынты; **~ меща́нских настрое́ний** мещанлык гадәтләренең зарарлы йогынтысы

засине́|ть *сов.* **1.** (*показаться — о чём -л. синем*) зәңгәрләнү, зәңгәрләнеп күренү; **вдали́ ~ло мо́ре** ераста диңгез зәңгәрләнеп күренде **2.** (*начать синеть*) зәңгәрләнә башлау; **не́бо на горизо́нте ~ло** офыкта күк зәңгәрләнә башлады

заси́нивать *несов. см.* **засини́ть**

засини́ть *сов. что* **1.** артык синькалау; **~ бельё** керне артык синькалау **2.** (*покрыть синей краской*) зәңгәргә буяу

засия́|ть *сов.* **3.** яктырып китү; ачылып китү; **лицо́ его́ ~ло от ра́дости** шатлыктан аның йөзе яктырып китте **2.** балкып (ялтырап) күренә башлау; **~ла звезда́** йолдыз жемелдәп күренә башлады

заска́кивать *см.* **заскочи́ть**

заскирдова́ть *сов. что* эскерткә салу, кибәнгә салу, эскерткә өю

заско́к *м разг.* буталу, ялгышу; сәерлек; **~ и в рассужде́ниях** фикер йөртүдә сәерлекләр

заскользи́ть *сов.* шуа башлау, тая башлау

заскору́зл||ый, -ая, -ое **1.** кытыршы, каты, бирчәйгән; **~ые ру́ки** кытыршы куллар **2.** *перен.* (*закоснелый*) катып калган, искерен беткән; **~ые поря́дки** катып калган тәртипләр

заскору́з||нуть *сов.* **1.** кытыршылану, кату, бирчәю; **ру́ки ~ли** куллар кытыршыланды **2.** *перен.* катып калу, (*искелеккә*) ябышып яту; **~нуть в ко́сности** иске гадәтләргә ябышып яту

заскочи́|ть *сов. разг.* **1.** сикереп керү, сикереп барып керү; **за́яц ~л в огоро́д** куян яшелчә бакчасына сикереп керде **2.** *прост.* узышлый керү, кереп чыгу, ашыгып кына кереп чыгу; **~ть в магази́н** кибеткә кереп чыгу

заскрежета́ть *сов.* шакырдата башлау; **~ зуба́ми** тешләрне шакырдата башлау

заскуча́ть *сов. по ком-чём, по кому-чему, о ком-чём* сагына башлау, юксына башлау

засла́ть *сов. кого-что* **1.** җибәрү; **~ не по а́дресу** ялгыш адрес белән җибәрү **2.** яшерен җибәрү; **~ лазу́тчика** шымчыны яшерен җибәрү

заследи́ть *сов. что, разг.* пычрак эз калдыру, таптау, таптап пычрату; **~ пол** идәнне таптап пычрату

заслО́н *м* **1.** заслон (*хәрби операцияне дошманнан саклау өчен җибәрелгән отряд*) **2.** каплавыч, япкыч, киртә; **сне́жный ~** кардан ышыклау киртәсе

заслони́ть *сов. кого-что* **1.** каплау, каплап алу, ышыклау; **~ свет** яктылыкны каплау; **~ лицо́ от уда́ра** битне бәрелүдән-сугылудан каплау **2.** *перен.* басу, басып китү; истән чыгарту

заслони́ться *сов.* каплану; ышыклану; **~ от со́лнца руко́й** кояштан куллар белән каплану

заслО́нка *ж* капкач; мич капкачы

заслоня́ть *несов. см.* **заслони́ть**

заслоня́ться *несов.* **1.** *см.* **заслони́ться; 2.** *страд. от* **заслоня́ть**

заслу́|га *ж* [күрсәткән] хезмәт, тәкъдир ителерлек хезмәт (*җәмгыять өчен файдалы дип табылган эш*); **учёные ~и** фән өлкәсендә күрсәткән хезмәтләр; **~ и пе́ред Ро́диной** Ватан алдында тәкъдир ителерлек хезмәт ♦ **по ~ам** хезмәтләренә карап; **награди́ть по ~ам** хезмәтләренә карап бүләкләү

заслу́женн||ый, -ая, -ое **1.** урынлы, хаклы; **~ая похвала́** урынлы мактау **2.** атказанган; **~ый де́ятель иску́сств** атказанган сәнгать эшлеклесе; **~ый учи́тель** атказанган укытучы **3.** атаклы, танылган, күп хезмәт күрсәткән; **~ый учёный** күп хезмәт күрсәткән галим

заслу́жива||ть *несов.* **1.** *см.* **заслужи́ть; 2.** хаклы булу, урынлы булу, лаеклы булу; **э́та кни́га ~ет похвалы́** бу китап мактауга лаеклы

заслужи́ть *сов. что* алуга ирешү, лаек булу, казану; **~ награ́ду** бүләк алуга лаек булу; **дове́рие** ышаныч казану

заслу́шать *сов. кого-что* тыңлау; **~ отчёт** отчёт тыңлау; **~ докла́дчика** докладчыны тыңлау

заслу́шаться *сов.* йотылып (онытылып) тыңлау; **~ расска́зами** хикәяләр сөйләүне йотылып тыңлау

заслу́шивать *несов. см.* **заслу́шать**

заслу́шиваться *несов.* **1.** *см.* **заслу́шаться; 2.** *страд. от* **заслу́шивать**

заслы́шать *сов. кто* **1.** ишетү, ишетеп алу, ишетеп калу; **~ чей-л. го́лос** *кемнең дә булса* тавышын ишетеп калу **2.** (*учуять*) сизү, тою; **~ за́пах** ис сизү

заслюни́ть *сов. что, разг.* төкерекләп бетерү, селәгәйләп бетерү

засма́тривать *несов. во что, разг.* карау, күз салу, күз төшерү; карап-карап кую; **~ в о́кна** тәрәзәләргә күз салу

засма́триваться *несов. см.* **засмотре́ться**

засмея́ть *сов. кого-что, разг.* көлкегә калдыру

засмея́ться *сов.* көлә башлау

засмоли́ть *сов. что* **1.** сумалалау; **~ ло́дку** көймәне сумалалау **2.** *разг.* (*запачкать смолой*) сумалага катыру, сумала белән пычрату

засмотре́ться *сов. на кого-что* сокланып карап тору; күзне алмыйча карап тору

заснёженный, заснежённый, -ая, -ое кар белән капланган, кар баскан; **~ луг** кар баскан болын

засну́ть *сов.* йокыга китү ♦ **ве́чным сном** мәңгелек йокыга китү, гүр иясе булу

засня́ть *сов. кого-что, разг.* рәсемгә [кинога] төшерү, рәсемен төшереп алу; **~ фильм** фильм төшерү

засо́в *м* эшермә, бик, аркылы бик (*ишекта, капкада*); **воро́та на ~е** капка эшермә белән бикләнгән

засо́вывать *несов. см.* **засу́нуть**

засо́л *м* **1.** *см.* **засоли́ть; 2.** тозлану дәрәҗәсе; **огурцы́ сла́бого ~а** жиңелчә тозланган кыяр

засоле́ние *с*: **~ по́чвы** туфракның тозлануы

засоли́ть *сов. что* тозлау, тозлап кую

засоли́|ться *сов.* тозлану, тозланып житу; **огурцы́ ~лись** кыярлар тозланып житкәннәр

засори́ть *сов. что* **1.** чүпләү, чүпләндерү; **~ пол** идәнне чүпләү **2.** чүпчар тулу; тыгылу; (*глаза́*) чүп кертү; **~ трубу́** торбага чүп-чар тулу, тулган булу; **~ желу́док** ашказанын чүп-чар белән бозу

засори́|ться *сов.* чүп тулу, тыгылу; (*о глазах*) чүп керү; **труба́ ~лась** торба тыгылган

засоря́ть *несов. см.* **засори́ть**

засоря́ться *несов.* **1.** *см.* **засори́ться: 2.** *страд. от* **засоря́ть**

засо́с *м см.* **засоса́ть** I; **~ во́здуха** һава суырту

засоса́|ть I *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*причинить вред*) имә-имә авырттырып бетерү, имә-имә җәфалап бетерү; **котя́та совсе́м ~ли ко́шку** балалары имә-имә мәчене бөтенләй җәфалап бетер-

гәннәр **2.** йоту; кереп бату; **болóто ~ло охóтника** аучы сазга кереп баткан; **ребёнок чуть не ~л сóску** бала имезлеген чак кына йотып җибәрмәгән **3.** *перен.* кереп бату, йоту; **егó ~ла средá** ул начар мохиткә кереп батты

засосáть II *сов.* (*начать сосать*) имә (суыра) башлау, имәргә (суырырга) керешү

заéох||нуть *сов.* **1.** кору, сулу; **цветы́ ~ли** чәчәкләр корыганнар **2.** кату; кибү, катып бетү; **бýлка ~ла** күмәч каткан; **крáска ~ла** буяу катып беткән

зáспанн||ый, -ая, -ое озак йоклап шешенгән; **~ые глáза** озак йоклаудан шешенгән күзләр

заспáться *сов. разг.* озак йоклау, артык йоклау

заспешúть *сов.* ашыга башлау, кабалана башлау

заспиртовáть *сов. кого-что* спиртлау, спиртка салу, спиртлап кую

заспóрить *сов.* бәхәсләшә башлау

заспóриться *сов. разг.* бәхәсләшү белән мавыгып китү, бәхәс

заспорй||ться *сов.*: **дéло ~лось** *или* **рабóта ~лась** эш кызды

засрамúть *сов. кого-что, прост.* оятка калдыру, адәм көлкәсенә калдыру, хур (мәсхәрә) итү

застáва *ж* застава; **погранúчная ~** чик буе заставасы

заставáть *несов. см.* **застáть**

застáвить I *сов. что чем* **3.** тутыру, тутырып бетерү; **~ кóмнату мéбелью** бүлмәне җиһаз белән тутыру **2.** каплап кую; **~ шкáфом дверь** ишекне шкаф белән каплап кую

застáвить II *сов. кого-что с неопр.* мәҗбүр итү, ирексезләп кушу; **~ ждать** көтәргә мәҗбүр итү; **~ отвечáть** җавап бирергә мәҗбүр итү ♦ **~ себя́ ждать** озак көттерү

застáвка *ж* заставка (*китап бите башындагы бизәк, орнамент*)

заставля́ть I *несов. см.* **застáвить** I

заставля́ть II *несов. см.* **застáвить** II

застáиваться *несов. см.* **застоя́ться**

застарéл||ый, -ая, -ое күптәнге, иске, элек-электән килгән; **~ая болéзнь** күптәнге авыру

застá||ть *сов. кого-что* туры китерү, ...ганда ... булу; күрә алу, очрату; **я ~л товáрища дóма** иптәшемне өйдә туры китердем; **я ~л егó за рабóтой** мин килгәндә ул эшләп утыра иде; **~ть врасплóх** көтмәгәндә килеп (барып) керү; **я егó ужé не ~л в живы́х** мин барганда ул үлгән иде инде; **~ть в живы́х** сәламәт чагында күрү

застёгивать *несов. см.* **застегну́ть**

застёгиваться *несов.* **1.** *см.* **застегну́ться 2.** *страд. от* **застёгивать**

застегну́ть *сов. что* төймәләү, каптыру, каптырмалау, төймәләп (каптырып) кую

застегну́ться *сов.* кием[нәр]ен төймәләү; каптырыну

застёжка *ж* каптырма; **~ плáтья** күлмәк каптырмасы

застеклúть *сов. что* пыяла куйдыру, пыяла кую; **~ óкна** тәрәзәләргә пыяла куйдыру

застекля́ть *несов. см.* **застеклúть**

застелúть *сов. см.* **застлáть** I

застенографúровать *сов. что* стенографияләү, стенография белән язып алу

застёнок *м* төрмә, зиндан

застéнчивость *ж* оялучанлык, тартынучанлык

застéнчивый, -ая, -ое тартынучан; оялчан; **~ ребёнок** оялчан бала

застесня́ться *сов. разг.* оялу, тартыну, ояла башлау

застига́ть *несов. см.* **засти́чь, засти́гнуть**

засти́гнуть *сов. см.* **засти́чь**

застилáть *несов. см.* **застлáть**

застилáться *несов.* **1.** *см.* **застлáться; 2.** *страд. от* **застилáть**

застира́ть *сов. что* **1.** юу, юып алу; юып бетерү; **~ рукáв** җиңне юу; **~ пятнó** тапны юып бетерү **2.** (*испортить стиркой*) начар юып эштән чыгару, юа-юа эштән чыгару

засти́рывать *несов. см.* **застира́ть**

засти́||чь *сов. кого-что* өстенә барып чыгу, көтмәгәндә барып чыгу, эләгү; **~чь на мéсте преступлéния** жинаять эшләгәндә өстенә барып чыгу; **нас ~гла грозá** без яшенле яңгырга эләктек

застлá||ть *сов. что* **1.** җәю; **~ть пол коврóм** идәнгә хәтфә кәләм җәю **2.** каплап алу, каплау, томалау; **дым ~л нéбо** төтен күкне каплады

застлá||ться *сов.* каплану, томалану; **нéбо ~лось тýчами** күк болытлар белән томаланды; **глазá ~лись слезáми** күзләр яшь белән капланды

застóй *м* **1.** туктау, тукталу; **~ крóви** кан туктау **2.** *перен.* торгынлык, тоткарлык, сүлпәнлек; **~ в торгóвле** сәүдә эшендә торгынлык; **гóды застóя** торгынлык еллары

застóйн||ый, -ая, -ое **1.** тукталган, туктап калган; туктап оеган; **~ая кровь** туктап калган кан **2.** хәрәкәтсез, тымызык; **~ое óзеро** тымызык күл

застолби́ть *сов. что* баганалар утыртту, баганалар белән чикләү; **~ учáсток** жир бүлемтеген баганалар белән чикләү

застóлье *с* табын, бәйрәм өстәле, мәҗлес

застóльн||ый, -ая, -ое табын ...ы, табындагы, табында ...а торган; **~ая бесéда** табындагы әңгәмә; **~ая пéсня** табын жыры

застонáть *сов.* ыңгыраша (сызлана) башлау; **~ от бóли** авыртудан ыңгыраша башлау

застóпори||ться *сов.* туктап калу, туктау, акрынаю; **дéло ~лось** эш туктатлды

застоя́лый -ая, -ое *прост.* озак торган, озак хәрәкәтсез торган; **~ конь** озак вакыт тик торган ат

застоя́||ться *сов.* **1.** озак тору, озак вакыт тик тору; **конь ~лся** ат озак вакыт тик торды **2.** озак торып бозылу; **водá ~лась** су озак торып бозылган **3.** озак басып тору, туткарлану; **~ться пéред витри́ной** витрина каршысында озак басып тору

застрáгивать *несов. см.* **застрогáть**

застрáивать *несов. см.* **застрóить**

застрáиваться *несов.* **1.** *см.* **застрóиться; 2.** *страд. от* **застрáивать**

застраховáть *сов. кого-что* **1.** страховкалау, страховать итү; **~ дом** йортны страховать итү **2.** *перен.* (*обезопасить, предохранить*) саклану чарасын алдан күрү, гарантияләү

застрахова́ться *сов.* **1.** үзен страховать итү **2.** *перен.* саклану чарасын алдан күреп кую, гарантияләнү

застрáчивать *несов. см.* **застрочúть** I

застращáть *сов. прост. см.* **запугáть**

застревá||ть *несов. см.* **застря́ть** ♦ **слова́ в гóрле ~ют** сүзне әйтә алмый тору (*дулкынланудан, уңайсызланудан*)

застрелúть *сов. кого* атып үтерү; **~ вóлка** бүренә атып үтерү

застрелúться *сов.* атылып үлү, үзенүзе атып үтерү

застрéльщик *м* башлап жибәрүче, җәелдереп жибәрүче, әйдәүче; **~ и нóвых ви́дов спóрта** спортның яңа төрләрен башлап жибәрүче

застрéльщица *ж см.* **застрéльщик**

застригáть *несов. см.* **застри́чь**

застри́чь *сов. что, разг.* төптән кисү, тирән кисү (*тырнакны*)

застрогáть *сов. что* ышкылау, ышкылап шомарту, юнып очлау (*такта яки таякны*)

застрóить *сов. что* [биналар] салу, [йортлар] төзү; **~ пустырь** буш урында биналар салу

застрóи||ться *сов.* төзелү, төзелеп бетү, салыну; **гóрод ~лся** шәһәр төзелеп бетте

застрóйк||а *ж см.* **застрóить; райóн мáссовой ~и** күпләп йортлар салу районы

застрóйщик *м* йорт салучы, йорт төзүче; **коллектúв ~ов** йорт салучылар коллективы

застрочúть I *сов. что* (*на машине*) тегү, тегеп чыгу; **~ шов** җәйне тегү

застрочúть II *см. разг.* **1.** (*начать быстро писать*) тиз яза башлау **2.** (*начать стрелять*) ата башлау (*пулемёттан, автоматтан*)

застругáть *сов. разг. см.* **застрогáть**

застру́гивать *несов. см.* **застругáть**

застря́||ть *сов.* **1.** утыру, кереп калу; кадалу, кадалып калу; **пу́ля ~ла в мы́шце** пуля мускулга кереп калган **2.** батып калу, бату; **колесó ~ло в грязи́** тәгәрмәч пычракка батты **3.** *перен. разг.* тоткарлану, тоткарланып калу, батып калу; **дéло ~ло в канцеля́рии** эш канцеляриядә тоткарланып калды **4.** *перен.* китеп югалу, китеп бату; **где ты ~л?** кая китеп югалдың син?

застуди́ть *сов. кого-что, разг.* салкын [суык] тидерү; **~ гóрло** тамакка салкын тидерү; **~ ребёнка** балага салкын тидерү

засту́живать *несов. см.* **застуди́ть**

засту́кать *кого-что, прост.* тоту, жинаять өстендә тоту

зáступ *м* тимер көрәк (*жир казу өчен*)

заступа́ть *несов. см.* **заступи́ть**
заступа́ться *несов. см.* **заступи́ться**
заступи́ть *сов. на что, разг.* басу; **~ на пост** постка басу
заступи́ться *сов. за кого-что* яклау, яклап чыгу, арага керү; **~ за това́рища** иптәшеңне яклау
засту́пник *м* яклаучы, арага керүче
засту́пница *ж* яклаучы хатын (кыз)
засту́пничество *с* яклау, яклап чыгу, арага керү; **~ за** *кого-л. кемне дә булса* яклап чыгу
застыва́ть *несов. см.* **засты́ть**
засты́вш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **засты́ть; 2.** каткан; **~ая ла́ва** каткан лава; **~ая река́** [боз] каткан елга **3.** туңган, өшегән, күшеккән; **~ие ру́ки** күшеккән куллар **4.** (*неподвижный, оцепенелый*) катып калган, хәрәкәтсез; **~ее выраже́ние лица́** катып калган чырай
застыди́ть *сов. кого-что, разг.* оялту; **~ шалуна́** тиктормасны оялту
застыди́ться *сов. разг.* оялу
засты́||ть *сов.* **1.** куеру, кату; **клей ~л** җилем куерган **2.** кату, туңу; **река́ ~ла** елга туңды **3.** *разг.* өшү, туңу, күшегү; **ру́ки ~ли** кулларым туңды **4.** *перен.* хәрәкәтсез (катып) калу; **~ть от удивле́ния** гажәпләнүдән катып калу ♦ **кровь ~ла в жи́лах** салкын тир бәреп чыкты
засуди́ть *сов. кого-что, прост.* хөкем итү
засуети́ться *сов.* кабалана башлау, ашыга башлау, ыгы-зыгы килә башлау
засу́нуть *сов. что* **1.** тыгу, тыгып кую; **~ ру́ки в карма́н** кулларны кесәгә тыгу **2.** ящерп тыгып кую; ящереп салып кую; **~ бума́ги в стол** кирәкле кәгазьләрне өстәл эченә ящереп салып кую
засупо́нивать *несов. см.* **засупо́нить**
засупо́нить *сов. кого-что* чөелдерекне тартып бәйләү
за́сух||а *ж* корылык; **борьба́ с ~ой** корылыкка каршы көрәш
засухоусто́йчив||ый, -ая, -ое корылыкка бирешмәүчән, корылыкка чыдам, **~ые культу́ры** корылыкка чыдам культуралар
засу́чивать *несов. см.* **засучи́ть**
засучи́ть *сов. что* сызгану, сызганып кую; **~ рукава́** җиңнәрне сызганып кую
засу́шивать *несов. см.* **засуши́ть**
засуши́ть *сов.* что киптерү, корыту; **~ цвето́к** чәчәкне киптерү
засу́шливый, -ая, -ое коры, корылыклы, явым-төшемсез, корылык була торган; **~ год** корылыклы ел; **~ райо́н** корылыклы район
засчита́ть *сов. что* [кертеп] исәпләү; хисабына кертү; **~ в счёт до́лга** бурыч хисабына кертеп исәпләү
засчи́тывать *несов. см.* **засчита́ть**
засыла́ть *несов. см.* **засла́ть**
засы́пать *сов.* **1.** *что* күмү, күмеп тигезләү; **~ я́му** чокырны күмү; **2.** *перен. кого-что* яудыру; **~ вопро́сами** сораулар яудыру **3.** *что, чего* салу; **~ ча́ю** чәй салу; **~ ло́шади овса́** атка солы салу
засыпа́ть I *несов. см.* **засы́пать**
засыпа́ть II *несов. см.* **засну́ть**
засы́па||ться I *сов.* **1.** керү, кереп тулу; **песо́к ~лся в сапоги́** итек эченә ком кергән **2.** каплану; **доро́жка ~лась сухи́ми ли́стьями** юл коры яфраклар белән капланган
засы́паться II *сов. прост.* **1.** (*быть уличённым*) тотылу, эләгү, кабу **2.** (*на экзамене*) тапшыра алмау (*имтиханны*)
засыпа́ться I *несов.* **1.** *см.* **засы́паться I; 2.** *страд. от* **засыпа́ть** I
засыпа́ться II *несов. см.* **засы́паться** II
засыха́ть *несов. см.* **засо́хнуть**
затаври́ть *сов. кого-что* тамга салу, келәймә сугу
затаённ||ый, -ая, -ое яшерен, яшерелгән, яшереп сакланган; сер итеп сакланган; **~ые мечты́** сер итеп саклангән хыяллар
зата́ивать *несов. см.* **зата́ить**
зата́й||ть *сов. что* саклау; **~ть зло́бу** ачу саклау ♦ **~ в дыха́ние** тын да алмыйча, йотылып; **~ть дыха́ние** тын да алмыйча тору
зата́лкивать *несов. см.* **затолкну́ть**
зата́пливать I *несов. см.* **затопи́ть** I
зата́пливать II *несов. см.* **затопи́ть** II
зата́пливаться I *несов.* **1.** *см.* **затопи́ться** I; **2.** *страд. от* **зата́пливать** I
зата́пливаться II *несов.* **1.** *см.* **затопи́ться** II; **2.** *страд. от* **зата́пливать** II
зата́птывать *несов. см.* **затопта́ть**
зата́сканный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **затаска́ть; 2.** таушалган, тузган, киеп туздырылган; **~ пиджа́к** киеп туздырылган пиджак **3.** *перен.* күп кабатланып тәме (кызыгы) җибәрелгән; күп чәйнәлгән; **~ анекдо́т** күп чәйнәлгән мәзәк
затаска́ть *сов. разг.* **1.** *что* киеп таушалдыру, таушалдырып бетерү, туздыру, туздырып бетерү; **~ оде́жду** киемне киеп туздыру **2.** *перен. что* (*опошлить*) күп кабатлап тәмен (кызыгын) җибәрү **3.** *кого-что* (*измучить*) йөртеп алҗытып бетерү, йөртеп интектереп бетерү; **~ по магази́нам** кибетләргә йөртеп интектереп бетерү
затаска́ться *сов. разг.* (*куп киюдән*) тузып бетү
затаскивать I *несов. см.* **затаска́ть** 1, 2
зата́скивать II *несов. см.* **затащи́ть**
зата́скиваться *несов.* **1.** *см.* **затаска́ться; 2.** *страд. от* **зата́скивать** I
зата́чивать *несов. см.* **заточи́ть** II
затащи́ть *сов. кого-что* **1.** алып керү, ташу; **~ до́ски в сара́й** такталарны сарайга ташу **2.** (*унести*) өстерәп алып китү, өстерәп (сөйрәп) алып керү; **~ за́ угол** почмак артына өстерәп алып керү **3.** *разг.* чакырып кертү, алып керү; **~ в го́сти** кунакка чакырып кертү
затвердева́ть *несов. см.* **затверде́ть**
затверде́л||ый, -ая, -ое каты, каткан, катып калган; **~ая о́пухоль** каты шеш
затверде́ние *с* **1.** *см.* **затверде́ть; 2.** *мед.* каты шеш, катып калган шеш (*мәс. мускул тукымасында*)
затверде́||ть *сов.* кату, катылану, катып калу; **о́пухоль ~ла** шеш катыланды
затверди́ть *сов. что, разг.* **1.** (*говорить одно и то же*) һаман бер сүзне кабатлау **2.** яттан бикләү; **~ стихи́** шигырьләрне яттан бикләү
затво́р *м* **1.** затвор; **~ винто́вки** винтовка затворы **2.** *разг.* (*засов*) бик
затвори́ть I *сов. что* ябу, ябып кую, бикләү, бикләп кую; **~ две́рь** ишекне ябу, ишекне бикләү
затвори́ть II *сов. что* изү, (*изеп*) кую; **~ те́сто** камыр изеп кую
затвори́||ться *сов.* **1.** ябылу; **окно́ ~лось** тәрәзә ябылды **2.** бикләнеп утыру; бикләнеп яшәү; **~ться в ко́мнате** бүлмәдә бикләнеп утыру
затво́рник *м* **1.** дәрвиш, аскет **2.** ялгыз яшәүче, кешеләр белән аралашмаучы; **жить ~ом** дәрвиш кебек яшәү
затво́рничество *с* үзенә бикләнгәнлек, аралашмау
затворя́ть *несов. см.* **затвори́ть** I
затворя́ться *несов.* **1.** *см.* **затвори́ться; 2.** *страд. от* **затворя́ть**
затева́ть *несов. см.* **зате́ять**
зате́йлив||ый, -ая, -ое **1.** әкәмәт, хикмәтле; **~ое украше́ние** әкәмәт бизәк; **~ая речь** хикмәтле сүзләр **2.** кызыклы; **~ая игру́шка** кызыклы уенчык
зате́йник *м* **1.** *разг.* (*выдумщик*) мәзәкче; эшмәкәр **2.** (*инициатор игр*) уен оештыручы
зате́йница *ж* мәзәкче хатын (кыз)
затека́ть *несов. см.* **зате́чь**
зате́м *нареч.* **1.** (*потом*) аннан соң, шуннан соң, аннары; **позанима́юсь, ~ погуля́ю** бераз эшләп алам, аннары йөреп керәм **2.** (*для того*) шуңа күрә, шунлыктан, шуның өчен; **поговори́м, ведь я ~ и пришёл** сөйләшеп алыйк, мин шуның өчен килдем дә бит
затемне́ние *с* **1.** *см.* **затемни́ть; 2.** кара тап; **~ в лёгких** үпкәдәге кара тап **3.** (*светомаскировка*) яктылыкны каплау (томалау)
затемни́ть *сов. что* **1.** каралту, карага буяу; **~ фон карти́ны** рәсем фонын карага буяу **2.** яктылыкны каплау, карангыландыру, караңгылау; **~ го́род** шәһәрне караңгыландыру **3.** томаландыру, томалау; **~ созна́ние** аңны томаландыру
затемни́||ться *сов.* **1.** караңгылану; **не́бо ~лось** күк йөзе караңгыланды **2.** *перен.* (*о сознании*) томалану, чуалу
за́темно *нареч. разг.* **1.** (*пока темно*) караңгыда, караңгы чакта **2.** (*когда стемнеет*) караңгы төшкәч, караңгыда; **ко́нчить рабо́ту уже́ ~** эшне карангыда гына тәмамлау
затемня́ть *несов. см.* **затемни́ть**
затемня́ться **1.** *см.* **затемни́ться; 2.** *страд. от* **затемня́ть**
затени́ть *сов. что* **1.** күләгәләү, ышыклау, күләгә төшерү **2.** (*заслонить*) каплау
затеня́ть *несов. см.* **затени́ть**
зате́плить *сов.* кто кабызып җибәрү, яндырып җибәрү; **~ све́чку** шәм кабызып җибәрү

зате́пли||ться *сов.* яна башлау, кабыну, җемелди башлау; **~лся огонёк** ут кабынды

затере́ть *сов.* **1.** *что* ышкып бетерү, кырып бетерү, сөртеп бетерү, сөртеп алу; буяу белән каплау, өстеннән буяп бетерү; **~ на́дпись на стене́** стенадагы язуны кырып бетерү **2.** *кого-что* кысу; **~ в толпе́** халык төркеме арасына кертеп кысу **3.** *перен. кого-что, прост.* кыерсыту, юл бирмәү, кысу; **~ молодо́го специали́ста** яшь белгечне кысу

затере́ться *сов. прост.* тыкшынып керү, кысылып керү, кысыла-кысыла керү; **~ в толпу́** кысыла-кысыла халык арасына керү

зате́рянн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **затеря́ть; 2.** югалган, онытылган, ташландык, ялгыз; **~ая в лесу́ сторо́жка** урмандагы ташландык каравыл йорты

затеря́ть *сов. что, разг.* югалту, каядыр кую; **~ кни́жку** китапны югалту

затеря́||ться *сов.* **1.** югалу; **кни́га ~лась** китап югалды **2.** кереп югалу, юкка чыгу, югалып калу; **~ться в толпе́** халык арасына кереп югалу; **ло́дка ~лась в во́лнах** көймә дулкыннар арасында юкка чыкты

затеса́ть *сов. что* юнып алу, юнып юкарту, юнып очлау, очлый төшү; **~ до́ску** тактаны юнып юкарту; **~ кол** казыкны юнып очлау

затеса́ться *сов. прост.* тыкшыну, тыкшынып керү (*тиеш булмаган урынга*)

зате́||чь *сов.* **1.** агып керү, саркып керү; **вода́ ~кла́ в чула́н** чоланга су агып кергән **2.** шешү, кан саву, бүртеп чыгу, шешенү; **глаз зате́к** күзе шешенгән **3.** ою; **но́ги ~кли́** аякларым оеды

зате́||я *ж* **1.** (*замысел*) ният, эш; **неле́пая ~я** мәгънәсез эш **2.** (*забава*) уен, әкәмәт, мәзәк, шуклык, шаянлык; **ребя́чьи ~и** балалык шуклыклары ♦ **рассказа́ть по́просту, без ~й** гади генә, бизәксез генә сөйләп бирү

зате́я||ть *сов. что и с неопр., разг.* уйлау, ниятләү; башлау, керешү, башлап жибәрү; **мы ~ли игру́** без уйнарга керештек

зате́я||ться *сов. разг.* башланып китү; **~лся разгово́р** сүз башланып китте

затирать *несов. см.* **затере́ть**

затира́ться *несов.* **1.** *см.* **затере́ться; 2.** *страд. от* **затира́ть**

зати́скивать *несов. см.* **зати́снуть**

зати́снуть *сов. кого-что, разг.* кысып кертү, төртеп кертү, этеп-төртеп кертү

затиха́ть *несов. см.* **зати́хнуть**

зати́х||нуть *сов.* **1.** тыну, тынып калу; **зву́ки ~ли** тавышлар тынды **2.** акрынаю, сүрелү; басылу; **дождь зати́х** яңгыр басылды **3.** *перен.* тынычлану, тукталу (*сүздән, хәрәкәттән*); **больно́й зати́х** авыру тынычланды

зати́шье *с* тынлык, тынычлык, басылып (тынып) тору; **~ пе́ред грозо́й** яшенле яңгыр алдындагы тынлык

заткáть *сов. что* чүпләмләп чигү; **~ ковёр цвета́ми** келәмгә чүпләмләп чәчәкләр чигү

заткну́ть *сов.* **1.** *что* тыгу, тыгып кую; **~ у́ши ва́той** колакка мамык тыгып кую **2.** *что за что* кыстыру, кыстырып кую; **~ топо́р за по́яс** балтаны билбауга кыстырып кую ♦ **~ рот (го́рло, гло́тку)** *кому* авызын томалау, сүз әйтергә ирек бирмәү; **~ за́ пояс** *кого* уздырып жибәрү, башкалардан өстен чыгу

заткну́ться *сов. прост.* (*замолчать*) телне тыю, сөйләүдән туктау, эндәшмәү (*мәҗбури рәвештә*)

затмева́ть *несов. см.* **затми́ть**

затме́ние *с* тотылу; **~ Луны́** Ай тотылу; **со́лнечное ~** Кояш тотылу ♦ **на меня́ како́е-то ~ нашло́** әллә нидән минем зиһенем таралып китте

затми́||ть *сов.* **1.** *что* каплау, томалау **2.** *перен. кого-что* өстен чыгу, уздыру; **~л всех свои́м остроу́мием** сүзгә тапкырлыгы белән ул барысыннан да уздырды

зато́ *союз против.* аның каравы, ...са да, шулай да, әмма; **до́рого, ~ хоро́шая вещь** кыйммәт булса да, яхшы әйбер

затова́ривать *несов. см.* **затова́рить**

затова́рить *сов. что, торг.* кирәгеннән артык жыеп яткыру (тоту)

затолка́||ть *сов. разг. кого-что* **1.** төрткәләп авырттырып бетерү, эткәләп-төрткәләп бетерү; **его́ ~ли в толпе́** аны халык арасында дыңгычлап бетерделәр **2.** дыңгычлап тутыру; **~ть бельё в мешо́к** керне капчыкка төрткәләп тутыру

затолкну́ть *сов. кого-что, разг.* этеп кертү, төртеп кертү, этеп кертеп жибәрү

зато́н *м* **1.** (*залив*) озын култык, елга култыгы **2.** (*место стоянки судов*) затон (*пароходлар кышлый һәм ремонтлый торган урын*)

затону́||ть *сов.* бату; **парохо́д ~л** пароход батты

затопи́ть I *сов. что* ягып жибәрү; **~ пе́чку** мичкә ягып жибәрү

затопи́||ть II *что* **1.** басу; **разли́вшаяся река́ ~ла луга́** ташып чыккан елга болыннарны басты **2.** [суга] батыру, [тирәнгә] батыру; **~ть корабли́** кораблькәрне батыру

затопи́||ться III *сов.* яга башлау; ягу сезоны башлану; **в про́шлом году́ ~ли в октябре́** узган елны октябрьдә яга башладылар

затопи́||ться I *сов.* ягыла башлау; **печь ~лась** мич ягыла башлады

затопи́ться II *сов.* (*оказаться под водой*) бату, суга бату

затопля́ть *несов. см.* **затопи́ть** II

затопля́ться *несов.* **1.** *см.* **затопи́ться II; 2.** *страд. от* **затопля́ть**

затопта́ть *сов.* **1.** *что* таптап тигезләү; таптап батыру (*берәр нәрсәне йомшак җиргә*); **~ следы́** эзне таптап тигезләү **2.** *что* (*затушить*) таптап сүндерү **3.** *кого-что* (*задавить*) таптау, таптап үтерү **4.** *что, разг.* (*испачкать, наследив*) таптап бетерү, таптап пычратып бетерү ♦ **~ в грязь** *кого* пычракка салып таптау; яла ягу

зато́р *м* тыгын, тыгылу; тоткарлык; **~ льда** боз тыгылу

заторма́живать *несов. см.* **затормози́ть**

затормози́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* тормозлау, тормоз салып туктату **2.** *перен. что* тоткарлау, тоткарлык ясау, әкренәйтү; **~ де́ло** эшне тоткарлау

затормоши́ть *сов. кого-что, разг.* тарткалау-йолыккалау, тарткалап-йолыккалап интектереп бетерү

заторопи́||ться *сов.* ашыга башлау, кабалана башлау; **он ~лся уходи́ть** ул китәргә ашыга башлады

затоскова́ть *сов.* сагына башлау, ямансулый башлау, юксына башлау

заточе́ни||е *с* **1.** *см.* **заточи́ть** I; **2.** (*пребывание в тюрьме, в ссылке*) ябылуда булу, төрмәдә булу, тоткында булу; **жизнь в ~и** төрмәдәге тормыш **3.** төрмә, зиндан

заточи́ть I *сов. кого-что, уст.* ябу, ябып кую; **~ в тюрьму́** төрмәгә ябып кую

заточи́ть II *сов. что* үткенләү, кайрау; очлау; **~ каранда́ш** карандаш очлау; **~ инструме́нт** инструментны үткенләү

затошни́ть *сов. безл. кого* косасы килә башлау, күңел болгана башлау, укшыта башлау

затрави́ть *сов. кого-что* **1.** *охот.* эт өстереп тоту, эттән тоттыру **2.** *перен. разг.* эзәрлекләп теңкәсенә тию, эзәрлекләп җәфалап бетерү

затра́вка *ж прост.* башлангыч; кызыктыру, башлау (*төп эшне, процессны башлау алдыннан*)

затра́вливать *несов. см.* **затрави́ть**

затра́гивать *несов. см.* **затро́нуть**

затрапе́зный, -ая, -ое *разг.* көндәлек, гади; **~ халáт** көндәлек халат; **~ вид** гади кыяфәт

затра́т||а *ж* **1.** *см.* **затра́тить; ~а средств** акта тоту; **~а уси́лий** көч сарыф итү **2.** тотылган акча, чыгым; **непроизводи́тельные ~ы** файдасыз чыгымнар

затра́тить *сов. что на кого-что* **1.** тоту, сарыф итү; салу; **~ сре́дства на обору́дование** җиһазлар алуга акча тоту **2.** кую, түгү, салу, тыгу, сарыф итү; **~ мно́го уси́лий** күп көч кую

затра́чивать *несов. см.* **затра́тить**

затре́бовать *сов. кого-что, офиц.* (*что-л.*) соратып алу, талән итү; (*кого-л.*) чакыртып китертү, чакырту; **~ спра́вку** белешмә соратып алу; **~ свидете́лей** шаһитларны чакырту

затрепа́ть *сов. что, разг.* туздырып бетерү, таушалдырып бетерү, аламаландырып бетерү ♦ **~ и́мя** *чьё кемне дә,* булса чәйнәү, *кемдер турында* еш һәм начар сөйләү

затрепета́ть *сов.* калтырый башлау, тетри башлау, дерелди башлау

затреща́||ть *сов.* **1.** чытырдый башлау, шыгырдый башлау; **лёд ~л** боз чытырдый башлады; **стул ~л** урындык шыгырдый башлады **2.** черелди башлау; **кузне́чики ~ли** чикерткәләр черелди башлады **3.** дыңгырдый башлау; **бараба́ны ~ли** барабаннар дыңгырдый башлады

затре́щин||а *ж прост.*: **дать ~у** чалтыратып яңагына сугу (кундыру)

затро́ну||ть *сов.* 1. *кого-что* тиеп китү, кагылу, кагылып китү; эләгү; **пу́ля ~ла кость** пуля сөяккә тиеп киткән 2. *перен. что* кагылу, кагылып үтү, кагылып китү, әйтеп үтү; **~ть вопро́с** мәсьәләгә кагылып үтү

затрудне́ни||е *с* 1. комачау, кыенлык, читенлек, уңайсызлык, авырлык; **материа́льные ~я** материаль кыенлыклар; **устрани́ть ~я** кыенлыкларны бетерү 2. (*замешательство*) кыен (читен) хәл, авыр хәл; **вы́вести из ~я** авыр хәлдән чыгару

затруднённ||ый, -ая, -ое авыр, кыен, читен; **~ое дыха́ние** авыр сулау

затрудни́тельн||ый, -ая, -ое кыен, авыр, читен; **~ое положе́ние** кыен хәл

затрудни́ть *сов.* 1. *кого-что* (*обременить*) кыенлаштыру, читенләштерү, авырлаштыру; **е́сли вас не затрудни́т** әгәр дә авырсынмасагыз 2. *что* (*сделать затруднительным*) кыенлаштыру, кыен хәлдә калдыру, читен хәлгә кую; **~ до́ступ** *куда-л. кая булса да* керүне кыенлаштыру

затрудни́ться *сов. в чём, чем и с неопр.* кыенсыну, авырсыну, читенсенү; **~ испо́лнить поруче́ние** йомышны үтәргә кыенсыну

затрудня́ть *несов.* ем. **затрудни́ть**

затрудня́ться *несов.* 1. *см.* **затрудни́ться**; 2. *страд. от* **затрудня́ть**

затрясти́сь *сов.* калтырана башлау, калтырый (дерелди) башлау

затума́нить *сов. что* 1. (*покрыть туманом*) томан белән каплау 2. *перен.* караңгылау, томалау; **~ смысл** *чего-л.* мәгънәне томалау

затума́ни||ться *сов.* 1. томан белән каплану; **горизо́нт ~лся** горизонт томан белән капланды 2. *перен.* караңгылану, томалану, каплану; **взор ~лся** күз аллары караңгыланды; **глаза́ ~лись слеза́ми** күзләр яшь белән капланды

затупи́ть *см. что* үтмәсләү, үтмәсләндерү, кыршылдыру, йөзен кайтару; (*кискеч кораллар*) очсызландыру, очын бетерү (*мәс. карандашның*)

затупи́ться *сов.* үтмәсләнү; йөзе кайту, кыршылу (*кискеч кораллар турында*); очы бетү (*мәс. карандаш турында*)

затупля́ть *несов. см.* **затупи́ть**

затупля́ться *несов.* 1. *см.* **затупи́ться**; 2. *страд. от* **затупля́ть**

затуха́ть *несов. см.* **зату́хнуть**

зату́х||нуть *сов.* 1. *разг.* сүнү; **костёр зату́х** учак сүнде 2. *спец.* тукталу, басылу, сүнү; **колеба́ния по́чвы ~ли** җир тибрәлү басылды

затушева́ть *сов. что, разг.* 1. тушь белән буяу; буяп каралту 2. *перен.* томалау, каплау, яшерү, томалап калдыру; **~ недоста́тки** кимчелекләрне яшерү

затушёвывать *несов. см.* **затушева́ть**

затуши́ть *см. что, разг.* сүндерү; **~ свечу́** шәмне сүндерү

за́тхлость *ж* 1. тынчулык, тынчыганлык, сөрсегәнлек, сөрсегән ис; **па́хнет ~ю** сөрсегән ис килә 2. *перен.* (*косность*) череклек, бозыклык; ижтимагый торгынлык

за́тхл||ый, -ая, -ое 1. тынчу, тынчыган; **~ый во́здух** тынчу һава 2. күгәргән, сөрсегән, каксыган; **~ая крупа́** күгәргән ярма; **~ое ма́сло** каксыган май 3. *перен.* черек, бозык; **~ая среда́** черек мохит

затыка́ть *несов. см.* **заткну́ть**

заты́лок *м* җилкә, баш арты, баш чүмече; **почеса́ть в заты́лке** җилкәсен кашу ♦ **станови́ться в ~** бер-бер артлы тезелү

заты́чка *ж прост.* бөке, тыккыч

зати́кать *сов. кого-что, разг.* кыерсыту, кыерсытып бетерү, кагу

зати́гивать *несов. см.* **затяну́ть**

зати́гиваться *несов.* 1. *см.* **затяну́ться**; 2. *страд. от* **зати́гивать**

зати́жка *ж* 1. *см.* **затяну́ть** I 1, 2, 3, 5; 2. (*при курении*) эчкә суыру, эчкә тарту, эчкә алу

затя́жн||ой, а́я, -о́е озакка сузылган, озакка тартылган; **~а́я боле́знь** озакка сузылган авыру ♦ **~о́й прыжо́к** *ав.* озак ачмыйча төшү (*парашютны җиргә якынлашканда гына ачу*)

затяну́||ть I *сов.* 1. *кого-что* тартып бәйләү, тарттыру, тарттырып бәйләү; **~ть чемода́н ремнём** чемоданны каеш белән тарттырып бәйләү 2. *что* тартып тоту, нык тоту; **~ть пово́дья** тезгенне тартып тоту 3. *кого-что* суырып алу, тартып алу; **боло́то ~ло коро́ву** сазлык сыерны суырып алды 4. *безл. что чем* каплау, томалау, томалап алу; **не́бо ~ло ту́чами** күк йөзен болытлар томалады 5. *безл. что* каплану, бөтәшү; **ра́ну ~ло** яра бөтәште 6. *что, с чем* озакка сузу; **~ть де́ло** эшне озакка сузу 7. *кого-что чем, во что* кию (*тар киемне*); **солда́т, затя́нутый в шине́ль** шинель кигән солдат

затяну́ть II *сов.* (*запеть*) [җыр] сузып җибәрү, җырлый башлау, җырлап җибәрү

затяну́||ться *сов.* 1. тартып бәйләү, тарттырып бәйләү; **~ться кушако́м** билбауны тартып бәйләү 2. бәйләнү, тартылып бәйләнү; **у́зел ~лся** төен тартылып бәйләнде 3. каплану, томалану; **не́бо ~лось ту́чами** күк йөзе болытлар белән капланды 4. бөтәшү, тартылу; **ра́на ~лась** яра бөтәште 5. озакка сузылу, озакка тартылу; **де́ло ~лось** эш озакка сузылды 6. (*при курении*) эчкә суыру, эчкә тарту, эчкә алу (*тәмәке төтенен*)

зау́мн||ый, -ая, -ое артык хикмәтле, әкәмәт ..., аңлаешсыз; **~ые стихи́** мәгънәсез шигырьләр; **~ые слова́** артык хикмәтле сүзләр

за́умь *ж* әкәмәт, мәгънәсезлек

зауны́вн||ый, -ая, -ое моңлы, ямансу; **~ая пе́сня** моңлы җыр

заупоко́йн||ый, -ая, -ое күмү ...ы; җирләү ...ы; җеназа ...ы; **~ая моли́тва** җеназа намазы

заупря́миться *сов.* карыша башлау, киреләнә башлау, кәҗәләнә башлау

зауря́дный, -ая, -ое гади, гадәти, урта[ча]; **~ актёр** гади актёр

заусе́нец *м* 1. *тех.* кылчык (*металда*) 2. *уст. см.* **заусе́ница** 1

заусе́ница *ж* 1. эт (шайтан) тырнагы 2. *см.* **заусе́нец** 1

зау́треня *ж* иртәнге гыйбадәт (*чиркәүдә*)

заутю́живать *несов. см.* **заутю́жить**

заутю́жить *сов. что* үтүкләү, үтүкләп тигезләү (кую); **~ скла́дку** кием сырын үтүкләп тигезләү

зау́чивать *несов. см.* **заучи́ть**

зау́чиваться *несов.* 1. *см.* **заучи́ться**; 2. *страд. от* **зау́чивать**

заучи́ть *сов.* 1. *что* ятлау, бикләү; **~ пра́вило** кагыйдәне ятлау 2. *кого-что, разг.* (*замучить учением*) белер-белмәс өйрәтеп зарар итү

заучи́ться *сов. разг.* озак укудан ару, озак укып арып бетү

зауша́тельск||ий, -ая, -ое тупас, гадел булмаган; **~ая кри́тика** тупас тәнкыйть

зауша́тельство *с* тупас тәнкыйть, гадел булмаган тәнкыйть

зау́шн||ый, -ая, -ое колак артындагы; **~ая о́пухоль** колак артына чыккан шеш

зафарширова́ть *сов. что* фаршлау, фарш тутыру

зафикси́ровать *сов. что* 1. (*отметить, учесть*) теркәп (язып) кую 2. (*запечатлеть, напр. в фотографии*) гәүдәләндерү, [кәгазьгә] төшерү 3. *фото* фиксажлау

зафонтани́ровать *сов.* фонтан [булып] ата башлау

зафрахтова́ть *сов. что. мор.* фрахтовать итү, йөк ташу өчен яллау (*корабльне*)

заха́живa||ть *несов. разг.* кергәләү, кергәләп йөрү, сугылгалау; **~йте поча́ще!** ешрак кергәләгез!

заха́ркать *сов. разг.* какыра (төкерә) башлау; **~ кро́вью** кан төкерә башлау

заха́ять *сов. кого-что, прост.* яманлап хур итү, адәм мәсхәрәсе итү, кеше көлкесенә калдыру

захва́ливать *несов. см.* **захвали́ть**

захвали́ть *сов. кого-что, разг.* артык мактау, артык мактап җибәрү; артык мактап бозу; **~ молодо́го арти́ста** яшь артистны артык мактап җибәрү

захва́т *ж см.* **захвати́ть**; **~ чужи́х террито́рий** чит территорияләрне басып алу

захвата́ть *сов. что, разг.* кулдан-кулга йөртеп пычрату (пычратып бетерү); **~ ру́копись** кулъязманы кулдан-кулга йөртеп пычратып бетерү

захвати́||ть *сов.* 1. *кого-что* алу; **~ть го́рсть оре́хов** бер уч чикләвек алу 2. *кого-что* эләктерү, эләктереп алу; **маши́ной ~ло край оде́жды** *безл.* машина кием чабуын эләктереп алды 3. *кого-что* басып (тартып) алу, алу; **~ть чужу́ю террито́рию** чит территорияне басып алу 4. *что, разг.* чара күрү; **боле́знь ~ли во́время** авыруга каршы вакытында чара күрдек 5. *перен. кого-что* үзенә тарту, җәлеп итү; нык кызыктыру; **рабо́та ~ла его́ целико́м** эш аны бөтенләй үзенә тартты 6. *разг.* (*застигнуть*) эләктерү, эләгү; тоту, тотып алу; **нас ~л дождь** без яңгырга эләктек ♦ **дух ~ло** тын бетте (кысылды)

ЗАХ-ЗАЧ

захва́тническ||ий, -ая, -ое басып алу ...ы; **~ие пла́ны неме́цких оккупа́нтов** немец оккупантларының басып алу планнары

захва́тчик *м* илбасар, басып алучы

захва́тывать *несов. см.* **захвати́ть**

захва́тывающ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **захва́тывать**; **2.** кызыклы, кызыктыргыч, мавыктыргыч, үзенә тарта торган; **~ий расска́з** кызыклы хикәя; **слу́шать с ~им интере́сом** кызыксынып тыңлау

захвора́ть *сов. разг.* чирли (авырый) башлау

захире́||ть *сов. разг.* **1.** (*о человеке*) бетеренү, бетерешү, ябыгу; (*о растениях*) шиңү, сулу **2.** *перен.* сүнү, басылу, бетү; **тала́нт его́ ~л** аның таланты сүнде

захлами́||ть *сов. что, разг.* чүп-чар белән тутыру; **всю ко́мнату ~ли** бөтен бүлмәне чүп-чар белән тутырганнар

захламлённый, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **захами́ть**; **2.** чүп-чар белән тулган, чүп-чарлы, чүпле; **~ коридо́р** чүпле коридор

захламля́ть *несов. см.* **захлами́ть**

захлебну́||ться *сов.* тончыгу, йотлыгу ♦ **~ться от ра́дости** шатлыктан нишләргә белмәү, шатлыгы эченә сыймау; **ата́ка врага́ ~лась** дошманның һөҗүме кире кайтарылды (*уңышсызлыкка очрады*)

захлёбыва||ться *несов. см.* **захлебну́ться** ♦ **~ться от сме́ха** эче катып көлү; **расска́зывать, ~ясь** йотлыга-йотлыга сөйләү

захлеста́ть I *сов. кого-что, разг.* (*засечь ремнём, хлыстом и т.п.*) камчылау

захлеста́ть II *сов. разг.* **1.** (*начать хлестать, напр. кнутом*) кыйный (яра) башлау **2.** (*напр. о дожде*) ява башлау, шыбырдап ява башлау **3.** (*напр. о волнах*) шарлап ага башлау

захлестну́||ть *сов. кого-что* **1.** *чем* эләктерү, эләктереп алу; **~ть петлёй** элмәк белән эләктереп алу **2.** китереп бәрү, бәреп керү; **волна́ ~ла ло́дку** дулкын көймәгә китереп бәрде

захлёстывать I *несов. см.* **захлеста́ть I**

захлёстывать II *несов. см.* **захлестну́ть**

захло́пать *сов.* кул чаба башлау; алкышлый башлау; **~ в ладо́ши** кул чаба башлау

захло́пнуть *сов. что* шап иттереп ябу (ябып кую); **~ дверь** ишекне шап иттереп ябып кую

захло́пну||ться *сов.* шап итеп ябылу; **дверь ~лась** ишек шап итеп ябылды

захлопота́ть *см.* булыша башлау, мәш килә башлау

захлопота́ться *сов. разг.* (*берәр эшнең*) артыннан йөреп җәфаланып бетү, юлдап йөри-йөри арып (интегеп) бетү

захло́пывать *несов. см.* **захло́пнуть**

захло́пываться *несов.* **1.** *см.* **захло́пнуться**; **2.** *страд. от* **захло́пывать**

захмеле́ть *сов.* исерү, сәрхуш булу

захны́кать *сов. разг.* **1.** (*заплакать*) шыңшып елый башлау, шыңшый башлау **2.** (*начать жаловаться*) сукрана башлау, шыңшый башлау

захо́д *м* **1.** *см.* **зайти́** 1-5; **~ в тыл неприя́теля** дошман тылына үтеп керү **2.** бату, баю; **~ со́лнца** кояш бату

заходи́ть I *несов. см.* **зайти́**

заходи́||ть II *сов.* күтәрелү, йөри башлау; **по́ морю ~ли во́лны** диңгездә дулкыннар күтәрелде

захо́жий, -ая, -ее *прост.* читтән килгән; **~ челове́к** читтән килгән кеше

захолу́стный, -ая, -ое аулак, тын, ерак (*урын*)

захолу́стье *с* аулак (тын) урын, аулак (ерак) почмак

захорони́ть *сов. кого-что* күмү, җирләү

захоте́ть *сов. кого-чего, с неопр. и с союзом «чтобы»* теләү, ...сы килү; **~ пить** эчәсе килү

захоте́||ться *сов. безл.* тели башлау, ...сы килә башлау; **мне ~лось есть** минем ашыйсым килә башлады

захрапе́ть *сов. разг.* гырылдый (гырлый) башлау, гырлап йокыга китү

захребе́тник *м неодобр.* әрәмтамак сорыкорт

захребе́тница *ж см.* **захребе́тник**

захуда́лый, -ая, -ое **1.** бөлгенлеккә төшкән, бөлгән, ярлы; **~ дворя́нский род** бөлгенлеккә төшкән дворяннар нәселе **2.** кечкенә, әһәмиятсез; **~ городо́к** кечкенә шәһәр

заца́пать *см. кого-что, прост.* тоту, эләктерү, тотып (эләктереп) алу

зацве||сти́ *сов.* чәчәк ата башлау; **~ли я́блони** алмагачлар чәчәк ата башлады

зацвета́ть *несов. см.* **зацвести́**

зацелова́ть *сов. кого-что, разг.* катькат үбү, күп тапкыр үбү

зацементи́ровать *сов. что* цемент белән ныгыту (катыру)

зацепи́ть *сов.* **1.** *кого-что* эләктерү, эләктереп алу; **~ багро́м** багор белән эләктерү **2.** *кого-что, за что* бәрелү, сөртенү; **~ ного́й за поро́г** аяк белән бусагага сөртенү **3.** *перен. кого-что* (*уязвить*) төрттерү, чеметү, чәнчеп алу

зацепи́||ться *сов.* **1.** эләгү; **пла́тье ~лось за гвоздь** күлмәк кадакка эләкте **2.** (*ухватиться*) *разг.* тотыну, ябышу

зацепля́ть *несов. см.* **зацепи́ть**

зацепля́ться *несов.* **1.** *см.* **зацепи́ться; 2.** *страд. от* **зацепля́ть**

зачарова́ть *сов. кого-что* сокландыру, хәйран калдыру; исен китәрү; үзенә карату; **~ пе́нием** җырлап сокландыру

зачаро́вывать *несов. см.* **зачарова́ть**

зачасти́||ть *сов. разг.* **1.** ешайту; еш ...а башлау; **~ть в го́сти** кунакка еш йөри башлау **2.** (*ускориться, участиться*) көчәю, көчәеп китү; **дождь ~л** яңгыр көчәеп китте

зачастую́ *нареч. разг.* еш кына, еш-еш кына; **так ~ быва́ет** еш кына шулай була

зача́тие *с см.* **зача́ть**

зача́т||ок *м* **1.** (*зародыш*) яралгы, башлангыч, бәбәк орлык **2.** *биол.* (*рудимент*) калдык **3.** *обычно мн.* **~ки** башлангычлар, беренче күренешләр; **~ки но́вой жи́зни** яңа тормышның беренче күренешләре

зача́точн||ый, -ая, -ое башлангыч хәлендәге, башлангыч (*хәлендә булган*); яралгы хәлендәге; **~ый о́рган** яралгы хәлендәге орган; **в ~ом состоя́нии** башлангыч хәлендә

зача́ть *сов. кого* авырга (балага, йөккә) узу

зача́хнуть *сов.* **1.** (*о растениях*) корып (кибеп, сулып) бетү **2.** (*о человеке*) бетерешү, кибеп бетү, ябыгу

заче́м *нареч. вопр. и относ.* ни өчен, ник, нигә; **~ ты пришёл?** ник килден?

заче́м-то *нареч.* ни өчендер, нигәдер, нәрсәгәдер, нинди максат беләндер

зачерви́ве||ть *сов.* кортлау, кортлый башлау; **я́блоко ~ло** алма кортлый башлады

зачёркивать *несов. см.* **зачеркну́ть**

зачеркну́ть *сов. что* сызу, сызып ташлау; **~ напи́санное** язылганны сызып ташлау

зачерне́ть *сов.* **1.** (*показаться — о чём-л. чёрном*) каралып (кара булып) күренә башлау **2.** (*начать чернеть*) карала башлау, кара төскә керә башлау

зачерни́ть *сов. что* каралту, карага буяу

зачерпну́ть *сов. что, чего* чумырып алу; **~ воды́** су чумырып алу

заче́рпывать *несов. см.* **зачерпну́ть**

зачерстве́лый, -ая, -ое искергән; каткан; **~ хлеб** искергән икмәк

зачерстве́||ть *сов.* искерү, кату; **хле́б ~л** икмәк искергән

зачерти́ть *сов. что* сызып (сызгалап) бетерү

заче́рчивать *несов. см.* **зачерти́ть**

зачеса́ть *сов. что* тарап кую; **~ во́лосы кве́рху** чәчне өскә таба тарап кую

зач||е́сть *сов. что* **1.** исәплә, исәбенә кертү; **~е́сть сто́ рубле́й в упла́ту до́лга** йөз сумны бурыч исәбенә кертү; **2.** зачёт кую; **преподава́тель ~ёл мою́ рабо́ту** укытучы минем эшемә зачёт куйды

зач||е́сться *сов.* исәпләү, исәпкә алыну; **э́та су́мма ~тётся в счёт упла́ты до́лга** бу сумма бурычны түләүгә исәпләнер

зачёсывать *несов. см.* **зачеса́ть**

зачёт *м* **1.** *см.* **заче́сть 1; 2.** зачёт; **поста́вить ~** зачёт кую

зачётка *ж разг.* (*зачётная книжка*) зачёт кенәгәсе

зачётн||ый, -ая, -ое зачёт[лар] ...ы; **~ая кни́жка** зачёт кенәгәсе

зачи́н *м лит.* баш

зачина́тел||ь *м* башлаучы, башлап җибәрүче; **~и спорти́вного движе́ния** спорт хәрәкәтен башлап җибәрүчеләр; **~и кооперати́вного движе́ния** кооперация хәрәкәтен башлап җибәрүчеләр

зачина́ть I *несов. см.* **зача́ть**

зачина́ть II *несов. что* (*начинать*) башлау, башлап җибәрү

зачини́ть *сов. что, разг.* **1.** ямау, ямап кую; төзәтү, төзәтеп кую; **~ ды́ры** тишекләрне ямау **2.** очлау, очлап кую; **~ каранда́ш** карандаш очлау

зачи́нщик *м* коткычы, башлап җибәрүче, башында торучы, котыртучы

зачи́нщица *ж см.* **зачи́нщик**

зачи́слить *сов.* **1.** *кого-что* алу; кабул итү; ~ **в институ́т** институтка алу **2.** *что* язып кую; ~ **на теку́щий счёт 500 рубле́й** агымдагы счётка 500 сум язып кую ♦ ~ **на дово́льствие** *воен.* туклану исемлегенә теркәү

зачи́слиться *сов.* керү, кабул ителү, алыну; ~ **в аспиранту́ру** аспирантурага алыну

зачисля́ть *несов. см.* **зачи́слить**

зачисля́ться *несов.* **1.** *см.* **зачислиться; 2.** *страд. от* **зачисля́ть**

зачи́стить *сов. что* чистарту, чистартып алу; ~ **края́** кырыйларын чистарту

зачита́|ть *сов. что* **1.** уку, укып чыгу, укып игълан итү; ~**ть протоко́л** беркетмәне уку **2.** *разг.* югалту, кайтарып бирмәү; **он** ~**л мою́ кни́гу** ул минем китапны кайтарып бирмәде

зачита́ться *сов.* онытылып (йотылып) уку, уку белән мавыгу; ~ **до утра́** иртәнгә кадәр онытылып уку

зачи́тывать I *несов. см.* **зачесть**

зачи́тывать II *несов. см.* **зачита́ть**

зачи́тываться I *несов.* **1.** *см.* **зачесться; 2.** *страд. от* **зачи́тывать I**

зачи́тываться II *несов.* **1.** *см.* **зачита́ться; 2.** *страд. от* **зачи́тывать II**

зачища́ть *несов. см.* **зачи́стить**

зачумлённый, -ая, -ое чума йоктырган, чумалы

зачу́ять *сов. кого-что, разг.* сизенү, тою, сизеп (белеп) алу; ~ **дичь** кыргый җәнлек барын сизеп алу

зашага́ть *сов.* атлый башлау, бара башлау

зашо́рка|ть *сов. что, разг.* таптап бетерү; **ве́сь по́л** ~**ли** бөтен идәнне таптап бетергәннәр

зашвы́ривать *несов. см.* **зашвырну́ть**

зашвырну́ть *сов. что, разг.* атып бәрү, ташлау, тотып ату, ыргытып җибәрү; ~ **мя́чик** тупны ыргытып җибәрү

зашвыря́ть *сов. кого-что, разг.* яудыру; ташлау; ~ **камня́ми** ташлар яудыру

зашевели́ть *сов. чем* кыймылдата (хәрәкәтләндерә) башлау; ~ **па́льцами** бармакларны кыймылдата башлау

зашевели́|ться *сов.* хәрәкәткә килү, селкенә (кыймылдый) башлау; **толпа́** ~**лась** халык төркеме хәрәкәткә килде

заше́йный, -ая, -ое муен артындагы

зашелесте́|ть *сов. чем и без доп.* кыштырдый (кыштырдата, кыштыр-кыштыр килә) башлау; **ли́стья** ~**ли** яфраклар кыштырдый башлады; ~**ть страни́цами кни́ги** китап битләрен кыштырдата башлау

зашелуди́вать *сов. прост.* корчаңгылану, күтәр белән каплану

зашепта́ть *сов. что и без доп.* пышылдый башлау, чыш-пыш сөйләшә башлау

зашерша́веть *сов.* кытыршылану

зашиби́ть *сов. что, прост.* **1.** бәрү, сугу, бәреп (сугып) егу **2.** акча эшләү, каеру, акча төшерү; ~ **деньгу́** акча төшерү

зашива́ть *несов. см.* **заши́ть**

заши́ть *сов.* **1.** *что* ямау, ямап кую; ~ **мешо́к** капчык ямау **2.** *кого-что во что* тегү, тегеп кую; ~ **посы́лку в холст** посылканы киндергә тегеп кую

заши́ться *сов. прост.* [башкарып] өлгерә алмау (*эштә*)

зашифрова́ть *сов. что* шифрлау, шифр белән язу (*шартлы билгеләр белән язу*)

зашифро́вывать *несов. см.* **зашифрова́ть**

зашнурова́ть *сов. что* шнурлау, шнур белән бәйләү (бәйләп кую)

зашнуро́вывать *несов. см.* **зашнурова́ть**

зашпаклева́ть *сов. что* шпаклевать итү, сылап тигезләп кую; ~ **ще́ли** ярыкларны шпаклевать итү

зашпи́ливать *несов. см.* **зашпи́лить**

зашпи́ливаться *несов.* **1.** *см.* **зашпи́литься; 2.** *страд. от* **зашпи́ливать**

зашпи́лить *сов. что* шпилька (булавка) кадап кую; ~ **во́лосы** чәчкә шпилька кадап кую

зашпи́литься *сов.* шпилька (булавка) кадап куелу

шта́тный, -ая, -ое; ~ **го́род** *уст.* өяз үзәге булмаган шәһәр (*революциягә кадәрге Россиядә*)

заштемпелева́ть *сов. что* штемпель басу (сугу)

заштопа́ть *сов. что* тупчу, тупчып ямау

заштопывать *несов. см.* **заштопа́ть**

заштори́вать *несов. см.* **заштори́ть**

заштори́ть *сов. что, разг.* шторлау, штор белән каплап кую; ~ **о́кна** тәрәзәләрне штор белән каплап кую

заштрихова́ть *сов. что* штрихлау

заштрихо́вывать *несов. см.* **заштрихова́ть**

заштукату́ривать *несов. см.* **заштукату́рить**

заштукату́рить *сов. что* штукатурлау, штукатурлап чыгу

заштукова́ть *сов. что, портн.* җөе беленмәслек итеп тегү (тупчу)

заштуко́вывать *несов. см.* **заштукова́ть**

защебета́|ть *сов.* **1.** чыр-чыр килә башлау, черелди башлау; **пти́цы** ~**ли** кошлар черелди башлады **2.** *перен.* чөкерди (чөкердәшә, тәтелди) башлау; **де́ти** ~**ли** балалар тәтелди башладылар

защекота́ть *сов. кого* кытыклап хәлдән тайдыру, кытыклап интектерү

защёлка *ж* **1.** (*часть замка*) йозак теле **2.** (*щеколда*) келә, капка келәсе

защёлка|ть *сов.* **1.** чутылдый башлау, чут-чут итеп сайрый башлау; **солове́й** ~**л** сандугач чут-чут итеп сайрый башлады **2.** *чем* шартлата башлау; ~**ть па́льцами** бармак шартлата башлау

защёлкивать *несов. см.* **защёлкнуть**

защёлкиваться *несов.* **1.** *см.* **защёлкнуться; 2.** *страд. от* **защёлкивать**

защёлкнуть *сов. что* шалт итеп бикләү, шалт итеп ябып кую

защёлкну|ться *сов.* шалт итеп бикләнү (ябылу); **замо́к** ~**лся** йозак шалт итеп бикләнде

защеми́ть I *см. что* кыстыру, кыстырып кую; ~ **па́лец** бармакны кыстыру

защеми́|ть II *сов. безл.* (*начать щемить*) кыса (чәнчешә) башлау; ~**ло грудь** күкрәгем кыса башлады

защемля́ть *несов. см.* **защеми́ть I**

защипа́ть *сов. кого, разг.* чеметеп бетерү, интектереп бетерү

защипну́ть *сов. что, чего* кыстырып алу, эләктереп алу (*кыскыч белән*); чеметеп алу

защи́пывать *несов. см,* **защипну́ть**

защи́т||а *ж* **1.** *см.* **защити́ть, защити́ться, защища́ть** 2; ~**а ми́ра** тынычлыкны саклау **2.** саклану; **противота́нковая** ~**а** танклар һөжүменнән саклану **3.** арка таянычы, терәк, таяныч; **сын — моя́** ~**а** улым — минем таянычым **4.** *собир. юр.* яклаучылар, яклаучы як; **свиде́тели** ~**ы** яклаучы як шаһитлары **5.** *спорт.* сакчылар; сак; ~**а игра́ла хорошо́** сакчылар яхшы уйнады ♦ **брать (взять) под [свою́]** ~**у** *кого-что* канат астына алу

защити́тельн||ый, -ая, -ое яклау ...ы; ~**ая речь** яклау рече

защити́ть *сов.* **1.** *кого-что* саклау; ~ **от врага́** дошманнан саклау **2.** *что* яклау; ~ **свою́ то́чку зре́ния** үз карашыңны яклау **3.** *кого-что* саклау, ышыклау; ~ **себя́ от со́лнца** үзеңне кояш нурларыннан саклау **4.** *что* яклау; ~ **дипло́м** диплом яклау

защити́ться *сов.* **1.** саклану; ~ **от неприя́теля** дошманнан саклану; ~ **от обвине́ния** гаепләүдән саклану **2.** *разг.* диссертация яклау

защи́тник *м* **1.** саклаучы, яклаучы; **сла́вные** ~**и Ро́дины** Ватанның данлыклы саклаучылары **2.** *юр.* защитник, яклаучы (судта) **3.** *спорт.* сакчы

защи́тница *ж см.* **защи́тник I**

защи́тн||ый, -ая, -ое **1.** саклау ...ы, саклагыч, саклый торган; ~**ое приспособле́ние** саклау әсбабы; ~**ые сооруже́ния** саклагыч корылмалар; ~**ая окра́ска** (җәнварларны) саклый торган **2.** (*о цвете*) соргылт яшел

защища́ть *несов.* **1.** *см.* **защити́ть;** ~ **Оте́чество** Ватанны саклау; ~ **мир** тынычлыкны саклау (яклау); ~ **диссерта́цию** диссертация яклау **2.** *кого-что, юр.* яклау, якларга алыну

защища́ться *несов.* **1.** *см.* **защити́ться; 2.** *страд. от* **защища́ть**

заяви́тель *м офиц.* гариза бирүче

заяви́тельница *ж см.* **заяви́тель**

заяви́|ть *сов.* **1.** *что, о чём и с союзом «что»* белдерү, әйтү, хәбәр итү; ~ **о своём согла́сии** үзеңнең ризалыгың турында белдерү **2.** күрсәтү, таныту; **худо́жник** ~**л себя́ как тала́нтливый пейзажи́ст** рәссам үзен сәләтле пейзажчы буларак танытты

заяви́|ться *сов. разг.* килеп керү, килеп чыгу, кайтып керү; **он** ~**лся в пе́рвом часу́ но́чи** төнге сәгать беренчедә кайтып керде

заявка *ж* гариза, заявка; ~ **на то́пливо** ягулыкка гариза бирү; ~ **на земе́льный уча́сток** җир участогына заявка бирү

заявле́ние *с* **1.** белдерү; ~ **правительства** хөкүмәт белдерүе **2.** гариза; **пода́ть ~ об о́тпуске** ялга чыгу турында гариза бирү

заявля́ть *несов. см.* **заяви́ть**

заявля́ться *несов. см.* **заяви́ться**

зая́длый, -ая, -ое *разг.* хирыс, һәвәс, чәмлс; ~ **игро́к** хирыс уенчы

за́яц *м* **1.** куян; ~**-беля́к** аккуян; ~**-руса́к** үр куяны; **за двумя́ за́йцами погоня́шься, ни одного́ не пойма́ешь** *посл.* ≈ ике көймәнең койрыгын тота алмассың **2.** *разг.* билетсыз пассажир

за́яч||ий, -ья, -ье куян ...ы; куян тиресеннән тегелгән; ~**ья шку́ра** куян тиресе; ~**ья шу́ба** куян тиресеннән тегелгән тун ♦ ~**ья душа́** куркак, куян йөрәк; ~**ья губа́** китек ирен

зва́ни||е *с* **1.** исем; ~ **Геро́я Социалисти́ческого Труда́** Социалистик Хезмәт Герое исеме; **присво́ить почётное** ~ мактаулы исем бирү **2.** звание; ~ **капита́на** капитан званиесе **3.** *уст.* чин, дәрәҗә ♦ **то́лько [одно́] зва́нье** исеме генә бар, җисеме юк; **одно́ ~ осталось** исеме генә калды

зва́н||ый, -ая, -ое **1.** чакырылган; ~**ые го́сти** чакырылган кунаклар **2.** чакырулы; ~**ый обе́д** чакырулы аш мәҗлесе

зва́тельный, -ая, -оу; ~ **паде́ж** *грам.* эндәшү килеше

звать *несов. кого-что* **1.** чакыру; ~ **в теа́тр** театрга чакыру; ~ **на по́мощь** ярдәмгә чакыру **2.** *кем* атау, исемләү ♦ **как тебя́ зову́т?** синең исемең ничек? син кем атлы?; **[и] помина́й как зва́ли** жилләр искән; эзе (әсәре) дә калмаган

зва́ться *несов.* аталу, исемләнү; **Крым зовётся всесою́зной здра́вницей** Кырым бөтенсоюз сәламәтлек саклау урыны дип атала

звезд||а́ *ж в разн. знач.* йолдыз; **Поля́рная ~а́** Тимер казык йолдызы; **пятиконе́чная ~а́** биш канатлы йолдыз; **ма́ршальская ~а́** маршал йолдызы; **морска́я ~а́** *зоол.* дингез йолдызы; ~**а́ пе́рвой величины́** беренче зурлыктагы йолдыз ♦ ~**а́ экра́на** аткалы киноактриса; **звёзд с не́ба не хвата́ет** арты белән киртә жимерми, гадәти кеше; **ве́рить в свою́ ~у́** үз бәхетенә ышану; **роди́ться под счастли́вой ~о́й** бәхетле булып туу

звёздн||ый, -ая, -ое **1.** йолдыз[лар] ...ы; ~**ая систе́ма** йолдызлар системасы **2.** йолдызлы, йолдызлар белән капланган; ~**ая ночь** йолдызлы төн ♦ ~**ый год** *астр.* йолдыз елы; ~**ый дождь** метеорлар яңгыры; ~**ый проби́рг** үзәккә таба йөгерү ярышы; ~**ый час** киеренке вакыт

звездолёт *м* звездолёт (*космоска очу аппараты*)

звездолётчик *м* йолдызга очучы

звездочёт *м уст. см.* **астро́лог**

звен||е́ть *несов.* шалтырау, шылтырау, чылтырау, чыңлау, шыңгырдау; ~**ит колоко́льчик** кыңгырау шалтырый; ~**еть моне́тами** акчалар чылтырату ♦ **в уша́х (в у́хе, в голове́)** ~**ит** колагы шаулый (шаулап тора), колагы чыңлап тора

звено́ с **1.** (*часть цепи*) буын, божра **2.** *перен.* буын, бүлек; **основно́е ~ произво́дства** производствоның төп буыны **3.** звено; **пионе́рское ~** пионерлар звеносы **4.** (*в деревянном срубе*) ниргә

звеньев||о́й -ая, -о́е **1.** звено[лар] ...ы; ~**ая систе́ма** звено системасы **3.** *в знач. сущ.* ~**о́й** *м*, ~**а́я** *ж* звено башлыгы; **колхо́зный ~о́й** колхоз звено башлыгы

зверёнок, зверёныш *м разг.* җанлек баласы, ерткыч хайван баласы

звере́ть *несов.* ерткычлану, кансызлану

зверине́ц *м уст.* зверинец (*ерткыч җанварларны, җәнлекләрне халыкка күрсәтү өчен асрау урыны*)

звери́н||ый, -ая, -ое **1.** җәнлек ...ы; ерткыч хайван ...ы; ~**ые следы́** җәнлек эзләре **2.** ерткычларча ..., ерткычлык ...ы; ~**ая не́нависть** ерткычларча нәфрәт **3.** (*жестокий, свирепый*) рәхимсез, каты ♦ ~**ый стиль (орна́мент)** җәнлек сынлы стиль (*борынгы сынлы сәнгатьтә ерткыч җәнлекләр рәсеменнән файдаланган стиль*)

зверобо́й I *м* (*охотник*) җәнлек аулаучы, аучы

зверобо́й II *м* **1.** *бот.* сары мәтрүшкә **2.** (*водка*) зверобой

зверобо́йный, -ая, -ое җәнлек аулау ...ы; ерткыч хайваннар аулау ...ы; ~ **про́мысел** җәнлек аулау кәсебе

зверово́д *м* җәнлек асрау белгече, җәнлек асраучы

зверово́дство *с* җәнлек үрчетү (асрау), җәнлек асраучылык

зверово́дческий, -ая, -ое җәнлек үрчетү ...ы, җәнлек асрау ...ы; ~ **совхо́з** җәнлек үрчетү совхозы

звероло́в *м* җәнлек аулаучы (*җәнлекләрне тере килеш тотучы*)

звероло́вн||ый, -ая, -ое җәнлек аулау ...ы; ~**ый про́мысел** җәнлек аулау кәсебе; ~**ые сна́сти** җәнлек аулау кораллары

звероло́вство *с* җәнлек аулау кәсебе

звероподо́бный, -ая, -ое ерткыч хайванга охшаган (*явыз кеше турында*)

зве́рск||ий, -ая, -ое **1.** (*жестокий*) ерткычларча ...; аяусыз **2.** *разг.* бик көчле, бик яхшы, бик зур; **у него́ ~ий аппети́т** аның аппетиты бик яхшы

зве́рство *с* ерткычлык, вәхшилек, кансызлык, рәхимсезлек

зве́рствовать *несов.* ерткычлану, ерткычларча эш итү, кансызлану, явызлану

зве́р||ь *м* **1.** ерткыч, ерткыч хайван; җәнлек **2.** кансыз (явыз, ерткыч) кеше ♦ **смотре́ть ~ем** ачулы караш; **буди́ть** *в ком* ~**я** *кемнең дә булса* жен ачуын чыгару

зверьё *с собир.* ерткыч хайваннар (җәнлекләр)

зверю́га *м, ж разг. см.* **зверь**

звон *м* чың, шалтырау, шалтырау тавышы, чылтырау, чыңлау; шыңгырдау; ~ **ко́локола** кыңгырау чыңы ♦ ~ **в уша́х** колак шаулый; **пошёл ~ по всему́ го́роду** *прост.* хәбәр бөтон шәһәргә таралды

звона́рь *м* чиркәүдә чаң кагучы

звони́||ть *несов.* **1.** шалтырату, кагу; ~**ть в ко́локол** чаң кагу **2.** шалтырау, чалтырау; **телефо́н ~т** телефон шалтырый **3.** *кому* шалтырату; **я ~л сестре́** мин сеңелемә шалтыраттым ♦ ~**ть во все колокола́** *прост.* бөтен дөньяга тарату, бөтен дөньяга белдерү

звоно́к||ий, -ая, -ое яңгыравыклы, яңгыравык; ~**ие голоса́** яңгыравык тавышлар ♦ ~**ая моне́та** металл акча; ~**ая фра́за** буш сүзләр, куплы сүзләр; ~**ие согла́сные** *лингв.* яңгырау тартыклар

звонкоголо́с||ый, -ая, -ое яңгыравык тавышлы; ~**ая детвора́** яңгыравык тавышлы балалар

звоннца *ж* чаң манарасы; ~ **Ива́на Вели́кого** Иван Великийның чаң манарасы

звон||о́к *м* **1.** звонок; **дверно́й ~о́к** ишек звоногы; **электри́ческий ~о́к** электр звоногы **2.** шалтырау (кыңгырау) тавышы, звонок; **разда́лся ~о́к** кыңгырау тавышы яңгырады; **заня́тия начина́ются по ~ку́** дәресләр звонок белән башлана ♦ **от ~ка́ до ~ка́** башыннан азагына кадәр

звук *м* **1.** тавыш; **ско́рость ~а** тавыш тизлеге; ~ **шаго́в** аяк тавышы; **музыка́льный ~** музыка тавышы **2.** *лингв.* аваз; **гла́сные ~и** сузык аваз ♦ **без ~а согласи́ться** бер сүзсез риза булу; **ни ~а** 1) тып-тын; **в лесу́ ни ~а** урман тып-тын; 2) тынын да чыгармый; **зову́ его, а он ни ~а** мин аны чакырам, а ул тынын да чыгармый; **пусто́й ~** мәгънәсез сүз, буш сүз

звуко- *рус телендәге кушма сүзләрнең «тавыш», «аваз» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **звукоизмере́ния** тавыш үлчәү

звуков||о́й, -а́я, -о́е **1.** *физ.* тавыш ...ы; ~**ы́е во́лны** тавыш дулкыннары **2.** тавышлы; ~**о́е кино́** тавышлы кино

звукозапи́сывающ||ий, -ая, -ее тавыш язу ...ы, тавыш яза торган; ~**ая аппарату́ра** тавыш язу аппаратлары

звукоза́пись *ж* тавыш язу (*сөйләмне, музыканы плёнкага, пластинкага язу*)

звуконепроница́емый, -ая, -ое тавыш үткәрми торган

звукоопера́тор *м* тавыш операторы

звукоподража́ние *с* **1.** (*воспроизведение звучания*) аваз иярteме (*мәс. кыйгак-кыйгак, мияу-мияу*) **2.** *лингв.* тавышка охшатып ясалган сүз (*мәс. кәккук, кыштырдау*)

звукоподража́тельн||ый, -ая, -ое тавышка охшатып ясалган; аваз иярteме ...ы, аваз ...ы; ~**ое сло́во** аваз иярteме

звукопрово́дность *ж* тавыш үткәрүчәнлек

звукопроводя́щ||ий, -ая, -ее тавыш үткәрә торган; ~**ая среда́** тавыш үткәрә торган мохит

звукопроница́емость *ж* тавыш үткәрүчәнлек

звукопроница́емый, -ая, -ое тавыш үткәрә торган

звукоря́д *м муз.* авазлар рәте

звукоула́вливатель *м* тавыштоткыч

звуча́ние *с* **1.** *см.* **звуча́ть 1**; **2.** (*звуки*) яңгырау, яңгыраш ♦ **широ́кое общественное ~** киң иҗтимагый яңгыраш

звуч||а́ть *несов.* **1.** яңгырау, яңгырап тору, ишетелү; **вдали́ ~ а́т голоса́** ерактан тавышлар ишетелә **2.** сизелеп (беленеп) тору; **в его́ го́лосе ~ а́ла ра́дость** аның тавышында шатлык сизелеп тора иде ♦ **~ а́ть в уша́х (в па́мяти, в се́рдце)** йөрәктә нык саклану

зву́чный, -ая, -ое яңгыравыклы, яңгыравык; көчле тавышлы; **~ го́лос** яңгыравыклы тавыш; **~ ко́локол** яңгыравыклы чаң

звя́кать *несов. чем и без доп.* шалтырату; шалтырау, чылтырау; **~ ключа́ми** ачкычлар шалтырату

звя́кнуть *сов. однокр. чем и без доп.* шалтыратып (чылтыратып) кую; шалтырап (чылтырап) кую

зги́: ни ~ не ви́дно дөм караңгы, күзгә төртсәң күренми, бернәрсә дә күренми

зда́ни||е *с* бина, йорт; **обще́ственные ~я** җәмәгать биналары

здесь *нареч.* **1.** (*в этом месте*) монда, биредә; **я живу́ ~ давно́** мин монда күптән торам **2.** (*в этот момент*) шунда; шул чакта; **~ он ка́шлянул** шул чакта ул йөткереп куйды **3.** (*в этом случае*) монда, бу очракта; **~ я ничем не могу́ помо́чь** бу очракта мин берни белән дә ярдәм итә алмыйм

здо́ш||ний, -яя, -ее мондагы, монда..., биредәге; **~не жи́тели** монда яшәүчеләр

здоро́ваться *несов.* исәнләшү, күрешү; **~ за́ руку** кул бирешеп исәнләшү

здорове́нн||ый, -ая, -ое *прост.* **1.** таза, зур гәүдәле; **~ый па́рень** таза егет **2.** зур, бик зур, таза, көчле; **~ая дубина́** бик зур күсәк

здорове́ть *несов.* тазара төшү, ныгый төшү, көрәя төшү

здо́рово *нареч. прост.* **1.** (*очень сильно*) бик нык, бик каты; **ему́ ~ попа́ло** аңа бик нык эләкте **2.** (*искусно*) бик оста, бик шәп, бик яхшы; **~ сде́лано** бик оста эшләнгән

здоро́во *межд. прост.* исәнме, саумы, нихәл; **~ живёшь (живёте)**! исәнме[сез]!, сәлам сезгә! ♦ **[за] ~ живёшь** һичбер сәбәпсез, бер дә юкка, тикътомалга; **пострада́л за ~ живёшь** бер дә юкка зыян күрдем

здоро́в||ый, -ая, -ое **1.** исән, сау, сәламәт, таза; **~ый ребёнок** таза бала; **~ый вид** сәламәт кыяфәт **2.** файдалы, саф, шифалы; **~ая пи́ща** файдалы азык **3.** *перен.* дөрес, гадел, аек; **~ая кри́тика** гадел тәнкыйть **4.** *прост.* таза, көчле; **~ый па́рень** таза егет **5.** *прост.* каты, көчле; **~ый моро́з** каты суык **6.** *прост.* бик оста; **здоро́в пляса́ть!** биергә бик оста! ♦ **бу́дь[те] здоро́в[ы]!** исән бул[ыгыз]!; сау бул[ыгыз]!; хуш[ыгыз]! **в ~ом те́ле ~ый дух** *погов.* тәне сауның җаны сау

здоро́вь||е *с* саулык, сәламәтлек, исәнлек-саулык, тазалык; **охра́на ~я** сәламәтлек саклау ♦ **на [до́брое] ~!** исәнлеккә-саулыкка; **[за] ва́ше (твоё) ~!** сезнең (синең) исәнлеккә!

здоровя́к *м разг.* тап-таза, бик таза, имәндәй таза кеше

здра́ви||е *с уст. см.* **здоро́вье** ♦ **во ~е** исәнлеккә-саулыкка; **~я жела́ю (жела́ем)!** *воен.* исәнлек телим (телибез)!; **нача́ть за ~е, а ко́нчить за упоко́й** мактау белән башлап, яманлап бетерү; күнелле итеп башлап, күңелсез бетерү

здра́виц||а *ж* исәнлек тосты; **провозгласи́ть ~у за наро́д** халык исәнлегенә тост тәкъдим итү

здра́вница *ж* дәвалану һәм ял итү урыны

здравомы́слие *с* сау (сәламәт) фикерлелек, дөрес уйлау

здравомы́слящий, -ая, -ее аек фикерле, дөрес уйлаучы, акыллы

здравоохране́ни||е *с* сәламәтлекне саклау; **министе́рство ~я** сәламәтлек саклау министрлыгы

здравоохрани́тельн||ый, -ая, -ое сәламәтлек саклау ...ы; **~ое учрежде́ние** сәламәтлек саклау учреждениесе

здра́вств||овать *несов.* имин яшәү, бәла-казасыз яшәү, хәвеф-хәтәрсез яшәү, сау-сәламәт яшәү; **он и доны́не ~ует** ул әле дә сау-сәламәт яшәп ята ♦ **да ~ует!** яшәсен!; **~уйте!** исәнмесез!

здра́в||ый, -ая, -ое төпле, дөрес, акыллы; **~ый ум** төпле акыл; **~ая мысль** акыллы фикер ♦ **здрав и невреди́м** исән-сау; в **~ом уме́ и твёрдой па́мяти** аек фикерле һәм сәламәт зиһенле

зе́бра *ж* зебра

зев *м* **1.** йоткылык, тамак **2.** *уст.* (*пасть*) авыз; **~ льва** арыслан авызы

зева́ка *м, ж разг.* авыз ачып карап торучы, ачыгавыз

зева́ть *несов.* **1.** иснәү; **~ спроса́нья** йокыдан торып-тормас иснәү **2.** *разг.* авыз ачып (күтәреп) карап тору; **~ по сторона́м** авыз ачып як-якка карап тору; **3.** *разг.* (*быть невнимательным, пропускать*) авыз ачып калу, күрми калу

зевну́ть *сов. однокр.* **1.** иснәп кую (авыз ачып) **2.** *что и без доп., разг.* күрми калу (калып ялгышу) (*мәс. шахмат уенында*)

зево́та *ж* иснәү; иснәтү; **~ напа́ла** иснәтә башлады

зелене́||ть *несов.* **1.** яшелләнү, күгәрү, тутыгу; **бро́нза ~ет** бронза яшелләнә **2.** (*быть в зелени*) яшелләнү, яшел үлән белән каплану; **поля́ ~ют** кырлар яшелләнә **3.** (*виднеться — о чём-л. зелёном*) яшел булып күренү, яшелләнеп күренеп тору; **вдали́ ~ет лес** ераста урман яшелләнеп күренә

зелени́ть *несов. что* яшелгә буяу, яшел төскә буяу

зелёнка *ж разг,* яшел су (*дару*)

зелён||ый, -ая, -ое **1.** яшел; **~ая трава́** яшел үлән; **~ый лес** яшел урман **2.** пешмәгән, өлгермәгән, яшел; **~ое я́блоко** өлгермәгән алма **3.** *перен.* яшь, тәҗрибәсез; **~ый юне́ц** тәҗрибәсез үсмер; **мо́лодо-зе́лено** бик яшь, тәҗрибәсез ♦ **до ~ого зми́я [допи́ться]** лаякый булганчы, эчеп акылын югалту; **~ая тоска́** тирән сагыш; **~ая у́лица** яшел урам; юл ачык; **~ые щи** кузгалактан (кычытканнан) пешерелгән аш; **~ый горо́шек** яшел борчак, баллы борчак; **~ый конве́йер** яшел конвейер (*терлекләрне яшел үлән белән өзлексез тәэмин итү*); **~ый чай** күк чәй

зе́лень *ж* **1.** (*зелёный цвет*) яшеллек, яшел төс **2.** (*растительность*) үлән, яшел үлән, яшеллек **3.** *собир.* (*овощи, травы*) яшелчә

зелен́я *только мн.* яшел ужым

зе́лье *с* **1.** (*ядовитый напиток*) эчемлек, агулы эчемлек; (*настой на травах*) дару, дару эчемлеге, төнәтмә **2.** *уст.* (*лекарство*) дару

земе́льн||ый, -ая, -ое җир ...ы; **~ая рефо́рма** җир реформасы; **~ый уча́сток** җир участогы

земле- *рус телендәге кушма сүзләрнең «җир» дигән мәгънәдәге беренче кисәге, мәс.* **землевёд** җир белгече

землеве́дение *с* җирне өйрәнү, җир белеме (*җир йөзенең гомуми физик-географик закончалыкларын өйрәнә торган фән, физик географиянең бер тармагы*); **косми́ческое ~** космостан торып җирне өйрәнү

землевладе́лец *м* җир хуҗасы (биләүче); **кру́пный ~** эре җир биләүче

землевладе́льческ||ий, -ая, -ое җир биләүче ...ы; **~ие дохо́ды** җир биләүче керемнәре

землевладе́ние *с* **1.** (*владение землёй*) җир биләү **2.** *офиц.* (*земельный участок*) (*берәр кеше милкендә булган*) җир участогы

земледе́лец *м* игенче, крестьян

земледе́ли||е *с* игенчелек; **высо́кая культу́ра ~я** югары культуралы игенчелек

землеко́п *м* җир казучы (*эшче*)

землеме́р *м уст.* землемер, җир бүлеп бирүче

землеме́рн||ый, -ая, -ое җир үлчәү ...ы; **~ые инструме́нты** җир үлчәү инструментлары

землепа́шество *с см.* **земледе́лие**; **примити́вное ~** артта калган игенчелек

землепа́шец *м см.* **земледе́лец**

землепо́льзование *с* җирдән файдалану, җирдән файдалану тәртибе; **рефо́рма ~ия** җирдән файдалану реформасы

землепрохо́д||ец *м* илгизәр, сәяхәтче; **ру́сские ~цы** рус сәяхәтчеләре

землеро́йка *ж* җир тычканы

землеро́йн||ый, -ая, -ое җир казу ...ы; җир казый торган; **~ая маши́на** җир казу машинасы

землесо́с *м* комсуыргыч, комказыгыч (*су төбеннән яки яр буеннан су белән бергә ком, балчык суырып күчерә торган машина*)

землетрясе́ние *с* җир тетрәү (селкенү)

землеустрои́тель *м* җир төзүче

землеустрои́тельн||ый, -ая, -ое җир төзү ...ы; **~ые рабо́ты** җир төзү эшләре

ЗЕМ-ЗЛО

землеустро́йство *с* жир төзү, жир төзүчелек (*җирдән файдалануны тәртипкә салу чаралары, системасы*)

землечерпа́лка *ж* комсоскыч, балчыксоскыч (*су төбен казый торган машина*)

землечерпа́тельн||ый, -ая, -ое комсоскыч ...ы, комказыгыч ...ы; **~ая маши́на** комсоскыч машинасы

земли́стый, -ая, -ое **1.** балчыклы, туфраклы; **~ песо́к** балчыклы ком **2.** (*о цвете лица*) аксыл соры, жир төсле (*авыру кеше турында*)

земл||я́ *ж* **1.** (*с прописной*) Жир, Жир шары; **Земля́ враща́ется вокру́г Со́лнца** Жир Кояш тирәсендә әйләнә **2.** жир, кары жир; **моряки́ увидели́ на горизо́нте зе́млю** диңгезчеләр офыкта кары жир күрделәр **3.** туфрак, жир, балчык; **обрабо́тка ~и́** жир эшкәртү **4.** *высок.* ил, жир; **Татарста́нская ~я** Татарстан иле **5.** (*территория*) жир; **цели́нные зе́мли** чирәм җирләр ♦ **~и́ под собо́й не слу́шать (не чу́ять)** күккә ашкандай булу (*бик нык шатлану*); **за три́девять земе́ль** җәһәннәм астына; **~я́ гори́т под нога́ми** кая керергә тишек тапмый; **~я́ обетова́нная** бәхет иле; **[как, то́чно] сквозь зе́млю провали́лся** әллә җир упты инде, әллә кая юкка чыкты; **сло́вно из ~и́ (из-под ~и́) вы́расти** күктән төшкәндәй булу

земля́к *м* якташ

земля́не *мн.* Жир кешеләре, Жирдә яшәүчеләр

земля́ника *ж* каен җиләге (*үсемлеге һәм җиләге*)

земля́нин *м* Жир кешесе, Жирдә яшәүче (*кеше*)

земля́нка *ж* жир йорт, землянка (*җир казып ясалган торак, абзар*)

землян||о́й, -а́я, -о́е **1.** жир казу ...ы; жир ...ы; **~ы́е рабо́ты** жир казу эшләре **2.** туфрак ..., туфрактан ясалган; балчык ...; **~а́я плоти́на** туфрак буа; **~а́я на́сыпь** туфрак вал

земля́чество *с* землячество (*якташ студентлар оешмасы*)

земля́чка *ж* якташ хатын (кыз)

земново́дн||ый, -ая, -ое **1.** жир-су ...ы; **~ые живо́тные** жир-су хайваннары; **~ые расте́ния** жир-су үсемлекләре **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* жир-су хайваннары

земно́й, -а́я, -о́е **1.** жир ...ы; **~ шар** Жир шары **2.** *перен.* (*обыденный*) жирдәге, жир йөзендәге ♦ **~ покло́н** бил бөгеп сәламләү

зе́мск||ий, -ая, -ое **1.** *ист.* земский; **Зе́мский собо́р** Земский собор **2.** земство ...ы; земский; земство карамагындагы; **~ий врач** земство табибы; **~ий нача́льник** земский начальник; **~ая шко́ла** земство карамагындагы мәктәп

земснаря́д *м* комсуыргыч, балчыксуыргыч, земснаряд

зе́мство *с* земство (**1.** *революциягә кадәр Россиядә дворяннар һәм буржуазия кулындагы җирле идарә системасы* **2.** *шул идарә итү системасының губерна һәм өяз куләмендәге аерым учреждениесе*)

зе́мщина *ж ист.* земщина (*Иван Грозный чорында Рус Дәүләтенең боярлар тарафыннан идарә ителгән өлеше*)

зени́т *м* **1.** *астр.* зенит **2.** *перен. высок.* иң югары ноктa; **в ~е сла́вы** даннның иң югары ноктасында

зени́тка *ж* разг. зенит тубы

зени́тн||ый, -ая, -ое **1.** *астр.* зенит ...ы; **~ое расстоя́ние** зенит ераклыгы **2.** *воен.* зенит ...ы, зенит тубы ...ы; **~ая артилле́рия** зенит артиллериясе

зени́тчик *м* зенитчы (*зенит тубыннан атучы артиллерист*)

зени́тчица *ж* зенитчы хатын (кыз)

зени́ц||а *ж уст.* күз карасы, күз бәбәге, күз ♦ **бе́речь (храни́ть) как ~у о́ка** күз карасы кебек саклау

зе́ркало *с* **1.** көзге; **сте́нное ~** стена көзгесе **2.** *перен.* өслек, көзге; **~ реки́** елга суының өслеге

зерка́льн||ый, -ая, -ое **1.** көзге ...ы; **~ое произво́дство** көзге производствосы **2.** көзгеле; **~ый шкаф** көзгеле шкаф **3.** *перен.* көзге кебек шома, ялтырап тора торган: **~ый парке́т** ялтырап тора торган паркет ♦ **~ое стекло́** шомартылган калын пыяла; **~ый карп** таңкәсез карп

зерни́ст||ый, -ая, -ое бөртекле, ярмалы; **~ый известня́к** бөртекле известьташ ♦ **~ая икра́** кара уылдык

зерно́ *с* **1.** (*семя злаков*) ашлык бөртеге, орлык, бөртек (*бер бөртек орлык*) **2.** *собир.* ашлык, иген, бөртекле ашлык; **това́рное ~** товарлыклы ашлык; **мешо́к с ~м** бер капчык ашлык **3.** бөртек; **жемчу́жное ~** энҗе бөртеге **4.** *перен. книжн.* асыл, яралгы, башлангыч; **~ и́стины** хакыйкать яралгысы

зернов||о́й, -а́я, -о́е **1.** бөртекле, ашлык ...ы; **~о́е хозя́йство** бөртекле ашлык хуҗалыгы; **~ы́е зла́ки** бөртекле ашлыклар **2.** *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн.* бөртеклеләр, бөртекле ашлык; **убо́рка ~ы́х** бөртекле ашлыкны урып-җыю

зернодроби́лка *ж* орлыкваклагыч

зернодроби́льн||ый, -ая, -ое орлык ваклый торган, орлык ваклау ...ы; **~ая маши́на** орлык ваклау машинасы

зерноочисти́тельн||ый, -ая, -ое орлык чистарту ...ы, ашлык тазарту ...ы; **~ая маши́на** ашлык тазарту машинасы

зерносуши́лка *ж* ашлыккиптергеч

зерноулови́тель *м* бөртектоткыч (*комбайнда*)

зернохрани́лище *с* ашлык саклау урыны; ашлык амбары

зерноя́дный, -ая, -ое *зоол.* орлык ашаучы, орлык белән туенучы (*кошлар һәм хайваннар*)

зефи́р *м* (*род пастилы*) зефир

зигза́г *м* зигзаг

зигзагообра́зн||ый, -ая, -ое зигзагсыман; **~ое движе́ние** зигзагсыман хәрәкәт

зи́ждиться *несов. на чём, книжн.* нигезләнү, корылу, таяну; **его мне́ние зи́ждется на до́лгом о́пыте и глубо́ких зна́ниях** аның фикере бай тәҗрибәгә һәм тирән белемгә нигезләнгән

зима́ *ж* кыш; **суро́вая ~** суык кыш ♦ **зи́му и ле́то** һәрвакыт, кышын-җәен, ел әйләнәсендә

зи́мн||ий, -яя, -ее кышкы; **~ий ве́чер** кышкы кич; **~яя оде́жда** кышкы кием

зимова́ть *несов.* кышлау (*бер урында кышны уткару*) ♦ **я тебе́ покажу́, где ра́ки зиму́ют!** мин сиңа күрмәгәненне күрсәтермен!, мин сиңа җиде бабаңны танытырмын!

зимо́вк||а *ж* **1.** *см.* **зимова́ть; ~а скота́** терлекләрнең кышлавы; **расположи́ться на ~у** кышлау урынына урнашу; **подгото́виться к ~е** кышка хәзерләнү **2.** (*место*) кышлау, кышлау урыны

зимо́вщик *м* кышлаучы

зимо́вье *с* кышлау, кышлау урыны

зимо́й *нареч.* кышын, кыш көне, кыш көнендә; **~ и ле́том одни́м цве́том** *погов.* кышын-җәен бер төсле

зимосто́йкий, -ая, -ое (*о растениях*) суыкка чыдам; **~ сорт я́блонь** алмагачларның суыкка чыдам сорты

зипу́н *м уст.* чикмән, әрмәк

зия́ние I *с лингв.* ике сузыкның рәттән килүе

зия́ние II *с см.* **зия́ть**

зия́ть *несов. книжн.* ярылып яту, ачылып яту, убылып тору (*мәс. чокыр, тишек турында*)

зла́ки *мн. бот.* кыяклылар, кыяклы ашлык; **луговы́е ~** болын кыяклылары

зла́ков||ый, -ая, -ое кыяклы; **~ые расте́ния** кыяклы үсемлекләр

зла́то *с уст.* алтын

злато́й, -а́я, -о́е *уст. см.* **золото́й**

златоку́др||ый, -ая, -ое *уст.* алтынсыман бөдрә чәчле; **~ая де́вушка** алтынсыман бөдрә чәчле кыз, алтынчәч

злато́уст *м уст. и ирон.* тасма тел, тел бистәсе

зла́чн||ый, -ая, -ое: **~ое ме́сто** *шутл.* кәеф-сафа кору урыны, бозыклык оясы, типтерү урыны

злить *несов. кого-что* ачуын китерү, ачуын кабарту, котырту; **~ соба́ку** этне котырту

зли́т||ься *несов.* **1.** ачу килү, ачулану, зәһәрләнү, усаллану **2.** *перен.* котырыну, дулау; **вью́га ~ся** буран котырына

зло *с* **1.** явызлык, усаллык, яманлык; **причини́ть ~** *кому-л. кемгә булса да* усаллык эшләү **2.** бәла, фетнә, афәт, бәхетсезлек; **из двух зол выбира́ть ме́ньшее** ике бәланең кечерәген сайлау **3.** (*досада*) ачу, ачу тойгысы, гарьлек; **~ берёт** ачуым килә, **сорва́ть ~** *на ком-л. кемнән булса да* ачуны алу ♦ **употреби́ть во ~** явызлык максаты белән файдалану

зло́б||а *ж* ачу, усаллык, явызлык, кинә; **по ~е** ачудан ♦ **на ~у дня** көн үзәгендә тора торган (*мәсьәлә*), ин әһәмиятле (*мәсьәлә*), көнүзәк (*мәсьәлә*)

зло́бный, -ая, -ое усал, ачулы, явыз; **~ взгляд** усал караш; **~ враг** явыз дошман

злободне́вный, -ая, -ое бик мөһим, бик әһәмиятле, актуаль, көнүзәк ..., көн үзәгендәге; **~ вопро́с** бик әһәмиятле мәсьәлә

зло́бствовать *несов.* явызлану, усаллану, явызлык уты белән яну

злове́щ||ий, -ая, -ее куркыныч, дәһшәтле, шомлы; **~ая тишина́** шомлы тынлык

злово́ние *с* яман ис, сасы ис

злово́нн||ый, -ая, -ое сасы, сасы исле, яман исле; ~ **ое боло́то** сасы сазлык

зловре́дн||ый, -ая, -ое үтә зарарлы; усал ниятле, мәкерле, яман (явыз) уйлы; ~ **ый челове́к** усал ниятле кеше; ~ **ые мы́сли** үтә мәкерле уйлар

злоде́й *м* явыз, явыз кеше, явыз җан

злоде́йка *ж* явыз хатын (кыз)

злоде́йск||ий, -ая, -ое явыз[лар] ...ы; явызларча ...; ~ **ое уби́йство** явызларча үтерү

злоде́йство *с* явызлык, усаллык; **соверши́ть** ~ явызлык кылу

злоде́йствовать *несов.* явызлык эшләү, усаллык эшләү

злодея́ние *с см.* **злоде́йство; чудовищное** ~ коточкыч явызлык

злой, -а́я, -о́е **1.** усал, ачулы; ~ **челове́к** усал кеше; ~ **взгляд** усал караш; **он зол на всех** ул бөтенесенә дә ачулы **2.** явыз, яман; ~ **у́мысел** яман уй **3.** *разг.* ачы; ~ **пе́рец** ачы борыч **4.** *перен.* ачы, көчле, чеметтереп ала торган; **зла́я карикату́ра** чеметтереп ала торган карикатура **5.** ачы, каты; ~ **моро́з** каты суык ◆ ~ **дух** явыз рух; ~ **на рабо́ту (до рабо́ты)** женләнеп эшли торган, баш күтәрмичә эшли торган; **злы́е языки́** ачы телле кешеләр, гайбәтчеләр

злока́чественн||ый, -ая, -ое яман; яман сыйфатлы; ~ **ая о́пухоль** яман шеш

злоключе́ние *с* бәла, каза, бәхетсезлек, афәтле мәҗара

злонаме́ренный, -ая, -ое *книжн.* усал ниятле, явыз ният белән эшләнгән; ~ **посту́пок** явыз ният белән эшләнгән эш

злонра́вие *с уст.* усаллык, әхлаксызлык

злонра́вный, -ая, -ое *уст.* усал, әхлаксыз, яман холыклы

злопа́мятность *ж см.* **злопа́мятство**

злопа́мятный, -ая, -ое кара эчле, эчкерле, ачу саклаучан, кинә тотучан; ~ **челове́к** ачу саклаучан кеше

злопа́мятство *с* кара эчлелек, эчкерлелек, ачу саклау, кинә тоту; **отлича́ться** ~м кинә куу

злополу́чный, -ая, -ое бәлалс, бәхетсез, уңышсыз; ~ **день** бәлале көн

злопыха́тель *м* явызлык уты белән янучы, дошманлык уты белән янучы

злопыха́тельство *с* дошманлык (явызлык) уты белән яну

злопыха́тельствовать *несов.* явызлык (дошманлык) күрсәтү

злора́дн||ый, -ая, -ое кеше кайгысына сөенү ...ы; яманга сөенү ...ы, кеше бәхетсезлегенә шатлану ...ы; ~ **ое чу́вство** кеше кайгысына сөенү хисе; ~ **ый смех** яманга сөенеп көлү

злора́дство *с* кеше кайгысына сөенү, яманга сөенү ...ы, кеше бәхетсезлегенә шатлану

злора́дствовать *несов.* кеше кайгысына шатлану (сөенү), кеше бәхетсезлегенә шатлану

злосло́вие *с* гайбәт

злосло́вить *несов.* яманлау, яман телләнү, яманлап сөйләү, гайбәтен сату

зло́стн||ый, -ая, -ое **1.** ачулы, явыз, усал; ~ **ое наме́рение** явыз ният **2.** явыз, төзәлмәс; ~ **ый престу́пник** төзәлмәс җинаятче

злость *ж* явызлык, усаллык, ачу; **говори́ть со** ~ю усаллык белән сөйләү; ~ **берёт** ачу килә

злосча́стн||ый, -ая, -ое *уст.* бәхетсез, начар нәтиҗәле; ~ **ая любо́вь** бәхетсез мәхәббәт

злоумы́шленник *м уст.* җинаятче, явыз уйлы җинаятче

злоумы́шленница *ж уст.* җинаятче хатын (кыз)

злоумы́шленный, -ая, *-ое уст.* яман уй белән эшләнгән, явыз ният белән эшләнгән

злоупотреби́ть *сов, чем* **1.** кирәгеннән артык мавыгу, чиктән тыш күп куллану; ~ **цита́тами** өземтәләрне кирәгеннән артык куллану; ~ **вре́менем слу́шателей** тыңлаучыларның вакыты белән исәпләшмәү; ~ **вла́стью** хакимияттән законсыз файдалану **2.** ...га хыянәт итү; ~ **дове́рием** ышанычка хыянәт итү

злоупотребле́ни||е *с* **1.** *см.* **злоупотреби́ть;** ~ **е вре́менем** вакыт белән исәпләшмәү; ~ **е вла́стью** хакимияттән законсыз файдалану **2.** *обычно мн.* ~ **я** гаеп эшләр; законсызлыклар; җинаять; **вскрыть** ~ **я** гаеп эшләрен ачу

злоупотребля́ть *несов. см.* **злоупотреби́ть**

злоязы́чие *с уст.* гайбәт, ачы (усал) теллелек

злоязы́чный, -ая, -ое *уст.* гайбәтче ..., ачы (усал) телле

злю́ка *м, ж разг.* ачулы (усал) кеше

злю́чка *м, ж см.* **злю́ка**

злю́щий, -ая, -ее *разг.* бик усал, үтә явыз

змеевико́н||ый, -ая, -ое елансыман, елан төсле; уралмалы; ~ **ая тру́бка** уралмалы көпшә; ~ **ый брасле́т** елансыман беләзек

змеевик *м* **1.** (*изогнутая труба*) уралма көпшә, борма көпшә, змеевик (*сыекчаны куу эшендә кулланыла*) **2.** *бот.* бүре тырнагы (күзе)

змеело́в *м* еланнар тотучы (*фәнни максат белән*)

змеи́н||ый, -ая, -ое **1.** елан ...ы; ~ **ая ко́жа** елан кабыгы **2.** *перен.* зәһәр, зәһәрле, мәкерле, агулы; ~ **ая улы́бка** мәкерле елмаю ◆ ~ **ая му́дрость** елан акылы, зирәк акыл

змейться *несов.* борыла-борыла бару (агу, сузылу)

змей *м* **1.** *уст. см.* **змея́**; **2.** *миф.* аждаһа **3.** (*игрушка*) очыргыч, очырткыч (*балалар уенчыгы*)

зме||я́ *ж* елан; **очко́вая** ~ **я́** күзлекле елан; **гремя́чая** ~ **я́** гөберле елан; **ядови́тая** ~ **я́** агулы елан ◆ ~ **я́ подколо́дная** зәһәр елан, кара елан (*явыз кеше турында*); ~ **ю́ на груди́ отогре́ть (пригре́ть)** күенда зәһәр елан асрау

зми||й *м уст. см.* **змей** 1, 2 ◆ **до зелёного** ~ **я [допи́ться]** лаякыл булганчы [эчү]

знак *м* **1.** билге; ~ **ра́венства** *мат.* тигезлек билгесе; **вопроси́тельный** ~ сорау билгесе; ~ **и препина́ния** тыныш билгеләре **2.** тамга, келәймә; билге; **фабри́чный** ~ фабрика келәймәсе; **Госуда́рственный** ~ **ка́чества** Дәүләт сыйфат билгесе **3.** ым, ишарә; **пода́ть** ~ ым кагу; **подава́ть** ~ **руко́й** кул белән ишарә ясау ◆ **в** ~ *чего берәр нәрсә* йөзеннән; **в** ~ **проте́ста** протест йөзеннән; **водяны́е** ~ **и** су билгеләре (*яхшы сыйфатлы кәгазьләрдә яктыга карагач кына күренә торган билге*); ~ **и отли́чия** батырлык билгеләре (*орденнар һәм медальләр*); ~ **и разли́чия** чин билгеләре (*значоклар, погоннар, петлицалар*); ~ **почто́вой опла́ты** почта түләве билгесе; **под** ~**ом** *чего* билгесе астында; **под** ~**ом борьбы́** көрәш билгесе астында

знако́мить *несов. кого-что, с кем-чем* таныштыру; ~ **с но́вым сотру́дником** яңа хезмәткәр белән таныштыру

знако́миться *несов. с кем-чем* танышу; ~ **с но́выми това́рищами** яңа иптәшләр белән танышу; ~ **с обстано́вкой** тирә-юнь белән танышу

знако́мств||о *с* **1.** (*круг знакомых*) танышлык; танышлар, таныш-белешләр; **завяза́ть** ~**о** танышлык булдыру; **у него́ больши́е** ~**а** аның танышлары күп; **порва́ть** ~**о** танышлыкны өзү **2.** таныш булу, белү; ~**о с литерату́рой** әдәбият белән таныш булу ◆ **по** ~**у** танышлык (буенча) белән; **ша́почное** ~**о** болай гына танышлык, якын булмаган танышлык

знако́м||ый, -ая, -ое **1.** таныш, белү; ~ **ый по́черк** таныш кул; ~ **ая пе́сня** таныш җыр **2.** *в знач. сущ.* ~ **ый** *м,* ~ **ая** *ж* таныш, белеш

знамена́тел||ь *м мат.* ваклаучы; бүлүче ◆ **привести́ к одному́ (к о́бщему)** ~**ю** тигезләү, уртак фикергә килү

знамена́тельн||ый, -ая, -ое **1.** әһәмиятле, мөһим, истәлекле; ~ **ое собы́тие** әһәмиятле вакыйга **2.** *лингв.* мөстәкыйль; ~ **ые слова́** мөстәкыйль сүзләр

знаме́ние *с уст.* билге ◆ ~ **вре́мени** *книжн.* билгеле чор өчен характерлы ижтимагый күренеш; чорның иң мөһим күренеше

знамени́тость *ж* атаклы (данлыклы) кеше

знамени́тый, -ая, -ое атаклы, күренекле, данлыклы; ~ **по́ст** атаклы шагыйрь

знамен||ова́ть *несов. что, книжн.* белдерү, билгеләү, күрсәтү, билгесе булып тору, күрсәтеп тору; **событие,** ~**ующее побе́ду** җиңүне билгеләгән вакыйга

знаменосец *м* байрак йөртүче ◆ ~ **ми́ра** тынычлык байрагын йөртүче

зна́менщик *м* байрак йөртүче (*солдат яки офицер*)

зна́м||я *с* байрак; әләм; **кра́сное** ~ **я** кызыл байрак; **переходя́щее** ~ **я** күчмә байрак; **полково́е** ~ **я** полк байрагы ◆ **высоко́ держа́ть** ~ **я** *чего* байракны югары тоту; **подня́ть** ~ **я** *чего* көрәш башлау; **стать (встать) под** ~ **я (знамёна)** билгеле якта торып көрәшү; **под** ~**енем** *чего* байрагы астында

зна́ни||е *с* 1. (*осведомлённость*) белү, танып белү; **хоро́шее ~е предме́та** фәнне яхшы белү; **~е языка́** телне белү 2. фән, гыйлем; **ва́жная о́бласть ~я** фәннең мөһим өлкәсе 3. *обычно мн.* **~я** белем; **обла́дать ~ями** белемгә ия булу

зна́тность *ж* мәшһүрлек, билгелелек

зна́тный, -ая, -ое 1. атаклы, күренекле, данлыклы; **~ трактори́ст** атаклы тракторчы 2. аксөяк[ләр] ...ы; **~ род** аксөякләр нәселе

знато́к *м* күп белүче, яхшы белүче, оста; **~ своего́ де́ла** үз эшенең остасы; **~ литерату́ры** әдәбиятны яхшы белүче

зна||ть I *несов.* 1. *кого-что, о ком-чем* белү, ишетү; **~ть уро́к** дәресне белү; **~ть о noé3дке** юлга чыгу турында ишетү; **~ть** *кого-л.* **с де́тства** *кемне дә булса* кечкенәдән белү 2. *что* тату, баштан кичерү, күрү; **в де́тстве я ~л мно́го ра́достей** бала чагымда мин күп шатлыклар баштан кичердем ♦ **~й на́ших!** күрдегезме инде безне!, менә без нинди егетләр!; **~ть все ходы́ и вы́ходы** урын белән яхшы таныш булу, әмәлен белү, җаен белү; **~ть доро́гу** юлын (әмәлен, җаен) белү; **~ть ме́ру** чамасын белү; **~ть не ~ю** күргәнем дә, ишеткәнәм дә юк; **~ть своё ме́сто** үз урыныңны белү, тыйнак булу; **~ть со́весть** тыйнак булу, артыгына үрелмәү; **~ть толк** *в чём* рәтен белү; **~ть це́ну** *кому-чему* кадерен белү; **кто его́ ~ет** кем белгән аны, шайтан белә аны; **не ~ть ве́ку (изно́су)** *прост.* мәңге тузасы юк; **не ~ть, куда́ дева́ться** кая барырга урын тапмау, кая керергә тишек тапмау; **не ~ть, куда́ глаза́ деть** күзне яшерү (оялудан, уңайсызланудан); **не ~ть, куда́ деть себя́** үзеңне кая куярга белмәү; **не могу́ ~ть** *уст.* белмим; мин каян белим ди

зна́ть II *ж* аксөякләр, аристократлар

зна́ться *несов. с кем-чем, разг.* таныш булу, белү, аралашу; **он ни с кем не хо́чет ~** үл беркем белән дә аралашырга теләми

зна́харка *ж см.* **зна́харь**

зна́харск||ий, -ая, -ое имче ...ы, имтомчы ...ы; имчелек ...ы; **~ие приёмы** имчелек алымнары

зна́харство *с* им-том итү

зна́харь *м* им-том итүче, өшкерүче

значе́ни||е *с* 1. мәгънә; **~е сло́ва** сүзнең мәгънәсе 2. әһәмият, мөһимлек, кирәклек; **это не име́ет никако́го ~я** моның бернинди дә әһәмияте юк; **вопро́сы ме́стного ~я** аерым бер урын өчен әһәмияте булган мәсьәләләр; **вопро́сы междунаро́дного ~я** халыкара әһәмияте булган мәсьәләләр

зна́чимость *ж* әһәмиятлелек, мөһимлек; **социа́льная ~** *чего-л.* иҗтимагый әһәмиятлелек

зна́чим||ый, -ая, -ое мәгънәле, мәгънә аңлата торган; **~ые ча́сти сло́ва** сүзнең мәгънәле кисәкләре

зна́чит *вводн. сл.* димәк, шулай булгач; **~, пора́ е́хать** димәк, китәргә вакыт

значи́тельность *ж* 1. (*большая величина чего-л.*) шактый зур булу 2. (*важность*) әһәмиятлелек, мөһимлек, әһәмиятле булу

значи́тельн||ый, -ая, -ое 1. шактый зур; **~ый урон** шактый зур югалту 2. әһәмиятле, мөһим; **~ое собы́тие** әһәмиятле вакыйга 3. мәгънәле; **~ый взгляд** мәгънәле караш

зна́чить *несов.* 1. *что и с неопр.* (*означать*) белдерү, аңлату, тәгъбир итү, дигән сүз; **что э́то зна́чит?** бу ни дигән сүз! 2. әһәмиятле (мөһим) булу; **реше́ние э́того вопро́са мно́го зна́чит** бу мәсьәләнең хәл ителүе бик әһәмиятле

зна́читься *несов.* саналу, тору: **~ в отпуску́** ялда саналу; **~ в спи́ске** исемлектә тору

значо́||к *м* 1. значок; **университе́тский ~к** университет значогы 2. билге; **поста́вить ~ки на поля́х кни́ги** китап бите кырыйларына билгеләр кую

зноби́ть *несов. безл. кого* туңдыру, калтырату

зной *м* эсселек, кызулык; **полу́денный ~** төш вакытындагы эсселек

зно́йный, -ая, -ое эссе, кызу; **~ день** эссе көн

зоб *м* 1. (*напр. у птиц*) бүксә 2. (*болезнь*) зоб, базед авыруы

зоба́стый, -ая, -ое зур бүксәле

зов *м* 1. (*призывный звук*) чакыру тавышы 2. (*приглашение*) чакыру, дәшү, эндәшү; **прийти́ по пе́рвому ~у** беренче чакыру белән килү

зодиа́к *м астр.* зодиак; **зна́ки ~а** зодиак тамгалары

зодиака́льн||ый, -ая, -ое *астр.* зодиак ...ы, зодиакаль; **~ые созве́здия** зодиак йолдызлыклары

зо́дческ||ий, -ая, -ое төзелеш ...ы; архитектура ...ы; **~ое иску́сство** төзелеш сәнгате

зо́дчество *с* төзелеш сәнгате; архитектура

зо́дчий *м* төзүче; архитектор

зола́ *ж* көл

золи́ть *несов. что, спец.* көлләү (*тиренең йонын кою өчен известь катнаштырып көл сибү*)

золо́вка *ж* (*младшая*) каен сеңел; (*старшая*) каенигәч

золоти́ст||ый, -ая, -ое алтынсыман, алтын төсле, алтын ...; **~ый ко́лос** алтын башак; **~ые во́лосы** алтын чәч

золоти́ть *несов. что, прям., перен.* алтынлау, алтынга ману, алтын йөгертү; **~ ло́жки** кашыкларга алтын йөгертү; **со́лнце золоти́т лес** кояш урманны алтынга мана

золот||и́ться *несов.* 1. (*становиться золотистым*) алтын төсенә керү, сарга(ю; **~и́тся рожь** арыш саргая инде 2. (*виднеться — о чём-л. золотистом*) сары булып күренү, алтын кебек ялтырап күренү (яту); **вдали́ ~и́тся пески́** ераклардагы алтын кебек комлык ялтырап ята 3. *страд. от* **золоти́ть**

золотни́к I *м* мыскал (*электә авырлык үлчәве — 4,26 грамм*) ♦ **мал ~, да дорог** *погов.* кечкенә булса да, төш кенә; энже бөртеге зур булмый

золотни́к II *м* золотник (*җылылык, гидравлик һәм пневматик машиналарда пар, сыеклык яки газ агышын автоматик идарә итү җайланмасы*)

зо́лот||о *с* 1. алтын; **черво́нное ~о** кызыл алтын 2. *собир.* (*монеты*) алтын акча; **уплати́ть ~ом** алтын белән түләү 3. *собир.* (*золотые вещи, изделия*) алтын әйберләр (*алка, балдак һ.б.ш.*) 4. (*позолоченные нити*) ука; **шить ~ом** ука белән чигү ♦ **бе́лое ~о** ак алтын (*мамык*); **мя́гкое ~о** йомшак алтын (*мех*); **на вес ~а** алтын бәясенә, бик кыйбатка; **суса́льное ~о** юка кәгазь сыман алтын; **чёрное ~о** кара алтын (*нефть*)

зо́лото² *кушма сүзләрнең «алтын» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **золотомо́йка** алтын юу җайланмасы; **золотоволо́сый** алтын чәчле; **золотогри́вый** алтын яллы

золотоиска́тель *м* алтын эзләүче

золотоиска́тельск||ий, -ая, -ое алтын эзләү ...ы; **~ая па́ртия** алтын эзләү партиясе

золот||о́й, -а́я, -о́е 1. алтын ...ы; алтыннан коелган; **~о́й рубль** алтын бер сумлык; **~о́й сли́ток** алтын коелма 2. алтын ..., алтын йөгертелгән, алтынга манылган; **~ы́е часы́** алтын сәгать; **~о́е кольцо́** алтын балдак 3. алтын ...ы, алтынлы; **~о́й песо́к** алтын комы ♦ **~а́я молодёжь** кәеф-сафа чигеп яшәүче яшьләр (*буржуаз-дворяннар катлавында*); **~а́я о́сень** алтын көз (*агач яфраклары саргайган чак*); **~а́я пора́** бәхетле чак; **~а́я сва́дьба** алтын туй; **~а́я середи́на** алтын урталык (*кыю, тәвәккәл эшләр эшләүдән тыелып тору*); **~о́е дно** төшемле урын, табышлы урын; **~ое сло́во** *фольк.* хак сүз, алтын сүз; **~о́й век** бай чор, рәхәт вакытлар; **~о́й дождь** зур керем, зур табыш; **~о́й мешо́к** алтын капчыгы, акчалы кеше; **~о́й мой!** кадерлем минем!, алтыным минем!; **~о́й рабо́тник** бик яхшы хезмәткәр; **~о́й теле́ц** алтын, алтын-байлык, алтын-көмеш; **~о́й фонд** алтын фонды (*дәүләт байлыгы*); **~ы́е призёры** алтын медаль призёрлары; **~ы́е ру́ки** алтын куллар (*эшкә оста кеше*); **~ы́х дел ма́стер** алтынчы, көмешче; **обеща́ть (сули́ть) ~ы́е го́ры** алтын таулар вәгъдә итү, күпне ышандыру

золотоно́сный, -ая, -ое алтынлы, алтын чыга торган, алтынга бай; **~ песо́к** алтынга бай ком

золотопромы́шленник *м* 1. алтын приискасы эшчесе 2. алтын приискасы хуҗасы

золотопромы́шленность *ж* алтын промышленносте

золототы́сячник *м бот.* алтынбаш

золотошве́йн||ый, -ая, -ое укалап чигү ...ы; **~ая мастерска́я** укалап (ука белән) чигү мастерское

золоту́ха *ж* золотуха, төче авыруы

золочён||ый, -ая, -ое алтын йөгертелгән, алтынга манылган; **~ые ло́жки** алтын йөгертелгән кашыклар

зо́льник *м* 1. (*нижняя часть топки*) көллек, көл төшә торган урын (*мич астында*) 2. (*известковый раствор*)

көлле известь суы **3.** (*чан*) тире иләү чаны

зо́на *ж* зона; **~ расти́тельности** үсемлекләр зонасы; **пограни́чная ~** чик буе зонасы; **приго́родная ~** шәһәр тирәсе зонасы; **запре́тная ~** керү тыелган зона; **~ о́тдыха** ял итү зонасы

зона́льн||ый, -ая, -ое зона ...ы; *берәр* зонада урнашкан, *берәр* зонага хас, зональ; **~ая расти́тельность** *берәр* зонага хас үсемлекләр; **~ые соревнова́ния** зона ярышлары

зонд *м* зонд (**1.** *мед. кешенең ашказаны суын ала торган һәм ашказанын юдыру өчен кулланыла торган көпшә* **2.** *һава шартларын тикшерә торган шар* **3.** *җир катламнарын тикшерә торган җайланма*)

зонди́ровать *несов.* **1.** *кого-что* зонд белән тикшерү; **~ ра́ну** җәрәхәтне зонд белән тикшерү **2.** *перен. что* (*предварительно разузнавать*) алдан сынап карау, чамалап карау, кылын тартып карау, тикшереп карау ♦ **~ по́чву** кылын тартып карау

зо́нный, -ая, -ое зона ...ы; **~ тари́ф** зона тарифы

зонт *м* **1.** *см.* **зо́нтик** I; **2.** (*навес*) япма, түбә, чатыр

зо́нтик *м* **1.** зонтик **2.** *бот.* чатыр чәчәк, зонт чәчәк

зоо- *кушма сүзләрнең «зоология, зоологик» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **зоогеогра́фия** зоологик география

зоо́лог *м* зоолог, зоология белгече

зоологи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** зоология ...ы; **~ий сад** зоология бакчасы **2.** *перен. разг.* хайвани, хайваннарча ...; хайваннар ...ы; **~ие нра́вы** хайваннарча тупас гадәтләр

зооло́гия *ж* зоология

зоомагази́н *м* зоомагазин

зоопа́рк *м* зоопарк

зооте́хник *м* зоотехник, зоотехника белгече

зооте́хника *ж* зоотехника (*терлекларне үрчету, дөрес асрау һәм дөрес файдалану турындагы фән*)

зоотехни́ческ||ий, -ая, -ое зоотехника ...ы, зоотехник; **~ая лаборато́рия** зоотехник лаборатория

зо́рк||ий, -ая, -ое **1.** үткен; **~ие глаза́** үткен күзләр **2.** *перен.* (*проницательный*) сизгер

зрачко́в||ый, -ая, -ое күз карасы ...ы, бәбәк ...ы; **~ые не́рвы** күз карасы нервлары

зрачо́к *м* күз карасы, бәбәк

зре́лищ||е *с* **1.** күренеш; **необыкнове́нное ~е** гаҗәп күренеш **2.** тамаша; **ма́ссовые ~а** массовый тамашалар

зре́лищн||ый, -ая, -ое тамаша ...ы; **~ые предприя́тия** тамаша предприятиеләре

зре́лость *ж* **1.** (*спелость*) өлгерү, пешү, үсеп житү, өлгерү (пешү) дәрәҗәсе **2.** (*зрелый возраст*) җитлегү, балигъ булу **3.** *перен.* өлгерү, төгәллек, камиллек; **~ мы́сли** фикернең камиллеге

зре́л||ый, -ая, -ое **1.** өлгергән, пешкән, өлгереп (пешеп) җиткән; **~ые я́блоки** өлгергән алмалар **2.** (*о возрасте*) буйга җиткән, үсеп җиткән, балигъ булган **3.** *перен.* житлеккән, тәжрибәле; **~ый учёный** тәжрибәле галим; **~ое произведе́ние** җитлеккән әсәр **4.** *перен.* тирәнтен уйланган, төпле; **~ое реше́ние** тирәнтен уйланган карар; **~ая мысль** төпле фикер

зре́ни||е *с* күрү, күрү сәләте; **потеря́ть ~е** сукыраю ♦ **изложи́ть свою́ то́чку ~я** үз фикереңне әйтү; **под угло́м ~я** карашыннан чыгып, билгеле бер ноктадан чыгып; **по́ле ~я** күз күреме; **то́чка ~я** караш, фикер, караш ноктасы

зре||ть I *несов.* өлгерү, өлгереп килү, пешү, житешү; **~ют хлеба́** ашлыклар өлгерә; **я́блоки ~ют** алмалар пешә

зреть II *несов. уст.* **1.** *кого-что* (*видеть*) күрү **2.** *кого-что, на кого-что* (*смотреть*) карау, карап тору

зри́м||ый, -ая, -ое **1.** күз күрергә мөмкин булган; **~ое простра́нство** күз күрерлек пространство **2.** *перен.* сизелерлек, күзгә күренерлек; күзгә бәрелеп (күренеп) тора торган; **~ые сдви́ги в учёбе** укуда сизелерлек үзгәрешләр

зри́тель *м* тамашачы, караучы, тамаша караучы

зри́тельница *ж* тамашачы хатын (кыз)

зри́тельн||ый, -ая, -ое **1.** күрү ...ы; **~ая па́мять** күрү хәтере **2.** тамаша ...ы; **~ый зал** тамаша залы

зря *нареч. разг.* юкка, юкка (бушка) гына, тиктомалга, файдасызга, заяга ♦ **почём ~** ничек кирәк алай

зря́чий, -ая, -ее күзле, күрә торган, күрә ала торган

зуб *м* **1.** (*мн.* **~ы**) теш; **~ му́дрости** акыл теше; **коренны́е ~ы** урт тешләр; **моло́чные ~ы** сөт тешләре **2.** (*мн.* **~ья**) теш; **~ья пилы́** пычкы тешләре; **~ья бороны́** тырма тешләре ♦ **в ~а́х навя́зло** теңкәгә тиеп бетү, туйдырып бетерү; **воору́жённый до ~о́в** баштан-аяк коралланган; **говори́ть (цеди́ть) сквозь ~ы** авызны ачар-ачмас кына сөйләү, теш арасыннан гына сөйләү; **держи́ язы́к за ~а́ми** телең авызыңа сыйсын; **заговарива́ть ~ы** юкә чәй кагу, сүзне икенчегә борып алдау; **~ на́ зуб не попада́ет** теше тешкә тими (*суыктан, куркудан*); **~а́ми держа́ться (ухвати́ться)** *за что* теше-тырнагы белән ябышу, ычкындырмаска тырышу; **име́ть ~ на кого, против кого** үчле булу, үч тоту, кинә тоту; **класть ~ы на по́лку** авызны чәйгә элү; **не по ~а́м** 1) теш үтмәслек каты; 2) *перен.* кулдан килми, көч җитәрлек (килерлек) түгел; **облома́ть себе́ ~ы** *на чём* муенны сындыру; **показа́ть ~ы** тешне күрсәтү; телләшү; **ска́лить ~ы** тешләрне ыржайту; **сти́снув ~ы** тешләрне кысып булса да (*мәс. тузу*); **точи́ть ~ы** *на кого* теш кайрау, үч алырга тырышу

зуба́ст||ый, -ая, -ое **1.** үткен тешле, эре тешле, күп тешле; **~ая щу́ка** үткен тешле чуртан **2.** *перен.* (*острый на язык*) әче телле, үткен телле, зәһәр телле

зуба́тка *ж* зубатка (*балык*)

зуба́т||ый, -ая, -ое тешле; **~ые кити́** тешле китлар

зуб||е́ц *м* **1.** теш; **~е́ц пилы́** пычкы теше **2.** *обычно мн.* **~цы́** чыгынты; **~цы́ стен** стена чыгынтылары

зуби́ло *с* кискеч, зубило (*металл кисү коралы*)

зубн||о́й, -а́я, -о́е теш ...ы; теш ...; **~о́й нерв** теш нервысы; **~а́я боль** теш сызлау; **~а́я па́ста** теш чистарту пастасы; **~а́я щётка** теш щёткасы

зубо́вн||ый, -ая, -ое: **скре́жет ~ый** (*злоба*) тешләрне шыкырдату (*ярсып ачулану*); **со скре́жетом ~ым** (*неохотно*) бер дә теләмичә, тешләрне кысып кына

зубоврачебный, -ая, -ое теш дәвалау ...ы; **~ кабине́т** теш дәвалау кабинеты

зубо́к *м уменьш. от* **зуб; у ребёнка проре́зались зу́бки** балага тешләр чыга башлады ♦ **[подари́ть] на ~** бәби бүләге бирү (*яңа туган балага атап бүләк бирү*)

зуборе́зный, -ая, -ое теш кисә торган; **~ стано́к** теш кисә торган станок

зубоска́л *м прост.* көлүче, мыскыллап (мәсхәрәләп) көлүче

зубоска́лить *несов. прост.* көлү, мыскыллап (мәсхәрәләп) көлү

зуботы́чина *ж прост.* тешкә сугу (тондыру)

зубочи́стка *ж* тешчистарткыч, тешказыгыч

зубр *м* **1.** зубр, кыргый үгез **2.** *разг. шутл.* (*об опытном специалисте*) зур тәжрибәле кеше

зубрёжк||а *ж см.* **зубри́ть** II; **занима́ться ~ой** механик ятлау белән шөгыльләнү

зубри́ла *м, ж разг.* механик ятлаучы

зубри́ть I *несов. что* **1.** *спец.* (*делать насечку*) теш ясау, тешәү (*мәс. уракны*) **2.** (*делать зазубрины*) кыршылдыру, йөзен кайтару

зубри́ть II *несов. что, разг.* механик ятлау, аңламыйча ятлау; **~ стихи́** шигырьләрне аңламыйча ятлау

зубри́ться *несов.* **1.** (*покрываться зазубринами*) кыршылу, йөзе кайту (*уткен инструментның*) **2.** *страд. от* **зубри́ть** I

зубро́вка *ж* зубровка (**1.** *кыяк үлән* **2.** *шуны салып төнәтелгән аракы*)

зубча́тка *ж* тешле тәгәрмәч

зубча́т||ый, -ая, -ое, **зу́бчат||ый,** -ая, -ое тешле, тешле-тешле; **~ое колесо́** тешле тәгәрмәч

зуд *м* **1.** кымыржу, кычыту; **~ во всём те́ле** бөтен тән кычыту **2.** *перен.* ашкыну, атлыгу; кыбырсып тору; шаукым; **писа́тельский ~** язучылык шаукымы

зу́день *м зоол.* кычу талпаны

зуде́ть I *несов. разг.* кымыржу, кычыту; **те́ло зудя́т** тән кычыта

зуде́ть II *несов. разг.* **1.** (*издавать монотонный звук*) чынлау, чынлап тору **2.** *перен.* (*надоедать*) теңкәгә тию (*нәрсәдер сөйләп*)

зулу́сский, -ая, -ое зулу ...ы; зулус[лар] ...ы; ~ **язы́к** зулу теле

зулу́сы *мн.* зулулар, зулуслар (*Көньяк Африка халкы*)

зу́ммер *м* зуммер (*аваз сигналлары бирә торган электрик прибор*)

зурна́ *ж* сорнай (*музыка коралы*)

зы́бка *ж прост.* бишек, бәллү

зы́бк||ий, -ая, -ое **1.** бата торган; селкенеп торган; хәрәкәтчән; ~ **ий грунт** селкенеп торган туфрак **2.** чайкалып торган; тирбәлеп (тибрәнеп) тора торган; тетрәп тора торган; ~ **ая пове́рхность о́зера** күлнең тирбәлеп торган өсте **3.** *перен.* тотрыксыз, ышанычсыз; ~ **ое положе́ние** ышанычсыз хәл

зыбу́н *м* **1.** (*трясина*) тетрәвек **2.** *мн.* ~ **ы́** (*зыбучие пески*) күчмә (хәрәкәттәге) ком

зыбу́ч||ий, -ая, -ее *см.* **зы́бкий** 1, 2; ~ **ие пески́** бата торган комлык

зыбь *ж* җыерчык, шадра; тирбәлеш (*су өстенең дулкынлануы*)

зы́кнуть *сов, на кого-что, прост.* каты кычкырып кую, акырып (бакырып) кую, кычкырып җибәрү

зыря́не *мн. уст.* зыряннар, зырян халкы (*коми халкының электәге атамасы*)

зы́чный, -ая, -ое каты, көчле; ~ **го́лос** көчле тавыш

зюйд *м* **1.** *мор.* (*южное направление*) зюйд, көньяк **2.** *мор., метеор.* (*южный ветер*) зюйд, көньяк җиле

зюйд-вест *м* **1.** *мор.* (*юго-западное направление*) зюйд-вест, көньяк-көнбатыш **2.** *мор., метеор.* (*юго-западный ветер*) зюйд-вест, көньяк-көнбатыш җиле

зюйд-ост *м* **1.** *мор.* (*юго-восточное направление*) зюйд-ост, көньяк-көнчыгыш **2.** *мор., метеор.* (*юго-восточный ветер*) зюйд-ост, көньяк-көнчыгыш җиле

зя́бкий, -ая, -ое *разг.* туңучан, өшүчән

зя́бко *нареч.* **1.** өшеп, өшүдән; ~ **ку́таться** өшүдән төренү **2.** *в знач. сказ. безл. кому-чему* суык, салкын; **нога́м** ~ аякларга салкын

зя́блев||ый, -ая, -ое туңга сөрү

зя́блик *м* кызылтүш, карабүрек

зя́бнуть *несов.* туңу, өшү; күшегү

зябь *ж* туңга сөрелгән жир

зять *м* **1.** (*муж дочери*) кияү **2.** (*муж старшей сестры и старшей золовки*) җизни; (*муж младшей сестры и младшей золовки*) кияү

И

и I *союз* **1.** *соед.* һәм; белән; вә; **взро́слые и де́ти** зурлар һәм балалар; **ме́жду дере́вней и го́родом** авыл белән шәһәр арасында **2.** *против.* (*однако*) һәм, ләкин, әмма; шулай да; **вса́дники скры́лись,** ~ **никто́ э́того не заме́тил** атлылар күздән югалдылар, ләкин моны беркем дә күрмәде **3.** *присоед.* да, та; **и я хоте́л пое́хать вме́сте со все́ми** мин дә барысы белән бергә китәргә теләдем **4.** *перечисл.* һәм, вә; да, та; **и я, и он, и все мы е́хали вме́сте** мин дә, ул да, һәм без барыбыз да бергә бардык **5.** *усил.* да, та; хәтта; **и рабо́тал же он так, что забыва́л обо всём** эшли дә иде инде ул, хәтта бөтен дөньясын оныта иде

и II *частица усил.* **1.** да, та; **ру́сский солда́т и храбр, и выно́слив** рус солдаты кыю да, чыдам да **2.** нәкъ... да; **о нём и говоря́т** нәкъ аның турында сүз бара да; **не могу́ и поду́мать об э́том** бу турыда уйлый да алмыйм; **и сам не рад** үзе дә риза түгел; үзенә дә ошамый

и III *межд.* һи, и, әй ... лә; ~**, по́лно!** әй, җитәр лә!

и́бис *м зоол.* ибис (*кош*)

и́бисов||ый, -ая, -ое ибис ...ы; ~ **ое я́йцо́** ибис йомыркасы

и́бо *союз книжн.* (*потому что*) чөнки, ...га күрә, ...лыктан

и́ва *ж* тал, өянке; **плаку́чая** ~ салынкы тал, бөдрә тал; **ло́мкая** ~ мурт тал, коба тал

ива́н-да-ма́рья *ж бот.* ала миләүшә

ива́новск||ий: крича́ть во всю ~ **ую** бугаз ертылганчы кычкыру, акыру; бик каты кычкыру

ивась́ *ж нескл.* иваси (*вак балык*)

ивня́к *м* таллык, өянкелек; тал (өянке) әрәмәлеге; тал (өянке) чыбыклары

и́вов||ый, -ая, -ое **1.** тал ...ы; ~ **ые ли́стья** тал яфраклары **2.** тал ..., талдан тотылган (үрелгән); ~ **ый плете́нь** талдан тотылган читән

и́волга *ж* шәүлегән, яңгыр теләнчесе (*кош*)

иври́т *м* иврит (*борынгы еврей теле; Израильнең рәсми теле*)

игла́ *ж* **1.** инә, энә **2.** энә, чәнечке; **ело́вые и́глы** чыршы энәләре; **и́глы ежа** керпе чәнечкеләре; **вяза́льная** ~ бишинә

игли́стый, -ая, -ое чәнечкеле, энәле; ~ **ка́ктус** энәле кактус

иглодержа́тель *м* инә тоткыч, энә электргеч

иглоко́жие *мн. зоол.* инәтирелеләр (*мәс. диңгез керпеләре һ.б.ш.*)

иглообра́зный, -ая, -ое энәсыман, энәгә охшаган

иглотерапи́я *ж* инә терапиясе (*инәләр кадап дәвалауысулы*)

иглоука́лывание *с* инәләр кадап дәвалау

игнори́ровать *сов., несов. кого-что* игътибарсыз калдыру, әһәмият бирмәү, читкә кагу, исәпләшмәү, санашмау

и́го *с* кысу, изү, җәбер, золым

иго́лка *ж см.* **игла́** 1 ♦ **сиде́ть (быть) как на** ~ **х** энә өстендә утыру; борчылып (куркып) утыру

иго́лочк||а *ж уменьш. от* **иго́лка** ♦ **[оде́т] с** ~ **и** өр-яңа кием кигән, әле генә инәдән төшкән кием кигән

иго́льник *м* энәләр тартмасы

иго́льн||ый, -ая, -ое энә ...ы; ~ **ое ушко́** энә күзе

иго́льчатый, -ая, -ое энәле, энәләрдән тора торган; ~ **бараба́н** энәле барабан (*машинада*)

иго́рный, -ая, -ое азартлы уеннар ...ы, комарлы уеннар ...ы

игра́ *ж* **1.** *см.* **игра́ть** 1, 2; ~ **в футбо́л** футбол уйнау **2.** уен; **спорти́вная** ~ спорт уены; **де́тские и́гры** балалар уеннары; **наста́льные и́гры** өстәл өсте уеннары ♦ ~ **воображе́ния** буш фантазия, уйдырма; ~ **не сто́ит свеч** биш тиенлек куян, ун тиенлек зыян (*файдасыз, буш эш турында әйтем*); ~ **приро́ды** табигатьнең шаяруы, гариплек; ~ **слов** каламбур, сүз уйнату

игра́льн||ый, -ая, -ое уен ...ы; ~ **ые ка́рты** уен кәрте

и́гран||ый, -ая, -ое уенда булган (кулланылган, уйналган); ~ **ая коло́да [карт]** уенда булган колода

игра́||ть *несов.* **1.** уйнау; шаяру; **де́ти** ~ **ли в саду́** балалар бакчада уйнадылар **2.** *во что, на чем* уйнау; ~ **ть в футбо́л** футбол уйнау; ~ **ть в ша́хматы** шахмат уйнау; ~ **ть на бильа́рде** бильярд уйнау **3.** *кого-что, на чем* уйнау; ~ **ть на скри́пке** скрипкада уйнау; **скрипа́ч** ~ **л Шу́берта** скрипкачы Шубертны уйнады **4.** *кого* башкару, уйнау; ~ **ть Хлестако́ва** Хлестаков ролен башкару **5.** (*сверкать, мерцать*) җемелдәү, балку, уйнау; **со́лнце** ~ **ет на пове́рхности воды́** су өстендә кояш җемелди ♦ ~ **ть в великоду́шие** кин күңелле булып кылану; ~ **ть глаза́ми** (*кокетничать*) күз уйнату; ~ **ть пе́рвую скри́пку** 1) оркестрда беренче скрипкада уйнау; 2) *перен.* нинди дә булса бер эштә җитәкче кеше булу; ~ **ть коме́дию** алдау, хәйләләү, икейөзлеләну; ~ **ть слова́ми** (*каламбурить*) сүз уйнату; ~ **ть с огнём** ут белән шаяру

игра́ючи *нареч.* уйнап кына, көч куймыйча гына, җиңел генә; ~ **реши́ть тру́дную зада́чу** авыр мәсьәләне уйнап кына чишү

и́грек *м мат.* игрек

игре́невый, -ая, -ое (*о масти лошади*) чаптар

игри́вый, -ая, -ое **1.** (*шаловливый, резвый*) җилбәзәк шаян, тотрыксыз шук **2.** *разг.* әдәпсез, оятсыз; ~ **жест** әдәпсез кыланыш; ~ **анекдо́т** оятсыз анекдот

игри́стый, -ая, -ое чемердәп тора торган; күбекләнеп тора торган; ~ **напи́ток** чемердәп тора торган эчемлек

и́грище *с уст.* уен (*яшьләрнең бергә җыелып җырлап, биеп уйнаулары*)

игров||о́й, -а́я, -о́е уен ...ы; ~ **а́я площа́дка** уен мәйданчыгы

игро́к *м* **1.** (*участник игры*) уенчы, уенга катнашучы **2.** (*любитель игры*) уен сөючән, уен яратучан кеше (*бигрәк тә комарлы уеннарны*)

игру́н *м* шаян, шук, шаярырга яратучан

игру́нья *ж* шаян (шук) кыз

игру́шечный, -ая, -ое **1.** уенчыклар ...ы; ~ **магази́н** уенчыклар кибете **2.** уенчык ...; ~ **парово́з** уенчык паровоз

игру́шк||а *ж* уенчык; **де́тские ~и** балалар уенчыклары ◆ **быть ~ой в чьих рука́х** *берәр кешенең* кулында уенчык булу

игу́мен *м* игумен (*ирләр монастыре башлыгы*)

игу́менья *ж* игуменья (*хатын-кызлар монастыре башлыгы*)

идеа́л *м* **1.** идеал, бөек максат; **~ы молодёжи** яшьләрнең идеаллары **2.** иң камил үрнәк; иң камил дәрәҗә; **~ красоты** матурлыкның иң камил дәрәҗәсе

идеализа́ция *ж см.* **идеализи́ровать**; **~ старины́** борынгылыкны идеаллаштыру

идеализи́ровать *сов., несов. кого-что* идеаллаштыру, чынбарлыктагыдан яхшырак дип уйлау; **~ старину́** борынгылыкны идеаллаштыру

идеали́зм *м* **1.** *филос.* идеализм **2.** хыялыйлык, чынбарлыкны идеаллаштыру

идеали́ст *м* **1.** (*последователь идеализма*) идеалист **2.** (*мечтатель*) идеалист, хыялый

идеали́стическ||ий, -ая, -ое, **идеалисти́чный**, -ая, -ое идеализм ...ы, идеалистик; **~ая филосо́фия** идеалистик философия

идеа́льн||ый, -ая, -ое идеаль, бик яхшы, бик шәп, бик әйбәт; **~ая пого́да** бик әйбәт һава; **~ый челове́к** бик яхшы кеше

иде́йно-воспита́тельн||ый, -ая, -ое идея-тәрбия ...ы; **~ая рабо́та** идея тәрбия эше

иде́йно-полити́ческ||ий, -ая, -ое идея-сәяси ...ы; идея-сәяси; **~ое еди́нство** идея-сәяси бердәмлек

иде́йность *ж* идеялелек

иде́йн||ый, -ая, -ое **1.** (*выражающий основную мысль*) идея ...ы; **~ое содержа́ние кни́ги** китапның идея эчтәлеге **2.** (*проникнутый передовыми идеями*) идеяле; **~ая литерату́ра** идеяле әдәбият **3.** (*борющийся за передовые идеи*) идеяле; **~ый челове́к** идеяле кеше **4.** (*идеологический*) идея ...ы, идеологик; **~ое воспита́ние** идея тәрбиясе

идентифика́ция *ж см.* **идентифици́ровать**

идентифици́ровать *сов., несов. что, книжн.* тиңләштерү, тиң дип тану

идентифици́роваться *книжн.* **1.** *сов., несов.* тиңләшү **2.** *несов. страд. от* **идентифици́ровать**

иденти́чность *ж книжн.* бердәйлек, тиңдәшлек, тәңгәллек; охшашлык

иденти́чный, -ая, -ое *книжн.* бердәй, тиңдәш, тәңгәл; охшаш

идеогра́мма *ж лингв.* идеограмма (*тулы бер сүзне яки тулы бер тошенчәне аңлата торган язма билге*)

идеографи́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* идеография ...ы, идеографик; **~ое письмо́** идеографик язу (язма)

идеогра́фия *ж лингв.* идеография (*идеограммалар ярдәмендә язу системасы*)

идео́лог *м* идеолог

идеологи́ческ||ий, -ая, -ое идеологик, идеология ...ы; **~ая рабо́та** идеология эше; **~ий вопро́с** идеология мәсьәләсе; **~ая борьба́** идеологик көрәш; **~ая дивéрсия** идеологик диверсия

идеоло́гия *ж* идеология; **маркси́стско-ле́нинская ~** марксистик-ленинчыл идеология

иде́||я *ж* **1.** *филос.* идея **2.** фикер, идея; **передовы́е ~и** алдынгы фикерләр; **полити́ческие ~и** сәяси идеяләр **3.** идея, төп фикер; **~я рома́на** романның төп фикере **4.** фикер, идея; **кто по́дал эту ~ю?** бу фикерне кем әйтте?

идилли́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *лит.* идиллия ...ы; **~ий жанр** идиллия жанры **2.** *перен.* идиллик, тыныч, гаугасыз, борчылусыз; **~ое настрое́ние** идиллик кәеф

иди́ллия *ж* **1.** *лит.* идиллия (*табигать кочагындагы гамьсез тормышны идеаллаштырып сүрәтләгән шигъри әсәр*) **2.** *перен.* тыныч, гаугасыз тормыш

идио́м *м*, **идио́ма** *ж лингв.* идиома (*мәгънәсе үзенең составына кергән сүзләр мәгънәсеннән килеп чыкмый торган фразеологик берәмлек*)

идиома́тика *ж лингв.* идиоматика (**1.** *идиомалар турында өйрәтмә* **2.** *телдәге идиомалар җыелмасы*)

идиомати́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* идиома ...ы, идиоматик; **~ое выраже́ние** идиоматик тәгъбир

идио́т *м* **1.** идиот, юләр, тиле, дивана **2.** *бран.* ахмак, тинтәк, юләр

идиоти́зм *м* **1.** *мед.* идиотлык, юләрлек, тилелек, диваналык **2.** *разг.* ахмаклык, мәгънәсезлек, тинтәклек

идио́тск||ий, -ая, -ое **1.** идиот ...ы; идиотларга хас, тилеләргә хас **2.** *прост.* мәгънәсез, ахмак; **~ая мысль пришла́ ему в го́лову** аның башында ахмак бер фикер туды

идио́тство *с разг.* ахмаклык; мәгънәсезлек, идиотларча кыланыш (мөгамәлә)

и́дол *м* **1.** *рел.* пот, санам, балбал, сын, тораташ; **поклоне́ние ~ам** потларга табыну **2.** (*предмет поклонения*) *кем дә булса* табына торган кеше; табына торган әйбер

идолопокло́нник *м* потка табынучы, сынга табынучы, мәҗүси

идолопокло́нническ||ий, -ая, -ое потка табыну ...ы; потка табынучылар ...ы, мәҗүсиләр ...ы; **~ие ку́льты** потка табыну гыйбадәтләре

идолопокло́нничество, идолопокло́нство *с* потка табыну, сынга табыну, мәҗүсилек

идти *несов.* **1.** (*сюда, к нам*) килү; (*туда, от нас*) бару; (*возвращаться*) кайту; **парохо́д идёт** пароход килә; **иду на рабо́ту** эшкә барам; **~ в го́сти** кунакка бару; **~ домо́й** өйгә кайту **2.** *против кого-чего, на кого* бару; **он идёт про́тив меня́** ул миңа каршы бара **3.** (*об осадках*) яву; **до́ждь идёт** яңгыр ява **4.** (*совершаться*) бару; **идут перегово́ры** сөйләшүләр бара; **идёт война́** сугыш бара; **идёт за го́дом год** ел артыннан ел бара **5.** (*действовать — о механизмах*) йөрү, эшләү; **часы́ иду́т хорошо́** сәгать яхшы йөри **6.** (*проходить, протекать*) үтү, узу; **вре́мя идёт бы́стро** вакыт тиз үтә **7.** (*исполняться, напр. о пьесе*) бару, уйналу; **сего́дня в теа́тре идёт но́вая о́пера** бүген театрда яңа опера бара **8.** *кому* (*быть к лицу*) килешү; **э́то пла́тье ва́м идёт** бу күлмәк сезгә килешә **9.** (*делать ход в игре*) йөрү, чыгу; **идти́ пе́шкой** пешка белән йөрү **10.** *на что* (*проявлять готовность*) бару, күнү; **~ на компроми́сс** компромисска бару **11.** (*находить сбыт*) сатылу, үтү; **кни́га хорошо́ идёт** китап яхшы сатыла **12.** (*распространяться*) чыгу, күтәрелү; **из трубы́ идёт дым** морҗадан төтен күтәрелә **13.** *перен.* (*двигаться, развиваться в каком-л. направлении*) бару; **~ к прогре́ссу** прогресска бару **14.** *перен.* (*приближаться, наступать*) килү; **весна́ идёт** яз килә **15.** (*течь, выделяться*) килү, агу; **из ра́ны идёт кровь** ярадан кан килә **16.** (*простираться, пролегать*) бару; **доро́га идёт ле́сом** юл урман буйлап бара **17.** *перен.* (*поступать куда-л., приступать к чему-л.*) бару, керү; китү; **~ в университе́т** университетка керү; **~ доброво́льцем** ирекле булып китү; **~ учи́ться** укырга керү **18.** (*предназначаться*) китү, кирәк булу; **на костю́м идёт три ме́тра** костюмга өч метр кирәк ◆ **~ в го́ру** алга китү, күтәрелү; **~ впрок** файдага ярау, файдага китү; **~ ко дну** 1) бату; 2) *перен.* һәлак булу; **~ навстре́чу** *в чём* булышлык итү, ярдәм итү; **~ под вене́ц** өйләнешү, никахланышу; **куда́ ни шло** *разг.* булмаса булган икән, ни булса булыр

иезуи́т *м* **1.** иезуит (*католиклар монахы*) **2.** (*о двуличном человеке*) ике йөзле кеше, хәйләкәр кеше, монафыйк

иезуи́тский, -ая, -ое **1.** иезуит[лар] ...ы; **~ монасты́рь** иезуитлар монастыре **2.** иезуитларча..., монафыйкларча...; **~ посту́пок** монафыйкларча кыланыш

иезуи́тство *с* иезуитлык; хәйләкәрлек, монафыйклык

ие́на *ж* иена (*Япониядә акча берәмлеге*)

иера́рхия *ж* иерархия (*түбән чиннарның һ.б.ш. югары чиннарга һ.б.ш. буйсыну тәртибе*)

иеро́глиф *м* иероглиф

иероглифи́ческ||ий, -ая, -ое иероглиф ...ы, иероглифик; **~ое письмо́** иероглифик язу

иждиве́нец *м* асрама, иждивенец (*кемнең дә булса тәрбиясендә торучы ир бала яки ир кеше*)

иждиве́ни||е *с*: **на ~и** тәрбиясендә; **состоя́ть на** *чьём-л.* **~и** *кемнең дә булса* тәрбиясендә тору

иждиве́нка *ж* асрама кыз (хатын)

иждиве́нство *с* иждивениечылык, кеше тәрбиясендә тору

иждиве́нческ||ий, -ая, -ое иждивение ...ы; иждивениечылык ...ы; **~ий фонд** иждивение фонды; **~ие настрое́ния** иждивениечылык настроениеләре

иждивенчество *с* иждивениечылык

ИЗ-ИЗВ

из (изо) *предлог с род. п.* **1.** (*при обозначении направления действия, источника*) ...дан; эченнән; **приéхать из Казáни** Казаннан килү; **привезтú из селá** авылдан китерү; **вы́писка из протокóла** беркетмәдән күчермә; **сдéлать из дéрева** агачтан эшләү **2.** (*при обозначении явлений, предметов и т. п., посредством или при помощи к-рых что-л. делается*); ...дан; **старáется изо всех сил** бар көченнән тырыша **3.** (*при обозначении части целого*) ...дан; ...ның; **однó из двух** икенең бере **4.** (*при указании на причину, основание, цель*) йөзеннән, ...дан; **из уважéния к заслýгам** *кого-л. кемнең дә булса* хезмәтләренә хөрмәт йөзеннән ♦ **из гóда в год** елдан ел, елдан елга

из- (изо-) *приставка, тупбәндәге мәгънәләрне белдерә һәм нигездә ярдәмче фигыльләр белән тәрҗемә ителә*: 1) *эш-хәрәкәтнең эчтән тышка таба юнәлешен һәм «чыгару» фигыле белән тәрҗемә ителә, мәс.* **изгнáть** куып чыгару; 2) *эш-хәрәкәтнең бөтен предметка җәелүен һәм «бетерү» фигыле белән тәрҗемә ителә, мәс.* **изрáнить** җәрәхәтләп бетерү; 3) *эш-хәрәкәтнең соңгы чиккә җитүен һәм «бетерү» фигыле белән тәрҗемә ителә, мәс.* **измýчить** газаплап бетерү; 4) *берәр үзлек, сыйфат алуны һәм «бетү» фигыле белән тәрҗемә ителә, мәс.* **изнéрвничаться** нервланып бетү

избá *ж* өй, агач өй

избавúтель *м* коткаручы, саклап калучы, йолып алучы

избавúтельница *ж см.* **избавúтель**

избáвить *сов, кого-что от кого-чего* коткару, алып калу, коткарып алып калу, саклап калу, саклап алып калу, йолып алып калу

избáвиться *сов. от кого-чего* котылу, котылып калу, сакланып калу

избавлéние *с см.* **избáвить, избáвиться**

избавля́ть *несов. см.* **избáвить**

избавля́ться *несов.* **1.** *см.* **избáвиться; 2.** *страд. от* **избавля́ть**

избало́ванность *ж* иркәлек, назлылык; узындырылганлык

избало́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **избаловáть; 2.** иркә, назлы; узындырылган; ~ **ребёнок** иркә бала

избаловá||ть *сов. кого-что* иркәләп бозу, узындыру, узындырып бозу; **ребёнка ~ли роди́тели** баланы ата-аналар иркәләп бозганнар: **судьбá ~ла егó** язмыш аны иркәләп бозган

избаловáться *сов.* иркәләнеп бозылу; узыну

избало́вывать *несов. см.* **избаловáть**

избало́вываться *несов.* **1.** *см.* **избаловáться; 2.** *страд. от* **избало́вывать**

избá-читáльня *ж* уку өе

избéгать *сов. что* йөреп (йөгереп) чыгу, күп җирләрдә буду; ~ **весь гóрод** бөтен шәһәрне йөреп чыгу

избегáть *несов. кого-чего и с неопр.* **1.** (*сторониться, уклоняться*) качу, күренмәскә тырышу; ~ **знако́мых** таныш-лардан качу **2.** (*спасаться, отделываться*) качу, сакланып калу, котылып калу; ~ **опáсности** куркыныч-тан качу

избéгаться *сов. разг.* (*устать от беготни*) йөгереп ару, йөгерә-йөгерә ару, йөгереп хәлдән таю, йөгереп әлсерәп бетү

избéгнуть *сов. см.* **избегáть**

избежáние *с*: **во ~ *чего*** булмасын өчен, булмасын дип, килеп чыкмасын дип; **во ~ неприя́тностей** күңелсезлекләр булмасын дип

избежáть *сов. см.* **избегáть**

избивáть *несов. см.* **избúть**

избиéние *с* **1.** *см.* **избúть** 1; **2.** (*массовое убийство*) үтерү, кыру; кырып бетерү ♦ ~ **младéнцев** ≈ егылганны түбәләү

избирáтель *м* сайлаучы

избирáтельница *ж* сайлаучы хатын (кыз)

избирáтельн||ый, -ая, -ое сайлау ...ы; сайлаучылар ...ы; ~**ая систéма** сайлау системасы; ~**ая кампáния** сайлау кампаниясе; ~**ое прáво** сайлау хокукы

избирáть *несов. см.* **избрáть**

избúтость *ж* күп чәйнәлгәнлек, күп кабатланганлык, искергәнлек; ~ **фраз** фразаларның күп чәйнәлгәнлеге

избúт||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **избúть; 2.** күп чәйнәлгән, күп кабатланган, искергән; ~**ое выраже́ние** күп чәйнәлгән тәгъбир

избú||ть *сов.* **1.** *кого-что* кыйнау, кыйнап ташлау, тукмау, тукмап ташлау; **хулигáна жестóко ~ли** хулиганны бик каты тукмаганнар **2.** *что* (*привести в негодное состояние*) чокырлап бетерү, эштән чыгарып бетерү (*мәс. арба тәгәрмәчләре белән*); ~**ть дорóгу колёсами** тәгәрмәчләр белән юлны эштән чыгарып бетерү

изболé||ться *сов. прост.* әрнү, әрнеп бетү, сызлану; **вся душá ~лась** күңелем парә-парә килеп бетте

избороздú||ть *сов. что* **1.** ергалап бетерү; **оврáги ~ли пóле** чокырлар кырны ергалап бетергән(нәр) **2.** җыерчыклар белән каплап бетерү; **морщúны ~ли лоб** җыерчыклар маңгаен каплап бетергән **3.** *перен.* йөреп чыгу, аркылыга-буйга йөреп чыгу; ~**ть моря́ и океáны** диңгез һәм океаннарны йөреп чыгу

избрáние *с см.* **избрáть**

избрáнник *м* **1.** сайланган кеше; ~**и нарóда** халык тарафыннан сайланган кешеләр **2.** иркә; ~ **судьбы́** язмыш иркәсе **3.** ир, яраткан кеше

избрáнница *ж* **1.** *см.* **избрáнник** 1, 2; **2.** хатын, яраткан хатын (кыз)

и́збранн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **избрáть; 2.** сайланма; ~**ые сочинéния** сайланма әсәрләр **3.** *в знач. сущ.* ~**ые** *мн.* сайлап алынганнар; привилегияле кешеләр; **для ~ых** привилегияле кешеләр өчен

избрá||ть *сов.* **1.** *кого-что, кем-чем* сайлау; **егó ~ли депутáтом** аны депутат итеп сайладылар **2.** *кого-что* (*выбрать*) сайлау, сайлап алу; **он ~л своéй специáльностью хи́мию** ул үзенең белгечлеге итеп химияне сайлады

избы́т||ок *м* **1.** (*излишек*) артык (артыгы), кирәгеннән артканы, артып калганы; ~**ок хлéба** икмәкнең артыгы **2.** (*обилие*) күплек, муллык; **с ~ком** артыгы белән; **от ~ка чувств** күңел ташып чыгып

избы́точный, -ая, -ое кирәгеннән артык (артыгы); ~ **урожáй** кирәгеннән артык уңыш

изваля́ть *сов. кого-что, разг.* аунатып пычратып бетерү

изваля́ться *сов. разг.* аунап пычрану, аунап пычранып бетү; ~ **в пыли́** тузанда аунап пычрану

извая́ние *с* сын, һәйкәл

извая́ть *сов. кого-что* юнып (кырып, чокып, әвәләп) ясау (*сынны, сурәтне*)

изве́дать *сов. что* кичерү, баштан кичерү, [җәфа] чигү, күпне күрү, тату; ~ **го́ре** кайгы кичерү

изве́дывать *несов. см.* **изве́дать**

и́зверг *м* чиктән тыш явыз, кансыз, ерткыч

извергáть *несов. см.* **изве́ргнуть**

извергáться *несов.* **1.** *см.* **изве́ргнуться; 2.** *страд. от* **извергáть**

изве́ргнуть *сов. что, книжн.* атып чыгару, ату

изве́ргнуться *сов. книжн.* атылып (ургылып) чыгу, атылу

изверже́ние *с см* **изве́ргнуть, изве́ргнуться;** ~ **лáвы** лаваның атылып чыгуы; ~ **Везу́вия** Везувийның атып чыгаруы

изве́риться *сов. в ком-чём* ышаныч бетү, ышанмый башлау, ышанычны югалту; ~ **в свои́х си́лах** үз көченә ышанмый башлау

изверну́ться *сов.* (*ловко повернуться или освободиться от чего-л.*) кинәт борылу; ычкыну, котылу

извести́ *сов. разг.* **1.** *что* (*истратить*) тоту, тотып бетерү; тарату; ~ **мно́го де́нег** күп акча тоту **2.** *кого-что* (*истребить*) бетерү, юкка чыгару, кыру, кырып бетерү; ~ **лесá** урманнарны бетерү; ~ **тарака́нов** тараканнарны кырып бетерү **3.** *кого-что* (*измучить*) борчу, интектерү, азаплау, интектереп бетерү; ~ **всех капри́зами** кирелекләр белән бар кешеләрне дә интектереп бетерү

извéсти||е *с* хәбәр; белдерү; **После́дние ~я** (*радиопередача*) Соңгы хәбәрләр

извести́сь *сов.* [борчылып] хәлдән таю, интегү, интегеп (йөдәп) бетү

извести́ть *сов. кого-что* белдерү, хәбәр итү

извёстка *ж* известь эремәсе (*агарту, акшарлау өчен*)

известкова́ть *сов., несов. что, с.-х.* известь кертү (*туфракка*), известь белән ашлау (*туфракны*)

известко́в||ый, -ая, -ое **1.** известь ...ы; ~**ый завóд** известь заводы **2.** известьле; ~**ая водá** известьле су

извéстно 1. *в знач. сказ. безл. кому-чему, о ком-чём* билгеле, мәгълүм; **об э́том происше́ствии ста́ло ~ из газе́т** бу

вакыйга турында газеталардан билгеле булды 2. *вводн. сл.* билгеле, мәгълүм ки, әлбәттә; **~, с ним не сговори́шься** билгеле ки, син аның белән килешә алмассың

изве́стность *ж* атаклылык, дан; мәшһүрлек; **получи́ть ~** дан алу; **по́льзоваться ~ю** мәшһүр булу ♦ **ста́вить (поста́вить) в ~** *кого-что* белдерү, хәбәр итү

изве́стн||ый, -ая, -ое 1. (*знакомый*) билгеле, таныш, һәркемгә мәгълүм 2. билгеле, танылган, мәшһүр; **~ый писа́тель** танылган язучы 3. (*определённый*) билгеле бер; **при ~ых усло́виях** билгеле бер шартларда

известня́к *м* известьташ

известняко́вый, -ая, -ое известьташ ...ы

и́звесть *ж* известь; **гашёная ~** сүндерелгән известь

изве́чный, -ая, -ое борынгы, бик иске. бик күптәнге; **~ вопро́с** бик күптәнге мәсьәлә

извеща́ть *несов. см.* **извести́ть**

извеще́ние *с* 1. *см.* **извести́ть; 2.** (*сообщение*) хәбәр, белдерү; **официа́льное ~** рәсми хәбәр 3. (*документ*) белдерү кәгазе, хәбәр итү кәгазе

изви́в *м* борылыш, борылма; **~ы реки́** елганың борылмалары

извива́||ться *несов.* 1. боргалану; **змея́ ~лась всем те́лом** елан бөтен гәүдәсе белән боргалана иде 2. (*о реке*) бормалана-бормалана агу; бормаланып-бормаланып агу; бормаланып агу; (*о дороге*) борма-борма булып сузылу, бормалана-бормалана бару

изви́лин||а *ж* 1. борылма, борма; **~ы доро́ги** юл бормалары 2. җыерчык; **~ы мо́зга** ми җыерчыклары

изви́лист||ый, -ая, -ое борылмалы, бормалы, боргаланган; **~ая доро́га** бормалы юл

извине́ние *с* 1. (*просьба о прощении*) гафу үтенү, кичерүне сорау, аклауны сорау; гафу итү, гаепне кичерү 2. (*основание для оправдания*) гафу итәргә (кичерергә) сәбәп (нигез)

извини́тельный, -ая, -ое гафу ителерлек, кичерелерлек, аклардлык

извини́т||ь *сов. кого-что* гафу итү, кичерү, гаепкә санамау; **прошу́ ~ь меня́ за беспоко́йство** борчуым өчен мине гафу итүегезне үтенәм; **~е!** гафу итегез!

извини́ться *сов.* гафу үтенү, кичерүне сорау, аклауны сорау

извиня́ть *несов. см.* **извини́ть**

извиня́ться *несов.* 1. *см.* **извини́ться; 2.** *страд, от* **извиня́ть**

извлека́ть *несов* **извле́чь**

извлека́ться 1. *несов. см.* **извле́чься; 2.** *страд. от* **извлека́ть**

извлече́ние *с* 1. *см.* **извле́чь; ~ оско́лков из ра́ны** ярадан снаряд кыйпылчыкларын тартып чыгару; **~ со́ка из расте́ний** үсемлекләрдән эшкәртеп сок алу 2. (*выписка, выдержка*) өземтә, күчермә (*мәс. бирәр документтан*) ♦ **~ ко́рня** *мат.* тамыр алу

извле́чь *сов.* 1. *кого-чего* тартып чыгару, тартып алу, суырып чыгару, суырып алу; **~ пу́лю из те́ла** пуляне тәннән тартып чыгару 2. *что* эшкәртеп табу, алу, чыгару; **~ сок из расте́ний** үсемлекләрдән эшкәртеп сок чыгару ♦ **~ по́льзу** файда табу

извле́чься *сов.* (*бирәр җирдән*) тартып алыну, тартып чыгарылу, суырып алыну

извне́ *нареч.* тыштан, тышкы яктан; читтән; **по́мощь ~** читтән ярдәм

изводи́ть *несов. см.* **извести́**

изводи́ться *несов.* 1. *см.* **извести́сь; 2.** *страд. от* **изводи́ть**

извоз *м уст.* олаучылык, йөк йөртү; ям чабу; **занима́ться ~ом** олаучылык белән шөгыльләнү

извози́ться *сов. прост.* аунап пычранып бетү, буялып бетү; **~ в грязи́** пычракка буялып бетү

извозный, -ая, -ое *уст.* олаучылык ...ы; **~ про́мысел** олаучылык кәсебе

извозчик *м* 1. (*кучер*) олаучы, йөк ташучы 2. (*экипаж с кучером*) извозчик; **сесть на ~а** извозчикка утырып китү

изворачиваться *несов. см.* **изверну́ться**

изворо́тливость *ж* 1. (*находчивость*) тапкырлык, зирәклек 2. (*увёртливость*) елгырлык, җитезлек

изворо́тливый, -ая, -ое 1. (*находчивый*) тапкыр, зирәк; **~ челове́к** тапкыр кеше; **~ ум** зирәк акыл 2. (*увёртливый*) елгыр, җитез; **~ зверь** елгыр җәнлек

изврати́ть *сов. что* бозып күрсәтү, бозып аңлату; **~ смысл слов** сүзләрнең мәгънәләрен бозып аңлату

извраща́ть *несов. см.* **изврати́ть**

извраще́||ние *с* 1. *см.* **изврати́ть, изврати́ться; ~е зако́нов** законнарны бозып аңлату 2. нормальсезлек; бозыклык; **вкусовы́е ~я** тәм сизүдәге нормальсезлекләр

извращённость *ж* бозыклык, бозылган булу

извращённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **изврати́ть; 2.** нормаль булмаган, бозып аңлатылган; **~ые поня́тия** ялган аңлатылган төшенчәләр 3. бозык, табигый булмаган; **~ый вкус** бозык зәвык

изгна́ть *сов. что, прост.* буяп (пычратып, шакшылап) бетерү

изги́б *м* борылма, борылыш, бөгелеш; **~ы доро́ги** юлның борылмалары

изгиба́ть *несов. что* бөгү, сыгу; **~ше́ю** муенны бөгү

изгиба́ться *несов.* бөгелү, сыгылу

изгла́дить *сов. что* онытыру, сизелмәс хәлгә китерү, юкка чыгару; **~ неприя́тные впечатле́ния** күңелсез тәэсирләрне онытыру ♦ **~ из па́мяти** *что* хәтердән чыгару

изгла́диться *сов.* онытылу, югалу, юкка чыгу, [хәтердән] чыгу; **~ из па́мяти** хәтердән чыгу

изгла́живать *несов. см.* **изгла́дить**

изгла́живаться *несов.* 1. *см.* **изгла́диться; 2.** *страд. от* **изгла́живать**

изглода́ть *сов. что* кимерү, кимереп бетерү, кимереп ашап бетерү

изгна́н||ие *с* 1. *см.* **изгна́ть; 2.** сөрген; **жить в ~и** сөргендә яшәү

изгна́нник *м книжн.* сөрелгән кеше, куылган кеше, сөргенгә җибәрелгән кеше, сөргендәге кеше

изгна́нница *ж* сөрелгән хатын(кыз)

изгна́ть *сов.* 1. *кого-что* (*выгнать*) сөрү, куып жибәрү; сөргенгә жибәрү, сөреп жибәрү 2. *что* (*устранить, избавиться*) тамырын корыту, тамырын калдырмау, калдырмау, юкка чыгару, бетерү; **~ *что-л.* из употребле́ния** *нәрсәне дә булса* кулланудан калдырмау

изго́й *м* (*человек, отвергнутый обществом*) мөртәт, читкә кагылган кеше

изголо́вь||е *с* баш очы; **стоя́ть у ~я** баш очында басып тору

изголода́ться *сов.* 1. ачыгып бетү, ашыйсы килеп бетү 2. *перен. по чему* сусау, сагыну; **~ по хоро́шей кни́ге** яхшы китапка сусау

изгоня́ть *несов. см.* **изгна́ть**

и́згородь *ж* киртә, читән

изготови́тель *м* әзерләүче; **завод-~** әзерләүче завод

изготови́ть *сов. что* эшләп чыгару, ясау, әзерләү

изготови́ться *сов.* әзерләну; хәзерләну, хәзерләнеп кую

изгото́вк||а *ж*: **взять ружьё на ~у** мылтыкны ату өчен җайлап тоту

изготовля́ть *несов. см.* **изгото́вить**

изготовля́ться *несов.* 1. *см.* **изгото́виться; 2.** *страд. от* **изготовля́ть**

изгрыза́ть *несов. см.* **изгры́зть**

изгры́з||ть *сов. что* кимереп бетерү, кимереп эштән чыгару; **мы́ши ~ли мешо́к** тычканнар капчыкны кимереп бетергәннәр

издава́ть I *несов. см.* **изда́ть** I

издава́ть II *несов. см.* **изда́ть** II

издава́ться *несов.* 1. (*печататься*) басылу; дөнья күрү 2. *страд. от* **издава́ть** I

и́здавна *нареч. книжн.* күптәннән, күптәннән бирле, элек-электән, борын-борыннан, әллә кайчаннан, бик күптәннән

издалека́, издалёка *нареч.* еракгган, ерак жирдән; **я уви́дел его ~** мин аны еракгган ук күрдем ♦ **нача́ть ~** еракгган башлау

и́здали *нареч. см.* **издалека́**

изда́ние *с* 1. *см.* **изда́ть** I; **~ уче́бников** дәреслекләр бастыру 2. басма; **пе́рвое ~** беренче басма; **периоди́ческое ~** периодик басма

изда́тель *м* бастырып чыгаручы (*кеше яки учреждение*), нәшир

изда́тельск||ий, -ая, -ое нәшрият ...ы, нәшир ...ы, китаплар бастыру (бастырып чыгару) ...ы; **~ое де́ло** китаплар бастыру эше

изда́тельство *с* нәшрият

изда́ть I *сов. что* 1. бастыру, бастырып чыгару; **~ кни́гу** китап бастыру 2. чыгару, игълан итү; халыкка белдерү; **~ декре́т** декрет чыгару

изда́ть II *сов. что* (*звук*) тавыш (аваз) ишеттерү (чыгару); (*запах*) ис чыгару (тарату)

издева́тельский, -ая, -ое мэсхэрэле; мыскыллаулы

издева́тельство *с* **1.** *см.* **издева́ться**; **2.** (*унижение, оскорбление*) мэсхэрэ, мыскыл; мэсхэрэлэп кэлу, ачы кэлу

издева́ться *сов. над кем-чем* ачы кэлу, мыскыл (мэсхэрэ) иту, мэсхэрэлэп кэлу

издёвка *ж см.* **издева́тельство 2**

изде́ли||е *с* **1.** (*выделка, производство*) эшлэп чыгарылу, ясалу, эшлэну **2.** (*эшлэп чыгарылган*) эйбер, эшлэнмэ; **трикота́жные ~я** трикотаж эйберлэр

издёрганный, -ая, -ое бик йончыган, бик какшаган; **~ челове́к** бик йончыган кеше

издёргать *сов. кого-что* интектереп (йончытып, жэфалап) бетерy, эштэн чыгару; **~ приди́рками** бэйлэнеп интектереп бетерy

издёрга||ться *сов.* йончылып (интегеп) бетy, эштэн чыгу; **он совсе́м ~лся** ул бётенлэй эштэн чыккан

издержа́ть *сов. что* сарыф иту, тотып бетерy; **~ все де́ньги** барлык акчаны тотып бетерy

издержа́ться *сов.* акчаны тотып бетерy, тотылып бетy; **~ в доро́ге** юлда акчаны тотып бетерy

изде́ржки *мн.* чыгымнар; **~ произво́дства** производство чыгымлары

издо́хнуть *сов.* **1.** улy (*хайваннар турында*) **2.** *груб.* (*о человеке*) дэмегy, тончыгу

и́здревле *нареч. книжн.* элек-электэн, борын-борыннан

издроби́ть *сов. что* ваклап бетерy

издыха́ни||е *с:* **при после́днем ~и** соңгы сулышын алганда, улэр алдыннан

издыха́ть *несов. см.* **издо́хнуть**

изжа́лить *сов. кого-что* чагу, чагып бетерy

изжа́рить *сов. кого-что* кыздыру, куыру, кыздырып (куырып) пешерy

изжа́риться *сов.* кыздырып (куырып) пешерелy

изж||е́чь *сов.* **1.** *что* (*прожечь*) яндырып тишкэлэп бетерy (*ут яки кислота белэн*) **2.** *кого-что* пешереп бетерy; **утю́г ~ёг мне ру́ки** утюг кулларымны пешереп бетерде **3.** *что* ягып бетерy, ягуга тоту, ягуга тотып бетерy; **~ечь мно́го дров** ягуга кyп утын тоту

изжива́ть *несов. см.* **изжи́ть**

изжи́ть *сов. что, книжн.* бетерy, арыну; **~ недоста́тки** кимчелеклэрдэн арыну

изжо́га *ж* сару кайнау

из-за *предлог с род. п.* **1.** (*откуда*) артыннан, аръягыннан; **смотре́ть ~ две́ри** ишек артыннан карау; **прие́хал ~ мо́ря** диңгез аръягыннан килгэн **2.** (*при обозначении предмета, от к-рого начинается движение*) яныннан; **вста́ть ~ стола́** өстэл яныннан тору **3.** (*по причине*) аркасында, сэбэпле; **опозда́л ~ дождя́** яңгыр аркасында соңга калдым; **~ меня́** минем аркада; **~ тебя́** синең аркада

иззя́бнуть *сов. разг.* туңып бетy; кyшегеп бетy

излага́ть *несов. см.* **изложи́ть**

изла́зить *сов. что, разг.* үрмэлэп йөреп чыгу; йөрмэгэн жирне калдырмау

излени́ться *сов. разг.* ялкауланып бетy

излёт *м* очып барып житу алды; **пу́ля на ~е бьет сла́бо** очып барып житу алдыннан пуля көчсез була

излече́ние *с* **1.** (*устранение болезни*) дэвалану **2.** (*выздоровление*) дэваланып житу; сэламэтлэну, сэламэтлэнеп житу; **по́лное ~** тулысынча сэламэтлэну

излечи́вать *несов. см.* **излечи́ть**

излечи́ваться *несов.* **1.** *см.* **излечи́ться; 2.** (*поддаваться лечению*) дэвалап булу **3.** *страд. от* **излечи́вать**

излечи́м||ый, -ая, -ое дэвалап була торган, дэвалап тэзэлерлек; **~ая боле́знь** дэвалап тэзэлерлек авыру

излечи́ть *сов. кого-что, книжн.* дэвалап сэламэтлэндерy (савыктыру)

излечи́ться *сов. книжн.* дэваланып сэламэтлэну, дэваланып савыгу

излива́ть *несов. см.* **изли́ть**

излива́ться *несов.* **1.** (*берэр тойгыны*) яудыру, белдерy **2.** *страд. от* **излива́ть**

изли́ть *сов. что* **1.** *уст.* кою, тyгy; **~ пото́ки слёз** кyп яшь тyгy **2.** *перен.* сөйлэу, белдерy, эйтеп бирy; **~ на** *кого-л.* **свой гнев** *кемгэ дэ булса* үзеңнең ачуыңны белдерy

изли́ться *сов. см.* **излива́ться**

изли́ш||ек *м* **1.** (*лишнее*) артыгы, кирэгеннэн артыгы,артып калганы; **сда́ча ~ков** артып калганнарны тапшыру **2.** (*избыток*) артыклык, күплек; **~ек воды́ в по́чве** туфракта сунын артыклыгы ♦ **с ~ком** артыгы белэн

изли́шеств||о *с* артыклык, нормадан (кирэгеннэн) артыклык; кирэгеннэн артык куллану; **архитекту́рные ~а** архитектурадагы артыклыклар

изли́шествовать *несов. книжн.* кирэгеннэн артык куллану, артыклыкка бирелy

изли́шн||ий, -яя, -ее артык, кирэгеннэн артык; **~яя предосторо́жность** кирэгеннэн артык саклык

излия́ния *мн.* эч серен чишy (сөйлэп бирy), эчне бушату; **дру́жеские ~** дусларча эч серен сөйлэп бирy

изложи́ть *сов. кого-что, разг.* тоту, тотып (элэктереп) алу

изловчи́ться *сов.* жаен табу, жаен туры китерy, рэтен табу

изложе́ние *с* **1.** *см.* **изложи́ть; ~ на бума́ге своего́ прое́кта** кэгазьдэ үзеңнең проектыңны аңлатып бирy **2.** (*манера повествования*) хикэялэу, сөйлэу; **запу́танное ~** буталчык хикэялэу **3.** (*пересказ*) изложение, инша

изложи́ть *сов. что* язып бирy; сөйлэп бирy, бэян иту; аңлатып бирy; **~ про́сьбу** үтенечне язып бирy

излóжница *ж. тех.* калып (*корычны h.б.ш. металларны эретеп кою өчен*)

излóм *м* **1.** (*место перелома, разлома*) сынган урын, сыну урыны **2.** (*поворот, изгиб*) текэ борылыш, кискен борылыш; **~ы реки́** елганың текэ борылышлары

излóманн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изломáть; 2.** сынган; сыныk: **~ая ли́ния** сыныk сызык **3.** *перен.* бозылган; **~ая жизнь** бозылган тормыш

изломáть *сов.* **1.** *что* (*сломать совсем, во многих местах*) ватып (сындырып) бетерy **2.** *перен. кого-что* [ялгыш тэрбияләп] бозу, бозып бетерy; **~ жизнь** тормышын бозу

изломá||ться *сов.* **1.** ватылып (сыныp) бетy; **ме́бель ~лась** мебель ватылып беткэн **2.** *перен. разг.* (*утратить естественность*) [артык кыланулардан] кыланчыкка эйлэну, кыланчыкка әверелy

излучá||ть *несов. что* **1.** чэчy, сибу, тарату; нурландыру; **~ть свет** яктылык чэчy; **~ть тепло́** жылылык тарату **2.** *перен.* балкыту, сибу; **её глаза́ ~ли ти́хую ра́дость** аның күзләре шатлык балкыта иде

излучáться *несов.* **1.** чэчелy, сибелy, нурлану, таралу **2.** *страд. от* **излучáть**

излуче́ние *с см.* **излучáть, излучáться; радиоакти́вное ~** *физ.* радиоактив нурланыш

излýчина *ж* текэ борылыш, борылма (*елгада*)

излю́бленн||ый, -ая, -ое яраткан: ин яраткан; **~ое заня́тие** яраткан эш

изма́зать *сов. кого-что* пычратып бетерy, буяп (пычратып) бетерy

изма́заться *сов.* пычранып (буялып) бетy

измарáть *сов. что, прост.* пычратып (буяп) бетерy

измарáться *сов. прост.* пычранып (буялып) бетy

измáтывать *несов. см.* **измотáть**

измáять *сов. кого-что, прост.* хэлдэн тайдыру, алжытып (эльсерэтеп, ардырып) бетерy

измáяться *сов. прост.* хэлдэн таю, алжып (эльсерэп, арып) бетy

измельчá||ть I *сов.* **1.** (*выродиться*) вагаю; кечерэю, вагаеп калу **2.** саегу; **о́зеро ~ло** күл саекты

измельчáть II *несов. см.* **измельчи́ть**

измельчáться *несов.* **1.** *см.* **измельчи́ться; 2.** *страд. от* **измельчáть**

измельче́ние *с см.* **измельчи́ть**

измельчи́ть *сов. что* ваклап бетерy; **~ щебе́нь** ташны ваклап бетерy

измельчи́ться *сов.* вакланып бетy

изме́на *ж* хыянэт, хыянэт итy; сату, сатылу; **государ́ственная ~** дэүләткә хыянэт; **супру́жеская ~** (*со стороны мужа*) хатынга хыянэт итy; (*со стороны жены*) иргэ хыянэт итy

измене́ни||е *с* **1.** *см.* **измени́ть** I, **измени́ться; ~е ско́рости** тизлекнен үзгэрүе; **~е го́лоса** тавышны үзгэртy **2.** үзгэреш; **внести́ ~я в статью́** мәкаләгә үзгәрешләр кертy

измени́||ть I *сов. кого-что* үзгэртy; **~ть фасо́н пла́тья** күлмәкнен фасонын үзгэртy; **~ть свою́ жизнь** тормышыңны үзгэртy; **го́ды ~ли его́** еллар аны үзгәрткәннәр

измени́||ть II *сов.* **1.** *кому-чему* хыянэт итy, сату, сатылу **2.** *перен. кому* алдау; **сча́стье ~ло ему́** бәхете аны алдады

измени́ться *сов.* үзгәрү, башкалану ♦ **~ в лице́** чырае үзгәреп китү, чырае китү

изме́нник *м* хыянәтче, хаин, сатлык җан

изме́нница *ж* хыянәтче хатын (кыз)

изме́нническ||ий, -ая, -ое хыянәтчеләр ...ы, хыянәтчегә хас, хаингә хас, сатлык җанга хас, хыянәтчел; **~ие де́йствия** хыянәтчел эшләр

изме́нчивость *ж* **1.** үзгәрүчәнлек, алмашынып тору; алмашынып тору- чанлык; **~ пого́ды** һаваның алмашынып торуы **2.** *биол.* үзгәрүчәнлек

изме́нчив||ый, -ая, -ое үзгәрүчән, үзгәреп (алмашынып) торучан; **~ая пого́да** үзгәрүчән һава; **~ый хара́ктер** үзгәрүчән характер

изменя́емость *ж* үзгәрүчәнлек; төрләнүчәнлек; **~ сло́ва по падежа́м** сүзнең килешләр белән төрләнүчәнлеге

изменя́ем||ый, -ая, -ое үзгәрүчән; төрләнүчән, үзгәрә (төрләнә) торган; **~ые ча́сти ре́чи** төрләнә торган сүз төркемнәре

изменя́ть I *несов. см.* **измени́ть** I

изменя́ть II *несов. см* **измени́ть** II

изменя́ться *несов.* **1.** *см.* **измени́ться; 2.** *страд. от* **изменя́ть** I

измере́ние *с* **1.** *см.* **изме́рить; ~ ро́ста** буйны үлчәү **2.** *мат.* үлчәнеш

измери́тель *м* (*прибор*) үлчәгеч

измери́тельный, -ая, -ое *спец.* үлчәгеч..., үлчәү ...ы; **~ прибо́р** үлчәү приборы

изме́рить *сов. что* үлчәү; **~ длину́** озынлыгын үлчәү; **~ температу́ру** температураны үлчәү

измеря́ть *несов. см.* **изме́рить**

измеря́||ться *несов.* **1.** үлчәнү; исәпләнү; **запа́сы ~ются со́тнями тонн** запаслар йөзләрчә тонна исәпләнә **2.** *страд. от* **измеря́ть**

изможде́нность *ж* арыганлык, йончыганлык, хәлсезлек, бетерешкәнлек

изможде́нный, -ая, -ое арыган, йончыган, хәлсезләнгән, бетерешкән

измо́кнуть *сов. разг.* чыланып бетү, манма су булу, юешләнеп бетү

измо́р *м:* **взять ~ом** *кого-что* 1) ачлыктан интектереп алу (*мәс. камалган шәһәрне*); 2) *перен.* үзәгенә үтү, теңкәсенә тиеп алу

и́зморозь *ж* (*иней*) бәс, сыкы

и́морось *ж* (*мелкий дождь*) пыскак яңгыр, бик вак яңгыр

измота́ть *сов. кого-что, разг.* арытып бетерү, хәлдән тайдырып бетерү, алҗытып бетерү

измота́ться *сов. разг.* хәлдән таеп бетү, арып бетү

измоча́ливать *несов. см.* **измоча́лить**

измоча́ливаться *несов.* **1.** *см.* **измоча́литься; 2.** *страд. от* **измоча́ливать**

измоча́лить *сов.* **1.** *что, разг.* сүсәртеп (мунчалаландырып) бетерү **2.** *перен. кого, прост.* җәфалап (газаплап, интектереп) бетерү

измоча́литься *сов.* **1.** *разг.* сүсләнеп (мунчалаланып, тетелеп) бетү **2.** *перен. прост.* арып бетү, газапланып бетү, хәлдән таеп бетү

измо́чить *сов. кого-что* хәлдән тайдырып бетерү, җәфалап (интектереп) бетерү

измо́читься *сов.* хәлдән таеп бетү, җәфаланып (интегеп) бетү

измыва́тельский, -ая, -ое *разг. см.* **издева́тельский**

измыва́тельство *с разг. см.* **издева́тельство**

измыва́ться *несов. разг. см.* **издева́ться**

измы́слить *сов. см.* **измышля́ть**

измыта́рить *сов. кого-что, прост.* газаплап (ардырып, интектереп) бетерү

измыта́риться *сов. прост.* йончып (интегеп) бетү, арып [алҗып] бетү

измышле́ние *с* **1.** *см.* **измышля́ть 2.** (*выдумка, ложь*) уйдырма, ялган

измышля́ть *несов. что* [ялган] уйлап чыгару; [уйдырма] уйлап чыгару; **~ вся́кие небыли́цы** һәр төрле уйдырмалар уйлап чыгару

изма́ть *сов. что* таушалдырып (бөгәрләп, бөрешереп) бетерү; таптап бетерү; **~ пла́тье** күлмәкне бөрештереп бетерү; **~ траву́** үләнне таптап бетерү

изма́ться *сов.* таушалып (бөгәрләнеп, бөрешеп) бетү

изна́нка *ж* **1.** тискәре як, эчке як (*тукыманың, киемнең тискәре ягы*) **2.** *перен.* (*вакыйганың, куренешнең*) яшерен ягы, сере, яшерен сәбәбе

изнаси́ловать *с см.* **изнаси́ловать**

изнаси́ловать *сов. кого* көчләү, намусын таптау; мәсхәрәләү

изна́чальный, -ая, -ое *книжн.* элекътән үк килә торган, күптәннән килә торган, борын-борыннан килә торган

изна́шиваемость *ж спец.* тузучанлык, тузу (искерү) дәрәҗәсе

изна́шивание *с см.* **износи́ть; ~ маши́н и механи́змов** машиналарның һәм механизмнарның тузуы

изна́шивать *несов. см.* **износи́ть**

изна́шиваться *несов.* **1.** *см.* **износи́ться; 2.** *страд. от* **изна́шивать**

изне́женность *ж* иркәлек, назлылык; иркә булу

изне́женный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изне́жить; 2.** иркә, назлы, иркен тормышка күнеккән

изне́живать *несов. см.* **изне́жить**

изне́живаться *несов.* **1.** *см.* **изне́житься; 2.** *страд. от* **изне́живать**

изне́жить *сов. кого-что* иркәләп бозу, артык иркәләү; **~ ребёнка** баланы иркәләп бозу

изне́житься *сов.* иркәләнеп бозылу, артык назлаудан бозылу

изнемога́ть *несов. см.* **изнемо́чь**

изнеможе́ние *с* хәлсезлек, арыганлык; алҗу, йончу

изнеможённый, -ая, -ое чиктән тыш алҗыган (арыган); **~ вид** чиктән тыш алҗыган кыяфәт

изнемо́чь *сов.* хәлсезләнү, хәлдән таю, хәл бетү, ару

изне́рвничаться *сов. разг.* борчылып бетү, чәчәләкләнеп бетү

изничто́жить *сов. кого-что, прост.* юк итү, юкка чыгарып бетерү, кырып бетерү, тамырын корыту

износи́ть *сов. что* киеп туздыру, туздырып бетерү; **~ пальто́** пальтоны туздырып бетерү

износи́||ться *сов.* **1.** тузып бетү; **шу́ба ~лась до дыр** тун тишелеп тузып бетте; **маши́на уже ~лась** машина тузып беткән инде **2.** *перен. разг.* (*состариться, одряхлеть*) таушалу; картаю

изно́шенность *ж* искергәнлек, тузганлык, таушалганлык

изно́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **износи́ть; 2.** искергән, тузган, таушалган; **~ое пла́тье** тузган күлмәк; **~ый мото́р** тузган мотор

изнурённый, -ая, -ое йончыган, арыган, талчыккан

изнури́тельный, -ая, -ое чиксез авыр, хәлдән тайдыргыч; йончыткыч; **~ труд** чиксез авыр хезмәт

изнури́ть *сов. кого-что* йончытып (арытып, хәлсезләндереп) бетерү

изнуря́ть *несов. см.* **изнури́ть**

изнутри́ *нареч.* эчтән, эчке яктан; уртадан, үзәгеннән; **дверь заперта́ ~** ишек эчтән бикләнгән

изныва́ть *несов.* **1.** *см.* **изны́ть; 2.** әлсерәү; хәлсезләнү; **~ от жары́** эсселектән әлсерәү

изны́||ть *сов. уст.* интегү, интегеп бетү; йөдәү, йөдәп бетү; җәфалану, җәфаланып бетү; **вся душа́ ~ла** йөрәгем әрнеп бетте

и́зо *см.* **из**

изоба́ра *ж геофиз.* изобара (*географик картада атмосфера басымы бер үк дәрәҗәдә булган урыннарны тоташтыра торган сызык*)

изоби́лие *с* күплек, муллык, байлык

изоби́л||овать *несов. кем-чем, книжн.* бик күп [булу], бай, мул [булу]; **о́зеро ~ует ры́бой** күлдә балык бик күп

изоби́льн||ый, -ая, -ое бик күп, бик мул, бай; **~ая расти́тельность** бик күп үсемлекләр

изоблича́||ть *несов.* **1.** *см.* **изобличи́ть; 2.** *кого-что* күрсәтеп тору, күрсәтү; **произноше́ние ~ет в нём иностра́нца** аның сөйләшүе чит ил кешесе икәнен күрсәтеп тора

изобличи́тель *м* фаш итүче, фашлаучы

изобличи́тельн||ый, -ая, -ое фаш итә торган, гаебен ача торган **~ые докуме́нты** фаш итә торган документлар

изобличи́ть *сов. кого-что в чём* фаш итү, гаебен ачу, чын йөзен ачу; **~ кого-л. во лжи** *кемнең дә булса* ялганын фаш итү

изобража́||ть *несов.* **1.** *см.* **изобрази́ть; 2.** *кого-что* гәүдәләндерү, күрсәтү, сүрәтләү, тасвирлау; **карти́на ~ет зака́т со́лнца** картина кояшның баюын күрсәтә

изобража́ться *несов.* **1.** *см.* **изобрази́ться; 2.** *страд. от* **изобража́ть**

изображе́ние *с* **1.** *см.* **изобрази́ть, изобрази́ться; ~ действи́тельности** чынбарлыкның тасвирлануы **2.** сүрәт, сын, рәсем; **моне́та с ~м герба́** дәүләт гербының сүрәте төшерелгән акча

изобрази́тельн||ый, -ая, -ое тасвирлау ...ы, сүрәтләү ...ы; **~ый приём** сүрәтләү алымы ◆ **~ые иску́сства** сынлы сәнгать

изобрази́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*воспроизвести*) сүрәтләү, тасвирлау; гәүдәләндерү; **~ть на полотне́ мо́ре** киндердә диңгез сүрәтләү **2.** *что, уст.* күрсәтү, чагылдыру; **его лицо́ ~ло трево́гу** аның йөзендә хәвеф чагылып китте

изобрази́||ться *сов.* күренү, күзгә ташлану, чагылу, күзгә чагылу; **на его́ лице́ ~лось удивле́ние** йөзендә гаҗәпсенү күренде

изобрести́ *сов. что* уйлап табу; уйлап чыгару

изобрета́тель *м* уйлап табучы; уйлап чыгаручы

изобрета́тельный, -ая, -ое тапкыр, зирәк, уйлап табучан, уйлап табуга сәләтле; уйлап таба торган; **~ ум** тапкыр акыл

изобрета́тельск||ий, -ая, -ое уйлап табучы ...ы, уйлап табучылар ...ы; уйлап табучылык ...ы; **~ий тала́нт** уйлап табучы таланты; **~ая де́ятельность** уйлап табучы эшчәнлеге

изобрета́тельство *с* уйлап табу, уйлап табучылык, уйлап чыгару, уйлап табуга һәвәслек

изобрета́ть *несов. см.* **изобрести́**

изобрете́ние *с* **1.** *см.* **изобрести́**; **~ но́вой маши́ны** яңа машина уйлап табу **2.** (*изобретённая вещь*) уйлап табылган әйбер

изовра́ться *сов. прост. см.* **изолга́ться**

изоглосса *ж лингв.* изоглосса (*диалектологик картада тел үзенчәлекләре бер төрле булган урыннарны тоташтыра торган сызык яки шартлы билгеләр*)

изо́гнутый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изогну́ть; 2.** бөгелгән; иелгән, сыгылган; **~ прут** бөгелгән чыбык

изогну́ть *сов. см.* **изгиба́ть**

изогну́ться *сов. см.* **изгиба́ться**

изо́дранн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изодра́ть; 2.** ертылып беткән, ерткаланып беткән; **~ая оде́жда** ерткаланган кием

изодра́ть *сов. что* ертып (ерткалап) бетерү

изодра́ться *сов.* ертылып (ерткаланып) бетү

изойти́ *сов. чем* хәлдән таю, көчсезләнү; **~ слеза́ми** елый-елый хәлдән таю; **~ кро́вью** кан агудан хәлсезләнү

изолга́ться *сов.* алдарга (ялганнарга) гадәтләнү, ялганчыга әйләнү

изоли́ния *ж геофиз.* изолиния (*географик картада бер үк зурлыкның бер үк курсәткечле урыннарын тоташтыра торган сызык*)

изоли́рованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изоли́ровать; 2.** аерым, аерым торган; **~ая ко́мната** аерым бүлмә **3.** *тех.* изоляцияләнгән; **~ый про́вод** изоляцияләнгән үткәргеч

изоли́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что* изоляцияләү, аеру, аерып урнаштыру, бергә яшәргә бирмәү; **~ больно́го** авыруны изоляцияләү **2.** *что, тех.* изоляцияләү; **~ электри́ческий про́вод** электр чыбыгын изоляцияләү

изоли́роваться 1. *сов., несов.* изоляцияләнү; ераклашу, аерылу **2.** *несов. страд. от* **изоли́ровать**

изолиро́вка *ж см.* **изоли́ровать** 2; **~ про́вода** үткәргечне изоляцияләү

изолиро́вочн||ый, -ая, -ое *тех.* изоляцияли торган, изоляцияләү ...ы; **~ые материа́лы** изоляцияләү материаллары

изоля́тор *м* изолятор (**1.** *электр тогын үткәрми торган материал* **2.** *тех. электр үткәргечен беркетә торган пыяла яки ролик* **3.** *йогышлы авырулар белән авыручыларны яки акылдан шашканнарны урнаштыру өчен хастаханәдә аерым бүлмә* **4.** *кулга алынган җинаятьчеләрне урнаштыру урыны*)

изоляцио́нн||ый, -ая, -ое изоляция ...ы, изоляцияләү ...ы; **~ая ле́нта** изоляцияләү тасмасы

изоля́ция *ж* **1.** *см.* **изоли́ровать, изоли́роваться; ~ за́разных больны́х** йогышлы авыруларны изоляцияләү **2.** *тех.* изоляция; **рези́новая ~** резин изоляция

изоморфи́зм *м хим.* изоморфизм (*химик составы белән бер үк типта булган матдәләрнең эремәдән катнаш составлы кристаллар булеп чыгару сәләте*)

изорва́ть *сов. что* ертып (ерткалап) бетерү

изорва́ться *сов.* ертылып (тузып) бетү

изоте́рма *ж геогр.* изотерма (*картада бер үк температура була торган урыннарны тоташтыручы сызык*)

изото́п *м* изотоп; **радиоакти́вные ~ы** радиоактив изотоплар; **~ы ура́на** уран изотоплары

изощрённость *ж* үткенлек, сизгерлек; камиллек

изощрённый, -ая, -ое үткен, артык сизгер, нечкә, камилләшкән; **~ум** камилләшкән акыл

изощри́ть *сов. что, книжн.* камилләштерү, үткенләштерү, артык сизгер итү, үстерү; **~ слух** ишетү сәләтен камилләштерү

изощри́ться *сов.* камилләшү, үткенләшү, шомару, үсү; **~ в филосо́фских спо́рах** философик бәхәсләрдә камилләшү

изощря́ть *несов. см.* **изощри́ть**

изощря́ться *несов.* **1.** *см.* **изощри́ться; 2.** *страд. от* **изощря́ть**

из-под *предлог с род.п.* **1.** (*при обозначении направленности действия из какого-л. места*) астыннан; **вы́лезти ~ стола́** өстәл астыннан чыгу **2.** (*при определении вместилища*) ...дан бушаган; **горшо́к ~ молока́** сөттән бушаган чүлмәк **3.** (*при обозначении появления из какого-л. населённого места*) тирәсеннән, яныннан; **прие́хал ~ Москвы́** Мәскәү яныннан кайтты ◆ **~ но́су** борын астыннан; **~ па́лки** мәҗбүр итеп, мәҗбүр ителеп

изразе́ц *м* чынаяк кирпеч, кафель

изразцо́в||ый, -ая, -ое чынаяк кирпеч ...ы; чынаяк кирпеч белән тышланган, чынаяк кирпеч җәелгән; **~ая печь** чынаяк кирпеч белән тышланган мич

израильтя́не *мн.* израильләр (*Израиль халкы*)

изра́нить *сов. кого-что* яралап (җәрәхәтләп) бетерү

израсхо́довать *сов. что* тотып бетерү, сарыф итү, сарыф итеп бетерү (*мәс. акчаны*)

израсхо́доваться *сов.* тотылып бетү, сарыф ителеп бетү

и́здредка *нареч.* сирәк кенә, ара-тирә, әллә нигә бер, сирәк-мирәк, анда бермонда бер, анда-санда

изрежённ||ый, -ая, -ое сирәк тишелгән, сирәк шытып чыккан; **~ые всхо́ды карто́феля** бәрәңгенең сирәкләтелгән шытымнары

изре́за||ть *сов.* **1.** *что* (*разрезать на части*) турап (тураклап, телгәләп) бетерү **2.** *кого-что* кискәләп бетерү; кискәләп яралап бетерү; **~ть стол ножо́м** өстәлне пычак белән кискәләп бетерү; **~ть ру́ку** кулны кискәләп яралап бетерү **3.** *перен. что* ергалап бетерү; **бу́хты ~ли бе́рег** бухталар ярны ергалап бетергән

изре́зывать *несов. см.* **изре́зать**

изрека́ть *несов. см.* **изре́чь**

изрече́ние *с* әйткән сүз; хикмәтле фикер (сүз)

изре́чь *сов. что и без доп., уст.* сөйләп бирү, әйтү, әйтеп бирү; **~ и́стину** хакыйкать әйтеп бирү

изрешети́ть *сов. кого-что* тишкәләп бетерү; челтәрләп бетерү; **~ пу́лями** пуляләр белән тишкәләп бетерү

изруба́ть *несов. см.* **изруби́ть**

изруби́ть *сов. кого-что* **1.** кискәләп ваклап бетерү; тураклап бетерү **2.** (*убить*) кырып (үтереп) бетерү

изруга́ть *сов. кого-что* бик нык сүгеп ташлау, эт итеп сүгү, эт итеп сүгеп ташлау

изрыга́||ть *несов. что, книжн.* атып чыгару; ургылдыру, ургылдырып чыгару; **пу́шки ~ли ого́нь** пушкалар ут ургылдыралар иде

изры́||ть *сов. что* актарып ташлау, чокырлап бетерү; **снаря́ды ~ли по́ле** снарядлар кырны чокырлап бетергәннәр ◆ **лицо́ ~то о́спой** чәчәктән соң шадраланган бит

изря́дн||ый, -ая, -ое шактый, зур гына, көчле генә, шактый күп, шактый зур; **~ая су́мма де́нег** шактый күп акча; **~ая ску́ка** зур гына сагыш; **~ый хо́лод** көчле генә суык

изувёр *м* явыз, кансыз

изуве́рский, -ая, -ое явызларча ..., үтә шәфкатьсез

изуве́рство *с* явызларча кыланыш, кансызлык, үтә шәфкатьсезлек

изуве́рствовать *несов.* явызларча кылану (эш итү)

изуве́чивать *несов. см.* **изуве́чить**

изуве́чиваться *несов.* **1.** *см.* **изуве́читься; 2.** *страд. от* **изуве́чивать**

изуве́чить *сов. кого-что* имгәтү, имгәтеп бетерү (ташлау), гарипләп бетерү

изуве́читься *сов.* имгәнү, имгәнеп бетү, гарипләнү

изукра́сить *сов. кого-что* пычратып бетерү; ямьсезләп бетерү; **всё лицо́ себе́ ~л са́жей** бөтен битен корым буяп пычратып бетергән

изуми́тельный, -ая, -ое искиткеч, таңга калырлык, шаккатырлык, сокланырлык, гаҗәп

изуми́ть *сов. кого-что* таңга калдыру, шаккатыру, гаҗәпкә калдыру

изуми́ться *сов.* таңга калу, шаккату, гаҗәпкә калу, ис китү

изумле́ние *с* таңга калу, шаккату; **прийти́ в ~** таңга калу

изумля́ть *несов. см.* **изуми́ть**

изумля́ться *несов. см.* **изуми́ться**

изумру́д *м* зәбәрҗәт

изумру́дн||ый, -ая, -ое **1.** зәбәрҗәт ...ы; **~ые ко́пи** зәбәрҗәт шахталары **2.** зәбәрҗәтле; зәбәрҗәт кашлы; **~ое кольцо́** зәбәрҗәт кашлы йөзек **3.** (*о цвете*) ачык яшел, зәбәрҗәт төсле; **~ая вода́** зәбәрҗәт төсле су

изуро́дованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изуро́довать; 2.** ямьсезләнеп беткән, гарипләнеп беткән; **~ое лицо́** ямьсезләнеп беткән бит

изуро́довать *сов. кого-что* **1.** (*обезобразить*) ямьсезләү, ямьсезләп бетерү **2.** (*искалечить*) гарипләү, гарипләп бетерү, имгәтеп бетерү **3.** (*испортить*) бозу, бозып бетерү; **~ дете́й плохи́м воспита́нием** начар тәрбияләп балаларны бозу

изуро́доваться *сов.* имгәнеп бетү, гарипләнеп бетү

изу́стн||ый, -ая, -ое телдән телгә күчә торган, телдән сөйләнә торган; **~ое преда́ние** телдән телгә күчә торган хикәя

изуча́ть *несов. см.* **изучи́ть**

изуче́ние *с см.* **изучи́ть**

изу́ченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **изучи́ть; 2.** өйрәнелгән, тикшерелгән, яхшы таныш, билгеле

изучи́ть *сов.* **1.** *что* өйрәнү, җентекләп өйрәнү, өйрәнеп җитү; **~ иностра́нный язы́к** чит тел[не] өйрәнү **2.** *что* (*исследовать*) тикшерү, өйрәнү **3.** *кого-что* өйрәнү, күзәтеп белү, күзәтеп аңлау; **~ челове́ка** кешене күзәтеп белү; **~ ме́стность** урынны өйрәнү

изъеда́ть *см.* **изъе́сть**

изъе́здить *сов. что* **1.** йөреп (гизеп) чыгу; **~ всю́ страну́** бөтен илне йөреп чыгу **2.** (*привести в негодность*) йөреп бозып (ергалап) бетерү; **~ доро́гу** йөреп (*мәс. трактор белән йөреп*) юлны ергалап бетерү

изъе́||сть *сов. что* **1.** кимереп (кисеп) бетерү; **моль ~ла мех** көя мехны кисеп бетергән **2.** (*о едких веществах*) яндыру, кисү, яндырып бетерү

изъяви́тельн||ый, -ая, -ое: **~ое наклоне́ние** *грам.* хикәя фигыль

изъяви́ть *сов. что, книжн.* белдерү, әйтү; **~ жела́ние** теләк белдерү

изъявля́ть *несов. см.* **изъяви́ть**

изъя́н *м* кимчелек, житешсезлек; зыян

изъясня́||ться *несов.* сөйләшә белү, сөйләшү; **он хорошо́ ~лся по-францу́зски** ул французча яхшы сөйләшә иде

изъя́тие *с см.* **изъя́ть**

изъя́ть *сов. что, книжн.* алу; алып ташлау, кулланудан чыгарып ташлау, гамәлдән чыгару; тартып алу; **~ что-л. из обраще́ния** *нәрсәне дә булса* әйләнештән алу

изыма́ть *несов. см.* **изъя́ть**

изыска́ни||е *с* **1.** *см.* **изыска́ть; ~е дополни́тельных сре́дств** өстәмә средствалар табу **2.** *обычно мн.* **~я** эзләү, тикшерү; эзләнү, тикшеренү; **геологи́ческие ~я** геологик эзләнүләр

изы́сканный, -ая, -ое купшы, нәфис; **~ нара́д** нәфис кием

изыска́тель *м* тикшеренүче, эзләнүче

изыска́тельск||ий, -ая, -ое тикшеренүче[ләр] ...ы, эзләнүче[ләр] ...ы; **~ая па́ртия** тикшеренүчеләр төркеме

изыска́ть *сов. что* табу, эзләп табу; **~ сре́дства на постро́йку до́ма** йорт салу өчен средстволар эзләп табу

изыска́||ться *сов.* табылу, эзләп табылу; **~лись но́вые исто́чники государ́ственных дохо́дов** дәүләт керемнәренең яңа чыганаклары табылды

изы́скивать *несов.* **1.** *см.* **изыска́ть 2.** *что* (*производить исследования*) тикшерү, эзләнү, тикшеренү үткәрү

изы́скиваться *несов.* **1.** *см.* **изыска́ться; 2.** *страд. от* **изы́скивать**

изю́бр *м зоол.* изюбр

изю́м *м* йөзем

изю́мина *ж* йөзем, йөзем бөртеге, бер бөртек йөзем

изю́минк||а *ж уменьш. от* **изю́мина ♦ челове́к с ~ой** үзенчәлекле кеше, күркәм кеше

изя́щество *с* нәфислек, гүзәллек, зифалык, матурлык

изя́щн||ый, -ая, -ое нәфис, гүзәл, зифа, матур; **~ое пла́тье** нәфис күлмәк; **~ая фигу́ра** зифа буй **♦ ~ая литерату́ра** *уст.* нәфис әдәбият

ика́ть *несов.* очкылык тоту

ика́ться *несов. безл. кому, разг.* бер туктаусыз очкылык тоту

ико́та *ж* очкылык, очкылык тоту

икра́ *ж* **1.** уылдык; **зерни́стая ~** бөртекле уылдык **2.** (*кушанье*) икра; **баклажа́нная ~** баклажан икрасы

икри́нка *ж* уылдык бөртеге

икри́ст||ый, -ая, -ое күп уылдыклы; **~ая рыба** күп уылдыклы балык

икрометá́ние *с рыб.* уылдык чәчү

и́кры *мн.* (*ед.* **икра́** *ж*) балтыр, балтыр ите; чәлтер

икря́н||ой, -а́я, -о́е уылдыклы; **~а́я ры́ба** уылдыклы балык

икс *мат.* икс

ил *м* ләм, лай (*диал.*), утырма, дуен

и́ли *союз* **1.** *разд.* яки, яисә, әллә ..., я, я булмаса; **вам ча́ю ~ ко́фе?** сезгә чәйме, я кофеме? **2.** *поясн.* ягъни, башкача, икенче сүз белән әйткәндә; **аэропла́н, ~ самолёт** аэроплан, ягъни самолёт **3.** *присоед.* яисә, я булмаса, яки; **поищи́ в шкафу́ ~ на по́лке** шкафтан яки киштәдән эзлә **4.** *вопр.* мени, ...ме әллә; **~ ты не зна́ешь об э́том?** син бу турыда белмисең мени? **5.** *против.* югыйсә, юкса; **уйди́, ~ наговорю́ тебе́ ли́шнего** кит моннан, юкса артык сүз әйтеп ташлармын

и́лист||ый, -ая, -ое ләмле, лайлалы; **~ое дно** ләмле су төбе

иллюзиони́ст *м* иллюзияче

иллю́зия *ж* иллюзия (**1.** *тойгының алдавы сәбәпле чынбарлыкны бозып күз алдына китерү* **2.** *перен. тормышка ашуы мөмкин булмаган хыял, буш хыял*)

иллюзо́рн||ый, -ая, -ое хыялый, буш, тормышка ашмый торган; **~ые наде́жды** хыялый өметләр

иллюмина́тор *м* иллюминатор (*судноларда, самолётта, космик корабльдә һ.б.ш. түгәрәк тәрәзә*)

иллюминацио́нн||ый, -ая, -ое *спец.* иллюминация ...ы; иллюминациялә ...ы; **~ые огни́** иллюминация утлары

иллюмина́ция *ж* иллюминация (*бәйрәм уңае белән урамнарны һәм йортларны төрле төстәге утлар белән яктырту, бизәү*)

иллюмини́ровать *сов., несов. что* иллюминациялә, утлар белән бизәү, яктырту

иллюстрати́вность *ж* иллюстративлык, күрсәтмәлелек

иллюстрати́вный, -ая, -ое иллюстратив, күрсәтмәле, күрсәтмә ...; **~ ме́тод** иллюстратив метод; **~ материа́л** күрсәтмә материал

иллюстра́тор *м* иллюстратор (*китапларны иллюстрацияләүче рәссам*)

иллюстра́ция *ж* **1.** *см.* **иллюстри́ровать; 2.** иллюстрация; **кни́га с ~ми** иллюстрацияле китап

иллюстри́рование *с см.* **иллюстри́ровать; ~ книг** китапларны иллюстрацияләү

иллюстри́рованный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **иллюстри́ровать; 2.** иллюстрацияле; **~ журна́л** иллюстрацияле журнал

иллюстри́ровать *сов. несов. что* **1.** иллюстрацияләү, рәсемнәр урнаштыру **2.** *перен.* (*пояснить*) (*мисал белән*) аңлату, раслау; (*күргәзмә материал өстендә*) аңлату; **~ свою́ мысль приме́ром** үзеңнең фикереңне мисаллар белән аңлату

иловат||ый, -ая, -ое ләмлерәк, лайлырак; **~ая по́чва** ләмлерәк туфрак

иль *разг. см.* **и́ли**

и́лька *ж* **1.** (*зверь*) Америка көзәне **2.** (*мех*) Америка көзәненең мехы

и́льковый, -ая, -ое Америка көзәне ...ы; **~ мех** Америка көзәне мехы

ильм *м* элмә, элмә агачы

имажини́зм *м лит.* имажинизм

имажини́ст *м* имажинизм тарафдары

има́м *м* имам (**1.** *мәхәллә мулласы* **2.** *кайбер мәселман илләрендә: дин һәм дәүләт башында торучы* **3.** *гомумән мөселманнарда дин башлыгы*)

имби́рн||ый, -ая, -ое имбир ...ы; имбирлы; **~ое ма́сло** имбир мае

имби́рь *м бот.* имбир

име́ние *с* утар, имение

именны́к *м* исем бәйрәмен үткәрүче

именны́ница *ж* исем бәйрәмен үткәрүче хатын(кыз)

имени́ны *только мн.* исем бәйрәме

имени́тельный: ~ паде́ж *грам.* баш килеш

имени́тый, -ая, -ое атаклы, танылган, олы; **~ гость** олы кунак

и́менно *частица* **1.** атап әйткәндә, ягъни; **ли́ственные дере́вья, а ~: дуб,**

берёза, оси́на, ли́па и др. яфраклы агачлар, ягъни: имән, каен, усак, юкә h.б.ш. **2.** нәкъ, нәкъ менә, нәкъ үзе; **я об э́том ~ и прошу́** мин нәкъ шул турыда үтенәм дә ♦ **вот ~** нәкъ менә шулай; **кто ~?** кем соң?; **ско́лько ~** күпме соң?

именн||о́й, -а́я, -о́е **1.** исемле, исеме куелган, исеме аталган; **~о́е кольцо́** исеме куелган балдак **2.** *грам.* исем ...ы; **~ое склоне́ние** исем төрләнеше

именова́ть *несов. кого-что* атау, исемләү, исем бирү, исем кушу

именова́ться *несов.* аталу, исемләнү; ... дип йөртелү

име́||ть *несов. кого-что* (*обладать, располагать*) булу, бар булу, ...лы булу, ия булу; (*с отрицанием*) юк, булмау; **он ~ет дете́й** аның балалары бар; **ты ~ешь возмо́жность** синең мөмкинлегең бар; **это ~ло большо́е значе́ние** моның зур әһәмияте бар иде; **не ~ю вре́мени** вакытым юк; **не ~л вре́мени** вакытым булмады ♦ **~ет быть** булачак; **за́втра ~ет быть собра́ние** иртәгә жыелыш булачак; **~ет значе́ние** әһәмияте бар; **~ет отноше́ние** мөнәсәбәте бар, бәйләнеше бар; **~ет приме́нение** кулланыла; **~ть в виду́** күздә тоту; **~ть де́ло** *с кем-чем* эш итү; **~ть му́жество** батырлык житү; **~ть под руко́й** үз янында булу; **~ть це́лью** омтылу, максат итеп кую

име́||ться *несов.* бар [булу]; (*с отрицанием*) юк; **~ются ли у вас но́вые све́дения?** сездә яңа мәгълүматлар бармы?; **препя́тствий не ~ется** каршылыклар юк ♦ **~ться в виду́** күз алдында тотылу

имита́тор *м* имитатор (*берәр кеше сөйләвенә охшатып сөйләүче; хайваннар, кошлар тавышына охшатып кычкыручы*)

имита́ция *ж* **1.** *см.* **имити́ровать; 2.** (*подделка*) охшатып ясалган әйбер; **~ кра́сного де́рева** кызыл агачка охшатып ясалган әйбер

имити́ровать *несов.* **1.** *кого-что* имитацияләү, охшатып сөйләү (кылану, кычкыру, сайрау) **2.** *что* (*подделывать*) охшатып ясау, имитацияләү

иммане́нтн||ый, -ая, -ое *книжн.* имманент ..., эчке (*әйбернең үзенең эчке табигатенә хас булган*); **~ая причи́на** имманент сәбәп

иммигра́нт *м* иммигрант (*даими яшәү өчен берәр илгә күчеп килгән чит ил кешесе*)

иммигра́нтка *ж* иммигрант хатын (кыз)

иммигра́нтск||ий, -ая, -ое иммигрант[лар] ...ы; **~ие права́** иммигрантлар хокукы

иммиграцио́нн||ый, -ая, -ое иммиграцион, иммиграция ...; **~ые зако́ны** иммиграция законнары

иммигра́ция *ж* **1.** иммиграция (*даими яшәү өчен берәр чит илгә күчеп килү*) **2.** *собир.* иммигрантлар

иммигри́ровать *сов., несов.* иммиграцияләү, иммиграцияргә килү, чит илгә күчеп килү

иммортéль *ж бот.* үлмәс гөл

иммунизацио́нн||ый, -ая, -ое *мед.* иммунизация ...ы; **~ые сре́дства** иммунизация чаралары

иммуниза́ция *ж мед.* иммунизация (*организмны авыру йогудан саклау*)

иммунизи́ровать *сов., несов. кого-чего, мед.* иммунизацияләү, иммунизация ясау, иммунитет булдыру; **~ орга́низм** организмда иммунитет булдыру

иммунитéт *м* иммунитет (**1.** *мед., биол. организмның йогышлы авыруларга каршы тора алучанлыгы* **2.** *юр. аерым кешеләрнең, мәсәлән, дипломатия вәкилләренең кайбер гомуми законнарга буйсынмау хокукы*)

иммунóлог *м* иммунолог

иммунóлогия *ж* иммунология (*кешеләрнең һәм хайваннарның йогышлы авыруларга бирешмәве турында фән*)

императи́в *м* **1.** *книжн.* (*повеление*) императив, катгый таләп **2.** *грам.* боерык фигыль

импера́тор *м* император

импера́торский, -ая, -ое император ...ы; **~ дворе́ц** император сарае

императри́ца *ж* **1.** (*жена императора*) император хатыны **2.** (*титул*) император хатын; әби патша (*уст.*)

империали́зм *м* империализм

империали́ст *м* империалист

империалисти́ческ||ий, -ая, -ое империализм ...ы, империалистик, империалистлар ...ы; **~ая поли́тика** империалистик сәясәт

импе́рия *ж* империя (**1.** *башында император булган монархия дәүләте* **2.** *империалистик зур колониаль дәүләт*)

импе́рск||ий, -ая, -ое империя ...ы, империя карамагындагы; **~ая а́рмия** империя армиясе

импоза́нтность *ж* мәһабәтлек, мәһабәт булу; могтәбәр булу

импоза́нтн||ый, -ая, -ое мәһабәт; могтәбәр; **~ая фигу́ра** мәһабәт кыяфәт

импони́ровать *несов. кому-чему и без доп.* яхшы караш тудыру, үзенә җәлеп итү, үзенә карату

и́мпорт *м эк.* импорт

импортёр *м эк.* импортёр

импорти́ровать *сов., несов. кого-что* чит илләрдән товар кертү

и́мпортный, -ая, -ое импорт ...ы, чит илләрдән кертелгән; **~ това́р** импорт товары

импоте́нт *м* импотент

импоте́нция *ж* импотенция (*ирләрдә була торган җенси көчсезлек*)

импреса́рио *м нескл.* импресарио (*буржуаз илләрдә концертлар оештыручы профессиональ артист*)

импрессиони́зм *м иск.* импрессионизм (*19 йөзнең икенче яртысында сәнгатьтә һәм әдәбиятта барлыкка килгән агым*)

импрессиони́ст *м* импрессионист, импрессионизм тарафдары

импрессионисти́ческ||ий, -ая, -ое *иск.* импрессионизм ...ы; импрессионистик, импрессионизм белән сугарылган; **~ая му́зыка** импрессионистик музыка

импрессиони́стск||ий, -ая, -ое *иск.* импрессионизм ...ы; импрессионист[лар] ...ы; импрессионистларга хас, импрессионистларча ...; **~ие тенде́нции в литерату́ре** әдәбиятта импрессионизм тенденцияләре

импровиза́тор *м* чичән, импровизатор (*импровизация ясарга сәләтле кеше*)

импровиза́торский, -ая, -ое чичән ...ы, импровизатор ...ы; импровизаторлык ...ы; **~ тала́нт** импровизаторлык таланты

импровиза́ция *ж* **1.** *см.* **импровизи́ровать; 2.** импровизация (*алдан хәзерләнмичә, башкару моментында гына уйлап, шигырь язу яки көй чыгару*)

импровизи́рованный, -ая, -ое алдан әзерләнмәгән; бик тиз генә оештырылган; **~ конце́рт** бик тиз генә оештырылган концерт

импровизи́ровать *сов., несов. что и без доп.* импровизацияләү, импровизация ясау

и́мпульс *м* импульс (**1.** *нинди дә булса эшкә дәртләндерүче сәбәп, көч* **2.** *физиол. нерв ярсыткычларының эшчәнлеге аркасында барлыкка килеп иректән эшләнә торган хәрәкәт*)

импульси́вность *ж* **1.** импульсивлык, артык хәрәкәтчәнлек **2.** *физиол.* импульсивлык, ихтыярсыз ясалганлык, кинәт ясалганлык

импульси́вн||ый, -ая, -ое **1.** импульсив; артык хәрәкәтчән; **~ый челове́к** импульсив кеше **2.** *физиол.* импульсив, иректән ясалган; **~ое движе́ние** импульсив хәрәкәт

и́мпульсн||ый, -ая, -ое *эл., радио* импульс ...ы; импульслы; **~ая радиосвязь** импульслы радиоэлемтә

иму́щественный, -ая, -ое милек ...ы, мөлкәт ...ы, милеккә бәйләнгән, милеккә карата булган; **~ ценз** мөлкәт цензы (*капиталистик илләрдә: сайлауларда катнашу өчен билгеле бер күләмдә мөлкәтнең булуын таләп итә торган закон*)

иму́щество *с* милек, мал-мөлкәт; **госуда́рственное ~** дәүләт милке; **дви́жимое ~** күчә торган милек; **недви́жимое ~** күчми торган милек

иму́щ||ий, -ая, -ее мал-мөлкәтле, хәлле, бай; **~ие кла́ссы** бай сыйныфлар

и́мя *с* **1.** исем, ат; **как его́ и́мя?** аның исеме ничек?; **на и́мя** *кого-л.* исеменә; **заявле́ние на и́мя дире́ктора заво́да** завод директоры исеменә язылган гариза; **и́мени** *кого-чего-л.* исемендәге; **теа́тр и́мени Галиаскáра Камáла** Галиәскәр Камал исемендәге театр **2.** ат, дан, шөһрәт; **гро́мкое и́мя** данлыклы исем; **учёный с больши́м и́менем** дан алган галим **3.** *грам.*: **и́мя существи́тельное** исем; **и́мя прилага́тельное** сыйфат; **и́мя числи́тельное** сан; **и́мя де́йствия** исем фигыль; **и́мя со́бственное** ялгызлык исеме ♦ **во и́мя** *кого-чего* хакына; **во и́мя дру́жбы** дуслык хакына; **от и́мени** *кого* исеменнән; **проси́ть от и́мени отца́** әти исеменнән үтенү

имяре́к *м нескл.* исемен атый, исемен күрсәтә (*берәр кешенең исемен алыштыра торган сүз*)

инакомы́слящий, -ая, -ее башкача уйлый торган, башкача уйлаучы, башкача фикерләүче, башкача фикер йөртүче

ина́че, и́наче *нареч.* 1. башкача, бүтәнчә, икенче төрле, башка төрле; **на́до сде́лать ~** башкача эшләргә кирәк 2. *в знач. против. союза* юкса, югыйсә; **беги́, ~ опозда́ешь** йөгер, юкса соңга калырсың ♦ **так и́ли ~,** *в знач. вводн. сл.* ничек кенә булса да, ничек булса да, ничек кенә булмасын, алаймы-болаймы; **так и́ли ~, я при́ду** ничек кенә булмасын, мин килермен

инвали́д *м* инвалид, гарип; **~ труда́** хезмәт инвалиды; **~ войны́** сугыш инвалиды

инвали́дност||ь *ж* инвалидлык, гариплек; **перейти́ на ~ь** инвалидлыкка күчү; **получа́ть пе́нсию по ~и** инвалидлык буенча пенсия алу

инвали́дн||ый, -ая, -ое инвалид[лар] ...ы; гарип[ләр] ...ы; **~ая арте́ль** инвалидлар артеле

инвентариза́ция *ж* 1. (*внесение в опись*) инвентаризация, инвентарьлар исемлегенә кертү 2. (*проверка*) инвентаризация үткәрү

инвентаризи́ровать, инвентаризова́ть *сов., несов. что* инвентаризация ясау (үткәрү)

инвента́рь *м* инвентарь; **живо́й ~** аяклы мал, тере инвентарь; **мёртвый ~** җансыз инвентарь; **соста́вить ~** инвентарь төзү

инве́рсия *ж лингв., лит.* инверсия (*җөмләдәге сүзләрнең гадәттәге тәртибен үзгәртү*)

инвести́ровать *сов., несов. что, эк.* капитал салу (*чит илдәге яки үз илендәге берәр предприятиегә*)

ингала́тор *м* ингалятор, ингаляция приборы

ингаля́ция *ж* ингаляция (*пар, газ хәлендәге даруны яки пар хәленә китерелгән сыек даруны ингалятор ярдәмендә сиптереп иснәтеп дәвалау*)

ингреди́ент *м* ингредиент (*берәр катлаулы матдәнең, кушылманың состав өлеше*)

ингу́ш *м* ингуш

ингуши́ *мн.* ингушлар

ингу́шка *ж* ингуш хатыны (кызы)

ингу́шский, -ая, -ое ингуш[лар] ...ы; **~ язы́к** ингуш теле

индевé́ть *несов.* бәсәрү, бәсләну, сыкылану

инде́йка *ж* 1. (*птица*) ана күркә 2. (*мясо*) күркә ите

инде́йск||ий, -ая, -ое индеец[лар] ...ы; **~ие языки́** индеецлар телләре

инде́йцы *мн.* индеецлар (*Америкада яшәүче төп җирле халыклар*)

и́ндекс *м* индекс (1. *берәр нәрсәнең исемлеге, күрсәткече* 2. *эк. цифрлы белешмә, күрсәткеч*)

индетермини́зм *м филос.* индетерминизм (*табигатьтәге һәм җәмгыяттәге күренешләр арасында сәбәп бәйләнешләре һәм закончалык барлыгын инкарь итә торган идеалистик юнәлеш*)

индиа́нка I *ж* һинд хатыны (кызы)

индиа́нка II *ж* индеец хатыны (кызы)

индивидуализа́ция *ж см.* **индивидуализи́ровать**

индивидуализи́ровать *сов., несов. кого-что* индивидуальләштерү (*шәхесне, предметны үзенә генә хас булган билгеләр буенча аерып алу, аның белән аерым эш итү*)

индивидуали́зм *м* индивидуализм (*шәхси интересларны җәмгыять интересларына каршы куючы буржуаз караш*)

индивидуали́ст *м* индивидуалист

индивидуалисти́чески||ий, -ая, -ое 1. индивидуализм ...ы, индивидуалистик; индивидуализмга нигезләнгән; **~ая филосо́фия** индивидуалистик философия 2. индивидуалистик, индивидуалистларча ...; **~ий подхо́д к де́лу** эшкә индивидуалистларча мөнәсәбәт

индивидуали́стка *ж* индивидуалист хатын (кыз)

индивидуа́льность *ж* 1. индивидуальлек, үзенә бер төрлелек (*характерның һәм психик төзелешнең бер шәхесне икенче шәхестән аера торган үзенчәлекләре*) 2. (*личность*) шәхес, аерым шәхес

индивидуа́льн||ый, -ая, -ое 1. индивидуаль, шәхси, бер шәхескә хас; **~ые осо́бенности ученико́в** укучыларның индивидуаль үзенчәлекләре 2. индивидуаль, аерым; **~ое жили́щное строи́тельство** индивидуаль торак төзелеше; **~ое хозя́йство** аерым хуҗалык 3. аерым; сирәк; индивидуаль; **~ый слу́чай** аерым очрак; **~ый план** индивидуаль план; **~ое обуче́ние** индивидуаль укыту

индиви́дуум *м* аерым кеше, шәхес, зат

инди́го *с нескл.* индиго (*карасу-күк буяу*)

инди́ец *м* һинд, Һинд кешесе

и́ндий *м хим.* индий (*металл*)

инди́йск||ий, -ая, -ое Индия ...ы, Һиндстан ...ы, Һинд ...ы; **~ие языки́** һинд телләре

инди́йцы *мн.* һиндләр, Һинд халкы

инди́катор *м* индикатор (1. *тех. пешкәкле машиналарның цилиндрларындагы басымны үлчи торган әсбап* 2. *хим. реактив берәр химик процессның, күренешнең үзлекләрен күрсәтә торган матдә*)

индифферéнтность *ж* индифферентлык; игътибарсызлык, илтифатсызлык

индифферéнтн||ый, -ая, -ое индифферент; игътибарсыз, илтифатсыз; **~ое отноше́ние** илтифатсыз мөнәсәбәт

индонези́ец *м* индонезияле, Индонезия кешесе

индонези́йка *ж* индонезияле хатын (кыз)

индонези́йск||ий, -ая, -ое Индонезия ...ы; **~ие языки́** Индонезия телләре

индонези́йцы *мн.* индонезиялеләр, Индонезия халкы

индуи́зм *м* индуизм (*һиндләр арасында иң киң таралган дин*)

индуи́стски||ий, -ая, -ое индуизм ...ы; **~ая рели́гия** индуизм дине

индукти́вн||ый, -ая, -ое 1. *лог.* индуктив, индукциягә нигезләнгән; **~ый ме́тод** индуктив метод 2. *физ.* индукция ...ы; **~ое сопротивле́ние** индукция каршылыгы

инду́ктор *м* индуктор (*алмаш токлы кечкенә генә электромагнит машина*)

индукцио́нный, -ая, -ое *физ.* индукция ...ы: **~ ток** индукция тогы

инду́кция *ж* индукция (1. *лог. аерым фактларга нигезләп гомуми нәтиҗә чыгару методы* 2. *физ. нинди дә булса үткәргечне магнит кырында хәрәкәт иттергәндә, шул үткәргечтә электр тогы барлыкка килү*)

индульге́нция *ж* индульгенция (*чиркәү файдасына эшләнгән зур эш өчен гөнаһларны йолу турында папа грамотасы*)

нидустриализа́ция *ж* индустриализация, индустрияләштерү, индустриализацияләү; **~ се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгын индустрияләштерү

индустриализи́ровать, индустриализова́ть *сов., несов. что* индустриализацияләү, индустрияләштерү

индустриа́льн||ый, -ая, -ое индустриаль; **~ая страна́** индустриаль ил

инду́стрия, индустри́я *ж* индустрия; **тяжёлая ~** авыр индустрия; **лёгкая ~** җинел индустрия

инду́сы *мн.* 1. һиндлар, индуслар (*Һиндстанның җирле халыклары*) 2. *рел.* индуслар (*индуизм тарафдарлары*)

индю́к *м* күркә

индюша́тина *ж* күркә ите

индюша́чий, -ья, -ье күркә ите ...ы

индю́шеч||ий, -ья, -ье күркә ...ы; **~ьи я́йца** күркә йомыркалары

индю́шка *ж* ана күркә

и́не||й *м* бәс, сыкы; **дере́вья в ~е** бәсләнгән агачлар

ине́ртность *ж* инертлык, сүлпәнлек, дәртсезлек

ине́ртн||ый, -ая, -ое 1. *физ.* инерцияле 2. дәртсез, сүлпән; инерт; **~ый челове́к** сүлпән кеше ♦ **~ые га́зы** *хим.* инерт газлар

ине́рци||я *ж* 1. *физ.* инерция; **дви́гаться по ~и** инерция буенча хәрәкәт итү 2. *перен.* дәртсезлек, сүлпәнлек, хәрәкәтсезлек, инициативасызлык ♦ **по ~и** гадәт буенча, аңсыз рәвештә

инже́ктор *м тех.* инжектор (*пар казанына су бирә торган насос*)

инже́нер *м* инженер

инжене́рно-техни́ческ||ий, -ая, -ое инженерлык техникасы ...ы; **~ие комму́никации** инженерлык техникасы коммуникацияләре

инженéрн||ый, -ая, -ое инженерлык ...ы; инженер[лар] ...ы; **~ое де́ло** инженерлык эше

инжи́р *м* 1. (*плод*) инжир 2. (*дерево*) инжир агачы

инжи́рн||ый, -ая, -ое инжир ...ы, инжирдән әзерләнгән; **~ое варе́нье** инжир вареньесе

инициа́лы *мн.* инициаллар (*кеше һәм аның әтисе исеменең беренче хәрефләре*)

инициати́ва *ж* инициатива (**1.** *берәр яңа эшне үз теләгең белән башлап җибәру* **2.** *берәр эштә җитәкчелек роле* **3.** *үзлегеңнән актив эшләр башлап җибәрүгә булдыклылык, сәләтлелек*)

инициати́вн||ый, -ая, -ое **1.** инициативалы: **~ый челове́к** инициативалы кеше **2.** башлап җибәрүчеләр ...ы, инициаторлар ...ы; **~ая гру́ппа** инициаторлар группасы

инициа́тор *м* инициатор, башлап җибәрүче

инкасса́тор *м* инкассатор (*түләнергә, тапшырылырга тиешле акчаны гадәттә банктан чыгарга документ белән кабул итүче*)

инкасси́ровать *сов., несов. что, фин.* инкассирлау, кассага алу (*акча түләнергә тиешле документ буенча акча алу*)

инквизи́тор *м* **1.** инквизитор, инквизиция судьясе **2.** *перен.* аяусыз кеше, кансыз кеше, газаплаучы

инквизи́торский, -ая, -ое **1.** инквизитор ...ы **2.** *перен.* инквизиторларча...; аяусыз, каты, шәфкатьсез; **~ взгля́д** аяусыз караш

инквизицио́нный, -ая, -ое инквизиция ...ы; **~ суд** инквизиция суды

инквизи́ция *ж* **1.** инквизиция (*дин дошманнарына каршы көрәшү өчен католик дине тарафыннан оештырылган һәм үзенең ерткычлыклары белән танылган хөкем итү һәм җәзалау органы*) **2.** *перен.* аяусыз каты җәзалау, шәфкатьсез газаплау, каты җәфалау

и́нки *мн.* инклар (*Перу территориясендә яшәгән югары мәдәниятле борынгы халык*)

инко́гнито 1. *нареч.* яшертен, яшерен исем белән, үз исемен яшереп; **путеше́ствовать ~** яшертен сәяхәт итү **2.** *с нескл.* (*пребывание под вымышленным именем*) яшерен исем белән яшәү, яшертен яшәү; **его́ ~ раскры́лось** аның яшерен исем белән яшәве билгеле булды

инкримини́ровать *сов., несов. что кому-чему* гаеп тагу, *кемне дә булса* гаепле дип санау, жинаятьтә гаепләү

инкруста́ци||я *ж* инкрустация (*агачтан, сөяктән яки таштан ясалган әйберләргә чокып урнаштыру өчен төрле материалдан ясалган бизәкләр*); **сто́лик с перламу́тровой ~ей** перламутр инкрустацияле өстәл

инкрусти́ровать *сов., несов. что* инкрустация белән бизәү

инкуба́тор *м* инкубатор

инкубато́рий *м* инкубаторий (*инкубаторлар өчен махсус җиһазландырылган бина*)

инкуба́торн||ый, -ая, -ое инкубатор ...ы; **~ая ста́нция** инкубатор станциясе; **~ые цыпля́та** инкубатор чебешләре

инкубацио́нный, -ая, -ое *мед.* инкубация ...ы; **~ пери́од** инкубация чоры

инкуба́ция *ж* инкубация (**1.** *мед. йогышлы авыруның йоккан моментыннан алып беренче билгеләре күренә башлаганга кадәр үткән вакыт* **2.** *с.-х. инкубаторларда чебешләр чыгару*)

инкуна́була *ж* инкунабула (*1500нче елга кадәр Көнбатыш Европада типография хәрефләре белән басылган беренче китаплар*)

иново́рец *м уст.* башка диндәге кеше, кяфер

иногда́ *нареч.* (*в нек-рых случаях*) кайчакта, кайбер чакта; кайвакыт, кайвакытларда; (*время от времени*) вакыт-вакыт, ара-тирә; **он ~ прихо́дит** ул кайчакта килә; **~ он ошиба́ется** кайчакта ул хата ясый

иногоро́дн||ий, -яя, -ее башка шәһәрдәге, башка шәһәрдә торучы; **~ие подпи́счики журна́ла** журналга башка шәһәрдән язылучылар

инозе́мец *м уст. см.* **иностра́нец**

инозе́мный, -ая, -ое *см.* **иностра́нный I**

ино́й, -ая, -ое **1.** башка, бүтән, икенче төрле; **у него́ ~е мне́ние** аның фикере башка **2.** кайбер, кайсыбер, нинди дә булса, ниндидер; **~й раз на́до и отдохну́ть** кайбер очракта ял итеп алырга да кирәк **3.** *в знач. сущ.* **~й** *м* берсе, берәү; икенчесе; **~му нра́вится, ~му нет** берәүгә ошый, икенчесенә ошамый

и́нок *м уст. см.* **мона́х**

иноплане́тный, -ая, -ое башка планета[лар] ...ы

инопланетя́не *мн.* башка планетада яшәүчеләр

иноплеме́нный, -ая, -ое *уст.* башка кабилә ...ы; бүтән кабиләгә караган; башка халык ...ы

иноро́дн||ый, -ая, -ое ят, чит, башка; **~ые явле́ния** ят күренешләр; **~ое те́ло** чит җисем

иносказа́ни||е *с лит.* читләтеп әйтелгән сүз, киная; **говори́ть ~ями** кинаяләп сөйләү

иносказа́тельн||ый, -ая, -ое читләтеп әйтелгән, кинаяле; **~ое выраже́ние** кинаяле тәгъбир

иностра́нец *м* чит ил кешесе

иностра́нка *ж* чит ил хатыны (кызы)

иностра́нн||ый, -ая, -ое **1.** чит; чит ил ...ы; **~ые това́ры** чит ил товарлары; **~ые языки́** чит телләр **2.** чит ил эшләре ...ы; **министе́рство ~ых дел** чит ил эшләре министрлыгы

инохо́дец *м* юрга, юрга ат

и́ноходь *ж* юргалау

иноязы́чн||ый, -ая, -ое **1.** чит (башка) телдә сөйләшә торган; **~ое населе́ние** башка телдә сөйләшә торган халык **2.** чит тел ...ы; **~ые слова́** чит тел сүзләре

инсинуа́ция *ж книжн.* инсинуация, ялган сүзләр; яла

инсинуи́ровать *сов., несов. книжн.* яла ягу, ялган сөйләү

инспекти́ровать *несов. кого-что* тикшерү; **~ учёбные заведе́ния** уку йортларын тикшерү

инспе́ктор *м* инспектор

инспе́кторск||ий, -ая, -ое инспектор ...ы, инспекторлар ...ы, инспекторлык ...ы; **~ая прове́рка** инспекторлык тикшерүе

инспе́кция *ж* **1.** *см.* **инспекти́ровать; 2.** (*учреждение*) инспекция

инспира́тор *м книжн.* инспиратор, коткы салучы, котыртучы, яшерен коткы салучы

инспири́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что* коткы салып йогынты ясау, котырту, вәсвәсәләү; **~ общественное мне́ние** коткы салып җәмәгать фикеренә йогынты ясау **2.** *что* коткы салып китереп чыгару, коткы белән китереп чыгару; **~ конфли́кт** коткы белән конфликт китереп чыгару

инста́нция *ж* инстанция (*идарә итү органнары системасында үзара бер-беренә буйсынган баскычлардан гыйбарәт суд учреждениесе яки административ учреждение*)

инсти́нкт *м* **1.** *биол.* инстинкт; **~ самосохране́ния** үз-үзеңне саклау инстинкты **2.** (*внутреннее чутьё*) табигый тойгы, эчке сизем

инстинкти́вный, -ая, -ое **1.** *биол.* инстинкт ...ы; инстинктка нигезләнгән **2.** (*непроизвольный*) инстинктив, инстинктив рәвештә эшләнгән, үзеннән-үзе эшләнгән

институ́т *м* институт

институ́тск||ий, -ая, -ое институт ...ы; **~ая програ́мма** институт программасы

инструкта́ж *м* инструктаж, инструкция бирү, күрсәтмәләр бирү; **провести́ ~** инструктаж үткәрү

инструкти́вный, -ая, -ое *книжн.* инструктив, җитәкче күрсәтмәләр бирә торган; **~ докла́д** инструктив доклад

инструкти́ровать *сов., несов. кого-что* инструкция ясау, инструкция үткәрү, күрсәтмәләр бирү

инстру́ктор *м* инструктор; **~ райко́ма** райком инструкторы; **~ по стрельбе́** ату буенча инструктор

инстру́кция *ж* инструкция, күрсәтмәләр

инструме́нт *м* инструмент, корал, әсбап; **хирурги́ческие ~ы** хирургия әсбаплары; **столя́рные ~ы** балта остасы кораллары; **музыка́льные ~ы** музыкаль инструментлар

инструменталист *м* инструменталист (*музыкант*)

инструмента́льн||ый, -ая, -ое **1.** инструмент ...ы, инструментлар ...ы; **~ая сталь** инструмент корычы **2.** инструментлар ясый торган; **~ая мастерска́я** инструментлар ясый торган мастерской **3.** инструменталь, инструментта уйнала торган; **~ая му́зыка** инструменталь музыка

инструмента́льщик *м* инструментчы, инструментлар ясаучы

инструментова́ть *сов., несов. что, муз.* инструментовка ясау

инструменто́вка *ж* инструментовка (**1.** *муз. музыкаль әсәрне оркестр белән башкаруга яраклаштыру* **2.** *музыка теориясендә музыкаль инструментларның оркестрда катнашу принципларын өйрәнә торган бүлек*)

инсу́льт *м мед.* инсульт (*мидәге кан әйләнешенең бик нык бозылуы*)

инсцени́ровать *сов., несов. что* **1.** сәхнәләштерү (*әдәби әсәрне сәхнәгә куярга яраклаштыру*) **2.** *перен.* булып кылану; **~ о́бморок** хуш киткән булып кылану

инсцениро́вка *ж* **1.** *см.* **инсцени́ровать; 2.** (*постановка*) инсценировка, сәхнәләштерелгән әсәр

интегра́л *м мат.* интеграл

интегра́льн||ый, -ая, -ое **1.** *мат.* интеграль; **~ые уравне́ния** интеграль тигезләмәләр **2.** *книжн.* (*единый, целый*) бердәм, тоташ

интегра́ция *ж см.* **интегри́ровать**

интегри́рование *с см.* **интегри́ровать**

интегри́ровать *сов., несов. что, мат.* интегралын табу

интелле́кт *м* интеллект, фикерләү сәләте; **челове́к с высо́ким ~ом** югары интеллектлы кеше

интеллектуа́л *м разг.* интеллектуал, интеллектлы кеше

интеллектуа́льн||ый, -ая, -ое интеллектуаль, рухи, акыл ...ы; **~ые запро́сы** интеллектуаль ихтыяҗлар

интеллиге́нт *м* зыялы, интеллигент, укымышлы

интеллиге́нтность *ж* зыялылык, интеллигентлык, укымышлылык

интеллиге́нтный, -ая, -ое **1.** интеллигент...; укымышлы; **~ челове́к** интеллигент кеше **2.** интеллигент..., интеллигентларга хас; **~ вид** интеллигентларга хас кыяфәт

интенда́нт *м* интендант (*интендантствода хезмәт итүче*)

интенда́нтск||ий, -ая, -ое интендантлык ...ы, интендант ...ы; **~ая слу́жба** интендантлык хезмәте

интенда́нтство *с* интендантлык (*армиядә хуҗалык эшләрен алып бара торган оешма*)

интенси́вность *ж* интенсивлык, көчлелек, киреңкелек

интенси́вн||ый, -ая, -ое **1.** интенсив, көчле, киреңке; **~ый труд** интенсив хезмәт **2.** интенсив, күп җитештерүчән; **~ая систе́ма се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгының интенсив системасы

интенсифика́ция *ж см.* **интенсифици́ровать; ~ произво́дства** җитештерүне интенсивлаштыру; **~ земледе́лия** игенчелекне интенсивлаштыру

интенсифици́ровать *сов., несов. что, книжн.* интенсивлаштыру, интенсивлыгын арттыру, көчәйтү; **~ се́льское хозя́йство** авыл хуҗалыгын интенсивлаштыру

интерва́л *м* **1.** интервал, ара; **рабо́тать с ~ами** интервал ясый-ясый эшләү **2.** *муз., физ.* интервал; **~ в полто́на** ярты тон озынлыгындагы интервал

интерве́нт *м* интервент

интерве́нци||я *ж* интервенция; **борьба́ с ~ей** интервенция белән көрәш

интерви́дение *с* интервидение (*халыкара тапшырулар системасы һәм тапшыруларның үзе*)

интервью́ *с нескл.* интервью; **брать ~** интервью алу; **дава́ть ~** интервью бирү

интервьюи́ровать *сов., несов. кого-что* интервью алу

интере́с *м* **1.** кызыксыну, игътибар, дикъкать итү; **э́то собы́тие вызыва́ет о́бщий ~** бу вакыйга гомуми кызыксыну тудыра **2.** (*значительность*) әһәмият, мөһимлек **3.** файда, мәгънә; **нет никако́го ~а е́хать туда́** анда барудан бер файда да (бер мәгънә дә) юк **4.** *обычно мн.* **~ы** мәнфәгать, ихтыяҗ, кирәклек; **в ~ах трудя́щихся** хезмәт ияләренең ихтыяҗларыннан чыгып

интере́сн||ый, -ая, -ое **1.** кызык, кызыклы, кызыгырлык, кызыксынырлык: **~ый расска́з** кызыклы хикәя; **~ая рабо́та** кызыгырлык эш **2.** (*привлекательный, красивый*) ягымлы, сөйкемле; чибәр, матур

интересова́ть *несов. кого-что* кызыктыру, кызыксындыру

интересова́ться *несов. кем-чем* кызыксыну; **~ матема́тикой** математика белән кызыксыну

интерме́дия *ж* интермедия (*спектакльнең пәрдәләре арасында башкарыла торган кечкенә генә көлкеле пьеса*)

интерна́т *м* интернат

интернационал́ *м* **1.** (*международное объединение*) интернационал **2.** (*с прописной — гимн*) Интернационал

интернационализа́ция *ж* интернационализация, интернациональләштерү (*берәр территориядән, корылмадан, елгадан һ.б.ш. бертигез шартларда файдалануга барлык дәүләтләргә шартнамә буенча хокук бирү*)

интернационализи́ровать *сов., несов. что* интернациональләштерү, (*берәр нәрсәгә*) интернационализация игълан итү

интернационали́зм *м* интернационализм

интернациона́льный, -ая, -ое *книжн.* интернациональ, халыкара; **~ конгре́сс** халыкара конгресс

интерни́рование *с см.* **интерни́ровать**

интерни́ровать *сов., несов. кого-что* интернировать итү, иректән мәхрүм итү (**1.** *сугышучы дәүләтнең дошман як гражданнарын кулга алып бер җиргә дә җибәрми тотуы* **2.** *нейтраль дәүләтнең сугышучы дәүләт гаскәрләрен коралсызландыруы һәм вакытлыча үз дәүләтеннән чыгармый тотуы*)

интерпрета́тор *м книжн.* интерпретатор, интерпретацияләүче, аңлатучы, ачыклап бирүче

интерпрета́ция *ж книжн.* интерпретация (**1.** *берәр нәрсәне аңлату, мәгънәсен ачып бирү* **2.** *үзеңнең аңлатмаңа нигезләнеп берәр музыкаль, әдәби әсәрне яки драматик рольне иҗади башкару*)

интерпрети́ровать *сов., несов. что, книжн.* интерпретация ясау, аңлату, ачыклап бирү, мәгънәсен ачып бирү

интерфере́нция *ж физ.* интерференция (*төрле чыганаклардан чыга торган аваз, яктылык дулкыннарының һ.б.ш. үзара тәэсир итешүләре*)

интерье́р *м* интерьер (*бинаның эчке ягы*)

инти́мность *ж* интимлык, якын дуслык, ахирәтлек, чын күңелдән якынлык

инти́мный, -ая, -ое **1.** интим, чын (ихлас) күңелдән ...; **~ разгово́р** ихлас күңелдән сөйләшү **2.** интим, иң якын; ахирәт; **~ друг** иң якын дус

интоксикацио́нный, -ая, -ое *мед.* интоксикация ...ы, интоксикацион, интоксикациядән булган; **~ психо́з** интоксикациядән булган психик авыру

интоксика́ция *ж мед.* интоксикация, агулану; **лека́рственная ~** дарудан агулану

интона́ци||я *ж в разн. знач.* интонация; **вопроси́тельная ~я** *лингв.* сорау интонациясе; **с шутли́вой ~ей** шаяру интонациясе белән; **фальши́вая ~я** *муз.* хата интонация

интони́ровать *несов. книжн.* (*берәр*) интонация белән әйтү (башкару, җырлау, уйнау); **непра́вильно ~** ялгыш интонация белән башкару

интри́га *ж* **1.** интрига, астыртын эш; мәкер **2.** *лит.* интрига (*драмада яки романда төп вакыйгаларның үсеше*)

интриган́ *м* интригачы, интриган, интрига белән шөгыльләнүче, астыртын эш йөртүче

интригова́||ть *несов.* **1.** *против кого-чего* интрига алып бару, интрига кору, хәйлә кору **2.** *кого-что* кызыксындыру, кызыксыну уяту, кызыксыну тудыру; **всех ~л его́ таи́нственный вид** аның серле кыяфәте бөтен кешеләрдә кызыксыну тудыра иде

introду́кция *ж муз.* интродукция (*музыкаль әсәрнең кереш өлеше*)

интуити́вн||ый, -ая, -ое интуитив, интуициягә нигезләнгән; **~ое чу́вство** интуитив тойгы

интуи́ция *ж* интуиция (*элекке тәҗрибәгә таянып дөрес сиземләү*); **у него́ то́нкая ~** аның интуициясе көчле

инфантили́зм *м мед.* инфантилизм (*калкансыман бизнең эшчәнлеге җитәрлек булмау сәбәпле өлкәннәрдә балалардагы кебек физик һәм психик яктан артта калу*)

инфанти́льность *ж книжн.* инфантильлек

инфанти́льный, -ая, -ое *книжн.* **1.** инфантиль, җитлекмәгән **2.** балаларга хас, балаларча ...; **~ тон** балаларга хас тон

инфа́ркт *м* инфаркт

инфекцио́нн||ый, -ая, -ое йогышлы; **~ые заболева́ния** йогышлы авырулар

инфе́кция *ж* инфекция, йогыш

инфильтра́т *м биол., мед.* инфильтрат

инфильтра́ция *ж биол., мед.* инфильтрация (*тән тукымаларының табигый состав өлеше булмаган теге я бу элементларның тукымаларга үтеп керүләре һәм анда тупланулары*)

инфинити́в *м грам.* инфинитив; **глаго́л в фо́рме ~а** инфинитив формасындагы фигыль

инфля́ция *ж эк.* инфляция (*илдә чамадан тыш күп чыгарылу нәтиҗәсендә кәгазь акчаның бәясе төшү*)

информати́вность *ж* информативлык

информати́вный, -ая, -ое информатив, информациягә бай

информа́тор *м* информатор, информация биреп торучы, хәбәр итеп торучы

информацио́нн||ый, -ая, -ое информацион ..., информация ...ы; **~ый отде́л** информация бүлеге; **~ое сообще́ние** информацион белдерү

информа́ци||я *ж* **1.** *см.* **информи́ровать; 2.** информация, белдерү, хәбәр; **кра́ткая ~я** кыска информация; **дать ~ю** информация ясау

информи́ровать *сов., несов. кого-что* информация ясау, белдерү, белдереп тору, хәбәр итү

инфракра́сн||ый, -ая, -ое: **~ые лучи́** *физ.* инфракызыл нурлар; **~ое излуче́ние** *физ.* инфракызыл нурланыш

инфузо́рия *ж* инфузория (*бер күзәнәкле микроскопик су хайваны*)

инциде́нт *м* инцидент, бәрелеш; аңлашылмау; **пограни́чный ~** чик буенда булган вакыйга ♦ **~ исче́рпан** бәрелеш бетте

инъе́кци||я *ж* инъекция; дару җибәрү: **сде́лать ~ю** инъекция ясау

ио́н *м физ.* ион

ионриза́ция *ж физ.* ионизация; ионлашу, ионизацияләну; **~ га́зов** газларның ионизацияләнүе

ионизи́ровать *сов, несов. физ.* ионлаштыру, ионизацияләү

ио́нн||ый, -ая, -ое *физ.* ион ...ы, ионнар ...ы; **~ая реа́кция** ионнар реакциясе

ипоте́ка *ж эк.* ипотека (*күчми торган милекне закладка салу, шул заклад өчен алынган ссуда*)

ипохо́ндрик *м* ипохондрик, ипохондрия белән авыручы

ипохо́ндрия *ж* ипохондрия, күңел төшенкелеге, өметсезлек, ямансулау

ипподро́м *м* ипподром (*атлар чабыштыру мәйданы*)

ипри́т *м* иприт (*агулы газ*)

ира́кский, -ая, -ое гыйрак ...ы; Гыйрак ...ы

ира́кцы *мн.* гыйраклылар

ирани́ст *м* иранист (*иран телләрен һәм мәдәниятен өйрәнүче галим*)

ира́нск||ий, -ая, -ое Иран ...ы; **~ие языки́** Иран телләре

ира́нцы *мн.* ираннар, иранлылар

и́рис *м* **1.** ирис (*сары һәм шәмәхә төсле эре чәчәкле үсемлек*) **2.** (*нитки*) ирис

ири́с *м* ирис (*конфет*)

ирла́ндский, -ая, -ое ирланд ...ы; Ирландия ...ы; **~ язы́к** ирланд теле

ирла́ндцы *мн.* ирландиялеләр

иронизи́ровать *несов. над кем-чем* мыскыллап көлү, кимсетеп көлү, ирония белән көлү

ирони́ческ||ий, -ая, -ое иронияле, астыртын көлеп, астыртын мыскыллап; **~ая улы́бка** астыртын мыскыллап елмаю

ио́ния *ж* ирония (*оста итеп астыртын көлү*) ♦ **~ судьбы́** язмыш ирониясе

иррационали́зм *м филос.* иррационализм

иррациона́льность *ж филос., мат.* иррациональлек

иррациона́льный, -ая, -ое иррациональ (**1.** *филос. идеалистик философиядә: логик төшенчә белән аңлатып биру мөмкин булмаган, акыл ирешә алмый торган; мистик* **2.** *мат. берәмлек белән улчәнми торган*)

ирреа́льный, -ая, -ое *книжн.* иррациональ, реаль булмаган; чынбарлыкта булмый торган

иррегуля́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* иррегуляр, регуляр булмаган; **~ые войска́** иррегуляр гаскәрләр

иррига́тор *м* ирригатор, сугару белгече

ирригацио́нн||ый, -ая, -ое ирригация ...ы, сугару ...ы; **~ая систе́ма** ирригация системасы

иррига́ция *ж* ирригация, сугару

иск *м* дәгъва (*судка мөрәҗәгать итү*)

искажа́ть *несов. см.* **искази́ть**

искажа́ться *несов.* **1.** *см.* **искази́ться; 2.** *страд. от* **искажа́ть**

искаже́ни||е *с* **1.** *см.* **искази́ть, искази́ться; 2.** ялгыш, хата; **гру́бые ~я в те́ксте** текстта гыру тупас хаталар

искажённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искази́ть; 2.** (*извращённый*) бозылган, бозык **3.** (*изменившийся — о лице, наружности*) бик нык үзгәргән

искази́ть *сов. что* **1.** бозу, бозып күрсәтү **2.** бик нык үзгәртү, сыту (*чырайны*)

искази́ться *сов.* **1.** бозылу **2.** бик нык үзгәрү; сытылу (*чырай турында*)

искале́ченн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искале́чить; 2.** гарип, гарипләнгән, имгәнгән; **~ая рука́** имгәнгән кул **3.** *перен.* бозылган; **~ая жизнь** бозылган тормыш

искале́чи||ть *сов. кого-что* **1.** имгәтү, гарипләү **2.** *перен.* бозу; **дурно́е воспита́ние ~ло ребёнка** начар тәрбия баланы бозды

искале́читься *сов.* имгәнү, гарипләну, гарипләнеп бетү

иска́ни||е *с* **1.** *см.* **иска́ть 1; 2.** *мн.* **~я** эзләнүләр; **твóрческие ~я** ижади эзләнүләр

иска́тел||ь *м* **1.** эзләүче, эзләп йөрүче; **~и женьше́ня** женьшень эзләүчеләр **2.** *тех.* эзләгеч ♦ **~ь приключе́ний** мажаралар эзләүче

иска́тельный, -ая, -ое яраргa тырышучан; ялагайланулы; ялагай; **~ взгляд** ялагайланулы караш

иска́ть *несов. кого-что, чего* эзләү; **~ по́вод** сылтау эзләү; **~ ссо́ры** ызгыш эзләү; **~ спасе́ния** котылу юлын эзләү ♦ **ищи́-свищи́** *разг.* җилләр искән

исклева́ть *сов.* **1.** *кого-что* чукып бетерү, чукып яралап бетерү **2.** *что* (*всё съесть — о птицах*) чукып ашап бетерү

исключа́ть *несов. см.* **исключи́ть**

исключа́я 1. *деепр. от* **исключи́ть; 2.** *предлог с род.п.* ... башка[лар]; **~ меня́** миннән башка

исключе́ни||е *с* **1.** *см.* **исключи́ть 1; 2.** чыгарма; читләшү; **нет пра́вила без ~я** чыгармасыз кагыйдә булмый; **ни для кого́ не мо́жет быть ~я** беркем дә читләшә алмаячак

исключи́тельно *нареч.* **1.** искиткеч, гажәп, аеруча, бигрәк тә; **~ вку́сное блю́до** искиткеч тәмле аш **2.** *в знач. частицы выделит.-огранич.* фәкать, бары, тик, бары тик, гына; **пре́мию получи́ли ~ отли́чники** премияне тик отличниклар гына алды

исключи́тельность *ж* **1.** үзенчәлекле булу, аерымлылык; **~ явле́ния** күренешнең үзенчәлекле булуы **2.** (*замкнутость, обособленность*) өстенлекле булу, өстенлелек

исключи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** махсус, үзенә бер аерым; **~ые права́** махсус хокуклар **2.** гадәттән тыш; **~ый слу́чай** гадәттән тыш вакыйга **3.** *разг.* бик яхшы, искиткеч, бик шәп; **изде́лия ~ого ка́чества** бик яхшы сыйфатлы әйберләр

исключи́ть *сов.* **1.** *кого-что* чыгару, чыгарып ташлау, төшерү; **~ из спи́сков** исемлекләрдән чыгару; **~ из шко́лы** мәктәптән чыгару **2.** *что* (*не допустить, устранить*) юл куймау, юл калдырмау, мөмкинлек калдырмау; **~ возмо́жность невыполне́ния пла́на** планның үтәлми калу мөмкинлегенә юл куймау ♦ **э́то исключено́** моңа урын юк

искове́рканн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искове́ркать; 2.** (*сломанный, изломанный*) ватылган, ватык, җимерек **3.** *перен.* бозылган; бозык; **~ая жизнь** бозылган тормыш

искове́ркать *сов.* **1.** *что* (*сломать, испортить*) ватып бетерү, вату **2.** *перен. кого-что* бозу, бозып бетерү; **~ чью-л. фами́лию** *кемнең дә булса* фамилиясен бозу

иско́в||ый, -а́я, -о́е дәгъва ...ы; **~о́е заявле́ние** дәгъва гаризасы

исколеси́ть *сов. что* йөреп чыгу; **~ всю о́бласть** бөтен өлкәне йөреп чыгу

исколоти́ть *сов.* **1.** *кого* кыйнап ташлау, тукмап ташлау **2.** *что* кага-кага ватып бетерү, бозып бетерү; **~ сте́ну гвоздя́ми** стенаны кадаклар кага-кага бозып бетерү

исколо́ть *сов. кого-что* чәнечкәләп бетерү, чәнчеп [тишкәләп] бетерү, чәнчеп [яралап] бетерү; **~ все па́льцы** барлык бармакларны чәнчеп бетерү

исколо́ться *сов.* чәнчелеп яралану, чәнчелеп [яраланып] бетү

иско́м||ый, -ая, -ое **1.** *мат.* эзләнә торган, табылырга тиеш булган; **~ая величина́** эзләнә торган зурлык **2.** (*нужный, требуемый*) эзләнә торган, ачыкланырга тиеш булган

исконни́ *нареч. уст.* борын-борыннан, элек-электән, бик, күптәннән; **эти́ поря́дки существова́ли ~** бу тәртипләр борын-борыннан килә иде

иско́нн||ый, -ая, -ое күптәнге, күптәннән..., тәп; **~ое пра́во** күптәнге хокук; **~ый жи́тель** күптәннән торучы

ископа́ем||ый, -ая, -ое **1.** казылма, казып табыла торган; **~ые минера́лы** казып табыла торган минераллар **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* казылмалар, казылма әйберләр; **поле́зные ~ые** файдалы казылмалар **3.** *геол.* казылмаларда табыла торган; **~ые живо́тные** казылмаларда табыла торган хайваннар

ископа́||ть *сов. что* казу, казып бетерү; **они́ ~ли весь двор** бөтен ишек алдын казып бетергәннәр

искорёжить *сов. что, прост.* калҗайту, калҗайтып бетерү; вату, ватып бетерү

искорёжиться *сов. прост.* калҗаеп бетү, ватылу

искорене́ние *с см.* **искорени́ть, искорени́ться**

искорени́ть *сов. что* тамырын корыту, юк итү, юкка чыгару, бетерү; **~ недоста́тки** кимчелекләрнең тамырын корыту

искорени́ться *сов.* бөтенләй юкка чыгу, тамыры кору, бетү

искореня́ть *несов. см.* **искорени́ть**

искореня́ться *несов.* **1.** *см.* **искорени́ться**; **2.** *страд. от* **искореня́ть**

и́скоса *нареч. разг.* кырыннан, астан гына, күз кырые белән генә; **~ взгляну́ть** күз кырые белән генә карау

и́скр||а *ж* **1.** очкын, чаткы; **электри́ческая ~а** электр очкыны **2.** *перен.* чаткы; **~ы наде́жды** өмет чаткылары **3.** энҗедәй бөртек; **~ы сне́га** энҗедәй кар бөртекләре ◆ **~ы из глаз посы́пались** күздән утлар күренде

и́скренн||ий, -яя, -ее эчкерсез, саф, керсез, саф күңелле, турылыклы, ихлас күңелле; **~ий челове́к** эчкерсез кеше; **~яя ра́дость** эчкерсез шатлык

и́скренность *ж* эчкерсезлек, саф күңеллелек, турылыклылык, ихлас күңеллелек

искриви́ть *сов. что* **1.** кәкрәйтү; бөгү; **~ гвоздь** кадакны кәкрәйтү **2.** (*лицо*) бозу, сыту (*чырайны*)

искриви́||ться *сов.* **1.** кәкрәю, бөгелү; **гвоздь ~лся** кадак кәкрәйде **2.** (*о лице*) бозылу; үзгәреп китү

искривле́ние *с* **1.** *см.* **искриви́ть, искриви́ться**; **2.** (*искривлённое место*) кәкрәйгән урын, бөгелгән урын **3.** *полит.* (*кабул ителгән төп юнәлештән*) тайпылу, читләшү; тайпылыш; (төп юнәлешне) бозу

искривля́ть *несов. см.* **искриви́ть**

искри́ст||ый, -ая, -ое **1.** чемердәп тора торган, уйнап тора торган; **~ое вино́** чемердәп тора торган шәраб **2.** җемелдәп торган, җем-җем итә торган; **~ый снег** җемелдәп торган кар

искри́ть *несов. эл.* очкын чыгару, чаткы чыгару

и́скри||ться, искри́||ться җемелдәү, җемелдәп тору, ялтырау, ялтырап тору; **снег ~тся** кар җемелди

и́скровец *м* искрачы (*1900нче елда В.И. Ленин тарафыннан оештырылган «Искра» газетасы төркеменә кергән революционер*)

искрово́й, -а́я, -о́е **1.** очкын ...ы, чаткы ...ы **2.** очкынлы, чаткылы; **~ разря́д** чаткылы бушану; **~ переда́тчик** очкынлы тапшыргыч

искромётный, -ая, -ое үткен; янып торган; **~ взгляд** үткен караш

искромса́ть *сов. что, разг.* ботарлап бетерү, кискәләп бетерү, тураклап бетерү

искроши́ть *сов.* **1.** *что* ваклау, ваклап бетерү, турап бетерү, тураклап бетерү **2.** *перен. кого-что* (*изрубить*) [кылыч белән] чапкалап (турап) бетерү, тураклап бетерү

искупа́ть I *несов. см.* **искупи́ть**

искупа́ть II *сов.* (*вы́купать*) коендырып алу, коендырып чыгару

искупа́ться *сов.* коенып алу, коенып чыгу; **~ в реке́** елгада коенып алу

искупи́ть *сов. что* йолу, йолып алу; гафу ителү; **~ свою́ вину́** үз гаебеңне йолу

искупле́ние *с* йолу, гафу ителү; **~ вины́** гаепне йолу

иску́с, и́скус *м книжн.* сынау; **тяжёлый ~** авыр сынау; **вы́держать ~** сынаудан узу

искуса́ть *сов. кого-что* тешләп бетерү, тешләп (чәйнәп) бетерү, талау

искуси́тель *м книжн.* [күнел] аздыручы, вәсвәсәче, вәсвәсә салучы, коткы салучы

иску́сник *м* оста; **большо́й ~ в своём де́ле** үз эшенең зур остасы

иску́сница *ж* оста хатын (кыз)

иску́сн||ый, -ая, -ое **1.** оста; **~ый портно́й** оста тегүче **2.** оста эшләнгән, оста башкарылган; **~ая рабо́та** оста башкарылган эш

иску́сственность *ж* ясалмалык, рыялылык, эчкерлелек

иску́сственн||ый, -ая, -ое **1.** ясалма, табигый булмаган; **~ые цветы́** ясалма чәчәкләр **2.** рыялы, ялган; **~ая улы́бка** рыялы елмаю

иску́сств||о *с* **1.** сәнгать; **изобрази́тельное ~о** сынлы сәнгать; **произве́дения ~а** сәнгать әсәрләре **2.** (*мастерство*) осталык; **с большо́м ~ом** зур осталык белән ◆ **из любви́ к ~у** сәнгатькә мәхәббәт йөзеннән

искусствове́д *м* сәнгать белгече, сәнгать белеме галиме

искусствове́дение *с* сәнгать белеме, сәнгать фәне, сәнгать турындагы фән

искусствове́дческ||ий, -ая, -ое сәнгать ...ы, сәнгать фәне ...ы; сәнгать фәннәре ...ы; **~ие нау́ки** сәнгать фәннәре

искуша́ть *несов. кого-что* вәсвәсә салу, вәсвәсәләндерү, коткы салу ◆ **~ судьбу́** язмышны сынап карау

искуше́ни||е *с см.* **искуша́ть; подда́ться ~ю** коткыга бирелү; **вводи́ть в ~е** коткы салу

искушённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **искуша́ть**; **2.** остарган, шомарган; **~ в спо́рах** бәхәсләрдә шомарган; **~ о́пытом** тәжрибәле, күпне күргән

ислам́ *м* ислам, ислам дине

исла́ндский, -ая, -ое исланд ...ы; Исландия ...ы; **~ язы́к** исланд теле

исла́ндцы *мн.* исландлар, исландияләр, Исландия халкы

испа́костить *сов. что, прост.* (*загрязнить*) шакшылап (пычратып) бетерү

испа́нец *м* испан, испанияле, Испания кешесе

испа́нка I *ж* испан хатын (кыз)

испа́нка II *ж* испанка (*грипп авыруы төре*)

испа́нский, -ая, -ое испан ...ы; Испания ...ы; **~ язы́к** испан теле

испа́нцы *мн.* испаннар, испанияләр, Испания халкы

испаре́ни||е *с книжн.* **1.** *см.* **испари́ть, испари́ться** I; **2.** *обычно мн.* **~я** парлар, булар; **вре́дные ~я** зарарлы парлар

испа́рин||а *ж* тир; **покры́ться ~ой** тиргә бату

испари́тель *м* буга (парга) әйләндергеч

испари́ть *сов. что* буга (парга) әйләндерү (әверелдерү)

испари́||ться *сов.* **1.** буга (парга) әйләнү (әверелү) **2.** *перен. шутл.* сызу, шылу, таю; (*о деньгах*) бетү; **он то́тчас же ~лся** ул шунда ук сызды

испаря́ть *несов. см.* **испари́ть**

испаря́ться *несов.* **1.** *см.* **испари́ться**; **2.** *страд. от* **испаря́ть**

испа́чкать *сов. кого-что* буяп (пычратып) бетерү

испа́чкаться *сов.* буялып (пычранып) бетү

испепели́ть *сов. кого-что* [яндырып] көлгә әйләндерү, көл итү ◆ **~ гне́вом** ачу белән көйдерү; **~ взгля́дом** караш белән көйдереп алу

испепеля́ть *несов. см.* **испепели́ть**

испестри́ть *сов. что* чуарлау, чуарлап бетерү

испе́чь *сов. что* пешерү, пешереп житкерү

испе́чься *сов.* пешү, пешеп җитү

испещри́ть *сов. что* чуарлап бетерү (*таплар белән*); **~ стол черни́льными пя́тнами** өстәлне кара таплары белән чуарлап бетерү

испещря́ть *несов. см.* **испещри́ть**

исписа́ть *сов. что* **1.** язып тутыру, язып бетерү; **~ лист бума́ги** кәгазь битен язып тутыру **2.** (*истратить*) язуга тотып бетерү (*мәс. карандашны, кәгазьне, караны*)

исписа́||ться *сов.* **1.** яза-яза бетү; **каранда́ш ~лся** карандаш яза-яза бетте **2.** *перен. разг.* яза-яза эштән чыгу, яза алмас хәлгә килү (*язучылар һ.б.ш. турында*)

испи́сывать *несов. см.* **исписа́ть**

испит||о́й, -а́я, -о́е *разг.* ябык, арык, чандыр, йончыган; **~о́е лицо́** ябык бит

испове́дание *с книжн.* дин, иман

испове́дать *сов. разг. см.* **испове́довать**

испове́даться *сов. разг. см.* **испове́доваться**

испове́дник *м.* **1.** (*священник*) тәүбә иттерүче **2.** (*тот, кто пришёл на исповедь*) тәүбәче, тәүбә-истигъфарчы

испове́довать 1. *несов. что* (*юлын, динен*) тоту, (*диненэ*) ышану; ~ **ислáм** ислам динен тоту 2. *сов., несов. кого-что* тәүбәгә китерү, тәүбә иттерү

испове́доваться *сов., несов.* 1. тәүбә-истигъфар кылу, тәүбә иту 2. *разг. шутл.* (*ачыктан-ачык*) сөйләп бирү

и́споведь *ж* 1. тәүбә-истигъфар, тәүбә, тәүбә иту 2. *перен.* чын күңелдән әйтеп бирү, чын күңелдән ачып салу

и́сподволь *нареч. разг.* алдан акрынлап, азлап-азлап; **он ~ стал гото́виться к отъе́зду** ул алдан ук акрынлап юлга чыгарга хәзерләнә башлады

испо́длобья *нареч.* маңгай астыннан, каш җыерып; **смотре́ть ~** маңгай астыннан карау

испо́дниз(у) *нареч. разг.* астан, (*берәр нәрсә*) астыннан

испо́дн||ий, -яя, -ее *прост.* 1. эчке; **~яя руба́шка** эчке күлмәк 2. *в знач. сущ.* **~ее** *с* күлмәк-ыштан

испо́дтишка́ *нареч.* астыртын, яшертен; **де́йствовать ~** астыртын эш итү

испоко́н: ~ ве́ку (ве́ков) күптәннән, борын-борыннан, элек-электән, мәңгедән

исполи́н *м* 1. (*великан, богатырь*) алып, батыр, әзмәвер 2. *перен.* зур кеше, дәһи; **~ы нау́ки** фән дәһилары

исполи́нск||ий, -ая, -ое 1. алып ...ы, әзмәвер ...ы; гадәттән тыш зур; **челове́к ~ого ро́ста** гадәттән тыш озын буйлы кеше 2. бик зур, гадәттән тыш зур колач; **~ие пла́ны** бик зур планнар

исполко́м *м* башкарма комитет

исполне́ни||е *с* 1. *см.* **испо́лнить** I; **прове́рка ~я** үтәлешне тикшерү ◆ **во ~е** *чего* тормышка ашыру максаты белән, үтәү йөзеннән

испо́лненный, -ая, -ое 1. *прич. от* **испо́лнить** II; 2. тулган, чолгап алган, сугарылган; **~ гне́ва** ачу белән сугарылган

исполни́м||ый, -ая, -ое үтәлерлек, бышкарылырлык, тормышка ашырырлык; **~ое жела́ние** үтәлерлек теләк

исполни́тель *м* үтәүче; башкаручы ◆ **суде́бный ~** суд исполнителе

исполни́тельница *ж* башкаручы хатын (кыз), үтәүче хатын (кыз)

исполни́тельность *ж* эшне төгәл үтәүчәнлек, эшне төгәл башкаручанлык

исполни́тельный, -ая, -ое 1. башкаручы, башкарма, башкара торган; тормышка ашыручы; **~ комите́т** башкарма комитет 2. (*старательный*) эшне төгәл үтәүчән, эшне төгәл башкаручан ◆ **~ лист** башкару кәгазе

испо́лнить I *сов. что* 1. үтәү, тормышка ашыру; башкару; **~ прика́з** приказны үтәү 2. башкару, уйнау; **~ роль** рольне башкару

испо́лнить II *сов. кого-что, уст.* сугару, тутыру; рухландыру; **~ се́рдце наде́ждой** күңелне өмет белән рухландыру

испо́лни||ться I *сов.* 1. үтәлү, тормышка ашу; башкарылу; **жела́ние моё ~лось** минем теләгем тормышка ашты 2. *кому-чему* үтү, тулу, булу; **ма́льчику ~лось де́сять лет** малайга ун яшь тулды

испо́лни||ться II *сов. чем, чего* тулу; сугарылу; **душа́ её ~лась ра́достью** аның күңеле шатлык белән тулды

исполня́ть I *несов. см.* **испо́лнить** I

исполня́ть II *см.* **испо́лнить** II

исполня́ться I *несов.* 1. *см.* **испо́лниться** I; 2. *страд. от* **исполня́ть** I

исполня́ть II *несов. см.* **испо́лниться** II

исполосова́ть *сов. разг.* 1. *что* телгәләп бетерү, тураклап бетерү; **~ мате́рию** материяне телгәләп бетерү 2. *кого-что* (*избить*) камчы белән кыйнау, чыбыркылау, яру

и́сполу *нареч. уст.* уртакка, уртагына; **обраба́тывать зе́млю ~** җирне уртакка эшкәртү

испо́льзовать *сов. несов. кого-что* файдалану, куллану; **~ те́хнику** техниканы куллану; **~ достиже́ния нау́ки** фән казанышларын файдалану

испо́льз||оваться *несов.* 1. файдаланылу, кулланылу; **на произво́дстве ~уется но́вая те́хника** производствода яңа техника кулланыла 2. *страд. от* **испо́льзовать**

испо́льн||ый, -ая, -ое *уст.* уртакка эшләү ...ы, уртакка эшләнә торган; **~ая систе́ма** уртакка эшләү системасы

испо́льщик *м уст.* уртакка эшләүче (*крестьян*)

испо́льщина *ж уст.* уртакка эшләү испольщина (*уңышның яртысын җирнең хуҗасына түләүдән гыйбарәт булган аренда төре*)

испо́ртить *сов.* 1. *что* бозу, бозып бетерү; эштән чыгару, харап итү; **~ механи́зм** механизмны бозу; **~ отноше́ния** мөнәсәбәтләрне бозу 2. *кого-что* бозу; **~ плохи́м воспита́нием** начар тәрбиялә бозу

испо́ртиться *сов.* 1. бозылу, бозылып бетү; эштән чыгу 2. (*нравственно*) бозылу

испо́рченность *ж* бозыклык, әхлаксызлык

испо́рченн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **испо́ртить**; 2. бозылган, бозык; ватык, ватылган; **~ый замо́к** ватык йозак 3. бозык, әхлаксыз; эштән чыккан; **~ый челове́к** бозык кеше 4. (*гнилой*) черегән, исләнгән, бозылган; **~ое мя́со** исләнгән ит

исправи́м||ый, -ая, -ое төзәлерлек; төзәтелерлек, төзәтергә ярарлык; **э́то де́ло ~ое** бу эш төзәтелерлек

исправи́тельно-трудов||о́й, -а́я, -о́е хезмәт белән төзәтү ...ы; **~-а́я коло́ния** хезмәт белән төзәтү колониясе

исправи́тельн||ый, -ая, -ое төзәтү ...ы, төзәтә торган; **~ые ме́ры** төзәтү чаралары

испра́вить *сов.* 1. *что* төзәтү; **~ замо́к** йозакны төзәтү 2. *кого-что* төзәтү; яхшырту; **~ хара́ктер** характерны төзәтү

испра́виться *сов.* төзәлү, яхшыру

исправле́ни||е *с* 1. *см.* **испра́вить, испра́виться**; 2. төзәтмә, төзәтү; **внести́ ~я в текст** текстка төзәтмәләр кертү

исправля́ть *несов. см.* **испра́вить**

исправля́ться *несов.* 1. *см.* **испра́виться**; 2. *страд. от* **исправля́ть**

испра́вник *м* исправник (*революциягә кадәрге Россиядә өяз полициясе начальнигы*)

испра́вност||ь *ж* төзеклек, эшкә яраклылык; эшкә ярарлык хәл; **~ь маши́ны** машинаның төзеклеклеге; **содержа́ть обору́дование в ~и** җиһазны эшкә ярарлык хәлдә тоту

испра́вный, -ая, -ое 1. төзек, эшкә яраклы; **~ мото́р** эшкә яраклы мотор 2. тыңлаучан; тырыш, күңел биреп эшли торган; **~ рабо́тник** тырыш хезмәткәр

испражне́ни||е *с* 1. *см* **испражня́ться**; 2. *мн.* **~я** тизәк, тәрәт

испражня́ться *несов.* тышка чыгу, тәрәт итү, зур йомышны үтәү

испро́бова||ть *сов. что* 1. сынау, сынап карау; **~ть но́вый инструме́нт** яңа коралны сынап карау 2. сынап карау; **он ~л мно́го профе́ссий** ул күп профессияләрне сынап карады 3. тату, татып карау; **~ть ку́шание** ашны татып карау

испроси́ть *сов. что, уст.* сорап алу; юллап алу; **~ разреше́ние** юллап рөхсәт алу

испу́г *м* курку, куркыну, шүрләү, кот чыгу, кот очу; (*о животном*) өркү; **с ~у** куркудан; **брать на ~** куркытып алдыру (җинү)

испу́ганный, -ая, -ое 1. *прич. от* **испуга́ть**; 2. куркулы; (*обычно о животном*) өркүле; **~ вид** куркулы кыяфәт

испуга́ть *сов. кого-что* куркыту, котын алу, котын очыру; (*обычно животное*) өркетү

испуга́ться *сов. кого-чего* курку, кот чыгу, кот очу; (*о животном*) өркү

испуска́ть *несов. см.* **испусти́ть**

испусти́ть *сов. что* (*запах*) аңкыту, тарату; (*звук*) тавыш бирү, кычкыру; **~ крик** тавыш бирү ◆ **~ дух (после́дний вздох)** *уст.* үлү, вафат булу; соңгы сулышны алу

испыта́ние *с* 1. *см.* **испыта́ть**; **~ дви́гателя** двигательне сынап карау 2. (*экзамен*) имтихан, сынау 3. (*невзгоды*) авыр сынау, авырлык

испы́танн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **испыта́ть**; 2. эштә тикшерелгән, сыналган; **~ый бо́ец** сыналган сугышчы; **~ое сре́дство** сыналган чара

испыта́тельный, -ая, -ое сынау ...ы, сынап карау ...ы; **~ срок** сынау срогы

испыта́ть *сов.* 1. *кого-что* сынау, сынап карау, тикшерү; **~ мото́р** моторны сынап карау 2. *что* кичерү, баштан кичерү, баштан үткәрү ,тату; **~ го́лод** ачлыкны баштан кичерү; **~ ра́дость** шатлык кичерү

испыту́емый, -ая, -ое сынала торган, тикшерелә торган; **~ матери́ал** сынала торган материал

испыту́ющий, -ая, -ее сынап ..., тикәп ..., сынаулы; **~ взгляд** сынап карау

испы́тывать *несов. см.* **испыта́ть**

иссека́ть *несов. см.* **иссе́чь** I

и́ссера- соргылт; **~-голубо́й** соргылт зәңгәр

иссе́чь I *сов. что* **1.** (*вытесать*) уеп ясау, юнып ясау **2.** *мед.* кисеп алу,кисеп ташлау; **~ о́пухоль** шешне кисеп ташлау

иссе́чь II *сов. кого-что* (*избить кнутом, плетью и т.п.*) кыйнау, тукмау, камчылау, чыбыркылау

и́ссиня- зәңгәрсу; **~-чёрный** зәңгәрсу кара

исследи́ть *сов. что, разг.* таптап бетерү, таптап пычратып бетерү

иссле́дование *с* **1.** *см.* **иссле́довать**; **2.** тикшеренү, фәнни хезмәт, фәнни әсәр; **~ по ру́сскому языку́** рус теле буенча фәнни хезмәт

иссле́дователь *м* тикшеренүче, тикшерүче, өйрәнүче

иссле́довательск||ий, -ая, -ое тикшеренү ..ы, тикшерү ...ы, фәнни тикшеренү ...ы, фәнни тикшерү ...ы; **~ая рабо́та** фәнни тикшеренү эше; **~ий институ́т** тикшеренү институты

иссле́довать *сов., несов.* **1.** *что* фәнни тикшерү, фәнни яктан тикшерү; **~ зако́ны приро́ды** табигать законнарын фәнни тикшерү **2.** *кого-что* (*җентекләп*) карау, (*җентекләп*) тикшерү, (*җентекләп*) карап чыгу; **~ ме́стность** тирәякны тикшереп чыгу; **~ больно́го** авыруны тикшерү

иссо́х||нуть *сов.* **1.** кибү, кибеп бету; **ре́ки ~ли** елгалар кибеп беткән **2.** *перен.* ябыгу, ябыгып бетү, кибү; **~нуть от тоски́** сагыштан кибү

и́сстари *нареч.* борынгыдан, электән, искедән; **так ~ ведётся** борынгыдан шулай килә

исстрада́ться *сов.* җәфаланып бетү, йончып бетү

исстреля́ть *сов. что* **1.** атып бетерү, атуга тотып бетерү; **~ все патро́ны** барлык патроннарны атып бетерү **2.** атып тишкәләп бетерү; **~ всю ми́шень** бөтен мишеньне атып тишкәләп бетерү

исступле́ни||е *с* чиксез ярсу, шашыну, котыру; **в ~и** шашынып, чиксез ярсып, шашынган хәлдә; **до ~я** шашынганчы, шаштырганчы

исступлённость *ж* чиксез ярсыганлык, шашынганлык, котыру

исступлённый, -ая, -ое чиксез ярсыган, шашынган; чиксез ярсулы; **~ крик** шашынып кычкыру

иссуша́ть *несов. см.* **иссуши́ть**

иссуши́||ть *сов.* **1.** *что* киптереп бетерү; **жара́ ~ла боло́то** эсселек сазлыкны киптереп бетергән **2.** *перен. кого-что* ябыктырып бетерү; арыкландырып бетерү, киптерү; **го́ре ~ло его́** кайгы аны ябыктырып бетергән

иссыха́ть *несов. см.* **иссо́хнуть**

иссяка́ть *несов. см.* **исся́кнуть**

исся́к||нуть *сов.* **1.** кору, корып бетү; кибү, кибеп бетү; юкка чыгу; **исто́чник исся́к** чишмә кибеп беткән **2.** *перен.* бетү; **си́лы врага́ ~ли** дошманның көчләре бетте; **терпе́ние моё ~ло** минем чыдамым бетте

иста́птывать *несов. см.* **истопта́ть**

иста́сканн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **истаска́ть**; **2.** тузган; таушалган; **~ые сапоги́** тузган итекләр **3.** *перен.* таушалган, таушалып беткән; **~ое лицо́** таушалып беткән йөз

истаска́ть *сов. что, разг.* (*износить*) киеп туздыру, киеп туздырып бетерү, киеп таушалдырып бетерү

истаска́ться *сов.* **1.** (*износиться*) киелеп тузып бетү, киелеп искереп бетү **2.** *перен.* таушалу, таушалып бетү

иста́чивать *несов. см.* **источи́ть**

иста́ять *сов.* **1.** (*растаять*) бөтенләй эреп бетү **2.** *перен.* ябыгып бетү; сызып бетү; **~ от тоски́** сагыштан ябыгып бетү

истека́ть *несов. см.* **исте́чь**

исте́кш||ий, -ая, -ее үткән, узган; тәмамланган; **в ~ем году́** үткән елда

истере́ть *сов. что* **1.** кыру, кырып бетерү; **~ морко́вь на тёрке** кишерне кыргычта кырып бетерү **2.** ышкый-ышкый бетерү (юкка чыгару); **~ рези́нку** резинканы ышкый-ышкый бетерү

истере́ться *сов.* ышкый-ышкый бетү (юкка чыгу); ышкылып тузып бетү; **подо́шва истёрлась** олтан ышкылып тузып бетте

исте́рзанный, -ая, -ое **1.** ерткаланып беткән, тетелеп (теткәләнеп) беткән; **~ вид** киеме ерткаланып беткән кыяфәт **2.** *перен.* җәфаланып беткән, газапланып беткән; йончыган; **~ го́рем** кайгыдан җәфаланып беткән

истерза́||ть *сов. кого-что* җәфалап бетерү, йончыту, газаплап бетерү; **го́ре ~ло его́** аны кайгы җәфалап бетергән

истерза́ться *сов.* җәфаланып (йончып, газапланып) бетү

исте́рик *м разг.* истерик, истерика белән авыручы

исте́рика *ж* истерика, шашыну

истери́ческ||ий, -ая, -ое **1.** истерия ...ы, **~ий припа́док** истерия өянәге **2.** истерик, истерия белән авыручы; **~ая же́нщина** истерик хатын **3.** истерик, шашынулы; **~ий смех** шашынулы көлү

истери́чка *ж разг.* истерик хатын (кыз)

истери́чный, -ая, -ое *см.* **истери́ческий** 2,3

истери́я *ж* истерия (*нерв. авыруы*) ◆ **вое́нная ~** хәрби истерия (*империалистик илләрдә сугышка өндәү һәм шашынып кораллану*)

исте́ц *м юр.* дәгъвачы (*суд эшендә*)

истече́ни||е *с см.* **исте́чь**; **по ~и полóженного сро́ка** билгеләнгән срок беткәч, беткәннән соң; **~е сро́ка полномо́чий** вәкаләтнең срогы чыгу

ист||е́чь *сов.* бетү, тәмамлану, чыгу, үтү, тулу; **срок ~ёк** срок утте ◆ **~е́чь кро́вью** 1) күп кан югалту; 2) *высок.* (*сугышта*) зур югалтуларга дучар булу

и́стин||а *ж* **1.** *филос.* хакыйкать; **объекти́вная ~а** объектив хакыйкать **2.** дөреслек; хакыйкать; хаклык; **скрыва́ть ~у** дөреслекне яшерү; **доби́ться ~ы** хакыйкатькә ирешү ◆ **напра́вить (иста́вить) на путь ~ы** дөрес юлга чыгару (өндәү)

и́стинн||ый, -ая, -ое **1.** дөрес, чын, хак; **~ая пра́вда** чын дөреслек **2.** чын; **~ый друг** чын дус

истира́ть *несов. см.* **истере́ть**

истира́ться *несов.* **1.** *см.* **истере́ться**; **2.** *страд. от* **истира́ть**

исти́ца *ж юр.* дәгъвачы хатын (кыз)

истлева́ть *несов. см.* **истле́ть**

истле́||ть *сов.* **1.** череп бетү; черү; **мате́рия ~ла** материя череп беткән **2.** пыскып янып бетү, пыскып көлгә әйләнү; **у́гли ~ли** кумерләр янып беткәннәр

и́стовый, -ая, -ое *уст.* (*усердный*) чын күңелдән эшләнгән, ихлас күңелдән эшләнгән

исто́к *м* **1.** чыганак, су башы, елга башы, чишмә башы; **от ~а до у́стья** елга башыннан тамагына кадәр **2.** *обычно мн.* **~и** *перен. чего* башлангыч, башлангыч чор; барлыкка килү; **у ~ов цивилиза́ции** цивилизациянең башлангыч чорында

истолкова́ние *с см.* **истолкова́ть**; **дать ~** *чему-л. бирәр нәрсәгә* аңлатма бирү

истолкова́тель *м* аңлатып бирүче, комментатор

истолкова́ть *сов. что* аңлату, аңлатып бирү, төшендерү, төшендереп бирү; тәгъриф итү; **~ смысл выраже́ния** тәгъбирнең мәгънәсен аңлатып бирү

истолко́вывать *несов. см.* **истолкова́ть**

истоло́чь *сов. что* төеп ваклау, ваклап бетерү

исто́м||а *ж* рәхәт изрәү, рәхәт ою; **в сла́дкой ~е** тәмле итеп рәхәт изрәү

истоми́ть *сов. кого-что* хәлдән тайдыру, йончытып (зарыктырып) бетерү; **~ ожида́нием** көттереп зарыктырып бетерү

истоми́ться *сов.* хәлдән таю, йончып (зарыгып) бетү

истопи́ть I *сов. что* **1.** (*печку*) ягу, ягып җылыту **2.** *разг.* ягып бетерү, ягуга тотып бетерү; **~ кубоме́тр дров** бер кубометр утын ягып бетерү

истопи́ть II *сов. что, разг.* эретеп бетерү; **~ весь воск** бөтен балавызны эретеп бетерү

истопи́||ться I *сов.* [ягудан] җылыну; ягылып бетү; **печь ~лась** мич янып бетте

истопи́ться II *сов. разг.* (*расплавиться*) эреп бетү

истопни́к *м.* мич ягучы

истопни́ца *ж* мич ягучы хатын (кыз)

истопта́ть *сов. что* **1.** таптап бетерү; **~ траву́** үләнне таптап бетерү **2.** *разг.* (*испачкать следами*) таптап пычратып бетерү **3.** *разг.* (*износить обувь*) туздырып бетерү (*аяк киемен*)

исторга́ть *несов. см.* **исто́ргнуть**

исто́ргнуть *сов. что, уст.* бәреп чыгару; **вулка́н исто́рг ла́ву** вулкан лаваны бәреп чыгара ◆ **~ крик** кычкырып җибәрү

истори́зм *м* тарихилык

исто́рик *м* тарихчы

исто́рико-революцио́нный, -ая, -ое тарихи-революцион

историо́граф *м* историография белгече

ИСТ-ИТО

историогра́фия *ж* историография (*тарих белеме үсешен һәм тарихи чыганакларны өйрәнә торган фән*)

истори́ческ||ий, -ая, -ое **1.** тарих ...ы; **~ая нау́ка** тарих фәне **2.** тарихи; **~ий рома́н** тарихи роман; **~ая да́та** тарихи дата

истори́чный, -ая, -ое тарихи дөрес, тарихи фактларга туры килә торган

исто́ри||я *ж* **1.** *в разн. знач.* тарих; **зако́ны ~и** тарих законнары; **~я сре́дних веко́в** урта гасырлар тарихы; **~я на́шей дру́жбы** безнең дуслыкның тарихы **2.** вакыйга, хәл; **попа́сть в неприя́тную ~ю** күңелсез хәлгә очрау ♦ **~я ума́лчивает** *о чём, шутл.* бу турыда бернәрсә дә сөйләмиләр

истосковáться *сов. по кому-чему и без доп., разг.* сагыну, сагынып бетү, сагынып-саргаеп бетү; ямансулау

исто́чать *несов. что, книжн.* аңкыту, тарату

исто́чи||ть *сов. что* **1.** кайрый-кайрый юкартып бетерү; **~ть нож** пычакны кайрый-кайрый юкартып бетерү **2.** тишкәләп бетерү; ашап бетерү; **жучо́к ~л де́рево** коңгыз агачны тишкәләп бетергән

исто́чник *м* **1.** чишмә, кизләү, чыганак; **~ не́фти** нефть чыганагы **2.** *перен.* чыганак, нигез; **со́лнце — ~ све́та и тепла́** кояш яктылыкның һәм җылылыкның чыганагы **3.** (*письменный памятник*) язма чыганак ♦ **~ всех зол (бед)** бөтен бәлаләрнең башы

исто́шн||ый, -ая, -ое *разг.* ачы, йөрәк өзгеч, йөрәк яргыч, йөрәк әрнеткеч; **крича́ть ~ым го́лосом** ачы тавыш белән кычкыру

истощáть *несов. см.* **истощи́ть**

истощáться *несов.* **1.** *см.* **истощи́ться 2.** *страд. от* **истощáть**

истоще́ние *с* **1.** ябыгу; арыгаю, арыклану; **по́лное ~ организ́ма** организмның тулысынча арыкларуы **2.** бик нык кимү; бетү, тотылып бетү; **~ припа́сов** азыкларның тотылып бетүе **3.** (*почвы*) ярлылану, бетү (*азык матдәләре*)

истощённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **истощи́ть**; **2.** ябыккан, арык, арыкланган; **~ вид** ябыккан кыяфәт **3.** (*о почве*) ярлыланган, уңдырышлылыгы беткән

истощи́||ть *сов.* **1.** *кого-что* ябыктыру, арыгайту, арыкландыру; **боле́знь кра́йне ~ла его́** авыру аны бик нык ябыктырган **2.** *что* бик нык киметү; бетерү, калдырмау; **~ть запа́сы** запасларны бик нык кимету **3.** (*почву*) ярлыландыру, уңдырышлыгын бетерү

истощи́||ться *сов.* **1.** (*изнуриться*) ябыгу, арыгаю, арыклану **2.** бетү, калмау, тотылып бетү; **запа́сы продово́льствия ~лись** азык запаслары тотылып бетте; **терпе́ние его́ ~лось** түземлеге калмады **3.** (*о почве*) ярлылану, уңдырышлылыгы бетү

истра́тить *сов. что* **1.** тотып бетерү; сарыф итү; **~ де́ньги** акчаны тотып бетерү **2.** түгү, салу, сарыф итү, кую; **~ си́лы** көч түгү; **~ вре́мя** вакыт сарыф итү

истреби́тель *м* **1.** кырып бетерүче, үтереп бетерүче; **~ грызуно́в** кимерүчеләрне кырып бетерүче **2.** (*боевой самолёт*) истребитель

истреби́тельн||ый, -ая, -ое **1.** һәлак итә торган, һәлак иткеч; кыра торган; **~ый ого́нь артилле́рии** артиллериянең һәлак иткеч уты **2.** истребительләр ...ы, истребительләрдән торган; **~ый отря́д** истребительләр отряды; **~ая авиа́ция** истребительләр авиациясе

истреби́ть *сов. кого-что* кырып бетерү, үтереп бетерү, юк итү, бетерү

истребля́ть *несов. см.* **истреби́ть**

истрепа́ть *сов. что, разг.* туздырып бетерү, таушалдырып бетерү; **~ кни́гу** китапны таушалдырып бетерү; **~ пальто́** пальтоны туздырып бетерү ♦ **~ не́рвы** нервларны бетерү

истрепа́||ться *сов. разг.* тузып бетү, таушалып бетү; искереп бетү ♦ **не́рвы у него́ ~лись** аның нервлары беткән

истре́скаться *сов. разг.* чатнап ярылып бетү, яргаланып бетү

истука́н *м* **1.** (*изваяние*) тораташ, балбал, пот **2.** *бран.* бүкән; күзле бүкән ♦ **стоя́ть ~ом** *или* **как ~** тораташ кебек басып тору, багана кебек катып тору

иступи́ть *сов. что* үтмәсләндереп бетерү; **~ нож** пычакны үтмәсләндереп бетерү

иступи́ться *сов.* үтмәсләнеп бетү

и́стый, -ая, -ое чын; **~ учёный** чын галим

исты́кать *сов. кого-что, разг.* чәнечкәләп бетерү, чәнчеп (кадап) тишкәләп бетерү; **~ игóлкой** инә белән чәнечкәләп бетерү

истяза́тель *м* газаплаучы, интектерүче, җәфалаучы

истяза́ть *несов. кого-что* бик каты газаплау, интектеру. җәфалау

исхлеста́ть *сов. кого-что* камчылау, камчы белән кыйнау

исхлёстывать *несов. см.* **исхлеста́ть**

исхлопота́ть *сов. что* юллап алу, артыннан йөреп алу; **~ разреше́ние** рөхсәт юллап алу

исхо́д *м* тәмамлану, бетү; нәтиҗә; **~ де́ла** эшнең нәтиҗәсе; **на ~е дня** көн ахырында; **де́ньги на ~е** акча бетеп бара

исходáтайствовать *сов. что, книжн.* юллап алу, артыннан йөреп алу; **~ пе́нсию** пенсия юллап алу

исходи́ть I *сов. что, разг.* йөреп чыгу, җәяү йөреп чыгу; **~ все окре́стные леса́** әйләнә-тирәдәге урманнарны җәяү йөреп чыгу

исходи́ть II *несов.* **1.** *от кого, из чего* ...дан чыгу; таралу, алыну; **све́дения исхо́дят из ве́рных исто́чников** мәгълүматлар дөрес чыганаклардан чыга **2.** *из чего* ...дан чыгу, ... [дан чыгып] эш итү; **~ из учёта всех обстоя́тельств** барлык шартларны исәпкә алып эш итү

исходи́ть III *несов. см.* **изойти́**

исхо́дн||ый, -ая, -ое чыгыш ...ы; баштагы, элекке; **~ый пункт** чыгыш пункты; **~ая то́чка зре́ния** баштагы караш

исходя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **исходи́ть** II; **2.** (*учреждениедән һ.б.ш.*) җибәрелә торган, чыга торган; **~ая бума́га** җибәрелә торган кәгазь

исхуда́лый, -ая, -ое бик ябык, бик арык, ябыккан, арыгайган

исхуда́ть *сов.* бик нык ябыгу, бик нык арыклану

исцара́пать *сов. кого-что* тырнап бетерү

исцара́пывать *несов. см.* **исцара́пать**

исцеле́ние *с см.* **исцели́ть, исцели́ться**

исцели́тель *м книжн.* сәләмәтләндерүче, савыктыручы

исцели́ть *сов. кого-что, книжн.* сәләмәтләндерү, савыктыру, терелтү

исцели́ться *сов. книжн.* сәләмәтләнү, савыгу, терелү

исцеля́ть *несов. см.* **исцели́ть**

исцеля́ться *несов.* **1.** *см.* **исцели́ться; 2.** *страд. от* **исцеля́ть**

иса́дие *с уст.*: **~ сатаны́** иблис токымы; **~ а́да** тәмуг кисәве

исчеза́ть *несов. см.* **исче́знуть**

исче́знуть *сов.* бетү, югалу, юкка чыгу, юк булу

исчёркать, исчёркать *сов. что, разг.* сызгалап бетерү (*кәгазьне*)

исчёркивать *несов. см.* **исчёркать**

исче́рпать *сов. что* **1.** тотып бетерү; сарыф итеп бетерү; **~ все сре́дства** бөтен средстваларны тотып бетерү **2.** (*выполнить*) карап бетерү, тәмам итү, тәмамлау

исче́рпывать *несов. см.* **исче́рпать**

исче́рпывающий, -ая, -ее тулы; **~ отве́т** тулы җавап

исчерти́ть *сов. что* **1.** сызгалап бетерү, сызыклар белән тутыру (*кәгазьне*) **2.** сызып бетерү, сызуга тотып бетерү; **~ весь мел** акбурны сызуга тотып бетерү

исче́ртить *несов. см.* **исчерти́ть**

исчи́ркать *сов. что, разг.* сызып бетерү, кабызып бетерү (*шырпыны*)

исчи́слить *сов. что* исәпләп чыгару

исчисля́ть *несов. см.* **исчи́слить**

исчисля́||ться *несов.* **1.** исәпләнү; **запа́сы хле́ба ~ются миллио́нами тонн** икмәк запаслары миллионнарча тонналар белән исәпләнә **2.** *страд. от* **исчисля́ть**

ита́к *союз* димәк, шулай итеп; **~ вопро́с решён** шулай итеп, мәсьәлә хәл ителде

италья́нец *м* италияле, Италия кешесе

италья́нка *ж* италияле хатын (кыз) Италия хатыны (кызы)

италья́нский, -ая, -ое итальян ...ы, италиялеләр; Италия ...ы; **~ язы́к** итальян теле

италья́нцы *мн.* итальяннар, италиялеләр, Италия халкы

ито́г *м* **1.** (*общая сумма*) барысы, барлыгы **2.** нәтиҗә, йомгак; **~ и перегово́ров** сөйләшүләрнең йомгаклары ♦ **в ~е** нәтиҗәдә

итого́ *нареч.* (*в итоге*) барысы, барлыгы, бөтенесе

итого́в||ый, -ая, -ое **1.** барлык, бөтен; **~ая су́мма** барлык сумма **2.** йомгак, йомгаклау ...ы; **~ые заня́тия** йомгаклау дәресләре

иу́да *м бран.* (*предатель, изменник*) хыянәтче, сатлык, иуда

иудаи́зм *м* иудаизм, яһүд дине

иуде́и *мн.* яһүдләр

иуде́й *м* яһүд, яһүд кешесе

иуде́йка *ж* яһүд хатыны (кызы)

ихтиоза́вр *м* ихтиозавр (*казылдык диңгез хайваны*)

ихтио́л *м* ихтиол (*майсыман дару*)

ихтио́лов||ый, -ая, -ое ихтиол ..ы; **~ая мазь** ихтиол мае

ихтио́лог *м* ихтиолог, ихтиология белгече

ихтиологи́ческий, -ая, -ое ихтиология ...ы; **~ отде́л музе́я** музейның ихтиология бүлеге

ихтиоло́гия *ж* ихтиология (*балыкларны өйрәнү фәне*)

ишА́к *м* ишәк

и́шиас *м* янбаш сызлау, ишиас

ишь *частица прост.* кара, кара син аны, әнә; **~ ты како́й бы́стрый!** кара, нинди тиз син!

ищЕ́**йка** *ж* **1.** (*собака*) ищейка, эзләүче эт **2.** *перен. разг.* (*сыщик*) шымчы

ию́ль *м* июль, июль ае

ию́льск||ий, -ая, -ое июль ...ы; **~ие дни** июль көннәре

ию́нь *м* июнь, июнь ае

ию́ньский, -ая, -ое июнь ...ы

Й

йог *м* йог (*һиндстандагы дини һәм философик тәгълиматьнең иярчене: кешенең психикасы һәм физиологиясе белән идарә итү турындагы өйрәтмә һәм методлар тарафдары*)

йогу́рт *м* йогырт, болгар катыгы

йод *м* йод

йо́дист||ый, -ая, -ое йодлы; **~ая соль** йодлы тоз

йо́дный, -ая, -ое йод ...ы; **~ раство́р** йод эремәсе

йодофо́рм *м* йодоформ (*йодтан ясалган препарат*)

йот *м* йот (*латин алфавитында «j», рус алфавитында «й» хәрефе белән бирелә торган тартык аваз*)

йо́т||а *ж* йота (*грек алфавитында «и» хәрефе*) ◆ **ни на ~у** аз гына да

йоти́рование *с см.* **йоти́ровать**

йоти́рованн||ый, -ая, -ое *лингв.* йотлаштырылган; **~ая гла́сная** йотлаштырылган сузык

йоти́ровать *сов., несов. что, лингв.* йотлаштыру (*йот авазы белән әйтү*)

К, (ко) *предлог с дат. п.* **1.** ...га; **обраща́ться к друзья́м** дусларга мөрәҗәгать итү; **гото́виться к экза́менам** имтиханнарга хәзерләнү; **к шести́ приба́вить семь** алтыга жидене кушу; **приго́дный к употребле́нию** файдаланырга яраклы; **присоедини́ться к большинству́** күпчелеккә кушылу; **приходи́ть к ука́занному сро́ку** күрсәтелгән вакытка килү; **позва́ть к телефо́ну** телефонга чакыру; **к оруже́ию!** коралга! **2.** ...га, ...га [таба]; **плыть к бе́регу** ярга [таба] йөзү; **напра́виться к ле́су** урманга [таба] юнәлү; **к ве́черу похолода́ло** кичкә [таба] салкынайтты **3.** ...янына, ... кырына; **подойти́ к столу́** өстәл янына килү; **он подсе́л ко мне** минем кырыма утырды **4.** ...га карата, турында; **к вопро́су разви́тия языка́** тел үсеше мәсьәләләренә карата; **к столе́тию писа́теля** язучының йөз еллыгына карата **5.** ...га каршы; **к сча́стью** бәхеткә каршы; **к вели́кому сожале́нию** зур үкенечкә каршы ◆ **к приме́ру** мисал өчен, мисалга; **к сло́ву [сказа́ть]** сүз уңаеннан; *кем-нәрсә* дигәннән; **к сло́ву, где он сейча́с рабо́тает?** дигәннән, хәзер ул кайда эшли?; **к тому́ же** шуның өстенә

-ка *частица разг.* әле, ...чы, ...сәнә; **спо́й-ка** җырлачы; **ну́-ка покажи́** я әле, күрсәт; **напишу́-ка я письмо́** хат язып ташлыйм әле

каба́к *м уст.* кабак (*революциягә чаклы иксерткечлар сату урыны*)

кабал||а́ *ж* **1.** *ист.* кабала, коллык **2.** кабала, тулы бәйлелек; **попа́сть в ~у́** кабалага эләгү

кабали́стика *ж* кабалистика (*урта гасырларда еврейларның төрле хорафатларга һәм мистикага нигезләнгән йолалары*)

каба́льн||ый, -ая, -ое **1.** *ист.* кабала ...ы; **~ая за́пись** кабала язмасы **2.** *ист.* кабаладагы; бәйле; **~ые холо́пы** кабаладагы хезмәтчеләр **3.** (*тяжёлый, изнурительный*) кабалалы; авыр

каба́н *м* **1.** (*дикий*) кабан дуңгызы **2.** (*самец домашней свиньи*) ата дуңгыз

каба́н||ий, -ья, -ье кабан дуңгызы ...ы; кабан дуңгызлары ...ы; **~ье ста́до** кабан дуңгызлары көтүе

кабарга́ *ж зоол.* кабарга

кабарди́нец *м* кабардалы; кабарда

кабарди́нка *ж* кабарда хатыны (кызы)

кабарди́нский, -ая, -ое кабарда ...ы; кабардалы ...; Кабарда ...ы

кабарди́нцы *мн.* кабардалылар, кабардалар

кабаре́ *с нескл.* кабаре (*эстрадалы кечкенә ресторан*)

кабачко́в||ый, -ая, -ое ташкабак ...ы; **~ая икра́** ташкабак икрасы

кабачо́к I *м* кечкенә кабак

кабачо́к II *м* (*овощ*) ташкабак (*яшелчә*)

ка́бель *м* кабель (*изоляция белән тышланган электр уткәргече*); **телефо́нный ~** телефон кабеле

ка́бельн||ый, -ая, -ое кабель ...ы; **~ая ли́ния** кабель линиясе; **~ый заво́д** кабель заводы

каби́на *ж* кабина; **~ лётчика** очучы кабинасы; **~ самосва́ла** үзбушаткыч кабинасы; **~ для перегово́ров по телефо́ну** телефоннан сөйләшү кабинасы

кабине́т *м в разн. знач.* кабинет; **~ дире́ктора** директор кабинеты; **зубоврачебный ~** теш врачы кабинеты; **~ мини́стров** министрлар кабинеты

кабине́тн||ый, -ая, -ое **1.** кабинет ...ы; **~ая ме́бель** кабинет мебеле **2.** *перен.* практикадан ерак (аерылган), практикага нигезләнмәгән; **~ый учёный** практикадан аерылган галим

каблогра́мма *ж спец.* каблограмма (*кабель буенча тапшырылган телеграмма*)

каблу́к *м* үкчә (*аяк киемендә*); **ту́фли на высо́ких ~а́х** биек үкчәле туфли ◆ **быть под ~о́м** *у кого кемнең дә булса* олтырагы булу (*ихтыярына тулысынча буйсыну турында*)

кабота́ж *м мор.* каботаж (*бер үк диңгез яки дәүләтнең портлары арасында йөри торган яр буе судночылыгы*)

кабриоле́т *м* кабриолет (*ике тәгәрмәчле җиңел арба*)

кабы́ *союз прост.* әгәр, әгәр дә

кавале́р I *м* кавалер (**1.** *парлы танецта хатын-кыз белән биюче ир кеше* **2.** *хатын-кызга аеруча илтифат курсәтеп, аның кәефен табарга тырышучы ир кеше*)

кавале́р II *м* кавалер (*орден белән бүләкләнгән кеше*); **~ о́рдена Оте́чественной войны** Ватан сугышы ордены кавалеры

кавалерга́рд *м* кавалергард (*патша армиясендә атлы гвардия полкында хезмәт итүче солдат яки офицер*)

кавалери́йский, -ая, -ое кавалерия ...ы; кавалерист[лар] ...ы; **~ полк** кавалерия полкы

кавалери́ст *м* кавалерист

кавале́рия *ж* кавалерия, атлы гаскәр; **лёгкая ~** җиңел кавалерия

кавалька́да *ж* кавалькада, атлылар (җайдаклар) төркеме

каварда́к *м разг.* тәртипсезлек, чуалчыклык, буталчыклык, ыгы-зыгы

ка́верза *ж разг.* мәкер, хәйлә

ка́верзн||ый, -ая, -ое **1.** буталчык, четерекле, кыен чишелешле; **~ое де́ло** буталчык эш; **~ый вопро́с** четерекле мәсьәлә **2.** мәкерле; **~ый челове́к** мәкерле кеше

каве́рна *ж* **1.** *мед.* каверна (*берәр авыру тәэсирендә организмның таркалуыннан барлыкка килгән бушлык*); **~ в лёгких** үпкә кавернасы **2.** *геол.* куышлык, мәгарә

кавка́зск||ий, -ая, -ое: **~ие языки́** кавказ телләре

кавка́зцы *м* кавказлылар, кавказ халкы

кавы́чк||и *мн.* куш җәяләр (тырнаклар); **взять в ~и** куш җәяләр эченә алу ◆ **в ~ах** *ирон.* куш җәяләрдә

КАГ-КАК

кагóр *м* кагор (*шәраб*)

кадéт I *м воен. уст.* кадет, кадетлар корпусында укучы

кадéт II *м* кадет (*революциягә чаклы Россиядә конституцион-демократик партия дип аталган партия вәкиле*)

кади́ло *с* кадило (*чиркәүдә ладан яндырып төтәсли торган металл савыт*)

кади́ть *несов. церк.* ладан төтене белән ыслау, төтәсләү

ка́дка *ж* кисмәк

ка́дмий *м* кадмий (**1.** *химик элемент, ялтыравыклы йомшак ак металл* **2.** *шул металлдан ясалган сары буяу*)

кадр *м* кадр (**1.** *кино яки фотоплёнкадагы аерым сурәт* **2.** *кинофильмнан аерым сцена яки эпизод*)

кадри́ль *ж* кадриль (*алты кешелек танец һәм шул танецның музыкасы*)

кадрови́к *м разг.* кадровик (**1.** *кадровый хезмәткәр* **2.** *кадрлар бүлеге хезмәткәре*)

ка́дров||ый, -ая, -ое **1.** кадровый, регуляр, даими; **~ый офице́р** кадровый офицер; **~ая а́рмия** даими армия **2.** кадровый, төп, хәзерлекле; **~ый рабо́чий** төп эшче

ка́др||ы *только мн.* **1.** кадр (*хәрби частьларның тыныч вакыттагы даими составы*) **2.** *собир.* кадрлар (*берәр эштә, производствода эшләүчелер составы*) ◆ **отдéл ~ов** кадрлар бүлеге

кадýшка *ж* кечкенә кисмәк

кадык *м* бугаз төене, чалу сөяге

каёмка *ж* кайма

каждоднéвный, -ая, -ое һәр көнге, көндәлек, көн саен була торган; **~ труд** көндәлек хезмәт

ка́жд||ый, -ая, -ое *мест.* **1.** һәр, саен; һәрберсе, һәркайсы; **~ый день** һәр көн көн саен **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* һәркем; **э́то зна́ет ~ый** моны һәркем белә ◆ **на ~ом шагу́** адым саен, һәр адымда

каза́к *м* казак; **донско́й ~** Дон казагы ◆ **во́льный ~** ирекле кеше

казаки́н *м* кәзәки (*киен*)

каза́н *м* казан, зур казан

каза́рма *ж* казарма

каза́рменн||ый, -ая, -ое казарма ...ы, казармадагы ◆ **быть на ~ом положе́нии** казармада яшәү

каза́ть *несов. кого-что, прост.*: **не ~ глаз (но́су)** күренмәү, эзе дә булмау

каза́ться *несов.* **1.** *кем-чем* күренү, булып күренү; **~ ста́рше свои́х лет** үзенең яшенә караганда өлкәнрәк булып күренү **2.** *безл. кому* кебек тоелу; **мне ка́жется, кто́-то стучи́т** миңа кемдер шакылдый кебек тоела **3.** *в знач. вводн. сл.* **ка́жется** бугай, ахры, ахрысы, булса кирәк; **он ~, согла́сен?** ул риза бугай?

каза́х *м* казах, казакъ, казах кешесе

каза́хи *мн.* казахлар, казакълар, казах халкы

каза́хск||ий, -ая, -ое казах[лар] ...ы; **~ие сте́пи** казах далалары

каза́цк||ий, -ая, -ое казак ...ы; **~ая са́бля** казак кылычы

каза́чество *с собир.* казаклар

каза́ч||ий, -ья, -ье казак[лар] ...ы; **~ьи пе́сни** казак җырлары; **~ий ата́ман** казаклар атаманы

каза́чка *ж* казак хатыны (кызы)

казачо́к *м* **1.** *уст.* казачок, хезмәтче малай **2.** казачок (*тизләнешле бию һәм шул биюнең музыкасы*)

каза́шка *ж* казах хатыны (кызы)

казе́ин *м* казеин (*сөт составындагы аксым матдәсе*)

казе́иновый, **-**ая, -ое казеин ...ы казеинлы; казеиннан ясалган; **~ клей** казеиннан ясалган җилем

казема́т *м* казамат (**1.** *төрмә камерасы* **2.** *артиллерия һәм авиация утыннан саклану өчен бетон корылма*)

казённ||ый, -ая, -ое **1.** казна ...ы; **~ое иму́щество** казна милке **2.** *перен.* формаль, бюрократларча ...; **~ый подхо́д к де́лу** эшкә формаль мөнәсәбәт **3.** *перен.* гади, гадәти; коры, ярлы, төссез; **~ый стиль** коры стиль; **~ый язы́к** коры тел ◆ **~ая пала́та** казна палатасы (*революциягә кадәрге Россиядә: губернада акчалата салымнарны җыю белән идарә иткән учреждение*); **~ая часть** *воен.* (*мылтыкның яки орудиенең*) арткы өлеше

казёнщина *ж разг.* коры формальлек (формализм); казенлылык

казна́ *ж уст.* **1.** (*государственное имущество*) казна, дәүләт **2.** (*деньги*) милек, хәзинә, акча

казначе́й *м* казначей (*учреждение, оешмалар акчасын саклаучы*); **~ профко́ма** профком казначее

казначе́йск||ий, -ая, -ое **1.** казначейлык ...ы; **~ая до́лжность** казначейлык вазифасы **2.** казна ...ы, казначей ...ы; **~ие биле́ты** казначей билетлары

казначе́йство *с* казначейство (*кайбер илларда җирле финанс органы*)

казни́ть **1.** *сов., несов. кого-что* җәзалап үтерү **2.** *несов. перен. кого-чем и без доп.* газаплау, җәзалау; **~ презре́нием** нәфрәтле караш белән газаплау

казни́ться *несов.* үтә газаплану, артык борчылу

казнокра́д *м уст.* казна талаучы, дәүләт милкен үзләштерүче

казнь *ж* үлем җәзасы, җәзалап үтерү

казуи́ст *м* казуист (*ялган һәм шикле дәлилләр китерергә оста кеше*)

казуи́стика *ж* казуистика (**1.** *гомуми догматик схоластик положениеләрне аерым хосусый очракларга карата куллану теориясе* **2.** *перен. ялган яки шикле положениеләрне исбат итүдә осталык, тапкырлык*)

ка́зус *м* казус, катлаулы (буталчык) вакыйга

ка́зусный, -ая, -ое катлаулы, буталчык, четерекле

ка́ин *м* хаин, канечкеч (*кан коючы, зур җинаятьче турында*)

кайла́ *ж*, **кайло́** *с* кәйлә

кайм||а́ *ж* кайма; **плато́к с ~о́й** каймалы яулык

кайнозо́йск||ий, -ая, -ое: **~ая э́ра** *геол.* кайнозой эрасы (*Җирнең геологик тарихында иң яңа эра*)

как **1.** *нареч. вопр. и относ.* ничек; **~ э́то случи́лось**? бу эш ничек булды?; **я забы́л, ~ э́то называ́ется** мин моның ничек аталганын онытттым **2.** *нареч. опред.* нинди; **~ краси́во!** нинди матур! **3.** *нареч.* бик, шул тикле; **~ я рад тебя́ ви́деть** сине күрүемә бик шатман **4.** *частица* кинәт; **она́ ~ закрича́ла!** ул кинәт кычкырып җибәрмәсенме! **5.** *частица воскл.* (*выражает негодование, удивление, сожаление и т.п.*) ничек, бәй; **~! Ты ещё здесь!** бәй! Син мондамыни әле **6.** *союз сравн.* кебек, сыман, шикелле, ...дай; **бе́лый ~ снег** кар шикелле ак **7.** *союз присоед.* буларак, булу ягыннан; **Пу́шкин ~ ли́рик** Пушкин лирик буларак **8.** *союз временной* ...гач та, ...у белән; **~ прие́дешь домо́й сообщи́** кайту белән хәбәр ит **9.** *союз временной* ...ганнан соң, ...ганнан бирле, ...ганга; **прошёл год, ~ мы ви́делись** без күрешкәннән бирле бер ел узды ◆ **вот ~!** шулаймыни!, алай икән!, менә ничек!; **~ бу́дто** әйтерсең, гүя, гүяки, ...дай, ...ган шикелле, бугай; **бежа́л так бы́стро, ~ бу́дто за ним гнали́сь** шул чаклы каты йөгерде, гүяки артыннан куалар; **ка́к бы** ...а, алса ярар иде; **ка́к бы нам упра́виться с рабо́той к сро́ку** эшне үз вакытында үти алсак ярар иде; **ка́к бы не** 1) ...а күрмәсен[нәр]; **боюсь, ка́к бы не стал он брани́ться** куркам, ул сүгенә күрмәсен; 2) ...магае; **ка́к бы не́ было дождя́** яңгыр булмагае, яңгыр яумагае; **ка́к бы не так!** шулай, булмыйни!, булмый торсын әле!; **ка́к бы то ни́ было** ничек кенә булмасын, ничек кенә булса да; **~ вдруг** көтмәгәндә, искәрмәстән, искәрмәгәндә, кинәт; **~ ви́дно** күрәсең, мөгаен, ахрысы; **~ есть** *прост.* нәкъ, чеп-чи; **он ~ есть болва́н** ул чеп-чи тинтәк; **ка́к же** әлбәттә; **вы испо́лнили мою́ про́сьбу? — А ка́к же!** сез минем үтенечемне үтәдегезме? — Әлбәттә!; **~ наро́чно** үч иткәндәй, юри эшләгәндәй; **~ ни говори́** ни генә әйтсәң дә; **~ мо́жно** *или* **~ нельзя́** мөмкин кадәр; **~ мо́жно ча́ще** мөмкин кадәр еш рак; **~ нельзя́ лу́чше** мөмкин кадәр яхшырак; **как ра́з** нәкъ, таман, чак; **ка́к так?** ничек инде ул?, ничек инде ул алай?; **~ то́лько** ...гач та, ...гач ук, ...у белән; **~ то́лько вернёшься**... кайткач та; **~ сле́дует** тиешенчә, җитәрлек; **~ сказа́ть** анда күз күрер, анысы икеле әле; **~ ско́ро** (*уст. когда*) кайчан ...; **~ ..., так и** *союз перечисл.* ...да ...да; **вы́полним план ~ пе́рвого, так и второ́го кварта́ла** беренче квартал планын да, икенче квартал планын да үтәрбез

какаду́ *м нескл.* какаду (*бүрекле попугай*)

какао́ *с нескл.* **1.** какао, шоколад агачы **2.** какао (*порошок һәм эчемлек*)

ка́к-либо *нареч. см.* **ка́к-нибудь** I

ка́к-нибудь, как-нибу́дь *нареч.* **1.** ничек (кенә) булса да, ничек тә; **на́до ~ помо́чь ему́** ничек кенә булса да аңа ярдәм итәргә кирәк **2.** *разг.* кайчан да булса (ничек тә булса) бер вакыт табып; **зайди́те ко мне ~ на той неде́ле** киләсе атнада ничек тә булса бер вакыт табып миңа

кереп чыгарсыз әле **3.** *разг.* ничек җитте (шулай) алай; **он всё де́лает ~** ул барлык эшне ничек җитте алай гына эшли

как-ника́к *нареч. разг.* ничек кенә булмасын

како́в *мест. в знач. сказ. см.* **како́й** 1

каково́ *нареч. см.* **как** 1

каково́||й *мест. уст.* ...ган, ...а торган; **заявле́ние, ~е препровожда́ется на́ми** безнең тарафтан җибәрелә торган гариза

как||о́й, -ая, -о́е *мест.* **1.** *вопр.* нинди, ничек; **~ а́я сего́дня пого́да?** бүген һава ничек? **2.** *вопр.* кайсы, ничәнче; **в ~ о́м году́ он роди́лся?** ул ничәнче елны туган? **3.** *опред.* нинди; **~ а́я ра́дость!** нинди шатлык! **4.** *неопр.* ниндидер, нинди дә булса, берәр төрле; **нет ли у вас ~ о́го вопро́са?** сезнең нинди дә булса соравыгыз юкмы? ♦ **~ о́й тако́й?** ниндирәк?, ул тагын нинди?; **пришёл Ива́нов? — Како́й тако́й Ива́нов?** Иванов килдеме? — Ул тагын нинди Иванов?; **~ о́е там!** кая анда!; **ты отдохну́л? — Како́е там!** син ял иттеңме? — Кая анда ял!; **~ о́й ни [на] е́сть** теләсә нинди, нинди дә булса; **дай мне ~ у́ю ни на е́сть кни́гу** миңа нинди дә булса бер китап бир әле; **ни в ~ у́ю** һич тә, һичбер, бөтенләй; **он ни в ~ у́ю не согла́сен** һич тә риза түгел; **~ о́й-никако́й** нинди генә булса да (булмасын); **~ о́й-никако́й, а всё-таки за́работок** нинди генә булса да, хезмәт хакы инде ул

како́й-либо *мест. см.* **како́й-нибудь** 1

како́й-нибудь *мест.* **1.** нинди дә булса бер; **найти́ ~ вы́ход из положе́ния** бу хәлдән нинди дә булса бер чыгу юлын табарга **2.** *разг.* чамасы, нибары, күп булса; **оста́лся ~ киломе́тр пути́** күп булса бер километр җир калгандыр

како́й-то *мест.* **1.** ниндидер, нинди дә булса бер; **~ челове́к** ниндидер бер кеше **2.** *разг.* ниндидер ...шунда, ...га охшаган ...шунда; **он ~ чуда́к** ул сәер кеше **3.** ниндирәк; **~ урожа́й ны́нче бу́дет?** уңыш быел ниндирәк икән?

какофо́ния *ж* какофония, аһәңсезлек, колакка ятышсызлык

ка́к-то *нареч.* **1.** *неопр.* ничектер; **он ~ суме́л ула́дить де́ло** ул ничектер эшне җайга сала алды **2.** *вопр.* ничек, ничек итеп; **посмо́трим, ~ они́ нас встре́тят?** күрербез, алар безне ничек каршы алырлар икән? **3.** *относ. разг.* бервакыт, кайчандыр; **я ~ раз был у него́** мин кайчандыр аңарда булдым **4.** *в знач. союза* мәсәлән; **все предприя́тия, ~: строи́тельные, тексти́льные...** барлык предприятиеләр, мәсәлән: төзү, текстиль предприятиеләре...

ка́ктус *м* кактус

ка́ктусов||ый, -ая, -ое **1.** кактус ...ы; **~ые за́росли** кактус куаклары **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. бот.* кактусчалар, кактус үсемлекләре

кал *м* тизәк

каламбу́р *м* каламбур (*мәзәк өчен төрле мәгънәдәге аваздаш сузлардан торган тәгәрмәч, мәс. яхшылыкка эреп китәм — балавыз мин, мактап сөйлим изге эшне — бал авыз мин*)

каламбу́рить *несов.* сүз уйнату, каламбурлар сөйләү (язу)

каламя́нка *ж* ныклы киндер тукыма

каланча́ *ж* **1.** каланча, каравыл манарасы **2.** колга, икенде күләгәсе (*артык озын буйлы кеше турында*)

кала́ч *м* калач, күмәч, ак икмәк ♦ **~ о́м не зама́нишь** *кого* берни белән дә кызыктыра алмассың; **тёртый ~** шомарган таш (*күпне күргән кеше турында*)

кала́чиком *нареч.*: **лежа́ть (свернну́ться) ~** бөгәрләнеп яту

калейдоско́п *м* **1.** калейдоскоп (*оптик прибор*) **2.** *перен. чего* өзлексез үзгәреп тору, тиз алмашыну; **~ собы́тий** вакыйгаларның өзлексез үзгәреп торуы

кале́ка *м, ж* гарип, зәгыйфь

календа́рный, -ая, -ое календарь ...ы; календарь ...; **~ листо́к** календарь бите; **~ план** календарь план

календа́рь *м* календарь; **насто́льный ~** өстәл календаре; **~ футбо́льных игр** футбол уеннары календаре

кале́ни||е *с см.* **кали́ть** ♦ **довести́ до бе́лого ~я** *кого* бик ныклы ачуын китерү, ярсыту

калён||ый, -ая, -ое **1.** кыздырылган; **~ое желе́зо** кыздырылган тимер **2.** кыздырылган, куырылган; **~ые оре́хи** кыздырылган чикләвек ♦ **~ым желе́зом вы́жечь** *что* төбе-тамыры белән бетерү (*рәхимсез рәвештә юк итү*)

кале́чить *несов. кого-что* **1.** (*делать калекой*) гарип итү, гарипләү, имгәтү, зәгыйфьләтү **2.** бозу; **~ ребёнка непра́вильным воспита́нием** баланы ялгыш тәрбияләп бозу

кали́бр *м* калибр (**1.** *воен. ату коралы көпшәсенең эчке диаметры* **2.** *тех. эшләп чыгарыла торган әйберләрнең төгәл зурлыгын үлчи торган инструмент*)

калиброва́ть *несов. что* калибрлау (**1.** *калибрын үлчәү яки берәр нәрсәгә тиешле калибр бирү* **2.** *нинди дә булса үлчәү приборының буленеш шкаласын тикшерү*)

ка́лиев||ый, -ая, -ое *хим.* калий ...ы; калийлы; **~ая сели́тра** калий селитрасы; **~ые удобре́ния** калийлы ашламалар

ка́лий *м хим.* калий

кали́йный, -ая, -ое *см.* **ка́лиевый**

кали́льн||ый, -ая, -ое кыздыра торган; эретә торган, эретү ...ы; **~ая печь** эретү миче

кали́на *ж* балан (*агачы һәм җимеше*)

кали́тка *ж* кечкенә капка, ян капка

кали́ть *несов. что* **1.** кыздыру; **~ желе́зо** тимер кыздыру **2.** куыру, кыздыру; **~ оре́хи** чикләвекне кыздыру

кали́ф *м*: **~ на час** бер сәгатьлек хәлифә (*кыска вакытка гына хакимияткә менгән кеше*)

каллигра́ф *м* каллиграф (*матур язучы*)

каллиграфи́ческий, -ая, -ое каллиграфик, матур; **~ по́черк** каллиграфик почерк

каллигра́фия *ж* каллиграфия, матур язу

калмы́к *м* калмык, калмык кешесе

калмы́ки *мн.* калмыклар, калмык халкы

калмы́цкий, -ая, -ое калмык[лар] ...ы; **~ язы́к** калмык теле

калмы́чка *ж* калмык хатыны (кызы)

калори́йность *ж* калориялелек, калорияләр микъдары; **~ пи́щи** азыкның калориялелеге

калори́йн||ый, -ая, -ое калорияле; **~ая пи́ща** калорияле азык

калори́метр *м* калориметр (*җылылык микъдарын үлчәү приборы*)

калори́фер *м* калорифер (*бинаны җылыту өчен прибор*)

кало́рия *ж* калория (*җылылыкны үлчәү берәмлеге*)

кало́ш||а *ж* калош ♦ **посади́ть в ~у** *кого* төпсез чанага утыру; ≈ кәкре каенга терәтү; **сесть в ~у** төпсез чанага утыру; уңышсызлыкка очрау

калы́м *м* **1.** калым (*кайбер көнчыгыш халыкларында ыруглык йоласының калдыгы: кияү тарафыннан кәләшнең ата-аналарына түләнә торган акча, мал*) **2.** *прост.* калым, чумара (*җәмгыятькә зарарлы эштән килгән табыш, керем*)

калы́мить *несов. прост.* чумара эшләү (*законсыз табыш алу*)

калы́мщик *м прост.* калымчы, чумарачы

ка́лька *ж* калька (**1.** *сызымнардан, рәсемнәрдән күчермә алу өчен кулланыла торган үтә күренмәле кәгазь* **2.** *шундый кәгазьгә алынган күчермә* **3.** *лингв. икенче бер телдән туп-туры тәрҗемә итеп алынган сүз яки тәгъбир*)

кальки́ровать *несов. что* калькалаштыру (**1.** *калька ярдәмендә төгәл күчермәсен алу* **2.** *лингв. икенче бер телдән туп-туры тәрҗемә итеп сүз ясау*)

калькули́ровать *несов. что* калькуляцияләү, калькуляция ясау

калькуля́тор *м* калькулятор, калькуляция ясаучы

калькуля́ция *ж* калькуляция (*товарның, продукциянең үзкыйммәтен һәм сату бәясен исәплән чыгару*)

кальма́р *м* кальмар (*диңгез моллюскысы*)

кальсо́н *только мн.* ирләр ыштаны, кальсон

ка́льциев||ый, -ая, -ое *хим.* кальций ...ы; **~ые со́ли** кальций тозлары

ка́льций *м хим.* кальций

каль́ян *м* кальян, хурхур

кама́ринская *ж* камаринская (*рус халык бию көе һәм бию*)

ка́мбала *ж* камбала (*балык*)

ка́мбуз *м* камбуз (*суднолардагы кухня*)

камво́льн||ый, -ая, -ое **1.** камволь ..., тәрәшләнгән йоннан эшләнгән; **~ые тка́ни** тәрәшләнгән йоннан эшләнгән тукымалар **2.** камволь ...ы; камволь тукымалар эшләп чыгара торган; **~ый комбина́т** камволь тукымалар эшләп чыгара торган комбинат

каме́дь *ж* чәер, сагыз

КАМ-КАН

каме́лия *ж* камелия (*агачы һәм чәчәге*)

камене́||ть *несов.* **1.** ташка әверелү (әйләнү) **2.** *перен.* тораташ булып кату, хәрәкәтсез калу; **лицо́ его́ ~ло** йөзе тораташ булып катты **3.** *перен.* рәхимсезләнү, каты күңеллеләнү, күңел кату

каменѝст||ый, -ая, -ое ташлы, таш ...; **~ая по́чва** ташлы туфрак; **~ая доро́га** таш юл

ка́менка *ж* кара мунча миче; әвен миче

каменноуго́льный, -ая, -ое ташкүмер ...ы; **~ бассе́йн** ташкүмер бассейны

ка́менн||ый, -ая, -ое **1.** таш ..., таштан ясалган; **~ый дом** таш йорт **2.** *перен.* хәрәкәтсез, рухсыз; **~ое лицо́** рухсыз йөз **3.** *перен.* мәрхәмәтсез, шәфкатьсез, каты күңелле, таш күңелле; **~ое се́рдце** каты күңелле кеше ◆ **~ый мешо́к** таш капчык (*зиндан*); **~ый век** таш гасыры

каменоло́мня *ж* таш чыгару (вату) урыны

каменотёс *м* таш юнучы (шомартучы) (*эшче*)

ка́менщик *м* ташчы

ка́м||ень *м* **1.** таш; **броса́ть ~ень** таш ыргыту; **драгоце́нные ~ни** кыйммәтле ташлар **2.** *перен.* кайгы, хәсрәт; авыр йөк ◆ **~ень за па́зухой держа́ть** үч саклау, үч тоту, куенда таш йөртү; **~ень преткнове́ния** авырлык, кыенлык, комачау; **~ень с души́ свали́лся** өстән авыр йөк төште; **~ня на ~не не оста́вить** пыран-заран китерү, төбе-тамыры белән жимерү; **краеуго́льный ~ень** нигез, төп идея

ка́мер||а *ж в разн. знач.* камера; **тюре́мная ~а** төрмә камерасы; **~а фотоаппара́та** фотоаппарат камерасы; **~а футбо́льного мяча́** футбол тубы камерасы; **скры́той ~ой** яшерен камера белән (*кешенең үзенә сиздермичә генә кинога яки фотога төшерү*)

камерге́р *м* камергер (*монархия хөкем сөргән илләрдә патша сарае кешеләренә бирелә торган дәрәҗә һәм шундый дәрәҗәдәге кеше*)

камерди́нер *м* камердинер (*байларның бүлмә хезмәтчесе*)

камери́стка *ж* камеристка (*хуҗа хатыны бүлмәсендә хезмәт итүче асрау*)

ка́мерн||ый, -ая, -ое камера ...ы; **~ая му́зыка** камера музыкасы (*берничә музыкаль инструмент яки берничә тавыш башкара торган музыка әсәрләре*); **~ый конце́рт** камера концерты

камертО́н *м* камертон (*музыка кораллары көйләгәндә кулланыла*)

ка́мер-ю́нкер *м* камер-юнкер (*революциягә кадәрге Россияда: камергердан түбәнрәк дәрәҗә һәм шундый дәрәҗәдәге кеше*)

каме́я *ж* камея (*таштан яки кабырчыктан матур сырлап ясалган зиннәт әйбере*)

камзо́л *м уст.* камзул (*җиңсез кыска өс киеме*)

ками́н *м* камин (*бина эчендә алды ачык мич, учак*)

ками́нн||ый, -ая, -ое камин ...ы; **~ая ре́шётка** камин челтәре

камка́ *ж уст.* камка (*тукыма*)

камнедроби́лка *ж* таш ваклагыч (*машина*)

камнеубо́рочн||ый, -ая, -ое таш җыю ...ы; **~ая маши́на** таш җыю машинасы (*сөрүле җирләрдән*)

камо́рка *ж* кечкенә бүлмә, чолан

кампане́йщина *ж разг. неодобр.* кампанияләр белән мавыгу, ашык-пошык эшләү

кампа́ния *ж* **1.** *воен.* сугыш; **ру́сско-япо́нская ~** рус-япон сугышы **2.** кампания; **посевна́я ~** чәчү кампаниясе; **избира́тельная ~** сайлау кампаниясе

кампучи́йцы *мн.* кампучийлы, Кампучия кешеләре

камса́ *ж* камса (*балык*)

камуфле́т *м спец.* камуфлет (*мина шартлату яки снарядның җиргә төшкәч туфрак өстендә генә ярылуы*)

камуфля́ж *м* камуфляж (*мәс. туплар-ны, машиналарны төрле төстәге таплар, сызыклар белән буяп маскировка ясау*)

камфар||а́ *ж* камфара; **уко́л ~ы́** камфара уколы

камфа́рн||ый, -ая, -ое камфаралы; камфара ...ы; **~ый спирт** камфаралы спирт; **~ое ма́сло** камфара мае

ка́мфора *ж см.* **камфара́**

ка́мфорный, -ая, -ое *см.* **камфа́рный**

камы́ш *м* **1.** камыш **2.** *обычно мн.* **~и́** камышлык, камышлар; **ло́дка застря́ла в ~а́х** көймә камышлыкка кереп терәлде

камы́шевка *ж* камыш чыпчыгы

камышѝтовый, -ая, -ое *спец.* камышит ...ы, камышит; камышиттан ясалган

камышо́в||ый, -ая, -ое **1.** камыш ...ы; **~ые за́росли** камышлар, камышлык **2.** камыш ..., камыштан ясалган; **~ая трость** камыш таяк ◆ **~ый кот** *зоол.* камышлык мәчесе

кана́ва *ж* канау

канавокопа́тель *м* канау казыгыч (*машина*)

кана́л *м в разн. знач.* канал; **ороси́тельный ~** сугару каналы; **~ стволá пу́шки** туп көпшәсе каналы; **перегово́ры по дипломати́ческим ~ам** дипломатик каналлар аша сөйләшү

канализаци́онн||ый, -ая, -ое канализация ...ы; канализацион; **~ая систе́ма** канализация системасы

канализа́ция *ж* канализация

кана́лья *м, ж бран.* алдакчы; оятсыз

канаре́ечный, -ая, -ое (*о цвете*) ачык сары

канаре́йка *ж* кенәри

кана́т *м* канат, юан бау, аркан

канатохо́дец *м* канатта йөрүче (*цирк артисты*)

канва́ *ж* **1.** канва (*өстенә чиген бизәкләр төшерү өчен сирәк тукыма*) **2.** *перен.* нигез, җирлек; **~ расска́за** хикәянең нигезе

кандалы́ *только мн.* богау, зынҗыр

канделя́бр *м* кандил, зур шәмдәл

кандида́т *м* кандидат; **~ в депута́ты** депутатлыкка кандитат; **~ медици́нских нау́к** медицина фәннәре кандидаты

кандида́тский, -ая, -ое кандидат ...ы, кандидатлык ...ы; **~ стаж** кандидатлык стажы; **~ ми́нимум** кандидатлык минимумы

кандидату́р||а *ж* кандидатура; **вы́двинуть** *чью-л.* **~у** *кемнең дә булса* кандидатурасын күрсәтү

канди́ль *м* кандиль (*алма сорты*)

кани́кулы *только мн.* каникул

каникуля́рн||ый, -ая, -ое каникул ...ы; **~ое вре́мя** каникул вакыты

кани́стра *ж* канистра (*сыек ягулык салу өчен ябык савыт*)

канitéлить *несов. разг.* тоткарлау, сузу, баш катыру

канitéлиться *несов. с кем-чем и без доп., разг.* маташу, тоткарлану, кайнашу

канitéль *ж* **1.** (*тонкая витая проволока*) ука **2.** *разг.* матавык, четерек, мәшәкать, канитель; **тяну́ть (разводи́ть) ~** мәшәкать ясау (тудыру, чыгару)

канitéльн||ый, -ая, -ое *разг.* матавыклы, четерекле, баш әйләндергеч; **~ая исто́рия** баш әйләндергеч вакыйга

канифо́лить *несов. что* канифольләү, канифоль (сәмих) ышку

канифо́ль *ж* канифоль, сәмих

канка́н *м* канкан (*эстрада биюе*)

каннибА́л *м книжн.* **1.** (*людоед*) каннибал, кеше ашаучы **2.** *перен.* рәхимсез (мәрхәмәтсез) кеше

каннибали́зм *м* **1.** *книжн.* (*людоедство*) каннибализм, каннибаллык, кеше ашаучылык **2.** *перен.* ерткычлык, рәхимсезлек, шәфкатьсезлек

канои́ст *м* каноэчы

кано́н *м* канун (**1.** *чиркәү кагыйдәсе* **2.** *книжн. теге я бу чорда өстенлек иткән сәнгать алымнары яки эстетик кагыйдәләр җыелмасы*)

канона́да *ж* канонада (*туплардан өзлексез ату*)

канане́рка *ж* канонерка (*хәрби диңгез судносы*)

канане́рск||ий, -ая, -ое: **~ая ло́дка** канонер судносы (*то же, что* **канане́рка**)

канонизА́ция *ж см.* **канонизи́ровать**

канонизи́ровать *сов., несов. книжн.* **1.** *что* (*признать в качестве образца*) канунлаштыру, канун дип тану; **~ како́й-либо стиль** нинди дә булса бер стильне канунлаштыру **2.** *кого-что, церк.* изге дип тану, изгеләр рәтенә кертү

канонизова́ть *сов., несов. см.* **канонизи́ровать**

канони́р *м* канонир, артиллерия солдаты, тупчы (*патша армиясендә*)

канони́ческий, -ая, -ое **1.** үрнәк итеп алынган, канонин; **~ текст стихотворе́ния** шигырьнең каноник тексты **2.** *церк.* канун саналган, каноник

кано́э *с нескл.* каноэ (*ишкәкле спорт көймәсе*)

кант *м* **1.** кант (*киемнең кырыйларына яки җәвенә тегелгән төсле кәйтән*) **2.**

кайма (*рәсемнең, таблицаның кырыйларына рамка сыман ябыштырылган буй*)

канта́та *ж* кантата (**1.** *күбесенчә хор белән җырлана торган тантаналы җыр* **2.** *борынгы тантаналы лирик шигырь*)

кантова́ть I *несов. что* каймалау, кайма (кант) тоту

кантова́ть II *несов. что, спец.* (*переворачивать*) әйләндерү, астын өскә әйләндерү, түнтәрү

канто́н *м* кантон (*кайбер дәүләтләрдә административно-территориаль берәмлек*)

кану́н *м* ... алды көне; гарәфә көн; ~ **пра́здника** бәйрәм алды көне

ка́нуть *сов.*: ~ **в ве́чность** мәңгегә югалу; **как в во́ду** ~ суга баткандай булу; ~ **в Ле́ту** эзсез югалу, онытылу

канцеля́рия *ж* канцелярия

канцеля́рск||ий, -ая, -ое канцелярия ...ы; ~**ие принадле́жности** канцелярия кирәк-яраклары ♦ ~**ий слог** канцелярияга хас стиль (*авыр, формаль тел*)

канцеля́рщина *ж разг. неодобр.* канцелярщина, формализм

канцероге́н *м спец.* канцероген (*яман шешләр барлыкка китерә торган матдә, фактор*)

канцероге́нность *ж спец.* канцерогенлык (*яман шеш барлыкка китерүгә сәләтлелек*)

канцероге́нн||ый, -ая, -ое *спец.* канцероген, яман шеш барлыкка китерә торган; ~**ые вещества́** канцероген матдәләр

ка́нцлер *м* канцлер (**1.** *кайбер илләрдә премьер-министр* **2.** *революциягә кадәрге Россиядә иң югары гражданлык дәрәҗәсе*)

каньо́н *м* каньон, тирән тар үзәнлек

канюк *м зоол.* карчыга

канючить *несов. прост.* сорап йөдәтү, сорап аптырату, теңкәгә тию; зарлану, сукрану

каоли́н *м* каолин, ак балчык

каоли́нов||ый, -ая, -ое каолин ...ы, ак балчык ...ы; ~**ая ма́сса** каолин массасы

ка́па||ть *несов.* **1.** таму, тамчылау, тамып тору, тамчылап тору; **дождь** ~**ет** яңгыр тамчылый; **с кры́ши** ~**ет** *безл.* түбәдән тама **2.** *что* тамызу; ~**ть лека́рство в стака́н** стаканга дару тамызу **3.** (*о дожде*) сибәләү, сибәләп тору, пыскаклау, пыскаклап яву **4.** *перен. на кого, прост.* (*наговаривать*) әләкләү, сату, чагу ♦ **не ка́плет** *над кем* түбәсеннән су үтми әле; баласы еламый әле (*ашыгыч эше юк әле мәгънәсендә*)

капе́лла *ж* капелла (*җырчылар хоры*)

капе́ль *ж* **1.** тамчы таму; **начала́сь** ~ тамчы тама башлады **2.** *собир.* тамчы[лар]; **с кры́ши па́дает** ~ түбәдән тамчы тама

капельди́нер *м* капельдинер (*театр хезмәткәре*)

ка́пельк||а *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ка́пля**; ~**и росы́** чык тамчылары **2.** *перен. чего, разг.* аз гына, аз гына булса да; **мне ни** ~**и не стра́шно** мин аз гына да курыкмыйм

ка́пельку *нареч. разг.* аз гына; **подожди́** ~ аз гына көт

капельме́йстер *м* капельмейстер (*хәрби оркестр дирижёры*)

ка́пельница *ж* тамызгыч; пипетка

ка́пельный, -ая, -ое *разг.* (*крошечный*) бик кечкенә, тамчы кадәр генә

ка́перс *м* **1.** каперс (*коньякта җәелеп усә торган ярым куак*) **2.** *только мн.* ~**ы** каперс[лар] (*шул куакның бөреләре, ашка тәм кертү өчен кулланыла*)

капилля́р *м* капилляр (**1.** *бик нечкә каналлы трубка* **2.** *иң нечкә кан тамыры*)

капилля́рность *ж* капиллярлык (*сыекча йөри торган юлларның җеп тә сыймаслык тарлыгы, нечкә тамырларның җептән дә нечкәлеге*)

капилля́рный, -ая, -ое бик нечкә капилляр[лар] ...ы; ~ **соу́д** бик нечкә кан тамыры

капита́л *м* **1.** *эк.* капитал; **основно́й** ~ төп капитал; **постоя́нный** ~ даими капитал; **фина́нсовый** ~ финанс капиталы; **накопле́ние** ~**а** мая туплау **2.** капитал, мая; байлык, мал; **име́ть большо́й** ~ зур байлыкка ия булу

капитализа́ция *ж эк.* капиталлаштыру

капитализи́ровать *сов., несов. что эк.* капиталлаштыру, өстәмә кыйммәтне капиталга әйләндерү

капитализи́роваться **1.** *сов., несов. эк.* капиталлашу, капиталга әйләнү (әйләндерү) (*өстәмә кыйммәт турында*) **2.** *несов. страд. от* **капитализи́ровать**

капита́лизм *м* капитализм

капита́лист *м* капиталист

капиталисти́ческий, -ая, -ое капиталистик, капиталистлар ...ы; ~ **строй** капиталистик строй; ~ **спо́соб произво́дства** капиталистик җитештерү ысулы

капиталовложе́ние *с* кертелгән капитал, салынган капитал; капитал кертү, капитал салу (*берәр эшкә, берәр предприятиегә*)

капита́льн||ый, -ая, -ое **1.** төп, бик әһәмиятле; ~**ый вопро́с** төп мәсьәлә **2.** [бик] зур, кыйммәтле, әһәмиятле; ~**ый труд** бик зур хезмәт ♦ ~**ая стена́** капиталь стена; ~**ое строи́тельство** капиталь төзелеш; ~**ые вложе́ния** капиталь салымнар; ~**ый ремо́нт** капиталь ремонт

капита́н *м в разн. знач.* капитан; ~ **корабля́** корабль капитаны; ~ **артилле́рии** артиллерия капитаны; ~ **футбо́льной кома́нды** футбол командасы капитаны

капита́нск||ий, -ая, -ое **1.** капитан ...ы; ~**ий мо́стик** капитан күперчеге **2.** капитанлык ...ы; ~**ое зва́ние** капитанлык званиесе

капите́ль *ж архит.* капитель (*колонналарның иң өске өлеше*)

капитули́ровать *сов., несов.* **1.** капитуляцияләү, капитуляциягә риза булып бирелү, корал ташлау **2.** *перен.* капитуляциягә бару, чигенү, каушап калу, тез чүгү; ~ **пе́ред тру́дностями** кыенлыклар алдында тез чүгү

капитуля́нт *м* капитулянт, капитуляциягә баручы

капитуля́ция *ж* капитуляция (**1.** *сугышта җиңгән як куйган шартларга риза булып, җиңелгән якның бирелүе, корал ташлавы* **2.** *перен. үзеңнең җиңелүеңне тану, үзеңнең хаксызлыгыңны тану, чигенү*)

ка́пище *с* (*языческой храм*) мәҗүсиләр гыйбадәтханәсе

капка́н *м* капкын; (*на птиц*) тозак

каплю́н *м зоол.* печелгән этәч

ка́пл||я *ж* **1.** тамчы **2.** *перен. разг.* бер тамчы, аз гына; **есть ли в тебе́ хоть** ~**я благоразу́мия?** синең аз гына булса да акылың бармы соң? **3.** *мн.* ~**и** (*лекарство*) тамызым ♦ **до после́дней** ~**и кро́ви** канының соңгы тамчысына кадәр; **как две** ~**и воды́** ике тамчы су кебек, коеп куйган кебек, суйган да каплаган (*бер-берсенә бик нык охшау турында*); ~**я в мо́ре** диңгездән бер тамчы, дуңгыздан бер кыл; ~**я за** ~**ей** аз-азлап кына; **ни** ~**и** бер дә, һич тә, тамчы да; **я ни** ~**и не испуга́лся** һич тә курыкмадым

ка́пнуть *сов. однокр. что и без доп.* тамып кую, тамызып алу (кую)

капо́т I *м тех.* капот (*төрле механизмнарда, мәс. автомашинада ачылмалы капкач*)

капо́т II *м уст.* капот (*халат*)

капра́л *м* капрал (*кайбер чит ил армияләрендә хәзер, Россиядә 19 гасыр башына чаклы иң кечке командир*)

капри́з *м* **1.** көйсезлек, кирелек, үзсүзлелек; назлылык **2.** *перен.* каприз, шаяру; ~ **судьбы́** язмышның шаяруы

капри́зничать *несов.* көйсезләнү, киреләнү, үзсүзләнү

капри́зн||ый, -ая, -ое **1.** көйсез, кире, мыжык, үзсүзле; ~**ый ребёнок** көйсез бала; ~**ый го́лос** мыжык тавыш **2.** *перен.* тотрыксыз, эзлексез, үзгәрүчән; ~**ая пого́да** тотрыксыз һава

капро́н *м* капрон

капро́нов||ый, -ая, -ое капрон ...ы, капрон ...; ~**ые носки́** капрон оекбаш

ка́псула *ж* капсула (**1.** *эченә салынган даруы белән бергә йоту өчен желатиннан һ.б.ш. ясалган кечкенә куык* **2.** *анат. төрле органнарда, аларның аерым өлешләрендә тоташтыргыч яры* **3.** *герметик кабина*)

ка́псюль *м* капсюль (*патроннарда, снарядларда шартлагыч матдә салынган пистон*)

ка́псюльн||ый, -ая, -ое капсюльле; ~**ое ружьё** капсюльле мылтык

каптена́рмус *м* каптенармус (*хәрби частьта азык-төлек, кием-салым, корал һәм башка инвентарьны саклау һәм биреп тору эшләрен башкаручы*)

каптёрка *ж разг.* каптёрка (*хәрби частьта азык-төлек, кием-салым, корал һәм башка инвентарьны саклау бинасы*)

капу́ста *ж* кәбестә; **кормова́я** ~ азык кәбестәсе; **коча́нная** ~ башлы кәбестә; **морска́я** ~ диңгез кәбестәсе; **цветна́я** ~ чәчәк[ле] кәбестә

капу́стник *м* капустник (*актёрлар, студентлар коллективында үз тормышларына бәйләнешле комик уеннар-тамашалар белән уткәрелә торган кичә*)

капу́стница *ж зоол.* кәбестә күбәләге

капу́стн||ый, -ая, -ое кәбестә ...ы; **~ая расса́да** кәбестә үрентесе; **~ый пиро́г** кәбестә бәккәне

капюшо́н *м* капюшон, башлык; **плащ с ~ом** капюшонлы плащ

ка́р||а *ж* җәза; **подве́ргнуть стро́гой ~е** каты җәзага тарту

карабин *м* карабин (**1.** *кыска көпшәле винтовка* **2.** *механик эләктергеч, кыстыргыч*)

карабине́р *м* карабинер (*Италиядә жандарм*)

кара́бкаться *несов.* үрмәләп менү, тырышып-тырмашып менү; **~ на сте́ну** тырышып-тырмашып диварга менү

карава́й *м* каравай, бер бөтен икмәк

карава́н *м* кәрван (**1.** *чүлләрдә, далаларда сыртларына йөк салынган дөяләр, ишәкләр төркеме* **2.** *сәүдә судноларының төркеме*) ♦ **~ птиц** очар кошлар төркеме

карага́ч *м* карагач

караи́м *м* караим, караим кешесе

караи́мка *ж* караим хатыны (кызы)

караи́мский, -ая, -ое караим[нар] ...ы; **~ язы́к** караим теле

караи́мы *мн.* караимнар, караим халкы

каракалпа́к *м* каракалпак, каракалпак кешесе

каракалпа́ки *мн.* каракалпаклар, каракалпак халкы

каракалпа́кский, -ая, -ое каракалпак[лар] ...ы; **~ язы́к** каракалпак теле

каракалпа́чка *ж* каракалпак хатыны (кызы)

карака́тица *ж* каракатица (*моллюск*)

кара́ковый, -ая, -ое (*о масти лошади*) кара-туры

каракулево́д *м* каракүлче, каракүл сарыклары үрчетүче

каракулево́дство *с* каракүлчелек, каракүл сарыклары үрчетү

каракулево́дческий, -ая, -ое каракүлчелек ...ы, каракүл сарыклары үрчетү ...ы; **~ совхо́з** каракүлчелек совхозы

кара́кулев||ый, -ая, -ое кара́күл..., каракүлдән тегелгән; **~ая ша́пка** каракүл бүрек

кара́кули *мн.* танымаслык (шапшак, ямьсез) язу

кара́куль *м* каракүл

кара́кульск||ий, -ая, -ое кара́күл ...ы; **~ая овца́** каракүл сарыгы

каракульча́ *ж* каракүлчә

карами́ель *ж собир.* карамель (*конфетның бер төре*)

карами́лька *ж разг.* бер карамель

каранда́ш *м* карандаш

каранда́шн||ый, -ая, -ое **1.** карандаш ...ы; **~ая фа́брика** карандаш фабрикасы **2.** карандаш белән ясалган; **~ый рису́нок** карандаш белән ясалган рәсем

каранти́н *м* карантин (**1.** *берәр эпидемия булган урыннан килгән кешеләрне, пароходларны, товарларны тикшерү өчен санитария пункты* **2.** *йогышлы авыру белән авырган яки шундый авырулар белән аралашкан кешене вакытлыча башкалардан аерып тоту*)

карапу́з *м разг. шутл.* ит бүкәне, кәтүк (*тәбәнәк буйлы, юан гәүдәле бала*)

карасёв||ый, -ая, -ое табан балык ...ы; кәрәкә ...ы; **~ая икра́** табан балык уылдыгы

кара́сий, -ья, -ье *см.* **карасёвый**

кара́си́ный, -ая, -ое *см.* **карасёвый**

кара́сь *м* табан балык, кәрәкә

кара́т *м* карат (*асылташларны үлчәү өчен 0,2 граммга тигез булган авырлык үлчәве*)

кара́тель *м* җәзалаучы, җәза бирүче, башкисәр

кара́тельн||ый, -ая, -ое җәза ...ы, җәза бирү ...ы; **~ые ме́ры** җәза бирү чаралары

кара́ть *несов. кого-что* җәза бирү, җәзага хөкем итү, җәзалау, җәзага тарту

карау́л *м* **1.** каравыл, каравылчы; **нести́ ~** каравыл тору; **вы́ставить ~** каравыл кую **2.** *в знач. межд. разг.* каравыл (*куркыныч булганда ярдәм сорап кычкыру сүзе*)

карау́лить *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* (*сторожить*) саклау, саклап тору **2.** *кого-что, разг.* (*поджидать*) көтеп (сагалап) тору

карау́льн||ый, -ая, -ое **1.** каравылчы ...ы; **~ая бу́дка** каравылчы будкасы **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* каравылчы

карау́льщик *м разг.* каравылчы, сакчы

карача́евец *м* карачай, карачай кешесе

карача́евка *ж* карачай хатыны (кызы)

карача́евск||ий, -ая, -ое карачай[лар] ...ы; **~ая овца́** карачай сарыгы

карача́евцы *мн.* карачайлар, карачай халкы

кара́чк||и: на ~ах *или* **на ~и** *прост.* дүрт аякланып, мүкәләп, үрмәләп

карба́с *м* карбас (*зур көймә*)

карби́д *м хим.* карбид; **~ желе́за** тимер карбиды

карбо́лка *ж разг.* карболка (*карбол кислотасы*)

карбо́лов||ый, -ая, -ое карбол ...; **~ая кислота́** карбол кислотасы

карбона́рий *м* карбонар (*Италиядә 19 гасыр башында оештырылган яшерен революцион оешма әгъзасы*)

карбона́т *м хим.* карбонат

карбору́нд *м спец.* карборунд

карбу́нкул *м* **1.** *мед.* чуан **2.** *уст.* карбункул (*кызыл гранат, асылташ*)

карбюра́тор *м* карбюратор (*эчке янулы двигательләрдә: цилиндрларга ягулык кертү приборы*)

карга́ *ж прост.* усал карчык, җен карчыгы; **ста́рая ~** җен карчыгы

кардамо́н *м* кардамон (*имбирчалар семьялыгыннан булган бер үсемлекнең ашка тәм кертү өчен кулланыла торган орлыгы*)

кардина́л *м* кардинал (*католикларда пападан кала иң югары руханилык дәрәҗәсе*)

кардина́льный, -ая, -ое *книжн.* кардиналь; иң мөһим, иң әһәмиятле; **~ вопро́с** иң мөһим мәсьәлә

кардина́льск||ий, -ая, -ое кардинал ...ы; **~ая ма́нтия** кардинал мантиясе

кардиогра́мма *ж* кардиограмма (*йөрәк тибешенең график сурәтләнеше*)

кардио́граф *м* кардиограф (*әсбап*)

кардио́лог *м* кардиолог

кардиологи́ческий, -ая, -ое кардиология ...ы; **~ санато́рий** кардиология санатории

кардиоло́гия *ж* кардиология (*медицинаның йөрәк авыруларын өйрәнү бүлеге*)

каре́ *с нескл. воен.* каре (*төрле яктан булган атаканы кире кайтару өчен пехотаның дүртпочмак булып тезелүе*)

карегла́зый, -ая, -ое коңгырт-кара күзле

каре́л *м* карел, карел кешесе

каре́лка *ж* карел хатыны (кызы)

каре́лы *мн.* кареллар, карел халкы

каре́льск||ий, -ая, -ое карел[лар] ...ы; **~ий язы́к** карел теле ♦ **~ая берёза** Карелия каены

каре́та *ж* карета ♦ **~ ско́рой по́мощи** ашыгыч ярдәм каретасы

каре́тка *ж* каретка (*кайбер машиналарның, язу машинасының шуышып йөри торган детале*)

каре́тник *м уст.* **1.** сарай, лапас (*арбалар кую өчен*) **2.** кареталар ясау остасы

кариати́да *ж архит.* кариатида (*балкон, кәрниз кебек конструкцияләрне кутәреп торган сыман итеп ясалган хатын-кыз сыны*)

ка́риес *м* кариес (*тешләрнең бозылу авыруы*)

ка́рий, -яя, -ее **1.** (*о глазах*) коңгырт-кара (*күзнең төсе турында*) **2.** (*о масти лошади*) кара-туры

карикату́ра *ж прям., перен.* карикатура; **зла́я ~** усал карикатура; **э́та карти́на — ~ на иску́сство** бу картина— сәнгатькә карикатура

карикатури́ст *м* карикатурачы (*көлке рәсемнәр ясаучы рәссам*)

карикату́рн||ый, -ая, -ое **1.** карикатура ...ы; **~ый стиль** карикатура стиле **2.** *перен.* көлке; **~ая фигу́ра** көлке фигура

кариозный, -ая, -ое: **~ зуб** кариес белән зарарланган теш

ка́рканье *с см.* **ка́ркать** 1; **воро́нье ~** карга каркылдавы

ркас *м* каркас (*берәр корылманың, әйбернең төп өлгесе, кирәче*)

ка́ркасно-панельный, -ая, -ое каркас-панельле; **~ дом** каркас-панельле йорт

ка́ркать *несов.* **1.** (*о птицах*) каркылдау, кар-кар кычкыру **2.** *перен. прост.* каркылдау, такылдау; **бу́дет тебе́ ~!** юкны каркылдап торма әле!

ка́ркнуть *сов. однокр.* каркылдап кую

ка́рлик *м* кәрлә

ка́рликовый, -ая, -ое кәрлә, бик тәбәнәк; **~ дуб** кәрлә имән

ка́рлица *ж* кәрлә хатын (кыз)

карма́н *м прям., перен.* кесә; **брю́чный ~** чалбар кесәсе; **наби́ть себе́ ~** кесә калынайту, байлык җыю; **пусто́й ~** буш кесә, акча бетү; **бить по ~у** кесәгә сугу, бик кыйбат булу; **не по ~у** алырга хәл

булмау, сатып алырга хәлдән килмәү, бик кыйбат тору ♦ **держи́ ~ ши́ре** тот капчыгыңны; **за сло́во в ~ не ле́зет** сүз сорап күршегә керми, тапкыр, сүзгә бай

карма́нник *м разг.* кесә карагы

карма́нн||ый, -ая, -ое кесә ...ы; **~ые часы́** кесә сәгате ♦ **~ые де́ньги** кесә акчасы

карма́нщик *м прост. см.* **карма́нник**

карми́н *м* кармин (*җете кызыл буяу*)

карми́нный, -ая, -ое җете кызыл

карнава́л *м* карнавал; **новогодний ~** яңа ел карнавалы

карни́з *м* кәрниз

каротель *ж* каротель (*тупыйк очлы кыска кишер*)

карп *м* карп (*балык*)

карт *м спорт.* карт (*кузовсыз кечкенә узыш автомобиле*)

ка́рт||а *ж* **1.** карта; **географи́ческая ~а** географик карта **2.** (*игральная*) кәрт; карта; **игра́ть в ~ы** кәрт уйнау ♦ **~а би́та** *чья* уңышсызлыкка очрау; **ему́ и ~ы в ру́ки** үз эшенең остасы; **раскры́ть свои́ ~ы** үзеннең планнарыңны, ниятләреңне ачу, яшермәү; **смеша́ть (спу́тать) ~ы** *чьи* планнарын, эшләрен бутау; **ста́вить на ~у** *что* тәвәккәлеккә бару

карта́вить *несов.* сакауланып сөйләү

карта́вость *ж* сакаулык

карта́вый, -ая, -ое сакау

карт-бла́нш *м книжн.* карт-бланш (*чикләнмәгән вәкаләт, тулы эшчәнлек иреге*)

картёжник *м разг.* кәртче, кәрт уенына хирыс кеше

картёжница *ж разг.* кәртче хатын (кыз)

карте́ль *м эк.* картель (*капиталистик монополияләрнең бер формасы*)

карте́чь *ж* картечь (**1.** *тугәрәк пуллар белән корылган, берьюлы күп кешене үтерергә һәм яраларга исәп тотып ясалган снаряд* **2.** *эре ядрә — ау мылтыгында*)

карти́н||а *ж* **1.** картина, рәсем **2.** *разг.* (*кинофильм*) картина **3.** *перен.* картина, күренеш; **~ы приро́ды** табигать күренешләре **4.** *театр.* күренеш; **дра́ма в пяти́ де́йствиях и восьми́ ~ах** биш пәрдәле һәм сигез күренешле драма

ка́ртинг *м спорт.* картинг (*карт тибындагы автомобильләрдә узышу ярышы*)

карти́нка *ж уменьш. от* **карти́на** 1; картинка; **кни́жка с ~ми** рәсемле китап

карти́нн||ый, -ая, -ое **1.** картина[лар] ...ы; **~ая галере́я** картиналар галереясы **2.** *перен.* матур, рәсемдәге кебек, тәэсир итә торган, күзгә бәрелеп тора торган; **~ая по́за** матур кыяфәт

карто́граф *м* картограф (*картография белгече*)

картографи́ровать *несов. что* географик картага төшерү

картографи́ческ||ий, -ая, -ое картографик, картография ...ы; **~ие зна́ки** картография билгеләре, картографик тамгалар

картогра́фия *ж* картография (*географик карталар сызу һәм кулланылыш турындагы фән*)

карто́н *м* катыргы, картон

картона́ж *м* картонаж, катыргыдан ясалган әйбер

картона́жн||ый, -ая, -ое картонаж ...ы; катыргы әйберләр ясау ...ы; **~ая фа́брика** катыргы әйберләр ясау фабрикасы

карто́нка *ж* катыргы тартма

карто́нн||ый, -ая, -ое картон ...ы, катыргы, катыргыдан ясалган; **~ая коро́бка** катыргы тартма

картоте́ка *ж* картотека (*төрле мәгълуматларны эченә алган карточкалар җыелмасы*)

картофелекопа́лка *ж*, **картофелекопа́тель** *м* бәрәңге алгыч, бәрәңге казыгыч (*машина*)

картофелесажа́лка *ж* бәрәңге утырткыч, бәрәңге утырту машинасы

картофелеубо́рочный, -ая, -ое бәрәңге алу ...ы; **~ комба́йн** бәрәңге алу комбайны

карто́фелина *ж разг.* бер бәрәңге, бер данә бәрәңге

карто́фель *м* бәрәңге

карто́фельн||ый, -ая, -ое бәрәңге ...ы; **~ая мука́** бәрәңге оны; **~ое по́ле** бәрәңге басуы

ка́рточка *ж* **1.** карточка; **катало́жная ~** каталог карточкасы **2.** фоторәсем, карточка

ка́рточн||ый, -ая, -ое **1.** карточка[лар] ...ы; **~ый катало́г** карточкалар каталогы **2.** карта ...ы, кәрт ...ы; **~ая игра́** карта уены ♦ **~ая систе́ма** карточка системасы

карто́шк||а *ж разг.* бәрәңге ♦ **нос ~ой** тукмак борын

карту́з *м* картуз (*козырёклы баш киеме*)

карусе́ль *ж* карусель

карусе́льный, -ая, -ое: **~ стано́к** карусель станок (*вертикаль торышлы, әйләнмә токарный станок*)

ка́рцер *м* карцер (*берәр эштә гаепле кешене вакытлыча ялгызын ябып тоту өчен камера*)

карье́р I *м* (*ход лошади*) карьер (*атның иң җитез чабышы*)

карье́р II *м* карьер (*сай яткан казылмаларны чыгару мәйданы*)

карье́р||а *ж* карьера; **артисти́ческая ~а** артистлык карьерасы; **блестя́щая ~а** искиткеч яхшы карьера; **сде́лать ~у** карьера ясау

карьери́зм *м* карьеристлык

карьери́ст *м* карьерачы

каса́ни||е *с* орыну, тиеп тору ♦ **то́чка ~я** *мат.* орыну ноктасы

каса́тельная *ж мат.* орынма, орынма сызык

каса́тельств||о *с книжн.* катнаш, мөнәсәбәт; **к э́тому де́лу он не име́ет никако́го ~а** бу эшкә аның бертөрле дә катнашы юк

каса́тик *м ласк.* матурым, сөеклем, аппагым, үскәнем

каса́тка *ж* **1.** (*деревенская ласточка*) яр карлыгачы, керәшә **2.** *см.* **каса́тик**

каса́||ться *несов.* **1.** орыну, кагылу, тию, бәрелү; **~ться земли́ ногами** аяк белән җиргә тию **2.** *перен.* кагылу, кагылып үтү, искә алып китү; **~ться како́го-либо вопро́са** берәр мәсьәләгә кагылып үтү **3.** *перен.* бару; **наш разгово́р ~ется му́зыки** безнең сүзебез музыка турында бара **4.** *перен.* катнашы булу, карау, кагылу; **вопро́с ~ется вас** мәсьәлә сезгә карый; **де́ло э́то меня́ соверше́нно не ~ется** бу эшкә минем бөтенләй катнашым юк ♦ **что ~ется ...,** ...га килгәндә; **что ~ется э́той пробле́мы...** бу проблемага килгәндә ...

ка́ска *ж* каска; **пожа́рная ~** янгынчылар каскасы

каска́д *м* **1.** (*водопад*) шарлавык, шарлама **2.** каскад (*цирк та: аттан сикереп төшү алымы; опереттада: җыр кушмалыында башкарыла торган йөгерек танец*) **3.** *перен. чего* муллык, күплек, өзлексез агыш; **~ зву́ков** күп төрле тавышлар; **~ слов** сүзләрнең өзлексез агышы

каске́тка *ж* каскетка (*җиңел фуражка*)

ка́сса *ж в разн. знач.* касса; **сберега́тельная ~** саклык кассасы; **набо́рная ~** *полигр.* җыю кассасы; **~ взаимопо́мощи** үзара ярдәмләшү кассасы; **железнодоро́жная ~** тимер юл кассасы

кассацио́нн||ый, -ая, -ое *юр.* кассацион, кассация ...ы; **~ая жа́лоба** кассация шикаяте; **~ый срок** кассация срогы

касса́ция *ж* кассация (**1.** *юр. югары инстанция трафыннан суд хөкеменең яңадан каралуы, хөкемнең юкка чыгарылуы* **2.** *разг. суд хөкемен юкка чыгару турында шикаять*) ♦ **~ выборов** сайлау нәтиҗәләрен юкка чыгару

кассе́та *ж* кассета (*яктылык үткәрми торган тартма; фотография пластинкаларын, тасмаларын саклау өчен кулланыла*)

касси́р *м* кассир

касси́ровать *сов., несов. что, юр.* кассация ясау, юкка чыгару; **~ реше́ние суда́** судның карарын юкка чыгару

касси́рша *ж* кассир хатын (кыз)

ка́ссовый, -ая, -ое касса ...ы; **~ аппара́т** касса аппараты ♦ **~ фильм (спекта́кль)** табышлы фильм (спектакль)

ка́ста *ж* каста (**1.** *һиндстанда һәм кайбер башка Көнчыгыш илләрендә социаль чыгышы, профессиясе, хокукый хәле белән башкалардан аерылып торган йомык төркем, катлау* **2.** *перен.* башкалардан читтә торып, үзенчә генә яшәүче иҗтимагый төркем)

кастань́еты *мн.* кастаньетлар (*биегәндә шакылдату өчен бармакларга киелә торган агач шакылдавыклар*)

кастеля́нша *ж* кастелянша (*шифаханәдә, тулай тораклар һ.б.ш. урын-ятак әйберләре һ.б.ш. белән тәэмин итүче мөдир*)

кастёт *м* кастет (*бармакларга кидерелеп, йодрыкка йомарлана торган корыч корал*)

КАС-КАЧ

ка́стов||ый, -ая, -ое кастачылык, каста ...ы; **~ые предрассу́дки** каста хорафатлары

кастóр *м* кастор (*тукыма*)

кастóрка *ж разг.* касторка

кастóров||ый I, -ая, -ое: **~ое ма́сло** кастор мае

кастóров||ый II, -ая, -ое кастор ..., кастордан тегелгән; **~ое пальто́** кастор пальто

кастра́т *м* печелгән ир

кастра́ция *ж см.* **кастри́ровать**

кастри́ровать *ж* кәстрүл

катава́сия *ж разг. шутл.* тәртип-сезлек, ыгы-зыгы, шау-шу

катакли́зм *м книжн.* катаклизм (*табигатьтә һәм кешелек җәмгыятендә кискен үзгәреш, җимергеч борылыш*)

катако́мбы *мн.* катакомбалар (*җир асты коридорлары*)

катализа́тор *м хим.* катализатор

катало́г *м* каталог (*китапларның, товарларның һ.б.ш. билгеле бер тәртиптә төзелгән исемлеге*); **~ вы́ставки** күргәзмә каталогы

каталогизи́ровать *сов., несов. что* каталогка кертү (салу), каталог төзү

катало́жн||ый, -ая, -ое каталог[лар] ...ы; **~ый я́щик** каталоглар тартмасы; **~ая ка́рточка** каталог карточкасы

ката́ние *с см.* **ката́ть, ката́ться** 2; **~ на са́нках** чанада шуу

ка́танье *с:* **не мытьём, так ~м** алдап булмаса, йолдап

катапу́льта *ж* катапульта (**1.** *борынгы заманда дошманга таш, ук һ.б.ш. ату җайланмасы* **2.** *корабль палубасыннан самолётны очыртып җибәру җайланмасы* **3.** *очкыч аппаратлардан лётчикны читкә атып чыгару өчен автомат коткару җайланмасы*)

катапульти́рование *с см.* **катапульти́ровать, катапультироваться**

катапульти́ровать *сов., несов. кого-что, спец.* катапульцияләү, катапульция ясау

катапульти́роваться *сов., несов. спец.* катапульцияләнү

ката́р *м мед.* катар (*берәр әгъзада лайлалы ярының ялкынсынуы*)

катара́кта *ж мед.* катаракта (*күз бәбәге тоныклану авыруы*)

катара́льн||ый, -ая, -ое *мед.* катараль; **~ое воспале́ние лёгких** үпкәнең катараль ялкынсынуы

катастро́фа *ж* катастрофа, һәлакәт, зур бәхетсезлек, бәла, каза; **железнодоро́жная ~** тимер юл катастрофасы

катастрофи́ческ||ий, -ая, -ое, **катастрофи́чный,** -ая, -ое катастрофик, һәлакәтле, бәла-казалы; **~ слу́чай** һәлакәтле вакыйга

ката́ть *несов.* **1.** *что* тәгәрәтү, тәгәрәтеп кертү, тәгәрәтеп йөртү; **~ шары́** шарлар тәгәрәтү **2.** *кого-что* йөртү, утыртып йөртү; **~ дете́й на ло́дке** балаларны көймәдә йөртү **3.** *что* әвәләү, әвәләп ясау; **~ ша́рики из гли́ны** кызыл балчыктан шарчыклар әвәләп ясау **4.** *что* тәгәрәтү, тәгәрәтеп тигезләү (шомарту); **~ бельё** кер тәгәрәтү **5.** *что, спец.* басу; **~ ва́ленки** киез итек басу

ката́||ться *несов.* **1.** тәгәрәү, тәгәрәп йөрү; **шары́ ~ются по билья́рду** шарлар бильярд өстендә тәгәрәп йөриләр **2.** йөрү, шуу (*по льду, снегу*); йөзү (*по водной поверхности*); **~ться на конька́х** тимераякта шуу; **~ться на ло́дке** көймәдә йөзү; **~ться на велосипе́де** велосипедта йөрү **3.** аунау; **~ться по́ полу от бо́ли** авыртудан идәндә аунау **4.** *страд. от* **ката́ть** 1, 3, 4, 5 ♦ **~ться со́ смеху** тәгәри-тәгәри көлү, эче катканчы көлү; **лю́бишь ~ться, люби́ и са́ночки вози́ть** ≈ рәхәтен күргәч, михнәтенә дә түз

катафа́лк *м* катафалк (**1.** *мәет арбасы яки автомобиле* **2.** *ябык бина эчендә табут кую өчен калку урын*)

категори́ческ||ий, -ая, -ое катгый, кискен; категорик; **~ий отве́т** катгый җавап ♦ **~ое суждение** *лог.* категорик хөкем йөртү

категори́чность *ж* катгыйлык, кискенлек

категори́чный, -ая, -ое катгый, кискен; **~ тон** кискен тон

катего́рия *ж в разн. знач.* категория; **~ вре́мени** *грам.* заман категориясе; **~ ка́чества и коли́чества** *филос.* сан һәм сыйфат категориясе; **возрастна́я ~** яшь категориясе

ка́тер *м* катер; **торпе́дный ~** торпеда катеры; **сторожево́й ~** сакчылык катеры

ка́тет *м мат.* катет

катехи́зис *м* катехизис (*сораулар-җаваплар формасында төзелгән христиан дине кагыйдәләре*)

кати́ть *несов.* **1.** *что* тәгәрәтү, тәгәтәтеп илтү (алып бару, китерү); **~ бо́чку** мичкәне тәгәрәтеп китерү **2.** *разг.* элдертү, чаптыру, чаптырып бару; **~ в автомоби́ле** автомобильдә элдертү

кати́||ться *несов.* **1.** тәгәрәү, тәгәрәп бару (килү); **шар ка́тится** шар тәгәри **2.** ашыгып (тиз, җилдереп) бару; **автомоби́ль ка́тится по доро́ге** автомобиль юлдан җилдереп бара **3.** агу, тәгәрәү, тәгәрәп агу; **из глаз ~лись слёзы** күзләреннән яшьләр ага иде ♦ **~сь, ~ тесь** *прост.* табаныңны ялтырат, үкчәңне күтәр, күземә күренмә, эзең булмасын

като́д *м физ.* катод

като́дн||ый, -ая, -ое *физ.* катод ...ы; катодлы; **~ые лучи́** катод нурлары; **~ая ла́мпа** катодлы лампа

като́к *м* **1.** каток, шугалак (*тимераякта шуу өчен боз мәйданы*) **2.** *тех.* каток (*сөрелгән җирне, юлны тигезләү өчен кулланыла торган күчәрле авыр цилиндр*) **3.** (*для белья*) бәләк

ката́лик *м* католик (*католик дине-ндәге кеше*)

католици́зм *м* католицизм (*католиклар дине*)

католи́ческ||ий, -ая, -ое католик; **~ая це́рковь** католик чиркәү

католи́чество *с* католиклык, католиклар дине; **приня́ть ~** католиклыкны кабул итү

ка́торжн||ый, -ая, -ое **1.** каторга ...ы; **~ые рабо́ты** каторга эшләре **2.** *перен.* түзә алмаслык авыр, газаплы

кату́шк||а *ж* кәтүк; **~а ни́ток** бер кәтүк җеп ♦ **на всю (на по́лную) ~у** җан-фәрманга, тулы көчкә

ка́тышек *м* шарчык, йомры кисәк; **~ из во́ска** йомры балавыз кисәге

катю́ша *ж разг.* катюша (*автомобильгә урнаштырылган реактив миномёт*)

каузáльность *ж филос.* сәбәплелек

каузáльн||ый, -ая, -ое *филос.* сәбәпле; **~ая связь** сәбәпле бәйләнеш

ка́урый, -ая, -ое (*о масти лошади*) бурлы

каусти́ческ||ий, -ая, -ое *хим.* каустик, яндыра (көйдерә) торган; **~ая со́да** каустик сода

каучу́к *м* каучук; **иску́сственный (синтети́ческий) ~** ясалма (синтетик) каучук

каучу́ков||ый, -ая, -ое каучук ...ы; каучук ...; **~ый заво́д** каучук заводы; **~ая подо́шва** каучук табан

каучуконо́сн||ый, -ая, -ое каучуклы, каучук бирә торган; **~ые расте́ния** каучуклы үсемлекләр

каучуконо́сы *мн.* каучуклы үсемлекләр

кафе́ *с нескл.* кафе

ка́федра *ж* кафедра (**1.** *укытучы, докладчы өчен ясалган биек урын* **2.** *югары уку йортларында билгеле бер тармакка кергә торган фәннәрне укыту булеге*)

кафедра́льный, -ая, -ое: **~ собо́р** кафедраль собор (*шәһәрнең үзәк соборы*)

ка́фель *м* кафель (*чынаяк плитка*)

ка́фельн||ый, -ая, -ое **1.** кафель ...ы; **~ое произво́дство** кафель производствосы **2.** кафель белән тышланган; **~ая печь** кафель белән тышланган мич

кафете́рий *м* кафетерий (*кафеларның бер төре*)

кафта́н *м* кафтан

кача́лка *ж* качалка, тирбәлмә урындык

качание *с см.* **кача́ть, кача́ться**

кача́||ть *несов.* **1.** *кого-что* тирбәтү, тибрәтү; чайкалдыру; (*на качелях*) атындыру; **~ть колыбе́ль** бишек тирбәтү; **ве́тер ~ет дере́вья** җил агачларны чайкалдыра; **ло́дку ~ло** *безл.* [дулкын] көймәне чайкалдыра **2.** *чем* селкү, селкетү; чайкау; **~ть голово́й** башны селкү; **~ть ного́й** аякны селкетү **3.** *кого-что разг.* кулларда чөю, һавага чөю; **~ть юбиля́ра** юбилярны кулларда чөю **4.** *что* суырту, суыртып чыгару; **~ть во́ду из коло́дца** коедан су суыртып чыгару

кача́||ться *несов.* **1.** тирбәлү, чайкалу, селкенү; (*на качелях*) атыну; **ло́дка ~ется на волна́х** көймә дулкыннар өстендә тирбәлә; **2.** (*пошатываться*) алпан-тилпән килү, ава-түнә йөрү

каче́ли *только мн.* таган (*атыну өчен*)

ка́чественность *ж* яхшы (югары) сыйфатлылык; **~ ткани** тукыманың яхшы сыйфатлылыгы

ка́чественн||ый, -ая, -ое **1.** *филос.* сыйфат ...ы; **~ые измене́ния** сыйфат үзгәрешләре **2.** яхшы (югары) сыйфатлы, затлы; **~ые това́ры** яхшы сыйфатлы товарлар ◆ **~ый ана́лиз** *хим.* сыйфат анализы; **~ые прилага́тельные** *грам.* асыл сыйфат

ка́честв||о *с* **1.** *филос.* сыйфат; **перехо́д коли́чества в ~о** микъдарның сыйфатка күчүе **2.** сыйфат, затлылык; **борьба́ за ~о проду́кции** продукциянең сыйфаты өчен көрәш ◆ **в ~е** *кого-чего, предлог с род. п.* ... буларак; булып; ... итеп; **в ~е дру́га** дустым буларак

ка́чка *ж* чайкалу, тирбәлү (*диңгездә*); **килева́я ~** буйга чайкалу; **бортова́я ~** ян-якка чайкалу

качну́ть *сов. однокр. кого-что* селкетеп (тирбәтеп) кую, селкетеп җибәрү (алу)

качну́ться *сов. однокр.* селкенеп (тирбәлеп) кую

ка́ш||а *ж* **1.** ботка; **гре́чневая ~а** карабодай баткасы **2.** *перен. разг.* буталчыклык, тәртипсезлек ◆ **завари́ть ~у** мәшәкатьле эш башлау; **~а во рту** *у кого* авызда ботка пешерү; **~и не сва́ришь** *с кем* эшең пешмәс, борчагың пешмәс; **~и про́сят** ашарга сорый (*тузган, тишек итек, ботинка турында көлеп әйтелә*); **~у ма́слом не испо́ртишь** майдан ботка бозылмый; **ма́ло ~и ел** авызыннан ана сөте кипмәгән (тәжрибәсез); **расхлёбывать ~у** берәр катлаулы (буталчык, күңелсез) эшне ерып чыгу

кашало́т *м зоол.* кашалот (*китның бер төре*)

кашева́р *м* аш пешерүче (*артельдә яки гаскәри частьта*)

кашева́рить *несов. прост.* аш пешерү

ка́шель *м* ютәл, йөткерү, йөткерек; **сухо́й ~** коры ютәл

кашеми́р *м* кәшемир

кашеми́ровый, -ая, -ое кәшемир ..., кәшемирдән тегелгән; **~ плато́к** кәшемир яулык

ка́шица, каши́ца *ж разг.* сыек ботка

ка́шка *ж* **1.** *уменьш. от* **ка́ша**; **2.** *разг.* (*клевер*) тукранбаш, тәкә мөгезе, өчъяфрак

ка́шлять *несов.* йөткерү, ютәлләү

кашне́ *с нескл.* кашне (*муен яулыгы*)

кашпо́ *с нескл.* кашпо (*чәчәк чүлмәген каплау өчен ваза*)

каштáн *м* кәстәнә, каштан (*агачы һәм җимеше*)

каштáнов||ый, -ая, -ое **1.** кәстәнә ...ы, каштан ...ы; **~ое де́рево** каштан агачы **2.** (*о цвете*) аксыл-коңгырт; **~ые во́лосы** аксыл-коңгырт чәч

каю́р *м* каюр (*нартага җигелгән этләрне яки боланнарны куучы*)

каю́та *ж* каюта, бүлмә (*суднода*)

каю́т-компа́ния *ж* кают-компания (*корабльдә пассажирларның, әхәрби суднода командирларның ашау-эчү, ял итү бүлмәсе*)

ка́яться *несов.* **1.** (*испытывать сожаление*) үкенү, өфтану, үз-үзен шелтәләү **2.** *церк.* тәүбә итү (кылу); **~ в грехáх** гөнаһлардан тәүбә итү

квадра́т *м* квадрат; **возвести́ в ~** *мат.* квадратка күтәрү

квадра́тно-гнездов||о́й, -а́я, -о́е: **~а́я поса́дка** квадратлап-оялап утырту

квадра́тн||ый, -ая, -ое квадрат ...; **~ый стол** дүрт кырлы өстәл; **~ые ско́бки** квадрат җәяләр ◆ **~ые ме́ры** квадрат үлчәүләр

квадрату́ра *ж* квадратура (*квадрат берәмлекләр белән үлчәнә торган мәйданның зурлыгы*); **~ ко́мнаты** бүлмәнең квадратурасы ◆ **~ кру́га** чишеп булмый торган мәсьәлә турында

квази- *книжн.* *кушма сүзләрнең «мнимый», «ненастоящий» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **квазиучёный** ялган галим

ква́канье *с см.* **ква́кать**

ква́кать *несов.* бакылдау (*бака турында*)

квалификацио́нн||ый, -ая, -ое квалификацион; квалификация ...ы; **~ая коми́ссия** квалификацион комиссия

квалифика́ци||я *ж* **1.** *см.* **квалифици́ровать**; **2.** квалификация (*эшкә, хезмәткә яраклылык, хәзерлек дәрәҗәсе*); **повыше́ние ~и** квалификация күтәрү **3.** һөнәр; **приобрести́ ~ю то́каря** токарь һөнәрен үзләштерү

квалифици́рованный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **квалифици́ровать**; **2.** квалификацияле; **~ специали́ст** квалификацияле белгеч **3.** махсус белем сорый торган; **~ труд** махсус белем сорый торган хезмәт

квалифици́ровать *сов., несов. кого-что* квалификацияләү (**1.** *белеме ягыннан берәр эшне алып баруга хәзерлек дәрәҗәсен тикшерү* **2.** *берәр яктан бәяләү, бәя бирү*)

квалифици́роваться **1.** *сов., несов.* квалификация алу, квалификациягә ия булу **2.** *несов. страд. от* **квалифици́ровать**

квант *м физ.* квант

ква́нтов||ый, -ая, -ое *физ.* квант ...ы; **~ая тео́рия** квант теориясе

квартáл *м* квартал (**1.** *шәһәрнең дүрт яктан урам белән чикләнгән өлеше* **2.** *урамның ике чат арасындагы өлеше* **3.** *елның дүрттән бер өлеше* **4.** *урман хуҗалыгында квадрат формалы участокларның берсе*)

кварта́льный, -ая, -ое квартал ...ы; **~ отчёт** квартал отчёты

кварте́т *м муз.* квартет (**1.** *дүрт тавыш яки дүрт инструмент өчен язылган музыка әсәре* **2.** *дүрт кешелек музыкантлар төркеме*)

кварти́ра *ж* **1.** квартир, торак **2.** фатир (*кеше өстендә квартирда торганда*)

квартира́нт *м* квартирант, фатирчы, квартирда торучы

квартира́нтка *ж* фатирда торучы хатын (кыз)

кварти́рн||ый, -ая, -ое квартир ...ы; **~ая пла́та** квартир өчен түләү

квартирова́ть *несов.* **1.** (*о войсках*) урнашу **2.** *уст.* фатирда тору

квартиронанима́тель *м* квартирга керүче, квартир алучы

квартирье́р *м воен.* квартирьер (*гаскәрләр икенче урынга күчкәндә, аларга алдан ук урыннар хәзерләүче*)

квартпла́та *ж* квартир хакы

кварц *м* кварц (**1.** *техникада киң кулланыла торган минерал; кремнезём окисе* **2.** *разг.* кварц лампасы белән дәвалау)

ква́рцев||ый, -ая, -ое кварц ...ы; кварцлы; **~ые поро́ды** кварц токымнары; **~ый песо́к** кварцлы ком; **~ая ла́мпа** кварцлы лампа

квас *м* куас

ква́сить *несов. что* әчетү; оету; (*капусту*) тозлау; **~ те́сто** камыр әчетү; **~ молоко́** катык оету

квасцо́вый, -ая, -ое ачуташ ...ы; **~ раство́р** ачуташ эремәсе

квасцы́ *только мн.* ачуташ

ква́шение *с см.* **ква́сить**

ква́шен||ый, -ая, -ое әче, әчеткән; оеткан; тозлы; **~ая капу́ста** тозлы кәбестә

квашня́ *ж* **1.** (*посуда*) күәс, күәс чиләге **2.** *прост.* (*опара*) әче камыр **3.** *перен. прост.* җебегән [кеше]; арыш боламысы

кве́рху *нареч.* өскә, югарыга, өскә (югарыга) таба; **подня́ть глаза́ ~** күзне өскә таба күтәрү

ква́инта *ж муз.* квинта (**1.** *диатоник гаммада бишенче баскыч* **2.** *кайбер музыка коралларының иң нечкә кылы*)

квинте́т *м муз.* квинтет (**1.** *биш тавыш яки биш инструмент өчен язылган музыка әсәре* **2.** *биш музыканттан гыйбарәт ансамбль*)

квинтэссе́нция *ж книжн.* квинтэссенция, нигез, төп үзлек

квита́нция *ж* квитанция

квито́к *м прост.* квитанция

ква́ты *в знач. сказ. разг.* исәп-хисап бетте; **мы с тобо́ю ~** минем синең белән исәп-хисабым бетте

кво́рум *м* кворум (*җыелышның тулы хокуклы булуы өчен җитәрлек катнашучылар саны*)

кво́та *ж эк.* квота, өлеш, норма

квохта́ть *несов.* черләү, кыртлау, чырлау (*чебеш анасы турында*)

ке́гельный, -ая, -ое кегля ...ы; **~ шар** кегля шары

ке́гли *мн.* кегля (*билгеле бер арага бастырып куелган таякларны тәгәрәтеп җибәрелгән агач шар белән бәрдереп ега торган уен һәм шуның таяклары*)

кегль *м полигр.* кегль

кедр *м* кедр, эрбет агачы

кедро́вник *м* кедр урманы

кедро́в||ый, -ая, -ое кедр ...ы, эрбет ...ы; **~ые оре́хи** эрбет чикләвеге; **~ый лес** кедр урманы

ке́ды *мн.* кед (*спорт аяк киеме*)

кейфова́ть *несов. шутл.* кәеф-сафага бирелү, вакытны кәеф-сафада үткәрү

кекс *м кул.* кекс (*йозем салып пешерелгән татлы күмәч*)

келе́йн||ый, -ая, -ое тар даирәдә ..., тар даирә белән ...; астыртын; **~ое реше́ние дел** эшләрне тар даирәдә хәл итү

ке́льнер *м* кельнер (*чит илләрдә: ресторан хезмәтчесе*)

ке́льты *мн.* кельтлар, кельт халкы (*Көнбатыш Европада яшәгән борынгы халыкларның берсе*)

ке́лья *ж* хәҗрә, монах бүлмәсе

ке́мпинг *м* кемпинг (*автотуристлар лагере*)

кена́ф *м бот.* кенаф (*усемлек*)

кенгуру́ *м нескл.* көнгерә

кендырь *м бот.* киндер (*усемлек*)

ке́пи *с нескл.* кепи (*козырёклы җиңел баш киеме*)

ке́пка *ж разг.* кепка

керамзи́т *м* керамзит

кера́мика *ж* керамика (**1.** *балчыктан ясалган әйберләр* **2.** *чүлмәк производствосы*)

керами́ческ||ий, -ая, -ое керамик; керамика ...ы; **~ая ва́за** керамик ваза; **~ий заво́д** керамика заводы

керога́з *м* керогаз (*җылыту приборы*)

керосин *м* керосин

керосинка *ж* керосинка (*җылыту приборы*)

керосинный, -ая, -ое *разг.* керосин ...ы; **~ запах** керосин исе

керосинов||ый, -ая, -ое керосин ...ы; **~ая ла́мпа** керосин лампасы

ке́сарев: ~о сече́ние *мед.* кесарев кисүе (*карындагы баланы операция юлы белән алу*)

кессо́н *м тех.* кессон (*су уткәрми торган зур камера*)

кессо́нн||ый, -ая, -ое *тех.* кессон ...ы; кессон белән эшләнә торган ◆ **~ая боле́знь** *мед.* кессон авыруы

ке́та *ж* кета (*балык*)

кетгу́т *м* кетгут (*вак терлек эчәгеннән ясалган нечкә җеп: операция вакытында киселгән урынны тегү өчен кулланыла*)

кетме́нь *м* китмән

ке́тов||ый, -ая, -ое кета ...ы; **~ая икра́** кета уылдыгы

кефа́левый, -ая, -ое, **кефа́лий,** -ья, -ье кефаль ...ы

кефа́ль *ж* кефаль (*балык*)

кефи́р *м* кефир

кефи́рн||ый, -ая, -ое кефир ...ы; **~ая бутылка** кефир шешәсе; **~ый гриб**о́**к** кефир гөмбәчеге

кибернети́к *м разг.* кибернетик, кибернетика белгече

кибернети́ка *ж* кибернетика

кибернети́ческ||ий, -ая, -ое кибернетика ...ы, кибернетик; **~ие автома́ты** кибернетик автоматлар

киби́тка *ж* **1.** (*повозка*) көймәле арба **2.** (*жилище*) тирмә

кива́ть *несов.* **1.** *кому-чему, чем* (*в знак приветствия*) селкү, кагу **2.** *на кого-что* (*указывать кивком*) ишарә итү, күрсәтү

кида́||ть *несов.* **1.** *кого-что, чем* ыргыту, ташлау, чөю, ату; **~ть ка́мни в во́ду** суга ташлар ыргыту; **~ть грана́ту** граната чөю; **~ть снежка́ми** кар йомарлап ату **2.** *обычно безл. кого-что* чайкалдыру, ыргыту; **ло́дку ~ло из стороны́ в сто́рону** көймәне як-якка чайкалдырды ◆ **~ть в дрожь** *кого* калтырату; **~ть в озно́б** *кого* туңдыру, өшетү; **~ть в пот** *кого* тирләтү; **~ть де́ньги на ве́тер** акчаны җилгә очыру, акчаны суга салу; **~ть жре́бий** шобага салу; **~ть то в жар, то в хо́лод** эсселесуыклы булып китү

кида́||ться *несов.* **1.** *чем* ыргытышу, атышу, бәрешү; **~ться снежка́ми** кар йомарламнары белән атышу **2.** *перен. кем-чем* (*пренебрегать*) сакламау; **~ться деньга́ми** акчаны сакламау (саклап тотмау) **3.** *на кого-что* һөҗүм итү; ташлану; **~ться на врага́** дошманга һөҗүм итү; **соба́ка ~ется на прохо́жих** эт узып баручыларга ташлана **4.** ташлану, ыргылу, атылу; **~ться на по́мощь** ярдәмгә ташлану; **~ться к вы́ходу** чыгарга ыргылу; **~ться в объя́тия** кочагына атылу **5.** (*прыгать, бросаться*) ташлану, сикерү **6.** арлы-бирле йөрү, чабу; **~ться из стороны́ в сто́рону** бер яктан икенче якка арлы-бирле йөрү **7.** *страд.* **от кида́ть** ◆ **~ться в глаза́** күзгә ташлану (бәрелеп тору)

кизи́л *м* кизил (*агачы һәм җимеше*)

кизи́лов||ый, -ая, -ое кизил ...ы; **~ые за́росли** кизил куаклары; **~ое варе́нье** кизил кайнатмасы

кизя́к *м* тизәк, тирес кирпеч (*ягулык өчен*)

кий *м* кий (*бильярд таягы*)

кики́мора *ж* бичура (**1.** *фольк. хатынкыз сурәтендәге мифик зат: җен, пәри* **2.** *прост. ямьсез киенгән яки гарип кеше турында*)

килев||о́й, -а́я, -о́е киль ...ы; буй ...; буйга таба; **~а́я ка́чка** буйга чайкалу (*суднолар турында*)

ки́лечный, -ая, -ое килька ...ы; **~ пром**ы́**сел** килька промыселы

кило́ *с разг. см.* **килогра́мм**

кило́ватт *м физ.* киловатт

килогра́мм *м* килограмм

килогра́ммов||ый, -ая, -ое бер килограммлы, бер килограмм авырлыгындагы; **~ая ги́ря** бер килограммлы гер

киломе́тр *м* километр

киломе́траж *м* километраж (*километрлар белән үлчәнә торган ара*)

километро́в||ый, -ая, -ое бер километрлы, бер километр озынлыгындагы; **~ое расстоя́ние** бер километрлы ара

=километро́вый, -ая, -ое *кушма сүзләрдә «километрлы» мәгънәсендәге икенче кисәк, мәс.* **двухкилометро́вый** ике километрлы

киль *м* киль (*корабль корпусының аскы буй өрлеге*)

кильва́тер *м мор.* кильватер (*корабль артында кала торган эз*); **идти́ в ~ [е]** кильватердан бару

кильва́терн||ый, -ая, -ое *мор.* кильватер ...ы, кильватерлы, бер-бер артлы (*тезелеп бара торган*); **~ая коло́нна** кильватерлы колонна

ки́лька *ж* килька (*вак балык*)

кимберли́т *м* кимберлит (*алмазлы магматик токым*)

кимберли́тов||ый, -ая, -ое кимберлит ...; **~ая тру́бка** кимберлит трубка

кимоно́ *с нескл.* кимоно (*япончарда халатсыман киң җиңле милли кием*)

кингсто́н *м мор.* кингстон (*корабльнең су астындагы өлешендә тишекне ябу өчен клапан*)

кинема́тика *ж* кинематика (*теоретик механиканың бүлеге*)

кинемати́ческий, -ая, -ое кинематика ...ы, кинематик

кинематограф *м* кинематограф

кинематографи́ческ||ий, -ая, -ое кинематография ...ы; **~ая промы́шленность** кинематография промышленносте

кинематогра́фия *ж* кинематография

кинеско́п *м* кинескоп (*телевизор трубкасы*)

кине́тика *ж* кинетика (*теоретик механиканың бүлеге*)

кинети́ческ||ий, -ая, -ое кинетик, кинетика ...ы; **~ая эне́ргия** кинетик энергия

кинжа́л *м* хәнҗәр

кинжа́льн||ый, -ая, -ое хәнҗәр ...ы; хәнҗәр белән ясалган; **~ая ра́на** хәнҗәр ярасы

кино́ *с нескл.* кино; **звуково́е ~** тавышлы кино; **немо́е ~** тавышсыз кино; **пойти́ в ~** кинога бару

кино= *кушма сүзләрнең «кино» сүзенә бәйләнешле береченче кисәге, мәс.* **кинофотоаппара́т** кинофотоаппарат

киноархи́в кино архивы; **киновёд** кино белгече; **киногеро́й** кино герое; **кинодокуме́нт** документаль кинофильм

киноактёр *м* кино артисты

киноактри́са *ж* киноактриса

киноальмана́х *м* киноальманах (*бер тема һәм бер жанр белән берләштерелгән берничә фильмнан төзелгән кинофильм*)

киноаппара́т *м* киноаппарат

киновариа́нт *м* киновариант (*әдәби яки сәхнә әсәрен экранлаштыру*); **~ рома́на** романның кино варианты

ки́новарь *ж* киноварь (**1.** *кызыл төстәге минерал* **2.** *шул минералдан ясалган кызыл буяу*)

кинове́дение *с* кино белеме

киножурна́л *м* киножурнал

кинозвезда́ *ж разг.* кино йолдызы (*мәшһүр артистка турында*)

киноиску́сство *с* кино сәнгате

кинока́мера *ж* кинокамера (*кинофильмнар төшерү аппараты*)

кинокарти́на *ж* канокартина

кинокри́тик *м* кино тәнкыйтчесе

кинокри́тика *ж* кино тәнкыйте

киноле́нта *ж* кинолента

кинолюби́тель *м* кино төшерүче һәвәскәр

киномеха́ник *м* киномеханик

кинооперато́р *м* кинооператор

кинопанора́ма *ж* кинопанорама

кинопередви́жка *ж* күчмә кино

кинопле́нка *ж* киноплёнка

кинопрока́т *м* кинопрокат

кинопромы́шленность *ж* кино промышленносте

кинорежиссёр *м* кинорежиссёр

киносту́дия *ж* киностудия

киносъёмка *ж* кинога төшерү

кинотеа́тр *м* кинотеатр, кино

кинофестива́ль *м* кинофестиваль

кинофика́ция *ж* кинофикация
кинофи́льм *м* кинофильм
кинофици́ровать *сов., несов. что* кинофикацияләү, кинолаштыру
кинохро́ника *ж* кинохроника
киноэпопе́я *ж* киноэпопея (*зур тарихи вакыйгаларны чагылдырган кинофильм*)
ки́н||уть *сов. см.* **кида́ть** ♦ **как (куда́) ни ~ь, всё клин** бернишләп тә булмый; кая барсаң да бер дөнья
ки́нуться *сов. см.* **кида́ться** 3-5
кио́ск *м* киоск; **газе́тный ~** газеталар сату киоскысы
киоскёр *м* киоскчы, киоскта сату итүче
киоскёрша *ж разг. см.* **киоскёр**
кио́т *м церк.* киот (*иконалар шкафы яки иконалар рамы*)
ки́па *ж* **1.** (*связка*) төргәк, кип **2.** өем; **~ вещ**е́й әйберләр өеме
кипари́с *м* кипарис (*агач*)
кипари́сов||ый, -ая, -ое кипарис ...ы; **~ое ма́сло** кипарис мае **2.** кипарис ..., кипаристан ясалган; **~ая шкату́лка** кипаристан ясалган тартма
кипе́ни||е *с см.* **кипе́ть** 1; **то́чка ~я** *физ.* кайнау ноктасы ♦ **~е страсте́й** хисләрнең ташуы
кип||е́ть *несов.* **1.** *прям., перен.* кайнау; кайнап тору; **самова́р ~и́т** самовар кайный; **вода́ ~и́т** су кайный; **рабо́та ~и́т** эш кайнап тора **2.** *чем* ургылу, кайнау, ташырга тору (*мәс. берәр тойгы*); **~е́ть негодова́нием** нәфрәт кайный
кипре́й *м бот.* кырлыган
кипу́ч||ий, -ая, -ее *прям., перен.* кайнап (күбекләнеп) тора торган; **~ий пото́к** күбекләнеп тора торган агым; **~ая жизнь** кайнап тора торган тормыш
кипяти́льник *м* [су] кайнаткыч
кипяти́льный, -ая, -ое [су] кайнату ...ы; кайната торган; **~ котёл** су кайнату казаны
кипяти́ть *несов. что* кайнату; **~ молоко́** сөт кайнату
кипят||и́ться *несов.* **1.** кайнау, кайнатылу; **вода́ ~и́тся** су кайный; **бельё ~и́тся** кер кайнатыла **2.** *перен. разг.* кызу, ачулану, чәпчү; **не ~и́сь, говори́ споко́йно** кызма, тыныч кына сөйлә **3.** *страд. от* **кипяти́ть**
кипят||о́к *м* кайнар су; кайнаган су; **ошпа́рить ~ко́м** кайнар су белән пешекләү
кипячён||ый, -ая, -ое кайнаган; **~ая вода́** кайнаган су
кира́са *ж воен. ист.* кираса (*кукрәкне һәм арканы саклый торган металл кием*)
кираси́р *м воен. ист.* кирасир (**1.** *атлы армиядә кираса кигән җәйдәк* **2.** *иске рус һәм кайбер Көнбатыш Европа армияләрендә парад формалары кирасалы булган кавалерия полклары солдаты яки офицеры*)
киргиз *м* кыргыз, кыргыз кешесе
киргизка *ж* кыргыз хатыны (кызы)
киргизский, -ая, -ое кыргыз[лар] ...ы; **~ язы́к** кыргыз теле
киргизы *мн.* кыргызлар, кыргыз халкы
ки́рза *ж* кирза (*кун урынына кулланыла торган тыгыз тукыма*)
ки́рзов||ый, -ая, -ое кирза ...; кирзадан тегелгән; **~ые сапоги́** кирза итек
кири́ллица *ж* кириллица (*славян алифбаларының берсе*)
кирка́ *ж* кирка, кәйлә
кирпи́ч *м* кирпеч; **кра́сный ~** кызыл кирпеч; **торф в ~а́х** кирпеч торф
кирпи́ч||ный, -ая, -ое кирпеч ...ы; **~ое произво́дство** кирпеч производствосы **2.** кирпеч ...; кирпечтән ясалган; **~ая стена́** кирпеч дивар **3.** (*о цвете*) кирпеч төсендәге ♦ **~ый чай** такта чәй
кисе́йн||ый, -ая, -ое кисея ...; кисеядән тегелгән; **~ый шарф** кисея шарф ♦ **~ая ба́рышня** назлы кыз, кыланчык кыз
кисе́ль *м* кесәл
кисе́т *м* янчык, тәмәке янчыгы
кисея́ *ж* кисея
кис-ки́с *межд.* пес-пес
кисли́нк||а *ж*: **с ~ой** *разг.* әчкелтем; **я́блоко с ~ой** әчкелтем алма
кисли́||ть *несов.* әчкелтем тәм килү; **я́блоко немно́го ~т** алмадан бераз әчкелтем тәм килә
кисли́ца *ж бот.* кымызлык
кислоро́д *м* кислород
кислоро́дн||ый, -ая, -ое кислород ...ы, кислородлы; **~ые соедине́ния** кислородлы кушылмалар ♦ **~ая поду́шка** кислород мендәре
ки́сло-сла́дк||ий, -ая, -ое әчелтем-төчкелтем; **~ое я́блоко** әчкелтем-төчкелтем алма
кислота́ *ж хим.* кислота; **се́рная ~** күкерт кислотасы
кисло́тность *ж* кислоталылык; **повы́шенная ~ желу́дочного со́ка** ашказаны сыекчасының кислоталылыгы артык булу
кисло́тн||ый, -ая, -ое *хим.* кислоталы; **~ые соедине́ния** кислоталы кушылмалар
ки́сл||ый, -ая, -ое **1.** әче; **~ое я́блоко** әче алма **2.** әче, әчеткән; **~ое те́сто** әче камыр **3.** (*прокисший*) әчегән, әчеп бозылган; (*о молоке*) катык **4.** *перен. разг.* (*о настроении*) төшенке, борчылулы; (*напр. о лице*) чытык, сытык **5.** *хим.* кислоталы; **~ые раство́ры** кислоталы эремәләр
кисля́тина *ж разг.* әче нәрсә
ки́сн||уть *несов.* **1.** әчү; **молоко́ ~ет** сөт әчи **2.** *перен.* боегу, кайгыру, боегып (кайгырып) тору; **не́чего ~уть, на́до бра́ться за рабо́ту** боегып торырга вакыт юк, эшкә тотынырга кирәк
киста́ *ж мед.* киста, су тулган шеш
кистево́й, -а́я, -о́е кул чугы ...ы; **~ суста́в** кул чугы буыны
кисте́нь *м* кистән, чукмарлы таяк (*борынгы сугыш коралы*)
ки́сточк||а *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **кисть**; **2.** чук, чачак; **ша́почка с ~ой** чуклы башлык **3.** тәлгәш; **~а виногра́да** йөзем тәлгәше
кист||ь *ж* **1.** (*часть руки*) кул чугы **2.** (*напр. для краски*) пумала, буяучы пумаласы **3.** чук, чачак; **што́ры с ~я́ми** чачаклы пәрдәләр **4.** тәлгәш; **~и виногра́да** йөзем тәлгәшләре
кит *м* кит
кита́ец *м* кытай, Кытай кешесе
кита́йстика *ж* китаистика (*Кытай әдәбияты, тарихы, мәдәнияте, теле турындагы фәннәр*)
кита́йск||ий, -ая, -ое кытай[лар] ...ы; Кытай ...ы; **~ий язы́к** кытай теле ♦ **~ая гра́мота** буталчык язу, аңлашылмый торган язу
кита́йцы *мн.* кытайлар, кытай халкы
кита́янка *ж* кытай хатыны (кызы)
ки́тель *м* китель
китобо́й *м* кит аулаучы
китобо́йн||ый, -ая, -ое кит аулау ...ы; **~ое су́дно** кит аулау судносы
кито́вый, -ая, -ое кит ...ы; **~ жир** кит мае; **~ ус** кит мыегы
китово́вый, -ая, -ое кит аулау ...ы; **~ про́мысел** кит аулау промыселы
кичи́ться *несов. кем-чем* масаю, шапырыну, борын күтәрү, эреләнү, кылтаю
кичли́вый, -ая, -ое масаючан, эреләнүчән, борын күтәрүчән, кылтаючан
киш||е́ть *несов.* **1.** мыжлап тору, гөж килеп тору; **муравьи́ ~а́т в муравье́йнике** кырмыска оясында кырмыскалар мыжлап тора **2.** *кем-чем* тулып яту, исәбе-хисабы булмау; **ту́ндра ~и́т комара́ми** тундрада озынборыннар тулып ята
кише́чник *м анат.* эчәкләр
кише́чн||ый, -ая, -ое эчәк ...ы; **~ые заболева́ния** эчәк авырулары
кишка́ *ж* **1.** *анат.* эчәк; **прямая́ ~** туры эчәк **2.** *разг.* насос эчәгесе, янгын шлангысы ♦ **~ тонка́** *у кого* хәленнән килмәс, буыннарын сыек
кишла́к *м* кышлак (*авыл*)
кишми́ш *м* кишмиш (*төшсез йөзем*)
кишмя́: ~ кише́ть *разг.* мыжлап тору
клавеси́н *м* клавесин (*борынгы кыллы-клавишлы музыка коралы*)
клавиату́ра *ж* клавиатура (*музыка коралында, язу машинкасында һ.б.ш барлык клавишлар рәте*)
кла́виш *м*, **кла́виша** *ж* клавиш (*музыка коралы, язу машинкасы кебек әйберләрдә бармак белән басу өчен җайланган төймә, пластинка*)
кла́вишный, -ая, -ое клавишлы; **~ инструме́нт** клавишлы инструмент
клад *м* хәзинә; **найти́ ~** хәзинә табу
кла́дбище *с* каберлек, зират; *уст.* мазар
кладби́щенский, -ая, -ое каберлек ...ы; зират ...ы; **~ сто́рож** каберлек сакчысы
кла́дезь *м*: **~ premу́дрости** *шутл.* акыл капчыгы (*күп белемле кеше турында*)
кла́дка *ж* **1.** *см.* **кладь** 6; **~ стен** стеналар салу **2.** өю: **~ дров** утын өю **3.** (*часть сооружения из камня, кирпича*) корылма
кладова́я *ж* кладовой, келәт
кладо́вка *ж разг.* келәт, чолан
кладовщи́к *м* кладовщик, кладовой мөдире

кладовщи́ца *ж* кладовщик хатын (кыз)

кладь *ж собир.* йөк, төен; **ручна́я ~** кул йөге

клаксо́н *м* клаксон (*автомобильдә тавыш сигналы җайланмасы*)

клан *м ист.* клан (*борынгы заманда шотландиялеләрдә һәм ирландиялеләрдә ыруг общинасы*)

кла́ня||ться *несов.* **1.** *кому-чему* (*приветствовать поклоном*) баш ию, котлау, сәламләү **2.** *кому-чему* (*передавать привет*) сәлам әйтү (тапшыру); **~йтесь ему́ от меня́** аңа миннән сәлам тапшырыгыз **3.** *перен. кому, перед кем* (*униженно просить*) ялыну, ялварып сорау ♦ **переста́ть ~ться** *или* **не ~ться** *с кем* танышлыкны өзү; **честь име́ю ~ться** сау булыгыз, хушыгыз

кла́пан *м* **1.** *тех.* клапан **2.** *анат.* клапан; **серде́чный ~** йөрәк клапаны **3.** (*напр. на кармане*) каплавыч, япкыч (*мәс. кесә авызында*)

кларне́т *м* кларнет (*музыка коралы*)

кларнети́ст *м* кларнетчы, кларнетта уйнаучы

класс *м* **1.** сыйныф; **рабо́чий ~** эшчеләр сыйныфы **2.** класс; **учени́к пе́рвого ~а** беренче класс укучысы **3.** класс, төркем; **~ млекопита́ющих** имезүчеләр классы **4.** класс; **кают второ́го ~а** икенче класс каютасы **5.** класс, уку бүлмәсе; **сиде́ть в ~е** класста утыру **6.** класс, дәрәҗә; **специали́ст вы́сшего ~а** югары дәрәҗәле белгеч; **игра́ высо́кого ~а** югары класслы уен

кла́ссик *м* классик; **~и маркси́зма-лениниз́ма** марксизм-ленинизм классиклары; **чита́ть ~ов** классикларны уку

кла́ссика *ж* классика, классик әсәрләр

классификацио́нн||ый, -ая, -ое классификация ...ы, классификацион; **~ая коми́ссия** классификацион комиссия

классифика́ция *ж* **1.** *см.* **классифици́ровать; 2.** (*система*) классификация; **~ расте́ний** үсемлекләр классификациясе

классифици́ровать *сов., несов. кого-что* классификацияләү; классларга (бүлекләргә, бүлекчәләргә, төркемнәргә) аеру

классици́зм *м* классицизм (*17 йөз һәм 18 йөз башы сәнгатендә антик урнәкләргә ияреп эш итүгә нигезләнгән юнәлеш*)

класси́ческ||ий, -ая, -ое **1.** классик, классиклар иҗат иткән; **~ая му́зыка** классик музыка **2.** (*типичный*) типик, характерлы, ачык; **~ий приме́р рассе́янности** таркаулыкның ачык мисалы **3.** антик, классик; **~ие языки́** классик телләр

кла́ссн||ый, -ая, -ое **1.** класс ...ы; **~ая доска́** класс тактасы **2.** бик яхшы, үрнәк булырлык; **~ая игра́** бик яхшы уйнау

кла́ссовый, -ая, -ое сыйнфый; **~ая борьба́** сыйнфый көрәш; **~ое о́бщество** сыйнфый җәмгыять

класть *несов.* **1.** *кого-что* кую; (*укладывать, положить*) яткыру, салу; **~ *что-л.* на своё ме́сто** *берәр нәрсәне* үз урынына кую; **клади́ кни́ги на стол** китапларны өстәл өстенә куй; **~ ребёнка спать** баланы йокларга яткыру **2.** *кого-что* салу; **~ плато́к в карма́н** яулыкны кесәгә салу; **~ в портфе́ль** портфельгә салу **3.** *кого-что* урнаштыру, салу; **~ в больни́цу** хастаханәгә салу; **~ де́ньги в сбербанк** акчаны саклык банкына салу **4.** *что* салу; **~ в ка́шу ма́сло** ботказа май салу **5.** *что* салу; чыгару; **~ фунда́мент** нигез салу; **~ пе́чку** мич чыгару **6.** *что* ягу, буяу; **~ кра́ску** буяу ягу; **~ пу́дру** кершән ягу ♦ **~ в осно́ву** нигез итеп алу; **~ в рот** *кому* чәйнәп бирү (каптыру); **~ жизнь (го́лову)** *за кого-что кем-нәрсә өчен* корбан булу; **~ зу́бы на по́лку** авызны чөйгә элү; **~ нача́ло** *чему* башлап җибәрү; **~ [се́бе] в карма́н** [үз] кесәсенә салу; **~ я́йца** йомырка салу

клёв *м см.* **клева́ть 3; сего́дня хоро́ший ~** бүген балык яхшы чиртә

клева́ть *несов.* **1.** *кого-что* ашау, чукып ашау, чүпләү; **ку́ры не клюю́т э́того ко́рма** тавыклар бу азыкны ашамыйлар **2.** (*ударять клювом*) чуку **3.** *без доп.* (*о рыбе*) чиртү, кабу, эләгү ♦ **~ но́сом** йокымсырап (оеп) утыру, калыгу

клева́ться *несов.* **1.** чуку, чукышу **2.** (*клевать друг друга*) чукышу, сугышу

кле́вер *м* тукранбаш, клевер

кле́верн||ый, -ая, -ое тукранбаш ...ы; клевер ...ы; **~ое по́ле** клевер кыры

клевета́ *ж* яла, гайбәт, ялган; **на́глая ~** оятсыз яла

клевета́ть *несов. на кого-что* яла ягу, ялган (гайбәт) тарату

клеветни́к *м* яла ягучы, ялганчы, гайбәтче

клеветни́ческ||ий, -ая, -ое яла ..., ялган, гайбәт ...; **~ие слу́хи** ялган хәбәрләр

клеев||о́й, -а́я, -о́е җилем ...ы; җилемле; **~а́я кра́ска** җилемле буяу

клеёнка *ж* клеёнка

клеёнчатый, -ая, -ое клеёнка ...; клеёнкадан ясалган; клеёнка белән тышланган; **~ портфе́ль** клеёнка портфель; **~ дива́н** клеёнка белән тышланган диван

клеён||ый, -ая, -ое җилемле, җилемләнгән, җилем белән ябыштырылган; **~ая фане́ра** җилем белән ябыштырылган фанер

кле́ить *несов. что* ябыштырып ясау, җилемләү; **~ коро́бки** тартмаларны ябыштырып ясау

кле́ит||ься *несов.* **1.** ябышу; **бума́га хорошо́ ~ся** кәгазь яхшы ябыша **2.** *перен.* уңайга бару, барып чыгу; **де́ло не ~ся** эш уңайга бармый **3.** *страд. от* **кле́ить**

клей *м* җилем; **столя́рный ~** агач җилеме

кле́йка *ж см.* **кле́ить**

кле́йк||ий, -ая, -ое ябышучан, ябышкак; **~ая бума́га** ябышкак кәгазь

клейкови́на *ж* клейковина, җилемчә (*ашлык бөртегендә була торган аксым матдәсе*)

клейме́ние *с см.* **клейми́ть** 1, 2

клеймёный, -ая, -ое келәймәле, келәймәләнгән, келәймә сугылган; тамгалы, тамгаланган, тамга салынган; **~ скот** тамгалы терлек

клейми́ть *несов.* **1.** *что* келәймәләү, келәймә сугу; **~ това́р** товарга келәймә сугу **2.** *кого-что* тамгалау, тамга салу; **~ скот** терлеккә тамга салу **3.** *перен. кого-что* фаш (хур) итү, гаебен ачу ♦ **~ позо́ром** хурлык баганасына терәү, хур итү

клеймо́ *с* **1.** келәймә, тамга **2.** *перен. книжн.* билге, тамга, эз; **~ позо́ра** хурлык билгесе

кле́йстер *м* клейстер (*крахмалдан яки оннан ясалган җилем*)

клёкот *м* коркылдау; **~ орла́** каракош коркылдавы

клекота́ть *несов.* коркылдау (*каракош һәм башка эре кошлар кычкыруы*)

клён *м* өрәңге, чаган

клено́вый, -ая, -ое **1.** өрәңге ...ы; чаган ...ы; **~ лист** өрәңге яфрагы **2.** өрәңге ..., өрәңгедән ясалган; **~ стол** өрәңге өстәл

клёпаный, -ая, -ое заклёпкалап ясалган; **~ котёл** заклёпкалап ясалган казан

клепа́ть *несов. что* заклёпкалау, чүкеп беркетү (*металл әйберләрне*)

клёпка I *ж см.* **клепа́ть**

клёпка II *ж* кисмәк (мичкә) тактасы, клёпка

клёпочный, -ая, -ое клёпка ...ы; клёпка ясау ...ы; **~ стано́к** клёпка ясау станогы

клептома́ния *ж* клептомания (*гел урлашудан гыйбарәт булган психик авыру*)

клерика́л *м* клерикал, клерикализм тарафдары

клерикали́зм *м* клерикализм (*буржуаз илләрдә сәяси һәм мәдәни тормышын чиркәү оешмалары җитәкчелегенә бирергә омтыла торган реакцион сәяси агым*)

клерика́льн||ый, -ая -ое клерикаль; **~ая па́ртия** клерикаль партия

клерк *м* клерк (*Көнбатыш Европаның кайбер илләрендә һәм Америкада контора хезмәтчесе*)

клёст *м* чукыр

кле́тк||а *ж* **1.** (*для птиц и животных*) читлек **2.** шакмак; **ткань в ~у** шакмаклы тукыма

кле́тк||а II *ж биол.* күзәнәк; **не́рвные ~и** нерв күзәнәкләре

кле́точн||ый, -ая, -ое *биол.* күзәнәк ...ы; **~ая протопла́зма** күзәнәк протоплазмасы

клету́шка *ж разг.* кечкенә бүлмә

клетча́тка *ж* клетчатка (*үсемлек күзәнәкләренең тышчасы составында була торган матдә*)

кле́тчат||ый I, -ая, -ое шакмаклы, шакмак бизәкле; **~ое пальто́** шакмаклы пальто

кле́тчат||ый II, -ая, -ое *биол.* күзәнәкле; **~ое строе́ние расти́тельной ткани** үсемлек тукымасының күзәнәкле төзелеше

клеть *ж* 1. *обл.* (*кладовая*) келәт 2. *горн.* клеть (*шахтада кешеләрне һәм йөкләрне күтәрә-төшерү җайланмасы*)

клёцки *мн.* чумар, умач

клёш *м и неизм. прил.* клёш; **брю́ки ~** клёш чалбар; **ю́бка ~** клёш юбка

клешня́ *ж* кыскыч

клещ *м* урман бете, талпан

клещеви́на *ж* кәнә уты, кастор үләне

клещи́, кле́щи *только мн.* келәшчә

клие́нт *м* клиент (1. *парикмахерга, адвокатка һ.б.ш эш-йомыш, үтенеч белән килүче* 2. *заказ бирүче, сатып алучы*)

клие́нтка *ж* клиент хатын (кыз)

клиенту́ра *ж собир.* клиентлар

кли́зма *ж* клизма

кли́ка *ж* клика, өер (*явыз максат белән оешкан кешеләр төркеме*)

кли́||кать *несов.* 1. *кого-что, прост.* (*громко сзывать*) кычкырып чакыру, кычкырып дәшү 2. *без доп.* кыйгаклау, каңгылдау; **ле́беди ~чут** аккошлар каңгылдый

кли́кнуть *сов. однокр. разг. кого-что*, чакырып алу, чакырып китерү

клику́ша *ж* бума авырулы хатын (кыз)

клику́шество *с* (*заболевание*) бума авыруы (*хатын-кызларда*)

кли́макс *м* климакс (*то же, что* **климакте́рий**)

климакте́рий *м мед.* климактерий (*хатыннарның өлкән яшьтә күрем күрүдән туктатылу чоры*)

климактери́ческий, -ая, -ое *мед.* климактерий ...ы, климактерик; **~ пери́од** климактерик чор

кли́мат *м* климат

климати́ческ||ий, -ая, -ое климат ...ы; **~ие усло́вия** климат шартлары

климатологи́ческий, -ая, -ое климатология ...ы, климатологик; **~ куро́рт** климатология курорты

климатоло́гия *ж* климатология (*климатның төрләрен, аларның формалашуын һәм географик таралышын һәм органик тормышка тәэсирен өйрәнә торган фән*)

клин *м* 1. чәй; **дубо́вый ~** имән чәй 2. (*в одежде*) ялгау, чөйсыман ялгау; **вшить ~** ялгау кертеп тегү 3. *с.-х.* басу, кыр ♦ **~ ~ом вышиба́ют** чәйне чәй белән бәреп чыгаралар

кли́ника *ж* клиника

клиници́ст *м* клиницист (*клиникада дәвалау эшләре белән бергә фәнни тикшеренүләр дә алып баручы табиб*)

клини́ческ||ий, -ая, -ое клиника ...ы. клиник; **~ое лече́ние** клиникада дәвалау, **в ~их усло́виях** клиник шартларда ♦ **~ая смерть** клиник үлем

кли́нкер *м спец.* клинкер (*утка чыдам, су сеңдерми торган кирпеч яки цементтан ясалган материал*)

клиновиднЦый, -ая, -ое чөйсыман, чөй шикелле; **~ая боро́дка** кәҗә сакал

клино́к *м* 1. йөз (*кылычның, пычакның һ.б.ш. кисә торган өлеше*) 2. кылыч

клинообра́зный, -ая, -ое *см.* **клинови́дный**

клинопи́сный, -ая, -ое чөй язулы; **~ текст** чөй язулы текст

кли́нопись *ж* 1. (*способ письма*) чөй язу (*хәрефләре чөйсыман билгеләрдән торган борынгы язу*) 2. (*текст*) чөй язулы текст

кли́пер *м* клипер (*тиз йөрешле, өч мачталы җилкәнле судно*)

кли́псы *мн.* клипслар, алка (*тишелмәгән колак яфрагына тагыла*)

кли́ринг *м фин.* клиринг (*исәп-хисапның акчасыз төре*)

кли́рос *м* клирос (*чиркәүдә алтарь каршында хорда җырлаучылар өчен биек урын*)

клич *м* кычкырып чакыру, өндәү ♦ **кли́кнуть ~** оран салу

кли́чка *ж* 1. (*имя домашнего животного*) исем (*йорт хайваннарына кушыла*) 2. (*прозвище*) кушамат

клише́ *с нескл. полигр.* клише (*типографиядә басу өчен металлга, ташка, агачка төшерелгән рәсем, сызым*)

клоа́ка *ж* клоака (1. *шакшы су агызу өчен җир асты каналы* 2. *пычрак урын, шакшы урын; бозык җәмгыять, бозык мохит* 3. *биол. кайбер хайваннарда арт юл*)

клобу́к *м* монах бүреге

кло||к *м* 1. тотам, учма; **~к ше́рсти** бер тотам йон 2. кисәк, кыйпык, кыйпылчык; **разорва́ть бума́гу в ме́лкие ~чья** кәгазьне вак кисәкләргә ерткалап бетерү

клокота́нье *с см.* **клокота́ть** 1, 2

клокота́||ть *несов.* 1. шаулап кайнау, ургылып кайнау, быгырдау, гөбердәп кайнау; **вода́ в котле́ ~ла** казанда су шаулап кайный иде 2. *обычно безл.* гырылдау, гыжлау, гыр-гыр (гыж-гыж) килү; **в груди́ клоко́чет** күкрәк гырылдый 3. *перен.* ярсу, ярсып (кайнап) тору; **всё в нём ~ ло от гне́ва** ачуыннан ул тәмам ярсыган иде

клони́ть *несов.* 1. *кого-что* ию, бөгү, кырынайту, кыйшайту, авыштыру; **ве́тер клони́т верху́шки дере́вьев** җил агач башларын ия; **ло́дку клони́т на́бок** *безл.* көймә бер якка авыша 2. *перен. что к чему и без доп.* тарту, юнәлдерү, алып бару; **~ де́ло к разры́ву** эшне өзүгә таба алып бару; ♦ **меня́ ко сну (в сон) клони́т** минем йокым килә, мин йокымсырап торам

клони́ться *несов.* 1. иелү, бөгелү, сыгылу; **де́рево клони́тся к земле́** агач җиргә бөгелә 2. *перен. к чему* якынлашу, якынлашып килү, авышу; ...га таба бару; **день клони́тся к ве́черу** көн кичкә авыша; **де́ло клони́тся к развя́зке** эш хәл ителүгә якынлашып килә

клоп *м* 1. кандала, кибәк 2. *шутл.* (*о малыше*) кечкенәм, нәнием (*балаларга карата яратып әйтелә*)

клопи́ный, -ая, -ое кандала ...ы; **~ уку́с** кандала тешләве

клопо́вник *м* 1. *прост.* кандала оясы (*кандала күп булган бүлмә яки йорт җиһазы*) 2. *бот.* кандала үләне

клопо́вый, -ая, -ое *см.* **клопи́ный**

кло́ун *м* клоун, шамакай

клоуна́да *ж* клоунада (*цирката клоуннар кашнашы белән башкарыла торган чыгыш*)

кло́унск||ий, -ая, -ое клоун ...ы; клоуннарча ...; **~ие вы́ходки** клоуннарча кыланышлар

клохта́ть *несов.* кытаклау, кытнау, кыткылдау

клочкова́т||ый, -ая, -ое өзек-өзек, укмаш-укмаш; **~ая шерсть** укмаш-укмаш йон; **~ые облака́** өзек-өзек болытлар

клочо́к *м* 1. *уменьш. от* **клок**; **~ бума́ги** кәгазь кисәге; **~ се́на** бер уч печән 2. кисәк, карыш; **~ земли́** жир кисәге

клуб I *м* клуб

клуб II *м* өермә; **~ы пы́ли** тузан өермәләре; **дым из трубы́ вали́л ~а́ми** төтен моржадан бөтерелеп (ургылып) чыга иде

клу́бень *м* бүлбе; **~ карто́феля** бәрәңге бүлбесе

клуби́||ть *несов. что* өереп (бөтереп) күтәрү; **ве́тер ~т пыль** җил тузанны өереп күтәрә

клуби́т||ься *несов.* бөтерелеп күтәрелү; **пыль ~ся по доро́ге** юлда тузан бөтерелеп күтәрелә

клубнепло́ды *мн.* бүлбетамыр (*бәрәңге, җир грушасы һ.б.ш.*)

клубни́ка *ж* җир җиләге

клубни́чн||ый, -ая, -ое җир җиләге ...ы; **~ое варе́нье** җир җиләге кайнатмасы

клу́бн||ый. -ая, -ое клуб...ы; **~ая сце́на** клуб сәхнәсе

клубо́к *м* 1. йомгак; **~ ни́ток** җеп йомгагы 2. *перен.* төен, йомгак; **~ противоре́чий** каршылыклар төене

клу́мба *ж* клумба, чәчәклек, чәчәк түтәле

клык *м* казык теш

клыка́стый, -ая, -ое *разг.* зур казык тешле (*мәс. буре турында*)

клюв *м* томшык, кош борыны

клюка́ *ж* кәкре башлы таяк

клю́ква *ж* мүк җиләге

клю́квенный, -ая, -ое мүк җиләге ...ы; **~ кисе́ль** мүк җиләге кесәле

клю́нуть *сов. однокр. кого-что* 1. (*о птице*) чуку, чукып алу 2. (*о рыбе*) чиртү, чиртеп кую

ключ I *м* 1. *в разн. знач.* ачкыч; **~ от две́ри** ишек ачкычы; **га́ечный ~** гайка ачкычы; **~ для часо́в** сәгать ачкычы; **~ к ши́фру** шифр ачкычы; **найти́ ~ к сердца́м люде́й** кешеләр йөрәгенә ачкыч табу 2. *муз.* ключ; **скрипи́чный ~** скрипка ключе

ключ II *м* (*родник*) чишмә, кизләү

ключев||о́й I, -а́я, -о́е 1. ачкыч ...ы; **~о́е отве́рстие** ачкыч тишеге 2. *воен.* төп, ин мөһим; **~ы́е пози́ции** төп позицияләр

ключев||о́й II, -а́я, -о́е чишмә ...ы; **~а́я вода́** чишмә суы

ключи́ца *ж* умрау, умрау сөяк, ядәч сөяге

ключи́чный, -ая, -ое умрау сөяге ...ы

клю́шка *ж* кәшәкә; **хокке́йная ~** хоккей кәшәкәсе

кля́кса *ж* тап, кара табы

кля́нчить *несов. что и без доп., прост.* теләнеп (ялынып) сорау; сорап йөдәтү

кляп *м* келәп

клясть *несов. кого-что* каргау, каһәрләү, ләгънәт уку, бәддога кылу

кля́ться *несов. в чём, чем и с неопр.* ант итү, антлы вәгъдә бирү

кля́тв||а *ж* ант; **дать ~у** ант итү; **нару́шить ~у** антны бозу; **взять ~у** ант иттерү

кля́твенн||ый, -ая, -ое антлы, ант белән ныгытылган; **~ое обеща́ние** антлы вәгъдә

клятвопреступле́ние *с книжн.* антны бозу, антка хыянәт итү

клятвопресту́пник *м книжн.* антын бозучы, антына хыянәт итүче

кля́уза *ж разг.* әләк, гайбәт, яла

кля́узник *м разг.* әләкче, гайбәтче, яла ягучы

кля́узница *ж разг.* әләкче хатын (кыз)

кля́узничать *несов. разг.* әләкләү, гайбәт сату (тарату)

кля́узн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** дәгъвалы; **~ое де́ло** дәгъвалы эш **2.** бәйләнчек, гайбәтчел, вакчыл; **~ый челове́к** бәйләнчек кеше

кля́ча *ж* арык ат; ат кисәге

кни́га *ж* **1.** китап **2.** кенәгә, дәфтәр; **ка́ссовая ~** касса кенәгәсе; **~ жа́лоб и предложе́ний** шикаятьләр һәм тәкъдимнәр кенәгәсе

книгове́дение *с* китап белеме (*китаплар турындагы барлык мәгълүматларны эченә алган фән*)

книгоизда́тельск||ий, -ая, -ое китап бастыру ...ы; китап бастыручылык ...ы; **~ое де́ло** китап бастыручылык эше

книгоизда́тельство *с* китап бастыручылык, китап бастыру оешмасы, нәшрият

книголю́б *м* китап һәвәскәре (сөюче)

книгоно́ша *м, ж* **1.** (*распространитель книг*) китап таратучы **2.** (*продавец*) китаплар сатып йөрүче

книгопеча́тание *с* китап басу

книготорго́вля *ж* китап сәүдәсе

книготорго́в||ый, -ая, -ое китап сәүдәсе ...ы; **~ые организа́ции** китап сәүдәсе оешмалары

книгохрани́лище *с* **1.** китап саклау урыны **2.** зур китапханә

кни́жка *ж* **1.** *уменьш. от* **кни́га**; **2.** кенәгә; **сберега́тельная ~** саклык кенәгәсе

кни́жник *м* **1.** китап сөюче (һәвәскәре) **2.** *разг.* китап сәүдәсендә эшләүче

кни́жн||ый, -ая, -ое **1.** китап ...ы; **~ая по́лка** китап киштәсе **2.** китаби, китапча..., китап ...ы; **~ый стиль** китапча стиль ♦ **Кни́жная пала́та** Китаплар палатасы

кни́зу *нареч.* аска, түбәнгә, аска (түбәнгә) таба; **опусти́ть го́лову ~** башны аска ию

кно́пка *ж* **1.** (*канцелярская*) кнопка **2.** (*на одежде*) каптырма **3.** (*напр. звонка*) төймә

кнут *м* чыбыркы

кнутови́ще *с* чыбыркы сабы

княги́ня *ж* князь хатыны

кня́жеский, -ая, -ое князьлек ...ы; князь[ләр] ...ы; **~ дом** князь йорты; **~ род** князьләр нәселе

кня́жество *с* князьлек

кня́жить *несов.* князьлек итү

кня́жич *м* князь малае, князь улы

княжна́ *ж* князь кызы

князь *м* князь

ко *см.* **к**

коалицио́нн||ый, -ая, -ое коалиция ...ы, коалицион; **~ое прави́тельство** коалицион хөкүмәт

коали́ция *ж* коалиция (*гомуми максатларга ирешү өчен илләрнең, төрле караштагы төркемнәрнең берләшүе*)

ко́бальт *м* кобальт (**1.** *химик элемент, көмешсыман ак металл* **2.** *карасу күк буяу*)

ко́бальтов||ый, -ая, -ое **1.** кобальт ...ы; **~ый цвет** кобальт төсе **2.** кобальтлы; **~ая сталь** кобальтлы корыч

кобе́ль *м* ата эт

ко́бза, кобза́ *ж* кобза (*украин думбырасы*)

кобза́рь *м* кобзарь (*кобзада үзе уйнап җырлаучы украин халык җырчысы*)

ко́бра *ж* күзлекле елан, кобра

кобура́ *ж* кобура (*револьвер, пистолет, маузер һ.б.ш. кабы*)

ко́бчик *м зоол.* ягылбай

кобы́ла *ж* **1.** бия; (*до трёх лет*) байтал **2.** *прост.* сыер (*зур, тупас гәүдәле хатын-кыз турында*)

кобы́л||ий, -ья, -ье бия ...ы; **~ье молоко́** бия сөте

кобыли́ца *ж см.* **кобы́ла** 1

кобы́лка *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **кобы́ла** 1; бия тай **2.** алаша (*кыллы музыка инструментларында кыллар астына куела торган агач терәк*) **3.** *зоол.* алаша

ко́ваный, -ая, -ое **1.** чүкеп ясалган, таптатып эшләнгән; **~ меч** чүкеп ясалган кылыч **2.** тимер белән тышланган; **~ сунду́к** тимер белән тышланган сандык **3.** (*о лошади*) дагаланган

кова́рн||ый, -ая, -ое мәкерле, эчкерле, хәйләкәр, явыз ниятле; **~ый враг** мәкерле дошман; **~ая улы́бка** мәкерле елмаю

кова́рство *с* мәкер, эчкерлелек, явыз ният, астыртын хәйлә

кова́ть *несов.* **1.** *что* чүкү, чүкеп ясау, таптату, таптатып ясау; **~ желе́зо** тимер чүкү **2.** *кого-что* дагалау; **~ коня́** атны дагалау **3.** *перен. что, высок.* яулау, көч куеп ирешү, өзлексез тырышып ирешү; **~ побе́ду** җиңү яулау ♦ **куй желе́зо, пока́ горячо́** *погов.* тимерне кызуында сук

ковбо́й *м* ковбой (*Төньяк Америкада атлы көтүче*)

ковбо́йка *ж разг.* ковбойка (*шакмаклы күлмәк*)

ковбо́йск||ий, -ая, -ое ковбой ...ы; **~ие фи́льмы** ковбой фильмнары

ковёр *м* келәм, хәтфә келәм, палас ♦ **~-самолёт** *фольк.* оча торган палас

кове́ркать *несов.* **1.** *кого-что* вату, бозу, җимерү; **~ маши́ну** машинаны вату; **~ ребёнка непра́вильным воспита́нием** баланы дөрес тәрбияләмичә бозу **2.** *что* бозып әйтү (сөйләү); **~ слова́** сүзләрне бозып әйтү

коверко́т *м* коверкот (*тукыма*)

коверко́тов||ый, -ая, -ое коверкот ..., коверкоттан тегелгән; **~ое пальто́** коверкот пальто

ко́вка *ж см.* **кова́ть** 1, 2

ко́вкий, -ая, -ое чүкүгә бирелүчән, чүкелүчән; **~ мета́лл** чүкелүчән металл

ко́вкость *ж* чүкелүчәнлек

коври́га *ж* бөтен икмәк, бер бөтен ипи

коври́жк||а *ж* прәннек ♦ **ни за каки́е ~и** һичбер, һич тә, бер дә, гомердә дә; дисәләр дә

ковро́вщица *ж* келәмче, келәм тукучы; палас тукучы хатын (кыз)

ковчег *м*: **Но́ев ~** *миф.* Нух көймәсе

ковш *м* **1.** чүмеч, соскы **2.** *тех.* чүмеч; **~ экскава́тора** экскаваторның чүмече

ко́вшик *м уменьш. от* **ковш** 1

кovы́ль *м* кылган

кovы́л||ьий, -ья, -ье кылган ..., кылганлы; **~ые сте́пи** кылганлы далалар

кovыля́ть *несов. разг.* тыйтаклап (чатанлап, аксаклап) бару (*аякларны көчкә сөйрәп, акрын бару*)

кovырну́ть *сов. однокр. что, в чём* казып (куптарып) алу

кovыря́ть *несов. что, в чём* казу, казып куптару, актару; **~ зе́млю** җир актару, туфрак актару; **~ в зуба́х** тешләрне казу

кovыря́ться *несов.* **1.** *в чём, разг.* казыну, чокыну; **~ в песке́** комда казыну, актарыну **2.** *прост.* (*возиться*) акрын кыймылдау, акрын эшләү, казыну

когда́ **1.** *нареч. вопр., относ.* кайчан; кайвакытта; **~ ты уе́дешь?** син кайчан китәсең?; **я не зна́ю, ~ он прие́дет** мин аның кайчан киләсен белмим **2.** *нареч. неопр. прост.* берәр вакыт, кайчан да булса; **жил ли ты ~ на Се́вере?** кайчан да булса Төньякта торганың бармы? **3.** *нареч. неопр. прост.* кайчакта; **~ мо́жно, ~ нельзя́** кайчак ярый, кайчакта ярамый **4.** *союз временной* ...гач, ...нан соң, ...ганда, ...ган чакта; чакта, вакытта; **отдохнём, ~ зако́нчим рабо́ту** эшне бетергәч ял итәрбез **5.** *союз усл.* әгәр ...са, әгәр дә ...икән; **рабо́та спори́тся, ~ ясна́ цель** әгәр максат ачык булса, эш яхшы бара ♦ **когда́ ка́к** кайчан ничек; **~ бы ни...** кайчан гына булмасын ...; **ре́дко ~** бик сирәк

когда́-либо, когда́-нибудь *нареч.* кайчан да булса, кайчан булса да, берәр вакытны

когда́-то *нареч.* кайчандыр; **~ мы бы́ли знако́мы** кайчандыр без таныш идек

когóрта *ж* когорта (**1.** *борынгы Римда легионның уннан бер өлеше* **2.** *перен. высок. бердәм тупланган кешеләр төркеме*)

ко́готь *м* тырнак (*кошларда һәм җәнлекләрдә*)

когти́стый, -ая, -ое үткен тырнаклы

код *м* код (*шартлы кыскартмалар исемлеге, мәс. телеграф эшендә, төрле сигналлар бирүдә*)

ко́декс *м прям., перен.* кодекс; **граждáнский ~** гражданлык кодексы; **угóловный ~** җинаятьләр кодексы; **нрáвственный ~** әхлак кодексы; **морáльный ~** мораль кодексы

кодúровать *несов., сов. что, спец.* кодка салу

кодификáция *ж юр.* кодификация

кодифици́ровать *сов., несов. что, юр.* кодификацияләү, кодекска туплау

ко́е-где́ *нареч.* кайбер урыннарда, кайбер җирләрдә; анда-монда, анда-санда, ара-тирә, урыны-урыны белән

ко́е-ка́к *нареч.* 1. көчкә-көчкә генә, чак-чак кына, көч-хәл белән; **~ мы дошли́** көч-хәл белән барып җиттек 2. ничек итте шулай, алай-болай гына, әштер-өштер генә, әштер-өштер китереп; **они́ сде́лали э́то ~** алар моны әштер-өштер генә эшләгәннәр

ко́е-как||о́й *мест.* 1. кайбер; **позво́льте обрати́ться к вам с ~и́ми про́сьбами** сезгә кайбер үтенечләр белән мөрәҗәгать итәргә рөхсәт итегез 2. азмаз, вак-төяк, бераз, беркадәр; **завели́сь ~и́е деньжо́нки** кулга аз-маз акча да керде

ко́е-когда́ *нареч.* кайчакта, ара-тирә

коé-кто́ *мест.* кемнәрдер, кайберәүләр, кайбер кешеләр

ко́е-куда́ *нареч.* берәр җиргә

ко́ечн||ый, -ая, -ое койка ...ы; **~ая се́тка** койка челтәре

ко́е-что́ *мест.* нәрсәдер, нидер; кайбер әйберләр

ко́ж||а *ж* 1. (*человека, животного*) тире 2. (*выделанная шкура*) күн 3. *разг.* (*кожура*) кабык ◆ **~а да ко́сти** тире дә сөяк кенә; **из ~и [вон] лезть** җанфәрманга тырышу, тиргә батып тырышу

ко́жанка *ж разг.* күн пальто (куртка)

ко́жан||ый, -ая, -ое күн ...; күннән тегелгән; күн белән тышланган; **~ая о́бувь** күннән тегелгән аяк киеме; **~ое кре́сло** күн белән тышланган кәнәфи

кожéвенн||ый, -ая, -ое күн ..., күн ...ы; **~ый заво́д** күн заводы; **~ые това́ры** күн товарлар

кожéвник *м* күнче

кожими́т *м уст.* кожимит (*ясалма күн*)

ко́жистый, -ая, -ое калын тиреле; тыгыз тиреле (*мәс. фил турында*); калын кабыклы, тыгыз кабыклы (*мәс. бәрәңге, карбыз*)

ко́жица *ж* 1. *ласк. от* **ко́жа** 1, 3; юка тире 2. яры, кабык: **~ молодо́го листа́** яшь яфракның ярысы

ко́жник *м разг.* тире авырулары табибы

ко́жн||ый, -ая, -ое тире ...ы; **~ые боле́зни** тире авырулары

кожура́ *ж* кабык

кожу́х *м* 1. (*тулуп*) толып 2. *тех.* кожух, капкач, каплавыч, япма

коз||а́ *ж* кәҗә; **дома́шняя ~а́** йорт кәҗәсе; **ди́кая ~а́** кыр кәҗәсе ◆ **драть как си́дорову ко́зу** *кого* эштән чыгарып кыйнап ташлау, эт урынына кыйнау, тетмәсен тетү; **на ~е́ не объе́дешь** *кого* ≈ кәкре каенга терәтә алмассың

коз||ёл *м* 1. кәҗә тәкәсе 2. *спорт.* кәҗә ◆ **~ёл отпуще́ния** бәлаләр сәбәпчесе (*бутәнәрнәң гаебе, җәваплылыгы һәрвакыт аның өстенә төшә торган мәхлук кеше турында әйтелә*); **[от него́] как от ~ла́ молока́** *погов.* аңардан он да юк, сөт тә юк; **пусти́ть ~ла́ в огоро́д** кәҗәне кәбестә сакларга кую

козеро́г *м* 1. *зоол.* кыргый кәҗә 2. (*с прописной*) *астр.* Кәҗәмөгез; **тро́пик Козеро́га** Кәҗәмөгез тропигы

ко́з||ий, -ья, -ье кәҗә ...ы; **~ье молоко́** кәҗә сөте ◆ **~ья но́жка** кәҗә тоягы (*кулдан махсус төрелгән тәмәке*)

козлёнок *м* кәҗә бәтие (*бәрәне*)

козли́н||ый, -ая, -ое 1. кәҗә ...ы; кәҗә тиресеннән тегелгән; **~ая доха́** кәҗә тиресеннән тегелгән доха 2. кәҗә ...; кәҗә ...ы; **~ая боро́дка** кәҗә сакал; **~ым го́лосом** кәҗә тавышы белән

козло́в||ый, -ая, -ое кәжүл ..., кәҗә күненнән эшләнгән; **~ые сапоги́** кәҗүл итек

ко́злы *только мн.* 1. кузла, ат башы (*экипажда күчер урыны*) 2. (*для пилки дров*) кузла, дүртаяк ◆ **соста́вить (поста́вить) ру́жья (винто́вки) в ~** мылтыкларны (винтовкаларны) көпшәләрен (штыкларын) югары каратып, бер-берсенә сөяп кую

козля́тина *ж* кәҗә ите

ко́зни *только мн.* явыз уйлар (ниятләр), хәйләләр, мәкерләр

козодо́й *м* төн күгәрчене

козырёк *м* козырёк (*мәс. кепкада, тәрәзәләр өстендә*)

козырно́й, -а́я, -о́е козырь ...ы; **~ туз** козырь тузы

козырну́ть I *сов.* 1. *однокр. от* **козыря́ть** I 1; *перен. чем* шапырынып алу (кую), мактанып алу (кую)

козырну́ть II *сов. однокр. от* **козыря́ть** II

козы́рный, -ая, -ое *см.* **козырно́й**

ко́зыр||ь *м* 1. козырь, уен кәрте; **ходи́ть с ~я** уен кәрте белән йөрү 2. *перен.* чара, өстенлек; **после́дний ~ь** соңгы чара

козыря́ть I *несов. разг.* 1. (*ходить с козыря*) уен белән йөрү, козырь белән йөрү, уен картасы белән чыгу 2. *перен. чем* мактану, кәпрәю, шапырыну; **~ свои́ми зна́ниями** үзеңнең белемең белән шапырыну

козыря́ть II *несов. кому-чему, разг.* честь бирү

козя́вка *ж разг.* вак бөҗәк, вак корт

кой *мест.*: **ни в ко́ем слу́чае** бер вакытта да; һичкайчан, һич ярамый

кой-где́ *разг. см.* **ко́е-где**

ко́йка *ж* койка, ятак

кой-ка́к *ж разг. см.* **ко́е-ка́к**

кой-како́й *разг. см.* **ко́е-како́й**

кой-когда́ *разг. см.* **ко́е-когда́**

кой-кто́ *разг. см.* **ко́е-кто́**

кой-куда́ *разг. см.* **ко́е-куда́**

кой-что́ *разг. см.* **ко́е-что́**

кок I *м* кок (*күпертелгән чәч бөтеркәсе*)

кок II *м мор.* кок (*судно пешекчесе*)

кокаи́н *м* кокаин (*наркотик*)

кокаини́ст *м* кокаинчы

ко́ка-ко́ла *ж* кока-кола (*хәл кертә торган эчемлек*)

кока́рда *ж* кокарда (*баш киеменең маңгай турысына кадап куела торган значок*)

кокéтка *ж* 1. кокетка, кыланчык, чытлык 2. (*часть одежды*) кокетка

кокéтлив||ый, -ая, -ое кыланчык; чытлык; **~ая де́вушка** кыланчык кыз; **~ая улы́бка** кыланчык елмаю

кокéтничать *несов. с кем-чем и без доп.* кыланчыклану, чытлыклану

кокéтство *с* кыланчыклык, чытлыклык

ко́кки *мн. мед.* кокк (*шарсыман микроблар*)

коклю́ш *м* бума ютәл, коклюш

коклю́шка *ж* җияк, тамбур энәсе (*челтәр бәйләү өчен*)

коклю́шный, -ая, -ое бума ютәл ...ы; бума ютәлле, коклюшлы; **~ ка́шель** бума ютәл; **~ ребёнок** бума ютәлле бала

ко́кон *м* кузы, кокон; **шелкови́чный ~** ефәк кузысы; **~ ба́бочки** күбәләк кузысы

кокóс *м* кокос (*пальма агачы һәм чикләвеге*)

кокóсов||ый, -ая, -ое кокос ...ы; **~ое ма́сло** кокос мае; **~ый оре́х** кокос чикләвеге

кокóшник *м уст.* кокошник (*хатын-кызларның бизәкле баш киеме*)

кокс *м* кокс (*ташкүмернең махсус кыздырып хәзерләнгән төре*)

кок-сагы́з *м* күк сагыз

коксова́льн||ый, -ая, -ое *тех.* кокслау ...ы; **~ая печь** кокслау миче

коксова́ние *с см.* **коксова́ть**

коксова́ть *несов. что, тех.* кокслау, кокска әйләндерү (*ташкүмерне*)

коксу́ющ||ийся, -аяся, -еюся кокс бирә торган, коксланa торган; **~ийся у́голь** коксланa торган ташкүмер

кокте́йль *м* коктейль (*шәраб, сок һәм тәмләткечләр салынган исерткеч яки сусауны баса торган салкын эчемлек*)

кол *м* 1. (*мн.* **ко́лья**) казык; **дубо́вый ~** имән казык 2. (*мн.* **колы́**) *разг.* (*оценка*) берле билгесе (*мәктәптә иң түбән билге*) ◆ **хоть ~ на голове́ теши́** *кому, прост.* әйттең ни, әйтмәдең ни, барыбер файдасы юк (*аңгыра, кире, уҗәт кеше турында*); **ни ~а́ ни двора́** *у кого* бернәрсәсе дә юк; фәкыйрь

ко́лба *ж* колба (*химик савыт*)

колбаса́ *ж* колбаса; казылык; (*национальное кушанье*) тутырма; **копчёная ~** ысланган казылык

колба́сн||ый, -ая, -ое колбаса ...ы; казылык ...ы; **~ые изде́лия** колбаса әйберләре, колбасалар

колго́тки *только мн.* колготки (*оеклары белән тоташ ыштан*)

колдова́ть *несов.* 1. сихерләү, сихерчелек итү, күз буу 2. *над кем-чем и без доп., разг.* маташу, маташтыру

колдовство́ *с* сихерчелек
колду́н *м* сихерче
колду́нья *ж* сихерче хатын (кыз)
колеба́ни||е *с* **1.** *см.* **колеба́ться** 1; **~е ма́ятника** маятникның тирбәнүе **2.** (*сомнение*) икеләнү **3.** үзгәреш, алышыну, алмашыну, үзгәреп тору; **~е цен** бәяләрнең үзгәреп торуы; **~я температу́ры** температураның үзгәреп торуы
колеба́тельн||ый, -ая, -ое тирбәлү ...ы; тирбәнү ...ы; **~ые движе́ния** тирбәнү хәрәкәтләре
колеба́ть *несов. что* **1.** тирбәтү, тирбәлдерү, селкетү, хәрәкәтләндерү, дулкынландыру; **ве́тер коле́блет верху́шки дере́вьев** җил агач башларын селкетә **2.** какшату; **~ обще́ственные усто́и** иҗтимагый нигезләрне какшату
колеба́||ться *несов.* **1.** (*раскачиваться, мерно двигаться*) тирбәлү, селкенү, дулкынлану **2.** (*быть в нерешительности*) икеләнү, икеләнеп тору; шикләнү, шөбһәләнү **3.** какшау, төшү; **в после́днее вре́мя его́ авторите́т стал ~ться** аның абруе соңгы вакытта какшый башлады **4.** үзгәреп тору; **це́ны коле́блются** бәяләр үзгәреп тора **5.** *страд. от* **колеба́ть** 1
коле́нка *ж разг.* тез; **сиде́ть** *у кого-л.* **на ~х** *кемнең дә булса* тезләре өстендә утыру
коленко́р *м* коленкор (*тукыма*) ◆ **совсе́м друго́й ~** бөтенләй башка нәрсә (эш)
коленко́ровый, -ая, -ое коленкор ...ы; коленкор ...; коленкордан эшләнгән; **~ переплёт** коленкор тышлык
колéнн||ый, -ая, -ое тез ...ы; **~ая ча́шка** *анат.* тез капкачы
колéн||о *с* **1.** (*мн.* **~и**) тез, тез буыны **2.** (*мн.* **~ья**) буын, буынтык, кисәк; **~ья бамбу́ка** бамбук буыннары; **~ья желе́зной трубы́** тимер торбаның буынтыклары **3.** (*мн.* **~а**) борылма, борылыш; **в ~е реки́** елга борылмасында **4.** (*мн.* **~а**) (*поколение*) буын ◆ **выде́лывать ~а** (*в танце*) төрле фигуралар ясап бию; **вы́кинуть (отмочи́ть) ~о** мәгез чыгару; **поста́вить на ~и** *кого-что* тез чүктерү, баш идерү
коленопреклоне́ние *с высок.* тез чүгеп тору, тез чүгү, тезләнү
колéнчатый, -ая, -ое буынлы, буыннардан торган; терсәкле; **~ ствол** буынлы кәүсә; **~ вал** *тех.* терсәкле вал
ко́лер *м спец.* төс, төсмер
колеси́ть *несов. разг.* [әйләнеч юлдан] йөрү; [төрле юнәлешләрдә] күп йөрү; **~ по доро́гам** юлларда күп йөрү
коле́сник, колёсник *м* көпчәкче, көпчәк ясаучы оста
колесни́ца *ж уст.* зур экипаж
колёсный, -ая, -ое **1.** тәгәрмәч ...ы; көпчәк ...ы; **~ ма́стер** тәгәрмәч ясау остасы **2.** тәгәрмәчле, көпчәкле; **~ тра́ктор** тәгәрмәчле трактор
колес||о́ *с* **1.** тәгәрмәч, көпчәк; **~о́ ваго́на** вагон тәгәрмәче; **зубча́тое ~о́** тешле тәгәрмәч; **веду́щее ~о́** йөртүче тәгәрмәч **2.** (*мельницы*) чарык ◆ **на колёсах [жить, быть]** һәрвакыт юлда булу; **но́ги ~о́м** камыт аяклы
колесова́ть *сов., несов. кого уст.* җәзалау (*махсус тәгәрмәчтә*)
коле||я́ *ж* **1.** (*след колеса*) эз, тәгәрмәч эзе **2.** *ж.-д.* колея ◆ **вы́йти (вы́биться) из ~и́** чыгырыннан чыгу; **жизнь вошла́ в обы́чную ~ю́** тормыш гадәттәге эзенә төште
ко́ли (коль) *союз уст.* әгәр, әгәр дә, әгәренки, ...сың икән; **~ лю́бишь...** яратасың икән ...
коли́бри *м, ж нескл.* колибри (*бик кечкенә кошчык*)
ко́лики *мн.* чәнчү, чәнчү алу; **~ в живото́** эчне чәнчә
коли́т *м мед.* колит (*юан эчәкнең ялкынсынуы*)
коли́честв||о *с* **1.** *филос.* микъдар, сан; **перехо́д ~а в ка́чество** сан сыйфатка күчү **2.** (*число, величина*) микъдар, күләм, сан
ко́лка *ж см.* **коло́ть** II; **~ дров** утын яру
ко́лк||ий I, -ая, -ое **1.** чәнчүчән, кадалучан; **~ая хво́я** кадалучанылыс **2.** *перен.* чәнчүле, ачы, зәһәрле; **~ое замеча́ние** чәнчүле кисәтү
ко́лк||ий II, -ая, -ое *разг.* ярылучан, тиз ярылучан; ватылучан; **~ие дрова́** тиз ярылучан утын
ко́лкость *ж* **1.** зәһәрлек, чәнчүчәнлек; **~ замеча́ний** кисәтүләрнең зәһәрлеге **2.** зәһәр сүз; чәнчүле сүз; **сказа́ть** *кому-л.* **~** *кемгә дә булса* зәһәр сүз әйтү
коллаборацио́нист *м книжн.* коллаборационист (*икенче бөтендонья сугышы чорында фашист гаскәрләре оккупациясендә үз ватанына хыянәт итеп, оккупантларга хезмәт иткән кеше*)
колле́га *м, ж* коллега, иптәш, хезмәттәш
коллегиа́льност||ь *ж* коллегиальлек, бергәлек (*мәсьәләләрне бергәләп хәл итү*); **при́нцип ~и** коллегиальлек принцибы
коллегиа́льн||ый, -ая, -ое коллегиаль, бергәләп ...; **~ое реше́ние** бергәләп чишү
колле́гия *ж* коллегия (**1.** *учреждение хезмәткәрләренең барлык составы* **2.** *Россиядә 18 гасырда: дәүләтнең үзәк учреждениеләренең исеме* **3.** *берничә кеше составында төзелгән, киңәшү яки карар чыгару органын тәшкил итә торган төркем*)
ко́лледж *м* колледж (*урта һәм югары уку йортларының исеме*)
колле́ж *м* коллеж (*Франциядә, Бельгиядә, Швейцариядә урта уку йортларының исеме*)
коллекти́в *м* коллектив
коллективиза́ция *ж* коллективлаштыру, коллективлашу
коллективизи́ровать *сов., несов. что* коллективлаштыру; **~ се́льское хозя́йство** авыл хуҗалыгын коллективлаштыру
коллективи́зм *м* коллективизм, күмәкчеллек
коллективи́ст *м* коллективчы, бергәлекне яклаучы
коллекти́вн||ый, -ая, -ое коллектив ..., гомуми, уртак ..., күмәк ..., бергәләп эшләнгән; **~ый труд** коллектив хезмәт; **~ое выступле́ние** күмәк чыгыш
колле́ктор *м* коллектор (**1.** *тех. төрле торбалардан килгән сыекчаларны, газларны җыеп, кая да булса җибәрү өчен канал яки юан торба* **2.** *тех. динамомашинада алмаш токны даими токка әйләндерү җайланмасы* **3.** *китапханәләргә китаплар тарату эше белән шөгыльләнә торган оешма*)
коллекционе́р *м* коллекционер
коллекциони́ровать *несов. что* коллекцияләү; **~ ста́рые кни́ги** иске китаплар җыю
колле́кция *ж* коллекция; **~ дре́вних моне́т** борынгы акчалар коллекциясе
колли́зия *ж книжн.* коллизия (*капма-каршы көчләрнең, омтылышларның, интересларның бәрелеше*)
колло́дий *м* коллодий (*медицинада һәм фотографиядә кулланыла торган куе ябышкак эремә*)
колло́ид *м хим.* коллоид (*кристаллашмый торган матдә*)
колло́идн||ый, -ая, -ое *хим.* коллоид ..., коллоидлы; **~ый раство́р** коллоид эремә; **~ые вещества́** коллоидлы матдәләр
колло́квиум *м* коллоквиум (*укучыларның белемнәрен сынау өчен укытучының алар белән әңгәмә үткәрүе*)
колобро́дить *несов. прост.* тик (буталып, бушка) йөрү
коловоро́т *м* коловорот, борау
коло́да I *ж* **1.** (*обрубок бревна*) түмәр, бүкән, кискә **2.** улак, ялгаш; **водопо́йная ~** су эчерү ялгашы
коло́да II *ж* колода (*уен кәртләренең тулы комплекты*)
коло́дезн||ый, -ая, -ое кое ...ы; **~ая вода́** кое суы
коло́дец *м* **1.** кое; **артези́анский ~** артезиан коесы **2.** *спец.* чокыр, кое; **ша́хтный ~** шахта коесы
коло́дк||а *ж* **1.** *сапожн.* калып, аяк киеме калыбы **2.** кыса; **~а щётки** щётка кысасы **3.** *обычно мн.* **~и** (*ножные оковы*) агач богау **4.** колодка (*орден, медальләр тагу өчен яки шуларның тасмаларын беркетү өчен металл планка*)
коло́дник *м уст.* агач богаулы тоткын
кол||о́к *м* боргыч; **~ки́ скри́пки** скрипка боргычлары
ко́локол *м* **1.** кыңгырау; чаң **2.** колокол, калпак; **водола́зный ~** водолазлар колоколы (*су төбенә төшү җайланмасы*)
колоко́льный, -ая, -ое кыңгырау ...ы; чаң ...ы; **~ звон** чаң тавышы
колоко́льн||я *ж* чиркәү манарасы ◆ **со свое́й ~и смотре́ть** *на что* үз күзлегеннән генә карау (*гомуми фикер белән исәпләшмәү*)
колоко́льчик *м* **1.** *уменьш. от* **ко́локол** 1; шөлдер **2.** *бот.* кыңгырау чәчәк
колониа́льн||ый, -ая, -ое **1.** колониаль, колониячелек ...ы; **~ая поли́-**

тика колониаль сәясәт **2.** колония биләүче ...; **~ые стра́ны** колония биләүче дәүләтләр

колониза́тор *м* колонизатор (**1.** *колония халыкларын изү, кысу сәясәте алып баручы, колонияләрдә хезмәт ияләрен коллыкка төшерүче* **2.** *буш яткан җирләргә халык урнаштыруны оештыручы*)

колониза́торск||ий, -ая, -ое колонизаторлык ...ы; **~ая поли́тика** колонизаторлык сәясәте

колониза́ция *ж* **1.** (*захват чужой страны*) колонияләштерү, колонияга әйләндерү **2.** (*заселение колонистами*) колонизацияләү, халык (колонистлар) күчереп утырту

колониза́ционн||ый, -ая, -ое колонизацияләү ...ы; колонияләштерү ...ы; колонизацион; **~ая поли́тика** колонизацияләү сәясәте

колонизи́ровать, колонизова́ть *сов., несов. что* колонияләштерү, колонияга әйләндерү

колони́ст *м* колонист (**1.** *башка илдән, башка өлкәдән күчеп килгән кеше* **2.** *колониядә яшәүче кеше*; *см.* **коло́ния** 2, 4)

колони́стка *ж* колонист хатын (кыз)

коло́ния *ж* колония (**1.** *империалистик дәүләт тарафыннан басып алынган ил яки өлкә* **2.** *бер дәүләт җиренән икенче дәүләт җиренә күчеп утырган кешеләр төркеме* **3.** *чит шәһәрдә, чит илдә яшәүче якташлар төркеме* **4.** *махсус максатларны күздә тотып, мәс. аерым группа кешеләрне дәвалау, тәрбияләү, төзәтү өчен оештырылган бергә яшәү урыны* **5.** *биол. бергә укмашып яшәүче микроблар, бөҗәкләр төркеме*)

коло́н||ка *ж* **1.** *в разн. знач.* колонка; **га́зовая ~ка** газ колонкасы; **бензи́новая ~ка** бензин колонкасы; **пойти́ к ~ке за водо́й** колонкага суга бару **2.** багана; **газе́та в пять ~ок** биш баганалы газета

коло́нна *ж* **1.** колонна; **~ демонстра́нтов** демонстрантлар колоннасы; **~ автомаши́н** автомашиналар колоннасы **2.** колонна, терәк, багана; **дом с ~ми** колонналы йорт

колонна́да *ж* колонналар тезмәсе

коло́нный, -ая, -ое колонналы; **~ зал** колонналы зал

колоно́к *м* **1.** (*животное*) себер көзәне **2.** (*мех*) себер көзәне тиресе

колонти́тул *м полигр.* колонтитул (*китап битенең югарыгы башына басылган сүзләр*)

колонци́фра *ж полигр.* колонцифр (*китап битләренә куела торган цифрлар*)

колорату́ра *ж муз.* колоратура (*вокаль партияне техник яктан кыен булган тавыш калыратулар, моңнар белән бизәү*)

колори́т *м* **1.** колорит (*сәнгать әсәрләрендә, мәс. картинада буяуларның тон һәм төс тулылыгы ягыннан бер-берсенә мөнәсәбәтләре*) **2.** *перен.* төс, колорит; **расска́зчик прида́л э́тому собы́тию юмористи́ческий ~** хикәяләүче бу вакыйгага юмористик төс биргән

колори́тн||ый, -ая, -ое **1.** колоритлы **2.** *перен.* характерлы, үзенә бертөрле, үзенчәлекле; **~ая фигу́ра** үзенчәлекле кеше

ко́лос *м* башак, баш

колоси́стый, -ая, -ое зур (эре) башаклы, башлы (*иген турында*)

колоси́ться *несов.* башаклану, башак (баш) чыгару (кысу)

колосники́ *мн.* **1.** рәшәткә (*нава керсен һәм көл коелып төшсен өчен мич төбенә куела торган чуен рәшәткә*) **2.** сәндерә (*колмак, көлтә кебекләрне элеп яки өеп киптерү өчен колгалардан аралап ясалган сәндерә*) **3.** *театр.* колосниклар (*театрда сәхнәнең декорацияләрен югарыдан беркетеп кую өчен хезмәт итә торган агач рәшәткәләр*)

колосов||о́й, -а́я, -о́е **1.** башаклы; **~ы́е культу́ры** башаклы культуралар **2.** *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн. бот.* башаклылар, башаклы культуралар

коло́сс *м* **1.** колосс (*бик зур статуя яки бик зур багана*) **2.** *перен. высок.* гаять зур (мәһабәт) (*кеше турында*); **~ мы́сли** бик зур фикер иясе ♦ **~ на гли́няных нога́х** камыр батыр (*гаять зур, ләкин зәгыйфь кем-нәрсә турында*)

колосса́льн||ый, -ая, -ое бик зур, ифрат (гаять, галәмәт) зур; **~ые запа́сы не́фти** гаять зур нефть запаслары; **~ый успе́х** гаять зур уңыш

колот||и́ть *несов.* **1.** *по чему, во что* сугу, шакылдату, кагу; **~и́ть в дверь** ишек кагу **2.** *кого-что, разг.* кыйнау, тукмау, дөмбәсләү, төю **3.** *что* вату, җимерү; **~и́ть посу́ду** савыт-саба вату **4.** *кого-что, разг.* калтырату; **его́ коло́тит лихора́дка** аны бизгәк калтырата

колоти́ться *несов.* **1.** (*биться обо что-л.*) бәрелү **2.** (*о сердце*) дөп-дөп тибү

колоту́ш||ка *ж* **1.** (*деревянный молоток*) тукмак **2.** (*ночного сторожа*) шакылдавык **3.** *прост.* йодрык белән сугу; **надава́ть ~ек** бик каты йодрыклау

ко́лот||ый I, -ая, -ое чәнчүдән булган; **~ая ра́на** чәнчүдән булган яра

ко́лот||ый II, -ая, -ое **1.** ярылган, тырачланган; **~ые дрова́** ярылган утын **2.** ватылган, шакмаклы; **~ый са́хар** ватылган шикәр

кол||о́ть I *несов.* **1.** *кого-что* чәнчү, кадау; **~о́ть игло́лкой** энә белән чәнчү; **~о́ть копьём** сөнге белән кадау **2.** *безл. что, в чём* чәнчешү; **у меня́ в груди́ ко́лет** минем күкрәгем чәнчешә **3.** (*резать скот*) сую, чалу, бугазлау ♦ **~о́ть глаза́** *кому чем* битәрләү, оялту; **[темно́], хоть глаз ~и́** күзгә төртсән дә күренмәслек (карангы)

коло́ть II *несов. что* яру, тураклау, вату; **~ дрова́** утын яру; **~ лёд** боз вату; **~ са́хар** шикәр вату; **~ оре́хи** чикләвек вату

коло́ться I *несов.* чәнчү; **хво́я ко́лется** ылыс чәнчә

коло́ться II *несов.* **1.** ярылу, ватылу; **дрова́ ко́лются** утын ярыла; **~ са́хар ко́лется** шикәр ватыла **2.** *страд. от* **коло́ть** II

колоше́ние *с см.* **колоси́ться**

колпа́к *м* **1.** (*головной убор*) калпак **2.** (*покрышка*) капкач, япкыч

колту́н *м вет., мед.* чәч киезләнү (*авыруның бер төре*)

колумба́рий *м* колумбарий (*крематорийда яндырылган мәетләрнең көле салынган тартмаларны саклау урыны*)

колу́н *м* колун, калын балта, утын яру балтасы

колхо́з *м* колхоз

колхо́зник *м* колхозчы

колхо́зница *ж* колхозчы хатын (кыз)

колча́н *м* ук савыты, ук кынысы, садак

колчедан́ *м мин.* колчедан

колчено́гий, -ая, -ое *прост.* аксак, чатан; **~ стул** чатан урындык

колыбе́л||ь *ж* **1.** (*детская*) бишек, бәллү **2.** *перен. высок.* ватан, бишек; **~ь о́перного иску́сства** опера сәнгатенең ватаны ♦ **с ~и** туган көненнән үк, кече яшьтән үк

колыма́га *ж ирон.* зур авыр арба

колыха́ть *несов. что* тирбәтү, селкетү, тирбәлдерү, чайкалдыру, җилфердәтү; **ве́тер колы́шет занаве́ску** җил пәрдәне җилфердәтә

колыха́ться *несов.* тирбәлү, селкенү, чайкалу, җилфердәү; **рожь колы́шется от ве́тра** җилдән арышлар чайкала

колыхну́ть *сов. однокр. что* тирбәтеп (селкетеп, җилфердәтеп) кую, чайкалдырып алу

колыхну́ться *сов. однокр.* тирбәлеп (селкенеп, чайкалып, җилфердәп) кую, тирбәлеп (селкенеп, чайкалып, җилфердәп) алу

коль *см.* **ко́ли** ♦ **~ ско́ро** әгәр ...а икән; **~ ско́ро вы согласи́тесь, я гото́в примири́ться** әгәр сез риза буласыз икән, мин татулашырга әзер

колье́ *с нескл.* колье, муенса

кольну́||ть *сов. однокр.* **1.** *кого-что* чәнчеп (кадап, төртеп) алу **2.** *безл. что, в чём* (*об ощущении боли*) чәнчеп алу (кую); **у меня́ ~ло в боку́** *безл.* кабыргам чәнчеп куйды **3.** *перен. кого-что* чәнечкеле (төртмәле) сүз әйтеп кую

кольра́би *ж нескл.* кольраби (*кәбестәнең бер сорты*)

кольт *м* кольт (*револьверның яки пулемётның бер төре*)

кольцева́ние *с см.* **кольцева́ть; ~ птиц** кошларны бөжралау

кольцева́ть *сов., несов.* **1.** *кого-что* (*птиц, рыб*) бөжралау, бөжра (балдак) кидерү **2.** *что* (*обмазывать ствол дерева вкруговую*) бөжралау, балдаклау (*корткычлар үрмәлән менүдән саклау өчен агачның кәүсәсен сумала яки башка берәр ябышкак нәрсә белән бөжралап буяу*) **3.** *что* (*снимать кору кольцом*) [кайрыны] бөжралап куптарып алу

кольцев||о́й, -а́я, -о́е **1.** бөжра ...ы; балдак ...ы; **~о́е отве́рстие** бөжра тишеге **2.** түгәрәк ясап ...; әйләнеш ясап ...; әйләнешле; **~о́е движе́ние** түгәрәк ясап хәрәкәт итү

кольц||о́ *с* **1.** бөжра, алка; **~о́ для ключе́й** ачкыч бөжрасы; **цепно́е ~о́** чылбыр алкасы; **~о́ парашю́та** парашют алкасы **2.** балдак, йөзек; **обруча́льное ~о́** никах балдагы **3.** *перен. чего* бөжра, алка; **~о́ блока́ды** блокада бөжрасы **4.** (*конечный пункт маршрута*)

әйләнеш; **на трамва́йном ~е́** трамвай әйләнешендә ♦ **годи́чные ко́льца** *бот.* еллык бөжралар

ко́льчат||ый, -ая, -ое **1.** бөжралардан тора торган; **~ая цепо́чка** бөжралардан тора торган чылбыр **2.** *зоол.* бөжралы, балдаклы; **~ые че́рви** бөжралы суалчаннар

кольчу́га *ж* көбә кием, көбә (*вак металл бөжралардан эшләнгән борынгы сугыш киеме*)

колю́ч||ий, -ая, -ее **1.** чәнечкеле; чәнчи торган; **~ая про́волока** чәнечкеле тимерчыбык; **~ие расте́ния** чәнечкеле үсемлекләр; **~ая борода́** чәнчи торган сакал **2.** чәнчүле, чәнчеп (чеметтереп) ала торган; **~ий моро́з** чеметтереп ала торган суык **3.** *перен.* (*язвительный*) агулы, зәһәр, чәнечкеле, ачы ♦ **~ая аку́ла** *зоол.* чәнечкеле акула; **боя́рышник ~ий** *бот.* чәнечкеле дүләнә

колю́чка *ж* чәнечке, энә, шырпы; **~ чертополо́ха** шайтан таягының чәнечкесе

коляда́ *ж* коляда (*рождество бәйрәме вакытында җырлар белән үткәрелә торган йола*)

коля́ска *ж* **1.** сиртмәле арба **2.** балалар арбасы, коляска

ком *м* **1.** кантар, төер, кисәк; **~ сне́га** кар кисәге ♦ **~ в го́рле [стои́т, застря́л]** тамакка төер утырды (тыгылды)

кома́нд||а *ж* **1.** команда, боерык; **раздала́сь ~а** команда яңгырады **2.** команда, төркем; **футбо́льная ~а** футбол командасы ♦ **как по ~е** бердәм, дәррәү

командо́р *м* командир

командирова́ть *сов., несов. кого-что* командировкага җибәрү

командиро́вк||а *ж* **1.** *см.* **командирова́ть; 2.** (*служебное поручение*) командировка: **получи́ть ~у** командировка алу; **нау́чная ~а** фәнни командировка **3.** (*поездка*) командировка; **находи́ться в ~е** командировкада булу **4.** *разг.* (*удостоверение*) командировка таныклыгы; **вы́писать ~у** командировка таныклыгы язу

командиро́вочн||ый, -ая, -ое **1.** командировка ...ы; **~ое удостовере́ние** командировка таныклыгы **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* командировка акчасы; **я получи́л ~ые** мин командировка акчасы алдым

командо́рск||ий, -ая, -ое **1.** командир[лык] ...ы; **~ие обя́занности** командирлык вазифалары **2.** *перен.* командирлар ...ы; **~ий вид** командирлар кыяфәте

командо́рша *ж разг.* кушып, боерып торырга яратучы хатын (кыз)

кома́нд||ный, -ая, -ое **1.** команда ...ы; **~ые состяза́ния** команда ярышлары **2.** командир[лык] ...ы; командир[лар] ...ы; **~ый соста́в** командирлар составы; **~ая до́лжность** командирлык вазифасы **3.** өстен, өстенлек итүче; **заня́ть ~ое положе́ние** өстен урын алу, өстенлек алу ♦ **~ые выс|о́ты** 1) *воен.* иң биек урыннар; 2) *перен.* иң мөһим участок, кирәкле пункт

кома́ндование *с* **1.** *см.* **кома́ндовать** 2; **2.** *собир.* командирлар, командование; **~ полка́** полкның командирлары

кома́ндовать *несов.* **1.** команда бирү **2.** *кем-чем* командалык итү, җитәкчелек итү; **~ полко́м** полк белән җитәкчелек итү **3.** *кем-чем, над кем и без доп., разг.* боерык бирә тору; **он привы́к до́ма ~** өендә боерык бирә торырга күнеккән

командо́р *м* командор (**1.** *ист.* рыцарьлар союзларында югары дәрәҗә **2.** *спорт* оешмаларында башлык)

кома́ндующий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **кома́ндовать; 2.** *в знач. сущ. м* командующий (*зур гаскәри берләшмә начальнигы*)

кома́р *м* озынборын, черки ♦ **~ но́са не подто́чит** *погов.* ≈ менә дигән, менә дигән итеп эшләнгән, тел тидермәслек

комари́ный, -ая, -ое черки ...ы, озынборын ...ы; **~ уку́с** озынборын тешләве

комба́йн *м* комбайн

комба́йнер *м* комбайнчы

комба́йнов||ый, -ая, -ое **1.** комбайн ...ы; **~ый заво́д** комбайн заводы **2.** комбайн белән ...; **~ая убо́рка хле́ба** игенне комбайн белән урып җыю

комбико́рм *м* комбиазык (*катнаш мал азыгы*)

комбина́т *м* комбинат; **~ бытово́го обслу́живания** көнкүреш хезмәте күрсәтү комбинаты; **учёбный ~** уку комбинаты

комбина́тор *м разг.* комбинатор (*комбинацияләр һәвәскәре, комбинацияләр ясарга оста кеше; хәйләле юллар белән үз дигәненә ирешүче*)

комбинато́рн||ый, -ая, -ое *спец.* комбинатор ...; **~ый ана́лиз в матема́тике** математикада комбинатор анализ; **~ые измене́ния зву́ков** авазларның комбинатор үзгәрешләре

комбинацио́нн||ый, -ая, -ое комбинацион, комбинацияле, комбинацияләргә нигезләнгән; **~ая игра́** *спорт.* комбинацион уен

комбина́ция *ж* **1.** комбинация; **хи́трая ~** хәйләле комбинация; **ша́хматная ~** шахмат уены комбинациясе **2.** комбинация, эчке күлмәк (*хатын-кызларда*)

комбинезо́н *м* комбинезон (*курткасы белән чалбары тоташ тегелгән кием*)

комбини́рованный, -ая, -ое катнаш, комбинацияләрдән торган; **~ ме́тод** катнаш метод

комбини́ровать *несов.* **1.** *что* (*соединять*) кушу, катнаштыру, берләштерү **2.** *разг.* (*строить комбинации*) төрлечә исәпләп (эшләп) карау

комедиа́нт *м* **1.** *уст.* уйнаучы, уенчы; кәмитче **2.** *презр.* икейөзле кеше, монафыйк

комедиа́нтство *с презр.* икейөзлелек, монафыйклык

комедиа́нтка *ж уст.* артист хатын (кыз), актриса

коме́дия *ж* **1.** *лит.* комедия **2.** *презр.* икейөзлелек, монафыйклык

ко́мель *м* аскы өлеш, төп (*үсемлек сабагының, агачның, чәчнең, мөгезнең, каурыйның тамырга тоташкан аскы өлеше*)

комендáнт *м* комендант; **~ кре́пости** крепость комендантлары; **~ общежи́тия** тулай торак комендантлары

комендáнтский, -ая, -ое комендант ...ы ♦ **~ час** комендант сәгате (*курсәтелгән сәгатьләрдә урамга чыгарга яраамый торган вакыт арасы*)

комендату́ра *ж* комендатура; **вое́нная ~** хәрби комендатура

коме́та *ж* комета, койрыклы йолдыз

ко́ми *мн. нескл.* (*ед.* **ко́ми** *м, ж*) комилар, коми халкы

коми́зм *м* көлкелек; **~ игры́ актёра** актер уенының көлкелеге

ко́мик *м* **1.** комик (*көлкеле рольләр башкаручы артист*) **2.** *разг.* мәзәк (мәзәкчел, уенчак) кеше

ко́микс *м* комикс (*кайбер илләрдә маҗараларга корылган кечкенә күләмле рәсемле китап*)

комисса́р *м* комиссар

комиссариа́т *м* комиссариат

комиссионе́р *м* комиссионер (*базарга корылган җәмгыятьтә сәүдә эшләрендә, сәүдә килешүләрендә арадашлык итүче*)

комиссио́нн||ый, -ая, -ое **1.** комиссион; **~ые това́ры** комиссион товарлар; **~ые це́ны** комиссион бәяләр **2.** комиссион (*арадашчы*); **~ый магази́н** комиссион кибет **3.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* комиссия (комиссионлык) әҗере

коми́сси||я *ж в разн. знач.* комиссия; **избира́тельная ~я** сайлау комиссиясе; **манда́тная ~я** мандат комиссиясе; **сдать това́р на ~ю** товарны комиссиягә бирү (кую)

комите́т *м* комитет; **Исполни́тельный ~ Сове́та наро́дных депута́тов** Халык депутатлары Советының башкарма комитеты

коми́ческ||ий, -ая, -ое **1.** көлкеле, көлдергеч; **~ая роль** көлкеле роль **2.** көлке; **~ая исто́рия** көлке вакыйга **3.** комиклык ...ы; **~ий тала́нт** комиклык таланты

коми́чн||ый, -ая, -ое көлке; **~ая исто́рия** көлке вакыйга

ко́мкать *несов. что* **1.** йомарлау, йомарлап укмаштыру **2.** *перен. разг.* ашыгып кыскартып бозу; **~ ле́кцию** лекцияне ашыгып кыскартып бозу

комкова́т||ый, -ая, -ое кантарлы, тигезсез; **~ая земля́** кантарлы туфрак

ко́млевый, -ая, -ое: **~ коне́ц ствола́** кәүсәнең төп башы, юан башы, юан очы (*агач, бүрәнә, каурый һәм мөгез турында*)

коммента́ри||й *м* комментарий, аңлатма, ачыклама, шәрех ♦ **~и изли́шни** аңлатманың кирәге юк, болай да аңлашыла

коммента́тор *м* комментатор, аңлатма бирүче, шәрехләүче

коммента́ровать *сов., несов. что* аңлатма бирү, комментарий бирү, шәрехләү; **~ текст** текстка аңлатма бирү

коммерса́нт *м* коммерсант, эре сәүдәгәр

комме́рция *ж* коммерция, тижарәт сәүдә, сәүдә эшләре

комме́рческ||ий, -ая, -ое коммерция ...ы, тижарәт сәүдә ...ы; **~ие дела́** коммерция эшләре; **~ое предприя́тие** сәүдә предприятиесе ◆ **~ий дире́ктор** коммерция директоры (*предприятиенең хуҗалык-финанс эшләрен алып баручы директор*)

коммивояжёр *м* коммивояжёр (*берәр сәүдә, промышленность предприятиесенең товар урнәкләрен, каталогларын күрсәтеп йөреп заказлар җыючы агент*)

комму́на *ж* коммуна ◆ **Пари́жская ~** *ист.* Париж коммунасы

коммуна́льн||ый, -ая, -ое коммуналь; **~ое хозя́йство** коммуналь хуҗалык; **~ые услу́ги** коммуналь хезмәт күрсәтү ◆ **~ая кварти́ра** коммуналь квартир

коммуна́р *м* коммунар (**1.** *Париж коммунасында катнашкан кеше* **2.** *коммуна әгъзасы*)

коммуни́зм *м* коммунизм ◆ **первобы́тный ~** иң борынгы коммунизм; **вое́нный ~** хәрби коммунизм (*1918-1920 е.*)

коммуника́бельный, -ая, -ое коммуникабель ...; җиңел аралаша торган

коммуникати́вн||ый, -ая, -ое *лингв.* фикерләрне тапшыру ...ы; фикерләрне белдерү ...ы; **сло́во есть ~ое сре́дство** сүз — фикерләрне тапшыру чарасы ул

коммуникацио́нн||ый, -ая, -ое *спец.* коммуникация ...ы; элемтә ...ы; коммуникацион; **~ая ли́ния** элемтә линиясе

коммуника́ци||я *ж* **1.** *спец.* коммуникация, багланыш, элемтә **2.** *лингв.* аралашу; **речь как сре́дство ~и** аралашу чарасы буларак сөйләм

коммуни́ст *м* коммунист

коммунисти́ческ||ий, -ая, -ое коммунистик, коммунист[лар] ...ы; **~ое о́бщество** коммунистик җәмгыять

коммута́тор *м* коммутатор (**1.** *электр тогы үтә торган линияне тоташтыру һәм өзү, шулай ук токның юнәлешен үзгәртү приборы* **2.** *телефон станцияләрендә, оешмаларда абонементларны тоташтыру үзәге*)

коммюнике́ *с* коммюнике (*дәүләтләр арасында алып барылган сөйләшүләр, төзелгән килешүләр турында хөкүмәтнең рәсми белдерүе*)

ко́мната *ж* бүлмә

ко́мнатн||ый, -ая, -ое бүлмә ...ы; **~ая температу́ра** бүлмә температурасы; **~ая соба́чка** бүлмә эте

комо́д *м* комод

комо́л||ый, -ая, -ое мүкләк, мөгезсез; **~ая коро́ва** мүкләк сыер

компа́ктность *ж* компактлык, тыгызлык, җыйнаклык

компа́ктный, -ая, -ое компакт[лы], җыйнак, тыгыз; тыгыз укмашкан (береккән)

компане́йский, -ая, -ое *разг.* аралашучан, компаниячел; **~ челове́к** компаниячел кеше

компа́ния *ж* **1.** компания, төркем **2.** компания, ширкәт (*сәүдә яки промышленность ширкәте*); **э́кспортная ~** экспорт компаниясе

компаньо́н *м* **1.** (*член торгового предприятия*) компаньон, ширкәттә катнашучы **2.** иптәш, мәҗлестәш

компаньо́нка *ж уст.* компаньонка (*байлар йортында бикәләргә хезмәт итүче, аларның күңелен ачучы хатын-кыз*)

компа́ртия *ж* компартия

ко́мпас *м* компас

ко́мпасн||ый, -ая, -ое компас ...ы; **~ая стре́лка** компас угы

компенса́ция *ж* **1.** компенсация, түләү, каплау; **~ убы́тков** зарарларны каплау; **де́нежная ~** акчалата түләү **2.** компенсацияләү, әлекке хәленә кайтару; **~ поро́ка се́рдца** йөрәк авыруын компенсацияләү

компенси́ровать *сов., несов. что* **1.** компенсацияләү, компенсация рәвешендә бирү, түләү; **~ убы́тки** зарарларны компенсацияләү **2.** (*уравновесить*) әлекке хәленә кайтару, компенсацияләү

компете́нтность *ж* **1.** *книжн.* компетентлык, хәбәрдарлык, белемлелек; **~ в вопро́сах поли́тики** сәясәт мәсьәләләрендә хәбәрдарлык **2.** нигезлелек, төплелек; компетентлылык; **~ сужде́ния** фикер йөртүнең нигезлелеге **3.** *юр.* тулы хокуклылык, тулы хокуклы булу

компете́нтн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** хәбәрдар, белемле, компетентлы, компетенцияле; **~ый врач** белемле табиб **2.** нигезле, төпле, компетентлы, авторитетлы; **~ое мне́ние** нигезле фикер **3.** *юр.* тулы хокуклы

компете́нция *ж книжн.* компетенция (**1.** *киң мәгълүматлы булу* **2.** *учреждение яки аерым кешенең эш йөртүгә хакы булган мәсьәләләре, өлкәсе, мәйданы*)

компили́ровать *несов. что, книжн.* компиляцияләү, компиляция ясау (*башка авторлар тарафыннан язылган әсәрләрдән чүпләп берәр нәрсә язу*)

компиляти́вный, -ая, -ое *книжн.* компилятив, компиляция юлы белән төзелгән, компиляциягә нигезләнгән

компиля́тор *м книжн.* компилятор, компиляция белән шөгыльләнүче

компиля́ция *ж книжн.* компиляция (*башка авторларның әсәрләреннән чүпләп төзелгән әсәр*)

ко́мплекс *м* комплекс; **архитекту́рный ~** архитектура комплексы; **~ гимнасти́ческих упражне́ний** гимнастик күнегүләр комплексы

ко́мплексн||ый, -ая, -ое комплекс ...ы, комплексы; **~ый обе́д** комплексы төшке аш

компле́кт *м* комплект; **~ бельё** эчке киемнәр комплекты; **~ запчасте́й** запас частьлар комплекты

комплекта́ция *ж* комплектация (*берәр объектны тулы комплектлы җиһазлар, конструкцияләр, детальләр һ.б.ш. белән тәэмин итү*)

компле́ктность *ж* комплектлык, комплектлану; **~ гото́вых изде́лий** әзер эшләнмәләрнең комплектлыгы

комплектова́ть *несов. что* **1.** туплау, комплектлаштыру, комплектка тутыру, тиешле санына җиткерү; **~ соста́в слу́жащих** хезмәткәрләр составын туплау **2.** комплект төзү; **~ журна́лы** журналлар комплектын төзү

компле́кция *ж* комплекция, тән төзелеше; гәүдә; **ту́чная ~** симез гәүдә

компли́мент *м* комплимент, мактау сүзе

компози́тор *м* композитор

компози́торский, -ая, -ое композитор[лар] ...ы; композиторлык ...ы; **~ тала́нт** композиторлык таланты

композицио́нн||ый, -ая, -ое композиция ...ы; композицион; **~ая те́хника** композиция техникасы; **~ое строе́ние** композицион төзелеш

компози́ция *ж* композиция (**1.** *музыка әсәрләре төзү теориясе* **2.** *әдәби әсәрләрнең, картиналарның һ.б.ш. төзелеше* **3.** *шахмат мәсьәләләре һәм этюдлары төзү*)

компоне́нт *м* компонент, состав элемент; состав кисәк

компонова́ть *несов. что* төзү, әзерләү; **~ нау́чную статью́** гыйльми мәкалә төзү

компо́ст *м спец.* компост (*төрле үсемлек ташландыкларын черетеп хәзерләнгән ашлама, туфрак ашламасы*)

компо́стер *м* компостер (*билетка, пломбага һ.б.ш. тишеп яки яньчеп билге салу өчен кулланыла торган келәшчә сыман прибор*)

компости́ровать *несов. что* компостер белән билге (тамга) салу

компо́т *м* компот

компре́сс *м* компресс; **ста́вить ~** компресс кую

компре́сснн||ый, -ая, -ое компресс ...ы; **~ая бума́га** компресс кәгазе

компре́ссор *м* компрессор (**1.** *һаваны яки башка газны кысып тыгызлау машинасы* **2.** *операция вакытында кан тамырын кысып тоту өчен кулланыла торган прибор*)

компре́ссорн||ый, -ая, -ое компрессор[лар] ...ы; **~ый заво́д** компрессорлар заводы; **~ая устано́вка** компрессор корылмасы

компромети́ровать *несов. кого-что* оятлы итү, уңайсыз хәлдә калдыру, яман атын чыгару

компроми́сс *м* компромисс, килешү, юл куешып килешү

компроми́ссн||ый, -ая, -ое компромисслы, килешүле; **~ое предложе́ние** компромисслы тәкъдим

комсомо́л *м* комсомол

комсомо́лец *м* комсомолец

комсомо́лия *ж разг.* комсомолия, комсомоллар

комсомо́лка *ж* комсомолка

комсомо́льско-молодёжн||ый, -ая, -ое комсомол-яшьләр ...ы; **~ая брига́да** комсомол-яшьләр бригадасы

комсо́рг *м* комсорг

комфо́рт *м* комфорт (*көнкүрештә яки юлда йөрү өчен тудырылган уңайлыклар җыелмасы*)

комфорта́бельный, -ая, -ое уңайлы, комфортлы

кон *м* кон (**1.** *кузна, чүрәкәй һ.б.ш. уеннарда аткы барып төшәргә тиеш урын* **2.** *акчалы отыш уенында акча салына торган урын* **3.** *кәрт, шахмат һ.б.ш. уеннарның бер партиясе*)

конве́йер *м* конвейер

конве́нт *м ист.* конвент (*кайбер илләрдә конституция төзү яки аны үзгәртү өчен чакырыла торган дәүләт вәкилләре җыелышы*)

конвенцио́нный, -ая, -ое конвенцион, конвенция белән билгеләнгән, аерым килешү буенча эшләнгән

конве́нция *ж* конвенция, килешү (*нинди дә булса махсус мәсьәлә буенча төзелгән халыкара шартнамә*)

конве́рсия *ж* конверсия, үзгәртү

конве́рт *м* конверт

конверти́ровать *сов., несов. что, эк.* конверсия ясау, конверсияләү

конвои́р *м* конвойчы (**1.** *төткыннарны, әсирләрне саклап озатучы кеше* **2.** *сәүдә судноларын дошманнан саклап озата торган суднолар яки самолётлар*)

конвои́ровать *несов. кого-что* саклап озата бару, конвоирлау (*мәс. әсирләрне, төткыннарны*)

конво́й *м* конвой (**1.** *төткыннарны, әсирләрне саклап озата баручы кораллы отряд* **2.** *сәүдә судноларын дошманнан саклап озата бара торган суднолар яки самолётлар*)

конвульси́вн||ый, -ая, -ое конвульсия ...ы, көзән җыерулы, тартышулы; конвульсив; **~ое движе́ние** көзән җыерулы хәрәкәт

конву́льсия *ж* көзән җыеру, тартышу, конвульсия

конгениа́льный, -ая, -ое *книжн.* конгениаль, бердәй, охшаш, тәңгәл, бик якын, туры килә торган; **перево́д, ~ оригина́лу** оригиналга туры килә торган тәрҗемә

конгломера́т *м* конгломерат (**1.** *книжн. төрле кисәкләрнең һәм әйберләрнең тәртипсез кушылмасы* **2.** *геол. төрле-төрле аерым кисәкләрдән укмашкан тау токымы*)

конголе́зцы *мн.* конголылар, Конго халкы

конгре́сс *м* конгресс (**1.** *зур, гадәттә халыкара съезд, киңәшмә* **2.** *АКШта һәм кайбер Латин Америкасы илләрендә закон чыгару органының атамасы*)

конгрессме́н *м* конгрессмен, конгресс әгъзасы

кондач||о́к: с ~ка́ *разг.* өстән-өстән генә, әштер-әштер генә, аңламастан; **реша́ть де́ло с ~ка́** мәсьәләне өстән-өстән генә хәл итү

конденса́т *м спец.* конденсат (*конденсация ысулы белән алынган продукт*)

конденса́тор *м* конденсатор (**1.** *электр корылмалары туплау приборы* **2.** *парны сыекчага әйләндерү приборы*)

конденсацио́нн||ый, -ая, -ое **1.** конденсация ...ы, конденсацияләү ...ы; **~ая устано́вка** конденсация җайланмасы **2.** конденсацион, конденсация юлы белән алынган; **~ая вода́** конденсацион су

конденса́ция *ж см.* **конденси́ровать, конденси́роваться** 1, 2

конденси́ровать *сов., несов. что, тех.* **1.** (*накопить*) туплау, җыю; **~ эне́ргию** [электр] энергиясе туплау **2.** (*превратить в жидкость*) куерту, сыекчага әйләндерү

конденси́роваться *сов., несов. тех.* **1.** (*накопиться*) туплану, җыелу **2.** (*превратиться в жидкость*) куеру, сыекчага әйләнү **3.** *страд. от* **конденси́ровать**

конди́тер *м* кондитер

конди́терская *ж* кондитер [әйберләр] кибете

конди́терск||ий, -ая, -ое кондитер ...ы, татлы ашамлыклар ...ы; **~ая фа́брика** кондитер фабрикасы ♦ **~ие изде́лия** татлы ашамлыклар

кондицио́нер *м* кондиционер (*биналарда тиешле температура, дымлылык һәм һава составын тәэмин итә торган прибор*)

кондицио́нн||ый, -ая, -ое кондицион, яхшы сыйфатлы, кондицияле; **~ое зерно́** кондицияле (яхшы тишелешле) орлык; **~ые това́ры** яхшы сыйфатлы товарлар

конди́ция *ж спец.* кондиция (*продукцияне тиешле таләпләргә җавап бирерлек дәрәҗәгә китерү шартлары, нормалары*)

конво́ый, -ая, -ое таза үзагачлы, ныклы үзагачлы; **~ лес** таза үзагачлы агач материалы

ко́ндор *м зоол.* кондор

кондра́шка *м:* **~ хвати́л** *кого, разг.* үз чире тоту

кондуи́т *м ист.* кондуит (*укучыларның яки гаскәриләрнең үзләрен тотуда булган җитешсезлекләре языла торган журнал*)

конду́ктор *м* кондуктор

конду́кторск||ий, -ая, -ое кондукторлык ...ы; кондуктор[лар] ...ы; **~ая брига́да** кондукторлар бригадасы

конево́д *м* ат[лар] үрчетүче

конево́дство *с* ат үрчетүчелек

конёк *м* **1.** *уменьш. от* **конь** 1; **2.** (*на крыше*) атчык (*ат башына охшатып ясалган бизәк*) **3.** сырт такта, сырт (*түбә сырты буйлап кадакланган такта*) ♦ **это его́** ~ бу аның яраткан нәрсәсе

кон||ёц *м* **1.** оч; **~ёц па́лки** таяк очы; **~ёц верёвки** бау очы **2.** азак, ахыр; **~ёц го́да** ел ахыры; **к ~цу́ дня** көн азагына таба **3.** (*концовка*) ахыр, азак, соңгы өлеш **4.** *перен.* үлем **5.** чик; **положи́ть ~ёц** *чему-л. нинди дә булса* эшкә чик кую ♦ **без ~ца́** бик күп, иге-чиге юк, бик озак; **в ~це́ ~цо́в** ахыр чиктә, ниһаять, бара торгач; **до ~ца́** ахырына кадәр, беткәнче; **из ~ца́ в ~ёц** бер башыннан икенче башына, аркылыгабуйга; **~цо́в не найти́** очына чыга алмау, рәтен таба алмау, рәтенә чыга алмау; **~цы́ в во́ду** эзе дә калмас, эзе дә калмады; **[ни] ~ца́ [ни] кра́ю нет** *чему* (*берәр әйбернең, эшнең*) очы-кырые күренмәү; бик күп булу, бетәсе юк; **оди́н ~ёц** ни булса ул, ни генә булса да барыбер; **под ~ёц** ахырда, ниһаять; **свести́ (своди́ть) ~цы́ с ~ца́ми** тартып-сузып житкерү, ничек кирәк алай житкерү; **со всех ~цо́в** һәр (төрле) яктан

коне́чно *частица и вводн. сл.* шиксез, әлбәттә, билгеле; әйе, сүз дә юк

коне́чности *мн.* (*ед.* **коне́чность**) очлык, кул-аяк; **ни́жние ~** түбән очлыклар

коне́чн||ый, -ая, -ое **1.** чикле; **жизнь челове́ка ~а** кеше гомере чикле **2.** ахыргы, соңгы, актыккы, азаккы; **~ая остано́вка** соңгы тукталыш **3.** төп, иң мөһим, хәл иткеч; **~ая причи́на** төп сәбәп ♦ **в ~ом счёте** ахыр чиктә

кони́на *ж* ат (елкы) ите

кони́ческ||ий, -ая, -ое **1.** конус ...ы, коник; **~ая пове́рхность** конус өслеге; **~ое сече́ние** коник кисем **2.** конуссыман, конус рәвешендәге; **~ая ко́лба** конуссыман колба

ко́нка *ж уст.* атлы трамвай

конкретиза́ция *ж см.* **конкретизи́ровать**

конкретизи́ровать *сов., несов. что* конкретлаштыру, аныклау, ачыклау

конкре́тный, -ая, -ое конкрет, анык, реаль, билгеле; **~ приме́р** конкрет мисал; **~ предме́т** билгеле әйбер

конкуре́нт *м* конкурент, көндәш

конкуре́нци||я *ж* конкуренция ♦ **вне ~и** чагыштыргысыз яхшы

конкури́ровать *несов. с кем-чем в чём* конкуренция алып бару, көрәшү

ко́нкурс *м* конкурс

ко́нкурсн||ый, -ая, -ое **1.** конкурслы; **~ые экза́мены** конкурслы имтиханнар **2.** конкурс ...ы; конкурс өчен язылган (хәзерләнгән); **~ая коми́ссия** конкурс комиссиясе; **~ое сочине́ние** конкурс өчен язылган сочинение

ко́нник *м* атлы сугышчы, атлы гаскәри

ко́нница *ж* атлы гаскәр

коннозаво́дство *с* яхшы токымлы атлар үрчетү

ко́нный, -ая, -ое **1.** ат ...ы; **~ заво́д** ат заводы **2.** атлы; **~ отря́д** атлы отряд

конова́л *м* коновал, ат печүче, ат табибы, байтар

коново́д I *м воен.* коновод (*атлар караучы*)

коново́д II *м прост.* узаман, башлап йөрүче, житәкче

ко́новязь *ж* атлар бәйләү баганасы (*тышта, урамда*)

конокра́д *м* ат карагы

конопа́тить *несов. что* мүкләү (*тишек, ярык урыннарны сүс, чүбек, мүк белән тыгызлап томалау*)

конопа́тый, -ая, -ое *прост.* **1.** (*веснушчатый*) сипкелле **2.** (*рябой*) шадра

конопля́ *ж* киндер, киндераш

конопля́ник *м* киндер басуы

конопля́нка *ж зоол.* киндер чыпчыгы

конопля́н||ый, -ая, -ое киндер ..., киндер ...ы; **~ое ма́сло** киндер мае

консерва́тивн||ый, -ая, -ое консерватив, кадим ..., иске карашлы, яңалыкка каршы ♦ **~ое лече́ние** консер-

ватив дәвалау (*хирургик операциядән башка уткәрелә торган*)

консервати́зм *м* консерватизм, консервативлык, кадимчелек

консерва́тор *м* консерватор (**1.** *консерватив карашлы кеше, кадимче* **2.** *реакцион, консерватив сәяси партия әгъзасы*)

консервато́рия *ж* консерватория

консервато́рск||ий, -ая, -ое консерватория ...ы; **~ое образова́ние** консерватория белеме

консерва́ция *ж см.* **консерви́ровать**

консерви́ровать *несов. что* **1.** консервлау; **~ грибы́** гөмбә консервлау **2.** (*предохранять от порчи*) черүдән саклау, бозылудан саклау **3.** *перен.* вакытлыча туктату (*берәр нәрсәнең үсешен, эшен*)

консе́рвный, -ая, -ое консерв ...ы; **~ заво́д** консерв заводы

консе́рвы *только мн.* консерв, консерва; **ры́бные ~** балык консервалары

конси́лиум *м* консилиум (*авыруны ачыклау һәм аны дәвалау юлларын, ысулларын билгеләү өчен берничә табибның киңәшмәсе*)

консисте́нция *ж физ.* консистенция (*сыек һәм каты җисемнәрнең йомшаклык, тыгызлык, катылык, ныклык дәрәҗәсе*)

ко́нск||ий, -ая, -ое ат ...ы; **~ий во́лос** ат кылы; **~ая сбру́я** ат җигү дирбиясе

консолиди́ровать *сов., несов. что* **1.** консолидацияләү, бергә туплап нығыту; **~ все си́лы** барлык көчләрне бергә туплап нығыту **2.** *фин.* сроглы озайту, кыска сроклы йөкләмәләрнең сроглы озайту; **~ за́ймы** заемнарның түләү срогын озайту

консолиди́роваться 1. *сов., несов.* консолидацияләнү, бергә тупланып нығу **2.** *несов. страд. от* **консолиди́ровать**

консо́ль *ж архит.* консоль

консона́нс *м муз.* консонанс, аһәң

консонанти́зм *м лингв.* консонантизм, тартык авазлар системасы

конспе́кт *м* конспект

конспекти́вный, -ая, -ое конспектив, кыска, кыскача, конспект характерындагы; **~ обзо́р после́дних собы́тий** соңгы вакыйгаларга кыскача күзәтү

конспекти́ровать *несов. что* конспектлау, конспектлаштыру, конспект төзү

конспирати́вн||ый, -ая, -ое конспирация ...ы, конспиратив, яшерен, яшертен; **~ое совеща́ние** конспиратив киңәшмә

конспира́тор *м* конспиратор, яшертен эш итүче

конспира́ция *ж* конспирация (*үзенең эшен сер итеп тоту һәм әгъзаларын яшерү өчен легаль булмаган оешма тарафыннан кулланыла торган методлар; астыртынлык, сер итеп саклау*)

конспири́ровать *несов. кого-что и без доп.* конспирация оештыру, конспирация методларын куллану

конста́нта *ж мат., физ.* константа, даими зурлык

конста́нтный, -ая, -ое *мат., физ.* константа, даими, үзгәрми торган, тотрыклы

констати́ровать *сов., несов. что* (*нәрсәне дә булса*) констатацияләү, билгеләү, билгеләп үтү, әйтеп үтү, раслау; **~ факт** фактны билгеләп үтү

конституцио́нн||ый, -ая, -ое **1.** конституция ...ы, конституцион; **~ый зако́н** конституция законы **2.** конституцион, конституциягә нигезләнгән ♦ **~ая мона́рхия** конституцион монархия

конститу́ция *ж* **1.** конституция (*дәүләтнең төп законы*); **День Конститу́ции** Конституция көне **2.** төзелеш, структура; **~ органи́зма** организм төзелеше

конструи́ровать *сов., несов. что* **1.** төзү, планын төзү, конструкциясен төзү, конструкцияләү; **~ маши́ну** машинаның конструкциясен төзү **2.** оештыру, төзү; **~ прави́тельство** хөкүмәт оештыру

конструктиви́зм *м* конструктивизм (*сәнгатьтә һәм әдәбиятта иң чик техницизмны алга сөрүче формалистик агым*)

конструкти́вн||ый, -ая, -ое **1.** конструктив, конструкциягә караган; **~ые недоста́тки сооруже́ния** корылманың конструктив кимчелекләре **2.** конструктив, нигез булырга яраклы, уңышлы, файдалы; **~ое предложе́ние** конструктив тәкъдим

констру́ктор *м* конструктор (**1.** *конструкцияләр төзүче, конструкцияләүче* **2.** *һәртөрле предметлар, корылмалар ясау өчен кирәкле вак детальләрдән торган җыелма — балалар уенчыгы*)

констру́кторск||ий, -ая, -ое конструкторлык ...ы; конструктор[лар] ...ы; **~ое бюро́** конструкторлык бюросы

констру́кция *ж* конструкция, төзелеш, корылыш, ясалыш

ко́нсул *м* консул (**1.** *дип. чит илдә үз дәүләтенең һәм аның гражданнарының мәнфәгатьләрен яклый торган хөкүмәт вәкиле* **2.** *ист. борынгы Рим республикасында, Франциядә иң югары дәрәҗәле дәүләт эшлеклесе*)

ко́нсульск||ий, -ая, -ое консул ...ы, консуллык ...ы; **~ие полномо́чия** консуллык вәкаләтләре; **~ие представи́тели** консуллык вәкилләре

ко́нсульство *с в разн. знач.* консуллык

консульта́нт *м* консультант, консультация бирүче

консульта́ци||я *ж в разн. знач.* консультация; **юриди́ческая ~я** юридик консультация; **расписа́ние ~й** консультацияләр расписаниесе; **получи́ть ~ю** консультация алу

консульти́ровать *несов. кого-что и без доп.* консультация бирү, киңәш бирү

консульти́роваться *несов. с кем* консультация алу, киңәш алу

конта́кт *м* **1.** *тех.* контакт (*электр үткәргечләрнең тоташкан урыны*) **2.** *перен.* бәйләнеш, үзара бәйләнеш, аралашу, контакт; **вступи́ть в ~** *с кем-л. берәр кеше белән* бәйләнешкә керү

конта́ктн||ый, -ая, -ое *тех.* ялганма, контактлы; **~ый ток** ялганма ток; **~ое напряже́ние** контактлы көчәнеш

конте́йнер *м* контейнер (*тимер юл платформаларында товар төяп йөртү өчен кулланыла торган стандарт зур ящик*)

конте́кст *м* контекст (*язма сөйләмнең тәмамланган бер кисәге*)

континге́нт *м* контингент (**1.** *книжн. берәр коллективның, учреждениенең, оешманың, предприятиенең, армиянең һ.б.ш. үз эченә алган барлык кешеләре* **2.** *эк., ком.* куелган чик, норма)

контине́нт *м* континент

континента́льный, -ая, -ое континенталь, континентка хас; **~ кли́мат** континенталь климат

конто́ра *ж* контора; **~ заво́да** завод конторы

конто́рка *ж* конторка (**1.** *биек эш өстәле* **2.** *контора урнашкан кечкенә бина*)

контраба́нда *ж* контрабанда (*пошлина салына торган яки чыгаруы тыелган товарларны яшерен рәвештә бер илдән икенче илгә чыгару; шулай чыгарылган товарлар*)

контрабанди́ст *м* контрабандист, контрабандачы (*контрабанда белән шөгыльләнүче*)

контраба́ндный, -ая, -ое контрабанда ...ы; **~ това́р** контрабанда товары

контраба́с *м* контрабас (*музыка кораллы*)

контраге́нт *м спец.* контрагент (*шартнамә нигезендә үз өстенә нинди дә булса йөкләмәләр алган кеше яки учреждение*)

контр-адмира́л *м* контр-адмирал

контра́кт *м* контракт (*язма договор, килешү*)

контрактова́ть *несов. кого-что* контрактацияләү, контракт буенча җыю; **~ рабо́чих** контракт буенча эшчеләр җыю

контра́льто *с нескл.* контральто (**1.** *хатын-кызларда иң калын тавыш* **2.** *шундый тавышлы җырчы хатын-кыз*)

контрама́рка *ж* контрамарка (*билет урынына бирелә торган талон*)

контрапу́нкт *м муз.* контрапункт

контра́ст *м* контраст, кискен каршылык, капма-каршылык

контрасти́ровать *несов. с кем-чем* капма-каршы булу, капма-каршы булып тору

контра́стн||ый, -ая, -ое контраст ..., контрастлы, капма-каршы; **~ые цвета́** контраст төсләр

контрата́ка *ж* контратака, каршы атака, каршы һөҗүм

контратакова́ть *сов., несов. кого-что* контратака (каршы һөҗүм) ясау

контрибу́ция *ж* контрибуция (*сугышта җиңелгән дәүләт тарафыннан җиңүче дәүләткә түләнә торган әйберләр яки акча*)

контрманёвр *м* контрманёвр, каршы манёвр

контрнаступле́ние *с* каршы һөҗүм

контролёр *м* контролёр, тикшерүче

контроли́ровать *несов. кого-что* тикшерү, тикшереп (күзәтеп) тору

КОН-КОН

контро́ль *м* 1. контроль, тикшерү, күзәтеп тору 2. *собир.* контролёрлар 3. (*учреждение*) контроль; **государ́ственный ~** дәүләт контроле

контро́льн||ый, -ая, -ое контроль ...; контроль ...ы; тикшерү ...ы; **~ая коми́ссия** тикшерү комиссиясе; **~ая рабо́та** (*в школе*) контроль эш; **~ые ци́фры** контроль саннар

контрразве́дка *ж* контрразведка

контрразве́дчик *м* контрразведкачы, контрразведчик, контрразведкада эшләүче

контрреволюционе́р *м* контрреволюционер, контрреволюциядә катнашучы, контрреволюция тарафдары

контрреволюцио́нный, -ая, -ое контрреволюция ...ы, контрреволюцион; **~ мятёж** контрреволюцион фетнә

контрреволю́ция *ж* контрреволюция

контрудар́ *м* контрудар, каршы һөҗүм

контузи́ть *сов. кого* контузия алу, контужен булу

контузи́я *ж* контузия (*организмның тыштан яраланмыйча гына имгәнүе, мәс. сугышта*)

ко́нтур *м* контур (*әйбернең тышкы сызымы, әйбернең сызыклар белән генә ясалган рәсеме*)

конура́ *ж* 1. эт оясы 2. *перен. разг.* җимерек йорт, начар бүлмә

ко́нус *м* конус

конфедера́ция *ж* конфедерация, берләшмә; **~ труда́** хезмәт *конфедерациясе* (*Франциядә профсоюзлар берләшмәсе*)

конферан́с *м* конферанс

конферансье́ *м нескл.* конферансье

конфере́нц-за́л *м* конференц-зал (*тантаналы утырышлар залы*)

конфере́нция *ж* конференция; **нау́чная ~** фәнни конференция

конфе́та *ж* конфет, кәнфит

конфетти́ *с нескл.* конфетти (*балларда, маскарадларда кешеләр өстенә сибәр өчен вакланып, түгәрәкләп киселгән төрле тостәге кәгазь кисәкләре*)

конфигура́ция *ж* 1. (*внешнее очертание*) конфигурация, кыяфәт, күренеш 2. (*расположение предметов*) конфигурация (*әйберләрнең үзара тәртипле рәвештә куелышы, урнашуы*)

конфиденциа́льный, -ая, -ое *книжн.* конфиденциаль, яшерен, сер итеп саклана торган; **~ разгово́р** сер итеп саклана сөйләшү

конфиска́ция *ж* конфискация (*закон нигезендә берәүнең мал-мөлкәтен яки акча-алтыннарын тартып алу*)

конфискова́ть *сов., несов. кого-что* конфискацияләү, [мал-мөлкәтен] тартып алу, конфискация ясау (*рәсми карар нигезендә*)

конфли́кт *м* конфликт, низаг, бәрелеш, бәхәс

конфли́ктн||ый, -ая, -ое конфликтлы, низаглы, бәхәсле; **~ое де́ло** конфликтлы эш ♦ **~ая коми́ссия** конфликт комиссиясе

конфликтова́ть *несов. с кем, разг.* конфликтка (бәхәскә) керү, низаглашу

конфо́рка *ж* конфорка

конформи́зм *м* конформизм (*карышылыкларны шомарту, аермалыкларны бетерү; бертөрлелек, стандартлык*)

конфронта́ци||я *ж* конфронтация, капма-каршы кую, бәрелеш; **поли́тика ~и** конфронтация сәясәте

конфу́з *м разг.* конфуз, уңайсыз хәл; аптыраш

конфу́зить *несов. кого-что* оятлы итү, көлкегә калдыру, йөзен кызарту

конфу́зиться *несов.* тартыну, оялу, уңайсызлану; **он вас конфу́зится** ул сездән ояла

конфу́зливый, -ая, -ое оялчан, тартынучан

конфу́зный, -ая, -ое *разг.* оятка калырлык, йөз кызарырлык; **~ слу́чай** оятка калырлык очрак

концев||о́й, -а́я, -о́е очтагы, ахырдагы, актыккы; соңгы; **~а́я строка́** соңгы юл (*китапта*)

концентра́т *м* концентрат (1. *баетылган руда* 2. *терлек азыгы — түп, ашлык һ.б.ш.* 3. *прессланган коры әзер азык продукты*)

концентрацио́нный, -ая, -ое: **~ ла́герь** концентрацион лагерь

концентра́ц||ия *ж* 1. *см.* **концентри́ровать, концентри́роваться; ~ия населе́ния** халык тупланышы; **~ия руды́** руда концентрациясе; **~ия раство́ра** эремәнең концентрациясе 2. *хим.* концентрация, тупланыш; куелык дәрәҗәсе; **раство́р си́льной ~ии** концентрациясе көчле эремә

концентри́рованн||ый, -ая, -ое 1. тупланган, оешкан; **~ые си́лы врага́** дошманның тупланган көчләре 2. туклыклы, концентрацияле; **~ые корма́** туклыклы азыклар; **~ые удобре́ния** концентрацияле ашламалар 3. *хим.* куертылган, туендырылган; **~ый раство́р** туендырылган эремә 4. *горн.* баетылган; **~ая руда́** баетылган руда

концентри́ровать *несов.* 1. *кого-что* жыю, туплау; **~ войска́** гаскәрне туплау 2. *перен. что* юнәлтү, юнәлдерү, туплау; **~ внима́ние** игътибарны юнәлдерү 3. *что, хим.* туендыру, куерту 4. *что, горн.* баету

концентри́роваться *несов.* 1. туплану, җыелу 2. *перен.* юнәлү, туплану (*мәс. игътибар турында*) 3. *хим.* туену, куеру 4. *горн.* баю, баету 5. *страд. от* **концентри́ровать**

концентри́ческ||ий, -ая, -ое, **концентри́чный,** -ая, -ое 1. үзәктәш; **~ие круги́** үзәктәш түгәрәкләр 2. концентрик, концентрларга бүленгән; **~ая систе́ма преподава́ния** укытуда концентрик система

конце́нтры *мн.* (*ед.* **конце́нтр**) *мат.* концентрик (үзәктәш) түгәрәкләр

конце́пция *ж* концепция (*төрле мәсьәләләргә, чынбарлыкта булып тора торган хәл һәм күренешләргә карашлар системасы*)

концерн *м* концерн (*капиталистик монополияләрнең бер төре*)

конце́рт *м* концерт; **симфони́ческий ~** симфоник концерт

концерти́ровать *несов.* концертлар бирү

концертме́йстер *м* концертмейстер (1. *оркестрда уйнаучылар төркеменең җитәкчесе* 2. *концертта башкарылачак партияләрне җырчылар белән бергә өйрәнүче пианист-аккомпаниатор*)

концессионе́р *м* концессионер, концессия хуҗасы

концессио́нн||ый, -ая, -ое концессиягә бирелгән; **~ая фа́брика** концессиягә бирелгән фабрика ♦ **~ый догово́р** концессия шартнамәсе

конце́ссия *ж* концессия (1. *берәр дәүләт белән аерым капиталист арасында промышленность предприятиесе төзү өчен билгеле бер шартларда килешү* 2. *шул килешү нигезендә төзелгән һәм эшли торган предприятие*)

концла́герь *м* концлагерь (*концентрацион лагерь*)

концо́вка *ж* 1. *полигр.* концовка (*китап яки аның аерым бүлегенең ахырында куела торган рәсем-бизәк*) 2. *см.* **коне́ц** 3; **~ рома́на** романның соңгы өлеше

конча́ть *несов. см.* **ко́нчить**

конча́ться *несов. см.* **ко́нчиться**

ко́нчено *в знач. сказ. разг.* җитәр, житте; бетте

ко́нченый, -ая, -ое *разг.* хәл ителгән, беткән ♦ **~ челове́к** беткән кеше

ко́нчик *м уменьш. от* **коне́ц**

кончи́на *ж высок.* үлем, вафат булу

ко́нчить *сов.* 1. что бетерү, төгәлләү, тәмамлау, очлау, тәмам итү; **~ ремо́нт** ремонтны тәмамлау; **~ ве́чер та́нцами** кичәне биюләр белән төгәлләү; **~ университе́т** университетны бетерү 2. *что, на чём, чем и с неопр.* өзү, туктату; **~ разгово́р** сөйләшүне туктату 3. *когочто, прост.* үтерү ♦ **~ плохо́ (сквёрно)** 1) түбәнлеккә төшү, кызганыч хәлдә калу; 2) үзенне-үзең үтерү

ко́нчи||ться *сов.* 1. бетү, төгәлләнү, тәмамлану, очлану, тәмам булу; **уро́к ~лся** дәрес тәмамланды; **де́ло ~лось ми́рно** эш килешү белән бетте

конъюнкту́ра *ж книжн.* конъюнктура (1. *берәр эшнең нәтиҗәсенә тәэсир итә торган барлык шартлар* 2. *эк. товар хуҗалыгының торышын билгели торган барлык шартлар*)

конъюнкту́рщик *м* конъюнктурачы (*җил кай яктан иссә, шуңа карап эш итүче принципсыз кеше*)

кон||ь *м* 1. ат, елкы; **боево́й ~ь** сугыш аты 2. *шахм.* ат; **ход ~ём** ат белән йөрү (*шахматта*) ♦ **куда́ ~ь с копы́том, туда́ и рак с клешнёй** ≈ чүлмәкчедән күрмәкче; эт чаба дип бет чаба; **не в ~я́ корм** файдасыз нәрсә; **~ь не валя́лся** *погов.* эш әле башланмаган да, бернәрсә дә әзер түгел

коньки́ *мн.* тимераяк, коньки

конькобе́жец *м* тимераякта шуучы, конькида шуучы

конькобе́жный, -ая, -ое тимераякта шуу ...ы; конькида шуу ...ы; **~ спорт** тимераякта шуу спорты

конья́к *м* коньяк
ко́нюх *м* ат караучы, конюх
коню́шня *ж* ат абзары, конюшня
коня́га *м, ж прост.* эш аты
кооперати́в *м* кооператив; **жили́щный ~** торак кооперативы
кооперато́р *м* кооператор (*кооперация өлкәсендә эшләүче, кооперативта эшләүче*)
кооперация *ж* кооперация; **промысло́вая ~** һөнәрчелек кооперациясе
кооперировать *сов., несов. кого-что* 1. кооперацияләштерү (*бергәләп эшләү нигезендә берләштерү*); **~ *чей-л.* труд** *кемнең дә булса* хезмәтен кооперацияләштерү 2. кооперациягә әгъзалыкка тарту; **~ населе́ние** халыкны кооперациягә әгъзалыкка тарту
кооптация *ж книжн.* кооптация (*сайлану юлы белән эшли торган оешмаларга сайлаучыларга мөрәҗәгать итмичә генә яңа членнар кабул итү*)
кооптировать *сов., несов. кого-что, книжн.* кооптацияләү (*яңа әгъза кабул итү*)
координа́тор *м книжн.* координатор, координация эшләрен башкаручы
координа́ты *мн.* 1. координатлар (*ноктаның яссылык өстендәге яки пространстводагы торышын билгели торган зурлыклар*) 2. координатлар (*тору урыны, адрес*); **сообщи́те свои́ ~** үз координатларыгызны хәбәр итегез
координацио́нный, -ая, -ое координация ...ы, координацион; **~ центр** координация үзәге
координа́ция *ж* 1. *см.* **координи́ровать**; 2. координация, үзара килешкәнлек, ярашканлык; **~ движе́ний** хәрәкәт координациясе
координи́ровать *сов., несов. что* координацияләү, яраштыру, яраклаштыру, килештерү
копа́л *м спец.* копал (*лак ясауга китә торган сумала*)
копа́ловый, -ая, -ое *спец.* копалдан ясалган; **~ лак** копалдан ясалган лак
копа́ть *несов. что* 1. казу; **~ я́му** чокыр казу 2. казып йомшарту, казып күпертү; **~ огоро́д** бакча казу 3. алу, казып алу; **~ карто́фель** бәрәңге алу
копа́ться *несов.* 1. *в чём* казыну; **~ в навозе** тиреслектә казыну 2. *в чём* актарыну; **~ в сундуке́** сандыкта актарыну 3. *перен. в чём* чокчыну; **~ в свои́х пережива́ниях** үз кичерешләрендә чокчыну 4. *с чем и без доп., разг.* (*делать медленно*) казыну, кайнашу, маташу, озакка сузу 5. *страд. от* **копа́ть**
копе́ечк||а *ж уменьш. от* **копе́йка ♦ в ~у стать (вскочи́ть, обойти́сь, влете́ть)** бик кыйбатка төшү
копе́ечн||ый, -ая, -ое 1. бер тиенлек, бер тиен тора торган; **~ая моне́та** бер тиенлек монета 2. *разг.* вак-төяк; **~ые расхо́ды** вак-төяк чыгымнар 3. *перен. разг.* бик вакчыл, бик саран; **~ая душа́** бик саран кеше
копе́йк||а *ж* бер тиен, бер тиенлек акча **♦ без ~и** бер тиенсез; **до [после́дней] ~и** тиененә кадәр; **~а в ~у** тиенгә тиен; **на ~у** бик аз, бер тиенлек
копёр *м* копёр (1. *субай кагу машинасы* 2. *шахта өстендә күтәргечне урнаштыру корылмасы*)
ко́пи *мн. уст.* копи
копи́лка *ж* копилка (*акча җыю өчен ясалган тишекле кечкенә тартма*)
копи́рка *ж разг.* копирка, күчергеч, копировка кәгазе
копирова́льн||ый, -ая, -ое копировка ...ы; **~ые черни́ла** копировка карасы; **~ая бума́га** копировка кәгазе
копи́ров||ать *несов.* 1. *что* (*снимать или делать копию*) копиясен алу, күчермәсен алу 2. *кого-что* (*подражать*) ... булып кылану, ...ча кылану
копиро́вочный, -ая, -ое *разг. см.* **копирова́льный**
копиро́вщик *м* копиясен алучы, күчермәсен алучы
копи́ть *несов. что* 1. саклыкка җыю, запас туплау 2. *перен.* җыю, җыеп саклау, туплау; **~ си́лы** көч туплау
копи́ться *несов.* 1. җыелу, җыела бару, җыела килү, җыела тору 2. *страд. от* **копи́ть**
ко́пия *ж* 1. копия, күчермә 2. *перен.* нәкъ үзе, копиясе; **ма́льчик — соверше́нная ~ отца́** малай нәкъ әтисе
копн||я́ *ж* чүмәлә **♦ ~я́ воло́с** куе тузгак чәч
копни́тель *м* чүмәлә салу машинасы
копни́ть *несов. что* чүмәлә кую
копну́ть *сов. однокр.* казып карау
ко́поть *ж* корым, сөрем
копош||и́ться *несов.* 1. кыймылдау, мыж килү, кайнашу; **муравьи́ ~а́тся во́зле мураве́йника** кырмыскалар оялары янында мыж киләләр 2. (*возиться*) маташу, маталану, ыгы-зыгы килү 3. *перен. разг.* (*о мыслях, чувствах*) буталу, чуалу
копте́ть *несов.* (*испускать копоть*) корымлану, корым белән каплану, ыслану, сөремләнү
коптилка *ж разг.* сукыр лампа
копти́льн||ый, -ая, -ое ыслау ...ы; **~ая печь** ыслау миче
копти́льня *ж* ыслау цехы
копти́||ть *несов.* 1. (*испускать копоть*) төтәү, сөрем чыгару; **ла́мпа ~т** лампа төти 2. *кого-что* (*мясо, рыбу*) каклау, ыслау 3. *что* (*покрывать копотью*) корымлау; **~ть стекло́ для наблюде́ния со́лнечного затме́ния** кояш тотылуын күзәтү өчен пыяланы корымлау
копу́ша *м, ж разг.* сүлпән кеше, мыштырдык, әкрен кыймылдаучан кеше
копче́ни||е *с* 1. *см.* **копти́ть** 2, 3; 2. *обычно мн.* **~я** (*копчёные продукты*) ыслаган ашамлыклар
копчёности *мн.* ысланган ризыклар, каклаган ашамлыклар, ыслап какланган азыклар
копчён||ый, -ая, -ое ысланган, ыслап хәзерләнгән; **~ая колбаса́** ыслап хәзерләнгән колбаса
ко́пчик *м* койрык сөяге, койрык умырткасы
копчу́шка *ж разг.* ыслап хәзерләнгән вак балык
копы́то *с* тояк

копь||ё I *с* сөңге; **мета́ние ~я́** сөңге ыргыту **♦ ко́пья лома́ть** *из-за чего* бәхәсләшү, әрепләшү
копь||ё II *с*: **ни ~я́** *прост.* сукыр тиен дә юк
кора́ *ж* 1. кабык, кайры; **~ сосны́** нарат кайрысы 2. каплам, катлау; **ледяна́я ~** боз капламы; **земна́я ~** *геол.* җир кабыгы **♦ ~ головно́го мо́зга** *анат., физиол.* баш мие кабыгы
кораве́л *м разг.* корабел, суднолар төзүче
кораве́льн||ый, -ая, -ое корабль ...ы; кораблькәр ...ы; **~ая верфь** кораблькәр верфы **♦ ~ый лес** корабль ясауга яраклы агач материаллары
кораве́льщик *м* 1. *уст.* корабль хуҗасы 2. моряк, диңгезче
кораблевожде́ние *с* корабль йөртү (*кораблькәр йөртү кагыйдәләрен өйрәтә торган фән*)
кораблекруше́ние *с* корабль һәлакәте
кораблестрое́ние *с* кораблькәр төзү
кораблестрои́тель *м* кораблькәр төзүче
кора́бл||ь *м* корабль; **боево́й ~ь** хәрби корабль; **возду́шный ~ь** һава корабле; **косми́ческий ~ь** космик корабль **♦ сжига́ть (жечь) свои́ ~и** үзенә чигенү юлын калдырмау; ныклы бер фикергә килү, искегә кайтырга юл калдырмау
кора́бль-спу́тник *м* корабль-иярчен (*орбитага чыгарылган космик корабль*)
кора́лл *м* мәрҗән, коралл
кора́ллов||ый, -ая, -ое 1. мәрҗән ...ы; **~ый о́стров** мәрҗән утравы 2. җете кызыл; **~ые гу́бы** җете кызыл иреннәр
Коран *м* Коръән
корве́т *м* корвет (*өч мачталы борынгы хәрби җилкәнле судно*)
ко́рда *ж спец.* озын тезген (*чабыш һәм җайдак атларын түгәрәктә йөртеп өйрәтү өчен кулланыла торган озын бау — тезген*)
кордебале́т *м* кордебалет (*балетта төркемле биюләр башкаручы артистлар составы*)
кордо́н *м* кордон (1. *юлны саклап торучылар яки чик сакчылары отряды* 2. *чик буе сакчылары, урман каравылчылары һ.б.ш. торган, яшәгән урын*)
корев||о́й, -ая, -о́е кызамык ...ы; **~а́я сыпь** кызамык тимгеле
корёжи||ть *несов. прост.* 1. *что* калҗайту, бөгү; **фане́ру ~т от сы́рости** дым фанерны калҗайта, фанер юешлектән калҗая 2. *кого* (*сводить судорогами*) көзән җыеру 3. *перен. кого-что* ачуландыру, ачуны кабарту; **меня́ ~т вся́кая гру́бость** һәрбер тупаслык минем ачуымны кабарта
корёжит||ься *несов.* 1. калҗаю, бөгелү; **переплёт ~ся** тышлык калҗая 2. *перен.* боргалану, бөгәрләну; **~ься от бо́ли** авыртудан боргалану
коре́ец *м* кореялы, Корея кешесе
коре́йка *ж* түш ите (*дуңгызныкы, бозауныкы*)

коре́йский, -ая, -ое корея ...ы; Корея ...ы; ~ **язы́к** корея теле

коре́йцы *мн.* кореялылар, Корея халкы

корена́стый, -ая, -ое **1.** киң җилкәле, таза гәүдәле, базык; ~ **ма́льчик** таза гәүдәле малай **2.** таза, зур тамырлы; ~ **дуб** зур тамырлы имән

корен||и́ться *несов.* **1.** *в чём* ...дан килү; ...дан килеп чыгу; нигезләнү; **суеве́рия ~ я́тся в неве́жестве** хорафатларга ышанулар наданлыктан килеп чыга **2.** *в ком-чём* булу; **в нём ~ я́тся поро́ки** аның бозыклыклары бар

коренни́к *м* төпкә җигелгән ат

коренн||о́й, -а́я, -о́е **1.** күптәнге, төп, даими; **~ые жи́тели го́рода** шәһәрнең төп халкы **2.** тирән, төп, иң әһәмиятле; **~ы́е измене́ния** тирән үзгәрешләр ♦ **~ы́е зу́бы** азу (азау) тешләр; **~ы́м о́бразом** тирән рәвештә, төптән, тамырыннан

ко́р||ень *м* **1.** тамыр, төп (*үсемлекнең, тешнең, чәчнең һ.б.ш.*) **2.** *перен.* нигез, башлангыч, чыганак; **~ень зла** явызлыкның башлангычы **3.** *грам.* тамыр; **~ень сло́ва** сүзнең тамыры **4.** *мат.* тамыр; **квадра́тный ~ень** квадрат тамыр ♦ **в ~не** бөтенләй, бөтенләйгә; **на ~ню́** урылмаган, үсеп утырган хәлдә (*ашлык*); **пусти́ть ~ни** тамыр җәю, нык нигезләнү; **в ~ень смотре́ть** мәсьәләнең асылына төшенү; **с ~нем вы́рвать** *что* бөтенләй юк итү; төбе-тамыры белән йолкып ташлау; **до ~не́й воло́с красне́ть (покрасне́ть)** кып-кызыл булу (*оятыннан*)

коре́нья *мн.* аштамыр (*кайбер азык яшелчәләренең тамырлары*)

ко́реш *м прост.* дус, әшнә

корешо́к *м* **1.** тамырчык; кечкенә төп (*тешнең, тырнакның*) **2.** (*переплёта*) төпсә; ~ **кни́ги** китап төпсәсе; ~ **тетра́ди** дәфтәр төпсәсе **3.** (*квитанции и т. п.*) төп

кореянка *ж* кореялы хатын (кыз)

корж *м* кабартма

ко́ржик *м* коржик

корзи́на *ж* кәрзин

корзи́нка *ж уменьш. от* **корзи́на**; корзинка, кәрзинкә

коридо́р *м* коридор

коридо́р||ный, -ая, -ое **1.** коридор ...ы; **~ая дверь** коридор ишеге **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* коридорчы (*кунакханәдә берничә номерга хезмәт курсәтүче кеше*) ♦ **~ая систе́ма** коридор системасы

кори́нка *ж* кара йөзем (*киптерелгән вак төшсез йөзем*)

кори́ть *несов. кого-что, разг.* шелтәләү, әрләү, тиргәү, битәрләү; ~ **за гру́бость** тупаслык өчен әрләү

корифе́й *м высок.* корифей (*фәннең, сәнгатьнең күренекле эшлеклесе*)

кори́ца *ж* дарчын

кори́чнев||ый, -ая, -ое кызгылт көрән, коңгырт сары; дарчын төсендәге ♦ **~ая чума́** көрән чума (*фашистлар турында*)

кори́чн||ый, -ая, -ое дарчын ... ы; **~ое ма́сло** дарчын мае

ко́рк||а *ж* **1.** кабык; **~а апельси́на** әфлисун кабыгы **2.** кайры, кабык; **~а хи́нного де́рева** хина агачы кайрысы **3.** (*хлеба*) икмәк катысы ♦ **от ~и до ~и** (*прочитать*) башыннан ахырына кадәр (*укып чыгу*)

ко́рков||ый, -ая, -ое *анат.* ми сүрүе ...ы; **~ые це́нтры** ми сүрүе үзәкләре

корм *м* **1.** (*пища*) терлек азыгы; җим **2.** (*кормление*) ашату, туйдыру; **останови́ться для ~а лошаде́й** атларны ашатырга туктау

корма́ *ж* арткы өлеш, койрык өлеш (*суднолың, транспорт самолётының*)

кормёжка *ж* **1.** *разг.* ашату; ~ **лошаде́й** атларны ашату **2.** *прост.* ашамлык, ризык

корми́лец *м* туйдыручы, ашатучы, азыкландыручы

корми́лица *ж* сөт анасы, дая

корми́л||о *с уст.* судно койрыгы, судно руле ♦ **у ~а вла́сти** (*стоять, быть*) *высок.* хакимият башында (*тору, булу*)

корми́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*давать пищу, корм*) ашату, карау; ~ **скот** малларны ашату; ~ **больно́го с ло́жечки** авыруны кашыктан ашату **2.** *кого-что и без доп.* (*питать*) ашату; **в столо́вой хорошо́ ко́рмят** ашханәдә яхшы ашаталар **3.** *кого* (*грудью*) имезү; ~ **ребёнка гру́дью** бала имезү (*кукрәк сөте белән*) **4.** *перен. кого-что* туйдырып тору; ~ **всю семью́** бөтен гаиләне туйдырып тору ♦ ~ **обеща́ниями** ялган вәгъдәләр бирү

корми́ться *несов.* **1.** туклану, туену, азыклану; **ло́шадь ко́рмится на лугу́** ат болында туклана **2.** *чем* тору, яшәү; ~ **свои́м трудо́м** үз көчең белән тору

кормов||о́й I, -а́я, -о́е азык ...ы; **~а́я свёкла** азык чөгендере

кормово́й II, -а́я, -о́е койрык ...ы; койрыктагы ...; ~ **флаг** койрыктагы флаг

кормозаготови́тельный, -ая, -ое мал азыгы әзерләү ...ы; ~ **цех** азык әзерләү цехы

кормоку́хня *ж* мал азыгы кухнясы; ~ **на звероферме́** җәнлек фермасында азык кухнясы

кормопрово́д *м* мал азыгы үткәргеч (*азыкны утлыкларга автоматик рәвештә бирү җайланмасы*)

кормопроизво́дство *с* мал азыгы әзерләү эше

кормораздато́чн||ый, -ая, -ое мал азыгын бүлеп бирү ...ы; мал азыгы салу ...ы; **~ая маши́на** мал азыгын салу машинасы

кормораздато́чик *м* мал азыгын бүлгеч (*корм бүлеп салу механизмы*)

кормосмеси́тель *м* мал азыгын болгаткыч (*механизм*)

кормоце́х *м* мал азыгы цехы

корму́шка *ж* **1.** утлык, улак, ялгаш (*терлек азыгы өчен*) **2.** *перен. разг.* җылы урын, төшемле урын

ко́рмчий *м* **1.** *уст.* койрыкчы, койрык тотучы; кораблне йөртүче **2.** *высок.* җитәкче, җитәкчелек итүче

корна́ть *несов. кого-что, прост.* үтә кыска яки тигезсез итеп кырку, аннанмоннан кырку (*чәчне, ат койрыгын*)

корневи́ще *с* **1.** тамыр-сабак **2.** (*основной корень дерева*) үзәк тамыр

корнев||о́й, -а́я, -о́е **1.** тамыр ...ы; **~о́е ответвле́ние** тамыр тармагы **2.** *грам.* тамыр ..; **~ые слова́** тамыр сүзләр

корнепло́д *м* тамыразык (*чөгендер, кишер кебек яшелчәләр*)

корнепло́дн||ый, -ая, -ое тамыразык ...; **~ые расте́ния** тамыразык яшелчәләр (*чөгендер, кишер һ.б.ш.*)

корне́т I *м уст. воен.* корнет

корне́т II *м* корнет (*быргы сыман тынлы музыка коралы*)

корнишо́н *м* корнишон (*маринадланган вак кыяр*)

корноу́хий, -ая, -ое *разг.* китек колаклы, өтек колаклы

ко́роб *м* чуман, әрҗә (*кабыктан яки каен тузыннан эшләнә*) ♦ **с три ~а наговори́ть (наказа́ть)** бик күп сөйләү, күп лыгырдау

коробе́йник *м уст.* кырык тартмачы, асламчы

коро́би||ть *несов.* **1.** *что* калҗаю, калтаю; калҗайту, калтайту; **до́ски ~т от сы́рости** юештән такталар калҗая **2.** *перен. кого-что* тайчандыру, чиркандыру, жирәндерү; **меня́ ~т от его́ гру́бостей** аның тупаслыклары мине тайчандыра

коро́биться *несов.* калҗаю, калтаю

коро́бка *ж* тартма, кечкенә әрҗә; кап; ~ **спи́чек** бер кап шырпы ♦ ~ **скоросте́й** *тех.* тизлекне алмаштыру тартмасы (*мәс. автомашинада*)

коробо́к *м* кечкенә тартма; кап; **спи́чечный ~** шырпы кабы

коро́бочн||ый, -ая, -ое тартма ...ы; **~ая мастерска́я** тартма остаханә

коро́бчатый, -ая, -ое *спец.* тартмасыман; ~ **свод** тартма сыман түбә, (гөмбәз)

коро́ва *ж* сыер; **бодли́вая ~** сөзгәк сыер ♦ **морска́я (сте́ллерова)** ~ диңгез сыеры (*диңгезләрдә яшәгән имезүче хайван*)

коро́вник *м* сыер абзары

коро́вница *ж уст.* сыерлар караучы хатын-кыз

корое́д *м* кайры корты, кайрыашар, кайры коңгызы, эчертмән

корола́ *ж* **1.** хатын-кыз король, әби патша **2.** король хатыны **3.** *шахм.* ферзь

корола́вич *м* король улы

корола́вна *ж* король кызы

корола́вство *с* корольлек

корола́к *м* королёк (**1.** *кызыл итле татлы әфлисун* **2.** *борчак зурлыгындагы затлы металл эретмәсе*)

коро́л||ь *м в разн. знач.* король; **англи́йский ~ь** Англия короле; **нефтяно́й ~ь** нефть короле; **де́лать ход ~ём** *шахм.* король белән йөрү; **бубно́вый ~ь** *карт.* буби короле

коромы́сло *с* **1.** (*для вёдер, у весов*) көянтә **2.** (*у колодца*) сиртмә **3.** *зоол.* (*насекомое*) энәкарак

коро́н||а *ж* **1.** *прям., перен.* таҗ; **борьба́ за ~у** таҗ (тәхет) өчен көрәш,

хакимият өчен көрәш **2.** *астр.* таж, ореол; **со́лнечная ~а** кояш тажы

корона́ция *ж* таж кию, тәхеткә утыру

коро́нка *ж* **1.** (*наружная часть зуба*) тешнең тышкы катлавы **2.** коронка (*бозыла башлаган тешне саклау өчен киертелә торган металл тышча*)

коро́нн||ый, -ая, -ое *уст.* хөкүмәт ...ы; дәүләт ...ы; **~ая слу́жба** дәүләт хезмәте (*башында патша торган илләрдә*) ♦ **~ая роль** иң уңышлы роль, иң яхшы роль (*артистлар репертуарында*)

коронова́ние *с см.* **корнова́ть**

коронова́ть *сов., несов. кого* таҗ кидерү, тәхеткә утырту

коронова́ться *сов., несов.* таҗ кию, тәхеткә утыру

коро́ста *ж* кутыр, корчаңгы кутыры

коростель *м* тартар

корота́ть *несов. что, разг.* уздыру (*эч пошканны басу өчен берәр нәрсә белән шөгыльләнеп, гомерне уздыру*); **~ вре́мя за ша́хматами** вакытны шахмат уйнап уздыру

коро́тк||ий, -ая, -ое **1.** кыска; **~ие во́лосы** кыска чәч; **~ого ро́ста** кыска буйлы; **бег на ~ую диста́нцию** кыска арага йөгерү **2.** (*о времени*) аз, кыска, бераз, беркадәр; **на ~ий срок** кыска вакытка; **за ~ое вре́мя** аз вакыт эчендә **3.** (*близкий, дружественный*) якын; **быть в ~их отноше́ниях** якын мөнәсәбәттә булу **4.** (*быстрый, решительный*) каты, кискен; **~ая распра́ва** каты җәза; **~ий уда́р** кискен һөҗүм ♦ **быть на ~ой ноге́** *с кем* яхшы әшнә булу; **~ая волна́** [радио] кыска дулкын; **~ая па́мять** тиз онытучанлык, хәтерсезлек; **~ое замыка́ние** *физ.* кыска ялгану; **ум коро́ток** зәгыйфь акыл турында

коротко* *кушма сүзләрдә «кыска» мәгънәсендәге беренче кисәк, мәс.* **коротковоло́сый** кыска чәчле; **коротконо́гий** кыска аяклы; **короткошёрстный** кыска йонлы

коротковолнови́к *м* кыска дулкынларда эшләүче (*радио һәвәскәре*)

коротково́лновый, -ая, -ое кыска радиодулкыннарда эшли торган; **~ приёмник** кыска дулкыннарда эшли торган радиоалгыч

короткометра́жка *ж разг.* кыска кинофильм

короткометра́жный, -ая, -ое кыска метражлы; **~ фильм** кыска кинофильм

коротышка *м, ж разг.* тәбәнәк (карсак) кеше

корпе́ть *несов. над чем и без доп., разг.* бирелеп эшләү, тырышып эшләү, баш күтәрмичә эшләү

ко́рпия *ж* чүпрәктән чүпләнгән җеп (*электә мамык урынына кулланылган*)

корпорати́вн||ый, -ая, -ое корпорация ...ы; тар группачылык ...ы; **~ые интере́сы** тар группачылык интересларе

корпора́ция *ж* корпорация (*бер үк профессиягә, бер үк сословиегә һ.б.ш. керә торган кешеләрнең берләшмәсе, союзы*)

корпу́нкт *м* корпункт (*газета корреспондентларының информация алу һәм тапшыру пункты*)

ко́рпус *м* **1.** гәүдә **2.** *в разн. знач.* корпус; **~ часо́в** сәгать корпусы; **заводски́е ~а́** завод корпуслары, завод биналары; **та́нковый ~** танк корпусы; **дипломати́ческий ~** дипломатлар корпусы; **каде́тский ~** кадетлар корпусы

корректи́в *м* корректив, төзәтмә, төзәтү; **внести́ ~ы в ру́копись** кульязмага тиешле төзәтмәләр кертү

корректи́ровать *несов. что* **1.** (*поправлять*) коррективлар кертү; төзәтү, төзәтмәләр кертү; **~ стрельбу́** төз атуга төзәтмәләр кертү **2.** корректура уку

корректи́ровщик *м* корректировщик (*корректировка ясаучы артиллерист, очучы һәм самолёт*)

корре́ктность *ж* нәзакәтлелек, әдәплелек, үзен-үзе тота белү; нәзакәтле мөнәсәбәт

корре́ктный, -ая, -ое нәзакәтле, кече күңелле, әдәпле

корре́ктор *м* корректор, корректура укучы

корре́кторск||ий, -ая, -ое корректорлык ...ы; корректорлар ...ы; **~ая рабо́та** корректорлык эше

корректу́ра *ж* корректура (**1.** *набордагы хаталарны төзәтү* **2.** *төзәтү өчен бастырып алынган текст*)

корреляти́вн||ый, -ая, -ое *книжн.* коррелятив, үзара бәйләнгән, үзара бәйләнешле; **~ые поня́тия** үзара бәйләнешле төшенчәләр

корреляцио́нн||ый, -ая, -ое *книжн.* корреляцион; **~ая зави́симость** корреляцион бәйлелек

корреля́ция *ж книжн.* корреляция, үзара бәйлелек

корреспонде́нт *м* **1.** (*переписывающийся с кем-л.*) корреспондент, хатлар язышучы, хәбәрләшүче **2.** (*автор статьи*) корреспондент, хәбәрче, мәкалә авторы

корреспонде́нция *ж* корреспонденция (**1.** *газета мәкаләсе* **2.** *почта аша язышу, хәбәрләшү*)

корри́да *ж* коррида (*тореадорның үгезгә каршы сугышуы*)

корро́зия *ж спец.* коррозия, ашалу, тутыгу

корру́пция *ж* коррупция, ришвәт биреп сатып алу, кызыктыру (*хезмәт урынындагы кешеләрне*)

корса́ж *м* корсаж (**1.** *хатын-кызлар кулмәгенең муеннан билгә кадәр булган өлеше* **2.** *юбка поясы*)

корса́р *м* корсар (*диңгез юлбасары, пират*)

корсе́т *м* корсет (**1.** *гәүдәне зифа итеп күрсәтү өчен киелә торган киң пояс* **2.** *дәвалану максаты белән киелә торган каты бандаж*)

корт *м* корт (*теннис уены өчен мәйданчык*)

корте́ж *м* кортеж (*тантаналы процессия*)

ко́ртик *м* кортик, хәнҗәр (*нава һәм диңгез флоты командирлары тагып йөри*)

ко́рточк||и: сиде́ть на ~ах чүгәләп утыру; **сесть (присе́сть) на ~и** чүгәләү

кору́нд *м мин.* корунд

кору́ндов||ый, -ая, -ое **1.** корунд ...ы; **~ые месторожде́ния** корунд ятмалары **2.** корунд ...; **~ая игла́** корунд энә

корча́га *ж* зур чүлмәк

корчева́льн||ый, -ая, -ое урман төпләү ...ы; **~ая маши́на** урман төпләү машинасы

корчева́ть *несов. что* урман (куак) төпләү, төп чыгару

корчёвка *ж см.* **корчева́ть**

ко́рч||и *мн. разг.* көзән, көзән җыеру; **му́читься в ~ах** көзән җыеру белән азаплану

ко́рч||ить *несов* **1.** *безл. кого* боргалану, өзгәләнү; **его́ ~ит от бо́ли** авыртудан ул өзгәләнә **2.** *перен. кого-что, разг.* ... булып кылану; **~ить из себя́ знатока́ му́зыки** музыка белгән булып кылану

ко́рчиться *несов.* боргалану, бөгәрләнү, өзгәләнү (*авыртудан*)

корчма́ *ж уст.* корчма, трактир

корчма́рь *м уст.* корчма хуҗасы

ко́ршун *м* тилгән ♦ **~ом налете́ть** *на кого* карчыга кебек ташлану

корыстн||ый, -ая, -ое **1.** файда итү ...ы; **с ~ой це́лью** файда итү өчен **2.** *см.* **корыстолюби́вый**

корыстолю́бец *м* комсыз кеше, ач күз, акчага хирыс кеше, карун

корыстолюби́вый, -ая, -ое комсыз, ач күзле, карун, акчага хирыс

корыстолю́бие *с* комсызлык, карунлык, ач күзлелек, акчага хирыслык

корысть *ж* табыш, файда

корыт||о *с* тагарак, ялгаш ♦ **у разби́того ~а оста́ться (оказа́ться)** ≈ төпсез чуманга утырып калу, төтенгә тотынып калу

корь *ж* кызамык (*балалар авыруы*)

корьё *с собир* кайры, кабык-кайры

ко́рюшка *ж* корюшка (*вак балык*)

коря́в||ый, -ая, -ое **1.** кәкре-бөкре; **~ое де́рево** кәкре-бөкре агач **2.** кытыршы; **~ые ру́ки** кытыршы куллар **3.** *перен. разг.* ямьсез, тупас; **~ый стиль** кытыршы стиль; **~ый по́черк** ямьсез язу

коря́га *ж* суга баткан ботаклы-чатаклы агач

коря́ки *мн.* коряклар, коряк халкы

коря́кский, -ая, -ое коряк[лар] ...ы; **~ язы́к** коряк теле

коса́ I *ж* толым; **заплести́ ко́су** чәч үрү, толымнарны үрү

коса́ II *ж с.-х.* чалгы ♦ **нашла́ ~ на ка́мень** *погов.* чалгы ташка туры килү

коса́ III *ж* (*отмель*) борын (*елгада, диңгездә: очлаеп кергән коры җир*)

коса́рь I *м* печән (иген) чабучы

коса́рь II *м* (*нож*) чыра пычагы, зур пычак

ко́свенн||ый, -ая, -ое **1.** турыдан-туры булмаган, турыдан-туры аңа карамаган; **~ые доказа́тельства** турыдан-туры аңа карамаган дәлилләр **2.** *грам.* кыек; **~ая речь** кыек сөйләм; **~ое дополне́ние** кыек тәмамлык

косе́ц *м* чабучы (*чалгы белән*)

коси́лка *ж* чапкыч, косилка

коси́ть I *несов.* **1.** *что* чабу, **~ се́но** печән чабу **2.** *перен. кого-что* (*губить*) кыру, үтерү, һәлак итү

кос||и́ть II *несов.* **1.** *что, чем* кыегайту, кыйшайту, чалышайту; **~ и́ть рот** авызны чалышайту; **~ и́ть глаза́ми** күзләрне кыйшайту **2.** кыйшаеп (чалышаеп) тору; **юбка спе́реди ~ и́т** ал яктан итәге кыйшаеп тора **3.** кылый күзле булу, кылый карау; **оди́н глаз у него́ ~ и́т** бер күзе кылый карый

коси́т||ься *несов.* **1.** кыйшаеп тору; **дверь ~ся от сы́рости** дымлылыктан ишек кыйшаеп тора **2.** *на кого-что* кырын карау **3.** *перен. на кого-что, разг.* яратмау, кырын карау, үз итмәү, читләтеп карау

коси́ца *ж разг.* **1.** *уменьш. от* **коса́** I; **2.** (*прядь волос*) бер учма (тотам) чәч, сирәк чәч

коси́чка *ж разг. уменьш. от* **коса́** I; чәч толымчыгы

коса́тить *несов. кого-что, разг.* чәчне тузгыту (тырпайту, тузгакландыру)

коса́тый, -ая, -ое **1.** (*с лохматой шерстью*) йонлач, озын куе йонлы **2.** (*с лохматыми волосами*) тузгак чәчле

косме́тика *ж* косметика (**1.** *бизәнү* **2.** *собир. бизәнү әйберләре: крем, кершән, помада һ.б.ш.*)

космети́ческ||ий, -ая, -ое бизәнү әйберләре ...ы; косметика ...ы; бизәнү ...ы; **~ий кабине́т** бизәнү кабинеты; **~ие сре́дства** бизәнү әйберләре

космети́чка *ж разг.* косметика остасы

космето́лог *м* косметолог, косметика белгече

косметоло́гия *ж* косметология (*дәвалау һәм декоратив косметиканы өйрәнү фәне*)

косми́ческ||ий, -ая, -ое **1.** космик; **~ий полёт** космик очыш; **~ий кора́бль** космик корабль; **~ая метеоста́нция** космик метеостанция **2.** *перен.* ифрат зур, чиктән тыш зур; **~ий масшта́б** ифрат зур масштаб

космови́дение *с* космостан телетапшыру

космогони́ческий, -ая, -ое космогония ...ы, космогоник, дөнья яралуга караган

космого́ния *ж* космогония (*астрономиядә: кук җисемнәренең килеп чыгуын һәм үсешен өйрәнә торган бүлек*)

космогра́фия *ж уст.* космография (*Җир шары һәм галәм турындагы фән*)

космодро́м *м* космодром

космона́вт *м* космонавт

космона́втика *ж* космонавтика (*махсус очу аппаратларында космик пространствода хәрәкәт итү теориясе һәм практикасы*)

космона́втка *ж* космонавтка

космооткрыва́тель *м высок.* космоскаюл ачучы

космопла́вание *с* космосәяхәт (*то же, что* **космона́втика**)

космополи́т *м* космополит

космополити́зм *м* космополитизм, космополитлык

космополити́ческ||ий, -ая, -ое космополитик, космополитлык ...ы; **~ие взгля́ды** космополитик карашлар

космопсихо́лог *м* космопсихолог, космик психология белгече

ко́смос *м* космос, галәм

космофи́зик *м* космофизик, космик физика белгече

космофи́зика *ж* космофизика

космофизи́ческий, -ая, -ое космофизик, космофизика ...ы; **~ институ́т** космофизика институты

космохи́мик *м* космохимик, космик химия белгече

космохими́ческий, -ая, -ое космохимик, космохимия ...ы

космохи́мия *ж* космохимия

космоце́нтр *м* космоүзәк (*космик очышларны әзерләү һәм үткәрү үзәге*)

ко́смы *мн. прост.* чәч учмасы (тотамы)

косне́||ть *несов. в чём и без доп., уст.* батып калу; **~ть в неве́жестве** наданлыкта батып калу ♦ **язы́к ~ет** тел көрмәкләнә

ко́сность *ж* катып калганлык, рухи торгынлык

косноязы́кий, -ая, -ое *см.* **косноязы́чный**

косноязы́чие *с* сакаулык

косноязы́чный, -ая, -ое сакау

коснýться *сов. кого-чего* **1.** (*дотронуться*) орынып (кагылып, тиеп) китү (алу, кую) **2.** (*затронуть*) искә алып китү, хәтерләп үтү; **~ воспомина́ний вое́нных лет** сугыш еллары хатирәләрен искә алып үтү

ко́сный, -ая, -ое искелегендә катып калган, үҗәт, тискәре; хәрәкәтсез; **~ум** катып калган акыл

кособо́к||ий, -ая, -ое чалыш, кыеш; **~ая избу́шка** чалыш өй

косови́ца *ж* печән өсте, печән чабу вакыты

косови́ще *с* чалгы сабы

косоворо́тка *ж* кыек якалы ирләр күлмәге

косогла́зие *с* кылыйлык, кылый күзлелек

косогла́зый, -ая, -ое кылый (чалыш) күзле

косого́р *м* тау бите, сөзәк тау бите

кос||о́й, -а́я, -о́е **1.** кыек төшкән, кыйгач; **~ые лучи́ со́лнца** кояшның кыйгач нурлары; **~о́й до́ждь** кыйгач яңгыр **2.** кырын, кыек, авыш; **~о́й пол** кыек идән **3.** кылый; кылый күзле, чалыш күзле; **~ые глаза́** кылый күзләр; **~о́й мальчик** кылый күзле малай **4.** *перен.* (*недружелюбный*) шөбһәле, шикле, ышанычсыз, кырын (*караш, күз карашы турында*) ♦ **~а́я саже́нь в плеча́х** алыптай зур гәүдәле кеше, әзмәвердәй таза кеше; **~о́й во́рот** кыек яка; **~о́й па́рус** кыек җилкән; **~о́й у́гол** *мат.* кыек почмак

косола́пый, -ая, -ое **1.** чалыш аяклы; **~ медве́дь** чалыш аяклы аю **2.** *перен. разг.* (*неуклюжий*) килбәтсез, шыксыз

косоуго́льный, -ая, -ое кыек почмаклы

костёл *м* костёл (*католиклар чиркәве*)

костене́ть *несов.* **1.** (*о трупе*) сөяк кебек кату, катып калу **2.** (*оцепенеть от холода*) шакыраеп туңу (кату)

костёр *м* костёр, учак, ут

кости́ст||ый, -ая, -ое **1.** сөякләре беленеп торган, сөякчел; **~ые ру́ки** сөякчел куллар **2.** кылчыклы; **~ый лещ** кылчыклы корбан балык

костля́вый, -ая, -ое **1.** үтә арык, үтә ябык, коры сөяккә калган, шыр сөяк **2.** *см.* **кости́стый** 2

ко́стный, -ая, -ое **1.** сөяк ...ы; **~ туберкулёз** сөяк туберкулёзы **2.** сөяктән ясалган; **~ клей** сөяктән ясалган җилем ♦ **~ мозг** *анат.* җелек

костое́да *ж* сөяк черү авыруы

костопра́в *м уст.* тайган сөякне утыртучы, чыккан сөякне утырта белүче

косторе́з *м* сөяктән әйбер эшләүче

ко́сточка *ж* **1.** *уменьш. от* **кость**; **2.** (*в плодах*) төш (*җимешләрдә*) **3.** (*на счётах*) төймә

ко́сточков||ый, -ая, -ое *бот.* төшле; **~ые плоды́** төшле җимешләр

костра́ *ж спец.* талкыш

костре́ц *м* **1.** *анат.* оча сөягенең аскы өлеше **2.** (*часть туши*) бот ите, сум ите

костри́ка *ж см.* **костра́**

костровóй *м разг.* учак ягучы, утаман

костыль *м* **1.** култык таягы **2.** (*большой гвоздь*) ыргаклы кадак (чөй) **3.** *спец.* терәк (*төзелештә, тау эшләрендә кулланыла*)

кост||ь *ж* **1.** сөяк **2.** кылчык (*балыкларда*) **3.** (*игральная*) шакмак (*уен ташы*) **4.** (*шарик на счётах*) төймә ♦ **до ~е́й промо́кнуть** җеп бөртеге дә калмыйча чылану, манма су булу

костю́м *м* костюм

костюме́р *м театр.* костюмер

костюме́рша *ж см.* **костюме́р**

костюми́рованный, -ая, -ое маскарад костюмлы; театр костюмлы; **~ бал** маскарад костюмлы бал

костюмирова́ть *сов., несов. кого-что* маскарад костюмы кидерү; театр костюмы кидерү

костя́к *м* **1.** скелет, гәүдәнең барлык сөякләре **2.** *перен.* нигез; **~ организа́ции** оешманың нигезе (*төп кешеләре*)

костяни́ка *ж бот.* кызыл бөрлегән

костян||о́й, -а́я, -о́е **1.** сөяк ...; сөяктән ясалган; **~о́й нож** сөяк пычак **2.** сөяк ...ы; **~а́я мука́** сөяк оны

костя́шка *ж разг.* **1.** (*сустав*) сөяк кисәге, сөяк кыйпылчыгы **2.** (*на счётах*) төймә

косу́ля *ж* кыр кәҗәсе

косы́нка *ж* косынка, өч почмаклы (кыек) яулык

косьба́ *ж см.* **коси́ть** I 1

кося́к I *м* тәрәзә яңагы; ишек яңагы

кося́к II *м* **1.** (*гурт кобыл*) көтү, бер айгырлы бияләр өере **2.** (*стая рыб*) балыклар өере; (*стая птиц*) кошлар төркеме

кот *м* ата мәче ♦ **~ напла́кал** *кого-чего* бер тамчы, бик аз, энә очы хәтле; **~ в мешке́** билгесез нәрсә; **не всё ~у ма́сленица, бу́дет и вели́кий пост** *посл.*

≈ һәрвакыт майлы ботка булмый; **покупа́ть (купи́ть) ~ á в мешкé** әйберне күрмичә алу; күзне йомып сатып алу

котёл *м* казан

котело́к *м* котелок (**1.** *гаскәриләр өчен кечкенә металл савыт, аш савыты* **2.** *туңгәрәк түбәле каты эшләпә*)

кото́льная *ж* пар казаннары бинасы

кото́льн||ый, -ая, -ое казан ...ы, казан ясый торган; **~ый заво́д** казаннар ясау заводы; **~ое желе́зо** казаннар ясый торган тимер

кото́льщик *м* **1.** казаннар ясау остасы **2.** пар казаннары белгече

котёнок *м* мәче (песи) баласы

ко́тик I *м уменьш. от* **кот**

ко́тик II *м* **1.** (*животное*) котик, диңгез мәчесе **2.** (*мех*) котик мехы

ко́тиков||ый, -ая, -ое **1.** котик ...ы; **~ый про́мысел** котик промыселе **2.** котик ...; котик мехыннан эшләнгән; **~ая ша́пка** котик бүрек

коти́ровать *сов., несов. что, фин.* котировать итү, бәя кую (*процентлы кәгазьләргә*)

коти́роваться *несов.* **1.** *фин.* бәяләнү (*процентлы кәгазьләр турында*) **2.** *фин.* биржада йөрү (*процентлы кәгазьләр турында*) **3.** *перен.* бәясе булу, дәрәҗәсе булу, бәяләнү (*халык тарафыннан, халык каршында*) **4.** *страд. от* **коти́ровать**

коти́ться *несов.* (*напр. о кошке*) балалау; (*напр. о козе, овце*) бәрәнләү

котле́та *ж* котлет

котлова́н *м* котлован, нигез чокыры

котлови́на *ж* тирән сөзәк чокыр

кото́мка *ж* биштәр

кото́р||ый, -ая, -ое *мест.* **1.** (*по порядку*) ничәнче, ничә; **~ый час?** сәгать ничә? **2.** (*какой именно*) кайсы; **~ая шля́па тебé бóльше нрáвится?** кайсы эшләпә сиңа ошыйрак төшә?

кото́рый-либо, кото́рый-нибудь *мест.* кайсы да булса берсе, кайсы булса да

котте́дж *м* коттедж (*бер гаиләлек өй*)

ко́фе *м, с нескл.* кофе

кофева́рка *ж* кофекайнаткыч (*аппарат*)

кофеи́н *м* кофеин (*наркотик матдә*)

кофе́йник *м* кофе чәйнеге, кофейник

кофе́йница *ж* **1.** (*ручная мельница*) кофе тегермәне **2.** (*коробка*) кофе тартмасы

кофе́йн||ый, -ая, -ое **1.** кофе ...ы; **~ые планта́ции** кофе плантацияләре **2.** кофеле; **~ый торт** кофеле торт **3.** кофе ...ы; **~ый серви́з** кофе сервизы **4.** (*о цвете*) көрән, кофе төсе

кофе́йня *ж уст.* кофеханә

кофемо́лка *ж* кофетарткыч (*аппарат*)

ко́фта *ж* кофта

ко́фточка *ж уменьш. от* **ко́фта**

коча́н *м* бер баш (кәбестә), күчән

кочева́ть *несов.* **1.** (*вести кочевой образ жизни*) күченеп йөрү, күчмә тормыш алып бару **2.** *разг.* (*часто менять местожительство*) күчеп йөрү (*мәс. бер булмәдән икенче булмәгә*)

кочéвники *мн.* күчмә халык, күчмәләр

кочев||óй, -áя, -óе күчмә; **~ы́е племена́** күчмә кабиләләр; **~óй óбраз жи́зни** күчмә тормыш

кочéвье *с* күчмә халыкларның туктау урыны; күчеп йөрү урыны

кочега́р *м* кочегар

кочега́рка *ж* кочегарка (*пар машинасының казаннары һәм ягулыклары урнашкан бина*)

кочене́ть *несов.* күшегү, өшү, туну, кату

кочерга́ *ж* кисәү агачы

кочеры́жка *ж* күчән, кәбестә күчәне

ко́чка *ж* түмгәк, түндәк

кочкова́т||ый, -ая, -ое түмгәкле, түмгәкләр белән капланган; **~ое боло́то** түмгәкләр белән капланган баткаклык

кошáра *ж* сарык абзары

кошáчий, -ья, -ье мәче ...ы ♦ **~ конце́рт** мәчеләр мияулавы

кошелёк *м* акча янчыгы, калта

кошёлка *ж разг.* кәрзин

ко́шечий, -ья, -ье *см.* **кошáчий**

ко́шк||а *ж* **1.** мәче, песи, ана мәче (песи) **2.** *спец.* (*небольшой якорь*) өч-дүрт япле ыргак **3.** *мн.* **~и** *тех.* тырнак, ыргак (*баганаларга менү өчен*) **4.** (*ремённая плеть*) берничә япле камчы ♦ **как ~а с соба́кой [живу́т]** эт белән мәче кебек, этле-мәчеле; **~и скребу́т на се́рдце** *у кого* эч пошу, йөрәк әрнү

кошмá *ж* киез, тула

кошмáр *м* **1.** бастырылу (*куркыныч төш*) **2.** *перен. разг.* коточкыч вакыйга, коточкыч нәрсә, авыр кичереш

кошмáрн||ый, -ая, -ое *разг.* коточкыч авыр, начар; **~ое впечатле́ние** коточкыч авыр тәэсир; **~ая пого́да** начар һава

кощéй *м* **1.** (*с прописной*) Кощей (*рус халык әкиятләрендә мифик зат; озын гомерлелек серен белә торган явыз карт*) **2.** *перен.* (*о тощем человеке*) ябык, озын буйлы кеше

кощу́нственн||ый, -ая, -ое мыскыллы, мәсхәрәле

кощу́нство *с* мыскыл, мәсхәрә

кощу́нствовать *несов. над чем и без доп.* мыскыллау, мәсхәрәләү, көлү

коэффицие́нт *м мат., физ.* коэффициент ♦ **~ поле́зного де́йствия** файдалы эш коэффициенты

краб *м* краб, диңгез кысласы

кра́ги *мн.* краги (**1.** *куннән эшләнгән балтыр кунычы* **2.** *перчатканың киң озын беләзеге*)

кра́ден||ый, -ая, -ое **1.** урланган **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* урланган әйберләр

кра́дучись *нареч. разг.* посып, яшереневеп, яшертен, сиздермәстән

краевéд *м* крайны өйрәнүче

краевéдение *с* крайны өйрәнү

краевéдческий, -ая, -ое крайны өйрәнү ...ы; **~ музéй** крайны өйрәнү музее

краевóй, -áя, -óе край ...ы; **~ испóлком** край башкарма комитеты

краеугóльный, -ая, -ое *книжн.*: **~ вопрóс** иң мөһим мәсьәлә; **~ кáмень** төп идея, төп нигез, нигез ташы

кра́жа *ж* урлау, урлану

кра||й *м* **1.** кырый, чит; **~й столá** өстәл кырые; **он живёт на ~ю гóрода** ул шәһәр читендә тора **2.** ил, өлкә; **тёплые ~я́** җылы илләр (өлкәләр) **3.** край; **Краснода́рский ~й** Краснодар крае ♦ **~ем у́ха слы́шать** колак чите белән генә ишетү; **на ~ю моги́лы** кабер якасында, үлем алдында; **хвати́ть че́рез ~й** кирәкмәс сүз әйтеп ташлау (салу), ычкындыру

кра́йне *нареч.* чиктән тыш, үтә, бик, артык

кра́йн||ий, -яя, -ее **1.** кырыйдагы, кырый, читтәге, чит; **~ий дом** кырыйдагы өй **2.** ерак, ерактагы; **Кра́йний Се́вер** Ерак Төньяк **3.** чик, иң соңгы; **~ие ме́ры** иң соңгы чаралар; **~ий срок** чик срок, соңгы срок ♦ **в ~ем слу́чае** ахыр чиктә, бер дә булмаса; **по ~ей ме́ре** ичмаса; һәрхәлдә

кра́йност||ь *ж* **1.** (*чрезмерное проявление чего-л.*) чик, ахыр (соң) чик **2.** *перен.* каршылык, капма-каршылык; **впада́ть в ~ь** каршылыкларга бирелү (юлыгу); **в его хара́ктере сочета́ются две ~и** аның характерында ике капма-каршылык яраша (берләшә)

крамо́ла *ж уст.* крамола, фетнә

крамо́льник *м уст.* крамольник, фетнәче

крамо́льничать *несов. уст.* крамола (фетнә) оештыру

кран I *м* кран, борын; **самова́рный ~** самовар борыны

кран II *м тех.* кран; **подъёмный ~** күтәрү краны

крановщи́к *м* кранчы, күтәрү кранында эшләүче

крановщи́ца *ж* кранчы хатын (кыз)

крап *м* **1.** (*мелкие пятна*) бөрчек, вак таплар; **бе́лый мра́мор с се́рым ~ом** соры бөрчекле ак мәрмәр **2.** (*расцветка*) тимгел-тимгел бизәк (*уен кәртләрендә, китапның читләрендә*)

кра́пать *несов.* сибәләп яву, сибәләп явып тору (*яңгыр турында*)

крапи́ва *ж* кычыткан

крапи́вница *ж* **1.** (*болезнь*) кычыткан бизгәге, бүре уы **2.** (*бабочка*) кычыткан күбәләге

крапи́вн||ый, -ая, -ое кычыткан ...ы; **~ый ожóг** кычыткан чагуы ♦ **~ая лихора́дка** *см.* **крапи́вница** 1

кра́пина, кра́пинка *ж* кечкенә тап, тимгел, бөрчек

краплёный, -ая, -ое (*о картах*) тамгалы

краса́ *ж* **1.** *уст.* матурлык, ямьлелек **2.** *высок.* ямь, күрек; **~ и го́рдость шко́лы** мәктәпнең күрке һәм мактанычы

краса́вец *м* **1.** (*о мужчине*) матур, чибәр, гүзәл **2.** *перен.* матур, гүзәл, күркәм, мәһабәт; **~ го́род** гүзәл шәһәр

краса́вица *ж* **1.** (*о женщине*) матур, чибәр, гүзәл, сылу **2.** *перен.* матур, гүзәл, күркәм, мәһабәт; **~ Во́лга** мәһабәт Идел

краса́вчик *м разг.* матур, чибәр

краси́в||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* матур, сылу, гүзәл, чибәр; килешле,

килбәтле; **~ые дéвушки** сылу кызлар; **э́то плáтье ~о** күлмәге килешле тегелгән; **~ый гóлос** матур тавыш **2.** (*нравственно прекрасный*) күркәм, гүзәл; **~ый постýпок** күркәм эш **3.** *перен.* (*эффектный*) матур, ялтыравыклы; **~ые словá** матур сүзләр

краси́льный, -ая, -ое буяу ...ы; **~ цех** буяу цехы

краси́льня *ж* буяу бүлмәсе, буяу цехы, буяу мастерское

краси́льщик *м* буяучы

краси́тель *м* буяу, буяу матдәсе

крáси||ть *несов.* **1.** *что* буяу, ману (*буяуга*) **2.** *кого-что* матурлау, бизәү; **труд ~т нáшу жизнь** хезмәт безнең тормышыбызны бизи

крáсит||ься *несов.* **1.** (*подвергаться окраске*) буялу, буяу сеңү (керү) **2.** (*пачкаться*) буялу, буявы йогу (чыгу); **э́та ткань ~ся** бу тукыманың буявы йога **3.** (*подкрашивать волосы, лицо*) буяну, бизәнү **4.** *страд. от* **крáсить** 1

крáск||а *ж* **1.** буяу (*матдәсе*) **2.** *обычно мн.* **~и** (*колорит, тон*) буяулар төсе (*колориты, тоны*) **3.** *обычно мн.* **~и** *перен.* (*выразительные средства*) буяу, бизәк, тасвир; **рассказáть в я́рких ~ах** ачык тасвирлар белән сөйләп бирү

красне́||ть *несов.* **1.** кызару; **ви́шня уже́ ~ет** чия кызара инде; **ру́ки ~ют от моро́за** салкыннан куллар кызара **2.** *перен.* оялу, кызару, кызарыну **3.** (*виднеться — о чём-л. красном*) кызарып тору, кызарып күренү

красне́ться *см.* **красне́ть** 3

красноарме́ец *м* кызылармеец, кызылармияче

красноарме́йск||ий, -ая, -ое кызылармеец[лар] ...ы; **~ая пе́сня** кызылармиячеләр җыры

краснобáй *м пренебр.* тел бистәсе, тасма тел

красногвардéец *м ист.* кызылгвардеец, кызылгвардияче

красногвардéйский, -ая, -ое *ист.* кызылгвардия ...ы; **~ отря́д** кызылгвардия отряды

краснодере́вец, краснодере́вщик *м* агач остасы (*кыйммәтле мебель ясаучы столяр*)

краснозвёздный, -ая, -ое (*обычно о самолётах*) кызыл йолдызлы

краснознáменный, -ая, -ое Кызыл Байрак орденлы

красноко́ж||ий, -ая, -ее **1.** кызыл тәнле **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* кызыл тәнлеләр (*Төньяк һәм Көньяк Америкада яшәүче җирле халык, индеецлар*)

краснолéсье *с* нарат урманы, ылыслы агачлар урманы

краснопёрка *ж* кызылканат (*балык*)

краснопёрый, -ая, -ое (*о птицах*) кызыл каурыйлы; (*о рыбах*) кызыл канатлы

красноречи́в||ый, -ая, -ое **1.** оста телле, матур сөйләүчән; **~ый ора́тор** оста телле оратор **2.** *перен.* мәгънәле, [хисләрне] аңлатып бирүче; **~ый взгляд** мәгънәле караш **3.** *перен.* ачык, ап-ачык; **~ые фáкты** ачык фактлар; **~ый жест** ап-ачык ишарә

красноре́чие *с* сүзгә осталык, оста теллелек

краснотá *ж* кызыллык; тәндәге кызыл тимгел

краснофло́тец *м* кызылфлотчы

краснофло́тский, -ая, -ое **1.** кызылфлотчы ...ы **2.** (*относящийся к Красному Флоту*) Кызыл флот ...ы

краснощёкий, -ая, -ое алсу яңаклы, алсу битле

красну́ха *ж мед.* кызылча

крáсн||ый, -ая, -ое **1.** кызыл; **~ая крáска** кызыл буяу **2.** *фольк.* матур, гүзәл, сылу, чибәр; **~ая дéвица** гүзәл кыз **3.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* кызыллар; **гóрод зáнят ~ыми** шәһәр кызыллар кулында ◆ **Крáсная Áрмия** Кызыл Армия; **~ая ры́ба** кызыл балык; **~ая строкá** кы́зыл юл; **~ая цена́** тияр бәясе, иң кыйбаты, иң кыйбат дигәндә; **~ого петухá пусти́ть** кызыл әтәч җибәрү; **~ое дéрево** кызыл агач (*кыйммәтле агач*); **~ой ни́тью проходи́ть** кызыл җеп булып сузылып бару (*берәр фикернең, идеянең ачык булып аерылып торуы*); **~ый уголóк** кызыл почмак; **для ~ого словцá** сөйләмне бизәү өчен, сүз җилеме итеп [өчен]

красова́ться *несов.* **1.** (*выделяться красотой*) матур булып күренеп тору, матурланып күренү **2.** (*любоваться собой*) үзен күрсәтергә тырышу, кылану, масаю

крас||отá *ж* **1.** матурлык, чибәрлек, гүзәллек, ямьлелек; **~отá приро́ды** табигатьнең матурлыгы; **отлича́ться ~отóй** чибәрлеге белән аерылып тору **2.** *мн.* **~о́ты** матур урыннар; **~о́ты приро́ды** табигатьнең матур урыннары **3.** *прост.* (*о чём-л. приятном*) менә дигән, шәп; **~отá!** шәп!

краса́тка *ж разг.* матуркай, чибәркәй, чибәр кыз

крáсочн||ый, -ая, -ое **1.** буяу ...ы; **~ая промы́шленность** буяу промышленносте **2.** төсле буялар белән эшләнгән; **~ый портрéт** төсле буялар белән эшләнгән портрет; **~ые табли́цы** төсле буялар белән эшләнгән таблицалар **3.** *перен.* колоритлы, тасвирлы, ачык, характерлы; **~ый стиль** тасвирлы стиль

красть *несов. кого-что* урлау

крáсться *несов.* (*пробираться тайком*) посып бару, яшеренеп бару; (*подкрадываться*) посып (яшеренеп) якынаю

крáсящ||ий, -ая, -ее буяу ...ы; буйый торган; **~ие веществá** буяу матдәләре

крат: вó сто ~ йөз тапкыр (мәртәбә, кабат)

крáтер *м* кратер (*янар тау авызы*)

крáтк||ий, -ая, -ое **1.** кыска, аз гына ...; **~ая встрéча** кыска очрашу; **~ий разговóр** аз гына сөйләшү **2.** кыскартылган, кыскача; **~ий курс хи́мии** химиянең кыскача курсы **3.** *лингв.* кыска; **~ие глáсные** кыска сузыклар

кратковре́менный, -ая, -ое кыска вакытлы

краткосро́чный, -ая, -ое кыска сроклы, кыска вакытлы

крáткость *ж* кыскалык

крáтный, -ая, -ое *мат.* кабатлы, калдыксыз бүленә торган

кратча́йший, -ая, -ее иң кыска; иң якын; **~ путь** иң кыска юл

крах *м* **1.** (*разорение*) бөлү **2.** *перен.* тулы уңышсызлык, һәлакәт, бетү; **потерпéть ~** тулы уңышсызлыкка очрау

крахмáл *м* крахмал

крахмáлистый, -ая, -ое күп крахмаллы, крахмалга бай

крахмáлить *несов. что* крахмаллау, крахмаллы суга ману

крахмáльный, -ая, -ое **1.** крахмал ...ы; **~ завóд** крахмал заводы; **~ клéйстер** крахмал клейстеры **2.** крахмаллы, крахмалланган; **~ воротни́к** крахмалланган яка

крáшеный, -ая, -ое буялган, буяуга манылган; **~ пол** буялган идән

краю́ха, краю́шка *ж прост.* кибән башы

креату́ра *ж книжн.* креатура (*сүзе үтүчән берәр кешенең яки сүзе үтүчән иҗтимагый даирәләрнең ярдәме белән зур урынга куелган кеше*)

кре́дит *м бухг.* кре́дит

креди́т *м* **1.** креди́т, бурычка бирү, бурыч; **долгосро́чный ~** озак сроклы кредит; **купи́ть в ~** кредиткa сатып алу **2.** *мн.* **~ы** (*ассигнования*) кредит, акча (*берәр ихтыяҗга җибәрелгән акча*)

креди́тный, -ая, -ое кредит ...ы

кредитова́ть *сов., несов. кого-что* кредит бирү, акча бирү (*берәр нәрсә төзү өчен*)

кредитова́ться 1. *сов., несов.* бурычка алу, кредит алу **2.** *несов. страд. от* **кредитова́ть**

кредито́р *м* кредитор, бурычка бирүче

кредитоспосо́бный, -ая, -ое бурыч түләүгә сәләтле

кре́до *с нескл. книжн.* кредо, фикерләр, карашлар; **изложи́ть своё ~** үзеңнең фикерләреңне әйтеп бирү

кре́йсер *м* крейсер

кре́йсерск||ий, -ая, -ое крейсер ...ы; **~ая эска́дра** крейсер эскадрасы

крейси́ровать *несов.* **1.** йөрү, йөреп тору, рейслар ясау **2.** *воен.* хәрби күзәтү алып бару (*берәр диңгездә, елгада*)

кре́кер *м* крекер (*әче камырдан әзерләнгән коры печенье*)

кре́кинг *м тех.* крекинг (**1.** *махсус җайланмаларда нефть, мазут һ.б.ш. эшкәртү* **2.** *шул максат өчен эшләнгән корылма, җайланма*)

крем *м* крем (**1.** *татлы ашамлык* **2.** *косметик май* **3.** *аяк киемнәре чистарту мае*)

крематóрий *м* крематорий (*мәет яндыру бинасы*)

кремацио́нн||ый, -ая, -ое мәет яндыру ...ы; **~ая печь** мәет яндыру миче

крема́ция *ж* мәетләрне яндыру (*махсус мичләрдә*)

кремéнь *м* **1.** чакма ташы **2.** *разг.* кремень, корыч кеше

кремúровать *сов., несов. кого-что* кремацияләү, мәетне яндыру

кремлёвский, -ая, -ое кремль ...ы; **Кремлёвские курáнты** Кремль курантлары

кремль *м* кремль (*борынгы шәһәрләрдә крепость, ныгытма*); **Москóвский Кремль** Мәскәү Кремле

кремнёв||ый, -ая, -ое чакматаш ...ы, чакмалы, чакма ташлы; **~ая глы́ба** зур чакматаш кисәге; **~ое ружьё** чакматашлы мылтык

кремнезём *м мин.* кремнезём (*кремнийның кислород белән кушылмасы*)

крéмниев||ый, -ая, -ое кремнийлы; **~ые сóли** кремнийлы тозлар

крéмний *м хим.* кремний

кремни́ст||ый I, -ая, -ое (*кремнистый*) ташлы, комташлы; **~ая дорóга** ташлы юл

кремни́ст||ый II, -ая, -ое **1.** кремнийлы; **~ые соедине́ния** кремнийлы кушылмалар; **~ая сталь** кремнийлы корыч **2.** кремнезёмлы; **~ые порóды** кремнезёмлы токымнар; **~ая пóчва** кремнезёмлы туфрак

крéмов||ый, -ая, -ое **1.** кремлы; **~ое пирóжное** кремлы пирожный **2.** (*о цвете*) аксыл сары

крем-сóда *ж* крем-сода (*татлы эчемлек*)

крен *м* кырынаю, авышу, янтаю (*судно, самолётлар*)

крéндел||ь *м* крендель ♦ **~я́ выпи́сывать** алпан-тилпән бару

крени́||ть *несов. что* кырынайту, кыйшайту, янтайту; **вéтер ~т лóдку** җил көймәне кырынайта

крени́ться *несов.* кырынаю, кыйшаю, янтаю (*судно, самолёт турында*)

креозóт *м* креозот (*агач яки ташкүмерне корылай куганда табыла торган майсыман сыеклык*)

креóлы *мн.* креоллар (**1.** *Латин Америкасында: элек Европадан күчеп килгән кешеләр нәселеннән булган ак тәнле кешеләр* **2.** *ата-анасы ике төрле расадан булган кешеләр*)

креп *м* креп (**1.** *кытыршы өслекле ефәк яки йон тукыма* **2.** *үтә күренмәле кара тукыма; шуннан эшләнгән матәм бәйләвеч*)

крепдеши́н *м* крепдешин

крепдеши́нов||ый, -ая, -ое крепдешин; **~ое пла́тье** крепдешин күлмәк

крепёж *м собир.* ныгыткыч, беркеткеч; терәк (*баганалар, болтлар һ.б.ш.*)

крепёжный, -ая, -ое ныгыту ...ы; **~ лес** (*шахталарны*) ныгыту агачлары

крепи́тельн||ый, -ая, -ое *уст.* эчне ныгыту ...ы; эч китүне туктату ...ы; **~ые лека́рства** эчне ныгыту дарулары

крепи́ть *несов. что* **1.** *прям., перен.* ныгыту; **~ на́бережную** яр буйларын ныгыту; **~ оборóну** оборонаны ныгыту **2.** ныклап бәйләп кую; **~ кана́т** арканны ныклап бәйләп кую **3.** (*вызывать запор*) эчне катыру

крепи́ться *несов.* **1.** (*проявлять выдержку*) тыелып тору, үзеңне-үзең тыеп тору, чыдамлык күрсәтү **2.** *страд. от* **крепи́ть** 1, 2

крéпк||ий, -ая, -ое **1.** (*прочный, твёрдый*) каты, нык, саглам **2.** (*целый, неизношенный*) таза, нык (*аяк киеме, өс киеме турында*) **3.** (*здоровый, физически сильный*) таза, көчле, нык **4.** *перен.* (*стойкий, непоколебимый*) чыдам, түземле, нык; **~ий челове́к** нык кеше **5.** каты, көчле; **~ий моро́з** каты салкын; **~ий ве́тер** көчле жил **6.** куе, каты, куәтле; **~ий раство́р** *хим.* куе эретмә; **~ий чай** каты чәй; **~ое вино́** куәтле шәраб ♦ **~ая дисципли́на** каты (нык) тәртип; **~ие напи́тки** спиртлы эчемлекләр, исерткеч эчемлекләр; **~ий на́ ухо** колакка каты (сак); **~ий сон** каты йокы; **~ое словцо́** сүгенү сүзе

крепкоголо́вый, крепколо́бый, -ая, -ое *разг.* аңгыра, миңгерәү, тинтәк

крепле́ни||е *с* **1.** *см.* **крепи́ть** 1, 2; **~е свай** свайларны ныгыту; **~е парусо́в** парусларны беркетеп кую **2.** *горн.* ныгытма (*шахталарда җимерелмәс өчен куела торган терәкләр*) **3.** беркеткеч; **лы́жные ~я** чаңгы беркеткечләре

кре́пнуть *несов.* ныгу, тазару, көчәю

кре́пов||ый, -ая, -ое креп ...; крептан эшләнгән; **~ая повя́зка** креп бәйләвеч

крепостни́к *м ист.* крепостник, крепостное правоны яклаучы

крепостни́ческ||ий, -ая, -ое *ист.* крепостник[лар] ...ы; крепостниклык ...ы; **~ое хозя́йство** крепостник хуҗалыгы

крепостн||о́й I, -а́я, -о́е *ист.* **1.** крепостной; **~о́й крестья́нин** крепостной крестьян **2.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м*, **~а́я** *ж* крепостной, крепостной крестьян ♦ **~о́е пра́во** крепостной хокук

крепостн||о́й II, -а́я, -о́е крепость ...ы; **~а́я стена́** крепость дивары

кре́пость I *ж* **1.** катылык, ныклык; **~ мета́лла** металлның катылыгы; **~ верёвки** бауның ныклыгы **2.** тазалык, көчлелек; **~ организ́ма** организмның тазалыгы **3.** *перен.* чыдамлылык, түземлелек, ныклык; **~ хара́ктера** характерның ныклыгы **4.** куелык, катылык, куәтлелек; **~ табака́** тәмәкенең катылыгы

кре́пость II *ж* крепость, ныгытма ♦ **лета́ющая ~** очма крепость (*ерак арага очучы дурт моторлы авыр бомбардировщик турында*)

крепча́||ть *несов.* көчәю, куәтләнү, ныгаю; **моро́з ~ет** салкын көчәя

крепы́ш *м разг.* таза, нык (*гадәттә балалар турында*)

крепь *ж см.* **крепле́ние** 2

кре́сло *с* кресло, кәнәфи

кре́сло-крова́ть *с* кресло-кровать

крест *м* **1.** тәре, тәре сурәте, хач; **~ на це́ркви** чиркәү гөмбәзендәге тәре **2.** *перен.* авыр язмыш, интегү; **нести́ свой ~** авыр язмыш кичерү ♦ **~ á нет** *на ком, уст.* мәрхәмәтсез, кансыз кеше турында; **~ -на́крест** аркылы-торкылы; **Óбщество Кра́сного Креста́** Кызыл Хач җәмгыяте; **поста́вить ~** *на ком-чём* өмет өзү, булмаганга санау, беткәнгә исәпләү

крестец *м анат.* оча башы сөяге, койрык төбе сөяге, әвернә сөяк

крести́ны *только мн.* чукындыру йоласы

крести́ть *кого-что* **1.** *сов., несов.* (*совершать обряд крещения*) чукындыру **2.** *сов., несов.* (*обращать в христианство*) чукындыру **3.** *несов.* (*делать знак креста над кем-чем-л.*) чукындыру, төртендерү

крести́ться 1. *сов., несов.* (*подвергаться обряду крещения*) чукындырылу **2.** *несов.* (*креститься себя*) чукыну, төртенү

кре́стник *м* крестник (*чукындырылган ир бала — исем атасына һәм исем анасына карата*)

кре́стница *ж* крестница (*чукындырылган кыз бала — исем атасына һәм исем анасына мөнәсәбәттә*)

кре́стный, -ая, -ое: **~ ход** *церк.* байрак, тәре һәм иконалар күтәреп, тантаналы бару

крёстн||ый, -ая, -ое: **~ый оте́ц** исем атасы; **~ая мать** исем анасы; **~ый сын** *см.* **кре́стник; ~ая дочь** *см.* **кре́стница**

крестови́к *м зоол.* агулы үрмәкүч

крестови́на *ж* **1.** әвернә (*бер-беренә аркылы куеп ныгытылган ике агач*) **2.** *ж.-д.* крестовина (*рельслы юлларда бер юлдан икенче юлга күчерү җайланмасы*)

крестóв||ый: ~ые похóды *ист.* тәре походлары

крестья́нин *м* крестьян

крестья́нка *ж* крестьян хатын (кыз)

крестья́нск||ий, -ая, -ое крестьян [-нар] ...ы; **~ое хозя́йство** крестьян хуҗалыгы

крестья́нство *с* **1.** *собир.* крестьяннар; **колхóзное ~** колхозчы крестьяннар **2.** игенчелек, игенче хезмәте; **занима́ться ~м** игенчелек белән шөгыльләнү

крестья́нствовать *несов.* иген игү, игенчелек белән шөгыльләнү

кретúн *м* **1.** *мед.* кретин **2.** *бран.* аңгыра, тинтәк

кретúнка *ж см.* **кретúн**

кретини́зм *м мед.* кретинлык

кретóн *м* кретон (*тукыма*)

крéчет *м* шоңкар (*лачынның бер төре*)

креще́ние *с* **1.** (*обряд*) чукындыру, чукыну (*христиан динендәге кешеләрнең йоласы*) **2.** (*праздник*) крещение (*христиан динен тотучыларның зур бәйрәме*) ♦ **боевóе ~** 1) беренче башлап сугышта катнашу; 2) берәр эштә беренче җитди сынау

крив||а́я *ж* кәкре, кәкре сызык; **провести́ ~у́ю** кәкре сызык үткәрү; **~а́я сниже́ния цен** бәяләр төшү кәкресе ♦ **куда́ ~а́я вы́везет (вы́несет)** көтелмәгән берәр җай ярдәм итәр

кри́вда *ж уст.* кыңгыр эш, ялган хәбәр

кривизна́ *ж* **1.** (*искривлённость*) кәкрелек, чалышлык **2.** (*кривое место*) кәкрәйгән урын, чалышайган урын

крити́ть *несов. что* кәкрәйтү, кыегайту, чалышайту, кыңгырайту ♦ **~ душо́й** алдашу, ялганлау, ялган сөйләү

криви́ться *несов.* 1. (*становиться изогнутым*) кәкрәю, кыегаю, чалышаю, кыйшаю, кыңгыраю 2. *разг.* (*в знак неудовольствия*) чырай сыту, йөз чыту, чырай бозу

кривля́ка *м, ж разг.* кыланчык [кеше]

кривля́ться *несов. разг.* боргалану-сыргалану, кылану, кыланчыклану, чытлыклану

криво- *кушма сүзләрдә «кәкре», «чалыш», «кыек» мәгънәсендәге беренче кисәк, мәс.* **кривоно́гий** кәкре аяклы

кривобо́кий, -ая, -ое кәкре гәүдәле

крив||о́й, -а́я, -о́е 1. (*изогнутый*) кәкре, чалыш, кыңгыр, кыйшык 2. *разг.* (*одноглазый*) сукыр (*бер күзе*), сыңар күзле ♦ **~а́я ули́ца (усме́шка)** мәсхәрәле елмаеп кую; **~о́е зе́ркало** кыеш көзге

криволине́йный, -ая, -ое кәкре сызыклы

кривоно́гий, -ая, -ое кәкре аяклы

кривоно́сый, -ая, -ое кәкре борынлы

криворо́тый, -ая, -ое чалыш авызлы

кривото́лки *только мн.* имеш-мимешләр, ялган хәбәрләр, гайбәт сүзләр

кривоше́ий, -яя, -ее кәкре муенлы

кривши́п *м тех.* кривошип

кри́зис *м в разн. знач.* кризис; **экономи́ческий ~** икътисадый кризис; **фина́нсовый ~** финанс кризисы; **~ боле́зни** авыру кризисы; **духо́вный ~** рухи кризис; **полити́ческий ~** сәяси кризис; **правительственный (министе́рский) ~** хөкүмәт (министрлык) кризисы

крик *м* тавыш, каты тавыш, кычкыру тавышы, аваз ♦ **~ души́** җан әрнүе (*сыкравы*); **после́дний ~ мо́ды** иң соңгы мода

крикли́вость *ж* 1. кычкыручан булу, чәрелдәклек; елаклык 2. ачылык, катылык, кискенлек, үткенлек 3. *перен.* артык кычкырып тору, күзгә бик ныклы бәрелү

крикли́вый, -ая, -ое 1. күп кычкыручан, чәрелдәк, елак; **~ ребёнок** елак бала 2. (*резкий*) ачы, каты, кискен, үткен (*тавыш, авазлар турында*); **~ го́лос** ачы тавыш 3. *перен.* кычкырып торган, күзгә ташланып торган; **~ наря́д** кычкырып торган кием

кри́кнуть *сов. однокр.* 1. кычкырып җибәрү 2. (*позвать громко*) кычкырып чакыру, кычкыру 3. *на кого-что* җикерү, җикереп кую

крику́н *м разг.* 1. кычкыручан кеше; ачы тавышлы кеше 2. *перен.* бушбугаз, лыгырдык

крими́нал *м разг.* криминал, җинаятьле эш

криминали́стика *ж* криминалистика (*хокук фәненең җинаятьларне тикшерү методларын өйрәнә торган бүлеге*)

кримина́льный, -ая, -ое җинаять ...ы; җинаятьчел; **~ слу́чай** җинаять вакыйгасы

кримпле́н *м* кримплен

кри́нка *ж* тар муенлы чүлмәк

криптогра́мма *ж* криптограмма, яшерен язу

криптографи́ческ||ий, -ая, -ое криптография ...ы, криптографик; **~ое письмо́** криптографик язу

криптогра́фия *ж* криптография (*шартлы язма, яшерен язу*)

криптон́ *м хим.* криптон (*газ*)

крист́алл *м* кристалл

кристаллиза́ция *ж* кристаллашу; **~ соле́й** тозның кристаллашуы

кристаллизова́ть *сов., несов. что* кристаллаштыру, кристалларга әверелдерү

кристаллизова́||ться *сов., несов.* 1. кристалларга әверелү, кристаллашу 2. *перен. книжн.* кристаллашу; формалашу; **~лись но́вые фо́рмы бы́та** көнкүрешнең яңа формалары кристаллашты

кристалли́ческ||ий, -ая, -ое кристалл ...ы; кристаллы, кристаллык; **~ое состоя́ние вещества́** матдәнең кристалл хәле; **~ие поро́ды** кристаллы токымнар; **~ая структу́ра мета́ллов** металларның кристаллык төзелеше

кристаллогра́фия *ж* кристаллография (*кристаллар турында фән*)

кристаллографи́ческ||ий, -ая, -ое кристаллографик; **~ая систе́ма** кристаллографик система

крист́альн||ый, -ая, -ое 1. *уст.* кристалл ...ы; **~ая фо́рма** кристалл формасы 2. *перен.* үтә күренмәле; **~ая вода́** үтә күренмәле су 3. *перен.* саф, пакь, саф күңелле; **~ая душа́** саф күңелле кеше

крите́рий *м* критерий (*берәр нәрсәгә бәя бирү өчен, төркемләү өчен нигез булып тора торган билге*)

кри́тик *м* тәнкыйтьче, тәнкыйть итүче

кри́тик||а *ж* тәнкыйть, кимчелекләрне күрсәтү; **справедли́вая ~а** гадел тәнкыйть; **исто́рия ру́сской ~и** рус тәнкыйте тарихы; **не выде́рживает [никако́й] ~и** *или* **ни́же вся́кой ~и** бернинди тәнкыйтьне күтәрми *яки* тәнкыйтьтән түбән

критика́н *м пренебр.* урынсыз тәнкыйтьләүче

критика́нство *с пренебр.* урынсыз тәнкыйтьләүче (тәнкыйтьләү)

критикова́ть *несов. кого-что* тәнкыйть, тәнкыйть итү

крити́ческий I, -ая, -ое 1. тәнкыйть ...ы; **~ отде́л журна́ла** журналның тәнкыйть бүлеге 2. тәнкыйтьчел, тәнкыйтькә сәләтле; **~ ум** тәнкыйтьчел акыл

крити́ческ||ий II, -ая, -ое 1. кискен, критик; **~ий моме́нт** кискен момент 2. бик кыен, куркыныч; **~ое положе́ние** куркыныч хәл ♦ **~ое состоя́ние вещества́** *физ.* матдәнең критик халәте; **~ая температу́ра** *физ.* критик температура

крити́чный, -ая, -ое *см.* **крити́ческий** I 2

крича́ть *несов.* 1. кычкыру, акыру, аваз бирү (салу); **~ от бо́ли** авыртудан кычкыру; **~ «ура́»** «ура» кычкыру 2. (*говорить громко*) кычкырып сөйләү, кычкыру 3. (*громко звать кого-л.*) кычкырып чакыру 4. *на кого-что* (*бранить*) акырыну, кычкырыну, җикеренү 5. *о ком-чём, разг.* (*много говорить*) сөйләү, шаулау; **об э́той кни́ге давно́ крича́т** бу китап турында күптән шаулыйлар

крича́щий, -ая, -ое 1. *прич. от* **крича́ть;** 2. артык ачык, күзгә бәрелеп тора торган; **~ наря́д** артык ачык кием

кров *м высок.* өй, тору урыны, сыеныр урын

крова́в||ый, -ая, -ое канлы, канга буялган; **~ое пятно́** канлы тап 2. канлы; **~ая би́тва** канлы сугыш 3. (*о цвете*) кан ...ы ♦ **Крова́вое воскресе́нье** *ист.* Канлы якшәмбе

крова́ть *ж* карават

кровезамени́тель *м мед.* каналмаштыргыч (*канны алыштыра торган ясалма состав, препарат*)

кро́вельн||ый, -ая, -ое түбә ...ы; түбә ябу ...ы; **~ое желе́зо** түбә калае; **~ые рабо́ты** түбә ябу эшләре

кро́вельщик *м* түбә ябучы

кровено́сн||ый, -ая, -ое кан ...ы; кан йөреше ...ы; **~ые сосу́ды** кан тамырлары; **~ая систе́ма** кан йөреше системасы

кровя́нка *ж разг.* кан тамчысы

кро́вля *ж* түбә, өй түбәсе, каралты түбәсе

кро́вн||ый, -ая, -ое 1. кан ...ы, кан [кардәш]...; **~ое родство́** кан кардәшлеге 2. *перен.* кардәшлек ...ы; туганлык ...ы, бик якын; **~ая связь** кардәшлек бәйләнеше 3. *перен.* мөһим, иң кирәкле; **~ый интере́с** иң кирәкле интерес 4. нәселле юртак ♦ **~ая оби́да** жаны-тәне белән рәнҗү; **~ые де́ньги** үз көче белән тапкан акча, хәләл акча; **~ый враг** кан дошманы

кровожа́дный, -ая, -ое канечкеч, канга сусаган, аяусыз

кровоизлия́ние *с* кан йөгерү, кан саву, кан бәрү, кан төшү; **~ в мозг** мигә кан йөгерү

кровообраще́ние *с* кан йөреше, кан әйләнеше

кровоостана́вливающий, -ая, -ее кан туктата торган

кровопи́йца *м, ж* аяусыз (канечкеч, рәхимсез) кеше

кровоподте́к *м* кан укмашу, кан төйнәлү; кара яну (*бәрелү-сугылудан*)

кровополи́тн||ый, -ая, -ое канкойгыч; **~ое сраже́ние** канкойгыч сугыш

кровопуска́ние *с* кан алдыру (*авыруның хәлен җиңеләйтү өчен*)

кровосо́сн||ый, -ая, -ое кан суыра торган, кан суыргыч; **~ая ба́нка** кан суыргыч банка

кровоте́чение *с* кан агу, кан китү

кровоточи́в||ый, -ая, -ое канап торган, кан агып (саркып) торган (*мәс. җәрәхәт*); **~ая ра́на** канап торган яра

кровоточи́ть *несов.* канау, канап (кан агып) тору

кровоха́рканье *с* кан төкерү (какыру), кан косу

кров||ь *ж* 1. кан; **истека́ть ~ью** кан күп агу, кансырау; **пуска́ть ~ь** кан җибәрү 2. нәсел, токым; **каза́х по ~и**

казакъ нәселеннән; **конь хоро́ших ~ е́й** яхшы токымлы ат ◆ **~и жа́ждать** үч алырга ашкыну; **~ь за ~ь** канга кан, үлемгә үлем; **~ь с молоко́м** чиртсәң, каны чыгар; **~ь уда́рила (бро́силась) в го́лову** бик нык ярсыдым; ачуымнан шартлый яздым; **лить (проли́вать) ~ь** 1) (*свою*) кан кою, корбан булу; 2) (*чью-л.*) кеше канын кою, үтерү; **~ь леденеет (сты́нет) в жи́лах** җан өши; кан ката, кан калтырау

кровяни́ст||ый, -ая, -ое канлы; **~ое мя́со** канлы ит

кровян||о́й, -а́я, -о́е **1.** кан ...ы; **~о́е давле́ние** кан басымы **2.** кан ...ы, канлы, каннан ясалган; **~о́е удобре́ние** кан ашламасы

крои́льный, -ая, -ое кием кисү ...ы; **~ стол** кием кисү өстәле

крои́ть *несов. что* кисү (*өс киеме, аяк киеме тегү өчен материяне, кунне кису*)

кро́йк||а *ж см.* **кроить, ку́рсы ~и и шитья́** кисү һәм тегү курсы

крокет *м спорт.* крокет (**1.** *уен* **2.** *шул уен өчен кирәкле әсбаплар җыелмасы* **3.** *шул уен мәйданчыгы*)

крокет||ный, -ая, -ое крокет ...ы; **~ые шары́** крокет шарлары

крокирова́ть *сов., несов. что* крокирлау (*крокет уйнаганда үз шарың белән башка кеше шарына бәрдерү*)

крокоди́л *м* крокодил, тимсах

крокоди́лов: ~ы слёзы юри елау, елаган булып ышандырырга тырышу, ялган яшь кою

крокоди́лов||ый, -ая, -ое крокодил ...ы; **~ая ко́жа** крокодил тиресе; **~ый чемода́н** крокодил тиресеннән эшләнгән чемодан

кро́лик *м* **1.** йорт куяны **2.** (*мех*) йорт куяны тиресе

кроликово́д *м* йорт куяннары үрчетүче

кроликово́дство *с* йорт куяннары үрчетүчелек

кроликово́дческ||ий, -ая, -ое йорт куяннары үрчетү ...ы; **~ое хозя́йство** йорт куяннары үрчетү хуҗалыгы

кро́ликов||ый, -ая, -ое *см.* **кро́личий; ~ая ша́пка** куян бүрек

кро́личь||ий, -ья, -ье куян ..., йорт куяны ...ы; **~ье мя́со** йорт куяны ите

крольча́тник *м* йорт куяннары үрчетү фермасы

крольчи́ха *ж* әнкә йорт куяны, ана куян

кро́ме *предлог с род. п.* **1.** (*за исключением*) ...дан башка, ...дан бүтән; **~ него́ я никого́ не ви́дел** аннан башка беркемне дә күрмәдем **2.** (*в добавление*) ...дан тыш, ...ның өстенә; **~ окла́да я получи́л пре́мию** хезмәт хакыннан тыш премия акчасы алдым ◆ **~ шу́ток** *в знач. вводн. сл.* һич шаярусыз, чыннан да; **~ шу́ток, я хочу́ уе́хать** чыннан да, мин китәргә уйлыйм; **~ того́** *в знач. вводн. сл.* моннан тыш, шуның өстенә

кроме́шн||ый, -ая, -ое: **ад ~ый** мәхшәр, түзеп тора алмаслык хәл; **тьма ~ая** дөм караңгы[лык]

кро́мка *ж* кырый, чит; **~ льда** боз чите

кромса́ть *несов. что, разг.* ботарлау, кискәләү, тураклау; кисәкләп (ваклап) бозу, вак кисәкләргә телгәләп бозу

крон *м* крон (*хромлы минераль буяу*)

кро́на I *ж* ябалдаш (*агач башында*)

кро́на II *ж* крона (*кайбер Европа илләрендә акча берәмлеге*)

кронци́ркуль *м* кронциркуль (*бик кечкенә тугәрәкләр сызу өчен кулланыла торган циркуль*)

кронште́йн *м* кронштейн (*берәр нәрсәне, мәс. балконны терәтү өчен стенага беркетелгән терәк*)

кропа́ть *несов. что, ирон.* [белербелмәс] эшләп (*язып һ.б.ш.*) маташу: **~ письмо́** хат язып маташу

кропи́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*обрызгивать*) бөркеп чылату, сибеп чылату **2.** (*о дожде*) сибәләп яву, пыскаклап яву; сибәләп тору

кропотли́вый, -ая, -ое **1.** (*усердный*) тырыш, төпченүчән, җентекләүчән, басылып эшләүчән **2.** (*о деле, работе*) күп көч таләп итә торган, тырышлык сорый торган, басылып эшләүне таләп итә торган

кросс *м спорт.* кросс

крот *м* **1.** сукыр тычкан **2.** (*мех*) сукыр тычкан мехы

кро́ткий, -ая, -ое юаш, басынкы, сабыр, түземле

кротово́й||ый, -ая, -ое **1.** сукыр тычкан ...ы; **~ая шку́ра** сукыр тычкан тиресе **2.** (*из меха крота*) сукыр тычкан тиресеннән тегелгән

кро́тость *ж* юашлык, басынкылык, сабырлык, түземлелек

кро́ха *м, ж разг.* бәби, бәләкәч, сабый

кроха́ *ж* валчык, бөртек

крохобо́р *м* вакчыл кеше

крохобо́рничать *несов. см.* **крохобо́рствовать**

крохобо́рство *с* вакчыллык

крохобо́рствовать *несов.* вакчыллану

кро́хотный, -ая, -ое *разг.* бик кечкенә, бик вак, валчыктай гына, энә очы кадәрле генә

кро́шево *с прост.* турама (*төрле азыклардан турап әзерләнгән ашамлык*)

кро́шечный, -ая, -ое *разг.* бик кечкенә, кечкенә генә, валчыктай гына, энә очы кадәр генә

кроши́ть *несов.* **1.** *что* (*измельчить*) турау, тураклау, ваклау **2.** *чем и без доп.* чүпләү; **не кроши́ на пол** идәнне чүпләмә; валчыкларыңны идәнгә койма **3.** *перен. кого-что* тар-мар итү, кыру-себерү, тураклау; **~ врага́** дошманны тар-мар итү

кроши́ться *несов.* **1.** кителү, ваклану; **зу́бы кроша́тся** тешләр кителә **2.** *страд. от* **кроши́ть** 1

кро́шк||а I 1. *ж* валчык; **~и хле́ба** икмәк валчыклары **2.** *ж собир. спец.* (*о мелко раздробленных веществах*) вак; **мра́морная ~а** мәрмәр вагы **3.** *м, ж разг.* (*малютка*) балакай, бәләкәч ◆ **ни ~и** аз гына да, бер бөртек тә, [бер] тамчы да; **ни ~и не испуга́лся** тамчы да курыкмадым; **нет ни ~и** бөртек тә юк

кро́шк||а II *ж* **1.** *см.* **кроши́ть** 1; **~а и су́шка цико́рия** һиндыбаны тураклау һәм киптерү **2.** туралган сорт; **таба́к ме́лкой ~и** вак туралган тәмәке (*тәмәкенең вак туралган сорты*)

круг *м* **1.** (*часть плоскости*) түгәрәк; **начерти́ть ~** түгәрәк сызу; **пло́щадь ~а** *мат.* түгәрәкнең мәйданы; **стать в ~** түгәрәккә басу **2.** түгәрәк, бөжра; **~ сы́ра** бер түгәрәк сыр **3.** (*сфера, область*) өлкә, вазифа; **~ де́ятельности** эшчәнлек өлкәсе; **~ обя́занностей** хезмәт вазифалары **4.** (*перечень чего-л.*) тезмә, төркем; **~ тем** темалар тезмәсе; **~ вопро́сов** сораулар төркеме **5.** ара, эч; **в ~у́ друзей** дуслар арасында; **в семе́йном ~у́** гаилә эчендә **6.** *мн.* **~и́** даирә **в литерату́рных ~а́х** әдәби даирәләрдә ◆ **на ~** уртача, якынча; **на ~ вы́шло 2000 рубле́й** уртача 2000 сум туры килде

кру́гленьк||ий, -ая, -ое *уменьш. от* **кру́глый; ~ая су́мма** шактый зур сумма (акча)

кругле́ть *несов.* түгәрәкләну, түгәрәкләнә төшү (бару), йомрылану

круглогоди́чн||ый, -ая, -ое, **круглогодов||о́й**, -а́я, -о́е ел буе ..., ел буена сузылган, ел әйләнәсендәге; **~а́я рабо́та экспеди́ции** экспедициянең ел буе эшләве; **~ые наблюде́ния** ел әйләнәсендәге күзәтүләр

круглоли́ций, -ая, -ее түгәрәк йөзле (битле)

круглосу́точный, -ая, -ое тәүлек буена сузыла торган

кру́гл||ый, -ая, -ое **1.** түгәрәк; йомры; **~ый стол** түгәрәк өстәл; **~ая голова́** йомры баш; **~ый ка́мень** йомры таш **2.** тулы; түгәрәк; **~ые ци́фры** тулы цифрлар ◆ **~ый год** ел буе, ел буена, ел тәүлеге; **~ый дура́к** шыр тиле; **~ые су́тки** тәүлек буена; **~ый отли́чник** отличного гына укучы; **~ый сирота́** бөтенләй ятим; **для ~ого счёта** тулы исәп өчен

круговёрть *ж разг. см.* **круговоро́т** 2

кругов||о́й, -а́я, -о́е әйләнүле, әйләнмәле, түгәрәк буенча ...; **~о́е движе́ние** әйләнүле хәрәкәт, түгәрәк буенча хәрәкәт ◆ **~а́я пору́ка** 1) бердәм җаваплылык (*группа, коллектив эше өчен*); 2) берсен берсе яклау, кимчелекләрне яшерү

круговоро́т *м* **1.** өзлексез хәрәкәт, өзлексез (тукталышсыз, даими) әйләнеп тору, әйләнеш; **~ во́ды в приро́де** суның табигатьтә өзлексез әйләнеше **2.** өзлексез үзгәреп тору; **~ собы́тий** вакыйгаларның өзлексез үзгәреп торуы

кругозо́р *м* **1.** күз күреме, горизонт **2.** *перен.* белем, белем дәрәҗәсе; **широ́кий ~** киң белем

кру́гом *нареч.*: **голова́ идёт ~** башым катты, башым әйләнеп бетте

круго́м *нареч.* **1.** түгәрәк ясап, кругом; **поверну́ться ~** кругом әйләнү **2.** әйләнә-тирәдә; **нет ни лесо́в, ни гор** әйләнә-тирәдә урманнар да, таулар да юк **3.** *перен.* бөтенләй, тулысынча,

hәрьяклап; ~ **винова́т** hәр яктан гаепле

кругообора́т *м* әйләнеш; ~ **капита́ла** *фин.* капитал әйләнеше

кругообра́зн||ый, -ая, -ое түгәрәксыман, түгәрәккә охшаган; ~**ое движе́ние** түгәрәксыман хәрәкәт

кругосве́тн||ый, -ая, -ое җир шары тирәли; җир шарын әйләнеп чыгу ...ы; ~**ое путеше́ствие** җир шары тирәли сәяхәт

кружа́ло *с спец.* кружало, мич калыбы

кружева́ *мн.* челтәр

кружевни́ца *ж* челтәр бәйләү остасы, челтәр бәйләүче (*хатын-кыз*)

кружевн||о́й, -а́я, -о́е **1.** челтәр бәйләү ...ы; ~**а́я мастерска́я** челтәр бәйләү остаханәсе **2.** челтәр ...; ~**о́й воротни́к** челтәр яка

кру́жево *с см.* **кружева́**

кружи́||ть *несов.* **1.** *кого-что* әйләндерү, әйләндереп йөртү, бөтерелдерү **2.** әйләну, әйләнеп йөрү; **я́стреб ~и́л над цыпля́тами** карчыга чебешләр турысында әйләнеп оча иде **3.** *разг.* адашып йөрү, юл язып йөрү; ~**и́ть по́ лесу** урманда адашып йөрү ♦ ~**и́ть го́лову** *кому* башын әйләндерү

кружи́т||ься *несов.* **1.** әйләну; ~**ься в ва́льсе** вальс биеп әйләну **2.** бөтерелү, бөтерелеп очу, өерелү; **пыль ~ся столбо́м** тузан өермә булып бөтерелә

кру́жка *ж* кружка

кружко́вец *м разг.* түгәрәк әгъзасы

кружковщи́на *ж неодобр.* түгәрәкчелек, кружковщина (*вак-тояк төркемнәргә бүленеп, коллективтан аерылуга йөз тоту, коллектив интереслары белән исәпләшмәү*)

кру́жн||ый, -ая, -ое: ~**ым путём** 1) әйләнеч юл белән; 2) *перен.* читләтеп, читтән ишетеп; **узна́ть** *что-л.* ~**ым путём** *берәр нәрсәне* читләтеп белү, читтән ишетеп белү

кружо́к *м* **1.** *уменьш. от* **круг** 1, 2; **2.** түгәрәк; **физкульту́рный** ~ физкультура түгәрәге

круи́з *м* круиз, диңгез сәяхәте

круп I *м* (*лошади*) савыр, арт сан, койрык өсте (*атларда*)

круп II *м мед.* круп, тамак шешү (*бугазның лайлалы ярасы ялкынсыну*)

крупа́ *ж* **1.** ярма; **гре́чневая** ~ карабодай ярмасы **2.** *перен.* (*о снеге*) ярма кар

крупени́к *м* эремчекле карабодай боткасы

крупи́нка *ж* бөртек; бөртекчә; ~ **со́ли** тоз бөртеге; ~ **зо́лота** алтын бөртекчәсе

крупи́тчат||ый, -ая, -ое *разг.*: ~**ая мука́** крупчатка

крупи́ц||а *ж* энә очы кадәр генә, бер бөртек, аз гына; **ни ~ы тала́нта** ник энә очы кадәр генә талант булсын

крупне́ть *несов.* эреләну, зураю, эреләнә бару (төшү) (*мәс. терлек, яшелчә, җиләк-җимеш һ.б.ш. турында*)

крупнозерни́ст||ый, -ая, -ое эре бөртекле; ~ **песо́к** эре бөртекле ком

крупнокали́берн||ый, -ая, -ое зур калиберлы; ~ **пулемёт** зур калиберлы пулемёт

крупномасшта́бный, -ая, -ое **1.** эре (зур) масштаблы (*географик, топографик һ.б.ш. карталар, планнар турында*) **2. реша́ть ~ые пробле́мы** зур колачлы мәсьәләләр өстендә эшләү

крупнопане́льный, -ая, -ое эре панельле (*мәс. йортлар турында*)

крупнопло́дный, -ая, -ое эре җимешле (*мәс. милаш турында*)

крупноразме́рный, -ая, -ое зур үлчәүле, зур размерлы (*мәс. төзелеш детальләре турында*)

кру́пн||ый, -ая, -ое **1.** эре; ~**ый песо́к** эре ком; ~**ое предприя́тие** эре предприятие **2.** эре гәүдәле, зур гәүдәле; ~**ый ребёнок** зур гәүдәле бала **3.** зур; ~**ый учёный** зур галим **4.** мөһим, җитди, зур; ~**ая неприя́тность** шактый зур күңелсезлек; ~**ый разгово́р** җитди сөйләшү ♦ ~**ые де́ньги** эре акча; ~**ый рога́тый скот** мөгезле эре терлек; ~**ым пла́ном** эре планда

крупо́зн||ый, -ая, -ое *мед.* шешү ...ы; шешеп ...; ~**ое воспале́ние лёгких** үпкәнең шешеп ялкынсынуы

крупору́шка *ж* яргыч, ярма яргыч

крупча́тка *ж* крупчатка (*ак онның иң яхшы сорты*)

крупча́тый, -ая, -ое таралучан, ярма сыман, ярмалы; ~ **мёд** ярмалы бал

крупье́ *м* крупье (*отыш уеннары уйнала торган йортта банк тотучы һәм уенның барышын күзәтеп торучы*)

крупян||о́й, -а́я, -о́е ярма ...ы; ярмалы; ~**о́е произво́дство** ярма производствосы; ~**о́й суп** ярмалы аш; ~**ые культу́ры** ярма культуралар

крутизна́ *ж* **1.** тикәлек; ~ **подъёма** күтәрелү тикәлеге **2.** (*крутой спуск*) тикә урын

крути́ть *несов.* **1.** *что* әйләндерү; ~ **ру́чку се́ялки** җилгәргечнең тоткасын әйләндерү **2.** *что* чирату, кату; (*усы*) бөтерү **3.** *что* чорнау, төрү; ~ **самокру́тку** тәмәке төрү **4.** *что* туздыру, өеперү күтәрү; **ве́тер кру́тит пыль по доро́ге** җил юлдагы тузанны туздыра **5.** *прост.* боргалану, хәйләләү; **говори́ пра́вду, не крути́** боргаланма, дөресен сөйлә

крути́ться *несов.* **1.** бөтерелү, әйләну; **колесо́ кру́тится** тәгәрмәч әйләнә **2.** *перен. разг.* бөтерелеп йөрү, мәш килү **3.** *страд. от* **крути́ть** 1-3

крут||о́й, -а́я, -о́е **1.** тикә; ~**о́й бе́рег** тикә яр; ~**а́я скала́** тикә кыя **2.** капыл, кинәт, кисәк; ~**о́й поворо́т собы́тий** вакыйгаларның кинәт үзгәрүе **3.** (*суровый, резкий*) кырыс, кискен; ~**о́й хара́ктер** кырыс характер; ~**о́й челове́к** кырыс кеше **4.** (*решительный, жестокий*) каты, кискен; ~**ые ме́ры** каты чаралар **5.** каты; ~**о́е те́сто** каты камыр; ~**а́я ка́ша** бик куе ботка; ~**о́е я́йцо́** каты пешкән йомырка ♦ ~**о́й кипято́к** шау кайнар су

кру́ча *ж* тикә яр, тикә кыя

кручён||ый, -ая, -ое чиратылган, катылган, бөтерелгән; ~**ые ни́тки** чиратылган җеп

кручи́на *ж поэт.* кайгы, сагыш, хәсрәт

кручи́ниться *несов. поэт.* кайгыру, хәсрәтләну, кайгыга бирелү, сагышлану, пошыну

круше́ние *с прям., перен.* һәлакәт, җимерелү, бетү, юкка чыгу; **парохо́д потерпе́л** ~ пароход һәлакәткә дучар булды; ~ **наде́жд** өметләр җилгә очу

круши́на *ж бот.* эт шомырты

круши́||ть *несов. кого-что* **1.** вату, җимерү, кыру-сындыру; **урага́н ~л дере́вья** өермә (урманда) агачларны кыра-сындыра иде **2.** *перен. высок.* тар-мар итү, кыру, җимерү; ~**ть врага́** дошманны тар-мар итү

крыжо́венн||ый, -ая, -ое крыжовник ...ы; ~**ое варе́нье** крыжовник кайнатмасы

крыжо́вник *м* крыжовник (*куагы һәм җимеше*)

крыла́тка *ж уст.* киң пальто (*ирләр пальтосы*)

крыла́т||ый, -ая, -ое **1.** канатлы; ~**ые раке́ты** канатлы ракеталар **2.** *перен.* ирекле; канатлы; ~**ые мечты́** канатлы хыяллар ♦ ~**ые слова́** канатлы сүзләр, тапкыр тәгъбирләр

крыл||о́ *с* **1.** канат; ~**о́ пти́цы** кош канаты; ~**о́ самолёта** самолёт канаты; **су́дно на подво́дных кры́льях** су асты канатлы судно **2.** (*группировка*) канат, өлеш, катлау

кры́лышко *с уменьш. от* **крыло́** 1 ♦ **под** ~**м** *кого, чьим кемнең дә булса* канаты астында

кры́льцо *с* өйалды баскычы, болдыр

кры́нка *ж см.* **кри́нка**

кры́са *ж* күсе, комак

крысёнок *м* күсе баласы

крыси́ный, -ая, -ое күсе ...ы; күселәр ...ы; ~ **хвост** күсе койрыгы

крысоло́в *м* күсе тотучы (*күселәрне бетерү, кыру белән шөгыльләнүче*)

крысоло́вка *ж* **1.** (*ловушка*) күсе тәбесе **2.** (*собака*) күсе эте (*күсе аулый торган эт*)

кры́тый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **крыть**; **2.** түбәсе ябылган, ябулы, каплаулы, ябык; ~ **ры́нок** түбәсе ябылган базар

крыть *несов.* **1.** *что* ябу, каплау; ~ **изно́ву тёсом** өй түбәсен такта белән ябу **2.** *что* тышлау; ~ **шу́бу сукно́м** тунны постау белән тышлау **3.** *что, карт.* ябу, сугу, каплау **4.** *кого-что, прост.* кирәген бирү, тиргәү, сүгү; **кре́пко** ~ бик каты тиргәү ♦ ~ **не́чем** *кому берни дә* әйтеп булмый; дөрес сүзгә җавап юк

кры́ться *несов.* **1.** *в чём* гыйбарәт, гыйбарәт булу; тору; **в чём кро́ется причи́на э́того явле́ния?** бу күренешнең сәбәбе нәрсәдән гыйбарәт? **2.** *страд. от* **крыть** 1-3

кры́ш||а *ж* түбә; **желе́зная** ~ калай түбә ♦ **под одно́й** ~**ей** бер өйдә, бер түбә астында

кры́шка *ж* капкач, каплавыч ♦ ~**!** *кому* бетте, һәлак булды!

крюк *м* ыргак, элгеч ♦ **сде́лать** ~ *или* **дать** ~**у** уратып бару, әйләнеч юлдан бару

крючкова́тый, -ая, -ое кәкре, ыргаксыман; ~ **нос** кәкре борын

крючкотво́рство *с презр.* юри тоткарлык ясау, юри эшне чуалту

крючо́к *м* кечкенә ыргак, эләктергеч; (*дверной*) келә; (*рыболовный*) кармак; (*у одежды*) каптырма

крюшо́н *м* крюшон (*җимештән ясалган шәрабның ром яки коньяк белән катнашмасы*)

кря́ду *нареч. разг.* тоташтан, беррәттән, өзми-куймый

кряж *м* **1.** (*цепь гор*) тәбәнәк, таулар тезмәсе **2.** (*обрубок*) кискә, түмәр

кря́жистый, -ая, -ое **1.** (*о дереве*) нык, юан; **~ дуб** юан имән **2.** (*о человеке*) таза, нык

кря́кать *несов.* **1.** бакылдау (*үрдәк турында*) **2.** *разг.* (*о человеке*) тамак кыру; **~ от удово́льствия** канәгатьлек белдереп тамак кыру

кря́ква *ж* кыр үрдәге

кря́кнуть *сов. однокр.* **1.** бакылдап кую (*үрдәк турында*) **2.** *разг.* (*о человеке*) тамак кырып кую

кряхте́ть *несов. разг.* ахылдау, ухылдау; ыңгырашу

ксёндз *м* ксёндз (*поляклларда католик рухание*)

ксилогра́фия *ж* ксилография (**1.** *агачны чокып рәсемнәр төшерү* **2.** *шундый рәсемнәр*)

ксилофо́н *м* ксилофон (*музыка коралы*)

кста́ти *нареч.* **1.** урынлы, бик урынлы; вакытлы, бик вакытлы; **сказа́ть ~** бик урынлы әйтү **2.** *в знач. вводн. сл.* бер уңайдан, уңае килгәндә, туры килгәндә; **~, зайди́ и за кни́гами** бер уңайдан китаплар алырга да кереп чык **3.** *в знач. вводн. сл.* сүз жаенда, сүз уңаенда; **~, когда́ вы ви́делись с ним в после́дний раз?** сүз уңаенда, сез аның белән соңгы тапкыр кайчан күрештегез?

кто *мест.* **1.** *вопр.* кем, кемнәр; **~ вам сказа́л об э́том?** сезгә бу турыда кем әйтте? **2.** *разд.* берәү, берәүләр; **~ ждал пи́сем, ~ газе́т** берәүләр хат, берәүләр газета көтә иде **3.** *относ.* кем ... шул; **пусть идёт, ~ жела́ет** кем тели, килсен; **~ и́щет, тот ...** кем эзли, шул... **4.** *неопр.* берәр кеше, кем дә булса; **е́сли ~ придёт, скажи́, что я на рабо́те** әгәр берәр кеше килсә, мине эштә диген ♦ **~ в лес, ~ по дрова́** *погов.* ≈ Гали үз эшендә, Вәли үз эшендә; **~ [его] зна́ет** кем белсен [аны]; **~ бы ни ...** кем генә ...сын

кто́-либо, кто́-нибудь *мест.* кем булса да, кем дә булса, берәрсе

кто́-то *мест.* **1.** кемдер, берәү, бер кеше **2.** *см.* **кто́-либо, кто́-нибудь**

куб I *м* (*сосуд*) куб; **кипяти́льный ~** су кайнату кубы

куб II *м в разн. знач.* куб; **~ дров** бер куб (метр) утын; **два в ~е** *мат.* ике кубта

куба́нка *ж разг.* кубанка (**1.** *мех кырпулы, яссы түбәле бүрек* **2.** *бодайның бер сорты*)

ку́барем *нареч. разг.* мәтәлеп, мәтәлчекләп, мәтәлчек атып; **~ скати́ться** мәтәлчек атып төшеп китү

кубату́ра *ж* кубатура (*өй, бүлмә кебекләрнең кубик күләме*)

ку́бик *м* **1.** шакмак; **игра́ть в ~и** шакмак [уены] уйнау **2.** *разг.* (*мера объёма*) кубик; **два ~а кро́ви** ике кубик кан

куби́нец *м* кубалы, Кубада яшәүче

куби́нка *ж* кубалы хатын (кыз)

куби́нский, -ая, -ое Куба ...ы; **~ флаг** Куба флагы

куби́нцы *мн.* кубалылар, Куба халкы

куби́ческ||ий, -ая, -ое кубик; **~ая фо́рма** кубик форма; **~ий метр** кубик метр

ку́бковый, -ая, -ое кубок ...ы; **~ турни́р** кубок турниры

ку́бов||ый, -ая, -ое җете зәңгәр, куе зәңгәр, зәп-зәңгәр; **~ая кра́ска** зәңгәр буяу

ку́бок *м* кубок (**1.** *зур бокал рәвешендәге* **2.** *спорт. ярышларында җиңүчегә бирелә торган булак, приз*)

кубоме́тр *м* кубометр, кубик метр

ку́брик *м мор.* кубрик (*судноның команда урнашкан өлеше*)

кубы́шка *ж* **1.** акча чүлмәге **2.** *перен. прост.* ит бүкәне (*юан, тупас хатын-кыз турында*)

кува́лда *ж* зур, авыр чүкеч, кувалда

кувши́н *м* тар муенлы, тоткалы чүлмәк, кувшин

кувши́нка *ж бот.* ак төнбоек

кувыка́ться *несов. разг.* мәтәлү, мәтәлчек ату

кувыркну́ться *сов. однокр. разг.* мәтәлеп төшеп (егылып) китү

кувырко́м *нареч. разг.* мәтәлеп, мәтәлчекләп

кугуа́р *м зоол.* (*пума*) кугуар (*зур кыргый мәче*)

куда́ *нареч.* **1.** *вопр., относ.* кая, кай төшкә; **~ вы идёте?** сез кая барасыз? **2.** *вопр. разг.* нәрсәгә?; **~ вам сто́лько де́нег?** нәрсәгә сезгә шулкадәр акча? **3.** (*с восклицанием*) кая инде ул!; **~ тебе́ сла́дить с ним!** кая инде ул сиңа аны җиңү! **4.** *разг.* шактый, күп тапкыр[лар], чагыштырмасыз; **~ дешёвле** шактый арзан **5.** *неопр. разг.* берәр җиргә, кая да булса; **е́сли ~ пойдёте, скажи́те мне** кая да булса барсагыз, миңа әйтегез ♦ **~ как** бик, үтә; **~ ни кинь** кая гына карама, һәр җирдә; **~ ни шло** булмаса булган икән; әйдә ярый; каян килеп кая китмәгән; **~ [уж] там** барып чыкмаячак, уйлап та торасы юк

куда́-либо, куда́-нибудь *нареч.* кая булса да, кая булса, берәр җиргә

куда́-то *нареч.* каядыр, кая булса да

куда́хтать *несов.* кытаклау

куде́ль *ж* тәрәшле сүс

куде́сник *м* тылсымчы, сихерче

кудла́тый, -ая, -ое *разг.* йонлач, чәчби, тузган чәчле, пумала баш

ку́дри *только мн.* кодрә чәч, бөдрә чәч

кудря́виться *несов.* кодрәләнү, бөдрәләнү

кудря́в||ый, -ая, -ое **1.** кодрә, бөдрә; **~ые во́лосы** кодрә чәч; **~ая берёза** бөдрә каен; **~ая кали́на** кодрә балан **2.** кодрә (бөдрә) чәчле; **~ый ма́льчик** бөдрә чәчле малай **3.** *перен.* кирәгеннән артык бизәкле (тасвирлы); **~ый стиль** кирәгеннән артык бизәкле стиль

кузе́н *м* тудыка, туганнан туган (*абый яки эне*)

кузи́на *ж* тудыка, туганнан туган (апа *яки* сеңел)

кузне́ц *м* тимерче

кузне́чик *м* чикерткә, сикерткә

кузне́чн||ый, -ая, -ое **1.** тимерче [ләр] ...ы; **~ый мо́лот** тимерче чүкече; **~ый цех** тимерчеләр цехы **2.** тимерчелек ...ы; **~ое ремесло́** тимерчелек һөнәре

ку́зница *ж* **1.** тимерче алачыгы **2.** *перен. чего, высок.* чыныктыру (хәзерләү) урыны; **~ тала́нтов** талантлар чыныктыру урыны

ку́зов *м* кузов (*автомобильдә*); читән

ку́зька *м зоол.* иген коңгызы

кукаре́кать *несов.* кикрикүк дип кычкыру

кукареку́ *звукоподр.* кикрикүк (*әтәч кычкыруы*)

ку́киш *м разг.* кәжә тоягы, кукиш; **показа́ть ~** кәжә тоягы күрсәтү

ку́кл||а *ж* курчак; **игра́ть в ~ы** курчак уйнау; **теа́тр ~ол** курчак театры

кукловод *м* курчаклар уйнатучы артист

куково́ать *несов.* кәккүк дип кычкыру

ку́колка *ж* **1.** *уменьш. от* **ку́кла**; **2.** (*о девочке*) курчак (*матур киенгән кыз бала*) **3.** *зоол.* (*личинка*) кузы эчендәге корт

ку́коль *м бот.* бакра (*чүп үләне*)

ку́кольный, -ая, -ое курчак ...ы; **~ теа́тр** курчак театры ♦ **~ая коме́дия** курчак кәмите (*ясалма тантана турында*)

ку́кситься *несов. разг.* чырай сыту, каш җыеру, кәефсезләну

кукуру́за *ж* кукуруз

кукуру́зник *м разг.* кукурузник (*самолёт*)

кукуру́зн||ый, -ая, -ое **1.** кукуруз ...ы; **~ая мука́** кукуруз оны; **~ые початки** кукуруз чәкәннәре **2.** кукуруз ...ы; кукуруздан пешерелгән; **~ый хлеб** кукуруздан пешерелгән икмәк

куку́шеч||ий, -ья, -ье күке ...ы; кәккүк ...ы; **~ье яйцо́** күке йомыркасы

куку́шка *ж* күке, кәккүк

кула́к I *м* **1.** йодрык; **погрози́ть ~о́м** йодрык күрсәтү, йодрык белән янау **2.** *перен.* йодрык (*бергә тупланган сугышчан көч*); **уда́рный ~** сугышчан йодрык **3.** *тех.* йодрыкча (*машина детале*)

кула́к II *м* (*богатый крестьянин*) кулак, байгура

кула́цк||ий, -ая, -ое кулак ...: кулак[лар] ...ы; **~ое хозя́йство** кулак хуҗалыгы

кула́чество *с собир.* кулаклар

кула́чк||и: би́ться (дра́ться) на ~и (~ах) йодрык сугышы, йодрыкка йодрык килеп сугышу

кулачко́вый, -ая, -ое *тех.* йодрыкчалы; **~ вал** йодрыкчалы вал

кула́чный, -ая, -ое йодрык ...ы; **~ бой** йодрык сугышы

КУЛ-КУП

кулачо́к *м* **1.** *уменьш. от* **кула́к** I 1; **2.** *см.* **кула́к** I 3

кулебя́ка *ж* итле бәлеш; озынча бөккән

кул||ёк *м* **1.** кечкенә кап **2.** кәгазь пакет ♦ **из ~ька́ в рого́жку попа́сть** каш төзәтәм дип күз чыгару; төтеннән котылам дип утка керү

куле́ш *м прост.* өйрә, сыек ботка

ку́ли *м нескл.* кули, йөк ташучы (*көнчыгыш илләрдә*)

кули́к *м* шөлди (*кош*)

кулина́р *м* кулинар, аш остасы

кулина́рия *ж* кулинария (**1.** *аш хәзерләү осталыгы* **2.** *ашамлыклар; ашамлык әйберләре*)

кулина́рный, -ая, -ое кулинария ...ы; **~ реце́пт** кулинария рецепты

кули́са *ж* ян декорация; **за ~ми** 1) сәхнә артында; 2) *перен.* яшертен, яшерен рәвештә

кули́ч *м* кулич (*пасха бәйрәме кумәче*)

кули́чк||и: к чёрту на ~и җәһәннәм артына; **у чёрта на ~ах** җәһәннәм артында

куло́н I *м* кулон (*чылбырга тагылган яки муенсага тезелгән кыйммәтле асылташ*)

куло́н *м* II *физ.* кулон

кулуа́рн||ый, -ая, -ое кулуардагы..., кулуарда эшләнгән; **~ые встре́чи** кулуардагы очрашулар

кулуа́ры *только мн.* кулуар[лар] (**1.** *парламентта, театрда, съездларда утырышлар яки тамашачылар залы тышындагы булмәләр, коридорлар* **2.** *книжн. парламентта, съездда алып барылган эшнең рәсми булмаган ягы*)

куль *м* зур капчык (*из рогожи*), кап

кульминацио́нн||ый, -ая, -ое кульминация ...ы, кульминацион, иң югары, иң югарыгы; **~ая то́чка** кульминацион нокта

кульмина́ция *ж* кульминация (**1.** *куктәге яктырткычның меридиан аша үтүе* **2.** *перен. книжн. әдәби әсәрдәге вакыйгалар усешендә иң киеренке момент*)

культ *м* **1.** *рел.* гыйбадәт, табыну; **служи́тели ~а** руханилар (*поплар, муллалар, мәзиннәр һ.б.ш.*) **2.** *перен.* культ, артык олылау, табыну

культива́тор *м* культиватор (*сөрелгән җирне йомшарту коралы*)

культива́ция *ж* культивацияләү, культивация ясау

культиви́ровать *несов. что* **1.** *с.-х.* культивацияләү, культивация ясау (үткәрү) **2.** (*разводить*) үстерү, үрчетү; **~ со́ю** соя үстерү **3.** *перен.* (*развивать*) җәелдерү, тарату, гадәткә кертү; **~ рациона́льные спо́собы рабо́ты** эшнең рациональ ысулларын җәелдерү

культпохо́д *м* культпоход

культу́р||а *ж* **1.** мәдәният, культура; **~ а наро́да** халык мәдәнияте; **челове́к высо́кой ~ы** югары мәдәниятле кеше; **2.** үсеш дәрәҗәсе, культура; **~а ре́чи** сөйләм культурасы; **~а земледе́лия** җир эшкәртү культурасы **3.** культура, игеп үстерелгән үсемлек; **сельскохозя́йственные ~ы** авыл хуҗалыгы культуралары **4.** үрчетү; **~а бакте́рий** бактерияләр үрчетү (*лабораторияләрдә*)

культури́зм *м* культуризм (*авыр гимнастик кунегуләр системасы*)

культури́ст *м* культурист (*культуризм белән шөгыльләнүче*)

культу́рно-бытов||о́й, -а́я, -о́е мәдәни-көнкүреш ...ы; **~ые учрежде́ния** мәдәни-көнкүреш учреждениеләре

культу́рно-воспита́тельн||ый, -ая, -ое мәдәни-тәрбия ...ы; **~ая рабо́та** мәдәни-тәрбия эшләре

культу́рно-ма́ссов||ый, -ая, -ое мәдәни-масса ...ы; **~ая рабо́та** мәдәни-масса эшләре

культу́рно-просвети́тельн||ый, -ая, -ое мәдәни-агарту ...ы; аң-белем тарату ...ы; **~ые мероприя́тия** аң-белем тарату чаралары

культу́рность *ж* культуралылык, югары мәдәниятлелек

культу́рн||ый, -ая, -ое **1.** мәдәният ...ы; культура өлкәсендәге; **~ый у́ровень** мәдәният дәрәҗәсе **2.** культуралы; **~ый челове́к** культуралы кеше **3.** аң-белем тарату ...ы; культура ...ы; **~ая рабо́та** аң-белем тарату эше **4.** культуралы, игеп үстерелә торган; игүгә яраклы; **~ые расте́ния** игеп үстерелә торган үсемлекләр; **~ уча́сток земли́** игүгә яраклы җир участогы ♦ **~ый слой земли́** *археол.* туфракның культуралы катлавы (*элек кешеләр яшәгән булуны раслый торган әйберләр сакланган җир катлавы*)

культя́ *ж разг.* гарип кул калдыгы; гарип аяк калдыгы

кум *м* кум (*исем атасына чукындырылган баланың ата-аналары һәм исем анасы эндәшә торган сүз*)

кума́ *ж* кума (*исем анасына чукындырылган баланың ата-аналары һәм исем атасы эндәшә торган сүз*)

кума́ч *м* комач, бурлат

кума́чн||ый, -ая, -ое, **кумачо́в||ый**, -ая, -ое комач ...; **~ая руба́ха** комач күлмәк

куме́кать *несов. прост.* төшенү, абайлап алу

куми́р *м прям., перен.* кумир

кумовство́ *с* **1.** кумлык **2.** *перен.* кодакодагыйлык, яклашу

ку́мушка *ж* **1.** *ласк. от* **кума́**; **2.** *перен. разг.* гайбәтче хатын

кумы́к *м* комык, комык кешесе

кумы́ки *мн.* комыклар, комык халкы

кумы́кский, -ая, -ое комык[лар] ...ы; **~ язы́к** комык теле

кумы́с *м* кымыз

кумысолече́бница *ж* кымыз санатории

кумысолече́бн||ый, -ая, -ое кымыз белән дәвалау ...ы; кымыз белән дәвалый торган; **~ое заведе́ние** кымыз белән дәвалау йорты

кумысолече́ние *с* кымыз белән дәвалау

кумы́чка *ж* комык хатыны (кызы)

куна́к *м* кунак (*Кавказның тау халыкларында һәм төрки халыкларда дус кеше, якын иптәш, хәл белеп ял итәргә килгән кеше*)

кунжу́т *м* көнҗәт (*үсемлек*)

кунжу́тн||ый, -ая, -ое көнҗәт ...ы; **~ое ма́сло** көнҗәт мае

ку́ний, -ья, -ье сусар ...ы; **~ мех** сусар тиресе

куни́ца *ж* **1.** сусар **2.** (*мех*) сусар тиресе

кунстка́мера *ж уст.* кунсткамера (*сирәк очрый торган әйберләр җыелмасы; шундый әйберләрне саклау урыны; музей*)

купа́льник *м разг.* коену костюмы

купа́льный, -ая, -ое коену ...ы; **~ сезо́н** коену сезоны

купа́льня *ж* купальня (*су коену өчен ясалган махсус корылма*)

купа́льщик *м* су коенучы

купа́льщица *ж* су коенучы хатын (кыз)

купа́ть *несов. кого-что* коендыру

купа́ться *несов.* коену, су коену, су керү

купе́ *с* купе (*вагон бүлмәсе*)

купе́йный, -ая, -ое купелы; **~ ваго́н** купелы вагон

купе́ль *ж церк.* купель (*чиркәүдә бала чукындыру йоласын үтәгәндә аны коендыра торган ләгән*)

купе́ц *м* сәүдәгәр

купе́ческ||ий, -ая, -ое сәүдәгәрләр ...ы; сәүдәгәрлек ...ы; **~ое сосло́вие** сәүдәгәрләр катлавы

купе́чество *с* **1.** *собир.* сәүдәгәрләр **2.** (*сословие*) сәүдәгәрләр катлавы

купидо́н *м миф.* купидон (*римлылар мифологиясендә: кулына җәя һәм сөңге тоткан малай сурәтендәге мәхәббәт алласы*)

купи́рованный, -ая, -ое купелы, купеларга бүленгән; **~ ваго́н** купелы вагон

купи́ть *сов. кого-что* **1.** сатып алу **2.** *разг.* (*подкупить*) [ришвәт биреп] сатып алу

купле́т *м* **1.** (*строфа*) куплет (*җыр, шигырь строфасы*) **2.** *только мн.* **~ы** куплетлар, җырлар; **петь ~ы** куплетлар җырлау

куплети́ст *м* куплетчы, такмазачы (*эстрада артисты*)

ку́пля *ж см.* **купи́ть** 1 ♦ **~-прода́жа** сату-алу

ку́пол *м* гөмбәз

куполообра́зный, -ая, -ое гөмбәзсыман

купо́н *м* купон (**1.** *кыйммәтле кәгазьләрнең процентын алу өчен киселә торган талон* **2.** *бер костюмлык, юбкалык тукыма кисәге*)

купоро́с *м* купорос; **ме́дный ~** күкташ, бакыр купоросы; **желе́зный ~** тимер купоросы

ку́пч||ий, -ая, -ее: **~ая кре́пость** *уст.* купчий кәгазе (*күчми торган милек сатып алуны раслап, нотариус тарафыннан бирелгән документ*)

купчи́ха *ж* **1.** (*женщина из купеческого сословия*) сәүдәгәр хатын **2.** (*жена купца*) сәүдәгәр хатыны

купю́ра I *м* купюра (*әдәби, фәнни, музыкаль әсәрләрдә кыскартылган урыннар*)

купю́ра II *ж фин.* купюра (*кыйммәтле кәгазь — облигация яки акча*)

кур *м*: **как ~ во́ щи попа́л** *разг.* көтелмәгән бер бәлагә, күңелсезлеккә очрады

курага́ *ж собир.* күрәгә (*төше алып киптерелгән өрек*)

кура́житься *несов. над кем и без доп., прост.* тәрбиясезләнү, оятсызлану, бәйләнчекләнү, эре кылану, тупас кылану

кура́нты *только мн.* курант (*манарага куела торган музыкалы сәгать*); **Кремлёвские ~** Кремль курантлары

кура́тор *м* куратор (*кемне яки нәрсәне күзәтү эше йөкләнган зат*)

курга́н *м* **1.** (*насыпь*) курган (*борынгы каберлек өстендә өелеп, калкып тора торган биеклек*) **2.** (*холм*) таучык, кечкенә тау

кургу́зый, -ая, -ое **1.** кыска, тар (*кием турында*) **2.** кыска койрыклы, көтек койрыклы (*хайваннар турында*)

ку́рдский, -ая, -ое көрд[ләр] ...ы; **~ язы́к** көрд теле

ку́рды *мн.* көрдләр, көрд халкы (*Иранда, Төркиядә, Гыйракта, өлешчә Азәрбайҗанда, Әрмәнстанда һәм Төркмәнстанда яши торган халык*)

курдю́к *м* курдюк, койрык мае

курдю́чн||ый, -ая, -ое койрык ...ы; курдюк ...ы; курдюклы; **~ое са́ло** койрык мае; **~ая овца́** курдюклы сарык

ку́рево *с прост.* тәмәке

куре́ние *с* **1.** *см.* **кури́ть**; **2.** (*вещество*) хуш ис чыгару өчен яндырыла торган матдә

куре́нь *м ист.* курень (*Запорожье казакларының хәрби стан бүлеге*)

курза́л *м* курзал (*курортларда концертлар залы*)

кури́лка I *ж прост.* тәмәке тарту бүлмәсе

кури́лка II *ж:* **жив ~!** әле дә яши!, әле дә исән!

кури́льня *ж* наркотиклар тарту урыны (*әфьюн, нәшә һ.б.ш. тарту урыны*)

кури́льщик *м* тәмәкече, тәмәке тартучы

кури́льщица *ж* тәмәкече хатын (кыз)

кури́н||ый, -ая, -ое тавык ...ы; **~ый бульо́н** тавык шулпасы ♦ **~ая слепота́** 1) *мед.* тавык күзе (*авыру*); 2) *бот.* (*куреслен*) кузаяк, сары чәчәк; **~ая па́мять** *или* **~ые мозги́** начар хәтер, тавык хәтере

кури́тельн||ый, -ая, -ое **1.** тәмәке ...ы; **~ая бума́га** тәмәке кәгазе **2.** тәмәке тарту ...ы; **~ая ко́мната** тәмәке тарту бүлмәсе **3.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* тәмәке тарту бүлмәсе

кури́ть *несов.* **1.** *что и без доп.* тарту, тәмәке тарту **2.** *что, чем* (*сжигать*) яндырып хуш-ис тарату; **~ арома́тными смо́лами** хуш исле сумала яндыру **3.** *что* (*добывать перегонкой*) куу; **~ смолу́** сумала куу

кури́||ться *несов.* **1.** тартылу; **сыро́й таба́к пло́хо ку́рится** чи тәмәке начар тартыла **2.** төтенләп тору; томанланып тору; **вулка́н ~тся** вулкан төтенли; **река́ ~лась** елга өсте томанланып тора иде **3.** *страд. от* **кури́ть** 1

ку́рица ж **1.** тавык **2.** *см.* **куря́тина**

ку́рия *ж* курия (*кайбер илләрнең сайлау системасында дәрәҗәләренә, байлыкларына карап сайлаучылар бүленә торган разрядларның исеме*)

курко́в||ый, -ая, -ое чакмалы; **~ое ружьё** чакмалы мылтык

курлы́кать *несов. разг.* торкылдау, каңгылдашу (*торналар турында*)

курн||о́й, -а́я, -о́е кара, морҗасыз; **~а́я изба́** кара өй

курно́сый, -ая, -ое **1.** почык; **~ нос** почык борын **2.** песи борынлы; **~ ма́льчик** песи борынлы малай

куровóдство *с* тавык үрчетү , тавыкчылык

куровóдческ||ий, -ая, -ое тавыклар үрчетү ...ы; **~ое хозя́йство** тавыклар үрчетү хуҗалыгы

куро́к *м* курок, тәте, чакма

куроле́сить *несов. прост.* шаяру, ду килү, ду күтәрү, шаталаклану

куропа́тка *ж* кыр тавыгы

куро́ртник *м разг.* курортчы

куро́ртница *ж разг.* курортчы хатын (кыз)

куро́ртн||ый, -ая, -ое курорт[лар]...ы; **~ое управле́ние** курортлар идарәсе

курортоло́гия *ж* курортология (*табигатьнең дәвалау факторларын өйрәнү фәне*)

куросле́п *м бот.* казаяк, сары чәчәк

курс *м* **1.** курс, юл; **держа́ть ~ на юг** көньякка таба юл тоту; **~ на индустриализа́цию** индустрияләштерүгә курс **2.** курс; **перейти́ на четвёртый ~** дүртенче курска күчү; **3.** курс, кыйммәт, бәя; **~ рубля́** сумның курсы **4.** *мн.* **~ы** курслар; **~ы по подгото́вке трактори́стов** тракторчылар хәзерләү курслары ♦ **в ~е** *чего* **[быть]** хәбәрдар булу,белеп тору

курса́нт *м* курсант

курси́в *м* курсив (*язма хәрефкә охшаган авыш басма хәреф, типография хәрефе*)

курси́вный, -ая, -ое курсив ...; курсивтан җыелган; **~ шрифт** курсив хәреф

курси́ровать *несов.* йөреп тору, йөрү (*билгеле пунктлар арасында йөри торган транспорт турында*)

курси́стка *ж ист.* курсистка (*революциягә кадәр Россиядә хатын-кызларның югары курсларында укучы*)

курсо́вка *ж* курсовка (*санаторий торагыннан читтә яшәп, курортта дәваланырга һәм тукланырга хокук бирә торган документ*)

курсов||о́й, -ая, -о́е курс ...ы; курслар ...ы; **~о́е собра́ние** курс җыелышы; **~а́я рабо́та** курс эше

курсо́вочник *м разг.* курсовкачы

куртиза́нка *ж уст.* куртизанка, аксөяк фахишә

ку́ртка *ж* куртка

курча́виться *несов.* бөтеркәләнү, бөдрәләнү, кодрәләнү

курча́в||ый, -ая, -ое **1.** бөдрә, кодрә; **~ые во́лосы** бөдрә чәч **2.** бөдрә (кодрә) чәчле; бөдрә (кодрә) йонлы; **~ый па́рень** бөдрә чәчле егет; **~ый бара́н** бөдрә йонлы тәкә

курьёз *м* кызык вакыйга, көлке, мәзәк; **ра́ди ~а** мәзәк өчен

курьёзный, -ая, -ое кызык, мәзәк, кызыклы, көлкеле; **~ слу́чай** көлкеле хәл

курье́р *м* **1.** курьер, йомышчы (*эш кәгазьләре ташучы*) **2.** *дип.* курьер

курье́рск||ий, -ая, -ое курьерлык...ы; йомышчы ...ы; **~ие обя́занности** курьерлык вазыйфалары ♦ **~ий по́езд** курьер поезды

куря́тина *ж* тавык ите

куря́тник *м* тавык кетәге, тавык абзары

куса́||ть *несов.* **1.** *кого-что* тешләү; **э́та соба́ка не ~ет дете́й** бу эт балаларны тешләми **2.** *что* (*сжимать зубами*) чәйнәү, тешләү; **~ть гу́бы** иреннәрне чәйнәү **3.** *кого-что* (*о насекомых*) тешләү, талау **4.** *кого-что, разг.* (*жалить, напр. о крапиве, морозе*) чагу, өтү **5.** *что* тешләп алу; **~ть са́хар** шикәр тешләп алу

куса́||ться *несов.* **1.** (*иметь привычку кусать*) тешләү, тешләшү; **соба́ка ~ется** эт тешләшә **2.** *разг.* (*кусать друг друга*) тешләшү **3.** (*напр. о крапиве, морозе*) чагу, өтү

куса́чки *только мн.* тешләгеч, кусачки, кәләшчә

кусков||о́й, -а́я, -о́е кисәкле, шакмаклы; **~о́е мы́ло** кисәкле сабын; **~о́й са́хар** шакмаклы шикәр

кусну́ть *сов. однокр. кого-что* тешләп алу

кус||о́к *м* **1.** кисәк, өлеш; **изре́зать что-л. на ~ки́** *берар нәрсәне* кисәкләргә кискәләү **2.** шакмак, кисәк; **~о́к са́хару** бер шакмак шикәр **3.** кисәк, телем, сыныкъ; (*мяса*) калҗа; **~о́к хле́ба** бер телем икмәк; **~о́к арбу́за** бер телем карбыз **4.** оч, кисәк; **~о́к холста́** бер оч киндер **5.** *перен. разг.* (*пропитание*) тамак, азык ♦ **~о́к в го́рло не идёт** тамакка аш бармый

куст *м* **1.** куак **2.** *перен.* (*объединение*) куст, берләшмә ♦ **спря́таться (уйти́) в ~ы́** шүрләү, качу, сызу

куста́рник *м* **1.** *см.* **куст** 1; **2.** *собир.* куаклык

куста́рников||ый, -ая, -ое куак ...ы, куак ...; **~ое расте́ние** куак үсемлек

куста́рничать *несов.* **1.** (*быть кустарём*) кустарьлык итү, кул һөнәре белән шөгыльләнү **2.** *перен.* (*заниматься кустарщиной*) вак һөнәрчеләрчә эшләү

куста́рн||ый, -ая, -ое **1.** кустарь..; **~ая промы́шленность** кустарь промышленность **2.** *перен.* вак һөнәрчеләрчә..., примитив

куста́рщина *ж разг.* кустарьчылык, вак һөнәрчелек

куста́рь *м* кустарь, вак һөнәрче

куст||и́ст||ый, -ая, -ое куаклы, тармаклы; **~ая рожь** тармаклы арыш

кусти́ться *несов.* куаклану, тармаклану, тармаклар җибәрү

ку́тать *несов. кого-что* урау, чорнау, төрү, кат-кат киендерү

ку́таться *несов.* урану, төренү, артык җылы киенү

кутёж *м* типтерү, әйттерү; эчкечелек мәҗлесе

кутерьма́ *ж разг.* ыгы-зыгы, шау-шу, чуалыш

кути́ла *м разг.* типтерүче, әйттерүче; эчкече

кути́ть *несов.* типтерү, әйттерү, эчү

кутну́ть *сов. однокр.* типтереп алу, әйттереп алу

кутья́ *ж* баллы ботка, йөземле дөге боткасы (*православныйларда улгән кешене искә алу вакытында пешерелә*)

кухáрка *ж* кухарка, ашлар пешерүче, пешекче

кухми́стерская *ж уст.* кечкенә ресторан, ашханә

ку́хня *ж* **1.** кухня, аш өе **2.** (*кушанья*) ашамлыклар, ашлар, азыклар **3.** *перен.* (*скрытая, закулисная сторона*) кухня

ку́хонный, -ая, -ое кухня ...ы; **~ нож** кухня пычагы; **~ гарнитýр** кухня гарнитуры

ку́ц||ый, -ая, -ее **1.** койрыксыз; өтек койрыклы (*хайваннар турында*) **2.** *разг.* кыска, кыска чабулы (*кием турында*) **3.** *перен. пренебр.* сай, өтек; **~ые мы́сли** өтек фикерләр

ку́ча *ж* **1.** өем; **~ песку́** ком өеме **2.** *кого-чего, разг.* бер көтү, бик күп; **у них ~ дете́й** аларның балалары бер көтү ♦ **~ мала́** бик күп, өсте-өстенә өелгән, тәртипсез өем

кучев||о́й, -а́я, -о́е: **~ы́е облака́** өем болытлар

ку́чер *м* кучер, ат тотучы

ку́чный, -ая, -ое куе, еш; **~ полёт дро́би** ядрәләрнең куе булып очуы

куш *м разг.* зур сума, зур табыш,зур калҗа

куша́к *м* билбау, пута

ку́шанье *с* ашамлык, азык, аш

ку́шать *несов. что* ашау, туклану, ризыклану

куше́тка *ж* кушетка (*артсыз диван, бер очы кутәренке ятак*)

кхме́рский, -ая, -ое кхмер[лар]...ы; **~ язы́к** кхмер теле

кхме́ры *мн.* кхмерлар, Кампучий халкы

кш *межд.* көш-көш (*кошларны куркыту яки куып җибәру ымлыгы*)

кювéт *м* кювет; **маши́на съе́хала в ~** машина кюветка төшеп китте

кювéтка *ж* кюветка (*фото материалларны эшкәрту савыты*)

кюре́ *м нескл.* кюре (*Франциядә, Бельгиядә католик чиркәү рухание*)

Л

лаба́з *м уст.* лабаз (*базарда бөртекле ашлык, он сату урыны, ябык бина*)

лаба́зник *м уст.* лабазчы (*лабаз тотучы, лабаз хуҗасы яки лабазда сату итүче*)

лабиализа́ция *ж лингв.* лабиализация, иренләштерү, иренләшү

лабиа́льн||ый, -ая, -ое *лингв.* лабиаль, ирен ...ы; **~ые зву́ки** ирен авазлары (*мәс. «п», «б»*)

лабири́нт *м* лабиринт (**1.** *борынгы Грециядә һәм Мисырда: бик куп булмәләре һәм буталчык коридорлары булган зур бина* **2.** *перен. утә катлаулы, буталчык нәрсә* **3.** *анат. колакның эчке өлеше*)

лабора́нт *м* лаборант

лабора́нтка *ж* лаборантка

лаборато́рия *ж* лаборатория; **орбита́льная косми́ческая ~** орбиталь космик лаборатория

лаборато́рн||ый, -ая, -ое лаборатория ...ы, лабораториядә ясала (үткәрелә) торган, лаборатор; **~ые рабо́ты студе́нтов** студентларның лаборатор эшләре; **~ая посу́да** лаборатория савытлары

ла́ва I *ж* лава (*янар таудан атылып чыга торган, эрегән тау токымнары массасы*)

ла́ва II *горн.* лава

лава́нда *ж бот.* лаванда; ала миләүшә

лави́н||а *ж* **1.** лавина, кар ишелмәсе (*тау башларыннан шуып төшә торган зур-зур кар кантарлары*) **2.** *перен.* ташкын; өем; **~а бума́г** кәгазь ташкыны **3.** *в знач. нареч.* **~ой** ташкын кебек, ташкындай, ташкын сыман, ташкын булып

лави́ровать *несов.* **1.** лавировать итү, борыла-сарыла жилгә каршы бару (*җилкәнле судно, көймә турында*) **2.** *перен.* лавировать итү, боргалану-сыргалану, оста җайлашу; **~ в поли́тике** сәясәттә лавировать итү

ла́вка I *ж* эскәмия; ян сәке

ла́вка II *ж* кибет; **кни́жная ~ писа́телей** язучыларның китап кибете

ла́вочник *м уст.* кибетче

ла́вочница *ж уст.* кибетче хатын (кыз)

лавр *м* **1.** дәфнә агачы, лавр **2.** *мн.* **~ы** (*венок*) лавр веногы ♦ **~ы *чьи* не даю́т спать** *кому кемгә дә булса бирәунең* уңышлары тынычлык бирми; **пожина́ть ~ы** рәхәтен күрү, нәтиҗәсен күрү; **почи́ть на ~ах** ирешелгән уңышлардан тынычланып яту, алга [таба] омтылмау

ла́вра *ж* лавра, зур монастырь

лавро́вишня *ж* чия-дәфнә (*агач яки куак үсемлек*)

ла́вровый, -ая, -ое, **лавро́вый,** -ая, -ое дәфнә агачы ...ы; лавр ...ы; **ла́вровая ве́тка** дәфнә агачы ботагы; **лавро́вый лист** лавр яфрагы, дәфнә агачы яфрагы (*аштәмләткеч*) ♦ **лавро́вый вено́к** лавр веногы, җиңү тажы

лавса́н *м* лавсан (*тукыма*)

лавса́нов||ый, -ая, -ое лавсан ...ы; лавсан ...; **~ая руба́шка** лавсан күлмәк

лаг *м мор.* лаг (*суднoның йөрү тизлеген күрсәтә торган прибор*)

ла́герный, -ая, -ое лагер ..ы; **~ режи́м** лагерь режимы

ла́герь *м в разн. знач.* лагерь; **укреплённый ~** ныгытылган лагерь; **концентрацио́нный ~** концентрацион лагерь; **антивое́нный ~** сугышка каршы лагерь

лагу́на *ж* лагуна, диңгез култыгы

лад *м* **1.** (*согласие, мир*) татулык, дуслык; дус булу, тату булу; **жить в ~ý (~а́х)** *с кем-л.* [үзара] дус яшәү; **они живу́т не в ~ý** алар дус яшәмиләр; **он не в ~а́х с фи́зикой** ул физика белән дус түгел **2.** юл, ысул, үрнәк; **на все ра́зные) ~ы́** төрлечә; **на друго́й ~ сде́лать** *что-л. берәр нәрсәне* икенче ысул белән ясау; **на но́вый ~** яңача **3.** *муз.* лад (*музыкаль әсәрнең төзелеше*) **4.** *обычно мн.* **~ы́** лад (*кыллы инструментларның грифларындагы булекләр*) **5.** *обычно мн.* **~ы́** (*клавиши гармоники*) тел ♦ **дела́ иду́т на ~** эшләр уңайга бара, эшләр җайлана

ла́дан *м* ладан (*чиркәүдә гыйбадәт кылганда төтәтелә торган хуш исле сумала*) ♦ **боя́ться как чёрт ~а** шайтан яшеннән курыккандай курку; **бежа́ть как чёрт от ~а** шайтан яшеннән качкандай качу

ла́данка *ж* бөти

ла́д||ить *несов. разг.* **1.** *с кем-чем* дус тору (яшәү), тату тору (яшәү); **они́ ~ят ме́жду собо́й** алар үзара тату яшиләр; **с ним тру́дно ~ить** аның белән уртак тел табуы кыен **2.** *что, прост.* (*налаживать*) көйләү, көйгә салу; **~ить балала́йку** балалайканы көйләү **3. ~ить одно́ и то́ же** *прост.* бер үк нәрсәне кабатлау, бер балык башын чәйнәү

ла́ди||ться *несов.* **1.** уңайга бару, җайга бару, җайлану; **у него́ рабо́та не ~тся** аның эше җайланмый; **жизнь у них не ~тся** аларның тормышлары җайланмый; **де́ло не ~тся** эш җайга бармый **2.** *страд. от* **ла́дить** 2

ла́дно *нареч. в знач. частицы* ярый, ярар; **ска́жешь, ~?** әйтерсең, ярыймы?; **~, скажу́** ярый, әйтермен ♦ **да ~ тебе́!** ярар инде сиңа!, җитәр инде сиңа!

ла́дн||ый, -ая, -ое *разг.* буйга-сынга матур, зифа, зифа буйлы, матур сынлы, сылу; **~ая фигу́ра** зифа буй; **~ый па́рень** зифа буйлы егет

ладо́н||ь *ж* уч төбе ♦ **быть ви́дным как на ~и** уч төбендәгедәй ачык күренү

ладо́ши *мн.*: **в ~ бить (ударя́ть, хло́пать)** кул чабу

ладья́ I *ж поэт.* каек, зур көймә

ладья́ II *ж шахм.* ладья

лаз *м* **1.** *см.* **лазе́йка** 1; **2.** *спец.* (*ход*) җәнлекләр сукмагы

лазаре́т *м* лазарет

лазе́йк||а *ж* **1.** (*утеп йөрерлек*) тишек; **~а в забо́ре** койма тишеге **2.** *перен.* котылу юлы, котылу чарасы (*берәр төрле авыр хәлдән*); чигенү юлы; **найти́ ~у** котылу чарасын табу; **оста́вить себе́ ~у** үзенә чигенү юлы калдыру

ла́зер *м физ.* лазер

ла́зерный, -ая, -ое *физ.* лазер ...ы; **~ луч** лазер нуры

ла́зить *несов.* **1.** менеп йөрү, [үрмәләп] менү, менеп төшеп йөрү; [үрмәләп] йөрү; **~ по гора́м** тауларга менеп йөрү; **~ по дере́вьям** агачларга менү **2.** кереп йөрү, кереп-чыгып йөрү; **~ в окно́** тәрәзәдән кереп йөрү **3.** керү; **~ в карма́н** кесәгә керү

лазо́ревка *ж зоол.* зәңгәр чыпчык

лазу́рн||ый, -ая, -ое, зәңгәр, аксыл-зәңгәр, зәңгәрсу; **~ое не́бо** зәңгәр күк; **~ое мо́ре** зәңгәр диңгез

лазу́рь *ж* **1.** (*светло-синий цвет*) аксыл-зәңгәр төс, зәңгәрсу төс **2.** (*синева*) зәңгәрлек **3.** (*краска*) лазурь, зәңгәрсу [төстәге] буяу

лазу́тчик *м уст.* лазутчик (*дошман тылында разведчик*)

лай *м* өрү, һаулау; өрү тавышы, өргән тавыш; **соба́чий ~** эт өргән тавыш

ла́йка I *ж* лайка (*эт токымы*)

ла́йка II *ж* лайка (*йомшак күннең бер төре*)

ла́йков||ый, -ая, -ое лайка..., лайкадан тегелгән; **~ые перча́тки** лайкадан тегелгән перчаткалар

ла́йнер *м* лайнер (**1.** *зур диңгез судносы* **2.** *зур пассажир самолёты*)

лак *м* лак

лака́ть *несов. что* эчү, ялап эчү (*эт, мәче турында*)

лаке́й *м* **1.** лакей, ялчы **2.** лакей, ялчы, ялагай, тәлинкә тотучы

лаке́йск||ий, -ая, -ое **1.** лакей ...ы, ялчы ...ы; **~ая ливре́я** лакей ливреясы **2.** *перен. пренебр.* ялагай ...ы, лакей ...ы, ялагайларга (ялчыларга) хас; **~ая нату́ра** ялагайларга хас табигать

лаке́йство *с* **1.** *уст.* (*служба лакея*) лакейлык, ялчылык, лакей (ялчы) булып хезмәт итү **2.** *перен. пренебр.* лакейлык, ялагайлык

лаке́йствовать *несов. перед кем, пренебр.* лакейлык күрсәтү, лакейлык итү, лакейлану, ялагайлану

лакиро́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **лакирова́ть**; **2.** лаклы, лак белән капланган; **~ые ту́фли** лаклы туфлиләр

лакирова́ть *несов. что* **1.** (*покрывать лаком*) лаклау, лак белән каплау (ялтыратыр өчен) **2.** *перен.* (*приукрашивать*) шомартып күрсәтү, артык матурлап (яхшыртып) күрсәтү; **~ действи́тельность** чынбарлыкны артык матурлап күрсәтү

лакиро́вка *ж* **1.** *см.* **лакирова́ть**; **2.** ялтыравык, лак; **ту́склая ~** тоныклак

ла́кмус *м* (*красящее вещество*) лакмус

ла́кмусов||ый, -ая, -ое лакмус ...ы, лакмуслы, лакмус сеңдерелгән; **~ая бума́га** лакмуслы кәгазь

ла́ков||ый, -ая, -ое лак ...ы; лаклы; **~ые ту́фли** лаклы туфлиләр

ла́комиться *несов. чем* сыйлану (*тәмле нәрсәләр*) ашау; **~ варе́ньем** варенье белән сыйлану

ла́комка *м, ж* тәмлетамак, татлытамак

ла́комств||о *с* **1.** *обычно мн.* **~а** (*сладости*) тәмле (татлы) ашамлыклар, тәмтом **2.** (*вкусная пища*) тәмле аш

ла́ком||ый, -ая, -ое тәмле, татлы; **~ое блю́до** тәмле аш ◆ **~ый кусо́к (кусо́чек)** симез калҗа, майлы калҗа

лакони́зм *м* лаконизм, лакониклык, кыскалык һәм ачыклык (*мәгънәне аз гына сүз белән ачык итеп аңлатып бирү*)

лакони́чный, -ая, -ое лаконик, кыска һәм ачык, аз сүзле; **~ отве́т** кыска һәм ачык җавап

лакри́ца *ж*, **лакри́чник** *м* татлы тамыр (*усемлек һәм аның тамыры*)

лакри́чный, -ая, -ое: **~ ко́рень** татлы тамыр; **~ поро́шок** татлы тамыр порошогы (оны)

лактацио́нный, -ая, -ое *физиол.* лактация ...ы, сөт бирү ...ы; **~ пери́од** сөт бирү чоры (*мәс. сыерның*)

лакта́ция *ж физиол.* лактация, сөт бирү

лакто́за *ж* лактоза, сөт шикәре

ла́ма I *ж* лама (*хайван*)

ла́ма II *м* лама (*монах*)

ламаи́зм *м* ламаизм (*буддизмның Тибетта, Монголиядә һ.б.ш. таралган аерым бер төре*)

ламаи́ст *м* ламаист, ламаизм динен тотучы

ла́мпа *ж* лампа

лампа́да *ж* **1.** лампада (*икона алдына яндырып куела торган лампа, тәре лампасы*) **2.** *поэт.* яктырткыч, яктылык чыганагы

лампа́с *м* лампас (*форма чалбарына буйдан-буйга тегеп куела торган төсле тасма*)

ла́мпов||ый, -ая, -ое лампа ...ы, лампалы; **~ое стекло́** лампа пыяласы; **~ый радиоприёмник** лампалы радиоалгыч

ла́мпочка *ж* **1.** *уменьш. от* **ла́мпа**; **2.** электр лампасы

ланге́т *м* лангет (*озынча юка ит кисәкләреннән хәзерләнгән ашамлык*)

ландша́фт *м геогр.* ландшафт

ла́ндыш *м* ландыш, энҗе чәчәк

ла́ндышев||ый, -ая, -ое ландыш ...ы; энҗе чәчәк ...ы; **~ые ка́пли** ландыш тамчысы (*дару*)

ланце́т *м* ланцет (*хирургиядә кулланыла торган кечкенә пычак*)

лань *ж* болан, нәфис болан

лао́сский, ая, -ий лаослы[лар] ...ы; лаос ...ы; **~ язы́к** лаослылар теле

лао́сцы *мн.* лаослылар, Лаос халкы

лаотя́не *мн.* лаотянлар, Лаос халкы

ла́па *ж* **1.** (*птиц, животных*) аяк **2.** *прост.* (*большая рука*) зур кул; (*большая нога*) зур аяк **3.** (*ветвь хвойного дерева*) ылыслы агач ботагы

лапида́рный, -ая, -ое *книжн.* лапидар, кыска һәм ачык, кыска һәм аңлаешлы

ла́пник *м собир.* (*ельник*) киселгән чыршы ботаклары

ла́поть *м* чабата

лапта́ *ж* лапта (*туп уенының бер төре һәм шул уенда кулланыла торган таяк яки такта кисәге*)

ла́пчатый, -ая, -ое **1.** җәенке, җәелеп тора торган; **~ лист** җәелеп тора торган яфрак **2.** (*о птицах*) яры аяклы

лапша́ *ж* токмач

ларёк *м* ларёк, кечкенә кибет

ларе́ц *м* кечкенә тартма (*кыйммәтле нәрсәләр саклау өчен бизәп ясалган була*)

ларинги́т *м мед.* ларингит, тамак шешү, тамак ялкынсыну

ларь *м* **1.** лар; бура, өсәк; **~ с мукой** он салып куелган лар **2.** *тех.* улак, чан; **~ для промы́вки руды́** руда юа торган улак

ла́ска I *ж* **1.** (*проявление нежности*) иркәләү, наз, иркә, сөю; **материнская ~** ана назы **2.** (*доброе отношение*) йомшак мөгамәлә, якты йөз, ачык чырай

ла́ска II *ж зоол.* ләтчә

ласка́тельн||ый, -ая, -ое *грам.* иркәләү ...ы; **~ые су́ффиксы** иркәләү кушымчалары

ласка́ть *несов. кого-что* иркәләү, назлау, сөю; **~ ребёнка** баланы иркәләү

ласка́ться *несов. к кому и без доп.* иркәләнү, назлану, иркәләнеп сыену; **~ к ма́тери** әнисенә иркәләнү

ла́сков||ый, -ая, -ое **1.** ягымлы, ачык йөзле; **~ая де́вочка** ягымлы кыз бала **2.** сөйкемле, ягымлы, йомшак, мөлаем; **~ое сло́во** йомшак сүз; **~ый го́лос** ягымлы тавыш **3.** *перен.* йомшак, җылы; **~ый ве́тер** йомшак җил; **~ое со́лнце** җылы кояш

лассо́ *с нескл.* лассо, корык, элмәкле аркан (*Америка аучыларының арканы*)

ласт *м* **1.** ишкәк аяк (*тюлень, морж кебек су хайваннарының аягы*) **2.** *мн.* **~ы** ластлар (*суда йөзгәндә аякка киелә торган җайланма*)

ла́стик *м разг.* ластик (*гадәттә кием эчлегенә куела торган киҗе-мамык тукыма*)

ла́ститься *несов. разг. см.* **ласка́ться**

ластоно́гие *мн. зоол.* ишкәк аяклылар (*тюлень, морж кебек су хайваннары*)

ла́сточка *ж* карлыгач; **дереве́нская ~, береговáя ~** яр карлыгачы, керәшә; **пе́рвая ~** *прям., перен.* беренче карлыгач; **одна́ ~ весны́ не де́лает** *посл.* бер карлыгач яз ясамый

ла́таный, -ая, -ое *прост.* ямаулы

лата́ть *несов. что, прост.* ямау, ямау салу

латиниза́ция *ж см.* **латинизи́ровать, латинизи́роваться; ~ алфави́та** латин алфавитына күчү

латинизи́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что* (*привить латинскую культуру*) латинлаштыру (*латин телен, мәдәниятен көчләп кертү, тагу*) **2.** *что* (*ввести латинский алфавит*) латинлаштыру, латин алфавитына күчерү

латинизи́роваться **1.** *сов., несов.* латинлашу (*латин телен, мәдәниятен үзләштерү*) **2.** *несов. страд. от* **латинизи́ровать**

латини́зм *м* латин сүзе (тәгъбире)

латини́ст *м* латин теле белгече

лати́ница *ж* латин алфавиты; латинча язу

лати́нск||ий, -ая, -ое **1.** латин ...ы; **~ий алфави́т** латин алфавиты **2.** *уст.* (*католический*) католик[лар] ...ы; **~ая це́рковь** католиклар чиркәве

латифу́ндия *ж ист.* латифундия, зур имение

ла́тка *ж прост.* ямау, ямаулык

ла́тник *м* (*воин в латах*) көбәле сугышчы

лату́нь *ж* җиз

ла́ты *только мн.* көбә, көбә кием; лат (*борын заманда салкын коралдан саклану өчен гаскәриләр кия торган корыч кием*)

латы́нь *ж* латин теле

латы́ш *м* латыш

латыши́ *мн.* латышлар, латыш халкы

латы́шка *ж* латыш хатыны (кызы)

латы́шский, -ая, -ое латыш[лар] ...ы; Латвия ...ы; ~ **язы́к** латыш халкы

лауреа́т *м* лауреат; ~ **Ле́нинской пре́мии** Ленин премиясе лауреаты

лафе́т *м* лафет (*артиллерия тубының станы*)

лафе́тн||ый, -ая, -ое: ~ **ая жа́тка** лафетлы ургыч

ла́цкан *м* кайтарма (*киемнең күкрәк турындагы кайтармасы.*)

лачу́га *ж* алачык, кечкенә начар өй

ла́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ла́ять**; **2.** (*о голосе, звуках*) өзек-өзек, карлыккан

ла́ять *несов.* өрү; **соба́ка ла́ет, ве́тер но́сит** *погов.* эт өрер, бүре йөрер

лгать *несов.* ялганлау, ялган сөйләү

лгун *м* ялганчы, алдакчы

лгу́нья *ж* ялганчы хатын (кыз), алдакчы хатын (кыз)

лебеда́ *ж* алабута

лебеди́н||ый, -ая, -ое **1.** аккош ...ы; ~ **ое яйцо́** аккош йомыркасы **2.** салмак, мәһабәт; ~ **ая по́ступь** салмак йөреш; ~ **ая ше́я** озын матур муен ◆ ~ **ая пе́сня** аккош жыры, талантының соңгы чагылышы, үз гомерендә булган соңгы жыры (*ягъни гомеренең соңында талантлы язылган әсәре, башкарган роле, жыры һ.б.ш.*)

лебёдка I *ж* ана аккош

лебёдка II *ж* лебёдка, катлаулы чыгыр

ле́бедь *м* аккош

лебези́ть *несов. перед кем и без доп., разг.* ялагайлану, юмакайлану, юмалану, төче теллеләнү, тәлинкә тоту, яхшатлану

лебя́жий, -ья, -ье аккош ...ы; ~ **пух** аккош мамыгы

лев I *м* арыслан

лев II *м* лев (*Болгариядә акча берәмлеге*)

лева́цкий, -ая, -ое *разг.* [артык] сул (*ялган радикаль, оппортунистик, вак буржуаз эчтәлеген революцион фразалар астына яшерә торган*)

лева́ть *несов.* суллашу, суллаша бару (*политикада, карашларда*)

левизна́ *ж* суллык (*политикада, карашларда*)

левко́й *м* левкой, шеббуй

левобере́жный, -ая, -ое сул як ярдагы..., сул як ярга урнашкан

левофланго́вый, -ая, -ое сул флангтагы...

левша́ *м, ж* сулагай

ле́в||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* сул; ~ **ая рука́** сул кул; ~ **ый бок** сул як; ~ **ые фра́кции парла́мента** парламентның сул фракцияләре; ~ **ый уклон в па́ртии** *ист.* партиядә сул тайпылыш

лега́вый, -ая, -ое легавый (*ау этенең бер токымы*)

легализа́ция *ж см.* **легализова́ть, легализова́ться**

легализи́ровать *сов., несов. см.* **легализова́ть**

легализи́роваться *сов., несов. см.* **легализова́ться**

легализова́ть *сов., несов. кого-что* легальләштерү, легаль хәлгә күчерү, рәсмиләштерү, законлаштыру, законлы дип тану

легализова́ться *сов. несов.* легальләшү, легаль хәлгә күчү, законлашу

лега́льн||ый, -ая, -ое легаль, закон тарафыннан танылган; ~ **ое положе́ние** легаль хәл ◆ ~ **ый ма́ркси́зм** *ист.* легаль марксизм

леге́нда I *ж* **1.** (*сказание*) легенда, риваять **2.** (*вымысел*) уйдырма, әкият

леге́нда II *м* (*пояснительный текст*) легенда, анлатма (*картага, рәсемгә*)

легенда́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*являющийся легендой*) легендар; ~ **ый расска́з** легендар хикәя **2.** легендар, гадәттән тыш, тиңе булмаган; ~ **ая ли́чность** легендар шәхес **3.** *перен.* (*неправдоподобный*) уйдырма ..., ялган, кеше ышанмаслык ...

легио́н *м* **1.** легион; **иностра́нный** ~ чит ил легионы **2.** *перен.* легион, чиксез күп; **на́ших сторо́нников** — ~ безнең тарафдарларыбызның саны легион

легионе́р *м* легионер, легион солдаты

лёгк||ий, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* жинел; ~ **ие ве́щи** жиңел әйберләр; ~ **ое отноше́ние к жи́зни** тормышка жиңел караш; ~ **ая доро́га** жиңел юл; ~ **ое наказа́ние** жиңел җәза; ~ **ая оде́жда** жиңел кием; ~ **ое пальто́** жиңел пальто; ~ **ий спо́соб** жиңел (ансат) юл; **челове́к с** ~ **им хара́ктером** жиңел характерлы кеше **2.** йомшак [кына], аз гына, сизелер-сизелмәс кенә, жиңелчә [генә]; ~ **ий ветеро́к** йомшак җил; ~ **ая голо́вная боль** аз гына баш авырту; ~ **ий за́пах** аз гына ис; ~ **ий моро́з** жиңелчә салкын; ~ **ий покло́н** жиңелчә генә баш ию; ~ **ое прикоснове́ние** йомшак кына кагылу; ~ **ий тума́н** аз гына томан; ~ **ая усме́шка** сизелер-сизелмәс кенә көлемсерәп кую ◆ ~ **ая рука́** *у кого* кулы жиңел; **же́нщина** ~ **ого поведе́ния** бозык хатын, фахишә; **лёгок на поми́не** гомере озын булыр (*сөйләп торганда килеп керде*); **с** ~ **им па́ром** жиңел пар белән; **с** ~ **им се́рдцем** уйлап-нитеп тормыйча, куркусыз

легко́ *нареч.* **1.** жиңел; ~ **танцева́ть** жиңел бию **2.** *в знач. сказ.* жиңел, ансат; **э́то сде́лать** ~ моны эшләүе жиңел ◆ **ле́гче на поворо́тах** *прост.* саграк кылан, сак бул (сүзендә, эшендә)

легкоатле́т *м* жиңел атлет

легкоатле́тическ||ий, -ая, -ое жиңел атлетика ...ы; ~ **ие соревнова́ния** жиңел атлетика ярышлары

легкове́рие *с* тиз (жиңел) ышанучанлык, беркатлылык

легкове́рный, -ая, -ое тиз (жиңел) ышанучан, беркатлы

легкове́сн||ый, -ая, ое **1.** жиңел, гадәттәгедән жиңелрәк; ~ **ая моне́та** гадәттәгедән жиңелрәк акча **2.** *перен.* жиңел, житди булмаган, сай, өстән-өстән генә; ~ **ая нату́ра** жиңел табигать; ~ **ое сужде́ние** өстән-өстән генә фикерләү

легково́й, -а́я, -о́е жиңел; ~ **автомоби́ль** жиңел автомобиль ◆ ~ **изво́зчик** *уст.* кешеләр утыртып йөртүче извозчик

лёгк||ое *с* үпкә; **воспале́ние** ~ **их** үпкәләр ялкынсынуы

легкомы́сленн||ый, -ая, -ое **1.** өстән (жиңел) уйлаучан, һәрнәрсәгә жиңел караучан, житди булмаган, төпле булмаган, җилкуар, җилбәзәк; ~ **ый челове́к** өстән уйлаучан кеше; ~ **ая же́нщина** жилбәзәк хатын **2.** уйламыйча эшләнгән, сай, төпсез; ~ **ый сове́т** уйламыйча бирелгән киңәш; ~ **ое сужде́ние** өстән-өстән генә фикерләү

легкомы́слие *с* өстән (жиңел) уйлау, һәрнәрсәгә жиңел карау, җилкуарлык, жилбәзәклек

легкопла́вкий, -ая, -ое жиңел (тиз) эрүчән; ~ **мета́лл** тиз эрүчән металл

лёгкость *ж* жиңеллек; ансатлык

лёгочн||ый, -ая, -ое үпкә ...ы; ~ **ое заболева́ние** үпкә авыруы; ~ **ый больно́й** үпкә авырулы авыру

легча́||ть *несов. прост.* **1.** (*слабеть*) йомшару, басыла төшү; **моро́з** ~ **ет** салкыннар йомшара **2.** *безл. кому и без доп.* жиңеләю, яхшыру; **больно́му не** ~ **ет** авыруның хәле жиңеләми

лёд *м* боз ◆ ~ **разби́т (сло́ман)** беренче адым ясалды, юл ачылды; ~ **тро́нулся** боз кузгалды

леденё||ть *несов.* **1.** (*покрываться льдом*) туңу, боз белән каплану; **2.** (*коченеть*) туңу, өшү, боз кебек кату; **ру́ки** ~ **ют** куллар туңа

ледене́ц *м* леденец (*конфетның бер төре*)

ледени́ст||ый, -ая, -ое боз ...ы; бозлы, бозсыман; ~ **ая ма́сса** бозсыман масса

ледени́||ть *несов. что* **1.** туңдыру, өшетү; **ве́тер** ~ **т лицо́** җил битне өшетә **2.** *перен.* әрнетү, өшетү, кисү; **страх** ~ **т се́рдце (ду́шу)** курку хисе йөрәкне (жанны) әрнетә, жанны өшетә

ледери́н *м* ледерин (*ясалма кун*)

ле́ди *ж нескл.* леди (*мәс. лорд хатыны*)

ле́дник *м* (*погреб*) кар базы; ледник (*махсус шкаф яки вагон*)

ледни́к *м* бозлык, глетчер

леднико́в||ый, -ая, -ое бозлык ...ы; ~ **ый пери́од** *геол.* бозлык чоры; ~ **ые озёра** бозлык күлләре

ледо́в||ый, -ая, -ое **1.** боз ...ы, боз өстеннән (бозлыктан) үтә торган, бозлар арасыннан уза торган; ~ **ая тра́сса** боз өстеннән үтә торган трасса **2.** бозлар арасында ...; ~ **ые пла́вания** бозлар арасында йөзүләр

ледоко́л *м* бозваткыч; **а́томный** ~ атом бозваткычы

ледоре́з *м* **1.** (*морское судно*) бозкискеч, бозъяргыч **2.** (*сооружение на реке*) бозваткыч, бозлан саклагыч

ледору́б *м* (*инструмент*) боз балтасы (киркасы), боз чаба торган балта (кирка)

ледоста́в *м* боз туктау, боз кату (*елгада*)

ледохо́д *м* боз китү, боз агу (*елгада*)
леды́шка *ж разг.* боз кисәге
ледян||о́й, -ая, -о́е **1.** боз ..., боз ...ы; **~о́й зато́р** боз килеп тыгылу; **~а́я ко́рка** боз катлавы; **~а́я сосу́лька** боз сөңгесе **2.** боз белән капланган, бозлы; **~ы́е верши́ны** боз белән капланган тау түбәләре **3.** боз кебек салкын, бик салкын; **~а́я вода́** боз кебек салкын су; **~ы́е па́льцы** боз кебек салкын бармаклар **4.** *перен.* салкын; **~о́й тон** салкын тон **5.** *перен.* ваемсыз, салкын; **~о́е споко́йствие** салкын тынычлык
лежа́к *м* **1.** ятак (*ачык һавада, пляжда ятып ял итү өчен*) **2.** (*лежащее бревно*) ятма бүрәнә, ятма борыс
лежа́л||ый, -ая, -ое озак яткан, озак ятып бозылган; **~ый това́р** озак [сатылмый] яткан товар; **~ая мука́** озак ятып бозылган он
лежа́нка *ж* мич ятагы (*мич буена кирпечтән салынган тәбәнәк чыгынты*)
леж||а́ть *несов.* **1.** яту, ятып тору; **~а́ть на земле́** җирдә яту **2.** яту, авырып яту; **~а́ть в лихора́дке** бизгәк белән авырып яту **3.** (*находиться в неподвижном положении*) яту; **кни́га ~и́т на столе́** китап өстәлдә ята **4.** (*быть, находиться*) булу; яту; **ключ ~и́т в карма́не** ачкыч кесәдә [ята] **5.** (*быть расположенным*) урнашу, утыру; **го́род ~и́т в доли́не** шәһәр үзәндә урнашкан **6.** (*иметь направление*) бару, карау; **путь ~ на се́вер** юл төньякка таба бара **7.** *перен. на ком* төшү, йөкләнү; **на нём ~а́т все забо́ты** барлык мәшәкатьләр аның өстенә төшә ♦ **душа́ (се́рдце) не ~и́т** *к кому-чему* күңел тартмый; **и ря́дом не ~а́л** *с чем* якын да килми; **~а́ть на боку́ (на печи́)** мич башында яту, эшсез яту; **~а́ть пласто́м** сузылып яту, кыймылдый алмый яту; **~а́ть в осно́ве** *чего берәр нәрсәнең* нигезендә яту; **на лице́ её ~и́т печа́ть страда́ния** аның йөзенә газаплану билгеләре чыккан
лежа́ться *несов.*: **не лежи́тся (не лежа́лось)** *кому* ятасы килми [иде], ятарга мөмкинлек юк [булмады], ятып торырга мөмкинлек юк [булмады]
лежа́ч||ий, -ая, -ее **1.** яткан; **в ~ем положе́нии** яткан хәлдә; **~ий больно́й** урында (түшәктә) ятып авыручы авыру; **под ~ий ка́мень вода́ не течёт** *посл.* ≈ яткан таш мүкләнә, йөргән таш шомара; ≈ еламаган балага имчәк бирмиләр **2.** ауган, егылган; **~ие дере́вья** ауган агачлар
ле́жбище *с* туплавык, яткылык; **~ ко́тиков** котиклар яткылыгы
лежебо́ка *м, ж разг.* тик ятучы, эшлексез, ялкау, яткалак
лёжк||а *ж* **1.**: **испо́ртиться от ~и** *прост.* озак ятып бозылу, озак ятудан бозылу; **лежа́ть в ~у** *прост.* тора алмыйча яту, бик авыр хәлдә яту **2.** *см.* **ле́жбище**
лежмя́ *нареч. прост.*: **~ лежа́ть** бер дә тормыйча яту, бик авыр хәлдә яту
ле́звие *с* **1.** йөз; **~ ножа́** пычак йөзе **2.** (*для безопасной бритвы*) лезвие
лезги́н *м* **1.** лезгин, лезгин кешесе
лезги́нка I *ж* лезгин хатыны (кызы)
лезги́нка II *ж* лезгинка (*кавказлылар бию; шул биюнең көе*)
лезги́нский лезгин[нар] ...ы; **~ язы́к** лезгин теле
лезги́ны *мн.* лезгиннар, лезгин халкы (*Дагстанда яшәүче халык*)
ле́з||ть *несов.* **1.** мену, үрмәләп менү; **~ть в го́ру** тауга менү; **~ть на де́рево** агачка менү **2.** (*пробираться*) керү; төшү; **~ть в окно́** тәрәзәдән керү **3.** *разг.* тыгылу,керү; **~ть в карма́н** кесәгә тыгылу **4.** *на кого-что* (*быть впору*) сыю, керү; **сапо́г не ~ет на́ ногу** итек аякка сыймый **5.** *к кому с чем* (*приставать*) бәйләну, йөдәтү, теңкәгә тию; **~ть с пусты́ка́ми** юк-бар нәрсәләр белән йөдәтү **6.** *разг.* (*сползать, налезать*) төшү; **ша́пка ~ет ему́ на глаза́** бүреге күзләренә төшә **7.** (*выпадать — о волосах*) коелу **8.** *разг.* (*расползаться — о материи*) сыпылу, сизрәү, тетелү **9.** *во что* (*вмешиваться*) тыгылу; **~ть не в своё де́ло** кеше эшенә тыгылу ♦ **[без мы́ла] ~ть в ду́шу** эченә-бавырына керү; **~ть из ко́жи [вон]** бөтен көчне кую, бөтен көчне салу; **~ть на глаза́ (в глаза́)** күзгә керү, авызга керү (*тыйнаксызлык турында*); **~ть на рожо́н** *прост.* утка керү; **не ~ть за сло́вом в карма́н** сүз сорап күршегә кермәү, тапкыр булу, сүзгә бай булу
лей *м см.* **ле́я**
лейбори́ст *м* лейборист, лейбористлар партиясе әгъзасы
ле́йка I *ж* **1.** (*для поливки*) лейка, сусипкеч **2.** (*черпак*) чүмеч (*су түгә торган*)
ле́йка II *ж* лейка (*фотоаппарат*)
лейкоци́ты *мн. физиол.* ак кан тәнчекләре, лейкоцитлар
лейтена́нт *м* лейтенант
лейтмоти́в *м* **1.** *муз.* лейтмотив, төп көй **2.** *перен.* лейтмотив, төп тема; **~ произведе́ния** әсәрнең төп темасы
лека́ло *с* лекало (**1.** *кәкре сызыклар сызу өчен махсус сызгыч* **2.** *катлаулы әйберләр эшләүдә кулланыла торган махсус модель, үрнәк, өлге, калып*)
лека́льщик *м* лекальщик, лекалолар ясаучы белгеч (эшче)
лека́рственн||ый, -ая, ое дару ...ы, дару ясый торган; **~ое расте́ние** дару үләне
лека́рство *с* дару; **приня́ть ~** дару эчү ♦ **~ от всех бед** һәртөрле бәладан коткару чарасы, әҗәл даруы
ле́карь *м уст.* табиб
ле́ксика *ж* лексика, сүзлек составы; **ру́сская ~** рус теленең лексикасы; **~ татарского языка́** татар теленең лексикасы
лексико́граф *м* лексикограф, сүзлекче, лексикография белгече
лексикографи́ческ||ий, -ая, -ое лексикографик, лексикография ..ы, лексикографиягә караган; **~ие труды́** лексикографиягә караган хезмәтләр; **~ий отде́л** лексикография бүлеге
лексикогра́фия *ж* лексикография (*сүзлекләр төзү теориясе һәм практикасы*)
лексико́лог *м* лексиколог, лексикология белгече.

лексикологи́ческ||ий, -ая, -ое лексикологик, лексикология ...ы; лексикологиягә караган; **~ие иссле́дования** лексикологик тикшеренүләр
лексиколо́гия *ж* лексикология (*тел белеменең телнең сүзлек составын өйрәнә торган тармагы*)
лексико́н *м* **1.** (*запас слов*) сүз запасы; **у него́ бе́дный ~** аның сүз запасы ярлы **2.** *уст.* (*словарь*) сүзлек; камус (*уст.*)
лекси́ческ||ий, -ая, -ое лексик, сүз ...ы; **~ое бога́тство языка́** телнең лексик байлыгы
ле́ктор *м* лектор, лекция сөйләүче, лекция укучы
лекто́рий *м* лекторий
лекцио́нн||ый, -ая, -ое лекция[ләр] ...ы, лекцияләр укый (укыла) торган; **~ый зал** лекцияләр залы; **~ые часы́** лекция сәгатьләре
ле́кци||я *ж* лекция; **чита́ть ~и** лекцияләр уку
леле́ять *несов. кого-что* кадерләү, иркәләү, назлау; **~ ребёнка** баланы иркәләү ♦ **~ мечту́** бик зур теләк белән яшәү, бик зур өмет белән яшәү; хыяллану; **~ наде́жду** өметләнү, өметләнеп тору, өмет (ышаныч) баглау; **~ мысль** уйлау; **~ слух** колакны хозурландыру (рәхәтләндерү, ләззәтләндерү), колакка ләззәт бирү
ле́мех, леме́х *м* төрән (*сабанда*)
леме́шн||ый, -ая, -ое төрәнле; **~ые ору́дия** төрәнле кораллар
ле́мма *ж мат.* лемма, ярдәмче теорема
лен *м ист.* лен (**1.** *урта гасырларда: вассалга бирелә торган поместье һәм шундый поместьены биләү хокукы* **2.** *шундый поместьены беләүченең йөкләмәләре*)
лён *м* җитен
лени́вец *м* **1.** *книжн.* ялкау, эшлексез, иренчәк **2.** *зоол.* ай-ай (*хайван*)
лени́вица *ж книжн. см.* **лени́вец** 1
лени́в||ый, -ая, -ое **1.** ялкау, иренчәк; **~ый учени́к** ялкау укучы **2.** сүлпән, әкрен; **~ые движе́ния** сүлпән хәрәкәтләр ♦ **~ые щи** свежий кәбестәдән пешерелгән щи; **~ые варе́ники** тышсыз эремчек пилмәне
ле́нинец *м* ленинчы, ленинизм тарафдары
лениниа́на *ж* лениниана
ленини́зм *м* ленинизм
лени́ться *несов.* ялкаулану, иренү; **эта де́вочка ле́нится** бу кыз бала ялкаулана
ле́нник *м ист.* ленчы (*урта гасырларда: ленга бирелгән поместьены биләүче*)
ле́нн||ый, -ая, -ое *ист.* ленга нигезләнгән; **~ая зави́симость** ленга нигезләнгән бәйлелек; **~ое владе́ние** ленга нигезендә җир биләү
ле́ность *ж* ялкаулык, иренчәклек
ле́нт||а *ж* **1.** тасма; **шёлковая ~а** ефәк тасма; **с телета́йпной ~ы** телетайп тасмасыннан **2.** (*фильм*) кинолента

ЛЕН-ЛЕТ

ле́нто *муз.* **1.** әкрен, салмак, сузып-сузып **2.** ленто (*әкрен, сузып-сузып башкарыла торган музыкаль пьесса яки анын бер өлеше*)

лентообра́зный, -ая, -ое тасмасыман; **~ые че́рви** тасмасыман суалчаннар

ле́нточник *м* тасма тукучы, тасма җитештерү эшчесе

ле́нточница *ж см.* **ле́нточник**

ле́нточн||ый, -ая, -ое **1.** тасма ...ы; **~ое произво́дство** тасма производствосы **2.** (*в форме ленты*) тасма ...; **~ые че́рви** тасма суалчаннар

лентя́й *м* ялкау, иренчәк [кеше]

лентя́йка *ж см.* **лентя́й**

лентя́йничать *несов. разг.* ялкаулану, ялкаулыкка бирелү (сабышу), ялкауланып яту

ленц||а́ *ж разг.*: **челове́к с ~о́й** ялкауракеше; **рабо́тать с ~о́й** ялкауланыбрак эшләү

ле́нчик *м* (*основа седла*) ияр тактасы, ияр агачы

лень *ж* **1.** ялкаулык, иренү; **побороть ~** ялкаулыкны җиңү **2.** *в знач. сказ. кому, разг.* иренә, ...сы килми; **~ идти́** барасы килми; **на́до бы пойти́, да ~** барырга иде дә, иренәм (барасым килми); **всё, кому́ не ~, его руга́ют** теләсә кем аны тирги

леопа́рд *м* каплан, леопард

лепестко́вый, -ая, -ое таҗ яфракчыклы, аерчалы

лепестко́к *м* таҗ яфракчыгы, аерча

ле́пет *м*: **де́тский ~** 1) баланың бытылдавы; 2) *перен.* балаларча бытылдау; **не́жный ~** гөрләшү, чөкердәшү; **~ ручья́** инешнең чылтырап агуы

лепета́ть *несов. что и без доп* **1.**(*о детях*) тәтелдәү **2.** *перен.* чылтырау, челтерәү; лыпыр-лыпыр килү

лепёшк||а *ж* **1.** (*мучное изделие*) көлчә, җәймә, юка **2.** сәдәп дару, таблетка; **мя́тные ~и** мятный таблеткалар

лепи́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*статую, бюст*) әвәләү, әвәләп ясау **2.** *что* ясау, сылап ясау; **~ со́ты** кәрәз ясау; **~ гнездо́** оя ясау **3.** *что, разг.* ябыштыру; **~ ма́рки на конве́рты** конвертларга маркалар ябыштыру

лепи́ться *несов.* сырышып (сыланып) тору, ябышкан кебек тору; **по гора́м лепя́тся хи́жины** тауларга алачыклар сырышып тора

ле́пк||а *ж* **1.** *см.* **лепи́ть** 1; **уро́к ~и** әвәләп ясау дәресе **2.** (*то, что вылеплено*) әвәләп ясалган әйбер

лепн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*изготовленный лепкой*) әвәләп ясалган, сылап ясалган, күпертеп сылап ясалган; **~ые украше́ния** күпертеп сылап ясалган бизәкләр **2.** (*с украшениями*) сылап ясалган бизәкле, калку бизәкле; **~о́й потоло́к** сылап ясалган бизәкле түшәм **3.** әвәләп ясау ...ы; **~о́е иску́сство** әвәләп ясау сәнгате; **~ые рабо́ты** әвәләп ясау эшләре

лепрозо́рий *м* лепрозорий (*махау авыруы белән авыручыларны дәвалау учреждениесе*)

ле́пт||а *ж прям., перен,* өлеш; **внести́ свою́ ~у** *во что-л. берәр нәрсәгә* үз өлешеңне кертү

лес *м* **1.** урман; **сме́шанный ~** катнаш урман **2.** *собир.* (*срубленные деревья*) агач, агачлар (*материал*); **гнать ~** агач агызу **3.** *перен.* чиксез күп, бик күп, хисапсыз күп; **~ штыко́в** хисапсыз күп штык ♦ **как в ~у́** бернәрсә дә аңламыйча, бернәрсә дә белмичә; **кто в ~, кто по дрова́** *погов.* төрлесе төрлечә; кем ничек тели, шулай; ≈ Гали үз эшендә, Вәли үз эшендә

леса́ I, **ле́са** *ж* кармак җебе

леса́ II *мн.* басма[лар], күперчә (*салына яки ремонтлана торган бина тирәли такталардан һ.б.ш. ясалган вакытлыча корылма*); **зда́ние в ~х** басмалар белән уратып алынган бина

леси́на *ж* (*срубленное дерево*) бүрәнә (*төзү эшенә китә торган киселгән агач*)

леси́стый, -ая, -ое урманлы

ле́ска *ж см.* **леса́** I

лесни́к *м* урманчы, урман каравылчысы

лесни́чество *с* лесничество

лесни́ч||ий *м* лесничий; урманчы хезмәткәр; **его́ назна́чили ~им** аны лесничий итеп билгеләделәр

лесн||о́й, -а́я, -о́е **1.** урман ...ы; **~о́й уча́сток** урман участогы; **~ые ресу́рсы** урман ресурслары **2.** урманлы; **~о́й райо́н** урманлы район **3.** (*связанный с лесоводством*) урманчылык ...ы; **~о́е де́ло** урманчылык эше **4.** агач ...ы; **~о́й склад** агач склады

лесово́д *м* урманчы, урманчылык белгече

лесово́дство *с* **1.** (*наука*) урманчылык, урманчылык фәне **2.** (*выращивание леса*) урманчылык, урманчылык эше

лесово́з *м* агач ташучы судно (машина); агач ташыгыч

лесово́зн||ый, -ая, -ое агач ташый торган; **~ые доро́ги** агач ташый торган юллар

лесозаво́д *м* агач заводы

лесозаготови́тельный, -ая, -ое агач хәзерләү ...ы, агач хәзерли торган; **~ пункт** агач хәзерләү пунктлары

лесозагото́вки *мн.* агач хәзерләү, агач материаллары хәзерләү (*дәүләт тарафыннан*)

лесозащи́тн||ый, -ая, -ое **1.** урман саклау ...ы; **~ая зо́на** урман саклау зонасы **2.** кыр (*тимер юл, сугару каналларын һ.б.ш.*) ышыклау ...ы; **~ая полоса́** кыр ышыклау урман полосасы (*буй урманнар*)

лесонасажде́ни||е *с* **1.** (*посадки леса*) урман утырту, агач[лар] утырту **2.** *обычно мн.* **~я** утыртма урман, утыртылган урман участогы; **полезащи́тные ~я** кыр ышыклау урманнары

лесопа́рк *м* урман-парк

лесопи́лка *ж разг.* такта яру заводы

лесопи́льный, -ая, -ое такта яру ...ы; **~ заво́д** такта яру заводы

лесопи́льня *ж разг.* (*артык зур булмаган*) такта яру заводы

лесополоса́ *ж* урман полосасы

лесопоса́дочн||ый, -ая, -ое урман утырту ...ы, агач утырту ...ы; **~ые рабо́ты** урман утырту эшләре

лесопромы́шленник *м* урман промышленнигы

лесопромы́шленность *ж* урман промышленосте

лесопромы́шленный, -ая, -ое урман промышленносте ...ы; **~ ко́мплекс** урман промышленносте комплексы

лесоразрабо́тки *мн.* агач хәзерләү эшләре

лесору́б *м* урман кисүче

лесору́бный, -ая, -ое урман кисү ...ы, урман кисә торган; **~ инструме́нт** урман кисү инструменты

лесосе́ка *ж* урман бүлемтеге; диләнке

лесоспла́в *м* сал агызу

лесоспла́вн||ый, -ая, -ое сал агызу ...ы; сал агыза торган, сал агызучы; сал агызу белән шөгыльләнүче; **~ая конто́ра** сал агызу конторасы

лесостепн||о́й, -а́я, -о́е урман-дала ...ы; урманлы дала ...ы; **~а́я зо́на** урман-дала зонасы

лесосте́пь *ж* урман-дала, урманлы дала

лесоту́ндра *ж* урман-тундра, урманлы тундра

лёсс *м* (*желтозём*) лёсс (*ачык сары төстәге тау токымы, сары туфрак*)

ле́стниц||а *ж* баскыч ♦ **поднима́ться по служе́бной ~е** хезмәт баскычыннан күтәрелү

ле́стничн||ый, -ая, -ое баскыч ...ы; **~ая ступе́нька** баскыч басмасы; **~ая кле́тка** баскыч урнашкан жир (*купкатлы йортларда*)

ле́стн||ый, -ая, -ое **1.** (*содержащий похвалу*) мактаулы, мактап ...; **~ый о́тзыв** мактап сөйләү **2.** (*дающий удовлетворение самолюбию*) горурланырлык; **~ое предложе́ние** горурланырлык тәкъдим

лесть *ж* ялагайланып мактау, яраргатырышып мактау, юмалау

лесхо́з *м* лесхоз, урман хуҗалыгы

лёт *м*: **по́сле не́скольких часо́в ~а** берничә сәгать очканнан соң; **на лету́** очканда, очып барганда, һавада; **хвата́ть на лету́** [сүз] авыздан чыгу белән аңлап алу, бик тиз аңлау

Ле́та *ж*: **кануть в Ле́ту** эссез югалу

лет||а́ *мн.* **1.** (*годы*) ел; **че́рез не́сколько лет** берничә елдан соң **2.** (*возраст*) яшь; **его́ до́чери пять лет** аның кызына биш яшь; **ему́ лет под шестьдеся́т** аңарга алтмыш яшьләр бар[дыр]; **они́ одни́х лет** алар яшьтәшләр; **сре́дних лет** урта яшьтәге; **мужчи́на сре́дних лет** ир уртасы; **в ~а́х** яше бар инде, олы яшьтә инде; **на́ших лет** безнең яшьләрдә; **он вы́глядит моло́же свои́х лет** ул яшенә караганда яшьрәк күренә; **с ма́лых лет** кечкенәдән [бирле], яшьтән [бирле]; **с де́тских лет** балачактан [бирле]; **войти́ в ~а́** яше бар инде, олыгаю, зураю; **он уже́ вы́шел из э́тих лет** аның яше чыккан инде; **во цве́те лет** чәчәк аткан чагында; **на скло́не (ста́рости) лет** карт көнендә, картаймыш көнендә; **по мо́ло-**

дости лет яшьлектән, яшьлеге белән, яшь булу сәбәпле; **ско́лько лет, ско́лько зим** күпме сулар акты, күпме вакыт үзды

лета́льный, -ая, -ое *мед.*: **~ исхо́д** үлем

летарги́ческий: **впасть в ~ сон** мәрткә китү

летаргия́ *ж* летаргия, мәрткә китү

лета́тельный, -ая, -ое очу ...ы, оча торган; **~ аппара́т** очу аппараты

лета́ть *несов.* очу, очып йөру

лет||е́ть *сов.* **1.** (*вообще*) очу; (*сюда*) очып килү; (*туда*) очып бару; **пти́ца ~и́т** кош оча; **пу́ля ~и́т** пуля оча; **самолёт ~и́т** самолёт оча **2.** (*мчаться*) очу, очкандай [тиз] чабу; (*сюда*) очкандай [тиз] чабып килү; (*туда*) очкандай [тиз] чабып бару; **~е́ть в автомоби́ле** автомобильдә очкандай чабу **3.** *разг.* (*падать*) егылу, егылып төшү, төшү; **~е́ть со сту́ла** урындыктан егылып төшү; **кни́ги ~я́т с по́лки** китаплар киштәдән төшә **4.** бик тиз үтү, бик тиз узу, очу; **вре́мя ~и́т** вакыт бик тиз уза **5.** *перен. разг.* бик тиз [югары] күтәрелү; бик тиз [түбән] төшү; **температу́ра ~и́т вверх** температура бик тиз югары күтәрелә; **а́кции ~я́т вниз** акцияләрнең курсы бик тиз төшә

лётка *ж* мич авызы (*домнада*)

ле́тн||ий, -яя, -ее җәйге; **~ий день** җәйге көн; **~ее пальто́** җәйге пальто

ле́тники *мн.* бер еллык бакча үсемлекләре

лётн||ый, -ая, -ое **1.** [самолётлар] очу өчен үнайлы; **~ая пого́да** очу өчен унайлы һава **2.** лётчик ...ы, очучы ...ы; **~ый костю́м** лётчик костюмы **3.** очучылар ...ы, очучылар әзерли торган; очучылык ...ы; **~ая шко́ла** очучылар мәктәбе; **~ое иску́сство** очучылык осталыгы

ле́то *с* җәй

лето́к *м* умарта тишеге, умарта авызы

ле́том *нареч.* җәен, җәй көне, җәй көнендә

летописа́ние *с* елъязмалар язу

летопи́сец *м* елъязмачы

летопи́сн||ый, -ая, -ое елъязма[лар] ...ы; **~ые сво́ды** елъязмалар җыелмалары

ле́топись *ж* елъязма

летосчисле́ние *с* **1.** ел исәбе

лету́н *м разг.* **1.** (*о птице*) яхшы очучан, яхшы очучы; (*о коне*) чапкын, йөгерек **2.** (*о человеке*) очкалак, летун

лету́нья *ж см.* **лету́н** 1

лету́честь *ж* (*быстрая испаряемость*) тиз очып бетүчәнлек

лету́ч||ий, -ая, -ое **1.** (*способный носиться в воздухе*) очучан, һавада оча торган, очып йөри торган, җиңел **~ий песо́к** һавада оча торган ком **2.** *перен.* (*способный быстро передвигаться*) күчмә ..., бер урыннан икенче урынга тиз күчеп йөри торган; **~ий отря́д** бер урыннан икенче урынга тиз күчеп йөри торган отряд **3.** *спец.* (*легко испаряющийся*) тиз очып бетүчән, тиз очып бетә торган, тиз очучан; **~ие масла́** тиз очып бетүчән майлар **4.** (*быстро проходящий*) тиз бетә торган, тиз утә торган; **~ая сыпь** тиз бетә торган тимгел **5.** кыска, ашыгыч [рәвештә ...ган]; **~ее собра́ние** ашыгыч [рәвештә оештырылган] җыелыш ♦ **~ая мышь** ярканат

лету́чка *ж разг.* **1.** летучка (*ашыгыч рәвештә оештырылган кыска җыелыш*); **редакцио́нная ~** редакция летучкасы **2.** (*подвижной отряд*) [*бер урыннан икенче урынга*] күчеп йөри торган отряд; күчмә отряд; **ремо́нтная ~** күчеп йөреп ремонт ясаучы эшчеләр төркеме

лётчик *м* очучы, лётчик; **~-космона́вт** очучы-космонавт

лётчица *ж* очучы хатын (кыз)

лече́бница *ж* дәвалау йорты; шифаханә

лече́бн||ый, -ая, -ое (*аврупарны*) дәвалау ...ы, дарулау ...ы, дәвалану...ы, дарулану ...ы; **~ые учрежде́ния** дәвалау учреждениеләре

лече́ни||е *с см.* **лечи́ть, лечи́ться**; **амбулато́рное ~е** амбулаториядә дәвалау, амбулаториягә йөреп дәвалану; **~е туберкулёза** туберкулёздан дәвалау; **курс ~я** дәвалау курсы

лечи́ть *несов. кого-что* дәвалау, дарулау

лечи́ться *несов.* дәвалану, дарулану

лечь *сов.* **1.** яту; **~ на дива́н** диванга яту **2.** (*расположиться спать*) яту, йокларга яту; **де́ти уже́ легли́** балалар йокларга яттылар инде **3.** (*распространиться на поверхности*) төшү, яту; **на мо́ре лёг тума́н** диңгез өстенә томан төште; **снег лёг пелено́й** ак япма булып кар төште **4.** *перен. на кого-что* төшү; **ответственность ля́жет на тебя́** җаваплылык синең өстеңә төшәчәк; **вся тя́жесть рабо́ты легла́ на его́ пле́чи** эшнең бөтен авырлыгы аның җилкәсенә төште **5.** **~ на но́вый курс** яңа курс (юнәлеш) алу (*самолёт, судно турында*); **~ в дрейф** дрейфка кую (*корабльне*) ♦ **~ костьми́** баш кую, һәлак булу

ле́ший *м* шүрәле, урман иясе

лещ *м* корбан балыгы

лещи́на *ж* (*орешник*) чикләвек куагы

ле́я *ж* лея (*Румыниядә акча берәмлеге*)

лжесвиде́тель *м юр.* ялган шаһит, ялган танык

лжесвиде́тельница *ж см.* **лжесвиде́тель**

лжесвиде́тельство *с юр.* ялган шаһитлык

лжесвиде́тельствовать *несов. юр.* ялган шаһитлык итү, ялган күрсәтүләр бирү

лжеуче́ние *с* ялган тәгълимат

лжец *м* ялганчы, алдакчы

лжи́в||ый, -ая, -ое **1.** ялганчы, алдакчы, ялганларга яратучан; **~ый челове́к** ялганчы кеше **2.** ялган, алдаулы; **~ое сообще́ние** ялган хәбәр **3.** ясалма; **~ая улы́бка** ясалма елмаю

ли (ль) *частица и союз* ...мы; **придёшь ли ты?** килерсеңме син?; **ра́но ли, по́здно ли, но приду́** иртәме, соңмы, килермен

лиа́на *ж* лиана (*эссе якларда үсә торган үрмәле үсемлек*)

либерали́зм *м* **1.** *полит.* либерализм **2.** (*снисходительность*) либераллык, принципсызлык; **гнило́й ~** черек либерализм

либера́льничать *несов. разг.* либераллык күрсәтү

либера́льн||ый, -ая, -ое **1.** *полит.* либерализм ...ы, либерал[лар] ...ы; **~ая па́ртия** либераллар партиясе **2.** либераль, либералларча ...; **~ые взгля́ды** либералларча карашлар

ли́бо *союз разд.* я, яисә, яки; **~ пан, ~ пропа́л** *погов.* ≈ я уңа, я туңа

либретти́ст *м* либретточы, либретто язучы

либре́тто *с нескл.* либретто

ли́вень *м* койма яңгыр, коеп яуган яңгыр; **хлы́нул ~** яңгыр коеп ява башлады

ли́вер *м* ливер (*суйган хайванның үпкә-бавыры, йөрәге һәм талагы*)

ливре́йн||ый, -ая, -ое ливрея ...ы; ливреялы, ливрея кигән; **~ лаке́й** ливреялы лакей

ливре́я *ж* ливрея (*швейцарлар, лакейлар, кучерлар кия торган укалы махсус кием*)

ли́га *ж* лига, берләшмә; **Ли́га на́ций** *ист.* Милләтләр лигасы

лигату́ра *ж* лигатура (**1.** *хим. алтынга яки көмешкә эретеп катыштырылган бакыр яки аккургаш* **2.** *филол. хәрефләрне бер-берсенә керештереп язу* **3.** *мед. операция вакытында кан тамырларын бәйли торган ефәк җеп яки кетгут*)

ли́дер *м* **1.** лидер, җитәкче, җитәкләүче, әйдәп баручы **2.** лидер, алдан баручы, беренче булып баручы (*спортта*)

ли́дерство *с* лидерлык; **борьба́ за ~** лидерлык өчен көрәш

лиди́рование *с см.* **лиди́ровать**

лиди́ровать *несов.* лидер булып бару, беренче булып бару, алда бару

лиза́ть *несов. кого-что* ялау; **~ таре́лку** тәлинкә ялау; **ого́нь ли́жет сте́ны до́ма** ялкын өйнең стеналарын ялый

лизну́ть *сов. однокр. кого-что* ялап алу (кую)

лизоблю́д *м разг. презр.* тәлинкә ялаучы (тотучы), ялагай

лизо́л *м* лизол (*дезинфекция ясау өчен кулланыла торган сыекча*)

лик I *м* **1.** *поэт.* йөз **2.** *перен.* йөз, тышкы күренеш; **~ луны́** айның йөзе

лик II *м уст.*: **причи́слить к ~у свяще́нных** изгеләр арасына кертү, изгеләрдән исәпләү

ликбе́з *м ист.* ликбез (*грамотасызлыкны бетерү, укый-яза белмәүне бетерү*)

ЛИК-ЛИС

ликвида́тор *м ист.* ликвидатор, ликвидаторлык яклы кеше

ликвида́торство *с* ликвидаторлык

ликвидацио́нн||ый, -ая, -ое бетерү (ябу) ...ы, ликвидация ...ы; **~ая коми́ссия** ликвидация комиссиясе

ликвида́ция *ж* **1.** (*прекращение деятельности*) бетерү, ябу; **~ тре́ста** тресты ябу **2.** (*уничтожение*) бетерү, юкка чыгару; **~ негра́мотности** грамотасызлыкны бетерү

ликвиди́ровать *сов., несов. что* **1.** бетерү, ябу; **~ отде́л** бүлекне ябу **2.** бетерү, юкка чыгару; **~ отстава́ние** артта калуны бетерү

ликвиди́рова||ться *сов., несов.* бетү, ябылу; **фи́рма ~лась** фирма ябылды

ликёр *м* ликёр

ликёрный, -ая, -ое ликёр ..ы; **~ заво́д** ликёр заводы

ликова́ние *с см.* **ликова́ть**

ликова́ть *несов.* шатлану, куану, сөенү

лиле́йн||ый, -ая, -ое **1.** *поэт.* ап-ак, лалә кебек ак; **~ое чело́** ап-ак йөз **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *бот.* лаләчәләр

лилипу́т *м* лилипут, кәрлә

лилипу́тка *ж* лилипут, кәрлә хатын (кыз)

ли́лия *ж* лалә ♦ **~ водяна́я** төнбоек

лилове́ть *несов.* аксыл шәмәха төскә керү

лило́вый, -ая, -ое аксыл шәмәха, миләүшә төсле

лима́н *м* лиман (*култык*)

лими́т *м* лимит, чик норма

лимити́ровать *сов., несов. что* лимит билгеләү, чик норма билгеләү, чикләү

лими́т||ный, -ая, ое лимит ...ы; лимит ...; **~ые це́ны** лимит бәяләр

лимо́н *м* лимон (*агачы һәм җимеше*) ♦ **как вы́жатый ~** сәләте (көче) беткән, хәлдән тайган кеше

лимона́д *м* лимонад

лимо́нн||ый 1. лимон ...ы; **~ое де́рево** лимон агачы **2.** (*о цвете*) лимон төсле, ачык сары төсле

лимузи́н *м* лимузин (*җиңел автомобильнең бер төре*)

ли́мфа *ж* лимфа

лимфати́ческ||ий, -ая, -ое лимфа...ы; **~ие же́лезы** лимфа бизләре

лингви́ст *м* лингвист, телче, тел белгече

лингви́стика *ж* лингвистика, тел белеме, тел гыйлеме

лингвисти́ческ||ий, -ая, -ое лингвистика ...ы; лингвистик; **~ие иссле́дования** лингвистик тикшеренүләр

лине́йк||а I *ж* **1.** сызык; **тетра́дь в ко́сую ~у** кыек сызыклы дәфтәр **2.** сызгыч, линейка; **масшта́бная ~а** масштаб линейкасы; **деревя́нная ~а** агач сызгыч **3.** линейка; **вече́рняя ~а** кичке линейка

лине́йка II *ж уст.* линейка (*экипажның бер төре*)

лине́йн||ый, -ая, -ое **1.** (*имеющий вид линии*) сызыклы, сызыксыман; **~ая мо́лния** сызыклы яшен **2.** (*состоящий из линий*) сызык-сызык, сызыклардан торган, сызылмалы; **~ый орна́мент** сызылмалы орнамент **3.** *уст.* (*пограничный*) чик буендагы, ил чигендәге, чик буенда урнашкан; **~ый каза́к** ил чигендә торучы казак; **~ая стани́ца** чик буендагы станица **4.** *уст.* регуляр; **~ые войска́** регуляр гаскәрләр **5.** линия...ы, линиядә эшләүче; **~ый связи́ст** линиядә эшләүче элемтәче ♦ **~ая ско́рость** *физ.* сызыкча тизлек; **~ые ме́ры** озынлык үлчәве берәмлекләре; **~ые ли́стья** кыяк яфраклар

лине́йчатый, -ая, -ое *бот.* җыерчыклы, сызыклы-сызыклы; **~ лист** сызыклы-сызыклы яфрак

линёк I *м уменьш. от* **линь I**

линёк II *м уменьш. от* **линь II**

ли́нза *ж* линза, ясмык пыяла (*кабарынкы яки батынкы оптик пыяла*)

ли́ни||я *ж* **1.** сызык; **прямо́я ~я** туры сызык; **провести́ ~ю** сызык сызу **2.** сызык, юнәлеш, юл; **~я горизо́нта** офык сызыгы; **береговáя ~я** яр сызыгы; **~я прице́ла** төзәү сызыгы **3.** саф, рәт; **постро́ить дома́ в одну́ ~ю** йортларны бер рәткә салу **4.** юл; **возду́шная ~я** һава юлы; **трамва́йная ~я** трамвай юлы **5.** линия; **телегра́фная ~я** телеграф линиясе **6.** як; тараф; **родня́ по ~и отца́** ата ягыннан кардәш **7.** *перен.* линия, юнәлеш (*карашта, эштә, уз-үзен тотышта*); **генера́льная ~я па́ртии** партиянең генераль линиясе; **~я поведе́ния** үзен тотышы **8.** *перен.* өлкә; **рабо́тать по профсою́зной ~и** профсоюз өлкәсендә эшләү ♦ **вести́ (гнуть) свою́ ~ю** үзенекен итү, үзенекен итәргә тырышу; **по ~и наиме́ньшего сопротивле́ния** иң жиңел юлдан

линко́р *м* линкор

линова́ть *несов. что* сызу, сызыклар сызу

лино́леум *м* линолеум

линоти́п *м* линотип (*наборны юлы-юлы белән коеп җыя торган типография машинасы*)

линоти́пный, -ая, -ое линотипта җыелган; **~ набо́р** линотипта җыелган набор

линчева́ть *сов. несов. кого-что* судсыз җәзалау, кыйнап үтерү, линчевать итү

линь I *м* карабалык

линь II *м мор.* бау, нечкә аркан

линю́чий, -ая, -ое *разг.* тиз уңучан,тиз уңа торган, төсен тиз югалта торган; **~ си́тец** төсен тиз югалта торган ситсы

линя́л||ый, -ая, -ое *разг.* [төсе] уңган, төсе киткән; **~ая мате́рия** төсе уңган тукыма

линя́||ть *несов.* **1.** уңу, төс китү, төсен югалту; **пла́тье ~ет** күлмәк уңа **2.** (*о коровах, лошадях и т.п.*) йон кою, ябага кою; (*о зайцах*) төстән чыгу, төс алмаштыру; (*о змеях*) кабык салу; (*о птицах*) йон кою

ли́па I *ж* (*дерево*) юкә, юкә агачы

ли́па II *ж прост.* ялган (*ялган кәгазь, сүз, вәгъдә һ.б.ш.*)

ли́пк||ий, -ая, -ое ябышучан, ябышкак, сыланучан, ябыша торган, сылана торган; **~ая гли́на** сылана торган балчык

ли́пн||уть *несов* **1.** *к кому-чему* ябышу, сылану; **грязь ~ет к нога́м** аякларга пычрак ябыша **2.** *перен. к кому-чему, разг.* (*неотвязно приставать*) бәйләнү, сагыз булу, ябышу **3.** *разг.* бер-берсенә ябышу; **гу́бы ~ут** иреннәр бер-берсенә ябыша

ли́пов||ый I, -ая, -ое юкә ...ы; **~ый мёд** юкә балы; **~ая алле́я** юкә аллеясы

ли́пов||ый II, -ая, -ое *прост.* ялган ...; **~ое удостовере́ние** ялган таныклык

липу́чий, -ая, -ее *прост. см.* **ли́пкий**

липу́чка *ж разг.* ябыша торган кәгазь (*пластырь һ.б.ш.*)

ли́ра I *ж* лира, саз (*музыка коралы*)

ли́ра II *ж* лира (*Италиядә һәм Төркиядә акча берәмлеге*)

лири́зм *м* **1.** (*лирическое содержание*) лиризм, лириклык; **~ му́зыки Чайко́вского** Чайковский музыкасының лиризмы **2.** (*лирическое настроение*) лирик настроение, нечкә хисләр; **впасть в ~** нечкә хисләргә бирелү

ли́рик *м* лирик, лирик шагыйрь

ли́рика *ж* **1.** лирика (*поэзиянең төре һәм шундый әсәрләр җыелмасы*) **2.** *разг.* лирика, хис

лири́ческ||ий, -ая, -ое *в разн. знач.* лирика ...ы; лирик; **~ая поэ́зия** лирик поэзия; **~ое настрое́ние** лирик настроение; **~ое сопра́но** *муз.* лирик сопрано ♦ **~ое отступле́ние** *лит.* лирик чигенеш (чигенү)

лири́чность *ж* лирикалылык, хисләргә бирелүчәнлек

лири́чный, -ая, -ое лирик, лирикалы, хисле, лирик настроениеле, күтәренке-эмоциональ; **~ тон** лирик тон

лис *м* ата төлке

лиса́ *ж* **1.** төлке; **хи́трый как ~** төлке кебек хәйләкәр, хәйләкәр төлке **2.** (*мех*) төлке мехы

лисёнок *м* төлке баласы

ли́с||ий, -ья, -ье **1.** төлке ...ы; **~ья нора́** төлке өне; **~ий след** төлке эзе **2.** төлке ...; **~ья шу́ба** төлке тун **3.** *перен.* хәйләкәр, хәйләле, ялагай, ялагайланып ...

лиси́н||ый, -ая, -ое *см.* **ли́сий** 1; **~ая нора́** төлке өне (оясы)

лиси́ца *см.* **лиса́**

лиси́чка *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **лиси́ца 2.** (*гриб*) этәч гөмбәсе

лист *м* **1.** (*мн.* **~ья** и **~ы**) яфрак; **дубо́вый ~** имән яфрагы **2.** (*мн.* **~ы**) табак; (*напр. тетради*) бит; **оди́н ~ бума́ги** бер табак кәгазь; **~ желе́за** бер табак калай; **кни́га в деся́ть печа́тных ~о́в** ун басма табаклы китап ♦ **с ~а́ [игра́ть, петь]** алдан хәзерлексез, алдан хәзерләнмичә, нотадан карап кына [уйнау, жырлау]

листа́ж *м* листаж (*китапның куләмен билгели торган басма табаклар саны*)

листа́ть *несов. что* актару, ачкалау, ачып-ачып ябу (*китап битләрен*)

листва́ *ж собир.* яфраклар

ли́ственница *ж* карагач

ли́ственн||ый, -ая, -ое **1.** яфраклы; **~ое де́рево** яфраклы агач **2.** яфраклы

агачлар ...ы; **~ый лес** яфраклы агачлар урманы

листóвка *ж* листовка

листов||óй, -áя, -óе **1.** яфрак ...; **~óй табáк** яфрак тәмәке **2.** табаклы; **~óе желéзо** табаклы калай

листóк *м* **1.** *уменьш. от* **лист**; **2.** (*бланк*) кәгазь; **контрóльный ~** контроль кәгазе

листопáд *м* яфрак коелу

литáвры *мн.* литавра (*музыка коралы*)

литéйн||ый, -ая, -ое **1.** металл кою ...ы; **~ый цех** металл кою цехы; **~ое дéло** металл кою эше **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* металл кою эшләре мастерское

литéйщик *м* металл коючы, металл кою белгече

лúтер *м* литер (*юлда йөргәндә билет хакын бөтенләй түләмәү яки льгота белән файдалану хокукы бирә торган таныклык*)

лúтера *ж* **1.** *уст.* (*буква*) хәреф **2.** *полигр.* металл хәреф

литерáтор *м* **1.** (*писатель*) әдип, язучы **2.** (*литературовед*) әдәбиятчы

литерáтур||а *ж в разн. знач.* әдәбият; **рýсская ~а** рус әдәбияты; **теóрия ~ы** әдәбият теориясе; **политúческая ~а** политик әдәбият

литерáтурн||ый, -ая, -ое **1.** (*относящийся к художественной литературе*) әдәби; **~ые круги́** әдәби даирәләр; **~ое произведéние** әдәби әсәр **2.** (*писательский*) язучы ...ы; әдип ...ы; **~ый труд** язучы хезмәте **3.** әдәби; **~ый стиль** әдәби стиль **4.** әдәбият ...ы; **~ый вéчер** әдәбият кичәсе ♦ **~ый язы́к** әдәби тел

литературовéд *м* әдәбиятчы, әдәбият белгече

литературовéдение *с* әдәбият белеме

литературовéдческ||ий, -ая, -ое әдәбият белеме ...ы; **~ие нáуки** әдәбият белеме фәннәре

лúтерный I, -ая, -ое (*льготный*) литерлы; **~ биле́т** литерлы билет

литéрн||ый II, -ая, -ое *разг.* литерлы, хәреф белән билгеләнгән; **~ая лóжа** литерлы ложа

лúтий *м хим.* литий

литóвец *м* литвалы, Литва кешесе

литóвка *ж* литвалы хатын (кыз)

литóвский, -ая, -ое литвалы[лар] ...ы, Литва ...ы; **~ язы́к** литвалылар теле

литóвцы *мн.* литвалылар, Литва халкы

литóграф *м* ташбасмачы, литограф

литографúровать *сов., несов. что* ташбасмада басу, литография юлы белән басу, литографиядә басу

литогрáфия *ж* **1.** (*способ печатания*) литография, ташбасма **2.** (*оттиск*) литография (*ташбасма ысулы белән төшерелгән рәсем*) **3.** (*мастерская*) литография, ташбасмада басу мастерское, ташбасмаханә

лит||óй, -áя, -óе эретеп коелган, коеп ясалган, коелма; **~áя сталь** эретеп коелган корыч; **~ы́е издéлия** коеп ясалган әйберләр

литр *м* литр

литрáж *м* литраж

литрóвый, -ая, -ое бер литрлы, бер литр сыешлы

лить *несов.* **1.** *что* агызу, кою, түгү; салу, сибу, **~ вóду из лéйки** лейкадан су агызу **2.** (*литься*) агу, агып тору; кою; **водá льёт из крáна** су кранннан агып тора; **дождь льёт как из ведрá** яңгыр чиләкләп коя **3.** *перен.* (*о свете, запахе*) чәчү, тарату **4.** *что* (*эретеп*) кою, коеп ясау; **~ медáль** медаль кою ♦ **~ вóду** *на чью мéльницу бирәүнең* тегермәненә кою; **~ слёзы** күз яшьләре түгү (кою)

лить||ё *с* **1.** *см.* **лить** 4; **машúна для ~я́ метáлла** металл кою машинасы **2.** *собир.* коелма, (*металлдан*) коеп ясалган әйберләр; **чугýнное ~ё** чуеннан коеп ясалган әйберләр

лúть||ться *несов.* **1.** агу, түгелү; **из крáна льётся водá** кранннан су ага; **водá льётся чéрез край** читеннән су түгелә; **слёзы лью́тся из глаз** күзләрдән яшь ага; **кровь ~ лáсь рекóй** дәрья булып кан акты **2.** *перен.* (*раздаваться*) яңгырау; **пéсни лью́тся** җырлар яңгырый **3.** *перен.* (*о свете, запахе*) сибелү, чәчелү, төшү **4.** *перен.* (*свободно излагаться — о речи, слоге*) агылу **5.** *страд. от* **лить** 1, 3, 4

лиф *м* лиф

лифт *м* лифт

лифтёр *м* лифтчы, лифтта эшләүче

лифтёрша *ж разг.* лифтчы хатын (кыз)

лúфчик *м* лифчик

лихáч *м* лихач; **шофёр- ~** лихач шофёр

лихáчество *с* лихачлык

лихв||á *ж*: **с ~óй** артыгы белән

лúх||о *с прост.* явызлык, яманлык, бәхетсезлек ♦ **поминáть ~ом** *кого-что* начарлык белән искә алу, начар сүз белән искә алу; **хватúть (хлебнýть) ~а** бик күп кайгы-хәсрәт чигү, авырлыклар күрү

лихоúмец *м уст.* ришвәтче, взятка алучы

лихоúмство *с уст.* ришвәтчелек, взятка алу[чылык]

лих||óй I, -áя, -óе *уст.* **1.** (*злой*) явыз яман; **~óй человéк** явыз кеше **2.** (*трудный*) авыр, начар; **~áя годúна** авыр ел ♦ **~á бедá начáло** бер башлап җибәрүе генә кыен

лих||óй II, -áя, -óе *разг.* **1.** (*смелый*) җилле, куркусыз, кыю, чая, тәвәккәл; **~óй пáрень** җилле егет; **~áя атáка** кыю атака **2.** (*быстрый*) кызу, тиз; **~áя ездá** кызу бару **3.** (*искусный*) оста, житез, җилле; **~óй танцóр** оста биюче **4.** (*бойкий*) ялкынлы, җилле; **~áя пéсня** ялкынлы җыр

лихолéтье *с уст.* авыр замана, авыр еллар (*төрле чуалышлар, тынычсызлыклар, авырлыклар һ.б.ш чоры*)

лихорáд||ить *несов.* **1.** өшетү, бизгәк тоту; **больнóй ~ит** авыруны бизгәк тота **2.** *безл. кого-что* туңдыру, калтырату; **меня́ ~ит** мине туңдыра **3.** *перен. безл. кого-что* буталчыклык (тәртипсезлек) тудыру, ыгы-зыгы чыгару; дер китерү; **стрóйку ~ит** төзелешне дер китерә

лихорáдка ж **1.** (*болезнь*) бизгәк; өшетү **2.** *разг.* (*сыпь на губах*) чабырткы

3. *перен.* ыгы-зыгы, буталчыклык; **биржевáя ~** биржадагы ыгы-зыгы

лихорáдочн||ый -ая, -ое **1.** (*страдающий лихорадкой*) бизгәк белән авыручы; **~ый больнóй** бизгәк белән авыручы **2.** (*бывающий при лихорадке*) бизгәк тотканда була торган; **~ый бред** бизгәк тотканда була торган саташу **3.** *перен.* ярсулы, ашыгыч, шашынулы; ашыгыч рәвештә ..., шашынып ...; **~ая дéятельность** шашынып эшләү; **~ые приготовлéния** шашынулы әзерләнүләр

лицевáть *несов. что* **1.** (*перелицовывать*) әйләндереп тегү, тискәре ягын әйләндереп тегү **2.** *спец.* (*облицовывать*) тышлау

лицев||óй, -áя, -óе **1.** бит ...ы; йөз ..ы; **~ы́е кóсти** бит сөякләре **2.** тышкы, өске, алгы, уң; **~áя сторонá матéрии** тукыманың уң ягы; **~áя сторонá здáния** бинаның алгы ягы **3.** *спец.* (*иллюстрированный*) рәсемле, бизәкле; **~áя рýкопись** рәсемле кулъязма ♦ **~óй счёт** *фин.* шәхси счёт (*билгеле бер кешенең исемена ачылган счёт*)

лицедéйство *с уст.* **1.** (*театральное представление*) тамаша **2.** (*притворство*) икейөзлелек, монафыйклык, ялган кыланыш

лицезрéть *несов. кого-что, книжн.* күрү, үз күзе белән күрү

лицéйст *м* лицейда укучы, лицейда тәрбияләнүче

лицéй *м* лицей

лицемéр *м* икейөзле, монафыйк [кеше]; риялы (*редко*)

лицемéрие *с* икейөзлелек, монафыйклык; рия, риялылык (*редко*)

лицемéрить *несов.* икейөзлеләнү, монафыйклану, икейөзлелек (монафыйклык) күрсәтү; риялану (*редко*)

лицемéрка *ж* икейөзле (монафыйк) хатын (кыз)

лицемéрн||ый, -ая, -ое **1.** икейөзле, монафыйк; риялы (*редко*); **~ая жéнщина** икейөзле хатын **2.** монафыйкларча ..., икейөзлеләнеп эшләнгән, икейөзлеләнеп ...; **~ый постýпок** икейөзлеләнеп эшләнгән эш

лицéнзия *ж спец.* лицензия (*берәр төрле товарны чит илгә чыгару яки чит илдән керту хокукы; шушы хокукны раслый торган документ*)

лицеприя́тн||ый, -ая, -ое *книжн.* яклаулы, яклауга нигезләнгән; **~ое решéние** яклауга нигезләнгән карар

лиц||ó *с* **1.** бит, йөз, чырай; **мýскулы ~á** бит мускуллары; **знакóмое ~ó** таныш йөз; **знать** *кого-л.* **в ~ó** күреп белү; **с ~á некрасúв** төскә-биткә ямьсез; **с румя́ным ~óм** алсу йөзле; **человéк с привéтливым ~óм** ачык чырайлы кеше **2.** *перен.* (*индивидуальность*) йөз; **политúческое ~ó áвтора** авторның политик йөзе; **не имéть своегó ~á** үз йөзе булмау, шәхси йөзе булмау **3.** (*человек*) шәхес, кеше; **историúческое ~ó** тарихи шәхес;

ЛИЧ-ЛОГ

официа́льное ~ó рәсми кеше; **физи́ческое** ~ó физик шәхес (*җәмгыятнең тулы хокуклы кешесе*); **юриди́ческое** ~ó юридик шәхес (*хокуклары һәм бурычлары булган оешма, предприятие, учреждение*) **4.** тышкы (өске, алгы) як; **гла́дить матери́ю с** ~á тукыманы уң ягыннан үтүкләү **5.** *грам.* зат; **пе́рвое** ~ó беренче зат ♦ **в** ~é *кого* йөзендә; **в** ~ó **[говори́ть, брани́ть]** *что* ачыктан-ачык, йөзенә бәреп әйтү; **с** ~á **не во́ду пить** *посл.* ≈ төсне табакка куймыйлар; **смотре́ть (гляде́ть) в** ~ó *чему* күзенә карау; кыю булу; **стере́ть (смести́) с** ~á **земли́** җир йөзеннән себереп ташлау, юк итү, бетерү

личи́н||а *ж* **1.** битлек, маска; **под** ~**ой** *чего-л.* маскасы астында; **сорва́ть** ~**у** *с кого-л.* битлеген ачу, фаш итү; **сбро́сить** ~**у** битлекне алып ташлау **2.** (*у замка*) йозак йөзлеге

личи́нка I *ж* корт, личинка

личи́нка II *ж* **1.** *см.* **личи́на** 2; **2.** *воен.* личинка (*мылтык затворының бер өлеше*)

ли́чно *нареч.* үзе (*с аффиксами принадлежности*); **переда́й** ~ **ему́** аңарга үзенә тапшыр; **ответственность па́дает** ~ **на Вас** җаваплылык Сезнең үзегезгә төшә

личн||о́й, -а́я,-о́е бит ...ы; ~**о́е мы́ло** бит сабыны; ~**о́е полоте́нце** бит сөлгесе

ли́чность *ж* шәхес, кеше; **неприкоснове́нность** ~**и** шәхеснең кагылгысызлыгы; **удостовере́ние** ~**и** шәхес таныклыгы; **установи́ть** ~**ь** *кого-л. берәүнең* кемлеген билгеләү ♦ **прошу́ без** ~**ей!** аерым шәхесләргә (кешеләргә) кагылмавыгызны үтенәм!

ли́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*осуществляемый лично*) үз; шәхси; ~**ая инициати́ва** шәхси инициатива; **необходи́мо его́** ~**ое прису́тствие** аның үзенең булуы кирәк **2.** (*касающийся одного лица*) шәхси; ~**ая жизнь** шәхси тормыш; ~**ое де́ло** шәхси эш **3.** *грам.* зат ...ы: ~**ые местоиме́ния** зат алмашлыклары ♦ ~**ый соста́в** эшләүчеләр составы, хезмәт итүчеләр составы (*учреждениедә, предприятиедә, армиядә*)

лиша́й *м* **1.** *см.* **лиша́йник; 2.** тимрәү (*авыру*)

лиша́йник *м бот.* лишайник, мүк

лиша́ть *несов. см.* **лиши́ть**

лиша́ться *несов.* **1.** *см.* **лиши́ться; 2.** *страд. от* **лиша́ть**

лише́ни||е *с* **1.** *см.* **лиши́ть, лиши́ться; ~е свобо́ды** иректән мәхрүм итү; ~**е избира́тельных прав** сайлау хокукыннан мәхрүм итү **2.** *обычно мн.* ~**я** мохтаҗлык[лар], авырлыклар[лар], кыенлык-[лар]

лиши́ть *сов. кого-что, кого-чего* мәхрүм итү, алу, ...сыз калдыру; ~ **свобо́ды** иректән мәхрүм итү; ♦ ~ **жи́зни** үтерү; ~ **себя́ жи́зни** үзенә кул салу, үз-үзеңне үтерү; ~ **сло́ва** сүз бирмәү; **он не лишён чу́вства ю́мора** аңарда юмор юк түгел

лиши́ться *сов. кого-чего* югалту, ...сыз калу, мәхрүм булу, мәхрүм калу; ~ **дове́рия** ышанычны югалту; ~ **зре́ния** сукыраю; ~ **поко́я** тынычлыкны югалту; ~ **рассу́дка** акылдан язу; ~ **сна** йокысыз калу; ♦ ~ **чувств** аңын югалту, һуштан язу

ли́шн||ий, -яя, -ее **1.** (*избыточный*) артык; ~**ие де́ньги** артык акча **2.** (*ненужный*) артык, кирәксез, кирәге булмаган; ~**ие ве́щи** кирәге булмаган әйберләр **3.** (*дополнительный*) тагы; **взгляну́ть** ~**ий раз** тагы бер тапкыр карап алу ♦ **без** ~**их слов (рассужде́ний)** күп сөйләнеп тормастан; **бы́ло бы не** ~**им...** ... артык булмас иде; **говори́ть (сказа́ть)** ~**ее** артык сөйләү; **не** ~**ее** артык булмас; **позво́лить себе́** ~**ее** артык кылану; **с** ~**им** ...дан артык; **два кило́ с** ~**им** ике килодан артык

лишь 1. *частица огранич.* (*только*) гына, бары ... гына, бары тик ...гына, тик ... гына; фәкать; **одного́** ~ **нет** берәве генә юк, берсе генә җитми; ~ **бы не опозда́л** ул соңга гына калмасын иде; **он всего́** ~ **како́й-то секрета́рь** ул бары тик секретарь гына **2.** *союз присоед.* (*едва, как только*) ...ган гына иде, ..гач та, ...ү белән; ~ **показа́лась ста́нция, пассажи́ры засуети́лись** станция күренү белән пассажирлар ыгы-зыгы килә башлады; ~ **то́лько** *см.* **лишь** 2

лоб *м* маңгай; **высо́кий** ~ киң маңгай ♦ **на лбу́ напи́сано** *у кого что* маңгаена язган, йөзеннән беленеп (күренеп) тора; **в** ~ 1) *воен.* турыдан, турыдан-туры; 2) *мор.* каршы, хәрәкәткә каршы; **что в** ~**, что по́ лбу** *погов.* [нишләсәң дә] барыбер

лоба́стый, -ая, -ое *прост.* киң маңгайлы

лобза́ть *несов. кого-что, уст.* үбү

ло́бзик *м* лобзик (*кысалы кечкенә нечкә пычкы*)

лобко́в||ый, -ая, -ое *анат.* касык...ы; ~**ые ко́сти** касык сөякләре

ло́бн||ый -ая, -ое маңгай ...ы; ~**ая кость** маңгай сөяге ♦ ~**ое место́** *уст.* 1) патша боерыгын игълан итү урыны; 2) җәзалау урыны, җәза мәйданы

лобов||о́й, -а́я, -о́е *спец.* **1.** (*направленный в упор*) каршы; турыдан-туры, туры; ~**о́й ве́тер** каршы җил; ~**а́я ата́ка** туры атака **2.** (*передний*) алгы; ~**о́е стекло́** алгы пыяла

лобогре́йка *ж* лобогрейка, ургыч машина

лобо́к *м анат.* касык, касык сөяге

лоботря́с *м см. прост.* эшлексез, ялкау

лоботря́сничать *несов. прост.* эшсез йөрү, ялкаулыкка бирелү

лобыза́ть *несов. см.* **лобза́ть**

лов *м см.* **лови́ть** 1; ~ **ры́бы** балык тоту

ловела́с *м* ловелас (*хатын-кызлар артыннан йөрүче, хатын-кызларны алдаучы*)

лове́ц *м* (*рыболов*) балыкчы, балык тотучы; (*охотник*) аучы, сунарчы; **на** ~**ца́ и зверь бежи́т** *погов.* ≈ кулга үзе килеп керде

лови́ть *несов. кого-что* **1.** тоту, тотып алу; ~ **птиц** кошлар тоту; ~ **мяч** туп тоту **2.** *перен.* тоту; туры китерү; ~ **на лжи** ялганын тоту **3.** тоту, аулау; ~ **такси́** такси тоту; ~ **жениха́** кияү аулау ♦ ~ **ка́ждое сло́во** *кого* авызана карап тору; ~ **на сло́ве** *кого* әйткәнен үтәргә мәҗбүр итү; ~ **слу́чай (моме́нт)** моментны туры китерү

лови́ться *несов.* **1.** (*попадаться в силок, сеть и т.п.*) эләгү, тотылу **2.** *страд. от* **лови́ть**

ловка́ч *м разг.* елгыр, елгыр кеше, үткен кеше

ло́вк||ий, -ая, -ое **1.** оста; җитез; ~**ие движе́ния** оста хәрәкәтләр; ~**ий па́рень** җитез егет **2.** *разг.* (*изворотливый*) елгыр, мут, оста, хәйләкәр; ~**ий плут** оста алдакчы **3.** *разг.* (*удобный*) уңайлы; ~**ое седло́** уңайлы ияр

ло́вля *ж см.* **лови́ть** 1

лову́шк||а *ж* **1.** ау, тозак; капкын; (*яма*) чокыр, баз; (*для мышей*) тәбе; ~ **для птиц** кошлар өчен тозак **2.** тозак; **ми́нная** ~**а** миналардан корылган тозак **3.** *перен.* ау, тозак; **попа́сть в** ~**у** тозакка эләгү (төшү); **поста́вить** ~**у** тозак салу

ло́вч||ий, -ая, -ее **1.** ау ...ы; ~**ие пти́цы** ау кошлары (*лачын һ.б.ш.*) **2.** (*служащий для ловли*) җәнлек аулау (тоту) өчен ясалган (эшләнгән, корылган); ~**ая я́ма** җәнлек тоту өчен казылган чокыр **3.** *в знач. сущ.* ~**ий** *м* ловчий (*электә алпавытларда аучылык эшләрен алып баручы*)

ловчи́ть *несов. прост.* хәйләләү (*хәйләле юллар белән максатына ирешергә тырышу*)

лог *м* сыза, үзән

логари́фм *м мат.* логарифм

логарифми́ровать *сов., несов. что, мат.* логарифмын табу

логарифми́ческ||ий, -ая, -ое *мат.* логарифмик, логарифм ...ы; ~**ая табли́ца** логарифмик таблица; ~**ая лине́йка** логарифм сызгычы

ло́гика *ж в разн. знач.* логика; **диалекти́ческая** ~ диалектик логика; **у него́ своя́** ~ аның үз логикасы [бар]; ул үзенчә фикер йөртә; ~ **собы́тий** вакыйгаларның эзлеклелеге

логи́ческ||ий, -ая, -ое логик, логикага нигезләнгән; ~**ий вывод** логик нәтиҗә ♦ ~**ое ударе́ние** *лингв.* логик басым

логи́чн||ый, -ая, -ое логикалы, логикага нигезләнгән, акылга ятышлы, эзлекле; ~**ое рассужде́ние** эзлекле фикер йөртү

ло́говище, ло́гово *с прям., перен.* оя, өн; ~ **врага́** дошманның өне

логопе́д *м* логопед, логопедия белгече

логопе́дия *ж* логопедия (*сөйләү җитешсезлекләрен, мәс. тел тотлыгуны, сакаулыкны бетерү турындагы фән*)

ло́дка *ж* көймә, каек; **па́русная ~** җилкәнле көймә; **подво́дная ~** суасты көймәсе

ло́дочки *мн.* (*туфли*) лодочки

ло́дочник *м* көймәче; каекчы

ло́дочн||ый, -ая, -ое көймә[ләр] ...ы; көймәдә ...; **~ая ста́нция** көймәләр станциясе; **~ые го́нки** көймәдә узышлар

лоды́жка *ж* тубык сөяге

ло́дырничать *несов. разг.* эшсез йөрү, ялкаулану, ялкаулыкка бирелү

ло́дыр||ь *м разг.* ялкау, эшлексез ◆ **~я гоня́ть** эшсез йөрү, ялкаулану, тырай тибү

ло́жа I *ж* **1.** (*в театре*) ложа **2.** ложа (*масоннар оешмасы булеге*)

ло́жа II *ж* (*у ружья*) көбәк, ложа

ложби́на *ж* уйсулык, иңкүлек, уйсу (иңкү, иңсү) җир

ло́же *с* **1.** (*место для сна, отдыха*) урын, түшәк, ятак **2.** (*русло реки*) елга узәне, елга юлы

ло́жечк||а *ж уменьш. от* **ло́жка** 1 ◆ **под ~ой боли́т (щеми́т)** күкрәк авызы авырта (әрни)

ло́жечник *м* **1.** (*мастер*) кашыкчы, кашык ясаучы **2.** кашыклар шакылдатып уйнаучы

ложи́ться *несов. см.* **лечь**

ло́жк||а *ж* **1.** кашык; **ча́йная ~а** балкашык, бал кашыгы **2.** *мн.* **~и** кашыклар (*кашыксыман гади музыкаль инструмент*)

ло́жн||ый, -ая, -ое **1.** (*содержащий ложь*) ялган; **~ые слу́хи** ялган хәбәрләр **2.** (*ошибочный*) ялгыш; **~ый шаг** ялгыш адым; **стоя́ть на ~ом пути́** ялгыш юлда булу **3.** ялган, ясалма, тышкы; **~ая скро́мность** ясалма тыйнаклык

ложь *ж* ялган

лоза́ *ж* **1.** чыбык; **и́вовая ~** тал чыбыгы **2.** (*ива*) тал

лози́на *ж разг.* **1.** *см.* **лоза́** 2; **2.** (*ивовый прут*) тал чыбыгы

лозня́к *м* таллык

ло́зунг *м* лозунг; **вы́двинуть ~** лозунг ташлау

локализа́ция *ж см.* **локализова́ть, локализова́ться**

локализова́ть *сов., несов. что* локальләштерү, җәелдермәү, чыккан урынында туктату; чикләп алу; **~ эпиде́мию** эпидемияне локальләштерү

локализова́||ться 1. *сов., несов.* локальләшү, җәелмәү; урнашу, туплану; **эпиде́мия ~лась** эпидемия локальләште (җәелмәде) **2.** *несов. страд. от* **локализова́ть**

лока́льн||ый, -ая, -ое локаль, җирле, билгеле бер урынга хас; **~ая война́** локаль сугыш

лока́ут *м* локаут (*капиталистларның завод-фабрикаларны ябып, эшчеләрне масса күләмендә эштән чыгаруы*)

локаути́ровать *сов., несов. кого-что* локаут игълан итү

лока́ция *ж спец.* локация

локомоби́ль *м* локомобиль

локомоти́в *м* локомотив

ло́кон *м* локон, чәч бөтеркәсе

ло́к||оть *м* терсәк ◆ **~ти [себе́] куса́ть** терсәкне тешләү

лом I *м* лом; **ска́лывать лёд ~ом** бозны лом белән вату

лом II *м собир.* ватык[лар]; **металли́ческий ~** металл ватыклары

лома́ка *м, ж разг.* кыланчык, кыланучан кеше

ло́ман||ый, -ая, -ое **1.** сынган, сынык, ватык, ватылган, җимерек; **~ые ве́щи** ватык әйберләр **2.** бозык, бозылган; **говори́ть на ~ом языке́** ватып-сындырып сөйләү ◆ **~ая ли́ния** *мат.* сынык сызык; **~ого гроша́ не сто́ит** сукыр бер тиенгә тормый

лома́ть *несов.* **1.** *что* сындыру; вату, **~ сук** ботак сындыру; **~ лёд** боз вату; **~ таба́к** *спец.* тәмәке өзү **2.** *что* вату, бозу, яраксыз хәлгә китерү; **~ игру́шки** уенчыкларны вату **3.** *перен. что* җимерү; **~ ста́рые поря́дки** иске тәртипләрне җимерү **4.** *перен. кого-что* бозу; **~ свою́ жизнь** үз тормышыңны бозу ◆ **~ го́лову** *над чем* баш вату; **~ ша́пку** *перед кем* ялынып каршысына бару, баш ию, баш ору

лома́||ться *несов.* **1.** сыну; ватылу, җимерелү; **ве́тка ~ется** ботак сына; **лёд ~ется** боз ватыла **2.** *перен.* бозылу, җимерелү; **его́ хара́ктер ~ется** аның характеры бозыла **3.** (*жеманничать*) кылану, боргалану-сыргалану; назланып кылану; киреләнү **4.** (*о голосе*) үзгәрү **5.** *страд. от* **лома́ть**

ломба́рд *м* ломбард

ломи́ть *несов.* **1.** *что, прост.* бөгү, сыгу; **ве́тер ло́мит дере́вья** җил агачларны бөгә **2.** *прост.* бәреп-ватып керү; җимереп керү; этешеп-төртешеп керү; **наро́д ло́мит в воро́та** халык капкадан этешеп-төртешеп керә **3.** *безл. что и без доп.* сызлау; **у меня́ ло́мит поясни́цу** билем сызлый

ломи́ться *несов.* **1.** сыгылу, бөгелү; **ве́тви ло́мятся от я́блок** ботаклар алмалардан сыгылалар **2.** *разг.* бәреп (ватып, җимереп) керү; **~ в дверь** ишекне бәреп керү ◆ **~ в откры́тую дверь** ачык ишекне кагу (*һәркемгә билгеле булган нәрсәне исбат итү*)

ло́мкий, -ая, -ое [тиз] ватылучан, [тиз] сынучан, уалучан

ломови́к *м разг.* ломовой, йөк ташучы извозчик

ломов||о́й, -а́я, -о́е йөк ...ы; **~а́я ло́шадь** йөк аты ◆ **~о́й изво́зчик** *уст.* йөк ташучы извозчик

ломо́та *ж* сызлау, сөяклəр сызлау

ломо́ть *м* телем, сынык ◆ **отре́занный ~** кискән икмәк

ло́н||о *с поэт.* кочак, куен ◆ **на ~е приро́ды** табигать кочагында

ло́пастн||ый, -ая, -ое **1.** калаклы, канатлы; **~ое колесо́** калаклы көпчәк **2.** калаксыман; **~ые ли́стья** калаксыман яфраклар

ло́пасть *ж* **1.** калак; **~ лопа́ты** көрәк калагы **2.** калак, канат; **~ пропе́ллера** пропеллер калагы

лопа́т||а *ж* көрәк; **деревя́нная ~а** агач көрәк ◆ **борода́ ~ой** көрәк сакал

лопа́тк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **лопа́та**; **2.** калак сөяге ◆ **бежа́ть (гнать) во все ~и** җан-фәрманга йөгерү (куу)

ло́пать *несов. что, прост.* бүсү, тыгыну (*комсызланып ашау*)

ло́паться *несов. см.* **ло́пнуть**

ло́пну||ть *сов.* **1.** (*о полых предметах*) шартлау, чатнау, ярылу; (*о натянутых предметах*) өзелү; **стака́н ~л** стакан чатнады; **струна́ ~ла** кыл өзелде **2.** *перен. разг.* шартлау, бөлү; **банк ~л** банк бөлде ◆ **~ть со́ смеху** эч катып көлү

лопота́ть *несов. разг.* бытылдау, лыкылдау, такылдау

лопоу́хий, -ая, -ое *разг.* **1.** салпы колаклы, салынкы колаклы; **~ щено́к** салпы колаклы көчек **2.** *прост.* (*простоватый — о человеке*) салпы колак, ачык авыз

лопу́х *м* **1.** әрекмән, тигәнәк **2.** *прост.* (*о глупом человеке*) беркатлы кеше, ачык авыз

лорд *м* лорд

лорне́т *м* лорнет

лоси́н||а *ж* **1.** (*выделанная лосиная кожа*) поши күне **2.** *мн.* **~ы** *уст.* поши күненнән тегелгән чалбар **3.** (*лосиное мясо*) поши ите

лоси́ха *ж* ана поши

лоск *м прям., перен.* ялтыравык; **сапоги́ с ~ом** ялтыравыклы итек; **навести́ ~** *на что-л. бирәр нәрсәне* ялтырату; *перен.* ялтыратып курсәту

лоску́т *м собир.* кисәкләр, корама, калдык-постыклар (*мәс. кун промышленностендә*)

ло́скут *м* кисәк, корама

лоску́т||ый, -ая, -ое корама ...; **~ое одея́ло** корама юрган

лосн||и́ться *несов.* ялтырау, ялтырап тору; **рукава́ ~я́тся** җиңнәре ялтырап тора

лососи́на *ж* сөләйман балыгы ите

лосо́сь, ло́сось *м* сөләйман балыгы

лось *м* поши

лот *м мор.* лот

лотере́я *ж* лотерея

лото́ *с* лото (*уен*)

лото́к *м* **1.** лоток (*урамда сату итү өчен ачык прилавка*) **2.** улак; **ме́льничный ~** тегермән улагы

ло́тос *м бот.* лотос

лото́чник *м* лотокчы (*урамда лотокта сату итүче*)

лото́чница *ж* лотокчы хатын (кыз)

лото́чн||ый, -ая, -ое лоток ...ы; локтан ...; лотоктан сатыла торган; **~ая торго́вля** лотоктан сату итү

лоха́нка *ж см.* **лоха́нь**

лоха́нь *ж* лакан

лохма́тить *несов. кого-что, разг.* туздыру, тузгыту

лохма́титься *несов. разг.* тузу; тузгу, тузгаклану

лохма́тый, -ая, -ое **1.** йонлы, йонлач, йөнтәс; **~ пёс** йөнтәс эт **2.** тузган

ЛОХ-ЛЫЖ

чәчле, тузгыган чәчле, тузгак чәчле; ~ **па́рень** тузган чәчле егет

лохмо́тья *только мн.* **1.** (*изношенная и изорванная одежда*) сәләмә, сәләмә кием, иске-москы кием; **он оде́т в ~** сәләмә кием кигән **2.** (*клочья*) кисәкләр

ло́хмы *только мн. прост.* киезләнгән чәч; киезләнгән йон

ло́ция *ж спец.* лоция

ло́цман *м* лоцман (**1.** *фарватерны яхшы белүче һәм аннан суднолар үткәруче* **2.** *диңгез балыгының бер төре*)

лошади́н||ый, -ая, -ое **1.** ат ...ы; **~ая голова́** ат башы **2.** (*как у лошади*) атныкы кебек ♦ **~ая до́за** ат дозасы (*чамадан тыш зур доза*); **~ая си́ла** *физ.* ат егәрлеге, ат көче

лоша́дник *м разг.* **1.** (*любитель лошадей*) ат һәвәскәре, ат яратучы кеше **2.** (*торговец лошадьми*) ат сәүдәгәре, атсатар

ло́шадь *ж* ат; **верхова́я ~** менге ат; **ездова́я ~** җигү аты; **ломова́я ~** йөк аты; **рабо́чая ~** эш аты; **осёдланная ~** иярле ат

лоша́к *м* качыр

лощён||ый, -ая, -ое **1.** шома, ялтыравык, ялтыравыклы; **~ая бума́га** ялтыравыклы кәгазь **2.** *перен.* купшы; **~ый молодо́й челове́к** купшы егет

лощи́на *ж* ялпылык, уйсулык, уйсу жир (*киң иңкү җир*)

лощи́ть *несов. что* ялтырату; шомарту; ~ **бума́гу** кәгазьне ялтырату

лоя́льность *ж* лояльлек

лоя́льн||ый, -ая, -ое лояль; **~ый челове́к** лояль кеше; **~ое отноше́ние** лояль мөнәсәбәт

луб *м* **1.** (*волокно растений*) җепсел **2.** (*кора*) кабык, кайры; (*лыко*) юкә, курыс, юкәр **3.** *спец.* (*волокно льна, конопли и т. п.*) сүс

лубо́к *м* **1.** (*пласт волокна растения*) кайры кисәге, кабык кисәге **2.** *мед.* кабык **3.** *иск.* лубок

лубо́чн||ый, -ая, -ое **1.** *см.* **лубя́ной** 1; **2.** лубоктан төшерелгән, төшереп алынган; **~ые карти́нки** лубоктан төшереп алынган рәсемнәр **3.** урам ...ы; тупас; **~ая литерату́ра** урам әдәбияты

лубя́н||о́й, -а́я, -о́е **1.** кабык ..., кабыктан ясалган; **~ые изде́лия** кабыктан ясалган әйберләр **2.** сүсле; **~ые культу́ры** сүсле культуралар

луг *м* болын

лугови́на *ж разг.* кечкенә болын

лугов||о́й, -а́я, -о́е болын ...ы; **~а́я трава́** болын үләне

луди́ть *несов. что* кургаш йөгертү, лудить итү

лу́ж||а *ж* **1.** күлләвек, җыелган су (*мәс. яңгырдан соң яки кар эрегәндә*) **2.** күл; **~а на полу́** идәндә күл булган ♦ **сесть в ~у** төпсез чанага утыру, уңайсыз хәлдә калу

лужа́йка *ж* чирәмлек, алан, кечкенә болын

лужён||ый, -ая, -ое кургаш йөгертелгән, лудить ителгән ♦ **~ая гло́тка** *прост.* кушбугаз (*кычкырынырга, акырып җырларга яки күп эчәргә яратучы кеше турында*)

лу́за *ж* луза (*бильярд өстәлендә шар төшерү өчен ясалган кечкенә капчык*)

лузга́ *ж собир.* кабык (*мәс. көнбагыш кабыгы*)

лу́згать *несов. что, прост.* яру, ашау (*мәс. чикләвекне, көнбагышны*)

лук I *м* суган; **~ ре́пчатый** башлы суган; **ди́кий ~** юа, кыр суганы

лук II *м* җәя; **туго́й ~** кереше ныклы киерелгән җәя; **стреля́ть из ~а** җәядән ату

лука́ *ж* **1.** борылыш; **~ реки́** елга борылышы **2.** (*у седла*) ияр кашы, ияр очы

лука́вец *м* хәйләкәр кеше, наян кеше

лука́винк||а *ж разг.* бераз (аз гына) хәйлә, бераз (аз гына) хәйләкәрлек; **с ~ой** аз гына хәйлә белән; **с ~ой во взгля́де** хәйләле караш белән

лука́вить *несов.* хәйләләү, наянлану, алдашу

лука́вство *с* **1.** (*хитрость*) хәйлә; хәйләкәрлек, наянлык **2.** (*игривость*) шаянлык, уенчаклык

лука́вый, -ая, -ое **1.** хәйләкәр, наян; хәйләле; **~ челове́к** хәйләкәр кеше; **2.** шаян, уенчак, хәйләле; **~ взгляд** уенчак караш **3.** *в знач. сущ. м прост.* шайтан, иблис; **~ попу́тал** шайтан котырткан

лу́ковица *ж* **1.** суганча, суганбаш; **~ тюльпа́на** лалә суганчасы **2.** (*головка лука*) бер баш суган **3.** *анат.* тамыр, төпсә; **~ во́лоса** чәч тамыры **4.** (*круглый церковный купол*) чиркәү гөмбәзе

лу́ковичн||ый, -ая, -ое **1.** суганчалы, суганбашлы; **~ые расте́ния** суганчалы үсемлекләр **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. бот.* суганчалылар

лукомо́рье *с уст.* диңгез култыгы

луко́шко *с* тубал, тырыс, козау

луку́ллов: ~ пир гадәттән тыш бай (мул) мәҗлес

луна́ *ж* **1.** ай; **по́лная ~** тулган ай; **~ на ущёрбе** ай ким башлаган **2.** *астр.* (*спутник планеты*) иярчен; **де́вять лун Сатурна** Сатурнның тугыз иярчене

лунати́зм *м мед. уст.* лунатиклык

луна́тик *м разг.* лунатик

лу́нка *ж* чокырчык, кечкенә чокыр; куыш; ~ **зу́ба** теш чокыры

лу́нник *м разг.* лунник (*Айга җибәрелгән космик аппарат*)

лу́нн||ый, -ая, -ое ай ...ы, ай ...; айлы; **~ый свет** ай яктысы; **~ое затме́ние** ай тотылу; **~ая ночь** айлы төн; **~ый грунт** ай туфрагы ♦ **~ый ка́мень** ай ташы (*кыр шпатының бер төре*)

лунохо́д *м* луноход

лунь *м* саз карчыгасы ♦ **седо́й (бе́лый) как ~** ап-ак чәчле, чәчләре кар кебек ап-ак

лу́па *ж* лупа

лупи́ть *несов. прост.* **1.** *что* (*отдирать кору*) каезлау, кайры куптару, кайры салдыру; (*отдирать лыко*) курыс төшерү **2.** *что* (*очищать от шелухи*) кабыгын арчу **3.** *кого-что* (*сильно бить*) чыбыклау, тукмау, дөмбәсләү, яру, кисү (*кыйнау мәгънәсендә*)

лупи́ться *несов. разг.* **1.** кубу; **ко́жа лу́пится** тире куба **2.** *страд. от* **лупи́ть** 1, 2

лупогла́зый, -ая, -ое *прост.* акай (акайган) күзле, чекрәйгән күзле

луч *м прям., перен.* нур; **со́лнечный ~** кояш нуры; **рентге́новские ~и** *физ.* рентген нурлары; **~ сча́стья** бәхет нуры

лучев||о́й, -а́я, -о́е **1.** *физ.* нур ...ы; **~а́я эне́ргия** нур энергиясе; **~а́я боле́знь** нур авыруы **2.** нурсыман, нур кебек ..., төрле якка чәчелгән (сибелгән, юнәлтелгән); **~ы́е про́секи** төрле якка юнәлтелгән урман ысаннары ♦ **~а́я кость** *анат.* беләк сөяге, орчык сөяк

лучеза́рн||ый, -ая, -ое **1.** нурлы, нур сибеп торган; **~ое со́лнце** нурлы кояш **2.** *перен.* нурлы, якты, шатлыклы, куанычлы; **~ая улы́бка** шатлыклы елмаю

лучеиспуска́ние *с физ.* нур чәчү, нур тарату, нур чыгару, нур чыгарыш

лучепреломле́ние *с физ.* нур сынышы

лучи́н||а *ж* чыра; **щепа́ть ~у** чыра яру

лучи́ст||ый, -ая, -ое **1.** нурлы; **~ые глаза́** нурлы күзләр **2.** *физ.* нур ...ы; **~ая эне́ргия** нур энергиясе

лучи́ть *несов. кого* төнне яктылык ярдәмендә чәнчеп тоту (*балыкны*)

луч||и́ться *несов.* нур чәчү; нур сибү; нур тарату, нурланып тору; **его́ глаза́ ~а́тся** аның күзләре нурланып тора

лучко́в||ый, -ая, -ое *спец.* җәясыман, җәяле; **~ая пила́** җәяле пычкы

лу́чник *м* җәяче, җәядән атучы

лу́чше 1. *сравн. ст. от* **хоро́ший** *и* **хорошо́** яхшырак, әйбәтрәк; **твоё пла́тье ~** синең күлмәгең яхшырак; **он отве́тил ~** ул яхшырак җавап бирде **2.** *в знач. сказ. безл. кому* яхшырак, әйбәтрәк; **сего́дня ему́ ~** бүген аның хәле әйбәтрәк **3.** *вводн. сл.* я булмаса; **говори́ и́ли, ~, я расскажу́** сөйлә, я булмаса, мин сөйлим **4.** *в знач. частицы усил.* ... да; я булмаса; **~ не говори́** әйтеп тә торма; я булмаса, әйтеп тә торма ♦ **~ всего́** иң яхшысы

лу́чш||ий, -ая, -ее **1.** *сравн. ст. от* **хоро́ший** [моннан да] яхшырак, [моннан да] әйбәтрәк; **~ его рабо́тника, чем он, не найти́** моннан да әйбәтрәк эшче табып булмас **2.** *превосх. ст. от* **хоро́ший** иң яхшы, иң әйбәт; **~не лю́ди завода́** заводның иң яхшы кешеләре; **са́мый ~ий** иң яхшы ♦ **в ~ем ви́де** (*сделать*) бик әйбәт итеп (*эшләү*)

лущёный, -ая, -ое кабыгыннан арчылган

лущи́льн||ый, -ая, -ое *с.-х.* туфрак йомшарткыч, туфрак йомшарта торган; **~ая маши́на** туфрак йомшарта торган машина

лущи́ть *несов. что* **1.** [кабыгыннан] арчу; ~ **горо́х** борчакны кабыгыннан арчу **2.** яру, ашау; ~ **се́мечки** көнбагыш яру **3.** *с.-х.* туфракны йомшарту (*уңышны җыеп алганнан соң*)

лы́ж||и *мн.* чаңгы; **во́дные ~и** су чаңгысы; **ката́ться на ~ах** чаңгы шуу

лы́жник *м* чаңгычы

лы́жница *ж* чаңгычы хатын (кыз)

лы́жный, -ая, -ое **1.** чаңгы ...ы; **~ спорт** чаңгы спорты **2.** чаңгычы[лар] ...ы; **~ костю́м** чаңгычылар костюмы; **~ отря́д** чаңгычылар отряды

лыжня́ *ж* чаңгы эзе

лы́к||о *с* курыс, кабык, юкә кабыгы; **драть ~о** курыс төшеру ♦ **~а не вя́жет** *прост.* теле бәйләнә, теле дә әйләнми (*лаякыл исерек*); **не вся́кое ~о в стро́ку** *погов.* барлык вак-төякне гаепкә санап булмый; **не ~ом шит** төшеп калганнардан түгел

лысе́||ть *несов.* пеләшләнү; **голова́ его́ ~ет** аның башы пеләшләнә

лы́сина *ж* **1.** (*у человека*) пеләш **2.** (*белое пятно на лбу животного*) кашка

лы́с||ый, -ая, -ое **1.** (*о голове*) пеләш ...; (*о человеке*) пеләш башлы **2.** *перен.* ялан, ялангач, ачык; **~ая гора́** ялан тау

ль *см.* **ли**

львёнок *м* арыслан баласы

льви́н||ый, -ая, -ое арыслан ...ы; **~ая шку́ра** арыслан тиресе ♦ **~ая до́ля** иң зур өлеш; **~ая гри́ва** куе, күпереп торган чәч; **~ый зев** *бот.* арыслан авызы

льви́ца *ж* ана арыслан

льго́та *ж* льгота, өстенлек

льди́на *ж* зур боз кисәге, боз

льди́стый, -ая, -ое бозлы, боз белән капланган

льново́д *м* житенче, җитен үстерү эше белгече

льново́дн||ый, -ая, -ое *см.* **льново́дческий**; **~ая зо́на** җитенчелек зонасы

льново́дство *с* җитенчелек, җитен үстерүчелек

льново́дческий, -ая, -ое җитенчелек ...ы; **~ совхо́з** җитенчелек совхозы

льнокомбина́т *м* җитен комбинаты

льнопряди́льн||ый, -ая, -ое җитен эрләү ...ы; **~ая фа́брика** җитен эрләү фабрикасы

льнотереби́лка *ж* җитен йолыккыч, җитен йолку машинасы

льнотрепа́лка *ж* җитен талкыгыч, җитен талку машинасы

льнуть *несов. к кому-чему* сыену, сарылу, сырышу; **~ к ма́тери** анасына сарылу

льнян||о́й, -а́я, -о́е **1.** җитен ..., җитен ...ы; **~о́е полотно́** җитен тукыма; **~о́е по́ле** җитен басуы; **~о́е ма́сло** җитен мае **2.** җитен ..., җитен төсле; **~ы́е во́лосы** җитен төсле чәч

льстец *м* ялагай, юмакай телле; ялагайланып (яларга тырышып) мактаучы

льсти́в||ый, -ая, -ое ялагай, юмакай телле, юмакай; ялагайланулы, ялагайланып ...; **~ая же́нщина** ялагай хатын; **~ый взгляд** ялагайланулы караш; **~ые слова́ (ре́чи)** ялагайланып әйтелгән сүзләр; **~ая улы́бка** ялагайланып елмаю

льстить *несов.* **1.** *кому и без доп.* (*лицемерно хвалить*) ялагайлану, ялагайланып (икейөзлеләнеп) мактау, юмалау, юма телләнү **2.** *кому-чему* (*доставлять удовлетворение*) күңел күтәрү, куандыру, шатландыру, күңелгә ошау; канәгатьләнү хисе тудыру ♦ **~ себя́ наде́ждой** үзеңне өмет белән юату

льсти́ться *несов. уст.:* **~ наде́ждой** *то же, что* **льстить себя́ наде́ждой** (*см.* **льстить**)

люб *в знач. сказ. уст.* ошый; **он мне ~** ул миңа ошый

любвеобиль||ый, -ая, -ое мәхәббәткә бай; күп кешене яратучан; **у него́ ~ое се́рдце** ул күп кешеләрне ярата

любе́зничать *несов. с кем, разг.* ягымлы сүзләр сөйләү; илтифат күрсәтү

любе́зност||ь *ж* **1.** (*предупредительность*) кече күңеллелек, кечелеклелек, ачык йөзлелек, ачык күңеллелек **2.** *обычно мн.* **~и** ягымлы сүзләр; яхшы мөгамәлә; **наговори́ть ~ей** ягымлы сүзләр сөйләп ташлау **3.** (*услуга*) илтифат, ярдәм, булышлык, яхшылык; **оказа́ть ~ь** *кому-л.* ярдәм (булышлык) күрсәтү

любе́зн||ый, -ая, -ое **1.** (*предупредительный, учтивый*) кечелекле, кече күңелле, ачык йөзле, ачык күңелле; **~ый хозя́ин** кече күңелле хуҗа **2.** (*выражающий приветливость*) ягымлы, йомшак, мөлаем; **~ые слова́** ягымлы сүзләр ♦ **бу́дьте ~ы** рәхим итеп, зинһар

люби́тель *м* **1.** *чего и с неопр.* яратучы, сөюче, һәвәс кеше; **~ книг** китап яратучы кеше **2.** һәвәскәр; **садово́д-~** һәвәскәр бакчачы

люби́тельница *ж* **1.** *чего и с неопр.* яратучы хатын (кыз) **2.** һәвәскәр хатын (кыз)

люби́тельский, -ая, -ое һәвәскәр-[ләр] ...ы; **~ спекта́кль** һәвәскәрләр спектакле

люби́ть *несов. в разн. знач. кого-что* ярату, сөю; **~ Ро́дину** туган нләңне ярату; **~ сво́й наро́д** үз халкыңны ярату; **~ дете́й** балаларны ярату; **~ приро́ду** табигатьне ярату; **~ же́нщину** хатын кешене сөю; **~ вку́сно пое́сть** тәмле ашарга ярату; **он лю́бит охо́титься** ул аучылык итәргә ярата; **люблю́, когда́ во всём поря́док** бар нәрсәдә дә тәртип булганны яратам; **цветы́ лю́бят со́лнце** чәчәкләр кояш яктысын яраталар; **лю́бишь ката́ться, люби́ и са́ночки вози́ть** *посл.* ≈ рәхәтен күргәч, михнәтенә дә түз

лю́бо *в знач. сказ. безл. с неопр. разг.* күңелле; **~ посмотре́ть** каравы күңелле ♦ **~-до́рого** бик күңелле

любова́ться *несов. кем-чем, на кого-что* **1.** (*рассматривать*) сокланып карау, сокланып (кызыксынып, искитеп) карап тору; **~ восхо́дом со́лнца** кояш чыгуын сокланып карап тору **2.** (*испытывать удовлетворение*) карап сөенү (куану); **~ на свои́х сынове́й** уларына карап сөенү

любо́вник *м* сөяркә

любо́вница *ж* сөяркә

любо́вн||ый, -ая, -ое **1.** мәхәббәт ...ы; сөю ...ы; **~ое письмо́** мәхәббәт хаты **2.** яратып ..., сөеп; **~ое отноше́ние к де́лу** эшеңә яратып карау **3.** *уст.* мәхәббәт ...ы, сөйдергеч ...; **~ый напи́ток** сөйдергеч эчемлек (*кара ышануда*)

люб||о́вь *ж* **1.** мәхәббәт, ярату; сөю; **~ о́вь к Ро́дине** Ватанга мәхәббәт **2.** (*любовное отношение*) гыйшык, мәхәббәт; **огóнь ~ви́** гыйшык уты **3.** (*интерес*) ярату; **~ о́вь к му́зыке** музыканы ярату

любозна́тельность *ж* кызыксынучанлык, белемгә омтылу[чанлык]

любозна́тельный, -ая, -ое кызыксынучан, кызыксынучы, белемгә омтылучан

люб||о́й, -а́я, -о́е **1.** теләгән, теләсә нинди, теләсә кайсы, һәртөрле; **в ~о́е вре́мя** теләгән вакытта; **за ~у́ю це́ну** хакыннан тормыйча; **~о́й ценó́й** теләсә нинди юллар белән **2.** *взнач. сущ.* **~о́й** *м*, **~а́я** *ж*, **~о́е** *с* һәркем, теләсә кем, теләсә кайсы; **~о́й из нас э́то мо́жет сде́лать** моны теләсә кайсыбыз эшли ала; **рассказа́ть ~о́му** теләсә кемгә сөйләү

любопы́тный, -ая, -ое **1.** кызыксынучан, кызыксынучы; **~ челове́к** кызыксынучан кеше **2.** кызыксынып ..., кызыксынулы; **~ взгля́д** кызыксынып карау **3.** кызык, кызыклы; **~ слу́чай** кызыклы вакыйга

любопы́тство *с* кызыксынучанлык, кызыксыну

любопы́тствовать *несов.* кызыксыну, белергә тырышу (омтылу)

люд *м собир. разг.* халык, кешеләр; **крестья́нский ~** крестьян халкы

лю́ди *мн.* **1.** (*мн. ч. к* **челове́к**) кешеләр, халык; **~и на́уки** фән кешеләре; **молоды́е ~и** яшьләр, егетләр; **ста́рые ~и** картлар, карт кешеләр **2.** *уст.* (*прислуга, работники в барском доме*) асраулар, ялчылар, хезмәтчеләр ♦ **вы́йти (вы́биться) в ~и** кеше булу, аякка басу; **на ~ях** (*среди людей, в обществе*) кешеләр арасында; **быва́ть на ~ях** кеше (халык) арасында булу

лю́дн||ый, -ая, -ое күп кешеле, күп халыклы; **~ый го́род** халкы күп булган шәһәр; **~ая у́лица** халык күп йөри торган урам; **~ое собра́ние** күп кеше катнашкан җыелыш

людое́д *м* кеше ашаучы

людск||о́й, -а́я, -о́е **1.** кеше[ләр] ...ы; халык ...ы; **~о́й род** кешеләр токымы; **~а́я молва́** халык сүзе, кеше сүзе; **~и́е сла́бости** кешеләрнең йомшак яклары **2.** *в знач. сущ.* **~а́я** *ж уст.* ялчылар (хезмәтчеләр, асраулар) тора торган йорт; ялчылар (хезмәтчеләр, асраулар) бүлмәсе

люк *м* люк

люкс I *м физ.* люкс (*яктыртылу дәрәҗәсен улчәү берәмлеге*)

люкс II *м* люкс (*иң яхшы җиһазландырылган гостиницаны һ.б.ш. шулай атыйлар*)

лю́лька *ж* бишек; **де́тская ~** бала бишеге

лю́мпен-пролетариа́т *м* люмпен-пролетариат

лю́стра *ж* люстра, кандил

лютера́нин *м* лютеран, лютеран динен тотучы

лютера́нка *ж* лютеран хатын (кыз)

лютера́нство *с* лютеранлык (*протестант динендә бер мәзһәп*)

лю́тик *м* казаяк

лю́тня *ж* лютня (*музыка коралы*)

лют||ова́ть *несов. прост.* **1.** (*зверствовать*) ерткычлану, кансызлану, ерткычларча кылану, ерткычлык (кансызлык) күрсәтү, явызлану **2.** котырыну; **~ у́ют моро́зы** салкыннар котырына

лю́т||ый, -ая, -ое **1.** ерткыч ..., кансыз, явыз; **~ый враг** явыз дошман **2.** зәһәр, ачы, коточкыч каты, бик каты, бик көчле; **~ый хо́лод** зәһәр салкын, зәмһәрир суыгы; **~ая зима́** коточкыч салкын кыш; **~ая зло́ба** зәһәр ачу

люце́рна *ж бот.* люцерна

ля *с нескл.* ля (*музыка гаммасында алтынчы нота*)

ляга́ть *несов. кого-что* тибү

ляга́ться *несов.* **1.** (*напр. о лошади*) тибү **2.** (*лягать друг друга*) тибешү

лягну́ть *сов. однокр. кого-что* тибү, тибеп җибәрү

лягуша́ч||ий, -ья, -ье, **лягу́шеч||ий,** -ья, -ье бака[лар] ...ы; **~ья икра́** бака уылдыгы

лягуши́ный, -ая, -ое *разг. см.* **лягуша́чий**

лягу́шка *ж* бака; **зелёная ~** яшел бака, саз бакасы; **травяна́я ~** җир бакасы; **древе́сная ~** агач бакасы

лягушо́нок *м* бака баласы

ляду́нка *ж* лядунка (*атлы гаскәринең патрон сумкасы*)

ля́жка *ж разг.* бот

лязг *м см.* **ля́згать; ~ цепе́й** чылбырлар[ның] шылтыравы

ля́зга||ть *несов.* **1.** *чем* шылтырату, шалтырату, чыңгылдату; (*зубами*) шакылдату; **~ть це́пью** чылбыр шылтырату **2.** шылтырау, шалтырау, чыңгылдау; (*о зубах*) шакылдау; **~ют листы́ желе́за** калай табаклары шалтырый

ля́згнуть *сов. однокр.* **1.** *чем* шылтырату, шалтырату, чыңгылдату, шылтыратып (шалтыратып, чыңгылдатып) кую; (*зубами*) шакылдату, шакылдатып кую **2.** шылтырау, шалтырау, чыңгылдау, шылтырап (шалтырап, чыңгылдап) кую; (*о зубах*) шакылдау, шакылдап кую

ля́псус *м* ялгышлык, ялгыш җибәрелгән хата, ялгыш ычкынган сүз

ля́сы: точи́ть ~ *прост.* юк-барны сөйләү, ләчтит сату, лыкылдау, сафсата сату

М

мавзоле́й *м* мавзолей; **Мавзоле́й В.И.Ле́нина** В.И.Ленин Мавзолее

маврита́нский, -ая, -ое мавр[лар] ...ы, мавритан ...ы; Мавритания ...ы; **~ стиль в архитекту́ре** архитектурада мавритан стиле

ма́вры *мн.* маврлар (*төньяк-көнбатыш Африкада яшәүче төп кабиләләрнең борынгы исеме*)

маг *м* сихерче, тылсымчы ♦ **~ и волше́бник** *шутл.* тылсым иясе, булдыклы кеше

магази́н *м* **1.** кибет; **фи́рменный ~** фирма кибете; **продово́льственный ~** азык-төлек кибете **2.** магазин; **~ сопротивле́ний** *тех.* каршылыклар магазины; **~ винто́вки** винтовканың магазины

магази́нн||ый, -ая, -ое **1.** магазин ...ы, кибет ...ы; **~ая вы́веска** магазин вывескасы **2.** магазинлы; **~ое ружьё** магазинлы мылтык ♦ **~ая коро́бка** *воен.* магазин тартмасы (*винтовканың патроннар куела торган тартмасы*)

магара́джа *м* магараджа, өлкән раджа (*Һиндстанда князь титулы һәм шул титулдагы кеше*)

магары́ч *м прост.* мөгәрич, чәйлек

маги́стр *м* магистр (**1.** *чит илларнең кайберләрендә, элекке Россиядә гыйльми дәрәҗә һәм шундый дәрәҗә алган кеше* **2.** *ист. урта гасырларда руханый рыцарьлар орденының башлыгы*)

магистра́ль *ж* магистраль; **железнодоро́жная ~** тимер юл магистрале; **гла́вная ~** төп магистраль

магистра́льный, -ая, -ое магистраль ...; төп; **~ ка́бель** төп кабель

магистра́т *м* магистрат (*кайбер илләрдә шәһәр идарәсе һәм шул идарә урнашкан бина*)

маги́ческ||ий, -ая, -ое **1.** магик, магия... ы; сихерләү ...ы; **~ие приёмы** сихерләү алымнары **2.** *перен.* чиктән тыш көчле (йогынтылы); **его́ слова́ произвели́ ~ое де́йствие** аның сүзләре чиктән тыш көчле йогынты ясады

ма́гия *ж прям., перен.* магия, сихер, тылсым; **чёрная ~** кара магия; **~ слов** сүзләр тылсымы

ма́гма *ж геол.* магма (*Җир шарының каты катламы астындагы эрегән кайнар сыек масса*)

магмати́ческ||ий, -ая, -ое *геол.* **1.** магма ...ы, магмалы; **~ие поро́ды** магмалы тау токымнары **2.** магматик, кызып эрегән, кайнар сыек; **~ое состоя́ние поро́ды** тау токымының магматик хәлдә булуы

магна́т *м* магнат (*эре капиталист; эре җир биләүче*)

магнези́т *м мин.* магнезит

магне́зия *ж* магнезия; **жжёная ~** яндырылган магнезия (*магний окисе*); **бе́лая ~** ак магнезия (*магний тозы*)

магнети́зм *м* магнетизм (**1.** *магнит үзенчәлеге* **2.** *магнит күренешләре турындагы өйрәтмә* **3.** *уст. тарту, җәлеп итү көче, йогынты сәләте*)

магнети́т *м мин.* магнетит

магне́то *с нескл.* магнето (*эчкә янулы двигательләрдә очкын барлыкка китерә торган электромагнитлы прибор*)

ма́гниев||ый, -ая, -ое магний ...ы; **~ая вспы́шка** магний яктылыгы, магний уты; **~ые ру́ды** магний рудалары

ма́гний *м хим.* магний

магни́т *м* магнит; **иску́сственный ~** ясалма магнит

магни́тн||ый, -ая, -ое **1.** магнит ...ы; **~ые сво́йства** магнит үзлекләре; **~ое по́ле** магнит кыры **2.** магнитлы; **~ый железня́к** магнитлы тимерташ ♦ **~ая анома́лия** магнит аномалиясе; **~ая бу́ря** магнит давылы; **~ый мериди́ан** *физ.* магнит меридианы

магнитофо́н *м* магнитофон; **записа́ть конце́рт на ~** концертны магнитофонга язып алу

магнитофо́нн||ый, -ая, -ое магнитофон ...ы; **~ая за́пись** магнитофон язмасы

магно́лия *ж* магнолия (*агач яки куак*)

магомета́нин *м уст.* мөселман

магомета́нка *ж уст.* мөселман хатыны (кызы), мөслимә

магомета́нство *с* мөселманлык, ислам дине

мада́м *ж нескл.* мадам, ханым

мадемуазе́ль *ж нескл.* мадемуазель, туташ

маде́ра *ж* мадера (*аракы*)

мадо́нна *ж* мадонна (*католикларда: алла анасы*)

мадрига́л *м* мадригал (*кечкенә генә мактау шигыре, гадәттә берәр ханымга багышлап язылган*)

мадья́ры *мн.* мадьярлар, мадьяр халкы; мажарлар, мажар халкы

маёвка *ж* маевка (*революциягә чаклы Россиядә эшчеләрнең беренче май көнендә шәһәр читенә чыгып уткәрә торган яшерен җыелышлары*)

маета́ *ж прост.* матавык. мәшәкать, ардыра торган авыр (мәшәкатьле, йөдәткеч) эш

ма́етный, -ая, -ое *прост.* ардыргыч, ялыктыргыч, мәшәкатьле

мажо́р *м* **1.** *муз.* мажор **2.** *перен.* күтәренке күңел, дәрт; **быть в ~е** күтәренке күңелле булу

мажо́рный, -ая, -ое **1.** *муз.* мажорлы, мажор ...ы; **~ая га́мма** мажорлы гамма **2.** *перен.* күтәренке [күңелле], дәртле; **~ое настрое́ние** күтәренке кәеф

ма́занка *ж* балчык өй, саман өй

ма́зать *несов.* **1.** *что* сылау, майлау, [май] сөртү, [май] ягу; **~ хлеб ма́слом** икмәккә май ягу **2.** *кого-что и без доп., разг.* (*пачкать, грязнить*) буяу, пычрату **3.** *перен. что. разг.* (*неумело рисовать*) буяштыру (*ясый белмәгән килеш, начар итеп рәсем ясау*) **4.** *прост.* (*делать промахи*) кыек ату, тидерә алмау (*берәр уенда яки мылтыктан атканда*)

ма́заться *несов.* **1.** *разг.* (*натираться чем-л.*) буяну, сөртену, ягыну **2.** *разг.* (*пачкаться*) пычрану, буялу **3.** *разг.* йогу, пычрану; **стена́ ма́жется** стенаның буявы йога **4.** *страд. от* **ма́зать** 1

мази́ла *м, ж прост.* булдыксыз (*спортсмен турында*)

мазну́ть *сов. однокр.* **1.** *что* майлап алу, сылап җибәрү **2.** *кого-что, разг.* (*испачкать*) пычратып кую, пычрату

мазня́ *ж разг.* начар рәсем; начар итеп рәсем ясау; начар эш

мазо́к *м* **1.** буялыш, буяу төшерү **2.** *мед.* мазок; **взять ~** мазок алу

мазу́рик *м прост.* карак, алдакчы

мазу́рка *ж* мазурка (*поляклярның милли биюе һәм шул биюнең музыкасы*)

мазу́т *м* мазут

мазу́тн||ый, -ая, -ое мазут ...ы; **~ое пятно́** мазут табы

маз||ь *ж* **1.** мазь, май (*дару*); **се́рная ~ь** күкертле май **2.** май; **колёсная ~ь** арба мае ◆ **на ~и́** ≈ шәп, эш пешә, майлагандай (җайлы) бара; **де́ло на ~и́** эш майлагандай бара

майс *м* маис, кукуруз, кәгъбә бодае

май *м* май, май ае

ма́йка *ж* майка

ма́йна *межд.* майна, төшер

майо́лика *ж* майолика (*балчыктан эшләнеп яндырылган һәм глазурь йөгертелгән яки буяу белән буялган әйберләр*)

майоне́з *м* майонез

майо́р *м* майор

майора́т *м* майорат (**1.** *мирас системасы; бу система буенча мирас тулысы белән олы улга яки нәселдәге олы кешегә күчә* **2.** *шул рәвешле мирас булып калган җир*)

ма́йский, -ая, -ое май ...ы; **~ день** май көне ◆ **~ жук** май коңгызы

мак *м* мәк (*үсемлеге һәм орлыгы*)

мака́ка *ж* макака (*маймылның бер төре*)

макаро́нник *м* макаронник (*макароннан пешерелгән ашамлык*)

макаро́нн||ый, -ая, -ое **1.** макарон ...ы; **~ая фа́брика** макарон фабрикасы **2.** макаронлы; **~ая запека́нка** макаронлы запеканка

макаро́ны *мн.* макарон

мака́ть *несов. что* ману, манчу; **~ блины́ в смета́ну** беленнәрне каймакка ману

македо́нский, -ая, -ое македон[нар] ...ы; **~ язы́к** македон теле

македо́нцы *мн.* македоннар, македониялеләр, Македония халкы

маке́т *м* макет; **~ декора́ции** декорация макеты; **~ кни́ги** китап макеты

маке́тн||ый, -ая, -ое макет ...ы; **~ая мастерска́я** макет мастерское

макинто́ш *м* макинтош

ма́клер *м* маклер (*сатучы белән сатып алучы арасында арадашлык итүче кеше*)

ма́клерство *с* маклерлык

макну́ть *сов. однокр. что* манып алу, манчып алу

ма́ков: как ~ цвет мәк чечәге сыман (төсле)

ма́ковка *ж* **1.** (*семенная коробочка*) мәк башы **2.** *разг.* (*купол церкви*) гөмбәз **3.** *см.* **маку́шка** 1

ма́ков||ый, -ая, -ое **1.** мәк ...ы; **~ое се́мя** мәк орлыгы **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *бот.* мәкчәчәклеләр

макре́ль *ж* макрель (*балык*)

макроко́см, макроко́смос *м книжн.* дөнья, галәм

макроскопи́ческий, -ая, -ое *книжн.* макроскопик, гади күзгә күренерлек

максимали́зм *м* максимализм (*реаль чынбарлык белән акланмаслык гаять зур таләпләр кую*)

максимали́ст *м* максималист, максимализм яклы кеше

максима́льный, -ая, -ое максималь, максимум, иң зур, иң югары; **~ за́работок** иң югары эш хакы

ма́ксимум *м* **1.** максимум, иң зур; **проявить ~ эне́ргии** иң зур көч кую **2.** *в знач. нареч.* максимум; иң күбе[се], иң зуры[сы], күп дигәндә; **~ сто рубле́й** иң күбесе йөз сум

максу́н *м* максун (*балык*)

макулату́ра *ж* макулатура (**1.** *яңадан кәгазь ясау өчен җибәрелә торган ташландык китаплар, кәгазьләр* **2.** *перен. сай эчтәлекле, буш әдәби әсәр*)

маку́шка *ж* **1.** түбә, оч; баш; **~ горы́** тау башы (түбәсе); **~ де́рева** агач очы **2.** баш түбәсе

мала́га *ж* малага (*аракы*)

мала́йский, -ая, -ое малайлы ...ы, малайя ...ы; Малайя ...ы; **~ язы́к** малайя теле

мала́йцы *мн.* малайялылар, малайялар, Малайя халкы

малаха́й *м* **1.** (*шапка*) колаклы бүрек, колакчын бүрек **2.** (*одежда*) киң чикмән

малахи́т *м мин.* малахит

малахи́тов||ый, -ая, -ое малахит ...ы; малахит ...; малахиттан ясалган; **~ая шкату́лка** малахит тартма; **~ый зал** малахит зал

малева́ть *несов. кого-что и без доп., разг.* төрле төсләргә буяу

мале́йш||ий, -ая, -ее чак кына, аз гына, бик аз, иң кечкенә, иң аз, печтек кенә; **не име́ть ни ~его представле́ния** аз гына да күз алдына китерә алмау

малёк *м* маймыч

ма́леньк||ий, -ая, -ое **1.** кечкенә, бәләкәй, нәни; **~ий до́мик** кечкенә өй **2.** кечкенә буйлы, кыска буйлы, карсак; **~ий челове́к** кыска буйлы кеше **3.** ящь, сабый; **~ие де́ти** сабый балалар **4.** кечкенә генә, бераз, аз гына, аз, бик аз; **~ая неприя́тность** аз гына күңелсезлек ◆ **моё де́ло ~ое** минем эшем түгел

мали́на *ж* кура җиләгә (*куагы һәм җимеше*)

мали́нник *м* куралык, кура җиләклек, кура җиләге куаклыгы

мали́новка *ж* кура җиләк чыпчыгы

мали́нов||ый, -ая, -ое **1.** кура җиләге ...ы; кура җиләгеннән ясалган; **~ое варе́нье** кура җиләге вареньесы **2.** (*о цвете*) куе алсу төстәге ◆ **~ый звон** ягымлы нәфис кыңгырау тавышы (*кыңгырау чылтыравы турында*)

ма́лица *ж* малица (*болан тиресеннән тегелгән эче-тышы мех кием*)

ма́ло *нареч. и в знач. сказ. в разн. знач.* аз; җитми; **~ сде́лал** аз эшләдем; **мне э́того ~** бу гына миңа җитми; **~ ли** азмыни; **~ ли у нас хоро́ших люде́й?** бездә яхшы кешеләр азмыни? ◆ **~ ли что!** булмагае!, булса соң! **~-~** чак-чак кына; **~ того́ ...** *в знач. вводн. сл.* аннан башка. ...дан башка; ...ның өстенә тагын, ...дан тыш; ...ы җитмәгән

мало- *кушма сүзләрдә «аз», «җитәрлек түгел» мәгънәсен белдерган беренче кисәк, мәс.* **малообразо́ванный** аз белемле; **малоизве́данный** җитәрлек тикшерелмәгән; **малоиссле́дованный** аз тикшерелгән, җитәрлек өйрәнелмәгән; **малодохо́дный** аз керемле; **малоэта́жный** аз катлы; **мало́важный** әһәмияте аз булган

мало́ва́т, -а, -о *разг.* кечкенәрәк, бәләкәйрәк; таррак, кыскарак; **ро́стом ~** буйга кыскарак

малове́р *м* ышанып җитмәүче кеше

мало́во́дье *с* **1.** (*низкий уровень воды в реках, озёрах*) су азлык (*елга һәм күлдә*) **2.** су җитмәү; **борьба́ с ~м** су җитмәүгә каршы көрәш

малогабари́тный, -ая, -ое кечкенә габаритлы, тәбәнәк; **~ стано́к** кечкенә габаритлы станок

малоговоря́щий, -ая, -ее аз аңлата торган, ачыклап бирми торган, ышандыргыч булмаган; **~ факт** ышандыргыч булмаган факт

малогра́мотность *ж* аз белемлелек

малогра́мотный, -ая, -ое **1.** аз белемле, аз грамоталы; **~ челове́к** аз белемле кеше **2.** начар сыйфатлы, белеп эшләнмәгән; **~ прое́кт** начар сыйфатлы проект

малоду́шествовать *несов.* төшенкелеккә бирелү; югалып калу; куркып калу, аптырап калу; **~ в мину́ту опа́сности** куркыныч минутта югалып калу

малоду́шие *с* кыюсызлык, йөрәксезлек, куркаклык, төшенкелеккә бирелүчәнлек, җебегәнлек

малоду́шничать *несов. разг. см.* **малоду́шествовать**

малоду́шный, -ая,-ое йөрәксез, куркак, йомшак характерлы, төшенкелеккә бирелүчән; кыюсыз, икеләнүчән; **~ челове́к** куркак кеше; **~ посту́пок** кыюсыз эш-кыланыш

малоёзж||ий, -ая, -ее аз йөрелә торган; **~ая доро́га** аз йөрелә торган юл

малоземе́лье *с* аз җирлелек, җир җитмәү

малоземе́льный, -ая, -ое аз җирле, җире аз булган; **~ крестья́нин** аз җирле крестьян

малознако́мый, -ая, -ое аз таныш, начар таныш; **~ челове́к** аз таныш кеше

малозна́чащий, -ая, -ее, **малозначи́тельный,** -ая, -ое әһәмиятсез, артык әһәмияте булмаган

малоизве́стный, -ая, -ое артык билгеле түгел, аз билгеле, аз танылган; **~ая кни́га** аз билгеле китап

малоизу́ченный, -ая, -ое аз тикшерелгән, аз өйрәнелгән; **~ вопро́с** аз тикшерелгән мәсьәлә; **~ райо́н** аз өйрәнелгән район

малоиму́щий, -ая, -ее аз милекле, фәкыйрь

малоинтере́сный, -ая, -ое артык кызыклы булмаган, кызыксыз

малокали́берный, -ая, -ое *см.* **ме́лкокалиберный**

малокалори́йн||ый, -ая, -ое аз калорияле, туклыксыз; **~ая пи́ща** туклыксыз азык

малокро́вие *с* аз канлылык, кан азлык; **страда́ть ~м** аз канлылык белән интегү

малокро́вный, -ая, -ое кан азлык белән авыручы

малокульту́рный, -ая, -ое культурасы түбән, тәрбиясез; **~ челове́к** тәрбиясез кеше

малоле́сный, -ая, -ое аз урманлы, урманнары аз булган; **~ райо́н** аз урманлы район

малоле́тка *м, ж см.* **малоле́ток**

малоле́тн||ий, -яя, -ее сабый, яшь; **~ие де́ти** яшь балалар

малоле́ток *м разг.* сабый, яшь бала

малоле́тство *с разг.* сабый чак, балачак

малолитра́жка *ж разг.* малолитражка (*ягулык аз китә торган җиңел автомобиль*)

малолитра́жный, -ая, -ое **1.** аз сыешлы; **~ бак** аз сыешлы бак **2.** ягулык аз китә торган; **~ автомоби́ль** ягулык аз китә торган җиңел автомобиль

малолю́дный, -ая, -ое кеше (халык) аз була торган, аз кешеле; **~ райо́н** халык аз яши торган район

малолю́дье *с* кеше аз булу, кеше җитмәү

мало-ма́льски *нареч. разг.* аз гына, бераз гына, аз-маз, азмы-күпме

маломо́льск||ий, -ая, -ое *разг.* бик аз, аз гына, кечкенә генә; **проявйть ~ое внима́ние** аз гына игътибар итү

маломе́рн||ый, -ая, -ое кечкенә, кечкенә үлчәүле, аз керәшле, аз сыешлы; **~ая о́бувь** кечкенә үлчәүле аяк киеме

малометра́жн||ый, -ая, -ое кечкенә, аз метражлы; **~ая кварти́ра** кечкенә квартира

маломо́щн||ый, -ая, -ое **1.** (*физически слабый*) көчсез, хәлсез **2.** (*экономически слабый*) ярлы, хәлсез; **~ое хозя́йство** ярлы хуҗалык **3.** аз егәрле, куәтсез, егәрлеге аз булган; **~ый дви́гатель** аз егерле двигатель

малонадёжный, -ая, -ое аз ышанычлы, ышану шикле булган

малонаселённый, -ая, -ое халык аз утырган, халкы аз булган

малоо́пытный, -ая, -ое аз тәжрибәле, тәжрибәсе житәрлек түгел

малоподви́жный, -ая, -ое аз хәрәкәтле, аз йөри торган

ма́ло-пома́лу *нареч. разг.* азлап-азлап, әкрепләп, әкрен-әкрен, ашыкмыйча

малопоня́тный, -ая, -ое аңлашылмый торган, аз аңлаешлы

малопри́быльный, -ая, -ое аз керемле (табышлы), файдасыз

малопригóдный, -ая, -ое эшкә яраксыз диярлек

малопродукти́вный, -ая, -ое **1.** аз нәтиҗәле, нәтиҗәсе (файдасы) аз булган; **~ труд** аз нәтиҗәле хезмәт **2.** аз продукцияле, аз продуктлы, продукцияне аз бирә торган; **~ скот** продукцияне аз бирә торган терлек

малора́звит||ый, -ая, -ое **1.** (*недоразвитый*) җитлегеп җитмәгән, үсеп җитмәгән **2.** аз үсеш алган, [үсештә] артта калган; **~ая промы́шленность** үсештә артта калган промышленность **3.** (*недостаточно образованный*) сай (аз) белемле, белеме сай (аз)

малоразгово́рчивый, -ая, -ое аз сөйләшүчән, сүзгә саран

малоро́слый, -ая, -ое (*о людях и животных*) кечкенә буйлы, кечкенә гәүдәле, кыска буйлы, карсак; (*о растениях*) кыска, тәбәнәк

малосеме́йный, -ая, -ое аз семьялы, кечкенә семьялы

малосодержа́тельный, -ая, -ое эчтәлексез, файдасыз, мәгънәсе аз булган; **~ разгово́р** файдасыз сөйләшү

ма́л||ый I, -ая, -ое **1.** кечкенә, бәләкәй; **~ый разме́р** кечкенә размер **2.** яшь; **~ые де́ти** яшь балалар **3.** *только кратк. ф.* **мал, ~á, ~ó** кысан, кечкенә, бәләкәй; **пальто́ мне ~ó** пальто миңа кечкенә ♦ **без ~ого...** диярлек, ...га якын; **без ~ого сто рубле́й** йөз сум диярлек, йөз сумга якын; **за ~ым де́ло ста́ло** эш юктан гына тора, эш бик кечкенә генә нәрсәгә терәлде; **~ая механиза́ция** өлешчә механикалаштыру; **мал золотни́к, да до́рог** кечкенә булса да төш кенә; алтын кечкенә дә— түшкә кадыйлар; **мал ~á ме́ньше** берсеннән берсе кечкенә (*балалар турында*); **от ~а до вели́ка** кечкенәсеннән алып зурысына кадәр, олысы-кечесе; **са́мое ~ое** аз дигәндә, иң азында, иң кимендә; **са́мое ~ое двóе су́ток пробу́ду в доро́ге** аз дигәндә, юлда ике тәүлек булырмын; **с ~ых лет** кечкенәдән үк, яшьтән үк, бала чактан ук

ма́лый II *м разг.* егет, үсмер егет, яшь егет; **двадцатиле́тний ~** егерме яшьлек егет; **сла́вный (до́брый) ~** шәп (менә дигән) кеше, әйбәт (уңган) егет

малы́ш *м разг.* сабый, яшь бала, кечкенә бала, бәләкәч

малы́шка *м, ж см.* **малы́ш**

малышня́ *ж собир. прост.* бала-чага, балалар, сабыйлар

малышо́в||ый, -ая, -ое бәлекәчләр ...ы; **~ая гру́ппа в де́тском саду́** балалар бакчасында бәләкәчләр группасы

ма́льва *ж* мальва, бояр гөле

ма́льчик *м* ир бала, малай ♦ **~ с па́льчик** бармак зурлыгындагы малай; орчык кадәр малай, бер карышлы малай (*рус халык әкиятләрендә*)

мальчико́в||ый, -ая, -ое ир балалар ...ы; малайлар ...ы; **~ое пальто́** малайлар пальтосы

мальчи́шеский, -ая, -ое **1.** ир бала [-лар] ...ы; малай[лар] ...ы; **~ вид** малайлар кыяфәте **2.** *перен.* малайларча...; **~ посту́пок** малайларча кыланыш

мальчи́шество *с* **1.** балалык, балачагалык, балаларча кыланыш **2.** (*нелепость, легкомыслие*) беркатлылык, җиңел акыллылык; **что за ~?** бу нинди җиңел акыллылык?

мальчи́шечий, -ья, -ье *разг. см.* **мальчи́шеский** 1

мальчи́шка *м разг.* малай

малю́тка *м, ж* сабый, кечкенә бала, имчәк баласы

маля́вка *ж см.* **малёк**

маля́р *м* буяучы, маляр

маляри́йн||ый, -ая, -ое **1.** малярия ...ы; бизгәк ...ы; **~ый при́ступ** бизгәк пристубы; **~ый комáр** малярия озынборыны **2.** малярия белән ...ы; **~ый больнóй** малярия белән авыручы **3.** малярияга каршы көрәш ...ы; **~ая ста́нция** малярияга каршы көрәш станциясе

маляри́я *ж* малярия, бизгәк; **тропи́ческая ~** тропик бизгәк

маля́рничать *несов. разг.* малярлык итү, маляр булып эшләү

маля́рн||ый, -ая, -ое маляр[лык] ...ы; буяу ...ы; **~ые рабóты** малярлык эшләре; **~ая кисть** маляр (буяу) пумаласы

ма́ма *ж* әни, әнкәй

мама́ша *ж разг.* **1.** *см.* **ма́ма**; **2.** (*при обращении к пожилой женщине*) апа

ма́менькин, -а, -о *разг. уст.*: **~ сынóк** иркә бала, иркәләп бозылган ящусмер, иркә егет; **~а дóчка** иркә кыз, иркәләп бозылган кыз

ма́монт *м* мамонт

манга́л *м* мангал (*ризык кыздыру миче*)

ма́нго *с нескл.* манго (*тропик агач һәм аның җимеше*)

мангу́ст *м*, **мангу́ста** *ж* мангуста (*тропик җәнлек*)

мандари́н I *м* мандарин (*борынгы Кытайның зур түрәләренә европалылар тарафыннан бирелгән исем*)

мандари́н II *м* мандарин (*цитрус агач һәм аның җимеше*)

манда́т *м* мандат

манда́тн||ый, -ая, -ое мандат ...ы, мандатлы; **~ая комúссия** мандат комиссиясе

мандоли́на *ж* мандолина

манёвр *м* **1.** *воен.* манёвр (*сугыш вакытында гаскәрләрнең дошманга һөҗүм итү өчен җайлырак булган урынга күчүләре*) **2.** *обычно мн.* **~ы** *воен.* манёврлар (*гаскәрләрнең сугыш шартларына якынайтылган обстановкада тактик өйрәнүләр үткәрүе*) **3.** *перен.* оста хәрәкәт, хәйлә **4.** *мн.* **~ы** *ж.-д.* манёврлар (*тимер юл станциясендә поездлар төзү өчен вагоннарны юлдан юлдан-юлга күчереп йөрту*)

манёвренн||ый, -ая, -ое *воен.* манёврлы; **~ая та́ктика** манёврлы тактика; **~ая война́** манёврлы сугыш

маневри́ровать *несов.* **1.** *воен., ж.-д.* манёвр[лар] ясау **2.** (*лавировать*) оста хәрәкәт итү, манёврлау **3.** *перен.* (*действовать ловко, хитро*) хәйлә белән хәрәкәт итү, хәйлә белән читен хәлдән чыгарга тырышу **4.** *перен.* чем оста файдалану, эшне белеп идарә итү; **~ сре́дствами** средстволарны оста файдалану

маневро́вый, -ая, -ое *ж.-д.* манёврлар ясау ...ы; ~ **паровоз** манёврлар ясау паровозы

мане́ж *м* манеж (**1.** *атка атланып йөрү һәм гаскәрнең кунегу занятиеләрен үткәру өчен махсус җиһазландырылган бина яки урын* **2.** *цирк аренасы* **3.** *тәпи йөрергә өйрәнә башлаган балалар өчен күчерелмә мәйданчык*)

манеке́н *м* манекен

манеке́нщик *м* манекенчы (*күргәзмәдә киемнәр киеп күрсәтүче кеше*)

манеке́нщица *ж* манекенчы хатын (кыз)

мане́р *м разг.*: **таки́м ~ом** шулай, шул рәвешчә; **на но́вый ~** яңача; **на ста́рый ~** искечә; **сде́лать узело́к на ~ба́нта** бант шикелле итеп төен ясау

мане́ра *ж* **1.** гадәт; **~ вести́ себя́** үзүзеңне тоту гадәте **2.** манера, рәвеш; **~ пе́ния** җырлау манерасы

мане́рничать *несов. разг.* кылану, боргалану-сыргалану

мане́рн||ый, -ая, -ое ясалма; табигый булмаган; **~ые же́сты** ясалма кул хәрәкәтләре; **~ый стиль** ясалма стиль

манже́та *ж* манжет (*кулмәк яки блуза җиңе очына эләктереп яки тегеп куела торган җиңсә*)

маниака́льн||ый, -ая, -ое мания белән авыру ...ы; маниакаль; **~ое состоя́ние** мания белән авыру халәте

маникю́р *м* маникюр; **сде́лать ~** маникюр ясау

маникю́рн||ый, -ая, -ое маникюр ...ы; **~ые но́жницы** маникюр кайчысы

маникю́рша *ж* маникюрша, маникюрчы

мани́ловщина *ж неодобр.* маниловчылык, буш хыялга бирелү

манипули́ровать *несов. чем и без доп.* **1.** (*кул белән эшләгәндә*) катлаулы хәрәкәтләр ясау **2.** *перен.* алдау, хәйлә кору

манипуля́тор *м тех.* манипулятор (**1.** *катлаулы производство һәм контроль процессларын регулярлау приборы* **2.** *телеграф сигналларын тапшыру ачкычы*)

манипуля́ция *ж* **1.** (*кул белән эшләгәндә*) катлаулы хәрәкәт, катлаулы алым **2.** *перен. разг. пренебр.* алдау, хәйлә, ялган эш

мани́ть *несов. кого-что* **1.** [ымлап] чакыру; **~ щенка́** эт баласын чакыру **2.** *перен.* үзенә тарту, күңелне җилкендерү; җәлеп итү; **меня́ ма́нит мо́ре** мине диңгез үзенә тарта

мани́фест *м* манифест

манифеста́ция *ж* манифестация; **~ проте́ста** протест манифестациясе

манифести́ровать *несов.* манифестациядә катнашу

мани́шка *ж* күкрәкчә, манишка

ма́ния *ж* **1.** мания (*психик авыру*); **~ пресле́дования** эзәрлекләү маниясе (*кемнәрдер эзәрлекли дип саташу*) **2.** *перен.* (*берәр нәрсәгә*) бик нык бирелү, (*берәр нәрсә белән*) артык мавыгу; **~ писа́ть стихи́** шигырьләр язу белән артык мавыгу

ма́нка *ж* манный ярмасы

манки́ровать *сов., несов. чем и доп.* игътибарсыз (салкын) карау; игътибарсыз булу; гамьсезлек (ваемсызлык) күрсәтү; **~ рабо́той** эшкә салкын карау

ма́нн||а *ж*: **как ~ы небе́сной ждать** бик нык (түземсезлек белән, бик зарыгып) көтү; **~ой небе́сной пита́ться** *шутл.* авызны чөйгә элү

ма́нн||ый, -ая, -ое манный; **~ая крупа́** манный ярмасы; **~ая ка́ша** манный боткасы

манове́ни||е *с книжн.* кул болгау, изәү; ишарә итү (*баш яки кул белән*) ♦ **бу́дто (сло́вно, то́чно) по ~ю волше́бного же́зла или волше́бной па́лочки** күз ачып йомганчы

мано́к *м охот.* алдавыч сыбызгы (*кыргый җәнлекләрне, киек кошларны җәлеп итү өчен*)

мано́метр *м* манометр

манса́рда *ж* чарлак, чарлактагы торак бүлмә

ма́нси *мн. нескл.* (*ед.* **ма́нси** *м, ж*) мансилар, манси халкы

мансие́ц *м* манси, манси кешесе

мансийка *ж* манси хатыны (кызы)

мансийский, -ая, -ое манси[лар] ...ы; **~ язы́к** манси теле

ма́нси́йцы *мн. см.* **ма́нси**

ма́нтия *ж* **1.** мантия (*плащ сыман киң озын кием*) **2.** *зоол.* ябынча (*кайбер умырткасыз моллюскларда тире җыерчыгы*) **3.** *геол.* мантия (*Җир кабыгы астындагы эчке сфера*)

манто́ *с нескл.* манто (*хатын-кызлар кия торган, гадәттә мехтан тегелгән киң пальто*)

манускри́пт *м книжн.* [борынгы] кулъязма

мануфакту́ра *ж* мануфактура (**1.** *хезмәт бүленешенә нигезләнгән капиталистик предприятие* **2.** *уст.* текстиль фабрикасы **3.** *уст. тукымалар, тукылган әйберләр*)

маньчжу́рский, -ая, -ое маньчжур [-лар] ...ы; **~ язы́к** маньчжур теле

маньчжу́ры *мн.* маньчжурлар, маньчжур халкы

манья́к *м* маньяк

маня́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мани́ть**; **2.** кызыктыргыч, мавыктыргыч; **~ие перспекти́вы** кызыктыргыч перспективалар

марабу́ *м* марабу (*озын томшыклы кош*)

мара́зм *м* маразм; **ста́рческий ~** картлык маразмы

мара́л *м* марал (*болан*)

мара́ть *несов. разг.* **1.** *что* пычрату, буяу; **~ пла́тье** күлмәкне пычрату **2.** *перен. кого-что* пычрату, кара ягу, пычрак ату; **~ че́стное и́мя** намуслы исемгә кара ягу **3.** *что* (*неряшливо писать, рисовать*) язгалап маташу, буяп маташу; **~ стихи́** шигырьләр язгалап маташу **4.** *что* язылганны сызу

мара́ться *несов.* **1.** *разг.* (*пачкаться*) буялу, пычрану **2.** *перен. прост.* (*ввязываться в неприятную историю*) тыгылу, пычрану; **~ не хо́чется** пычранасы килми; **не сто́ит ~** кул пычратуның кирәге юк

марафо́н *м* марафон; **лы́жный ~** чаңгы марафоны

марафо́нец *м* марафончы

марафо́нский: ~ бег марафон йөгерешe (*42 километр 195 метрдан гыйбарәт булган иң озын дистанциягә йөгерү*)

ма́рганец *м хим.* марганец

ма́рганцев||ый, -ая, -ое **1.** марганец ...ы; **~ое месторожде́ние** марганец чыганагы **2.** марганецлы; **~ая руда́** марганецлы руда; **~ая сталь** марганецлы корыч

марганцо́вка *ж разг.* марганцовка

марганцо́вый, -ая, -ое марганцовкалы; **~ раство́р** марганцовкалы эремә

маргари́н *м* маргарин

маргари́тка *ж бот.* маргаритка

ма́рево *с* **1.** (*мираж*) сагым **2.** (*дымка, туман*) рәшә, һаваның тоныклыгы

маре́на *ж* марена (*үлән*)

маре́нго *неизм. прил.* соргылт кара; **костю́м ~** соргылт кара костюм

ма́ри *мн. нескл.* (*ед.* **ма́ри** *м, ж*) марилар, мари халкы

мари́ец *м* мари, мари кешесе

мари́йка *ж* мари хатыны (кызы)

мари́йский, -ая, -ое мари[лар] ...ы; **~ язы́к** мари теле

мари́йцы *мн. см.* **ма́ри**

марина́д *м* маринад (**1.** *ашамлыкка тәм кертү өчен серкә, зәйтүн мае һ.б.ш. катнаштырып хәзерләнгән сыекча* **2.** *маринадланган ашамлык*)

марини́ст *м* мариначы, маринист (*диңгез күренешләре сурәтләнгән картиналар ясаучы рассам*)

маринова́ние *с см.* **маринова́ть**

маринова́ть *несов.* **1.** *что* маринадлау, мариновать итү; **~ грибы́** гөмбә маринадлау **2.** *перен. кого-что, разг.* юри кичектерү, тоткарлап тору, хәрәкәтсез яткыру; **~ де́ло** эшне озак тоткарлап тору

марионе́тка *ж* **1.** марионетка, курчак **2.** *перен.* марионетка

марионе́точн||ый, -ая, -ое марионетик, марионетка ...; **~ое прави́тельство** марионетик хөкүмәт

марихуа́на *ж* марихуана (*наркотик матдә*)

ма́рк||а I *ж* **1.** марка; **почто́вая ~а** почта маркасы **2.** келәймә; тамга; **фабри́чная ~а** фабрика келәймәсе **3.** сорт, сыйфат; **това́р вы́сшей ~и** иң яхшы сыйфатлы товар **4.** (*престиж, репутация*) дәрәҗә, абруй, репутация; **держа́ть ~у** дәрәҗәне төшермәү, үзеңне тота белү

ма́рка II *ж* марка (*Германиядә һәм Финляндиядә акча берәмлеге*)

маркёр I *м уст.* маркёр (*бильярд уенында хезмәт күрсәтүче һәм уен исәбен алып баручы кеше*)

маркёр II *м с.-х.* маркёр (*яшелчә утырту өчен оялар билгели яки сызык сыза торган авыл хуҗалыгы машинасы*)

марки́з *м* маркиз (*кайбер көнбатыш илләрендә дворянлык титулы һәм шул титулны алган кеше*)

марки́за *ж* маркиза (*маркиз хатыны яки кызы*)

маркизе́т *м* маркизет (*тукыма*)

ма́рк||ий, -ая, -ое кер күтәрми торган, тиз керләнүчән, тиз буялучан; **~ая мате́рия** кер күтәрми торган тукыма

маркирова́ть I *сов., несов. что, спец.* (*поставить клеймо*) келәймә сугу, тамга сугу, маркалау, келәймәләү

маркирова́ть II *сов. несов. что, с.-х.* маркировкалау, маркёр белән оялар билгеләү, сызыклар сызу

маркиро́вка I *ж* **1.** *см.* **маркирова́ть** I; **2.** (*знак, клеймо*) билге; келәймә, тамга

маркиро́вка II *ж см.* **маркирова́ть** II

маркиро́вщик *м* маркировкачы, келәймә сугучы, маркировкалаучы

маркси́зм *м* марксизм

марксизм-ленини́зм *м* марксизм-ленинизм

марксист *м* марксист

марксисти́ско-ле́нинск||ий, -ая, -ое марксистик-ленинчыл; **~ая идеоло́гия** марксистик-ленинчыл идеология

маркше́йдер *м* маркшейдер

ма́рлев||ый, -ая, -ое марля ...ы, марля... ; **~ая повя́зка** марля бәйләвеч

ма́рля *ж* марля

мармела́д *м* мармелад

мародёр *м* мародёр (*сугыш кырында яралы яки үлгән сугышчыларның әйберләрен талаучы; сугыш вакытында халыкны талау белән шөгыльләнүче*)

мародёрство *с* мародёрлык

мародёрствовать *несов.* мародёрлык итү

марокка́нский, -ая, -ое марокколы[лар] ...ы; Марокко ...ы; **~ наро́д** Марокко халкы

марокка́нцы *мн.* мароккалылар

ма́рочн||ый, -ая, -ое маркалы; **~ая сталь** маркалы корыч ♦ **~ые ви́на** маркалы шәрабләр

Марсельёза *ж* Марсельеза (*Франциянең милли гимны*)

март *м* март, март ае

марте́н *м* мартен (**1.** *мартен корычы* **2.** *мартен миче*)

марте́новск||ий, -ая, -ое мартен ...ы; **~ая печь** мартен миче

ма́ртовск||ий, -ая, -ое март ...ы; **~ое со́лнце** март кояшы

мартышка *ж* мартышка (маймыл)

мартышкин, -а, -о: **~ труд** файдасыз эш, мәгънәсез эш

марш I *м в разн. знач.* марш; **церемониа́льный ~** церемониаль марш; **похоро́нный ~** матәм маршы; **трёхдне́вный ~** өч көнлек марш

марш II *межд.* марш, кузгал (*хәрби команда сүзе*) ♦ **~ отсю́да!** ычкын моннан!, марш моннан!, үкчәңне күтәр!

ма́ршал *м* маршал; **~ Сове́тского Сою́за** Советлар Союзы маршалы; **~ артилле́рии** артиллерия маршалы

ма́ршальск||ий, -ая, -ое маршал ...ы; маршаллык ...ы; **~ая звезда́** маршал йолдызы

ма́ршевый, -ая, -ое **1.** марш ...ы; **~ поря́док строя** сафның марш тәртибе **2.** фронтка озатыла торган; фронтка баручы; **~ батальо́н** фронтка баручы батальон

марширова́ть *несов.* маршировкалау, марш атлау

маршру́т *м* маршрут; **тури́стский ~** туристлык маршруты

маршру́тн||ый, -ая, -ое маршрут ...ы, маршрутлы; **~ое такси́** маршрутлы такси

ма́ск||а *ж* **1.** *в разн. знач.* маска, битлек; **маскара́дная ~а** маскарад маскасы; **фехтова́льная ~а** фехтование маскасы; **посме́ртная ~а** үлгәч (үлгәннән соң) алынган маска **2.** *перен.* ясалма тышкы күренеш, хәйләле тышкы кыяфәт ♦ **наде́ть [на себя́] ~у** битлек кию, икейөзлеләнү; **сбро́сить [с себя́] ~у** битлекне салу, чын йөзеңне күрсәтү; **сорва́ть ~у** *с кого* чын йөзен ачу, фаш итү

маскара́д *м* маскарад

маскара́дный, -ая, -ое маскарад ...ы; **~ костю́м** маскарад костюмы

маскирова́ть *несов.* **1.** *кого-что* маскировкалау; **~ ору́дие** орудиене маскировкалау **2.** *перен. что* яшерү, каплау; **~ свои́ наме́рения** үз теләкләреңне яшерү

маскирова́ться *несов.* **1.** маска кию, маскарад костюмы кию **2.** *перен.* (*притворяться*) битлек кию, икейөзлеләнү **3.** *воен.* (*делаться незаметным*) маскировкалану **4.** *страд. от* **маскирова́ть**

маскиро́вка *ж* **1.** *см.* **маскирова́ть, маскирова́ться; 2.** маскировка (*ныгытмаларны, коралларны һ.б.ш. дошманнан яшерү өчен кулланыла торган әйберләр*)

маскиро́вочный, -ая, -ое маскировка ...ы; **~ хала́т** маскировка халаты

ма́сленица *ж* масленица, май чабу (*борынгы славяннарда кышны озату бәйрәме; соңыннан христиан чиркәве үз йоласына әйләндергән*)

маслёнка *ж* май савыты, маслёнка

маслёнок *м* майлы гөмбә

ма́сленн||ый, -ая, -ое **1.** майлы; **~ый блин** майлы белен **2.** майлы, майга пычранган; **~ые ру́ки** майга пычранган куллар **3.** *перен. разг.* майлы, дәртле; **~ые глаза́** майлы күзләр

масли́на *ж* зәйтүн (*агачы һәм җимеше*)

ма́слить *несов. что, разг.* майлау, май ягу, май сөртү

ма́слиться *несов. разг.* майга буялу, майлану, майландыру

ма́сличный, -ая, -ое майлы; май бирә торган; **~ые культу́ры** майлы үсемлекләр (*көнбагыш, җитен, киндер, мамык һ.б.ш.*)

масли́чн||ый, -ая, -ое **1.** зәйтүн ...ы; **~ое де́рево** зәйтүн агачы **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. бот.* зәйтүнчәләр

ма́сл||о *с* **1.** май; **сли́вочное ~о** ак май, атлан май **2.** *жив.* майлы буяулар ♦ **ерунда́ (чепуха́) на по́стном ~е** пучтәк нәрсә; **как по ~у** (*идти, течь и т.п.*) шома гына, майлаган шикелле (*бару*); **~о ма́сляное** майлы май (*бер үк төшенчәне төрле сүзләр белән кабатлау*)

масло- *кушма сүзләрнең «май» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **маслозаво́д** май заводы

маслобо́йка *ж* **1.** (*аппарат*) гөбә, май атлагыч, май язгыч **2.** *разг.* (*предприятие*) май сыгу заводы

маслобо́йный, -ая, -ое май сыгу ...ы; май җитештерү ...ы; **~ заво́д** май сыгу заводы

маслобо́йня *ж* май сыгу заводы

маслоде́л *м* май җитештерүче, май эшләп чыгаручы

маслоде́лие *с* май эшләү (җитештерү), май эшләп чыгару

маслоде́льный, -ая, -ое май ...ы; **~ заво́д** май заводы

маслозаво́д *м* май заводы

масляни́стый, -ая, -ое майлы

ма́слян||ый, -ая, -ое **1.** май ...ы; **~ое пятно́** май табы **2.** *жив.* майлы; **~ые кра́ски** майлы буяулар

масо́нство *с* масонлык (*дини-этик хәрәкәт*)

масо́ны *мн.* масонлар

ма́сс||а *ж* **1.** *физ.* масса **2.** масса; **древе́сная ~а** агач массасы (*кәгазь ясауга китә торган ярым фабрикат*) **3.** (*народ*) масса, халык **4.** бик күп; **~ы́ли** бик күп тузан; **~а наро́ду** бик күп халык ♦ **в ~е** күпчелектә, үзенең күпчелегендә

масса́ж *ж* массаж, сылау; **лече́ние ~ем** массаж белән дәвалау; **де́лать ~** массаж ясау

массажи́ст *м* массаж ясаучы, сылаучы, массажчы

массажи́стка *ж* массажчы хатын (кыз)

масси́в *м* массив; **го́рный ~** таулар массивы; **лесны́е ~ы** урман массивлары

масси́вн||ый, -ая, -ое авыр, зур; **~ая фигу́ра** зур гәүдә

масси́рованный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **масси́ровать** II; **2.** тупланган, берләштерелгән, бер урынга төбәлгән; **~ налёт авиа́ции** бер урынга төбәлгән көчле авиация һөҗүме

масси́ровать I *несов. кого-что* массаж ясау, сылау, массажлау

масси́ровать II *сов., несов. что* туплау, бер урынга җыю, бер урынга юнәлтү (*гаскәрне, артиллерия утын*)

массови́к *м* массовик (*күңел ачулар, ярышлар, уеннар оештыручы*)

массо́вка *ж разг.* массовка (**1.** *революциягә кадәрге Россиядә: кечкенә митинг, җыен* **2.** *күп кешеләр катнашындагы экскурсия яки пикник* **3.** *күп кешеләр катнашкан сәхнә куренеше*)

ма́ссово-полити́ческ||ий, -ая, -ое масса-күләм сәяси; **~ая рабо́та** масса-күләм сәяси эш

ма́ссовость *ж* киң таралу, киң җәелү; **~ спо́рта** спортның киң таралуы

ма́ссов||ый, -ая, -ое **1.** масса-күләм, күп кеше катнашкан; **~ый геро́изм во́инов** сугышчыларның масса-күләм батырлыклары **2.** күпләп; **~ое произво́дство** күпләп җитештерү **3.** киң; киң

халык (масса) өчен; **~ая литерату́ра** киң масса өчен әдәбият; **това́ры ~ого потребле́ния** киң куллану товарлары **4.** киң катлау ...; **~ый чита́тель** киң катлау укучылар

маста́к *м прост.* оста, тәжрибәле кеше

ма́стер *м* **1.** (*на заводе и т. п.*) мастер (*производственың билгеле бер тармагын идарә итүче*) **2.** оста; **~ á иску́сств** сәнгать осталары **3.** (*звание*) мастер; **~ спо́рта** спорт мастеры ♦ **~ на все ру́ки** бөтен эш кулыннан килә; һәр эшкә маһир кеше

мастери́ть *несов. что, разг.* ясау, әмәлләү

мастери́ца *ж* **1.** мастер хатын (кыз) **2.** *разг.* оста хатын (кыз); **~ расска́зывать** сөйләргә оста хатын

мастерово́й *м* мастеровой (*фабрика яки завод эшчесе*)

ма́стерская *ж* мастерской, һөнәрханә, кырханә

ма́стерский, -ая, -ое *разг.*, **мастерск||о́й**, -а́я, -о́е (*искусный*) оста, мастерларча, үрнәк булырлык; **~о́е испо́лне́ние** оста башкару

мастерство́ *с* **1.** һөнәр; **слеса́рное ~** слесарьлык һөнәре **2.** осталык, мастерлык; **педагоги́ческое ~** педагоглык осталыгы

масти́ка *ж* мастика (**1.** *вак скульптура әйберләре ясаганда кулланыла торган камырсыман куе масса* **2.** *паркет идәннәрне ялтырату өчен сыекча* **3.** *кайбер агачларның хуш исле сумаласы*)

масти́стый, -ая, -ое (*о лошади*) саф төсле, бер төсле (*башка төс катнашмаган*)

масти́т *м мед.* мастит

масти́тый, -ая, -ое **1.** хөрмәтле, күп хезмәт күрсәткән, хөрмәт казанган; **~ учёный** күп хезмәт күрсәткән галим **2.** (*преклонных лет*) өлкән; **~ ста́рец** өлкән карт

мастодо́нт *м* мастодонт (*казылма хәлендә табыла торган хортумлы эре хайван*)

маст||ь *ж* **1.** төс; **гнеда́я ~ь** туры (*ат турында*) **2.** *карт.* масть; **бубно́вая ~ь** буби масте; **ходи́ть в ~ь** мастька туры китереп йөрү ♦ **в ~ь, к ~и** туры килү, ярау, мач килү; **не в ~ь** или **не к ~и** туры килмәү, ярамау, мач килмәү; **одно́й ~и** бер үк төрле, беришле

масшта́б *м* **1.** масштаб (*картада, сызымда*) **2.** *перен.* колач; **широ́кий ~ строи́тельных рабо́т** төзү эшләренең киң колачы

масшта́бность *ж* масштаблык, киң колачлылык; **~ пла́нов** планнарның масштаблыгы

масшта́бн||ый, -ая, -ое масштаб ...ы, масштаблы; **~ая лине́йка** масштаблы линейка

мат I *м шахм.* мат

мат II *м* (*подстилка, циновка*) мат

мат III *м спец.* тоныклык, үтә күренмәү; **нанести́ ~ на стекло́** пыялага тоныклык йөгертү

мат IV *м*: **благи́м ~ом [крича́ть, ора́ть и т.п.]** *прост.* бик ачы итеп, бөтен көчкә (*кычкыру, акыру һ.б.ш.*)

мат V *м прост.* (*брань*) аты-юлы белән җибәрү, ата-бабасын катыштырып сүгенү

матема́тик *м* математик, математика белгече

матема́тика *ж* математика

математи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** математика ...ы; математик; **~ая зада́ча** математик мәсьәлә **2.** *перен.* төгәл; **~ий расчёт** төгәл исәп

материа́л *м* **1.** материал; **строи́тельные ~ы** төзелеш материаллары **2.** әсбап, материал; белешмәләр, мәгълүматлар; **учёбные ~ы** уку-укыту әсбаплары; **~ы для биогра́фии писа́теля** язучының биографиясе өчен мәгълүматлар **3.** тукыма, материя; **~ на пальто́** пальтолык материя

материали́зм *м филос.* материализм; **диалекти́ческий ~** диалектик материализм; **истори́ческий ~** тарихи материализм

материализова́ть *сов., несов. что, книжн.* материализацияләү (*материаль формаларда гәүдәләндерү*)

материализова́ться *книжн.* **1.** *сов., несов.* материальләшү **2.** *несов. страд. от* **материализова́ть**

материали́ст *м* материалист (**1.** *материализм тарафдары* **2.** *уз шәхси интересларын гына кайгыртучы кеше*)

материалисти́ческ||ий, -ая, -ое материалистик; **~ая филосо́фия** материалистик философия

материалисти́чный, -ая, -ое **1.** *см.* **материалисти́ческий**; **2.** тик табыш турында гына уйлаучан; шәхси интересларга гына корылган

материа́льно-производ́ственный, -ая, -ое материаль-производство ...ы

материа́льность *ж* материальлек; **~ ми́ра** дөньяның материальлеге

материа́льно-техни́ческ||ий, -ая, -ое материаль-техник; **~ая ба́за** материаль-техник база

материа́льн||ый, -ая, -ое **1.** материал[лар] ...ы; **~ые скла́ды** материал складлары **2.** (*имущественный, денежный*) материаль; матди **3.** реаль, материаль; **~ый мир** материаль дөнья ♦ **~ая часть** *спец.* (*оборудование и средства*) техник җиһазлар

матери́к *м* материк, коры җир

материко́вый, -ая, -ое материк ...ы; **~ лёд** материк бозы

матери́нск||ий, -ая, -ое ана ...ы; аналарга хас; аналарча ...; **~ая любо́вь** ана мәхәббәте; **~ие забо́ты** аналарча кайгырту

матери́нств||о *с* аналык, ана булу; аналар; **чу́вство ~а** аналык хисе: **охра́на ~а и младе́нчества** аналарны һәм балаларны саклау

мате́ри||я *ж* **1.** *филос.* материя **2.** *физ.* материя, матдә; **строе́ние ~и** матдә төзелеше **3.** тукыма, материя; **шерстяна́я ~я** йон тукыма **4.** *перен.* нәрсә, әйбер; **говори́ть о высо́ких ~ях** мөһим нәрсәләр турында сөйләү

матеро́й, -а́я, -о́е көчле, ныгып җиткән; таза; карт ...; **~ волк** карт бүре

мате́рчатый, -ая, -ое материядән (тукымадан) эшләнгән; **~ перепле́т кни́ги** материядән эшләнгән китап тышы

мате́рый, -ая, -ое **1.** *см.* **матеро́й**; **2.** (*опытный, знающий*) тәжрибәле, белдекле, күпне күргән **3.** *перен.* чеп-чи; явыз, ата ...; **~ бюрокра́т** чеп-чи бюрократ; **~ враг** явыз дошман

ма́тица *ж* (*потолочная балка*) матча, өрлек

ма́тка *ж* **1.** *анат.* аналык **2.** (*самка*) ана; **пчели́ная ~** корт анасы

ма́тов||ый, -ая, -ое тоныклы, ялтыравыксыз, үтә күренми торган; **~ое стекло́** тоныклы пыяла; **~ая фотобума́га** ялтыравыксыз фотокәгазь

ма́точн||ый, -ая, -ое **1.** аналык ...ы: аналыктан ...; **~ое кровотече́ние** аналыктан кан китү **2.** колынлы бияләр ...ы; **~ый коса́к** колынлы бияләр көтүе

матра́с *м* матрас

матра́ц *м* матрац

матрёшка *ж* матрёшка (*кечкенәрәкләре бер-берсе эченә куела торган агач курчак*)

матриарха́льн||ый, -ая, -ое матриархаль; **~ые отноше́ния** матриархаль мөнәсәбәтләр

матриарха́т *м* матриархат

матримониа́льн||ый, -ая, -ое *книжн.* өйләнешү ...ы; өйләнү ...ы; **~ые наме́рения** өйләнү ниятләре

ма́трица *ж* матрица, калып (*типографиядә һәм штамплау эшендә кулланыла*)

матрици́рование *с см.* **матрици́ровать**

матрици́ровать *сов., несов. что, полигр.* матрицага салу, матрицалау, матрицасын алу; калыпка салу

матро́с *м* матрос

матро́ска *ж* матроска (*матрослар кия торган кайтарма якалы блуза*)

матро́сский, -ая, -ое матрос ...ы; ♦ **~ та́нец** матрослар биюе

ма́тушка *ж* **1.** *уст.* (*мать*) әни, әнкәем **2.** *разг.* (*при обращении*) анакай, ана **3.** (*жена священника*) поп хатыны

матч *м* матч, ярыш; **ша́хматный ~** шахмат матчы

матч-турни́р *м* матч-турнир

мать *ж* **1.** ана, әни **2.** (*самка*) ана (*хайваннарга карата*) **3.** *прост.* (*при обращении*) әнисе, анасы ♦ **~-геро́йня** герой ана; **в чём ~ родила́** анадан тума

мать-и-ма́чеха, мать-ма́чеха *ж бот.* үги ана яфрагы (*үлән*)

ма́узер *м* маузер

ма́фия *ж* мафия

мах *м разг.* **1.** (*один взмах*) селтәү; кагу, жилпү **2.** (*оборот*) әйләнеш; **~ колеса́** тәгәрмәч әйләнеше **3.** (*шаг животного*) адым; **ло́шадь шла хорошо́ — широ́ким ~ом** ат яхшы бара — адымы киң иде ♦ **~у дать** ялгышу, хаталык эшләү; **одни́м (еди́ным) ~ом** *или* **с одного́ (еди́ного) ~у** бер кизәнү

белән, бер кизәнүдә, бер селтәүдә, бер селтәү белән; **с ~у** *или* **со всего́ ~у** 1) (*изо всей силы*) бар көчкә; 2) (*не раздумывая*) кинәт, уйлап тормыйча

махао́н *м* махаон (*зур күбәләк*)

маха́ть *несов. чем* болгау, селтәү, селкү, изәү; **~ руко́й** кул болгау

махи́зм *м филос.* махизм

махи́на *ж разг.* гаять зур әйбер, зур күләмле авыр әйбер

махина́ция *ж* махинация, астыртын эш

махну́ть *сов.* **1.** *однокр. чем* болгап кую, селтәп кую **2.** *разг.* ташлану, ыргылу; сикерү; **~ че́рез забо́р** койма аркылы сикерү **3.** *прост.* китү, көтмәгәндә китеп бару, ычкыну; **~ на ле́то в дере́вню** җәен авылга ычкыну ♦ **~ руко́й** *на кого-что* кул селтәү, игътибарсыз калдыру

махови́к *м тех.* маховик (*механизмның тигез эшләвен тәэмин итә торган авыр тәгәрмәч*)

махов||о́й, -а́я, -о́е: **~о́е колесо́** *см.* **махови́к; ~ые пе́рья** чылгый каурыйлар (*кошларда*)

махо́рка *ж* махорка, тәмәке

махо́рочный, -ая, -ое тәмәке ...ы; **~ дым** тәмәке төтене

махро́вый, -ая, -ое **1.** катмарлы, чачаклы; **~ мак** катмарлы мәк **2.** *перен.* ашып узган, чыкылдаган, чыкылдап торган; чеп-чи; **~ оппозицио́нер** чыкылдаган оппозицияче

ма́чеха *ж* үги ана

ма́чта *ж* мачта (*суднода җилкән беркету өчен яки башка максатлар белән утыртылган озын колга, багана*)

ма́чтов||ый, -ая, -ое **1.** мачталык ...; мачтага ярарлык; **~ый лес** мачтага ярарлык агачлар **2.** мачта ...ы; **~ые огни́** мачта утлары

машбюро́ *с нескл. разг.* машбюро (*язу машинкалары булмәсе*)

маши́на *ж* машина

маши́нальный, -ая, -ое уйламыйча ...ган; искәрмәстән ...ган, аңсыздан ...ган, ихтыярсыз ...ган; **~ отве́т** уйламыйча бирелгән җавап

машинизи́ровать; **~ се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгын машиналаштыру

машинизи́ровать *сов., несов. что* машиналаштыру, машиналар белән тәэмин итү

машини́ст *м* машинист

машини́стка *ж* машинистка

маши́нка *ж* машинка; **пи́шущая ~** язу машинкасы

маши́нно-тра́кторн||ый, -ая, -ое машина-трактор ...ы; **~ая ста́нция** машина-трактор станциясе

маши́нн||ый, -ая, -ое **1.** машина ...ы; **~ое ма́сло** машина мае; **~ое отделе́ние** машина бүлеге **2.** машина белән ..., машина ярдәмендә ...; **~ое произво́дство** машина белән эшләп чыгару ♦ **~ый перево́д** машина тәрҗемәсе

машинопи́сный, -ая, -ое машинкада басылган; **~ текст** машинкада басылган текст

маши́нопись *ж* **1.** машинкада басу, язу машинкасында басу **2.** [машинкада] басылган язу (текст)

машинострое́ние *с* машиналар төзү, машиналар эшләп чыгару; **тяжёлое ~** авыр машиналар эшләп чыгару

машинострои́тельный, -ая, -ое машиналар төзү ...ы; **~ заво́д** машиналар төзү заводы

машиносчётн||ый, -ая, -ое машинада санау ...ы; **~ая те́хника** машинада санау техникасы

маэ́стро *м* маэстро (*атаклы музыкант, художник һәм шахматчыларга карата әйтелә торган мактаулы исем*)

маяк *м прям., перен.* маяк; **огонь ~а́** маяк уты

ма́ятник *м* **1.** тел; **часы́ с ~ом** (*асылма*) телле сәгать **2.** *спец.* маятник

ма́яться *несов. разг.* газаплану, интегү, җәфа (азап) чигү

маячить *несов. разг.* еракта күренү, әллә кайдан күренеп тору, карачкыланып күренү

маячный, -ая, -ое маяк ...ы; **~ огонь** маяк уты

мгла *ж* **1.** (*пелена*) томанлы (тузанлы) һава **2.** (*темнота, сумрак*) караңгылык

мгли́стый, -ая, -ое томанлы; **~ день** томанлы көн

мгнове́ние *с* бик кыска вакыт, аз вакыт ♦ **в ~ о́ка** ≈ күз ачып йомганчы; ≈ керфек какканчы

мгнове́нн||ый, -ая, -ое бик тиз ...ган, кинәт була торган; **~ое реше́ние** бик тиз кабул ителгән карар

ме́бель *ж собир.* мебель, җиһаз, өй җиһазы

ме́бельный, -ая, -ое мебель ...ы; җиһаз, ...ы; мебель (җиһаз) ясау ...ы; **~ комбина́т** мебель ясау комбинаты

ме́бельщик *м* мебельче, мебель ясаучы

меблиро́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **меблирова́ть; 2.** (*с мебелью*) мебельле, җиһазлы

меблирова́ть *сов., несов. что* мебель урнаштыру, җиһазландыру, мебельләр кую

меблиро́вка *ж* **1.** *см.* **меблирова́ть 2.** *собир.* мебель, җиһаз, өй җиһазы

мегафо́н *м* мегафон (*тавыш көчәйткеч*)

мёд *м* **1.** бал; **со́товый ~** кәрәзле бал; **цвето́чный ~** чәчәк балы **2.** (*напиток*) әчебал, исерткеч эчемлек ♦ **не ~** майлы ботка [ашау] түгел

мед- *кушма сүзләрнең «медицина» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **медпункт** медпункт; **медрабо́тник** медицина хезмәткәре; **медпо́мощь** медицина ярдәме; **медсестра́** медсестра

медали́ст *м* медалист (**1.** *нәрсә өчен дә булса медаль белән бүләкләнгән кеше* **2.** *күрәзмәдә медаль белән бүләкләнген хайван*)

медали́стка *ж см.* **медали́ст**

меда́л||ь *ж* медаль; **~ь «За отва́гу»** «Батырлык өчен» медале ♦ **оборо́тная сторона́ ~и** медальнең кире ягы

медальо́н *м* медальон (*зиннәт яки истәлек өчен эченә рәсем куеп муенга тагып йөртелә торган кечкенә калай әйбер*)

медве́дица *ж* ана аю ♦ **Больша́я Медве́дица** *астр.* Җидегән Йолдыз, Зур Җидегән; **Малая Медве́дица** *астр.* Кечкенә Җидегән Йолдыз

медве́дка *ж* аю чикерткә, бозаубаш

медве́дь *м* **1.** аю **2.** *разг.* (*о человеке*) аю (*авыр гәүдәле кеше, әкрен кыймылдаучан кеше турында*) ♦ **~ на́ ухо наступи́л** *кому, шутл.* колагына аю баскан

медвежа́тина *ж* аю ите

медвеж||и́й, -ья, -ье **1.** аю ...ы; **~ья ла́па** аю аягы **2.** аю тиресеннән тегелгән; **~ья шу́ба** аю тиресеннән тегелгән тун ♦ **~и́й у́гол** аулак почмак, тын почмак; **~ья боле́знь** шыр җибәрү (*куркудан эч китү*); **~ья услу́га** аю хезмәте

медвежо́нок *м* аю баласы

медвя́н||ый, -ая, -ое баллы, хуш исле, тәмле исле; **~ый травяно́й за́пах** баллы үлән исе ♦ **~ая роса́** *бот.* баллы (татлы) чык

медеплави́льный, -ая, -ое бакыр эретү ...ы; бакыр эретә торган; **~ заво́д** бакыр кою заводы

меджли́с *м* мәҗлес (*Иранда һәм Төркиядә закон чыгару органы, парламент*)

медиа́на *ж мат.* медиана

ме́дик *м* медик

медикаменто́зн||ый -ая, -ое медикаментоз ..., медикаментлар кулланып ...; **~ые сре́дства** медикаментоз чаралар; **~ое лече́ние** медикаментлар кулланып дәвалау

медикаме́нты *мн.* медикаментлар, дарулар

медици́на *ж* медицина

медици́нский, -ая, -ое медицина ...ы; **~ институ́т** медицина институты

ме́дленный, -ая, -ое озак, акрын, салмак, озакка сузылган

медли́тельн||ый, -ая, -ое акрын, салмак, мыштырдык, акрын хәрәкәт итә торган, акрын үтәлә торган; **~ые движе́ния** акрын хәрәкәтләр; **~ый челове́к** мыштырдык кеше

ме́длить *несов.* озаклау, ашыкмау, озакка сузу, эшне озаклап эшләү, әкрен кыймылдау, мыштырдау

ме́дник *м* бакырчы

ме́дно-кра́сный, -ая, -ое җирән кызыл

меднолите́йный, -ая, -ое бакыр кою ...ы; **~ заво́д** бакыр кою заводы

ме́дн||ый, -ая, -ое **1.** бакыр ..., бакырдан ясалган; **~ый таз** бакыр ләгән **2.** бакырлы, бакыр, ...ы; **~ая руда́** бакыр рудасы; **~ая промы́шленность** бакыр промышленносте ♦ **~ый век** *археол.* бакыр чоры (*металл куллануның иң борынгы дәвере*) **~ый лоб** таш маңгай (*аңгыра, миңгерәү кеше турында*)

медова́р *м* бал коючы (ачытучы)

медоваре́ние *с* бал кою (ачыту)

меро́в||ый, -ая, -ое **1.** бал ...ы; **~ый вкус** бал тәме **2.** баллы; **~ые пря́ники**

баллы прәнлекләр ♦ **~ые ре́чи** төче сүзләр; **~ый ме́сяц** ширбәт ае (*өйләнешкәннән соң беренче ай*)

медоно́сн||ый, -ая, -ое **1.** баллы; **~ые расте́ния** баллы үсемлекләр **2.** бал ...ы; **~ые пчёлы** бал кортлары

медосбо́р *м* **1.** (*сбор мёда*) бал җыю; бал җыю чоры **2.** (*собранный мёд*) җыелган бал

медосмо́тр *м* медицина тикшерүе; **пройти́ ~** медицина тикшерүе аша узу

медоточи́в||ый, -ая, -ое төче (татлы) телле; тасма телле; **~ые ре́чи** төче сүзләр

медресе́ *с нескл.* мәдрәсә

медсестра́ *ж* медсестра; шәфкать туташы

меду́за *ж* медуза (*диңгез хайваны*)

меду́ница *ж* күкебаш

медь *ж* **1.** бакыр **2.** *собир.* (*медные изделия*) бакыр әйберләр **3.** *собир. разг.* (*медные деньги*) бакыр акчалар

медя́к *м разг.* бакыр акча

медяни́ца *ж* бакыр кәлтә, орчыкча

медя́нка *ж* бакыр елан, җиз елан

меж *см.* **ме́жду**

межа́ *ж* межа, ызан, чик

межве́домственный, -ая, -ое *см.* **междуве́домственный**

межвидов||о́й, -а́я, -о́е төрара, төрләр арасындагы; **~ые скре́щивания** төрләр арасындагы аталаныш

междоме́тие *с грам.* ымлык

междоусо́бица *ж* үзара тынычсызлык, үзара низаг, үзара тартыш, эчке чуалыш, ызгыш-талаш

междоусо́бн||ый, -ая, -ое: **~ые во́йны** үзара сугышлар

ме́жду *предлог с твор., род. п.* арасына, арасында, арасындагы, арасыннан; **~ до́мом и реко́й** йорт белән елга арасында; **доро́га ~ Москво́й и Каза́нью** Мәскәү белән Казан арасындагы юл; **дру́жба ~ наро́дами** халыклар арасындагы дуслык; **договори́ться ~ собо́й** үзара килешү ♦ **~ де́лом** эш арасында, бушаган арада; **~ на́ми [говоря́]** үзара гына әйткәндә; **~ про́чим** 1) (*кстати*) болай гына; 2) (*попутно*) сүз уңаенда, сүз арасында, сүз җае килгәндә; **~ тем** 1) шул чакта, шул вакытта, шул арада; 2) *в знач. союза* чынында, асылда исә, хәлбуки

между² *кушма сүзләрнең «вакыт [арасы]», «арасы» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **междуца́рствие** ике патша идарә иткән вакыт арасы; **междупу́тье** юл өзек вакыт (*ни арба, ни чана юлы булмаган вакыт*)

междуве́домственн||ый, -ая, -ое ведомстволар арасындагы; **~ая перепи́ска** ведомстволар арасындагы язышу

междугоро́дный, -ая, -ое шәһәрара; **~ телефо́н** телефон шәһәрара

междунаро́дник *м разг.* халыкара политика белгече; халыкара хокук белгече; **журнали́ст-~** халыкара политика журналисты

международн||ый, -ая, -ое халыкара; **~ый обзо́р** халыкара күзәтү; **~ая вы́ставка** халыкара күргәзмә; **~ое пра́во** халыкара хокук

междуре́чье *с* ике елга арасы

междурядье *с с.-х.* рәтләр арасы

межева́ние *с см.* **межева́ть**

межева́ть *несов. что* межалау, межа яру, межа сызу; ызан яру, ызан салу

межево́й, -а́я, -о́е межа ...ы; чик ...ы; **~ знак** межа билгесе

межо́нь *ж* түбән тирәнлек (*елгалардагы һәм күлләрдәге суның түбән тирәнлеге*)

межзвёздн||ый, -ая, -ое йолдызара ...; **~ое простра́нство** йолдызара бушлык (киңлек)

межзона́льный, -ая, -ое зонаара; **~ ша́хматный турни́р** зонаара шахмат турниры

межколхо́зн||ый, -ая, -ое колхозара ...; **~ая гидроэлектроста́нция** колхозара гидроэлектростанция

межконтинента́льн||ый, -ая, -ое контенентара; **~ая раке́та** контенентара ракета

межплане́тн||ый, -ая, -ое **1.** планетаара, планеталар арасындагы; **~ый перелёт** планетаара очыш **2.** планетаара; **~ое простра́нство** планетаара бушлык

межрайо́нн||ый, -ая, -ое районара; **~ое совеща́ние** районара киңәшмә

межрёберный, -ая, -ое кабыргаара

межсою́зн||ый, -ая, -ое союзара; **~ая конфере́нция** союзара конференция

межхозя́йственный, -ая, -ое хуҗалыкара, берничә хуҗалыкка караган, берничә хуҗалык өчен уртак

мезга́ *ж* төчлегән (*яшь агач кайрысының эчке йомшак катлавы*)

мездра́ *ж спец.* мездра (*тиренең эчке ягындагы йомшак ярысы*)

мездри́ть *несов. что, спец.* мездрадан чистарту, мездрасын кырып алу

мездро́вый, -ая, -ое, **мездряно́й,** -а́я, -о́е мездра ...ы; мездрадан ясалган; **~ клей** мездрадан ясалган җилем

мезозо́йск||ий, -ая, -ое: **~ая э́ра** мезозой эрасы (*Җирнең геологик тарихында дуртенче ара*)

мезони́н *м* мезонин, чарлак

мексика́нский, -ая, -ое мексикалы [-лар] ...ы; Мексика ...ы; **~ наро́д** Мексика халкы

мексика́нцы *мн.* мексикалылар, Мексика халкы

мел *м* акбур

мела́нж *м спец.* меланж, чуар җеп

мела́нжев||ый, -ая, -ое *спец.* меланж ...; чуар җепләрдән тукылган; **~ая ткань** чуар җепләрдән тукылган тукыма

меланхо́лик *м* меланхолик (*күңелсезлеккә, төшенкелеккә бирелүчән кеше*)

меланхоли́ческ||ий, -ая, -ое **1.** (*о темпераменте*) меланхолик **2.** (*грустный*) күңелсез, эч пошыргыч; кайгылы; **~ая пе́сня** күңелсез җыр

меланхоли́чный, -ая, -ое *см.* **меланхоли́ческий** 2

меланхо́лия *ж* (*тоска, хандра*) күңел төшенкелеге, эч пошу, боеклык, меланхолия

меле́||ть *несов.* саегу; **река́ ~ет** елга саега

мелиорати́вн||ый, -ая, -ое мелиорация ...ы; **~ые рабо́ты** мелиорация эшләре; **~ая систе́ма** мелиорация системасы

мелиора́тор *м* мелиоратор, мелиорация белгече

мелиорацио́нный, -ая, -ое *см.* **мелиорати́вный**

мелиора́ция *ж* мелиорация

мелиори́ровать *сов., несов. что* мелиорацияләү, мелиорация үткәрү

мели́ть *несов. что* акбурлау, акбур белән ышку, акбур сөртү

ме́лк||ий, -ая, -ое **1.** вак, кечкенә; **~ие я́блоки** вак алмалар; **~ие ка́мешки** кечкенә ташлар; **~ий песо́к** вак ком; **~ий дождь** вак яңгыр **2.** вак; **~ий со́бственник** вак милекче; **~ая буржуази́я** вак буржуазия; **~ий чино́вник** вак чиновник **3.** (*несущественный*) вак, вактәяк, кечкенә; **~ие подро́бности** вактәяк төгәллекләр (нечкәлекләр) **4.** сай; **~ий ручёй** сай инеш; **~ая таре́лка** сай тарелка ♦ **~ая со́шка** кечкенә кеше, әһәмиятсез кеше

ме́лко *нареч.* **1.** вак ...; **~ наколо́ть са́хар** шикәрне вак итеп вату; **~ писа́ть** вак [хәрефләр белән] язу **2.** в *знач. сказ. безл.* (*неглубоко*) сай...; **у са́мого бе́рега реки́ ~** елганың яр кырые тирәсе сай ♦ **~ пла́вать** сай йөзү (*берәр эштә сәләтсез булу*)

мелко⁻ *кушма сүзләрдә «тубәндәге» мәгънәләрне белдерә торган беренче кисәк, мәс*: 1) вак; **мелкокрестья́нский** вак крестьян ..., **мелкобуржуа́зный** вак буржуаз; **мелкопла́тный** вак җимешле; **мелкокристалли́ческий** вак кристаллы; 2) сай; **мелково́дный** сай сулы; **мелкодо́нный** сай төпле

мелкобуржуа́зн||ый, -ая, -ое вак буржуазия ...ы; вак буржуаз; **~ая тео́рия** вак буржуаз теория; **~ые слои́** вак буржуаз катлаулар

мелково́дн||ый, -ая, -ое сай сулы; **~ая река́** сай сулы елга

мелково́дь||е *с* сайлык, сай сулык; **брести́ по ~ю** сай сулыкны ерып бару

мелкозерни́ст||ый, -ая, -ое **1.** вак бөртекле; **~ая пшени́ца** вак бөртекле бодай **2.** вак төерле, вак кантарлы; **~ая по́чва** вак төерле туфрак

мелкокали́берн||ый, -ая, -ое кечкенә калибрлы; **~ая винто́вка** кечкенә калибрлы винтовка

мелколе́сье *с* вак урман

мелколи́ственный, -ая, -ое вак яфраклы; **~ куста́рник** вак яфраклы куаклык

мелкопоме́стный, -ая, -ое *ист.* кечкенә поместьелы; **~ дворяни́н** кечкенә поместьелы алпавыт

мелкосо́бственническ||ий, -ая, -ое вак милекчелек ...ы; вак милекче ...ы; вак милекчеләрдән тора торган; **~ие интере́сы** вак милекчелек интереслары

мелкота́ *ж собир. разг.* вак-төяк, вак затлар, вак әйберләр

мелкотова́рн||ый, -ая, -ое вак товарчылык ...ы; **~ое произво́дство** вак товарчылык производствосы

мелкотра́вчатый, -ая, -ое *разг. пренебр.* вак, түбән, әһәмиятсез; **~ человёк** вак кеше

мелкошёрстн||ый, -ая, -ое, **мелкошёрстн||ый**, -ая, -ое кыска йонлы; **~ые о́вцы** кыска йонлы сарыклар

мелов||о́й, -а́я, -о́е **1.** акбур ...; акбурлы, акбур ...ы; **~ы́е го́ры** акбур таулары **2.** акбур төсендәге, ак ♦ **~а́я бума́га** ак буяулы кәгазь; **~о́й пери́од** *геол.* акбур чоры

мелодекламáция *ж* мелодекламация (*музыкага ияреп декламация сөйләү*)

мело́дика *ж иск.* мелодика (*көйләр турындагы фән*)

мелоди́ческ||ий, -ая, -ое **1.** мелодик; **~ое строе́ние пе́сни** җырның мелодик төзелеше **2.** *см.* **мелоди́чный**

мелоди́чный, -ая, -ое аһәңле, ягымлы, моңлы; **~ напе́в** моңлы көй; **~ го́лос** ягымлы тавыш

мело́дия *ж* көй, моң, аһәң, мелодия

мелодра́ма *ж* мелодрама (**1.** *сентименталь хисләр катнаш авыр кичерешле драма әсәре* **2.** *урынсыз трагизм, ясалмалык белән аерылып торган хис, кичерешләр турында*)

мелодрамати́ческий, -ая, -ое **1.** мелодрама ...ы; мелодрамага хас; **~ сюже́т** мелодрамага хас сюжет **2.** *см.* **мелодрамати́чный**

мелодрамати́чн||ый, -ая, -ое мелодраматик, ясалма киеренке; **~ая сце́на** мелодраматик күренеш

мело́к *м* акбур кисәге

меломáн *м* җыр һәм музыка һәвәскәре (яратучы)

меломáния *ж* җырга һәм музыкага һәвәслелек

мелочи́ться *несов. разг.* ваклану, вакчыллану

мелочно́й, -а́я, -о́е *см.* **ме́лочный**

ме́лочность *ж* ваклык, әһәмиятсезлек; вакчыллык

ме́лочн||ый, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) вакчыл, вак **2.** әһәмиятсез, вак, түбән, вак-төяк; **~ые интере́сы** вак интересләр; **~ые ссо́ры** вак-төяк ызгышлар

ме́лочь *ж собир.* **1.** (*мелкие вещи, предметы*) вак-төяк; **торгова́ть ~ю** вак-төяк белән сату итү **2.** (*мелкие деньги*) вак акча

мел||ь *ж* сайлык, сай урын ♦ **сиде́ть на ~и́** көймә комга утыру, көйма комга терәлү

мелька́||ть *несов.* **1.** (*появляться и исчезать*) күренеп-күренеп китү, ялтырап-ялтырап китү, ялт-йолт итеп күренү, күзгә чагылу **2.** җем-җем итү, җемелдәп күренү; **вдали́ ~ют огни́** еракта утлар җемелдәп күренә **3.** *перен.* килү, төшү (*башка, уйга*); **э́та мысль у меня́ ча́сто ~ла** бу фикер минем башыма еш килә иде ♦ **в глаза́х ~ет** күзләр әлҗе-мөлҗе килә

мелькну́||ть *сов. однокр.* **1.** күренеп (җемелдәп, күзгә чалынып) китү **2.** *перен.* чагылып китү, килеп төшү; **~ла мысль** [башка] уй килеп китү

ме́льком *нареч.* **1.** тиз генә, кыска вакытка гына; **~ взгляну́ть** тиз генә күз төшереп алу **2.** читтән генә, очраклы гына; **я слы́шал об э́том ~** бу турыда мин очраклы гына ишеттем

ме́льник *м* тегермәнче; тегермән хуҗасы; тегермәндә эшләүче

ме́льница *ж* **1.** тегермән; **парова́я ~** пар тегермәне; **водяна́я ~** су тегермәне; **ветряна́я ~** җил тегермәне **2.** тарткыч; **кофе́йная ~** кофе тарткыч

ме́льничн||ый, -ая, -ое тегермән ...ы; **~ые жернова́** тегермән ташы; **~ая плоти́на** тегермән буасы

мельтеш||и́ть *сов. прост.* буталу, алмашынып тору; **~а́т в глаза́х бесконе́чные ци́фры** күз алдында исәпсез-хисапсыз саннар бутала

мельхио́р *м* мельхиор (*бакыр белән никель эретмәсе*)

мельхио́ров||ый, -ая, -ое мельхиор ...; мельхиордан ясалган; **~ые ло́жки** мельхиор кашыклар

мельча́||ть *несов.* **1.** (*становиться мельче*) ваклану, вагаю, кечерәю **2.** саегу; **река́ ~ет** елга саега **3.** *перен.* (*утрачивать значительность*) вагаю, әһәмиятен югалту

мельчи́ть *несов. что* ваклау, изү, вак кисәкләргә вату, бүлү, турау

мелюзга́ *ж собир. разг.* **1.** вак балыклар; вак хайваннар; бала-чага, вак балалар **2.** *перен.* әһәмиятсез кешеләр

мембра́на *ж* мембрана (*электр тирбәнешләрен һәм механик тирбәнешләрен тавыш дулкыннарына әверелдерүдә кулланыла торган яры яки юка пластинка*)

мемора́ндум *м* меморандум (*хөкүмәт таләпләрен яки карашларын чагылдыра торган дипломатик документ*)

мемориа́л *м* мемориал (**1.** *атаклы спортчы хөрмәтенә уткәрелә торган спорт ярышлары* **2.** *берәр зур тарихи вакыйга яки дәһи шәхес истәлегенә багышланган архитектура-скульптура ансамбле яки монумент, һәйкәл*)

мемориа́льн||ый, -ая, -ое мемориаль; **~ая доска́** мемориаль такта; **~ый ко́мплекс** мемориаль комплекс

мемуа́рн||ый, -ая, -ое мемуар ...ы, мемуар ...; **~ая литерату́ра** мемуар әдәбият

мемуа́ры *только мн.* мемуарлар (*баштан уткән, күргән һәт ишеткән вакыйгалар турында язылган әдәби әсәр*); **воённые ~** сугыш мемуарлары

ме́нее *сравн. ст. от* **ма́ло** азрак, кимрәк; **~ двух ме́сяцев** ике айдан кимрәк ♦ **~ всего́** барыннан да азрак; **не ~ ва́жно** шулай ук әһәмиятле (мөһим); **тем не ~** шуңа карамастан, шулай да, шулай булса да

мензу́рка *ж* мензурка

менингит *м мед.* менингит

менов||о́й, -а́я, -о́е алмашу ...ы; алыштыру ...ы; **~а́я сто́имость** алмашу бәясе

менструа́льный, -ая, -ое менструация ...ы, күрем ...ы; **~ период** күрем чоры

менструа́ция *ж* менструация, күрем, айлык

менструи́ровать *несов.* күрем күрү, айлык килү

ментóл *м* ментол (*бөтнек исе килә торган төссез дару*)

ментóлов||ый, -ая, -ое ментол ...ы; **~ая мазь** ментол мае

ме́нтор *м книжн.* ментор, тәрбияче, өйрәтүче

ме́нторский, -ая, -ое *книжн.* менторлы, үгет-нәсихәтле; **~ тон** үгет-нәсихәтле тон

менуэ́т *м* менуэт (*борынгы француз бию һәм шул бию ритмына салынган музыка*)

ме́ньше 1. *сравн. ст. от* **ма́ленький, ма́лый** II; кечерәк, кечкенәрәк **2.** *см.* **ме́нее; как мо́жно ~** мөмкин кадәр азрак

меньшеви́зм *м полит.* меньшевизм

меньшеви́к *м* меньшевик, меньшевизм тарафдары

меньшеви́стский, -ая, -ое меньшевизм ...ы; меньшевистик

ме́ньш||ий, -ая, -ее **1.** *сравн. ст. от* **ма́лый I, ма́ленький; 2.** *превосх. ст. от* **ма́лый I, ма́ленький;** кече, кечерәк; **~ий разме́р** кече размер ♦ **по ~ей ме́ре** *или* **са́мое ~ее** кимендә, иң кимендә, аз дигәндә, ким дигәндә

меньшинство́ *с* азчылык; **~ голосо́в** азчылык тавыш

меню́ *с нескл.* меню

меня́ла *м разг.* акча алыштыручы, акча алмаштырып кәсеп итүче

меня́ть *несов.* **1.** *кого-что* алышу, алмашу **2.** *что* алыштыру, алмаштыру; **~ бельё** күлмәк-ыштанны алмаштыру **3.** *что* үзгәртү; **~ мне́ние** фикерне үзгәртү **4.** (*разменивать*) ваклау

меня́||ться *несов.* **1.** *кем-чем* алышу; **~ться кни́гами** китаплар алышу **2.** үзгәртү, алмашыну; **лю́ди на дежу́рстве ~лись че́рез час** дежурдагы кешеләр бер сәгатьтән бер сәгатькә алмашынып тордылар **3.** *страд. от* **меня́ть**

ме́р||а *ж* **1.** үлчәү берәмлеге; **~а длины́** озынлык үлчәве берәмлеге **2.** чама; **знать ~у** чаманы белү **3.** чара; **~ы предосторо́жности** саклык чаралары **4.** дәрәҗә; **~а вины́** гаепнең дәрәҗәсе; **~а ответственности** җаваплылык дәрәҗәсе; **вы́сшая ~а наказа́ния** җәзаның югары дәрәҗәсе ♦ **без ~ы** чамасыз, чиктән тыш; **в изве́стной ~е** билгеле бер дәрәҗәдә; **в ~у** кирәк кадәр, кирәгенчә генә, җитәрлек кенә; **в по́лной ~е** тулысынча, җитәрлек; **не в ~у** чамасыз, чамадан тыш, кирәгеннән артык; **ни в ко́ей ~е** ≈ берничек тә, һич тә; **по ~е сил** хәл кадәренчә, кулдан килгәнчә, көч җиткәнчә; **по ~е возмо́жности** мөмкин булганча, мөмкин булга карап, мөмкинлеккә карап; **по ~е на́добности** кирәк булган саен, кирәк булуына карап, кирәгенә карап, **по кра́йней ~е** ≈ һич булмаса, һич югында, һич тә булмаса, бер дә булмаса, бер дә юкса; **по ме́ньшей ~е** кимендә, иң кимендә, аз дигәндә, **че́рез ~у** *или* **сверх ~ы** чиктән тыш, үтә, чамасыз, ифрат дәрәҗәдә

мерёжа *ж* балык [тоту] ятьмәсе

мере́жка *ж* мережка (*аркау җепләрен суырып алып, материягә эшләнгән челтәр*)

мере́ть *несов.* **1.** *разг.* (*погибать*) кырылу, күпләп үлү; **мрут как му́хи** чебен кебек кырылалар **2.** *прост.* (*замирать*) кысылу, тараю, тукталып калу (*йөрәк һәм тын алу турында*)

мере́щиться *несов. кому, разг.* күзгә күренү, күзгә күренгән шикелле булу, күз алдына килү

мерзаве́ц *м разг.* әшәке, кабахәт

мерза́вка *ж разг.* кабахәт хатын (кыз)

ме́рзк||ий, -ая, -ое **1.** җирәндергеч, кабахәт; **~ие слова́** кабахәт сүзләр **2.** бик начар, әшәке; **~ая пого́да** әшәке һава

ме́рзко *нареч. и в знач. сказ. безл.* әшәке (җирәнгеч) хис турында; **на душе́ ~** күңелдә җирәнгеч [бер] хис

мерзлота́ *ж* туңлык, туңган катлау; **ве́чная ~** мәңгелек туңлык

мерзлотове́дение *с* туң катламнарны өйрәнү белеме

мёрзл||ый, -ая, -ое **1.** туң, туңган, каткан; **~ая земля́** туңган җир **2.** *разг.* өшегән, өшеп бозылган; **~ый карто́фель** өшегән бәрәңге

мерзля́к *м прост.* өшүчән, өшәләк

мерзля́чка *ж прост.* өшүчән (өшәләк) хатын (кыз)

мёрзн||уть *несов.* **1.** бик нык туңу, өшү, күшегү; **у меня́ ру́ки ~ут** кулларым бик нык туңа **2.** туңу, кату; **вода́ ~ет** су ката

ме́рзост||ь *ж* **1.** кабахәтлек, әшәкелек **2.** начар әйбер, начар эш, начар мөгамәлә; әшәке сүз; **говори́ть ~и** әшәке сүзләр әйтү

меридиа́н *м геогр.* меридиан; **♦ небе́сный ~** *астр.* күк меридианы

меридиа́нн||ый, -ая, -ое *геогр.* меридиан ...ы; **~ый круг** меридиан әйләнәсе; **~ая пло́скость** меридиан яссылыгы

меридиона́льн||ый, -ая, -ое *геогр., астр.* меридиональ; меридиан буенча; **~ая ли́ния** меридиональ сызык; **~ое вре́мя** меридиональ вакыт

мери́ло *с* үлчәү, үлчәм; критерий; **~ сто́имости** бәяләр үлчәве; **~ худо́жественности** сәнгатьлелек критерие

мерино́с *м* меринос (**1.** *йомшак һәм нечкә йонлы сарык токымы* **2.** *шундый сарыкның йоны*)

мерино́сов||ый, -ая, -ое меринос ..., меринос ...ы; **~ая шерсть** меринос йоны; **~ые о́вцы** меринос сарыклар

мери́тельный, -ая, -ое *спец.* үлчәү ...ы; **~ прибо́р** үлчәү приборы

ме́рить *несов.* **1.** *кого-что* үлчәү; **~ ко́мнату** бүлмәне үлчәү **2.** *что* киеп карау; **~ костю́м** костюмны киеп карау **♦ ~ вёрсты** ерак араларга җәяү йөрү; **~ на свой арши́н** үз аршины белән үлчәү; **~ о́бщим арши́ном** *кого-что* барысын да бер аршын белән үлчәү

ме́риться *несов.* **1.** *чем с кем-чем* үлчәшү, сынашу; **~ ро́стом** буйларны үлчәшү; **~ си́лами** көч сынашу **2.** *страд. от* **ме́рить**

ме́рк||а *ж прям., перен.* үлчәү; **сшить по ~е** үлчәү белән тегү; **подходи́ть ко всем с одно́й ~ой** барлык кешене бер үлчәү белән үлчәү

меркантили́зм *м* меркантилизм (**1.** *15-18 йөзләдәге сәүдә буржуазиясенең икономик сәясәте һәм шул турыдагы өйрәтмә* **2.** *перен. книжн. исәп-хисапта вакчыллык, үз файдаң өчен генә тырышу*)

мерканти́льн||ый, -ая, -ое **1.** меркантилизм ...ы; **~ая поли́тика** меркантилизм сәясәте **2.** *перен.* (*мелочно-расчётливый*) исәп-хисапчыл, хирыс, үз файдасын гына карый торган

ме́ркн||уть *несов.* **1.** тоныклану, караңгылану; **звёзды ~ут** йолдызлар тоныкланалар **2.** *перен.* (*утрачивать значение, силу*) тоныклану, тоныкланып калу (кечерәю, көчсезләнү)

мерлу́шка *ж* илтер (*бәрән тиресе мехы*)

мерлу́шковый, -ая, -ое илтер ...; илтердән эшләнгән; **~ воротни́к** илтер яка

ме́рн||ый, -ая, -ое **1.** салмак, тигез; **~ые шаги́** салмак адымнар **2.** *уст.* үлчәү ...ы; **~ая посу́да** үлчәү савыты

мероприя́тие *с* чара, әмәл

ме́ртвенность *ж* җансызлык, сүлпәнлек, әкрән кыймылдаучанлык

ме́ртвенн||ый, -ая, -ое җансыз, рухсыз, сүлпән, үлек кебек агарынган, дәртсез, үлектәй; **~ая бле́дность** үлек шикелле агарынганлык

мертве́||ть *несов.* **1.** ою, кату, күшегү, туңу; **ру́ки ~ют от хо́лода** салкыннан куллар күшегә **2.** катып калу, аптырап калу; **~ть от у́жаса** куркудан катып калу

мертве́ц *м* мәет, үлек, үлгән кеше

мертве́цкая *ж разг.* үлекләр бүлмәсе (бинасы)

мертве́цки *нареч.*: **он ~ пьян** *разг.* лаякып исерек

мертве́цкий, -ая, -ое: **~ поко́й** *уст.* үлекләр бүлмәсе

мертвечи́на *ж* **1.** *собир.* үләксә, хайван үләксәсе **2.** *перен. разг.* (*умственный и нравственный застой*) җансызлык, рухсызлык, сүлпәнлек

мертво́ *нареч. и в знач. сказ. безл.* тын; рухсыз, җансыз; **на у́лице ~** урамда тын

мертворождённый, -ая, -ое **1.** үле тума, үле туган; **~ младе́нец** үле туган бала **2.** *перен.* тормышка ашмаслык, үле туган; **~ прое́кт** тормышка ашмаслык проект

мёртв||ый, -ая, -ое **1.** үле, җансыз; **~ое те́ло** үле гәүдә **2.** *перен.* җансыз, тын; **~ые у́лицы** тын урамнар **3.** коры, корыган; **~ые дере́вья** корыган агачлар **4.** *перен.* файдасыз; буш; **~ое де́ло** файдасыз эш **♦ лежа́ть ~ым гру́зом** файдаланылмыйча яту; **~ая вода́** тереклек суы (*әкиятләрдә: терелтә торган су*); **~ая зыбь** жилсез чайкалу (*диңгез чайкалуы*); **~ая пе́тля** үлем элмәге (*югары пилотажның бер фигурасы*); **~ая приро́да** җансыз табигать; **~ая тишина́** үлем тынлыгы, кабер тынлыгы; **~ая то́чка** *тех.* тигезләнеш ноктасы (*механизм детальләренең абсолют тигезләнеш мизгеле*); **~ая хва́тка**; 1) (*у собаки*) ычкындырмаслык итеп тешләү 2) *у кого* үз дигәнен эшләмичә калмау; тоткан җиреннән өзеп алу; **~ое простра́нство** *воен.* атыла алмый торган урын (*снарядлар, пулялар белән*); **~ый капита́л** үле капитал; 1) *фин. табыш китерми торган капитал, файда бирми торган капитал;* 2) *перен. кулланылмый торган белем хакында*); **~ый сезо́н** сәүдәдә, промышленностьта торгынлык; **~ый час** көндезге йокы сәгате; **~ый штиль** тын штиль; **~ый язы́к** үле тел (*язма истәлекләрдә генә сакланып калган тел*); **~ый я́корь** *мор.* озак вакытка салынган якорь (*причаллар, йөзмә маяклар беркету өчен*); **быть на ~ой то́чке** бер үк халәттә, үзгәрешсез, һаман бер урында; **спать (заснуть, уснуть) ~ым сном** изрәп йоклау, үлем йокысы белән йоклау

мерца́ние *с см.* **мерца́ть**

мерца́||ть *несов.* җемелдәү, җем-җем итү, җемелдәп тору; **звёзды ~ют** йолдызлар җемелди

мерять *несов. разг. см.* **ме́рить**

мериться *несов. разг. см.* **ме́риться**

ме́сиво *с разг.* **1.** (*полужидкая смесь*) измә, куерык **2.** (*корм*) болгама, болгатма **3.** (*глубокая вязкая грязь*) пычрак, баткак

меси́лка *ж* изгеч, болгаткыч; ипи калагы

меси́льный, -ая, -ое камыр басу ...ы; камыр изү ...ы; камыр изә торган; **~ чан** камыр изү чаны

меси́ть *несов. что* изү, басу; **~ гли́ну** балчык изү; **~ те́сто** камыр басу **♦ ~ грязь** пычрак ерып бару

ме́сса *ж* месса (*католикларның гыйбадәт кылуы*)

ме́ссия *м книжн.* (*в иудейской и христианской религиях*) мессия (*көтмәгәндә бирәр афәттән коткаручы*)

места́ми *нареч.* урыны-урыны белән, кайбер урыннарда; **~ вы́пал снег** урыны-урыны белән кар яуды

месте́чко I *с уменьш. от* **ме́сто** 1, 2 **♦ тёплое (тёпленькое) ~** тәшемле (жылы) урын

месте́чко II *с* бистә, местечко (*Украинада һәм Белоруссиядә шәһәр тибындагы авыл*)

мести́ *несов.* **1.** *что* себерү; **~ му́сор** чүп себерү **2.** *что и без доп.* очыру, себерү, туздыру; **ве́тер метёт пыль** җил тузан туздыра; **в по́ле метёт** *безл.* кырда себерә

местко́м *м* местком (*1982 елга кадәр*; *см.* **профко́м**)

ме́стничество *с* местничество (**1.** *15-17 йөзләрдә Мәскәү Русенда боярларны ата-бабаларының тоткан урыннарына һәм нәселенә карап дәүләт хезмәтенә урнаштыру тәртибе* **2.** *гомуми эшләргә зарар китереп, тар һәм җирле интересларны гына яклау*)

ме́стност||ь *ж* **1.** урын, җир; **гори́стая ~ь** таулы урын **2.** як, җир; **в на́шей ~и** безнең якта; **се́льская ~ь** авыл җире

ме́стн||ый, -ая, -ое **1.** җирле, урындагы, урынчыл; **~ое явле́ние** урынчыл күренеш; **~ая промы́шленность** җирле промышленность; **~ое вре́мя** җирле вакыт; **~ое наседе́ление** җирле халык;

~ый го́вор җирле сөйләш **2.** (*не общий*) өлешчә; **~ое воспале́ние** өлешчә ялкынсыну; **~ый нарко́з** өлешчә наркоз **~ый паде́ж** *грам.* урын-вакыт килеше

ме́ст||о *с* **1.** урын; **рабо́чее ~о** эш урыны; **~о происше́ствия** вакыйга булган урын **2.** урын; **са́мое интере́сное ~о рома́на** романның иң кызыклы урыны **3.** урын; **заня́ть своё ~о** үз урыныңа утыру **4.** урын; **вы́йти на пе́рвое ~о** (*в соревновании*) беренче урынга чыгу **5.** *обычно мн.* **~а́** як, җир; **краси́вые ~а́** матур җирләр **6.** *мн.* **~а́** урыннар; урындагы оешмалар; **сообщи́ть на ~а́** урыннарга хәбәр итү; **делега́ты с мест** урындагы оешмалардан килгән делегатлар **7.** (*должность, служба*) урын, эш, эш урыны; **быть без ~а** эшсез булу; **получи́ть ~о учи́теля** укытучылык эшенә урнашу **8.** кисәк, төргәк, әйбер; **сдать в бага́ж два ~а** багажга ике төргәк тапшыру ♦ **име́ть ~о** [андый хәл, андый эш] булды; **к ~у** урынлы, тиешле; **~а́ о́бщего по́льзования** җәмәгать файдалану урыннары (*кухня, бәдрәф һ.б.ш.*); **на ~е** (*там, где что-то происходит*) урынында, шул ук урында; шул вакытта; **на ~е преступле́ния** җинаять өстендә, җинаять ясалган вакытта; **на ~е уложи́ть (уби́ть)** шундук атып үтерү; **не к ~у** *или* **не у ~а** урынсыз, тиешсез; **не ~о** 1) (*не следует быть где-л.*) булырга ярамый; 2) (*не полагается*) урыны түгел, ярамый; **не находи́ть [себе́] ~а** кая барырга урын тапмау, кая керергә тишек тапмау; **не на своём ~е** үз урынында түгел; **нет ~а** *или* **не должно́ быть ~а** *кому-чему* урын юк, урын булмаска тиеш; **ни с ~а!** кузгалма!, селкенәсе булма; **поставить на [своё] ~о** *кого* үз урынына кую (утырту); **поста́вить себя́ на** *чьё* **~о** үзеңне башка кеше урынына куеп карау; **се́рдце (душа́) не на ~е** йөрәк урынында түгел, йөрәк уйный, күңел тыныч түгел; **с ~а в карье́р** хәзерлексез, шунда ук, уйлап-нитеп тормастан (*бераз эшка тотыну*); **стоя́ть (остава́ться) на ~е** урыннан кузгалмау, селкенмәү, үзгәрешсез калу

местожи́тельство *с* тору (яшәү) урыны

местоиме́ние *с грам.* алмашлык

местоимённ||ый, -ая, -ое *грам.* алмашлык ...ы; алмашлыктан ясалган; **~ое наре́чие** алмашлык рәвеше

местонахожде́ние *с* урын, табылу урыны; чыга торган урын

местоположе́ние *с* [урнашкан] урын, жир

местопребыва́ние *с* яшәү (тору) урыны; [урнашкан] урын

месторожде́ни||е *с* чыганак, чыга торган урын; **~я зо́лота** алтын чыга торган урыннар

мест||ь *ж* үч; үч алу; **жа́жда ~и** үч алу теләге

ме́сяц *м в разн. знач.* ай; **~ март** март ае; **молодо́й ~** яңа ай

ме́сячник *м* айлык; **~ безопа́сности движе́ния** хәрәкәт куркынычсызлыгы айлыгы

ме́сячный, -ая, -ое айлык, бер айлык; **~ окла́д** айлык хезмәт хакы

метагала́ктика *ж* метагалактика (*безнең Галактика да керә торган йолдызлар системасының тупланмасы, шулай ук хәзерге телескоплар аша күзәтелә торган башка бик күп саны галактикалар*)

метагалакти́ческ||ий, -ая, -ое метагалактика ...ы; метагалактик; **~ая астроно́мия** метагалактик астрономия

мета́лл *м* металл; **чёрные ~ы** кара металлар; **цветны́е ~ы** төсле металлар; **благоро́дные (драгоце́нные) ~ы** затлы металлар ♦ **пре́зренный ~** *шутл.* кәһәрләнгән металл (*акча турында*)

металлизи́ровать *сов., несов. что* металл йөгертү, металл белән каплау; **~ бума́гу** кәгазьгә металл йөгертү

металли́ст *м* металлчы, металлист (*металл промышленносте эшчесе*)

металли́ческ||ий, -ая, -ое **1.** металл ...; металлдан ясалган; **~ие де́ньги** металл акчалар **2.** металл ...ы; металлга хас; **~ий блеск** металлга хас ялтыравык ♦ **~ий го́лос** ачы тавыш

металло- *кушма сүзләрдә «металл», «металл ...ы» мәгънәсендәге беренче кисәк, мәс.* **металлопрока́т** металл прокатлау; **металлопромы́шленность** металл промышленносте, металл эшкәртү промышленносте

металлове́дение *с* металларны өйрәнү фәне

металлографи́ческ||ий, -ая, -ое металларның эчке төзелешен өйрәнү ...ы; **~ая лаборато́рия** металларның эчке төзелешен өйрәнү лабораториясе

металлогра́фия *ж* металлография (**1.** *металларның төзелеше һәм физик үзлекләре турындагы фән* **2.** *рәсемнәрне, язуларны гравёрланган металл пластинкалардан бастырып алу*)

металлоно́сный, -ая, -ое *горн.* металлы; **~ пласт** металлы катлам

металлообраба́тывающ||ий, -ая, -ее металл эшкәртү ...ы; металл эшкәртә торган; **~ая промы́шленность** металл эшкәртү промышленносте

металлоплави́льный, -ая, -ое металл эретү ...ы; **~ цех** металл эретү цехы

металлопла́ст *м* металлопласт (*полимер йөгертелгән металл табак формасындагы материал*)

металлопрока́т *м* металл прокатлау

металлопрока́тный, -ая, -ое металл прокатлау ...ы; металл прокатлый торган; **~ заво́д** металл прокатлау заводы

металлопромы́шленный, -ая, -ое металл промышленносте ...ы; металл промышленносте булган; **~ райо́н** металл промышленносте районы

металлоре́жущий, -ая, -ее металл кисү ...ы; металл кисә торган; **~ стано́к** металл кисү станогы

металлу́рг *м* металлург, металлургия белгече

металлурги́ческий, -ая, -ое металлургия ...ы; **~ заво́д** металлургия заводы

металлу́ргия, металлурги́я *ж* металлургия (**1.** *металларны рудадан аерып алу һәм аларны механик, химик юллар белән эшкәртү турындагы фән* **2.** *металл эшкәртү промышленносте*)

метаморфо́з *м биол.* метаморфоз, әверелү (*берәр нәрсәнең тышкы кыяфәте һәм функцияләре үзгәреп, бер формадан икенче формага күчүе, икенче бер нәрсә булып әверелүе*); **~ гу́сеницы в ба́бочку** күбәләк кортының күбәләккә әверелүе

метаморфо́за *ж* метаморфоза, кискен үзгәреш, бик нык үзгәрү; **с ним произошла́ ~** ул бик нык үзгәреп киткән

мета́н *м хим.* метан

мета́ние *с см.* **мета́ть** 1, **мета́ться; ~ ди́ска** диск ыргыту; **~ икры́** уылдык чәчү

мета́новый, -ая, -ое *хим.* метан ...ы

метаста́з *м мед.* метастаз (*күчү*); **~ы ра́ка** рак метастазы

метате́за *ж лингв.* метатеза (*сүздәге аваз-ларның урыны алмашуы, мәс.* абзар — азбар, сумала — салума)

мета́тель *м* ыргытучы

мета́ть I *несов.* **1.** *что* ыргыту, чәю; **~ грана́ту** граната ыргыту **2.** *кого-что* (*о рыбе*) чәчү; (*о нек-рых животных*) балалау, бала китерү; **свинья́ ме́чет до двадцати́ порося́т** дуңгыз егермеләп бала китерә **3.** *что* ыргыту; өю; салу, кую; **~ се́но** печән өю; **~ стог** богыл салу ♦ **~ банк** *карт.* банк тоту; **~ би́сер пе́ред сви́ньями** юләргә акыл сату: **~ гро́мы и мо́лнии** авыздан утлар чәчү; **~ жре́бий** шобага салу

мета́ть II *несов. что* типчү, күкләү; **~ пе́тли** төймә тишекләрен типчү

мета́||ться *несов.* **1.** бәргәләнү, тынычсызлану, борчылу; **больно́й ~лся в бреду́** авыру саташып бәргәләнеп ятты **2.** арлы-бирле йөренү, ыгы-зыгы килү; **~ться по ко́мнате** бүлмәдә арлы-бирле йөренү **3.** *страд. от* **метать** I

метафи́зик *м* метафизик (**1.** *филос. метафизик карашлар тарафдары* **2.** *файдасыз, абстракт фикер йөртүче кеше турында*)

метафи́зика *ж* метафизика (**1.** *филос. диалектикага капма-каршы булган философия* **2.** *абстракт фикер, аңлаешсыз фикер турында*)

метафизи́ческий, -ая, -ое *филос.* метафизика ...ы; метафизик ...; **~ ме́тод** метафизик метод

мета́фора *ж лит.* метафора, киная

метафори́ческ||ий, -ая, -ое, **метафори́чный**, -ая, -ое *лит.* **1.** метафорик; читләтеп әйтелгән; кинаяле; күчмә мәгънәле, күчмә мәгънәсендә ...; **~ие выраже́ния** метафорик тәгъбирләр **2.** метафораларга бай; **~ий стиль** метафораларга бай стиль

мете́лица *ж разг. см.* **мете́ль**

метёлк||а *ж* **1.** кечкенә себерке **2.** *бот.* себеркәч, бәрчә, чук; **~ про́са** тары себеркәче ♦ **под ~у** *прост.* кырыпсеберен (*алып бетерү*)

мете́ль *ж* буран, кар бураны

мете́льн||ый, -ая, -ое буранлы; **~ая ночь** буранлы төн

мете́льчат||ый, -ая, -ое *бот.* себеркәчле, бәрҙәле, чуклы; **~ые расте́ния** себеркәчле үсемлекләр

метео- *кушма сүзләрнең «метеорология» мәғәнәсендәге беренче киҫәге, мәс.* **метеоста́нция** метеорология станцияҫе; **метеоусло́вия** метеорология шарттары

мете́ор *м* метеор, атылған йондыҙ ♦ **как ~ [мелькну́л, пролете́л]** ай күрҙе, кояш алды (*бик тиҙ генә күренеп киткән кеше турында*)

метеори́т *м* метеорит

метеори́т||ный, -ая, -ое метеорит ...ы; **~ые части́цы** метеорит киҫәкчекләре

мете́ор||ный, -ая, -ое метеор ...ы; **~ая пыль** метеор тузаны

метеоро́лог *м* метеоролог, метеорология белгече

метеорологи́ческ||ий, -ая, -ое метеорология ...ы; метеорологик; **~ая сво́дка** метеорология мәғлүмәттәре; **~ая ста́нция** метеорологик станция

метеороло́гия *ж* метеорология (*һауа торошы һәм атмосферада була торған башҡа күренешләр турындағы фән*)

метиза́ция *ж биол.* метизация (*төрле тоҡымнан булған үсемлек яҡы хайваннарҙы ҡушып, уларҙың сыйфатын яхшыртыу*)

мети́зы *только мн. тех.* металл эшләнмәләр (*мәс. металл сыбыҡ, салҡын прокат тасмаһы*)

мети́л *м хим.* метил

мети́ловый, -ая, -ое *хим.* метил ...ы; **~ спирт** метил спирты

мети́с *м* метис (**1.** *төрле тоҡым ҡушылыуынан килеп сыҡҡан үсемлек яҡы хайван* **2.** *төрле раса кешеләре, бигрәк тә европалылар һәм индеецлар никахлашыуҙан туған буын*)

ме́тить I *несов. кого-что* билге ҡуйыу, тамға һалыу, тамғалау; **~ ве́щи** әйберләргә билге ҡуйыу; **~ скот** хайваннарға тамға һалыу

ме́т||ить II *несов. в кого-что* **1.** (*целиться*) төҙәү, төбәү **2.** *перен.* иҫәп тоту, йыену, ...ға омтылыу; **он ~ит в генера́лы** ул генерал булырға иҫәп тота ♦ **~ил в воро́ну, попа́л в коро́ву** иштең ишәк чумарын

ме́титься *несов. см.* **ме́тить** II 1; **~ в цель** цельгә төҙәү

ме́тка *ж* билке, тамға

ме́тк||ий, -ая, -ое **1.** төҙ, туры; **~ий стрело́к** төҙ атыусы, мәргән; **~ое попада́ние** туры тидерү; **~ий уда́р** туры һуғыу **2.** *перен.* берәгәйле, тапҡыр, үткен; **~ий глаз** үткен күҙ; **~ое сло́во** үткен һүҙ

ме́ткость *ж* **1.** төҙлек, төгәллек; **~ вы́стрела** атыуҙың төҙлеге **2.** *перен.* осталыҡ, берәгәйлек, тапҡырлыҡ, үткенлек; **~ сравне́ния** сағыштырыуҙың үткенлеге

метла́ *ж* себерке

метли́ца *ж* сүсән (*үҫеп улән*)

метну́ть *сов. что* ырғытып (төбәп) ебәрҙе

ме́тод *м* **1.** (*способ познания*) метод; **диалекти́ческий ~** диалектик метод **2.** (*приём*) алым, юл, ысул; **~ обуче́ния** уҡыта алымы

мето́дика *ж* методика (*ҡағыйҙәләр системаһы; уҡыу-уҡытыу яҡы нинди дә булһа эшкә өйрәтеү методы*); **~ о́пытов** тәжрибәләр ясау методикаһы; **~ обуче́ния иностра́нному языку́** чит телдәргә өйрәтеү методикаһы

мето́дист *м* методист (*нинди дә булһа предметның методикаһы буенса белгеч*)

мето́дическ||ий, -ая, -ое **1.** методика ...ы; методик; **~ий приём** методик алым; **~ое посо́бие** методик ярҙәмлек; **~ий кабине́т** методика кабинеты **2.** системалы, даими, эҙлекле; **~ая рабо́та** системалы эш; **~ий обстре́л** даими атып тора

мето́дичность *ж* методик эҙлеклелек, системалылыҡ, даимилек; **~ рабо́ты** эшнең методик эҙлеклелеге

мето́дичный, -ая, -ое *см.* **мето́дический** 2

мето́долог *м* методолог, методология белгече

методологи́ческ||ий, -ая, -ое методология ...ы; методологик; **~ие указа́ния** методологик күрһәтмәләр

методоло́гия *ж* методология (*фәнни тикшеренеүҙең методлары турындағы өйрәтмә*)

метоними́ческ||ий, -ая, -ое, **метони́м||ый,** -ая, -ое *лит.* метонимик; метонимиягә бай; **~ое сло́во** метонимик сүҙ; **~ый стиль** метонимиягә бай стиль

метони́мия *ж лит.* метонимия (*образлы сөйләмдә бер сүҙне аңа бәйләнеше булған икенсе бер сүҙ белән алмаштырып ҡулланыу, мәс.* **я прочита́л Тука́я** Тукайҙы уҡып сыҡтым; **зал слу́шает** зал тыңлый *һ.б.ш.*)

метр I *м* метр (**1.** *озынлыҡ үлсәве берәмлеге* **2.** *бер метр озынлыҡтағы линейка*)

метр II *м* метр (**1.** *лит. шигырь үлсәве* **2.** *муз. музыкаль тактта көсле һәм көсһеҙ өлешләрҙең чиратлашыуы бертигеҙлеге*)

метр III *м уст.* мәғаллим, өйрәтүсе, остаз

метра́ж *м* метраж (**1.** *берәр нәрсәнең метрлар белән үлсәнгән озынлығы* **2.** *берәр нәрсәнең квадрат метрлар белән үлсәнгән мәйҙаны*)

метранпа́ж *м* метранпаж (*типографияҙа йыелған материалды биткә салыусы белгеч*)

метрдоте́ль *м* метрдотель (*ресторанда: баш официант*)

ме́трика I *ж лит.* метрика (*шигырь үлсәве турындағы тәғлимат һәм шигырь үлсәүҙәре*)

ме́трика II *ж* метрика (*ҡайһы бер туу турында актлар кенәгәсеннән алынған документ*)

метри́ческ||ий I, -ая, -ое: **~ая систе́ма мер** метрик үлсәүҙәр системаһы

метри́ческ||ий II, -ая, -ое *лит.* метрик; **~ое стихотворе́ние** метрик шигырь төҙелеше

метри́ческ||ий III, -ая, -ое: **~ая кни́га** метрика кенәгәһе; **~ое свиде́тельство** метрика таныҡлығы

метро́ *с нескл.* метро

метро́вый, -ая, -ое бер метр озынлығындағы; бер метр киңлегендәге; бер метрлы

метро́лог *м* метролог, метрология белгече

метроло́гия *ж* метрология (*үлсәү берәмлеклеклә ре турындағы фән*)

метроно́м *м* метроном (*фәнни тикшеренүҙәр алып барғанда вакытты төгәл үлсәү өсөн, музыкала темпны ҡурсәтеү өсөн ҡулланыла торған механик прибор*)

метрополите́н *м* метрополитен (*метро*)

метропо́лия *ж* метрополия (*империалистик дәүләттең үҙ колонияләренә карата исеме*)

метростро́евец *м* метро төҙүсе эшсе

ме́тчик *м* метчик (**1.** *тишекләргә винт сырлары яҫау өсөн ҡулланыла торған инструмент* **2.** *тамға һалыу инструменты*)

мех I *м* (*мн.* **~а́**) **1.** күрек, мех; **ли́сий ~** төлке мехы **2.** мех киемен; **ходи́ть в ~а́х** мех киемһен йөрү **3.** турсыҡ; **~ для вина́** араҡы турсығы

мех II *м* (*мн.* **~и́**) өрдергеч, күрек; **кузне́чный ~** тимерсе күреге

механиза́тор *м* механизатор

механиза́ция *ж* механизация

механизи́рованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **механизи́ровать**; **2.** машиналар белән тәэмин ителгән; **~ые войска́** машиналар белән тәэмин ителгән гаскәр **3.** механикалаштырылған; **~ый труд** механикалаштырылған хеҙмәт

механизи́ровать *сов., несов. что* механикалаштырыу, механизацияләү, механизация үткәрү; **~ животново́дческую фе́рму** терлек фермаларын механизацияләү

механи́зм *м прям., перен.* механизм; **~ часо́в** сәғәтләр механизмы; **госуда́рственный ~** дәүләт механизмы

меха́ник *м* механик (**1.** *механика белгече* **2.** *машиналарның дөрес эшләвен күҙәтеүсе инженер, техник яҡы эшсе*)

меха́ника *ж* **1.** механика (*физиканың пространствода йүнәлеш хәрәкәтен һәм ул хәрәкәтне китереп сығарыусы көсләрне өйрәнә торған бүлеге*) **2.** *перен.* (*сложное устройство чего-л.*) яшерен сәбәп ♦ **небе́сная ~** күк механикаһы (*астрономияның күк йүнәлеш хәрәкәтен өйрәнү бүлеге*)

механисти́ческ||ий, -ая, -ое механистик, механизм принциптарына корылған; **~ая тео́рия** механистик теория

механици́зм *м* механицизм (*үсешнең катлаулы закончалыҡларын механиканың ғади законнары белән генә аңлатырға тырышыусы, диалектиканы танымаусы юнәлеш*)

механи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** (*относящийся к механике*) механика ...ы; **~ие зако́ны** механика законнары **2.** механик; **~ий погру́зчик** механик төягеч; **~ая пи́ла** механик пычҡы **3.** механика ...ы; **~ий цех** механика цехы **4.** *перен.* (*машинальный*) механик, ихтыярһыҙ (*эшләнә торған*); **~ое движе́ние** механик хәрәкәт **5.** *перен.* (*поверхностный*) уйлап тормыйса, игътибарһыҙ; **~ий подхо́д к де́лу** уйлап тормыйса эш итеү

мехов||о́й, -а́я, -о́е 1. мех ...ы; **~о́е произво́дство** мех производствосы 2. мех ...; **~а́я шу́ба** мех тун

меховщи́к *м* 1. мехчы (*мех белән сәүдә итүче*) 2. мехчы, мех белгече; мех остасы

мецена́т *м книжн.* меценат (*фәннәрне һәм сәнгатьне яклаучы бай кеше*)

мецена́тство *с книжн.* меценатлык

ме́ццо-сопра́но *с* меццо-сопрано (1. *урта югарылыкта, сопрано белән контральто арасында булган хатын-кыз тавышы* 2. *шундый тавышлы җырчы хатын-кыз*)

меч *м* кылыч ♦ **~ правосу́дия** гадел хөкем кылычы; **подня́ть (обнажи́ть) ~** сугыш игълан итү, сугыш башлап җибәрү

мечено́сец *м ист.* кылычлы кеше (*урта гасырларда кылыч белән коралланган сугышчы; рыцарь артыннан аның кылычын тотып баручы хезмәтче*)

ме́чен||ый, -ая, -ое тамгалы; **~ое бельё** тамгалы киемнәр ♦ **~ые а́томы** *спец.* тамгалы атомнар

мечте́ть *ж* мәчет

меч-ры́ба *ж* кылыч балык

мечта́ *ж* 1. хыял, уй; **преда́ться ~м** хыялга бирелү 2. теләк; **~ всей жи́зни** тормыштагы иң зур теләк

мечта́ни||е *с* хыял, хыяллану; **преда́ться ~ям** хыялларга бирелү

мечта́тель *м* хыялый кеше, хыялланучан кеше хыялланучы

мечта́тельница *ж* хыялланучан хатын (кыз)

мечта́тельность *ж* уйчанлык, хыялга бирелүчәнлек, моңсулык

мечта́тельн||ый, -ая, -ое хыялый, хыялланучан, уйчан; **~ая нату́ра** хыялый табигатьле кеше; **~ые гла́за** уйчан күзләр

мечта́ть *несов. о ком-чём и с неопр.* хыяллану, хыялга бирелү; **~ о путеше́ствии** сәяхәткә китү турында хыялланы

меша́лка *ж* болгаткыч, туглавыч

мешани́на *ж разг.* боламык; буталчык[лык], төрле әйберләр катнашмасы; җыен юк-бар; **~в голове́** башында боламык

меша́ть I *несов. кому-чему* уңайсызлау, комачаулау, мазасызлау, борчу ♦ **не ~ет** *или* **не ~ло бы** *кому с неопр.* кирәк иде, яхшы булыр иде, ярап торыр иде, зарар итмәс иде

меша́ть II *несов. что* 1. болгату, туглау; **~ ка́шу** ботканы болгату 2. катнаштыру, аралаштыру, кушу; **~ гли́ну с песко́м** кызыл балчыкны ком белән аралаштыру

меша́ться I *несов. разг.* 1. (*быть помехой*) комачаулау, буталып йөрү 2. тыгылу, тыкшыну, кысылу; **~ в чужи́е дела́** чит кеше эшенә тыгылу

меша́ться II *несов.* 1. (*смешиваться*) катышу, катнашу, буталу 2. (*о мыслях, речи*) чуалу, буталу 3. *страд. от* **меша́ть** II

ме́шкать *несов. разг.* ашыкмау, озаклау, озакка сузу, акрын кыймылдау, акрын кузгалу, мыштырдау

мешкова́тый, -ая, -ое 1. (*об одежде*) капчык кебек, капчыксыман, артык киң (*кием турында*) 2. акрын кыймылдаучан, мыштырдык, сүлпән; **~ па́рень** мыштырдык малай

мешкови́дный, -ая, -ое капчыксыман

мешкови́на *ж* капчыклык тукыма, тупас тукыма, капчык киндере

меш||о́к *м* 1. капчык; **~о́к муки́** бер капчык он 2. *воен.* чолганыш, капчык (*зур төркем гаскәрнең тулы чолганышта калуы*) ♦ **~ки́ под глаза́ми** күз төпләре шешенгән

мешо́чник *м уст.* капчыкчы сәүдәгәр, алыпсатар

мещани́н *м* мещан (1. *революциягә кадәре Россиядә: һөнәрчеләр, вак сәүдәгәрләр һәм гади эштәге хезмәткәрләрдән тора торган шәһәр катламы вәкиле* 2. *перен. тар карашлы, вак интереслы кеше*)

меща́нка *ж* мещанка, мещан хатын (кыз)

меща́нск||ий, -ая, -ое 1. мещан [-нар] ...ы; **~ое сосло́вие** мещаннар катлавы 2. *перен.* мещанлык ...ы; мещаннарча ...; **~ие взгля́ды** мещанлык карашлары

меща́нство *с* 1. (*сословие*) мещаннар, мещаннар катлавы 2. *перен.* мещанлык (*тар карашлылык*)

мещеря́ки *мн.* мишәрләр

мещеря́цкий, -ая, -ое мишәр[ләр] ...ы; **~ фольклóр** мишәрләр фольклоры

мзда *ж уст.* 1. (*вознаграждение*) әҗер, бүләк 2. (*взятка*) ришвәт

ми *с нескл.* ми (*музыка гаммасында өченче нота*)

миа́змы *только мн. книжн.* миазмалар (*берәр нәрсә черүдән барлыкка килгән агулы парлар*)

миг *м* бик кыска вакыт, мизгел ♦ **в оди́н ~** бик тиз, күз ачып йомганчы; **в то́т же ~** шул ук мизгелдә, шул ук минутта

мига́ние *с см.* **мига́ть**

мига́тельн||ый, -ая, -ое *анат.* күз йому ...ы; күз кысу ...ы; **~ая перепо́нка** күз йому ярысы

мига́||ть *несов.* 1. күзне ачып йому, күзне йомгалау (*ирексездән*) 2. *кому, на кого-что* (*подавать знак*) каш сикертү, күз кысу 3. җем-җем итү, җемелдәү; **звёзды ~ют** йолдызлар җемелди

мигну́ть *сов. однокр.* күз кысып алу, күз кысып кую ♦ **не успе́ть [гла́зом] ~** күз ачып йомганчы

ми́гом *нареч. разг.* бик тиз, күз ачып йомганчы, керфек какканчы

миграцио́нн||ый, -ая, -ое миграция ...ы; күчү ...ы; **~ая тео́рия** миграция теориясе

мигра́ция *ж* миграция, күчү күчеп йөрү, күченү (1. *ист. ил эчендә яки бер илдән икенче илгә күчеп йөрү* 2. *биол. кошларның, хайваннарның бер өлкәдән икенче өлкәгә, башка якларга күчүләре* 3. *книжн. элементларның күзәнәкләрнең күченүе, башкача урнашуы*)

мигре́нь *ж* мигрень, баш өянәге (*баш авыруы*)

мигри́ровать *несов. книжн.* күчү, күчеп йөрү (китү)

мизансце́на *ж* мизансцена (*спектальнең төрле моментларында актёрларның һәм сәхнәдәге җиһазларның узенә бертөрле урнашуы*)

мизантро́п *м книжн.* мизантроп (*кешеләрне яратмаучы, кешеләргә нәфрәт белән караучы*)

мизантро́пия *ж книжн.* мизантропия (*кешеләрне яратмау, кешеләргә нәфрәт белән карау*)

мизе́рный, -ая, -ое бик аз, бик кечкенә, исәпкә алып тормаслык; **~ срок** бик аз срок

мизи́н||ец *м* чәнчә бармак, чәнтеки бармак ♦ **не сто́ит** *чьего* **~ца** тырнагына да тормый; **с ~ец** *или* **на ~ец** бик аз, печтек кенә; ≈ тырнак очы кадәр генә

микро- *кушма сүзләрнең «кечкенә» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **микроземлетрясе́ние** кечкенә җир тетрәү

микроавто́бус *м* микроавтобус (*кечкенә күләмле автобус*)

микро́б *м* микроб

микробио́лог *м* микробиолог, микробиология белгече

микробиологи́ческ||ий, -ая, -ое микробиология ...ы; микробиологик; **~ая лаборато́рия** микробиология лабораториясе; **~ие иссле́дования** микробиологик тикшеренүләр

микробиоло́гия *ж* микробиология (*биологиянең микроблар турындагы бүлеге*)

микроко́см *м книжн.* кечкенә зурлыклар (атомнар, электроннар *һ.б.ш.*) дөньясы

микро́метр *м* микрометр (*сызыкча зурлыкларны төгәл үлчәү коралы*)

микрометри́ческ||ий, -ая, -ое микрометрия ...ы; микрометрик; **~ие измере́ния** микрометрик үлчәүләр

микроме́трия *ж* микрометрия (*физиканың сызыкча зурлыкларны төгәл үлчәү белән шөгыльләнә торган бүлеге*)

микро́н *м* микрон (*метрның миллионнан бер өлеше*)

микроорганизм *м* микроорганизм

микрорайо́н *м* микрорайон (*узенә мөстәкыйль кечерәк бер урын*)

микроско́п *м* микроскоп

микроскопи́ческ||ий, -ая, -ое 1. микроскопик, микроскоп ярдәме белән эшләнә торган; **~ий ана́лиз** микроскопик анализ 2. микроскопик, микроскоп аша гына күренә торган; **~ое строе́ние кле́тки** күзәнәкнең микроскопик төзелеше 3. *перен. разг.* бик кечкенә, бик аз; **~ая до́за** бик кечкенә доза

микроскопи́чный, -ая, -ое *см.* **микроскопи́ческий** 3

микроско́пн||ый, -ая, -ое микроскоп ...ы; **~ое стекло́** микроскоп пыяласы

микрофи́льм *м* микрофильм (*кулъязма, басма яки график төрдәге документларның фотоплёнкага кечерәйтеп төшерелгән репродукциясе*)

микрофло́ра *ж* микрофлора (*туфракта, һавада, азык продукталарындагы үсемлек микроорганизмнарының җыелмасы*)

микрофо́н *м* микрофон

микрофо́нн||ый, -ая, -ое микрофон...ы; **~ая тру́бка** микрофон трубкасы

микрофотогра́фия *ж* микрофотография

микту́ра *ж* микстура

ми́леньк||ий, -ая, -ое *разг.* **1.** сөйкемле, күркәм; матур; **~ая де́вочка** сөйкемле кыз **2.** (*дорогой, любимый*) сөйкемле, кадерле; **мой ~ий дружо́к** минем сөекле дустым **3.** (*при обращении*) сөеклем, җаным, иркәм ♦ **как ~ий** 1) (*беспрекословно*) бер сүзсез, бер сүз әйтмичә; 2) (*без препятствий*) бернинди каршылыксыз; **~ое де́ло!** менә сиңа мә!, менә сиңа кирәк булса!

милитаризи́ровать *сов., несов. что* милитаризацияләү, милитаризм максатларына буйсындыру, милитаризация үткәрү; **~ промы́шленность** промышленностьны милитаризацияләү

милитари́зм *м* милитаризм (**1.** *коралланыу, суғышка әзерләнүгә юнәлтелгән реакцион агрессив сәясәт* **2.** *кайбер илләрдә суғыш чукмарларының сәяси хакимлеге*)

милитаризова́ть *сов., несов. см.* **милитаризи́ровать**

милитари́ст *м* милитарист

милитаристи́ческ||ий, -ая, -ое милитаризм ...ы; милитаристик; **~ая поли́тика** милитаристик сәясәте

милитари́стск||ий, -ая, -ое милитаристик, милитарист[лар] ...ы; милитаристларча ...; **~ая поли́тика** милитаристик сәясәте

милице́йск||ий, -ая, -ое милиция ...ы; милиционер[лар] ...ы; **~ая фо́рма** милиция формасы

милицио́нер *м* милиционер

милицио́нерский, -ая, -ое милиционер ...ы; **~ свисто́к** милиционер сыбызгысы

мили́ция *ж* милиция

миллиа́рд *м числ.* миллиард

миллиарде́р *м* миллиардер

миллиа́рдн||ый, -ая, -ое **1.** *числ.* миллиардынчы **2.** миллиардлык ...; миллиардлар белән исәпләнә торган; **~ые сверхпри́были** миллиардлар белән исәпләнә торган өстәмә табышлары

миллигра́мм *м* миллиграмм

миллигра́ммовый, -ая, -ое бер миллиграмм авырлыгындагы

миллиме́тр *м* миллиметр

миллиметро́вка *ж разг.* миллиметровка (*квадрат миллиметрларга бүленгән сызым кәгазе*)

миллиметро́вый, -ая, -ое бер миллиметрлы

миллио́н *м числ.* миллион

миллионе́р *м* миллионер

миллионе́рша *ж разг.* миллионер хатын (кыз)

миллио́нн||ый, -ая, -ое **1.** *числ.* миллионынчы **2.** миллионлык ...; миллионнар белән исәпләнә торган; **~ые обороты** миллионнар белән исәпләнә торган акча әйләнеше

ми́ловать *несов. кого-что, уст.* ярлыкау, кичерү, гафу итү, коткару

милова́ться *несов. прост.* сөешү, бер-береңне сөю (иркәләү)

милови́дность *ж* сөйкемлелек, ягымлылык

милови́дный, -ая, -ое сөйкемле, ягымлы

милосе́рдие *с* шәфкать, мәрхәмәт, рәхимлелек

милосе́рдный, -ая, -ое шәфкатьле, мәрхәмәтле, рәхимле

ми́лостивый, -ая, -ое *уст.* рәхимле, шәфкатьле, мәрхәмәтле ♦ **~ госуда́рь** (*при обращении*) хөрмәтле әфәндем, мөхтәрәм әфәнде

ми́лостын||я *ж* сәдака, хәер; **проси́ть ~ю** хәер сорашу

ми́лост||ь *ж* рәхимлелек, шәфкать, мәрхәмәт; **оказа́ть ~ь** шәфкать күрсәтү ♦ **ва́ша (твоя́, его́) ~ь** ... галиҗәнаплары; **войти́ в ~ь** *кемнеңдер* шәфкать канаты астына керү, кемнеңдер ышанычын казану; **~и про́сим** рәхим итегез; **по ~и** *кого* аркасында; **мно́го я претерпе́л по его́ ~и** аның аркасында мин бик күп интектем; **сда́ться на ~ь победи́теля** җиңүчегә буйсыну; **сде́лайте ~ь** рәхим итеп; **сде́лайте ~ь, переда́йте э́ту запи́ску ва́шему отцу́** рәхим итеп, шушы язуны әтиегезгә тапшырыгызчы; **скажи́ [те] на ~ь!** менә сиңа кирәк булса!, менә тагы!

ми́лочка *ж разг.* сөеклем, җаным, бәгырем, җанашым, жанкаем

ми́л||ый, -ая, -ое **1.** (*приятный, привлекательный*) сөйкемле, ягымлы; **~ый ребёнок** сөйкемле бала **2.** (*дорогой, любимый*) сөекле; **мой ~ый друг** минем сөекле дустым **3.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* сөекле, сөйгән [яр] ♦ **вот [э́то] ~о!** ≈ менә сиңа кирәк булса!, менә сиңа мә!; **за ~ую ду́шу** бик теләп; **съе́ли ры́бу за ~ую ду́шу** балыкны бик теләп ашап бетерделәр; **~ое де́ло** иң яхшысы, иң юньлесе; **мил челове́к** хөрмәтлем, акыллым; **с ~ым рай и в шалаше́** сөйгән яр белән куыш та оҗмах

ми́ля *ж* миль; **географи́ческая ~** географик миль (*7420 метр*); **морска́я ~** диңгез миле (*1852 метр*)

мим *м* мим (*ымнар беләнгенә уйный торган артист*)

ми́мика *ж* мимика (*эчке тойгыларны, психик хәлне чагылдырып, бит мускулларының төрлечә хәрәкәтләнүе*)

мимикри́я *ж биол.* мимикрия (*кайбер хайваннарның, бөҗәкләрнең тышкы кыяфәтләре һәм төсләре белән башка хайваннарга, бөҗәкләргә яки чолгап алган тирәлеккә охшаулары*)

мими́ческ||ий, -ая, -ое мимика ...ы; мимик; **~ое движе́ние** мимик хәрәкәт

ми́мо 1. *нареч.* яннан, кырыйдан; **пройти́ ~** яныннан үтеп китү **2.** *предлог с род. п.* читкә; **стреля́ть ~ це́ли** цельдән читкә ату; **бить ~ це́ли** цельгә тидерә алмау ♦ **пропусти́ть ~ уше́й** колак артыннан уздыру; **~ рта прошло́** авызга эләкмәде; татып карап булмады

мимоэ́здом *нареч. разг.* узышлый, үтеп барышлый, үтешли

мимо́за *ж* мимоза

мимолётн||ый, -ая, -ое бик тиз үтә торган, вакытлы [гына булган], ышанычсыз; **~ая ра́дость** вакытлы [гына булган] шатлык ♦ **~ый взгляд** күз төшереп алу; **~ая встре́ча** аз гына вакытка очрашу

мимолётом *нареч.* узышлый гына, үтеп барышлый гына, очып узышлый гына, юл уңаенда гына

мимохо́дом *нареч.* **1.** (*по пути*) узышлый, юл уңаенда гына, үтеп барышлый; **мы ~ зашли́ в магази́н** узып барышлый гына кибеткә кереп чыктык **2.** (*между прочим*) болай гына, сүз җаенда, өстән генә, очраклы гына; **~ сказа́ть** сүз җаенда әйтеп кую

ми́н||а I *ж* мина; **подво́дные ~ы** су асты миналары; **стреля́ть ~ами** миналар ату

ми́н||а II *ж*: **недово́льная ~а** канәгатьсез чырай, чырай сыту; **сказа́ть с ва́жной ~ой** эре кыяфәт белән әйтү; **де́лать весёлую ~у при плохо́й игре** күңелсез эш вакытында күңелле чырай күрсәтү

минаре́т *м* манара; мәчет манарасы

минда́лев||ый, -ая, -ое миндаль ...ы; бадәм ...ы; **~ое де́рево** бадәм агачы

минда́лина *ж* **1.** (*ядро миндального ореха*) миндаль (бадәм) чикләвеге, миндаль төше **2.** миндальсыман биз; **удале́ние минда́лин** миндальсыман бизләрне кистерү

минда́ль *м* **1.** (*дерево*) миндаль (бадәм) агачы **2.** *собир.* (*орехи*) миндаль (бадәм) чикләвекләре

минда́льничать *несов. с кем-чем и без доп., разг.* **1.** (*нежничать*) төче телләләнү, кәнфитләнү, артык кылану **2.** (*проявлять излишнюю мягкость*) артык йомшак мөгамәлә итү

минда́льны||ый, -ая, -ое **1.** миндаль ...ы; миндаль ...; **~ое ма́сло** миндаль мае **2.** миндальле; **~ый торт** миндальле торт

минёр *м* минёр, миначы

минера́л *м* минерал

минерализа́ция *ж* минерализация, минераллашу, минералга әверелү (*органик җисемнәрнең минералга әверелүе*)

минерало́г *м* минералог, минералогия белгече

минералоги́ческ||ий, -ая, -ое минералогия ...ы; минералогик; **~ие иссле́дования** минералогик тикшеренүләр

минерало́гия *ж* минералогия

минера́льн||ый, -ая, -ое минерал ...; минераль; **~ые во́ды** минераль сулар; **~ый исто́чник** минераль су чишмәсе

минёрн||ый, -ая, -ое минёр ...ы; минёрлык; **~ая ро́та** минёрлар ротасы; **~ое иску́сство** минёрлык осталыгы

ми́ни *неизм. прил. разг.* мини, кыска; **ю́бка ~** мини юбка

миниатю́р||а *ж* миниатюра (**1.** *борынгы кулъязмада буяулы язма хәрәф яки кечкенә рәсем* **2.** *узенең нәфислеге белән аерылып тора торган кечкенә картина* **3.**

кечкенә күләмле сәнгать әсәре) ◆ **в ~е** кечкенә күләмдә, кечкенә формада

миниатю́рность *ж* нәфислек, җыйнаклык, миниатюрлык

миниатю́рн||ый, -ая, -ое **1.** миниатюралар ясау ...ы; **~ая жи́вопись** миниатюралар ясау сәнгате **2.** *перен.* миниатюр, кечкенә һәм нәфис; **~ый до́мик** кечкенә һәм нәфис йорт

минима́льный, -ая, -ое минимум, иң аз (кечкенә, кыска); **~ срок** иң аз срок

ми́нимум *м* **1.** минимум, иң аз (ким); **~ атмосфе́рного давле́ния** атмосфера басымының минимумы **2.** *в знач. нареч.* кимендә; **он зараба́тывает ~ сто рубле́й** ул кимендә йөз сум ала ◆ **кандида́тский ~** кандидатлык минимумы; **прожи́точный ~** яшәү минимумы; **техни́ческий ~** техник минимум

мини́ровать *сов., несов. что* мина кую, миналау

министе́рск||ий, -ая, -ое министр ...ы; министрлык ...ы; **~ие учрежде́ния** министрлык учреждениеләре ◆ **~ий кри́зис** министрлар кризисы (*сәяси хәлнең кискенләшүе нәтиҗәсендә, министрлар кабинетының алышынуы*)

министе́рство *с* министрлык

мини́стр *м* министр; **~ иностра́нных дел** чит ил эшләре министры

ми́ни-ю́бка *ж* мини-юбка, кыска юбка

ми́нн||ый, -ая, -ое мина[лар] ...ы; **~ое по́ле** миналар кыры

минова́ние *с:* **за ~м на́добности** кирәге беткәч, хаҗәте калмагач

мин||ова́ть 1. *сов., несов. кого-что* үтеп китү, кермичә үтеп китү; әйләнеп (урап) үтү; **~ова́ть дере́вню** авылдан үтеп китү **2.** *сов. безл. чего и с неопр.* котылу, котылып калу, читтә калу; **чему́ быть, того́ не ~ова́ть** *посл.* ≈язмыштан узмыш юк; күрәсене күрми гүргә кереп булмый; **ему́ не ~ова́ть наказа́ния** ул җәзадан котылмаячак **3.** *сов.* үтү, үтеп китү, узу, бетү; **опа́сность ~ова́ла** куркыныч үтте ◆ **~у́я** *что* тукталмыйча, төшереп калдырып; **я расскажу́ вам вкра́тце, ~у́я подро́бности** мин сезгә, вак-төякләргә тукталмыйча, кыскача гына сөйләп бирермен

мино́га *ж* минога (*умырткалы су хайваны*)

миноиска́тель *м* мина эзләү аппараты, мина эзләгеч

миномёт *м* миномёт

миномётн||ый, -ая, -ое миномёт [-лар] ...ы; **~ая батаре́я** миномёт батареясы; **~ый расчёт** миномёт расчёты

миномётчик *м* миномётчы

минонО́сец *м* миноносец

мино́р *м* **1.** *муз.* минор **2.** *перен.* күңелсезлек, төшенке кәеф; **быть в ~е** төшенке кәефле булу

мино́рн||ый, -ая, -ое **1.** *муз.* минорлы; минор ...ы; **~ая га́мма** минорлы гамма **2.** *перен.* күңелсез, кәефсез, төшенке; **настро́иться на ~ый лад** моңсулану, күңелсезләну

мину́вш||ий, -ая, -ее узган, үткән; **~ие го́ды** үткән еллар

ми́нус *м* **1.** *мат.* минус **2.** (*вычтя, без чего-л.*) минус; **пять ~ два** биш минус ике **3.** минус, салкын, салкынлык; **сего́дня ~ де́сять гра́дусов** бүген минус ун градус **4.** минус; **четы́ре с ~ом** минуслы дүрт **5.** *перен. разг.* җитешсезлек, кимчелек; **прое́кт име́ет мно́го ~ов** проектның бик күп җитешсезлекләре бар

ми́нусов||ый, -ая, -ое минуслы; **~ая температу́ра** минуслы температура

мину́т||а *ж* минут (**1.** *вакыт берәмлеге*) **2.** *почмак улчәвендә градусның алтмыштан бер өлеше* **3.** *бик кыска вакыт, аз гына вакыт*) ◆ **без пяти́ мину́т** *кто* тиздән; **без пяти́ мину́т инжене́р** тиздән инженер булачак; **в [одну́] ~у** бик тиз арада, минут эчендә; **как одна́ ~а** (*пройти, пролететь*) бик тиз, сизелмичә дә калу; **~а в ~у** төгәл үз вакытында, билгеләнгән срокта; **~у внима́ния!** бер генә минутка игътибар итегез!; **[одну́] ~у!** *или* **одна́ ~а!** бер генә минут көтегез!, аз гына көтегез!; **сию́ ~у** 1) (*ответ*) хәзер; 2) (*приказ*) хәзер үк!; **с ~ы на ~у** тиздән, менә-менә

мину́тн||ый, -ая, -ое **1.** минут ...ы; **~ая стре́лка** минут теле **2.** кыска вакытлы; **~ая встре́ча** кыска вакытлы очрашу ◆ **~ое де́ло** минутлык эш

мину́точк||а *ж ласк. от* **мину́та** ◆ **одну́ ~у!** бер генә минут [көтегез]!, хәзер!

мину́||ть *сов.* **1.** үтү, үтеп китү; **~ло два дня** ике көн үтте **2.** *кому* булу, тулу, тулып үтү; **ему́ ми́нуло шестна́дцать лет** аңа уналты яшь тулып үтте

миока́рд *м анат.* миокард; **инфа́ркт ~а** миокард инфаркты

миокардИ́т *м мед.* миокардит (*миокард авыруы*)

мир I *м* **1.** (*вселенная*) галәм, дөнья, җиһан; **происхожде́ние ~а** дөньяның барлыкка килүе **2.** (*Земной шар*) дөнья, Җир йөзе; Җир шары **3.** (*люди*) кешелек дөнъясы, халык; **весь ~ смо́трит на нас** бөтен кешелек дөньясының күзе безгә текәлгән **4.** (*общество*) җәмгыять, дөнья; **анти́чный ~** антик дөнья; **социалисти́ческий ~** социалистик җәмгыять **5.** дөнья; **живо́тный ~** хайваннар дөнъясы; **звёздный ~** йолдызлар дөнъясы; **духо́вный ~ челове́ка** кешенең рухи дөньясы; **весь ~ усну́л** бөтен дөнья йокыга талган **6.** (*сфера деятельности, среда*) мохит, җәмәгатьчелек; **теа́тра́льный ~** театр дөньясы; **~ писа́телей** язучылар мохите **7.** (*сельская община*) җыен, мир; **реши́ть ~ом** җыен белән хәл итү **8.** *уст.* (*земная жизнь*) тормыш, фани дөнья ◆ **быть (оказа́ться) отре́занным от ~а** дөньядан аерылу; **всем ~ом** бергәләп, ил белән, дәррәү; **на ~у́ и смерть краса́** *посл.* ил белән үлем дә куркыныч түгел; **не от ~а сего́** күктән төшкән, алла бәндәсе; **си́льные (вели́кие) ~а сего́** зур урындагы кешеләр; **с ~у по ни́тке — го́лому руба́шка** *посл.* ≈ил төкерсә, күл булыр; **уйти́ (переселиться) в лу́чший (ино́й, друго́й) ~** теге дөньяга китү; **ходи́ть по́ ~у** хәер сорашып йөрү

мир II *м* **1.** дуслык, татулык; **жить в ~е** дус яшәү **2.** тынычлык; **борьба́ за ~** тынычлык өчен көрәш **3.** солых, тынычлык договоры; килешү, килешү договоры; **заключи́ть ~** солых договоры төзү ◆ **~ дому́ сему́** йортыгыз исән-имин булсын; **~ пра́ху твоему́** ≈ авыр туфрагың җиңел булсын; **~ тебе́** тыныч яшә; **с ~ом отпусти́ть** *кого* җәзасыз калдыру

мира́ж *м* **1.** сагым, чагым, мираж; **~ в пусты́не** далада була торган сагым **2.** *перен.* хыял; **~ сча́стья** бәхет хыялы

мирза́ *м* мирза (*кайбер көнчыгыш халыкларында югары катлау кешесе*)

мириа́ды *только мн. книжн.* исәпсез күп, санап бетергесез күп, бихисап; **~ звёзд** исәпсез күп йолдызлар

мири́ть *несов.* **1.** *кого-что* татулаштыру, килештерү; **~ вражду́ющих** дошман кешеләрне татулаштыру **2.** *кого-что с кем-чем* (*примирять*) түзәргә мәҗбүр итү, күндерү

мири́ться *несов. с кем* татулашу, килешү **2.** *с чем* (*терпимо относиться*) күнү, килешү, риза булу, каршы килмәү

ми́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*миролюбивый*) тыныч, тынычлык (имин лек) сөюче, тату; **~ый наро́д** тынычлык сөюче халык **2.** (*не враждебный*) дусларча ..., дуслык ...ы; **~ое сосуществова́ние** янәшә тыныч яшәү **3.** (*спокойный*) тыныч; **~ая жизнь** тыныч тормыш **4.** тынычлык ...ы; тынычлык турындагы; **~ый до́гово́р** тынычлык договоры; **~ые перегово́ры** тынычлык турындагы сөйләшүләр

ми́ро *с* миро (*христианнарда дини йолалар вакытында сөртелә торган хуш исле май*) ◆ **одни́м ~м ма́заны** *пренебр.* һәммәсе бер чыбыктан сөрелгән

миров||а́я *ж разг.* килешү; **пойти́ на ~у́ю** килешүгә бару; **предлага́ть ~у́ю** килешү тәкъдим итү

мировоззре́ние *с* дөньяга караш; **нау́чное материалисти́ческое ~** дөньяга фәнни материалистик караш

мировоззре́нческ||ий, -ая, -ое дөньяга караш ...; **~ие пробле́мы** дөньяга караш проблемалары

миров||о́й I, -а́я, -о́е **1.** галәм ...ы, дөнья ...ы; **~о́е простра́нство** галәм киңлеге **2.** бөтендөнья ...ы; **~а́я война́** бөтендөнья сугышы; **~а́я культу́ра** бөтендөнья культурасы; **~а́я систе́ма социали́зма** бөтендөнья социализм системасы **3.** дөнья-күләм, дөнья күләмендәге; **~о́й реко́рд** дөнья-күләм рекорд **4.** бөтендөньяга танылган, данлыклы, атаклы; **учёный с ~ы́м именем** бөтен дөньяга танылган галим **5.** *перен. разг.* (*очень хороший*) шәп, менә дигән, бер дигән; **~о́й па́рень** шәп егет ◆ **~а́я скорбь** киткән тыш төшенкелек, пессимизм

мирово́й II: **~ судья́** мировой судья (*революциягә кадәр вак эшларне караучы, тикшерүче судья, казый*); **~ посре́дник** мировой арадашчы (*19 йөздә Россиядә*

крестьяннар белән алпавытлар арасындагы җиргә бәйләнешле бәхәсләрне хәл итүче)

мироéд *м презр.* байгура

мироздáние *с книжн.* галәм, дөнья

миролю́бец *м* тынычлык сөюче, сугышка (дошманлыкка) каршы кеше

миролю́бив||ый, -ая, -ое **1.** тынычлык (татулык) сөюче, тынычлык сөючән; **~ый наро́д** тынычлык сөюче халык **2.** тынычлык ...ы; дуслык ...ы; татулык ...ы; **~ая поли́тика** тынычлык сәясәте

миролю́бие *с* тынычлык сөю, тынычлыкка омтылу, тынычлык сакларга тырышу, дуслыкка (татулыкка) омтылу

мироощу́щение *с* тирә-юньгә мөнәсәбәт; чынбарлыкны тою, чынбарлыкны сизү

миропома́зание *с церк.* миро белән майлап чукындыру (*сабый балаларны, таҗ кидерү йоласында — патшаны*)

миропонима́ние *с* дөньяны аңлау, тирә-юньне (чынбарлыкны) аңлау (төшенү)

миросозерца́ние *с см.* **мировоззре́ние**

миротво́рец *м* тынычлык саклаучы, тынычлык урнаштыручы

ми́рра *ж* мирра (*исле сумала, медицинада һәм парфюмериядә кулланыла*)

мирск||о́й, -а́я, -о́е *уст.* **1.** халык ...ы; **~а́я молва́** халык сүзе; **~а́я схо́дка** халык җыены **2.** дөнья ...ы; **~а́я суета́** дөнья мәшәкатьләре

мирт *м бот.* мирт (*хуш исле чәчәкле мәңге яшел куак яки агач*)

ми́ска *ж* җамаяк, миски

мисс *ж нескл.* мисс, туташ

миссионе́р *м* миссионер

миссионе́рка *ж* миссионерка

миссионе́рство *с* миссионерлык; **занима́ться ~м** миссионерлык белән шөгыльләнү

ми́ссис *ж нескл.* миссис, ханым

ми́ссия *ж* миссия (**1.** *тапшырылган эш, йомыш* **2.** *дипломатик вәкиллек һәм шул вәкиллек урнашкан бина* **3.** *дип. нинди дә булса максат белән икенче* бер *дәүләткә җибәрелгән вәкилләр, делегация* **4.** *миссионерлар оешмасы*)

ми́стер *м* мистер, әфәнде

мисте́рия *ж* мистерия (*Көнбатыш Европада урта йөзләрдә библия темаларына нигезләп язылган дини эчтәлекле драма*)

ми́стик *м* мистик

ми́стика *ж* мистика (**1.** *табигатьтән өстен серле көчләргә ышану* **2.** *серле, аңлашылмый яки һич аңлатып булмый торган нәрсә*)

мистифика́тор *м* мистификатор, мистификация белән шөгыльләнүче

мистифика́ция *ж* мистификация

мистифици́ровать *сов., несов. кого-что и без доп.* юри алдау, бутау, буталчыклар кертү, саташтыру

мистици́зм *м* мистицизм (*мистикага нигезләнгән дини идеалистик караш*)

мисти́ческий, -ая, -ое мистицизм ..ы; мистик

ми́тинг *м* митинг; **~ дру́жбы** дуслык митингысы

митинго́вать *несов. разг.* митинг үткәрү (җыю); митингта булу (катнашу)

митка́ль *м* миткаль (*тукыма*)

ми́тра *ж* митра (*епископ һ.б.ш кайбер руханиларның баш киеме*)

митрополи́т *м* митрополит

миф *м прям., перен.* миф; **гре́ческие ~ы** грек мифлары; **Сове́тская А́рмия разби́ла ~ о непобеди́мости фаши́зма** Совет Армиясе фашизмның җиңелмәслеге турындагы мифны юкка чыгарды

мифи́ческий, -ая, -ое **1.** мифик; **~ о́браз** мифик образ **2.** *перен.* (*легендарный*) данлы, легендар, әкияттәгедәй

мифологи́ческий, -ая, -ое мифология ...ы, мифологик; **~ сюже́т** мифологик сюжет

мифоло́гия *ж* мифология, мифлар; **гре́ческая ~** греклар мифологиясе

ми́чман *м мор.* мичман

ми́чманка *ж разг.* мичманка (*козырёклы фуражка төре*)

ми́чманск||ий, -ая, -ое мичман ...ы; **~ое зва́ние** мичман дәрәҗәсе

мичу́ринск||ий, -ая, -ое: **~ие сорта́** Мичурин сортлары

мише́н||ь *ж прям., перен.* мишень; **стрельба́ по ~и** мишеньгә ату; **служи́ть ~ью для насме́шек** төрлечә мәсхәрәләү өчен мишень булу

ми́шка *м* мишка (**1.** *шутл. аюның халыкча атамасы* **2.** *балалар уенчыгы*)

мишура́ *ж* **1.** ука **2.** *перен.* ялтыравык, ясалма ялтыравык

мишу́рный, -ая, -ое ялган, ясалма; **~ блеск** ялган ялтыравык

младе́нец *м прям., перен.* сабый, нарасый, яшь бала; **грудно́й ~** имчәк бала; **он су́щий ~** ул нәкъ сабый бала кебек

младе́нческий, -ая, -ое **1.** сабыйлык ...ы; **~ во́зраст** сабыйлык еллары **2.** *перен.* көчсез, сабыйларча ...; **~ ле́пет** сабыйларча лыкылдау (*мәгънәсез, нигезсез сөйләү*)

младе́нчество *с* сабыйлык, сабый чак, бала чак

младо́й, -а́я, -о́е *уст. см.* **молодо́й** 1

младопи́сьменн||ый, -ая, -ое яшь язулы; **~ые языки́** яшь язулы телләр (*күптән түгел генә язма телгә ия булган халыклар*)

мла́дш||ий, -ая, -ее **1.** (*по возрасту*) яшь, кече; **~ее поколе́ние** яшь буын; **~ий в семье́** гаиләдә иң кечесе; **~ий брат** эне; **~ая сестра́** сеңел **2.** (*по службе*) кече; **~ий нау́чный сотру́дник** кече фәнни хезмәткәр; **~ий лейтена́нт** кече лейтенант **3.** (*о классе, курсе*) түбән; **~ие кла́ссы** түбән класслар

млекопита́ющие *мн. зоол.* имезүчеләр, имезүче хайваннар

млеть *несов.* **1.** изрәү, изрәп төшү; оеп китү; **~ от восто́рга** шатлыктан изрәү **2.** *разг.* (*цепенеть*) катып калу, тынсыз калу; **~ от стра́ха** куркудан катып калу

мле́чный, -ая, -ое *бот.* сөтчел; **~ сок** сөтчел сыекча, сөтчә ♦ **Мле́чный Путь** *астр.* Киек каз юлы

мнемо́ника *ж* мнемоника (*кирәкле мәгълуматларны истә калдырырга ярдәм итә торган алымнар һәм кагыйдәләр җыелмасы*)

мнемони́ческ||ий, -ая, -ое мнемоник; **~ие приёмы** мнемоник алымнар

мнемоте́хника *ж см.* **мнемо́ника**

мне́ние *с* уй, фикер; **обще́ственное ~** җәмәгатьчелек фикере

мни́м||ый, -ая, -ое **1.** уйланма, уйдырма, буш; **~ая опа́сность** уйланма куркыныч **2.** ялган, хәйләле; **~ый больно́й** ялган авыру ♦ **~ое число́** *мат.* уйланма сан

мни́тельность *ж* урынсыз шикләнү, урынсыз күрку

мни́тельный, -ая, -ое урынсыз шикләнүчән, урынсыз шомланучан, шикләнеп куркучан; **~ челове́к** урынсыз шикләнүчән кеше

мнить *несов. уст.*: **мно́го ~ о себе́** үзен зурга санау, үзен зурга кую

мно́г||ий, -ая, -ое **1.** күп; **прошли́ ~ие го́ды** күп еллар үтте **2.** *в знач.сущ.* **~ие** *мн.* күпләр, күп кешеләр; **~ие так ду́мают** күпләр шулай уйлыйлар **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* күп нәрсәләр; **он по́мнит ~ое** ул күп нәрсәләрне хәтерли

мно́го *нареч.* **1.** күп; **~ рабо́тать** күп эшләү; **ждать ~ лет** күп еллар көтү; **~ воды́ утекло́** күп[ме] сулар акты; күп[ме] заманнар үтте **2.** *при сравн. ст. прил.* күп, күп тапкыр; **~ лу́чше** күп тапкыр яхшырак, шактый яхшы ♦ **~-~** иң күбендә, күп дигәндә; **ни ~, ни ма́ло** нәкъ, төгәл; күп тә түгел, аз да түгел; таман гына

много- *кушма сүзләрнең «күп» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **многоквартирный** күп квартирлы; **многокилометро́вый** күп километрлы; **многосло́йный** күп катлаулы

многоа́ктн||ый, -ая, -ое күп пәрдәле; **~ая пье́са** күп пәрдәле пьеса

многобо́жие *с* күп аллага ышану, күпаллалык

многобо́рец *м спорт.* күп төр ярышта катнашучы

многобо́рье *с спорт.* күп төр ярыш

многобра́чие *с* күп хатын (*яки ир*) белән тору

многова́то *нареч. разг.* (*больше, чем нужно*) күбрәк, шактый күп

многовеков||о́й, -а́я, -о́е күп гасырлы, гасырлар буена дәвам иткән; **~а́я культу́ра** күп гасырлы мәдәният

многовла́стие *с* күп властьлылык, берничә власть булу

многово́дн||ый, -ая, -ое күп сулы; **~ая река́** күп сулы елга

многово́дье *с* **1.** (*избыток воды*) су күплеге; су ташу **2.** (*период*) су күп вакыт; су ташкан вакыт

многогла́в||ый, -ая, -ое күп гөмбәзле; **~ая це́рковь** күп гөмбәзле чиркәү

многоговоря́щ||ий, -ая, -ее күп нәрсәне аңлата торган, күп нәрсәләр турында сөйли торган; **~ее призна́ние** күп нәрсәне аңлата торган икърар

многоголо́вый, -ая, -ое күп башлы; **~ая ги́дра** күп башлы гидра

многоголо́с||ый, -ая, -ое **1.** *муз.* күп тавышлы; **~ый пе́сенный строй** күп

тавышлы җыр төзелеше **2.** шау-шулы, күп тавышлы; **~ая толпа́** шау-шулы төркем; **~ый гул** күп тавышлы гүелдәү авазы

многра́нник *м мат.* күпкырлык

многогра́нность *ж* **1.** күпкырлылык; **~ при́змы** призманың күпкырлылыгы **2.** киң белемлелек, күпьяклылык, күпкырлылык; **~ тала́нта** талантның күпьяклылыгы

многогра́нн||ый, -ая, -ое **1.** күпкырлы; **~ая га́йка** күпкырлы гайка **2.** *перен.* киң белемле, күпьяклы, күпкырлы; **~ый тала́нт** күпкырлы талант

многодётность *ж* күп балалы булу

многодёт||ный, -ая, -ое күп балалы; **~ая мать** күп балалы ана; **~ая семья́** күп балалы гаилә

многодне́вн||ый, -ая, -ое күп көнлек, берничә көнгә сузылган; **~ая велосипе́дная го́нка** велосипедчыларның күп көнлек узышлары

мно́го||е *с* күп, күп нәрсә[ләр]; **о ~м переговори́ть** күп мәсьәләләр турында сөйләшү; **~е на́до сде́лать** күп нәрсәләр эшләргә кирәк

многоже́нец *с* берничә хатын белән торучы ир

многожёнство *с* күп хатынлылык, берничә хатын белән тору

многожи́льный, -ая, -ое *тех.* күп чыбыклы; **~ про́вод** күп чыбыклы үткәргеч

многоземе́льный, -ая, -ое күп җирле; **~ совхо́з** күп җирле совхоз

многозна́чащий, -ая, -ее *см.* **многозначи́тельный I**

многозначи́тельность *ж* мәһимлелек; **~ собы́тий** вакыйгаларның мәһимлелеге

многозначи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** зур әһәмияткә ия булган, зур әһәмияте булган, бик мөһим; **~ое собы́тие** зур әһәмияте булган вакыйга **2.** мәгънәле; **~ый взгляд** мәгънәле караш

многозна́чность *ж* **1.** *мат.* күп урынлылык; күпкыйммәтлелек; **~ чи́сел** саннарның күп урынлылыгы **2.** күп мәгънәлелек; **~ слов** сүзләрнең күп мәгънәлелеге

многозна́чн||ый, -ая, -ое **1.** *мат.* күп урынлы; күпкыйммәтле; **~ая фу́нкция** күпкыйммәтле функция; **~ое число́** күп урынлы сан **2.** *лингв.* күп мәгънәле; **~ое сло́во** күп мәгънәле сүз

многокана́льн||ый, -ая, -ое күп каналлы; **~ые систе́мы свя́зи** элемтәнең күп каналлы системасы; **~ый телеви́зор** күп каналлы телевизор

многокилометро́вый, -ая, -ое күп километрлы; **~ путь** күп километрлы юл

многокле́точн||ый, -ая, -ое *биол.* күп күзәнәкле; **~ый организ́м** күп күзәнәкле организм; **~ые расте́ния** күп күзәнәкле үсемлекләр

многоковшо́вый, -ая, -ое *тех.* күп чүмечле; **~ экскава́тор** күп чүмечле экскаватор

многокра́сочн||ый, -ая, -ое **1.** *полигр.* күп буяулар белән баса торган; **~ая маши́на** күп буяулар белән баса торган машина **2.** күп буяулы; күп төсле; **~ые иллюстра́ции** күп төсле рәсемнәр

многокра́тн||ый, -ая, -ое кат-кат әйтелгән (бирелгән); күп тапкыр [кабатланган], һаман кабатлана торган; **~ые вопро́сы** кат-кат бирелгән сораулар; **~ые предупрежде́ния** күп тапкыр кисәтүләр ♦ **~ый глаго́л** *грам.* кабатлаулы фигыль (*мәс. «барегалау», «баргалаштыру»*)

многола́мповый, -ая, -ое *радио* күп лампалы; **~ приёмник** күп лампалы радиоалгыч

многолеме́шный, -ая, -ое *с.-х.* күп төрәнле; **~ плуг** күп төрәнле сабан

многоле́сн||ый, -ая, -ое күп урманлы, бай урманлы; **~ые райо́ны** бай урманлы районнар

многоле́тн||ий, -яя, -ее **1.** күпьеллык; **~ие расте́ния** күпьеллык үсемлекләр; **~ий труд** күпьеллык хезмәт **2.** күп яшәүче, күп яшәгән, олы яшьтәге; **~ий ста́рец** күп яшәгән карт

многоле́тник *м бот.* күпьеллык үсемлек; **тра́вы- ~и** күпьеллык үләннәр

многоли́кий, -ая, -ое **1.** (*о толпе, сборище*) күп төрле, чуар **2.** (*многообразный*) күп күренешле, күпьяклы; күпйөзле

многолю́дность *ж см.* **многолю́дство**

многолю́дн||ый, -ая, -ое **1.** күп кешеле, күп халыклы, халкы күп булган; **~ый го́род** күп халыклы шәһәр **2.** күп кеше катнашкан; **~ое собра́ние** күп кеше катнашкан җыелыш

многолю́дство, многолю́дье *с* күп кеше, күп халык

многоме́стный, -ая, -ое күп урынлы; **~ самолёт** күп урынлы самолёт

многомиллио́нн||ый, -ая, -ое күп миллионлы, күп миллионлаган; **~ое населе́ние** күп миллионлы халык; **~ая а́рмия борцо́в за мир** тынычлык өчен көрәшүчеләрнең күп миллионлы армиясе

многомото́рный, -ая, -ое күп моторлы, берничә моторлы; **~ самолёт** күп моторлы самолёт

многонациона́льность *ж* күп милләтлелек; **~ госуда́рства** дәүләтенең күп милләтлелеге

многонациона́льн||ый -ая, -ое күп милләтле; **~ое госуда́рство** күп милләтле дәүләт; **~ая литерату́ра** күп милләтле әдәбият

многонача́лие *с* күп җитәкчелелек

многоно́жка *ж зоол.* күбаяк

многообеща́ющий, -ая, -ее өметле; **~ тала́нт** өметле талант

многообра́зие *с* күп төрлелек, күпьяклылык; **~ жи́зни** тормышның күпьяклылыгы; **~ расти́тельного и живо́тного ми́ра** үсемлекләр һәм хайваннар дөньясының күп төрлелеге

многообра́зн||ый, -ая, -ое күп төрле, төрле-төрле, күпьяклы; **~ые явле́ния** күп төрле күренешләр

многоотраслев||о́й, -а́я, -о́е күп тармаклы; **~о́е разви́тие се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгының күп тармаклы үсеше

многопла́нов||ый, -ая, -ое күп планлы; **~ое произведе́ние** күп планлы әсәр

многопо́лье *с с.-х.* күп басу, күп басулылык, күпкырлылык

многопо́льный, -ая, -ое *с.-х.* күп басу ...ы; күп басулы; **~ севооборо́т** күп басулы чәчү әйләнеше

многопрогра́ммн||ый, -ая, -ое күп программалы; **~ое веща́ние** күп программалы тапшыру

многора́зовый, -ая, -ое күп кабатланмалы; **~ косми́ческий кора́бль** күп кабатланмалы космик корабль

многоречи́вость *ж* күп сүзлелек; **~ ора́тора** ораторның күп сүзлелеге

многоречи́вый, -ая, -ое озын (күп) сөйләүчән, күп сүзле

многосеме́йный, -ая, -ое күп (зур, ишле) семьялы, күп (зур, ишле) гаиләле; күп балалы

многосери́йный, -ая, -ое күп сериялы; **~ фи́льм** күп сериялы фильм

многоси́льный, -ая, -ое зур куәтле, күп көчле (*мәс. мотор турында*)

многослóвие *с*, **многослóвность** *ж* күп сүзлелек (*сөйләмдә, матур әдәбият әсәрләрендә*)

многосло́вный, -ая, -ое күп сүзле

многосло́жн||ый, -ая, -ое күп ижекле; **~ое сло́во** күп ижекле сүз

многосло́йн||ый, -ая, -ое күп катлы, катлы-катлы; **~ая фане́ра** күп катлы фанер

многостади́йн||ый, -ая, -ое берничә стадияле, күп стадияле, күп баскычлы; **~ые проце́ссы** күп баскычлы процесслар

многостано́чник *м* күп станокта эшләүче

многостано́чница *ж* күп станокта эшләүче хатын (кыз)

многостано́чный, -ая, -ое күп станоклы

многостепе́нн||ый, -ая, -ое күп баскычлы; **~ые вы́боры** күп баскычлы сайлаулар

многосторо́нн||ий, -яя, -ее **1.** *мат.* күпьяклы; күпкырлы; **~яя при́зма** күпьяклы призма **2.** күпьяклы, катнашучылары күп булган; **~ий до́говор** күпьяклы килешү **3.** *перен.* күп нәрсәдән хәбәрдар, күп нәрсә белән кызыксына торган; **он — ~ий челове́к** ул — күп нәрсә белән кызыксына торган кеше

многострада́льн||ый, -ая, -ое күп җәфа чиккән, күп газап күргән, күп кайгы кичергән, кайгы-хәсрәтле; **~ая жизнь** кайгы-хәсрәтле тормыш

многоступе́нчат||ый, -ая, -ое күпбаскычлы, күпбуынлы; **~ая раке́та** күпбуынлы ракета

многотира́жка *ж разг.* многотиражка, күп тиражлы газета; **заводска́я ~** күп тиражлы завод газетасы

многотира́жн||ый, -ая, -ое күп тиражлы; **~ая газе́та** күп тиражлы газета

многото́мн||ый, -ая, -ое күп томлы; **~ое изда́ние** күп томлы басма

многото́нный, -ая, -ое күп тонналы, бик авыр; **~ груз** күп тонналы йөк

многото́чие *с* күп нокта

многотру́дный, -ая, -ое *высок.* бик авыр, бик кыен; ~ **путь** бик авыр юл

многоты́сячный, -ая, -ое күп мең кеше катнашкан; ~ **ми́тинг** күп мең кеше катнашкан митинг

многоуважа́емый, -ая, -ое кадерле, хөрмәтле

многоугóльник *м* күппочмаклык

многоугóльн||ый, -ая, -ое күппочмаклы; ~ **ая фигу́ра** күппочмаклы фигура

многочи́сленн||ый, -ая, -ое күп санлы, бик күп сандагы; ~ **ый отря́д** күп санлы отряд; ~ **ые фа́кты** бик күп фактлар

многочле́н *м мат.* күпбуын

многочле́нн||ый, -ая, -ое *мат.* күпбуынлы; ~ **ая фо́рмула** күпбуынлы формула

многоэта́жный, -ая, -ое күп катлы (этажлы); ~ **дом** күп катлы йорт

многоязы́чн||ый, -ая, -ое **1.** төрле телдә сөйләшә торган; ~ **ая толпа́** төрле телдә сөйләшә торган халык төркеме **2.** күп телле; ~ **ый слова́рь** күп телле сүзлек

многоя́русный, -ая, -ое күп ярусы; ~ **теа́тр** күп ярусы театр

мно́жественн||ый, -ая, -ое күп, бик күп ◆ ~ **ое число́** *грам.* күплек сан

мно́жество *с* күп, бик күп; күплек; ~ **фа́ктов** фактларның күплеге

мно́жимое *с мат.* тапкырланучы

мно́житель *м мат.* тапкырлаучы

мно́жительный, -ая, -ое күбәйткеч; ~ **аппара́т** (*мәс. ротатор, гектограф*)

мно́жить *несов. что* **1.** *мат.* тапкырлау, кабатлау **2.** күбәйту, арттыру, ишәйтү; ~ **ряды́ нова́торов произво́дства** производство новаторларының сафларын арттырырга

мно́житься *несов.* **1.** күбәю, арту, ишәю **2.** *страд. от* **мно́жить** 1

мобилизацио́нн||ый, -ая, -ое мобилизация ...ы; мобилизацион; ~ **ый пункт** мобилизация пункты; ~ **ая гото́вность** мобилизацион хәзерлек

мобилиза́ция *ж прям., перен.* мобилизация, мобилизацияләү; ~ **а́рмии** армияне мобилизацияләү; ~ **всех сил страны́** илнең барлык көчләрен мобилизацияләү

мобилизо́ванность *ж* мобилизацияләнгәнлек, тулы хәзерлек (*берәр эшне башкару өчен*)

мобилизо́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мобилизова́ть**; **2.** *в знач. сущ. м* мобилизацияләнгән кеше

мобилизова́ть *сов., несов. кого-что, прям., перен.* мобилизацияләү, мобилизация ясау

мобилизова́ться **1.** *сов., несов.* мобилизацияләнү **2.** *несов. страд. от* **мобилизова́ть**

моби́льность *ж* мобильлек; ~ **во́инских часте́й** хәрби частьларның мобильлеге (хәрәкәтчәнлеге)

моби́льн||ый, -ая, -ое мобиль, тиз хәрәкәтләнә торган, тиз хәрәкәт итәргә сәләтле; ~ **ые войска́** тиз хәрәкәт итәргә сәләтле гаскәр

могика́не *мн.* могиканнар (*Төньяк Америкадагы индеецларның үлеп беткән кабиләсе*) ◆ **после́дний из могика́н** соңгы могикан (*бетеп бара торган күренешнең, нәрсәнең соңгы вәкиле*)

моги́л||а *ж* кабер, каберлек, гүр; **бра́тская ~а** гаскәриләр каберлеге, күмәк каберлек ◆ **смотре́ть (гляде́ть) в ~у** кабер якасында тору; бер аягың белән җирдә, бер аягың белән гүрдә тору

моги́льник *м* борынгы каберлек

моги́льн||ый, -ая, -ое кабер ...ы; ~ **ый холм** кабер калкулыгы; ~ **ая тишина́** кабер тынлыгы

моги́льщик *м* кабер казучы

могу́ч||ий, -ая, -ое **1.** куәтле, көчле, кодрәтле; ~ **ая страна́** куәтле ил; ~ **ий организм** көчле организм **2.** бик юан, таза юан; ~ **ий дуб** бик юан имән

могу́ществен||ый, -ая, -ое куәтле, бик көчле; ~ **ое госуда́рство** куәтле дәүләт

могу́щество *с* зур көч, куәт кодрәт

мо́д||а *ж* **1.** мода; **войти́ в ~у** модага керү; **выйти́ из ~ы** модадан чыгу; **оде́т по ~е** модача киенгән **2.** *мн.* **~ы** модалар; **журна́л мод** модалар журналы; **же́нские ~ы** хатын-кыз модалары; **3.** *прост.* (*манера поведения*) гадәт; **взял ~у руга́ться** сүгенү гадәтенә өйрәнгән

мода́льность *ж лингв.* модальлек

мода́льн||ый, -ая, -ое *лингв.* модаль; ~ **ые глаго́лы** модаль фигыльләр

модели́зм *м тех.* моделизм (*машиналар, механизмнар, судноләр, самолётлар модельләрен конструкцияләү һәм сынап карау*)

моделирование *с см.* **модели́ровать**

модели́ровать *сов., несов. что* модельләштерү, моделен әзерләү (ясау); ~ **пла́тье** күлмәк моделен әзерләү

модели́ст *м* модельче, модельләр ясаучы

модели́стка *ж* **1.** модельче хатын (кыз) **2.** моделистка (*тегү промышленностенда эшләүче югары квалификацияле тегүче хатын-кыз*)

моде́л||ь *ж* **1.** модель, үрнәк; өлге; **но́вая ~ь пла́тья** яңа күлмәк моделе **2.** модель (*берәр нәрсәнең кечерәйтеп ясалган үрнәге яки схемасы*); ~ **ь корабля́** корабль моделе **3.** модель, тип; **автомоби́ль но́вой ~и** яңа модельле автомобиль **4.** (*форма для отливки*) калып, өлге (*эретеп кою эшендә кулланыла*) **5.** (*схема*) модель; ~ **ь а́тома** атом моделе

модельер *м* модельер; ~ **да́мского пла́тья** хатын-кыз күлмәкләре модельеры

моде́льн||ый, -ая, -ое **1.** модель ...ы; модельләр ясау ...ы; ~ **ый цех** модельләр цехы **2.** модельле, югары сыйфатлы, махсус модель буенча эшләнгән; ~ **ые ту́фли** модельле туфлиләр

моде́льщик *м* калыпчы, калыплар хәзерләүче эшче

моде́льщица *ж* калып ясаучы хатын (кыз)

моде́рн *м и неизм. прил.* модерн; **гости́ница в сти́ле ~** модерн стилендәге гостиница

модернизи́ровать *сов., несов. что* яңарту, камилләштереп яңача ясау, яңалык кертү, модернизацияләү; ~ **те́хнику** техниканы яңалык кертү

модернизи́роваться **1.** *сов., несов.* модернизацияләнү, яңару **2.** *несов. страд. от* **модернизи́ровать**

модерни́зм *м иск.* модернизм (*19 гасыр ахыры һәм 20 гасыр башындагы архитектура һәм практик сәнгать өлкәсендә юнәлеш*)

модернизова́ть *сов., несов. см.* **модернизи́ровать**

модернизова́ться **1.** *сов., несов. см.* **модернизи́роваться** 1; **2.** *страд. от* **модернизова́ть**

модерни́ст *м иск.* модернчы, модернизм тарафдары

модерни́стск||ий, -ая, -ое модернизм ...ы; модернистик; ~ **ие увлече́ния** модернистик мавыгулар; ~ **ая му́зыка** модернизм музыкасы

моде́рнов||ый, -ая, -ое, **моде́рн||ый**, -ая, -ое *прост.* модалы, бүгенгегә ярашлы; ~ **ые та́нцы** модерн танецлары

моди́стка *ж уст.* модистка (*хатын-кыз эшләпәләре остасы һәм тегүче хатын-кыз*)

модифика́ция *ж* модификация (**1.** *үзгәрү, үзгәреш, башка төргә әйләнү; үзгәртү, башка төргә әйләндерү* **2.** *үзгәргән әйбер, башка төргә кергән әйбер*)

модифици́ровать *сов., несов. что, книжн.* модификацияләү, үзгәртү, үзгәреш кертү (*предметның асылына кагылмыйча формасын үзгәртү*)

модифици́роваться **1.** *сов., несов. книжн.* үзгәрү, модификацияләнү **2.** *несов. страд. от* **модифици́ровать**

мо́дник *м разг.* модага иярүче, мода колы

мо́дница *ж разг.* модага иярүче хатын (кыз)

мо́дничать *несов. разг.* модага иярү, мода артыннан куу, мода буенча киенү; купшылану

мо́дный, -ая, -ое **1.** модага кергән; модалы, мода буенча тегелгән; ~ **костю́м** мода буенча тегелгән костюм **2.** бүгенге мәшһүр язучы **3.** модалар ...ы; ~ **журна́л** модалар журналы

модули́ровать *несов.* **1.** *муз.* тавыш үзгәртү, бер тоннан икенче тонга күчү **2.** *что, физ.* модуляция ясау; модуляцияләү; ~ **ток** токны модуляцияләү

мо́дуль *м физ., тех.* модуль (*кайбер төгәл фәннәрдә коэффициентлар исеме*); ~ **сжа́тия** кысылыш модуле; ~ **упру́гости** сыгылмалылык модуле

модуля́ция *ж* модуляция (**1.** *музыкада бер тоннан икенче тонга күчү; тавыш югарылыгының үзгәрүе* **2.** *физ. зур ешлыклы тирбәнешләрне кече ешлыклы тавыш яки башка сигнал тирбәнешләренә туры китерү процессы*)

моё *с см.* **мой**

мо́ечн||ый, -ая, -ое юу ...ы; ~ **ая маши́на** юу машинасы

мо́жется: как живётся- ~**?** *разг.* ни хәлләр?, хәлләр ничек?

мо́жно *в знач. сказ. безл.* мөмкин, ярый, була; **э́то ~ сде́лать в два дня** моны ике көндә эшләргә мөмкин; **~ войти́?** керергә мөмкинме? ♦ **как ~** *со сравн. ст. нареч.* мөмкин кадәр яхшырак; **как [э́то] ~!** болай ярамый бит инде!, шулай эшләргә ярыймыни инде!; **~ сказа́ть** *вводн. сл.* әйтергә мөмкин; **ра́зве ~!** ни сөйлисең син!, язмаганны! тузга язмаганны!

моза́ика *ж* мозаика (*төрле төстәге пыялалардан, вак ташлардан оештырып ясалган нәфис бизәк яки рәсемнәр, сурәтләр*)

мозаи́чный, -ая, -ое мозаика ...ы; мозаик; мозаика рәвешендәге; **~ый рису́нок** мозаик рәсем

мозг *м* **1.** ми; (*костный*) җелек; **головно́й ~** баш мие; **спинно́й ~** арка мие **2.** *перен.* акыл, акыл сәләте; ♦ **до ~а косте́й** чиктән тыш, башыннан аягына кадәр; **до ~а косте́й глуп** чиктән тыш аңгыра; **до ~а косте́й испо́рчен** бөтенләй бозык (*мораль яктан*); **до ~а косте́й пре́дан** үз эшенә соң дәрәҗәдә бирелгән; **впра́вить ~и́** *прост.* акылга утырту; **шевели́ть (раски́дывать) ~а́ми** *прост.* баш йөртеп карау, ныклап уйлап карау; **~и́ набекре́нь** *у кого, прост.* шөрепләре бушаган, башы эшләми

мозгля́к *м прост.* хәлсез (зәгыйфь, чирләшкә) кеше

мозгов||о́й, -а́я, -о́е **1.** ми ...ы; **~ы́е полуша́рия** ми сырлары; **~а́я де́ятельность** ми эшченлеге **2.** (*содержащий костный мозг*) җелек ...ы; **~а́я кость** җелек сөяге

мозжечо́к *м анат.* кечкенә ми

мозжи́ть *несов. безл. что и без доп., разг.* сызлау, чымырдап сызлау

мозоли́н *м* мозолин (*сөялләрне бетерү даруы*)

мозо́лист||ый, -ая, -ое сөялле; **~ые ру́ки** сөялле куллар

мозо́лить *несов. что* сөяллəндерү; **~ ру́ки** кулларны сөяллəндерү ♦ **~ глаза́** *кому* йөдәтеп бетерү, теңкәгә тию, ялыктыру (*нәрвакыт янында торып*)

мозо́ль *ж* сөял

мозо́льн||ый, -ая, -ое сөял ...ы; **~ый пла́стырь** сөял пластыре; **~ая жи́дкость** сөял сыекчасы (*сөял бетерү даруы*)

мои́ *мн. см.* **мой**

мой *мест.* **1.** минем; **~ дом** минем өй **2.** *в знач. сущ.* **моё** *с* минеке; **э́то моё** бу минеке **3.** *в знач. сущ.* **мои́** *мн.* (*родные*) минекеләр; **мои́ уе́хали** минекеләр китте ♦ **э́то не по моёй ча́сти** бу минем эшем түгел, бу эш миңа кагылмый; **с моё** мин күргән кадәр, мин кичергән кадәр; **поживи́те с моё, тогда́ узна́ете** минем кадәр яшәгез әле, аннан белерсез

мо́йка *ж* **1.** *см.* **мыть; ~ посу́ды** савыт-саба юу **2.** (*машина*) югыч, юу машинасы

мо́йщик *м* юучы; **~ автомаши́н** автомашиналар юучы

мокаси́ны *мн.* мокасин (**1.** *Төньяк Америка индеецларының йомшак күн итеге* **2.** *бизәкләр ясап эшләнгән аяк киеме*)

мо́кко *м нескл.* мокко (*кофеның кыйммәтле сорты*)

мо́кн||уть *несов.* **1.** юешләнү, җебү, җебенү, чылану, дымлану; **~уть под дождём** яңгырда (яңгыр астында) чылану **2.** (портиться) [юешләнеп] черү; **посе́вы ~ут от дожде́й** яңгырдан уҗымнар чери

мокре́ц *м вет.* пычыргы, юеш тимрәү (*ат аягында була*)

мокри́ца *ж зоол.* кыргаяк (*бөҗәк*)

мокро́та *ж* какырык

мокрота́ *ж разг.* юешлек, дымлылык

мо́кр||ый, -ая, -ое юеш, сулы, дымлы; **~ая оде́жда** юеш кием ♦ **~ая ку́рица** мәхлук, җебегән, уҗым бозавы, булдыксыз; **~ого ме́ста не оста́нется** *от кого, прост.* сөякләреңне дә җыя алмассың (*каты җәзалау белән янау*)

мо́крядь *ж прост.* юеш (дымлы) һава; яңгырлы (дымык) көн

мо́кша *ж собир.* мокша (*ике төркем мордва халкының берсе исеме; икенчесе — эрзя*)

мокша́не *мн.* мокшалар, мокша халкы

мокша́нский, -ая, -ое мокша[лар] ...ы; **~ язы́к** мокша теле

мол I *м* мол (*портларда суднолarны дулкыннан саклау өчен хезмәт итә торган корылма*)

мол II *вводн. сл.* диген, дигән бул (була); имеш; **он, ~, э́того не знал** ул моны белмәгән, имеш

молва́ *ж* хәбәрләр, сүзләр, имеш-мимешләр; **людска́я ~** халык арасында йөри торган сүзләр

мо́лвить *сов. что и без доп., уст.* әйтү, дию, дәшү

молдава́не *мн.* молдаваннар, молдаван халкы

молдава́нин *м* молдаван

молдава́нка *ж* молдаван хатыны (кызы)

молдава́нск||ий, -ая, -ое молдаван [-нар] ...ы; **~ие та́нцы** молдаваннар биюе

молда́вск||ий, -ая, -ое молдаван [-нар] ...ы; Молдавия ...ы; **~ий язы́к** молдаван теле; **~ие ви́на** Молдавия шәрабләре

молдовеня́ска *ж* молдовеняска (*молдаван халык биюе һәм шуның музыкасы*)

моле́бен *м* молебен (*кыска гыйбадәт*)

молево́й, -а́я, -о́е сал итеп бәйләмичә; берәмләп; **~ сплав ле́са** агачларны сал итеп бәйләмичә агызу

моле́кула *ж* молекула

молекуля́рн||ый, -ая, -ое молекула ...ы; молекуляр; **~ый вес** молекуляр авырлык; **~ое давле́ние** молекуляр басым

моле́льня *ж* гыйбадәт йорты, гыйбадәтханә

моле́ние *с* **1.** *см.* **моли́ться 1**; **2.** *поэт. см.* **моли́ть**

молески́н *м* молескин (*тукыма*)

молибде́н *м хим.* молибден

молибде́нов||ый, -ая, -ое **1.** *хим.* молибден ...ы; молибденлы; **~ые ру́ды** молибден рудалары; **~ая сталь** молибденлы корыч **2.** молибден ..., молибденнан ясалган; **~ая про́волока** молибденнан ясалган чыбык

моли́тва *ж* дога, намаз, гыйбадәт

моли́твенник *м* догалык

моли́твенный, -ая, -ое гыйбадәт ...ы, **~ дом** гыйбадәт йорты

моли́ть *несов. кого-что и без доп.* ялыну, үтенү, ялынып сорау, ялвару, инәлү; **~ о поща́де** кызгану турында ялвару

моли́ться *несов.* **1.** *кому-чему* гыйбадәт кылу; дога уку, намаз уку **2.** *перен. кому-чему, на кого* табыну баш ию, артык ярату

мо́лкнуть *несов.* тыну, тынып калу, туктау, басылу

моллю́ск *м зоол.* моллюск

молниено́сн||ый, -ая, -ое яшен кебек; яшен тизлегендәге; **с ~ой быстрото́й** яшен тизлеге белән

молниеотво́д *м* яшен кайтаргыч

молни́ровать *сов., несов. что, о чём и без доп., разг.* телеграма-молния жибәрү, телеграмма-молния белән хәбәр итү, ашыгыч телеграмма җибәрү

мо́лни||я *ж* **1.** яшен; **лине́йная ~я** сызыксыман яшен; **шарова́я ~я** шарсыман яшен **2.** молния; ашыгыч телеграмма; **телегра́мма- ~я** телеграмма-молния **3.** (*вид застёжки*) молния; **ку́ртка на ~и** молнияле куртка

молодёжн||ый, -ая, -ое яшьләр ...ы; **~ая брига́да** яшьләр бригадасы; **~ое кафе́** яшьләр кафесы; **~ый теа́тр** яшьләр театры

молодёжь *ж собир.* яшьләр

молоде́ть *несов.* яшәрү, яшәрә бару; **~ от сча́стья** шатлыктан яшәрү

мо́лодец *м фольк.* егет, батыр егет; **до́брый ~** шәп егет

молод||е́ц *м* **1.** егет, булдыклы (батыр, кыю, таза) егет; **бра́вый ~е́ц** батыр егет **2.** (*при выражении похвалы*) егет икәнсең; **~е́ц, что во́время пришёл** егет икәнсең, вакытында килдең **3.** *разг. см.* **моло́дчик ♦ ~е́ц к ~у́** берсеннән берсе яхшы, берсеннән берсе батыр

молоде́цкий, -ая, -ое *разг.* егетләр ...ы; батырларча ...ы; егетләрчә ...ы; **~ вид** егетләрчә кыяфәт

молоде́чество *с* егетлек, батырлык, булдыклылык, кыюлык

молоди́ть *несов., кого-что* яшәртү; **э́та причёска вас молоди́т** чәчегезне болай тарау сезне яшәртә

молоди́ться *несов.* яшәрергә тырышу

молодня́к *м* **1.** *собир.* (*молодые животные*) яшь терлекләр **2.** (*молодой лес*) яшь урман **3.** *собир. прост.* (*молодёжь*) яшьләр

молодожён *м* **1.** яшь кияү **2.** *мн.* **~ы** яңа гына өйләнешкән ир белән хатын

молод||о́й, -а́я, -о́е **1.** яшь; **~о́е поколе́ние** яшь буын **2.** яшьлек ...ы; **~о́й задо́р** яшьлек дәрте **3.** яңа, яшь; **~о́й па́рень** яшь егет; **~о́й ме́сяц** яңа ай **4.** өлгереп җитмәгән; **~о́й сыр** өлгереп җитмәгән сыр **5.** *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн. разг.* яшь кияү белән яшь кәләш ♦ **~о́й челове́к** (*обращение*)

чибәр егет (*ирләргә хөрмәтләп эндәшү сүзе*); **из ~ых да ра́нний!** яшь булса күпне белә!; **мо́лодо-зе́лено** яшь, тәжрибәсез, аягына сыер басмаган

мо́лодост||ь *ж* яшьлек, яшь чак, яшь вакыт; **~ь прошла́** яшьлек узып китте; **в дни ~и** яшь чакларда ♦ **по ~и лет** яшьлеге белән (*уйламыйча эш итү турында*)

молоду́ха *ж прост.* яшь килен

молодцева́тый, -ая, -ое егетләрчә ...; батыр, кыю; **~ вид** егетләрчә кыяфәт

молодча́га *м, ж прост. см.* **молодчи́на**

моло́дчик *м разг. презр.* ертлач егет; кабахәт, сатлык җан

молодчи́на *м, ж разг. см.* **молоде́ц** 2

мо́лодь *ж* яшь балык, маймыч

моложа́вость *ж* яшь чырайлылык, яшь чырай

моложа́вый, -ая, -ое яшь чырайлы

моло́зиво *с* угыз, уыз

моло́ки *мн.* (*ед.* **моло́ка** *ж*) ата балык агы (сөте)

молоко́ *с* сөт; **коро́вье ~** сыер сөте; **ки́слое ~** әчегән (әчеткән) сөт; **парно́е ~** яңа сауган сөт; **це́льное ~** аермаган (өсте алынмаган) сөт ♦ **~ на гу́бах не обсо́хло** ирендә ана сөте дә кипмәгән

молоково́з *м* **1.** сөт ташучы **2.** сөт ташый торган автомашина

молокозаготови́тельный, -ая, -ое сөт хәзерләү ...ы; **~ пункт** сөт хәзерләү пункты

молокоперераба́тывающий, -ая, -ее сөт эшкәртү ...ы; **~ комбина́т** сөт эшкәртү комбинаты

молокопоста́вки *мн.* сөт тапшыру, дәүләткә сөт тапшыру

молокоприёмный, -ая, -ое сөт кабул итү ...ы; **~ пункт** сөт кабул итү урыны (пункты)

молокосо́с *м разг.* авызыннан ана сөте кипмәгән, селәгәй (*тәҗрибәсез, яшь кеше*)

мо́лот *м* **1.** зур чүкеч, чүкеч; **2.** (*машина*) чүкү машинасы (*мәс. тимерчелек цехында*) **3.** *спорт.* молот ♦ **быть (находи́ться) ме́жду ~ом и накова́льней** ≈ ике ут арасында булу

молоти́лка *ж* молотилка, ашлык сугу машинасы

молоти́ло *с с.-х.* чабагач тәпәче

молоти́льн||ый, -ая, -ое ашлык сугу ...ы; сугу ...ы; **~ая маши́на** ашлык сугу машинасы

молоти́льщик *м* ашлык сугучы

молоти́ть *несов.* **1.** *что* ашлык сугу **2.** *кого-что, по чему, во что, разг.* (*бить, ударять*) кыйнау, сугу, ору

молотоби́ец *м* чүкечче, чүкеч белән эшләүче (*тимерче*)

молотови́ще *с* чүкеч сабы

молот||о́к *м* чүкеч; **сапо́жный ~о́к** итекче чүкече ♦ **с ~ка́** (*продать, пойти*) чүкечтән сату (*берәр мөлкәтне яки товарны халык алдында артыграк бәя биручегә сату*)

молото́чек *м* **1.** *уменьш. от* **молото́к; 2.** *анат.* чүкеччек (*урта колактагы кечкенә сөяк*) **3.** *муз.* чүкеччек (*рояльдәгә h.б.ш. бәрмә деталь*)

мо́лот-ры́ба *ж* чүкеч балык (*океан балыгы*)

мо́лот||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **моло́ть; 2.** тартылган, төелгән, тартырылган, уылган, порошокка әверелгән; **~ый пе́рец** төелгән борыч; **~ый ко́фе** тартылган кофе; **~ая рожь** тартылган арыш

моло́ть *несов.* **1.** *что* тарту; тарттыру **2.** *что и без доп., прост.* лыгырдау; **~ чепуху́** юк-барны лыгырдау; **~ языко́м** тел белән тегермән тарту

молотьба́ *ж* **1.** *см.* **молоти́ть** 1; **2.** ашлык сугу вакыты; **наступи́ла ~** ашлык сугу вакыты килеп җитте

молоча́й *м бот.* сөтлегән, сөтле үлән

молочна́я *ж* сөт кибете, сөт магазины

молоч́ник *м* сөт савыты

молоч́ница *ж* **1.** сөтче, сөт сатучы (*хатын-кыз*) **2.** *мед.* гөмбә, сөт авыруы

молочноки́сл||ый, -ая, -ое сөт әчетү ... ы; **~ые бакте́рии** сөт әчетү бактерияләре

моло́чность *ж* сөтлелек, сөт бирүчәнлек; **~ коро́вы** сыерның сөтлелеге

молочнотова́рн||ый, -ая, -ое товарлыклы сөт ...ы; **~ая фе́рма** товарлыклы сөт фермасы

моло́чн||ый, -ая, -ое **1.** сөтле, сөт бирә торган; **~ая коро́ва** сөтле сыер **2.** сөтчелек ... ы; **~ое хозя́йство** сөтчелек хуҗалыгы **3.** яшь, имчәк; **~ый телёнок** имчәк бозау **4.** сөтле, сөттән хәзерләнгән, сөттә пешерелгән; **~ая ка́ша** сөттә пешерелгән ботка **5.** (*белый*) сөт төсле, сөтсыман, тоныk, ак **6.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* сөтле ашамлыклар ♦ **~ый брат** *или* **~ая сестра́** сөт кардәше, имчәктәш; **~ые зу́бы** сөт тешләре; **~ая ку́хня** сөтле ашлар кухнясы (*балалар өчен*); **~ый са́хар** сөт шикәре

мо́лча *нареч.* эндәшмичә, берсүзсез, тын гына, дәшмәстән, дәшмичә, бер сүз дә әйтмичә

молчали́в||ый, -ая, -ое **1.** аз сүзле, сөйләшмәүчән; **~ый сосе́д** аз сүзле күрше **2.** сүзсез; **~ое согла́сие** сүзсез ризалык ♦ **~ые слёзы** эндәшмичә генә елау

молча́ни||е *с* эндәшмәү, дәшмәү, сөйләшмәү, сүз катмау (кушмау); тынлык; **~е — знак согла́сия** эндәшмәү — ризалык билгесе; **по́сле до́лгого ~я** озак дәшми торганнан соң; **храни́ть ~е** тынлык саклау; **погрузи́ться в ~е** тынлыкка чуму; **прерва́ть ~е** тынлыкны бозу

молча́нк||а *ж прост.*: **игра́ть в ~у** юри сөйләшмәү, сөйләшмичә читтә калырга тырышу

молча́ть *несов.* **1.** (*ничего не говорить*) эндәшмәү, дәшмәү, сөйләшмәү, сүз катмау, сүз кушмау **2.** *о чём* сөйләмәү, сер итеп саклау; **об э́том на́до ~** бу турыда сөйләмәскә кирәк

молчко́м *нареч. разг.* эндәшмичә, дәшмичә, сүзсез, тын гына, эндәшмичә генә, шыпырт кына

молчо́к *м нескл. в знач. сказ. разг.* эндәшмә, дәшмә, шым бул, әйтәсе булма, май кап; **об э́том ~!** бу турыда май кап!

молчу́н *м разг.* мыштым, сөйләшми торган кеше, дәшмәс

молчу́нья *ж разг.* мыштым (дәшмәс) хатын (кыз)

моль I *ж* көя

моль II *м спец.* **1.** (*сплав леса*) сал итеп бәйләмичә агызу (*агачларны*) **2.** (*лес*) сал итеп бәйләмичә агызылган агачлар

мольба́ *ж* ялыну, ялвару, инәлү; ялварып сорау

мольбе́рт *м* мольберт (*рәссамнар куллана торган өчаяк*)

моме́нт *м* **1.** момент, мизгел, кыска вакыт; **подходя́щий ~** уңай момент **2.** як; сыйфат; **положи́тельные ~ы в рабо́те** эшнең уңай яклары ♦ **в оди́н ~** хәзер, күз ачып йомганчы; **в да́нный ~** хәзерге моментта, шушы мизгелдә; **в люб6́й ~** теләсә кайчан, һәрвакыт

моменталис́т *м* моменталист (*ашыгыч, тиз арада рәсем ясап ташлаучы яки фоторәсем ясап бируче*)

момента́льный, -ая, -ое кинәт ...; бик тиз ...ган; **~ сни́мок** бик тиз эшләнгән рәсем

мона́рх *м* монарх, патша, падишаһ

монархи́зм *м* монархизм

монархи́ст *м* монархияче

монархи́стка *ж* монархистка, монархияче хатын (кыз)

монархи́стск||ий, -ая, -ое монархист [-лар] ...ы, монархистик; монархистларча ...; **~ий за́говор** монархистлар заговоры; **~ие па́ртии** монархистик партияләр

монархи́ческ||ий, -ая, -ое монархистик, монархия ...ы; **~ая власть** монархия хакимияте; **~ое госуда́рство** монархистик дәүләт

мона́рхия *ж* монархия, монархия дәүләте

мона́рш||ий, -ая, -ее *уст.* монарх ...ы; **~ая власть** монарх власте

монасты́рск||ий, -ая, -ое монастырь ...ы; монастырь карамагындагы; **~ие зе́мли** монастырь карамагындагы җирләр

монасты́рь *м* монастырь

мона́х *м* **1.** (*член религиозной общины*) монах, кара бүрек **2.** (*аскет*) дәрвиш

мона́хиня *ж* монашка, хатын-кыз монах

мона́шенка *ж* **1.** *разг. см.* **мона́хиня; 2.** (*вид бабочки*) кара таплы күбәләк

мона́шеск||ий, -ая, -ое **1.** монах[лар] ...ы; **~ая ря́са** монахлар җиләне **2.** дәрвишләрчә ...; **~ий о́браз жи́зни** дәрвишләрчә көн кичерү

мона́шество *с* **1.** монахлык, монахлар, тормышы **2.** *собир.* монахлар

мона́шка *ж разг. см.* **мона́хиня**

монго́л *м* монгол, монгол кешесе

монго́лка *ж* монгол хатыны (кызы)

монго́лы *мн.* монголлар, монгол халкы

монго́льский, -ая, -ое **1.** монгол[лар] ...ы; Монголия ...ы; **~ язы́к** монгол теле **2.** монголча ...; **~ разре́з глаз** монголча күз кисеме

моне́т||а *ж* **1.** монета, тәңкә; **золота́я ~а** алтын тәңкә **2.** *собир.* (*деньги*) акча;

ме́лкая ~а вак акча ♦ **плати́ть (оплати́ть) то́й же ~ой** бәйрәм ашы каракаршы

моне́тный, -ая, -ое **1.** акча ...ы; **~ фонд** акча фонды **2.** акча сугу ...ы; **~ двор** *ист.* акча сугу йорты

мони́зм *м филос.* монизм (*дуализмга каршы буларак, дөньяның нигезе итеп бер башлангычны танучы философик агым*)

монисти́ческий, -ая, -ое *филос.* монистик

мони́сто *с* муенса

монито́р *м* монитор (*яр буендагы объектларга һөҗүм өчен файдаланыла торган авыр артиллерияле сугыш корабле*)

моно- *кушма сүзләрнең «бер» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **монотейзм** бер аллалык; **монокульту́рный** бер культуралы

монога́мия *ж книжн.* бер хатын (бер ир) белән тору, бер хатынлылык, бер ирлелек

монога́мн||ый, -ая, -ое моногамик, моногамия ...ы; **~ая семья́** моногамик гаилә

моногра́мма *ж* монограмма (*ике яки берничә хәрефне укмаштырып язу, чигу яки сурәтләү*)

монографи́ческ||ий, -ая, -ое монография ...ы; монографик; **~ое иссле́дование** монографик тикшеренү

моногра́фия *ж* монография

моно́кль *м* монокль (*бер генә күзгә файдаланыла торган оптик пыяла*)

монокульту́ра *ж с.-х.* монокультура (*бер өлкәдә озак еллар буена бер генә авыл хуҗалыгы культурасы игү*)

моноли́т *м* монолит (**1.** *бөтен бер зур таш, шуннан ясалган һәйкәл, колонна һ.б.ш.* **2.** *вертикаль кисемдә туфракның төзелешен күрсәтә торган туфрак үрнәге*)

моноли́тность *ж прям., перен.* монолитлык, бердәмлек, какшамаслык

моноли́тн||ый, -ая, -ое **1.** монолит ...; бер бөтен таштан эшләнгән; **~ая коло́нна** монолит колонна **2.** *перен.* монолит ...; бердәм, таркалмаслык нык

монома́ния *ж мед.* мономания (*берәр идея, фикергә саташу дәрәҗәсендә бирелү, нәрсә белән дә булса артык мавыгу*)

монометалли́зм *м эк.* монометаллизм (*нигез итеп бер металл — алтын яки көмеш алынган акча системасы*)

монометалли́ческ||ий, -ая, -ое монометаллизм ...ы; монометаллик; **~ая де́нежная систе́ма** монометаллик акча системасы

моноплáн *м* моноплан (*бер генә пар канатлы самолет*)

монополиза́ция *ж см.* **монополизи́ровать; ~ торго́вли** сәүдәне монополияләштерү

монополизи́ровать *сов., несов. что* монополияләштерү, монополиягә алу; **~ вне́шнюю торго́влю** тышкы сәүдәне монополияләштерү

монополизи́роваться 1. *сов., несов.* монополияләшү **2.** *несов. страд. от* **монополизи́ровать**

монополи́ст *м* монополист, монополияче (**1.** *берәр эш өлкәсендә монополия белән файдаланучы* **2.** *эре капиталист, монополистик капитал вәкиле*)

монополисти́ческ||ий, -ая, -ое монополистик; **~ое объедине́ние** монополистик берләшмә; **~ий капитали́зм** монополистик капитализм

монополи́стск||ий, -ая, -ое монополист ...ы; монополистлык ...ы; **~ие сою́зы капитали́стов** капиталистларның монополистик союзлары

монопо́лия *ж* монополия (**1.** *җитештерүнең яки сәүдәнең бер генә кеше, бер төркем кешеләр яки дәүләт кулында гына булу хокукы* **2.** *хуҗалыкның берәр өлкәсендә хакимлек итү һәм максималь табыш алу өчен оештырылган эре капиталистик берләшмә*)

монопо́льн||ый, -ая, -ое монополия ...ы; монополияле; **~ое пра́во** монополия хокукы; **~ая торго́вля** монополияле сәүдә

моноре́льс *м* монорельс (*бер рельслы асылма юл*)

моноре́льсов||ый, -ая, -ое монорельслы; **~ая доро́га** монорельслы юл

моноте́йзм *м книжн.* монотеизм, бер аллачылык (*бер генә аллага ышану, бер аллалык, бер аллалы дин*)

монотеисти́ческ||ий, -ая, -ое *книжн.* монотеистик; **~ая рели́гия** монотеистик дин

монотип *м* монотип (*текстны аерым хәрефләрдән җыя торган типография машинасы*)

монотипи́ст *м полигр.* монотипчы

монотипи́чный, -ая, -ое *полигр.* монотип ..., монотиплы; **~ набо́р** монотип җыю

моното́нность *ж прям., перен.* бертөрлелек; **~ жи́зни** тормышның бертөрлелеге

моното́нный, -ая, -ое *прям., перен.* бертөрле тавышлы, үзгәрешсез, эчпошыргыч, күңелсез; **~ го́лос** бертөрле тавыш

монофто́нг *м лингв.* монофтонг (*ике авазга таркалмый торган сузык аваз*)

монохромати́ческий, -ая, -ое *физ.* (*о цвете*) монохроматик

монпансье́ *с нескл.* монпаси

монта́ж *м* монтаж (**1.** *машинаны, җайланманы яки корылманы җыеп эшкә көйләү* **2.** *берәр нәрсәнең аерым кисәкләрен бер тәртип белән тезеп, бер бөтен хәлгә китерү*)

монта́жник *м* монтажчы, монтаж ясаучы

монта́жница *ж* монтажчы хатын (кыз)

монта́жн||ый, -ая, -ое монтаж ...ы; монтажлау ...ы; җыю ...ы; **~ые рабо́ты** монтажлау эшләре

монтёр *м* **1.** *см.* **монта́жник; 2.** монтёр

монти́рование *с см.* **монти́ровать; ~ станка́** станокны монтажлау

монти́ровать *несов. что* кору, җыю, монтажлау; **~ фильм** фильмны монтажлау; **~ стано́к** станокны монтажлау

монти́ровка *ж см.* **монти́ровать**

монти́ровочн||ый, -ая, -ое җыю ...ы; монтажлау ...ы; **~ые рабо́ты** монтажлау эшләре

монти́ровщик *м* монтажчы, җыючы

монуме́нт *м* монумент, һәйкәл

монументáльность *ж* монументальлек, зурлык, мәһабәтлелек; **~ сооруже́ний** корылманың монументальлеге

монументáльн||ый, -ая, -ое **1.** монументаль, зур, мәһабәт; **~ое зда́ние** монументаль бина **2.** бик зур, тирән эчтәлекле; **~ое иссле́дование** бик зур тикшеренү

монуме́нтн||ый, -ая, -ое монумент ...ы; монументлар ясау ...; **~ые рабо́ты** монумент эшләре; **~ая мастерска́я** монументлар ясау мастерское

мопс *м* мопс (*булмә эте*)

мор *м уст.* үләт, эпидемия

морализи́ровать *несов.* әхлакка өйрәтү, әдәпкә өйрәтү, мораль уку, үгетнәсихәт бирү

морали́ст *м* моралист, әхлакчы, үгетнәсихәт бирүче

моралисти́ческ||ий, -ая, -ое моралистик, әхлакый, үгет-нәсихәт ...ы; **~ая литерату́ра** үгет-нәсихәт әдәбияты

мора́ль *ж* **1.** мораль, әхлак, әдәп **2.** гыйбрәтле нәтиҗә, гыйбрәт, мораль; **~ ба́сни** мәсәлнең морале **3.** *разг.* үгет-нәсихәт, мораль; **чита́ть ~** үгет-нәсихәт бирү

мора́льно-полити́ческ||ий, -ая, -ое мораль-сәяси

мора́льн||ый, -ая, -ое **1.** (*только полн. ф.*) мораль ...ы, әхлак ...ы **2.** (*высоконравственный*) әхлаклы, әдәпле **3.** (*только полн. ф.*) мораль ...; **оказа́ть ~ую подде́ржку** *кому-л.* мораль ярдәм күрсәтү ♦ **~ый изно́с** (*или* **~ое сна́шивание**) **маши́ны** машинаның мораль искерүе (*яңа машиналардан калышуы*)

мората́рий *м эк.* мораторий (*көтелмәгән хәллəр — сугыш, кризис, җир тетрәү һ.б.ш. килеп чыгу сәбәпле бурыч түләүне кичектерү*)

морг *м* морг

морга́ние *с см.* **морга́ть**

морга́ть *несов.* **1.** күз кыскалау, күз йомгалау, күзләрне еш-еш кына ачып-йомып тору **2.** *кому и без доп.* (*подавать знак*) күз кысу

моргну́ть *сов. однокр.* күз кысып кую

мо́рда *ж* **1.** (*животного*) танау, борын (*хайваннарда*) **2.** *груб. прост.* (*лицо*) йөз, бит, ямьсез чырай

морда́стый, -ая, -ое **1.** *разг.* (*о животном*) зур борынлы, зур танаулы **2.** *прост.* (*о человеке*) зур битле, киң йөзле

морда́с||ы *мн. прост.:* **бить (хлеста́ть) по ~ам** яңаклау

мордва́ *ж собир.* мордва, мордва халкы

мордви́н *м* мордвин, мордва кешесе; мукшы (*уст.*)

мордви́нка *ж* мордва хатыны (кызы)

мордви́ны *мн. см.* **мордва́**

мордоби́тие *с* **мордобо́й** *с прост.* яңаклау

мордова́ть *несов. кого-что, прост.* яңаклау, кыйнау

мордо́вец *м см.* **мордви́н**

мордо́вка *ж см.* **мордви́нка**

мордо́вский , -ая, -ое мордва ...ы; **~ язы́к** мордва теле

мо́р||е *с* **1.** *прям., перен.* диңгез; **вы́йти в откры́тое ~е** ачык диңгезгә чыгу; **~е кро́ви** кан диңгезе; **~е хлебо́в** диңгезе **2.** *в знач. нареч.* **~ем** диңгез буйлап, диңгездән ♦ **за́ море** *или* **за ~я́** чит илләргә, чит җирләргә; **за́ морем (за ~я́ми)** диңгез аръягында, чит илләрдә; **~е по коле́но** *кому* диңгез тубыктан

море́на *ж геол.* морена (*бозлыклар белән бергә шуышып төшкән тау токымнары*)

морён||ый, -ая, -ое **1.** төнәтелгән; **~ый хрен** төнәтелгән керән **2.** *спец.* суда тотып чыныктырылган; **~ое де́рево** суда [тотып] чыныктырылган агач

морепла́вание *с* **1.** диңгездә йөрү, диңгез сәяхәте **2.** диңгездә йөрү остасылыгы

морепла́ватель *м* диңгез сәяхәтчесе

морепла́вательн||ый, -ая, -ое диңгездә йөрү ...ы

мореха́д *м см.* **морепла́ватель**

мореха́дность *ж* диңгездә йөри алу сыйфаты, диңгездә йөри алучанлык

мореха́дн||ый, -ая, -ое диңгездә йөрү ...ы; диңгез ...ы; **~ые ка́чества су́дна** суднонын диңгездә йөрү сыйфатлары; **~ое учи́лище** диңгез училищесы

мореха́дство *с см.* **морепла́вание**

морж *м* морж (**1.** *диңгез хайваны* **2.** *кышын бәкедә су коенучы*)

моржи́ха *ж* **1.** *см.* **морж; 2.** (*самка*) ана морж

моржо́в||ый, -ая, -ое морж ...ы; **~ый жир** морж мае; **~ые клыки́** морж тешләре

Мо́рзе: аппара́т Мо́рзе Морзе аппараты (*телеграф аппараты*); **а́збука Мо́рзе** Морзе әлифбасы

морзя́нка *ж разг.* Морзе әлифбасы; Морзе аппараты

мори́лка *ж* морилка (**1.** *мебель, паркет ясалачак агачка сеңдерелә торган зәһәр сыекча* **2.** *зарарлы бөҗәкләргә каршы көрәшү өчен агу*)

мори́ть *несов.* **1.** *кого-что* кыру, үтерү, үтереп бетерү; агулау; **~ крыс** күселәрне кыру **2.** *кого-что, разг.* җәфалау, интектерү; **~ го́лодом** ачыктырып җәфалау **3.** *что, разг.* төнәтү; **~ хрен** керән төнәтү **4.** *что, спец.* суда тоту; **~ дуб** имәнне суда тоту **5.** *что, спец.* (*окрашивать морилкой*) морилка белән буяу

морко́вка *ж разг.* кишер

морко́вный, -ая, -ое **1.** кишер ...ы; **~ сок** кишер согы **2.** (*о цвете*) кишер төсендәге

морко́вь *ж* кишер

мормы́шка *ж* мормышка (*ялтыравык батыргычлы кармак*)

моров||о́й, -а́я, -о́е: **~о́е пове́трие** *или* **~а́я я́зва** *уст.* үләт чире

моро́женица *ж* морожный ясау әсбабы

моро́женое *с* морожный, тундырма

моро́жен||ый, -ая, -ое **1.** туңдырылган; **~ая ры́ба** туңдырылган балык **2.** туңган, өшегән, өшеп бозылган; **~ый карто́фель** өшегән бәрәңге

моро́з *м* **1.** салкын, суык; **стоя́ть на ~е** салкында басып тору; **пять гра́дусов ~а** биш градус суык **2.** *обычно мн.* **~ы** салкыннар, суыклар; **уда́рили ~ы** салкыннар башланды ♦ **~ по ко́же (по спине́) дерёт** салкын тәнне чеметтерә

морози́лка *ж* суыткыч камера

морози́льник *м* суыткыч; суытқыч камера (*суытқыча*)

моро́зи||ть *несов.* **1.** *кого-что* катыру, туңдыру, катырып үтерү, өшетү; **~ть тарака́нов** тараканнарны катыру **2.** *что* (*для сохранности*) туңдыру (*саклау максаты белән*) **3.** *безл.* суыту, салкынайту; **сего́дня ~т** бүген салкынайтып тора; бүген салкынайтып тора; бүген көн суык

моро́зиться *несов. разг.* **1.** өшү, туңу, кату **2.** *страд. от* **моро́зить** 1, 2

моро́зно *нареч. в знач. сказ. безл.* салкын, суык; **сего́дня ~** бүген суык

моро́зн||ый, -ая, -ое салкын, суык; **~ое у́тро** салкын иртә

морозосто́йк||ий, -ая, -ое салкынга (суыкка) чыдам[лы]; **~ие расте́ния** салкынга чыдам үсемлекләр

морозосто́йкость *ж* салкынга (суыкка) чыдамлык

морозоусто́йчивость *ж см.* **морозосто́йкость**

морозоусто́йчивый, -ая, -ое *см.* **морозосто́йкий**

моро́ка *ж прост.* аңлаешсыз эш, мәшәкать; **с э́тим де́лом одна́ ~** бу эш мәшәкать кенә

мороси́ть *несов. безл.* пыскаклау, пыскаклап яву, сибәләү, сибәләп тору

моро́чить *несов. кого-что, разг.* баш катыру (әйләндерү), саташтыру, буташтыру; **~ го́лову** *кому-л. кемнең дә булса* башын әйләндерү

моро́шка *ж* саз җиләге

морс *м* морс (*эчемлек*)

морск||о́й, -а́я, -о́е диңгез ...ы; диңгездә ...; **~а́я вода́** диңгез суы; **~и́е живо́тные** диңгез хайваннары; **~о́й кли́мат** диңгез климаты; **~о́й флот** диңгез флоты ♦ **~а́я боле́знь** диңгез авыруы; **~а́я коро́ва** диңгез сыеры (*диңгезләрдә яшәгән имезүче хайван*); **~а́я сви́нка** диңгез чучкасы; **~о́й волк** (*об опытном моряке*) диңгез бүресе

морти́ра *ж* мортира (*кыска көпшәле артиллерия тубы*)

морфе́ма *ж лингв.* морфема

мо́рфий *м* морфий (*наркотик матдә*)

морфини́зм *м* морфинизм (*морфийны исерткеч итеп куллануга бирелү*)

морфини́ст *м* морфинист (*морфинизм белән җәфаланучы*)

морфини́стка *ж* морфинистка (*см.* **морфини́ст**)

морфологи́ческий, -ая, -ое морфология ...ы, морфологик; **~ ана́лиз** морфологик анализ; **~ соста́в сло́ва** сүзнең морфологик составы

морфоло́гия *ж* морфология (**1.** *минераль матдәларнең, үсемлек һәм хайван организмнарының төзелеше турындагы фән* **2.** *лингв. грамматиканың сүз формаларын өйрәнә торган бүлеге*)

морщи́на *ж* җыерчык

морщи́нист||ый, -ая, -ое җыерчыклы; **~ое лицо́** җыерчыклы бит; **~ые ли́стья расте́ния** үсемлекләрнең җыерчыклы яфраклары

морщи́нить *несов. см.* **мо́рщить** 1

морщи́ниться *несов. разг. см.* **мо́рщиться** 1

морщи́нка *ж* вак җыерчык; бер җыерчык

мо́рщ||ить *несов. что* **1.** җыеру; җыерчыкландыру; **~ить лоб** мангайны җыеру; **~ить гу́бы** ирен турсайту; **~ить лицо́** чырай сыту **2.** *перен.* шадраландыру; **ветеро́к ~ит во́ду** җил суны шадраландыра

морщи́||ть *несов.* җыерылу; җыерылып тору, тигез ятмау; **пла́тье ~т** күлмәк җыерылып тора

мо́рщиться *несов.* **1.** (*о коже лица*) җыерылу; җыерчыклану **2.** (*делать гримасы*) чырай сыту; ирен турсайту

моря́к *м* моряк, диңгезче

моря́чка *ж разг.* **1.** морячка **2.** (*жена моряка*) моряк хатыны

москате́ль *ж собир.* москатель (*буяу, җилем, буяу мае кебек хуҗалык товарлары*)

москате́льн||ый, -ая, -ое москатель ...ы; **~ые това́ры** москатель товарлары

моски́т *м* москит

моски́тн||ый, -ая, -ое **1.** москит ...ы; **~ый уку́с** москит тешләве **2.** москитлардан саклый торган; **~ая се́тка** москитлардан саклый торган ятьмә битлек

мосла́к, мосо́л *м прост.* зур сөяк

мост *м* **1.** күпер; **железнодоро́жный ~** тимер юл күпере **2.** (*у автомобиля*) мост **3.** *спорт.* мост **4.** (*зубной протез*) мост (*ясалма тешләрне тоташтырган планка*)

мо́стик *м* **1.** *уменьш. от* **мост** 1, 3; **2.** күперчек; **капита́нский ~** капитан күперчеге

мости́ть *несов. что* җәю, түшәү; **~ у́лицы булы́жником** урамнарга таш җәю

мостки́ *только мн.* басма; **~ че́рез руче́й** инеш аркылы салынган басма

мостова́я *ж* мостовой (*таш түшәлгән урам, урамның юл өлеше*)

мостови́к *м* күпер салучы (сугучы, төзүче)

мостово́й, -а́я, -о́е күпер ...ы; **~ пролёт** күпер торыгы

мостострое́ние *с* күперләр салу

мо́ська *ж разг.* мүчкәй, мопс

мот *м разг.* акча туздыручы, мал туздыручы

мота́льн||ый, -ая, -ое [җеп] чорнау ...ы; **~ая маши́на** җеп чорнау машинасы

мота́ть I *несов.* **1.** *что* урау, чорнау; **~ ни́тки** җеп чорнау **2.** *чем, разг.* чайкау, селкү, кагу; **~ голово́й** баш чайкау ♦ **~ [себе́] на ус** мыекка урау (чорнау), колакка алу

мота́ть II *несов. что, разг.* туздыру, түгү, әрәм-шәрәм итү; **~ де́ньги** акча туздыру

мота́ться *несов. разг.* **1.** селкенү, чайкалу, тирбәлү **2.** *прост.* ыгы-зыгы килү, арлы-бирле йөрү; **це́лый день ~ по го́роду** көн озын шәһәрдә арлы-бирле йөрү **3.** *страд. от* **мота́ть** I 1

моте́ль *м* мотель

моти́в *м* **1.** (*причина*) сәбәп, сылтау **2.** (*довод*) дәлил **3.** мотив, нигез, үрнәк, төп фикер; **основно́й ~ по́вести** повестьның төп фикере; **вы́шивка по наро́дным ~ам** халык үрнәкләре буенча чигү **4.** *муз.* көй

мотиви́ровать *сов., несов. что* дәлилләү, нигезләү, дәлилләр китерү; **~ своё предложе́ние** үз тәкъдимеңне дәлилләү

мотивиро́вка *ж* **1.** *см.* **мотиви́ровать; 2.** дәлилләр; **убеди́тельная ~** ышандырыклык дәлилләр

мотивиро́вочн||ый, -ая, -ое дәлилләү ...ы; дәлилләнгән; **~ая часть резолю́ции** резолюциянең дәлилләнгән өлеше

мотну́ть *сов. однокр. чем* чайкап кую; **~ голово́й** башны чайкап кую

мотну́ться *сов. однокр.* селкенеп (чайкалып) кую

мотня́ *ж* **1.** (*у невода*) балык ятмәсенең капчыгы (койрыгы) **2.** киң чалбар балагы

мото- *кушма сүзләрдә түбәндәге мәгънәләрне белдерә торган беренче кисәк:* **1.** *моторлы, мәс.* **мотоваго́н** моторлы вагон; **мотодрези́на** моторлы дрезина; **мотопила́** моторлы пычкы **2.** *моторлаштырылган, мәс.* **мотоколо́нна** моторлаштырылган колонна, мотоколонна; **мотобрига́да** моторлаштырылган бригада, мотобригада **3.** *мотоцикл ...ы, мәс.* **мотого́нки** мотоцикл ярышлары, мотоузыш; **мотоспо́рт** мотоцикл спорты; **мотокро́сс** мотокросс

мотови́ло *с* **1.** әвернә (*җеп, тимерчыбык һ.б.ш. чорнау машинасы, җайланмасы*) **2.** *с.-х.* әвернә, канат (*мәс. ургычларда*)

мото́вка *ж разг.* акча туздыручы хатын (кыз)

мотовство́ *с* әрәм-шәрәм итү, акча туздыру

мотого́нки *мн.* мотоцикл ярышлары, мотоузыш

мотодро́м *м* мотодром (*мотоциклларны сынау һәм ярышлар уздыру мәйданы*)

мото́к *м* басма, киләп, бәйләм; **~ ни́ток** җеп басмасы

мотоклу́б *м* мотоклуб, мотоциклистлар клубы

мотоколя́ска *ж* мотоколяска (*инвалидлар өчен моторлы коляска*)

мотомеханизи́рованн||ый, -ая, -ое мотомеханикалаштырылган; **~ая часть** мотомеханикалаштырылган часть

мотопехо́та *ж* мотопехота, машиналаштырылган пехота

мотопехо́тный, -ая, -ое мотопехота ...ы; **~ полк** мотопехота полкы

мотопробе́г *м* мотоярыш

мото́р *м* мотор

моторе́ллы *с нескл.* моторалли (*махсус эшләнгән стандарт мотоциклларда билгеле хәрәкәт режимы белән үткәрелә торган спорт ярышы*)

моториза́ция *ж см.* **моторизова́ть**

моторизо́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **моторизова́ть; 2.** моторлаштырылган; **~ полк** моторлаштырылган полк

моторизова́ть *сов., несов. что* моторлаштыру (*автотранспортны киң рәвештә җәелдерү, машиналарны күбәйтү*)

мотори́ст *м* моторист, моторчы

мотори́стка *ж* моторист хатын (кыз)

мото́рка *ж разг.* моторлы көймә

мото́рн||ый I, -ая, -ое моторлы; **~ая ло́дка** моторлы көймә

мото́рн||ый II, -ая, -ое *психол., физиол.* хәрәкәт ...ы; **~ые не́рвные це́нтры** хәрәкәт нервларының үзәкләре

моторо́ллер *м* мотороллер

мотоса́ни *только мн.* моточана

мототури́зм *м* мототуризм

мотоци́кл *м* мотоцикл

мотоцикле́т *м* мотоциклет

мотоцикли́ст *м* мотоциклист, мотоциклда йөрүче

мотыга́ *ж* китмән, мотыг

мотыжи́ть *несов. что* китмәнләү, китмән белән эшкәртү

мотылёк *м* вак күбәләк

мотыль *м* озынборын личинкасы

мох *м* мүк ♦ **~ом обрасти́ (расти́, покры́ться)** мүк белән каплану

мохе́р *м* мохер (*ангор кәҗәсенең йоны*)

мохе́ровый, -ая, -ое мохер ..., мохердан бәйләнгән; **~ шарф** мохер шарф

мохна́т||ый, -ая, -ое **1.** йонлач, йөнтәс, йонлы **2.** (*ворсистый*) төкле, йонлы; **~ое полоте́нце** йөнтәс сөлге

мохнонО́г||ий, -ая, -ое йонлы аяклы; төкле аяклы; **~ая пти́ца** төкле аяклы кош

мохови́к *м* (*гриб*) моховик

моцио́н *м* моцион, саф һавада йөрү; **соверша́ть ~** саф һавада йөрү

моча́ *ж* сидек, бәвел

моча́лка *с* мунчала

моча́льн||ый, -ая, -ое мунчала ...; мунчаладан ясалган; **~ая верёвка** мунчала бау

мочеви́на *ж хим.* карбамид, сидекчә

мочево́й, -а́я, -о́е сидек ...ы; **~ пузы́рь** сидек куыгы

мочевыделе́ние *с* сию

мочегО́нн||ый, -ая, -ое сидерткеч, сидерә торган; **~ые сре́дства** сидерткеч дарулар

мочеиспуска́ние *с см.* **мочевыделе́ние**

мочеиспуска́тельный, -ая, -ое сидек ...ы; бәвел ...ы; сидек килә торган; **~ кана́л** сидек каналы

моче́ние *с* **1.** *см.* **мочи́ть; ~ я́блок** алма җебетеп хәзерләү **2.** *разг.* (*мочёные продукты*) җебетеп хәзерләнгән ризык

мочён||ый, -ая, -ое җебетеп хәзерләнгән; **~ые я́блоки** җебетеп хәзерләнгән алмалар

мочеотделе́ние *с* сидек бүленеп чыгу

мочи́ло *с* (*для льна, конопли*) җебетү урыны, чокыры

мочи́льный, -ая, -ое җебетү ...ы; чылату ...ы; **~ чан** җебетү чаны

мочи́ть *несов.* **1.** *кого-что* чылату; **~ во́лосы** чәчне чылату **2.** *что* җебетү, юешләтү; **~ лён** җитен җебетү **3.** *что* җебетеп хәзерләү; **~ я́блоки** алмаларны җебетеп хәзерләү

мочи́ться *несов.* **1.** (*испускать мочу*) сию **2.** *страд. от* **мочи́ть**

мо́чка I *ж см.* **мочи́ть** 2, 3; **~ семя́н** орлыклар җебетү

мо́чка II *ж* **1.** (*у́ха*) колак йомшагы **2.** *бот.* чук, тамыр чугы **3.** (*пучок льна*) учма

мочь I *несов. с неопр.* ...а алу; **не могу́ поня́ть** аңлый алмыйм ♦ **мо́жет [быть]** бәлки, ихтимал; **не мо́жет быть!** булмас!, булмас ла!, булуы мөмкин түгел!

моч||ь II *ж прост.* (*сила*) көч, куәт, егәр; **во всю ~ь** бөтен көчкә; **~и нет** түзәр хәлем калмады, түзәр хәл юк

моше́нник *м* мошенник, алдакчы, карак

моше́нница *ж* мошенник хатын (кыз)

моше́нничать *несов.* алдау, алдашу, хәрәмләшү, урлашу

моше́нническ||ий, -ая, -ое мошенник[лар] ...ы; мошенникларга хас ...; хәйләле; **~ие поде́лки** мошенникларга хас эшләр

моше́нничество *с* караклык, урлашу, алдашу, хыянәт; **кру́пное ~** зур караклык

мо́шка *ж* черки

мошкара́ *ж собир.* чебен-черки

мошн||а́ *ж разг.* (*богатство, деньги*) күп акча, байлык; **туга́я (то́лстая, больша́я) ~а́** акчага бай кеше, мал-мөлкәтле кеше; **наби́ть ~у́** акча җыю, кесә калынайту; **тряхну́ть ~о́й** акча кызганмау, акча түгү

мошо́нка *ж анат.* йомырка капчыгы, умал

моще́ние *с см.* **мости́ть; ~ у́лицы** урамга таш түшәү

мощён||ый, -ая, -ое түшәлгән, таш түшәлгән (җәелгән); **~ая у́лица** таш түшәлгән урам

мо́щи *только мн.* черегән мәет калдыклары (*чиркәү тарафыннан изге дип саналган сөякләр, тырнаклар һ.б.ш.*) ♦ **живы́е ~** как сөяк (*ябык кеше турында*)

мо́щност||ь *ж* **1.** көч, куәт, куәтлелек; **~ь ве́тра** җилнең куәте; **~ь го́лоса** тавышның көче **2.** *горн.* (*толщина пласта*) калынлык, күплек **3.** *физ., тех.* егәрлек; **~ь дви́гателя** двигатель егәрлеге **4.** *мн.* **~и** куәтләр; **произво́дственные ~и** производство куәтләре

мо́щный, -ая, -ое **1.** көчле, кискен, куәтле; **~ уда́р** көчле удар; **~ подъём наро́дного хозя́йства** халык хуҗалыгының кискен күтәрелеше **2.** егәрле, зур егәрле, күп егәрле; **~ дви́гатель** зур егәрле двигатель **3.** *горн.* калын; **~ пласт** калын катлам

мощь *ж* көч, куәт, егәр; **крепи́ть ~ вооружённых сил** кораллы көчләрнең куәтен нығыту

мо́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **мыть; 2.** юа торган, югыч; **~ие сре́дства** югыч әйберләр

моя́ *ж см.* **мой**

мразь *ж прост.* җирәнгеч, кабахәт, кабахәтлек; (*о человеке*) җирәнгеч кеше, кабахәт кеше, адәм актыгы

мрак *м* **1.** караңгылык; **во ~е но́чи** төн караңгылыгында **2.** *перен.* караңгылык, ямансулык; **~ на душе́** күңелдә караңгылык ♦ **покры́то ~ом неизве́стности** билгесезлек пәрдәсе белән капланган

мракобе́с *м* мракобес, карагруһчы

мракобе́сие *с* мракобеслык, карагруһчылык

мра́мор *м* мәрмәр

мра́морн||ый, -ая, -ое **1.** мәрмәр ...ы; мәрмәр ...; мәрмәрдән ясалган; **~ая плита́** мәрмәр плита **2.** мәрмәрдәй, мәрмәр төсле; **~ый узо́р** мәрмәр төсле бизәк

мрачне́||ть *несов.* караңгылану; **~ет взор** күз карашы караңгылана

мра́чность *ж* **1.** (*темнота*) караңгылык **2.** (*угрюмость*) күңелсезлек, ямансулык

мра́чн||ый, -ая, -ое **1.** караңгы; **~ая ночь** караңгы төн **2.** күңелсез, ямансу; **~ые мы́сли** күңелсез уйлар **3.** авыр, шомлы; **~ые времена́** авыр вакытлар

мсти́тел||ь *м* үч алучы; **наро́дные ~и** халык үч алучылары (*мәс. партизаннар*)

мсти́тельность *ж* үч алучанлык

мсти́тельный, -ая, -ое үч алучан, үчле, үч кайтаручан; **~ челове́к** үч алучан кеше

мстить *несов. кому* үч алу, үч кайтару; **~ врагу́** дошманнан үч алу; **~ за оскорбле́ние** мыскыл иткән өчен үч кайтару

муа́р *м* муар, ялтыравык (*тукыма*)

муа́ров||ый, -ая, -ое **1.** муар ...; **~ое пла́тье** муар күлмәк **2.** муарга охшаган, муар төсле; **~ая бума́га** муарга охшаган кәгазь

мудрено́ *нареч. в знач. сказ. безл.*: **не ~, [что] ...** бик аңлашыла, бик табигый; гаҗәп түгел; **не ~, что он скуча́ет** аның сагышланулыгы гаҗәп түгел

мудрён||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** аңлашсыз, сәер, гаҗәп; **~ый челове́к** сәер кеше **2.** кыен, читен, катлаулы; **~ая зада́ча** катлаулы мәсьәлә ♦ **что ~ого** *или* **ничего́ ~ого нет** бик мөмкин, гаҗәпләнерлек урын юк

мудре́ц *м* фикер иясе, хәким, зур белем иясе; зур акыл иясе, тирән акыллы кеше

мудри́ть *несов. разг.* акыл сату, фәлсәфә сату; хикмәт чыгару, әллә ниләр кыландыру

му́дрость *ж* акыллылык; **~ реше́ния** карарның акыллылыгы ♦ **жите́йская ~** тормыш тәжрибәсе; **наро́дная ~** халыкның зирәклеге

му́дрствование *с разг. см.* **му́дрствовать**

му́дрств||овать *несов. разг.* артык катлауландыру, акыл сатып маташу, артыгын кыландыру ♦ **не ~уя лука́во** артык баш ватып тормыйча гына

му́др||ый, -ая, -ое гакыллы, акыллы, зирәк, хикмәтле; **~ая поли́тика** зирәк сәясәт; **~ый сове́т** акыллы киңәш; **~ый челове́к** [гакыллы кеше]

муж *м* **1.** (*мн.* **~ья́**) ир; **мой ~** минем ирем **2.** (*мн.* **~и́**) *высок.* (*мужчина зрелого возраста*) ир [кеше] **3.** *высок.* эшлекле (*ир кеше*); **госуда́рственный ~** дәүләт эшлеклесе; **учёный ~** фән эшлеклесе

мужа́ть *несов.* **1.** (*становиться взрослым*) үсеп җитү, буйга җитү; бәлигъ булу **2.** *перен.* (*крепнуть*) ныгаю, көче арту, чыныгу

мужа́ться *несов.* нык булу, ирләрчә булу, нык тору, батыр булу

мужененави́стница *ж* ирләрне күрә алмаучы хатын-кыз

мужеподо́бный, -ая, -ое ир кешегә охшаган, ир кеше сыман

му́жественность *ж* батырлык, кыюлык; ирлек; **~ во́ина** сугышчының батырлыгы; **~ поведе́ния** үз-үзеңне тотуда кыюлык

му́жественный, -ая, -ое батыр, кыю, йөрәкле, гайрәтле, тәвәккәл; **~ сове́тский наро́д** кыю совет халкы; **~ вид** батыр кыяфәт

му́жество *с* батырлык, кыюлык, йөрәклелек, гайрәтлелек, тәвәккәллек

мужи́к *м* **1.** *уст.* (*крестьянин*) авыл кешесе, мужик **2.** *прост.* (*мужчина*) ир кеше

мужикова́тый, -ая, -ое *разг.* тупас, артык гади, мужикларча

мужи́цкий, -ая, -ое *уст.* крестьян [-нар] ...ы

мужск||о́й, -а́я, -о́е **1.** ир[ләр] ...ы, ир-ат ...ы; **~о́е о́бщество** ир-ат арасы, ирләр **2.** ирләргә хас, ирләрчә ...; **~о́й посту́пок** ирләрчә кыланыш; **~о́й костю́м** ирләр костюмы ♦ **~о́й род** *грам.* мужской род; **~а́я ри́фма** *лит.* ирләр рифмасы (*басым соңгы иҗеккә төшкән рифма*)

мужчи́на *м* ир, ир кеше

му́за *ж* муза (**1.** *миф. борынгы грекларда фән һәм сәнгать алиһәсе* **2.** *перен. книжн. илһам һәм шигъриять чыганагы*)

музеевед *м* музей белгече

музееве́дение *с* музей белеме

музе́й *с* музей

музе́йн||ый, -ая, -ое музей ...ы; **~ый экспона́т** музей экспонаты; **~ое помеще́ние** музей бинасы ♦ **~ая ре́дкость** бик сирәк очрый торган әйбер

музици́ровать *несов. уст.* музыкада уйнау, музыка инструмент[лар]ында уйнау, музыка белән шөгыльләнү

му́зык||а *ж* **1.** музыка; **~а и пе́ние** музыка һәм җыр; **исто́рия ~и** музыка тарихы; **симфони́ческая ~а** симфоник музыка **2.** *перен. чего* көй, аһәңлек, моң; **~а стиха́** шигырь аһәңлеге

музыка́льность **1.** (*способность к музыке*) музыкага сәләтлелек булу, музыкага сәләтлелек **2.** (*мелодичность*) музыкальлек, көйлелек, аһәңлелек; моңлылык

музыка́льный, -ая, -ое **1.** музыка ...ы; **~ инструме́нт** музыка коралы **2.** музыкага сәләтле; **~ ребёнок** музыкага сәләтле бала **3.** моңлы, көйле, аһәңле, музыкаль; **~ го́лос** моңлы тавыш, музыкаль тавыш

музыка́нт *м* музыкант, музыка остасы

музыка́нтша *ж разг.* музыкант хатын (кыз)

музыкове́д *м* музыка белгече

музыкове́дение, музыкозна́ние *с* музыка белеме

му́к||а *ж* газап, җәфа, тилмерү; **~и со́вести** вөждан газаплары ♦ **~а му́ченическая** бик нык тилмерү (газаплану, җәфалану)

мука́ *ж* он; **ржана́я ~** арыш он, кара он; **карто́фельная ~** бәрәңге оны

мукомо́л *м* тегермәнче, он тарттыручы

мукомо́льн||ый, -ая, -ое он ...ы; он тарту ...ы; **~ое произво́дство** он тарту производствосы

мукомо́льня *ж* он тарту предприятиесе, он тарту бинасы

муксу́н *м* муксун (*балык*)

мул *м* качыр

мула́т *м* мулат (*негр белән ак тәнле кешеләр никахыннан туган буын, нәсел*)

мула́тка *ж* мулатка

мулине́ *с нескл.* мулине (*чигү өчен тосле җепләр*)

мулла́ *м* мулла

мультимиллионе́р *м* мультимиллионер

мультиплика́тор *м* **1.** мультипликатор (*бер предметтан берьюлы күп рәсем төшерә торган күп объективлы аппарат камерасы*) **2.** *кино* мультипликатор, мультипликация белгече

мультипликацио́нный, -ая, -ое *кино* мультипликация ...ы, мультипликацион; **~ фильм** мультипликацион фильм

мультиплика́ция *ж кино* мультипликация

му́льча *ж с.-х.* мульча (*чүп үләннәр үсмәсен һәм дым кипмәсен өчен туфракка җәя торган төрле материал — кәгазь, толь, торф һ.б.ш.*)

мульчи́рование *с см.* **мульчи́ровать**

мульчи́ровать *сов., несов. что, с.-х.* мульча каплау, мульча җәю; **~ ози́мую пшени́цу** көзге бодай җиренә мульча җәю

муля́ж *м* муляж (*предметның натураль зурлыктагы моделе*)

мумиё *с нескл.* мумиё, тау бәлзәме (*дәвалану өчен кулланыла торган сумаласыман табигый матдә*)

мумифика́ция *ж см.* **мумифици́ровать**

мумифици́ровать *сов., несов. что* мумияләндерү, мумиягә әйләндерү (*мәетне*)

мумифици́роваться **1.** *сов., несов.* мумияләнү, мумиягә әйләнү (*мәетнең черемичә кибүе*) **2.** *несов. страд. от* **мумифици́ровать**

му́ми||я I *ж прям., перен.* мумия; **еги́петские ~и** Мисыр мумияләре; **вы́сохший, как ~я** мумия кебек кипкән

му́мия II *ж* (*краска*) мумия (*кызыл тостәге буяуның бер төре*)

мунди́р *м* мундир; **генера́льский ~** генерал мундиры; **пара́дный ~** парад

мундиры ♦ **карто́фель (карто́шка) в ~е** чикмәнле бәрәңге

мундшту́к *м* **1.** (*удила*) йөгән авызлыгы **2.** (*в духовом инструменте*) мундштук (*тынлы музыка коралының авызына кабып уйный торган өлеше*) **3.** (*для курения*) мундштук, мөштек

муниципализа́ция *ж* муниципализация, муниципализацияләү

муниципализи́ровать *сов., несов. что* муниципализация ясау, муниципализация үткәрү

муниципалите́т *м* муниципалитет (*кайбер илләрдә шәһәр үзидарәсе*)

муниципа́льн||ый, -ая, -ое муниципалитет ...ы; муниципаль; **~ые учрежде́ния** муниципаль оешмалар

мура́ *ж прост.* чүп-чар, мәгънәсез нәрсәләр

мурава́ I *ж* (*молодая трава*) куе яшел үлән

мурава́ II *ж спец.* (*глазурь*) ялтыравык, мурава (*балчыктан эшләнгән савытларны ялтырата торган лак*)

мураве́й *м* кырмыска

мураве́йник *м* **1.** кырмыска оясы **2.** (*медведь*) кырмыскаашар аю

мура́вить *несов. что, спец.* (*глазуровать*) ялтырату, ялтыравык йөгертү

мура́вленный, -ая, -ое *спец.* мурава белән ялтыратылган, ялтыравык йөгертелгән; **~ изразе́ц** мурава йөгертелгән кирпеч

муравье́д *м зоол.* кырмыскаашар

муравьи́н||ый, -ая, -ое кырмыска ...ы; **~ые я́йца** кырмыска йомыркалары; **~ая ку́чa** кырмыска оясы ♦ **~ая кислота́** кырмыска кислотасы; **~ый спирт** кырмыска спирты (*кырмыска кислотасы, спирт һәм су катнашмасы, медицинада кулланыла*)

мура́шк||и *мн.*: **~и по те́лу (по спине́) бе́гают** тән чымырдый; **покры́ться ~ами** тәнгә каз тиресе чыгу

мурза́ *м ист.* морза, мирза

мурлы́канье *см.* **мурлы́кать**

мурлы́кать *несов.* мыраулау ♦ **~ пе́сенку** әкрен генә көйләү, мер-мер килеп сөйләшү

мурова́ть *несов. что* томалау, таш (кирпеч) белән каплау

муру́гий, -ая, -ое (*о масти животных*) көрән кара; җирән көрән

муска́т *м* **1.** (*мускатный орех*) мөшкәт чикләвеге **2.** (*сорт винограда*) мускат **3.** (*вино*) мускат

муска́тный, -ая, -ое мөшкәт ...ы; мускат ...ы; **~ оре́х** мөшкәт чикләвеге; **~ сорт виногра́да** мускат сортлы виноград

му́скул *м* мускул

мускулату́ра *ж* мускулатура, мускуллар

му́скулист||ый, -ая, -ое таза мускуллы, нык мускуллы; **~ые ру́ки** таза мускуллы куллар

му́скульн||ый, -ая, -ое мускул ...ы; **~ая си́ла** мускул көче

му́скус *м* мускус (*кабарга һәм кайбер башка хайваннарның бизләре бүлеп чыгара торган көчле исле матдә*)

му́скусный, -ая, -ое мускус ...ы; **~ за́пах** мускус исе

муслин *м* муслин (*тукыма*)

муслино́в||ый, -ая, -ое муслин ...; муслиннан тегелгән; **~ая ткань** муслин тукыма; **~ое пла́тье** муслин күлмәк

мусо́лить *несов. что, разг.* **1.** төкереклә́ү; **~ ни́тку** җепне төкереклә́ү (*энәгә саплаганда*) **2.** пычрату, тапландыру, пычратып (тапландырып) бетерү; **~ кни́гу** китапны пычратып бетерү

му́сор *м* чүп, чүп-чар

му́сорить *несов.* чүпләү

мусоропрово́д *м* чүп үткәрү трубасы, чүп үткәргеч

мусороубо́рочн||ый, -ая, -ое чүп җыю ...ы; **~ая маши́на** чүп җыю машинасы

мусс *м* мусс (*татлы ашамлык*)

мусси́ровать *несов.* **1.** *что, книжн.* күпертеп сөйләү, тарату; **~ слу́хи** имеш-мимеш хәбәрләр тарату (*арттырып, күпертеп, энәдән дөя ясап сөйләү*) **2.** (*пениться — о напитках*) кайнау, күбекләнү (*ачы бал, кызыл аракы турында*)

муссо́н *м геогр.* муссон (*кыш көне диңгезгә, җәй көне диңгездән коры җиргә таба исә торган җил*)

муста́нг *м* мустанг (*Төньяк Америкада очрый торган кыргый ат*)

мусульма́нин *м* мөселман

мусульма́нка *ж* мөселман хатыны (кызы), мөслимә

мусульма́нск||ий, -ая, -ое мөселман[нар] ...ы; ислам ...ы; **~ая рели́гия** ислам дине

мусульма́нство *с* **1.** (*религия*) мөселманлык, ислам дине **2.** *собир.* мөселманнар

мута́нт *м биол.* мутант (*мутация нигезендә барлыкка килгән хайван яки үсемлек заты*)

мута́нтн||ый, -ая, -ое *биол.* мутант ...; **~ые фо́рмы** мутант формалар

мутацио́нн||ый, -ая, -ое мутация ...ы; мутацион ...; **~ая тео́рия** мутацион теория; **~ый пери́од** мутацион чор

мута́ция *ж* мутация (**1.** *нәрсәнең дә булса кинәт, кискен үзгәреше* **2.** *биол. хайван яки үсемлекләрдә кинәт ниндидер яңа сыйфат барлыкка килү* **3.** *яшүсмер малайлар бәлигъ булу чорында тавышларының кинәт үзгәрүе*)

мути́ть *несов.* **1.** *что* болгату, болганчыкландыру; **~ть во́ду** суны болганчыкландыру **2.** *перен. что* томалау, караңгылау; зиһенне алу; **алкого́ль ~т созна́ние** алкоголь зиһенне томалый **3.** *кого-что* (*настраивать, возбуждать*) болгату, котырту, тынычсызлау **4.** *безл. кого-что, разг.* күңел болгану; **меня́ ~т** минем күңелем болгана

мути́т||ься *несов.* **1.** болгану, болганыклану; **вода́ ~ся** су болганчыклана **2.** *перен.* томалану, томанлану, чуалу, караңгылану; **ум ~ся** аңы чуала **3.** *страд. от* **мути́ть** 1, 3 ♦ **~ся в голове́** баш әйләнә

мутне́ть *несов. см.* **мути́ться** 1, 2

му́тн||ый, -ая, -ое **1.** болганчык; **~ая вода́** болганчык су **2.** тонык, үтә күренми торган; **~ое стекло́** тонык пыяла; **~ые глаза́** тонык күзләр **3.** томанлы; **~ое не́бо** томанлы күк йөзе **4.** *перен.* томанлы, чуалчык, караңгы (*аң, фикер турында*) ♦ **в ~ой воде́ ры́бу лови́ть** болганчык суда балык тоту

муто́вка *ж* **1.** (*приспособление для взбалтывания*) болгаткыч, туглагыч (*мәс. калак*) **2.** *бот.* божра, такыя (*үсемлекләрдә*)

муто́н *м* мутон (*махсус эшкәртелгән сарык тиресе*)

му́торно *нареч. в знач. сказ. безл. прост.*: **~ на душе́** эч поша, йөрәк яна

му́торный, -ая, -ое *прост.* күңелсез, эчпошыргыч, күңелгә охшамый торган (*эш, кәеф турында*)

муть *м* **1.** юшкын, утырма **2.** *перен. разг.* томан, буталчык (авыр) уйлар; **~ на душе́** күңелдә авыр уйлар

муфло́н *м зоол.* муфлон (*кыргый тәкә*)

му́фта *ж* муфта (**1.** *хатын-кызларның мехтан тегелгән кул җылыту кие́ме* **2.** *тех. труба һ.б.ш. очларын бергә тоташтыру өчен кулланыла торган җайланма*)

му́фтий *м* мөфти (*мөселманнарда дини идарә башлыгы*)

му́х||а *ж* чебен; **навозная ~а** тирес чебене ♦ **[быть] под ~ой** исерек булу, кызмача булу; **дела́ть из ~и слона́** ≈ төймәдән дөя ясау, төймәне дөя итү; **кака́я ~а укуси́ла?** *кого* нинди чебен тешләде?; **как ~и мрут** күпләп үлү, чебен урынына кырылу; **~и мрут (до́хнут)** күңелсез, эч пошу; **~и не оби́дит** *кто* чебенне дә рәнҗетмәс (*бик юаш кеше, басынкы кеше турында*)

мухоло́в *м см.* **мухоло́вка** 2

мухоло́вка *ж* **1.** (*приспособление*) чебен үтергеч (*җайланма*) **2.** (*птица*) чебенче (*кош*)

мухомо́р *м* (*ядовитый гриб*) чебен гөмбәсе

мухо́ртый, -ая, -ое (*о масти лошади*) туры

учёние *с* җәфа, газап, газаплану, җәфалану

му́ченик *м* җәфа (газап) чигүче, җәфаланучы, газапланучы, интегүче

му́ченица *ж* җәфа (газап) чигүче хатын (кыз)

му́ченическ||ий, -ая, -ое җәфа чиккән; газаплы; **~ая смерть** газаплы үлем

му́ченичество *с* җәфа, газап; җәфалану, газаплану; **обре́чь на ~** җәфага салу

учи́тель *м* җәфалаучы, газаплаучы, интектерүче, үзәккә үтүче

учи́тельница *ж* җәфалаучы (газаплаучы) хатын (кыз)

учи́тельный, -ая, -ое интектерә торган, җәфалы, газаплы, интектергеч, авыр; **~ ка́шель** интектергеч ютәл; **~ вопро́с** авыр мәсьәлә

му́чить *несов. кого-что* җәфалау, интектерү, газаплау, йөдәтү

му́читься *несов.* җәфалану, интегү, газаплану, йөдәү; **~ от бо́ли** авыртудан

интегу; ~ **сомне́ниями** икеләнүләрдән газаплану

мучни́ст||ый, -ая, -ое ончыл, онлы; ~ **ый карто́фель** ончыл бәрәңге ♦ ~ **ая теста́** ончыл чык (*усемлек авыруларының бер төре*)

мучн||о́й, -а́я, -о́е **1.** он ...ы; ~ **о́й мешо́к** он капчыгы **2.** камыр ...ы; ~ **о́е блю́до** камыр ашы **3.** *в знач. сущ.* ~ **о́е** *с* камыр ашлары

муши́ный, -ая, -ое чебен ...ы; ~ **уку́с** чебен тешләве

му́шка I *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **му́ха**; **2.** (*искусственная родинка*) ясалма миң

му́шка II *ж воен.* мушка; **брать (взять) на** ~ **у** *кого кемне дә булса* мушкага алу

мушке́т *м* мушкет (*борынгы мылтык төре*)

мушкетёр *м ист.* мушкетёр

муштра́ *ж* муштра, таяк дисциплинасы

муштрова́ть *несов. кого-что* муштралау, муштра ысулы белән өйрәтү, таяк дисциплинасы белән өйрәтү

муэдзи́н *м* мәэзин

мчать *несов.* **1.** *кого-что* җилдертеп бару, чаптырып (бик тиз) алып бару; **ло́шади мчат вса́дников** атлар җайдакларны чаптырып алып баралар **2.** *см.* **мча́ться**

мча́т||ься *несов.* **1.** җилдерү, бик тиз бару; шәп бару (чабу); **по́езд мчи́тся** поезд бик тиз бара: **куда́ ты мчи́шься?** син кая чабасың? **2.** *перен.* (*о времени*) тиз үтү (узу); **го́ды** ~ **ся** еллар тиз уза

мши́ст||ый, -ая, -ое мүкле, мүк баскан, мүк белән капланган; ~ **ое боло́то** мүкле сазлык

мще́ние *с* **1.** *см.* **мстить**; ~ **за оби́ду** рәнҗеткән өчен үч алу **2.** (*месть*) үч

мы (нас, нам, на́ми, о нас) *мест.* без; **нас бы́ло дво́е** без икәү идек ♦ **мы паха́ли** менә без нишләтәбез; күрдегезме безне

мы́за *ж* мыза, утар (*Эстониядә һәм Финляндия белән чиктәш районнарда үзенең хуҗалыгы, каралтылары булган аерым йорт, шәһәр тышындагы утар*)

мы́згать *несов. что, прост.* пычрату, таушалдыру, бәгәрләп бетерү (*киемне*)

мы́кать *несов. прост.*: **го́ре** ~ интегү, газап (җәфа, михнәт) чигү, нужа күрү, каңгырып йөрү

мы́каться *несов. прост.* газап чигеп (интегеп, каңгырып) йөрү, нужа күрү

мы́лить *несов. кого-что* сабынлау; ~ **ру́ки** кулларны сабынлау

мы́лит||ься *несов.* **1.** сабынлану **2.** күбекләну; **э́то мы́ло хорошо́** ~ **ся** бу сабын яхшы күбекләнә **3.** *страд. от* **мы́лить**

мы́лк||ий, -ая, -ое яхшы күбекләнә торган; яхшы чыгышлы; ~ **ое мы́ло** яхшы күбекләнә торган сабын

мы́ло *с* **1.** сабын; **ба́нное** ~ мунча сабыны; **туале́тное** ~ бит сабыны; **жи́дкое** ~ сыек сабын **2.** (*пена на лошади*) ак күбек (*кызу чабып тирләгән атта*)

мыловар́ *м* сабын кайнатучы

мыловаре́ние *с* сабын кайнату

мыловаре́нный, -ая, -ое сабын ...ы; сабын кайнату ...ы; сабын кайната торган; ~ **заво́д** сабын заводы; ~ **чан** сабын кайната торган чан

мыловаре́ние *ж* сабын кайнату предприятиесе

мы́льница *ж* сабын савыты

мы́льный, -ая, -ое сабын ...ы; сабынлы; ~ **раство́р** сабын эремәсе; ~ **пузы́рь** 1) сабын куыгы; 2) *перен.* коры куык (*реаль булмаган нәрсә*) ♦ ~ **ко́рень** *бот.* сабын үләненең тамыры

мыльня́нка *ж бот.* сабын үләне, карпыч

мыс *м геогр.* борын

мы́сленный, -ая, -ое уйдагы, баштагы, хыялдагы; ~ **о́браз** хыялдагы образ

мы́слим||ый, -ая, -ое булуы мөмкин булган; башка сыйдырырга мөмкин булган; ~ **ый слу́чай** булуы мөмкин булган хәл ♦ ~ **ое ли [э́то] де́ло?** мөмкин булмаган эш; шулай булуы мөмкинме соң?

мысли́тель *м* фикер иясе, акыл иясе, тирән акыллы кеше

мысли́тельн||ый, -ая, -ое фикерләү ...ы; уйлау ...ы; акыл йөртү ...ы; баш йөртү ...ы; ~ **ые спосо́бности** фикерләү сәләтләре

мы́слить *несов.* фикерләү, фикер йөртү, уйлау, уй (баш) йөртү

мы́слиться *несов.* уйланылу, фикер йөртелү

мысль *ж* **1.** (*мышление*) фикерләү, фикер йөртү **2.** фикер, идея, караш; **интере́сная** ~ кызыклы фикер **3.** фикер, уй; ~ **о сы́не** улым турындагы уй

мы́слящий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мы́слить**; **2.** фикер йөртүгә сәләтле, дөрес фикер йөртә торган; ~ **челове́к** дөрес фикер йөртә торган кеше

мыт *м вет.* сака (*атларда була торган йогышлы авыру*)

мыта́рить *несов. кого-что, прост.* тормыш газабы күрсәтү, йөдәтү; интектерү, газаплау

мыта́риться *несов. прост.* газап күрү, йөдәү, җәфалану, нужа күрү, михнәт чигү

мыта́рство *с* газап, җәфа, нужа, михнәт

мы́тый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мыть**; **2.** юган, юылган; ~ **пол** юылган идән

мыть *несов. кого-что* юу; ~ **го́лову с мы́лом** башны сабынлап юу ♦ ~ **зо́лото** *спец.* алтын юу

мытьё *с см.* **мыть, мы́ться** 1 ♦ **не** ~ **м, так ка́таньем** алай булмаса болай, болай булмаса тегеләй; ничек кенә итеп булса да

мы́ться *несов.* **1.** юыну; ~ **в ба́не** мунчада юыну **2.** *страд. от* **мыть**

мыч||а́ть *несов.* **1.** мөгрәү **2.** *перен. разг.* мөгрәү, мыгырдау ♦ **не** ~ **ит и не те́лится** *шутл.* ни әйтә дими, ни яза дими; аннан әдә юк, ядә юк

мыша́стый, -ая, -ое (*о масти лошади*)

мышеви́дн||ый, -ая, -ое тычкансыман; ~ **ые грызуны́** тычкансыман кимерүчеләр

мышело́вка *ж* тычкан тәбесе (капкыны)

мы́шечн||ый, -ая, -ое мускул ...ы; ~ **ая боль** мускул авыртуы; ~ **ые тка́ни** мускул тукымалары

мыши́н||ый, -ая, -ое **1.** тычкан ...ы; ~ **ый писк** тычкан чыелдавы; ~ **ая нора́** тычкан оясы **2.** (*о цвете*) сары **3.** *бот.*: ~ **ый горо́шек** кәрешкә; ~ **ый чесно́к** тычкан сарымсагы; ~ **ый тёрн** күгән (*усемлеге һәм җимеше*) ♦ ~ **ая возня́ (суета́)** юк эш белән булышу; ~ **ый хво́стик** тычкан койрыгы (*нечкә чәч үреме турында*)

мы́шк||а I *ж*: **под** ~ **ами (** ~ **ой)** култык астында; **под** ~ **и (** ~ **у)** култык астына

мы́шка II *ж уменьш.-ласк. от* **мышь**

мышкова́ть *несов.* (*о некоторых животных*) тычкан тоту (*кайбер кыргый җәнлекләр турында*)

мышле́ние, мы́шление *с* уйлау, фикерләү, уй (фикер) йөртү

мышо́нок *м* тычкан баласы

мы́шц||а *ж* мускул; **серде́чная** ~ **а** йөрәк мускулы; ~ **ы ног** аяк мускуллары; **напря́чь** ~ **ы** мускулларны киеру

мышь *ж* тычкан; **дома́шняя** ~ йорт тычканы; **полева́я** ~ кыр тычканы ♦ **как** ~ **на крупу́ наду́лся** үпкәләгән (турсайган) кыяфәтле кеше турында

мышья́к *м* мышьяк (**1.** *химик элемент, агулы матдә* **2.** *шул матдәдән ясалган препарат*)

мышьяко́в||ый, -ая, -ое **1.** *хим.* мышьяк ...ы; ~ **ый препара́т** мышьяк препараты **2.** мышьяклы; ~ **ые ру́ды** мышьяклы рудалар

мэр *м* мэр

мэ́рия *ж* мэрия (*муниципаль идарә, шул идарә урнашкан бина*)

мю́зик-хо́лл *м* мюзик-холл (*эстрада театры төре*)

мюри́д *м* мөрит (*имамга, шәехкә, ишанга кул биргән яки табынган диндар кеше*)

мя́гк||ий, -ая, -ое **1.** йомшак; ~ **ий хлеб** йомшак икмәк; ~ **ая ме́бель** йомшак мебель **2.** йомшак; ~ **ий го́лос** йомшак тавыш **3.** (*о походке, движении*) җиңел, салмак **4.** *перен.* йомшак, юаш; ~ **ий хара́ктер** йомшак характер; **он сли́шком мя́гок** ул артык юаш **5.** йомшак, җиңел, җиңелчә; ~ **ое наказа́ние** җиңел җәза **6.** (*о климате, погоде*) җылы, йомшак; ~ **ая зима́** җылы [килгән] кыш ♦ ~ **ая вода́** йомшак су; ~ **ие согла́сные** *лингв.* нечкә тартыклар; ~ **ий знак** нечкәлек билгесе; ~ **о выража́ясь** *в знач. вводн. сл.* йомшак итеп (кенә) әйткәндә

мягкосерде́чие *с*, **мягкосерде́чность** *ж* йомшак күңеллелек, миһербанлылык, шәфкәтьлелек

мягкосерде́чный, -ая, -ое йомшак күңелле, миһербанлы, шәфкәтьле

мя́гкость *ж* йомшаклык; ~ **воды́** суның йомшаклыгы; ~ **воло́с** чәчнең йомшаклыгы; ~ **кли́мата** климатның йомшаклыгы

мягкоте́лость *ж* йомшак характерлылык, мәми авызлылык

мягкоте́л||ый, -ая, -ое **1.** *разг.* (*с полным телом*) тулы итле, итләч **2.** *перен.* (*слабохарактерный*) йомшак, аумакай холыклы, мәми авыз **3.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* йомшак тәнлеләр (*см.* **моллю́ски**)

мягкошёрстн||ый, -ая, -ое **мягкошёрст||ый**, -ая, -ое йомшак йонлы; **~ые о́вцы** йомшак йонлы сарыклар

мягчи́тельн||ый, -ая, -ое тирене йомшарта торган, йомшарткыч; **~ые сре́дства** тирене йомшарту әйберләре (*мәс. крем*)

мягчи́ть *несов. что* йомшарту; **крем мягчи́т ко́жу** крем тирене йомшарта

мяки́на *ж* кибәк; **пшени́чная ~** бодай кибәге

мяки́нный, -ая, -ое кибәк ...ы; кибәкле; **~ корм** кибәкле азык; **~ хлеб** кибәкле икмәк

мя́киш *м* ипи йомшагы

мя́кнуть *несов.* йомшару, жебү

мя́коть *ж* **1.** (*о мясе*) сум ит, сөяксез ит **2.** (*плодов*) жимеш йомшагы

мя́лка *ж* **1.** (*льномялка*) талкы **2.** изгеч (*машина*)

мя́млить *несов. разг.* **1.** әкрен сөйләү **2.** (*действовать нерешительно, медлительно*) әкрен кыймылдау, мыштырдау

мя́мля *м, ж прост.* пешмәгән, мәми авыз, ужым бозавы, җебегән кеше, арыш боламыгы

мяси́ст||ый, -ая, -ое **1.** итләч, итле; **~ая ры́ба** итләч балык **2.** *разг.* симез, калын; **~ые гу́бы** калын иреннәр **3.** (*о плодах, растениях*) итләч

мясни́к *м* итче, ит сатучы, ит чабучы

мясн||о́й, -а́я, -о́й **1.** итле; **~о́й суп** итле аш; **~ы́е пирожки́** итле сумсалар **2.** ит ...ы; **~а́я торго́вля** ит сәүдәсе; **~о́й магази́н** ит кибете; **~а́я промы́шленность** ит промышленносте **3.** ит ...ы, иткә китә торган; **~о́й скот** иткә китә торган терлек

мя́со *с* ит; **кури́ное ~** тавык ите; **жа́реное ~** кыздырылган ит; **варёное ~** пешкән ит; **пирог с ~м** ит бәлеше ◆ **с ~м вы́рвать** *что* ите белән йолкып алу; **вы́рвать пу́говицу с ~м** төймәне материя кисәге белән йолкып алу

мясо- *кушма сүзләрнең «ит» мәгънәсендәге беренче кисәге, мәс.* **мясокомбина́т** ит комбинаты; **мясопроду́кты** ит азыклары

мясозаготови́тельн||ый, -ая, -ое ит хәзерләү ...ы; **~ые организа́ции** ит хәзерләү оешмалары

мясозагото́вки *мн.* ит хәзерләү

мясокомбина́т *м* ит комбинаты

мясопоста́вки *мн.* дәүләткә ит тапшыру, дәүләткә ит сату

мясору́бка *ж* ит тарткыч, ит машинасы

мя́та *ж* бөтнек (*усемлек*)

мятеж *м* фетнә, чуалыш, [баш] күтәрү; гыйсьян (*уст.*); **контрреволюцио́нный ~** контрреволюцион фетнә

мятежник *м* фетнәче, чуалыш тудыручы, баш күтәрүче; гыйсьянчы (*уст.*)

мяте́жн||ый, -ая, -ое **1.** фетнәче ...; баш күтәрүче ...; фетнәчеләр ...ы; **~ые войска́** фетнәче гаскәрләр **2.** *высок.* тынычсыз, тынгысыз; **~ый хара́ктер** тынгысыз характер

мя́тлик *м бот.* йонча (*кыяклы усемлек*)

мя́тн||ый, -ая, -ое **1.** бөтнек ...ы; **~ый за́пах** бөтнек исе; **~ые ка́пли** бөтнек тамчылары **2.** бөтнекле; **~ый пря́ник** бөтнекле пряник

мя́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **мять**; **2.** изгән, изелгән; **~ый карто́фель** изгән бәрәңге; **~ые я́годы** изелгән җиләкләр **3.** таушалган, йомарланган, бөгәрләнгән; **~ое пла́тье** таушалган күлмәк; **~ый лист бума́ги** бөгәрләнгән кәгазь бите **4.** *перен. разг.* (*изнурённый*) таушалган, борчылулы, йончулы; **~ый вид** йончулы чырай

мять *несов.* **1.** *что* изү; **~ гли́ну** балчык изү **2.** *что* йомарлау **3.** *что* таушалдыру, бөгәрләү; **~ пла́тье** күлмәкне бөгәрләү **4.** *что, спец.* талку; **~ лён** житен талку **5.** *кого-что, разг.* (*жать, тискать*) кысу, кыскалау, этү-төртү

мя́ться *несов.* **1.** таушалу, бөгәрләнү; **шля́па мнётся** эшләпә таушала; **пла́тье мнётся** күлмәк бөгәрләнә **2.** изелү; **гли́на хорошо́ мнётся** балчлык яхшы изелә **3.** *перен. разг.* (*проявлять смущение*) икеләнү, икеләнеп (кыюсызланып) тору **4.** *страд. от* **мять**

мяу́канье *с см.* **мяу́кать**

мяу́кать *несов.* миялау, миялап тору

мяч *м* туп; **футбо́льный ~** футбол тубы; **рези́новый мяч** резин туп; **игра́ть в ~** туп уйнау

мя́чик *м уменьш. от* **мяч**; тупчык

Н

на I *предлог* **1.** *с вин.п.* (*при обознач. действия, направленного на поверхность или внешнюю сторону предмета*) ...га, өстенә; **положи́ть кни́гу на стол** китапны өстәлгә кую; **поста́вить коро́бку на шкаф** тартманы шкаф өстенә кую; **лечь на дива́н** диванга яту; **нанизать бу́сы на ни́тку** җепкә мәрҗән тезү; **наде́ть на ребёнка пальто́** балага пальто кигезү **2.** *с вин.п.* (*при обознач. лиц, организаций, на к-рые возлагается ответственность, работа и т.п.*) ...га, өстенә; **свали́ть вину́ на това́рища** гаепне иптәше өстенә аудару; **записа́ть кни́гу на бра́та** китапны энең исеменә яздыру **3.** *с вин.п.* (*при обознач. места, на к-рое направлено действие*) ...га; **верну́ться на ро́дину** туган илгә кайту; **пойти́ на заво́д** заводка бару; заводка эшкә керү **4.** *с вин.п.* (*по направлению, в сторону*) ...га, ...га таба; **идти́ на го́лос** тавыш ишетелгән якка таба бару; тавышка таба бару; **о́кна на восто́к** тәрәзәләр көнчыгышка таба [карый]; **дверь на у́лицу** ишек урамга таба [карый] **5.** *с вин.п.* (*при обознач. соприкосновения, столкновения*) ...га; **напа́сть на след** эзгә төшү; **наскочи́ть на забо́р** коймага барып бәрелү; **наткну́ться на** *кого-л.* **в темноте́** караңгыда *кемгә дә булса* барып бәрелү **6.** *с вин.п.* (*при указ. срока, времени*) ...га; ...не; **встре́ча назна́чена на деся́тое ию́ня** очрашу унынчы июньгә билгеләнгән; **на́ две неде́ли** ике атнага; **на́ зиму** кышка, кыш айларына; **съе́здить домо́й на пра́здники** бәйрәмгә өйгә кайтып килү; **на пе́рвый раз** беренче тапкырга; **на э́тот раз** бу юлы, бу очракта; **со дня́ на́ день** бүгенге-иртәгә, тиз арада, тиз вакыт эчендә; **с мину́ты на мину́ту** *или* **с ча́су на час** менә хәзер; **с мину́ты на мину́ту он до́лжен появи́ться** менә хәзер ул килеп чыгарга тиеш; **на друго́е у́тро** икенче көнне иртә белән; **на сле́дующий день** икенче көнне **7.** *с вин.п.* (*с какой целью, для чего-л.*) ...га; **отда́ть на воспита́ние** тәрбиягә бирү; **пойти́ на трениро́вку** тренировкага бару **8.** *с вин.п.* (*при обозначении цели, назначения*) ...лык; **отре́з на пальто́** пальтолык материя кисәге; **каю́та на два челове́ка** ике кешелек каюта; **обе́д на семь персо́н** жиде кешелек табын **9.** *с вин.п. разг.* (*при обознач. специальности, профессии*) ...лыкка; **учи́ться на сле́саря** слесарьлыкка уку **10.** *с вин.п.* (*для, ради*) ...га, өчен; **труди́ться на бла́го о́бщества** җәмгыятькә хезмәт итү **11.** *с вин.п.* (*с сущ. «лад», «манера», «образец»*) ...ча, буенча; **на но́вый лад** яңача; **на пре́жний лад** кискечә **12.** *с вин.п.* (*при обознач. предмета, являющегося орудием действия*) ...га; **запере́ть на замо́к** йозакка бикләү; **застегну́ть на все пу́говицы** барлык төймәләрне төймәләү **13.** *с вин.п.* (*при обознач. количества, меры*) ...га; **на деся́тки киломе́тров** дистәләрчә километрларга **14.** *с вин.п.* (*при умножении, делении*) ...га; **помно́жить на́ пять** бишкә тапкырлау; **разде́лить на́ два** икегә булү **15.** *с предл.п.* (*на вопрос «где»*) ...да, өстендә; **сиде́ть на сту́ле** урындыкта утыру; **лежа́ть на крова́ти** кроватта яту **16.** *с предл.п.* (*при обознач. лиц, предметов, одетых, облачённых во что-л.*) ...өстендә, ...өстенә; **на ней бы́ло пальто́** аның өстендә пальто иде **17.** *с предл.п.* (*при обознач. области, сферы деятельности*) ...да; **учи́ться на ку́рсах** курсларда уку **18.** *с предл.п.* (*при указ. на положение, состояние*) ...да булу; **находи́ться на излече́нии** дәвалану; **состоя́ть на** *чьём-л.* **иждиве́нии** *берәүнең* тәрбиясендә тору; **чу́вствовать себя́ на свобо́де** үзеңне иректә хис итү **19.** *с предл.п.* (*при обозначении времени, срока*) ...да; **на той неде́ле мы уезжа́ем** киләсе атнада без китәбез; **на у́тренней заре́** иртә таңда **20.** *с предл.п.* (*в нек-рых устойчивых сочет.*) ...ганда; **на лету́** очып барганда; **на бегу́** йөгереп барганда; **на скаку́** чабып барганда; **на ходу́** барганда, барган шәпкә **21.** *с предл.п.* (*при обознач. предмета, являющегося нижней или внутренней частью чего-л.*) ...лы, ...эчле; **пальто́**

на мехý мех эчле пальто; **сапоги́ на мя́гкой подо́шве** йомшак олтанлы итеклəр **22.** *с предл.п.* (*при обознач. средств передвижения*) ...да, ...белəн; **на лы́жах** чаңгыда; **прие́хать на ло́шади** ат белəн килү **23.** *с предл.п.* (*при посредстве, с помощью чего-л.*) ...да; **жа́рить на ма́сле** майда кыздыру **24.** *с предл.п.* (*при обознач. вещества, к-рое входит в состав чего-л.*) ...га эшлəнгəн, ...да эшлəнгəн, ...лы, ... кушып (катнаштырып) эшлəнгəн; **мазь на вазели́не** вазелинлы май; **пастила́ на меду́** бал кушып эзерлəнгəн пастила ♦ **спаси́бо на до́бром сло́ве** яхшы сүзегез өчен рəхмəт; **сорва́ть зло на** *ком* ≈ торма ачуын тоздан алу

на II *частица* мə; **на, возьми́** мə, ал ♦ **вот тебе́ [и] на́!** менə сиңа мə!; **на́-поди** менə тагы; **на́-поди, он крича́ть на́чал!** менə тагы, ул кычкыра башлады!

на- *приставка* **1.** *фигыльлəр ясый; аның мəгънəлəре татар теленə түбəндəгечə тəрҗемə ителə:* 1) *«бəрелү» фигыле ярдəмендə, мəс.* **наткну́ться на ка́мень** ташка барып (килеп) бəрелү; 2) *«өстенə», «күп булып», «бик күп» сүзлəре ярдəмендə яки төп фигыльне тəрҗемə итү юлы белəн, мəс.* **нали́пнуть** күп булып ябышу; **намёрзнуть** [өстенə] кату, күп булып кату; **насо́хнуть** [өстенə] ябышып кибү; 3) *«берникадəр», «күп итеп», «бик күп» сүзлəре, шулай ук «кую» дигəн дəрəҗə фигыле ярдəмендə, мəс.* **набра́ть я́год** (*берникадəр*) җиләк җыю; **настира́ть бельё** (*берникадəр*) кер юып кую 4) *«бик яхшы», «бик əйбəт», «яхшылап», «əйбəтлəп», «яхшы гына», «əйбəт кенə» сүзлəре, шулай ук «кую» дигəн дəрəҗə фигыле ярдəмендə, мəс.* **нагла́дить пла́тье** күлмəкне бик яхшы үтүклəү; **начи́стить сапоги́** итекларне əйбəтлəп чистарту; 5) *«-ся» кисəкчəле фигыльлəр белəн килгəндə, «туйганчы» сүзе яки «...ып тую» формасы ярдəмендə, мəс.* **наговори́ться** туйганчы сөйлəшү, сөйлəшеп тую; **наслу́шаться** түйганчы тыңлау, тыңлап тую; 6) *«акрын гына» сүзлəре ярдəмендə, мəс.* **наи́грывать** акрын гына уйнау; **напева́ть** акрын гына көйлəү; 7) *кайбер очракларда төп фигыль белəн генə тəрҗемə ителə, мəс.* **накле́ить на сте́ну** стенага ябыштыру; **нарасти́ть те́мпы** темпларны арттыру; **наби́ть по́греб сне́гом** карбазына кар тутыру; 8) *фигыльнең тəмамланган төр формасын ясаганда, төп фигыль белəн яисə «чыгару» дигəн дəрəҗə фигыле ярдəмендə тəрҗемə ителə, мəс.* **набальзами́ровать** бөлзəмлəү; **напеча́тать** бастыру, бастырып чыгару **2.** *сыйфатлар ясый; бу очракта аның мəгънəлəре изафə ярдəмендə яки «...га тага* (*тагыла*) *торган», «...га элə* (*ленə*) *торган» сүзлəре белəн белдерелə, мəс.* **нагру́дный** күкрəк ...ы, күкрəккə тага торган; **наста́нный** стенага эленə торган **3.** *исемнəр ясый, мəс.* **нарука́вник** җинсə, беләксə; **набалда́шник** сакма, таяк чукмары, таяк башы **4.** *рəвешлəр ясый, мəс.* **на́крепко** 1) нык итеп, ныклап; 2) катгый рəвештə, кискен рəвештə; **на́строго** каты итеп, катгый рəвештə; **на́сухо** коп-коры итеп, коп-коры булганчы, корытканчы

набáвить *сов. что* өстəү; арттыру, күтəрү; ~ **рубль** бер сум өстəү; ~ **цéну** хакын күтəрү

набáвка *ж* **1.** *см.* **набáвить; 2.** (*набавленная сумма*) өстəү, өстəмə, өстəмə хак (акча)

набавля́ть *несов. см.* **набáвить**

набалдáшник *м* сакма, таяк чукмары (башы)

набаловáть *сов. кого-что, разг.* иркəләп бозу

набаловáться *сов. разг.* туйганчы шаяру, шаярып тую

набáлтывать I *несов. см.* **наболтáть** I

набáлтывать II *сов. см.* **наболтáть** II

набальзамúровать *сов. кого-что* бəлзəмлəү

набáт *м* чаң кагу; **бить (ударя́ть) в** ~ *прям., перен.* чаң кагу

набéг *м* һөҗүм, баскын; **соверши́ть** ~ һөҗүм ясау ♦ **с** ~**а (**~**у)** ашыгып барганда, йөгереп барганда

набегáть *несов.* **1.** *см.* **набежáть; 2.** (*совершать набеги*) һөҗүм ясау

набéгаться *сов.* **1.** (*вдоволь побегать*) туйганчы йөгереп йөрү **2.** (*устать*) йөгереп йөрү ару (арып бетү)

набедокýрить *сов. разг.* зыян эшләү, шаярып зыян китерү

набежáть *сов.* **1.** *на кого-что* (*натолкнуться с разбега*) йөгереп барганда бəрелү, барып (килеп) бəрелү **2.** *разг.* (*сбежаться*) [йөгереп килеп] җыелу **3.** (*об облаках, тумане*) кинəт каплау, каплап алу; (*о волнах*) килеп бəрелү, каплау **4.** (*о ветре*) кинəт исү, исеп китү; исеп кую **5.** *разг.* (*налиться*) тулу, җыелу; ~ **ло ведро́ воды́** бер чиләк су җыелды; ~ **ло с ведро́ воды́** [бер] чиләккə якын су җыелды; **в ло́дку** ~ **ла вода́** көймəгə су кереп тулды **6.** барлыкка килү, чыгу; **на его́ лоб** ~ **ли морщи́ны** аның маңгаенда җыерчыклар барлыкка килгəн; **на глаза́ его́** ~ **ли слёзы** аның күзлəрен яшь алды **7.** *перен. разг.* (*о деньгах, процентах*) җыелу; ~ **ло мно́го проце́нтов** бик күп процент җыелган

набезобрáзничать *сов. разг.* тəртипсезлекләр (төрле əшəкелекләр) эшлəп ташлау

набекре́нь *нареч.* кыңгыр (кырын) салып; **наде́ть ша́пку** ~ бүреген кыңгыр салып кию

набели́ть *сов.* **1.** *что* кершəн ягу; ~ **лицо́** биткə кершəн ягу **2.** *что, чего* (*отбелить в каком-л. количестве*) агарту; ~ **холсто́в** киндер агарту

набели́ться *сов.* кершəн ягыну

на́бело *нареч.* акка; **переписа́ть** ~ акка күчереп язу

на́бережная *ж* **1.** (*берег*) ... белəн ныгытылган яр; **грани́тная** ~ гранит белəн ныгытылган яр **2.** (*улица*) яр буе урамы

набивáть *несов. см.* **набúть**

набивáться *несов.* **1.** *см.* **набúться; 2.** *страд. от* **набивáть**

набúвка *ж* **1.** *см.* **набúть** 1, 3, 5; **2.** (*то, чем набито*) (*берəр нəрсə*) эченə тутырылган əйбер (*мəс. мамык, мунчала, кыл*); ~ **матра́ца** матрац эченə тутырылган мамык

набúвн||о́й, -а́я, -о́е 1. эченə тутырып ...ган; төеп тутырылган; ~**о́й матра́ц** эченə мамык тутырып эшлəнгəн матрац **2.** сугып киертелə торган, сугып киертелгəн; ~**ы́е о́бручи** сугып киертелгəн коршаулар **3.** бизəкле, бизəк төшерелгəн (басылган); ~**ы́е тка́ни** бизəкле тукымалар

набира́ть *несов. см.* **набра́ть**

набира́ться *несов.* **1.** *см.* **набра́ться; 2.** *страд. от* **набира́ть**

набúт||ый, -ая, -ое *прич. от* **набúть** ♦ ~**ый дура́к** *или* ~**ая ду́ра** *прост.* шыр тиле

набúть *сов.* **1.** *что, чего* тутыру, басып тутыру, тыгыз итеп тутыру; ~ **поду́шку пу́хом** мендəргə мамык тутыру; ~ **по́греб сне́гом** карбазына кар тутыру; ~ **табаку́ в тру́бку** трубкага тəмəке тутыру **2.** *чего* (*вколотить*) (*берникадəр*) кагу; ~ **гвоздёй в сте́ну** стенага кадаклар кагу **3.** *что* сугу, сугып киертү; ~ **о́бручи на ка́дку** кисмəккə коршау сугу **4.** *что, разг.* бəреп шештерү, ышкып суйдыру, кырдыру, чиләндерү (*гомумəн, җəрəхəтлəп авырттыру*); ~ **ши́шку на лбу́** маңгайны бəреп шештерү; ~ **плечо́** иңбашны суйдыру; ~ **хо́лку** [атның] жилкəсен чиләндерү; ~ **но́гу** аякны кырдыру **5.** *что, тех.* (*отпечатать узор на ткани*) бизəк төшерү, бизəк басу; ~ **си́тец** ситсыга бизəк басу **6.** *кого-чего* (*берникадəр*) үтерү, атып үтерү; ~ **у́ток** үрдəклəр ату **7.** *что, чего* (*берникадəр*) вату, жимерү; ~ **посу́ды** савыт-саба вату ♦ ~ **битко́м** шыгрым тутыру, басып (дыңгычлап) тутыру; ~ **карма́н (мошну́)** кесə калынайту; ~ **оско́мину** *прям., перен.* тешлəрне камаштыру; ~ **ру́ку** өйрəнеп китү (житу), остарып китү (житу); ~ **цéну** бəясен күтəрү

набú||ться *сов.* **1.** килеп (кереп) тулу, шыгрым тулу; **в клуб** ~ **лось мно́го наро́ду** клубка бик күп халык килеп тулды **2.** *перен.* (*навязаться*) тыкшыну; тагылу, көчлəп тагылу ♦ ~**ться битко́м** шыгрым тулу

наблюда́тель *м* күзəтүче, күзəтче; күзəтеп торучы (карап торучы); **полити́ческий** ~ сəяси күзəтүче

наблюда́тельность *ж* күзəтүчəнлек

наблюда́тельный, -ая, -ое **1.** күзəтүчəн; ~ **челове́к** күзəтүчəн кеше **2.** күзəтү ...ы; ~ **пункт** күзəтү пуңкты

наблюда́ть *несов.* **1.** *кого-что, за кем-чем* күзəтү, күзəтеп (карап) тору; ~ **восхо́д со́лнца** кояш калыкканны күзəтү; ~ **за движе́нием по́езда** поезднын хəрəкəтен күзəтү **2.** *за кем-чем* күзколак булу, күзəтү; ~ **за детьми́** балаларга күз-колак булу **3.** *кого-что* күзəтү; ~ **жизнь живо́тных** хайваннар тормышын күзəтү

наблюда́||ться *несов.* **1.** күзəтелү, очрау, очраштыргалау, булгалау; ~**ются оши́бки** хаталар очраштыргалый; ~**ется сниже́ние заболева́емости** авыруларның кимүе күзəтелə **2.** *страд. от* **наблюда́ть** 3

наблюде́ни||е *с см.* **наблюда́ть; под ~ем врача́** врач күзәтүе астында; **рассказа́ть о свои́х ~ях** үзеңнең күзәтүләреңә турында сөйләп бирү

на́божный, -ая, -ое динчел, тәкъва, диндар; **~ стари́к** тәкъва карт

набо́йка *ж* **1.** (*ткань с набивным узором*) басма, бизәкле тукыма, бизәк төшерелгән тукыма; (*узор на ткани*) басма, тукымага төшерелгән бизәк **2.** *сапожн.* набойка

набо́йщик *м* басмачы, басма тукучы, бизәкле тукымалар тукучы [эшче]

набо́йщица *ж* басма тукыма тукучы хатын (кыз)

на́бок *нареч.* бер якка, янга, кырын; **накрени́ться ~** кырын яту; **склони́ть го́лову ~** башны бер якка ию

наболе́вший, -ая, -ее күптәннән борчып торган, күптән хәл ителергә тиеш; **~ вопро́с** күптәннән борчый торган мәсьәлә

наболе́||ть *сов.* **1.** тагы да катырак авырта (сызлый) башлау; **у меня́ рука́ ~ла** кулым тагы да катырак сызлый башлады **2.** *перен.* (*накопиться — о чём-л. мучительном*) җыелу, туплану (*бик күп борчулы нәрсәләр, мәсьәлаләр турында*); **~ло на душе́ (на се́рдце)** *безл.* күнел кайгы-хәсрәт белән тулы

наболта́ть I *сов. что, чего, разг.* тугылау, салып тугылау, тугылап (болгатып) кушу; **~ яи́ц в молоко́** сөткә йомырка салып тугылау

наболта́ть II *сов. что, чего, разг.* (*наговорить*) күп лыгырдау, кирәкмәгәнне (юк-барны) сөйләү, сөйләп ташлау, әллә ниләр сөйләп бетерү

набо́р *м* **1.** *см.* **набра́ть** 2, 3; **2.** җыелма; **~ инструме́нтов** инструментлар җыелмасы; **~ кра́сок** буяулар җыелмасы **3.** *полигр.* набор **4.** җыз, көмеш (*каештагы бизәкләр*); **сбру́я с серебряным ~ом** көмеш таккан сбруй ♦ **~ слов** сүз боткасы, мәгънәсез сүзләр җыелмасы

набо́рн||ый, -ая, -ое **1.** хәреф җыю ...ы; набор ...ы; **~ый цех** хәреф җыю цехы **2.** җизле, җыз (көмеш) таккан; **~ая сбру́я** җыз таккан сбруй

набо́рщик *м* хәреф җыючы

набо́рщица *ж* хәреф җыючы хатын (кыз)

набра́сывать I *несов. см.* **наброса́ть**

набра́сывать II *несов. см.* **набро́сить**

набра́сываться *несов. см.* **набро́ситься**

набра́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр*) җыю, туплау; **~ корзи́ну грибо́в** бер кәрзин гөмбә җыю **2.** *кого-что, чего* (*берникадәр*) алу, кабул итү, җыю; **~ зака́зов** заказлар җыю; **~ уча́щихся на ку́рсы** курсларга укучылар кабул итү **3.** *что* оештыру, төзү, булдыру, җыю; **~ тру́ппу** труппа оештыру; **~ а́рмию** армия җыю **4.** *что* җыю; **~ но́мер телефо́на** телефон номерын җыю; **~ текст статьи́ пети́том** мәкаләнең текстын петит белән җыю **5.** *что* ирешү; **~ те́мпы в рабо́те** эштә темпларга ирешү ♦ **~ воды́ в рот** ≈ авызга май кабу, авызны йому (йомып тору)

набра́||ться *сов.* **1.** (*берникадәр*) җыелу, туплану; **в я́му набрала́сь вода́** чокырга су җыелган **2.** *кого-чего* җыелу; **набрало́сь рубле́й сто** йөз сумлап акча җыелды; **наберётся килогра́ммов де́сять** бер ун килограмм җыелыр **3.** *перен. чего* җыю, җитү; **~ ду́ху (сме́лости, хра́брости)** бөтен кыюлыкны җыю; **~ сил** көч җыю; **~ ума́ (ра́зума)** акыл җыю **4.** *чего* (*усвоить*) үзләштерү; **~ ра́зных у́мных слов** төрле акыллы сүзләр үзләштерү; **~ но́вых пра́вил** яңа кагыйдәләр (гадәтләр) үзләштерү **5.** *чего, разг.* җиткерү, төткәрү, табып бетерү; **на него́ де́нег не наберёшься** аңарга акча төткәрә алмассың

набре||сти́ *сов.* **1.** *на кого-что* барып (килеп) чыгу; очрату, тап булу, юлыгу; **~сти́ на след** эзенә барып чыгу **2.** *безл.* (*собраться*) [килеп] җыелу, туплану; килеп тулу; **~ло́ мно́го наро́ду** бик күп халык җыелган

наброса́ть *сов.* **1.** *что, чего* [күп итеп] ташлау, ыргыту, атып бәрү; **~ оку́рков** бик күп тәмәке төпчекләре ташлау **2.** *что* өстән-өстән генә сызгалау, сызгалап ташлау, ашыгыч рәвештә сызгалау (*рәсем төшерү, язу һ.б.ш.*); **~ порт-ре́т** портретны өстән-өстән генә сызгалау; **~ прика́з** ашыгыч рәвештә приказ сызгалап ташлау

набро́сить *сов. что* салу, ябу; **~ плато́к на пле́чи** иңбашына шәл салу

набро́си||ться *сов.* **1.** *на кого-что* ыргылу, ташлану; **ко́шка ~лась на мышь** мәче тычканга ташланды **2.** *на что, разг.* йотылып (комсызланып) ...а башлау, ташлану, ябырылу; **~ться на но́вую кни́гу** яңа китапны йотылып укый башлау; **~ться на еду́** комсызланып ашый башлау

набро́сок *м* каралама

набры́згать *сов. что, чего и без доп.* чәчрәтү, чәчрәтеп пычрату (пычратып бетерү)

набрю́шник *м* түшлек

набрю́шный, -ая, -ое корсак өсте ...ы; **~ жирово́й слой** *анат.* корсак өсте май катламы

набуха́ть *несов. см.* **набу́хнуть**

набу́х||нуть *сов.* **1.** бүртү, бүртенү, күбенү; **на дере́вьях ~ли по́чки** агачларның бөреләре бүрткән **2.** шешү, шешенү; **ве́ки ~ли от слёз** елудан күз кабаклары шешкән

нава́га *ж* шим балыгы

наважде́ние *с* вәсвәсә, шайтан вәсвәсәсе, шайтан коткысы

нава́ксить *сов. что* ваксалау, ваксалап кую

нава́л *м* (*куча, груда*) өем

нава́ливать I *несов. см.* **навали́ть** 1

нава́ливать II *несов. см.* **навали́ть**

нава́ливаться *несов.* **1.** *см.* **навали́ться; 2.** *страд. от* **нава́ливать** I 1-3

навали́||ть *сов.* **1.** *кого-что на кого-что* [өстенә] кую, [өстенә] салу; өю; **~ть оди́н мешо́к на друго́й** бер капчыкны икенчесе өстенә кую; **~ть мешо́к на теле́гу** капчыкны арбага [күтәреп] салу **2.** *перен. что на кого-что* [күп итеп] йөкләү, өю, аудару; **~ть рабо́ту на одного́** барлык эшне бер кеше өстенә өю **3.** *кого-чего, что* [күп итеп] аудару; **~ть дров** күп итеп утын аудару **4.** *перен. безл. кого-чего, разг.* [бик күп] җыелу; **мно́го наро́ду ~ло** бик күп халык җыелды ♦ **~ло мно́го сне́гу** бик күп кар яуган

нава́литься *сов.* **1.** *на кого-что* (*всей тяжестью*) яту, басу, [бөтен көчкә] этү; (*опереться*) таяну; **~ гру́дью** күкрәк белән этү **2.** *перен. на кого-что, разг.* көтмәгәндә һөҗүм итү, ташлану; **~ на врага́** көтмәгәндә дошманга һөҗүм итү

нава́лка *ж спец.* төяү; **~ у́гля́** ташкүмер төяү

нава́лом *нареч.* (*кучей*) өелеп, өем-өем булып, тәртипсез [рәвештә]; **кни́ги лежа́т ~** китаплар тәртипсез [рәвештә] яталар

нава́ля́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) басу, басып әзерләү; **~ ва́ленок** *берникадәр* киез итек басу

нава́р *м* (*настой*) кайнатма; шулпа; (*жир*) өре, чыр, шулпа өсте; **грибно́й ~** гөмбә шулпасы

нава́ривать *несов. см.* **наварить**

нава́рист||ый, -ая, -ое: **~ая уха́** өреле балык шулпасы

наварить *сов.* **1.** *что, чего* [күп итеп] пешерү, [күп итеп] кайнату, [күп итеп] пешереп (кайнатып) кую; **~ мя́са** күп итеп ит пешерү; **~ варе́нья** күп итеп варенье кайнатып кую **2.** *чего, тех.* (*берникадәр*) эретү, эретеп әзерләү (җитештерү); **~ ста́ли** корыч эретү **3.** *что* (*приварить*) кыздырып ябыштыру (ялгау) (*металлны*)

нава́рка *ж* **1.** *см.* **наварить** 3; **2.** *тех.* кыздырып ябыштырылган (ялганган) өлеш (кисәк)

наварно́й, -а́я, -о́е *тех.* кыздырып ябыштырылган (ялганган)

навева́ть *несов. см.* **неве́ять** 1

наве́даться *сов.* хәл белергә керү, кереп чыгу, кереп хәл белеп чыгу

наве́дываться *несов.* хәл белү, хәл белергә кергәләү (кереп чыккалау), кереп хәл белән чыккалау

навезти́ *сов. кого-что, чего* [күп итеп] китереп кую, ташып кую; китереп тутыру; **~ това́ру** бик күп товар китереп тутыру

наве́ивать *несов. см.* **наве́ять** 2

наве́к, наве́ки *нареч.* гомергә, гомерлеккә, мәңгегә, бөтенләйгә

навербова́ть *сов. кого-что* вербовать итү

навербо́вывать *несов. см.* **навербова́ть**

наве́рно 1. *см.* **наве́рное; 2.** *нареч.* (*несомненно, точно*) һичшиксез, әлбәттә, тәгаен; **я э́то зна́ю ~** мин моны һичшиксез беләм

наве́рное *нареч. в знач. вводн. сл.* мөгаен, ихтимал, шаять, ... дыр, ... булса кирәк; **~, он зна́ет** ул белә торгандыр

навернуть *сов. что* **1.** борып кертү; **~ га́йку** гайканы борып кертү **2.** чорнау, урау, сару, чорнап (урап, сарып) кую; **~ холст на вал** киндерне валга урап кую

наверну́||ться *сов.* 1. борылып керү; **га́йка ~лась** гайка борылып керде 2. (*намотаться*) чорналу, уралу, сарылу 3. (*выступить — о слезах*) тулу

наверняка́ *нареч. разг.* 1. һичшиксез, әлбәттә, тәгаен; **приду́ ~** һичшиксез килермен 2. нык ышанып, ныклы (тулы) ышаныч белән, ялгышмыйча; **де́йствовать ~** нык ышанып эш итү

наверста́ть I *сов. что* тутыру, каплау, куып җитү, эшләп бетерү; **~ упу́щенное** эшләнми калган эшне эшләп бетерү

наверста́ть II *сов. что, чего, полигр.* версткалау, версткалап кую

наверстывать I *несов. см.* **наверста́ть I**

наверстывать II *несов. см.* **наверста́ть II**

наверте́ть *сов.* 1. *что* (*намотать*) чорнау, урау, чорнап (урап) кую 2. *что, чего* бораулап тишү (тишеп чыгу); **~ дыр** бораулап тишекләр тишеп чыгу

наверты́вать *несов. см.* **наверну́ть, наверте́ть** I

наверты́ваться *несов.* 1. *см.* **наверну́ться**; 2. *страд. от* **наверты́вать**

наве́рх *нареч.* 1. өскә; (*на верхний этаж*) өске катка; **вы́браться ~** өскә чыгу; **жир всплы́л ~** мае өскә күтәрелде 2. *разг.* югарыга [таба], өскә [таба]; **посмотре́ть ~** югарыга таба карау

наверху́ *нареч.* югарыда, өстә; (*на верхнем этаже*) өске катта

наве́рчивать *несов. см.* **наверте́ть** 2

наве́с *м* 1. төз лапас, әвеслек, япма; **под ~ом** лапас астында 2. чыгынты; **~ скалы́** кыя чыгынтысы

навеселе́ *нареч. разг.* кәефле, кызмача (*аз гына исерек*); **быть ~** кызмача булу

наве́сить *сов.* 1. *см.* **наве́шать** I; 2. *что* кую, утырту; элү, асу, тагу; **~ дверь** ишек кую

навесно́й, -а́я, -о́е асылмалы; **~ замо́к** асылмалы йозак

наве́сный, -ая, -ое *воен.* текә траекторияле; **откры́ть ~ ого́нь** текә траекторияле ут ачу

навести́ *сов.* 1. *кого-что* китереп бәрдерү, илтеп бәрдерү; **~ в темноте́ на столб** караңгыда баганага илтеп бәрдерү 2. *кого-что* илтеп (китереп) чыгару; юнәлтү, төшерү; **~ на след** эзгә төшерү 3. *перен. кого-что* калдыру, төшерү; **~ на размышле́ния** уйга калдыру; **~ на подозре́ние** шиккә төшерү 4. *перен. что* юнәлтү, турылау, төзәү, төбәү; **~ бино́кль** бинокльне юнәлтү; **~ ору́дие** орудиене төбәү 5. *что* салу, төзү; **~ мост** күпер салу 6. *что ~* **поря́док** тәртип урнаштыру; **~ чистоту́** чисталык урнаштыру; **~ лоск** *на что* ялтырату; **~ красоту́** матурлау 7. *кого-чего, разг.* (*берникадәр*) китерү, китереп кертү, кертеп (китереп) тутыру; **~ в дом госте́й** өйгә кунаклар китереп тутыру ♦ **~ кри́тику** *на кого-что* тәнкыйтьләү; **~ на ум** акылга өйрәтү; **~ речь (разгово́р)** *на что* сүзне *икенче бер нәрсәгә* күчерү, сүзне *икенче бер нәрсәгә* юнәлтү (бору); **~ спра́вку** *о ком-чём* белешү; **~ страх** *на кого-что* куркуга төшерү; **~ тоску́** *на кого-что* эчен пошыру

навести́ть *сов. кого-что* кереп чыгу, хәл белеп чыгу, хәл белергә кереп чыгу

наве́т *м уст.* яла

наве́тренн||ый, -ая, -ое: **~ая сторона́** җилгә каршы як

наве́чно *нареч.* мәңгегә, гомергә

наве́шать I *сов. что, чего* [күп итеп] тагу (тагып кую), элү, элеп кую; **~ портре́тов** күп итеп портретлар элеп кую; **~ бельё** бик күп кер элеп кую

наве́шать II *сов. что, чего* алдан [күп итеп] үлчәп кую; **~ пря́ников** алдан күп итеп прәннек үлчәп кую

наве́шивать I *несов. см.* **наве́сить, наве́шать I**

наве́шивать II *несов. см.* **наве́шать II**

навеща́ть *несов. кого-что* хәл белү, хәл белә тору, хәл белергә килү (килгәләү, килеп йөрү), хәл белергә бару (баргалап тору)

наве́я||ть *сов.* 1. *что* исеп (өреп) китерү, [өреп] алып килү; **ве́тер ~л прохла́ду** җил салкынча һава алып килде 2. *что, чего* [күп итеп] җилгәрү, җилгәреп кую; суыру, суырып кую; **~ть овсá** бик күп солы җилгәрү ♦ **~ть грусть (тоску́)** эчне пошыру; **~ть сон** йокыга талдыру

на́взничь *нареч.* чалкан; **упа́сть ~** чалкан егылу

навзры́д *нареч.*: **пла́кать ~** акырып (үксеп) елау

навива́ть *несов. см.* **нави́ть**

навива́ться *несов.* 1. *см.* **нави́ться**; 2. *страд. от* **навива́ть**

навига́тор *м* навигатор

навигацио́нный, -ая, -ое навигация ...ы, навигацион; **~ пери́од** навигация чоры

навига́ц||ия навигация; **шко́ла ~и** навигация мәктәбе; **откры́ть ~ю** навигацияне ачу

навинти́ть *сов. что* борып кертү

навинти́||ться *несов.* борылу, борылып керү; **га́йка ~лась легко́** гайка [бик] җинел борылды

нави́нчивать *несов. см.* **навинти́ть**

нави́нчиваться *несов.* 1. *см.* **навинти́ться**; 2. *страд. от* **нави́нчивать**

написа́ть *несов.* салынып (асылынып) тору

нави́с||нуть *сов.* 1. *на что* (*спуститься, свеситься*) салынып (асылынып) төшү 2. *перен. над кем-чем* барлыкка килү, туу; **~ла опа́сность** куркыныч туды

нави́сш||ий, -ая, -ее 1. *прич. от* **нави́снуть**; 2. салынкы, салынып тора торган; **~ие бро́ви** салынкы кашлар

нави́ть *сов. что, чего* 1. (*намотать*) чорнау, урау, чорнап (урап) кую 2. ишеп (уреп) кую, ишеп (уреп) әзерләп кую; **~ верёвок** бик күп бау ишеп кую

навлека́ть *несов. см.* **навле́чь**

навле́чь *сов. что*: **~ на себя́ беду́** бәла тудыру, бәла китереп чыгару; **~ на себя́** *чей-л.* **гнев** ачуын китерү (кабарту, чыгару); **~ на себя́ подозре́ние** шик тудыру, үзеңә шик төшерү

наводи́ть *несов. см.* **навести́**

навóдк||а *ж см.* **навести́** 4, 5; **бить прямóй ~ой** туры төзәп ату

наводне́ние *с* 1. су басу, ташкын 2. *см.* **наводни́ть**

наводни́ть *сов. что кем-чем* [бик күп] тутыру, китереп тутыру; **~ ры́нок това́рами** базарга бик күп товар китереп тутыру

наводни́||ться *сов. кем-чем* тулу; **ко́мната ~лась приé зжими** бүлмә килгән кешеләр белән тулды

наводно́й, -а́я, -о́е: **~ мост** сүтелмәле күпер

наводня́ть *несов. см.* **наводни́ть**

наводня́ться *несов.* 1. *см.* **наводни́ться**; 2. *страд. от* **наводня́ть**

навóдчик *м* 1. наводчик, (*коралны*) төзәүче 2. [күпер] төзүче, [күпер] салучы 3. юнәлтүче (*караклар шайкасының ярдәмчесе*)

навóдчица *ж см.* **навóдчик** 2, 3

навóз *м* тирес

навóзить *несов. что* тиресләү, тирес белән ашлау

навози́ть *сов. что, кого-чего* (*берникадәр*) ташып кую, әзерлеп кую; **~ сéна** печән ташып кую

навóзник *м зоол.* тирес конгызы

навóзн||ый, -ая, -ое тирес ...ы; **~ая ку́ча** тирес өеме; **~ая я́ма** тирес чокыры

навóй *м текст.* күшә (*туку станогында буй җепне чорный торган вал*)

наворáчивать *несов.* 1. *см.* **наворотúть**; 2. *разг.* (*наматывать*) чорнау, урау, чорнап (урап) кую 3. *прост.* (*есть с аппетитом*) сыпыру, комсызланып ашау

наворáчиваться *несов.* 1. *разг.* чорналу, уралу, сарылу 2. *страд. от* **наворáчивать** 1, 2

наворовáть *сов. что, чего* урлап жыю, бик күп урлау

наворожи́ть *сов. что, чего, разг.* (*предсказать*) күрәзәлек итеп алдан әйтү, алдан әйтеп бирү

наворотúть *сов. что, чего, разг.* 1. өеп кую (*тәртипсез рәвештә*); әйләндереп ташлау; аударып өеп кую 2. *перен.* өстенә өю

наворчáть *сов. на кого* мыгырданып тиргәп ташлау, орышып ташлау

навостри́ть *сов. разг.*: **~ лы́жи** таярга җыену (*качарга әзерләнеп кую*); **~ у́ши** *прям., перен.* колак торгызу (шәмрәйтү)

навощи́ть *сов. что* балавызлау, балавызлап ялтырату; **~ пол** идәнне балавызлап ялтырату; **~ ни́тку** җепне балавызлау

наврáть *сов. разг.* 1. (*солгать*) ялганлау, ялган сөйләү 2. *на кого* (*наклеветать*) яла ягу 3. *в чём* (*ошибиться*) хата ясау (җибәрү), ялгышу; **~ в расчётах** исәптә ялгышу

навреди́ть *сов. кому-чему* [күп] зарар (зыян) китерү (итү), корткычлык итү

наврóд *нареч. прост. см.* **наврóд ли**

наврóд ли *нареч. разг.* ай-һай, булырмы икән; ай-һай; белмим, булырмы; шикле

навсегдá *нареч.* гомергә, мәңгегә, бөтенләйгә

навстре́чу *нареч.* каршы, кара-каршы, каршыга ♦ **идти́ ~** 1) *чему* ...га таба бару, ...га бару; **идти́ ~ ги́бели** һәлакәткә таба бару; 2) *кому-чему* (*сочувствовать, помогать*) үтенечен канәгатьләндерү, ярдәмгә килү

на́вык *м* **1.** күнегү, күнегеп җитү; осталык; **у меня́ нет ещё ~а в э́той рабо́те** мин әле бу эшкә күнегеп җитмәдем **2.** *мн.* **~и** күнекмә; **трудовы́е ~и** хезмәт күнекмәләре

навы́кат, навы́кате: глаза́ ~ акай (акайган) күзләр

навы́лет *нареч.* үтәли тишеп, үтә тишеп; **он ра́нен пу́лей ~** аны пуля үтәли тишеп чыккан

навы́нос *нареч. разг.* алып чыгу өчен (*сатылган урында эчү өчен түгел*)

навы́пуск *нареч.* балакларын өскә чыгарып; **носи́ть брю́ки ~** чалбар балакларын өскә чыгарып (*итек куныч-ларына тыкмыйча*) йөрү; **в руба́хе ~** күлмәк итәген чыгарып (*чалбар яки итәк эченә тыкмыйча*)

навы́рез *нареч.* кисеп (кистереп) карап; **купи́ть арбу́з ~** карбызны кисеп карап сатып алу

навы́тяжку *нареч.*: **стоя́ть ~** катып тору, туп-туры басып тору

навью́чивать *несов. см.* **навью́чить**

навью́чиваться *несов.* **1.** *см.* **навью́чить; 2.** *страд. от* **навью́чивать**

навью́чить *сов. кого-что* [йөк] салу, [йөк] төяү, [йөк] асу

навью́читься *сов. чем, прост.* (*бик күп авыр әйбер*) күтәрү, йөк асу

навяза́ть I *сов.* **1.** *что* бәйләү, бәйләп кую; **~ ле́ску на у́дочку** кармакка кармак җебе бәйләп кую **2.** *что, чего* [күп итеп] бәйләү, бәйләп кую; **~ перча́ток** бик күп перчаткалар бәйләп кую **3.** *перен. кого-что* тагу, көчләп бирү (тагу); мәҗбүр итү; **~ нену́жную вещь** кирәксез әйберне көчләп тагу; **~ проти́внику бой** дошманны сугышырга мәҗбүр итү

навяза́ть II *несов. см.* **навя́знуть**

навяза́||ться *сов. разг.* бәйләнү, көчләп тагылу; **~лся на мою́ го́лову (ше́ю)** минем муеныма көчләп тагылды (*миңа йөк булды*)

навя́з||нуть *сов.* сылану, ябышу, эләгү ♦ **~ло в зуба́х** теш корты булды, теңкәгә тиеп бетте, туйдырып бетерде

навя́зчив||ый, -ая, -ое **1.** бәйләнчек, басымчак, йөдәтүчән, теңкәгә тиючән; **~ый челове́к** бәйләнчек кеше **2.** бәйләнчек, баш катыргыч; **~ая мысль** баш катыргыч уй

навя́зывать *несов. см.* **навяза́ть** I

навя́зываться *несов.* **1.** *см.* **навяза́ться; 2.** *страд. от* **навя́зывать**

нагада́ть *сов. что, чего, разг.* багучылык (күрәзәлек) итеп алдан әйтеп бирү

нага́дить *сов.* **1.** (*о животных*) пычратып (шакшылап) бетерү **2.** *перен. кому, прост.* (*навредить*) астыртын (яшертен) зарар китерү, эшәкелекләр эшләү

нага́йка *ж* камчы

нага́н *м* наган

нага́р *м* көек, көйрәк

нагиба́ть *несов. см.* **нагну́ть**

нагиба́ться *несов.* **1.** *см.* **нагну́ться; 2.** *страд. от* **нагиба́ть**

нагишо́м *нареч. разг.* ялангач, ялангач килеш, шәрә көе

нагла́дить *сов.* **1.** *что, чего, разг.* (*берникадәр*) үтүкләү, үтүкләп кую (чыгу); **~ о́чень мно́го белья́** бик күп кер үтүкләү **2.** *что* яхшылап (әйбәтләп, бик яхшы, әйбәт итеп) үтүкләү; **~ пла́тье** күлмәкне бик яхшы үтүкләү

нагла́живать *несов. см.* **нагла́дить**

нагла́зник *м* **1.** күзлек (*күзне тузаннан һ.б.ш. саклау өчен кулланыла*) **2.** (*для лошади*) күзелдерек

нагла́зн||ый, -ая, -ое күз ...ы, күз(гә) бәйли торган; **~ая повя́зка** күз бәйләвече

нагле́ть *несов.* [чиктән тыш] оятсызлану, битсезләну, оятсызлана бару

нагле́ц *м* [чиктән тыш] оятсыз кеше, ыштыр бит, җир бит

на́глость *ж* (*нахальство*) [чиктән тыш] оятсызлык, битсезлек, йөзсезлек

наглота́ться *сов. чего* бик күп йоту; **~ пы́ли** бик күп тузан йоту; **~ воды́** бик күп су йоту (*мәс. суга батканда*)

на́глухо *нареч.* **1.** томалап, бөтенләй томалап; ярыклар калдырмыйча; **заколоти́ть о́кна ~** тәрәзәләрне бөтенләй томалап кадаклау; **закры́ть ~** ярыклар калдырмыйча ябу **2.** нык итеп, кыймылдамаслык итеп, кузгалмаслык итеп, селкенмәслек итеп; **прикрепи́ть реме́нь ~** каешны нык итеп беркетү ♦ **~ застегну́ть оде́жду** *или* **~ застегну́ться** киемнең барлык төймәләрен каптыру

наглуши́ть *сов. кого-чего, разг.* миңгерәтеп тоту; **~ ры́бы** миңгерәтеп балык тоту

на́глый, -ая, -ое [чиктән тыш] оятсыз, битсез; **~ челове́к** оятсыз кеше; **~ отве́т** чиктән тыш оятсыз җавап

наглядя́деться *сов.* **1.** *на кого-что* карап (күреп) тую; туйганчы карау; **он не мог на неё ~** ул аңа карап туя алмый иде **2.** *кого-чего* (*многое повидать*) [бик] күпне күрү

наглядно́ст||ь *ж* **1.** ачыклык, күрсәтеп торучанлык; **~ь приме́ра** мисалның ачыклыгы; **для ~и** ачык булсын өчен **2.** күргәзмәлелек; **~ь обуче́ния** укытуның күргәзмәлелеге

наглядн||ый, -ая, -ое **1.** ачык, күренеп тора торган, күрсәтмәле; **~ый приме́р** ачык мисал; **дать ~ое представле́ние** ачык итеп күрсәтү **2.** күрсәтмәле, күргәзмәле; **~ое обуче́ние** күргәзмәле укыту **3.** күрсәтмә ..., күргәзмә ...; **~ые посо́бия** күрсәтмә әсбаплар

нагна́иваться *несов. см.* **нагнои́ться**

нагна́||ть *сов.* **1.** *прям., перен. кого-что* куып җитү; **пароход ~л ба́ржу** пароход баржаны куып җитте; **не ~ть тебе́ его́** син аны куып җитә алмассың **2.** *что, кого-чего* куып китерү, куып китереп бер урынга җыю (туплау); **~ли мно́го скота́** бик күп терлек куып китергәннәр; **ве́тер ~л ту́чи** җил кара болытлар куып китерде **3.** *что, чего* куу, чыгару; **~ть смолы́** сумала куу; **~ть спи́рта** спирт куу ♦ **~ть сон** *на кого* йокысын китерү, йокыга талдыру; **~ть стра́ху** *на кого* куркуга төшерү; **~ть тоску́** *на кого* эч пошыру; **~ть це́ну** бәясен күтәрү

нагнести́ *сов. что* тутыру, кысып тутыру; **~ во́здух** һава тутыру

нагнета́ть *несов. см.* **нагнести́**

нагное́ние *с* **1.** эренләү, үлекләү **2.** (*нарыв*) үлекле (эренле) шеш; **ме́стное ~** тәннең аерым бер өлеше генә үлекләү

нагнои́ться *сов.* эренләү, үлекләү, эрен (үлек) җыю

нагну́ть *сов. кого-что* ию, бөгү

нагну́ться *сов.* иелү, бөгелү, сыгылу

наговáривать *несов. см.* **наговори́ть**

наговóр *м* **1.** *разг.* (*клевета*) яла; әләк **2.** (*заклинание*) әфсен, өшкерү

наговори́ть *сов.* **1.** *что, чего* күп сөйләү, күп сөйләп ташлау; **~ вся́кой чепухи́** төрле юк-бар сүзләр сөйләп ташлау **2.** *на кого-что, разг.* (*наклеветать*) яла ягу; әләкләү **3.** *что спец.* сөйләүне яздыру (*пластинкага*); **~ пласти́нку** сөйләүне пластинкага яздыру

наговори́ться *сов. разг.* туйганчы сөйләшү; сөйләшеп тую

нагóй, -á, -óе *прям., перен.* ялангач, шәрә

наголе́нн||ый, -ая, -ое тез өсте ...ы, тез өстендәге; тез ...ы, тезне бәйли торган; **~ый щито́к** тез өсте калканчыгы; **~ая повя́зка** тезне бәйли торган бәйләвеч

на́голо, наголо́ *нареч.*: **ша́шки наголо́** кылычларын кыныларыннан чыгарып; **стри́чь на́голо́** (*башны*) такыр итеп кыру

на́голову *нареч.*: **разби́ть ~** тар-мар итү, кырып бетерү (*дошман гаскәрен*)

наголода́ться *сов. разг.* ачлыктан җәфалану, ачлыктан җәфа чигү, ачка интегү

нагóльный, -ая, -ое тышсыз, тышламаган (*тун, толып турында*); **~ полушýбок** тышламаган тун

нагоня́й *м разг.* шелтә

нагоня́ть *несов. см.* **нага́ть**

на-гора́ *нареч. горн.* өскә, җир өстенә; **вы́дать у́голь ~** ташкүмерне җир өстенә чыгару

нагора́живать *несов. см.* **нагороди́ть**

нагора́ть *несов. см.* **нагоре́ть**

нагор||е́ть *сов.* **1.** көю, көйрәкләну, күмерләну; **свеча́ ~е́ла** шәмнең очы күмерләнгән **2.** *безл. чего, разг.* яну, тотылу; **электри́чества ~е́ло на три рубля́** электр өч сумлык янган **3.** *безл. кому, прост.* элгү (*җәза, шелтә турында*); **тебе́ за э́то ~и́т** моның өчен сиңа эләгәчәк

нагóрн||ый, -ая, -ое **1.** таулы, тау ...ы; **~ая страна́** таулы ил; **~ая сторона́** тау ягы **2.** биек, таулы; **~ый бе́рег реки́** елганың биек яры

нагороди́ть *сов. что, чего* **1.** (*киртә, койма һ.б.ш.*) тоту; **~ забо́ров** коймалар тоту **2.** *перен. прост.* юк-барны сөйләп (язып) ташлау, әллә ниләр сөйләп (язып) ташлау; **~ чепухи́** юк-бар сүзләр сөйләп ташлау

нагóрье *с* таулык, таулы-калкулыклы җир

нагот||á *ж* ялангачлык, шәрәлек ♦ **во всéй [своéй]** ~ é һичбер нинди буяусыз, ап-ачык итеп

наготáвливать *несов. см.* **наготóвить**

наготóве *нареч.* әзер, әзер булып (итеп); **быть** ~ әзер тору; **держáть орýжие** ~ коралны әзер тоту

наготóвить *сов. что, чего* [күп итеп] әзерләү, әзерләп кую; ~ **тóплива** бик күп ягулык әзерләп кую

награ́бить *сов. что, чего* талап җыю (алу)

награвирова́ть *сов. что, чего* граверлау (*металлга, сөяккә һ.б.ш. чокып рәсем ясау яки язу*)

награ́д||а *ж* бүләк; **правúтельственная** ~**а** хөкүмәт бүләге; **дéнежная** ~**а** акчалата бүләк; **предстáвить к** ~**е** бүләкләүгә тәкъдим итү

награди́||ть *сов. кого-что* **1.** бүләкләү, бүләк бирү (итеп бирү); ~**ть óрденом** орден белән бүләкләү **2.** *перен.* бирү; **прирóда** ~**ла егó талáнтом** табигать аңа талант биргән

награ́дн||ой, -á*я*, -óе **1.** бүләк ...ы; бүләк[ләр] бирү ...ы; бүләк[ләр] бирә торган; ~**óй спúсок** бүләкләнергә тиешле кешеләр исемлеге **2.** бүләк итеп бирелгән, бүләккә бирелгән; ~**ы́е дéньги** бүләк итеп бирелгән, бүләккә бирелгән акча[лар] **3.** *в знач. сущ.* ~**ы́е** *мн.* бүләк итеп бирелгән акча

награжда́ть *несов. см.* **награди́ть**

награжде́ние *с см.* **награди́ть** 1; ~ **орденá́ми и медáлями** орден һәм медальләр белән бүләкләү

нагреба́ть *несов. см.* **нагрести́**

нагре́в *м* **1.** *см.* **нагре́ть, нагре́ться; 2.** җылыну (кызу) дәрәҗәсе; **необходúмый** ~ **пе́чи** мичнең тиешле дәрәҗәдә җылынуы **3.** *тех.* җылыну йөзе (мәйданы)

нагрева́тель *м* җылыткыч

нагрева́тельн||ый, -ая, -ое **1.** җылыткыч ..., җылыту ...ы; җылыта торган; ~**ые прибóры** җылыту приборлары **2.** *тех.* җылытыла (кыздырыла) торган; ~**ая повéрхность** *чего-либо* *берәр нәрсәнең* җылытыла торган мәйданы

нагрева́ть *несов. см.* **нагре́ть**

нагрева́ться *несов.* **1.** *см.* **нагре́ться; 2.** *страд. от* **нагрева́ть**

нагрести́ *сов. что, чего* (*берникадәр*) җыю; (*лопатой*) көрәү, көрәп җыю; (*граблями*) тырмалау, тырма белән җыю; ~ **сто копён сéна** йөз чүмәлә печән җыю

нагре́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **нагре́ть; 2.** җылы, җылынган, кызган; ~**ая земля́** җылынган туфрак

нагре́ть *сов. что, чего* җылыту, кайнарлату, кыздыру; ~ **вóду** су җылыту ♦ ~ **рýки** *на чём* кул җылыту

нагре́||ться *сов.* җылыну, кайнарлану; кызу, кызып җитү; **утю́г** ~**лся** үтүк кызды

нагреши́ть *сов. разг.* язык (гөнаһлы, ярамаган) эш[ләр] эшләп ташлау

нагримирова́ть *сов. что* грим лау, грим салу

нагримирова́ться *сов.* грим лану, грим салу

нагроможда́ть *несов. см.* **нагромозди́ть**

нагроможда́ться *несов.* **1.** *см.* **нагромозди́ться; 2.** *страд. от* **нагромождáть**

нагромождéние *с* **1.** *см.* **нагромозди́ть, нагромозди́ться; 2.** өем; ~ **камнéй** таш өеме

нагромозди́ть *сов. что, чего* **1.** (*свалить кучей, грудой*) өю, өеп кую; аударып өю; (*күп итеп, тыгызлап, өстө-өстенә яки тәртипсез*) төзү, кору, урнаштыру **2.** *перен. разг.* [кирәгеннән артык] тутыру

нагромозди́ться *сов.* күп булып җыелу, өелу

нагруби́ть *сов. кому* тупас (каты, начар) сүзләр әйтү, тупас (каты, начар) сүзләр әйтеп ташлау

нагру́бник *м* изү, күкрәкчә

нагру́дный, -ая, -ое **1.** күкрәк ...ы; ~ **карма́н** түш кесәсе **2.** күкрәккә тага торган, күкрәккә тагыла торган; ~ **знак** күкрәккә тага торган билге

нагружа́ть *несов. см.* **нагрузи́ть**

нагружа́ться *несов.* **1.** *см.* **нагрузи́ться; 2.** *страд. от* **нагружáть**

нагрузи́ть *сов. в кого-что* **1.** төяү; салу, кую; ~ **маши́ну вещáми** әйберләрне машинага төяү **2.** *перен.* йөкләү; ~ **рабóтой** эш йөкләү

нагрузи́||ться *сов. чем* **1.** (*йөк*) алу, (*йөк*) төяү; (*йөк*) күтәрү; **парохóд** ~**лся у́глем** пароход ташкүмер алды **2.** *разг.* (*куп йөк*) күтәрү; **провожáющие** ~**лись чемодáнами** озатучылар чемоданнар күтәргәннәр

нагру́зка *ж* **1.** *см.* **нагрузи́ть** 1; **2.** алып барыла (башкарыла) торган эш, йөкләмә; шул эшнең күләме; ~ **в шкóле** мәктәптә башкарыла торган эш **3.** йөкләнеш; **максимáльная** ~ **мотóра** моторның максималь йөкләнеше **4.** *разг.* (*общественная работа*) йөкләмә, йөкләнгән эш

нагрызáть *несов. см.* **нагры́зть**

нагры́з||ть *сов. что, чего* **1.** кимерү, яру, [ватып] ашау; ~**ть семéчек** көнбагыш яру; ~**ть орéхов** чикләвек ватып ашау **2.** кимереп тишү, тишеп чыгару; **крысы́** ~**ли дыр** күселәр кимереп тишекләр тишкәннәр

нагрязни́ть *сов.* пычратып бетерү

нагря́нуть *сов.* көтмәгәндә килеп чыгу (керү)

нагу́л *м* симезлек, көрлек (*терлек турында*)

нагу́ливать *несов. см.* **нагуля́ть**

нагуля́||ть *сов. что, чего* көтүлектә йөреп симерү (көрәю); **óвцы** ~**ли жúру** сарыклар көтүлектә йөреп симергәннәр ♦ ~**ть аппети́т** һавада йөреп аппетитны ачу; ~**ть брюшкó** *шутл.* корсак үстерү

нагуля́ться *сов.* туйганчы [һавада] йөрү, [һавада] йөреп тую

над (надо) *предлог с тв. п.* **1.** (*поверх, выше кого-чего-л.*) өстеннән; ~ **гóродом пролетéл самолёт** шәһәр өстеннән самолёт очып узды **2.** (*при обознач. местоположения кого-чего-либо*) өстендә, турында; **лáмпа** ~ **столóм** лампа өстәл турында **3.** (*при обознач. направленности действия*) өстендә; **трудúться** ~ **проéктом** проект өстендә эшләү ♦ ~ **чем смеётесь?** нәрсәдән көләсез?; **нача́льник над** ... ...ның башлыгы, ...ның өстеннән начальник; **он нача́льник над на́ми** ул безнең башлыгыбыз; **сжа́литься** ~ *кем* ...ны кызгану (аяу)

надᵃ (надоᵉ) *приставка* **1.** *фигыльләр ясый, аның мәгънәләре татар теленә түбәндәгечә тәрҗемә ителә*: 1) *«өстән», «өстәмә рәвештә», «...п озынайту» сүзләре ярдәмендә яки төп фигыльне тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **надвязáть** өстән бәйләү; **надклéить** ябыштыру; **надстáвить** ялгап озынайту; **надстрóить** өстән төзү; 2) *«бераз гына», «аз гына», «читеннән [генә]», «читеннән аз гына», «өстән [генә]», «өстән аз гына» сүзләре ярдәмендә яки төп фигыльне тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **надкуси́ть** тешләп кую; **надрéзать** өстән аз гына кисү **2.** *исем һәм сыйфатлар ясый, мәс.* **надбро́вье** каш өсте; **надзéмный** җир өсте ...ы; **надкóстница** сөяк өслеге

надава́ть *сов. что, чего, разг.* күп итеп бирү, берничә тапкыр бирү; ~ **подáрков** күп итеп бүләкләр бирү; ~ **обещáний** бик күп вәгъдәләр бирү

надави́ть *сов.* **1.** *что, на что* җиңелчә генә (акрын гына) басу; ~ **кнóпку (на кнóпку)** акрын гына кнопкага басу **2.** *что, чего* (*берникадәр*) сыгу, сыгып җыю; ~ **стакáн лимóнного сóку** бер стакан лимон суы сыгу

надáвливать *несов. см.* **надави́ть**

надáивать *несов. см.* **надои́ть**

надари́ть *сов. что, чего, разг.* бик күп [бүләк] бирү; ~ **подáрков** бик күп бүләк бирү

надáривать *несов. см.* **надари́ть**

набáвить *сов. разг. см.* **набáвить**

надбáвка *ж разг. см.* **набáвка**

надбавля́ть *несов. см.* **надбáвить**

надбива́ть *несов. см.* **надби́ть**

надби́ть *сов. что, разг.* китү, китеп төшерү; чатнату; ~ **тарéлку** тәлинкәне чатнату

надбро́вн||ый, -ая, -ое *анат.* каш ...ы; каш өстендәге; ~**ые дýги** каш кыйгачлары

надбро́вье *с анат.* каш өсте

надвига́ть *несов. см.* **надви́нуть**

надвига́||ться *несов.* **1.** *см.* **надви́нуться; 2.** *страд. от* **надвигáть**

надви́нуть *сов. что* этәреп каплау (каплап кую); ~ **ша́пку на лоб** бүрекне мангаена кадәр батырып кию

надви́ну||ться *сов. прям., перен.* акрынлап якынлашу (җитү); [килеп] җитү; ~**лась зимá** кыш килеп җитте; ~**лась ночь** төн җитте; ~**лась стáрость** картлык якынлашты; ~**лись ту́чи** кара болытлар акрынлап якынлаштылар

надво́дн||ый, -ая, -ое **1.** су өсте ...ы, су өстендәге; ~**ая часть а́йсберга** айсбергның су өстендәге өлеше **2.** су өсте ...ы; ~**ый флот** су өсте флоты

НАД-НАД

на́двое *нареч.* икегэ, урталайга; **расколо́ть ~** икегэ яру

надво́рн||ый, -ая, -ое: **~ые постро́йки** каралтылар

надвяза́ть *сов. что* **1.** бәйләп озынайту **2.** ялгап озынайту; **~ верёвку** бауны ялгап озынайту

надвя́зка *ж* **1.** *см.* **надвяза́ть; 2.** (*надвязанная часть*) бәйләп өстәлгән өлеш (кисәк)

надвя́зывать *несов. см.* **надвяза́ть**

надгортáнник *м анат.* бугаз өслеге, бугаз өстендәге кимерчәк

надгро́бие *с* ташбилге, кабер ташы, кабер өстенә куелган һәйкәл; **мра́морное ~** кабер өстенә куелган мәрмәр һәйкәл

надгро́бн||ый, -ая, -ое **1.** кабер ...ы, кабер өстенә куелган; **~ый па́мятник** кабер ташы **2.** кабер ташына ...ган; **~ая на́дпись** кабер ташына язылган сүзләр **3.** мәет күмгәндә (җирләгәндә) ...а торган; **~ое сло́во** мәет күмгәндә әйтелә торган сүзләр

надгрыза́ть *несов. см.* **надгры́зть**

надгры́зть *сов. что* өстән кимерү, тешләп алу, читен тешләп алу

наддава́ть *сов. что, чего, разг.* бераз өстәү, өсти төшү, шәбәйтү, арттыру, арттыра төшү; **~ жа́ру** эссе салу (өстәү)

надебоши́рить *сов. разг.* җәнҗал (тавыш, гауга) чыгару

надёванн||ый, -ая, -ое *разг.* киелгән; **~ое пла́тье** киелгән күлмәк

надева́ть *несов. см.* **наде́ть**

надева́ться *несов.* **1.** *см.* **наде́ться; 2.** *страд. от* **надева́ть**

наде́жд||а *ж* өмет, ышаныч; **на него́ нет ни мале́йшей ~ы** зәррә кадәр дә ышаныч юк аңарга ◆ **в ~е** *на что* ...га ышанып, ...га ышаныч белән; **в ~е на твою́ по́мощь** синең ярдәмеңә ышанып; **возлага́ть ~у (~ы)** *на кого-что* ...га өмет баглау; **вселя́ть ~у** *в кого-что* өметләндерү, өмет уяту; **оправда́ть ~ы** *чьи* өметен (ышанычын) аклау; **пита́ть ~у (~ы)** өметләну, ышану, өметләнеп (ышанып) тору; **подаёт ~ы** *кто* өметләндерә, ышаныч уята; **потеря́ть ~у** *на что* өметне өзү, ышанычны югалту, өмет киселү

наде́жность *ж* ышанычлылык; **~ механи́зма** механизмның ышанычлылыгы

наде́жный, -ая, -ое ышанычлы, өметле

наде́л *м* **1.** *см.* **наделя́ть; 2.** (*участок земли*) имана, имана җире

наде́лать *сов. что, чего* **1.** (*бернакадәр*) ясау, ясап кую; **~ игру́шек** уенчыклар ясау **2.** (*күңелсез яки ямьсез*) эш эшләү, эшләп ташлау, (*күңелсез яки ямьсез*) эш тудыру, чыгару, китереп чыгару; **~ глу́постей** ахмаклыклар эшләп ташлау; **~ хлопо́т** мәшәкатьләр тудыру; **~ шу́му** шау-шу чыгару

наделя́||ть *сов. кого-что* **1.** бирү, бүлеп бирү, өлеш чыгару; **~ть землёй** җир бирү **2.** *перен.* бирү; **приро́да ~ла его́ тала́нтом** табигать аңа талант биргән; **~ть про́звищем** *кого-л. берәүгә* кушамат бирү (тагу)

наде́льный, -ая, -ое имана ...ы; **~ая земля́** имана җир

наделя́ть *несов. см.* **наде́лить**

надёргать *сов. что, чего* **1.** (*бернакадәр*) йолку; **~ льна** (*бернакадәр*) җитен йолку **2.** *перен. разг.* аннан-моннан йолку, йолкып алу; **~ цита́т** аннан-моннан цитаталар йолкып алу

надёргивать I *несов. см.* **надёргать**

надёргивать II *несов. см.* **надёрнуть**

надёрзить *сов. кому, разг.* каты (тупас, начар) сүзләр әйтеп ташлау

надёрнуть *сов. что, разг.* тиз генә тартып ябу (кию); **~ на себя́ одея́ло** юрганны тиз генә тартып ябыну

наде́ть *сов. что* **1.** (*на себя*) кию; (*на кого-что-либо*) кигезү, кидерү, киертү; **~ пальто́** пальто кию; **~ ша́пку** бүрек кию; **~ очки́** күзлек кию; **~ кольцо́ на па́лец** бармакка йөзек кию; **~ чехо́л на дива́н** диванга тышлык киертү **2.** (*прикрепить*) тагу; **~ орде́на и меда́ли** орден һәм медальләрне күкрәккә тагу

наде́||ться *сов. разг.* киелү; **сапоги́ легко́ ~лись** итекләр җинел киелделәр

наде́яться *несов.* **1.** *на что* (*рассчитывать*) ышану, өмет итү, өметләнү, өмет баглау **2.** *на кого-что* (*полагаться*) таяну, ышану ◆ **~ как на ка́менную го́ру** *погов.* тауга (ташка) ышангандай ышану

надзе́мн||ый, -ая, -ое җир өстендәге, җир өсте ...ы; **~ые сооруже́ния** җир өсте корылмалары; **~ая часть расте́ния** үсемлекнең җир өстендәге өлеше

надзира́тель *м* күзәтүче; назир (*уст.*)

надзира́ть *несов. за кем-чем* күзәтү, күзәтеп (тикшереп) тору

надзо́р *м* **1.** *см.* **надзира́ть; 2.** *собир.* күзәту; **техни́ческий ~** техник күзәту; **прокуро́рский ~** прокурор күзәтуе; **суде́бный ~** суд күзәтуе

надиви́ться *сов. кому-чему, на кого-что, разг.*: **не могу́ ~** карап (тыңлап) туя алмыйм

надка́лывать *несов. см.* **надколо́ть**

надка́лываться *несов.* **1.** *см.* **надколо́ться; 2.** *страд. от* **надка́лывать**

надкла́ссовый, -ая, -ое сыйныфлардан тыш, сыйныфларга бәйләнмәгән

надкле́ивать *несов. см.* **надкле́ить**

надкле́ить *сов. что* ябыштыру, ябыштырып кую (озынайту)

надко́л *м* (*надколотое место*) кителгән урын, китек; (*надтреснутое место*) ярык, ярылган (чатнаган) урын

надколе́нн||ый, -ая, -ое: **~ая кость** тез капкачы

надколо́ть *сов. что* **1.** (*расщепить*) аз гына яру, яра төшү; **~ бревно́** бүрәнәне аз гына яру **2.** (*проколоть*) [җиңелчә генә] чәнчеп тишү

надколо́||ться *сов.* аз гына (бераз) ярылу, ярыла төшү; **оре́х ~лся** чикләвек бераз ярылды

надко́стница *ж анат.* сөяк өслеге

надко́стный, -ая, -ое сөяк өстендәге ..., сөяк өсте ...ы

надкры́ль||я *мн.* (*ед.* **~е** *с*) канат өслекләре; **~я жука́** коңгызның канат өслекләре

надку́с *м* (*надкушенное место*) тешләгән (тешләп алган) урын

надкуси́ть *сов. что* [читеннән] тешләп алу (кую)

надку́сывать *несов. см.* **надкуси́ть**

надла́мывать *несов. см.* **надломи́ть**

надла́мываться *несов.* **1.** *см.* **надломи́ться; 2.** *страд. от* **надла́мывать**

надлежа́щ||ий, -ая, -ее тиешле; **приня́ть ~ие ме́ры** тиешле чаралар күрү; **~им о́бразом** тиешенчә, тиешле рәвештә

надлежи́т *безл. кому-чему и с неопр., книжн.* тиеш, кирәк; **~ яви́ться в ука́занный срок** күрсәтелгән вакытта килергә кирәк

надло́м *м* **1.** *см.* **надломи́ть, надломи́ться; 2.** (*надломленное место*) чатнаган (кителгән, сынган) урын ◆ **душе́вный ~** күңел төшенкелеге (сыныклгы, китеклеге), рух төшү

надломи́||ть *сов.* **1.** *что* бераз сындыру, бераз китү; чатнату; **~ть ве́тку** ботакны бераз сындыру **2.** *перен. кого-что* какшату, вату, [көчен] бетерү, [хәлен] бетерү; **го́ре его́ ~ло** кайгы-хәсрәт аны бетергән; **~ть си́лы** көчен какшату

надломи́||ться *сов.* **1.** бераз сыну, бераз кителү; **зуб ~лся** теш чатнаган **2.** *перен.* (*душевно*) рухсызлану; (*физически*) какшау, начарлану, бетерену

надло́мленн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **надломи́ть; 2.** *перен.* (*душевно*) рухсыз, рухсызланган, күңелсез, төшенке рухлы, рухы төшкән; (*физически*) какшаган

надме́нность *ж* тәкәбберлек, киберлек, эрелек, һавалылык

надме́нн||ый, -ая, -ое тәкәббер, кибер, эре, һавалы; **с ~ым ви́дом** тәкәббер кыяфәт белән

надмоги́льный, -ая, -ое *см.* **надгро́бный**

на́до I *в знач. сказ. безл. кому-чему, с неопр., кого-что, кого-чего* кирәк; **так и ~** шулай кирәк; **не ~ спеши́ть** ашыкмаска кирәк; **сообщи́ть кому́ ~** кирәк кешесенә хәбәр итү ◆ **~ ду́мать, дождя́ не бу́дет** яңгыр яумас ахрысы; 2) (*конечно*) шиксез, әлбәттә, билгеле; **что ~!** *прост.* (*очень хороший, очень хорошо*) менә дигән!, бик яхшы!

на́до II *см.* **над**

на́добност||ь *ж* кирәклек, кирәк булу; ихтыяж, хаҗәт, мохтаҗлык, мохтаҗ булу; **в слу́чае ~и** кирәк булган хәлдә; **в э́том нет никако́й ~и** моңа бернинди хаҗәт юк; **име́ть ~ь** *в чём-л. берәр нәрсәгә* мохтаҗ булу; **нет ~и** *в чём-л. берәр нәрсәнең* кирәге (хаҗәте) юк ◆ **по како́й ~и?** нинди эш (йомыш) белән?

надоеда́ть *несов. см.* **надое́сть**

надоеда́лив||ый, -ая, -ое йөдәтүчән, йөдәткеч, бәйләнчек, басымчак, тенкә корткыч, тенкәгә тиючән, туйдырып бетерә торган; **~ый челове́к** бәйләнчек кеше; **~ая про́сьба** тенкә корткыч сораулар

надое́||сть *сов. кому-чему* туйдыру, йөдәтү, туйдырып (йөдәтеп) бетерү, теңкәгә тию (тиеп бетү); **мне ~ло чита́ть** мин укып туйдым

надои́ть *сов. что, чего* савып алу

надо́й *м с.-х.* савым; **дневно́й ~** көнлек савым; **ежедне́вный ~** көндәлек савым

на́долба *ж* (*җиргә казып утыртылган*) кыска багана

надо́лго *нареч.* озакка, озак вакытка

надо́мник *м* өйдә эшләүче (*предприятие, артель тарафыннан бирелгән эшне*)

надо́мница *ж* өйдә эшләүче хатын (кыз)

надорва́ть *сов. что* **1.** бераз ерту, ерта төшү, читен ерту; **~ паке́т** пакетның читен ерту **2.** *перен.* зыян китерү, имгәтү; какшату; **~ го́лос** тавышын бетерү (карлыктыру); **~ здоро́вье** сәламәтлекне какшату; **~ си́лы** хәлдән таю ♦ **~ живо́т (живо́тики) со́ смеху (от хо́хота)** *прост.* эч катып (катканчы) көлү

надорва́||ться *сов.* **1.** бераз ертылу, ертыла төшү, чите ертылу; **мешо́к ~лся** капчык бераз ертылган **2.** *перен.* имгәнү, эчкә зыян китерү, сәламәтлекне какшату; өзлегү; **~ться, поднима́я мешо́к** капчык күтәргәндә эчкә зыян китерү; **~ться на тяжёлой рабо́те** авыр эштә сәламәтлекне какшату

надоу́мить *сов. кого-что, разг.* өйрәтү, акыл өйрәтү, акыл бирү, киңәш бирү

надпа́рывать *несов. см.* **надпоро́ть**

надпи́л *м* **1.** *см.* **надпили́ть; 2.** (*место*) пычкы белән киселгән урын

надпи́ливать *несов. см.* **надпили́ть**

надпили́ть *сов. что* өстән аз гына пычкы белән кису, киселә кую

надписа́ть *сов. что* **1.** өстенә (тышына) язу, язып кую; **~ а́дрес** адрес язу; **~ кни́гу** китапның тышына язу; **~ фотогра́фию** рәсемнең артына язу **2.** (*выше написанного ранее*) өскәрәк язу

надпи́сывать *несов. см.* **надписа́ть**

на́дпис||ь *ж* язма, язу; **да́рственная ~ь** бүләк язуы; **древнетю́ркские ~и** борынгы төрки язмалар

надпоро́ть *сов. что* аз гына сүтү (*тегелгәнне*); сүтә төшү, читен сүтү

надпо́чечники *мн.* (*ед.* **надпо́чечник** *м*) *анат.* бөер өстә бизләре

надпо́чечн||ый, -ая, -ое бөер өстә ...ы; **~ые же́лезы** бөер өстә бизләре

надра́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) каезлау, төшерү, салдыру; **~ мно́го лы́ка** бик күп курыс төшерү ♦ **~ у́ши** *кому* колакны бору

надре́з *м* **1.** *см.* **надре́зать; 2.** (*место*) кирт, киртек; киселгән урын, кисек; **глубо́кий ~** тирән кисек

надре́зать *сов. что* өстән аз гына кисү, киселә кую

надреза́ть *несов. см.* **надре́зать**

надре́зывать *несов. см.* **надре́зать**

надруба́ть *несов. см.* **надруби́ть**

надруби́ть *сов. что* өстән аз гына балта белән чабу (чабып кую)

надруга́тельство *с* мәсхәрә, мыскыл, мәсхәрә итү, мыскыл итү

надруга́ться *сов. над кем-чем, книжн.* мәсхәрә (мыскыл) итү, намуска тию, мәсхәрәләү, мыскыллау

надры́в *м* **1.** *см.* **надорва́ть** 1; **2.** (*место*) ертылган урын, ертык ♦ **говори́ть с ~ом** ярсып сөйләү

надрыва́ть *несов. см.* **надорва́ть** ♦ **~ гло́тку (го́рло)** *прост.* тамак ерту, акыру, акырып сөйләү (җырлау)

надрыва́||ться *несов.* **1.** *см.* **надорва́ться** 1; **2.** *перен. над чем и без доп.* (*работать через силу*) бик каты эшләү; бөтен көчне кую (куеп тырышу), бик нык тырышу **3.** (*кричать изо всех сил*) акыру, бик каты кычкыру **4.** *страд. от* **надрыва́ть ♦ се́рдце (душа́) ~ется** йөрәк (күңел) әрни

надры́вистый, -ая, -ое ярсулы, үксеп ..., өзгәләнеп ...; өзек-өзек, көчәнүле; **~ плач** үксеп елау; **~ ка́шель** өзек-өзек ютәл

надры́вный, -ая, -ое эч катып ..., эч катканчы...; **~ смех** эч катып көлү

надсма́дный, -ая, -ое *разг.* каты, буылып-буылып ...; **~ ка́шель** буылып-буылып ютәлләү

надсмо́трщик *м* тикшереп-күзәтеп торучы; күзәтеп эшләтүче; назир *уст.*

наста́вить *сов. что* ялгау, ялгап озынайту

наста́вка *ж* **1.** *см.* **наста́вить; 2.** (*надставленный кусок*) ялгау; өскуйма

надставля́ть *несов. см.* **надста́вить**

надстра́ивать *несов. см.* **надстро́ить**

надстро́ечн||ый, -ая, -ое *полит.* өскорма ...ы; өскормага хас [булган]; **~ые явле́ния** өскормага хас күренешләр

надстро́ить *сов. что* өстәп кору, өстәп төзү, (*бинаны*) биегәйтеп төзү

надстро́йка *ж* **1.** *см.* **надстро́ить; 2.** (*надстроенная часть*) өске корылма **3.** *полит.* өскорма; **ба́зис и ~** базис һәм өскорма

надстро́чный, -ая, -ое юл (язу юлы) өстендәге, юл өсте ...ы; **~ знак** юл өстендәге билге

надтре́снутый, -ая, -ое **1.** аз гына чатнаган, ярык; **~ стака́н** аз гына чатнаган стакан **2.** *перен.* калтыравык, калтыравыклы; **~ го́лос** калтыравыклы тавыш

надтре́снуть *сов.* бераз (аз гына) чатнау

надува́тельство *с разг.* алдау, алдашу

надува́ть *несов. см.* **наду́ть**

надува́ться *несов.* **1.** *см.* **наду́ться; 2.** *страд. от* **надува́ть**

надувн||о́й, -а́я, -о́е өреп кабартылган, өреп һава тутырылган, өреп кабартыла торган; **~а́я ло́дка** өреп кабартыла торган көймә

наду́манный, -ая, -ое уйдырма, уйлап чыгарылган; уйланма; ясалма; **~ о́браз** ясалма образ

наду́ма||ть *сов. что и с неопр., разг.* уйлау, [уйлап] билгеле бер карарга (фикергә) килү, карар бирү; ...макчы булу, ...рга булу; уйлап чыгару; **я ~л заня́ться матема́тикой** мин математика белән шөгыльләнергә булдым; **он ~л уе́хать** ул китәргә булды

наду́мывать *несов. см.* **наду́мать**

наду́тый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **наду́ть** 1, 2; **2.** (*набухший*) кабарган, күбенгән, бүртkән **3.** *перен. разг.* (*высокомерный*) тәкәббер, һавалы, кәпрәйгән **4.** *перен. разг.* (*высокопарный*) күперенке **5.** *перен. разг.* (*обиженный*) турсайган, үпкәләгән, хәтере калган; (*сердитый*) төмсә, күңелсез, караңгы чырайлы, ачулы

наду́||ть *сов.* **1.** *что* һава тутырып кабарту, өреп кабарту, өреп [һава] тутыру; **~ть мяч** тупны һава тутырып кабарту **2.** *что, чего* өреп китерү, өреп кертү, өреп кундыру; **ве́тром ~ло пы́ли** *безл.* җил өреп тузан керткән **3.** *кого-что, прост.* (*обмануть*) утырту, алдау ♦ **мне ~ло в у́хо** колагыма җил өргән; **~ть гу́бы** авыз турсайту

наду́ться *сов.* **1.** (*о мяче*) кабару; (*о парусе*) киерелү **2.** *перен. разг.* (*обидеться*) авыз турсайту, үпкәләү

надуши́ть *сов. кого-что* ислемай сөртү, хушбуй сөртү

надуши́ться *сов.* ислемай сөртенү, хушбуй сөртенү

надхво́стье *с зоол.* койрык өсте (*кошларда*)

надшива́ть *несов. см.* **надши́ть**

надши́ть *сов. что* ялгау, ялгап тегү, ялгап [тегеп] озынайту

надыми́||ть *сов. чем и без доп.* төтен чыгару, төтен белән тутыру; **печь ~ла** мичтән төтен чыккан; **~ть сигаре́той** сигарет тартып [бүлмәне] төтен белән тутыру

надыша́||ть *сов.* **1.** сулыш белән җылыту; **в ко́мнате ~ли** бүлмәне сулыш белән җылыткannар **2.** *на что* өреп парландыру; **~ть на стекло́** өреп пыяланы парландыру

надыша́ться *сов.* туйганчы сулау, сулап тую; бик күп сулау ♦ **не надыши́тся** *или* **не мо́жет ~** *на кого-что* карап (күреп) туя алмый

наеда́ться *несов. см.* **нае́сться**

наедине́ *нареч.* күзгә-күз [карап] икәүдән-икәү [генә], аулакта; **поговори́ть ~** икәүдән-икәү генә сөйләшү; **~ с сами́м собо́й** бер үзе, япа-ялгыз

нае́зд *м* **1.** *см.* **нае́хать; 2.** *в знач. нареч.* **~ом (~ами)** узганда-барганда, узышлый, узып барышлый **3.** *уст.* (*кавалерийский набег*) (*көтмәгәндә ясалган*) атлы гаскәр һөжүме, баскын

нае́зд||ить *сов. что* **1.** [барлыгы] узу, үтү; **шофёр ~ил тысячу киломе́тров** шофёр барлыгы мең километр узган **2.** [күп йөреп] юл салу; [йөри-йөри] юл салу; [күп йөреп] юлны такырайту, тигезләү; **~ить доро́гу** күп йөреп юл салу **3.** *кого-что, спец.* [атны] йөрергә өйрәту; **~ить рысака́** юртакны йөрергә өйрәту

нае́здиться *сов. разг.* туйганчы йөрү, йөреп тую (*атта, машинада*)

нае́здник *м* **1.** (*специалист по верховой езде*) атта оста йөрүче, атта йөрергә һәвәс кеше **2.** (*жокей*) ат өйрәтүче, атны йөрергә өйрәтүче, жокей **3.** (*в цирке*) наездник

наéздница *ж см.* **наéздник** 1, 3

наезжáть I *несов. см.* **наéздить**

наезжáть II *несов.* **1.** *см.* **наéхать; 2.** *разг.* (*посещать время от времени*) килгәләү, кереп чыккалау, узганда-барганда кереп чыккалау

наём *м см.* **нанять; рабóтать по нáйму** ялланып эшләү

наёмник *м* **1.** (*наёмный солдат*) яллы гаскәри **2.** *уст.* (*наёмный работник*) ялчы **3.** *перен.* сатлык жан; ялчы

наёмн||ый, -ая, -ое **1.** ялланган, ялланып эшләүче, яллы, ялланулы; **~ый рабóчий** яллы эшче; **~ый солдáт** яллы гаскәри; **~ый труд** яллы хезмәт **2.** хак бирепбакытлыча алынган, вакытлыча файдалануга алынган; **~ая дáча** вакытлыча файдалануга алынган дача

наéсться *сов.* **1.** *чего* [туйганчы] ашау; **~ дóсыта** туйганчы ашау; **~ слáдкого** туйганчы татлы әйберләр ашау **2.** *чем и без доп.* ашап тую; **~ хлéбом** ипи ашап тую

наéха||ть *сов.* **1.** *на кого-что* барып (килеп) бәрелү; таптату; бәрдерү; **машúна ~ла на столб** машина баганага барып бәрелгән **2.** *разг.* бик күп килеп төшү; **~ло гостéй** бик күп кунак килеп төште

нажáловаться *сов. кому* зарлану, шикаять итү, жалоба бирү

нажáривать *несов. см.* **нажáрить**

нажáрить *сов. что, чего* (*берникадәр*) кыздыру, кыздырып кую; **~ картóшки** бәрәңге кыздыру

нажáриться *сов. прост.* туйганчы кояшта кызыну

нажáтие *с см.* **нажáть** I 1

нажáть I *сов.* **1.** *что, на кого-что* басу; кысу; **~ на звонóк** звонокка басу; **~ на кнóпку** кнопкага басу **2.** *перен. на кого-что, прост.* басым ясау, кысу, мәҗбүр итү; **~ на лентяéв** ялкауларны эшләргә мәҗбүр итү **3.** *что, чего* (*берникадәр*) сыгу, сыгып чыгару; **~ лимóнного сóку** лимон суы сыгып чыгару **4.** *перен. на что, прост.* басым ясау, кызурак эшли башлау, эшне кызулый төшү; **~ на учёбу** укуга басым ясау

нажáть II *сов. что, чего* (*берникадәр*) уру, урып алу; **~ сóтню снопóв** йөз көлтә уру

наждáк *м* наждак, комкайрак

наждáчн||ый, -ая, -ое **1.** наждак ...ы; **~ая пыль** наждак тузаны **2.** наждаклы; **~ая бумáга** наждаклы кәгазь

наж||éчь *сов.* **1.** *что, чего* (*наготовить пережиганием*) (*берникадәр*) яндыру, яндырып хәзерләү **2.** (*сжечь, израсходовать в каком-л. количестве*) (*берникадәр*) яндыру, ягу **3.** *что* артык кыздырып зарар китерү; **сóлнцем емý ~гло лицó** аның бите кояшта пешкән

нажéчься *сов. разг.* (*сильно нагреться, обычно на солнце*) бик нык кызыну

нажúв||а *ж* жиңел табыш; **в погóне за ~ой** жиңел табыш артыннан куып; **любúтель лёгкой ~ы** жиңел табыш яратучы

наживáть *несов. см.* **нажúть**

наживáться *несов.* **1.** *см.* **нажúться; 2.** *страд. от* **наживáть**

наживúть *сов. что, рыб., охот.* җим кигезү (кую)

нажúвка *ж* җим

наживля́ть *несов. см.* **наживúть**

наживн||óй I, -áя, -óе: **э́то дéло ~óе** ирешеп була торган нәрсә, булдырып була торган эш

наживнóй II, -áя, -óе (*с наживкой*) җимле, җим куелган; **~áя ры́ба** җимгә куела торган балык; **~áя снасть** җим куелган балык тоту җайланмасы

нажигáть *несов. см.* **нажéчь**

нажигáться *несов.* **1.** *см.* **нажéчься; 2.** *страд. от* **нажигáть**

нажúм *м см.* **нажáть** I 1, 2 ♦ **пóчерк без ~а** басмыйча язу; **писáть с ~ом** басып язу

нажимáть *несов. см.* **нажáть** I

нажúн *м с.-х.* урым

нажинáть *несов. см.* **нажáть** II

нажúть *сов. что* **1.** табу, булдыру, җыю; **~ всё своúм трудóм** бөтен нәрсәне үз көчең белән табу **2.** *перен.* (*авыру*) алу, (*авыруга*) сабышу; **~ себé ревматúзм** ревматизм алу ♦ **~ неприя́тность** күңелсезлеккә тару; **~ себé врагóв** үзеңә дошман җыю

нажúться *сов.* **1.** (*обогатиться*) баю, байлык җыю; күп акча җыю **2.** *разг.* (*долго прожить*) озак тору (яшәү)

назáвтра *нареч. разг.* иртәгә, иртәгесен

назáд *нареч.* **1.** артка, артка таба; **оглянýться ~** артына борылып карау; **сдéлать шаг ~** бер адым артка чигенү **2.** кире, кирегә, эллеке урынына, иске урынына; **вернýться ~** кире кайту; **взять своё слóво ~** сүзеңне кире кайтарып алу **3.** элек; **два дня ~** ике көн элек

назализáция *ж лингв.* борынлашу

назализúровать *сов., несов. что, лингв.* борынлаштыру

назализúроваться *сов., несов. лингв.* борынлашу

назализóванный, -ая, -ое *лингв.* борынлашкан; **~ звук** борынлашкан аваз

назализовáть *сов., несов. см.* **назализúровать**

назализовáться *сов. несов. см.* **назализúроваться**

назвáнивать *несов. разг.* өзлексез (бертуктамый) шалтырату

назвáние *с* исем, ат

назвáн||ый, -ая, -ое *уст.*: **~ый брат** ахирәт; **~ая сестрá** ахирәт; **~ая дочь** тәрбиягә алынган кыз бала; **~ый сын** тәрбиягә алынган ир бала

назвáть I *сов. кого-что* **1.** (*дать имя, название*) атау, ат (исем) кую (кушу, бирү); (*дать прозвище*) атау, кушамат бирү, урам аты бирү **2.** (*охарактеризовать*) атау; **~ своúм учúтелем** үзеңнең остазың дип атау **3.** (*указать*) күрсәтү, атау; **~ кандидáтов в комúссию** комиссияга кандидатлар күрсәтү **4.** (*произнести имя, название*) атау, исемен атау; (*представить кого-л.*) таныштыру **5.** атау, әйтү, әйтеп бирү; **~ цéну** хакын әйтеп бирү **6.** (*перечислить*) атап чыгу, исемләп атап чыгу; **~ крýпные рéки Сибúри** Себердәге иң зур елгаларны атап чыгу

назвáть II *сов. кого-что* (*берникадәр*) чакыру, җыю; **~ гостéй** кунаклар чакыру

назвá||ться *сов.* **1.** *кем-чем* үзен ... дип атау (таныту, әйтү); **~ться врачóм** үзен врач дип таныту **2.** үзенең исемен әйтү (әйтеп бирү), кем булуын әйтү; **вошéдший ~лся** керүче үзенең исемен әйтте

наздравствовáться *сов.*: **на вся́кое чиха́нье не ~уешься** *погов.* һәрбер төчкерүгә исәнлек теләп бетерә алмассың (*ягъни һәр нәрсәгә игътибар итеп яисә әһәмият биреп бетерә алмассың*)

назéмн||ый, -ая, -ое **1.** жир өстендәге; **назéмные сооружéния** жир өсте корылмалары **2.** коры жир ...ы; **~ые войскá** коры жир гаскәрләре

нáземь *нареч.* жиргә; идәнгә

назидáн||ие *с книжн.* үгет, нәсихәт, үгет-нәсихәт; сабак, гыйбрәт; **он в ~ях не нуждáется** ул үгет-нәсихәткә мохтаҗ түгел; **в ~е всем** барсы өчен дә гыйбрәт булсын өчен

назидáтельный, -ая, -ое *книжн.* **1.** нәсихәтле, нәсихәт биргән, нәсихәт бирү ...ы; **~ тон** нәсихәт биргән тон **2.** гыйбрәтле, сабак булырлык; **~ слýчай** гыйбрәтле хәл

назлó, нáзло *нареч.* юри, ачу итеп, үч итеп

назначáть *несов. см.* **назнáчить**

назначéни||е *с* **1.** *см.* **назнáчить; 2.** эшкә билгеләнү; **нóвое ~е** яңа эшкә билгеләнү; **получúть ~е в сéльскую мéстность** эшкә авыл җиренә билгеләнү **3.** бурыч, максат; **высóкое ~е писáтеля** язучының бөек бурычы; **отря́д осóбого ~я** махсус эш йөкләнгән отря́д; **испóльзовать по ~ю** урынлы файдалану, тиешенчә файдалану

назнáчить *сов. кого-что, в разн. знач.* билгеләү; **~ к врачý** врачка билгеләү; **~ пéнсию** пенсия билгеләү; **~ цéну** хак билгеләү; **~ день отъéзда** китү көнен билгеләү; **~ на рабóту** эшкә билгеләү

назóйливый, -ая, -ое бәйләнчек, йөдәтүчән, йөдәткеч, теңкәгә тиючән, теңкә коры тыкыч

назревáть *несов. см.* **назрéть**

назрé||ть *сов.* **1.** (*созреть*) өлгерү, пешү; җитү; (*о нарыве*) тулу, тулып җитү **2.** *перен.* якынлашу, килеп җитү; **событúя ~ли** вакыйгалар якынлашты

назубóк *нареч. разг.* бик яхшы, менә дигән иттереп; яттан; **вы́учить ~** яттан бикләү; **знать ~** бик яхшы белү; **знать стихотворéние ~** шигырьне яттан белү

называ́||ть I *несов. см.* **назвáть** I ♦ **~ть вéщи своúми именáми** һәрнәрсәне үз исеме белән атау (*хакыйкатьне яшермичә әйтү*); **так ~емый** ...дип атала (йөртелә) торган, ...дип аталган, ...дигән

называ́ть II *несов. см.* **назвáть** II

называ́||ться *несов.* **1.** *см.* **назвáться** I; **2.** аталу, ... дип аталу; **как ~ется э́то явлéние?** бу күренеш ничек атала? **3.**

страд. от **называ́ть** I ♦ **а ещё до́ктор ~ется!** *ирон.* ә бит доктор исемен күтәрә!; **сде́лал ~ется!** *ирон.* эшләгән имештер!

наи- *приставка, сыйфат һәм рәвешләргә кушылып, артыклык һәм аерым очракларда чагыштыру дәрәҗәләре ясый; татар теленә аның мәгънәсе «иң» кисәкчәсе ярдәмендә тәрҗемә ителә, мәс.* **наилу́чший** иң яхшы; **наиталáнтливейший** иң сәләтле

наибо́лее *нареч.* иң, бигрәк тә, аеруча; **~ уда́чный спо́соб** иң уңышлы ысул

наибо́льший, -ая, -ее иң зур

най|вничать *несов. разг.* беркатлылану, беркатлылык күрсәтеп маташу, беркатлы булып күренергә маташу

най|вность *ж* беркатлылык, хәйләсезлек; тәҗрибәсезлек

най|вный, -ая, -ое **1.** беркатлы, хәйләсез; тормыш тәҗрибәсе булмаган; **~ ребёнок** беркатлы бала **2.** беркатлылыкны күрсәтә (белдерә) торган, беркатлылык белән ...ган; тәҗрибәсезлекне күрсәтеп (белдереп) торган; **~ вопро́с** беркатлылык белән бирелгән сорау

наивы́сший, -ая, -ее иң бөек, иң югары, иң зур

най|гранн||ый, -ая, -ое ясалма, ялган; **~ая весёлость** ясалма күңел күтәренкелеге

наигра́ть *сов. что* **1.** уйнау, уйнап күрсәтү; **~ но́вую мело́дию** яңа көйне уйнап күрсәтү **2.** уйнаган көйне (*пластинкага*) яздыру; **~ пласти́нку** уйнаган көйне пластинкага яздыру

наигра́ться *сов.* туйганчы уйнау, уйнап тую

най|грывать *несов. см.* **наигра́ть**

на́игрыш *м* **1.** (*народная мелодия; обычно плясовая*) көй, халык көе **2.** (*неестественность*) ясалмалылык (*артист уеныңк табигый булмавы турында*)

наизна́нку *нареч.* тискәре ягы белән, тискәре ягына, тискәресенә; **наде́ть пла́тье ~** күлмәкне тискәре ягы белән кию

наизу́сть *нареч.* күңелдән, яттан

наилу́чший, -ая, -ее иң яхшы, иң шәп

наиме́нее *нареч.* иң, иң аз; **~ интере́сный** [арада] иң кызыксызы; **~ опа́сный** [арада] иң куркынычсызы

наименова́ние *с* исем, ат

наиме́ньший, -ая, -ее иң кечкенә; иң кыска; иң аз

наискосо́к, на́искось *нареч.* кыйгач, кыйгачлап, кыйгач итеп; чатлаш

найти||е *с книжн.* илһам; эчке сиземләү, эчтән сизү; **по ~ю** эчке сиземләү белән

наиху́дший, -ая, -ее иң начар, иң яман

найдёныш *м уст.* табылдык бала

наймúт *м пренебр.* ялчы, сатлык жан, сатылган кеше

найти́ I *сов.* **1.** *кого-что* табу, эзләп табу; **~ гриб** гөмбә табу; **~ поте́рянную вещь** югалган әйберне [эзләп] табу **2.** *что* уйлап табу, ачу; **~ но́вый спо́соб приготовле́ния** *чего-л. берәр нәрсәне* әзерләүдә яңа ысул уйлап табу **3.** *что* табу, күрү, сизү; **не ~ [и] те́ни прито́рства** бернинди дә хәйлә сизмәү **4.** *кого-что* очрату, туры китерү; **~ в столе́ ста́рые пи́сьма** өстәлдә иске хатларны туры китерү **5.** *кого-что* табу; **~ утеше́ние в чте́нии** китап укуда үзеңә юаныч табу; **я нашёл ну́жным зайти́** керергә кирәк дип таптым **6.** *кого-что* табу, исәпләү; **врач нашёл его́ здоро́вым** табиб аны сәламәт дип тапты ♦ **~ себе́ смерть (моги́лу)** *где* үлем табу, башын салу, үлеп калу; **~ о́бщий язы́к** уртак тел табу, уртак фикергә килү; **нашёл чем хва́статься!** *ирон.* тапкан нәрсә белән мактанырга!

найти́ II *сов.* **1.** *на кого-что* бәрелү, барып бәрелү, барып төртелү; **~ на де́рево** агачка барып бәрелү **2.** *на что* каплау, басу; **ту́ча нашла́ на луну́** айны болыт каплады **3.** (*прийти, собраться*) җыелу, килеп җыелу; килеп тулу **4.** тулу; **нашло́ мно́го ды́му** бик күп төтен тулган ♦ **нашёл страх** курку басты, курку алды; **нашла́ тоска́** хәсрәт басты; **нашло́ весе́лье** күңелләре ачылып шау-гөр килде[ләр]

найти́сь *сов.* **1.** табылу; **пропа́жа нашла́сь** югалган әйбер табылды; **нашли́сь жела́ющие** теләүчеләр табылды **2.** аптырамау, аптырап (югалып) калмау, аптырашта калмау; **он не нашёлся, что отве́тить** ул җавап бирә алмыйча аптырап калды

нака́з *м* **1.** наказ, теләкләр һәм таләпләр; **~ы избира́телей** сайлаучыларның наказлары **2.** *уст.* боерык, күрсәтмә; үгет; **отцо́вский ~** ата боерыгы

наказа́ни||е *с* **1.** җәза; җәза бирү; **тяжёлое ~е** авыр җәза; **в ~е** өчен; **в ~е за опозда́ние** соңга калып килгән өчен; **подве́ргнуть ~ю** җәзага тарту **2.** *разг.* бәла; **~е мне с ним** бер бәла булды инде ул минем өчен; **вот ~е!** менә тагы бәла!; **что за ~е!** бу нинди бәла тагы!

наказа́ть *сов. кого-что* җәза бирү; **~ винóвных** гаепләргә җәза бирү

наказу́емый, -ая, -ое *юр.* җәза бирелә торган

нака́зывать *несов. см.* **наказа́ть**

нака́л *м* **1.** *см.* **накали́ть, накали́ться; 2.** накал, кызу..., яктырту ...; **ла́мпочка гори́т по́лным ~ом** лампочка тулы кызу белән яна

накалённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **накали́ть; 2.** кызу ..., кызган; **~ая атмосфе́ра** кызу атмосфера

нака́ливание *см.* **накали́ть, накали́ться**

нака́ливать *несов. см.* **накали́ть**

нака́ливаться *несов.* **1.** *см.* **накали́ться; 2.** *страд. от* **нака́ливать**

накали́ть *сов. что* кыздыру, бик нык кыздыру

накали́ться *сов.* кызу, бик нык кызу

нака́лывать I *несов. см.* **наколо́ть** I

нака́лывать II *несов. см.* **наколо́ть** II

нака́лываться *несов.* **1.** *см.* **наколо́ться; 2.** *страд. от* **нака́лывать** II

накаля́ть *несов. см.* **накали́ть**

накаля́ться *несов.* **1.** *см.* **накали́ться; 2.** *страд. от* **накаля́ть**

накану́не 1. *нареч.* бер көн элек; **я прие́хал ~** бер көн элек килдем **2.** *предлог с род. п.* ...га каршы, көненә каршы, алдыннан; **~ выходно́го дня** ял көненә каршы; **~ пра́здника** бәйрәм алдыннан; **~ Но́вого го́да** Яңа елга каршы

нака́пать *сов. что, чего* тамызу

нака́пливать *несов. см.* **накопи́ть**

нака́пливаться *несов.* **1.** *см.* **накопи́ться; 2.** *страд. от* **нака́пливать**

нака́пывать I *несов. см.* **нака́пать**

нака́пывать II *несов. см.* **накопа́ть**

нака́т *м* **1.** *см.* **наката́ть** I, 3; **2.** түшәмә, түшәлмә (*берәр нәрсә өстенә түшәлгән бүрәнәләр, калын такталар*); **блинда́ж с двойны́м ~ом** ике кат бүрәнә түшәлгән блиндаж

наката́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернидер*) тәгәрәтеп китерү, тәгәрәтеп китереп кую; **~ брёвна (брёвен)** бүрәнәләр тәгәрәтеп китерү **2.** *что, чего* (*бернидер*) тәгәрәтү; **~ бельё** кер тәгәрәтү **3.** *что* буяу белән каплау; [тәгәрәтеп] сырлау (ялтырату); **~ типогра́фский набо́р** типография наборын буяу белән каплау **4.** *что* [юл] салу, йөреп [юл] салу; **~ доро́гу по́ полю** басу аша юл салу **5.** *что, чего, прост.* тиз генә язып (сызгалап) ташлау; **~ письмо́** тиз генә хат сызгалап ташлау

наката́ться *сов.* (*на коньках, лыжах*) туйганчы шуу, шуып тую; (*на машине, лошади и т.п.*) туйганчы утырып йөрү

накати́||ть *сов.* **1.** *что, чего* (*прикатить*) (*бернидер*) тәгәрәтеп китереп кую; тәгәрәтеп кертү (кертеп кую) **2.** *что* тәгәрәтеп мендерү (мендереп кую); **~ть бо́чку на платфо́рму** мичкәне платформага тәгәрәтеп мендерү **3.** *перен. на кого-что, прост.* кинәт каплап алу, чолгап алу, басу, басып алу; **на него́ ~ла тоска́** кинәт аның эче поша башлады; **на него́ ~л страх** кинәт аны курку басты

накати́||ться *сов.* [тәгәрәп] килеп бәрелү; **~лась волна́** дулкын килеп бәрелде

нака́тывать I *несов. см.* **наката́ть**

нака́тывать II *несов. см.* **накати́ть**

накача́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернидер*) суыртып тутыру, качать итеп тутыру, качать итеп кую; **~ бо́чку воды́** бер мичкә су качать итеп кую **2.** *что* (*газ, һава, сыекча*) тутырып кабарту, качать итеп кабарту

нака́чивать *несов. см.* **накача́ть**

наква́сить *сов. что, чего* тозлау, тозлап кую; **~ капу́сты** кәбестә тозлау

наква́шивать *несов. см.* **наква́сить**

накида́ть *сов. что, чего* (*бернидер*) ташлау, ыргыту, ату, атып бәрү

наки́дка *ж* **1.** накидка, япма (*җилкәгә салына торган җиңсез кием*); **мехова́я ~** мех накидка **2.** (*для подушек*) мендәр өслеге, җәймә, япма

наки́дывать I *несов. см.* **накида́ть**

наки́дывать II *несов. см.* **наки́нуть**

наки́дываться *несов.* **1.** *см.* **наки́нуться**; **2.** *страд. от* **наки́дывать** II

наки́нуть *сов. что* **1.** салу, ябу; ~ **шаль** шәл ябу **2.** *разг.* өстәү, арттыру; ~ **рубль** бер сум өстәү

наки́нуться *сов. см.* **набро́ситься**

накипа́ть *несов. см.* **накипе́ть**

накипе́||ть *сов.* **1.** (*о пене*) күбек күтәрелү (*мәс. ит шулпасы өстенә*); (*о накипи*) юшкын утыру **2.** *перен.* кайнау; ярсу; **на душе́ у меня́** ~**ло** ачуым эчемә сыймый; йөрәгемә кабынды

на́кипь *ж* **1.** (*пена, грязь*) күбек **2.** (*осадок*) юшкын

накла́д *м*: **в** ~**е не бу́дешь (не оста́нешься)** *прост.* берни югалтмассың, зыян күрмәссең

накла́дка *ж* **1.** (*мәс. парик*) ясалма чәч **2.** *тех.* ишек биге планкасы

накла́дно *в знач. сказ. разг.* табышсыз, файдасыз; бик кыйбат; **э́то ему́ бу́дет** ~ бу аның өчен кыйбатка төшәчәк

накладн||о́й, -а́я, -о́е **1.** йөгертелгән, ябыштырылган; **ножи́** ~**о́го серебра́** көмеш йөгертелгән пычаклар **2.** ябыштырылган, ясалма, ялганма; ~**а́я борода́** ясалма сакал **3.** *в знач. сущ.* ~**а́я** *ж* накладной (*товар яки йөк белән бергә җибәрелә торган документ*) ♦ ~**ы́е расхо́ды** өстәмә чыгымнар

накла́дывать *несов. см.* **наложи́ть**

наклевета́ть *сов. на кого-что* яла ягу

наклёвываться *несов. см.* **наклю́нуться**

накле́ивать *несов. см.* **накле́ить**

накле́иваться *несов.* **1.** *см.* **накле́иться**; **2.** *страд. от* **накле́ивать**

накле́ить *сов.* **1.** *что* ябыштыру, ябыштырып кую; ~ **ма́рку** ма́рка ябыштыру **2.** *что, чего* (*берникадәр*) ябыштырып ясау (ясап кую); ~ **мно́го игру́шек** бик күп уенчыклар ябыштырып ясап кую

накле́иться *несов.* ябышу

накле́йка *ж* **1.** *см.* **накле́ить** 1; **2.** (*то, что наклеено*) ябыштырып куелган нәрсә (*кәгазь һ.б.ш.*)

наклепа́ть I *сов. что, тех.* чүкеп ябыштыру, чүкеп ябыштырып кую; чүкеп ялгау

наклепа́ть II *сов. на кого, прост.* яла ягу, яла тарату, ялган хәбәр тарату

наклёпка *ж* **1.** *см.* **наклепа́ть** I; **2.** (*то, что наклёпано*) чүкеп ябыштырылган нәрсә (өлеше)

наклёпывать *несов. см.* **наклепа́ть** I

наклёпываться *несов.* **1.** (*приклёпываться*) чүкелеп ябышу **2.** *страд. от* **наклёпывать**

накли́кать *сов. что, чего, прост.*: ~ **беду́** алдан юрап башка бәла китерү

накликать *несов. см.* **накли́кать**

наклон *м* **1.** *см.* **наклони́ть, наклони́ться**; **2.** (*покатая поверхность*) авышлык, сөзәклек **3.** (*наклонное положение*) авыш булу, авышканлык

наклоне́ние *с грам.* төркемчә, наклонение; **изъяви́тельное** ~ хикәяләү наклонениесе; **повели́тельное** ~ боерык наклонениесе; **жела́тельное** ~ теләк наклонениесе; **усло́вное** ~ шарт наклонениесе

наклони́ть *сов. что* (*нагнуть*) авыштырү, янтайту, кыйшайту; (*согнуть*) бөгү, ию, сыгу; ~ **столб** баганаңы авыштыру; ~ **ве́тку** ботакны ию

наклони́||ться *сов.* **1.** авышу, янтаю, кыйшаю; салыну, салынып төшү; **столб** ~**лся** багана кыйшайган; **ве́тви** ~**лись** ботаклар салынган **2.** (*о человеке*) бөгелү, иелү; ~**ться над ка́ртой** карта өстенә иелү

наклóнность||ь *ж* **1.** һәвәслек; омтылыш; ~**ь к му́зыке** музыкага һәвәслек **2.** *обычно мн.* ~**и** гадәтләр; **дурны́е** ~**и** начар гадәтләр

наклóнн||ый, -ая, -ое авыш, сөзәк; ~**ая пло́скость** авыш яссылык

наклоня́ть *несов. см.* **наклони́ть**

наклоня́ться *несов.* **1.** *см.* **наклони́ться**; **2.** *страд. от* **наклоня́ть**

наклю́ну||ться *сов.* **1.** (*о цыплёнке*) борынлау **2.** *перен. прост.* чиертү, [очраклы рәвештә] килеп чыгу, түры килү; ~**лось вы́годное де́льце** файдалы эш килеп чыкты

наклю́зничать *сов. прост.* әләкләү

накова́льня *ж* **1.** (*кузнечная*) сандал, тимерче сандалы **2.** *анат.* сандал сөяк (*урта колакта*)

накова́ть *сов.* **1.** *что* (*приделать ковкой*) кыздырып чүкеп ябыштырү (ялгау) **2.** *что, чего* (*наготовить ковкой*) чүкеп ясау

нако́вывать *несов. см.* **накова́ть**

нако́жн||ый, -ая, -ое тире ...ы; ~**ые боле́зни** тире авырулары

наколáчивать *несов. см.* **наколоти́ть**

наколе́нник *м* (*накладка, предохраняющая от удара*) тез калканы, тез саклагыч

наколе́нный, -ая, -ое тезгә каплана торган, тезгә бәйли (киелә) торган

нако́лка *ж* наколка, бизәндек (*хатын-кыз чәчендә*)

наколоти́ть *сов. см.* **наби́ть** 2, 3

наколо́ть I *сов. что, чего* **1.** (*берникадәр*) яру, ярып кую, ярып әзерләп кую; ~ **дров** утын ярып кую **2.** (*берникадәр*) вату, ватып кую; ~ **са́хару** шикәр ватып кую

наколо́ть II *сов.* **1.** *что. чего* (*приколоть*) (*берникадәр*) кадау, кадап кую **2.** *что, кого-чего* сую, суеп кую; ~ **на́ зиму гусе́й** кышкылыкка казлар сую **3.** *что, чего* чәнчеп (чәнечкәләп) ясау; төшерү; ~ **узо́р** чәнечкәләп бизәк төшерү **4.** *что* кадалу, керү; ~ **ру́ку иго́лкой** кулга энә кадалу

наколо́ться *сов.* кадалу

комáрник *м* битлек (*озынборыннан саклагыч*)

наконе́ц *нареч.* **1.** ниһаять, ахырда, ахыр чиктә; ~ **он догада́лся** сизеп алды ниһаять **2.** *в знач. вводн. сл.* тагын, шуның өстенә, өстәвенә, һич югында, ниһаять

наконе́чник *м* очлык; ~ **для каранда́ша** карандаш очлыгы; ~ **стрелы́** ук очлыгы

накопа́ть *сов. см.* **нары́ть**

накопи́ть *сов. прям., перен. что, чего* җыю, туплау; ~ **де́нег** акча җыю; ~ **о́пыт** тәҗрибә туплау

накопи́ться *сов. прям., перен.* җыелу, туплану

накопле́ни||е *с* **1.** *см.* **накопи́ть, накопи́ться**; **2.** *мн.* ~**я** түпланыш; җыелган акчалар *һ.б.ш.*

накопт||и́ть *сов.* **1.** төтәп сөрем чыгару; **ла́мпа** ~**ла** лампа төтәп сөрем чыгарган **2.** *что, чего* (*берникадәр*) ыслау, ыслап әзерләп кую; ~**ть колба́с** казылык ыслау

накорми́ть *сов. кого-что* ашату, туйганчы ашату, туйдыру; (*младенца*) имезү; ~ **семью́** гаиләне ашату

накорчева́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) урман төпләү; төп чыгару

накоси́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) чабу, чабып алу; чабып әзерләп кую; ~ **травы́** улән чабу

нако́стн||ый, -ая, -ое сөяк өсте ...ы, сөяк өстендәге, сөяк өстендә була торган; ~**ая о́пухоль** сөяк өстендәге шеш

накра́пыва||ть *несов.* сибәләү, сибәләп тору; ~**ет дождь** янгыр сибәли

накра́сить *сов.* **1.** *что* буяу, [иннек] ягу; ~ **гу́бы** иреннәрне буяу **2.** *что, чего* (*берникадәр*) буяу, буяп чыгу

накра́ситься *сов.* буяну, [иннек] ягыну

накра́сть *сов. что, чего* урлап җыю

накрахма́лить *сов. что, чего* крахмаллау, крахмаллап кую

накра́шивать *несов. см.* **накра́сить**

накра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **накра́ситься**; **2.** *страд. от* **накра́шивать**

накрени́ть *сов. что* кырынайту, кыйшайту, янтайту

накрени́ться *несов.* кырынаю, янтаю, кыйшаю

накреня́ть *несов. см.* **накрени́ть**

накреня́ться *несов.* **1.** *см.* **накрени́ться**; **2.** *страд. от* **накреня́ть**

на́крепко *нареч.* **1.** (*прочно, наглухо*) нык итеп, ныклап; **закры́ть** ~ ныклап ябу **2.** *разг.* (*решительно*) каты [итеп], каттый (кискен) рәвештә

на́крест *нареч.* аркылы-торкылы, әвернәсыман итеп

накрича́ть *сов. на кого-что* кычкырыну, акырыну

накрои́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) кисү, кисеп кую, кисеп әзерләп кую (*кием-салым турында*)

накромса́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) кискәләү, кискәләп ташлау, тураклау, тураклап ташлау (бетерү)

накроши́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) турау, турап кую (ташлау, салу), ваклау, ваклап кую (ташлау, салу)

накрути́ть *сов.* **1.** *что* (*намотать*) (*берникадәр*) урау, урап (чорнап) кую **2.** *что, чего* (*изготовить кручением*) (*берникадәр*) кату, катып кую, бөтереп әзерләп кую; ишү, ишеп кую

накру́чивать *несов. см.* **накрути́ть**

накрыва́ть *несов. см.* **накры́ть**

накрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **накры́ться**; **2.** *страд. от* **накрыва́ть**

накры́ть *сов. кого-что* **1.** ябу, каплау; ~ **мешки́ бреzéнтом** капчыкларны

брезент белән каплау; ~ **стол ска́тертью** өстәлгә эскәтер җәю **2.** *разг.* тоту, өстенә барып чыгу; ~ **престу́пника** җинаятьчене тоту ♦ ~ **стол (на стол)** табын җәю, табын әзерләү

накры́ться *сов.* каплану, ябыну, бөркәнү; ~ **одея́лом** юрган ябыну

накупа́ть *несов. см.* **накупи́ть**

накупа́ться *сов.* туйганчы су коену (керү); ~ **в ре́чке** туйганчы инештә су коену

накупи́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) сатып алу (алып кую)

наку́ривать *несов. см.* **накури́ть**

наку́риваться *несов. см.* **накури́ться**

накури́ть *сов.* **1.** *чем и без доп.* тәмәке төтене белән тутыру; тәмәке тарту; ~ **в ко́мнате** бүлмәне тәмәке төтене белән тутыру **2.** *что, чего* (*берникадер*) куу, куып әзерләү; ~ **смолы́** сумала куу

накури́ться *сов.* туйганчы тәмәке тарту

накуроле́сить *сов. прост.* [шаярып] әкәмәтләр эшләп ташлау

накуса́ть *сов. что. разг.* тешләү, тешләп бетерү

наку́тать *сов. что. чего на кого, разг.* кат-кат киендерү, кат-кат кидерү

наку́тывать *несов. см.* **наку́тать**

налага́ть *несов. см.* **наложи́ть** 3

нала́дить *сов. что* **1.** көйләү, рәтләү, көйгә (рәткә) салу, төзәтү, ипләү; ~ **маши́ну** машинаны көйләү; ~ **станки́** станокларны төзәтү **2.** оештыру, юлга (җайга) салу; ~ **произво́дство запчасте́й** запас частьләр җитештеруне юлга салу

нала́ди||ться *сов.* җайлану, җайланып китү, юлга (җайга) салыну, юлга салынып китү, рәткә салыну; **рабо́та ~лась** эш җайланды

нала́дка *ж тех. см.* **нала́дить** 1

нала́дчик *м* көйләүче, төзәтүче; ~ **станко́в** станоклар көйләүче

нала́живание *с см.* **нала́дить, нала́диться; ~ ми́рных отноше́ний** тыныч мәнәсәбәтләр урнаштыру

нала́живать *несов. см.* **нала́дить**

нала́живаться *несов.* **1.** *см.* **нала́диться; 2.** *страд. от* **нала́живать**

нала́мывать *несов. см.* **наломи́ть**

налга́ть *сов.* **1.** (*наговорить лжи*) [әллә-ниләр] ялганлау, ялган сөйләү **2.** *на кого-что* (*наклеветать*) яла ягу, нахак бәла тагу

нале́во *нареч.* **1.** (*куда*) сулга, сулга таба, сул якка таба, **сверну́ть** ~ сулга борылу **2.** (*где*) сулда, сул якта; ~ **лес** сул якта урман

налега́ть *несов. см.* **нале́чь**

налегке́ *нареч.* **1.** (*без ноши*) җиңелчә [генә], әйберсез генә, йөксез **2.** (*в лёгкой одежде*) җиңелчә (җиңел) генә киенеп, җиңел киемнән

на́ледь *ж* **1.** боз өстенә чыккан су **2.** су өстендәге боз катламы

належа́ться *сов.* туйганчы яту

налеза́ть *несов. см.* **нале́зть**

нале́з||ть *сов. на кого-что и без доп., разг.* **1.** [үрмәләп менеп] сырып алу, каплап алу, сырышу, [үрмәләп] кереп тулу; этеп-төртеп менү, өелү, күтәрелү; **2.** (*об одежде, обуви*) керү, сыю, таман булу

налепи́ть *сов.* **1.** *что, разг.* ябыштыру, ябыштырып кую; ~ **на сте́ну афи́шу** стенага афиша ябыштырып кую **2.** *что, чего* (*берникадәр*) әвәләү, әвәләп ясау, әвәләп ясап кую; ~ **фигу́рок из гли́ны** балчыктан төрле сыннар әвәләп ясау

налепля́ть *несов. см.* **налепи́ть** 1

налёт *м* **1.** *см.* **налете́ть** 3, 5; **2.** (*авиации, конницы и т.п.*) һөҗүм **3.** (*вооружённое нападение*) басу, талау **4.** катлам, кунык; ~ **пы́ли** тузан куныгы **5.** *мед.* катлау; **у него́ ~ в го́рле** аның тамагында эренле катлау (*мәс. ангина белән авырганда була*) ♦ **с ~а (у)** 1) очып (йөгереп, ашыгып) барганда; **с ~а уда́риться** *обо что* йөгереп барганда бәрелү; 2) *перен.* (*не раздумывая*) уйлапнитеп тормыйча

налета́ть 1 *несов. см.* **налете́ть**

налета́||ть II *сов. что. чего* (*берникадәр*) очу; **лётчик ~л сто ты́сяч киломе́тров** лётчик йөз мең километр очкан

налете́||ть *сов.* **1.** *на кого-что* (*летя, натолкнуться*) очып барганда (килгәндә) бәрелү **2.** *перен. на кого-что, разг.* ашыгып барганда (килгәндә) бәрелү, барып (килеп) бәрелү; **~ть на столб** ашыгып барганда баганага бәрелү **3.** *на кого-что* (*напасть с воздуха*) ыргылу, ташлану, кинәт (көтмәгәндә) һөҗүм итү **4.** *перен. на кого-что* ташлану; **~ть с угро́зами** янап ташлану **5.** (*о ветре, буре*) кинәт чыгу, кубу, күтәрелү **6.** очып (кереп) җыелу, очып (кереп) тулу; **в ко́мнату ~ли му́хи** бүлмәгә чебен кереп җыелган **7.** куну, утыру; **на стёкла ~ла пыль** пыялаларга бик күп тузан кунган

налётчик *м* талаучы, басқынчы, йортлар талаучы, йортлар басучы

нале́чь *сов.* **1.** *на кого-что* [өстенә] яту, таяну, басу, этү; ~ **плечо́м на дверь** иңбашы белән ишекне этү **2.** *перен. на что* тырышу, тырышып ...а башлау; ~ **на учёбу** тырышып укый башлау; ~ **на вёсла** тырышып ишә башлау **3.** *перен. на кого-что, прост.* (*нажать*) кысрыклау, кысу, (*берәр нәрсә эшләргә*) мәҗбүр итү; ~ **на помо́щников** ярдәмчеләрне кысу

нали́в *м* **1.** *см.* **нали́ть** 1; **2.** җиту, пешү, өлгерү; **я́блоки хо́рошего ~а** яхшы өлгергән алмалар

наливá́ть *несов. см.* **нали́ть**

наливá́ться *несов.* **1.** *см.* **нали́ться; 2.** *страд. от* **наливá́ть**

нали́вка *ж* төнәтмә (*җиләк-җимеш салып төнәтелгән аракы*)

наливн||о́й, -а́я, -о́е **1.** сыеклык ...ы, сыекчалар салып ташый торган; **~ы́е суда́** сыекчалар салып ташый торган суднолар **2.** су ...ы, су әйләндерә торган; **~а́я ме́льница** су тегермәне **3.** тулып пешкән; **~о́е я́блоко** тулып пешкән алма

нали́м *м* җумба, шамбы

нали́м||ий, -ья, -ье җумба (шамбы) ...ы; **~ья ухá** җумба шулпасы

налинова́ть *сов. что, чего* [сызыклар] сызу, [сызыклар] сызып чыгу

налипа́ть *несов. см.* **нали́пнуть**

нали́пнуть *сов.* [өстенә] ябышу

налит||о́й, -а́я, -о́е **1.** тулып пешкән; **~о́е я́блоко** тулып пешкән алма **2.** (*о плечах, руках и т.п.*) тулы, симез; (*о человеке*) тыгыз тәнле, ныК

нали́ть *сов., что, чего* **1.** салу, тутыру, салып (тутырып) кую; ~ **чай в ча́шку** чынаякка чәй салу; ~ **стака́н молока́** бер стакан сөт салу **2.** (*пролить*) түгү **3.** (*изготовить литьём*) (*берникадәр*) кою, коеп ясау, коеп (әзерләп) кую

нали́ться *сов.* **1.** тулу, керү, кереп (үтеп) керү; **в ло́дку налила́сь вода́** көймәгә су кергән **2.** җитү, пешү, өлгерү, тулып пешү; **сли́вы налили́сь** сливалар өлгергән

налицо́ *нареч. в знач. сказ.* биредә, монда; бар; күз алдында; күренеп тора; **доказа́тельства ~** дәлилләр бар; **результа́ты ~** нәтиҗәләре күз алдында

нали́чествовать *несов. книжн.* булу, күз алдында булу, күренеп тору

нали́чи||е *с* барлык; булу; бар булу, урынында (кулда, күз алдында) булу; **при ~и** булса, булганда; булган хәлдә ♦ **быть (оказа́ться) в ~и** булу, күз алдында булу

нали́чник *м* йөзлек (*тәрәзәдә, ишектә*)

нали́чност||ь *ж* **1.** *см.* **нали́чие**; **все маши́ны в ~и** барлык машиналар [да] бар **2.** (*хәзерге вакытта*) булган кадәресе (күләме); **~ь това́ров в магази́не** кибеттәге товарларның булган кадәресе **3.** булган акча; **~ь ка́ссы** кассада булган акча ♦ **быть (оказа́ться) в ~и** *то же, что* **быть (оказа́ться) в нали́чии** *см.* **нали́чие**

нали́чн||ый, -ая, -ое **1.** булган, кулда булган, кулдагы; **~ый капита́л** кулда булган капитал; **~ые де́ньги** кулда булган акча **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* кулда булган акчалар ♦ **за ~ый расчёт** *фин.* саф акчага

нало́бник *м* **1.** (*в конской узде*) маңгайча **2.** (*налобная повязка*) маңгай бәйләвече

нало́бн||ый, -ая, -ое маңгайдагы, маңгай ...ы; **~ая повя́зка** маңгай бәйләвече; **~ый реме́нь** (*в узде*) маңгайча

налови́ть *сов. что, кого-чего* (*берникадәр*) тоту, тотып алу; ~ **ры́бы** балык тоту

наловчи́ться *сов. с неопр., в чём и без доп., разг.* остару, остарып (өйрәнеп) китү

нало́г *м* салым, түләү; **подохо́дный ~** керемгә карап алына торган салым; **обложи́ть ~ом** салым салу; **плати́ть ~** салым түләү

нало́гов||ый, -ая, -ое салым[нар] ...ы, түләү[ләр] ...ы; **~ая систе́ма** салымнар системасы

налогоплате́льщик *м* салым (түләү) түләүче

налогоплате́льщица *ж* салым түләче хатын (кыз)

наложи́ть *сов.* 1. *что* (*сверху*) кую, салу, өстенә кую (салу); ~ **компре́сс** компресс кую 2. *что, чего* (*на поверхность*) (*берникадәр*) өю, өеп кую; тутырү; (*внутрь*) төяү, төяп кую; тутыру; ~ **книг на стол** өстәлгә китаплар өеп кую; ~ **корзи́ну я́блок** бер көрзин алма тутыру 3. *что* басу, салу, кую; ~ **печа́ть** печать басу; ~ **аре́ст на иму́щество** милеккә арест салу; ~ **ви́зу** виза салу; ~ **штраф** штраф салу 4. *мед.* ~ **бинт** бинтлау, бинт белән бәйләү; ~ **гипс на́ руку** кулын гипска салу; ~ **жгут** жгут салу; ~ **пла́стырь** пластырь ябу; ~ **щипцы́** кыскыч(лар) белән кыстыру ◆ ~ **на себя́ ру́ки** *прост.* үзенә кул салу, үз-үзен үтерү; ~ **печа́ть (отпеча́ток)** *на кого-что* эз калдыру, йогынты ясау; ~ **ру́ку (ла́пу)** *на что* үз кулына алу, үз ихтыярына буйсындыру

нало́жница *ж книжн.* кәнизәк

наломáть *сов. что, чего* (*берникадәр*) сындыру, сындырып хәзерләү ◆ ~ **дров** ахмаклыклар эшләп ташлау

налощи́ть *сов. что* ялтырату, ялтыратып чыгу

налу́щивать *несов. см.* **налущи́ть**

налущи́ть *сов. что, чего* (*луща, насорить*) кабыгы белән чүпләп бетерү; (*луща, наготовить*) кабыгыннан (кузагыннан) әрчү, әрчеп кую

налюбова́ться *сов. на кого-что* сокланып түйганчы карап тору; (*с отриц. «не»*) сокланып (карап) туя алмау; **не налюбу́юсь на дете́й** балаларга карап туя алмыйм

намагни́тить *сов. что* магнитлау, магнитландыру

намагни́чивать *несов. см.* **намагни́тить**

намагни́чиваться *несов.* 1. магнитлану 2. *страд. от* **намагни́чивать**

намаз́ *м* намаз; **у́тренний** ~ иртәнге намаз

намáзать *сов.* 1. *что* сылау, сөртү, ягу; ~ **хлеб ма́слом** ипигә май ягу 2. *что, разг.* буяу; ~ **гу́бы** иреннәрне буяу 3. *что, чего и без доп., разг.* (*плохо нарисовать, написать*) буяштыргалау; сызгалау; эштер-өштер китерү

нама́заться *сов.* буяну, сөртенү, ягыну; ~ **кре́мом** крем ягыну; ~ **ма́зью** мазь белән сөртенү

нама́зывать *несов. см.* **нама́зать** 1, 2

нама́зываться *несов.* 1. *см.* **нама́заться**; 2. *страд. от* **нама́зывать**

намалева́ть *сов. кого-что, разг.* белер-белмәс рәсем ясау

нама́лывать *несов. см.* **намоло́ть**

намарино́вать *сов. что, чего* (*берникадәр*) маринадлау, маринадлап кую (әзерләү)

намарино́вывать *несов. см.* **намарино́вать**

нама́тывать *несов. см.* **намота́ть**

нама́тываться I *несов.* 1. *см.* **намота́ться** 1; 2. *страд. от* **нама́тывать**

нама́тываться II *несов. см.* **намота́ться** II

нама́чивать *несов. см.* **намочи́ть**

нама́чиваться *несов.* 1. *см.* **намочи́ться**; 2. *страд. от* **нама́чивать**

нама́яться *сов. прост.* 1. (*очень устать*) бик нык ару, арып (интегеп) бетү 2. (*намучиться*) бик интегү, бик күп җәфа чигү

намежева́ть *сов. что, чего* ызан (межа) салып (сызып) чыгу

намежёвывать *несов. см.* **намежева́ть**

намёк *м* ишарә, киная, кинаяле сүз, читләтеп әйтелгән сүз; **сде́лать** ~ сиздерү, сиздереп кую

намека́||ть *несов. на кого-что и без доп.* ишарә итү, читләтеп әйтү (сөйләү), кинаяле сөйләү, сиздерү, сиздереп әйтү; **я дога́дался, на что́ он** ~**ет** аның тел төбе кая берганын мин сизеп алдым

намекну́ть *сов. однокр. на кого-что и без доп.* [читләтеп] сиздереп кую, [читләтеп] әйтеп кую, сиздерү, сиздереп кую

намели́ть *сов. что* акбурлау, акбур белән буяп кую, акбурлап кую

намéнивать *несов. см.* **наменя́ть**

наменя́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) алыштыру, алыштырып алу

намерева́||ться *несов.* ниятләү, исәп тоту, чамалау, чамалап тору (йөрү), җыену, уйлау, ...макчы булу; **я** ~**юсь уе́хать** китәргә җыенам

наме́рение *с* ният, исәп, теләк; **благи́е** ~**я** изге ниятләр

наме́ренный, -ая, -ое белеп (белә торып, юри) эшләнгән, алдан белеп (үйлап) ...ган, аңлы рәвештә ...ган; ~ **посту́пок** аңлы рәвештә эшләнгән эш

намерза́ть *несов. см.* **намёрзнуть**

намёрз||нуть *сов.* [өстенә] кату, күп бүлып кату; **на окне́ намёрз лёд** тәрәзәгә боз каткан

намёрзнуться *сов. разг.* бик [нык] туңу, туңып бетү, бик өшү, өшеп (катып) бетү; ~ **в пути́** юлда бик нык туңу

наме́ривать *несов. см.* **наме́рить**

наме́рить *сов. что, чего* (*берникадәр*) үлчәү, үлчәп [әзерләп] кую; ~ **мешо́к муки́** бер капчык он үлчәп кую; ~ **де́сять ме́тров полотна́** ун метр киндер үлчәп әзерләп кую

на́мертво *нареч. разг.* нык итеп, ачылмаслык (сүтелмәслек, аерылмаслык *h.б.ш.*) итеп; **соедини́ть** ~ *что-л.* нык итеп тоташтыру

намеря́ть *несов. см.* **наме́рить**

намеси́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) изү, басу, изеп (басып) кую; ~ **те́ста** камыр изеп кую; ~ **гли́ны** балчык изеп кую

наме||сти́ *сов.* 1. *что, чего* (*берникадәр*) себереп өеп кую; ~**сти́ ку́чу му́сора** чүпне себереп өеп кую 2. *безл. что* (*өреп китереп*) өю, җыю; ~**ло́ мно́го сне́гу** бик күп кар китереп өйгән

наме́стник *м* наместник (1. *ист. борынгы Русьта җирле идарә башлыгы* 2. *18нче гасырда бер яки берничә губерна башлыгы* 3. *19-20нче гасырларда Россиядә кырый төбәкләрдә — Кавказда, Польшада — башлык*)

наме́стничество *с* наместниклык (*Россиядә 18нче гасыр ахырыннан 20нче гасыр башына кадәр административ-территориаль берәмлек*)

намёт *м* 1. *рыб.* сөрәкә (*озын сапка утыртылган капчыксыман җәтмә*) 2. (*сеть для ловли птиц*) тозак

наметáть I *сов. см.* **намести́**

наметá||ть II *сов.* 1. *что, чего* (*берникадәр*) өю, салу, кую; ~**ть пя́ть стого́в** биш кибән кую; ~**ть се́на** печән өю 2. *что, кого-чего* (*произвести на свет*) (*о рыбе*) чәчү; (*о нек-рых животных*) балалау, бала китерү 3. *что* күнектерү, өйрәтү; ~**ть глаз** күзләрне күнектерү; ~**ть ру́ку** кулны күнектерү

наметáть III *сов.* 1. *что* типчү, күкләү; ~ **швы** җөйләрне типчү 2. *что, чего* (*берникадәр*) типчү, күкләү, типчеп (күкләп) чыгу; ~ **не́сколько пла́тьев** берничә күлмәкне күкләп чыгу

наме́тить I *сов. что* 1. (*поставить метку*) билге салу (кую), билге[ләр] салып (куеп) чыгу 2. (*обозначить штрихами*) сызып чыгу (билгеләү)

наме́тить II *сов. что* билгеләү; күздә тоту; ~ **день отъе́зда** китү көнен билгеләү

намётывать I *несов. см.* **наметáть** II

намётывать II *несов. см.* **наметáть** III

намечáть I *несов. см.* **наме́тить** I

намечáть II *несов. см.* **наме́тить** II

намешáть *сов. что, чего, разг.* катнаштырү, кушу, кушып туглау

наме́шивать I *несов. см.* **наме́сить**

наме́шивать II *несов. см.* **намешáть**

наминáть *несов. см.* **намя́ть**

намоги́льный, -ая, -ое кабер ...ы, кабер өсте ...ы; ~ **па́мятник** кабер ташы

намозо́лить *сов. что, разг.* сөялләндерү, сөялләндереп бетерү; ~ **ру́ки** кулларны сөялләндереп бетерү; ~ **глаза́** *кому прост.* күзгә кергән чүп булу, туйдырып бетерү

намокáть *несов. см.* **намóкнуть**

намóкнуть *сов.* чылану, юешләну, жебү

намола́чивать *несов. см.* **намолоти́ть**

намоло́т *м с.-х.* 1. *см.* **намолоти́ть**; 2. (*количество намолоченного зерна*) сугып алынган игеннең күләме

намолоти́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) сугып алу (кую); ~ **по со́рок це́нтнеров зерна́ с гекта́ра** гектарыннан кырыгар центнер иген сугып алу

намоло́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) тарттырү, тарттырып алу (кую); ~ **мешо́к муки́** бер капчык он тарттырып алу

намóрдник *м* борынчык, борындык

намор||и́ть *сов. что, кого-чего* агулап үтереп бетерү; ~ **тарака́нов** тараканнарны агулап үтереп бетерү

намóрщить *сов. что* җыерү; ~ **лоб** маңгай җыерү

намóрщиться *сов.* (*о коже лба, носа*) җыерылу

намости́ть *сов. что* [таш, такта *h.б.ш.*] җәю, түшәү, җәеп (түшәп) чыгу; ~ **доро́гу** юлга таш түшәү

намотáть *сов. что, чего* (*берникадәр*) чорнау, урау, чорнап (урап) кую; чорнап (әзерләп) кую; сару; ~ **ни́тки на шпу́льку** кәтүккә жеп чорнау; ~ **не́сколько клубко́в ше́рсти** берничә йомгак йон чорнау ◆ ~ **[себе́] на ус** мыекка

чорнап кую, ≈ колакка салып (киртеп) кую

намота́ться I *сов.* чорналу, уралу, чорналып (уралып) бетү; сарылу

намота́ться II *сов. прост.* (*устать*) ару, арып бетү, арып хәлдән таю

намо́тка *ж* **1.** *см.* **намота́ть**; **2.** *разг.* (*моток*) киләп

намочи́ть *сов.* **1.** *что* чылату, җебетү, чылатып (җебетеп) кую; **~ бельё в кори́те** тагараста кер чылату **2.** *что, чего* (*берникадәр*) җебетү, җебетеп кую; **~ я́блок на́ зиму** кышлыкка алма җебетеп кую

намудри́ть *сов. разг.* бутап (буташтырып, катлауландырып) бетерү

наму́сорить *сов. разг.* чүпләү, чүпләп бетерү

намути́ть *сов. что* болгату, болганчыкландыру, болганчыкландырып бетерү; **~ во́ду** суны болгату

наму́читься *сов. разг.* бик күп җәфа чигү, интегү, җәфаланып (интегеп) бетү

намы́в *м* **1.** *см.* **намы́ть** 2, 3; **~ гру́нта** грунт юдырту **2.** китерелмә, утырым, дуен, балчык (*елга ярының агым сулар алып килгән туфрактан, комнан һ.б.ш. барлыкка килгән өлеше*)

намыва́ть *несов. см.* **намы́ть**

намыва́ться *несов.* **1.** *см.* **намы́ться**; **2.** *страд. от* **намыва́ть**

намывн||о́й, -а́я, -о́е **1.** юдыртылган, юдыртып өйдерелгән; **~о́й песо́к** юдыртып өйдерелгән ком **2.** юдыртып корылган (төзелгән, ясалган); **~о́е сооруже́ние** юдыртып төзелгән корылма

намы́каться *сов. прост.* күп авырлыклар (кыенлыклар) күрү, күп кайгы-хәсрәт чигү, азап чигү; интегү, интеген бетү; **~ по бе́лу свету́** илдән илгә йөреп интеген бетү

намы́ливать *несов. см.* **намы́лить**

намы́ливаться *несов.* **1.** *см.* **намы́литься**; **2.** *страд. от* **намы́ливать**

намы́лить *сов. кого-что* сабынлау, сабын сөртү; **~ ру́ки** кулга сабын сөртү ♦ **~ го́лову** *кому* кирәген бирү, арт сабагын укыту

намы́литься *сов.* сабынлану, сабын сөртенү

намы́ть *сов.* **1.** *что, чего, разг.* (*берникадәр*) юу, юып кую; **~ мно́го посу́ды** бик күп савыт-саба юу **2.** *что, чего* юу, юып алу, юып аеру, юып табу; **~ зо́лота** алтын юу **3.** *что* юдырту, юдыртып өю (кору, төзу, ясау); **~ да́мбу** юдыртып дамба төзү

намы́ться *сов. разг.* (*напр. в бане*) әйбәтләп юыну, туйганчы юыну

намя́ка́ть *несов. см.* **намя́кнуть**

намя́кнуть *сов.* җебеп йомшару, җебеп изрәү

нама́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр*) изү, изеп кую, изеп әзерләп кую; (*лён*) талку; **~ гли́ны** балчык изеп әзерләп кую **2.** *что, разг.* кырдыру, кырдырып авырттыру (чиләндерү, суйдыру), кысып авырттыру; **~ плечо́** җилкәне кысып авырттыру ♦ **~ бока́** *кому, прост.* кабыргаларын санау (*кыйнап ташлау*)

нана́ец *м* нанай, нанай кешесе

нана́йка *ж* нанай хатыны (кызы)

нана́йский -ая, -ое нанай[лар] ...ы; **~ язы́к** нанай теле

нана́йцы *мн.* нанайлар, нанай халкы

нана́шивать *несов. см.* **наноси́ть** I

нанес||ти́ *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр, күп итеп*) китерү, китереп өю (түтыру; ташу); **~ти́ книг** бик күп китап китерү **2.** *безл. что, чего* (*җил, агым белән*) илтеп (китереп) өю; илтеп (китереп) ташлау; **ве́тром ~ло́ сугро́б** җил көрт китереп өйгән **3.** *безл. кого-что разг.* (*натолкнуть с разгона*) китереп бәрдерү, илтеп бәрдерү **4.** *что* сөртү, каплау; **~ти́ сма́зочное ма́сло на дета́ль** детальне майлау **5.** *что* төшерү; **~ти́ го́род на ка́рту** шәһәрне картага төшерү; **~ти́ чертёж на ка́льку** сызымны калькага төшерү **6.** *что, чего* (*берникадәр*) йомырка салу; **~ти́ я́йц** йомырка салу **7.** **~ти́ оби́ду** хәтер калдыру, үпкәләтү; **~ти́ оскорбле́ние** мәсхәрә итү; **~ти́ пораже́ние** җиңү; **~ти́ ра́ну** яралау; **~ти́ уда́р** сугу; **~ти́ уро́н** зыян китерү, зарар китерү ♦ **~ти́ визи́т** *кому* визит ясау, зиярәт кылу

нанизу́ть *сов. что. чего* [җепкә] тезү; [җепкә] тезеп кую; **~ же́мчуг на нить** җепкә энҗе тезү

нани́зывать *несов. см.* **нанизу́ть**

нанима́тель *м* яллаучы

нанима́тельница *ж* яллаучы хатын (кыз)

нанима́ть *несов. см.* **наня́ть**

нанима́ться *несов.* **1.** *см.* **наня́ться**; **2.** *страд. от* **нанима́ть**

на́нка *ж уст.* нанка (*тукыма*)

нано́с *м* **1.** *см.* **нанести́** 2; **2.** китерелмә, утырым, дуен, балчык (*су агымы, җил китергән нәрсәләр өеме*)

наноси́ть I *сов. что, чего* (*берникадәр*) ташу, ташып кую, берничә тапкыр китерү; **~ камне́й** таш ташып кую

наноси́ть II *несов. см.* **нанести́**

нано́сн||ый, -ая, -ое **1.** китерелмә ..., су агымы (җил) белән китерелгән; **~ый песо́к** китерелмә ком **2.** *перен.* үзенә хас булмаган, очраклы; тышкы; **~ое влия́ние** тышкы йогынты

на́нсук *м* нансук (*тукыма*)

нанюха́ться *сов. чего, разг.* **1.** (*понюхать вдоволь*) иснәп тую, туйганчы иснәү **2.** (*нюхая, опьянеть*) иснәп исерү, исергәнче иснәү; **~ эфи́ра** эфир иснәп исерү

наня́ть *сов.* **1.** *кого-что* яллау; **~ рабо́чих** эшчеләр яллау **2.** *что* [хак түләп вакытлыча файдалануга] алу; яллау; **~ кварти́ру** хак түләп вакытлыча файдалануга квартира алу

наня́ться *сов.* яллану

наобеща́ть *сов. что, чего* күпне ышандыру, күп вәгъдәләр бирү ♦ **~ с три ко́роба** тау хәтле вәгъдәләр бирү

наборо́т *нареч.* **1.** киресенчә; **поступа́ть ~** киресенчә эш итү **2.** кирегә; **прочита́ть сло́во ~** сүзне кирегә уку (*ягъни ахырыннан башына таба*)

наобу́м *нареч. разг.* уйламыйча, уйлап-нитеп тормастан, дуамал; **отве́тить ~** уйламыйча җавап бирү

наора́ть *сов. на кого-что, прост.* кычкырыну, акырыну, акырыну-бакырыну

на́отмашь *нареч.* кизәнеп; **уда́рить ~** кизәнеп сугу

наотре́з *нареч.* кискен (катгый) рәвештә, кырт кисеп, кистереп, өзеп; **отказа́ться ~** катгый рәвештә баш тарту

напада||ть *сов.* (*напр. о листьях*) бик күп коелу; (*напр. о снеге*) бик күп төшү (яву)

напада́ть I *несов. см.* **напа́сть** I

напада́ть II *несов. см.* **напа́сть** II

напада́ющий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **напада́ть** I; **2.** *в знач. сущ. м спорт.* һөҗүмче

нападе́ние *с* **1.** һөҗүм, һөҗүм итү; **вооружённое ~** кораллы һөҗүм **2.** *спорт.* һөҗүмчеләр

напа́дки *только мн.* һөҗүм, бәйләнү[ләр], гаеп ташлау[лар], [нахак] бәлалар ягу; **необосно́ванные ~** урынсызга бәйләнүләр

напа́ивать I *несов. см.* **напои́ть**

напа́ивать II *несов. см.* **напая́ть** I

напа́йка *ж* **1.** *см.* **напая́ть**; **2.** (*напаянная часть*) паять итеп ябыштырылган кисәк

напа́лм *м* напалм (*яндыра торган матдәләрдән ясалган куе катнашма*)

напа́лмов||ый, -ая, -ое напалмлы; **~ая бо́мба** напалмлы бомба

напа́ривать *несов. см.* **напа́рить**

напа́риваться *несов.* **1.** *см.* **напа́риться**; **2.** *страд. от* **напа́ривать**

напа́рить *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр*) парда пешерү; **~ ты́квы** парда кабак пешерү **2.** *кого-что, разг.* (*в бане*) [әйбәтләп] чабу

напа́риться *сов. разг.* әйбәтләп мунчада чабыну, туйганчы мунчада чабыну

напа́рник *м разг.* кулдаш

напа́рница *ж разг.* кулдаш хатын (кыз)

напа́рывать *несов. см.* **напоро́ть** I

напа́рываться *несов. см.* **напоро́ться**

напаса́ть *несов. см.* **напасти́**

напаса́ться *несов.* **1.** *см.* **напасти́сь**; **2.** *страд. от* **напаса́ть**

напасти́ *сов. что, чего* (*берникадәр*) әзерләү, хәстәрләү, әзерләп (хәстәрләп) кую

напас||ти́сь *сов. чего, разг.* (*обычно в отриц. ф.*) житәрлек итеп әзерләү (әзерләп кую); **на тебя́ не ~ёшься** төткәрә алмассың сиңа

напа́||сть I *сов. на кого-что* **1.** һөҗүм итү, ташлану; **~сть на неприя́тельскую кре́пость** дошман крепостена һөҗүм итү **2.** *разг.* (*обрушиться с упрёками*) ташлану; бәйләнү **3.** очрату, тап булу; **~сть на интере́сную мысль в кни́ге** китапта кызыклы фикер очрату ♦ **~ла грусть** кинәт моңсу бүлып китте; **~ла лень** ялкаулык басты; **~ла тоска́** эч поша башлады; **~л страх** курку басты; **~сть на след** *чей, кого* эзенә төшү

напа́сть II *сов. см.* **напа́дать**

напа́сть III *ж разг.* (*беда*) бәла, бәлаказа, бәхетсезлек, күңелсезлек

напаха́ть *сов. что, чего* (*берникадәр жирне*) сөрү, сукалау

напа́хивать *несов. см.* **напаха́ть**

напа́чкать *сов.* пычрату, пычратып бетерү

напа́ять *сов.* **1.** *что* (*припаять сверху*) паять итү, паять итеп ябыштыру **2.** *что, чего* (*наготовить паянием*) паять итеп (*берникадәр*) әзерләү

напе́в *м* көй; моң; **наро́дные ~ы** халык моңнары

напева́ть *несов.* **1.** *см.* **напе́ть**; **2.** *что и без доп.* акрын гына көйләү (җырлау), авыз эченнән генә көйләү (җырлау)

напе́вн||ый, -ая, -ое көйле, моңлы, аһәңле; ягымлы; **~ая речь** көйле сөйләм

напека́ть *несов. см.* **напе́чь**

наперебо́й *нареч. разг.* бер-берсен бүлеп, бер-берсенең сүзен бүлдереп

наперевес *нареч.* алга каратып; **с ружьём ~** мылтыкны алга каратып

наперегонки́, наперего́нки *нареч. разг.* куышып, узышып, берсен берсе узарга тырышып

наперекор **1.** *предлог с дат. п.* каршы, ... белән исәпләшмичә; **~ желáниям** теләкләргә каршы **2.** *нареч.* каршы, каршы барып, киресенчә; **дéлать ~** киресенчә эшләү

наперере́з *нареч.* юлын аркылы кисеп, юлына аркылы төшеп; **бежáть ~** *кому-чему* юлын аркылы кисеп йөгерү

напере́ть *сов. на кого-что, прост.* [бөтен көч белән] этү

наперехва́т *нареч. прост. см.* **наперере́з**

наперечёт *нареч.* **1.** барысын да, бетенесен дә, берсен-бер калдырмый; **я зна́ю всех ~** мин барысын да беләм **2.** *в знач. сказ.* аз, бик аз, күп түгел; **таки́е лю́ди ~** мондый кешеләр бик аз

напе́рник *м разг.* сүрү

напе́рсник *м уст.* яраткан ышанычлы кеше; сердәш

напе́рсница *ж уст.* сердәш хатын (кыз)

напёрсток *м* уймак

наперстя́нка *ж бот.* уймак чәчәк

напе́рчивать *несов. см.* **напе́рчить**

напе́рчить *сов. что* [күп итеп] борычлау, борыч салу

напе́ть *сов. что разг.* көйләп (җырлап) күрсәтү; **~ пе́сню** җыр җырлап күрсәтү; **~ мотúв** көй көйләп күрсәтү **2.** (*җырлаганны пластинкага*) яздыру; **~ а́рию на пласти́нку** арияне пластинкага яздыру

напеча́тать *сов. что* **1.** басу, басып чыгару; бастыру, бастырып чыгару; **~ кни́гу** китап басу; **~ статью́ в журна́ле** журналда мәкалә бастырып чыгару **2.** *фото* ясау; **~ фотогра́фию** фоторәсем ясау

напеча́та||ться *сов.* **1.** *разг.* басылу, чыгу; **рису́нки ~лись отчётливо** рәсемнәр ачык чыкканнар **2.** басылып чыгу; **~ в журна́ле** журналда (*мәкалә, әсәрең һ.б.ш.*) басылып чыгу

напе́чь *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр*) пешерү, пешереп кую, пешереп әзерләп кую; **~ пирого́в** бәлешләр пешерү **2.** *безл. что, разг.* эссе кабу, кызу кабу; **мне́ напекло́ го́лову** башыма эссе капты

напива́ться *несов. см.* **напи́ться**

напи́ливать *несов. см.* **напили́ть**

напили́ть *сов. что, чего* (*берникадәр*) кисү, кисеп кую, кисеп әзерләп кую (*пычкы белән*)

напира́ть *несов.* **1.** *см.* **напере́ть**; **2.** *на кого-что, разг.* (*теснить, наступать*) кысу, кысрыклау **3.** *на что, разг.* (*делать упор*) басым ясау, басым ясап әйтү (сөйләү)

написа́ние *с* язылыш, язылу; **пра́вильное ~ сло́ва** сүзнең дөрес язылышы

написа́ть *сов. что* **1.** язу; **~ письмо́** хат язу **2.** рәсем ясау; **~ портре́т** портрет ясау

напита́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* (*накормить*) ашату, түйдыру, түкландыру **2.** *что* (*пропитать жидкостью*) сеңдерү

напита́ться *сов.* (*пропитаться жидкостью*) [үзенә] сеңдерү, тарту, суыру

напи́т||ок *м* эчемлек; **прохлади́тельный ~ок** салкын эчемлек; **спиртны́е ~ки** спиртлы эчемлекләр

напи́тывать *несов. см.* **напита́ть** 2

напи́тываться *несов.* **1.** *см.* **напита́ться**; **2.** *страд. от* **напи́тывать**

напи́ться *сов.* **1.** *чего и без доп.* туйганчы эчү, эчеп тую; **~ ча́ю** туйганчы чәй эчү **2.** (*опьянеть*) исергәнче эчү, эчеп исерү

напиха́ть *сов. что, чего* тыгызлап (дыңгычлап) тутыру; теләсә ничек тутыру

напи́хивать *несов. см.* **напиха́ть**

напи́чкать *сов. кого-что, разг.* **1.** көчләп ашату, кирәгеннән артык ашату, тыгындыру; **~ ребёнка конфе́тами** балага кирәгеннән артык конфет ашату **2.** *перен.* бик күп бирү, [башына] дыңгычлап тутыру; **~ сове́тами** бик күп киңәшләр бирү

напла́ваться *сов.* туйганчы йөзү, йөзеп тую

напла́вить *сов.* **1.** *что, тех.* (*өстенә*) эрегән металл йөгертү **2.** *что, чего* (*берникадәр*) эретү, эретеп чыгару, эретеп әзерләү; **~ о́лова** аккургаш эретү

напла́виться *сов.* (*берникадәр*) эрү, эреп чыгу

наплавля́ть *несов. см.* **напла́вить**

наплавля́ться *несов.* **1.** *см.* **напла́виться**; **2.** *страд. от* **наплавля́ть**

наплавно́й, -а́я, -о́е йөзмә (*көймәләргә, понтонларга һ.б.ш. салынган*); **~ мост** йөзмә күпер

напла́кать *сов. что, разг.* күп елап [күзләрне] кызартып (шештереп) бетерү; **~ глаза́** күп елап күзләрне кызартып бетерү

напла́каться *сов.* (*много поплакать*) бик күп елау; (*вдоволь поплакать*) туйганчы елау, елап тую

напласта́ть *сов. что, чего, разг.* юка кисәкләргә кисү (кискәләү), юка кисәкләргә кисеп (кискәләп) кую, юка-юка гына итеп кисеп (кискәләп) кую; **~ ры́бу (ры́бы)** балыкны юка-юка гына итеп кискәләп кую

напластова́ние *с* **1.** *см.* **напластова́ть, напластова́ться; 2.** *геол.* катлам **3.** *перен.* (*наслоение*) катлам, үзенчәлек (*мәс. культурада, аңда, характерда*)

напластова́ть *сов. что, чего* **1.** (*наложить слоями*) катлау, катлам-катлам итеп салу (кую, өю) **2.** (*разделить на слои*) катламлау, катламнарга аеру

напластова́ться *сов.* катлам-катлам булып урнашу, катлану

напласто́вывать *несов. см.* **напластова́ть**

напласто́вываться *несов.* **1.** *см.* **напластова́ться; 2.** *страд. от* **напласто́вывать**

наплева́тельск||ий, -ая, -ое *разг.* салкын, игътибарсыз, төкереп ...; **~ое отноше́ние к своему́ де́лу** үз эшеңә салкын карау

наплева́ть *сов. прям., перен. на кого-что* төкерү, төкереп пычратып бетерү, төкереп тутыру

наплеска́ть *сов. что, чего* чәчрәтү, чәчрәтеп бетерү

наплёскивать *несов. см.* **наплеска́ть**

наплести́ *сов. что, чего* (*берникадәр*) үрү, үреп кую, үреп ясау; **~ корзи́н** кәрзиннәр үреп ясау

наплета́ть *несов. см.* **наплести́**

наплёчн||ый, -ая, -ое җилкә ...ы, җилкәгә (иңбашка) киелә торган; иңбашка тегеп куелган; **~ые реми́ни** җилкә каешлары

наплоди́ть *сов. что, кого-чего, разг.* бик күп тудыру, үрчетү

наплоди́ться *сов. разг.* бик күп туу; үрчү

наплы́в *м* **1.** *см.* **наплы́ть** 2; **2.** *перен.* агылу, агылыш, күп санда керү (килү); **~ посети́телей** килүчеләрнең агылуы **3.** (*болезненный нарост, напр. на стволе*) оры **4.** (*болезненный нарост на копытах*) шеш **5.** *кино* акрын гына алышыну

наплыва́ть *несов. см.* **наплы́ть**

наплы́||ть *сов.* **1.** *на кого-что* [йөзеп барганда] бәрелү, [йөзеп килгәндә] бәрелү; барып керү; **~ть на ка́мень** [йөзеп барганда] ташка бәрелү; **~ть на ме́ль** сайлыкка барып керү **2.** [бик күп] агып килеп җыелу, утыру; **~ло мно́го ти́ны** бик күп ләм утырган **3.** *перен.* (*о туче, облаке и т. п.*) каплау; **о́блако ~ло на со́лнце** ак болыт кояшны каплады

наповáл *нареч.*: **уби́ть ~** бер сугуда (атуда) үтерү

наподо́бие *предлог с род. п.* кебек, шикелле, төсле, ...сыман; **вдалеке́ вид-не́ется что́-то ~ ло́дки** еракта көймәсыман бер нәрсә күренә

напои́ть *сов.* **1.** *кого-что* эчерү, эчәргә бирү; **~ коня́** атны эчерү **2.** *кого-что* (*спиртными напитками*) исерткәнче эчерү **3.** *перен. что* сугару, туендыру, сеңдерү; **во́здух напоён за́пахом хво́йных дере́вьев** һава ылыслы агачлар исе белән тулган

напока́з *нареч.* **1.** (*для показа*) күрсәтер өчен; **вы́ставить това́ры ~** товарларны күрсәтү өчен чыгарып кую **2.** күрсәтү өчен генә, игътибарны җәлеп итү өчен, мактану өчен; күз буяу өчен; **всё де́лать ~** һәр нәрсәне күрсәтер

өчен генә эшләү; **он лю́бит вы́ставить себя́** ~ ул үзен күрсәтергә ярата

наполза́ть *несов. см.* **наползти́**

наполз||ти́ *сов. разг.* **1.** *на кого-что* үрмәләп барганда бәрелү, үрмәләп килеп бәрелү, шуышып барганда бәрелү, шуышып барып (килеп) бәрелү **2.** килеп каплау; **густо́й тума́н напо́лз на лес** урманны куе томан килеп каплады **3.** [үрмәләп] кереп тулу; **муравьи́ ~ ли́ в вареньe** кырмыскалар вареньега кереп тулганнар

наполирова́ть *сов.* **1.** *что* шомартып ялтырату (ялтыратып кую); ~ **ме́бель** мебельне шомартып ялтырату **2.** *что, чего* (*берникадәр*) шомартып ялтырату; ~ **шкату́лок** шкатулкалар шомартып ялтырату

напо́лни||ть *сов. что* **1.** тутыру, тутырып салу, түбәләмә тутыру; ~**ть корзи́ну гриба́ми** кәрзинне гөмбә белән тутыру **2.** тулу, кереп тулу; **вода́ ~ла я́му** су чокырга тулды **3.** сугару, туендыру, сендерү, тутыру; **во́здух был наполне́н арома́том цвето́в** һава чәчәкләрнең һуш исе белән тулган иде ♦ **ра́дость ~ла се́рдце** күңелем шатлык белән тулды; **оби́да ~ла ду́шу** бөтен күңелем белән рәнжедем

напо́лни||ться *сов.* тулу; **ко́мната ~лась ды́мом** бүлмәгә төтен тулды

наполня́ть *несов. см.* **напо́лнить**

наполня́ться *несов.* **1.** *см.* **напо́лниться**; **2.** *страд. от* **наполня́ть**

наполови́ну *нареч.* **1.** яртылаш, яртыга-ярты; **у́дочка с поплавко́м ~ кра́сным, ~ си́ним** яртысы кызыл, яртысы күк калкавычлы кармак **2.** (*не до конца*) яртылаш, ярты-йорты; ярым-йорты, ярым; **рабо́та сде́лана ~** эш яртылаш [кына] эшләнгән; ~ **забы́тое** ярым онытылган

напома́дить *сов. что* помадалау, помада сөртү

напома́диться *сов.* помадалану, помада сөртену

напома́живать *несов. см.* **напома́дить**

напома́живаться *несов. см.* **напома́диться**

напомина́ние *с* **1.** *см.* **напо́мнить**; **2.** искәртмә

напомина́ть *несов.* **1.** *см.* **напо́мнить**; **2.** *кого-что* (*иметь сходство*) охшау, хәтерләтү

напо́мни||ть *сов.* **1.** *кого-что, о комчём* (*заставить вспомнить*) искә төшерү, хәтергә төшерү **2.** *кого-что* хәтерләтү, искә төшерү; **она́ ~ла мне мою́ мать** үл минә анамны хәтерләтте

напо́р *м* **1.** басым; этем; ~ **воды́** су басымы **2.** *перен.* (*нажим*) басым, кысрыклау, һөжүм

напо́ристость *ж* үз дигәнендә нык торучанлык; тырышлык

напо́ристый, -ая, -ое үз дигәнендә нык торучы (торучан); тырыш

напоро́ть I *сов. что, разг.* яралау (*берәр уткен нәрсәгә бәрелеп яки басып*); ~ **но́гу на гво́здь** кадакка басып аякны яралау

напоро́ть II *сов. что, чего* **1.** (*распороть*) (*берникадәр*) сүтү, сүтеп ташлау (*тегелгән әйберне*) **2.** *перен. разг.* [төрле] юк-барны сөйләп [эшләп] ташлау; ~ **чепуху́** юк-бар сүзлар сөйләп ташлау

напоро́ться *сов.* **1.** *на что, разг.* яралану (*берәр уткен нәрсәгә бәрелеп яки басып*); ~ **на стекло́** пыялага басып яралану **2.** *перен. на кого-что* туры килү, тап булу, очрау, өстенә барып чыгу; ~ **на заса́ду** засадага очрау; ~ **на негодя́я** кабахәт кешегә туры килү

напороши́||ть *сов. безл. чего* аз гына явып үтү (*кырпак кар турында*); ~**ло снегу́** аз гына кырпак кар явып үткән

напо́ртить *сов. разг.* **1.** *что, чего* (*испортить*) (*берникадәр*) бозу, бозып ташлау; ~ **бума́г** кәгазь пычратү **2.** *кому-чему* (*причинить вред*) зарар (зыян) китерү

напосле́док *нареч. разг.* ахырда, соңыннан, актыкта

напра́вить *сов.* **1.** *что* юнәлтү, юнәлдерү; ~ **ору́жие на врага́** коралны дошманга таба юнәлтү; ~ **внима́ние на что-л.** игътибарны *берәр нәрсәгә* юнәлтү; ~ **все си́лы на выполне́ние пла́на** бөтен көчне планны үтәүгә юнәлтү **2.** *кого-что* җибәрү; ~ **к юри́сту** юристка җибәрү; ~ **заявле́ние на и́мя дире́ктора** гаризаны директор исеменә җибәрү **3.** *что* (*наточить*) янау, чарлау, кайрау, үткенләү **4.** *перен. что* җайлау, җайга салу, юлга салу, юлга салып җибәрү, рәтләү, рәткә салу; ~ **рабо́ту** эшне юлга салып җибәрү ♦ ~ **путь (шаги́, сто́пы** *и т.п.*) юнәлү, китеп бару; ~ **на и́стинный путь** *или* **на путь и́стины** дөрес юлга салу (бастыру)

напра́виться *сов.* юнәлү, юл тоту, китү; ~ **в го́род** шәһәргә юнәлү

напра́вка *ж см.* **напра́вить** 3

напра́вле́ни||е *с* **1.** *см.* **напра́вить** 1, 2; ~**е на рабо́ту** эшкә җибәрү **2.** юнәлеш, як, тараф, таба; **идти́ по ~ю к ...** ...га таба бару; **идти́ по ~ю к го́роду** шәһәргә таба бару; **се́верное ~е** төньяк юнәлеш **3.** юнәлеш; **дать пра́вильное ~е в рабо́те** эштә дөрес юнәлеш бирү; **реали́стическое ~е в иску́сстве** сәнгатьтә реалистик юнәлеш; ~**е поли́тики** сәясәтнең юнәлеше **4.** (*документ*) направление; юллама; **дать ~е на заво́д** заводка юллама бирү

напра́вленность *ж* юнәлеш, юнәлгәнлек; максат; **иде́йная ~** идея юнәлеше

направля́ть *несов. см.* **напра́вить**

направля́ться *несов.* **1.** *см.* **напра́виться**; **2.** *страд. от* **направля́ть**

напра́во *нареч.* **1.** (*куда*) уңга, уңга таба; **свернýть ~** уңга борылу **2.** (*где*) уңда, уң якта; ~ **шко́ла** уң якта мәктәп

напрактикова́ться *сов.* остарып китү, өйрәнеп җитү, тәжрибә туплау

напра́слин||а *ж разг.* нахак бәла, яла, хаксызга гаепләү; **возводи́ть ~у** хаксызга гаепләү (рәнҗетү)

напра́сно *нареч. и в знач. сказ.* юкка, бушка, әрәмгә, заяга, файдасызга; киреккәскә; **всё бы́ло ~** барысы да бушка гына булды

напра́сн||ый -ая, -ое **1.** файдасыз, файдасызга (әрәмгә, заяга) киткән, әрәмгә (юкка, бушка) китә торган; ~**ые стара́ния** файдасызга тырышулар **2.** урынсыз[ча], нигезсез, юкка; ~**ый страх** урынсызча курку

напра́шива||ться *несов.* **1.** *см.* **напроси́ться**; **2.** туу, килеп чыгу; уйга (башка) килү; **вы́воды ~ются са́ми собо́й** нәтижәләр үзеннән-үзе килеп чыга

наприме́р *вводн. сл.* мәсәлән; әйтик

напрока́зить *сов. прост. см.* **напрока́зничать**

напрока́зничать *сов. разг.* шуклыклар эшләп ташлау

напока́т *нареч.* [акча түләп] вакытлыча файдалануга, бераз вакытка (вакытлыча) файдаланып торырга

напролёт *нареч. разг.* буе, буенча, буена; **но́чи ~** төннәр буе; **все дни ~** көннәр буе

напроло́м *нареч. разг.* турыдан-туры, туп-туры, һичнәрсәгә карамастан, һичнәрсә белән исәпләшмичә ♦ **идти́ (рва́ться** *и т.п.*) ~ һичнәрсә белән исәпләшмичә алга бару

напропалу́ю *нареч. разг.* уйлап-нитеп тормастан, ни булса да булыр дип, беткән баш беткән дип

напроси́ться *сов. разг.* **1.** тагылу; ~ **в го́сти** кунакка барам дип тагылу **2.** *на что* әйттерү, әйтергә мәҗбүр итү; ~ **на комплиме́нт** үзенә комплимент әйттерү; ~ **на оскорбле́ния** үзеңне хурлату

напро́тив **1.** *предлог с род. п.* каршыда; ~ **до́ма** өй каршында **2.** *нареч.* каршыда, каршы якта; **он живёт ~** ул каршыда тора **3.** *частица противит.* (*совсем нет, наоборот*) киресенчә

на́прочь *нареч. прост.* бөтенләйгә

напру́живать *несов. см.* **напру́жить**

напру́живаться *несов.* **1.** *см.* **напру́житься**; **2.** *страд. от* **напру́живать**

напру́жить *сов. разг. см.* **напря́чь** 1

напру́житься *сов. разг. см.* **напря́чься**

напры́гаться *сов. разг.* туйганчы сикерү (сикеренү), сикереп (сикеренеп) тую

напры́скать *сов. что, чего, разг.* бөркү; ~ **духо́в на плато́к** яулыкка ислемай бөркү

напры́скивать *несов. см.* **напры́скать**

напряга́ть *несов. см.* **напря́чь**

напряга́ться *несов.* **1.** *см.* **напря́чься**; **2.** *страд. от* **напряга́ть**

напряже́ни||е *с* **1.** *см.* **напря́чь, напря́чься**; ~**е го́лоса** тавышны көчәйтү **2.** игътибар, дикъкать; **слу́шать с ~ем** игътибар белән тыңлау **3.** киренкелек; **твóрческое ~е** иҗади киренкелек **4.** *физ.* көчәнеш; **ток высо́кого ~я** югары көчәнешле ток

напряжённост||ь *ж в разн. знач.* киренкелек; ~**ь труда́** хезмәт киренкелеге; ~**ь внима́ния** игътибарның киренкелеге; **вну́тренняя ~ь** эчке киренкелек; **ослабле́ние междунаро́дной ~и** халыкара киренкелекнең йомшаруы

напряжённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **напря́чь**; **2.** киренке, тырыш; ~**ый**

труд киеренке хезмәт **3.** көчәнеп..., теләмичә..., теләр-теләмәс..., ясалма; **~ая улы́бка** теләмичә елмаю

напрями́к *нареч. разг.* **1.** турыга, турыдан, туп-туры; **иди́ ~** турыга бар **2.** *перен.* ачыктан-ачык, турыдан-туры, яшермичә; **сказа́ть ~** турыдан-туры әйтү

напря́чь *сов. что* **1.** киерү; **~ му́скулы** мускулларны киеру; **ве́тер напря́г паруса́** җил җилкәннәрне киерде **2.** көчәйтү, арттыру, тырышып эшләү (карау, тынлау *h.б.ш.*); **~ внима́ние** игътибарны көчәйтү; **~ зре́ние** тырышып карау; **~ па́мять** искә төшерергә тырышу; **~ си́лы** бөтен көчне кую; **~ слух** игътибар белән тыңлау, колакларны торгызу

напря́чься *сов.* **1.** киерелү; **мы́шцы напрягли́сь** мускуллар киерелде **2.** көчәнү; **~, поднима́я груз** йөк күтәргәндә көчәнү

напуга́ть *сов. кого-что* куркыту, өркетү; кот[ны] алу

напуга́ться *сов.* курку, өрку; кот алыну

напу́дривать *несов. см.* **напу́дрить**

напу́дриваться *несов.* **1.** *см.* **напу́дриться**; **2.** *страд. от* **напу́дривать**

напу́дрить *сов. кого-что* пудралау, кершән (пудра) ягу, пудра сөртү

напу́дриться *сов.* пудралану, кершән (пудра) ягыну, пудра сөртенү

напуска́ть *несов. см.* **напусти́ть**

напуска́ться *несов.* **1.** *см.* **напусти́ться**; **2.** *страд. от* **напуска́ть**

напускн||о́й, -а́я, -о́е ясалма, тышкы, күрсәтмә; **~о́е споко́йствие** ясалма тынычлык

напусти́ть *сов.* **1.** *что, кого-чего* [күп итеп] жибәрү, кертү, кертеп тутыру; **~ в зал наро́ду** залга халык кертеп тутыру **2.** *что, чего* [күп итеп] җибәрү, агызу, тутыру; **~ воды́ в бак** бакка су агызу; **~ ды́му в ко́мнату** бүлмәгә төтен тутыру **3.** *разг.* ... булып кылану, үзен ... итеп күрсәтү; **~ на себя́ стро́гость** таләпчән булып кылану **4.** *кого-что, разг.* өстерү, өстенә җибәрү; **~ соба́к на зве́ря** җәнлеккә этләрне өстерү ♦ **~ стра́ху** *на кого* курку салу; **~ [в глаза́] тума́ну** күзгә төтен җибәрү, күзгә көл сибү

напусти́ться *сов. на кого-что, разг.* өстенә ыргылу; кычкырынып (каты сүзләр әйтеп) ташлану

напу́тать *сов.* **1.** *что, чего* чуалту, чуалтып бетерү; **~ ни́ток** җепләрне чуалтып бетерү **2.** бутау, бутап (буташтырып) бетерү; хата җибәрү; **~ в дела́х** эшләрне бутап бетерү

напу́тствие *с* юл теләкләре (*юлга чыгучыга яки яңа эш башлап җибәручегә әйтелә торган сүзләр*)

напу́тствовать *сов., несов. кого-что* хәерле юл теләп калу; үгет-нәсихәтләр әйтеп озату; уңышлар теләү

напу́тывать *несов. см.* **напу́тать**

напуха́ть *несов. см.* **напу́хнуть**

напу́хнуть *сов. разг.* шешеп чыгу, кабару, кабарып чыгу

напы́житься *сов. разг.* **1.** (*напрячься*) көчәнү, бөтен көчне кую **2.** *перен.* (*принять важный вид*) кабарыну, кәпрәю, тәкәбберләнү

напыли́ть *сов. разг.* тузан чыгару (туздыру, очырту)

напы́щенный, -ая, -ое **1.** кукрайган, кәпрәйгән, һавалы; **~ вид** кукрайган кыяфәт **2.** күперенке; **~ стиль** күперенке стиль

напя́ливать *несов. см.* **напя́лить**

напя́ли||ть *сов.* **1.** *что на что, спец.* (*натянуть на пяльцы, раму*) киерү, тарту **2.** *что на кого-что, разг.* [тартып-сузып] кию, сыйдыру; **он е́ле ~л пиджа́к** ул пиджагын көчкә киде **3.** *что, прост.* кию, өстерлә кию (ямьсез, килешмәгән әйбер); **она́ ~ла жёлтую ко́фту** ул сары кофта өстенә кигән шунда

нараба́тывать *несов. см.* **нарабо́тать**

нараба́тываться *несов.* **1.** *см.* **нарабо́таться**; **2.** *страд. от* **нараба́тывать**

нараба́тывать *сов. что, чего, разг.* (*заработать*) [акча] эшләү, [акча] эшләп алу; **~ де́нег** акча эшләп алу

нарабо́таться *сов.* туйганчы эшләү; эшләп тую

наравне́ *нареч.* **1.** бертигез; бер үк югарылыкта (тирәнлектә *h.б.ш.*); **самолёт шёл ~ с облака́ми** самолёт болытлар белән бер үк югарылыкта оча иде **2.** бертигез, беррәттән, бер (үк) дәрәҗәдә; **рабо́тать ~ со взро́слыми** олылар белән бертигез эшләү

нара́доваться *сов. на кого-что и без доп.*: **не ~** карап, шатланып туя алмау, сөенеп туя алмау

нараспа́шку *нареч. разг.* җилбәгәй, төймәләмичә; **в пальто́ ~** пальтосын төймәләмичә

нараспе́в *нареч.* сузып-сузып, көйләп, көйләгәндәй итеп

нарастá||ть *несов.* **1.** *см.* **нарасти́**; **2.** арта бару, көчәя бару; **си́лы ~ют** көчләр арта бара; **зву́ки ~ют** тавышлар көчәя бара

нарасти́ *сов.* **1.** [өстенә] үсү, [өстенә] үсеп чыгу, [өстенә] үсеп каплау; **бы́ли бы ко́сти — мя́со нарастёт** *погов.* сөяге булса, [өстенә] ите үсәр; **на камня́х наро́с мох** ташлар өстенә мүк үскән **2.** [бик күп] үсү, үсеп чыгу; **наросло́ мно́го травы́** бик күп үлән үскән **3.** арту, үсү; **нароспи́ проце́нты** проценты арткан

нарасти́ть *сов.* **1.** *что, разг.* үстерү; **~ му́скулы** мускуллар үстерү **2.** *что* ялгап озынайту (озайту); **~ верёвку** бауны ялгап озынайту **3.** *перен. что* үстерү, арттыру; **~ темп** темпны арттыру; **~ мо́щности** көчләрне арттыру **4.** *что, чего, разг.* (*берникадәр*) үстерү; **~ усто́в** куаклар үстерү

нарасхва́т *нареч. разг.* тарткалашып, тарткалашып-йолыккалашып, бик тиз алып бетерү; **но́вая кни́га была́ ~** яңа китапны бик тиз алып бетерделәр

нара́щивание *с см.* **нарасти́ть**; **~ экономи́ческой мо́щи** икътисадый куәтне арттыру

нара́щивать *несов. см.* **нарасти́ть** 1-3

нарва́ть I *сов. что, чего* **1.** (*берникадәр*) өзү, өзеп җыю, йолку, йолкып җыю; **~ мно́го травы́** бик күп үлән йолкып җыю **2.** ерту, ерткалау; **~ бума́ги** кагазь ерткалау

нарва́||ть II *см.* эренләү, эрен җыю, үлекләү, үлек җыю, шешеп эренләү; **у меня́ па́лец ~л** бармагым эренләгән

нарва́ться *сов.* очрау, туры килү, тап булу, көтмәгәндә юлыгу, очрату, өстенә барып чыгу; **~ на неприя́теля** көтмәгәндә дошманны очрату

наре́з *м* кирт, киртек; сыр

наре́за||ть *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр*) кисү, кисеп кую, турау, турап кую; **~ть хле́ба** ипи кисү; **~ть мя́са** ит турап кую **2.** *что, чего* (*берникадәр*) кисү, кисеп әзерләп кую; **~ть ве́ток** ботаклар кисеп әзерләп кую **3.** *что, чего* кисү, кисеп бирү, бүлеп бирү; **~ть уча́сток земли́** җир кисеп бирү **4.** *кого-чего* (*берникадәр*) сую, чалу; **~ть свине́й** дуңгызлар сую **5.** *что* киртләү, киртләп ясау, киртекләү, сырлау, сырлап ясау; **~ть винт** винт сырлау **6.** *что* кису; **ремни́ рюкзака́ ~ли пле́чи** рюкзакның каешлары иңбашларны кискән

нарезáть *несов. см.* **наре́зать**

наре́за||ться *сов.* киселү; **сыр то́нко ~лся** сыр юка киселгән

нарезáться *несов. см.* **наре́заться**

наре́зка *ж* **1.** *см.* **наре́зать**; **2.** *см.* **наре́з**; **винтова́я ~** винтсыман сыр; винт сыры

нарезно́й, -а́я, -о́е сырлы; **~ ствол** сырлы көпшә

наре́зывать *несов. см.* **наре́зать**

наре́зываться *несов. см.* **нарезáться**

нарека́ние *с* (*упрёк*) битәр; (*порицание*) шелтә, орышу, әрләү; (*обвинение*) гаепләү

нарека́ть *несов. см.* **наре́чь**

нарека́ться *несов.* **1.** *см.* **наре́чься**; **2.** *страд. от* **нарека́ть**

наре́чие I *с лингв.* шивә

наре́чие II *с грам.* рәвеш

наре́чь *сов. кого-что, уст.* исем кую (кушу, бирү), ат кую, атау

наре́чься *сов. уст.* үзенә исем алу, үзен атау

нарза́н *м* нарзан

нарисова́ть *сов. кого-что* **1.** рәсем (сүрәт) төшерү (төшереп кую), рәсем (сүрәт) ясау (ясап кую); **~ карикату́ру** карикатура ясау **2.** *перен.* (*образно описать*) тасвирлау, гәүдәләндерү, чагылдыру, сүрәтләү

нарица́тельн||ый, -ая, -ое: **и́мя ~ое** *грам.* күмәклек исем, уртаклык исем; **~ая сто́имость** *эк.* өстенә язылган бәя, күрсәтелгән хак (*акча яки кыйммәтле кәгазьләрнең өстенә язып куелган бәясе*)

нарко́з *м* наркоз; **дать ~** наркоз бирү

нарко́лог *м* нарколог, наркология белгече

наркологи́ческий, -ая, -ое: **~ кабине́т** наркология кабинеты

нарколо́гия *ж* наркология (*медицинаның наркотиклар куллануның нәтиҗәләрен һәм наркоманнарны дәвалауны өйрәнә торган булеге*)

наркома́н *м* наркоман; әфиюнчы (*уст.*)

наркома́ния *ж* наркомания (*наркотикларга һәвәслек*)

наркома́нка *ж* наркоман хатын (кыз); әфиюнчы хатын (кыз) (*уст.*)

нарко́тики *мн.* наркотик[лар] (*исертә яки башны томаландыра торган матдәләр — медицинада авыртуны басу өчен яки йокламыч дару буларак кулланыла*)

наркоти́ческ||ий, -ая, -ое наркотик, наркотик матдәләр алына торган; **~ие вещества́** наркотик матдәләр

наро́д *м в разн. знач.* халык; **сове́тский ~** совет халкы; **татарский ~** татар халкы; **трудово́й ~** хезмәт халкы; **на собра́нии бы́ло мно́го ~у** жыелышта бик күп халык булды

народи́ть *сов. кого-чего, разг.* (*куп яки бернич*) [бала] тудыру

народи́||ться *сов.* **1.** туу, туып үсү; **~лось молодо́е поколе́ние** яшь буын туып үсте **2.** *перен.* туу, барлыкка килү; **~лись но́вые о́трасли промы́шленности** промышленностьның яна тармаклары барлыкка килде

наро́дник *м ист.* народник, народниклык тарафдары, халыкчы

наро́дническ||ий, -ая, -ое *ист.* народниклык ...ы, халыкчылык ...ы; народниклар ...ы, халыкчылар ...ы; **~ие взгля́ды** народниклар карашлары

наро́дничество *с ист.* народниклык, халыкчылык

наро́дно-демократи́ческий, -ая, -ое халык-демократик; **~ строй** халык-демократик төзелеш

наро́дност||ь *ж* **1.** халык; **~и Се́вера** Төньяк халыклары **2.** (*национальная, народная самобытность*) халыкчанлык; **~ь поэ́зии Пу́шкина** Пүшкин поэзиясенең халыкчанлыгы

народнохозя́йственный, -ая, -ое халык хуҗалыгы ...ы; **~ план** халык хуҗалыгы планы

наро́дн||ый, -ая, -ое **1.** *в разн.. знач.* халык ...ы; **~ое тво́рчество** халык иҗаты; **~ое хозя́йство** халык хуҗалыгы; **~ый контро́ль** халык контроле; **~ый суд** халык суды; **~ый арти́ст респу́блики** республиканың халык артисты **2.** халыкчан; **поэ́зия Пу́шкина глубоко́ ~а** Пушкинның поэзиясе тирәнтен халыкчан ◆ **~ая дружи́на** халык дружинасы; **~ая демокра́тия** халык демократиясе

народовла́сти||е *с* халык хакимияте; **о́рганы ~я** халык хакимияте органнары

народово́лец *м ист.* народоволец (*«Народная воля» партиясе әгъзасы*)

народонаселе́ние *с* (*бер илдә яшәүче*) халык, бер ил халкы

нарожда́ться *несов. см.* **народи́ться**

наро́ст *м* **1.** катлам; **ледяны́е ~ы** боз катламнары **2.** утырма, юшкын; **на сте́нках котла́ образова́лся ~** казанның стеналарына юшкын утырган **3.** (*на растениях*) оры, үскен; (*на живых организмах*) шеш

нарочи́т||ый, -ая, -ое юри эшләнгән, ясалма; **~ое безрази́чие** ясалма ваемсызлык

наро́чно *нареч.* **1.** (*с целью*) юри, махсус; атап **2.** (*вопреки чему-л.; назло*) юри, ачу итеп **3.** *разг.* (*в шутку*) юри [генә], болай [гына], шаярып [кына], уйнап [кына]; **он ~ сказа́л, не оби́жа́йтесь** хәтерегез калмасын, ул уйнап кына әйтте ◆ **как (бу́дто, сло́вно, то́чно) ~** үч иткәндәй, әйтерсең[лә] юри

на́рочный *м* йомыш белән жибәрелгән кеше; атчабар (*аһәмиятле ашыгыч хәбәр яки йомыш белән җибәрелгән кеше*)

нарсу́д *м* халык суды

на́рты *мн.* (*ед.* **на́рта** *ж*) нарта (*болан яки этләр җигеп йөри торган чана*)

нарубать *несов. см.* **нарубить**

нарубить *сов. что, чего* **1.** (*бернидәр*) кисү, кисеп кую; **~ ве́ток** ботаклар кисү **2.** (*бернидәр*) турау, чабу, турап (чабып) кую; кисү, кисеп кую; **~ дров** утын кисеп кую

нару́жность *ж* **1.** (*внешность*) тышкы кыяфәт, килеш-килбәт; (*черты лица*) төс **2.** (*внешний вид*) тышкы күренеш, тышкы як

нару́жн||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тышкы **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* [тәнгә] сөртә торган дару

нару́жу *нареч.* тышка, тышкы якка, өскә, өске якка

нарука́вник *м* җиңсә, беләксә

нарука́вный, -ая, -ое җиңгә беркетелә торган, җиңгә [бәйләп] куела торган; **~ая повя́зка** җиңгә бәйләп куела торган тасма

нарумя́нивать *несов. см.* **нарумя́нить**

нарумя́ниваться *несов.* **1.** *см.* **нарумя́ниться**; **2.** *страд. от* **нарумя́нивать**

нарумя́нить *сов. что* **1.** (*вызвать румянец*) кызарту, алсуландыру **2.** (*покрыть румянами*) иннек ягу, иннек сөртү, иннек сөртеп алсуландыру

нарумя́ниться *сов.* иннек ягыну

нару́чники *мн.* кул богавы

нару́чн||ый, -ая, -ое кул ...ы; **~ые часы́** кул сәгате

наруша́ть *несов. см.* **нару́шить**

наруше́ние *с см.* **нару́шить**, **нару́шиться**; **~ дисципли́ны** тәртип бозу

наруши́тель *м* бозучы

наруши́тельница *ж* бозучы хатын (кыз)

нару́шить *сов. в разн. знач. что* бозу; **~ *чей-л.* поко́й** тынычлыкны бозу; **~ поря́док** тәртип бозу; **~ грани́цу** чикне бозу

нару́ши||ться *сов.* бозылу; **сон ~лся** йокы бозылды

нарци́сс *м* нәркис, суган гөле

на́ры *только мн.* нар; [ян]сәке

нарыв *м* чуан, эренле шеш, үлекле шеш

нарыва́ть I *несов. см.* **нары́ть**

нарыва́ть II *несов. см.* **нарва́ть** II

нарыва́ться *несов. см.* **нарва́ться**

нарывно́й, -а́я, -о́е: **~ пла́стырь** эрен (үлек) суырта торган пластырь

нары́ть *сов. что, чего* **1.** (*бернидәр*) казу, казып алу; **~ карто́феля** бәрәңге казып алу **2.** (*бернидәр*) казу, казып кую; **~ ям** чокырлар казу

наря́д I *м* (*одежда*) кием, киемсалым

наря́д II *м в разн. знач.* наряд; **~ на у́голь** ташкүмергә наряд; **~ мили́ции** милиция наряды; **еди́ный ~** бердәм наряд; **быть в ~е** *воен.* нарядта булу

наряди́ть I *сов. кого-что* **1.** киендерү; **~ кло́уном** клоун итеп киендерү **2.** кидерү, кигезү; **~ в шу́бу** тун кигезү **3.** бизәү; **~ ёлку** чыршы бизәү

наряди́ть II *сов. кого-что* (*назначить в наряд*) нарядка жибәрү (билгеләү)

наряди́ться *сов.* **1.** (*нарядно одеться*) матур (купшы) киенү; киенү-бизәнү **2.** *кем* киенү; **~ кло́уном** шамакай булып киенү **3.** кию; **~ в но́вый костю́м** яңа костюм кию

наря́дн||ый, -ая, -ое **1.** матур (купшы) киенгән; **~ые де́вушки** матур киенгән кызлар **2.** матур, купшы; **~ое пла́тье** матур күлмәк

наряду́ *нареч. с кем-чем* беррәттән, бергә; бертигез; **же́нщины рабо́тали ~ с мужчи́нами** хатын-кызлар ирләр белән беррәттән эшләделәр; **~ с э́тим** моның белән бергә

наря́дчик *м* нарядчы, нарядка жибәрүче, нарядка билгеләүче; эшкә жибәрүче

наряжа́ть I *несов. см.* **наряди́ть** I

наряжа́ть II *несов. см.* **наряди́ть** II

наряжа́ться *несов.* **1.** *см.* **наряди́ться**; **2.** *страд. от* **наряжа́ть** I

насади́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернидәр*) утырту; **~ сморо́дину (сморо́дины)** кара карлыган утырту **2.** *что* утырту, кую, саплау; **~ топо́р на топори́ще** балта саплау **3.** *кого-что, кого-чего* сугу, кигезү; **~ о́бруч на бо́чку** мичкәгә коршау кигезү; **~ нажи́вку на крючо́к** кармакка жим кигезү **4.** *см.* **насажда́ть**

насажа́ть *сов. см.* **насади́ть** I

насажда́ть *несов. что, книжн.* тарату, кертү, тамыр җәйдерү (*идея, белем, дин һ.б.ш. турында*)

насажде́ни||е *с* **1.** *см.* **насажда́ть**; **2.** *обычно мн.* **~я** утыртма, утыртылган агачлар

наса́живать *несов. см.* **насади́ть** 1-3

наса́живаться *несов. см.* **насе́сть** I

наса́ливать *несов. см.* **насоли́ть**

наса́сывать *несов. см.* **насоса́ть**

наса́сываться *несов.* **1.** *см.* **насоса́ть**-**ся**; **2.** *страд. от* **наса́сывать**

наса́харивать *несов. см.* **наса́харить**

наса́харить *сов. что* шикәрләү, шикәр сибү (салу)

насве́рливать *несов. см.* **насверли́ть**

насверли́ть *сов. что, чего* бораулап тишекләр тишү, бораулап тишеп чыгу

насвиста́ть, **насвисте́ть** *сов. что, разг.* (*передать свистом мелодию*) сызгыру, сызгырып көй чыгару, сызгырып көйләү

насви́стывать *несов. см.* **насвиста́ть**, **насвисте́ть**

насева́ть *несов. см.* **насе́ять**

наседа́ть *несов.* **1.** *см.* **насе́сть** 2, 3, 4; **2.** *на кого-что, разг.* (*теснить, наступая*) кысрыклау, кысу

насе́дка *ж* утыра торган тавык, утырган тавык

насека́ть *несов. см.* **насе́чь**

насеко́мое *с* бөҗәк

насекомоя́дный, -ая, -ое *бот., зоол.* бөҗәкләр белән тукланучы

населе́ние *с* халык; кешеләр; **~ го́рода** шәһәрнең халкы; **ме́стное ~** җирле халык

населённость *ж* (*билгеле бер территориядә яшәүче*) халыкның тыгызлыгы

населённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **насели́ть**; **2.** (*халык*) яши торган, (*халык*) утырган; күп кеше яши торган ♦ **~ пункт** торак пункт (*мәс. авыл, шәһәр һ.б.ш.*)

насели́ть *сов. что* **1.** (*занять жителями*) (*халык*) утырту, (*кешеләр*) урнаштыру **2.** (*поселившись, занять*) утыру, урнашу

населя́||ть *несов.* **1.** *см.* **насели́ть**; **2.** яшәү, тору; **Сре́днюю А́зию ~ют мно́гие наро́ды** Урта Азиядә күп төрле халыклар яши

насе́ст *м* кунача

насе́||сть *сов.* **1.** [бик күп] утыру, [бик күп] керү, кереп тулу; **в ло́дку ~ло мно́го люде́й** көймәгә бик күп кеше утырды **2.** куну, утыру; **~ла пыль** тузан утырган **3.** *на кого, разг.* (*навалиться*) яту, басу; бөтен көчкә эту **4.** *перен. на кого, разг.* (*с просьбами, требованиями*) кысу, бәйләну, ябышу

насе́чка *ж* **1.** *см.* **насе́чь** 1, 2; **2.** (*зарубка, нарезка*) кирт, сыр **3.** (*украшение*) бизәк, сыр

насе́чь *сов.* **1.** *что, чего* кирт салу, киртләү, киртләп (билге салып) чыгу; **~ ме́тки на брёвнах** бүрәнәләргә киртләп билгеләр салып чыгу **2.** *что* тешәү; **~ напи́льник** игәүне тешәү **3.** *что, чего* [вак кына итеп] тапау, тапап кую; **~ капу́сты** кәбестәне вак кына итеп тапап кую

насе́ять *сов. что, чего* **1.** (*бернекадәр*) чәчү; **~ пшени́цы** бодай чәчү **2.** (*просеять*) (*бернекадәр*) иләү, иләп күю

насиде́ть *сов. что* (*о птицах*) (*чебиләрне чыгарганчы*) басу, утыру, (*чебиләрне*) чыгару

насиде́ться *сов.* туйганчы утыру, утырып тую

наси́женн||ый, -ая, -ое: **~ое ме́сто** җылы урын (*озак вакытлар эшләп яки яшәп ияләнгән урын*); **~ое я́йцо** (*тавык һ.б.ш.*) баскан йомырка

наси́живать *несов. см.* **насиде́ть**

наси́лие *с* **1.** (*применение физической силы*) көчләү, көч куллану **2.** (*принуждение*) ирексезләү, мәҗбүр итү **3.** (*притеснение*) золым, җәбер, җәбер-золым

наси́ловать *несов.* **1.** *кого* көчләү; масхәрәләү **2.** *кого-что* җәбер итү, золым итү, җәберләү; ирексезләү; мәҗбүр итү; **~** *чью-л.* **во́лю** *берәүне* ирексезләү

наси́лу *нареч. разг.* көчкә, көч-хәл белән, читенлек белән

наси́льник *м* көчләүче, ирексезләүче; җәберләүче, залим

наси́льнический, -ая, -ое көчләп (ирексезлеп) эшләнгән

наси́льно *нареч.* көчләп, ирексезләп; акыртып, кычкыртып; **~ мил не бу́дешь** *погов.* ≈ күңелсезгә күлмәк кидермиләр

наси́льственн||ый, -ая, -ое көчләү ...ы, көчләүле, көчләп, көч кулланып (эшләнгән); мәҗбүри; **~ые ме́ры** көчләү чаралары; **~ым путём** көч кулланып ♦ **~ая сме́рть** үтерелү (*үз улеме белән үлмәү*)

наска́бливать *несов. см.* **наскобли́ть**

наказа́ть *сов. что, чего* күп сөйләү, күп сөйләп ташлау

наска́кивать *несов. см.* **наскочи́ть**

наска́льн||ый, -ая, -ое кыялар өстендәге, кыяларга төшерелгән; **~ые рису́нки** кыяларга төшерелгән рәсемнәр

наскандали́ть *сов.* гауга куптару, җәнҗал күтәрү, тавыш чыгару, дау кубару

насквозь *нареч.* **1.** үтәдән-үтә, үтәли; **проби́ть кры́шу ~** түбәне үтәли тишеп чыгу; **прогни́ть ~** үтәдән-үтә черү; **промо́кнуть ~** үтәдән-үтә чылану, манма су булу **2.** *перен. разг.* үтәдән-үтә, баштан-аяк, тулысынча, бөтенләй; **~ лжи́вое обеща́ние** үтәдән-үтә ялган вәгъдә ♦ **ви́деть (знать) ~** *кого берәүне* үтәдән-үтә күрү, үтәдән-үтә белү, бик яхшы күрү, бик яхшы белү

наскобли́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернекадәр*) кырү, кырып хәзерләп кую; **~ сыр (сы́ру)** сыр кыру **2.** *что* кыру, кырып юу; **~ поли́** идәнне кыру

наско́к *м* **1.** *разг.* (*налёт*) көтелмәгән һөҗүм, көтмәгәндә һөҗүм итү; **кавале́рийский ~** атлы гаскәр һөҗүме **2.** *перен.* (*грубый выпад*) тупас [рәвештә] бәйләну, ерынсызга бәйләну, тупас [рәвештә] ташлану ♦ **с ~а (~у)** алдан хәзерләнмичә, уйлап-нитеп тормыйча

наско́лько *нареч.* нихәтле, ни дәрәҗәдә, никадәр, ни чамада; ...ынча; **~ возмо́жно** мөмкин булганынча; **~ здесь лу́чше** ни дәрәҗәдә биредә яхшырак; **~ хва́тит сил** көч җиткәненчә; **~ я по́нял (понима́ю)** минем аңлавымча

на́скоро *нареч. разг.* тиз (генә), тиз-тиз [генә], ашыгычлык белән, ашыгып, ашык-пошык, ашыгыч кына; **~ пое́сть** ашык-пошык ашап алу

наскочи́ть *сов. на кого-что* **1.** (*йөгергәндә, йөзгәндә, сикергәндә һ. б.ш.*) барып бәрелү, килеп бәрелү; [өстенә] барып чыгу; **~ на столб** баганага килеп бәрелү **2.** (*напасть*) йөгереп (сикереп) килеп ташлану, көтмәгәндә һөҗүм итү **3.** *перен. разг.* бәйләну, тупас рәвештә бәйләну, [тупас сүзләр белән] ташлану; **~ с упрёками** шелтәләү

наскрести́ *сов. что, чего* **1.** (*бернекадәр*) кырып-себереп җыю, кырып җыеп алу; **~ муки́** [калдык-постык] онны кырып-себереп җыеп алу **2.** *перен.* (*бернекадәр*) кырып-себереп җыю, җыеп алу; **~ де́нег** кырып-себереп акча җыю

наску́чить *сов. кому и без доп., разг.* туйдыру, туйдырып бетерү, күңелне кайтару, ялыктыру, эч пошыру

наслади́ться *сов. кем-чем и без доп.* ләззәтләнү, ләззат табу, хозурлану, рәхәт табу, рәхәтләнү, кәефләнү

наслажда́ться *несов. см.* **наслади́ться**

наслажде́ние *с* рәхәт, рәхәтләнү, ләззәт, ләззәтләнү, хозур, хозурлык, хозурлану; **с ~м** ләззәт белән, ләззәтләнеп; хозурланып; **испы́тывать ~** хозурлану, ләззәтләнү

насла́ивать *несов. см.* **наслои́ть**

насла́иваться *несов.* **1.** *см.* **наслои́ться; 2.** *страд. от* **насла́ивать**

насла́ть *сов. что, кого-чего* [күп итеп] җибәрү

насле́дие *с* мирас; **иде́йное ~ революцио́нных демокра́тов** революцион демократларның идея мирасы

насле́дить *сов. чем и без доп., разг.* эз калдыру, таптап пычрату; **~ мо́крыми сапога́ми** юеш итекләр белән эз калдыру; **~ на полу́** идәнне таптап пычрату

насле́дник *м* **1.** варис, мирас алучы; **зако́нный ~** законлы варис **2.** *перен.* варис, дәвам иттерүче; **~ и культу́рных тради́ций** мәдәни традицияләрне дәвам иттерүчеләр

насле́дница *ж* варис хатын (кыз)

насле́дный, -ая, -ое тәхеткә утырырга тиешле; **~ принц** тәхеткә утырырга тиешле принц

насле́дова||ть *сов., несов. что* мирас итеп алу; **он ~л э́тот дом от отца́** бу йортны ул әтисеннән мирас итеп алган

насле́дственность *ж* нәселдәнлек, нәселдән булу, нәселдән килү, нәселдән-нәселгә күчү

насле́дственн||ый, -ая, -ое **1.** мирас ...ы, мираска калган, мирас итеп калдырылган; **~ое иму́щество** мирас итеп калдырылган мал **2.** нәселдән-нәселгә күчкән, нәселдән килгән, нәселдән килә торган, ата-бабадан калган (килгән, күчкән); **~ые черты́ хара́ктера** характерның нәселдән килгән үзенчәлекләре; **~ая боле́знь** нәселдән килгән авыру

насле́дств||о *с* мирас (*васыять итеп калдырылган мал*); **получи́ть в ~о** *кого-что* мирас итеп алу; **права́ ~а** *юр.* мирас итеп алу хокукы

наслое́ние *с* **1.** *см.* **наслои́ть, наслои́ться**; **~ гру́нта** грунтның катлам-катлам булып утыруы **2.** *геол.* катлам; **песча́ное ~** ком катламы **3.** *перен.* (*особенность, черта*) катлам, үзенчәлек (*культурада, характерда, аңда һ.б.ш.*)

наслои́ть *сов. что, чего* **1.** катлам-катлам итеп салу (кую); катламлау, катлам-катлам итеп өю; **~ те́сто** камырны катлам-катлам итеп салу **2.** (*бернича*) катларга бүлү (аеру), (*бернича*) катларга бүлгәләү (аергалау); катламнарга аеру; **~ слюды́** слюданы катламнарга аеру

наслои́ться *сов. на что* катлам-катлам булып утыру

наслу́шаться *сов. кого-чего* **1.** күп ишетү; **~ ра́зных расска́зов** күп төрле

хәбәрләр ишетү **2.** (*насладиться*) туйганчы тыңлау; тыңлап тую; **~ му́зыки** туйганчы музыка тыңлау

наслу́шиваться *несов. см.* **наслу́шаться**

наслы́шан *в знач. сказ. о ком-чём, разг.* ишетеп яхшы беләм; ишетү буенча беләм: **я о вас мно́го ~** мин сезне ишетеп яхшы беләм

наслы́шаться *сов. о ком-чём* күп ишетү

наслы́шк||а *ж*: **по ~е** ишетеп, ишетү буенча; **зна́ть по ~е** ишетеп белү

наслюни́ть *сов. что* селәгәйләү, селәгәйләп [пычратып] бетерү

насма́рку *нареч. разг.*: **идти́ (пойти́) ~** җилгә очу, җилгә китү, әрәмгә китү, бушка чыгу

на́смерть *нареч.*: **ра́нить ~** яралап үтерү; **испуга́ть ~** *прост.* котын алу, бик нык куркыту; **стоя́ть ~** җанын кызганмыйча каршы тору

насмеха́ться *несов. над кем-чем* мыскыллау, мыскыл итү, мыскыллап көлү, мыскыл итеп көлү, мәсхәрәләп көлү

насмеши́ть *сов. кого-что* көлдерү

насме́шк||а *ж* көлү, мәсхәрәләп көлү, мыскыл, мыскыл итү, мәсхәрә; **подве́ргать ~ам** мыскыл ителү; **сказа́ть** *что-л.* **в ~у** көлеп *берәр нәрсә* әйтү

насме́шлив||ый, -ая, -ое **1.** мыскыл итүчән, мыскыл итәргә яратучан, мәсхәрә итүчән, кешедән көләргә яратучан; **~ый челове́к** мыскыл итәргә яратучан кеше **2.** мәсхәрәле, мыскыллаучан; **~ая улы́бка** мәсхәрәле елмаю

насме́шник *м* мыскыл итүчән [кеше], мыскылларга яратучан [кеше], кешедән көләргә яратучан [кеше]

насме́шница *ж* кешедән көләргә яратучан хатын (кыз)

насмея́ться *сов.* **1.** *разг.* (*вдоволь посмеяться*) көлеп тую, туйганчы көлү **2.** *над кем-чем* [мәсхәрәләп] көлү, [мыскыллап] көлү; **~ над чы́ими-л. чу́вствами** *берәүнең* тойгыларыннан мәсхәрәләп көлү

на́сморк *м* томау

насмотре́||ться *сов.* **1.** *на кого-что* карап тую; **не могу́ ~ться на тебя́** сина карап туя алмыйм **2.** *кого-чего* күп күрү **~лся но́вых карти́н** бик күп яна картиналар күрү

насова́ть *сов. что, чего, разг.* тыгу, тутыру; **~ конфе́т в карма́ны** кесәләргә конфет тутыру

насове́товать *сов. что, чего, разг.* киңәшләр бирү

насо́вывать *несов. см.* **насова́ть**

насоли́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернигадәр*) тозлау, тозлап кую; **~ огурцо́в** кыяр тозлау **2.** *что, разг.* [кирәгеннән] артык тоз салу; **~ суп** ашка артык тоз салу **3.** *перен. кому-чему, разг.* канга тоз салу, ачу китерү, начарлык эшләү

насори́ть *сов.* чүпләү, чүпләп бетерү; **~ в ко́мнате** бүлмәне чүпләү

насо́с *м* насос; **поршнево́й ~** пешкәкле насос

насоса́ть *сов. см.* **накача́ть** I

насоса́ться *сов.* туйганчы имү, имеп тую

насочини́ть, насочиня́ть *сов. что, чего, разг.* ялган сөйләү, уйлап чыгару, уйдырмалар кору, үзеннән чыгарып сөйләү, юк-барны сөйләү (язу); **~ вся́кой чепухи́** төрле юк-бар сүзләр уйлап чыгару

насочи́ться *сов. разг.* тамып җыелу, саркып җыелу

на́спех *нареч.* ашыгып, ашык-пошык, тиз-тиз генә, ашыгычлык белән, ашыгыч кына, тиз арада; **де́лать ~** ашыгып эшләү; **~ пое́сть** ашык-пошык ашау

наспиртова́ть *сов. что* спиртлау, спирт сеңдерү

наспиртова́ться *сов.* спирт сеңдерү (сеңү)

наспирто́вывать *несов. см.* **наспиртова́ть**

наспирто́вываться *несов.* **1.** *см.* **наспиртова́ться**; **2.** *страд. от* **наспирто́вывать**

наспле́тничать *сов.* гайбәт сату (сөйләү)

наст *м* бозлавык, кар кабыгы (*җәпшек көннән соң кар өстенә катканда юка боз катламы*)

наставля́ть *несов. см.* **наста́ть**

настави́тельный, -ая, -ое үгетләү ...ы, нәсихәт (киңәш) бирү ... ы, вәгазьләү ...ы; **~ тон** үгетләү тоны

наста́вить I *сов.* **1.** *что, кого-чего* (*берникадәр*) тезү, тезеп чыгу (кую); **~ сту́льев** урындыклар тезү **2.** *что* ялгау, ялгап озынайту; **~ кусо́к тка́ни к рукаву́** җиңгә тукыма кисәге ялгау; **~ пла́тье** күлмәкне ялгап озынайту **3.** *что, разг.* төзәү, төбәү, юнәлтү; **~ ружьё** мылтык төзәү ♦ **~ рога́** *кому* мөгез кую (*иргә хыянәт итү*)

наста́вить II *сов. кого-что на что* үгетләү, үгет (нәсихәт, үгет-нәсихәт) бирү; вәгазьләү; **~ на ум** акыл бирү, акыл өйрәтү; **~ на и́стинный путь** *или* **на путь и́стины** дөрес юлга бастыру (кертү)

наста́вка *ж* **1.** *см.* **наста́вить** I 2; **2.** (*наставленная часть*) ялгау, ялганма

наставле́ние *с* **1.** *см.* **наста́вить** II; **2.** үгет, нәсихәт, үгет-нәсихәт, киңәш; вәгазь; **отцо́вское ~** ата үгет-нәсихәте **3.** (*инструкция*) кулланма

наставля́ть I *несов. см.* **наста́вить** I

наставля́ть II *несов. см.* **наста́вить** II

наста́вник *м* остаз; **~ молодёжи** яшьләрнең остазы ♦ **кла́ссный ~** класс тәрбиячесе (*революциягә кадәр гимназияләрдә, реальный училищеләрдә һ.б.ш.*)

наста́вница *ж* остаз хатын (кыз); тәрбияче хатын (кыз)

наста́внический, -ая, -ое үгетләү ..ы, үгет-нәсихәт бирү ...ы; өйрәтү ...ы; остазларча ..., остазларга хас булган; **~ тон** үгетләү тоны

наста́вничеств||о *с* остазлар ...ы; **движе́ние ~а** остазлар хәрәкәте; **шко́ла ~а** остазлар мәктәбе

наставн||о́й, -а́я, -о́е **1.** ялгаулы, ялгап озынайтылган, ялганмалы, **~ые рукава́** ялгап озынайтылган җиңнәр **2.** өстәмә; **~а́я труба́** өстәмә труба

наста́ивать I *несов. см.* **настоя́ть** I

наста́ивать II *несов. см.* **настоя́ть** II

наста́иваться *несов.* **1.** *см.* **настоя́ться** II; **2.** *страд. от* **наста́ивать** II

наста́||ть *сов.* җитү, килеп җитү; **~ло ле́то** җәй җитте; **~ла тишина́** тынлык урнашты

настега́ть I *сов.* **1.** *что на что* типчү, типчеп кую; **~ ва́ту на подкла́дку** мамыкны эчлеккә типчеп кую **2.** *что, чего* (*берникадәр*) сыру, сырып кую, сырып әзерләп кую; **~ одея́л** юрганнар сырып кую

настега́ть II *сов. кого-что, прост.* (*отхлестать*) камчылау, чыбыркылау, суктыру

настёгивать I *несов. см.* **настега́ть** I

настёгивать II *несов. см.* **настега́ть** II

на́стежь *нареч.* бөтенләй [ачык], шар [ачык], төбенә кадәр [ачык]; **две́ри ~** ишекләр бөтенләй ачык

настели́ть *сов. см.* **настла́ть**

насте́нный, -ая, -ое стена ...ы, стенага эленә (тагыла) торган; **~ календа́рь** стена календаре

настига́ть *несов. см.* **насти́чь, насти́гнуть**

насти́гнуть *сов. см.* **насти́чь**

насти́л *м* **1.** *см.* **настла́ть; ~ поло́в** идән җәю **2.** түшәмә; **деревя́нный ~** агач түшәмә; **бревёнчатый ~** бүрәнәдән эшләнгән түшәмә

настила́ть *несов. см.* **настла́ть**

насти́лка *ж см.* **насти́л**

настира́ть *сов. что, чего, разг.* (*берникадәр кер*) юу, уу, юып (уып) кую, [керләр] юу (уу), [керләр] юып (уып) кую

насти́рывать *несов. см.* **настира́ть**

насти́чь *сов. кого-что* куып җитү

настла́ть *сов.* **1.** *что* җәю, түшәү; **~ пол** идән җәю; **~ парке́т** паркет түшәү **2.** *что, чего* (*берникадәр*) җәю, җәеп чыгу (кую); түшәү, түшәп чыгу (кую); **~ досо́к** такта түшәү

насто́й *м* тәнәтмә; **~ рома́шки** ромашка тәнәтмәсе; **~ кре́пкого ча́я** куе чәй

насто́йка *ж* **1.** *см.* **насто́й**; **2.** тәнәтмә (*эчемлек*)

насто́йчивость *ж* үз дигәнендә ныклык тору[чанлык], үзсүзлелек, әйткәненнән ныклык тору[чанлык], үз дигәнен булдыру

насто́йчив||ый, -ая, -ое **1.** үз дигәнендә ныклык торучан, үз дигәнен булдыручан, үзсүзле, әйткәненнән ныклык торучан; ныклык; **~ый па́рень** үз дигәнен булдыручан егет **2.** катгый, каты, категорик; ныгытып ..., бик ялыныпъ; **~ая про́сьба** бик ялыныпъ сорау; **~ое тре́бование** катгый таләп

насто́лько *нареч.* шул кадәр, шул хәтле, шул дәрәҗәдә; **не насто́лько, ... что́бы** дәрәҗәдә үк ... түгел; **он не ~ умён, что́бы поня́ть э́то** ул моны аңарлык дәрәҗәдә үк акыллы түгел; **~-то** ул кадәр генә; **~-то я и сам понима́ю по-францу́зски** ул кадәр генә мин үзем дә французча аңлыйм

насто́льн||ый, -ая, -ое **1.** өстәл ...ы: өстәлгә куела торган; **~ая ла́мпа** өстәл лампасы **2.** *перен.* кулланма..., һәрвакыт кирәк була торган; **~ая кни́га** кулланма китап ♦ **~ый те́ннис** өстәл теннисы

настора́живать *несов. см.* **насторожи́ть**

настора́живаться *несов. см.* **насторожи́ться**

настороже́ *нареч.* сагаеп, сак, әсәреп; **быть ~** сак булу

насторо́женность, настороже́нность *ж* сагаю, әсәрү

насторо́женный, -ая, -ое, **настороже́нный,** -ая, -ое сагайган; сагаеп...; **~ взгляд** сагаеп карау; **~ вид** сагайган кыяфәт

насторожи́ть *сов. кого-что* сагайту, сак (игъгибарлы) булырга мәҗбүр итү ♦ **~ внима́ние** игътибарны көчәйтү, игътибар белән тыныл башлау; **~ у́ши (слух)** колакларны торгызу

насторожи́ться *сов.* сагаю, әсәрү; колак торгызу, игътибарны көчәйтү, игътибар белән тыныл башлау

настоя́ние *с* катгый таләп, катгый үтенеч

настоя́тель *м* **1.** монастырь башлыгы (*ирләр монастыре башлыгы*) **2.** өлкән поп (*чиркәүдә*)

настоя́тельница *ж* монастырь башлыгы (*хатын-кызлар монастыре башлыгы*)

настоя́тельн||ый, -ая, -ое **1.** катгый, таләпчән, бик нык, ныклап ...; **~ая про́сьба** бик нык үтенү **2.** котылгысыз, бик мөһим, бик зур; **~ая необходи́мость** котылгысыз зарурлык

настоя́ть I *сов. на чём* үз дигәнендә (сүзендә) тору, үзенекен итү, ...дертү; **~ на своём** үзенекен итү

настоя́ть II *сов. что на чём* төнәтү; **~ во́дку на ви́шне** аракыны чия салып төнәтү

настоя́ться I *сов.* (*долго простоять*) озак вакыт басып тору; басып торып ару

настоя́ться II *сов.* чыгу, чыгып житу; төнәү, төнәп житу; **чай хорошо́ ~лся** чәй яхшы чыккан; **во́дка ~лась** аракы төнәп җиткән

настоя́щ||ий, -ая, -ее **1.** хәзерге; **в ~ее вре́мя** хәзерге вакытта, хәзерге көндә, хәзер; **до ~его вре́мени** хәзергә кадәр **2.** *в знач. сущ.* **~ее** *с* бүгенге көн; **жить ~им** бүгенге көн белән яшәү **3. в ~ей статье́ речь идёт о ...** бу мәкаләдә сүз ... турында бара **4.** чын, чын мәгънәдә ...; **~ий челове́к** чын кеше; **он ~ий учёный** ул чын галим ♦ **~ее вре́мя** *грам.* хәзерге заман; **~им о́бразом** чынлап, чын-чынлап, житди рәвештә; **по- ~ему** тиешенчә, чынлап, чын-чынлап

настра́гивать *несов. см.* **настрога́ть**

настрада́ться *сов.* бик күп җәфа (газап) чигү, бик интегү; күп кайгы-хәсрәт чигү

настра́ивать I *несов. см.* **настро́ить** I

настра́ивать II *несов. см.* **настро́ить** II

настра́иваться *несов.* **1.** *см.* **настро́иться; 2.** *страд. от* **настра́ивать** II

настра́чивать *несов. см.* **настрочи́ть**

настре́ливать *несов. см.* **настрели́ть**

настрели́ть *сов. что, кого-чего* (*бернакадәр*) ату, атып алу; **~ ди́чи** киек кошлар ату

на́стриг *м*: **~ ше́рсти** кыркылган йон (йонның микъдары)

настрига́ть *несов. см.* **настри́чь**

настри́чь *сов. что, чего* (*бернакадәр*) кырку, кыркып алу; **~ килогра́мм ше́рсти** бер килограмм йон кыркып алу

настрога́ть *сов. что, чего* (*бернакадәр*) ышкылап (струклап) кую, ышкылап (струклап) әзерләп кую

на́строго *нареч. разг.* каты итеп, катгый рәвештә

настрое́ни||е *с* **1.** кәеф, күңел, рух; **припо́днятое ~е** күтәренке күңел; **испо́ртить ~е** *кому-л.* кәефен бозу; **не в ~и** кәефе бозылган; **привести́ в хоро́шее ~е** *кого-л.* кәефен күтәрү **2.** настроение; рух; **~е общественности** җәмәгатьчелекнең рухы **3.** *с неопр.* теләк; **нет у меня́ ~я игра́ть** уйнарга теләгем юк, уйныйсым килми ♦ **челове́к ~я** настроение кешесе

настро́енность *ж* рух

настро́ить I *сов. что, чего* [бик күп] төзү, салу; **~ дома́ (домо́в)** бик күп йортлар салу

настро́ить II *сов. что* **1.** көйләү, көйгә салу; **~ить гита́ру** гитараны көйләү **2.** көйләү, көйгә салу, җайлау, җайга салу, җайга салып җибәрү, рәтләү; **~ить стано́к** станокны җайлау **3.** кору, корып җибәрү, көйләү; **~ить радиоприёмник** радиоалгычны көйләү **4.** (*берәр төрле*) хис туу, барлыкка килү; (*берәр төрле*) хискә бирелү; **он был ~ен про́тив меня́** ул миңа каршы иде; **он был ~ен дру́жески** аңарда дуслык хисе туган иде

настро́и||ться *сов.* **1.** корылу, көйләнү; җайлану; **роя́ль ~лся** рояль көйләнде **2.** (*берәр төрле*) хис туу (барлыкка килү); (*берәр төрле*) хискә бирелү; **~ться про́тив** *кого-л. берәүгә каршы* дошманлык хисе туу **3.** *с неопр., на что* (*берәр нәрсә*) эшләргә теләк (ният) туу, ниятләнү; **он ~лся бы́ло поговори́ть** ул сөйләшергә ниятләнгән генә иде

настро́йщик *м* көйләүче, көйгә салучы; төзәтүче; **~ роя́лей** рояльләр көйләүче

настрочи́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернакадәр*) каю, каеп чыгу; **~ воротнико́в** якалар каю **2.** *перен. что, чего, разг.* тиз-тиз генә язып ташлау, тиз-тиз генә сызгалау (сызгалап ташлау); **~ письмо́** тиз-тиз генә хат сызгалап ташлау

настря́пать *сов. что, чего* [куп итеп] пешереп кую, пешереп әзерләп кую, пешерену

настуди́ть *сов. что, прост.* бик нык суыту, суытып бетерү; **~ ко́мнату** бүлмәне бик нык суыту

насту́живать *несов. см.* **насту́дить**

наступа́тельный, -ая, -ое һөҗүм ...ы, һөҗүмле, һөҗүмчән; **~ бой** һөҗүм сугышы

наступа́ть I *несов.* **1.** *см.* **наступи́ть** I; **2.** һөҗүм итү, алга бару

наступа́||ть II *несов.* житу, житеп килү; башлану; **~ет весна́** яз житеп килә

наступи́ I *сов. на кого-что* басу; өстенә басу; **~ на лягу́шку** бакага басу; **~ на́ ногу** *кому* аягына басу ♦ **~ на любимую мозо́ль** авырткан җиргә кагылу; **~ на хвост** *кому* ≈ үкчәсенә басу

наступи́||ть II *сов.* житу, килеп житу; башлану, башланып китү; **~л ве́чер** кич житте; **~ла зима́** кыш житте; **~ли холода́** салкыннар башланды; **~л день** көн туды; **~ла темнота́** караңгы төште; **~ла тишина́** тынлык урнашты

наступле́ние I *с прям., перен.* һөҗүм, һөҗүм итү; **~ войск** гаскәрләрнең һөҗүме; **~ на А́рктику** Арктикага һөҗүм итү

наступле́ние II *с см.* **наступи́ть** II; **с ~ем ле́та** җәй житу белән; **с ~м темноты́** караңгы төшү белән; **с ~м у́тра** иртә белән; **с ~м холодо́в** салкыннар башлану белән

насту́рция *ж* латин чәчәге, настурция

настыва́ть *несов. см.* **насты́ть**

насты́||ть *сов. разг.* **1.** (*стать холодным*) суыну; **ко́мната ~ла за́ ночь** бүлмә төн эчендә суынган **2.** (*примёрзнуть*) кату; **на поро́ге ~л лёд** бусагага боз каткан

насу́пить *сов. что*: **~ бро́ви** каш жыеру (жимерү)

насу́пи||ться *сов.* **1.** [каш] жыеру; [каш] жимерү; **бро́ви его́ ~лись** аның кашлары жыерылды **2.** каш жыеру, чырай сыту; **он сиде́л ~вшись** кашларын жыерып утыра иде

насу́пленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **насу́пить; 2.** (*о бровях*) жыерылган **3.** (*насупившийся*) кашларын жыерган; күңелсез; кырыс

насу́пливать *несов. см.* **насу́пить**

насу́пливаться *несов. см.* **насу́питься**

насурьми́ть *сов. что* сөрмә тарту, сөрмәләү

насурьми́ться *сов.* сөрмә тарту

на́сухо *нареч.* коп-коры итеп, коп-коры булганчы, корытканчы

насу́чивать *несов. см.* **насучи́ть**

насучи́ть *сов. что, чего* [жепне] катып әзерләп кую, чиратып әзерләп кую; **~ ни́ток** жеп катып әзерләп кую

насу́шивать *несов. см.* **насуши́ть**

насуши́ть *сов. что, чего* (*бернакадәр*) киптерү, киптереп кую, киптереп әзерләп кую; **~ грибо́в** гөмбә киптереп кую

насу́щность *ж* әһәмиятлелек, тормыш өчен әһәмиятле булу, әһәмияте зур булу, әһәмияткә ия булу; **~ зада́ч** бурычларның әһәмиятлелеге

насу́щн||ый, -ая, -ое бик мөһим, бик әһәмиятле, бик кирәкле, тормыш өчен әһәмиятле (әһәмияте зур булган), әһәмияткә ия булган; **~ая потре́бность** бик мөһим ихтыяж

насчёт *предлог с род. п. разг.* турында, хакында; **говори́ть ~ рабо́ты** эш турында сөйләү

насчита́ть *сов. что* санап чыгару; **~ бо́лее десяти́ оши́бок** уннан артык хата санап чыгару

насчи́тыва||ть *несов.* **1.** *см.* **насчита́ть; 2.** саналу, исәпләнү, бар булу; **строй-**

отря́д ~ ет не́сколько со́тен бойцо́в төзелеш отрядында берничә йөз гаскәри бар

насчи́тыва||ться *несов.* саналу, булу; бар [булу]; **в райо́не ~ются деся́тки школ** районда дистәләрчә мәктәп бар

насыла́ть *несов. см.* **насла́ть**

насы́пать *сов.* **1.** *что, чего* салу, тутыру, салып кую, тутырып кую; **~ крупы́** ярма салу; **~ три мешка́ муки́** өч капчык он салып кую **2.** *что, чего* (*рассыпать*) чәчү, чәчеп җибәрү; кою **3.** *что, чего* сибү, сибеп чыгу; **~ песо́к (песку́) на доро́гу** юлга ком сибеп чыгу **4.** *что* өю, өеп кую; **~ курга́н** курган өю

насыпа́ть *несов. см.* **насы́пать**

насы́па||ться *сов.* коелу, коелып төшү; **~лось мно́го сне́га** бик күп кар коелган

насыпа́ться *несов.* **1.** *см.* **насы́паться; 2.** *страд. от* **насыпа́ть**

насы́пн||о́й, -а́я, -о́е өеп ясалган; **~а́я плоти́на** өеп ясалган буа

на́сыпь *ж* **1.** насыпь, өем; **железнодоро́жная ~** тимер юл насыпе **2.** *в знач. нареч.* **~ю** чәчелгән хәлдә, тәрәгә (*капчык, тартма һ.б.ш.*) салмыйча; **у́голь перево́зят ~ю** ташкүмерне тәрәгә салмыйча ташыйлар

насы́тить *сов.* **1.** *кого-что* туйганчы ашату **2.** *что, хим.* туендыру; **~ раство́р** эремәне туендыру

насы́ти||ться *сов.* **1.** (*наесться досыта*) туйганчы ашау; туклану **2.** *перен.* (*вполне удовлетвориться*) канәгатьләнү **3.** тулу, туену; **земля́ ~ вла́гой** җир дымга туенган

насыща́ть *несов. см.* **насы́тить**

насыща́ться *несов.* **1.** *см.* **насы́ститься; 2.** *страд. от* **насыща́ть**

насы́щенност||ь *ж хим.* туендырылганлык, туендырылу, куелык; **сте́пень ~и раство́ра** эремәнең туендырылу дәрәҗәсе

насы́щенный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **насы́тить; 2.** *хим.* туендырылган, куе; **~ раство́р** туендырылган эремә **3.** *перен.* (*содержательный, богатый*) бай, тулы, бай эчтәлекле; сугарылган

ната́лкивать *несов. см.* **натолкну́ть**

ната́лкиваться *несов.* **1.** *см.* **натолкну́ться; 2.** *страд. от* **ната́лкивать**

ната́пливать I *несов. см.* **натопи́ть** I

ната́пливать II *несов. см.* **натопи́ть** II

ната́пливаться I *несов.* **1.** *см.* **натопи́ться** I; **2.** *страд. от* **ната́пливать** I

ната́пливаться II *несов.* **1.** *см.* **натопи́ться** II; **2.** *страд. от* **ната́пливать** II

ната́птывать *несов. см.* **натопта́ть**

натаска́ть I *сов.* **1.** *что, кого-чего* (*берникадәр*) ташу, ташып кую; **~ дров** утын ташып кую **2.** *перен. что, чего, разг.* (*берничә чыганактан, китаптан һ.б.ш.*) йолкып алу, йолыккалау; **~ цита́т** (*берничә китаптан*) цитаталар йолкып алу **3.** *что, кого-чего, разг.* (*украсть*) урлап ташу

натаска́ть II *сов. кого-что* **1.** *охот.* (*собаку*) җәнлек ауларга өйрәтү, ауга өйрәтү **2.** *разг.* өстән-өстән [генә] әзерләү; **~ ученико́в к экза́мену** укучыларны имтиханга өстән-өстән әзерләү

ната́скивать I *несов. см.* **наташи́ть**

ната́скивать II *несов. см.* **ната́скать** II

наташи́ть *сов.* **1.** *что, кого-чего* ташу, ташып кую; китерү; **~ гли́ны и песку́** балчык һәм ком ташып кую **2.** *что, разг.* тартып ябыну; **~ на себя́ одея́ло** юрганны тартып ябыну

ната́я||ть *сов.* **1.** *что, чего* (*бернидәр*) эретү; **~ть сне́гу** кар эретү **2.** *безл.* эрү; **~ло мно́го сне́гу** бик күп кар эрегән

натвори́ть I *сов. что, чего, разг.* эшләп ташлау; **~ вся́ких глу́постей** төрле ахмаклыклар эшләп ташлау

натвори́ть II *сов. что, чего, спец.* (*бернидәр*) изү, изеп кую; **~ мно́го те́ста** бик күп камыр изү

на́те *частица разг.* мәгез ◆ **~ вам** менә сиңа кирәк булса

натёк *м* **1.** *геол.* утырма, җыелма **2.** агып (саркып) чыккан, агып (саркып) җыелган; **~ смолы́ на сосне́** нарат агачыннан агып чыккан сагыз катламы

натека́ть *несов. см.* **нате́чь**

нате́льн||ый, -ая, -ое эчке; **~ое бельё** эчке күлмәк-ыштан

натереби́ть *сов. что, чего, с.-х.* (*бернидәр*) йолку, йолкып әзерләп кую; **~ льна** җитен йолку

натере́ть *сов.* **1.** *что, чем* сөртү, сөртеп кую; уу, ышку; **~ ру́ки кре́мом** кулларга крем сөртү; **~ спи́ну скипида́ром** арканы скипидар белән уу **2.** *что* ышкып ялтырату; **~ поль́і** идәнне ышкып ялтырату **3.** *что* (*причинить боль*) суйдыру, кабарту, чиләтү **4.** *что, чего* (*на тёрке*) кыру, кырып кую

натере́ться *сов. чем, разг.* сөртенү, уыну

натерпе́ться *сов. чего, разг.* бик күп газап (җәфа) чигү, бик интегү; **~ стра́ху** бик ныклы курку, кот алыну

натеса́ть *сов. что, чего* (*бернидәр*) юну, юнып кую, юнып әзерләп кую

натёсывать *несов. см.* **натеса́ть**

нате́чь *сов.* сарку, саркып җыелу, агып җыелу

нате́шиться *сов. разг.* туйганчы уйнау, күңел ачу, туйганчы шаяру

натира́ть *несов. см.* **натере́ть**

натира́ться *несов.* **1.** *см.* **натере́ться; 2.** *страд. от* **натира́ть**

на́тиск *м* һөҗүм; кысрыклау, кысу

нати́скать *сов. что, чего, разг.* дыңгычлап тутыру, басып тутыру, тыгызлап тутыру; **~ вещёй в рюкза́к** рюкзакка дыңгычлап әйбер тутыру

нати́скивать *несов. см.* **нати́скать**

натка́ть *сов. что, чего* (*бернидәр*) туку, сугу, тукып (сугып) кую, тукып (сугып) әзерләп кую; **~ полотна́** киндер сугу

наткну́ть *сов. кого-что* чәнчеп кую, кадап кую; кигезеп кую, кидереп кую; **~ ба́бочку на була́вку** күбәләкне булавка белән кадап кую

наткну́ться *сов. разг.* **1.** *на что* барып кадалу, барып чәнчелү; **~ на гвоздь** кадакка барып кадалу **2.** *на кого-что* барып (килеп) төртелү, барып (килеп) бәрелү; **~ на столб** баганага барып бәрелү **3.** *перен. на что, разг.* [көтмәгәндә] очрау, туры килү, тап булу; **~ на заса́ду** засадага очрау

натолкну́ть *сов.* **1.** *кого-что на кого-что, разг.* бәрдерү, китереп бәрү; **~ ло́дку на мель** этә-этә көймәне сайлыкка утыртү **2.** *кого-что на что* (*навести на мысль, идею и т. п.*) фикергә китерү, фикер (идея) тудыру, фикер (идея) тууга ярдәм итү

натолкну́ться *сов. см.* **наткну́ться** 2, 3

натоло́чь *сов. что, чего* (*бернидәр*) төеп кую, төеп әзерләп кую

натопи́ть I *сов. что* ягып җылыту, ягып кыздыру; **~ ко́мнату** бүлмәне ягып җылыту

натопи́ть II *сов. что, чего* **1.** (*бернидәр*) эретеп кую, эретеп әзерләп кую; **~ ма́сла** май эретеп кую **2.** (*бернидәр*) кайнату, кайнатып кую; **~ молока́** сөт кайнатып кую

натопи́||ться I *сов. разг.* яхшы кызу; **пе́чка ~лась** мич яхшы кызды

натопи́||ться II *сов. разг.* эрү, [эреп] чыгу; **~лось мно́го жи́ру** туңмай күп чыккан; **из сне́га ~лось ведро́ воды́** кардан бер чиләк су эрегән

натопта́ть *сов. разг.* **1.** *чем и без доп.* (*нагрязнить*) таптап пычратып бетерү **2.** *что* (*проторить*) йөри-йөри юл (сукмак) салу, таптап йөреп юл салу

наторгова́ть *сов. разг.* **1.** *что, чего* (*выручить от торговли*) сәүдә итеп (*бернидәр*) акча табу **2.** *на что ...* сумлык сату, сату итү; **~ на две́сти рубле́й** ике йөз сумлык сату итү

наточи́ть *сов. что, чего* чарлау, кайрау, үткенләү, чарлап (кайрап, үткенләп) кую; (*косу*) янау, янап кую

натощак *нареч.* ач карынга, ач килеш

натр *м уст. хим.* натр

натрави́ть *сов.* **1.** *кого-что на кого-что* өстерү; **~ соба́ку на за́йца** этне куянга өстерү **2.** *перен. кого-что на кого-что, разг.* (*подстрекнуть*) өстерү, котырту **3.** *кого* (*бернидәр*) агулап үтерү, агулап үтереп бетерү, кырып бетерү; **~ тарака́нов** тараканнарны агулап үтереп бетерү **4.** *что, чего, спец.* (*вытравить*) рәсем төшерү (*мәс. кислота белән*)

натра́вливать *несов. см.* **натрави́ть**

натравля́ть *несов. см.* **натрави́ть** 4

натрениро́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **натренирова́ть; 2.** яхшы күнеккән, күнегеп (өйрәнеп) җиткән; **~ спортсме́н** яхшы күнеккән спортсмен

натренирова́ть *сов. кого-что* күнектереп (өйрәтеп) җиткерү

натренирова́ться *сов.* күнегеп (өйрәнеп) җиту

на́трий *м хим.* натрий

на́трое *нареч.* өчкә, өч кисәккә, өч өлешкә

натруди́ть *сов. что, разг.* ардыру, арыту, ялыктыру, талчыктыру, авыртыру (*озак яки авыр эш эшләп*); **~ ру́ки** кулларны талчыктыру

натруди́ться *сов. разг.* **1.** (*утомиться*) ару, талчыгу, талу, ялыгу, авырту (*озак*

яки авыр эшләүдән) **2.** (*вдоволь поработать*) туйганчы эшләү, җитәрлек эшләү

натру́живать *несов. см.* **натруди́ть**

натруси́ть *сов. что, чего, прост.* [селкеп] кою, [селкеп] төшерү, [кагып] төшерү

натрясти́ *сов. что, чего* [селкеп] кою, [селкеп] төшерү, [кагып] төшерү; **~ опи́лок на́ пол** идәнгә пычкы чүбе кою

натряс||ти́сь *сов. разг.* **1.** бик нык селкетү, дыңгырдату; **~ти́сь в доро́ге** юлда бик нык селкетү **2.** (*бик нык яки озак вакыт*) калтырау, калтырап тору; **~ти́сь от стра́ха** куркудан бик озак калтырап тору; **~ти́сь на моро́зе** салкында озак вакыт калтырап тору **3.** коелу, селкенеп коелу; **~ло́сь мно́го пы́ли** бик күп тузан коелган; **~ло́сь мно́го груш** бик күп груша коелган

нату́г||а *ж разг.* көчәнү; **рабо́тать без ~и** көчәнмичә эшләү; **кра́сный от ~и** көчәнүдән кып-кызыл (булган); **с ~ой** көчәнеп, кыенлык белән

на́туго *нареч. разг.* бик нык кысып, бик нык тартып, тыгызлап

нату́живать *см.* **нату́жить**

нату́живаться *несов. см.* **нату́житься**

нату́жить *сов. что, разг.* киерү; **~ му́скулы** мускулларны киерү

нату́житься *сов. разг.* көчәнү, киерелү

нату́жный, -ая, -ое *разг.* көчәнеп..., көчәнүле; **~ ка́шель** көчәнүле ютәл

натýр||а *ж* **1.** (*характер, нрав*) табигать, холык **2.** *иск.* (*живой образец*) натура, табигый үрнәк **3.** *кино* табигый шартлар (*павильон түгел*); **снять фильм на ~е** фильмны табигый шартларда төшерү **4.** *эк.* натура; **плати́ть ~ой** натуралата түләү **5.** *уст.* (*природа*) табигать

натурализа́ция *ж* натурализация (*чит ил кешесенә гражданлык хокукы бирү яки чит ил гражданлыгын кабул итү*)

натурали́зм *м* натурализм (*әдәбияттә һәм сәнгатьтә төшенкелеккә бирелүнең нәтиҗәсе буларак барлыкка килгән һәм чынбарлыкны, идея ягына игътибар итмичә, тышкы яктан гына төгәл тасвирларга омтыла торган юнәлеш*)

натурализова́ть *сов., несов. кого-что* [чит ил кешесенә] гражданлык хокукы бирү

натурализова́ться *сов., несов.* [чит ил] гражданлыгын кабул итү

натурали́ст *м* **1.** (*естествоиспытатель*) натуралист, табигатьне өйрәнүче **2.** (*последователь натурализма*) натурализм тарафдары

натурали́стическ||ий, -ая, -ое **1.** натурализм ...ы; **~ое направле́ние в жи́вописи** рәсем сәнгатендә натурализм юнәлеше **2.** (*с бытовыми деталями*) натуралистик

натура́льн||ый, -ая, -ое **1.** табигый, чын; **~ый мёд** чын бал; **~ый шёлк** чын ефәк; **~ый цвет** табигый төс **2.** табигый; **портре́т в ~ую величину́** табигый зурлыктагы портрет **3.** *эк.* натуралата түләнә торган, натураль (*акчалата түгел*); **~ый нало́г** натуралата түләнә торган салым **4.** *уст.* табигать белеме ...ы; **~ая исто́рия** табигать белеме тарихы ◆ **~ое хозя́йство** натураль хуҗалык

натýрн||ый, -ая, -ое: **~ый класс** *иск.* натурадан төшерү классы; **~ая съёмка** *кино* табигый шартларда [фильм] төшерү

натурпла́та *ж* натуралата түләү

натурфилосо́фия *ж* натурфилософия (*табигатьне бер бөтен итеп карап, аны коры акылга гына нигезләнеп аңлату; табигать философиясе*)

нату́рщик *м* натурщик

нату́рщица *ж* натурщица

наты́кать *сов. что, чего, разг.* (*бернидәр*) кадап кую, кадап чыгу

наты́кать *несов.* **1.** *см.* **наты́кать; 2.** *см.* **наткну́ть**

наты́каться *несов. см.* **наткну́ться**

натюрмо́рт *м иск.* натюрморт

натя́гивать *несов. см.* **натяну́ть**

натя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **натяну́ться; 2.** *страд. от* **натя́гивать**

натяже́ние *с* **1.** *см.* **натяну́ть, натяну́ться; ~ струн** кыллар тарту; **~ ве́рёвки** бау тарту **2.** *мед.* (*раны*) каплану, тартылу, бетәшү

натя́жк||а *ж* **1.** *см.* **натяну́ть, натяну́ться; ~ шин** шиннар тарттыру **2.** тарту-сузу; **поста́вить с ~ой тро́йку** тартып-сузып өчле билгесе кую

натяжн||о́й, -а́я, -о́е тартып (тартырып) киертелә (кидерелә) торган; **~ы́е ши́ны** тарттырып киертелә торган шиннар

натя́нутость *ж* киеренкелек; ясалмалылык

натя́нут||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **натяну́ть; 2.** киеренке, тартынкы; ясалма; **~ые отноше́ния** киеренке мөнәсәбәтләр; **~ая улы́бка** ясалма елмаю

натяну́ть *сов. что* **1.** тарту; **~ ве́рёвку** бау тарту; **~ во́жжи** дилбегәне тарту **2.** кию, тартып кию; **~ сапо́г на́ ногу** итекне аякка тартып кию **3.** тартып ябыну, ябыну; **~ одея́ло** юрганны тартып ябыну **4.** *разг.* (*завысить оценку*) тартып-сузып... кую

натяну́ться *сов.* тартылу, киерелү

науга́д *нареч.* ни булса ул булыр дип, уйлап-нитеп тормыйча, тәвәккәлләп; **идти́ ~** тәвәккәлләп бару

наугóльник *м* почмаклык (*тәрәзә рамы, ящик һ.б.ш. почмагына бизәү яки ныгыту өчен куела торган нәрсә*)

наугóльный, -ая, -ое почмакка куела торган, почмакка куелган

наудалу́ю *нареч. разг.* дуамал кыюлык белән; **ри́нуться ~** дуамал кыюлык белән ташлану

науда́чу *нареч.* тәвәккәлләп, уңса уңар дип, уйлап-нитеп тормыйча; **идти́ ~** ни булса ул булыр дип бару

науди́ть *сов. что, кого-чего* кармак белән тоту, кармак белән тотып алу; **~ ры́бы** кармак белән балык тоту

нау́живать *несов. см.* **науди́ть**

нау́к||а *ж* **1.** фән, гыйлем; **сове́тская ~а** совет фәне; **обще́ственные ~и** иҗтимагый фәннәр; **по ~е** *разг.* фән тәлпләренә туры китереп **2.** (*назидание*) сабак, гыйбрәт

наукообра́зный, -ая, -ое фәнсыман; фәнгә охшаш

нау́ськать *сов. кого-что на кого-что, разг.* өстерү, өстереп җибәрү; **~ соба́к** этләрне өстерү

нау́ськивать *несов. см.* **нау́ськать**

наутёк *нареч. разг.*: **пусти́ться (бро́ситься) ~** сызу, таю, шылу

нау́тро *нареч.* иртә белән, иртәгә иртән, иртәгә иртә белән, иртәгесен

научи́ть *сов.* **1.** *кого-что•чему и с неопр.* өйрәтү; **~ ребёнка пла́вать** баланы йөзәргә өйрәтү **2.** *кого-что, разг.* (*подготовить*) [астыртын] котырту, акыл бирү; акыл өйрәтү

нау́читься *сов. чему и с неопр.* өйрәнү; **~ пла́вать** йөзәргә өйрәнү

нау́чно-иссле́довательский, -ая, -ое фәнни-тикшеренү ...ы; **~ институ́т** фәнни-тикшеренү институты; **~ое су́дно** фәнни-тикшеренү судносы

нау́чно-популя́рный, -ая, -ое фәнни-популяр; **~ фильм** фәнни-популяр фильм

нау́чно-произво́дственн||ый, -ая, -ое фәнни-производство ...ы; **~ое объедине́ние** фәнни-производство берләшмәсе

нау́чно-техни́ческ||ий, -ая, -ое фәнни-техник; **~ая библиоте́ка** фәнни-техник китапханә; **~ая револю́ция** фәнни-техник революция

нау́чно-фантасти́ческий, -ая, -ое фәнни-фантастик; **~ рома́н** фәнни-фантастик роман

нау́чн||ый, -ая, -ое **1.** фәнни, гыйльми; **~ая де́ятельность** фәнни эшчәнлек; **~ый рабо́тник** гыйльми хезмәткәр; **~ая организа́ция труда́** хезмәтне фәнни оештыру **2.** фәнни яктан ..., фәнни; **~ое обоснова́ние** фәнни яктан нигезләү

нау́шник *м разг.* (*доносчик*) әләкче, әләкче капчыгы, суз йөртүче

нау́шники *мн.* (*ед.* **нау́шник** *м*) **1.** (*части тёплой шапки*) колакчын[нар] **2.** (*прибор*) наушниклар

нау́шничать *несов. разг.* астыртын әләкләү, астыртын сүз йөртү

нау́шничество *с разг.* астыртын әләкләү, астыртын сүз йөртү

нащени́||е *с*: **по ~ю** *кого, уст. берәүнең* коткысы белән (буенча)

нафабрикова́ть *сов. что, чего* уйлап чыгару (*мәс. ялган хәбәрләр*); әвәләү, эшләү, ясау; язу; **~ стате́ек** мәкаләләр әвәләү

нафтали́н *м* нафталин

нафтали́нный, -ая, -ое, **нафтали́новый**, -ая, -ое нафталин ...ы; **~ за́пах** нафталин исе

наха́л *м* оятсыз, әрсез, сөмсез, битсез [кеше]

наха́лка *ж* оятсыз (әрсез, сөмсез, битсез) хатын (кыз)

наха́льничать *несов. разг.* оятсызлану, әрсезләнү, йөзсезләнү

наха́льный, -ая, -ое оятсыз, әрсез, сөмсез, битсез

наха́льство *с* оятсызлык, әрсезлек, сөмсезлек, йөзсезлек

нахами́ть *сов. кому и без доп., прост.* дорфалык (тупаслык) күрсәтү (эшләү), оятсыз кылану

наха́пать *сов. что, чего, прост.* урлап җыю, комсызланып җыю

нахва́ливать *несов. см.* **нахвали́ть**

нахвали́ть *сов. кого-что, разг.* [кирәгеннән] артык мактау, чиктән тыш мактау

нахвали́ться *сов. разг.* артык (бик күп) мактану ♦ **не ~** *кем-чем* мактанып [мактап] бетерә алмау; **он им не нахва́лится** ул аны мактап бетерә алмый

нахва́стать *сов. разг.* мактанып ташлау, шапырынып ташлау

нахва́статься *сов. разг.* бик күп (чиктән тыш) мактану, шапырыну

нахвата́ть *сов. что, чего, разг.* (*бернигадәр*) җыю, эләктерү ♦ **~ зна́ний** аннан-моннан гына белем алу

нахвата́ться *сов.*: **~ зна́ний** *то же, что* **нахвата́ть зна́ний** (*см.* **нахвата́ть**)

нахва́тывать *несов. см.* **нахвата́ть**

наха́мовец *м* нахимовчы

наха́мовский, -ая, -ое: **наха́мовское учи́лище** нахимовский училище

нахле́бник *м* **1.** (*приживальщик*) әрәмтамак, кеше җилкәсен кимерүче **2.** *уст.* нахлебник (*аш һәм торак өчен акча түләп квартирда торучы*); **взять** *кого-л.* **в ~и** нахлебник итеп алу

нахлеста́ть *сов. кого-что, разг.* камчылау, чыбыклау (*кыйнау мәгънәсендә*); **~ по щека́м** яңаклау

нахлеста́ться *сов. прост.* туйганчы чабыну, чабынып тую (*мунчада*)

нахлёстывать *несов. см.* **нахлеста́ть**

нахлобу́чивать *несов. см.* **нахлобу́чить**

нахлобу́чиваться *несов.* **1.** *см.* **нахлобу́читься; 2.** *страд. от* **нахлобу́чивать**

нахлобу́чить *сов. что, разг.* басып (батырып) кию; **~ ша́пку** бүрекне басып кию

нахлобу́читься *сов. разг.* (*о головном уборе*) маңгаена төшү (төшеп тору), маңгаен каплау (*баш киеме турында*)

нахлобу́чк||а *ж разг.* каты шелтә; тиргәү; **получи́ть ~у** шелтә алу

нахлы́ну||ть *сов.* **1.** ыргылып (ургылып) килеп бәрелү, ишерелеп килеп менү; **~ла волна́** дулкын ургылып килеп [ярга] бәрелде **2.** ябырылу, ябырылып килеп тулу; **~ла толпа́** халык ябырылып килеп тулды **3.** *перен.* чолгап алу; **~ли воспомина́ния** истәлекләр чолгап алды

нахму́ривать *несов. см.* **нахму́рить**

нахму́риваться *несов. см.* **нахму́риться**

нахму́рить *сов. что* (*брови*) җыеру, җимерү; (*лицо*) сыту, төмсәләндерү, йөз чыту (сыту)

нахму́риться *сов.* **1.** (*о бровях*) җыерылу, җимерелү; (*о лице*) сытылу, караңгылану, төмсәләнү **2.** *перен.* (*напр. о небе*) караңгылану, төмсәләнү

находи́ть I *несов. см.* **найти́** I

находи́ть II *несов. см.* **найти́** II

находи́||ться I *несов.* **1.** *см.* **найти́сь; 2.** булу; **да́ча нахо́дится недалеко́ от ста́нции** дача станциядән ерак түгел

находи́ться II *сов. разг.* (*вдоволь походить*) арыганчы йөрү, йөреп ару; туйганчы йөрү, йөреп тую

нахо́дк||а *ж* **1.** (*найденная вещь*) табылдык, табылган әйбер **2.** (*нечто удачно найденное*) табыш; ачыш; **режиссёрские ~и** режиссёр ачышлары

нахо́дчивость *ж* тапкырлык

нахо́дчивый, -ая, -ое тапкыр; **~ челове́к** тапкыр кеше; **~ отве́т** тапкыр җавап

нахожде́ние *с см.* **находи́ть** I 1, **находи́ться** I 2

нахо́хливать *несов. см.* **нахо́хлить**

нахо́хливаться *несов. см.* **нахо́хлиться**

нахо́хлить *сов. что* йоннарын (канатларын) тырпайту, йоннарын (канатларын) кабарту

нахо́хлиться *сов.* **1.** (*о птицах*) кабарыну, йоннарын (канатларын) кабарту, йоннарын (канатларын) тырпайту **2.** *перен. разг.* (*о человеке*) чырай караңгылану (сытылу, төмсәләнү)

нахра́пистый, -ая, -ое *прост.* ертлач

нацара́пать *сов. что, разг.* **1.** тырнап язу; **~ на́дпись на стене́** тырнап стенага язу **2.** (*плохо написать*) начар итеп язу (язып ташлау)

нацеди́ть *сов. что, чего* агызып (саркытып) алу; сөзеп алу

нацеди́ться *сов.* агу, сарку, агып (саркып) җыелу

наце́живать *несов. см.* **нацеди́ть**

наце́живаться *несов.* **1.** *см.* **нацеди́ться; 2.** *страд. от* **наце́живать**

наце́ливать *несов. см.* **наце́лить**

наце́ливаться *несов.* **1.** *см.* **наце́литься; 2.** *страд. от* **наце́ливать**

наце́лить *сов.* **1.** *что* төзәү, төбәү, юнәлтү; **~ ору́дие** орудиене төзәү **2.** *перен. кого-что* (*направить к какой-л. цели*) юнәлтү, юнәлдерү, юнәлеш бирү

наце́литься *сов.* **1.** *в кого-что и без доп.* (*прицелиться*) төзәү, төбәү, юнәлтү **2.** *перен. на что, с неопр. и без доп, разг.* (*собраться, приготовиться сделать что-л.*) җыену, әзерләнү; **~ уе́хать** китәргә җыену; **~ прыгать** сикерергә җыену

на́цело *нареч. разг.* калдыксыз, тулысынча; **число́ де́лится ~** сан калдыксыз бүленә

нацо́нк||а *ж торг.* **1.** [хакларны] арттыру, [хакларны] күтәрү; **произвести́ ~у на това́ры** товарларның хакларын арттыру **2.** өстәмә (өстәлгән) хак; **~а на това́ры** товарларга өстәлгән хак

нацепи́ть *сов. что* **1.** эләктерү, элү, тагу, эләктереп (элеп, тагып) кую; **~ ведро́ на коромы́сло** чиләкне көянтәгә тагу **2.** *разг.* кадау, кадап кую; **~ бант** бант кадау

нацепля́ть *несов. см.* **нацепи́ть**

наци́зм *м* нацизм

национализа́ция *ж* национализация, национализациләү

национализи́ровать *сов., несов. что* национализацияләү, национализация ясау (үткәрү)

национали́зм *м* милләтчелек

национализова́ть *сов., несов. см.* **национализи́ровать**

национали́ст *м* милләтче

национали́стический, -ая, -ое, милләтчелек ...ы; милләтче[ләр] ...ы; милләтче[ләр]гә хас; **~ие тенде́нции** милләтчелек тенденцияләре

национали́стичн||ый, -ая, -ое *см.* **национали́стический; ~ые взгля́ды** милләтчеләргә хас карашлар

национали́стка *ж* милләтче хатын (кыз)

национали́стский, -ая, -ое милләтче[ләр] ...ы; **~ая группиро́вка** милләтчеләр төркемчәсе

национа́льно-освободи́тельн||ый, -ая, -ое милли азатлык ...ы; милли азатлык өчен ...; **~ая борьба́** милли азатлык өчен көрәш

национа́льност||ь *ж* **1.** милләт; **он по ~и ру́сский** ул милләте ягыннан рус **2.** миллилек; **~ь иску́сства** сәнгатьнең миллилеге

национа́льн||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* милли; **~ый вопро́с** милли мәсьәлә; **~ое движе́ние** милли хәрәкәт; **~ый дохо́д** *эк.* милли табыш; **~ая культу́ра** милли мәдәният; **~ые обы́чаи** милли йолалар; **~ая оде́жда** милли кием; **~ый о́круг** (*до 1977 г.*) милли округ

наци́ст *м* нацист

на́ция *ж* милләт ♦ **Организа́ция Объединённых На́ций (ООН)** Берләшкән Милләтләр Оешмасы (БМО)

начади́ть *сов. чем и без доп.* сөремләү, сөремләп бетерү, сөрем чыгару, сөрем белән тутыру

нача́л||о *с* **1.** баш; **~о кни́ги** китапның башы; **~о рабо́ты** эшнең башы; **~о уче́бного го́да** уку елының башы; **брать ~о** *откуда-л.*, **вести́ своё ~о** *откуда-л.* башлану, башланып китү; **дать (положи́ть) ~о** *чему-л. бирәр нәрсәнең* нигезе булып тору, *бирәр нәрсәгә* нигез салу **2.** (*источник, основа чего-л.*) башлангыч, баш, нигез; сәбәп; **организу́ющее ~о** оештыручы нигез **3.** *мн.* **~а** (*основы*) нигез[ләр]; **~а хи́мии** химия [фәненең] нигезләре; **на ~ах ра́венства** тигез хокуклылык нигезендә ♦ **для ~а** башлап җибәрү өчен; **до ~а** башлаганчы, башланганчы; **под ~ом** *чьим, у кого берәүнең* кул астында, җитәкчелегендә

нача́льник *м* башлык, түрә (*уст.*)

нача́льница *ж разг.* башлык хатын (кыз)

нача́льнический, -ая, -ое башлыкларга хас; түрәләрчә ... (*уст.*); **~ тон** башлыкларга хас тон

нача́льн||ый, -ая, -ое башлангыч; **~ый пери́од** башлангыч чор; **~ое образова́ние** башлангыч белем; **~ая шко́ла** башлангыч мәктәп

нача́льственный, -ая, -ое *см.* **нача́льнический**

нача́льств||о *с* **1.** *собир.* башлыклар, җитәкчеләр, түрәләр (*уст.*); **по распо-**

ряжéнию ~а башлыкларның күрсәтмәсе буенча **2.** җитәкчелек; **принять ~о над учреждéнием** учреждение белән җитәкчелек итүне кабул итү; **служúть под** *чьим-л.* **~ом** *берәүнен* кул астында хезмәт итү

нача́льствовать *несов. над кем-чем, уст.* башлык булып тору (эшләү); идарә итү, җитәкчелек итү

нача́льствующ||ий, -ая, -ее *офиц.* башлыклар ...ы, җитәкчеләр ...ы; **~ий соста́в а́рмии** армиянең башлыклар составы; **~ие ли́ца** башлыклар, җитәкчеләр

нача́тки *мн.* башлангыч мәгълүматлар; башлангыч нигезләр; **~ зна́ний** башлангыч белемнәр

нача́ть *сов.* **1.** *в разн. знач. что и с неопр.* башлау, керешү; **~ стро́ить** төзи башлау; **на́чало накра́пывать** [яңгыр] сибәли башлады; **~ красне́ть** кызара башлау **2.** *что, чем, с кого-чего* башлап җибәрү; **~ речь приве́тствием** нотыкны тәбрик сүзе белән башлап җибәрү; **~ день с заря́дки** көнне зарядка белән башлап җибәрү; **с кого́ начнём?** кемнән башлап җибәрәбез?

нача́ться *сов. с чего, чем и без доп.* башлану, башланып китү

начека́нивать *несов. см.* **начека́нить**

начека́нить *сов. что, чего* [акча] сугу

начеку́ *нареч.* әзер, сак, уяу; **быть ~** әзер тору

начерка́ть *сов. разг.* **1.** *что* (*небрежно написать, нарисовать*) тиз-тиз генә сызгалау, сызгалап ташлау **2.** *что, чего* (*исчеркать*) сызгалау, сызгалап бетерү, сызгалап пычратып бетерү

начерни́ть *сов. что* каралту, карага буяу

на́черно *нареч.* карага, караламага, каралама итеп; **написа́ть ~** караламага язу

начерня́ть *несов. см.* **начерни́ть**

наче́рпать *сов. что, чего* чумырып алып тутыру, сосып алып тутыру

наче́рпывать *несов. см.* **наче́рпать**

начерта́ние *с* язылыш, язылу; **~ ру́сских бу́кв** рус хәрефләренең язылышы

начерта́ть *сов. что, высок.* **1.** (*написать*) язу; (*нарисовать*) сурәт төшерү **2.** *перен.* (*указать, определить*) алдан әйтеп кую, алдан билгеләп кую, алкурсәтү

начерти́ть *сов. что, чего* сызу, сызып [әзерләп] кую; **~ ли́нию** сызык сызу; **~ мно́го карт** күп карта сызу

наче́рчивать *несов. см.* **начерти́ть**

начёс *м* **1.** *см.* **начеса́ть; 2.** (*род причёски*) кабартылган чәч **3.** (*ворс*) төк, йон **4.** *спец.* (*начёсанное волокно, шерсть*) тәрәшле

начеса́ть *сов.* **1.** *что, чего* тарау, тарап кую; тәрәшләү; **~ пенькú** сүс тәрәшләү **2.** *что, чего* тарап төшерү; **~ воло́с** чәч тарап төшерү **3.** *что, разг.* кашып суйдыру; **~ но́гу до́ крови** аякны канатканчы кашып суйдыру

наче́сть *сов. что, бухг.* [дөрес тотылмаган] чыгымны кайтарту, исәбенә язу

начёсывать *несов. см.* **начеса́ть**

начёт *м бухг.* начёт, кирс кайтарып бирелергә тиеш акча (*дөрес тотылмаган чыгым исәбенә*)

начётничество *с* начётниклык, хәреф ятлаучылык

начётчик *м* хәреф ятлаучы

начина́ни||е *с* башлап җибәрелгән эш, башлангыч; инициатива; **поддержа́ть ~я передовико́в** алдынгыларның инициативасын хуплау

начина́ть *несов. см.* **нача́ть**

начина́ться *несов.* **1.** *см.* **нача́ться; 2.** *страд. от* **начина́ть**

начина́ющий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **начина́ть; 2.** яңа гына (*укый, эшли һ.б.ш.*) башлаучы, яңа гына (*эшкә һ.б.ш.*) керешүче (керешкән); яшь, тәҗрибәсез; **~ худо́жник** яшь рәссам

начини́ть I *сов. что чем* эченә салу, эченә кую; **~ пирожки́ мя́сом** сумсалар эченә ит салу

начини́ть II *сов. что, чего разг.* **1.** (*берникадәр*) ямау, ямап чыгу (кую); **~ белья́** күлмәк-ыштаннар ямап кую **2.** (*берникадәр*) очлау, очлап кую; **~ карандаше́й** карандашлар очлап кую

начи́нка *ж* эч (*сумса, конфет һ.б.ш. эченә салынган нәрсә*); **~ пирога́** бәлеш эче

начиня́ть *несов. см.* **начини́ть** I

начи́ркать *сов. что, чего, разг.* (*спичек*) сызып бетерү, сызгалау

начисле́ние *с* **1.** *см.* **начи́слить; 2.** *бухг.* (*начисленная сумма*) өстәп исәпләнгән сумма, өстәлгән сумма

начи́слить *сов. что, бухг.* **1.** исәпләп чыгару (өстәү, өстәп кую), өстәп исәпләү; **~ пе́ню** пенясын исәпләп чыгару **2.** исәпләп язу (кую); **~ за́работную пла́ту** эш хакын исәпләп язып кую

начисля́ть *несов. см.* **начи́слить**

начи́стить *сов.* **1.** *что, чего* (*берникадәр*) арчу, арчып кую, арчып әзерләп кую; **~ карто́феля** бәрәңге арчып кую **2.** *что, разг.* яхшылап (әйбәтләп) чистарту, тазарту, чистартып (тазартып) кую; **~ сапоги́** итекләрне яхшылап чистартып кую

начи́ститься *сов. разг.* яхшылап (әйбәтләп) чистарту (*мәс. киемне*)

на́чисто *нареч.* **1.** (*набело*) акка; **переписа́ть ~** акка күчереп язу **2.** *разг.* (*совсем, решительно*) бөтенләйгә; кырт кисеп; катгый рәвештә; **~ отказа́ться** *от чего-л. берәр нәрсәдән* катгый рәвештә баш тарту **3.** *разг.* (*целиком*) бөтенләйгә, бернәрсә калдырмыйча; **~ огра́бить** бернәрсә калдырмайча талау **4.** *прост. см.* **начисто́**

начисто́ *нареч.* ачыктан-ачык, турыдан-туры, бернәрсә дә яшермичә; **рассказа́ть всё ~** бөтенесен ачыктан-ачык сөйләп бирү

начи́танность *ж* күп [китап] укыганлык

начи́танный, -ая, -ое күп [китап] укыган, мәгълүматлы, укымышлы

начита́ть *сов. что, чего, разг.* (*берникадәр*) уку, укып чыгу; **~ за́ год мно́го ле́кций** бер ел эчендә бик күп лекцияләр уку

начита́ться *сов. чего* бик күп уку, бик күп укып чыгу

начи́тывать I *несов. см.* **наче́сть**

начи́тывать II *несов. см.* **начита́ть**

начиха́ть *сов. на кого-что, прост.* төчкереп чәчрәтү

начища́ть *несов. см.* **начи́стить**

начища́ться *несов.* **1.** *см.* **начи́ститься; 2.** *страд. от* **начища́ть**

начуди́ть *сов. разг.* төрле юләрлекләр (мәзәкләр) эшләп ташлау

наш *мест.* **1.** безнең; безнең ...[ы] быз; **~и це́ли** безнең максатларыбыз; **~ сын** безнең улыбыз **2.** *в знач. сущ.* **~е** *с разг.* безнекеләр; **~е никуда́ не уйдёт** безнеке беркая да китмәс; **вы зна́ете ме́ньше ~его** сез бездән азрак беләсез **3.** *в знач. сущ.* **~и** *мн. разг.* безнекеләр; **~и рабо́тают лу́чше** безнекеләр яхшырак эшли **4.** *в знач. сущ.* **~** *м*, **~а** *ж прост.* безнеке; **~ у́чится хорошо́** безнеке яхшы укый ♦ **~ брат** безнең агайэне, безнең кеше, үз кеше; **~а берёт (взяла́)** өстенлекне без алабыз (алдык), без өстен чыгабыз (чыктык); **и ~им и ва́шим** ике яклы пәке, һәркемгә дә ярый; **~е вам!** *прост. шутл.* сәлам бирдек!

на́ша *ж см.* **наш**

нашали́ть *сов.* шаяру, шуклыклар эшләп ташлау

наша́ривать *несов. см.* **наша́рить**

наша́рить *сов. что, разг.* кармалап эзләп табу

наша́ркать *сов. разг.* таптап пычрату, таптап [пычратып] бетерү

нашаты́рный, -ая, -ое нашатырь ...ы; нашатырьлы; **~ спирт** нашатырьлы спирт

нашаты́рь *м* нашатырь (**1.** *химик матдә* **2.** *разг. нашатырьлы спирт*)

нашвыря́ть *сов. что, чего, разг.* (*күп итеп*) ташлау, ыргыту, ыргытып тутыру; **~ бума́г** кәгазьләр ташлау (ыргыту)

на́ше *с см.* **наш**

нашепта́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*наговорить шёпотом*) пышылдап сөйләү, пышылдап сөйләп бирү **2.** *уст.* (*насплетничать*) әләкләү, яла ягу; (*внушить тайно*) астыртын котырту **3.** *на что, уст.* (*наколдовать*) өшкерү

нашёптывать *несов. см.* **нашепта́ть**

наше́ствие *с* ябырылу, басып керү, яу булып килү; һөҗүм, һөҗүм итү

на́ши *с см.* **наш**

нашива́ть *несов. см.* **наши́ть**

наши́вка *ж* **1.** *см.* **наши́ть; 2.** нашивка (*җиңгә яки погонга теккән куелган билге*)

нашивн||о́й, -а́я, -о́е өстән тегеп куелган, өстән каелган; тышкы; **~ы́е карма́ны** тышкы кесәләр

нашинкова́ть *сов. что, чего* (*тар, озынча кисәкләргә*) турау, турап кую

наши́ть *сов.* **1.** *что* [өстенә] тегү, тегеп кую; **~ карма́н** кесә тегеп кую **2.** *что, чего* (*берникадәр*) тегү, тегеп кую, тегеп әзерләп кую; **~ пла́тьев** күлмәкләр тегеп кую

нашлёпать *сов. кого-что, разг.* чәбәкләү, чәбәкләп алу (*кыйнау мәгънәсендә*)

нашпиговáть *сов.* 1. *кого-что* (*начинить шпиком*) шпиклау 2. *что, чего* (*шпигуя, наготовить*) шпиклап әзерләп кую

нашпиго́вывать *несов. см.* **нашпиговáть**

нашпи́ливать *несов. см.* **нашпи́лить**

нашпи́лить *сов. кого-что* (*шпилькага, булавкага*) кадау, кадап кую; ~ **ба́бочку** күбәләкне булавка белән кадап кую

нашуме́ть *сов.* 1. (*произвести шум*) тавыш куптару, тавыш чыгару, тавышлану, шаулау 2. *перен.* (*вызвать толки*) шаулату, дөнья шаулату

нащёлкать *сов, что, чего, разг.* (*берникадәр*) яру, ашау, ватып ашау; ~ **оре́хов** чикләвек ватып ашау

нащепáть *сов. что, чего* (*берникадәр чыра*) телгәләү, телгәләп (телеп) кую, телгәләп әзерләп кую; ~ **лучи́ны** чыра телеп кую

нащипáть *сов. что, чего* (*берникадәр*) йолку, йолкып җыю; ~ **травы́** үлән йолкып җыю

нащу́пать *сов. что* 1. капшап (кармалап) табу; ~ **пульс** пульсны капшап табу 2. *перен.* табу, эзләп табу; ~ **по́чву для перегово́ров** сөйләшүләр алып бару өчен нигез табу; ~ **сла́бые места́ в рабо́те** эштә йомшак якларны табу

нащу́пывать *несов. см.* **нащу́пать**

наэлектризовáть *сов.* 1. *что* (*зарядить электричеством*) электрлау, электрландыру 2. *перен. кого-что* тәэсирләндерү, тәэсир итү; дәрт уяту, дәртләндерү

наэлектризовáться *сов.* 1. (*зарядиться электричеством*) электрлану 2. *перен.* тәэсирләну, дәртләну

наэлектризо́вывать *несов. см.* **наэлектризовáть**

наэлектризо́вываться *несов.* 1. *см.* **наэлектризовáться**; 2. *страд. от* **наэлектризо́вывать**

наябедничать *сов. на кого, разг.* әләкләү, яла ягу

наяву́ *нареч.* өндә (*төштә түгел*)

не I *частица* 1. (*отриц. при гл.*) ...ма; **не признаёт** танымый; **не прихо́дит** килми; **не возьмёт** алмаячак 2. (*при неопр.ф. гл.*) ...а алмау; **тебе́ его́ не догна́ть** син аны куып җитә алмассың 3. (*при противопоставлении*) түгел; **не брат, а друг** абыйсы (энесе) түгел, ә дусты 4. (*при неопределённом, неполном отриц.*) түгел; **не вполне́ здоро́в** бик үк сәламәт түгел; **пиджа́к не пиджа́к, пальто́ не пальто́** пиджак дисәң пиджак түгел, пальто дисәң пальто түгел; **сон не в сон** йокысы йокы түгел; **чай не в чай** чәе чәй булмады 5. (*при выраж. утвердительного знач.*) ...ме; **не дать ли?** бирмәскәме?; **нельзя́ не люби́ть** яратмаска мөмкин түгел; **не мог не знать** белмәскә мөмкин түгел иде; **как не полю́бишь его́!** ничек яратмыйсың аны! 6. (*при огранич. утверждении*): **не без** ...мыйча түгел, шактый ...п; **не без бо́язни** курыкмыйча түгел; **не без смуще́ния** шактый тартынып; **чуть (едва́) не...** аз гына ...мау, аз гына ...мый калу, ...а язу; **он едва́ не поги́б** ул аз гына һәлак булмый калган, ул һәлак була язган; **я чуть бы́ло не упа́л** мин егыла яздым; **едва́ ли не ...** ...мавы шикле; ...вы бик мөмкин; **он говори́т едва́ ли не на всех языка́х** барлык телләрдә диярлек сөйләшә белә ♦ **не наста́лько ..., что́бы не ...** ...маслык дәрәҗәдә түгел; **не наста́лько бо́лен, что́бы не прийти́ на рабо́ту** ул эшкә бармаслык дәрәҗәдә авыру түгел; **не то ..., не то ...** әллә [инде] ..., әллә [инде] ...; **не то остава́ться, не то нет** әллә калырга, әллә юк; **не то́лько** гына түгел; **не то́лько де́ти** балалар гына түгел; **не то́лько ..., но и ...** гына түгел, ...да; **не что ино́е как ...** ...дан башка бернәрсә түгел; ... гына, башка берни түгел; **э́то не что ино́е как насме́шка** бу мәсхәрәләү генә, башка берни түгел; **тем не ме́нее** шулай да, шулай булуга карамастан; **хотя́ и не ..., но ...** ...маса да; **хотя́ и не хо́лодно, но он оде́лся тепло́** суык булмаса да, ул җылы киенде

не II (*всегда ударное*; *в сочет. с предлогами является отделяемой частью мест. «некого», «нечего»*) юк; **выбира́ть не́ из чего** сайлап алырлыгы юк; **не́ с кем говори́ть** сөйләшергә кеше юк; **не́ к кому и не́кому прие́хать** килерлек кеше дә килә торган кеше дә юк

не- *приставка; исемнәр һәм сыйфатлар ясый, тубәндәге мәгънәләрне белдерә*: 1. *сүзнең бу приставкадан башка белдергән мәгънәсенә капма-каршы мәгънәне, мәс.* **непра́вда** ялган; **непри́ятель** дошман; **невесёлый** күңелсез; **недо́брый** усал, явыз, яман; **невысо́кий** тәбәнәк; түбән 2. *билгесе, сыйфаты чикле булган, тулы булмаган каршы мәгънәне, мәс.* **невнима́тельный** игътибарсыз, дикъкатьсез, саксыз; **неглу́пый** шактый акыллы; акыллы гына; акылсыз түгел, башсыз түгел; **неплохо́й** начар булмаган, шактый яхшы, яхшы гына, ярыйсы гына; начар түгел 3. *сүзнең приставкадан башка белдергән мегъ-нәсенең булмавын, мәс.* **необосно́ванность** нигезсезлек, дәлилсезлек; **ненау́чный** фәнни булмаган; **нече́стный** намуссыз, гаделлексез

неаккура́тность *ж* пөхтәсезлек; шапшаклык

неаккура́тный, -ая, -ое 1. (*неисполнительный*) вакытында ...маучан, тәртипсез, тәртипкә буйсынмаучан 2. *разг.* (*небрежно сделанный*) пөхтә (җиренә җиткереп, төгәл) ...маган; ~**ая рабо́та** җиренә җиткереп эшләнмәгән эш 3. (*неопрятный*) шапшак, җыйнаксыз, йобалгы

небез- (небес-) *приставка; исемнәрдән теге яки бу билгегә берникадәр ия диган мәгънәдәге сыйфатлар ясый, мәс.* **небезвре́дный** бөтенләй үк зарарсыз түгел, шактый зарарлы; **небезуспе́шный** бөтенләй үк уңышсыз тугел, шактый уңышлы

небезызве́стный, -ая, -ое *ирон.* шактый танылган, даны таралган, атаклы; ~ **спле́тник** атаклы гайбәтче

небезынтере́сный, -ая, -ое бөтенләй үк кызыксыз түгел, шактый кызыклы, берникадәр кызыклы

небе́сн||ый, -ая, -ое 1. күктәге, күк ...ы; ~**ый свод** күк гөмбәзе; ~**ые свети́ла** күктәге йолдызлар; ~**ая сфе́ра** *астр.* күк йөзе 2. (*о цвете*) аксыл күк, аксыл зәңгәр, күк төсендәге ♦ ~**ый мериди́ан** *астр.* күк меридианы

неблагови́дный, -ая, -ое гаеп итәрлек, ямьсез, шыксыз, начар; ~ **посту́пок** ямьсез кыланыш

неблагода́рность *ж* яхшылыкның кадерен белмәү; **отплати́ть чёрной** ~**ю** яхшылыкны яманлык белән кайтару

неблагода́рн||ый, -ая, -ое 1. яхшылыкның кадерен белмәүче (белмәүчән), яхшылыкны белмәүче; ~**ый учени́к** яхшылыкның кадерен белмәүче шәкерт 2. нәтиҗәсез, файдасыз, әрәм; ~**ый труд** нәтиҗәсез хезмәт 3. *разг.* яраксыз, туры килми торган; ~**ая для сце́ны вне́шность** сәхнә өчен туры килми торган кыяфәт

неблагозву́чие *с*, **неблагозву́чность** *ж* аһәңсезлек

неблагозву́чный, -ая, -ое аһәңсез, колакка ятышсыз

неблагонадёжность *ж* ышанычсызлык, шик астына алынганлык (*революцияга кадәрге Россиядә*)

неблагонадёжный, -ая, -ое ышанычсыз, шикле, шик астына алынган (*революцияга кадәрге Россиядә*)

неблагополу́чие *с* уңышсызлык, бәхетсезлек, күңелсезлек

неблагополу́чно *нареч.* 1. уңышсыз, начар 2. *в знач. сказ. безл.* начар, әйбәт (шәптән) түгел, имин (тыныч) түгел; тынычлык юк, тәртип юк, рәт юк; **у них в семье́** ~ аларның гаиләсендә хәлләр шәптән түгел

неблагополу́чный, -ая, -ое уңышсыз, начар; ~ **исхо́д де́ла** эшнең уңышсыз тәмамлануы

неблагопристо́йный, -ая, -ое *уст.* әдәпсез, тәрбиясез; килешсез, ямьсез, оятсыз

неблагоприя́тн||ый, -ая, -ое 1. начар, күңелсез; ~**ая пого́да** начар һава 2. уңайсыз, җайсыз, тискәре; ~**ый отве́т** тискәре җавап

неблагоразу́мный, -ая, -ое акылсыз, дуамал, акылга сыймаслык; уйламыйча эшләнгән; ~ **челове́к** акылсыз кеше; ~ **посту́пок** дуамал кыланыш

неблагоустро́енн||ый, -ая, -ое төзек булмаган, төзекләндерелмәгән; уңайлыклары булмаган; ~**ая кварти́ра** уңайлыклары булмаган квартир

нёбн||ый, -ая, -ое аңкау ...ы; ~**ая занаве́ска** *анат.* аңкау пәрдәсе; ~**ые зву́ки** *лингв.* аңкау авазлары

нёбо *с* күк, күк йөзе; **си́нее** ~**о** зәңгәр күк ♦ **до** ~**е́с вознести́ (превознести́)** күкләргә күтәрү (чөю); навага күтәреп мактау; **как** ~**о от земли́ [отлича́ться]** *или* ~**о и земля́** җир белән күк арасы кебек (*зур аерма*); **ме́жду** ~**ом и**

землёй җир бсләи күк арасында калу (*тораксыз калу*); **на седьмо́м ~е** ≈ түбәсе күккә тигән; **~еса́ развёрзлись** күк төбе тишелде; **~о с овчи́нку показа́лось** котым очты; **под откры́тым ~ом** ачык һавада; **с ~а свали́ться (упа́сть)** күктән төшү; **упа́сть (сойти́) с ~а на зе́млю** күктән җиргә төшү (*хыялардан арыну*)

нёбо *с анат.* аңкау

небольш||о́й, -а́я, -о́е **1.** зур булмаган, кечкенә; **~а́я ко́мната** зур булмаган бүлмә; **~о́й отря́д** кечкенә [бер] отряд **2.** аз гына; **за ~о́й отре́зок вре́мени** аз гына вакыт эчендә ♦ **за ~и́м де́ло ста́ло** эш кечкенәдән калды, эш аздан гына калды; **с ~и́м** аз гына артык, аз гына артыграк; **заплати́ть три́дцать рубле́й с ~и́м** утыз сумнан аз гына артыграк түләү

небосво́д *м* күк гөмбәзе, күк йөзе

небоскло́н *м* күк йөзе (*күкнең офык өстендәге өлеше*)

небоскрёб *м* небоскрёб (*бик биек, күп катлы йорт*)

небо́сь *частица прост. в знач. вводн. сл.* мәгаен, әлбәттә, инде; **она́, ~, краса́вица?** мәгаен, чибәр кыз ул?

небре́жничать *несов. разг.* салкын карау, игътибарсызлык (саксызлык) күрсәтү

небре́жност||ь *ж* **1.** игътибарсызлык, [эшенә] игътибарсыз (салкын) карау (караш); **допусти́ть оши́бку по ~и** игътибарсызлык аркасында хата җибәрү **2.** (*неряшливость выполнения*) начар (ничек җитте алай) эшләнгәнлек, җиренә җиткереп (күңел биреп, тырышып) эшләнмәгәнлек; шапшаклык

небре́жн||ый, -ая, -ое **1.** илтифатсыз, кимсетеп (түбәнсетеп) карауны белдергән, кимсетүле мәнәсәбәтне белдергән; **~ый тон** илтифатсыз тон **2.** аннанмоннан (ничек җитте алай) эшләнгән, тырышып (күңел биреп) эшләнмәгән; шапшак; **~ая рабо́та** ничек җитте алай эшләнгән эш

небыва́лый, -ая, -ое әлегәчә булмаган, күр[ел]мәгән, гомердә булмаган, гадәттән тыш; искиткеч, охшашы-тиңдәше булмаган; **~ слу́чай** әлегәчә булмаган хәл

небыли́ца *ж* **1.** (*выдумка*) ялган, уйдырма **2.** (*сказка*) әкият

небытие́ *с* юклык, яшәешнең юклыгы

нева́жн||ый, -ая, -ое **1.** (*несущественный*) әһәмиятсез, кечкенә, вак **2.** бертөрле, уртача; начар, шәптән түгел, әйбәт түгел; **~ое здоро́вье** сәламәтлеге шәптән түгел

невали́шка *ж разг.* аумас курчак

невдалеке́ *нареч.* якында, шунда гына, ераста түгел; **он живёт ~** ул ерак тормый

невдомёк *нареч. в знач. сказ. кому, разг.* сизмәү, сизенмәү, башына да килмәү; уйламау да, уена да килмәү; **ему́ и ~** аның башына да килми

неве́дени||е *с* белмәү, хәбәрдар булмау, хәбәрсезлек, мәгълүматсызлык; **пребыва́ть в ~и** хәбәрдар булмау

неве́домо *нареч. разг.* белмим, әллә; **~ кто** белмим кем

неве́дом||ый, -ая, -ое **1.** билгесез, билгеле булмаган, белмәгән, күрмәгән-белмәгән; **~ые края́** күрмәгән-белмәгән илләр **2.** гаҗәп, серле, сихри; **~ая си́ла** гаҗәп бер көч

неве́жа *м, ж* тупас, дорфа

неве́жда *м, ж* надан, белемсез, томана; **кру́глый ~** чеп-чи надан

неве́жественный, -ая, -ое надан, белемсез, томана

неве́жество *с* **1.** (*незнание*) наданлык, белемсезлек, томаналык **2.** *разг. см.* **неве́жливость**

неве́жливость *ж* әдәпсезлек, тәрбиясезлек, нәзакәтсезлек, тупаслык, дорфалык

неве́жливый, -ая, -ое әдәпсез, тәрбиясез, нәзакәтсез, тупас, дорфа; **~ отве́т** тупас җавап; **~ челове́к** дорфа кеше

невезе́ние *с разг.* уңышсызлык, эшләрнең гел уңмавы, бәхет киregә китү, киregә китеп тору

невели́чка *м, ж*: **ро́стом ~** *разг.* кечкенә буйлы, тәбәнәк буйлы; **пти́чка-~** кошчык, кечкенә кош

неве́рие *с* ышанмау[чылык]; **~ в со́бственные си́лы** үз көченә ышанмау

неве́рность *ж* **1.** хаталык, ялгышлык, хата (ялгыш) булу, дөрес түгеллек; **~ перево́да** тәржемәнең хаталыгы **2.** ялганлык, ялган булу; **~ полу́ченного сообще́ния** алынган хәбәрнең ялган булуы **3.** (*измена, напр. в любви*) ышанычсызлык, тугрылыксызлык, хыянәтчеллек, ышанычсыз булу

неве́рн||ый, -ая, -ое **1.** хата ..., ялгыш; дөрес түгел; **~ый вы́вод** ялгыш нәтиҗә **2.** ялган, дөрес булмаган; **~ое сообще́ние** ялган хәбәр **3.** ышанычсыз, тугрылыксыз, хыянәтче, хыянәт итүче; **~ый сою́зник** ышанычсыз союздаш; **~ый муж** [үз хатынына] хыянәт итүче ир **4.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж уст. рел.* башка дин тотучы ♦ **у него́ ~ый глаз** аның күз үлчәме начар; **Фома́ ~ый** бернәрсәгә дә ышанмаучан кеше; берәр нәрсәгә ышандыруы кыен булган кеше

невероя́тност||ь *ж* кеше ышанмаслык булу, акылга сыймаслык булу ♦ **до ~и** кеше ышанмаслык дәрәҗәдә, чиктән тыш

невероя́тн||ый, -ая, -ое **1.** кеше ышанмаслык, акылга сыймаслык; **~ый слух** кеше ышанмаслык хәбәр **2.** гадәттән тыш зур (көчле), бик зур; **~ая ско́рость** бик зур тизлек

неве́рующий, -ая, -ое динсез, алласыз, дәһри, аллага (дингә) ышанмаучы

невесёл||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* күңелсез; шатлыксыз; **~ая улы́бка** күңелсез елмаю; **~ый челове́к** күңелсез кеше; **~ая доро́га** күңелсез юл

невесо́мост||ь *ж* авырлыксызлык, авырлыгы булмау, авырлык югалу; **состоя́ние ~и** авырлык югалу хәле; **усло́вия ~и** авырлык югалу шартлары

невесо́м||ый, -ая, -ое **1.** (*лёгкий*) авырлыксыз, авырлыгы булмаган; җиңел; **~ые облака́** [бик] җиңел болытлар **2.** *перен.* әһәмиятсез, игътибар итмәслек, бик җиңел; **~ые аргуме́нты** әһәмиятсез аргументлар

неве́ста *ж* **1.** ярәшкән кыз, кәләш **2.** *разг.* (*совершеннолетняя девушка*) буйга җиткән кыз

неве́ст||а *ж* (*жена сына или младшего брата*) килен; (*жена старшего брата*) җиңгә; (*жёны братьев по отношению друг к другу*) килендәш ♦ **~е в отме́стку** үч итеп

неве́сть *нареч. прост.* әллә; **~ что** әллә нәрсә; **~ кто** әллә кем; **~ ско́лько** әллә никадәр; **~ како́й** әллә нинди

невзви́деть *сов.*: **~ све́та** 1) (*от боли, страха*) һичнәрсә күзгә күренмәү, күзгә ак-кара күренмәү (*авыртудан, куркудан*); 2) (*от гнева, злобы*) шартлый язу; дөньяны күрәсе килмәү (*ачудан*)

невзго́ды *мн.* авырлыклар, кыенлыклар; кайгы-хәсрәт, бәлалар, бәхетсезлекләр

невзира́я: **~ на** *предлог с вин. п.* карамастан; **критикова́ть ~ на ли́ца** кемнең кем булуына карамастан тәнкыйтьләү

невзлюби́ть *сов. кого-что* күрә алмау, яратмау

невзнача́й *нареч. разг.* көтмәгәндә, искәрмәгәндә, искәрмәстән, абайламастан, абайламыйча; **встре́титься ~** көтмәгәндә очрашу

невзно́с *м офиц.* [акча] түләмәү, [акча] кертмәү; **~ кварти́рной пла́ты** торак өчен [акча] түләмәү

невзра́чность *ж* ямьсезлек, килбәтсезлек, шыксызлык

невзра́чн||ый, -ая, -ое ямьсез, килбәтсез, шыксыз, күрексез; **~ая вне́шность** шыксыз кыяфәт

невзыска́тельность *ж* талымсызлык

невзыска́тельный, -ая, -ое талымсыз; **~ вкус** талымсызлык

не́видаль *ж разг. ирон.*: **вот ~!, что за ~!** *или* **э́кая ~!** искиткеч нәрсә икән!, искиткеч хәл икән!, исең киткән икән!

неви́данный, -ая, -ое искиткеч зур (күп), гаҗәп зур (күп), әлегәчә (моңарчы) булмаган; моңарчы күрелмәгән; **собра́ть ~ урожа́й** искиткеч зур уңыш җыеп алу

невиди́мка **1.** *м, ж фольк.* күзгә күренмәс, күзгә күренми торган нәрсә (жан иясе) **2.** *ж* (*шпилька*) бик нечкә шпилька

неви́димый, -ая, -ое күзгә күренми торган, күзгә күренмәс

неви́дный, -ая, -ое *разг.* **1.** (*недоступный зрению*) күзгә күренми торган, күзгә күренмәс **2.** (*незначительный*) кечкенә, әһәмиятсез, әһәмияте булмаган **3.** *разг.* (*невзрачный*) күзгә ташланмый торган, күрексез

неви́дящий, -ая, -ое: **~ взгляд (взор)** томанлы караш

неви́нность *ж* **1.** *см.* **невино́вность**; **2.** (*наивность*) беркатлылык, эчкерсезлек, саф күңеллелек **3.** (*девственность*) сафлык, гыйффәтлелек

неви́нн||ый, -ая, -ое **1.** (*невиновный*) гаепсез, гөнаһсыз, языксыз **2.** (*наивный*) беркатлы, эчкерсез, саф күңелле **3.** (*безвредный, безобидный*) эчкерсез, беркатлы, гөнахсыз, гаеп итмәслек, гаепкә алмаслык, зыянсыз, зарарсыз **4.** (*девственный*) саф, гыйффәтле

невино́вность *ж* гаепсезлек, гөнаһсызлык, языксызлык

невино́вный, -ая, -ое гаепсез, гөнаһсыз, языксыз

невку́сный, -ая, -ое тәмсез

невменя́емость *ж* үз-үзен белештермәү [хәле]; ни эшләгәнен белмәү (*психик хәл*)

невменя́емый, -ая, -ое үз-үзен белештерми торган; ни эшләгәнен белмәгән

невмеша́тельств||о *с* катнашмаучылык, тыгылмау, катышмаучылык; **поли́тика ~а** катнашмаучылык сәясәте; **~о во вну́тренние дела́ страны́** илнең эчке эшләренә тыгылмау

невмоготу́ *нареч. в знач. сказ. кому, разг.* чыдар хәл калмады, чыдар хәл юк; түземлек калмады, ...лык калмады; **~ ждать** көтәрлек хәл калмады; **ста́ло ~** чыдар хәл калмады

невмо́чь *прост. см.* **невмоготу́**

невнима́ни||е *с* **1.** игътибарсызлык, дикъкатьсезлек; **сде́лать оши́бку по ~ю** игътибарсызлык аркасында хата ясау **2.** илтифатсызлык; **~е к ста́ршим** өлкәннәргә карата илтифатсызлык

невнима́тельность *ж см.* **невнима́ние** 2

невнима́тельн||ый, -ая, -ое **1.** игътибарсыз, дикъкатьсез; саксыз; **~ый студе́нт** игътибарсыз студент; **~ое чте́ние** игътибарсыз уку **2.** илтифатсыз; **~ый хозя́ин** илтифатсыз хуҗа **3.** илтифатсыз, салкын, ваемсыз; **~ое отноше́ние** илтифатсыз караш (мөнәсәбәт)

невня́тность *ж* ишетелер-ишетелмәс булу, аңлашылыр-аңлашылмас булу, аңлаешсызлык

невня́тн||ый, -ая, -ое (*плохо слышный*) ишетелер-ишетелмәс, аңлашылыр-аңлашылмас; (*невразумительный*) аңлаешсыз; ачык түгел; **~ая речь** аңлаешсыз сөйләү

не́вод *м* җылым, шәпкә, зур җәтмә

невозврати́м||ый, -ая, -ое, **невозвра́тн||ый**, -ая, -ое [кире] кайтмас, кайтаруы мөмкин булмаган, кире кайтмый торган, [кире] кайтаргысыз; **~ая поте́ря** кире кайтаргысыз югалту; **~ое вре́мя** [кире] кайтмас вакыт

невозде́ланн||ый, -ая, -ое эшкәртелмәгән; **~ые зе́мли** эшкәртелмәгән җирләр

невозде́ржанность *ж* тотнаксызлык, тыйнаксызлык; саксызлык

невозде́ржанный, -ая, -ое тотнаксыз, тыйнаксыз; саксыз; **~ в пи́ще** ашауда тыйнаксыз; **~ на язы́к** телгә саксыз

невозмо́жно *в знач. сказ. безл.* мөмкин түгел

невозмо́жност||ь *ж* мөмкин булмау, мөмкин түгеллек ◆ **до ~и** бик, чиктән тыш

невозмо́жн||ый, -ая, -ое **1.** (*неосуществимый*) мөмкин булмаган, тормышка ашырыла алмаслык **2.** *разг.* чиктән тыш көчле (каты, авыр, зур *һ.б.ш. турында*); **~ая духота́** чиктән тыш бөркү һава; **~ый хара́ктер** чиктән тыш авыр характер; **~ая боль** чиктән тыш көчле авырту **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* мөмкин булмаган нәрсә; **~ое ста́ло возмо́жным** мөмкин булмаган нәрсә мөмкин булды; **нет ничего́ ~ого** һичбер мөмкин булмаган нәрсә юк

невозмути́м||ый, -ая, -ое **1.** тыныч, борчылмаган, борчылмый (пошынмый, каушамый, каушап калмый) торган, исе китмәүчән; **~ый тон** тыныч тон **2.** тулы; **~ая тишина́** тулы тынлык

невознагради́м||ый, -ая, -ое *высок.* **1.** түләп бетергесез, кайтарып бетергесез, кайтарып (түләп) бетерә алмаслык; бик зур; **~ая услу́га** кайтарып бетерә алмаслык ярдәм **2.** кайтмас, кайтара алмаслык, бик зур; **~ая поте́ря** кайтмас югалту

нево́лить *несов. кого-что, разг.* ирексезләү, көчләү, мәҗбүр итү

нево́льник *м* **1.** (*раб*) кол **2.** *уст.* (*пленник*) тоткын, әсир

нево́льница *ж* **1.** кол хатын (кыз) **2.** *уст.* әсир хатын (кыз)

нево́льничий, -ья, -ье коллар ...ы; әсирләр ...ы; **~ труд** коллар хезмәте; **~ ры́нок** коллар базары (*коллар сата торган базар*)

нево́льн||ый, -ая, -ое **1.** ихтыярсыз, ихтыярдан тыш эшләнгән; **~ая ложь** ихтыярдан тыш алдашу; **~ая оби́да** ихтыярдан тыш үпкәләтү **2.** (*вынужденный*) мәҗбүри, мәҗбүр ителгән; **~ая поса́дка самолёта** самолётның мәҗбүри җиргә (төшеп) утыруы

нево́л||я *ж* (*рабство*) коллык; (*плен*) тоткынлык, әсирлек

невообрази́мый, -ая, -ое күз алдына да китергесез (китерә алмаслык); гадәттән тыш, искиткеч

невооружённ||ый, -ая, -ое коралсыз, коралланмаган ◆ **~ым гла́зом** гади күз белән (*оптик приборлар ярдәменнән башка*)

невоспи́танность *ж* тәрбиясезлек

невоспи́танный, -ая, -ое тәрбиясез, әдәпсез; **~ челове́к** тәрбиясез кеше

невосполни́м||ый, -ая, -ое *высок.* һичнәрсә (һичкем) белән алмаштыра алмаслык; зур; **~ая поте́ря** һичнәрсә белән алмаштыра алмаслык югалту

невостре́бованный, -ая, -ое (*адресат тарафыннан*) алынмаган, алынмый калган; **~ груз** алынмый калган йөк

невпопа́д *нареч. разг.* урынсыз, вакытсыз; урынсызга, тиешсезгә; ялгыш, хата ...; **отвеча́ть ~** ялгыш җавап бирү

невпроворо́т *нареч. в знач. сказ. безл. прост.* бик күп, эшләп бетергесез, муеннан; **дел ~** эшләп бетергесез күп эш

невразуми́тельн||ый, -ая, -ое аңлаешсыз, буталчык; ышандырырлык булмаган; **~ отве́т** буталчык җавап

невралги́ческий, -ая, -ое *мед.* невралгия ...ы, невралгия характерындагы

невралги́я *ж мед.* невралгия

невраstéник *м* неврастеник, неврастения белән авыручы

неврастени́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *мед.* неврастения ...ы, неврастеник; **~ие симпто́мы** неврастения симптомнары **2.** неврастеник, неврастеникларга хас; **~ое лицо́** неврастеникларга хас йөз

неврастени́чный, -ая, -ое *мед.* неврастения белән авыручы

неврастени́я *ж мед.* неврастения

невреди́мый, -ая, -ое сау-сәламәт, исән-сау, зыянсыз, имин

невре́дн||ый, -ая, -ое зарарсыз, зыянсыз; **~ые вещества́** зарарсыз матдәләр

неври́т *м мед.* неврит

невро́з *м мед.* невроз

невроло́гия *ж* неврология

невропато́лог *м* невропатолог, невропатология белгече

невропатоло́гия *ж* невропатология

невтерпёж *нареч. в знач. сказ.* чыдар (түзәр) хәл калмады, чыдарлык (түзәрлек) калмады, сабырлыгы төкәнде, чыдар (түзәр) хәл юк; **ей ~ получи́ть ве́сточку** аңын бик тә хәбәр аласы килә

невы́годно *нареч.* **1.** файдасыз; буш, мәгънәсез **2.** *в знач. сказ.* (*без прибыли*) файдасыз, табышсыз; **держа́ть капита́л без движе́ния ~** капиталны хәрәкәтсез тоту файдасыз **3.** *в знач. сказ.* (*без пользы*) файдасыз

невы́годность *ж* **1.** файдасызлык, төшемсезлек; **~ де́ла** эшнең төшемсезлеге **2.** уңайсызлык, җайсызлык; **~ положе́ния** хәлнең уңайсызлыгы

невы́годн||ый, -ая, -ое **1.** (*убыточный*) файдасыз, төшемсез, зыянлы; **~ое де́ло** төшемсез эш **2.** уңайсыз, җайсыз; **~ое положе́ние** уңайсыз хәл **3.** (*о внешности*) күренексез, ягымсыз

невы́езд *м* китмәү; **дать подпи́ску о ~е** китмәү турында кул кую

невыноси́мо *нареч.* **1.** түзә алмаслык [дәрәҗәдә], чыдый алмаслык [дәрәҗәдә]; **~ жа́рко** түзә алмаслык эссе **2.** *в знач. сказ.* түзә алмаслык кыен (авыр, көчле), бик кыен (авыр, көчле); **ви́деть э́то ~** моны күрүе бик авыр; **остава́ться здесь ~** монда калуы (калып торуы) бик кыен

невыноси́м||ый, -ая, -ое түзә (чыдый) алмаслык, түзеп торгысыз (тора алмаслык); бик көчле (авыр, кыен *һ.б.ш. турында*); **~ая боль** түзеп тора алмаслык авырту; **~ый хара́ктер** бик авыр характер

невыполне́ние *с* үтәмәү, тутырмау; үтәлмәү, тутырылмау

невыполни́м||ый, -ая, -ое үти алмаслык, үтәп булмый торган; **~ое усло́вие** үтәп булмый торган шарт

невырази́м||ый, -ая, -ое әйтеп (сөйләп) бетергесез, сүз (тел) белән аңлатып бирерлек булмаган; **~ая краса́** әйтеп бетергесез матурлык

невысо́к||ий, -ая, -ое **1.** (*о предметах*) тәбәнәк; биек түгел; (*о человеке*) тәбәнәк буйлы; уртача буйлы **2.** түбән, шактый түбән; югары түгел; **~ая пла́та** шактый түбән хак; **~ая температу́ра** шактый түбән температура; **~ое ка́чество** түбән сыйфат; **челове́к ~ой культу́ры** культурасыз, мәдәниятсез,

(мәдәният өлкәсендә) артта калган кеше; **~ая до́лжность** шактый түбән хезмәт урыны; **быть ~ого мне́ния** *о ком-л.* түбән фикердә булу **3.** *муз.* (*о звуке, голосе*) уртача югарылыктагы

невы́ход *м* **1.** (*неявка на работу*) чыкмау, эшкә чыкмау **2.** (*печатного издания*) чыкмау, басылып чыкмау

не́га *ж* **1.** (*полное довольство*) рәхәт (мул, иркен) тормыш **2.** (*наслаждение*) рәхәт, рәхәтлек, хозурлык, сафа сөрү **3.** (*нежность*) наз; иркәлек

негати́в *м фото* негатив

негативи́зм *м* негативизм (*нәрсәне дә булса артык нигезләмичә яки бөтенләй инкарь итү*)

негати́вн||ый I, -ая, -ое *фото* негатив ...ы; негатив; **~ое изображе́ние** негатив сүрәт

негати́вный II, -ая, -ое кире, тискәре; **~ отве́т** кире җавап

негашён||ый, -ая, -ое: **~ая и́звесть** сүндерелмәгән известь; **~ая ма́рка** файдаланылмаган марка

не́где *нареч.* урын (җир) юк; **~ отдохну́ть** ял итәргә урын юк; **~ жить** торыр җир юк

негиб||и́ть, -ая, -ое **1.** бөгелми торган, сыгылмый торган; **~ие ве́тки** бөгелми торган ботаклар **2.** *перен.* сыгылмалы булмаган, үткен булмаган; **~ий ум** үткен булмаган акыл

негла́сный, -ая, -ое яшерен

негли́пый, -ая, -ое шактый акыллы; акыллы гына; акылсыз (башсыз) түгел

него́дник *м разг.* юньсез

него́дница *ж разг.* юньсез хатын (кыз)

него́дность *ж* яраксызлык; яраксыз хәл; **прийти́ в ~** яраксыз хәлгә килү; **привести́ в ~** яраксыз хәлгә китерү

него́дный, -ая, -ое **1.** (*непригодный*) яраксыз **2.** *разг.* юньсез; **~ мальчи́шка** юньсез малай

негодова́ние *с* көчле (тирән) ачу, ярсу; чиктән тыш зур ризасызлык

негодова́ть *несов.* бик нык ачулану, ярсу; ачу кабару

негоду́ющий, -ая, -ее ачулы, ярсулы, нәфрәтләнеп (бик нык ачуланып) ...ган; **~ проте́ст** бик нык ачуланып белдерелгән протест

негоду́й *м* явыз, кабахәт, бәдбәхет

негоду́йка *ж* кабахәт хатын (кыз)

негр *м* негр

негра́мотность *ж* **1.** наданлык, белемсезлек; **полити́ческая ~** сәяси наданлык **2.** хаталылык; грамотасызлык; **~ сочине́ния** сочинениенең грамотасызлыгы

негра́мотн||ый, -ая, -ое **1.** (*не умеющий читать и писать*) укый-яза белмәгән (белми торган), укый-яза белмәүче, надан, грамотасыз **2.** надан, аз белемле, белемсез; **~ый те́хник** аз белемле техник **3.** хаталы, хаталары (ялгышлары) күп булган; **~ая речь** хаталы сөйләм

негрите́нка *ж* негр хатыны (кызы)

негрите́нск||ий, -ая, -ое негр[лар] ...ы; **~ие пе́сни** негр җырлары

не́гры *мн.* негрлар, негр халкы

не́гус *м ист.* негус (*Эфиопия патшасы титулы*)

неда́вн||ий, -яя, -ее **1.** күптән түгел генә булган, якын арада гына булган; **~ее собы́тие** күптән түгел генә булган вакыйга; **до ~его вре́мени** соңгы вакытка кадәр; **с ~его вре́мени** соңгы вакытларда гына **2.** күптән түгел генә [әле]... булган; баягы; **~ий шко́льник** күптән түгел генә әле мәктәп укучысы булган [кеше]

неда́вно *нареч.* күптән түгел генә, бая гына; якын (шушы) арада гына, яңарак кына

недалёк||ий, -ая, -ое **1.** якындагы, якын; ерак түгел; **~ий путь** якын юл **2.** күптән түгел генә булган, якын арада гына булган; **в ~ом про́шлом** күптән түгел генә **3.** (*только кратк. ф.*) ...дан ерак түгел, ...га якын; **недалёк от и́стины** хакыйкатьтән ерак түгел **4.** *перен.* акылга сай (таман); **~ий челове́к** акылга таман кеше

недалеко́, недалёко *нареч.* **1.** якын, якындагы... **2.** *в знач. сказ.* ерак түгел; **лес отсю́да ~** урман моннан ерак түгел

недальнови́дность *ж* алдан күрмәү, алдан күрә алмау

недальнови́дный, -ая, -ое алдан күрмәүчән (күрә алмаучан)

неда́ром *нареч.* юкка (бушка) гына ...мау, юкка гына ... түгел, сәбәпсез түгел, берәр максат белән; **он пришёл ~** ул юкка гына килмәгән

недви́жимость *ж юр.* күчми торган милек, күчемсез милек

недви́жимый, -ая, -ое **1.** (*неподвижный*) хәрәкәтсез **2.** *юр.* (*об имуществе*) күчми торган

недвижи́мый, -ая, -ое *уст. см.* **недви́жимый** I

недвусмы́сленн||ый, -ая, -ое ике төрле аңлашылмый торган; **~ый отве́т** ачык җавап; **са́мым ~ым о́бразом** һич тә ике төрле аңларга урын калдырмыйча

недееспосо́бность *ж* **1.** эшкә (эш-чәнлеккә) сәләтсезлек **2.** *юр.* юридик сәләтсезлек, хокукка сәләтсезлек (*мөстәкыйль рәвештә юридик эшләр йөртергә һәм үз эшләре өчен җавап бирергә сәләтсез булу*)

недееспосо́бн||ый, -ая, -ое **1.** эшкә сәләтсез, эшкә яраксыз; **~ая организа́ция** эшкә сәләтсез оешма **2.** *юр.* хокукка сәләтсез

недействи́тел||ьный, -ая, -ое гамәлдән чыккан, көче беткән, яраксыз; **биле́т ~ен** билет гамәлдән чыккан

неделика́тный, -ая, -ое әдәпсез, нәзакәтсез, тупасрак

недели́м||ый, -ая, -ое **1.** бүленми торган; **~ый фонд** *фин.* бүленми торган фонд **2.** *мат.* бүленмәүчән; **~ое число́** бүленмәүчән сан

неде́льный, -ая, -ое бер атналык; **в ~ срок** бер атна эчендә; **~ срок** бер атналык срок, бер атна вакыт

неде́л||я *ж* атна; **чере́з ~ю** бер атнадан; **раз в ~ю** атнага бер [тапкыр]; **~я францу́зских фи́льмов** француз фильмнары атналыгы

недержа́ние *с*: **~ мочи́** *мед.* бәвелен (боелыгын) тота алмау (*авыру*)

недисциплини́рованность *ж* дисциплинасызлык, тәртипсезлек

недисциплини́рованный, -ая, -ое дисциплинасыз, тәртипсез

недо- *кушма алкушымча; эш-хәрәкәтнең яки сыйфатның тулы, тулысынча булмавын белдерә, мәс.* **недопе́чь** пешереп җиткермәү; **недопи́ть** эчеп бетермәү

недобо́р *м* җыеп җиткермәү, алып җиткермәү; (*недобранное количество*) җыеп җиткерелмәгән өлеш; **~ при приёме в те́хникум** техникумга кабул иткәндә [студентларны] тиешле санда алып җиткермәү

недобра́ть *сов. что, кого-чего* җыеп җиткермәү; алып җиткермәү

недоброжела́тель *м* дошман, усаллык теләүче, кара йөрәк

недоброжела́тельница *ж* дошман хатын (кыз)

недоброжела́тельн||ый, -ая, -ое **1.** усаллык теләүче, дошман күрүче, кара йөрәкле, усал (яман, начар) ниятле; **~ый челове́к** усал кеше **2.** усал, начар, дошманча ..., дошманлыкны ...ган; **~ый взгляд** усал караш; **~ое отноше́ние** начар мөнәсәбәт

недоброжела́тельство *с* усаллык, дошманлык; явыз уйлылык

недоброка́чественн||ый, -ая, -ое начар сыйфатлы, бозылган, яраксыз; бозык; **~ый материа́л** начар сыйфатлы материал; **~ые проду́кты** бозылган ашамлыклар

недобросо́вестн||ый, -ая, -ое **1.** эшенә игътибарсыз (салкын) караучы, күңел бирмәүче; вөждансыз, намуссыз; **~ый челове́к** намуссыз кеше **2.** начар эшләнгән; игътибарсыз эшләнгән; күңел биреп (тырышып) эшләнмәгән; **~ая рабо́та** күңел биреп эшләнмәгән эш, начар эшләнгән эш

недо́бр||ый, -ая, -ое **1.** (*злой*) усал, явыз, яман; начар **2.** күңелсез, начар; хәерсез; **~ая весть** начар хәбәр, күңелсез хәбәр; **в ~ый час** хәерсез сәгатьтә **3.** дошманлык ...ы; **~ое чу́вство** дошманлык хисе **4.** яман, начар, күңелсез; **~ая молва́** начар (күңелсез) сүзләр; **оста́вить по себе́ ~ю па́мять** үзе турында начар истәлек калдыру **5.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* начар эш, усаллык, усал ният; **заподо́зрить ~ое** күңелгә шик төшү ♦ **~ой па́мяти** *кто-что* күңелсез истәлекле

недова́ривать *несов. см.* **недовари́ть**

недовари́ть *сов. что* пешереп җиткермәү; кайнатып җиткермәү; **~ мя́со** итне пешереп җиткермәү; **~ варе́нье** вареньене кайнатып җиткермәү

недовари́||ться *сов.* пешеп җитмәү; **мя́со ~лось** ит пешеп житмәгән

недове́рие *с* ышанмау, шөбһә, шик, шикләнү; **вы́разить ~** 1) шик белдерү, шик астына алу, шикләнү; 2) *полит.* ышанмаучылык белдерү, ышанычсызлык белдерү; **отнести́сь с ~м** шикләнеп карау, шик белдерү; **пита́ть ~** ышанмау, ышанып карамау, шикләнү

недове́рчивость *ж* ышанмаучылык, шикләнүчәнлек

недове́рчивый, -ая, -ое **1.** ышанмаучан, шикләнүчән; **~ челове́к** ышанмаучан кеше **2.** шөбһәле, шикле, ышанмауны (шикләнүне) чагылдырган; **бро́сить ~ взгляд** шикле караш ташлау

недове́с *м* **1.** *см.* **недове́сить; 2.** (*недостаток в весе*) ким үлчәү, үлчәве җитмәү

недове́сить *сов. что, чего* ким үлчәү, ким итеп үлчәү, үлчәвен җиткермәү

недове́сок *м разг.* ким үлчәүле ...; **мешо́к-~** ким үлчәүле капчык

недове́шивать *несов. см.* **недове́сить**

недово́льный, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) ризасыз, канәгатьсез, риза (канәгать) булмаган **2.** (*выражающий недовольство*) канәгатьсез, канәгатьсезлекне (ризасызлыкны) белдерә торган

недово́льство *с* канәгатьсезлек, ризасызлык; канәгатьсез (ризасыз) булу; **вы́разить ~** канәгатьсезлек белдерү; **вы́звать ~** канәгатьсезлек тудыру; **~ собо́й** үз-үзеңнән канәгать булмау

недовыполне́ние *с* **1.** *см.* **недовы́полнить; 2.** (*берәр нәрсәнең*) үтәлеп җитмәгән өлеше, үтәлми калган өлеше, үтәлмәгән өлеше; **~ составля́ет пять проце́нтов пла́на** планның үтәлми калган өлеше биш процент тәшкил итә

недовы́полнить *сов. что* үтәп җиткермәү, тулысынча үтәмәү, үтәми калдыру, тутырып җиткермәү; **~ план** планны үтәп җиткермәү

недовыполня́ть *несов. см.* **недовы́полнить**

недогляде́ть *сов. разг.* **1.** *что, чего и без доп.* күрми калдыру, күреп (карап) җиткермәү; ычкындыру; **~ оши́бки** хаталарны күрми калдыру **2.** *за кем-чем* яхшы[лап] карамау; **~ за ребёнком** баланы яхши карамау

недогова́ривать *несов. см.* **недогвори́ть**

недоговорённость *ж* **1.** (*несогласованность*) алдан сөйләшеп (килешеп) куймау, үзара алдан килешмәү **2.** (*умалчивание*) әйтеп бетермәү (җиткермәү), ачык итеп әйтмәү

недоговори́ть *сов. что, чего и без доп.* әйтеп бетермәү (җиткермәү), ачык итеп әйтмәү

недоде́лка *ж* **1.** (*незаконченность*) эшләнеп бетмәү, тәмамланып җитмәү **2.** (*изъян*) кимчелек, житешсезлек

недоеда́ние *с* ачлы-туклы яшәү

недоеда́ть *несов.* **1.** *см.* **недое́сть; 2.** (*жить впроголодь*) ачлы-туклы яшәү

недодержа́ть *сов. что, фото* аз тоту, тотып җиткермәү (*выдержка турында*)

недоде́рживать *несов. см.* **недодержа́ть**

недоде́ржка *ж см.* **недодержа́ть**

недое́сть *сов.* (*поесть недостаточно*) туйганчы ашамау, аз ашау

недозво́ленный, -ая, -ое тыелган, ярамаган; **~ приём** тыелган алым

недозре́л||ый, -ая, -ое пешмәгән, өлгермәгән; **~ое я́блоко** өлгермәгән алма

недои́мка *ж* недоимка (*салымның вакытында түләнми калган өлеше*)

недои́мщик *м* недоимщик (*салымны вакытында тулысынча түләп бетермәүче кеше*)

недолга́: [вот] и вся ~ [менә] шуның белән бетте китте дә, вәссәлам

недо́лг||ий, -ая, -ое аз [гына], кыска [гына]; **~ое вре́мя** аз [гына] вакыт; **по́сле ~ого колеба́ния** аз гына икеләнеп торганнан соң

недо́лго *нареч.* **1.** аз [гына], аз вакыт, озак (күп) ...мау; **бой дли́лся ~** сугыш озакка сузылмады; **~ ду́мая** күп уйлап тормастан **2.** *в знач. сказ. разг.* озак түгел; **и утону́ть ~** батып китүең дә озак түгел

недолёт *м воен.* очып барып җитмәү, җитә алмау, якынрак төшү (*пуля, снаряд һ.б.ш. турында*)

недоли́в *м* ким салу, ким агызу

недолю́бливать *несов. кого-что* яратып җиткермәү (бетермәү), өнәмәү, өнәп бетермәү

недоме́ривать *несов. см.* **недоме́рить**

недоме́рить *сов. что, чего* ким үлчәү, үлчәп җиткермәү

недоме́рок *м* үлчәве (күләме) ким булган әйбер

недомога́ние *с* хәлсезлек, сихәтсезлек, бераз хәл китеп тору, бераз хәлсезләнеп (кәеф китеп, авырып) тору; **лёгкое ~** бераз хәлсезлек; **испы́тывать ~** бераз хәл китеп тору

недомога́ть *несов.* хәлсезлек сизү, хәлсезләнеп торү, кәеф китеп тору, бераз авырып тору, сырхау булу

недомо́лвка *ж* әйтеп бетермәгән сүз (уй, фикер), әйтелеп бетмәгән сүз (уй, фикер); әйтеп бетермәү

недомы́слие *с* тиешенчә уйлап җиткермәү; ахмаклык, юләрлек

недоно́сок *м* җитлекми туган [бала], җитлеклмәгән бала

недоно́шенный, -ая, -ое җитлекми туган; **~ ребёнок** җитлекми туган бала

недооце́нивать *несов. см.* **недооцени́ть**

недооцени́ть *сов. кого-что, чего* бәя биреп җиткермәү, бәя бирмәү

недооце́нка *ж см.* **недооцени́ть**

недопусти́мый, -ая, -ое ярамаган, [һич тә] ярамый торган

недора́звитость *ж* **1.** (*животного, растения*) җитлекмәгәнлек, үсми калганлык, үсеп җитмәгәнлек **2.** (*человека*) акыл ягыннан артта калганлык

недора́звитый, -ая, -ое **1.** (*о животных и растениях*) җитлекмәгән, үсми калган, үсеп җитмәгән **2.** (*о человеке*) акыл ягыннан артта калган

недоразуме́н||ие *с* **1.** (*путаница, ошибка*) аңлашмау[чылык], аңлашылмау [-чылык], аңлап җиткермәү; ялгышлык, хаталык; **по ~ю** ялгышлык белән **2.** (*несогласие*) үзара килешмәү, аңлашмау, аңлашмаучылык; каршылыклар; (*ссора*) орыш-талаш, тавыш

недоро́д *м см.* **неурожа́й**

не́доросль *м* **1.** *ист.* балигъ булмаган яшүсмер (*18 гасырда Россиядә: балигъ булмаган һәм әле дәүләт хезмәтенә кермәгән яшь дворян*) **2.** *разг. ирон.* аңгырарак надан яшүсмер

недосмо́тр *м* карап җиткермәү; игътибар белән карамау, игътибарсызлык; **по ~у** игътибарсызлык аркасында

недосмотре́ть *сов. см.* **недоглядéть**

недосо́л *м* тозлап җиткермәү, тозланып җитмәү, тозы җиңел булу

недоставá||ть *несов. безл. кого-чего* **1.** җитмәү, җитешмәү, җитеп бетмәү; тётмәү; **у него́ ~ло терпе́ния** аның түземлеге җитми иде **2.** булмау, юк булу, җитмәү; **на руке́ у него́ ~ло па́льца** кулының бер бармагы юк иде ♦ **э́того [ещё, то́лько] ~ло!** шул гына җитмәгән иде!

недоста́т||ок *м* **1.** җитмәү, җитешмәү, җитәрлек булмау, аз булу, азлык; тарлык, тар булу; кытлык; **~ок во́здуха** һаваның аз булуы; **за ~ком вре́мени** вакыт җитмәү аркасында; **~ок рабо́чей си́лы** эшче көчләрнең җитешмәве **2.** *обычно мн.* **~ки** *разг.* (*нужда*) мохтаҗлыклар; кысынкылык; кытлык **3.** (*изъян*) кимчелек, җитешсезлек; чатаклык; кимчелекле як, җитешсез як ♦ **нет ~ка** *в ком-чём* мохтаҗлык юк, җитәрлек

недоста́точно *нареч.* **1.** бик ук яхшы ...мау, җитәрлек [дәрәҗәдә] ...мау; **ты его́ ~ зна́ешь** син аны бик ук яхшы белмисең; **он знал язы́к ~ твёрдо** телне ул бик ук яхшы белми иде **2.** *в знач. сказ. безл.* аз, ким, җитеп бетми; **э́того ~** бу гына җитеп бетми

недоста́точность *ж* **1.** азлык, җитәрлек булмау; **~ при́нятых мер** күрелгән чараларның җитәрлек булмавы **2.** канәгатьләндерерлек булмау; **~ отве́та** җавапның канәгатьләндерерлек булмавы ♦ **серде́чная ~** *мед.* йөрәк эшчәнлегенең житкелекле булмавы

недоста́точн||ый, -ая, -ое **1.** (*не удовлетворяющий потребности*) аз, җитәрлек булмаган, җитәрлек ...мау; җитәрлек түгел **2.** канәгатьлән[дер]ерлек (җитәрлек, тулы) булмаган; канәгатьлән[дер]ерлек (тулы) түгел; **~ые све́дения** тулы булмаган мәгълүматлар; **отве́т был соверше́нно ~ым** җавап һич тә канәгатьләнерлек түгел иде

недоста́ть *сов. см.* **недоставáть**

недоста́ч||а *ж разг.* ким чыгу, өстенә чыгу; җитмәү, җитешмәү, чыкмау; **~а в семь рубле́й** өстенә жиде сум акча чыккан; **обнару́жить ~у** акча (материал, продукт *һ.б.ш.*) ким чыгу, өстенә чыгу

недостаю́щ||ий, -ая, -ее булмаган, җитмәгән; **~ая страни́ца** җитмәгән бит

недостижи́м||ый, -ая, -ое ирешә алмаслык, ирешүе мөмкин булмаган, ирешерлек булмаган; тормышка ашмаслык; **~ая цель** ирешә алмаслык максат

недосто́йный, -ая, -ое **1.** *кого-чего* лаек булмаган; лаек түгел; **~ внима́ния факт** игътибарга лаек булмаган факт **2.** түбән, ихтирамга лаек булмаган; **~ челове́к** түбән кеше **3.** килешмәгән,

әдәпсез, түбән; ~ **посту́пок** әдәпсез кыланыш

недосу́г *м разг.* вакыт булмау, вакыт юклык; вакыт юк; **ему́** ~ аның вакыты юк; **за** ~**ом** вакыт булмау сәбәпле

недосчита́ться *сов.* ким чыгу, житмәү, чыкмау

недосчи́тываться *несов. см.* **недосчита́ться**

недосяга́ем||ый, -ая, -ое *см.* **недостижи́мый**

недотёпа *м, ж прост.* аңгыра, җебегән, булмаган, булдыксыз, мәми авыз

недотро́га *м, ж разг.* сүз күтәрми, чебен тимәс чер итә, серкәсе су күтәрми (*бик тиз хәтере калучан кеше турында*)

недоу́здок *м* нукта (*авызлыксыз йөгән*)

недоумева́ть *несов.* аңлап житкерә алмау, төшенеп житә алмау, аптырау, аптырап (аптырашта) калу, гаҗәпләнү

недоуме́ни||е *с* аптырау, аптыраш; **быть в** ~**и** аптырау; **смотре́ть с** ~**ем** аптырап карап тору

недоу́чка *м, ж разг.* сай белемле, төпле белем алмаган, надан кеше

недочёт *м* **1.** җитмәү, кимлек, ким булу; ~ **су́ммы** сумманың ким булуы **2.** *обычно мн.* ~**ы** житешсезлекләр, кимчелекләр; ялгышлыклар; **вы́явить** ~**ы в рабо́те** эштәге җитешсезлекләрне ачу

не́дра *только мн.* жир асты; **в** ~**х земли́** жир астында; **земны́е** ~ жир асты; **развёдка недр** жир асты байлыкларын тикшерү

недрема́нн||ый, -ая, -ое *уст.*: ~**ое о́ко** *ирон.* уяу (сизгер) күзәтче

недре́млющий, -ая, -ее уяу, сизгер

не́друг *м* дошман

неду́г *м* авыру, сырхау, чир

недурн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*неплохой*) шактый яхшы, яхшы гына; начар түгел **2.** (*довольно красивый*) матур (сылу) гына, чибәр (күркәм) генә

недю́жинн||ый, -ая, -ое *см.* **незауря́дный**; ~**ые спосо́бности** гадәттән тыш зур сәләт

неесте́ственн||ый, -ая, -ое **1.** (*деланный*) ясалма, табигый булмаган **2.** көчләп ...г; **он у́мер** ~**ой сме́ртью** ул үз үлеме белән үлмәгән

нежда́нно *нареч.*: ~**-нега́данно** һич тә көтмәгәндә, уйламаган җирдән, уйламаганда

нежда́нный, -ая, -ое көтелмәгән

нежела́ние *с* теләмәү, теләк булмау

нежела́тельн||ый, -ая, -ое күңелсез, теләмәгән, күңелгә ятмаган, кирәкмәгән; ~**ые после́дствия** кирәкмәгән нәтиҗәләр

не́жели *союз. уст.* ...га караганда, ...да; **он умне́е,** ~ **брат** ул энесеннән акыллырак

нежена́тый, -ая, -ое буйдак, өйләнмәгән

не́женка *м, ж разг.* иркә, назлы бикә

нежив||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*мёртвый*) җансыз, үле, үлгән **2.** (*неорганический*) җансыз, терек булмаган; ~**а́я приро́да** җансыз табигать **3.** *перен.* (*лишённый жизненности*) җансыз, сүлпән, сүрән; ~**о́й взгляд** җансыз караш

нежил||о́й, -а́я, -о́е **1.** кеше тормый [яшәми] торган, буш; ~**о́й дом** кеше тормый торган өй **2.** (*не предназначенный для жилья*) кеше торыр өчен корылмаган (төзелмәгән); ~**о́е помеще́ние** кеше торыр өчен төзелмәгән бина

не́жить *несов. кого-что* иркәләү, назлау, наз итү

не́житься *несов.* иркәләнү, назлану

не́жничать *несов. с кем и без доп., разг.* иркәләү, назлау, иркәләү сүзләре сөйләү (әйтү), ягымлы сүзләр әйтү; иркәләнү, назлану

не́жност||ь *ж* **1.** наз, ягымлылык, мөлаемлык; ~**ь взгля́да** карашның мөлаемлыгы **2.** (*мягкость, приятность*) нәфислек **3.** *обычно мн.* ~**и** (*нежные слова*) иркәләү сүзләре, ягымлы (татлы, назлы) сүзләр; **говори́ть** ~**и** ягымлы сүзләр сөйләү ♦ **что за** ~**и!** бу нинди назланулар тагы!

не́жн||ый, -ая, -ое **1.** назлы, ягымлы, мөлаем; иркәләү ...ы; ~**ый взгляд** мөлаем караш; ~**ый го́лос** ягымлы тавыш; ~**ые слова́** ягымлы сүзләр **2.** нәфис; ~**ый арома́т** нәфис ис; ~**ый цвет** нәфис төс; ~**ый цвето́к** нәфис чәчәк; ~**ая ко́жа** нәфис тире (тән) **3.** (*изнеженный*) иркә, назлы; ~**ый ма́льчик** назлы малай ♦ ~**ый во́зраст** сабый (бала, яшь) чак

незабве́нный, -ая, -ое *высок.* [мәңге] онытылмас[лык]

незабу́дка *ж* күгәрчен күзе, чыпчык күзе (*чәчәк*)

незабыва́емый, -ая, -ое онытылмас[лык], тирән тәэсирле

незави́дн||ый, -ая, -ое кызыксыз, кызыгырлык булмаган; кызыгырлык түгел, начар; ~**ое положе́ние** кызыксыз хәл; **игра́ть** ~**ую роль** *в чём берәр нәрсәдә* начар роль уйнау

незави́симост||ь *ж* бәйсезлек, мөстәкыйльлек; **экономи́ческая** ~**ь** икътисадый бәйсезлек; **полити́ческая** ~**ь** сәяси бәйсезлек; **провозглаше́ние** ~**и** бәйсезлек игълан итү

незави́сим||ый, -ая, -ое **1.** бәйсез, мөстәкыйль; ирекле, хәр; **быть** ~**ым** бәйсез булу; ~**ые стра́ны** бәйсез илләр; ~**ый хара́ктер** мәстәкыйль характер **2.** (*обособленный*) бәйле булмаган

независи́сящ||ий, -ая, -ее: **по** ~**им обстоя́тельствам** ...га бәйле булмаган сәбәпләр (хәлләр) аркасында

незада́ча *ж разг.* уңышсызлык, эш уңмау

незада́чливый, -ая, -ое *разг.* **1.** уңышсыз, бәхетсез; ~ **день** уңышсыз көн **2.** *см.* **неуда́чливый**

незадо́лго *нареч.* алдыннан [гына]; ~ **до войны́** сугыш башланыр алдыннан

незаконнорождённ||ый, -ая, -ое никахтан тыш туган

незамедли́тельный, -ая, -ое тоткарсыз, кичектерүсез, кичекмәстән ..., тиз; **дать** ~ **отве́т** тоткарсыз җавап бирү

незаменим||ый, -ая, -ое алмаштыргысыз, алыштыргысыз, алмашы булмаган, бик кирәкле; ~**ая вещь** бик кирәкле әйбер

незаме́тно *нареч.* **1.** сиздермичә [генә], сиздермәстән, белдермичә [генә], шыпырт кына; акырын гына; ~ **вы́йти из ко́мнаты** сиздермичә генә бүлмәдән чыгып китү **2.** сизелмичә, сизмәстән, тоймастан; **вре́мя прошло́** ~ вакыт сизелмичә үтеп китте; ~ **мы спра́вились с э́той рабо́той** бу эшне без үзебез дә сизмәстән башкарып чыктык **3.** *в знач. сказ. безл.* сизелми, беленми, күренми; **по его́ ви́ду** ~**, что он уста́л** аның кыяфәтеннән аруы сизелми

незаме́тный, -ая, -ое **1.** (*неприметный*) беленмәслек, күзгә күренмәслек, беленми торган, күзгә күренми (ташланмый) торган; беленер-беленмәс; ~**шов** беленер-беленмәс җәй **2.** (*неощутимый*) сизмәслек, сизелмәслек, сизелми торган; сизелер-сизелмәс[лек] **3.** *перен.* күренексез, күзгә ташланмый торган, башкалардан аерылмый торган, урта кул ...; ~ **рабо́тник** урта кул эшче

незаму́жняя, -ее кияүгә чыкмаган, иргә бармаган

незамыслова́тый, -ая, -ое гади, катлаулы булмаган; ~ **узо́р** гади бизәк

незапа́мятн||ый, -ая, -ое бик күптәнге, бик борын[гы]; **с** ~**ых времён** бик борын заманнан

незапланиро́ванный, -ая, -ое планда каралмаган, планлаштырылмаган

незапя́тнанный -ая, -ое тапсыз, тап төшмәгән, саф, керсез; ~**ая репута́ция** керсез репутация

незара́зный, -ая, -ое йогышсыз, йогышлы булмаган

незаслу́женный, -ая, -ое тиешсез, урынсыз, урынсызга ...; нахакка, хаксызга

незате́йливый, -ая, -ое гади, артык катлаулы булмаган

незауря́дный, -ая, -ое гадәттән тыш [зур], башкалардан аерылып тора торган

не́зачем *нареч.* кирәге юк, мәгънә юк; **остава́ться там** ~ анда калуның кирәге юк

незва́ный, -ая, -ое чакырылмаган, чакырылмый (чакырусыз) килгән; ~ **гость** чакырылмаган кунак

нездорови́ться *несов. безл. кому* авырып тору, авырыксынып тору, хәлсезләнеп тору, хәл булмау, кәеф булмау

нездоро́в||ый, -ая, -ое **1.** авыру, чирле; саулыксыз, саусыз, сихәтсез; ~**ый вид** авыру кыяфәт **2.** сәләмәтлек өчен зарарлы, саулык өчен зарарлы; ~**ый кли́мат** саулык өчен зарарлы климат **3.** сау (сәламәт) түгел, авырый, чирли, авырып (чирләп) тора; **он сего́дня нездоро́в** ул бүген авырып тора **4.** *перен.* начар, нормаль булмаган; ~**ые отноше́ния** нормаль булмаган мөнәсәбәтләр; ~**ая обстано́вка** начар обстановка

нездоро́вье *с* саулыксызлык, саусызлык, сәләмәтсезлек, хәлсезлек

незло́бивость, незлоби́вость *ж* эчкерсезлек, йомшак күңеллелек; юашлык

незло́бивый, -ая, -ое, **незлоби́вый**, -ая, -ое эчкерсез, йомшак күңелле; юаш

незло́бный, -ая, -ое эчкерсез, йомшак күңелле, шәфкатьле; юаш; усалтүгел

незлопа́мятный, -ая, -ое кинә тотмаучан (сакламаучан), эчкерсез

незнако́мец *м* таныш булмаган кеше, ят [бер] кеше, чит [бер] кеше

незнако́мка *ж* ят хатын (кыз)

незнако́м||ый, -ая, -ое **1.** таныш булмаган, белмәгән, күрмәгән, ят, чит; **~ый челове́к** таныш булмаган кеше; **~ое чу́вство** чит бер хис **2.** белми; **вы ~ы с жи́знью** сез тормышны белмисез **3.** танымый, белми; таныш түгел; **мы с ним ~ы** без аның белән таныш түгел

незна́ние *с* белмәү[челек], хәбәрдар булмау

незна́чащий, -ая, -ее әһәмиятсез, буш; **~ разгово́р** буш сүз

незначи́тельный, -ая, -ое **1.** (*небольшой*) кечкенә, аз; зур түгел, күп түгел; юклы-барлы; **~ая су́мма** кечкенә сумма **2.** (*маловажный*) әһәмиятсез, әһәмияте аз булган, әһәмияте булмаган; исәпкә алынмаслык, игътибарга алынмаслык, кечкенә, вак; **~ое обстоя́тельство** кечкенә бер сәбәп; **~ые ро́ли** кечкенә рольләр **3.** кечкенә [генә]; **оказа́ть ~ую услу́гу** кечкенә генә хезмәт күрсәтү; **~ая про́сьба** кечкенә бер үтенеч

незре́лость *ж* **1.** пешмәгәнлек, пешеп җитмәгәнлек, өлгермәгәнлек, яшеллек **2.** *перен.* җитлекмәгәнлек, чиле-пешле булу

незре́л||ый, -ая, -ое **1.** пешмәгән, пешеп җитмәгән, өлгермәгән, яшел; **~ое я́блоко** өлгермәгән алма **2.** *перен.* җитлекмәгән, чиле-пешле; **~ый рома́н** чиле-пешле роман

незри́мый, -ая, -ое (*невидимый*) сизелмәс[лек], беленмәс[лек], күзгә күренмәс[лек], күзгә ташланмый торган

незы́блем||ый, -ая, -ое *книжн.* какшамас, җимерелмәс, нык; **~ая осно́ва** какшамас нигез

неизбе́жность *ж* котылгысызлык

неизбе́жный, -ая, -ое котылгысыз

неизбы́вн||ый, -ая, -ое *книжн.* онытылмас, онытылмый торган, бетмәс, бетми торган, узмый торган; **~ая тоска́** онытылмас сагыш

неизве́данн||ый, -ая, -ое **1.** тикшерелмәгән, өйрәнелмәгән; **~ый край** өйрәнелмәгән як **2.** сыналмаган, белмәгән, билгесез, [баштан] кичермәгән, баштан узмаган; **~ое чу́вство** кичермәгән бер тойгы

неизве́стно *нареч. в знач. сказ. безл.* билгеле (мәгълүм) түгел, билгесез; белми, хәбәрдар түгел; **мне э́то ~** бу турыда мин белмим; **что да́лее произошло́, ~** соңыннан ни булганы билгеле түгел; **э́то ещё ~!** монысы әле билгеле түгел!

неизве́стность *ж* **1.** билгесезлек, билгеле (мәгълүм, таныш) булмау **2.** (*скромное существование*) күренексез булу, танылмаган булу, мәшһүр булмау; тыйнак (билгесезлектә) яшәү

неизве́стн||ый, -ая, -ое **1.** билгесез, билгеле (мәгълүм, таныш) булмаган, белмәгән; ят; билгеле (мәгълүм, таныш) түгел; **~ая доро́га** белмәгән юл; **~ые зе́мли** таныш булмаган җирләр; **~ое чу́вство** таныш булмаган бер хис **2.** күренексез, күренекле булмаган, билгесез, танылмаган; **~ый худо́жник** билгесез рәссам; **~ый арти́ст** танылмаган бер артист **3.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* таныш булмаган кеше, ят [бер] кеше, чит [бер] кеше, белмәгән кеше **4.** *в знач. сущ.* **~ое** *с мат.* билгесез

неизглади́м||ый, -ая, -ое онытылмас[лык], хәтердән чыкмас[лык], тирән; **~ое впечатле́ние** тирән тәэсир

неизлечи́м||ый, -ая, -ое төзәлми (бетми) торган, дәвалап булмый торган; **~ая боле́знь** дәвалап булмый торган авыру

неизме́нн||ый, -ая, -ое **1.** (*не меняющийся*) үзгәрми торган, үзгәрмәс, үзгәрешсез, үзгәртелми торган, даими; **~ое пра́вило** үзгәрми торган кагыйдә; **~ая величина́** *мат.* үзгәрмәс зурлык **2.** гадәттәге, һәрвакыттагы, һәрвакыт ...а торган; **на нём был ~ый халат** аның өстендә һәрвакыт кия торган халаты иде ◆ **~ый друг** чын дус

неизменя́ем||ый, -ая, -ое үзгәрми торган, үзгәрмәс; төрләнми торган; **~ые ча́сти ре́чи** *грам.* төрләнми торган сүз төркемнәре

неизмери́м||ый, -ая, -ое чагыштыргысыз, чагыштыргысыз дәрәҗәдә зур (күп, көчле *һ.б.ш.*), үлчәп (санап, исәпләп) бетерә алмаслык, иксез-чиксез, очсыз-кырыйсыз; **~ая ра́зница** чагыштыргысыз дәрәҗәдә зур аерма; **~ые простра́нства** иксез-чиксез киңлекләр

неизъясни́мый, -ая, -ое аңлатып бирә алмаслык, аңлатып булмый торган, аңлатылмаслык, сүз (тел) белән аңлатып бирә алмаслык

неиме́ни||е *с*: **за ~ем** *кого-чего* булмау сәбәпле, ... юклыгы аркасында

неимове́рн||ый, -ая, -ое чиктән тыш зур (күп), гадәттән тыш зур (күп); **с ~ой быстрото́й** чиктән тыш зур тизлек белән; **с ~ым трудо́м** чиктән тыш зур кыенлык белән

неиму́щий, -ая, -ее ярлы, фәкыйрь

неинтере́сн||ый, -ая, -ое **1.** кызыксыз, кызыклы (кызыктырырлык, кызыксынырлык, кызыксындырырлык) булмаган; **~ая кни́га** кызыксыз китап **2.** сөйкемсез, матур (чибәр) булмаган; **~ая же́нщина** сөйкемсез хатын

неискорени́мый, -ая, -ое нык тамыр җәйгән (җибәргән), нык урнашкан, төзәтүе кыен булган, бетерелмәс[лек]

нейскренний, -яя, -ее **1.** икейөзле, риялы, эчкерле; **~ челове́к** икейөзле кеше **2.** чын (ихлас, саф) күңелдән булмаганлык; ясалмалылык; икейөзлелек, эчкерлелек

неискушённость *ж* тәжрибәсезлек, тәжрибәсе булмаганлык

неискушённый, -ая, -ое тәжрибәсез, тәжрибәсе булмаган; **~ в поли́тике челове́к** сәясәттә тәжрибәсе булмаган кеше

неисполне́ние *с* үтәмәү

неисполни́м||ый, -ая, -ое үти алмаслык, үтәлмәслек, үтәве (үтәлүе) мөмкин булмаган; тормышка ашмаслык (ашмый торган); **~ая мечта́** тормышка ашмаслык теләк

неиспо́рченный, -ая, -ое бозылмаган, әхлаклы, саф

неисправи́мый, -ая, -ое төзәлмәс, төзәтүе мөмкин булмаган, төзәтүе кыен булган

неиспра́вность *ж* ватыклык, бозык булу, эшкә ярамау, эшкә яраксыз булу, [эшкә] яраксызлык

неиспра́вный, -ая, -ое **1.** ватык, бозык, [эшкә] яраксыз; **~ механи́зм** бозык механизм **2.** игътибарсыз, вакытында ...маучы; **~ плате́льщик** түләүләрен вакытында түләмәүче

неиссле́дованный, -ая, -ое **1.** [фәнни яктан] тикшерелмәгән, өйрәнелмәгән **2.** (*о местности*) тикшереп (карап) чыгылмаган

неиссяка́ем||ый, -ая, -ое бетмәс, бетмәс-төкәнмәс, беткесез, чиктән тыш күп (зур); **~ые бога́тства** бетмәс-төкәнмәс байлыклар; **~ая эне́ргия** бетмәс-төкәнмәс энергия

нейстовство *с* **1.** котырыну, ярсу, ду килү; **приходи́ть в ~** ярсу; **приводи́ть в ~** ярсыту **2.** (*жестокость*) ерткычлык, вәхшилек, кансызлык, рәхимсезлек

нейстовствова||ть *несов.* **1.** котыру, котырыну, ярсу, ду килү; **пу́блика в теа́тре ~ла** театрдагы халык ду килде **2.** (*зверствовать*) ерткычлык (вәхшилек) күрсәтү, кансызлык (рәхимсезлек) күрсәтү

нейстов||ый, -ая, -ое ярсулы, котырынкы, котырынган; **~ые аплодисме́нты** ярсулы алкышлар; **~ая бу́ря** котырынган буран

неистощи́м||ый, -ая, -ое беткесез, бетмәс, бетмәс-төкәнмәс, иксез-чиксез [күп], чиксез[күп]; **~ые бога́тства** бетмәс-төкәнмәс байлыклар; **~ый вы́думщик** сүзе бетмәс-төкәнмәс мәзәкче

неистреби́мый, -ая, -ое бетерә алмаслык, бетмәс, кырып бетергесез (бетерә алмаслык), юк ителмәслек

неисчерпа́емый, -ая, -ое *см.* **неистощи́мый**

неисчисли́мый, -ая, -ое санап бетергесез, исәпсез күп, исәпсез-хисапсыз, бихисап

нейло́н *м* нейлон

нейло́нов||ый, -ая, -ое нейлон ...; **~ые чулки́** нейлон оеклар

нейро́н *м* нейрон (*нерв күзәнәге*)

нейрохиру́рг *м* нейрохирург

нейрохиру́ргия *ж* нейрохирургия (*медицинаның нерв системасындагы органик авыруларны хирургия методы белән дәвалауны өйрәнә торган бүлеге*)

нейрохирурги́ческий, -ая, -ое нейрохирургик, нейрохирургия ...ы

нейтрализа́ция *ж см.* **нейтрализова́ть**

нейтрализова́ть *сов., несов. кого-что* нейтральләштерү, нейтрализацияләү

нейтралите́т *м* нейтралитет, катнашмаучылык, битарафлык

нейтра́льность *ж* нейтральлек, нейтраль булу, битарафлык

нейтра́льн||ый, -ая, -ое **1.** нейтраль, битараф; **~ое госуда́рство** нейтраль дәүләт **2.** *хим.* нейтраль; **~ый раство́р** нейтраль эремә

нейтри́но *с физ.* нейтрино

нейтро́н *м физ.* нейтрон

некази́стый, -ая, -ое *разг.* күрексез, шыксыз, килбәтсез; күренексез

некапиталисти́ческий, -ая, -ое капиталистик булмаган; **~ путь разви́тия** үсешнең капиталистик булмаган юлы

нека́чественный, -ая, -ое сыйфаты начар булган, сыйфатсыз; **~ това́р** сыйфатсыз товар

не́кий *мест.* **1.** *см.* **не́который** 1; **2.** ... исемле (дигән) ниндидер бер кеше; ... исемле (дигән) берәү; **пришёл ~ Ивано́в** Иванов дигән ниндидер бер кеше килде; **~ арти́ст** ниндидер бер артист

некла́ссовый, -ая, -ое сыйнфый булмаган; **~ подхо́д** *к чему-л.* сыйнфый булмаган мөнәсәбәт

не́когда I *нареч. в знач. сказ.* вакыт юк; **ему́ сего́дня ~** бүген аның вакыты юк

не́когда II *нареч.* (*давно*) кайчандыр, әллә кайчан, бик күптән

не́кого *мест.* ...лык кеше юк; ...ырга кеше юк; ...р кеше юк; **~ посла́ть** җибәрерлек кеше юк

некомпете́нтность *ж* компетентлы (компетенцияле) булмаганлык, компетентсызлык

некомпете́нтный, -ая, -ое компетентлы (компетенцияле) булмаган, компетентсыз

некомпле́ктный, -ая, -ое комплектсыз, тулы комплектлы булмаган

некорре́ктный, -ая, -ое **1.** нәзакәтсез, әдәпсез; **~ посту́пок** нәзакәтсез кыланыш, нәзакәтсезлек **2.** *шахм.* ялгыш, дөрес исәпләнмәгән

не́которы||й, -ая, -ое *мест.* **1.** беркадәр, берникадәр; **~ое вре́мя** берникадәр вакыт; **~ое расстоя́ние** берникадәр ара; **чу́вствовать ~ую нело́вкость** берникадәр уңайсызлык сизү **2.** *мн.* **~ые** (*не все, отдельные*) кайбер; **~ые друзья́** кайбер дуслар **3.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* кайберәүләр; **~ые из нас** кайберләребез ◆ **в ~ом ро́де** билгеле бер дәрәҗәдә, күпмедер дәрәҗәдә, берникадәр; **~ым о́бразом** берникадәр [дәрәҗәдә], күпмедер дәрәҗәдә

некраси́вый, -ая, -ое **1.** ямьсез, шыксыз, килбәтсез, күрексез; матур түгел **2.** *разг.* ямьсез; **~ посту́пок** ямьсез кыланыш

некро́з *м мед.* некроз (*тукыманың үлүе*)

некроло́г *м* некролог

некро́поль *м* некрополь (*борынгыда зур зират, каберлек*)

некста́ти *нареч.* (*не вовремя*) вакытсыз; (*не к месту*) урынсыз

нектар *м бот.* нектар

не́кто *мест.* **1.** (*кто-то*) кемдер, ниндидер бер кеше **2.** ...исемле (дигән) берәү, ...исемле (дигән) ниндидер бер кеше; **прихо́дил ~ Ивано́в** Иванов дигән берәү килгән иде

не́куда *нареч. с неопр.* **1.** [һичкая] ...ыр урын юк, [һичкая] ...ыр җир юк; **е́хать ~** [һичкая] барыр урын юк **2.** *разг.* моннан да ...рак булырга мөмкин түгел; **сильне́е ~** моннан да көчлерәк булырга мөмкин түгел ◆ **~ торопи́ться** ашыгырга урын юк

некульту́рность *ж* мәдәниятсезлек, мәгърифәтсезлек, тәрбиясезлек, дорфалык

некульту́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*отсталый*) мәдәниятсез, мәгърифәтсез, надан, белемсез; укымышлы түгел **2.** тәрбиясез, гадәтсез, дорфа; **~ый челове́к** дорфа кеше **3.** тәрбиясез (дорфа) кешегә хас; дорфа; **~ые привы́чки** дорфа гадәтләр **4.** (*о растениях*) культуралаштырылмаган, кыргый

нела́дн||ый, -ая, -ое *разг.* ямьсез, шыксыз, килбәтсез, начар ◆ **будь он нела́ден** кәһәр суккыры; **произошло́ что́-то ~ое** ниндидер күңелсезлек килеп чыккан

нелады́ *только мн. разг.* **1.** (*ссоры*) ызгыш, орыш-талаш, үзара тынышмау[чылык] **2.** (*неудачи*) уңышсызлыклар **3.** (*неполадки*) җитешсезлекләр, кимчелекләр

нелега́льность *ж* легаль булмаганлык, легаль булмау

нелега́льный, -ая, -ое легаль булмаган, яшерен

нелёгк||ий, -ая, -ое **1.** (*значительный по весу*) шактый авыр **2.** (*трудный*) шактый авыр, шактый кыен ◆ **~ая принесла́** *кого, прост.* кирәге бер тиен иде, пычагыма килдеме (*вакытсыз килү турында*)

нелепи́ца *ж разг. см.* **нелепость** 2

нелепост||ь *ж* **1.** мәгънәсезлек, тозсызлык; **~ь слу́хов** хәбәрләрнең мәгънәсезлеге **2.** мәгънәсезлек, мәгънәсез кыланыш (*сүз һ.б.ш.*); тозсыз сүз; **говори́ть ~и** мәгънәсез сүзләр сөйләү

нелеп||ый, -ая, -ое **1.** (*бессмысленный*) мәгънәсез, тозсыз **2.** шыксыз, ятышсыз, килешсез, килбәтсез; **~ая фигу́ра** шыксыз фигура

нелёт||ый, -ая, -ое очарга ярамый торган, очу өчен яраксыз; **~ая пого́да** очарга ярамый торган һава

неликви́д *м фин.* неликвид

неликви́дн||ый, -ая, -ое *фин.* файдаланылмау сәбәпле сатылырга тиешле; **~ые материа́лы** файдаланылмау сәбәпле сатылырга тиешле материаллар

нелицеприя́тн||ый, -ая, -ое *книжн.* гадел, риясыз, туры; кемнең кем булуына карамастан...; **~ая кри́тика** риясыз тәнкыйть

нели́шне *нареч. в знач. сказ. с неопр. разг.* артык булмас, зарары булмас

нело́вк||ий, -ая, -ое **1.** (*неуклюжий*) авыр хәрәкәтле; авыр сөякле; авыр **2.** (*неудобный*) уңайсыз, җайсыз, ипсез **3.** (*неприятный*) күңелсез, уңайсыз; килешсез, килешмәгән; **попа́сть в ~ое положе́ние** уңайсыз хәлгә калу

нело́вко *нареч.* **1.** уңайсыз, җайсыз **2.** *в знач. сказ. безл.* уңайсыз, җайсыз, ипсез; **на э́том сту́ле сиде́ть ~** бу урындыкта утыруы җайсыз **3.** *в знач. сказ. безл. кому* уңайсыз; **мне ~ говори́ть об э́том** бу турыда сөйләп торуы миңа уңайсыз

нело́вкост||ь *ж* **1.** авыр хәрәкәтлелек; авыр сөяклелек; авырлык; җайсызлык, уңайсызлык, ипсезлек; **~ь движе́ний** хәрәкәтләрнең җайсызлыгы **2.** килешмәгән эш (кыланыш, сүз); **соверши́ть ряд ~ей** килешмәгән эшләр эшләп ташлау **3.** уңайсызлык; **чу́вствовать ~ь** уңайсызлык сизү, уңайсызлану

нелоги́чный, -ая, -ое логикасыз, эзлексез, акылга сыймаган, акылга ятышсыз; **~ посту́пок** логикасыз кыланыш

нельзя́ *нареч. в знач. сказ.* **1.** ярамый; **здесь кури́ть ~** биредә тәмәке тартырга ярамый **2.** мөмкин түгел, ...ып булмый; **~ не согласи́ться** килешмичә мөмкин түгел ◆ **как ~ лу́чше** мөмкин кадәр яхшырак; **~ ли?** ярамасмы?, мөмкин булмасмы?; **~ сказа́ть, что́бы ...** ... дип әйтеп булмый

не́льма *ж* нельма (*балык*)

нелюбо́вь *ж* яратмау, сөймәү, күрә алмау

нелюди́м *м* кыргый, кешедән качучан, кешеләр белән аралашмаучан [кеше]

нелюди́мый, -ая, -ое **1.** кыргый, кешедән качучан, кешеләр белән аралашмаучан; **~ челове́к** кешеләр белән аралашмаучан кеше **2.** (*безлюдный*) тын, тыныч, аулак, кешесез

нема́ло *нареч.* шактый күп, байтак; аз түгел

немалова́жн||ый, -ая, -ое шактый әһәмиятле, мөһим, әһәмиятсез түгел; **~ое обстоя́тельство** шактый мөһим сәбәп

нема́л||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* байтак, шактый күп (зур); аз ...мау, кечкенә (кыска) ...мау; аз (кечкенә, кыска) түгел; **заплати́ть ~ые де́ньги** шактый күп акча түләү; **вло́жен ~ый труд** шактый зур хезмәт куелган; **~ый срок** кыска срок түгел

неме́дленно *нареч.* тоткарсыз [рәвештә], ашыгыч [рәвештә], кичектерүсез..., кичектермичә, хәзер үк

неме́дленный, -ая, -ое тоткарсыз, ашыгыч, кичектергесез, кичектерүсез, тиз

неме́для *нареч. см.* **неме́дленно**

неме́ркнущ||ий, -ая, -ое *высок.* сүнмәс; **~ая сла́ва** сүнмәс дан

немета́ллы *мн.* металл булмаган материаллар

неме́||ть *несов.* **1.** *прям., перен.* телдән язу, телдән калу; **~ть от стра́ха** куркудан телдән язу **2.** *перен.* (*терять чувствительность*) ою; **но́ги ~ют от хо́лода** суыктан аяклар ойый

неме́ц *м* немец

неме́цкий, -ая, -ое немец ...ы; **~ язы́к** немец теле

немилосе́рдн||ый, -ая, -ое **1.** *уст.* (*чуждый милосердия*) каты күңелле, рәхимсез, мәрхәмәтсез, шәфкатьсез, миһербансыз, аяусыз **2.** *перен. разг.* рәхимсез, бик көчле; **~ая боль** бик көчле авырту

неми́лость *ж* кайһәр, яратмау; начар караш, начар мөнәсәбәт; **впасть в ~** кайһәргә тару; **заслужи́ть ~** хаклы рәвештә кайһәргә эләгү

немину́емый, -ая, -ое котылгысыз

не́мка *ж* немка, немец хатыны (кызы)

немно́г||ий, -ая, -ое **1.** *мн.* **~ие** аз санлы, бик аз, аз гына, берничә, кайбер; **в ~их шко́лах** кайбер мәктәпләрдә; **в ~их слова́х** берничә сүз белән генә; **за ~им исключе́нием** берничә ...дан кала, берничә **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* кайберәүләр [генә]; **~ие остава́лись до́ма** өйдә кайберәүләр генә калган иде **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* аз-маз [булган], аз [булган]; **забы́л всё то ~ое, что знал** аз-маз белгәнен дә оныткан **4.** (*незначительно, ненамного*) аз гына, бераз; **~им бо́льше** аз гына күбрәк; **~им ме́ньше** аз гына азрак, аз гына кимрәк; **~им ста́рше** аз гына өлкәнрәк (олырак) ♦ **за ~им де́ло ста́ло** эш кечкенәдән (аздан) калды

немно́го *нареч.* аз [гына], бераз, беркадәр, берникадәр; күп түгел; **я ~ уста́л** бераз арыдым; **рабо́ты у нас ~** эшебез күп түгел; **возьми́ ещё ~** тагын бераз ал; **наро́ду там ~** халык анда күп түгел; **совсе́м ~** бик аз

немногосло́вный, -ая, -ое аз сүзле; кыска; **~ челове́к** аз сүзле кеше; **~ отве́т** кыска җавап

немногочи́сленн||ый, -ая, -ое аз санлы; сан ягыннан аз (кечкенә); **~ое о́бщество** аз санлы җәмгыять

немо́жется *несов. безл. кому, прост.* хәле юк, кәефе юк, авырып тора, хәлсезләнеп тора

нем||о́й, -а́я, -о́е **1.** телсез **2.** *в знач. сущ.* **~ о́й** *м*, **~ а́я** *ж* телсез **3** *перен.* (*безмолвный*) сүзсез; яшерен, эчке; **~о́й вопро́с** сүзсез сорау; **~о́й уко́р** сүзсез шелтә **4.** *перен.* тын; **~о́й лес** тын урман; **~а́я ночь** тын төн ♦ **~а́я ка́рта** сукыр карта (*контурлы карта*); **~а́я сце́на** сүзсез күренеш; **~о́й фильм** *или* **~о́е кино́** тавышсыз кино; **он нем как моги́ла (рыба)** ул сер сыя торган кеше

немолодо́й, -а́я, -о́е яшь булмаган, урта яшьләрдәге; яшь түгел

немота́ *ж* телсезлек; **врождённая ~** тумыштан телсезлек

не́мочь *ж*: **бле́дная ~** *уст. мед.* аз канлылык (*гадәттә хатын-кызларда була торган авыру*)

не́мощный, -ая, -ое хәлсез, бетерешкән, көчсез

не́мощь *ж* хәлсезлек; авыру, чир, сырхау, хаста

немудрён||ый, -ая, -ое гади, катлаулы булмаган, катлаулы түгел; җиңел; **де́ло ~ое** җиңел эш

не́мцы *мн.* немецлар, немец халкы

немы́слимый, -ая, -ое акылга сыймаслык, кешс ышанмаслык, булуы мөмкин булмаган

ненави́деть *несов. кого-что* дошман күрү, яратмау; нәфрәт белән карау, күрә алмау, җене сөймәү

ненави́стник *м* дошман күрүче, күрә алмаучы

ненави́стничество *с* дошманлык, күрә алмау[чылык]

ненави́стный, -ая, -ое **1.** (*вызывающий ненависть*) дошман ..., нәфрәт тудыргыч ..., нәфрәт тудыра (уята) торган, явыз **2.** (*выражающий ненависть*) дошман ..., нәфрәтле, нәфрәт тулы, нәфрәт белдергән

не́нависть *ж* дошманлык, нәфрәт, күрә алмау[чылык]

ненагля́дн||ый, -ая, -ое (*любимый, дорогой*) сөекле, кадерле

нена́добност||ь *ж* кирәксезлек, кирәксез булу, кирәге булмау, кирәге юклык; **по ~и** *или* **за ~ью** кирәге булмау сәбәпле, кирәге булмаганга [күрә]

ненадо́лго *нареч.* кыска вакытка, аз гына вакытка; озакка түгел

ненападе́ни||е һөҗүм итмәү, сугыш ачмау, сугыш башламау; **догово́р о ~и** сугыш башламау турында килешү

ненаро́ком *нареч. разг.* ялгышлык белән, ялгыш, хаталык белән, белмичә; очраклы рәвештә

нена́стный, -ая, -ое явым-төшемле, явым-чәчемле, яңгырлы, бозык; **~ день** яңгырлы көн

нена́стье *с* бозык һава, явым-төшемле (явым-чәчемле, карлы-буранлы *h.б.ш.*) көн[нәр]; **осе́ннее ~** көзге явым-төшемле көннәр

ненасы́тн||ый, -ая, -ое (*прожорливый*) туймас тамак ..., мәңге туймас, туюны белмәс, туемсыз, ач күзле, комсыз **2.** *перен.* мәңге туймас, һич тә канәгатьләнмәс, канәгатьсез; бертуктаусыз; **~ая жа́жда зна́ний** бертуктаусыз белемгә омтылу

не́нец *м* ненец

не́нецкий, -ая, -ое ненец[лар] ...ы; **~ язы́к** ненец теле

не́нка *ж* ненка, ненец хатыны (кызы)

ненорма́льность||ь *ж* **1.** (*отклонение от нормы*) нормаль булмау (булмаганлык, түгеллек) **2.** *разг.* акылга зәгыйфьлек; акылдан язганлык (язган булу); **психи́ческая ~ь** психик яктан нормаль булмау **3.** нормаль булмаган күренешләрне бетерү

ненорма́льн||ый, -ая, -ое **1.** нормаль булмаган; **~ая толщина́** нормаль булмаган калынлык **2.** *разг.* (*психически больной*) акылга зәгыйфь, акылдан язган

нену́жн||ый, -ая, -ое кирәксез, кирәкмәгән, кирәге булмаган; **~ая тра́та вре́мени** вакытны бушка үткәрү

не́нцы *мн.* ненецлар, ненец халкы

необду́манн||ый, -ая, -ое җитди (төптән) уйлан[ыл]маган, уйлап җиткерелмәгән, уйламый ...ган, дуамал; **~ый посту́пок** уйламый эшләнгән эш; **~ое реше́ние** уйлап җиткерелмәгән карар

необита́емый, -ая, -ое кеше яшәми (тормый) торган; **~ о́стров** кеше яшәми торган утрау

необозри́мость *ж* күз җитмәслек булу, очсыз-кырыйсыз булу, очсыз-кырыйсызлык, иге-чиге булмау, иксез-чиксезлек

необозри́мый, -ая, -ое күз күреме житмәс[лек] ..., күз җитмәслек, чиксез, очсыз-кырыйсыз, иге-чиге булмаган, иксез-чиксез

необрабо́танн||ый, -ая, -ое эшкәртелмәгән; **~ые зе́мли** эшкәртелмәгән җирләр; **~ая ко́жа** эшкәртелмәгән тире

необразо́ванный, -ая, -ое белем алмаган, укымаган, белемсез, надан

необрати́м||ый, -ая, -ое кайтмас, кире (элекке хәленә) кайтмый торган; **~ый проце́сс** кайтмас процесс; **~ая реа́кция** кайтмас реакция

необремени́тельный, -ая, -ое җинел, кыен булмаган; кыен түгел

необстре́лянный, -ая, -ое **1.** (*не побывавший в бою*) сугышта булмаган, сугышка кермәгән, ут астында булмаган, дары иснәмәгән **2.** *перен.* (*неопытный*) дөнья күрмәгән, ачысын-төчесен татымаган, тәҗрибәсез

необу́зданный, -ая, -ое тыйнаксыз, тотнаксыз, йөгәнсез, тезгенсез; котырынкы

необходи́мо *нареч. в знач. сказ. с неопр.* кирәк; **~ приня́ть ме́ры** чаралар күрергә кирәк

необходи́мост||ь *ж* **1.** кирәклек, кирәклелек, кирәкле булу, хажәт; зарурлык; **предме́ты пе́рвой ~и** беренче дәрәҗәдәге кирәкле товарлар **2.** *филос.* зарурлык, зарурат

необходи́м||ый, -ая, -ое **1.** [бик] кирәкле, үтә кирәкле; кирәк булган; зарур; **~ый све́дения** кирәкле мәгълүматлар **2.** *филос.* зарури

необщи́тельность *ж* аралашмаучанлык, кыргыйлык

необщи́тельный, -ая, -ое аралашмаучан, катнашмаучан, кыргый

необъекти́вность *ж* объективсызлык, объектив булмау

необъекти́вный, -ая, -ое объектив булмаган; **~ая кри́тика** объектив булмаган тәнкыйть

необъясни́мый, -ая, -ое аңлатып бирерлек (бирүе мөмкин) булмаган, аңлатылмаслык, аңлашылмый торган, аңлашылмаслык

необъя́тный, -ая, -ое чиксез зур (киң), иксез-чиксез, очсыз-кырыйсыз, колач житмәслек; хисапсыз киң

необыкнове́нн||ый, -ая, -ое гадәттән (чиктән) тыш, искиткеч, искитәрлек, гажәп; **~ое происше́ствие** искиткеч

бер вакыйга; **~ое легкомы́слие** гажәп бер җиңел уйлаучанлык

необыча́йн||ый, -ая, -ое гадәттән тыш зур (көчле), искиткеч, искитәрлек, гажәп; **~ое волне́ние** гадәттән тыш көчле дулкынлану

необы́чный, -ая, -ое гадәттә булмаган, гадәти (таныш) булмаган; күнегелмәгән; гадәттән тыш; **~ тон** гадәти булмаган тон

неоднокра́тн||ый, -ая, -ое кат-кат ..., берничә тапкыр кабатланган, кат-кат кабатланган; **~ые напомина́ния** кат-кат искә төшерүләр

неодобре́ние *с* хупламау, яраклы (яхшы) дип тапмау, яраксыз дип табу, мактамау; тискәре бәя; уңай карамау

неодобри́тельн||ый, -ая, -ое **1.** начар, тискәре; **~ая оце́нка** тискәре бәя **2.** шелтәле; яратмыйча ..., ризасызлык белдереп..., риза булмауны (хупламауны) белдереп...; **~ый взгляд** шелтәле караш

неодоли́м||ый, -ая, -ое җиңә алмаслык, җиңелмәс, җиңеп булмый торган; **~ая си́ла** җиңә алмаслык көч; **~ая стра́сть** җиңеп булмый торган хис (дәрт)

неодушевлённ||ый, -ая, -ое җансыз, терек булмаган; **~ые имена́ существи́тельные** җансыз зат исемнәре

неожи́данност||ь *ж* **1.** көтелмәгәнлек, көтелмәгән булу; **~ь встре́чи** очрашуның көтелмәгән булуы **2.** көтелмәгәнлек, көтелмәгән хәл (вакыйга); **возмо́жны вся́кие ~и** төрле көтелмәгән хәлләр булырга мөмкин; **вздро́гнуть от ~и** көтелмәгәнлектән сискәнеп китү

неожи́данный, -ая, -ое көтелмәгән, көтмәгәндә ...ган, искәрмәстән ...ган, көтмәгәндә ..., кинәт ...; уйламаган; **~ прие́зд** көтмәгәндә кайтып килү

неоколониали́зм *м полит.* неоколониализм

неоли́т *м археол.* неолит

неологи́зм *м лингв.* неологизм

нео́н *м хим.* неон

неонаци́зм *м полит.* неонацизм

нео́нов||ый, -ая, -ое неон ...ы; **~ая ла́мпа** неон лампасы; **~ый свет** неон яктысы

неопису́ем||ый, -ая, -ое **1.** сүз белән әйтеп (аңлатып) бирүе мөмкин булмаган, сөйләп (тасвирлап) бирерлек булмаган, сөйләп бетергесез **2.** искиткеч зур, бик зур, гажәп зур; **~ая ра́дость** искиткеч зур шатлык

неопла́тн||ый, -ая, -ое: **быть в ~ом долгу́** *перед кем-л. берәү каршында* бик зур бурычлы булу

неопределённость *ж* **1.** (*неясность*) билгесезлек, аныксызлык **2.** (*неопределённое положение*) билгесезлек

неопределённ||ый, -ая, -ое **1.** билгесез, аныксыз; **в ~ом направле́нии** билгесез юнәлештә **2.** ачык булмаган, турыдан-туры ...маган, икеле-микеле; **~ый отве́т** ачык булмаган җавап ◆ **~ое местоиме́ние** *грам.* билгесезлек алмашлыгы; **~ая фо́рма глаго́ла** *грам.* фигыльнең инфинитив формасы

неопредели́мый, -ая, -ое билгеләү мөмкин булмаган, билгеләп булмый торган

неопровержи́м||ый, -ая, -ое кире какмаслык (каккысыз), инкарь ителмәслек, инкарь итүе мөмкин булмаган; **~ые доказа́тельства** кире каккысыз дәлилләр

неопря́тность *ж* пөхтәсезлек, җыйнаксызлык; шапшаклык; җыештырылмаганлык (*мәс, бүлмә турында*)

неопря́тный, -ая, -ое (*нечистоплотный*) шапшак, пычрак; (*неряшливый*) җыйнаксыз, җыйнак (пөхтә) булмаган; (*неприбранный*) җыештырмаган

неорга́ническ||ий, -ая, -ое **1.** (*неживой*) терек булмаган **2.** органик булмаган; **~ие удобре́ния** органик булмаган ашламалар ◆ **~ая хи́мия** органик булмаган химия

неосла́бный, -ая, -ое өзлексез, бертуктаусыз, даими, нык; **~ контро́ль** даими контроль

неосмотри́тельный, -ая, -ое **1.** артын-алдын уйламый[ча] эш итүче..., эшнең ахырын уйламаучы, саксыз, дуамал; **~ челове́к** артын-алдын уйламыйча эш итүче кеше **2.** ахырын (артын-алдын) уйламый[ча] эшләнгән, саксыз эшләнгән, дуамал; **~ посту́пок** артын-алдын уйламый эшләнгән эш

неоспори́мый, -ая, -ое бәхәссез, шөбһәсез, дәгъвасыз, бәхәсләшүгә (дәгъва итүгә) урын калдырмый торган, ачык; **~ факт** бәхәссез факт, ачык факт

неосторо́жность *ж* саксызлык, дуамаллык, абайсызлык

неосторо́ж||ый, -ая, -ое саксыз, дуамал; **~ое движе́ние** саксыз хәрәкәт

неосуществи́м||ый, -ая, -ое тормышка ашмаслык (ашырылмаслык); **~ое жела́ние** тормышка ашмаслык теләк

неосяза́емый, -ая, -ое сизелмәслек, сизмәслек, сизелми (тоелмый) торган

неотврати́мость *ж* котылгысызлык

неотврати́мый, -ая, -ое котылгысыз

неотвя́зный, -ая, -ое бәйләнчек, баштан чыкмый торган

неотдели́мый, -ая, -ое аерылмас, аерылмый торган, аергысыз, аерылмаслык

неотёсанный, -ая, -ое **1.** шомартылмаган, кырылмаган, юнылмаган, тасланмаган; **~ ка́мень** шомартылмаган таш **2.** *перен. разг.* тупас, дорфа, тәрбиясез; **~ челове́к** тупас кеше

не́откуда *нареч.* ... урын юк, ... җир юк; **пи́сем ждать ~** хатлар көтәр урын юк

неотло́жка *ж прост.* ашыгыч медицина ярдәме

неотло́жн||ый, -ая, -ое кичектергесез, ашыгыч; кичектерелми торган; **~ая по́мощь** ашыгыч ярдәм

неотлу́чн||ый, -ая, -ое **1.** аерылмас, аерылмый торган; **~ый спу́тник** аерылмас юлдаш **2.** беркая китми[чә] ...; **~ое дежу́рство** беркая китми дежур тору

неотрази́м||ый, -ая, -ое **1.** каршы торып булмый торган, җиңүе мөмкин булмаган; кире кагылмаслык; **~ые аргуме́нты** кире кагылмаслык дәлилләр **2.** *перен.* сокландыргыч; бик зур, бик көчле; **~ое впечатле́ние** бик көчле тәэсир

неотсту́пн||ый, -ая, -ое **1.** бертуктаусыз, даими, читкә тайпылмый[ча]; **~ое пресле́дование** бертуктаусыз эзәрлекләү **2.** туктаусыз, бәйләнчек, баштан чыкмый торган, һәрвакыт борчып тора торган; **~ая мысль** бәйләнчек уй

неотъе́млем||ый, -ая, -ое тартып (аерып) алгысыз, тартып (аерып) алынмый торган; аерылгысыз; **~ые права́** аерылгысыз хокуклар

неофициа́льный, -ая, -ое рәсми булмаган

неохо́т||а *ж* **1.** (*нежелание*) теләмәү; **пойти́ с ~ой** теләмичә бару **2.** *в знач. сказ. кому, с неопр., разг.* ...сы килми, теләк юк; **~ а разгова́ривать** сөйләшәсе килми

неоцени́м||ый, -ая, -ое бәя биреп бетергесез, бик кыйммәтле; бик мөһим (әһәмиятле); **~ая услу́га** бик мөһим ярдәм

непарнокопы́тные *мн. зоол.* тактояклылар

непа́рн||ый, -ая, -ое сыңар; **~ая о́бувь** сыңар аяк киеме; **~ые плавники́** сыңар йөзгечләр

непартийн||ый, -ая, -ое **1.** (*не состоящий в партии*) партиясез **2.** партия әгъзасына килешмәгән (ярамаган); партия әгъзасы өчен хас булмаган; **~ посту́пок** партия әгъзасы өчен хас булмаган кыланыш

непереводи́м||ый, -ая, -ое тәржемә ителми торган; **~ое выраже́ние** тәржемә ителми торган тәгъбир

непередава́ем||ый, -ая, -ое сөйләп биреп булмый торган, сөйләп бирә алмаслык; сүз (тел) белән аңлатып бирә алмаслык [зур, көчле]; **~ое впечатле́ние** сүз белән аңлатып бирә алмаслык көчле тәэсир

неперехо́дн||ый, -ая, -ое *грам.* күчемсез; **~ые глаго́лы** күчемсез фигыльләр

неперспекти́вный, -ая, -ое перспектив булмаган, перспективасыз, перспективасы булмаган, киләчәгә өметсез

непеча́тный, -ая, -ое *разг.* (*о словах*) сүгенү ...ы; пычрак, китапка басарга ярамый торган

непи́саный, -ая, -ое язылмаган, гадәткә кереп киткән; **~ зако́н** язылмаган закон

неплатёж *м* түләмәү

неплатёжеспосо́бность *ж* түли алмаучылык, түләргә сәләтсезлек (*мәс. бурычны*)

неплатёжеспосо́бный, -ая, -ое түли алмый торган, түләргә сәләтсез (*мәс. бурычны*)

неплате́льщик *м офиц.* түләмәүче

неплохо́й, -а́я, -о́е начар булмаган, шактый яхшы, яхшы гына, ярыйсы гына; начар түгел; **~ отве́т** шактый яхшы җавап; **~ урожа́й** шактый яхшы уңыш

непобеди́мость *ж* җиңелмәслек, җиңелмәс булу

непобеди́мый, -ая, -ое җиңелмәс, җиңелми торган

непови́нный, -ая, -ое гаепсез, гөнаһсыз

неповинове́ние *с* буйсынмау, баш бирмәү, тыңламау, карышу, каршы тору

неповоро́тливость *ж* авыр сөяклелек, акрын кыймылдаучанлык, акрынлык, сүлпәнлек

неповоро́тливый, -ая, -ое авыр сөякле, акрын кыймылдаучан, акрын, сүлпән

неповтори́мый, -ая, -ое үзенә бертөрле, охшашы булмаган, тиңе булмаган, кабатлануы мөмкин булмаган, кабатланмас

непого́да *ж* бозык һава; явым-төшемле (явым-чәчемле, җилле-буранлы, карлы-буранлы *һ.б.ш.*) көн[нәр]

непогреши́мый, -ая, -ое *книжн.* **1.** (*такой, который не ошибается*) ялгышмый торган, ялгышмаучан **2.** һичшиксез дөрес, шик тудырмый торган; **~ вы́вод** һичшиксез дөрес нәтиҗә

неподалёку *нареч.* якында, шушы тирәдә [генә]

неподви́жность *ж* хәрәкәтсезлек

неподви́жный, -ая, -ое **1.** (*не двигающийся*) хәрәкәтсез, хәрәкәтләнмәүчән **2.** (*малоподвижный*) аз хәрәкәтле; (*медлительный*) авыр сөякле, акрын хәрәкәтле, сүлпән **3.** (*застывший — о взгляде, выражении лица и т.п.*) катып калган

неподде́льный, -ая, -ое **1.** (*подлинный*) чын **2.** (*искренний, непритворный*) ясалма булмаган; чын [ихлас] күңелдән булган; самими, риясыз, эчкерсез

неподку́пный, -ая, -ое ришвәт алмый торган, сатылмас, намуслы, турылыклы; сатлык түгел

неподража́емый, -ая, -ое тиңдәшсез, тиңдәше (охшашы) булмаган; искиткеч шәп (яхшы)

непозволи́тельный, -ая, -ое *см.* **недопусти́мый**

непоколеби́м||ый, -ая, -ое нык, нык торучан, буйсынмас, какшамас, какшамаслык; **~ая ве́ра** какшамас ышаныч

непола́дки *мн. разг.* **1.** җитешсезлекләр, кимчелекләр; **~ в рабо́те тра́нспорта** транспорт эшендәге җитешсезлекләр **2.** (*ссоры*) ызгыш, орышталаш; (*недоразумения*) аңлашылмаучылык(лар)

неполноце́нный, -ая, -ое кимчелекле, түбән (начар) сыйфатлы; җирәнә җиткереп эшләнмәгән

непоме́рн||ый, -ая, -ое чамасыз, чиксез, артык зур, чамадан тыш [зур], чиктән тыш [зур]; **~ые тре́бования** артык зур таләпләр

непоня́тливый, -ая, -ое аңсыз, аңгыра, зиһенсез

непоня́тн||ый, -ая, -ое **1.** аңлаешсыз, аңлашылмаган, аңлашылмый торган; **~ое сло́во** аңлаешсыз сүз **2.** (*загадочный*) сәер, аңлаешсыз, аңлашылмый торган; **~ый слу́чай** сәер вакыйга

непоправи́мость *ж* төзәтелмәслек булу, төзәтеп булмау

непоправи́м||ый, -ая, -ое төзәлмәс, төзәтергә мөмкин булмаган, төзәтеп булмый торган; төзәтергә кыен булган; **~ая оши́бка** төзәтергә мөмкин булмаган хата

непоро́чность *ж* гөнаһсызлык, гаепсезлек; сафлык

непоро́чный, -ая, -ое гөнаһсыз, гаепсез; гыйффәтле

непоря́док *м* тәртипсезлек, тәртип юклык, тәртип булмау

непосе́да *м, ж разг.* тиктормас, йөремсәк, кыбырсык (*кеше*); тынгысыз кеше

непосе́дливый, -ая, -ое тиктормас, йөремсәк, кыбырсык; тынгысыз; **~ ребёнок** тиктормас бала

непоси́льн||ый, -ая, -ое көчтән (хәлдән, кулдан) килми торган (килмәслек), көчтән (хәлдән) тыш; **~ая рабо́та** кулдан килмәслек эш

непосле́довательность *ж* эзлексезлек

непосле́довательный, -ая, -ое эзлексез

непослуша́ние *с* тыңламау, буйсынмау, итәгатьсезлек

непосло́ушный, -ая, -ое тыңлаусыз, тыңламаучан, буйсынмаучан, итәгатьсез

непосре́дственность *ж* **1.** (*естественность*) табигыйлык **2.** (*непосредственное поведение*) беркатлылык, эчкерсезлек; **де́тская ~** балаларча беркатлылык

непосре́дственн||ый, -ая, -ое **1.** турыдан-туры; **~ый винО́вник** турыдан-туры гаепле кеше **2.** беркатлы, эчкерсез; **~ый челове́к** эчкерсез кеше **3.** якыннан ..., якыннан торып ...; **~ая по́мощь** якыннан ярдәм

непостижи́мый, -ая, -ое акыл ирешмәслек, акылга (башка) сыймаслык, акылга сыймаган (сыймый торган)

непостоя́нный, -ая, -ое **1.** үзгәрүчән, алмашынучан; **~ кли́мат** үзгәрүчән климат **2.** үз фикерендә (сүзендә) нык тормаучан, аумакай; **~ челове́к** үз сүзендә нык тормаучан кеше

непостоя́нство *с* **1.** (*изменчивость*) үзгәрүчән булу **2.** (*поведения, характера*) үз фикерендә (сүзендә) нык тормау[чылык], аумакайлык

непотре́бн||ый, -ая, -ое *уст.* пычрак, бозык, әшәке; **~ые слова́** пычрак сүзләр

непоча́т||ый, -ая, -ое башланмаган, тотылмаган, кул тимәгән; ачылмаган; **~ая коро́бка конфе́т** [әле] ачылмаган конфет тартмасы ◆ **~ый край** *кого-чего* бик күп, чиктән тыш күп

непочте́ние *с* хөрмәт күрсәтмәү, олыламау, санга сукмау

непочти́тельность *ж* санга сукмау, хөрмәт күрсәтмәү, олыламау, итәгатьсезлек

непочти́тельный, -ая, -ое санга сукмый торган, санга сукмаучан, хөрмәт күрсәтмәүчән, итәгатьсез

непра́вда *ж* (*ложь*) ялган; (*обман*) алдау

непревзойдённый, -ая, -ое иң яхшы, иң югары дәрәҗәдәге, иң камил; **~ ма́стер** иң яхшы оста

непредви́денн||ый, -ая, -ое алдан күрелмәгән, күздә тотылмаган, уйланылмаган, уйламаган; **~ые обстоя́тельства** көтелмәгән хәлләр; **~ое де́ло** уйламаган эш

непрезента́бельный, -ая, -ое сөйкемсез, килбәтсез, шыксыз, күрексез; **~ вид** шыксыз кыяфәт

непрекло́нн||ый, -ая, -ое нык, каты, буйсынмас; **~ая во́ля** ныклы ихтыяр; **~ый хара́ктер** нык характер

непрело́жн||ый, -ая, -ое *высок.* **1.** бозылмас, үзгәртелмәс, бозылмый (үзгәртелми) торган; **~ый зако́н** үзгәртелми торган канун **2.** кире кагып булмый торган, бәхәс итмәслек, бәхәссез; **~ая и́стина** бәхәссез хакыйкать

непреме́нн||ый, -ая, -ое котылгысыз, мәҗбүри, иң кирәкле, зарури; **~ое усло́вие** зарури шарт, мәҗбүри шарт

непреобори́мый, -ая, -ое *высок. см.* **непреодоли́мый**

непреодоли́м||ый, -ая, -ое **1.** җиңелмәс, җиңелми торган, җиңеп (ерып) чыга алмаслык, каршы тора алмаслык; **~ое препя́тствие** җиңеп чыга алмаслык киртә **2.** үтә алмаслык; **~ое расстоя́ние** үтә алмаслык [зур] ара

непререка́емый, -ая, -ое бәхәссез, бәхәс ителмәслек, каршы төшмәслек (килмәслек); **~ авторите́т** бәхәссез абруй

непреры́вность *ж* өзлексезлек, тоташтан булу, даимилек

непреры́вн||ый, -ая, -ое тоташ, өзлексез, туктаусыз, тоташтан, даими; **~ые дожди́** туктаусыз [яуган] яңгырлар; **~ый пото́к маши́н** машиналарның өзлексез агылуы

непреста́нный, -ая, -ое туктаусыз, даими

непривы́чк||а *ж разг.*: **с ~и** күнекмәгәнгә, күнекмәгәнлектән

непривы́чн||ый, -ая, -ое күнегелмәгән, ияләшмәгән, күнекмәгән, гадәткә кермәгән, гадәти булмаган, чит; **~ая карти́на** күңелсез күренеш

неприка́янный, -ая, -ое *разг.*: **хо́дит как ~** үз-үзенә урын тапмый йөри

неприкоснове́нность *ж* **1.** иминлек, кагылгысызлык; **~ ли́чности** шәхес иминлеге **2.** кагылгысызлык, кагылмый (тиелми) торган булу; **~ запа́са** запасның кагылмый торган булуы

неприкоснове́нн||ый, -ая, -ое **1.** кагылгысыз; **~ая ли́чность** кагылгысыз шәхес **2.** кагылгысыз, кагылырга ярамый торган; **~ый запа́с** кагылгысыз запас

неприкра́шенный, -ая, -ое табигый, саф, чын, матурлап күрсәтелмәгән

неприкры́т||ый, -ая, -ое чын, апачык, чеп-чи; **~ая ложь** чеп-чи ялган

неприли́чие *с* әдәпсезлек, оятсызлык, килешсезлек

неприли́чный, -ая, -ое килешми торган, килешмәгән, килешсез; әдәпсез, оятсыз

неприме́тный, -ая, -ое **1.** (*незаметный*) күзгә күренми (ташланмый) торган; күзгә ташланмаслык, беленми торган, беленмәслек; (*неощутимый*) сизелмәслек, сизелми торган **2.** (*непримечательный*) күренекле булмаган, күренексез, билгесез, танылмаган

непримири́мость *ж* (*непримиримые отношения*) килешмәслек булу, килешеп булмау

непримири́м||ый, -ая, -ое **1.** килешмәүчән, килешүчән булмаган; **~ый враг** кан дошман, җан дошман **2.** килештереп булмый торган, килештергесез, килештерә алмаслык; **~ые противоре́чия** килештерә алмаслык каршылыклар

непринуждённость *ж* үзен иркен тоту, тартынмау, тәкәллефсезлек

непринуждённый, -ая, -ое табигый, иркен, тартынмаучан, тәкәллефсез

присоедини́вш||ийся, -аяся, -еяся; **~иеся стра́ны** [хәрби-сәяси блокларга] кушылмаган илләр

непристо́йность *ж* **1.** (*неприличие*) оятсызлык, әдәпсезлек, килешмәгәнлек **2.** (*непристойное слово, поступок*) әдәпсез (оятсыз, килешмәгән) сүз (кыланыш)

непристо́йный, -ая, -ое оятсыз, әдәпсез, килешмәгән, килешсез; әшәке

непристу́пность *ж* (*гордость*) тәкәбберлек, әрелек, һавалылык; кырыслык

непристу́пн||ый, -ая, -ое **1.** якын барырлык булмаган; якын барырлык түгел; һичкем ала алмаслык; **~ый утёс** якын барырлык булмаган кыя таш; **~ая кре́пость** һичкем ала алмаслык крепость **2.** *перен.* (*надменный*) тәкәббер, әрс, һавалы; кырыс

непритво́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* риясыз, эчкерсез, ихлас күңелдән ..., чын күңелдән ..., табигый; **~ое удивле́ние** чын күңелдән гаҗәпләнү

неприхотли́вость *ж* (*нетребовательность*) талымсызлык; таләпчән булмау; әрсезлек

неприхотли́вый, -ая, -ое **1.** (*нетребовательный*) талымсыз; аз (кечкенә *һ.б.ш.*) белән канәгатьләнүчән **2.** [бик] гади, артык катлаулы булмаган; **~ рису́нок** бик гади рәсем

неприя́зненность *ж см.* **неприя́знь**

неприя́зненный, -ая, -ое [эчке] дошманлыкны чагылдырган, дошманнарча ..., күрәлмауны (яратмауны) белдергән; **~ тон** күрәлмауны чагылдырган тон

неприя́знь *ж* эчке дошманлык, күрәлмау, күрәлмаучанлык

неприя́тель *м* дошман

неприя́тельск||ий, -ая, -ое дошман ...ы; **~ие войска́** дошман гаскәрләре

неприя́тность *ж* күңелсезлек, күңелсез хәл (вакыйга)

неприя́тный, -ая, -ое **1.** начар; **~ за́пах** начар ис **2.** күңелсез, күңелгә ошамый торган, күңелгә ятышсыз; **~ слу́чай** күңелсез вакыйга

непробу́дный, -ая, -ое: **~ сон** уянмас йокы

непроводни́к *м физ.* үткәрмәүче (*электр, җылылык үткәрми торган матдә*)

непрогля́дн||ый, -ая, -ое: **~ый мрак** *или* **~ая тьма (те́мень)** дөм-карангы; күзгә төртсәң, күренмәс; **~ая ночь** кап-караңгы төн; **~ый тума́н** бик куе томан

непроизводи́тельн||ый, -ая, -ое файдасыз, нәтиҗәсез, әрәм; **~ая тра́та вре́мени** вакытны әрәм итү

непроизво́льный, -ая, -ое ирексез, ихтыярсыз (ихтыярдан тыш) эшләнгән

непромока́емый, -ая, -ое су (дым, юеш) үткәрми торган

непроница́ем||ый, -ая, -ое **1.** үткәрмәүчән, үткәрми торган (су, дым, тавыш *һ.б.ш.*); **~ая перегоро́дка** тавыш үткәрми торган бүлге **2.** кап-караңгы, дөм-караңгы; **~ая мгла** кап-караңгы; **~ая те́мень** дөм-караңгы **3.** *перен.* яшерен; **~ая та́йна** яшерен сер, йәрәк [түрендәге] сер

непропорциона́льный, -ая, -ое пропорциональ булмаган, пропорциясез

непрости́тельный, -ая, -ое гафу ит[ел]мәслек, кичерелмәслек, гафу ителми (кичерелми) торган

непроходи́мость *ж* **1.** үтә алмаслык булу; **~ боло́т** сазларның үтә алмаслык булуы **2.** *мед.* үткәрмәүчәнлек; **~ кише́чника** эчәкләрнең үткәрмәүчәнлеге

непроходи́м||ый, -ая, -ое **1.** үтә (кичә) алмаслык; ерып чыга алмаслык; **~ые боло́та** кичә алмаслык сазлыклар **2.** *перен. разг.* чеп-чи, чиктән тыш ..., чиктән ашкан, шыр; **~ая глу́пость** чиктән тыш ахмаклык; **~ый дура́к** шыр тиле; **~ое неве́жество** чеп-чи наданлык

непро́шен||ый, -ая, -ое **1.** чакырусыз килгән, чакырмый(ча) килгән; чакырылмаган; **~ый гость** чакырылмаган кунак **2.** кирәге булмаган, кирәкмәгән, кирәксез, урынсызга ...; **~ое вмеша́тельство** урынсызга [кеше эшенә] тыгылу **3.** ихтыярсыз, ихтыярдан тыш ...ган, ирексез ...ган; **~ые слёзы** ихтыярдан тыш чыккан яшьләр

непутёвый, -ая, -ое *прост.* юлдан язган, бозык, азгын; юньсез; **~ па́рень** юлдан язган егет

неработоспосо́бный, -ая, -ое эшкә яраксыз (сәләтсез)

нерабо́ч||ий, -ая, -ее **1.** эшче булмаган; эшчеләрдән түгел; **~ий челове́к** эшче булмаган кеше **2.** эшкә җигелми торган; **~ий скот** эшкә җигелми торган терлек **3.** эшләми торган, эштән буш; ял ...ы; **~ий день** ял көне; **~ее вре́мя** эштән буш вакыт ♦ **~ее настрое́ние** эшлисе килмәү, эшләргә теләк булмау

нера́венство *с* **1.** тигезсезлек; тинсезлек; **социа́льное ~** социаль тигезсезлек **2.** *мат.* тигезсезлек

неравноду́шный, -ая, -ое яратучан, яратучы, ярата торган

неравноме́рный, -ая, -ое тигезсез

неравнопра́вие *с* хокукта тигезсезлек

неравнопра́вный, -ая, -ое хокуклары тигез булмаган, тигез хокуклы булмаган

нера́вн||ый, -ая, -ое тигезсез, [үзара] тигез (тиң) булмаган; тигез (тиң) түгел; **~ые величи́ны** *мат.* тигезсез зурлыклар; **~ые си́лы** тигез булмаган көчләр

неради́вый, -ая, -ое гамьсез, ваемсыз, эшкә салкын караучы, ялкау; **~ рабо́тник** ялкау эшче

неразбери́ха *ж* чуалчык[лык], буталчыклык

неразбо́рчивость *ж* **1.** (*невнятность*) аңлашылыр-аңлашылмаслык булу, ишетелер-ишетелмәслек булу, аңлаешсызлык; (*почерка*) танылмаслык булу **2.** (*в еде и т.п.*) талымсызлык, сайланмаучанлык; җирәнмәүчәнлек **3.** (*беспринципность*) талымсызлык

неразбо́рчивый, -ая, -ое **1.** (*невнятный*) аңлашылыр-аңлашылмас, ишетелер-ишетелмәс, аңлаешсыз; (*о почерке*) танылмый торган, танылмаслык **2.** (*неприхотливый*) талымсыз, сайланмаучан; (*небрезгливый*) җирәнмәүчән ♦ **~ в сре́дствах** максатына ирешү өчен бернәрсәдән дә тартынмаучан

нераздели́мый, -ая, -ое аерылмый торган; аерылгысыз; бердәм, бер бөтен

неразде́льный, -ая, -ое **1.** (*такой, крый не подлежит разделу*) бүленми торган, бүленергә тиеш булмаган; **~ уча́сток** бүленми торган участок **2.** *см.* **нераздели́мый**

неразличи́м||ый, -ая, -ое **1.** күзгә күренмәслек, күреп җиткереп булмый торган; **~ые очерта́ния** күзгә күренмәслек сызымталар **2.** бер-береннән аера алмаслык, аеруы кыен булган, бер-беренә бик якын; **~ые отте́нки** бер-беренә бик якын төсмерләр

неразу́мный, -ая, -ое **1.** акылсыз; **~ый челове́к** акылсыз кеше **2.** акылга сыймаган, акылга ятышсыз, акыл белән эшләнмәгән; **~ посту́пок** акыл белән эшләнмәгән эш

нерасположе́ние *с* күңел ятмау, яратмау, ошатмау

нерасторжи́м||ый, -ая, -ое бозылмас, боза алмаслык, аера алмаслык, өзелмәс, аерылгысыз; **~ые у́зы** өзелмәс бәйләнешләр

нерасчётливость *ж* исәпсезлек

нерв *м в разг. знач.* нерв; **больны́е ~ы** авыру нервлар

нервúровать *несов. кого-что* нервыгатию, ачу китерү

нé|рвничать *несов.* нервланы, борчылу, көйсезләнү, холыксызлану

нервнобольнóй, -áя, -óе нерв авырулы, нервлары авыру

нéрвн||ый, -ая, -ое **1.** нерв ...ы; **~ые клéтки** нерв күзәнәкләре **2.** нервлы, тиз кызучан (кызып китүчән), кызу канлы; тиз ярсып китүчән; холыксыз; **~ый человéк** тиз кызып китүчән кеше **3.** борчулы, борчылган; **~ое состоя́ние** борчулы хәл **4.** *разг.* борчулы, тыныч-сыз; **~ая рабóта** борчулы эш ♦ **~ый припáдок** нервысы тоту

нервóзн||ый, -ая, -ое **1.** (*болезненно-раздражительный*) тиз кызучан, тиз кызып китүчән, кызу канлы; холыксыз **2.** борчылган, борчылуны белдергән; **в ~ом состоя́нии** борчылган хәлдә, борчылып **3.** борчулы, тынычсыз, тыныч булмаган; **~ая обстанóвка** борчулы обстановка

нервотрёпка *ж разг.* нервларны бозу, нервларны какшату

нереáльный, -ая, -ое реаль булмаган; тормышка ашмаслык, үтәлмәслек

нéрест *м рыб.* уылдык чәчү

нерести́лище *с рыб.* уылдык чәчү урыны

нерести́ться *несов. рыб.* уылдык чәчү

нерешúмост||ь *ж*: **в ~и** икеләнеп, кыюсызланып

нерешúтельн||ый, -ая, -ое кыюсыз, юаш, икеләнүчән, тартынучан, икеләнгән; **~ый пáрень** кыюсыз егет; **~ый вид** кыюсыз кыяфәт; **с ~им ви́дом** тартынып кына

нержавéющ||ий, -ая, -ее тутыкмас, тутыкмый торган; күгәрми торган; **~ая сталь** тутыкмас корыч

нерóбк||ий, -ая, -ое кыю, чая, куркусыз; юаш түгел; **он ~ого деся́тка** ул куркаклардан түгел

нерóвня, неровня́ *м, ж разг.* тиң булмаган, иш булмаган; тиң түгел, тиңдәш түгел, иш түгел

нéрпа *ж зоол.* нерпа

нéрпичий, -ья, -ье, **нéрповый**, -ая, -ое нерпа ...ы

нерýдный, -ая, -ое руда булмаган (*балчык, ком һ.б.ш. турында*)

нерукотвóрный, -ая, -ое *высок.* кеше кулы белән эшләнмәгән, кеше кулы белән эшләнерлек булмаган

нерушúм||ый, -ая, -ое бозылмас, җимерелмәс; (*который не может быть нарушен*) какшамас, ныык

неря́ха *м, ж* шапшак, пычрак; җыйнаксыз [кеше]

неря́шество *с*, **неря́шливость** *ж* шапшаклык, пычраклык; җыйнаксызлык

неря́шлив||ый, -ая, -ое **2.** шапшак, пычрак; җыйнаксыз; **~ый человéк** шапшак кеше **2.** игътибарсыз (шапшак) эшләнгән, тырышып (күңел биреп) эшләнмәгән; **~ая рабóта** игътибарсыз эшләнгән эш

несбы́точн||ый, -ая, -ое тормышка ашмас[лык], тормышка ашмый торган; буш; **~ые мечты́** тормышка ашмаслык теләкләр

несваре́ние *с*: **~ желу́дка** *мед.* ашказаны эшләмәү

несгибáем||ый, -ая, -ое **1.** бөгелми торган, бөгүе кыен булган **2.** *перен.* ныык, ныык торучан, какшамас, баш имәс, буйсынмаучан; **~ая вóля** ныык ихтыяр

несгорáемый, -ая, -ое [утта] янмый торган, янмас; **~ шкаф** янмый торган шкаф

несдоброва́ть *сов.* бәлага юлыгу (тару), уңышсызлыкка очрау, күңелсезлеккә дучар булу, начар булу

несказáнн||ый, -ая, -ое *высок.* искиткеч зур, гадәттән тыш зур, әйтеп (сөйләп) бетергесез; **~ая рáдость** искиткеч зур шатлык

нескла́дн||ый, -ая, -ое шыксыз, килешсез, килбәтсез, ямьсез; **~ый пáрень** килбәтсез егет; **~ая фигýра** килешсез фигура

нéсколь||о I *числ.* берничә; **~ о человéк** берничә кеше ♦ **в ~их слова́х** берничә сүз белән, кыскача гына

нéсколько II *нареч.* бернигадәр, бераз, аз гына, чак кына; **он ~ успокóился** ул бераз тыныч-ланды

несконча́емый, -ая, -ое бетмәс-төкәнмәс, беткесез; бертуктаусыз, өзлексез, иксез-чиксез, очсыз-кырыйсыз; **~ пото́к маши́н** машиналарның иксез-чиксез агылуы

нескро́мный, -ая, -ое **1.** тыйнак булмаган, инсафсыз, тыйнаксыз; **~ челове́к** тыйнаксыз кеше **2.** тупас, дорфа; әдәп сакламыйча ...ган; **~ вопро́с** тупас сорау **3.** әдәпсез, оятсыз; **~ жест** әдәпсез хәрәкәт

неслы́ханный, -ая, -ое ишетелмәгән, әлегәчә (моңарчы) булмаган, гадәттән тыш, чиктән тыш

неслы́шн||ый, -ая, -ое тавышсыз, акрын, тын, ишеттермичә ...; **подойти́ ~ыми шага́ми** акрын гына атлап янына килү

несмéтн||ый, -ая, -ое иксез-чиксез [күп, зур], исәпсез-хисапсыз [күп, зур], сансыз, исәпсез; **~ые бога́тства** исәпсез байлыклар; **~ое коли́чество книг** исәпсез-хисапсыз күп китап

несмолка́емый, -ая, -ое [бер] туктаусыз, өзлексез, озакка сузылган

несмотря́ *предлог с вин. п.* ...га карамастан; **~ на шум** шау-шуга карамастан; **~ ни на что́** һичнәрсәгә карамастан

несмыва́ем||ый, -ая, -ое **1.** юылмый торган, бетми торган; **~ые кра́ски** бетми торган буяулар **2.** *перен.* мәңге юылмас, мәңгелек, мәңге онытылмас; **~ый позо́р** мәңгелек хурлык

несмышлёныш *м разг.* аңгыра, аңсыз (*бала*)

несно́сный, -ая, -ое эчпошыргыч, авыр; **~ хара́ктер** авыр характер

несовершеннолéт||ий, -ая, -ее *и в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~яя** *ж* яше җитмәгән, балигъ булмаган

несовершéнный I, -ая, -ое камилләшмәгән, камилләшеп җитмәгән, бик үк камил булмаган, җиренә җитмәгән, җиренә җиткереп эшләнмәгән; **~ рису́нок** җиренә җиткереп эшләнмәгән рәсем

несовершéнный II, -ая, -ое: **~ вид** *грам.* тәмамланмаган төр

несовершéнство *с* камил булмау; җиренә җиткерелмәү, җиренә җиткереп эшләнмәү

несовмести́мость *ж* [үзара] сыешмау[чанлык]; **~ тка́ней** *биол.* тукымаларның үзара сыешмаучанлыгы; **психологи́ческая ~** психологик яктан сыешмау

несовмести́мый, -ая, -ое капмакаршы; [үзара] сыеша алмый торган, [үзара] сыешмаучан

несогла́сие *с* **1.** (*разногласие*) үзара килешмәү, килешмәүчелек **2.** (*отказ*) риза булмау, баш тарту

несогласо́ванность *ж* бердәмлек булмау, бердәмлек юклык; үзара килешенмәгәнлек

несогласо́ванн||ый, -ая, -ое **1.** үзара килешенмәгән (килешмичә эшләнгән); **~ая рабóта** үзара килешмичә эшләнгән эш **2.** яраштырылмаган; **~ый прое́кт** яраштырылмаган проект

несоизмери́м||ый, -ая, -ое чагыштыргысыз, үлчәүдәшсез, үлчәүдәше булмаган; **~ые величи́ны** үлчәүдәшсез зурлыклар

несокруши́мый, -ая, -ое нык, какшамас, җимерелмәс

несо́лоно *нареч.*: **~ хлеба́вши [уйти́]** *прост.* буш (коры) кул белән [китү]

несомне́нный, -ая, -ое һичшиксез, шөбһәсез, ап-ачык; бәхәссез; **~ успе́х** һичшиксез уңышлык

несоразмéрность *ж* (*бер-берсенә*) туры килмәү, пропорциональ булмау, пропорциональ түгеллек

несоразмéрный, -ая, -ое (*бер-берсенә*) туры килми торган, пропорциональ булмаган

несостоя́тельн||ый, -ая, -ое **1.** дәүлатсез, ярлы, бай булмаган; **~ые лю́ди** ярлы кешеләр **2.** [бурычларын] түләргә хәле җитмәгән; **~ый должни́к** бурычларын түләргә хәле җитмәгән кеше **3.** *перен.* нигезсез, нигезләнеп җитмәгән; **~ый до́вод** нигезсез дәлил

несправедли́вость *ж* гаделсезлек, гаделлексезлек, турылыксызлык; нахаклык

несправедли́вый, -ая, -ое гаделсез, гаделлексез, турылыксыз; нахак; **~ челове́к** гаделлексез кеше; **~ приговóр** гаделсез хөкем

неспроста́ *нареч. разг.* юкка гына түгел, бушка гына түгел, юкка ...мау, бушка ... мау; **он ~ улыбну́лся** ул юкка гына елмаймады

несравне́нно *нареч.* (*при сравн. ст.*) чагыштыргысыз [дәрәҗәдә]; күп мәртәбә; **~ краси́вее** күп мәртәбә матуррак

несравне́нный, -ая, -ое чагыштыргысыз, тиңсез, тиңе булмаган, охшашы (тиңдәше) булмаган; **~ го́лос** тиңдәше булмаган [матур] тавыш

несравни́м||ый, -ая, -ое **1.** (*очень хороший*) (*ничбер нәрсә белән*) чагыштыргысыз, чагыштырмаслык, тиңдәш-

сез; охшашы (тиңдәше) булмаган **2.** (*непохожий*) чагыштырырга мөмкин булмаган, чагыштырылмаган, бөтенләй охшаш булмаган; **~ые вели́чины** *мат.* чагыштыргысыз зурлыклар

нестанда́ртный, -ая, -ое стандартсыз

нестерпи́мый, -ая, -ое *см.* **невыноси́мый**

нес||ти́ *сов.* **1.** *кого-что* күтәреп бару (килү, кайту, илтү); **~ти́ чемода́н** чемодан күтәреп бару **2.** *кого-что* бик тиз (очыртып) алып бару (килү); **ло́шади ~у́т теле́гу по́д гору** атлар арбаны тау астына таба очыртып алып баралар **3.** *кого-что* куу, куып алып бару (килү); **ве́тер ~ёт ту́чи** җил болытларны куып алып бара **4.** *перен. что* (*идеи, знания*) тарату **5.** *перен. что* (*влечь за собой*) [үзе белән] алып килү, китерү; **о́сень ~ёт дожди́** көз яңгырлар алып килә **6.** *безл. чем, разг.* ис килү, ис килеп тору, аңку, аңкып тору; **от него́ ~ёт лу́ком** аңардан суган исе килеп тора **7.** *что* үтәү, башкару, алып бару; **~ти́ обя́занности дире́ктора** директор вазифасын үтәү **8.** *что* күрү; **~ти́ уро́н** зарар күрү; **~ти́ наказа́ние** җәза күрү **9.** *безл. чем* [җил] исү, исеп тору, [җил] килү, килеп тору; **из-под по́ла несёт** идән астыннан [җил] исеп тора **10.** *что* (*класть яйца*) [йомырка] салу ♦ **высоко́ (го́рдо) ~ти́ го́лову** үзеңне горур тоту; **куда́ тебя́ [нелёгкая] ~ёт?** ни шайтаныма чабасың (барасың)?; **~ти́ ответственность** жаваплы булу; **~ти́ чепуху́ (вздор)** юк-бар сүзләр сөйләү, төрле ахмаклыклар сөйләү

нести́сь *несов.* **1.** (*быстро передвигаться*) очкандай чабу, бик тиз чабу, җилү, җил кебек очу **2.** *перен.* (*о звуках, запахах*) килү, килеп тору **3.** *перен.* (*о слухах, сведениях и т.п.*) таралу **4.** (*о времени, событиях*) тиз узу, узып китү, үтү, үтеп китү **5.** (*класть яйца — о птицах*) [йомырка] салу **6.** *страд. от* **нести́** 1, 4, 10

нестроево́й, -а́я, -о́е нестроевой, строевой хезмәткә яраксыз

несура́зн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** мәгънәсез, бәйләнешсез, ятышсыз; **~ые слова́** мәгънәсез сүзләр **2.** ямьсез, шыксыз, килешсез, килбәтсез; **~ая оде́жда** килешсез кием

несусве́тн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** күз алдына китерә алмаслык, ис-акыл китмәс, акылга сыймаслык, искиткеч; **~ый вздор** искиткеч мәгънәсез сүзләр **2.** чиктән тыш ...; **жара́ ~ая** чиктән тыш эссе

несча́стный, -ая, -ое бәхетсез; мескен, бичара ♦ **~ слу́чай** бәхетсезлек, һәлакәт

несча́сть||е *с* бәхетсезлек ♦ **к ~ю** *или* **на ~е** бәхетсезлеккә каршы, гөнаһ шомлыгына каршы

несчётный, -ая, -ое санаусыз, исәпсез-хисапсыз, бик күп

нет *частица* **1.** *отриц.* юк; **~, не приду́** юк, килмәм **2.** *в знач. сказ. безл. кого-чего* юк; **у меня́ ~ вре́мени** минем вакытым юк ♦ **а [то] ~?** *прост.* шулай түгелме әллә?, шулай түгелмени?; **~ да ~** *или* **~ и ~** юк та юк, һаман да юк; **~ как ~** [бөтенләй] юк; **~-~ да и** юк-юк та, сирәк-мирәк кенә булса да ...; **~ [того́] что́бы ...** ...у урынына; **~ того́, что́бы помо́чь** ярдәм итү (итәсе) урынына; **ника́к ~** һич тә юк; **чего́ [то́лько] ~** нәрсә генә юк, ни генә юк; **свести́ на ~** юкка чыгару

нетакти́чный, -ая, -ое тәкәллефсез, әдәпсез, гадәтсез, тәрбиясез; **~ челове́к** тәкәллефсез кеше

не́тель *ж* башмак тана; кысыр тана

нетерпе́ни||е *с* түземсезлек, сабырсызлык, чыдамсызлык

нетерпи́мость *ж* **1.** (*недопустимость*) түзә (чыдый) алмаслык булу **2.** (*нетерпимое отношение*) кеше [фикере] белән санашмаучанлык; түзмәүчелек

нетерпи́м||ый, -ая, -ое **1.** түзә (чыдый) алмаслык, түзеп (чыдап) торгысыз, түзеп (чыдап) тормаслык; **~ое поведе́ние** үзен түзеп тормаслык дәрәҗәдә начар тоту; **~ое положе́ние** түзеп тора алмаслык хәл **2.** кеше [фикере] белән исәпләшмәүчән; **~ый челове́к** кеше фикере белән исәпләшмәүчән кеше

нетле́нный, -ая, -ое *книжн.* (*вечный*) мәңгелек, мәңге онытылмый торган, мәңге онытылмас (бетмәс)

нетопы́рь *м зоол.* зур ярканат

нетро́нут||ый, -ая, -ое кул тимәгән, бөтен, башланмаган, [һичкем] кагылмаган; **~ая еда́** [һичберкем] кагылмаган аш

нетрудов||о́й, -а́я, -о́е **1.** үз көче белән яшәмәүче, эшләмәгән, эшләмәүче, эшләми торган; **~а́я часть населе́ния** халыкның эшләми торган өлеше **2.** хезмәт (көч) куймыйча табылган, эшләми табылган (алынган); **~о́й дохо́д** эшләми алынган керем

нетрудоспосо́бный, -ая, -ое хезмәткә яраксыз

не́тто *неизм. прил. и нареч. торг.* нетто, саф авырлык

не́ту *в знач. сказ. безл. кого-чего, разг. см.* **нет** 2

неуваже́ние *с* ихтирам итмәү, олылamау, санга сукмау (алмау)

неувяда́ем||ый, -ая, -ое, **неувяда́ющ||ий**, -ая, -ее **1.** сулмый торган, сулмас, мәңге сулмас; **~ая красота́** мәңге сулмас матурлык (гүзәллек) **2.** *перен.* мәңгелек, гомерлек, мәңге онытылмас (сүнмәс, сулмас); **~ая сла́ва** мәңге сулмас дан

неувя́зка *ж разг.* (*несогласованность*) бердәмлек булмау, бердәмлек юклык; (*недоразумение*) аңлашылмаучылык

неугаси́мый, -ая, -ое *прям., перен. высок.* мәңге сүнмәс, сүнми торган

неугомо́нный, -ая, -ое тынгысыз, тынгылыксыз, тынгылыкны белмәүчән (белми торган), ару-талуны белмәгән, тиктормас; **~ ребёнок** тиктормас бала

неуда́ч||а *ж* уңышсызлык, моратка ирешмәү; **потерпе́ть ~у** уңышсызлыкка очрау

неуда́чливый, -ая, -ое [бервакытта да] эше уңмый торган, морадына ирешмәүчән; бәхетсез

неуда́чник *м* эше уңмый торган кеше, морадына ирешмәүче кеше, бәхетсез кеше

неуда́чница *ж* эше уңмый торган хатын (кыз)

неуда́чный, -ая, -ое уңышсыз, начар; **~ фотосни́мок** уңышсыз фоторәсем

неудержи́м||ый, -ая, -ое тыелгысыз, тыеп булмый торган, тыя алмаслык, бик көчле; **~ое жела́ние** бик көчле теләк

неудо́бн||ый, -ая, -ое **1.** уңайсыз, җайсыз, ипсез; **~ое ме́сто** уңайсыз урын **2.** *перен.* (*неприятный*) уңайсыз, күңелсез; (*затруднительный*) кыен, читен

неудо́бств||о *с* уңайсызлык, җайсызлык; **испы́тывать ~а** уңайсызлыклар кичерү

неудовлетвори́тельно *нареч.* канәгатьләндерерлек дәрәҗәдә ...мау, канәгатьләнерлек итеп ...мау; **отве́тить ~** канәгатьләндерерлек итеп җавап бирмәү

неудовлетвори́тельный, -ая, -ое канәгатьләнерлек (канәгатьләндерерлек) булмаган, канәгатьләндерерлек итеп ...маган; **~ отве́т** канәгатьләндерерлек итеп бирелмәгән җавап

неудово́льствие *с* ризасызлык, риза булмау, риза түгеллек, канәгатьсезлек, канәгать булмау

неуёмный, -ая, -ое *разг.* (*неугомонный*) ару-талуны белмәгән (белмәс, белмәүче), тынгысыз, тиктормас, тынгылыксыз

неуже́ли *частица вопр.* [әллә] чынлап та ...мы; **~ он уе́хал?** чынлап та ул киттеме? ♦ **~!** китсәнә!, булмас ла!

неужи́вчивый -ая, -ое [кеше белән] тынышмаучан, сыешмаучан, тар холыклы, кеше белән тату тора аламаучан; **~ челове́к** тар холыклы кеше; **~ хара́ктер** тынышмаучан холык

неу́жто *частица прост. см.* **неуже́ли**

неузнава́емост||ь *ж*: **до ~и** танымаслык дәрәҗәдә

неузнава́емый, -ая, -ое танымаслык, таный алмаслык

неукло́нный, -ая, -ое (*неизменный, постоянный; непоколебимый*) тайпылусыз, тайпылышсыз; даими, өзлексез

неуклю́ж||ий, -ая, -ое **1.** (*неповоротливый*) авыр гәудәле, авыр сөякле, авыр хәрәкәтле, акрын кыймылдаучан **2.** (*о движении, походке*) авыр; шыксыз, ямьсез, килбәтсез **3.** *перен.* колакка ятышсыз, ямьсез; **~ие выраже́ния** колакка ятышсыз сүзләр

неукосни́тельн||ый, -ая, -ое *книжн.* тайпылышсыз, тайпылусыз, мәҗбүри; **~ое соблюде́ние дисципли́ны** тәртипне тайпылусыз саклау

неукроти́мый, -ая, -ое тыелгысыз, ярсулы, котырынкы; дуамал; **~ гнев** тыелгысыз ачу

неулови́м||ый, -ая, -ое **1.** тотылмаучан, тотылмас, тотып булмый торган, тотуы кыен булган; очратып (туры китереп) булмый торган; **~ый челове́к** тотып булмый торган кеше **2.** *перен.* беленми торган, сизелер-сизелмәс,

беленер-беленмәс, күренер-күренмәс; **~ая ра́зница** сизерлер-сизелмәс аерма

неуме́ренный, -ая, -ое чамадан тыш зур (көчле, күп)

неуме́стный, -ая, -ое урынсыз, урынсызга ...ган, урынлы-урынсыз ...ган, килешсез; **~ вопро́с** урынсыз сорау

неумоли́мый, -ая, -ое **1.** (*непреклонный*) үзсүзле, кире, үз дигәнендә (сүзендә, фикерендә) нык торучан, сүзеннән (фикереннән) кайтмаучан **2.** (*выражающий непреклонность*) сүзендә (фикерендә) нык торучанлыкны белдергән (чагылдырган), сүзеннән (фикереннән) кайтмаячагын белдергән (чагылдырган) **3.** *перен.* ныклы, котылгысыз; **~ приговор** котылгысыз хөкем

неумо́лчный, -ая, -ое *см.* **несмолка́емый**

неуравнове́шенный, -ая, -ое тотрыксыз табигатьле, холыксыз; **~ челове́к** тотрыксыз табигатьле кеше; **~ хара́ктер** тотрыксыз табигать (характер)

неурожа́й *м* уңыш булмау, иген (ашлык, җимеш *һ.б.ш.*) уңмау; кытлык

неурожа́йн||ый, -ая, -ое: **~ый год** иген (ашлык, җимеш *һ.б.ш.*) уңмаган ел; **~ая земля́** уңыш бирми торган җир

неуро́чн||ый, -ая, -ое: **в ~ое вре́мя** вакытсыз, билгеләнгән вакыттан тыш; **прийти́ в ~ый час** вакытсыз килү

неуря́диц||а *ж разг.* килешмәүчелек, үзара тынышмау, тынычлык булмау, тиргәшү, ызгыш, орыш-талаш; **семе́йные ~ы** гаиләдә тынычлык булмау

неуспева́емость *ж* өлгермәү, начар өлгереш (*укуда*)

неуспева́ющ||ий, -ая, -ее **1.** өлгермәүче, начар өлгерешле; **~ий ученик** өлгермәүче укучы **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* өлгермәүче [укучы], начар өлгерешле [укучы]

неуста́нн||ый, -ая, -ое бертуктаусыз, өзлексез, армый-талмый; арымас-талмас ...; **~ая борьба́** бертуктаусыз көрәш, армый-талмый көрәшү

неусто́йк||а *ж* неустойка (*килешү шартларын үтәмәгән өчен түләнә торган штраф*); **уплати́ть ~у** неустойка түләү

неусто́йчивый, -ая, -ое **1.** какшау ..., селкенеп тора торган, селкенә торган, тотрыксыз; **~ стул** селкенә торган урындык **2.** *перен.* (*часто меняющийся*) үзгәреп торучан, үзгәрүчән, тотрыксыз **3.** *перен.* сүзендә (фикерендә) тормаучан, аумакай; **~ хара́ктер** аумакай характер

неустрани́м||ый, -ая, -ое котылгысыз, котылып булмый торган; **~ые поме́хи** котылгысыз комачаулар

неустраши́мый, -ая, -ое куркусыз, куркуны белми торган, кыю, йөрәкле, батыр йөрәкле; **~ во́ин** батыр йөрәкле сугышчы

неустро́йство *с* тәртипсезлек, тәртип булмау; тәртипкә (җайга) салынмау

неусы́пный, -ая, -ое уяу, бертуктаусыз, даими, бик дикъкатлә ...; **~ надзо́р** бертуктаусыз күзәтү

неутоми́тельный, -ая, -ое борчулы

неуте́шн||ый, -ая, -ое юанычсыз; **~ое го́ре** юанычсыз кайгы

неутоли́м||ый, -ая, -ое басылмас [лык], бик көчле, бик нык; **~ая жа́жда** басылмас сусау

неутоми́мость *ж* ару-талуны белми эшләү, армый-талмый эшләү; ару-талуны белмәү

неутоми́мый, -ая, -ое армый-талмый (эшли) торган, ару-талуны белмәгән (белми торган), ару-талуны белмәүчән

не́уч *м разг.* надан, томана, укымаган

неучти́вый, -ая, -ое ихтирамсыз, әдәпсез, тәрбиясез, итәгатьсез, нәзакәтсез; **~ челове́к** нәзакәтсез кеше; **~ отве́т** әдәпсез җавап

неуязви́м||ый, -ая, -ое ышанычлы, тел тидергесез; яхшы нигезләнгән, нык; **~ое доказа́тельство** яхшы нигезләнгән дәлил

нефри́т I *м мед.* нефрит (*бөер авыруы*)

нефри́т II *м мин.* нефрит

нефтеналивн||о́й, -а́я, -о́е нефть ...ы, нефть ташый торган; **~ы́е суда́** нефть ташый торган суднолар

нефтено́сн||ый, -ая, -ое нефть табыла (чыга) торган; нефтьле; **~ые пласты́** нефтьле катламнар

нефтеперего́нный, -ая, -ое нефть куа торган, нефть куу ...ы; **~ заво́д** нефть куа торган завод

нефтеперераба́тывающий, -ая, -ее нефть эшкәртә торган

нефтепрово́д *м* нефтьүткәргеч

нефтепро́мысел *м* нефть промыселы

нефтескважи́на *ж* нефть скважинасы

нефтехими́ческ||ий, -ая, -ое нефть химиясе ...ы; **~ая промы́шленность** нефть химиясе промышленносте

нефтехрани́лище *с* нефть саклау урыны; нефть саклагыч (*махсус корылма*)

нефть *м* нефть

нефтя́ник *м* нефтьче

нефтян||о́й, -а́я, -о́е нефть ...ы; **~а́я сква́жина** нефть скважинасы; **~а́я вы́шка** нефть вышкасы; **~а́я промы́шленность** нефть промышленносте

нехва́тка *ж разг.* җитешмәүчелек, җитешмәү, җитмәү, кытлык, тарлык; **~ вре́мени** вакытның тарлыгы

неходово́й, -а́я, -о́е *разг.* үтми торган, үтмәс, сатылмый торган; начар сатыла торган; **~ това́р** үтмәс товар

нехо́женный, -ая, -ое *разг.* кеше аягы басмаган, кеше басмаган, кеше йөрмәгән; кеше аз йөргән; аз йөрелгән (*юл, сукмак турында*)

нехоро́ший, -ая, -ее **1.** (*плохой*) начар; (*недобрый*) усал, яман, явыз; (*зловещий*) шомлы, куркыныч, дәһшәтле **2.** ямьсез, шыксыз, сөйкемсез; **он нехоро́ш собо́й** ул төскә-башка ямьсез

нехорошо́ *нареч.* **1.** начар; **чу́вствовать себя́ ~** үзеңне начар хис итү **2.** *в знач. сказ. безл.* (*не заслуживает одобрения*) начар, яхшы түгел, ярамый, килешми **3.** *в знач. сказ. безл.* (*о плохом самочувствии*) хәле (кәефе) начар, хәле (кәефе) яхшы түгел; **ему́ ста́ло ~** анын кәефе начарланып китте; **у него́ ~ на душе́** аның күңеле (жаны) тыныч түгел

нехотя *нареч.* теләмичә, теләр-теләмәс

нецелесообра́зн||ый, -ая, -ое файдасыз, максатка туры килмәгән (яраш-лы, максатчан булмаган), мәгънәсез, исраф ителгән; **~ая тра́та вре́мени** вакытны бушка исраф итү; **~ое реше́ние** мәгънәсез карар

нецензу́рн||ый, -ая, -ое әдәпсез, авызга алмаслык, оятсыз; **~ые слова́** әдәпсез сүзләр

неча́янн||ый, -ая, -ое **1.** көтелмәгән, көтмәгән, көтмәгәндә ..., кинәт булган; **~ая встре́ча** көтелмәгән очрашу **2.** (*случайный*) ялгыш ..., ялгышлык белән ..., сизмәстән ..., абайламыйча ...; **~ый вы́стрел** ялгыш атып жибәрү

не́чего I *мест.* ...асы ... юк, ...ыр [лык] ... юк; **~ рассказа́ть** сөйләр сүз юк; **выбира́ть не́ из чего** сайларлыгы юк ◆ **~ греха́ таи́ть** яшерен-батырын түгел; **~ сказа́ть** 1) әйтер сүз юк; 2) әйтәсе дә юк (түгел) инде, сөйләп тә торасы юк (түгел) инде, әйтерлек тә түгел; **от ~ де́лать** эш юктан эш итеп, эш юктан эш табып

не́чего II *в знач. сказ. с неопр., разг.* **1.** (*не следует*) ...асы булмау; **~ спать** йоклыйсы булма **2.** (*не надо, незачем*) ...п та торасы юк, ...п та торасы түгел; **~ об э́том толкова́ть** бу турыда сөйләп тә торасы юк

нечелове́ческ||ий, -ая, -ое **1.** (*не свойственный человеку*) кешегә хас булмаган **2.** кеше хәленнән (көченнән, күлыннан) килмәслек (килми торган), кеше хәленнән (көченнән) тыш, кеше булдыра алмаслык, чиктән тыш зур; **~ие уси́лия** чиктән тыш зур тырышлык

нечернозёмн||ый, -ая, -ое кара туфраклы булмаган; **~ая зо́на** кара туфраклы булмаган зона

нечёсаный, -ая, -ое чәче таралмаган, тузгак, чәче тузган

нечести́вый, -ая, -ое *уст.* гөнаһлы, бозык

нече́стный, -ая, -ое намуссыз, вөждансыз, турылыксыз, гаделлексез

не́чет *м разг.* так; **чёт и́ли ~?** такмы, җөпме?

нечётный, -ая, -ое так, икегә бүленми торган

нечистопло́тн||ый, -ая, -ое *прям., перен.* шапшак, шакшы, пычрак, нәжес; **~ые приёмы** пычрак алымнар

нечисто́ты *мн.* шакшылар, нәжесләр

нечи́ст||ый, -ая, -ое **1.** керле; **~ый плато́к** керле яулык **2.** пычрак, шапшак, шакшы, нәжес; **~ый двор** пычрак ишегалды **3.** (*с примесью*) катнаш, саф булмаган, саф түгел; (*о воздухе*) тынчу, тынчыган; (*о цвете*) тонык; (*о коже*) бетчәле, сыткылы; (*нечистокровный*) саф токымлы булмаган, саф нәселле булмаган, саф канлы булмаган; **~ая гли́на** катнаш балчык **4.** (*о произношении*) бик үк саф (дөрес) булмаган **5.** *разг.* (*неточно выполненный*) пөхтә булмаган, жиренә жит-кереп эшләнмәгән, начар **6.** *перен.* алдаулы, алдауга корылган; **~ые дела́**

алдаулы эшләр; **у него́ со́весть ~ а́** аның вөжданы пакъ түгел ◆ **на́ руку нечи́ст (~ый)** кулы озын, кулы кәкре; **~ый дух** *или* **~ая си́ла** *прост.* жен, шайтан, пәри

не́чисть *ж собир. прост.* **1.** *фольк.* (*нечистые дýхи*) җен-пәриләр, шайтаннар **2.** *перен.* хәшәрәтләр, жирәнечләр (*җирәнеч хайван, бөҗәк һәм түбән кешеләр турында*)

нечленораздéльн||ый, -ая, -ое аңлаешсыз; **~ые звýки** аңлаешсыз авазлар

нéчто *мест.* нәрсәдер, нидер, әллә нәрсә, бернәрсә

нещáдный, -ая, -ое аяусыз, рәхимсез, шәфкатьсез, кызганусыз

нея́вка *ж* килмәү

нея́сный, -ая, -ое **1.** (*неотчётливо слышимый*) иштелер-ишетелмәс, тоныק **2.** (*о речи, мыслях, чувствах и т.п.*) аңлаешсыз, аңлаешлы булмаган, аңлашылмый торган, ачык булмаган, тоныק

нея́сыть *эк. зоол.* соры ябалак

ни I **1.** *частица усил.* (*в отриц. предложениях*) ...да, бер генә ...дә; **ни сло́ва не изменю́** бер генә сүзен дә үзгәртмәм; **ни одного́ знако́мого не встре́тил** бер генә танышымны да очратмадым **2.** *частица усил.* (*в придаточных предложениях*) ...гына ...масын, ...гына ...са да; **кто ни уви́дит, удиви́тся** кем генә күрмәсен, [барысының да] исе китәр **3.** *союз* (*при перечислении однородных членов*) ... да, ... да; **на не́бе ни ме́сяца, ни звёзд** күк йөзендә ай да, йолдызлар да юк ◆ **ни взад ни вперёд** ни алга, ни артка; **ни-ни́** *или* **ни-ни-ни́** 1) (*при выражении категорического запрещения*) һич тә, һич тә ярамый; 2) (*при обозначении полного отсутствия действия*) һич [тә] юк, һич тә түгел; **ни ша́гу наза́д!** бер адымга да артка чигенмәскә!

ни II (*без ударения; в сочет. с предлогами является отделяемой частью отриц. мест.*) һичбер, бер ... дә; **ни от кого́ я не слыха́ла** һичбер кемнән ишетмәдем; **ни с ке́м он не разгова́ривал** һичберкем белән ул сөйләшмәде

ни́в||а *ж* I кыр, басу; **колхо́зные ~ы** колхоз кырлары **2.** *перен.* өлкә, мәйдан, юл; **на ~е просвеще́ния** мәгариф өлкәсендә

нивели́р *м геод.* нивелир (*прибор*)

нивели́ровать *сов., несов. что* **1.** *геод.* нивелирлау (*махсус прибор ярдәмендә җир өстендәге ноктaларны чагыштырып, аларның биеклеген билгеләү*) **2.** *перен. книжн.* тигезләү, аермасын бетерү, аермасын күрсәтмәү; **~ осо́бенности** үзенчәлекләр арасындагы аерманы бетерү

нивели́роваться 1. *сов., несов.* тигезләнү, аерма бетү **2.** *несов. страд. от* **нивели́ровать**

нивелиро́вщик *м* нивелирлаучы

нивх *м* нивх

ни́вхка *ж* нивх хатыны (кызы)

ни́вхи *мн.* нивхлар, нивх халкы

ни́вхский, -ая, -ое нивх[лар] ...ы; **~ язык** нивх теле

нигдé *нареч.* һичкайда, [бер] кайда да, һичбер җирдә, бер җирдә дә

нигили́зм *м* нигилизм

нигили́ст *м* нигилист

ниже- *кушма сүзләрнең беренче өлеше «түбәндә», «түбәндәрәк», «сөңрак»* (*текстның, сөйләмнең моннан яки шуннан соңгы олешендә*) *дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **~ука́занный** түбәндә күрсәтелгән; **~ска́занный** түбәндә әйтелгән; **~подписа́вшийся** түбәндә кул куйган

ни́ж||ний, -яя, -ее **1.** түбәнге, аскы; **~ний эта́ж** аскы кат; **~яя ступе́нька** түбәнге баскыч **2.** *разг.* астагы, аскы каттагы, аста торучы; **~ие жильцы́** аскы катта торучылар **3.** түбән, түбәнге; **~ее тече́ние реки́** елганың түбән агымы **4.** эчке; **~яя руба́шка** эчке күлмәк

низ *м* **1.** (*нижняя часть*) ас, аскы як, аскы өлеш **2.** *мн.* **~ы́** *уст.* (*низшие слои общества*) түбәнге катлау (*буржуаздворяннар җәмгыятендә*) **3.** *мн.* **~ы́** *муз.* түбән ноталар

низа́ть *несов. что* [җепкә] тезү

низверга́ть *несов. см.* **низве́ргнуть**

низверга́ться *несов.* **1.** *см.* **низве́ргнуться; 2.** *страд. от* **низверга́ть**

низве́ргнуть *сов. кого-что, книжн.* бәреп төшерү; атып бәрү

низве́ргнуться *сов. книжн.* төшү, егылып төшү

низи́на *ж* уйсулык, уйсу җир, уйсу урын, түбән җир

ни́зк||ий, -ая, -ое **1.** тәбәнәк; карсак; **~ий забо́р** тәбәнәк койма; **~ий каблу́к** тәбәнәк үкчә; **челове́к ~ого ро́ста** тәбәнәк буйлы кеше **2.** түбән; **~ое ка́чество** түбән сыйфат; **~ая температу́ра** түбән температура; **~ие це́ны** түбән хаклар **3.** түбән, нәкәс, нәҗес; **~ий челове́к** түбән кеше; **~ий посту́пок** түбән эш **4.** түбән, калын; **~ая но́та** *муз.* түбән нота; **~ий го́лос** калын тавыш ◆ **~ий лоб** тар маңгай; **~ий покло́н** түбәнчелек белән баш ию

ни́зко *нареч.* **1.** түбән; түбәннән; **самолёт пролете́л ~** самолёт түбән очып узды **2.** түбән, намуссыз; **он поступи́л ~** ул түбәнлек күрсәтте **3.** *в знач. сказ.* түбән, җир якын; **о́кна ~ от земли́** тәрәзәләре җир якын ◆ **~ кла́няться** түбәнчелек белән баш ию

низпокло́нник *м* ялагай, юмакай, тәлинкә тоткы, баш июче

низкопокло́нничать *несов.* ялагайлану, юмакайлану, тәлинкә тоту, баш ию

низкопокло́нство *с* ялагайлык, юмакайлык, тәлинкә тоту, баш ию

низкопро́бн||ый, -ая, -ое **1.** түбән пробалы; **~ое серебро́** түбән пробалы көмеш **2.** *перен. разг.* түбән сыйфатлы, начар

низкоро́слый, -ая, -ое тәбәнәк [буйлы], карсак

низкосо́ртный, -ая, -ое түбән сортлы, түбән сыйфатлы

низлага́ть *несов. см.* **низложи́ть**

низложи́ть *сов. прям., перен. кого-что, книжн.* [бәреп] төшерү; **~ мона́рха** монархны тәхеттән төшерү; **~ чей-л. авторите́т** абруен төшерү

ни́зменность *ж* (*низменная местность*) түбәнлек, иңкү җир, иңкүлек, уйсу җир, үзәнлек, уйсулык

ни́зменн||ый, -ая, -ое **1.** түбән, иңкү, иңсү, үзәнсу, уйсу; **~ое ме́сто** иңкү жир **2.** *перен.* түбән, кабахәт, нәкәс; **~ые интере́сы** түбән интереслар

низов||о́й, -а́я, -о́е: **~о́й ве́тер** түбәннән искән җил; **~ые города́** елга тамагына якын урнашкан шәһәрләр, түбәнге шәһәрләр; **~ы́е организа́ции** башлангыч оешмалар; **~а́я печа́ть** урындагы матбугат; **~а́я трава́** уйсулыкта үскән үлән

низо́вье *с* түбән агым, түбәнге агым; түбәнге өлеш; **~ Ка́мы** Каманың түбәнге өлеше

ни́зом *нареч.* астан, түбән юл белән, аскы юл белән

ни́зость *ж* түбәнлек, кабахәтлек, нәкәслек

ни́зш||ий, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от* **ни́зкий** 2; **~ий сорт** ин түбән сорт **2.** түбән төзелешле, садә; **~ые расте́ния** түбән төзелешле үсемлекләр **3.** түбән; **~ее зва́ние** түбән дәрәҗә **4.** башлангыч; **~ее образова́ние** башлангыч белем

ника́к I *нареч.* ничек тә, берничек тә, һич тә; **вот э́того я ~ не понима́ю** менә моны мин һич тә аңлый алмыйм ◆ **~ нет** һич тә юк, һич тә түгел (*түбәнчелек белән бирелгән җавап*)

ника́к II *частица и вводн. сл. прост.* ахрысы, бугай, күрәсең, булса кирәк; **ты, ~, заболе́л?** син авырдың ахрысы?

никак||о́й, -а́я, -о́е *мест.* **1.** һичбер, һичбер нинди, бернинди дә, һичбер төрле; **нет ~о́го сомне́ния** һичбер [нинди] шик юк **2.** (*никуда не годный*) *разг.* бернәрсәгә яраксыз, бернигә дә ярамый торган, начар; **шахмати́ст он ~о́й** ул бернигә яраксыз шахматчы, ул һичбер нинди шахматчы түгел ◆ **без ~и́х!** *или* **и [бо́льше] ~и́х!** ≈ әйткән-беткән, бетте-китте; вәссәлам!; **~ не...** һич тә ... түгел; **он ~ не врач** ул һичбер нинди врач түгел; **~их гвозде́й!** әйткән-беткән!, бетте-китте!; вәссәлам!

ни́келев||ый, -ая, -ое **1.** никель ...ы; **~ая руда́** никель рудасы **2.** никель ..., никельдән ясалган; никель йөгертелгән; **~ый ча́йник** никель чәйнек

никелирова́ть *несов. что* никель йөгертү, никельләү

никелиро́вка *ж* **1.** *см.* **никелирова́ть; ~ дета́лей** детальләрне никельләү **2.** (*никелевое покрытие*) никель катлавы, никель йөгертелгән катлау

никелиро́вочный, -ая, -ое никель йөгертү ...ы, никельләү ...ы; **~ цех** никельләү цехы

ни́кель *м хим.* никель

ни́кнуть *несов.* **1.** (*о растениях*) шиңү, шиңеп төшү, шиңеп салынып төшү (бөгелү, сыгылу), сулу **2.** *перен.* (*терять силы*) зәгыйфьләнү, хәлсезләнү, хәлсезләнеп китү, хәлсезләнеп сыгылып төшү

никогда́ *нареч.* бервакытта [да], һичбер вакытта [да], беркайчан [да]; **лу́чше по́здно, чем ~** *погов.* һич булганчы, кич булсын; соң булса да уң булсын ◆ **как**

~ бервакытта да булмагандай, бервакытта да булмаган кебек (шикелле, дәрәҗәдә)

нико́||й: ~им о́бразом һич тә, һичбер хәлдә дә, әллә нигә дә

никоти́н *м* никотин

никоти́нный, -ая, -ое никотин ...ы, никотинлы; **~ раство́р** никотин эремәсе

никоти́нов||ый, -ая, -ое никотин ...ы, никотинлы; **~ая кислота́** никотин кислотасы

никто́ *мест.* **1.** беркем дә, һичкем, берәү дә; **~ меня́ не ждёт** беркем дә мине көтми **2.** *в знач. сущ.* **~** *м нескл. разг.* беркеме дә түгел (туган тиешле түгел); **он мне ~** ул минем беркемем дә түгел

никуда́ *нареч.* һичкая, беркая да; **~ не пое́ду** беркая да бармыйм ♦ **~ не годи́тся** бернәрсәгә (бернигә) дә ярамый; **~ не го́дный** бернәрсәгә (бернигә) яраксыз, бернәрсәгә дә ярамый торган

никуды́шный, -ая, -ое *прост.* бернәрсәгә яраксыз, һичнәрсәгә яраксыз, бернәрсәгә дә ярамый торган

никчёмн||ый, -ая, -ое *разг.* файдасыз, кирәксез, кирәкмәгән, [бернигә дә] кирәге булмаган; **~ая кни́га** бернигә дә кирәге булмаган китап; **~ый вопро́с** кирәкмәгән сорау

нима́ло *нареч.* һич тә, аз гына да, бер дә; **ваш вопро́с его́ ~ не смути́л** биргән соравыгыз аны һич тә уңайсызландырмады

нимб *м* нур, нурлы алка (*иконалардагы, антик сыннарның башы тирәсендәге*)

ни́мфа *ж миф.* нимфа

ниоткуда́ *нареч.* беркайдан да, һичкайдан, бер җирдән дә, һичбер җирдән

нипочём *нареч. в знач. сказ. кому-чему, разг.* берни түгел, берни тормый; зарарсыз, зарары (зыяны) юк; **моро́зы ему́ ~** салкыннар аның өчен берни түгел

нисколько *нареч.* бер дә, һич [тә], һичбер

ниспада́ть *несов. книжн.* салынып тору (төшеп тору)

ниспровергну́ть *несов. см.* **ниспове́ргнуть**

ниспове́ргнуть *сов. прям., перен. кого-что, книжн.* [бәреп] төшерү; **~ авторите́т** абруен төшерү

нисходя́щ||ий, -ая, -ее кимеп бара торган, кимеп баручы ♦ **~ее ударе́ние** *лингв.* төшерелмә басым

нитеви́дный, -ая, -ое җепсыман, җептәй ♦ **~ пульс** *мед.* җепсыман пульс, сизелер-сизелмәс пульс

ни́тк||а *ж* **1.** җеп; **вдеть ~у в иго́лку** энәгә җеп саплау **2.** бер тезмә; **~а би́сера** бер тезмә сәйлән ♦ **до [после́дней] ~и обобра́ть** ялангач калдыру, [талап] алып бетерү

нитроглицери́н *м* нитроглицерин

нитча́тка *ж* **1.** *бот.* бака ефәге **2.** *зоол.* җеп суалчан

ни́тчатый, -ая, -ое *см.* **нитеви́дный**

нит||ь *ж* **1.** *см.* **ни́тка; 2.** *перен.* җепсел; **не́рвные ~и** нерв җепселләре **3.** *перен.* җеп, тезмә; чылбыр; **~и дру́жбы** дуслык җепләре; **~и воспомина́ний** истәлекләр чылбыры; **потеря́ть ~ь разгово́ра** сүзнең җеп очын югалту

ни́тян||ый, -ая, -ое киже-мамык ..., киже-мамык җептән бәйләнгән; **~ые перча́тки** киже-мамык перчаткалар

ниц *нареч. книжн.* йөзтүбән; **па́дать ~** йөзтүбән егылу

ничего́ *нареч. разг.* **1.** (*довольно сносно*) ярыйсы [гына], бертөрле **2.** *в знач. сказ.* (*пусть*) ярый, ярар; (*мало что значит*) зарар (зыян) юк, берни түгел; (*всё равно*) барыбер, берни түгел, исе дә китми; **пусть придёт, ~** берни түгел, килә бирсен ♦ **~ подо́бного** һич тә алай түгел

ничегонеде́лание *с разг.* бушка вакыт үткәрү, эшсезлек, эшсез яту, тик яту, түшәмгә төкереп яту, буш йөрү

нич||ей́, -ья́, -ьё *мест.* **1.** һичкемнеке, берәүнеке дә [булмаган], [бер] кемнеке дә [булмаган], хуҗасыз, иясез; **~ья́ соба́ка** иясез эт **2.** (*чей бы то ни было*) һичкемнең [дә], беркемнең [дә], берәүнең [дә]; **не ну́жно мне ~и́х сове́тов** һич беркемнең киңәше кирәк түгел миңа **3.** *в знач. сущ.* **~ья́** *ж спорт.* бер якның да отмавы, уртак нәтиҗә; **согласи́ться на ~ью́** уртак нәтиҗәгә килешү

ничей́н||ый, -ая, -ое **1.** *разг. см.* **ничей́** 1; **~ая земля́** хуҗасыз җир **2.** *спорт.* бер якның да отмавы белән ...ган; **~ая па́ртия** бер якның да отмавы белән тәмамланган партия

ничко́м *нареч.* йөзтүбән

ничто́ *мест.* **1.** һичнәрсә, һичбер нәрсә, һични, бернәрсә дә; **его́ ~ не интересу́ет** аны бернәрсә дә кызыксындырмый; **он ничего́ не по́нял** ул һичнәрсә аңламады **2.** *в знач. сущ. м нескл.* берни түгел; **без труда́ челове́к ~** хезмәттән башка кеше беркем дә түгел ♦ **преврати́ться (обрати́ться) в ~** юкка чыгу, бетү, төмам таркалу

ничто́же: ~ сумня́шеся *шутл.* һич тә икеләнмичә, һич тә шикләнмичә, һич тә уйлап-нитеп тормыйча

ничто́жество *с* бик түбән (вак) кеше, вак жанлы кеше, чүп [кеше]; нәҗес

ничто́жн||ый, -ая, -ое **1.** бик аз (кечкенә), чиктән тыш аз (кечкенә); **~ая часть** *чего-л. берәр нәрсәнең* бик кечкенә өлеше **2.** бик әһәмиятсез, бик кечкенә; бик түбән; **~ая причи́на** бик кечкенә сәбәп **3.** бик түбән, бик вак, вак җанлы; **~ый челове́к** бик түбән кеше

ничу́ть *нареч. разг.* бер дә, һич [тә], һичбер ♦ **~ не быва́ло** һич тә юк, һич тә [алай] түгел

ни́ша *ж* куыш; уем; чокыр

нища́ть *несов.* фәкыйрьләнү, фәкыйрьлеккә төшү, хәерчеләнү, хәерчелеккә төшү

ни́щенка *ж разг.* теләнче хатын (кыз), хәерче хатын (кыз)

ни́щенск||ий, -ая, -ое **1.** теләнче ...ы, хәерче ...ы; **~ое существова́ние** хәерче тормышы **2.** *перен.* бик аз (кечкенә, түбән); **~ая пла́та** бик түбән хак (бәя)

ни́щенство *с* теләнчелек, хәерчелек; фәкыйрьлек

ни́щенствовать *несов.* **1.** (*жить подаянием*) хәерчелек иту, хәер сорау, хәер эстәү, соранып йөрү **2.** (*жить в нищете*) фәкыйрьлектә яшәү, хәерчелектә яшәү

нищета́ *ж* **1.** (*крайняя бедность*) хәерчелек, фәкыйрьлек **2.** *перен.* фәкыйрьлек; **духо́вная ~** рухи фәкыйрьлек **3.** *собир. разг.* хәерчеләр, теләнчеләр; фәкыйрьләр

ни́щ||ий, -ая, -ее **1.** (*крайне бедный*) фәкыйрь, бик ярлы **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* теләнче, хәерче

но I 1. *союз* ләкин, әмма; әмма ләкин, мәгәр; **не то́лько ты, но и я** син генә түгел, мин дә; **он не то́лько писа́ть, но да́же и чита́ть не уме́ет** ул яза гына түгел, хәтта укый да белми **2.** *в знач. сущ. с нескл.* ләкин; **одна́ко здесь есть одно́ «но»** әмма биредә бер «ләкин» бар

но II *межд.* **1.** (*при понукании лошади*) на-а-а **2.** (*выражает предостережение, угрозу*) ну-ну

нова́тор *м* новатор, яңалык кертүче, яңалыкчы; **~ы произво́дства** производство новаторлары

нова́торск||ий, -ая, -ое новаторлык ...ы, новаторларча ..., яңалык кертүчеләрчә ...; **~ое отноше́ние к труду́** хезмәткә новаторларча мөнәсәбәт

нова́торство *с* новаторлык, яңалык кертү, яңалыкчылык

нове́лла *ж лит.* новелла (*кыска хикәя*)

новелли́ст *м* новеллачы

но́веньк||ий, -ая, -ое *разг.* **1.** өр-яңа; **~ий костю́м** өр-яңа костюм **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж см.* **новичо́к**

новизна́ *ж* яңалык

нови́нк||а *ж* яңалык (*яңа әйбер, яңа хәбәр*); **кни́жные ~и** яңа китаплар ♦ **в ~у** яңалык [булу, булып тору]

новичо́к *м разг.* яңа кеше (*эшкә яңа кергән кеше*); яңа укучы (*мәктәпкә яңа кергән укучы*)

новобра́нец *м* новобранец (*яңа гына хәрби хезмәткә алынган кеше*)

новобра́чн||ый, -ая, -ое **1.** яңа гына өйләнгән (өйләнешкән), яңа гына никахлашкан **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* яңа гына өйләнгән; **~ая** *ж* яңа гына кияүгә чыккан

нововведе́ние *с* яңалык

новогóдн||ий, -ая, -ее яңа ел ...ы; **~ий пода́рок** яңа ел бүләге; **~ее поздравле́ние** яңа ел белән котлау; **~яя ночь** яңа ел төне

новоиспечённый, -ая, -ое *шутл.* яңа гына ...ган; **~ прое́кт** яңа гына төзелгән проект; **~ студе́нт** яңа гына студент булган [кеше]

новолу́ние *с* яңа ай, ай башы

новообразова́ние *с* **1.** яңа форма (элемент *һ.б.ш.*) барлыкка килү; **~ минера́лов** яңа минераллар барлыкка килү **2.** *мед.* шеш **3.** *лингв.* яңа сүз (берәмлек *һ.б.ш.*)

новорождённ||ый, -ая, -ое **1.** яңа туган **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* яңа туган бала

новосёл *м* яңа урынга күчеп килгән кеше, яңа өйгә күчеп килгән кеше

новосе́лье *с* [яна] өй туе; **пригласи́ть на ~** өй туена чакыру

новостро́йка *ж* **1.** (*строительство*) яңа төзелеш, яңа корылыш **2.** (*здание*) яңа корылма

но́вост||ь *ж* **1.** яңалык; **~и нау́ки и те́хники** фән һәм техника яңалыклары **2.** хәбәр; **прия́тная ~ь** күңелле хәбәр ◆ **вот [ещё] ~ь (~и)!** *или* **что за ~ь (~и)!** ни дигән сүз тагы!

новоте́льная *с.-х.*: **~ коро́ва** 1) яңа гына бозаулаган сыер; 2) беренче бозау анасы (*беренче тапкыр бозаулаган сыер турында*)

новоя́вленный, -ая, -ое *ирон.* яңа гына барлыкка (дөньяга) килгән; өр-яңа; **~ защи́тник** өр-яңа яклаучы

но́вшество *с* яңалык

но́в||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* яңа; **~ый костю́м** яңа костюм; **~ые иде́и** яңа идеялар; **~ая исто́рия** яңа тарих; **~ая поро́да скота́** яңа нәселле терлек; **~ая мо́да** яңа мода; **~ый учёбник** яңа дәреслек; **~ый учени́к** яңа укучы; **~ое вре́мя** яңа вакыт; **он здесь челове́к ~ый** биредә ул яңа кеше; **~ые места́** яңа урыннар **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* яңалык; **чу́вство ~ого** яңалыкны тою ◆ **~ое сло́во** *с чём* яңалык, яңа сүз; **Но́вый год** Яңа ел

новь *ж* (*целина*) чирәм җир, сөрелмәгән җир

ног||а́ *ж* аяк ◆ **без (за́дних) ног** бик нык арып; **вверх ~а́ми** баштүбән; **в ~а́х** аяк очында; **е́ле но́ги унести́** көчкә качып котылу (китү); **е́ле но́ги переставля́ть** көчкә-көчкә гегә атлап бару, аякны чак сөйрәп бару; **на ~а́х** аякта, аяк өстендә; **на ~а́х не стои́т** аяк өстендә басып тора алмый (*бик арыган яисә исерек*); **ни ~о́й** аяк[та] басмаячакмын; **ног под собо́й не чу́ять (не слы́шать)** 1) (*от усталости*) әйтерсең лә, аяклар үзеннеке түгел; 2) (*от радости*) аяк[лар] җиргә тимәү, кая басарга белмәү; түбәсе күккә тию; **~и́ не бу́дет** (*о себе*) аяк [та] басмаячакмын; (*о другом*) аяк [та] бастырмаячакмын; **одна́ ~а́ здесь, друга́я — там** бер аягы анда, берсе монда (*бик тиз барып кайту турында*); **одно́й ~о́й в моги́ле** бер аягы җирдә [түрдә], икенчесе — гүрдә; **под ~а́ми** аяк астында; аста, түбәндә; **со всех ног [броса́ться, кида́ться]** җанфәрманга [ташлану]

нога́ец *м* нугай, нугай кешесе

нога́йка *ж* нугай хатыны (кызы)

нога́йский, -ая, -ое нугай[лар] ...ы; **~ язык** нугай теле

нога́йцы *мн.* нугайлар, нугай халкы

ноготки́ *мн. бот.* тырнак гөл

но́г||оть *м* тырнак ◆ **до ко́нчиков (до конца́) ~тей** ≈ баштан аяк, башыннан аягына кадәр, үтәдән-үтә; **~тя его́ не сто́ит** [аның] кисәп ташлаган тырнагына да тормый

нож *м* пычак ◆ **без ~а́ заре́зать** пычаксыз сую, харап итү; **быть на ~а́х** *с кем* пычакка пычак килеп тору (*дошман булу*); **~ в спи́ну** аркага пычак кадау, арттан китереп пычак кадау; **~ о́стрый** үткен пычактай (*бик зур куңелсезлек, бик авыр, куңелсез нәрсә турында*)

ножев||о́й, -ая, -о́е пычак ...ы; **~а́я ра́на** пычак ярасы

но́жик *м* пәке, пычак; **перочи́нный ~** карандаш очлый торган пәке

но́жк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **нога́; прыга́ть на одно́й ~е** бер аякта сикерү, титаклау **2.** аяк; **~а стола́** өстәл аягы **3.** *бот.* сабак; **~а одува́нчика** тузганак сабагы

но́жницы *только мн.* кайчы

но́жны, ножны́ *только мн.* кын

ножо́вка *ж* кул пычкысы

ноздрева́тый, -ая, -ое тишекле-тишекле, тишек-тишек, күзле-күзле, күзәнәкле; **~сыр** күзәнәкле сыр

ноздря́ *ж* борын тишеге

нока́ут *м спорт.* нокаут (*бокста*)

нокаути́ровать *сов., несов. кого, спорт.* нокаут ясау, нокаутка жибәрү (*бокста*)

нокда́ун *м спорт.* нокдаун (*бокста*)

ноктю́рн *м муз.* ноктюрн

ноль *м* ноль

номенклату́ра *ж* номенклатура, исемлек, исемнәр җыелмасы

номенклату́рный, -ая, -ое номенклатура ...ы, номенклатур; **~ рабо́тник** номенклатур работник

но́мер *м* **1.** *в разн. знач.* номер; **~ биле́та** билет номеры; **~ автомоби́ля** автомобиль номеры; **просто́рный ~** иркен номер; **хорово́й ~** хор номеры **2.** сан; **после́дний ~ журна́ла** журналның соңгы саны

номеро́к *ж* **1.** *уменьш. от* **но́мер** 1; **2.** (*жетон с цифрой*) номер

номина́л *м* номинал (*товарның, акчаның күрсәтелгән бәясе*)

номина́льный, -ая, -ое номиналь, өстенә куелган (язылган)

нонпаре́ль *ж полигр.* нонпарель (*петиттан ваграк шрифт*)

нора́ *ж* өң, җәнлек оясы

норве́жец *м* норвегияле, норвегияле кеше

норве́жка *ж* норвегияле хатын (кыз)

норве́жский, -ая, -ое норвегиялеләр ...ы; Норвегия ...ы; **~ язы́к** норвегиялеләр теле

норве́жцы *мн.* норвегиялеләр, Норвегия халкы

норд *м* **1.** (*северное направление*) төньяк **2.** (*северный ветер*) төньяк жиле

норд-ве́ст *м* **1.** (*северо-западное направление*) төньяк-көнбатыш **2.** (*северо-западный ветер*) төньяк-көнбатыш жиле

норд-о́ст *м* **1.** (*северо-восточное направление*) төньяк-көнчыгыш **2.** (*северо-восточный ветер*) төньяк-көнчыгыш жиле

но́рка I *ж уменьш. от* **нора́**

но́рка II *ж зоол.* чәшке (*җәнлек*)

но́рков||ый, -ая, -ое **1.** чәшке ...ы; **~ая шку́рка** чәшке тиресе **2.** чәшке механнан тегелгән, чәшке ...; **~ая ша́пка** чәшке бүрек

но́рм||а *ж* **1.** норма, кагыйдә; **~ы литерату́рного языка́** әдәби тел нормалары **2.** норма, күләм; **~ а вы́работки** эшләп чыгару нормасы

нормализова́ть *сов., несов. что* нормальләштерү

нормализова́ться 1. *сов., несов.* нормальләшү **2.** *несов. страд. от* **нормализова́ть**

норма́льный, -ая, -ое **1.** нормаль, гадәттәге; **~ вес** нормаль авырлык **2.** (*психически здоровый*) нормаль, психик [яктан] сәламәт

норма́нны *мн.* норманнар (*урта гасырларда Скандинавиядә яшәгән кабиләләрнең гомуми исеме*)

норма́тив *м* норматив; **техни́ческие ~ы** техник нормативлар

норма́тивн||ый, -ая, -ое норматив; **~ые показа́тели** норматив күрсәткечләр; **~ая грамма́тика** норматив грамматика

нормирова́ть *сов., несов. что* нормалаштыру, нормага кую (салу)

нормиро́вщик *м* нормировщик

нормиро́вщица *ж* нормировщик хатын (кыз)

но́ров *м прост.*: **с ~ом** тискәре, кире, үзсүзле

норови́стый, -ая, -ое *прост.* (*о лошади*) чыгымчы; (*о человеке*) тискәре, кире, үзсүзле

нрови́ть *несов. разг.* (*стремиться сделать что-л.*) тырышу, омтылу, матавыш; (*стремиться стать кем-л.*) ... булырга тырышу (маташу, омтылу), ...лыкка омтылу

нос *м в разн. знач.* борын; **~ с горби́нкой** бөкре (кәкре) борын; **курно́сый ~** почык (тупыйк) борын; **~ ло́дки** көймәнең борыны ◆ **на ~ý** борын төбендә, җитеп (якынлашып) килә; **зима́ на ~ý** кыш борын төбендә; **~ к ~у** *или* **~ом к ~у** ≈ маңгайга-маңгай, йөзгә-йөз , кара-каршы; **~ не доро́с** башың яшь әле; **под [са́мым] ~ом** *у кого* борын төбендә, борын астында (*якында*); **с ~а (~у)** *прост.* борын (кеше) башыннан; **в ~ говори́ть** борын аша сөйләү, борын белән сөйләү; тынкыш сөйләү, тынкышлану; **~а не каза́ть (не пока́зывать)** борынны да күрсәтмәү, [күзгә дә] күренмәү, килмәү; **по́д нос говори́ть (бормота́ть** *и т.п.*) борын астыннан сөйләү (мыгырдану)

носа́стый, -ая, -ое *прост.*, **носа́тый**, -ая, -ое *разг.* зур борынлы

но́сик *м* **1.** *уменьш. от* **нос; 2.** (*у чайника, у обуви*) борын

носи́лки *только мн.* носилка

носи́льн||ый, -ая, -ое өскә кия (киелә) торган; **~ое бельё** эчке киемнәр; **~ые ве́щи** өс киемнәре

носи́тель *м книжн.* **1.** ия, вәкил; таратучы; **~ культу́ры** мәдәният таратучы **2.** *мед.* таратучы; **~ дифтери́и** дифтерия таратучы **3.** сойләшүче; **~ тата́рского языка́** татар телендә сөйләшүче

носи́тельница *ж см.* **носи́тель**

носи́||ть *несов.* **1.** *кого-что* йөртү, күтәреп йөртү; **~ть портфе́ль под мы́шкой** портфельне култык астына кыстырып йөртү **2.** ташу; **~ть дрова́** утын ташу **3.** *кого-что, разг.* (*о бере-*

менной) күтәрү; **~ть ребёнка** бала күтәрү (*йөкле булу*) **4.** *что* кию, киеп йөрү, йөртү; (*медали, украшения и т.п.*) тагу, тагып йөртү; **~ть чёрное пла́тье** кара күлмәк киеп йөрү; **~ть кольцо́** йөзек кию; **~ть тёмные очки́** кара күзлек кию **5.** (*о волосах, бороде, усах*) йөртү **6.** *что* йөрү, йөртү; **~ть де́вичью фами́лию** кыз чагындагы фамилияңне йөртү **7.** булу, бару; **спор ~л бу́рный хара́ктер** бәхәс кызу характерда булды ♦ **~ть в себе́** *что* эчендә саклау (*кешегә сөйләмәү*); **~ть на рука́х** *кого* ≈ уч төбендә генә йөртү; ≈ өрмәгән урынга утыртмау (*бик кадерләү*); **высоко́ (го́рдо) ~ть го́лову** башны югары тоту (*үзен горур тоту*)

носи́ться *несов.* **1.** [ашыгып, ашыкпошык] йөрү, чабып йөрү, (*берәр нәрсәгә утырып*) тиз-тиз йөрү; чабу; **~ на мотоци́кле** мотоциклда чабу **2.** (*находиться в но́ске*) кияргә ярау, киелү; (*быть принятым модой*) йөртелү, киелү, кию модасы югалмау (саклану); **костю́м но́сится до сих по́р** костюм хәзергә кадәр киелә **3.** *с кем-чем, разг.* ис китеп йөрү, мавыгып йөрү, әвәрә килү; **~ с но́вым пла́ном** яңа план белән мавыгып йөрү **4.** *страд. от* **носи́ть** I ♦ **~ в во́здухе** сизелеп тору; **~ как с пи́саной то́рбой** әвәрә килү (*берәр әһәмиятсез нәрсә белән*)

носки́ *мн.* оекбаш

но́ск||ий, -ая, -ое **1.** *разг.* (*об одежде, обуви*) нык, чыдам **2.** (*о птицах*) күп йомырка салучы, күп йомырка сала торган

носоглото́тка *ж* йоткылык өсте

носо́к *м* (*ступни*) баш, оч; (*обуви, чулка и т.п.*) баш, оч, борын

носоро́г *м* мәгезборын, кәркәдән

ностальги́я *ж* җирсү, җирсетү, туган илне сагыну

но́т||а I *ж муз.* нота; **игра́ть по ~ам** нотага карап уйнау ♦ **как по ~ам разыгра́ть** шоп-шома (ул-бусыз) үткәреп җибәрү

но́та II *ж дип.* нота

нотариа́льн||ый, -ая, -ое **1.** нотариус ...ы, нотариаль; **~ая конто́ра** нотариаль контора **2.** нотариуста таныкланган; **~ая ко́пия** нотариуста таныкланган күчермә

нота́риус *м* нотариус

нота́ци||я I *ж* үгет, нәсихәт, үгет-нәсихәт; акыл өйрәтү, вәгазьләү; **чита́ть ~ю** үгет-нәсихәт бирү

нота́ция II *ж спец.* нотация (*шартлы билгеләр системасы*)

но́тн||ый, -ая, -ое нота[лар] ...ы; **~ая тетра́дь** нота дәфтәре

ночева́||ть *сов., несов.* куну, төн үткәрү, йоклау ♦ **и не ~ло** *что* ≈ эзе (әсәре) дә юк, эзе дә булмаган; кереп тә чыкмаган

ночёвк||а *ж* куну; **прие́хать с ~ой** куна килү

ночле́г *м* **1.** куну урыны, кунар җир (урын), куна торган җир (урын); **найти́ себе́ ~** үзенә куну урыны табу **2.** куну; **останови́ться на ~** куна керү

ночле́жка *ж разг.* ночлежка (*капиталистик илләрдә куну урыннары булмаган шәһәр ярлылары өчен кунып чыгу йорты*)

ночле́жный, -ая, -ое куну ...ы, кунып чыгу ...ы; **~ дом** кунып чыгу йорты

ночни́к *м* төнге лампа

ночни́ца *ж* **1.** (*бабочка*) төн күбәләге **2.** (*мелкая летучая мышь*) ярканат

ночн||о́й, -а́я, -о́е **1.** төн ...ы; төнге; **~о́й мрак** төн караңгысы; **~о́й сон** төнге йокы; **в ~о́е вре́мя** төнлә, төнлө белән **2.** төнге; **~а́я рабо́та** төнге эш **3.** *в знач. сущ.* **~о́е** *с* куна бару; **отпра́виться в ~о́е** [ат ашатырга] куна бару ♦ **~а́я ба́бочка** *зоол.* төн күбәләге; **~а́я краса́вица** *бот.* төн гүзәле

ноч||ь *ж* төн; **всю ~ь** төн буе; **глубо́кая ~ь** кара төн, җиде төн уртасы; **глубо́кой ~ью** җиде төн уртасында; **день и ~ь** көне-төне; **под покро́вом ~и** төн пәрдәсе астында, төнлә; **це́лыми ~а́ми** төннәр буе ♦ **на́ ночь** төнгә, төнгегә; **чита́ть на́ ночь** йокы алдыннан уку; **на́ ночь гля́дя** төнгә каршы; **споко́ной ~и!** тыныч йокы!

но́чью *нареч.* төнлә белән

но́ша *ж прям., перен.* йөк ♦ **свои́ ~ не тя́нет** *погов.* үз сеягең үзеңә авыр түгел

но́шеный, -ая, -ое киелгән; кулланылган; тотылган; **~ костю́м** киелгән костюм

ноя́брь *м* ноябрь, ноябрь ае

ноя́брьск||ий, -ая, -ое ноябрь ...ы; ноябрь аендагы ...; **~ие холода́** ноябрь аендагы салкыннар

нрав *м* **1.** холык, табигать; **до́брый ~** йомшак табигать **2.** *обычно мн.* **~ы** гадәтләр, гореф-гадәтләр; **стари́нные ~ы** борынгы гадәтләр ♦ **по ~у** ошый, күңелгә ошый, күңелгә хуш килә; **пришло́сь по ~у** күңелгә ошады

нра́вит||ься *несов.* **1.** *кому-чему* ошау, күңелгә ошау, хуш килү, күңелгә яту **2.** *безл. кому-чему и с неопр.* ошау, ярату; **ему́ ~ся е́здить верхо́м** ул атка атланып йөрергә ярата

нравоуче́ние *с* үгет-нәсихәт, вәгазь

нравоучи́тельный, -ая, -ое үгет-нәсихәтле, үгет-нәсихәт биргән

нра́вственность *ж* әхлаклылык, әхлак; әдәп

нра́вственн||ый, -ая, -ое **1.** әхлак ...ы, әхлакый; **~ые но́рмы** әхлак нормалары; **~ое воспита́ние** әхлак тәрбиясе; **~ый долг** әхлакый бурыч **2.** әхлаклы, тәүфыйклы, әдәпле; **~ый челове́к** тәүфыйклы кеше; **~ый посту́пок** әхлаклылык күрсәтү **3.** мораль, рухи, эчке; **~ые муче́ния** рухи газаплар

ну I *межд.* **1.** (*выражает побуждение к действию*) я; әйдә; **ну, расска́зывай** я, сөйлә **2.** кит[егез] әле; **ну тебя́, не меша́й!** кит әле, комачаулама! **3.** (*выражает удивление*) әй, искиткеч, исең китәр, ... дә соң ...ы; **ну и дождь!** көчле дә соң яңгыры!

ну II *частица* **1.** *вопр.* (*неужели*) китсәнә, китче, булмас ла **2.** *усил.* я; я ...ди, инде; **ну, а да́льше что?** я, аннан соң?; **ну, коне́чно!** билгеле инде! **3.** *в знач. союза* (*указывает на вывод, заключение или вводное замечание*) әйс; кыскасы; я, димәк; **ну, я пошёл** я, мин киттем **4.** (*в знач. «начал», «стал»*) ...а башлады (башладылар); **вошли́ в ко́мнату — и ну крича́ть** бүлмәгә керделәр дә кычкыра башладылар ♦ **ну и ну!** исең китәр!

ну́дный, -ая, -ое *разг.* эчпошыргыч, ялыктыргыч, күңелсез

нужд||а́ *ж* **1.** (*бедность*) мохтаҗлык, ярлылык, фәкыйрьлек **2.** (*потребность в чём-л.*) ихтыяҗ, хаҗәт; мохтаҗлык; йомыш, кирәк [нәрсә]; **без ~ы́** булмаса; тик торганда; **в слу́чае ~ы́** кирәк булган хәлдә (очракта), кирәк була калса; **нет ~ы́** хаҗәте юк, кирәге юк; **нет ~ы́ приводи́ть приме́ры** мисаллар китерүнең кирәге юк; **ну́жды и запро́сы трудя́щихся** хезмәт ияләренең ихтыяҗлары һәм таләпләре; **скоре́е по привы́чке, чем по ~е́** кирәк булудан бигрәк гадәт буенча; **испы́тывать ~у́ в** *чём-л. берәр нәрсәгә* мохтаҗ булу

нуждаемость *ж* мохтаҗлык

нужда́ться *несов.* **1.** (*жить в бедности*) мохтаҗлыкта яшәү, фәкыйрьлектә яшәү **2.** *в ком-чём* мохтаҗ булу, ихтыяҗың булу, ихтыяҗың төшү, кирәксенү, кирәк булу; **~ в по́мощи** ярдәмгә мохтаҗ булу; **ни в ко́м не ~** беркемдә дә ихтыяҗың булмау

ну́жно *в знач. сказ. безл.* кирәк; **~ торопи́ться** ашыгырга кирәк; **мне ~ идти́** мина китәргә кирәк ♦ **о́чень ~!** бик кирәк иде!, бик кирәге бар иде!

ну́жн||ый, -ая, -ое кирәкле, кирәк; зарур; **~ые ве́щи** кирәкле әйберләр

ну́-ка *межд. разг. см.* **ну** I 1

ну́кать *несов.* «я әле», «я әле» дип тору

нулев||о́й, -а́я, -о́е нуль ...ы; **~а́я сте́пень** нуль дәрәҗәсе

нул||ь *м* нуль ♦ **свести́ к ~ю** юкка чыгару

нумера́ция *ж* **1.** *см.* **нумерова́ть; 2.** номерлар; **~ домо́в** өйләрнең номерлары

нумерова́ть *несов. кого-что* номерлау, номерлар сугу (сугып чыгу)

нумизма́т *м* нумизмат

нумизма́тика *ж* нумизматика (*борынгы акчаларны һәм медальләрне өйрәнә торган фән*)

ну́трия *ж* нутрия, саз кондызы

нутр||о́ *с* **1.** *прост.* (*внутренние органы*) эч, карын **2.** *разг.* (*внутренняя часть чего-л.*) эч **3.** *перен. разг.* (*внутренняя сущность чего-л.*) (*берәр нәрсәнең*) асылы, йөзе **4.** *перен.* (*чутьё, инстинкт*) күңел; **~о́м угада́л** күңеле сизде ♦ **не по ~у́** күңелгә ошамый, күңелгә ятмый; **по ~у́** күңелгә хуш килә, күңелгә ята

нутря́н||ой, -а́я, -о́е эч ...ы; **~о́е са́ло** эч мае

ны́не *нареч. уст. см.* **ны́нче**

ны́нешний, -ая, -ое *разг.* (*теперешний*) хәзерге; (*относящийся к этому году*) быелгы; **~ урожа́й** быелгы уныш

ны́нче *нареч. разг.* **1.** (*теперь*) хәзер, әле **2.** (*сегодня*) бүген ♦ **не ~ — за́втра** бүген-иртәгә, тиз арада, шушы арада

нырну́ть *сов. однокр. см.* **ныря́ть**

ныро́к *м* (*вид утки*) чүрәкәй

ныря́ть *несов.* чуму

ны́тик *м разг.* һәрвакыт сукранучан, һәрвакыт зарланучан

ныть *несов.* **1.** (*болеть*) сызлау, әрнү; **у меня́ зуб но́ет** минем тешем сызлый; **се́рдце но́ет** 1) йөрәк әрни; 2) *перен.* күңел әрни **2.** (*надоедливо жаловаться*) сукрану, зарлану; шыңшу **3.** *разг.* (*издавать жалобные звуки*) җан әрнеткеч тавыш[лар] чыгару, күңелне сызландыра (әрнетә) торган тавыш[лар] чыгару

нюа́нс *м книжн.* төсмер, нюанс

нюни *только мн. прост.*: **распусти́ть ~** селәгәйләрне агызу, селәгәйләрне агызып елау

нюня *м, ж разг.* **1.** (*плакса*) елак **2.** (*слабовольный человек*) жебегән, жебегән авыз, мәми авыз

нюх *м разг.* **1.** (*обоняние*) ис тою (ис сизү) сәләте **2.** *перен.* (*чутьё*) сизгерлек, сизем, тою, сиземләү; **у него́ ~ на всё но́вое** ул һәртөрле яңалыкны тиз тоя (сиземли)

нюха́тельный, -ая, -ое: **~ таба́к** борын төмәкесе, насвай

нюха́ть *несов. что* (*обонять*) иснәү; (*вдыхать*) сулау

ня́нчить *несов. кого-что* бала карау, бала багу

ня́нчиться *несов. с кем-чем* **1.** *см.* **ня́нчить; 2.** *разг.* (*уделять много внимания*) назлау, иркәләү; маташу, кайнашу

ня́нька *ж разг. см.* **ня́ня**

ня́ня *ж* **1.** бала караучы, бала багучы **2.** *разг.* (*санитарка*) няня (*авырулар караучы*)

О

о I (об, обо) *предлог* **1.** *с вин. к.* (*при обознач. соприкосновения, столкновения и т.п.*) ...га; **опере́ться о край стола́** өстәл кырыена таяну; **споткну́ться о ка́мень** ташка абыну **2.** *предл. п.* (*при указ. на то, что составляет предмет, цель чего-л.*) турында, турыда, хакында; **ле́кция о ко́смосе** галәм турында лекция; **па́мять о про́шлом** үткәннәр турында истәлек; **о чём вы говори́ли?** сез нәрсә турында сөйләштегез? **3.** *с предл. п. уст.* (*при указ. на наличие однородных частей, деталей*) ...лы; **стол о трёх но́жках** өч аяклы өстәл

о II *межд.* **1.** (*при обращении*) и, әй, их; **о, Ро́дина-мать!** и, туган Ватаным! **о, друзья́!** их, дуслар! **2.** (*при выражении какого-л. сильного чувства*) их, әй; **о, е́сли бы ты знал!** их, белсәң иде син! **о, как здесь хорошо́!** әй, матур да соң монда! **3.** (*при усилении утверждения, отрицания*) ә, и; о, нет! ә, юк!; о, да! ә, шулай!

о² (обо², объ²) *алкушымча*; *аның белән ясалган фигыльләр татар теленә тубәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителәләр:* 1) *«чыгу», «бетерү» кебек дәрәҗә фигыльләре ярдәмендә, мәс.* **оклеи́ть** ябыштырып чыгу; **осмотре́ть** карап бетерү; 2) *«узу», «уту» кебек дәрәҗә фигыльләре ярдәмендә, мәс.* **обогна́ть** куып узу; **обскака́ть** чаптырып узу (узып китү); 3) *«ким» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **обве́сить** ким үлчәү; 4) *«артык» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **обкорми́ть** артык ашату; 5) *төп фигыльнең узен тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **озвере́ть** ерткычлану; **озелени́ть** яшелләндерү; 6) *«ялгыш» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **ослы́шаться** ялгыш ишетү; **оступи́ться** ялгыш басу

об *см.* **о**

о́ба *м, с числ. собир.* ике, икәве дә, икесе дә, һәр икесе; **~ гла́за** ике күзе дә; **~ у́ха** ике колагы да; **~ сы́на** ике улы да; **пришли́ ~** икесе дә килде ♦ **гляде́ть (смотре́ть) в ~** сак булу, алдыңны-артыңны карап йөрү

обагри́ть *сов. кого-что, высок.* **1.** (*окрасить в красный цвет*) кызарту, кара кызыл төскә кертү **2.** (*окровавить*) канга буяу, канландыру

обагри́ться *сов. высок.* **1.** кызару, кара кызыл төскә керү **2.** канга буялу, канлану

обагря́ть *несов. см.* **обагри́ть**

обагря́ться *несов.* **1.** *см.* **обагри́ться; 2.** *страд. от* **обагря́ть**

обалдева́ть *несов. прост. см.* **обалде́ть**

обалде́лый, -ая, -ое *прост.* исәңгерәгән, миңгерәүләнгән, тилергән, аптыраган; **~ вид** аптыраган кыяфәт

обалде́ть *сов. прост.* исәңгерәү, аптырап калу, аңгыралану, миңгерәүләнү

обанкро́титься *сов.* **1.** бөлү, банкротка әйләнү, малыннан язу, шартлау, яфрак астына керү **2.** *перен.* (*потерпеть крах*) тулы уңышсызлыкка очрау, банкротлашу

обая́ни||е *с* сөйкемлелек, сөйкемле булу, мөлаемлык, мөлаем булу, тәэсир; **~е мо́лодости** яшьлек тәэсире; **находи́ться под ~ем** *кого-чего-л. берәр кешенең, берәр нәрсәнең* тәэсиренә бирелү

обая́тельность *ж* сөйкемлелек, ягымлылык, мөлаемлык

обая́тельный, -ая, -ое сөйкемле, ягымлы, мөлаем; **~ челове́к** сөйкемле кеше

обва́л *м* **1.** (*падение*) ишелү, ишелеп төшү, убылу, убылып (җимерелеп) төшү; **зда́ние грози́т ~ом** йорт җимерелеп төшәргә тора **2.** (*груда камней, земли*) ишелеп төшкән өем (*мәс. кар, кыялар*)

обва́ливать I *несов. см.* **обвали́ть**

обва́ливать II *несов. см.* **обваля́ть**

обва́ливаться *несов.* **1.** *см.* **обвали́ться; 2.** *страд. от* **обва́ливать** I

обвали́ть *сов. что* (*обрушить*) ишеп төшерү, җимереп төшерү, төртеп аудару

обвали́||ться *сов.* җимерелү, ишелү, җимерелеп төшү; коелып төшү, ишелеп төшү, убылу; **потоло́к ~лся** түшәм җимерелеп төшкән; **штукату́рка ~лась** штукатурка коелып төшкән

обваля́ть *сов. что в чём* әвәләү; **~ котле́ту в муке́** котлетны онда әвәләү

обва́ривать *несов. см.* **обвари́ть**

обва́риваться *несов.* **1.** *см.* **обвари́ться; 2.** *страд. от* **обва́ривать** (*см.* **обвари́ть** 1)

обвари́ть *сов.* **1.** *что* (*обдать кипятком*) пешекләү, кайнар су белән юу **2.** *кого-что* пешерү; **~ себе́ но́гу кипятко́м** аякны кайнар суга пешерү

обвари́ться *сов.* пешү; **~ кипятко́м** кайнар суга пешү

обвева́ть *несов. см.* **обве́ять** I

обвенча́ть *сов. кого, церк.* никахландыру, никах уку (укыту)

обвенча́ться *сов. церк.* никахлашу, никах укыттыру

обверну́ть *сов. кого-что, разг.* төрү, урау, чорнау, төреп (урап, чорнап) тышлау; тышлау; **~ кни́гу в бума́гу** китапны кәгазь белән тышлау

обвёртывать *несов. см.* **обверну́ть**

обве́с *м* ким үлчәү, ким үлчәп бирү (*алдап*)

обве́сить I *сов. кого-что, разг.* алдап ким үлчәү; **~ покупа́теля** сатып алучыны алдап ким үлчәү

обве́сить II *сов. см.* **обве́шать**

обве́ситься I *сов. разг.* (*ошибиться при взвешивании*) ялгыш үлчәү, үлчәгәндә ялгышу

обве́ситься II *сов. разг. см.* **обве́шаться**

обвести́ *сов.* **1.** *кого-что* (*вокруг чего-л.*) тирәли йөртеп чыгу, уратып чыгу, әйләндереп йөртеп чыгу **2.** *кого-что* (*оглядеть*) күздән кичерү, [күз] йөртеп чыгу; **~ глаза́ми ко́мнату** бүлмәне күздән кичерү **3.** *что чем* әйләндереп алу, [койма] тоту, киртәләп чыгу; **~ сад забо́ром** бакчаны койма белән әйләндереп алу **4.** *что чем* (*очертить*) түгәрәкләп чыгу, тирәли сызып чыгу, йөртеп чыгу; **~ чертёж ту́шью** сызымны тушь белән йөртеп чыгу **5.** *кого, спорт.* уратып үтү; **~ защи́тника** сакчыны уратып үтү ♦ **~ вокру́г па́льца** ≈ кәкре каенга терәтү; төпсез чанага утырту

обве́тренн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обве́трить; 2.** җил ашаган, җилдән тупасланган (кытыршыланган, ярылган); **~ое лицо́** җил ашаган бит

обве́треть *сов. см.* **обве́триться**

обве́тривать *несов. см.* **обве́трить**

обве́триваться *несов.* **1.** *см.* **обве́триться; 2.** *страд. от* **обве́тривать**

обве́тр||ить *сов. что* җил ашау; җилдән ярылу; **~ить лицо́** битне җил ашау; **мне ~ило гу́бы** *безл.* минем иреннәрем җилдән ярылган

обве́триться *сов.* җил кагу, җил ашау; җилдән тупаслану (кытыршылану)

обветша́л||ый, -ая, -ое искергән, тузган, тузып беткән; **~ая кро́вля** искергән түбә

обветша́ть *сов.* искерҙ, тузу, искереп (тузып) бетҙ

обве́шать *сов. кого-что чем* элеп чығу (бетерҙ), тағып бетерҙ; ~ **сте́ны карти́нами** стенаға картиналар элеп бетерҙ

обве́шаться *сов.* тағу, асу, өстенә асу, өстенә тағып бетерҙ; ~ **ору́жием** өстенә кораллар тағып бетерҙ

обве́шивать I *несов. см.* **обве́сить** I

обве́шивать II *несов. см.* **обве́шать, обве́сить** II

обве́шиваться I *несов.* 1. *см.* **обве́ситься** I; 2. *страд. от* **обве́шивать** I

обве́шиваться II *несов.* 1. *см.* **обве́шаться, обве́ситься** II; 2. *страд. от* **обве́шивать** II

обве́ять *сов.* 1. *кого-что чем* (*обдать ветром и т. п.*) бәрҙ, исҙ, бәреп (исеп) кую 2. *что, с.-х.* (*вея, очистить*) ҙилгәрҙ

обвива́ть *несов. см.* **обви́ть**

обвива́ться *несов.* 1. *см.* **обви́ться; 2.** *страд. от* **обвива́ть**

обвине́ни||е *с* 1. *см.* **обвини́ть; ~е в нейскренности** ихлас күңелле булмауда ғаепләү; **предъяви́ть ~е** ғаепләүне белдерҙ 2. *уст.* (*приговор*) ғаепләү карары; **вы́нести ~е** ғаепләү карары чығару 3. *юр.* (*обвиняющая сторона*) ғаепләүче як; **свиде́тель ~я** ғаепләүче якның шаһиты

обвини́тель *м юр.* ғаепләүче; **государ́ственный ~** дәүләт ғаепләүчесе; **обще́ственный ~** ҙәмәғатьчелек ғаепләүчесе

обвини́тельный, -ая, -ое ғаепләү ...ы; ~ **приго́вор** ғаепләү карары; ~ **акт** ғаепләү акты

обвини́ть *сов. кого-что в чём* 1. ғаепләү, ғаеп ташлау (тагу); ~ **в неблагода́рности** яхшылыкның кадерен белмәүҙә ғаепләү 2. (*осудить*) ғаепләү, ғаепләү карары чығару, ғаепле дип табу; хөкем итү

обвиня́емая *ж юр.* ғаепләнүче хатын (кыҙ)

обвиня́емый *м юр.* ғаепләнүче

обвиня́ть *несов. см.* **обвини́ть**

обвиса́ть *несов. см.* **обви́снуть**

обви́сл||ый, -ая, -ое *разг.* салынкы, салынып төшкән; сәлперәеп төшкән; ~**ые усы́** салынып төшкән мыҡлар; ~**ые щёки** салынып төшкән яңаклар

обви́с||нуть *сов.* салпылану, салынып (асылынып) төшү, салпыланып тору; сәлперәеп төшү; **поля́ шля́пы ~ли** эшләпәнең читләре салынып төшкән

обви́ть *сов.* 1. *что* чорнау, чорнап алу (кую), урау, урап алу (кую); ~ **ко́су вокру́г головы́** ҡәҙ толымын башҡа урап кую 2. *кого-что* (*обнять, охватить*) кочаҡлау, кочаҡлап алу, уратып алу

обви́ться *сов.* 1. уралу, чорналу, урап алыну 2. (*охватив, сомкнуться*) уралып алыну, кочаҡлап алыну

обво́д *м* 1. *см.* **обвести́; 2.** (*линия, кайма*) кайма, сызык

обводи́ть *несов. см.* **обвести́**

обводне́ние *с см.* **обводни́ть**

обводни́тельн||ый, -ая, -ое суландыру ...ы; ~**ый кана́л** суландыру каналы; ~**ые рабо́ты** суландыру эшләре

обводни́ть *сов. что, спец.* сугару, суландыру, су белән тәэмин итү; ~ **степь** даланы суландыру

обво́дный, -ая, -ое әйләнмә, әйләнеп уза торған; ~ **кана́л** әйләнеп уза торған канал

обводня́ть *несов. см.* **обводни́ть**

обвола́кивать *несов. см.* **обволо́чь**

обвола́киваться *несов.* 1. *см.* **обволо́чься; 2.** *страд. от* **обвола́кивать**

обволо́чь *сов. кого-что* каплау, томалау, каплап (томалап) алу; **ту́чи обволокли́ не́бо** болытлар күк йөзен каплап алды

обволо́чься *сов.* каплап (томалап) алыну, томалану, каплану; **река́ обволокла́сь густы́м тума́ном** елга куе томан белән капланган

обворова́ть *сов. кого-что, разг.* әйберен урлап чығу (китү)

обворо́вывать *несов. см.* **обворова́ть**

обворожи́тельность *ж* сокландырғыч булу, сокландырғычлылык

обворожи́тельн||ый, -ая, -ое сокландырғыч, сокланырлық, искиткеч, таңға калдырырлық; ~**ая улы́бка** сокландырғыч елмаю; ~**ый ребёнок** искиткеч бала

обворожи́ть *сов. кого-что* сокландыру, таң калдыру, искитерҙ, әсир итү; ~ **свое́й игро́й** үзенең яхшы уйнавы белән сокландыру

обвяза́ть *сов.* 1. *кого-что* урап бәйләү, урап бәйләп кую; ~ **го́лову ша́рфом** башны шарф белән урап бәйләп кую 2. *что* тоту; ~ **плато́к кружева́ми** яулык читенә челтәр тоту

обвяза́ться *сов.* урану, үзен уратып бәйләү, уратып бәйләп кую; ~ **верёвкой** үзен бау белән уратып бәйләп кую

обвя́зка *ж* 1. *см.* **обвяза́ть; ~ я́блони соло́мой** алмагачларны салам белән урап бәйләү 2. *тех.* беркеткеч

обвя́зывать *несов. см.* **обвяза́ть**

обвя́зываться 1. *см.* **обвяза́ться; 2.** *страд. от* **обвя́зываться**

обгла́дывать *несов. см.* **обглода́ть**

обглода́ть *сов. что* кимерҙ, кимереп бетерҙ, кимереп чығу; ~ **мя́со с косте́й** сөйәкнең итен кимереп бетерҙ

обгова́ривать *несов. см.* **обговори́ть**

обговори́ть *сов. что, разг.* (*обсудить*) фикер алышыу, уйлашыу, һәрьяктан тикшерҙ

обго́н *м см.* **обогна́ть; ~ сле́ва** [машинаны] сул яктан узыу; ~ **запрещён** узыу тыела

обгоня́ть *несов. см.* **обогна́ть**

обгора́ть *несов. см.* **обгоре́ть**

обгоре́лый, -ая, -ое янған, көйгән, күмерләнгән

обгоре́||ть *сов.* 1. янып көю, өсте яну, янып көеп бетҙ, янып күмерләнҙ; **забо́р ~л** койма янып күмерләнгән 2. (*получить сильные ожоги*) яну, тән пешҙ, пешеп бетҙ

обгрыза́ть *несов. см.* **обгры́зть**

обгры́зть *сов. что* кимерҙ, тирәяктан кимереп бетерҙ, кимереп алу; ~ **кожуру́ с я́блока** алманың кабығын кимереп алу

обдава́ть *несов. см.* **обда́ть**

обда́ть *сов. кого-что чем* 1. коендыру, коендырып алу; өстенә сиптерҙ; ~ **холо́дной водо́й** салкын су белән коендыру; ~ **фру́кты горя́чей водо́й** ҡимешләргә ҡайнар су белән сиптерҙ 2. *перен. безл.* (*охватить, пронизать*) бәрҙ; килеп бәрелҙ; **меня́ обда́ло хо́лодом** тәнгә салкын йөгерде ♦ ~ **презре́нием** *кемгә дә булса* нәфрәтле караш ташлау

обде́лать *сов. что, прост.* (*ловко устроить, закончить*) ҡайлау, рәтләү, уңышлы башҡарып чығу

обдели́ть *сов. кого-что чем* өлешсез калдыру, [өлештән] мәхрүм итү, бирми калдыру

обде́лывать *несов. см.* **обде́лать**

обделя́ть *несов. см.* **обдели́ть**

обдёргать *сов. что, прост.* йолкып чығу (бетерҙ), өҙеп бетерҙ; йолкып тигезләү, тигезләп йолкып чығу; ~ **ли́стья с куста́** куакның яфраҡларын йолкып бетерҙ

обдёргивать *несов. см.* **обдёрнуть**

обдёрнуть *сов. что, разг.* тартып кую, тартып рәтләп кую; ~ **пла́тье** күлмәкне тартып рәтләп кую

обдира́ла *м, ж прост.* талаучы, терелә тунаучы, ришвәтче

обдира́ть *несов. см.* **ободра́ть**

обдира́ться *несов.* 1. *см.* **ободра́ться; 2.** *страд. от* **обдира́ть**

обдува́ть *несов. см.* **обду́ть**

обду́манность *ж* уйланғанлык, уйлап эшләгәнлек, уйлап биргәнлек; ~ **отве́та** ҙавапның уйлап бирелгәнлеге; ~ **реше́ния** карарның уйлап эшләнгәнлеге

обду́манный, -ая, -ое 1. *прич. от* **обду́мать; 2.** уйланған, уйлап эшләнгән, уйлап ...ған; ~ **отве́т** уйлап бирелгән ҙавап; ~ **шаг** уйлап эшләнгән адым

обду́мать *сов. что* тирәнтен (төптән) уйлау, төрле яктан уйлап карау; ~ **свой отве́т** үҙеңнең ҙавабыңны төрле яктан уйлап карау

обду́мывать *несов. см.* **обду́мать**

обдури́ть *сов. кого-что, прост.* алдау

обдуря́ть *несов. см.* **обдури́ть**

обду́ть *сов.* 1. *кого-что* өреп төшерҙ (ҡибәрҙ) 2. *см.* **обдури́ть**

о́бе *ж см.* **о́ба; держа́ть обе́ими рука́ми** ике куллап тоту; **по ~ сто́роны доро́ги** юлның ике ягында да

обе́гать *сов. кого-что, разг.* йөгереп йөреп (әйләнеп) чығу; ~ **всех знако́мых** барлык таныш-белешләрне йөгереп йөреп чығу

обега́ть I *несов. см.* **обе́гать**

обега́ть II *несов. см.* **обежа́ть**

обе́д *м* 1. төшке аш, аш мәжлесе; **зва́ный ~** тантаналы аш мәжлесе; **за ~ом** төшке аш вакытында 2. төшке аш, әбәт; **оста́ться без ~а** төшке ашсыз ҡалыу 3. *разг.* (*время*) төш, төшке аш вакыты; **верну́ться к ~у** төшкә ҡайтып ҡитү 4. *разг.* (*перерыв*) әбәт; **магази́н закры́т на ~** кибет әбәткә ябылған

обе́дать *несов.* төшке аш ашау, әбәт ашау

обе́денн||ый, -ая, -ое аш ...ы, төшке аш ...ы, көндезге аш ...ы, әбәт ...ы, төшке ...; ~**ый стол** аш өстәле; ~**ое**

ОБЕ-ОБЕ

врéмя көндезге аш вакыты; **~ый перерыв** төшке тәнәфес

обеднéлый, -ая, -ое *разг.* ярлыланган, фәкыйрьләнгән, фәкыйрьлеккә төшкән

обеднéние *с см.* **обеднéть**

обеднéть *сов.* ярлылану, фәкыйрьләнү, фәкыйрьлеккә төшү

обеднúть *сов. что* ярлыландыру, мәгънәсезләндерү; **~ стиль** стильне ярлыландыру

обéдн||я *ж церк.* гыйбадәт, иртәнге яки төшке гыйбадәт (*христианнарда*) ♦ **всю ~ю испóртить** *шутл.* бөтен эшне бозу, эшнең кызыгын җибәрү

обеднять *несов. см.* **обеднúть**

обежáть *сов.* **1.** *что* йөгереп әйләнеп чыгу; **~ вокрýг дóма** өй тирәсен йөгереп әйләнеп чыгу **2.** *кого-что* йөгереп йөреп чыгу, әйләнеп чыгу; **~ всех друзéй** барлык дусларны йөгереп йөреп чыгу; **~ все магазúны** бөтен кибетләрне әйләнеп чыгу

обез² (обес²) *алкушымча* **1.** *«берәр нәрсәдән мәхрүм итү, ...сыз калдыру, коткару» мәгънәсендә кучемле фигыль ясау өчен кулланыла, мәс.* **обезорýжить** коралсызландыру, **обездóлить** өлешсез калдыру, өлештән мәхрүм итү; **обезвóдить** сусыз калдыру **2.** *«берәр нәрсәдән мәхрүм булу, ...сыз калу, котылу» мәгънәсендә кучемсез фигыль ясау өчен кулланыла, мәс.* **обессúлеть** көчсезләнү, хәлсезләнү; **обеспáмятеть** хәтерсезләнү, хәтер югалту

обезбóливание *с см.* **обезбóлить**

обезбóливать *несов. см.* **обезбóлить**

обезбóливающ||ий, -ая, -ее авыртуны бетерә (баса) торган; **~ие срéдства** авыртуны бетерә торган чаралар

обезбóлить *сов. что* тәнне авыртусызландыру, авыртуны бетерү, тәнне сизмәслөндерү

обезвóдить *сов. что* сусызландыру, суын бетерү; **~ жир** майны сусызландыру

обезвóживать *несов. см.* **обезвóдить**

обезврéдить *сов. кого-что* зарарсызландыру, зыянсызландыру; **~ мúну** минаны зарарсызландыру

обезврéживать *несов. см.* **обезврéдить**

обезглáвить *сов.* **1.** *кого* башсыз калдыру, башын кисеп ташлау **2.** *перен. что* (*лишить руководства*) җитәкчесез калдыру, башлыксыз калдыру

обезглáвливать *несов. см.* **обезглáвить**

обездóленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обездóлить; 2.** мәхрүм ителгән; изелгән, җәберләнгән

обездóливать *несов. см.* **обездóлить**

обездóлить *сов. кого-что* мәхрүм итү; изү, җәберләү

обезжúривание *с см.* **обезжúрить**

обезжúривать *несов. см.* **обезжúрить**

обезжúрить *сов. что* майсызландыру, маен бетерү

обеззарáживание *с см.* **обеззарáзить; ~ семя́н** орлыкларны йогышсызландыру

обеззарáживать *несов. см.* **обеззарáзить**

обеззарáзить *сов. что* йогышсызландыру, дезинфекция ясау

обезземéливание *с см.* **обезземéлить**

обезземéливать *несов. см.* **обезземéлить**

обезземéлить *сов. кого-что* җирсез калдыру, жирдән мәхрүм итү

обезлéсеть *сов.* урманнар бетү, урманнар киселеп бетү

обезлéсить *сов. что* урмансыз калдыру, урманнарны кисеп бетерү

обезлúчение *с см.* **обезлúчить, обезлúчиться**

обезлúченн||ый, -ая, -ое **1.** (*лишённый индивидуальности*) үзенчәлекләре бетерелгән, шәхси үзенчәлекләрен югалткан **2.** аерым кешегә беркетелмәгән; иясез, җавап бирүчесе булмаган; **~ая рабóта** аерым кешегә беркетелмәгән эш

обезлúчивать *несов. см.* **обезлúчить**

обезлúчиваться *несов.* **1.** *см.* **обезлúчиться; 2.** *страд. от* **обезлúчивать**

обезлúчить *сов.* **1.** *кого-что* (*лишить индивидуальности*) шәхси үзенчәлекләрен бетерү **2.** *что* җавап бирүчесез калдыру, аерым кешегә беркетмәү; **~ руковóдство** җитәкчелек итүне аерым кешегә беркетмәү

обезлúчи||ться *сов.* **1.** (*утратить индивидуальности*) шәхси үзенчәлекләре бетү **2.** җавап бирүчесез калдырылу, аерым кешегә беркетелмәү; **рабóта ~лась** эш җавап бирүчесез калдырылды

обезлúчк||а *ж* ялгыз җаваплылык булмау, җавапсызлык, иясезлек; **борьбá с ~ой** җаваплылык булмауга каршы көрәшү

обезлю́д||еть *сов.* кешесез (кешеләрсез) калу; **городóк ~ел** шәһәрчек кешесез калды

обезобрáживать *несов. см.* **обезобрáзить**

обезобрáживаться *несов.* **1.** *см.* **обезобрáзиться; 2.** *страд. от* **обезобрáживать**

обезобрáзить *сов. кого-что* кыяфәтен бозу, ямьсезләндерү, шыксызландыру

обезобрáзиться *сов.* кыяфәт бозылу, ямьсезләнү, шыксызлану

обезопáсить *сов. кого-что* куркынычтан (хәвеф-хәтәрдән) саклау, куркынычсызлык тәэмин итү; **~ движéние на дорóгах** юлдагы хәрәкәтне хәвеф-хәтәрдән саклау

обезопáситься *сов.* куркынычтан (хәвеф-хәтәрдән) саклану, куркынычсызлыкны тәэмин итү

обезорýживать *несов. см.* **обезорýжить**

обезорýжить *сов. кого-что* **1.** коралсызландыру, коралын алу **2.** *перен.* каршы тора алмаслык итү; бирелергә мәҗбүр итү; буйсындыру; тынычландыру; **~ оппонéнта** оппонентны каршы тора алмаслык итү; **~ лáской** иркәләп тынычландыру

обезýметь *сов.* акылдан язу (шашу); **~ от испýга** куркудан акылдан язу

обезья́на *ж* **1.** маймыл, мәймүн **2.** *перен. разг.* (*кривляка*) маймыл, кыланчык

обезья́ний, -ья, -ье маймыл ...ы; **~ мех** маймыл мехы; **~ питóмник** маймыл питомнигы

обезья́нник *м* маймыл читлеге (*зоопаркта, питомникта*)

обезья́нничать *несов. разг.* маймыллану, кешегә ияреп кылану, кыланчыклану

обели́ск *м* һәйкәл, обелиск

обели́ть *сов. кого-что* (*оправдать, снять подозрения*) аклау, гаепсез дип табу

обеля́ть *несов. см.* **обели́ть**

оберега́ть *несов. кого-что* саклау, саклап калу

оберега́ться *несов.* **1.** сакланып калу, саклану **2.** *страд. от* **оберега́ть**

оберну́||ть *сов. что* **1.** урау, чорнау, урап (чорнап) кую; **~ть шарф вокру́г ше́и** шарфны муенга урап кую **2.** төрү, төреп кую, тышлау; **~ть кни́гу в газе́ту** китапны газета белән тышлау **3.** бору; **он ~л лицо́ в на́шу сто́рону** ул йөзен безгә таба борды

оберну́||ться *сов.* **1.** борылу, әйләнү, борылып (әйләнеп) карау; **~ться лицо́м к окну́** йөзе белән тәрәзәгә таба борылу; **он да́же не ~лся** ул әйләнеп тә карамады **2.** *перен. разг.* әйләнү, бүтән юл (төс) алу, бүтән юнәлеш (борылыш) алу; **дела́ ~лись ина́че** эшләр бүтән төс алды; **всё ~лось в на́шу по́льзу** барысы да безнең файдага әйләнде **3.** *эк.* оборот (әйләнеш) ясау; **капита́л ~лся в оди́н год** капитал бер елда әйләнеш ясады **4.** (*съездить туда и обратно*) әйләнеп кайту, барып кайту; әйләнеш ясау **5.** *разг.* (*справиться с делами*) эшне бетерү, эшләп чыгу, очлап чыгу; **одни́м тра́ктором не ~ться** бер трактор белән генә очлап чыгып булмас **6.** *кем-чем, в кого, во что, фольк.* әйләнү, әверелү; **~ться лисо́й (в лису́)** төлкегә әверелү

обёртк||а *ж* **1.** *см.* **оберну́ть** 2; **2.** тышлык, тыш; **кни́га в жёлтой ~е** сары тышлыклы китап

обертóн *м муз., физ.* обертон (*төп тонга яңа төсмер бирә торган өстәмә тон*)

обёрточн||ый, -ая, -ое төрү ...ы, әйбер төрә торган; **~ая бума́га** әйбер төрә торган кәгазь

обёртывать *несов. см.* **оберну́ть**

обёртываться *несов.* **1.** *см.* **оберну́ться** 1, 2; **2.** *страд. от* **обёртывать**

обескро́вить *сов. кого-что* **1.** канын агызып бетерү, канын агызу **2.** *перен.* көчсезләндерү, тормышка сәләтен бетерү, хәлсезләндерү; **~ врага́** дошманны көчсезләндерү

обескро́вливать *несов. см.* **обескро́вить**

обескура́живать *несов. см.* **обескура́жить**

обескура́жить *сов. кого-что, разг.* аптыраштa калдыру, аптырату; **~ неожи́данным вопро́сом** көтмәгән сорау бирепаптыраштa калдыру

обеспечéни||е *с* **1.** *см.* **обеспéчить; ~е прóчного ми́ра** какшамас тынычлыкны тәэмин итү; **ме́ры по ~ю безопáсности движéния** юл хәрәкәтенең куркынычсызлыгын тәэмин итү чаралары **2.** тәэ-

минат; тәэмин ителү; **социа́льное ~е** социаль тәэминат

обесце́ненность *ж* **1.** (*достаток*) тәэмин ителгәнлек, тәэмин ителгән булу, тәэмин ителү **2.** тәэмин ителү дәрәҗәсе; тәэмин ителү; **~ завóда тóпливом** заводның ягулык белән тәэмин ителү дәрәҗәсе

обесце́нен||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обесце́нить**; **2.** җитешле, мул; бай; **~ая жизнь** җитешле тормыш

обесце́нивать *несов. см.* **обесце́нить**

обесце́ниваться *несов.* **1.** *см.* **обесце́ниться**; **2.** *страд. от* **обесце́нивать**

обесце́нить *сов. кого-что*, **~ся** тынычсызлану, тынычсызландыру, борчу, мәшәкатьләү, мазасызлау; **~ про́сьбой** үтенеч белән борчу

обеспоко́ить *сов. кого* тынычсызлау, тынычсызландыру, борчу, мәшәкатьләү, мазасызлау; **~ про́сьбой** үтенеч белән борчу

обеспоко́иться *сов.* тынгысызлану, борчылу

обесси́леть *сов.* хәлсезләнү, хәлдән таю, көчсезләнү, көч бетү, әлсерәү

обесси́ливать *несов. см.* **обесси́лить**

обесси́лить *сов. кого-что* хәлсезләндерү, хәлдән тайдыру, көчсезләндерү, көчен бетерү; **~ врага́** дошманны көчсезләндерү

обесслáвить *сов. кого-что* яман атка калдыру, яман атын сату, яман атын чыгару, хурлыкка төшерү

обесслáвливать *несов. см.* **обесслáвить**

обессме́ртить *сов. кого-что* (*прославить*) үлмәслек итү, мәңге онытылмаслык итү, мәңгеләштерү

обессýд||ить: не ~ь[те] *уст. прост.* гаепләмә[гез], гаеп итмә[гез], гаепкә алма[гыз]

обесцве́тить *сов.* **1.** *что* төссезләндерү, төсен җибәрү (китәрү), буявын бетерү; **~ ткань** тукыманың төсен китәрү **2.** *перен. кого-что* (*сделать невыразительным*) ярлыландыру, төссезләндерү; үзенчәлекләрен бетерү

обесцве́титься *сов.* **1.** (*стать менее ярким*) төссезләнү, төсе китү, буявы бетү **2.** *перен.* (*стать невыразительным*) үзенчәлекләре бетү, ярлылану, төссезләнү

обесцве́чивать *несов. см.* **обесцве́тить**

обесцве́чиваться *несов.* **1.** *см.* **обесцве́титься**; **2.** *страд. от* **обесцве́чивать**

обесцве́чивающ||ий: ~ее вещество́ төссезләндерә торган матдә

обесце́нение *с см.* **обесце́нить, обесце́ниться**

обесце́нивать *несов. см.* **обесце́нить**

обесце́ниваться *несов. см.* **1. обесце́ниться**; **2.** *страд. от* **обесце́нивать**

обесце́нить *сов. что* бәясен төшерү, кыйммәтен бетерү; кадерсезләндерү; **~ вещь** әйбернең бәясен төшерү

обесце́ниться *сов.* бәясе төшү, кыйммәте бетү, хакы төшү, кадерсезләнү, кадере китү

обесче́стить *сов. кого-что* хур итү, хурлыкка төшерү, йөзгә кара ягу, рисвай итү

обе́т *м* **1.** *рел.* нәзер; **дать ~** нәзер әйтү **2.** *высок.* (*обещание*) ант итү (эчү), сүз бирү; ант

обетова́нн||ый, -ая, -ое: **~ая земля́** *или* **~ый край** күңел тарткан бай җир

обеща́ни||е *с* вәгъдә, сүз; **дать ~е** вәгъдә бирү; **дать кля́твенное ~е** тантаналы рәвештә вәгъдә бирү; **вы́полнить своё ~е** үз сүзендә тору; **взя́ть ~е** *с кого-л. кемнән дә булса* вәгъдә алу ♦ **раз в год по ~ю** сирәк, әллә нигә бер генә

обеща́||ть 1. *сов., несов. что и с неопр.* вәгъдә (сүз) бирү; **~л, так держи́ сло́во** сүз биргәнсең икән, сүзеңдә тор **2.** *несов.* өметләндерү, өмет бирү, өмет булу; охшау; **пого́да ~ет быть хоро́шей** көн яхшы булырга охшый

обжа́лова||ние *с см.* **обжа́ловать; ~е суде́бного приго́вора** суд карарына риза булмыйча югары органга шикаять бирү; **~ю не подлежи́т** шикаять бирергә рөхсәт ителми

обжа́ловать *сов. что* шикаять бирү, риза булмыйча шикаять бирү; **~ суде́бный приго́вор** суд карары белән риза булмыйча шикаять бирү

обжа́ривать *несов. см.* **обжа́рить**

обжа́риваться *несов.* **1.** *см.* **обжа́риться**; **2.** *страд. от* **обжа́ривать**

обжа́рить *сов. что* куыру, кыздыру; **~ мя́со** ит кыздыру

обжа́ри||ться *сов.* куырылу, кыздырылу, кыздырылып җитү; **мя́со ~лось** ит кыздырылды

обжа́ть I *сов. что* кысу, сыгу; **~ мо́крую оде́жду** юеш киемне сыгу

обжа́ть II *сов. что* (*сжать злаки, траву*) урып бетерү; **~ по́ле** басуны урып бетерү

обже́чь *сов.* **1.** *кого-что* пешерү, утка пешерү; **~ себе́ па́лец** бармакны утка пешерү; **ему́ обожгло́ лицо́** *безл.* аның бите пешкән **2.** *что* яндыру, көйдерү, яндырып алу, күмерләндерү; **~ коне́ц па́лки** таякның башын көйдерү **3.** *что* (*для придания твёрдости*) яндыру, яндырып чыныктыру; **~ кирпи́ч** кирпеч яндыру **4.** *кого-что* (*напр. о крапиве*) чагу

обже́чься *сов.* **1.** *чем* пешү; **~ горя́чим ча́ем** кайнар чәйгә пешү **2.** *перен. на чём, разг.* яну, авыз пешү; **он на э́том уже́ обже́гся** аның бу эштә авызы пешкән инде; **обжёгшись на молоке́, бу́дешь дуть и на́ воду** *посл.* ≈ авызы пешкән өреп капкан

обжива́ть *несов. см.* **обжи́ть**

обжива́ться *несов.* **1.** *см.* **обжи́ться**; **2.** *страд. от* **обжива́ть**

о́бжиг *м тех.* яндыру; **~ кирпича́** кирпеч яндыру

обжига́тельн||ый, -ая, -ое *спец.* яндыра торган, яндырып чыныктыра торган; **~ая печь** яндырып чыныктыра торган мич

обжига́ть *несов. см.* **обже́чь**

обжига́ться *несов.* **1.** *см.* **обже́чься**; **2.** *страд. от* **обжига́ть**

обжи́м *м см.* **обжа́ть** I

обжима́ть *несов. см.* **обжа́ть** I

обжи́мка *ж см.* **обжа́ть** I

обжи́мки *только мн. спец.* сыгынты, түп

обжина́ть *несов. см.* **обжа́ть** II

обжит||о́й, -а́я, -о́е торырлык хәлгә китерелгән, яшәргә җайлаштырылган; **~о́е ме́сто** торырга җайлаштырылган урын

обжи́ть *сов. что, разг.* торырлык хәлгә китерү, яшәргә җайлаштыру

обжи́ться *сов. разг.* яшәргә күнегү, ияләшү; **~ в дере́вне** авылга ияләшү

обжо́ра *м, ж разг.* бирән, гуж, туймас тамак, комагай

обжо́рливый, -ая, -ое *разг.* бирән, туймас тамак, комагай

обжо́рный, -ая, -ое: **~ ряд** *уст.* арзанлы базар ашханәсе

обжо́рство *с разг.* бирәнлек, гужлык, туймас тамаклык, комагайлык

обжу́ливать *несов. см.* **обжу́лить**

обжу́лить *сов. кого, прост.* алдау, утырту

обзаведе́ние *с* **1.** *см.* **обзавести́сь**; **2.** *разг.* (*вещи, инвентарь*) җиһаз, йорт кирәк-яраклары

обзавести́сь *сов. кем-чем, разг.* алу, булдыру; кирәк-яраклар алу, кирәк-яракны булдыру, кору; **~ ме́белью** өй җиһазы алу; **~ семьёй** гаилә кору; **~ хозя́йством** хуҗалык булдыру; **~ знако́мствами** бик күп таныш-белешләр булдыру

обзаводи́ться *несов. см.* **обзавести́сь**

обзва́нивать *несов. см.* **обзвони́ть**

обзвони́ть *сов. кого-что, разг.* шалтыратып чыгу (*телефоннан*); **~ всех знако́мых** бөтен танышларга шалтыратып чыгу

обзо́р *м* **1.** *см.* **обозре́ть**; **2.** күрү (күзәтү) мөмкинлеге; **наблюда́тельный пункт име́ет хоро́ший ~** күзәтү пунктының күрү мөмкинлеге яхшы **3.** күзәтү; **междунаро́дный ~** халыкара күзәтү

обзо́рн||ый, -ая, -ое күзәтү ...ы, күзәтеп чыгу ...ы; обзор ...; **~ая ле́кция** обзор лекция; **статья́ носи́ла ~ый хара́ктер** мәкалә күзәтү төсендә язылган иде

обзыва́ть *несов. см.* **обозва́ть**

обива́ть *носов. см.* **оби́ть** ♦ **~ поро́ги** бусага таптау

обива́ться *несов.* **1.** *см.* **оби́ться**; **2.** *страд. от* **обива́ть**

оби́вка *ж см.* **оби́ть**; **2.** (*материал*) тышлык, тыш

оби́вочный, -ая, -ое тышлык ...ы; **~ материа́л** тышлык материалы

оби́д||а *ж* үпкә, үпкәләү, хәтер калу (калдыру); рәнҗү; **душе́вная ~а** күңел рәнҗүе; **ме́лкие ~ы** вак-төяккә хәтер калу; **быть в ~е** *на кого-л.* *берәр кешегә*

хәтер калу; **не в ~у будь ска́зано** хәтерегез калмасын; **не дава́ть в ~у** *кого-л. кемне дә булса* кыерсытырга ирек бирмәү

оби́д||еть *сов. кого* **1.** (*причинить обиду*) үпкәләтү, рәнҗетү, кыерсыту, хәтер калдыру **2.** *разг.* мәхрүм итү, өлешсез калдыру, кимсетү; **приро́да не ~ела его́ тала́нтом** табигать аны таланттан мәхрүм итмәгән

оби́деться *сов. на кого-что* үпкәләү, хәтер калу, рәнҗү

оби́дно *нареч. и в знач. сказ. безл. кому* хәтер калдырырлык, үпкәләтерлек, рәнҗетерлек; аяныч; **мне ~ ви́деть э́то** бу хәлне күрү миңа бик аяныч

оби́дн||ый, -ая, -ое **1.** хәтер калдырырлык, үпкәләтерлек, рәнҗетерлек; **~ое сло́во** үпкәләтерлек сүз **2.** *разг.* (*досадный*) аяныч; **~ый недосмо́тр** аяныч игътибарсызлык

оби́дчивость *ж* хәтер калучанлык, үпкәләүчәнлек, гарьчеллек, гарьләнүчәнлек

оби́дчивый, -ая, -ое хәтере калучан, үпкәчел, үпкәләүчән, гарьчел, гарьләнүчән; **~ челове́к** үпкәләүчән кеше

оби́дчик *м* кыерсытучы, хәтер калдыручы, үпкәләтүче, рәнҗетүче

оби́дчица *ж* кыерсытучы хатын (кыз), рәнҗетүче хатын (кыз)

обижа́ть *несов. см.* **оби́деть**

обижа́ться *несов. см.* **оби́деться**

оби́женный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оби́деть; 2.** кыерсытылган, хәтере калган, рәнҗүле, рәнҗегән, үпкәләгән; **~ взгляд** рәнҗүле караш; **~ тон** үпкәләгән тон

оби́лие *с* **1.** *кого-чего* күплек; **~ ди́чи** кыргый кошларның күплеге **2.** (*достаток, богатство*) байлык, муллык

оби́льный, -ая, -ое **1.** мул, бик күп; **~ урожа́й** мул уңыш **2.** (*богатый чем-л.*) бай, күп; **край, ~ леса́ми** урманга бай як

обину́ясь: не ~ *уст.* (*не раздумывая*) уйлап тормыйча, бер дә икеләнмичә, шикләнмичә, ык-мык итмичә; **не ~ подтверди́ть ска́занное** бер икеләнмичә әйткән сүзләрне раслау

обиня́к *м*: **говори́ть ~о́м (~а́ми)** (*иносказательно*) читләтеп (кинаяләп) сөйләү, кинаяләп әйтү; **говори́ть без ~о́в** (*прямо, открыто*) турыдан-туры әйтү, һичбер кинаясез сөйләү; ачыктан-ачык әйтү

обира́ловка *ж прост.* сатып алучыларны талый торган урын, килүчеләрнең тиресен туный торган урын

обира́ть *несов. см.* **обобра́ть**

обита́емость *ж* кешеләр яшәү (*нинди дә булса бер урында кешеләр яшәве*)

обита́емый, -ая, -ое кеше яши торган, кеше тора торган; **~ о́стров** кешеләр яши торган утрау

обита́лище *с уст.* торак

обита́ни||е *с см.* **обита́ть; среда́ ~я** тору мохиты; **места́ ~я живо́тных** хайваннарның яшәү урыны

обита́тель *м* торучы, яшәүче

обита́тельница *ж* торучы хатын (кыз), яшәүче хатын (кыз)

обита́ть *несов.* тору, яшәү, көн күрү

оби́тель *ж* **1.** *уст.* монастырь **2.** *шутл.* (*жилище*) тору урыны, яши торган урын, яшәү урыны

оби́ть *сов. что* **1.** *чем* тышлау; **~ дива́н ко́жей** диванны күн белән тышлау **2.** *разг.* кагып (бәреп) төшерү; куптарып төшерү; **~ я́блоки с я́блони** алмагачтан алмаларны бәреп төшерү; **~ штукату́рку** штукатурканы куптарып төшерү **3.** (*повредить*) сүсәртеп бетерү; **~ края́ брюк** чалбар балаклары очларын сүсәртеп бетерү ♦ **~ [все] поро́ги** бусагаларны таптау

оби́||ться *сов.* **1.** (*отвалиться*) коелу, кубып төшү; **штукату́рка ~лась** штукатурка кубып төшкән **2.** сүсәреп бетү; **подо́л шу́бы ~лся** тунның итәге сүсәреп беткән

обихо́д *м* **1.** (*привычный уклад жизни*) гадәт, җай **2.** кулланылыш; **вы́йти из ~а** кулланылмый башлау, кулланылыштан чыгу; **предме́ты дома́шнего ~а** йорт кирәк-яраклары

обихо́дн||ый, -ая, -ое гадәткә кереп киткән, көндәлек ..., гадәт булып киткән, гадәттәге, һәр көн кулланыла торган; **~ые предме́ты** һәр көн кулланыла торган әйберләр

обка́лывать I *несов. см.* **обколо́ть** I

обка́лывать II *несов. см.* **обколо́ть** II

обка́пать *сов. кого-что, разг.* тамызып бетерү, тамызып буяп (пычратып) бетерү; **~ стол черни́лами** өстәлгә кара тамызып бетерү

обка́пывать I *несов. см.* **обка́пать**

обка́пывать II *несов. см.* **обкопа́ть**

обка́рмливать *несов. см.* **обкорми́ть**

обката́ть *сов. кого-что* **1.** *разг.* әвәләү; **~ котле́ту в муке́** котлетны онда әвәләү **2.** (*сделать ровным*) тигезләү, тигез итү; **~ доро́гу** юлны тигезләү **3.** *спец.* йөртеп сынап карау; **~ но́вую маши́ну** яңа машинаны йөртеп сынап карау

обка́тывать *несов. см.* **обката́ть**

обка́шивать *несов. см.* **обкоси́ть**

обкла́дка *ж* **1.** *см.* **обложи́ть** I; **2.** түшәлмә; түшәүгә китә торган әйбер; **дерно́вая ~** кәстән ясалган түшәлмә

обкла́дывать *несов. см.* **обложи́ть**

обкле́ивать *несов. см.* **обкле́ить**

обкле́ить *сов. разг. см.* **окле́ить**

обколо́ть I *сов. что* (*сколотить снаружи*) китеп төшерү, ватып төшерү; ватып чыгу; **~ лёд у при́стани** пристань тирәли бозны ватып чыгу

обколо́ть II *сов. кого-что, разг.* (*поранить уколами*) чәнчеп бетерү, чәнчеп яралау

обко́м *м* обком; **~ профсою́за** профсоюзның өлкә комитеты

обкопа́ть *разг. см.* **окопа́ть**

обкорми́ть *сов. кого* артык ашату, үтләгәнче ашату, кирәгеннән тыш ашату

обкорна́ть *сов. кого-что, прост.* бик кыска итеп кисү; кыска киселгән бозау (*ат койрыгын, киемне һ.б.ш.*)

обкоси́ть *сов. что* (*очистить косьбой*) тирәли чабып чыгу (*чалгы белән*)

обкра́дывать *несов. см.* **обокра́сть**

обку́ривать *несов. см.* **обкури́ть**

обкури́ть *сов.* **1.** *что* тарта-тарта яхшырту; **~ тру́бку** трубканы тарта-тарта яхшырту **2.** *кого-что, разг.* (*пропитать дымом*) тәмәке төтене белән ыслап бетерү

обкуса́ть *сов. что* тешләп бетерү, чәйнәп бетерү; **~ но́гти** тырнакларны чәйнәп бетерү

обку́сывать *несов. см.* **обкуса́ть**

обла́ва *ж* **1.** камау, камап алып аулау; **~ на медве́дя** аюны камап алып аулау **2.** (*на людей*) облава, камап алу (*мәс. жинаятьчеләрне*)

облага́ть *несов. см.* **обложи́ть**

облагоде́тельствовать *сов. кого-что, ирон.* яхшылык эшләү, яхшылык итү

облагора́живать *несов. см.* **облагоро́дить**

облагора́живаться *несов.* **1.** *см.* **облагоро́диться; 2.** *страд. от* **облагора́живать**

облагоро́дить *сов. кого-что* **1.** затлыландыру, яхшырту, югары күтәрү (*мәгънәви һәм әхлак ягыннан*) **2.** *спец.* яхшырту (*токымын, сыйфатын*)

облагоро́диться *сов.* **1.** затлылану, яхшыру, югары күтәрелү (*мәгънәви һәм әхлак ягыннан*) **2.** *спец.* яхшыру (*токымы, сыйфаты*)

обладда́ние *с см.* **облада́ть**

облада́тель *м* биләүче, хуҗа, ия, кулда тотучы; **~ ку́бка** *спорт.* кубокның иясе

облада́тельница *ж* биләүче хатын (кыз), ия хатын (кыз)

облада́ть *несов. чем* биләү, хуҗа булу, ия булу; ...лы булу; **~ исто́чником сырья́** чыганакларына ия булу; **~ тала́нтом** талантлы булу; **~ хоро́шим го́лосом** яхшы тавышка ия булу

обла́зить *сов. что, разг.* үрмәләп йөреп чыгу, (*бөтен җирне*) йөреп чыгу; **~ весь лес** бөтен урманны йөреп чыгу

о́блак||о *с* **1.** болыт; **кучевы́е ~а́** төркем-төркем болытлар **2.** *перен. чего* (*сплошная масса*) болыт; **~о пы́ли** тузан болыты ♦ **вита́ть в ~а́х** ≈ хыял дингезендә йөзү; хыялга чуму; **с ~о́в упа́сть (свали́ться)** күктән төшкәндәй булу, көтмәгәндә килеп чыгу

обла́мывать *несов. см.* **облома́ть, оброми́ть**

обла́мываться *несов.* **1.** *см.* **обломи́ться, оброми́ться; 2.** *страд. от* **обла́мывать**

обла́пить *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*обхватить лапами*) кочаклап алу **2.** *прост.* (*грубо обнять*) кочаклау, тупас итеп кочаклау

облапо́шивать *несов. см.* **облапо́шить**

облапо́шить *сов. кого-что, разг.* (*обмануть*) алдау, утырту

обласка́ть *сов. кого* күңелен күрү, якты чырай күрсәтү

областн||о́й, -а́я, -о́е **1.** өлкә ...ы; **~о́й центр** өлкә үзәге **2.** (*диалектный*) җирле; **~о́е произноше́ние** җирле әйтелеш

о́бласт||ь *ж* **1.** өлкә; **Моско́вская ~ь** Мәскәү өлкәсе; **автоно́мная ~ь** автономияле өлкә **2.** *чего, какая* (*зона, пояс*) өлкә; **~ь вечнозелёных расте́ний** мәңге яшел үсемлекләр үсә торган өлкә **3.** *чего, какая* (*участок тела*) урын, ...тәге, тирә; **иссле́довать ~ь ране́ния** яралану урынын тикшерү; **боль в ~и се́рдца** йөрәктәге авырту **4.** *перен.* (*отрасль деятельности*) тармак, өлкә; **но́вая ~ь нау́ки** фәннең яңа бер тармагы

обла́тка *ж* облатка (*тәмсез даруларны йотар өчен крахмал яки желатиннан ясалган капсул*)

облача́ть *несов. см.* **облачи́ть**

облача́ться *несов.* **1.** *см.* **облачи́ться; 2.** *страд. от* **облача́ть**

облаче́ние *с церк.* (*одежда служителей культа*) гыйбадәт киеме

облачи́ть *сов. кого-что во что, шутл.* (*одеть*) кидерү

облачи́ться *сов. разг. шутл.* (*одеться*) кию

о́блачность *ж* болытлылык, болытлы булу; болытлар, болыт; **перемённая ~** алмашынучан болыт

о́блачн||ый, -ая, -ое болытлы, болыт каплаган; **~ый день** болытлы көн; **~ое не́бо** болыт каплаган күк йөзе

обла́ять *сов. кого-что* **1.** *разг.* өрәөрә ташлану (*эт турында*) **2.** *перен. прост.* (*грубо обругать*) өрү, сүгү

облега́ть *несов. см.* **облечь** II

облегча́ть *несов. см.* **облегчи́ть**

облегча́ться *несов.* **1.** *см.* **облегчи́ться; 2.** *страд. от* **облегча́ть**

облегче́ние *с* **1.** *см.* **облегчи́ть, облегчи́ться; ~ ве́са констру́кции** конструкциянең авырлыгын җиңеләйтү **2.** (*состояние лёгкости*) җиңеллек; **почу́вствовать ~** җиңеллек сизү

облегчённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **облегчи́ть 2.** җиңеләйтелгән; гадиләштерелгән; **~ая констру́кция** гадиләштерелгән конструкция **3.** җиңеләйгән; **он ушёл с ~ым се́рдцем** җиңеләйгән күңел белән китте

облегчи́ть *сов.* **1.** *что* җиңеләйтү; **~ груз** йөкне җиңеләйтү **2.** *что* (*упростить*) гадиләштерү; **~ констру́кцию маши́ны** машинаның конструкциясен гадиләштерү **3.** *что* (*сделать менее трудным*) җиңеләйтү; **~ усло́вия труда́** эш шартларын җиңеләйтү **4.** *кого-что* (*успокоить*) басу, җиңеләйтү, тынычландыру; **~ боль** авыртуны җиңеләйтү

облегчи́||ться *сов.* **1.** (*стать более лёгким, простым*) җиңеләю; **рабо́та ~лась** эш җиңеләйде **2.** басылу, җиңеләю, тынычлану; **душа́ ~лась** күңел тынычланды

обледене́лый, -ая, -ое бозлы, бозланган, боз каткан

обледене́ние *с см.* **обледене́ть**

обледене́ть *сов.* бозлану, боз белән каплану, бозланып кату; чирау

облеза́ть *несов. см.* **облезть**

облёзл||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** (*с облезшими волосами и т. п.*) иегән, йоны коелган; чәче коелган; **~ая ко́жа** иегән тире; **~ый котёнок** йоны коелган мәче баласы **2.** (*с облупившейся краской, полинявший*) [буявы] кубып беткән (төшкән); **~ые сте́ны** буявы кубып беткән стеналар

облёзть *сов. разг.* **1.** (*выпасть — о волосах и т. п.*) ию, коелу, коелып бетү (*йоны, чәче һ.б.ш. турында*) **2.** (*о краске*) кубу, кубып бетү, кубып төшү

облека́ть *несов. см.* **облечь** I

облека́ться *несов.* **1.** *см.* **облечься; 2.** *страд. от* **облека́ть**

облени́ться *сов.* ялкаулану, ялкаулыкка салышу, ялкауланып бетү

облепи́||ть *сов. кого-что* **1.** ябышу, ябышып бетү, сылану; **грязь ~ла сапоги́** итеккә пычрак ябышкан **2.** *перен.* сырып [уратып] алу, сарып алу; **му́хи ~ли хлеб** икмәкне чебеннәр сырып алган **3.** *чем, разг.* ябыштырып чыгу (бетерү); **~ть сте́ны объявле́ниями** стенага белдерүләр ябыштырып чыгу

облепи́ха *ж бот.* сырганак (*куагы һәм җимеше*)

облепля́ть *несов. см.* **облепи́ть**

облеси́ть *сов. что, спец.* (*засадить лесом*) урман (агач) утырту, урман утыртып чыгу

облета́ть I *сов. что* **1.** (*побывать во многих местах*) очып йөреп (әйләнеп) чыгу **2.** *ав.* (*испытать*) очып сынап карау; **~ самолёт** самолётны очып сынап карау

облета́ть II *несов. см.* **облете́ть**

облете́||ть *сов.* **1.** *кого-что, вокруг кого-чего* очып әйләнеп чыгу; очып узып китү; **~ть Луну́** Айны очып әйләнеп чыгу **2.** *см.* **облета́ть** I 1; **3.** *перен. что* таралу, бик тиз таралу; **ра́достная весть ~ла весь го́род** шатлыклы хәбәр бөтен шәһәргә бик тиз таралды **4.** коелу, коелып төшү, коелып бетү; **ли́стья ~ли** яфраклар коелды

обле́чь I *сов.* **1.** *кого во что, уст.* (*одеть*) кидерү, киендерү **2.** *перен. кого-что чем* чолгап алу; әверелдерү; **~ та́йной** сергә әверелдерү **3.** *перен. что во что* әйтеп бирү, белдерү; **~ свою́ мысль в поня́тные слова́** үз фикереңне аңлаешлы сүзләр белән әйтеп бирү **4.** *перен. кого-что чем* бирү, тапшыру; **~ вла́стью** хакимият бирү

обле́||чь II *сов. что* **1.** каплау, каплап (чолгап, камап) алу; **ту́чи ~гли не́бо** болытлар күк йөзен каплап алды **2.** ятып (сыланып) тору; **пла́тье пло́тно ~гло фигу́ру** күлмәк тәнгә ятып тора

обле́чься *сов. во что, книжн.* киенү; **~ в тра́ур** матәм киеменә киенү

облива́ни||е *с* **1.** *см.* **обли́ть; 2.** (*водная процедура*) өскә су сибү; **холо́дные ~я** өскә салкын су сибү

облива́ть *несов. см.* **обли́ть**

облива́ться *несов.* **1.** *см.* **обли́ться; 2.** *страд. от* **облива́ть** ♦ **~ по́том** тиргә бату, кара тиргә бату; **~ слеза́ми** күз яше тугу

обли́вка *ж* **1.** *см.* **обли́ть; 2.** (*глазурь на посуде*) ялтыравык

обливн||о́й, -а́я, -о́е ялтыравык, ялтыравыклы, глазурь йөгертелгән савыт-саба

облига́ция *ж* облигация

облиза́ть *сов. кого-что* **1.** ялап кую (бетерү, алу), ялану **2.** (*очистить*) ялап чистарту (кую); **~ таре́лку** тәлинкәне ялап чистарту ♦ **па́льчики обли́жешь** теленне йотарсың

облиза́ться *сов.* (*о животных*) ялану

облизну́ться *сов. однокр.* яланып алу, яланып кую; иреннәрен ялап кую

обли́зывать *несов. см.* **облиза́ть**

обли́зываться *несов.* **1.** *см.* **облиза́ться; 2.** *перен. разг. шутл.* (*предвкушать*) өметләнеп (ымсынып) тору, ымсынып көтеп тору **3.** *страд. от* **обли́зывать**

о́блик *м* **1.** (*внешний вид*) килбәт, килеш-килбәт, төс-баш, кыяфәт, тышкы күренеш **2.** *перен.* (*душевный склад*) әхлак йөзе, холык, табигать; **нра́вственный ~ челове́ка** кешенең әхлак йөзе

облиня́ть *сов. разг.* **1.** уңу, төсе китү **2.** (*о животных, птицах*) йонын кою, ябагасын кою, каурыен кою

облипа́ть *несов. см.* **обли́пнуть**

обли́п||нуть *сов. чем, разг.* ябышу, ябышып бетү, сыланып бетү; **колёса ~ли гли́ной** тәгәрмәчләргә балчык сыланган

облисполко́м *м* облисполком

обли́ть *сов.* **1.** *кого-что* өстенә сибү, өстенә кою, ...га коендыру; **~ водо́й** өстенә су кою **2.** *кого-что* өстенә түгү, өстенә түгеп пычрату (пычратып бетерү); **~ ска́терть су́пом** ашъяулыкны шулпа түгеп пычратып бетерү **3.** *что, спец.* тышына йөгертеп чыгу, тышын ... белән каплау; **~ кувши́н глазу́рью** чүлмәкнең тышын глазурь белән каплау ♦ **~ гря́зью (помо́ями)** *кого* кеше өстенә пычрак ташлау, яла ягу; **~ презре́нием** *кого, книжн.* нәфрәтле караш ташлау, җирәнеп карау

обли́ться *сов.* коену, үз өстенә сибү; **~ холо́дной водо́й** үз өстенә салкын су сибү

облицева́ть *сов. что* тышлау, каплау; **~ сте́ны мра́мором** стеналарны мәрмәр белән каплау

облицо́вка *ж* **1.** *см.* **облицева́ть; 2.** (*покрывающий слой*) тышлык, каплау, йөзлек

облицо́вочный, -ая, -ое *спец.* каплау ...ы, каплый торган; **~ материа́л** каплый торган материал

облицо́вщик *м* каплаучы, облицовщик

облицо́вывать *несов. см.* **облицева́ть**

обличá||ть *несов. кого-что, книжн.* **1.** (*разоблачать*) фаш итү, гаебен ачу, йөзен ачу **2.** (*обнаруживать*) ачу, белдерү, күрсәтү, күрсәтеп тору; **всё э́то ~ет в нём тала́нт** болар барысы да аның талантлы булуын күрсәтә

обличе́ние *с см.* **обличи́ть** 1; **~ престу́пника** җинаятьчене фаш итү

обличи́тель *м* фаш итүче, гаебен ачучы, ялганын ачучы

обличи́тельн||ый, -ая, -ое *книжн.* фаш иткеч, фаш итә торган, гаебен күрсәтеп бирә торган, йөзен ача торган; **~ая речь** фаш итә торган нотык

обличи́ть *сов. см.* **облича́ть** I

обли́чье *с* **1.** *прост.* (*лицо, наружность*) йөз, бит, кыяфәт, тышкы күренеш **2.** *перен.* (*облик*) йөз

облобыза́ть *сов. кого-что, шутл.* үбү

облобыза́ться *сов. шутл.* үбешү

обложе́ние *с см.* **обложи́ть** 4

обло́жечн||ый, -ая, -ое тышлык; **~ая бума́га** тышлык кәгазь

облож||и́ть *сов.* **1.** *кого-что* уратып алу, тирәли (як-ягына) салып (куеп) чыгу; **~и́ть больно́го поду́шками** авыруның як-ягына мендәрләр куеп чыгу **2.** *что* каплап алу; **ту́чи ~и́ли не́бо** күк йөзен болытлар каплап алды **3.** *кого-что* чолгап (камап) алу; **~и́ть кре́пость** крепостьны камап алу; **~и́ть медве́дя в берло́ге** аюны өнендә камап алу **4.** *кого-что* салу, налог салу; **~и́ть подохо́дным нало́гом** подоходный налог салу

обложи́ться *сов.* тирә-ягына кую, як-ягына куеп чыгу; **~ кни́гами** тирә-ягына китаплар кую

обло́жк||а *ж* тыш, тышлык; **кни́га в краси́вой ~е** матур тышлы китап; **~а для па́спорта** паспорт тышлыгы

обложно́й, -а́я, -о́е: **~ дождь** *разг.* озакка сузылган яңгыр

облока́чивать *несов. см.* **облокоти́ть**

облока́чиваться *несов. см.* **облокоти́ться**

облокоти́ть *сов. что* таяну, терсәккә таяну; **~ ру́ки на стол** куллар белән өстәлгә таяну

облокоти́ться *сов.* таяну, терсәккә таяну; **~ на подоко́нник** тәрәзә төбенә таяну

обloма́ть *сов.* **1.** *что* сындырып чыгу; **~ су́чья** ботакларны сындырып чыгу **2.** *перен. кого, прост.* бөгү, күндерү; үгетләп ипкә китерү; **~ упря́мца** кире кешене үгетләп ипкә китерү

обloма́||ться *сов.* сынып (ватылып) төшү; **ру́чки кре́сел ~лись** креслоларның култыксалары сынып төшкән

обломи́ть *сов. что* сындырып алу (ташлау, төшерү); **~ сук** ботакны сындырып ташлау

обломи́||ться *сов.* сынып (ватылып) төшү; **пери́ла ле́стницы ~лись** баскыч култыксасы сынып төшкән

обло́мовщина *ж* обломовчылык, ихтыярсызлык

обло́мок *м* **1.** сынык, ватык, кыйпык; **~ ста́туи** статуяның ватыгы **2.** *перен.* калдык; **~ ста́рого бы́та** иске тормыш калдыгы

облупи́ть *сов. что, прост.* кубару, кубарып алу; төшерү; әрчү, каезлау

облупи́||ться *сов.* кубу, кубып төшү; **кра́ска ~лась** буявы кубып төшкән

облуча́ть *несов. см.* **облучи́ть**

облуче́ние *с см.* **облучи́ть; радиоакти́вное ~** радиоактив нурланыш

облучи́ть *сов. кого-что* нурландыру; **~ ква́рцем** кварц белән нурландыру

облучи́ться *сов.* нурландырылу

облучо́к *м* кузла, ат башы

облысе́ть *сов.* пеләшләнү, чәч коелып бетү

облюбова́ть *кого-что* күңелгә охшату, күңелгә охшаганын сайлап алу

облюбо́вывать *несов. см.* **облюбова́ть**

обма́зать *сов.* **1.** *что* сылап чыгу; **~ печь гли́ной** мичне балчык белән сылап чыгу **2.** *кого-что* буяп (пычратып) бетерү; **~ лицо́ са́жей** битне корымга буяп бетерү

обма́заться *сов.* буялу, пычрану, буялып (пычранып) бетү

обма́зка *ж см.* **обма́зать** I; **~ пече́й** мич сылау

обма́зывать *несов. см.* **обма́зать**

обма́зываться *несов.* **1.** *см.* **обма́заться 2.** *страд. от* **обма́зывать**

обма́кивать *несов. см.* **обмакну́ть**

обмакну́ть *сов. что во что* ману, манып (манчып) алу; **~ блин в смета́ну** беленне каймакка манып алу

обма́н *м* **1.** *см.* **обману́ть; доби́ться чего-л. ~ом** ялганлап *берәр нәрсәгә* ирешү **2.** (*заблуждение*) ялгыш, ялгышу, ялгышлык; **ввести́ в ~** ялгыштыру, ялгыш юлга кертү ♦ **~ зре́ния** ялгыш күрү

обма́нн||ый, -ая, -ое алдау, алдаулы, ялган, алдау ...ы; **получи́ть ~ым путём** алдау юлы белән алу

обману́ть *сов. кого-что* **1.** (*поступить недобросовестно*) алдау, алдалау, алдашу; җан сату **2.** (*нарушить обещание*) сүзендә тормау, алдау, вәгъдәсен үтәмәү

обману́ться *сов. в ком-чём* алдану; **~ в ожида́ниях** көтелгән нәрсәләрдә алдану

обма́нчивый, -ая, -ое алдаучан, алдый торган; ышанычсыз; **~ вид** алдаучан кыяфәт

обма́нщик *м* алдакчы, ялганчы

обма́нщица *ж* алдакчы (ялганчы) хатын (кыз)

обма́нывать *несов. см.* **обману́ть**

обма́нываться *несов.* **1.** *см.* **обману́ться; 2.** *страд. от* **обма́нывать**

обма́тывать *несов. см.* **обмота́ть**

обма́тываться *несов.* **1.** *см.* **обмота́ться; 2.** *страд. от* **обма́тывать**

обма́хивать *несов. см.* **обмахну́ть**

обма́хиваться *несов. см.* **обмахну́ться**

обмахну́ть *сов.* **1.** *кого-что чем* җилпү, җилләндереп алу; **~ лицо́ ве́ером** битне җилпәзә белән җилләндереп алу **2.** *что* (*удалить — обычно пыль*) селкеп төшерү; сөртеп алу; **~ по́лку** шүрлекне сөртеп алу

обмахну́ться *сов. однокр.* җилләнеп алу; **~ ве́ером** җилпәзә белән җилләнеп алу

обма́чивать *несов. см.* **обмочи́ть**

обма́чиваться *несов.* **1.** *см.* **обмочи́ться; 2.** *страд. от* **обма́чивать**

обмеле́||ть *сов.* саегу; **река́ ~ла** елга саеккан

обме́н *м* **1.** *см.* **обмени́ть, обменя́ть, обменя́ться; ~ мне́ниями** фикер алышу **2.** *эк.* алышу, алмашу ♦ **~ веще́ств** *физиол.* матдәләр алмашынуы

обме́нивать *несов. см.* **обмени́ть, обменя́ть**

обме́ниваться *несов.* **1.** *см.* **обменя́ться; 2.** *страд. от* **обме́нивать**

обмени́ть *сов. см.* **обменя́ть**

обме́нный, -ая, -ое алмаштыра торган, алмаштыру ...ы; **~ пункт** алмаштыру пункты; **~ фонд** алмаштыру фонды

обменя́ть *сов. кого-что* **1.** алмашу, алмаштыру, алмаштырып алу, алыштыру; **~ кни́гу в библиоте́ке** китапны китапханәдә алмаштыру **2.** (*переменить нечаянно или с умыслом*) ялгыш алмаштырып алып китү, ялгыш киеп китү

обменя́ться *сов.* **1.** *кем-чем* алмашу; **~ ко́мнатами** бүлмәләрне алмашу **2.** *перен. чем* уртаклашу; **~ о́пытом** тәҗрибә уртаклашу; **~ мне́ниями** фикер уртаклашу **3.** (*случайно*) ялгышып алмаштыру; **~ перча́тками** ялгышып перчаткаларны алмаштыру ♦ **~ взгля́дами** карашып алу

обме́р *м см.* **обме́рить; ~ зда́ния** бинаның күләмен үлчәү

обмере́ть *сов. разг.* катып калу; **~ от испу́га** куркуыннан катып калу

обмерза́ть *несов. см.* **обмёрзнуть**

обмёрзл||ый, -ая, -ое *разг.* бозланган, боз каткан; **~ые ступе́ньки** боз каткан баскычлар

обмёрз||нуть *сов. разг.* тирәли бозлану, боз кату; **усы́ ~ли** мыеклар бозланган

обме́ривать *несов. см.* **обме́рить**

обме́риваться *несов.* **1.** *см.* **обме́риться; 2.** *страд. от* **обме́ривать**

обме́рить *сов.* **1.** *кого-что* үлчәү, үлчәп чыгу; **~ земе́льный уча́сток** җир участогын үлчәп чыгу **2.** *что, разг.* (*недомерить*) алдап үлчәү, алдап ким үлчәү, алдап үлчәп җиткермәү

обме́риться *сов. разг.* ялгыш үлчәү, үлчәгәндә ялгышу

обмеря́ть *несов. см.* **обме́рить**

обмести́ *сов. что* себереп алу, себереп төшерү. **~ паути́ну** үрмәкүч ояларын себереп төшерү

обмета́||ть I *сов. что* **1.** типчеп чыгу, күкләп чыгу; **~ть пе́тли** төймә каптыргычларын типчеп чыгу **2.** *безл. разг.* чабыру, чабырып чыгу; **гу́бы ~ло** ирен чабырып чыккан

обмета́ть II *несов. см.* **обмести́**

обмётывать *несов. см.* **обмета́ть** I

обмина́ть *несов. см.* **обмя́ть**

обмина́ться *несов.* **1.** *см.* **обмя́ться; 2.** *страд. от* **обмина́ть**

обмира́ть *несов. см.* **обмере́ть**

обмозгова́ть *сов. что, прост.* (*обдумать*) яхшылап уйлау, төрле яктан уйлап карау

обмола́чивать *несов. см.* **обмолоти́ть**

обмо́лви||ться *сов. разг.* **1.** (*оговориться*) ялгыш әйтү, ялгыш әйтеп җибәрү (кую, ташлау) **2.** (*сказать вскользь*) бер сүз әйтү, бер сүз ычкындыру; **он да́же не ~лся, что уезжа́ет** китәм дип бер сүз дә әйтмәде

обмо́лвка *ж* (*оговорка*) ялгыш ычкынган сүз, уйламыйча әйтелгән сүз

обмоло́т *м* **1.** *см.* **обмолоти́ть; 2.** (*количество обмолоченного зерна*) төшем, сугып алынган ашлык

обмолоти́ть *сов. что* ашлык (иген) сугып бетерү

обмора́живание *с см.* **обморо́зить, обморо́зиться**

обмора́живать *несов. см.* **обморо́зить**

обмора́живаться *несов.* **1.** *см.* **обморо́зиться; 2.** *страд. от* **обмора́живать**

обморо́жение, обморожéние *с см.* **обморо́зить, обморо́зиться**

обморо́зить *сов. что* туңдыру, өшетү; **~ у́ши** колакларны өшетү

обморо́зиться *сов.* өшү, туңу, өшеп бетү; өшетү (*берар әгъзаны*)

о́морок *м* һуш китү, һуштан язу; **упа́сть в ~** һуш китеп егылу

о́морочн||ый, -ая, -ое һуш китү ...ы, һуштан язган; **~ое состоя́ние** һуштан язган хәлдә булу

обмота́ть *сов.* **1.** *кого-что* урау, чорнау, урап (чорнап) кую; **~ ше́ю ша́рфом** муенга шарф урап кую

обмота́ться *сов.* **1.** *чем* урану, үзеңне урап кую, үзеңне чорнап кую; **~ полоте́нцем** сөлге урану **2.** (*вокруг чего*) чорнау

обмо́тк||а *ж* **1.** *см.* **обмота́ть; 2.** *тех.* чорнау, чорнам, чорналма **3.** *обычно мн.* **~и** тар чолгау, обмотка

обмо́точный, -ая, -ое обмоткага китә (ярый) торган; **~ материа́л** обмоткага китә торган материал

обмочи́ть *сов. кого-что* чылатып алу, юешләтү; **~ рукава́** җиңнәрне чылату

обмочи́ться *сов. прост.* (*испустить мочу под себя*) аска җибәрү

обмундирова́ние *с* **1.** *см.* **обмундирова́ть; 2.** формалы кием, обмундирование; **но́вое ~** яңа обмундирование

обмундирова́ть *сов. кого-что* киендерү, формалы кием бирү; **~ призывнико́в** призывникларга формалы кием бирү

обмундирова́ться *сов.* обмундирование алу

обмундиро́вка *ж* **1.** *см.* **обмундирова́ть; 2.** *прост.* формалы кием

обмундиро́вывать *несов. см.* **обмундирова́ть**

обмундиро́вываться *несов.* **1.** *см.* **обмундирова́ться; 2.** *страд. от* **обмундиро́вывать**

обмурова́ть *сов. что, тех.* кирпеч белән әйләндереп алу; муровать итү; **~ печь** мичне муровать итү

обмуро́вывать *несов. см.* **обмурова́ть**

обму́сливать *несов. см.* **обму́слить**

обму́сливаться *несов.* **1.** *см.* **обму́слиться; 2.** *страд. от* **обму́сливать**

обму́слить *сов. разг. см.* **обмусо́лить**

обму́слиться *сов. разг. см.* **обмусо́литься**

обмусо́литься *несов. см.* **обмусо́лить**

обмусо́ливаться *несов.* **1.** *см.* **обмусо́литься; 2.** *страд. от* **обмусо́ливать**

обмусо́лить *сов. что* төкерекләү, селәгәйләү

обмусо́литься *сов.* төкерекләнү, селәгәйләнү

обмыва́ние *с см.* **обмы́ть**

обмыва́ть *несов. см.* **обмы́ть**

обмыва́ться *несов.* **1.** *см.* **обмы́ться; 2.** *страд. от* **обмыва́ть**

обмы́лок *м разг.* сабын калдыгы, сабын кисәге

обмы́ть *сов.* **1.** *кого-что* юу, юып чистарту **2.** *перен. что, прост.* юу, юып алу; **~ пре́мию** премияне юу

обмы́ться *сов. разг.* **1.** (*обмыть себя*) юыну, юынып алу **2.** (*стать чистым*) юылып чистару

обмяка́ть *несов. см.* **обмя́кнуть**

обмя́кнуть *сов.* **1.** йомшару, жебү, изелү; **хлеб от сы́рости обмя́к** икмәк юештән җебегән **2.** *перен.* (*стать добродушнее*) күңел йомшару, изрәү, җебеп төшү; **~ от ле́сти** ялагайланып мактаудан күңел йомшару

обмя́ть *сов. что* тыгызлау, басу, кысу; **~ се́но** печәнне басу

обмя́||ться *сов.* **1.** тыгызлану, кысылу, басылу; **се́но в сара́е ~лось** печән лапаста басылган **2.** *перен. разг.* ипләнү, җайлану; **посте́ль ~лась** урын ипләнгән

обнагле́ть *сов.* оятсызлану, оятын югалту, оятсызланып бетү

обнадёживать *несов. см.* **обнадёжить**

обнадёжить *сов. кого-что* өметләндерү, ышандыру, өметләндереп тынычландыру; **~ больно́го** авыру кешене өметләндерү

обнажа́ть *несов. см.* **обнажи́ть**

обнажа́ться *несов.* **1.** *см.* **обнажи́ться; 2.** *страд. от* **обнажа́ть**

обнаже́ние *с* **1.** *см.* **обнажи́ть, обнажи́ться; ~ ко́рней де́рева** агач тамырларын ачу **2.** *геол.* чыгып яткан урын

обнажи́||ть *сов.* **1.** *кого-что* ачык (ялангач) калдыру, ялангачландыру, шәрәләндерү; ачу, салу; **~ть пле́чи** кулбашларны ачык калдыру; **~ть го́лову** баш киемен салу; **ве́тер ~л дере́вья** җил агачларны ялангач калдырган **2.** *что* (*вынуть из ножен*) чыгару, тартып (суырып) чыгару **3.** *перен. что* ачу, ачып салу, фаш итү; **~ть недоста́тки** җитешсезлекләрне ачып салу

обнажи́||ться *сов.* **1.** ачылу, ялангачлану, ялангач калу, шәрәләнү; **спина́ ~лась** арка ачылды; **лес ~лся** урман ялангачланды **2.** *перен.* (*стать явным*) ачылу, беленү, фаш ителү

обнаро́довать *сов. что* халыкка белдерү (игълан итү), дөньяга чыгару; **~ указ** указны халыкка игълан итү

обнару́живать *несов. см.* **обнару́жить**

обнару́живаться *несов.* **1.** *см.* **обнару́житься; 2.** *страд. от* **обнару́жить**

обнару́жить *сов.* **1.** *кого-что* (*найти*) табу **2.** *что* (*показать*) күрсәтү, белдерү; **~ жела́ние** теләк белдерү; **~ свою́ ра́дость** үзеңнең шатлыгыңны күрсәтү **3.** *что* (*заметить, раскрыть*) белү, ачу; **~ поте́рю докуме́нтов** документларның югалуын белү; **~ преступле́ние** җинаятьне ачу

обнару́жи||ться **1.** (*найтись*) табылу **2.** (*оказаться, стать явным*) күренү, беленү, килеп чыгу; **~лось воспале́ние лёгких** үпкә ялкынсынуы беленде

обна́шивать *несов. см.* **обноси́ть** I

обна́шиваться *несов.* **1.** *см.* **обноси́ться** I; **2.** *страд. от* **обна́шивать**

обнести́ *сов.* **1.** *что чем* (*огородить*) әйләндереп алу, киртәләп алу **2.** *кого-что чем* (*угостить*) сыйлап чыгу; **~ госте́й вино́м** кунакларны шәраб белән сыйлап чыгу **3.** *кого-что чем* (*пропустить при угощении*) буш калдыру, бирми үтеп китү

обнима́ть *несов. см.* **обня́ть**

обнима́ться *несов.* **1.** *см.* **обня́ться; 2.** *страд. от* **обнима́ть**

обни́мк||а *ж*: **в ~у** *разг.* кочаклашып; **сиде́ть в ~у** кочаклашып утыру

обнища́лый, -ая, -ое хәерчелеккә төшкән, фәкыйрьлеккә төшкән, ярлыланган

обнища́ние *с см.* **обнища́ть**

обнища́ть *сов.* хәерчеләнү, фәкыйрьләнү, хәерчелеккә төшү, ярлылану

обно́ва *ж разг.* яңа әйбер, яңа кием; **накупи́ть обно́в** яңа киемнәр сатып алу

обнови́ть *сов. что* **1.** яңарту, яңалык кертү (кертеп үзгәртү); **~ репертуа́р** репертуарны яңарту **2.** яңарту, яңа төс кертү (бирү); **~ свои́ зна́ния** [үзеңнең] белемнәреңне яңарту **3.** *разг.* беренче тапкыр кию (киеп чыгу); **~ пальто́** яңа пальтоны беренче тапкыр киеп чыгу

обнови́||ться *сов.* яңару; **коллекти́в ~лся** коллектив яңарды; **соста́в игроко́в ~лся** уенчылар составы яңарды

обно́вк||а *ж см.* **обно́ва; наде́ть ~у** яңа киемне кию

обновле́ние *с см.* **обнови́ть, обнови́ться; ~ зна́ний** белемнәрне яңарту

обновля́ть *несов. см.* **обнови́ть**

обновля́ться *несов.* **1.** *см.* **обнови́ться; 2.** *страд. от* **обновля́ть**

обноси́ть I *сов. что, прост.* киеп ипләү, киеп җайландыру; **~ но́вые боти́нки** яңа ботинканы киеп җайландыру

обноси́ть II *несов. см.* **обнести́**

обноси́ться *сов. разг.* **1.** (*износить одежду, обувь*) сәләмәләнү, тузып бетү **2.** (*стать удобным в результате носки*) киелеп тәнгә яту, киеп ипләү

обно́ск||и *мн. разг.* иске кием, сәләмә, искереп беткән кием; **ходи́ть в ~ах** искереп беткән кием киеп йөрү

обню́хать *сов. кого-что* иснәү, иснәп чыгу (*һәрьяктан*)

обню́хивать *несов. см.* **обню́хать**

обня́ть *сов. кого-что* кочаклау, кочаклап алу; **~ ребёнка** баланы кочаклау

обня́ться *сов.* кочаклашу; **~ при встре́че** очрашканда кочаклашу

обо *см.* **о**

обобра́ть *сов.* **1.** *что, прост.* (*собрать*) җыеп бетерү; өзеп алып бетерү; **~ мали́ну с куста́** куактагы кура җиләген җыеп бетерү **2.** *кого-что, разг.* (*ограбить, разорить*) талап алу, талап бөлдерү, талау, талап бөлгенлеккә төшерү

обобра́ться: не ~ *кого-чего, разг.* (*не перечесть, очень много*) җыеп бетерә алмаслык, бетмәс-төкәнмәс, бик күп; **хлопо́т не оберёшься** мәшәкатьтән котыла алмассың

обобща́ть *несов. см.* **обобщи́ть**

обобще́ни||е *с* **1.** *см.* **обобщи́ть; 2.** (*общий вывод*) гомумиләштерү, гомуми

нәтиҗә; **широ́кие ~я** киң күләмдәге гомуми нәтиҗәләр

обобществи́ть *сов. кого-что* җәмәгатьләштерү, җәмәгать милкенә әйләндерү; **~ сре́дства произво́дства** җитештерү средстволарын җәмәгатьләштерү

обобществле́ние *с см.* **обобществи́ть; ~ средств произво́дства** җитештерү средстволарын җәмәгатьләштерү

обобществля́ть *несов. см.* **обобществи́ть**

обобществля́ться *несов.* **1.** *см.* **обобществи́ться; 2.** *страд. от* **обобществля́ть**

обобщи́ть *сов. что* гомумиләштерү, гомуми нәтиҗә чыгару, йомгаклау; **~ о́пыт** тәҗрибәне гомумиләштерү

обовши́веть *сов.* бетләү, бетләп бетү

обогати́тель *м спец.* **1.** (*специалист по обогащению ископаемых*) казылмаларны баетучы [белгеч] **2.** (*вещество*) баеткыч, баетучы матдә

обогати́тельн||ый, -ая, -ое баеткыч ..., казылмаларны баета торган; баектыру ...ы; **~ая фа́брика** казылмаларны баета торган фабрика

обогати́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать богатым*) баету **2.** *что, спец.* баектыру (*диал.*), баету; **~ руду́** руданы баектыру

обогати́ться *сов.* **1.** (*разбогатеть*) баю, баеп китү **2.** *спец.* (*стать обогащённым — об ископаемых*) баетылу

обогаща́ть *несов. см.* **обогати́ть**

обогаща́ться *несов.* **1.** *см.* **обогати́ться; 2.** *страд. от* **обогаща́ть**

обогаще́ние *с см.* **обогати́ть, обогати́ться**

обогна́ть *сов. прям., перен. кого-что* узып китү; **~ велосипеди́ста** велосипедчыны узып китү

обогну́ть *сов. что* **1.** тарту, сугу; кидерү; **~ о́бруч вокру́г бо́чки** мичкәгә кыршау сугу; **~ колесо́ ши́ной** тәгәрмәчкә шин кидерү **2.** (*обойти, объехать*) уратып узу, читләтеп үтү

обоготвори́ть *сов. кого-что* аллалаштыру, алла кебек күрү, алла дип тану

обоготворя́ть *несов. см.* **обоготвори́ть**

обогре́в *м спец. см.* **обогре́ть, обогре́ться**

обогрева́ть *несов. см.* **обогре́ть**

обогрева́ться *несов.* **1.** *см.* **обогре́ться; 2.** *страд. от* **обогрева́ть**

обогре́ть *сов. кого-что* җылыту

обогре́||ться *сов.* җылыну; **помеще́ние ~лось** бина җылынды

о́бод *м* **1.** тугым; **~ колеса́** тәгәрмәч тугымы **2.** (*приспособление в форме кольца, круга*) чит, кыса; **~ решета́** иләк кысасы

ободо́к *м* **1.** *уменьш. от* **о́бод** 2; **2.** (*каёмка*) кайма

обо́дранный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ободра́ть; 2.** (*ветхий, рваный*) ертылган; искергән, тузган

ободра́ть *сов.* **1.** *что* каезлау, кубару, каезлап (кубарып) алу; **~ кору́ с де́рева** агачның кабыгын кубарып төшерү **2.** *кого-что* (*снять шкуру*) тунау **3.** *прост. см.* **обобра́ть** 2 ♦ **~ как ли́пку** *прост.* ялангач калдыру, бөтен нәрсәсен талау

ободра́||ться каезлану, сыдырылу, кубарылу, кубу, кубып төшү; **кора́ на де́реве ~ла́сь** агачның кайрысы кубып төшкән

ободре́ни||е *с см.* **ободри́ть; слова́ ~я** дәртләндерү сүзләре

ободри́ть *сов. кого-что* күңелен күтәрү, дәртләндерү, рухын күтәрү, рухландыру, гайрәтләндерү

ободри́ться *сов.* күңел күтәрелү, дәртләнү, рухлану, гайрәтләнү

ободря́ть *несов. см.* **ободри́ть**

ободря́ться *несов.* **1.** *см.* **ободри́ться; 2.** *страд. от* **ободря́ть**

ободря́ющий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ободря́ть; 2.** күңел күтәргеч, рухландыргыч, дәртләндергеч; **~ взгляд** рухландыргыч караш

обоепо́лый, -ая, -ое *биол.* ике җенесле, хонса

обожа́ние *с* **1.** *см.* **обожа́ть; 2.** (*преклонение*) чиктән тыш көчле мәхәббәт

обожа́тель *м разг. шутл.* (*поклонник*) өзелеп сөюче, өзелеп яратучы

обожа́тельница *ж разг. шутл.* (*поклонница*) өзелеп сөюче хатын (кыз)

обожа́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*преклоняться*) өзелеп сөю (ярату) **2.** *что, прост.* ярату, бик ярату, чиктән тыш ярату; **~ фру́кты** жимешне бик ярату

обожда́ть *сов. кого-что и без доп., разг.* [бераз] көтеп тору, көтә төшү, торып тору

обожестви́ть *сов. кого-что* аллалаштыру, алла дип тану

обожествле́ние *с см.* **обожестви́ть; ~ сил приро́ды** табигать көчләрен аллалаштыру

обожествля́ть *несов. см.* **обожестви́ть**

обо́з *м* **1.** (*группа повозок*) обоз, олаулар **2.** *спец.* обоз, олаулар; **артиллери́йский ~** артиллерия обозы ♦ **быть (плести́сь) в ~е** койрыкта булу (бару)

обозва́ть *сов. кого-что кем-чем, разг.* ... дип атау, исем тагу; **~ лгуно́м** ялганчы исеме тагу; **~ дурако́м** тиле дип атау

обозли́ть *сов. кого-что* ачуландыру, ачуын китерү (кабарту), үртәү

обозли́ться *сов.* ачулану, ачу килү (кабару), үртәлү

обозна́ться *сов. разг.* (*принять за другого или за другое*) ялгышу (*таныш булмаган кешене таныш дип уйлау, бер әйберне икенче әйбергә охшатып алдану*)

обознача́||ть *несов.* **1.** *см.* **обозна́чить; 2.** *что* (*иметь значение чего-л.*) аңлату, белдерү, күрсәтү, мәгънә белдерү; **что ~ет э́тот знак?** бу билге нәрсә белдерә?

обознача́ться *несов.* **1.** *см.* **обозна́читься; 2.** *страд. от* **обозна́чать**

обозначе́ни||е *с* **1.** *см.* **обозна́чить** 1; **2.** билге, тамга; **усло́вные ~я** шартлы билгеләр

обозна́чить *сов. что* **1.** билгеләү, билге[ләр] кую, тамгалау, тамга куеп чыгу; **~ пункти́ром** өзек-өзек сызык белән билгеләү **2.** (*сделать видимым*) белдерү, беленерлек итү, күрсәтү, беленеп торырлык итү

обозна́читься *сов.* (*сделаться заметным*) беленү, күренү, беленә (күренә) башлау, төсмерләнү

обо́зник *м* **1.** (*обозный возчик*) олаучы **2.** *воен.* обозчы, олаучы

обо́зн||ый, -ая, -ое обоз ...ы, йөк ...ы; **~ые ло́шади** йөк атлары

обозрева́тель *м* күзәтүче, обзор ясаучы; **полити́ческий ~** сәяси күзәтү ясаучы; **спорти́вный ~** спорт күзәтүчесе

обозрева́ть *несов. см.* **обозре́ть**

обозре́ние *с* **1.** *см.* **обозре́ть; ~ звёздного не́ба** күктәге йолдызларны күзәтү **2.** күзәтү; **литерату́рное ~** әдәби күзәтү; **междунаро́дное ~** халыкара күзәтү **3.** (*вид эстрадного или театрального представления*) тамаша (*тышкы яктан бәйләнешле аерым номерлардан торган драма, эстрада әсәре*)

обозре́ть *сов. что, книжн.* **1.** (*осмотреть*) карап чыгу, күз йөртеп чыгу, күз ташлау **2.** *перен.* (*обследовать, рассмотреть в речи, в статье*) күзәтү, тикшерү, тикшереп (карап) чыгу

обозри́м||ый, -ая, -ое *книжн.* күз күрерлек, күз җитәрлек, күз алымы җитәрлек; **~ое простра́нство** күз алымы җитәрлек җир

обо́и *только мн.* обой

обо́йма *ж воен.* патрон кысасы, обойма

обо́йн||ый, -ая, -ое **1.** обой ...ы; **~ая фа́брика** обой фабрикасы **2.** тышлык ...ы, тышлауга китә торган; **~ые гво́зди** мебель тышлауга китә торган вак кадак

обойти́ *сов.* **1.** *кого-что* читләтеп үтү, урап узу, уратып узу; **~ боло́то** сазны читләтеп үтү **2.** *что* әйләнеп (йөреп) чыгу; **~ весь уча́сток** бөтен участокны әйләнеп чыгу **3.** *кого-что* йөреп чыгу; **~ всех друзе́й** барлык дусларны йөреп чыгу **4.** *перен. кого-что* таралу, мәгълүм булу; **слух обошёл весь го́род** хәбәр бөтен шәһәргә таралды **5.** *кого-что, разг.* (*обогнать, опередить*) узу, узып китү, алга чыгу **6.** *перен. кого-что, разг.* (*перехитрить*) уздырып җибәрү; алдалау, алдау **7.** *перен. кого-что* читтә калдыру, төшереп калдыру; **~ по слу́жбе** хезмәттә дәрәҗә күтәрүдә төшереп калдыру ♦ **~ молча́нием** җавапсыз калдыру

обойти́сь *сов.* **1.** *с кем-чем* мөгамәлә итү, эш итү; **~ *с кем-л.*** **пло́хо** *берәр кеше белән* начар мөгамәлә итү **2.** *во что, разг.* төшү; **костю́м обошёлся мне недо́рого** костюм миңа кыйммәткә төшмәде **3.** *без кого-чего, кем-чем, разг.* канәгатьләнү, канәгать булу, җитү, житкерү; ...сыз да тору; **~ без маши́ны** машинасыз да тору; **~ пе́нсией** пенсия белән канәгатьләнү **4.** үтү, узу; **всё обошло́сь благополу́чно** бөтенесе имин үтте ♦ **~ в копе́ечку** бик кыйбатка төшү

обо́йщик *м* обойчы, мебель тышлаучы

обокра́сть *сов. кого-что* талау, урлап (талап) чыгу

оболва́нивать *несов. см.* **оболва́нить**

оболва́нить *сов. кого-что, прост.* **1.** (*одурачить*) алдау **2.** *шутл.* (*остричь плохо или коротко*) начар итеп чәчне алу (алдыру); бик кыска итеп чәч алу (алдыру)

оболга́ть *сов. кого-что, разг.* яла ягу, өстенә сөйләү

оболо́чка *ж* **1.** кабык; **~ зерна́** орлыкның кабыгы **2.** тышча, сүрү; элпә; **~ аэроста́та** аэростат тышчасы; **~ кле́тки** *биол.* күзәнәк сүрүе **3.** *анат.* яры, катлау; **сли́зистая ~** лайлалы яры; **рогова́я ~** мөгез катлау

обо́лтус *м бран.* сөрхәнтәй, юньсез, эшлексез; тинтәк

обольсти́тель *м уст.* сокландырып үзенә каратучы, вәсвәсәче; кызыктырып юлдан яздыручы

обольсти́тельница *ж уст.* вәсвәсәче хатын (кыз)

обольсти́тельный, -ая, -ое сокландыргыч, кызыктыргыч; үтә сөйкемле, бик ягымлы; **~ая улы́бка** сокландыргыч көлемсерәү

обольсти́ть *сов. кого* **1.** (*увлечь лестью*) сокландырып (юмалап) үзенә карату, кызыктыру **2.** *уст.* (*обесчестить*) алдау, хур (мыскыл) итү

обольсти́ться *сов. чем* кызыгып алдану

обольща́ть *несов. см.* **обольсти́ть**

обольща́ться *несов.* **1.** *см.* **обольсти́ться; 2.** *страд. от* **обольща́ть**

обомле́ть *сов. разг.* коелып төшү, катып калу, телсез калу, өнсез калу; **~ от стра́ха** куркудан катып калу

обомше́л||ый, -ая, -ое мүкле, мүкләнгән, мүк баскан (каплаган); **~ые пни** мүк баскан агач төпләре

обомше́||ть *сов.* мүкләнү, мүк басу (каплау); **кры́ша ~ла** түбә мүкләнгән

обоня́ни||е *с* ис сизү тойгысы, ис сизү, ис тою; **о́рганы ~я** ис сизү әгъзалары

обоня́тельный, -ая, -ое ис сизә торган, ис сизү ...ы; **~ нерв** ис сизү нервы

обоня́ть *несов. что, книжн.* ис сизү, ис тою, иснәү

обора́чиваемость *ж спец.* әйләнеш, әйләнештә (оборотта) булу; йөреш; юлда булу, барып кайту вакыты; **ускоре́нить ~ ваго́нов** вагоннарның барып кайту вакытын кыскарту

обора́чивать *несов. см.* **оберну́ть**

обора́чиваться *несов.* **1.** *см.* **оберну́ться; 2.** *страд. от* **обора́чивать**

оборва́нец *м разг.* йолкыш, сәләмә киемле кеше, өтек

обо́рванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оборва́ть; 2.** (*рваный, истрёпанный*) сәләмәләнгән, ертылган, ертык, сәләмә; йолкышланып беткән

оборва́ть *сов.* **1.** *что* өзеп чыгу, өзеп алып бетерү, йолыккалап бетерү; тирәли йолкып чыгу; **~ все цветы́** барлык чәчәкләрне өзеп чыгу **2.** *что* өзү, өзеп алу, тартып өзү; **~ верёвку** бауны өзү **3.** *перен. что* кинәт туктату; кинәт бүлү, бүлдерү; **~ речь** сүзне кинәт бүлү **4.** *перен. кого, разг.* (*заставить замолчать*) кырт кисү (киселә туктату)

оборва́||ться *сов.* **1.** (*оторваться*) өзелү, өзелеп чыгу, өзелеп китү **2.** (*упасть*) ычкынып китеп егылып (очып) төшү **3.** *перен. разг.* (*сразу прекратиться*) кинәт туктау, бүленеп калу; **пе́сня ~ла́сь** җыр кинәт туктатылды **4.** (*обноситься*) сәләмәләнү, йолкышлану, кием тузып бетү

обо́рвыш *м разг.* йолкыш, өтек, сәләмә киемле кеше

обо́рка *ж* бөрмә, бөрмәле итәк

оборо́н||а *ж* **1.** *см.* **оборона́ть, оборона́ться; ~а го́рода** шәһәрне саклау **2.** (*совокупность средств для отпора врагу*) оборона; **крепи́ть ~у страны́** илнең оборонасын ныгыту **3.** (*система оборонительных сооружений*) оборона

оборо́нец *м ист.* обороначы, обороначылык тарафдары

оборони́тельн||ый, -ая, -ое оборона ...ы; **~ые сооруже́ния** оборона корылмалары

оборо́нн||ый, -ая, -ое оборона ...ы; **~ая промы́шленность** оборона промышленносте

обороноспосо́бность||ь *ж* оборонага сәләтлелек, оборона сәләте; **укрепле́ние ~и** оборона сәләтен ныгыту

обороноспосо́бный, -ая, -ое оборонага сәләтле; һөҗүмгә каршы тора алырлык

оборо́нчество *м ист.* обороначылык (*1914-1918 еллардагы империалистик сугышта «ватанны саклау» дигән лозунг астында буржуаз дәүләтне яклаган оппортунистик партияләр сәясәте*)

оборона́ть *несов. кого-что* саклау, һөҗүмнән саклау; **~ Ро́дину** Ватанны саклау

оборона́ться *несов.* **1.** саклану, һөҗүмгә каршы тору **2.** *страд. от* **оборона́ть**

оборо́т *м* **1.** бер әйләнеш; **~ колеса́** тәгәрмәчнең бер әйләнеше **2.** кулланыш, кулланылыш, куллану; **ввести́ в ~ но́вое сло́во** кулланышка яңа сүз кертү **3.** *спец.* әйләнеш; **~ полевы́х культу́р** басу культуралары әйләнеше **4.** *спец.* әйләнеш, оборот; **~ ваго́нов** вагоннарның әйләнеше **5.** *эк.* әйләнеш; **~ капита́ла** капиталның әйләнеше **6.** арткы як, эчке як; **написа́ть на ~е** арткы ягына язу **7.** *перен.* юнәлеш алу, ...ланып китү; **де́ло при́няло неожи́данный ~** эш бер дә көтмәгән юнәлеш алды **8.** (*словесное выражение*) әйләнмә; гыйбарә; **деепричастный ~** *грам.* хәл әйләнмәсе ♦ **взять (брать) в ~** *кого* эшләргә мәҗбүр итү, боргычлап эшкә кушу

о́боротень *м фольк.* убыр

оборо́тистость *ж разг. см.* **оборо́тливость**

оборо́тистый, -ая, -ое *см.* **оборо́тливый**

оборо́тливость *ж разг.* өлгерлек, җитезлек, елгырлык, булдыклылык

оборо́тливый, -ая, -ое *разг.* өлгер, җитез, елгыр, булдыклы

оборо́тн||ый, -ая, -ое **1.** *эк.* әйләнештәге; **~ые сре́дства** әйләнештәге акчалар **2.** кире ягы, икенче ягы, арткы ягы, тискәре ягы; **~ая сторона́ тка́ни** тукыманың тискәре ягы ♦ **~ая сторона́ меда́ли** медальнең икенче ягы

обору́дование *с* **1.** *см.* **обору́довать; ~ лаборато́рии** лабораторияне җиһазлау **2.** (*совокупность механизмов*) җиһаз; җиһазлар

обору́довать *сов., несов. что* җиһазлау, җиһазландыру

обоса́бливать *несов. см.* **обосо́бить**

обоса́бливаться *несов.* **1.** *см.* **обосо́биться; 2.** *страд. от* **обоса́бливать**

обоснова́ние *с* **1.** *см.* **обоснова́ть; ~ вы́вода** нәтиҗәне нигезләү **2.** (*довод*) нигез, дәлил

обосно́ванность *ж* нигезле булу, дәлилле булу, төпплелек

обосно́ванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обоснова́ть; 2.** нигезләнгән, дәлилләнгән, ышандырырлык, төпле; **~ вы́вод** дәлилләнгән нәтиҗә

обоснова́ть *сов. что* нигезләү, дәлилләү, дәлил китерү

обоснова́ться *сов. разг.* урнашу, төпләнү; **~ в дере́вне** авылда урнашу

обосно́вывать *несов. см.* **обоснова́ть**

обосно́вываться *несов. см.* **обоснова́ться**

обосо́бить *сов.* **1.** *кого-что* (*выделить из общего*) аеру, аерып алу, аерып кую, бүлеп кую **2.** *что, грам.* аерымлау; **~ определе́ние** аергычны аерымлау

обосо́биться *сов.* **1.** (*выделиться из общего*) аерылу, аерылып китү, читләшү, үзенә башка аерым тору, бүленү **2.** *грам.* аерымлану

обособле́ние *с см.* **обосо́бить, обосо́биться**

обосо́бленность *ж* аерымлык, аерымланган булу, ялгызлык, үзенә башкалык

обосо́бленн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обосо́бить; 2.** (*стоящий особняком*) аерым, үзенә башка, үзенә аерым **3.** *грам.* аерымланган; **~ые второстепе́нные чле́ны предложе́ния** җөмләнең аерымланган иярчен кисәкләре

обособля́ть *несов. см.* **обосо́бить**

обособля́ться *несов.* **1.** *см.* **обосо́биться; 2.** *страд. от* **обособля́ть**

обостре́ние *с см.* **обостри́ть, обостри́ться; ~ боле́зни** авыруның көчәюе; **~ положе́ния** хәлнең кискенләшүе

обострённость *ж* **1.** үткенлек, сизгер булу, сизгерлек; **~ зре́ния** күрүнең үткенлеге **2.** кискенләшү, киеренке булу; **~ отноше́ний** мөнәсәбәтләрнең кискенләшүе

обострённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обостри́ть; 2.** (*заострившийся — о чертах лица*) очлаеп чыгып тора торган **3.** сизгер; **~ый слух** сизгер ишету **4.** киеренке, кискен, читенләшкән; **~ые отноше́ния** киеренке мөнәсәбәтләр

обостри́ть *сов. что* **1.** (*сделать более восприимчивым*) үткенләндерү, сизгерләндерү **2.** көчәйту; **~ боль** авыртуны көчәйту **3.** киеренкеләндерү, кискенләштерү; **~ отноше́ния** үзара мөнәсәбәтне кискенләштерү

обостри́||ться *сов.* **1.** очлаю; **лицо́ ~лось** бите очлайган **2.** үткенләнү; **зре́ние ~лось** күзләр үткенләнде

3. көчәю; **боль ~лась** авырту көчәйде **4.** киеренкеләнү; **отноше́ния ~лись** мөнәсәбәтләр киренкеләнде

обостря́ть *несов. см.* **обостри́ть**

обостря́ться *несов.* **1.** *см.* **обостри́ться; 2.** *страд. от* **обостря́ть**

обо́чин||а *ж* юл чите, юл кырые; **е́хать ~ой (по ~е)** юл читеннән бару

обоюдо́||ый, -ая, -ое үзара, кара-каршы, ике яклап, һәр ике як ...; **по ~ому согла́сию** үзара килешү буенча

обоюдо́-*кайбер кушма сыйфатларның «ике ягы да, ике яктан да, ике як өчен дә» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **обоюдовы́годный** ике як өчен дә файдалы

обоюдоо́стрый, -ая, -ое ике ягы да үткен; **~ кинжа́л** ике ягы да үткен хәнҗәр

обраба́тывать *несов. см.* **обрабо́тать**

обраба́тывающ||ий, -ая, -ее: **~ая промы́шленность** эшкәртүче промышленность

обрабо́тать *сов.* **1.** *что* эшкәртү; чистарту; **~ зе́млю** жирне эшкәртү **2.** *перен. кого-что, прост.* (*склонить к чему-л.*) үз ягына аудару; йогынты ясау, тәэсир итү **♦ ~ ра́ну** яраны чистарту (*бәйләп кую алдыннан*)

обрабо́тка *ж см.* **обрабо́тать; ~ по́чвы** туфракны эшкәртү; **~ статьи́** мәкаләне эшкәртү; **термо́ческая ~** кыздырып эшкәртү

обра́довать *сов. кого-что* шатландыру, сөендерү, куандыру, кинәндерү

обра́доваться *сов.* шатлану, сөену, куану, кинәну

о́браз I *м* **1.** (*внешний вид, облик*) йөз, рәвеш, сурәт, кыяфәт **2.** *обычно мн.* **~ы** (*наглядное представление о ком-чём-л.*) күренеш; **све́тлые ~ы бу́дущего** киләчәкнең якты күренешләре **3.** *лит., иск.* образ; **пое́т мы́слит ~ами** шагыйрь образлар белән фикерли **4.** *лит.* образ, тип; **~ скупца́** саран кеше тибы **5.** тәртип, кысыл, рәвеш; **~ жи́зни** яшәү рәвеше; **~ мы́слей** фикер йөртү кысылы **♦ гла́вным ~ом** башлыча; **надлежа́щим ~ом** тиешле рәвештә; **по ~у и подо́бию** охшатып, ... төсле итеп; **ра́вным ~ом** шулай ук; **реши́тельным ~ом** кискен рәвештә; **таки́м ~ом** шулай итеп, шул рәвештә

о́браз II *м* тәре, икона, образ

образ||е́ц *м* **1.** *чего и без доп.* өлге, үрнәк; **~цы́ минера́лов** минерал[лар] үрнәкләре **2.** *чего и без доп.* үрнәк; **служи́ть ~цо́м нра́вственности** әхлаклылык үрнәге булып тору **3.** төр, төзелеш; **тка́ни но́вых ~цо́в** яңа төр тукымалар; **винто́вка нове́йшего ~ца́** ин яңа төзелешле винтовка

образи́на *ж прост. пренебр.* шыксыз йөз, ямьсез бит

о́бразность *ж* образлылык, тасвирлылык; **~ ре́чи** сөйләүнең тасвирлылыгы

о́бразн||ый, -ая, -ое образлы, тасвирлы; **~ое выраже́ние** образлы әйтем

образова́н||ие I *с* **1.** *см.* **образова́ть, образова́ться; ~ие госуда́рства** дәүләтнең барлыкка килүе; **2.** *книжн.* барлыкка килү; **жировы́е ~я под ко́жей** тире астында барлыкка килгән май катламы

образова́н||ие II *с* **1.** (*обучение*) укукыту, белем алу, мәгариф; **наро́дное ~ие** халык мәгарифе **2.** (*совокупность знаний*) белем; **вы́сшее ~ие** югары белем; **разви́тие профессиона́льно-техни́ческого ~я** һөнәр-техник белем бирүне киң җәелдерү

образо́ванность *ж* укымышлылык, белемлелек; **показа́ть свою́ ~** үзеңнең укымышлылыгыңны күрсәтү

образо́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **образова́ть; 2.** укымышлы, укыган, белемле; **~ая де́вушка** белемле кыз

образова́тельн||ый, -ая, -ое белем бирә (арттыра) торган; **~ые экску́рсии** белем бирә торган экскурсияләр; **~ый у́ровень** укымышлылык (белем) дәрәҗәсе **♦ ~ый ценз** белем цензы

образова́ть *сов. и в ф. наст. вр. несов. что* **1.** (*представить собой*) ясау, барлыкка китерү; китереп чыгару, тәшкил итү; **доро́га образу́ет полукру́г** юл ярым түгәрәк ясый **2.** төзү, оештыру, булдыру; **~ коми́ссию** комиссия оештыру

образова́ться 1. *сов. и в ф. наст. вр. несов.* (*получиться, возникнуть*) барлыкка килү, килеп чыгу, хасил булу **2.** *сов. и в формах наст. вр. несов.* (*организоваться*) төзелү, оешу, булдырылу **3.** *сов. разг.* рәтләнү, җайлану, җайга салыну; **не беспоко́йтесь, всё образу́ется** борчылмагыз, бөтенесе җайланыр

образо́вывать *несов. см.* **образова́ть**

образо́вываться *несов.* **1.** *см.* **образова́ться; 2.** *страд. от* **образо́вывать**

образу́мить *сов. кого-что, разг.* акылга кертү, акыллыландыру, акылга утырту

образу́миться *сов. разг.* (*стать благоразумным*) акыллылану, акыл керү, акылга утыру

образцо́во-показа́тельн||ый, -ая, -ое үрнәк булып тора торган, үрнәк алырлык [булган]; **~ая шко́ла** үрнәк булып тора торган мәктәп

образцо́вый, -ая, -ое үрнәк, үрнәк булырлык, үрнәк булып тора торган; **~ поря́док** үрнәк тәртип

обра́зчик *м* үрнәк, өлге; **~ шёлка** ефәк өлгесе

обра́мить *сов. что, разг.* рамлау, рамга кую; **~ портре́т** портретны рамга кую

обрамле́ни||е *с* **1.** *см.* **обра́мить; 2.** (*рамка, окантовка*) рам, кыса; **портре́т в краси́вом ~и** матур кыса эчендәге портрет

обрамля́ть *несов.* **1.** *см.* **обра́мить; 2.** *что* (*окаймлять, окружать*) чорнап алу, урап алу

обраста́ние *с см.* **обрасти́**

обраста́ть *несов. см.* **обрасти́**

обрасти́ *сов.* **1.** *чем и без доп.* басу, житү, каплау, үсеп каплау (каплану); **~ волоса́ми** чәч житү; **~ мо́хом** мүк белән каплану, мүк басу **2.** *перен. чем, разг.* уратып алу, барлыкка килү; **города́ обросли́ посёлками** шәһәрләр тирәсендә посёлоклар барлыкка килде **3.** *перен. чем, разг.* булдыру, оештыру; **~ хозя́йством** хуҗалыкны булдыру

обра́т *м спец.* аерылган сөт, өстен алган сөт

обрати́мость *ж спец.* кире әверелүчәнлек, кайтмалылык, элекке хәлгә кайту сәләте

обрати́м||ый, -ая, -ое *спец.* кайтма ..., элекке хәленә кайтырга сәләтле; **~ая реа́кция** кайтма реакция

обрати́ть *сов.* **1.** *что* (*повернуть, направить*) бору, төбәү, юнәлдерү, ташлау; **~ глаза́ на сце́ну** күзләрне сәхнәгә төбәү **2.** *кого-что, книжн.* күндерү, кертү, бастыру; **~ на путь и́стины** дөрес юлга кертү **3.** *кого-что* әверелдерү, әйләндерү; **~ во́ду в пар** суны парга әверелдерү **♦ ~ внима́ние** *на кого-что* игътибар итү; **~ в бе́гство** *кого* качарга мәҗбүр итү

обрати́||ться *сов.* **1.** (*повернуться*) борылу, әйләнү; төбәлү; **~ться лицо́м к окну́** тәрәзәгә таба йөзең белән борылу **2.** *перен.* юнәлү; **мы́сли его́ ~лись к про́шлому** аның уйлары үткәннәргә юнәлде **3.** *к чему* тотыну, керешү, шөгыльләнә башлау; **~ться к нау́ке** фән белән шөгыльләнә башлау **4.** бару, мөрәҗәгать итү; **~ться к врачу́** табибка бару **5.** әверелү, әйләнү; **вода́ ~лась в пар** су парга әверелде

обра́тно *нареч.* **1.** кире, киregә; **получи́ть де́ньги ~** акчаны кире алу; **верну́ть ~** кире борылу **2.** *разг.* (*наоборот*) киресенчә

обра́тн||ый, -ая, -ое **1.** кире кайту ...ы, кире кайта торган; **~ый по́езд** кире кайта торган поезд; **~ый путь** кире кайту юлы **2.** кире, тискәре; **~ая сторона́ мате́рии** материянең тискәре ягы **3.** капма-каршы; **~ый смысл** капма-каршы мәгънә **4.** *мат.* кире; **~ая дробь** кире вакланма; **~ая пропорциона́льность** кире пропорциялелек **♦ ~ая си́ла зако́на** *юр.* законның кире көче; **~ый биле́т** кире кайту билеты; **~ый счёт** *мат.* киregә санау

обраща́ть *несов. см.* **обрати́ть**

обраща́||ться *несов.* **1.** *см.* **обрати́ться; 2.** *книжн.* йөрү, әйләнү; **кровь ~ется по кровено́сной систе́ме** кан тамыры системасында әйләнә **3.** *эк.* (*находиться в обороте*) әйләнү, әйләнештә (оборотта) булу **4.** *с кем* (*поступать каким-л. образом*) мөгамәлә итү **5.** *с чем* эш итү, куллану; **осторо́жно ~ться с прибо́рами** приборлар белән сак эш итү **6.** *страд. от* **обраща́ть** (*см.* **обрати́ть** 2, 3)

обраще́ние *с* **1.** *см.* **обрати́ть, обрати́ться; ~ простых дробе́й в десяти́чные** *мат.* гади вакланманы унарлы вакланмаларга әйләндерү **2.** (*призыв, речь*) мөрәҗәгать, өндәмә, чакыру **3.** (*обхождение*) мөгамәлә **4.** *эк.* әйләнеш; **~ това́ров** товар әйләнеше; **пусти́ть в ~** әйләнешкә кертү **5.** *грам.* эндәш сүз; **вы́делить ~ запяты́ми** эндәш сүзне өтерләр белән аерып кую

обре́з *м* **1.** (*обрезанный край, кромка*) кисем, киселгән урын, чит, кыр; **кни́га с золоты́м ~ом** алтын читле китап **2.** (*оружие*) обрез (*көпшәсе киселгән мылтык*) ♦ **в ~** җитәр-җитмәс кенә; **де́нег у меня́ в ~** акчам җитәр-җитмәс кенә

обре́зание *с рел.* сөннәтләү, сөннәткә утырту (бирү)

обреза́ние *с см.* **обреза́ть** 1; **~ дере́вьев** агач ботакларын кисү

обре́зать *сов.* **1.** *что* кисү, кисеп алу, кисеп кыскарту, кисеп ташлау; **~ во́лосы** чәчне кисеп кыскарту **2.** *что* кисү, кисеп яралау; **~ па́лец** бармакны кисү **3.** *перен. кого-что, разг.* (*резко прервать чью-л. речь*) кырт кисү, туктату, сүзен бүлү **4.** *кого-что, рел.* сөннәтләү, сөннәткә утырту

обреза́ть *несов. см.* **обре́зать**

обре́заться *сов.* киселү; **~ оско́лком стекла́** пыяла кисәгенә киселү

обреза́ться *несов.* **1.** *см.* **обреза́ться; 2.** *страд. от* **обреза́ть**

обре́зка *ж см.* **обреза́ние**

обре́з||ок *м* кисенте, кыйпык, кыйпылчык; **~ки тка́ни** тукыма кисентеләре

обрека́ть *несов. см.* **обре́чь**

обременя́ть *несов. см.* **обремени́ть**

обрести́ *кого-что* табу, эзләп табу, ирешү; **~ сча́стье** бәхеткә ирешү; **~ но́вых друзе́й** яңа дуслар табу

обрета́ть *несов. см.* **обрести́**

обречённость *ж* һәлакәткә дучар булганлык (ителгәнлек), бетүгә (һәлакәткә) дучар булу

обречённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обре́чь; 2.** бетүгә (һәлакәткә) дучар булган

обре́чь *сов. кого-что на что* дучар итү; **~ на ги́бель** һәлакәткә дучар итү

обрива́ть *несов. см.* **обри́ть**

обрива́ться *несов.* **1.** *см.* **обри́ться; 2.** *страд. от* **обрива́ть**

обрисова́ть *сов.* **1.** *что, разг.* тирәли сызып чыгу; **~ ко́нтур черни́лами** контурны кара белән тирәли сызып алу **2.** *перен. кого-что* (*описать*) сурәтләү, сәйләп бирү, тасвирлау, тасвир итү

обрисова́||ться *сов.* **1.** күренә башлау, ачык беленә башлау; **вдали́ ~лись го́ры** ераста таулар күренә башлады **2.** *перен.* (*стать ясным*) ачыклану, мәгълүм булу, беленү; **ситуа́ция ~лась** ситуация ачыкланды

обрисо́вка *ж см.* **обрисова́ть, обрисова́ться**

обрисо́вывать *несов. см.* **обрисова́ть**

обрисо́вываться *несов.* **1.** *см.* **обрисова́ться; 2.** *страд. от* **обрисо́вывать**

обри́ть *сов. кого-что* кыру, кырып алу; **~ го́лову** чәчне кыру

обри́ться *сов.* кырыну, кырынып алу

обро́к *м ист.* оброк, салым, имана

оброни́ть *сов. что, разг.* **1.** (*уронив, потерять*) төшереп калдыру (югалту); **~ де́ньги** акчаны төшереп калдыру **2.** *перен. что и без доп.* (*сказать небрежно, мимоходом*) әйтеп кую, дию, ычкындыру

обро́чн||ый, -ая, -ое *ист.* **1.** оброк түләүче; **~ый крестья́нин** оброк түләүче крестьян **2.** оброк ...ы, оброктан җыелган, оброктан килгән; **~ые де́ньги** оброктан килгән акчалар

обруба́ть *несов. см.* **обруби́ть**

обруби́ть *сов. что* кисү, кисеп кыскарту, очын кисеп алу (ташлау); чабу, чабып ташлау; **~ су́чья** агач ботакларын кисеп ташлау

обру́бок *м* **1.** (*бревна и т. п.*) бүкән, тумран, түмәр **2.** кискә, бүрәнә башы; кисемтә; **~ хвоста́** койрык кисемтәсе

оругра́ть *сов. кого-что* орышу, тиргәү, сүгү, тиргәп (сүгеп, орышып) ташлау

обрусе́лый, -ая, -ое руслашкан

обрусе́ние *с см.* **обрусе́ть**

обрусе́ть *сов.* руслашу

о́бруч *м* кыршау

обруча́льн||ый, -ая, -ое ярәшү ...ы, никах ...ы; **~ое кольцо́** никах балдагы

обруча́ть *несов. см.* **обручи́ть**

обруча́ться *несов. см.* **обручи́ться**

обруче́ние *с* никах, никахланышу (*чиркәүдә*)

обручи́ть *сов. кого* никах уку, никахландыру

обручи́ться *сов.* никах укыту, никахлану, никахланышу

обру́шивать *несов. см.* **обру́шить**

обру́шиваться *несов. см.* **обру́шиться**

обру́шить *сов. что* **1.** (*развалить*) җимереп (ишеп, ватып) төшерү **2.** *перен. на кого-что* (*с силой направить*) яудыру, ташлау; **~ угро́зы** янаулар яудыру

обру́шиться *сов.* **1.** (*обвалиться*) җимерелеп (ишелеп, ватылып) төшү **2.** *перен. на кого-что* ташлану, һөҗүм итү; **~ на врага́** дошманга ташлану

обры́в *м* **1.** *см.* **оборва́ть** 2, **оборва́ться** 1; **2.** *спец.* өзек, өзелгән урын; **~ в про́воде** тимерчыбык өзелгән урын **3.** (*крутой откос*) текә яр

обрыва́ть *несов. см.* **оборва́ть**

обрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **оборва́ться** 1-3; **2.** *страд. от* **обрыва́ть**

обры́вист||ый, -ая, -ое **1.** (*крутой*) текә, текә ярлы **2.** *перен.* өзек-өзек; **~ая речь** өзек-өзек сүзләр

обры́в||ок *м* **1.** өзек, кисәк; **~ок верёвки** бау кисәге; **~ки бума́ги** кәгазь кисәкләре **2.** *перен.* аерым өзек, аерым кисәк; **~ок фра́зы** фраза кисәкләре

обры́згать *сов. кого-что* чәчрәтү, бөркү, чәчрәтеп (бөркеп) бетерү

обры́згаться *сов.* үз өстенә чәчрәтү, чәчрәтеп үз өстен чылату

обры́згивать *несов. см.* **обры́згать**

обры́згиваться *несов.* **1.** *см.* **обры́згаться; 2.** *страд. от* **обры́згивать**

обры́скать *сов. что, разг.* эзләп йөреп чыгу, гизеп чыгу; **~ весь свет** бөтен дөньяны гизеп чыгу

обрю́згл||ый, -ая, -ое сәлперәйгән, шешенке, шешенгән; **~ое лицо́** шешенке чырай

обрю́згнуть *сов.* сәлперәю, шешенү, тиресе салынып төшү

обрю́згш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **обрю́згнуть; 2.** шешенгән; **~ее лицо́** шешенгән бит

обря́д *м* йола, гореф, гореф-гадәт; **сва́дебный ~** туй йоласы; **но́вые ~ы** яңа йолалар

обряди́ть *сов. кого, шутл.* кидерү, киендерү

обряди́ться *сов. шутл.* кию, киенү; **~ во всё но́вое** өр-яңа киемнәр кию

обря́дов||ый, -ая, -ое йола ...ы, йола вакытында башкарыла торган; **~ые пе́сни** йола җырлары

обряжа́ть *несов. см.* **обряди́ть**

обряжа́ться *несов.* **1.** *см.* **обряди́ться 2.** *страд. от* **обряжа́ть**

обсади́ть *сов. что чем* тирәли утыртып чыгу (*мәс. агачлар*)

обсажа́ть *несов. см.* **обсади́ть**

обсали́вать *несов. см.* **обсали́ть**

обсали́ть *сов. кого-что, разг.* майга буяп бетерү, майландырып бетерү

обса́сывать *несов. см.* **обсоса́ть**

обсахаривать *несов. см.* **обсахарить**

обсахарить *сов. что, разг.* (*покрыть слоем сахара*) шикәр сибеп чыгу, шикәрләп кую

обсека́ть *несов. см.* **обсе́чь**

обсемени́ть *сов. что, с.-х.* чәчү, ашлык чәчү; **~ по́ле** кырга ашлык чәчү

обсеменя́ться *сов. бот.* орлыклану, орлык бирү

обсеменя́ть *несов. см.* **обсемени́ть**

обсеменя́ться *несов.* **1.** *см.* **обсемени́ться; 2.** *страд. от* **обсеменя́ть**

обсерватори́я *ж* обсерватория

обсе́||сть *сов. кого-что, разг.* тирәли утыру; [кунып] каплап алу; **му́хи ~ли са́хар** чебеннәр шикәрне каплап алганнар

обсе́чь *сов. что* **1.** кисеп төшерү, чабып (кисеп) ташлау; **~ су́чья** агач ботакларын кисеп төшерү **2.** *спец.* (*обтесать*) шомарту, шомартып (тигезләп) чыгу

обскака́ть *сов. кого-что* **1.** (*скача, обогнать*) чаптырып узып китү **2.** (*проскакать вокруг кого-чего-л.*) чаптырып әйләнеп чыгу

обска́кивать *несов. см.* **обскака́ть**

обскура́нт *м книжн.* кадимче, обскурант

обскурати́зм *м книжн.* кадимчелек, обскурантлык

обскурати́стск||ий, -ая, -ое обскурантларча ..., обскурантлык ...ы; обскурантлык белән сугарылган; **~ие взгля́ды** обскурантлык карашлары

обсле́дование *с см.* **обсле́довать**

обсле́дователь *м* тикшерүче, тикшерү үткәрүче

обсле́дова||ть *сов., несов. кого-что* тикшерү, тикшереп чыгу, тикшерү үткәрү, карау; **~ть ме́стность** җирне

тикшереп чыгу; **врач ~л больно́го** табиб авыруны карады

обслу́живани||е *с см.* **обслу́живать; ~е чита́телей** китапханә укучыларына хезмәт күрсәтү; **сфе́ра ~я** хезмәт күрсәтү сферасы

обслу́живать *несов.* **1.** *кого-что* хезмәт күрсәтү **2.** *что* хезмәт күрсәтү, эшләү; **~ не́сколько станко́в** берничә станокта эшләү

обслу́живающ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **обслу́живать; 2.** хезмәт күрсәтүче, эшләүче; **~ий персона́л** хезмәт күрсәтүче персонал

обслужи́ть *сов. см.* **обслу́живать I**

обслюни́ть *сов. кого-что, разг.* селәгәйләү, төкерекләү, селәгәйләп бетерү

обслюня́вить *сов. прост. см.* **обслюни́ть**

обсоса́ть *сов. что* суырып бетерү; **~ конфе́ту** конфетны суырып бетерү

обсо́х||нуть *сов.* (*стать сухим*) кибү, кору, кибеп (корып) бетү; **гу́бы ~ли** иреннәр кибеп бетте; **пла́тье ещё не ~ло** күлмәк кибеп җитмәгән әле

обста́вить *сов.* **1.** *кого-что чем* (*окружить, поставить вокруг чего-л.*) тирәягына кую, тирәли куеп чыгу; **~ ко́мнату цвета́ми** бүлмәнең тирә-ягына чәчәкләр куеп чыгу **2.** *что* җиһазландыру; **~ кабине́т** кабинетны җиһазландыру **3.** *перен. что, разг.* оештыру; **торже́ственно ~ встре́чу делега́ции** делегацияне каршы алуны тантаналы рәвештә оештыру **4.** *кого-что, прост.* (*обмануть*) утырту, алдау, алдап китү, төп башына утырту

обста́виться *сов.* **1.** (*окружить себя чем-л., поставить что-л. вокруг себя*) тирә-якка кую, күмелү **2.** *разг.* (*обзавестись мебелью*) мебель белән җиһазлау, мебель алу

обставля́ть *несов. см.* **обста́вить**

обставля́ться *несов.* **1.** *см.* **обста́вить|ся; 2.** *страд. от* **обставля́ть**

обстано́вка *ж* **1.** мебель; җиһаз **2.** хәл, шарт; **междунаро́дная ~** халыкара хәл

обстира́ть *сов. кого-что, разг.* керен юып алу; керләрен уып (юып) бирү

обсти́рывать *несов. см.* **обстира́ть**

обстоя́тельность *ж* **1.** (*детальность*) тулылык, җентеклелек **2.** (*рассудительность*) төплелек, төпле булу, уйлап эш итү

обстоя́тельный, -ая, -ое **1.** тулы, җентекле, бай эчтәлекле; **~ докла́д** тулы доклад **2.** *разг.* (*рассудительный*) төпле, төпле фикерле, уйлап эш итүче

обстоя́тельственн||ый, -ая, -ое *грам.* хәл ...; **~ое прида́точное предложе́ние** иярчен хәл җөмлә

обстоя́тельств||о *с* **1.** хәл, шарт, торыш, вакыйга; **~а, смягча́ющие вину́** гаепне җиңеләйтә торган шартлар; **~о де́ла** эшнең торышы **2.** *мн.* **~а** шарт, шартлар; хәлләр; **тру́дные ~а** авыр шартлар; **смотря́ по ~ам** булган хәлләргә карап; **стече́ние обстоя́тельств** вакыйгаларның бер-берсенә туры килүе **3.** *грам.* хәл; **~о ме́ста** урын хәле; **~о вре́мени** вакыт хәле

обсто||я́ть *несов.* тору, бару, берәр хәлдә булу; **де́ло ~и́т хорошо́** эш яхшы бара

обстра́ивать *несов. см.* **обстро́ить**

обстра́иваться *несов.* **1.** *см.* **обстро́ить|ся; 2.** *страд. от* **обстра́ивать**

обстре́л *м* **1.** (*стрельба по цели*) ату, атыш, тупка тоту **2.** *воен.* (*зона для стрельбы*) ату зонасы, ут асты, атыш барган җир; **быть под ~ом** ут астында булу

обстре́ливать *несов. см.* **обстреля́ть**

обстре́ливаться *несов.* **1.** *см.* **обстреля́ть|ся; 2.** *страд. от* **обстре́ливать**

обстре́лянный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **обстреля́ть; 2.** (*побывавший в боях*) сугышта булган, дары иснәгән; **~ полк** сугышта булган полк

обстреля́ть *сов. кого-что* ату, ут ачу, утка тоту, тупка тоту; **~ го́род** шәһәрне тупка тоту

обстреля́ться *сов. разг.* (*побывать в боях*) сугышка күнегү, сугыш шартларына күнегү

обстрига́ть *несов. см.* **обстри́чь**

обстрига́ться *несов.* **1.** *см.* **обстри́чь|ся; 2.** *страд. от* **обстрига́ть**

обстри́чь *сов. см.* **остри́чь**

обстри́чься *сов. см.* **остри́чься**

обстрога́ть *сов. что* струклау, ышкылау, струклап (ышкылап) шомарту, струклап (ышкылап) чыгу

обстро́ить *сов. что, разг.* (*построить круго́м*) тирәли төзеп чыгу, салу, салып чыгу (*биналар*); **~ пло́щадь но́выми зда́ниями** мәйдан тирәли яңа биналар салып чыгу

обстро́иться *сов. разг.* өйләр төзү (салу); өйләр салыну

обстрочи́ть *сов. что, разг.* каеп чыгу

обструга́ть *см.* **обстрога́ть**

обстру́кция *ж книжн.* (*намеренный срыв чего-л. в знак протеста*) обструкция, (*җыелышны*) бозу

обстря́пать *сов. что, прост.* (*выгодно устроить*) эйләндереп чыгару, эшләп ташлау, әмәлләү; **~ де́льце** берәр эшне эшләп ташлау

обступа́ть *несов. см.* **обступи́ть**

обступи́ть *сов. кого-что* (*окружить*) сару, урап алу, сырып (чолгап) алу

обсуди́ть *сов. что* һәр яктан тикшерү, карау, фикер алышу, уйлашу; **~ но́вый прое́кт** яңа проект турында фикер алышу

обсужда́ть *несов. см.* **обсуди́ть**

обсужде́ние *с см.* **обсуди́ть; поста́вить вопро́с на ~** мәсьәләне тикшерүгә кую

обсу́шивать *несов. см.* **обсуши́ть**

обсу́шиваться *несов.* **1.** *см.* **обсуши́ть|ся; 2.** *страд. от* **обсу́шивать**

обсуши́ть *сов. кого-что* киптерү, киптереп алу, корыту

обсуши́ться *сов.* өс-башны киптерү; кибенү, кибенеп алу; **~ у огня́** ут янында кибенү

обсчёт *м разг. см.* **обсчита́ть**

обсчита́ть *сов. кого* алдап исәпләү, алдап исәпләп ким бирү, алдап биреп җиткермәү; ялгышып ким бирү

обсчита́ться *сов.* ялгыш санау (исәпләү)

обсчи́тывать *несов. см.* **обсчита́ть**

обсчи́тываться *несов.* **1.** *см.* **обсчита́ться; 2.** *страд. от* **обсчи́тывать**

обсы́пать *сов. кого-что, разг.* сибү, өстенә сибү, сибеп чыгу

обсыпа́ть *несов. см.* **обсы́пать**

обсы́паться *сов. см.* **осы́паться**

обсыпа́ться *несов.* **1.** *см.* **обсы́паться; 2.** *страд. от* **обсыпа́ть**

обсыха́ть *несов. см.* **обсо́хнуть**

обтача́ть *сов. что* тегү, тегеп чыгу; **~ сапо́жные загото́вки** итек кисәкләрен тегеп чыгу

обта́чивать I *несов. см.* **обтача́ть**

обта́чивать II *несов. см.* **обточи́ть**

обта́я||ть *сов.* эрү, эреп төшү; **лёд на о́кнах ~л** тәрәзәдәге боз эреп төште

обтека́ем||ый, -ая, -ое **1.** уңай агышлы; **автомоби́ль ~ой фо́рмы** уңай агышлы формадагы автомобиль **2.** *перен. разг.* (*уклончивый*) икеле-микеле, ачык (туры) әйтелмәгән; **~ый отве́т** ачык әйтелмәгән җавап

обтека́ть *несов. см.* **обте́чь**

обтере́ть *сов. кого-что* сөртү, сөртеп алу; сөртеп чыгу, корыту, корыта төшү; **~ лоб** маңгайны сөртеп алу

обтере́ться *сов.* **1.** сөртенү; **~ полоте́нцем** сөлге белән сөртенү **2.** (*протереться какой-л. жидкостью*) юеш сөлге белән тәнне ышку, обтирание ясау **3.** *разг.* (*обноситься*) таушалу, кыршылу, кыршылып бетү, ышкылып эштән чыгу

обтерпе́ться *сов. разг.* күнегү, күнегеп җиту; ияләшү

обтеса́ть *сов.* **1.** *что* юну, юнып алу (ташлау, чыгу); чутлау; **~ бревно́** бүрәнәне юнып чыгу **2.** *перен. кого, разг.* (*сделать культурнее*) шомарту, әдәпле итү

обтеса́ться *сов. разг.* (*стать внешне культурнее*) шомару; әдәплерәк булып китү

обтёсывать *несов. см.* **обтеса́ть**

обтёсываться *несов.* **1.** *см.* **обтеса́ться; 2.** *страд. от* **обтёсывать**

обте́чь *сов. что и без доп.* **1.** (*обогнуть течением*) уратып агып узу, читләтеп агып үтү **2.** *перен.* (*обойти, объехать*) читләтеп үтү, әйләнеп үтү

обтира́ние *с* **1.** *см.* **обтере́ть; 2.** (*лечебная процедура*) юеш сөлге белән тәнне ышку **3.** *разг.* (*жидкость, лекарство*) тәнгә сөртә торган дару

обтира́ть *несов. см.* **обтере́ть**

обтира́ться *несов.* **1.** *см.* **обтере́ться; 2.** *страд. от* **обтира́ть**

обточи́ть *сов. что* кыру, кырып (кырдырып) алу, кырып шомарту

обто́чка *ж см.* **обточи́ть; ~ вало́в** валларны кырып эшкәртү

обтрёпанный, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **обтрепа́ть; 2.** (*оборванный, поношенный*) тузган, таушалган, сәләмә

обтрепа́ть *сов. что* кыршылдыру, туздыру, таушалдыру, сәләмәләндерү,

туздырып (таушалдырып, сәләмәләндереп) бетерү; ~ **подо́л пла́тья** күлмәк итәген туздырып бетерү

обтрепа́ться *сов.* (*изорваться*) кыршылу, тузу, таушалу, тузып сәләмәләнү, таушалып (сәләмәләнеп) бетү

обтя́гивать *несов. см.* **обтяну́ть**

обтя́ж||ка *ж спец.* **1.** *см.* **обтяну́ть; 2.** (*то, чем обтянуто*) тыш ♦ **в ~у** тәнгә сыланып торган итеп

обтяну́ть *сов.* **1.** *что* тышлау; ~ **дива́н матери́ей** диванны материя белән тышлау **2.** *кого-что* (*плотно охватить*) тәнгә сыланып тору

обува́ть *несов. см.* **обу́ть**

обува́ться *несов.* **1.** *см.* **обу́ться; 2.** *страд. от* **обува́ть**

обувн||о́й, -ая, -о́е аяк киемә[нәр] ...ы; **~а́я фа́брика** аяк киеме фабрикасы

обувщи́к *м* аяк киемче (*аяк киемнәре промышленностенда эшләүче*)

о́бувь *ж* аяк киеме; **ле́тняя ~** җәйге аяк киеме; **рези́новая ~** резин аяк киеме; **де́тская ~** балалар аяк киеме

обу́гливание *с см.* **обу́глить, обу́глиться**

обу́гливать *несов. см.* **обу́глить**

обу́гливаться *несов.* **1.** *см.* **обу́глиться; 2.** *страд. от* **обу́гливать**

обу́глить *сов. что* өстен күмерләндерү

обу́гли||ться *сов.* күмерләнү; **поле́но ~лось, но не сгоре́ло** пулән күмерләнде, әмма янып бетмәде

обу́живать *несов. см.* **обу́зить**

обу́за *ж* мәшәкать, авыр мәшәкать; йөк

обузда́ние *с см.* **обуздать; ~ го́нки вооруже́ния** ашкынып кораллануны туктату

обузда́ть *сов.* **1.** *кого* (*надеть узду*) йөгәнләү, йөген кидерү, нукталау **2.** *перен. кого-что* йөгәнләү, тыю, тыеп калу, басу, туктату, буйсындыру; ~ **свой гнев** ачуны тыю

обу́здывать *несов. см.* **обуздать**

обу́зить *сов. что* тарайту, артык тарайту; ~ **рукава́** җиңнәрне тарайту

обурева́||ть *несов. кого-что, высок.* дулкынландыру, бик борчу; **его́ ~ют сомне́ния** шикләнүләр аны дулкынландыра

обусло́вить *сов. что* **1.** (*ограничить каким-л. условием*) шарт кую, шарт белән чикләү **2.** (*явиться причиной чего-л.*) сәбәп булу

обусло́вленность *ж* бәйләнгәнлек, бәйләнгән булу, шартлы булу; сәбәпле булу

обу́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*аягына*) кидерү, кигезү, киендерү; ~ **ребёнка** баланың аягына кидерү **2.** *что* аякка кию; ~ **сапоги́** аякка итек кию **3.** *перен. кого-что, разг.* (*снабдить обувью*) аяк киеме белән тәэмин итү

обу́ться *сов.* аягын киенү, аякка кию

о́бух, обу́х *м* түтә, балта түтәсе ♦ **как о́бухом по голове́** башка балта түтәсе белән сукандай булды

обуча́ть *несов. см.* **обучи́ть**

обуча́ться *несов.* **1.** *см.* **обучи́ться; 2.** *страд. от* **обуча́ть**

обуче́ние *с см.* **обучи́ть, обучи́ться; беспла́тное ~** түләүсез укыту; **зао́чное ~** читтән торып уку

обучи́ть *сов. кого-что чему* өйрәтү; укыту; ~ **ру́сскому языку́** рус теленә өйрәтү; ~ **мастерству́** осталыкка өйрәтү

обучи́ться *сов. чему и с неопр.* өйрәнү; уку; ~ **гра́моте** укырга-язарга өйрәнү; ~ **ремеслу́** һөнәргә өйрәнү

обушо́к *м горн.* (*инструмент*) кечкенә кәйлә, обушок

обуя́||ть *сов. кого-что, уст.* биләп алу, чолгап алу, ... тәэсиренә бирелү; **его́ ~л страх** аны курку чолгап алды

обха́живать *несов. кого-что, разг.* ялагайлану, ялагайлык күрсәтү, ялагайланып йөрү

обхва́т *м* **1.** *см.* **обхвати́ть; 2.** колач, кочак; **дуб в три ~а** өч колачлы имән

обхвати́ть *сов. кого-что* колачлап алу, колачка сыйдыру, кочакка алу (сыйдыру); ~ **де́рево** агачны кочакка сыйдыру

обхва́тывать *несов. см.* **обхвати́ть**

обхитри́ть *сов. кого-что, прост.* алдау, хәйләдә өстен чыгу

обхо́д *м* **1.** *см.* **обойти́; 2.** (*место*) әйләнеч юл; урау юл **3.** (*манёвр*) обход (*дошман гаскәренең флангысына яки тылына һөҗүм итү өчен үтеп керү*)

обходи́тельность *ж* түбәнчелек, илтифатлылык, яхшы мөгамәлә

обходи́тельный, -ая, -ое (*вежливый, приветливый*) түбәнчелекле, илтифатлы, яхшы мөгамәләле

обходи́ть I *несов. см.* **обойти́**

обходи́ть II *сов. что, разг.* (*побывать всюду*) әйләнеп (урап, йәреп) чыгу

обходи́ться *несов.* **1.** *см.* **обойти́сь; 2.** *страд. от* **обходи́ть** I

обходн||о́й, -ая, -о́е *разг.*, **обхо́дн||ый,** -ая, -ое **1.** әйләнеч, урау ...; **идти́ ~ы́м путём** әйләнеч юлдан бару **2.** *воен.* уратып алу ...ы; **~ый манёвр** [дошманны] уратып алу хәрәкәтләре ♦ **~о́й лист (листо́к)** обходной кәгазь

обхо́дчик *м* караучы, обходчик; **путево́й ~** тимер юл караучы

обхожде́ние *с* мөгамәлә, эш итү; **ве́жливое ~** әдәпле мөгамәлә

обхохота́ться *сов. над кем-чем и без доп., прост.* эч катканчы көлү

обче́сться *сов.*: **раз, два и обчёлся** *разг.* бик аз; бармак белән генә санарлык

обчи́стить *сов.* **1.** *кого-что* (*очистить*) тазарту, чистарту **2.** *перен. кого-что, прост.* (*обокрасть*) урлап (талап) чыгу, чистарту

обчи́ститься *сов.* тазарыну, чистарыну

обчища́ть *несов. см.* **обчи́стить**

обчища́ться *несов.* **1.** *см.* **обчи́ститься; 2.** *страд. от* **обчища́ть**

обша́ривать *несов. см.* **обша́рить**

обша́рить *сов. кого-что, разг.* капшап карау, капшап (кармалап) эзләп чыгу, тикшереп чыгу

обша́рпанный, -ая, -ое *прост.* тузып беткән, таушалып беткән; ~ **вид** таушалып беткән кыяфәт

обшива́ть *несов. см.* **обши́ть**

обши́вка *ж* **1.** *см.* **обши́ть; 2.** кайма, зияк, әдеп; **кружевна́я ~ пла́тья** күлмәкнең челтәр каймасы **3.** *см.* **оби́вка** 2

обши́вочный, -ая, -ое *спец.* тышлык ...; ~ **тёс** тышлык такта

обши́рн||ый, -ая, -ое *прям. перен.* зур, бик зур, кин; **~ые колхо́зные поля́** киң колхоз кырлары; **~ые пла́ны** зур планнар; **~ые зна́ния** киң белем

обши́ть *сов.* **1.** *что* каймалау, [кайма] тоту, ... тотып чыгу; төреп тегү; ~ **воротни́к ка́нтом** якага кайма тотып чыгу; ~ **посы́лку холсто́м** посылканы киндергә төреп тегү **2.** *что* (*обить досками и т. п.*) тышлау; көпләү; ~ **дом тёсом** өйне такта белән тышлау **3.** *кого-что, разг.* кием тегеп бирү; ~ **всю семью́** бөтен гаиләгә кием тегеп бирү

обшла́г *м* җиң кайтармасы

обща́ться *несов. с кем* аралашу, барып-килеп йөрешү, бәйләнеш тоту

обще- *кайбер кушма сүзләрнең «уртак; барысы [бөтенесе, һәркем] өчен дә бер; барысына да кагылышлы, барысы өчен дә характерлы» мәгънәләрен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **общегалакти́ческий** гомумгалактик, бөтен галактика ...ы, бөтен галактикага мөнәсәбәтле; **общекома́ндный** гомумкоманда ...ы, бөтен команда ...ы; **общеобяза́тельный** һәркемгә дә мәҗбүри

общеарме́йский, -ая, -ое бөтен армия ..., бөтен армия өчен булган

общевойсково́й, -а́я, -о́е (*общий для всех родов войск*) бөтен гаскәр ...ы, гомумгаскәри, барлык гаскәрләр өчен гомум; ~ **уста́в** гомумгаскәри устав

общегородск||о́й, -а́я, -о́е гомумшәһәр ...ы, бөтен шәһәр ...ы, бөтен шәһәр күләмендәге; **~ая конфере́нция** гомумшәһәр конференциясе

общегосуда́рственн||ый, -ая, -ое гомумдәүләт ...ы, бөтен дәүләт ...ы; **~ое значе́ние** *чего-л.* гомумдәүләт әһәмият; **проводи́ть рабо́ту в ~ом масшта́бе** бөтен дәүләт масштабында эш алып бару

общедосту́пность *ж* **1.** (*цен и т. п.*) һәркем [сатып] алырлык булу **2.** (*ясность*) һәркемгә аңлаешлы булу, һәркемгә аңлаешлылык

общедосту́пн||ый, -ая, -ое **1.** һәркем [сатып] алырлык, һәркемнең хәле житәрлек; **~ые це́ны** һәркем сатып алырлык бәяләр **2.** һәркемгә дә аңлаешлы, һәркем аңларлык; **~ая ле́кция** һәркемгә дә аңлаешлы лекция

общеевропе́йск||ий, -ая, -ое бөтен Европа ...ы; бөтен Европа илләре өчен гомум; **~ая безопа́сность** бөтен Европа иминлеге

общежите́йский, -ая, -ое гомумтормыш ...ы, тормышта еш очрый торган

общежи́ти||е, *с* **1.** тулай торак; **студе́нческое ~е** студентлар тулай торагы **2.** (*общественный быт*) җәмгыять тормышы, иҗтимагый тормыш; **пра́вила ~я** иҗтимагый тормыш кагыйдәләре

ОБЩ-ОБЪ

общезаво́дск||ий, -ая, -ое *разг.*, **общезаводск||о́й,** -а́я, -о́е гомумзавод ...ы, бөтен завод ...ы; бөтен завод күләмендәге; **~ая конфере́нция** гомумзавод конференциясе

общеизве́стно *в знач. сказ. безл.* һәркемгә билгеле, һәркемгә мәгълүм

общеизве́стный, -ая, -ое һәркемгә билгеле, һәркемгә мәгълүм, һәркем белә торган; **~ факт** һәркемгә билгеле булган факт

общенаро́дн||ый, -ая, -ое гомумхалык ...ы, бөтен халык ...ы; **~ый пра́здник** бөтен халык бәйрәме; **~ое досто́яние** бөтен халык милке

общенациона́льный, -ая, -ое гомуммилли, гомумминиләт ...ы, бөтен миллә ...ы; **~ язы́к** гомуммилли тел

обще́ние *с* бәйләнеш, аралашу, йөрешү, бәйләнеш тоту; **те́сное ~** тыгыз бәйләнеш

общеобразова́тельн||ый, -ая, -ое гомуми белем ...ы; **~ая шко́ла** гомуми белем мәктәбе

общепарти́йн||ый, -ая, -ое бөтен партия ...ы; **~ое де́ло** бөтен партия эше

общепи́т *м* (*общественное питание*) җәмәгать туклануы

общеполе́зный, -ая, -ое һәркемгә дә файдалы, бөтенесе өчен дә файдалы

общепри́знанный, -ая, -ое һәркем тарафыннан танылган; **~ авторите́т** һәркем тарафыннан танылган кеше

общепри́нятый, -ая, -ое гадәттәге, гомум кабул ителгән

общереспублика́нск||ий, -ая, -ое гомум республика ...ы, бөтен республика ...ы; **~ое совеща́ние** гомум республика киңәшмәсе

обще́ственник *м* җәмәгатьче, җәмәгать эшендә катнашучы

обще́ственница *ж* җәмәгатьче хатын (кыз)

обще́ственно-поле́зный, -ая, -ое җәмгыятькә файдалы; **~ труд** җәмгыятькә файдалы хезмәт

обще́ственно-полити́ческ||ий, -ая, -ое ижтимагый-сәяси; **~ая де́ятельность** ижтимагый-сәяси эшчәнлек

обще́ственность *ж собир.* **1.** җәмәгатьчелек; **широ́кая ~** киң җәмәгатьчелек **2.** җәмәгатьчелек, җәмәгать оешмалары; **~ зава́да** завод җәмәгатьчелеге

обще́ственн||ый, -ая, -ое **1.** ижтимагый; **~ый строй** ижтимагый строй; **~ые нау́ки** ижтимагый фәннәр **2.** җәмәгать ...ы, җәмәгатьчелек ...ы; **~ая рабо́та** җәмәгать эшләре; **~ые организа́ции** җәмәгать оешмалары; **~ое мне́ние** җәмәгатьчелек фикере; **~ый обвини́тель** җәмәгатьчелек гаепләүчесе **3.** (*принадлежащий обществу*) җәмәгать ...ы; **~ое иму́щество** җәмәгать мөлкәте **4.** (*совместный*) бергәләп; **~ая обрабо́тка земли́** җирне бергәләп эшкәртү **5.** (*любящий общество, компанию*) җәмәгатьчел; **он челове́к ~ый** ул җәмәгатьчел кеше ♦ **на ~ых нача́лах** җәмәгатьчелек тәртибендә, түләүсез, бушлай

о́бществ||о *с* **1.** җәмгыять; **социалисти́ческое ~о** социалистик җәмгыять; **капиталисти́ческое ~о** капиталистик җәмгыять **2.** (*при общности положения, происхождения и т. п.*) җәмгыять, катлау; **дворя́нское ~о** дворяннар җәмгыяте **3.** (*добровольное объединение*) җәмгыять, оешма; **спорти́вное ~о** спорт җәмгыяте **4.** (*среда, компания*) мәҗлес, компания; **душа́ ~а** мәҗлеснең үзәге; **попа́сть в дурно́е ~о** начар компаниягә эләгү **5.** *кого-чего* ара, кешеләр; **в ~е друзе́й** дуслар арасында

обществове́д *м* җәмгыять белеме укытучысы

обществове́дение *с* җәмгыять турында фән, җәмгыять белеме

общетеорети́ческий, -ая, -ое гомумтеоретик; **~ вопро́с** гомумтеоретик мәсьәлә

общеупотреби́тельность *ж* һәркем куллана торган булу

общеупотреби́тельный, -ая, -ое һәркем куллана торган, гомум кулланыла торган; **~ оборо́т ре́чи** гомум кулланыла торган гыйбарә

общечелове́ческ||ий, -ая, -ое гомум кешелек ...ы, бөтен кешелек өчен уртак; **~ие пробле́мы** бөтен кешелек өчен уртак мәсьәләләр

о́бщ||ий, -ая, -ее **1.** гомуми, барысы өчен дә бер, һәркемгә караган; **~ее мне́ние** гомуми фикер; **~ее собра́ние** гомуми җыелыш; **~ее образова́ние** гомуми белем **2.** күмәк эшләнә торган; уртак; **~ие де́ньги** уртак акча **3.** гомуми, уртак, бертөрле; **име́ть ~ие интере́сы** теләкләр уртак булу **4.** гомуми, тулаем, барлык, бөтен; **~ий ито́г** гомуми йомгак; **~ее коли́чество студе́нтов** студентларның гомуми саны **5.** гомуми, төп, детальләргә кермәгән; **изложи́ть *что-л.* в ~их черта́х** *берәр нәрсә турында* гомуми рәвештә сөйләп бирү ♦ **в ~ем** гомумән алганда; **в ~ем и це́лом** барысын бергәләп алганда; **О́бщий ры́нок** Гомуми базар

о́бщина, общи́на *ж* **1.** *ист.* община (*электә нинди дә булса территориаль берәмлектә халыкның үзидарә оешмасы*) **2.** (*общество, организация*) җәмгыять, оешма; **религио́зная ~** дини җәмгыять

общи́нн||ый, -ая, -ое *ист.* община ...ы; **~ая земля́** община җире

общипа́ть *сов. кого-что* йолку, йолкып чыгу, йолкып бетерү; **~ у́тку** үрдәк йолку

общи́пывать *несов. см.* **общипа́ть**

общи́тельность *ж* аралашучанлык, аралашучан булу

общи́тельный, -ая, -ое (*не замкнутый*) аралашучан, кешегә катнашучан; **~ челове́к** аралашучан кеше

о́бщность *ж* уртаклык, гомумилек, берлек, тулы охшашлык; **~ языка́** тел уртаклыгы; **~ взгля́дов** карашлар берлеге; **~ интере́сов** теләкләр берлеге

объего́рить *сов. кого-что, прост.* алдау, утырту, төпсез чанага утырту

объеда́ть *несов. см.* **объе́сть**

объеда́ться *несов.* **1.** *см.* **объе́сться**; *страд. от* **объеда́ть**

объеде́ние *с разг.* (*о чём-л. очень вкусном*) ашап туймаслык тәмле булу, тел йотарлык тәмле булу; **блины́ — пря́мо ~** белене шул хәтле тәмле — теленне йотарсың

объедине́ние *с* **1.** *см.* **объедини́ть, объедини́ться; ~ сил** көчләрне берләштерү **2.** (*организация*) берләшмә, оешма; **литерату́рное ~** әдәби берләшмә; **промы́шленное ~** промышленность берләшмәсе

объединённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **объедини́ть; 2.** берләшкән; **Организа́ция Объединённых На́ций** Берләшкән Милләтләр Оешмасы

объедини́тельный, -ая, -ое берләшү ...ы; берләштерү ...ы; **~ съезд** берләшү съезды

объедини́ть *сов. кого-что* **1.** (*создать единое целое из чего-л.*) берләштерү, бергә кушу; **~ небольши́е колхо́зы** вак колхозларны берләштерү **2.** (*сплотить*) туплау, берләштерү

объедини́ться *сов.* **1.** (*образовать одно целое*) берләшү, бергә кушылу, бер бөтен булу **2.** (*сплотиться*) берләшү, бергә туплану, бердәм булу

объединя́ть *несов. см.* **объедини́ть**

объединя́ться *несов.* **1.** *см.* **объедини́ться**; **2.** *страд. от* **объединя́ть**

объе́дки *только мн.* калдык-постык, сыныкъ-саныкъ

объе́зд *м* **1.** *см.* **объе́здить, объе́хать; 2.** (*место*) урап үтә торган жир; урау юл, әйләнеч юл

объе́здить *сов.* **1.** *кого* (*җигеп яки атланып*) йөрергә өйрәтү; **~ молоду́ю ло́шадь** яшь атны җигеп йөрергә өйрәтү **2.** *кого-что* (*побывать всюду*) йөреп (гизеп) чыгу; гизү; **~ всю страну́** бөтен илне гизеп чыгу

объезд||о́й, -а́я, -о́е урап (әйләнеп) үтә торган; **~а́я доро́га** әйләнеп үтә торган юл

объе́здчик *м* **1.** (*сторож*) саклаучы, каравылчы; **лесно́й ~** урман каравылчысы **2.** (*лошадей*) ат өйрәтүче, атны йөрергә өйрәтүче

объезжа́ть I *несов. см.* **объе́здить**

объезжа́ть II *несов. см.* **объе́хать**

объе́зж||ий, -ая, -ее әйләнеч, әйләнеп үтә торган, урау; **~ая доро́га** урау юл

объе́кт *м* **1.** (*явление внешнего мира*) объект **2.** объект, әйбер, нәрсә; **~ наблюде́ния** күзәтү объекты **3.** объект; **туристи́ческий ~** туристик объект; **оборо́нный ~** оборона объекты; **строи́тельные ~ы** төзелеш объектлары

объекти́в *м* объектив; **~ фотоаппара́та** фотоаппарат объективы

объективи́зм *м* **1.** *филос.* объективизм, ялган объективлык **2.** *см.* **объекти́вность** 2

объективи́ст *м филос.* объективизм тарафдары, объективист

объекти́вность *ж* **1.** *филос.* объективлык **2.** (*беспристрастность*) гаделлек, объективлык, турылык, риясызлык

объекти́вн||ый, -ая, -ое **1.** *филос.* объектив; **~ая реа́льность** объектив чынбарлык **2.** (*беспристрастный*) гадел, объектив, туры, туры сүзле, риясыз; **~ый свиде́тель** туры сүзле шаһит; **быть ~ым** гадел булу

объём *м* **1.** күләм; **~ зда́ния** бинаның күләме; **измере́ние ~а** күләмен үлчәү **2.** *перен.* зурлык, күләм; **~ рабо́т** эш күләме; **~ зна́ний** белемнәр күләме

объёмист||ый, -ая, -ое *разг.* күләмле, зур күләмле, бик зур; **~ая ру́копись** зур күләмле кулъязма

объёмный, -ая, -ое **1.** күләм ...ы; күләм ягыннан; **~ ана́лиз** *хим.* күләм ягыннан анализ **2.** күләмле, зур күләмле; **~ рису́нок** күләмле рәсем

объе́сть *сов. что* (*обглодать*) чит-читләрен ашау, тирәли ашап бетерү; [читләрен] кимереп чыгу

объе́сться *сов.* ашап гарык булу, чиктән тыш күп ашау, үтләгәнче ашау

объе́хать *сов. кого-что* **1.** (*проехать стороной*) урап үтү, уратып (читләтеп) үтү; **~ боло́то** сазны урап үтү **2.** (*перегнать*) узып (үтеп) китү; **~ тролле́йбус** троллейбусны узып китү **3.** (*побывать во многих местах*) йөреп (гизеп, әйләнеп) чыгу; **~ весь мир** бөтен дөньяны йөреп чыгу

объяви́ть *сов.* **1.** *что, о чём* белдерү, игълан итү, әйтү; **~ о нача́ле заня́тий** укулар башлану турында белдерү; **~ ко́нкурс** конкурс игълан итү; **~ бойко́т** бойкот игълан итү **2.** *что* белдерү; бирү; **~ вы́говор** шелтә бирү **3.** *кого-что кем-чем, каким* игълан итү, [рәсми рәвештә] белдерү; **~ собра́ние откры́тым** җыелышны ачык дип игълан итү

объяви́ться *сов. разг.* (*обнаружиться*) килеп чыгу, табылу

объявле́ние *с* **1.** *см.* **объяви́ть; ~ войны́** сугыш игълан итү **2.** (*извещение*) игълан, белдерү; **пове́сить ~** (*стенага*) игълан элеп кую; **дать ~ в газе́ту** газетка белдерү бирү

объявля́ть *несов. см.* **объяви́ть**

объявля́ться *несов.* **1.** *см.* **объяви́ться**; **2.** *страд. от* **объявля́ть**

объясне́ни||е *с* **1.** *см.* **объясни́ть; 2.** (*оправдание, признание в чём-л.*) аңлатма, аңлату язуы; **предста́вить свои́ ~я** аңлатма язып бирү **3.** (*причина*) сәбәп; **тру́дно приду́мать ~е э́тому фа́кту** бу фактның сәбәбен аңлату кыен ◆ **~е в любви́** мәхәббәтеңне белдерү

объясни́мый, -ая, -ое аңлаешлы, аңлатып була торган, аңлашыла торган

объясни́тельн||ый, -ая, -ое аңлатма ...ы, аңлатма бирә торган; **~ая запи́ска** аңлатма язуы

объясни́ть *сов. что* аңлату, аңлатма бирү, төшендерү, төшендереп бирү, ачыклау, аңлаешлы итү; **~ пра́вило** кагыйдәне аңлатып бирү

объясни́ться *сов.* (*переговорив, объяснить что-л.*) аңлашу, сөйләшү ◆ **~ в любви́** мәхәббәтеңне белдерү

объясня́ть *несов. см.* **объясни́ть**

объясня́||ться *несов.* **1.** *см.* **объясни́ться; 2.** сөйләшү, аңлашу; **глухонемы́е ~ются же́стами и зна́ками** чукрак-телсез кешеләр ишарә һәм ым белән сөйләшәләр **3.** *чем* аңлатылу, бәйләнгән булу; **э́то ~ется це́лым ря́дом причи́н** бу күп сәбәпләргә бәйләнгән **4.** *страд. от* **объясня́ть**

объя́ти||е *с* кочак, колач ◆ **приня́ть (встре́тить) с распростёртыми ~ями** *кого* кочак җәеп каршы алу; ≈ биш куллап каршы алу; ≈ ачык чырай белән каршы алу

объя́||ть *сов. кого-что, уст.* уратып (чолгап) алу; **дом ~т пла́менем** өйне ялкын чолгап алган

обыва́тель *м* обыватель (*тар карашлы кеше*)

обыва́тельница *ж* обыватель хатын (кыз)

обыва́тельск||ий, -ая, -ое обыватель[ләр] ...ы, обывательләрчә ...; **~ие взгля́ды** обывательләрчә караш

обыва́тельщина *ж* обывательлек, тар карашлылык

обыгра́ть *сов.* **1.** *кого-что* оту, җиңеп чыгу; **~ в ша́хматы** шахмат уенында җиңеп чыгу **2.** *что, муз.* уйнап тавышын яхшырту; **~ скри́пку** уйнап скрипканың тавышын яхшырту **3.** *что, разг.* үз файдасына куллану, файдалану; **~ оши́бку собесе́дника в спо́ре** бәхәстә катнашучының хатасыннан файдалану

обы́грывать *несов. см.* **обыгра́ть**

обы́денность *ж* гадәтилек, гадәттәгелек, көндәгечә булу

обы́денный, -ая, -ое гадәттәге, көндәге, көндәлек ..., көн дә очрый торган; һәрвакыттагы, һәрвакытта була торган

обыдёнщина *ж* көн саен кабатланган торган нәрсә

обыкнове́ни||е *с* гадәт, гадәттәге тәртип; **по ~ю** гадәттәгечә; **про́тив ~я** гадәттәгегә каршы

обыкнове́нно *нареч. разг.* (*как правило*) гадәттә, гадәтчә; **~ он прихо́дит по́здно** гадәттә ул соң килә (кайта)

обыкнове́нность *ж* гадәтилек, гадәти булу

обыкнове́нный, -ая, -ое **1.** (*постоянный, обычный*) гадәти, көндәлек ..., көн дә (һәрвакыт) була торган, гадәткә кереп киткән **2.** (*заурядный*) гади, урта кул ...

о́быск *м* тентү

обыска́ть *сов.* **1.** *кого-что* тентү, тентеп чыгу **2.** *что* (*ища, осмотреть всё*) эзләү, эзләп бетерү, актарып чыгу, карап бетерү

обы́скивать *несов. см.* **обыска́ть**

обы́чай *м* йола, гореф, гореф-гадәт

обы́чно *нареч.* гадәттә; **как ~** гадәттәгечә; **пра́здники ~ прохо́дят ве́село** гадәттә бәйрәмнәр күңелле үтә

обы́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*постоянный, привычный*) ияләшкән, гадәттәге, һәрвакыттагы; **~ым слу́чай** гадәттәге хәл **2.** *юр.* йола ...ы, йола буенча килгән; **~ое пра́во** йола буенча килгән хокук

обюрокра́титься *сов.* бюрократлашу, бюрократка әйләнү

обя́занность *ж* бурыч, вазифа, йөкләмә; **вмени́ть в ~** бурыч итеп кую

обя́занн||ый, -ая, -ое **1.** *с неопр.* тиеш, тиешле; бурычлы; **гра́ждане Респу́блики Татарста́н обя́заны соблюда́ть Конститу́цию и зако́ны РТ (Конст. РТ, ст. 52)** Татарстан Республикасы гражданнары Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын үтәргә бурычлы; **я обя́зан помо́чь ему́** мин аңа ярдәм итәргә тиеш **2.** *кому-чему чем* бурычлы, рәхмәт әйтергә тиешле; **я вам о́чень обя́зан** мин сезгә бик бурычлымын; **быть ве́чно ~ым** гомер буе бурычлы булу

обяза́тельность *ж* мәҗбүрилек

обяза́тельн||ый, -ая, -ое **1.** мәҗбүри, бурыч ителгән; **всео́бщее ~ое сре́днее образова́ние** гомуми мәҗбүри урта белем бирү **2.** (*услужливый*) һәрвакыт булышырга әзер, ярдәмчел

обяза́тельств||о *с* **1.** йөкләмә, бурыч, вәгъдә; **вы́полнить свои́ ~а** йөкләмәләреңне үтәү **2.** (*денежный заёмный документ*) бурычнамә (*облигациянең бер төре*)

обяза́ть *сов. кого-что* (*заставить сделать*) йөкләү, йөкләтү, мәҗбүр итү ◆ **вы меня́ о́чень обя́жете** мин үземне сезнең каршыда бурычлы дип санармын

обяза́ться *сов.* йөкләмә [өскә] алу, вәгъдә бирү

обя́зывать *несов. см.* **обяза́ть**

обя́зываться *несов. см.* **обяза́ться**

ова́л *м* озынча, озынча түгәрәк, овал; **краси́вый ~ лица́** матур озынча түгәрәк бит

ова́льный, -ая, -ое озынча түгәрәк, овал; **~ стол** озынча түгәрәк өстәл

ова́ци||я *ж* алкыш, алкышлау; көчле кул чабулар (*җыелышларда*); **бу́рные ~и** көчле алкышлар

овдове́ть *сов.* тол калу

О́вен *м астр.* Овен

овёс *м* солы

ове́ч||ий, -ья, -ье сарык ...ы; **~ья шерсть** сарык йоны; **~ий сыр** сарык сөтеннән ясалган сыр

ове́чк||а *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **овца́**; **2.** *перен.* юаш кеше, юаш, мәхлук; **прики́нуться ~ой** мәхлук булып кылану

овеществи́ть *сов. что, книжн.* матдиләштерү, матди хәлгә китерү

овеществи́ться *сов. книжн.* матдиләшү, матди хәлгә килү

овеществле́ние *с см.* **овеществи́ть, овеществи́ться**

овеществля́ть *несов. см.* **овеществи́ть**

овеществля́ться *несов. см.* **овеществи́ться**

ове́я||ть *сов. кого-что чем* **1.** (*обдать струёй воздуха, ветра и т. п.*) бәру, исү **2.** *перен.* күмелү; **э́ти боевы́е знамёна ~ны сла́вой** бу сугышчан байраклар данга күмелгән

ови́н *м* әвен

овладева́ть *несов. см.* **овлада́ть**

овладе́ние *с см.* **овлада́ть**; **~ те́хникой** техникага ия булу

овлад||е́ть *сов.* **1.** *кем-чем* (*захватить*) алу, басып алу, биләү, ия булу,

кулга төшерү **2.** *перен. кем-чем* (*подчинить себе*) буйсындыру, үзенә карату; кулга алу; **3.** *перен. кем* биләп алу, чолгап алу, басу; **им ~л страх** аны курку басты **4.** *перен. чем* үзләштерү, өйрәнү; **~ть зна́ниями** белемнәрне үзләштерү; **~ть тата́рским языко́м** татар телен үзләштерү ♦ **~ть собо́й** үзеңне кулга алу

о́вод *м* кигәвен, бөгәлчән

овощево́д *м* яшелчәче, яшелчә үстерүче

овощево́дство *с* яшелчәчелек, яшелчә үстерүчелек

овощево́дческий, -ая, -ое яшелчәчелек ...ы; **~ совхо́з** яшелчәчелек совхозы

овощемо́йка *ж* яшелчә югыч

овощере́зка *ж* яшелчә турагыч

овощехрани́лище *с* яшелчә саклагыч, яшелчә[ләр] саклау урыны

о́вощ||и *мн.* яшелчә; **ра́нние ~и** иртә өлгерә торган яшелчәләр; **суп из ~е́й** яшелчә ашы ♦ **вся́кому ~у своё вре́мя** *посл.* ≈ һәр эшнең үз вакыты бар

овощн||о́й, -а́я, -о́е яшелчә ...ы; **~о́й магази́н** яшелчә кибете; **~ы́е консе́рвы** яшелчә консервлары

овра́г *м* чокыр, ерым, ерынты

овра́жистый, -ая, -ое (*изобилующий оврагами*) чокырлы, чокырлы-чакырлы, ерынтылы

овся́ной I *ж разг.* **1.** (*крупа*) солы ярмасы **2.** (*каша*) солы боткасы

овся́нка II *ж* (*птица*) солы чыпчыгы

овсян||о́й, -а́я, -о́е солы ...ы; **~о́е по́ле** солы басуы

овся́н||ый, -ая, -ое **1.** *см.* **овсяно́й; 2.** солы ...ы; **~ая ка́ша** солы боткасы

овца́ *ж* сарык; **тонкору́нная ~** нәзек йонлы сарык; **стри́жка ове́ц** сарык кырку; **курдю́чная ~** куй, куй сарыгы; **кара́кульская ~** каракүл сарык

овцебы́к *м* сарык-үгез

овцево́д *м* сарыкчылык белгече, сарык үрчетүче (*белгеч*)

овцево́дство *с* сарыкчылык, сарык үрчетү, сарык асраучылык

овцево́дческий, -ая, -ое сарыкчылык ...ы; **~ совхо́з** сарыкчылык совхозы

овцема́тка *ж* ана сарык

овцефе́рма *ж* сарык фермасы

овча́р *м* сарык караучы

овча́рка *ж* овчарка (*эт токымы*)

овча́рня *ж* сарык абзары

овчи́на *ж* иләнгән сарык тиресе

овчи́нка *ж уменьш. от* **овчи́на ♦ ~ вы́делки не сто́ит** биш тиенлек куян — ун тиенлек зыян (*эшләгән хакы да булмау*)

овчи́нный, -ая, -ое сарык тиресеннән тегелгән; **~ тулу́п** сарык тиресеннән тегелгән толып

ога́рок *м* шәм төпчеге, шәм калдыгы

огиба́ть *несов. см.* **обогну́ть**

оглавле́ние *с* эчтәлек, бүлекләр исемлеге

огласи́ть *сов. что* **1.** игълан итү, укып чыгу; **~ прое́кт резолю́ции** резолюция проектын укып чыгу **2.** яңгырату; **~ лес кри́ками** кычкырып урман яңгырату **3.** *уст.* (*разгласить*) фаш итү, белдерү, ачу; **~ чужу́ю та́йну** кеше серен ачу

огласи́||ться *сов.* **1.** яңгырау, яңгырап китү; **лес ~лся кри́ками** кеше тавышларыннан урман яңгырады **2.** *уст.* (*разгласиться*) ачылу, фаш ителү; **та́йна ~лась** сер ачылды

огла́ск||а *ж* фаш булу (ителү), фашлану; **де́ло полу́чило ~у** эш фашланды

оглаша́ть *несов. см.* **огласи́ть**

оглаша́ться *несов.* **1.** *см.* **огласи́ться; 2.** *страд. от* **оглаша́ть**

оглаше́ни||е *с см.* **огласи́ть** 1, 3; **~ю не подлежи́т** кешеләргә белдерү өчен түгел

оглу́бля *ж* тәртә

оглу́шить *сов. кого, прост.* (*ударить по голове*) сугып һуштан яздыру, сугып һушын алу

огло́хнуть *сов.* чукраклану, сангыраулану

оглупля́ть *несов.* **1.** *кого-что* юләр итеп күрсәтү, юләрләндерү, аңгыраландыру **2.** *что* (*сознательно искажать*) юри бозып күрсәтү, бозу

оглуша́ть *несов. см.* **оглуши́ть**

оглуши́тельный, -ая, -ое колак тондыргыч, бик каты; **~ взрыв** колак тондыргыч шартлау тавышы

оглуши́ть *сов. кого-что* **1.** (*лишить слуха*) саңгырауландыру, колак тондыру **2.** (*лишить сознания*) [бик каты сугып] миңгерәүләтү, һуштан яздыру, исәңгерәтү **3.** *перен. разг.* (*ошеломить*) аптыратыр кадыру, таң калдыру

огляде́ть *сов. кого-что* карап чыгу, күз йөртеп чыгу

огляде́ться *сов.* **1.** (*осмотреться*) карану, каранып алу **2.** *разг.* (*в темноте*) [караңгыга] күз ияләнү, күз күнегү **3.** *перен.* (*освоиться*) ияләшү, күнегү, өйрәнү

огля́дк||а *ж* **1.** *см.* **огляну́ться; без ~и** алдына-артына карамый; артына борылып карамыйча; **бежа́ть без ~и** артына борылып карамыйча чабу **2.** (*осторожность в действиях*) саклык; абайлылык; **де́йствовать с ~ой** саклык белән эш итү

огля́дывать *несов. см.* **огляде́ть**

огля́дываться *несов.* **1.** *см.* **огляде́ться** 1, **огляну́ться; 2.** *на кого-что и без доп., прост.* (*действовать осторожно*) абай булу, сак булу; кемгә дә булса карап сак эш итү

огляну́ться *сов.* **1.** (*посмотреть назад*) артка борылып карау, әйләнеп карау **2.** *разг.* (*посмотреть вокруг себя*) карану, каранып алу ♦ **~ не успе́ешь, как ...** күз ачып йомганчы ...

огне- *кайбер кушма сүзләрнең «ут» мәгънәсен аңлаткан береңче кисәге, мәс.* **огнезащи́тный** уттан саклый торган

огневи́к *м разг.* утчы (*артиллерист, миномётчы*)

огнёвка *ж зоол.* утчыл (*күбәләк*)

огнев||о́й, -а́я, -о́е **1.** ут ...ы, ату ...ы; **~а́я то́чка** *воен.* ут ноктасы; **~ы́е сре́дства** ату кораллары **2.** *перен.* (*сверкающий, жгучий; пылкий, страстный*) ялкынлы, кызу; **~о́й хара́ктер** кызу характер

огнедыша́щ||ий, -ая, -ее (*извергающий огонь*) ут бөркеп тора торган, ут пошкырып тора торган ♦ **~ая гора́** *уст. то же, что* **вулка́н**

огнемёт *м воен.* утаткыч, огнемёт

о́гненн||ый, -ая, -ое **1.** ут ...ы, ялкын ...ы; **~ый столб** ялкын баганасы **2.** (*о цвете*) ут төсле, кызыл **3.** *перен.* ялкынлы; **~ый взгляд** ялкынлы караш; **~ые ре́чи** ялкынлы нотыклар

огнеопа́сн||ый, -ая, -ое янгыннан хәтәрле, янгыннан (уттан) куркынычлы, тиз кабына торган; **~ая жи́дкость** тиз кабына торган сыекча

огнепокло́нник *м* утка табынучы кеше

огнепокло́нничество, огнепокло́нство *с разг.* утка табыну[чылык]

огнеприпа́сы *только мн.* ату кирәк-яраклары (*патрон, снаряд, бомба һ.б.ш.*)

огнесто́йк||ий, -ая, -ое утка чыдам [-лы], янмый торган; **~ие сооруже́ния** утка чыдамлы корылмалар

огнесто́йкость *ж* утка чыдамлылык, янмый торган булу

огнестре́льн||ый, -ая, -ое ату ...ы, ата торган; **~ое ору́жие** ату коралы ♦ **~ая ра́на** пуля (снаряд китеге, кыйпылчыгы) ярасы

огнетуши́тель *м* ут сүндергеч

огнеупо́рность *ж* утка чыдамлылык, янмый торган булу

огнеупо́рный, -ая, -ое утка чыдам [-лы], янмый торган; **~ кирпи́ч** утка чыдамлы кирпеч

огнеупо́ры *только мн.* утка чыдам [-лы] материаллар

огни́во *с* чакма корычы, чакма таш

огни́ще *с* **1.** (*костёр*) учак урыны **2.** ышна, ышна җире, яныk (*урманны төпләгәннән соң яки яндыргаННан соң сөрү өчен билгеләнгән урын*)

ого́ *межд.* әй, әһә; **~, как ты вы́рос!** әһә, нинди булып үскәнсең!

огова́ривать *несов. см.* **оговори́ть**

огова́риваться *несов.* **1.** *см.* **оговори́ться; 2.** *страд. от* **огова́ривать**

оговор *м разг.* (*клевета*) яла

оговори́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* (*оклеветать*) яла ягу, (*кеше*) өстенә сөйләү **2.** *что* (*заранее условиться*) алдан сөйләшеп кую, алдан килешү

оговори́ться *сов.* **1.** (*объяснить заранее*) искәртеп китү, әйтеп китү **2.** (*обмолвиться*) ялгыш әйтеп кую (җибәрү), сүздә ялгышу, ялгыш сүз ычкындыру

огово́рка *ж* **1.** (*дополнительное замечание*) төзәтмә, өстәмә **2.** (*обмолвка*) ялгыш сүз, сүз хатасы

оголе́ние *с см.* **оголи́ть**

оголённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оголи́ть; 2.** ялангач, шәрә, шәрә калган; ачык калдырылган; **~ая ше́я** ачык калдырылган муен **3.** яфрагы коелган, яфраксыз; **~ые дере́вья** яфрагы коелган агачлар **4.** тышсыз; **~ый про́вод** тышсыз тимерчыбык

оголи́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*обнажить*) ачу **2.** *что* (*лишить листвы*) ялангач калдыру, ялангачландыру; яфракларын кою **3.** *что* тышсыз калдыру, тышын

алу; ~ **про́вод** тимерчыбыкны тышсыз калдыру **4.** *что* ачу, ачык (саксыз) калдыру; ~ **ле́вый фланг** сул флангны ачык калдыру

оголи́||ться *сов.* **1.** (*обнажиться*) ачылу, ачык калу **2.** ялангачлану, яфраклары коелу; **дере́вья ~лись** агачларның яфраклары коелган **3.** тышсыз калу; **про́вод ~лся** тимерчыбык тышсыз калган **4.** ачык (саксыз) калу; **фланг ~лся** фланг ачык калды

оголте́лый, -ая, -ое *разг.* котырынган, шашынган, оятсызланган; ~ **враг** котырынган дошман

оголя́ть *несов. см.* **оголи́ть**

оголя́ться *несов.* **1.** *см.* **оголи́ться; 2.** *страд. от* **оголя́ть**

огонёк *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **ого́нь** 1; **2.** *перен. разг.* дәрт, чаткы; **рабо́тать с огонько́м** дәрт белән эшләү ♦ **зайти́ (забежа́ть) на** ~ үтеп барышлый керү, тәрәзәдән ут күрсәтү

ого́нь *м* **1.** (*пламя*) ут, ялкын **2.** (*свет*) якты, яктылык, ут яктысы; **огни́ большо́го го́рода** зур шәһәр утлары; **заже́чь** ~ ут кабызу **3.** *воен.* атыш, ут; **откры́ть** ~ ут ачу ♦ **днём с огнём не найдёшь** көндез чыра яндырып эзләсәң дә таба алмассың; **из огня́ да в полы́мя** бер уттан икенче утка; **ме́жду двух огне́й** ике ут арасында; **огнём и мечо́м** кырып-үтереп, ут һәм кылыч белән; **пройти́ ~, во́ду и ме́дные тру́бы** дөньяның әчесен-төчесен тату

огора́живать *несов. см.* **огородить**

огора́живаться *несов.* **1.** *см.* **огороди́ться**; **2.** *страд. от* **огора́живать**

огоро́д *м* яшелчәлек, яшелчә бакчасы

огороди́ть *сов. что* киртәләү, киртәләп алу, киртә тоту, койма тоту, иҗаталау

огороди́ться *сов.* киртә тоту, киртә белән бүленү

огоро́дник *м* яшелчәче, яшелчә бакчасында эшләүче бакча хуҗасы

огоро́дничать *несов. разг.* яшелчә үстерү, яшелчәчелек белән шөгыльләнү

огоро́дничество *с* яшелчә үстерүчелек, яшелчә бакчачылыгы, яшелчәчелек

огоро́дн||ый, -ая, -ое яшелчә ...ы, яшелчә бакчасы ...ы; ~**ые расте́ния** яшелчә бакчасы үсемлекләре

огоро́шить *сов. кого-что, разг.* аптыратып калдыру, шаккаттыру, хәйран калдыру

огорча́ть *несов. см.* **огорчи́ть**

огорча́ться *несов. см.* **огорчи́ться**

огорче́ние *с* күңелсезлек, күңелсезләнү, кәеф китү

огорчи́тельн||ый, -ая, -ое күңелсезләндерә (кәеф җибәрә) торган, күңелсез; ~**ое изве́стие** күңелсез хәбәр

огорчи́ть *сов. кого-что* күңелсезләндерү, кәефне җибәрү, кәеф бозу

огорчи́ться *сов.* күңел китү, күңелсезләнү, кәеф китү (бозылу)

ограби́ть *сов. кого-что* талау, талап алу (чыгу)

ограбле́ние *с см.* **ограби́ть**

ограда́ *ж* киртә, койма; **ка́менная ~** таш койма

огради́ть *сов.* **1.** *что* киртәләү, коймалау, киртә тоту **2.** *перен. кого-что* саклап калу, чик кую; ~ **больно́го от волне́ний** авыруны борчылулардан саклап калу

огражда́ть *несов. см.* **огради́ть**

огражде́ние *с* **1.** *см.* **огради́ть**; **2.** (*ограда*) киртә, ихата, койма; текмә, читән

огра́нивать *несов. см.* **огрaни́ть**

огрaни́ть *сов. что* кырлау, кырлар ясау, кырлап шомарту; ~ **хруста́ль** хрустальны кырлап шомарту

ограничéни||е *с* **1.** *см.* **огрaни́чить**; **2.** чикләү, чик кую; чикләмә; **торгова́ть без вся́ких ~й** һичбер чикләүсез сәүдә итү

огрaни́ченность *ж* **1.** чикләнгәнлек, чикле булу, аз булу; ~ **де́нежных средств** акчаның аз булуы **2.** *перен.* тарлык, тар карашлылык, сайлык; ~ **ума́** акыл тарлыгы

огрaни́ченн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **огрaни́чить**; **2.** чикләнгән, чикле күләмдәге, аз; ~**ые сре́дства** чикле күләмдәге акча **3.** *перен.* тар карашлы, тар фикерле; ~**ый челове́к** тар карашлы кеше

огрaни́вать *несов. см.* **огрaни́чить**

огрaни́чиваться *несов.* **1.** *см.* **огрaни́читься**; **2.** *страд. от* **огрaни́чивать**

огрaничи́тель *м тех.* чикләгеч; ~ **хо́да** йөреш чикләгече

огрaничи́тельный, -ая, -ое чикләүче, чикли торган, чик куя торган

огрaни́чить *сов. кого-что* чикләү, чик кую; кыса төшү

огрaни́читься *сов.* **1.** (*удовлетвориться*) канәгатьләнү, канәгать булу **2.** чикләнү; ~ **кра́тким выступле́нием** кыска гына чыгыш белән чикләнү

огре́ть *сов. кого, прост.* (*сильно ударить*) тондыру, кундыру, бик каты сугу

огре́х *м* **1.** чи, чи калган урын; **паха́ть без ~ов** чи калдырмый сөрү **2.** *прост.* (*недоделка*) чи эш, чилепешле эш, чи

огро́мн||ый, -ая, -ое бик зур, гаять зур, чиксез зур; ~**ое зда́ние** бик зур бина; ~**ая а́рмия борцо́в за мир** тынычлык өчен көрәшчеләрнең чиксез зур армиясе; ~**ое влия́ние** гаять зур тәэсир

огрубе́лый, -ая, -ое тупасланган, кытыршыланган, кытырланган

огрубе́ние *с см.* **огрубе́ть**; ~ **го́лоса** тавыш калынаю, тавыш тупаслану

огрубе́||ть *сов.* тупаслану, дорфалану, кытыршылану; **ко́жа ~ла** тире кытыршыланды

огрыза́ться *несов. см.* **огрызну́ться**

огрызну́ться *сов. однокр.* **1.** (*о собаке*) ырылдап кую, ырлап кую **2.** *перен. разг.* (*грубо ответить*) ырылдап кую, тупас җавап бирү, тупас итеп әйтеп кую

огры́зок *м* кимерек; калдык, калдыкпостык; кисәк; ~ **я́блока** алма калдыгы; ~ **карандаша́** карандаш кисәге

огу́зок *м* **1.** (*мясо*) арт сан ите, сум ит **2.** (*шкура*) арт сан тиресе

огу́лом *нареч. разг.* тикшерми-нитми; [бөтенесен] бергә, берьюлы; **вини́ть всех** ~ бар кешене бергә гаепләү

огу́льн||ый, -ая, -ое дәлилсез, нигезсез; ~**ое обвине́ние** дәлилсез гаепләү

огуре́ц *м* кыяр

огуре́чный, -ая, -ое кыяр ...ы; ~ **рассо́л** тозлы кыяр суы

о́да *ж* мәдхия, ода, мактау шигыре

ода́лживать *несов. см.* **одолжи́ть**

одали́ска *ж книжн.* кәнизәк

одарённость *ж* сәләтлелек, таланлылык

одарённый, -ая, -ое сәләтле, таланлы; ~ **компози́тор** сәләтле композитор

ода́ривать *несов. см.* **одари́ть**

одари́||ть *сов. кого-что чем* **1.** (*подарить многим*) бүләкләү, бүләк биреп чыгу, бүләкләр өләшеп чыгу **2.** *перен.* бирү, күп итеп бирү; **приро́да ~ла его́ умо́м** табигать аңа күп итеп акыл биргән

одаря́ть *несов. см.* **одари́ть**

одева́ть *несов.* **1.** *см.* **оде́ть**; **2.** *кого-что* киендерү; ~ **дете́й со вку́сом** балаларны зәвык белән киендерү

одева́ться *несов.* **1.** *см.* **оде́ться**; **2.** киенү, киенә белү, киенеп йөрү; ~ **про́сто** гади генә киенеп йөрү; **уме́ть** ~ киенә белү **3.** *страд. от* **одева́ть**

оде́жд||а *ж* **1.** кием, кием-салым, өсбаш; **ве́рхняя ~а** өске кием; **зи́мняя ~а** кышкы кием; **отде́л мужско́й ~ы** ирләр киеме бүлеге **2.** *спец.* (*покрытие дороги*) каплам

одёжк||а *ж разг. уменьш.-ласк. от* **оде́жда** 1 ♦ **по ~е протя́гивай но́жки** *погов.* ≈ юрганыңа карап аягыңны суз

одеколо́н *м* одеколон, ислемай

оделí́ть *сов. кого-что чем* биреп чыгу, [бүләк] өләшү, [бүләк итеп] бирү

оделя́ть *несов. см.* **оделí́ть**

одёр *м разг.* (*изнурённая лошадь*) карт ат

одёргивать *несов. см.* **одёрнуть**

одеревене́лость *ж* катып калу, агач кебек булу; аяк-кул ою

одеревене́л||ый, -ая, -ое (*нечувствительный*) каткан, катып калган, агач кебек булган; ~**ые па́льцы** каткан бармаклар

одеревене́ть *сов.* кату, катып калу, ою, сизмәс хәлгә килү

одержа́ть *сов.*: ~ **верх** өстен чыгу; ~ **побе́ду** җиңү, җиңеп чыгу

оде́рживать *несов. см.* **одержа́ть**

одержи́мость *ж* мавыгучанлык; нык бирелгәнлек

одержи́м||ый, -ая, -ое **1.** (*всецело охваченный чем-л.*) бик нык мавыккан; бирелгән, нык бирелгән; ~**ый стра́хом** куркуга бирелгән **2.** *в знач. сущ.* ~**ый** *м*, ~**ая** *ж уст.* (*безумный*) шашкан, юләрләнгән, котырынган

одёрнуть *сов.* **1.** *что* тартып кую (рәтләү) **2.** *перен. кого-что, разг.* (*призвать к порядку*) туктату, тыю, тәртипкә чакыру

оде́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оде́ть**; **2.** киенгән, киеме бар кеше; киенгән килеш; **хорошо́ ~ый** яхшы киенгән; **он лежа́л ~ый** ул киенгән килеш ята иде

одéть *сов.* **1.** *кого-что* киендерү; ябу, төрү; **~ ребёнка тепло́** баланы җылы киендерү **2.** *кого-что* (*снабдить одеждой*) өс-башын бөтенәйтү, киендерү **3.** *перен. что* (*покрыть*) каплау, каплап алу

одéться *сов.* **1.** киенү; ябыну, төренү; **~ тепло́** җылы киенү **2.** (*приобрести одежду*) киенү, кием-салым алу; өс-башны яңарту **3.** *перен.* (*покрыться*) каплану

одея́ло *с* юрган, одеял

одея́ние *с уст. и шутл. см.* **оде́жда** 1

оди́н *числ.* **1.** (*число*) бер **2.** *в знач. прил.* (*без других, в отдельности*) бердәнбер, бер үзе, үзе генә, ялгыз; **он живёт ~** ул бер үзе генә тора; **ребёнок оста́лся до́ма ~** бала өйдә ялгыз калды **3.** *в знач. мест.* (*какой-то, некий*) бере, берәү; бер кеше; кемдер; **в ~ прекра́сный день** көннәрнең берендә; **приходи́л ~ челове́к** бер кеше килгән иде **4.** *в знач. прил.* (*тот же самый, одинаковый*) бер, бер үк, шул үк; **в ~ и то́т же час** бер үк сәгәттә; **стоя́ть на одно́м ме́сте** бер урында басып тору **5.** *в знач. мест.* (*только, исключительно*) ...гына, бары, тик, фәкать; **в ва́зе одни́ я́блоки, груш нет** вазада алмалар гына, груша[лар] юк; **ходи́ть в одно́й руба́шке** күлмәкчән генә йөрү; **меня́ одно́ беспоко́ит** мине фәкать бер нәрсә борчый **6.** *в знач. мест.* (*какой-л. в ряду сходных*) бер, берәү, берсе; **то ~, то друго́й** я берсе, я икенчесе; **одно́ друго́му не меша́ет** берсе икенчесенә комачауламый ♦ **все до одного́** барысы да; **все как ~** барысы да бер кеше кебек; **ни ~** һичкем, бер кеше дә; **одно́ и то́ же** бер үк нәрсә; **~ за други́м** берәм-берәм, бер-бер артлы; **~ на ~** икәү генә, бергә бер, күзгә-күз килеп; **одно́ к одному́** берсе өстенә берсе; **одно́ из двух** икенең берсе

одина́ков||ый, -ая, -ое бертөрле, бердәй, бертигез, бертөсле, бертиң; **~ого разме́ра** бертигез зурлыкта; **~ый взгляд на ве́щи** әйберләргә бертөсле караш

одина́рн||ый, -ая, -ое бер иңле; **~ая ра́ма** бер иңле рам

одиннадцатиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) унберьеллык ... **2.** (*о возрасте*) унбер яшьлек

оди́ннадцатый, -ая, -ое *числ.* унберенче

оди́ннадцать *числ.* унбер

одино́кий, -ая, -ое **1.** ялгыз; **~ до́мик** ялгыз өй **2.** (*не имеющий семьи*) буйдак, ялгыз, ялгызак

одино́чество *с* ялгызлык

одино́чк||а 1. *м, ж* (*один, без других*) ялгыз, ялгыз кеше; ялгыз эшләүче; **куста́рь-~а** ялгыз эшләүче кустарь **2. ~а** *ж разг.* (*тюремная камера*) одиночка, бер кешелек камера **3. ~а** *ж* (*гоночная лодка*) бер кешелек байдарка ♦ **в ~у** бер үзе, япа-ялгыз

одино́чн||ый, -ая, -ое **1.** ялгыз; **~ый полёт** ялгыз очу **2.** (*для одного*) бер кешелек; **~ый но́мер** (*в гостинице*) бер кешелек номер **3.** (*отдельный*) аерым, берән-сәрән; **~ые вы́стрелы** берәм-сәрәм атулар

одио́зность *ж книж.* әшәкелек, үтә начарлык

одио́зн||ый, -ая, -ое *книжн.* әшәке, үтә начар; **~ая ли́чность** әшәке кеше

одича́л||ый, -ая, -ое **1.** (*ставший диким*) кыргыйланган, кыргыйлашкан; **~ая ко́шка** кыргыйлашкан мәче **2.** (*выражающий дикость*) кыргый, кырыс; **~ый взгляд** кырыс караш

одича́ние *с см.* **одича́ть**

одича́ть *сов.* **1.** (*стать диким*) кыргыйлану, кыргыйлашу **2.** *перен.* (*отвыкнуть от людей*) кешедән бизү, кыргыйлану

одна́жды *нареч.* **1.** (*один раз*) бер тапкыр, бер кат, бер кабат **2.** (*как-то раз*) бервакыт, бермәл, берчак; көннәрдән бер көн

одна́ко 1. *союз против.* ләкин, әмма, мәгәр **2.** *вводн. сл.* (*тем не менее, всё же*) шулай да, шулай булса да, шуңа карамастан; **вы, ~, не забу́дьте обе́щанного** шулай да сез вәгъдә иткән нәрсәне онытмагыз **3.** *межд.* (*выражает удивление, возмущение*) ай-һай; **~! И вы хороши́!** ай-һай! Сез үзегез дә шәп инде!

одно- *кайбер кушма сүзләрнең «бер» һәм «...даш» мәгънәләрен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **одноглáзый** бер күзле; **однокла́ссник** класташ; **одновёсельный** бер ишкәкле

одноа́ктн||ый, -ая, -ое бер пәрдәле; **~ая пье́са** бер пәрдәле пьеса

однобо́к||ий, -ая, -ое берьяклы, бер яктан гына чыгып; **~ое сужде́ние** берьяклы фикер йөртү

однобо́кость *ж* берьяклылык, берьяклы булу

однобо́ртный, -ая, -ое бер капламалы, бер генә якка төймәләнә торган; **~ пиджа́к** бер капламалы пиджак

одновреме́нно, одновре́менно *нареч.* бер үк вакытта; берьюлы; **нача́ть ~** бер үк вакытта башлау

одновреме́нность, одновре́менность *ж* бер үк вакытта булу

одновреме́нный, одновре́менный, -ая, -ое бер үк вакыттагы, бер үк вакытта була торган

одноглáзый, -ая, -ое бер күзле, сыңар күзле

одногоди́чн||ый, -ая, -ое берьеллык ...; бер елга сузыла торган, бер ел эчендә була торган; **~ые ку́рсы** берьеллык курслар

одного́док *м см.* **однолéток**

одноголо́сие *с муз.* бер тавышлы булу, бер тавыштан тору

одноголо́сый, -ая, -ое *муз.* бер тавышлы, бер тавыштан торган

одного́рбый, -ая, -ое бер өркәчле; **~ верблю́д** бер өркәчле дөя

однодне́вка *ж* **1.** *зоол.* бер көнлек күбәләк; бер генә көн яши торган бөҗәк **2.** *разг.* (*существующий очень недолго*) бер көнлек, тиз искерүчән

однодне́вный, -ая, -ое **1.** бер көнлек ...; **~ дом о́тдыха** бер көнлек ял йорты **2.** бер көнлек ..., бер көн өчен; **~ за́работок** бер көнлек эш хакы

однодо́льный, -ая, -ое *бот.* сынар орлыклы (*үсемлек турында*)

однодо́мный, -ая, -ое *бот.* бер өйле (*төрле җенесле чәчәкләре бер үк төптә була торган үсемлек турында*)

однозву́чный, -ая, -ое бертөрле тавышлы; **~ колоко́льчик** бертөрле тавышлы кыңгырау

однозна́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*тождественный по смыслу*) мәгънәдәш, бер мәгънәле, мәгънәсе бер; **~ые формули́ровки** мәгънәдәш формулировкалар **2.** (*с одним значением*) бер мәгънәле; **~ое сло́во** бер мәгънәле сүз **3.** *мат.* бер урынлы; **~ое число́** бер урынлы сан

одноимённый, -ая, -ое исемдәш, бер үк исемдәге

однокали́берный, -ая, -ое бер үк калибрлы, калибрлары бертөрле булган

однока́шник *м разг.* (*товарищ по учению и т. п.*) шәрик, сабакташ, бергә укыган кеше

однокла́ссник *м* сыйныфташ, сабакташ

однокла́ссница *ж* сыйныфташ кыз, сабакташ кыз

однокле́точн||ый, -ая, -ое *биол.* бер күзәнәкле; **~ые организмы́** бер күзәнәкле организмнар

однокл́убник *м* клубташ, бер үк клуб спортчысы

одноколе́йка *ж разг.* бер колеялы тимер юл

одноколе́йный, -ая, -ое бер колеялы

одноко́лка *ж* бер күчәрле арба

одноко́мнатн||ый, -ая, -ое бер бүлмәле; **~ая кварти́ра** бер бүлмәле квартир

одноко́нный, -ая, -ое бер атлы, бер ат җигә торган

однокопы́тные *мн. зоол.* так (сынар тояклылар (*ат, качыр һ.б.ш.*)

однокра́тн||ый, -ая, -ое бер тапкыр (*эшләнгән*), бер кабат (*булган*); **~ое посеще́ние больно́го** авыру янында бер тапкыр булу ♦ **~ый глаго́л** *грам.* кабатлаусыз фигыль

однокýрсник *м* курсташ

однокýрсница *ж* курсташ кыз

однола́мповый, -ая, -ое бер лампалы; **~ приёмник** бер лампалы радиоалгыч

однолеме́шный, -ая, -ое бер төрәнле; **~ плуг** бер төрәнле сабан

однолéтка *ж см.* **однолéток**

однолéтн||ий, -яя, -ее: **~ие расте́ния** берьеллык үсемлекләр

однолéтник *м бот.* берьеллык үсемлек

однолéток *м разг.* яшьтәш

однолю́б *м* бер генә хатын-кызны яраткан (ярата торган) кеше

одномáчтов||ый, -ая, -ое бер мачталы; **~ое су́дно** бер мачталы судно

одноме́стн||ый, -ая, -ое бер урынлы, бер кешелек ...; **~ая кают́а** бер урынлы каюта

одномото́рный, -ая, -ое бер моторлы; **~ самолёт** бер моторлы очкыч

однонóгий, -ая, -ое бер аяклы, сынар аяклы

однообра́зие *с* бертөрлелек, бертөслелек; **томи́тельное ~** эч пошыргыч бертөрлелек

однообра́зный, -ая, -ое бертөрле, бертөсле, үзгәрешсез

одноо́сный, -ая, -ое бер күчәрле

однопала́тн||ый, -ая, -ое *полит.* бер палаталы; **~ая парла́ментская систе́ма** бер палаталы парламент системасы

однопа́лубн||ый, -ая, -ое бер палубалы; **~ое су́дно** бер палубалы судно

однопа́лый, -ая, -ое бер бармаклы; **~ челове́к** бер бармаклы кеше

однополча́нин *м* полкташ

однопо́л||ый, -ая, -ое *бот.* бер женесле; **~ое расте́ние** бер женесле үсемлек

однопу́тка *ж разг. см.* **одноколе́йка**

одноро́дность *ж* бертөрлелек, бертөслелек, беришлелек

одноро́дн||ый, -ая, -ое бертөрле, бертөсле, беришле; **~ые явле́ния** бертөрле күренешләр ♦ **~ые чле́ны предложе́ния** *грам.* җөмләнең тиңдәш кисәкләре

однору́кий, -ая, -ое бер куллы, сынар куллы

односельча́нин *м* авылдаш, бер авылда туган, бер авылда яшәүче

односельча́нка *ж* авылдаш хатын (кыз)

односло́жн||ый, -ая, -ое **1.** бер ижекле; **~ое сло́во** бер ижекле сүз **2.** *перен.* (*короткий*) өзек-өзек, кыска; **~ый отве́т** кыска җавап

односпа́льн||ый, -ая, -ое бер кешелек ..., бер генә кеше йокларлык ...; **~ая крова́ть** бер кешелек карават

одноство́льн||ый, -ая, -ое бер көпшәле; **~ое ружьё** бер көпшәле мылтык

одноство́рчатый, -ая, -ое бер генә якка ачыла торган

односторо́нн||ий, -яя, -ее **1.** (*о ткани*) берьяклы, ике ягы ике төрле **2.** берьяклы; **~ий плеври́т** берьяклы плеврит **3.** бер якка таба; **~ее движе́ние тра́нспорта** транспортның бер якка таба хәрәкәт итүе **4.** *перен.* берьяклы, тар, чикләнгән; **~ее реше́ние вопро́са** мәсьәләне берьяклы хәл итү

односторо́нность *ж* тар карашлылык, чикләнгән караш, берьяклылык

одноступе́нчат||ый, -ая, -ое бер буынлы; **~ая раке́та** бер буынлы ракета

однотипность *ж* бертөрле булу, бер үк типта булу

одноти́пн||ый, -ая, -ое бер типтагы, бер формадагы; **~ые маши́ны** бер типтагы машиналар

одното́мник *м* бер томлык

одното́мный, -ая, -ое бер томлы; **~ слова́рь** бер томлы сүзлек

однофа́зный, -ая, -ое *эл.* бер фазалы

однофами́лец *м* фамилиядәш, бер үк фамилияле

однофами́лица *ж* фамилиядәш хатын (кыз)

одноцве́тн||ый, -ая, -ое бер генә төстәге, бер төсле, бер генә буяулы; **~ые обо́и** бер генә төстәге обойлар

одночле́н *м мат.* бербуын

одноэта́жный, -ая, -ое бер катлы; **~ дом** бер катлы йорт

одобре́ние *с* (*похвала*) мактау, хуплау, хуплау сүзе

одобри́тельный, -ая, -ое мактаулы, яхшы (яраклы) дип танылган; **~ о́тзыв** яхшы бәяләмә

одо́брить *сов. кого-что* хуплау, хуп күрү, яраклы дип табу, яхшы дип табу; риза булу, рөхсәт бирү

одобря́ть *несов. см.* **одо́брить**

одолева́ть *несов. см.* **одоле́ть**

одоле́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*побороть*) җиңү, җиңеп (өстен) чыгу **2.** *перен. что, разг.* үзләштерү, өйрәнү, ия булу; **~ть матема́тику** математиканы үзләштерү **3.** *перен. кого* тулысынча буйсындыру, басу; **лень ~ла его́** аны ялкаулык баскан **4.** *кого, разг.* (*замучить*) борчып бетерү, җәфалау, йөдәтү, йөдәтеп бетерү, теңкәгә тию, аптырату; **комары́ ~ли** черкиләр йөдәтеп бетерде

одолже́ние *с* ярдәм, яхшылык эшләү, яхшылык күрсәтү, булышлык

одолжи́ть *сов. что кому* (*дать взаймы*) бурычка (әҗәткә, үтечкә) бирү; файдаланырга биреп тору

одр *м уст.* түшәк, ятак; **на сме́ртном ~е́** үлем түшәгендә

одряхле́ние *с см.* **одряхле́ть: преждевре́менное ~** вакытсыз картаю

одряхле́ть *сов.* картаю, картаеп какшау

одува́нчик *м* тузганак, йонлыбаш

оду́маться *сов.* акылга килү; уеннан кире кайту, фикереннән кайту, фикерен үзгәртү

оду́мываться *несов. см.* **оду́маться**

одура́чивать *несов. см.* **одура́чить**

одура́чить *сов. кого-что, разг.* ахмакка салдыру, алдап көлкегә калдыру

одуре́лый, -ая, -ое *разг.* юләрләнгән, исәрләнгән, миңгерәгән

одуре́ние *с разг.* баш кату

одуре́ть *сов. разг.* миңгерәүләнү, юләрләнү, исәрләнү

одурма́нивать *несов. см.* **одурма́нить**

одурма́нить *сов. кого-что* исертү, башны томаландыру (әйләндерү)

о́дурь *ж разг.* баш кату, баш томалану, миңгерәүлек

одуря́ть *несов. кого-что, разг.* исертү, башны әйләндерү; миңгерәүләндерү

одутлова́тость *ж* кабарынкылык, шешенгәнсыманлык

одутлова́тый, -ая, -ое тиресе салынып төшкән, шешенгәнсыман

одухотворённость *ж* дәртлелек, күтәренке рухлылык

одухотворённый, -ая, -ое дәртле, күтәренке рухлы

одухотвори́ть *сов. кого-что* **1.** (*воодушевить*) рухландыру, рухын күтәрү, дәртләндерү, дәрт кертү **2.** (*природу, животных*) җанландыру, аңлы дип санау; **~ приро́ду** табигатьне җанландыру

одухотворя́ть *несов. см.* **одухотвори́ть**

одушеви́ть *сов. что* (*наделить свойствами живого существа*) җанлы дип тану, җанландыру (*борынгы кешеләр уйлавынча*)

одушеви́ться *сов. чем* рухлану, рух күтәрелү, дәртләну

одушевле́ние *с книжн.* **1.** *см.* **одушеви́ть**; **2.** (*подъём духа*) күтәренке рух, дәрт

одушевлённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **одушеви́ть**; **2.** *книжн.* (*исполненный одушевления*) күтәренке рухлы, дәртле **3.** (*относящийся к миру живых существ*) җанлы, тере **4.** *грам.* җанлы; **~ые предме́ты** җанлы предметлар

одушевля́ть *несов. см.* **одушеви́ть**

одушевля́ться *несов.* **1.** *см.* **одушеви́ться**; **2.** *страд. от* **одушевля́ть**

оды́шк||а *ж* тын бетү, тын кысылу, күкрәк кысу, сулыш кысылу; **страда́ть ~ой** тын бетеп җәфалану

ожереби́ться *сов.* колынлау

ожере́лье *с* муенса; **жемчу́жное ~** энҗе муенса

ожесточа́ть *несов. см.* **ожесточи́ть**

ожесточа́ться *несов.* **1.** *см.* **ожесточи́ться**; **2.** *страд. от* **ожесточа́ть**

ожесточе́ние *с* **1.** *см.* **ожесточи́ть; 2.** *разг.* (*упорство, крайнее напряжение*) шәфкатьсезләнү, рәхимсезләнү, аяусызлану, аяусызлык

ожесточённость *ж* шәфкатьсезлек, аяусызлык

ожесточённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ожесточи́ть**; **2.** каты, шәфкатьсез, аяусыз; **~ бой** каты сугыш

ожесточи́ть *сов. кого-что* шәфкатьсезләндерү, явызландыру, рәхимсезләндерү, усалландыру, аяусызландыру

ожесточи́ться *сов.* шәфкатьсезләнү, рәхимсезләнү, усаллану, аяусызлану, явызлану

ожёчь *сов. см.* **обже́чь**

ожёчься *сов. см.* **обже́чься**

оживи́ть *несов. см.* **ожи́ть**

оживи́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*возвратить к жизни*) терелтү, җан кертү **2.** *кого-что* җанландыру; яктыртып җибәрү; **ра́дость ~ла его́ лицо́** шатлык аның чыраен яктыртып җибәрде **3.** *что* җанландыру, дәртләндерү, җанландырып (дәртләндереп) җибәрү; **~ть рабо́ту кружка́** түгәрәкнең эшен җанландыру

оживи́||ться *сов. в разн. знач.* җанлану, дәртләнү, җанланып (дәртләнеп) китү; яктырып китү; **больно́й ~лся** авыру җанланып китте; **лицо́ его́ ~лось** аның йөзе яктырып китте; **у́лицы ~лись** урамнар җанланды

оживле́ние *с* **1.** *см.* **оживи́ть, оживи́ться; 2.** кызу хәрәкәт; **пра́здничное ~** бәйрәмдә була торган кызу хәрәкәт

оживлённость *ж* җанлылык, күңеллелек

оживлённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оживи́ть**; **2.** җанлы, күтәренке рухлы, күтәренке күңелле, дәртле, кызу; **~ый спор** кызу бәхәс **3.** хәрәкәт кызу булган, кызу хәрәкәтле; тормыш кайнап торган; **~ая у́лица** хәрәкәт кызу булган урам

оживля́ть *несов. см.* **оживи́ть**

оживля́ться *несов.* **1.** *см.* **оживи́ться**; **2.** *страд. от* **оживля́ть**

ожида́ни||е *с* **1.** *см.* **ожида́ть**; **2.** *обычно мн.* **~я** (*надежды на что-л.*) өмет, көткән нәрсә

ожида́ть *несов. кого-что, чего* көтү, көтеп тору (яту); **~ по́езда** поездны көтү; **~ уда́бного слу́чая** уңай очрак көтеп тору

ожида́||ться *несов.* **1.** көтелү; **~ется дождь** яңгыр көтелә **2.** *страд. от* **ожида́ть**

ожире́ние *с см.* **ожире́ть**; **~ се́рдца** йөрәкне май каплау

ожире́ть *сов.* симерү, симереп китү, май басу (каплау)

ожи́ть *сов.* **1.** (*воскреснуть*) терелү, яңадан терелү **2.** *перен.* (*наполниться жизнью*) җанлану, дәртләнү, җанланып (дәртләнеп) китү **3.** *перен.* күз алдына килеп басу, искә төшү; **о́жили воспомина́ния о про́шлом** үткәннәр күз алдына килеп басты

ожо́г *м* **1.** пешү, пешерү; **~ руки́** кулны пешерү **2.** (*обожжённое место*) пешкән урын, пешкән җәрәхәт

озабо́тить *сов. кого-что* мәшәкатьләү, борчу, борчылдыру

озабо́титься *сов. чем* кайгырту, хәстәрен күрү; **~ заго́товкой то́плива** ягулык хәзерләүне кайгырту

озабо́ченность *ж* борчылу, борчылганлык; кайгыртучанлык; **проявля́ть ~** кайгыртучанлык күрсәтү

озабо́ченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **озабо́тить**; **2.** борчулы, борчылган, тынычсыз, хафалы; **~ вид** борчылган кыяфәт

озагла́вить *сов. что* исем кую, исем бирү; **~ кни́гу** китапка исем бирү

озагла́вливать *несов. см.* **озагла́вить**

озада́ченность *ж* аптыраганлык

озада́ченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **озада́чить**; **2.** аптыраган, аптырашка калган, аптыраулы, аптырау хәлендәге

озада́чивать *несов. см.* **озада́чить**

озада́чить *сов. кого-что чем* аптырату, аптырашка калдыру

озаре́ние *с книжн. см.* **озари́ть, озари́ться**

озари́||ть *сов.* **1.** *что* (*ярко осветить*) яктырту, балкыту **2.** *перен. кого-что* җанландыру, нурландыру, балкыту, яктыртып җибәрү; **улы́бка ~ла его́ лицо́** аның йөзен елмаю яктыртып җибәрде **3.** *перен. кого-что* (*неожиданно прийти на ум*) башка килү, уйга килү

озари́||ться *сов. высок.* **1.** яктыру, яктырып (балкып) китү, балку **2.** *перен.* җанлану, нурлану, балку, балкып (яктырып) китү; **лицо́ ~лось улы́бкой** йөзе елмаюдан балкып китте

озаря́ть *несов. см.* **озари́ть**

озаря́ться *несов.* **1.** *см.* **озари́ться**; **2.** *страд. от* **озаря́ть**

озвере́лый, -ая, -ое ерткычланган, ерткыч .., котырынган; **~ враг** ерткычланган дошман

озвере́ть *сов.* ерткычлану, котыру

озвуче́ние, озву́чивание *с см.* **озву́чить**

озву́чивать *несов. см.* **озву́чить**

озву́чить *сов. что* тавышлыландыру, тавышлы итү; **~ фильм** фильмны тавышлыландыру

оздорови́тельн||ый, -ая, -ое савыктыргыч, савыктыру ...ы, сәламәтләндерү ...ы; **тури́стский ~ый ла́герь** савыктыргыч туристик лагерь; **~ые мероприя́тия** савыктыру чаралары

оздорови́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать здоровым*) сәламәтләндерү, савыктыру **2.** *перен. что* яхшырту, тәртипкә кертү, юлга салу; **~ междунаро́дную обстано́вку** халыкара хәлне яхшырту

оздоровле́ние *с см.* **оздорови́ть**

оздоровля́ть *несов. см.* **оздорови́ть**

озелене́ние *с см.* **озелени́ть**

озелени́тельн||ый, -ая, -ое яшелләндерү ...ы, агачлар утырту ...ы; **~ые рабо́ты** яшелләндерү эшләре

озелени́ть *сов. что* яшелләндерү, агачлар утырту

озеленя́ть *несов. см.* **озелени́ть**

о́земь *нареч. уст.* җиргә; **грохну́ться ~** гөрселдәп җиргә егылу

озёрн||ый, -ая, -ое **1.** күл ...ы; **~ая вода́** күл суы **2.** күлле, күлләргә бай; **~ый край** күлләргә бай як

о́зеро *с* күл

ози́мы||й, -ая, -ое **1.** уҗым ...ы; **~ая пшени́ца** уҗым бодае; **~ые поля́** уҗым басулары **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* көзге игеннәр

о́зимь *ж* **1.** (*всходы*) уҗым, көзге чәчүлек **2.** (*поле*) уҗым басуы

озира́ть *несов. кого-что, книжн.* күздән кичерү, күз йөртеп чыгу

озира́ться *несов.* карану, карангалау; **~ по сторона́м** тирә-якка карану

озло́бить *сов. кого-что* ачуландыру, ачуын кабарту, үчектерү

озло́биться *сов.* ачулану, ачу кабару, ачу килү, үчегү

озлобле́ние *с* **1.** *см.* **озло́бить, озло́биться; 2.** (*злость*) ачу, ачу килү

озло́бленность *ж* ачулылык, ачулы булу

озло́бленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **озло́бить**; **2.** ачулы, ачуланган, ачуы килгән

озлобля́ть *несов. см.* **озло́бить**

озлобля́ться *несов.* **1.** *см.* **озло́биться**; **2.** *страд. от* **озлобля́ть**

ознако́мить *сов. кого-что с чем* таныштыру, таныштырып чыгу

ознако́мить *сов. с кем-чем* танышу, танышып чыгу

ознакомле́ние *с см.* **ознако́мить, ознако́миться; подро́бное ~ с рабо́той** эш белән җентекләп таныштыру

ознакомля́ть *несов. см.* **ознако́мить**

ознакомля́ться *несов.* **1.** *см.* **ознако́миться**; **2.** *страд. от* **ознакомля́ть**

ознаменова́ние *с см.* **ознаменова́ть** ♦ **в ~ *чего*** билгеләп үтү йөзеннән

ознаменова́ть *сов. что* (*тантаналы рәвештә*) билгеләү, билгеләп үтү; хәрмәтләп искә алу, каршылау

ознаменова́ться *сов.* (*тантаналы рәвештә*) билгеләнү, билгеләнеп үтелү

означа́||ть *несов. что* (*обозначать*) белдерү, аңлату; күрсәтү, күрсәтеп тору; ... дигән сүз; **что э́то ~ет?** бу ни дигән сүз?

озна́ченный, -ая, -ое *уст.* югарыда әйтелгән, югарыда искә алынган; **в ~ день** югарыда әйтелгән көнне

озно́б *м* туңып калтырау, дерелдәү (*мәс. бизгәк вакытында*)

озокери́т *м мин.* тау балавызы, озокерит

озолоти́ть *сов. кого-что, разг.* (*щедро одарить деньгами*) баету, алтынга күмү

озо́н *м* озон

озона́тор *м* **озона́тор** (*наваны озонлап чистарту приборы*)

озони́рование *с см.* **озони́ровать**

озони́ровать *сов., несов. что* **1.** *хим.* озонга әверелдерү **2.** озон белән чистарту, озонлау; **~ во́ду** суны озон белән чистарту

озорни́к *м* шук, шаян, наян

озорни́ца *ж* шук (шаян, наян) кыз

озорнича́ть *несов.* шаяру, шаянлану, шуклану

озорно́й, -а́я, -о́е шаян, шук; **~ ребёнок** шук бала

озорство́ *с* шаяру, шуклык, шаянлык

озя́бнуть *сов. разг.* күшегү, туңып бетү, өшеп бетү

ой *межд.* (*выражает испуг*) ай, абау; **ой, как напуга́л!** абау, ничек куркытты!

оказа́ние *с см.* **оказа́ть**; **~ по́мощи** ярдәм күрсәтү

оказа́ть *сов. что* күрсәтү, белдерү, ясау, итү; **~ по́мощь** ярдәм күрсәтү; **~ дове́рие** ышаныч белдерү; **~ влия́ние** *на кого-л. берәр кешегә* йогынты ясау ♦ **~ предпочте́ние** артык (өстен) күрү; **~ раду́шный приём** якты йөз белән каршы алу

оказа́||ться *сов.* **1.** булып чыгу, икән: **трево́га ~лась ло́жной** тревога ялган булып чыкты; **он ~лся мои́м ста́рым знако́мым** ул минем күптәнге таныш булып чыкты **2.** табылу, булу; **в гости́нице не ~лось мест** кунакханәдә урын булмады **3.** барып (килеп) чыгу; әлегү, тару, очрау; калу; **~ться на незнако́мой у́лице** таныш булмаган урамга барып чыгу; **~ться в беде́** бәлагә очрау; **~ться в смешно́м положе́нии** көлкегә калу

оказа́зия *ж* **1.** (*удобный случай*) уңайлы очрак, җае чыгу (туры килү) **2.** *разг.* гаҗәп хәл, әкәмәт; **что за ~!** бу нинди әкәмәт!

оказа́зывать *несов. см.* **оказа́ть**

оказа́зыва||ться *несов.* **1.** *см.* **оказа́ться**; **2.** *в знач. вводн. сл.* **~ется** икән; **он, ~ется, у́чится в Москве́** ул Мәскәүдә укый икән **3.** *страд. от* **оказа́зывать**

окаймити́ть *сов. что* **1.** (*обвести каймой*) каймалау, каймалап (кайма тотып) чыгу **2.** *перен.* (*окружить*) уратып (әйләндереп) алу

окаймля́ть *несов. см.* **окаймити́ть**

окали́на *ж тех.* янык, касмак; **желе́зная ~** тимер касмагы

окамене́лость *ж* **1.** ташка әйләнгәнлек (әверелгәнлек) **2.** (*окаменелое животное или растение*) ташка әверелгән хайван (үсемлек)

окамене́л||ый, -ая, -ое **1.** ташка әйләнгән (әверелгән); **~ые оста́тки дре́вних живо́тных** ташка әверелгән борынгы хайван калдыклары **2.** *перен.*

(*неподвижный, безжизненный*) туң, җансыз, катып калган; **~ый взор** җансыз караш

окамене́ть *сов.* **1.** ташка әйләнү (әверелү) **2.** *перен.* таш кебек катып калу, тораташ кебек кату; **~ от стра́ха** куркудан катып калу

окантова́ть *сов. что* **1.** кант тотып чыгу, зияк (кайма) тотып чыгу **2.** *спец.* дүрткырлап таслап (юнып) чыгу; **~ бревно́** бүрәнәне дүрткырлап юнып чыгу

окантовка *ж* **1.** *см.* **окантова́ть; 2.** кант, кайма; **краси́вая ~** матур кайма

окантовывать *несов. см.* **окантова́ть**

ока́нчивать *несов. см.* **око́нчить**

ока́нчиваться *несов.* **1.** *см.* **око́нчиться; 2.** *страд. от* **ока́нчивать**

ока́пывать *несов. см.* **окопа́ть**

ока́пываться *несов.* **1.** *см.* **окопа́ться; 2.** *страд. от* **ока́пывать**

окати́ть *сов. кого-что* (*облить*) кою, коендыру; **~ из ведра́** чиләктән су белән коендыру

окати́ться *сов.* коену; **~ холо́дной водо́й** салкын су белән коену

о́кать *несов.* олаштырып сөйләү (*төньяк рус диалектларында*)

ока́янный, -ая, -ое *каһәр суккан, ләгънәт төшкән, мәлгун*

океа́н *м* **1.** океан **2.** *перен.* чиксез күп, әйтеп бетергесез күп; **людско́й ~** чиксез күп кеше

океана́вт *м* (*исследователь океана*) океанчы, океан тикшеренүчесе, океанавт

океана́рий *м* океанарий (*см.* **океана́риум**)

океана́риум *м* океанариум (*диңгез хайваннарын һәм балыкларны урчету һәм аларның яшәешен күзәту өчен җиһазланган бассейн*)

океани́ческ||ий, -ая, -ое *спец.* океан ...ы; океанда ...ы; **~ое рыболо́вство** океанда балык тоту эше

океанологи́ческ||ий, -ая, -ое океанология ...ы, океанологик; **~ие иссле́дования** океанологик тикшеренүләр

океаноло́гия *ж* океанология (*диңгез һәм океаннарны өйрәнә торган фән*)

океа́нский, -ая, -ое океан ...ы; **~ ла́йнер** океан лайнеры

оки́дывать *несов. см.* **оки́нуть**

оки́нуть *сов.*: **~ взо́ром (взгля́дом, глаза́ми)** *кого-что* күз йөртеп алу, карап алу, күз ташлау

о́кисел *м хим.* окисел

окисле́ние *с хим.* оксидлашу, окисьлашу; **~ мета́лла** металлның окисьлашуы

окисли́тель *м хим.* оксидлаштыручы

окисли́тельный, -ая, -ое *хим.* оксидлаштыра торган

окисли́ть *сов. что хим.* оксидлаштыру

окисли́ться *сов. хим.* оксидлашу

окисля́ть *несов. см.* **окисли́ть**

окисля́ться *несов.* **1.** *см.* **окисли́ться; 2.** *страд. от* **окисля́ть**

о́кись *ж хим.* окись, оксид

окку́льтный, -ая, -ое *рел.* аңлатып булмый торган, серле, гайре табигый

оккупа́нт *м* илбасар, басып алучы, оккупант

оккупацио́нн||ый, -ая, -ое оккупация ...ы, оккупацион; **~ые войска́** оккупацион гаскәрләр

оккупа́ция *ж* басып алу, оккупация

оккупи́ровать *сов., несов. что* басып алу, оккупацияләү

оклад *м* **1.** хезмәт хакы; **ме́сячный ~** айлык хезмәт хакы **2.** *фин.* (*налог*) салым, түләү күләме, салым күләме

оклади́ст||ый, -ая, -ое: **~ая борода́** көрәк сакал

оклевета́ть *сов. кого-что* яла ягу, кара ягу, каралау

оклеи́вать *несов. см.* **оклеи́ть**

оклеи́ть *сов. что* ябыштыру, ябыштырып чыгу; **~ сте́ны обо́ями** стеналарга обой ябыштырып чыгу

оклейка *ж см.* **оклеи́ть**

о́клик *м* эндәшү, тавыш бирү; эндәшү тавышы

окрика́ть *несов. см.* **окли́кнуть**

окли́кнуть *сов. кого* кычкырып (эндәшеп) туктату, чакырып алу, чакыру

окн||о́ *с* **1.** тәрәзә; **слухово́е ~о́** жилләтү тәрәзәсе; **откры́ть ~о́** тәрәзәне ачу **2.** *разг.* (*подоконник*) тәрәзә төбе; **цветы́ на ~е́** тәрәзә төбендәге гөлләр **3.** (*просвет, отверстие в чём-л.*) ачыклык, ачык урын; **~о́ ме́жду ту́чами** болытлар арасындагы ачыклык **4.** *разг.* (*промежуток времени*) буш сәгать, тәрәзә; **~о́ ме́жду ле́кциями** ике лекция арасындагы буш сәгать

о́ко *с уст.* күз ◆ **~ за ~, зу́б за́ зуб** ≈ ашка аш, ташка таш

окова́ть *сов. что чем* [тимер белән] тышлау, [калай белән] тышлау; **~ сунду́к желе́зом** сандыкны тимер белән тышлау

око́вка *ж см.* **окова́ть**

око́вы *только мн.* **1.** (*кандалы*) богау, зынҗыр **2.** *перен.* богау; **на́ли ~ ра́бства** коллык богаулары өзелеп төште

око́вывать *несов. см.* **окова́ть**

окола́чиваться *несов. прост.* буталу, буталып йөрү

околдова́ть *сов. кого* **1.** сихерләү, күз буу (*хорафат карашлар буенча*) **2.** *перен.* (*очаровать*) сокландыру, сихерләү, сокландырып үзенә карату

околдо́вывать *несов. см.* **околдова́ть**

околева́ть *несов. см.* **околе́ть**

околе́сиц||а *ж разг.* буш сүз, юк-бар сүз, сафсата; **нести́ ~у** юк-бар сүз сөйләү

околе́ть *сов.* үлү (*хайваннар турында*)

око́лиц||а *ж* басу киртәсе; басу капкасы; **вы́йти за ~у** басу капкасы артына чыгу

околи́чност||ь *ж уст.* читләтеп әйтелгән сүз, киная; **говори́ть без ~ей** кинаясез сөйләү

о́коло *предлог с род. п.* **1.** (*поблизости, рядом с кем-чем-л.*) янында, тирәсендә; **сядь ~ меня́** минем яныма утыр **2.** (*почти, приблизительно*) чамасы, чамасында, диярлек; тирәсендә; **они́ шли ~ ча́са** алар бер сәгать чамасы бардылар; **мы встре́тились ~ десяти́ часо́в ве́чера** без кичке сәгать уннар тирәсендә очраштык

околозвёздн||ый, -ая, -ое йолдыз янындагы, йолдыз әйләнә-тирәсендәге; **~ые миры́** йолдыз әйләнә-тирәсендәге галәмнәр

околозе́мн||ый, -ая, -ое Җир шары янындагы, Җир тирәсендәге; **вы́вести раке́ту на ~ую орби́ту** ракетаны Җир тирәсендәге орбитага чыгару

окололу́нн||ый, -ая, -ое Ай янындагы, Ай тирәсендәге; **~ая орби́та** Ай тирәсендәге орбита

околопло́дник *м бот.* җимеш тирәлеге

околопло́дн||ый, -ая, -ое *физиол., анат.* тума тирәсендәге, яралгы тирәсендәге, яралгыны саклый торган; **~ые во́ды** яралгыны саклый торган сыекча

околосерде́чн||ый, -ая, -ое *анат.* йөрәк тирәсендәге, йөрәк янындагы; **~ая су́мка** йөрәк тирәсендәге букча

около́т||ок *м уст.* **1.** (*окрестность*) тирә, тирә-як, тирә-юнь; **в на́шем ~ке** безнең тирәдә **2.** околоток (*революциягә кадәрге Россиядә: полиция булекчәсе*)

около́точный *м уст.* околоточный, околоток полицейские

околоу́шн||ый, -ая, -ое *анат.* колак яны ...ы, колак янындагы; **~ая железа́** колак яны бизе

околоцве́тник *м бот.* чәчәк тирәлеге

околпа́чивать *несов. см.* **околпа́чить**

околпа́чить *сов. кого-что, прост.* алдау, утырту

око́лыш *м* кырпу; **фура́жка с ~ем** кырпулы фуражка

око́лышек *м см.* **око́лыш**

око́льн||ый, -ая, -ое **1.** әйләнеч, урау; **~ая доро́га** әйләнеч юл **2.** *перен.* астыртын, хәйләле, яшерен; **вы́ведать** *что-л.* **~ым путём** *берәр нәрсәне* астыртын юллар белән белү

окольцева́ть *сов.* **1.** *кого-что* балдаклау, балдак кидерү; **~ пти́цу** кошның аягына балдак кидерү **2.** *что* (*дерево*) бөжралау, бөжра ясау

окольцо́вывать *несов. см.* **окольцева́ть**

оконе́чность *ж* чит, кырый, оч

око́нн||ый, -ая, -ое тәрәзә ...ы; **~ая ра́ма** тәрәзә рамы

оконфу́зить *сов. кого-что, разг.* оялту, оятка калдыру, оятлы итү, хур итү

оконфу́зиться *сов. разг.* оялу, оятлы булу, оятка калу, хур булу

оконча́ни||е *с* **1.** (*завершение*) бетү, тәмамлану, тәмам булу, төгәлләнү **2.** (*конец чего-л.*) ахыр, соң, азак, актык; **~е рома́на** романның ахыры **3.** *грам.* кушымча; **паде́жные ~я** килеш кушымчалары

оконча́тельн||ый, -ая, -ое **1.** (*последний*) соңгы, ахыргы, азаккы; **~ый вы́вод** соңгы нәтиҗә **2.** (*не подлежащий пересмотру*) катгый, өзеп; **~ое реше́ние** катгый карар **3.** (*полный*) тулы, тулысынча, тәмам; **~ое сверже́ние** тулысынча бәреп төшерү

око́нчить *сов. что* бетерү, төгәллә, тәмамлау, очлау, тәмамлап (очлап) чыгу; ~ **чте́ние** укып бетерү; ~ **институ́т** институт тәмамлау

око́нчи||ться *сов.* бетү, тәмамлану; **заседа́ние ~лось по́здно** утырыш соң бетте

око́п *м воен.* окоп

окопа́ть *сов. что* [тирәли] казу, казып чыгу; ~ **я́блоню** алмагачның төбен тирәли казып чыгу

окопа́ться *сов.* **1.** *воен.* окоп казып урнашу **2.** *перен. разг.* (*найти пристанище*) җылы (тыныч) урынга урнашу

око́пн||ый, -ая, -ое окоп ...ы; ~ **ая ли́ния** окоп линиясе ♦ ~ **ая война́** окоп сугышлары

о́корок *м* окорок, бот ите (*мәс. дуңгыз боты*); **копчёный** ~ ысланган окорок

окостенева́ть *несов. см.* **окостене́ть**

окостене́лый, -ая, -ое **1.** (*превратившийся в кость*) сөякка әйләнгән (әверелгән) **2.** *перен.* каткан, катып калган; туңып каткан, искергән; ~ **ум** катып калган акыл

окостене́ние *с см.* **окостене́ть**; ~ **хрящево́й ткани** кимерчәк тукымасының сөякләнүе

окостене́||ть *сов.* **1.** (*превратиться в кость*) сөякләнү, сөякка әйләнү (әверелү) **2.** *прям., перен.* туңу, кату, катып калу, туңып кату; **ру́ки ~ли на хо́лоде** салкында куллар катты

око́т *м см.* **окоти́ться**

окоти́ться *сов.* балалау (*песи, куян, тиен, арслан турында*); бәрәнләү (*сарык, кәҗә һ.б.ш. хайваннар турында*)

окочене́л||ый, -ая, -ое күшеккән, туңган, каткан; ~ **ые па́льцы** туңган бармаклар

окочене́ть *сов.* өшү, күшегү, туңу, кату, катып калу

око́шко *с разг.* тәрәзә, кечкенә тәрәзә

окра́ина *ж* **1.** чит, кырый; ~ **го́рода** шәһәр чите **2.** (*пограничная область*) чик өлкә, чиктәге район, чик җирләр

окра́инн||ый, -ая, -ое читтәге, читендәге; ~ **ые райо́ны го́рода** шәһәр читендәге районнар

окра́сить *сов. что* **1.** (*покрыть краской*) буяу, ману **2.** (*сделать красным — о лучах солнца, огне и т. п.*) кызгылт төскә кертү, кызылландыру, алсуландыру

окра́ситься *сов.* буялу, манылу

окра́ска *ж* **1.** *см.* **окра́сить**; **2.** *биол.* төс; **защи́тная** ~ саклагыч төс **3.** *перен. книжн.* төсмер, төс, үзенчәлек; **стилисти́ческая** ~ **сло́ва** сүзнең стилистик төсмере

окра́шивать *несов. см.* **окра́сить**

окра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **окра́ситься**; **2.** *страд. от* **окра́шивать**

окре́пнуть *сов.* **1.** (*стать прочнее*) ныгу, ныгып җитү, чыныгу **2.** (*стать здоровее*) тазару, тазарып китү **3.** (*усилиться*) көчәю; көчәеп китү; **ве́тер окре́п** җил көчәйде

окрести́ть *сов.* **1.** *кого, рел.* чукындыру **2.** *кого-что кем-чем, разг.* (*назвать*) атау, исем бирү

окре́стност||ь *ж* тирә-як, тирә-юнь, әйләнә-тирә; **в ~ях столи́цы** башкаланың әйләнә-тирәсендә

окре́сти||ый, -ая, -ое тирә-яктагы, тирә-юньдәге, әйләнә-тирәдәге; ~ **ые дере́вни** тирә-яктагы авыллар

окриве́ть *сов. разг.* бер күзе сукыраю

о́крик *м* **1.** *см.* **о́клик**; **2.** кычкырган тавыш, җикергән (акырган) тавыш, акырыну, җикеренү; **гру́бый** ~ тупас акырыну

окри́кнуть *сов. разг. см.* **оклика́ть**

окрова́вить *сов. кого-что* канландыру, канга буяу; канга батыру

окрова́виться *сов.* канга буялу (буялып бетү); канга бату

окрова́вленный, -ая, -ое канлы, канланган, канга баткан; ~ **бинт** канланган бинт

окро́л *м спец.* (*роды у крольчихи*) (*йорт куяны*) балалау

окропи́ть *сов. кого-что* бөркү, сибү

окропля́ть *несов. см.* **окропи́ть**

окро́шка *ж* **1.** окрошка (*куаска ит, йомырка, төрле яшелчә турап ясалган салкын аш*) **2.** *разг.* (*беспорядочная смесь*) чуалчыклык, буталчыклык

о́круг *м* округ; **избира́тельный** ~ сайлау округы; **вое́нный** ~ хәрби округ; **автоно́мный** ~ автономияле округ

окру́га *ж разг.* әйләнә-тирә, тирә-як, тирә-юнь

округле́ние *с см.* **округли́ть**, **округли́ться**

округле́ть *сов. разг.* түгәрәкләнү, түгәрәкләнеп китү

округли́ть *сов. что* **1.** (*сделать круглым*) түгәрәкләндерү, түгәрәкләү; йомрыландыру **2.** (*выразить в круглых цифрах*) түгәрәкләү, түгәрәкләп исәпләү

округли́||ться *сов.* **1.** (*стать круглым*) түгәрәкләнү; шар булу, йомрылану; **глаза́ ~лись от стра́ха** куркудан күзләре шар булды **2.** түгәрәкләнү; түгәрәкләп исәпләнү; **счёт ~лся** исәп түгәрәкләнде **3.** *перен. разг.* (*увеличиться*) күбәю, зураю; **капита́л ~лся** капитал күбәйде

кру́глост||ь *ж* **1.** түгәрәклек; йомрылык **2.** (*выпуклость*) кабарынкылык; ~ **и фигу́ры** фигураның кабарынкылыклары

кру́гл||ый, -ая, -ое түгәрәк, йомры; ~ **ое лицо́** түгәрәк йөз

округля́ть *несов. см.* **округли́ть**

округля́ться *несов. см.* **1. округли́ться; 2.** *страд. от* **округля́ть**

окружа́||ть *несов.* **1.** *см.* **окружи́ть**; **2.** *перен. кого* арасында яшәү; чолгау, әйләндереп алу, уратып алу; **его́ ~ют друзья́** ул дус-ишләр арасында яши; **село́ ~ли го́ры** авылны таулар уратып алган

окружа́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **окружа́ть**; **2.** тирә-яктагы, тирә-юньдәге, якын-тирәдәге, әйләнә-тирәдәге; ~ **ая среда́** әйләнә-тирәдәге мохит **3.** *в знач. сущ.* ~ **ее** *с* тирәлек, мохит, әйләнә-тирәдәге (тирә-юньдәге) нәрсәләр; **он тяготи́лся всем ~им** ул әйләнә-тирәдәге барлык нәрсәләрдән авырсына иде **4.** *в знач. сущ.* ~ **ие** *мн.* тирәдәгеләр; тирәдәге кешеләр, тирә-яктагылар; **скрыть своё го́ре от ~их** үз кайгы-хәсрәтеңне тирәдәге кешеләргә белдермәү

окруже́ни||е *с* **1.** *см.* **окружи́ть**; **2.** чолганыш, камалыш; **попа́сть в ~е** чолганышка эләгү; **вы́рваться из ~я** чолганыштан чыгып котылу **3.** (*окружающая обстановка*) чолганыш; **капиталисти́ческое ~е** капиталистик чолганыш **4.** (*окружающие лица, среда*) даирә; **литерату́рное ~е** әдәби даирә; ~ **е президе́нта** президент кешеләре ♦ **в ~и** *кого-чего, в знач. предлога* белән бергә, арасында

окружи́ть *сов.* **1.** *кого-что* чолгап (әйләндереп, уратып, сырып, камап) алу; ~ **проти́вника** дошманны камап алу **2.** *перен. кого чем* күрсәтү; ~ **внима́нием и забо́той** игътибар һәм кайгыртучанлык күрсәтү **3.** *кого чем* чолгатып алу; ~ **себя́ подхали́мами** үзен ялагайлар белән чолгатып алу

окружн||о́й, -а́я, -о́е **1.** округ ...ы; ~ **а́я избира́тельная коми́ссия** округ сайлау комиссиясе **2.** урап уза торган, әйләнеп үтә торган; ~ **а́я желе́зная доро́га** әйләнеп үтә торган тимер юл

окру́жност||ь *ж* **1.** әйләнә; **длина́ ~и** әйләнә озынлыгы **2.** әйләнә; **воро́нка пяти́ ме́тров в ~и** әйләнәсе биш метр булган чокыр

окрути́ть *сов.* **1.** *кого-что чем* (*обмотать*) урап (чорнап) кую **2.** *кого, прост. уст.* (*обвенчать*) никах укыту, өйләндерү

окрылённый, -ая, -ое канатланган, дәртләнгән, рухланган, рухы күтәрелгән; ~ **успе́хами** уңышлардан рухы күтәрелгән

окрыли́ть *сов. кого-что* (*воодушевить*) канатландыру, дәртләндерү, рухын күтәрү, дәрт бирү, рухландыру; ~ **наде́ждой** өметләндереп дәрт бирү

окрыля́ть *несов. см.* **окрыли́ть**

окры́ситься *сов. на кого, прост.* ачуланып җавап кайтару

оксиди́рование *с см.* **оксиди́ровать**

оксиди́ровать *сов., несов. что, тех.* оксидлау, оксидлаштыру

оксидиро́вка *ж тех.* **1.** *см.* **оксиди́ровать**; **2.** (*оксидированный слой*) оксидлаштырылган катлам

окта́ва *ж* октава (**1.** *муз. гамманың сигезенче буыны, шулай ук беренче һәм сигезенче тон авазлары арасындагы интервал* **2.** *бик калын тавыш* **3.** *лит. шигырьдә үзенә махсус рифмалы сигез юллы строфа*)

окта́н *м хим.* октан

окта́эдр *м мат.* октаэдр

октя́брь *м* октябрь, октябрь ае

октя́брьск||ий, -ая, -ое октябрь ...ы; ~ **ие дни** октябрь көннәре

оку́кливаться *несов. см.* **оку́клиться**

оку́клиться *сов. зоол.* күрчаклану, күрчакка әйләнү (*бөҗәк турында*)

окули́ровать *сов., несов. что, сад.* бөре ялгау (*җимеш агачына*)

окулиро́вка *ж см.* **окули́ровать**

окули́ст *м* күз табибы

окульту́ривать *несов. см.* **окульту́рить**

окульту́рить *сов. что* культуралаштыру; ~ **ди́кую я́блоню** кыргый алмагачны культуралаштыру

окуля́р *м* окуляр; ~ **телеско́па** телескоп окуляры

окуна́ть *несов. см.* **окуну́ть**

окуна́ться *несов.* **1.** *см.* **окуну́ться**; **2.** *страд. от* **окуна́ть**

окуну́ть *сов. кого-что* чумдырып алу, [суга] тыгып алу; манып (батырып) алу; ~ **го́лову в во́ду** башны суга тыгып алу

окуну́ться *сов.* **1.** чуму, чумып алу **2.** *перен.* күмелү, бирелү, чуму; **с голово́й ~ в рабо́ту** эшкә баш белән чуму

о́кунь *м* алабуга

окупа́емость *ж* хакы чыгарылу, чыгымы (расходы) каплану

окупа́ть *несов. см.* **окупи́ть**

окупа́ться *несов. см.* **окупи́ться**

окупи́ть *сов. что* (*возместить истраченное*) хакын (чыгымын) каплау, расходын кайтару

окупи́ться *сов.* хакы чыгарылу, чыгымы (расходы) кайтарылу

оку́ривание *с см.* **оку́рить**

оку́ривать *несов. см.* **оку́рить**

оку́рить *сов. кого-что* төтәсләү, төтен җибәрү, ыслау; ~ **у́лей** умартаны төтәсләү

оку́рок *м* төпчек, тәмәке (*папирос, сигарет*) төпчеге

оку́тать *сов. кого-что* **1.** *чем* (*кутая, обернуть*) төрү, урау **2.** *перен.* (*обволочь*) чолгап (урап) алу, каплау, өртү

оку́таться *сов.* **1.** (*закутаться*) урану, төренү **2.** *перен.* каплану, чолгану, төренү, каплап (чолгап) алыну, өртелү; ~ **тума́ном** томанга өртелү

оку́тывать *несов. см.* **оку́тать**

оку́тываться *несов.* **1.** *см.* **оку́таться**; **2.** *страд. от* **оку́тывать**

оку́чивание *с см.* **оку́чить**; ~ **карто́шки** бәрәңге күмү

оку́чивать *несов. см.* **оку́чить**

оку́чить *сов. что* (*усемлекнең төбен*) күмү, өю; ~ **карто́фель** бәрәңге күмү

оку́чка *ж см.* **оку́чить**

оку́чник *м* төп өйгеч, күмгеч, күмдергеч

ола́дья *ж* коймак

олеа́ндр *м* талгөл

оледене́лый, -ая, -ое **1.** *см.* **обледене́лый**; **2.** (*окоченевший*) туңган, туңып каткан

оледене́ние *с см.* **оледене́ть**

оледене́ть *сов.* **1.** *см.* **обледене́ть**; **2.** (*окоченеть*) боз кебек кату, туңу, өшү

олеи́нов||ый, -ая, -ое: ~**ая кислота́** олеин кислотасы

оленево́д *м* болан үрчетүче

оленево́дство *с* боланчылык, болан үрчетү (асраучылык)

оленево́дческий, -ая, -ое болан үрчетү ...ы, боланчылык ...ы, болан асраучылык ...ы; ~ **колхо́з** боланчылык колхозы

оленёнок *м* болан баласы

оле́н||ий, -ья, -ье болан ...ы; ~**ьи рога́** болан мөгезләре

олени́на *ж* болан ите

оле́нь *м* болан

олеографи́ческий, -ая, -ое олеография ...; олеографик; ~ **спо́соб** олеографик исул

олеогра́фия *ж* олеография (*төрле буяу белән таш басмада сурәт басуның борынгы исулы*)

оли́ва, **оли́вка** *ж* зәйтүн (*агачы һәм җимеше*)

оли́вков||ый, -ая, -ое **1.** зәйтүн ...ы; ~**ое ма́сло** зәйтүн мае **2.** (*о цвете*) саргылт яшел, зәйтүн төсендәге

олигархи́ческ||ий, -ая, -ое олигархик, олигархия ...ы; ~**ий строй** олигархик строй; ~**ое прави́тельство** олигархия хөкүмәте

олига́рхия *ж* олигархия (**1.** *югары катлау аристократларның хакимлегенә нигезләнгән дәүләт* **2.** *бер төркем монополистик капитал вәкилләренең сәяси һәм икътисади хакимлеге*)

оли́мп *м* **1.** (*с прописной*) *миф.* Олимп (*борынгы грек мифологиясендә: аллалар торган урын һәм аларның җыелышы*) **2.** *перен. шутл.* олимп; **литерату́рный** ~ әдәби олимп

олимпиа́да *ж* олимпиада; **Бе́лая Олимпиа́да** Ак (*кышкы*) олимпиада

олимпи́ец *м* **1.** *миф.* олимпчы **2.** *книжн.* олимпияче, олимпия уенчысы

олимпи́йск||ий, -ая, -ое Олимпия ...ы; **Олимпи́йские и́гры** Олимпия уеннары; **Междунаро́дный** ~**ий комите́т** Халыкара Олимпия комитеты ◆ ~**ое споко́йствие** мәнәбәт салкын канлылык

оли́фа *ж* олиф (*кайнатылган үсемлек мае*); **натура́льная** ~ натураль олиф

олицетворе́ние *с* **1.** *см.* **олицетвори́ть**; **2.** *чего* (*воплощение*) гәүдәләнеш, җанлы гәүдәләнеш; **Плю́шкин — ~ ску́пости** Плюшкин — саранлыкның җанлы гәүдәләнеше

олицетвори́ть *сов. кого-что* (*воплотить в какой-л. форме*) күрсәтү, сурәтләү; гәүдәләндерү

олицетворя́ть *несов. см.* **олицетвори́ть**

о́лово *с* аккургаш

оловя́нн||ый, -ая, -ое **1.** аккургаш ...ы; ~**ая руда́** аккургаш рудасы **2.** аккургаш ..., аккургаштан ясалган; ~**ая ло́жка** аккургаш кашык

о́лух *м разг.* аңгыра, ахмак, тинтәк, мәнсез; ачык авыз ◆ ~ **царя́ небе́сного** шыр тиле

ольха́ *ж* зирек; ~ **бе́лая** ак зирек; ~ **чёрная** кара зирек

ольхо́вый, -ая, -ое зирек ...ы; ~ **лист** зирек яфрагы

ольша́ник *м* зиреклек, зирек урманы

ом *м* ом (*электр каршылыгы берәмлеге*)

ома́р *м* омар (*диңгез кысласы*)

оме́га *ж* омега (*грек алфавитында иң соңгы хәреф*)

оме́ла *ж бот.* чыпчык җилеме

омерзе́ни||е *с* җирәнү, чиркану; **чу́вство** ~**я** җирәнү тойгысы

омерзе́ть *сов. кому, прост.* җирәндерү, җирәнү тойгысы тудыру; тәмам туйдыру

омерзи́тельный, -ая, -ое җирәнеч, чирканыч; ~ **посту́пок** җирәнеч эш

омертве́лость *ж* үлгәнлек, үлгән булу; сизү сәләтен югалтканлык

омертве́л||ый, -ая, -ое үле, үлек, үлгән; сизү сәләтен югалткан; ~**ые кле́тки** үле күзәнәкләр

омертве́ние *с см.* **омертве́ть**; ~ **тка́ней** тукымаларның үлүе

омертве́||ть *сов.* ою, сизү сәләте югалу; үлү, үлеккә әйләнү; **рука́** ~**ла** кул оеды

омертви́ть *сов. что* **1.** (*сделать нечувствительным*) сизү сәләтен бетерү; үлеккә әйләндерү; үтерү **2.** *перен.* (*исключить из хозяйственного оборота*) хуҗалык оборотыннан чыгару; ~ **капита́л** капиталны хуҗалык оборотыннан чыгару

омертвля́ть *несов. см.* **омертви́ть**

омёт *м* салам эскерте, салам өеме

омеща́ниться *сов. разг.* мещанлашу, мещанга әйләнү

омле́т *м* йомырка тәбәсе, омлет

о́мнибус *м уст.* (*многоместный конный экипаж*) омнибус

омове́ние *с* тәһарәт алу (*мөселманнарда*)

омола́живание *с см.* **омолоди́ть**

омола́живать *несов. см.* **омолоди́ть**

омола́живаться *несов.* **1.** *см.* **омолоди́ться**; **2.** *страд. от* **омола́живать**

омолоди́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать более молодым*) яшәртү, яшәртеп җибәрү **2.** *что* (*ввести молодёжь в состав чего-л.*) яшәртү, яшьләрне кертү, яшьләрне алу

омолоди́ться *сов.* **1.** яшәрү, яшәреп китү **2.** (*стать более молодым по составу*) яшәрү, яшьләр күбәю

омоложе́ние *с биол.* яшәрү

омо́ним *м лингв.* аваздаш сүз, омоним

омоними́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* омоним ..., омонимик; ~**ие слова́** омонимик сүзләр

омонимия́ *ж лингв.* омонимия

омочи́ть *сов. что, уст.* чылату, юешләү, дымландыру

омрача́ть *несов. см.* **омрачи́ть**

омрача́ться *несов.* **1.** *см.* **омрачи́ться**; **2.** *страд. от* **омрача́ть**

омрачи́ть *сов. что* күңелсезләү, күңелсезләндерү, хәсрәткә төшерү, кайгыга калдыру; бозу; ~ **настрое́ние** кәефне бозу

омрачи́||ться *сов.* күңелсезләну, хәсрәткә төшү, караңгылану, караңгыланып китү, кәефе бозылу; **лицо́ его́ ~лось** чырае караңгыланып китте

о́муль *м* омуль (*балык*)

о́мут *м* **1.** (*водоворот*) упкын, әйләнмә **2.** (*яма на дне реки*) чоңгыл **3.** *перен.* (*то, что затягивает*) баткаклык, сазлык

омша́ник *м* умарта өе

омыва́||ть *несов.* **1.** *см.* **омы́ть**; **2.** *что* әйләндереп алу; **мо́ре ~ет о́стров** диңгез утрауны әйләндереп алган

омыва́ться *несов.* **1.** *см.* **омы́ться**; **2.** *страд. от* **омыва́ть** 1

омы́ть *сов. кого-что, книжн.* юу, юып чистарту

ОМЫ-ОПЕ

омы́ться *сов. см.* **обмы́ться**

он (его́, ему́, его́, им, о нём) *м мест.* ул

она́ (её, ей, её, ёю, о ней) *ж см.* **он**

онагр *м зоол.* онагр (*кыргый ишәк*)

онани́зм *м мед.* кул зинасы, онанизм

онани́ст *м* онанизм белән шөгыльләнүче

ондатра *ж зоол.* ондатра (*кыйммәт тиреле күсе һәм шулай ук аның тиресе*)

онеме́л||ый, -ая, -ое оеган, катып калган; **~ые но́ги** оеган аяк

онеме́ние *с см.* **онеме́ть**

онеме́||ть *сов.* ою, сизү сәләтен югалту; **рука́ ~ла** кул оеды

они́ (их, им, их, и́ми, о них) *мн. см.* **он**

о́никс *м мин.* оникс (*ахакның бер төре*)

онко́лог *м* онколог, онкология табибы, онкология белгече

онкологи́ческий, -ая, -ое онкологик, онкология ...ы; **~ кабине́т** онкология кабинеты; **~ больно́й** онкологик авыру

онколо́гия *ж* онкология (*яман шеш авырулары һәм аларны дәвалау методлары турында фән*)

оно́ *с мест.* **1.** *см.* **он; 2.** *нескл. разг.* (*это*) ул, бу; **так ~ и вы́шло** ул нәкъ шулай килеп чыкты **3.** *нескл. в знач. частицы усил. прост.* анысы шулай; димәк; **~, коне́чно, ты говори́шь пра́вильно** анысы шулай, әлбәттә, син дөрес сөйлисең; **так вот ~ что!** эш, димәк, менә нәрсәдә!

онома́стика *ж лингв.* **1.** ялгызлык исемнәре, ономастика **2.** ономастика (*тел фәненең ялгызлык исемнәрен өйрәнә торган булеге*)

онтогене́з *м биол.* онтогенез (*организмның индивидуаль үсеше*)

ону́ча *ж* чолгау, ыштыр

о́ный, -ая, -ое *мест. уст.* (*тот самый, вышеупомянутый*) шул, теге, ул; искә алынган, югарыда әйтелгән

опада́ть *несов. см.* **опа́сть**

опа́здывать *несов. см.* **опозда́ть**

опа́ивать *несов. см.* **опои́ть**

опа́л *м мин.* ак ахак; **кольцо́ с ~ом** ак ахак кашлы йөзек

опа́л||а *ж* **1.** патша җәзасы (җәбере), опала; **ца́рская ~а** патша җәбере; **быть в ~е** патша тарафыннан җәберләнү **2.** *перен.* (*немилость*) күрә алмау, яратмау

опа́ливать *несов. см.* **опали́ть**

опали́ть *сов.* **1.** *кого-что* өтү, өтәләү; **~ гу́ся** казны өтү **2.** *что* көйдерү, яндыру, көйдереп (яндырып) алу; **~ бро́ви** кашларны яндыру **3.** *что* (*иссушить кожу*) жил ашау, яндыру

опали́ться *сов.* яну, пешү

опа́ловый, -ая, -ое **1.** *мин.* ак ахак ...; ак ахактан ясалган; **~ пе́рстень** ак ахак йөзек **2.** (*о цвете*) [ак] ахак төсле

опа́льный, -ая, -ое патша җәберенә дучар булган, патша җәзасына эләккән; **~ боя́рин** патша җәзасына эләккән бояр

опа́мятоваться *сов. разг.* (*опомниться*) аңга (исенә, һушына) килү; айну

опа́р *ж* апара, сыек камыр

опарши́веть *сов. прост.* тазлану, тазга әйләнү; кутырлап бетү, корчаңгыланып бетү

опаса́ться *несов.* **1.** *кого-чего и с неопр.* (*бояться*) курку, шикләнү, хәвефләнү **2.** *чего и с неопр.* (*остерегаться, предохранять себя от чего-л.*) курку, саклану; **~ просту́ды** салкын тиюдән саклану

опасе́ние *с* курку, шикләнү, хәвеф, хәвефләнү, шөбһә, шом; саклану; **вызыва́ть ~** хәвефкә салу

опа́ск||а *ж разг.* курку, шикләнү, саклык; **де́йствовать с ~ой** саклык белән эш итү

опа́сливый, -ая, -ое *разг.* (*настороженный, недоверчивый*) сак; куркак, куркып ..., куркучан; **~ взгляд** куркучан караш

опа́сность *ж* куркыныч, куркынычлык, хәвеф-хәтәр; **~ минова́ла** куркыныч үтте

опа́сн||ый, -ая, -ое куркыныч, куркынычлы, хәвефле, хәтәр[ле], хәвеф-хәтәрле; **~ая доро́га** куркынычлы юл; **~ый челове́к** куркыныч кеше; **~ое положе́ние** куркыныч хәл

опа́||сть *сов.* **1.** коелу, коелып төшү; **ли́стья ~ли** яфраклар коелды **2.** кимү, кайту; **о́пухоль ~ла** шеш кимеде

опаха́ло *с* (*род веера*) җилпәзә, җилләткеч

опаха́ть *сов. что* (*вспахать вокруг*) тирәли сөреп чыгу

опа́хивать *несов. см.* **опаха́ть**

опе́к||а *ж* **1.** *юр.* опека (*балаларны, психик авыруларны, картларны тәрбияләү эшен өскә алу һәм шулай ук аларның шәхси һәм милек хокукларын саклауны кайгырту*); **взять под ~у** опекага алу **2.** *собир.* (*ли́ца или учреждения*) опекуннар, опекунлык **3.** (*забота, попечение*) кайгырту-күзәтү; карау; **роди́тельская ~а** ата-аналарның кайгырту-күзәтүе

опека́ть *несов. кого-что* **1.** *юр.* (*осуществлять опеку*) опекага алу, опекунлык итү **2.** (*заботиться*) кайгырту, карау, кайгырту-күзәтү; **~ мла́дших** кечкенәләрне кайгырту-күзәтү

опеку́н *м* опекун, опекага алган кеше

опеку́нск||ий, -ая, -ое опекун[нар] ...ы; **~ие права́** опекун хокуклары

опеку́нство *с* опекунлык, опекунлык вазифасы

опеку́нша *ж* опекун хатын (кыз)

опёнок *м* баллы гөмбә

о́пер||а *ж* **1.** опера **2.** (*оперный театр*) опера театры **♦ из друго́й ~ы** *или* **не из той ~ы** дуга белән печән чабу (*бөтенләй башка нәрсә турында*)

операти́вка *ж разг.* оператив кинәшмә, оперативка

операти́вник *м разг.* оперативник (*милиция органнарында җинаятьләрне ачу һәм булдырмау эшләре белән шөгыльләнүче хезмәткәр*)

операти́вность *ж* оперативлык; җитезлек, өлгерлек; **прояви́ть ~** өлгерлек күрсәтү

операти́вн||ый, -ая, -ое **1.** оператив; **~ый штаб** оператив штаб; **~ая рабо́та** оператив эш; **~ая сво́дка** оператив сводка **2.** (*действительный*) житез, өлгер, оператив; **~ое руково́дство** оператив җитәкчелек **3.** *мед.* операция ...ы; **удали́ть о́пухоль ~ым путём** шешне операция юлы белән киселә алу

опера́тор *м* оператор

опера́торский, -ая, -ое оператор ...ы

операцио́нная *ж* операция ясау бүлмәсе

операцио́нн||ый, -ая, -ое операция ...ы; **~ый стол** операция өстәле; **~ое отделе́ние** операция бүлеге

опера́ци||я *ж* операция (**1.** *хирургия юлы белән ярдәм итү* **2.** *бер максатка ирешүгә юнәлдерелгән барлык сугыш чаралары* **3.** *сәүдә, финанс, почта һ.б.ш. эшләре буенча эшләнгән эш* **4.** *технологик процессның тәмамланган аерым бер өлеше*)

опереди́ть *сов. кого-что* **1.** узу, узып китү, алга чыгу **2.** *йперен.* өстен чыгу, узып китү; **~ в уче́бе** укуда узып китү

опережа́ть *несов. см.* **опереди́ть**

опереже́ние *с см.* **опереди́ть**; **~ гра́фика** графиктан алда бару

опере́ние *с* (*покров из перьев*) (*кошларның*) каурыйлары

опере́точный, -ая, -ое оперетта ...ы; **~ актёр** оперетта артисты

опере́тта *ж муз.* оперетта

опере́ть *сов. что* терәү, сөяү, терәп (терәтеп, сөяп) кую; **~ ло́кти на стол** терсәкләрне өстәлгә терәү

опере́ться *сов.* **1.** *на кого-что, обо что* терәлү, сөялү; таяну **2.** *перен. на кого-что* (*найти поддержку*) таяну; таянып эш итү; **~ на това́рищей** иптәшләргә таяну

опери́ровать 1. *сов. несов. кого-что* операция ясау; **~ больно́го** авыруга операция ясау **2.** *несов.* (*действовать*) эш итү, эш алып бару; **~ в тылу́ проти́вника** дошманның тылында эш алып бару **3.** *несов. чем* таяну, китерү, файдалану, таянып эш итү; **~ то́чными све́дениями** төгәл мәгълүматларга таянып эш итү

опери́ться *сов.* **1.** (*покрыться оперением*) каурый чыгу; йон чыгу **2.** *перен.* (*возмужать*) үсеп җитү, җитлегү

о́перный, -ая, -ое опера ...ы; **~ теа́тр** опера театры

оперуполномо́ченный *м* оперуполномоченный (*милиция органнарының оператив хезмәткәре*)

опря́ться *несов. см.* **опери́ться**

опеча́ленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **опеча́лить**; **2.** кайгылы, хәсрәтле, кайгыга төшкән (калган); **~ вид** кайгылы кыяфәт

опеча́лить *сов. кого-что* кайгыга (хәсрәткә) төшерү, кайгыга калдыру (салу)

опеча́литься *сов.* кайгыга төшү, кайгыга (хәсрәткә) калу

опеча́тать *сов. что* печатьләп алу (кую); **~ ко́мнату** бүлмәне печатьләп кую

опеча́тка *ж* хата, басмадагы хата

опеча́тывание *с см.* **опеча́тать**; **~ кварти́ры** квартирны печатьләп кую

опеча́тывать *несов. см.* **опеча́тать**

опе́шить *сов. разг.* аптырап калу, каушап төшү, каушап китү (*көтмәгән нәрсәдән, куркудан*)

опива́ться *несов. см.* **опи́ться**

опи́вки *только мн. разг.* эчемлек калдыгы

о́пий *м* әфьюн

о́пийный, -ая, -ое әфьюн ...ы

опи́лки *только мн.* пычкы чүбе, такта ярмасы

опира́ть *несов. см.* **опере́ть**

опира́ться *несов.* **1.** *см.* **опере́ться**; **2.** *страд. от* **опира́ть**

описа́ние *с* **1.** *см.* **описа́ть** 1, 2; **2.** (*сочинение, изложение*) тасвир, тасвирлама

описа́тельн||ый, -ая, -ое тасвирлы, тасвирый; **~ая часть иссле́дования** тикшеренүнең тасвирый өлеше

описа́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*изобразить средствами языка*) тасвирлау, тасвирлап (сурәтләп) бирү; язып бирү, сөйләп бирү **2.** *что* язу, язып чыгу (алу); **~ ме́стный го́вор** җирле сөйләмне язып алу **3.** *что* (*сделать письменный перечень чего-л.*) опись ясау, язып алу **4.** *что, мат.* камап ... үткәрү (сызу), камап сызып алу, уратып сызу; **~ окру́жность вокру́г квадра́та** квадратны камап әйләнә үткәрү

описа́ться *сов.* ялгыш язу, хәреф төшереп калдыру, хәреф хатасы җибәрү (*язуда*)

опи́ска *ж* язудагы хата, ялгыш язу

опи́сывать *несов. см.* **описа́ть**

опи́сываться *несов.* **1.** *см.* **описа́ться**; **2.** *страд. от* **опи́сывать**

о́пись *ж* **1.** *см.* **описа́ть** 3; **2.** (*список*) исемлек, опись (*әйберләрне, милекне, документларны һ.б.ш. хисапка алу өчен төзелгән исемлек*)

опи́ться *сов. разг.* артык эчү, чиктән тыш күп эчү

о́пиум *м* **1.** әфьюн **2.** агу, әфьюн

опла́кать *сов. кого-что* күз яше түгү, кайгыдан елау, кайгырып елау

опла́кивать *несов. см.* **опла́кать**

опла́та *ж* **1.** *см.* **оплати́ть**; **~ труда́** хезмәткә түләү; **~ почто́вых расхо́дов** почта чыгымнарын түләү **2.** түләү, түләнә торган акча; **сде́льная ~** эш башыннан түләү

оплати́ть *сов. что* түләү; **~ счёт** счёт буенча түләү

опла́ченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **оплати́ть**; **2.** түләгән, түләнгән; **~ долг** түләнгән бурыч

опла́чивать *несов. см.* **оплати́ть**

оплева́ть *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*покрыть плевками*) төкереп (төкереп пычратып) бетерү **2.** *перен. прост.* (*оскорбить*) хур (мәсхәрә) итү, пычрак ташлау

оплёвывать *несов. см.* **оплева́ть**

оплести́ *сов.* **1.** *что* чорнап (урап) кую, чорнап (уратып) кую; **~ бутылку соло́мой** шешәне салам белән чорнап кую **2.** *перен. кого, прост.* (*опутать, обмануть*) алдау, башны-күзне әйләндерү

оплета́ть *несов. см.* **оплести́**

оплеу́ха *ж прост.* **1.** (*пощёчина*) яңакка чабу, яңакка сугу **2.** *перен.* (*оскорбление*) мәсхәрә, хурлык

оплеши́веть *сов. разг.* пеләшләнү, пеләшләнеп бетү

оплодотворе́ние *с см.* **оплодотвори́ть**

оплодотвори́ть *сов. кого-что* аталандыру; серкәләндерү (*үсемлекләрдә*)

оплодотвори́ться *сов.* аталану; серкәләнү (*үсемлекләр турында*)

оплодотворя́ть *несов. см.* **оплодотвори́ть**

оплодотворя́ться *несов.* **1.** *см.* **оплодотвори́ться**; **2.** *страд. от* **оплодотворя́ть**

опломби́ровать *сов. что* пломбалау, пломбалап алу, пломба салу; **~ склад** складны пломбалап алу

опло́т *м высок.* (*надёжная защита, твердыня, опора*) таяныч, терәк

оплоша́ть *сов. разг.* хата җибәрү, ялгышлык ясау; сизми (абайламый) калу

опло́шность *ж* хата, ялгышлык; **допусти́ть ~** хаталану

оплыва́ть I *несов. см.* **оплы́ть** I

оплыва́ть II *несов. см.* **оплы́ть** II

оплы́ть I *сов. что и без доп.* (*плывя, обогнуть*) йөзеп әйләнеп (урап) чыгу

оплы́||ть II *сов.* **1.** (*ожиреть*) симерү; шешенү, җилсенү **2.** (*о свече*) эреп агу **3.** (*обрушиться от оползня*) юылып ишелеп төшү; **бе́рег ~л** яр юылып ишелеп төшкән

оповести́ть *сов. кого-что* хәбәр итү, белдерү

оповеща́ть *несов. см.* **оповести́ть**

оповеще́ние *с* **1.** *см.* **оповести́ть**; **2.** (*известие*) хәбәр, хәбәр итү

опога́нивать *несов. см.* **опога́нить**

опога́нить *сов. кого-что, разг.* пычрату, шакшылау, шакшылату

опо́ек *м* (*кожа*) бозау тиресе, бозау күне

опозда́ни||е *с* соңгару, соңга калу, кичегү; **яви́ться без ~й** соңга калмый килү; **прийти́ с ~ем** соңгарып килү

опозда́ть *сов.* **1.** кичегү, соңга калу, соңгару, соңлау; **~ на по́езд** поездга кичегеп килү **2.** (*своевременно не выполнить*) кичектерү, соңлату; **~ с отчётом** отчетны соңлату

опознава́ние *с см.* **опозна́ть**

опознава́тельн||ый, -ая, -ое тану ...ы; **~ые зна́ки** тану билгеләре

опознава́ть *несов. см.* **опозна́ть**

опознание *с см.* **опозна́ть**

опозна́ть *сов. кого-что* тану; **~ престу́пника** җинаятьчене тану

опозо́рить *сов. кого-что* хур итү, оятка калдыру, мәсхәрә (рисвай) итү

опозо́риться *сов.* хур булу, хурлыкка (оятка) калу, мәсхәрә (рисвай) булу

опои́ть *сов. кого* **1.** аягына су төшерү; **~ ло́шадь** атның аягына су төшерү (*атка эсселәгән килеш су эчереп*) **2.** *уст.* (*отравить*) эчереп агулау, агу эчертү

опо́й *м* атның аягына су төшү

опо́йков||ый, -ая, -ое бозау тиресеннән эшләнгән, бозау күненнән тегелгән; **~ые сапоги́** бозау күненнән тегелгән итек

опо́ка *ж тех.* опока, металл кою тартмасы

оползать *несов. см.* **ползти́**

о́ползень *м* ишелү, ишелеп төшү, җир шуышу, убылма

ополз||ти́ *сов.* (*осесть, обвалиться*) ишелү, ишелеп төшү, җимерелеп төшү; убылу, шуып төшү; **берега́ ~ли́** ярлар ишелеп төшкән

ополосну́ть *сов. что* чайкап алу, чайкап җибәрү; **~ буты́лку водо́й** шешәне су белән чайкап җибәрү

ополоу́меть *сов. прост.* акылдан шашу, тилерү, юләрләнү

ополча́ться *несов. см.* **ополчи́ться**

ополче́нец *м* ополченец, ополчениедә хезмәт итүче

ополче́ние *с* ополчение; **наро́дное ~** халык ополчениесе

ополчи́ть *сов. кого-что на кого-что, против кого-чего* дошманлаштыру, каршы итү, каршы котырту

ополчи́ться *сов. на кого-что, против кого-чего* каршы чыгу, каршы төшү

опо́мниться *сов.* **1.** аңга (искә) килү, һушка килү; **~ по́сле о́бморока** һуш китүдән соң аңына килү **2.** (*одуматься*) акылга килү, айну; үзеңне кулга алу

опо́р *м*: **во весь ~ [скака́ть, мча́ться, нести́сь]** жан-фәрманга, бөтен көче белән (чабу, йөгерү)

опо́ра *ж* **1.** терәк, таяныч **2.** *перен.* ярдәмче, таяныч; **ста́рший сын — ~ для семьи́** олы ул — гаилә таянычы

опора́жнивать *несов. см.* **опорожни́ть, опоро́жнить**

опора́жниваться *несов.* **1.** *см.* **опорожни́ться, опоро́жниться**; **2.** *страд. от* **опора́жнивать**

опо́рки *мн.* иске аяк киеме, искереп беткән аяк киеме

опо́рн||ый, -ая, -ое терәк ...ы, таяныч ...ы; төп; **~ая ба́лка** төп өрлек; **~ый пункт** терәк пункт

опорожни́ть, опоро́жнить *сов. что* бушату; бушатып кую; **~ буты́лку** шешәне бушату

опорожни́||ться, опоро́жни||ться *сов.* бушау; **бо́чка ~лась** мичкә бушады

опорожня́ть *несов. см.* **опорожни́ть, опоро́жнить**

опорожня́ться *несов.* **1.** *см.* **опорожни́ться, опоро́жниться**; **2.** *страд. от* **опорожня́ть**

опоро́с *м* дуңгыз балалавы

опороситься *сов.* балалау (*дуңгыз турында*)

опоро́чивать *несов. см.* **опоро́чить**

опоро́чить *сов. кого-что* исемен сату, яман атын сату, хур итү

опосре́дствованный, -ая, -ое *книжн.* (*данный через посредство чего-л. другого*) турыдан-туры булмаган, берәр нәрсә аркылы эшләнгән

опостылеть *сов. кому, разг.* биздерү, туйдыру, күңел кайтару, ялыктыру

опохмели́ться *сов. разг.* баш төзәтү

опохмеля́ться *несов. см.* **опохмели́ться**

ОПО-ОПР

опочива́льня *ж уст.* йокы бүлмәсе (*гадәттә, патша сараенда, боярлар йортында*)

опошле́ние *с см.* **опошля́ть, опошли́ться**

опо́шлить *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать пошлым, исказить*) әшәкеләндерү, бозып күрсәтү **2.** *что* (*сделать избитым, банальным*) кадерсезләү, кадерен жибәрү, күп чәйнәү

опо́шлиться *сов.* **1.** (*стать пошлым*) әшәкеләнү, оятсызлану, әхлаксызлану **2.** (*стать избитым, банальным*) кадерсезләнү, күп чәйнәлү

опошля́ть *несов. см.* **опо́шлить**

опошля́ться *несов.* **1.** *см.* **опо́шлиться**; **2.** *страд. от* **опошля́ть**

опоэтизи́ровать *сов. кого-что* поэтиклаштыру, шигъриятле итеп күрсәтү

опоя́са||ть *сов.* **1.** *кого-что* билгә тагу, билгә буу **2.** *перен. что* (*окружить собой*) әйләндереп алу, уратып алу; чолгап алу; **река́ ~ла го́род** елга шәһәрне әйләндереп алган

опоя́саться *сов.* билен буу

опоя́сывать *несов. см.* **опоя́сать**

опоя́сываться *несов.* **1.** *см.* **опоя́саться**; **2.** *страд. от* **опоя́сывать**

оппозиционе́р *м* оппозицияче, оппозиционер, оппозиция тарафдары

оппозицио́нн||ый, -ая, -ое оппозиция ...ы, оппозицион; **~ый блок** оппозиция блогы; **~ая па́ртия** оппозицион партия

оппози́ция *ж* **1.** (*противодействие из-за несогласия с чем-л.*) оппозиция, каршы тору, каршылык күрсәтү **2.** (*сопротивление большинству группой лиц*) оппозиция (*берәр партия, оешма һ.б.ш. эчендә күпчелекнең карашларына, сәясәтенә уз карашларын, сәясәтен каршы куючы кешеләр төркеме*); **парла́ментская ~** парламент оппозициясе

оппоне́нт *м* оппонент

оппони́ровать *несов. кому* оппонент булу, каршы чыгып сөйләү (*берәр диспутта, гыйльми бәхәстә*)

оппортуни́зм *м* оппортунизм (*эшчеләр хәрәкәтендә марксизм-ленинизмга дошман юнәлеш*)

оппортуни́ст *м* оппортунист, оппортунизм яклы кеше

оппортунисти́ческ||ий, -ая, -ое оппортунизм ...ы, оппортунистик, оппортунистлар ...ы; **~ое тече́ние** оппортунистик агым

оппортуни́стск||ий, -ая, -ое оппортунистик, оппортунистлар ...ы; **~ая гру́ппа** оппортунистлар төркеме

опра́ва *ж* кыса, рам, тубырча; **~ для очко́в** күзлек кысасы

оправда́ние *с* **1.** *см.* **оправда́ть**; **2.** (*приговор суда*) аклау, гаепсез дип тану; **~ обвиня́емого суде́бным** судның гаепләнүчене аклавы **3.** (*довод*) акланү өчен дәлил, сәбәп, сылтау; **найти́ ~** акланы өчен дәлил табу

оправда́тельный, -ая, -ое аклау ...ы, акланы ...ы, аклый торган, раслый торган; **~ приго́во́р** аклау хөкеме; **~ докуме́нт** раслый торган документ

оправда́ть *сов.* **1.** *кого-что, юр.* аклау, гаепсез дип табу **2.** *что чем* (*признать допустимым*) яклау, дөрес дип табу **3.** *что* аклау, раслау; **~ дове́рие** ышанычны аклау **4.** *что* каплау, кире кайтару; **~ расхо́ды** чыгымнарны каплау **5.** *что чем* (*удостоверить*) раслау, исбат итү; **~ расхо́ды счета́ми и расписками** чыгымнарны счётлар һәм распискалар белән раслау

оправда́||ться *сов.* **1.** (*доказать свою правоту*) аклану, гаепсез булуны исбат итү **2.** (*оказаться правильным*) дөрескә чыгу, дөрес булып чыгу, раслану; **предсказа́ния ~лись** алдан әйткән сүзләр дөрес булып чыкты **3.** каплану, кире кайту; **затра́ты ~лись** тотылган акчалар кире кайтты

опра́вдывать *несов. см.* **оправда́ть**

опра́вдываться *несов.* **1.** *см.* **оправда́ться**; **2.** *страд. от* **опра́вдывать**

опра́вить I *сов. что* (*привести в порядок*) тәртипкә китерү, төзәтү, төзәтеп кую, рәтләү, рәтләп кую, ипләп кую; **~ пла́тье** күлмәкне рәтләү

опра́вить II *сов. что* (*вставить в оправу*) кысалау, рамкага утырту, кысага утырту; тубырчага кую

опра́виться *сов.* **1.** төзәтенү, киемен рәтләү; **~ пе́ред зе́ркалом** көзге алдында төзәтенү **2.** *от чего* сәламәтләнү, савыгу, тазару, сихәтләнү; рәтләнү, аякка басу; **~ от боле́зни** авырудан сәламәтләнү; **~ от после́дствий пожа́ра** янгыннан соң аякка басу **3.** *разг.* (*отправить естественную надобность*) тышка чыгу, бушану

оправля́ть I *несов. см.* **опра́вить** I

оправля́ть II *несов. см.* **опра́вить** II

оправля́ться *несов.* **1.** *см.* **опра́виться**; **2.** *страд. от* **оправля́ть** I

опра́шивать *несов. см.* **опроси́ть**

определе́ние *с* **1.** *см.* **определи́ть** 1-3, 5; **определи́ться** 2; **2.** билгеләмә; **дать нау́чное ~** гыйльми билгеләмә бирү **3.** *юр.* карар, хөкем; **~ суда́** суд карары **4.** *грам.* аергыч

определённость *ж* ачыклык, билгелек, аныклык

определённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **определи́ть**; **2.** билгеле, билгеләнгән; **существу́ет ~ый поря́док** билгеле бер тәртип бар **3.** аныкь, ачык, анлаешлы; **дать ~ый отве́т** ачык җавап бирү **4.** билгеле, билгеле бер, мәгълүм, кайбер; **в ~ых слу́чаях** билгеле бер шартларда **5.** *разг.* һичшиксез, ачыктан-ачык; **э́то ~ый успе́х** бу һичшиксез уңыш

определи́тель *м* **1.** билгеләгеч **2.** (*книга, таблица*) белешмә; **~ расте́ний** үсемлекләр турында белешмә

определи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** *грам.* аергыч ...; **~ое предложе́ние** аергыч җөмлә **2.** билгеләү ...ы, билгеләгеч ...; **~ые фу́нкции** билгеләгеч функцияләр

определи́||ть *сов.* **1.** *что* (*установить*) билгеләү; **~ть обя́занности ка́ждого** һәркемнең вазифасын билгеләү **2.** *что* (*раскрыть содержание*) билгеләмә бирү, аныклау, эчтәлеген ачып бирү, билгеләү; **~ть како́е-либо поня́тие** берәр төшенчәне аныклау **3.** *что* (*назначить*) билгеләү, карар чыгару; **~ть ме́ру наказа́ния** нинди җәза бирүне билгеләү **4.** *что* (*обусловить*) сәбәп булу, тәэмин итү; **хоро́шая подгото́вка ~ла успе́х** яхшы хәзерлек уңышны тәэмин итте **5.** *кого, уст.* (*назначить, устроить*) урнаштыру, (*эшкә, укырга*) кертү; **~ на слу́жбу** хезмәткә урнаштыру

определи́||ться *сов.* **1.** (*стать ясным*) билгеләнү, билгеле булу, аныклану, ачыклану; **це́ли ~лись** максатлар ачыкланды **2.** (*определить своё положение*) үзеннең урынынны (кайда икәнлегенне) билгеләү; **лётчик ~лся при по́мощи прибо́ров** очучы приборлар ярдәмендә узенең кайда икәнлеген билгеләде **3.** *уст.* (*поступить куда-л.*) (*эшкә*) урнашу, (*эшкә*) керү

определя́ть *несов. см.* **определи́ть**

определя́ться *несов.* **1.** *см.* **определи́ться**; **2.** *страд. от* **определя́ть**

опресне́ние *с см.* **опресни́ть**

опресни́тель *м* су төчеләндергеч

опресни́тельный, -ая, -ое суны төчеләндерә торган; **~ аппара́т** суны төчеләндерә торган аппарат

опресни́ть *сов. что* төчеләндерү, тозын аерып алу; **~ морску́ю во́ду** дингез суын төчеләндерү

опресня́ть *несов. см.* **опресни́ть**

оприходовать *сов. что* керемгә язып кую

опри́чник *м ист.* опричник (*опричнинада хезмәт иткән кеше*)

опри́чнина *ж ист.* опричнина (1. *Иван Грозныйның бояр-князьләр оппозициясен тар-мар итү һәм үзәкләштерелгән дәүләтне ныкыту өчен уткәргән гадәттән тыш чаралар системасы* **2.** *шул замандагы махсус гаскәрләр*)

опро́бование *с см.* **опро́бовать**

опро́бовать *сов. что* сынап карау; **~ но́вую маши́ну** яңа машинаны сынап карау

опровергать *несов. см.* **опровергнуть**

опровергнуть** *сов. что* кире кагу, юкка чыгару, дөрес түгеллеген исбат итү

опроверже́ние *с* **1.** *см.* **опровергнуть**; **2.** кире кагу, юкка чыгару (*берәр нәрсәнең дөрес түгеллеген исбат итеп язылган мәкалә, хәбәр*)

опрокидно́й, -а́я, -о́е *тех.* (*могущий опрокидываться*) аударыла торган, түнтәрелә торган, аударма; **~ ку́зов** аударма кузов

опроки́дыватель *м тех.* аударгыч, бушаткыч (*механизм*)

опроки́дывать *несов. см.* **опроки́нуть**

опроки́дываться *несов.* **1.** *см.* **опроки́нуться**; **2.** *страд. от* **опроки́дывать**

опроки́нуть *сов.* **1.** *кого-что* аудару, түнтәрү, йөзтүбән каплау, каплап аударып кую; **~ стол** өстәлне аудару **2.** *перен. кого-что* (*заставить отступить*) чигендерү, чигенергә мәҗбүр итү, куып җибәрү; **~ войска́ проти́вника** дошман гаскәрләрен куып җибәрү **3.** *перен. что* (*опровергнуть, разрушить*) юкка чыгару, жимерү; **~ пла́ны врага́** дошманның планнарын юкка чыгару

опроки́ну||ться *сов.* аву; түнтәрелү, асты өскә таба килү; **теле́га ~лась** арба ауды

опроме́тчивость *ж* дуамаллык, уйламый эшләү

опроме́тчивый, -ая, -ое дуамал, уйламый эшләнгән; **~ посту́пок** уйламый эшләнгән эш

о́прометью *нареч.* бик тиз, бик ашыгыч, жан-фәрманга, бар көченә, атылып; **вы́бежать ~** атылып чыгып китү

опро́с *м см.* **опроси́ть**; **~ свиде́телей** шаһитләрдән сорау алу

опроси́ть *сов. кого-что* сорашу, сорашып чыгу, жавап алу, белемен тикшерү, дәрес сорау

опро́сный, -ая, -ое сорау алу ...ы; **~ лист** сорау алу кәгазе

опрости́ться *сов.* гадиләшү, үзеңне тотуда (*киенүдә һ.б.ш.*) халыкча булу

опростоволо́ситься *сов. разг.* ялгышлык ясау, зур хата эшләү, абайламый калу, махы бирү

опротестова́ть *сов. что* протест белдерү, протест язу, ризасызлык белдерү

опротесто́вывать *несов. см.* **опротестова́ть**

опроти́веть *сов.* биздерү, туйдыру, күнел бизү (кайту), күрәсе килмәү

опрощáться *несов. см.* **опрости́ться**

опрощéни||е *с см.* **опрости́ться**; **про́поведь ~я** гадиләшүгә өндәү

опры́скать *сов. кого-что* сибү, сиптерү, бөркү, сибеп (сиптереп, бөркеп) чыгу

опры́скаться *сов.* үзенә бөркү, сөртү; сөртенү; **~ духа́ми** хушбуй бөркенү

опры́скивание *с см.* **опры́скать, опры́скаться**; **~ дере́вьев** агачларны бөркү

опры́скиватель *м* бөркегеч, сиптергеч; **садо́вый ~** бакча сиптергече

опры́скивать *несов. см.* **опры́скать**

опры́скиваться *несов.* **1.** *см.* **опры́скаться**; **2.** *страд. от* **опры́скивать**

опря́тность *ж* пөхтәлек, җыйнаклык

опря́тный, -ая, -ое пөхтә, җыйнак

о́птик *м* оптика фәне белгече

о́птика *ж* оптика (**1.** *физиканың яктылык күренешләрен һәм үзенчәлекләрен өйрәну бүлеге* **2.** *собир. оптик приборлар һәм инструментлар*)

оптима́льный, -ая, -ое *книжн.* иң уңайлы, иң яраклы, оптималь

оптими́зм *м* оптимизм, оптимистлык (*киләчәккә ышаныч белән карау, тормышка өмет белән карау*)

оптими́ст *м* оптимист

оптимисти́ческ||ий, -ая, -ое, **оптимисти́чн||ый**, -ая, -ое оптимистик, оптимистларча; **~ое отноше́ние к жи́зни** тормышка оптимистларча мөнәсәбәт

оптими́стка *ж* оптимист хатын (кыз)

опти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** оптик; оптика ...ы; оптик приборлар ...ы; **~ий прибо́р** оптик прибор **2.** (*световой, зрительный*) оптик; күз ...ы; **~ий обма́н** күз алдавы; **~ий центр ли́нзы** линзаның оптик үзәге; **~ая ось** оптик күчәр

оптови́к *м уст.* эре сәүдәгәр, күмәртәләп сату итүче

опто́в||ый, -ая, -ое күмәртәләп ..., күпләп ..., күмәртәләп алына һәм сатыла торган; **~ая торго́вля** күмәртәләп сату итү

о́птом *нареч.* **1.** (*большими количествами*) күпләп, күмәртәләп **2.** *перен. разг.* (*всё сразу*) берьюлы, тоташ, бердән

опубликова́ние *с см.* **опубликова́ть; ~ прое́кта но́вой Конститу́ции** яңа Конституция проектын бастырып чыгару

опубликова́ть *сов. что* [матбугатта] бастыру, бастырып чыгару

опублико́вывать *несов. см.* **опубликова́ть**

о́пус *м* **1.** *муз.* опус **2.** *шутл.* (*сочинение, труд*) язма, әсәр

опуска́ть *несов. см.* **опусти́ть**

опуска́ться *несов.* **1.** *см.* **опусти́ться**; **2.** *страд. от* **опуска́ть**

опускн||о́й, -а́я, -о́е төшә торган, төшерелә торган; **~ы́е две́ри** төшерелә торган ишекләр

опусте́лый, -ая, -ое буш, бушап калган; ташландык, ташланган; **~ сад** ташландык бакча

опусте́||ть *сов.* бушау, буш (бушап) калу; **у́лицы ~ли** урамнар буш калды

опусти́ть *сов.* **1.** *кого-что* төшерү; **~ ребёнка с рук на́ пол** баланы кулдан идәнгә төшерү; **~ флаг** флагны төшерү **2.** *что* ию, түбән ию, түбән салындыру; **~ го́лову** башны түбән ию **3.** *кого-что во что* аска кую, төшереп кую; батыру; **~ ру́ку в во́ду** кулны суга батыру; **~ гроб в моги́лу** табутны кабергә төшереп кую **4.** *что* салу, тыгу; **~ письмо́ в я́щик** хатны тартмага салу; **~ ру́ку в карма́н** кулны кесәгә тыгу **5.** *что* төшерү, кайтарып кую; **~ воротни́к** яканы төшерү **6.** *что* төшереп калдыру; **при чте́нии ~ три стро́чки** укыганда өч юл төшереп калдыру ♦ **~ ру́ки** өметсезлеккә бирелү, эшсезлеккә бирелү

опусти́ться *сов.* **1.** (*переместиться ниже*) төшү **2.** утыру; **уста́ло ~ на стул** хәлсезләнеп урындыкка утыру **3.** (*наклониться*) иелү, түбән иелү **4.** *перен.* (*пасть, стать неряшливым*) түбәнгә төшү; кыяфәтен югалту, кеше кыяфәтен югалтмау, кеше карарлык жире калмау ♦ **~ на коле́ни** тезләнү

опустоша́ть *несов. см.* **опустоши́ть**

опустоше́ние *с см.* **опустоши́ть**

опустоше́нный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **опустоши́ть**; **2.** рухы төшкән, рухсыз; **~ челове́к** рухсыз кеше

опустоши́тельн||ый, -ая, -ое һәлакәтле, жимергеч, бөлдергеч; **~ые во́йны** һәлакәтле сугышлар

опустоши́||ть *сов.* **1.** *что* һәлак итү, кыру, корыту, харап итү, бөлдерү, бөлгенлеккә төшерү; **саранча́ ~ла поля́** саранча басуларны һәлак итте **2.** *перен. кого-что* рухын төшерү (сүндерү)

опу́тать *сов. кого-что* **1.** урау, чорнау, урап (чорнап) алу; **~ колю́чей про́волокой** чәнечкеле тимерчыбык белән урап алу **2.** *перен.* буйсындыру; башын-күзен әйләндерү; **~ свои́ми ча́рами** сөйкемлелеге белән башын-күзен әйләндерү **3.** *перен. прост.* (*надуть, обмануть*) алдалау, утырту

опу́тывать *несов. см.* **опу́тать**

опуха́ть *несов. см.* **опу́хнуть**

опу́хнуть *сов.* шешү, шешенү, кабару, кабарып чыгу

о́пухоль *ж* шеш; кабарчык; **злока́чественная ~** яман шеш

опуша́ть *несов. см.* **опуши́ть**

опуши́||ть *что* **1.** (*обшить мехом*) кырпу тоту, кырпу тотып чыгу **2.** бәсләнү, бәсәрү; [бәс] каплау, карлану, кар утыру; **усы́ и бо́роду ~ло сне́гом** *безл.* сакал-мыек карланган; **и́ней ~л дере́вья** агачларны бәс каплаган

опу́шка I *ж* (*меховая обшивка*) кырпу

опу́шка II *ж* (*край леса*) урман буе, урман авызы (кырые, чите)

опуще́ние *с мед.* төшү; **~ пе́чени** бавыр төшү

опыле́ние *с* **1.** *бот.* серкәләнү, серкәләндерү **2.** *см.* **опыли́ть**

опыли́тель *м* (*прибор, машина*) тузанлагыч, сиптергеч

опыли́тель *м* серкәләгеч, серкәләүче (*умарта корты, бөҗәк, җил, су турында*)

опыли́ть *сов. что* **1.** (*произвести опыление*) серкәләндерү, серкәләү **2.** (*покрыть растения особым составом*) сибү, сиптерү

опыли́ться *сов.* серкәләнү, серкәгә утыру

опыля́ть *несов. см.* **опыли́ть**

опыля́ться *несов.* **1.** *см.* **опыли́ться**; **2.** *страд. от* **опыля́ть**

о́пыт *м в разн. знач.* тәжрибә; сынау; **жи́зненный ~** тормыш тәжрибәсе; **обме́н ~ом** тәжрибә уртаклашу; **чу́вственный ~** *филос.* сизеп беленә торган тәжрибә; **хими́ческие ~ы** химик тәжрибәләр; **провести́ ~** тәжрибә ясау; **пе́рвый ~ молодо́го писа́теля** яшь язучының беренче тәжрибәсе

о́пытник *м* тәжрибәче

о́пытность *ж* тәжрибәлелек

о́пытн||ый, -ая, -ое **1.** тәжрибә ...ы; **~ая ста́нция** тәжрибә станциясе **2.** тәжрибәле; **~ый врач** тәжрибәле табиб

опьяне́ни||е *с прям., перен.* исерек, исереклек; **в состоя́нии си́льного ~я** дөм исерек хәлдә; **любо́вное ~е** мәхәббәт исереклеге

опьяне́ть *сов. прям., перен.* исерү; **~ от любви́** мәхәббәттән исерү

опьяни́ть *сов. прям., перен. кого-что* исертү

опьяня́ть *несов. см.* **опьяни́ть**

опя́ть *нареч.* тагын, тагы да, янә, кабат ♦ **~-таки́** шуның өстәвенә, тагы да

ора́ва *ж прост.* бер көтү, бер өер, бер төркем; **~ ребя́т** бер көтү бала-чага

ора́кул *м* **1.** оракул (*алла исеменнән киләчәк турында хәбәр биреп утыручы жрец — борынгы Грециядә һәм Римда*) **2.** *перен. книжн.* күрәзә, алдан әйтеп бирүче, оракул

орангута́н[г] *м* орангутан[г]

ора́нжевый, -ая, -ое кызгылт сары, әфлисун төсле

оранжере́йн||ый, -ая, -ое оранжерея ...ы; оранжереяда үстерелгән; **~ые цветы́** оранжереяда үстерелгән чәчәкләр

оранжере́я *ж* оранжерея

ора́тор *м* оратор, оста сөйләүче

ората́рия *ж* оратория (*зур музыкаль-драматик әсәр*)

ора́торск||ий, -ая, -ое оратор[лык] ...ы, ораторлык ..., ораторларча ...; **~ое иску́сство** ораторлык сәләте

ора́торствовать *несов. разг.* ораторлык итү, ораторларча кылану, оста сөйләргә маташу

ора́ть *несов.* кычкыру, акыру, бакыру; кычкырыну, жикерү; акырып җырлау

орби́та *ж* **1.** *астр.* орбита; **~ Земли́** Жир орбитасы; **круговая́ ~** түгәрәк орбита **2.** *перен. чего, какая, книжн.* даирә; **~ влия́ния** йогынты даирәсе **3.** (*глазница*) күз чокыры

орбита́льн||ый, -ая, -ое орбиталь; **~ая нау́чная ста́нция** орбиталь фәнни станция

орг= *кайбер кушма сүзләрнең «оештыру», «оешкан», «оешкан рәвештә» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **оргбюро́** оештыру бюросы; **оргкомите́т** оештыру комитеты; **оргнабо́р** оешкан рәвештә эшче көче җыйнау; **орграбо́та** оештыру эше

о́рган *м* **1.** әгъза, о́рган; **~ зре́ния** күрү органы; **~ слу́ха** ишетү органы; **вну́тренние ~ы** эчке әгъзалар **2.** *перен.чего* (*орудие, средство*) корал, чара, орган **3.** (*учреждение, организация*) орган; **партийные ~ы** партия органнары

орга́н *м муз.* орга́н

организа́тор *м* оештыручы

организа́торский, -ая, -ое оештыру ...ы; оештыручанлык ...ы; **~ тала́нт** оештыру таланты

организацио́нн||ый, -ая, -ое оештыру ...ы; **~ые вопро́сы** оештыру мәсьәләләре

организа́ция *ж* **1.** *см.* **организова́ть, организова́ться; нау́чная ~ труда́** хезмәтне фәнни оештыру **2.** (*внутренняя дисциплина*) оешканлык **3.** оешма; **парти́йная ~** партия оешмасы

организ́м *м* **1.** (*живое целое*) организм, тереклек иясе; **живы́е ~ы** тере организмнар **2.** (*совокупность свойств человека*) организм; **кре́пкий ~** нык организм **3.** (*сложное единство*) организм

организо́ванность *ж* оешканлык, оештырылганлык, тәртиплелек, оешкан булу

организо́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **организова́ть**; **2.** (*сплочённый*) оештырылган, оешкан; **~ый коллекти́в** оешкан коллектив **3.** (*планомерный*) оештырып алып барылган, бердәм, тәртипкә салынган; **~ая борьба́** оештырып алып барылган көрәш **4.** (*дисциплинированный*) тәртип белән эш итә торган, дисциплиналы; **~ый челове́к** тәртип белән эш итә торган кеше

организова́ть *сов., несов.* **1.** *что* оештыру; **~ но́вое министе́рство** яңа министрлык оештыру **2.** *что* (*подготовить, наладить*) оештыру, юлга салу; **~ доста́вку** *чего-л.* **на́ дом** *нинди дә булса нәрсәне* өйгә китереп тапшыруны оештыру **3.** *кого-что* оештыру, берләштерү, туплау; **~ молодёжь** яшьләрне оештыру **4.** *что* (*упорядочить*) тәртипкә (рәткә) салу, оештыру; **пра́вильно ~ свой рабо́чий день** эш көнеңне дөрес оештыру

организова́ться **1.** *сов. несов.* (*возникнуть, создаться*) оешу; оештырылу, барлыкка килү **2.** *сов. несов.* (*объединиться*) берләшү, оешу **3.** *несов. страд. от* **организова́ть**

организо́вывать *несов. см.* **организова́ть**

организо́вываться *несов.* **1.** *см.* **организова́ться**; **2.** *страд. от* **организо́вывать**

органи́ст *м* орга́нчы, орга́нда уйнаучы

органи́ческ||ий I, -ая, -ое органик, терек; **~ая приро́да** терек табигать; **~ие соедине́ния** органик кушылмалар; **~ие удобре́ния** органик ашламалар (*мәс. тирес, торф, кош тизәге һ.б.ш.*) ♦ **~ая хи́мия** органик химия

органи́ческ||ий II, -ая, -ое **1.** орган ...ы, әгъза ...ы; органга караган, органик; **~ий поро́к се́рдца** органик йөрәк авыруы **2.** (*внутренний, коренной*) эчке, табигый; **~ая потре́бность** эчке ихтыяж; **~ая связь** табигый бәйләнеш; **~ий недоста́ток** табигый кимчелек

органи́чн||ый, -ая, -ое табигый, табигатенә хас булган; **тя́га к культу́ре у люде́й ~а** мәдәниятка омтылу кешенең табигатенә хас

орга́нн||ый, -ая, -ое орга́н ...ы; **~ая му́зыка** орган музыкасы

о́ргия *ж* котырынкы эчү мәҗлесе, оргия

орда́ *ж* **1.** урда (*борынгы төрки халыкларда дәүләт берләшмәсе*) **2.** *перен.* өер; илбасарлар [өере] **разгро́м фаши́стских орд** фашист илбасарларын тар-мар итү

о́рден *м* **1.** (*мн. ~á*) орден; **~ Дру́жбы наро́дов** Халыкара дуслыгы ордены **2.** (*мн. ~ы*) орден; **~ иезуи́тов** иезуитлар ордены

орденоно́сец *м* орденлы, орден алган, орден белән бүләкләнгән (*кеше яки оешма*)

орденоно́сный, -ая, -ое орденлы; **~ заво́д** орденлы завод

о́рденск||ий, -ая, -ое орден ...ы; **~ая ле́нта** орден тасмасы

о́рдер *м* ордер; **~ на кварти́ру** квартирга ордер

ордина́рец *м воен.* ординарец

ордина́рный, -ая, -ое (*обыкновенный*) гадәти, гадәттә була торган; **~ челове́к** гадәти кеше

ордина́тор *м* (*лечащий врач*) ординатор

ординату́ра *ж* **1.** ординатор вазифасы **2.** ординатура (*практик медицина аспирантурасының бер төре*)

орёл *м* **1.** бөркет, каракош **2.** *перен.* бөркет, батадир; кыю егет ♦ **~ и́ли ре́шка?** ≈ иләкме, күнме?

орео́л *м* **1.** (*световая кайма*) нурлы божра, ореол, яктылык каймасы **2.** *перен.* хөрмәт, дан; **~ геро́я** каһарман даны

оре́х *м* **1.** чикләвек; **гре́цкий ~** әстерхан чикләвеге **2.** (*дерево*) чикләвек агачы; **шкаф из ~а** чикләвек агачыннан ясалган шкаф ♦ **под ~ разде́лать (отде́лать)** *кого* бик нык тиргәү, арт сабагын укыту

оре́хов||ый, -ая, -ое **1.** чикләвек ...ы; чикләвекле; **~ое де́рево** чикләвек агачы; **~ый торт** чикләвекле торт **2.** чикләвек агачыннан ясалган; **~ый стол** чикләвек агачыннан ясалган өстәл

оре́шек *м уменьш. от* **оре́х** I ♦ **твёрдый (тру́дный, кре́пкий) ~** 1) үзсүзле кеше; 2) авыр мәсьәлә

оре́шник *м* чикләвек куагы; чикләвеклек

оригина́л *м* **1.** төп нөсхә, оригинал; **~ статьи́** мәкаләнең төп нөсхәсе **2.** *разг.* (*своеобразный человек*) сәер кеше, гажәп (әкәмәт) кеше

оригина́льничать *несов. разг.* үзенчә кылану, башкаларга охшамаска тырышу

оригина́льность *ж* **1.** (*подлинность*) оригинальлек, күчереп алынмаган **2.** (*самобытность*) үзенә бертөрле булу, оригиналь булу **3.** (*своеобразие*) үзенчәлелек, башка бер төрле булу

оригина́льный, -ая, -ое **1.** (*подлинный*) күчереп алынмаган; төп, оригиналь **2.** үзенчәлекле, мөстәкыйль рәвештә башкарылган; **~ мысли́тель** үзенчәлекле фикер иясе **3.** (*своеобразный*) үзенә хас, башкаларга охшамаган, оригиналь

ориенталис́т *м* көнчыгыш белгече, ориенталист

ориенталис́тика *ж* көнчыгыш белеме, ориенталистика

ориента́льный, -ая, -ое көнчыгыш ...ы, көнчыгыш илләренә хас, ориенталь; **~ стиль** көнчыгыш стиле

ориента́ция *ж* **1.** (*определение местонахождения*) үзеңнең торган урыныңны (кайда икәнлегеңне) билгеләү, ориентация **2.** (*умение разобраться*) белү, аңлау **3.** *на кого-что* (*направленность деятельности*) исәп тоту, күздә тотып эш итү

ориенти́р *м* ориентир; **вы́брать пра́вильный ~** дөрес ориентир сайлау

ориенти́рование *с см.* **ориенти́ровать, ориенти́роваться** 1, 2; **~ на ме́стности** торган урыныңны билгеләү

ориенти́ровать *сов., несов. кого-что* **1.** юнәлдерү, юнәлеш бирү; ориентацияләү; **~ косми́ческий кора́бль** космик корабльне юнәлдерү **2.** *на что, в чём* төшендерү, юнәлеш бирү, аңлату; **~** *кого-л.* **в вопро́сах поли́тики** *кемгә дә булса* сәяси мәсьәләләрне аңлату

ориенти́роваться 1. *сов., несов.* юл таба алу, ориентлашу, ориентация алу; ~ **в темноте́** караңгыда юл таба алу 2. *сов., несов. прям., перен. на кого-что* юнәлеш тоту, юнәлеш алу, күздә тоту; ~ **на мая́к** маякка юнәлеш алу; ~ **на ма́ссового чита́теля** киң катлам укучыны күздә тоту 3. *несов. страд. от* **ориенти́ровать** 1

ориентиро́вка *ж см.* **ориенти́ровать, ориенти́роваться** 1, 2; ~ **в лесу́** урманда юлны жиңел таба белү

ориентиро́вочный, -ая, -ое 1. танышу өчен; ~ **полёт** танышу өчен очу 2. якынча ..., чама белән билгеләнгән; ~ **план** якынча план

оркéстр *м* 1. оркестр; **симфони́ческий** ~ симфоник оркестр; **духово́й** ~ тынлы оркестр 2. (*место для музыкантов*) музыкантлар урыны (*сәхнә алдындагы*)

оркестра́нт *м* оркестрда уйнаучы

оркестра́нтка *ж* оркестрда уйнаучы хатын (кыз)

оркестрова́ть *сов., несов. что, муз.* оркестрга салу

оркестро́вка *ж см.* **оркестрова́ть**

оркестро́в||ый, -ая, -ое оркестр ...ы, оркестр өчен язылган; ~**ая му́зыка** оркестр өчен язылган музыка

орла́н *м зоол.* диңгез бөркете

орлёнок *м* яшь бөркет, каракош баласы

орли́н||ый, -ая, -ое 1. бөркет ...ы; ~**ое гнездо́** бөркет оясы 2. *перен.* кыю гайрәтле, батыр; ~**ый взор** кыю караш ♦ ~**ый нос** кәкре борын

орли́ца *ж* ана бөркет, ана каракош

орна́мент *м* орнамент

орнамента́льн||ый, -ая, -ое 1. орнамент ...ы, орнаментлау ...ы, орнамент ясау ...ы; ~**ые рабо́ты** орнаментлау эшләре 2. *иск., лит.* орнаментлы, орнаментка бай, артык бизәкле; ~**ый стиль** орнаментлы стиль

орнаменти́ровать *сов., несов. что* орнаментлау, орнамент белән бизәкләү, бизәк төшерү; ~ **сте́ны** стеналарга бизәк төшерү

орнаментиро́вка *ж см.* **орнаменти́ровать**

орнито́лог *м* орнитология белгече, орнитолог

орнитологи́ческ||ий, -ая, -ое орнитологик, орнитология ...ы; ~**ие иссле́дования** орнитологик тикшеренүләр

орнитоло́гия *ж* орнитология (*зоологиянең кошларны өйрәнә торган бүлеге*)

оробе́лый, -ая, -ое курыккан, каушаган, шүрләгән

оробе́ть *сов.* куркып (каушап) китү, каушап калу, шүрләү

орогове́ть *сов.* мөгезләнү, мөгез матдә белән капланү

орографи́ческ||ий, -ая, -ое орографик, орография ...ы; ~**ая ка́рта** орографик карта

орогра́фия *ж* орография (*физик географиянең җир өсте рельефын, тауларны өйрәнә торган бүлеге*)

ороси́тельн||ый, -ая, -ое сугару ...ы; ~**ый кана́л** сугару каналы; ~**ая систе́ма** сугару системасы

ороси́||ть *сов. что* 1. дымландыру, юешләндерү; **дождь** ~**л зе́млю** яңгыр җирне дымландырды 2. сугару; ~**ть поля́** басуларны сугару

ороси́ться *сов.* (*пропитаться влагой*) юешләну, дымлану

ороша́ть *несов. см.* **ороси́ть**

ороша́ться *несов.* 1. *см.* **ороси́ться**; 2. *страд. от* **ороша́ть**

орошéние *с см.* **ороси́ть; иску́сственное** ~ ясалма сугару

ортодо́кс *м книж.* ортодокс, ортодоксаль карашлы кеше

ортодоксáльность *ж книжн.* ортодоксальлек

ортодоксáльн||ый, -ая, -ое *книжн.* ортодоксаль, эзлекле; ~**ые взгля́ды** ортодоксаль карашлар

ортодо́ксия *ж книжн.* (*приверженность к чему-л.*) ортодоксия (*берәр нәрсәгә нык ышанганлык, берәр нәрсәгә ортодоксаль бирелгәнлек*)

ортопéд *м* ортопедия белгече, ортопед

ортопеди́ческ||ий, -ая, -ое ортопедия ...ы, ортопедик; ~**ая о́бувь** ортопедик аяк киеме

ортопéдия *ж* ортопедия (*хирургиянең умырткалык һәм кул-аякларның кәкрәюен дәвалау белән шөгыльләнә торган бүлеге*)

оруди||е *с* 1. корал; ~**е труда́** хезмәт коралы; **прицепны́е** ~**я** тагылма кораллар 2. *перен.* чара; **язы́к** — ~**е общéния людéй** тел — кешеләрнең аралашу чарасы 3. туп, орудие; **дальнобóйное** ~**е** ераккa ата торган орудие

оруди́йный, -ая, -ое орудие[ләр] ...ы, туп ...ы; орудиеләрдән ..., туплардан ...; ~ **расчёт** орудие расчёты; **откры́ть** ~ **огóнь** орудиеләрдән ут ачу

оруёвать *несов. разг.* 1. *чем* эшләү, эш итү; **ло́вко** ~ **топоро́м** балта белән оста эш итү 2. (*распоряжаться, действовать*) эш алып бару, эш йөртү

оружéйник *м* мылтык остасы, корал остасы

оружéйный, -ая, -ое корал ...ы; ~ **заво́д** корал заводы ♦ **Оружéйная пала́та** Кораллар палатасы (*Мәскәү Кремлендәге борынгы музей*)

оруженóсец *м ист.* корал йөртүче (*урта гасырда*)

ору́жие *с прям., перен.* корал, сугыш коралы; **холо́дное** ~ салкын корал (*кылыч, хәнҗәр, пычак һ.б.ш.*); **стрелко́вое** ~ ату коралы (*мылтык, револьвер һ.б.ш.*); **печа́ть — могу́чее** ~ матбугат — бик көчле корал

орфографи́ческ||ий, -ая, -ое орфография ...ы, орфографик; ~**ий слова́рь** орфографик сүзлек; ~**ая оши́бка** орфографик хата

орфогра́фия *ж* орфография, дөрес язу кагыйдәләре

орфоэпи́ческ||ий, -ая, -ое орфоэпия ...ы, орфоэпик; ~**ие но́рмы** орфоэпик нормалар

орфоэ́пия *ж* орфоэпия, [сүзләрне] дөрес әйтү кагыйдәләре

орхиде́я *ж бот.* күке яше

оса́ *ж* шөпшә, сагызак

оса́да *ж* камау, чолгау, камап (чолгап) алу; камалыш, чолганыш

осади́ть I *сов.* 1. *что* (*подвергнуть осаде*) камау, чолгау, камап (чолгап) алу 2. *перен. кого чем, разг.* (*обременить просьбами*) теңкәгә тию, йөдәтү, йөдәтеп бетерү

осади́ть II *сов. что* (*заставить осесть*) тондыру, төпкә утырту; ~ **муть** болганчыклыкны тондыру

осади́ть III *сов.* 1. *кого-что* (*остановить*) кинәт туктату; чигендерү, артка чигендерү; ~ **ло́шадь** атны чигендерү 2. *перен. кого разг.* (*дать отпор кому-л.*) отпор бирү, башына сугу; ~ **наха́ла** оятсыз кешегә отпор бирү

оса́дка *ж* 1. (*постепенное оседание*) утыру; ~ **зда́ния** бинаның утыруы 2. *мор.* (*глубина погружения судна*) суднoның батып торуы (*суда утыру тирәнлеге*)

оса́дки *только мн.* явымнар, явым-төшем

оса́док *м* 1. утырма, утырым, юшкын 2. *перен.* (*тяжёлое чувство*) авыр тәэсир, начар тәэсир

оса́дочн||ый, -ая, -ое 1. утырма ...ы; ~**ые го́рные поро́ды** утырма тау токымнары 2. явым-төшем ...; ~**ые явле́ния** явым-төшем күренешләре

осаждáть I *несов. см.* **осади́ть** I

осаждáть II *несов. см.* **осади́ть** II

осаждáться *несов.* 1. (*выделяться из жидкости*) төпкә утыру, тону 2. (*падать на землю*) яву, жиргә төшү (*яңгыр, кар һ.б.ш. турында*) 3. *страд. от* **осаждáть** II

осаждéние *с см.* **осади́ть** II, **осаждáться** 1, 2

оса́живать *несов. см.* **осади́ть** III

оса́нистость *ж* мәһабәтлек, мәһабәт кыяфәтлелек

оса́нистый, -ая, -ое мәһабәт, мәһабәт кыяфәтле

оса́нка *ж* (*внешность*) кыяфәт, сын-гәүдә; **краси́вая** ~ матур сын-гәүдә

осатанéлый, -ая, -ое *разг.* котырынган, саташкан, явыз; ~ **враг** котырынган дошман

осатанéть *сов. разг.* котырыну, саташып китү, явызлану, ерткычлану

осва́иваться *несов.* 1. *см.* **освои́ться**; 2. *страд. от* **осва́ивать**

осведоми́тель *м* белдереп торучы, хәбәр итеп торучы

осведоми́тельн||ый, -ая, -ое (*содержащий сообщения о чём-л.*) белдерү ...ы, таныштыру ...ы; ~**ая рабóта** таныштыру эше

освéдомить *сов. кого-что* белдерү, хәбәр итү, таныштыру

освéдомиться *сов.* сорашу, белешү, сорашып белү

осведомлéние *с см.* **освéдомить, освéдомиться**

осведомлённость *ж* хәбәрдар булу, хәбәрдарлык

осведомлённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **осве́домить 2.** белә торган, хәбәрдар, таныш; **хорошо́ ~ челове́к** яхшы хәбәрдар кеше

осведомля́ть *несов. см.* **осве́домить**

осведомля́ться *несов.* **1.** *см.* **осве́домиться**; **2.** *страд. от* **осведомля́ть**

освежа́ть *несов. см.* **освежи́ть**

освежа́ться *несов.* **1.** *см.* **освежи́ться**; **2.** *страд. от* **освежа́ть**

освежева́ть *сов. что* тиресен тунау

освежи́||ть *сов.* **1.** *что* (*сделать свежим*) сафландыру, чистарту; яңарту; (*воздух*) җилләтү, алмаштыру **2.** *кого-что* көч кертү, көч бирү; яшәртеп җибәрү; **о́тдых ~л меня́** ял мине яшәртеп җибәрде **3.** *что* яңарту, искә төшерү, хәтергә төшерү; **~ть свои́ зна́ния** [үзеннең] белемнәреңне яңарту

освежи́||ться *сов.* **1.** (*стать свежим*) сафлану, чистару **2.** (*восстановиться в памяти*) искә төшү, яңару **3.** (*восстановить свои силы*) яшәреп китү; көч алу

осветри́тель *м театр.* яктыртучы, сәхнә яктыртучы

осветри́тельн||ый, -ая, -ое яктырта торган, яктырту ...ы, яктылык бирү ...ы; **~ые прибо́ры** яктырту приборлары; **~ая сеть** яктылык бирү челтәре

осве́тить *сов.* **1.** *кого-что* яктырту; **~ у́лицы электри́чеством** урамнарны электр белән яктырту **2.** *перен. что* (*объяснить, изложить*) яктырту; аңлатып бирү; сөйләп бирү

осве́титься *сов.* (*стать светлым*) яктыру, балку, яктырып (балкып) китү

освеща́ть *несов. см.* **осве́тить**

освеща́ться *несов.* **1.** *см.* **осве́титься**; **2.** *страд. от* **освеща́ть**

освеще́ние *с* **1.** *см.* **осве́тить**; **~ зда́ний** биналарны яктырту **2.** (*свет*) яктылык, яктыртылу; **иску́сственное ~** ясалма яктылык; **вече́рнее ~ ко́мнаты** бүлмәнең кичке яктыртылуы **3.** *перен.* яктырту; **но́вое ~ собы́тий** вакыйгаларны яңача яктырту

освещённость *ж физ.* яктыртылу, яктылык, яктылык дәрәҗәсе, яктыртылганлык

освиде́тельствование *с см.* **освиде́тельствовать**

освиде́тельствовать *сов. кого-что* карау, карап чыгу, тикшереп чыгу; **~ больно́го** авыруны карап чыгу

освиста́ть *сов. кого-что* сызгырып мәсхәрә итү, сызгырып куу

осви́стывать *несов. см.* **освиста́ть**

освободи́тель *м* азат итүче, коткаручы, ирекkә чыгаручы

освободи́тельн||ый, -ая, -ое азатлык ...ы, ирек ...ы; азат итә торган, азатлык китерә торган, азатлык өчен алып барылган; **~ое движе́ние** азатлык хәрәкәте

освободи́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*сделать свободным*) азат итү, ирекkә чыгару, коткарып коткару **2.** *что* (*вернуть обратно*) азат итү, кире сугышып алу; **~ го́род** шәһәрне азат итү **3.** *кого-что* (*избавить*) азат итү, коткару; **~ от дежу́рства** дежурлыктан азат итү **4.** *кого-что* (*уволить*) азат итү, (*эштән*) чыгару, алу, бушату; **~ от занима́емой до́лжности** хезмәт урыныннан чыгару **5.** *что* бушату; **~ кни́жный шкаф** китап шкафын бушату; **~ ко́мнату** бүлмәне бушату

освободи́ться *сов.* **1.** (*получить свободу*) азат булу, ирекkә чыгу, коткынлыктан (коллыктан) котылу **2.** (*избавиться от чего-л. вредного, нежелательного*) бушау, арыну, котылу **3.** (*избавиться от дел*) котылу, азат булу; **~ от заве́дования** житәкчелек эшеннән котылу **4.** (*стать пустым; стать свободным*) бушау, арыну

освобожда́ть *несов. см.* **освободи́ть**

освобожда́ться *несов.* **1.** *см.* **освободи́ться**; **2.** *страд. от* **освобожда́ть**

освобожде́ние *с см.* **освободи́ть, освободи́ться; борьба́ за ~** азат итү өчен көрәшү

освое́ние *с см.* **осво́ить**; **~ цели́нных земе́ль** чирәм җирләрне үзләштерү

осво́ить *сов. что* үзләштерү; **~ но́вое произво́дство** яңа производствоны үзләштерү

осво́иться *сов.* (*привыкнуть*) күнегү, ияләшү, үзләшү

освяти́ть *сов. что, церк.* изгеләндерү

освяща́ть *несов. см.* **освяти́ть**

освяще́ние *с см.* **освяти́ть**

оседа́ть *несов. см.* **осе́сть**

оседла́ть *сов.* **1.** *кого* иярләү; **~ коне́й** атларны иярләү **2.** *перен. кого-что, разг.* атланып утыру; **~ стул** урындыкка атланып утыру **3.** *перен. кого-что, разг.* (*подчинить себе*) муенына атланып алу, буйсындыру

осе́длость *ж* утраклык, бер урында яшәү

осёдлывать *несов. см.* **оседла́ть**

осе́дл||ый, -ая, -ое утрак, даими бер җирдә яши торган; **~ые племена́** утрак кабиләләр; **~ая жизнь** утрак тормыш

осека́ться *несов. см.* **осе́чься**

осёл *м* ишәк

осело́к *м* **1.** (*точильный камень*) кайрак, беләү **2.** *спец.* (*кыйммәтле металларны*) сынау ташы

осемене́ние *с см.* **осемени́ть; иску́сственное ~ живо́тных** хайваннарны ясалма рәвештә аталандыру

осемени́ть *сов. кого-что, биол., с.-х.* ясалма орлыкландыру (аталандыру) (*хайваннарны*)

осеменя́ть *несов. см.* **осемени́ть**

осени́||ть *сов. кого* кинәт башка килү, кинәт искә төшү; **меня́ ~ла блестя́щая иде́я** башка кинәт бик яхшы фикер килде

осе́нний, -яя, -ее көзге

о́сень *ж* көз

о́сенью *нареч.* көз көне, көзен, көзлектә

осеня́ть *несов. см.* **осени́ть**

осе́||сть *сов.* **1.** басылу, инү; **фунда́мент ~л** фундамент ингән; **земля́ ~ла** җир басылган **2.** утыру; **на дно стака́на ~ла соль** стаканның төбенә тоз утырган **3.** урнашу, утырып калу, торырга калу; **~сть на Се́вере** Төньякта торырга калу

осети́н *м* осетин

осети́ны осетиннар, осетин халкы

осети́нка *ж* осетин хатыны (кызы)

осети́нский, -ая, -ое осетин[нар] ...ы; **~ язы́к** осетин теле

осётр *м* осётр, мәрсин балыгы

осетри́на *ж* мәрсин балыгы ите, осётр балыгы ите

осетро́в||ый, -ая, -ое **1.** мәрсин балыгы ...ы, осётр ...ы; **~ая икра́** осётр уылдыгы **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* осётрчалар

осе́чк||а *ж* **1.** атылмый калу, осечка: **ружьё дало́ ~у** мылтык атылмый калды **2.** *перен. разг.* (*неудача*) уңышсызлыкка очрау, эш барып чыкмау

осе́чься *сов.* **1.** (*запнуться*) тотлыгып калу, сүзендә тукталып калу **2.** *разг.* (*потерпеть неудачу*) абыну, уңышсызлыкка очрау

оси́ливать *несов. см.* **оси́лить**

оси́лить *сов.* **1.** *кого-что* җиңү, җиңеп чыгу, өстен чыгу; **врагу́ нас не ~** дошман безне җиңеп чыга алмаячак **2.** *что, разг.* ерып чыгу; **~ матема́тику** математиканы ерып чыгу

оси́на *ж* усак

оси́нник *м* усаклык, усак урманы

оси́новый, -ая, -ое усак ...ы; **~ лист** усак яфрагы

оси́н||ый, -ая, -ое шөпшә ...ы; **~ое гнездо́** 1) шөпшә оясы; 2) *перен.* бозыклыклар оясы

оси́плый, -ая, -ое карлыккан; **~ го́лос** карлыккан тавыш

оси́пнуть *сов.* карлыгу, карлыгып бетү

осироте́лый, -ая, -ое **1.** ятим, ятим калган, үксез **2.** *перен.* иясез (буш) калган, ташланган; **~ дом** буш калган йорт

осироте́||ть *сов.* **1.** ятим калу **2.** *перен.* буш калу; яме китү; **дом ~л без хозя́ина** хуҗасыз йортның яме китте

оска́л *м* ыржайган авыз

оска́ливать *несов. см.* **оска́лить**

оска́лить *сов. что*: **~ зу́бы** тешләрне ыржайту

оска́литься *сов.* тешләрне ыржайту

оскальпи́ровать *сов. кого-что* баш тиресен тунап алу

оскандали́ться *сов.* хур булу, оятка (көлкегә) калу

осквернение *с см.* **осквернить**

осквернитель *м* мәсхәрә итүче, шакшылаучы, нәҗесләүче

осквернить *сов. кого-что* мәсхәрә итү, кара ягу, нәҗесләү

осквернять *несов. см.* **осквернить**

оскла́бить *сов. что*: **~ лицо́** (**рот**) *прост.* авыз ерып көлү

оскла́биться *сов. прост.* (*широко улыбнуться*) авыз ерып көлү

оско́лок *м* кыйпылчык, китек, ватык, ярчык; **ми́нный ~** мина ярчыгы

оско́лочн||ый, -ая, -ое **1.** ярчык ...ы; **~ое ране́ние** ярчык ярасы **2.** ярчыклы; **~ая бо́мба** ярчыклы бомба

оско́мин||а *ж*: **набить ~у** 1) теш каманы, теш камаштыру; 2) *перен.* тәнкәгә тию, туйдырып [йөдәтеп] бетерү

оскопи́ть *сов. кого* печү

оскопля́ть *несов. см.* **оскопи́ть**

оскорби́тельный, -ая, -ое хурлыклы, мыскыллы, мәсхәрәле, намуска тия торган

оскорби́ть *сов. кого-что* хурлау, мыскыллау, мыскыл итү, мәсхәрә итү, намусына тию ♦ **~ де́йствием** кыйнау, яһаклау

оскорби́ться *сов.* хурлану, гарьләнү, рәнҗү, рәнҗетелү

оскорбле́ни||е *с* **1.** *см.* **оскорби́ть**; **2.** хурлау, мыскыллау, рәнҗетү; **осы́пать ~ями** хурлап ташлау

оскорбля́ть *несов. см.* **оскорби́ть**

оскорбля́ться *несов.* **1.** *см.* **оскорби́ться**; **2.** *страд. от* **оскорбля́ть**

оскудева́ть *несов. см.* **оскуде́ть**

оскуде́ть *сов.* ярлылану, фәкыйрьләнү

ослабева́ть *несов. см.* **ослабе́ть**

ослабе́лый, -ая, -ое көчсезләнгән, хәлсезләнгән

ослабе́||ть *сов.* **1.** көчсезләнү, хәлсезләнү, зәгыйфьләнү; гажизләнү, мәлҗерәү; **больно́й ~л** авыру хәлсезләнде; **па́мять ~ла** хәтер зәгыйфьләнде **2.** басылу, йомшару, кимү, басыла (йомшара, кими) төшү; **ве́тер ~л** җил басыла төште **3.** бушаю; **реме́нь ~л** каеш бушайган

осла́би||ть *сов.* **1.** *кого-что* көчсезләндерү, хәлсезләндерү; зәгыйфьләндерү; какшату; **боле́знь ~ла его́** авыру аны хәлсезләндергән **2.** *что* кимету, йомшарту; **~ть внима́ние** игътибарны йомшарту; **~ть рабо́ту** эшне йомшарту **3.** *что* бушайту, бушайта төшү; **~ть реме́нь** каешны бушайту

ослабле́ние *с* **1.** *см.* **осла́бить**; **2.** *см.* **ослабе́ть**; **~ дисципли́ны** тәртипнең йомшаруы

осла́бля́ть *несов. см.* **осла́бить**

осла́бнуть *сов. разг. см.* **ослабе́ть**

осла́вить *сов. кого-что*, *разг.* исемен сату, данын чыгару, гайбәт тарату

ослепи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** (*очень яркий*) күз чагылдыра торган, күзне чагылдырырлык, күз явын алырлык **2.** *перен.* искиткеч, шаккатырлык; **~ая красота́** искиткеч матурлык

ослепи́||ть *сов. кого-что* **1.** (*сделать слепым*) сукырайту, күзсез калдыру **2.** (*временно притупить зрение*) күзне чагылдыру; **свет ~л меня́** яктылык күземне чагылдырды **3.** *перен.* (*поразить*) хәйран калдыру, таң калдыру, шаккаттыру, сокландыру **4.** *перен.* күзне томалау, акылын югалту, ялгыштыру; **ре́вность ~ла её** көнчелектән аның күзе томаланган

ослепле́ни||е *с* **1.** *см.* **ослепи́ть**; **2.** *перен.* күз томалану, нәрсә эшләгәнен белмәү; **де́йствовать в ~и** нәрсә эшләгәнен белмичә эш итү

ослепля́ть *несов. см.* **ослепи́ть**

осле́пнуть *сов.* **1.** (*лишиться зрения*) сукыраю, күзсез калу, күздән язу **2.** (*временно потерять способность видеть*) күз чагылу

осли́злый, -ая, -ое лайлалы; тайгак

осли́знуть *сов.* лайлалану; тайгаклану

осли́н||ый, -ая, -ое ишәк ...ы; **~ые у́ши** ишәк колагы

осли́ца *ж* ана ишәк

осложне́ние *с* **1.** *см.* **осложни́ть, осложни́ться**; **2.** (*препятствие*) тоткарлык, комачау, кыенлык, читенлек, авырлык; катлаулану **3.** өзлегү, авыру өстәлү; **~ по́сле гри́ппа** грипптан соң өзлегү

осложни́ть *сов. что* кыенлаштыру, читенләштерү, катлауландыру, авырлаштыру

осложни́||ться *сов.* кыенлашу, читенләшү, катлаулану, авыраю; **де́ло ~лось** эш кыенлашты **2.** *мед.* (*о болезни*) өзлегү, өзлегеп китү

осложня́ть *несов. см.* **осложни́ть**

осложня́ться *несов.* **1.** *см.* **осложни́ться**; **2.** *страд. от* **осложня́ть**

ослу́шаться *сов. кого-чего*, *разг.* сүз тыңламау, буйсынмау, карышу, киреләнү

осло́шаться *сов.* ялгыш ишетү, ишетеп җиткермәү

осма́ливать *несов. см.* **осмоли́ть**

осма́тривать *несов. см.* **осмотре́ть**

осма́триваться *несов.* **1.** *см.* **осмотре́ться**; **2.** *страд. от* **осма́тривать**

осме́ивать *несов. см.* **осмея́ть**

осмеле́ть *сов.* кыюлану, кыюланып китү

осме́ливаться *несов. см.* **осме́литься**

осме́л||иться *сов. на что и с неопр.* базу, батыраю, кыюлану, батырчылык итү ♦ **~юсь доложи́ть** *уст.* рөхсәт итегез әйтергә

осмея́ни||е *с см.* **осмея́ть; подве́ргнуться ~ю** адәм көлкесенә калу

осмея́ть *сов. кого-что* көлү, көлкегә калдыру

осмоли́ть *сов. что* сумалалау, сумалап чыгу, сумала белән каплау

осмо́лка *ж см.* **осмоли́ть**; **~ челна́** каекны сумала белән каплау

осмо́тр *м см.* **осмотре́ть; ~ багажа́ в тамо́жне** таможняда багажны тикшереп чыгу; **техни́ческий ~** [машиналарны] техник карау; **врачебный ~** табибның каравы (*мәс. авыруны*)

осмотре́ть *сов. кого-что* **1.** күздән кичерү, күз йөртеп чыгу; карап чыгу; **~ музе́й** музейны карап чыгу **2.** карау, тикшерү; **~ больно́го** авыруны карау

осмотре́ться *сов.* **1.** тирә-якка карану, як-якка каранып алу **2.** *перен.* (*привыкнуть*) күнегү, ияләшү; **~ в но́вом го́роде** яңа шәһәргә ияләшү

осмотри́тельность *ж* зур саклык; **де́йствовать с ~ю** зур саклык белән эш итү

осмотри́тельный, -ая, -ое бик сак, алдын-артын уйлап эш итүче

осмо́тров||ый, -ая, -ое карап тикшерү ...ы; **~ая я́ма** карап тикшерү чокыры (*автомашиналар өчен*)

осмо́трщик *м* тикшерүче, тикшереп карап торучы; **~ ваго́нов** вагоннарны тикшереп карап торучы

осмысле́ние *с см.* **осмы́слить; ~ фа́ктов** фактларны аңлап җиткерү

осмы́сленность *ж* уйлап эшләнгәнлек, акыл белән эшләнгәнлек, мәгънәлелек

осмы́сленный, -ая, -ое аңлы, акыллы, мәгънәле, акыл белән эшләнгән; **~ отве́т** мәгънәле җавап

осмы́сливать *несов. см.* **осмы́слить**

осмы́слить *сов. что* аңлау, төшенү, аңлап (төшенеп) җиткерү

осмысля́ть *несов. см.* **осмы́слить**

оснасти́ть *сов. что* **1.** җиһазлау, җиһазландыру; **~ су́дно** судноны җиһазландыру **2.** *перен.* коралландыру; **~ а́рмию** армияне коралландыру; **~ наро́дное хозя́йство передово́й те́хникой** халык хуҗалыгын алдынгы техника белән коралландыру

осна́стка *ж* **1.** *см.* **оснасти́ть**; **2.** *мор.* (*такелаж, снасти*) җиһаз, оснастка **3.** *тех.* (*оснащение*) барлык җиһаз; **~ станко́в** станокларның барлык җиһазы

оснаща́ть *несов. см.* **оснасти́ть**

оснаще́ние *с* **1.** *см.* **оснасти́ть** 2; **2.** (*оборудование*) барлык корал; җиһаз; **но́вое ~ заво́да** заводның барлык яңа җиһазы

оснащённость *ж* кораллану, җиһазланыш; коралланган булу, җиһазланган булу

осно́в||а *ж* **1.** (*остов*) нигез, төп; кыса; **2.** нигез; **нау́чная ~а** гыйльми нигез; **экономи́ческая ~а социалисти́ческого строя** социалистик төзелешнең икътисади нигезе **3.** *мн.* **~ы** (*главные положения*) нигезләр; **~ы филосо́фии** философия нигезләре **4.** *текст.* буйлык, буй җеп (*туку эшендә*) **5.** *грам.* нигез ♦ **брать за ~у** *или* **класть (положи́ть) в ~у** *что* нигез итеп алу; **лежа́ть (быть) в ~е** *чего* (*быть главным*) нигез булып тору; **на ~е** *чего в знач. предлога* ... таянып

основа́ни||е *с* **1.** *см.* **основа́ть**; **2.** салу, салыну, барлыкка килү; **восемьсо́тпятидесяти́летие ~я Москвы́** Мәскәү салынуның сигез йөз илле еллыгы **3.** (*фундамент*) нигез **4.** *мат.* нигез; **~е треуго́льника** өчпочмак нигезе **5.** (*причина, повод*) нигез, сәбәп; сылтау; **без вся́кого ~я** нигезсез; **на како́м ~и?** ни сәбәптән? **6.** *хим.* нигез; **органи́ческие ~я** органик нигезләр ♦ **до ~я** беткәнче, нигезенә кадәр; **кре́пость разру́шена до ~я** крепость нигезенә кадәр җимерелгән

основа́тель *м* нигез [ташын] салучы, оештыручы, башлап җибәрүче

основа́тельность *ж* нигезлелек, төплелек, нигезле (төпле) булу

основа́тельн||ый, -ая, -ое **1.** (*разумный, веский*) нигезле, төпле; **~ый до́вод** нигезле дәлил **2.** *разг.* (*дельный, положительный*) төпле, ышанычлы, эшлекле; **~ый челове́к** төпле кеше **3.** (*крепкий*) ныклы; **~ое сооруже́ние** ныклы корылма **4.** *разг.* (*большой по размеру, весу*) шактый зур, шактый авыр; **~ый груз** шактый авыр йөк

основа́ть *сов. что* **1.** нигез салу, кору, төзү, оештыру; **~ музе́й** музей оештыру; **~ го́род** шәһәргә нигез салу **2.** *на чём* нигезләү, дәлилләү; **~ свои́ вы́воды**

на фа́ктах үзең ясаган нәтиҗәләрне фактлар белән дәлилләү

основа́||ться *сов.* **1.** барлыкка килү, нигез салыну, корылу, төзелү; **~ лось но́вое о́бщество** яңа җәмгыять барлыкка килде **2.** *разг.* (*расположиться, поселиться*) нигезләнү, урнашу, төпләнү

основн||о́й, -а́я, -о́е **1.** төп, иң мөһим, иң әһәмиятле, асыл; **~ о́й при́нцип** төп принцип; **~ а́я зада́ча** төп бурыч **2.** *в знач. сущ.* **~ о́е** *с* төп мәсьәлә, төп нәрсә, эшнең асылы; **~ о́е уже́ сде́лано** төп нәрсә эшләнгән инде ♦ **в ~ о́м** (*в общих чертах*) нигездә, гомумән алганда; **~ о́й капита́л** *эк.* төп капитал

осно́вн||ый I, -ая, -ое *текст.* буй ..., буйлык ...; **~ые ни́ти** буйлык җепләре (*туку эшендә*)

осно́вный II, -ая, -ое *хим.* нигез ...ы, нигезле

основополага́ющ||ий, -ая, -ее төп, нигез сала торган, нигез булып торучы (тора торган); **~ие труды́** нигез булып торучы әсәрләр

основополо́жник *м* нигез салучы

осно́вывать *несов. см.* **основа́ть**

осно́вываться *несов.* **1.** *см.* **основа́ться**; **2.** *на чём* нигезләнү, таяну; **~ на фа́ктах** фактларга нигезләнү **3.** *страд. от* **осно́вывать**

осо́ба *ж ирон.* шәхес, кеше, бер кеше; **изве́стная ~** билгеле кеше; **подозри́тельная ~** шикле бер кеше

осо́бенно *нареч.* **1.** (*не как все; не как обычно*) аеруча, бик үк; **~ ва́жный** аеруча мөһим **2.** (*в особенности*) бигрәк тә, аеруча; **он ~ люби́л ру́сские пе́сни** ул аеруча рус җырларын ярата иде ♦ **не ~** бик үк ... түгел; **не ~ тала́нтливый челове́к** бик үк талантлы кеше түгел

осо́бенност||ь *ж* үзенчәлек, башкачылык, аерымлылык ♦ **в ~и** (*преимущественно*) аеруча, аерата, бигрәк тә

осо́бенн||ый, -ая, -ое үзенчәлекле, үзенә бер төрле, үзенә башка; **отлича́ться ~ой доброто́й** үзенә бер төрле яхшылык белән аерылып тору

особня́к *м* (*кирәк-яраклары җитешле*) аерым йорт

особняко́м *нареч.* аерым, ялгыз, бер-үзе, башкалардан читтә; **держа́ться ~** үзен башкалардан читтә тоту

осо́б||ый, -ая, -ое **1.** (*особенный*) аерым, үзенә бер төрле, үзенә башка; **совсе́м ~ый цвет** бөтенләй үзенә башка бер төс **2.** (*отдельный*) аерым, махсус; **~ая ко́мната** аерым бүлмә; **~ые права́** махсус хокуклар ♦ **~ое мне́ние** аерым фикер

о́собь *ж биол.* шәхес, зат, аерым бер нәрсә

осове́лый, -ая, -ое *разг. см.* **осолове́лый**

осове́ть *сов. прост.* мәлҗерәү, мәлҗерәп төшү

осовреме́нивать *несов. см.* **осовреме́нить**

осовреме́нить *сов. что* заманча итү, хәзерге заманга туры китерү; **~ тема́тику иссле́дований** фәнни хезмәтләрнең тематикасын хәзерге заманга туры китерү

осознава́ть *несов. см.* **осозна́ть**

осознава́ние *с см.* **осознава́ть; ~ необходи́мости учи́ться** укырга кирәклекне аңлап җиткерү

осозна́ть *сов. что* аңлау, төшенү, аңлап (төшенеп) җитү; **~ своё положе́ние** үз хәленне аңлау

осо́ка *ж* кыяк, күрән

осоко́рник *м* кара тирәклек

осоко́рь *м бот.* кара тирәк, кара тополь

осолове́ть *сов.* мәлҗерәү, изрәү, йокымсырау

осолове́л||ый, -ая, -ое (*полусонный*) мәлҗерәп төшкән, мәлҗерәгән; тонган; **~ый вид** мәлҗерәгән кыяфәт; **~ые глаза́** тонган күзләр

осо́т *м* билчән

о́сп||а *ж* чәчәк (*авыру*); **приви́ть ~у** чәчәк салу

оспа́ривать *несов.* **1.** *см.* **оспо́рить**; **2.** *что* даулау, дәгъвалау, алырга тырышу; **~ пе́рвую пре́мию** беренче премияне дәгъвалау

о́спенный, -ая, -ое чәчәк ...ы

о́спина *ж* шадра, чәчәк шадрасы

оспо́рить *сов. что* каршы килү, килешмәү, ризасызлык белдерү, бәхәсле дип игълан итү

осрами́ть *сов. кого-что* оятка калдыру, оятлы итү, хур итү

осрами́ться *сов.* оятка калу, оятлы булу, хур булу

остава́ться *несов. см.* **оста́ться**

оста́вить *сов.* **1.** *кого-что* калдыру; онытып калдыру; **~ ребёнка до́ма** баланы өйдә калдыру; **~ чемода́н в ваго́не** вагонда чемоданны онытып калдыру **2.** *что* (*сохранить, приберечь*) калдыру; **~ *для кого-л.*** **биле́т в теа́тр** театрга *кемгә дә булса* билет калдыру; **~ хлеб на у́жин** кичке ашка икмәк калдыру **3.** *кого-что* калдыру; **~ пол некра́шеным** идәнне буямый калдыру; **~ зако́н в си́ле** законны көчендә калдыру; **~ вопро́с откры́тым** мәсьәләне ачык калдыру **4.** *что* (*передать*) калдыру; **~ насле́дство** мирас калдыру **5.** *кого-что* калдыру, алып калу; **~ госте́й ночева́ть** кунакларны кунарга алып калу **6.** *кого-что* ташлау, ташлап [калдырып] китү; калдыру; **~ семью́** гаиләсен ташлап китү **7.** *что* (*прекратить*) ташлау; туктату; **~ разгово́ры** сөйләшүне туктату **8.** *кого-что без чего* ...сыз калдыру; **~ без хле́ба** икмәксез калдыру; **~ про́сьбу без внима́ния** үтенечне игътибарсыз калдыру ♦ **~ дурако́м (в дурака́х)** ≈ төпсез чанага утырту; ≈ кәкре каенга терәтү; **~ с но́сом** коры калдыру; **~ по себе́ па́мять** исем калдыру; **не ~ ка́мня на ка́мне** ≈ көлен күккә очыру

оставля́||ть *несов. см.* **оста́вить** ♦ **~ет жела́ть лу́чшего** шәптән түгел

остальн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*прочий*) калган, башка, бүтән **2.** *в знач. сущ.* **~ о́е** *с* калган[ы], бүтән[е], башка[сы]; **~ о́е возьмём за́втра** калганын иртәгә алырбыз **3.** *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн.* башкалар, калганнар, бүтәннәр; **ну́жно дожда́ться ~ы́х** башкаларны көтәргә кирәк

остана́вливать *несов. см.* **останови́ть**

остана́вливаться *несов.* **1.** *см.* **останови́ться**; **2.** *страд. от* **остана́вливать**

оста́нки *только мн.* үлек, мәет

останови́ть *сов.* **1.** *кого-что* туктату; **~ по́езд** поездны туктату; **~ рабо́ту заво́да** заводны эштән туктату **2.** *кого-что* (*сдержать*) тыю; **~ шалуна́** шаяннны тыю **3.** *что* (*направить на кого-что-л.*) төшерү, ташлау, юнәлтү; **~ взгляд** *на чём-л. берәр нәрсәгә* күз төшерү

останови́ться *сов.* **1.** туктау, тукталу, туктап (тукталып) калу; **~ на перекрёстке** урам чатында туктап калу **2.** туктау, тукталу, төшү; **~ у знако́мых** танышларга төшү **3.** *на чём* (*задержаться*) тукталу, тукталып китү; **останови́мся на сле́дующих фа́ктах** түбәндәге фактларга тукталыйк **4.** *на ком-чём* (*прийти к заключению, склониться к чему-л.*) нәтиҗәгә килү, риза булу, күну

остано́вк||а *ж* **1.** *см.* **останови́ть** I; **останови́ться** I; **2.** (*перерыв, пауза*) тукталу, туктап тору (*суздә, хәрәкәттә һ.б.ш.*); **говори́ть без ~и** тукталмыйча сөйләү **3.** (*место*) тукталыш, туктау урыны; **трамва́йная ~а** трамвай тукталышы ♦ **~а за** *кем-чем* эш нәрсәдә тора

остано́вочный -ая, -ое туктау ...ы, тукталу ...ы; **~ пункт** туктау пункты

оста́т||ок *м* **1.** калдык, калган өлеш; **~ок обе́да** төшке аш калдыклары **2.** *обычно мн.* **~ки** калдыклар; **~ки крепостно́й стены́** крепость диварының калдыклары **3.** *обычно мн.* **~ки** (*отбросы*) калдык, калдык-постык; сайландык; **нефтяны́е ~ки** нефть калдыклары **4.** калган өлеш; **~ок жи́зни** гомернең калган өлеше; **~ок дня** көннең калган өлеше **5.** *мат.* калдык ♦ **без ~ка** калдыксыз; тулысынча, бөтенләй

оста́точн||ый, -ая, -ое калдык; **~ые су́ммы** калдык суммалар; **~ые о́рганы** калдык әгъзалар (рудиментлар)

оста́ться *сов. в разн. знач.* калу; **~ на́ зиму в дере́вне** кышка авылда калу; **~ на второ́й год** класстан күчми калу; **~ при пре́жнем мне́нии** элекке фикерендә калу; **~ без де́ла** эшсез калу; **~ живы́м** исән калу; **~ позади́** артка калу; **~ в живы́х** үлми калу ♦ **~ на бума́ге** кәгаздә калу, эшкә ашмау; **~ на боба́х** төп башына утырып калу; **~ в дурака́х** ≈ төпсез чанага утыру; **~ ни с че́м** коры калу; **~ при пи́ковом интере́се** коры калу, уңышсызлыкка очрау

остекленéть *сов.* тону; пыялалану (*күз турында*)

остекли́ть *сов. что* пыялалау, пыяла кую; **~ о́кна** тәрәзәләргә пыяла кую

остекля́ть *несов. см.* **остекли́ть**

остеолóгия *ж* остеология (*анатомиянең сөякләрнең формасын һәм төзелешен өйрәнә торган булеге*)

остепени́ть *сов. кого* басынкыландыру, акылга утырту

остепени́ться *сов.* басынкылану, акылга утыру

остепеня́ть *несов. см.* **остепени́ть**

остепеня́ться *несов. см.* **остепени́ться**

остервене́лый, -ая, -ое *разг.* (*неистовый, исступлённый*) котырган, шашкан, ярсыган

остервене́ть *сов.* котыру, шашу

остервени́ться *сов.* котырыну, шашыну

остерега́ть *несов. см.* **остере́чь**

остерега́||ться *несов. кого-чего* сакланy, сак булу; **~ться просту́ды** салкын тиюдән саклану; **~йся э́того челове́ка!** бу кешедән сак бул!

остере́чь *сов. кого* (*предупредить, предостеречь*) искәртү, кисәтү, алдан әйтеп кую

остере́чься *сов. см.* **остерега́ться**

о́стов *м* остов, каркас; **~ корабля́** корабль каркасы

остолбене́лый, -ая, -ое *разг.* катып калган

остолбене́ть *сов.* катып калу, багана кебек кату

остоло́п *м бран.* аңгыра, мәнсез, тинтәк, күзле бүкән

осторо́жничать *несов. разг.* артык сак булу, артык сак кылану, артык саклык күрсәтү

осторо́жность *ж* саклык, сак булу, абайлылык

осторо́жн||ый, -ая, -ое сак, сакланучан, абай; **~ый челове́к** сак кеше; **быть ~ым** абай булу

осточерте́ть *сов. кому, прост.* биздерү, туйдыру, туйдырып бетерү

остраки́зм *м книжн.* (*изгнание, гонение*) илдән сөрү; эзәрлекләү, кысу, җәберләү

остра́стк||а *ж разг.* куркыту; **побо́и́ть для ~и** куркыту өчен генә кыйнап ташлау

остре́ц *м бот.* кыяк үлән

острига́ть *несов. см.* **остри́чь**

острига́ться *несов.* 1. *см.* **остри́чься**; 2. *страд. от* **острига́ть**

остриё с 1. оч; йөз, үткен як; **~ штыка́** штык очы; **~ са́бли** кылыч йөзе 2. *перен.* оч, иң үткен як; ук; **~ кри́тики** тәнкыйть угы (үткен ягы)

остри́ть I *несов. что* (*делать острым*) очлау; үткенләү, чарлау, кайрау

остри́ть II *несов.* (*говорить остроты*) тапкыр сүзләр әйтү, үткен сүзләр әйтү, җорлану

остри́чь *сов.* 1. *что* алу, алдыру; кырку, кыркып алу; кисү; **~ во́лосы** чәч алдыру; **~ но́гти** тырнак кисү 2. *кого-что* йонын алу, чәчен алу; **~ овцу́** сарыкның йонын алу

остри́чься *сов.* чәч алдыру, чәч кистерү

о́стров *м* утрау, атау; **необита́емый ~** кеше яшәми торган утрау

островёрх||ий, -ая, -ое очлы башлы; **~ая ба́шня** очлы башлы манара

островитя́нин *м* утрау кешесе, утрауда яшәүче

островитя́нка *ж* утрауда яшәүче хатын (кыз)

островн||о́й, -а́я, -о́е утрау ...ы; утраудагы, утрауга урнашкан; **~ о́й жи́тель** утрау кешесе; **~ о́е госуда́рство** утраудагы дәүләт

острово́к *м уменьш. от* **о́стров**; утраучык ◆ **~ безопа́сности** куркынычсызлык мәйданы (*транспорт юлында*)

остро́г *м уст.* төрмә, зиндан, баструк

остро́га *ж* чәнечке, балык чәнчү кораллы

острогла́зый, -ая, -ое *разг.* үткен күзле; зирәк, очлы күзле

острогу́бцы *только мн.* (*кусачки*) каргаборын

остродефици́тный, -ая, -ое гаять җитешми торган, үтә дефицит ...; **~ това́р** гаять җитешми торган товар

остроза́разный, -ая, -ое үтә йогышлы

острозу́бый, -ая, -ое үткен (очлы) тешле

остроконе́чн||ый, -ая, -ое очлы, очлы башлы; **~ая ба́шня** очлы башлы манара

остроли́ст *м бот.* очлы яфрак (*мәңге яшел үсемлек*)

остроли́цый, -ая, -ое озынча битле

остроно́с||ый, -ая, -ое 1. очлы борынлы; (*о птицах*) очлы томшыклы; **~ый мальчуга́н** очлы борынлы малай 2. очлы башлы; **~ые боти́нки** очлы башлы ботинка

остросло́в *м* җор кеше, тапкыр сүзле кеше

остросло́вие тапкыр сүзлелек

остросло́вить *несов. см.* **остри́ть** II

остро́та *ж* тапкыр сүз, үткен сүз, җор сүз

острота́ *ж* 1. үткенлек; **~ ножа́** пычакның үткенлеге 2. *перен.* үткенлек, зирәклек; **~ ума́** акыллның зирәклеге; **~ зре́ния** күзнең үткенлеге 3. (*пряность*) ачылык, кыркулык; **~ со́уса** соусның ачылыгы 4. *перен.* (*крайняя напряжённость*) киренкелек, кискенлек; **~ положе́ния** хәлнең кискенлеге

остроуго́льник *м мат.* кысынкы почмаклык

остроуго́льный, -ая, -ое *мат.* кысынкы почмаклы; **~ треуго́льник** кысынкы почмаклы өчпочмак

остроу́мие *с* тапкырлык, тапкыр сүзлелек; үткен акыллылык

остроу́мничать *несов. разг.* үткен акыллы булып күренергә тырышу, тапкырлык күрсәтергә маташу

остроу́мн||ый, -ая, -ое үткен сүзле, үткен телле; тапкыр, җор; **~ое выраже́ние** тапкыр әйтем

о́стр||ый, -ая, -ое 1. үткен; **~ый нож** үткен пычак 2. очлы, очлы башлы; **~ый нос ло́дки** көймәнең очлы борыны 3. *перен.* үткен, зирәк; очлы; **~ый ум** зирәк акыл; **~ый глаз** очлы күз 4. *перен.* чәнечкеле, зәһәрле, үткен, әче; **~ый язы́чо́к** әче тел; **~ая шу́тка** зәһәрле шаярту 5. *перен.* әче, ачы; **~ый за́пах** ачы ис 6. *перен.* көчле, каты; кискен; **~ая боль** каты авырту ◆ **~ый у́гол** *мат.* кысынкы почмак

остря́к *м разг.* җор кеше, үткен телле, тапкыр сүзле кеше

остуди́ть *сов. что* суыту, салкынайту

остужа́ть *несов. см.* **остуди́ть**

оступа́ться *несов. см.* **оступи́ться**

оступи́ться *сов.* 1. (*неудачно ступить*) ялгыш басу, сөртенү 2. *перен.* (*совершить ошибку*) ялгышу, ялгышлык ясау

остыва́ть *несов. см.* **остыть, остыну́ть**

остыну́ть *сов. см.* **остыть**

остыть||ть *сов.* 1. суыну; **чай ~л** чәй суынды 2. *к кому-чему и без доп.* (*охладеть*) күнел салкынаю, күнел кайту, басылу

ость *ж* 1. (*у злаков*) кылчык, башак кылчыгы 2. (*в мехе*) кыл

осуди́ть *сов.* 1. *кого-что* (*признать дурным*) гаепләү, гаепле дип табу, начар дип табу 2. *кого, юр.* хөкем итү; **~ престу́пника** җинаятьчене хөкем итү 3. *перен. кого-что на что* (*обречь на что-л.*) дучар итү

осужда́ть *несов. см.* **осуди́ть**

осужде́ние *с* 1. *юр.* хөкем итү, гаепләп карар чыгару 2. (*порицание*) шелтә, хурлау, начар дип табу

осуждённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **осуди́ть**; 2. *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* хөкем ителгән

осу́нуться *сов.* бик ябыгу, суырылу, бетеренү

осуша́ть *несов. см.* **осуши́ть**

осуше́ние *с см.* **осуши́ть** I; **~ боло́т** сазлыкларны киптерү

осуши́тельный, -ая, -ое киптерү ...ы, корыту ...ы; **~ кана́л** киптерү каналы

осуши́ть *сов. что* 1. киптерү, корыту; **~ боло́то** сазлыкны киптерү 2. *разг.* (*выпить содержимое*) эчәп бетерү, беткәнче эчү ◆ **~ слёзы** *кому кемне дә булса* юату; **~ глаза́** елап [елаудан] туктау

осу́шка *ж см.* **осуши́ть** I

осуществи́мость *ж* тормышка (гамәлгә) ашырырлык булу, үтәлерлек булу, кулдан килерлек булу

осуществи́м||ый, -ая, -ое тормышка ашырырлык, тормышка ашырылырлык, булдыра алырлык, кулдан килерлек; **~ые пла́ны** тормышка ашырырлык планнар

осуществи́ть *сов. что* тормышка (гамәлгә) ашыру, үтәү

осуществи́||ться *сов.* тормышка (гамәлгә) ашу, үтәлү; **мечта́ ~лась** хыял тормышка ашты

осуществле́ние *с см.* **осуществи́ть, осуществи́ться**; **~ прое́кта** проектның тормышка ашырылуы

осуществля́ть *несов. см.* **осуществи́ть**

осуществля́ться *несов.* 1. *см.* **осуществи́ться**; 2. *страд. от* **осуществля́ть**

осциллогра́мма *ж физ.* осциллограмма

осциллогра́ф *м физ.* осциллограф (*электрик процессларның вакытка карап үзгәруен яза торган автомат прибор*); **электро́нный ~** электроник осциллограф

осчастли́вить *сов. кого-что* бәхетле итү

осчастли́вливать *несов. см.* **осчастли́вить**

осы́па||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*покрыть сыпучим*) сибу, сибеп чыгу **2.** *кого-что* (*сплошь покрыть*) [тоташ] каплау, сибелу; **не́бо ~но звёздами** күктә йолдызлар сибелгән **3.** *перен. кого-что чем* күмү, күмеп ташлау; **~ть пода́рками** бүләккә күмү **4.** *что* кою; **дере́вья ~ли свои́ ли́стья** агачлар яфракларын койдылар **5.** *что* (*развалить что-л. сыпучее*) тарату, ишү; **~ть ку́чу песка́** ком өемен ишү

осыпа́ть *несов. см.* **осы́пать**

осы́па||ться *сов.* **1.** (*обвалиться*) җимерелү, ишелү, җимерелеп (ишелеп) төшү **2.** коелу, коелып бетү (төшү); **лепестки́ ~лись** таҗ яфракчыклары коелган

осыпа́ться *несов.* **1.** *см.* **осы́паться**; **2.** *страд. от* **осыпа́ть**

о́сыпь *ж геол.* ишелмә (*тау токымнарының таркалуыннан барлыкка килгән өем*)

ось *ж* **1.** (*стержень*) күчәр; **пере́дняя ~** алгы күчәр **2.** (*воображаемая прямая линия*) күчәр, үзәк; **~ враще́ния Земли́** Җирнең әйләну күчәре; **~ симме́трии** *мат.* симметрия күчәре; **о́си координа́т** *мат.* координат күчәрләре **3.** *перен.* үзәк

осьминóг *м зоол.* сигезаяк

осяза́емость *ж* сизелүчәнлек, сизелә торган булу

осяза́ем||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **осяза́ть; 2.** капшап сизелә (сизә) торган **3.** *перен.* сизелерлек, сизелеп торган; **~ые успе́хи** сизелерлек уңышлар

осяза́ни||е *с* тиеп (капшап) сизү; сизем, сиземләү, тою; **о́рганы ~я** тою органнары

осяза́тельный, -ая, -ое **1.** (*служащий для осязания*) сизә торган, сизү ...ы, тою ...ы; **~ о́рган** тою әгъзасы **2.** *перен.* (*значительный*) сизелерлек, күзгә күренерлек; **~ результа́т** сизелерлек нәтиҗә

осяза́ть *несов. кого-что* капшап (тиеп) сизү, тою, сиземләү

от (ото) *предлог с род. п.* **1.** (*при указ. на исходную точку чего-л.*) ...дан, ...дан алып; **отплы́ть ~ бе́рега** яр буеннан йөзеп китү; **~ восьми́ до десяти́** сигездән алып унга кадәр **2.** (*при указ. на источник чего-л.*) ...дан; **узна́ть** *что-л.* **~ дру́га** *берәр нәрсәне* дустыңнан ишетеп белү **3.** (*при указ. на целое, которому принадлежит часть*) ...ы; **пу́говица ~ пальто́** пальто төймәсе; **ключ ~ замка́** йозак ачкычы **4.** (*при указ. на что-л. удаляемое, избегаемое*) ...дан, каршы; **лека́рство ~ ка́шля** ютәлгә каршы дару; **защи́та ~ врага́** дошманнан саклану **5.** (*при указ. на причину, основание чего-л.*) ...дан; **петь ~ ра́дости** шатлыктан җырлау **6.** (*при указ. на предмет, к-рый противопоставляется первому*) ...дан; **отлича́ть добро́ ~ зла** яхшылыкны яманлыктан аеру **7.** (*при обознач. даты документа*) ...да язылган; **прика́з ~ пе́рвого а́вгуста** беренче августта язылган приказ **8.** (*при указ. на временну́ю последовательность*) ...дан ...га; **год ~ го́ду** елдан елга; **день ото дня́** көннән көнгә ♦ **вре́мя ~ вре́мени** вакыт-вакыт; **~ ма́ла до вели́ка** яшәкарты, һәммәсе; **~ всей души́** чын күңелдән

от- (ото-, отъ-) *фигыль ясагыч приставка* **1.** *«берәр эшне тәмамлау, төгәллә, хәрәкәтне ахырга китереп җиткерү, туктату» дигән мәгънәне белдереп, татарчага «бетерү» дигән ярдәмче фигыль аша тәрҗемә ителә, мәс.* **отдежу́рить** дежурить итеп бетерү; **отрабо́тать** эшләп бетерү **2.** *«ерагаю, ераклашу, читләшү, читкә китү» мәгънәләрен белдереп, «китү» дигән ярдәмче фигыль аша тәрҗемә ителә, мәс.* **отлете́ть** очып китү; **отбежа́ть в сто́рону** читкә йөгереп китү; **отплы́ть от бе́рега** яр буеннан йөзеп китү **3.** *«бер бөтеннән аерым кисәген яки икенче берәр әйберне аеру» мәгънәсен аңлатып, «алу» дигән ярдәмче фигыль аша тәрҗемә ителә, мәс.* **отре́зать кусо́к хле́ба** бер телем икмәк кисеп алу; **отклей́ить ма́рку** марканы куптарып алу **4.** *фигыльдә «-ся» суффиксы булса һәм ул «берәр нәрсәдән баш тарту» мәгънәсен аңлатса, «котылу», «сылтау табу» сүзләре ярдәмендә тәрҗемә ителә, мәс.* **отписа́ться** язып котылу; **отговори́ться** сылтаулар табып баш тарту

ота́ва *ж с.-х.* курпы

ота́пливать *несов. см.* **отопи́ть**

ота́плива||ться *несов.* ягылу, ягып җылытылу; **дом не ~ется** өй ягылмый

ота́ра *ж* сарык көтүе

отба́вить *сов. что, чего* киметү, азайту, киметә (азайта) төшү

отба́вка *ж см.* **отба́вить**

отбавля́||ть *несов. см.* **отба́вить**; **хоть ~й** кирәгеннән артык күп, кая куяр җир юк

отбараба́нивать *несов. см.* **отбараба́нить**

отбараба́нить *сов.* **1.** (*кончить барабанить*) барабан кагудан туктау **2.** *что и без доп., прост.* [ашык-пошык] уйнап алу; **~ вальс** ашык-пошык вальс уйнап алу

отбега́ть *несов. см.* **отбежа́ть**

отбежа́ть *сов.* йөгереп (чабып) китү

отбе́ливать *несов. см.* **отбели́ть**

отбели́ть *сов. что* агарту, акшарлау, агартып (акшарлап) чыгу

отбе́лка *ж см.* **отбели́ть; ~ холста́** киндер агарту

отбе́льный, -ая, -ое *спец.* агарту ...ы; агартылган; **~ цех** агарту цехы

отбива́ть *несов.* **1.** *см.* **отби́ть; 2.** тыкылдату, шак-шак иттерү ♦ **~ шаг** шак-шак басып атлау; **~ дробь** тыкылдату

отбива́ться *несов.* **1.** *см.* **отби́ться; 2.** *страд. от* **отбива́ть**

отби́вка *ж см.* **отби́ть** 6, 7

отбивн||о́й, -а́я, -о́е отбивной, тапалган (*итне суккалап, йомшартып ясалган*); **~а́я котле́та** отбивной котлет

отбира́ть *несов. см.* **отобра́ть**

отби́ть *сов.* **1.** *что* (*отразить*) кире кайтару, сугып кире кайтару (җибәрү); **~ нападе́ние** һөҗүмне кире кайтару **2.** *кого-что* (*вернуть с боем*) сугышып алу, сугышып кире алу; **~ го́род** шәһәрне сугышып кире алу **3.** *кого, разг.* үзенә карату; үзенә тартып алу **4.** *что* китеп төшерү, ватып (сындырып) төшерү; **~ ру́чку у ча́йника** чәйнекнең тоткасын ватып төшерү **5.** *перен. что, разг.* (*удалить, уничтожить*) бетерү; **~ за́пах** ис килүне бетерү **6.** *что* (*наточить*) таптау; **~ кос** чалгы таптау **7.** *что* (*обозначить ударами, звоном*) сугу, көй чыгарып сугу; жеп сугу; **~ такт руко́й** кул белән көй чыгарып сугу **8.** *что* (*повредить*) бәреп имгәтү; суга-суга авырттырып бетерү; суга-суга авырттыру; **~ ладо́ни** суга-суга уч төпләрен авырттыру

отби́ться *сов.* **1.** һөҗүмне кире кайтару; **~ от врага́** дошманның һөҗүмен кире кайтару **2.** *разг.* аерылу, аерылып калу; **~ от табуна́** көтүдән аерылып калу **3.** (*отломаться*) кителеп төшү, сынып төшү, ватылып төшү ♦ **~ от рук** кулдан ычкыну, буйсынмый башлау, сүз тыңламый башлау; **~ от до́ма** өйдән бизү

отблагодари́ть *сов. кого-что за что* рәхмәт әйтү (белдерү), яхшылык белән җавап кайтару

о́тблеск *м* чагылыш, шәүлә, ут шәүләсе; **~и пла́мени** ялкын шәүләләре

отбо́||й *м* **1.** *см.* **отби́ть** 1, 6, **отби́ться** 1; **2.** (*сигнал*) отбой ♦ **~ю нет** *от кого-чего* бик күп, чиксез күп

отбо́йный, -ая, -ое вата торган; **~ мо́лот[о́к]** вата торган чүкеч

отбомби́ться *сов. разг.* бомбалауны тәмамлау, бомбаларны ташлап бетерү

отбо́р *м см.* **отобра́ть** ♦ **есте́ственный ~** табигый сайланыш; **иску́сственный ~** ясалма сайланыш (*токымны яхшырту өчен*)

отбо́рн||ый, -ая, -ое **1.** сайланма, ин яхшы, сайлап алынган; **~ые я́блоки** сайланма алмалар **2.** *разг.* (*неприличный*) әшәке, оятсыз; **~ая ру́гань** оятсыз сүгенү

отбо́рочн||ый, -ая, -ое сайлап алу ...ы; сайлап ала торган, сайлап алу өчен үткәрелгән; **~ые соревнова́ния** сайлап алу ярышлары; **~ая коми́ссия** сайлап ала торган комиссия

отбра́сывать *несов. см.* **отбро́сить**

отбрива́ть *несов. см.* **отбри́ть**

отбри́ть *сов. кого-что, прост.* (*резко ответить*) кырт кисеп җавап бирү

отбро́с *м* ташландык, калдык-постык, чүп-чар ♦ **~ы о́бщества** түбәнлеккә төшкән кешеләр

отбро́сить *сов.* **1.** *кого-что* алып ташлау, читкә ыргыту; **~ ка́мень с доро́ги** ташны юлдан алып ташлау **2.** *перен. кого-что* (*заставить отступить*) чигендерү, чигенергә мәҗбүр итү **3.** *перен. что, разг.* кире кагу, [алып] ташлау, ваз кичү; **~ сомне́ния** шикшөбһәләрне алып ташлау **4.** *что* (*свет, тень*) төшерү

отбукси́ровать *сов. что* буксир белән алып китү, буксирга алып илтеп кую

отбыва́ние *с см.* **отбы́ть** 2; **~ пови́нности** хезмәт йөкләмәсен үтәү

отбыва́ть *несов. см.* **отбы́ть**

отбы́тие *с см.* **отбы́ть**; ~ **по́езда** поездның китүе

отбы́ть *сов.* 1. китү, китеп бару; **делега́ция отбыла́ на ро́дину** делегация туган иленә кайтып китте 2. *что* (*пробыть определённый срок*) үтәү, срогын тутыру, ...да булып кайту; ~ **ва́хту** вахтада булып кайту; ~ **срок наказа́ния** җәзалау срогын тутыру

отва́га *ж* батырлык, кыюлык, гайрәт

отва́дить *сов. кого-что от чего, прост.* биздерү, ташлату; ~ **от куре́ния** тәмәке тартуны ташлату

отва́живать *несов. см.* **отва́дить**

отва́живаться *несов. см.* **отва́житься**

отва́житься *сов. на что и с неопр.* кыюлык (батырчылык) итү, тәвәккәллек итү, базу

отва́жность *ж* батырлык, кыюлык, йөрәклелек, гайрәтлелек

отва́жный, -ая, -ое батыр, кыю, тәвәккәл, йөрәкле, гайрәтле, курыкмас; ~ **во́ин** батыр сугышчы

отва́л *м* 1. *см.* **отвали́ть** 1, 3; ~ **пласто́в** катламнарны әйләндереп салу 2. (*пласт земли*) өем, чокыр казыганда читкә өелгән өем 3. (*насыпь из пустых пород*) ташландык тау токымы өеме ♦ **до ~а (~у)** гарык булганчы; **нае́сться до ~а** гарык булганчы ашау

отва́ливать *несов. см.* **отвали́ть**

отва́ливаться *несов.* 1. *см.* **отвали́ться**; 2. *страд. от* **отва́ливать**

отвали́ть *сов. что* 1. читкә аударып ташлау, читкә этәреп кую; әйләндереп салу; ~ **ка́мень от вхо́да** керү юлыннан ташны читкә этәреп кую 2. *прост.* (*расщедриться*) чыгарып салу, чыгарып бирү; ~ **миллио́н рубле́й** миллион сум чыгарып салу 3. *без доп.* (*отчалить*) кузгалып китү (*суднолар турында*)

отвали́||ться *сов.* 1. кубу, кубып төшү; **штукату́рка ~лась** штукатурка кубып төшкән 2. *разг.* (*откинуться*) гәүдәне артка ташлау 3. *прост.* (*насытившись, отодвинуться*) туеп читкә тайпылу

отва́р *м* шулпа; **ри́совый ~** дөге шулпасы

отва́ривать *несов. см.* **отвари́ть**

отва́риваться *несов.* 1. *см.* **отвари́ться**; 2. *страд. от* **отва́ривать**

отвари́ть *сов. что* пешерү, пешереп алу; ~ **мя́со** ит пешерү

отвари́ться *сов.* пешү, пешеп җитү, кайнап җитү

отварн||о́й, -а́я, -о́е пешкән, пешер[ел]гән; ~**о́е мя́со** пешкән ит

отве́дать *сов. что, чего, уст.* (*попробовать*) татып карау, ашап (эчеп, кабып) карау, авыз итү

отве́дывать *несов. см.* **отве́дать**

отвезти́ *сов. кого-что* 1. (*доставить*) илтү, илтеп кую, илтеп тапшыру 2. (*везя, убрать*) читкә алып китү, илтеп ташлау, алып китеп ташлау; ~ **ка́мни в сто́рону от доро́ги** ташларны юлдан читкә алып китү

отверга́ть *несов. см.* **отве́ргнуть**

отве́ргнуть *сов. кого-что* кире кагу, кабул итмәү; ~ **по́мощь** ярдәмне кабул итмәү

отвердева́ть *несов. см.* **отверде́ть**

отверде́лость *ж* каткан урын, катыланган җир

отверде́л||ый, -ая, -ое каткан, катыланган; катып калган; ~**ая о́пухоль** каткан шеш

отверде́ние *с* 1. *см.* **отверде́ть**; 2. *см.* **отверде́лость**

отверде́ть *сов.* кату, катылану, катып калу

отве́рженность *ж книжн.* читләтелгәнлек, читкә кагылганлык

отве́рженный, -ая, -ое *книжн.* читкә кагылган; читләтелгән

отверну́ть *сов. что* 1. (*повернуть в сторону*) читкә бору; ~ **лицо́** битне (йөзне) читкә бору 2. кайтару, кайтарып кую; ~ **полу́ шу́бы** тунның чабуын кайтарып кую 3. (*открыть*) бору, ачу, борып ачу; ~ **кран** кранны борып ачу 4. (*отвинтить*) борып алу, борып чыгару 5. *разг.* (*оторвать*) каерып алу, каерып чыгару; өзеп алу; ~ **ку́кле но́гу** курчакның аягын өзеп алу

отверну́||ться *сов.* 1. (*повернуться в сторону*) борылу, читкә борылу 2. кайтарылу; **пола́ шу́бы ~лась** тунның чабуы кайтарылды 3. (*открыться*) ачылу, борылып ачылу; **кран ~лся** кран ачылган 4. (*отвинтиться*) борылып чыгу 5. *перен. от кого* (*перестать общаться*) читләшү, араны өзү

отве́рстие *с* 1. тишек, тишем, ярык; ~ **в стене́** стенадагы тишек; ~ **руже́йного ду́ла** мылтык көпшәсенең тишеге; **сквозно́е ~** үтәли тишем

отверте́ть *сов. разг. см.* **отверну́ть** 4

отверте́ться *сов.* 1. *разг. см.* **отверну́ться** 4; 2. *от чего, прост.* (*уклониться*) сылтау табып баш тарту, хәйләләп котылу

отвёртка *ж* отвёртка, шәреп боргыч

отвёртывать *несов. см.* **отверну́ть**

отвёртываться *несов.* 1. *см.* **отверну́ться**; 2. *страд. от* **отвёртывать**

отве́с *м* 1. *тех.* шакул, асма (*вертикаль юнәлешне билгеләү өчен*) 2. (*вертикальный склон*) текә яр

отве́сить *сов.* 1. *что, чего* (*взвесить*) үлчәп бирү 2. *что, прост.* (*нанести удар*) салып җибәрү, сугып җибәрү, кундыру ♦ ~ **покло́н** сәламләп баш ию, иелеп сәлам бирү

отве́сн||ый, -ая, -ое текә; ~**ая скала́** текә кыя

отвести́ 1. *кого-что* илтеп кую (*җитәкләп, ияртеп*); ~ **ребёнка в шко́лу** баланы мәктәпкә илтеп кую 2. *кого-что* (*увести*) [читкә] алып китү; күчерү; ~ **собесе́дника к окну́** әңгәмәдәшне тәрәзә янына алып китү; ~ **войска́** гаскәрләрне күчерү 3. *что* (*изменить направление движения*) читкә юнәлдерү, читкә борып җибәрү; ~ **ре́ку** елганы читкә юнәлдерү 4. *перен. кого-что* кире кагу; отвод ясау; ~ *чью-л.* **кандидату́ру** *кемнең дә булса* кандидатурасын кире кагу 5. *что* (*отдать в пользование*) бирү, аерып бирү, бүлеп бирү; ~ **уча́сток под огоро́д** яшелчә бакчасына җир бүлеп бирү ♦ ~ **ду́шу** күңелне бушату; эч серләрен сөйләү; ~ **глаза́** *кому* игътибарны читкә юнәлтү

отве́т *м в разн. знач.* җавап; **получи́ть ~ на письмо́** хатка җавап алу; **дать ~** җавап бирү; **написа́ть ~** җавап язу; **получи́ть пра́вильный ~** *мат.* дөрес җавабын табу (дөрес чишү); **призва́ть к ~у** җавапка тарту; **держа́ть ~** җавап тоту ♦ **в ~ на** *что, в знач. предлога* бирәр нәрсәгә җавап итеп; **ни ~а ни приве́та** хәбәр-хәтер булмау

ответви́ть *сов. что, спец.* тармакландыру, тармакларга аерып җибәрү; ~ **оросительные кана́лы** сугару каналларыннан тармаклар аерып җибәрү

ответви́||ться *сов.* тармаклану, аерылып чыгу; ботаклану; **от магистра́ли ~лось не́сколько доро́г** тәп (зур) юлдан берничә юл аерылып чыккан

ответвле́ни||е *с* 1. *см.* **ответви́ть, ответви́ться**; 2. (*боковая ветвь*) ботак 3. (*боковая часть дороги, реки и т.п.*) тармак

ответвля́ть *несов. см.* **ответви́ть**

ответвля́ться *несов.* 1. *см.* **ответви́ться**; 2. *страд. от* **ответвля́ть**

отве́тить *сов.* 1. *что, на что, чем и без доп.* җавап бирү, җавап кайтару; сөйләп бирү; ~ **на вопро́с** сорауга җавап бирү; ~ **уро́к** дәресне сөйләп бирү 2. *за кого-что* (*понести наказание*) җавап бирү, җавапка тартылу

отве́тн||ый, -ая, -ое җавап ...ы; җавап рәвешендә ...ган; ~**ый покло́н** җавап сәламе; ~**ая но́та** җавап нотасы; ~**ое письмо́** җавап хаты

отве́тственност||ь *ж* җаваплылык; **мора́льная ~ь** әхлакый җаваплылык; **материа́льная ~ь** материаль җаваплылык; **взять ~ь на себя́** җаваплылыкны өстенә алу; **привле́чь к суде́бной ~и** суд җаваплылыгына тарту

отве́тственн||ый, -ая, -ое 1. җаваплы; ~**ый реда́ктор** җаваплы мөхәррир; ~**ая до́лжность** җаваплы урын 2. җаваплы, [зур] җаваплылык белән ...; ~**ое отноше́ние к де́лу** эшкә зур җаваплылык белән карау 3. (*очень серьёзный*) җаваплы, мөһим; ~**ая зада́ча** җаваплы бурыч

отве́тчик *м* 1. *юр.* җавапчы, җавапка тартылучы 2. *разг.* (*несущий ответственность*) җавап бирүче, җаваплы кеше

отве́тчица *ж см.* **отве́тчик** 1

отвеча́ть *несов.* 1. *см.* **отве́тить**; 2. *за кого-что* җаваплы булу; ~ **за пору́ченное де́ло** тапшырылган эшкә җаваплы булу 3. *чему* (*соответствовать*) туры килү, ярау ♦ ~ **голово́й** башың белән җавап бирү

отве́шивать *несов. см.* **отве́сить**

отви́ливать *несов. см.* **отвильну́ть**

отвильну́ть *сов. разг.* хәйләләп котылу, хәйләләп баш тарту; ~ **от поруче́ния** йомыш үтәүдән хәйләләп баш тарту

отвинти́ть *сов. что* борып алу (чыгару); ~ **га́йку** гайканы борып алу

отвинти́ться *сов.* борылып алыну, борылып чыгу

отви́нчивать *несов. см.* **отвинти́ть**

отви́нчиваться *несов.* **1.** *см.* **отвинти́ться; 2.** *страд. от* **отви́нчивать**

отвиса́ть *несов. см.* **отви́снуть**

отвисе́ться *сов. разг.* (*о платье и т. п.*) эленеп торып тигезләнү

отви́сл||ый, -ая, -ое *разг.* салынкы, салынып төшкән; салпы; **~ые гу́бы** салпы иреннәр

отви́снуть *сов.* салыну, салынып төшү; салпылану, салпыланып тору

отвлека́ть *несов. см.* **отвле́чь**

отвлека́ться *несов.* **1.** *см.* **отвле́чься** 1; **2.** *страд. от* **отвлека́ть**

отвлече́ние *с* **1.** *см.* **отвле́чь, отвле́чься**; **2.** абстракция, абстракт төшенчә

отвлечённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отвле́чь**; **2.** (*теоретический*) гомуми, абстракт; **~ое поня́тие** абстракт төшенчә **3.** (*мало конкретный*) конкрет булмаган, абстракт; **говори́ть об ~ых предме́тах** конкрет булмаган әйберләр турында сүз йөртү ♦ **~ое и́мя существи́тельное** *грам.* абстракт исем

отвле́чь *сов.* **1.** *кого-что от чего* читкә юнәлдерү; бүлдерү, аеру; **~ внима́ние** игътибарны читкә юнәлдерү; **~ от рабо́ты** эштән бүлдерү **2.** *что от чего, книжн.* (*абстрагировать*) абстрактлаштыру; аерып алу, аерып алып карау

отвле́чься *сов.* **1.** *от чего* бүленү; читкә китү; **~ от рабо́ты** эштән бүленү; **~ от те́мы** темадан читкә китү **2.** (*абстрагироваться*) аерып алып күз алдына китерү, (*берәр нәрсәне*) абстракт рәвештә күз алдына китерү

отво́д *м* **1.** *см.* **отвести́** 2-5; **2.** (*заявление об отстранении*) кире кагу, каршы чыгу, отвод ясау; **дать ~** отвод бирү; ♦ **для ~а глаз** күз буяу өчен

отводи́ть *несов. см.* **отвести́**

отводно́й, -а́я, -о́е читкә җибәрә (чыгара) торган; **~ кана́л** читкә җибәрә торган канал

отво́док *м бот.* тамырланма ботак, үренте

отвоева́ть *сов.* **1.** *кого-что* сугышып кайтарып алу, сугышып кире кайтару; **~ го́род у врага́** дошманнан шәһәрне сугышып кайтарып алу **2.** *без доп. разг.* (*кончить воевать*) сугышып туктау

отвоева́ться *сов. разг.* сугышып туктау

отвоёвывать *несов. см.* **отвоева́ть**

отвози́ть *несов. см.* **отвезти́**

отвола́кивать *несов. см.* **отволо́чь**

отволо́чь *сов. кого-что, прост.* (*оттащить*) сөйрәп илтү, сөйрәп илтеп ташлау

отвора́чивать *несов. см.* **отверну́ть** 1, 2

отвора́чиваться *несов.* **1.** *см.* **отверну́ться** 1, 2, 5; **2.** *страд. от* **отвора́чивать**

отвори́ть *сов. что* ачу, ачып кую, ачып җибәрү; **~ ворота́** капканы ачу

отвори́ться *сов.* ачылу, ачылып китү

отворо́т *м* кайтарма

отворя́ть *несов. см.* **отвори́ть**

отворя́ться *несов.* **1.** *см.* **отвори́ться**; **2.** *страд. от* **отворя́ть**

отврати́тельн||ый, -ая, -ое бик начар, әшәке, күңел кайтаргыч, җирәнгеч; **~ый за́пах** җирәнгеч ис; **~ая пого́да** бик начар һава

отврати́ть *сов. что, высок.* (*не дать осуществиться*) булдырмау, булдырмый калу; **~ беду́** бәлане булдырмау

отвраща́ть *несов. см.* **отврати́ть**

отвраще́ни||е *с* җирәнү; нәфрәт; **чу́вство ~я** җирәнү хисе

отвыка́ть *несов. см.* **отвы́кнуть**

отвы́кнуть *сов.* **1.** *от чего и с неопр.* бизү, күңел бизү; **~ от куре́ния** тәмәке тартудан бизү **2.** *от кого-чего* (*стать далёким, чужим*) бизү, оныту, ташлау; суыну

отвяза́ть *сов. кого-что* чишү, чишеп алу; бәйдән ычкындыру; чишеп (ычкындырып) җибәрү

отвяза́||ться *сов.* **1.** чишелү; бәйдән ычкыну; **верёвка ~лась** бау чишелгән **2.** *перен. от кого, прост.* (*перестать надоедать*) бәйләнмәү, тыныч калдыру **3.** *перен. от кого-чего, прост.* (*отделаться*) котылу

отвя́зывать *несов. см.* **отвяза́ть**

отвя́зываться *несов.* **1.** *см.* **отвяза́ться**; **2.** *страд. от* **отвя́зывать**

отгада́ть *сов. что* табу, белү, белеп (аңлап) алу; **~ зага́дку** табышмакны табу

отга́дка *ж* **1.** *см.* **отгада́ть**; **2.** (*ответ на загадку*) табышмакның жавабы

отга́дчик *м разг.* табышмак табучы; белүче; [төш] юраучы

отга́дывать *несов. см.* **отгада́ть**

отгиба́ть *несов. см.* **отогну́ть**

отгиба́ться *несов.* **1.** *см.* **отогну́ться**; **2.** *страд. от* **отгиба́ть**

отглаго́льн||ый, -ая, -ое *грам.* фигыльдән ясалган; **~ое существи́тельное** фигыльдән ясалган исем

отгла́дить *сов. что* яхшылап үтүкләү, үтүкләп алу

отгла́диться *сов.* үтүкләнү

отгла́живать *несов. см.* **отгла́дить**

отгла́живаться *несов.* **1.** *см.* **отгла́диться**; **2.** *страд. от* **отгла́живать**

отгнива́ть *несов. см.* **отгни́ть**

отгни́||ть *сов.* череп төшү; череп ишелү; **ве́тки ~ли** ботаклар череп төшкән

отгова́ривать *несов. см.* **отговори́ть**

отгова́риваться *несов.* **1.** *см.* **отговори́ться**; **2.** *страд. от* **отгова́ривать**

отговори́ть *сов. кого от чего и с неопр.* күндерү, үгетләп күндерү (*берәр нәрсәне эшләмәскә*), үгетләп тыеп калу, баш тарттыру; **~ е́хать** бармаска күндерү

отговори́ться *сов.* сылтау табу, сылтау табып котылу, сылтау табып баш тарту; **~ нездоро́вьем** авыруга сылтап баш тарту

отгово́рка *ж* сылтау, юк сәбәп, юкбар сәбәп

отголо́с||ок *м* **1.** (*отзвук*) яңгыраш, кайтаваз **2.** *перен.* яңгыраш, нәтиҗә; эз; тәэсир; **~ки неда́вних собы́тий** күптән түгел булган вакыйгаларның тәэсире

отго́н *м* **1.** *см.* **отогна́ть** 1, 3; **2.** *с.-х.* (*пребывание на пастбищах — о скоте*) көтүдә йөрү (йөртү) **3.** (*продукт отгонки*) куудан калган продукт

отго́нка *ж см.* **отогна́ть** 3; **~ ма́сел из не́фти** нефтьтән май чыгару

отго́нн||ый, -ая, -ое *с.-х.* күчмә көтүлекле; **~ое животново́дство** күчмә көтүлекле терлекчелек

отгоня́ть *несов. см.* **отогна́ть**

отгора́живать *несов. см.* **отгороди́ть**

отгора́живаться *несов.* **1.** *см.* **отгороди́ться**; **2.** *страд. от* **отгора́живать**

отгора́ть *несов. см.* **отгоре́ть**

отгоре́ть *сов.* **1.** (*кончить гореть*) янып бетү, янудан туктау, сүнү **2.** (*перегорев, отвалиться*) янып төшү, янып өзелеп төшү

отгороди́ть *сов. кого-что* бүлеп алу, бүлеп кую, киртәләп (коймалап) алу

отгороди́ться *сов.* **1.** (*отделить себя*) бүленү, бүлеп алыну (*койма, киртә һ.б.ш. белән*) **2.** *перен. разг.* (*изолировать себя*) читләшү, араны өзү

отграниче́ние *с см.* **отграни́чить**

отграни́чивать *несов. см.* **отграни́чить**

отграни́чить *сов. что* чикләү, чик куеп аеру, чикләп (чиген билгеләп) чыгу

отгреба́ть *несов. см.* **отгрести́**

отгреме́||ть *сов.* **1.** (*кончить греметь*) күкрәп туктау **2.** *перен.* туктау, бетү; **~ли бои́** сугышлар бетте

отгрести́ *сов.* **1.** *что* көрәп ташлау; читкә тырмап кую; **~ снег** карны көрәп ташлау **2.** (*отплыть*) ишеп китү, ишкәк белән китү

отгро́ха||ть *сов.* **1.** *разг.* гөрселдәүдән туктау, гөрселдәми башлау; **пу́шки ~ли** пушкалар гөрселдәүдән туктадылар **2.** *что, прост.* кору, шәп итеп салу; оештыру, шаулатып үткәрү; **~ть сва́дьбу** шаулатып туй үткәрү

отгружа́ть *несов. см.* **отгрузи́ть**

отгрузи́ть *сов. что* төяп озату (җибәрү); **~ у́голь** күмер төяп җибәрү

отгру́зка *ж см.* **отгрузи́ть**

отгрыза́ть *несов. см.* **отгры́зть**

отгры́зть *сов. что* чәйнәп өзү, чәйнәп өзеп алу; кимереп өзү, кимереп (тешләп) өзеп чыгару

отгу́л *м* ял, отгул (*эш вакытыннан тыш эшлагән өчен бирелә торган ял*)

отгу́ливать *несов. см.* **отгуля́ть** 2

отгуля́ть *сов. разг.* **1.** (*кончить гулять*) күңел ачып йөреп кайту **2.** *что, разг.* (*за сверхурочную работу*) ял итү, эш вакытыннан тыш эшләгән өчен ял итү **3.** *что, прост.* (*отпраздновать*) [бәйрәм] уздыру, бәйрәм итү; **~ сва́дьбу** туй уздыру

отда||ва́ть *несов.* **1.** *см.* **отда́ть**; **2.** *безл. чем, разг.* (*иметь привкус, запах*) тәм килү; ис килү **3.** *перен. чем, разг.* (*иметь оттенок*) охшау, бераз охшау; ... сыман булу; сизелү; **э́то ~ёт старино́й** бу борын замандагыга охшый

отдава́ться *несов.* **1.** *см.* **отда́ться**; **2.** *страд. от* **отдава́ть** 1

отдави́ть *сов. что* (*ногу, руку*) басып имгәтү, басып (кысып) авырттыру

отда́вливать *несов. см.* **отдави́ть**

отда́ивать *несов. см.* **отдои́ть** 1

отдале́ни||е *с* 1. *см.* **отдали́ть, отдали́ться**; 2. ераклык, ерак ара, ерак; **остановúться в ~и** ераста туктап калу

отдалённость *ж* ераклык, ерак булу; **~ от це́нтра** үзәктән ерак булу

отдалённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **отдали́ть**; 2. ерак, эрактагы; **~ый райо́н** ерак район 3. *перен.* бик ерак, бик аз, аз гына; **~ое схо́дство** бик аз охшашлык

отдали́ть *сов. кого-что* ераклаштыру, ерагайту, кичектерү, соңлату; читләштерү, читләтү; **~ встре́чу** очрашуны кичектерү; **~ друзе́й** дусларны читләштерү

отдали́ться *сов. что от кого-чего* ераклашу, ерагаю; соңлау, читләшү; читкә китү; **~ от те́мы** темадан читкә китү; **~ от бе́рега** ярдан ерагаю

отдаля́ть *несов. см.* **отдали́ть**

отдаля́ться *несов.* 1. *см.* **отдали́ться**; 2. *страд. от* **отдаля́ть**

отда́ривать *несов. см.* **отдари́ть**

отдари́ть *сов. кого-что, разг.* бүләккә каршы бүләк бирү

отда́ть *сов.* 1. *кого-что* бирү; кайтару, кайтарып бирү; **~ долг** бурычны кайтару 2. *кого-что* бирү; **~ жизнь за свобо́ду Ро́дины** Ватанның азатлыгы өчен гомерен бирү 3. *что* (*заплатить*) түләү 4. *кого кому, за кого, уст.* (*выдать замуж*) кияүгә бирү 5. *кого-что* (*вручить; поместить куда-л.*) бирү, (*берәр җиргә*) урнаштыру; **~ кни́гу в переплёт** китапны төпләргә бирү; **~ ребёнка в де́тский сад** баланы балалар бакчасына бирү 6. *кого-что, разг.* (*продать*) бирү, сату; **~ за бесце́нок** бик арзан бәягә сату 7. *что* бирү; **~ прика́з** боерык бирү 8. (*об оружии при выстреле*) сугу, бәрү; **ружьё о́тдало в плечо́** мылтык иңбашына бәрде 9. *что* (*освободить, отвязать*) ташлау; **~ я́корь** якорь ташлау ♦ **~ бо́гу ду́шу** *уст.* үлү; гүр иясе булу; **~ до́лжное** дөрес бәя бирү, бәяләп җиткерү; **~ после́дний долг** (*үлгән кеше белән*) соңгы мәртәбә хушлашу (*кумәргә бару, кумудә катнашу*); **~ себе́ отчёт** аңлау, төшенү

отда́||ться *сов.* 1. *кому-чему, на что* бирелү; буйсыну; **~ться на во́лю победи́теля** жиңүче ихтыярына бирелү; **~ться мра́чным ду́мам** ямьсез уйларга бирелү 2. *кому-чему* (*посвятить себя*) бирелү; **~ться спо́рту** спортка бирелү 3. *кому* (*о женщине*) бирелү, җенси мөнәсәбәткә керү 4. *перен.* (*о звуке*) бәрү, яңгырау, яңгырап китү; **в лесу́ ~ло́сь э́хо** урманда кайтаваз ишетелде

отда́ч||а *ж* 1. *см.* **отда́ть** 1-5, 7-9; 2. (*коэффициент полезного действия*) бирем, файдалы эш коэффициенты 3. *перен.* нәтиҗәлелек, [эштә] файдалы нәтиҗә; **рабо́тать с по́лной ~ей** зур нәтиҗәлелек белән эшләү

отдвижно́й, -а́я, -о́е этеп йөртелә торган, шудырмалы

отдежу́рить *сов.* 1. (*кончить дежурить*) дежур торуны тәмамлау 2. *что* (*нек-рое время*) дежур тору, дежурда булу

отде́л *м* 1. бүлек; бүлекчә; **~ ка́дров** кадрлар бүлеге; **~ наро́дного образова́ния** халык мәгарифе бүлеге 2. (*часть книги, газеты*) бүлек

отде́лать *сов.* 1. *что* (*придать законченный вид*) эшен бетерү, эшен төгәлләү; эшкәртеп чыгу, җиренә җиткерү; **~ статью́** мәкаләне эшкәртеп чыгу 2. *что чем* (*украсить*) бизәкләү, матурлау; **~ пла́тье вы́шивкой** күлмәкне чигеп бизәкләү 3. *кого, прост.* (*выругать, избить*) бик ныкы тиргәү (сүгү)

отде́латься *сов. разг.* 1. *от кого-чего* котылу, ерып (ерынып) чыгу; **~ от уро́ков** дәресләрдән котылу 2. *чем* чикләнү; **~ одни́ми обеща́ниями** коры вәгъдәләр белән генә чикләнү 3. *чем* котылу; **~ лёгким испу́гом** (*берәр нәрсә булмыйча калып*) шүрләп кенә котылу

отделе́ни||е *с* 1. *см.* **отдели́ть, отдели́ться**; 2. *обычно мн.* **~я** бүлендек; **гно́йные ~я** эренле бүлендек 3. бүлек; **райо́нное ~е мили́ции** милициянең район бүлеге 4. (*часть концерта, вечера*) бүлек, бүлем 5. *воен.* отделение 6. бүлек; бүлекчә, бүлемтек; **маши́нное ~е** машина бүлеге; **~е в бума́жнике** бумажник бүлемтеге

отдели́тельн||ый, -ая, -ое бүлү ...ы, бүлә торган; **~ая ли́ния** бүлү сызыгы

отдели́ть *сов.* 1. *что* аеру, аерып алу, аерып кую; **~ мя́со от косте́й** итне сөяктән аерып кую 2. *что* бүлү, бүлеп кую; бүлеп алу, бүлеп бирү; **~ часть ко́мнаты** бүлмәнең бер өлешен бүлеп алу 3. *кого, уст.* (*обособить*) башка чыгару

отдели́ться *сов. от кого-чего* 1. аерылу, аерылып чыгу, бүленү; **~ от толпы́** халык төркеменнән аерылу 2. *уст.* (*обособиться*) башка чыгу

отде́лка *ж* 1. *см.* **отде́лать** 1, 2; **оконча́тельная ~** соңгы эшкәртү 2. (*то, чем украшают*) бизәк, отделка

отде́лочн||ый, -ая, -ое эшкәртү ...ы, бизәкләү ...ы; **~ый цех** эшкәртү цехы; **~ые рабо́ты** бизәкләү эшләре

отде́лывать *несов. см.* **отде́лать**

отде́лываться *несов.* 1. *см.* **отде́латься**; 2. *страд. от* **отде́лывать**

отде́льност||ь *ж*: **в ~и** (*обособленно*) аерым рәвештә; үзенә башка, аерым алганда; хосусан

отде́льн||ый, -ая, -ое 1. аерым, үзенә башка; **~ая кварти́ра** аерым квартир 2. аерым, кайбер; **~ые крити́ческие замеча́ния** кайбер тәнкыйть искәрмәләре

отделя́ть *несов.* 1. *см.* **отдели́ть**; 2. *что от чего* (*служить границей*) аерып (бүлеп) тору, чикләү

отделя́ться *несов.* 1. *см.* **отдели́ться**; 2. *страд. от* **отделя́ть**

отдёргивать *несов. см.* **отдёрнуть**

отдёрнуть *сов. что* тартып кую, тартып алу; тартып ачу (ачып кую); **~ ру́ку** кулны тартып алу; **~ занаве́ску** пәрдәне тартып ачу

отдира́ть *несов. см.* **отодра́ть**

отдира́ться *несов.* 1. *см.* **отодра́ться**; 2. *страд. от* **отдира́ть**

отдои́ть *сов.* 1. *кого-что и без доп.* (*закончить дойку*) савып бетерү 2. *что, чего* (*подоить немного*) савып алу, бераз савып алу; **~ молока́** бераз сөт савып алу

отдохну́ть *сов.* ял итү, ял алу

отдуба́сить *сов. кого, прост.* дөмбәслән (тукмаклап) ташлау

отдува́ться *несов.* 1. *разг.* (*тяжело дышать*) авыр сулау, авыр сулыш алу 2. *перен. прост.* җавап бирү, авырлыгын күтәрү

отду́шина *ж* 1. төннек, җиллек, юллык; **~ в пе́чи** мичнең юллыгы 2. *перен.* юану, юаныч

о́тдых *м* ял, ял итү; **день ~а** ял көне; **дом ~а** ял йорты

отдыха́ть *несов. см.* **отдохну́ть**

отдыха́ющ||ий, -ая, -ое 1. *прич. от* **отдыха́ть**; 2. *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* ял итүче

отдыша́ться *сов.* тын алу, тын ала башлау, тыныч сулый башлау; **~ по́сле бе́га** йөгергәннән соң тын алу

отёк *м* җилсенү, шешенү, шеш, сары су төшү; **~ ног** аяклар шешенү

отека́ть *несов. см.* **оте́чь**

отёл *м* бозаулау

отели́ться *сов.* бозаулау

оте́ль *м* отель (*гостиница*)

отепли́тельный, -ая, -ое җылыту ...ы, җылыта торган; **~ материа́л** җылыту материаллары

отепли́ть *сов. что* җылыту; **~ зда́ние** бинаны җылыту

отепля́ть *несов. см.* **отепли́ть**

отере́ть *сов. что* сөртү, сөртеп алу; **~ слёзы** күз яшьләрен сөртеп алу

отере́ться *сов.* сөртенү

отеса́ть *сов. см.* **обтеса́ть**

отёсывать *несов. см.* **отеса́ть**

оте́ц *м* 1. ата, атай 2. *перен. мн.* **отцы́** (*предки*) ата-бабалар 3. *перен.* (*основоположник*) ата, нигез салучы; **Циолко́вский — ~ космона́втики** Циолковский — космонавтика атасы 4. *разг.* (*при обращении*) агай, абзый ♦ **~ семе́йства** балалар атасы

оте́ческ||ий, -ая, -ое аталарча; **прояви́ть ~ую забо́ту** аталарча кайгыртучанлык күрсәтү

оте́чественн||ый, -ая, -ое ватан ...ы, туган ил ...ы; үз илебез ...ы; **това́ры ~ого произво́дства** үз илебездә җитештерелгән товарлар ♦ **Оте́чественная война́** Ватан сугышы; **Вели́кая Оте́чественная война́** Бөек Ватан сугышы

оте́чество *с высок.* ватан, туган ил

отёчн||ый, -ая, -ое җилсенгән, шешенгән; **~ое лицо́** җилсенгән йөз

отёчь *сов.* 1. шешенү, җилсенү; **но́ги отекли́** аяклар шешенде 2. (*о свече*) шәм эреп төшү

отжа́ть I *сов.* 1. *что* сыгу, сыгып чыгару (бетерү); **~ бельё** керне сыгу 2. *кого-что, разг.* (*отделить, оттеснить*) кысрыклау, кысрыклап чыгару

отжа́ть II *сов. что* (*закончить жатву*) ураклы тәмамлау, урып бетерү; **~ пшени́цу** бодайны урып бетерү

отже́чь *сов. что, тех.* (*произвести отжиг*) яндыру, яндырып чыныктыру (*металл эшкәртүдә*)

отжива́ть *несов. см.* **отжи́ть**

отжи́вш||ий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отжи́ть; 2.** искергән, иске; **~ие поня́тия** искергән төшенчәләр

о́тжиг *м тех.* яндыру; **~ ста́ли** корычны яндыру

отжига́ть *несов. см.* **отже́чь**

о́тжим *м см.* **отжа́ть** I 1

отжима́ть *несов. см.* **отжа́ть** I 1

отжи́мка *ж см.* **отжа́ть** I 1

отжи́ть *сов.* **1.** *что* гомер узу, [яшен] яшәү; **он о́тжил свой век** ул үз гомерен яшәгән **2.** (*устареть*) искерү, кулланудан чыгу

отзва́нивать *несов. см.* **отзвони́ть**

отзвене́ть *сов.* **1.** (*прозвенеть*) шалтырау, шалтырап бетү **2.** (*перестать звенеть*) шалтырап туктау, яңгырап туктау (тыну)

отзвони́ть *сов.* чаң сугып туктау, чаң сугудан туктау; шалтыратып туктау

о́тзвук *м* **1.** (*эхо*) кайтаваз, яңгыравык, яңгыраш **2.** (*звук издалека*) яңгырау; **~ пальбы́** атыш яңгыравы **3.** *перен.* (*ответное чувство*) яңгыраш; теләктәшлек **4.** *перен. чего* чагылыш; эз, калдык; **~ и про́шлого** үткән заманның чагылышлары

отзвуча́ть *сов.* яңгырап туктау, тыну, тынып калу

отзови́зм *м ист.* отзовизм

отзови́ст *м ист.* отзовизм яклы кеше, отзовизм тарафдары, отзовист

отзо́л *м* **1.** *см.* **отзоли́ть; 2.** (*раствор с золой*) селте

отзоли́ть *сов. что, спец.* селтеләү, (*тире илә́гәндә*) селтедә эшкәртү

отзо́лка *ж см.* **отзоли́ть**

отзо́льный, -ая, -ое *спец.* селте ...ы, селтеләү ...ы; **~ чан** селтеләү чаны

о́тзыв *м* **1.** *см.* **отозва́ть** 2; **2.** (*отклик*) җавап **3.** (*рецензия*) бәя, бәяләмә, фикер **4.** (*ответ на пароль*) отзыв, парольга җавап сүзе

отзыва́ть *несов. см.* **отозва́ть**

отзыва́ться *несов.* **1.** *см.* **отозва́ться**; **2.** *страд. от* **отзыва́ть**

отзывн||о́й, -ая, -о́е *дип.* чакыртып алу ...ы; чакыртып кире кайтару ...ы; **~ая гра́мота** чакыртып кайтару грамотасы

отзы́вчивость *ж* ярдәмчеллек, кеше хәлен уртаклашу, кеше хәленә керү

отзы́вчивый, -ая, -ое ярдәмчел, кеше кайгысын уртаклашучан, кеше хәленә керүчән

отира́ть *несов. см.* **отере́ть**

отира́ться *несов.* **1.** *см.* **отере́ться**; **2.** *страд. от* **отира́ть**

отка́з *м* **1.** *см.* **отказа́ть** I, **отказа́ться; 2.** туктау, эшләүдән туктау, тукталу; тоткарлык; **маши́на де́йствует без ~а** машина тоткарсыз эшли ♦ **до ~а** шыгрым тулы; бик күп итеп; ахыр чиккәчә, актык чиккә кадәр

отказа́||ть I *сов.* **1.** *кому в чём* кире кагу, үтенечне үтәмәү; **~ть в про́сьбе** үтенечне кире кагу **2.** *кому от чего, уст.* (*уволить*) чыгару (*эштән, урыннан, хезмәттән һ.б.ш.*) **3.** *перен. кому в чём* инкарь итү, мәхрүм итү; **ему́ нельзя́ ~ть в тала́нте** аның талантын инкарь итеп булмый **4.** (*перестать действовать*) эшләүдән туктау, эшләми башлау; **мото́р ~л** мотор эшләми башлады ♦ **не откажи́[те]** *в чём и с неопр.* зинһар, зинһар өчен; **~ть от до́ма** *кому, уст.* танышлыкны өзү, килеп йөрмәскә кушу

отказа́ть II *сов. кого-что, уст.* (*отдать по завещанию*) васыять итү, мирас итеп калдыру; **~ иму́щество де́тям** милекне балаларга васыять итү

отказа́||ться *сов.* **1.** *от чего и с неопр.* баш тарту, ваз кичү; фикереннән түнү; **~ться пое́хать** барудан баш тарту; **~ться от свои́х слов** үз сүзеннән баш тарту **2.** *с неопр. разг.* (*перестать действовать*) ватылу, эшләми башлау; бозылу

отка́зывать I *несов. см.* **отказа́ть** I

отка́зывать II *несов. см.* **отказа́ть** II

отка́зываться *несов.* **1.** *см.* **отказа́ться; 2.** *прост.* (*не признаваться, отпираться*) тану

отка́лывать I *несов. см.* **отколо́ть** I

отка́лывать II *несов. см.* **отколо́ть** II

отка́лываться I *несов.* **1.** *см.* **отколо́ться** I; **2.** *страд. от* **отка́лывать** I

отка́лываться II *несов.* **1.** *см.* **отколо́ться** II; **2.** *страд. от* **отка́лывать** II

отка́пывать *несов. см.* **откопа́ть**

отка́рмливание *с см.* **откорми́ть**

отка́рмливать *несов. см.* **откорми́ть**

отка́т *м* **1.** *см.* **откати́ть, откати́ться**; **2.** *воен.* кире тибү, кире китү, артка чигү; **~ору́дия** орудиенең кире кайтуы (*атканнан соң*)

откати́ть *сов.* **1.** *что* тәгәрәтү, тәгәрәтеп кую, тәгәрәтеп җибәрү; **~ бревно́** бүрәнәне читкә тәгәрәтү **2.** *разг.* (*быстро отъехать*) тиз генә китеп бару

откати́||ться *сов.* **1.** тәгәрәп китү, читкә тәгәрәү; **колесо́ ~лось** тәгәрмәч тәгәрәп китте **2.** *перен.* (*быстро отступить*) чигенү; **враг ~лся** дошман чигенде

отка́тчик *м горн.* откатчик, [күмер, руда] ташучы (*шахталарда*)

отка́тывать *несов. см.* **откати́ть** I

отка́тываться *несов. см.* **откати́ться**; **2.** *страд. от* **отка́тывать**

откача́ть *сов.* **1.** *что* (*выкачать насосом*) суыртып алу, суыртып чыгару; **~ во́ду** суны суыртып чыгару **2.** *кого* (*привести в чувство тонувшего*) һушка китерү (*ясалма сулыш ясап*)

отка́чивание *с см.* **откача́ть**; **~ во́здуха** һаваны суыртып чыгару

отка́чивать *несов. см.* **откача́ть**

отка́чка *ж разг. см.* **откача́ть** 1; **~ воды́** су суыртып алу

откачну́ть *сов. кого-что, разг.* селкетеп (чайкалдырып) җибәрү

откачну́||ться *сов. разг.* селкенеп читкә тайпылу (авышу), селкенеп читкә китү; **ма́ятник ~лся** маятник селкенеп читкә тайпылды

отка́шливать *несов. см.* **отка́шлянуть**

отка́шливаться *несов.* **1.** *см.* **отка́шляться**; **2.** *страд. от* **отка́шливать**

отка́шлянуть *сов. что* йөткереп (какырып) чыгару (*тамакка утырган какрыкны һ.б.ш.*)

отка́шляться *сов.* **1.** (*откашлянуть*) йөткерү, йөткереп (какырып) чыгару **2.** (*прочистить горло*) тамак кырып кую, йөткереп алу

откида́ть *сов. что* алып ташлау (ыргыту); **~ ка́мни с доро́ги** юлдан ташларны алып ташлау

откидн||о́й, -а́я, -о́е күтәрелмәле, ачылмалы, күтәреп куела торган; **~о́е сиде́нье** күтәреп куела торган урындык

отки́дывать *несов. см.* **откида́ть, отки́нуть**

отки́дываться *несов.* **1.** *см.* **отки́нуться**; **2.** *страд. от* **отки́дывать**

отки́нуть *сов.* **1.** *кого-что* (*отбросить*) ташлау; читкә алып ташлау **2.** *что* төшерү; күтәрү; кайтарып кую; ачу, ачып кую; **~ воротни́к** яканы төшерү; **~ порть́е́ру** портьераны ачып кую **3.** *что* артка ташлау; **~ го́лову** башны артка ташлау **4.** *перен.* (*отказаться; пренебречь*) баш тарту, алып ташлау

отки́нуться *сов.* артка ташлану; **~ на спи́нку кре́сла** кәнәфинең артына сөялү

откла́дывать *несов. см.* **отложи́ть**

откла́ниваться *несов. см.* **откла́няться**

откла́няться *сов. уст.* саубуллашу, хушлашу

откле́ивать *несов. см.* **откле́ить**

откле́иваться *несов.* **1.** *см.* **откле́иться; 2.** *страд. от* **откле́ивать**

откле́ить *сов. что* куптару, кубару, куптарып (кубарып) алу; **~ ма́рку** марканы куптарып алу

откле́иться *сов.* кубу, кубып төшү, кубып чыгу

отклепа́ть *сов. что* чүкеп төшерү (алу), куптарып төшерү (алу)

отклёпывать *несов. см.* **отклепа́ть**

о́тклик *м* **1.** (*ответ на зов*) җавап, җавап тавышы, эндәшү **2.** *перен.* яңгыравык, яңгыраш; тәэсир, эз; **~ и про́шлых собы́тий в пье́се** пьесада үткән вакыйгаларның яңгырашы **3.** *перен.* бәя, бәя бирү, бәяләү; **благоприя́тные ~ и на кни́гу** китапка уңай бәяләр

откликáться *несов. см.* **откли́кнуться**

откли́кнуться *сов. на что* **1.** (*ответить на зов*) җавап бирү (кайтару), тавыш бирү **2.** *перен.* фикерен әйтү; карашын белдерү, мөнәсәбәтен белдерү; **~ на собы́тия** вакыйгалар турында үз фикерен әйтү

отклоне́ние *с* **1.** *см.* **отклони́ть, отклони́ться; ~ стре́лки** укның тайпылуы **2.** читкә чыгу, тайпылу, тайпылыш; **~ от но́рмы** нормадан читкә чыгу

отклони́ть *сов. что* **1.** (*отвести в сторону*) бер якка авыштыру, тайпылдыру **2.** (*отвергнуть*) кабул итмәү, кире кагу; **~ чью-л. кандидату́ру** *берәүнең* кандидатурасын кире кагу

отклони́ться *сов.* **1.** (*сдвинуться в сторону*) авышу, тайпылу **2.** *перен.*

читкэ китү (чыгу); башкага күчү; ~ от ку́рса курсыннан читкэ китү; ~ от те́мы темадан читкэ китү

отклоня́ть *несов. см.* **отклони́ть**

отклоня́ться *несов.* **1.** *см.* **отклони́ться; 2.** *страд. от* **отклоня́ть**

отключа́тель *м тех.* аергыч, өзгеч

отключа́ть *несов. см.* **отключи́ть**

отключи́ть *сов.* өзү, кисү, аеру; ~ **телефо́н** телефонны өзү

откова́ть *сов. что* **1.** (*изготовить ковкой*) чүкеп ясау (эшләү) **2.** (*отбить*) чүкеп төшерү, чүкеп алу; ~ **подко́ву** даганы чүкеп төшерү

отко́вывать *несов. см.* **откова́ть**

отковы́ривать *несов. см.* **отковырну́ть**

отковырну́ть *сов. однокр. см.* **отковыря́ть**

отковыря́ть *сов. что, разг.* куптару, куптарып алу

отказыря́ть *сов. кому* (*в знак приветствия*) честь бирү, кулны козырёкка алу

отколо́чивать *несов. см.* **отколоти́ть** I

отколоти́ть *сов. разг.* **1.** *что* (*отделить*) кага-кага куптарып алу, суккалап алу **2.** *кого* (*сильно побить*) тукмау, тукмап ташлау, кыйнап ташлау

отколо́ть I *сов.* **1.** *что* (*отделить от целого*) ватып (китеп) алу, ярып алу **2.** *перен. кого-что* (*заставить порвать с кем-л.*) аерып алу **3.** *что, прост.* эйтеп ташлау; эшләп ташлау; ~ **глу́пость** ахмаклык эшләп ташлау

отколо́ть II *сов. что* ычкындыру; ~ **бант** бантны ычкындыру

отколо́ться I *сов.* **1.** (*отделиться, отпасть*) кителеп төшү; ватылып (сынып) төшү **2.** *перен.* (*утратить связь*) аерылу, мөнәсәбәтне өзү, бәйләнешне өзү

отколо́||ться II *сов.* ычкыну; **була́вка ~лась** булавка ычкынган

откомандирова́ть *сов. кого-что* икенче урынга (эшкә) күчерү, җибәрү

откомандиро́вывать *несов. см.* **откомандирова́ть**

откопа́ть *сов. кого-что* **1.** (*копая, извлечь*) казып алу (чыгару) **2.** *перен. разг.* (*найти*) табу, эзләп табу, чокып чыгару

отко́рм *м* симертү, көрәйтү, симертү өчен ашату; **поста́вить свине́й на** ~ дуңгызларны симертү өчен ашату

откорми́ть *сов. кого-что* симертү, симергәнче ашату, сугымга симертү

откорми́ться *сов. разг.* симерү, көрәю

отко́рмленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **откорми́ть; 2.** симертелгән, симез, көр

отко́рмочн||ый, -ая, -ое симертә торган, симертү ...ы; ~**ая ба́за** симертү базасы

откорректи́ровать *сов. что* төзәтү, төзәтмәләр керту; корректив кертү, корректировкалап бетерү

отко́с *м* **1.** (*покатый спуск*) сөзәк җир, авыш җир, сөзәк урын **2.** (*дорожная насыпь*) юл өеме, откос; яр (*тимер юлда*); **пусти́ть по́езд под** ~ поездны [рельслы юлдан] яр астына җибәрү

откочева́ть *сов.* күчен китү, күченеп китү

откочёвывать *несов. см.* **откочева́ть**

открепи́тельный, -ая, -ое учёттан төшерү ...ы; ~ **тало́н** учёттан төшерү талоны

открепи́ть *сов.* **1.** *что* (*отвязать, отделить*) чишү, аеру, чишеп (аерып) алу; ~ **ло́дку** көймәне чишеп алу **2.** *кого, офиц.* (*снять с учёта*) учёттан төшерү

открепи́ться *сов.* **1.** чишелү, аерылу **2.** учёттан төшү

открепле́ние *с см.* **открепи́ть, открепи́ться**

открепля́ть *несов. см.* **открепи́ть**

открепля́ться *несов.* **1.** *см.* **открепи́ться; 2.** *страд. от* **открепля́ть**

откре́щиваться *несов. от кого-чего, разг.* котылырга тырышу, (*төрле юллар белән*) баш тартырга тырышу

открове́ние *с* яңалык, яңа нәрсә, ачыш; **э́ти слова́ — по́лное** ~ **для всех** бу сүзләр — барыбыз өчен дә зур яңалык

открове́нничать *несов. с кем, разг.* серләрне ачып салу, эч серләрен сөйләү, ачыктан-ачык сөйләү

открове́нность *ж* яшермичә сөйләү; эчкерсезлек, саф күңеллелек

открове́нный, -ая, -ое **1.** (*искренний*) ачыктан-ачык, ихлас, эчкерсез, саф күңелле, чын күңелдән; ~ **разгово́р** чын күңелдән сөйләшү **2.** (*нескрываемый*) ачыктан-ачык, шәрран яра

откромса́ть *сов. что, разг.* каерып алу, каерып кисеп алу, умырып алу

открути́ть *сов. что* борып алу (ачу, чыгару); сүтү; ~ **кран** кранны борып алу; ~ **верёвку** ишелгән бауны сүтү

открути́ться *сов.* **1.** борылып чыгу **2.** *перен. прост.* (*отделаться от чего-л.*) хәйлә табып котылу (читтә калу)

откру́чивать *несов. см.* **открути́ть**

откру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **открути́ться; 2.** *страд. от* **откру́чивать**

открыва́лка *ж разг.* ачкыч; ~ **для консе́рвов** консерв[ы] савытының ачкычы

открыва́ть *несов. см.* **откры́ть**

открыва́ться *несов.* **1.** *см.* **откры́ться; 2.** *страд. от* **открыва́ть**

откры́тие 1. *см.* **откры́ть; ~ кла́пана** клапанның ачылуы; ~ **съе́зда** съезд ачылу **2.** ачу, ачыш, уйлап табу; **нау́чное** ~ фәнни ачыш; **географи́ческое** ~ географик ачыш; **сде́лать** ~ яңа нәрсә ачу

откры́тка *ж* ачык хат, открытка

откры́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **откры́ть; 2.** ачык; ялан; ~**ая ме́стность** ялан җир; **под** ~**ым не́бом** ачык һавада **2.** (*доступный для всех желающих*) ачык; ~**ый уро́к** ачык дәрес **3.** (*явный, нескрываемый*) ачыктан-ачык; **вы́ступить с** ~**ым проте́стом** ачыктан-ачык протест белән чыгу; ~**ая вражда́** ачыктан-ачык дошманлык **4.** (*искренний, откровенный*) эчкерсез, саф күңелле **5.** *горн.* җир өстендәге; ~**ые го́рные рабо́ты** җир өстендәге казу эшләре ♦ **в** ~**ую** ачыктан-ачык; ~**ая ра́на** ачык яра; ~**ое письмо́** ачык хат; ~**ый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә; ~**ый лоб** кин маңгай; **при** ~**ых две́рях** халык алдында (*суд утырышы турында*); **с** ~**ыми глаза́ми** аңлап, белеп

откры́ть *сов. что* **1.** ачу; ~ **дверь** ишекне ачу **2.** (*сделать доступным*) ачу; ~ **путь** юл ачу **3.** (*обнажить*) ачу **4.** ачу, ачып җибәрү; ~ **зо́нтик** зонтикны ачып җибәрү; ~ **глаза́** 1) күзне ачу; 2) *перен. кому кемнеңдер* күзен ачу, *кемгәдер* аңлатып бирү; ~ **кни́гу** китапны ачу **5.** (*пустить, ввести в действие*) җибәрү; ~ **во́ду** су җибәрү; ~ **газ** газ җибәрү **6.** (*обнаружить, сообщить*) ачу, әйтү, игълан итү; ~ **пра́вду** дөреслекне ачу; ~ **своё и́мя** үзенең исемен әйтү **7.** (*предоставить*) бирү; ~ **возмо́жность** мөмкинлек бирү **8.** (*положить начало*) башлап җибәрү, ачу; ~ **заседа́ние** утырышны ачу; ~ **теа́тр** театр ачу; ~ **ого́нь** ут ачу **9.** (*установить наличие чего-л.*) ачу; табу; ~ **за́говор** заговор ачу; ~ **дре́внюю ру́копись** борынгы кулъязманы табу ♦ ~ **Аме́рику** Американы ачу (*куптән билгеле булган әйберне яңа әйбер дип сөйләү*)

откры́||ться *сов.* **1.** ачылу; **окно́** ~**лось** тәрәзә ачылды **2.** (*перестать заживать*) ачылу; ~**лась ста́рая ра́на** элекке ярасы ачылган **3.** *перен.* (*стать видным*) күренү, ачылу; күренә башлау; **пе́ред на́ми** ~**лся краси́вый вид** безнең алда матур күренеш ачылды **4.** *разг.* (*обнаружиться, стать явным, очевидным*) башлану **5.** *кому* (*раскрыть мысли, тайны*) ачыктан-ачык сөйләп бирү, серләрен сөйләү

отку́да *нареч.* кайдан, кай җирдән, кай урыннан; ~ **ты идёшь?** син кайдан киләсең?; **возвраща́йся,** ~ **прие́хал** кай җирдән килсән, шунда кит ♦ ~ **ни возьми́сь** көтмәгәндә, көтмәгән жирдән, уйламаган җирдән

отку́да-либо, отку́да-нибудь *нареч.* кайдан да булса

отку́да-то *нареч.* кайдандыр

о́ткуп *м ист.* откуп (*аерым бер кешегә дәүләт доходларын җыярга бирелгән хокук*) ♦ **взять на** ~ *что* откупка алу; **отда́ть на** ~ *что* откупка бирү (*бер әр нәрсәне берәүнең карамагына тулысынча бирү яки алу*)

откупи́ться *сов. от кого-чего, уст.* түләп котылу, түләп иреккә чыгу

отку́поривать *несов. см.* **отку́порить**

отку́порить *сов. что* ачу, бөкесен алу, бөкесен чыгару; ~ **буты́лку** шешәне ачу

отку́порка *ж см.* **отку́порить**

откупщи́к *м ист.* откупчы, откуп иясе

откуси́ть *сов. что, чего* **1.** тешләп алу; ~ **кусо́к хле́ба** бер кисәк икмәк тешләп алу **2.** *тех.* (*кыскыч белән*) өзеп алу, элəктереп өзеп чыгару; ~ **коне́ц про́волоки** тимерчыбык очын өзеп алу

отку́сывать *несов. см.* **откуси́ть**

отлага́тельство *с*: **без вся́ких отлага́тельств** һич кичектермәстән

отлага́ть *несов. см.* **отложи́ть**

отлага́ться *несов.* **1.** *см.* **отложи́ться; 2.** *страд. от* **отлага́ть**

ОТЛ-ОТМ

отлакирова́ть *сов. что* лаклап кую, лак белән ялтыратып кую

отла́мывать *несов. см.* **отлома́ть, отломи́ть**

отла́мываться *несов.* 1. *см.* **отлома́ться, отломи́ться**; 2. *страд. от* **отла́мывать**

отлежа́ть *сов. что* [җайсыз ятып] оету; ~ **но́гу** аякны оету

отлежа́||ться *сов. разг.* 1. (*отдохнуть*) ял итү, ятып хәл алу; тернәкләнү 2. ятып өлгерү, ятып өлгерә төшү; **пусть я́блоки ~тся** алмалар ятып өлгерә төшсеннәр

отлёживать *несов. см.* **отлежа́ть**

отлёживаться *несов.* 1. *см.* **отлежа́ться**; 2. *страд. от* **отлёживать**

отлепи́ть *сов. что* куптару, кубару, куптарып (кубарып) алу

отлепи́ться *сов.* кубу, кубып төшү (чыгу)

отлепля́ть *несов. см.* **отлепи́ть**

отлепля́ться *несов.* 1. *см.* **отлепи́ться**; 2. *страд. от* **отлепля́ть**

отлёт *м см.* **отлете́ть** 1; **вре́мя ~а птиц на юг** кошларның көньякка очып китү вакыты ◆ **на ~е** читтә, бер як читтәрәк

отлета́||ть I *сов.* 1. (*кончить летать*) очып туктау, очудан туктау 2. *что, разг.* (*пробыть в авиации*) очучы булып эшләү; **он де́сять лет ~л** ул ун ел очучы булып эшләде

отлета́ть II *см.* **отлете́ть**

отлета́ться *сов. разг.* (*о лётчике*) очудан туктау

отлете́||ть *сов.* 1. (*улететь*) очып китү 2. *разг.* кире сикерү, (очып) китү; сикереп [кире] китү; **мяч ~л от стены́** туп стенага бәрелеп кире китте 3. *разг.* өзелеп төшү; **пу́говица ~ла** төймә өзелеп төште

отле́||чь *сов. безл.* җиңеләю, басылу, җиңеләеп китү; **от се́рдца ~гло́** йөрәгем җиңеләеп китте

отли́в *м* 1. *см.* **отли́ть**; 2. *мор.* су чигенү, су чигенеше; су кайту (*океан һәм ачык диңгез суларының күтәрелеп яңадан кимуе*) 3. (*оттенок цвета*) ...сыман төсмер; **с серебри́стым ~ом** көмешсыман төсмерле

отлива́||ть *несов.* 1. *см.* **отли́ть**; 2. *чем* ...сыман ялтырау; **~ет зо́лотом** алтынсыман ялтырый

отлива́ться *несов. см.* **отли́ться**

отли́вка *ж* 1. *см.* **отли́ть** 3; 2. (*изделие*) коелма, коеп ясалган әйбер; **чугу́нная ~** чуеннан коеп ясалган әйбер

отлипа́ть *несов. см.* **отли́пнуть**

отли́п||нуть *сов. разг.* кубып төшү; **накле́йка ~ла** ябыштырган әйбер кубып төште

отли́ть *сов.* 1. *что, чего* [бераз] агызу, салу, агызып (салып) алу; **~ немно́го молока́** бераз сөт салып алу 2. (*отхлынуть*) кире китү, кире агып китү 3. *что* (*изготовить литьём*) кою, коеп ясау

отли́ться *сов.* (*принять форму, вид*) гәүдәләнү, гәүдәләнеш табу, формасын алу ◆ **отолью́тся слёзы** *чьи кому* каргышы [яше] төшәр әле, күрәчәген күрер әле

отлича́ть *несов. см.* **отличи́ть**

отлича́ться *несов.* 1. *см.* **отличи́ться**; 2. *чем* (*выделяться*) аерылу, аерылып тору, аермасы булу 3. *страд. от* **отлича́ть**

отли́чи||е *с* аерма, аерымлык, үзгәлек, башкалык; **суще́ственное ~е** иң әһәмиятле аерма; **незначи́тельные ~я** кечкенә аермалар ◆ **в ~е от** *чего берәр нәрсәдән* аермалы буларак; **дипло́м с ~ем** кызыл диплом; **зна́ки ~я** орденнар-медальләр

отличи́тельн||ый, -ая, -ое 1. аеру ..ы, аера торган; **~ый знак** аеру билгесе; **~ый при́знак** аера торган билге 2. (*характерный*) мөһим, әһәмиятле, характерлы; **~ая осо́бенность** характерлы үзенчәлек

отличи́ть *сов. кого-что* 1. аеру, аера белү; ~ **хоро́шее от плохо́го** яхшыны яманнан аеру 2. (*наградой выделить*) бүләкләү; бүләк бирү; ~ **храбреца́** батырны бүләкләү

отличи́ться *сов.* 1. өстен чыгу, осталык (батырлык) күрсәтү; ~ **в бою́** сугышта батырлык күрсәтү 2. *шутл.* кызык эш эшләү, кызык итү

отли́чник *м* отличник, бишлегә генә укучы

отли́чница *ж* отличник кыз

отли́чно *нареч.* 1. (*очень хорошо*) бик яхшы, бик шәп, бик әйбәт 2. *разг.* (*выражение согласия*) бик әйбәт, бик яхшы, әйбәт 3. *в знач. сущ. с нескл.* (*отметка*) отлично, бик яхшы; **учи́ться на ~** бик яхшыга уку

отли́чный, -ая, -ое 1. *от кого-чего* (*отличающийся*) аерылып тора торган 2. (*очень хороший*) бик яхшы, бик шәп; ~ **рабо́тник** бик яхшы хезмәткәр

отло́в *м см.* **отлови́ть** 2

отлови́ть *сов.* 1. *кого-что и без доп.* (*кончить ловить*) тотудан туктау, тотмый башлау 2. *кого-что* (*выловить*) тотып бетерү; тотып алу

отло́гий, -ая, -ое сөзәк; ~ **бе́рег** сөзәк яр

отложе́ние *с* 1. *см.* **отложи́ть** 3, 4; **отложи́ться**; ~ **соле́й в органи́зме** организмга тоз утыру 2. *геол.* утырма, катлам

отложи́ть *сов. что* 1. читкә алып кую, аерып алып кую; ~ **ну́жную кни́жку** кирәкле китапны аерып алып кую 2. җыеп кую; ~ **де́ньги на пое́здку** юлга акча җыеп кую 3. *биол.* салу; ~ **я́йца** күкәй салу (*мәс. бөҗәкләр турында*) 4. кичектерү; ~ **реше́ние вопро́са** мәсьәләне хәл итүне кичектерү 5. (*опустить*) кайтарып кую, төшереп кую; ~ **воротни́к** яканы төшереп кую ◆ ~ **в до́лгий я́щик** бик озакка сузу

отложи́ться *сов.* 1. (*осесть в виде слоя*) утыру, утырма тәшкил итү 2. *перен.* сенү, тирән утыру; ~ **в па́мяти** хәтергә тирән утыру

отложно́й, -а́я, -о́е; ~ **воротни́к** кайтарма яка

отлома́ть *сов. что* сындырып алу, ватып төшерү; ~ **ру́чку две́ри** ишек тоткасын сындырып төшерү

отлома́ться *сов.* сынып (ватылып, кыйпылып) төшү

отломи́ть *сов. что* сындырып (ватып) төшерү, сындырып (ватып) алу

отломи́ться *сов.* сынып (ватылып) төшү

отлупи́ть *сов. кого, прост.* тукмап (кыйнап) ташлау, дәмбәсләү

отлуча́ть *несов. см.* **отлучи́ть**

отлуча́ться *несов.* 1. *см.* **отлучи́ться**; 2. *страд. от* **отлуча́ть**

отлуче́ние *с см.* **отлучи́ть**; ~ **от це́ркви** чиркәүдән куу, динсез дип игълан итү

отлучи́ть *сов. кого от чего, уст.* (*изгнать*) аеру, куу, сөрү

отлучи́ться *сов. разг.* китеп тору; чыгып керү, барып кайту

отлу́чка *ж* китү, китеп тору; **самово́льная ~** рөхсәтсез китү

отлы́нивать *несов. разг.* [сылтау табып] баш тарту

отма́лчиваться *несов. см.* **отмолча́ться**

отма́тывать *несов. см.* **отмота́ть**

отмаха́||ть *сов. что, прост.* узу, үтү; **мы ~ли со́рок киломе́тров** кырык километр җир үттек

отма́хивать *несов.* 1. *см.* **отмаха́ть**; 2. *см.* **отмахну́ть**

отма́хиваться *несов. см.* **отмахну́ться**

отмахну́ть *сов. однокр. что* (*отогнать*) кул селтәп куып җибәрү

отмахну́ться *сов.* 1. *однокр.* (*отогнать от себя*) кул селтәп куып җибәрү 2. *перен. разг.* (*оставить без внимания*) кул селтәү (*ризасызлык белдереп*), игътибарсыз карау

отма́чивать *несов. см.* **отмочи́ть**

отмежева́ние *с см.* **отмежева́ть, отмежева́ться**

отмежева́ть *сов. что* (*отделить*) межалау, межа белән аерып алу, межалап бүлеп алу, чик белән аеру

отмежева́ться *сов. от кого-чего* 1. (*отделиться межой*) межа белән аерылу, ызан [чик билгесе] белән аерылу 2. *перен.* (*отделиться*) аерылу, аерылып чыгу 3. *перен.* (*прекратить общение*) аралашмый башлау; араны өзү

отмежёвывать *несов. см.* **отмежева́ть**

отмежёвываться *несов.* 1. *см.* **отмежева́ться**; 2. *страд. от* **отмежёвывать**

о́тмель *ж* сайлык, сай урын, сай җир (*яр буендагы*)

отме́на *ж* 1. *см.* **отмени́ть**; ~ **спекта́кля** спектакльне үткәрмәскә булу

отмени́ть *сов. что* бетерү, юкка чыгару, гамәлдән чыгару; булдырмау, үткәрмәү; үткәрмәскә булу; ~ **зако́н** законны юкка чыгару; ~ **заседа́ние** утырышны үткәрмәскә булу

отме́нный, -ая, -ое бик яхшы, бик әйбәт, бик шәп, менә дигән

отменя́ть *несов. см.* **отмени́ть**

отмере́ть *сов.* 1. (*омертветь*) кору 2. *перен.* юкка чыгу, бетү

отмерза́ть *несов. см.* **отмёрзнуть**

отмёрзнуть *сов.* туңу, туңып кору, туңып һәлак булу; өшү, өшеп сизми башлау

отме́ривать *несов. см.* **отме́рить**

отме́рить *сов. что* үлчәп алу, үлчәп бирү (кую)

отмеря́ть *несов. см.* **отме́рить**

отмести́ *сов. что* **1.** себереп ташлау, себереп кую (төшерү); **~ сор в у́гол** чүпне почмакка себереп кую **2.** *перен.* (*отвергнуть*) кире кагу, юкка чыгару; **~ все непра́вильные до́воды** дөрес булмаган барлык дәлилләрне кире кагу

отме́стк||а *ж*: **сде́лать в ~у** үч итеп эшләү

отмета́ть *несов. см.* **отмести́**

отме́тить *сов.* **1.** *кого-что* билгеләү, билгеләп кую; тамгалау, тамга салу; **~ отсу́тствующих** килмәгән кешеләрне билгеләү **2.** *кого-что* (*заметить*) билгеләү, күреп алу, игътибар итү; **~ досто́инства статьи́** мәкаләнең уңай якларына игътибар итү **3.** *что* (*подчеркнуть значение*) билгеләү, искә алу, күрсәтеп китү; **~ *чьи-л.* достиже́ния** *кемнең дә булса* казанышларын искә алып китү **4.** *что*, *разг.* (*отпраздновать*) билгеләп үтү, бәйрәм итү

отме́титься *сов.* билгеләнү, үзен билгеләтү; **~ в спи́сках избира́телей** сайлаучылар исемлегендә үзен билгеләтү

отме́тк||а *ж* **1.** *см.* **отме́тить** 1; **2.** (*знак*) билге, тамга; **~а в ве́домости** ведомостьтагы билге **3.** билге; **получи́ть хоро́шую ~у** яхшы билге алу

отмеча́ть *несов. см.* **отме́тить**

отмеча́||ться *несов.* **1.** *см.* **отме́титься**; **2.** (*обнаруживаться*) бар булу, күренү, беленү; **~ются кру́пные успе́хи в нау́ке** фәндә зур уңышлар барлыгы күренә **3.** *страд. от* **отмеча́ть**

отмира́ние *с см.* **отмере́ть**

отмира́ть *несов. см.* **отмере́ть**

отмобилизова́ть *сов. кого-что* тулысынча мобилизацияләү

отмобилизова́ться *сов.* тулысынча мобилизацияләнү

отмока́ть *несов. см.* **отмо́кнуть**

отмо́к||нуть *сов.* **1.** (*отсыреть*) юешләнеп җебү, юешләнү **2.** юешләнеп кубу; **ма́рка ~ла** марка юешләнеп купкан

отмолча́ться *сов. разг.* дәшми калу, җавап бирмәү, җавап бирми калу

отмора́живать *несов. см.* **отморо́зить**

отморо́зить *сов. что* өшетү, туңдыру; **~ па́лец** бармакны туңдыру

отмота́ть *сов. что, чего* сүтү, сүтеп алу (*ураланны*); **~ бинт** бинтны сүтеп алу

отмочи́ть *сов. что* **1.** (*намочив, отделить*) юешләп куптарып алу, чылатып куптарып алу **2.** *спец.* җебетү; **~ ко́жу** күнне җебетү

отму́читься *сов. разг.* интегеп туктау, интегүдән котылу, газапланудан туктау

отмще́ние *с* үч алу

отмыва́ть *несов. см.* **отмы́ть**

отмыва́ться *несов.* **1.** *см.* **отмы́ться**; **2.** *страд. от* **отмыва́ть**

отмыка́ть *несов. см.* **отомкну́ть**

отмыка́ться *несов.* **1.** *см.* **отомкну́ться**; **2.** *страд. от* **отмыка́ть**

отмы́ть *сов.* **1.** *кого-что* юу, юып тазарту, юып алу **2.** *что* юу, юып төшерү; **~ грязь с рук** кулдагы пычракны юып төшерү

отмы́ться *сов.* юылу, юылып чистару, юылып бетү

отмы́чка *ж* отмычка (*теләсә нинди йозакны ача торган корал*)

отмыка́ть *несов. см.* **отмя́кнуть**

отмя́кнуть *сов.* җебү, йомшау

отне́киваться *несов. разг.* ык-мык итү, риза булмау, баш тарту, киреләнү

отнести́ *сов. кого-что* **1.** (*доставить*) илтү, илтеп кую, илтеп бирү; кертеп кую, алып барып кую **2.** (*переместить*) алып китү; күчереп кую; **ве́тер отнёс парашю́т в сто́рону** җил парашютны читкә алып китте **3.** *перен.* (*причислить*) исәпләү, ... дип карау; **~ ру́копись к 15 ве́ку** кулъязманы 15 гасырныкы дип карау; **~ расхо́ды на счёт учрежде́ния** чыгымнарны учреждение хисабына исәпләү

отнести́сь *сов. к кому-чему* карау, мөгамәлә күрсәтү; **внима́тельно ~ к больно́му** авыруны игътибар белән карау

отникелирова́ть *сов. что* никельләп чыгу, никель йөгертеп чыгу

отнима́ть *несов. см.* **отня́ть**

отнима́ться *несов.* **1.** *см.* **отня́ться**; **2.** *страд. от* **отнима́ть**

относи́тельно **1.** *нареч.* (*сравнительно*) чагыштырмача, азмы-күпме; **вы́слушать** *что-л.* **~ споко́йно** *берәр нәрсәне* азмы-күпме тынычлык белән тыңлау **2.** *предлог с род. п.* (*по поводу*) карата, турында, хакында; **~ его́ прие́зда ничего́ неизве́стно** аның килүе турында бернәрсә дә билгеле түгел

относи́тельност||ь *ж* нисбәтлелек, чагыштырмалылык, чагыштырмалы булу; **теори́я ~и** чагыштырмалылык теориясе

относи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** чагыштырмача ...; нисбәтле, артык зур булмаган, чамалы; **~ая вла́жность** чагыштырма дымлылык; **~ая уда́ча** артык зур булмаган уңыш **2.** *грам.* нисби; **~ое прилага́тельное** нисби сыйфат

относи́ть *несов. см.* **отнести́**

относи́ться *несов.* **1.** *см.* **отнести́сь**; **2.** *к кому-чему* (*иметь касательство*) бәйләнеше (кагылышы) булу, кагылу; **э́то к де́лу не отно́сится** моның эшкә бәйләнеше юк

отноше́ни||е *с* **1.** *см.* **отнести́сь** 1, **относи́ться** 2; **бе́режное ~е** *к чему-л.* сакчыл мөнәсәбәт **2.** бәйләнеш; **письмо́ име́ет прямо́е ~е к де́лу** хатның эшкә турыдан-туры бәйләнеше бар; **~е ме́жду двумя́ величи́нами** ике зурлык арасындагы үзара бәйләнеш **3.** *мат.* чагыштырма; **~е двух чи́сел** ике сан чагыштырмасы **4.** мөнәсәбәт; **дру́жеские ~я** дуслык мөнәсәбәтләре; **дипломати́ческие ~я** дипломатик мөнәсәбәтләр **5.** (*официальная бумага*) отношение, рәсми кәгазь ◆ **во всех ~ях** (*с любой стороны*) төрле яктан, һәр яктан да; **в ~и** *каком, чего* (*в смысле*) бу яктан; **в э́том ~и я согла́сен с ним** бу яктан мин аның белән риза; **в ~и** *кого-чего, предлог с род. п.* (*берәр кеше, нәрсә турында*) *или* **по ~ю** *к кому-чему, предлог с дат. п.* ...га карата; **по ~ю к коллекти́ву** коллективка карата

отны́не *нареч.* бүгеннән алып, бүгенге көннән [алып], хәзердән алып, моннан соң

отню́дь *нареч.* (*совсем*) бер дә, һич; бөтенләй, һич тә; **~ нет** һич юк

отня́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*взять силой*) көчләп (тартып) алу; талап алу **2.** *что* (*поглотить*) алу; **~ мно́го вре́мени** бик күп вакыт алу **3.** *что* (*убрать, отделить*) алып кую, аерып алып кую **4.** *что* (*ампутировать*) кисү, кисеп алу **5.** *кого* (*лишить материнского молока*) аеру; **~ ребёнка от груди́** баланы имүдән аеру **6.** *что*, *разг.* (*вычесть*) алу; **от сорока́ ~ два́дцать** кырыктан егермене алу ◆ **~ жизнь** гомерен өзү; **~ наде́жду** өметен өзү

отня́||ться *сов.* ...сыз калу; эшләми башлау, йөрми башлау; **но́ги отняли́сь** аяксыз калды; **язы́к ~лся** телсез калган

ото *см.* **от**

отобе́дать *сов.* **1.** (*кончить обедать*) төшке ашны ашап бетерү **2.** *уст.* (*пообедать*) аш ашау, төшке аш ашау

отобража́ть *несов. см.* **отобрази́ть**

отображе́ние *с* **1.** *см.* **отобрази́ть**; **2.** (*изображение*) тасвир, гәүдәләнеш, чагылыш, сурәтләнеш

отобрази́ть *сов. кого-что* сурәтләү, тасвирлау, гәүдәләндерү, чагылдыру

отобра́ть *сов. кого-что* **1.** (*взять обратно*) алу, кире алу, кайтарып алу, тартып алу **2.** (*выделить*) сайлап алу, аерып алу

отова́ривание *с см.* **отова́рить**

отова́ривать *несов. см.* **отова́рить**

отова́рить *сов. что*, *спец.* товар бирү, товар белән тәэмин итү

отовсю́ду *нареч.* һәрьяктан, һәр җирдән

отогна́ть *сов.* **1.** *кого-что* куу, куалау, куып җибәрү **2.** *перен. что* баштан чыгару, баштан чыгарып ташлау; **~ тяжёлые мы́сли** авыр уйларны баштан чыгару **3.** *что*, *спец.* (*добыть перегонкой*) куу, чыгару, куып табу; **~ скипида́р** скипидар куу

отогну́ть *сов. что* **1.** (*распрямить*) турайту, турайтып кую; төзәйтү; кайтарып кую, сызгану **2.** (*в сторону, вверх, вниз*) ию, бөгү, иеп (бөгеп) кую, күтәрү, күтәреп кую; кайтару

отогну́ться *сов.* **1.** (*распрямиться*) тураю; төзәю **2.** (*вверх*) күтәрелү, күтәрелеп китү; (*в сторону, вниз*) кайтарылу

отогрева́ть *несов. см.* **отогре́ть**

отогрева́ться *несов.* **1.** *см.* **отогре́ться**; **2.** *страд. от* **отогрева́ть**

отогре́ть *сов. кого-что* җылыту, җылытып алу; **~ ру́ки** кулларны җылыту

ОТО-ОТП

отогре́ться *сов.* җылыну, җылынып алу

отодвига́ть *несов. см.* **отодви́нуть**

отодвига́ться *несов.* **1.** *см.* **отодви́нуться**; **2.** *страд. от* **отодвига́ть**

отодви́нуть *сов.* **1.** *кого-что* (*переместить*) этү, этәрү, этеп (этәреп) кую; күчерү, күчереп кую **2.** *перен. что, разг.* (*перенести*) кичектерү, күчерү; **~ срок** срогын кичектерү

отодви́нуться *сов.* **1.** күчү, күчеп утыру, читкәрәк китү, ...га таба китү; **~ к окну́** тәрәзәгә таба күчеп утыру **2.** *перен. разг.* (*отдалиться по времени*) кичегү, кичектерелү, күчерелү

отодра́ть *сов.* **1.** *что* (*оторвать*) кубару, куптару, кубарып (куптарып) алу, каезлау, каезлап алу **2.** *кого, прост.* (*высечь*) кыйнау, кыйнап ташлау, каезлау; **~ за́ уши** колагын бору

отодра́||ться *сов. прост.* кубып төшү; **подмётки ~лись** олтаннары кубып төшкән

отождестви́ть *сов. см.* **отожествля́ть**

отождествле́ние *с см.* **отождестви́ть**

отождествля́ть *несов. см.* **отождестви́ть**

отожестви́ть *сов. кого-что* тиңләү, тиңләштерү, тиң дип тану (карау), тиң итеп күрү

отожествле́ние *с см.* **отожестви́ть**

отожествля́ть *несов. см.* **отожестви́ть**

отозва́ть *сов. кого-что* **1.** чакырып алу, чакырып китерү; **~** *кого-л.* **в сто́рону** *берәр кешене* читкә чакырып алу **2.** кайтару, чакырып кайтару; **~ посла́** илчене чакырып кайтару

отозва́||ться *сов.* **1.** җавап бирү, җавап кайтару; **никто́ не ~лся** беркем дә җавап кайтармады **2.** *о ком-чём* фикерен әйтү, бәяләү, бәя бирү; **хорошо́ ~ться о кни́ге** китапка яхшы бәя бирү **3.** *на ком-чём* (*оказать влияние на кого-что-л.*; *отразиться, сказаться*) тәэсир итү

отойти́ *сов.* **1.** китү; **~ в сто́рону** читкә китү; **по́езд отошёл но́чью** поезд төнлә китте **2.** *от кого-чего* чигенү, кире кайту; **~ от пре́жних взгля́дов** элекке карашлардан кире кайту **3.** кубу, кубып чыгу, аерылу; **обо́и отошли́ от стены** обойлар стенадан купкан **4.** (*исчезнуть*) бетү, юкка чыгу; **пятно́ отошло́** тап бетте **5.** (*прийти в обычное состояние*) язылу, җылыну, җылы керү, сизә башлау; басылу, тынычлану; **ру́ки отошли́ от хо́лода** куллар җылынды **6.** тию, күчү; **дом отошёл к сы́ну** йорт улына күчте **7.** чыгу, бүленеп чыгу (*эшкәртәндә*); **от творога́ отошла́ сы́воротка** эремчектән әйрән бүленеп чыкты ♦ **~ в ве́чность** мәңгелеккә күзләрен йому; **~ в про́шлое** онытылу; **~ ко сну** йокыга китү

отоларинго́лог *м* отоларинголог (*колак, тамак, борын авырулары табибы*)

отомкну́ть *сов. что* **1.** *разг.* (*отпереть*) ачу **2.** (*снять примкнутое*) ычкындыру, ычкындырып алу; **~ штык** штыкны ычкындыру

отомкну́ться *сов. разг.* ачылу (*бикләнгән нәрсә*)

отомсти́ть *сов. кому-чему* үч алу, үч кайтару

отопи́тельн||ый, -ая, -ое җылыту ...ы; ягу ...ы; **~ая систе́ма** җылыту системасы; **~ый сезо́н** ягу сезоны

отопи́ть *сов. что* җылыту, ягып җылыту

отопле́ние *с* **1.** *см.* **отопи́ть**; **2.** җылыту, ягу, ягып җылыту; **дровяно́е ~** утын ягып җылыту

ора́чивать *несов. см.* **оторо́чить**

от о́рванность *ж* (*отчуждённость*) бәйләнеш юклык, аерылганлык, ялгызлык

оторва́ть *сов.* **1.** *что* өзү, өзеп алу; ертып алу; **~ пу́говицу** төймәне өзеп алу; **~ листо́к** бер бит кәгазь ертып алу **2.** *кого-что от чего* алу; аеру; **~ глаза́ от кни́ги** китаптан күзне алу; **~ от рабо́ты** эштән аеру **3.** *кого* (*разлучить*) аеру; **~ от семьи́** гаиләсеннән аеру

оторва́||ться *сов.* **1.** *от кого-чего* (*отделиться*) өзелү, өзелеп төшү, өзелеп (ертылып) чыгу, [бәйдән] ычкыну **2.** *от чего* күтәрелеп китү; **самолёт ~лся от земли́** очкыч җирдән күтәрелеп китте **3.** *от кого, воен.* артта калу, аерылу (*гаскәрләр турында*) **4.** *от кого-чего* аерылу, бәйләнешне югалту; **~ться от друзе́й** дуслардан аерылу **5.** *от чего* аерылу; туктау; **я не смог ~ться от интере́сной кни́ги** кызыклы китаптан аерыла алмадым

ороп е́лый, -ая, -ое *разг.* аптыраган, каушаган, аптырап (каушап) калган

ороп е́ть *сов. разг.* аптырау, каушау, аптырап (каушап) калу

о́торопь *ж разг.* аптырау, каушау; **~ взяла́** каушап киттем

оторочи́ть *сов. что* (*тканью*) кайма тотып чигү; (*мехом*) зияклөү, кырпу тотып чыгу

оторо́чка *ж* (*ткань*) кайма; (*мех*) кырпу, зияк

отосла́ть *сов. кого-что* **1.** җибәрү; **~ де́ньги** акча җибәрү **2.** (*велеть уйти*) җибәрү **3.** (*предложить обратиться куда-л.*) киңәш бирү, җибәрү

отоспа́ться *сов.* туйганчы йоклау, йокы тую (туйдыру)

отоща́ть *сов. разг.* ябыгу, арыгаю, арыклану

отпада́ть *несов. см.* **отпа́сть**

отпа́ивать I *несов. см.* **отпои́ть**

отпа́ивать II *несов. см.* **отпая́ть**

отпа́иваться *несов.* **1.** *см.* **отпая́ться**; **2.** *страд. от* **отпа́ивать** II

отпа́ривать *несов. см.* **отпа́рить**

отпари́ровать *сов. прям., перен. что* юкка чыгару, кире кагу; **~ все возраже́ния** каршы әйткәннәрнең барын да кире кагу

отпа́рить *сов. что* **1.** (*отутюжить*) юеш чүпрәк аша үтүкләп чыгу **2.** (*размягчить паром*) пешекләү, пешекләп алу

отпа́рывать *несов. см.* **отпоро́ть**

отпа́рываться *несов.* **1.** *см.* **отпоро́ться**; **2.** *страд. от* **отпа́рывать**

отпа́||сть *сов.* **1.** (*отделиться*) кубу, кубып төшү; өзелеп (коелып) төшү **2.** *уст.* (*выйти из состава*) чыгу, төшеп калу **3.** *перен.* көчен югалту, юкка чыгу, бетү; **обвине́ние ~ло** гаеплөү юкка чыкты; **жела́ние ~ло** теләк бетте

отпая́ть *сов. что* эретеп алу (төшерү)

отпая́ться *сов.* эреп төшү (кубу)

отпева́ние *с церк.* женаза, женаза уку (*христианнарда*)

отпева́ть *несов. см.* **отпе́ть** 2

отпере́ть *сов. что* ачу (*бикләнгән әйберне*); **~ чемода́н** чемоданны ачу

отпере́ться *сов.* **1.** (*открыться*) ачылу, ачылып китү **2.** *разг.* (*не сознаться*) тану, инкарь итү; **~ от свои́х слов** үз сүзеңнән баш тарту

отпе́тый, -ая, -ое (*неисправимый*) очына чыккан, ашып киткән, аша узган, төзәлмәслек

отпе́ть *сов.* **1.** (*кончить петь*) җырлап туктау, җырлаудан туктау; сайрап (кычкырып) туктау **2.** *кого, церк.* женаза уку

отпеча́тать *сов. что* **1.** (*закончить печатание*) бастырып бетерү (чыгару); басып бетерү **2.** (*сделать отпечаток*) эз калдыру **3.** (*раскрыть*) мөһерен [алып] ачу, мөһерен ватып ачу; **~ помеще́ние** бинаның мөһерен алып ачу

отпеча́та||ться *сов.* эз калу; **на песке́ ~лись следы́ ног** комда аяк эзләре калган

отпеча́т||ок *м* **1.** эз; **~ки па́льцев** бармак эзләре **2.** *перен. чего* эз, әсәр; тәэсир, йогынты; **~ок гру́сти на лице́** йөзендә сагыш эзе

отпеча́тывать *несов. см.* **отпеча́тать**

отпеча́тываться *несов.* **1.** *см.* **отпеча́таться**; **2.** *страд. от* **отпеча́тывать**

отпива́ть *несов. см.* **отпи́ть**

отпи́ливать *несов. см.* **отпили́ть**

отпили́ть *сов. что* (*пычкы белән*) кисү, пычу, киселеп алу (төшерү), киселеп ташлау

отпира́тельство *с* тану, инкарь итү; баш тарту

отпира́ть *несов. см.* **отпере́ть**

отпира́ться *несов.* **1.** *см.* **отпере́ться**; **2.** *страд. от* **отпира́ть**

отписа́ть *сов. что, уст.* **1.** (*завещать*) мирас итеп калдыру, васыять итү **2.** (*отобрать*) тартып алу, алу; **~ име́ние в казну́** имениене казнага алу

отписа́ться *сов. разг.* формаль җавап язу

отпи́ска *ж* формаль җавап, формаль язу

отпи́сывать *несов. см.* **отписа́ть**

отпи́сываться *несов.* **1.** *см.* **отписа́ться**; **2.** *страд. от* **отпи́сывать**

отпи́ть *сов. что, чего* (*выпить немного*) [бераз] эчү; [бераз] эчеп җибәрү

отпи́хивать *несов. см.* **отпихну́ть**

отпи́хиваться *несов.* **1.** *см.* **отпихну́ться**; **2.** *страд. от* **отпи́хивать**

отпихну́ть *сов. кого-что, разг.* этеп (этәреп) җибәрү, төртеп җибәрү

отпихну́ться *сов. разг.* этәрелеп китү; **~ весло́м от бе́рега** ишкәк белән ярдан этәрелеп китү

отпла́та *ж см.* **отплати́ть**

отплати́ть *сов.* **1.** *кому чем* җавап кайтару; түләү; **~ добро́м за добро́** яхшылыкка яхшылык белән җавап кайтару **2.** *кому* (*отомстить*) үч алу, үч кайтару ♦ **~ то́й же моне́той** ≈ ашка аш белән, ташка таш белән

отпла́чивать *несов. см.* **отплати́ть**

отплева́ться *сов. см.* **отплёвываться**

отплёвывать *несов. см.* **отплю́нуть**

отплёвываться *несов.* **1.** төкереңү; төкереп чыгарылу **2.** *страд. от* **отплёвывать**

отплёскивать *несов. см.* **отплесну́ть** 2

отплесну́ть *сов.* **1.** (*скатиться назад — о воде, волне*) кире китү; кире чәчрәү **2.** *что, чего, разг.* (*отлить, плеснув*) түгә төшү, түгеп киметә төшү

отплести́ *сов. что* (*урелгәнне*) сүтеп алу, сүтү

отплета́ть *несов. см.* **отплести́**

отплыва́ть *несов. см.* **отплы́ть**

отплы́ти||е *с* китү, кузгалып китү, йөзеп китү; **кора́бль гото́в к ~ю** корабль кузгалып китәргә әзер

отплы́ть *сов.* йөзеп китү, китү, кузгалып китү; **~ от бе́рега** ярдан йөзеп китү

отплю́нуть *сов. что, разг.* төкереп чыгару, төкереп ташлау

отпляса́ть *сов. разг.* **1.** *что* (*сплясать*) биеп алу **2.** (*кончить плясать*) биюдән туктау, биеп туктау

отпля́сывать *несов.* **1.** *см.* **отпляса́ть** 1; **2.** *разг.* бик бирелеп бию, дәртләнеп бию

о́тповедь *ж* кискен җавап; ачы җавап, кире кагу; **стро́гая ~** катгый рәвештә кире кагу

отпои́ть *сов. кого-что* **1.** (*кончить поить*) эчертеп бетерү, эчертү; **~ лошаде́й** атларны эчертү **2.** (*вырастить на жидкой пище*) эчереп үстерү; **~ телёнка молоко́м** бозауны сөт эчереп үстерү **3.** *разг.* (*вылечить*) эчереп савыктыру, эчереп сәламәтләндерү; эчереп терелтү

отпола́скивать *несов. см.* **отполоска́ть** 1

отполза́ть *несов. см.* **отползти́**

отползти́ *сов.* шуышып китү, үрмәләп китү

отполирова́ть *сов. что* ялтырату, ялтыратып чыгу

отполи́ровывать *несов. см.* **отполирова́ть**

отполоска́ть *сов. разг.* **1.** *что* чайкап алу, чайкап юу **2.** *что и без доп.* (*кончить полоскать*) чайкап бетерү

отпо́р *м* кискен каршылык күрсәтү, кире кагу, отпор; **дать ~ врагу́** дошманга отпор бирү

отпоро́ть *сов. что* сүтү, сүтеп алу (ташлау) (*тегелгәнне*)

отпоро́ться *сов.* сүтелү, сүтелеп чыгу (төшү)

отпотева́ть *несов. см.* **отпоте́ть**

отпоте́ть *сов. разг.* тирләү, булану, парлану

отпочкова́ться *сов. биол.* бөреләнеп аерылып чыгу; тармакланып бүленү

отпочко́вываться *несов. см.* **отпочкова́ться**

отправи́тель *м* җибәрүче; **~ гру́за** йөк җибәрүче

отправи́тельница *ж* җибәрүче хатын (кыз)

отпра́вить *сов.* **1.** *кого-что* җибәрү, салу, озату; **~ письмо́** хат салу; **~ семью́ в дере́вню** гаиләне авылга озату **2.** *что* җибәрү, китәргә рөхсәт итү; **~ по́езд** поездны җибәрү ♦ **~ на тот свет** теге дөньяга җибәрү

отпра́ви||ться *сов.* китү, китеп бару; кузгалып китү; **по́езд ~тся че́рез час** поезд бер сәгатьтән китә ♦ **~ться на тот свет** теге дөньяга китү

отпра́вка *ж см.* **отпра́вить, отпра́виться**; **~ пи́сем** хат җибәрү

отправле́ние I *с* **1.** *см.* **отпра́вить, отпра́виться; ~ по́езда** поезднын кузгалып китүе **2.** (*почтовое*) җибәрелгән әйбер (*бандероль, хат, посылка h.б.ш.*)

отправле́ни||е II *с* эшчәнлек, эшләү; **~ я организ́ма** организмның эшчәнлеге

отправля́ть *несов.* **1.** *см.* **отпра́вить; 2.** *что офиц.* (*выполнять, осуществлять*) башкару, алып бару, үтәү; **~ обя́занности секретаря́** секретарьлык эшләре алып бару

отправля́ться *несов.* **1.** *см.* **отпра́виться**; **2.** *перен. от чего* (*исходить*) ...дан чыгып эш итү, ...га таянып эш итү; **~ от прове́ренных да́нных** тикшерелгән мәгълүматларга таянып эш итү **3.** *страд. от* **отправля́ть**

отправно́й, -а́я, -о́е башлангыч, башлап китә торган; нигез итеп алынган; **~ те́зис** нигез итеп алынган тезис; **~ пункт** башлангыч пункт

отпра́здновать *сов.* **1.** *что* бәйрәм итү; бәйрәмен үткәрү **2.** (*кончить праздновать*) бәйрәм итеп туктау

отпра́шиваться *несов. см.* **отпроси́ться**

отпрессова́ть *сов. что* пресслау, пресс белән кыстыру

отпроси́ться *сов.* рөхсәт алып китү, сорап китү; **~ с рабо́ты** эштән сорап китү

отпры́гивать *несов. см.* **отпры́гнуть**

отпры́гнуть *сов.* [читкә] сикерү; сикереп китү, кире сикерү; **~ в сто́рону** читкә сикерү

о́тпрыск *м* **1.** *бот.* үренте, яшь ботак **2.** *перен. ирон.* (*потомок*) токым, нәсел

отпряга́ть *несов. см.* **отпря́чь**

отпря́нуть *сов.* читкә тайпылу; артка (читкә) сикереп китү; **в стра́хе ~** куркудан читкә тайпылу

отпря́чь *сов. кого-что* туару; **~ ло́шадь** атны туару

отпу́гивать *несов. см.* **отпугну́ть**

отпугну́ть *сов. кого-что* **1.** куркыту, куркытып җибәрү; өркетү **2.** *перен.* куркыту, үзеннән читләштерү

о́тпуск *м* **1.** *см.* **отпусти́ть** 3, 5, 6, 10; **~ това́ров** товар җибәрү **2.** ял; **ме́сячный ~** бер айлык ял; **быть в ~е** ялда булу

отпуска́ть *несов. см.* **отпусти́ть**

отпускни́к *м* отпусктагы кеше, ялдагы (ялга чыккан) кеше

отпускни́ца *ж* ялдагы хатын (кыз)

отпускн||о́й, -а́я, -о́е **1.** ял ...ы; **~о́е вре́мя** ял вакыты **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* (*деньги*) ял акчасы **3.** *экс.* (*о ценах*) сату ...ы

отпусти́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*разрешить идти*) җибәрү, кайтару, китәргә (кайтарга) рөхсәт бирү **2.** *кого-что* (*выпустить*) җибәрү, азат итү, [иреккә] чыгарып җибәрү; **~ пти́цу из кле́тки** кошны читлектән чыгарып җибәрү **3.** *что* (*ослабить*) бушайту, бушайта төшү; **~ реме́нь** каешны бушайта төшү **4.** *перен. безл. кого-что* (*о боли*) ычкындыру, җибәрү **5.** *что* җибәрү; **~ това́р** товар җибәрү **6.** *что* (*назначить, выдать*) җибәрү, бирү; **~ сре́дства на наро́дное образова́ние** халык мәгарифе эшләренә акча бирү **7.** *что* үстерү, җиткерү, җибәрү; **~ бо́роду** сакал җибәрү; **~ во́лосы** чәч үстерү **8.** *что, разг.* ычкындырып җибәрү, әйтеп салу, әйтеп җибәрү; **~ о́строе слове́чко** тапкыр сүз әйтеп салу **9.** *что, уст.* кичерү; **~ грехи́** гөнаһларны кичерү **10.** *что, тех.* (*уменьшить хрупкость*) кайтару (*уалучанлыгын кимету*); **~ сталь** корычны кайтару

отпуще́ние *с*: **~ грехо́в** *уст.* гөнаһларны кичерү

отраба́тывать *несов. см.* **отрабо́тать** 1, 2, 4, 5

отрабо́танный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **отрабо́тать; 2.** (*использованный*) файдаланылган, бер кат файдаланылган; **~ газ** бер кат файдаланылган газ

отрабо́тать *сов.* **1.** *что* (*возместить трудом*) эшләп түләү, (*бурычны*) эш белән түләү **2.** *что* эшләү, эшләп үткәрү (*берникадәр вакыты*) **3.** (*кончить работать*) эшләп бетерү, эшне бетерү, эштән туктау **4.** *что* эшкәртеп җиткерү; **~ прое́кт** проектны эшкәртеп җиткерү **5.** *что* (*изучить*) өйрәнү, яхшы өйрәнү, үзләштерү

отрабо́тка *ж см.* **отрабо́тать** 1, 4, 5

отра́ва *ж* агу, зәһәр

отрави́тель *м* агулаучы

отрави́ть *сов.* **1.** *кого-что* агулау, агулап үтерү, агу биреп үтерү **2.** *что* (*примешать отраву*) агулау, агу салу, агу кушу **3.** *перен. кого-что* агулау, зарарлау **4.** *перен. что* бозу, [ямен] җибәрү, [ямен] китәрү; **~ удово́льствие** рәхәтен бозу

отрави́ться *сов.* **1.** (*принять яд*) агу эчү, агу эчеп үлү **2.** агулану, агуланып үлү; **~ гриба́ми** гөмбә ашап агулану

отравле́ние *с см.* **отрави́ть** 1-3, **отрави́ться**

отравля́ть *несов. см.* **отрави́ть**

отравля́ться *несов. см.* **отрави́ться; 2.** *страд. от* **отравля́ть**

отравля́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отрави́ть; 2.** агулаучы, агулый торган; **~ие вещества́** агулый торган матдәләр

отра́да *ж* куаныч, сөенеч, шатлык, кинәнү

отра́дн||ый, -ая, -ое куанычлы, сөенечле, шатлыклы; **~ое явле́ние** куанычлы хәл

отража́тель *м тех.* чагылдыргыч, кайтаргыч (*яктылык, җылылык нурларын, электромагнитик дулкыннарны кайтара торган җайланма*); **зерка́льный ~** чагылдыргыч көзге

отража́тельн||ый, -ая, -ое *физ., тех.* чагылдыргыч, кайтаргыч; **~ые при́змы** чагылдыргыч призмалар

отража́ть *несов. см.* **отрази́ть**

отража́ться *несов.* **1.** *см.* **отрази́ться; 2.** *страд. от* **отража́ть**

отраже́ние *с* **1.** *см.* **отрази́ть, отрази́ться; ~ нападе́ния** һөҗүмне кире кайтару; **~ све́та** яктылыкның чагылуы **2.** чагылу, чагылыш, чагылма, гәүдәләнү, гәүдәләнеш; **~ в зе́ркале** көзгедә чагылу

отрази́ть *сов.* **1.** *кого-что* кире кайтару; кире кагу; **~ ата́ку** атаканы кире кайтару **2.** *что* (*о гладкой поверхности*) чагылдыру, күрсәтү **3.** *кого-что* гәүдәләндерү, чагылдыру, тасвирлау; **~ жизнь в иску́сстве** тормышны сәнгатьтә чагылдыру

отрази́||ться *сов.* **1.** (*на гладкой поверхности*) чагылу **2.** беленү, күренү, сизелү, чагылу; **в его́ глаза́х ~лась трево́га** аның күзендә шом сизелә иде **3.** *на ком-чём* тәэсир итү, йогынты ясау; **уси́ленная рабо́та ~лась на здоро́вье** күп эшләү сәламәтлеккә тәэсир итте

отрапортова́ть *сов. о чём* рапорт бирү

отраслев||о́й, -а́я, -о́е тармак ...ы, тармаклы, хуҗалыкның бер тармагына караган; **~о́е совеща́ние** тармак киңәшмәсе

о́трасль *ж* тармак; **но́вая ~ зна́ний** белемнең яңа тармагы; **~ промы́шленности** промышленность тармагы

отраста́ть *несов. см.* **отрасти́**

отрасти́ *сов.* үсү, үсеп чыгу, үсеп җитү

отрасти́ть *сов. что* үстерү, җибәрү; **~ дли́нные усы́** озын мыек җибәрү

отра́щивать *несов. см.* **отрасти́ть**

отреаги́ровать *сов. на что* игътибар итү, жавап кайтару

отре́бье *с собир. презр.* адәм актыклары, кабәхәтләр; **фаши́стское ~** фашист кабәхәтләре

отрегули́ровать *сов. что* рәтләү, ипләү, көйләү, ипкә китерү, җайга салу

отредакти́ровать *сов. что* редакцияләп чыгу

отре́з *м* **1.** *см.* **отре́зать** 1, 2; **2.** кисәк, отрез; **~ на пальто́** пальтолык кисәк **3.** *спец.* (*место отрезания*) киселгән урын, кисем

отре́зать *сов.* **1.** *что, чего* (*разрезать*) кисү, кисеп алу **2.** *что, чего* (*отделить межеванием*) кисеп бирү, җир кисү **3.** *перен. кого-что* кисү, юлын кисү; **~ путь к отступле́нию** чигенү юлларын кисү **4.** (*резко ответить*) кырт кисү, кырт киселән җавап бирү

отреза́ть *несов. см.* **отре́зать**

отрезве́ть *сов. прям., перен.* айну, аеклану

отрезви́тельный, -ая, -ое айныткыч, айныта торган; **~ напи́ток** айныта торган эчемлек

отрезви́ть *сов. прям., перен. кого-что* айныту, аекландыру

отрезви́ться *сов.* айну, аеклану, аегу

отрезвле́ние *с см.* **отрезви́ть, отрезви́ться**

отрезвля́ть *несов. см.* **отрезви́ть**

отрезвля́ться *несов.* **1.** *см.* **отрезви́ться; 2.** *страд. от* **отрезвля́ть**

отрезно́й, -а́я, -о́е киселмәле, киселә алына торган; **~ тало́н** киселә алына торган талон

отре́зок *м* **1.** (*небольшой кусок*) кисәк, кайпык, кайпылчык **2.** *мат.* кисемтә **3.** бер өлеш; бер ара, кисәк; **~ пути́** юлның бер өлеше

отрека́ться *несов. см.* **отре́чься**

отрекомендова́ть *сов. кого-что* (*познакомить*) таныштыру

отрекомендова́ться *сов.* исемен әйтү, таныш

отремонти́ровать *сов. что* ремонтлау, ремонт ясау, ремонтлап бетерү; көйләү, төзәтү

отрепети́ровать *сов. что* өйрәнү, өйрәнеп алу; репетиция ясап өйрәнү; **~ роль** рольне репетиция ясап өйрәнү

отре́пье *с собир.,* **отре́пья** *мн. разг.* (*лохмотья*) иске-москы, чүпрәк-чапрак, сәләмә кием

отрече́ние *с* **1.** *см.* **отре́чься; 2.** (*документ*) ваз кичү кәгазе (*үзенең хокукларыннан*)

отре́чься *сов.* **1.** *от кого-чего* (*отказаться*) ваз кичү, баш тарту; тану **2.** *от чего, уст.* баш тарту; **~ от престо́ла** тәхеттән баш тарту

отреша́ться *несов. см.* **отреши́ться**

отрешённость *ж* читләшкәнлек, ераклашканлык

отрешённый, -ая, -ое читләшкән, ераклашкан; кызыксынусыз, салкын; **~ взгляд** кызыксынусыз караш

отреши́ться *сов. книжн.* (*отказаться, освободиться*) котылу; ваз кичү

отрица́ни||е *с* **1.** *см.* **отрица́ть; 2.** *филос.* инкарь, инкарь итү; **~е ~я** инкарьне инкарь итү **3.** *грам.* юклык сүзе

отрица́тельн||ый, -ая, -ое **1.** кире, тискәре, каршы; **~ый отве́т** кире җавап **2.** кире, әшәке, начар; **~ый тип** кире тип; **~ая характери́стика** начар характеристика **3.** *мат.* тискәре; **~ое число́** тискәре сан **4.** *физ.* кире; **~ый заря́д** кире корылма

отрица́ть *несов. что* инкарь итү, кире кагу, юкка чыгару, тану; **~ свою́ вину́** үз гаебеңне инкарь итү

отро́г *м геогр.* тау тармагы; **~и Карпа́т** Карпат тавы тармаклары

о́троду *нареч. разг.* ничбер; туганнан бирле, тумыштан; гомердә

отро́дье *с разг.* шайтан токымы, әшәке кеше

отройть *сов. кого-что, пчел.* ил (күч) аеру

отро́иться *сов. пчел.* ил (күч) булып аерылу, аерылып чыгу

о́трок *м уст.* яшүсмер

отро́сток *м* **1.** (*молодой побег*) яңа сабак, үренте **2.** *анат.* үсенте, берәр әгъза тармагы; **~ слепо́й кишки́** сукыр эчәк үсентесе

о́троческ||ий, -ая, -ое яшүсмер ...ы, яшүсмерлек ...ы; **~ие го́ды** яшүсмерлек еллары

о́трочество *с* үсмерлек, үсмерлек чоры, яшүсмер чак

о́труб *м ист.* отруб (*община җиреннән киселә алып, аерым крестьяннарның хосусый милкенә бирелгән җир участогы — 1906-1916 елларда*)

отру́б *м* кисем (*агачның киселгән урыны*)

отруба́ть *несов. см.* **отруби́ть**

о́труби *только мн.* көрпә, он көрпәсе, илмәтек

отруби́ть *сов.* **1.** *что* чабу, кисү, чабып (киселә) алу, чабып (киселә) төшерү (ташлау) **2.** *перен. разг.* (*резко ответить*) кырт кисү, кырт киселә әйтү, кырт киселә җавап бирү

отрубн||о́й, -а́я, -о́е *ист.* отруб ...ы; **~о́е хозя́йство** отруб хуҗалыгы

о́трубный, -ая, -ое көрпә ...ы; **~ корм** көрпә азык

отруга́ть *сов. кого-что, разг.* тиргәп (сүгеп) ташлау

отрули́ть *сов.* **1.** *что* (*о лётчике*) очкычны илтеп кую **2.** (*о самолёте*) читкә борылу (*җир өстендә*)

отры́в *м см.* **оторва́ть** 2, 3, **оторва́ться** 2, 3, 4; **~ от масс** массалардан аерылу ◆ **без ~а от произво́дства** эштән аерылмыйча

отрыва́ть I *несов. см.* **оторва́ть**

отрыва́ть II *несов. см.* **отры́ть**

отрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **оторва́ться; 2.** *страд. от* **отрыва́ть** I

отры́вистость *ж* өзек-өзек булу

отры́вист||ый, -ая, -ое өзек-өзек, кисәк-кисәк, өзеп-өзеп; **~ые зву́ки** өзек-өзек авазлар; **~ая речь** өзеп-өзеп сөйләү

отрывно́й, -а́я, -о́е ертып алына торган; **~ календа́рь** ертып алына торган календарь

отры́вок *м* өзек, өземтә, парча; **~ из рома́на** романнан өзек

отры́вочность *ж* өзек-өзек булу, ярты-йорты булу

отры́вочн||ый, -ая, -ое өзек-өзек, ярты-йорты, тулы булмаган; **~ые све́дения** тулы булмаган мәгълүматлар

отры́гивать *несов. см.* **отрыгну́ть**

отры́гиваться *несов.* **1.** *см.* **отрыгну́ться; 2.** *страд. от* **отры́гивать**

отрыгну́ть *сов. что, чего, разг.* кикерү, кикереп чыгару

отрыгну́ться *сов. разг.* кикереп чыгарылу

отры́жка *ж* кикерү, кикерек, үтләвек

отры́ть *сов.* **1.** *что* (*вырыть*) казу, чоку, казып [чокып] бетерү; **~ око́п** окоп казу **2.** *кого-что* (*роя, освободить*) казып чыгару, казып алу

отря́д *м в разн. знач.* отряд; **партиза́нский ~** партизаннар отряды; **продово́льственный ~** *ист.* азык отряды; **~ грызуно́в** *зоол.* кимерүчеләр отряды

отряди́ть *сов. кого-что* җибәрү, билгеләп җибәрү; **~ бойцо́в в разве́дку** сугышчыларны разведкага җибәрү

отря́дный, -ая, -ое отряд ...ы; **~ сбор** отряд җыелышы

отряжа́ть *несов. см.* **отряди́ть**

отря́хивать *несов. см.* **отряхну́ть**

отря́хиваться *несов.* 1. *см.* **отряхну́ться**; 2. *страд. от* **отря́хивать**

отряхну́ть *сов. что* кагу, селкү, кагып (селкеп) алу (төшерү)

отряхну́ться *сов.* кагыну, кагынып алу

отсади́ть *сов.* 1. *кого-что* аерып утырту; **~ шалуна́** шаянны аерып утырту 2. *что* (*растение*) күчереп утырту, аерып алып утырту

отса́дка *ж* см. **отсади́ть** 2

отса́живать *несов. см.* **отсади́ть**

отса́живаться *несов. см.* **отсе́сть**

отсалютова́ть *сов. кому-чему* салют бирү

отса́сывать *несов. см.* **отсоса́ть** 1

отсве́т, о́тсвет *м* яктылык чагылышы, чагылган яктылык, ут шәүләсе

отсве́чивать *несов.* (*давать отсвет*) яктылык чагылдыру, ялтырап тору

отсебя́тина *ж разг.* (*слова́*) үзеннән сүз өстәү, уйдырма; (*поступки*) үз белдеге белән эшләү (эшләнгән эш)

отсе́в *м* 1. *см.* **отсе́ять, отсе́яться** 1, 2; 2. (*то, что отсеялось*) иләк асты 3. [укудан] төшеп калу, [укуны] ташлау; **~ уча́щихся** укучыларның укуны ташлавы

отсева́ть *несов. см.* **отсе́ять** 1

отсева́ться *несов.* 1. *см.* **отсе́яться** 1; 2. *страд. от* **отсева́ть**

отсе́вки *только мн.* иләк асты, иләгәннән соң калган нәрсә

отсе́ивать *несов. см.* **отсе́ять**

отсе́иваться *несов.* 1. *см.* **отсе́яться** 1, 2; 2. *страд. от* **отсе́ивать**

отсе́к *м* бүлек, бүлмә (*корабльдә, очкычта h.б.ш.*); **мото́рный ~** мотор бүлеге (*автомобильдә*)

отсека́ть *несов. см.* **отсе́чь**

отсели́ть *сов. кого-что* күчерү, күчереп урнаштыру

отсели́ться *сов.* күчү, күчеп урнашу

отселя́ть *несов. см.* **отсели́ть**

отселя́ться *несов.* 1. *см.* **отсели́ться**; 2. *страд. от* **отселя́ть**

отсе́сть *сов.* ераграк барып (күчеп) утыру

отсече́ние *с см.* **отсе́чь** 1

отсе́чь *сов.* 1. *что* (*отрубить*) кисеп (чабып) алу, чабып (кисеп) төшерү 2. *перен. кого-что* аеру, бүлеп алу, кисү; **~ пехо́ту от та́нков** пехотаны танклардан аеру

отсе́ять *сов.* 1. *что* иләү, иләп аеру; **~ сор** чүпне иләп аеру 2. *перен. кого-что* иләк аша үткәрү; сайлап төшереп калдыру, сайлап чыгару

отсе́я||ться *сов.* 1. (*отделиться*) иләнү, иләнеп аерылу; **о́труби ~лись** көрпә иләнеп аерылган 2. *перен.* төшеп калу; укуны ташлау, укуны ташлап китү 3. (*закончить сев*) чәчүне тәмамлау

отсиде́ть *сов. что* 1. утырып оету; **~ но́гу** утырып аякны оету 2. *разг.* (*просидеть назначенный срок*) утырып үткәрү (чыгу)

отсиде́ться *сов. разг.* качып утырып калу, качып [үзен саклап] калу

отси́живать *несов. см.* **отсиде́ть**

отси́живаться *несов. см.* **отсиде́ться**

отска́бливать *несов. см.* **отскобли́ть**

отска́бливаться *несов.* 1. *см.* **отскобли́ться**; 2. *страд. от* **отска́бливать**

отскака́ть *сов.* чаптырып китү, чаптырып читкә китү

отска́кивать I *несов. см.* **отскака́ть**

отска́кивать II *несов. см.* **отскочи́ть**

отскобли́ть *сов. что* кырып алу (төшерү); **~ кра́ску** буяуны кырып алу

отскобли́ться *сов.* кырып алыну, кубып (кырылып) төшү

отскочи́||ть *сов.* 1. читкә сикерү, сикереп китү; кире сикерү; **мяч ~л от стены́** туп стенадан кире сикереп төште 2. *разг.* (*отделиться*) төшү, кубып төшү; ычкынып китү

отскреба́ть *несов. см.* **отскрести́**

отскрести́ *сов. что* кырып алу (төшерү)

отсла́ивать *несов. см.* **отслои́ть**

отсла́иваться *несов.* 1. *см.* **отслои́ться**; 2. *страд. от* **отсла́ивать**

отслое́ние *с* 1. *см.* **отслои́ть, отслои́ться**; 2. (*слой*) төпкә утырган катлау

отслои́ть *сов. что* катлау-катлау итеп кубарып алу; катлау-катлау итеп төпкә утыру; **~ коры́** кайрыны катлау-катлау итеп кубарып алу

отслои́ться *сов.* катлау-катлау булып төпкә утыру; катлау-катлау булып кубып төшү

отслужи́ть *сов.* 1. *что, воен.* хезмәт итеп кайту, хәрби хезмәт срогын тутыру 2. *что* (*проработать нек-рое время*) хезмәт итү, эшләү; хезмәттә булу 3. (*стать непригодным*) яраксыз хәлгә килү, искерү, тузу 4. *что, церк.* гыйбадәт кылып бетерү

отсня́ть *сов. что* төшерү, төшереп алу; **~ фильм** фильм төшереп алу

отсове́товать *сов. кому с неопр.* (*берәр нәрсәне эшләмәскә*) киңәш бирү, күндерү

отсоедини́ть *сов. что* өзү; **~ прово́дку** чыбыклар челтәрен өзү

отсоединя́ть *несов. см.* **отсоедини́ть**

отсортирова́ть *сов. что* сортларга аеру (аерып кую), сайлап алу; **~ я́блоки** алмаларны сортларга аерып кую

отсортиро́вывать *несов. см.* **отсортирова́ть**

отсоса́ть *сов.* 1. *что, чего* (*убавить*) суыру, суырып алу; имү, имеп алу 2. (*кончить сосать*) суырып туктау (бетерү); имеп бетерү, имүдән туктау

отсо́х||нуть *сов.* 1. (*увянуть*) кору, корышу, корып (корышып) бетү 2. *прост.* (*перестать действовать*) кору; **рука́ ~ла** кулы корыган

отсро́чивать *несов. см.* **отсро́чить**

отсро́чить *сов. что* 1. (*перенести*) кичектерү, соңгарту; **~ платёж** түләүне кичектерү 2. (*продлить срок*) вакытын (срогын) озайту; **~ па́спорт** паспортның срогын озайту

отсро́чк||а *ж* 1. *см.* **отсро́чить**; **~а платежа́** түләү срогын кичектереп тору 2. отсрочка; **получи́ть ~у** отсрочка алу

отстава́ние *с* 1. *см.* **отста́ть**; 2. артта калу, артта калганлык; **ликвиди́ровать ~** артта калуны бетерү

отстава́ть *несов. см.* **отста́ть**

отста́вить *сов.* 1. *что* (*отодвинуть*) читкә этәреп кую, читкә алып кую 2. *кого, уст.* (*уволить*) чыгару; **~ от до́лжности** урыннан чыгару ♦ **~!** *бирелгән командаңы «утәмәскә» мәгънәсендә*

отста́вк||а *ж* отставка; **вы́йти в ~у** отставкага чыгу ♦ **~а прави́тельства** хөкүмәтнең отставкага китүе

отставля́ть *несов. см.* **отста́вить**

отставно́й, -а́я, -о́е отставкадагы ..., отставкага чыккан; **~ офице́р** отставкадагы офицер

отста́ивание I *с см.* **отстоя́ть** I; **~ де́ла ми́ра** тынычлык эшен яклау

отста́ивание II *с см.* **отстоя́ться**; **~ раство́ра** эремәнең тонуы

отста́ивать I *несов. см.* **отстоя́ть** I

отста́ивать II *несов. см.* **отстоя́ть** II

отста́иваться *несов. разг. см.* **отстоя́ться**

отста́лость *ж* артталык, артта калганлык

отста́лый, -ая, -ое арттагы, артта калган

отста́||ть *сов.* 1. *от кого-чего* (*остаться позади*) артта калу 2. *от чего* (*остаться на месте*) калу, торып калу; **~ть от по́езда** поезддан торып калу 3. *перен.* артта калу; **~ть от ве́ка** заманнан артта калу 4. (*о часах*) артка калу 5. (*отделиться, отвалиться*) кубу, кубып төшү, кубып чыгу; **обо́и ~ли** обойлар кубып төшкән 6. *от кого, разг.* (*перестать надоедать*) мәшәкатьләмәү, бәйләнмәү, борчымау

отстега́ть *сов. кого-что* чыбыркылау, чыбыклау, сугу, суктыру

отстёгивать *несов. см.* **отстегну́ть**

отстёгиваться *несов.* 1. *см.* **отстегну́ться**; 2. *страд. от* **отстёгивать**

отстегну́ть *сов. что* чишү, ычкындыру, чишеп (ычкындырып) җибәрү

отстегну́||ться *сов.* чишелү, ычкыну; **пу́говица ~лась** төймә ычкынган

отстира́ть *сов. что* юып чистарту, юып бетерү, юып китәрү; **~ пятно́** тапны юып бетерү

отстира́||ться *сов.* югач бетү; **пятно́ ~лось** тап югач бетте

отсти́рывать *несов. см.* **отстира́ть**

отсти́рываться *несов.* 1. *см.* **отстира́ться**; 2. *страд. от* **отсти́рывать**

отстой *м* утырма, турта (*төпкә утырып калган нәрсә*)

отстойник *м тех.* тондыру бассейны

отстоя́ть I *сов. кого-что* (*защитить*) яклау, яклап калу; саклап калу

отстоя́ть II *сов. что и без доп.* (*простоять до конца*) басып тору (уздыру), ахырына кадәр (беткәнче) басып тору; **~ на нога́х весь конце́рт** концертның ахырына кадәр басып тору

отсто||я́ть III *несов. от кого-чего* арырак (читтәрәк) тору (булу); **дере́вня ~и́т от ста́нции на киломе́тр** авыл станциядән бер километр читтәрәк

отстоя́ться *сов.* **1.** (*о жидкости*) тону **2.** *перен.* (о *взглядах, мнениях и т. п.*) ныгу, ныгып җитү

отстрада́ть *сов.* җәфалар чигү; җәфалар чигеп бетерү, газап чигү

отстра́ивать *несов. см.* **отстро́ить**

отстра́иваться *несов.* **1.** *см.* **отстро́иться**; **2.** *страд. от* **отстра́ивать**

отстране́ние *с см.* **отстрани́ть, отстрани́ться** 2; **~ от до́лжности** эшеннән чыгару

отстрани́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*отодвинуть*) этү, этәрү, читкә этеп (этәреп) җибәрү **2.** *кого* (*уволить*) алу, чыгару; **~ от рабо́ты** эштән алу

отстрани́ться *сов.* **1.** читкә китү (ташлану, тайпылу); **~ от уда́ра** сугудан читкә тайпылу **2.** (*уклониться*) катнашмау, катнашмый башлау; баш тарту; **~ от всех хлопо́т** барлык мәшәкатьләрдән баш тарту

отстраня́ть *несов. см.* **отстрани́ть**

отстраня́ться *несов.* **1.** *см.* **отстрани́ться**; **2.** *страд. от* **отстраня́ть**

отстре́л *м см.* **отстре́ливать** 2, **отстреля́ть; ~ лосе́й** пошиларны ату (*ауда*)

отстре́ливать *несов.* **1.** *см.* **отстрели́ть, отстреля́ть; 2.** *кого-что* (*охотиться*) аулау, рөхсәт буенча аулау

отстре́ливаться *несов.* **1.** *см.* **отстреля́ться** 1; **2.** *страд. от* **отстре́ливать**

отстрели́ть *сов. что* (*оторвать*) атып өздерү; **~ па́лец** бармакны атып өздерү

отстреля́ть *сов. кого, охот.* аулап атып үтерү, атып бетерү; **~ волко́в** бүреләрне аулап атып бетерү

отстреля́ться *сов.* **1.** *от кого-чего* (*отбиться стрельбой*) ата-ата котылу, каршы атып котылу **2.** (*закончить стрельбу*) атып бетерү, атуны тәмамлау, атудан туктау

отстрига́ть *несов. см.* **отстри́чь**

отстри́чь *сов. что* кырку, кыркып (кисеп) алу, кыркып (кисеп) ташлау

отстро́ить *сов. что* **1.** (*закончить постройку*) төзеп бетерү, корып (салып) бетерү **2.** (*восстановить*) яңадан төзү, яңадан кору, яңадан салу

отстро́иться *сов. разг.* **1.** төзеп бетерү, корып (салып) бетерү (*узең өчен өйне h.б.ш.*) **2.** яңадан төзелү; яңадан салу (*узең өчен*)

отсту́кать *сов. что, разг.* **1.** шакылдатып уйнау; **~ такт мело́дии** шакылдатып көй тактын уйнау **2.** (*на машинке*) шакылдатып алу, шакылдатып басып алу

отсту́кивать *несов. см.* **отсту́кать**

о́тступ *м полигр.* буш урын, ара, аралык (*текстны башлап китәр алдыннан буш калдырылган урын*)

отступа́тельный, -ая, -ое (*являющийся отступлением*) чигенү ...ы

отступа́ть *несов. см.* **отступи́ть**

отступа́ться *несов. см.* **отступи́ться**

отступи́ть *сов.* **1.** чигү, чигенү; **~ на шаг** бер адымга чигү; **~ с бо́ями** сугышып чигенү **2.** *перен. перед чем* чигенеп калу; **~ пе́ред тру́дностями** авырлыклардан чигенеп калу **3.** *от чего и без доп.* кире кайту, түнү; **~ от свои́х убежде́ний** үзенең карашларыннан кире кайту **4.** *от чего* читкә китү (чыгу); **~ от те́мы** темадан читкә китү **5.** *от чего* (*сделать отступ*) буш урын калдыру, буш урын калдырып яза башлау

отступи́||ться *сов. от кого-чего, разг.* **1.** (*отказаться*) баш тарту; сүзендә тормау, тану, түнү **2.** (*перестать общаться*) ташлау, араны өзү, бәйләнешне өзү; **друзья́ ~лись от него́** дуслары аның белән араны өзделәр

отступле́ние *с* **1.** *воен.* чигенү, чигенеш **2.** (*отклонение*) чигенеш, тайпылу; **лири́ческое ~** лирик чигенеш **3.** (*нарушение*) читкә китү, тайпылу; **~ от пра́вил** кагыйдәләрдән читкә китү

отсту́пник *м* мөртәт, ваз кичүче

отсту́пница *ж* мөртәт хатын (кыз), ваз кичүче хатын (кыз)

отсту́пничество *с* мөртәтлек

отступн||о́й, -а́я, -о́е *уст.* ваз кичү ...ы, ваз кичкән өчен бирелә торган; **~ы́е де́ньги** ваз кичкән өчен бирелгән акча

отступя́ *нареч.* (*бераз*) ара калдырып, (*бераз*) читтәрәк

отсту́чать *сов. см.* **отсту́кать**

отсу́тствие *с* юклык, юк булу, булмау; **~ де́нег** акча булмау; **в моё ~** мин юк чакта

отсу́тствовать *несов.* булмау, килмәү; **~ на собра́нии** җыелышта булмау

отсу́тствующ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **отсу́тствовать**; **2.** (*безразличный*) салкын, пассив; **~ий взгляд** салкын караш **3.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* булмаганнар, килмәгәннәр; **отмеча́ть ~их** килмәгәннәрне билгеләү

отсчита́ть *сов.* **1.** *кого-что* санап бирү; санап аерып кую; **~ пятьсо́т ты́сяч рубле́й** биш йөз мең сум акча санап бирү **2.** *от чего* (*сосчитать*) ... башлап санау; **~ пять шаго́в от де́рева** агачтан башлап биш адым санау

отсчи́тывать *несов. см.* **отсчита́ть**

отсыла́ть *несов. см.* **отосла́ть**

отсы́лка *ж* **1.** *см.* **отосла́ть; ~ паке́тов** пакетларны биреп җибәрү **2.** (*в тексте*) отсылка, күрсәтү, чыганакка җибәрү

отсы́пать *сов. что, чего* (*бер өлешен*) бушатып алу, бушатып бирү; салып алу, салып бирү (*он, ярма h.б.ш. турында*); **~ крупы́** (*бераз*) ярма салып алу

отсыпа́ть *несов. см.* **отсы́пать**

отсы́паться *сов. разг.* сибелү, түгелү, чәчелү

отсыпа́ться I *несов. см.* **отоспа́ться**

отсыпа́ться II *несов.* **1.** *см.* **отсы́паться**; **2.** *страд. от* **отсыпа́ть**

отсыре́лый, -ая, -ое юешләнгән, дымланган, юеш, дымлы; **~ таба́к** дымланган тәмәке

отсыре́ть *сов.* юешләнү, дымлану

отсыха́ть *несов. см.* **отсо́хнуть**

отсю́да *нареч.* **1.** моннан, биредән, шушы урыннан, бу җирдән **2.** *перен.* (*по этой причине*) шул сәбәптән, шунлыктан, моннан; **~ заключа́ем сле́дующее...** моннан түбәндәге нәтиҗәне чыгарабыз...

отта́ивать *несов. см.* **отта́ять**

отта́лкивать *несов. см.* **оттолкну́ть**

отта́лкиваться *несов.* **1.** *см.* **оттолкну́ться**; **2.** *страд. от* **отта́лкивать**

отта́лкивающий, -ая, -ее чирканыч, җирәнеч, биздергеч, сәйкемсез; **~ вид** сәйкемсез кыяфәт

отта́птывать *несов. см.* **оттопта́ть**

оттаска́ть *сов.* **1.** *что* (*оттащить*) сөйрәп илтеп кую, ташып кую **2.** *кого, прост.* (*за́ волосы, уши*) кирәген бирү, тарту (*колагын*)

отта́скивать *несов. см.* **оттаска́ть** 1, **оттащи́ть**

отта́чивать *несов. см.* **отточи́ть**

отта́чиваться *несов.* **1.** *см.* **отточи́ться**; **2.** *страд. от* **отта́чивать**

оттащи́ть *сов. кого-что* **1.** өстерәп илтеп кую, сөйрәп [өстерәп] читкә алып китү **2.** *перен.* аеру, аерып алу

отта́я||ть *сов.* **1.** (*разморозиться*) эрү, эреп төшү; **о́кна ~ли** тәрәзәләр эрегән **2.** *что* эретү; **~ть мя́со** итне эретү

оттека́ть *несов. см.* **отте́чь**

оттени́ть *сов. что* **1.** күләгәләү, күләгә төшерү; каралту, каралта төшү; **~ ко́нтуры на рису́нке** рәсем контурларын каралту **2.** *перен.* (*сделать более заметным*) басым ясап әйтү, ачыклау, ачык итеп күрсәтү

отте́н||ок *м прям., перен.* төс, төсмер; **ро́зы све́тлых ~ков** ачык төстәге роза чәчәкләре; **но́вые ~ки в значе́нии сло́ва** сүз мәгънәсенең яңа төсмерләре

оттеня́ть *несов. см.* **оттени́ть**

о́ттепель *ж* җепшек көн

оттере́ть *сов.* **1.** *что* ышкып (уып) чистарту, ышкып (уып) бетерү; **~ грязь** ышкып чистарту **2.** *кого-что* уу, ышку; **~ сне́гом обморо́женное у́хо** өшегән колакны кар белән уу **3.** *кого-что, прост.* (*отеснить*) кысрыклап чыгару, читкә этәреп чыгару

оттере́ться *сов.* уып төшерелү; ышкылып чистару

оттесни́ть *сов. кого-что* кысрыклау, кысрыклап чыгару; чигендерү, куып чыгару

оттесня́ть *несов. см.* **оттесни́ть**

отте́чь *сов.* агып китү, [читкә] агып китү

оттира́ть *несов. см.* **оттере́ть**

оттира́ться *несов.* **1.** *см.* **оттере́ться**; **2.** *страд. от* **оттира́ть**

о́ттиск *м* **1.** (*отпечаток*) эз; **~ башмака́** башмак эзе **2.** оттиск; **корректу́рный ~** корректура оттискы **3.** оттиск (*басылып чыккан мәкаләнең аерым тапланган данәсе*); **~ статьи́** мәкаләнең оттискы

отти́скивать *несов. см.* **отти́снуть**

отти́снуть *сов.* **1.** *кого-что* (*оттеснить*) кысрыклап чыгару, этеп чыгару **2.** *что, полигр.* (*отпечатать*) бастырып алу, оттиск алу

оттого́ *нареч.* шунлыктан, шуңа күрә, ...лыктан, ...ганга күрә ♦ **~ что** *союз* чөнки

оттолкну́ть *сов. кого-что* **1.** этәреп жибәрү, тибәрү **2.** (*отдалить от себя*) читләтү, биздерү, ераклаштыру; **~ от себя́ друзе́й** дусларны үзеңнән биздерү

оттолкну́ться *сов.* **1.** *от кого-чего* этәрелү, этеп кузгалып китү; **~ весло́м от бе́рега** ишкәк белән этеп ярдан кузгалып китү **2.** *перен. от чего* таянып эш итү; ...дан чыгып эш итү

оттома́нка *ж* оттоманка, төрек диваны

оттопта́ть *сов. что, разг.* басып авырттыру; китереп басу; **~ но́гу** *кому-л. кемнең дә булса* аягына басып авырттыру

оттопы́ривать *несов. см.* **оттопы́рить**

оттопы́риваться *несов.* **1.** *см.* **оттопы́риться; 2.** *страд. от* **оттопы́ривать**

оттопы́рить *сов. что, разг.* тырпайту, кабарту; торгызу, турсайту; **~ карма́н** кесәне кабарту; **~ гу́бы** иренне турсайту

оттопы́риться *сов. разг.* тырпаеп тору, тырпаеп кабарып чыгу; кабарып тору; турсаю

отторгну́ть *несов. см.* **отто́ргнуть**

отто́ргнуть *сов. кого-что книжн.* аерып алу, тартып алу; **~ зе́мли** [чит] жирләрне тартып алу

отторже́ние *с см.* **отто́ргнуть**

отточи́ть *сов. что* **1.** (*сделать острым*) үткенләү, үткенләп алу; кайрау, чарлау, беләүләү; кайрап, чарлап алу; очлау (*карандашны*) **2.** *перен.* (*сделать чётким*) шомарту (*сүзне, әйтемне һ.б.ш.*)

отточи́ться *сов.* үткенләнү, кайралу, чарлану; (*о карандаше*) очлану

отто́чка *ж см.* **отточи́ть**

оттрепа́ть *сов. кого-что, разг.* тарту, тарткалау; бору; **~ за́ ухо** колагын бору

отту́да *нареч.* аннан, шуннан, тегеннән, шул яктан, шул җирдән, шул урыннан

оття́гивать *несов. см.* **оттяну́ть**

оття́гиваться *несов.* **1.** *см.* **оттяну́ться; 2.** *страд. от* **оття́гивать**

оття́жк||а *ж* **1.** *см.* **оттяну́ть** 1-3; **2.** (*үзеңә таба*) тартып сугу; **удо́рить с ~ой** үзеңә таба тартып сугу

оттяну́ть *сов.* **1.** *что* (*берәр якка*) тарту, тартып кую; **~ куро́к** курокны тартып кую **2.** *кого-что* (*отвести*) күчерү, алып китү, читкә алып китү; **~ полк** полкны күчерү **3.** *перен. что* (*отсрочить*) кичектерү, соңарту, озакка сузу **4.** *что* салындыру, салындырып төшерү; **~ карма́н** кесәне салындырып төшерү **5.** *что, разг.* (*причинить боль*) авырттыру (*авыр нәрсә күтәреп*)

оттяну́ться *сов.* **1.** *воен.* артка чигенү, читкә китү **2.** (*стать отвислым*) салынып төшү

оття́пать *сов. что, прост.* **1.** (*отсечь*) чабып (кисеп) алу, чабып (кисеп) төшерү **2.** (*отнять*) тартып алу, тартып кайтарып алу

оття́пывать *несов. см.* **оття́пать**

оту́жинать *сов.* **1.** (*кончить ужинать*) кичке ашны ашап бетерү **2.** *уст.* (*поужинать*) кичке аш ашап алу

отума́нивать *несов. см.* **отума́нить**

отума́ниваться *несов.* **1.** *см.* **отума́ниться; 2.** *страд. от* **отума́нивать**

отума́н||ить *сов. кого-что* [зиһенен] чуалту, башын әйләндерү, аңгы-миңге китерү; **вино́ ~ло созна́ние** шәраб зиһенне чуалтты

отума́н||иться *сов.* зиһене чуалу, башы әйләнү, аңгы-миңге килү; **созна́ние ~лось** зиһен чуалды

отупе́лый, -ая, -ое *разг.* аңгыраланган, мингерәүләнгән; аңгыра

отупе́ние *с см.* **отупе́ть**

отупе́ть *сов.* аңгыралану, миңгерәүләнү

отутю́живать *несов. см.* **отутю́жить**

отутю́жить *сов. что* үтүкләп кую, үтүкләп алу

отуча́ть *несов. см.* **отучи́ть**

отуча́ться *несов.* **1.** *см.* **отучи́ться** I; **2.** *страд. от* **отуча́ть**

оту́чивать *несов. см.* **оту́чить**

оту́чиваться *несов. см.* **оту́читься** 1

отучи́ть *сов. кого-что от чего и с неопр.* ташлату, биздерү

отучи́ться *сов.* **1.** *от чего и с неопр.* (*отвыкнуть*) ташлау, бизү **2.** (*кончить учиться*) укып бетерү, укуны тәмамлау

отформова́ть *сов. что, тех.* калыпка салып ясау, калыпка сугу, калыплау

отформо́вывать *несов. см.* **отформова́ть**

отфутбо́ливать *несов. см.* **отфутбо́лить**

отфутбо́лить *сов. кого-что, прост.* борып чыгару; башкага жибәрү (*бер инстанциядән икенчесенә җибәрү*)

отфы́ркиваться *несов. разг.* пошкырып кую (алу)

отфы́ркнуться *сов. однокр. см.* **отфы́ркиваться**

отха́живать *несов. см.* **отходи́ть** II

отха́ркать *сов. что* какыру, какырып чыгару (ташлау)

отха́ркаться *сов.* **1.** (*очистить горло от мокроты*) какырып чыгару **2.** (*отделиться — о мокроте*) какырып чыгарылу

отха́ркивать *несов. см.* **отха́ркать, отхаркну́ть**

отха́ркиваться *несов.* **1.** *см.* **отха́ркаться, отхаркну́ться; 2.** *страд. от* **отха́ркивать**

отха́ркнуть *сов. см.* **отха́ркать**

отха́ркнуться *сов. см.* **отха́ркаться**

отхвати́ть *сов.* **1.** *что, разг.* өзеп (чабып) алу, киселп алу (төшерү); тешләп алу; умырып алу; **~ па́лец топоро́м** балта белән бармакны кисеп төшерү **2.** *кого-что, прост.* (*приобрести*) эләктереп калу, эләктерү; **~ себе́ костю́м** үзеңә костюм эләктереп калу

отхва́тывать *несов. см.* **отхвати́ть**

отхлебну́ть *сов. что, чего, разг.* чөмерү, чөмереп (эчеп) җибәрү

отхлёбывать *несов. см.* **отхлебну́ть**

отхлеста́ть *сов. кого-что, разг.* камчылау, чыбыркылау, чыбыркы (чыбык) белән кыйнау

отхлёстывать *несов. см.* **отхлеста́ть**

отхло́пать *сов. что, разг.* (*ру́ки*) чаба-чаба авырттыру, чабып авырттырып бетерү (*кулны*)

отхло́пывать *несов. см.* **отхло́пать**

отхлы́ну||ть *сов.* **1.** кире китү, кире агып китү (*су турында*) **2.** *перен.* кинәт чигенү, читкә ташлану, читкә тайпылу; **толпа́ ~ла** халык төркеме читкә тайпылды

отхо́д *м см.* **отойти́** 1, 2, 6, 7; **~ по́езда** поездның китүе

отходи́ть I *несов. см.* **отойти́**

отходи́ть II *сов. кого, разг.* (*вылечить*) карап сәламәтләндерү, тәрбияләп савыктыру

отходи́ть III *сов.* **1.** *разг.* (*кончить ходить*) йөрми башлау, йөрүдән туктау **2.** *что, разг.* (*нек-рое время*) йөреп алу, йөреп үткәрү **3.** *что, прост.* (*утомить*) йөреп талдыру, йөреп авырттыру (авыртырып бетерү)

отхо́дная *ж рел.* (*христианнарда*) кеше үлгәндә укыла торган дога; (*мөселманнарда*) ясин чыгу, ясин чыгу догасы

отхо́дчивый, -ая, -ое ачуы тиз басыла торган

отхо́ды *мн.* калдыклар, калдык-постык; **нефтяны́е ~** нефть калдыклары

отхо́ж||ий, -ая, -ее: **~ий про́мысел** *уст.* читкә китеп эшләү; **~ее ме́сто** бәдрәф, әбрәкәй

отцвести́ *сов.* **1.** чәчәк атып бетерү **2.** *перен.* сүну, бетү

отцвета́ть *несов. см.* **отцвести́**

отцеди́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*отлить*) сөзеп агызып алу **2.** *что* (*пропустить через что-л.*) сөзеп алу, сөзеп чистарту

отцежи́вать *несов. см.* **отцеди́ть**

отцепи́ть *сов. что* ычкындыру, ычкындырып алу (җибәрү); **~ парово́з** паровозны ычкындыру

отцепи́ться *сов.* **1.** (*отделиться*) ычкыну, ычкынып китү **2.** *перен. прост.* бәйләнми башлау, теңкәгә тими башлау, бәйләнмәү

отцепля́ть *несов. см.* **отцепи́ть**

отцепля́ться *несов.* **1.** *см.* **отцепи́ться; 2.** *страд. от* **отцепля́ть**

отцеуби́йство *с* үз атасын үтерү

отцеуби́йца *м, ж* үз атасын үтерүче, атасын үтергән кеше

отциклева́ть *сов. что* цикля белән эшкәртү, шомарту; **~ парке́т** паркетны шомарту

отцо́вск||ий, -ая, -ое ата ...ы; аталык ...ы; **~ий дом** ата йорты; **~ие чу́вства** аталык хисләре

отцо́вство *с* аталык, ата булу

отча́иваться *несов. см.* **отча́яться**

отча́ливать *несов. см.* **отча́лить**

отча́л||ить *сов.* **1.** *что, мор.* (*отвязать причал*) чалкаларны чишү (чишеп җибәрү) **2.** (*отплыть*) кузгалу, кузгалып китү (*пароход, көймә һ.б.ш. турында*) ♦ **~вай!** *прост.* тай моннан!, ычкын!, үкчәңне күтәр!

отча́сти *нареч.* берникадәр, бераз, өлешчә

отча́яние *с* өметсезлек, өмет өзү; төшенкелек, рухи төшенкелеге

отча́янность *ж разг.* үтә тәвәккәллек, үтә кыюлык, чаялык

ОТЧ-ОТЪ

отча́янн||ый, -ая, -ое **1.** өметсез; **~ый взгляд** өметсез караш **2.** бик авыр; **~ое положе́ние** бик авыр хәл **3.** (*очень смелый*) артык кыю, үтә тәвәккәл, чая **4.** *разг.* чиктән ашкан, актык чиккә җиткән, өметсез; **~ый картёжник** чиктән ашкан кәртче

отча́яться *сов. в чём и с неопр.* өмет өзү, өметсезләнү, өметсезлеккә бирелү; рух төшү

отчего́ 1. *нареч.* нигә, нилектән, ни сәбәптән, ни өчен; **не зна́ю, ~ он не пришёл** аның ни өчен килмәгәнен белмим **2.** *союз* (*вследствие чего*) шул сәбәптән, шуның аркасында

отчего́-либо, отчего́-нибудь *нареч.* берәр сәбәптән, берәр сәбәп аркасында, ни өчен дә булса

отчего́-то *нареч.* ни сәбәптәндер, нигәдер, ни өчендер

отчека́нивать *несов. см.* **отчека́нить**

отчека́нить *сов.* **1.** *что* кою, сугу; **~ моне́ту** акча сугу **2.** *перен. что и без доп.* ачык итеп әйтеп бирү, аермачык итеп әйтү, һәр авазын ачык итеп әйтү; **~ ка́ждое сло́во** һәр сүзне ачык итеп әйтү

отчёркивать *несов. см.* **отчеркну́ть**

отчеркну́ть *сов. что* сызып кую, сызып билгеләү, сызык белән аерып алу

отчерпну́ть *сов. что, чего* сосып алу, сосып алып киметү, сосып алып киметә төшү

отчёрпывать *несов. см.* **отчерпну́ть**

о́тчество *с* отчество, атасының исеме (*Сергеевич, Николаевич h.б.ш*)

отчёт *м* отчёт; хисап; **ава́нсовый ~** аванс отчёты; **годово́й ~** еллык отчёт; **дава́ть ~** отчёт бирү ♦ **дать (отда́ть) себе́ ~** *в чём* үз-үзеңә хисап бирү; **не дава́я (не отдава́я) себе́ ~а** *в чём* аңсыз рәвештә, белештермичә, уйлап-нитеп тормыйча

отчётливость *ж* ачыклык, аныклык, анык булу

отчётлив||ый, -ая, -ое **1.** ачык, анык; **~ый по́черк** ачык почерк; **~ое произноше́ние** ачык ишетелә торган әйтелеш **2.** ачык, аңлаешлы; **~ое изложе́ние** ачык итеп сөйләп бирү

отчётно-вы́борн||ый, -ая, -ое отчёт-сайлау ...ы; **~ое собра́ние** отчёт-сайлау җыелышы

отчётность *ж* **1.** (*документы*) отчёт, отчёт документлары **2.** (*проведение отчётов*) отчёт (хисап) бирү

отчётный, -ая, -ое отчёт ...ы; **~ докла́д** отчёт доклады; **~ пери́од** отчёт чоры

отчи́зна *ж высок.* ватан, туган ил

о́тчий, -ая, -ее *высок.* ата ...ы; **~ дом** ата йорты

о́тчим *м* үгеи ата

отчисле́ни||е *с* **1.** *см.* **отчи́слить; 2.** *обычно мн.* **~я** бүлеп алып калынган сумма, аерып бирелгән сумма; **~я на строи́тельство** төзелешкә бүленгән суммалар

отчи́слить *сов.* **1.** *что* (*вычесть, удержать*) чигерү, тотып алып калу, бүлеп алып калу, аерып бирү; **~ ты́сячу рубле́й** мең сум тотып алып калу **2.** *кого-что* (*исключить*) чыгару

отчи́слиться *сов.* чыгу, чыгып китү (*эштән һ.б.ш.*), укуны ташлау; хезмәттән китү

отчисля́ть *несов. см.* **отчи́слить**

отчисля́ться *несов.* **1.** *см.* **отчи́слиться; 2.** *страд. от* **отчисля́ть**

отчи́стить *сов. что* **1.** (*чистя, удалить*) тазарту, чистарту, тазартып (чистартып) бетерү; **~ пятно́** тапны чистарту **2.** (*удалить грязь*) тазартып (чистартып) кую; **~ кастрю́лю** кәстрүлне чистартып кую

отчи́ститься *сов.* **1.** (*исчезнуть после чистки*) тазару, чистару **2.** (*стать чистым*) чистарып (тазарып) бетү

отчита́ть *сов. кого-что, разг.* шелтәләү, битәрләү, әрләү

отчита́ться *сов.* хисап бирү; отчёт бирү

отчи́тывать *несов. см.* **отчита́ть**

отчи́тываться *несов. см.* **отчита́ться**

отчиха́ться *сов. разг.* төчкереп кую, төчкереп борынны чистарту

отчища́ть *несов. см.* **отчи́стить**

отчища́ться *несов.* **1.** *см.* **отчи́ститься; 2.** *страд. от* **отчища́ть**

отчужда́ть *несов.* **1.** *что, юр.* (*отбирать*) алу, тартып алу (*дәүләт яисә җәмәгать оешмалары файдасына*) **2.** *кого-что* (*делать далёким*) ераклаштыру, читләштерү

отчужде́ние *с* **1.** *см.* **отчужда́ть** 1; **~ иму́щества** милекне тартып алу **2.** (*внутреннее отдаление*) читләшү, ераклашу, үз күрмәү, ят итү

отчуждённость *ж* читләшкәнлек, ераклашканлык, үз күрмәү, ят булу

отчуждённый, -ая, -ое читләшкән; ераклашкан; ят; **~ взгляд** читләшкән караш

отшага́ть *сов. что, разг.* җәяү бару (үтү)

отшагну́ть *сов. разг.* [бер адым] артка атлау, [читкә] атлау; **~ вле́во** бер адым сулга атлау

отшатну́ться *сов. от кого-чего* **1.** (*отклониться*) тайпылу, читкә тайпылу, кинәт артка ташлану **2.** *перен. разг.* аралашмый башлау, йөз чөерү, читләшү, бизү

отша́тываться *несов. см.* **отшатну́ться**

отшвы́ривать *несов. см.* **отшвырну́ть**

отшвырну́ть *сов. кого-что, разг.* этеп жибәрү; читкә ыргыту, атып бәрү

отше́льник *м* **1.** *уст.* дәрвиш, суфый, аскет **2.** *перен.* ялгыз яшәүче

отше́льница *ж* **1.** *уст.* дәрвиш хатын (кыз) **2.** *перен.* ялгыз яшәүче хатын (кыз)

отше́льнический, -ая, -ое дәрвишләр ...ы; дәрвишләргә хас, суфый ...ы; **~ о́браз жи́зни** суфый тормышы

отше́льничество *с* дәрвишлек, дәрвишләр тормышы, суфыйлык

отши́б *м*: **на ~е** (*в стороне*) авылдан читтә; **изба́ на ~** авылдан читтәге өй; **жить на ~е** кешеләрдән читтә яшәү

отшиба́ть *несов. см.* **отши́бить**

отши́бить *сов. что* **1.** *разг.* (*отбить*) бәреп төшерү, бәреп вату, сугып сындыру **2.** *прост.* (*ушибить*) бәреп имгәтү ♦ **па́мять отши́бло** хәтер югалды, хәтер бетте

отшива́ть *несов. см.* **отши́ть**

отши́ть *сов. кого-что, прост.* (*спровадить*) куып җибәрү, араны өзү

отшлёпать *сов. кого, разг.* чабаклап алу, суккалап (биргәләп) алу

отшлёпывать *несов. см.* **отшлёпать**

отшлифова́ть *сов. прям., перен. что* шомарту, шомартып кую, шомартып ялтыратып кую, шомартып бетерү

отшлифо́вывать *несов. см.* **отшлифова́ть**

отшпи́ливать *несов. см.* **отшпи́лить**

отшпи́ливаться *несов.* **1.** *см.* **отшпи́литься; 2.** *страд. от* **отшпи́ливать**

отшпи́лить *сов. что, разг.* ычкындырып алу; шпилькасын алу; **~ бант** бантны ычкындырып алу

отшпи́литься *сов. разг.* ычкыну; шпилькасы төшү

отштампова́ть *сов. что* штамплау, штамповкалау, штамповкалап ясау

отштампо́вывать *несов. см.* **отштампова́ть**

отштукату́ривать *несов. см.* **отштукату́рить**

отштукату́рить *сов. что* штукатурлау, штукатурлап чыгу (бетерү)

отшуме́||ть *сов.* **1.** (*кончить шуметь*) тыну, тынып калу, шаулаудан туктау **2.** *перен.* шаулап үтү; тыну, басылу; **~ли бои́** сугышлар шаулап үтте

отшути́ться *сов.* шаяртып жавап бирү, шаяртып котылу, көлкегә әйләндерү

отшу́чиваться *несов. см.* **отшути́ться**

отщёлкивать I *несов. что* (*о счётчике, часах и т. п.*) тәкелдәү, тек-тек (келт-келт) итү; тек-тек (келт-келт) итеп тору

отщёлкивать II *несов. см.* **отщелкну́ть**

отщелкну́ть, отщёлкнуть *сов. что, разг.* шылт итеп ычкындыру; **~ задви́жку** эшермәне шылт итеп ычкындыру

отщепе́нец *м* мөртәт, җәмгыятьтән аерылган кеше

отщепе́нка *ж* мөртәт хатын (кыз)

отщепе́нство *с* мөртәтлек, җәмгыятьтән аерылу

отщепи́ть *сов. что* телү, яру, телеп (ярып) алу

отщепля́ть *несов. см.* **отщепи́ть**

отщипну́ть *сов. однокр. что* чеметеп алу, чеметеп өзеп алу

отщи́пывать *несов. см.* **отщипну́ть**

отъеда́ть *несов. см.* **отъе́сть**

отъеда́ться *несов.* **1.** *см.* **отъе́сться; 2.** *страд. от* **отъеда́ть**

отъедини́ть *сов. кого-что* (*отделить*) аеру, өзү, аерып (өзеп) кую

отъединя́ть *несов. см.* **отъедини́ть**

отъе́зд *м см.* **отъе́хать; в день ~а** киткән көнне ♦ **быть в ~е** вакытлыча өйдә булмау, өйдән чыгып киткән булу

отъе́здить *сов. разг. что* йөреп үткәрү; **~ срок** үз срогын йөреп үткәрү **2.** (*кончить ездить*) йөреп туктау

отъезжа́ть *несов.* **1.** *см.* **отъе́хать; 2.** *офиц.* юлга чыгу

отъезжа́ющ||ий, -ая, -ее 1. *прич. от* **отъезжа́ть**; 2. *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* китүче

отъёмн||ый, -ая, -ое алынмалы, алына торган, аерып алына торган; **~ая ра́ма** алынмалы рам

отъе́сть *сов. что* (*откусить, отгрызть*) кимерү, ашап (кимереп) бетерү; ашап туктау

отъе́сться *сов.* симерү, симереп китү, көрәю; юанаю

отъе́хать *сов.* китү, китеп бару; кузгалып китү; **~ от ста́нции** станциядән кузгалып китү

отъя́вленный, -ая, -ое үтә, бик тә, бигрәк тә, ашып узган; **~ негоди́й** үтә явыз кеше

отыгра́ть *сов. что* уйнап кайтару, оттырганны уйнап кайтару, уйнап кире отып алу

отыгра́ться *сов.* 1. (*выиграть*) оту, җиңеп чыгу; **наде́яться ~** җиңеп чыгуына ышану 2. *перен. разг.* [авыр хәлдән] чыгу, [хәйләләп] котылу; **~ шу́ткой** шаян сүз әйтеп котылу

оты́грывать *несов. см.* **отыгра́ть**

оты́грываться *несов.* 1. *см.* **отыгра́ться**; 2. *страд. от* **оты́грывать**

о́тыгрыш *м разг.* 1. *см.* **отыгра́ть**; 2. (*отыгранные деньги и т. п.*) отыш, отып кайтырып алынган акча

отымённый, -ая, -ое *грам.* исемнән ясалган; **~ глаго́л** исемнән ясалган фигыль

отыска́ть *сов. кого-что* эзләп табу

отыска́ться *сов.* табылу, эзләп табылу, килеп чыгу

оты́скивать *несов. см.* **отыска́ть**

оты́скиваться *несов.* 1. *см.* **отыска́ться**; 2. *страд. от* **оты́скивать**

отэкзаменова́ть *сов. кого-что* имтихан алып бетерү

отэкзаменова́ться *сов.* имтихан биреп бетерү

отяготи́ть *сов.* 1. *что* (*сделать тяжёлым*) авырайту, авырлык китерү, авырлык төшерү 2. *перен. кого чем* (*обременить*) мәшәкатьләү, йончу

отягоща́ть *несов. см.* **отяготи́ть**

отягча́ть *несов. см.* **отягчи́ть**

отягчи́ть *сов. что, книжн.* авырайту, авырландыру, авырлаштыру; **~ свою́ вину́** үз гаебеңне авырайту

отяжеле́||ть *сов.* авыраю, салмаклану, сүлпәнләнү; **голова́ ~ла** баш авырайды

отяжели́ть *сов. кого-что* авырайту; **~ конструкцию маши́ны** машинаның конструкциясен авырайту

отяжеля́ть *несов. см.* **отяжели́ть**

о́фис *м* офис, контора, канцелярия; **ме́бель для ~а** офис җиһазы, мебеле

офице́р *м* офицер; **ру́сский ~** рус офицеры; **~ штаба** штаб офицеры

офице́рский, -ая, -ое офицер ...ы; офицерлар ...ы; **~ соста́в** офицерлар составы

офице́рство *с* 1. *собир.* офицерлар 2. (*звание*) офицерлык

официа́льность *ж* рәсмилек, официальлек

официа́льн||ый, -ая, -ое рәсми, официаль; **~ые сообще́ния** рәсми хәбәрләр; **~ое лицо́** рәсми кеше; **~ое приглаше́ние** рәсми чакыру кәгазе

официа́нт *м* официант

официа́нтка *ж* официант хатын (кыз)

официо́з *м книжн.* официоз (*капиталистик илләрдә: яртылаш официаль хөкүмәт органы*)

официо́зн||ый, -ая, -ое официоз ...; **~ая газе́та** официоз газета

оформи́тель *м* бизәүче, матурлаучы; оформить итүче

офо́рмить *сов.* 1. *что* рәсмиләштерү, оформить итү; **~ докуме́нт** документны оформить итү 2. *что* тиешле форма бирү, оформить итү; бизәү; **~ стенгазе́ту** стена газетасын оформить итү; **~ витри́ну** витринаны бизәү 3. *кого-что* [эшкә] алу, [эшкә] урнаштыру; **~ на рабо́ту** эшкә алу; **~ инжене́ром** инженер итеп эшкә алу

офо́рмиться *сов.* 1. кирәкле форма алу, формалашу, формалашып җитү 2. (*поступить, зачислиться*) керү, урнашу (*берәр эшкә*)

оформле́ние *с* 1. *см.* **офо́рмить, офо́рмиться**; 2. тышкы күренеш; **наря́дное ~ кни́ги** матур итеп эшләнгән китап

оформля́ть *несов. см.* **офо́рмить**

оформля́ться *несов.* 1. *см.* **офо́рмиться**; 2. *страд. от* **оформля́ть**

офо́рт *м* офорт (*гравюра төре*)

офсе́т *м полигр.* офсет (*китап басуның бер ысулы*)

офсе́тн||ый, -ая, -ое офсет ..., офсет ...ы; **~ая печа́ть** офсет басма

ох 1. *межд.* ah, ух, уф, их (*авыртуны, кайгыны һ.б.ш. тойгыларны белдергән ымлык*) 2. *сущ.* **о́хи** *мн.*: **а́хи да о́хи** ах та ух

оха́ивать *несов. см.* **оха́ять**

о́ханье *с см.* **о́хать**

оха́пк||а *ж* бер кочак; **~а дров** бер кочак утын; **~а се́на** бер кочак печән ♦ **в ~у** кочакка алу

охарактеризова́ть *сов. кого-что* характерлау

о́хать *несов.* уфылдау, уфтану, ухылдау, ахылдау

оха́ять *сов. кого-что, прост.* яманлау, хурлау

охва́т *м* 1. *см.* **охвати́ть** 1, 3, 5; 2. *см.* **обхва́т** 2

охвати́||ть *сов. кого-что* 1. (*обхватить*) кочаклау, кочаклап алу 2. (*сжать*) сугу, кыршау сугу; **~ть бо́чку обручи́ма** мичкәгә кыршау сугу 3. *перен.* урап алу, каплап алу; **пла́мя ~ло зда́ние** ут бинаны каплап алды 4. *перен.* (*о чувствах, мыслях*) чолгап алу, рухландыру 5. тарту; **~ть молодёжь общественной рабо́той** яшьләрне җәмәгать эшенә тарту

охва́тывать *несов. см.* **охвати́ть**

охво́стье *с собир.* 1. *с.-х.* (*от очистки зерна*) койрык, калдык 2. *перен.* (*приспешники*) калдык; койрык

охладева́ть *несов. см.* **охлади́ть**

охлади́ть *сов. к кому-чему* суыну; салкын карый башлау, кызыксынмый башлау

охлади́тель *м тех.* суыткыч; **~ молока́** сөт суыткыч

охлади́ть *сов.* 1. *что* (*остудить*) суыту, суындыру, салкынайту 2. *перен. кого-что* суыту, басу, сүндерү, күңелен кайтару; **~ пыл** дәртен сүндерү

охлади́ться *сов.* 1. (*стать холодным*) суыну, салкынаю 2. (*охладить себя*) суыну, суык алдыру

охлажда́ть *несов. см.* **охлади́ть**

охлажда́ться *несов.* 1. *см.* **охлади́ться**; 2. *страд. от* **охлажда́ть**

охлажде́ние *с* 1. *см.* **охлади́ть** 1. **охлади́ться; бы́строе ~ зда́ния** бинаның тиз суынуы; **водяно́е ~** су белән суытылу; **возду́шное ~** һава белән суытылу (*кайбер двигательләрдә*) 2. *перен.* суыну, күңел кайту, дәрт сүнү

охлама́н *м прост.* эшлексез, аңгыра, сантый

охло́пок *м спец.* бер тотам, бер учма; **~ ше́рсти** бер учма йон

охмеле́ть *сов. разг. прям., перен.* исерү, исереп китү

о́хнуть *сов. однокр. разг.* уфылдап кую, ухылдап кую

охора́шиваться *несов. разг.* купшылану, матурлану, төзәтенү

охо́та I *ж на кого-что, за кем* ау, аулау, сунар, аучылык, сунарчылык; **~ на медве́дя** аю аулау; **пса́вая ~** этләр белән ауга чыгу

охо́та II *ж* 1. *к чему и с неопр.* (*желание, стремление*) теләк, дәрт, һәвәс, һәвәслек; **~ пу́ще нево́ли** ≈ жаны теләгән елан итс ашаган 2. *в знач. сказ. кому с неопр.* (*хочется*) килү, теләү; **спать ~** йокы килә

охотинспе́кция *ж* аучылык инспекциясе

охо́титься *несов.* 1. *на кого-что, за кем-чем* аулау, ауга йөрү, сунарга бару, аучылык (сунарчылык) итү 2. *перен. за кем-чем, разг.* эзләп йөрү; табарга тырышып йөрү, артыннан куу; **~ за ре́дкой кни́гой** сирәк очрый торган китап эзләп йөрү

охо́тник I аучы, сунарчы

охо́тник II *м* 1. (*доброволец*) ирекле, үзе теләүче, күңелле 2. *до чего и с неопр.* һәвәскәр, яратучы, яратучан 3. *на что, разг.* (*желающий приобрести*) теләүче; **на кни́гу нашло́сь мно́го ~ов** китапны алырга теләүчеләр күп булды

охо́тнич||ий, -ья, -ье ау ...ы, аучылык ...ы, аучылар ...ы, сунарчылык ...ы; **~ий про́мысел** аучылык кәсебе; **~ье ружьё** ау мылтыгы

охотхозя́йство *с* аучылык хуҗалыгы

охо́чий, -ая, -ое *до чего, на что и с неопр., прост.* яратучан

о́хра *ж* охра (*буяу*)

охра́на *ж* 1. *см.* **охрани́ть**; **~ приро́ды** табигатьне саклау; **~ окружа́ющей среды** әйләнә-тирәдәге мохитне саклау 2. (*группа людей, кораблей и т. п.*) сак, сакчылар, сакчылар отряды

охране́ние *с* 1. *книжн. см.* **охрани́ть**; 2. (*войсковое подразделение*) сакчы отряд

охрани́тельный, -ая, -ое саклый торган, саклану ...ы; ~ **каранти́н** саклану карантины

охрани́ть *сов. см.* **охраня́ть**

охра́нка *ж ист.* охранка (*революциягә кадәрге Россиядә: яшерен полиция органы*)

охра́нник *м* **1.** (*сторож*) каравылчы **2.** *ист.* шымчы, охранка агенты

охра́нн||ый, -ая, -ое сакчы ..., саклау ...ы, саклана торган, саклый торган; **~ая зо́на** саклана торган зона ♦ **~ая гра́мота** саклау грамотасы

охраня́ть *несов. кого-что* саклау, каравыллау; ~ **склад** склад саклау

охри́плый, -ая, -ое *разг.* карлыккан; ~ **го́лос** карлыккан тавыш

охри́пнуть *сов.* карлыгу, тамак карлыгу

охроме́ть *сов. разг.* аксау, аксаклану, чатанлау, аксый (чатанлый) башлау

оцара́пать *сов. кого-что* тырнау, тырнап бетерү, сыдырту; ~ **лицо́** битне тырнап бетерү

оцара́паться *сов.* тырналу, сыдырылу, тырналып (сыдырылып) бетү

оце́нивать *несов. см.* **оцени́ть**

оцени́ть *сов.* **1.** *кого-что* хак бирү, бәя кую, бәясен билгеләү; ~ **ло́шадь** атның бәясен билгеләү **2.** *что* (*установить качество*) билгеләү, билге кую; **пра́вильно ~ зна́ния студе́нтов** студентларның белемен дөрес билгеләү **3.** *перен. кого-что* (*высказать мнение*) бәяләү, бәя бирү

оце́нка *ж* **1.** *см.* **оцени́ть; ~ иму́щества** милеккә бәя кую **2.** (*мнение*) бәя, хак **3.** (*отметка*) билге

оце́ночн||ый, -ая, -ое хак (бәя) билгеләү ...ы; хак (бәя) куя торган; **~ые но́рмы** хак билгеләү нормалары; **~ая коми́ссия** хак куя торган комиссия

оце́нщик *м* хак куючы, бәяләүче, хаклар билгеләүче

оцепене́л||ый, -ая, -ое аптыраган, катып калган; **быть в ~ом состоя́нии** *см.* **оцепене́ть**

оцепене́ние *с* **1.** *см.* **оцепене́ть; 2.** *биол.* катып калганлык

оцепене́ть *сов.* аптырап (катып) калу; ~ **от у́жаса** куркудан катып калу

оцепи́ть *сов. кого-что* чолгап (уратып, камап) алу

оцепле́ние *с* **1.** *см.* **оцепи́ть; 2.** (*отряд*) камап алучы отряд

оцепля́ть *несов. см.* **оцепи́ть**

оцинкова́ть *сов. что* цинклау, цинк белән каплау, цинк йөгертү

оцинко́вка *ж см.* **оцинкова́ть**

оцинко́вочный, -ая, -ое цинклау ...ы, цинк йөгертү ...ы; ~ **цех** цинклау цехы

оцинко́вывать *несов. см.* **оцинкова́ть**

оча́г *м* **1.** (*для огня*) учак **2.** *чего* чыганак, чыккан урын; учак; ~ **пожа́ра** янгын чыккан урын; ~ **инфе́кции** йогышлы авыру чыганагы; ~ **культу́ры** мәдәният учагы

очарова́тельный, -ая, -ое сокландыргыч, искиткеч, таң калдыргыч; ~ **ребёнок** сокландыргыч бала

очарова́ть *сов. кого-что* сокландыру, таң (хәйран) калдыру; сөйдерү, гашыйк итү

очарова́ть *несов. см.* **очарова́ть**

очеви́дец *м* күз белән күрүче, шаһит

очеви́дно **1.** *нареч. в знач. сказ. безл.* ачык, күренеп тора **2.** *вводн. сл.* мөгаен, күрәсең

очеви́дный, -ая, -ое (*явный*) күзгә күренеп торган, ачык, ап-ачык; һичшиксез, бәхәссез

очелове́чение *с см.* **очелове́чить, очеловечиться**

очелове́чивать *несов. см.* **очелове́чить**

очелове́чиваться *несов.* **1.** *см.* **очелове́читься; 2.** *страд. от* **очелове́чивать**

очелове́чить *сов. кого-что, книжн.* кешегә әйләндерү (әверелдерү)

очелове́читься *сов. книжн.* кешегә әверелү (охшау)

о́чень *нареч.* бик, гаять, үтә, ифрат; ~ **хо́лодно** бик салкын

очередни́к *м* нәүбәтче, чираттагы кеше

очередни́ца *ж* чираттагы хатын (кыз)

очередно́й, -а́я, -о́е **1.** алда торган, чиратта торган; ~ **вопро́с** чиратта торган мәсьәлә **2.** (*следующий*) нәүбәттәге, чираттагы; ~ **но́мер газе́ты** газетның чираттагы номеры **3.** (*повторяющийся*) чираттагы, гадәттәге; ~ **скандал** гадәттәге җәнҗал

очерёдность *ж* чиратлылык, чират; **соблюда́ть** ~ чират саклау

о́чередь *ж* **1.** чират, нәүбәт; иң элек; **поста́вить на** ~ чиратка кую **2.** чират, чиратта торучылар; **стать в** ~ чиратка басу; ~ **за биле́тами** билетка чират **3.** *воен.* очередь; **пулемётная** ~ пулемёт очереды ♦ **в свою́** ~ үз нәүбәтендә, үз чиратында

о́черк *м* очерк (*кыска әдәби яки гыйльми әсәр*); **вое́нный** ~ хәрби очерк; ~ **ру́сской исто́рии** рус тарихы буенча очерк

очерки́ст *м* очеркчы, очерклар язучы

очерко́в||ый, -ая, -ое очерк ...ы; очерклар ...ы; ~**ый стиль** очерклар стиле; ~**ая литерату́ра** очерклар әдәбияты

очерни́ть *сов. кого-что* кара (яла) ягу

очерня́ть *несов. см.* **очерни́ть**

очерстве́л||ый, -ая, -ое тупас, каткан; [туң] йөрәкле; ~**ое се́рдце** туң йөрәк; ~**ый челове́к** туң йөрәкле (күңелле) кеше

очерстве́ть *сов.* тупаслану, күңел кату, туң күңеллегә әйләнү

очерта́ния *мн.* сызымта, сызык; ~ **бе́рега** яр сызыклары

очерт||и́ть *сов.* **1.** *что* түгәрәкләп сызып алу; ~**и́ть рису́нок** сурәтне түгәрәкләп сызып алу **2.** *перен. кого-что* (*описать*) сурәтләү, тасвирлап (сөйләп) бирү; язып бирү ♦ ~**я́ го́лову** уйлап тормыйча, уйламый-нитми, бик дуамал рәвештә

очёрчивать *несов. см.* **очерти́ть**

очёс *м собир. см.* **очёски**

очеса́ть *сов. что* тарау, тарап чистарту; ~ **лён** җитенне тарап чистарту

очёски *мн. спец.* (*остатки*) чүбек, тарак асты; ~ **льна** җитен чүбеге

очёсывать *несов. см.* **очеса́ть**

оче́чник *м* (*футляр для очков*) күзлек савыты

очини́ть *сов. что* юнып очлау; ~ **каранда́ш** карандашны очлау

очиня́ть *несов. см.* **очини́ть**

очисти́тель *м тех.* чистарткыч; ~ **поча́тков** чәкән чистарткыч

очисти́тельный, -ая, -ое тазарту ...ы, чистарту ...ы, тазарта торган; ~ **прибо́р** тазарту приборы

очи́стить *сов. что* **1.** чистарту, чистартып (тазартып) кую; сафландыру; ~ **дно реки́** елганың төбен тазарту **2.** *перен.* (*освободить от примесей*) сафландыру, тоныкландыру **3.** (*освободить*) бушату; чыгып китү; ~ **зал** залны бушату **4.** *прост.* (*опорожнить*) бушату; ~ **всю таре́лку** бер тәлинкә ашны бушатып кую **5.** әрчү, әрчеп алу; ~ **я́блоко** алманы әрчү

очи́сти||ться *сов.* чистару, арыну, сафлану, тазару, арчылу, әрчелү; **река́ ~лась ото льда** елга бозлардан арчылды (арынды)

очи́стк||а *ж см.* **очи́стить, очи́ститься; ~а семя́н** орлык чистарту; **мо́края ~а** юешләп чистарту ♦ **для ~и со́вести** күңелне тынычландыру өчен, вөждан тынычлыгы өчен

очи́стки *только мн.* калдык[лар]; кабык[лар]; **карто́фельные** ~ бәрәңге кабыклары

очища́ть *несов. см.* **очи́стить**

очища́ться *несов.* **1.** *см.* **очи́ститься; 2.** *страд. от* **очища́ть**

очище́ние *с см.* **очи́стить, очи́ститься**

очка́рик *м разг. шутл.* күзлекле ир (малай)

очки́ *только мн.* күзлек; **солнцезащи́тные** ~ кояштан саклану күзлеге; **носи́ть (надева́ть)** ~ күзлек кию

очко́ *с* **1.** (*значок*) очко, күз (*карттә, доминода*) **2.** *спорт.* очко; **су́мма ~в** очколар саны **3.** *спец.* (*узкое отверстие*) тишек, кечкенә тишек, күз **4.** *полигр.* очко (*кабарынкы төшерелгән хәреф яки билге*)

очковтира́тель *м разг.* күз буяучы

очковтира́тельство *с разг.* күз буяу, күз буяучылык

очко́в||ый, -ая, -ое **1.** *разг.* күзлек ...ы; күзлекле; ~**ое стекло́** күзлек пыяласы **2.** (*о животных*) күзлекле; ~**ая змея́** күзлекле елан

очну́ться *сов.* **1.** (*проснуться*) уяну, уянып китү **2.** (*опомниться*) айну, анга (һушка, искә) килү

о́чн||ый, -ая, -ое: ~**ая ста́вка** каракаршы (йөзгә-йөз) китереп сорау алу; ~**ое обуче́ние** уку йортына йөреп уку

очуме́лый, -ая, -ое *прост.* котырган, шашынган, тилергән, юләрләнгән, акылдан язган

очуме́ть *сов. прост.* котырып китү, шашу, тилерү, юләрләнү, акылдан язу

очути́ться *сов.* килеп (барып) чыгу; калу, төшү, эләгү; ~ **в незнако́мом ме́сте** таныш булмаган җиргә барып чыгу; ~ **в тру́дном положе́нии** авыр хәлгә төшү

очу́хаться *сов. прост.* искә (hушка) килү

ошале́лый, -ая, -ое *прост.* шашкан, акылдан язган, тилергән

ошале́ть *сов. прост.* шашу, акылдан язу, тилерү

ошара́шивать *несов. см.* **ошара́шить**

ошара́шить *сов. кого-что, прост.* шаккатыру, аптырашта калдыру, хәйран калдыру

ошвартова́ть *сов. что, мор.* бәйләп кую (*пароходны причалга*)

ошвартова́ться *сов. мор.* причалга туктау

оше́ек *м* (*часть туши*) муен ите

оше́йник муенчак; **соба́чий ~** эт муенчагы

ошеломи́тельный, -ая, -ое *см.* **ошеломля́ющий; ~ое изве́стие** шаккатыргыч хәбәр

ошеломи́ть *сов. кого-что* шаккатыру, аптырашта калдыру, хәйран калдыру

ошеломля́ть *несов. см.* **ошеломи́ть**

ошеломля́ющий, -ая, -ее шаккатыргыч, шаккатырырлык; **~ее собы́тие** шаккатырлык вакыйга

ошельмова́ть *сов. кого-что, разг.* яла ягу, ялган хәбәр тарату; хур итү, мәсхәрә итү

ошиба́ться *несов. см.* **ошиби́ться**

ошиби́ться *сов.* ялгышу, хаталану, хата жибәрү; **~ в вычисле́ниях** саналганда ялгышу

оши́бка *ж* хата, ялгыш, ялгышлык; **писа́ть без ~ок** хатасыз язу; **испра́вить ~ку** хатаны төзәтү; **допусти́ть ~ку** ялгышлык эшләү

оши́бочность *ж* хаталык, ялгышлык; **~ взгля́дов** карашларның ялгышлыгы

оши́бочный, -ая, -ое хата, хаталы, ялгыш; **~ое реше́ние** ялгыш карар; **~ая то́чка зре́ния** ялгыш караш

оши́кать *сов. кого-что, разг.* кычкырып мәсхәрәләү, кычкырып ризасызлык белдерү; сызгырып мәсхәрәләү

ошпа́ривать *несов. см.* **ошпа́рить**

ошпа́риваться *несов.* **1.** *см.* **ошпа́риться; 2.** *страд. от* **ошпа́ривать**

ошпа́рить *сов.* **1.** *что* пешекләү, парлау **2.** *кого-что* пешерү (*кайнар су һ.б.ш. түгеп*); **~ ру́ку** кулны пешерү

ошпа́риться *сов. разг.* пешү (*кайнар судан һ.б.ш.*)

оштрафова́ть *сов. кого-что* штраф салу, штраф түләтү

оштукату́рить *сов. что* штукатурлау, штукатурлап чыгу

ощени́ться *сов.* балалау (*эт, буре, төлке турында*)

ощéривать *несов. см.* **ощéрить**

ощéриваться *несов.* **1.** *см.* **ощéриться; 2.** *страд. от* **ощéривать**

ощéрить *сов. что, разг.* ыржайту; **~ зу́бы** тешләрне ыржайту

ощéриться *сов. разг.* ыржаю

ощети́нивать *несов. см.* **ощети́нить**

ощети́ниваться *несов.* **1.** *см.* **ощети́ниться; 2.** *страд. от* **ощети́нивать**

ощети́нить *сов. что* кабарту, тырпайту; **~ шерсть** сырт йонын кабарту

ощети́ниться *сов.* **1.** кабарыну, сырт йонын кабарту **2.** *перен. на кого, разг.* (*обозлиться*) ачулану, ачу килү, кабарыну

ощипа́ть *сов. см.* **общипа́ть**

ощи́пывать *несов. см.* **ощипа́ть**

ощу́пать *сов. кого-что* капшау, капшап карау, кармау, кармалау, капшап (кармалап) чыгу

ощу́пывать *несов. см.* **ощу́пать**

о́щупь *ж*: **на ~** капшап карауга, кармалап карауга, капшап (кармалап) карап; **определи́ть о́пухоль на ~** шешнә капшап карап белү

о́щупью *нареч.* **1.** капшанып, капшана-капшана; карманып-капшанып; **идти́ ~** капшана-капшана бару **2.** *перен.* (*наугад*) сукыр килеш, житәрлек хәзерләнмичә

ощути́м||ый, -ая, -ое, **ощути́тельный**, -ая, -ое; **~ый хо́лод** сизелерлек салкын; **~ые успе́хи** сизелерлек уңышлар; **~ый расхо́д** шактый зур чыгымнар

ощути́ть *сов.* **1.** *кого-что* сизү, тою, сиземләү; **~ хо́лод** суыкны сизү **2.** *перен. что* сизү, хис итү; **~ оби́ду** үпкә хис итү

ощуща́ть *несов. см.* **ощути́ть**

ощуща́||ться *несов. книжн.* **1.** сизелү, тоелу; **~ется потре́бность отдохну́ть** ял итү кирәклеге сизелә **2.** *страд. от* **ощуща́ть**

ощуще́ние *с* **1.** *см.* **ощути́ть; 2.** сизү, тою, тойгы, сизем; **вкусово́е ~** тәм сизү; **болево́е ~** авырту сизү **3.** тойгы, хис; **~ стра́ха** курку хисе

оягни́ться *сов.* бәрәнләү (*сарык, кәҗә турында*)

оя́ловеть *сов.* кысыр калу (*сыер, бия турында*)

П

па *с нескл.* па (*танецта ритмик хәрәкәт*)

па́ва *ж зоол.* ана тавис

павиа́н *м зоол.* павиан (*маймылның бер төре*)

павильо́н *м* павильон; **цвето́чный ~** чәчәк павильоны; **вы́ставочный ~** күргәзмә павильоны

павильо́нн||ый, -ая, -ое павильонда башкарыла торган; **~ые съёмки** павильонда башкарыла торган съёмкалар

павли́н *м* тавис

павли́ний, -ья, -ье тавис ...ы; **~ хвост** тавис койрыгы

па́водок *м* ташкын, ташу, су ташкыны; **весе́нний ~** язгы ташкын

па́вш||ий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пасть** I; **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн. высок.* һәлак булганнар, корбан булганнар

пагина́ция *ж полигр.* пагинация (*китап яки кулъязманың бит тәртибен күрсәткән саннар*)

па́года *ж* пагода (*буддистлар гыйбадәтханәсе*)

па́губность *ж* һәлакәтлелек, зарарлылык, зыянлык

па́губн||ый, -ая, -ое һәлакәтле, зарарлы, зыянлы; **~ое влия́ние** зарарлы тәэсир

па́даль *ж* үләксә

па́данец *м* коелдык, әтәмби

па́да||ть *несов.* **1.** егылу, егылып төшү, ишелеп төшү, аву; **~ть на́взничь** чалкан егылу; **забо́р ~ет** койма ава **2.** (*об осадках*) яву, төшү **3.** (*о волосах, зубах*) коелу, төшү **4.** салынып төшү, төшеп тору, төшү; **во́лосы ~ют на пле́чи** чәче иңбашына салынып төшә **5.** *на что* туры килү; **основна́я рабо́та ~ет на пе́рвое полуго́дие** төп эш беренче яртыеллыкка туры килә **6.** *на что* төшү; **ударе́ние ~ет на пе́рвый слог** басым беренче иҗеккә төшә **7.** *прям., перен.* на *кого-что* төшү; **тень ~ет на доро́гу** күләгә юлга төшә; **подозре́ние ~ет на него́** шик аңа төшә **8.** *перен. на кого-что* йөкләнү, төшү; **все забо́ты по хозя́йству ~ют на него́** хуҗалыктагы барлык мәшәкатьләр аңа йөкләнә **9.** *тубәнәю, кимү, азаю, төшү*; **температу́ра у больно́го ~ет** авыруның температурасы түбәнәя; **це́ны на това́ры ~ют** товар бәяләре төшә **10.** (*дохнуть — о животных*) үлү, кырылу ◆ **~ть в о́бморок** һуштан язу, аңны югалту; **~ть ду́хом** өметсезлеккә бирелү, рух төшү

паде́ж *м грам.* килеш

падёж *м* үләт, терлек үләте, мал кырылу

паде́жн||ый, -ая, -ое *грам.* килеш ...ы; **~ые оконча́ния** килеш кушымчалары

паде́ни||е *с* **1.** *см.* **па́дать** 1, 2, 3, 6, 9, 10, **пасть** 1, 3, 4; **2.** бозылу, әхлаксызлык, түбәнлек; **дойти́ до по́лного ~я** бозылуның чигенә чыгу, тәмам әхлаксызлыкка бирелү

падиша́х *м ист.* патша, падишаһ

па́дкий, -ая, -ое *до кого-чего, на кого-что* хирыс, һәвәс, тәмгылы, ябышып ятучан, яратучан; **он па́док до сла́дкого** ул татлы әйберләрә бик хирыс; **па́док на удово́льствия** кәефсафага бик хирыс

па́дуб *м бот.* очлы яфрак (*үсемлек*)

паду́ч||ий, -ая, -ее: **~ая** *ж или* **~ая боле́знь** *уст.* бума зәхмәте, зыяндаш авыруы, үз чире, эпилепсия; **~ая звезда́** *уст.* атылган йолдыз

па́дчерица *ж* үги кыз, ияреп килгән кыз

паевó́й, -а́я, -о́е пай ...ы; **~ взнос** пай взносы

паёк *м* паёк; **сухо́й ~** продуктлата бирелә торган паёк (*кайнар аш урынына*)

паж *м* паж (**1.** *монархның яки олы түрәләрнең хезмәтче малае* **2.** *дворян балалары өчен булган хәрби уку йортында тәрбияләнүче*)

па́жеский, -ая, -ое; **Па́жеский ко́рпус** Пажеский корпус (*революциягә кадәрге Россияда: дворян балалары өчен махсус хәрби уку йорты*)

ПАЗ-ПАЛ

паз *м* 1. (*узкая щель*) ярык, җек 2. (*выемка*) ырмау, уем

па́зух||а *ж* 1. куен; **положи́ть** *что-л.* **за ~у** куенга тыгу 2. *анат.* куышлык; **ло́бные ~и** маңгай куышлыгы

па́инька *м, ж разг.* әдәпле (теүфыйклы, тыңлаучан) бала

пай I *м* пай, өлеш; **кооперати́вный ~** кооператив пае

пай III *м. ж*: **~-ма́льчик** тәүфыйклы малай; **~-де́вочка** тәүфыйклы кыз

па́йка I *ж см.* **паи́ть**

па́йка II *ж прост.* бер паёк, бер паёклык; **~ хле́ба** бер паёк ипи

па́йщик *м* пайчы

па́йщица пайчы хатын (кыз)

пакга́уз *м* пакгауз (*тимер юл станцияләрендә, портларда товарлар, йөкләр саклау склады*); **железнодоро́жный ~** тимер юл пакгаузы

паке́т *м* 1. (*бумажный свёрток*) төргәк 2. кәгазь капчык, пакет; **продо́жа овоще́й в ~ах** яшелчәләрне кәгазь капчыкларга тутырып сату 3. пакет, хат; **секре́тный ~** яшерен пакет

пакиста́нский, -ая, -ое Пакистан ...ы; пакистанлы[лар] ...ы

пакиста́нцы *мн.* пакистанлылар, Пакистан халкы

па́кля *ж* сүс, чүбек

паковáть *несов. что* төреп бәйләү, төргәкләү, төргәк-төргәк итеп бәйләү; **~ ве́щи** әйберләрне төргәк-төргәк итеп бәйләү

пако́вочный, -ая, -ое *спец.* төрү ...ы, төреп бәйләү ...ы; **~ материа́л** төрү материалы

па́костить *несов. разг.* 1. *что* шакшылау; **~ помеще́ние** бүлмәне шакшылау 2. *что* (*портить*) бозу, рәтен китәрү, ярамас хәлгә китерү; **~ рабо́ту** эшнең рәтен китәрү 3. *кому* әшәкелек эшләү, начарлык эшләү, этлек эшләү

па́костник *м разг.* әшәке (шакшы, кабахәт) кеше

па́костный, -ая, -ое (*отвратительный*) әшәке, шакшы, алама

па́кост||ь *ж разг.* 1. әшәкелек, шакшылык, кабахәтлек; **де́лать ~и** кабахәтлекләр эшләү 2. әшәке (*әйбер*), шакшы (*нәрсә*); **нельзя́ есть таку́ю ~ь** мондый шакшыны ашап булмый 3. (*непристойность*) әшәке сүз, әдәпсез сүз; **говори́ть ~и** әшәке сүзләр сөйләү

пакт *м* пакт (*халыкара килешү*); **~ о ненападе́нии** һөҗүм итмәү турындагы пакт

пал *м* 1. *спец.* (*лесной или степной пожар*) урман янгыны, кыр (дала) янгыны 2. (*выжженое место*) яныk, янган урын (*мәс. урманда*)

паланки́н *м* паланкин (*Көнчыгыш илләрендә олы түрәләрне, мәшһүр кешеләрне күтәреп йөртү өчен өсте бөркәүле махсус носилка*)

палантúн *м* палантин (*хатын-кызлар өчен мехтан яки хәтфәдән тегелгән накидка*)

пала́с *м* палас

пала́т||а *ж* 1. *в разн. знач.* палата; **сена́т — э́то ве́рхняя ~а парла́мента во мно́гих стра́нах** сенат — күп кенә илләрдә парламентның югары палатасы; **Кни́жная ~а** Китап палатасы 2. *обычно мн.* **~ы** *уст.* палата, пулат (*зиннәтләп эшләнгән мәһабәт бина*)

палатализа́ция *ж лингв.* палатальләшү; палатальләштерү, нечкәрү, нечкәртелү

палатализова́ть *сов., несов. что, лингв.* палатальләштерү, нечкәртү

палатализова́ться *сов., несов. лингв.* палатальләшү, нечкәрү

пала́тьн||ый, -ая, -ое *лингв.* палаталь, нечкә; **~ые согла́сные** палаталь тартыклар

пала́тк||а *ж* 1. палатка, чатыр; **разби́ть ~у** чатыр кору 2. (*ларёк*) палатка

пала́тн||ый, -ая, -ое палата ...ы; **~ая сестра́** палата сестрасы

пала́точн||ый, -ая, -ое 1. чатыр өчен яраклы; **~ая паруси́на** чатыр өчен яраклы киндер 2. палаткалардан (чатырлардан) торган; **~ый городо́к** палаткалардан торган шәһәрчек 3. палатка ...ы; **~ая торго́вля** палатка сәүдәсе

пала́ццо *с нескл.* палаццо (*Италиядә сарай*)

пала́ч *м* 1. палач, җәллад 2. *перен.* җәберләүче, газаплаучы, залим, зобан

пала́ш *м* палаш (*төз, озын кылыч*)

па́левый, -ая, -ое тонык сары, салам төсендәге

палён||ый, -ая, -ое көйгән, көйдерелгән, өтелгән, яндырылган; **па́хнет ~ым** көйгән ис килә

палео- *кушма сүзләрнең «борынгы» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **палеоазиа́тский** борынгы Азия ...ы

палео́граф *м* палеограф, палеография белгече

палеографи́ческий, -ая, -ое палеография ...ы; палеографик; **~ ана́лиз те́кста** текстка палеографик анализ

палеогра́фия *ж* палеография (*борынгы кульязмаларны өйрәнә торган фән*)

палеозо́йск||ий, -ая, -ое: **~ая э́ра** палеозой эрасы (*Җирнең геологик тарихында иң борынгы эраларның берсе*)

палеоли́т *м археол.* палеолит (*таш гасырының әүвәлге чоры*)

палеонто́лог *м* палеонтолог, палеонтология белгече

палеонтологи́ческий, -ая, -ое палеонтология ...ы; палеонтологик; **~ а́тлас** палеонтологик атлас

палеонтоло́гия *ж* палеонтология (*хәзер казылма хәлендә генә табыла торган борынгы хайван һәм үсемлекләрне өйрәнүче фән*)

палести́нск||ий, -ая, -ое палестиналы[лар] ...ы; Палестина ...ы, **~ие ара́бы** Палестина гарәпләре

палести́нцы *мн.* палестиналылар, Палестина халкы (*Палестинаның гарәп халкы һәм шул халыкның вәкилләре*)

па́лец *м* 1. бармак; **безымя́нный ~** атсыз бармак; **большо́й ~** баш бармак; **указа́тельный ~** имән бармак; **сре́дний ~** урта бармак 2. *тех.* бармак, бармакча ♦ **вокру́г пальца́ обвести́** *кого* кәкре каенга терәтү, төп башына утырту; **как свои́ пять па́льцев знать** *кого-что* үзеңнең биш бармыгың кебек белү; **из па́льца вы́сосать** бармактан суыру; **~ о ~ не уда́рить** кыл да кыймылдатмау (*эшсез яту*); **па́льца в рот не клади́** *кому* кара аны, сак бул, әлегә күрмә; **па́льцем не тро́нуть** *кого* бармак та тидермәү; **па́льцем пока́зывать** *на кого-что* бармак белән төртеп күрсәтү, атап күрсәтү; **по па́льцам перече́сть** *кого-что* бармак белән санау; **сквозь па́льцы смотре́ть** *на кого-что* бармак аша карау

палиса́дник *м* өйтүр бакча, түрбакча

палиса́ндр *м бот.* палисандр (*кайбер тропик агачларның кыйммәтле, каты узагачы*)

пали́тра *ж* палитра (1. *буяу тактасы, буяу кунасы* 2. *картинада төслар гаммасы* 3. *перен. рәссам, язучы куллана торган сәнгать чаралары җыелмасы*)

пали́ть I *несов.* 1. *кого-что* көйдерү, өтү; **~ гу́ся** каз өтү 2. *кого-что и без доп.* кыздыру, пешерү, көйдерү; **со́лнце пали́т** кояш пешерә 3. *что, разг.* яндыру, көйдерү; **~ бельё утюго́м** бельены үтүк белән көйдерү 4. *что, разг.* яндыру, ягу; **~ дрова́** утын яндыру

пали́ть II *несов. разг.* (*стрелять*) [еш-еш] ату (*туптан, малтыктан*)

па́лица *ж* гөрзи, чукмар (*борынгы сугыш коралы*)

па́лк||а *ж* таяк ♦ **вставля́ть (ста́вить) ~и в колёса** тәгәрмәчкә таяк тыгу, эшкә аяк чалу; **из-под ~и** иректән, теләмичә; **~а о двух конца́х** таяк ике башлы була

палла́дий *м хим.* палладий

паломни́к *м* паломник, хаҗи (*«изге» урыннарга барып гыйбадәт кылучы, зиярәт кылучы*)

палóмничество *с* 1. паломниклык, хаҗга бару (*зиярәт кылу*) 2. *перен. разг.* күмәкләп сәяхәт итү, күмәкләп зиярәт кылу (*атаклы урыннар белән танышып йөрү*)

па́лочка *ж* 1. *уменьш. от* **па́лка**; 2. *мед.* таякчык, бацилла

па́лочн||ый, -ая, -ое таяк ...ы; таяк белән ...; **~ые уда́ры** таяк белән сугу ♦ **~ая дисципли́на** таяк дисциплинасы (*куркытуга-кыйнауга нигезләнгән дисциплина*)

па́лтус *м* палтус (*балык*)

па́луба *ж* палуба; **ве́рхняя ~** өске палуба; **ни́жняя ~** аскы палуба

па́лубн||ый, -ая, -ое 1. палуба ...ы; **~ый насти́л** палуба түшәмсе 2. палубадагы; **~ые пассажи́ры** палубадагы пассажирлар 3. палубалы; **~ое су́дно** палубалы судно

пальба́ *ж разг.* атыш, еш-еш ату, бертуктаусыз ату

па́льма *ж бот.* пальма (*агач*) ♦ **~ пе́рвенства** беренчелек, беренче урын

па́льмов||ый, -ая, -ое пальма ...ы; **~ая ве́твь** пальма ботагы (*тынычлык символы*)

пальну́ть *сов. однокр.* атып жибәрү

пальто́ *с нескл.* пальто

пальцево́й, -а́я, -о́е бармак ...ы; **~ суста́в** бармак буыны

пальцеобра́зный, -ая, -ое бармаксыман, бармакка охшаган; ~ **отро́сток** бармаксыман үсенте

па́льчат||ый, -ая, -ое 1. *см.* **пальцеобра́зный**; ~ **ые ли́стья** бармаксыман яфраклар 2. *тех.* тешле; ~ **ый культива́тор** тешле культиватор

па́льчик *м уменьш. от* **па́лец** I ♦ ~ **и обли́жешь** теленне йотарсың

паля́щ||ий, -ая, -ее 1. *прич. от* **пали́ть** I; 2. кыздыра (пешерә, яндыра) торган, көйдергеч; ~ **ие лучи́ со́лнца** кояшның көйдергеч нурлары

пампа́сы *только мн. геогр.* пампаслар (*Көньяк Америка далалары*)

памфле́т *м* памфлет (*публицистик әсәр*)

памфлети́ст *м* памфлетчы, памфлетлар язучы

па́мятка *ж* истәлек, белешмәлек, хәтер дәфтәре; ~ **шофёра** шофёр белешмәлеге

па́мятливый, -ая, -ое *разг.* хәтерле, зиһенле, исендә тотучан; ~ **ребёнок** хәтерле бала

па́мятник *м* 1. һәйкәл; ~ **Пу́шкину** Пушкин һәйкәле 2. таш, кабер ташы; **надгро́бный** ~ кабер ташы 3. памятник, истәлек: **археологи́ческие** ~ **и** археологик памятниклар; **литерату́рный** ~ әдәби памятник

па́мятн||ый, -ая, -ое 1. хәтердә калган, истән чыкмаслык, онытылмаслык; ~ **ое собы́тие** онытылмаслык вакыйга 2. истәлек ...ы, белешмәләр ...ы; ~ **ая кни́жка** белешмәләр дәфтәре; куен дәфтәре

па́мят||ь *ж* 1. хәтер, зиһен, ис; **хоро́шая** ~ **ь** яхшы хәтер; **плоха́я** ~ **ь** начар хәтер; **вреза́ться в** ~ **ь** хәтердә уелып калу; **прийти́ на** ~ **ь** искә төшү; **програ́ммы, зало́женные в** ~ **ь электро́нно-вычисли́тельной маши́ны** электроник исәпләү машинасының хәтеренә салынган программалар 2. истәлек, хатирә, ядкарь, төс; **храни́ть как** ~ **ь** *о ком-л.* бераүнең төсе итеп саклау 3. (*сознание*) һуш, өн; **больно́й без** ~ **и** авыру һуштан язган; **к нему́ верну́лась** ~ **ь** ул һушына килде ♦ **говори́ть на** ~ **ь** яттан сөйләү; **знать на** ~ **ь** яттан белү; **люби́ть без** ~ **и** бик нык ярату, үлеп ярату

пан *м* пан (*электә Польшада, Литвада, Украинада һәм Беллоруссиядә алпавыт*) ♦ ~ **или пропа́л** беткән баш беткән

пан- *кушма сүзләрнең «барысын да үз эченә ала торган» мәгънәсен аңлаткан беренче өлеше, мәс.* **панисламизм** панисламизм; **пантюркизм** пантюркизм

пана́ма *ж* панама (*киң читле җәйге эшләпә*)

панари́ций *м мед.* панариций (*бармакның шешеп эренләве*)

панаце́я *ж книжн.*: ~ **от всех зол** *ирон.* һәртөрле бәладән коткара торган дәва

панба́рхат *м* панбәрхет (*тукыма*)

панеги́рик *м* панегирик (1. *ист., лит. мактау рече, мактау сүзе* 2. *перен. мәдхия уку, чамасыз мактау, күкләргә чөеп мактау*)

панегири́ст *м* панегирист (1. *ист., лит. мактау рече сөйләүче, мактаучы сүзе* 2. *берәр кешене яисә берәр нәрсәне чамасыз мактаучы*)

панегири́ческий, -ая, -ое *книжн.* панегирик; ~ **стиль** панегирик стиль

пане́ль *ж* панель (1. *тротуар* 2. *бүлмә стенасының такта обшивка белән капланган яки агачка охшатып буялган аскы өлеше* 3. *җыелма конструкцияләрдән салына торган бина стеналарының яки түшәмнәренең зур бер плитасы*)

пане́льный, -ая, -ое панель ...ы, панельле; ~ **дом** панельле йорт

панибра́тск||ий, -ая, -ое *разг.* әшнәләрчә, тартынусыз, тәкәллефсез, иркен; ~ **ое отноше́ние** әшнәләрчә мөгамәлә

панибра́тство *с разг.* әшнәлек, тәкәллефсезлек

па́ник||а *ж* паника, кинәт куркуга төшү, каушап калу; **впасть в** ~ **у** паникага бирелү; **се́ять** ~ **у** паника тарату

паникёр *м разг.* паникёр, паника таратучы, куркуга бирелүчән кеше

паникёрск||ий, -ая, -ое паникер ...ы, паникёрларча, паникёрлык ...ы; ~ **ие настрое́ния** паникёрлык настроениеләре

паникёрство *с* паникёрлык, паникага бирелү

паникёрствовать *несов. разг.* паникага бирелү, куркуга төшү

паникёрша *ж разг.* паникага бирелүчән хатын (кыз), куркуга бирелүчән хатын (кыз)

паникова́ть *несов. прост. см.* **паникёрствовать**

панихи́да *ж* панихида, женаза (*мәет озату йоласы*)

пани́ческий, -ая, -ое 1. паникалы, паникага бирелгән; ~ **страх** паникалы курку 2. *разг.* (*легко поддающийся панике*) паникага бирелүчән, паникачыл, куркак

панно́ *с нескл.* панно (1. *стенаның, түшәмнең каймалап алып бизәк төшерелгән өлеше* 2. *киндергә төшерелгән зур картина*)

пано́птикум *м* паноптикум (*балавыздан эшләнгән сыннар һәм сирәк очрый торган һәртөрле әйберләр музее*)

панора́ма *ж* панорама (1. *биек урыннан карағанда күзәтелә торган манзара* 2. *түгәрәк бина стенасына урнаштырылган зур картина* 3. *перен. бүгенге көннең нинди дә булса вакыйгаларын, күренешләрен, фактларын матбугатта, кинода һ.б.ш. киң күләмдә күзәтү* 4. *воен. артиллериядә кулланыла торган оптик прибор*)

панора́мн||ый, -ая, -ое: ~ **ый фильм** панорамалы фильм (*экраны батынкы итеп эшләнгән киң экранлы фильм*); ~ **ый кинотеа́тр** панорамалы кинотеатр (*панорамалы фильмнар күрсәтүгә махсус җайлаштырылган кинотеатр*); ~ **ая съёмка** панорамалы фильм төшереп алу

пансио́н *м* пансион (1. *революциягә кадәрге Россиядә: тулай торагы булган урта уку йорты* 2. *квартирага керткән кешеңне ашау-эчү һәм башка кирәк-яраклар белән тәэмин итү*)

пансиона́т *м* пансионат (*ашау-эчүе дә үзендә үк булган гостиница*)

пансионе́р *м* пансионер (1. *пансионда укучы* 2. *пансионда торучы*)

пантало́ны *только мн.* 1. (*женские*) панталон 2. *уст.* (*мужские*) чалбар

панталы́к *м разг.*: **сбить с** ~ **у** аптыратып калдыру, гажиз итү; **сби́ться с** ~ **у** аптырашта калу, гажиз булу

пантеи́зм *м* пантеизм (*алланы табигать белән тиңләштерүче һәм табигатьне алланың гәүдәләнеше дип караучы дини философик тәгълимат*)

пантеи́ст *м* пантеист, пантеизм тарафдары

пантеисти́ческ||ий, -ая, -ое пантеистик, пантеизм ...ы; ~ **ое мировоззре́ние** дөньяга пантеистик караш

пантео́н *м* пантеон (1. *атаклы кешеләрнең мәетләре куела торган монументаль бина* 2. *борынгы грекларда һәм римлыларда: барлык аллаларга боегышланган гыйбадәтханә* 3. *күп аллаларны таныган торган берәр диндәге барлык аллалар* 4. *перен. тарихтагы күренекле исемнәр, әсәрләр, фактлар һ.б.ш.ның җыелмасы*)

пантёра *ж* пантера, чуар каплан

пантоми́ма *ж театр.* пантомима (*сүзсез башкарыла торган, ишарә-ымлауларга гына корылган театраль тамаша*)

па́нты *только мн.* пант (*яшь болан мөгезе*)

па́нцирн||ый, -ая, -ое 1. панцирьлы, сиртмәле; ~ **ая крова́ть** панцирьлы кровать 2. *зоол.* панцирьлы, каты кабыклы, кабырчыклы; ~ **ые я́щеры** панцирьлы ящерлар

па́нцирь *м* 1. *ист.* панцирь, көбә күлмәк (*борынгы сугышчылар киеме*) 2. *зоол.* панцирь, каты кабык, кабырчык; ~ **черепа́хи** ташбака кабырчыгы 3. *воен.* панцирь, металл тышча (*хәрби кораблькарда, поездларда*)

па́па I *м* эти, әткәй

па́па II *м церк.* папа; **ри́мский** ~ Рим папасы

па́паха *ж* папаха (*бүрек*)

папа́ша *м прост.* 1. *см.* **па́па** I; 2. (*при обращении*) ата[кай], агай, ага (*өлкән яшьтәге кешегә олылап эндәшү сүзе*)

па́перть *ж* паперть, чиркәү болдыры чиркәү алды баскычы

папиро́са *ж* папирос

папиро́сн||ый, -ая, -ое папирос ...ы; ~ **ый дым** папирос төтене; ~ **ая бума́га** папирос кәгазе (*утә юка кәгазь*)

папи́рус *м* папирус (1. *камыш сыман тропик үсемлек* 2. *борынгы мисырлыларда: шул үсемлектән ясалган язу материалы һәм шундый материалга язылган кульязма*)

па́пка *ж* папка; ~ **для бума́г** кәгазь папкасы

па́поротник *м бот.* абага

па́поротниковый, -ая, -ое абага ...ы: ~ **сте́бель** абага сабагы

па́пск||ий, -ая, -ое *церк.* папа ...ы, ~ **ая вла́сть** папа власте

па́пство *с церк.* 1. папа идарәсе (*католикларның башында папа торган үзәк идарә системасы*) 2. папа хакимияте

ПАП-ПАР

папуа́сск||ий, -ая, -ое папуас[лар] ...ы; **~ие языки́** папуас телләре

папуа́сы *мн.* папуаслар (*Меланезиянең Яңа Гвинея һәм башка кайбер утрауларында яши торган җирле халык*)

папье́-маше́ *с нескл.* папье-маше (*кәгазь массасыннан махсус эшләнгән катнашма*); **игру́шка из ~** папье-машедан ясалган уенчык

пар I *м* пар, бу; **водяны́е ~ы́** су парлары; **превраще́ние жи́дкости в ~** сыеклыкның парга әйләнүе ♦ **быть под ~а́ми** кузгалып китәргә тору (*пароход, паровоз турында*); **на всех ~а́х** җанфәрманга; бөтен көч белән, җилдереп

пар II *м с.-х.* пар, пар җире, пар басуы, такыр басу; **чёрный ~** кара пар; **паха́ть ~** пар сөрү

па́р||а *ж* **1.** бер пар, бер кием; **~а чуло́к** бер кием оек **2.** (*один из двух однородных предметов*) сыңары **3.** ике, ике данә; **~а я́блок** ике алма **4.** (*упряжка в две лошади*) пар ат **5.** (*о людях*) пар, бер пар; **танцу́ющие ~** биюче парлар; **супру́жеская ~а** ирле-хатынлы пар, ир белән хатын **6.** костюм; **он в но́вой ~е** ул яңа костюм кигән **7.** тиң, иш, иптәш; **он тебе́ не ~а** ул сиңа тиң түгел, ул сиңа иш түгел ♦ **на ~у мину́т** берничә минутка; **~а пустяко́в** берни түгел

парабе́ллум *м* парабеллум (*пистолетның бер төре*)

пара́бола *мат.* парабола

параболо́ид *м мат.* параболоид

пара́граф *м* параграф (**1.** *китапта бүлек эченә кергән текстның мөстәкыйль әһәмияте булган өземтәсе яки булекчәсе* **2.** *билгесе*)

пара́д *м* **1.** парад; **физкульту́рный ~** физкультурачылар парады **2.** *разг.* (*праздничество*) тантана; бәйрәм тантанасы

паради́гма *ж грам.* парадигма (*сүзнең төрләну үрнәген күрсәткән формалар системасы*)

пара́дность *ж* тантаналылык, бәйрәмчәлек; күпшылык

пара́дн||ый, -ая, -ое **1.** парад ...ы; **~ый смотр** парад смотры; **~ое ше́ствие** парад белән килү **2.** парад ...ы, бәйрәм ...ы; **~ое пла́тье** бәйрәм киеме **3.** урам яктагы, алгы, түр, парадный; **~ый вход** урам яктагы ишек **4.** бәйрәмчә, тантаналы, зиннәтле; **~ый обе́д** бәйрәмчә әзерләнгән аш **5.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* урам яктагы ишек, түр ишек, парадный ишек

парадо́кс *м* парадокс (*күпчелек тарафыннан кабул ителгән фикердән аермалы булган сәер фикер*)

парадокса́льный, -ая, -ое парадоксаль, кеше ышанмаслык, күпчелек карашына каршы килә торган; **~ вы́вод** парадоксаль нәтиҗә

парази́т *м* **1.** *биол.* паразит **2.** *перен.* (*тунеядец*) әрәмтамак, сорыкорт, кеше җилкәсен кимерүче, паразит

паразита́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** паразитлар тарафыннан таратыла торган; **~ые боле́зни** паразитлар тарафыннан таратыла торган авырулар **2.** *перен.* паразитларча ..., соры кортларча ..., әрәм тамакалрча ...; **~ое существова́ние** паразитларча көн күрү

паразити́зм *м* **1.** *биол.* паразитизм, паразитлык **2.** *перен.* (*тунеядство*) әрәмтамаклык, сорыкортлык, кеше җилкәсен кимереп яшәү, паразитлык

паразити́рование *см.* **паразити́ровать**

паразити́ровать *несов.* **1.** *биол.* паразит булып яшәү **2.** *перен.* әрәмтамак (сорыкорт, паразит) булып яшәү

паразити́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *биол.* паразит ..., паразитик; **~ие расте́ния** паразит үсемлекләр **2.** *перен.* әрәмтамак, сорыкорт, кеше җилкәсен кимереп яшәүче; **~ие кла́ссы** кеше җилкәсен кимереп яшәүче сыйныфлар

парази́тн||ый, -ая, -ое **1.** *биол.* паразит; **~ые грибы́** паразит гөмбәләр **2.** *тех.* кирәксез, зыянлы; **~ые колеба́ния** зыянлы тирбәлешләр

паразито́лог *м* паразитолог, паразитология белгече

паразитоло́гия *ж* паразитология (*паразитларны һәм аларга коршы көрәшысулларын өйрәнә торган фән*)

парализова́ть *сов., несов. кого-что* **1.** паралич сугу; **у него́ парализо́вана пра́вая рука́** аның уң кулын паралич суккан **2.** *перен.* эгыйфьләндерү, көчсезләндерү; **~ си́лы проти́вника** дошман көчләрен эәйгыйфьләндерү

парализова́ться 1. *сов., несов.* паралич сугу **2.** *несов. страд. от* **парализова́ть**

парали́тик *м разг.* паралич суккан кеше, паралитик

паралити́ческ||ий, -ая, -ое паралич сугу ...ы; **~ие явле́ния** паралич сугу күренешләре

парали́ч *м мед.* паралич

парали́чный, -ая, -ое паралич суккан, параличлы, паралич ...ы; **~ больно́й** паралич суккан авыру

параллелепи́пед *м мат.* паралелепипед

параллелли́зм *м* **1.** *мат.* параллельлек, паралелизм; **~ плоскосте́й** яссылыкларның параллельлеге; кабатлау; **~ в рабо́те аппара́та** аппаратның эшендәге параллельлек **3.** *лит.* параллельлизм (*аллы-артлы килгән җөмләләрне синтаксик һәм интонацион яктап бер үк төрле итеп төзү*)

параллелогра́мм *м мат.* параллелограмм

паралле́ль *ж* **1.** *мат.* параллель, параллель сызык **2.** *геогр.* параллель **3.** *перен.* тиңләштерү, янәшә куеп чагыштыру; **провести́ ~ ме́жду явле́ниями** күренешләрне янәшә куеп чагыштыру

паралле́льн||ый, -ая, -ое **1.** параллель; **~ые ли́нии** *мат.* параллель сызыклар; **~ые у́лицы** параллель урамнар **2.** *перен.* охшаш, бер-беренә тиң, бердәй; **~ые явле́ния** охшаш күренешләр **3.** *перен.* параллель ...ы; бер үк вакытта була торган, тәңгәл; **~ая рабо́та двух о́рганов** ике органның тәңгәл эшләве

паралоги́зм *м лог.* паралогизм (*логик фикер йөртү законнарының бозылуы сәбәпле килеп чыккан ялгыш нәтиҗә*)

парáметр *м* параметр (**1.** *мат. аерым бер мәсьәлә шартларында гына кыйммәте үзгәрми торган зурлык* **2.** *физ., тех. нинди дә булса әйбер яисә күренешнең төп сыйфатын билгели торган зурлык*)

паранджá *ж* пәрәнҗә, йөз бөркәнчеге, ябынча

парано́йя *ж* параноя (*психик авыруның бер төре*)

парапе́т *м* парапет (*егылып төшүдән саклау өчен күпер, баскыч, түбә һ.б.ш.ларның читенә эшләнә торган кылтыкса, рәшәткә*)

парапсихологи́ческ||ий, -ая, -ое парапсихологик; **~ие сеа́нсы** парапсихологик сеанслар

парапсихоло́гия *ж* парапсихология (**1.** *сиземнән тыш танып белү, кешенең телепатик үзлекләре турындагы тикшеренүләр өлкәсе* **2.** *кешенең телепатик үзлекләре*)

паратúф *м* паратиф (*корсак тифына охшаган йогышлы авыру*)

парафúн *м* парафин (*нефтьтән алына торган балавызсыман тиз эрүчән сарғылт яки ак матдә*)

парафúнов||ый, -ая, -ое парафин..., парафиннан ясалган; **~ая свеча́** парафин шәм

парафúровать *сов., несов. что, дип.* параф (имза) кую; парафлау; **~ догово́р** договорны парафлау

парафра́з *м*, **парафра́за** *ж* парафраз (**1.** *лит. нинди дә булса бер сүзнең яисә тәгъбирнең мәгънәсен читләтеп аңлатып бирү, мәс. «нефть» диярсе урында «кара алтын» дип алу* **2.** *муз. башка бер автордан алынган музыкаль теманы үз вариацияләреңне, үз бизәкләреңне кушып эшкәртү*)

парафрази́ровать *сов., несов. что, лит., муз.* парафразлау, парафраз формасында язу

пара́ша *ж прост.* параша (*тәрәт итү һәм шакшы сулар салу өчен төрмә камерасына куелган зур чиләк яисә тәпән*)

парашю́т *м* парашют

парашю́тизм *м* парашютизм, парашют спорты

парашюти́ровать *сов., несов. ав.* ин акрын тазлектә очу (*самолёт, аэростат турында*)

парашюти́ст *м* парашютчы, парашют белән сикерүче

парашюти́стка *ж* парашютчы хатын (кыз)

парашю́тный, -ая, -ое **1.** парашют ...ы; **~ спорт** парашют спорты **2.** парашютчыллар ...ы; **~ деса́нт** парашютчылар десанты

паре́ние *с см.* **пари́ть**

па́рен||ый, -ая, -ое парда (үз буында) пешерелгән; **~ая брю́ква** парда пешерелгән гәрәнкә ♦ **деше́вле ~ой ре́пы** шалкан бәясе, поты бер тиен

па́рень *м разг.* егет ♦ **свой ~** үз кеше, якын кеше

пари́ *с нескл.* бәхәс, пари; **вы́играть ~** бәхәстә оту; **проигра́ть ~** бәхәстә оттыру; **заключи́ть ~** бәхәслашү

пари́к *м* парик (*ясалма чәч*)

парикма́хер *м* парикмахер; чәчтараш (*уст.*)

парикма́херская *ж* парикмахерский
парикма́херск||ий, -ая, -ое парикмахер ...ы; **~ие но́жницы** парикмахер кайчысы; **~ое иску́сство** парикмахер осталыгы
пари́лка *ж прост. см.* **пари́льня** 1
пари́льня *ж* **1.** (*в бане*) чабыну бүлмәсе **2.** *тех.* (*на фабрике*) пешекләү (парлау) бүлмәсе
пари́ровать *сов., несов. что* **1.** (*отразить удар*) кайтарып сугу, һөҗүмне кире кайтару (*кылыч сугышында каршы якның сугуына җавап кайтару*) **2.** *перен.* кире кагу, юкка чыгару; **~ до́воды оппоне́нтов** оппонентларның дәлилләрен кире кагу
парите́т *м* паритет (**1.** *юр. тигез хокуклылык, тиңлек* **2.** *эк. төрле ил валюталарының алтынга чагыштырмасы*)
парите́тн||ый, -ая, -ое тигез хокуклы, тиң, бердәй, паритетлы; **~ое представи́тельство** тигез хокуклы вәкиллек; **на ~ых нача́лах** паритетлы нигездә
па́рить I *несов.* **1.** *кого-что* (*в бане*) чабындыру, мунча чабу **2.** *что* парда (үз буында) пешерү; **~ ре́пу** шалканны үз буында пешерү **3.** *безл.* бөркүләнү, үтә эссе булу, бик нык кыздыру; **пе́ред дождём па́рит** яңгыр алдыннан бик нык кыздыра
па́рить II *несов. что с.-х.* парга салдыру (*җирне*)
пари́ть *несов.* (*о птицах*) канат какмый очу (бер урында тору) ◆ **~ в облака́х** хыял диңгезендә йөзү
па́риться *несов.* **1.** (*вариться на пару*) парда (үз буында) пешү **2.** (*в бане*) мунча чабыну **3.** *разг.* пышлыгу, әлсерәү; **~ в шу́бе** тун киеп пышлыгу **4.** *страд. от* **па́рить** I 1, 2
па́рия м, *ж* **1.** пария (*Һиндстанда: һәртөрле хокуклардан мәхрүм ителгән түбән катлау кешесе*) **2.** *перен.* кимсетелгән кеше, хокуксыз кеше, кагылган-сугылган кеше
па́рк *м в разн. знач.* парк; **~ культу́ры и о́тдыха** культура һәм ял паркы; **артилле́рийский ~** артиллерия паркы; **трамва́йный ~** трамвайлар паркы; **автомоби́льный ~** автомобильләр паркы
паркé́т *м* паркет; **настила́ть ~** паркет җәю
паркé́тный, -ая, -ое паркет ..., паркет җәелгән; **~ пол** паркет идән
паркова́ть *несов. что* автомобиль-[ләр]не тукталышка кую
па́рков||ый, -ая, -ое парк ...ы; **~ая алле́я** парк аллеясы
парла́мент *м* парламент
парламентари́зм *м* парламентаризм (*башында парламент торган дәүләт идарәсе системасы*)
парламента́рий *м* парламентарий (*парламент члены*)
парламента́рн||ый, -ая, -ое парлементар; **буржуа́зная ~ая респу́блика** буржуаз парламентар республика
парламентёр *м* парламентёр (*узара сугышучы ике якның берсеннән икенчесенә сөйләшүләр алып бару өчен җибәрелгән илче*)
парламентёрск||ий, -ая, -ое парламентёр[лар] ...ы; **~ие полномо́чия** парламентёр вәкаләтләре
парламентёрство *с* парламентёрлык, парламентёр вазифасы
парла́ментск||ий, -ая, -ое парламент ...ы; **~ая рефо́рма** парламент реформасы
парна́с *м книжн.* парнас (*шайгыйрьләр һәм шигърият дөньясы*)
парна́я *ж см.* **пари́льня** 1
парни́к *м* парник (*яшелчәләрне иртә өлгерту өчен махсус эшләнгән бина яисә түтәлләр*)
парнико́в||ый, -ая, -ое парник ...ы, парникта үстерелгән; **~ые огурцы́** парник кыярлары
парно́й, -ая, -ое (*о молоке*) яңа сауган; (*о мясе*) яңа суйган
парнокопы́тные *мн. зоол.* куш тояклылар, пар тояклылар
па́рн||ый, -ая, -ое **1.** парлы, ишле, куш; **~ая статуэ́тка** куш статуэтка **2.** парлап, икешәрләп; **~ая гре́бля** парлап ишү **3.** парлы, пар ат жигелгән; **~ый экипа́ж** пар ат жигелгән экипаж
паро- *кушма сүзләрнең «пар», «бу» мәгънәләрен аңлаткан беренче өлеше, мәс.* **парообразова́ние** пар хасил булу
парови́к *м* **1.** *тех.* пар казаны **2.** *разг.* паровик, паравозлы поезд
парово́з *м* паровоз
парово́зн||ый, -ая, -ое паровоз ...ы; **~ый дым** паровоз төтене; **~ое депо́** паровоз депосы
паровозоремо́нтный, -ая, -ое паровоз[лар] ремонтлау ...ы; **~ заво́д** паровозлар ремонтлау заводы
паровозострое́ние *с* паровозлар төзү (эшләп чыгару)
паровозострои́тельн||ый, -ая, -ое паравозлар төзү ...ы, паровозлар эшләп чыгару ...ы; **~ая промы́шленность** паровозлар эшләп чыгару промышленносте
паров||о́й I -а́я, -о́е **1.** пар ...ы, пар белән...; **~о́й дви́гатель** пар двигателе **2.** *кул.* парда (үз буында) пешерелгән; **~а́я котле́та** парда пешерәлгән котлет
паров||о́й II, -а́я, -о́е *с.-х.* пар ...ы; **~о́е по́ле** пар басуы, такыр басу
пароди́йный, -ая, -ое продия ...ы, пародияле; **~ стиль** пародияле стиль
пароди́рование *с см.* **пароди́ровать**
пароди́ровать *сов., несов. кого-что* паридияләштерү, көлке итеп күрсәтү (*берәр кешегә яки әйбергә карата пародия язу*)
пароди́ст *м* пародист, пародияләр язучы, пародияче
паро́дия *ж* пародия (**1.** *лит. берәр әдәби әсәргә охшатып, аннан көлеп язылган сатирик әсәр* **2.** *перен. уңышсыз охшату, уңышсыз ияртү*)
парокóнн||ый, -ая, -ое пар атлы, пар ат жигелгән (жигелә торган); **~ые гра́бли** пар ат жигелә торган тырма
пароксизм *м книжн.* пароксизм (**1.** *мед. әледән-әле кабатланып тора торган авыру оянәге* **2.** *перен. берәр тойгының яки эчке кичерешнең кинәт кабынып китүе*)

паро́ль *м* пароль
паро́м *м* паром
паро́мн||ый, -ая, -ое паромлы, паром белән чыга торган; **~ая перепра́ва** паром белән чыга торган кичү
паро́мщик *м* паромчы, паромда эшләүче
парообра́зн||ый, -ая, -ое пар хәлендәге, бусыман, парсыман; **~ое состоя́ние вещества́** матдәнең парсыман хәле
парообразова́ние *с* пар (бу) хасил булу; парга әйләнү, пар ясалу
паропрово́д *м* парүткәргеч
паропрово́дн||ый, -ая, -ое пар үткәрә торган; **~ая труба́** пар үткәрә торган торба
парораспредели́тель *м тех.* парбүлгеч
паросбо́рник *м тех.* паржыйгыч
паросилов||о́й, -а́я, -о́е пар ...ы; пар көченә корылган; **~а́я установка** 1) пар казаны; 2) пар двигателе
пароти́т *м* паротит (*колак арты бизе шешү авыруы*)
пароход *м* пароход
пароха́дный, -ая, -ое пароход ...ы; **~ гудо́к** пароход кычкыртуы
пароха́дство *с* пароходчылык (**1.** *пароход транспорты белән шөгыльләнә торган предприятие* **2.** *пароход транспорты*)
парт- *кушма сүзләрнең «партия» дигән мәгънәне аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **партсъе́зд** партия съезды; **партуче́ба** партия укуы; **партста́ж** партия стажы
па́рта *ж* парта
партбиле́т *м* партбилет
партбюро́ *с* партбюро
парте́р *м* партер (*театрда тамаша залының түбәнге катындагы урыннар*)
парти́ец *м разг.* партияле, партия члены
партиза́н *м* партизан
партиза́нить *несов. разг.* партизанлык итү, партизан булып йөрү
партиза́нка *ж* партизанка, партизан хатын (кыз)
партиза́нск||ий, -ая, -ое партизан-[нар] ...ы; **~ый отря́д** партизан отряды; **~ое движе́ние** партизаннар хәрәкәте
партиза́нство *с* партизаннар сугышы (хәрәкәте)
партиза́нщина *ж неодобр.* партизанчылык (*планы булмаган эш, системасыз эш*)
парти́йно-прави́тельственн||ый, -ая, -ое партия-хөкүмәт ...ы; **~ая делега́ция** партия-хөкүмәт делегациясе
парти́йность *ж* **1.** партия сафында булу, партия әгъзасы булып тору **2.** партиялелек, партия талэпләренә туры килү; **~ литерату́ры** әдәбиятның партиялелеге
парти́йно-хозя́йственный, -ая, -ое партия -хуҗалык ...ы; **~ акти́в** партия-хуҗалык активы
парти́йн||ый, -ая, -ое **1.** партия ...ы; **~ое руково́дство** партия житәкчелеге **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* партияле, партия әгъзасы

партиту́ра *ж муз.* партитура (*күп тавыш өчен язылган музыкаль әсәрнең барлык партияләре җыелмасы*)

па́рти||я *ж* **1.** партия; **коммунисти́ческая ~ я** коммунистлар партиясе **2.** партия, төркем; **иссле́довательская ~ я** тикшеренүчеләр партиясе **3.** *муз.* партия (*күп тавышлы музыкаль әсәрнең аерым өлеше*) **4.** партия; **сыгра́ть ~ ю в ша́хматы** бер партия шахмат уйнап алу **5.** партия; **~ я това́ра** бер партия товар **6.** *уст.* пар, иш, тиң; **он для тебя́ не ~ я** ул сиңа тиң түгел ◆ **сде́лать вы́годную ~ ю** *уст.* уңышлы өйләнү (кияүгә чыгу)

парткабине́т *м* парткабинет

партко́м *м* партком

партконфере́нция *ж* партконференция

партнёр *м* партнёр, иптәш (*спорт уеннарында, сәхнәдә һ.б.ш.*); **полити́ческие ~ ы** политик партнёрлар

партнёрша *ж* партнёр хатын (кыз)

парто́рг *м* парторг

парторганиза́ция *ж* партоешма

партрабо́та *ж* партия эше

партрабо́тник *м* партия работнигы

партсобра́ние *с* партия жыелышы

партста́ж *м* партия стажы

партсъе́зд *м* партия съезды

па́рус *м* җилкән; **поднять ~ á** җилкәннәрне киерү; **идти́ под ~ ом** җилкән корып бару; ◆ **на всех ~ áх** җан фәрманга; бөтен көч белән, җилдереп

парусúна *ж* калын киндер, парусина

парусúнов||ый, -ая, -ое калын киндер ...; **~ ые брю́ки** калын киндер чалбар

па́русник *м* җилкәнле судно, парусник

па́русн||ый, -ая, -ое җилкәнле; җилкәнле көймә ...ы; **~ ая ло́дка** җилкәнле көймә; **~ ый спорт** җилкәнле көймә спорты

парфюме́р *м* парфюмер, парфюмерчы (*парфюмерия әйберләре эшләүче*)

парфюме́рия *ж* парфюмерия (**1.** *собир.* ислемай, ислесабын, косметика әйберләре, аларны эшләп чыгару **2.** *алар белән сату итү*)

парфюме́рный, -ая, -ое парфюмерия ...ы; **~ магази́н** парфюмерия кибете

парча́ *ж* парча, чатма

парчо́вый, -ая, -ое парчадан тегелгән, чатмадан эшләнгән

паршá *ж* таз, кырчын, кутыр

паршúветь *несов. разг.* (*о людях*) тазлану, кырчынлау; (*о животных*) корчаңгылау, кырчын басу

паршúвец *м бран.* корчаңгы, кырчын

паршúв||ый, -ая, -ое **1.** (*покрытый паршой*) таз; кырчын, корчаңгы; **~ ая овца́** корчаңгы сарык **2.** *перен. прост.* (*дряной*) корчаңгы, алама, әшәке, койты

пас I *м* **1.** пас (*карта уенында «бу юлы уйнамыйм» диясе урында әйтелә торган сүз*) **2.** *в знач. сказ. разг.* көч җитмәү, хәлдән килмәү, булдыра алмау; **в э́тих дела́х я ~** мондый эшләрне мин булдыра алмыйм

пас II *м спорт.* пас (*тупны уз командаңдагы икенче берәүгә тапшыру*)

па́сека *ж* умарталык, чүнник

па́сечник *м* умартачы, умарталыкта эшләүче

па́сечн||ый, -ая, -ое умартачылык ...ы; **~ ое хозя́йство** умартачылык хуҗалгы

па́сквиль *м* пасквиль (*берәр кешене мыскыл итү өчен язылган яла ягулы, кимсетүле әсәр*)

па́сквильн||ый, -ая, -ое пасквиль ...; хурлый торган, мыскыл итә торган; **~ ая статья́** мыскыл итә торган мәкалә

пасквиля́нт *м* пасквиль язучы, пасквилянт

паслён *м бот.* эт җиләге; **чёрный ~** карга борыны; **сла́дко-го́рький ~** саескан җиләге

па́смурн||ый, -ая, -ое **1.** сүрән, салынкы, болытлы, сыйсыз; **~ ая пого́да** болытлы көн **2.** *перен.* күңелсез, караңгы, караңгы чырайлы; **~ ый вид** караңгы чырайлы кыяфәт

пасова́ть I *несов.* **1.** *карт.* пас белдерү **2.** *перен. перед кем-чем и без. доп.* жиңелгәнлеген тану, көрәштән баш тарту, бирешү, шүрләп (куркып) калу; **~ пе́ред тру́дностями** кыенлыклар алдында куркып калу

пасова́ть II *несов. спорт.* пас бирү

паспарту́ *с нескл.* паспарту (*фоторәсемнәр ябыштыру өчен махсус рам яисә катыргы*)

па́спорт *м в разн. знач.* паспорт; **заграни́чный ~** чит илгә чыгу паспорты; **~ автомоби́ля** автомобильнең паспорты

паспортиза́ция *ж* паспортлар бирү; паспорт системасы кертү; паспортлар язу

паспорти́ст *м* паспортчы (*паспортларны пропискага кертүче*)

паспорти́стка *ж* паспортчы хатын (кыз)

па́спортный, -ая, -ое паспорт ...ы; **~ стол (отде́л)** паспорт өстәле (бүлеге)

пасса́ж *м* пассаж (**1.** *ике яклап кибетләр тезелеп киткән ябык түбәле галерея* **2.** *музыкаль әсәрнең зур башкару осталыгы таләп итә торган өлеше*)

пассажи́р *м* пассажир

пассажи́рка *ж* пассажир хатын (кыз)

пассажи́рский, -ая, -ое пассажир [-лар] ...ы; **~ по́езд** пассажир поезды

пасса́т *м геогр.* пассат (*коры тропик җил*)

пасси́в *м* пассив (**1.** *бухг. предприятиенең барлык бирәчәкләре, бурычлар җыелмасы* **2.** *перен.* берәр кешенең яисә әйбернең йошмак ягы, кимчелеге **3.** *грам. фигыльдә төшем юнәлеше*)

пасси́вность *ж* пассивлык, сүлпәнлек; **~ хара́ктера** характерның пассивлыгы; **проявля́ть ~** сүлпәнлек курсәтү

пасси́вн||ый, -ая, -ое **1.** пассив ..., дәртсез, сүлпән; **~ ый челове́к** пассив кеше **2.** пассив, мөстәкыйль булмаган; **игра́ть ~ ую роль** *в чём-л.* берәр эштә мөстәкыйль булмаган роль уйнау **3.** *бухг.* пассив ...; пассив ...ы; **~ ый бала́нс** пассив баланс **4.** *грам.* пассив ..., төшем юнәлешендәге ◆ **~ ое избира́тельное пра́во** сайлану хокукы

па́ста *ж* паста; **зубна́я ~** теш пастасы

па́стбище *с* көтүлек, утлавык

па́стбищн||ый, -ая, -ое **1.** көтүлек ...; **~ ые уго́дья** көтүлек җирләр **2.** көтүлектә йөртү ...ы; **~ ый пери́од** көтүлектә йөртү чоры

па́ства *ж уст. церк.* мәхәллә кешеләре, мәхәллә халкы (*бер чиркәүгә йөреп гыйбадәт кылучылар*)

пасте́ль *ж жив.* пастель (**1.** *рәсем ясау өчен йомшак буяу карандашлары* **2.** *шундый карандашлар белән ясалган рәсем*)

пасте́льный, -ая, -ое *жив.* пастель ...; пастель белән ясалган; **~ рису́нок** пастель белән төшерелгән рәсем

пастериза́тор *м* пастеризатор (*пастерлау аппараты*)

пастериза́ция *ж* пастеризацияләү, пастерлау

пастеризо́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пастеризова́ть**; **2.** пастеризацияләнгән, пастерланган; **~ ое молоко́** пастерланган сөт

пастеризова́ть *сов., несов. что* пастеризацияләү, пастерлау (*зарарлы микроблар үрчемәсен өчен азык продуктларын ябык савытта билгеле бер температурага кадәр җылытып махсус эшкәртү*)

пастернáк *м бот.* куян тубыгы, гәзнич

пасти́ *несов. кого-что* көтү; **~ коро́в** сыерлар көтү; **~ ста́до** көтү көтү

пастила́ *ж* как, җимеш кагы, пастила; **я́блочная ~** алма кагы

пасти́сь *несов.* көтүдә йөрү, көтүлектә утлап йөрү

па́стор *м* пастор (*протестант рухание*)

пасторáль *ж* пасторали (*14-18 йөзләрдә Европа әдәбиятында көтүчеләр тормышын идеаллаштырып язылган драматик яки музыкаль әсәр*)

пасту́х *м* көтүче

пасту́шеский, -ая, -ое көтүче[ләр] ...ы; **~ рожо́к** көтүче быргысы

пасту́ш||ий, -ья, -ье көтүче[ләр] ...ы ◆ **~ ья су́мка** *бот.* көтүче сумкасы

пасту́шка *ж* көтүче хатын (кыз)

па́стырь *м* **1.** *уст. поэт.* (*пастух*) көтүче **2.** *рел.* (*священник*) пастырь, мәхәллә башлыгы

па́сть I *сов.* **1.** *см.* **па́дать** 1, 4, 7-10; **2.** *книжн.* һәлак булу; корбан булу; **~ в бою́** сугышта һәлак булу; **~ сме́ртью хра́брых** батырларча һәлак булу **3.** жиңелү, бирелү, жимерелү, бәреп төшерелү; **кре́пость па́ла** крепость бирелде; **цари́зм пал** царизм бәреп төшерелде **4.** *перен.* дәрәҗә (абруй) төшү; түбәнлеккә төшү; тәгәрәү; **ни́зко ~** түбәнгә тәгәрәү ◆ **~ ду́хом** өметсезлеккә бирелү, рух төшү; **~ же́ртвой** корбан булу, шәһит булу

пасть II *ж* авыз (*ерткыч хайваннарда, балыкларда*)

па́сха *ж рел.* пасха (**1.** *христианнарда һәм еврейләрдә язгы дини бәйрәм* **2.** *шушы бәйрәм уңае белән эремчектән пешерелгән ашамлык*)

пасха́льный, -ая, -ое пасха ...ы

пасынкова́ть *сов., несов. что, с.-х., сад.* (*артык ящь сабакларны*) кисеп (кыркып, өзеп) ташлау

па́сынок *м* 1. үги малай 2. *перен.* кыерсытылган кеше, рәнҗетелгән кеше, үгисетелгән кеше 3. *с.-х., сад.* артык ян сабак

пасья́нс *м карт.* пасьянс

пат I *м шахм.* пат

пат II *м* пат (*мармеладның бер төре*)

пате́нт *м* патент (1. *берәр әйберне үйлап табу дип рәсми тануны һәм үйлап табунчының аңа булган хокукын раслый торган документ* 2. *нинди дә булса хокукларны, вәкаләтләрне һ.б.ш. раслый торган документ* 3. *нәрсә дә булса сатарга яисә табыш китерә торган нинди дә булса эш белән шөгыльләнергә хокук бирә торган таныклык*)

пате́нтн||ый, -ая, -ое патент ...ы; **~ая по́шлина** патент пошлинасы; **~ая литерату́ра** патент әдәбияты

патенто́ванн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **патентова́ть**; 2. патент бирелгән, патентлы; **~ое лека́рство** патентлы дару

патентова́ть *сов., несов. что* патентлау, патент бирү

пате́тика *ж книжн.* патетика, тәэсирлелек, дәртлелек

патети́ческ||ий, -ая, -ое, **патети́ч||ный,** -ая, -ое патетик, тәэсирле, дәртле, ялкынлы; **~ая речь** якынлы речь

патефо́н *м* патефон

патефо́нн||ый, -ая, -ое патефон ...ы; **~ая пласти́нка** патефон пластинкасы

па́тлы *мн. прост.* тырпайган чәч, тузгыган чәч

па́тока *ж* патока, бәрәнге балы

патологи́ческ||ий, -ая, -ое 1. *мед.* патологик; **~ая анато́мия** патологик анатомия 2. *перен. книжн.* нормаль булмаган, нормадан тайпылган, патологик; **~ое явле́ние** нормаль булмаган күренеш

патоло́гия *ж* 1. *мед.* патология (*нормадан тайпылуларны өйрәнә торган фән*) 2. *перен. книжн.* нормадан тайпылу, нормаль булмау, гариплек

патологоана́том *м* патологоанатом (*патолоҗик анатомия белгече*)

патриа́рх *м* 1. *ист.* патриарх, ыру башлыгы 2. патриарх (*православие динендә иң югары рухани*)

патриарха́льность *ж* искергәнлек, борынгылык, патриархальлек; **~ взгля́дов** карашларның искергәнлеге

патриарха́льн||ый, -ая, -ое 1. *ист.* патриархаль; **~ый строй** патриархаль строй 2. *перен.* (*устарелый*) искергән, бик борынгы, патриархаль; **~ые нра́вы** патриархаль гореф-гадәтләр

патриарха́т *м* патриархат (*борынгы община строеның ыру белән идарә итү эше ирләр кулында булган чоры*)

патриот *м* патриот

патриоти́зм *м* патриотизм, патриотлык; **сове́тский ~** совет патриотизмы

патриоти́ческ||ий, -ая, -ое патриотик, патриотик ...ы; патриотизм ...ы; патриотларча ...; **~ие чу́вства** патриотлык хисләре

патриоти́чность *ж* патриотлык; **прояви́ть ~** патриотлык күрсәтү

патриоти́чный, -ая, -ое *см.* **патриоти́ческий**; **~ посту́пок** патриотларча эш итү

патрио́тка *ж* патриотка, патриот хатын (кыз)

патрициа́т *м ист.* патрицийлар

патри́ций *м ист.* патриций (*борынгы Римда: югары сословие вәкиле*)

патро́н I *м* патрон (1. *гильзага урнаштырылган пуля, заряд һәм капсюль* 2. *спец. берәр әйберне кыстырып яисә кидереп кую өчен махсус жайланма*)

патро́н II 1. *ист.* патрон (*борынгы Римда: хокуксызларны яки фәкыйрьләрне үз химаясенә алган тулы хокуклы гражданин*) 2. патрон (*капиталистик илләрдә: предприятие хуҗасы*) 3. *портн., сапожн.* өлге, кисү өлгесе; **~ для мехово́го воротника́** мех яка кисү өлгесе

патрона́ж *м* патронаж (*йөкле хатыннарга, имчәк балаларына һәм кайбер авыруларга өйләренә килеп медицина ярдәме күрсәтү*)

патрона́жн||ый, -ая, -ое патронаж ...ы, өйгә килеп медицина ярдәме күрсәтә торган; **~ая сестра́** өйгә килеп медицина ярдәме күрсәтә торган сестра

патрона́т *м* патронат (*ятим калган балаларны дәүләт органнары кушуы буенча хезмәт ияләре семьяларында тәрбиләү формасы*)

патро́нка *ж см.* **патро́н** II 3

патро́нник *м спец.* патронник (*мылтыкта һәм башка ату коралларында патрон кертелә торган урын*)

патро́нн||ый, -ая, -ое патрон ...ы; **~ый заво́д** патрон заводы; **~ая ги́льза** патрон гильзасы

патронта́ш *м* патронташ, патрон сумкасы

па́трубок *м тех.* патрубок, җиңкөпшә, җиңсә (*төп көпшәгә ялганып киткән кыска көпшә*)

патрули́рование *с см.* **патрули́ровать**

патрули́ровать *несов. что и без. доп.* патрульлек итү, патруль булып йөрү, патруль тору

патру́ль *м* патруль

патру́льн||ый, -ая, -ое 1. патруль ..., патруль[лек] ...ы; **~ая слу́жба** патрульлек хезмәте; **~ый самолёт** патруль самолёты 2. *в знач. сущ.* **~ый** *м* патрульный

па́уза *ж* 1. *прям., перен.* тыныш, тыналыш, пауза; **наступи́ла ~** пауза урнашты; **~ в рабо́те** эштә тыналыш 2. *муз.* пауза

пау́к *м* үрмәкүч

паукообра́зн||ый, -ая, -ое 1. үрмәкүчсыман 2. *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* үрмәкүчсыманнар

паупериза́ция *ж книжн.* пауперлашу, хәерчеләнү, фәкыйрьләнү (*хезмәт ияләренең массовый төстә хәерчелеккә төшүе*)

паути́н||а *ж* 1. пәрәвез, үрмәкүч оясы 2. *перен.* тозак, җәтмә; **опу́тать ~ой лжи** ялган җәтмәсенә эләктерү

паути́нка *ж разг.* 1. пәрәвез җебе 2. (*вышивка, вязанье*) челтәр

пау́ч||ий, -ья, -ье үрмәкүч ...ы; **~ьи се́ти** үрмәкүч җәтмәләре

па́фос *м* пафос, дәртлелек, рух күтәренкелеге; **говори́ть с ~ом** пафос белән сөйләү; **~ созида́тельного труда́** иҗади хезмәт пафосы

пах *м* касык

па́хан||ый, -ая, -ое сөрелгән, сукаланган; **~ые зе́мли** сөрелгән җирләр

па́харь *м* сабанчы, жир сөрүче, сукачы

паха́||ть *несов. что и без. доп.* жир сөрү, сабан сөрү, сукалау ♦ **и мы ~ли** *ирон.* эшем кешесе

па́хн||уть *несов.* 1. *чем и без доп.* аңку, ис бөркелү, ис килү; **~ет се́ном** печән исе килә 2. *перен. обычно безл. чем, разг.* ихтималы булу, мөмкин булу; **~ет ссо́рой** гауга чыгу ихтималы бар, җәнҗал чыгуы мөмкин ♦ **~ет по́рохом** дары исе аңкый (*сугыш куркынычы турында әйтелә*)

пахну́||ть *сов. чем, разг.* исеп кую; **~ло хо́лодом** салкынча җил исеп куйды

пахов||о́й, -а́я, -о́е, **па́ховый,** -ая, -ое касык ...ы; **~ые же́лезы** касык бизләре

па́хот||а *ж* 1. *см.* **пахать**; **нача́ть ~у** сөрүне башлау; **зако́нчить ~у** сөрүне тәмамлау 2. сөрелгән җир; **идти́ по ~е** сөрелгән җир өсләтеп бару

па́хотн||ый, -ая, -ое 1. сөрү ...ы; **~ый слой земли́** җирнең сөрү катлавы 2. иген игәргә яраклы, сөрүле; **~ая земля́** сөрүле җир

па́хта *ж* май әйрәне, гөбе әйрәне

па́хтанье *с см.* **па́хтать**

па́хтать *несов. что* май язу (атлау)

пахуч||ий, -ая, -ее хуш исле, исле; **~ие цветы́** хуш исле чәчәкләр

пацие́нт *м* пациент

пацие́нтка *ж* пациентка

пацифи́зм *м* пацифизм (*һәртөрле сугышны, шул исәптән милли-азатлык һәм революцион сугышларны да инкарь итүче сугышка каршы хәрәкәт*)

пацифи́ст *м* пацифист, пацифизм тарафдары

пацифи́стск||ий, -ая, -ое пацифизм ...ы; **~ие взгля́ды** пацифизм карашлары

па́че *уст.*: **~ ча́яния** көтелгәннән дә артык, уйламаган жирдән, көтмәгәндә; **тем ~** бигрәк тә, шуңа күрә дә

па́чка *ж* 1. пачка, кап, төргәк, бәйләм; **~ папиро́с** бер пачка папирос 2. *театр.* пачка (*балериналарның сәхнә киеме*)

па́чка||ть *несов.* 1. *кого-что* пычрату, шакшылау, тапландыру, буяп бетерү; **~ть ру́ки** кул пычрату 2. *что и без. доп., разг.* буяу, начар итеп ясау; **он не рису́ет, а ~ет** рәсем ясавы ясау түгел, буяу гына ♦ **~ть до́брое и́мя** *чьё* исеменә тап төшерү

па́чка||ться *несов.* 1. пычрану, каралу, керләнү, буялу; **бе́лые брю́ки бы́стро ~ются** аклы чалбар тиз карала 2. *перен. разг.* буялу, пычрану; **~ться не хо́чется** пычаранасы килми (*яман эшкә катнашырга теләмәүне белдереп әйтелә*) 3. *страд. от* **па́чкать** 1

ПАЧ-ПЕН

пачкотня́ *ж разг.* шапшак (сыздыйбыздый) эшләнгән эш

пачку́н *м разг.* пычратучы, эшне шапшак эшләүче; шапшак кеше

пачку́нья *ж* шапшак хатын (кыз)

паша́ *м* паша (*электә Төркиядә, Мисырда һәм башка кайбер илләрдә олы түрәләргә бирелә торган титул*)

па́шня *ж* сөрелгән җир, сөрү җире, сөрүлек, басу

паште́т *м* паштет (*ашамлык*)

па́юсн||ый, -ая, -ое: **~ая икра́** паюслы икра (*сруүендә килеш тозланган уылдык*)

пая́льник *м* паяльник

пая́льн||ый, -ая, -ое паять итү ...ы; пайкалау ...ы; **~ая ла́мпа** паять итү лампасы

пая́льщик *м* паять итүче

пая́сничать *несов. разг.* шамакайлану, кылану

пая́ть *несов. что* паять итү, пайкалау

пая́ц *м* **1.** *уст.* (*клоун*) шамакай, мәзәкче, балаган кәмитчесе **2.** *перен. неодобр.* кыланчык кеше, шамакай, сәвәләй

певе́ц *м* **1.** җырчы, җырлаучы; **опе́рный ~** опера җырчасы **2.** *перен. чего, книжн.* мактап җырлаучы, мәдхияче, мәдхия укучы; **~ наро́дного сча́стья** халык бәхетен мактап җырлаучы

певи́ца *ж* җырчы (җырлаучы) хатын (кыз)

певу́честь *ж* моңлылык, көйлелек, аһәнлелек

певу́ч||ий, -ая, -ее моңлы, көйле, аһәнле; **~ие зву́ки** аһәнле авазлар

пе́вческ||ий, -ая, -ое җырлау ...ы; **~ие да́нные** җырлау сәләте

пе́вч||ий, -ая, -ее **1.** сайрый торган, сайрар; **~ие пти́цы** сайрар кошлар **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м* җырчы (*гадәттә чиркәү хорында*)

пе́гий, -ая, -ое (*о масти лошади*) ала, ала-кола, алмачуар (*ат төсе турында*)

пед[1] *кушма сүзләрнең «педагогия», «педагогик» дигән мәгънәне аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **педву́з** педагогик вуз; **педпра́ктика** педагогик практика

педаго́г *м* педагог, укытучы, тәрбияче

педагоги́ка *ж* педагогика (*белем һәм тәрбия бирү турындагы фән*)

педагоги́ческ||ий, -ая, -ое **1.** педагогия ...ы; педагог[лар] ...ы; педагогик; **~ий институ́т** педагогия институты; **~ий сове́т** педагоглар советы **2.** педагоглык ...ы; **~ие спосо́бности** педагоглык сәләте

педагоги́чный, -ая, -ое педагогикага ярашлы, педагогик яктан дөрес; **~ посту́пок** педагогик яктан дөрес эш

педа́ль *ж* педаль, тәбәлдерек; **~ велосипе́да** велосипед педале

педа́льный, -ая, -ое педаль ...ы; **~ механи́зм** педаль механизмы

педа́нт *м* педант (*фәндә һәм тормышта вак-төяккә чамадан тыш әһәмият биреп, эчтәлекне игътибардан ычкындыра торган кеше, коры формалист*)

педанти́зм *м* педантлык (*вак-төяккә кирәгеннән артык әһәмият бирү*)

педанти́чность *ж* педантлык; **отлича́ться ~ю** педантлык белән танылу

педанти́чный, -ая, -ое педант, үтә вакчыл; **~ челове́к** үтә вакчыл кеше

педера́стия *ж* педерастия (*ир кешенең ир кеше белән җенси мөнәсәбәткә керүеннән гыйбарәт булган җенси азгынлык*)

педиа́тр *м* педиатр (*балалар табибы*)

педиатри́ческий, -ая, -ое педиатрия ...ы; **~ институ́т** педиатрия институты

педиатри́я *ж* педиатрия (*медицинаның балалар авырулары һәм аларны дәвалау белән шөгыльләнә торган булеге*)

педикю́р *м* педикюр (*аяк тырнакларын матурлау һәм аяктагы сөялләрне китәру*)

педикю́рша *ж* педикюрша (*педикюр ясаучы хатын-кыз*)

пединститу́т *м* пединститут

педсове́т *м* педсовет

педучи́лище *с* педучилище

пейза́ж *м* пейзаж (**1.** *күренеш, табигать күренеше* **2.** *табигать күренеше сурәтләнгән картина* **3.** *әдәби әсәрдә табигать күренеше тасвирланган урыннар*)

пейзажи́ст *м* пейзажист, пейзажчы (*табигать күренешләрен рәсемгә төшерүче художник*)

пейза́жн||ый, -ая, -ое табигать күренешләрен сурәтләүче; **~ая жи́вопись** табигать күренешләрен сурәтләүче сынлы сәнгать

пека́рн||ый, -ая, -ое икмәк пешерү ...ы; **~ое ремесло́** икмәк пешерү һөнәре

пека́рня *ж* пекарня, икмәк пешерү йорты

пе́карский, -ая, -ое икмәк пешерүче ...ы; **~ фа́ртук** икмәк пешерүче алъяпкычы

пе́карь *м* икмәк пешерүче, пекарь

пеклева́нн||ый, -ая, -ое **1.** вак итеп тартып иләнгән; **~ая мука́** вак итеп тартып иләнгән он **2.** вак итеп тартып иләнгән оннан пешерелгән; **~ый хлеб** вак итеп тартып иләнгән оннан пешерелгән икмәк

пе́кло *с разг.* **1.** (*жаркое место*) үтә кызу урын; үтә эссе җир; (*зной*) челлә **2.** *перен.* ут эче (*сугышның, бәхәснең һ.б.ш. иң кызу барган урыны*)

пелена́ *ж* пәрдә, яшма; **~ тума́на** томан пәрдәсе **♦ как (сло́вно) ~ [с глаз] упа́ла** күзләре ачылып киткәндәй булды (*кинәт кәнә үз хатасын аңлаган кеше турында әйтелә*)

пелена́ние *с см.* **пелена́ть**

пелена́ть *несов. кого-что* биләү, биләүгә төрү; **~ младе́нца** яшь баланы биләү

пе́ленг *м спец.* пеленг (*компас үгы белән әйбернең күренү, тавышның ишетелү юнәлеше арасындагы почмак*)

пеленга́тор *м спец.* пеленгатор (*пеленг билгеләү приборы*)

пеленга́ция *ж спец.* пеленгация, пеленглау

пеленгова́ть *несов. что, спец.* пеленглау, пеленг[ны] билгеләү, пеленг алу; **~ радиостáнцию** радиостанцияне пеленглау

пелён||ка *ж* биләү, биләүсә, бала чүпрәге, биләү чүпрәге **♦ с ~ок** биләүдәге чактан ук

пелери́на *ж* пелерина (*кием өстеннән бөркәнә торган кыска накидка*) кыек

пелика́н *м* пеликан, баба кош[ы] (*су кошы*)

пельме́ни *мн.* пилмән

пельме́нная *ж* пилмәнханә

пе́мза *ж* пемза, күбек таш

пе́н||а *ж* күбек **♦ с ~ой у рта (на уста́х)** авазыннан төкерек чәчә-чәчә (*чиктән тыш ярсып*)

пена́л *м* пенал, карандаш тартмасы, каләм савыты

пена́льти *м нескл., спорт.* пенальти (*футболда штрафның бер төре*)

пена́т||ы *только мн. шутл.* туган йорт; төп йорт; **верну́ться к родны́м ~ам** төп йортка кайту

пе́ние *с см.* **петь**

пе́нист||ый, -ая, -ое күбекле, күбекләнүчән, күбекләнә торган; **~ое пи́во** күбекле сыра

пе́нить *несов. что* күбекләндерү

пе́нит||ься *несов.* күбекләнү; **пи́во ~ся** сыра күбекләнә

пенициллúн *м* пенициллин

пенициллúновый, -ая, -ое пенициллин ...ы, пенициллинлы

пе́нка I *ж* яры, каймак; күбек; **молоко́ с ~ми** [кайнаткач] өстенә каймагы утырган сөт

пе́нка II *ж мин.* пенка, тау күне (кәгазе, бөкесе)

пе́нни *с нескл.* **1.** *см.* **пенс**; **2.** пенни (*Финляндиядә вак акча*)

пе́нн||ый, -ая, -ое күбекле; **~ые во́лны** күбекле дулкыннар

пенопла́ст *м* пенопласт (*күзәнәкле пластмасса*)

пенопла́стовый, -ая, -ое пенопласт ...ы, пенопласт ..., пенопласттан эшләнгән

пе́ночка *ж зоол.* чебенче (*кош*)

пенс *м* пенс (*Англиядә вак акча*)

пенсионе́р *м* пенсионер, пенсия алучы; **персона́льный ~** персональ пенсионер

пенсионе́рка *ж* пенсионер хатын

пенсио́нн||ый, -ая, -ое пенсия ...ы; **~ая кни́жка** пенсия кенәгәсе

пе́нси||я *ж* пенсия; **~я по во́зрасту** яшь буенча түләнә торган пенсия; **вы́йти на ~ю** пенсиягә чыгу; **получи́ть ~ю** пенсия алу

пенсне́ *с нескл.* пенсне (*кысасыз күзлек*)

пе́нтюх *м прост.* хөрәсән ялкавы, нәкәс кеше, авыр сөякле кеше

пень *м* төп, агач төбе; **корчева́ть пни** агач төпләрен казып чыгару, төпләү

пенька́ *ж* сүс, киндер сүсе, пәҗе

пенько́вый, -ая, -ое киндер сүсеннән эшләнгән, сүстән эшләнгән; **~ кана́т** сүстән ишелгән аркан

пеньюа́р *м* пеньюар (**1.** *чәч алганда өскә чәч коелмасын өчен каплана торган ак япма* **2.** *уст. хатын-кызларның өй киеме, халат*)

пе́н||я *ж* (*штраф*) пеня; **начисле́ние ~ей** пеня салу

пеня́||ть *несов. кому, на кого-что* үпкәләү, шелтәләү, гаепләү; **~й на себя́** үзеңә үпкәлә; **не́чего на зе́ркало ~ть, ко́ли ро́жа крива́** *посл.* авызың кыек булгач, көзгегә үпкәләмә

пе́п||ел *м* көл; **обрати́ть в ~ел** көлгә әйләндерү, көлен күккә очыру ♦ **возроди́ться из ~ла** хәрабәдән күтәрелү

пепели́ще *с* зур янгыннан калган хәрабә, көлгә калган урын ♦ **верну́ться (возврати́ться) на ста́рое ~** туган йортка, төп йортка, ата-баба йортына кайту

пе́пельница *ж* төпчек савыты, көллек

пе́пельн||ый, -ая, -ое **1.** көл ...ы; **~ые ку́чи** көл өемнәре **2.** (*о цвете*) аксыл соры, көл төсендәге

пепси́н *м спец.* пепсин (*ашказанында аш кайнатуны җиңеләйтүгә хезмәт итә торган органик сыекча*)

первейш||ий, -ая, -ее *разг.* иң беренче, иң мөһим, иң әһәмиятле; **~ая обя́занность** иң мөһим бурыч

пе́рвенец *м* **1.** беренче бала, баш бала **2.** *перен. чего, какой* беренче эш, беренче хезмәт, ... беренчесе; **Волховстро́й — ~ сове́тских гидроста́нций** Волховстрой — совет гидростанцияләренең беренчесе

пе́рвенство *с* беренчелек, алдынгылык; **~ ми́ра по ша́хматам** шахмат буенча дөнья беренчелеге; **завоева́ть ~** беренчелекне яулап алу

пе́рвенствовать, первенствова́ть *несов.* беренчелекне тоту, өстен булу, алдын булу; **~ в спо́рте** спортта беренчелекне тоту

перви́чн||ый, -ая, -ое **1.** беренчел, беренче; **~ый пери́од боле́зни** авыруның беренче чоры **2.** башлангыч, түбәнге; **~ая парти́йная организа́ция** башлангыч партия оешмасы **3.** төп, нигез, беренчел; **~ые полови́е при́знаки** беренчел женси билгеләр

перво- *кушма сүзләрнең «беренче» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **перворазря́дный** беренче разрядлы

первобытнообщи́нный, -ая, -ое борынгы община ...ы; **~ строй** борынгы община строе

первобы́тн||ый, -ая, -ое **1.** борынгы; **~ый челове́к** борынгы кеше **2.** *перен.* кыргый, артта калган, тупас, культурасыз; **~ые нра́вы** кыргый гадәтләр **3.** кеше кулы тимәгән, кеше аяк басмаган; **~ая приро́да** кеше кулы тимәгән табигать **4.** борынгы, үлеп беткән; **~ые живо́тные** борынгы хайваннар

первого́док *м разг.* бер яшь тулмаган, беренче яше белән бара торган; **телёнок- ~** бер яше тулмаган бозау

первозда́нн||ый, -ая, -ое: **в ~ом ви́де** беренчел хәлендә; **~ый ха́ос** борынгы хаос

первоисто́чник *м* беренче чыганак, төп чыганак; **изуче́ние исто́рии филосо́фии по ~ам** философия тарихын төп чыганаклардан өйрәнү

первокла́ссник *м* беренче класс укучысы, беренче класста укучы [бала]

первокла́ссница *ж* беренче класста укучы кыз [бала]

первокла́сс||ный, -ая, -ое беренче дәрәҗәле, иң яхшы, югары сыйфатлы; **~ый писа́тель** беренче дәрәҗәле язучы; **~ое обору́дование** югары сыйфатлы җиһазлар

первоку́рсник *м* беренче курс студенты, беренче курста укучы студент

первоку́рсница *ж* беренче курс студенткасы, беренче курста укучы кыз

Первома́й *м высок.* Беренче май, Беренче май бәйрәме

первома́йск||ий, -ая, -ое Беренче май ...ы; **~ая демонстра́ция** Беренче май демонстрациясе

пе́рво-на́перво *нареч. разг.* иң элек, иң әүвәл, башта

первонача́льн||ый, -ая, -ое **1.** баштагы, иң беренче; **~ый прое́кт** баштагы проект **2.** башлангыч, беренче; **~ые све́дения** башлангыч мәгълүматлар

первоосно́ва *ж* төп (асыл) нигез, башлангыч; **мате́рия — ~ всего́ существу́ющего** материя — дөньяда булган һәммә нәрсәнең төп нигезе

первооткрыва́тель *м* беренче ачучы (*яңа җирләрне, илләрне һ.б.ш.*)

первоочередн||о́й, -а́я, -о́е, **первоочерёдный,** -ая, -ое беренче чираттагы, беренче нәүбәттәге; **~а́я зада́ча** беренче чираттагы бурыч

первопеча́тник *м* беренче китап басучы, китап басу эшен башлап жибәрүче; **ру́сский ~ Ива́н Фёдоров** русларда китап басу эшен башлап жирбәрүче Иван Фёдоров

первопеча́тн||ый, -ая, -ое **1.** беренче буларак басылган, китап басу эшенең башлангыч чорында басылган; **~ые кни́ги** китап басу эшенең башлангыч чорында басылган китаплар **2.** беренче тапкыр басылган, беренче басма; **~ый текст поэ́мы** поэманың беренче тыпкыр басылган тексты

первопричи́на *ж* беренче (төп, баш) сәбәп

первопрохо́д||ец *м* беренче юл салучы, башлап юл салучы; **~цы ко́смоса** галәмгә беренче юл салучылар

первопу́ток *м разг.* беренче чана юлы, яңа төшкән чана юлы

перворазря́дник *м* беренче разрядлы спортчы

перворазря́дница *ж* беренче разрядлы спортчы хатын (кыз)

перворазря́дный, -ая, -ое беренче разрядлы, бик яхшы, бик шәп; **~ рестора́н** беренче разрядлы ресторан

первородя́щая *ж* беренче мәртәбә бала тудыручы (табучы) хатын

первосо́ртн||ый, -ая, -ое беренче сорт[лы], иң яхшы сортлы; **~ая мука́** беренче сортлы он

первостепе́нн||ый, -ая, -ое беренче дәрәҗә[ле], беренче дәрәҗәдәге, иң мөһим; **де́ло ~ой ва́жности** беренче дәрәҗә әһәмиятле эш

первотёлка *ж с.-х.* беренче бозау анасы, тана сыер

первоте́льная *ж с.-х.* беренче тапкыр бозаулаган, беренче бозау анасы, тана сыер

первоцве́т *м бот.* **1.** нәүрүз чәчәге, баллы чәчәк **2.** *собир.* беренче чәчәкләр (*язын иртә чәчәк ата торган үсемлекләр*)

пе́рв||ый, -ая, -ое **1.** *числ.* беренче; **~ый том** беренче том **2.** баштагы, тәүге, беренче; **~ое впечатле́ние** баштагы тәэсир **3.** иң яхшы, иң алдынгы; **~ый учени́к** иң алдынгы укучы ♦ **в ~ую го́лову** барыннан да элек, беренче читратта; **в ~ую мину́ту** башта, беренче минутларда; **в ~ых ряда́х** иң алда, беренчеләр булып; **на ~ых пора́х** башта, элек; **не ~ой мо́лодости** яшь булмаган, шактый картайган; **не ~ой све́жести** шактый искергән; **~ый блин ко́мом** беренче коймак төерле була; **~ая сигна́льная систе́ма** *физиол.* беренче сигнал системасы (*кеше һәм хайваннарның шартлы рефлекс эшчәнлеге*); **~ая скри́пка** башлап йөрүче, баш рольне уйнаучы; **~ые шаги́** тәүге адымнар; **~ым де́лом (до́лгом)** беренче эш итеп, беренче чиратта, иң элек, иң башта; **с ~ого взгля́да** бер карауда, бер күрүдә

перга́ *ж пчел.* бал икмәге, чыршын

перга́мент *м* пергамент (**1.** *электә язу кәгазе урынына кулланынга юка күн* **2.** *шундый күнгә язылган борынгы кулъязма* **3.** *дым һәм май үткәрми торган аерым сорт кәгазь*)

перга́ментный, -ая, -ое пергамент ...ы; **~ свито́к** пергамент төргәге

пере- *приставка; фигыль ясауда кулланылып, түбәндәгә чаралар ярдәмендә бирелә:* **1.** *«аркылы» дигән бәйлек ярдәмендә, мәс.* **перепры́гнуть** аркылы сикереп чыгу; **переплы́ть** аркылы йөзеп чыгу; **перебро́сить** аркылы ыргыту **2.** *«яңадан» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **перекрои́ть** яңадан кисү; **пересчита́ть** яңадан санау; **перебинтова́ть** яңадан бинтлау **3.** *«үткәрү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **перезимова́ть** кыш үткәрү; **переночева́ть** төн үткәрү **4.** *«бетү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **перебеси́ться** котырып бетү **5.** *«алу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **перекуси́ть** капкалап алу; **передохну́ть** хәл жыеп алу **6.** *«аркылы», «урталай» кебек рәвешләр ярдәмендә, мәс.* **перепили́ть** аркылы кисү; **переломи́ть** урталай сындыру **7.** *«артык» диген рәвеш ярдәмендә, мәс.* **пересоли́ть** артык тозлау; **перее́сть** артык ашау; **перестара́ться** артык тырышу **8.** *«өстен чыгу» дигән тезмә ярдәмендә, мәс.* **перехитри́ть** хәйләдә өстен чыгу; **переспо́рить** бәхәстә өстен чыгу **9.** *«чыгу» дигән дәрәҗә фигеле ярдәмендә, мәс.* **перекра́сить** буяп чыгу; **перемы́ть** юып чыгу; **переболе́ть** авырып чыгу **10.** *«бетерү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **перепа́чкать** пычратып бетерү; **переломи́ть** ватып бетерү; **переболи́ть** тотып бетерү **11.** *«үзара» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **переговори́ваться** үзара сөйләшү; **перемо́ргиваться** үзара күз кысышу; **перепи́сываться** үзара хат язышу **12.** *«баш-*

ка», «бутән» дигән сыйфатлар ярдәмендә, мәс. **переадресова́ть** бүтән бер‧әүгә адреслау

переадресова́ть *сов. что* бутән бер‧әүгә адреслау, бүтән адрес белән җибәрү; ~ **письмо́** хатны бүтән адрес белән җибәрү

переадресо́вывать *несов. см.* **переадресова́ть**

переаттеста́ция *ж см.* **переаттестова́ть**

переаттестова́ть *сов. кого-что* яңадан (кабаттан) аттестацияләү; ~ **нау́чных сотру́дников** фәнни хезмәткәрләрне яңадан аттестацияләү

переаттестова́ть *несов. см.* **переаттестова́ть**

перебази́ровать *сов. что* күчерү, яңа урынга урнаштыру; ~ **завод** заводны яңа урынга күчерү

перебази́роваться *сов.* күченү, яңа урынга урнашу

перебаллоти́ровать *сов. кого* яңадан сайлау, кабаттан тавышка кую

перебаллоти́роваться *сов.* яңадан сайлану, каббатан тавышка куелу

перебáрщивать *несов. см.* **переборщи́ть**

перебега́ть *несов. см.* **перебежа́ть**

перебежа́ть *сов.* **1.** *что, через что* [аркылы] йөгереп чыгу (үтү); ~ **[че́рез] у́лицу** урам аркылы йөгереп чыгу **2.** йөгереп [икенче урынга] күчү; ~ **на друго́е ме́сто** йөгереп икенче урынга күчү **3.** *перен. разг.* (*перейти на сторону врага*) качып чыгу (китү), дошман ягына чыгу

перебе́жк||а *ж* йөгереп үтү, йөгереп күчү; **де́лать ~у** [билгеле бер араны] йөгереп үтү

перебе́жчик *м* дошман ягына качып чыккан кеше

перебе́жчица *ж* дошман ягына качып чыккан хатын (кыз)

перебе́ливать *несов. см.* **перебели́ть**

перебе́лить *сов. что* яңадан агарту, кабаттан акшарлау

перебеси́ться *сов.* **1.** (*о животных*) котырып бетү, барысы да котыру **2.** *перен. разг.* (*остепениться*) акылга утыру, басынкылану, тынычлану

перебива́ть *несов. см.* **переби́ть**

перебива́ться *несов.* **1.** *см.* **переби́ться** 2; ~ **с хле́ба на квас** ачлы-туклы тору, мохтаҗлыкта яшәү **2.** *страд. от* **перебива́ть**

перебинтова́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*заново*) бинт белән яңадан бәйләү **2.** *кого* (*всех, многих*) бинт белән бәйләп чыгу **3.** *что* (*забинтовать всю поверхность*) бинт белән чорнап бетерү

перебира́ть *несов.* **1.** *см.* **перебра́ть**; **2.** *что* чирткәләү; ~ **стру́ны гита́ры** гитараның кылларын чирткәләү **3.** *чем* тыпырчыну, тыпыр-тыпыр килү; ~ **нога́ми** (*напр. о младенце*) тыпыр-тыпыр килү

перебира́ться *несов.* **1.** *см.* **перебра́ться**; **2.** *страд. от* **перебира́ть**

переби́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*убить*) үтереп (кырып) бетерү **2.** *что* ватып (кырып) бетерү; ~ **посу́ду** савыт-сабаны ватып бетерү **3.** *что* сындыру; ~ **но́гу** аякны сындыру **4.** *что* (*обить заново*) яңадан тышлау **5.** *что* (*вбить в другое место*) күчереп кагу, икенче урынга кагу **6.** *кого-что* сүзен бүлдерү, өзү, туктату; ~ **ора́тора** ораторның сүзен булдеру **7.** *что* бозу, китәрү; ~ **аппети́т** аппетитны бозу **8.** *кого-что, разг.* арага керү, аркылы төшү (*сату-алу эшендә артык бәя биреп*); ~ **поку́пку** (*икенче берәү алырга торганда*) арага кереп сатып алу

переби́||ться *сов.* **1.** ватылып (кырылып) бетү; **вся посу́да ~лась** бөтен савыт-саба ватылып беткән **2.** *разг.* (*с трудом прожить*) ачлы-туклы көн итү, тартып-сузып кына җиткерү

перебо́||й *м* **1.** тигезсез тибү, өзек-өзек тибү, өзеклек; **~ и в се́рдце** йөрәкнең тигезсез тибүе **2.** тоткарлык, өзеклек; **~ й в доста́вке сырья́** чимал китерүдәге өзеклек

переболе́||ть *сов.* **1.** (*куп авырулар белән*) авыру; **чем то́лько он не ~л!** аның инде авырмаган авыруы калмады! **2.** (*перенести какую-л. болезнь*) авыру, авырып алу, авыру кичерү

перебо́р *м разг.* **1.** *см.* **перебира́ть** 2, **перебра́ть** 3, 4, 5; **2.** *карт.* перебор

перебо́рка *ж* **1.** *см.* **перебра́ть** 1, 3; **2.** (*перегородка*) бүлмә тактасы, бүлге

переборони́ть, переборонова́ть *сов. что, с.-х.* яңадан тырмалау, кабат тырмалау

перебороть *сов.* **1.** *кого-что* көрәшеп җиңү (җиңеп чыгу); ~ **всех сопе́рников** көрәшеп барлык көндәшләрне җиңеп чыгу **2.** *что* җиңү, басу; ~ **страх** курку хисен җиңү

переборщи́ть *сов. прост.* арттырып җибәрү, чамадан уздырып җибәрү (*сүздә, кыланышта*)

перебра́ниваться *несов. разг.* әрепләшү, оршышу, әрләшү, тиргәшү

перебрани́ться *сов. и без. доп., разг.* әрләшеп (оршышып, тиргәшеп) бетү; ~ **с сосе́дями** күршелләрә белән оршышып бетү

перебра́нка *ж разг.* үзара тиргәш, талаш-кычкырыш, ызгыш, әрепләшү, әрләшү

перебра́сывать *несов. см.* **перебро́сать, перебро́сить**

перебра́сываться *несов. см.* **перебро́ситься**

перебра́ть *сов.* **1.** *что* сайлау, берәм-текләп карап чыгу; ~ **я́годы** җиләкләрне сайлау; ~ **ста́рые бума́ги** иске кәгазьләрне берәмтекләп карап чыгу **2.** *перен. кого-что* искә төшерү, хәтерләп чыгу, берәм-берәм күз алдына китерү; ~ **в па́мяти всех знако́мых** барлык танышларны искә төшереп берәм-берәм күз алдына китерү **3.** *что, полигр.* [таратып] яңадан җыю; ~ **вёрстку** верстканы таратып яңадан җыю **4.** *что, чего* (*взять лишнее*) артык алу, кирәгеннән тыш алу; ~ **пять очко́в в игре́** уенда биш очконы артык алу **5.** *прост.* (*выпить лишнее*) артык күп эчү, чама белмичә эчү (*аракыны*)

перебра́ться *сов. разг.* **1.** аркылы (аша) чыгу, кичеп чыгу, чыгу; ~ **на друго́й бе́рег** теге як ярга чыгу **2.** күченү, күчү, күчеп китү; ~ **на но́вую кварти́ру** яңа квартирга күченү

перебродí||ть *сов.* **1.** әчеп җитү; **вино́ ~ло** кызыл аракы әчеп җиткән **2.** кирәгеннән артык әчү, артык әчеп китү, күпчү; **те́сто ~ло** камыр артык әчеп киткән

переброса́ть *сов. что* атып (ыргытып) бетерү; ~ **все ка́мни в во́ду** ташларның барысын да суга ыргытып бетерү

перебро́сить *сов.* **1.** *кого-что* аркылы (аша) ыргыту (ташлау); ~ **че́рез забо́р** койма аркылы ыргыту **2.** *что* ераккарак (арырак) ыргыту; ~ **мя́ч за черту́** тупны сызыктан арырак ыргыту **3.** *что* салу; ~ **мост че́рез ре́ку** елга аша күпер салу **4.** *перен. кого-что* күчерү, күчереп урнаштыру; ~ **войска́ на ю́жный фронт** гаскәрләрне көньяк фронтка күчерү

перебро́си||ться *сов.* **1.** аркылы сикерү (сикереп чыгу); ~ **ться че́рез забо́р** койма аркалы сикереп чыгу **2.** күчү, сикерү, җәелү, таралу; **ого́нь ~лся на сосе́дний дом** ут күрше йортка сикерде **3.** *чем* ыргытышу, атышу (*бер-берең*); ~ **ться мячо́м** бер-беренә туп ыргытышу **4.** *перен. чем, разг.* әйтешеп (эндәшешеп) алу, [үзара] эндәшешү; ~ **ться не́сколькими слова́ми** [үзара] бер-ике авыз сүз әйтешеп алу

перебро́ска *ж см.* **перебро́сить** 4

перебуди́ть *сов. кого-что* уятып бетерү (чыгу)

перебыва́||ть *сов.* **1.** йөреп чыгу, [күп жирдә] булу, [барысында да] булып чыгу; ~ **ть у всех знако́мых** барлык таныш‧ларны йөреп чыгу **2.** булу, булып (килеп) китү; **на вы́ставке ~ло мно́го наро́ду** күргәзмәдә бик күп халык булды

перева́л *м* **1.** *см.* **перевали́ть** 2; **2.** (*дорога через хребет*) үткел, тау сырты аша үтә торган юл

перева́ливать *несов. см.* **перевали́ть**

перева́ливаться *несов.* **1.** *см.* **перевали́ться**; **2.** *разг.* алпан-тилпән килү, әпен-төпен йөрү

перевали́||ть *сов.* **1.** *что, разг.* авыштыру, күчерү; күчереп төяү; ~ **ть мешки́ с маши́ны на платфо́рму** капчыкларны машинадан палтформага күчерү **2.** *что, через что* үтеп чыгу, аша үтү; ~ **ть [че́рез] хребе́т** тау сырты аша үтү **3.** *безл. разг.* узып китү, узу, ашу, ашып китү; **ему́ ~ло за со́рок** аның яше кырыктан ашкан; ~ **ло за́ полночь** төн уртасы узды инде

перевали́ться *сов.* **1.** *через что* [аша] тәгәрәп (авып) төшү, аркылы чыгу; ~ **че́рез забо́р** койма аркылы чыгу **2.** *разг.* борылу, әйләнү; ~ **на друго́й бок** икенче якка әйләнеп яту

перева́лочный, -ая, -ое йөк күчерү ...ы; йөкне күчереп төяү ...ы; ~ **пункт** йөк күчерү пункты

перева́ривать *несов. см.* **перевари́ть** ♦ **не** ~ *кого-чего* өнәмәү, җене сөймәү күрә алмау

перева́риваться *несов.* 1. *см.* **перевари́ться**; 2. *страд. от* **перева́ривать**

перевари́ть *сов. что* 1. (*сварить заново*) яңадан пешерү (кайнату) 2. артык ныкпешеру, артык озак кайнату; ~ **яйцо́** йомырканы артык ныкпешерү 3. (*усвоить в процессе пищеварения*) сеңдерү, үзләштерү

перевари́||ться *сов.* 1. артык ныкпешү, кирәгеннән артык озак кайнау; **яйцо́** ~**лось** йоммырка артык ныкпешкән 2. (*усвоиться в процессе пищеварения*) үзләштерелү, сеңү, эшкәртелү

перевезти́ *сов. кого-что* 1. аркылы (аша) чыгару, күчерү; ташу; ~ **че́рез ре́ку** елга аркылы чыгару 2. илтү, илтеп кую; ~ **дете́й на да́чу** балаларны дачага илтеп кую

перевернýть *сов.* 1. *кого-что* әйләндерү, әйләндереп салу, капландыру, түнтәрү, түмәлдерү; ~ **бо́чку вверх дном** мичкәне йөзтүбән капландыру 2. *что* икенче ягын ачу; ~ **страни́цу** битнең икенче ягын ачу 3. *что, разг.* (*перерыть, переворошить*) актарып бетерү, астын өскә китерү; ~ **всё вверх дном** һәммәсенең астын өскә китерү 4. *перен. что, разг.* (*резко изменить*) тамырдан үзгәртү

перевернý||ться *сов.* 1. әйләнү, әйләнеп яту; ~**ться на друго́й бок** икенче якка әйләнеп яту 2. каплану, түнү, йөзтүбән каплану; **ло́дка** ~**лась** көймә йөзтүбән капланды

перверте́ть *сов. что, разг.* 1. (*заново*) яңадан (кабаттан) борып кертү; ~ **га́йку** гайканы яңадан борып кертү 2. (*сломать*) бора-бора бозып бетерү; бора-бора рәтен китәрү, артык борып эштән чыгару; ~ **ключ** ачкычны бора-бора бозып бетерү

перевёртывать *несов. см.* **перевернýть**

перевёртываться *несов. см.* 1. **перевернýться**; 2. *страд. от* **перевёртывать**

перевёс *м* 1. *см.* **перевéсить** 1; 2. (*излишек в весе*) [үлчәүдә] артыгы, [үлчәүдә] артканы 3. *перен.* өстенлек, артыклык; ~ **на на́шей стороне́** өстенлек безнең якта

перевéси||ть *сов.* 1. *кого-что* (*взвесить заново*) яңадан (кабаттан) үлчәү (үлчәп чыгу) 2. *что* (*повесить на другое место*) күчереп элү, икенче урынга элү; ~**ть карти́ну** картинаны күчереп элү 3. *кого-что* авыррак тарту, басып китү; **одна́ ча́шка весо́в** ~**ла друго́ю** үлчәү тәлинкәсенең берсе авыррак тартты 4. *перен. что и без доп., разг.* өстен чыгу, өстенлек алу; **на́ше мне́ние** ~**ло** безнең фикер өстен чыкты

перевéситься *сов.* салынып яту (төшү), асылыну; ~ **че́рез пери́ла** култыксага салынып яту

перевезти́ *сов.* 1. *кого-что* аркылы [аша] чыгару, чыгару, чыгарып кую; ~ **дете́й че́рез у́лицу** балаларны урам аркылы чыгарып кую 2. *кого-что* күчерү; ~ **учрежде́ние в друго́е зда́ние** учреждениене икенче бинага күчерү 3. *перен. что* бору; ~ **разгово́р на друго́е** сүзне икенчегә бору 4. *что* (*переслать деньги*) җибәрү, салу, күчерү 5. *что* тәрҗәмә итү, күчерү, әйләндерү; ~ **с ру́сского [язы́ка] на тата́рский** рус теленнән татар теленә тәрҗемә итү 6. *что* күчереп төшерү; ~ **карти́нку** картинканы күчереп төшерү 7. *кого-что, разг.* (*истребить*) кырып (үтереп) бетерү; нәселен корыту; ~ **мыше́й** тычканнарны үтереп бетерү 8. *что, разг.* (*истратить*) тотып бетерү, әрәм-шәрәм итеп бетерү, исраф итү; ~ **все де́ньги** барлык акчаны әрәм-шәрәм итеп бетерү ♦ ~ **дух (дыха́ние)** хәл алу, тирән итеп сулап кую, тын алу

переве||сти́сь *сов.* 1. күчү; ~**сти́сь на другу́ю рабо́ту** башка эшкә күчү 2. *разг.* юкка чыгу, юк булу, бетү, кору; **не** ~**ли́сь у нас богаты́ри** бездә батырлар бетмәгән

переве́шать *сов.* 1. *кого-что* (*взвесить всё, многое*) үлчәп чыгу (карау, бетерү) 2. *кого* (*казнить всех, многих*) асып үтереп бетерү, асып бетерү

переве́шивать *несов. см.* **переве́сить, переве́шать**

перевива́ть *несов. см.* **переви́ть**

перевива́ться *несов. см.* 1. **переви́ться**; 2. *страд. от* **перевива́ть**

перевида́||ть *сов. кого-что, разг.* күпне күрү, күпне [баштан] кичерү; **ско́лько он всего́** ~**л на своём веку́** үз гомерендә ул башыннан ниләр генә кичермәгән

перевинти́ть *сов. что* (*завинтить, навинтить заново, в другое место*) яңадан (кабаттан) борып кертү

перевúнчивать *несов. см.* **перевинти́ть**

перевира́ть *несов. см.* **переврáть**

переви́ть *сов. что* 1. кушып үрү, үреп кую; ~ **ко́сы ле́нтами** чәч толымнарын тасма белән үреп кую 2. (*свить заново*) яңадан ишү, яңадан (кабаттан) үрү

переви́||ться *сов.* уралып (чорналып) бетү, уралып (чорналып) үсү; **хмель** ~**лся с черёмухой** колмак шомырт агачына чорналып үскән

перево́д *м* 1. *см.* **перевести́**; 2. тәрҗемә; **подстро́чный** ~ сүзгә сүз тәрҗемә 3. җибәрелгән акча, перевод; **получи́ть** ~ **на пятьдеся́т рубле́й** илле сумлык перевод алу

перевод||и́ть *несов. см.* **перевести́** ♦ **не** ~**я́ дыха́ния** тын да алмыйча, бер сулыштан

переводи́ться *несов. см.* **перевести́сь**

переводн||о́й, -а́я, -о́е 1. *см.* **перево́дный**; 2. күчерелмә..., күчергеч; ~**ые карти́нки** күчергеч картинкалар

перево́дн||ый, -ая, -ое 1. перевод ...ы; ~**ый бланк** перевод бланкасы 2. тәрҗемә..., тәрҗемә ителгән; ~**ая литерату́ра** тәрҗемә әдәбият 3. *тех.* күчергеч, юнәлеш үзгәрткеч

перево́дческ||ий, -ая, -ое тәрҗемәчелек ...ы; тәрҗемәче[ләр] ...ы; ~**ая рабо́та** тәрҗемәчелек эше

перево́дчик *м* тәрҗемәче, тылмач

перево́дчица *ж* тәрҗемәче хатын (кыз), тылмач хатын (кыз)

перево́з *м см.* **перевезти́**; 2. (*место переправы*) кичү [урыны], су аркалы чыгу урыны

перевози́ть *несов. см.* **перевезти́**

перево́зка *ж см.* **перевезти́**; ~ **пассажи́ров** пассажирлар ташу

перево́зный, -ая, -ое су аркалы чыгаручы, ташучы

перево́зочн||ый, -ая, -ое күчерү ...ы, ташу ...ы; су аркалы чыгару ...ы; ~**ые докуме́нты** күчерү документлары

перево́зчик *м* су аркылы чыгаручы, паромчы

переволнова́ть *сов. кого-что, разг.* чиктән тыш борчу, борчып бетерү, үтә ныктанычсызлау

переволнова́ться *сов. разг.* чиктән тыш борчылу, борчылып бетү, үтә ныктынычсызлану

перевооружа́ть *несов. см.* **перевооружи́ть**

перевооружа́ться *несов.* 1. *см.* **перевооружи́ться**; 2. *страд. от* **перевооружа́ть**

перевооруже́ние *с см.* **перевооружи́ть, перевооружи́ться**

перевооружи́ть *сов. кого-что* яңадан коралландыру, яңа кораллар белән коралландыру; ~ **а́рмию** армияне яңадан коралландыру

перевооружи́ться *сов.* яңадан кораллану, яңа кораллар белән кораллану

перевоплоти́ть *сов. кого-что* яңача (башкача) гәүдәләндерү, яңа формада гәүдәләндерү; ~ **иде́ю в но́вом худо́жественном о́бразе** идеяне яңа художество образында яңача гәүдәләндерү

перевоплоти́ться *сов.* яңача гәүдәләнү, башка формага керү, үзгәрү

перевоплоща́ть *несов. см.* **перевоплоти́ть**

перевоплоща́ться *несов.* 1. *см.* **перевоплоти́ться**; 2. *страд. от* **перевоплоща́ть**

перевоплоще́ние *с см.* **перевоплоти́ть, перевоплоти́ться**

перевора́чивать *несов. см.* **перевернýть**

перевора́чиваться *несов.* 1. *см.* **перевернýться**; 2. *страд. от* **перевора́чивать**

перево́рот *м* 1. переворот, кискен борылыш, кискен үзгәреш; ~ **в нау́ке** фәндә кискен борылыш; **революцио́нный** ~ революцион переворот 2. *см.* **перевернýться**

перевороши́ть *сов. что, разг.* 1. кабарту, кабартып (күпертеп) чыгу; күпертү; ~ **се́но** печәнне кабартып чыгу 2. туздырып ташлау, астын өскә китерү, туздырып (таратып) бетерү; ~ **все бума́ги** барлык кәгазьләрне туздырып бетерү 3. *перен.* хәтергә төшерү, үткәннәрне күз алдына китерү, үткәннәрне хәтердә яңарту; ~ **в па́мяти собы́тия после́дних лет** соңгы елларда булган вакыйгаларны искә төшерү

перевоспита́ние *с см.* **перевоспита́ть**

перевоспита́ть *сов. кого-что* яңадан тәрбияләү, яңача тәрбия бирү

перевоспита́ться *сов.* яңадан тәрбияләнү, яңача тәрбия алу

перевоспи́тывать *несов. см.* **перевоспита́ть**

перевоспи́тываться *несов.* 1. *см.* **перевоспита́ться**; 2. *страд. от* **перевоспи́тывать**

перевра́ть *сов. что, разг.* бозып сөйләү; ялганлап (ялгыш) сөйләү

перевыбира́ть *несов. см.* **перевы́брать**

перевы́борн||ый, -ая, -ое яңадан сайлау ...ы

перевы́боры *только мн.* яңадан (кабаттан) сайлау, сайлау; ~ **профко́ма** профком сайлау

перевы́брать *сов. кого-что, разг.* яңадан (кабаттан) сайлау

перевыполне́ние *с см.* **перевы́полнить**; ~ **пла́на** планны арттырып үтәү

перевы́полнить *сов. что* арттырып үтәү, арттырып тутыру; ~ **произво́дственный план** җитештерү планын арттырып үтәү

перевыполня́ть *несов. см.* **перевы́полнить**

перевяза́ть *сов.* 1. *кого-что* бәйләү, бәйләп кую; ~ **ра́ну** яраны бәйләп кую 2. *кого-что* аркылы-торкылы бәйләү, урап (чорнап) бәйләү; ~ **паке́т верёвкой** пакетны бау белән урап бәйләү 3. *что* [сүтеп] яңадан (кабаттан) бәйләү; ~ **чуло́к** оекны сүтеп яңадан бәйләү 4. *кого-что* (*связать всё, всех*) бәйләү, бәйләп чыгу

перевя́зать *сов.* 1. (*яраны, авыртканы урынны*) бәйләү 2. *разг.* билгә буу (бәйләү); ~ **кушако́м** билгә билбау буу

перевя́зка *ж см.* **перевяза́ть**

перевя́зочн||ый, -ая, -ое 1. бәйләү ...ы; ~**ый пункт** бәйләү пункты 2. бәйләвеч; ~**ый материа́л** бәйләвеч материал 3. *в знач. сущ.* ~**ая** *ж* [яра] бәйләү бүлмәсе

перевя́зывать *несов. см.* **перевяза́ть**

перевя́зываться *несов.* 1. *см.* **перевяза́ться**; 2. *страд. от* **перевя́зывать**

пе́ревяз||ь *ж* 1. инбаш каешы, каеш; ~**ь для са́бли** кылыч каешы 2. бәйләү, бәйләвеч; **рука́ на** ~**и** бәйләүле кул

перега́р *м разг.* аракы исе (сасысы) (*күп эчкәннән соң авыздан килә*)

переги́б *м* 1. *см.* **перегну́ть**; 2. (*линия сгиба*) бөгелгән урын, бөкләнгән җир 3. *перен.* (*крайность*) бөгелеш, арттырып җибәрү, перегиб

перегиба́ть *несов. см.* **перегну́ть**

перегиба́ться *несов.* 1. *см.* **перегну́ться**; 2. *страд. от* **перегиба́ть**

перегла́дить *сов. что* 1. (*выгладить заново*) яңадан үтүкләү, кабаттан өтеләү 2. (*выгладить всё, многое*) үтүкләп бетерү, өтеләп чыгу

перегла́живать *несов. см.* **перегла́дить**

перегля́дываться *несов. см.* **перегляну́ться**

перегляну́ться *сов. с кем* (*бер-береңә*) карашып алу, күз ташлашып алу

перегна́ть *сов.* 1. *прям., перен. кого-что* узу, узып китү (*узышта, ярышта*) 2. *кого-что* куып илтү, куалап күчерү; ~ **коро́в на друго́й луг** сыерларны куалап икенче болынга күчерү 3. *что* куу, кайнату; ~ **нефть** нефть куу

перегни́ть *сов.* череп бетү, череп җитү, черүе җитү

перегнои́ть *сов. что* черетеп бетерү; ~ **се́но** печәнне черетеп бетерү

перегно́й *м* черемә

перегно́йн||ый, -ая, -ое 1. черемә ...ы; ~**ый слой** черемә катлавы 2. черемәле; ~**ая по́чва** черемәле туфрак

перегну́||ть *сов.* 1. *что* урталай бөгү, икегә бөкләү; ~**ть лист бума́ги попола́м** кәгазь битен икегә бөкләү 2. *перен. разг.* арттырып җибәрү; **в э́том де́ле ты я́вно** ~**л** бу урында син арттырып җибәргәнсең ◆ ~**ть па́лку** чамадан уздырып җибәрү, арттырып җибәрү

перегну́ться *сов.* (*согнуться вдвое*) бөгелү, икегә бөкләнү; (*согнуть тело*) бөгелү, иелү; ~ **че́рез пери́ла** култыкса аша иелү

перегова́риваться *несов.* 1. сөйләшкәләп алу, бер-береңә сүз катышу; ~ **с сосе́дом** күршең белән сөйләшкәләп алу 2. *разг.* (*вести переговоры*) сөйләшүләр алып бару

переговори́ть *сов.* 1. *с кем* сөйләшеп алу, фикер алышу, сөйләшү; ~ **по телефо́ну** телефоннан сөйләшеп алу 2. *кого-что, разг.* (*күп яки кычкырып сөйләп, башкаларга*) сөйләргә [ирек] бирмәү

перегово́рный, -ая, -ое сөйләшү ...ы; ~ **пункт** сөйләшү пункты

перегово́ры *только мн.* 1. сөйләшүләр, фикер алышулар, киңәшүләр; ~ **о перемири́и** килешү турында сөйләшүләр; ~ **на высшем у́ровне** югары дәрәҗәдәге сөйләшүләр 2. сөйләшү; ~ **по телефо́ну** телефоннан сөйләшү

перего́н *м* 1. *см.* **перегна́ть** 2; 2. (*участок пути*) аралык, ике станция арасы

перего́нка *ж* 1. *см.* **перегна́ть** 3; 2. *тех.* куу; **суха́я** ~ корылай куу

перего́нный, -ая, -ое куу ...ы; ~ **аппара́т** куу аппараты

перегоня́ть *несов. см.* **перегна́ть**

перегора́живать *несов. см.* **перегороди́ть**

перегора́живаться *несов.* 1. *см.* **перегороди́ться**; 2. *страд. от* **перегора́живать**

перегора́ние *с см.* **перегоре́ть**

перегора́ть *несов. см.* **перегоре́ть**

перегоре́л||ый, -ая, -ое 1. янган, көйгән, янып (көеп) беткән; ~**ое ма́сло** көйгән май 2. череп (бурсып, күксеп) беткән; ~**ое се́но** күксеп беткән печән

перегоре́||ть *сов.* 1. яну, янып яраксыз хәлгә килү; **ла́мпочка** ~**ла** лампочка янган 2. янып өзелү, янып сыну; **ба́лка** ~**ла** өрлек янып сынган 3. (*превратиться в золу*) янып бетү, көлгә әйләнү 4. (*сгнить*) череп бетү, янып бетү; **навоз** ~**л** тирес череп беткән 5. *перен.* (*притупиться — о чувствах, переживаниях*) басылу, бетү, тыну

перегороди́ть *сов. что* бүлү; киртәләү, койма (киртә) белән бүлеп кую; ~ **ко́мнату** бүлмәне бүлү

перегороди́ться *сов. разг.* бүленү, киртәләнү

перегоро́дк||а *ж* 1. бүлмә, бүлмә тактасы, бүлге; **я́щик с** ~**ами** бүлгеле тарма 2. *перен.* койма; киртә

перегре́в *м*, **перегрева́ние** *с см.* **перегре́ть, перегре́ться**

перегрева́ть *несов. см.* **перегре́ть**

перегрева́ться *несов.* 1. *см.* **перегре́ться**; 2. *страд. от* **перегрева́ть**

перегре́ть *сов. что* артык кыздыру, чамадан тыш җылыту, үтә кыздыру; ~ **молоко́** сөтне артык ныклык җылыту

перегре́||ться *сов.* 1. артык ныклык кызу, кирәгеннән артык кайнарлану; **утю́г** ~**лся** үтүк артык ныклык кызган 2. (*на солнце*) артык ныклык кызыну, кояшта яну, эссе сугу

перегружа́ть *несов. см.* **перегрузи́ть**

перегружа́ться *несов.* 1. *см.* **перегрузи́ться**; 2. *страд. от* **перегружа́ть**

перегру́женность, перегружённость *ж* 1. артык төялгәнлек, чамадан тыш күп төялгәнлек; ~ **су́дна** суднога йөкнең артык төялгәнлеге 2. (*в работе*) эшнең үтә күп булуы, артык эш йөкләнгәнлек

перегрузи́ть *сов.* 1. *кого-что* күчереп төяү, бушатып төяү; ~ **я́щики с по́езда на маши́ны** әрҗәләрне поезддан бушатып машиналарга төяү 2. *что* (*йөкне*) артык төяү, чамадан тыш күп [йөк] төяү; ~ **ло́дку** көймәгә чамадан тыш күп йөк төяү 3. *перен. кого-что* (*работой*) чамадан артык эш йөкләү, чиктән тыш күп эш йөкләү

перегрузи́ться *сов.* 1. әйберләреңне (*бер транспорттан икенчесенә*) күчереп төяү 2. (*нагрузиться сверх меры*) йөкне артык күп алу, үз өстеңә артык күп эш алу

перегру́зка *ж см.* **перегрузи́ть, перегрузи́ться**

перегру́зочный, -ая, -ое күчереп төяү ...ы; ~ **пункт** күчереп төяү пункты

перегруппирова́ть *сов. кого-что* яңадан төркемләү, яңадан төркемнәргә аеру, кабаттан группалау; ~ **войска́** гаскәрләрне яңадан төркемнәргә аеру

перегруппирова́ться *сов.* яңадан төркемләну, яңадан төркемнәргә бүленү, кабаттан группалану

перегруппиро́вка *ж см.* **перегруппирова́ть, перегруппирова́ться**

перегруппиро́вывать *несов. см.* **перегруппирова́ть**

перегруппиро́вываться *несов.* 1. *см.* **перегруппирова́ться**; 2. *страд. от* **перегруппиро́вывать**

перегрыза́ть *несов. см.* **перегры́зть**

перегры́з||ть *сов.* 1. *кого-что* чәйнәп (кимереп) өзү; ~**ть кость** сөякне кимереп өзү 2. *кого-что* бугазлап (буып үтереп) бетерү; **во́лки** ~**ли всё ста́до** бүреләр бөтен көтүне бугазлап бетергән 3. *что* кимереп бетерү, ярып [ашап] бетерү; ~**ть все оре́хи** бөтен чикләвекне ярып ашап бетерү

перегры́з||ться *сов.* 1. *разг.* (*о животных*) тешләшеп (чәйнәшеп) бетү; **соба́ки** ~**лись** этләр тешләшеп беткәннәр 2. *перен. прост.* талашып (ызгышып, оршышып, әрләшеп) бетү

пе́ред (пе́редо) *предлог с тв.п.* 1. (*впереди, напротив кого-чего-л.*) алдын-

да, каршында; ~ **до́мом** йорт алында **2.** (*за нек-рое время до чего-л.*) алдыннан; ~ **обе́дом** төшке аш алдыннан **3.** (*по отношению к кому-чему-л.*) алдында, каршында; **не отступа́ть ~ тру́дностями** кыенлыклар алдында чигенмәү; **я винова́т ~ ним** аның алдында гаепле мин **4.** (*по сравнению с кем-чем-л.*) алдында, янында; **он ничто́ ~ ва́ми** сезнең алда ул чүп кенә

перёд *м* алгы як, ал як, ал; ~ **пла́тья** күлмәкнең алгы ягы

передава́ть *несов. см.* **переда́ть**

передава́ться *несов.* **1.** *см.* **переда́ться**; **2.** *страд. от* **передава́ть**

переда́точный, -ая, -ое тапшыру ...ы; тапшыргыч, күчергеч; ~ **механи́зм** тапшыргыч механизм

переда́тчик *м радио* тапшыргыч; **ла́мповый** ~ лампалы тапшыргыч

переда́ть *сов.* **1.** *кого-что* тапшыру, [кулына] бирү, алып бирү; ~ **письмо́** хат тапшыру **2.** *что* тапшыру, белдерү, хәбәр итү, бирү; ~ **конце́рт по ра́дио** радиодан концерт бирү **3.** *что* сөйләп (әйтеп) бирү, аңлатып бирү; **то́чно ~ мысль а́втора** автор фикерен төгәл-төгәл сөйләп бирү **4.** *что* тапшыру, бирү; ~ **де́ло в суд** эшне суд карамагына тапшыру **5.** *что* (*дать лишнее*) артык бирү

переда́||ться *сов.* күчү, йогу; **боле́знь ~лась ребёнку** авыру балага йоккан

переда́ч||а *ж* **1.** *см.* **переда́ть**; **2.** тапшыру; **програ́мма переда́ч** тапшырулар программасы **3.** передача; **принести́ больно́му ~у** авыруга передача китерү **4.** *тех.* тапшыргыч, күчергеч; **веду́щая ~а** ияртүче күчергеч; **зу́бчатая ~а** тешле күчергеч

передвига́ть *несов. см.* **передви́нуть**

передвига́ться *несов.* **1.** *см.* **передвину́ться**; **2.** йөрү; ~ **с трудо́м** көчкә йөрү **3.** *страд. от* **передвига́ть**

передвиже́ние *с см.* **передви́нуть, передви́нуться**

передви́жка *ж разг.* **1.** *см.* **передви́нуть, передви́нуться**; **2.** күчмә; **библиоте́ка-** ~ күчмә китапханә

передви́жник *м* передвижник (*Россиядә: 19 йөзнең икенче яртысында «сәяхәт күргәзмәләр» дигән күргәзмәләрдә үзенең картиналары белән катнашкан художник-реалист*)

передвижн||о́й, -а́я, -о́е **1.** күчерелмәле, күчермә, шудырмалы, шудырма; ~**о́е кре́сло** шудырмалы кресло **2.** күчмә, сәяхәр, күчеп йөри торган; ~**о́й теа́тр** күчмә театр

передви́нуть *сов.* **1.** *кого-что* шудырып (эшереп) күчерү; ~ **стол** өстәлне шудырып күчерү **2.** *перен. что, разг.* күчерү; кичектерү, үзгәртү; ~ **сро́ки экза́менов** имтиханнарның срогын кичектерү

передви́нуться *сов.* күчү, күчеп утыру

переде́л *м* яңадан (каббатан) бүлү (бүлешү); ~ **земли́** *ист.* җирне яңадан бүлү

переде́лать *сов.* **1.** *что* яңадан (кабаттан) эшләү (ясау), үзгәртеп эшләү, төзәтү; ~ **пла́тье** күлмәкне үзгәртеп тегү; **2.** *перен. кого-что* үзгәртү; ~ **свой хара́ктер** үзеңнең характерыңны үзгәртү **3.** *что* эшләп (ясап) ташлау; ~ **мно́го дел** бик күп эш эшләп ташлау

переде́лать *сов. что* яңадан (кабаттан) бүлү (бүлешү); ~ **земе́льный уча́сток** җир участогын яңадан бүлү

переде́л||а *ж* **1.** *см.* **переде́лать, переде́латься**; **2.** (*то, что переделано*) үзгәртеп эшләнгән (ясалган) әйбер ♦ **побыва́ть в ~е** күпне күрү, баштан күпне кичерү; бик күп җәфа чигү

переде́лывать *несов. см.* **переде́лать**

передёргивать *несов. см.* **передёрнуть**

передёргиваться *несов.* **1.** *см.* **передёрнуться**; **2.** *страд. от* **передёргивать**

передержа́ть *сов. что* артык (озак) тоту; ~ **суп на плите́** ашны плитәдә артык тоту

переде́рживать *несов. см.* **передержа́ть**

переде́ржка *ж см.* **передержа́ть**

передёрну||ть *сов.* **1.** *что* тартып кую; ~**ть во́жжи** дилбегәне тартып кую **2.** *что и без. доп., карт. разг.* яшертен алу, арадан суырып чыгару, хәрәмләү **3.** *безл. кого-что* [чырай] сытылу; тартышып кую, тән чымырдап китү, көзән җыергандай итеп алу (*авыртудан, начар тәэсирләрдән*); **его́ ~ло от отвраще́ния** җирәнүдән аның чырае сытылды

передёрнуться *сов. разг.* [чырай] сытылу; тартышып кую, чәнчешеп кую, тән чымырдап китү, көзән җыергандай булу; ~ **от отвраще́ния** җирәнүдән чырай сытылу

пере́дн||ий, -ая, -ее алдагы, алгы, ал; ~**ее колесо́** ал тәгәрмәч; ~**ий край оборо́ны** оборонаның алгы чиге

пере́дник *м* альяпкыч

пере́дняя *ж* алгы бүлмә; алгы як (*өйдә, квартирда*)

пе́редо *см.* **пе́ред**

передова́я *ж* **1.** баш мәкалә (*газетада, журналда*) **2.** *воен.* алгы позиция

передове́рить *сов. что кому* башка берәүгә тапшыру (*үзеңә тапшырылган ышанычны икенче берәүгә йөкләү*)

передоверя́ть *несов. см.* **передове́рить**

передови́к *м разг.* алдынгы; ~ **и се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгы алдынгылары

передови́ца *ж разг. см.* **передова́я** 1

передов||о́й, -а́я, -о́е **1.** алгы, алдынгы; ~**ы́е пози́ции** алдынгы позицияләр **2.** *перен.* алдынгы; ~**а́я те́хника** алдынгы техника; ~**о́й о́пыт** алдынгы тәжрибә ♦ ~**а́я статья́** *см.* **передова́я** 1

перед||о́к *м* **2.** ал арба, алгы арба; **се́сть на ~о́к** ал арбага утыру **2.** *обычно мн.* ~**ки́** (*двухколёсная повозка*) передок; **снять ору́дие с ~ко́в** орудиене передоктан төшерү

передо́хнуть *сов. разг.* үлеп (кырылып) бетү (*хайваннарның бик күбесе яки барысы да*)

передохну́ть *сов. разг.* **1.** (*вздохнуть*) тын алып кую, көрсенеп кую **2.** хәл [җыеп] алу, бераз ял итеп алу, тын алу

передра́знивать *несов. см.* **передразни́ть**

передразни́ть *сов. кого-что* үчекләү, үчекләп котырту

передра́ться *сов. разг.* кыйнашып (сугышып) бетү

передря́г||а *ж разг.* күңелсез (уңайсыз, мөшкел) хәл; күңелсезлек; **попа́сть в ~у** мөшкел хәлгә калу

переду́ма||ть *сов.* **1.** (*изменить решение*) баштагы уйдан кайту, элекке фикердән кайту, кире уйлау, ...маска уйлау; **я ~л, не пое́ду** мин кире уйладым, бармыйм **2.** күп уйлау, озак уйлану, кат-кат уйлау, төрлесен уйлау; **я мно́го ~л за э́то вре́мя** бу арада төрлесен уйладым

переду́мывать *несов. см.* **переду́мать**

переду́ши||ть *сов. кого-что, разг.* буып бетерү, буып үтереп бетерү; **лиса́ ~ла мно́го кур** төлке бик күп тавыкны буып үтереп бетергән

переды́шк||а *ж* [бераз] тын алу, [бераз] хәл җыеп алу, ял итеп алу, сулу алу; **без ~и** тын да алмыйча

перееда́ть *несов. см.* **перее́сть**

перее́зд *м* **1.** *см.* **перее́хать** 1, 3; **2.** (*место*) аркылы чыгу урыны; **железнодоро́жный** ~ тимер юл аркылы чыгу урыны

переезжа́ть *несов. см.* **перее́хать** 1, 3

переé||сть *сов.* **1.** артык ашау, күбрәк ашап җибәрү; **ребёнок ~л** сабый күбрәк ашап җибәргән **2.** *что* ашау, кисү, ашап өзү; **ржа́вчина ~ла про́волоку** тутык тимерчыбыкны ашап өзгән

перее́хать *сов.* **1.** *что, через что* аркылы чыгу (кичү, үтү); ~ **[че́рез] доро́гу** юл аркылы чыгу **2.** *кого-что, разг.* (*искалечить*) таптатып үтү, таптап узу, таптатып китү **3.** күченү, күчеп китү, күчү; ~ **в но́вый дом** яңа йортка күченү

пережа́ривать *несов. см.* **пережа́рить**

пережа́риваться *несов.* **1.** *см.* **пережа́риться**; **2.** *страд. от* **пережа́ривать**

пережа́рить *сов. что* **1.** артык ныклыкыздыру (куыру); ~ **котле́ту** котлетны артык ныклыкыздыру **2.** (*изжарить всё, многое*) кыздырып (куырып) бетерү

пережа́ри||ться *сов.* **1.** артык ныклыкуырылу, артык кыздырылып катып китү; **мя́со ~лось** ит артык кыздырылып катып киткән **2.** *перен. прост.* (*на солнце*) артык ныклыкызыну, кояшта кирәгеннән артык булу

пережда́ть *сов. кого-что* [узганын] көтеп тору, көтеп торып уздыру; ~ **грозу́** яшенле яңгырның узганын көтеп тору

пережева́ть *сов. что* яхшылап чәйнәү, чәйнәп җиткерү; ~ **пи́щу** азыкны чәйнәп җиткерү

пережёвывание *с см.* **пережева́ть**

пережёвывать *несов.* **1.** *см.* **пережева́ть**; **2.** *перен. что* чәйнәү, (*бер үк нәрсә турында*) кат-кат сөйләү (язу); ~ **всем изве́стные и́стины** һәркемгә билгеле булган хакыйкатьне кат-кат сөйләү

переже́ни||ть *сов. кого* өйләндереп бетерү, башлы-күзле итеп бетерү; ~ **сынове́й** улларыңны өйләндереп бетерү

переже́ни||ться *сов.* өйләнешеп бетү, башлы-күзле булып бетү

ПЕР-ПЕР

пережёчь *сов. что* 1. артык ныкяндыру, артык яндырып бозу; көйдерү; ~ **кирпи́ч** кирпечне артык ныкяндыру; ~ **ко́фе** кофены көйдерү 2. яндыру, яндырып ...га әйләндерү; ~ **де́рево на у́голь** агачны яндырып күмергә әйләндерү 3. яндырып (кыздырып) өзү, ашап кисү; ~ **про́волоку** тимерчыбыкны кыздырып өзү 4. яндырып (ягып) бетерү; ~ **все дро́ва** бар булган утынны ягып бетерү 5. (*израсходовать сверх меры*) артык яндыру; ~ **бензи́н** бензинны артык яндыру

переживáни||е *с* кичереш, баштан кичерү; **тяжёлые ~я** авыр кичерешләр

переживáть *несов.* 1. *см.* **пережи́ть**; 2. *за кого-что и без. доп.* кайгыру, борчылу, өзгәләнү

пережигáть *несов. см.* **пережёчь**

пережидáть *несов. см.* **переждáть**

пережито́е *с* баштан кичкәннәр (үткәннәр), күргәннәр

пережи́т||ок *м* калдык, искелек калдыгы; **борьбá с ~ками старины́ в созна́нии люде́й** кешеләр аңындагы искелек калдыклары белән көрәш

пережи́ть *сов.* 1. *что* кичерү, баштан үткерү, әчесен-төчесен тату, күпне күрү; ~ **большу́ю ра́дость** зур шатлык кичерү 2. *кого-что* артыграк (озаграк) яшәү 3. *что* түзү, чыдау; **он не смог ~ оскорбле́ния** ул мыскыл итүгә түзә алмады

пережóг *м см.* **пережёчь** 1, 5; ~ **то́плива** ягулыкны артык яндыру

перезабы́||ть *сов. кого-что, разг.* онытып бетерү; **я ~л всё, что знал** белгәннәремнән барысын да онытып бетергәнмен

перезакла́дывать *несов. см.* **перезало́жить**

перезаключáть *несов. см.* **перезаключи́ть**

перезаключи́ть *сов. что* яңадан (кабаттан) төзү (*договоры h.б.ш.*)

перезало́жить *сов. что* яңадан залогка салу, кабаттан закладка салу

перезаряди́ть *сов. что* яңадан (кабаттан) кору; ~ **ружьё** мылтыкны чәдән кору

перезаряжáть *несов. см.* **перезарядúть**

перезвáнивать *несов. см.* **перезвони́ть**

перезво́н *м* чаң тавышлары, кыңгыраулар шылтыравы, кыңгыраулар чыңлавы

перезвони́ть *сов. разг.* 1. (*заново*) яңадан (кабат) шалтырату 2. (*многим, всем*) шалтыратып чыгу (*берникадәр кешегә*)

перезимовáть *сов.* кышлау, кыш үткәрү, кыш чыгу

перезнако́мить *сов. кого-что, разг.* таныштырып чыгу; ~ **гостéй** кунакларны [узара] таныштырып чыгу

перезнако́миться *сов. разг.* танышып чыгу (*бер-бер артлы барысы белән*)

перезревáть *несов. см.* **перезре́ть**

перезре́л||ый, -ая, -ое 1. үтә җитлеккән, үтә өлгергән, артык ныкпешкән; ~ **ый плод** артык ныкпешкән җимеш 2. *перен. разг.* яше чыккан, сазаган; ~ **ая де́вица** сазаган кыз

перезре́||ть *сов.* 1. үтә җитлегү, үтә өлгерү, артык ныкпешү; **помидо́ры ~ли** помидорлар артык ныкпешкән 2. *перен. разг.* (*обычно о девушке*) яшь чыгу, сазау

перезя́бнуть *сов. разг.* туңып (күшегеп) бетү

переигрáть *сов.* 1. *что* яңадан (кабат) уйнау; ~ **па́ртию в ша́хматы** шахмат партиясен яңадан уйнау 2. *перен. что, разг.* яңадан хәл итү, башкача хәл итү; **это де́ло ну́жно ~** бу эшне яңадан хәл итәргә кирәк 3. *что* уйнап чыгу (бетерү); ~ **все пье́сы** барлык пьесаларны уйнап чыгу 4. *что, театр.* ясалма уйнау, арттырып җибәрү (*рольне башкарганда*)

переигрывáние *с см.* **переигрáть**

переигрывáть *несов. см.* **переигрáть**

переизбирáть *несов. см.* **переизбрáть**

переизбрáние *с см.* **переизбрáть**

переизбрáть *сов. кого-что* яңадан (кабат) сайлау; ~ **прези́диум** президиумны яңадан сайлау

переиздавáть *несов. см.* **переиздáть**

переизда́ние *с* 1. *см.* **переиздáть**; 2. (*книга*) яңа басма, яңадан (кабат) бастырып чыгарылган китап

переизда́ть *сов. что* яңадан басу, яңадан (кабат) бастырып чыгару (*китапны*)

переименовáние *с см.* **переименовáть**

переименовáть *сов. кого-что* икенче исем кую, яңа исем кушу, исемен алмаштыру; ~ **у́лицу** урамның исемен алмаштыру

переименóвывать *несов. см.* **переименовáть**

переи́мчивый, -ая, -ое *разг.* үрнәк алучан; тиз отып алучан, тиз үзләштерүчән; ~ **ребёнок** тиз отып алучан бала

переина́чивать *несов. см.* **переина́чить**

переина́чить *сов. кого-что, разг.* үзгәртү, икенче төрле итү, башкача итеп эшләү; ~ **расска́з** хикәяне үзгәртү

перейти́ *сов.* 1. *что, через что* үтү, чыгу, үтеп чыгу, кичү, аркылы чыгу; ~ **[че́рез] грани́цу** чикне үтеп чыгу; ~ **[че́рез] у́лицу** урам аркылы чыгу; **жизнь прожи́ть — не по́ле ~** *посл.* гомер итү — урам аша кичү түгел 2. күчү; ~ **на другу́ю рабо́ту** икенче эшкә күчү; ~ **в сосéднюю ко́мнату** күрше бүлмәгә күчү; ~ **от слов к де́лу** сүздән эшкә күчү; ~ **в наступле́ние** һөҗүмгә күчү; ~ **к друго́й те́ме** башка темага күчү 3. *во что* әверелү, әйләнү; **до́ждь перешёл в снег** яңгыр карга әйләнде; **дру́жба перешла́ в любо́вь** дуслык мәхәббәткә әйләнде; **коли́чество перешло́ в ка́чество** сан сыйфатка әйләнде 4. *кому, к кому* калу, күчү; **э́тот дом перешёл ему́ от отца́** бу йорт аңа әтисеннән калган; **власть перешла́ в ру́ки демокра́тов** хакимият демократлар кулына күчте 5. *за что, разг.* үтеп китү, узу; **вре́мя перешло́ за́ полночь** ярты төн узып китте

перекале́чить *сов. кого-что* имгәтеп (гарипләндереп) бетерү (*барысын да яки күпне*)

перека́ливать *несов. см.* **перекали́ть**

перека́ливаться *несов.* 1. *см.* **перекали́ться**; 2. *страд. от* **перека́ливать**

перекали́ть *сов. что* 1. үтә кыздыру, артык ныкызыдыру; ~ **печь** мичне артык ныкызыдыру 2. артык кыздырып бозу; ~ **желе́зо** тимерне үтә кыздыру

перекали́ться *сов.* үтә кызу, артык ныкызу

перека́лывать *несов. см.* **переколо́ть II**

перека́пывать *несов. см.* **перекопáть**

перека́рмливать *несов. см.* **перекорми́ть**

перекáт *м* 1. *см.* **перекати́ть**; 2. *обычно мн.* ~**ы** гөрелтс, гөрелдәвек, яңгырап үтү, гөрселдәү, гөрелдәп-гөрелдәп үтү; ~**ы канона́ды** канонада гөрелтесе 3. (*на реке*) сайлык, сай урын, перекат (*елгада пароходлар узу өчен уңайсыз булган сай җир*)

перекати́-по́ле *с* 1. дүңгәләк, өермә үлән, җил-үлән, йомарлак 2. *перен.* очкалак (*гел күченеп йөрүче кешегә карата әйтелә*)

перекати́ть *сов. кого-что* тәгәрәтеп күчерү; ~ **бо́чку** мичкәне тәгәрәтеп күчерү

перекати́||ться *сов.* тәгәрәп күчү (күчеп китү), тәгәрәп чыгып китү; **мяч ~лся за черту́** туп тәгәрәп сызыктан чыгып китте

перека́тывать *несов. см.* **перекати́ть**

перека́тываться *несов.* 1. *см.* **перекати́ться**; 2. *страд. от* **перека́тывать**

перекача́ть *сов. что* суыртып агызу; ~ **во́ду насо́сом** суны насос белән суыртып агызу

перека́чивать *несов. см.* **перекача́ть**

перека́чка *ж см.* **перекача́ть**

перека́шивать I *несов. см.* **перекоси́ть** I

перека́шивать II *несов. см.* **перекоси́ть** II

перека́шиваться *несов.* 1. *см.* **перекоси́ться**; 2. *страд. от* **перека́шивать** I

переквалифика́ция *ж см.* **переквалифици́ровать, переквалифици́роваться**

переквалифици́ровать *сов. кого-что* профессияне яңарту, яңа белгечлеккә өйрәтү, профессиясен алмаштыру

переквалифици́роваться 1. *сов.* яңа профессия алу, яңа профессия үзләштерү, профессияне алмаштыру 2. *несов. страд. от* **переквалифици́ровать**

перекида́ть *сов. что* ыргыту, ыргытып бетерү

перекидно́й, -а́я, -о́е җыеп алынмалы, аркылы салынмалы, күчермәле; ~ **мост** җыеп алынмалы күпер

переки́дывать *несов. см.* **переки́нуть**

переки́дываться *несов.* 1. *см.* **переки́нуться**; 2. *страд. от* **переки́дывать**

переки́нуть *сов. см.* **перебро́сить**

переки́нуться *сов. см.* **перебро́ситься**

пе́рекись *ж хим.* перекись; ~ **водоро́да** водород перекисе

перекла́дина *ж* 1. матча, өрлек, аркылы борыс; басма 2. *спорт.* перекладина

перекла́дка *ж разг. см.* **переложи́ть**

перекла́д||о́й, -а́я, -о́е: **е́хать не ~ы́х** *уст.* почта станциясе саен атлары алыштырып жигелэ торган экипажга утырып бару

перекла́дывать *несов. см.* **переложи́ть**

перекле́ивать *несов. см.* **перекле́ить**

перекле́ить *сов. что* **1.** (*наклеить заново, на другое место*) яңадан ябыштыру; икенче урынга ябыштыру **2.** (*склеить всё, многое*) ябыштырып бетерү (чыгу)

перекле́йка *ж см.* **перекле́ить**

переклейми́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан келәймәләү (тамгалау) **2.** (*всё, многое*) келәймәләп (тамгалап) чыгу

переклепа́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан клёпкалау, яңадан чүкеп беркетү **2.** (*всё, многое*) клёпкалап чыгу, чүкеп беркетеп чыгу

перекли́кать||ся *несов.* **1.** *с кем* тавыш (аваз) бирешү, бер-береңә кычкыру; **~ться в лесу́** урманда кычкырып тавыш бирешү **2.** *перен. с кем-чем* охшаш булу, якын тору, аваздаш булу; **не́которые о́бразы поэ́м Ле́рмонтова ~ются с пу́шкинскими** Лермонтов поэмаларындагы кайбер образлар Пушкинныкылар белән аваздаш

перекли́кнуться *сов. см.* **перекли́каться** 1

перекли́чка *ж* **1.** *см.* **перекли́каться** 1; **2.** (*проверка*) исемлек буенча барлау (тишкерү), барлап чыгу **3.** (*взаимный вызов*) үзара чакырышу; **~ городо́в** шәһәрләрнең үзара чакырышуы

переключа́тель *м* күчереп ялгагыч, күчергеч

переключа́ть *несов. см.* **переключи́ть**

переключа́ться *несов.* **1.** *см.* **переключи́ться**; **2.** *страд. от* **переключа́ть**

переключи́ть *сов.* **1.** *что* юнәлешен үзгәртү, бер тармактан икенче тармакка борып жиберү; **~ ток** токның юнәлешен үзгәртү **2.** *что* күчерү; **~ заво́д на произво́дство тракторо́в** заводны тракторлар эшләүгә күчерү **3.** *перен. кого-что* икенчегә (башкага) юнәлдерү, икенчегә борып жибәрү; **~ внима́ние** *на что-л.* игътибарны башкага юнәлдерү

переключи́||ться *сов.* күчү; **заво́д ~лся на произво́дство турби́н** завод турбиналар житештерүгә күчте; **~ться на нау́чную рабо́ту** фәнни эшкә күчү

перекова́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*заново*) яңадан (кабаттан) дагалау **2.** *кого-что* (*всех, многих*) дагалап чыгу (бетерү) **3.** *что* (*переделать ковкой*) яңадан чүкеп ясау; **перекуём мечи́ на ора́ла** кылычларны яңадан чүкеп сабан ясыйк **4.** *перен. кого-что, разг.* (*перевоспитывать*) тәрбияләп төзәтү, тамырдан үзгәртү

перекове́ркать *сов. что, разг.* бозып бетерү, бозу

перекóвка *ж см.* **перекова́ть**

перекóвывать *несов. см.* **перекова́ть**

перекола́чивать *несов. см.* **переколоти́ть**

переколоти́ть *сов. что, разг.* ватып (кырып) бетерү; **~ всю посу́ду** барлык савыт-сабаны кырып бетерү

переколо́ть I *сов. что* (*расколоть всё, многое*) ярып (ваклап) бетерү; **~ все дрова́** барлык утынны ярып бетерү

переколо́ть II *сов.* **1.** *что* (*заново или на другое место*) күчереп кадап кую; башкача кадап кую; **~ бант** бантны күчереп кадап кую **2.** *что* (*исколоть*) чәнечкәләп (кадап) бетерү **3.** *кого-что* (*убить всех, многих*) суеп бетерү

переконструи́ровать *сов., несов. что* яңадан төзү, үзгәртеп төзү, конструкциясен үзгәртү, кабаттан кору

перекопа́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) казып чыгу **2.** (*всё целиком*) казып бетерү (чыгу); **~ всё по́ле** бөтен басуны казып бетерү **3.** аркылы казып чыгу; **~ доро́гу** юлны аркылы казып чыгу

перекопти́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) ыслау **2.** (*слишком сильно*) артык ыслау, нык ыслап жибәрү **3.** (*всё, многое*) ыслап бетерү, ыслап чыгу

перекорми́ть *сов. кого-что* артык ашату, тиешеннән күбрәк ашату, маемлату, үтләтү

перекóс *м* чалышаю, кыйшаю; чалышлык, кыйшыклык

перекоси́||ть I *сов.* **1.** *что* (*искривить*) кыегайту, кыйшайту, чалышайтып бетерү **2.** *обычно безл. кого-что, разг.* чырай сытылу, йөз жимерелү; **его́ ~ло от бо́ли** авыртудан аның чырае сытылды

перекоси́ть II *сов. что* чабып бетерү (чыгу); **~ все луга́** барлык болыннарны чабып чыгу

перекоси́||ться *сов.* **1.** (*искривиться*) кыегаю, кыйшаю, чалышаю **2.** *разг.* чырай сытылу, йөз жимерелү; **его́ лицо́ ~лось от бо́ли** авыртудан аның чырае сытылды

перекочева́ть *сов.* күчеп китү, икенче урынга күчү, күченү, урын алмаштыру; **~ на но́вое ме́сто** яңа урынга күчеп китү

перекочёвка *ж см.* **перекочева́ть**; **~ на ле́тние па́стбища** җәйге көтүлекләргә күчеп китү

перекочёвывать *несов. см.* **перекочева́ть**

перекра́ивать *несов. см.* **перекрои́ть**

перекра́сить *сов. что* **1.** (*заново, ещё раз; иначе*) яңадан буяу, кабаттан ману (*буяуга*); башка төскә буяу **2.** (*всё, многое*) буяп бетерү (чыгу), манып бетерү (*барысын да яки күбесен*)

перекра́ситься *сов. разг.* чәчне икенче төскә буяу

перекрахма́лить *сов. что* **1.** (*больше, чем нужно*) артык нык крахмаллау, чамадан тыш крахмаллап жибәрү **2.** (*заново*) яңадан крахмаллау, кабаттан крахмаллау **3.** (*всё, многое*) крахмаллап бетерү (чыгу) (*барысын да яки күбесен*)

перекра́шивать *несов. см.* **перекра́сить**

перекра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **перекра́ситься**; **2.** *страд. от* **перекра́шивать**

перекрести́ть *сов.* **1.** *кого-что* чукындыру, чукындырып алу **2.** *кого, разг.* (*при переходе в другую веру*) чукындыру, башка дингә күчерү **3.** *кого-что в кого, во что, кем-чем разг.* (*дать новое имя*) яңа исем кушу, исемен алмаштыру

перекрести́||ться *сов.* **1.** чукыну, чукынып алу **2.** *разг.* (*при переходе в другую веру*) чыкыну, башка дингә күчү **3.** *разг.* (*скреститься*) кисешү, кисешеп үтү; **две доро́ги ~лись** ике юл кисешкән

перекрёстн||ый, -ая, -ое як-яктан, төрле яклап; **~ый ого́нь** *воен.* як-яктан утка тоту; **~ый допро́с** төрле яклап сорау алу (*берәүдән берничә кешенең сорау алуы*) ♦ **~ая ри́фма** *лит.* аралаш рифма; **~ое опыле́ние** *бот.* читтән серкәләнү

перекрёст||ок *м* чат, юл чаты, урам чаты ♦ **на всех ~ках** һәр жирдә, чат саен

перекри́кивать *несов. см.* **перекрича́ть**

перекрича́ть *сов. кого-что* кытырак (ныграк) кычкыру, кычкыруда уздыру, кычкырып жиңү

перекрои́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан кису, үзгәртеп кису (*киемне*) **2.** (*всё, многое*) барысын да киселеп чыгу, берәм-берәм кисеп бетерү

перекрути́ть *сов. что* **1.** (*закрутить слишком сильно*) артык чырату, артык кату, артык бөтерү; **~ ве́рёвку** бауны артык чырату **2.** (*испортить*) үтә нык бору, кирәгеннән артык борып бозу; **~ кран** кранны кирәгеннән артык борып бозу

перекрути́||ться *сов. разг.* **1.** (*испортиться*) каты борылудан бозылу, артык нык бөтерелеп өзелү; **пружи́на у часо́в ~лась** каты борылудан сәгатьнең пружинасы бозылган **2.** (*перевернуться вокруг своей оси*) бөтерелү, әйләнү

перекру́чивать *несов. см.* **перекрути́ть**

перекру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **перекрути́ться**; **2.** *страд. от* **перекру́чивать**

перекрыва́ть *несов. см.* **перекры́ть**

перекры́тие *с* **1.** *см.* **перекры́ть**; **2.** түшәмә; **междуэта́жное ~** этажара түшәмә

перекры́ть *сов.* **1.** *что* (*заново*) яңадан (кабаттан) ябу **2.** *что* (*сделать покрытие в строении*) түбәсен ябу, каплау **3.** *кого-что, карт.* басу, каплау **4.** *перен. кого-что, разг.* арттырып жибәрү, уздырып жибәрү; **~ но́рму** нормадан уздырып жибәрү **5.** *перен. что* ябу, бүлү, туктату, буу; **~ движе́ние** хәрәкәтне туктату; **~ путь** юлны ябу; **~ во́ду** суны ябу

перекувы́ркивать *несов. см.* **перекувырну́ть**

перекувы́ркиваться *несов. см.* **перекувырну́ться**

перекувырну́ть *сов. кого-что, разг.* мәтәлдереп ташлау, түнтәреп жибәрү, тәкмәрләтеп жибәрү, йөзтүбән капландыру

перекувырну́||ться *сов. разг.* **1.** мәтәлү, тәкмәрләп китү, мәтәлеп йөзтүбән капланы; **стату́тка ~лась** статуэтка мәтәләп китте **2.** мәтәлчек ату; **ма́льчик не́сколько раз ~лся** малай берничә тапкыр мәтәлчек атып алды

перекупа́ть I *несов. см.* **перекупи́ть**

перекупа́ть II *сов. кого-что, разг.* **1.** чамадан тыш озак коендыру, озак коен-

дырып чирләтү **2.** (*всех, многих*) коендырып чыгу

перекупа́||ться *сов. разг.* артык (озак) коену, артык озак су керү; **он ~лся и простуди́лся** ул артык озак су кереп салкын тидергән

перекупи́ть *сов. кого-что, разг.* **1.** (*купить ранее купленное*) яңадан сатып алу, икенче берәүдән сатып алу **2.** (*перебить покупку*) сугып алу, икенче кешегә бирдертмичә сатып алу, хәкны артык биреп сатып алу

переку́пщик *м* алып сатар, арзанга алып кыйммәткә сатучы

переку́пщица *ж* алып сатар хатын (кыз)

переку́р *м разг.* тәмәке тартып алу; кыска гына тәнәфес, ял итеп алу

переку́ривать *несов. см.* **перекури́ть**

перекури́||ть *сов.* **1.** *что* тартү, тәмәке тарту, тартып карау; **он ~л нема́ло сорто́в папиро́с** әллә ничә сорт папирос тартып карады **2.** чамадан тыш күп тарту, күп тартып зыян күрү; **~л, тепе́рь голова́ боли́т** чамадан тыш күп тарканмын, хәзер башым авыртa

перекуса́||ть *сов. кого-что* тешләп бетерү (чыгу), талап бетерү, тешләү, талау; **соба́ка ~ла не́скольких прохо́жих** эт берничә узгынчыны тешләгән

перекуси́ть *сов.* **1.** *кого-что* тешләп (чәйнәп) өзү; **~ ни́тку** җепне тешләп өзү **2.** *разг.* (*слегка закусить*) капкалап алу, тамак ялгап алу, йөрәк ялгап алу, [бераз гына] ашап алу

переку́сывать *несов. см.* **перекуси́ть**

переле́мывать *несов. см.* **переломи́ть**

переле́мываться *несов.* **1.** *см.* **переломи́ться**; **2.** *страд. от* **переле́мывать**

перележа́ть *сов. разг.* **1.** артык озак яту, кирәгеннән артык яту; **~ на со́лнце** кояш кызуында артык озак яту **2.** (*испортиться от долгого лежания*) артык яту, озак ятып бозылу

перелеза́ть *несов. см.* **перелезть**

перелезть *сов. что, через что* аркылы чыгу, үрмәләп менеп аркылы чыгу; **~ че́рез забо́р** үрмәләп менеп койма аркалы чыгу

переле́сок *м* кечкенә урман, агачлык; сирәк урман, урманчык

перелёт *м* **1.** *см.* **перелете́ть**; **~ Москва́ — Владивосто́к** Мәскәүдән Владивостокка очып бару **2.** китү; кайту; **~ пти́ц** кошлар китүе **3.** (*падение дальше цели*) арырак барып төшү, цельдән арырак барып төшү

перелета́ть *несов. см.* **перелете́ть**

перелете́||ть *сов.* **1.** *что, через что* очып бару (үтү, аша кичү); **~ть океа́н** очып океан аша кичү **2.** очып аркылы чыгу, очып чыгу; **мяч ~л че́рез забо́р** туп койма аркылы очып чыкты **3.** (*пролететь дальше цели*) арырак очу, ераккарак барып төшү

перелётн||ый, -ая, -ое: **~ые пти́цы** күчмә кошлар, сәйяр кошлар

переле́чь *сов.* күчеп яту; әйләнеп яту; **~ на дива́н** диванга күчеп яту; **~ с одного́ бо́ка на друго́й** бер яктан икенче якка әйләнеп яту

переливание *с см.* **перели́ть** 1, 3; **~ кро́ви больно́му** авыру кешегә кан җибәрү

переливать *несов.* **1.** *см.* **перели́ть**; **2.** *чем* төрле төсләргә кереп ялтырау, [төсләр] алмашынып тору; **~ все́ми цвета́ми ра́дуги** салават күпере сыман төрле төсләргә кереп ялтырау ♦ **~ из пусто́го в поро́жнее** корыны бушка аудару, юкны бушка аудару

переливаться *несов.* **1.** *см.* **перели́ться**; **2.** (*о красках*) төрле төсләргә кереп ялтырау, [төсләр] алмашынып тору, җемелдәп тору **3.** (*о звуках*) төрле тавышларга күчеп яңгырау, үзгәреп тору **4.** *страд. от* **переливать**

перели́вчатый, -ая, -ое **1.** (*о красках*) алмашынып тора торган, төрле төсләргә кереп ялтырый торган **2.** (*о звуках*) үзгәреп тора торган, төрле тавышларга күчеп яңгырый торган

перели́вы *мн.* **1.** (*красок*) алмашынып тору, төрле төсләргә кереп ялтырау **2.** (*звуков*) үзгәреп тору, төрле тавышларга күчеп яңгырау

перелиста́ть *сов. что* **1.** актарып чыгу, актаргалау (*мәс. китап битләрен*) **2.** (*бегло прочитать*) күз йөгертеп чыгу

перели́стывать *несов. см.* **перелиста́ть**

перели́ть *сов. что* **1.** бушату, агызу, авыштыру, күчереп салу; **~ молоко́ из буты́лки в кувши́н** сөтне шешәдән чүлмәккә бушату **2.** артык салу, аркылдыргачы салу, [күп салып] аркылдыру; **~ че́рез край** кырыеннан аркылдыру **3.** салу, җибәрү; **~ кровь ра́неному** яраланган кешегә кан җибәрү **4.** [эретеп] кабаттан (яңадан) кою; **~ ста́тую** статуяны эретеп яңадан кою

перели́||ться *сов.* **1.** бушатылу, агызылу (*сыекча, бер савыттан икенчесенә*) **2.** ашып чыгу, мөлдерәмә булып аркылып чыгу; түгелү; **вода́ ~лась че́рез край** су савыт читеннән аркылып чыккан

перелицева́ть *сов. что* әйләндерү, тискәре ягын әйләндереп тегү; **~ пальто́** пальтоның тискәре ягын әйләндереп тегү

перелицо́вка *ж см.* **перелицева́ть**

перелицо́вывать *несов. см.* **перелицева́ть**

переложи́ть *сов. кого-что* тотып (аулап) бетерү; **~ беглецо́в** качыннарны тотып бетерү

переложе́ние *с см.* **переложи́ть** 5

переложи́ть *сов.* **1.** *кого-что* күчерү, күчереп кую, алып кую; **~ кни́ги из шка́фа на по́лки** китапларны шкафтан киштәләргә күчерү **2.** *перен. что* (*икенче берәүгә*) йөкләү, аудару; **~ ответственность на друго́го** җаваплылыкны икенче берәүгә йөкләү **3.** *что чем* аралаштырып салу; **~ я́блоки соло́мой** алмаларны салам белән аралаштырып салу **4.** *что* яңадан салу, башкача чыгару; **~ пе́чку** мичне яңадан чыгару **5.** *что, муз., лит.* әйләндерү, салу; **~ стихи́ на му́зыку** шигырьне музыкага салу **6.** *чего, разг.* чамадан артык салу; **~ пе́рцу в суп** ашка борычны чамадан артык салу

перело́м *м* **1.** *см.* **переломи́ть, переломи́ться**; **2.** (*место*) сыну урыны, сынган урын **3.** *перен.* борылыш; **год вели́кого ~а** *ист.* бөек борылыш елы

переломать *сов.* **1.** *что* сындырып (ватып, җимереп) бетерү; **~ рёбра при паде́нии** егылып кабыргаларны сындырып бетерү **2.** *перен. кого-что, разг.* холкын (характерын, ниятен) үзгәртү; **его́ тру́дно ~** аның ниятен үзгәртү бик кыен

переломаться *сов. разг.* ватылып (җимерелеп, сынып) бетү

переломи́ть *сов.* **1.** *что* сындыру, сындырып чыгару (*икегә һ.б.ш.*); **~ па́лку** таякны урталай сындыру **2.** *перен. кого-что* сындыру, үзгәртү, күндерү, җиңү; **~ свой хара́ктер** характерыңны үзгәртү

переломи́||ться *сов.* **1.** сыну, сынып чыгу (*икегә һ.б.ш.*); **тро́сть ~лась** таяк урталай сынды **2.** *перен. разг.* кискен (кинәт) үзгәрү (*мәс. характер турында*)

перело́мный, -ая, -ое борылыш ...ы; үзгәреш ...ы; **~ моме́нт** борылыш моменты

перелопа́тить *сов. что, с.-х.* җилгә тоту, жилләтү, көрәк белән болгату

перелопа́чивать *несов. см.* **перелопа́тить**

перема́з||ать *сов.* **1.** *кого-что, разг.* буяп (пычратып) бетерү; **у него́ ру́ки ~ аны кра́ской** куллары буяуга буялып беткән **2.** *что* (*заново*) яңадан сылау, кабаттан буяу

перема́заться *сов. разг.* буялып (пычранып) бетү; **~ в кра́ске** буяуга пычранып бетү

перема́зывать *несов. см.* **перема́зать**

перема́зываться *несов.* **1.** *см.* **перема́заться**; **2.** *страд. от* **перема́зывать**

перема́лывать *несов. см.* **перемоло́ть**

перема́лываться *несов.* **1.** *см.* **перемоло́ться**; **2.** *страд. от* **перема́лывать**

перема́нивать *несов. см.* **переману́ть**

переману́ть *сов. кого-что, разг.* кызыктырып китерү (алу, тарту), [димләп] үз ягына күчерү

перема́тывать *несов. см.* **перемота́ть**

перема́хивать *несов. см.* **перемахну́ть**

перемахну́ть *сов. что, через что, прост.* аркылы сикерү, сикереп чыгу; **~ [че́рез] забо́р** койма аркылы сикереп чыгу

перемежа́ть *несов. что чем, с чем* аралаштыру, чиратлаштыру, катнаштыру; **~ рабо́ту с о́тдыхом** эшне ял белән чиратлаштыру

перемежа́||ться *несов. с чем* чиратлашу, аралашу, катнашу; **зной ~ется с прохла́дой** эсселек җиләс һава белән чиратлаша

перемежа́ющ||ийся, -аяся, -еяся **1.** *прич. от* **перемежа́ться**; **2.** алмашынып тора торган, әледән-әле кабатланып тора торган; **~аяся лихора́дка** *мед.* әледән-әле кабатланып тора торган бизгәк

перемо́лоться *сов.* тартылу, онга әйләнү; **переме́лется — мука́ бу́дет** *посл.* ≈ тора — бара рәтләнер әле, бер җае чыгар әле

перемори́ть *сов. кого-что* кырып (үтереп) бетерү

перемота́ть *сов. что* яңадан (кабаттан) чорнау (урау); ~ **ни́тки** җепне яңадан чорнау

перемо́тка *ж см.* **перемота́ть**

перемочи́ть *сов. что* 1. (*всё, многое*) җебетеп (чылатып) бетерү (*барысын да яки кубесен*) 2. кирәгеннән артык җибетү (чылату); ~ **лён** киндерне кирәгеннән артык җебетү

перемо́чь *сов. см.* **перемога́ть**

перемудри́ть *сов. разг.* артык акыллы башлыланып эшнең рәтен китәрү (бозу)

перему́читься *сов. разг.* җәфаланып (газапланып) бетү, бик күп җәфа (газап) чигү

перемыва́ть *несов. см.* **перемы́ть** ♦ ~ **ко́сточки** *кому* гайбәтен сату

перемы́ть *сов. кого-что* 1. (*заново*) яңадан (кабаттан) юу 2. (*всё, многое*) юып бетерү (чыгу)

перемы́чка *ж* 1. (*перехват*) тоташтыргыч, тоташтырма, беркеткеч 2. (*водонепроницаемое заграждение*) буа, киртә буа (*төзелеш эшләрендә суны булеп тору өчен махсус киртә*)

перемя́ть *сов. что* 1. (*помять всё, многое*) таушалдырып (изеп, бөтәрләп) бетерү (*барысын да яки кубесен*) 2. (*размять заново*) яңадан изү (йомшарту)

перемя́ться *сов.* таушалып (йомарланып, бөтәрләнеп) бетү; **пла́тье** ~ **лось** күлмәк йомарланып беткән

перенапряга́ть *несов. см.* **перенапря́чь**

перенапряга́ться *несов.* 1. *см.* **перенапря́чься**; 2. *страд. от* **перенапряга́ть**

перенапряже́ние *с см.* **перенапря́чь**, **перенапря́чься**; 2. *эл.* артык көчәнеш

перенапря́чь *сов. что* артык көчәндерү, артык күп көч салу, үтә киренкеләндерү

перенапря́чься *сов.* артык нык көчәнү, артык күп көч кую

перенаселе́ние *с* халык артыклыгы, халыкның читкән тыш тыгызлыгы

перенаселённость *ж* халык артыклыгы, халык күплеге

перенаселённый, -ая, -ое 1. *прич. от* **перенаселя́ть**; 2. халык артык тыгыз булган, халкы артык күп булган; ~ **райо́н** халкы артык тыгыз булган район

перенаселя́ть *сов. что* халыкны артык тыгыз урнаштыру

перенаселя́ть *несов. см.* **перенаселя́ть**

перенасы́тить *сов. что* үтә нык туендыру, чамадан тыш туендыру; ~ **раство́р со́лью** эремәне тозга үтә нык туендыру

перенасыща́ть *несов. см.* **перенасы́тить**

перена́шивать *несов. см.* **переноси́ть** I 3

перенесе́ние *с см.* **перенести́**

перенес||ти́ *сов.* 1. *кого-что* күчерү, [күтәреп] чыгару, алып чыгу; ~ **ти́ че́рез ре́ку** елга алкылы алып чыгу 2.

переме́на *ж* 1. *см.* **перемени́ть**; 2. алмашыну, үзгәреш, үзгәрү; **ре́зкая** ~ **температу́ры** температураның кинәт үзгәрүе 3. алмаш күлмәк-ыштан, алмаш эчке кием 4. (*перерыв*) тәнәфес; **больша́я** ~ зур тәнәфес

перемени́ть *сов. кого-что* алмаштыру, алыштыру, үзгәртү; ~ **кварти́ру** квартир алмаштыру; ~ **мне́ние** *о чём-либо* берәр нәрсә турындагы фикереңне үзгәртү

перемени́||ться *сов.* 1. үзгәрү, алмашыну; **пого́да** ~**лась** һава үзгәрде 2. *к кому-чему* (*изменить своё отношение*) мөнәсәбәтне үзгәртү

переме́нн||ый, -ая, -ое алмашынучан, үзгәрүчән, алмашнып (үзгәреп) тора торган; ~**ая о́блачность** алмашынучан болытлы һава ♦ ~**ая величина́** *мат.* үзгәрмә зурлык; ~**ый ток** *эл.* алмаш ток; ~**ый капита́л** *эк.* үзгәрмә капитал

переме́нчивость *ж разг.* тиз үзгәрүчәнлек, алмашынучанлык

переме́нчивый, -ая, -ое *разг.* тиз үзгәрүчән, тиз алмашынучан, килделе-киттеле, алмашынып тора торган; ~ **хара́ктер** тиз үзгәрүчән характер

переменя́ть *несов. разг. см.* **перемени́ть**

переменя́ться *несов. разг.* 1. *см.* **перемени́ться**; 2. *страд. от* **переменя́ть**

перемерза́ть *несов. см.* **перемёрзнуть**

перемёрз||нуть *сов.* 1. *разг.* бик нык туңу, өшү, күшегеп бетү, кату, катып бетү; **я перемёрз в доро́ге** юлда бик нык туңдым 2. салкыннан кырылу, туңып үлеп бетү; **все я́блони** ~**ли** алмагачларның барысы да салкыннан кырылып беткәннәр

переме́рить *сов. что* 1. (*измерить заново*) яңадан үлчәү; ~ **ко́мнату** бүлмәне яңадан үлчәү 2. (*примерить заново*) яңадан киеп карау 3. (*измерить всё, многое*) үлчәп чыгу, үлчәп карап чыгу 4. (*примерить всё, многое*) киеп карап чыгу

перемеря́ть *несов. см.* **переме́рить**

перемеси́ть *сов. что* изү, басу; ~ **гли́ну** балчык басу

перемести́ть *сов. кого-что* күчерү, күчереп күю; ~ **ме́бель** мебельне күчереп күю; ~ **на другу́ю рабо́ту** икенче эшкә күчерү

перемести́ться *сов.* күчү, күченү, урын алмаштыру

перемёт *м рыб.* кармаклы ятьмә

переметну́ть I *сов. что* 1. (*сложить заново*) яңадан өю (салу, кую) 2. (*сложить всё, многое*) куеп (өеп, салып) бетерү

переметну́ть II *сов. что* 1. (*сметать заново*) яңадан типчеп (күкләп) чыгу 2. (*сметать всё, многое*) типчеп (күкләп) чыгу (бетерү)

переме́тить *сов. кого-что* 1. (*заново*) яңадан билгеләп (тамга салып) чыгу; ~ **бельё** эчке киемнәргә яңадан тамга салып чыгу 2. (*всё, многое*) белгеләп (тамгалап) бетерү (чыгу)

переметну́ться *сов. разг.* качып чыгу, хыянәт итеп качу; ~ **в другу́ю ла́герь** икенче лагерь ягына качып чыгу

перемётн||ый, -ая, -ое 1. ятьмә ...ы; ~**ый крючо́к** ятьмә кармагы 2. асылмалы, җилкәгә аркылы салына торган; ~**ая су́мка** асылмалы сумка, хурҗин ♦ **сума́** ~**ая** аумакай (*әле бер якка, әле икенче якка күчеп йөрүчән кеше турында*)

перемётывать I *несов. см.* **переметну́ть** I

перемётывать II *несов. см.* **переметну́ть** II

перемётываться *несов.* 1. *см.* **переметну́ться**; 2. *страд. от* **перемётывать** I

перемеша́ть *сов. что* 1. (*смешать*) катнаштыру, кушу, кушып болгату 2. болгату, бутау; ~ **у́гли в пе́чке** мичтәге күмерне болгату 3. (*привести в беспорядок*) бутап (буташтырып) бетерү

перемеша́||ться *сов.* 1. аралашу, кушылу, буталу; **все ве́щи** ~**лись** барлык әйберләр аралашып беткән 2. *перен.* буталып бетү; **всё в голове́** ~**лось** башымда бөтенесе буталып беткән

переме́шивать I *несов. см.* **перемеси́ть**

переме́шивать II *несов. см.* **перемеша́ть**

переме́шиваться *несов.* 1. *см.* **перемеша́ться**; 2. *страд. от* **переме́шивать** II

перемеща́ть *несов. см.* **переме́стить**

перемеща́ться *несов.* 1. *см.* **переме́ститься**; 2. *страд. от* **перемеща́ть**

перемеще́ние *с см.* **переме́стить**, **переме́ститься**; ~ **те́ла в простра́нстве** җисемнең пространствода урын алмаштыруы

перемещённ||ый, -ая, -ое: ~**ые ли́ца** үз иленнән ирексезләп алып кителгән кешеләр

переми́гиваться *несов. см.* **перемигну́ться**

перемигну́ться *сов. с кем, разг.* күз кысышып алу (кую)

перемина́ться *несов. разг.*: ~ **с ноги́ на́ ногу** әле бер аякка, әле икенчесенә баскалап тору

переми́рие *с* вакытлы килешү (солых); **заключи́ть** ~ вакытлы солых төзү

перемножа́ть *несов. см.* **перемно́жить**

перемно́жить *сов. что* тапкырлау, тапкырлап чыгу (*берничә санны үзара*)

перемога́ть *несов. что, разг.* чыдау, түзү, чыдап (түзеп) тору; ~ **боль** авыртуга түзеп тору

перемога́ться *несов. разг.* чыдарга (түзәргә, бирешмәскә) тырышу (*авыруга, сызлауга һ.б.ш.*)

перемо́кнуть *сов. разг.* бик нык чыланы, юешләнү, манма (лычма) су булу

перемо́л *м с.-х. см.* **перемоло́ть**

перемола́чивать *несов. см.* **перемолоти́ть**

перемо́лвить *сов., что, разг.* сүз кату (катышу), бер-ике авыз сүз әйтешү; **слове́чка** ~ **не́ с кем** бер авыз сүз катар кеше дә юк

перемо́лвиться *сов. с кем, разг.* сүз катышып алу, бер-ике авыз сүз әйтешеп (сөйләшеп) алу

перемолоти́ть *сов. что* 1. (*всё, многое*) барысын да сугып бетерү 2. (*заново*) яңадан сугу (*игенне*)

перемоло́ть *сов. что* тарттырып (тартып) бетерү; ~ **всю рожь** барлык арышны тарттырып бетерү

кого-что күчерү, ташу; **~ ти ве́щи в ко́мнату** әйберләрне бүлмәгә ташу **3.** *перен. кого-что* юнәлдерү, күчерү, алып китү; **мы́сли ~ ли́ его́ в про́шлое** уйлары аны үткән көннәргә алып киттеләр **4.** *что* күчерү; **~ ти́ столи́цу в друго́й го́род** башкаланы бүтән шәһәргә күчерү **5.** *что* күчеру, кичектерү, калдыру; **~ ти́ заседа́ние** утырышны кичектерү **6.** *что* (*икенчегә*) юнәлдерү, күчерү; **~ ти́ внима́ние на друго́е** игътибарны икенче бер әйбергә юнәлдерү **7.** *что* кичерү, баштан кичерү (үткәрү); **~ ти́ боле́знь** авыру кичерү **8.** *что* чыдап (түзеп) тору, сабыр итү, күтәрү; **он не мог ~ ти́ этого оскорбле́ния** мондый хурлауны ул күтәрә алмады

перенести́сь *сов.* **1.** (*быстро переместиться*) бик тиз барып (килеп) җитү **2.** *перен.* (*переключиться — о мыслях, интересах и т.п.*) (*икенчегә*) күчү, юнәлү **3.** *перен.* (*представить себя в другом месте, положении*) күз алдына китерү

перенима́ть *несов. см.* **перня́ть**

перено́с *м* **1.** *см.* **перенести́** 1, 2, 4, 5; **2.** (*знак*) күчерү билгесе (*сузләрне бер юлдан икенче юлга күчеруне курсәткән сызыкча*)

переноси́мость *ж* кичерә (түзә) алучанлык; **~ челове́ком косми́ческой среды́** кешенең галәм мохитын кичерә алучанлыгы

переноси́ть I *сов.* **1.** *кого-что* ташып (күчереп) бетерү; **~ все ве́щи в ваго́н** барлык әйберләрне вагонга ташып бетерү **2.** *кого-что, разг.* артык йөртү (*баланы карында*)

переноси́ть II *несов. см.* **перенести́** ♦ **не ~** *кого-чего* түзеп тора алмау, җене сөймәү, күрә алмау

переноси́ться *несов.* **1.** *см.* **перенести́сь**; **2.** *страд. от* **переноси́ть** II

перено́сица *ж* борын биле (төбе)

перено́ска *ж см.* **перенести́** 1, 2; **~ ме́бели** мебель күчерү

перено́сн||ый, -ая, -ое **1.** күч[ерел]мә, күчерелмәле, күчереп йөртелә торган; **~ая ла́мпа** күчерелмәле лампа **2.** күчерелмә, күчермә, читләтеп әйтелгән; **~ое значе́ние сло́ва** сүзнең күчерелмә мәгънәсе

перено́счик *м* таратучы, йоктыручы; **кома́р — ~ маляри́и** озынборын — бизгәк таратучы

перено́сье *с см.* **перено́сица**

переночева́ть *сов.* кунып (йоклап) чыгу, төн үткәрү, куну

перенумерова́ть *сов. кого-что* **1.** (*всё, многое*) нумерлап чыгу, нумер сугып чыгу **2.** (*заново*) яңадан нумерлау

перенумеро́вывать *несов. см.* **перенумерова́ть**

перня́ть *сов. что разг.* үзләштерү, отып алу; **~ поле́зный о́пыт** файдалы тәжрибәне үзләштерү

переобору́дование *с см.* **переобору́довать**

переобору́довать *сов. что* яңадан җиһазландыру (җиһазлау), җиһазларын [яңартып] үзгәртеп кору; **~ предприя́тие** предприятиене яңадан җиһазландыру

переобува́ть *несов. см.* **переобу́ть**

переобува́ться *несов. см.* **переобу́ться**

переобу́ть *сов.* **1.** *кого-что* аяк киемен алыштырып кидерү, икенче аяк киеме кидерү; **~ ребёнка** балага икенче аяк киеме кидерү **2.** *что* (*аякны чишенеп*) яңадан киенү, салып яңадан кию; **~ сапоги́** итекне салып яңадан кию

переобу́ться *сов.* аяк киемен алыштырып кию, икенче аяк киеме кию, аякны чишенеп яңадан киенү

переобуча́ть *несов. см.* **переобучи́ть**

переобуча́ться *несов.* **1.** *см.* **переобучи́ться**; **2.** *страд. от* **переобуча́ть**

переобуче́ние *с см.* **переобучи́ть, переобучи́ться**

переобучи́ть *сов. кого-что* яңадан укыту (өйрәтү), яңадан өйрәтеп чыгару

переобучи́ться *сов.* яңадан уку (өйрәнү), яңадан укып чыгу

переодева́ние *с см.* **переоде́ть, переоде́ться**

переодева́ть *несов. см.* **переоде́ть**

переодева́ться *несов.* **1.** *см.* **переоде́ться 2.** *страд. от* **переодева́ть**

переоде́ть *сов.* **1.** *кого-что* киемен алмаштыру, икенче кием кидерү; **~ ребёнка** балага икенче кием кидерү **2.** *что* [кием] алмаштыру, икенче кием кию; **~ пла́тье** күлмәкне алмаштыру

переоде́ться *сов.* **1.** *во что и без. доп.* кием (өс) алмаштыру, икенче кием кию; **~ в чи́стое пла́тье** чиста күлмәк кию **2.** *в кого, кем* ...ча киену, ... булып киенү

переосвиде́тельствование *с см.* **переосвиде́тельствовать, переосвиде́тельствоваться**

переосвиде́тельствовать *сов., несов. кого-что* яңадан (кабаттан) карау (тикшерү)

переосвиде́тельствоваться 1. *сов., несов.* яңадан (кабаттан) каралу **2.** *несов. страд. от* **переосвиде́тельствовать**

переоснасти́ть *сов. что* яңадан җиһазлау, яңадан җиһазландыру

переоснаща́ть *несов. см.* **переоснасти́ть**

переохлади́ть *сов. кого-что* үтә ныклы суыту, чиктән тыш суыту, артык суытып җибәрү

переохлади́ться *сов.* үтә ныклы суыну, чиктән тыш суыну, артык суыну

переохлажда́ть *несов. см.* **переохлади́ть**

переохлажда́ться *несов.* **1.** *см.* **переохлади́ться**; **2.** *страд. от* **переохлажда́ть**

переохлажде́ние *с* артык суытып җибәрү, үтә суыту; артык суыну

переоце́нивать *несов. см.* **переоцени́ть**

переоцени́ть *сов. кого-что* **1.** (*заново*) яңадан бәяләү, яңа хак кую **2.** артык бәяләү, артык югары бәя кую, артык бәя бирү; **~ свои́ си́лы** үз көченә артык зур бәя бирү

переоце́нка *ж см.* **переоцени́ть**

перепа́д *м* төшү, кимү, сикерү; **~ температу́р** температура сикерү

перепа́дать *сов. разг.* коелып бетү, төшеп бетү (*о предметах*); егылып бетү (*о людях*)

перепада́||ть *несов.* **1.** *см.* **перепа́сть** 2; **2.** [сирәк-мирәк] төшкәләү, төшкәләп кую, [аз-маз] яугалау, яугалап кую; **и́зредка ~ют дожди́** әллә нидә бер яңгыр төшкәләп куя

перепа́ивать I *несов. см.* **перепои́ть**

перепа́ивать II *несов. см.* **перепая́ть**

перепа́йка *ж см.* **перепа́ять**

перепа́костить *сов. кого-что, разг.* шакшыландырып (әшәкеләндереп, пычратып) бетерү

перепа́лка *ж разг.* кычкырыш, талаш, ызгыш, әрләш, тиргәш

перепа́лывать *несов. см.* **переполо́ть**

перепа́ривать *несов. см.* **перепа́рить**

перепа́риваться *несов.* **1.** *см.* **перепа́риться**; **2.** *страд. от* **перепа́ривать**

перепа́рить *сов.* **1.** *что* парда артык тоту; **~ свёклу** чөгендерне парда артык тоту **2.** *кого-что* (*в бане*) озак чабындырып зыян китерү **3.** *кого-что, разг.* (*всё, многое*) пешекләп бетерү, парда тотып пешереп бетерү

перепа́риться *сов.* **1.** (*о пище*) артык ныклы пешекләнү, парда артык озак тотылу **2.** (*в бане*) озак чабынып үзеңә-үзең зыян китерү

перепа́рхивать *несов. см.* **перепорхну́ть**

перепа́рывать I *несов. см.* **перепоро́ть** I

перепа́рывать II *несов. см.* **перепоро́ть** II

перепа́сть *сов. разг.* **1.** *см.* **перепада́ть** 2; **2.** *безл. кому* (*достаться*) өлешенә тию, эләгү

перепаха́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан сөрү, икенче кат сөрү **2.** (*целиком*) сөреп бетерү (чыгу) **3.** (*поперёк*) аркылы сөреп бетерү, буразналап бетерү; **~ доро́гу** юлны аркалы сөреп бетерү

перепа́хивать *несов. см.* **перепаха́ть**

перепа́чкать *сов. кого-что* пычратып (шакшыландырып) бетерү

перепа́чкаться *сов.* пычранып (буялып) бетү

перепа́шка *ж разг. см.* **перепаха́ть**

перепа́ять *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) паять итү **2.** (*всё, многое*) паять итеп бетерү (*барысын да яки кубесен*)

перепёв *м см.* **перепева́ть 2**

перепева́ть *несов.* **1.** *см.* **перепе́ть**; **2.** *что* (*повторять известное*) мәгълүм нәрсәләрне кабатлау

перепека́ть *несов. см.* **перепе́чь**

перепека́ться *несов.* **1.** *см.* **перепе́чься**; **2.** *страд. от* **перепека́ть**

пе́репел *м* бүдәнә, бытбылдык

перепелена́ть *сов. кого-что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) биләү (*баланы*) **2.** (*всех, многих*) биләп чыгу (бетерү)

перепелёнывать *несов. см.* **перепелена́ть**

перепели́н||ый, -ая, -ое бүдәнә ...ы, бытбылдык ...ы; **~ое гнездо́** бүдәнә оясы

перепёлка *ж* ана бүдәнә, ана бытбылдык

перепеля́тник *м* **1.** (*охотник*) бүдәнә (бытбылдык) аулаучы **2.** (*ястреб*) бүдәнә (бытбылдык) карчыгасы

перепе́рчивать *несов. см.* **перепе́рчить**

перепе́рчить *сов. что* артык ныкборычлау, борычны артык салу

перепе́ть *сов.* **1.** *что* (*всё, многое*) жырлап чыгу (бетерү) **2.** *кого, разг.* жырлауда уздыру, жырда өстен чыгу

перепеча́тать *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) бастыру; **~ ста́рое изда́ние** иске басманы яңадан бастыру **2.** (*на машинке*) машинкада басу (күчереп басу)

перепеча́тка *ж см.* **перепеча́тать**; **~ ру́кописи** кулъязманы яңадан бастыру (басу)

перепеча́тывать *несов. см.* **перепеча́тать**

перепе́чь *сов. что* **1.** (*мичтә*) озак яткырып катырып бетерү, артык ныкпешереп бозу (*мәс. ипине*) **2.** (*всё, многое*) пешереп бетерү (чыгару) (*барысын да яки күбесен*)

перепе́чься *сов.* (*мичтә*) озак ятып катып китү

перепива́ть *несов. см.* **перепи́ть**

перепива́ться *несов. см.* **перепи́ться**

перепи́ливать *несов. см.* **перепили́ть**

перепили́ть *сов. что* **1.** (*надвое*) аркылы кисү, урталай кисү, кисеп чыгару (*пычкы белән*) **2.** (*всё, многое*) кисеп (кискәләп) бетерү (*пычкы белән*)

переписа́ть *сов.* **1.** *что* яңадан язу, күчереп язу, күчермәсен алу; **~ ру́копись** кулъязманы күчереп язу **2.** *кого-что* язып алу, исемлеккә теркәү; **~ прису́тствующих** килгәннәрне исемлеккә теркәү

перепи́ск||а *ж* **1.** *см.* **переписа́ть** 1, **перепи́сываться** 1; **2.** *собир.* (*узара язышкан*) хатлар; **изда́ть ~у Го́голя** Гогольнең хатларын бастырып чыгару

перепи́счик *м* күчереп язучы, күчермәләр алып торучы

перепи́счица күчереп язучы хатын (кыз), күчермәләр алып торучы хатын (кыз)

перепи́сывание *с см.* **переписа́ть**

перепи́сывать *несов. см.* **переписа́ть**

перепи́сываться *несов.* **1.** *с кем и без. доп.* хат алышу, язышу, хәбәрләшү, хатлашу **2.** *страд. от* **перепи́сывать**

пе́репись *ж* исәбен алу, санын алу; перепись; **~ населе́ния** халык исәбен алу

перепи́ть *сов. чего и без. доп., разг.* (*выпить слишком много*) бик күп эчү, чамадан артык эчү

перепи́ться *сов. разг.* күп эчеп бик ныкисерү, лаякыл булганчы эчү

перепла́вить I *сов. что* **1.** яңадан (кабат) эрету, эретеп кою; **~ колоко́ла на пу́шки** чаңнарны эретеп туплар кою **2.** (*всё, многое*) эретеп бетерү

перепла́вить II *сов. что* агызып бетерү, агызу; **~ лес** сал агызу

перепла́виться *сов.* бөтенләй эреп бетү (*металл әйберләр турында*)

переплавля́ть I *несов. см.* **перепла́вить** I

переплавля́ть II *несов. см.* **перепла́вить** II

переплавля́ться *несов.* **1.** *см.* **перепла́виться**; **2.** *страд. от* **переплавля́ть** I

перепла́нивание *с см.* **перепла́нировать**

перепла́нировать *сов. что* яңадан планлаштыру, үзгәртеп планлаштыру

перепланиро́вка *ж см.* **перепла́нировать**; **~ городо́в** шәһәрләрне яңадан планлаштыру

перепланиро́вывать *несов. см.* **перепла́нировать**

перепла́та *ж разг.* **1.** *см.* **переплати́ть**; **2.** (*переплаченная сумма*) артык түләнгән сумма

переплати́ть *ж разг.* **1.** *что и без. доп.* (*лишнее*) артык түләү, тиешеннән артык хак түләү **2.** *что, разг.* (*истратить много*) түләүгә тотып бетерү, түли-түли туздыру

перепла́чивать *несов. см.* **переплати́ть**

переплести́ *сов. что* **1.** төпләү, тышлау; **~ кни́гу** китап[ны] төпләү **2.** үрү, үреп кую; **~ ко́су ле́нтой** чәч толымын тасма белән үреп кую **3.** (*заново*) сүтеп үрү, яңадан үрү

перепле||сти́сь *сов.* **1.** үрелеп (чорналып) бетү; **ле́нты ~ли́сь** тасмалар үрелеп беткәннәр **2.** *перен.* чуалып (буталып) бетү; **мы́сли ~ли́сь** фикерләр чуалып бетте

переплёт *м* **1.** *см.* **переплести́** 1; **2.** тыш, китап тышы; **коленко́вый ~** коленкор тыш **2.** рам; **око́нный ~** тәрәзә рамы **4.** *перен. разг.* кыен хәл, буталчык хәл, чуалчыклык, ерып чыгарга кыен хәл; **попа́сть в ~** буталчык хәлгә килеп кабу

переплета́ть *несов. см.* **переплести́**

переплета́ться *несов.* **1.** *см.* **переплести́сь**; **2.** *страд. от* **переплета́ть**

переплете́ние *с* **1.** *см.* **переплести́** 2, 3, **переплести́сь**; **2.** бәйләнеш, чуалыш; **сло́жное ~ собы́тий** вакыйгаларның четерекле бәйләнеше **3.** *текст.* үрелеш, ишелеш; **узо́рчатое ~** бизәкле үрелеш

переплётн||ый, -ая, -ое **1.** төпләү ...ы; китап төпләү ...ы; **~ый цех** китап төпләү цехы **2.** тышлык ..., китап тышына китә торган; **~ая бума́га** китап тышлауга китә торган кәгазь **3.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* китап төпләү мастерское

переплётчик китап төпләүче

переплётчица китап төпләүче хатын (кыз)

переплыва́ть *несов. см.* **переплы́ть**

переплы́ть *сов. что, через что* йөзеп чыгу, аркалы йөзеп чыгу; **~ [че́рез] ре́ку** елганы аркалы йөзеп чыгу

переплю́нуть *сов.* **1.** (*плюнуть через что-л.*) төкерү **2.** *кого-что* (*плюнуть дальше кого-л.*) (*башкалардын*) арырак төкерү, ераграк төкерү **3.** *перен. кого, прост.* уздырып җибәрү, өстен (алдын) чыгу

переподгота́вливать *несов. см.* **переподгото́вить**

переподгота́вливаться *несов.* **1.** *см.* **переподгото́виться**; **2.** *страд. от* **переподгота́вливать**

переподгото́вить *сов. кого-что* белемен арттыру (күтәрү), остагын арттыру, яңадан укыту

переподгото́виться *сов.* белемне арттыру, яңадан уку

переподгото́вк||а *ж см.* **переподгото́вить, переподгото́виться**; **пройти́ ~у** яңадан укытуны үтү

переподготовля́ть *несов. см.* **переподгото́вить**

переподготовля́ться *несов.* **1.** *см.* **переподгото́виться**; **2.** *страд. от* **переподготовля́ть**

перепои́ть *сов. кого-что* **1.** (*опоить*) артык (күп) эчеру **2.** *разг.* (*спиртным*) исертеп бетерү, исерткәнче эчерү

перепо́||й *м*: **с ~я (~ю)** *разг.* артык күп эчүдән, артык исерүдән

перепола́скивать *несов. см.* **перепола́скать**

перепола́скать *сов.* **1.** *что* (*заново*) яңадан (кабаттан) чайкау **2.** (*всё, многое*) чайкап чыгу (бетерү)

перепола́ть *сов.* что **1.** (*заново*) яңадан утау, икенче кат утау **2.** (*всё, многое*) утап бетерү (чыгу)

перепола́х *м* гауга, ыгы-зыгы, шаушу, чуалыш; **подня́ть ~** гауга куптару

переполоши́ть *сов. кого-что, разг.* ыгы-зыгы куптару, куркуга төшерү

переполоши́ться *сов. разг.* ыгы-зыгы килү, куркуга төшү; **~ из-за пустяко́в** юк өчен ыгы-зыгы килү

перепо́нка *ж* яры, пәрдә, элпә, карындык; **пла́вательная ~** йөзү ярысы (*су кошларының аягында*); **бараба́нная ~** *анат.* колак пәрдәсе

перепончатокры́лые *мн. зоол.* элпә канатлылар (*бөҗәкләр*)

перепо́нчатый, -ая, -ое ярылы

перепоро́ть I *сов. что* (*распороть всё, многое*) сүтеп бетерү (чыгу)

перепоро́ть II *сов. кого-что, разг.* (*высечь всех, многих*) ярып (кыйнап) чыгу (*камчы яки чыбык белән*)

перепо́ртить *сов. что, разг.* бозып бетерү

ПЕР-ПЕР

перепо́ртиться *сов. разг.* бозылып бетү

перепоруча́ть *несов. см.* **перепоручи́ть**

перепоручи́ть *сов. что кому* (*башкага*) тапшыру

перепорхну́ть *сов.* очып китеп икенче урынга барып куну

перепоя́сать *сов. кого-что* **1.** (*опоясать*) билен бәйләү (буу) **2.** (*заново, иначе*) билбавын яңадан бәйләү, билен яңадан буу

перепоя́саться *сов. чем и без. доп.* **1.** (*опоясать*) билне буу, билбау бәйләү **2.** (*заново, иначе*) билбауны яңадан бәйләү, билне яңадан буу

перепоя́сывать *несов. см.* **перепоя́сать**

перепоя́сываться *несов.* **1.** *см.* **перепоя́саться**; **2.** *страд от* **перепоя́сывать**

перепра́ва *ж* **1.** *см.* **перепра́вить** 1, **перепра́виться**; **2.** кичү, аркалы чыгу урыны (*мәс. елга аркылы*)

перепра́вить *сов.* **1.** *кого-что* аркылы чыгару, аркылы (аша) үткәрү; **~ че́рез го́ры** таулар аша үткәрү **2.** *кого-что* озату, ары җибәрү, җибәрү; **~ письмо́ адреса́ту** хатны адресатына җибәрү **3.** *что* (*исправить*) төзәтү, дөресләү

перепра́виться *сов.* аркылы чыгу, аша чыгу; **~ че́рез ре́ку** елга аркылы чыгу

перепра́вка *ж разг. см.* **перепра́вить**

переправля́ть *несов. см.* **перепра́вить**

переправля́ться *несов.* **1.** *см.* **перепра́виться**; **2.** *страд. от* **переправля́ть**

перепра́вочн||ый, -ая, -ое кичү ...ы, кичү өчен кирәкле; **~ые сре́дства** кичү кирәк-яраклары

перепрева́ть *несов. см.* **перепре́ть**

перепре́л||ый, -ая, -ое бурсып (кызып) беткән, күгәргән, бурсыган; **~ое зерно́** бурсыган ашлык

перепре́||ть *сов.* **1.** бурсып (кызып, күгәреп) бетү; **пшени́ца ~ла** бодай бурсып беткән **2.** (*перевариться*) изелеп (изрәп, мәмрәп) бетү

перепробо́вать *сов. что* ашап (кабып, татып) карау, авыз итү (*барысыннан да*); **~ все ку́шанья** ашамлыкларның барысыннан да авыз итү

перепродава́ть *несов. см.* **перепрода́ть**

перепрода́жа *ж см.* **перепрода́ть**

перепрода́ть *сов. кого-что* алып сату, яңадан сату, алганны сату

перепроизво́дство *с эк.* артык җитештерү, артык эшләп чыгару

перепруди́ть *сов. что, разг.* буу, буып кую; **~ ре́ку** елганы буып кую

перепру́живать *несов. см.* **перепруди́ть**

перепры́гивать *несов. см.* **перепры́гнуть**

перепры́гнуть *сов. что, через что* [аркылы] сикереп чыгу; **~ [че́рез] кана́ву** канау аркылы сикереп чыгу

перепряга́ть *несов. см.* **перепря́чь**

перепря́тать *сов. кого-что* **1.** (*в другое место*) икенче урынга яшерү (яшереп кую) **2.** *разг.* (*всё, многое*) яшереп бетерү

перепря́таться *сов.* **1.** (*в другом месте*) бүтән җиргә яшеренү, икенче урынга качу **2.** (*о всех, многих*) яшеренеп бетү, качып бетү

перепря́тывать *несов. см.* **перепря́тать**

перепря́тываться *несов.* **1.** *см.* **перепря́таться**; **2.** *страд. от* **перепря́тывать**

перепря́чь *сов. кого-что* **1.** (*заново*) яңадан җигү, туарып җигү **2.** (*сменить лошадь или экипаж, повозку*) алмаштырып җигү

перепу́г *м разг.* кот алыну, кот очу, имәнү, бик нык курку, бик каты өркү; **с ~у он замолча́л** коты алынудан тынып калды

перепуга́ть *сов. кого-что* бик нык куркыту (өркетү), котын очыру, котын алу

перепуга́ться *сов.* бик нык курку (өркү), кот очу, кот алыну, имәнү

перепу́тать *сов.* **1.** *что* чуалтып (чияләндереп) бетерү; **~ ни́тки** җепне чияләндереп бетерү **2.** *кого-что* бутап (саташтырып) бетерү; **~ адреса́** адресларны бутап бетерү

перепу́та||ться *сов.* **1.** чуалып (чияләнеп) бетү; **ни́тки ~лись** җеп чияләнеп беткән **2.** *перен.* буталып (ялгышып) бетү; **у меня́ в голове́ всё ~лось** башымда бөтенесе буталып бетте

перепу́тывать *несов. см.* **перепу́тать**

перепу́тываться *несов.* **1.** *см.* **перепу́таться**; **2** *страд. от* **перепу́тывать**

перепу́тье *с* юл чаты, юллар кисешкән урын ◆ **на ~** икеләнеп, кая китәргә белмичә, кайсысын сайларга белмичә

перераба́тывать *несов. см.* **переработа́ть**

перераба́тываться *несов.* **1.** *см.* **переработа́ться**; **2.** *страд. от* **перераба́тывать**

переработа́ть *сов.* **1.** *что* эшкәртү, эшләп чыгару; **~ нефть** эшкәртү **2.** *что* (*об органических процессах*) үзләштерү, сеңдерү; **~ пи́щу** азыкны үзләштерү **3.** *что* яңадан (кабаттан) эшләү; **~ статью́** мәкаләне яңадан эшләү **4.** артык эшләү, озаграк (күбрәк) эшләү; **~ два часа́** ике сәгать артык эшләү **5.** *разг.* (*устать*) күп эшләп хәлдән таю, күп эшләп йөгенү

переработа́||ться *сов.* **1.** эшкәртелү, үзләштерелү, сеңү; **пи́ща ~лась** азык үзләштерелде **2.** *см.* **переработа́ть** 5

переработ|ка *ж* **1.** *см.* **переработа́ть** 1-4; **2.** *разг.* нормадан тыш эшләнгән вакыт; **уплати́ть за ~у** нормадан тыш эшләнгән вакыт өчен түләү **3.** (*то, что переработано*) эшләнгән әйбер; эшләп чыгарылган продукт

перераспределе́ние *с см.* **перераспредели́ть**

перераспредели́ть *сов. кого-что* яңадан бүлү; башкача бүлү; **~ учащихся по кла́ссам** укучыларны классларга яңадан бүлү

перераспредели́ться *сов.* яңадан бүленү, башкача бүленү

перераспределя́ть *несов. см.* **перераспредели́ть**

перераспределя́ться *несов.* **1.** *см.* **перераспредели́ться**; **2.** *страд. от* **перераспредели́ть**

перераста́ние *с см.* **перерасти́** 2, 3

перераста́ть *несов. см.* **перерасти́**

перерасти́ *сов.* **1.** *кого-что* [буйга] үсеп узып китү; **сын переро́с отца́** малае [буйга] үсеп әтисеннән узып киткән **2.** *перен. кого-что* (*акыл үсеше ягыннан*) узып китү, үсеп узып китү; **~ своего́ учи́теля** остазыңны узып китү **3.** *во что* үсеп ...га әверелү; **неудово́льствие переросло́ в раздраже́ние** ризасызлык үсеп ачуга әверелде **4.** яше узу, яше чыгу; **для де́тского са́да он переро́с** балалар бакчысына бирергә аның яше чыккан

перерасхо́д *м* **1.** *см.* **перерасхо́довать**; **2.** артык чыгым (расход); **су́мма ~а** артык чыгымның суммасы

перерасхо́довать *сов., несов. что* чыгымга (расходка) артык җибәрү, артык тоту, артык куллану, сарыф итү; **~ кредиты́** кредитны артык тоту

перерасчёт *м* яңадан исәпләү, кабаттан исәпләшү, исәп-хисапны яңадан өзү

перерва́ть *сов. что* **1.** өзү, өзеп чыгару; **~ ве́рёвку** бауны өзү **2.** *разг.* (*всё, многое*) ертып (ерткалап) бетерү, өзгәләп бетерү

перерва́||ться *сов.* **1.** өзелү, өзелеп чыгу; **ле́нта ~ла́сь** тасма өзелде **2.** өзелеп бетү; **все ни́тки ~ли́сь** барлык җепләр өзелеп бетте **3.** *разг.* тукталып (өзелеп) тору, бүленү; **разгово́р ~лся** сөйләшү бүленде

перерегистра́ция *ж* яңадан исәпкә алу, кабаттан барлау, яңадан регистрацияләү, яңадан теркәү

перерегистри́ровать *сов., несов. кого-что* яңадан теркәү, яңадан барлау, яңадан регистрацияләү, яңадан исәпкә алу

перерегистри́роваться **1.** *сов., несов.* яңадан теркәлү, яңадан регистрацияләну **2.** *несов. страд. от* **перерегистри́ровать**

перере́зать *сов.* **1.** *кого-что* кисеп өзү, кисеп чыгару, кисеп өзгәләү, кискәләп бетерү; **~ ве́рёвку** бауны кисеп урталай өзү **2.** *кого-что* суеп бетерү (чыгу); **~ всех кур** барлык тавыкларны суеп бетерү **3.** *перен. что* кису, аркылы төшү, киртәләү; **~ путь неприя́телю** дошманның юлын кису

перере́зать *несов. см.* **перере́зать**

перере́заться *сов.* урталай киселү, кисеп өзгәләнү

перереза́ться *несов.* **1.** *см.* **перере́заться**; **2.** *страд. от* **перереза́ть**

перере́зывать *несов. см.* **перереза́ть**

перере́зываться *несов.* **1.** *см.* **перере́заться**; **2.** *страд. от* **перере́зывать**

перерешя́ть *несов. см.* **перерешить**

перерешить *сов. что* яңадан хәл итү, башкача хәл итү, яңадан чишү, башкача чишү (*мәсьәләне*)

перержа́ве||ть *сов.* тутыгып сыну, тутыгудан өзелеп чыгу; **про́волока ~ла** тимерчыбык тутыгудан өзелеп чыккан

перерисова́ть *сов. кого-что* **1.** (*срисовать*) [рәсемне] күчереп ясау **2.** (*заново, иначе*) [рәсемне] яңадан ясау, яңадан [рәсемгә] төшерү, төшереп чыгу (*барысын да яки күбесен*)

перерисо́вка *ж см.* **перерисова́ть**

перерисо́вывать *несов. см.* **перерисова́ть**

переброди́ть *сов. кого-что* тамырыннан үзгәртү, бөтенләй башка сыйфатка кертү, яңарту

переброди́||ться *сов.* 1. тамырдан үзгәрү, бөтенләй икенчеләнү, бөтенләй яңару; **нра́вственно ~ться** әхлак ягыннан тамырдан үзгәрү 2. элекке сыйфатын югалту, токымы үзгәрү, сорты начарлану, зәгыйфьләнү; **пшени́ца ~лась** бодайның сорты начарланган

перерожда́ть *несов. см.* **переброди́ть**

перерожда́ться *несов.* 1. *см.* **переброди́ться**; 2. *страд. от* **перерожда́ть**

перерожде́ние *с* 1. *см.* **переброди́ться**; 2. бозылу, череп таркалу; **иде́йное ~** идея ягыннан череп таркалу

перео́сток *м* яше узган (*бала, яшүсмер*); **учени́к- ~** яше узган укучы

перерубА́ть *несов. см.* **переруби́ть**

переруби́ть *сов.* 1. *что* чабып өзү, урталай чабу; **~ па́лку** таякны урталай чабу 2. *что, разг.* (*всё, многое*) турап (тураклап) бетерү; чапкалап (кисеп) бетерү (*барысын да яки кубесен*) 3. *кого-что, разг.* (*убить саблей и т. п.*) кырып бетерү, турап бетерү (*кылыч белән*)

переруга́ться *сов., разг.* үзара тиргәшеп (ызгышып, кычкырышып, талашып) бетү

перерýгиваться *несов. разг.* тиргәшү, әрепләшү; тиргәшеп (әйткәләшеп, сүгешеп, әрепләшеп) алу

переры́в *м* тәнәфес, туктalыш, вакытлыча туктап тору, ял; **обе́денный ~** көндезге тәнәфес; **без ~а** бер туктатусыз, өзлексез

перерыва́ть I *несов. см.* **перерва́ть**

перерыва́ть II *несов. см.* **перры́ть**

перерыва́ться *несов.* 1. *см.* **перерва́ться**; 2. *страд. от* **перерыва́ть** I

перры́ть *сов. что* 1. аркылы казу, аркылыга казып чыгу; **~ доро́гу** юлны аркылыга казып чыгу 2. казып чыгу (бетерү); **~ весь огоро́д** бөтен бакчаны казып бетерү 3. *перен. разг.* актару, актарып чыгу, астын өскә әйләндерү; **~ все ве́щи в чемода́не** чемодандагы бөтен әйберләрнең астын өскә әйләндерү

пересади́ть *сов.* 1. *кого-что* (*на другое место*) икенче урынга утырту, урынын алмаштырып утырту, күчереп утырту 2. *что* (*растение*) күчереп утырту, икенче җиргә утырту 3. *что мед.* күчереп ябыштыру (утырту), ямау салу (*җәрәхәтле урынны тәннең таза өлешен кисеп алып ямау*) 4. *что* яңадан саплау, икенче сапка утырту; **~ топо́р на но́вое топори́ще** балтаны яңа сапка саплау 5. *кого-что* [аркылы] чыгару, [аша] чыгарга булышу; **~ малыша́ че́рез забо́р** баланы койма аркалы чыгару

пересА́д||ка *ж* 1. *см.* **пересади́ть**; **~ ткА́ней** *мед.* тукыма[ларны] күчереп утырту 2. күчеп утыру, пересадка; **е́хать без ~ок** пересадкасыз бару; **сде́лать ~ку** пересадка ясау

пересА́живать *несов. см.* **пересади́ть**

пересА́живаться *несов.* 1. *см.* **пересе́сть**; 2. *страд. от* **пересА́живать**

пересА́ливать *несов. см.* **пересоли́ть**

пересдава́ть *несов. см.* **пересда́ть**

пересда́ть *сов. что* 1. бирү, тапшыру; **~ ко́мнату но́вым жильца́м** бүлмәне яңа квартирантларга тапшыру 2. *карт.* яңадан тарату (өләшеп чыгу) 3. *разг.* яңадан тапшыру, икенче кат тапшырып чыгу; **~ экза́мен** имтиханны икенче кат тапшырып чыгу

пересда́ча *ж см.* **пересда́ть**

пересевА́ть *несов. см.* **пересе́ять**

переседла́ть *сов. кого* 1. (*заново*) яңадан (кабаттан) иярләү, башкача иярләү 2. (*всех, многих*) иярләп бетерү (чыгу)

пересёдлывать *несов. см.* **переседла́ть**

пересекА́ть *несов. см.* **пересе́чь**

пересека́ться *несов.* 1. *см.* **пересе́чься**; 2. *страд. от* **пересека́ть**

переселе́нец *м* күчеп килгән кеше, күченүче кеше

переселе́ние *с см.* **пересели́ть, пересели́ться**

переселИ́ть *сов. кого-что* күчерү, күчереп урнаштыру, яңа җиргә күчерү; **~ семью́ в но́вый дом** гаиләне яңа йортка күчерү

переселИ́ться *сов.* күчү, күчеп чыгу, күчеп урнашу, яңа җиргә күчү; **~ на но́вую кварти́ру** яңа квартирга күчү

переселя́ть *несов. см.* **переселИ́ть**

переселя́ться *несов.* 1. *см.* **переселИ́ться**; 2. *страд. от* **переселя́ть**

пересе́сть *сов.* 1. күчеп утыру, икенче урынга күчү, күчү; **~ побли́же к окну́** тәрәзә янынарак күчеп утыру 2. күчеп утыру, пересадка ясау; **~ на друго́й по́езд** икенче поездга күчеп утыру

пересече́ни||е *с* 1. *см.* **пересе́чь, пересе́чься**; 2. чат, кисешү урыны; **на ~и доро́г** юллар чатында

пересечённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **пересе́чь**; 2. тигезсез, чокырлы-чакырлы, үрле-тигезле, таулы-чокырлы; **~ая ме́стность** таулы-чокырлы җир

пересе́ч||ь *сов. что* 1. киеп үтү, аркылы үтү, аркылы чыгу, аркылы үтеп чыгу; **~ь доро́гу** юлны аркылы чыгу 2. юлны кисү, аркылы төшү, юлны киртәләү; **~ь путь проти́внику** дошманның юлын киртәләү 3. аркылы үтү (узу), кисеп үтү; **желе́зная доро́га ~ёт на́шу респу́блику** тимер юл безнең республиканы кисеп үтәчәк

пересе́||чься *сов.* кисешү, кисешеп үтү, аркылы кисешү; **ли́нии ~кли́сь** сызыклар кисештеләр

пересе́ять *сов. что* 1. (*засеять повторно*) яңадан (кабаттан) чәчү, икенче кат чәчү 2. (*просеять повторно*) яңадан (кабаттан) иләү

пересиде́ть *сов.* 1. *кого-что* озак утыру, озаграк утыру; **~ всех госте́й** кунакларның барысыннан да озаграк утыру 2. чиктән тыш озак утыру, артык озак утыру; **~ на со́лнце** кояшта артык озак утыру

пересИ́живать *несов. см.* **пересиде́ть**

пересИ́ливать *несов. см.* **пересИ́лить**

пересИ́лить *сов.* 1. *кого-что* җиңү, җинеп чыгу, өстен чыгу; **~ сопе́рника** көндәшеңне җиңеп чыгу 2. *перен. что* түзү, чыдау, бирешмәү, җиңү; **~ страх** куркуны җиңү

пересИ́нивать *несов. см.* **пересини́ть**

пересини́ть *сов. что* 1. (*заново*) яңадан (кабаттан) синькалау 2. (*слишком*) артык синькалап җибәрү, ныграк синькалап ташлау 3. (*всё, многое*) синькалап бетерү

пересказ *м* 1. *см.* **пересказа́ть**; 2. (*изложение*) үз сүзләреңә белән сөйләп бирү, иншалау

пересказа́ть *сов. что* 1. сөйләп чыгу (биру), хикәяләп чыгу (*үз сүзләреңә белән*); **~ содержа́ние кни́ги** китапның эчтәлеген сөйләп бирү 2. *разг.* сөйләп бирү (бетерү) (*барысын да*); **~ все но́вости** барлык яңалыкларны сөйләп бетерү

пересказЫ́вать *несов. см.* **пересказа́ть**

пересказЫ́вать *несов. см.* **перескочи́ть**

перескочи́ть *сов.* 1. *что, через что* сикереп чыгу, аркылы сикереп чыгу; **~ че́рез забо́р** койма аркылы сикереп чыгу 2. (*скачком переместиться*) сикереп күчү (*икенче урынга*) 3. *перен. на что, разг.* күчү, сикерү; **~ на но́вую те́му** яңа темага күчү

пересласти́ть *сов. что, разг.* үтә татлыландырып җибәрү, артык ныклы баллау

пересла́ть *сов. кого-что* җибәрү, салып җибәрү; **~ де́ньги по по́чте** акчаны почта белән җибәрү

пересла́щивать *несов. см.* **пересласти́ть**

пересма́тривать *несов. см.* **пересмотре́ть**

пересма́триваться *несов.* яңадан каралу; **де́ло бу́дет ~ в областно́м суде́** эш өлкә судында яңадан каралачак

пересме́иваться *несов. разг.* үзара карашып көлешү, бер-беренә карый-карый елмаешу

пересме́шник *м разг.* кешедән көлүче, мыскыллап көлүче, кешедән көләргә яратучы

пересмо́тр *м см.* **пересмотре́ть**

пересмотре́ть *сов.* 1. *кого-что* яңадан карап чыгу, яңадан актарып чыгу; **~ все кни́ги** барлык китапларны яңадан карап чыгу 2. *что* яңадан тикшерү (тикшереп чыгу); **~ прое́кт** проектны яңадан тикшерү 3. *кого-что, разг.* карап бетерү (чыгу), карау; **~ все пье́сы Че́хова** Чеховның барлык пьесаларын карап чыгу

переснима́ть *несов. см.* **пересня́ть**

переснима́ться *несов.* 1. *см.* **пересня́ться**; 2. *страд. от* **переснима́ть**

пересня́ть *сов. кого-что* яңадан (кабаттан) төшерү, төшереп алу; **~ план уча́стка** участокның планын яңадан төшереп алу

пересня́ться *сов.* яңадан (кабаттан) төшү (*мәс. фотога*)

пересо́л *м* артык тозлы булу, үтә кырку булу, тозы чыгынкы булу

пересоли́ть *сов.* 1. *что* артык тозлы итү, тозны күп салу, тозын чыгынкы итү, кыркуландыру; **~ суп** ашның тозын чыгынкы итү 2. *перен. что и без*

доп., разг. (*перейти меру*) арттырып жибәрү, артыгын кылану **3.** *что* (*всё, многое*) тозлап бетерү (чыгу)

пересортирова́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан сортлау, яңадан сортларга аеру **2.** (*всё, многое*) сортларга аерып бетерү, сортлап чыгу

пересортиро́вка *ж см.* **пересортирова́ть**

пересортиро́вывать *несов. см.* **пересортирова́ть**

пересо́ртица *ж* (*товарларны*) бер сорттан икенче сортка күчерү

пересоста́вить *сов. что* яңадан (кабаттан) тезү; **~ слова́рь** сүзлекне яңадан тезү

пересоставле́ние *с см.* **пересоста́вить**

пересоставля́ть *несов. см.* **пересоста́вить**

пересо́х||нуть *сов* **1.** кибеп бетү, артык ныкибү, артык кипшерү, катып бетү; **по́чва ~ла** туфрак артык ныкипкән **2.** суы бетү, кибү, кору; **ре́чка ~ла** инешнен суы беткән

переспа́ть *сов.* **1.** *разг.* озак йоклау, артык күп йоклау, йокы симерту **2.** *прост.* (*переночевать*) (төн) кунып чыгу, йоклап чыгу, куну

переспева́ть *несов. см.* **переспе́ть**

переспе́лый, -ая, -ое үтә җитлеккән, үтә өлгергән, пешүе җиткән, артык ныкпешкән (*мәс. җимеш*)

переспе́||ть *сов.* үтә җитлегү, үтә өлгеру, пешеп җитеп бозыла башлау; **ды́ня ~ла** кавын артык ныкпешеп бозыла башлаган

переспо́ри||ть *сов. кого-что* бәхәсләшеп жиңү; **его́ не ~шь** бәхәсләшеп аны җиңә алмассың

переспра́шивать *несов. см* **переспроси́ть**

переспроси́ть *сов.* **1.** *кого-что и без доп.* кабатлап (яңадан) сорау **2.** *кого-что* (*всех, многих*) сорашып (сорап) чыгу

перессо́рить *сов. кого-что* үзара талаштырып (ызгыштырып) бетерү

перессо́риться *сов.* үзара талашып (ызгышып, ачуланышып) бетү

переставля́ть *несов. см.* **переста́ть**

переста́вить *сов. кого-что* күчереп кую, икенче урынга кую, урынын алмаштырып кую; **~ сту́лья** урындыкларның урыннарын алмаштырып кую

переставля́ть *несов. см.* **переста́вить**

переста́ивать *несов. см.* **перестоя́ть**

перестано́вка *ж* күчереп кую, икенче урынга кую, урынын алмаштыру

перестара́ться *сов. разг.* артык тырышу, артык көчәнү, кирәкмәгәнгә көч түгү

переста́рок *м разг.* яше чыккан (кеше), картайган (кеше), сазаган

переста́ть *сов.* **1.** туктау, ташлау; **~ кури́ть** тәкәкене (тартуны) ташлау **2.** *с неопр. и без доп., разг.* (*прекратиться — об осадках*) туктау, тыну, басылу

перестёгивать *несов. см.* **перестегну́ть**

перестегну́ть *сов. что* **1.** (*застегнуть заново*) яңадан каптырып (төймәләп) кую; башкача эләктерү **2.** (*пристегнуть на другое место*) бүтән җиргә кадап кую

перестели́ть *сов. прост. см.* **перестла́ть**

перестила́ть *несов. см.* **перестла́ть, перестели́ть**

перестира́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан юу (уу) **2.** (*всё, многое*) юып (уып) бетерү; **~ все бельё** барлык керләрне юып бетерү

перести́рывать *несов. см.* **перестира́ть**

перестла́ть *сов. что* **1.** (*постлать заново*) яңадан җәю (түшәү) **2.** (*настлать заново*) яңадан түшәү; **~ пол** идәнне яңадан түшәү

перестоя́||ть *сов.* озак тору, озак тотылу, озак утыру; озак утырып бозылу; **рожь ~ла** арыш озак утырып бозылган

перестрада́ть *сов. что и без доп.* бик күп газап (җәфа) чигү, күпне күрү, баштан күп авырлыклар кичерү

перестра́ивать *несов. см.* **перестро́ить**

перестра́иваться *несов.* **1.** *см.* **перестро́иться; 2.** *страд. от* **перестра́ивать**

перестрахова́ть *сов. кого-что* **1.** (*снова*) яңадан (кабаттан) страховать итү **2.** (*всё, многое, всех, многих*) страховать итеп бетерү (чыгу)

перестрахова́ться *сов.* **1.** (*снова*) яңадан (кабаттан) страховать ителү **2.** *перен. разг.* жаваплылыкны үзеннән төшерергә тырышу

перестрахо́вка *ж см.* **перестрахова́ть, перестрахова́ться**

перестрахо́вщик *м разг.* жаваплылыкны үзеннән төшерергә тырышучы, жаваплылыктан куркучы

перестрахо́вывать *несов. см.* **перестрахова́ть**

перестрахо́вываться *несов.* **1.** *см.* **перестрахова́ться; 2.** *страд. от* **перестрахо́вывать**

перестре́ливаться *несов.* атышу (*мылтыктан*)

перестре́лка *ж см.* **перестре́ливаться**

перестреля́ть *сов.* **1.** *кого-что* атып бетерү, атып үтереп бетерү; **~ всю дичь** барлык киек кошларны атып бетерү **2.** *что, разг.* атып бетерү, атуга тотып бетерү; **~ все патро́ны** барлык патронларны атып бетерү

перестро́ить *сов.* **1.** *что* яңадан салу; башкача салу, үзгәртеп төзү; **~ дом** йортны үзгәртеп төзү **2.** *что* үзгәртеп кору (төзү), башкача төзү; **~ програ́ммy** программаны үзгәртеп төзү **3.** *что* яңадан көйләү; башкача көйләү; **~ роя́ль** рояльне яңадан көйләү; **~ радиоприёмник на коро́ткие во́лны** радиоалгычны кыска дулкынга көйләү **4.** *кого-что* яңадан [сафка] тезү; үзгәртеп [сафка] тезү, башкача [сафка] тезү; **~ полк** полкны башкача тезү

перестро́и||ться *сов.* **1.** башкача тезелү, сафларны үзгәртеп тезелү; **ро́та бы́стро ~лась** рота тиз генә сафларын үзгәртеп тезелде **2.** (*изменить порядок работы*) башкача эшли башлау, эш тәртибен үзгәртү **3.** башкача көйләнү, башка дулкынга күчү; яңадан көйләнү; **ради́ст бы́стро ~лся** радист тиз генә башка дулкынга күчте

перестро́йка *ж* **1.** *см.* **перестро́ить, перестро́иться 2.** үзгәртеп кору

переступа́||ть *несов.* **1.** *см.* **переступи́ть; 2.** атлау, атлап бару; **он е́ле ~л** ул көчкә атлап бара иде ◆ **~ть с ноги́ на́ ногу** аякларны алмаш-тилмәш басу, аяк алмаштыру, таптанып тору

переступи́ть *сов.* **1.** *что, через что* атлап чыгу, аша атлау; **~ поро́г** бусаганы атлап чыгу **2.** *перен.* чигеннән чыгу, арттырып жибәрү; **~ грани́цы прили́чия** тыйнаклыкның чигеннән чыгу

переcу́ды *только мн. разг.* гайбәт, имеш-мимеш, сүз йөртү, таралган сүз

переcу́шивать *несов. см.* **пересуши́ть**

переcу́шиваться *несов.* **1.** *см.* **пересуши́ться; 2.** *страд. от* **переcу́шивать**

пересуши́ть *сов. что* **1.** (*слишком*) үтә ныкиптерү, артык ныкиптереп катырып бетерү **2.** (*всё, многое*) киптереп бетерү

пересуши́||ться *сов.* **1.** артык ныкибү; **се́но ~лось** печән артык ныкипкән **2.** (*о всём, многом*) кибеп бетү

пересчита́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*заново*) яңадан санау (исәпләү) **2.** *кого-что* (*сосчитать*) барлау, санап (исәпләп) чыгу **3.** *что* (*выразить в других единицах*) күчереп исәпләү

пересчи́тывать *несов. см.* **пересчита́ть**

пересыла́ть *несов. см.* **пересла́ть**

пересы́лка *ж см.* **пересла́ть**

пересы́льный, -ая, -ое озату ...ы, (*бер җирдән икенче җиргә*) күчерү ...ы; **~ пункт** озату пункты

пересы́пать *сов. что* **1.** икенче савытка бушату, бүтән савытка тутыру (салу), авыштыру; **~ соль в мешо́к** тозны капчыкка бушату **2.** аралаштырып салу, [араларына] сибү; **~ ве́щи нафтали́ном** әйберләргә нафталин сибү **3.** *перен.* катнаштырып сөйләү, кыстыру, кыстырып сөйләү; **~ речь шу́тками** сүзгә мәзәкләр катнаштырып сөйләү

пересыпа́ть I *несов. см.* **пересы́пать**

пересыпа́ть II *несов. см.* **пересыпа́ть** I

пересыха́ние *с см.* **пересо́хнуть; ~ водоёма** сулыкның кибүе

пересыха́ть *несов. см.* **пересо́хнуть**

перета́пливать I *несов. см.* **перетопи́ть** I

перета́пливать II *несов. см.* **перетопи́ть** II

перета́пливаться *несов.* **1.** *см.* **перетопи́ться; 2.** *страд. от* **перета́пливать** II

перета́пливать *несов. см.* **перетопта́ть**

перетаска́ть *сов. кого-что* **1.** *разг.* ташу, ташып бетерү (*бер-бер артлы*); **~ все дрова́** барлык утынны ташып бетерү **2.** (*постепенно выкрасть*) урлау, берәмләп урлап бетерү

перета́скивать *несов. см.* **перетаска́ть, перетащи́ть**

перетасова́ть *сов.* **1.** *что, карт.* яңадан бутау, яңадан болгату **2.** *перен. кого-что, разг.* (*төрлесен төрле җиргә*) күчереп бетерү, болгатып (аралаштырып) бетерү; **~ все бума́ги в столе́** өстәл

эчендәге барлык кәгазьләрне аралаштырып бетерү

перетасо́вка *ж см.* **перетасова́ть**

перетасо́вывать *несов. см.* **перетасова́ть**

перетащи́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*өстерәп яки шудырып*) икенче урынга күчерү, аша чыгару, алып чыгу, күчерү; **~ шкаф в другу́ю ко́мнату** шкафны икенче бүлмәгә күчерү **2.** *перен. кого-что, разг.* үз яныңа тарту, үз тирәңә алу; **~ к себе́ всю родню́** барлык туган-тумачаларыңны үз яныңа тарту

перетере́ть *сов. что* **1.** ышкып өзү, ышкый-ышкый өзеп чыгару; **~ верёвку** бауны ышкый-ышкый өзеп чыгару **2.** кыру, уу; **~ ре́дьку на тёрке** горманы кыргыч белән кыру **3.** (*вытереть всё, многое*) сөртеп бетерү (чыгу), корытып чыгу

перетере́ться *сов.* ышкылып өзелү, ышкыла-ышкыла өзелеп чыгу; **верёвка перетёрлась** бау ышкыла-ышкыла өзелеп чыккан

перетерпе́ть *сов. что, разг.* **1.** күпне күрү, бик күпне баштан кичерү, кичерү; **~ мно́го го́ря** бик күп кайгы кичерү **2.** түзү, чыдау; **~ боль** авыртуга чыдау

перетира́ние *с см.* **перетере́ть**

перетира́ть *несов. см.* **перетере́ть**

перетира́ться *несов.* **1.** *см.* **перетере́ться; 2.** *страд. от* **перетира́ть**

перето́лки *только мн. разг.* гайбәт, имеш-мимеш, кеше сүзе

перетолкова́ть *сов. разг.* **1.** *что* ялгыш аңлату, бозып аңлату, икенче төрле аңлату; **~ смысл** *чьих-л.* **слов** *кем дә булса* сөйләгәннәрнең мәгънәсен бозып аңлату **2.** *о ком-чём, с кем* сөйләшү, сөйләшеп алу, гәпләшү, гәпләшеп алу; **на́до нам с тобо́й об э́том ~** синең белән миңа бу турыда сөйләшәп алырга кирәк

перетолко́вывать *несов. см.* **перетолкова́ть**

перетоло́чь *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) төю **2.** (*всё, многое*) төеп бетерү

перетопи́ть I *сов. что* **1.** (*всё, многое*) ягу, ягып чыгу; **~ все пе́чи** мичләрнең барысына да ягып чыгу **2.** (*заново*) яңадан (кабаттан) ягу, икенче кат ягу

перетопи́ть II *сов. что* эретү, эретеп бетерү; **~ ма́сло** майны эретеп бетерү

перетопи́ть III *сов. кого-что* (*утопить всё, многое, всех, многих*) суга батырып бетерү, батыру (*барысын да яки күбесен*)

перетопи́||ться *сов.* эрү; **са́ло ~лось** туң май эрегән

перетопта́ть *сов. кого-что* таптап (изеп) бетерү; **~ траву́** үләнне таптап бетерү

переточи́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан кайрау, яңадан чарлау, яңадан үткенләү **2.** (*всё, многое*) кайрап чыгу, үткенләп чыгу, чарлап бетерү

перетрави́ть *сов. кого-что* **1.** (*отравить всех, многих*) агулап үтереп бетерү **2.** *охот.* аулап үтереп бетерү

перетра́вливать *несов. см.* **перетрави́ть**

перетрево́жить *сов. кого-что, разг.* бик нык тынгысызлау, үтә нык борчу, үтә нык мазасызлау, хафаландыру, аякка бастыру; **~ всех жильцо́в** яшәүчеләрнең барысын аякка бастыру

перетрево́жи||ться *сов. разг.* үтә тынычсызлану, бик нык хафалану, куркышып бетү, бик нык борчылу; **все родны́е ~лись** барлык туганнар куркышып беткәннәр

перетре́скаться *сов. разг.* (*растрескаться — о всём, многом*) чатнап (ярылып) бетү

перетро́гать *сов. кого-что* тоткалап чыгу (бетерү), тоткалап (кагылгалап) карау; **~ все ве́щи** әйберләрнең барысын да тоткалап карау

перетру́сить *сов. разг.* бик нык курку, бик каты шүрләү, кот алыну, кот очу, имәнү

перетруси́ть *сов. что, прост.* кагыпсугып әйләндерү; селеккәләп кабарту; **~ се́но** печәнне селеккәләп кабарту

перетряса́ть *несов. см.* **перетрясти́**

перетря́ска *ж см.* **перетрясти́**

перетрясти́ *сов. что* **1.** селеккәләп (каккалап) бетерү, кагып чыгу; **~ все меховы́е ве́щи** барлык мех әйберләрен селеккәләп бетерү **2.** *перен.* актарып бетерү; **в по́исках письма́ я перетря́с все бума́ги** хатны эзләп бөтен кәгазьләрне актарып бетердем

перетря́хивать *несов. см.* **перетряхну́ть**

перетряхну́ть *сов. см.* **перетрясти́**

пере́ть *несов. прост.* **1.** бару, элдертү; **прёт по са́мой гря́зи** пычрак ярып элдертә генә **2.** тыкшынып (төрткәләп) керү, этешә-төртешә бару; **прёт сквозь толпу́** халык төркеме арасыннан этешә-төртешә бара **3.** *что* (*тащить что-л. громоздкое*) күтәреп алып бару, сөйрәп алып бару **4.** ташып тору, бәреп чыгып тору; **зло́ба так и прёт из него́** аның ачуы ташып тора, аның ачуы йөзенә чыккан

пере́ться *несов. см.* **пере́ть** 1, 2

перетя́гивать *несов. см.* **перетяну́ть**

перетя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **перетяну́ться; 2.** *страд. от* **перетя́гивать**

перетя́жка *ж см.* **перетяну́ть** 3, 4, 5; **~ строки́** *полигр.* [язудагы] юлны күчерү

перетяну́ть *сов.* **1.** *кого-что* тартып китерү (күчерү); **~ ба́ржу к мосту́** баржаны күпер янына тартып китерү **2.** *перен. кого-что* (*привлечь*) үз ягыңа тарту, үз яныңа алу, тарту, иәртү **3.** *что, полигр.* күчерү, икенче биткә чыгару (*наборның бер өлешен*) **4.** *что* яңадан тарту, яңадан кидерү; **~ ши́ны на колёсах** тәгәрмәч тугымнарын яңадан тарту **5.** *кого-что* артык кысып буу; үтә тыгыз бәйләү; **~ та́лию по́ясом** билне пута белән кысып буу; **~ ра́ну жгуто́м** яраны жгут белән артык кысып буу **6.** *кого-что и без доп.* (*перевесить*) басу, баса төшү, авыррак тарту, авыррак килү **7.** *кого-что и без доп., разг.* (*оказаться сильнее*) тартышып җиңү, өстен чыгу

перетяну́ться *сов.* артык кысып бәйләү (буу); **~ по́ясом** билне пута белән артык кысып буу

переубеди́ть *сов. кого* дүндерү, кире күндерү, фикерен үзгәртү

переубеди́ться *сов.* фикереңне (карашыңны) үзгәртү

переубежда́ть *несов. см.* **переубеди́ть**

переубежда́ться *несов.* **1.** *см.* **переубеди́ться; 2.** *страд. от* **переубежда́ть**

переу́лок *м* тыкрык

переупря́мить *сов. кого, разг.* киреләнеп җиңү, кирелек белән алдыру, кирелектә җиңү

переусе́рдствовать *сов. разг.* чамадан тыш тырышу, артыграк тырышу

переустра́ивать *несов. см.* **переустро́ить**

переустро́ить *сов. что* үзгәртеп кору (төзү), яңартып төзү

переустро́йство *с см.* **переустро́ить**

переутоми́ть *сов. кого-что* артык талчыктыру, үтә ялыктыру, чамадан тыш арыту, йончыту, өшәндерү, йөгендерү

переутоми́ться *сов.* артык талчыгу, артык ару, үтә ...ялыгу, чиктән тыш алҗу, йончу, өшәнү, йөгенү

переутомля́ть *несов. см.* **переутоми́ть**

переутомля́ться *несов.* **1.** *см.* **переутоми́ться; 2.** *страд. от* **переутомля́ть**

переуче́сть *сов. кого-что* яңадан исәпләү, кабаттан учётка (исәпкә) алу; **~ оста́вшийся това́р** калган товарны яңадан исәпләү

переучёт *м см.* **переуче́сть**

переу́чивать *несов. см.* **переучи́ть**

переу́чиваться *несов.* **1.** *см.* **переучи́ться; 2.** *страд. от* **переу́чивать**

переучи́тывать *несов. см.* **переуче́сть**

переучи́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*обучить всех, многих*) укытып (өйрәтеп) чыгару, укыту, өйрәтү **2.** *кого-что* (*обучить заново*) яңадан укыту (өйрәтү); башкача өйрәтү **3.** *что* (*выучить заново*) яңадан (кабаттан) өйрәнү, кабатлау

переучи́ться *сов.* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) уку (өйрәнү) **2.** *разг.* (*переусердствовать в учёбе*) артык күп укып үзеңә зыян китерү

переформирова́ть *сов. кого-что* яңадан формалаштыру, үзгәртеп формалаштыру, яңадан формировать итү

переформирова́ться *сов.* яңадан формировать ителү, үзгәртеп формировать ителү

переформиро́вывать *несов. см.* **переформирова́ть**

переформиро́вываться *несов.* **1.** *см.* **переформирова́ться; 2.** *страд. от* **переформиро́вывать**

перефрази́рование *с см.* **перефрази́ровать; ~ изве́стного афори́зма** мәгълум афоризмны үзгәртеп әйтү

перефрази́ровать *сов., несов. что* үзгәртеп сөйләү (әйтү), (*берәүнең сүзләрен*) бүтән сүзләр белән әйтеп бирү

перефразиро́вка *ж см.* **перефрази́ровать**

перехва́ливать *несов. см.* **перехвали́ть**

перехвали́ть *сов. кого-что* артык мактау, артык мактап ташлау

перехва́т *м см.* **перехвати́ть**

ПЕР-ПЕР

перехвати́||ть *сов.* **1.** *кого-что* элəктереп (тотып) алу, кулга төшерү; **~ть мяч** тупны элəктереп алу **2.** *кого-что* уратып бəйлəү, əйлəндереп алу, буып кую; **~ та́лию по́ясом** билне пута белəн буып кую **3.** *что* тотып (элəктереп) алу; **~ть топо́р поудо́бнее** балтаны җайлабрак элəктереп алу **4.** *что* тынны кысу, кысып алу, буып тору, тын кысылу; **дыха́ние ~ло** *безл.* тыным кысылды **5.** *перен. что, чего и без доп., разг.* ашык-пошык капкалап алу, тиз-тиз генə тамак ялгап алу; **~ть пе́ред обе́дом** көндезге аш алдыннан ашык-пошык капкалап алу **6.** *перен. что, чего и без доп., разг.* бурычка (əҗəткə, көтəчəккə) алып тору; **~ть сто рубле́й** йөз сум бурычка алып тору **7.** *перен. безл. разг.* (*проявить неумеренность*) арттырып җибəрү, артыгын кылану

перехва́тчик *м* юл кисүче, [юлга] аркылы төшүче; **истреби́тель-~** перехватчик истребитель

перехва́тывать *несов. см.* **перехвати́ть**

перехвора́ть *сов. чем и без доп., разг.* **1.** (*перенести много болезней*) күп тапкыр авыру (чирлəү), бик күп авыруларны баштан кичерү **2.** (*о всех, многих*) чирлəп чыгу, авырышып алу, авырып үткəрү

перехитри́ть *сов. кого-что* хəйлəдə өстен чыгу, хəйлəдə уздырып җибəрү, алдау

перехлестну́||ть *сов. кого-что, через кого-что* (*берəр нəрсə аркылы*) чəчрəп керү, чайпалып керү (чыгу); **волна́ ~ла че́рез борт ло́дки** дулкын көймə кырыеннан чайпалып керде

перехлёстывать *несов. см.* **перехлестну́ть**

перехо́д *м* **1.** *см.* **перейти́**; **~ от одно́й форма́ции к друго́й** бер формациядəн икенче формациягə күчү **2.** кичү, аркылы чыгу юлы; **подзе́мный ~** урам аркылы чыга торган жир асты юлы **3.** аралык (*ике бүлмəне тоташтыра торган*) **4.** (*расстояние, к-рое можно пройти за день*) бер көнлек [җəяүле] юл, ара; **в двух ~ах от го́рода** шəһəрдəн ике көнлек юл ераклыгында

переходи́ть I *несов. см.* **перейти́**

переходи́ть II *сов. разг.* ходны үзгəртү, икенче төрле йөрү (*шахмат, шашка уенында*)

перехо́дн||ый, -ая, -ое **1.** күчү ...ы; **~ый экза́мен** күчү имтиханы; **~ый во́зраст** күчү яше; **~ый пери́од** күчү чоры **2.** *грам.* күчемле; **~ые глаго́лы** күчемле фигыльлəр

переходя́щ||ий, -ая, -ое **1.** күчмə; **~ее Кра́сное зна́мя** күчмə Кызыл байрак **2.** *спец.* күчерелə торган, [алдагы елга] күчə торган; **~ие су́ммы** күчə торган суммалар

пе́рец *м* борыч

перецеди́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан сөзү, икенче кат сөзү **2.** (*перелить, цедя*) сөзеп салу **3.** (*всё, многое*) сөзеп бетерү

перецежива́ть *несов. см.* **перецеди́ть**

перецелова́ть *сов. кого-что* үбеп чыгу (*барысын да яки күбесен*)

перецелова́ться *сов.* үбешү, үбешеп чыгу

перечека́нивать *несов. см.* **перечека́нить**

перечека́нить *сов. что* **1.** (*заново, по-иному*) яңадан сугу (*мəс. акчаны, медальне*), яңадан чүкеп ясау **2.** (*всё, многое*) чүкеп ясап бетерү, сугып бетерү

перечека́нка *ж см.* **перечека́нить**

пе́речень *м* исемлек; **~ книг** китаплар исемлеге

перечерка́ть *сов. что, разг.* сызып (сызгалап) бетерү; **~ рукопись** кулъязманы сызгалап бетерү

перечёркивание *с см.* **перечерка́ть, перечеркну́ть**

перечёркивать *несов. см.* **перечерка́ть, перечеркну́ть**

перечеркну́ть *сов. что* [ботенлəй] сызып ташлау; **~ страни́цу** бер битне бөтенлəй сызып ташлау

перечерти́ть *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) сызу, тагып бер кат сызу; **~ чертёж** сызымны яңадан сызу **2.** күчереп сызу, сызымның күчермəсен алу; **~ план на ка́льку** калькага планның күчермəсен алу **3.** (*всё, многое*) *разг.* сызып бетерү (чыгу)

перечёрчивать *несов. см.* **перечерти́ть**

перечеса́ть *сов. кого-что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) тарау **2.** (*всё, многое, всех, многих*) тарап чыгу (бетерү)

перечеса́ться *сов. разг.* [үз чəченне] яңадан тарау

перече́сть I *сов. разг. см.* **пересчита́ть**

перече́сть II *сов. разг. см.* **пересчита́ть**

перечёсывать *несов. см.* **перечеса́ть**

перечёсываться *несов.* **1.** *см.* **перечеса́ться; 2.** *страд. от* **перечёсывать**

перечини́ть *сов. что, разг.* **1.** ямап бетерү (чыгу); **~ всё бельё** керләрнең барысын да ямап бетерү **2.** (*заново*) яңадан (кабаттан) очлау; **~ карандаши́ поостре́е** карандашларны очлырак итеп яңадан очлау

перечисле́ние *с* **1.** *см.* **перечи́слить; 2.** *бухг.* күчерелгəн акча

перечи́слить *сов.* **1.** *кого-что* [исемлəп] санап чыгу, барлап чыгу; **~ прису́тствующих** катнашучыларны [исемлəп] санап чыгу **2.** *кого-что* күчерү, чыгару; **~ в запа́с** запаска күчерү **3.** *что, бухг.* күчерү; **~ де́ньги на теку́щий счёт** акчаны агымдагы счётка күчерү

перечисля́ть *несов. см.* **перечи́слить**

перечи́стить *сов. что* **1.** (*всё, многое*) тазартып (чистартып) бетерү, чистартып чыгу **2.** (*заново*) яңадан чистарту, тагын бер кат тазарту

перечита́ть *сов. кого-что* **1.** (*заново*) яңадан укып чыгу, тагын бер кат уку **2.** (*всё, многое, всех, многих*) укып бетерү (чыгу)

перечи́тывать *несов. см.* **перечита́ть, перече́сть** II

пере́чить *несов. кому, разг.* каршы əйтү, сүз кайтару, карышып тору, кирелəнү, карулашу

перечища́ть *несов. см.* **переши́стить**

пе́речница *ж* борыч савыты

перечу́вствовать *сов. что* күпне хис итү, күпне кичерү, күпне тату, баштан күпне кичерү

перешагивать *несов. см.* **перешагну́ть**

перешагну́ть *сов. что, через что* атлап чыгу, атлап үтү, атлап аркылы чыгу; **~ [че́рез] поро́г** бусага аркылы атлап чыгу

перешвыря́ть *сов. что, разг.* ыргытып (атып) бетерү; **~ все дрова́ в сара́й** барлык утынны сарайга ыргытып бетерү

перешеек *м геогр.* муен, муентык

перешёптываться *несов.* пышылдашу, пышылдап сөйлəшү

перешиба́ть *несов. см.* **перешиби́ть**

перешиби́ть *сов. что, разг.* сугып (бəреп) сындыру, сугып өзү

перешива́ть *несов. см.* **переши́ть**

переши́вка *ж см.* **переши́ть**

переши́ть *сов. что* төзəтеп (яңадан) тегү; **~ пальто́** пальтоны төзəтеп тегү

перешнурова́ть *сов. что* яңадан (кабаттан) шнурлау

перешнурова́ть *несов. см.* **перешнурова́ть**

перешто́пать *сов. что* (*всё, многое*) барысын да тупчып чыгу, тупчып ямап бетерү

перештукату́ривать *несов. см.* **перештукату́рить**

перештукату́рить *сов. что* **1.** (*заново*) яңадан (кабаттан) штукатурлау **2.** (*всё, многое*) штукатурлап чыгу (бетерү)

перещеголя́ть *сов. кого-что, разг.* уздырып (арттырып) жибəрү, артык кылану; **~ кого-л. в остроу́мии** тапкыр сүзлəр əйтүдə *кемнəн дə булса* уздырып җибəрү

перещёлкать *сов. что, разг.* ярып (ватып ашап) бетерү; **~ все оре́хи** бөтен чикләвекләрне ватып ашап бетерү

перещу́пать *сов. кого-что* капшап чыгу, капшап карап чыгу; кармалап карап чыгу

перещу́пывать *несов. см.* **перещу́пать**

переэкзаменова́ть *сов. кого-что, разг.* **1.** (*заново*) яңадан имтихан алу, икенче кат имтихан алу **2.** (*всех, многих*) имтихан алып бетерү (чыгу)

переэкзаменова́ться *сов. разг.* имтиханны яңадан тапшыру, икенче кат имтихан тоту

переэкзамено́вка *ж* яңадан имтихан алу, икенче кат имтихан тапшыру

переэкзамено́вывать *несов. см.* **переэкзаменова́ть**

переэкзамено́вываться *несов.* **1.** *см.* **переэкзаменова́ться; 2.** *страд. от* **переэкзамено́вывать**

перигре́й *м астр.* перигей

пери́ла *только мн.* култыкса, рəшəткə; **~ ле́стницы** баскыч рəшəткəсе

пери́метр *м мат.* периметр

пери́на *ж* түшəк, ястык

пери́од *м* **1.** чор, вакыт, заман, дəвер; **ледniко́вый ~** бозлык дəвере; **послевое́нный ~** сугыштан соңгы чор; **инкубацио́нный ~** *мед.* инкубация чоры; **вегетацио́нный ~** *бот.* вегетация чоры **2.** *мат., физ.* период; **~ колеба́ния**

тирбәнү периоды; ~ **вращéния** әйләнү периоды 3. *грам.* период, тезем

периодизáция *ж* чорларга (дәверләргә) бүлү; ~ **всемúрной истóрии** бөтендөнья тарихын чорларга бүлү

периóдика *ж* вакытлы матбугат (*газета-журналлар*)

периодúческ||ий, -ая, -ое 1. вакыт-вакыт була торган, әледән-әле кабатланып тора торган, периодик; ~ **не при́ступы болéзни** авыруның вакыт-вакыт була торган өянәге 2. вакытлы, системалы чыга торган; ~ **ая печáть** вакытлы матбугат ♦ ~ **ая дробь** *мат.* периодик вакланма

периодúчность *ж* вакыт-вакыт кабатланып тору, әледән-әле булып тору, периодик рәвештә кабатланып тору; ~ **экономúческих спáдов и подъёмов** икътисадый чигенешләрнең һәм алга китешләрнең әледән-әле кабатланып торуы

периодúчный, -ая, -ое *см.* **периодúческий** I

перипети́я *ж книжн.* кискен борылыш, кискен үзгәреш (*берәр кешенең тормышында, язмышында яисә берәр вакыйгада*)

перископ *м* перископ (*оптик прибор*); ~ **подвóдной лóдки** су асты көймәсе перискобы

пéрист||ый, -ая, -ое 1. *зоол.* каурыйлы; ~**ые крúлья** каурыйлы канатлар 2. *бот.* каурыйсыман, канатсыман ♦ ~**ые облакá** каурыйсыман болытлар

перитони́т *м мед.* перитонит (*корсак ярысы ялкынсыну авыруы*)

периферúйн||ый, -ая, -ое периферия ...ы, перифериядәге, төбәкләрдәге; ~**ые вýзы** перифериядәге югары уку йортлары

периферúческ||ий, -ая, -ое периферик, үзәктән читтәге; ~**ая нéрвная систéма** периферик нерв системасы

периферúя *ж* периферия (*үзәктән читтәге урыннар, төбәкләрдәге оешмалар, учреждениеләр*)

перифрáз *м*, **перифрáза** *ж* перифраз (1. *лит. нинди дә булса бер сүзнең яисә тәгъбирнең мәгънәсен читләтеп аңлатып бирү, мәс. «нефть» диясе урында «кара алтын» дип алу* 2. *муз. башка бер автордан алынган музыкаль теманы үз вариацияләреңне, үз бизәкләреңне кушып эшкәртү*)

перифрази́ровать *сов., несов. кого-что, книжн.* перифразлау, перифраз ясау, икенче сүзләр белән әйтү, икенче төрле итеп әйтү

перл *м* 1. *уст.* энҗе, энҗе бөртеге 2. *перен. чего* асыл, җәүһәр, иң яхшысы, менә дигәне; ~**ы остроýмия** тапкыр сүз җәүһәрләре

перламýтр *м* перламутр (*бака кабыгының матур төс биреп тора торган эчке катламы*)

перламýтров||ый, -ая, -ое перламутр ...ы, перламутр ...

перлóвка *ж разг.* арпа ярмасы

перлóв||ый, -ая, -ое арпа ярмасыннан пешерелгән; ~ **ая кáша** арпа ярмасыннан пешерелгән ботка ♦ ~ **ая крупá** арпа ярмасы

перманéнт *м разг.* перманент (*чәч бөдрәләтүнең бер төре*)

перманéнтность *ж* даимилек, озлексезлек, перманентлык

перманéнтн||ый, -ая, -ое даими, өзлексез, перманент..., туктаусыз дәвам итә торган; ~**ое разви́тие** өзлексез үсеш

пермяки́ *мн.* пермяклар (*коми халкының бер өлешенең элекке исеме*)

пермя́цк||ий, -ая, -ое пермяк[лар] ...ы; ~**ие селéния** пермяк авыллары

перна́т||ый, -ая, -ое 1. канатлы, каурыйлы 2. *в знач. сущ.* ~**ые** *мн.* кошлар

перó *с* 1. каурый, йон, кош йоны; **гуси́ное** ~ каз каурые; **набúть подýшку** ~**м** мендәргә йон тутыру 2. (*для письма*) каләм 3. (*плавник рыбы*) канат, йөзгеч (*балыкларда*) 4. *разг.* кыяк (*яшел суганда һәм сарымсакта*)

перочи́нный, -ая, -ое: ~ **нож** пәке, кесә пәкесе

перпендикуля́р *м мат.* перпендикуляр; **опусти́ть** ~ перпендикуляр төшерү

перпендикуля́рн||ый, -ая, -ое перпендикуляр ...; ~**ые ли́нии** перпендикуляр сызыклар

перпе́туум-мо́биле *с нескл.* перпетуум-мобиле (*мәңгелек двигатель*)

перро́н *м* перрон

перро́нный, -ая, -ое перрон ...ы

перс *м* фарсы, иранлы

пе́рси *только мн. уст. поэт.* күкрәк, түш

персúдский, -ая, -ое фарсы ...ы, Иран ...ы; ~ **язы́к** фарсы теле

пе́рсик *м* шәфталу, шапталы, персик

пе́рсиков||ый, -ая, -ое шәфталу ...ы, персик ...ы; ~**ое варéнье** шәфталу вареньесы

персия́нка *ж* фарсы хатыны (кызы)

персóна *ж* 1. *ирон.* персона, дәрәҗәле кеше, олы шәхес, олы зат; **вáжная** ~ зур дәрәҗәле кеше 2. кеше; **обéд на дéсять персóн** ун кешелек аш

персонáж *м* персонаж (*әдәби әсәрдә катнашучы*)

персонáл *м* персонал (*бер учреждениедә, предприятиедә эшләүчеләр*); **медици́нский** ~ медицина персоналы

персонáльн||ый, -ая, -ое персональ, аерым, атап; ~**ое приглашéние** атап чакыру; ~**ая пéнсия** персональ пенсия

перспектúв||а *ж* 1. перспектива (*предметларның ераста яки якында булуларына карап картинада тиешле зурлыкта һәм ачыклыкта бирелүләре*) 2. күренеш, ерактан күренеш; **морскáя** ~**а** диңгез күренеше 3. *перен. обычно мн.* ~**ы** киләчәк, өмет, алдагы хәл, перспектива; **хорóшие** ~**ы на урожáй** игеннәр мул уңыш вәгъдә итәләр ♦ **в** ~**е** киләчәктә

перспектúвн||ый, -ая, -ое 1. перспектив; ~**ый план рабóты** перспектив эш планы 2. перспективалы, өметле; ~**ая рабóта** перспективалы эш

перст *м уст.* бармак, кул бармагы ♦ **одúн как** ~ япа-ялгыз, берүзе

пéрстень *м* йөзек, кашлы йөзек

пéрсы *мн.* фарсылар, иранлылар

пертурбáция *ж* 1. *книжн.* кинәт үзгәрү, кискен борылыш, чуалыш, буталыш, асты-өскә килү 2. *астр.* юл үзгәртү, юлдан тайпылу, борылыш (*күк җисемнәре хәрәкәтендә*)

перфокáрта *ж тех.* перфокарта

перфолéнта *ж тех.* перфолента

перфорáтор *м* перфоратор (1. *горн. тау токымнарын бораулау машинасы* 2. *кәгазьгә, кинолентага тишекләр тишкәләү приборы*)

перфорáционн||ый, -ая, -ое *тех.* перфорация ...ы, боралау ...ы, тишү ...ы; ~**ая машúна** перфорация машинасы

перфорáция *ж* 1. *см.* **перфори́ровать**; 2. *мед. см.* **прободéние**; 3. *тех., кино* тишекләр (*кино лентасы яки кәгазь читендәге тишекләр*)

перфори́рование *с см.* **перфори́ровать**

перфори́ровать *сов., несов. что* 1. *мед.* тишү, тишеп чыгару (*эчке органнарны*) 2. *горн.* тишү, бораулап тишү, перфоратор белән тишү 3. *тех., кино* тишкәләү, тишкәләп чыгу

пéрхоть *ж* кавык, баш кавыгы

перцóвка *ж* перцовка (*аракы*)

перцóв||ый, -ая, -ое борыч ...ы, борычлы; ~**ая настóйка** борыч тәнәтмәсе ♦ ~**ый плáстырь** борычлы пластырь

перчáтка *ж* перчатка ♦ **пéрвая** ~ *спорт.* беренче перчатка (*иң оста боксёр*)

пéрченый, -ая, -ое борычлы, борычланган

пéрчить *несов. что* борычлау, борыч салу (сибү)

першерóн *м* першерон (*авыр йөк аты токымы*)

першúть *несов. безл. разг.* [тамак төбе] кычыту, [тамак төбе] кымыржу, йөткерәсе килү, [тамак төбе] кытыкланып тору

пёс *м* эт; ата эт

пéсенка *ж уменьш. от* **пéсня** ♦ **егó** ~ **спéта** ≈ ашын ашаган, яшен яшәгән инде ул

пéсенник *м* (*сборник песен*) җыр китабы, җырлар җыентыгы

пéсенный, -ая, -ое җыр ...ы; ~ **жанр** җыр җанры

песéта *ж* песета (*Испаниядә акча берәмлеге*)

песéц *м* 1. *зоол.* ак төлке 2. (*мех*) ак төлке мехы; **голубóй** ~ күк ак төлке

пескáрь *м* капкорсак, ташбаш (*балык*)

песнопéние *с* 1. *церк.* дини җыр, мөнәҗәт 2. *уст.* шигырь, шигъри әсәр

песнь *ж уст.* 1. *см.* **пéсня**; 2. *лит.* җыр (*эпик поэманың аерым бүлеге*) ♦ **Песнь пéсней** Җырларның җыры (*бик зур әһәмияткә ия булган, күтәренке рухлы әдәби әсәр турында*)

пéсня *ж* җыр; **застóльная** ~ табын җыры

ПЕС-ПЕЧ

пе́со *с нескл.* песо (*Кубада һәм башка кайбер Латин Америкасы илләренда акча берәмлеге*)

пес||о́к *м* **1.** ком; **речно́й ~о́к** елга комы **2.** *мн.* **~ки́** ком чүле **3.** *разг.* песок, шикәр комы, ком шикәр ♦ **~о́к сы́плется** *из кого* комы коела (*бик карт кеше турында*)

песо́чн||ый, -ая, -ое **1.** ком ...ы; **~ые часы́** ком сәгате **2.** (*о цвете*) ком төсендәге **3.** *кул.* уалып тора торган камырдан пешерелгән; **~ое пиро́жное** уалып тора торган камырдан пешерелгән пирожный

пессими́зм *м* пессимизм, күңел төшенкелеге, өметсезлек, киләчәккә ышанычсыз карау

пессими́ст *м* пессимист, күңел төшенкелегенә бирелгән кеше, өметсезлеккә бирелгән кеше, киләчәккә ышанычсыз караучы

пессимисти́ческ||ий, -ая, -ое пессимистик, пессимистларча ...; **~ая филосо́фия** пессимистик философия; **~ие взгля́ды** пессимистларча карашлар

пессимисти́чный, -ая, -ое *см.* **пессимисти́ческий**

пест *м* киле сабы, килесап

пе́стик *м* **1.** *уменьш. от* **пест; 2.** *бот.* җимешлек

пе́стовать *несов. кого-что* **1.** *уст.* карау, багу; **~ ребёнка** бала карау **2.** *высок.* (*воспитывать*) кадерләп үстерү (тәрбияләү), тәрбияләп үстерү

пестре́||ть I *несов.* **1.** (*становиться пёстрым*) чуарлану, чуар төскә керү **2.** *чем, от чего* чуарлану, чуарланып тору; **луга́ ~ют цвета́ми** болын чәчәкләр белән чуарланып тора **3.** (*виднеться — о чём-л. пёстром*) чуарланып күренү, чүп-чуар булып үсеп утыру

пестр||е́ть II *несов.* **1.** күренү, күзгә ташлану, күзгә бәрелеп тору; **на стена́х ~я́т афи́ши** стеналарда афишалар күзгә бәрелеп тора **2.** *перен. чем* еш очрау, тулу, тулып яту; **статья́ ~и́т цита́тами** мәкалә цитаталар белән тулган **3.** *разг.* чуп-чуар булу, артык чуар булу, артык чуарланып тору; **мате́рия ~и́т** бу тукыма артык чуар

пестри́||ть *несов.* **1.** (*делать пёстрым*) *что* чуарлау **2.** *перен. чем* еш очрау, тулып яту; **письмо́ ~т оши́бками** хатта ялгышлар тулып ята **3.** *безл.* әлҗе-мөлҗе килү, чуарлану, чуп-чуар булып күренү; **в глаза́х ~ло от разноцве́тных огне́й** төрле төстәге утлардан күзләр әлҗе-мөлҗе килә иде

пестрота́ *ж прям., перен.* чуарлык, төрлелек; **~ окра́ски** буяуның чуарлыгы; **~ пу́блики** халыкның төрлелеге

пестротка́н||ый, -ая, -ое *текст.* чуар, төсле җепләрдән тукылган; **~ая ткань** чуар тукыма

пёстр||ый, -ая, -ое **1.** чуар, ала-кола; **~ая мате́рия** чуар тукыма **2.** *перен.* төрле, чуар; **~ый соста́в слу́шателей** тыңлаучыларның чуар составы

песцо́вый, -ая, -ое ак төлке ...ы; ак төлке [механнан эшләнгән]; **~ воротни́к** ак төлке яка

песча́ник *м* комташ, комлы таш

песча́ников||ый, -ая, -ое комташ ...ы; **~ые отложе́ния** комташ катламнары

песча́н||ый, -ая, -ое комлы, комсу; **~ая по́чва** комсу туфрак

песчи́нка *ж* ком бөртеге

пета́рда *ж* петарда (**1.** *электә: шартлаткыч снарядның бер төре* **2.** *тимер юл транспортында куркыныч була калганда поездны туктату сигналы биру өчен рельска салына торган махсус җайланма* **3.** *фейерверкның бер төре*)

пе́тельный, -ая, -ое элмәк ...ы; **~ крючо́к** элмәк каптырмасы

петúт *м полигр.* петит (*вак шрифт*)

петúция *ж* петиция (*югары органнар яки хөкүмәт башлыклары адресына күмәклән язылган утенеч, ялвару хаты*)

петли́ца *ж* **1.** (*петля*) элмәк **2.** (*нашивка*) петлица (*формалы киемнең якасына тегеп куела торган төсле тасма*)

пе́тл||я *ж* **1.** элмәк; **завяза́ть** *что-л.* **~ей** *берәр әйберне* элмәкләп бәйләү **2.** (*силок*) элмәк, буанак, кыл тозак **3.** (*на одежде*) элмәк; **обмета́ть ~и** элмәкләрне юрмәп чыгу **4.** [яссы] күгән, тимер тупса; **дверна́я ~я** ишек күгәне **5.** *мн.* **~и** *охот.* (*следы зверя*) эзләр ♦ **хоть в ~ю лезь** башны ташка орасы гына калды (*авыр хәлдә калу турында*)

петля́||ть *несов. разг.* бормалана-бормалана бару; урап-урап бару; **за́яц ~ет** куян урап-урап бара; **доро́га ~ет** юл бормалана-бормалана бара

петрогра́фия *ж* петрография (*геологиянең тау тыкымнарын өйрәнә торган бүлеге*)

петру́шка I *ж бот.* петрушка

петру́шка II **1.** *м* петрушка (*рус халык курчак театрында төп комик рольне башкаручы курчак*) **2.** *ж шутл.* ахмаклык, юләрлек, мәгънәсез бер нәрсә; **что за ~!** бу нинди ахмаклык бу!

петýх *м* **1.** әтәч **2.** *перен. разг.* сугыш чукмары, җәнҗалчы, әтәчләнергә яратучан кеше ♦ **инде́йский ~** ата күркә; **до ~о́в** (*просидеть*) таң әтәчләре кычкырганчы, төн ката утыру

пету́ший, ья, -ье *уст.* әтәч ...ы

петуши́н||ый, -ая, -ое **1.** әтәч[ләр] ...ы; **~ый гре́бень** әтәч кикриге; **~ые бои́** әтәчләр сугышы **2.** *перен.* бик тиз кабынып китүчән, бик тиз кызып китүчән, кыдрач; **~ый хара́ктер** кыдрач характер

петуши́||ться *несов. разг.* әтәчләнү, кукраю, очыну; **что ты ~шься?** нәрсә әтәчләнгән буласың?

петь *несов.* **1.** *что и без доп.* җырлау, көйләү; **~ пе́сню** җыр җырлау **2.** *кого-что* башкару, уйнау, җырлау; **~ [па́ртию] Оне́гина** Онегин партиясен башкару **3.** (*о птицах*) сайрау; (*о петухе*) кычкыру **4.** *кого-что, уст. высок.* данлау, мактап җырлау

пе́ться *несов.*: **не поётся** *кому* җырлыйсы килми

пехо́та *ж* пехота, җәяүле гаскәр

пехоти́нец *м* пехотачы, җәяүле гаскәри, пехота солдаты

пехо́тный, -ая, -ое пехота ...ы; җәяүле гаскәр ...ы; **~ офице́р** пехота офицеры

печа́лить *несов. кого-что* кайгыга салу (төшерү), хәсрәтләндерү, көендерү, хафаландыру

печа́литься *несов.* кайгыру, хәсрәтләнү, көенү, пошыну, сагышлану, хафалану

печа́ль *ж* кайгы, хәсрәт, көенеч, сагыш, ғамь ♦ **тебе́ что за ~?** сиңа ни эшең бар?

печа́льный, -ая, -ое **1.** кайгылы, хәсрәтле, сагышлы, моңлы; **~ го́лос** кайгылы тавыш **2.** аяныч, күңелсез, начар, алама; **~ слу́чай** аяныч хәл

печа́тание *с см.* **печа́тать; ~ книг** китап бастыру

печа́тать *несов.* **1.** *что* басу, бастыру, бастырып (басып) чыгару; **~ кни́гу** китап басып чыгару; **~ на пи́шущей маши́нке** язу машинкасында басу **2.** *кого-что* урнаштыру, бастыру, бастырып чыгару; **~ статью́ в журна́ле** журналда мәкаләләр бастырып чыгару **3.** *что, фото* кәгазьгә төшерү ♦ **~ шаг** аякларны каты басып атлау

печа́таться *несов.* **1.** [үз әсәрләреңне] бастыру, бастырып чыгару **2.** *страд. от* **печа́тать**

печа́тка *ж* (*напр. на кольце*) бәләкәй печать, бәләкәй мөһер

печа́тник *м* печатник (*полиграфия эшчесе*)

печа́тн||ый, -ая, -ое **1.** [китап] басу ...ы; **~ая маши́на** китап басу машинасы **2.** басылган, басылып чыккан; **~ый текст** басылган текст **3.** басма; **писа́ть ~ыми бу́квами** басма хәрефләр белән язу **4.** бизәкле; **~ый пря́ник** бизәкле пряник ♦ **~ый лист** *полигр.* басма табак (*китапның күләмен билгеләү берәмлеге*)

печа́т||ь *ж* **1.** печать, мөһер; **сургу́чная ~ь** сургуч печать; **удостове́рить по́дпись ~ью** имзаны печать басып раслау **2.** *перен. чего* эз, билге, тамга; **~ь го́ря на лице́** йөздәге кайгы билгесе **3.** [китап] басу, бастыру, басылу; **кни́га вы́шла из ~и** китап басылып чыкты **4.** матбугат; **День ~и** Матбугат көне; **свобо́да ~и** матбугат иреге

печене́ги *мн.* печенеглар, печенег халкы (*9-11 йөзләрдә Европаның көньяк-көнчыгышында күчеп йөргән борынгы төрки халыкларның берсе*)

печёнк||а *ж* **1.** бавыр; **паште́т из ~и** бавыр паштеты **2.** *прост. см.* **пе́чень; ~а боли́т** бавыр авырта **в ~ах сиде́ть** *у кого* ≈ теш корты булу

печёночный, -ая, -ое бавыр ...ы; **~ паште́т** бавыр паштеты

печён||ый, -ая, -ое пешкән, [сусыз] пешерелгән; **~ая карто́шка** сусыз пешерелгән бәрәңге

пе́чень *ж анат.* бавыр

печёнье *с* печенье

пе́чк||а *ж* мич; **истопи́ть ~у** мич ягып җибәрү

печни́к *м* миче, мич чыгаручы, мич салучы

печн||о́й, -а́я, -о́е мич ...ы; **~а́я заслóнка** мич капкачы; **~óе отоплéние** мич ягып җылыту

печу́рка *ж* бәләкәй мич, тимермич

печь I *несов.* **1.** *что* пешерү, салу; **~ пирóги** бәлеш пешерү **2.** *кого-что, во что и без доп.* кыздыру, пешерү, көйдерү, яндыру; **сóлнце печёт гóлову** кояш башны кыздыра

печь II *ж* мич; **рýсская ~** рус миче; **дóменная ~** домна миче

пéчься I *несов.* пешерелү, пешү, пешеп утыру (*мәс, мичтә*); кызыну, яну (*кояшта*); **картóфель печётся в золé** бәрәңге көлгә күмеп пешерелә

пéчься II *несов. о ком-чём* янып-көеп йөрү, кайгырту, хәстәрен күрү, хәстәрлек күрү; **он печётся тóлько о себé** гел үзе турында гына кайгырта

пешехóд *м* җәяүле, җәяү йөрүче

пешехóдн||ый, -ая, -ое **1.** җәяүлеләр ...ы; **~ый мост** җәяүлеләр күпере; **~ая тропúнка** җәяүлеләр сукмагы **2.** җәяүле; **~ое движéние** җәяүле хәрәкәт; **~ая прогýлка** җәяүле прогулка

пéш||ий, -ая, -ее **1.** (*идущий пешком*) җәяүле **2.** *воен.* җәяүлеләр ...ы; **~ий строй** җәяүлеләр строе ◆ **~им хóдом** җәяүләп

пéшка *ж* **1.** *шахм.* пешка **2.** *перен. прост.* буш кеше, дәрәҗәсе түбән кеше, курчак, пешка

пешкóм *нареч.* җәяү, җәяүләп, тәпитәпи, тәпиләп

пешня́ *ж* сөймән, боз тишкеч

пещéра *ж* тау тишеге, тау куышы, тау куышлыгы, мәгарә

пещéрный, -ая, -ое **1.** тау куышы ...ы, мәгарә ...ы; **~ ход** мәгарә юлы **2.** тау куышында яшәгән, мәгарәдә яшәгән; **~ человéк** тау куышында яшәгән кеше, борынгы кеше

пиала́ *ж* касә

пиани́но *с нескл.* пианино; **игрáть на ~** пианинода уйнау

пиани́ст *м* пианист, пианинода уйнаучы

пиани́стка *ж* пианистка, пианинода уйнаучы хатын (кыз)

пиа́но *нареч. муз.* пиано, акрын гына, салмак кына

пиа́стр *м* пиастр (*Төркиядә, Мисырда һәм башка кайбер илләрдә акча берәмлеге*)

пивна́я *ж* сыраханә

пивнóй, -а́я, -óе сыра ...ы; **~ бар** сыра бары

пи́во *с* сыра

пивовáр *м* сырачы, сыра кайнатучы (ясаучы)

пивовáрение *с* сыра кайнату (ясау)

пивовáренный, -ая, -ое сыра кайнату ...ы; **~ завóд** сыра кайнату заводы

пи́галица *ж* **1.** *зоол.* тәкәрлек (*кош*) **2.** *перен. разг.* карсак, тәбәнәк буйлы ябык кеше, кәрлә

пигмéй *м* **1.** пигмей (*тәбәнәк буйлы кеше*) **2.** *перен.* (*ничтожный человек*) түбән кеше, пигмей

пигмéнт *м* пигмент (*хайваннар һәм үсемлекләр организмында тукымага төс бирә торган буяу матдәсе*)

пигментáция *ж* пигментация, пигментлану, пигментлашу; **~ кóжи** тиренең пигментлануы

пигмéнтн||ый, -ая, -ое пигмент ...ы; **~ые клéтки** пигмент күзәнәкләре

пиджáк *м* пиджак

пиетéт *м книжн.* зур хөрмәт, зур ихтирам, кадер-хөрмәт

пижáма *ж* пижама

пижóн *м разг.* пижон, көяз (тәти) егет

пик 1. *м* пик (*тауның очлаеп килгән түбәсе, сөңге*) **2.** *м и в знач. неизм. прил.* пик (*берәр эштә, хәрәкәттә кыска вакытлы кискен күтәрелеш, иң кызу вакыт*); **часы́ ~** пик сәгате

пи́ка I *ж* сөңге

пи́к||а II *ж*: **в ~у** *кому, разг.* (*сделать что-л.*) ачу итеп, үч итеп

пикáнтн||ый, -ая, -ое **1.** кызыклы, кызыктыргыч, кызыксыну тудыра торган; **~ая нóвость** кызыклы яңалык **2.** мөлаем, сөйкемле; **~ая внéшность** мөлаем кыяфәт

пикáп *м* пикап (*йөк автомобиленең бер төре*)

пикé I *с нескл. ав.* пике (*самолётның борыны белән аска таба очуы*)

пикé II *с нескл.* пике (*киҗе-мамык тукыманың бер төре*)

пикéйн||ый, -ая, -ое пике ...ы, пике ..., пикедан тегелгән; **~ая рубáшка** пикедан тегелгән күлмәк

пикéт I *м* пикет (**1.** *зур булмаган сакчы отряд* **2.** *забастовка районында күзәтеп йөрүче эш ташлаган эшчеләр төркеме*)

пикéт II *м* пикет (**1.** *геод. съёмка вакытында берәр урынның югарылыгын билгеләү өчен алынган нокта* **2.** *геод. берәр урынның югарылыгын билгеләгәндә җиргә кагып куела торган номерлы казык* **3.** *ж.-д. тимер юл линияләрен улчәү берәмлеге; бер пикет 100 метрга тигез*)

пикети́ровать *несов. что* пикетлау (**1.** *кая да булса күзәтче-сакчылар кую* **2.** *нәрсәгә дә булса протест йөзеннән гадәттә хөкүмәт учреждениеләре алдына вәкилләр чыгару*)

пикéтчик *м* пикетчы (*пикетта катнашучы эш ташлаган кеше*)

пи́ки *мн. карт.* пики, карта

пики́рование *с см.* **пики́ровать**

пикирова́ть *сов., несов. ав.* пикега китү, пикировать итү

пики́роваться *несов. с кем* әйткәләшү, чәнечкеле (төртмә) сүзләр әйтешү

пикиро́вка I *ж см.* **пикирова́ть**

пикиро́вка II *ж см.* **пики́роваться**

пикиро́вщик *м ав.* пикировщик (*пикировать итә торган бомбардировщик*)

пикни́к *м* пикник (*бергәләп ял итү өчен шәһәр читенә, хозурга чыгу*)

пи́кн||уть *сов. разг.* **1.** *однокр.* чыелдап кую, чырылдап җибәрү **2.** (*возразить*) каршы дәшү, каршы әйтү ◆ **тóлько ~и!** тыныңны гына чыгарып кара!

пи́ков||ый, -ая, -ое *карт.* пики ...ы; карта ...ы; **~ая дáма** карта дамасы ◆ **~ое положéние** мөшкел хәл; **остáться при ~ом интересе** коры калу, уңышсызлыкка очрау, өметнең юкка чыгуы

пикри́нов||ый, -ая, -ое: **~ая кислотá** пикрин кислотасы (*артиллериядә кулланыла торган агулы шартлагыч матдә*)

пиктогрáмма *ж лингв.* пиктограмма (*борынгы сурәт язуында кулланылган шартлы рәсем*)

пиктографи́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* пиктография ...ы, пиктографик; **~ое письмó** пиктографик язу

пиктогрáфия *ж лингв.* пиктография (*сурәт язуы, рәсемнәр белән язу; хәрефләр белән язуга кадәр булган*)

пи́кша *ж* пикша (*балык*)

пилá *ж* пычкы; **дúсковая ~** түгәрәк пычкы; **лучкóвая ~** җәяле пычкы

пилá-ры́ба *ж* пычкы балык

пилён||ый, -ая, -ое кискәләнгән, киселгән, туралган; **~ые дровá** туралган утын ◆ **~ый сáхар** шакмаклы шикәр

пили́кать *несов. разг.* дырылдату, дыңгырдату, чыелдату; **~ на скри́пке** скрипканы чыелдату

пили́ть *несов.* **1.** *что* кисү, пычкы белән кисү, такта яру; **~ бревнó** бүрәнәне кисү **2.** *что* игәү, игәүләү; **~ детáль напúльником** игәү белән деталь игәүләү **3.** *перен. кого-что, разг.* йөдәтү, теңкәгә тию, колак итен ашау, игәүләү

пили́ться *несов.* **1.** киселү, пычкы белән киселү; **э́ти брёвна пи́лятся легкó** бу агач җиңел киселә **2.** *страд. от* **пили́ть** 1, 2

пи́лка *ж* **1.** *см.* **пили́ть** 1, 2; **2.** бәләкәй пычкы **3.** (*для ногтей*) тырнак игәве

пилорáма *ж* пилорама (*такта яру җайланмасы*)

пилóт *м* пилот, очучы

пилотáж *м ав.* пилотаж (*очу аппаратын идарә итү осталыгы*)

пилоти́рование *с см.* **пилоти́ровать**

пилоти́ровать *несов. что, ав.* идарә итү, йөртү; **~ самолёт** самолётны идарә итү

пилóтка *ж* пилотка

пи́льщик *м* пычкычы, такта яручы, утын кисүче

пилю́ля *ж* пилюля (*борчак дару*)

пиля́стра *ж архит.* пилястра (*бер ягы стенага кертеп эшләнгән дүрт кырлы багана, ярымколонна*)

пимы́ *мн.* **1.** (*меховые сапоги*) тире итек (*төньяк халыкларында*) **2.** (*валенки*) киез итек, пима

пинá́ть *несов. см.* **пнуть**

пинáться *несов. прост.* тибенү, тибешү

пингви́н *м* пингвин (*очмый торган коньяк поляр кошы*)

пинг-пóнг *м* пинг-понг (*өстәл теннисы*)

пинéтки *мн.* пинетка (*яшь балалар өчен йомшак олтанлы башмак*)

пинóк *м разг.* тибү, тибеп җибәрү; **дать пинкá** тибеп җибәрү

пинцéт *м* пинцет, эскәк

пи́нчер *м* пинчер (*эт токымы*)

пионéр I *м* **1.** пионер (*тикшерелмәгән өлкәгә беренче булып кучеп килүче*) **2.** *перен.* пионер, башлап җибәрүче, юл яручы (*нинди дә булса эшне беренче булып башлап җибәргән кеше*); **~ы естествознáния** табигать белеме пионерлары

пионе́р II *м* пионер; **ю́ный ~** яшь пионер

пионервожа́тая *ж см.* **пионервожа́тый**

пионервожа́тый *м* пионервожатый, пионерлар җитәкчесе

пионе́рия *ж собир. разг.* пионерлар

пионе́рка *ж* пионер кыз

пионерла́герь *м* пионер лагере

пионеротря́д *м* пионер отряды

пионе́рский, -ая, -ое пионер ...ы; **~ га́лстук** пионер галстугы; **~ салю́т** пионер салюты

пипе́тка *ж* пипетка, тамызгыч

пир *м* сый мәҗлесе, кунак мәҗлесе, күңел ачу мәҗлесе, туй ♦ **в чужо́м ~у́ похме́лье** ак эт бәласе кара эткә (*башкалар гаебе өчен зыян күрү*)

пирами́д||а *ж в разн. знач.* пирамида; **начерти́ть ~у** *мат.* пирамида сызу; **еги́петские ~ы** Мисыр пирамидалары; **~а ру́жей** *воен.* пирамида итеп куелган мылтыклар; **гимна́сты постро́или ~у** гимнастлар пирамида ясадылар

пирамида́льный, -ая, -ое пирамидаль, пирамидасыман, пирамида формалы; **~ то́поль** пирамидаль тополь

пира́т *м* пират, диңгез юлбасары ♦ **возду́шные ~ы** һава пиратлары (*тыныч шәһәрләрне һәм авылларны бомбага тотучы дошман очучылары*)

пира́тск||ий, -ая, -ое пират[лар] ...ы; **~ое су́дно** пиратлар судносы

пира́тство *с* пиратлык, диңгез юлбасарлыгы

пирова́ть *несов.* сый мәҗлесендә катнашу, кунак мәҗлесендә катнашу

пиро́г *м* бәккән, бәлеш, пирог; **~ с капу́стой** кәбестә бәккәне; **~ с мя́сом** итле бәлеш

пиро́га *ж* пирога (*агач кәүсәсеннән ясалган озын тар көймә, каек*)

пиро́жное *с* пирожный

пиро́ж||ный, -ая, -ое пирог ...ы, бәлеш ...ы, бәлешкә дигән, бәлеш пешерергә дигән; **~ая нача́инка** бәлеш эчлеге

пирож||о́к *м* бәләкәй пирог, бәккән; **~ки́ с капу́стой** кәбестә бәккәне

пироксили́н *м* пироксилин (*шартлагыч матдәнең бер төре*)

пиро́метр *м* пирометр (*югары температураларны үлчәү приборы*)

пиротéхник *м* пиротехник, пиротехника белгече

пиротéхника *ж* пиротехника (*техниканың яктырып янучы һәм шартлагыч составлар хәзерләү белән шөгыльләнә торган тармагы*)

пи́рров: ~а побе́да Пирр җинүе (*акланмасмык корбаннар бәрабәренә яулаган җиңү*)

пирс *м мор.* пирс (*суднолар туктау өчен эшләнгән корылма*)

пиру́шка *ж разг.* кечерәк сый мәҗлесе, зур булмаган кунак мәҗлесе

пируэ́т *м* пируэт (*танецта*)

пи́ршество *с* мул табынлы сый мәҗлесе

писа́ка *м, ж разг.* язучы кисәге, язучы аламасы (*талантсыз язучы турында*)

писа́ние *с* **1.** *см.* **писа́ть; 2.** *разг. ирон.* (*то, что написано*) язмалар, язу-сызу

писани́на *ж разг. см.* **писа́ние** 2

пи́сан||ый, -ая, -ое *разг.*: **~ая краса́вица** коеп куйгандай чибәр кыз (хатын); **~ый краса́вец** коеп куйгандай чибәр егет (ир); **говори́ть как по ~ому** шома сөйләү, теле телгә йокмау

пи́сарь *м* писер (*язу-сызу эшләрен алып баручы*); **ро́тный ~** рота писере

писа́тель *м* язучы, әдип

писа́тельница *ж* хатын-кыз язучы

писа́тельский, -ая, -ое язучылар (әдипләр) ...ы, язучылык (әдиплек) ...ы; **~ тала́нт** язучылык таланты

писа́ть *несов.* **1.** язу; **~ разбо́рчиво** ачык итеп язу **2.** *что и без доп.* язу, иҗат итү; **~ рома́н** роман язу **3.** *что, о комчём* язу, хәбәр итү; **в газе́тах пи́шут о после́дних собы́тиях** газеталарда соңгы көннәрдәге вакыйгалар турында язалар **4.** *кому* язу, мөрәҗәгать итү; **~ в вы́сшие инста́нции** югары инстанцияләргә мөрәҗәгать итү **5.** *что* рәсем ясау, сурәт[кә] төшерү, ясау; **~ портре́т** портрет ясау

писа́ться *несов.* язылу; **твёрдый знак в конце́ слов не пи́шется** катлылык билгесе сүз ахырында язылмый ♦ **сего́дня мне не пи́шется** бүген бер дә язасым килми

писе́ц *м уст.* күчереп язучы, күчерүче

писк *м* чыелдау, чинау, чыелдау тавышы

писклю́вый, -ая, -ое чыелдык, чәрелдек; чыелдаучан, елак; **~ го́лос** чәрелдек тавыш; **~ ребёнок** елак бала

писклю́ *м, ж прост. см.* **писку́н**

писклю́вый, -ая, -ое *разг. см.* **писклю́вый**

пи́скнуть *сов. однокр.* чыелдап кую, чәрелдәп кую, чинап кую

писку́н *м разг.* чыелдык, чәрелдек; елак

писку́нья *ж разг.* чыелдык хатын (кыз), чәрелдек хатын (кыз)

писсуа́р *м* писсуар (*бәдрәфтә сидек агу өчен куелган раковина*)

пистоле́т *м* пистолет; **~ -пулемёт** пистолет-пулемёт (*автомат рәвештә ата торган корал*)

пистоле́тный, -ая, -ое пистолет ...ы; **~ вы́стрел** пистолет ату тавышы

писто́н *м* пистон (**1.** *патронда, снарядта һ.б.ш. эченә шартлагыч матдә салынган кечкенә капсюль* **2.** *уенчык пистолетка куеп шартлату өчен махсус хәзерләнгән кәгазь кисәге* **3.** *муз.* тынлы музыка коралының клапаны)

писчебума́ж||ный, -ая, -ое **1.** кәгазь...; кәгазь ...ы; **~ое произво́дство** кәгазь җитештерү **2.** кәгазь...; кәгазь ...ы; язу-сызу әйберләре ...; **~ый магази́н** язу-сызу әйберләре магазины

пи́сч||ий, -ая, -ее язу ...ы; **~ая бума́га** язу кәгазе

письмена́ *только мн.* язу, язу тамгалары, хәрефләр; **дре́вние славя́нские ~** борынгы славян язуы

пи́сьменность *ж* **1.** язу, әлифба; **~ наро́дов Се́вера** Төньяк халыклары язуы **2.** язмалар, язма әдәбият; **древнеру́сская ~** борынгы рус язмалары

пи́сьменн||ый, -ая, -ое **1.** язу ...ы; **~ый прибо́р** язу приборы **2.** язма ...; **~ая рабо́та** язма эш

письм||о́ *с* **1.** хат, мәктүп; **написа́ть ~о́** хат язу **2.** язу, яза белү; **разли́чные спо́собы ~а́** язуның төрле ысуллары **3.** язу, әлифба, хәрефләр; **ара́бское ~о́** гарәп язуы

письмоводи́тель *м уст.* писер, язусызу эшләрен башкаручы

письмоно́сец *м* хат ташучы, хат таратучы, хатлар өләшеп йөрүче, почта йөртүче

пита́ние *с* **1.** *см.* **пита́ть** 1, 2, **пита́ться; 2.** азык, ризык; ашау, ашау-эчү; **моло́чное ~** сөт азыклары; **дието́ческое ~** диетик азыклар ашау **3.** туклану, тукланыш; **обще́ственное ~** җәмәгать тукланулары **4.** *спец.* тәэмин итү, туендыру; **~ котла́ водо́й** казанны су белән тәэмин итү

пита́тельность *ж* туклыклылык, туклыклы булу; **~ пи́щи** азыкның туклыклылыгы

пита́тельн||ый, -ая, -ое **1.** туклыклы, файдалы; **~ая пи́ща** туклыклы азык **2.** *спец.* туендыру ...ы; тукландыру ...ы; **~ый кла́пан** туендыру клапаны

пита́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*давать пищу, кормить*) тукландыру, туйдыру, ашату; **2.** *что* туендыру, тәэмин итү; **~ го́род электроэне́ргией** шәһәрне электр энергиясе белән тәэмин итү **3.** *перен. что* баглау, саклау, тоту; **~ наде́жду** өмет баглау; **~ дове́рие** ышаныч баглау; **~ зло́бу** ачу саклау, кинә тоту

пита́||ться *несов.* **1.** *кем-чем* ашау, туклану, ризыклану; **~ться фру́ктами** җиләк-җимеш белән туклану **2.** туену, туклану; **~ться в столо́вой** ашханәдә туклану **3.** *чем* тәэмин ителү, файдалану; **заво́д ~ется ме́стным углём** завод җирле күмердән файдалана

пите́йн||ый -ая, -ое *уст.*: **~ое заведе́ние** аракы кибете

питека́нтроп *м* питекантроп (*борынгы заманнарда яшәгән маймылсыман кеше*)

пито́м||ец *м чей, кого-чего, книжн.* тәрбияләнүче, тәрбия алучы, тәрбияләнгән, тәрбияләнеп чыккан [кеше]; **~ец университе́та** университетта тәрбияләнгән кеше; **~цы комсомо́ла** комсомолда тәрбия алганнар

пито́мник *м* питомник (*усемлек һәм хайваннарны устерү урыны*)

пито́н *м* питон (*зур елан*)

пить *несов.* эчү; **~ во́ду** су эчү; **~ запо́ем** баш күтәрми эчү (*исерткеч эчемлекләрне*) ♦ **как ~ дать** ничшиксез, ничсүзсез, менә күр дә тор; **~ кровь** *чью* канын эчү (*җәфалау, эксплуатацияләү*)

питьё *с* **1.** *см.* **пить; 2.** эчемлек; **вку́сное ~** тәмле эчемлек

питьев||о́й, -а́я, -о́е эчәргә ярый торган, эчәргә яраклы; **~а́я вода́** эчәргә яраклы су ♦ **~а́я со́да** чәй содасы

пиха́ть *несов. кого-что, разг.* **1.** этү, төртү, эткәләү, төрткәләү; **~** *кого-л.*

локтя́ми *кемне дә булса* терсәкләр белән төрткәләү **2.** тыгу, [тыгызлап] тутыру; **~ ве́щи в чемода́н** әйберләрне чемоданга тыгу

пиха́ться *несов. разг.* этешү, төртешү, этенү, төртенү

пихну́ть *сов. однокр. кого-что* **1.** (*толкнуть*) этеп җибәрү, төртеп җибәрү **2.** (*засунуть*) тыгып кую, [тыгызлап] тутырып кую

пи́хта *ж* ак чыршы

пи́хтов||ый, -ая, -ое ак чыршы ...ы; **~ая смола́** ак чыршы сагызы

пи́чкать *несов. кого-что чем, разг.* **1.** көчләп (иркесезләп) ашату, кирәгеннән артык ашату, тыгындыру; **~ ребёнка сла́достями** балага татлы әйберләрне кирәгеннән артык ашату **2.** *перен.* юк-бар нәрсә белән баш[ын] катыру; **~ нену́жными зна́ниями** кирәксез белемнәр белән баш катыру

пичу́га, пичу́жка *ж* кошчык, кошкай

пи́шущ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **писа́ть**; **2.** язу ...ы; **~ая маши́нка** язу машинкасы

пи́ща *ж* **1.** аш, ашамлык, азык, ризык, аш-су, азык-төлек, нигъмәт, тәгам; **мясна́я ~а** ит азыклары; **расти́тельная ~а** үсемлек ашлары **2.** *перен.* азык; **духо́вная ~а** рухи азык; **э́то ~а для ли́шних разгово́ров** һәртерле кирәкмәгән сөйләнүләргә азык бу ♦ **дава́ть ~у** *чему* сылтау булу, сәбәп булу

пища́ль *ж уст.* пищаль (*борынгы Россиядә туп яки авыр мылтык*)

пища́||ть *несов.* **1.** чыелдау, чикылдау, чәрелдәү, чинау; **птенцы́ ~т** кош балалары чәрелдиләр **2.** *что и без доп., разг.* чыелдап сөйләү, чыелдык тавыш белән сөйләү

пищеблО́к *м* пищеблок (*җәмәгать тукланулы предприятиесе*)

пищеваре́ни||е *с* аш кайнату, аш сеңү, аш сеңдерү; **проце́сс ~я** аш кайнату процессы; **о́рганы ~я** аш кайнату органнары

пищевари́тельн||ый, -ая, -ое аш кайнату ...ы, аш сеңдерү ...ы; **~ые о́рганы** аш кайнату органнары

пищево́д *м анат.* үнәч, җен

пищев||о́й, -ая, -о́е **1.** азык ...ы; **~ы́е проду́кты** азык продуктлары **2.** азык-төлек ...ы, азык-төлек җитештерү ...ы; **~а́я промы́шленность** азык-төлек промышленносте

пи́щик *м* сыбызгы (**1.** *кош аулаучылар сыбызгысы* **2.** *тынлы музыка коралларында тавыш чыгару пластинкасы*)

пия́вк||а *ж* **1.** сөлек; **ста́вить ~и** сөлек салу **2.** *перен.* рәхимсез кеше, кан эчкеч кеше, зобани

плав: **на ~у́** *спец.* су өстендә чакта, йөзеп барганда (*суднолар турында әйтелә*)

пла́вание *с* **1.** *см.* **пла́вать**; **2.** сәяхәт, сәфәр, ил гизү (*пароходта, корабльдә*); **отпра́виться в ~** сәяхәткә чыгып китү

пла́вательный, -ая, -ое йөзү ...ы; **~ бассе́йн** йөзү бассейны

пла́ва||ть *несов.* **1.** йөзү, йөзеп йөрү; **~ть в ре́чке** елгада йөзеп йөрү **2.** батмау, йөзеп йөрү; **де́рево в воде́ ~ет** агач суда батмый **3.** (*служить на судне*) хезмәт итү (*пароходта*) **4.** *перен. разг.* йөзү, сай йөзү, буталу; **~ть на экза́мене** имтиханда йөзү

плави́льник *м тех.* эреткеч (*металл эретү приборы*)

плави́льный, -ая, -ое *тех.* эретү ...ы, металл эретә торган; **~ цех** эретү цехы

плави́льня *ж тех.* эретү бинасы, металл эретү бинасы

плави́льщик *м* металл эретүче, эретүче эшче

пла́вить *несов. что* эретү; **~ мета́лл** металл эретү

пла́вит||ься *несов.* **1.** эрү; **о́лово в огне́ ~ся** аккургаш утта эри **2.** *страд. от* **пла́вить**

пла́вка *ж* **1.** *см.* **пла́вить**; **~ мета́лла** металл эретү **2.** [бер] эретем, бер эретүдән чыккан металл; **полу́чена пе́рвая ~ чугуна́** чуенның беренче эретеме алынды

пла́вки *только мн.* плавки (*су коенганда киелә торган кыска трусик*)

пла́вкий, -ая, -ое эрүчән, тиз эри торган; **~ мета́лл** тиз эри торган металл

пла́вленый, -ая, -ое: **~ сыр** йомшак сыр

пла́вни *только мн.* камышлы яр, уйсу яр

плавни́к *м* йөзгеч, канат (*балыкларда һәм су хайваннарында*)

пла́вность *ж* салмаклык, талгынлык; **~ ре́чи** сөйләмнең салмаклыгы; **~ движе́ний** хәрәкәтләрнең салмаклыгы

пла́вн||ый, -ая, -ое салмак, талгын; **~ая похо́дка** салмак йөреш

плавунец́ *м зоол.* йөзгәләк (*су коңгызы*)

плаву́честь *ж* йөзүчәнлек, йөзәргә сәләтле булу, йөзә алу; **~ су́дна** судноның йөзүчәнлеге

плаву́чий, -ая, -ее йөзмә, йөзеп йөри торган; **~ док** йөзмә док; **~ лёд** йөзеп йори торган боз

плагиа́т *м* плагиат, әдәби караклык (*бәрәр кеше язган әсәрне үзләштереп, үзеннекеме итеп бастыру*)

плагиа́тор *м* плагиатор, әдәбият карагы, әдәби караклык белән шөгыльләнүче

пла́зма *ж биол., физ.* плазма

плазмати́ческ||ий, -ая, -ое *биол.* плазмалы, плазмадан тора торган, плазматик; **~ое вещество́ кле́тки** күзәнәктәге плазматик матдә

пла́зменн||ый, -ая, -ое *физ.* плазматик; **~ая плёнка** плазматик яры

пла́кальщица *ж* яслатучы, ялланган елаучы (*электә: мәет озатканда елап бару өчен махсус ялланган кеше*)

плака́т *м* плакат

плакати́ст *м* плакатчы, плакатчы художник

плака́тн||ый, -ая, -ое плакат ...ы; **~ая мастерска́я** плакат мастерское

пла́ка||ть *несов. прям., перен.* елау, сыктау, яшь түгү, балавыз сыгу ♦ **~ли де́нежки** акча җилгә очты; **~ть в жиле́тку** *шутл.* мескенләнү, бәхетсезлектен зарлану

пла́каться *несов. разг.* зарлану, сыкрану, елау; **~ на свою́ судьбу́** үз язмышыннан зарлану

пла́кса *м, ж разг.* елак, елак кеше, күп елый торган кеше

плакси́вый, -ая, -ое елак, күп елый торган, гел еламсырап тора торган, еш елаучан; **~ ребёнок** елак бала; **~ го́лос** елак тавыш.

плаку́ч||ий, -ая, -ее: **~ая и́ва** бөдрә тал, еламсар тал; **~ая берёза** бөдрә каен, еламсар каен

пламене||ть *несов.* ялкынлану; кызыл булып күренү; **~ет вечёрняя заря́** кичке шәфәкъ ялкынланып тора

пла́менн||ый, -ая, -ое **1.** ялкынланып торган, балкып торган, уттай кызыл; **~ый зака́т** ялкынланып торган шәфәкъ **2.** *перен. высок.* ялкынлы, кайнар; **~ый приве́т** ялкынлы сәлам; **~ая речь** ялкынлы речь

пла́мень *м уст. см.* **пла́мя**

пла́мя *с прям., перен.* ялкын; **~ костра́** учак ялкыны; **~ войны́** сугыш ялкыны; **~ гне́ва** ачу ялкыны

план *м в разн. знач.* план; **снять ~ ме́стности** урынның планын төшереп алу; **пятиле́тний ~** бишьеллык план; **госуда́рственный ~** дәүләт планы; **~ы экономи́ческого и социа́льного разви́тия** экономик һәм социаль үсеш планнары; **рабо́тать по ~у** план буенча эшләү; **~ де́йствий** хәрәкәт планы; **~ докла́да** докладның планы; **на пере́днем ~е** алгы планда; **дать лицо́ кру́пным ~ом** йөзне эре планда бирү; **в теорети́ческом ~е** теоретик планда

планёр *м* планёр (*моторсыз оча торган аппарат*)

планери́зм *м* планеризм (*планёрда очу, планёр спорты белән шөгыльләну*)

планери́ст *м* планёрчы, планёрда очучы

планери́стка *м* планёрчы хатын (кыз)

планёрный, -ая, -ое планёр ...ы; **~ спорт** планёр спорты

плане́та *ж* планета

планета́рий *м* планетарий (**1.** *планеталарның һәм башка яктырткычларның хәрәкәтен күрсәтә торган прибор* **2.** *шул прибор ярдәмендә планеталар хәрәкәтен күрсәтә торган махсус бина*)

плане́тн||ый, -ая, -ое планета[лар] ...ы; **~ая систе́ма** планеталар системасы

планетове́дение *с* планеталар турындагы фән (*астрономиянең планеталарны өйрәнә торган булеге*)

планиме́трия *м мат.* планиметрия (*геометриянең бер булеге*)

плани́рование I *с см.* **плани́ровать** I

плани́рование II *с см.* **плани́ровать** II

плани́р||овать I *несов.* салмак кына очып түбәнәя бару, акрынлап түбәнәю; **самолёт ~ует** самолёт акрынлап түбәнәя

плани́ровать II *несов. что* **1.** планлаштыру, план төзү, план сызу; **~ произво́дство** производствоны планлаштыру **2.** планга кертү; **~ постро́йку** *чего-л. берәр нәрсә* төзүне планга кертү **3.** планлаштыру, ниятләү; **я плани́рую пое́хать на куро́рт** курортка баруны планлаштырам

ПЛА-ПЛА

планиро́вка *ж см.* **плани́ровать** II 1, 2

планиро́вочн||ый, -ая, -ое планлаштыру ...ы; **~ые рабо́ты** планлаштыру эшләре

планиро́вщик *м* планлаштыручы, план төзүче

пла́нка *ж* юка тар такта, планка

планкто́н *м биол.* планктон (*диңгезләрдә һәм елгаларда яши торган вак терек организмнар*)

плановиќ *м* плановик (*производство планнары төзү буенча эшләүче белгеч*)

пла́новость *ж* планлылык, планга нигезләнгән булу, план нигезендә алып барылу; **~ социалисти́ческого хозя́йства** социалистик хуҗалыкның план нигезендә алып барылуы

пла́нов||ый, -ая, -ое **1.** планлы, план нигезендә алып барыла торган; **~ое хозя́йство** планлы хуҗалык **2.** план ...ы, план төзү ...ы; **~ый отде́л** план төзү бүлеге; **~ая коми́ссия** план комиссиясе

планоме́рность *ж* планлылык, планлы рәвештә; **~ разви́тия социалисти́ческого хозя́йства** социалистик хуҗалыкның планлы рәвештә үсүе

планоме́рн||ый, -ая, -ое планлы, план буенча эш итә торган, планлы рәвештә ...; **~ое разви́тие наро́дного хозя́йства** халык хуҗалыгының планлы рәвештә үсүе

планта́тор *м* плантатор, плантация хуҗасы

планта́торск||ий, -ая, -ое плантатор[лар] ...ы; **~ие владе́ния** плантатор биләмәләре

плантацио́нн||ый, -ая, -ое плантация ...ы; плантациядә үстерелә торган; **~ое хозя́йство** плантация хуҗалыгы; **~ый чай** плантациядә үстерелә торган чәй

планта́ция *ж* плантация (**1.** *үзенә аерым тәрбия сорый торган үсемлекләр, мәс. мамык, тәмәке, чәй, шикәр чөгендере чәчелгән җир участогы* **2.** *колониаль илләрдә махсус культуралар игү белән шөгыльләнә торган эре хуҗалык*)

планше́т *м* планшет (**1.** *карталар салып йөртү өчен тышы утә куренмәле итеп эшләнгән яссы сумка* **2.** *геод. өстенә карта беркетелеп куела торган такта яки катыргы*)

планше́тка *ж разг. см.* **планше́т**

пласт *м прям., перен.* катлау, катлам; **~ по́чвы** туфрак катламы; **ра́зные ~ы́ населе́ния** халыкның төрле катлаулары

пласта́ть *несов. что* **1.** телгәләү, катламлау, катламнарга аеру; **~ дёрн** кәсне катламнарга аеру **2.** (*потрошить рыбу*) ярып эчен алу

пла́стика *ж* пластика (**1.** *иск. сынлы сурәтләр ясау сәнгате, мәс. скульптура* **2.** *ритмик тән хәрәкәтләре ясау осталыгы* **3.** *сындагы, хәрәкәттәге матурлык, нәфислек*)

пла́стики *мн.* пластик массалар

пла́стиков||ый, -ая, -ое пластик ...; **~ая плёнка** пластик плёнка

пластили́н *м* пластилин

пластили́нов||ый, -ая, -ое пластилин ...; пластилин ...ы, пластилиннан ясалган; **~ые фигу́рки звере́й** пластилиннан ясалган җәнлек сыннары

пласти́на *ж* пластина; **желе́зная ~** тимер пластина

пласти́нк||а *ж* **1.** *см.* **пласти́на**; **2.** *в разн. знач.* пластинка; **долгоигра́ющая ~ а** озак уйный торган пластинка; **прояви́ть ~у** *фото* пластинканы ачыгайту

пласти́ночный, -ая, -ое пластинкалы; **~ фотоаппара́т** пластинкалы фотоаппарат

пласти́нчат||ый, -ая, -ое пластинкалы; **~ые грибы́** *бот.* пластинкалы гөмбәләр

пласти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** пластик, сыгылмалы, ритмик; **~ие движе́ния** сыгылмалы хәрәкәтләр **2.** үзле, уалмаучан, сынмый торган, пластик; **~ая ма́сса** пластик масса, пластмасса, үзле масса ♦ **~ая опера́ция** *мед.* пластик операция

пласти́чность *ж* **1.** сыгылмалылык, нәфислек, зифалык; **~ движе́ний** хәрәкәтләрнең сыгылмалылыгы **2.** үзлелек, йомшаклык; **~ раскалённого желе́за** кыздырылган тимернең үзлелеге

пласти́чн||ый, -ая, -ое **1.** салмак, нәфис, зифа, матур; **~ый та́нец** салмак бию **2.** *см.* **пласти́ческий** 2

пластма́сс||а *ж* пластмасса; **изде́лия из ~ы** пластмассадан ясалган әйберләр

пластма́ссов||ый, -ая, -ое пластмасса ...; пластмассадан эшләнгән; **~ая посу́да** пластмассадан эшләнгән савыт-саба

пластова́ть *несов. см.* **пласта́ть**

пласту́н *м* пластун (*җәяуле казак, гаскәри*)

пласту́нский, -ая, -ое: **по́лзать по-пласту́нски** түш белән шуышу; башны калкытмыйча, терсәкләргә таянып шуышу

пла́стырь *м* пластырь (*ярага яки шешкән урынга ябыштырыла торган дарулы тукыма*)

пла́та *ж* түләү, хак, бәя, әҗер; **входна́я ~** керү бәясе; **за́работная ~** эш хакы; **~ за услу́ги** хезмәт күрсәтүләр өчен түләү

плата́н *м* платан, чинар агачы

плата́новый, -ая, -ое платан ...ы, чинар агачы ..ы; **~ лист** платан яфрагы

платёж *м* **1.** *см.* **плати́ть; 2.** түләнә торган акча, түләү акчасы, түләү; **кру́пный ~** зур суммалы түләү акчасы; **нало́женным ~о́м** түләп алынмалы итеп

платёжеспосо́бность *ж* түли алучылык, түли алу сәләте, түләргә сәләтле булу

платёжеспосо́бн||ый, -ая, -ое түли ала торган, түләргә сәләтле булган, түләргә хәленнән килә торган; **~ое предприя́тие** түләргә сәләтле булган предприятие

платёжн||ый, -ая, -ое түләү ...ы; бурыч түләү ...ы; **~ая ве́домость** түләү ведомосте; **~ый бала́нс** түләү балансы; **~ая спосо́бность** түләү сәләте

пла́тельн||ый, -ая, -ое күлмәклек ..., күлмәк ...ы; **~ая ткань** күлмәклек тукыма

плате́льщик *м* түләүче; **~ нало́гов** налог түләүче

плате́льщица *ж* түләүче хатын(кыз)

пла́тина *ж* платина, агалтын

платини́ровать *сов., несов., что, тех.* платина йөгертү

пла́тиновый, -ая, -ое платина ...; платина ...ы, агалтын ...ы, платинадан ясалган, агалтыннан ясалган; **~ пе́рстень** платина йөзек

плати́ть *несов.* **1.** *что* түләү; **~ за услу́ги** хезмәт күрсәткән өчен түләү; **~ долги́** бурыч түләү **2.** *перен. чем за что* җавап бирү, кайтару, түләү; **~ добро́м за добро́** яхшылык эшләүчегә яхшылык белән җавап кайтару

пла́тн||ый, -ая, -ое түләүле, акчалы, акча түләнә торган; **~ый вход** түләүле керү; **~ая поликли́ника** түләүле поликлиника

плато́ *с нескл.* плато, яссы таулык

плато́к *м* яулык; **носово́й ~** кулъяулык

платони́ческ||ий, -ая, -ое **1.** җенси дәртлелек катнашмаган; саф рухи, платоник; **~ая любо́вь** саф рухи мәхәббәт **2.** практик максатларны күздә тотмаган, абстракт; **~ие мечты́** практик максатларны күздә тотмаган хыяллар

плато́чный, -ая, -ое яулык ...ы; яулыклык ...; **~ матери́ал** яулыклык материал

платфо́рм||а *ж в разн. знач.* платформа ; **по́езд останови́лся у ~ы** поезд платформа янында туктады; **теорети́ческая ~а** теоретик платформа; **грузи́ть маши́ны на ~ы** машиналарны платформаларга төяү

пла́тье *с* **1.** күлмәк; **шёлковое ~** ефәк күлмәк **2.** *собир.* кием, өс киеме, кием-салым; **ве́рхнее ~** тышкы кием (*пальто, тун һ.б.ш.*)

платьев||о́й, -а́я, -о́е күлмәклек; **~ые тка́ни** күлмәклек тукымалар

платян||о́й, -а́я, -о́е кием ... ы, кием-салым ...ы; **~о́й шкаф** кием шкафы; **~а́я щётка** кием щёткасы

плау́н *м* плаун (*абагасыманнарга керә торган споралы үсемлек*)

плафо́н *м* плафон (*асылмалы абажур*)

пла́ха *ж* **1.** ярка (*урталай ярылган бүрәнә кискәсе*) **2.** плаха (*электә: үлем җәзасына хөкем ителгән кешеләрнең башларын чабып өзә торган тумран*)

плац *м воен.* мәйдан, плац (*хәрби парадлар һәм хәрби өйрәнүләр үткәру өчен билгеләнгән махсус урын*)

плацда́рм *м* плацдарм (**1.** *сугыш операцияләре хәзерләнә һәм җәелдерелә торган урын, территория, сугыш мәйданы* **2.** *перен. берәр нәрсәне башлап җибәрү өчен алдан курелгән хәзерлек, башлангыч пункт*)

плаце́нта *ж анат.* (*у женщины*) соңгылык; (*у самок животных*) чүп

плацка́рта *ж* плацкарт

плацка́ртный, -ая, -ое плацкарт ..., плацкартлы; **~ ваго́н** плацкартлы вагон

плач *м* 1. *см.* **пла́кать; гро́мкий ~** кычкырып елау 2. (*обрядовая песня*) (*на похоронах*) матәм жыры, озату жыры; (*на свадьбе*) туй жыры

плаче́вность *ж* аянычлык, көенечлек, кызганыч булу; **~ положе́ния** хәлнең аянычлыгы

плаче́вн||ый, -ая, -ое 1. (*скорбный, тоскливый*) кызганыч, көенечле, жан әрнеткеч, еларлык; 2. аяныч[лы], көенечле, начар; **~ое положе́ние** аяныч хәл 3. начар, бик кечкенә; **~ый результа́т** начар нәтиҗә

пла́чущий, -ая, -ее 1. *прич. от* **пла́кать**; 2. еламсыраган, елак; **~ го́лос** еламсыраган тавыш

пла́шка *ж* 1. (*деревянная пластинка*) яссы агач кисәге, ярка 2. плашка (*резьба ясау коралы*)

плашкоу́т *м мор.* плашкоут (*яссы төпле зур көймә*)

плашмя́ *нареч.* яссы (ялпак) ягы белән, жәенке ягы белән; **уда́рить ша́шкой ~** кылычның яссы ягы белән сугу; **упа́сть ~** йөзтүбән (чалкан) егылу

плащ *м* плащ

плащев||о́й, -а́я, -о́е плащлык ..., плащ тегүгә китә торган; **~а́я ткань** плащлык тукыма

плащ-пала́тка *ж* плащ-палатка

плебе́й *м* плебей (1. *борынгы Римда: политик хокукы булмаган түбән сыйныф кешесе* 2. *уст. буржуаз-дворян жәмгыяттә: эксплуатацияләнүче сыйныф кешеләрен кимсетеп әйтү сүзе*)

плебе́йск||ий, -ая, -ое плебей ...ы, плебейлар ...ы; плебейларча ...; **~ие привы́чки** плебей гадәтләре

плебисци́т *м* плебисцит (*бөтен халыкның тавыш бирүе, халык карамагына кую, бөтен халык фикерен җыйнау*)

плева́ *ж* яры, пәрдә, карындык (*хайван яки үсемлек организмында*)

плева́тельница *ж* төкерек савыты

плева́ть *несов.* 1. төкерү 2. *перен. на кого-что, прост.* төкереп карау, әһәмият бирмәү, ис китмәү, игътибар итмәү; **~ он хоте́л на ва́ши замеча́ния** сезнең күрсәтмәләргә ул төкереп кенә карый ♦ **~ в потоло́к** түшәмгә төкереп яту (*бернәрсә дә эшләми вакыт үткәру*)

плева́ться *несов.* төкеренү, төкерү

пле́вел *м* күлчә, тиле бодай (*чүп үлән*)

плевó́к *м* төкерек ♦ **плевка́ не сто́ит** *кто-что, прост.* сукыр бер тиен дә тормый

пле́вра *ж анат.* плевра, үпкә сүрүе (пәрдәсе)

плеври́т *м мед.* плеврит

плёв||ый, -ая, -ое: **~ое де́ло** *прост.* әһәмиятсез эш, бик жиңел, ансат эш

плед *м* плед (*калын шәл, җылы йон шәл*)

плексигла́с *м спец.* плексиглас (*органик пыяла*)

племенн||о́й, -а́я, -о́е 1. кабилә ...ы; **~а́я вражда́** кабилә дошманлыгы; кабиләләр арасындагы дошманлык 2. нәселле, токымлы, нәсел ...ы; **~о́й бык** нәсел үгезе; **~о́й скот** нәселле терлек

плем||я́ *с* 1. кабилә, кавем; **кочевы́е ~ена́** күчмә кабиләләр 2. *перен. уст.* халык, милләт 3. *перен. высок.* буын, токым, нәсел; **молодо́е ~я** яшь токымы ♦ **на ~я́** *спец.* нәселгә; **оста́вить бычка́ на ~я́** үгезне нәселгә калдыру

племя́нник *м* бертуганның улы

племя́нница *ж* бертуганның кызы

плен *м прям., перен.* әсирлек, токтынлык, плен; **взять в ~** әсирлеккә алу; **быть в ~ý** токтынлыкта булу; **в ~ý предрассу́дков** хорафатлар токтынлыгында

плена́рн||ый, -ая, -ое тулы, гомуми, пленар; **~ое заседа́ние** пленар утырыш

плени́тельность *ж* гажәп матур булу, сокландыргыч булу, таң калдырырдай булу

плени́тельный, -ая, -ое гажәп матур, сокландыргыч, хәйран калдырырлык, таң калдырырлык; **~ го́лос** гажәп матур тавыш

плени́ть *сов. кого-что* 1. әсирлеккә төшерү, пленга алу; **~ вра́жескую а́рмию** дошман армиясен әсирлеккә төшерү 2. *перен.* сокландыру, таңга калдыру, күңелне биләп алу, әсир итү; **~ своéй красото́й** чибәрлеге белән әсир итү

плени́ться *сов. кем-чем* соклану, таңга калу, хәйран калу, әсир булу; **~ чьей-л. красото́й** *берәр кешенең* чибәрлеген күреп хәйран калу

плёнк||а *ж* 1. элпә, яры, пәрдә; **вода́ покры́лась то́нкой ~ой льда** су өсте юка гына боз пәрдәсе белән капланган 2. *фото, кино* плёнка; **прояви́ть ~у** плёнканы ачыгайту; **засня́ть на ~у** плёнкага төшереп алу

пле́нник *м* әсир, токын

пле́нница *ж* әсир хатын (кыз)

пле́нный, -ая, -ое 1. пленга төшкән, әсир, токынлыктагы; **~ солда́т** әсир солдат 2. *в знач. сущ. м см.* **пле́нник**

плёночный, -ая, -ое плёнкалы; **~ фотоаппара́т** плёнкалы фотоаппарат

пле́нум *м* пленум

пленя́ть *несов. см.* **плени́ть** 2

пленя́ться *несов.* 1. *см.* **плени́ться**; 2. *страд. от* **пленя́ть**

плёс *м* плёс (1. *елга-күлләрнең ике утрау арасындагы киң жире* 2. *елганың пароходлар йөрү өчен уңай өлеше*)

пле́сень *ж* күгәрек, күксе

плеск *м* чупылдау, чупылдаган тавыш, чулт иткән тавыш; су чайпалуы; **~ волн** дулкыннар чупылдавы; **~ вёсел** ишкәкләр чупылдавы

плеска́ние *с см.* **плеска́ть, плеска́ться**

плеска́ть *несов.* 1. чупылдау, чайпалу; **пле́щут во́лны** дулкыннар чайпала 2. *на кого-что, чем* чәчрәтү, су чәчрәтү, сибү; **~ водо́й в лицо́** биткә су чәчрәтү 3. *что. разг.* чайкалдырып (чайпалдырып) түгү; **~ во́ду на́ пол** суны чайпалдырып идәнгә түгү 4. жилфердәү, чайкалу; **фла́ги пле́щут** байраклар жилферди

плеска́ться *несов.* 1. чайпалу, чайпалып тавыш чыгару, чупылдау; **во́лны пле́щутся о бе́рег** дулкыннар ярга бәрелеп чупылдыйлар 2. чупылдашу, су чәчрәтешү, су сибешү; **де́ти пле́щутся в реке́** балалар елгада су чәчрәтешәләр 3. *перен.* жилфердәү, чайкалу; **фла́ги пле́щутся** флаглар жилферди

пле́сневеть *несов.* күксү, күгәрү; **хлеб от сы́рости стал ~** юешлектән икмәк күкси башлаган

плесну́ть *сов. однокр. от* **плеска́ть** 1, 2, 3

пле||сти́ *несов. что* 1. үрү, үреп ясау; бәйләү; **~сти́ кружева́** челтәр бәйләү; **~сти́ корзи́ну** кәрҗин үрү 2. *перен.* кору; куптару, китереп чыгару; **~сти́ интри́гу** интрига кору 3. *перен. разг.* юкбар сөйләү, сафсата сату, тузга язмаганны сөйләү; **что ты там ~тёшь?** нәрсә син анда сафсата сатасың?

плести́сь *несов.* 1. *разг.* сөйрәлү, сөйрәлеп бару, авырлык белән бару; **~ в хвосте́** *прям., перен.* койрыкта сөйрәлеп бару 2. *страд. от* **плести́**

плете́ние *с* 1. *см.* **плести́** 1, 2; 2. (*изделие*) үреп ясалган әйбер, үрелмә 3. (*способ соединения*) үрү, бәйләү; **ме́лкое ~** вак итеп бәйләү

плетёнка *ж разг.* (*плетёная корзина, сумка и т.п.*) үреп ясалган әйбер, бәйләп эшләнгән әйбер (*мәс. читән, кәрҗин, челтәр*)

плетёный, -ая, -ое үреп ясалган, үрелгән, үрмә; **~ по́яс** үрелгән билбау

плетёнь *м* читән

плётка *ж см.* **плеть** 1

плеть *ж* 1. камчы 2. үрелмә сабак, сабак; **~ ты́квы** кабак сабагы ♦ **~ю о́буха не перешибёшь** *посл.* ≈ борын белән боз тишеп булмый; башны орудан таш ярылмый

плечев||о́й, -а́я, -о́е иңбаш ...ы. кулбаш ...ы; **~а́я кость** кулбаш сөяге; **~о́й по́яс** *анат.* кулбаш поясы

пле́чик||о *с* 1. *уменьш.-ласк. от* **плечо́** 1; 2. иңсә (*хатын-кызлар һәм балалар күлмәгендә иңбашка киелә торган тасма*) 3. *мн.* **~и** *разг.* (*вешалка*) кием элгеч, элгеч

плечи́стый, -ая, -ое киң жилкәле; **~ па́рень** киң жилкәле егет

плеч||о́ *с* 1. иңбаш, кулбаш, жилкә; **нести́** *что-л.* **на ~é** *берәр әйберне* иңбашка салып алып бару; **пожима́ть ~а́ми** иңбашларын сикертеп кую (*гаҗәпләну, ис китү*) 2. *тех.* иңсә; **~о́ рычага́** рычаг иңсәсе ♦ **вы́нести (вы́везти) на свои́х ~а́х** үз жилкәңдә алып бару (*эшне берүзең үтәп чыгу*); **не по ~ý** көч житми, хәлдән килми; **~о́м к ~ý** иңне иңгә терәп (*бердәм рәвештә*); **с плеч доло́й** *что* өстән төшү, йөк булып тормау; **с чужо́го ~а́** (*об одежде*) кеше киеме, кешедән калган кием

плеши́веть *несов.* пеләшләнү, чәч коелу, йон коелу

плеши́вость *ж* пеләшлек

плеши́вый, -ая, -ое пеләш, пеләш башлы, ялтыр башлы

плеши́на *ж* 1. (*на шерсти, мехе*) пеләш урын, йоны иегән урын, чәче коелган урын, йоны коелган 2. (*место, лишённое растительности*) буш урын, такыр калган урын (*кырда, урманда*)

плешь *ж* (*лысина*) пеләш

плея́да *ж книжн.* плеяда (*бер ук юнәлештә эш күрсәтеп дан казанган бер төркем кешеләр*); **~ революцио́неров** революционерлар плеядасы

пли *межд. воен.* пли, атарга, ут ачарга (*команда*)

плинтус *м* плинтус (**1.** *идән белән стена тоташкан урындагы ярыкны каплау өчен куела торган планка* **2.** *бер ягы корылманың тыш ягында аскы өлештәге чыгынты*)

плиссе́ **1.** *с нескл.* плиссе, бөрмә (*материягә махсус ясалган сырлар*) **2.** *прил. нескл.* бөрмәле; **воротничо́к ~** бөрмәле яка

плиссирова́ть *несов. что* бөрмәләү, плиссе ясау

плиссиро́вка *ж* **1.** *см.* **плиссирова́ть**; **2.** *см.* **плиссе́** 1

плита́ *ж в разн.знач.* плитә; **мра́морная ~** мәрмәр плитә; **га́зовая ~** газ плитәсе

пли́тка *ж* **1.** *уменьш. от* **плита́**; **2.** плитка; **~ шокола́да** бер плитка шоколад **3.** плитка, электр плиткасы

плитня́к *м* катламлы таш, катлам-катлам булып аерыла торган таш, плиткалы таш; **огра́да из ~а́** плиткалы таштан эшләнгән койма

пли́точный, -ая, -ое такта ..., плитә ...; такта рәвешендәге, плиткалы; **~ пол** плитә идән; **~ чай** такта чәй; **~ шокола́д** плиткалы шоколад

плов *м* пылау

пловец́ *м* йөзүче, йөзә белүче

пловчи́ха *ж* йөзүче хатын (кыз)

плод *м* **1.** җимеш, орлык; **съедо́бные ~ы́** ашарга яраклы җимешләр **2.** (*зародыш детёныша*) яралгы, карындагы бала **3.** *перен. чего* нәтиҗә, җимеш; **~ы́ многоле́тнего труда́** күпьеллык хезмәт җимешләре

плоди́ть *несов. прям., перен. кого-что* тудыру, үрчетү; **~ щеня́т** көчекләр үрчетү

плоди́ться *несов. прям., перен.* үрчү, арту, күбәю, ишәю; **кро́лики бы́стро плоди́тся** йорт куяннары тиз үрчиләр

пло́дн||ый, -ая, -ое *биол.* **1.** аталанган; **~ое я́йцо** аталанган йомырка **2.** җимешле, җимеш бирә торган, токым бирә торган; **~ая ви́шня** җимеш бирә торган чия

плодо- *кушма сүзләрнең «җимеш» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **плодообразова́ние** җимеш хасил булу; **плодопито́мник** җимеш питомнигы

плодови́тость *ж* **1.** җимешлелек, җимешне мул бирүчәнлек; **~ расте́ния** үсемлекнең җимешне мул бирүчәнлеге **2.** (*способность быстро размножаться*) үрчемлелек, үрчемне күп бирүчәнлек **3.** *перен.* күп иҗат итүчәнлек

плодови́тый, -ая, -ое **1.** (*о растениях*) җимешле, җимешне мул бирә торган **2.** (*о людях, животных*) үрчемле, үрчемне күп бирә торган, тиз үрчи торган **3.** *перен.* күп әсәрләр бирүче, күп иҗат итүче; **~ писа́тель** күп әсәрләр бирүче язучы

плодово́дство *с* җимеш үстерүчелек, җиләк-җимеш үстерү, җимешчелек

плодово́дческий, -ая, -ое җимеш үстерү[челек] ...ы, җиләк-җимеш үстерү ...ы, җимешчелек ...ы; **~ совхо́з** җимеш үстерү совхозы

плодо́в||ый, -ая, -ое **1.** җимеш ...ы, җимеш бирә торган; **~ые дере́вья** җимеш агачлары **2.** җимештән хәзерләнгән (ясалган), җиләк-җимеш ...ы; **~ые консе́рвы** җиләк-җимеш консервлары

плодоно́жка *ж бот.* җимеш сабы, җимеш сабагы

плодоноси́ть *несов.* җимеш бирү, җимеш бирергә сәләтле булу

плодоно́с||ный, -ая, -ое җимешле, җимеш бирә торган; **~ые расте́ния** җимеш бирә торган үсемлекләр

плодоноше́ние *с см.* **плодоноси́ть**

плодоовощно́й, -а́я, -о́е җимеш-яшелчә ...ы, җимеш-яшелчә үстерә торган; **~ магази́н** җимеш-яшелчә кибете; **~ колхо́з** җимеш-яшелчә үстерә торган колхоз

плодоро́дие *с* уңдырыш, уңдырышлылык, уңыш бирүчәнлек, уңыш бирү; **~ по́чвы** туфракның уңдырышлылыгы

плодоро́дн||ый, -ая, -ое уңдырышлы, уңдыручан, мул уңыш бирүчән; **~ая по́чва** уңдырышлы туфрак

плодосбо́р *м* җимеш җыю, җимеш җыйнау

плодотво́рность *ж* нәтиҗәлелек, уңышлылык, нәтиҗәле булу

плодотво́рный, -ая, -ое нәтиҗәле, уңышлы, җимешле; **~ труд** нәтиҗәле хезмәт

плодохрани́лище *с* җимеш саклау урыны (бинасы)

плодоя́годн||ый, -ая, -ое җиләк-җимеш ...ы, җиләк-җимештән хәзерләнгән (ясалган); **~ое вино́** җиләк-җимеш аракысы; **~ые консе́рвы** җиләк-җимештән хәзерләнгән консервлар

пло́мб||а *ж в разн. знач.* пломба; **наложи́ть ~у** пломба салу (*мәс. бикле ишеккә*); **положи́ть ~у** пломба белән ямау (*тешне*)

пломби́р *м* пломбир (*морожный*)

пломбирова́ние *с см.* **пломбирова́ть**

пломбиро́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пломбирова́ть**; **2.** пломбаланган, ямалган; **~ые зу́бы** пломбаланган тешләр

пломбирова́ть *несов. что* **1.** пломбалау, пломба сугу (салу), пломба белән печатьләү; **~ това́ры** товарларга пломба сугу; **~ваго́н** вагонны пломбалау **2.** ямау, пломбалау, пломба кую; **~ зу́бы** тешләргә пломба кую

пломбиро́вка *ж см.* **пломбирова́ть**

пло́ск||ий, -ая, -ое **1.** яссы, ялпак, тигез, такыр; **~ая кры́ша** яссы түбә **2.** җәенке, җәйпәк, сай; **~ая таре́лка** сай тәлинкә **3.** *перен.* тупас, кызыксыз, үткенлеге булмаган, буш; **~ая шу́тка** кызыксыз мәзәк

плоско- *кушма сүзләрнең «яссы» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **плосковёрхий** яссы өсле; **плоскозу́бый** яссы тешле

плоского́рье *с* яссы тау, яссы таулык

плоскогру́дый, -ая, -ое яссы (такта) күкрәкле

плоскогу́бцы *только мн.* каргаборын, үрдәкборын

плоскодо́нка *ж* яссы төпле кәймә

плоскодо́нн||ый, -ая, -ое яссы төпле; **~ая ло́дка** *см.* **плоскодо́нка**

плоскосто́пие *с мед.* яссы табанлылык, җәенке табан, җәйпәк табан

пло́скост||ь *ж* **1.** *мат.* яссылык; **пересече́ние ~е́й** яссылыкларның кисешүе **2.** *перен.* караш ноктасы, юнәлеш, план, өлкә, сфера; **рассмотре́ть вопро́с в друго́й ~и** мәсәләне башка юнәлештә тикшерү (*мәсьәләгә башкачарак якын килү*) **3.** *ав.* (*крыло самолёта*) самолёт канаты ♦ **кати́ться (ска́тываться) по наклонно́й ~и** түбән таба тәгәрәү

плот *м* сал

плотва́ *ж* чабак (*балык*)

плоти́на *ж* буа, бөя, плотина; **бетóнная ~** бетон плотина

плоти́нный, -ая, -ое плотина ...ы; **~ шлюз** плотина шлюзы

пло́тник *м* балта остасы, плотник

пло́тничать *несов.* балта остасы булып эшләү, плотник булып эшләү; балта эшендә эшләү

пло́тническ||ий, -ая, -ое балта оста [-лар]ы ...ы; балта осталыгы ...ы; **~ий инструме́нт** балта остасы инструменты; **~ое ремесло́** балта остасы һөнәре

пло́тнич||ий, -ья, -ье балта оста [-лар]ы ...ы; балта осталыгы ...ы; **~ья арте́ль** балта осталары артеле; **~ье де́ло** балта осталыгы эше

пло́тничн||ый, -ая, -ое балта ...ы, балта осталыгы ...ы; **~ые рабо́ты** балта эшләре

пло́тно *нареч.* **1.** тыгыз, тыгыз итеп, тыгызлап; **~ утрамбова́ть грунт** җирне тыгызлап таптау (төю) **2.** янәшә үк китереп, бик якын китереп, терәп; **приста́вить шкаф ~ к стене́** шкафны стенага терәп үк кую **3.** нык итеп, ныгытып; **~ закры́ть** дверь ишекне ныгытып ябу **4.** *разг.* бик яхшылап, бик шәп итеп, туйганчы; **я ~ пое́л** мин бик шәп итеп ашап алдым

пло́тность *ж* **1.** *физ.* тыгызлык; **~ вещества́** матдәнең тыгызлыгы **2.** калынлык, тыгызлык, ныклык; **~ тка́ни** тукыманың тыгызлыгы **3.** (*телосложения*) тулылык, тыгыз төнлелек, базыклык ♦ **~ населе́ния** халыкның тыгызлыгы

пло́тн||ый, -ая, -ое **1.** тыгыз, куе; **~ая ма́сса** куе масса; **~ый дым** куе төтен **2.** калын, тыгыз, нык; **~ая ткань** тыгыз тукыма **3.** тулы, тыгыз (таза) тәнле, ныкча, базык; **~ый мужчи́на** тыгыз тәнле ир кеше **4.** *разг.* туклыклы, туйдыра торган, мул [итеп хәзерләнгән]; **~ый за́втрак** мул итеп хәзерләнгән иртәнге аш

плотвод́ *м спец. см.* **плотого́н**

плотовщи́к *м* **1.** салчы, сал бәйләүче, сал агызучы **2.** (*работающий на переправе*) су аркылы чыгаручы (*сал белән*)

плотого́н *м* салчы, сал куучы, сал агызучы

плотоя́дность *ж* **1.** ерткычлык, ит белән туенучылык **2.** *перен.* җенси теләк булу, хайвани теләк булу

плотоя́дн||ый, -ая, -ое **1.** ерткыч, ит белән туенучы; **~ый зверь** ерткыч җанвар **2.** *перен.* җенси хис белән ..., хайвани теләк белән..., күзләрне майландырып ...; **~ая улы́бка** җенси хис белән елмаю

пло́тск||ий, -ая, -ое *уст.* женси, бәдәни, бәдән ...ы; **~ие жела́ния** бәдәни теләкләр

плот||ь *ж уст.* тән, гәүдә, җисем, бәдән ♦ **~ь и кровь** туган балам, йөрәк парәм; **~ью от ~и** *кого, высок.* үз каны, үз баласы

пло́хо *нареч.* **1.** начар, яман, алама; **~ обраща́ться** *с кем-л. кем белән* дә булса начар мөгамәлә итү **2.** *в знач. сказ. безл. кому* начар, авыр; **ему́ ~** аның хәле авыр ♦ **~ лежи́т** күренеп ята, җыеп куелмаган

плох||о́й, -а́я, -о́е *в разн. знач.* начар, яман, алама, койты, хәрти, кәй; **~о́й челове́к** яман кеше; **~о́й таба́к** начар тәмәке; **~а́я оде́жда** алама кием; **~а́я привы́чка** алама гадәт; **~о́й това́р** койты товар; **~а́я пого́да** начар һава; ♦ **на него́ ~а́я наде́жда** аңа ышанырга ярамый; **больно́й о́чень плох** авыруның хәле бик авыр

пло́шка *ж* **1.** *прост.* (*сосуд*) кәнди, кечкенә сай савыт **2.** (*для освещения*) шәм савыты

площа́дка *ж* **1.** кечкенә мәйдан, мәйданчык; **спорти́вная ~** спорт мәйданчыгы; **ста́ртовая ~** старт мәйданчыгы **2.** площадка (*вагонның алгы һәм арткы өлеше*); **пере́дняя ~ трамва́я** трамвайның алгы площадкасы

площадн||о́й, -а́я, -о́е тупас, әдәпсез, эшәке; **~а́я брань** тупас сүгенү сүзләре

пло́щадь *ж в разн. знач.* мәйдан; йөззурлык; **Кра́сная ~** Кызыл мәйдан; **посевна́я ~** чәчү мәйданы; **~ треуго́льника** *мат.* өчпочмакның йөззурлыгы; **жила́я ~** торак мәйданы

плуг *м* сабан; **тра́кторный ~** трактор сабаны

плугово́й, -а́я, -о́е сабан ...ы; **~ ле́мех** сабан төрәне

плу́жн||ый, -ая, -ое сабан ...ы; сабан белән ...; **~ая обрабо́тка земли́** җирне сабан белән эшкәртү

плут *м* **1.** (*обманщик*) алдакчы **2.** (*хитрец*) хәйләкәр

плута́ние *с см.* **плута́ть**

плута́ть *несов. разг.* адашып йөрү, юлдан язып йөрү; **~ по ле́су** урманда адашып йөрү

плу́тни *только мн. разг.* хәйлә, алдау, мәкер

плутова́тость *ж* хәйләкәрлек, алдашучанлык, мутлык

плутова́тый, -ая, -ое **1.** хәйләкәр, алдакчы, мут; **~ челове́к** мут кеше **2.** хәйләле; **~ взгляд** хәйләле караш

плутова́ть *несов. разг.* хәйләләү, алдау, алдашу, хәрәмләшү; **~ при игре́ в ка́рты** кәрт уенында хәрәмләшү

плутовка *м см.* **плут**

плутовск||о́й, -а́я, -о́е **1.** хәйләле, мәкерле, алдаулы, алдакчыларга хас [булган]; **~ие приёмы** алдакчыларга хас булган алымнар **2.** хәйләле, хәйлә белдерә торган; **~о́й взгляд** хәйләле караш

плутовство́ *с* **1.** (*обман*) алдау, алдашу, ялган **2.** (*хитрость*) хәйлә, мәкер, мутлык

плутокра́тия *ж книжн.* плутократия (*сәяси хакимият тулысы белән бай сыйныфлар кулында булган дәүләт төзелеше*)

плыву́н *м* сулы лай катлавы (*туфрак астындагы*)

плыть *несов.* **1.** йөзү, йөзеп бару, йөзеп килү; **~ про́тив тече́ния** агымга каршы йөзү **2.** агу, агып бару, агып килү; **по реке́ плыву́т бре́вна** елга буйлап бүрәнәләр агып бара **3.** утырып бару, йөрү, бару; **~ на теплохо́де** теплоходка утырып бару **4.** *перен.* йөзү, агылу; **луна́ плывёт по не́бу** күктә ай йөзә; **ту́чи плыву́т** болытлар агыла **5.** *перен.* йөзгәндәй булып күренү; **всё плывёт пе́ред глаза́ми** күзгә бөтен нәрсә йөзгәндәй булып күренә

плюга́вый, -ая, -ое *прост.* килбәтсез, шыксыз, сөйкемсез

плю́нуть *сов. однокр. см.* **плева́ть** ♦ **раз ~** *кому, прост.* берни тормый, бик ансат (*эшләве, башкаруы*); **~ не́куда (не́где)** *прост.* шыгрым тулы, энә төртерлек тә урын юк

плюрали́зм плюрализм; **плюрали́зм мне́ний** фикерләр төрлелеге

плюс *м* **1.** *мат.* (*знак*) плюс, кушу билгесе **2.** *нескл. мат.* кушу, плюс; **два ~ три равня́ется пяти́** икегә өчне кушсаң биш була **3.** *перен. разг.* плюс, өстенлек, артыклык, уңай як, файда; **э́тот прое́кт име́ет мно́го ~ов** бу проектның уңай яклары күп **4.** *в знач. союза разг.* өстәвенә, шуның өстенә; **он у́чится, ~ ещё вся́кие нагру́зки** үзе укый, өстәвенә тагын әллә нинди өстәмә эшләр дә йөкләгәннәр үзенә **5.** плюс; **на со́лнце ~ де́сять [гра́дусов]** кояшта плюс ун градус

плюсна́ *ж анат.* табан

плюснев||о́й, -а́я, -о́е *анат.* табан ... ы; **~ые ко́сти** табан сөякләре

плю́хаться *несов. см.* **плю́хнуться**

плю́хнуться *сов. прост.* лап итеп утыру (егылу), шап итеп егылу, лач итеп барып төшү; **~ в грязь** лач итеп пычракка барып төшү

плюш *м* хәтфә, плюш

плю́шев||ый, -ая, -ое плюш ..., хәтфә ..., плюш (хәтфә) белән тышланган; **~ый воротни́к** плюш яка;

плю́шка *ж* күмәч

плющ *м* чормавык, үрмәле гөл

плю́щить *несов. что* яссылау, чүкеп яссылау, юкарту, җәю; **~ желе́зо** тимерне чүкеп яссылау

пляж *м* пляж; **песча́ный ~** комлы пляж

пля́жный, -ая, -ое пляж ...ы, пляжда кия торган; **~ костю́м** пляжда кия торган костюм

пляс *м разг. см.* **плеса́ть**; **пусти́ться в ~** бии башлау

плеса́ть *несов.* **1.** *что и без доп.* бию; **~ вприся́дку** чүгә-чүгә бию **2.** *перен. разг.* биешү; **стре́лки на прибо́рах пля́шут** приборларның уклары биешәләр ♦ **~ под ду́дку** *чью-л. кемнең дә булса* кубызына бию

пля́ска *ж* **1.** *см.* **плеса́ть; 2.** (*танец*) бию

пля́сов||о́й, -а́я, -о́е **1.** бию ...ы; **~а́я му́зыка** бию музыкасы **2.** *в знач. сущ.* **~а́я** *ж* бию көе

пляcу́н *м разг.* биюче, оста биюче

пляcу́нья *ж разг.* биюче хатын (кыз)

пневма́тика *ж* пневматик механизмнар (әйберләр)

пневмати́ческий, -ая, -ое пневматик, кысылган һава көче белән эшли торган; **~ насо́с** пневматик насос

пневмони́я *ж мед.* пневмония, үпкә ялкынсыныу

пнуть *сов. кого-что, прост.* тибү, тибеп жибәрү

по *предлог* **1.** *с дат.п.* (*при обознач. предмета, места на поверхности к-рого происходит действие*) ...га; **хло́пнуть по спине́** җилкәгә сугу; **уда́рить по столу́** өстәлгә бәрү; **расста́вить кни́ги по по́лкам** китапларны киштәләргә урнаштырып чыгу **2.** *с дат.п.* (*при обознач. места, предмета, в границах к-рого происходит действие*) ...дан, буйлап; **идти́ по доро́ге** юлдан бару; **гуля́ть по го́роду** шәһәр буйлап сәйран кылып йөрү **3.** *с дат.п.* (*в направлении чего-л., следуя чему-л.*) уңаена, белән; **гла́дить по ше́рсти** йон уңаена сыпыру; **плыть по тече́нию** агым уңаена йөзү; **идти́ по следа́м зве́ря** җәнлекнең эзе белән бару **4.** *с дат.п.* (*о местах, к-рые неоднократно посещаются*) ...дан ...га; **ходи́ть по теа́трам** театрдан театрга йөрү **5.** *с дат.п.* ...ны; **скуча́ть по де́тям** балаларны сагыну; **тоска́ по ро́дине** ватанны юксыну **6.** *с дат.п.* буенча, ягыннан; **чемпио́н по ша́хматам** шахмат буенча чемпион; **специали́ст по не́фти** нефть буенча белгеч; **учи́тель по профе́ссии** профессиясе ягыннан укытучы; **ста́рший по во́зрасту** яшь ягыннан өлкәне; **ро́дственник по ма́тери** әни ягыннан кардәш **7.** *с дат.п.* (*в соответствии с чем-л., согласно чему-л.*) буенча, нигезендә, ...га карап; **рабо́тать по пла́ну** план буенча эшләү; **де́йствовать по зако́ну** закон нигезендә эш итү; **суди́ть по вне́шности** тышкы кыяфәткә карап фикер йөртү **8.** *с дат.п.* ...ча; **отвеча́ть по уста́ву** уставча жавап бирү; **оде́т по мо́де** модача киенгән **9.** *с дат.п.* (*вследствие, в результате*) аркасында, сәбәпле; **ошиби́ться по рассе́янности** хәтерсезлек аркасында ялгышу; **он не прие́хал в срок по боле́зни** авыру сәбәпле вакытында килә алмаган **10.** *с дат.п.* (*при указ. на предмет, посредством к-рого совершается действие*) белән, аркылы, аша, ...дан; **посла́ть по по́чте** почта белән жибәрү; **переда́ть по ра́дио** радио аша тапшыру; **говори́ть по телефо́ну**

телефоннан сөйләшү **11.** *с дат.п.* (*при указ. на меру времени, срок*) буе, буена; **не писа́ть по месяца́м** айлар буе хат язмау; **я не видал его́ по це́лым неде́лям** аны атналар буе күрми тора идем **12.** *с дат.п.* (*при* обознач. *отрезка времени, в течение к-рого регулярно совершается действие*) ...ларын; **по вечера́м** кичләрен **13.** *с дат.п.* ...лап; **клева́ть по зёрнышку** бөртекләп чүпләү; **плати́ть по часа́м** сәгатьләп түләү **14.** *с дат.п.* ...ар; **занима́ться по ча́су в день** көненә берәр сәгать эшләү **15.** *с вин.п.* кадәр, хәтле, тикле, тиңентен; **стоя́ть по по́яс в воде́** билгә кадәр су эчендә тору; **по коле́но** тез тиңентен: **прочита́ть с пе́рвой по деся́тую главу́** беренче бүлектән унынчы бүлеккә хәтле уку; **по сей день** шушы көнгә тикле **16.** *с вин.п. прост.* ...га; **сходи́ть по́ воду** суга барып килү; **идти́ по я́годы** жиләк җыярга бару **17.** *с дат., вин.п.* (*в сочет. с числ. при обознач. количества*), ...арлап, ...шарлап; **по́ два** икешәрләп; **по́ три** өчәрләп; **по четы́ре** дүртәрләп; **по пяти́** бишәрләп; **по шести́** алтышарлап; **по восьми́** сигезәрләп; **по девяти́** тугызарлап **18.** *с предл.п.* ...дан соң; ...гач; **по истече́нии сро́ка** срок үткәннән соң; **по оконча́нии рабо́ты** эш беткәннән соң ◆ **по го́рло за́нят** эш муеннан (*бик күп*); **по душе́** күнелгә ошый; **по мне** миңа калса (килгәндә)

по- *приставка* **1.** *фигыль ясауда кулланылып, түбәндәге чаралар ярдәмендә бирелә*: 1) *«алу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **покра́сить** буяп алу; **попе́ть** җырлап алу; **пола́комиться** сыйланып алу; 2) *«китү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **полете́ть** очып китү; **поле́зть** менеп китү; 3) *«башлау» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **поду́ть** исә башлау; **побежа́ть** йөгерә башлау; 4) *«бетерү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **попря́тать** яшереп бетерү; 5) *кабатлаулы фигыльләр белән килгәндә, «...гала» кушымчасы ярдәмендә, мәс.* **покри́кивать** кычкыргалау; **позва́нивать** шалтыраткалау; **попива́ть** эчкәләү; 6) *«сирәк-мирәк», «ара-тирә», «әледән-әле» кебек парлы рәвешләр ярдәмендә, мәс.* **поку́ривать** сирәк-мирәк [тәмәке] тарту; **поста́нывать** әледән-әле ыңгырашу; 7) *кайбер приставкалы фигыльләрнең бары төп фигылен генә тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **позелене́ть** яшелләнү; **побуре́ть** көрәнләнү **2.** *сыйфат, рәвеш, исем ясауда кулланылып, түбәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителә*: 1) *«...лап» кушымчасы ярдәмендә, мәс.* **постране́чный** битләп; **почасово́й** сәгатьләп; 2) *«соңгы» дигән сыйфат ярдәмендә, мәс.* **пооктя́брьский** октябрьдан соңгы; **порефо́рменный** реформадан соңгы; **посме́ртный** үлгәннән соңгы; 3) *«буендагы» дигән сыйфат ярдәмендә, мәс.* **погрpreа́ничный** чик буендагы; **пово́лжский** Идел буендагы; **помо́рский** диңгез буендагы; 4) *чагыштыру дәрәҗәсен белдерүче «...рак» кушымчасы ярдәмендә, мәс.* **по-бо́льше** зуррак; **полу́чше** яхшырак; **по-нове́е** яңарак; 5) *рәвеш ясаучы «...ча» суффиксы ярдәмендә, мәс.* **по-ру́сски** русча; **по-но́вому** яңача; **по-во́лчьи** бүреләрчә

побагрове́||ть *сов.* кызару; кызарып (кызылланып, кызарынып) китү; күгәренеп китү; **не́бо ~ло от пожа́ра** янгыннан күк йөзе кызылланып киткән; **~ть от гне́ва** ачудан кызарынып китү

поба́иваться *несов. разг.* куркыбрак тору, шүрләбрәк тору; **~ ходи́ть по́ лесу́ но́чью** төнлә урманда йөрергә шүрләбрәк тору

побалагу́рить *сов. разг.* мәзәк [сүзләр] сөйләп алу, такмаза сатып тору

поба́ливать||ся *несов. разг.* авырткалап тору, әледән-әле авыртып алу, сирәк-мирәк авыртып китү; **у меня́ ~ет поясни́ца** билем авыткалап тора

побалова́ться *сов. разг.* шаярып алу, бераз шукланып алу, шаяргалау

побасёнка *ж разг.* **1.** (*забавный рассказ*) такмаза, мәзәк **2.** (*небылица*) тузга язмаган сүз, сафсата

побе́г I *м* качу, качып китү; **~ из тюрьмы́** төрмәдән качу

побе́г II *м* бәбәк, яшь ботак, үренте

побе́гать *сов.* йөгергәләү, бераз йөгереп йөрү, бераз йөгереп алу

побегу́шк||и *только мн.*: **быть на ~ах** *разг.* йомышчы булу, вак-тәяк йомышларга йөрү, йомышка-юлга йөрү

побе́д||а *ж* жиңү, жиңеп чыгу, жиңеш; **одержа́ть ~у в бою́** сугышта жиңеп чыгу; ◆ **пи́ррова ~а** Пирр жиңуе (*акланмаслык корбаннар бәрабәренә яуланган жиңү*)

победи́тель *м* жиңүче, жиңеп чыгучы, өстен чыгучы; **~ в соревнова́ниях** ярышларда жиңеп чыгучы

победи́ть *сов.* **1.** *кого-что* жиңү, жиңеп чыгу, өстен чыгу; **врага́** дошманны жиңеп чыгу **2.** *перен. что, книжн.* жиңү, юк итү, бетерү, басу; **~ за́суху** корылыкны жиңү; **~ страх** куркуны басу

побе́дный, -ая, -ое *высок.* жиңү ...ы; **~ гимн** жиңү гимны

победоно́сн||ый, -ая, -ое **1.** жиңү белән тәмамланган; **~ая война́** жиңү белән тәмамланган сугыш **2.** жиңүчән, жиңүле, жиңелмәс; **~ые войска́** жиңелмәс гаскәр **3.** *перен. разг.* жиңүчеләргә хас булган, үзенең өстенлеген тоя торган; **говори́ть с ~ым ви́дом** жиңүчеләргә хас кыяфәт белән сөйләү

побежа́||ть *сов.* **1.** (*передвигаться бегом*) йөгерә башлау, йөгерергә тотыну, йөгереп китү, йөгерү **2.** (*обратиться в бегство*) качу, качып китү **3.** ага башлау; **с гор ~ли ручьи́** таулардан гөрләвекләр ага башлады

побежда́ть *несов. см.* **победи́ть**

побеле́ть *сов.* агару, агарып китү

побели́ть *сов. что* агартып алу, агарту, акшарлау; **~ потоло́к** түшәмне агартып алу

побе́лка *ж см.* **побели́ть; ~ зда́ния** бинаны агарту

побере́жье *с* яр буе; **морско́е ~** диңгез яр буе

побере́||чь *сов. кого-что* **1.** (*приберечь*) саклап тору, күз-колак булып тору **2.** саклау, кадерләү; **~ги́ своё здоро́вье** сәламәтлегеңне сакла

побере́чься *сов.* саклану, сак булу

побесе́довать *сов.* сөйләшеп (гәпләшеп) алу, бераз әңгәмә корып алу

побеспоко́ить *сов. кого-что* бераз тынычсызлау, бераз тынгысызлау, борчу, мәшәкатьләү

побеспоко́иться *сов.* **1.** (*поволноваться*) тынычсызланып алу, бераз борчылып алу **2.** кайгырту, хәстәрен күрү, мәшәкатьләнү; **ты сам до́лжен об э́том ~** бу турыда син үзең кайгыртырга тиеш

побира́ться *несов. разг. уст.* теләнү, сорану, теләнеп (соранып) йөрү, хәер эстән көн күрү

поби́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*избить*) кыйнап (тукмап) ташлау, кыйнау, тукмау **2.** *кого-что* (*убить всех, многих*) кырып (үтереп) бетерү **3.** *кого-что, разг.* (*победить, напр. в соревновании*) жиңеп чыгу, жиңү, өстен чыгу **4.** *что* ватып (кырып) бетерү; **~ть всю посу́ду** барлык савыт-сабаны кырып бетерү **5.** *что* сугу, сугып китү; **гра́дом ~ло рожь** арышны боз суккан

поби́||ться *сов.* **1.** изелү, изелеп бетү; **я́блоки ~лись в доро́ге** юлда килгәндә алмалар изелеп беткән **2.** ватылып (кырылып) бетү, ватылу, кырылу; **вся посу́да ~лась** бөтен савыт-саба ватылып беткән ◆ **~ться об закла́д** *уст.* әйбер салып бәхәсләшү

поблагодари́ть *сов. кого-что* рәхмәт әйтү (белдерү); **~ за внима́ние** игътибар иткән өчен рәхмәт белдерү

побла́жк||а *ж разг.* үзсендерү, үзындыру, иркәләү, артык яклау; **дава́ть ~и** *кому-л. кемне дә булса* үзсендерү

побледне́ть *сов.* агарынып китү, агарыну, чырае китү, йөзеннән кан качу, төсе китү, төссезләнеп калу

побле́кл||ый, -ая, -ое шиңеп беткән, шиңгән, сулган, пәжгән; төссезләнгән, уңган; **~ые цветы́** сулган чәчәкләр

побле́кнуть *сов.* шиңеп бетү, шиңү, сулу, пәжү; төссезләнү, тоныклану, уңу

побле́скивать *несов.* елкылдап кую, ялтыр-йолтыр килеп кую

побли́зости *нареч.* якында, якынтирәдә, тирәсендә, якын жирдә; **~ от до́ма** өй тирәсендә

побожи́ться *сов.* ант итеп алу, карганып алу

побо́||и *только мн.* кыйнау, сугу, тукмау; **следы́ ~ев** суккан эзләр

побо́ище *с* **1.** (*битва*) зур сугыш, бәрелеш **2.** *разг.* (*жестокая драка*) кыйнаш, сугыш, орыш

поболе́||ть I *сов.* авыртып алу; **голова́ с утра́ ~ла, а к ве́черу прошла́** иртәнге якта башым авыртып алды, кичкә таба бетте

поболе́||ть, II *сов.* авырып алу (яту); **он ~л о́коло ме́сяца** ул бер ай чамасы авырып ятты

поболта́ть I *сов.* **1.** *что, разг.* (*размешать*) болгатып алу, болгаткалап кую, болгатып жибәрү, туглаштыру **2.** *чем*

селкеткәләп алу; ~ **нога́ми** аякларны селкеткәләп алу

поболта́ть II *сов. разг.* (*поговорить о чём-л. несерьёзном*) сөйләшеп алу, лыгырдап (такылдап) алу; сафсата сатып алу

побо́рник *м высок.* яклаучы, яклап көрәшүче; ~ **демокра́тии и прав челове́ка** демократияне һәм кеше хокукларын яклап көрәшүче

побороть *сов.* 1. *кого-что* җиңү, җиңеп чыгу, өстен чыгу; ~ **проти́вника** каршы якны җиңү 2. *перен. что* басу, җиңү; ~ **страх** куркуны җиңү

побороться *сов. с кем* көрәшү, тартышу, алышу, каршылык күрсәтү

побо́ры *мн. уст.* бик зур салым

побо́чный, -ая, -ое 1. икенче дәрәҗәдәге, өстәмә; ~ **проду́кт произво́дства** җитештерүнең өстәмә продукты 2. *уст.* никахсыз туган; ~ **сын** никахсыз туган улы

побоя́ться *сов. с неопр.* курку, шүрләү, йөрәк житмәү; ~ **сказа́ть пра́вду** дөресен әйтеп бирергә йөрәк житмәү

побрани́ть *сов. кого-что* сүгеп (ачуланып, тиргәп, әрләп, орышып) алу

побрани́ться *сов. с кем и без доп.* сүгешеп (тиргәшеп, әрләшеп) алу

побрата́ться *сов.* дуслашу, туганлашу, дуслашып (туганлашып) китү, татулану

побрати́м *м* ахирәт дус, жан дусы; тугандаш, берадәр; **городá-~ы** тугандаш шәһәрләр

побрати́мство *с* ахирәт дуслыгы, жан дуслыгы (*электә: славяннарда дуслыкны кардәшлек дәрәҗәсенә җиткерү йоласы*)

побре́згать *сов.* жирәнү, жирәнеп тору, чиркану

побрести́ *сов.* салмак (акрын) атлап китеп бару

побри́ть *сов. кого-что* кырып ташлау (алу), китәрү (*сакалны, мыекны, чәчне*)

побри́ться *сов.* кырыну, кырынып алу, чәч-сакал алдыру

поброди́ть *сов.* йөрү, әрле-бирле йөрү, тик йөрү; ~ **по́ лесу** урманда әрле-бирле йөрү

поброса́ть *сов.* 1. *что* ыргыткалау, аткалап бетерү, теләсә кайда ташлау; ~ **ве́щи** әйберләрне теләсә кайда ташлау 2. *кого-что* (*оставить без надзора, поддержки*) ташлап китү

побры́з||гать *сов. кого-что, на кого-что и без доп.* сибәләү, сипкәләү, сибәләп (сипкәләп) алу; **до́ждик ~л** яңгыр сибәләп алды; **~ть водо́й** су сипкәләп алу

побры́згаться *сов.* су сибешеп (чәчрәтешеп) алу

побрюзжа́ть *сов. разг.* мыгырданып (сукранып) алу (*бераз вакыт*)

побря́кать *сов. разг.* шалтыратып (шылтыратып, чылтыратып, дыңгырдатып) алу (*бераз вакыт*)

побря́кивание *с* 1. *см.* **побря́кивать;** 2. (*звуки*) шалтыраган (дыңгырдаган, шылтыраган) тавыш

побря́кивать *несов. разг.* вакыт-вакыт шалтыратып кую, әледән-әле шылтыратып кую, дыңгырдаткалау

побрякýшка *ж разг.* шылтыравык, шалтыравык

побуди́тельн||ый, -ая, -ое *книжн.* кузгатучы, уяутучы, этәргеч, мәҗбүр итүче; ~**ая причи́на** мәҗбүр итүче сәбәп

побуди́ть I *сов. кого-что, разг.* 1. (*будить нек-рое время*) уяту, уятып карау 2. (*всех, многих*) уятып бетерү

побуди́ть II *сов. кого-что, книжн.* мәҗбүр итү, теләк тудыру, дәртләндерү, сәбәп булу; ~ **де́йствовать** хәрәкәт итәргә теләк тудыру

побу́дка *ж* (*сигнал к подъёму*) уяту сигналы; **у́тренняя ~** иртәнге уяту сигналы

побужда́ть *несов. см.* **побуди́ть** II

побужде́ни||е *с книжн.* 1. *см.* **побуди́ть** II; 2. теләк, дәрт, уй, ният; **до́брые ~я** изге ниятләр

побуре́ть *сов.* көрәнләну, көрән төскә керү

побыва́ть *сов.* 1. (*поездить по многим местам*) булу, булгалау, йөреп (барып) кайту 2. (*пожить*) булу, бераз тору, торып кайту; ~ **на ю́ге** көньякта торып кайту 3. катнашу, булу; ~ **на войне́** сугышта катнашу 4. *разг.* кереп чыгу, кагылу, сугылу; **хочу́ ~ у ста́рого дру́га** иске дустым янына кереп чыкмакчы булам ♦ ~ **в переде́лке** күпне күрү; баштан күпне кичерү, бик күп җәфа чигү

побы́вк||а *ж разг.*: **на ~у** кыска вакытлы ялга; **прие́хать домо́й на ~у** өйгә кыска вакытлы ялга кайту

побы́ть *сов.* бераз тору (торып китү), беразга калу; **он по́был у нас два дня** ул бездә ике көн торып китте

пова́диться *сов. с неопр., разг.* өйрәнеп (ияләшеп, гадәтләнеп) китү (*начар эшкә*)

пова́дк||а *ж* гадәт; **я все его́ ~и зна́ю** аның бөтен гадәтләрен беләм

пова́дно *нареч.*: **что́бы не́ было ~** *разг.* биздерү өчен, икенче тапкыр эшләмәслек итү өчен, сабак булсын өчен

повали́||ть I *сов. кого-что* аудару, аударып ташлау, егу, егып салу; төшерү, төшереп җибәрү; **ве́тер ~л де́рево** җил агачны аударган

повали́||ть II *сов.* 1. *разг.* агыла башлау, агылу, ябырылу; **наро́д ~л на пло́щадь** халык мәйданга агыла башлады 2. (*о дыме, паре*) ургылып чыга башлау; (*о снеге*) ишелеп ява башлау

повали́ться *сов.* аву, авып китү, егылу, ишелү, егылып (ишелеп) төшү

пова́льн||ый, -ая, -ое берсен дә калдырмый торган; гомуми; ~**ое увлече́ние** гомуми мавыгу ♦ ~**ая боле́знь** *уст.* (*эпидемия*) үләт, кизү

повали́ть *сов. что* әвәләү, әвәләп алу, тәгәрәтү, тәгәрәтеп йөртү; ~ **те́сто в муке́** камырны онда әвәләү

повали́ться *сов.* 1. аунау, аунап алу; ~ **на се́не** печән өстендә аунап алу 2. *разг.* аунап яту, тормыйча яту, тик яту; ~ **на дива́не** диванда тик яту

по́вар *м* аш пешерүче, повар, пешекче

пова́ренн||ый, -ая, -ое аш ...ы, аш пешерү ... ы; ашка сала торган; пешекче ...ы; ~**ая соль** аш тозы; ~**ая кни́га** пешекче китабы

поварёнок *м* пешекче малай, аш пешерүче малай, повар ярдәмчесе

поварёшка *ж разг.* бакрач, аш чүмече

повари́ть *сов. что* пешерә төшү, пешерү, кайнаты төшү, кайнату

повари́ться *сов.* пешә төшү, кайный төшү

повари́ха *ж* пешекче (аш пешеруче) хатын (кыз)

поварск||о́й, -а́я, -о́е пешекче ...ы, повар ...ы; ~**о́й нож** пешекче пычагы; ~**о́е иску́сство** пешекче осталыгы

пове́дать *сов. что, о чём, книжн.* белгертү, сөйләү, сөйләп (әйтеп) бирү; ~ **свою́ та́йну** *кому-л.* үзеңнең эч сереңне *кемгә дә булса* сөйләп бирү

поведе́ние *с* тәртип, үз-үзенне тотыш, гадәт

повез||ти́ *сов.* 1. *кого-что* алып китү, илтү (*ат, машина һ.б.ш. белән*); ~**ти́ ве́щи на вокза́л** әйберләрне вокзалга алып китү 2. *безл. кому* уңышлы чыгу, уңай туры килү, эш уңу; **ему́ ~ло́** аның эше уңган

повелева́ть *несов.* 1. *кем-чем, уст.* идарә итү, хакимлек итү, әмер биреп тору, боерык биреп тору 2. *см.* **повеле́ть**

повеле́ние *с см.* **повеле́ть**

повеле́||ть *сов. с неопр., книжн.* боеру, кушу

повели́тель *м высок.* әмер бирүче, боеручы, падишаһ

повели́тельн||ый, -ая, -ое боеру ...ы, боеручан, боера торган, әмер бирә торган; **говори́ть ~ым то́ном** боеручан тонда сөйләү ♦ ~**ое наклоне́ние** *грам.* боерык фигыль

повенча́ть *сов. кого, церк.* никахландыру, никах уку

повенча́ться *сов. церк.* никахлану, никахланышу, никахка керү, никах укыту

поверга́ть *несов. см.* **пове́ргнуть**

поверга́ться *несов.* 1. *см.* **пове́ргнуться;** 2. *страд. от* **поверга́ть**

пове́рг||нуть *сов.* 1. *кого-что во что, высок.* дучар итү, төшерү; **э́та весть ~ла меня́ в отча́яние** бу хәбәр мине өметсезлеккә төшерде 2. *кого-что, уст.* (*повалить*) аудару, егу, аударып (егып) ташлау

пове́ргнуться *сов. уст.* дучар булу, төшү; тару, эләгү; ~ **в отча́яние** өметсезлеккә дучар булу

пове́ренн||ый *м* 1. вәкил; ~**ый по торго́вым дела́м** сәүдә эшләре буенча вәкил 2. ышанычлы кеше, сердәш; **избра́ть** *кого-л.* **свои́м ~ым** *кемне дә булса* үзеңә сердәш итеп сайлау

пове́ри||ть *сов.* 1. *кому-чему, в кого-что* ышану, инану; **э́тому тру́дно ~ть** моңа ышану кыен; **он ~л в э́того челове́ка** шушы кешегә ышанган ул 2. *кому что* ышанып әйтеп (сөйләп) бирү; ~**ть** *кому-л.* **свою́ та́йну** *кемгә дә булса* ышанып эч сереңне сөйләп бирү

пове́рка *ж* 1. тикшерү; ~ **вре́мени** вакытны тикшерү 2. (*перекличка с целью*

проверки) барлау, тикшерү, исемлек тикшерү

поверн||у́ть *сов.* **1.** *кого-что* бору, борып (әйләндереп) кую, әйләндереп салу; **~ у́ть кран** кранны борып кую; **~ у́ть больно́го на друго́й бок** авыруны икенче ягына әйләндереп салу **2.** *кого-что и без доп.* бору; борылу; **шофёр ~ у́л маши́ну нале́во** шофёр машинаны сулга борды; **когда́ дойдёшь до угла́, ~ и́ напра́во** чатка җиткәч, уңга борылырсың **3.** *перен. что* бору, борып җибәрү; **~ у́ть разгово́р в другу́ю сто́рону** сүзне икенчегә бору

поверну́||ться *сов.* **1.** борылу, әйләнү; **он ~ лся ко мне** ул миңа таба борылды; **~ ться на друго́й бок** икенче якка әйләнеп яту **2.** *перен.* үзгәрү, борылу, [башка] төс алу, [башка] юнәлеш алу; **де́ло ~ лось ина́че** эш башкачарак төс алды

пове́рочн||ый, -ая, -ое барлау ...ы, тикшерү ...ы, тикшерү өчен эшләнә торган; **~ ые испыта́ния** тикшерү сынаулары

поверте́ть *сов. кого-что* боргалау, әйләндергәләү, боргалап (әйләндергәләп) алу

поверте́||ться *сов.* **1.** әйләнү, бөтерелү, бераз әйләнү; **колесо́ ~ лось и останови́лось** тәгәрмәч бераз әйләнде дә туктады **2.** *разг.* борылгалап (әйләнгәләп) тору, уралу; **он пришёл, ~ лся и ушёл** ул килеп, бераз әйләнгәләп торды да китеп тә барды

повёртывать *несов. см.* **поверну́ть**

повёртываться *несов.* **1.** *см.* **поверну́ться; 2.** *страд. от* **повёртывать**

пове́рх *предлог с род.п.* **1.** өстеннән, өстенә, өстән; **наде́ть плащ ~ костю́ма** костюм өстеннән плащ кию **2.** өстеннән; **посмотре́ть ~ очко́в** күзлек өстеннән карау

пове́рхностность *ж* төпле булмау, өстән-өстән генә булганлык, сайлык; **~ зна́ний** белемнәрнең сайлыгы

пове́рхностн||ый, -ая, -ое **1.** өске, өстәге, өстә яткан; **~ ый слой по́чвы** туфракның өске катлавы **2.** *перен.* төпле (ныклы) булмаган, өстән-өстән генә эшләнгән (булган), җиңелчә, сай, сыек; **~ ые зна́ния** төпле булмаган белем; **~ ое сужде́ние** өстән-өстән генә фикер йөртү

пове́рхност||ь *ж* **1.** *мат.* өслек; **~ ь ша́ра** шар өслеге **2.** өс, йөз; **~ ь воды́** су өсте; **~ ь земли́** җир йөзе ♦ **скользи́ть по ~ и** *чего* өстән-өстән генә алдырту, өстән йөзү

по́верху *нареч. разг.* **1.** өстән, өске яктан; **кры́ша ~ кры́та желе́зом** түбә өстән калай белән ябылган **2.** *перен.* өстән генә, асылына төшенеп тормастан

пове́рь||е *с* ышану (*юк-барларга*); **стари́нные ~ я** борынгы ышанулар

поверя́ть *несов. см.* **пове́рить** 2

пове́са *м разг.* җилкуар, җилбәзәк, сөрхәнтәй

повесели́ть *сов. кого-что* күңелен ачу (күтәрү); кәефен күтәрү

повесели́ться *сов.* бераз күңел ачу (ачып алу), кәеф-сафа сөрү, кәефләнеп алу

пове́сить *сов.* **1.** *что* элү, асу, элеп (асып) кую; **~ карти́ну** картинаны элеп кую **2.** *кого* (*лишить жизни*) асу, асып үтерү; ♦ **~ го́лову (нос)** башны (борын) салындыру (*төшенкелеккә бирелү*)

пове́ситься *сов.* асылынып үлү, асылыну

пове́сничать *несов. разг.* җилбәзәкләнеп йөрү, тырай тибеп йөрү

повествова́ние *с* **1.** *см.* **повествова́ть; 2.** *лит.* (*рассказ*) хикәя

повествова́тельн||ый,-ая,-ое хикәя ...ы, хикәяләү ...ы, сөйләп бирү ...ы; **~ ый стиль** хикәяләү стиле ♦ **~ ое предложе́ние** *грам.* хикәя җөмлә

повествова́ть *несов. о чём, книжн.* хикәя итү, хикәяләү, сөйләп бирү, сөйләү, бәян итү (*телдән яки язма рәвештә*)

пове||сти́ *сов.* **1.** *кого-что* (җитәкләп, иартеп) алып китү, илтә китү; **~ сти́ ребёнка к врачу́** баланы врачка алып китү **2.** *кого-что* алып чыгу, китереп чыгару; **тропи́нка ~ ла́ нас к до́му** сукмак безне йорт янына китереп чыгарды **3.** *чем* сикертү, сикертеп кую (алу), селкетү, селкетеп кую; **~ сти́ бровя́ми** каш сикертү; **~ сти́ плечо́м** иңбашларын селкетеп кую **4.** *чем по чему* йөртеп чыгу; **~ сти́ смычко́м по стру́нам** смычокны кыллар буйлап йөртеп чыгу **5.** *безл. что* калжаю; **до́ску ~ ло́ от сы́рости** такта юешлектән калҗайган ♦ **~ сти́ себя́** (*каким-л. образом*) үз-үзеңне тоту, үзен тоту; **в э́том де́ле он повёл себя́ благоро́дно** бу эштә ул үзен яхшы тотты

пове||сти́сь *сов.* **1.** (*стать обычным*) гадәткә кереп китү, гадәт булып китү; **и́здавна так ~ ло́сь** электән үк шулай гадәт булып киткән **2.** *с кем* (*начать дружить*) дуслашу, татулашу, дуслашып (татулашып) китү; **с кем ~ дёшься, от того́ и наберёшься** *посл.* ≈ кем чанасына утырсан, шуның жырын жырларсың

пове́стка *ж* **1.** чакыру кәгазе, повестка; **~ в суд** суд повесткасы **2.** *разг.* (*распорядок дня*) көн тәртибе

по́весть *ж* повесть, озын хикәя

пове́трие *с* **1.** *уст.* (*эпидемия*) киң таралган чир, кизү, эпидемия **2.** *перен.* шаукым, кизү, чир (*киң таралган тискәре куренеш яки йогынты*)

пове́шение *с* асу, асып үтерү, дар агачына асу

пове́я||ть *сов.* **1.** (*подуть*) исә башлау, исеп кую **2.** обычно *безл. прям., перен. чем* килә башлау; **~ ло весно́й** яз исе килә башлады

повзво́дно *нареч.* взводлап, взвод-взвод булып, взвод артыннан взвод; **стро́иться ~** взвод артыннан взвод тезелү

повзди́рить *сов.* ызгышып (тиргәшеп, әрләшеп) алу

повзросле́ть *сов.* балигъ булу; өлкәнәя төшү

повива́льн||ый, -ая, -ое: **~ ая ба́бка** кендек әбисе

повида́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* очрату, күрү, күреп сөйләшү **2.** *что* (*пережить*) күпне күрү

повида́ться *сов. с кем и без доп., разг.* очрашу, күрешү, күреп сөйләшү

по-ви́димому *вводн. сл.* күрә[м]сең, төсле, ахрысы, бугай, булса кирәк; **весна́, ~, бу́дет ра́нняя** күрәсең, яз иртә килер

пови́дло *с* повидло

пови́згивание *с см.* **пови́згивать**

пови́згивать *несов.* вакыт-вакыт чинап кую, әледән-әле чинап алу, чинаштыргалау

пови́ливать *несов. см.* **пови́лять**

пови́лика *ж бот.* кычыткан ефәге, чормавык

повиля́||ть *сов.* **1.** *чем* болгау, селтәү, болгап (селтәп) кую; **собака ~ ла хвосто́м** эт койрыгын болгап куйды **2.** *перен. разг.* (*похитрить*) койрык болгау

повини́ться *сов.* гаепне тану, үзеңне гаепле дип тану (санау)

пови́нность *ж* бурыч, йөкләмә; **трудова́я ~** хезмәт йөкләмәсе

пови́н||ный, -ая, -ое гаепле, гаепле дип табылган; **он ни в чём не ~ ен** ул бөтенләй гаепле түгел ♦ **прийти́ (яви́ться) с ~ ной** гаепне тану, гаебеңне икърар итү; **~ ную го́лову меч не сечёт** *посл.* иелган башны кылыч кисми

повинова́ться *несов. кому-чему* буйсыну, сүзен тыңлау; **~ роди́телям** атаананың сүзен тыңлау

повинове́ние *с* буйсынучылык, буйсыну; **беспрекосло́вное ~** берсүзсез буйсыну

повиса́ть *несов. см.* **пови́снуть**

повисе́ть *сов.* [бераз] асылынып (эленеп) тору

пови́с||нуть *сов.* **1.** асылынып тору, асылыну, эләгеп калу, сарылу; **ребёнок пови́с на ше́е ма́тери** бала әнисенең муенына сарылды **2.** салынып төшү; **во́лосы ~ ли пря́дями** чәчләре учмачума булып салынып төшкән ♦ **~ нуть в во́здухе** һавада асылынып калу (*берәр эшнең билгесезлек аркасында эшләнми ятуы, хәрәкәтсез ятуы*)

повитру́ха *ж уст. см.* **повива́льный**: **повива́льная ба́бка**

повлажне́ть *сов.* дымлана төшү, дым тарту, юешләнә төшү

повле́чь *сов. что* китерү, китереп чыгару, сәбәп булу, тудыру; **тако́й посту́пок мо́жет ~ за собо́й тяжёлые после́дствия** болай эш итүнең күңелсез нәтиҗәләргә китерүе мөмкин

повлия́ть *сов. на кого-что* тәэсир итү, йогынты ясау

по́вод I *м* тезген, йөгән тезгене ♦ **быть на ~ у́** *у кого берәүнең* кубызына бию, *берәүнең* ихтыярына буйсынып яшәү

по́вод II *м* сәбәп, сылтау; **без вся́кого ~ а** бернинди сәбәпсез; **~ для ссо́ры** җәнҗал чыгуга сәбәп ♦ **по ~ у** *предлог с род.п.* турысында, хакында, уңае бе-

лән; **разгово́р шёл по ~у но́вой кни́ги** сүз яңа китап хакында барды

поводи́ть I *сов.* **1.** *кого-что* йөрткәләү, йөртү, йөртеп чыгу (алу), җитәкләп йөртеп алу; **~ ло́шадь** атны җитәкләп йөртеп алу **2.** *чем по чему* йөртү, йөртеп алу; **~ па́льцем по стеклу́** пыяла өслəтеп бармак йөртеп алу

поводи́ть II *несов. см.* **повести́** 3

повод|о́к *м* **1.** (*для лошади*) кыска тезген **2.** муенчаклы бау (*мəс. эт бəйлəп йөртү өчен*)

поводы́рь *м* йөртүче, җитәкләп йөртүче; **~ слепо́го** сукыр кешене җитәкләп йөртүче; **соба́ка-~** [сукырларны] йөртүче эт

повоева́ть *сов.* сугышу, сугышып алу, бераз вакыт сугышта булу

повози́ть *сов. кого-что* [бераз вакыт] йөртеп алу, [бераз] утыртып йөртү; [бераз] ташу, ташып алу; **~ по го́роду** бераз вакыт шəһəр буйлап йөртеп алу; **~ се́но** бераз печән ташып алу

повози́ться *сов.* **1.** (*поворочаться*) əйләнгəләп (тулгангалап) йөрү, [бераз] əйләнеп-тулганып йөрү **2.** *с кем-чем, разг.* мəшəкатьләнү, мəшəкатьләнеп вакыт үткəрү, булышу, маташу; **он о́чень люби́л ~ с сы́ном** ул улы белəн булышырга бик тə ярата торган иде

пово́зка *ж* йөк арбасы, арба, повозка

пово́йник *м уст.* повойник (*электə рус крестьян хатын-кызларының баш киеме*)

поволо́к||а *ж*: **глаза́ с ~ой** талгын назлы күзлəр, ягымлы моңсу күзлəр

поволочи́ть *сов.* сөйрəп (өстерəп) бару (*бераз вакыт*)

поволочи́ться *сов.* **1.** сөйрəлеп (өстерəлеп) бару (*бераз вакыт*) **2.** *за кем, разг.* [бераз вакыт] артыннан йөрү, сөйрəлү

поволо́||чь *сов. кого-что. разг.* сөйрəп (өстерəп) алып китү; **он ~к мешо́к в подва́л** ул капчыкны өстерəп подвалга алып китте

повора́чивать *несов. см.* **повернýть**

повора́чиваться *несов.* **1.** *см.* **повернýться ; 2.** *страд. от* **повора́чивать**

поворожи́ть *сов. разг.* күрəзəлек (багучылык) итеп алу, фал ачып алу

поворо́т *м* **1.** *см.* **повернýть, повернýться; 2.** борылыш, борылма, борылу урыны; **на ~е доро́ги** юл борылмасында **3.** *перен.* борылыш, кискен үзгəреш; **~ судьбы́** язмышның кискен үзгəреше

поворо́тливый, -ая, -ое *разг.* җиңел сөякле, житез, елгыр, өлгер, булган, булдыклы

поворо́тный, -ая, -ое **1.** (*служащий для поворота*) бору ...ы, əйләндерү ...ы, борылу ...ы, əйләнү ...ы **2.** *перен.* борылыш ...ы, кискен үзгəреш ...ы; **пункт в разви́тии** *чего-л. берəр нəрсə* үсешендəге борылыш пункты

повороши́ть *сов. что, разг.* [бераз] кабарту, кабартып алу, əйләндерү, кузгату; **~ се́но** бераз печән əйләндерү

поворча́ть *сов.* ырлап алу, ырылдап кую (тору) (*мəс. эт турында*); мыгырданып (сукранып) алу, мыгырданып кую (*кеше турында*)

повреди́ть *сов.* **1.** *кому-чему* зыян китерү, зарар китерү **2.** *что* яралау, җəрəхəтләү, имгəтү; бозу, эштəн чыгару, рəтен китерү, вату; **~ но́гу** аякны имгəтү; **~ замо́к** йозакның рəтен китерү

повреди́ться *сов.* **1.** (*поломаться*) бозылу, ватылу **2.** *прост.* (*пораниться*) имгəнү; зыян китерү (*мəс. берəр əгъзаңа*) ♦ **~ в уме́** *прост.* акыл чуалу, акыл җиңелəю

повержда́ть *несов. см.* **повреди́ть** 1

повержда́ться *несов.* **1.** *см.* **повреди́ться; 2.** *страд. от* **повержда́ть**

повреждéние **1.** *см.* **повреди́ть, повреди́ться; 2.** (*повреждённое место, поломка*) ватык урын, ватылган җир

повремени́ть *сов. с чем и без доп., разг.* бераз көтү, бераз кичектерү, бераз сабыр итү, юану; **~ с отъéздом** китүне бераз кичектерү; **~ нéсколько дней** берничə көнгə кичектерү

повремéнн||ый, -ая, -ое **1.** вакытлы; **~ые изда́ния** вакытлы басмалар **2.** вакытка карап исəпləнə торган, вакыт исəбеннəн түләнə торган; **~ая опла́та** вакыт исəбеннəн түләү

повседнéвность *ж* көндəлек; гадəтилек

повседнéвный, -ая, -ое көн саен була (кабатлана) торган, көндəлек, гадəти

повсемéстность *ж* һəр җирдə булу

повсемéстн||ый, -ая, -ое һəр җирдə (урында) була торган; **~ое явлéние** һəр җирдə дə була торган күренеш

повскака́||ть *сов. разг.* сикерешеп тору, торып басу (*бер-бер артлы*); **все ~ли с мест** барысы да урыннарыннан сикерешеп тордылар

повска́кивать *сов. разг. см.* **повскака́ть**

повста́нец *м* баш күтәрүче, баш күтәрүдə катнашучы

повста́нческий, -ая, -ое баш күтәрүчеләр ...ы; **~ отря́д** баш күтәрүчеләр отряды

повстреча́ть *сов. кого-что, разг.* очрату, туры китерү

повстреча́ться *сов. с кем, разг.* очрашу

повсю́ду *нареч.* һəр (бар, һəммə) җирдə, бөтен урында, һəркайда

повторéни|е *с* **1.** *см.* **повори́ть, повори́ться**; **2.** кабатлаулар, кабатлана торган күренешләр, кабатланган урыннар, тəкърарлар; **в статье́ есть ~я** мəкаләдə кабатланган урыннар бар

повори́ть *сов. что* **1.** (*сделать ещё раз то же самое*) кабатлау, тəкърарлау, кабатлап эшләү; кабатлап əйтү **2.** (*возобновить в памяти*) кабатлау, кабатлап искə төшерү

повори́||ться *сов.* кабатлану; **ста́рое не ~тся** үткəннəр кабатланмас

повто́рный, -ая, -ое кабат, икенче кат ...ган, икенче кат, кабаттан, яңадан; **~ зака́з** икенче кат бирелгəн заказ

повторя́ть *несов. см.* **повори́ть**

повторя́ться *несов.* **1.** *см.* **повори́ться; 2.** үз-үзен кабатлау; **писа́тель стал ~** язучы үз-үзен кабатлый башлады **3.** *страд. от* **повторя́ть**

повы́сить *сов.* **1.** *что* күтәрү, биегәйтү, күтəрə (биегəйтə) төшү; **~ у́ровень воды́ в бассе́йне** бассейндагы суның биеклеген күтəрə төшү **2.** *что* күтəрү, арттыру, күтəрə (арттыра) төшү; **~ производи́тельность труда́** хезмəт җитештерүчəнлеген күтəрү; **~ за́работную пла́ту** эш хакын арттыру **3.** *что* көчəйтү, арттыру, яхшырту; **~ ка́чество проду́кции** продукциянең сыйфатын яхшырту; **~ зна́ния** белемнəрне арттыру **4.** *кого* (*по службе, в звании*) үстерү [югарырак урынга] күтəрү (*хезмəт урынында*) ♦ **~ го́лос** җикеренə башлау, ачудан кычкырып сөйли башлау

повы́си||ться *сов.* **1.** күтəрелү, күтəрелə төшү, арту; **у́ровень воды́ в реке́ ~лся** елганың суы арткан **2.** көчəю, арту, яхшыру; **~лось ка́чество проду́кции** продукциянең сыйфаты яхшырды **3.** *в чём* үсү, үсеп китү, дəрəҗə күтəрелү; **~ться в обще́ственном мне́нии** җəмəгатьчелек алдында дəрəҗə күтəрелү **4.** үсү, [югарырак урынга] күтəрелү; **~ться по слу́жбе** хезмəттə югарырак урынга күтəрелү

повыша́ть *несов. см.* **повы́сить**

повыша́ться *несов.* **1.** *см.* **повы́ситься; 2.** *страд. от* **повыша́ть**

повыше́ние *с* **1.** *см.* **повы́сить, повы́ситься; ~ урожа́йности** уныш бирүчəнлекнең күтəрелүе; **~ зарпла́ты** эш хакының артуы **2.** (*возвышение*) калкурак урын, югарырак урын, биегрəк урын

повы́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **повы́сить; 2.** күтəренке, югары; **~ые обяза́тельства** күтəренке йөкләмəләр; **~ая температу́ра** югары температура

повяза́ть *сов.* **1.** *кого-что* бəйләү, бəйлəп кую, чорнау, урау; **~ го́лову платко́м** башка яулык бəйләү **2.** *что* тагу; **~ га́лстук** галстук тагу

повяза́ться *сов. чем* бəйләү, бəйлəп алу, чорнау, урау; буу; **~ платко́м** яулык бəйләү

повя́зка *ж* бəйләвеч, повязка

повя́зывать *несов. см.* **повяза́ть**

повя́зываться *несов.* **1.** *см.* **повяза́ться; 2.** *страд. от* **повя́зывать**

повя́||нуть *сов.* шиңү, сулу, шинеп (сулып, корып) бетү; **цветы́ ~ли** гөлләр шиңеп беткән

погада́ть *сов.* күрəзəлек (багучылык) итеп алу, фал ачу

пога́нить *несов. что, прост.* пычрату, шакшылау, əшəкеләү, əшəкеләндерү

пога́нка *ж* **1.** (*гриб*) агулы гөмбə **2.** (*утка-нырок*) чумгалак, чүрəкəй (*үрдəк*)

пога́н||ый, -ая, -ое **1.** ашарга ярамый торган, ашалмый торган, агулы; **~ый гриб** ашарга ярамый торган гөмбə **2.** *разг.* пычрак, шакшы, шакшы сулар сала торган; **~ое ведро́** шакшы сулар сала торган чиләк **3.** *прост.* начар, яман, бозык; **~ое настрое́ние** начар кəеф **4.** *уст. рел.* хəрам; **~ая пи́ща** хəрам ризык

по́гань *ж прост.* шакшы (əшəке, кабахəт) нəрсə[ләр]

погаса́ть *несов. см.* **пога́снуть**

погаси́ть *сов. что* **1.** сүндерү; **~ ла́мпу** лампаны сүндерү **2.** түләү, түләп бетерү, кайтару, кайтарып бирү; **~ задо́лженность** бирәчәкне түләп бетерү

пога́с||нуть *сов.* **1.** сүну, сүнеп калу; **костры́ ~ли** учаклар сүнгән **2.** *перен.* сүну, сүнеп бетү, юкка чыгу, бетү; **в нём все стра́сти ~ли** аның бөтен дәрте сүнеп беткән

погаша́ть *несов. см.* **погаси́ть** 2

погаше́ние *с см.* **погаси́ть** 2; **~ за́йма** заёмны түләү

пога́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **погаси́ть; 2.** түләнгән, кире кайтарылган; **~ая облига́ция** кире кайтарылган облигация

погиба́ть *несов. см.* **поги́бнуть**

поги́бель I *ж уст.* һәлакәт, үлем

поги́бел||ь II *ж*: **гнуть в три ~и** *кого, разг.* бик каты җәберләү, изү; **гну́ться (согну́ться) в три ~и** *разг.* 1) бишкә бөгелү; 2) *перед кем* ялагайлану, тәлинкә тоту

поги́бнуть *сов.* һәлак булу, кырылып бетү, үлү, үлеп бетү; **~ сме́ртью хра́брых** батырларча һәлак булу

поги́бший, -ая, -ее **1.** *прич. от* **поги́бнуть**; **2.** эштән чыккан, кешелектән чыккан; беткән; **он челове́к ~** ул беткән кеше

погла́дить *сов.* **1.** *что, разг.* (*утюгом*) үтүкләп алу, үтүкләп бетерү **2.** *кого-что* сыпырып (сыйпап) кую, сыпырып алу; **~ по голове́** башыннан сыйпап кую

погла́живать *несов. кого-что* сыйпаштыргалап (сыпыргалап) кую, сыйпаштыргалап алу

поглазе́ть *сов. прост.* [бераз вакыт] хәйран калып карап тору, [бераз вакыт] авыз ачып карап тору

поглода́ть *сов. разг.* **1.** *что, чего* (*немного*) бераз кимереп алу **2.** *что* (*всё, многое*) кимереп бетерү

поглота́ть *сов. что, разг.* (*всё, многое*) йотып бетерү

поглоти́тель *м хим.* йоткыч, сеңдергеч

поглоти́||ть *сов.* **1.** *что* йоту, сеңдерү, сеңдереп бетерү, үзләштерү; **~ вла́гу** дым сеңдерү **2.** *перен.* (*принять в себя*) йоту, үбү; **мо́ре ~ло кора́бль** диңгез корабльне йоткан **3.** *перен. кого-что* бик нык мавыктыру, мавыктырып җибәрү, бик тә кызыктыру, үзенә тарту, жәлеп итү; **но́вая иде́я ~ла его́** яңа идея аны мавыктырып җибәрде **4.** *перен. что* убу, йоту, ашау, талап итү; **рабо́та ~ла все си́лы** эш бар булган көчне таләп итте

поглоща́ть *несов. см.* **поглоти́ть**

поглоще́ние *с см.* **поглоти́ть**; **~ све́та** яктылыкның йотылуы; **~ вла́ги** дымның сеңүе

поглуми́ться *сов. над кем-чем* мыскыл итү, мәсхәрәләп алу, мәсхәрәләү

поглупе́ть *сов.* аңгыралана төшү, аңгыралану, миңгерәүләнү, ахмаклану, тинтәкләнү

погляде́ть *сов.* **1.** карап алу, күз салу (ату), күз төшереп (ташлап) алу; **~ в окно́** тәрәзәдән карап алу; **~ с удивле́нием** гаҗәпсенеп карап кую **2.** *за кем-чем, разг.* күзәтеп (карап) тору, күз-колак булып тору; **~ за ребёнком** балага күз-колак булып тору

погляде́ться *сов. во что* каранып алу; **~ в зе́ркало** көзгегә каранып алу

погля́дывать *несов.* **1.** караштыргалап кую, карап-карап алу, күз төшергәләп алу; **~ по сторона́м** як-якка күз төшергәләп алу **2.** *за кем-чем, разг.* караштыргалап (күзәткәләп) тору, күз-колак булгалап тору; **~ за детьми́** балаларга күз-колак булгалап тору

погна́ть *сов. кого-что* **1.** куып алып китү, куа китү; **~ ста́до в по́ле** көтүне кырга куып алып китү **2.** куалау, куа башлау, каулау, чаптыру; **~ лошаде́й вскачь** атларны куып чаптыра башлау

погна́ться *сов.* **1.** *за кем* куып китү, куа башлау, куа китү; **~ за за́йцем** куян артыннан куа китү **2.** *за чем, разг.* куу; **~ за сла́вой** дан артыннан куу

погни́ть *сов. разг.* черү, череп бетү

погну́ть *сов. что* бөгү, ию, кәкрәйтү

погну́ться *сов.* бөгелү, иелү, кәкрәю, сыгылу

погнуша́ться *сов.* җирәнү, чиркану; хурлык дип санау

говова́рива||ть *несов. о ком-чём и с союзом «что», разг.* сөйләшкәләү, сөйләштергәләү, сөйләү, хәбәр таралу, сүз йөрү; **~ют, что он же́нится** ул өйләнә икән дип сөйлиләр

поговори́ть *сов.* сөйләшеп (гәпләшеп) алу; киңәшеп алу; **~ о дальне́йшей рабо́те** киләчәктә ничек эшләү турында сөйләшеп алу

говó́рк||а *ж* әйтем; **войти́ в ~у** әйтем булып китү

пого́да *ж* һава, һава хәле, һава торышы, көн; **хоро́шая ~** яхшы һава; **дождли́вая ~** яңгырлы көн

погоди́ть *сов. разг.* бераз көтү, сабыр итү; **погоди́, сейча́с приду́** бераз көт, хәзер киләм ♦ **немно́го погоди́я** бераздан, беравыктан

пого́дн||ый I, -ая, -ое еллык ..., еллап алып барыла торган; **~ые за́писи** еллык язмалар

пого́дн||ый II, -ая, -ое һава ...ы; **~ые усло́вия** һава шартлары

пого́док *м* бер яшькә соң туган; бер яшькә элек туган (*сеңеле, энесе яки апасы, абыйсы*)

пого́ж||ий, -ая, -ее яхшы, ачык, аяз; **~ие дни** аяз көннәр

поголо́вный, -ая, -ое **1.** баш исәбеннән (исәбен) ...; **~ счёт скота́** терлекләрнең баш исәбен алу **2.** гомуми, тулаем; **~ учёт** гомуми учёт

поголо́вье *с* баш исәбе (саны), сан; **~ скота́** терлекләр саны; **ко́нское ~** атларның баш исәбе

поголода́ть *сов.* [бераз] ачлы-туклы тору, [бераз] ачлы-туклы яшәү

поголубе́ть *сов.* зәңгәрләнә (күгелҗемләнә) төшү

пого́н *м* погон; **офице́рские ~ы** офицер погоннары

пого́нн||ый, **-**ая, -ое озынлыгы ..., буе ..., озынлыгы (буе) ягыннан; **пять ~ых ме́тров** озынлыгы биш метр

пого́нщик *м* куучы, куып баручы, әйдәкче, әйдәүче

пого́н||я *ж* **1.** *за кем-чем* куа китү (бару); бастырып бару (килү); **пусти́ться в ~ю** *за кем-л. кемне дә булса* куа китү **2.** куучылар, эзәрлекләүчеләр, куа баручылар төркеме: **за ним по пята́м гнала́сь ~я** аның артыннан бастырып куа баручылар чаба иде **3.** *перен.* куу, чабу, омтылу; **~я за при́былью** табыш артыннан куу; **~я за сла́вой** шөһрәт артыннан куу

погоня́ть I *несов. кого-что* **1.** куу, куалау; **~ лошаде́й** атларны куалау **2.** *перен. разг.* ашыктыру, ашыктырып тору, куу, кызулату, тизләтү; **его́ ~ не прихо́дится** аны ашыктырып торасы юк

погоня́ть II *сов. кого-что, разг.* чаптыру, чаптырып бару; **~ коня́ два часа́** атны ике сәгать буе чаптырып бару

погоня́ться *сов. за кем-чем, разг.* куып йөрү, артыннан чабып йөрү; **~ за за́йцем** куян куып йөрү

погорева́ть *сов.* кайгырып (көенеп, сагышланып) алу, бераз хәсрәт чигеп алу

погоре́лец *м* [йорт-җире] янган (янып бөлгән) кеше, мал-мөлкәте янган кеше

погоре́||ть *сов.* **1.** (*сгореть целиком или в большом количестве*) яну, янып йорт-җирсез калу, янгында мал-мөлкәтсез калу, янып бөлү **2.** (*лишиться имущества*) янып бетү, янып көлгә әйләнү **3.** (*засохнуть от зноя*) көю, кору, көеп (корып) бетү **4.** (*сгнить, сопреть*) черү, череп бетү, кызып черү **5.** яну, [бераз] янып тору; **ла́мпа ~ла и пога́сла** лампа бераз янды да сүнде **6.** *перен. на чём и без доп., прост.* уңышсызлыкка очрау, бәлагә тару, яну

погорячи́||ться *сов.* кызып (ярсып) китү, ачу кабару; **я зря ~лся** юкка гына кызып киткәнмен

пого́ст *м* каберлек, авыл зираты

погости́||ть *сов.* бераз кунак булу (булып китү); **~те у нас немно́го** бездә бераз кунак булып китегез

погран- кушма сүзләрнең *«чик саклаучы», «чик буендагы» мәгънәләрен аңлаткан береңче өлеше, мәс.* **погранзаста́ва** чик буендагы застава; **погранотря́д** чик саклаучы отряд

пограни́чник *м* чик сакчысы, пограничник

пограни́чн||ый, -ая, -ое **1.** чик буе ...ы, чик буендагы ...ы, чик ...ы; **~ая зо́на** чик буе зонасы; **~ый столб** чик баганасы **2.** чик сакчылары ...ы; **~ая фо́рма** чик сакчылары формасы

по́греб *м* баз; кар базы, нәүрәп; **поста́вить ма́сло в ~** майны кар базына төшереп кую; **порохово́й ~** дары базы

погреба́льный, -ая, -ое күмү ...ы, мәет күмү ...ы, жирләү ...ы; **~ обря́д** мәет күмү йоласы

погреба́ть *несов. см.* **погрести́** I

погребе́ни||е *с см.* **погрести́** I; **ме́сто ~я** күмү урыны, күмелгән урын

погребе́ц *м уст.* бәләкәй сандык, юл сандыгы

погрему́шка *ж* шалтыравык, шыл-тыравык (*уенчык*)

погрести́ I *сов.* **1.** *кого-что* (*похоронить*) күмү, күмеп кую, җирләү, мәет кую (күмү) **2.** *перен. что* (*укрыть, скрыть*) яшерү, күмү **3.** *кого-что* (*засы́пать, завалить*) күмеп (каплап, басып) китү

погрести́ II *сов.* (*веслом*) ишеп алу, бераз ишү, ишкәк ишеп алу; (*граблями*) бераз тырмалап җыю (*мәс. печәнне*)

погре́сть *сов. кого-что и без доп.* җылытып алу, бераз җылыту; **~ во́ду** су җылытып алу

погре́ться *сов.* җылынып алу, бераз җылынып алу

погреши́ть *сов. против чего, чем* хаталану, ялгышу, бозу, каршы килү, хилафлык кылу; **~ про́тив и́стины** хакыйкатькә хилафлык кылу

погре́шнос||ть *ж* ялгышлык, ялгыш, хата, кимчелек, җитешсезлек, төгәлсезлек; **рабо́та не име́ла никаки́х ~тей** эштә бернинди дә хата юк иде

погрози́ть *сов. кому и без доп.* куркыту, янау, куркытып (янап) кую

погро́м *м* погром (*берәр милләт халкын яки халыкның берәр төркемен талаудан, җәберләүдән, күплән утерүдән гыйбарәт булган шовинистик хәрәкәт*)

погро́мн||ый, -ая, -ое погромга чакыра торган, погром оештырырга өнди торган; **~ые выступле́ния** погромга өнди торган чыгышлар

погро́мщик *м* погромчы, погромда катнашучы

погрубе́||ть *сов.* тупаслана (калыная) төшү, тупасланып (калынаеп) китү, тупаслану, дорфалану, калынаю; **ко́жа ~ла** тире тупаслана төшкән; **у него́ го́лос ~л** аның тавышы калыная төшкән

погружа́ть *несов. см.* **погрузи́ть**

погружа́ться *несов.* **1.** *см.* **погрузи́ться; 2.** *страд. от* **погружа́ть**

погруже́ние *с см.* **погрузи́ть, погрузи́ться; ~ подво́дной ло́дки** су асты көймәсенең чумуы

погрузи́ть *сов.* **1.** *кого-что* төяү, йөк төяү; **~ това́р на парохо́д** товарны пароходка төяү **2.** *кого-что во что* батыру, чумдыру, күмү; **~ в во́ду** суга чумдыру; **~ но́ги в песо́к** аякларны комга күмү

погрузи́||ться *сов.* **1.** төялү, утыру, утырышу; **пассажи́ры ~лись в вагоны** пассажирлар вагоннарга утырыштылар **2.** бату, чуму, күмелү; **ведро́ ~лось в во́ду** чиләк суга батты **3.** *перен. во что* бирелү, бату, чуму, талу; **~ться в сон** йокыга талу; **~ться в чте́ние** укуга бирелү

погру́зка *ж см.* **погрузи́ть** 1, **погрузи́ться** 1; **~ у́гля** күмер төяү

погру́зочн||ый, -ая, -ое йөк төяү ...ы, йөк төйи торган; **~ые рабо́ты** йөк төяү эшләре; **~ые маши́ны** йөк төйи торган машиналар

погру́зчик *м* төягеч, йөк төягеч машина (*йөк төяу-бушату җайланмасы*)

погрусти́ть *сов.* ямансулап (пошыныпп, кайгырып) алу, ямансулап (сагынып) кую

погры́зть *сов. что* **1.** (*нек-рое время*) кимереп алу, [бераз] кимерү (*мәс. сөякне*); [бераз] ярып (ашап) алу (*мәс. чикләвекне*) **2.** *разг.* (*всё, многое*) кимереп бетерү (*мәс. сөякне*); ярып бетерү (*мәс. чикләвекне*)

погры́зться *сов.* **1.** (*о животных*) талашып (тешләшеп, чәйнәшеп) бетү **2.** *перен. разг.* тиргәшеп (талашып, әрләшеп, кычкырышып) бетү

погрязна́ть *несов. см.* **погря́знуть**

погря́знуть *сов. в чём прям., перен.* бату, чуму, батып (чумып) калу

погуби́ть *сов. кого-что* һәлак (харап) итеп ташлау, башын ашау, башына җитү, җаның кыю

погуде́ть *сов.* гүелдәү, гүелдәп алу, кычкырту, кычкыртып алу, (бераз) кычкыртып тору

погу́ливать *несов. разг.* (*изредка кутить*) типтергәләү, әйттергәләү

погуля́ть *сов.* **1.** йөрү, йөреп алу, ачык һавада йөреп алу, сәйран кылу; **~ пе́ред сном** йокларга ятар алдыннан ачык һавада йөреп алу **2.** *разг.* күңел ачып алу, әйттерү; типтерү; **~ на сва́дьбе** туйда әйттерү

под I *м* мич төбе

под II (подо) *предлог* **1.** *с вин.п.* (*на вопрос «куда»*) астына, төбенә; **поста́вить ~ стол** өстәл астына кую; **положи́ть ~ го́лову** баш астына салу; **смотре́ть по́д ногти** аяк астына карау; **спуститься ~ во́ду** су төбенә төшү **2.** *с вин.п.* астына, ...га; **взять ~ свою́ защи́ту** үз канатың астына алу; **отда́ть ~ суд** судка бирү; **взять ~ стра́жу** сак астына алу **3.** *с вин.п.* (*близко к чему-л. по времени*) алдыннан, ...га таба, ...га каршы, якын; **~ пра́здник** бәйрәм алдыннан; **в ночь ~ Но́вый год** Яңа елга каршы төндә; **~ у́тро** таң алдыннан; **~ ве́чер** кичкә таба, кичкырын **4.** *с вин.п.* (*при указ. на возраст*) чамасы, тирәсе, якын; **ему́ лет ~ шестьдеся́т** аңа алтмыш яшьләр чамасы **5.** *с вин.п.* (*в сопровождении чего-л.*) астында, ...га кушылып; **~ аплодисме́нты** кул чапкан тавышлар астында; **петь ~ гита́ру** гитарага кушылып җырлау **6.** *с вин.п.* (*наподобие*) ...га охшатып, ...на туры китереп; **отде́лать ~ кра́сное де́рево** кызыл агачка охшатып эшкәртү; **подобра́ть ~ цвет** төсенә туры китереп сайлап алу **7.** *с вин.п.* (*при указ. на назначение предмета*) ...га дигән, салырга дигән; өчен; **бо́чка предназна́чена ~ вино́** аракы салырга дигән мичкә **8.** *с тв.п.* астында, астыннан, төбендә; **идти́ ~ дождём** яңгыр астында бару; **ло́дка прохо́дит ~ мостом** көймә күпер астыннан үтеп бара; **~ огнем проти́вника** дошман уты астында **9.** *с тв.п.* астында, ...ендә; **~ надзо́ром** күзәтү астында; **находи́ться ~ защи́той свои́х друзе́й** үзеңнең дусларың яклавы астында булу **10.** *с тв.п.* (*при указ. места*) янында, якынында, тирәсендә; **жить ~ Москво́й** Мәскәү тирәсендә яшәү; **~ го́родом** шәһәр янында **11.** *с тв.п.* (*в результате, вследствие*) астында, ...дан; **~ впечатле́нием пое́здки** йөреп кайту тәэсиреннән; **~ де́йствием тепла́** җылылык тәэсиреннән **12.** *с тв.п.* (*при указ. на характерный признак*) ...лы; **дом ~ желе́зной кры́шей** калай түбәле йорт; **ла́мпа ~ абажу́ром** абажурлы лампа; **ло́дка ~ паруса́ми** җилкәнле көймә; **ры́ба ~ со́усом** соуслы балык **13.** *с тв.п.* (*при выделении из числа других предметов*) астында, белән; **писа́ть ~ псевдони́мом** псевдоним белән язу **14.** *с тв.п.* (*при разъяснении смысла*) ...дан, астында; **что понима́ть ~ э́тим сло́вом?** бу сүздән ни аңларга соң? ♦ **взять по́д руку** култыклап алу; **~ зало́г** залогка әйбер куеп; **~ распи́ску** кул куйдырып; **~ че́стное сло́во** сүзенә ышанып; **спря́тать ~ замо́к** бикләп кую; **стричь ~ маши́нку** чәчне машинка белән алу; **храни́ть ~ замко́м** бикләп саклау; **э́то ему́ не ~ си́лу** моңа аның көче житмәс, моны ул булдыра алмый

под- (подо-, подъ-) *приставка* **1.** *фигыль ясаганда кулланылып, түбәндәге чаралар ярдәмендә бирелә*: 1) *«астына» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **подложи́ть** астына салу; **подста́вить** астына кую; **подстели́ть** астына җәю; **подкле́ить** астына ябыштыру; 2) *«янына» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **подбежа́ть** янына йөгереп килү; **подползти́** янына үрмәләп килү; **подвести́** янына алып килү; 3) *«өстәп» дигән хәл фигыль ярдәмендә, мәс.* **подли́ть** өстәп кою; **подкача́ть** өстәп суырту; **подсы́пать** өстәп сибү; 4) *«бераз» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **подгни́ть** бераз черү; **подлечи́ться** бераз дәвалану; **подмо́кнуть** бераз юешләну; 5) *«төшү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **подвинти́ть** бора төшү; **подсласти́ть** тәмләләндерә төшү; **подкрути́ть** бөтерә төшү; 6) *«астыртын» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс.* **подговори́ть** астыртын котырту; **подслу́шать** астыртын тыңлап ишетү; **подсмотре́ть** астыртын карап күреп алу; **подсказа́ть** астыртын әйтү; 7) *«кушылып» дигән хәл фигыль ярдәмендә, мәс.* **подпе́ть** кушылып җырлау; **подыгра́ть** кушылып уйнау; 8) *«җибәрү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **подбро́сить** чөеп җибәрү; **подхвати́ть** күтәреп җибәрү; **подморо́зить** суытып җибәрү; 9) *кайбер приставкалы фигыльләрнең бары төп фигылен генә тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **подгото́вить** хәзерләү; **подмести́** себерү; **подогреть** җылыту **2.** *исем һәм сыйфат ясаганда кулланылып, түбәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителә*: 1) *«астындагы» дигән сыйфат ярдәмендә, мәс.* **поджелу́дочный** ашказаны астындагы; **подстро́чный** юл астындагы; **подко́жный** тире астындагы; 2) *«янындагы» дигән сыйфат ярдәмендә, мәс.* **подмоско́вный** Мәскәү янындагы; **подгоро́дный** шәһәр янындагы; 3) *«кече» дигән сыйфат ярдәмендә, мәс.* **подкла́сс** кече класс; **подста́нция** кече станция 4) *«ярдәмчесе» дигән исем ярдәмендә, мәс.* **подмасте́рье** мастер ярдәмчесе; **подпа́сок**

көтүче ярдәмчесе; 5) *исем ясагыч «...ча» кушымчасы ярдәмендә, мәс.* **подгру́ппа** төркемчә; **подотдéл** бүлекчә; **подви́д** төрчә

подава́ть *несов. см.* **пода́ть** ♦ ~ **надéжды** өметле генә күренү; **молодóй музыка́нт подаёт надéжды** яшь музыкант өметле генә күренә

подава́ться *несов.* **1.** *см.* **пода́ться; 2.** *страд. от* **подава́ть**

подави́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* сытып (изеп) бетерү; изеп вату; ~ **всех мух** барлык чебеннәрне сытып бетерү **2.** *что, на что* (*берникадәр вакыт*) басып (кысып) тору; ~ **больно́е ме́сто** авыртканурынны бераз басып тору **3.** *что* сыгып (кысып) алу; ~ **лимо́н** лимонны сыгып алу **4.** *прям., перен. кого-что* бастыру, жиңү; ~ **восста́ние** восстаниене бастыру; ~ **страх** курку хисен жиңү **5.** *кого-что чем* буйсындыру; ~ **свои́м авторите́том** үзеңнең авторитетыңа буйсындыру **6.** *кого-что* (*привести в мрачное состояние*) боектыру; күңел төшенкелегенә китерү

подави́ться *сов.* тончыгу, тамакка тыгылу (утыру, кадалу)

подавле́ние *с см.* **подави́ть** 4

пода́вленность *ж* рухи изелгәнлек (төшенкелек), күңел төшенкелеге, боеклык, кәефсезлек, күңелсезлек

пода́вленн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подави́ть; 2.** басынкы, тонык, тыенкы, ишетелер-ишетелмәс; ~ **ый стон** басынкы ыңгырашу тавышы **3.** төшенке, боек, күңелсез, рухи изелгән; ~ **ое настрое́ние** төшенке күңел

подавля́ть *несов. см.* **подави́ть** 4, 5, 6

подавля́ющ||ий, -ая. -ее **1.** *прич. от* **подавля́ть; 2.** иң зур; ~ **ее большинство́** иң зур күпчелек

пода́вно *нареч.* бигрәк тә, әйтеп тә торасы юк, һичшиксез, күптән; **он согла́сен, а я и** ~ ул риза, мине әйтеп тә торасы юк

пода́гра *ж* подагра (*тоз утыру авыруы*)

пода́грик *м* подагра белән авыручы, подагра авырулы кеше

подагри́ческ||ий, -ая, -ое подагра ...ы, подагра авырулы; ~ **ие но́ги** подагра авырулы аяклар

пода́льше *нареч. разг.* тагын да арырак (ераграк), тегендәрәк, арырак ♦ **от греха́** ~ бәладән баш-аяк

подари́ть *сов. кого-что* бүләк итү, бүләк итеп бирү; ~ *что-л.* **на па́мять** истәлеккә *берәр әйбер* бүләк итү

пода́рок *м* бүләк, сөенче, ядкарь; **сде́лать** ~ бүләк бирү ♦ ~ **судьбы́** бәхет басу, көтелмәгән бәхет

пода́рочн||ый, -ая, -ое бүләклек, бүләккә дигән, бүләк итеп бирелгән; ~ **ое изда́ние** бүләккә дигән басма

пода́тель *м офиц.* (*берәр нәрсә*) тапшыручы, бирүче; ~ **письма́** хат тапшыручы

пода́тельница *ж* (*берәр нәрсә*) тапшыручы хатын (кыз)

пода́тливость *ж* **1.** бөгелүчәнлек, сыгылучанлык, үзелек, пешелек **2.** (*уступчивость*) сүзгә күнүчәнлек, юл куючанлык, иплелек

пода́тлив||ый, -ая, -ое **1.** бөгелүчән, сыгылучан, пеше, үзле; ~ **ый материа́л** бөгелүчән материал; ~ **ая гли́на** үзле балчык **2.** сүзгә күнүчән, ипле, юл куючан, сүз тыңлаучан, карышмаучан, карусыз; ~ **ый хара́ктер** ипле характер

по́дать *ж ист.* имана, салым, ясак

пода́||ть *сов.* **1.** *кого-что* алып (китереп) бирү, бирү; ~ **ть стака́н воды́** бер стакан су китереп бирү **2.** *что* китереп кую, китерү, табынга китереп кую; **гостя́м по́дали плов** кунакларга пылау китерделәр **3.** *что* китерү, китереп туктату; ~ **ть по́езд к платфо́рме** поездны платформа янына китереп туктату **4.** *что* ташып кую, күчереп өлгертү, китереп (илтеп) җиткерү; **во́время** ~ **ть материа́лы** материалларны вакытында китереп җиткерү **5.** *кого-что* күчереп кую, этәрү, чигерү, сузу; җибәрү; ~ **ть ло́шадь наза́д** атны артка чигерү; ~ **ть патро́н в кана́л ствола́** патронны көпшәнең каналына җибәрү **6.** *что и без доп.* бирү, язып бирү; ~ **ть заявле́ние** гариза язып бирү **7.** *что и без доп.* (*милостыню*) хәер (сәдака) бирү ♦ ~ **ть го́лос** тавыш бирү; ~ **ть кома́нду** команда бирү; ~ **ть мяч** тупны интәшеңә тапшыру; ~ **ть приме́р** үрнәк күрсәтү; ~ **ть по́мощь** ярдәм күрсәтү; ~ **ть ру́ку** кул бирү; кул сузу

пода́||ться *сов.* **1.** кузгалып китү, тайпылу, чигенү; **толпа́** ~ **ла́сь в сто́рону** халык төркеме бер читкәрәк тайпылды **2.** урынныннан кузгалу, ачылу, ачылып китү; **дверь** ~ **ла́сь под уда́рами** бәрә торгач, ишек ачылып китте **4.** *разг.* (*согласиться на что-л.*) күнү, риза булу ♦ ~ **ться не́куда** бернидә эшләп булмый; барып җир юк

пода́чка *ж разг.* **1.** сынык, кисәк (*эткә, терлеккә ташланган ашамлык кисәге*) **2.** *перен.* хәер, сәдака; **жить** ~ **ми** хәер эстәп көн күрү

пода́яние *с уст.* хәер, сәдака

подава́ть *сов. что, чего* өстәү, өстәп салу, өсти төшү, кушу; ~ **са́хару в ко́фе** кофега шикәр өстәү

подава́ка *ж разг.* **1.** *см.* **подава́ть; 2.** (*то, что прибавлено*) өстәмә, өстәлгән әйбер, өстәп салынган әйбер

подавля́ть *несов. см.* **подава́ть**

подавля́ться *несов.* **1.** *см.* **подава́ться; 2.** *страд. от* **подавля́ть**

подба́дривать *несов. см.* **подбодри́ть**

подба́дриваться 1. *см.* **подбодри́ться; 2.** *страд. от* **подба́дривать**

подба́лтывать *несов. см.* **подболта́ть**

подбега́ть *несов. см.* **подбежа́ть**

подбежа́ть *сов.* **1.** *к кому-чему* йөгереп (чабып) килү, йөгереп (чабып) килеп җитү; ~ **ть к до́му** йорт янына йөгереп килеп җитү **2.** *подо что* йөгереп (чабып) астына керү

подбе́ливать *несов. см.* **подбели́ть**

подбели́ть *сов. что* **1.** [бераз] агартып алу, агарта төшү, әзрәк акшарлап алу; ~ **печь** мичне әзрәк акшарлап алу **2.** *разг.* (*сметаной, молоком*) [бераз] сөт салып җибәрү (*чәйгә*), [бераз] каймак кату, [әзрәк] катык кату (*ашка*)

подберёзовик *м* каен гөмбәсе

подбива́ть *несов. см.* **подби́ть**

подби́вка *ж см.* **подби́ть** 1, 2

подбира́ть *несов. см.* **подобра́ть**

подбира́ться *несов.* **1.** *см.* **подобра́ться; 2.** *страд. от* **подбира́ть**

подби́ть *сов.* **1.** *что* [астына] кагу (сугу, салу), олтан салу, ас[лык] сугу, төп кую; ~ **сапоги́** итеккә олтан салу **2.** *что* астарлау, астар кую, эчлек кую, эчләү; ~ **пальто́ ме́хом** пальтога мех эчлек кую **3.** *кого-что* бәреп (атып) төшерү; ~ **самолёт** самолётны атып төшерү **4.** *что* бәреп (сугып) җәрәхәтләү (яралау); ~ **глаз** күзне бәреп җәрәхәтләү **5.** *кого-что на что и с неопр., разг.* котырту, кыздыру, дәртләндерү; ~ **на ша́лость** шаянланырга котырту

подбодри́ть *сов. кого-что, разг.* күңелен күтәреп җибәрү, рухландырып (дәртләндереп) җибәрү; ~ **больно́го** авыруның күңелен күтәреп җибәрү

подбодри́ться *сов.* күңел күтәрелеп китү, рух күтәрелү, дәртләнеп китү

подбодря́ть *несов. см.* **подбодри́ть**

подбодря́ться *несов.* **1.** *см.* **подбодри́ться; 2.** *страд. от* **подбодря́ть**

подболта́ть *сов. что, чего, разг.* кушып болгату, кушып туглау; ~ **молока́ в суп** ашка сөт кушып туглау

подбо́р *м* **1.** *см.* **подобра́ть;** ~ **ка́дров** кадрлар сайлау **2.** сайланыш, сайлап алынган нәрсәләр; **интере́сный** ~ **книг** китапларның кызыклы сайланышы ♦ **как на** ~ сайлап алынган шикелле, сайлап алгандай

подбо́рка *ж* **1.** *разг. см.* **подобра́ть** 1, 3; ~ **материа́лов** материал сайлау **2.** подборка (*газетада уртак бер темага язылган вак мәкаләләр тезмәсе*)

подборо́дник *м* (*часть конской узды*) сагалдырык

подборо́док *м* ияк

подборо́дочн||ый, -ая, -ое ияк ...ы; ~ **ая мы́шца** ияк мускулы

подбо́рщик *м* **1.** сайлаучы; сортларга аеручы, сортлаучы; ~ **мехо́в** мех сайлаучы **2.** (*в комбайне*) жыйгыч (*җайланма*); ~ **бараба́нный** барабанлы жыйгыч

подбоче́ниваться *несов. см.* **подбочени́ться**

подбочени́ться *сов. разг.* билгә таяну, бөергә таяну

подбра́сывание *с см.* **подбро́сить**

подбра́сывать *несов. см.* **подбро́сить**

подбрива́ть *несов. см.* **подбри́ть**

подбри́ть *сов. кого-что* ян-якларын кырып ташлау, чит-читләрен кырып ташлау

подбро́сить *сов.* **1.** *кого-что* (*вверх*) чөю, чөеп җибәрү, югары чөю, югары ыргыту; (*подо что-л.*) [астына] ташлау. [астына] ыргыту; **высоко́** ~ **мяч** тупны бик югары чөю; ~ **мяч под дива́н** тупны диван астына ыргыту **2.** *что, чего* өстәп салу (җибәрү), өсти төшү, өстәү; ~ **дров в печь** мичкә утын өстәп җибәрү **3.** *кого-что, чего, разг.* җибәрү, өстәмә

рәвештә җибәрү; ~ **сре́дства** өстәмә рәвештә средстволар җибәрү **4.** *кого-что* (*тайком подложить*) ташлап (калдырып) китү, китереп ташлау (*яшертен рәвештә*); ~ **письмо́** хат калдырып китү **5.** *кого-что, прост.* утыртып бару, илтеп кую (ташлау); ~ *кого-л.* **до ста́нции** *кемне дә булса* станциягә хәтле утыртып бару

подбрю́шник *м* түшлек, бавыргалык

подва́л *м* **1.** подвал, идән асты **2.** (*в газете*) подвал (*газета битенең аскы өлеше*)

подва́ливать *несов. см.* **подвали́ть**

подвал||и́ть *сов.* **1.** *что, чего* янына өю (аудару, бушату); ~ **и́ть к забо́ру песку́** койма янына ком китереп аудару **2.** *что, чего* өстәп салу (җибәрү), өсти төшү, өстәү; ~ **и́ть в костёр хво́росту** учакка чыбык-чабык өстәп җибәрү **3.** *безл. кого-чего, прост.* өстәлү, өсте-өстенә килү, килеп җыелу, тагын килү; **наро́ду** ~ **и́ло** халык килеп җыелды

подва́льн||ый, -ая, -ое подвал ...ы, подвалдагы; ~**ое помеще́ние** подвалдагы бина

подва́ривать *несов. см.* **подвари́ть**

подва́риваться *несов.* **1.** *см.* **подвари́ться; 2.** *страд. от* **подва́ривать**

подвари́ть *сов. чего, разг.* булган өстенә кайнату, тагын кайнату, өстәмә рәвештә кайнату; ~ **варе́нья** өстәмә рәвештә варенье кайнату

подва́хтенный, -ая, -ое вахтага басу чираты җиткән, вахтада торучыны алмаштырырга тиеш булган; ~ **матро́с** вахтага басу чираты җиткән матрос

подведе́ние *с см.* **подвести́; ~ ито́гов** нәтиҗә чыгару

подве́домственн||ый, -ая, -ое карамагындагы, карамагында булган; **учрежде́ния, ~ые министе́рству** министрлык карамагындагы учреждениеләр

подвезти́ *сов.* **1.** *кого-что* илтеп җиткерү, китереп җиткерү, утыртып алып бару, китерү; **шофёр подвёз меня́ до го́рода** шофёр мине шәһәргә кадәр утыртып алып барды **2.** *кого-что, чего* китерү, алып килү; ~ **дров** утын китерү **3.** *см.* **повезти́** 2

подвене́чн||ый, -ая, -ое никах ...ы, никахланышу вакытында кигән (кия торган); ~**ое пла́тье** никахланышу вакытында кия торган күлмәк

подверга́ть *несов. см.* **подве́ргнуть**

подверга́ться *несов.* **1.** *см.* **подве́ргнуться; 2.** *страд. от* **подверга́ть**

подве́ргнуть *сов. кого-что чему* дучар итү, тарту, ...га кую, астына кую; ~ **прое́кт обсужде́нию** проектны тикшерүгә кую; ~ **свою́ жизнь опа́сности** тормышыңны куркыныч астына кую; ~ **наказа́нию** җәзага тарту

подве́ргнуться *сов.* дучар булу, дучар ителү, тару, төшү, тартылу, эләгү; ~ **кри́тике** тәнкыйтькә эләгү; ~ **опа́сности** куркынычка тару

подве́рженный, -ая, -ое дучар булган, дучар ителгән, ...га тиз бирелүчән, ...чан; **челове́к, ~ боле́зням** еш авыручан кеше

подверну́ть *сов. что* **1.** [кайтарып] бөкләп кую, [кайтарып] кыстырып кую; ~ **одея́ло** юрганны кайтарып кыстырып кую **2.** сызгану, сызганып (бөкләп, кайтарып) кую; ~ **брю́ки до коле́н** балакны тезгә хәтле кайтарып кую **3.** бора төшү, ныграк борып кую; ~ **винт** винтны ныграк борып кую ♦ ~ **но́гу** аякны каймыктыру

подверну́||ться *сов.* бөкләнеп аста калу; **одея́ло ~лось** юрган бөкләнеп аста калды **2.** *перен. разг.* туры килү, очрау; ~**лась интере́сная кни́га** кызыклы китап очрады ♦ **нога́ ~лась** аяк каймыкты

подвёртывание *с см.* **подверну́ть**

подвёртывать *несов. см.* **подверну́ть**

подвёртываться *несов.* **1.** *см.* **подверну́ться; 2.** *страд. от* **подвёртывать**

подве́сить *сов. кого-что* асып (элеп, тагып) кую; ~ **ла́мпу под потолко́м** лампаны түшәмгә асып кую ♦ **язы́к хорошо́ подве́шен** *у кого* телгә беткән

подве́ситься *сов. разг.* асылыну

подве́ска *ж* **1.** *см.* **подве́сить; 2.** (*украшение*) асма бизәк, асылмалы бизәк

подвесн||о́й, -а́я, -о́е асылмалы, асып куела торган, асма; ~**а́я ла́мпа** асылмалы лампа; ~**а́я доро́га** асылмалы юл

подве́сок *м разг. см.* **подве́ска** 2

подвести́ *сов.* **1.** *кого-что* алып килү, китерү, китереп җиткәрү, җитәкләп алып килү; ~ **ло́шадь к крыльцу́** атны баскыч янына китерү **2.** *что подо что* [астына] кую, [астына] салу; ~ **фунда́мент** фундамент кую **3.** *перен. что подо что* нигезләү, дәлилләү; ~ **нау́чную ба́зу под свои́ рассужде́ния** фикер йөртүләреңне фәнни яктан нигезләү **4.** *что* чыгару; ~ **ито́ги се́ссии** сессиянең йомгакларын чыгару, сессияне йомгаклау **5.** *перен. кого-что, разг.* уңайсыз хәлдә калдыру, утырту, кызык итү, алдау; ~ **това́рища** иптәшеңне уңайсыз хәлдә калдыру **6.** *что* җиткерү, китереп җиткерү, сузу; ~ **доро́гу к заво́ду** юлны заводка кадәр китереп җиткерү **7.** *что* сөрмә тарту, буяу; ~ **бро́ви** кашка сөрмә тарту **8.** *безл. кого-то, разг.* тартылу, кысылу, кысылып бетү; **живот от го́лода подвело́** ачыгудан эч кысылып беткән ♦ ~ **часы́** сәгатьнең телен күчерү; ~ **под монасты́рь** авыр хәлгә кую

подве́тренн||ый, -ая, -ое җил тими торган, җилдән ышык булган, ышык; ~**ая сторона́** ышык як

подве́шивание *с см.* **подве́сить**

подве́шивать *несов. см.* **подве́сить**

подве́шиваться *несов.* **1.** *см.* **подве́ситься; 2.** *страд. от* **подве́шивать**

подвздо́шн||ый, -ая, -ое *анат.* кабырга белән эч арасындагы ♦ ~**ая кость** янбаш сөяге

подвива́ть *несов. см.* **подви́ть**

подвива́ться *несов.* **1.** *см.* **подви́ться; 2.** *страд. от* **подвива́ть**

по́двиг *м* батырлык, каһарманлык; **во́инский** ~ хәрби батырлык; **трудово́й** ~ хезмәт батырлыгы

подви́гать *сов.* **1.** *чем* селкетеп (кымшатып, сикертеп) кую; ~ **па́льцами** бармакларны селкетеп кую **2.** *что* (*некрое время*) күчереп кую, бераз күчерү, шудырып кую

подвига́ть *несов. см.* **подви́нуть**

подви́гаться *сов.* йөреп алу, [бераз] йөрү, [бераз] кыймылдап алу

подвига́ться *несов.* **1.** *см.* **подви́нуться; 2.** *страд. от* **подвига́ть**

подви́д *м биол.* төрчә, төрчек

подви́жник *м высок.* батыр, каһарман, фидакарь; ~ **нау́ки** фән каһарманы

подви́жническ||ий, -ая, -ое *высок.* батырларча ..., каһарманнарча..., фидакарьләрчә...; ~**ое отношение к труду́** хезмәткә фидакарьләрчә караш

подви́жничество *с высок.* батырлык, каһарманлык, фидакарьлек

подвижн||о́й, -а́я, -о́е **1.** күчмә, күчерелмәле, хәрәкәтчел, хәрәкәтчән, кузгатыла торган; ~**о́й блок** күчмә блок **2.** күчмә, күчеп йөри торган; ~**о́й го́спиталь** күчмә госпиталь **3.** хәрәкәтчән, тиз хәрәкәт итә торган; ~**ые гру́ппы войск** гаскәрләрнең хәрәкәтчән төркемнәре ♦ ~**о́й соста́в** *ж.-д.* хәрәкәттәге состав; ~**ые и́гры** хәрәкәтле уеннар

подви́жность *ж* **1.** күчмәлек, күчерелмәле булу, хәрәкәтчәнлек **2.** күчмәлек, күчеп йөри торган булу **3.** хәрәкәтчәнлек, тиз хәрәкәт итә торган булу **4.** елгырлык, җитезлек

подви́жный, -ая, -ое елгыр, җитез; ~ **ребёнок** елгыр бала

подвиза́ться *несов. книжн.* хезмәт итү, эшләп килү, эш күрсәтеп килү; маташу; ~ **в нау́ке** фән өлкәсендә эшләп килү

подвинти́ть *сов. что* **1.** бора төшү, тыгызлый төшү, ныграк бору; ~ **га́йку** гайканы бора төшү **2.** борып беркетү, [астан] борып кую; ~ **конько́в к боти́нкам** конькиларны ботинкаларга борып беркетү

подви́нуть *сов.* **1.** *кого-что* күчереп кую, күчерү, шудырып (тартып, этеп) кую; ~ **стол к окну́** өстәлне тәрәзә янына күчереп кую **2.** *перен. что* алга җибәрү (этәрү); ~ **рабо́ту** эшне алга җибәрү

подви́ну||ться *сов.* **1.** күчә төшү, якынрак килү, күчү, шуышу, кузгалу; **он ~лся ко мне** ул миңа якынрак килде **2.** *перен.* алга китү, алга бару; **рабо́та значи́тельно ~лась** эш шактый алга китте

подви́нчивать *несов. см.* **подвинти́ть**

подви́ть *сов. что* [бераз] көдрәләтү, [бераз] бөдрәләү, җиңелчә көдрәләтеп җибәрү; ~ **во́лосы** чәчне җиңелчә көдрәләтеп җибәрү

подви́ться *сов.* җиңелчә көдрәләп алу, чәчнең бөдрәсен төзәткәләп алу

подвла́стный, -ая, -ое хакимлегендәге, кул астындагы, кулындагы, буйсынган, бәйле, властендагы

подво́д *м см.* **подвести́** 1-3

подво́да *ж* олау

ПОД-ПОД

подводи́ть *несов. см.* **подвести́**

подво́дка *ж см.* **подвести́** 1-3

подво́дник *м* подводник (**1.** *су астылары көймәсендә хезмәт итүче* **2.** *водолазлык эшләре белгече*)

подводн||о́й, -а́я, -о́е тоташтыра торган, тоташтыргыч; **~ые тру́бы** тоташтыргыч торбалар

подво́дн||ый I, -ая, -ое су астындагы, су төбендәге, су асты ...ы; **~ые расте́ния** су асты үсемлекләре; **~ая ло́дка** су асты көймәсе; **~ое пла́вание** су астында йөзү

подво́дн||ый II, -ая, -ое: **~ая повы́нность** *ист.* олаучылык йөкләмәсе

подво́з *м см.* **подвезти́** 1, 2

подвози́ть *несов. см.* **подвезти́** 1,2

подво́зка *ж разг. см.* **подвезти́** 1, 2

подво́зчик *м* ташучы, ташып (китереп) торучы

подво́й *м сад.* ялганма (*үзенә икенче бер сорт ялгана торган жимеш агачы*)

подво́рн||ый, -ая, -ое *ист.* йорт башыннан ..., йорт (капка) башыннан салына торган; **~ая по́дать** йорт башыннан салына торган салым

подворотничо́к *м* яка тасмасы, яка астары, яка эчлеге

подворо́тня *ж* **1.** капка асты **2.** (*доска*) капка астына куела торган такта **3.** (*проём в стене дома для прохода, проезда*) капка, капка төбе

подво́рье *с уст.* **1.** (*постоялый двор*) мөсафирханә **2.** (*усадьба*) йорт

подво́х *м разг.* хәйләле алдау, хәйләгә корылган алдау, мәкер, усаллык, явызлык, этлек; **от него́ то́лько и жди ~а** аның берәр төрле этлек эшләячәген көтеп кенә тор

подвыва́ние *с разг. см.* **подвыва́ть**

подвыва́||ть *несов. разг.* **1.** кушылып улау, ияреп улау; **волчи́ца ~ет во́лку** ана бүре ата бүрегә кушылып улый **2.** (*выть время от времени*) жиңелчә генә улау, улап-улап кую

подвы́пить *сов. разг.* [бераз] салып алу, [бераз] эчү, [бераз] төшереп алу, эчеп жиңелчә исерү

подвяза́ть *сов. что* бәйләп (тагып) кую, [бәйләп] асып кую, тагу; **~ колоко́льчик к дуге́** дугага кыңгырау тагу; **~ больну́ю ру́ку** авырткан кулны асып кую

подвяза́ться *сов.* буу, бәйләү; **~ кушако́м** билбау буу; **~ платко́м** яулык бәйләү

подвя́зка *ж* **1.** *см.* **подвяза́ть**; **2.** (*для чулок*) бәйләвеч, оек бәйләвече (бавы), будыргыч

подвя́зывать *несов. см.* **подвяза́ть**

подвя́зываться *несов.* **1.** *см.* **подвяза́ться**; **2.** *страд. от* **подвя́зывать**

подгада́||ть *сов. разг.* житешү, өлгерү; **я как ра́з ~л к по́езду** мин поездга нәкъ вакытында өлгердем

подга́дывать *несов. см.* **подгада́ть**

подгиба́ть *несов. см.* **подогну́ть**

подгиба́ться *несов.* **1.** *см.* **подогну́ться**; **2.** *страд. от* **подгиба́ть**

подгла́дить *сов. что, разг.* яңадан үтүкләп алу, тагын бер кат үтүкләү

подгла́живать *несов. см.* **подгла́дить**

подглазни́чн||ый, -ая, -ое, **подгла́з||ный,** -ая, -ое күз төбендәге..., күз төбе ...ы; **~ые же́лезы** күз төбе бизләре; **~ые мешки́** күз төпләре шешенгән

подгла́зье *с* күз төбе, күз чокыры

подгляде́ть *сов. см.* **подгля́дывать**

подгля́дывание *с см.* **подгля́дывать**

подгля́дывать *несов.* астыртын [яшереneп] карап тору, караштыргалап тору

подгнива́ть *несов. см.* **подгни́ть**

подгни́||ть *сов.* **1.** (*сгнить в нижней части*) астан (төптән) черү **2.** [бераз] черү, чери башлау; муртау; **я́годы ~ли** жиләкләр чери башлаган

подгова́ривать *несов. см.* **подговори́ть**

подговори́ть *сов.* димләү, өндәү, котkы салу, котырту, котыртып эшләтү; **~ ребя́т на ша́лость** малайларны шуклык эшләргә котырту

подголо́вник *м* **1.** (*подставка под подушку*) ястык тактасы, баш асты тактасы (*ятканда баш асты түбән булмасын әчен салына торган авыш такта*) **2.** (*на кресле*) баш терәгеч, баш куйгыч (*теш табиблары, парикмахерлар креслосында*)

подголо́с||ок *м* **1.** *муз.* өстәмә (иярчен, ярдәмче) тавыш (*жырда төп тавышка ияреп жырлаучы тавыш*) **2.** *перен.* жырын жырлаучы, көен көйләүче, куштан, ялагай (*берәүгә ялагайланып аның фикерләрен кабатлаучы*)

подго́н *м см.* **подогна́ть** 1, 3

подго́нка *ж см.* **подогна́ть** 3

подго́нщик *м* жайлаучы, көйләүче, ипләүче

подгоня́ть *несов. см.* **подогна́ть**

подгора́ть *несов. см.* **подгоре́ть**

подгоре́л||ый, -ая, -ое көйгән, асты көйгән; көек тәме кергән; **~ая котле́та** асты көйгән котлет; **~ое молоко́** көек тәме кергән сөт

подгоре́||ть *сов.* көю, асты (төбе) көю; **хлеб ~л** ипинең асты көйгән

подго́рн||ый, -ая, -ое тау итәгендәге, тау астындагы; **~ые райо́ны** тау итәгендәге районнар

подгоро́дный, -ая, -ое шәһәр янындагы, шәһәр тирәсендәге, шәһәр буендагы; **~ уча́сток** шәһәр янындагы участок

подго́рье *с* тау итәге, тау асты

подгота́вливать *несов. см.* **подгото́вить**

подгота́вливаться *несов.* **1.** *см.* **подгото́виться**; **2.** *страд. от* **подгота́вливать**

подготови́тельн||ый, -ая, -ое хәзерлек ...ы, хәзерләү ...ы; **~ые ку́рсы** хәзерлек курслары

подгото́вить *сов.* **1.** *что* хәзерләү, хәзерләп кую, хәстәрләү, хәстәрен күрү **~ кни́гу к печа́ти** китапны бастырырга хәзерләү **2.** *кого-что* хәзерләү, хәзерләп чыгару; **~ к экза́менам** имтиханга хәзерләү; **~ специали́стов** белгечләр хәзерләп чыгару **3.** *кого-что* хәзерләү, алдан хәзерләп кую; **~ кого-л. к неприя́тному изве́стию** күңелсез хәбәр әйтер алдыннан *кемне дә булса* хәзерләп кую

подгото́виться *сов.* хәзерләнеп кую, алдан хәзерләнеп тору, хәзерләнү, жыену

подгото́вка *ж* **1.** *см.* **подгото́вить, подгото́виться**; **~ к се́ву** чәчүгә хәзерләнү **2.** (*запас знаний*) белем, укып алган белем

подгото́вленность *ж* хәзерләнгәнлек, хәзерлеклелек

подготовля́ть *несов. см.* **подгото́вить**

подготовля́ться *несов.* **1.** *см.* **подгото́виться**; **2.** *страд. от* **подготовля́ть**

подгреба́ть *несов. см.* **подгрести́**

подгрести́ *сов.* **1.** *что* (*напр. сор*) көрәп өеп (жыеп) кую; (*напр. сено*) тырмап өеп (жыеп) кую **2.** ишә-ишә якынаю, ишеп якына килү, ишеп буена килү; **~ к бе́регу** ишә-ишә ярга якынаю

подгру́док *м* күкрәк асты, тамак асты, муен асты (*кайбер хайваннарның тамак астында асылынып тора торган тире*)

по́дгруздь *м* нарат гөмбәсе

подгру́ппа *ж* төркемчә

подгу́зник *м* бала чүпрәге, аслык

подгуля́ть *сов. прост.* **1.** эчеп бераз исерү, кызмачалану **2.** *шутл.* (*не удаться*) уңышсыз чыгу, уңышлы чыкмау, унмау, барып чыкмау

поддава́ть *несов. см.* **подда́ть**

поддава́ться *несов. см.* **подда́ться**

поддавки́ *только мн.*: **в ~ [игра́ть]** суктырып уйнау, бирешле уйнау, ашатып уйнау (*шашка уенында шакмакларны тизрәк суктырып бетерергә тырышып уйнау*)

подда́кивать *несов. кому-чему, разг.* сүзен (җөпләп) тору, әйе-әйе дип тору; **~ расска́зчику** сөйләүченең сүзен җөпләп тору

по́дданный *м* подданный, граждан (*билгеле бер дәүләт гражданлыгындагы кеше*)

по́дданство *с* гражданлык, гражданлыгында булу; **перемени́ть ~** гражданлыкны үзгәртү

подда́||ть *сов.* **1.** *что* чөеп жибәрү, югарыга ыргыту; **~ мяч** тупны чөеп жибәрү **2.** *что, разг.* (*в игре*) суктыру, ашату, бирү; **~ ша́шку** шашканы суктыру **3.** *чего, разг.* өстәү, арттыру, арттыра төшү; **~ па́ру** 1) парны арттыра төшү (*мунчада*); 2) *перен.* кызурак (җәһәтрәк) эшли башлау **4.** *кому, прост.* сугып (салып) жибәрү, берне кундыру

подда́||ться *сов.* **1.** бирелү, бирешү; **дверь с трудо́м ~ла́сь** ишек кыенлык белән генә бирелде (*ачылды*) **2.** *перен.* бирелү, бирешү; күнү, риза булу; **~ться на угово́ры** димләүләргә күнү **3.** *разг.* бирелү, буйсыну, жиңдерү, жиңелү; **не ~ться проти́внику** дошманга бирелмәү **4.** *разг.* (*в игре*) юри оттыру

подда́ча *ж разг. см.* **подда́ть** 1-3, **подда́ться** 3, 4

поддева́ть *несов. см.* **подде́ть**

поддёвка *ж* кәзәки (*биле бөрмәле итеп тегелгән ирләр киеме*)

подде́лать *сов. что* алдап ясау, охшатып ясау, ялган ... ясау; охшатып ... кую; **~ докуме́нт** ялган документ ясау; **~ чью-л. по́дпись** *кемнең дә булса* имзасына охшатып имза кую

подде́латься *сов. под кого-что* (*подражать*) охшарга тырышу, ... булып

кылану; ~ **под де́тскую речь** балаларга охшарга тырышып сөйләшү

подде́лка *ж* **1.** *см.* **подде́лать**; **2.** охшатып ясалган нәрсә (әйбер), ялган әйбер; ~ **под же́мчуг** энҗегә охшатып ясалган әйбер

подде́лывать *несов. см.* **подде́лать**

подде́лываться *несов.* **1.** *см.* **подде́латься**; **2.** *страд. от* **подде́лывать**

подде́льный, -ая, -ое ялган, охшатып ясалган; ~ **докуме́нт** ялган документ

поддёргивать *несов. см.* **поддёрнуть**

поддержа́ть *сов.* **1.** *кого-что* тотып алу; ~ **больно́го по́д руку** авыруны култыгыннан тотып алу **2.** *перен. кого-что* ярдәм итү, булышлык күрсәтү, булышу; ~ **дру́га в тру́дную мину́ту** кайгылы вакытта дустына ярдәм итү **3.** *перен. кого-что* яклау, куәтләү, хуплау; ~ *чью-л.* **кандидату́ру** *кемнең дә булса* кандидатурасын яклау **4.** *что* саклау; дәвам иттерү, туктатмау; ~ **разгово́р** сөйләшүне дәвам иттерү; ~ **поря́док** тәртип саклау

поддержа́ние *с см.* **поддержа́ть**; ~ **свя́зи** элемтәне туктатмау

поддержа́ва||ть *несов.* **1.** *см.* **поддержа́ть**; **2.** *что* тотып тору; **ба́лки ~ют потоло́к** матчалар түшәмне тотып торалар

поддержк||а *ж* **1.** *см.* **поддержа́ть**; **2.** ярдәм, булышлык; **оказа́ть ~у** *кому-л. кемгә дә булса* ярдәм күрсәтү **3.** *прям., перен.* (*опора*) таяныч, терәк; **он — моя́ ~а** ул — минем таянычым

поддёрнуть *сов. что, разг.* күтәрә төшү, тартып (күтәреп) кую, өскәрәк тартып кую; ~ **чуло́к** оекны өскәрәк тартып кую

подде́ть I *сов.* **1.** *кого-что* (*зацепив, поднять*) чәнчеп элеп (күтәреп) алу, күтәреп алу **2.** *перен. кого-что и без доп., разг.* төрттереп әйтү, [сүз белән] тешләү, эләктерү, чәнчеп кую; ~ *кого-л.* **в разгово́ре** сөйләшеп торганда *кемгә дә булса* төрттереп әйтү

подде́ть II *сов. что* эчтән кию, киемне икенче кием эченнән кию; ~ **сви́тер под пальто́** пальто эченнән свитер кию

поддо́нник *м* аслык, аскуйма (*мәс. гөл чүлмәге өчен*)

поддра́знивать *несов. см.* **поддразни́ть**

поддразни́ть *сов. кого-что, разг.* [бераз] үчекләп (ирештереп, котыртып) алу

поддува́ло *с* җиллек (*мичтә*)

поддува́||ть *несов. безл.* [бераз] өрү, [бераз] җил өрү; **из-под по́ла ~ет** идән астыннан җил өрә

подейство́ва||ть *сов. на кого-что и без доп.* тәэсир итү, йогынты ясау; **лека́рство хорошо́ ~ло** дару яхшы тәэсир итте

подека́дн||ый, -ая, -ое һәр ункөнлектә була торган, ун көн саен була торган; ~**ые совеща́ния** ун көн саен була торган киңәшмәләр

поде́ла||ть *сов. что, разг.* эшләү, [бераз] эшләп алу; **что бы нам тепе́рь ~ть?** нәрсә генә эшләп алырга икән безгә хәзер? ♦ **ничего́ не ~ешь** берни эшләр хәл юк, берни эшләп булмый

подели́ть *сов. кого-что* бүлү, бүлеп бирү, бүлешү

подели́||ться *сов. чем с кем* **1.** бүлешү; **де́ти ~лись конфе́тами** балалар конфетларын бүлештеләр **2.** *перен.* уртаклашу; ~**ться ра́достью со свои́м това́рищем** шатлыгыңны иптәшең белән уртаклашу

поде́лк||а *ж* **1.** (*мелкая работа*) вактәяк эш **2.** *обычно мн.* ~**и** вак-тәяк әйберләр

подело́м *нареч. разг.* урынлы, эшенә күрә таман, шул кирәк; ~ **ему́** аңа шул кирәк

поде́лочн||ый, -ая, -ое *спец.* вактәяккә китә торган, вак-тәяк эшләргә китә торган, вак-тәяк әйберләр ясауга китә торган; ~**ое де́рево** вак-тәяк әйберләр ясауга китә торган агач

поде́лыва||ть *несов. разг.* эшләштерү, эш бетерү; **что ~ете?** ни эшләп ятасыз?, ни эшләр бетерәсез?

подёнка *ж* (*насекомое*) көньяшәр (*бөҗәк*)

подённ||ый, -ая, -ое **1.** көнлекле; ~**ая рабо́та** көнлекле эш **2.** көнлекләп түләнә торган; ~**ая пла́та** көнлекләп түләнә торган хак **3.** *в знач. сущ.* ~**ая** *ж разг.* көнлекле эш

подёнщик *м уст.* көнлекче, көнлекләп эшләүче

подёнщина *ж уст.* көнлекле эш

подёнщица *ж уст.* көнлекче хатын (кыз)

подёргать *сов.* **1.** *кого-что* тарткалау, тарткалап кую (алу); ~ **за́ волосы** чәчне тарткалау **2.** *что* (*всё, многое*) йолку, суыру, йолкып (суырып) бетерү

подёргивание *с см.* **подёргивать, подёргиваться; не́рвное ~** нервланып тартышып-тартышып кую

подёргива||ть *несов.* **1.** *что* тарткалап (йолыккалап) алу; ~**ть боро́дку** сакалны тарткалап алу **2.** *чем* сикерткәләп (җыергалап) кую; ~**ть бро́вью** каш сикерткәләп кую **3.** *безл. кого-что* калтырану, көзән җыеру, тән тартышу

подёргиваться *несов.* тартышу, калтырану; **не́рвно ~** нервланып калтырану

подержа́ние *с*: **на ~** вакытлыча файдаланырга; **взять на ~** вакытлыча файдаланырга алу

поде́ржанный, -ая, -ое тотылган, киелгән, кулланылган булган; **купи́ть ~ пиджа́к** киелгән пиджак сатып алу

подержа́ть *сов. кого-что* тотып тору [бераз] тоту; ~ **ребёнка** баланы тотып тору; ~ **о́кна откры́тыми** тәрәзәләрне бераз ачык килеш тоту

подержа́ться *сов.* [күпмедер вакыт] тотынып тору, [бераз] тору

подёрну||ть *сов. что чем* каплап алу, ябу, пәрдәләү; **ре́ку ~ло льдом** *безл.* елганы боз каплап алган

подёрну||ться *сов. чем* **1.** каплану, ябылу, пәрдәләнү; **река́ ~лась льдом** елга боз белән капланган **2.** *перен.* өртелү; **взгляд ~лся печа́лью** күз карашы сагышка өртелгән

подешеве́ть *сов.* арзаная (очсызлана) төшү, арзанаю, очсызлану

поджа́ривание *с см.* **поджа́ривать**

поджа́ривать *несов. см.* **поджа́рить**

поджа́риваться *несов.* **1.** *см.* **поджа́риться**; **2.** *страд. от* **поджа́ривать**

поджа́рист||ый, -ая, -ое йөзе килеп пешкән, кызарып пешкән, яхшы кыздырылган; ~**ая бу́лка** йөзе килеп пешкән булка

поджа́рить *сов. что* кыздыру, кыздыра (кызарта) төшү, куыру, йөзен китерә төшү; ~ **мя́со** итне кыздыра төшү; ~ **хлеб** ипинең йөзен китерә төшү

поджа́ри||ться *сов.* кыздырылып (куырылып) житү, куырылу; **ры́ба уже́ ~лась** балык куырылып житкән инде

поджа́рка *ж* (*кушанье*) куырдак, куырма (*юка итеп телемлән кыздырылган ит*)

поджа́рый, -ая, -ое *разг.* чандыр; эче эчкә ябышкан

поджа́ть *сов.* **1.** *что* бөкләү, аска бөкләү; ~ **под себя́ но́ги** аяк бөкләп утыру **2.** *что* кысу; ~ **гу́бы** иреннәрне кысу; ~ **хвост** 1) койрыкны кысу; 2) *перен.* койрыгын кысу, шым булу

поджелу́дочн||ый, -ая, -ое ашказаны асты ...ы, ашказаны астындагы; ~**ая железа́** ашказаны асты бизе; ~**ый сок** ашказаны асты бизе согы

подже́чь *сов. что* **1.** яндыру, кабызу, ут төртеп җибәрү, ут кабызып җибәрү; ~ **дрова́** утынга ут төртеп җибәрү **2.** ут төртү, ут салу; ~ **сара́й** сарайга ут төртү

поджива́ть *несов. см.* **поджи́ть**

поджига́тел||ь *м* ут төртүче, ут салучы ♦ ~**и войны́** сугыш уты кабызучылар (*сугыш коткысы таратучылар*)

поджига́тельница *ж* ут төртүче хатын (кыз)

поджига́тельский, -ая, -ое ут төртүче[ләр] ...ы; сугышка өндәү ...ы

поджига́ть *несов. см.* **подже́чь**

поджида́ть *несов. кого-что, разг.* көтеп (сагалап) тору; ~ **го́стя** кунак килгәнне көтеп тору

поджи́лки *только мн. разг.* тез буыны, тез асты сеңере ♦ ~ **трясу́тся** тез буыннары калтырый

поджима́ть *несов. см.* **поджа́ть**

поджи́||ть *сов. разг.* төзәлү, бетәшү; **ра́на уже́ ~ла́** яра төзәлде инде

поджо́г *м* ут төртү, ут салу

подзабо́рный, -ая, -ое *разг.* йортсызҗирсез, сукбайлыкта ...; ~ **пёс** йортсыз-җирсез ата эт

подзабыва́ть *несов. см.* **подзабы́ть**

подзабы́||ть *сов. кого-что, разг.* онытып җибәрү, истән (хәтердән) чыгу, хәтерләп бетермәү; **я мно́гое ~л** бик күбесен онытып җибәргәнмен

подзаголо́вок *м* өстәмә бүлек башы, бүлекчә исеме, китапның өстәмә исеме

подзадо́ривать *несов. см.* **подзадо́рить**

подзадо́рить *сов. кого-что, разг.* котырту, коткы салу, дәртләндерү, гайрәтләндерү

ПОД-ПОД

подзаработа́тать *сов. что, чего и без доп.* [бераз] акча эшләп алу

подзатыльник *м разг.* муен тамырына кундыру, арт чүмеченә тондыру; **дать** *кому-л.* ~ *кемнең дә булса* муен тамырына кундыру

подзащи́тная *ж* якланучы хатын (кыз)

подзащи́тный *м* якланучы, яклана торган кеше

подземе́лье *с* җир асты [куышлыгы], җир эчендәге магарә

подзе́мн||ый, -ая, -ое җир астындагы, җир астында ...; җир асты ...ы; **~ый ход** җир асты юлы; **~ое о́зеро** җир астындагы күл; **~ые рабо́ты** җир астында алып барыла торган эшләр; **~ый перехо́д** җир асты юлы (*җәяүлеләргә урам аркылы чыгу өчен*)

подзерка́льник *м* көзге асты, көзге өстәле (*зур көзге астына куела торган өстәлчек*)

подзо́л *м* (*почва*) көлсу туфрак

подзо́листый, -ая, -ое көлсу; **~ая по́чва** көлсу туфрак

подзо́льный, -ая, -ое көлсу туфраклы

подзо́р *м* **1.** (*резной карниз*) челтәр кәрниз; сырлы кәрниз; **о́кна с ~ами** челтәр кәрнизле тәрәзәләр **2.** (*кружева*) челтәр, кайма; **покрыва́ло с ~ом** челтәрле җәймә

подзо́рн||ый, -ая, -ое күзәтү ...ы, ерактан күзәтә торган; **~ая труба́** күзәтү торбасы

подзу́живать *несов. кого-что и без доп., разг.* (*подстрекать*) котырту

подзыва́ть *несов. см.* **подозва́ть**

поди́ *прост.* **1.** *повел. от* **пойти́**; **~ сюда́** бире кил; **~ прочь** кит моннан **2.** *вводн. сл.* (*вероятно, пожалуй*) бугай, әллә, күрәсең, мөгаен, булыр, ихтимал; **ты, ~, всю рабо́ту уже́ сде́лал** син, мөгаен, эшләреңне бетергәнсеңдер инде

подивя́ть *сов. кого-что, разг.* гаҗәпләндерү, тан (хәйран, гаҗәпкә) калдыру, шаккатыру, искитәрү

подивя́ться *сов. разг.* гаҗәпкә (таңга, хәйран) калу, соклану, шаккату, искитү

подира́||ть *несов.*: **моро́з по ко́же ~ет** *разг.* суык тәнне чеметтерә

подка́лывание *с см.* **подколо́ть**

подка́лывать *несов. см.* **подколо́ть**

подка́пывание *с см.* **подкопа́ть, подкопа́ться**

подка́пывать *несов. см.* **подкопа́ть**

подка́пываться *несов.* **1.** *см.* **подкопа́ться**; **2.** *страд. от* **подка́пывать**

подкарау́ливать *несов. см.* **подкарау́лить**

подкарау́лить *сов. кого-что, разг.* сагалап (көтеп) тору, сагалап торып көтеп алу

подка́рмливание *с см.* **подкорми́ть**

подка́рмливать *несов. см.* **подкорми́ть**

подка́рмливаться *несов.* **1.** *см.* **подкорми́ться; 2.** *страд. от* **подка́рмливать**

подкати́||ть *сов.* **1.** *кого-что* тәгәрәтеп китерү; **~ть бо́чку к подва́лу** мичкәне подвал янына тәгәрәтеп китерү **2.** *разг.* (*быстро подъехать*) чаптырып килеп туктау, җилдереп барып җитү, бик җәһәт килеп туктау; **к до́му ~ла маши́на** өи янына машина килеп туктады **3.** *обычно безл. разг.* (*о боли и т.п.*) (*тамакка, йөрәккә*) килеп тыгылу, килеп терәлү, төер булып утыру; **~ло к го́рлу** тамакка төер булып утырды

подкати́||ться *сов.* **1.** тәгәрәп килеп җитү, тәгәрәп кереп кит; **мяч ~лся под стол** туп өстәл астына тәгәрәп кереп китте **2.** *к кому, прост.* (*напр. с просьбой*) җаен табып мөрәҗәгать итү, юмакайланып мөрәҗәгать итү, кылын тартып карау

подка́тывать *несов. см.* **подкати́ть**

подка́тываться *несов.* **1.** *см.* **подкати́ться; 2.** *страд. от* **подка́тывать**

подкача́||ть *сов.* **1.** *что, чего* суыртып өстәү, качать итеп өстәү; **~ть воды́ в котёл** казанга бераз суыртып су өстәү **2.** *прост.* сынату, мах бирү; **он не ~л, зада́ние вы́полнил** ул сынатмады, заданиене үтәде

подка́чивание *с см.* **подкача́ть** 1

подка́чивать *несов. см.* **подкача́ть** 1

подка́чка *см.* **подкача́ть** 1

подка́шивать *несов. см.* **подкоси́ть**

подка́шиваться *несов.* **1.** *см.* **подкоси́ться; 2.** *страд. от* **подка́шивать**

подка́шливание *с см.* **подка́шливать**

подка́шливать *несов. разг.* тамак кырып тору, тамак кыргалау

подкидно́й, -а́я, -о́е: **~ дура́к** подкидной уены (*кәрт уенының бер төре*)

подки́дывание *с см.* **подки́нуть**

подки́дывать *несов. см.* **подки́нуть**

подки́дыш *м* ташландык бала

подки́нуть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* (*вверх*) чөеп җибәрү, югары чөю (ыргыту) **2.** *что, чего* өстәп салу, өсти төшү, өстәү; **~ дров в печь** мичкә утын өстәү **3.** *кого-что, чего, разг.* җибәрү, өстәмә рәвештә җибәрү; **~ резе́рвы на фронт** фронтка өстәмә рәвештә резервлар җибәрү **4.** *кого-что* ташлау, ташлап китү, [яшертен рәвештә] калдырып китү; **~ письмо́** яшертен рәвештә хат калдырып китү

подкла́дка *ж* астар, эчлек, инеч; **шёлковая ~** ефәк эчлек

подкладн||о́й, -а́я, -о́е аска салына торган, аска куела торган; **~о́е су́дно** (*для больных*) аска куела торган судно (*мәрәт савыты*)

подкла́дочный, -ая, -ое эчлек ..., астарлык ..., инечлек ..., астарга (эчлеккә) куя торган; **~ материа́л** эчлек материал

подкла́дывание *с см.* **подложи́ть**

подкла́дывать *несов. см.* **подложи́ть**

подкла́сс *м биол.* кече класс

подкле́ивать *несов. см.* **подкле́ить**

подкле́ить *сов. что* **1.** астына ябыштыру; эчтән ябыштыру; ябыштырып кую, ябыштыру; **~ подо́шву** олтанны ябыштырып кую **2.** ябыштырып төзәтеп кую, ябыштырып рәтләп кую, ябыштырып кую; **~ разо́рванную страни́цу** ертылган битен ябыштырып кую

подкле́йка *ж* **1.** *см.* **подкле́ить**; **2.** астар, эчлек, [эчтән] ябыштырылган әйбер; **бума́жная ~ переплёта** китап тышлыгына ябыштырылган кәгазь

подкле́ть *ж* аскы өй, түбән өй (*агач йортның аскы каты*)

подключа́ть *несов. см.* **подключи́ть**

подключа́ться *несов.* **1.** *см.* **подключи́ться**; **2.** *страд. от* **подключа́ть**

подключе́ние *с см.* **подключи́ть**

подключи́||ть *сов.* **1.** *что* тоташтыру, тоташтырып кую; **~ть телефо́н** телефонны тоташтыру **2.** *кого-что* кушу, китереп кушу; **к рабо́те ~ли о́пытных мастеро́в** эшкә тәжрибәле мастерларны куштылар

подключи́ться *сов.* **1.** тоташу; **~ к телефо́нной се́ти** телефон челтәренә тоташу **2.** *разг.* (*стать участником*) кушылу, кушылып китү

подключи́чн||ый, -ая, -ое *анат.* умрау асты ...ы, умрау сөяге астындагы; **~ая арте́рия** умрау сөяге астындагы артерия

подкова́ *ж* дага

подкова́ть *сов. кого-что* **1.** дагалау; **~ ло́шадь** ат дагалау **2.** *перен. разг.* хәзерләү, белем белән коралландыру, өйрәтү

подкова́ться *сов. прост.* белем белән кораллану, хәзерлек алу, өйрәнү

подко́вн||ый, -ая, -ое дага ...ы, дагалык ..., дага ясауга китә торган; **~ые гво́зди** дага кадаклары; **~ое желе́зо** дага ясауга китә торган тимер

подковообра́зный, -ая, -ое дагасыман, дага рәвешендәге (формасындагы); **~ магни́т** дагасыман магнит

подко́вывать *несов. см.* **подкова́ть**

подко́вываться *несов.* **1.** *см.* **подкова́ться; 2.** *страд. от* **подко́вывать**

подковы́ривать *несов. см.* **подковырну́ть**

подковы́рк||а *ж разг.*: **сло́ва не ска́жет без ~и** төрттермичә бер генә сүз дә әйтмәс

подковырну́ть *сов.* **1.** *что* казгычлап куптару; **~ боля́чку** кутырны казгычлап куптару **2.** *перен. кого-что, разг.* төрттереп әйтү, чәнчүле сүз әйтү, сүз белән чагу

подко́жн||ый, -ая, -ое тире асты ...ы, тире астындагы, тире астына ...; **~ый жирово́й слой** тире астындагы май катламы; **~ое впры́скивание** тире астына дару жибәрү

подколе́нн||ый, -ая, -ое *анат.* тез астындагы, тез асты ...ы; **~ые мы́шцы** тез асты мускуллары

подколо́дн||ый, -ая, -ое: **змея́ ~ая** *разг.* юха елан, зәһәрле елан (*мәкерле кеше турында*)

подколо́ть *сов.* **1.** *что* кадап (чәнчеп) кую; теркәп кую; **~ подо́л** итәкне [кайтарып] кадап кую; **~ спра́вку к заявле́нию** справканы гаризага теркәп кую **2.** *перен. кого-что, разг.* төрттереп әйтү, [сүз белән] тешләү, чәнчү, чәнчеп кую

подкоми́ссия *ж* подкомиссия, ярдәмче комиссия

подконтро́льн||ый, -ая, -ое контроль астындагы, контроль астына алынган, контрольлегендәге; **~ые министе́рству**

о́рганы министрлык контрольлегендәге органнар

подко́п *м* **1.** *см.* **подкопа́ть, подкопа́ться; 2.** (*казып ясалган*) җир асты юлы; **~ под крепостно́й стено́й** крепость стенасы астыннан үтә торган җир асты юлы **3.** *перен. разг.* хәйлә, чокыр казу, баз казу, тозак

подкопа́ть *сов. что* **1.** (*раскопать*) астан казу, җир астыннан юл яру **2.** *разг.* (*вырыть часть клубней от куста картофеля*) казып (ачтарып) алу

подкопа́||ться *сов.* **1.** *подо что* казып астына керү, казып керү; **крот ~лся под де́рево** сукыр тычкан агач астына казып кергән **2.** *перен. под кого-что, разг.* казыну, чокыну, гаеп эзләү, батырырга тырышу

подко́рм *м* **1.** *см.* **подкорми́ть; 2.** өстәмә азык; **жи́дкий ~** сыек өстәмә азык

подкорми́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* [өстәмә] ашату, [өстәмә] тукландыру; **~ больно́го ребёнка** авыру баланы өстәмә ашату **2.** *что, с.-х.* өстәмә тукландару, өстәмә рәвештә ашлама кертү; **~ озимые** уҗымнарны өстәмә тукландыру

подкорми́ться *сов. разг.* [яхшы ашап] тазарып (көрәеп, ныгып) китү

подко́рмка *ж* **1.** *см.* **подкорми́ть** 2; **2.** *см.* **подко́рм** 2

подкороти́ть *сов. что, разг.* [бераз] кыскарта төшү, кыскарту; **~ пла́тье** күлмәкне кыскарта төшү

подко́с *м* **1.** *см.* **подкоси́ть** 1; **2.** *тех.* терәү, авыш тәрәк, таяу

подкоси́||ть *сов.* **1.** *что* [чалгы белән] чабу, чабып ташлау; **~ крапи́ву у забо́ра** койма буендагы кычытканны чабып ташлау **2.** *перен. кого-что* егу, аяктан егу, аудару; **пу́ля его́ ~ла** пуля аны аяктан екты **3.** *перен. кого-что* хәлдән тайдыру, йончыту; **го́ре его́ ~ло** аны хәсрәт йончыткан

подкоси́||ться *сов.* тез буыннары йомшарып китү; **но́ги у него́ ~лись от стра́ха** куркудан аның тез буыннары йомшарып китте

подкра́дываться *несов. см.* **подкра́сться**

подкра́сить *сов. что* [бераз] буяп алу, [бераз] буяп җибәрү, җиңелчә генә буяу; **~ гу́бы** иренне бераз буяп җибәрү

подкра́ситься *сов. разг.* [бераз] буяну, [бераз] бизәнү, җиңелчә генә бизәнү, бизәнү-ясану

подкра́||сться *сов.* **1.** сиздермичә килү (бару), посып килү (бару), кача-поса килү (бару); **~сться к окну́** кача-поса тәрәзә янына килү **2.** *перен.* көтмәгәндә килү, капылдан килү; **смерть ~лась внеза́пно** үлем көтмәгәндә килде

подкра́шивать *несов. см.* **подкра́сить**

подкра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **подкра́ситься; 2.** *страд. от* **подкра́шивать**

подкрепи́||ть *сов.* **1.** *что* ныгыту, ныгытып кую, ныгыта төшү; **~ть забо́р подпо́ркой** койманы терәү куеп ныгыта төшү **2.** *кого-что* хәл кертү, хәлләндерү; **сон ~л его́** йокы аңа хәл кертте **3.** *перен. что* ныгыту, нигезләү, дәлилләү; **~ть своё мне́ние ве́скими до́водами** үз фикереңне төпле дәлилләр белән ныгыту

подкрепи́ться *сов.* тамак ныгытып (ялгап) алу, бераз ашап алу; **~ пе́ред доро́гой** юлга чыгар алдыннан тамак ялгап алу

подкрепле́ние *с см.* **подкрепи́ть, подкрепи́ться; 2.** (*о людских резервах*) өстәмә көч, ярдәм

подкрепля́ть *несов. см.* **подкрепи́ть**

подкрепля́ться *несов.* **1.** *см.* **подкрепи́ться; 2.** *страд. от* **подкрепля́ть**

подкрути́ть *сов. что* бора төшү, ныграк бору; бәтерә (чираклandыра) төшү, ныграк бәтерү; **~ га́йку** гайканы бора төшү

подкру́чивать *несов. см.* **подкрути́ть**

подкру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **подкрути́ться; 2.** *страд. от* **подкру́чивать**

подкузьми́ть *сов. кого-что, прост.* алдау, кыен хәлдә калдыру

подкула́чник *м ист.* кулак иярчене кулак җырын җырлаучы кулак куштаны

по́дкуп *м см.* **подкупи́ть** I

подкупа́ть *несов. см.* **подкупи́ть**

подкупи́||ть *сов.* **1.** *кого-что* сатып алу, үз ягыңа аудару (*акча яки булэк биреп, сыйлап*); **~ть свиде́телей** шаһитләрне сатып алу **2.** *перен. кого-что* үзенә карату, үз ягына аудару, җәлеп итү; **он ~л всех своей доброто́й** киң күңелле булуы белән ул барысын да үзенә каратты **3.** *что, чего* тагын бераз сатып алу, өстәмә рәвештә сатып алу; **~ть са́хару** бераз шикәр сатып алу

подкупно́й, -а́я, -о́е сатлык, акчага сатылучан, сатыла торган; **~ свиде́тель** сатлык шаһит

подку́ривать *несов. см.* **подкури́ть**

подкури́ть *сов. кого-что* [бераз] тәтен җибәрү, [бераз] тәтәслә; **~ пчёл** бал кортларын бераз тәтәслә

подла́дить *сов. что, разг.* **1.** (*настроить голос или музыкальный инструмент*) көйләү, ...га туры китереп көйләү; **~ скри́пку под роя́ль** скрипканы рояль тавышына көйләү **2.** (*приспособить*) яраклаштыру, җайлаштыру, ипләү

подла́диться *сов. к кому-чему, разг.* **1.** җайлашу, яраклашу, ияләшү, күнегү, ипләшү, көйләнү; **~ к рабо́те напа́рника** кулдашының эшенә җайлашу **2.** *перен.* [берәр кешегә] ялагайланып ярау, куштанланып үз ягына аудару

подла́живать *несов. см.* **подла́дить**

подла́живаться *несов.* **1.** *см.* **подла́диться; 2.** *страд. от* **подла́живать**

подла́мывать *несов. см.* **подломи́ть**

подла́мываться *несов.* **1.** *см.* **подломи́ться**; **2.** *страд. от* **подла́мывать**

подлата́ть *сов. что, разг.* ямау салып кую, ямап кую, ямау салу

по́дле *предлог с род.п.* янында, якынында, тирәсендә; **усади́ть ~ себя́** үз янына утырту

подлёдн||ый, -ая, -ое боз асты ...ы, боз астындагы; боз астында башкарыла торган; **~ая вода́** боз астындагы су; **~ый лов ры́бы** боз астыннан балык тоту

подлеж||а́ть *несов. чему, офиц.* тиеш булу; **э́тот докуме́нт не ~и́т оглаше́нию** бу документ игълан ителергә тиеш түгел ◆ **не ~и́т сомне́нию** шикләнергә урын юк

подлежа́щее *с грам.* ия

подлеза́ть *несов. см.* **подле́зть**

подле́зть *сов.* үрмәләп (шуышып) керү, астына керү; **~ под стол** өстәл астына үрмәләп керү

подле́сок *м*, **подле́сье** *с* куаклык, вак агачлар (*урман-әчендәге*)

подлета́ть *несов. см.* **подлете́ть**

подлете́||ть *сов.* **1.** очып килү; **пти́ца ~ла к гнезду́** кош оясы янына очып килде **2.** (*вверх*) сикерү, сикереп менү, күтәрелү **3.** *перен. разг.* (*подбежать, быстро подойти*) җан-фәрманга йөгереп килеп җитү, атылып килеп җитү

подле́ц *м* адәм актыгы, хәсис

подле́чивать *несов. см.* **подлечи́ть**

подле́чиваться *несов.* **1.** *см.* **подлечи́ться; 2.** *страд. от* **подле́чивать**

подлечи́ть *сов. кого-что, разг.* [бераз] дәвалап алу, дәвалаштыру; **~ ста́рую ра́ну** электән калган яраны бераз дәвалап алу

подлечи́ться *сов. разг.* [бераз] дәвалану, [бераз] дәваланып алу; **~ на куро́рте** курортта бераз дәвалану

подле́щик *м* вак корбан балыгы

подли́ва *ж см.* **подли́вка**

подлива́ть *несов. см.* **подли́ть**

подли́вка *ж кул.* аш тәмләткеч, соус

подли́за *м, ж разг.* ялагай, тәлинкә тотучы, куштан, юха

подлиза́ть *сов. что* ялап кую, ялап чистартып кую

подлиза́ться *сов. к кому, разг.* ялагайлану, тәлинкә тоту, куштанлану, юхалану

подли́зывать *несов. см.* **подлиза́ть**

подли́зываться *несов.* **1.** *см.* **подлиза́ться; 2.** *страд. от* **подли́зывать**

по́длинник *м* төп нөсхә, оригинал

по́длинность *ж* дөреслек, чынлык, дөрес (чын) булу, төп нөсхә булу; **установи́ть ~ докуме́нта** документның төп нөсхә икәнлеген ачыклау

по́длинн||ый, -ая, -ое **1.** чын, асыл, үз кулы белән язылган, үз кулы куелган; **~ое письмо́ Пу́шкина** Пушкинның үз кулы белән язылган хаты **2.** чып-чын, чын мәгънәсендә; **он ~ый поэ́т** ул чын мәгънәсендә шагыйрь

подли́ть *сов. чего* өстәп салу (кою); **~ молока́ в ко́фе** кофега сөт өстәп салу ◆ **~ ма́сла в ого́нь** утка керосин сибү (*дошманлык мөнәсәбәтләрен тагын да кискенләштерү*)

по́дличать *несов. разг.* әшәкеләнү, кабахәтләнү, әшәкелек (кабахәтлек) эшләү

подлови́ть *сов. кого-что, разг.* тоту; **~ такси́ на шоссе́** шоссе юлда такси тоту; **~ *кого-л.* на сло́ве** *кемне дә булса* сүзендә тоту

подло́г *м* алдау, алдап ясау, ялган ... ясау; **~ докуме́нтов** ялган документ ясау

ПОД-ПОД

подложи́ть *сов.* **1.** *что* [астына] салу, [астына] кую; ~ **поду́шку под го́лову** баш астына мендәр салу **2.** *что, чего* өстәү, өстәп салу; ~ **дров в печь** мичкә утын өстәү **3.** *что* яшертен кую, астыртын рәвештә кую, сиздермичә кую; ~ **анони́мное письмо́** сиздермичә генә имзасыз хат кую ♦ ~ **свинью́** *кому* ≈ этлек эшләү

подло́жный, -ая, -ое ялган, охшатып ясалган; ~ **докуме́нт** ялган документ

подлоко́тник *м* култыкса, таянса (*кәнәфидә h.б.ш.*)

подломи́ть *сов. что* астан сындыру, астан сындырып алу; ~ **сук** ботакны астан сындырып алу

подломи́||ться *сов.* ватылу, ярылу, чатнау, сыну, астан сыну; **лёд ~лся под нога́ми** басып торган җирдә боз ватылды ♦ **но́ги ~лись** тез буыннары йомшады

по́длость *ж* кабахәтлек, әшәкелек, этлек; **сде́лать ~** этлек эшләү

подлу́нный, -ая, -ое *уст.*: ~ **мир** дөнья, җир йөзе

по́длый, -ая, -ое әшәке, кабахәт; ~ **посту́пок** кабахәт эш

подлю́га *м, ж прост. см.* **подле́ц**

подма́зать *сов.* **1.** *что* (*слегка смазать*) [астына] сөртү, [бераз] майлау, сылау, [бераз] сылап кую **2.** *перен. кого-что, прост.* майлау, ришвәт бирү

подма́заться *сов.* **1.** *разг.* (*подкрасить губы, лицо*) буяну, бизәнү, ясану, ягыну **2.** *к кому, прост.* ялагайлану, кыштанлану

подма́зка *ж см.* **подма́зать**

подма́зывать *несов. см.* **подма́зать**

подма́зываться *несов.* **1.** *см.* **подма́заться 2.** *страд. от* **подма́зывать**

подмалева́ть *сов. кого-что, разг.* [бераз] буяп алу [бераз] буяп җибәрү, җиңелчә генә буяп кую

подмалёвывать *несов. см.* **подмалева́ть**

подманда́тн||ый, -ая, -ое мандат нигезендә идарә ителә торган; ~**ая террито́рия** *уст.* мандат нигезендә идарә ителә торган территория

подма́нивать *несов. см.* **подмани́ть**

подмани́ть *сов. кого-что, разг.* кызыктырып чакыру (чакырып китерү), ым кагып чакыру; ~ **котёнка** мәче баласын кызыктырып чакырып китерү

подмаре́нник *м бот.* йогырт

подма́сливать *несов. см.* **подма́слить**

подма́слить *сов.* **1.** *что* май өстәү, [бераз] май салу; ~ **ка́шу** боткага май өстәү **2.** *перен. кого-что, прост. см.* **подма́зать** 2

подмасте́рье *м* мастер ярдәмчесе, өйрәнчек

подма́хивать *несов. см.* **подмахну́ть**

подмахну́ть *сов. что, разг.* укып тормастан кул кую, җиңел кулдан кул кую, ашыгычлык белән кул кую; ~ **заявле́ние** гаризага җиңел кулдан кул кую

подма́чивать *несов. см.* **подмочи́ть**

подме́н *м,* **подме́на** *ж см.* **подмени́ть**

подме́нивать *несов. см.* **подмени́ть**

подмени́ть *сов.* **1.** *кого-что* алыштыру, сиздерми алыштырып кую; ~ **ка́рту** сиздерми генә кәртне алыштырып кую **2.** *что* алмаштыру; ~ **настоя́щую рабо́ту суето́й** чын эшне ыгы-зыгы белән алмаштыру **3.** *кого-что* алыштырып тору (*вакытлыча*); ~ **дежу́рного** дежурныйны алыштырып тору

подменя́ть *несов. см.* **подмени́ть**

подмерза́ть *несов. см.* **подмёрзнуть**

подмёрз||нуть *сов.* **1.** чирату, чиратып җиберү, бераз туңу; **на у́лице ~ло** *безл.* урамда чиратып җибәргән **2.** [бераз] өшү, туңудан бозыла башлау, өшеп бозыла башлау; **овощи ~ли** яшелчәләр өшеп бозыла башлаган

подмести́ *сов. что, чего* [бераз] өстәп басу, [бераз] кушып басу; ~ **муки́ в те́сто** камырга бераз он кушып басу

подмести́ *сов. что* **1.** себерү, себереп чыгару; ~ **ко́мнату** бүлмәне себереп чыгару **2.** [астына] себереп кертү; ~ **му́сор под крыльцо́** болдыр астына чүпне себереп кертү

подмета́ть I *сов. что* типчү, күкләү, типчеп (күкләп) чыгу; ~ **подкла́дку** астарны типчеп чыгу

подмета́ть II *несов. см.* **подмести́**

подме́тить *сов. кого-что* табу, күрү, күреп алу; ~ **недоста́тки** җитешсезлекләрне күреп алу

подмётк||а *ж* олтан, подметка ♦ **он ему́ в ~и не годи́тся** ул аның олтырагына да тормый

подмётн||ый, -ая, -ое *уст.* яшерен (белдермичә) ташлап кителгән; ~**ое письмо́** яшерен ташлап кителгән хат

подмётывать *несов. см.* **подмета́ть** I

подмеча́ть *несов. см.* **подме́тить**

подмеша́ть *сов. что, чего* [бераз] өстән болгату, [бераз] катнаштырып бутау, кушып болгату; ~ **песку́ в цеме́нт** цементка ком кушып болгату

подме́шивать I *несов. см.* **подмеси́ть**

подме́шивать II *несов. см.* **подмеша́ть**

подми́гивание *с см.* **подми́гивать**

подми́гивать *несов. см.* **подмигну́ть**

подмигну́ть *сов. однокр. кому* күз кысып алу (кую); каш сикертеп алу

подмина́ть *несов. см.* **подмя́ть**

подмо́г||а *ж разг.* ярдәм, булышлык; **идти́ на ~у** ярдәмгә килү

подмока́ть *несов. см.* **подмо́кнуть**

подмо́кнуть *сов.* астан дым тартып юешләну, асты чылану (сулану), асты чыланып бозылу; [бераз] юешләну, [бераз] дымлану, юешләнә төшү

подмора́живать *несов. см.* **подморо́зить**

подморо́зи||ть *сов.* **1.** *что* [бераз] өшетеп алу, өшетү, [бераз] туңдырып алу; ~ **ть мя́со** итне бераз туңдырып алу **2.** *безл.* суытып (салкынайтып) җибәрү, суыта төшү; **к ве́черу ~ло** кичко таба салкынайтып җибәрде

подмо́стки *только мн.* **1.** басма, басмача **2.** сәхнә; **театра́льные ~** театр сәхнәсе

подмо́ченн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подмочи́ть; 2.** *разг.* тапланган, яман аты чыккан, абруе төшкән; ~**ая репута́ция** тапланган репутация

подмочи́ть *сов. кого-что* [астан] юешләү, дымландыру, [астын] чылату; юешләп бозу, юешләп эштән чыгару; ~ **таба́к** тәмәкене дымландыру

подмыва́||ть *несов.* **1.** *см.* **подмы́ть; 2.** *безл. кого-что* кызыктыру, ...сы килү (килеп тору); ...сыны китерү; **так и ~ет сказа́ть** әйтеп җибәрәсе килеп кенә тора

подмыва́ться *несов.* **1.** *см.* **подмы́ться; 2.** *страд. от* **подмыва́ть** I

подмы́||ть *сов.* **1.** *кого-что* юып алу, [тиешле урыннарын] юу; ~**ть ребёнка** баланың тиешле урыннарын юып алу **2.** *что. разг.* бераз юып алу, югалау, югалаштыру, аннан-моннан гына юып алу; ~**ть пол** идәнне аннан-моннан гына юып алу **3.** *что* ашау, астан ашау; **волно́й ~ло скалу́** *безл.* кыяны астан дулкын ашаган

подмы́ться *сов.* юынып алу

подмы́шечн||ый, -ая, -ое култык асты ...ы, култык астындагы; ~**ая впа́дина** култык асты чокыры

подмы́шки *мн.* култык асты

подмы́шник *м* кештәк, култык асты кештәге

подмя́ть *сов. кого-что* өстенә егылып изү, аска салып изү, [басып] сыту, [басып] изү, яньчү

поднадзо́рный, -ая, -ое күзәтү астындагы, күзәтүдәге

поднажа́ть *сов.* **1.** *на кого-что, разг.* ныграк этү, этә төшү; ~ **на дверь** ишекне ныграк этү **2.** *перен. на кого-что и без доп.* кыса төшү, кысрыклый төшү, басым ясау; ~ **на ле́нтяев** ялкауларны кыса төшү **3.** *перен. на что и без доп.* (*приналечь*) тырышарак төшү, күбрәк тырышлык кую, күбрәк көч кую

поднака́пливать *несов. см.* **поднакопи́ть**

поднакопи́ть *сов. что, чего, прост.* [бераз] җыю, [бераз] туплау, [бераз] запаска җыю; ~ **деньжа́т** бераз акча җыю

поднаторе́ть *сов. в чём, прост.* [бераз] күнегеп (остарып) китү, шомара (өйрәнә) төшү; ~ **в столя́рном де́ле** столярлык эшендә остарып китү

поднату́живаться *несов. см.* **поднату́житься**

поднату́житься *сов. разг.* [бераз] көчәнә төшү, [тагын да] киерелә төшү

подна́чивать *несов. см.* **подна́чить**

подна́чить *сов. кого-что, прост.* котырту, коткы салу

поднебе́сн||ый, -ая, -ое **1.** күктәге, күк ...ы, бик биектәге, иксез-чиксез; ~**ая высота́** иксез-чиксез биеклек **2.** *в знач. сущ.* ~**ая** *ж уст.* дөнья, жиһан, җир йөзе

поднебе́сье *с* күк йөзе, һава; югарылык, биеклек

поднево́льный, -ая, -ое **1.** (*зависимый*) буйсынган, буйсынып яшәүче, иректсез, кул астындагы, бәйле **2.** (*принудительный*) иректсезләп тагылган, көчләп тагылган, мәҗбүри

поднесе́ние *с см.* **поднести́** 3

поднести́ *сов.* **1.** *кого-что* якынрак китерү, якынрак алып килү (*күтәреп, кулга тотып*); **~ кни́гу к глаза́м** китапны күзгә якынрак китерү; **~ ребёнка к окну́** баланы тәрәзәгә якынрак алып килү **2.** *что* [күтәреп] китерү, [күтәреп] илтү, ташу; **~ патро́ны в око́пы** окопларга патрон илтү **3.** *что. чего* бирү, бүләк итеп бирү, сыйлап бирү; **~ буке́т цвето́в** чәчәк букеты бүләк итү

поднима́ть *несов. см.* **подня́ть**

поднима́ться *несов.* **1.** *см.* **подня́ться; 2.** *страд. от* **поднима́ть**

подновля́ть *несов. см.* **подновя́ть**

подновя́ть *сов. что* яңарта төшү, яңа төскә кертү, төзәтү, яңарту; **~ кра́ски на карти́не** картинаның буяуларын яңарта төшү

подноготн||ая *ж разг.*: **узна́ть всю ~ую** бөтен яшерен серләрен белү

подно́жи||е *с* **1.** итәк; **~е горы́** тау итәге, тау асты **2.** төп, нигез; **положи́ть цветы́ к ~ю па́мятника** һәйкәл төбенә чәчәкләр кую

подно́жк||а *ж* **1.** баскыч, басма, асылма баскыч; **~а трамва́я** трамвай баскычы **2.** *разг.* аяк чалу; **дать ~у** *кому-л. кемгә дә булса* аяк чалу

подно́жный, -ая, -ое: **~ корм** аяк астындагы азык

подно́с *м* поднос

подноси́ть *несов. см.* **поднести́**

подно́счик *м* ташучы, китереп торучы; **~ патро́нов** патрон ташучы

подноше́ние *с* (*подарок*) бүләк, бүләк итеп бирелгән әйбер

подныривать *несов. см.* **подныря́ть**

подныря́ть *сов.* [астына] чумып керү, чуму; **~ под ло́дку** көймә астына чумып керү

подня́тие *с см.* **подня́ть, подня́ться; ~ тя́жестей** авыр әйберләр күтәрү

подня́ть *сов.* **1.** *кого-что* күтәрү, күтәреп алу; иелеп алу; **~ мешо́к** капчыкны күтәреп алу; **~ двухпудо́вую ги́рю** ике потлы герне күтәрү; **мне тебя́ не ~** мин сине күтәрә алмам **2.** *кого-что* менгерү, күтәрү; **~ ве́щи на тре́тий эта́ж** әйберләрне өченче катка менгерү; **~ флаг** флаг күтәрү; **~ я́корь** якорьны күтәрү **3.** *кого-что* күтәреп торгызу, аягына бастыру, торгызу; **~ упа́вшего** егылган кешене күтәреп торгызу; **~ повали́вшийся забо́р** ауган койманы торгызу **4.** *кого-что, разг.* (*вылечить*) аякка бастыру, терелтү; **~ больно́го** авыруны аякка бастыру **5.** *перен. кого-что* кузгату, күтәрү; **~ полк в ата́ку** полкны атакага күтәрү **6.** *что* биегәйтү, күтәрү; **~ у́ровень воды́** сунын биеклеген күтәрү **7.** *кого-что* (*разбудить*) уяту, торгызу; **поднима́ть меня́ в семь часо́в утра́** миңе иртәнге җидедә уят **8.** *перен. кого-что* күтәрү; **~ ма́ссы на досро́чное выполне́ние пла́на** планны срогыннан алда үтәү өчен көрәшкә массаларны күтәрү **9.** *перен. что* арттыру, күтәрү; **~ це́ны** бәяләрне арттыру; **~ производи́тельность труда́** хезмәт җитештерүчәнлеген күтәрү **10.** *перен. что* яхшырту; әйбәтләндерү, күтәрү; **~ настрое́ние** кәефне яхшырту; **~ дух** рухны күтәрү **11.** *что* үстерү, күтәрү, яхшырту; **~ хозя́йство** хуҗалыкны үстерү; **~ дела́ в колхо́зе** колхозда эшләрне яхшырту **12.** *что, с.-х.* күтәрү, сөрү; **~ пар** пар күтәрү; **~ целину́** чирәм күтәрү **13.** *кого-что, разг.* (*вырастить, воспитать*) тәрбияләп үстерү, аякка бастыру ♦ **~ восста́ние** восстание күтәрү; **~ глаза́** күтәрелеп карау; **~ го́лову** башны күтәрү (югары тоту); **~ го́лос** өзеп әйтү, кистереп әйтү (*уз фикереңне*); **~ го́лос в защи́ту** *кого кемне дә булса* яклап чыгу; **~ де́ло** *против кого берәр кешегә каршы* эш кузгату; **~ на [до́лжную] высоту́** тиешле югарылыкка күтәрү; **~ на́смех** *кого* көлкегә калдыру, мәсхәрәләү; **~ на щит** *кого* артык мактау, күкләргә күтәреп мактау; **~ ору́жие** корал күтәрү, корал тотып каршы чыгу

подня́||ться *сов.* **1.** (*переместиться вверх, взойти*) күтәрелү, менү; **~ться на пя́тый эта́ж** бишенче катка менү; **~ться на́ гору** тауга менү **2.** күтәрелү, калку, чыгу; **луна́ ~ла́сь** ай калыкты **3.** тору, аякка басу, торып китү (басу); **~ться со сту́ла** урындыктан торып китү; **~ться по́сле боле́зни** авырудан соң аякка басу **4.** кузгалу, кузгалып китү, күтәрелү; **~ться в ата́ку** атакага күтәрелү **5.** *перен.* күтәрелү; **~ться на борьбу́** көрәшкә күтәрелү **6.** арту, күтәрелү; **вода́ ~ла́сь** су арткан; **баро́метр ~лся** барометр күтәрелгән **7.** *перен.* арту, күтәрелү, үсү; **значи́тельно ~ла́сь производи́тельность труда́** хезмәт җитештерүчәнлеге шактый артты; **це́ны ~ли́сь** бәяләр күтәрелде **8.** *перен.* яхшыру, әйбәтләнү, күтәрелү; **настрое́ние ~ло́сь** көеф күтәрелде **9.** ныгу, ныгый төшү, әйбәтләнә төшү, күтәрелү; **хозя́йство ~ло́сь** хуҗалык ныгый төште **10.** кабару, күперү; **те́сто ~ло́сь** камыр кабарган **11.** кубу, кузгалу, күтәрелү; **~лся шум** тавыш купты; **~ла́сь бу́ря** давыл кузгалды ♦ **~ться с посте́ли** 1) йокыдан тору, урыннан тору; 2) сәламәтләнү, авырудан терелеп йөри башлау

подо́ *см.* **под**

подоба́||ть *несов. безл. кому-чему с неопр.* килешү, лаек булу, ятышлы булу, тиеш булу; **так поступа́ть не ~ет** алай кылану килешми, алай кылану тиеш түгел

подоба́ющ||ий, -ая, -ое лаеклы, тиешле, ятышлы; **заня́ть ~ее положе́ние** лаеклы урынны алу

подо́бие *с* **1.** охшашы, кәмәше, аламасы, күчермәсе **2.** *мат.* охшашлык; **~ двух треуго́льников** ике өчпочмакның охшашлыгы

подо́блачный, -ая, -ое болытлар янындагы, болыт астындагы

подо́бно *предлог с дат.п.* сыман, шикелле, кебек

подо́бн||ый, -ая, -ое **1.** *кому-чему* (*сходный, похожий*) охшашлы, ...га охшаш булган, ...га тиң булган **2.** мондый, моңа охшаган, моңа охшаш булган; **я не встреча́л ~ых стате́й** моңа охшаш булган мәкаләләрне укыганым юк **3.** *мат.* охшаш, үзара охшаш булган; **~ые треуго́льники** охшаш өчпочмаклар ♦ **ничего́ ~ого** һич, бер дә, һич тә алай түгел; **и тому́ ~ое** (*и т.п.*) һәм башка шундыйлар (*һ.б.ш.*)

подобостра́стие *с*, **подобостра́стность** *ж* ялагайлык, куштанлык, колларча баш ию

подобостра́стный, -ая, -ое ялагай, колларча буйсынулы; **~ взгляд** колларча буйсынулы күз карашы

подо́бранность *ж* купшылык, жыйнаклык, пөхтәлек, ыктыматлык

подо́бранный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подобра́ть; 2.** купшы, җыйнак, пөхтә, ыктымат; **~ вид** ыктымат кыяфәт

подобра́ть *сов.* **1.** *что* (*поднять, собрать*) җыеп алу, җыеп кую, чүпләп алу **2.** *кого* (*взять на своё попечение*) үзеңә алу, үзең белән алу; **~ щенка́** көчекне үзеңә алу **3.** *что* төзәтеп (рәтләп, кыстырып) кую **4.** *кого-что* сайлап алу, сайлау; **~ хоро́ших рабо́тников** яхшы работниклар сайлап алу; **~ ключ** ачкыч сайлау, ачкыч ярату

подобра́||ться *сов.* **1.** туплану, оешу, төзелү, җыелу; **~лся хоро́ший коллекти́в** менә дигән коллектив тупланды **2.** (*подкрасться*) шыпырт кына килү, сиздермичә генә килү, тавыш-тынсыз гына килү

подобре́||ть *сов.* яхшылана төшү, әйбәтләнә төшү; йомшак күңеллеләнә төшү, киң күңеллеләнеп китү

подобру́-поздорову́ *нареч. разг.* яхшы чагында, берәр хәл булмас борын; **уходи́ ~** яхшы чагында кит

подо́вый, -ая, -ое **1.** мич төбе ...ы; **~ кирпи́ч** мич төбе кирпече **2.** мичкә салып пешерелгән, мич төбендә пешкән; **~ пиро́г** мич төбендә пешкән бәлеш

подогна́ть *сов.* **1.** *кого-что* куып китерү (кертү), китерү; **~ коро́в к реке́** сыерларны елга буена куып китерү **2.** *кого-что и без доп., разг.* куалау, әйдәкләү, ашыктыру, куалый (әйдәкли, ашыктыра) тору; **~ отстаю́щих** артта калучыларны ашыктыру **3.** *что* (*приладить*) җайлау, ипләү, җайлап (ипләп) кую, ярату, тигезләү, сыярлык (кереп утырырлык) хәлгә китерү; **~ стекло́ к ра́ме** пыяланы рамга җайлап кую

подогну́ть *сов. что* бөкләү, [аска] бөкләп кую, бөгү; **~ но́ги под себя́** аяк бөкләп утыру

подогну́||ться *сов.* бөкләнү, бөгелү, иелү; **поля́ шля́пы ~лись** эшләпәнең читләре бөкләнгән ♦ **но́ги (коле́ни) ~лись** буыннар йомшаган (хәлсезләнгән) (*арудан, талчыгудан*)

подогре́в *м см.* **подогре́ть, подогре́ться; бассе́йн с ~ом** җылытыла торган бассейн

подогрева́ние *с см.* **подогре́ть**

подогрева́тель *м* җылыткыч, җылыту приборы

подогрева́тельный, -ая, -ое җылыткыч ..., җылыта торган; **~ аппара́т** җылыткыч аппарат

подогрева́ть *несов. см.* **подогре́ть**

подогрева́ться *несов.* **1.** *см.* **подогре́ться; 2.** *страд. от* **подогрева́ть**

подогре́ть *сов. что* **1.** жылыту, жылыта төшү, жылытып алу, кайнарлату; **~ суп** аш жылыту **2.** *перен. разг.* ярсыту, кыздыру, теләк уяту; **~ стра́сти** дәртен кыздыру

подогре́||ться *сов.* жылыну, кайнарлану; **ча́йник ~лся** чәйнек жылынган

пододвига́ть *несов. см.* **пододви́нуть**

пододвига́ться *несов.* **1.** *см.* **пододви́нуться; 2.** *страд. от* **пододвига́ть**

пододви́нуть *сов. кого-что* якынрак китерү (күчерү), якынайта төшү; **~ стул к столу́** урындыкны өстәлгә якынрак китерү

пододви́нуться *сов.* якынрак килү (күчү), якыная төшү

пододея́льник *м* юрган аслык, пододеяльник

подожда́ть *сов.* **1.** *кого-что, чего и без доп.* көтеп тору, бераз көтү; **~ дру́га** дусны көтеп тору; **~ по́езд** поезд килгәнне көтеп тору **2.** *с неопр., с чем и без доп.* бераз кичектерү, бераз кичектереп тору, бераз сабыр итү, торып тору; **~ с отве́том** җавап бирүне бераз кичектереп тору

подозва́ть *сов. кого-что* чакырып китерү (алу)

подозрева́||ть *несов.* **1.** *кого-что в чём* шикләнү, шик тоту, шөбһәләнү; **~ть в обма́не** ялганлый дип шикләнү **2.** *что и с союзом «что»* ... дип уйлау, ... дип гөман итү; **я не ~л, что вы уже́ прие́хали** сез инде килгәнсездер дип уйламаган да идем

подозрева́||ться *несов.* шик тоту, ... дер дип шикләнү; **он ~лся в ра́зных неблагови́дных дела́х** аннан төрле ярамаган эшләр эшләгәндер дип шикләнәләр иде

подозре́ни||е *с* шик, шөбһә; **необосно́ванное ~е** нигезсез шик; **есть ~е на корь** кызамык булмагае дигән шик бар; **быть под ~ем** *или* **на ~и** шик тудыру, шик астында булу

подозри́тельность *ж* шиклелек, шикләнүчәнлек, шикләнүчән булу, шомланучан булу; **изли́шняя ~** чиктән тыш шикләнүчәнлек

подозри́тельный, -ая, -ое **1.** шикле, шик тудыра торган, шөбһәле; **~ челове́к** шикле кеше **2.** шикләнүчән, шикләнеп караучан, шик астына алучан; **~ хара́ктер** шикләнүчән характер

подои́ть *сов. кого* саву, савып алу

подо́йник *м* сөт чиләге, сөт сава торган чиләк

подойти́ *сов.* **1.** якын килү, [янына] килү, килеп җитү (туктау); **~ к до́му** йорт янына килү **2.** *перен.* барып (килеп) тоташу, барып (килеп) терәлү, терәлеп тору; **лес подошёл к са́мой доро́ге** урман юлга ук килеп тоташа **3.** керешү, тотыну, ...а башлау; **~ к изуче́нию** *чего-л. берәр нәрсәне* өйрәнергә керешү **4.** карау, якын килү; **крити́чески ~ к сужде́ниям а́втора** автор фикерләренә тәнкыйть күзлегеннән якын килү **5.** ярау, яраклы булу, туры килү, килешү; **э́то пальто́ мне подойдёт** бу пальто миңа ярар **6.** *разг.* кабару, күперү; **те́сто подошло́** камыр кабарган ♦ **~ к концу́** бетеп килү

подоко́нник *м* тәрәзә төбе (тупсасы)

подо́л *м* итәк

подо́лгу *нареч.* озаклап, бик озак; озак-озак; **он ~ жил в Москве́** ул бик озак вакытлар Мәскәүдә яшәде

подольсти́ться *сов. к кому, разг.* ялагайлык белән ярау, ялагайлык белән ышаныч казану

подо́нки *мн.* **1.** *разг.* калдык, төптә калган калдык, утырым; **~ ква́са в бо́чке** мичкә төбендә калган квас утырымы **2.** *перен.* адәм актыклары, әтрәк-әләмнәр

подопе́чн||ый, -ая, -ое **1.** опекага алынган, опекун карамагындагы; **~ый ребёнок** опекага алынган бала; **~ые террито́рии** *спец.* опекага алынган территорияләр **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* опекадагы кеше, опекага алынган кеше

подопле́ка *ж* сер, яшерен сәбәп, чын сәбәп

подопрева́ть *несов. см.* **подопре́ть**

подопре́л||ый, -ая, -ое бурсый (күкси, күгәрә, чери) башлаган; **~ое се́но** күгәрә башлаган печән

подопре́||ть *сов.* **1.** бурсый (күкси, кыза, күгәрә) башлау; астан бурсу (кызу); **се́но ~ло** печән бурсый башлаган **2.** пышлыгу; **ребёнок ~л** бала пышлыккан

подо́пытн||ый, -ая, -ое тәжрибә ...ы, тәжрибә өчен тотыла торган, тәжрибә ясала торган, тәжрибә алып барыла торган; **~ые живо́тные** тәжрибә ясала торган хайваннар

подорва́ть *сов.* **1.** *кого-что* шартлату, шартлатып җимерү, шартлатып актарып ташлау, шартлатып күтәртү; **~ мост** күперне шартлату **2.** *перен. что* какшату, зыян китерү; төшерү; **~ здоро́вье** сәламәтлекне какшату; **~ чей-л. авторите́т** *кемнең дә булса* абруен төшерү

подорва́||ться *сов.* **1.** шартлаудан җимерелү, шартлаудан һәлак булу **2.** *перен.* какшау, зыян килү; төшү; **здоро́вье его́ ~лось** сәламәтлеге какшады; **его́ авторите́т ~лся** аның абруе төште

подорожа́ть *сов.* кыйбатлана (кыйммәтләнә) төшү, кыйбатлану, кыйммәтләнү, бәясе (базары) күтәрелү

подоро́жная *ж ист.* юл кәгазе, юл таныклыгы, юл йөрү язуы (*электә юлаучыларга почта атларын файдалану хокукы бирә торган махсус таныклык*)

подоро́жник *м бот.* бака яфрагы

подоро́жный, -ая, -ое юл буе ...ы, юл буендагы; **~ столб** юл будендагы багана

подоса́довать *сов. разг.* [бераз] көенеп алу, [бераз] үкенеп алу

подосино́вик *м* усак гөмбәсе, кызыл гөмбә

подосла́ть *сов. кого-что* яшерен рәвештә җибәрү, астыртын эш белән җибәрү

подосно́в||а *ж* **1.** *текст.* аскы буй (*ике кат буйлы тукымаларда*) **2.** *перен.* (*истинная причина*) төп сәбәп, нигез

подоспе́||ть *сов. разг.* [вакытында] килеп җитү, өлгерү, җитешү; **по́мощь ~ла во́время** ярдәм вакытында килеп җитте

подостла́ть *сов. что* [астына] җәю, [астына] түшәү; **~ простыню́** простыня җәю

подоткну́ть *сов. что* кыстырып кую, кыстыру; **~ подо́л пла́тья** күлмәк итәген кыстырып кую

подотчётность *ж* отчёт бирергә тиешлек; **~ руководя́щих о́рганов** җитәкче органнарның отчёт бирергә тиешлеге

подотчётн||ый, -ая, -ое **1.** соңыннан отчёт бирү шарты белән алынган; **~ые де́ньги** соңыннан отчёт бирү шарты белән алынган акча **2.** отчёт бирергә тиешле; **~ые организа́ции** отчёт бирергә тиешле оешмалар

подо́х||нуть *сов.* **1.** үлү, кырылу, үлеп (кырылып) бетү (*хайваннар турында*); **о́вцы ~ли** сарыклар үлеп беткән **2.** *прост.* дәмегү, кату, тончыгу (*кешеләр турында*)

подохо́дный, -ая, -ое керем ...ы, табыш ...ы, төшем ...ы, керемгә (табышка) карап салынган; **~ нало́г** керемгә карап салына торган налог

подо́шва *ж* **1.** *разг.* (*ноги*) табан асты **2.** олтан, табан; **ко́жаная ~** күн табан **3.** итәк; **~ го́ры** тау итәге

подо́швенн||ый, -ая, -ое олтанлык ..., олтанга китә торган; **~ая ко́жа** олтанлык күн

подпада́ть *несов. см.* **подпа́сть**

подпа́ивать I *несов. см.* **подпая́ть**

подпа́ивать II *несов. см.* **подпои́ть**

подпа́ливать *несов. см.* **подпали́ть**

подпа́лина *ж* **1.** *разг.* өтелгән урын, янган урын, көйгән җир **2.** (*пятно на шерсти*) тимгел, тап, сары тимгел (*хайван тиресе өстендәге сары тап*)

подпали́ть *сов. что* **1.** *см.* **поджёчь** I, 2; **2.** [бераз] өтеп алу, [бераз] көйдерү; **~ усы́** мыекны бераз көйдерү

подпа́рывать *несов. см.* **подпоро́ть**

подпа́рываться *несов.* **1.** *см.* **подпоро́ться; 2.** *страд. от* **подпа́рывать**

подпа́сок *м* көтүче ярдәмчесе, көтүче малай

подпа́сть *сов. подо что* ...га бирелү, ...га буйсыну, ...га төшү, эләгү; **~ под чьё-л. влия́ние** *кемнең дә булса* тәэсиренә бирелү

подпая́ть *сов. что* паять итү, паять итеп төзәтү

подпева́ла *м, ж* **1.** кушылып җырлаучы, көйләүче **2.** *перен.* [берәүнең] җырын җырлаучы, [берәүнең] көен көйләүче; [берәүнең] кубызына бию

подпева́ть *несов. кому* **1.** кушылып җырлау [көйләү] **2.** *перен. разг. неодобр.* [берәүнең] җырын җырлау, [берәүнең] көен көйләү; [берәүнең] кубызына бию

подпере́ть *сов. что чем* терәтеп кую (терәү), терәү салу; таяну; **~ забо́р ко́льями** койманы казыклар белән терәтеп кую; **~ щёку руко́й** яңакка таяну

подпере́ться *сов. разг.* таяну, сөялү, терәлү

подпи́ливать *несов. см.* **подпили́ть**

подпили́ть *сов. что* **1.** (*пычкы белән*) астан (төбеннән) кисү, аскы яктан кисү; киселе егу **2.** (*пычкы белән*) киселе кыскарту, киселе кыскарта төшү; **~ но́жки стола́** өстәлнең аякларын киселе кыскарта төшү **3.** *разг.* игәүләү, игәүләп тигезләү; **~ но́гти** тырнакларны игәүләп тигезләү

подпи́лка *ж см.* **подпили́ть**

подпи́лок *м разг.* игәү

подпира́ть *несов. см.* **подпере́ть**

подпира́ться *несов.* **1.** *см.* **подпере́ться; 2.** *страд. от* **подпира́ть**

подписа́ние *с см.* **подписа́ть; ~ догово́ра** договорга кул кую

подписа́ть *сов.* **1.** *что* кул (имза) кую; **~ прика́з** приказга имза кую **2.** *что* язып кую; **~ а́дрес на конве́рте** конвертка адрес язып кую **3.** *кого-что на что, разг.* язу, языдыру, подписчиклар исемлегенә теркәү; **~ на газе́ту** газетага язылдыру

подписа́ться *сов.* **1.** кул (имза) кую; **~ под дове́ренностью** ышаныч языына кул кую **2.** *на что* язылу, алу; **~ на журна́л** журналга язылу

подпи́ск||а *ж* **1.** *см.* **подписа́ть, подписа́ться; ~а на газе́ты** газетларга язылу; **объяви́ть ~у** подписка игълан итү **2.** подписка, язма рәвештә алынган (бирелгән) йөкләмә; **дать ~у о невы́езде** бер җиргә дә китмәү турында подписка бирү

подписн||о́й, -а́я, -о́е **1.** язылу ...ы; **~а́я цена́** язылу бәясе **2.** подписка белән алына торган, подписка нигезендә килә торган, язылу буенча җибәрелә торган; **~о́е изда́ние** язылу буенча җибәрелә торган басма ♦ **~о́й лист** имзалар кәгазе (җыю кәгазе) (*кемгә дә булса ярдәм итү өчен акча җыйганда акча бирүчеләр кул кую өчен махсус кәгазь*)

подпи́счик *м* алдыручы, язылып алдыручы, подписчик; **постоя́нный ~ журна́ла** даими рәвештә журнал алдыручы

подпи́сывать *несов. см.* **подписа́ть**

подпи́сываться *несов.* **1.** *см.* **подписа́ться; 2.** *страд. от* **подпи́сывать**

по́дпись *ж* **1.** *см.* **подписа́ть; отда́ть бума́ги на ~** кәгазьләрне кул куярга бирү **2.** (*берәр нәрсә астына*) язылган сүз, язу; **~ под карти́ной** артина астына язылган язу **3.** имза; **поста́вить сво́ю ~** үзеннең имзанны кую

подпи́ти||е *с*: **в ~и** *разг.* кызмача хәлдә, җиңелчә исергән хәлдә

подпи́хивать *сов. см.* **подпихну́ть**

подпихну́ть *сов. разг.* **1.** *кого-что* этеп (төртеп) җибәрү; **~ в ваго́н** вагон эченә таба этеп җибәрү **2.** *что* [астына] тыгып (кыстырып) кую; **~ корзи́ну под стол** кәрҗинне өстәл астына тыгып кую

подплести́ *сов. что* (*вплести дополнительно*) кушып үрү

подплета́ть *несов. см.* **подплести́**

подплыва́ть *несов. см.* **подплы́ть**

подплы́ть *сов.* **1.** [янына] йөзеп килү (килеп җитү); **~ к бе́регу** яр кырыена йөзеп килү **2.** йөзеп [астына] керү, астына йөзеп керү; **~ под плот** йөзеп сал астына керү; **~ под мост** күпер астына йөзеп керү

подпои́ть *сов. кого-что, разг.* исерткәнче эчертү, эчертү, исертү

по́дпол *м прост. см.* **подпо́лье** 1

подполза́ть *несов. см.* **подползти́**

подползти́ *сов.* **1.** үрмәләп килү, шуышып килү, [янына] үрмәләп килү, шуышып ... килү; **~ к око́пу** шуышып окоп янына килү **2.** [астына] шуышып керү, [астына] үрмәләп керү; **~ под стол** үрмәләп өстәл астына керү

подполко́вник *м* подполковник

подпо́лье *с* **1.** идән асты, өй базы; **храни́ть о́вощи в ~** яшелчәләрне өй базында саклау **2.** подполье; **революцио́нное ~** революцион подполье; **уйти́ в ~** подпольега күчү

подпо́льн||ый, -ая, -ое **1.** (*находящийся под полом*) идән асты ...ы, идән астындагы **2.** яшерен, подпольедагы; **~ая типогра́фия** яшерен типография; **~ый кружо́к** подпольедагы түгәрәк

подпо́льщик *м* яшерен эш алып баручы, подпольеда эшләүче, подпольщик

подпо́льщица *ж* подпольщик хатын (кыз)

подпо́ра, подпо́рка *ж* терәү, терәвеч, терәк, таяу, таяныч

подпо́рн||ый, -ая, -ое терәүгә куелган, терәү итеп куелган, таяу булып хезмәт итә торган, терәп тора торган; **~ая доска́** терәүгә куелган такта

подпоро́ть *сов. что* сүтү, [җәйне] астан сүтеп чыгу, бераз сүтеп җибәрү; **~ подкла́дку** эчлекне астан сүтеп чыгу

подпоро́||ться *сов.* бераз сүтелү, астан сүтелү, астан сүтелә башлау; **подкла́дка ~лась** эчлек астан сүтелә башлаган

подпо́ртить *сов. что, разг.* бераз бозу, җиңелчә генә бозу, бераз эшәкеләү, бераз начарлау

подпо́ртиться *сов. разг.* бераз бозылу, бозыла төшү, бераз начарлану, начарлана төшү

подпору́чик *м уст. воен.* подпоручик

подпо́чва *ж* туфрак асты (*туфракның өске катлавы астындагы җир*)

подпо́чвенн||ый, -ая, -ое туфрак асты ...ы, туфрак асты катлавы ...ы, туфрак астындагы; **~ые во́ды** туфрак асты сулары; **~ый слой** туфрак астындагы катлау

подпоя́сать *сов. кого-что* биленә бәйләү, билен буу; **~ реме́нь** биленә каеш бәйләү

подпоя́саться *сов.* билне буу, билбау бәйләү, билгә бәйләү; **~ ремнём** билгә каеш буу

подпоя́сывать *несов. см.* **подпоя́сать**

подпоя́сываться *несов.* **1.** *см.* **подпоя́саться; 2.** *страд. от* **подпоя́сывать**

подпра́вить *сов. что* төзәтә төшү, төзәткәләп җибәрү (алу); **~ рису́нок** рәсемне төзәткәләп җибәрү

подправля́ть *несов. см.* **подпра́вить**

подпра́порщик *м уст. воен.* подпрапорщик

подпрева́ть *несов. см.* **подопре́ть**

подпру́г||а *ж* ызма, аел, ыңгырчак (ияр) бавы; **подтяну́ть ~у** ызманы кысыбрак бәйләү

подпры́гивание *с см.* **подпры́гнуть**

подпры́гивать *несов. см.* **подпры́гнуть**

подпры́гнуть *сов.* сикереп кую (китү), сикерү; **~ до потолка́** түшәмгә кадәр сикерү; **~ от ра́дости** куанычтан сикереп кую

подпряга́ть *несов. см.* **подпря́чь**

подпряга́ться *несов.* **1.** *см.* **подпря́чься; 2.** *страд. от* **подпряга́ть**

подпря́чь *сов. кого-что* кушып (өстәп, мичәп) җигү

подпря́чься *сов. разг.* кушылып җигелү, җигелү

по́дпуск *м* **1.** *см.* **подпусти́ть** 1-3; **2.** (*рыболовная снасть*) төплек, подпуск (*берничә кармак тагылган озын җеп*)

подпуска́ть *несов. см.* **подпусти́ть**

подпусти́||ть *сов.* **1.** *кого-что* якын (янына) җибәрү, якын килергә юл кую, җибәрү, якынрак килгәнен көтү; **охо́тник ~л медве́дя побли́же** аучы аюның якынрак килгәнен көтте **2.** *кого-что* кушу, имәргә кушу (җибәрү); **~ть телёнка к коро́ве** бозауны сыергә кушу **3.** *что, чего, разг.* бераз өсти төшү, бераз кушу, өстәп салу; **~ть бели́л в кра́ску** буяуга бераз ак буяу кушу **4.** *что, разг.* әйтеп ташлау, (*уңай моментын*) туры китереп әйтеп кую; **~ть шу́тку** мәзәк сүз әйтеп ташлау

подража́тывать *несов. см.* **подража́ть**

подража́ть *сов. разг.* **1.** *что, чего* эшләп алу, [бераз] эшләп алу, өстәмә рәвештә эшләп алу; **~ де́нег** өстәмә рәвештә акча эшләп алу **2.** *что* эшләп хәзерләп кую, хәзерләү; **~ резолю́цию** резолюцияне хәзерләп кую

подража́тка *ж см.* **подража́ть**

подра́внивать *несов. см.* **подровня́ть**

подра́вниваться *несов.* **1.** *см.* **подровня́ться; 2.** *страд. от* **подра́внивать**

подра́гивать *несов. разг.* калтырату, дерелдәтү; калтырап-калтырап китү, тетрәнеп кую, дерелдәп-дерелдәп кую

подража́ние *с* **1.** *см.* **подража́ть; ~ го́лосу птиц** кошлар тавышына охшатырга тырышу; **~ взро́слым** өлкәннәргә охшарга тырышу **2.** (*имитация*) охшатып эшләнгән әйбер, ияреп эшләнгән нәрсә

подража́тельн||ый, -ая, -ое ияреп эшләнгән, охшатырга тырышып эшләнгән; **~ая литерату́ра** ияреп язылган әдәбият

подража́ть *несов. кому-чему* иярү, охшарга тырышу, охшатып кабатлау, ... булып кылану; **~ *чьей-л.*** **похо́дке** *кемнең дә булса* йөрүенә охшатырга тырышып йөрү; **~ в игре́ изве́стному арти́сту** уенда күренекле артистка охшарга тырышу

подразде́л *м* бүлекчә, кечкенә бүлек

подразделе́н||ие *с* **1.** *см.* **подразде́лить; 2.** бүлекчә, кечкенә бүлек; **глава́ име́ет не́сколько ~ий** бүлек берничә бүлекчәдән тора **3.** *воен.* подразделение

ПОД-ПОД

подразделя́ть *сов. кого-что* бүлгәләү, бүлү; ~ **главу́ на пара́графы** бүлекне параграфларга бүлгәләү

подраздел|я́ть||ся *несов.* **1.** бүленү, бүлгәләнү; **батальо́н ~ется на ро́ты** батальон роталарга бүленә **2.** *страд. от* **подразделя́ть**

подра́знивать *несов. кого-что, разг.* үртәштергәләү, үчекләштергәләү

подразни́ть *сов. кого-что* үчекләп алу, үртәп алу, мыскыллап алу

подразумева́|ть *несов. кого-что* күз алдында тоту, күздә тоту; **что вы ~ете под э́тими слова́ми?** бу сүзләр белән сез нәрсәне күз алдында тотасыз?

подразумева́|ться *несов.* **1.** күз алдында тотылу, фараз кылыну, хисапланылу **2.** *страд. от* **подразумева́ть** ♦ **э́то само́ собо́й. ~ется** бу үзеннән-үзе аңлашыла

подра́мник, подра́мок *м спец.* картина рамы, рам (*картина төшереләчәк киндерне тарттырып кую өчен ясалган агач рам*)

подра́нить *сов. кого-что* җиңелчә яралау (*кошны яки җәнлекне*)

подра́нок *м охот.* яраланган кош (җәнлек) (*аучы атып яралаган кош яки җәнлек*)

подраста́ние *с см.* **подрасти́**

подраста́ть *несов. см.* **подрасти́**

подраста́ющ|ий, -ая, -ее үсеп килә торган, яшь; **~ее поколе́ние** үсеп килә торган буын

подрасти́ *сов.* үсә төшү, үсеп китү, үсү, исәю, исәя төшү; **де́ти подросли́** балалар исәя төшкәннәр; **трава́ подросла́** үләннәр үсеп киткән

подрасти́ть *сов. кого-что* үстерү, үстерә төшү; ~ **цветы́** чәчәкләр үстерү; ~ **цыпля́т** чебиләрне үстерә төшү

подра́ться *сов.* сугышу, сугышып китү; бераз кыйнашып алу, бераз якалашып алу

подра́щивать *несов. см.* **подрасти́ть**

подрёберн|ый, -ая, -ое кабырга астындагы, кабырга асты ...ы; **~ые мы́шцы** кабырга астындагы мускуллар

подреза́ние *с см.* **подре́зать**

подре́зать *сов.* **1.** *что* кисеп (кыркып) кыскарту, кисү, кыскарту; ~ **во́лосы** чәчне кыскарту; ~ **дере́вья в саду́** бакчадагы агачларны кыркып кыскарту **2.** *что* астан (төптән) кисү (кисеп алу); ~ **сте́бель** сабакны төптән кисеп алу **3.** *чего, разг.* өстәмә рәвештә турау, тагын бераз турау (кисү); ~ **хле́ба** тагын бераз ипи турау ♦ ~ **кры́лья** *кому* канатларын сындыру (кисү) (*берәүне көчтән, узенең эшчәнлегеннән, сәләтен киң җәеп җибәрү мөмкинлегеннән мәхрүм итү*)

подреза́ть *несов. см.* **подре́зать**

подре́зка *ж см.* **подре́зать**

подре́зывать *несов. см.* **подре́зать**

подрема́ть *сов.* [бераз] йоклап алу, черем итеп алу, [бераз] баш төртеп алу

подремонти́ровать *сов. что, разг.* [бераз] ремонтлап алу, [бераз] ремонтлау, [бераз] төзәткәләп алу

подрёмывать *несов. разг.* әледән-әле йокымсырап алу, черем иткәләп алу

подреше́тина *ж спец.* шикмә

подреше́тник *м спец.* шикмәләрдән җәелгән түшәмә, шикмәләр түшәмәсе

подрисова́ть *сов. что* **1.** төзәтә төшү, ачыкландыра төшү (*рәсемне*); ~ **портре́т** портретны ачыкландыра төшү **2.** өстәп ясау, өстәп төшерү (*рәсемгә*); ~ **усы́ на портре́те** портретка мыек өстәп ясау

подрисо́вывать *несов. см.* **подрисова́ть**

подро́бнос|ть *ж* **1.** тулылык, җентекләлек, бәйнә-бәйнәлек, тәфсиллек; **~ть описа́ния** сурәтләүнең тулылыгы **2.** вак-төяк, кечкенә деталь (нәрсә), ваклык; **рассказа́ть во всех ~тях** бөтен вагы-төяге белән сөйләп бирү; **не вдава́ться в ~ти** бөтен ваклыкларына тукталып тормаска

подро́бн|ый, -ая, -ое тулы, җентекле, тәфсилле, бәйнә-бәйнә [сөйләнгән], түкми-чәчми [сөйләнгән]; **~ое описа́ние** тәфсилле сурәтләү

подровня́ть *сов. что* тигезләү, тигезли төшү; ~ **кра́я матери́и** тукыманың читләрен тигезли төшү; ~ **во́лосы** чәчне тигезләү

подровня́ться *сов.* тигезләнү; ~ **по правофланго́вым** уң флангтагыларга карап тигезләнү

подро́сток|ый, -ая, -ое үсмерләр ...ы, яшүсмерләр ...ы; **~ая о́бувь** яшүсмерләр аяк киеме

подро́сток *м* үсмер, яшүсмер

подруба́ть I *несов. см.* **подруби́ть** I

подруба́ть II *несов. см.* **подруби́ть** II

подруби́ть I *сов.* **1.** *что* төптән кисү (киселеп чыгару); ~ **дуб** имәнне төптән кисү **2.** *что* кисеп кыскарту (кыскарта төшү); ~ **но́жки стола́** өстәлнең аякларын кисеп кыскарту **3.** *что, чего* чабу, кисү; ~ **то́нну угля́** бер тонна күмер чабу **4.** *что, чего* бераз турау, өстәмә рәвештә чабу; ~ **капу́сты** бераз кәбестә турау

подруби́ть II *сов. что* бөгеп тегү, читен бөгү, каю, каеп чыгу; ~ **носово́й плато́к** кулъяулыкның читен бөгеп тегү

подру́бка I *ж см.* **подруби́ть** I

подру́бка II *ж см.* **подруби́ть** II

подру́га *ж* иптәш кыз, дус кыз, дус хатын; иптәш, дус, ахирәт (*хатын-кызга карата әйтелә*) ♦ ~ **жи́зни** тормыш иптәше (*хатын хакында*)

подружи́ться *сов. с кем* дуслашу, дуслашып китү; татулашу

подру́жка *ж разг. ласк. от* **подру́га**

подру́ливать *несов. см.* **подрули́ть**

подрули́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* (*самолёт, машину и т.п.*) (*рулен борып*) алып килү, китерү, якын китерү **2.** *ав.* (*подкатить — о самолёте*) килү, якын килү

подрумя́нивать *несов. см.* **подрумя́нить**

подрумя́ниваться *несов.* **1.** *см.* **подрумя́ниться; 2.** *страд. от* **подрумя́нивать**

подрумя́ни|ть||ться *сов.* **1.** *кого-что* бераз кызарту, алсуландыру; **моро́з ~л ему́ щёки** салкын аның яңакларын алсуландырган **2.** *кого-что* (*подкрасить*) [бераз] иннек ягу, [бераз] иннек сөртү **3.** *что* (*поджарить*) йөзен китерү, кызартып пешерү

подрумя́ни|ть||ться *сов.* **1.** кызару, алсулану; **щёки ~лись на моро́зе** салкында яңаклар кызарган **2.** (*подкраситься*) бераз иннек ягыну, бераз иннек сөртену **3.** (*поджариться*) йөзе килү, кызарып пешү

подру́чный, -ая, -ое **1.** кул астындагы, һәрвакыт кирәк була торган; ~ **инструме́нт** кул астындагы инструмент **2.** *в знач. сущ. м* булышчы, ярдәмче; ~ **сле́саря** слесарь ярдәмчесе

подры́в *м см.* **подорва́ть; ~ ска́лы** кыяны шартлатып актарту; ~ **авторите́та** авторитетын төшерү

подрыва́ть I *несов. см.* **подорва́ть**

подрыва́ть II *несов. см.* **подры́ть**

подрыва́ться I *несов.* **1.** *см.* **подорва́ться; 2.** *страд. от* **подрыва́ть** I

подрыва́ться II *несов.* **1.** *см.* **подры́ться; 2.** *страд. от* **подрыва́ть** II

подрывни́к *м* шартлатучы, шартлату эшләре белгече

подрывн|о́й, -а́я, -о́е **1.** шартлату ...ы, шартлаткыч; **~ы́е рабо́ты** шартлату эшләре **2.** *перен.* җимерү ...ы, какшату ...ы, өзеклек кертү ...ы, корткычлык ...ы; **~а́я де́ятельность** җимерү эшчәнлеге

подры́ть *сов. что, чего* төптән (төбен, астын) казу; тирәнрәк итеп казу; [бераз] казу; ~ **де́рево** агач төбен казу; ~ **кана́ву** канауны тирәнрәк итеп казу; ~ **земли́** бераз җир казу

подры́|ться *сов.* [астына] казып керү; **крот ~лся под ка́мень** сукыр тычкан таш астына казып кергән

подрыхли́ть *сов. что, разг.* казып йомшарта (көпшәкләндерә) төшү; ~ **зе́млю** җирне казып көпшәкләндерә төшү

подрыхля́ть *несов. см.* **подрыхли́ть**

подря́д I *м* подряд (**1.** *тиешле хак өчен билгеле бер эшне башкарып чыгарга алынган йөкләмә, килешү* **2.** *шундый килешү нигезендә алынган эш*)

подря́д II *нареч.* бер-бер артлы, рәттән, бер буйдан, тоташтан; **я прочёл ~ сто страни́ц** рәттән йөз бит укыдым

подряди́ть *сов. кого-что, разг.* яллау; ~ **во́зчиков** олаучылар яллау

подряди́ться *сов. с неопр., разг.* ялланып, килешеп эш алу, берәр эшкә алыну; ~ **вози́ть дрова́** утын ташырга яллану

подря́дн|ый, -ая, -ое подряд белән алынган, подрядка алынган, подряд тәртибендә ...ган, килешеп алынган; **~ые рабо́ты** подряд тәртибендә башкарыла торган эшләр

подря́дчик *м* подрядчы, подрядчик (*килешү нигезендә берәр эш алып баручы оешма яки аерым кеше*)

подряжа́ть *несов. см.* **подряди́ть**

подряжа́ться *несов.* **1.** *см.* **подряди́ться; 2.** *страд. от* **подряжа́ть**

подряхле́ть *сов. разг.* картая төшү, бетерешә төшү; тузып бетү

подса́д *м* **1.** (*пух*) мамык йон, терлек мамыгы **2.** подсад, яшь агачлар (*урмандагы башка токымнан булган яшь агачлар*)

подсади́ть *сов.* **1.** *кого-что* менеп утырырга булышу, утырту, менгереп утырту; атландыру; **~ старика́ в ваго́н** картка вагонга менеп утырырга булышу; **~ на ло́шадь** атка атландыру **2.** *кого-что* (*посадить рядом*) янына (янәшә, кырыена) утырту **3.** *кого-что* (*в качестве попутчика*) үзенә юлдаш итеп алу, утыртып алып киту (*машинага, атка һ.б.ш.*) **4.** *что, чего* өстәп утыртып чыгу; **~ капу́сты** өстәмә рәвештә кәбестә утырту **5.** *что, спец.* ялгап үстерү, (*икенче бер урыннан кисеп алып*) ябыштырып үстерү

подса́дка *ж* **подсади́ть** 4, 5

подса́живать *несов. см.* **подсади́ть**

подса́живаться *несов.* **1.** *см.* **подсе́сть**; **2.** *страд. от* **подса́живать**

подса́ливать I *несов. см.* **подса́лить**

подса́ливать II *несов. см.* **подсоли́ть**

подса́лить *сов. что, разг.* майлау, туңмай салу, бераз туңмай кушу, туңмай белән бераз майлау

подсвети́ть *сов. что* астан яктырту, астан яктырта төшү; **~ декора́ции** декорацияләрне астан яктырта төшү

подсвéчивать *несов. см.* **подсвети́ть**

подсвéчник *м* шәмдәл, шәм савыты; **ме́дный ~** бакыр шәмдәл

подсви́нок *м* яшь дуңгыз, дуңгыз баласы (*4-10 айлык*)

подсви́стывать *несов. кому-чему* кушылып сызгыру, көй уңаена сызгыру; **~ пою́щему** жырлаучыга кушылып сызгыру

подсе́в *м см.* **подсе́ять**; **2.** (*то, что посеяно добавочно*) өстәп чәчелгән культура

подсева́ть *несов. см.* **подсе́ять**

подсевн||о́й, -а́я, -о́е аралаштырып чәчелгән, өстәп чәчелгән; **~а́я трава́** өстәп чәчелгән үлән

подседе́льник *м* ызма, ияр (ыңгырчак) каешы

подседе́льн||ый, -ая, -ое **1.** иярле, иярләнген; **~ая ло́шадь** иярләнгән ат **2.** ияр (ыңгырчак) астына салына торган; **~ый во́йлок** ияр астына салына торган киез **3.** ияр (ыңгырчак) сукканнан хасил булган; **~ая ссади́на** ыңгырчак сукканнан хасил булган яра

подседла́ть *сов. кого* иярләү, ияр кидерү; **~ коня́** атны иярләү

подсёдлывать *несов. см.* **подседла́ть**

подсе́ивать *несов. см.* **подсе́ять**

подсе́ка *ж с.-х.* ышна (*чәчүлек өчен урманнан арчылган яңа җир*)

подсека́ть *несов. см.* **подсе́чь**

подсе́кция секциянең бер тармагы, секция бүлекчәсе

подсели́ть *сов. кого-что, разг.* янына (якынына) урнаштыру; бергә урнаштыру; кертү

подселя́ть *несов. см.* **подсели́ть**

подсемéйство *с биол.* семьяның бәр тармагы, кече семья (*усемлек һәм хайваннар систематикасында*)

подсе́сть *сов.* [янына] утыру, барып утыру, якынрак килеп утыру; **~ к столу́** өстелгә якынрак килеп утыру

подсе́чка *ж см.* **подсе́чь**; **~ ле́са** урман төпләү

подсе́чь *сов. что* **1.** төптән кисеп (кыеп) ташлау, астан кисеп егу; **~ крапи́ву косо́й** кычытканны чалгы белән төптән кыеп ташлау **2.** *спец.* җир арчу, [урман] төпләү, ышна ачу; **~ лес** урман төпләү **3.** *рыб.* кинәт тартып кую (*кармакны*)

подсе́ять *сов. что, чего* **1.** өстәп чәчү, өстәмә рәвештә чәчү, тагын бераз чәчү; **~ пшени́цы** тагын бераз бодай чәчү **2.** (*траву между всходами*) аралаштырып чәчү, катнаштырып чәчү, арасына чәчү (*мәс. уҗымга аралаштырып күпъеллык үлән чәчү*)

подсиде́ть *сов. кого, прост,* төп башына утырту, утырту, этлек эшләү, алдау, бәлагә төшерү

подси́живать *несов. см.* **подсиде́ть**

подсини́вать *несов. см.* **подсини́ть**

подсини́ть *сов. что* **1.** зәңгәрләү, зәңгәрли төшү; **~ во́ду** суны зәңгәрли төшү **2.** синькалау, синькага ману; **~ бельё** керне синькалау

подскáбливать *несов. см.* **подскобли́ть**

подсказа́||ть *сов. что кому и без доп.* **1.** әйтеп тору (утыру), астыртын әйтү **2.** *перен.* күрсәтү, күрсәтеп бирү, ярдәм итү, юл ачу; **о́пыт ~л мне пра́вильное реше́ние** тәжрибәм миңа [мәсьәләне] дөрес хәл итү юлын күрсәтеп бирде

подска́зка *ж см.* **подсказа́ть**

подска́зывать *несов. см.* **подсказа́ть**

подскака́ть *сов.* чаптырып килеп җитү, чабып килү

подска́кивать I *несов. см.* **подскака́ть**

подска́кивать II *несов. см.* **подскочи́ть**

подскобли́ть *сов. что* [бераз] кырып алу, кыру, кырып төшерү (чистарту)

подскочи́||ть *сов.* **1.** йөгереп (чабып, атылып, томырылып) килеп җитү; **~ть к две́ри** ишек янына атылып килеп җитү **2.** сикереп кую, өскә таба ыргылу, югарыга ыргу; **~ть от ра́дости** шатлыктан сикереп кую **3.** *перен. разг.* кинәт күтәрелү, бик нык күтәрелү; **температу́ра ~ла** температура кинәт күтерелде; **це́ны ~ли** бәяләр бик күтәрелде **4.** *прост.* (*забежать ненадолго*) кереп чыгу, сугылу, кагылу

подскреба́ть *несов. см.* **подскрести́**

подскрести́ *сов. что, разг.* кырып чистарту (тазарту); кырып алу; **~ сково́родку** табаны кырып чистарту; **~ ка́шу со сково́родки** табадагы ботканы кырып алу

подсласти́ть *сов. что* татлыландыра (баллыландыра, тәмләндерә) төшү, баллый төшү; **~ компо́т** компотны татлыландыра төшү

подсла́щивать *несов. см.* **подсласти́ть**

подсле́дственн||ый, -ая, -ое **1.** тикшерүдәге, тикшерү астындагы, суд тикшерүенә бирелгән **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* тикшерү астындагы кеше

подслепова́тый, -ая, -ое зегыйфь күзле, күрә караучы, күзләре күрми башлаган; **~ стари́к** күзләре күрми башлаган карт

подслу́шать *сов. кого-что* яшеренеп (астыртын) тыңлап ишетү, качып тыңлап тору; **~ чужу́ю та́йну** чит кешеләрнең сер сөйләгәнен качып тыңлап тору

подслу́шивание *с см.* **подслу́шать**

подслу́шивать *несов. см.* **подслу́шать**

подсма́тривать *несов. что* яшеренеп (астыртын) карап тору, качып карап тору, караштыргалау

подсмéиваться *несов. над кем-чем* көлү, мыек астыннан көлү, мыскыллап көлү, ирештерү

подсмея́ться *сов. см.* **подсмéиваться**

подсмотре́ть *сов. что* яшерен (астыртын) карап (күзәтеп) күрү; **~ в щёлочку** ярыктан яшерен күзәтеп күрү

подсне́жник *м* умырзая, умырзая чәчәге, эргәзембай

подсне́жн||ый, -ая, -ое кар астындагы, кар астыннан чыккан

подсоби́ть *сов. кому, прост.* булышу, ярдәм итү

подсобля́ть *несов. см.* **подсоби́ть**

подсо́бник *м разг.* ярдәмче эшче

подсо́бница *ж разг.* ярдәмче эшче хатын (кыз)

подсо́бн||ый, -ая, -ое ярдәмче, булышчы; **~ое хозя́йство** ярдәмче хуҗалык

подсо́вывать *несов. см.* **подсу́нуть**

подсоедини́ть *сов. что, разг.* тоташтыру, тоташтырып кую, ялгау; **~ приёмник к электросе́ти** алгычны электр челтәренә тоташтыру

подсоединя́ть *несов. см.* **подсоедини́ть**

подсозна́ние *с* ачыкланып җитмәгән уй-фикерләр (күзаллаулар), томанлы хисләр

подсозна́тельн||ый, -ая, -ое аңда ачыкланып җитмәгән, аңга-фикергә нигезләнмәгән, томанлы, иистинктив; **~ое движе́ние** инстинктив хәрәкәт

подсока *ж спец.* уем, киртек, кирт (*агачның, мәсәлән, каенның суын агызу өчен кәүсәгә ясалган уем*)

подсократи́ть *сов. что, прост.* [бераз] кыскарта (киметә) төшү; **~ рукопись** кулъязманы бераз кыскарта төшү; **~ расхо́ды** чыгымнарны бераз киметә төшү

подсоли́ть *сов. что* **1.** өстәп тоз салу (сибу), тоз өстәү; **~ карто́шку** бәрәңгегә өстәп тоз салу **2.** *что, чего, разг.* тагын бераз тозлау, өстәмә рәвештә тозлау; **~ огурцо́в** тагын бераз кыяр тозлау

подсо́лнечник *м* көнбагыш, айбагар

подсо́лнечн||ый I, -ая, -ое кояш төшә (кыздыра) торган, кояш карый торган, кояшлы, кояшка каршы, кояш астындагы; **~ая сторона́** кояш төшә торган як

подсо́лнечн||ый II, -ая, -ое, көнбагыш ...ы, айбагар ...ы, **~ое ма́сло** көнбагыш мае

подсо́лнух *м разг. см.* **подсо́лнечник**

подсо́сн||ый, -ая, -ое, *с.-х.* **1.** имүдән аермаган, әле имезә торган; **~ые свиномáтки** әле балаларын имезә торган дуңгызлар **2.** имүдән аерылмаган, әле анасын имә торган; **~ый телёнок** имүдән аерылмаган бозау

подсо́х||нуть *сов.* кипшерү, кибә төшү, сурыгу; **земля́ ~ла** җир сурык-

кан; **грязь во дворе́ ~ла** ишек алдындагы пычрак кипшергән

подсочи́ть *сов. что, спец.* киртләү, чоку (*сагызы яки суы аксын өчен агач кәүсәсен чокып кирт ясау*)

подсо́чка *ж см.* **подсо́чить**

подспо́рье *с разг.* ярдәм, булышлык, таяныч; **огоро́д — большо́е ~ в хозя́йстве** яшелчә бакчасы — хуҗалык өчен зур ярдәм

подспу́дн||ый, -ая, -ое, кулланылмый яткан, хәрәкәтсез яткан; **~ые си́лы** кулланылмый яткан көчләр

подста́ва *ж уст.* (*сменные лошади*) алмаш, алмаш ат (*юлда арыган атны алмаштыру өчен хәзерләп куелган ат*)

подста́вить *сов.* **1.** *кого-что* [астына] кую, [астына] утырту; **~ ведро́ под водосто́чную трубу́** чиләкне су ага торган торба астына кую **2.** *что* [якынрак] китереп кую, янына кую; **~ ле́стницу к окну́** баскычны тәрәзәгә якынрак китереп кую **3.** *что* сугу, кую; **~ подпо́рку** терәү кую **4.** *перен. кого-что* кую, калдыру; **~ фланг проти́внику** флангны сакчысыз калдыру; **~ пе́шку под уда́р** пешканы һөҗүм астына кую **5.** *кого-что* алмаштыру, алмаштырып кую; **~ чи́сла в бу́квенные алгебраи́ческие выраже́ния** хәрефләр белән билгеләнгән алгебраик аңлатманы саннар белән алмаштыру ♦ **~ но́жку** *кому* аяк чалу, берәр эшкә комачаулык китерү

подста́вка *ж* **1.** (подпорка) терәк, терәү, таяу **2.** (*приспособление*) аслык, аскуйма (*берәр әйбер астына кую өчен жайланма*)

подставля́ть *несов. см.* **подста́вить**

подстав||но́й, -ая, -о́е **1.** аска (янәшә, янга) куела торган; сәяп (терәп) куела торган; **~а́я скаме́ечка** янга куела торган бәләкәй утыргыч; **~а́я ле́стница** сәяп куела торган баскыч **2.** чын урынына куелган, ялган; **~о́й свиде́тель** ялган шаһит

подстака́нник *м* стакан савыты, стакан асты

подстано́вка *ж см.* **подста́вить** 5

подста́нция *ж* ярдәмче станция, подстанция; **телефо́нная ~** ярдәмче телефон станциясе

подста́ть *в знач. сказ. разг.* шундый ук, үзенә иш; **~ ему́ была́ и жена́ его́** аның хатыны да үзенә иш иде

подстега́ть *сов. что* сырган эчлек кую; **~ пальто́** пальтога сырган эчлек кую

подстёгивать I *несов. см.* **подстега́ть**

подстёгивать II *несов. см.* **подстегну́ть** I

подстёгивать III *несов. см.* **подстегну́ть** II

подстегну́ть I *сов.* астан төймәләп кую, эчтән каптырып (электереп) кую; **~ к пальто́ тёплую подкла́дку** пальтога эчтән жылы эчлек каптырып кую

подстегну́ть II *сов. кого-что* **1.** сыдырып җибәрү, чыбыркылау, чыбыркы белән сугып алу; **~ коня́** атка чыбыркы белән сугып алу **2.** *перен. прост.* куалау, ашыктыру, ашыктыра төшү; **~ отстаю́щих** артка калучыларны ашыктыра төшү

подстели́ть *сов. см.* **подстла́ть**

подстерега́ть *несов. см.* **подстере́чь**

подстере́чь *сов. кого-что* сагалап тору, посып килгәнең көтеп тору, качып саклап тору; **~ зве́ря** ерткыч хайванны сагалап тору

подсти́л *м спец. см.* **подсти́лка**

подстила́ть *несов. см.* **подстла́ть**

подсти́лка *ж см.* **подстла́ть**; **2.** (*то, что подостлано*) аслык, түшәмә, көрпә (*аска җәелгән әйбер*)

подсти́лочный, -ая, -ое аска җәелә торган, аска җәюгә китә торган, аслык өчен булган; **~ материа́л** аска җәюгә китә торган материал

подсторожи́ть *сов. см.* **подстере́чь**

подстра́ивать *несов. см.* **подстро́ить**

подстра́иваться *несов.* **1.** *см.* **подстро́иться**; **2.** *страд. от* **подстра́ивать**

подстрахова́ть *сов. кого-что* саклык чарасы күрү (*мәс. гимнастика күнегүләре башкаручы егылып төшмәсен өчен*)

подстрека́тель *м* коткы таратучы (салучы), котыртучы, вәсвәсәче

подстрека́тельница *ж* котыртучы хатын (кыз)

подстрека́тельство *с* коткы тарату (салу), котырту, вәсвәсәләү, вәсвәсә салу; коткы

подстека́ть *несов. см.* **подстрекну́ть**

подстрекну́ть *сов.* **1.** *кого-что к чему* коткы салу, котырту; **~ к ссо́ре** ызгышырга котырту **2.** *что* кузгату, уяту, тудыру; **~ чьё-л. любопы́тство** *кемдә дә булса* кызыксыну тудыру

подстре́ливать *несов. см.* **подстрели́ть**

подстрели́ть *сов. кого* [мылтыктан] атып егу (үтерү, төшерү, яралау)

подстрига́ть *несов. см.* **подстри́чь**

подстрига́ться *несов.* **1.** *см.* **подстри́чься**; **2.** *страд. от* **подстрига́ть**

подстри́чь *сов. кого-что* тигезләп кырку, [чәчне] кыркып төзәтү, кырку; кисү; **~ ребёнка** баланың чәчен тигезләп кырку; **~ во́лосы** чәчне кыркып төзәтү; **~ но́гти** тырнак кисү

подстри́чься *сов.* чәчне кыркып төзәттерү, чәчне тигезләп кыркыту, чәч алдыру; **~ в парикма́херской** парикмахерскийда чәч алдыру

подстрога́ть *сов. что* ышкылап тигезли төшү; ышкылап шомарта төшү; **~ до́ску** тактаны ышкылап шомарта төшү

подстро́ить *сов. что* **1.** янәшә (терәп) салу, терәп җиткерү; **~ терра́су к до́му** йортка терәп терраса җиткерү **2.** ...га карап көйләү, тавышына туры китереп көйләү; **~ гита́ру под роя́ль** гитараны рояль тавышына карап көйләү **3.** *перен. разг.* [астыртын рәвештә] эшләү, берәр этлек эшләү, хәйлә кору; **~ шу́тку** астыртын рәвештә кызык эшләү

подстро́иться *сов. разг.* (*присоединиться*) кушылу

подстро́чник *м* сүзгә-сүз тәрҗемә, подстрочник

подстро́чн||ый, -ая, -ое **1.** юл астындагы, аска төшерелгән; **~ое приме́чание** аска төшерелгән искәрмә **2.** сүзгә-сүз, юлга-юл, хәрефкә-хәреф; **~ый перево́д** сүзгә-сүз тәрҗемә

подстуга́ть *сов. разг. см.* **подстога́ть**

подстру́гивать *несов. см.* **подстуга́ть**

по́дступ *м* якын бару юлы; якынлашу юлы, барып керү юлы; **бой на ~ах к го́роду** шәһәргә барып керү юлларындагы сугышлар ♦ **~а нет** *к кому кемгә дә булса* якын килерлек тә түгел, мөрәҗәгать итеп тә булмый

подступа́ть *несов. см.* **подступи́ть**

подступа́ться *несов. см.* **подступи́ться**

подступи́||ть *сов.* **1.** *к кому-чему* якын килү, килеп җитү; **войска́ ~ли к го́роду** гаскәрләр шәһәр янына килеп җиткәннәр **2.** (*оказаться в непосредственной близости*) янында ук булу, терәлеп үк диярлек тору; **дере́вня ~ла к реке́** авыл елгага терәлеп үк диярлек тора **3.** *к кому, разг.* мөрәҗәгать итү, берәр үтенеч белән килү, янына бару; **сего́дня к нему́ и ~ть нельзя́** бүген аның янына барырлык та түгел **4.** *перен. к чему, подо что* төшү, тыгылу; **боль ~ла под са́мое се́рдце** авырту йөрәккә төште; **слёзы ~ли к глаза́м** күзләргә яшь тыгылды

подступи́ться *сов. разг. см.* **подступи́ть** 3; **к нему не подсту́пишься** аңа якын килерлек тә түгел

подсуди́мая *ж* гаепләнүче хатын (кыз)

подсуди́м||ый *м* гаепләнүче; **допроси́ть ~ого** гаепләнүчедән сорау алу

подсу́дность *ж* судта каралырга тиешлек, суд жаваплылыгына тартылырга тиеш булу; **установи́ть ~ де́ла** эшнең судта каралырга тиешлеген билгелеү

подсу́дн||ый, -ая, -ое, суд карамагына тапшырылырга тиеш булган, судта каралырга тиеш булган; **~ое де́ло** судта каралырга тиеш булган эш

подсу́живать *несов. кому, разг.* (*в спорте*) яклашу, ...ны яклау

подсу́мок *м* патрон сумкасы, подсумок

подсу́нуть *сов.* **1.** *кого-что* аска салып кую, [астына] тыгып кую; **~ ве́щи под скаме́йку** әйберләрне эскәмия астына тыгып кую **2.** *что, разг.* (*подложить тайком*) сиздермичә салу, белдермәстән кую, искәрмәстән кую; белдермичә тоттыру **3.** *кого-что* алдап башка нәрсә бирү; **~ гнило́й това́р** алдап черек товар бирү

подсурьми́ть *сов. что, уст.* сөрмә тарту; **~ бро́ви** кашка сөрмә тарту

подсу́шивать *несов. см.* **подсуши́ть**

подсу́шиваться *несов.* **1.** *см.* **подсуши́ться**; **2.** *страд. от* **подсу́шивать**

подсуши́ть *сов. что* киптерә (корыта, жилләтә) төшү, [бераз] киптереп алу; **~ бельё** керләрне киптерә төшү; **~ хлеб** ашлыкны җилләтә төшү

подсуши́||ться *сов., разг.* кибә (жилли) төшү; **бельё ~лось** керләр жилли төшкәннәр

подсу́шка *ж см.* **подсуши́ть**

подсчёт *м* **1.** *см.* **подсчита́ть**; **~ голосо́в** тавышларны санау **2.** *мн.* **~ы** исәпләүләр нәтиҗәсе, исәпләп чыгару нәтиҗәсе; **прове́рить ~ы** исәпләүләр нәтиҗәсен тикшерү

подсчита́ть *сов. кого-что* исәпләп (санап) чыгару, исәбен алу, санау; ~ **расхо́ды** чыгымнарны исәпләп чыгару

подсчи́тывание *с см.* **подсчита́ть**

подсчи́тывать *несов. см.* **подсчита́ть**

подсыла́ть *несов. см.* **подосла́ть**

подсы́пать *сов. что, чего* **1.** өстәп салу (сибү), өстәү, сала төшү; ~ **со́ли в суп** ашка тоз өстәү **2.** (*сделать выше, насыпав дополнительно*) өстәп өю, өеп биегәйтә төшү **3.** (*всыпать тайно*) сиздермичә салу, астыртын салу (сибү)

подсыпа́ть *несов. см.* **подсы́пать**

подсыха́ть *несов. см.* **подсо́хнуть**

подта́ивать *несов. см.* **подта́ять**

подта́лкивание *с см.* **подтолкну́ть**

подта́лкивать *несов. см.* **подтолкну́ть**

подта́пливать I *несов. см.* **подтопи́ть** I

подта́пливать II *несов. см.* **подтопи́ть** II

подтасова́ть *сов. что* **1.** *карт.* хәрәмләү максаты белән буташтыру, хәрәмләп аралаштыру **2.** *перен.* бозу, бозып күрсәтү; ~ **фа́кты** фактларны бозып күрсәтү

подтасо́вка *ж см.* **подтасова́ть**

подтасо́вывать *несов. см.* **подтасова́ть**

подтача́ть *сов. что* ас салу, олтан салу; астар салу

подта́чивать I *несов. см.* **подтача́ть**

подта́чивать II *несов. см.* **подточи́ть**

подтащи́ть *сов. кого-что* өстерәп (сөйрәп) китерү, сөйрәп илтү; ~ **мешо́к к две́ри** капчыкны ишек янына сөйрәп китерү

подта́я||ть *сов.* эри башлау, эреп ага башлау, [бераз] эри төшү, бераз эрү; җебетү, жепшетү; **лёд** ~**л** боз эри башлаган; **на дворе́** ~**ло** *безл.* тышта җепшетеп җибәргән

подтверди́тельн||ый, -ая, -ое раслау ...ы, раслаучы, дәресләүче, раслый (дәресли) торган; ~**ая телегра́мма** раслау телеграммасы

подтверди́ть *сов. что* дәресләү, раслау; ~ **прика́з** приказны раслау

подтверди́||ться *сов.* раслану, дәрес булып чыгу, дәрескә чыгу, рас килү; **все на́ши предположе́ния по́лностью** ~**лись** безнең барлык фаразларыбыз да тулысынча расланды

подтверждА́ть *несов. см.* **подтверди́ть**

подтверждА́ться *несов.* **1.** *см.* **подтверди́ться; 2.** *страд. от* **подтверждА́ть**

подтвержде́ние *с* **1.** *см.* **подтверди́ть 2.** дәресләүче факт, раслаучы факт

подтёк *м* **1.** (*на теле*) кара янган (көйгән) җир, күгәреп чыккан урын, кан сауган урын (*тәндә*) **2.** (*берәр нәрсә*) агып төшкән эз; ~**и на обо́ях** обойлардагы су агып төшкән эзләр

подтека́ть *несов. см.* **подте́чь**

подте́кст *м книжн.* төптә яткан мәгънә, подтекст

подтексто́вка *ж муз.* **1.** (*сочинение текста*) җыр музыкасы өчен текст язу **2.** (*стихи для музыки*) җыр музыкасы өчен язылган текст

подтёлок *м* бер яшьлек тана, бер яшьлек бозау

подтере́ть *сов. что* сөртеп алу, корытып сөртеп алу (чыгу); ~ **пол** идәнне корытып сөртеп алу

подтеса́ть *сов. что* [бераз] юнып (таслап) алу, таслап шомарта төшү; чутлап алу (*стена бурәнәсен эчке яктан*); ~ **бревно́** бүрәнәне бераз юнып алу

подтёсывать *несов. см.* **подтеса́ть**

подте́||чь *сов.* [астына] агып керү, [аска] агып керү, [астына] саркып керү; **вода́** ~**кла́ под шкаф** су шкаф астына агып кергән

подтира́ть *несов. см.* **подтере́ть**

подти́рка *ж см.* **подтере́ть**

подтолкну́ть *сов. кого-что* **1.** төртеп кую, җиңелчә генә этеп җибәрү; ~ **ло́ктем сосе́да** терсәк белән күршеңә төртеп кую **2.** *разг.* этеп күчерү, этеп шудыру; ~ **к вы́ходу** этеп ишеккә таба күчерү **3.** *перен. разг.* этәрү, этәргеч бирү, тизләтү, ашыктыру

подтопи́ть I *сов. что, разг.* [бераз] ягып алу, өстәп ягу; ~ **печь** мичкә өстәп ягу

подтопи́ть II *сов. что, чего* эретү, өстәп эретү, [бераз] эретеп алу; ~ **ма́сла** тагын бераз май эретеп алу

подто́пка *ж* **1.** *см.* **подтопи́ть** I; **2.** (*растопка*) кабызгыч, тергезгеч (*чыра, туз һ.б.ш.*)

подточи́||ть *сов.* **1.** *что* үткенли төшү, [бераз] кайрап үткенләп алу; ~**ть нож** пычакны бераз кайрап үткенләп алу **2.** *что* (*о насекомых, грызунах*) астан ашау, астан кимерү **3.** *что* астан ашап җимерү, астан ашап ишү; **водо́й** ~**ло скалу́** *безл.* кыяны астан су ашаган **4.** *перен. кого-что* какшату, йончыту, хәлсезләндерү; **боле́знь** ~**ла его́** авыру аны йончыткан

подтру́нивать *несов. над кем-чем, разг.* шаярту, [үчекләп] көлү, ирештерү

подтыка́ть *несов. см.* **подото́кнуть**

подтя́гивание *с см.* **подтяну́ть, подтяну́ться**

подтя́гивать *несов. см.* **подтяну́ть**

подтя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **подтяну́ться; 2.** *страд. от* **подтя́гивать**

подтя́жки *мн.* подтяжка (*чалбар төшмәсен өчен аңа эләктереп җилкә аркылы киелә торган тарттыргыч тасма*)

подтя́нутость *ж* җыйнаклык, пөхтәлек, ыкыматлык

подтя́нутый, -ая, -ое ыкымат, пөхтә, җыйнак; **у него́ всегда́** ~ **вид** аның кыяфәте һәрвакыт җыйнак

подтяну́ть *сов.* **1.** *что* кыса (тарта, тарттыра) төшү, кысыбрак буу; ~ **по́яс** билбауны кыса төшү **2.** *кого-что* тартып (сөйрәп, өстерәп) китерү; ~ **ло́дку к бе́регу** көймәне яр кырыена тартып китерү **3.** *кого-что* туплау, җыю, китерү; ~ **резе́рвы к фро́нту** фронтка резервлар китерү; ~ **войска́ к перепра́ве** гаскәрләрне кичүгә туплау **4.** *перен. кого-что, разг.* алга этәрү (чыгару, сөйрәү, әйдәү); ~ **отстаю́щих** артта калучыларны алга әйдәү **5.** *кому и без доп.* (*подпеть*) кушылып җырлау, җырга кушылу, кушылып китү

подтяну́||ться *сов.* **1.** күтәрелү; ~**ться на турнике́** турникта күтәрелү **2.** тупланы, җыелу; **войска́** ~**лись к грани́це** гаскәрләр чик буена тупланды **3.** *перен. разг.* куып җитү, яхшырак эшли башлау, тырыша башлау, алдынгылар рәтенә басу; **отстаю́щие** ~**лись** артта калучылар яхшырак эшли башладылар

поду́ма||ть *сов.* **1.** уйлау, уйлап карау, уй йөртү; **на́до** ~**ть об э́том предложе́нии** бу тәкъдим турында уйлап карарга кирәк **2.** (*быть в размышлении*) уйга чуму, уйга талу; башка китерү **3.** ~**ешь,** ~**йте** *в знач. вводн. сл.* харап икән, йсен киткән икән; ~**ешь, како́й знато́к!** йсен киткән икән, нинди белдекле (имеш)! ◆ ~**ть то́лько** исәпләсәң исең китәр; ~**ть то́лько, уже́ весна́!** исәпләсәң, исең китәр: инде яз да җитте!

поду́мыва||ть *несов.* **1.** уйлаштыргалау, вакыт-вакыт уйлап кую; ~**ть об отъе́зде** китү турында уйлаштыргалау **2.** ниятләү, исәп тоту, уйга (фикергә) килү; **я давно́** ~**л уе́хать** күптән инде китәргә ниятләгән идем

подура́читься *сов.* [бераз] шаярып алу, [бераз] котырып алу; (*берәр кешене*) мыскыллап көлү, котырту

подурне́||ть *сов.* ямьсезләнә төшү, ямьсезләнү; **лицо́ её** ~**ло** йөзе ямьсезләнә төшкән

поду́сники *мн.* мыек асты, мыек чите (*мыек читләрендәге төкләр, бала йоннары*)

поду́||ть *сов.* **1.** исә (өрә) башлау; ~**л се́верный ве́тер** төньяк җиле исә башлады **2.** [бераз вакыт] исеп (өреп) тору; **ве́тер** ~**ет и переста́нет** җил бераз исәр дә туктар

поду́чивать *несов. см.* **подучи́ть**

поду́чиваться *несов.* **1.** *см.* **подучи́ться; 2.** *страд. от* **поду́чивать**

подучи́||ть *сов.* **1.** *кого-что* [бераз] өйрәтеп алу, өйрәтә төшү, өйрәтү; ~**ть молодо́го рабо́чего** яшь эшчене [бераз] өйрәтеп алу **2.** *что* өйрәнә төшү, яхшырак өйрәнү; ~**ть уро́к** дәресне яхшырак өйрәнү **3.** *кого-что и с неопр.* өйрәтү, котырту; **он меня́** ~**л совра́ть** ул мине ялганларга котыртты

подучи́ться *сов.* [бераз] уку, [бераз] укып белем алу; [бераз] өйрәнү, [бераз] өйрәнеп алу

поду́шечк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **поду́шка** 1; **2.** *мн.* ~**и** (*вид конфет*) мендәр конфет

поду́ши||ть I *сов. кого* буып бетерү (үтерү), буып үтереп бетерү; **лиса́** ~**л мно́го кур** төлке бик күп тавыкны буып үтергән

поду́ши́ть II *сов. кого-что* хушбуй сөртеп алу, ислемай бөркеп алу

поду́ши́ться *сов.* бераз хушбуй сөртенү, ислемай сөртеп алу

поду́шка *ж* **1.** мендәр, күпчек; **пухо́вая** ~ мамык мендәр **2.** *спец.* нигез, терәк (*төрле корылмаларда, механизмнарда*)

поду́шн||ый, -ая, -ое *ист.* жан башыннан салына (түләнә) торган; ~**ая по́дать** жан башыннан түләнә торган салым, имана

ПОД-ПОД

подфа́рник *м* подфарник, ярдәмче фара

подхали́м *м* ялагай, куштан, тәлинкә тотучы

подхалима́ж *м см.* **подхали́мство**

подхали́мка *ж* ялагай (куштан) хатын (кыз)

подхали́мничать *несов. разг.* ялагайлану, куштанлану, тәлинкә тоту

подхали́мство *с* ялагайлык, куштанлык, тәлинкә тоту

подхвати́ть *сов.* **1.** *кого-что* тотып алу, эләктереп тоту (алу); **~ больно́го под мы́шки** авыруны култыгыннан эләктереп тоту **2.** *перен. что, разг.* эләктерү; **~ грипп** грипп эләктерү **3.** *перен. что* эләктереп алу; **~ чужу́ю мысль** чит кеше фикерен эләктереп алу **4.** *что* күтәреп җибәрү (алу), кушылып җырлый башлау, кушылып китү; **дру́жно ~ пе́сню** җырны бердәм күтәреп җибәрү **5.** *перен. что* куәтләү, күтәреп алу; **~ инициати́ву масс** массаларның инициативасын куәтләү; **~ о́пыт передовико́в** алдынгылар тәжрибәсен күтәреп алу

подхва́тывать *несов. см.* **подхвати́ть**

подхихи́кивать *несов. прост.* астыртын гына хихылдап алу, мыек астыннан гына мыскыллап көлү

подхлестну́ть *сов. кого* камчылау, чыбыркы белән сыптырып алу; **~ коня́** атка чыбыркы белән сыптырып алу

подхлёстывать *несов. см.* **подхлестну́ть**

подхо́д *м* **1.** *см.* **подойти́** 1, 3, 4; **2.** якынаю юлы, килү юлы; бару юлы, юл; **удо́бный ~ к пози́циям** позицияләргә алып бара торган уңай юл **3.** якын килү, караш, мөнәсәбәт; **пра́вильный ~ к де́лу** эшкә дөрес якын килү

подхо́д||ец *м*: **с ~цем** *разг.* читләтеп, уратып, хәйлә белән; **де́йствовать с ~цем** хәйлә белән эш ите

подходи́ть *несов. см.* **подойти́** ♦ **~ к концу́** тәмамланып килү, бетеп килү

подходя́щ||ий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подходи́ть**; **2.** кулай, уңайлы, туры килә торган, яраклы; **~ий моме́нт** уңайлы момент; **~ее помеще́ние** яраклы бина

подхому́тник *м* бөят

подхору́нжий *м уст. воен.* подхорунжий

подцепи́ть *сов.* **1.** *кого-что* [астан] эләктерү; **~ бревно́ багро́м** бүрәнәне астан багор белән эләктерү; **~ груз крюко́м** йөкне ыргак белән астан эләктерү **2.** *что* эләктерү, тагу; **~ ваго́н к по́езду** вагонны поездга тагу **3.** *перен. что. разг.* эләктерү; **~ на́сморк** томау эләктерү

подцепи́ться *сов.* артына ябышу, [астан] ябышып асылыну, артына асылыну

подцепля́ть *несов. см.* **подцепи́ть**

подцепля́ться *несов.* **1.** *см.* **подцепи́ться**; **2.** *страд. от* **подцепля́ть**

подча́ливать *несов. см.* **подча́лить**

подча́лить *сов.* **1.** килеп туктау; **~ к при́стани** пристаньга килеп туктау **2.** *что* [эләктереп] тартып алу, тартып китерү, китереп туктату (*суда йөзеп барган әйберне*); **~ ло́дку к ба́рже́** көймәне баржа янына китереп туктату; **~ бревно́ к ло́дке** бүрәнәне көймә янына тартып китерү

подча́литься *сов. спец. см.* **подча́лить** 1

подча́с *нареч.* вакыт-вакыт, кайвакыт[та], кайчакларда, әледән-әле; **~ быва́ет тру́дно** кайчакларда кыен була

подча́сок *м* подчасок, часовой ярдәмчесе (*хәрби каравылда*)

подчелюстн||о́й, -а́я, -о́е *анат.* казналык асты ...ы; **~ы́е же́лезы** казналык асты бизләре

подчёркивать *несов. см.* **подчеркну́ть**

подчёркнут||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подчеркну́ть**; **2.** сизелеп тора торган, күзгә бәрелеп тора торган, кычкырып тора торган, аеруча; **слу́шать с ~ым внима́нием** аеруча игътибар белән тыңлау

подчеркну́ть *сов. что* **1.** астына сызу; **~ в ру́кописи осо́бенно ва́жные места́** кулъязмада аеруча мөһим урыннарның астына сызу **2.** *перен.* ассызымлау, басым ясау, басым ясап әйтү (күрсәтү); **~ ва́жность вопро́са** мәсьәләнең мөһимлегенә басым ясау

подчерни́ть *сов. что* каралту, карага буяу, каралта төшү; **~ бро́ви** кашны каралту

подчине́ние *с* **1.** *см.* **подчини́ть, подчини́ться; 2.** *грам.* ияртүле бәйләнеш, иярту, ияртелү; **~ прида́точного предложе́ния гла́вному** иярчен җөмләнең баш җөмләгә ияртелүе

подчинённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **подчини́ть; 2.** *в знач. сущ. м* буйсынган кеше, буйсынулы кеше, кул астындагы кеше, бәйле кеше

подчини́тельный, -ая, -ое: **~ сою́з** *грам.* ияртүче теркәгеч

подчини́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*покорить*) буйсындыру, баш идеру, кул астына алу **2.** *что кому-чему* буйсындыру, хезмәт иттерү; **~ свои́ ли́чные интере́сы обще́ственным** үз кирәкләреңне гомумхалык интересларына буйсындыру **3.** *кого-что* карамагына тапшыру, буйсындыру; **~ отде́льные учрежде́ния министе́рствам** кайбер учреждениеләрне министрлыклар карамагына тапшыру **4.** *что, грам.* иярту

подчини́ться *сов.* буйсыну, баш ию, карамагында булу; **~ прика́зу** приказга буйсыну; **~ го́лосу со́вести** вөждан кушуына буйсыну

подчиня́ть *несов. см.* **подчини́ть**

подчиня́ться *несов.* **1.** *см.* **подчини́ться; 2.** *страд. от* **подчиня́ть**

подчи́стить *сов.* **1.** *что* чистарту, чистартып җибәрү, тазарту; **~ доро́жки** паласларны чистартып җибәрү **2.** *что* кырып ташлау (төзәтү); **~ оши́бочно напи́санную бу́кву** ялгыш язылган хәрефне кырып ташлау; **~ ци́фру** цифрны бозып төзәтү **3.** *чего* [тагын] бераз чистарту, [тагын] бераз әрчү; **~ карто́шки** тагын бераз бәрәңге әрчү **4.** *что, разг.* тотып (алып) бетерү, ашап бетерү, чистарту; **~ все запа́сы** бар булган запасны тотып бетерү

подчи́стка *ж см.* **подчи́стить** 1, 2, 4

подчисту́ю *нареч. прост.* барын да, барысын да, тулысынча, берсен дә калдырмыйча; **взя́ли всё ~** берсен дә калдырмыйча алып киткәннәр

подчита́ть *сов. что* **1.** *разг.* тагын бераз уку; **на́до ещё ~, пре́жде чем выступа́ть с докла́дом** доклад белән чыкканга кадәр әле тагын бераз укырга кирәк **2.** *спец.* кычкырып уку, чагыштырып уку (*копияне оригинал белән чагыштыру өчен икенче берәунең кычкырып укуы*)

подчища́ть *несов. см.* **подчи́стить**

подшёрсток *м* йон мамыгы, мамык, йон (*мәс. кәҗә мамыгы*)

подше́фный, -ая, -ое шефка алынган, шефлыкка алынган; **~ колхо́з** шефка алынган колхоз; **~ де́тский дом** шефлыкка алынган балалар йорты

подшиба́ть *несов. см.* **подшиби́ть**

подшиби́ть *сов. прост.* **1.** *что* бәреп (сугып) имгәту, бәреп (сугып) күгәрту; **~ глаз** сугып күзен күгәрту **2.** *кого-что* бәреп (сугып) төшерү; атып төшерү; **~ го́лубя ка́мнем** күгәрченне таш атып бәреп төшерү; **~ неприя́тельский самолёт** дошман самолётын атып төшерү

подшива́ние *с см.* **подши́ть**

подшива́ть *несов. см.* **подши́ть**

подши́вка *ж* **1.** *см.* **подши́ть; 2.** *разг.* төпләмә, тегелмә, подшивка (*җыелтөпләнгән газеталар, журналлар яисә документлар*)

подши́пник *м* подшипник; **ша́риковый ~** шарлы подшипник

подши́пниковый, -ая, -ое подшипник[лар] ...ы; **~ заво́д** подшипник заводы

подши́ть *сов. что* **1.** астарлау, эчлек кую; **~ подкла́дку к пальто́** пальтога эчлек кую **2.** астына салу, ас салу, олтан салу; **~ ва́ленки** итеккә олтан салу **3.** читен бөгү, каю; **~ носовы́е платки́** кулъяулыкларның читләрен бөгү **4.** теркәп (тегеп, төпләп) кую, төпләү; **~ докуме́нты к де́лу** документларны делога теркәп кую; **~ газе́ты за ме́сяц** бер айлык газеталарны төпләп кую

подшки́пер *м* шкипер ярдәмчесе

подшле́мник *м* подшлемник (*шлем яки каска эченнән киелә торган башлык*)

подшпи́ливать *несов. см.* **подшпи́лить**

подшпи́лить *сов. что* кадап кую, астан кадап кую; шпилька белән кадап кую; **~ во́лосы** чәчне шпилька белән кадап кую

подшта́нники *только мн. прост.* ыштан, ирләр ыштаны

подшто́пать *сов. что* тупчып кую, тупчып ямау (ямап кую); **~ чулки́** оекны тупчып ямап кую

подшто́пывать *несов. см.* **подшто́пать**

подштукату́ривать *несов. см.* **подштукату́рить**

подштукату́рить *сов. что* штукатурасын төзәткәләү, урыны-урыны белән штукатурлап алу; **~ потоло́к** түшәмне урыны-урыны белән штукатурлап алу

подшту́рман *м* штурман ярдәмчесе

подшути́ть *сов. над кем-чем* шаярту, шаяртып алу, иреште рү, кызык итү; **~ над прия́телем** дустын кызык итү

подшу́чивать *несов. см.* **подшути́ть**

подъеда́ть *несов. см.* **подъе́сть**

подъе́зд *м* **1.** *см.* **подъе́хать** 1, 2; **2.** (*место*) килү юлы, ...га илтә торган юл, ...га керү юлы; **~ к мосту́** купергә керү юлы **3.** йорт ишеге, урам як ишек, ишек; **пара́дный ~** урам яктагы ишек

подъе́здить *сов. кого, спорт.* ат өйрәтү (*яшь атны җигүгә, атланып йөрүгә өйрәтү*)

подъе́здн||о́й, -а́я, -о́е (*берәр җиргә*) керә торган, илтә торган; (*берәр җирдән*) чыга торган; **~ы́е пути́** керә торган юллар

подъезжа́ть *несов. см.* **подъе́хать**

подъём *м* **1.** *см.* **подня́ть, подня́ться**; **2.** үр; **поло́гий ~** сөзәк үр **3.** *перен.* үсеш, алга китеш; **~ наро́дного хозя́йства** халык хуҗалыгының үсеше **4.** *перен.* күтәренке рух, күтәренкелек, дәртлелек; **говори́ть с ~ом** күтәренке рух белән сөйләү, дәртләнеп сөйләү **5.** аяк йөзе; **сапо́г жмёт в ~е** бер итек аяк йөзен кыса ♦ **тяжёл на ~** авыр сөякле, әкертен кеше, акрын кыймылдаучан, авыр уйлаучан; **лёгок на ~** җиңел сөякле

подъёмник *м* күтәргеч, күтәртү механизмы, лифт; **гидравли́ческий ~** гидравлик күтәргеч

подъёмн||ый, -ая, -ое **1.** күтәрү ...ы, күтәрткеч ...; **~ый механи́зм** күтәрткеч механизм; **~ый кран** күтәрү краны **2.** күтәртелә торган, күтәрелә торган, күтәрелмә; **~ый мост** күтәрелмә күпер **3.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* яңа урынга бару акчасы

подъесау́л *м уст. воен.* подъесаул (*патша армиясендәге казачи гаскәрләрдә штабс-капитан дәрәҗәсендәге офицерлык званиесе*)

подъе́||сть *сов. что, прост.* **1.** төптән кимерү, астан кимерү, төбен тишү; **кры́сы ~ли мешо́к с муко́й** күселәр он капчыгының төбен тишкәннәр **2.** ашап бетерү; **все пироги́ ~ ли** бөтен бәлешләрне ашап бетергәннәр

подъе́хать *сов.* **1.** *к кому-чему* ... [янына] килү, ... [янына] килеп җитү, якын килү (*атка; машинага һ.б.ш. утырып*); **~ к крыльцу́** болдыр янына килеп җитү **2.** *подо что* барып керү, барып эләгү; **~ под мост** купер астына барып керү **3.** *перен. к кому, разг.* җаен табып мәрәҗәгать итү, юмакайланып мәрәҗәгать итү, кылын тартып карау

подъязы́чн||ый, -ая, -ое *анат.* тел асты ...ы, тел астындагы; **~ая железа́** тел асты бизе

подъяре́мный, -ая, -ое *уст.* коллыктагы, коллыкка төшерелгән, кол ителгән, кол хәленә калдырылган, ирексез; **~ труд** ирексез хезмәт

подыгра́ть *сов. кому* **1.** кушылып уйнау, җырлаучыга кушылып уйнау; **~ певцу́ на гита́ре** җырлаучыга кушылып гитарада уйнау **2.** *перен.* яраргa тырышу, куштанлану **3.** (*помочь партнёру*) уенда иптәшеңә булышу, уеның белән партнёрыңа ярдәм итү

подыгрывать *несов. см.* **подыгра́ть**

подыска́ть *сов. кого-что* эзләү, табу, эзләп табу; сайлап алу; **~ ну́жного рабо́тника** кирәкле работникны эзләп табу

подыска́ть *несов. см.* **подыска́ть**

подыто́живать *несов. см.* **подыто́жить**

подыто́жить *сов. что* йомгаклау, йомгак ясау, нәтиҗә чыгару; **~ расхо́ды** чыгымнарга йомгак ясау

подыха́ть *несов. см.* **подо́хнуть**

подыша́ть *сов.* **1.** бераз сулыш алу, тын алу, бераз сулап йөрү; **~ све́жим во́здухом** бераз саф һава сулап йөрү **2.** (*несколько раз дохнуть*) өрү, өргәләп алу

поеда́ть *несов. см.* **пое́сть** 2, 3

поеди́нок *м* **1.** (*дуэль*) бергә бер чыгып атышу, дуэль **2.** алышу, көрәш; **~ боксёров** боксёрлар көрәше; **слове́сный ~** сүз көрәштерү, бәхәс

поедо́м *нареч.*: **~ есть** *кого, прост.* көн күрсәтмәү, теңкәгә тию

поёживаться *несов. см.* **поёжиться**

поёжиться *сов.* бөрешү, бөрешеп (куырылып) тору, куырылу, йомарлану

по́езд *м* **1.** поезд; **ско́рый ~** тиз йөрешле поезд; **~ метро́** метро поезды **2.** кәрван; бер-бер артлы тезелгән арбалар; **сва́дебный ~** туй кәрваны ♦ **~ дру́жбы** дуслык поезды

пое́здить *сов. разг.* йөреп (барып) кайту, сәфәр йөреп кайту (*бернича тапкыр*), [дөнья] гизү; **~ по стране́** ил буйлап йөреп кайту

пое́здка *ж* йөреп (барып) кайту, юл йөрү, сәяхәт, сәфәр; **~ на юг** көньякка барып кайту

поездн||о́й, -а́я, -о́е поезд ...ы; **~ а́я брига́да** поезд бригадасы

поёмн||ый, -ая, -ое су баса торган, язгы ташкын суы астында кала торган; **~ые луга́** су баса торган болыннар

пое́сть *сов.* **1.** *чего и без доп.* бераз ашап алу, капкалап алу, тамак ялгап алу; **~ пе́ред доро́гой** юлга чыгар алдыннан капкалап алу **2.** *кого-что* ашап бетерү; **кры́сы пое́ли всю крупу́** куселәр бөтен ярманы ашап бетергәннәр; **ко́шка пое́ла всех цыпля́т** мәче бөтен чебиләрне ашап бетергән **3.** *что* кисү, кисеп бетерү; **моль пое́ла мех** мехны көя кисеп бетергән

пое́ха||ть *сов.* **1.** китү, китеп бару, бару; **~ть на по́езде** поездга утырып китеп бару; **~ть в дом о́тдыха** ял йортына китү **2.** *перен. разг.* шуу, таю, салулау, салулап китү; **са́нки ~ли в сто́рону** чана бер читкә салулап китте

пожа́дничать *сов.* саранлану, комсызлану, ачкүзләләнү, комагайлану

пожале́ть *сов.* **1.** *кого-что* кызгану, аяу, жәлләү **2.** *о чём* үкенү; **~ о поте́рянном вре́мени** вакыт әрәмгә киткәнгә үкенү

пожа́л||овать *сов. уст.* **1.** *кого чем, кому что* бүләк итү (итеп бирү), бүләкләү, яхшылык эшләү **2.** *повел.* **~ уйте** рәхим итегез; **~ уйте ко мне в ко́мнату** миңем бүлмәгә рәхим итегез ♦ **добро́ ~ловать**! хуш киләсез!, рәхим итегез!

ПОД-ПОЖ П

пожа́ловаться *сов.* **1.** зарланып алу, зарлану, сукрану; **~ на головну́ю боль** баш авыртудан зарлану **2.** (*подать жалобу*) жалоба бирү, шикаять итү **3.** *на кого-что* (*высказать недовольство*) әләкләү, чагу

пожа́луй *вводн.сл.* ихтимал, мөгаен, бугай, ахры, бәлки, шулайдыр, булса кирәк; **он, ~ придёт** аның килүе ихтимал

пожа́луйста *частица* **1.** (*вежливое обращение*) ...чы, рәхим итеп ...чы; **да́йте мне, ~, листо́к бума́ги** миңа бер бит кәгазь бирегезче **2.** (*просьба не делать чего-л.*) зинһар; **~ не шуми́те** зинһар шауламагыз **3.** (*вежливое выражение согласия*) рәхим итегез; **мо́жете переда́ть мне нож? — Пожа́луйста!** миңа пычакны алып бирә алмассызмы? — Рәхим итегез! ♦ **скажи́те ~!** *в знач. вводн. сл.* менә сиңа мә!, менә тагын!

пожа́р *м прям., перен.* янгын, ут, пожар; **туши́ть ~** янгын сүндерү; **~ войны́** сугыш уты ♦ **как на ~ бежа́ть (лете́ть** *и т.п.*) артына ут капкандай чабу, ут чыккандай йөгерү

пожа́рить *сов.* **1.** *что, чего* кыздырып (куырып) алу; **~ карто́шки** бәрәңге кыздырып алу **2.** *что, разг.* кыздырып (куырып) бетерү; **~ все котле́ты** барлык котлетларны кыздырып бетерү

пожа́рище *с* **1.** зур янгын **2.** янгын урыны, янгын хәрабәләре, пожар булган җир

пожа́рник *м* янгын сүндерүче, пожарник

пожа́рн||ый, -ая, -ое **1.** янгын [сүндерү] ...ы, пожар ...ы; **~ая кома́нда** янгын сүндерү командасы **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м см.* **пожа́рник ♦ в ~ом поря́дке** бик зур ашыгычлык белән; **на вся́кий ~ый слу́чай** кирәк була калса дип

пожа́ть I *сов. что* кысу; **~ ру́ку** кул кысу ♦ **~ плеча́ми** иңбашны сикертеп кую

пожа́ть II *сов. что* **1.** уру; **~ рожь** арыш уру; **что посе́ешь, то и пожнёшь** *посл.* ни чәчсәң, шуны урырсың **2.** *перен. высок.* казану, ирешү, игелеген күрү; **~ плоды́ свои́х трудо́в** үз хезмәтеңнең игелеген күрү

пожа́ться *сов.* бөрешү, бөкшәю; **~ от хо́лода** суыктан бөкшәю

пожева́ть *сов.* **1.** *что* (*жевать некрое время*) [бераз] чәйнәп алу, [бераз] күшәп алу **2.** *что, чего и без доп.* (*поесть немного*) [бераз] ашап алу, капкалап алу

пожела́ни||е *с* теләк, сорау, тәкъдим; **~ я трудя́щихся** хезмәт ияләренең теләкләре

пожела́ть *сов. что, чего* теләү, теләктә булу (тору); **~ счастли́вого пути́** хәерле юл теләү

пожелте́л||ый, -ая, -ое саргайган, сары; **~ые ли́стья** саргайган яфраклар

пожелте́||ть *сов.* саргаю, сары төскә керү; **ли́стья уже́ ~ли** яфраклар саргайды инде

пожелти́ть *сов. что, разг.* саргайту, саргайта төшү; **~ пол** идәнне саргайта төшү

пожени́ть *сов. кого-что, кого с кем, разг.* өйләндерү, башлы-күзле итү

пожени́ться *сов. разг.* өйләнешү, башлы-күзле булу

пожéртвован||ие *с* **1.** *см.* **пожéртвовать**; **2.** ярдәм, бүләк, иганә; **сбор ~ий** иганә җыю

пожéртвовать *сов.* **1.** *что* (*принести в дар*) бүләк итү (итеп бирү) **2.** *перен. кем-чем* корбан итү, фида кылу, аямау; **~ жи́знью** тормышыңны корбан итү

пожéчь *сов. что* **1.** (*истребить огнём, зноем и т.п.*) яндырып (көйдереп) бетерү, көлгә әйләндерү; **~ бума́ги** кәгазьләрне яндырып бетерү **2.** *разг.* ягып бетерү; **~ все дровá** бар булган утынны ягып бетерү

пожи́ва *ж разг.* җиңел табыш, файда, чумара

пожива́||ть *несов. разг.* яшәү, гомер итү (кичерү), көн итү (курү); **как ~ете?** ничек яшисез?

пожи́ться *сов. чем, разг.* файда итү, байлык табу, байлык җыю, табыш итү; **~ за чужóй счёт** башкалар хисабына файда итү

пожи́зненн||ый, -ая, -ое гомерлек ...; **~ая пéнсия** гомерлек пенсия

пожилóй, -áя, -óе өлкән, өлкән яшьтәге, олыгайган, олыгая төшкән; **~ человéк** өлкән яшьтәге кеше

пожима́ть *несов. см.* **пожáть** I

пожима́ться *несов. см.* **пожáться**

пожина́ть *несов. см.* **пожáть** II 2 ♦ **~ лáвры** дан казану

пожира́||ть *несов. кого-что* **1.** *см.* **пожрáть**; **2.** *перен.* ялмап (чолгап) алу; **плáмя ~ет дом** ялкын йортны ялмап ала **3.** *перен.* җәлеп итү, үзенә тарту, биләп алу; **егó ~ет любопы́тство** аны кызыксыну биләп алган ♦ **~ть глáзами** *кого-что* күзләре белән йотардай итеп карау

пожи́тки *только мн. разг.* йорт кирәк-ярагы, вак-төяк мөлкәт, кирәк-ярак

пожи́||ть *сов.* **1.** гомер итү, яшәү, тору, көн күрү; **он мáло пóжил** ул бик аз яшәде **2.** *разг.* (*насладиться жизнью*) дөньяның рәхәтен күрү, рәхәт яшәү ♦ **~вём — увúдим** *погов.* исән булсак, күрербез

пожрáть *сов. прост.* **1.** *чего и без доп.* [бераз] ашап алу, капкалап алу, тамак ялгап алу; тыгыну **2.** *кого-что* (*о животных*) ашап бетерү, комсызланып ашап бетерү, ялмап ташлау

пожурúть *сов. кого-что, разг.* битәрләп (шелтәләп, әрләп, тиргәп, орышып) алу

пожýхнуть *сов.* кибеп төсен югалту, кибеп саргаю, тоныклану

пóз||а *ж* **1.** гәүдә торышы, кыяфәт, поза; **велúчественная ~а** мәһабәт кыяфәт **2.** *перен.* (*притворство*) кыланчыклык, кылтаю, кылану; **он не тéрпит ~ы** ул кылтаюны күрә алмый

позабáвить *сов. кого-что* бераз күңелен күтәрү, күңелен ачу, юату; **~ детéй** балаларның бераз күңелен күтәрү

позабáвиться *сов.* [бераз] күңел күтәреп алу, [бераз] күңел ачып алу

позабóтиться *сов. о ком-чём* кайгырту, кайгыртучанлык күрсәтү, хәстәрен күрү

позабывáть *несов. см.* **позабы́ть**

позабы́||ть *сов. кого-что, разг.* **1.** оныту, истән (хәтердән) чыгару; **ты совсéм ~л нас** син безне бөтенләй оныткансың **2.** онытып калдыру, оныту; **я где-то ~л свой шарф** мин шарфымны кайдадыр онытып калдырганмын

позавúдовать *сов. кому-чему* көнчелек килү, көнләшү, кызыгу, хөсетләнү

позáвтракать *сов.* иртәнге ашны ашау (ашап алу)

позавчерá *нареч.* өченче көн, [моннан] бер көн элек

позавчерáшний, -яя, -ее өченче көнге; **~яя газéта** өченче көнге газета; **~ий разговóр** өченче көнге сөйләшү

позадú **1.** *предлог с род.п.* артта, азакта, артыннан, арттан; **он шёл ~ всех** ул барысыннан да артта бара иде **2.** *нареч.* артта, арт якта; **он сидéл ~** ул артта утыра иде **3.** *нареч. перен.* артта, үтелгән; **сáмое трýдное ужé ~** ин кыены инде үтелгән

позаúмствовать *сов. что* **1.** алу, үзләштерү; **~ мéтод рабóты** эш методын үзләштерү **2.** *разг.* (*взять в долг*) әҗәткә (бурычка, көтәчәккә, үтечкә) алу

позанимáться *сов. разг.* [бераз] эшләп алу, [бераз] шөгыльләнеп алу

позапрóшлый, -ая, -ое үткәннән элекке, үткәннең үткәне, өчәнче; **~ год** өченче ел; **~ мéсяц** үткән айдан элекке ай

позарéз *нареч. прост.* бик, үтә, чиктән тыш

позáриться *сов. на кого-что, разг.* кызыгу, күз төшү (кызу, ату)

позвáть *сов. кого-что* чакыру, дәшү, чакырып (дәшәп) алу; **~ друзéй в гóсти** дусларыңны кунакка чакыру

позволéни||е *с книжн.* рөхсәт, ризалык; **получúть ~е** рөхсәт алу; **с вáшего ~я** сезнең ризалык белән ♦ **с ~я сказáть** әгәр алай дип әйтергә яраса

позвóли||ть *сов. кому-чему, что и с неопр.* **1.** рөхсәт итү (бирү) юл кую, ирек бирү; **~ть закурúть** тәмәке тартырга рөхсәт итү **2.** мөмкинлек бирү; **болéзнь не ~ла мне вы́йти из́ дому** авыруым миңа өйдән чыгарга мөмкинлек бирмәде ♦ **позвóль[те]** гафу итәсез (*әдәпле тонда кире кагу сүзе*); **позвóльте, я не согла́сен с ва́ми** гафу итәсез, мин сезнең белән килешә алмыйм

позволя́ть *несов. см.* **позвóлить**

позвон||и́ть *сов.* **1.** шалтырату **2.** [телефоннан] шалтырату; **я ~ю́ вам за́втра** мин сезгә иртәгә шалтыратырмын

позвонóк *м* умыртка, умыртка сөяге; **шéйный ~** муендагы умыртка сөяге

позвоно́чник *м* умырткалык, умыртка баганасы

позвоно́чн||ый, -ая, -ое умыртка ...ы; **~ый столб** умыртка баганасы **2.** умырткалы; **~ые живóтные** умырткалы хайваннар **3.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* умырткалылар

позднéйш||ий, -ая, -ее иң соңгы; **~ие достижéния** иң соңгы казанышлар

пóздн||ий, -яя, -ее **1.** соң, соңгы, ахыры, азагы; **~яя ночь** төн азагы **2.** соңга калып килгән, сонгарган, соңлаган; **в э́том году́ о́сень ~яя** быел көз соңга калып килде **3.** соң өлгерә торган, соң өлгерешле; **~ие сóрта я́блок** алманың соң өлгерә торган сортлары

пóздно *нареч.* **1.** азагында, ахырында; **~ о́сенью** көз ахырында **2.** соң, соңга калып, соңлап, кичегеп; **он ~ верну́лся домóй** ул өйгә соң кайтты; **я́блоки созре́ли ~** алмалар соңга калып өлгерде; **~ лечь** соң яту

поздоро́ваться *сов.* күрешү, исәнләшү; исәнлек-саулык сорашу

поздорове́ть *сов.* савыгу, тазару, тазарып китү, сәламәтләнү, сихәтләнү

поздоро́ви||ться *сов. безл.*: **не ~тся** *кому, разг.* яхшы булмас, авырга [туры] килер, рәхмәт әйтмәсләр, башыннан сыйпамаслар

поздрави́тельн||ый, -ая, -ое котлау ...ы, тәбрикләү ...ы; **~ая телегра́мма** котлау телеграммасы

поздра́вить *сов. кого-что с чем* котлау, тәбрикләү, тәбрик итү; **~ с пра́здником** бәйрәм белән тәбрик итү

поздравлéни||е *с* котлау сүзе; котлау кәгазе; тәбрикләү, котлау; **~е с пра́здником** бәйрәм унае белән тәбрикләү; **принима́ть ~я** котлаулар кабул итү

поздравля́ть *несов. см.* **поздра́вить**

позева́ть *сов.* иснәү, иснәп алу (*мәс. йокы килгәндә авызны тутырып ачып*)

позёвывать *несов. разг.* әледән-әле иснәп алу, ара-тирә иснәп кую

позелене́||ть *сов.* **1.** яшелләнү, яшәрү, ямь-яшел булу; **луга́ ~ли** болыннар ямь-яшел булган **2.** *разг.* агарыну, күгәренү; **~ть от доса́ды** ачудан күгәренү **3.** күгәрек басу, тутыгу, яшелләнү; **подсве́чник ~л** шәмдәлне күгәрек баскан

позём *м* (*навоз для удобрения*) тирес, җир ашламасы

поземе́льный, -ая, -ое җир ...ы, җир [биләгән] өчен салына торган; **~ нало́г** җир өчен салына торган налог

позёмка *ж* җәяүле буран

позёр *м книжн*, позёр, кыланчык

позёрство *с книжн.* позёрлык, кыланчыклык

пóзже *нареч.* соңрак, соңга табарак, кичегебрәк; **он пришёл ~ меня́** ул миннән соңрак килде

пози́ровать *несов.* **1.** бер позада тору, (*сурәт яки сын ясаучыга*) күчергеч булып тору **2.** *перен. книжн.* кыланчыклану

позити́в *м фото* позитив

позитиви́зм *м филос.* позитивизм (*философия агымы*)

позитиви́ст *м филос.* позитивист

позитиви́стск||ий, -ая, -ое *филос.* позитивист ...ы, позитивизм ...ы; **~ие взгля́ды** позитивизм карашлары

позити́вн||ый, -ая, -ое **1.** *фото* позитив ...; **~ое изображéние** позитив сурәт **2.** фактларга нигезләнгән, тәэҗрибәгә

нигезләнгән, позитив ...; **~ая програ́мма** тәэрибәгә нигезләнгән программа **3.** уңай формада белдерелгән, уңай, позитив ...; **~ое сужде́ние** уңай фикер йөртү

позитро́н *м физ.* позитрон

позицио́нн||ый, -ая, -ое позицион; **~ая война́** позицион сугыш (*ике яктан да ныгытылган позициядән торып сугышу*)

пози́ци||я *ж* **1.** позиция, тоткан урын; **вы́годная ~я** уңай позиция **2.** позиция, сугыш мәйданы; **артиллери́йская ~я** артиллерия позициясе; **на передовы́х ~ях** алгы позицияләрдә **3.** *перен.* позиция, караш, тоткан юл; **отста́ивать свою ~ю** үз карашыңны яклау **4.** *муз., спорт.* позиция, торыш; **си́льная ~я ладьи́ в ша́хматной па́ртии** шахмат партиясендә ладьяның көчле позиция алуы

позли́ть *сов. кого-что, разг.* [бераз вакыт] үчекләп тору, [бераз вакыт] ачуын китерү (кабарту), [бераз вакыт] ачуландыру

позли́ться *сов. разг.* [бераз вакыт] ачуланып тору, [бераз] усалланып тору

позлора́дствовать *сов.* кеше кайгысына шатланып тору

позлосло́вить *сов.* яманлап сөйләп алу, гайбәтен сату

познава́емость *ж книжн.* танып беленерлек булу, танып беленә алырлык булу, танып беленүчәнлек; **~ ми́ра** дөньяның танып беленүчәнлегә

познава́емый, -ая, -ое *книжн.* танып белергә мөмкин булган, танып беленә алырдай, танып беленерлек

познава́тельн||ый, -ая, -ое танып белү ...ы; **~ый проце́сс** танып белү процессы **2.** танып белүгә ярдәм итү ...ы, белемне арттыру ...ы; **~ое значе́ние литерату́ры** әдәбиятның танып белүгә ярдәм итү әһәмияте

познава́ть *несов. см.* **позна́ть**

позна||ва́ться *несов.* **1.** беленү, танылу, сыналу; **друзья́ ~ю́тся в беде́** дуслар бәлагә тарыганда сынала **2.** *страд. от* **познава́ть**

познако́мить *сов. кого* **1.** *с кем* таныштыру, таныштырып алу (чыгу, кую) **2.** *с чем* таныштыру; **~ с исто́рией кра́я** крайның тарихы белән таныштыру

познако́миться *сов.* **1.** *с кем* танышу, танышып алу (чыгу) **2.** *с чем* танышу; **~ с обстано́вкой** шартлар белән танышу

позна́ни||е *с* **1.** *см.* **позна́ть** 1, 2; **~е зако́нов приро́ды** табигать законнарын танып белү; **тео́рия ~я** танып белү теориясе **2.** *обычно мн.* **~я** белем; **на́ши ~я в о́бласти астроно́мии расширя́ются** безнең астрономия өлкәсендәге белемнәребез киңәя

позна́ть *сов. книжн.* **1.** *что* танып белү; **~ приро́ду** табигатьне танып белү; **~ су́щность веще́й** әйберләрнең асылын танып белү **2.** *кого-что* белү, белеп житкәрү, тану, сынау, аңлау, төшенү; **~ жизнь** тормышны аңлау **3.** *что* кичерү, тату, баштан үткәрү; **~ ра́дость** шатлык кичерү; **~ го́речь разлу́ки** читтә яшәүнең ачысын тату

позоло́та *ж* (*бер әр нәрсәгә*) йөгертелгән алтын, алтын катлавы

позолоти́ть *сов. что* алтынлау, алтынга манып алу, алтын йөгертеп җибәрү ♦ **~ пилю́лю** юмалау

позоло́ченн||ый, -ая, -ое алтынланган, алтынга манылган, алтын йөгертелгән; **~ые ло́жки** алтын йөгертелгән кашыклар

позонди́ровать *сов. что* (*предварительно выяснить*) чамалап карау, алдан сынап карау

позо́р *м* хурлык, рисвайлык, мәсхәрә, оят, йөз карасы; **клейми́ть ~ом** хурлык тамгасы салу; **покры́ть себя́ ~ом** хурлыкка калу

позо́рить *несов. кого-что* хурлыкка төшерү, оятка калдыру, адәм мәсхәрәсенә калдыру; **~ чьё-л. до́брое и́мя** *кемнең дә булса* керсез исеменә тап төшерү

позо́риться *несов.* хурлыкка калу; оятка калу, адәм мәсхәрәсенә калу

позо́рище *с разг.* хурлыклы күренеш, хурлык, мәсхәрә

позо́рный, -ая, -ое хурлыклы, мәсхәрәле; **~ слу́чай** хурлыклы хәл

позуме́нт *м* кәйтән, укалы тасма

позы́в *м* теләү, ...сы килү; **~ на рво́ту** косасы килү

позыва́||ть *несов. безл. кого-что* теләү, ...сы килү; **~ет на рвоту** косасым килә

позывн||о́й, -а́я, -о́е **1.** чакыру ...ы, дикъкатьне тарту ...ы; **~о́й сигна́л** чакыру сигналы **2.** *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн.* позывнойлар (*радиостанцияне яки судноны таныту өчен хезмәт итә торган сигналлар*)

поигра́ть *сов.* уйнап алу, бераз уйнау, уйнап бераз вакыт уздыру; **~ с детьми́** балалар белән бераз уйнап алу

пои́грывать *несов. разг.* уйнаштыргалау, вакыт-вакыт уйнап алу; **~ на балала́йке** балалайка уйнаштыргалау

поиздева́ться *сов. над кем-чем* [бераз] мыскыл итеп алу, [бераз] мәсхәрәләп алу, [бераз] хурлап алу

поиздержа́ться *сов. разг.* [шактый акчаны] тотып бетерү, [шактый акчаны] туздырып бетерү, [шактый акчаны] сарыф итеп бетерү

поизмыва́ться *сов. разг. см.* **поиздева́ться**

поизноси́ться *сов. разг.* тузып (искереп) бетү

пои́лец *м:* **~ и корми́лец** *уст.* туйдыручы, ашатучы-эчертүче

пои́лка *ж* су эчергеч, эчергеч; **автомати́ческая ~** автомат су эчергеч

поимённо *нареч.* исемнәрен атап, бер-бер артлы исемнәрен әйтеп; **вызыва́ть ~** бер-бер артлы исемнәрен әйтеп чакыру

поимённ||ый, -ая, -ое исемләп, исемнәрен атап төзелгән; **~ый спи́сок** исемнәрен атап төзелгән исемлек; **~ое голосова́ние** исемләп тавышка кую

поименова́ть *сов. кого-что, офиц.* исемнәрен атап чыгу, исемнәрен әйтеп санап чыгу; **~ всех прису́тствующих** барлык катнашучыларны исемнәрен әйтеп санап чыгу

пои́мка *ж см.* **пойма́ть** 1; **~ престу́пника** җинаятьчене тоту

поиму́щественный, -ая, -ое милек ...ы, мал-мөлкәттән алына торган; **~ нало́г** милек налогы

поинтересова́ться *сов. чем* кызыксыну күрсәтү, кызыксыну, беләсе килү; **~ успе́хами сы́на** улыңның уңышларын белән кызыксыну

по́иск *м* **1.** эзләү, эзләнү; **~ и ре́дкой кни́ги** сирәк очрый торган китап эзләү **2.** эзләнү; **геологи́ческий ~** геологик эзләнү **3.** *спец.* разведка; **ночно́й ~** төнге разведка

поиска́ть *сов. кого-что* эзләп карау, эзләү; **~ себе́ помо́щника** үзеңә ярдәмче эзләп карау

по́исков||ый, -ая, -ое, **поиско́в||ый**, -ая, -ое эзләнү ...ы, эзләнүләр алып бара торган; **~ые рабо́ты** эзләнү эшләре; **~ая па́ртия** эзләнүләр алып бара торган партия

пои́стине *нареч. книжн.* чыннан да, чынлап та, дөрестән дә, чын мәгънәсендә; **э́то ~ гениа́льное произведе́ние** бу чыннан да гениаль әсәр

поистра́титься *сов. см.* **поиздержа́ться**

пои́ть *несов. кого-что* **1.** эчерү, эчертү, сугару; **~ ча́ем** чәй эчерү; **~ лошаде́й** атларны сугару **2.** *разг.* (*аракы*) эчерү, сыйлау ♦ **~ и корми́ть** ашатып эчертеп тоту, асрау, карау, тәрбияләү

по́йло *с* ашлы су (*мал-туарга эчертү өчен*)

по́йма *ж* тугай, су баса торган болын

пойма́ть *сов.* **1.** *кого-что* тоту, тотып алу, элэктерү, каптыру; **~ пти́цу** кош тоту; **~ во́ра** каракны элэктерү **2.** *перен. что* туры китерү, тотып алу; **~ взгляд** күз карашын тотып алу **3.** *что* файдалану, туры китерү; **~ удо́бный моме́нт** уңайлы моментны туры китерү ♦ **~ на у́дочку** кармакка электерү, алдау

по́йменн||ый, -ая, -ое су баса торган, су астында кала торган; **~ые луга́** су баса торган болыннар

по́йнтер *м* пойнтер (*эт токымы*)

пойти́ *сов.* **1.** китеп бару, китү, бару; **я пошёл по́лем** мин ялан буйлап киттем; **он попроща́лся и пошёл** ул саубуллашты да китеп барды **2.** кузгалу, кузгалып китү, китү; **лёд на реке́ пошёл** елгада боз кузгалды **3.** йөри башлау; **ребёнок пошёл** бала тәпи йөри башлады; **часы́ пошли́** сәгать йөри башлады **4.** чыга башлау, ага башлау; **из трубы́ пошёл дым** морҗадан төтен чыга башлады; **из ра́ны пошла́ кровь** ярадан кан ага башлады **5.** ява башлау; **пошёл си́льный дождь** көчле яңгыр ява башлады **6.** китү, бару; **да́льше доро́га пошла́ ле́сом** аннан соң юл урман эчләтеп барды **7.** кабу, элэгү; **на таки́х черве́й ры́ба пойдёт хорошо́** мондый суалчанга балык яхшы каба **8.** керү, укырга керү; **он пошёл в медици́нский институ́т** ул медицина институтына керде **9.** үтү, үтә башлау, сатыла башлау; **това́р пошёл хорошо́** товар яхшы сатыла башлады **10.** бирелү, тапшырылу, җибәрелү; **бума́га пошла́ на по́дпись** кәгазь кул кую өчен

ПОК-ПОК

бирелде **11.** китү, тотылу, кирәк булу; **на халáт пошлó мнóго шёлка** халатка бик күп ефәк китте **12.** килешү; **э́та шля́па пошлá бы вам** бу эшләпә сезгә килешер иде **13.** куела башлау, күрсәтелә башлау; **сегóдня пойдёт нóвая картúна** бүген яңа картина куела башлый **14.** керү, кагылу; **гвоздь не пойдёт в стéну** кадак стенага кермәс ♦ **~ по плохóй (дурнóй) дорóге** начар юлга керү, бозыклык юлына керү; **пошёл вон!** кит моннан, югал күз алдымнан!; **éсли на то пошлó** әгәр аңа калса, әгәр алай кирәк икән; **он пошёл в отцá** ул атасына охшаган

покá **1.** *нареч.* хәзергә, әлегә, әле; **~ он у́чится** ул әле укый; **~ ничегó не извéстно** хәзергә бер нәрсә дә билгеле түгел **2.** *союз временной* ...ганда, ...ган чагында, ...ган арада; **~ он у́чится, нáдо емý помóчь** укыган чагында аңа ярдәм итәргә кирәк **3.** *союз временной* ...ганчы, ...ганга хәтле; **сиди́ здесь, ~ я не приду́** мин килгәнче шушында утыр **4.** *частица* хәзергә хуш, хәзергә сау булып тор; **ну, ~!** ярый, хәзергә хуш! ♦ **~ что** хәзергә; **~ что дово́лен** хәзергә канәгать

показ *м см.* **показáть** 1, 2, 3

показáн||ие *с* **1.** сөйләү, күрсәтү; **~ия совреме́нников** замандашларның сөйләве **2.** алынган мәгълүмат, алынган җавап; **пи́сьменные ~ия подсуди́мого** гаепләнүчедән алынган язма мәгълүматлар **3.** күрсәтү; **~ие термóметра** термометрның күрсәтүе

показáте||ль *м* **1.** *мат.* күрсәткеч **2.** күрсәткеч, билге; **~ли культу́рного ро́ста** культура үсешенен күрсәткечләре

показáтельн||ый, -ая, -ое **1.** гыйбрәт алырлык, үрнәккә алырлык; **~ый при́знак** үрнәккә алырлык сыйфат **2.** күрсәтмә; **~ый суд** күрсәтмә суд; **~ые выступле́ния фигури́стов** фигуристларның күрсәтмә чыгышлары **3.** үрнәк, үрнәк [булырлык]

показá||ть *сов.* **1.** *кому на кого-что* төртеп күрсәтү, күрсәтү **2.** *кого-что кому* күрсәтү; **~ть спекта́кль** спектакль күрсәтү; **~ть ученика́м музе́й** укучыларга музей күрсәтү **3.** *кого-что* таныту, күрсәтү; **~ть себя́ хоро́шим рабо́тником** үзенне яхшы работник итеп таныту **4.** *с союзом «что»* күрсәтү; **свиде́тель ~л, что зна́ет обвиня́емого** шаһит гаепләнүчене белгәнлеген күрсәтте

показá||ться *сов.* **1.** (*появиться*) күренү, пәйда булу; **из-за гор ~лась луна́** таулар артыннан ай күренде **2.** (*почудиться*) күренү, тоелу; **день ~лся мне óчень дóлгим** көн миңа бик озын [булып] тоелды **3.** (*явиться, прийти*) күренү, килү; **~ться впервы́е по́сле боле́зни** авырганнан соң әле беренче тапкыр күренү **4.** *кому* (*прийти для осмотра*) күренү, каралу; **~ться врачу́** врачка күренү

показн||о́й, -áя, -óе **1.** үрнәк, күрсәтмә; **~ó́й това́р** күрсәтмә товар **2.** ясалма, тышкы, риялы, күз буяу өчен генә [эшләнгән]; **~ы́е слёзы** ясалма күз яше

показýх||а *ж разг.* күз буяу, барысын да ал да гөл итеп күрсәтергә тырышу, яхшы атлы булып күренергә маташу; **устро́или ~у пе́ред нача́льством** начальниклар алдында барысын да ал да гөл итеп күрсәтергә тырыштылар

пока́зывать *несов. см.* **показáть**

пока́зываться *несов.* **1.** *см.* **показáться** 1, 3, 4; **2.** *страд. от* **пока́зывать**

покалéчить *сов. кого-что, разг.* имгәтү, гарип итү, гарипләндерү

покалéчиться *сов.* имгәнү, гарипләнү

пока́лыва||ть *несов. что, в чём, разг.* чәнчеп-чәнчеп алу, чәнчү алу, чәнчеп авырту; **бок (в боку́) ~ет** янбашларым чәнчеп авырта

покарáть *сов. кого-что* җәзалау, җәза бирү

покатáть *сов. кого-что* [бераз] йөртү, йөртеп алу, йөртеп китерү; **~ детéй на маши́не** балаларны машинада бераз йөртү; **~ на велосипéде** велосипедта йөртеп китерү

покатáться *сов.* [бераз] йөреп килү, йөреп алу; утырып йөрү; шуып алу; **~ на ло́дке** көймәгә утырып йөрү; **~ на лы́жах** чаңгы шуып алу

покати́||ть *сов.* **1.** *что* тәгәрәтү, тәгәрәтеп җибәрү, тәгәрәтеп алып китү, тәгәрәтеп илтү; **~ть бóчку к маши́не** мичкәне машинага таба тәгәрәтү **2.** *разг.* (*быстро поехать*) китү, китеп бару; **он ~л в го́род** ул шәһәргә китеп барды

покати́||ться *сов.* **1.** тәгәрәү, тәгәрәп китү; **мяч ~лся** туп тәгәрәп китте **2.** тәгәрәп төшү, шуып төшү; **~ться с горы́** таудан тәгәрәп төшү ♦ **~ться со́ смеху** *разг.* кычкырып көлеп җибәрү, эч катып көлү, егылып көлү

пока́тый, -ая, -ое сөзәк; **~ холм** сөзәк калкулык

покача́ть *сов.* **1.** *кого-что* тирбәтеп (атындырып) алу, бераз тирбәтү, бераз атындыру; **~ ребёнка** баланы тирбәтеп алу **2.** *чем* селеккәләп кую, чайкау, селкү; **~ голово́й** башны селкеп кую **3.** *что* [бераз] качать итеп алу; **~ во́ду** бераз су качать итеп алу

покача́ться *сов.* тирбәнеп (атынып) алу, бераз тирбәнү, бераз атыну; бераз чайкалу; **~ на каче́лях** бераз таган атыну

пока́чивать *несов.* **1.** *кого-что, чем* [бераз] тирбәткәләү, [бераз] тирбәндерү, тирбәтеп тору; жинелчә атындыру; селеккәләү; **~ голово́й** башны селеккәләү **2.** *безл.* (*о качке на воде*) чайкалдыру

пока́чива||ться *несов.* **1.** (*слегка качаться*) беркадәр тирбәлү, беркадәр чайкалу, тирбәлеп (чайкалып, атынып) тору **2.** (*при ходьбе*) алпан-тилпән килү; ава-түнә бару (килү); **он шёл, си́льно ~ясь** ул ава-түнә бара иде

покачну́||ть *сов. что* **1.** (*слегка качнуть*) селкетеп кую, тирбәтеп (чайкалдырып, селкетеп) җибәрү **2.** (*накренить*) кыйшайту; **бу́ря ~ла столб** давыл багананы кыйшайткан

покачну́ться *сов.* чайкалып (селкенеп) китү

пока́шливать *несов.* йөткергәләү, ютәлләштерү

пока́шлять *сов.* йөткергәләп алу, йөткереп-йөткереп алу, бераз ютәлләү, бераз йөткерү, ютәлләп йөрү

покая́ние *с книжн.* тәүбә, тәүбә итү, тәүбәгә килү

покая́нн||ый, -ая, -ое *книжн.* тәүбә ...ы, тәүбә итү ...ы; **~ые слова́** тәүбә итү сүзләре; **~ое письмó** тәүбә хаты

пока́яться *сов.* тәүбә итү; үкенү

поквита́ться *сов. разг.* **1.** (*отдать долг сполна*) исәпләшү, бурычны түләп бетерү **2.** *перен.* (*отомстить*) үч алу, үч кайтару, исәпләшү

покива́ть *сов.* баш селкеп (селеккәләп) кую, каккалап кую

покида́ть I *сов. разг. см.* **побросáть**

покида́ть II *несов. см.* **поки́нуть**

поки́ну||ть *сов. кого-что* **1.** ташлап китү, ташлау; **~ть го́род** шәһәрне ташлап китү **2.** *перен.* калмау, бетү; **си́лы ~ли его́** аның көче бетте ♦ **~ть на произво́л судьбы́** язмыш иркенә ташлау

покладáя: не ~ рук бертуктамый, армый-талмый, баш күтәрми; **рабóтать не ~ рук** бертуктамый эшләү

покла́дистый, -ая, -ое күндәм, сүз тыңлаучан, юл куючан

покла́жа *ж разг.* йөк; **тяжёлая ~** авыр йөк

поклева́ть *сов.* **1.** *что* (*склевать всё*) чүпләү, чүпләп (чукып) бетерү **2.** *что, чего* (*склевать немного*) чукыштырып (чүпләштергәләп) алу, бераз чукыштыру

поклёп *м разг.* яла, әләк; **возводи́ть ~** яла ягу

покло́н *м* **1.** баш иеп сәлам бирү, баш ию **2.** сәлам; **переда́ть ~** сәлам әйтү ♦ **идти́ на ~ [с ~ом]** барып баш ию, ялыну, ялварып сорау

поклоне́ние *с* табыну; баш ию

поклони́ться *сов. кому-чему* **1.** баш иеп сәламләү, баш ию **2.** *перен.* (*попросить*) ялынып сорау, ялыну, ялварып сорау

покло́нник *м* **1.** (*почитатель*) табынучы, хөрмәтләүче, баш июче **2.** (*влюблённый*) гашыйк булган кеше, сөюче, яратучы; мәгъшук

покло́нница *ж* **1.** (*почитательница*) табынучы хатын (кыз), хөрмәтләүче хатын (кыз); **~ джáзовой мýзыки** джаз музыкасына табынучы кыз **2.** (*влюблённая*) гашыйк булган хатын (кыз), сөюче хатын (кыз)

поклоня́ться *несов. кому-чему, высок.* **1.** баш ию, табыну, соклану; **~ тала́нту писа́теля** язучының талантына баш ию **2.** табыну; **~ и́долам** потка табыну; **~ огню́** утка табыну

покля́сться *сов. в чём, с союзом «что» и с неопр.* ант итү; **~ отомсти́ть** үч алырга ант итү

поко́ит||ься *несов. книжн.* **1.** *на чём* өстендә тору; нигезләнү; **зда́ние ~ся на про́чном фунда́менте** бина нык фундамент өстендә тора **2.** (*быть похороненным*) [кабердә] яту

поко́||й *м* 1. тынычлык, хәрәкәтсезлек, тынгылык; **в приро́де нет абсолю́тного ~я** табигатьтә абсолют хәрәкәтсезлек юк 2. тынычлык, тынлык, тынгы, маза; **больно́му ну́жен ~й** авыруга тыныч лык кирәк

поко́йник *м* 1. (*труп*) үлек, мәет 2. (*умерший как лицо, о к-ром упоминают*) мәрхүм

поко́йница *ж* 1. *см.* **поко́йник** 1; 2. (*умершая как лицо, о к-ром упоминают*) мәрхүмә

поко́йницкая *ж* үлекләр куя торган бина, мәетлек (*хастаханәдә*)

поко́йн||ый, -ая, -ое 1. (*спокойный*) тыныч, сабыр; **~ая ста́рость** тыныч картлык 2. (*удобный*) уңайлы; **~ый дива́н** уңайлы диван 3. (*умерший*) үлгән, мәрхүм 4. *в знач. сущ.* **~ый** *м* мәрхүм; **~ая** *ж* мәрхүмә; **почти́ па́мять ~ого** мәрхүмне хәтерләп искә алу ♦ **~ой но́чи** тыныч йокы

поколеба́ть *сов.* 1. *что* (*покачать*) бераз селкетү, бераз тирбәндерү 2. *перен. что* какшату, төшерү; **~ авторите́т** абруйны какшату 3. *перен. кого* (*вызвать в ком-л. сомнение*) икеләндерү, шикләндерү, шиккә төшерү

поколеба́||ться *сов.* 1. бераз селкенү, бераз тирбәну 2. *перен.* какшау; төшү; **его́ авторите́т ~лся** аның абруе төште 3. *перен.* икеләнеп тору; шикләну, шиккә төшү; **~ться не́сколько мину́т** берничә минут икеләнеп тору

поколе́ни||е *с* буын; **тре́тье ~е** өченче буын; **но́вое ~е тата́рских учёных** татар галимнәренең яңа буыны ♦ **из ~я в ~е** (*по наследству*) нәселдән нәселгә; (*по традиции*) буыннан буынга

поколоти́ть *сов.* 1. *что, по чему, во что и без доп.* бәргәләп (суккалап) алу; суккалап карау 2. *кого, разг.* (*побить*) дәмбәсләү, тукмау, кыйнау 3. *что, прост.* (*разбить всё, многое*) кырып (ватып) бетерү

поко́нчить *сов.* 1. *что, с чем* бетерү, тәмамлау, төгәлләү, очына чыгу; **~ с дела́ми** эшләрне бетерү; 2. *с кем-чем* бетерү, юк итү; **~ с враго́м** дошманны юк итү ♦ **~ с собо́й (с жи́знью)** үзеңүзе үтерү

покорёжить *сов. что, прост.* бөгәрләп бетерү; калҗайту, калҗайтып бетерү; кәкрәйтеп бетерү

покорёжи||ться *сов. прост.* бөгәрләнеп бетү; калҗаю, калҗаеп бетү; кәкрәю; **обло́жка кни́ги ~лась** китапның тышы бөгәрләнеп беткән

покоре́ние *с см.* **покори́ть**; **~ приро́ды** табигатьне буйсындыру

покори́тел||ь *м* 1. (*завоеватель*) яулап (сугышып) алучы 2. *перен.* җиңүче, буйсындыручы; **~и ко́смоса** галәмне буйсындыручылар; **~и целины́** чирәм җирләрне буйсындыручылар ♦ **~ь серде́ц** *шутл.* хатын-кызларны үзенә каратучы

покори́тельница *ж* буйсындыручы хатын (кыз), җиңүче хатын (кыз); **Валенти́на Терешко́ва — ~ ко́смоса** Валентина Терешкова — галәмне буйсындыручы хатын ♦ **~ серде́ц** *шутл.* ир-егетләрне үзенә каратучы хатын (кыз)

покори́ть *сов. кого-что* 1. (*завоевать*) яулап (сугышып) алу, чит илне яулап алу 2. *перен.* буйсындыру 3. *перен.* (*очаровать*) үзенә карату, таңга калдыру, күңелен бәйләү, әсир итү ♦ **~ се́рдце** үзеңне сөйдерү, мәхәббәтеңә ирешү

покори́ться *сов. кому-чему* буйсыну, баш ию, бирелү; **~ судьбе́** язмышка баш ию

покорми́ть *сов. кого-что* ашату, ашатып алу, бераз ашату; **~ ребёнка** баланы ашатып алу

покорми́ться *сов. разг.* ашау, ашап алу, туену, туклану

поко́рность *ж* буйсынучанлык, карусызлык, күндәмлек; **прояви́ть ~** күндәмлек күрсәтү

поко́рный, -ая, -ое буйсынучан, тыңлаучан, карусыз, күндәм ♦ **ваш ~ слуга́** *уст.* сезгә хөрмәт белән караучы, сезне ихтирам итүче

покоро́би||ть *сов.* 1. *что* (*от сырости и т.п.*) калҗайту, калҗайтып бетерү, калтайту, чалышайту; бөгәрләп бетерү 2. *перен. кого, разг.* күңелгә тию, жирәндерү, чиркандыру; жирәндергеч тәэсир итү: **всех ~ло от э́тих слов** *безл.* бу сүзләр бөтен кешегә жирәндергеч тәэсир итте

покоро́биться *сов.* калҗаю, калтаю, чалышаю; бөгәрләнеп бетү

покоря́ть *несов. см.* **покори́ть**

покоря́ться *несов.* 1. *см.* **покори́ться**; 2. *страд. от* **покоря́ть**

поко́с *м* 1. (*косьба*) печән чабу 2. (*время косьбы*) печән өсте, печән чабу вакыты 3. (*место косьбы*) чабулык, чабын, чабынлык

покоси́ть I *сов.* 1. *что* (*скосить, выкосить*) чабу, чабып алу 2. *что и без доп.* (*нек-рое время*) бераз чабу

покоси́||ть II *сов.* 1. *безл. что* кыйшайту, кыегайту; **око́нную ра́му ~ло** тәрәзә рамы кыйшайган 2. *что, чем* (*посмотреть искоса*) кырын карау

покоси́ться *сов.* 1. (*искривиться*) кыйшаю, кыегаю, янтаю 2. (*косо посмотреть*) кырын карау, кырын карап кую

покра́пать *сов.* сибәләү, сибәләп яву

покра́пывать *несов.* сибәләп тору, пыскаклап яву

покра́сить *сов.* 1. *что* буяу, буяп алу, буяп кую (чыгу) 2. *что и без доп.* (*некрое время*) ману, манып алу

покра́ска *ж см.* **покра́сить** 1; **~ двере́й** ишекләрне буяу

покрасне́ние *с* 1. *см.* **покрасне́ть**; 2. (*место*) кызарган урын

покрасне́ть *сов.* кызару, кызарып китү, кызара төшү, кызылсу төс керү; **гу́сто ~** кып-кызыл булып кызару

покрасова́ться *сов. разг.* кылану, кылангалап алу, купшылану

покрахма́лить *сов. что* [бераз] крахмаллау, крахмаллап алу; **~ бельё** керне крахмаллап алу

покриви́ть *сов.*: **~ душо́й** алдашу, ялганлау, ялган сөйләү

покриви́ться *сов.* 1. кәкрәю, кыегаю, чалышаю, кыйшаю 2. *разг.* (*сделать гримасу*) чырай бозу, чырай сыту

покри́кивать *несов.* кычкыргалап кую, кычкыргалау

покритикова́ть *сов. кого-что, разг.* тәнкыйтьләү, тәнкыйтьләп алу, тәнкыйть итеп алу

покро́в *м* каплам; япма; **расти́тельный ~** үсемлекләр япмасы; **сне́жный ~** кар капламы; **волосяно́й ~** йон (тәк) капламы ♦ **под ~ ом но́чи** төн караңгылыгыннан файдаланып

покрови́тель *м* яклаучы, канат астына алучы, химаяче

покрови́тельница *ж* яклаучы хатын (кыз)

покрови́тельственн||ый, -ая, -ое яклый торган, химаячел; **~ый вид** яклый торган кыяфәт ♦ **~ая окра́ска** *то же, что и* **мимикри́я**

покрови́тельство *с* яклау, канат астына алу

покрови́тельствовать *несов. кому-чему* яклау, канат астына алу, химая итү

покро́й *м* тегелеш, өлге, калып; **~ пла́тья** күлмәк тегелеше

покроши́ть *сов. что, чего* (*накрошить в каком-л. количестве*) [бераз] турау (тураклау), ваклау

покрыва́ло *с* япма, япкыч, җәймә

покрыва́ть *несов. см.* **покры́ть**

покрыва́ться *несов.* 1. *см.* **покры́ться**; 2. *страд. от* **покрыва́ть**

покры́||ть *сов.* 1. *кого-что* ябу, жәю, бөркәү, өртү, каплау; **~ть стол ска́тертью** өстәлгә ашъяулык жәю; **~ть ребёнка одея́лом** балага юрган ябу 2. *что* тышлау; **~ть шу́бу сукно́м** тунны постау белән тышлау 3. *что* каплау, томалау, каплап алу; **ту́чи ~ли не́бо** болытлар күк йөзен каплады 4. *что* каплау, түләп бетерү, кайтару; **~ть заду́лженность** бурычны каплау 5. *что* (*заглушить*) басу, басып китү, күмеп китү; **го́лос opа́тора ~л шум в за́ле** ораторның тавышы залдагы шау-шуны басты 6. *перен. кого-что* (*помочь скрыть*) яшерү, каплау, яшереп (каплап) калу; **~ть вину́** гаепне яшерү 7. *что* (*преодолеть какое-л. расстояние*) үтү, узу 8. *что, карт.* басу; ябу; **~ть вале́та тузо́м** валетны туз белән ябу 9. *кого, спец.* (*оплодотворить*) каплату, чаптыру ♦ **~ть позо́ром** *кого-что* хур итү, хурлыкка төшерү; **~ть сла́вой** *кого-что* данга күмү; **~ть та́йной** *кого-что* сер итү, яшерү

покры́||ться *сов.* 1. ябыну, бөркәнү; **~ться одея́лом** юрган ябыну; **~ться платко́м** яулык бөркәнү 2. каплану; **не́бо ~лось ту́чами** күк йөзе болытлар белән капланды; **лоб ~лся морщи́нами** маңгайны жыерчыклар каплаган

покры́шка *ж* 1. *разг.* (*крышка*) капкач, каплавыч 2. покрышка; **автомоби́льная ~** автомобиль покрышкасы

покупа́тель *м* сатып алучы, алучы

покупа́тельница *ж* сатып алучы хатын (кыз)

покупа́тельн||ый, -оя, -ое сатып алу ...ы; **~ая спосо́бность населе́ния** халыкның сатып алу сәләте

покупа́тельск||ий, -ая, -ое сатып алучы[лар] ...ы; **~ая конфере́нция** сатып алучылар конференциясе

покупа́ть *несов. кого-что* сатып алу

поку́пка *ж* **1. покупа́ть; ~ книг** китап[лар] сатып алу **2.** (*купленная вещь*) сатып алынган әйбер (товар)

покупно́й, -а́я, -о́е (*купленный*) сатып алынган; **~ хлеб** сатып алынган икмәк

поку́ривать *несов. что и без доп., разг.* тәмәке тарту (тарткалау), ашыкмыйча тәмәке тарту

покури́ть *сов. что и без доп.* [бераз] тәмәке тартып алу; **дава́й поку́рим** әйдә, тәмәке тартып алыйк

покуса́ть *сов. кого-что* тешләү, тешләп-тешләп алу, тешләштереп алу; (*о пчёлах*) чагу, чагып бетерү

покуси́ться *сов. на кого-что и с неопр.* (*попытаться что-л. сделать*)...га тырышып карау; хаслану, кул сузу, кул сузып карау; **~ на чужо́е иму́щество** кеше милкенә кул сузу

поку́сыва||ть *несов. кого-что* тешләштерү, тешләштергәләү; (*о пчёлах*) чакклау; **комары́ ~ют** черкиләр тешләштерә

поку́шать *сов., что, чего* ашау, ашап алу; ашап бетерү

покуша́ться *несов. см.* **покуси́ться**

покуше́ние *с* **1.** *см.* **покуси́ться 2.** (*попытка убить*) үтермәкче булу, үтерергә омтылып карау

пол I *м* (*мн.* **~ы́**) идән, идән сайгаклары; **деревя́нный ~** агач идән

пол II *м* (*мн.* **по́лы**) җенес ♦ **прекра́сный (сла́бый) ~** *шутл.* хатын-кызлар; **си́льный ~** *шутл.* ирләр

пол-, **пол-** *кайбер кушма сүзләрнең «ярты», «ярым» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **полпя́того** бишенче ярты; **полдере́вни** ярты авыл; **пол-я́блока** ярты алма; **пол-оборо́та** ярым әйләнеш (борылыш); **пол-ли́тра** ярты литр

пол||а́ *ж* чабу, итәк; **пра́вая ~а́** уң чабу ♦ **из-под ~ы́** итәк астыннан (*яшереп, астыртын*)

полага́||ть *несов.* ... дип уйлау (санау, белү, исәпләү); фараз итү; **мы ~ли совсе́м друго́е** без бөтенләй башкача уйлаган идек; **~ют, что он в Москве́** аны Мәскәүдә дип саныйлар

полага́ться I *несов. см.* **положи́ться**

полага́||ться II *несов.* тиеш булу, ярау; **кури́ть не ~ется** тәмәке тартырга ярамый; **мне ~ются отпускны́е [де́ньги]** миңа ял акчасы түләргә тиешләр

пола́ди||ть *сов. с кем-чем* килешү; тыныша алу, татулашу; **мы с ним всегда́ ~м** без аның белән һәрвакыт килешербез

пола́комиться *сов.* [бераз] сыйлану, сыйланып алу

пола́ти *только мн.* сәндерә

по́лба *ж бот.* борай

полбеды́ *нескл. в знач. сказ. разг.* зур бәла түгел; әллә ни зур бәла түгел; **э́то ещё ~** анысы әллә ни зур бәла түгел

по́лдень *м* көн уртасы (үзәге), төш, төш вакыты, өйлә

полдне́вный, -ая, -ое көн уртасындагы, төш вакытындагы, төшке; **~ зной** көн уртасындагы эсселек

по́лдник *м* полдник, кичке әбәт (*төшке аштан соң ашала торган җиңел аш*)

полдоро́г||и *ж* ярты юл; **останови́ться на ~е** ярты юлда туктап калу

по́л||е *с* **1.** (*засеянное*) кыр, басу; **па́хотное ~е** иген игәргә яраклы кыр; **ржано́е ~е** арыш басуы; **о́пытное ~е** тәжрибә кыры **2.** кыр, ялан; **бескра́йние ~я́** иксез-чиксез яланнар **3.** *перен.* мәйдан; **обши́рное ~е де́ятельности** кин эш мәйданы **4.** *обычно мн.* **~ я́** кырый, чит; **заме́тки на ~я́х тетра́ди** дәфтәр читендәге билгеләр; **шля́па с ~я́ми** кырыйлы эшләпә ♦ **лётное ~е** очыш кыры; **~е бра́ни** *уст.*, **~е би́твы** *высок.* сугыш кыры, сугыш мәйданы; **~е зре́ния** күз күреме, күрү мәйданы; **футбо́льное ~е** футбол кыры

полёвка *ж* кыр тычканы

полево́д *м* кырчы, кырчылык белгече

полево́дство *с* кырчылык

полево́дческ||ий, -ая, -ое кырчылык ...ы, кыр эшләре ...ы; **~ая брига́да** кырчылык бригадасы

полев||о́й, -а́я, -о́е **1.** кыр ...ы, басу ...ы; **~о́й стан** кыр станы; **~ы́е рабо́ты** кыр эшләре; **~ы́е цветы́** кыр чәчәкләре **2.** *воен.* кыр ...ы, хәрби; **~а́я артилле́рия** кыр артиллериясе; **~а́я по́чта** хәрби почта ♦ **~а́я пра́ктика** кырда үткәрелә торган практика

полега́ние *с с.-х.* сөрлегү; егылу; яту; **~ хлебо́в** ашлыкларның сөрлегүе

полега́ть *несов. см.* **поле́чь** 2

полего́ньку *нареч. разг.* акрын гына, ашыкмыйча, җайлап кына, ипләп кенә

полегча́ть *сов.* җиңеләю, җиңеләя төшү, җиңеләеп китү

полежа́ть *сов.* яту, ятып алу, ятып торып алу

полёживать *несов. разг.* ятып тору; яткалап алу

полезащи́тн||ый, -ая, -ое кыр саклау ...ы, кыр ышыклау ...ы; **~ые лесонасажде́ния** кыр ышыклау урманнары

поле́зность *ж* файдалылык; **~ но́вого препара́та** яңа дарунның файдалылыгы

поле́зн||ый, -ая, -ое **1.** файдалы; **~ое расте́ние** файдалы үсемлек **2.** файдалы, файдаланырга яраклы; **~ая жила́я пло́щадь** файдалануга яраклы торак мәйданы; **~ые ископа́емые** файдалы казылмалар

поле́зть *сов. разг.* **1.** (*начать лезть*) менә башлау, менеп китү **2.** (*войти, вступить*) керү, кереп китү; **~ в во́ду** суга кереп китү **3.** *за чем-л.* керү, тыгылу, кул тыгу; **~ в карма́н за спи́чками** кесәгә шырпы алырга тыгылу; **~ в шкаф за кни́гой** китап эзләп шкафка тыгылу **4.** *прост.* тотыну, башлау; **~ в дра́ку** сугышырга тотыну

полемизи́ровать *несов. с кем и без доп.* бәхәсләшү, сүз көрәштерү, моназара кылу

поле́мика *ж* моназара, бәхәс, сүз көрәштерү, полемика

полеми́ст *м* бәхәсче, моназарачы, полемикачы, полемикага оста булган кеше

полеми́ческ||ий, -ая, -ое **1.** бәхәсле, бәхәс тудыра торган, полемик...; **~ая статья́** бәхәсле мәкалә **2.** *см.* **полеми́чный**

полеми́чный, -ая, -ое сүз көрәштерә торган, бәхәскә хас, бәхәсләшә торган; бәхәсләшүчән; **~ тон** бәхәсләшкән тон

полени́ться *сов.* ялкаулану, ирену, авырсыну, [берникадәр вакыт] иренеп тору

поле́нница *ж* әрдәнә, утын өеме

поле́но *с* утын агачы, пүлән

поле́сье *с* сазлыклы әрәмәлек

полёт *м* очу, очыш; **~ на Луну́** Айга очу ♦ **~ мы́сли** фикерләр омтылышы; **~ фанта́зии** хыял диңгезендә йөзү

полета́ть *сов.* бераз очу, очып алу, очып йөрү

полете́ть *сов.* **1.** очу, очып китү **2.** *перен.* (*помчаться*) чабу, йөгерү, чабып китү **3.** *перен. разг.* (*свалиться*) егылып китү (төшү), төшеп китү **4.** (*начать быстро протекать — о времени*) бик тиз үтә башлау, бик тиз үтеп китү

поле́чь *сов.* **1.** *разг.* яту, ятып бетү; **все полегли́ спать** барысы да йокларга яттылар **2.** сөрлегү; егылу; **пшени́ца полегла́** бодай сөрлеккән **3.** (*быть убитым — о многих*) ятып калу, үлеп калу

по́лзать *несов.* **1.** шуышу, үрмәләү, шуышып (үрмәләп) йөрү **2.** *перен. разг.* (*унижаться*) табан ялау, төлинкә тоту; **~ в нога́х** *у кого кемнең дә булса* табанын ялау ♦ **~ на четвере́ньках** мүкәләп йөрү

ползко́м *нареч.* шуышып, үрмәләп; **продвига́ться ~** шуышып бару

ползт||и́ *несов.* **1.** (*о пресмыкающихся*) шуышу, шуышып бару (килү); (*о человеке*) үрмәләү, үрмәләп бару (килү) **2.** *перен.* акрын бару (килү); **по́езд е́ле ~ёт** поезд бик акрын бара **3.** (*о растениях*) үрмәләп үсү (*мәс. чормавык турында*) **4.** *перен.* таралу; **~у́т слу́хи, оди́н друго́го неле́пее** берсеннән-берсе мәгънәсезрәк хәбәрләр тарала **5.** (*о тесте*) ташу, ташып чыгу **6.** *разг.* (*о ткани*) сыпылу, таралу

ползу́н *м* **1.** *разг.* (*о детях*) шуышып йөргән бала, шуышып йөрүче **2.** *тех.* шудырма (*машинаның шуышып йөри торган кисәге*)

ползун||о́к *м* **1.** *см.* **ползу́н** 1; **2. ~ки́** *мн.* ползунок (*кечкенә балалар киеме*)

ползу́ч||ий, -ая, -ее **1.** сөйрәлүче, шуышучы **2.** *бот.* җиргә ятып үсә торган; **~ие расте́ния** җиргә ятып үсә торган үсемлекләр

поли- *кушма сүзләрнең «күп», «төрле» мәгънәсен аңлата торган беренче кисәге, мәс.* **полифони́я** күп тавышлылык; **полиартри́т** буыннар шешү, буыннар сызлавы

поли́в *м см.* **поли́ть** 1; **бороздово́й ~** буразнаны сугару

полива́ть *несов. см.* **поли́ть** 1

поливитами́ны *мн.* поливитаминнар

поли́вка *ж см.* **поли́ть**

поливн||о́й, -а́я, -о́е **1.** сугарыла торган, су сибелэ торган; **~ы́е поля́** сугарыла торган басулар **2.** сугарылмалы; **~ о́е земледе́лие** сугарылмалы игенчелек

поли́вочн||ый, -ая, -ое су сибэ торган, сугара торган; **~ая маши́на** су сибэ торган машина

полига́мия *ж* күп никахлылык йоласы (*күп ирлелек яки күп хатынлылык*), полигамия

полигло́т *м* күп телләр белүче кеше, полиглот

полигО́н *м воен.* полигон; **артиллери́йский ~** артиллерия полигоны

полиграфи́ческ||ий, -ая, -ое полиграфия ...ы; **~ая промы́шленность** полиграфия промышленносте; **~ий комбина́т** полиграфия комбинаты

полиграфи́я *ж* полиграфия (*китап, журнал, газета һ.б.ш. нәрсәләр бастыру производствосы*)

поликли́ника *ж* сырхауханә, поликлиника; **де́тская ~** балалар поликлиникасы

полиме́рн||ый, -ая, -ое полимер ...; **~ые вещества́** полимер матдәләр

полиме́ры *мн.* полимерлар (*молекулаларындагы атомнар саны төрлечә булу белән аерыла торган бер үк химик төзелешле матдәләр*)

полиморфи́зм *м* полиморфизм (**1.** *биол. бер үк төрдәге тереклек ияләре яки үсемлекләр арасында бер-береннән бик нык аерыла торган индивидлар булу* **2.** *хим. бер үк матдәнең төрлечә кристаллаша алу үзлеге*)

полиня́л||ый, -ая, -ое уңган, төсе киткән; **~ая занаве́ска** уңган тәрәзә пәрдәсе

полиня́ть *сов.* **1.** (*напр. о ткани*) уңу, төсе китү **2.** (*о животных*) ябагасын кою; (*о животных, птицах*) йонын кою; (*о пресмыкающихся*) кабык салу

полиомиели́т *м мед.* полиомиелит (*арка миендәге соры матдәнең ялкынсынуы*)

поли́п *м* полип (**1.** *зоол. кузгалмыйча бер җирдә яши торган диңгез хайваны* **2.** *мед. тәннең лайлалы ярысы өстенә чыга торган кечкенә шешәсыман үсенте*)

полирО́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **полирова́ть; 2.** полировкаланган; шомартып ялтыратылган; **~ая ме́бель** полировкаланган мебель

полирова́ть *несов. что* полировкалау; шомартып ялтырату; **~ ме́бель** мебельне полировкалау

полиро́вка *ж* **1.** *см.* **полирова́ть; 2.** ялтыравык; **~ стола́ потре́скалась** өстәлнең ялтыравыгы чатнаган

полиро́вщик *м* полировкалаучы; шомартып ялтыратучы

по́лис *м* полис (*милекне, тормышны страховкалау турында документ*)

полисме́н *м* полисмен (*Англиядә һәм АКШта полицейский*)

политᵃ *кушма сүзләрдә «политик», «сәяси» мәгънәсен белдерә торган кыскартма, мәс.* **политрабо́та** сәяси эш; **политрабо́тник** сәяси-тәрбия эшләрен алып баручы кеше; **политру́к** политрук; **политуправле́ние** сәяси идарә итү, политуправление

политбюро́ *с нескл. ист.* политбюро

политехниза́ция *ж см.* **политехнизи́ровать**

политехнизи́ровать *сов., несов. что* политехникалаштыру, политехнизацияләү, политехнизм керту; **~ шко́лу** мәктәпне политехникалаштыру

политéхникум *м* политехникум (*урта техник белем бирә торган уку йорты*)

политехни́ческий, -ая, -ое политехника ...ы, политехник ...; **~ институ́т** политехник институт

политзаключённый *м* сәяси тоткын

политзаня́тия *мн.* сәяси укулар

поли́тик *м* политик, сәяси эшлекле; сәясәтче

поли́тик||а *ж* **1.** сәясәт; **ми́рная ~а** тынычлык сәясәте **2.** *перен. прост.* ният, хәйлә; **я твою́ ~у зна́ю** мин синең хәйләңне беләм

политика́н *м* политикан (*хәйлә коручы, принципсыз, мәкерле кеше*)

политика́нство *с* политиканлык, политикан булу, үзен политиканнарча тоту, сәясәтчәнлек

поли́тико-воспита́тельн||ый, -ая, -ое сәяси тәрбия ...ы; **~ая рабо́та** сәяси тәрбия эшләре

политинформа́тор *м* политинформатор, политинформацияләр үткәрүче

политинформа́ция *ж* политинформация

полити́ческ||ий, -ая, -ое сәясәт, сәяси, сәясәт белән бәйләнешле; **~ий строй** сәяси төзелеш; **~ая борьба́** сәяси көрәш; **~ие права́** сәяси хокуклар ♦ **~ая эконо́мия** *см.* **политэконо́мия**

полити́чный, -ая, -ое *разг.* бик нечкәләп уйланылган; алдын-артын уйлап эш итә торган, үзен-үзе тота белә торган, тактлы

политу́ра *ж* политура (*полировка өчен спиртлы лак*)

политучёба *ж* сәяси уку, сәяси белем алу

поли́||ть *сов.* **1.** *кого-что* сибү, су сибү; сугару; **~ть цветы́** чәчәкләргә су сибү **2.** *без доп.* (*начать лить*) ява башлау, коеп ява башлау; **неожи́данно ~л дождь** көтмәгәндә яңгыр коеп ява башлады

поли́||ться *сов.* **1.** (*начать литься*) ага башлау; **из кра́на ~ла́сь вода́** кранннан су ага башлады **2.** (*полить себя*) коену, өстенә су кою **3.** *перен.* башлану; **~ла́сь бесе́да** әңгәмә башланды

политэконо́мия *ж* политэкономия, политик экономия

полифони́ческ||ий, -ая, -ое *муз.* күп тавышлы, полифоник, полифониягә бәйләнешле; **~ая му́зыка** полифоник музыка

полифони́я *ж муз.* күп тавышлылык, полифония

полице́йск||ий, -ая, -ое **1.** полиция ...ы; **~ий чино́вник** полиция чиновнигы **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м* полицейский **3.** полиция ...ы, полициягә таянган, башбаштаклыкка корылган; **~ие ме́тоды управле́ния** идарә итүдә полиция методлары

поли́ция *ж* полиция (**1.** *кайбер илләрдә: тәртипне саклау органы* **2.** *собир. полицейскийлардан торган кораллы отряд*)

поли́чн||ое *с*: **поймА́ть с ~ым** җинаять өстендә тоту

полиэтиле́н *м* полиэтилен (*утә куренмәле каты полимер*)

полиэтиле́новый, -ая, -ое полиэтилен..., полиэтилен ...ы; полиэтиленнан эшләнгән; **~ паке́т** полиэтилен пакет

полк *м* **1.** *воен.* полк **2.** *перен.* өер, көтү, төркем; **це́лый ~ проси́телей** бер төркем сораучылар ♦ **на́шего ~ý при́было** безнең сафта кеше артты, арабызга тагын берәү өстәлде

по́лка I *ж* **1.** шүрлек, киштә; **кни́жная ~** китап киштәсе **2.** урын, полка, (*вагонда*); **ни́жняя ~** аскы урын

по́лка II *ж см.* **поло́ть**; **~ карто́феля** бәрәңге утау

полко́вник *м* полковник

полково́дец *м* полководец, гаскәр башлыгы

полков||о́й, -а́я, -о́е *воен.* полк ...ы; **~ о́е зна́мя** полк байрагы

полне́ть *несов.* калынаю, юанаю, симерү

полни́||ть *несов. кого-что, разг.* юанайту, юан итеп күрсәту; **э́то пла́тье её ~т** бу күлмәк аны юан итеп күрсәтә

по́лнит||ься *несов.*: **слу́хом земля́ ~ся** хәбәр дөньяга тиз тарала

по́лно *в знач. сказ. с неопр., разг.* җитте, җитәр, җитәрсәнә, ташла, куй; **~ пла́кать** җитәр, елама

полно́ *нареч. разг.* тулы, туп-тулы; **в клу́бе ~ наро́ду** клубта кеше тып-тулы

полно- *кайбер кушма сүзләрнең «тулы» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **полноли́цый** тулы йөзле

полнове́сность *ж* тиешле авырлылык, тулы авырлыклылык

полнове́сный, -ая, -ое **1.** тиешле авырлыктагы, тулы авырлыклы **2.** *перен. разг.* (*сильный*) авыр, каты; **~ уда́р** каты сугу

полновла́стие *с* тулы властьлылык

полновла́стный, -ая, -ое тулы властьлы

полново́дн||ый, -ая, -ое күп сулы, тулы сулы; **~ая река́** күп сулы елга

полново́дье *с* ташу; **весе́ннее ~** язгы ташу

полногла́сие *с лингв.* тулы сузыклылык (*борынгы славян телендәге ра, ла, ре, ле урынына рус, украин, белорус телләрендә -оро-, -оло-, -ере-, -еле-, -елотезмәсе килү, мәс.* **зла́то — зо́лото, град — го́род, брег — бе́рег, мле́чный — моло́чный, шлем — шело́м**)

полнозву́чный, -ая, -ое тулы яңгырашлы; **~ го́лос** тулы яңгырашлы тавыш

полнокро́вие *с* тулы канлылык, кан күплек

полнокро́вн||ый, -ая, -ое **1.** тулы канлы **2.** *перен.* тулы канлы, вакыйгаларга бай; **~ая жизнь** тулы канлы тормыш

полнолу́ние *с* тулы ай, тулган ай

полнометра́жный, -ая, -ое *кино* тулы метражлы; **~ фильм** тулы метражлы фильм

полномо́чи||е *с* полномочие, хокук, вәкаләт; **превы́сить свои́ ~я** үз вәкаләтеннән узып китү

полномо́чный, -ая, -ое тулы хокуклы, тулы вәкаләтле, тулы вәкаләт бирелгән; **~ представи́тель** тулы хокуклы вәкил

полнопра́вие *с* тулы хокуклылык, тулы хокуклы булу

полнопра́вный, -ая, -ое тулы хокуклы; **~ граждани́н** тулы хокуклы гражданин

по́лностью *нареч.* тулысынча, тулысы белән, бөтенләй, барын да

полноте *см.* **по́лно; ну, ~, что за счёты!** ташлагыз инде, нинди исәпләшү ди ул!

полноце́нн||ый, -ая, -ое **1.** тулы кыйммәтле; **~ая валю́та** тулы кыйммәтле валюта **2.** яхшы сыйфатлы, бик яхшы; **~ая рабо́та** яхшы сыйфатлы эш

полно́чный -ая, -ое төн уртасы ...ы, ярты төн ...ы

по́лночь *ж* төн уртасы, ярты төн

по́лн||ый, -ая, -ое **1.** тулы; **~ый стака́н** тулы стакан **2.** симез, юан; **~ый мужчи́на** юан ир кеше **3.** тулы, бөтенләй, тулысынча; **~ое разоруже́ние** тулысынча коралсызлану; **~ая тишина́** тулы тынлык; **~ый отве́т** тулы җавап ◆ **в ~ом разга́ре** иң кызган чакта; **в ~ом расцве́те сил** чәчәк аткан чагында; **в ~ом смы́сле сло́ва** чыннан да, чын мәгънәсендә, тулысынча, бөтенләе белән; **на ~ом ходу́** бик кызу барганда; **~ы́м- ~о́** бик күп; туп-тулы, шыгрым тулы

по́ло *с нескл. спорт.* поло (*ат атланып туп уйнау*)

полови́к *м* идән кәләме (паласы)

полови́н||а *ж* **1.** ярты, яртысы; ярым; **~а я́блока** ярты алма; **~а девя́того** тугызынчы ярты; **два с ~ой** ике ярым **2.** як; **пере́дняя ~а до́ма** өйнең алгы ягы **3.** урта, ярты; **в пе́рвой ~е двадца́того ве́ка** егерменче гасырның беренче яртысында **4.** *шутл.* (*о жене*) җәмәгать, иптәш

полови́нн||ый, -ая, -ое ярты; **купи́ть за ~ую сто́имость** ярты хакына сатып алу

полови́нчатость *ж* ярым-йортылык; икеле-микеле булу

полови́нчатый, -ая, -ое ярым-йорты, ярты-йорты; икеле-микеле; аныксыз, ачык булмаган; **~ отве́т** икеле-микеле җавап

полови́ц||а *ж* идән тактасы, сайгак; **скрипу́чие ~ы** шыгырдык сайгаклар

поло́вник *м разг.* аш чүмече

полово́дье *с* ташу, ташкын, су ташу; **весе́ннее ~** язгы ташу

полов||о́й I, -а́я, -о́е идән ...ы; **~а́я тря́пка** идән чүпрәге

полов||о́й II, -а́я, -о́е җенес ...ы, җенси ...; **~ы́е о́рганы** җенси органнар

по́ловцы *мн.* половецлар, кыпчаклар (*борынгы төрки халык*)

по́лог *м* **1.** чыбылдык, чаршау **2.** *перен. поэт.* караңгылык; **под ~ом но́чи** төн караңгылыгында

поло́гий, -ая, -ое сөзәк; **~ бе́рег** сөзәк яр

поло́гость *ж* сөзәклек

положе́ни||е с **1.** торыш, урын; **определи́ть ~е плане́ты** планетаның урынын билгеләү **2.** (*поза*) килеш, торыш, көй; **в лежа́чем ~и** яткан килеш **3.** (*состояние*) хәл; халәт; **войти́** *в чьё-л.* **~е** *кемнең дә булса* хәленә керү **4.** тоткан урын, урын, дәрәҗә; хәл; **семе́йное ~е** гаилә хәле; **социа́льное ~е** социаль хәл **5.** хәл; **междунаро́дное ~е** халыкара хәл **6.** (*свод правил*) кагыйдәнамә, кагыйдәләр; **~ о вы́борах** сайлаулар турында кагыйдәнамә **7.** (*тезис*) төп фикер; **основны́е ~я кни́ги** китапның төп фикерләре ◆ **в ~и** йөкле, балага узган

поло́женный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **положи́ть**; **2.** тиешле, билгеләнгән, билгеләп куелган; **в ~ час** билгеләнгән сәгатьтә

положи́тельно *нареч.* **1.** (*утвердительно*) уңай, яхшы; **отве́тить ~** уңай җавап бирү **2.** *в знач. частицы* (*совершенно*) бөтенләй, һич; **он ~ ничего́ не зна́ет** ул бөтенләй бернәрсә дә белми

положи́тельн||ый, -ая, -ое **1.** уңай; **~ый результа́т** уңай нәтиҗә; **~ое влия́ние** уңай тәэсир **2.** яхшы, төпле, эшлекле; **~ый челове́к** яхшы кеше **3.** *мат., физ.* уңай, позитив; **~ое число́** уңай сан; **~ый по́люс** уңай полюс; **~ый заря́д** уңай корылма ◆ **~ая сте́пень сравне́ния** *грам.* гади дәрәҗә

положи́ть *сов.* **1.** *кого-что* салу, кую; урнаштыру; **~ са́хар в чай** чәйгә шикәр салу; **~ вещь на своё ме́сто** әйберне үз урынына кую; **~ де́ньги в сберба́нк** акчаны саклык банкысына салу; **~ больно́го в больни́цу** авыруны хастаханәгә салу **2.** *в знач. вводн. сл.* **поло́жим, поло́жим, что ...** әйтик ... ди, шулай булды ди ..., шулай да булсын ...; **поло́жим, что мы оши́блись** әйтик, без ялгышканбыз ди ◆ **положа́ ру́ку на́ сердце** чын күңелдән; **~ жизнь** *за кого-что* башын салу, корбан булу, җанын фида кылу; **~ коне́ц** бетерү, чик кую; **~ на о́бе лопа́тки** 1) көрәштә җиңү (җиңеп чыгу); 2) *перен.* бәхәстә җиңү (җиңеп чыгу); **~ нача́ло** *чему* башлап җибәрү

положи́ться *сов.* ышану, таяну; **я на вас всегда́ могу́ ~** мин сезгә һәрвакыт таяна алам

по́лоз I *м* (*у саней*) чана табаны; **скрип поло́зьев** чана табанының шыгырдавы

по́лоз II *м зоол.* полоз (агусыз елан)

поломать **1.** *что* вату, сындыру, ватып (сындырып) бетерү **2.** *перен. кого-что* җимерү, вату, изү; **~ жизнь** *кому* тормышын җимерү

поломаться *сов.* **1.** сыну, ватылу, сынып (ватылып) бетү **2.** *перен. разг.* (*покривляться*) кылану, киреләнү

поло́мка *ж* **1.** *см.* **поломать** 1; **2.** (*повреждённое место*) ватылган урын, ватык, ватык җир, сынык җир

полоне́з *м* полонез (*танец*)

поло́ний *м хим.* полоний

полоса́ *ж* **1.** полоса, тар кисәк, буй; **~ же́сти** калай полосасы **2.** буй, сызык, буй сызык, эз; **обо́и с голуби́ми ~ми** зәңгәр буй төшкән обойлар **3.** полоса, зона; **лесозащи́тная ~** ышыклау урман полосасы; **чернозёмная ~** кара туфраклы зона; **~ оборо́ны** оборона полосасы **4.** *уст.* (*земельный участок*) җир, басу **5.** *перен.* (*период времени*) вакыт, дәвер, чор; **счастли́вая ~ в жи́зни** тормышның бәхетле чоры **6.** *полигр.* бит, сәхифә, полоса

полоса́т||ый, -ая, -ое буйлы, буй-буй, юллы-юллы; **~ый халя́т** буй-буй халат; **~ые обо́и** буйлы обой

поло́ск||а *ж уменьш. от* **полоса́** 1, 2, 4; **~а бума́ги** тар гына кәгазь кисәге ◆ **в ~у** буй-буй

полоска́ние *с* **1.** *см.* **полоска́ть** 1; **~ белья́** кер чайкау **2.** (*лекарство*) авыз чайкау даруы

полоска́тельница *ж* савыт-саба, юу савыты

полоска́ть *несов.* **1.** *что* чайкау; **~ бельё** кер чайкау; **~ рот** авыз чайкау **2.** *перен. что, чем* җилфердәтү, чайкалдыру; **ве́тер поло́щет знамёна** җил байракларны җилфердәтә

полоска́ться *несов.* **1.** чупырдашып су коену, чупырдашу **2.** *перен.* (*развеваться на ветру*) җилфердәү, чайкалу

полосну́ть *сов. кого-что, прост.* сыдырып җибәрү; **~ кнуто́м** чыбыркы белән сыдырып җибәрү

полосова́ть *несов.* **1.** *что, тех.* буй-буй итеп кисү, буй-буй итеп телү; **~ жесть** калайны буй-буй итеп кисү **2.** *кого, прост.* (*бить, оставляя рубцы*) яру, кыйнау

полосов||о́й, -а́я, -о́е *тех.* буй, тасмасыман; **~о́е желе́зо** тасмасыман калай

по́лость I *ж анат.* куышлык; **~ рта** авыз куышлыгы

по́лость II *ж* ябу, ябулык, япма (*чанада, арбада*)

полоте́нечн||ый, -ая, -ое сөлгелек ...; **~ая ткань** сөлгелек тукыма

полоте́нце *с* сөлге, тастымал; **ручно́е ~** кул сөлгесе

полотёр *м* полотёр, идән ялтыратучы

поло́тнищ||е *с* ин; **па́рус в четы́ре ~а** дүрт инле җилкән

полотно́ *с* **1.** (*ткань*) киндер, киндер тукыма; тукыма **2.** *жив.* полотно, рәсем (*гадәттә киндергә ясала торган*); **~ Ре́пина** Репин рәсеме **3.** *ж.-д.* полотно **4.** *тех.* тасма; **~ конве́йера** конвейер тасмасы

полотня́н||ый, -ая, -ое полотно ...ы, киндер ...; **~ая руба́ха** киндер күлмәк

поло́ть *несов. что* утау

полоу́мный, -ая, -ое *разг.* ярты акыллы, акылга сай, тиле-миле; акылдан язган, юләр, тиле

полпути́ *м нескл.* ярты юл; **останови́ться на ~** ярты юлда туктап калу

полсло́в||а *с* **1.** сүзнең яртысы, ярты сүз; **останови́ться на ~е (полусло́ве)** ярты сүздә туктау; **с ~а (полусло́ва) понима́ть** беренче сүздән үк аңлау; **ни ~а от него́ не услы́шишь** аңардан бер авыз сүз дә ишетә алмассың

полти́нник *м разг.* илле тиен, ярты сум, ярты тәнкә; илле тиен көмеш

полтор||а́ *м, с числ.* бер ярым; **~а́ ме́тра** бер метр ярым; **в ~а́ ра́за бо́льше** бер ярым мәртәбә күбрәк

полтора́ста *числ.* йөз илле; **~ рубле́й** йөз илле сум

полторы́ *ж см.* **полтора́; ~ ты́сячи** мең ярым

полу- *кайбер кушма сүзләрнең «ярым», «ярты», «яртылаш» яки «тулысынча булмаган, ...диярлек» мәгънәсен аңлаткан кисәге, мәс.* **полуоткры́тый** яртылаш ачык, азрак ачылган; **полуофициа́льный** ярым рәсми; **полушерстяно́й** ярым йон, йон катыш

полуботи́нки *мн.* сай ботинка, кунычсыз ботинка, полуботинка

полугла́сный, -ая, -ое *лингв.* ярым сузык

полуго́дие *с* ярты ел, ярты еллык елнын яртысы; **пе́рвое ~ уче́бного го́да** уку елының беренче яртысы

полугоди́чн||ый, -ая, -ое ярты еллык ...; **~ые ку́рсы** ярты еллык курслар

полугодова́лый, -ая, -ое ярты яшьлек ..., ярты яшьтәге; **~ ребёнок** ярты яшьлек бала

полугодово́й, -а́я, -о́е ярты еллык ...; **~ отчёт** ярты еллык отчёт

полуголо́дн||ый, -ая, -ое **1.** ачлы-туклы, ярым ач; **~ое существова́ние** ачлы-туклы яшәү **2.** туяр-туймас; **встава́ть из-за стола́ ~ым** өстәл яныннан туяр-туймас торып китү

полуго́лый, -ая, -ое ярым ялангач, ялангач диярлек

полугра́мотный, -ая, -ое ярым-йорты белемле, бик аз грамоталы, көчкә укый-яза белә торган

полу́да *ж* **1.** (*лужение*) кургаш йөгертү **2.** (*слой олова*) полуда, кургаш катлавы (*металл өстенә йөгертелгән*)

полу́денный, -ая, -ое төш вакытындагы, көн уртасындагы, төшке; **~ зной** көн уртасындагы эсселек

полуди́к||ий, -ая, -ое ярым кыргый, ярым вәхши; **~ие племена́** ярым вәхши кабиләләр

полузабы́т||ый, -ая, -ое яртылаш онытылып барган, онытылган; **~ые стихи́** яртылаш онытылган шигырьләр

полузащи́та *ж спорт.* ярым сак (*футбол яки хоккейда*), полузащита

полузащи́тник *м спорт.* ярым сакчы

полукро́вка *ж с.-х.* ярым (яртылаш) яхшы токымлы (*кубесенчә ат турында*)

полукро́вный, -ая, -ое *с.-х.* ярым (яртылаш) яхшы токымлы (*мал турында*)

полукру́г *м* ярты (ярым) түгәрәк; түгәрәкнең яртысы

полукру́гл||ый, -ая, -ое ярты (ярым) түгәрәк ...; **~ое окно́** ярым түгәрәк тәрәзә

полулежа́ть *несов.* кырын ятып тору, яртылаш ятып тору

полума́ска *ж* ярым маска (битлек)

полумгла́ *ж* ярым караңгылык

полуме́ра *ж* ярым-йорты чара; **поли́тика полуме́р** ярым-йорты чаралар сәясәте

полуме́сяц *м* ярым (ярты) ай

полумра́к *м* ярым караңгы[лык], эңгер-меңгер

полуно́чник *м разг.* төн кошы, төн пәрие, төнлә йөрүче

полуно́чница *ж* төнлә йөрүче хатын (кыз)

полуно́чничать *несов. разг.* ярты төнгә кадәр эшләү, ярты төнгә кадәр йөрү

полуоборо́т *м* ярым борылыш, ярты әйләнеш

полуосвещённ||ый, -ая, -ое ярым яктыртылган, аз гына яктыртылган

полуо́стров *м* ярымутрау

полупальто́ *с* кыска пальто

полуподва́л *м* ярым подвал

полуподва́льн||ый, -ая, -ое ярым подвал...; **~ое помеще́ние** ярым подвал бина

полупроводнико́вый, -ая, -ое ярымүткәргечле, ярымүткәргеч ...ы, ярымүткәргеч ...; **~ радиоприёмник** ярымүткәргечле радиоалгыч

полупусты́ня *ж* ярымчүл

полуразру́шенный, -ая, -ое яртылаш җимерек, ярым җимерек; **~ дом** ярым җимерек өй

полусапо́жки *мн.* кыска кунычлы итек

полусве́т *м* эңгер-меңгер, ярым яктылык, караңгылы-яктылы

полусло́в||о *с:* **на ~е** ярты сүздән; **оборва́ть на ~е** ярты сүздән бүлү (туктату); **с ~а** ярты сүздән; **поня́ть с ~а** ярты сүздән үк аңлау

полусме́рт||ь *ж:* до **~и** үләр хәлгә җиткәнче

полусо́н *м* ярым (яртылаш) йокы, уяулы-йокылы хәл

полусо́нн||ый, -ая, -ое йоклар-йокламас, уяулы-йокылы; **~ое состоя́ние** уяулы-йокылы хәл

полуста́нок *м ж.-д.* кечкенә станция (*тимер юлда*)

полуте́нь *ж* ярым күләгә (шәүлә)

полуто́н *м* **1.** *муз.* ярым тон **2.** *жив.* полутон ачык төс

полу́тора- *кушма сүзләрнең «ярым» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **полуторагоди́чный** ел ярымлык ...; **полуторагодова́лый** яшь ярымлык ...

полу́торка *ж разг.* полуторка, тонна ярымлык автомашина

полу́торн||ый, -ая, -ое бер ярымлык ..., бер ярым ...; **в ~ом разме́ре** бер ярым зурлыкта

полутьма́ *ж* ярым караңгылык

полуфабрика́т *м* ярымфабрикат

полуфина́л *м спорт.* ярым финал; **вы́йти в ~** ярым финалга чыгу

полуфина́льный, -ая, -ое *спорт.* ярым финал ...ы, ярым финалда ...

получасов||о́й, -а́я, -о́е ярты сәгатьлек ...; **~а́я речь** ярты сәгатьлек нотык

получа́тель *м* алучы; **~ почто́вого перево́да** почта белән җибәрелгән акчаны алучы

получа́ть *несов. см.* **получи́ть**

получа́ться *несов.* **1.** *см.* **получи́ться; 2.** *страд. от* **получа́ть**

получа́тельница *ж* алучы хатын (кыз)

получе́ни||е *с см.* **получи́ть; распи́ска в ~и де́нег** акча алу турында расписка

получи́ть *сов.* **1.** *кого-что* алу; **~ зарпла́ту** эш (хезмәт) хакы алу; **~ пода́рок** бүләк алу; **~ письмо́** хат алу; **~ о́рден** орден алу; **~ дипло́м** диплом алу **2.** *что* (*принять для исполнения*) алу; **~ зака́з** заказ алу **3.** *что* алу, чыгару, ясау; **~ бензи́н из не́фти** нефтьтән бензин алу **4.** *что* эләктерү, йоктыру; **~ на́сморк** томау эләктерү **5.** *что* алу; **~ вы́говор** шелтә алу ♦ **~ изве́стность** дан казану; **~ поврежде́ние** имгәнү; **~ по ше́е** *прост.* муен тамырына берне алу; **~ призна́ние** танылу; **~ примене́ние** кулланыла башлау; **~ распростране́ние** таралу; **~ удово́льствие** хозурлану

получи́||ться *сов.* чыгу, килеп чыгу; **~лся отли́чный результа́т** үтә яхшы нәтиҗә килеп чыкты; **~лось недоразуме́ние** аңлашылмау килеп чыкты

полу́чка *ж* **1.** *см.* **получи́ть** 1; **2.** *разг.* (*заработная плата*) получка, [алынган] эш хакы, хезмәт хакы

полуша́лок *м прост.* кечкенә шәл

полуша́рие *с* ярымшар; **ю́жное ~** көньяк ярымшар

полушёлков||ый, -ая, -ое ярым ефәк, ефәк катыш; **~ая мате́рия** ярым ефәк материя

полушерстян||о́й, -а́я, -о́е ярым йон, йон катыш; **~а́я ткань** ярым йон тукыма

полу́шк||а *ж уст.* чирек тиен (акча); **[нет] ни ~и** сукыр бер тиен дә юк

полушу́бок *м* кыска тун

полушутя́ *нареч.* ярым шаяртып; **сказа́ть ~** ярым шаяртып әйтү

полцены́ *ж* ярты бәясенә, бик арзанга; **прода́ть** *что-л.* **за ~** *нәрсәне дә булса* ярты бәясенә сату

полчаса́ *м* ярты сәгать

по́лчищ||е *с* **1.** (*войско*) дошман явы, бик күп гаскәр **2.** *мн.* **~а** (*множество*) бер көтү; дөнья; **~а комаро́в** черкиләр чирүе

полшага́ *м* ярты адым

по́л||ый, -ая, -ое **1.** куыш, куыш эчле, эче куыш; **~ый шар** эче куыш шар **2.** язгы ташу ...ы, язгы ташкын ...ы; **~ая вода́** язгы ташкын суы

по́лынь *ж уст.* ялкын, ут

полы́нн||ый, -ая, -ое **1.** әрем ...ы; **~ый за́пах** әрем исе **2.** әремгә төнәтелгән; **~ая во́дка** әремгә төнәтелгән аракы

полы́нь *ж* әрем

полынь́я *ж* җылу (*елгада, күлдә кыш көне су катмаган ачык урын*)

полисе́ть *сов.* пеләшләнү, пеләшләнә төшү, пеләшләнеп бетү

полыха́||ть *несов. см.* **полыхну́ть**; **ого́нь ~л с невероя́тной си́лой** ут бик каты дөрләп янды

полыхну́ть *сов. однокр.* дөрләп янып китү, ялкынланып яна башлау, кабынып китү

по́льза *ж* файда; **~ спо́рта** спортның файдасы

по́льзовани||е *с см.* **по́льзоваться**; **находи́ться в о́бщем ~и** гомуми файдалануда булу; **пра́во ~я** файдалану хокукы

по́льзоваться *несов. чем* **1.** файдалану; **~ электри́чеством** электрдан файдалану **2.** (*применять*) куллану; **~ хирурги́ческим инстру́ментом** хирургия коралы белән файдалану ♦ **~ уваже́нием** хөрмәт ителү; **~ успе́хом** уңыш казану; **~ популя́рностью** популяр булу

по́лька I *ж* поляк хатыны (кызы)

по́лька II *ж* полька (*бию һәм шуның өчен язылган музыкаль әсәр*)

по́льский, -ая, -ое поляк[лар] ...ы; Польша ...ы; **~ язы́к** поляк теле

польсти́||ть *сов. кому-чему* **1.** (*лицемерно похвалить*) ялагайланып мактау, ярарга тырышып мактау, салпы ягына салам кыстыру **2.** күңелен күтәрү, куандыру; **ему́ ~ло всео́бщее внима́ние** гомуми игътибар аны бик куандырды

польсти́ться *сов. на что* кызыгу, күз кызу

полюби́ть *сов. кого-что* сөю, ярату, гашыйк булу

полюби́||ться *сов. кому, разг.* яратылу, ошау, күңелгә ошау; **он мне давно́ ~лся** ул минем күңелгә күптән ошады

полюб||ова́ться *сов.* сокланып карап тору, кызыгып карау ♦ **~у́йтесь** менә карагыз инде!, менә күрегез инде!

полюбо́вный, -ая, -ое дусларча ..., дуслык нигезендә ..., татулык белән ...; **~ разде́л** *чего-л.* татулык белән бүлешү

полюбопы́тствовать *сов.* кызыксыну, беләсе килү

по-людски́ *нареч. разг.* кешечә, кешеләрчә, кешеләрдәй, адәмчә; **у тебя́ всё не ~** синең бер генә эшең дә кеше[ләр]чә түгел

по́люс *м* **1.** *геогр.* котып **2.** *физ.* полюс; **положи́тельный ~** уңай полюс; **отрица́тельный ~** тискәре полюс

поля́к *м* поляк, поляк кешесе

поля́ки *мн.* поляклар, поляк халкы

поля́на *ж* алан, аклан

поля́рник *м* котыпчы, полярник

поля́рность *ж* капма-каршылык; **~ мне́ний** фикерләрнең капма-каршылыгы

поля́рн||ый, -ая, -ое **1.** поляр ...; **~ая ста́нция** поляр станция; **~ое сия́ние** поляр балкыш; **~ый день** поляр көн; **~ая ночь** поляр төн; **Поля́рный круг** Поляр түгәрәк **2.** *перен.* (*противоположный*) капма-каршы; **~ые мне́ния** капма-каршы фикерләр

пома́да *ж* иннек, помада

пома́дить *несов. что* иннек (помада) сөртү

пома́диться *несов. разг.* иннек (помада) сөртенү

пома́дка *ж* помадка (*конфетның бер төре*); **фрукто́вая ~** жимеш помадкасы

пома́зать *сов. что* буяу, майлау, сөртү, ягу; **~ хлеб ма́слом** икмәккә май ягу

пома́заться *сов. разг.* сөртенү, бизәнү

помазо́к *м* майлавыч, пумалачык, помазок

помале́ньку *нареч. разг.* акрынлап, әкренләп; ашыкмыйча гына; аз-азлап кына; **живём ~** акрынлап яшәп ятабыз

пома́лкивать *несов. разг.* эндәшмәү, бер сүз дә әйтмәү, дәшми тору

поманя́ть *сов. кого-что* ымлап чакыру, ымлап чакырып алу

пома́рка *ж* төзәтмә, төзәтелгән урын (язуда)

пома́слить *сов. что* майлау, бераз май ягу (сөртү)

помаха́ть *сов. чем* болгау, болгап алу, болгап кую; селтәү, селтәп алу; **~ платко́м** яулык болгау

пома́хивать *несов. чем* селкеп-селкеп кую, болгап-болгап кую, селтәштерү, селеккәләү, болгаштыру, селеккәләп тору; **~ хвосто́м** койрык болгаштыру

поме́длить *сов.* көттерү, кичектерү; көтә төшү, сабыр итү; **~ с отве́том** җавапны көттерү

помело́ *с редко* пумала, мич пумаласы

поменя́ть *сов. кого-что* алмашу, алышу, алмаштыру, алыштыру, алмашып алу

поменя́ться *сов. чем* алмашу, алышу, алмаштыру, алыштыру

помера́нец *м бот.* тәрәнҗе (ачы әфлисун)

помера́нцев||ый, -ая, -ое *бот.* тәрәнҗе ...ы; **~ая ве́тка** тәрәнҗе ботагы

помере́ть *сов. разг.* үлү, үлеп калу ♦ **~ со́ смеху** эч катып көлү, үлә язып көлү

помере́щи||ться *сов. кому, разг.* күренгән шикелле булу, шулай булып күренү; **э́то тебе́ ~лось** бу сиңа шулай булып күренгән

помёрзнуть *сов. разг.* **1.** (*погибнуть от мороза*) өшеп (туңып) бетү; өшеп (туңып) һәлак булу **2.** (*берникадәр вакыт*) салкында тору, туңу

поме́рить *сов. что* (*примерить*) үлчәп карау, киеп карау

поме́риться *сов.* **1.** үлчәшү, үлчәшеп карау; **~ ро́стом** буйны үлчәшеп карау **2.** сынашу, сынашып карау; **~ си́лами** көч сынашып карау

поме́рк||нуть *сов. прям., перен.* сүну, яктылыгы бетү, тонykланып китү; **звёзды ~ли** йолдызлар сүнде; **сла́ва его́ ~ла** аның даны сүнде

помертве́л||ый, -ая, -ое үлек төсе кергән, көл кебек агарган; **с ~ым лицо́м** үлек төсе кергән йөз белән

помертве́ть *сов.* **1.** (*онеметь — о частях тела*) кату, күшегү, төймас булу **2.** катып калу, аптырап китү, үзгәрешсез хәлдә калу; **~ от стра́ха** куркудан катып калу

помести́тельный, -ая, -ое күп сыя торган; иркен, зур

помести́ть *сов.* **1.** *кого-что* урнаштыру, кую; **~ тури́стов в гости́ницу** туристларны кунакханәгә урнаштыру **2.** *что* салу; **~ де́ньги в сбербе́нк** акчаны саклык банкысына салу **3.** *что* (*опубликовать*) урнаштыру, бастырып чыгару; **~ объявле́ние в газе́те** газетга игълан урнаштыру

помести́ться *сов.* **1.** урнашу; **~ в ма́ленькой ко́мнате** кечкенә бүлмәгә урнашу **2.** сыю; **все ве́щи в чемода́н не помести́тся** әйберләрнең барысы да чемоданга сыймас

поме́стн||ый, -ая, -ое поместьелы; **~ые дворя́не** поместьелы дворяннар

поме́стье *с* поместье, алпавыт җире

по́месь *ж* **1.** азман, кушылгак **2.** *перен. разг.* (*смесь, смешение чего-л.*) кушылма

поме́сячн||ый, -ая, -ое айлык ...; ай исәбеннән түләнә торган; **~ая зарпла́та** айлык эш хакы

помёт I *м* бер оя бала (*хайваннарның бер тудыруда китергән балалары*)

помёт II *м* тизәк; **пти́чий ~** кош тизәге

поме́та *ж* билге; **граммати́ческая ~** грамматик билге; **стилисти́ческая ~** стилистик билге

поме́тить *сов. кого-что* билгеләү, билге кую; тамга салу, тамгалау

поме́тк||а *ж* билге; **де́лать ~и на поля́х кни́ги** китап читенә билгеләр кую

поме́ха *ж* комачау[лык], киртә, тоткарлык

помеча́ть *несов. см.* **поме́тить**

поме́шанный, -ая, -ое **1.** акылдан язган, тилергән, шашкан **2.** *перен. на ком-чем* саташкан, бик ныk мавыккан, бик ныk бирелгән; **~ на футбо́ле** футбол уены белән саташкан

помеша́тельство *с* акылдан язу, тилерү, акылдан шашу

помеша́ть I *сов. кому-чему* комачаулау, борчу

помеша́ть II *сов. что* [бераз] болгату, болгатып алу; **~ ка́шу** ботканы болгатып алу

помеша́ться *сов.* **1.** акылдан язу, акылдан шашу, тилерү; акылга жиңелүю **2.** *перен. на ком-чем, разг.* саташу, һәвәсләнеп китү, бик ныk бирелеп китү, бик ныk мавыгу; **~ на лошаде́й** атлар белән бик ныk мавыгу

поме́шивать *несов. что и без доп.* болгаткалау, бутау

помеща́ть *несов. см.* **помести́ть**

помеща́ться *несов.* **1.** *см.* **помести́ться**; **2.** (*находиться*) урнашу, урнашкан булу **3.** *страд. от* **помеща́ть**

помеще́ние *с* **1.** *см.* **помести́ть**; **~ статьи́ в газе́ту** мәкаләне газетка урнаштыру **2.** бина, йорт; **жило́е ~** торак йорт

поме́щик *м* алпавыт

поме́щица *ж* **1.** (*владелица поместья*) алпавыт хатын **2.** *разг.* (*жена помещика*) алпавыт хатыны

поме́щич||ий, -ья, -ье алпавыт ...ы; алпавытлар ...ы; **~ий гнёт** алпавыт изүе; **~ья земля́** алпавыт җире

помидо́р *м* помидор, томат

помидо́рн||ый, -ая, -ое помидор ...ы; томат ...ы; **~ый со́ус** помидор соусы; **~ая расса́да** помидор үрентесе

поми́ловани||е *с см.* **поми́ловать**; **про́сьба о ~и** гаепне гафу итүне үтенү

поми́ловать *сов. кого-что* гафу итү, кичерү, гаебен кичереп азат итү; **~ осуждённого** хөкем ителгән кешенең гаебен кичереп азат итү ◆ **поми́луй[те]** тукта[гыз] әле, нишләп алай булсын ди

поми́мо *предлог с род.п.* ...дан башка, ...мастан, исәпләшмичә, карамастан; **~ его́ жела́ния** аның теләге белән исәпләшмичә; **~ всего́ про́чего** боларның һәммәсеннән башка

поми́н *м*: **[и] в ~е нет** *кого-чего* юк, булганы да юк; **лёгок на ~е** *кто* гомерең озын булыр, сине генә сөйләп тора идек

помина́льный, -ая, -ое үлгән кешене искә алу ...ы; **~ обря́д** үлгән кешене искә алу йоласы

помина́||ть *несов.* **1.** *кого-что, о комчём* искә алу, искә төшерү, хәтергә төшерү; **не ~йте ли́хом** яманлап искә алмагыз **2.** үлгән кешене искә алу, искә алу йоласы үткәрү ◆ **[и] ~й как зва́ли** ≈ жилләр искән; эзе дә калмады

поми́нки *только мн.* үлгән кешене искә алу мәҗлесе; поминки (*разг.*); **спра́вить ~** үлгән кешене искә алу мәҗлесен үткәрү

помину́тн||ый, -ая, -ое **1.** (*частый*) минут саен, бик еш булып тора торган, өзлексез **2.** минут исәбеннән ...; **~ая опла́та телефо́нных перегово́ров** телефонда сөйләшкән өчен минут исәбеннән түләү

помира́ть *несов. см.* **помере́ть**

помири́ть *сов. кого-что* килештерү, татулаштыру

помири́ться *сов.* **1.** *с кем-чем и без доп.* килешү, татулашу **2.** *с чем* (*примириться*) күнү, ризалашу, риза булу

по́мнить *несов. кого-что, о ком-чем, про кого-что* хәтерләү, истә тоту, онытмау, хәтердә тоту; **всю жизнь бу́дем ~** гомер буе истә тотарбыз; **не ~ себя́ от ра́дости** шатлыктан үз-үзен белештермәү

по́мнит||ься *несов.* **1.** (*сохраняться в памяти*) хәтердә булу, онытылмау, истә булу **2.** *в знач. вводн. сл.* **~ся** исемдә, хәтеремдә; **~ся, э́то бы́ло ве́чером** исемдә, бу хәл кич белән булган иде

помно́гу *нареч.* бик күп, күп итеп, күпләп; **он ест ~** ул бик күп ашый

помно́жить *сов. что* тапкырлау, кабатлау

помога́ть *несов. см.* **помо́чь**

помо́и *только мн.* юынтык су, шакшы су, пычрак су

помо́йка *ж разг.* юынтык чокыры; чүп-чар чокыры

помо́йн||ый, -ая, -ое пычрак су ...ы, юынтык су ...ы; **~ое ведро́** юынтык су чиләге

помо́л *м* **1.** (*действие*) [он] тарту, тарттыру **2.** (*качество муки*) тартылыш, тарттырылган он; **мука́ ме́лкого ~а** вак тарттырылган он

помо́лвить *сов. кого с кем, кого за кого, уст.* ярәшү; вәгъдәләшү (*йөләну, кияүгә чыгу турында*); **~ де́вушку** кыз ярәшү

помо́лвка *ж уст. см.* **помо́лвить**

помоли́ться *сов.* дога уку, дога укып алу, гыйбадәт кылып алу

помолоде́ть *сов.* яшәреп китү, яшәрү

помо́р *м* помор (*Ак диңгез һәм Төньяк Боз океаны яр буйларында яшәүче кеше*)

помори́ть *сов. кого* агулап кырып бетерү, агулап үтерү; **~ тарака́нов** тараканнарны агулап кырып бетерү

помороз́ить *сов. что* бераз өшетү, туңдыру

помо́рщить *сов. что* җыерчыкландыру, җыеру, җыера төшү; **~ лоб** маңгайны җыеру

помо́рщи||ться *сов.* чырай сыту; **он ~лся от бо́ли** авыртудан ул чыраен сытты

помо́рье *с* диңгез буе (кырые)

помо́ст *м* агач күперчек, басма; **взойти́ на ~** басмага менү

по́мочи *мн. см.* **подтя́жки**

помочи́ть *сов. что* чылату, чылатып алу, юешләтү

помочи́ться *сов. разг.* сию, сиеп алу

помо́чь *сов.* **1.** *кому-чему* ярдәм итү, булышу; **~ деньга́ми** акча белән ярдәм итү **2.** *кому-чему и без доп.* (*о враче, лекарстве и т.п.*) ярдәм итү, файдасы тию

помо́щник *м* **1.** булышчы, ярдәмче **2.** (*заместитель*) ярдәмче

помо́щница *ж* ярдәмче хатын (кыз)

по́мощь *ж* ярдәм, булыш, булышлык; **оказа́ть ~** ярдәм күрсәтү; **позва́ть на ~** булышка чакыру; **~ на дому́** *мед.* өйгә килеп ярдәм күрсәтү; **оказа́ть пе́рвую ~** беренче ярдәм күрсәтү; **материа́льная ~** матди ярдәм ◆ **с ~ю** *предлог с род.п.* ярдәме белән, ярдәмендә; **вода́ нака́чивается с ~ю насо́са** су насос ярдәмендә сыртыла

по́мпа I *ж* помпа, үтә зур тантана (*кешеләрнең исен китәрү өчен*)

по́мпа II *ж тех.* (*насос*) помпа

помпе́зный, -ая, -ое үтә зиннәтле; үтә тантаналы

помпо́н *м* чук (*баш яки аяк киемендә бизәк*)

помраче́ние *с* сөмсере коелу, караңгы чырайлану, моңсулану; **~ созна́ния** зиһен чуалу

помрачи́ться *сов. уст.* **1.** (*потемнеть*) караңгылану, томаланлану **2.** *перен.* (*стать печальным*) караңгылану, моңсулану (*күз, йөз һ.б.ш. турында*)

помрачне́ть *сов.* **1.** (*о погоде*) караңгыланып китү **2.** (*о человеке*) сөмсере коелу, караңгы чырайлану, күңелсезләнеп китү, кара көю

помути́ть *сов. что* **1.** болганчыкландыру, бераз болганчыклау; **~ во́ду** суны болганчыкландыру **2.** *перен.* чуалту (*зиһенне*); әйләндерү (башны)

помути́||ться *сов.* **1.** болганчыклану; **о́зеро ~лось** күл болганчыкланды **2.** *перен.* караңгылану; чуалу; **в глаза́х ~лось** күз аллары караңгыланды; **созна́ние ~лось** зиһене чуалды

помутне́ние *с см.* **помутне́ть**; **~ рассу́дка** акылга зарар килү

помутне́||ть *сов.* **1.** болганчыклану, куеру; **вода́ ~ла** су болганчыкланды **2.** тоныклану, томалану, сүнә бару; **глаза́ ~ли** күзләре томаланган **3.** *перен.* (*о сознании*) акыл китү, зиһен чуалу

помо́чь *сов. кого-что* интектереп (газаплап) алу, бераз газаплау, бераз җәфалау, бераз интектерү

помо́читься *сов.* бераз интегү, бераз газапланы, бераз җәфалану, газапланып (интегеп, җәфаланып) алу

помча́||ть *сов. кого-что* чаптырып (жилдереп) алып китү; **ло́шади ~ли пово́зку** атлар арбаны чаптырып алып киттеләр

помча́||ться *сов.* **1.** чабу, чабып китү, жилдерү; жилдертү, жилдереп (чаптырып) китү; **соба́ки ~лись за за́йцем** этләр куян артыннан чаптылар **2.** *перен. разг.* чабып (йөгереп) китү; **~ться за до́ктором** доктор чакырырга чабып чыгып китү

помыка́ть *несов. кем, разг.* көн бирмәү, көн күрсәтмәү; җәберләү, ирек бирмәү

по́мыс||ел *м книжн.* уй, теләк, фикер, ният; **благи́е ~лы** изге теләкләр

помы́слить *сов. о ком-чем* уйлау, уйлап карау; ниятләү, ният итү

помы́ть *сов. кого-что* юу, юып алу; (*искупать*) юындыру; **~ ру́ки** кулларны юып алу

помы́ться *сов.* юыну, юынып алу

помышля́ть *несов. см.* **помы́слить**

помян||у́ть *сов. см.* **поминать**; **~у́ть добро́м** яхшы як белән телгә алу; **~и́ моё сло́во** мин әйткән иде диярсең

помя́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **помя́ть**; **2.** таушалган; **~ая посте́ль** таушалган урын **3.** *перен.* йончыган; таушалган; **~ый вид** йончыган кыяфәт

помя́ть *что* **1.** бераз таушалдыру, бөгәрләү, тәпәрләү, бөтәрләндерү; тәпәрләп бетерү; **~ одёжду** киемне тәпәрләп бетерү **2.** таптау, таптап бетерү; **~ траву́** үләнне таптау ◆ **~ бока́** *кому* кабыргасын санау, дөмбәсләү

помя́ться *сов.* **1.** *разг.* (*измяться*) таушалып бетү, бөгәрләнү, тәпәрләнү **2.** *перен.* (*помедлить с чем-л.*) ык-мык итү, ык-мык итеп тору, бераз икеләнү

понаде́||ться *сов. на кого-что и с неопр.* ышану, ышанып (өметләнеп) тору; **мы напра́сно ~лись на него́** юкка гына без аңа ышанып тордык

пона́доби||ться *сов.* кирәк булу, кирәгү; **кому́ ~лась э́та кни́га?** бу китап кемгә кирәк булган?

понапра́сну *нареч. разг.* юкка, юкка гына, заяга, бушка, әрәмгә, файдасызга

понасли́шке *нареч. разг.* ишетеп, ишетеп кенә; **знать ~** ишетеп кенә белү

понача́лу *нареч. разг.* башта, тәүдә

понево́ле *нареч. разг.* ирексездән, ихтыярсыз, теләсәң-теләмәсәң дә; **согласи́ться ~** ирексездән килешү

ПОН-ПОП

понеде́льник *м* дүшәмбе

понеде́льн||ый, -ая, -ое атналык ..., атна саен түләнә [бирелә] торган; **~ая опла́та** атна саен түләү

понемно́гу *нареч.* **1.** (*небольшими долями*) аз-азлап, азлап кына **2.** (*постепенно*) акрынлап, әкренләп; **~ успоко́иться** акрынлап тынычлану

понес||ти́ *сов.* **1.** *кого-что* [күтәреп] алып китү, күтәреп бару, алып бару, алып кайту; **~ти́ чемода́н** чемодан күтәреп бару **2.** *перен. что* баштан кичерү, күру; **~ти́ наказа́ние** җәзасын күрү; **~ти́ убы́ток** зыян күрү **3.** *кого-что и без доп.* элдереп (чабып) алып китү, чабып чыгып китү; **ло́шади ~ли́** атлар чабып китте **4.** *безл.* исү, өрү, исә (өрә) башлау, исе килү; **из окна́ ~ло́ хо́лодом** тәрәзәдән салкын өрә башлады; **~ло́ табако́м** тәмәке исе килә башлады ♦ **~ти́ ахине́ю (околе́сицу)** юк-бар сөйли башлау

понес||ти́сь *сов.* **1.** йөгерү, чабу, йөгереп (чабып) китү; **~ти́сь вдого́нку** артыннан йөгерү; **ло́шади ~ли́сь** атлар чабып китте **2.** (*распространиться*) таралу, җәелү

по́ни *м нескл.* пони (*кечкенә ат*)

понижа́ть *несов. см.* **пони́зить**

понижа́ться *несов.* **1.** *см.* **пони́зиться**; **2.** *страд. от* **понижа́ть**

понище́ние *с см.* **пони́зить, пони́зиться**; **~ температу́ры** температура төшү

пони́женн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пони́зить**; **2.** түбән, түбән төшкән, ким; **~ое давле́ние** түбән басым

пони́зить *сов.* **1.** *что* киметү, төшерү; **~ це́ну** бәяне төшерү **2.** *что* түбәнәйтү, начарайту; **~ ка́чество** сыйфатны начарайту **3.** *кого. разг.* (*в должности*) төшерү, түбәнәйтү ♦ **~ го́лос (тон)** тавышны әкренәйтү

пони́зи||ться *сов.* **1.** түбәнәю, түбәнәя төшү; **у́ровень воды́ ~лся** суның биеклеге түбәнәйде **2.** кимү, төшү; **температу́ра ~лась** температура төште **3.** (*о голосе, звуках*) әкренәю, басыла төшү

пониз́овье *с* елга тамагындагы җир

по́низу *нареч.* түбәннән, астан, түбәндә, аста; җирдән; **дым сте́лется ~** төтен җирдән җәелеп бара

пони́кнуть *сов.* **1.** (түбән) иелү, бөгелү, сыгылу, иелеп (сыгылып) төшү; егылу; салындыру; **~ голово́й** башны салындыру **2.** *перен.* кәеф китү, күңел төшү, күңелсезләнеп китү, күңелсезлеккә төшү

понима́ние *с* аңлау, төшенү; **~ зако́нов приро́ды** табигать законнарын аңлау; **пра́вильное ~ значе́ния сло́ва** сүзнең мәгънәсен дөрес аңлау

понима́||ть *несов.* **1.** *кого-что* аңлау, төшенү; **~ть друг дру́га** бер-береңне аңлау; **~ете в чём де́ло?** эшнең нәрсәдә икәнен аңлыйсызмы? **2.** *что, в чём* (*быть знатоком*) аңлау, белү; **он хорошо́ ~ет му́зыку** ул музыканы яхшы белә; **~ть иску́сство** сәнгатьне аңлау ♦ **вот э́то я ~ю!** менә моны әйтсәң дә ярый!; **~ешь [ли], ~ете [ли]** *в знач. вводн. сл.* беләсеңме, беләсезме

поножо́вщина *ж разг.* пычак белән сугышу, пычак кулланып сугышу

пономарь *м церк.* пономарь

поно́с *м* эч китү

поноси́ть I *сов.* **1.** *кого-что* бераз күтәреп йөртү; **~ ребёнка на рука́х** баланы кулда бераз күтәреп йөртү **2.** *что* кию, киеп йөрү; **э́то пальто́ мо́жно ещё ~** бу пальтоны киеп була әле

поноси́ть II *несов. кого-что* (*ругать*) каты хурлау, яманлау, тиргәү; тетеп салу

поно́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **поноси́ть** I; **2.** күп киелгән, тузган, искергән; **~ая оде́жда** искергән кием

понра́ви||ться *сов. кому* ошау, күңелгә ошау; күз төшү; **кни́га мне о́чень ~лась** китап миңа бик ошады; **она́ мне ~лась с пе́рвого взгля́да** беренче күрүдән үк минем аңа күзем төште

понто́н *м* понтон (**1.** *вакытлыча корылган йөзмә күпер* **2.** судно)

понто́нный, -ая, -ое понтон ...ы, понтон ...; **~ мост** понтон күпер

понуди́тельн||ый, -ая, -ое *книжн.* мәҗбүри; **~ые ме́ры** мәҗбүри чаралар ♦ **~ый зало́г** *грам.* йөкләтү юнәлеше

пону́дить *сов. см.* **понужда́ть**

понужда́ть *несов. кого-что* мәҗбүр итү, көчләп (ирексезләп) кушу

понука́ть *несов. кого-что* **1.** «на-на» дип куу; **~ ло́шадь** атны «на-на» дип куу **2.** *перен. разг.* (*торопить*) әйдәләү, әйдәү

пону́рить *сов.*: **~ го́лову** башны салындыру

пону́риться *сов.* (*впасть в уныние*) башны салындыру, төшенкелеккә бирелү

пону́р||ый, -ая, -ое **1.** боек, күңелсез, кәефсез; **~ый вид** боек кыяфәт **2.** түбән салынган, түбән иелгән; **~ая голова́** башы түбән иелгән

по́нчик *м* пончик, сумса

поны́не *нареч. книжн.* бүгенгәчә, моңача, әле дә булса, әлегә чаклы, хәзерге вакытка чаклы

поню́хать *сов. кого-что* иснәү, иснәп карау, иснәп алу

поню́шк||а *ж разг.* бер чеметем тәмәке ♦ **ни за ~у табаку́** (*пропасть, погибнуть*) бер дә юкка (*әрәм булу*)

поня́нчить *сов. кого, разг.* бала карау, бераз бала карап тору

поня́ти||е *с* **1.** төшенчә; **~е приба́вочной сто́имости** *эк.* өстәмә кыйммәт төшенчәсе **2.** (*представление*) белү, аңлау; **не име́ть ни мале́йшего ~я** һич нәрсә белмәү **3.** *прост.* ан; **челове́к с ~ем** аңлы кеше **4.** *разг.* (*способность разбираться*) аңлау сәләте

поня́тливость *ж* тиз төшенүчәнлек, зиһенлелек, зирәклек, тиз аңлаучанлык, аңлаучан булу

поня́тливый, -ая, -ое тиз төшенүчән, аңлы, зирәк, зиһенле, тиз аңлый торган

поня́тно **1.** *нареч.* аңлашлы [итеп]; **говори́ть ~** аңлашлы итеп сөйләү **2.** *вводн. сл.* (*конечно*) билгеле, әлбәттә; **он, ~, не сра́зу догада́лся** ул, әлбәттә, шунда ук сизә алмады

поня́т||ый, -ая, -ое **1.** (*ясный, вразумительный*) аңлашлы, аңлармлык, ачык, төшенерлек **2.** (*справедливый*) урынлы, нигезле; **вполне́ ~ое тре́бование** бик урынлы таләп ♦ **~ое де́ло** *в знач. вводн. сл.* әлбәттә, билгеле

поня́той *м* пүнәтәй, танык

поня́ть *сов. кого-что* аңлау, төшенү, аңлап алу, төшенеп алу, белү; **я ничего́ не пойму́** мин һич нәрсә төшенә алмыйм; **~ превра́тно** киресенчә аңлау ♦ **дать ~** сиздереп кую; тел төбе кая барганын сиздерү

пообе́да||ть *сов.* төшке аш ашап алу, әбәт ашап алу; **мы уже́ давно́ ~ли** без күптән төшке ашны ашадык инде

пообеща́ть *сов. что и с неопр.* вәгъдә бирү (итү), сүз бирү

подо́даль *нареч.* арырак, тегендәрәк

поодино́чке *нареч.* берәмләп, берәм-берәм; **вызыва́ть ~** берәмләп чакыру

поотста́ть *сов. разг.* бераз артта калу

поочерёдн||ый, -ая, -ое чиратлап, чиратлашып, бер-бер артлы, алмашлап; **~ое дежу́рство** чиратлап дежур тору

поощре́ние *с* **1.** *см.* **поощри́ть; 2.** бүләк, награда; **получи́ть ~** бүләк алу

поощри́тельн||ый, -ая, -ое дәртләндергеч, дәртләндерә торган; күнел күтәрә торган, кызыксындыра торган, кызыксындыргыч; **~ая пре́мия** кызыксындыргыч бүләк

поощри́ть *сов. см.* **поощря́ть**

поощря́ть *несов. кого-что* кызыксындыру, күнелен күтәрү, дәртләндерү

поп I *м разг.* поп

поп II *м разг.*: **поста́вить на ~а́** бастырып кую

по́па *ж разг.* (*ягодицы, обычно у ребёнка*) янбаш

попада́ние *с см.* **попа́сть; ~ в цель** цельгә тидерү; **~ в корзи́ну** (*в баскетболе*) кәрзингә төшерү

попа́да||ть *сов.* **1.** коелып бетү, төшкәләп бетү, коелып төшү; **я́блоки ~ли с я́блони** алмагачтан алмалар коелып бетте **2.** (*берниһә тапкыр*) егылу; егылып бетү; **мно́гие ~ли в о́бморок** күбесе һуштан язып егылды

попада́ть *несов. см.* **попа́сть**

попада́ться *несов. см.* **попа́сться**

попадья́ *ж разг.* поп хатыны

по́пад: чем [ни] ~ *прост.* ни туры килсә шуның белән

попа́риться *сов.* [бераз] чабыну, чабынып алу; **~ в ба́не** мунчада чабынып чыгу

попа́рно *нареч.* парлап, парлашып, пар-пар булып, икешәр-икешәр; икешәрләп; **де́ти шли ~** балалар пар-пар булып баралар иде

попа́||сть *сов.* **1.** *в кого-что, чем* (*поразить цель*) тидерү; (*просунуть*) кертү; **~сть ка́мнем в окно́** тәрәзәгә таш белән тидерү; **~сть ни́ткой в иго́лку** энә күзенә җеп кертү **2.** *куда, на что* эләгү, килеп чыгу, килеп эләгү, барып чыгу; **~сть в го́род** шәһәргә килеп эләгү; **~сть на пра́здник** бәйрәмгә барып эләгү **3.** *во что, на что, подо что*

эләгү, тару, калу; төшү; **~сть под дождь** яңгыр астында калу; **~сть в ловýшку** тозакка эләгү; **~сть под суд** судка эләгү; **~сть в бедý** бәлагә тару; **~сть в я́му** чокырга төшү **4.** *во что, на что* керү, эләгү; **~сть в институ́т** институтка керү **5.** *безл. кому-чему, разг.* эләгү; **тебе́ за э́то ~дёт** сиңа моның өчен эләгер **6.** *прош. вр. 3 л.* **~ло; где ~ло, куда́ ~ло** теләсә кайда; **как ~ло** теләсә ничек, ничек туры килсә шулай; **чем ~ло** ни туры килсә шуның белән ♦ **~сть в ла́пы** *к кому* кулына эләгү; **~сть впроса́к** уңайсыз хәлгә төшү; **~сть в то́чку** өстенә басу; **~сть по́д руку** кул астына эләгү

попа́||сться *сов.* **1.** эләгү; **~сться в капка́н** капканга эләгү **2.** тотылу; **~сться на кра́же** урлаганда тотылу **3.** *кому* (*случайно встретиться*) очрау, тап булу; **~сться навстре́чу** каршыга очрау **4.** очрау, кулга эләгү, кулга төшү; **~лась хоро́шая кни́га** яхшы китап очрады ♦ **~сться на глаза́** *кому кемнең дә булса* күзенә чалыну, очрау; **~сться на у́дочку** *кому берәүнең* кармагына эләгү, алдану

попа́хива||ть *несов. чем и без доп., разг.* [азрак] ис килү, аңку; **~ет га́рью** азрак көек исе килә

попеня́ть *сов. кому, на кого-что, разг.* үпкәләп алу, шелтәләп алу, гаепләү

поперёк 1. *нареч.* аркылы, аркылыга; **пили́ть ~** аркылыга кисү **2.** *нареч. перен.* каршы, киребә; **говори́ть ~** киребә сөйләү **3.** *предлог с род.п.* аркылы; **поста́вить теле́гу ~ доро́ги** арбаны юлга аркылы кую ♦ **~ го́рла** (*стать, встать*) *кому* тамакка таш булып утыру

попереме́нно *нареч.* алмашлап, алмаш-тилмәш, бер-бер артлы; **~ чита́ть вслух** алмашлап кычкырып уку

попере́ть *сов. прост.* **1.** (*пойти, направиться*) юнәлү, китү, китеп бару (*ничнәрсәгә карамастан*) **2.** *кого* (*грубо прогнать*) куып чыгару **3.** *кого-что* (*понести, потащить*) күтәреп алып китү

попере́чина *ж* аркылы борыс, арата

попере́чник *м* (*берәр нәрсәнең*) ине, аркылысы; **пять ме́тров в ~е** биш метр аркылысы

попере́чн||ый, -ая, -ое аркылы; **~ое сече́ние** аркылы кисем; **~ое сжа́тие** аркылыга кысылу ♦ **~ая пила́** аркылы пычкы

поперхну́ться *сов.* чәчәү, чәчәп китү

поперчи́ть *сов. что* борычлау, борыч сибү

попе́ть *сов. что и без доп.* җырлап алу

попече́ние *с* (*покровительство, забота*) тәрбия; кайгырту

попечи́тель *м* **1.** (*опекун*) карап үстерүче, тәрбия итүче **2.** *уст.* попечитель (*революциягә кадәрге Россиядә: кайбер учреждениеләрнең башлыгы*)

попечи́тельница *ж* (*опекунша*) караучы хатын, тәрбия итүче хатын

попечи́тельство *с* попечительлек, попечитель вазифасы, попечитель булу

попива́||ть *несов. что, разг.* **1.** эчү, азлап эчү, эчкәләү; **сиди́т, чаёк ~ет** рәхәтләнеп чәй эчеп утыра **2.** (*изредка пьянствовать*) эчкәләү, ара-тирә эчкәләү

попира́ть *несов. см.* **попра́ть**

описа́ть *сов. что и без доп.* язу, язып алу ♦ **ничего́ не попи́шешь** бер нәрсә дә эшләп булмый

попи́сыва||ть *несов. что и без доп., разг.* язгалау, язгалаштыру; **он ~ет в газе́тах** ул газета өчен мәкаләләр язгалый

попи́ть *сов. что, чего и без доп.* эчү, эчеп алу; **~ холо́дной воды́** салкын су эчеп алу

по́пка *ж прост. см.* **по́па**

поплавóк *м* **1.** калкавыч, чирткеч; **~ у́дочки** кармак чирткече; **~ карбюра́тора** карбюратор калкавычы **2.** *разг.* су өстендәге ресторан (*махсус баржада яки субайлар өстенә корылган*)

попла́кать *сов.* [бераз] елау, елап алу

поплати́ться *сов. чем и без доп.* җәзасын күрү, кирәген алу; түләү; **~ за оши́бку** хата өчен җәза күрү; **~ голово́й** башы белән түләү; **~ здоро́вьем** сәламәтлеген югалту; **~ жи́знью** гомерен бирү

поплести́сь *сов. разг.* сөйрәлеп килү (бару), өстерәлеп килү (бару)

попли́н *м* поплин (*тукыма*)

попли́нов||ый, -ая, -ое поплин ...ы; поплин ..., поплиннан тегелгән; **~ое пла́тье** поплин күлмәк

поплы́||ть *сов.* йөзә башлау; йөзеп (агып) китү; **~ть к бе́регу** ярга таба йөзеп китү; **плот ~л** сал агып китте ♦ **всё ~ло пе́ред глаза́ми** күз алларым караңгыланып китте

поплясáть *сов. разг.* биеп алу, [бераз] биеп алу ♦ **ты у меня́ [ещё] попля́шешь!** мин сине биетермен әле!, мин сине кызган табага бастырырмын!

поп-му́зыка *ж* поп-музыка (*битлз һәм аларга охшаган вокаль-инструменталь ансамбльләр башкара торган музыка*)

попóвич *м разг.* поп малае

попóвна *ж разг.* поп кызы

попóвск||ий, -ая, -ое поп ...ы; **~ая ря́са** поп рясасы

попóзже *нареч. разг.* соңрак; **прийти́ ~** соңрак килү

попóйка *ж разг.* эчке мәҗлесе

пополáм *нареч.* **1.** урталай, уртага; **разре́зать арбу́з ~** карбызны урталай кисү **2.** (*в смешении с чем-л.*) яртылаш; **молокó ~ с водóй** яртылаш су кушкан сөт **3.** (*на паях*) уртакка; **купи́ть ~** *что-л. берәр нәрсәне* уртакка сатып алу

поползновéние *с* (*попытка*) астыртын уй, теләк, ният

пополнéние *с* **1.** *см.* **попóлнить, попóлниться; ~ запáсов** запасны тулыландыру **2.** *воен.* пополнение, өстәмә гаскәр; **на фронт прúбыло ~** фронтка өстәмә гаскәр килде

пополнéть *сов.* юаная (калыная) төшү, симереп (юанаеп) китү; тулылану

попóлнить *сов. что, чем* тулыландыру, өстәү, тутыру, арттыру; **~ запáсы продовóльствия** азык запасларын тулыландыру; **~ свои́ зна́ния** үз белемеңне арттыру

попóлни||ться *сов. чем* арту, тулу, тулылану; **библиоте́ка ~лась но́выми кни́гами** китапханә яңа китаплар белән тулыланды

пополня́ть *несов. см.* **попóлнить**

пополня́ться *несов.* **1.** *см.* **попóлниться; 2.** *страд. от* **пополня́ть**

пополу́дни *нареч.* төштән соң, төш узгач, төш авышкач

пополу́ночи *нареч.* төн уртасыннан соң; ярты төн узгач

попóмн||ить *сов. кому что, разг.* истә тоту, онытмау ♦ **~и моё слóво** мин әйткән иде диярсең

попóна *ж* ат ябуы

попóтчевать *сов. кого* [бераз] сыйлау, сыйлап алу; **~ ча́ем** чәй белән сыйлау

поправи́мый, -ая, -ое төзәтерлек, төзәтелә алырлык, төзәтеп була торган

попра́вить *сов.* **1.** *кого-что* төзәтү; **~ оши́бку** хатаны төзәтү; **~ ученика́** укучыны төзәтү **2.** *что* рәтләү, ипләү, төзәтү; **~ га́лстук** галстукны рәтләү **3.** *что* төзәтү, яхшырту; **~ здоро́вье** сәламәтлекне яхшырту

попра́ви||ться *сов.* **1.** (*исправить ошибку*) ялгышыңны төзәтү, үзеңнең хатаңны төзәтү **2.** (*пополнеть*) тазару, тулылану **3.** (*выздороветь*) сәламәтләнү, савыгу **4.** (*улучшиться*) яхшыру, яхшылану; **дела́ его́ ~лись** аның эшләре яхшырды

попра́вка *ж* **1.** *см.* **попра́вить, попра́виться**; **2.** (*дополнение, изменение*) төзәтмә; **~ к резолю́ции** резолюциягә кертелгән төзәтмә

поправля́ть *несов. см.* **попра́вить**

поправля́ться *несов.* **1.** *см.* **попра́виться**; **2.** *страд. от* **попра́вить**

попра́ть *сов. что, высок.* (*грубо нарушить*) бозу; **~ чьи-л. права́** *берәр кешенең* хокукларын бозу

по-пре́жнему *нареч.* элеккечә, әүвәлгечә

попрёк *м разг.* әрләү, битәрләү, шелтә

попрека́ть *несов. кого-что чем* битәрләү, әрләү, шелтәләү

попрекну́ть *сов. кого-что чем* әрләп (шелтәләп, битәрләп) алу

попривéтствовать *сов. кого-что* сәламләү, сәлам бирү

по́прище *с высок.* мәйдан, өлкә; **на нау́чном ~** фән өлкәсендә

попро́бовать *сов.* **1.** *что* татып карау, авыз итү, төмен белү, кабып карау; **~ суп** ашны татып карау **2.** *с неопр.* сынау, [чамалап] карау; сынап карау; (*берәр нәрсә эшләргә*) тырышып карау; **~ подня́ть** күтәреп карау; **~ засну́ть** йокларга тырышып карау

попроси́ть *сов.* **1.** *что, чего* сорау, үтенү, сорап алу **2.** *кого* чакыру, чакырып китерү; **~ к телефо́ну** телефонга чакыру

попроси́ться *сов. разг.* **1.** сорау, рөхсәт сорау, рөхсәт алу; **~ в о́тпуск** ялга җибәрүне сорау **2.** (*о принятии, зачислении*

куда-л.) алуны сорау, алуны үтенү; ~ **в развéдку** разведкага алуны үтенү

пóпросту *нареч. разг.* тартынмыйча, гади генә итеп, турыдан-туры; **расскажúте всё** ~ барын да гади генә итеп сөйләгез

попрошáйка *м, ж разг.* **1.** (*тот, кто выпрашивает*) сораучы, соранып йөдәтүче, соранып теңкәгә тиюче **2.** *уст.* (*нищий*) теләнче, саилче, хәерче, хәер эстәүче

попрошáйничать *несов.* **1.** *разг.* (*выпрашивать*) сорану, соранып йөдәтү **2.** *уст.* (*нищенствовать*) теләнү, хәер эстәү, теләнеп йөрү, хәер эстәп йөрү

попрошáйничество *с* **1.** *разг.* (*выпрашивание*) сорану, соранып теңкәгә тию **2.** *уст.* (*нищенство*) теләнчелек, саилчелек, хәерчелек

попрощáться *сов. с кем-чем* саубуллашу, хушлашу

попрыгýн *м разг.* тиктормас, кыбырсык, сикергәк

попрыгýнья *ж разг.* тиктормас кыз, кыбырсык кыз, сикергәк кыз

попрыскать *сов. разг.* **1.** *чем, что на кого-что* бөркү, сибү; ~ **вóлосы одеколóном** чәчкә одеколон бөркү **2.** (*о дожде*) сибәләү, сибәләп алу, сибәләп явып алу

попрыскáться *сов. чем, разг.* үзеңә бөркү; сөртенү; ~ **духáми** хушбуй сөртенү

попрятáть *сов. кого-что, разг.* яшереп бетерү, яшереп кую

попрятáть||ться *сов. разг.* яшеренү, яшеренеп бетү; качу; **дéти ~лись от дождя́** балалар яңгырдан яшеренделәр

попугáй *м* **1.** тутый кош, попугай **2.** *перен.* попугай, кабатлаучы (*башка кеше сүзен, фикерен*)

попугáйничать *несов. разг.* тутыйлану, попугайлану (*кемнән ни ишетсә, шуны кабатлау*)

попугáть *сов. кого, разг.* [бераз] куркыту; куркытып алу; өркетү

попýдрить *сов. кого-что* [бераз] пудралау, [бераз] кершәнләү, пудра (кершән) сөртү

попýдриться *сов.* [бераз] пудралану, пудра (кершән) сөртенү

популяризáтор *м* популярлаштыручы; ~ **нóвых идéй** яңа идеяләрне популярлаштыручы

популяризáция *ж см.* **популяризúровать, популяризовáть**

популяризúровать, популяризовáть *сов., несов. что* популярлаштыру; аңлатып бирү

популя́рность *ж* **1.** (*общедоступность*) популярлык, яхшы аңлаешлы булу **2.** (*известность*) [киң] танылганлык, популярлык; **пóльзоваться широ́кой ~ю** киң танылган булу

популя́рн||ый, -ая -ое **1.** яхшы аңлаешлы, популяр; ~**ое изложéние** популяр язылу **2.** [киң] танылган, популяр; ~**ый актёр** популяр артист; ~**ая кни́га** популяр китап

попурри́ *с нескл. муз.* тезмә, попурри; ~ **из наро́дных мело́дий** халык көйләреннән тезмә

попусти́тельство *с книжн.* ирек куючылык, юл куючылык, узындыру

попусти́тельствовать *несов. кому-чему, книжн.* ирек кую, юл кую (*ярамаган эшләргә*), узындыру

по́пусту *нареч. разг.* юкка, бушка, әрәмгә, корыга, заяга; **тра́тить вре́мя** ~ юкка вакыт әрәм итү; **ходи́ть** ~ бушка йөрү

попу́та||ть *сов. кого разг.* (*соблазнить, совратить*) котырту, аздыру, вәсвәсә салу; **бес** ~**л** шайтан котыртты

попу́тно *нареч.* **1.** бер уңайдан; ~ **зада́ть вопро́с** бер уңайдан сорау бирү **2.** барышлый, узышлый, кайтышлый, килешли, юл уңаена; **зае́хать** ~ юл уңаена кереп чыгу

попу́тн||ый, -ая, -ое **1.** уңай, уңай булган, юл уңаена; ~**ый ве́тер** юл уңаена исә торган җил; ~**ая маши́на** бер юлдан бара торган машина **2.** сүз уңаенда ..., бер уңайдан ...; **сде́лать** ~**ое замеча́ние** бер уңайдан искәртү ясау

попу́тчик *м* **1.** юлдаш **2.** *перен.* юлаучы, ияруче (*берәр сәяси хәрәкәткә вакытлыча кушылучы кеше*)

попу́тчица *ж* юлдаш хатын (кыз)

попыта́ть *сов. что, чего, разг.* сынау, сынап карау; ~ **сча́стья** бәхетне сынап карау

попыта́ться *сов. с неопр.* тырышу, [тырышып] карау; ~**поступи́ть в институ́т** институтка керергә тырышып карау

попы́тк||а тырышу, омтылу, тырышып карау, омтылып карау; **тщéтные** ~**и** нәтиҗәсез омтылулар; **предприня́ть** ~**у** тотынып карау; **взять барье́р с пе́рвой** ~**и** барьерны беренче омтылудан үтү, барьер аша беренче омтылышта ук сикереп чыгу ♦ ~ **не пы́тка** *погов.* ≈ ятып калганчы атып кал

попы́хивать *несов. разг.* төтәтү, төтен чыгару; төтен чыгаргалау

попя́титься *сов.* чигенү, чигенә төшү, чигенеп китү, артка китү

попя́тн||ый, -ая, -ое: **идти́ на** ~**ый** (~**ую**) *разг.* кире чигенү, үз сүзеннән кире кайту

пор||á *ж* **1.** вакыт, чак, заман; **весéнняя** ~**а** яз вакыты; **в ту пóру** ул чакта **2.** *в знач. сказ.* ... вакыт җиту, ...га вакыт; ~**á на рабóту** эшкә барырга вакыт ♦ **до** ~**ы́ до вре́мени** вакыты җиткәнче; **до сих пóр** 1) (*о времени*) хәзергә хәтле, әлегә кадәр; **до сих пóр не знать** әлегә кадәр белмәү; 2) (*о месте*) шушы урынга кадәр; **копáть до сих пóр** шушы урынга кадәр казырга; **с тех пóр** *или* **с той** ~**ы́** шуннан соң; шул вакыттан бирле

пораббтать *сов.* эшләү, эшләп алу

поработи́тель *м* кол итүче, коллыкка төшерүче

поработи́ть *сов. кого-что* **1.** (*обратить в рабство*) кол итү, коллыкка төшерү **2.** (*полностью подчинить себе*) үзенә буйсындыру

порабощáть *несов. см.* **поработи́ть**

порабощéние *с см.* **поработи́ть**

поравня́ться *сов. с кем-чем* тигезләнү; янына (арттан) килеп җитү

порадéть *сов. кому-чему, о чём, уст.* яхшылык күрсәтү (итү), ярдәм итү, булышу

порáдовать *сов. кого-что* шатландыру, сөендерү, куандыру

порáдоваться *сов.* шатлану, сөенү, куану

поража́ть *несов. см.* **порази́ть**

поража́ться *несов.* **1.** *см.* **порази́ться**; **2.** *страд. от* **поража́ть**

пораже́ние *с* **1.** *см.* **порази́ть** 1; ~ **це́ли** төзәгән урынга тидерү **2.** җиңелү; **потерпéть** ~ җиңелү **3.** (*повреждение*) зарарлану; ~ **зри́тельного не́рва** күрү нервларының зарарланулы

пораже́нчество *с полит.* җиңелүчелек, җиңелү ягында тору (*мәс. империалистик сугышта үз хөкүмәтеңнең җиңелүен яклау сәясәте*)

порази́тельн||ый, -ая, -ое искиткеч, гаҗәеп, шаккатыргыч, таң калдыргыч, сокландыргыч, гаҗәп; ~**ая па́мять** искиткеч яхшы хәтер

порази́||ть *сов. кого-что* **1.** тидерү, атып тидерү; чәнчү, чәнчеп үтерү; ~**ть цель** цельгә тидерү; ~**ть кинжа́лом** хәнҗәр белән чәнчү **2.** (*победить, разбить*) тар-мар итү, җиңү **3.** зарарлау, зыян (зарар) китерү; **боле́знь** ~**ла слух** авыру колакка зарар китергән **4.** (*изумить*) гаҗәпкә (таңга, хәйранга) калдыру

порази́ться *сов.* гаҗәпләнү, ис китү, таңга (хәйранга) калу; ~ **изве́стию** хәбәргә ис китү

поразмы́слить *сов. о чем и без доп., разг.* төптән уйлау, яхшылап фикер йөртү

пора́нить *сов. кого-что* яралау, җәрәхәтләү

пора́ниться *сов.* яралану, җәрәхәтләнү

пораски́нуть *сов.*: ~ **умóм (мозга́ми)** *разг.* уйлап карау, баш йөртеп карау

порасти́ *сов. чем* (*покрыться растительностью*) үсү, басу, каплау

порва́ть *сов.* **1.** *что* ерту, ертып ташлау, ертып җибәрү; (*напр. нитку*) өзү; ~ **костю́м** костюмны ерту; ~ **письмó** хатны ертып ташлау **2.** *перен. с кем* туктату, өзү; ~ **дипломати́ческие отноше́ния** дипломатик мөнәсәбәтне өзү

порва́||ться *сов.* **1.** өзелү; **про́вод** ~**лся** тимерчыбык өзелгән **2.** ертылу; **пальтó** ~**ло́сь** пальто ертылган **3.** *перен.* өзелү, туктау; **связь** ~**ла́сь** ара (бәйләнеш) өзелде

поредé||ть *сов.* **1.** [бераз] сирәгәю, сирәгәя бару, сирәкләнә төшү; **вóлос у негó** ~**ли** аның чәчләре сирәгәя төшкән; **лес** ~**л** урман сирәгәйгән **2.** *перен.* азаю, кимү; **круг друзéй** ~**л** дусишләр азайды

поре́з *м* (*рана*) киселгән урын; яра, җәрәхәт

поре́зать *сов.* **1.** *что* кисү, яралау, җәрәхәтләү; ~ **ру́ку** кулны кисү **2.** *что, чего* турау, кисү; ~ **хлеб (хлéба)** икмәк кисү **3.** *кого-что* суеп кую, сую; ~ **кур** тавыклар суеп кую

поре́заться *сов.* киселу, яралану
поре́й *м бот.* ялпак суган, тасма кыяклы суган
порекомендова́ть *сов.* **1.** *кого-что* тәкъдим итү **2.** *что и с неопр.* (*посоветовать*) киңәш итү, киңәш бирү
пореши́||ть *сов.* **1.** *что, на чём и с неопр., прост.* карарга килү, хәл кылу; килешү, сүз куешу; **мы ~ли е́хать верхо́м** атка атланып барырга килештек **2.** *уст.* (*кончить*) бетерү, тәмамлау; **~ть де́ло** эшне тәмамлау
по́ристость *ж* күзәнәклелек, вак тишеклелек
по́ристый, -ая, -ое күзәнәкле, тишекле-тишекле, вак-вак тишекле; вак куышлы; **~ый хлеб** күзәнәкле ипи; **~ая ко́жа** күзәнәкле тире; **~ый чугу́н** тишекле-тишекле чуен
порица́ние *с* шелтә, җитди кисәтү; **вы́нести ~** шелтә белдерү
порица́ть *несов. кого-что* шелтә ясау, җитди кисәтү ясау; әрләү
по́рка *ж разг.* (*наказание*) кыйнау, суктыру
порнографи́ческ||ий, -ая, -ое порнографик, әдәпсез, оятсыз; **~ая литерату́ра** порнографик әдәбият
порногра́фия *ж* порнография, әдәпсезлек, оятсызлык (*әдәбиятта һ.б.ш.*)
по́ровну *нареч.* тигез итеп, тигезләп, бертигез итеп; **разде́лить ~** тигез итеп бүлү
поро́г *м* **1.** бусага; **высо́кий ~** югары бусага; **на ~ не пуска́ть** *кого-л. кемне дә булса* бусагага да бастырмау **2.** *перен. чего, книжн.* (*преддверие, граница*) алдында; **на ~е ва́жных собы́тий** зур вакыйгалар алдында **3.** (*каменистое возвышение дна реки*) бусага **4.** *спец.* (*граница появления чего-л.*) чик; **~ слы́шимости** ишетелеш чиге ♦ **с ~а** шунда ук, бик тиз (*мәс. кире кагу*)
поро́д||а *ж* **1.** нәсел, токым; **~а охо́тничьих соба́к** ау этләре токымы **2.** (*вид растений*) төр; **древе́сные ~ы** агач төрләре **3.** *перен.* токым, төркем; **из ~ы ны́тиков** сукранучылар токымыннан **4.** *мин.* токым; **го́рная ~а** тау токымы **5.** *уст.* (*происхождение*) нәсел, чыгыш
поро́дистость *ж* яхшы нәселлелек, яхшы токымлылык, яхшы токымлы булу
поро́дист||ый, -ая, -ое яхшы нәселле, яхшы токымлы; **~ая ло́шадь** саф токымлы ат
породи́ть *сов. кого-что* (*послужить причиной*) китереп чыгару, тудыру, сәбәп булу
породни́ть *сов. кого-что с кем-чем* туганлаштыру, туган итү
породни́ться *сов.* туганлашу, якынаю
порожда́ть *несов. см.* **породи́ть**
порожде́ние *с книжн.* тудырган нәрсә; **мно́гие на́ши недоста́тки — ~ недисциплини́рованности** безнең күпчелек кимчелекләребез тәртипсезлектән килеп чыга
поро́жист||ый, -ая, -ое бусагалы; **~ая река́** бусагалы елга
поро́жний, -яя, -ее *разг.* буш, әйбер төялмәгән; **~ я́щик** буш тартма
порожня́к *м ж.-д.* (*транспорт без груза*) порожняк
порожняко́м *нареч. разг.* буш килеш, йөксез, йөк төямичә
по́рознь *нареч. разг.* аерым, башка, аерым-аерым, берәм-берәм
поро́й *нареч.* кайчак[та], кайвакыт, вакыт-вакыт
поро́к *м* **1.** кимчелек, җитешсезлек, җитешсез як; **лжи́вость — большо́й ~** ялганчылык — зур кимчелек **2.** *уст.* (*развратное поведение*) бозыклык, фәхеш; **преда́ться ~у** бозыклыкка бирелү **3.** (*физический недостаток*) зәгыйфьлек, кимчелек, авыру ♦ **~ се́рдца** йөрәкнең зәгыйфьлеге
пололо́н *м* поролон (*синтетический материал*); **ку́ртка на ~е** поролон эчле куртка
пололо́новый, -ая, -ое поролон ..., пороланнан эшләнгән, поролон ...ы; **~ матра́с** поролон матрас
поросёнок *м* дуңгыз (*чучка*) баласы
пороси́ть *несов.* балалау (*дуңгыз турында*)
по́росль *ж* **1.** (*побеги*) үсенте **2.** (*молодой лес*) яшь урман, вак урман
порося́тина *ж* дуңгыз баласы ите
поро́тно *нареч.* (*о военном строе*) роталап, рота-рота булып; **стро́иться ~** роталап тезелү
поро́ть I *несов. что* (*распарывать*) сүтү ♦ **~ горя́чку** ашыгып эш итү, уйламыйча эшләү; **~чушь (ерунду́)** ≈ тузга язмаганны сөйләү; юк-барны сөйләү, сафсата сату
поро́ть II *несов. кого, разг.* (*сечь, бить*) суктыру, кыйнау, яру
поро́ться *несов. разг.* сүтелү; **рука́в по́рется** җиң сүтелә
по́рох *м* **1.** дары; **бездымный ~** төтенсез дары **2.** *перен.* (*о вспыльчивом человеке*) кызу кеше, күкерт ♦ **~ом па́хнет** сугыш исе килә
пороховни́ца *ж* дары савыты ♦ **есть ещё по́рох в ~х** көч бар әле, дәрт сүнмәгән әле
пороховой́, -а́я, -о́е дары ...ы; **~ по́греб** дары базы; **~ дым** дары төтене
поро́чить *несов. кого-что* яманлау, хурлау, кара ягу, яман атын сату
поро́чность *ж* әдәпсезлек, фәхешлек, бозыклык
поро́чн||ый, -ая, -ое **1.** әдәпсез, фәхеш, бозык; **~ый челове́к** әдәпсез кеше **2.** (*неправильный*) ялгыш, хата, кимчелекле; **~ые ме́тоды** ялгыш методлар ♦ **~ый круг** котылгысыз хәл, котылу юлы булмаган кыен хәл
поро́ша *ж* кырпак кар; яңа яуган кар
пороши́ть *несов. что и без доп.* кырпак кар яву
порошко́в||ый, -ая, -ое порошок ...ы; порошок ..., порошоктан ясалган; **~ое молоко́** порошоктан ясалган сөт
порошо́к *м* порошок; **зубно́й ~** теш порошогы; **принима́ть ~** порошок йоту
поро́ю *нареч. см.* **поро́й**
порт *м* порт; **речно́й ~** елга порты; **торго́вый ~** сәүдә порты; **войти́ в ~** портка керү
порта́л *м архит.* портал
порта́льн||ый, -ая, -ое *архит.* портал ...ы; **~ые колонны** портал колонналары ♦ **~ый кран** порталлы кран
портати́вн||ый, -ая, -ое кечкенә, кечкенә күләмле, йөртергә уңайлы, портатив; **~ый магнитофо́н** портатив магнитофон; **~ая пи́шущая маши́нка** портатив язу машинкасы
порта́чить *несов. прост.* бозу, яраксыз итү, начар эшләү
портве́йн *м* портвейн
по́ртер *м* (*сорт пива*) кара сыра, портер
по́ртик *м архит.* портик
по́ртить *несов.* **1.** *в разн. знач. что* бозу, яраксызландыру; **~ маши́ну** машинаны бозу; **~ зре́ние** күзне бозу; **~ отноше́ния** араны бозу; **~ настрое́ние** кәефне бозу **2.** *кого-что* (*дурно влиять*) бозу, аздыру; **~ ребёнка баловство́м** баланы иркәләп аздыру ♦ **~ кровь** *кому* кан бозу, ачуландыру
по́рти||ться *несов. в разн. знач.* бозылу, яраксызлану, начарлану; **ле́том мя́со бы́стро ~тся** җәен ит бик тиз бозыла; **пого́да начала́ ~ться** һава бозыла башлады; **отноше́ния у них по́ртятся** аларның аралары бозыла; **без присмо́тра ребёнок ~тся** күз-колак булып тормасаң, бала бозыла
портмоне́ *с нескл. уст.* портманит, акча янчыгы
портни́ха *ж* тегүче хатын (кыз); җәйче
портно́й *м* тегүче; **мужско́й ~** ирләр киеме тегүче
портня́жить *несов. прост.* тегүчелек итү, тегүчелек эше белән шөгыльләнү (көн күрү)
портня́жн||ый, -ая, -ое тегүчелек ...ы; **~ое де́ло** тегүчелек эше
портови́к *м* портчы, портта эшләүче, портта хезмәт итүче
порто́в||ый, -ая, -ое **1.** порт ...ы; **~ые рабо́чие** порт эшчеләре **2.** порт ...ы; **~ый го́род** портлы шәһәр
портре́т *м* **1.** (*изображение*) портрет, сурәт, кеше рәсеме **2.** *перен. разг.* күчермә; **он — живо́й ~ своего́ отца́** ул нәкъ әтисенең күчермәсе **3.** *лит.* портрет; **ма́стер литерату́рного ~а** әдәби портрет остасы
портрети́ст *м* портретчы, портрет ясаучы, портрет рәссамы
портре́тн||ый, -ая, -ое портрет[лар] ...ы; портрет ясау ...ы; **~ая галере́я** портретлар галереясе; **~ая жи́вопись** портрет ясау сәнгате
портсига́р *м* папирос савыты, портсигар
португа́льский, -ая, -ое португалияле[ләр] ...ы; Португалия ...ы; португал; **~ язы́к** португал теле
португа́льцы *мн.* португалияләр, Португалия халкы
португе́я *ж воен.* португея
портфе́ль *м* портфель
портье́ *м нескл.* портье (*кунакханә вестибюлендә ачкычлар саклаучы, килгән*

почтаны кабул итүче һ.б.ш. эшләр башкаручы хезмәткәр)

портьéра *ж* тәрәзә пәрдәсе; ишек чаршавы; портьер

портя́нка *ж* чолгау, аяк чолгавы

порубúть *сов.* **1.** *что* (*вырубить*) кисү, кисеп бетерү; **~ лес** урманны кисеп бетерү **2.** *кого-что* (*убить*) турап бетерү **3.** *что, чего и без доп.* кисеп алу, бераз кису; **~ дровá (дров)** утын кисеп алу

порýбка *ж* **1.** *см.* **порубúть** 1; **2.** (*незаконная рубка леса*) рөхсәтсез агач кисү, урлап урман кисү

порýбщик *м* рөхсәтсез урман кисүче

поругáние *с книжн.* хурлык, мәсхәрә; хур итү, мәсхәрә кылу

порýганн||ый, -ая, -ое *книжн.* хурланган, хур ителгән, мәсхәрәләнгән; **~ая честь** мәсхәрә ителгән намус

поругáться *сов. с кем* тиргәшү, әрләшү, орышу, әйткәләшү

порýгивать *несов. кого-что* тиргәштерү, әрләштерү

порýк||а *ж*: **взять (брать) на ~и** үз жаваплылыгына алу, порукага алу (*суд тикшерүе астындагы кешене*); **отдáть на ~и** порукага бирү

поручáть *несов. см.* **поручúть**

поручéние *с* тапшырылган эш, йомыш, йөкләмә, вазифа; **выполнить ~** йөкләмәне үтәргә

пóручень *м* тотка, тоткыч, култыкса

порýчик *м* поручик (*революциягә кадәрге Россиядә офицер чины*)

поручúтель *м* жаваплылыкны үз өстенә алучы (йөкләүче)

поручúтельство *с* жаваплылыкны үз өстенә алу (йөкләү)

поручúть *сов.* **1.** *кому-чему что и с неопр.* йөкләү, тапшыру, кушу **2.** *кого кому* (*вверить чьим-л. заботам*) карарга бирү, тапшыру

поручúться *сов. за кого-что* жаваплылыкны үз өстенә алу

порфúр *м мин.* порфир (*вулканик тау токымының бер төре*)

порфúра *ж* порфира (*монархлар өчен тегелгән куе кызыл төстәге озын мантия*)

порхáние *с см.* **порхáть; ~ бáбочки** күбәләкнең очып кунып йөрүе

порхá||ть *несов.* **1.** пыр-пыр очып йөрү, пырылдап очып йөрү, очып кунып йөрү; **птúчки ~ют** кошлар пырылдап очып йөриләр **2.** *перен.* (*о людях*) күнел ачып йөрү

порцио́нн||ый, -ая, -ое порцияле; **~ые блю́да** порцияле ашамлыклар

пóрция *ж* өлеш, порция

пóрча *ж* **1.** *см.* **пóртить, пóртиться**; **~ инструмéнтов** инструментларны бозу **2.** сихерләп бозу (*халык ышануларында*)

пóрчен||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** бозык, бозылган; **~ые продýкты** бозылган продуктлар **2.** сихерләп бозылган, сихердән авыруга сабышкан (*халык ышануларында*)

пóршень *м* пешкәк, поршень

поршневóй, -áя, -óе пешкәк ...ы; пешкәкле, поршень ...ы; **~ насóс** пешкәкле насос

порыв *м* **1.** (*ветра*) кинәт исеп кую, исеп жибәрү **2.** дәрт, очынып китү, омтылыш, ашкыну; **~ рáдости** шатлык дәрте; **в ~е гнéва** ачу кабынып киткәндә

порывáть *несов. см.* **порвáть** 2

порывá||ться I *несов.* **1.** талпыну, ашкыну, омтылу; **~ться вперёд** алга омтылу **2.** *перен. с неопр.* (*стремиться*) теләү, тырышу; **он ~лся что-то сказáть** ул нәрсәдер әйтергә тырыша иде **3.** *страд. от* **порывáть**

порывáться II *несов. см.* **порвáться** 3

порúвистость *ж* **1.** капыл исү, кинәт исү; бер көчәя, бер басыла торган булу; **~ вéтра** жилнең капыл исүе **2.** (*резкость*) кискенлек, ашкынучанлык **3.** (*пылкость*) кызулык, тиз мавыгучанлык

порúвист||ый, -ая, -ое **1.** (*о ветре*) кинәт исә торган, кинәт исеп жибәрә торган **2.** (*резкий*) кискен, ашкынулы; **~ые движéния** кискен хәрәкәтләр **3.** (*пылкий*) ашкынучан, кызу, тиз мавыгып китүчән; **~ый характéр** кызу характер

порыжéлый, -ая, -ое уңып саргаеп беткән, жирән төскә кергән, төсе уңып беткән

порыжéть *сов.* уңып саргаю, жирән төскә керү, төсе уңу

порыхлéть *сов.* йомшару, [бераз] йомшаклану, көпшәкләнә төшү, көпшәкләнеп китү (*мәс. жир, туфрак турында*)

порядкóв||ый, -ая, -ое тәртип ...ы; **~ый нóмер** тәртип номеры; **~ое числúтельное** *грам.* тәртип саны

порядком *нареч. разг.* **1.** (*очень*) бик нык, шактый, яхшы ук, байтак; **~ надоéло** шактый туйдырды **2.** (*как следует*) яхшылап, тиешенчә, юньләп, рәтләп; **~ разобрáться** *в чём-л. берәр нәрсәне* яхшылап тикшерү

порядо́к||ок *м* **1.** тәртип; **соблюдáть ~ок** тәртип саклау; **приучáть к ~ку** тәртипкә өйрәтү **2.** (*последовательность*) тәртип, рәт; **в алфавúтном ~ке** алфавит тәртибендә; **~ок дня** көн тәртибе; **по ~ку** рәттән, бер-бер артлы **3.** (*способ, метод*) тәртип, юл, рәвеш; **в ~ке контрóля** тикшерү тәртибендә; **в администратúвном ~ке** административ юл белән; **в ~ке обсуждéния** фикер алышу тәртибендә; **в плáновом ~ке** планлы рәвештә **4.** *воен.* саф, тәртип; **боевóй ~ок пехóты** пехотаның хәрби тәртибе **5.** (*обычай, обыкновение*) тәртип, гадәт; **завестú нóвые ~ки** яңа тәртипләр кертү ♦ **в ~ке вещéй** табигый

порядочно *нареч.* **1.** (*честно*) намуслы рәвештә, намус белән **2.** *разг.* (*достаточно много*) күп кенә, шактый, байтак; **ждать пришлóсь ~** байтак көтәргә туры килде

порядочность *ж* намуслылык, әдәплелек, яхшылык

порядочн||ый, -ая, -ое **1.** (*честный*) намуслы, әдәпле, яхшы; **~ый человéк** намуслы кеше **2.** *разг.* (*значительный*) шактый зур, шактый күп, ярыйсы гына; **~ая сýмма** шактый зур сумма **3.** (*довольно хороший*) яхшы гына, ару гына, ярыйсы гына ♦ **~ый трус** гаять куркак

посадúть *сов.* **1.** *что* утырту; чәчү; **~ дéрево** агач утырту **2.** *кого-что* утырту; **~ на стул** урындыкка утырту; **~ в пóезд** поездга утырту **3.** *кого-что* ябу, утырту; бәйләп кую; **~ собáку на цепь** этне чылбырга бәйләп кую; **~ птúцу в клéтку** кошны читлеккә ябу; **~ в тюрьмý** төрмәгә ябу **4.** *что* жиргә төшерү, утырту; **умéло ~ самолёт** самолётны оста жиргә төшерү **5.** *что* (*поставить выпекать*) мичкә кую; **~ хлéбы в печь** ипиләрне мичкә кую **6.** *что, разг.* төшерү; **~ пятнó** тап төшерү ♦ **~ в калóшу** *кого* ≈ төпсез чанага утырту; **~ на шéю** *кого* жилкәгә атландыру; **~ на мель** 1) *что* комга утырту; **~ сýдно на мель** судноны комга утырту; 2) *перен. кого-что* (*поставить в затруднительное положение*) комга утырту, алдау, авыр хәлдә калдыру

посáдк||а *ж* **1.** *см.* **посадúть** 1; **~а картóфеля** бәрәңге утырту **2.** *обычно мн.* **~и** (*насаждения*) утыртма, утыртылган агачлар **3.** *ав.* утырту, утыру, төшү; **вынужденная ~а** мәжбүри рәвештә жиргә төшү **4.** (*в седле*) утыру **5.** (*впуск в вагон, самолёт и т.п.*) ...га утырту; посадка; **объявúть ~у** (танспортка) утыртуны игълан итү

посáдочн||ый, -ая, -ое **1.** (*бәрәңге һ.б.ш.*) утырту ...ы, утырта торган **2.** *ав.* утырту ...ы, төшү ...ы; **~ая площáдка** төшү мәйданы **3.** утырту ...ы; **~ое мéсто** утырту урыны; **~ый талóн** утырту талоны

посажён||ый, -ая, -ое куелган; **~ый отéц** куелган ата; **~ая мать** куелган ана

посáпывать *несов.* мышнау, мышнаштыру, вакыт-вакыт мышнау

посвáтать *сов. кого кому, за кого* кодалау, [кыз] димләү

посвáтаться *сов. к кому, за кого* кыз сорау, кыз яучылау, яучы жибәрү

посвежé||ть *сов.* **1.** *обычно безл.* жиләсләнү, жиләсләнеп китү; **к вéчеру ~ло** кичкә таба көн жиләсләнеп китте **2.** (*стать здоровее*) тазару, тазарып китү; чибәрләнеп китү

посветúть *сов. кому и без доп.* яктыртып алу, бераз яктырту, яктыртып тору

посветлé||ть *сов.* **1.** яктыру, яктырып китү; **нéбо ~ло** күк йөзе яктырып китте **2.** *перен.* яктырып китү, ачылып китү; **лицó егó ~ло** аның йөзе яктырып китте

пóсвист *м* сызгыру, сызгыру ысулы; **молодéцкий ~** егетләрчә сызгыру

посвистáть *сов.* **1.** *см.* **посвистéть, 2.** *кого-что* (*подозвать свистом*) сызгырып чакыру

посвистéть *сов.* сызгыру, сызгырып алу

посвúстывать *несов.* сызгыргалау, сызгырыну, сызгырып-сызгырып алу

по-свóйски *нареч. разг.* (*как принято у близких*) үз итеп, иптәшләрчә, якын күреп

посвятúть *сов.* **1.** *кого-что во что* хәбәр итү, таныштыру, ачып салу; **~ дрýга в свою тáйну** дустына үзеннең серләреңне ачып салу **2.** *кого-что кому-*

чему багышлау, бирү; ~ **себя́ иску́сству** үзеңне сәнгать эшенә багышлау **3.** *кого-что во что (возвести в какой-л. сан, звание)* исем бирү; ~ **в ры́цари** рыцарь исеме бирү

посвяща́ть *несов. см.* **посвяти́ть**

посвяще́ние *с* **1.** *см.* **посвяти́ть** 1, 3; ~ **в рабо́чие** эшче исеме бирү **2.** *(надпись)* багышлама, багышлап язылган язу

посе́в *м* **1.** *см.* **посе́ять** 1; **вре́мя ~а** чәчү вакыты (өсте) **2.** *(то, что посеяно)* чәчү, чәчүлек; **пло́щадь ~ов** чәчүлек мәйданы

посевн||о́й, -а́я, -о́е **1.** чәчүлек ...ы, чәчү ...ы; **~а́я пло́щадь** чәчү мәйданы **2.** чәчүлек ...; **~о́й овёс** чәчүлек солы **3.** *в знач. сущ.* **~а́я** *ж* чәчү вакыты, чәчү кампаниясе

поседе́лый, -ая, -ое [чәче, сакалы] агарган; чаларган, чал кергән

посиде́ть *сов.* [чәч] агару, чалару

поселе́нец *м* **1.** күчеп килгән кеше, күчеп килеп утырган кеше **2.** *уст.* сөргенгә жибәрелгән кеше

поселе́ние *с* **1.** *см.* **посели́ть** 1, **посели́ться**; **2.** *(селение)* авыл, посёлок **3.** *уст. (ссылка)* сөрген; **отпра́вить на ~** сөргенгә жибәрү

посели́ть *сов.* **1.** *кого-что* урнаштыру, торырга урын бирү; **~ тури́стов в гости́нице** туристларны кунакханәгә урнаштыру **2.** *перен. что (вызвать)* тудыру, уяту, китереп чыгару; **~ трево́гу** тәшвиш тудыру

посели́ться *сов.* урнашу

поселко́вый, -ая, -ое посёлок ...ы; **~ сове́т** посёлок советы

посёлок *м* тораклык; посёлок; **рабо́чий ~** эшчеләр посёлогы; **~ нефтяников** нефтьчеләр посёлогы

поселя́ть *несов. см.* **посели́ть**

поселя́ться *несов.* **1.** *см.* **посели́ться**; **2.** *страд. от* **поселя́ть**

посеребри́||ть *сов. что* **1.** *(покрыть слоем серебра)* көмешләү, көмешкә ману, көмеш йөгертү **2.** *перен.* агарту, көмешләндерү; чал керү; **седина́ ~ла виски́** чигәләренә чал кергән, чигәләре көмеш кебек агарган

посереди́не **1.** *нареч.* уртада, уртадан; **стоя́ть ~** уртада тору **2.** *предлог. с род.п.* уртасында; **~ ко́мнаты** бүлмә уртасында

посере́||ть *сов.* сорылану, соры төскә керү; караңгылану; **не́бо ~ло** күк йөзе караңгыланды

посерьёзнеть *сов.* житдиләнү, житдиләнеп китү, житдиләшү

посети́тель *м* килүче, йомыш белән килүче; күрергә (карарга) килүче; **~ музе́я** музей карарга килүче

посети́тельница *ж* йомыш белән килүче хатын (кыз)

посети́ть *сов. кого-что* килү, бару, килеп (барып, кереп) чыгу, күрергә (карарга) бару; **~ знако́мых** танышбелешләргә бару

посе́товать *сов. на кого-что* зарлану, зарланып (сукранып) алу

посеща́емость *ж* йөреш; **стопроце́нтная ~ ле́кций** лекцияләргә йөз процент йөреш

посеще́ние *с см.* **посети́ть**; **~ вы́ставки** күргәзмәгә бару

посе́ять *сов. что* **1.** чәчү; **~ пшени́цу** бодай чәчү **2.** *перен.* тарату; **~ вражду́** дошманлык тарату **3.** *разг. (потерять)* югалту, онытып калдыру

посиде́лки *только мн. обл.* аулак өй, кич утыру, утырма; **пойти́ на ~** аулак өйгә бару

посиде́ть *сов.* утырып алу, бераз утыру, азрак утырып тору; **~ на све́жем во́здухе** саф һавада азрак утырып алу

поси́льн||ый, -ая, -ое көч житәрлек, кулдан килерлек, хәл кадәренчә, кулдан килгән кадәр, хәлдән килгәнчә, булдыра алырлык; **~ый труд** көч житәрлек хезмәт; **оказа́ть ~ую по́мощь** кулдан килгән кадәр ярдәм итү

посине́лый, -ая, -ое *разг.* күгәргән, күгәреп беткән, күгәренгән

посине́ть *сов.* күгәрү, күгәренү, күгәреп бетү; **~ от хо́лода** салкыннан күгәренү

поскака́ть *сов.* **1.** *(понестись вскачь)* чаба башлау, чабып китү **2.** *(попрыгать)* чабып алу, [бераз] чабу, сикерү, сикереп алу; **~ на одно́й ноге́** сыңар аякта бераз сикерү

поскобли́ть *сов. что* кырып алу, азрак кыру

поскользну́ться *сов.* таю, таеп китү

поско́льку *союз (так как)* ...гач, ...лыктан, ...га күрә; чөнки; **~ он согла́сен, я не возража́ю** ул риза булгач, мин каршы түгел

поскрести́ *сов. что* [бераз] кыру, кыргалау, тырнаштыру

поскрести́сь *сов. разг.* [бераз] кышырдап алу, тырнашып кую; шытырдатып кую

поскро́мничать *сов.* оялу, тартыну, бераз оялып (тартынып) тору, кыюсызланып тору

поскупи́ться *сов. на что, с неопр. и без доп.* саранлану, саранлык күрсәтү

послабле́ние *с* йомшаклык, йомшаклык күрсәтү; узындыру, юл кую

послан||ец *м* илче, вәкил; **~цы наро́да** халык вәкилләре

посла́ние *с* мөрәжәгатьнамә, послание, хат; **~ президе́нта конгре́ссу** президентның конгресска посланиесе ◆ **любо́вное ~** мәхәббәт хаты

посла́нник *м дип.* посланник, кече илче *(дипломатик вәкил)*

посласти́ть *сов. что* азрак татлыландыру, татлылардыра төшү

посла́ть *сов.* **1.** *кого-что (направить куда-л.)* жибәрү; **~ учи́ться** укырга жибәрү **2.** *кого-что* жибәрү, салу; **~ письмо́** хат жибәрү **3.** *что (бросить, направить)* юнәлтү; **~ мяч в воро́та** тупны капкага юнәлтү ◆ **~ к чёрту** тиргән куып жибәрү

по́сле **1.** *нареч.* соңыннан, соңрак, азактан; **поговори́м ~** соңыннан сөйләшербез **2.** *предлог с род.п.* ...дан соң; **~ рабо́ты** эштән соң

после- *алкушымча*; *кушма сыйфатларның «берәр нәрсәдән соң була торган», «соңгы», «азаккы» мәгънәләрен аңлата торган беренче кисәге, мәс.* **~воённый** сугыштан соңгы; **~полу́денный** төштән соңгы

после́д *м анат.* соңгылык; чүп, бала чүбе

последи́ть *сов. за кем-чем* күзәтү, карау, күзәтеп тору, күз-колак булу

после́дн||ий, -яя, -ее **1.** соңгы, ахыргы, актык, актыккы, азаккы; **~ий звоно́к** соңгы звонок; **~ий день ме́сяца** айның ахыргы көне **2.** яңа, иң яңа, соңгы; **одева́ться по ~ей мо́де** иң яңа мода буенча киенү; **~ие изве́стия** соңгы хәбәрләр; **~ие достиже́ния нау́ки и те́хники** фән һәм техниканың соңгы казанышлары **3.** *(окончательный)* соңгы; **э́то моё ~ее сло́во** бу минем соңгы сүзем **4.** иң начар, иң әшәке; **э́то уже́ ~ее де́ло** бу инде иң начар эш; **изруга́ть ~ими слова́ми** иң әшәке сүзләр белән тиргәү **5.** *(только что упомянутый)* соңгысы, әйтеп кителгән **6.** *в знач. сущ.* **~ее** *с* актыгы, соңгысы, азаккысы, калдык; **отда́ть ~ее** актыгын бирү ◆ **до ~его дыха́ния** соңгы сулышка кадәр; **~ий крик мо́ды** иң соңгы мода

после́дователь *м* эзеннән баручы, иярүче, эшен дәвам иттерүче, шәкерт

после́довательность *ж* эзлеклелек, бер-бер артлы булу; **логи́ческая ~** логик эзлеклелек

после́довательн||ый, -ая, -ое **1.** бер-бер артлы, эзлекле; **~ое деле́ние** *мат.* эзлекле бүлү; **~ая сме́на времён го́да** ел фасылларының бер-бер артлы алмашынып торуы **2.** *(логически обоснованный)* эзлекле, төпле; **~ый вы́вод** эзлекле нәтиҗә

после́дова||ть *сов.* **1.** *за кем-чем (пойти, поехать)* артыннан бару, артыннан китү, иярү, ияреп бару, ияреп китү **2.** *(наступить после чего-л.)* (*берәр нәрсәдән соң*) булу; **отве́та на письмо́ не ~ло** *безл.* хатка жавап булмады **3.** *кому-чему* иярү, ...ча эшләү; **я ~л его́ сове́ту** мин аның киңәшенчә эшләдем

после́дстви||е *с* нәтиҗә, сөземтә; **~я боле́зни** авыруның нәтиҗәләре

после́дующ||ий, -ая, -ее, шуннан соңгы, аннан соңгы, киләсе; **в ~ие го́ды** шуннан соңгы елларда

после́дыш *м прост.* төпчек, соңгы бала

послеза́втра *нареч.* берсекөнгә, иртәдән соңга

послеза́втрашний, -яя, -ее *разг.* берсекөнге

послело́г *м лингв.* бәйлек

послеобе́денный, -ая, -ое төштән соңгы, төшке аштан соңгы

послеокта́брьский, -ая, -ое Октябрьдан соңгы, Октябрь революциясеннән соңгы

послереволюцио́нный, -ая, -ое революциядән соңгы

послесло́вие *с* ахыргы сүз, соңгы сүз *(китапта)*

посло́вица *ж* мәкаль, бабалар сүзе

послужи́ть *сов.* **1.** *чем (быть, явиться)* булу; **~ причи́ной** сәбәпче булу **2.**

ПОС-ПОС

(*служить нек-рое время*) (*берникадәр*) хезмәт итү, хезмәттә булу

послужно́й, -а́я, -о́е: ~ **спи́сок** хезмәт дәфтәре

послуша́ние *с* сүз тыңлау, әйткәнне тыңлау, тыңлаучанлык, буйсынучанлык, күндәмлек

послу́ша||ть *сов.* **1.** *кого-что* тыңлау, тыңлап алу, тыңлап тору; **~ть ле́кцию** лекция тыңлау **2.** *кого-что* (*последовать советам, указаниям*) сүз тыңлау, киңәшен тоту, сүзен тоту; **~ть отца́** атаның сүзен тыңлау **3.** *кого-что и без доп.* (*нек-рое время*) (*бераз*) тыңлау, тыңлап алу ♦ **~й[те]** *повел.* кара[гыз] әле, тыңла[гыз] әле

послу́шаться *сов.* сүз тыңлау, сүзен тоту

по́слушник *м* послушник (*монастырьда монах булырга хәзерләнүче кеше*)

по́слушница *ж* послушница (*монастырьда монахиня булырга хәзерләнүче хатын-кыз*)

послу́шный, -ая, -ое сүз тыңлаучан, күндәм

послы́ша||ться *сов.* **1.** ишетелү, ишетелеп китү, ишетелеп калу; **~лись шаги́** аяк тавышы ишетелде **2.** *кому-чему* (*почудиться*) ишетелгәндәй булу, ишетелгән кебек булу, колакка чагылу

послюни́ть, **послюня́вить** *сов. что, разг.* бераз төкерекләү, селәгәйләү

посма́тривать *несов. на кого-что* караштыру, карап алгалау, карап-карап алу, күз салгалау

посме́иваться *несов.* көлгәләү, көлгәләп кую, көлеп-көлеп кую

посме́нн||ый, -ая, -ое алмашлап, сменалы, смена белән; **~ое дежу́рство** алмашлап дежур тору; **~ая рабо́та** сменалы эш

посме́ртн||ый, -ая, -ое үлгәч ..., үлгәннән соң ...ган, үлгәннән соңгы; **~ое изда́ние** үлгәннән соң басылган басма

посме́||ть *сов. с неопр.* **1.** (*осмелиться*) кыюлык итү, батырчылык итү, базу, кыю; **не ~ть подойти́** якын килергә кыймау **2.** (*иметь право*) хакы булу; **ты не ~ешь э́того сказа́ть** синең аны әйтергә хакың юк ♦ **~й то́лько тро́нуть!** кагылып кына кара! тиеп кенә кара!

посмеши́ть *сов. кого-что* көлдерү, көлдереп алу

посме́шище *с* **1.** (*предмет насмешек*) адәм көлкесе, адәм мәсхәрәсе; **быть ~м** көлкегә калу **2.** (*издевательство*) көлү, мыскыл, мыскыл итү, мәсхәрә, мәсхәрә итү, мыскыллау; **выставить** *кого-л.* **на ~** *кемне дә булса* мәсхәрә итү

посмея́ться *сов.* **1.** көлү, көлеп алу; **люби́ть ~** көлергә ярату **2.** *над кем-чем* көлү, көлеп карау, мыскыл итеп көлү

посмотр||е́ть *сов.* **1.** *что, во что, на кого-что, за кем-чем и без доп., в разн. знач.* карау, карап алу, карап кую; **~е́ть кинофи́льм** кинофильм карау; **~е́ть в окно́** тәрәзәдән карау; **зло ~е́ть** *на кого-л. кемгә дә булса* ачуланып карап кую **2.** *с отриц.* (*не остановиться перед чем-л.*) карап тормау, уйлап тормау; **я не ~ю́, что ты ста́рше** мин сине өлкән кеше дип карап тормам **3.** *обычно 1 л. ед. и мн.ч.* (*подумаю, проверю*) карап карармын, карап карарбыз; **~ю́, е́сли успе́ю, приду́** карармын әле, өлгерсәм килеп китәрмен

посмотре́ться *сов.* карау; **~ в зе́ркало** үз-үзеңне көзгедән карау

посмугле́ть *сов.* кара тутлылану, кара кучкыллану

посо́бие *с* **1.** (*денежное*) ярдәм, пособие **2.** (*учебное*) кулланма, ярдәмлек, әсбап

посо́бник *м* (*сообщник*) астыртын булышчы, булышучы, ярдәмче

посо́бничество *с* астыртын булышлык, булышу, астыртын булышлык күрсәтү, ярдәм биреп тору

посо́веститься *сов. разг.* оялу, тартынып тору; кыенсыну

посове́товать *сов. кому что и с неопр.* киңәш бирү, киңәш итү

посове́товаться *сов. с кем* киңәшү, киңәшләшү, киңәш итү, киңәш сорау

посовеща́ться *сов.* киңәшләшеп алу, бераз киңәшләшү, фикер алышу

посоде́йствовать *сов. кому-чему* бераз ярдәм итү, булышу, ярдәм күрсәтү

посо́л I *м* илче (*югары рангтагы дипломатик вәкил*)

посо́л II *м* (*засол*) тозлану; тозланыш; **сельдь пря́ного ~а** тәмләткечләр белән тозланган сельдь балыгы

посоли́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* тозлау, тоз салу, тоз сибү **2.** *что, чего* тозлау, тозлап кую; **~ огурцы́ (огурцо́в)** кыяр тозлап кую

посо́льство *с* **1.** (*дипломатическое представительство*) илчелек **2.** (*здание*) илчелек, илчелек бинасы

пососа́ть *сов. что* имү, имеп алу; бераз суырып алу

по́сох *м* таяк, юл таягы

посо́х||нуть *сов.* кибү, кору, кибеп (корып) бетү; **цветы́ ~ли** чәчәкләр корып беткәннәр

посочу́вствовать *сов. кому-чему* хәлеңә керү, кызгану, кайгысын уртаклашу

поспа́ть *сов.* йоклап алу, бераз йоклау

поспева́ть I *несов. см.* **поспе́ть** I

поспева́ть II *несов. см.* **поспе́ть** II

поспе́||ть I *сов.* **1.** (*созреть*) өлгерү, пешү, өлгереп җитү, пешеп җитү **2.** *разг.* (*стать готовым для еды*) пешеп җитү, өлгерү; **обе́д давно́ ~л** аш күптән өлгерде инде

поспе́ть II *сов. разг.* өлгерү, җитешү, барып җитү, килеп җитү; **~ на по́езд** поездга өлгерү

поспеши́||ть *сов.* ашыгу, кабалану; **~шь — люде́й насмеши́шь** *посл.* ≈ ашыккан ашка пешкән

поспе́шность *ж* ашыгычлык, кабалану

поспе́шный, -ая, -ое ашыгыч ..., ашыгып эшләнгән; **~ отъе́зд** ашыгып китеп бару

поспле́тничать *сов.* гайбәт сатып алу, бераз гайбәт сату; **люби́тель ~** гайбәтчел кеше

поспо́рить *сов.* **1.** *с кем и без доп.* бәхәсләшү, бәхәсләшеп алу, сүз көрәштерү; **~ из-за пустяко́в** юк нәрсә өчен сүз көрәштерү **2.** *с кем. разг.* (*заключить пари*) әйбер куеп бәхәсләшү **3.** *с кем-чем* (*вступить в соревнование*) ярышу, ярыша алу

посрами́ть *сов. кого-что, книжн.* (*опозорить*) мәсхәрә итү, оятлы итү, оятка калдыру

посрамля́ть *несов. см.* **посрами́ть**

посреди́ *нареч. и предлог с род.п.* уртада, уртасында; **~ реки́** елга уртасында

посреди́не *см.* **посереди́не**

посре́дник *м* **1.** арадашчы, арадашлык итүче **2.** (*содействующий примирению*) килештерүче, килештереп йөрүче

посре́дничать *несов. разг.* арадашчы булу, арадашлык итү; килештереп йөрү; **~ в перегово́рах** сөйләшүләрдә арадашчы булу

посре́дничество *с* арадашлык, арадашлык итү; килештерү

посре́дственно *нареч.* **1.** уртача, бик үк яхшы түгел; **учи́ться ~** уртача уку **2.** *в знач. сущ. с нескл.* (*оценка*) уртача, уртача билгесе; **получи́ть ~** уртача билгесе алу

посре́дственность *ж* (*бездарный человек*) сәләтсез кеше, бик урта кеше

посре́дственн||ый, -ая, -ое уртача, канәгатьләнерлек, урта кул ...; **~ые спосо́бности** уртача сәләтлелек

посре́дств||о *с*: **при ~е** *кого-чего* ярдәмендә, ярдәме белән; **че́рез ~о** *кого-чего* ярдәмендә, аркылы; **при ~е друзе́й** дуслар аркылы

посре́дством *предлог с род.п.* ярдәмендә, ярдәме белән, аркылы; **~ наблюде́ний** күзәтеп бару ярдәмендә

поссо́рить *сов. кого с кем* араларын бозу, талаштыру, ызгыштыру

поссо́риться *сов.* ачуланышу, талашу, ызгышу, бозылышу

пост I *м* **1.** пост (*саклау урыны, күзәту урыны*); **стоя́ть на ~у́** постта тору **2.** (*лицо или группа лиц*) пост, посттагы кешеләр **3.** (*должность*) эш урыны, урын; **~ дире́ктора** директор урыны

пост II *м* **1.** *рел.* пост (*христиан һәм кайбер башка диннәрнең кагыйдәләре буенча җиде атна итле һәм сөтле аш ашамау йоласы*) **2.** *перен.* (*воздержание*) тыелып тору, тыелу

поста́вить I *сов. кого-что* (*придать вертикальное положение*) кую, бастыру, бастырып кую **2.** *кого-что* кую; **~ лошаде́й в коню́шню** атларны ат абзарына кую; **~ маши́ну в гара́ж** машинаны гаражга кую **3.** *что* кую, салу; **~ ба́нки** банка салу; **~ гра́дусник** градусник кую **4.** *что* (*построить, установить*) кую, салу, торгызу, тәзү, кору, кертү; **~ изб**ý йорт салу; **~ па́мятник** һәйкәл кую; **~ телефо́н** телефон кую **5.** *что, театр.* кую; **~ но́вую пье́су** яңа пьеса кую **6.** *кого кем* (*назначить*) кую, берәр хезмәткә билгеләү; **~ бригади́ром** бригадир итеп билгеләү **7.** *что* кую; **~ диа́гноз** диагноз кую; **~ реко́рд** рекорд кую **8.** *что* кую; билгеләү, күтәрү,

күтәреп чыгу; ~ **но́вые зада́чи** яңа бурычлар кую; ~ **вопро́с о разоруже́нии** коралсызлану мәсьәләсен күтәреп чыгу; ~ **вопро́с на голосова́ние** мәсьәләне тавышка кую **9.** *кого-что* кую, калдыру, төшерү; ~ **в тупи́к** аптыраштa калдыру; ~ **в поло́жение** уңайсыз хәлдә калдыру **10.** *что* кую, салу, басу; ~ **по́дпись** имза кую; ~ **печа́ть** мөһер басу; ~ **зна́ки препина́ния** тыныш билгеләре кую; ~ **оце́нку в журна́л** билгене журналга кую; ~ **сло́во** *в каком-л.* **паде́же** сүзне *нинди дә булса* килештә кую ♦ ~ **в вину́** *кому, что* гаеплү, гаеп санау; ~ **в изве́стность** *кого* хәбәр итү; ~ **вопро́с ребро́м** мәсьәләне кабыргасы белән кую; ~ **в упре́к** *кому* битәрләү, шелтәләү; ~ **крест** *на ком-чём* бетте дип санау, беткәнгә исәпләү; ~ **на коле́ни** *кого-что* тезләндерү

поста́вить II *сов. что* (*доставить, снабдить*) тапшыру; тәэмин итү; китереп бирү, китерү; ~ **зерно́** ашлык тапшыру

поста́вка *ж* тапшыру, алып килеп бирү, тәэмин итү, китереп тору; ~ **хле́ба госуда́рству** дәүләткә ашлык тапшыру; ~ **сырья́** чимал белән тәэмин итү

поставля́ть *несов. см.* **поста́вить** II

поставщи́к *м* тәэмин итеп торучы, китереп торучы; ~ **това́ра** товар белән тәэмин итеп торучы

постаме́нт *м* нигез (*һәйкәлнең һ.б.ш.*), постамент; **грани́тный** ~ гранит постамент

постанови́ть *сов. с неопр.* карар чыгару, карар итү; ~ **вы́полнить зада́ние** йөкләмәне үтәргә карар чыгару

постано́вка *ж* **1.** куелыш; **пра́вильная** ~ **вопро́са** мәсьәләнең дөрес куелышы **2.** *театр.* (*спектакль*) постановка **3.** *спец.* куелыш, кую, торыш; ~ **ко́рпуса при бе́ге** йөгергәндә гәүдәнең торышы

постановле́ние *с* карар; **вы́нести** ~ карар чыгару

постановля́ть *несов. см.* **постанови́ть**

постано́вочный, -ая, -ое *театр.* сәхнәгә кую ...ы; ~ **план** [пьесаны] сәхнәгә кую планы

постано́вщик *м* куючы, сәхнәгә куючы

постара́ться *сов. с неопр.* тырышу, тырышлык күрсәтү

постаре́ть *сов.* картаю, картаеп китү, картая төшү

постели́ть *сов. разг. см.* **постла́ть**

посте́ль *ж* урын-җир, урын, ятак; **убра́ть** ~ урын җыю; **постели́ть** ~ урын җәю

посте́льн||ый, -ая, -ое урын-җир ...ы, постель ...ы; ~**ые принадле́жности** урын-җир әйберләре; ~**ый режи́м** постель режимы

постепе́нн||ый, -ая, -ое акрынлап, акрын-акрын, акрынлык белән, акрынлап кына; эзлекле рәвештә; ~**ое выздоровле́ние** акрынлап сәламәтләнә бару

постесня́ться *сов. с неопр.* оялу, оялып кую, тартыну, кыенсыну

постига́ть *несов. см.* **пости́гнуть, пости́чь**

пости́г||нуть *сов.* **1.** *что* (*понять*) аңлау, төшенү, төшенеп алу; ~**нуть смысл** *чего-л.* мәгънәсенә төшенү **2.** *кого-что* (*случиться*) очрау, дучар булу, башына төшү, тару; **его́** ~**ло несча́стье** ул бәхетсезлеккә очрады

постиже́ние *с см.* **пости́гнуть** 1; ~ **зако́нов приро́ды** табигать законнарын аңлау

постижи́мый, -ая, -ое *книжн.* аңларлык, төшенерлек, акыл ирешерлек

постила́ть *несов. см.* **постла́ть**

пости́лка *ж разг. см.* **подсти́лка**

постира́ть *сов. что* юу, уу, юып кую; юып алу

пости́ться *несов.* **1.** *рел.* сөтле һәм итле аш ашамау, пост тоту **2.** *перен. разг.* (*воздерживаться*) тыелып тору

пости́чь *сов. см.* **пости́гнуть**

постла́ть *сов. что* җәю, түшәү; ~ **ска́терть** ашъяулык җәю; ~ **посте́ль** урын җәю

по́стн||ый, -ая, -ое **1.** итсез, кысыр; ~**ый суп** кысыр аш **2.** *разг.* майсыз, ябык; ~**ое мя́со** ябык ит **3.** *перен.* (*скучный*) күңелсез, боек, чытык; ~**ое лицо́** чытык чырай ♦ ~**ое ма́сло** үсемлек мае; ~**ый вид** монафикъ кыяфәт

постов||о́й, -а́я, -о́е **1.** посттагы, поста торучы; ~**о́й милицио́нер** постта торучы милиционер **2.** пост ...ы; ~**а́я бу́дка** пост будкасы **3.** *в знач. сущ.* ~**о́й** *м* постта торучы

посто́й *м* куну, куна керү, кунып китү; тору (*гаскәри частьларның хосусый йортларда торуы*); **взять на** ~ куна кертү

посто́льку *союз* ...ган икән, шулай булгач; шунлыктан; **поско́льку реше́ние при́нято,** ~ **его́ на́до выполня́ть** карар кабул ителгән икән, аны үтәргә кирәк

постороня́ться *сов.* читкә чыгу, читкә тайпылу, юл бирү

посторо́нн||ий, -яя, -ее **1.** (*чужой*) чит, ят, таныш булмаган; ~**ие лю́ди** чит кешеләр **2.** башка, бүтән; **занима́ться** ~**ими дела́ми** башка эш белән шөгыльләнү **3.** *в знач. сущ.* ~**ий** *м* чит кеше; ~**им вход воспрещён** чит кешеләргә керү тыела

постоя́лец *м разг. уст.* [вакытлыча] торучы, квартирда торучы

постоя́лый, -ая, -ое *уст.*: ~ **двор** кунып чыгу йорты, юлаучылар йорты

постоя́нн||ый, -ая, -ое **1.** (*непрерывный*) даими, өзлексез ...а торган; ~**ое наблюде́ние** өзлексез күзәтеп тору **2.** (*обычный*) көндәлек ..., көндәге, гадәти, һәрвакыт ...а торган; ~**ый посети́тель теа́тра** театрга һәрвакыт йөри торган кеше **3.** даими; ~**ое местожи́тельство** даими яшәү урыны **4.** үзгәрми торган, үзгәрмәс, тотрыклы, даими; ~**ая температу́ра** даими температура; ~**ая величина́** *мат.* даими зурлык; ~**ый ток** *физ.* даими ток

постоя́нств||о *с* **1.** *спец.* даимилек, үзгәрмәүчәнлек **2.** тотрыклылык, даимилек; турылык, бирелгәнлек: тугрылык; ~**о в любви́** мәхәббәткә тугрылык

постоя́ть *сов.* **1.** басып тору, бераз басып тору; ~ **под дождём** яңгыр астында басып тору **2.** *за кого-что* яклап көрәшү, яклау, яклап сугышу; ~ **за Ро́дину** Ватанны яклау **3.** *повел. накл.* **постои́[те]** *разг.* **1)** (*подожди, не торопись*) көт[егез], ашыкма[гыз]; **постои́, я сейча́с приду́** көт, мин хәзер килермен; **2)** тукта [гыз], кара аны; **постои́те, а вы не оши́блись?** туктагыз әле, ә сез ялгышмадыгызмы?

пострада́вш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пострада́ть**; **2.** *в знач. сущ.* ~**ий** *м*, ~**ая** *ж* зарар (зыян) күргән кеше, җәфаланган (җәфа чиккән) кеше, газапланган кеше

пострада́ть *сов.* **1.** *за кого-что, из-за кого-чего, от кого-чего* җәфа (газап) чигү, интегү **2.** *от чего, из-за чего и без доп.* зарар (зыян) күрү; ~ **от наводне́ния** су басудан зарар күрү **3.** газап күрү (чигү), интегү (*купмедер вакыт*)

пострани́чный, -ая, -ое бит исәбеннән ..., битләп; ~ **подсчёт** битләп хисаплау

постраща́ть *сов. кого-что, прост.* бераз куркыту, куркытып алу

постре́л, пострелёнок *м разг.* шаян, шук бала; **наш постре́л везде́ поспе́л** *погов.* безнең шаян бигрәк наян

постре́лива||ть *несов.* **1.** (*изредка*) аткалау, аткалап кую, атып-атып алу **2.** *безл. разг.* чатнау; чәнчеп-чәнчеп алу; **у меня́ в боку́** ~**ет** кабыргам чәнчеп-чәнчеп куя

постреля́ть *сов.* **1.** *кого-что и без доп.* (*нек-рое время*) атып алу, бераз ату **2.** *кого, разг.* (*застрелить всех, многих*) атып бетерү

по́стриг *м церк.* чәч кистерү, постриг (*монах булу йоласы*)

постига́ть *несов. см.* **постри́чь**

постига́ться *несов.* **1.** *см.* **постри́чься**; **2.** *страд. от* **постига́ть**

постри́чь *сов.* **1.** *кого-что* чәч кырку, чәч кистерү, чәч алу (алдыру) **2.** *кого, церк.* (*чәчен кыркып*) монах ясау

постри́чься *сов.* **1.** чәч кистерү, чәч кыркыту, чәч алдыру **2.** *церк.* монахлык кабул итү, монах булу

постро́ение *с* **1.** *см.* **постро́ить, постро́иться** 2; **2.** төзелеш, корылыш; ~ **фра́зы** әйтелмәнең төзелеше

постро́ить *сов.* **1.** *что* төзү, салу, кору; ~ **шко́лу** мәктәп салу; ~ **баррика́ды** баррикадалар кору **2.** *что* (*создать*) төзү, кору, оештыру; булдыру; ~ **но́вую жизнь** яңа тормыш кору **3.** *кого-что, воен.* сафка тезү; ~ **ро́ту** ротаны сафка тезү

постро́иться *сов.* **1.** (*построить дом и т. д.*) үзенә йорт салу **2.** (*стать в строй*) сафка тезелү

постро́йка *ж* **1.** *см.* **постро́ить** 1; ~ **до́ма** йорт салу **2.** бина, йорт, каралты; **деревя́нная** ~ агач каралты

постро́мки *мн.* мичәү, мичәү бавы

постро́чн||ый, -ая, -ое юллап ..., юл исәбеннән ..., юл санаеннан ...; ~**ая опла́та** юл исәбеннән түләү

ПОС-ПОТ

постскри́птум *м книжн.* постскриптум (*латинча P.S. хәрефләре куеп, хат азагына өстәп язылган язу*)

постула́т *м книжн.* постулат (*исбат ителмичә нигез итеп алынган фикер*)

постули́ровать *сов., несов. что, книжн.* нигез итеп алу, постулат итеп алу

поступа́тельн||ый, -ая, -ое алга ..., алга бара торган, алгарышлы, алга омтылышлы, прогрессив; **~ое движе́ние нау́ки** фәннең алга хәрәкәте ◆ **~ое движе́ние** *физ.* алга бара торган хәрәкәт

поступа́ть *несов. см.* **поступи́ть**

поступа́ться *несов. см.* **поступи́ться**

поступи́||ть *сов.* **1.** эшләү, эш кылу; **он ~л пра́вильно** ул дөрес эшләгән **2.** керү, урнашу; **~ть в институ́т** институтка керү; **~ть на рабо́ту** эшкә керү **3.** килү, керү, чыгу; **~ть в прода́жу** сатуга чыгу; **~ла жа́лоба** жалоба килде

поступи́ться *сов. чем* баш тарту, үзен мәхрүм итү; **~ свои́ми интере́сами** үз мәнфәгатеннән баш тарту

поступле́ние *с* **1.** *см.* **поступи́ть** 2, 3; **~ в институ́т** институтка керү **2.** (*деньги*) керем, кергән акча

посту́пок *м* эшләнгән эш, кыланыш; **сме́лый ~** кыю эшләнгән эш

по́ступь *ж* атлау, барыш, адым; **твёрдая ~** нык адым; **уве́ренная ~** ышанычлы адым

постуча́ть *сов.* шакылдату, шакылдатып кую, кагу; тукылдату, тукылдатып алу; **~ в окно́** тәрәзәне кагу

постуча́ться *сов.* ишек (тәрәзә) шакылдату, кагу

постфа́ктум *нареч. книжн.* эш узгач, эш үткәннән соң

постыди́ть *сов. кого-что, разг.* [бераз] оялту, гарьләндерү, йөзен кызарту

постыди́ться *сов. кого-чего и с неопр., разг.* оялу, гарьләнү, йөз кызару

посты́дн||ый, -ая, -ое оятлы, хурлыклы; мәсхәрәле; **~ый посту́пок** оятлы кыланыш; **~ая ложь** хурлыклы ялган

посты́лый, -ая, -ое *разг.* сөйкемсез; туйдырып бетергән; теңкәгә тиеп беткән

посу́да *ж* **1.** *собир.* савыт-саба, кашык-аяк **2.** *разг.* (*сосуд*) савыт

посуда́чить *сов. разг.* [бераз] сөйләшеп алу, гайбәт сатып алу

посу́дина *ж разг.* **1.** савыт **2.** *перен. разг.* көймә кисәге, судно кисәге, көймә кәмәше

посуди́||ть *сов. уст.* уйлау, уйлап карау; **~те са́ми** үзегез уйлап карагыз

посу́дный, -ая, -ое савыт-саба ...ы

посудомо́ечн||ый, -ая, -ое савыт-саба юа торган; **~ая маши́на** савыт-саба юу машинасы

посули́ть *сов. что и с неопр., разг.* вәгъдә итү, ышандыру

посурове́ть *сов.* кырыслана төшү, катылана төшү

по́суху *нареч. разг.* корыдан, коры жирдән; **ходи́ть ~** коры җирдән йөрү

посуши́ть *сов. что, чего* киптереп алу, бераз киптерү, киптерә төшү; **~ о́бувь** аяк киемен киптереп алу

посуши́ться *сов.* бераз киптереңү, киптеренеп алу (тору); кибеңү; **~ на со́лнце** кояшта киптеренеп алу

посчастли́виться *сов. безл. кому и без доп.* уңай булу, уңай туры килү, җай килү; бәхеткә туры килү

посчита́||ть *сов.* **1.** *кого-что и без доп.* санау, исәпләү, санап (исәпләп) чыгу; **~ть де́ньги** акчаны санап чыгу **2.** *разг.* (*счесть, решить*) санау, исәпләү, уйлау; **он ~л э́то для себя́ неудо́бным** ул аны үзе өчен уңайсыз дип уйлаган

посчита́ться *сов. с кем-чем* **1.** *разг.* (*рассчитаться*) исәпләшү, исәп-хисапны өзү **2.** (*свести счёты*) үч алу, исәпләшү **3.** (*принять во внимание*) исәпләшү, (*берәр кешенең фикерен*) исәпкә алу

посыла́ть *несов. см.* **посла́ть**

посы́лк||а *ж* **1.** *см.* **посла́ть**; **~ товаро́в** товарлар җибәрү **2.** посылка; **получи́ть ~у** посылка алу

посы́лочн||ый, -ая, -ое посылка ...ы, посылкалар алу һәм җибәрү ...ы; **~ое отделе́ние** (*на почте*) посылка бүлеге

посы́льный, -ая, -ое **1.** җибәрелә торган **2.** *в знач. сущ. м* **~** йомышчы, йомышка йөрүче

посы́пать *сов. что чем* сибү, сибеп чыгу; **~ доро́жки песко́м** юлга ком сибү

посыпа́ть *несов. см.* **посы́пать**

посы́па||ться *сов.* **1.** сибелә башлау, коела башлау **2.** *перен.* ява башлау; **докла́дчику ~лись вопро́сы** докладчыга сораулар ява башлады

посяга́тельство *с книжн.* кул сузу, үзләштерергә маташу; каршы төшү

посяга́ть *несов. см.* **посягну́ть**; **~ на жизнь** *чью* үтермәкче булу

посягну́ть *сов. на кого-что книжн.* кул сузу, үзләштерергә маташу (*кеше милкен*); каршы төшү, омтылу (*берәр начар эшкә*)

пот *м* тир ◆ **~ом и кро́вью** күкрәк көче белән, кара тиргә батып; **труди́ться в ~е лица́** тир түгеп эшләү

потайно́й, -а́я, -о́е яшерен, яшертен; **~ ход** яшерен юл

пота́ние *с см.* **пота́ть**

пота́ть *несов. кому в чём, чему, разг.* юл кую, ирек бирү; узындыру

пота́сканный, -ая, -ое *разг. см.* **потрёпанный** 2, 3

потасо́вка *ж* **1.** (*ссора с дракой*) өймәкләшеп сугышу, кыйнашу, түбәләшү **2.** (*побои*) тукмау, түбәләү, кыйнау, кыйнап ташлау

пота́ш *м хим.* поташ (*селте үзләкләре булган каты ак матдә*)

потащи́ть *сов. кого-что* сөйрәп алып китү, өстерәп алып китү

потащи́ться *сов. разг.* сөйрәлү, сөйрәлеп бару, өстерәлеп бару

потво́рство *с* ирек бирү, юл кую; узындыру

потво́рствовать *несов. кому-чему* ирек бирү, юл кую; узындыру

потво́рщик *м* ирек бирүче, юл куючы; узындыручы

потво́рщица *ж* юл куючы хатын (кыз); узындыручы хатын (кыз)

потёк *м* (*су, май һ.б.ш.*) агып төшкән эз; **~и на потолке́** түшәмдә су аккан эзләр

потёмк||и *только мн.* караңгы, караңгылык; **броди́ть в ~ах** караңгыда йөрү

потемне́||ть *сов.* **1.** каралу, каралып китү, кара төскә керү; **серебро́ ~ло** көмеш каралды **2.** *безл.* караңгылану, караңгыланып китү; караңгы төшү; **в ко́мнате ~ло** бүлмә караңгыланып китте

поте́ние *с см.* **поте́ть**; **~ ног** аяк тирләү

потенциа́л *м* **1.** *спец.* потенциал (*физик зурлык*); **нулево́й ~** нуль потенциал **2.** *перен.* потенциал; көч-кодрәт; (*берәр нәрсәнең*) көч-куәт дәрәҗәсе; **вое́нный ~** хәрби потенциал; **экономи́ческий ~ госуда́рства** дәүләтнең икътисади потенциалы

потенциа́льн||ый, -ая, -ое **1.** потенциядә булган, потенциядәге, потенциаль; **~ая эне́ргия** потенциаль энергия **2.** (*возможный*) мөмкин булган, ихтимал булган; **~ый проти́вник** ихтимал булган дошман

поте́нция *ж* потенция, яшерен мөмкинлек, яшерен сәләт

потепле́ние *с* җылыну, җылыту, җылытып җибәрү

потепле́||ть **1.** *безл.* җылыну, җылытып җибәрү, җылыта төшү; **к ве́черу ~ло** кичкә таба көн җылынды **2.** (*о взгляде*) ягымлылану (*куз карашы турында*)

потере́ть *сов. что* [бераз] ышку, ышкып алу, [бераз] уу, уып алу; **~ уши́бленное ме́сто** бәрелгән урынны уып алу

потере́ться *сов.* ышкыну; **ко́шка потёрлась о мою́ но́гу** мәче минем аякка ышкынды

потерпе́вш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **потерпе́ть**; **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* зарар күргән кеше; бәлагә очраучы

потерпе́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* (*проявить терпение*) түзү, чыдау, сабыр итү, түзеп (*чыдап*) тору **2.** *что* очрау, дучар булу, тару, юлыгу; **~ неуда́чу** уңышсызлыкка очрау

потёртый, -ая, -ое кыршылган таушалган, таушалып беткән, искергән, киеп тоздырылган; **~ костю́м** таушалып беткән костюм

поте́р||я *ж* **1.** (*утрата*) югалту; югалыш **2.** (*то, что потеряно*) югалту; югалдык ◆ **до ~и созна́ния** хәлдән тайганчы

поте́рянный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **потеря́ть**; **2.** *перен.* югалып калган, аптырап калган; **~ вид** югалып калган кыяфәт

потеря́ть *сов. кого-что* югалту, җую; төшереп калдыру; **~ де́ньги** акча югалту ◆ **~ зре́ние** сукыраю; **~ из ви́ду** күздән югалту; **~ рассу́док** акылдан язу

потеря́ться *сов.* **1.** югалу, юк булу, җуелу **2.** (*растеряться*) аптырап (югалып) калу

потесни́ть *сов. кого-что* кысу, кыса төшү, кысрыклау, тыгызлау

потесни́ться *сов.* кысылу, кысыла төшү, тыгызаю

поте́||ть *несов.* **1.** тирләү **2.** *перен. над чем и без доп., прост.* баш вату; тир түгү, тир чыгару; **~ть над зада́чей** баш ватып мәсьәлә чишү **3.** *разг.* тирләү, парлану, булану; **стёкла в о́кнах ~ют** тәрәзә пыялалары тирли

поте́ха *ж* уен-көлке, юаныч, күңел ачу

поте́||чь *сов.* **1.** ага башлау; **~ кли́ручьи́** гөрләвекләр ага башлады **2.** (*дать течь*) тишелеп су ага башлау, тишелеп су керә башлау; **ведро́ ~ кло́** чиләк тишелеп су ага башлады

потеша́ть *несов. см.* **поте́шить**

потеша́ться *несов.* **1.** *см.* **поте́шиться**; **2.** *страд. от* **потеша́ть**

поте́шить *сов. кого-что, разг.* күңелен ачу, күңелен юату; **~ ребя́т** балаларның күңелен юату

поте́шиться *сов.* **1.** *над кем-чем, разг.* (*посмеяться*) шаярту, ирештерү, көлү **2.** *уст.* (*повеселиться*) юану, күңел ачу

потира́ть *несов. что* уу, җиңелчә уу, ышку; **~ ру́ки** кулларны уу

потихо́ньку *нареч. разг.* **1.** (*медленно*) әкренләп, әкрен генә, ашыкмыйча, ипләп кенә, бер көе **2.** (*незаметно*) шыпырт кына, яшертен, сиздермичә; **уйти́ ~** сиздермичә китү

потли́вость *ж* тирләүчәнлек

потли́вый, -ая, -ое тирләүчән, тирли торган

потни́к *м* ияр киезе, ыңгырчак киезе

по́тн||ый, -ая, -ое **1.** тирле, тирләгән; **~ые ру́ки** тирләгән куллар **2.** тирләгән, парланган, буланган; **~ые стёкла о́кон** парланган тәрәзә пыялалары

потов||о́й, -а́я, -о́е тир ...ы; **~ы́е же́лезы** *анат.* тир бизләре

потого́нн||ый, -ая, -ое **1.** *мед.* тирләтә (тир чыгара) торган; **~ое сре́дство** тирләтә торган дару **2.** *перен.* (*выматывающий силы*) тиргә батыра торган

пото́к *м* **1.** ташкын; елга; **весе́нние ~и** язгы ташкыннар; **го́рный ~** тау елгасы **2.** *перен.* ташкын; **людско́й ~** кешеләр ташкыны **3.** *тех. см.* **конве́йер 4.** (*группа*) поток, агым; **экза́мены в два ~а** ике агым белән имтиханнар тапшыру

потолкова́ть *сов. с кем, разг.* сөйләшеп (гәпләшеп) алу, аңлашу

потоло́к *м* түшәм

потолсте́ть *сов.* [бераз] калынаю, калыная төшү, юанаеп (симереп) китү

пото́м *нареч.* аннары, аннан соң; соңыннан; бераз вакыттан соң; **я приду́ ~** мин соңыннан килермен

пото́м||ок *м* **1.** нәсел, токым **2. ~ки** *мн.* (*будущее поколение*) киләчәк буын-[нар]; яшь буын

пото́мственный, -ая, -ое чын, нәселдән килгән, ата-бабадан килгән, чыгышы буенча; **~ пролета́рий** чын пролетарий

пото́мство *с собир.* **1.** нәсел, токым; бала-чага; **оста́вить ~** бала-чага калдыру **2.** *см.* **пото́мок** 2

потому́ *нареч.* **1.** шуңа күрә, шунлыктан, шуның өчен **2.** (*в составе союза «потому что»*) чөнки

потону́||ть *сов.* **1.** бату, батып китү, батып калу **2.** *перен.* күмелү; **дома́ ~ли в снегу́** йортлар карга күмелгән

потонча́ть *сов.* юкара (нечкәрә) төшү, нәзегәю

пото́п *м разг.* **1.** *рел.* туфан, туфан калку **2.** ташкын, су басу ♦ **до ~а** бик борын заманда

потопи́ть I *сов.* **1.** *что и без доп.* (*нагреть топкой*) [мич] ягып алу, ягып җылыту **2.** *что* (*растопить*) эретү, эретеп алу; **~ воск** балавыз эретеп алу

потопи́ть II *сов. кого-что* (*пустить ко дну*) батыру, суга батыру

потопле́ние *с см.* **потопи́ть** II

потопля́ть *несов. см.* **потопи́ть** II

потопта́ть *сов. что* таптау, таптап бетерү; **~ траву́** үләнне таптау

потора́пливать *несов. разг. кого-что, разг.* ашыктыру, кабаландыру, ашыктыра төшү

потора́пливаться *несов. разг.* ашыгу, кабалану

потороти́ть *сов. кого-что* ашыктыру, кабаландыру; әйдәләү

потороти́ться *сов.* ашыгу, кабалану; ашыгып эшләп ташлау

пото́чный, -ая, -ое *тех.* берсе артыннан берсе; өзлексез, тоткарсыз; **~ ме́тод произво́дства** производствоның өзлексез хәрәкәт итеп эшләве

потра́ва *ж* мал таптау, малдан таптату (*ашлыкны, үләнне*)

потрави́ть *сов.* **1.** *что* (*посевы и т.п.*) таптау, таптату **2.** *кого-что, разг.* (*отравить*) агулау, агулап үтерү, агулап үтереп бетерү **3.** *что* бетерү; **~ пя́тна на тка́ни** тукымадагы тапларны бетерү

потра́тить *сов. что* тоту, тотып бетерү, сарыф итү; туздырып бетерү

потра́титься *сов.* акча тоту, чыгымлану, акча сарыф итү

потра́фить *сов. кому-чему, прост.* күңелен табу, көен күрү, ярау, ярый алу

потреби́тель *м* **1.** кулланучы **2.** (*покупатель*) сатып алучы

потреби́тельск||ий, -ая, -ое **1.** сатып алучылар ...ы, кулланучылар ...ы, потребительләр ...ы; **~ая коопера́ция** потребительләр кооперациясе **2.** *перен.* (*узкопрактический*) үз ихтыяҗларын гына канәгатьләндерүгә караган

потреби́ть *сов. см.* **потребля́ть**

потребле́ни||е *с* куллану, файдалану, кулланыш, кулланылыш; **това́ры широ́кого ~я** кин куллану товарлары

потребля́ть *несов. что* куллану, файдалану, тоту

потре́бност||ь *ж* ихтыяҗ, кирәклелек, хаҗәт, таләп; **расту́щие ~и населе́ния** халыкның үсә барган ихтыяҗлары

потре́бовать *сов.* **1.** *что, чего* (*просить, добиваться*) таләп итү, сорау **2.** *кого-что* (*вызвать*) чакыру, чакырту

потре́боваться *сов.* кирәк булу, таләп ителү

потрево́жить *сов. кого-что* тынычсызлау, бераз борчу, мәшәкатьләү

потрево́житься *сов.* тынычсызлану, бераз борчылу, мәшәкатьләну

потрёпанный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **потрепа́ть**; **2.** (*заношенный, грязный*) кыршылган, кыршылып беткән, тетелеп беткән, таушалып беткән, тозган **3.** *перен.* (*изнурённый*) йончылган, йончыган; **~ вид** йончыган кыяфәт

потрепа́ть *сов.* **1.** *что* (*истрепать*) туздыру, туздыра төшү, таушалдыру **2.** *кого-что* сыйпау, кагу; **~ по плечу́** кулбашыннан кагу; **~ по щеке́** яңагыннан сыйпау

потрепа́ться *сов.* (*истрепаться*) тузу, тузып бетү, таушалып бетү

потре́ска||ться *сов.* чатнау, ярылу, чатнап (ярылып) бетү; **от хо́лода ~лись ру́ки** суыктан куллар ярылып бетте

потре́скивание *с см.* **потре́скивать**

потре́скива||ть *несов.* чатыр-чотыр итү, чатырдау, чытырдау; шартлап-шартлап кую; шарт-шорт килү; **в печи́ ~ют дрова́** мичтә утын чатыр-чотыр итеп яна

потро́гать *сов. кого-что* тоту, капшау, тотып (капшап) карау

потроха́ *мн.* эче-бавыры; башы-аягы һәм бүтәкәләре (*кошның, балыкның һ.б.ш.*)

потроши́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*очищать от внутренностей*) эчен ярып алу, эчен тазарту **2.** *перен. что, разг.* (*извлекать содержимое*) эчен актару

потруди́||ться *сов.* **1.** эшләү, хезмәт итү, хезмәт итеп алу **2.** *с неопр.* тырышу, кирәкле дип санау; ... әле, ...чы; **~ тесь прийти́ ещё раз** тагын бер килеп китегез әле; **~ тесь встать** басыгыз әле; **~ тесь переда́ть** тапшырыгызчы

потряса́ть *несов. см.* **потрясти́**

потряса́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **потряса́ть**; **2.** искиткеч, искитәрлек, хәйран (таң) калырлык; **~ее впечатле́ние** искитәрлек тәэсир

потрясе́ние *с* **1.** тирән борчылу, көчле дулкынлану, авыр кичереш; **пережи́ть ~** тирән борчылу кичерү **2.** (*коренная ломка*) тетрәү, зур үзгәреш, төбеннән үзгәрү

потрясённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **потрясти́**; **2.** (*крайне удивлённый*) көчле дулкынланган, хәйран калган, шаккаткан, тетрәгән

потрясти́ *сов.* **1.** *кого-что, чем* селкү, кагу, селкеп (кагып) алу, селкетү; **~ мешо́к** капчыкны кагу **2.** *что* (*заставить дрожать, сотрясаться*) тетрәтү, селкетү, дер китерү **3.** *перен. что* (*пошатнуть*) какшату **4.** *перен. кого-что* (*взволновать*) тетрәтү, шаккатыру, хәйран калдыру, исен китәрү, бик ныклы дулкынландыру

потря́хивать *несов. кого-что, чем, разг.* селеккәләү, селеккәләп алу; каккалау

поту́ги *только мн.* **1.** тулгак; **родовы́е ~** тулгак тоту **2.** *перен. разг.* көчәнү, көчәнеп маташу, маташу; **~ на остро́у́мие** тапкыр сүзле булырга көчәнү

поту́пить *сов. что* (*голову*) ию, түбән ию; (*глаза́*) аска карау, түбән карау

поту́питься *сов.* (*о голове*) башны түбән ию; (*о глазах*) аска карау, түбән карау

потускне́л||ый, -ая, -ое **1.** тоныкланган, төсе киткән, ялтыравыгы беткән; **~ое серебро́** ялтыравыгы беткән көмеш **2.** *перен.* сүнгән, сүнек, дәртсез; **~ый взор** сүнгән караш

потускне́ние *с см.* **потускне́ть**

потускне́||ть *сов.* **1.** тоныклану, ялтыравыгы бетү; төсе китү; **медь ~ла** бакырның ялтыравыгы беткән **2.** *перен.* сүнү, дәртсезләнү; **взор его́ ~л** аның күз карашы сүнгән

потусторо́нний, -яя, -ее теге дөнья ...ы, теге дөньядагы; **~ мир** теге дөнья, ахирәт (*дини-мистик карашларда*)

потуха́ние *с см.* **потуха́ть**

потуха́ть *несов.* сүнү, сүнә бару, сүнеп килү

поту́х||нуть *сов.* **1.** сүнү, сүнеп китү (кую); **ла́мпа ~ла** лампа сүнде **2.** *перен.* сүнү, бетү, юкка чыгу; басылу; **вражда́ ~ла** дошманлык беткән

поту́хший, -ая, -ее **1.** *прич. от* **поту́хнуть**; **2.** сүнгән; **~ взгляд** сүнгән караш

потучне́ть *сов.* симереп китү, калынаю, юанаю, калыная (юанаю) төшү

потуши́ть I *сов. что* сүндерү, сүндереп кую; **~ пожа́р** янгынны сүндерү

потуши́ть II *сов. что* томалап пешерү, үз парында пешерү; **~ мя́со** итне томалап пешерү

по́тчевать *несов. кого чем, прост.* сыйлау, кыстап сыйлау

потяга́ться *сов. с кем, разг.* көч сынашып карау, сынашу, көрәшү

потя́гивание *с см.* **потя́гивать, потяну́ться**

потя́гивать *несов. разг.* **1.** *что, за что и без доп.* тарткалау, тарткалап кую, аз-аз тарту; **~ верёвку** бауны акрын-акрын тарту **2.** *что* (*пить понемногу*) акрынлап эчү, аз-азлап эчү **3.** *что* (*неторопливо курить*) акрынлап [тәмәке] тарту, [тәмәке] пыскыту

потя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **потяну́ться** 1; **2.** *страд. от* **потя́гивать**

потяжеле́ть *сов.* авыраю, авырая төшү

потяну́||ть *сов.* **1.** *кого-что, за что и без доп.* тарту, тартып кую, тарта башлау; **~ть за рука́в** жиңеннән тарту **2.** *кого разг.* ияртеп алып китү, чакыру; **~ть на ле́кцию** лекциягә ияртеп алып китү **3.** исә башлау; **~л предрассве́тный ветеро́к** таң алды жиле исә башлады ♦ **~ло домо́й** *безл.* өйгә кайтасы килеп китте; **~ло ко сну́** *безл.* йокы килә башлады

потяну́||ться *сов.* **1.** (*расправить тело*) киерелү, киерелеп алу; сузылу **2.** *к кому-чему, за кем-чем* үрелү, сузылу; тотарга (алырга) омтылу; **~ться за кни́гой** китапка сузылу **3.** (*последовать*) артыннан китү, ияреп китү; сузылып китү; тезелеп китү (бару); **~лись колóнны автомаши́н с зерно́м** ашлык төялган автомашиналар колоннасы тезелеп киткән **4.** (*простираться*) сузылып китү, җәелеп китү; **впереди́ ~лись виногра́дники** алда йөзем бакчалары сузылып китә **5.** *перен.* тезелеп китү, башлану; **~лись до́лгие зи́мние вечера́** озын кышкы кичләр башланды

поуба́вить *сов. что, чего, разг.* киметә төшү, [бераз] киметү, кыскарта төшү, акрынайта төшү, [бераз] кыскарту

поу́жинать *сов.* кичке ашны ашау (ашап алу)

поумне́ть *сов.* акыллану, акыллана төшү, акыл керү, акылга утыру, акыллылана төшү

поупражня́ться *сов. разг.* күнегүләр эшләп алу, берникадәр өйрәнү, күнегүләр ясау

поутру́ *нареч. разг.* иртә белән, иртән, иртүк; **поéхать ра́но ~** иртә белән иртүк китү

поуча́ть *несов. кого-что, разг.* **1.** (*учить, советовать*) өйрәтү, киңәш бирү **2.** (*наставлять*) үгетләү, үгет бирү, акыл бирү; акыл өйрәтү

поуче́ние *с* **1.** *см.* **поуча́ть**; **2.** (*наставление*) үгет-нәсихәт

поучи́тельный, -ая, -ое **1.** (*служащий уроком*) гыйбрәтле, сабак (үрнәк) булырлык **2.** үгеттән гыйбарәт, үгетле; **~ сове́т** үгетле киңәш **3.** үгетләү ...ы; **~ тон** үгетләү тоны

поха́бный, -ая, -ое *прост.* әдәпсез, оятсыз; килешмәгән

поха́бщина *ж прост.* әдәпсезлек, оятсызлык; килешсезлек

поха́живать *несов. разг.* **1.** (*взад-вперёд*) йөренү, йөренеп тору, йөргәләү, арлы-бирле йөреп тору **2.** (*время от времени приходить куда-л.*) килгәләү, кергәләү, килгәләп йөрү

похвал||а́ *ж* мактау, мактау сүзе, хуплау; **заслужи́ть ~у́** макталырга лаек булу

похва́ливать *несов. кого-что, разг.* макташтыру, макташтыргалау

похвали́ть *сов. кого-что* мактау, мактап алу, мактап кую

похвали́ться *сов.* мактану, мактанып алу, мактанып кую

похвальба́ *ж разг.* мактанчыклык, шапырынучанлык

похва́льн||ый, -ая, -ое **1.** (*содержащий одобрение*) мактаулы, мактау ..ы; **~ая гра́мота** мактау грамотасы **2.** (*заслуживающий одобрение*) мактаулы, мактарлык, мактауга лаек; **~ое наме́рение** мактаулы теләк

похваля́ться *несов. см.* **похвали́ться**

похва́рывать *несов.* чирләштерү, чирләштереп тору, авыргалаштыру; чирләбрәк тору

похва́стать, похва́статься *сов.* мактану, шапырыну ♦ **не могу́** *~ кем-чем* мактана алмыйм, бик яхшы дип әйтә алмыйм

похвора́ть *сов. разг.* чирләү, авыру, чирләп (авырып) алу

похити́тель *м* урлаучы, урлап китүче, чәлдерүче

похи́тить *сов. кого-что* урлау, чәлдерү, урлап китү, урлап алып китү, чәлдереп китү

похища́ть *несов. см.* **похи́тить**

похище́ние *с см.* **похи́тить**; **~ докуме́нтов** документлар урлау

похлёбка *ж* сыек аш, шулпа

похло́пать *сов.* **1.** *кого-что, чем и без доп.* суккалау, кагу, (*иркәләп аркадан, иңбаштан*) сөю; **~ по плечу́** иңбашыннан кагу **2.** *кому-чему* кул чабу, кул чәбәкләү; **~ opа́тору** ораторга кул чабу

похлопота́ть *сов.* **1.** *за кого-что* юллау, кайгырту, артыннан йөрү **2.** *о чём* (*стараться добиться чего-л.*) тырышу, кайгырту **3.** мәшәкатьләну, мәшәкатьләнеп йөрү; **~ по хозя́йству** йорт эшләре белән мәшәкатьләнеп йөрү

похло́пывать *несов. кого-что, чем и без доп.* суккалау, каккалау, сугып-сугып алу, каккалап тору

похме́л||ье *с* махмыр, махмырлык; **с ~я** махмырлы баш белән

похо́д I *м* **1.** (*передвижение войск или флота*) поход; **вы́ступить в ~** походка чыгу **2.** (*военные действия*) поход, сугыш хәрәкәтләре **3.** (*организованное путешествие*) поход; **тури́стский ~** туристик поход; **~ сторóнников ми́ра** тынычлык яклаучылар походы

похо́д II *м разг.* (*излишек в весе*) артыгы (*беркадәр артыклык*); **три килогра́мма с ~ом** артыгы белән өч килограмм

походáйствовать *сов. о ком-чём, за кого-что* юллау, артыннан йөрү

походи́ть I *сов.* (*ходить нек-рое время*) бераз йөрү, йөреп алу, азрак йөреп килү

походи́ть II *несов. на кого-что* (*быть похожим*) охшау, охшаш булу

похо́дка *ж* йөреш, йөреш-торыш, атлау; **лёгкая ~** жиңел атлау

похо́дн||ый, -ая, -ое **1.** поход ...ы; **~ая пе́сня** поход җыры **2.** күчмә; **~ый лазаре́т** күчмә лазарет; **~ая радиостáнция** күчмә радиостанция

по́ходя *нареч. разг.* **1.** (*поспешно, торопливо*) аягүрә, аягүрә басып, басып торган килеш; **зако́сывать ~** аягүрә басып ашау **2.** (*мимоходом*) үтешли, ышлый, узып барышлый, үтеп барышлый, эш арасында гына, ашыкпошык; **реша́ть всё ~** бар мәсьәләләрне эш арасында гына хәл итү

похожде́ние *с* баштан үткән хәл, күргән (*нәрсә*), маҗара

похо́ж||ий, -ая, -ее **1.** (*имеющий сходство с кем-чем-л.*) охшаш, охшашлы, охшаган, тартым **2.** *крат. ф.* **~е** *с в знач. вводн. сл., разг.* ахры, ахрысы, булса кирәк; **~е, он уже́ не придёт** ул килми булса кирәк ♦ **~ как две ка́пли воды́** койган да куйган, суйган да каплаган; **~е [на то], что...** ... булса кирәк; **э́то ни на что́ не ~е** бик начар; **э́то на тебя́ не ~е** бу синнән һич көтелмәгән иде

похолода́ние *с см.* **похолода́ть**; **си́льное ~** наваның каты салкынаюы

похолода́||ть *сов. безл.* салкынайту. суыту, суыта (салкынайта) төшү; **к ве́черу ~ло** кичкә таба суытты

похолоде́ть *сов.* **1.** салкынаю, салкынаеп китү, суынып китү **2.** *перен.* тән-

нәрс суынып китү, катып калу; ~ **от ужаса** куркудан тәннәр суынып китү

похорони́ть *сов. кого-что* 1. җирләү, күмү 2. *перен.* оныту

похоро́нка *ж прост. см.* **похоро́нная** 3

похоро́нн||ый, -ая, -ое 1. күмү ...ы, җирләү ...ы; ~ **ая проце́ссия** күмү процессиясе 2. *перен. разг.* (*печальный*) боек, зур кайгылы, олы хәсрәтле 3. *в знач. сущ.* ~ **ая** *ж* үлү турында кәгазь, кара кәгазь ♦ ~ **ый марш** матәм маршы

по́хороны *только мн.* женаза, мәетне күмү (җирләү)

похорошéть *сов.* матурлану, матурланып китү, чибәрләну, чибәрләнеп китү, күркәмләнү, яхшыра төшү

похотли́вость *ж* җенси теләккә бирелү, шәһвәтлелек

похотли́вый, -ая, -ое җенси теләкле, шәһвәтле, азгын нәфесле; ~ **взгляд** җенси теләкле караш

по́хоть *ж* җенси теләк, хайвани теләк, шәһвәт

похохота́ть *сов.* шаркылдап көлеп алу, кычкырып көлү

похра́пывать *несов. разг.* гырылдаштырып кую, гырылдаштыру

похуде́ть *сов.* ябыгу, ябыгып китү, ябыга төшү, арыгаю, арыклану, суырылу, чандырланып китү

поцара́пать *сов. кого-что* 1. тырнау, тырнап алу 2. (*слегка поранить*) сыдыру, сыдырып алу, сыдырту; ~ **ру́ку до кро́ви** кулны канаганчы сыдырту

поцара́па||ться *сов.* 1. (*слегка оцарапаться*) тырналу, бераз тырналу; ~**ться о про́волоку** тимерчыбыкка тырналу 2. (*покрыться царапинами*) сыдырылу, бераз сыдырылу; **но́ги у меня́** ~**лись** аякларым сыдырылып беткән

поцелова́ть *сов. кого-что* үбү, үбеп алу

поцелова́ться *сов.* үбешү, үбешеп алу

поцелу́й *м* үбү, үбеш

почасови́к *м* сәгатьләп эшләүче, почасовик (*сәгать исәбеннән эш хакы алатторган укытучы*)

почасов||о́й, -а́я, -о́е сәгатьләп, сәгать исәбеннән; ~ **а́я опла́та** сәгать исәбеннән түләү

поча́ток *м* чәкән; ~ **кукуру́зы** кукуруз чәкәне

по́чв||а *ж* 1. туфрак, җир; **плодоро́дная** ~**а** уңдырышлы туфрак 2. *перен.* нигез, таяныч, җирлек; **теря́ть** ~**у под нога́ми** таянычны югалту ♦ **на** ~**е** *чего* аркасында, ...лыктан, ...дән, сәбәпле; **преступле́ние на** ~**е ре́вности** көнләшү аркасында эшләнгән җинаять

почвове́д *м* туфрак белгече, туфрак гыйлеме белгече, туфракны өйрәнүче галим

почвове́дение *с* туфрак белеме, туфрак фәне, туфрак гыйлеме

почём *нареч. разг.* ни хак, ни бәя, күпме тора ♦ ~ **зря** *прост.* һич файдасызга, юкка гына; ~ **я зна́ю?** мин кайдан белим?

почему́ *нареч.* 1. *вопр.* ни сәбәптән, нигә, ни өчен 2. *относ.* шуның өчен, шуңа күрә; **забы́л а́дрес,** ~ **и не писа́л** адресын онытканмын, шуның өчен язмадым 3. *относ.* нилектән; **вот** ~ **он до́лго не писа́л** менә нилектән ул озак хат язмаган

почему́-либо, почему́-нибудь *нареч.* нигәдер, ни сәбәптәндер

почему́-то *нареч.* нигәдер, ни сәбәптәндер; ни өчендер, нилектәндер

по́черк *м* язу, язу рәвеше, кул, почерк; **неразбо́рчивый** ~ таный алмаслык язу; **де́тский** ~ балалар почеркы

почерне́лый, -ая, -ое каралган, каралып беткән, кара төскә кергән

почерне́ть *сов.* каралу, кара төскә керү, карага әйләнү

почерпну́ть *сов. что, чего, разг.* 1. алу, чумыру, чумырып алу; ~ **воды́** су чумырып алу 2. *перен.* алу, үзләштерү; ~ **но́вые све́дения** яңа мәгълүматлар алу

почерстве́||ть *сов.* 1. кату, кибү, кибә төшү, искерү, искерә төшү; **хлеб** ~**л** икмәк искергән 2. *перен.* каты күңеллелеңү, каты күңеллегә әйләнү; күңел кату

почеса́ть *сов.* 1. *кого-что* тырнау, тырнап алу, тырнап бетерү; кашу, кашып алу; ~ **в заты́лке** җилкә кашып алу 2. *кого-что, прост.* (*расчесать*) тарау, тарап алу 3. *что* тәрәшләү, тарау; ~ **лён** җитен тарау ♦ ~ **языко́м** бераз ләчтит сату

почеса́ться *сов.* 1. (*почесать себя*) кашыну, тырнашу, кашынып алу 2. (*некоторое время*) кычытып кую, бераз кычыту

по́чест||ь *ж* хөрмәт, ихтирам, кадер; **ока́зывать** ~**и** хөрмәт күрсәтү

поче́сть *сов. кем-чем, за кого-что, уст.* ... дип тану, ... дип санау, ... дип белү; **почту́ за честь** хөрмәт дип белермен

почёсывать *несов. кого-что, разг.* кашыштыру, кашып-кашып кую, кашыштырып алу

почёсываться *несов. разг.* кашыну, кашынып тору

почёт *м* хөрмәт, ихтирам, кадер

почётн||ый, -ая, -ое 1. хөрмәтле, кадерле; ~**ый гость** кадерле кунак 2. почётлы; ~**ый президиум** почётлы президиум 3. почёт ...ы, почётный; мактаулы; ~**ый карау́л** почёт каравылы; ~**ая гра́мота** хөрмәт грамотасы, хөрмәтнамә 4. мактаулы; ~**ая обя́занность** мактаулы бурыч

по́чечн||ый, -ая, -ое бөер ...ы; ~ **ый больно́й** бөер авыруы белән авыручы кеше; ~**ые ко́лики** бөернең чәнчеп авыртуы; ~**ая лоха́нка** *анат.* бөер лаканчыгы

почива́ть *несов. уст.* (*спать*) йоклау, йоклап яту

почи́вший, -ая, -ее *высок.* үлгән, вафат булган

почи́н *м* эш башы, башлаган эш, башлангыч; ~ **передовико́в** алдынгыларның башлангычы

почини́ть *сов. что* төзәтү, төзәтеп кую, төзәтеп бирү; ямау, ямау салу, ямап кую, ямап бирү; ~ **часы́** сәгатьне төзәтү; ~ **пла́тье** күлмәкне ямау

почи́нка *ж см.* **почини́ть**; ~ **о́буви** аяк киемен ямау

почи́стить *сов.* 1. *кого-что* тазарту, чистарту, тазартып (чистартып) алу; ~ **пальто́** пальтоны чистартып алу 2. *что, чего* (*освободить от шелухи и т.п.*) арчу, арчып алу; ~ **карто́шку** бәрәңге арчып алу

почи́ститься *сов.* тазарыну, чистарыну, тазарыныпчистарыныпалу

почита́ние *с см.* **почита́ть** II

почита́тель *м* ихтирам итүче, олылаучы, хөрмәтләүче

почита́тельница *ж* ихтирам итүче хатын (кыз), хөрмәтләүче хатын (кыз)

почита́ть I *сов. кого-что и без доп.* 1. уку, бераз уку, укып алу; ~ **газе́ту** газетны укып алу; ~ **пе́ред сном** йокы алдыннан укып алу 2. *разг.* (*прочитать*) уку, укып чыгу, укып карау

почита́ть II *несов. кого-что* (*чтить*) олылау, ихтирам итү, хөрмәтләү

почита́ть III *несов. см.* **поче́сть**

почи́тывать *несов. что, разг.* укыштыру, укыштыргалау, укыштырып алу

почи́ть *сов. высок.* (*умереть*) үлү, вафат булу; күзләрне мәңгегә йому ♦ ~ **на ла́врах** ирешелгән уңышлардан соң тынычланып калу

по́чк||а *ж бот.* бөре; ~**и на дере́вьях** агачлардагы бөреләр

по́ч||ки *мн.* (*ед.* **по́чка** *ж*) *анат.* бөер; **боле́зни** ~**ек** бөер авырулары

почкова́ние *с биол.* бөредән үсү (үрчү)

почкова́ться *несов. биол.* бөредән үсү (үрчү)

по́чт||а *ж* 1. почта; **пойти́ на** ~**у** почтага бару 2. (*корреспонденция*) килгән хатлар, корреспонденция, почта; **у́тренняя** ~**а** иртәнге почта

почтальо́н *м* хат ташучы, почтальон

почта́мт *м* почтамт (*шәһәрдә үзәк элемтә учреждениесе*)

почте́ние *с* [зур] хөрмәт, кадер, тирән ихтирам; **ока́зывать** ~ хөрмәт күрсәтү

почте́нный, -ая, -ое 1. хөрмәтле, хөрмәткә лаек; мөхтәрәм; ~ **вид** мөхтәрәм кыяфәт 2. олы, зур; ~ **во́зраст** олы яшь

почти́ *нареч.* ... диярлек, ... дисәң дә ярый, ... дип була; **он** ~ **что вы́здоровел** ул сәламәтләнде диярлек

почти́тельность *ж* хөрмәт, ихтирам

почти́тельн||ый, -ая, -ое 1. хөрмәт белән караучан, ихтирамлы; ~**ое отноше́ние** ихтирамлы мөнәсәбәт 2. *перен. разг.* шактый зур, ярыйсы ук; **на** ~**ом расстоя́нии** шактый зур арада

почти́ть *сов. кого-что* хөрмәтләү, ихтирам итү, олылау; хөрмәтләп искә алу; ~ **па́мять** хөрмәтләп искә алу

почтме́йстер *м уст.* почтмейстер (*почта конторасын идарә итүче*)

почто́в||ый, -ая, -ое почта ...ы; ~**ый я́щик** почта тартмасы; ~**ая ма́рка** почта маркасы

почу́вствовать *сов. кого-что* сизә башлау, хис итә башлау; сизү, тою, хис итү; ~ **себя́ лу́чше** үзеңне яхшырак хис итә башлау

почу́вствоваться *сов.* сизелә башлау, сизелеп китү, тоела башлау

почуди́ть *сов. разг.* юләрләнү, юләрлекләр эшләп ташлау, әкәмәтләр эшләү

почу́диться *сов. безл.* ишетелгән кебек булу, күренгән сыман тоелу

почу́ять *сов. кого-что* сизү, сизеп алу, тою

пошаба́шить *сов. прост.* эшне бетерү, эшне туктату

поша́лива||ть *несов. разг.* **1.** шаяргалау; **де́ти ста́ли ~ть** балалар шаяргалый башладылар **2.** *перен.* шаяргалау, авырткалау; **у него́ се́рдце ~ет** аның йөрәге шаяргалый

пошали́ть *сов. разг.* шаярып алу, бераз шаяру

поша́рить *сов. разг.* актару, [бераз] кармалау; **~ в карма́нах** кесәләрне актару

пошатну́ть *сов. что* **1.** кыйшайту, кыйшайтып кую, селкетеп кыйшайту, урыныннан кузгату; **~ столб** баганаңы кыйшайтып кую **2.** *перен.* какшату, какшатып җибәрү; **~ чьи-л. убежде́ния** *кемнең дә булса* карашларын какшату

пошатну́||ться *сов.* **1.** (*потерять равновесие*) авып (егылып) китә язу **2.** кыйшаю, кырынаю, кыйшаеп китү; **забо́р ~лся** койма кыйшаеп киткән **3.** *перен.* какшау, какшап китү; **здоро́вье его́ ~лось** аның сәламәтлеге какшаган

поша́тыва||ться *несов.* алпан-тилпән килү, чайкалу; селкенеп тору; **идти́ ~ясь** ава-түнә бару; **зуб ~ется** теш селкенеп тора

пошвыря́ть *сов. разг.* **1.** *что* ташлап бетерү, ыргытып бетерү; **~ ве́щи в чемода́н** әйберләрне чемоданга ыргытып бетерү **2.** *что, чем* [бераз] ташлау, ыргытып тору, [берникадәр вакыт] ыргыту; **~ ками́нями** бераз ташлар ыргыту

пошева́ливать *несов. чем* селкеткәләү, каккалау, кыймылдаткалау, селкеткәләп (кузгаткалап) кую; **~ вожжа́ми** дилбегәне каккалап кую ♦ **~ мозга́ми** *шутл.* баш вату, уйлап карау

пошева́лива||ться *несов. разг.* **1.** селкенгәләү **2.** (*поторапливаться*) кыймылдау, тизрәк булу, тизрәк кыймылдау; **~йся!** тизрәк бул!; **~йтесь!** тизрәк кыймылдагыз!

пошевели́ть *сов. что, чем* селкетү, кыймылдату

пошевели́ться *сов.* селкенү, кыймылдау

пошевельну́ть *сов. однокр. что, чем* селкетеп (кыймылдатып) кую

пошевельну́ться *сов. однокр.* селкенеп (кыймылдап) кую

пошепта́ть *сов. что и без доп.* пышылдап әйтү, пышылдап алу

пошепта́ться *сов. разг.* пышылдашу, пышылдашып алу, пышылдашып сөйләшеп алу

поши́б *м разг.* (*манера*) кыланыш; калып; **люди одного́ ~а** бер калыпка сугылган кешеләр

поши́в *м, спец.* тегү; **фабри́чный ~ оде́жды** киемнең фабрикада тегелгән булуы

поши́вка *ж см.* **поши́в**

поши́вочн||ый, -ая, -ое *разг.* тегү ...ы; **~ая мастерска́я** тегү остаханәсе

поши́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* тегеп алу, бераз тегү; **~ с часо́к** бер сәгать чамасы тегеп алу **2.** *что, прост.* тегү, тектереп алу; тектерү

по́шлина *ж* пошлина, акчалата җыем (*берәр эшне рәсмиләштерү очен акча салымы*)

по́шлинный, -ая, -ое пошлина ...ы; **~ сбор** пошлина акчасы

по́шлост||ь *ж* **1.** тупаслык, оятсызлык, бозыклык, рухи шакшылык **2.** әшәке сүз, пычрак сүз; **говори́ть ~и** әшәке сүзләр сөйләү

по́шлый, -ая, -ое бозык, оятсыз, тупас, шакшы; **~ челове́к** оятсыз кеше

пошля́к *м разг.* әшәке кеше; шакшы телле кеше

пошля́тина *ж разг.* әшәкелек, бозыклык, шакшылык

пошту́чн||ый, -ая, -ое берәмләп ..., данәләп ..., данә башыннан, берәмләп исәпләнә торган; **~ая прода́жа** данәләп сату

пошути́||ть *сов.* **1.** шаярту, шаяртып алу; **он лю́бит ~ть** ул шаяртырга ярата **2.** (*сказать в шутку*) шаярту, уйнап сөйләшү (әйтү); **я то́лько ~л** мин уйнап кына әйттем **3.** *над кем-чем-л.* шаяртып алу, көлү (*берәр кешедән*); **~ть над прия́телем** дусыннан көлү

пощад||а *ж* аяу, шәфкать, мәрхәмәт; **без ~ы** аяусыз; **проси́ть ~ы** мәрхәмәт сорау; **не дава́ть врагу́ ~ы** дошманга шәфкать күрсәтмәү

пощади́ть *сов. кого-что* **1.** (*пожалеть*) аяу, кызгану; **не ~ жи́зни** җанны да кызганмау **2.** *перен.* (*сохранить*) аяу; саклау, саклап калу; **~ своё здоро́вье** үзеңнең сәламәтлегеңне саклау

пощекота́ть *сов. кого-что* кытыклау, кытыклап алу

пощёчина *ж* **1.** яңаклау, яңакка чалтырату, яңакка сугу, чабып җибәрү **2.** *перен.* (*оскорбление*) мәсхәрә (хур, мыскыл) итү

пощипа́ть *сов.* **1.** *что, чего* (*нек-рое время*) чеметеп алу, чеметеп кую, бераз чеметү **2.** *кого-что* йолку, йолкып алу; йолкып бетерү; ашап бетерү; **~ гу́ся** каз йолку; **~ всю траву́** барлык үләнне ашап бетерү **3.** *перен. кого-что, разг.* чеметү, чеметкәләп алу

пощи́пыва||ть *несов. что* **1.** чеметкәләү, чеметкәләп алу; чемсттерү; сирәк-мирәк чеметү; **~ть усы́** мыекларны чеметкәләп тору **2.** (*жечь, есть, саднить*) *безл.* әчетү; **от ды́ма ~ло в глаза́х** төтен күзне әчетә иде

пощу́пать *сов. кого-что* капшау, тотып (капшап, кармалап) карау; **~ пульс** пульсны тотып карау

поэ́зия *ж* **1.** (*искусство*) шигърият, поэзия **2.** (*стихи*) шигырьләр, тезмә сөйләм, поэзия **3.** *перен.* гүзәллек, матурлык, нәфислек, күркәмлек, поэзия; **~ ле́тнего у́тра** җәй таңының гүзәллеге; **~ труда́** хезмәт поэзиясе

поэ́ма *ж* поэма

поэ́т *м* шагыйрь; **наро́дный ~** халык шагыйре

поэте́сса *ж* шагыйрә

поэтизи́ровать *сов., несов. кого-что* шигъриятләштерү; артык матур итеп күрсәтү, поэтиклаштыру

поэ́тика *ж лит.* шигърият, поэтика

поэти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** поэтик, шигъри, поэзия ...ы; **~ое произведе́ние** поэтик әсәр **2.** ижади; **~ий за́мысел** ижади фикер **3.** *перен.* (*изящный*) матур, гүзәл, нәфис, кәсфле;

поэти́чность *ж* шигърилек, шигъриятлелек, шигъриятле булу; гүзәллек, нәфислек

поэти́чный, -ая, -ое шигъриятле, шигъри; гүзәл, нәфис

поэ́тому *нареч.* шунлыктан, шуңа күрә, шуның өчен, шул сәбәптән

появи́||ться *сов.* **1.** килеп чыгу, күрену, күренеп калу; **~лась луна́** ай күренде; **~лся незнако́мец** ят кеше килеп чыкты **2.** *перен.* (*возникнуть, начаться*) килеп чыгу, барлыкка килү; **~лись но́вые города́** яңа шәһәрләр барлыкка килде; **~лось но́вое затрудне́ние** яңа кыенлык килеп чыкты ♦ **~ться на свет** туу, дөньяга килү

появле́ние *с см.* **появи́ться**

появля́ться *несов. см.* **появи́ться**

поя́рковый, -ая, -ое бәрән йоны ...ы; бәрән йоныннан эшләнгән

поя́рок *м* бәрән йоны

по́яс *м* **1.** (*ремень, кушак*) билбау, пута, бил каешы **2.** бил; **стоя́ть по ~ в воде́** билдән суда басып тору **3.** *геогр.* пояс, зона; **холо́дный ~** салкын пояс; **жа́ркий ~** эссе пояс **4.** *эк.* пояс; **тари́фный ~** тариф поясы ♦ **кла́няться в ~** бөгелеп сәлам бирү

поясне́ние *с* **1.** *см.* **поясни́ть; 2.** (*объяснение*) аңлатма; **дать ~** аңлатма бирү

поясни́тельный, -ая, -ое аңлату ...ы, аңлатма ...ы, ачыклау ...ы; **~ текст** ачыклау тексты

поясни́ть *сов. что* аңлату, аңлатма бирү, ачыклау, аңлатып (ачыклап) бирү

поясни́ца *ж* бил

поясни́чн||ый, -ая, -ое бил ...ы, билдәге; **~ая мы́шца** бил мускулы

поясня́ть *несов. см.* **поясни́ть**

пра- *алкушымча, «иң борынгы», «башлангыч» мәгънәле исем һәм сыйфатлар ясаганда кулланыла, мәс.* **прароди́на** иң борынгы туган җир; **прароди́тели** ата-бабалар, әби-бабалар

праба́бка, праба́бушка *ж* (*со стороны отца*) бабасының әнисе; (*со стороны матери*) әбисенең әнисе

пра́вд||а *ж* **1.** дөреслек, хакыйкать, дөрес; **говори́ть ~у** дөресен сөйләү **2.** *в знач. нареч. и сказ.* дөрес, чын, хак, рас; **э́то ~а** бу дөрес **3.** *в знач. вводн. сл.* (*действительно*) дөрес, дөрестән дә, чыннан да; **он, ~а, не обеща́л** дөрес, ул вәгъдә итмәде ♦ **по ~е говоря́** дөресен әйткәндә; **~а глаза́ ко́лет** *посл.* туры әйткән туганына ярамаган; **~у-ма́тку ре́зать** күзгә карап дөресен әйтү; **[все́ми] ~ами и непра́вдами** төрле юллар белән; тиешле-тиешсез юллар белән

правди́вость *ж* дөреслек, чынлык; турылык, туры сүзлелек

правди́вый, -ая, -ое **1.** (*содержащий правду*) дөрес, чын, хак, рас **2.** туры, гадел, туры сүзле, дөреслекне ярата торган; ~ **челове́к** туры кеше

правдоподо́бие *с* дөрескә охшашлык, чынга охшашлык

правдоподо́бный, -ая, -ое дөрескә охшаган, чынга охшаган; ышанырлык; ~ **расска́з** дөрескә охшаган хикәя

пра́ведник *м ирон.* хыянәтсез яшәүче кеше, тәкъва

пра́ведный, -ая, -ое хыянәтсез, турылыклы, гадел

прави́ть *несов. полит.* уңлашу, уңлаша бару

пра́вил||о *с* **1.** *в разн. знач.* кагыйдә; **граммати́ческие** ~**а** грамматик кагыйдәләр; ~**а вну́треннего распоря́дка** эчке тәртип кагыйдәләре; ~**а у́личного движе́ния** урам хәрәкәте кагыйдәләре **2.** (*норма поведения*) кагыйдә, гадәт; **взять себе́ за** ~**о** үзенә гадәт итеп алу ♦ **как** ~**о** гадәттә, кагыйдә буларак

прави́ло *с* **1.** *тех.* тигезләгеч (*кирпеч йорт салганда һ.б.ш. кулланыла*) **2.** *уст.* (*весло или шест*) көймә койрыгы; сал койрыгы; колга

пра́вильно *нареч.* **1.** дөрес; **писа́ть** ~ дөрес язу **2.** *в знач. сказ., разг.* (*как утверждение*) дөрес, хак, чын

пра́вильность *ж* дөреслек, дөрес булу; ~ **отве́та** җавапның дөреслеге

пра́вильн||ый, -ая, -ое **1.** дөрес; ~**ый отве́т** дөрес җавап **2.** дөрес, тәртипле; ~**ое пита́ние** тәртипле ашау ♦ ~**ая дробь** *мат.* ялгыз вакланма; ~**ые черты́ лица́** кылешле йөз; ~**ый многоуго́льник** *мат.* төзек күппочмак

прави́тель *м* дәүләт башлыгы, хаким, хөкемдар

прави́тельственн||ый, -ая, -ое хөкүмәт ...ы, хөкүмәт тарафыннан бирелгән (чыгарылган); ~**ая коми́ссия** хөкүмәт комиссиясе

прави́тельство *с* хөкүмәт; ~ **Респу́блики Татарста́н** Татарстан Республикасы хөкүмәте

пра́вить I *несов. кем-чем и без доп.* **1.** идарә итү, җитәкчелек итү; ~ **госуда́рством** дәүләт белән идарә итү **2.** тоту, тотып бару; йөртү; ~ **лошадьми́** ат тотып бару; ~ **маши́ной** машина йөртү

пра́вить II *несов. что* **1.** (*исправлять*) төзәтү; ~ **оши́бки** хаталарны төзәтү **2.** *спец.* (*точить*) үткенләү, үткерләү; янау; ~ **ко́су** чалгы янау

пра́вка *ж см.* **пра́вить** II; ~ **те́кста** текстны төзәтү

правле́ни||е *с* **1.** *см.* **пра́вить** I 1; **фо́рма** ~**я** идарә итү формасы **2.** (*учреждение*) идарә; ~**е колхо́за** колхоз идарәсе

пра́внук *м* оныгының улы, турун

пра́внучка *ж* оныгының кызы

пра́в||о I *с* **1.** хокук; ~**о на труд** хезмәт хокукы; ~**о на образова́ние** белем алу хокукы; ~**о на о́тдых** ял итүгә хокук; ~**о на материа́льное обеспече́ние** материаль тәэмин ителүгә хокук; **избира́тельное** ~**о** сайлау хокукы; ~**о го́лоса** тавыш бирү хокукы **2.** (*наука*) хокук, хокук фәне; **граждáнское** ~**о** гражданлык хокукы **3.** (*возможность действовать каким-л. образом*) хокук, хак, хаклылык; ~**о критикова́ть недоста́тки в рабо́те** эштәге кимчелекләрне тәнкыйтьләү хокукы **4.** (*основание, причина*) хокук, нигез, сәбәп **5.** *мн.* ~**á** (*документ*) хокук, право; **води́тельские** ~**á** (*автомобиль, мотоцикл һ.б.ш.*) йөртүчеләр правосы

пра́во II *вводн. сл. разг.* чын, чынлап та, дөрестән дә; **я,** ~**, не зна́ю, что мне де́лать** чыннан да, мин нәрсә эшләргә дә белмим

право- I *кайбер кушма сүзләрнең «хокук» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **правопоря́док** хокук тәртибе

право- II *кайбер кушма сүзләрнең «уң, уңдагы, уң як, уң яктагы» мәгънәләрен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **пра́во-бере́жный** уң як яр буендагы

правове́д *м уст.* хокук белгече, юрист галим

правове́дение *с уст.* хокук белеме, хокук турындагы фән

правове́рный, -ая, -ое **1.** дингә ныклышынучы, динне ныклы тотучы **2.** (*мусульманский*) мөселман; хак динле, хак динне тотучы

правов||о́й, -а́я, -о́е хокук ...ы; ~**ы́е но́рмы** хокук нормалары

правоме́рность *ж* нигезле, урынлы булу; хаклылык, законлылык

правоме́рный, -ая, -ое нигезле, урынлы; хаклы, законлы; ~ **вы́вод** хаклы нәтиҗә

правомо́чие *с,* **правомо́чность** *ж юр.* хокукы булу, хокуклылык; тулы хокуклылык

правомо́чный, -ая, -ое *юр.* хокуклы; тулы хокуклы

правонаруше́ние *с юр.* хокук (закон) бозу, җинаять; тәртип бозу

правонаруши́тель *м юр.* закон бозучы, җинаятче; тәртип бозучы

правонаруши́тельница *ж* закон бозучы хатын (кыз), җинаятче хатын (кыз)

правописа́ни||е *с* дөрес язу, орфография; **пра́вила** ~**я** дөрес язу кагыйдәләре

правопоря́док *м юр.* хокук (закон) тәртибе

правосла́вие *с* православие (*христиан диненең бер төре*)

правосла́вн||ый, -ая, -ое православие ...ы, православие динендәге; ~**ая це́рковь** православие чиркәве

правосозна́ние *с книжн.* хокукларны аңлау, хокук аңы

правоспосо́бность *ж юр.* хокукка ия булу, хокуклы булу

правоспосо́бный, -ая, -ое *юр.* хокукка ия ..., хокуклы, хокукы бар (*үзенең эшләре очен җавап бирә алучы*)

правосторо́нний, -яя, -ее уң як ..., уң яктагы

правосу́ди||е *с* **1.** хөкем, суд, суд эшчәнлеге **2.** (*справедливое решение*) гадел хөкем; туры хөкем; **тре́бовать** ~**я** гадел хөкем таләп итү

правота́ *ж* дөреслек, хаклык, турылык, гаделлек

ПРА-ПРА П

правофланго́в||ый, -ая, -ое **1.** уң флангтагы, уң яктагы **2.** *в знач. сущ.* ~**ый** *м* 1) уң флангтагы, уң флангта торучы; 2) *перен.* (*служащий примером*) үрнәк ..., алдынгы; ярышта (көрәштә) җиңүче; ~**ые пятиле́тки** бишьеллык алдынгылары

пра́в||ый I, -ая, -ое **1.** уң, уң як ...; ~**ая рука́** уң кул **2.** *полит.* уң; ~**ый укло́н** уң тайпылыш **3.** *в знач. сущ.* ~**ые** *мн. полит.* уңнар ♦ ~**ая рука́** *чья* уң канаты, уң кулы (*якын ярдәмчесе*)

пра́в||ый II, -ая, -ое **1.** (*невиновный*) гаепсез **2.** (*справедливый*) гадел, хак **3.** дөрес, хаклы; **вы** ~**ы** сез хаклы

пра́вящ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пра́вить; 2.** хакимлек итүче; җитәкче, җитәкчелек итүче, идарә итүче; ~**ая па́ртия** җитәкчелек итүче партия

пра́дед *м* **1.** карт бабай **2.** *мн.* ~**ы** (*предки*) ата-бабалар

праде́душка *м см.* **пра́дед** I

пра́здность *ж* бәйрәм, тантана, тантаналы бәйрәм

пра́здник *м в разн. знач.* бәйрәм; **новогóдний** ~ Яңа ел бәйрәме; ~ **Побе́ды** Җиңү бәйрәме; **с** ~**ом!** бәйрәм белән! **спорти́вный** ~ спорт бәйрәме; ~ **поэ́зии** шигърият бәйрәме; ~ **тата́рской му́зыки** татар музыкасы бәйрәме; ~ **сабанту́я** сабантуй бәйрәме; **устро́ить** ~ **по слу́чаю дня рожде́ния ма́тери** әнинең туган көне уңае белән бәйрәм үткәрү

пра́здничность *ж* бәйрәмчәлек, тантаналылык

пра́здничн||ый, -ая, -ое **1.** бәйрәм ...ы; ~**ый конце́рт** бәйрәм концерты **2.** (*нарядный*) бәйрәм ...ы, бәйрәмчә ... **3.** *перен.* (*торжественно-радостный*) тантаналы, шатлыклы; ~**ое настрое́ние** тантаналы кәеф

пра́здно- *кушма сүзләрнең «бәйрәм» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **пра́здно-зелёный** бәйрәм яшеллеге

пра́здновани||е *с см.* **пра́здновать;** ~ **Междунаро́дного же́нского дня** Халыкара хатын-кызлар көнен бәйрәм итү

пра́здновать *несов. что и без доп.* бәйрәм итү

пра́здноваться *несов.* (*отмечаться*) бәйрәм ителү

пра́здност||ь *ж* **1.** мәгънәсезлек, бушлык; ~**ь разгово́ров** гәпләрнең бушлыгы **2.** тик яту, буш яшәү, тырай тибү; **жить в** ~**и** тик яту

пра́здн||ый, -ая, -ое **1.** (*ничем не занятый*) тырай тибеп ...; ~**ая жизнь** тырай тибеп яшәү **2.** *перен.* (*пустой, бесцельный*) буш, мәгънәсез; ~**ый вопро́с** мәгънәсез сорау

пра́ктик *м* тәҗрибә кешесе, практик

пра́ктик||а *ж* **1.** *филос.* практика; **сочета́ть тео́рию с** ~**ой** теорияне практика белән бәйләү **2.** (*жизнь, действительность*) тормыш, гамәл; **приме́нить на** ~**е** тормышта куллану **3.** (*опыт*) тәҗрибә; ~**а рабо́ты** эш тәҗрибәсе; ~**а составле́ния словаре́й** сүзлекләр төзү тәҗрибәсе **4.** практика; **ле́тняя** ~**а студе́нтов** студентларның җәйге практикасы **5.** *уст.* эш, шөгыль; **врачебная** ~**а** табиблык шөгыле

практика́нт *м* практикачы, практикант, практика үтүче

практика́нтка *ж* практикант кыз (хатын)

практикова́ть *несов.* **1.** *что* (*применять на деле*) куллану; **~ но́вый спо́соб** яңа ысулны куллану **2.** *без доп., уст.* (*иметь практику — о враче, юристе*) эшләү, шөгыльләнү

практикова́ться 1. (*применяться на деле*) кулланылу **2.** тәҗрибә алу, өйрәнү; **~ в языка́х** чит телләр өйрәнү

пра́ктикум *м книжн.* практикум, практик дәресләр төре (*берәр уку предметы буенча*); **~ по ру́сскому языку́** рус теленнән практикум

практици́зм *м* (*деловитость*) практикачыллык; практик эшкә генә бирелү

практи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** гамәли, практик ...; **~ий о́пыт** практик тәҗрибә; **~ие заня́тия** практик дәресләр **2.** (*деловитый*) булдыклы, эшлекле; практик ...; **он челове́к ~ий** ул практик кеше; **холо́дный ~ий ум** салкын практик акыл

практи́чность *ж* **1.** (*деловитость*) булдыклылык, эшлеклелек; практикалылык **2.** файдалылык, җайлылык, уңайлык; **~ тка́ни** тукыманың уңайлыгы

практи́чный, -ая, -ое **1.** булдыклы, эшлекле, практикачыл; **~ челове́к** булдыклы кеше **2.** файдалы, уңайлы; **~ сове́т** файдалы киңәш

пра́отец *м уст.* ыру (нәсел) башы; ыру башлыгы

пра́порщик *м* прапорщик (**1.** *кайбер гаскәрләр төрендә үзе теләп сроктан тыш хезмәттә калучы кешеләрнең хәрби званиесе һәм шул званиедәге кеше* **2.** *революциягә кадәрге Россия армиясендә иң түбән офицерлык чины һәм шул чиндагы кеше*)

прапра́дед *м* карт бабайның атасы; карт әбинең атасы

прародо́тел||ь *м* **1.** *уст.* (*родоначальник*) ыру башы, ыру башлыгы **2.** *мн.* **~и** (*предки*) ата-бабалар, әби-бабалар

прах *м* **1.** *уст.* (*пыль*) тузан; **разве́ять в ~** көлен күккә очыру **2.** (*останки*) мәет, үлек ◆ **~ом пойти́** юкка чыгу, һәлак булу

пра́чечная *ж* кер юу йорты, прачечный

пра́чка *ж* кер юучы хатын (кыз)

праща́ *ж* пращ (*борынгы заманда сугышта таш ату коралы*)

пра́щур *м* баба, ыру башлыгы

праязы́к *м лингв.* баба тел (*теоретик рәвештә куз алдына китерелгән борынгы тел*)

пре- *алкушымча* **1.** *сыйфат һәм рәвеш ясаганда кулланылса, бу алкушымча артыклык дәрәҗәсен белдерә һәм татарчага «иң» кисәкчәсе яки «бик», «үтә» һ.б.ш. рәвешләр ярдәмендә тәрҗемә ителә, мәс.* **прему́драя де́вушка** бигрәк сөйкемле кыз; **пренепри́ятная весть** бик күңелсез хәбәр; **прехи́трый стари́к** үтә хәйләкәр карт; **преспоко́йно рабо́тать** тып-тыныч эшләп яту **2.** *фигыль ясаганда кулланылса, аның мәгънәләре түбәндәге ысуллар белән тәгъбир ителәләр*: 1) *предметның хәлен, торышын үзгәрту мәгънәсе яки эш-хәрәкәтнең бер сыйфаттан икенче сыйфатка әверелүе «үзгәртеп» һ.б.ш. хәл фигыль ярдәмендә бирелә, мәс.* **преобразова́ть учрежде́ние** учреждениене үзгәртеп кору; 2) *эш-хәрәкәтнең артык көчле, чиктән тыш киеренке булу мәгънәсе «үтә», «артык», «арттырып» рәвешләре белән бирелә, мәс.* **превозноси́ть** *кого-л. кемне дә булса* арттырып мактау; **преувели́чить** *чьи-л.* **досто́инства** *кемнең дә булса* яхшылыкларын арттырып күрсәтү; **преуме́ньшить разме́р расхо́дов** чыгымнарны үтә киметеп күрсәтү; 3) **пере-** *алкушымчасына якын булган мәгънә «аркылы», «аша» рәвешләре белән бирелә, мәс.* **прегради́ть доро́гу** юлга аркылы төшү

пребыва́ни||е *с см.* **пребыва́ть; ме́сто ~я** яшәгән урын, торган урын

пребыва́ть *несов. книжн.* булу, тору; **~ у вла́сти** хакимият башында тору; **~ в неве́дении** белмичә тору

превали́ровать *несов. над чем и без доп., книжн.* өстенлек итү, өстен тору (булу)

превенти́вн||ый, -ая, -ое *книжн.* (*предупреждающий*) саклык ...ы, саклану ...ы, саклау өчен ясалган; **~ые ме́ры** саклык чаралары

превзойти́ *сов.* **1.** *кого-что* өстен чыгу, уздыру, узып китү; **~ всех си́лой** көчлелек ягыннан бөтенесеннән дә өстен чыгу **2.** *что* арттыру, арттырып җибәрү, артып китү, узып китү; **~ все ожида́ния** көтелгәннән дә арттырып җибәрү ◆ **~ самого́ себя́** көткәннән артык эшләп кую, үзеңне-үзең уздырып җибәрү

превозмога́ть *несов. см.* **превозмо́чь**

превозмо́чь *сов. кого-что* җиңү, җиңеп чыгу; бирешмәү, түзү, чыдау; **~ уста́лость** арыганлыкка бирешмәү

превознести́ *сов. кого-что* чиктән тыш мактау, артык югары күтәрү; **~ до небе́с** күкләргә күтәрү

превозноси́ть *несов. см.* **превознести́**

превозноше́ние *с см.* **превознести́**

превосходи́тельство *с уст.* галиҗәнап (*зур дәрәҗәле кешеләргә мөрәҗәгать итү сүзе*)

превосходи́ть *несов. см.* **превзойти́**

превосхо́дн||ый, -ая, -ое бик яхшы, бик шәп, бик әйбәт; **~ый рома́н** бик яхшы роман ◆ **~ая сте́пень** *грам.* артыклык дәрәҗәсе (*сыйфатта, рәвештә*)

превосхо́дство *с* артыклык; өстенлек, күбрәк булу; **чи́сленное ~** сан ягыннан күбрәк булу; **чу́вствовать своё ~** үзеңнең өстенлегеңне тою

преврати́ть *сов. кого-что в кого-что* әйләндерү, әверелдерү; **~ во́ду в пар** суны парга әйләндерү ◆ **~ в шу́тку** уенга бору

преврати́ться *сов.* әйләнү, әверелү ◆ **~ в слух** йотылып тыңлау

превра́тност||ь *ж* **1.** (*изменчивость*) үзгәрүчәнлек, үзгәреп торучанлык **2.** *обычно мн.* **~и** *уст.* (*злоключения*) бәла, каза; шаяру, кирелек; **~и судьбы́** язмыш шаярулары

превра́тн||ый, -ая, -ое (*ложный*) ялгыш, дөрес булмаган, бозып ...; **~ое толкова́ние** бозып аңлату

превраща́ть *несов. см.* **преврати́ть**

превраща́ться *несов.* **1.** *см.* **преврати́ться; 2.** *страд. от* **превраща́ть**

превраще́ни||е *с* **1.** *см.* **преврати́ть, преврати́ться; зако́н ~я и сохране́ния эне́ргии** *физ.* энергиянең әверелү һәм саклану законы **2.** (*изменение*) үзгәрү, үзгәреш; көтелмәгән үзгәреш

превы́сить *сов. что* **1.** арттыру, арттырып җибәрү (үтәү); **~ но́рму** нормаңы арттырып үтәү **2.** арттырып җибәрү, арттырып куллану; [чамадан] читкә чыгу; **~ власть** [үзеңә бирелгән] хакимиятне арттырып куллану; **~ полномо́чия** вәкаләттән читкә чыгу

превыша́ть *несов. см.* **превы́сить**

превы́ше *нареч.* барысыннан югары, бик югары ◆ **~ всего́** бар нәрсәдән дә югарырак

превыше́ние *с* **1.** *см.* **превы́сить; ~ дохо́дов над расхо́дами** килернең чыгымнан артып китүе **2.** арттыру, артык; **вы́полнить но́рму с ~м** нормаңы арттырып үтәү

прегра́да *ж* киртә, комачау, тоткарлык

прегради́ть *сов. что* киртә кую, аркылы төшү, тыю; **~ путь** юлына аркылы төшү

преграждать *несов. см.* **преградить**

преграждение *с см.* **преградить**

прегреше́ние *с уст.* гөнаһ, гаеп, ярамаган эш, язык

пред *см.* **пе́ред**

пред- (предъ-) *алкушымча* **1.** *исемнәр һәм сыйфатлар ясаганда кулланылса, «алды», «яны» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **предго́рье** тау алды; **предпосевно́й** чәчү алды ... **2.** *фигыльләрдә эшнең, хәрәкәтнең алдан, башта, элек булганлыгын аңлата һәм «алдан», «башта», «электә» дигән рәвешләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **предугада́ть** алдан уң белү

предава́ть *несов. см.* **преда́ть**

предава́ться *несов.* **1.** *см.* **преда́ться; 2.** *страд. от* **предава́ть**

преда́ние I *с см.* **преда́ть; ~ суду́** судка бирү

преда́ние II *с* (*устный рассказ*) ривәять, хикәят

пре́данность *ж* чын күңелдән бирелгәнлек, ихласлылык, тугрылык; **~ Ро́дине** Ватанга чын күңелдән бирелгәнлек

пре́данный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **преда́ть; 2.** чын күңелдән бирелгән, тугрылыклы, ихлас күңелле; **~ друг** тугрылыклы дус

преда́тель *м* хыянәтче, сатлык җан, хаин

преда́тельница *ж* хыянәтче хатын (кыз)

преда́тельск||ий, -ая, -ое **1.** хыянәтчеләрчә ..., хаиннарча ...; **~ий посту́пок** хыянәтчеләрчә эш кылу **2.** *перен.* (*обманчивый*) хыянәтчел, ышанычсыз, мәкерле; **~ая пого́да** ышанычсыз һава торышы

преда́тельство *с* хыянәт, хыянәт итү, сатылу, хаинлек

преда́ть *сов. кого-что* **1.** (*нарушить верность*) хыянәт итү, сату **2.** *чему* бирү, тотып бирү; ~ **суду́** судка бирү **3.** (*изменнически выдать*) тотып бирү, сату ♦ ~ **гла́сности** фаш итү; ~ **забве́нию** оныту; ~ **земле́** күмү, җирләү; ~ **огню́** яндыру; ~ **сме́рти** үтерү

преда́ться *сов. чему* бирелү, бирелеп китү, чуму; ~ **мечта́м** хыялларга чуму

предба́нник *м* мунча алды

предвари́тельн||ый, -ая, -ое **1.** алдан ..., алдан ук; башлангыч; баштагы; ~**ые перегово́ры** алдан сөйләшүләр **2.** алдан ...; ~**ая прода́жа биле́тов** билетларны алдан сату

предвари́ть *сов. что* (*опередить*) алдан чара күрү (күреп кую); кисәтү; ~ **собы́тия** вакыйгалардан алда чара күреп кую

предвари́ть *несов. см.* **предвари́ть**

предве́стие *с* алдан белдерүче галәмәт; хәбәр, билге; ~ **бу́ри** давыл билгесе

предве́стник *м* алдан хәбәр бирүче; алдан белдерүче, билге, галәмәт

предвеща́||ть *несов. что* **1.** (*предсказывать*) алдан әйтү, алдан хәбәр бирү **2.** (*служить предзнаменованием*) күрсәтү, күрсәтеп (белдереп) тору; алдан ук белдереп тору; **ту́чи** ~**ли грозу́** болытлар алдан ук яшенле яңгыр булачагын күрсәтеп торалар иде

предвзя́тость *ж* алдан ук ялгыш булу; ~ **сужде́ния** алдан ук ялгыш фикер йөртү

предвзя́т||ый, -ая, -ое алдан ук дөрес булмаган, алдан ук ялгыш булган; ~**ое мне́ние** алдан ук ялгыш булган фикер

предви́дение *с* алдан күрү, алдан күрә белү; **нау́чное** ~ фәнни алдан күрү

предви́деть *сов. что* алдан күрү (сизү); алдан күреп белү; ~ **ход собы́тий** вакыйгаларның барышын алдан күрү

предвкуша́ть *несов. что* алдан ук сизеп ләззәтләнү; алдан ук сизеп кинәну; ~ **успе́х** уңышны алдан ук сизеп кинәну; ~ **удово́льствие** хозурлыкны алдан ук сизеп ләззәтләнү

предвкуше́ние *с см.* **предвкуша́ть**

предводи́тель *м* башлык, җитәкче; ~ **пле́мени** кабилә башлыгы ♦ ~ **дворя́нства** *уст.* дворяннар предводителе (*дворяннарның сайлап куелган җитәкчесе*)

предводи́тельство *с*: **под** ~**м** *кого-чего* җитәкчелегендә

предводи́тельствовать *несов. кем-чем* башлык булу, җитәкчелек итү

предвое́нн||ый, -ая, -ое сугышка кадәрге, сугыш алды ...ы, сугыш алдыннан булган; ~**ые го́ды** сугыш алды еллары

предвозве́стник *м уст.* алдан хәбәр бирүче

предвосхи́тить *сов. что, книжн.* алдан белү, алдан эшләү, алдан сизү, сизеп алу; ~ **собы́тия** вакыйгаларны алдан белеп алу

предвосхища́ть *несов. см.* **предвосхи́тить**

предвосхище́ние *с см.* **предвосхи́тить**

предвы́борн||ый, -ая, -ое сайлау алды ...ы; ~**ое собра́ние** сайлау алды җыелышы

предго́рье *с* тау итәге, тау алды

предгрозов||о́й, -ая, -о́е яшенле яңгыр алдыннан булган; ~**а́я тишина́** яшенле яңгыр алдыннан булган тынлык

предгро́зье *с* яшенле яңгыр алды

преддве́ри||е *с* алды, башы (*берәр куренешнең*); **в** ~**и революции** революция алдыннан

преддипло́мн||ый, -ая, -ое диплом алды ...ы; ~**ая пра́ктика** диплом алды практикасы

преде́л *м* **1.** чик; **за** ~**ами го́рода** шәһәр чигеннән тышта **2.** *мн.* ~**ы** эч; **в** ~**ах одного́ го́да** бер ел эчендә **3.** *перен.* иң югары дәрәҗә, чик; ~ **соверше́нства** камиллекнең иң югары дәрәҗәсе; **всему́ есть** ~ һәрнәрсәнең чиге бар

преде́льн||ый, -ая, -ое чик ...ы; актыккы, соңгы; иң ...; ~**ая ско́рость** иң зур тизлек; ~**ый срок** соңгы срок

предзнаменова́ние *с книжн.* билге, галәмәт; **хоро́шее** ~ яхшылыкка булган билге

предика́т *м грам., лог.* хәбәр, предикат

предикати́вн||ый, -ая, -ое *грам., лог.* хәбәр ...ы; хәбәрлекле, предикатив; ~**ая связь** предикатив бәйләнеш

предисло́вие *с* сүз башы, кереш сүз

предлага́ть *несов. см.* **предложи́ть**

предло́г I *м* (*повод*) сылтау, сәбәп; **под** ~**ом боле́зни** авыру сылтавы белән

предло́г II *м грам.* бәйлек

предложе́ни||е I *с* **1.** *см.* **предложи́ть**; ~**е но́вого прое́кта** яңа проект тәкъдим итү **2.** тәкъдим; **внести́** ~**е** тәкъдим кертү **3.** *спец.* (*поступление товаров на рынок*); тәкъдим (*базарга товар чыгару*) ♦ **сде́лать** ~**е** тәкъдим ясау

предложе́ние II *с грам.* җөмлә; **просто́е** ~ гади җөмлә

предложи́ть *сов.* **1.** *кого-что, чего и с неопр.* тәкъдим итү; ~ **ча́ю** чәй тәкъдим итү **2.** *что* (*поручить выполнить*) бирү; ~ **тру́дную те́му** авыр тема бирү **3.** *что и с неопр.* (*предписать*) тәкъдим итү, кушу; ~ **обсуди́ть на собра́нии** җыелышта тикшерергә кушу ♦ ~ **ру́ку [и се́рдце]** *уст.* үзенә кияүгә чыгарга тәкъдим ясау, кулын сорау

предло́жн||ый, -ая, -ое *грам.* бәйлекле, предлоглы; ~**ая констру́кция** предлоглы конструкция; ~**ый паде́ж** предложный килеш

предма́йск||ий, -ая, -ое май бәйрәме алды ...ы, май алды ...ы; ~**ое соревнова́ние** май бәйрәме алды ярышы

предме́стье *с* бистә (*шәһәр янындагы торак урыны*)

предме́т *м* **1.** әйбер, кирәк-ярак; ~**ы дома́шнего обихо́да** йорт кирәк-яраклары **2.** тема; нәрсә; ~ **спо́ра** бәхәс темасы **3.** фән; **успева́ть по всем** ~**ам** барлык фәннәрдән дә өлгерү ♦ **на** ~ өчен; **на** ~ **получе́ния посо́бия** пособие алу өчен; ~ **любви́** яраткан кеше[се], сөйгән кеше[се]; ~ **увлече́ния** мавыктырган нәрсә

предме́тн||ый, -ая, -ое **1.** предмет ...ы; предметлар ...ы; ~**ое значе́ние** предмет мәгънәсе; ~**ый указа́тель** предметлар күрсәткече **2.** (*наглядный*) күргәзмәле; ~**ый уро́к** күргәзмәле дәрес ♦ ~**ая систе́ма обуче́ния** аерым предметлап укыту системасы

предназнача́ть *несов. см.* **предназна́чить**

предназначе́ние *с книжн.* **1.** *см.* **предназна́чить; 2.** *высок.* киләчәк, язмыш; **ве́рить в своё** ~ үзеңнең киләчәгеңә ышану

предназна́чить *сов. кого-что* алдан билгеләү, билгеләп кую, атап кую

преднаме́ренность *ж* алдан уйланганлык, аңлы рәвештә эшләнгәнлек, алдан уйлап эшләнгәнлек

преднаме́ренный, -ая, -ое алдан уйлап эшләнгән, аңлы рәвештә эшләнгән

предначерта́ние *с высок.* күрсәтмә, алдан билгеләнеп куелу, билгеләнеп куелган нәрсә

предначерта́ть *сов. что, высок.* алдан билгеләп кую, алдан ук сызып кую

преднового́дний, -яя, -ее яңа ел алды ...ы; Яңа ел бәйрәме алды ...ы

пре́до *см.* **пред**

пре́д||ок *м* **1.** борынгы баба, нәсел башлыгы **2.** *мн.* ~**ки** (*родители*) *шутл.* ата-ана

предолимпи́йский, -ая, -ое Олимпия уеннары алды ...ы

предоперацио́нный, -ая, -ое операция алды ...ы, операция алдыннан булган

предопределе́ние *с уст.* **1.** *см.* **предопредели́ть**; **2.** *уст.* (*судьба*) язмыш, тәкъдир

предопредели́ть *сов. что* алдан билгеләү, билгеләп кую, китереп чыгару

предопределя́ть *несов. см.* **предопредели́ть**

предопределя́ться *несов.* **1.** *см.* **предопредели́ться**; **2.** *страд. от* **предопредели́ть**

предо́пухолев||ый, -ая, -ое *мед.* яман шеш алдыннан булган; ~**ые заболева́ния** яман шеш алдыннан булган авырулар

предоста́вить *сов.* **1.** *кого-что кому* бирү; ~ **о́тпуск** ял бирү; ~ **ме́сто в общежи́тии** тулай торакта урын бирү **2.** *кому что и с неопр.* (*дать возможность*) бирү; мөмкинлек бирү, ирек кую; үз ихтыярына кую; ~ **реши́ть самому́** хәл итүне үз ихтыярына кую

предоставле́ние *с см.* **предоста́вить**; ~ **кварти́ры** квартир бирү

предоставля́ть *несов. см.* **предоста́вить**

предостереже́ние *с* **1.** *см.* **предостере́чь**; **2.** алдан искәртү, кисәтү; **гро́зное** ~ **поджига́телям войны́** сугыш уты кабызучыларын каты кисәтү

предостере́чь *сов. кого-что* алдан искәртү, кисәтү, кисәтеп кую

предосторо́жност||ь *ж* саклык, сакланu, сак булу; **ме́ры** ~**и** саклык чаралары

ПРЕ-ПРЕ

предосуди́тельность *ж* гаеп итәрлек булу, гаепкә алырлык булу

предосуди́тельный, -ая, -ое гаеп ..., гаепкә алырлык ..., гаеп итәрлек ..., гаепләрлек

предотврати́ть *сов. что* булдырмау, булдырмый калу; юл куймау; кисәтү

предотвраща́ть *несов. см.* **предотврати́ть**

предотвраще́ние *с см.* **предотврати́ть**; **~ опа́сности войны́** сугыш куркынычына юл куймау

предохране́ние *с см.* **предохрани́ть**; **~ от просту́ды** салкын тиюдән саклану

предохрани́тель *м* саклагыч, предохранитель

предохрани́тельный, -ая, -ое саклау ...ы, саклану ...ы, саклый торган, саклык ...ы, саклагыч ...; **~ кла́пан** саклагыч клапан

предохрани́ть *сов. кого-что, от кого-чего* саклау, саклап калу (алып калу)

предохрани́ться *сов.* саклану, сакланып калу

предохраня́ть *несов. см.* **предохрани́ть**

предохраня́ться *несов.* 1. *см.* **предохрани́ться**; 2. *страд. от* **предохраня́ть**

предписа́ние *с* 1. (*приказ*) [язма] боерык; **секре́тное ~** яшерен боерык 2. (*указание*) кушу, киңәш, күрсәтмә; **~ врача́** табибның кушуы

предписа́ть *сов. кому что и с неопр.* 1. (*приказать*) боерык бирү, рәсми төстә кушу, боеру 2. билгеләү, тәкъдим итү; **~ дие́ту** диета билгеләү

предпи́сывать *несов. см.* **предписа́ть**

предплéчье *с анат.* беләк сөяге (*кулбаштан беләзеккә кадәр*)

предполага́|ть *несов.* 1. *см.* **предположи́ть**; 2. *с неопр.* (*иметь намерение*) ниятләү, ният итү, ...макчы булу, уйлап тору; **я ~ю зако́нчить рабо́ту сего́дня** мин эшне бүген тәмамламакчы булам 3. *что* (*иметь условием*) таләп итү, шарт итеп кую; **э́та рабо́та ~ет большо́й о́пыт** бу эш зур тәжрибә булуны таләп итә

предполага́ться *несов.* 1. уйланылу, күз алдында тотылу 2. *страд. от* **предполага́ть**

предположе́ни|е *с* 1. (*догадка*) чамалау, уйлау; **де́лать разли́чные ~я** төрлечә уйлап карау 2. (*план, замысел*) ният, уй, чама, фараз

предположи́тельность *ж* чамаланганлык, фараз ителгәнлек

предположи́тельный, -ая, -ое чамаланган, чама белән исәпләнгән, чамалап куелган; **~ ито́г** чама белән исәпләнгән йомгак

предположи́ть *сов. что* чамалау, уйлау, гөман итү

предпосевн|о́й, -а́я, -о́е чәчү алды ..., чәчү алдыннан; **~ы́е рабо́ты** чәчү алды эшләре

предпосла́ть *сов. что, чему* кереш рәвешендә бирү, кереш рәвешендә әйтү (язу)

предпосле́дний, -яя, -ее соңгыдан алдагы; **~ но́мер журна́ла** журналның соңгыдан алдагы саны

предпосы́лк|а *ж* 1. (*предварительное условие*) шарт, алшарт; **созда́ть ну́жные ~и** кирәкле шартлар булдыру 2. (*исходный пункт рассуждения*) нигез шарт; **исходи́ть из пра́вильной ~и** дөрес нигез шартлардан чыгып эшләү

предпоче́сть *сов. кого-что и с неопр.* артык (артыграк) күрү, яхшырак күрү, яхшырак табу; **~ оста́ться до́ма** өйдә калуны яхшырак күрү

предпочита́ть *несов. см.* **предпоче́сть**

предпочте́ние *с* 1. *см.* **предпоче́сть**; **отда́ть ~ матема́тике** барыннан да математиканы артык күрү 2. артык хөрмәт (ихтирам)

предпочти́тельность *ж* яхшырак күрелү, яхшырак (уңайлырак) булу

предпочти́тельный, -ая, -ое яхшырак дип исәпләнгән, яхшырак күрелгән, иң кулай, иң уңайлы

предпра́здничн|ый, -ая, -ое бәйрәм алды ...ы; **~ое настрое́ние** бәйрәм алды кәефе

предприи́мчивость *ж* булдыклылык, эшлеклелек

предприи́мчивый, -ая, -ое булдыклы, эшлекле

предпринима́тель *м* 1. эшмәкәр, кәсәбәче; **ме́лкий ~** вак предприятие хуҗасы 2. (*делец*) малкуар, эшкуар

предпринима́ть *несов. см.* **предприня́ть**

предприня́ть *сов. что* башлау, тотыну, керешү; башкару, омтылып карау; **~ необходи́мые ме́ры** тиешле чараларын күрү

предприя́тие *с* 1. эшханә, предприятие (*завод, фабрика h.б.ш.*) 2. (*предпринятое дело*) эш, гамәл

предполага́|ть *несов. книжн.* 1. *см.* **предположи́ть**; 2. *кого-что к чему* тудыру, ...сы килү, китерү; **дождь ~ет ко сну** яңгыр йокыны китерә

предположе́ние *с*, **предположе́нность** *ж* 1. (*склонность*) һәвәслек, күңел яту; **~ к нау́чной рабо́те** фәнни эшкә күңел яту 2. (*к заболеванию*) бирешүчәнлек, бирешә торган булу

предположе́нный, -ая, -ое 1. *прич. от* **предположи́ть**; 2. бирешә торган, бирешүчән; **~ к боле́зням ребёнок** чиргә бирешүчән бала

предположи́ть *сов. кого-что, книжн.* күңелен аудару, алдан карату; җәлеп итү; **~ в свою́ по́льзу** үз ягына күңелен аудару

предрассве́т|ный, -ая, -ое таң алдындагы, таң алды ...ы; **~ый ветеро́к** таң алды җиле

предрассу́д|ок *м* хорафат, юк-барга ышану; **религио́зные ~ки** дини хорафатлар

предрека́ть *несов. см.* **предре́чь**

предре́чь *сов. устн. см.* **предсказа́ть**

предреша́ть *несов. см.* **предреши́ть**

предреши́ть *сов. что* алдан хәл итү, алдан хәл итеп кую

председа́тель *м* рәис; **~ собра́ния** җыелыш рәисе; **~ райисполко́ма** райбашкарма комитеты рәисе

председа́тельск|ий, -ая, -ое рәис ...ы; **~ое ме́сто** рәис урыны

председа́тельство *с* председательлек, рәислек; рәис вазифасы

председа́тельствовать *несов.* рәислек итү; председатель (рәис) булу; **~ на собра́нии** җыелышта рәислек итү

председа́тельствующий *м* 1. *прич. от* **председа́тельствовать**; 2. *в знач. сущ. м* рәислек итүче

предсе́рдие *с анат.* йөрәк колакчыгы, йөрәк алды

предсказа́ние *с* 1. *см.* **предсказа́ть**; **~ пого́ды** һава торышын алдан әйтү 2. (*предсказанное*) алдан әйткән сүз, әйткәне, алдан әйткән фикер; **твоё ~ сбыло́сь** синең әйткәнең дөрес булып чыкты

предсказа́тель *м* алдан әйтүче, күрәзә, гаиптән хәбәр бирүче

предсказа́тельница *ж* күрәзәче хатын(кыз)

предсказа́ть *сов. что* алдан әйтү, алдан әйтеп кую; фал ачу

предска́зывать *несов. см.* **предсказа́ть**

предсме́ртн|ый, -ая, -ое әҗәл ...ы, үлем алды ...ы, үлем алдындагы, үлем алдыннан; **~ая аго́ния** әҗәл тартышы

представи́тел|ь *м* 1. (*уполномоченный, доверенное лицо*) вәкил, илче 2. (*типичный образец*) вәкил; төр; бер төр, берсе; **~ь тропи́ческой фло́ры** тропик пояс флорасының бер төре 3. (*выразитель чьих-л. интересов*) вәкил, кеше; **лу́чшие ~и ру́сского наро́да** рус халкының иң яхшы вәкилләре

представи́тельн|ый, -ая, -ое 1. сайлап куелган, сайланган, сайлаулы, вәкилләр ...ы; **~ое собра́ние** вәкилләр җыелышы 2. (*солидный*) күренекле, мәһабәт; **~ый вид** мәһабәт кыяфәт

представи́тельств|о *с* 1. вәкиллек итү; вәкил булу; **~о в чьи́х-либо интере́сах** кемнең дә булса мәнфәгатьләренә вәкил булу 2. вәкиллек; **торго́вое ~о** сәүдә вәкиллеге 3. вәкилләр сайлау; **но́рмы ~а** вәкилләр сайлау нормалары

предста́в|ить *сов.* 1. *что* (*подать*) бирү, тапшыру; **~ить спи́сок делега́тов** делегатларның исемлеген бирү 2. *что* (*предъявить, выдвинуть*) күрсәтү, китерү; **~ить докуме́нты** документлар күрсәтү; **~ить доказа́тельства** дәлилләр китерү 3. *кого к чему* тәкъдим итү, исемен күрсәтү; **~ить к о́рдену** орден белән бүләкләргә тәкъдим итү 4. *кого кому* (*познакомить*) таныштыру, тәкъдим итү; **~ить го́стя** кунакны таныштыру 5. *кого-что* (*вообразить*) күз алдына китерү; **~ить карти́ну бо́я** сугыш күренешен күз алдына китерү 6. *кого-что* (*изобразить, показать*) сурәтләү, күрсәтү; **~ить сце́ну из «Ревизо́ра»** «Ревизор» пьесасыннан бер күренеш күрсәтү 7. *что* (*причинить*) китерү, китереп чыгару, тудыру; **э́то не ~ит никаки́х затрудне́ний** бу бер нинди дә кыенлык тудырмас ♦ **~ьте себе́** *в знач. вводн. сл.* уйлап карагыз

предста́ви||ться *сов.* **1.** *кому и без доп.* (*отрекомендоваться*) танышу, үзен таныштыру **2.** күз алдына килү, күзгә күренү; **ему́ ~лась карти́на бу́дущего** киләчәкнең күренешләре аның күз алдына килде **3.** *кому* (*померещиться*) күзгә генә күренү, ...кебек булып күренү **4.** (*возникнуть, появиться*) күренү, килеп чыгу; барлыкка килү; **пришёдшим ~лось ужа́сное зре́лище** килгән кешеләргә куркыныч бер тамаша күренде; **~лся удо́бный слу́чай** уңайлы очрак килеп чыкты **5.** *кем-чем* (*притвориться*) булып кылану, салыну, салышу; **~ться больны́м** авыруга салышу

представле́ни||е *с* **1.** *см.* **предста́вить, предста́виться; 2.** *офиц. канц.* язма гариза, доклад **3.** *театр.* (*спектакль*) тамаша, куелу, куелыш **4.** *филос., психол.* күзаллау; үткәнне яңадан кичерү **5.** (*понятие*) күзаллау; аңлау; **в моём ~и** минем аңлавымча

представля́ть *несов.* **1.** *см.* **предста́вить; 2.** (*быть, являться*) булу, булып тору **3.** *кого-что* вәкиле булу, ... исемеңнән эш алып бару; **~ но́вое учрежде́ние** яңа учреждениең вәкиле булу **4.** *что* (*выражать*) күзәтү, чагылдыру; **~ общенаро́дные интере́сы** гомумхалык мәнфәгатен күзәтү

представля́ться *несов.* **1.** *см.* **предста́виться; 2.** *страд. от* **представля́ть**

предста́ть *сов. перед кем-чем* алдына килеп (барып, чыгып) басу; **~ пе́ред суди́м** суд алдына килеп басу

предсто||я́ть *несов. кому-чему* алда тору, көтелү; **нам ~и́т тру́дная рабо́та** безнең алда авыр эш тора

предстоя́щ||ий, -ая, -ее алда торган, булачак; киләчәк, киләсе; **~ий конце́рт** булачак концерт; **в ~ем году́** киләсе елда

предсъе́здовск||ий, -ая, -ое съезд алды ...ы; **~ая диску́ссия** съезд алды дискуссиясе

предубежде́ние *с* алдан ук ялгыш фикер; алдан ук тискәре фикер, алдан ук начар караш; тискәре мөнәсәбәт

предубо́рочн||ый, -ая, -ое урып җыю алдыннан, урып җыю алды ...ы; **~ая пора́** урып җыю алды вакыты

предуве́домить *сов. кого-что, уст.* алдан белдереп кую, алдан хәбәр итеп кую

предуведомле́ние *с уст.* алдан хәбәр итү, алдан белдерү, алдан кисәтү

предуведомля́ть *несов. см.* **предуве́домить**

предугада́ть *сов. что* алдан белү; алдан билгеләү; алдан сизү; алдан ачыклау

предуга́дывать *несов. см.* **предугада́ть**

предупреди́тельность *ж* кече күңеллелек, кечелекле булу; түбәнчелеклелек, игътибарлылык

предупреди́тельн||ый, -ая, -ое **1.** кисәтү ...ы, саклык ...ы; **~ые ме́ры** саклык чаралары **2.** (*услужливый, любезный*) түбәнчелекле, кечелекле, игътибарлы, ачык йөзле

предупреди́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*заранее известить*) искәртү, кисәтү, искәртеп (кисәтеп) кую, алдан ук әйтеп кую **2.** *что* (*предотвратить*) (*алдан чарасын күреп*) булдырмау, булдырмый калу, кисәтү; юл куймау; **~ пожа́р** янгынны булдырмый калу **3.** *кого-что* (*опередить*) алдан хәстәрен күрү, алдан эшләү, уздырып эшләү

предупрежда́ть *несов. см.* **предупреди́ть**

предупрежде́ние *с* **1.** *см.* **предупреди́ть; ~ ава́рии** аварияләргә юл куймау **2.** (*предупреждающее замечание*) кисәтү, искәртмә; **объяви́ть вы́говор с ~м** кисәтеп шелтә бирү

предусма́тривать *несов. см.* **предусмотре́ть**

предусмотре́ть *сов. что* күздә тоту, алдан карау, алдан исәпкә алу, хәстәрен күрү, алдан күреп эш итү; **~ все возмо́жности** бөтен мөмкинлекләрне алдан күреп эш итү

предусмотри́тельность *ж* алдан күрүчәнлек, алдан күреп эш итү, алдан күрә белү, алдын-артын уйлап эш итү

предусмотри́тельный, -ая, -ое алдан күрә белүчән, алдын-артын уйлаучан, хәстәрен күрүчән

предчу́вствие *с* күңел (йөрәк) сизү, сизенү, алдан ук сизү

предчу́вствовать *несов. что* сизенү, сизү, алдан сизеп тору, күңел (йөрәк) сизү

предше́ственник *м* **1.** элгәр, башлап җибәрүче; **~и нау́чного социали́зма** фәнни социализмның элгәрләре **2.** (*по должности*) элек эшләүче; элек эшләгән кеше

предше́ственница *ж* элгәр, башлап җибәрүче хатын (кыз)

предше́ствова||ть *несов. чему* алдыннан булу, алдыннан булып алу; **э́тому ~л ряд собы́тий** моның алдыннан күп кенә вакыйгалар булып алды

предше́ствующ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **предше́ствовать; 2.** моннан элекке, моннан алдагы, узган, үткән; **на ~ем заня́тии** үткән дәрестә

предъяви́тель *м* **1.** [документ] күрсәтүче, күрсәткән кеше; тапшыручы, китереп бирүче; **~ аккредити́ва** аккредитив күрсәткән кеше

предъяви́ть *сов. что* **1.** күрсәтү; китереп күрсәтү; **~ докуме́нт** документ күрсәтү **2.** белдерү, (*талән*) кую; **~ тре́бование** таләп кую; ♦ **~ обвине́ние** гаепләү

предъявле́ние *с см.* **предъяви́ть**

предъявля́ть *несов. см.* **предъяви́ть**

предыду́щий, -ая, -ее моннан алдагы, моннан элекке, үткәндәге, үткән

предынфа́рктн||ый, -ая, -ое инфаркт алды ...ы, инфарктка кадәр булган; **~ое состоя́ние** [авыруның] инфарктка кадәр булган торышы

пре́емник *м* **1.** (*наследник*) варис **2.** (*продолжатель*) дәвам иттерүче; алмашка килүче

пре́емственность *ж* күчүчәнлек, күчә бару, буыннан буынга күчү

пре́емственный, -ая, -ое *книжн.* күчә барган, буыннан буынга күчә барган, күчеп килә торган; **~ поря́док насле́дования** варислыкның буыннан буынга күчеп килә торган тәртибе

пре́жде **1.** *нареч.* (*раньше*) элек, элгәре **2.** *нареч.* (*сначала*) элек, башта, әүвәл, тәүдә, алдан; **~ поду́май, пото́м говори́** алдан уйла, аннан сөйлә **3.** *предлог с род.п.* (*раньше кого-л.*) алда, элек; **прийти́ ~ всех** барысыннан да элек килү ♦ **~ всего́** иң элек, иң әүвәл; **~ чем** ...га кадәр; **~ чем сде́лать, на́до поду́мать** эшләгәнгә кадәр уйлап карарга кирәк

преждевре́менность *ж* вакытсызлык, вакытыннан элек булу

преждевре́менн||ый, -ая, -ое вакытсыз, вакытыннан алда ..., вакытыннан элек ..., вакыты җитмәс борын; **~ые ро́ды** вакытыннан элек бала табу

пре́жний, -яя, -ее элекке, әүвәлге; үткән, үткәндәге

презе́нт *м шутл.* бүләк

презента́бельность *ж книжн.* мәһабәтлек, күренеклелек

презента́бельный, -ая, -ое *книжн.* мәһабәт, күренекле

презенто́ва||ть *сов. что кому, шутл.* бүләк итү

президе́нт *м* президент; **~ Респу́блики Татарста́н** Татарстан Республикасы Президенты

президе́нтский, -ая, -ое президент ...ы, президентлык ...ы

президе́нтство *с* **1.** президентлык, президент вазифасы [исеме] **2.** президент булып тору

прези́диум *м* президиум; **Прези́диум Верхо́вного Сове́та** Югары Совет Президиумы; **~ собра́ния** җыелыш президиумы

презира́ть *несов.* **1** *кого-что* җирәнеп карау, нәфрәт белән карау, яратмау, җене сөймәү **2.** *что* (*не бояться чего-л.*) игътибар итмәү, исәпкә алмау, курыкмау; **~ тру́дности** кыенлыклардан курыкмау

презре́ние *с* **1.** җирәнү, җирәнеп карау, нәфрәт белән карау, жене сөймәү; **~ к преда́телю** хыянәтчегә нәфрәт белән карау **2.** курыкмау, игътибар итмәү; **~ к сме́рти** үлемнән курыкмау

презре́нный, -ая, -ое җирәнеч, җирәнгеч, нәфрәт уята торган; **~ трус** җирәнгеч куркак җан

презре́ть *сов. кого-что, книжн.* игътибар итмәү, исәпкә алмау, курыкмау; **~ опа́сность** куркынычка игътибар итмәү

презри́тельность *ж* нәфрәтлелек, җирәнүлелек

презри́тельн||ый, -ая, -ое нәфрәтле, җирәнүле, җирәнеп ..., мыскыллы; **~ый взгляд** мыскыллы караш; **~ая улы́бка** җирәнеп елмаю

преиму́щественно *нареч.* күбесенчә, бигрәк, бигрәк тә; **спо́ртом ~ занима́ется молодёжь** спорт белән күбесенчә яшьләр шөгыльләнә

преиму́щественный, -ая, -ое өстен, өстен булган, өстенлекле, өстенлек итә торган

ПРЕ-ПРЕ

преиму́ществ||о *с* **1.** (*превосходство*) өстенлек; **получи́ть ~о** өстенлек алу **2.** (*привилегия*) өстенлек, аерым хокук ♦ **по ~у** күбесенчә, күпчелектә

преиспо́дняя *ж уст.* тәмуг, җәһәннәм

преиспо́лнить *сов. кого-что чем, чего, высок.*: **~ ра́достью** бик нык шатландыру; **~ гне́вом** бик каты ачуландыру

преиспо́лниться *сов. чем, высок.*: **~ ра́достью** бик нык шатлану

преисполня́ть *несов. см.* **преиспо́лнить**

преисполня́ться *несов.* **1.** *см.* **преиспо́лниться**; **2.** *страд. от* **преисполня́ть**

прейскура́нт *м* прейскурант (*товарларның хакын курсәткән исемлек*)

преклоне́ние *с* олылау, бик ихтирам итү, хөрмәтләп карау; табыну

преклони́ть *сов. что, уст.* түбән ию; **~ го́лову** башны түбән ию; **~ знамёна** байракларны түбән ию ♦ **~ коле́на** тез чүгү, тезләнү

преклони́ться *сов. перед кем-чем* баш ию, олылау, бик ихтирам итү; табыну

преклóнн||ый, -ая, -ое: **в ~ом во́зрасте** олы яшьтә

преклоня́ть *несов. см.* **преклони́ть**

преклоня́ться *несов.* **1.** *см.* **преклони́ться; 2.** *страд. от* **преклоня́ть**

прекосло́вить *несов. кому* каршы төшү, каршы эндәшү, каршы сүз әйтү

прекра́сно *нареч.* **1.** бик матур, бик яхшы, бик әйбәт; **~ по́мнить** *что-л. берәр нәрсәне* бик яхшы хәтерләү **2.** *в знач. сказ. и утверд. частицы* шәп, бик шәп, бик яхшы; **~, я согла́сен** бик шәп, мин риза

прекраснодýшие *с уст.* хуш күңеллелек, тормышка ал күзлек аша карау

прекра́сн||ый, -ая, -ое **1.** (*очень красивый*) гүзәл, бик матур; сылу; **~ый вид** гүзәл күренеш **2.** (*очень хороший*) бик яхшы, бик шәп, бик әйбәт, менә дигән **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* гүзәллек, матурлык; **~ое — одна́ из катего́рий эсте́тики** гүзәллек — эстетика категорияләренең берсе ♦ **~ый пол** *шутл.* хатын-кызлар турында; **в оди́н ~ый день** көннәрдән бер көнне

прекрати́||ть *сов.* туктату, бетерү, ташлау, өзү; **~ь рабо́ту** эшне туктату; **~ь кури́ть** тәмәке тартуны ташлау; **~ь знако́мство** танышлыкны өзү; **~ь пре́ния** фикер алышуны туктату; **~е разгово́ры** сөйләшмәгез

прекрати́||ть *сов.* туктау, тукталу, бетү, өзелү; **дождь ~лся** яңгыр туктады

прекраща́ть *несов. см.* **прекрати́ть**

прекраща́ться *несов.* **1.** *см.* **прекрати́ться; 2.** *страд. от* **прекраща́ть**

прекраще́ние *с см.* **прекрати́ть, прекрати́ться**

прелéстн||ый, -ая, -ое сокландыргыч, сылу, матур, сөйкемле, гүзәл, күркәм; ягымлы; **~ая мело́дия** сокландыргыч моң; **~ый го́лос** ягымлы тавыш; **~ый цвето́к** гүзәл чәчәк

пре́лест||ь *ж* **1.** (*очарование, привлекательность*) сөйкемлелек, гүзәллек; **~ь новизны́** яңалык гүзәллеге **2.** *мн.* **~и** (*приятные впечатления*) күркәмлек, нәфислек, матурлык; **~и весны́** язның матурлыгы; **~и се́льской жи́зни** авыл тормышының күркәмлеге **3.** *в знач. сказ.* (*о чём-л. чарующем*) искиткеч матур (нәфис) булу; сокландыргыч булу; үзенә нык җәлеп итә торган булу; **что за ~ь э́тот ребёнок**! бу нинди сокландыргыч бала!; **кака́я ~ь!** нинди гүзәл!

преломи́ть *сов. что физ.* сындыру

преломи́ться *сов. физ.* сыну

преломле́ние *с* **1.** *см.* **преломи́ть, преломи́ться; ~ лучей́** нурларның сыну **2.** *перен.* (*субъективное осмысление*) үзенчә аңлау, икенчегә бору

преломля́ть *несов. см.* **преломи́ть**

преломля́ться *несов.* **1.** *см.* **преломи́ться; 2.** *страд. от* **преломля́ть**

пре́лость *ж* бурсыганлык, чери башлаганлык, күгәргәнлек

пре́л||ый, -ая, -ое бурсыган, чери башлаган, черек, күксегән, күгәргән, кызган; **~ое зерно́** күксегән ашлык; **~ое се́но** кызган печән; **~ый това́р** чери башлаган товар

прель *ж в разн. знач.* черек, чери башлау, черү; **я́блоки с ~ю** чери башлаган алмалар

прельсти́ть *сов. кого-что* **1.** (*очаровать*) кызыктыру, җәлеп итү; сокландыру; **~ своей не́жностью** үзенең мөлаемлыгы белән кызыктыру **2.** (*увлечь*) кызыктыру; **~ пода́рками** бүләкләр биреп кызыктыру

прельсти́ться *сов. чем* соклану, кызыгу; күңел төшү; **~ обеща́ниями** вәгъдәләренә кызыгу

прельща́ть *несов. см.* **прельсти́ть**

прельща́ться *несов.* **1.** *см.* **прельсти́ться; 2.** *страд. от* **прельща́ть**

прелюбоде́й *м уст.* уйнашчы, зиначы, уйнашчы ир

прелюбоде́йствовать *несов. уст.* уйнаш итү, зина кылу

прелюбодея́ние *с уст.* уйнаш, зина

прелю́дия *ж муз.* **1.** (*вступление*) кереш өлеше, прелюдия; **~ к рома́нсу** романсның кереш өлеше **2.** (*небольшое музыкальное произведение*) прелюдия; **~ для фортепья́но** фортепьяно өчен прелюдия

премиа́льн||ый, -ая, -ое **1.** премиаль, премия[ләр] ...ы; **~ый фонд** премияләр фонды **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* премия, премия акчасы; **получи́ть ~ые** премия акчасы алу

премину́||ть *сов. с неопр. уст.* (*только с отриц. «не»*) оныту; **не ~л прийти́** килергә онытмады

премирова́ние *с см.* **премирова́ть**

премирова́ть *сов., несов. кого-что* бүләкләү, премияләү, бүләк (премия) бирү

пре́ми||я *ж* бүләк, премия; **удосто́ить Госуда́рственной ~и** Дәүләт премиясе бирү

премно́го *нареч. уст.* бик зур, гаять тә; **~ вам благода́рен** бик зур рәхмәт сезгә

премýдрость *ж разг.* **1.** *уст.* (*глубокая мудрость*) гакыллылык, тирән акыллылык **2.** *ирон.* (*трудно понимаемое*) хикмәт, хикмәтле нәрсә

премýдрый, -ая, -ое **1.** *уст.* гакыллы, тирән акыллы **2.** (*трудный для понимания*) хикмәтле, четерекле

премье́р *м* **1.** *см.* **премье́р-мини́стр 2.** *театр.* премьер (*беренче рольләрне башкаручы артист*)

премье́ра *ж театр.* премьера (*спектакльнең, фильмның беренче тапкыр куелуы*)

премье́р-мини́стр *м* премьер-министр (*хөкүмәт башлыгы*)

пренебрега́ть *несов. см.* **пренебре́чь**

пренебреже́ние *с* кимсетү, түбәнсетү, кимсетеп карау; санга сукмау, санламау, игътибар итмәү; илтифат итмәү

пренебрежи́тельность *ж* санга сукмау, кимсетү; игътибар итмәү; илтифатсызлык

пренебрежи́тельн||ый, -ая, -ое кимсетеп ..., түбәнсеткән, кимсетә торган, кимсетүле; **~ый тон** кимсетүле тон; **~ое отноше́ние** кимсетеп карау

пренебре́чь *сов.* **1.** *кем-чем* санга сукмау, түбәнсетү, кимсетеп карау **2.** *чем* (*оставлять без внимания*) санга сукмау, санламау; игътибар итмәү, илтифат итмәү; **~ опа́сность** хәвефхәтәргә игътибар итмәү

пре́ния *мн.* фикер алышу[лар]; **откры́ть ~ по докла́ду** доклад буенча фикер алышуга күчү

преоблада́ние *с см.* **преобладать**

преобладать *несов. над кем-чем* өстенлек итү, өстен булу, күпчелек тәшкил итү, күпчелекне алып тору

преобража́ть *несов. см.* **преобрази́ть**

преобража́ться *несов.* **1** *см.* **преобрази́ться; 2.** *страд. от* **преобража́ть**

преображе́ние *с см.* **преобрази́ть, преобрази́ться**; **~ приро́ды** табигатьне үзгәртү

преобрази́||ть *сов. кого-что* үзгәртү, үзгәртеп җибәрү

преобрази́ться *сов.* үзгәрү, үзгәреп китү

преобразова́ние *с* **1.** *см.* **преобразова́ть ; 2.** (*крупное изменение*) үзгәреш, үзгәртеп кору

преобразова́тель *м* **1.** үзгәртүче, үзгәртеп коручы **2.** *физ.* әверелдергеч; **~ то́ка** электр тогын әверелдергеч

преобразова́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*переделать*) яңадан кору, үзгәртеп кору, икенчегә әйләндерү **2.** *что спец.* (*превратить*) әйләндерү, әверелдерү

преобразова́ться *сов.* **1.** (*претерпеть коренные изменения*) яңадан корылу, үзгәртеп корылу, үзгәрү **2.** *спец.* (*превратиться*) әйләнү, әверелү

преобразо́вывать *несов. см.* **преобразова́ть**

преобразо́вываться *несов.* **1.** *см.* **преобразова́ться; 2.** *страд. от* **преобразо́вывать**

преодолева́ть *несов. см.* **преодоле́ть**

преодоле́ние *с см.* **преодоле́ть; ~ тру́дностей** кыенлыкларны җиңеп чыгу

преодоле́ть *сов. что* җиңү, җиңеп чыгу, ерып чыгу; ~ **препя́тствия** каршылыкларны җиңеп чыгу

преодоли́м||ый, -ая, -ое җиңә алырлык, җиңеп чыгарлык, ерып чыгарлык; көч житәрлек; ~**ое затрудне́ние** җиңә алырлык кыенлык

препара́т *м в разн. знач.* препарат; ~ **лягу́шки** бака препараты (*тикшерү өчен алынган кисәге*); **радиоакти́вный** ~ *хим.* радиоактив препарат

препара́тор *м* препаратлар хәзерләүче, препаратор

препари́рование *с см.* **препари́ровать**

препари́ровать *сов., несов. кого-что* препаратлау, препарат алу (хәзерләү, ясау)

препина́ни||е *с*: **зна́ки ~я** тыныш билгеләре

препира́тельство *с* тартышу, бәхәсләшү, сүз көрәштерү

препира́ться *несов. с кем* телләшү, каршы сүз әйтү, бәхәсләшү, сүз көрәштерү, тартышу

преподава́ние *с см.* **преподава́ть** I; ~ **ру́сского языка́** рус теле укыту

преподава́тель *м* укытучы; мөгаллим, хәлфә (*уст.*)

преподава́тельница *ж* укытучы хатын (кыз)

преподава́тельский, -ая, -ое укытучы ...ы, укытучылар ...ы; ~ **соста́в** укытучылар составы

преподава́ть I *несов. что и без доп.* укыту, дәрес бирү; сабак бирү (*мәс. мәдрәсәдә*); ~ **литерату́ру** әдәбият укыту; ~ **в институ́те** институтта укыту

преподава́ть II *несов. см.* **препода́ть**

препода́ть *сов. что, книжн.* (*киңәш, сабак*) бирү, өйрәтү; кисәтү; җәзасын бирү; ~ **сове́т** киңәш бирү ♦ ~ **уро́к** сабак бирү

преподнести́ *сов.* **1.** *кого-что* бүләк итеп бирү, (*тантаналы рәвештә*) бирү, тапшыру; ~ **юбиля́ру а́дрес** юбилярга адрес бирү **2.** *перен. что* [көтмәгәндә] әйтү; [көтмәгәндә] эшләү **3.** *что* (*изложить*) бәян итү, аңлатып бирү ♦ ~ **сюрпри́з** сюрприз ясау

преподноси́ть *несов. см.* **преподнести́**

преподноше́ние **1.** *см.* **преподнести́** 1; **2.** (*подарок*) бүләк; **це́нное** ~ кыйммәтле бүләк

препо́н||а *ж уст.* киртә, комачау, комачаулык, тоткарлык; **чини́ть ~ы** тоткарлык ясау

препоруча́ть *несов. см.* **препоручи́ть**

препоручи́ть *сов. кого-что, кому-чему, уст.* тапшыру, ышанып тапшыру, карамагына бирү

препроводи́тельный, -ая, -ое *офиц.* озату ...ы, җибәрү ...ы; ~ **докуме́нт** җибәрү документы

препроводи́ть *сов. кого-что, офиц.* озату, озатып җибәрү, озатып китерү; ~ **заде́ржанного** кулга алынган кешене озатып җибәрү

препровожда́ть *несов. см.* **препроводи́ть**

препровожде́ние *с см.* **препроводи́ть** ♦ ~ **вре́мени** вакыт үткәрү, көн уздыру

препя́тстви||е *с прям., перен.* киртә; комачау, комачаулык, тоткарлык; **преодоле́ть все ~я** бөтен тоткарлыкларны җиңеп чыгу

препя́тствовать *несов. кому-чему* киртә булу, каршы төшү, комачаулау, тоткарлык ясау, тоткарлау

прерва́ть *сов.* **1.** *что* туктату, туктатып тору, өзү; ~ **рабо́ту** эшне туктату; ~ **молча́ние** тынлыкны бозу **2.** *кого и без. доп.* (*перебить чью-л. речь*) [сүзен] өзү, бүлү, бүлдерү

прерва́ться *сов.* тукталу, өзелү; бүленү, өзелеп калу, бүленеп калу; **разгово́р ~лся** сүз бүленеп калды

прекраща́ни||е *с см.* **прекраща́ться; вступи́ть в ~я** бәхәсләшә башлау

прекраща́ться *несов. с кем* каршы сүз әйтү, сүз көрәштерү, бәхәсләшү, телләшү

пре́рии *мн.* прерия (*Төньяк Америкада киң дала*)

прерогати́ва *ж книжн.* өстенлек, аерым хокук

прерыва́ть *несов. см.* **прерва́ть**

прерыва́ться *несов.* **1.** *см.* **прерва́ться; 2.** *страд. от* **прерыва́ть**

прерывистость *ж* өзеклелек, өзек-өзек булу

прерывистый, -ая, -ое өзекле, өзек-өзек; калтыравыклы, калтыравык; ~ **звук** калтыравык тавыш

пресека́ть *несов. см.* **пресе́чь**

пресека́ться *несов.* **1.** *см.* **пресе́чься; 2.** *страд. от* **пресека́ть**

пресече́ни||е *с см.* **пресе́чь ♦ ме́ра ~я** *юр.* чик кую чарасы (*тикшерү астындагы кешегә карата, суд тикшерүеннән ул качмасын өчен, суд һәм сорау алу органнарының күргән чарасы*)

пресе́чь *сов. что, книжн.* туктату, өзү, бетерү, чик кую; ~ **зло** начарлыкны бетерү

пресе́чься *сов.* тукталу, бетү, өзелү; **го́лос неожи́данно пресёкся** көтмәгәндә тавыш өзелде

преследование *с* **1.** *см.* **преследовать; ~ врага́** дошманны эзәрлекләү **2.** (*гонение*) җәбер, эзәрлекләү; золым

преследователь *м* эзәрлекләүче, куып баручы (килүче)

преследовать *несов.* **1.** *кого-что* (*гнаться*) эзәрлекләү, эзәрләп бару, куып бару; ~ **врага́** дошманны куып бару **2.** *перен. кого-что* эзәрлекләү, йөдәтү, интектерү; баштан чыкмау; **его́ не перестаёт ~ мысль о неуда́вшейся опера́ции** уңышсыз үткән операция турындагы уй аның башыннан чыкмый **3.** *кого-что* (*притеснять*) эзәрлекләү, җәберләү, җәберсетү **4.** *что* (*стремиться к чему-л.*) күздә тоту, күзәтү; ~ **ли́чные интере́сы** үз файдаңны күзәтү ♦ ~ **по суду́** *юр.* судка бирү

преслову́тый, -ая, -ое *ирон.* даны чыккан; күп чәйнәлгән, яман аты чыккан

пресмыка́тельство *с* үтә ялагайлану, тәлинкә тоту, табан[ын] ялау

пресмыка́ться *несов.* **1.** *уст.* (*передвигаться ползком*) сөйрәлү, сөйрәлеп йөрү, шуышу **2.** *перен. перед кем-чем* ялагайлану, койрык болгау, тез чүгү, тәлинкә тоту

пресмыка́ющиеся *мн. зоол.* сөйрәлүчеләр (*елан, кәлтә һ.б.ш.*)

пресново́дн||ый, -ая, -ое **1.** төче суда яши торган; ~**ые ры́бы** төче суда яши торган балыклар **2.** төче сулы; ~**ое о́зеро** төче сулы күл

пре́сн||ый, -ая, -ое **1.** төче; тозсыз; ~**ая вода́** тозсыз су **2.** *перен.* төче, кызыксыз, тозсыз; ~**ый анекдо́т** тозсыз анекдот

пресс *м* эскәнҗә, пресс; **штампо́вочный** ~ штамповка прессы

пре́сса *ж* пресса, вакытлы матбугат; **мирова́я** ~ бөтендөнья вакытлы матбугаты (*газета, журналлар һ.б.ш.*)

пресс-атташе́ *м нескл.* пресс-атташе (*илчелектә матбугат мәсьәләсе белән шөгыльләнүче хезмәткәр*)

пресс-бюро́ *с нескл.* матбугат бюросы, пресс-бюро

пресс-конфере́нция *ж* пресс-конференция

прессова́ние *с см.* **прессова́ть**

прессо́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прессова́ть; 2.** прессланган, пресс белән кысылган; пресс белән кысып ясалган; ~**ые тю́ки хло́пка** прессланган мамык бәйләмнәре; ~**ая пу́дра** прессланган пудра

прессова́ть *несов. что* пресслау, пресс белән кысу; тыгызлау

прессовщи́к *м* пресслаучы, пресс белән кысучы

пресс-папье́ *с нескл.* пресс-папье

пресс-це́нтр *м* пресс-үзәк (*журналистларга информация һәм оештыру мәсьәләләре буенча хезмәт күрсәтү бүлеге — съезд, конференцияләрдә*)

престави́ться *сов. уст.* үлү, вафат булу, дөнья кую

престаре́лый, -ая, -ое бик карт, бик картайган

прести́ж *м* абруй, авторитет, дәрәҗә

прести́жный, -ая, -ое абруйлы, авторитетлы, дәрәҗәле

престо́л *м* **1.** тәхет; **све́ргнуть с ~а** тәхеттән төшерү **2.** *церк.* престол (*чиркәү алтаренда кечкенә биек өстәл*)

престолонасле́дие *с* тәхет варисы булу; тәхетнең мирас буенча күчүе

престолонасле́дник *м* тәхет варисы, патша булачак кеше

преступа́ть *несов. см.* **преступи́ть**

преступи́ть *сов.*: ~ **зако́н** законны бозу

преступле́ние *с* җинаять; **соверши́ть** ~ җинаять ясау

престу́пник *м* җинаятче, җинаять эшләүче

престу́пница *ж* җинаятче хатын (кыз)

престу́пность *ж* **1.** җинаятьлелек, җинаятьчеллек; ~ **пла́нов агре́ссоров** агрессорлар планнарының җинаятьчеллеге **2.** җинаятьчелек, җинаятьләр[саны]; **борьба́ с ~ю** җинаятьчелеккә каршы көрәшү

престу́пн||ый, -ая, -ое **1.** җинаять ..., җинаять ...ы; җинаятьчел, законга

каршы килә торган; җинаятьле; **~ые деяния** җинаять эшләр **2.** җинаятьче[ләр] ...ы; **~ая шайка** җинаятьчеләр шайкасы

пресы́тить *сов. кого-что* **1.** артык туйдыру; артык туендыру **2.** *перен.* туйдырып бетерү; күнелне кайтару, күнелне биздерү

пресы́титься *сов. чем* тую, туеп бетү; күңел кайту; күңел бизү; **~ развлече́ниями** уен-көлкеләрдән күңел кайту

пресыща́ть *несов. см.* **пресы́тить**

пресыща́ться *несов.* **1.** *см.* **пресы́титься; 2.** *страд. от* **пресыща́ть**

пресыще́ние *с см.* **пресы́титься**

пресы́щенность *ж* үтә туйганлык, туеп беткәнлек, күңел кайту

пресы́щенный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пресы́тить; 2.** үтә туйган, туеп беткән; күңеле кайткан, күңеле бизгән; **~ челове́к** [бар нәрсәдән] туеп беткән кеше

претворе́ние *с см.* **претвори́ть, претвори́ться; ~ пла́на в жизнь** планны тормышка ашыру

претвори́ть *сов. что во что, книжн.* эшкә (гамәлгә, тормышка) ашыру

претвори́ться *сов.* (*эшкә*) ашу, гамәлгә (тормышка) ашу

претворя́ть *несов. см.* **претвори́ть**

претворя́ться *несов.* **1.** *см.* **претвори́ться; 2.** *страд. от* **претворя́ть**

претенде́нт *м* дәгъвачы, претендент

претенде́нтка *ж* дәгъвачы хатын (кыз); дәгъвалаучы хатын(кыз); **~ на ша́хматную коро́ну** шахмат тажын дәгъвалаучы хатын(кыз)

претендова́ть *несов. на что* дәгъва итү (кылу), дәгъвалау; претендент булу; **~ на до́лжность заве́дующего отде́лом** бүлек мөдире урынын дәгъвалау; **~ на остроу́мие** үткен сүзлелеккә дәгъва итү

прете́нзи||я *ж* дәгъва, дәгъва итү, таләп, претензия; **~я на насле́дство** мирас дәгъва итү; **челове́к с ~ями** претензияле кеше ◆ **быть в ~и** *на кого кемгә дә булса* хәтер калу

претенцио́зность *ж* дәгъвачылык, дәгъва итүчелек; һавалылык; претензиялелек

претенцио́зн||ый, -ая, -ое дәгъвачыл, дәгъвалы; һавалы; претензияле; **~ое поведе́ние** үз-үзеңне претензияле тоту

претерпева́ть *несов. см.* **претерпе́ть**

претерпе́ть *сов. что* **1.** баштан үткәрү, кичерү, күрү; **~ лише́ния** авырлыкларны баштан кичерү **2.** очрау, дучар булу (*мәс. узгарулэргэ*); **план мо́жет ~ изме́нения** планның үзгәртелүе мөмкин

прети́ть *несов. кому-чему* жирәндерү, чиркандыру, җан сөймәү; **ложь мне прети́т** ялганны җаным сөйми

преткнове́ни||е *с:* **ка́мень ~я** *книжн.* киртә, унайсызлык, тоткарлык

пре||ть *несов.* **1.** яну, кызу; черү; күксү; **се́но ~ет** печән яна **2.** парланып пешү; **ка́ша ~ет** ботка парланып пешә **3.** *прост.* (*потеть*) эсселәү, тирләү

преувеличе́ни||е *с см.* **преувели́чить** ◆ **без ~я** һич арттырмыйча

преувели́ченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **преувели́чить; 2.** артттырылган, шапыртылган, күпертелгән

преувели́чивать *несов. см.* **преувели́чить**

преувели́чить *сов. что и без доп.* арттыру, арттырып җибәрү, арттырып күрсәтү, шапырту, күпертү, күпертеп күрсәтү; **~ тру́дности** авырлыкларны арттырып күрсәтү

преуменьша́ть *несов. см.* **преуме́ньшить**

преуменьше́ние *с см.* **преуме́ньшить, преуменьши́ть; ~ опа́сности войны** сугыш куркынычын артык киметү

преуме́ньшить, преуменьши́ть *сов. что* киметү, киметеп (азайтып, кечерәйтеп) күрсәтү; **~ опа́сность** куркынычны киметеп күрсәтү

преуспева́ть *несов.* **1.** *см.* **преуспе́ть; 2.** (*процветать, благоденствовать*) шәп яшәү, яхшы яшәү; **в жи́зни** тормышта яхшы яшәү

преуспе́ть *сов.* уңышка ирешү, уңыш казану

префе́кт *м* префект (*кайсы бер илләрдә җирле идара башлыгы*)

префекту́ра *ж* префектура (**1.** *префект вазифасы* **2.** *префект карамагында булган өлкә* **3.** *префект урнашкан бина*)

префера́нс *м карт.* преферанс

пре́фикс *м лингв.* алкушымча, префикс

префикса́льн||ый, -ая, -ое *лингв.* алкушымчалы, префикс ...ы, префикслы, префиксаль; **~ые глаго́лы** алкушымчалы фигыльләр

префикса́ция *ж лингв.* алкушымчалар (префикслар) ялгау (ялгану)

преходя́щий, -ая, -ее *книжн.* вакытлы, үтә торган, узып китә торган

прецеде́нт *м книжн.* прецедент, (*элек булган*) охшаш очрак; **в исто́рии нет тако́го ~а** тарихта моңа охшаш очрак юк

при *предлог с предл.п.* **1.** (*около, возле*) янында, тирәсендә, буенда, буендагы; **столб ~ доро́ге** юл буендагы багана; **би́тва ~ Бороди́не** Бородино янында булган сугыш **2.** (*при указ. на отнесённость к чему-л.*) карамагындагы, каршындагы; **лаборато́рия ~ институ́те** институт карамагындагы лаборатория **3.** (*при указ. на наличие чего-л. у кого-л.*) үзе белән, янында; **име́ть ~ себе́ па́спорт** паспорт янда булу; **~ жела́нии** теләк булса **4.** (*во время*) заманында, вакытында; вакытта, чакта; **~ Петре́ Пе́рвом** Пётр Беренче заманында; **~ перехо́де у́лицы** урамны чыккан вакытта **5.** (*при указ. обстановки, обстоятельств*) каршында, алдында; **~ свиде́телях** шаһитлар каршында; **~ посторо́нних** чит кешеләр алдында; **~ по́мощи** *кого-л.* ярдәмендә ◆ **~ всём том** шулай була торып та; **~ э́том** шуның белән бергә

при- *алкушымча* **1.** *фигыль ясаганда кулланылса, бу алкушымчаның мәгънәләре түбәндәге ысуллар белән тәгъбир ителә*: 1) *эшнең тәмамлануы, нәтиҗәлелеге «килү» ярдәмче фигыле белән бирелә, мәс.* **прибежа́ть** йөгереп килү; **прилете́ть** очып килү; **принести́** алып килү; 2) *«якынайту», «беркетү», «тоташтыру» мәгънәләре «кую» ярдәмче фигыле белән тәрҗемә ителә, мәс.* **приши́ть** тегеп кую; **привинти́ть** винтлап кую; **приста́вить** сөяп кую; 3) *хәрәкәт кешенең үзенә юнәлтелгән очракта «итү» ярдәмче фигыле белән яки төп фигылен генә тәрҗемә итү юлы белән бирелә, мәс.* **привле́чь** җәлеп итү; **пригласи́ть** чакыру; 4) *тулы булмаган эш «бераз» рәвеше яки «төшү» ярдәмче фигыле белән тәрҗемә ителә, мәс.* **приоткры́ть** бераз ачу (ача төшү); **призаду́маться** бераз уйга калу; **припу́дрить** бераз пудралау; 5) *эшнең тулысынча башкарылуы түбәндәгечә тәрҗемә ителә, мәс.* **приучи́ть** өйрәтү; **приручи́ть** кулга өйрәтү; **приписа́ть** эзләп табу; **приду́мать** уйлап табу (чыгару); 6) *«арттыру, өстәү, кушу, тутыру» мәгънәсе «өстәп» рәвеш фигыле ярдәмендә яки башка юллар белән тәрҗемә ителә, мәс.* **приписа́ть** өстәп язу; **прикупи́ть** өстәп сатып алу; 7) *төп эш белән бер үк вакытта булган хәрәкәт =а (=ә, =ый, =и) кушымчалы рәвеш фигылен кабатлау ярдәмендә бирелә, мәс.* **идти́ приплясывая** бии-бии бару; **петь присви́стывая** сызгыра-сызгыра җырлау **2.** *исемнәр, сыйфатлар ясаганда кулланылса, «буе[ндагы]», «алды[ндагы]», «яны[ндагы]» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **прибре́жная полоса́** яр буендагы җир; **пришко́льный уча́сток** мәктәп алды участогы; **привокза́льная пло́щадь** вокзал янындагы мәйдан

приба́вить *сов.* **1.** *что, чего* өстәү, өсти төшү, өстәп салу; **~ со́ли в суп** ашка тоз өстәү **2.** *что, чего* (*увеличить размер, силу, скорость*) арттыру, көчәйтү, тизләтү, шәбәйтү; **~ ша́гу** адымны шәбәйтү; **~ ско́рость** тизлекне арттыру **3.** *что и без доп., разг.* арту; **~ в ве́се** авырлыгы арту **4.** *что и без доп.* (*сообщить в дополнение*) өстәү, өстәп әйтү, кушып әйту; **~ к ска́занному** әйткәнгә өстәү **5.** *перен. что и без доп., разг.* (*приврать*) арттыру, өстәп сөйләү, арттырып сөйләү **6.** *что, разг.* кушу; **к десяти́ ~ пять** унга бишне кушу

приба́ви||ться *сов.* **1.** (*добавиться*) сөйләү, кушылу **2.** *обычно безл.* арту, озаю, озынаю, киңәю, зураю; **рабо́ты ~лось** эш артты; **день ~лся** көн озайды

приба́вк||а *ж разг.* **1.** *см.* **приба́вить** 1, 2, 4; **приба́виться** 2; **2.** (*прибавленная сумма*) өстәмә, өстәү; **получи́ть ~у** өстәмә акча алу

прибавле́ни||е *с* **1. см. приба́вить, приба́виться; 2.** (*то, что прибавлено*) өстәмә, өстәү; **рассказа́ть с ~ями** төрле өстәмәләр кушып сөйләү ◆ **~е семе́йства** гаиләдә бала туу, гаилә арту

прибавля́ть *несов. см.* **приба́вить**

прибавля́ться *несов.* **1.** *см.* **приба́виться; 2.** *страд. от* **прибавля́ть**

приба́вочн||ый, -ая, -ое: **~ая сто́имость** *эк.* өстәмә кыйммәт

прибау́тка *ж* такмаза

прибега́ть I *несов. см.* **прибежа́ть**

прибега́ть II *несов. см.* **прибе́гнуть**

прибе́гнуть *сов.* **1.** *к кому-чему* (*обратиться*) мөрәҗәгать итү, сорап мөрәҗәгать итү; ~ **к по́мощи врача́** табибтан ярдәм сорап мөрәҗәгать итү **2.** *к чему* куллану, керешү, ...га мәҗбүр булу; ~ **к хи́трости** хәйләләргә керешү; ~ **к реши́тельным ме́рам** кискен чаралар күрергә мәҗбүр булу

прибедня́ться *несов. разг.* **1.** (*прикидываться бедным*) ярлыга салышу, үзен ярлы итеп күрсәтү **2.** (*преуменьшать свои возможности*) мескенләнү, үзен мескен итеп күрсәтү

прибежа́ть *сов.* йөгереп килү (бару) йөгереп килеп (барып) житу

прибе́жище *с книжн.* сыеныр урын; таяныч, арка терәр кеше; **найти́** *в ком-л.* ~ *берәр кешедә* сыеныр урын табу

приберега́ть *несов. см.* **прибере́чь**

прибере́чь *сов. что, чего* саклау, саклап тоту; саклап (тотмый) калдыру

прибива́ть *несов. см.* **приби́ть**

прибира́ть *несов. см.* **прибра́ть**

прибира́ться *несов.* **1.** *см.* **прибра́ться; 2.** *страд. от* **прибира́ть**

приби́||ть *сов.* **1.** *что* кагу, кадаклау, кагып (кадаклап) кую **2.** *что* (*дождём, градом и т.п.*) егу, сөрлектерү; басу; **град ~л рожь к земле́** боз арышны җиргә еккан; **дождём ~ло пыль** *безл.* яңгыр тузанны басты **3.** *безл. кого-что* китерү, куып китерү, чыгару; **волно́й ~ло ло́дку к бе́регу** дулкын көймәне ярга чыгарган

приби́||ться *сов.* **1.** (*прикрепиться*) кадаклану **2.** *перен. прост.* иярү; кушылу; **к нам ~лась чужа́я соба́ка** безгә ят эт килеп кушылды

приближа́ть *несов.* **1.** *см.* **прибли́зить; 2.** *кого-что и без доп.* (*об оптических приборах*) якынайтып күрсәтү, зурайтып күрсәтү (*мәс. бинокль турында*)

приближа́ться *несов.* **1.** *см.* **прибли́зиться; 2.** *страд. от* **приближа́ть**

приближе́ни||е *с* **1** *см.* **прибли́зить, прибли́зиться; ~е по́езда** поездның якынлашуы **2.** *мат.* якынчалык; **сте́пень ~я** якынчалык дәрәҗәсе

приближённость *ж мат.* якынчалык

приближённ||ый 1, -ая, -ое *мат.* якынча; **~ая величина́** якынча зурлык; **~ое значе́ние** якынча кыйммәт

приближённый II, -ая, -ое **1.** якыны, якын булган **2.** *в знач. сущ. м* якын кеше, ышаныч казанган кеше

прибли́зительность *ж* якынча булу, якынчалык, чама белән алыну; ~ **подсчётов** исәпнең якынчалыгы

прибли́зительный, -ая, -ое якынча, чама белән алынган; ~ **подсчёт** чама белән алынган исәплөү

прибли́зить *сов.* **1.** *что* якынайту, якынлаштыру, якын китерү; ~ **кни́гу к глаза́м** китапны күзгә якын китерү **2.** *кого-что* (*сделать близким*) якынайту, үз күрә башлау; якын күрү, дус күрү

прибли́зи||ться *сов.* якынаю, якын килү, якынлашу; **~ться к окну́** тәрәзәгә якын килү; **~лся день отъе́зда** китү көне якынайды

прибло́дный, -ая, -ое *прост.* (*случайно забредший*) адашкан, адашып килеп кушылган, адашып килеп чыккан

прибо́й *м* бәрмә дулкын, диңгез ярына бәрә торган дулкын

приболе́ть *сов. разг.* авырып(чирләп) алу; чирләп тору

прибо́р *м* **1.** әсбап, прибор; **счётный ~** исәплөү приборы **2.** корал, әсбап, кирәк-ярак; савыт-саба; **пи́сьменный ~** язу приборы; **бри́твенный ~** кырыну кирәк-яраклары

приборострое́ние *с* приборлар ясау (төзү, эшләп чыгару)

приборострои́тельный, -ая, -ое приборлар төзи (ясый) торган, приборлар ясау ...ы; ~ **заво́д** приборлар ясау заводы

прибра́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* җыештыру, җыештырып алу, җыештырып кую; ~ **в ко́мнате** бүлмәне җыештыру **2.** *что* (*убрать, спрятать*) җыю, җыеп кую; алып кую; ~ **кни́ги в шкаф** китапларны шкафка алып кую ♦ ~ **к рука́м** *кого-что* кулга алу, буйсындыру

прибра́ться *сов. разг.* җыештырыну, тәртипкә китерү; ~ **в ко́мнате** бүлмәне тәртипкә китерү

прибре́жн||ый, -ая, -ое су буендагы, яр буендагы; **~ые ска́лы** яр буендагы кыя ташлар

прибре́жье *с* яр буе

прибыва́ть *несов. см.* **прибы́ть**

при́быль *ж* **1.** табыш; төшем; **максима́льная ~** *эк.* максималь табыш **2.** (*размножение, увеличение*) арту, күбәю, ишәю; ~ **населе́ния** халыкның артуы

при́быльность *ж* табышлы булу; төшемле булу, табышлылык; төшемлелек

при́быльн||ый, -ая, -ое табышлы; төшемле; **~ое хозя́йство** табышлы хуҗалык

прибы́тие *с см.* **прибы́ть** I; ~ **по́езда** поездның килүе

прибы́||ть *сов.* **1.** (*прийти, приехать*) килү, килеп (барып) җитү, килеп төшү **2.** (*увеличиться*) арту; өстәлү; **вода́ ~ла́** су артты

прива́дить *сов. кого-что* **1.** *охот., рыб.* ияләштерү; ~ **ко́рмом** җим салып ияләштерү **2.** *перен. прост.* ияләштерү, җәлеп итү; ~ **к себе́ ребя́т** бала-чаганы үзенә ияләштерү

прива́живать *несов. см.* **прива́дить**

прива́л *м* **1.** (*юлда барганда туктап*) ял итү; ял; туктау; **останови́ться на ~** ялга туктау **2.** (*место остановки*) туктау урыны, туктап ял итү урыны

прива́ливать *несов. см.* **привали́ть**

привали́||ть *сов.* **1.** *что* сөяп (терәтеп) кую; **~ть ка́мень к стене́** ташны стенага сөяп кую **2.** *мор.* (*пристать*) (*ярга, пристаньга*) килеп туктау; **парохо́д ~л** пароход килеп туктады

прива́ривать *несов. см.* **приварі́ть**

приварі́ть *сов. что, тех.* (*тимерне, металлны*) кыздырып ябыштыру, кыздырып ябыштырып кую, эретеп ябыштыру

приварі́ться *сов. тех.* эреп ябышу

прива́рка *ж тех.* **1.** *см.* **приварі́ть, приварі́ться; 2.** (*то, что приварено*) эретеп ябыштырылган урын

прива́рок *м* кайнар аш; кайнар аш азыгы

прива́тн||ый, -ая, -ое *уст.* хосусый, рәсми булмаган; **в ~ом поря́дке** хосусый рәвештә

приведе́ние *с см.* **привести́** 3; ~ **в поря́док** тәртипкә китерү ♦ ~ **подо́бных чле́нов** *мат.* охшаш буыннарны берләштерү

привезти́ *сов. кого-что* (*атта, машинада һ.б.ш.*) китерү, алып килү; алып кайту

приверёдливость *ж* нәзберекләк, талымлаучанлык, назлылык

приверёдливый, -ая, -ое нәзберек, талымлаучан, назлы

приверёдник *м* нәзберек, нәзберек кеше, талымлаучан, назлы кеше

приверёдница *ж* нәзберек хатын (кыз)

приверёдничать *несов.* нәзберекләнү, талымлау, назлану

приве́рженец *м* яклаучы, тарафдар; ияргүче; ~ **тео́рии Да́рвина** Дарвин теориясен яклаучы

приве́рженность *ж* бирелгәнлек, чын күңелдән бирелгәнлек

приве́рженный, -ая, -ое бирелгән, чын күңелдән бирелгән; **челове́к, ~ к нау́кам** фәннәргә бирелгән кеше

привернýть *сов. что* **1.** (*завинтить*) борып кую; ~ **га́йку** гайканы борып кую **2.** *прост.* (*уменьшать пламя*) төшерү, басу, киметү; ~ **фити́ль** филтәне төшерү; ~ **газ** газны баса төшү

привернýться *сов. разг.* борылып керү; борылып ныгу

привёртеть *сов. см.* **привернýть** I

привёртывать *несов. см.* **привернýть**

привёртываться *несов.* **1.** *см.* **привернýться; 2.** *страд от* **привёртывать**

приве́с *м* арткан авырлык, артым; **су́точный ~ скота́** терлекнең тәүлек эчендә арткан авырлыгы

приве́сить *сов. что* тагып (асып, элеп) кую

приве́сок *м прост.* **1.** өстәмә кисәк (*билгеле авырлыкка җиткерү өчен*) **2.** *перен.* өстәмә, кушымта; **нену́жный ~ к статье́** мәкаләгә кирәкмәгән өстәмә

приве||сти́ *сов. кого-что* **1.** алып килү (кайту), алып китерү; алып бару; **~сти́ ребёнка домо́й** баланы өйгә алып кайту **2.** китереп чыгару; **доро́га ~ла́ к дере́вне** юл авылга китереп чыгарды **3.** алып бару; **э́то к добру́ не ~дёт** бу яхшыга алып бармас ♦ **не ~ди́ бог!** алла сакласын ! **~сти́ в восто́рг** бик шатландыру; таңга калдыру; **~сти́ в движе́ние** хәрәкәткә китерү; **~сти́ в исполне́ние** үтәү, башкару; **~сти́ в поря́док** тәртипкә китерү; **~сти́ в чу́вство** һушына китерү; **~сти́ к побе́де** җиңүгә китерү; **~сти́ к присяге** ант иттерү

приве||сти́сь *сов. безл. разг.* туры килү, җай чыгу; **ему́ не ~ло́сь побыва́ть в столи́це** аңа башкалада булырга туры килмәде

приве́т *м* сәлам

приве́тливость *ж* ачык йөзлелек, кече күңеллелек, илгәзәклек

приве́тливый, -ая, -ое ачык йөзле, якты чырайлы, илгәзәк, кече күңелле

приве́тственный, -ая, -ое котлау ...ы, тәбрикләү ...ы; **~ая речь** котлау сүзе; **~ая телегра́мма** котлау телеграммасы

приве́тствие *с* **1.** (слова, жест) сәламләү, сәлам бирү, исәнләшү **2.** (*устное или письменное обращение*) котлау хаты, котлау, тәбрик хаты

приве́тствовать *несов.* **1.** *кого-что* сәламләү, исәнләшү, сәлам бирү; **~ госте́й** кунаклар белән исәнләшү **2.** *перен. что* хуплау, котлау, хуплап (котлап) каршы алу, тәбрик итү; **~ но́вую инициати́ву** яңа инициативаны котлап каршы алу

прививать *несов. см.* **приви́ть**

прививаться *несов.* **1.** *см.* **приви́ться; 2.** *страд. от* **прививать**

приви́вка *ж* **1. см. приви́ть** 1; **2. приви́ться** 1; **~ я́блони** алмагачка чыбыкча ялгау **2.** *мед.* прививка; **~ про́тив ти́фа** тифка каршы прививка

приви́вочный, -ая, -ое **1.** прививка ясау ...ы; чәчәк салу ...ы; **~ая вакци́на** чәчәк салу вакцинасы **2.** *сад.* ялгау ...ы, чыбыкча ялгау ...ы

привиде́ние *с* өрәк

приви́деться *сов. кому что, разг.* төшкә керү; күз алдына килү

привилегиро́ванный, -ая, -ое **1.** привилегияле, аерым хокуклы, өстен хокуклы; **~ые сосло́вия** привилегияле сословиеләр **2.** (*лучший, более выгодный*) привилегияле, өстен, яхшырак; **~ые усло́вия** привилегияле шартлар

привиле́гия *ж* привилегия, өстен хокук; өстенлек

привинти́ть *сов. что* винтлап кую, винт белән ныгытып кую, винтлап беркетеп кую

привинти́ться *сов.* винтлап куелу, винт белән ныгытылу

привинчивать *несов. см.* **привинти́ть**

привинчиваться *несов.* **1.** *см.* **привинти́ться; 2.** *страд. от* **привинчивать**

привира́ть *несов. см.* **приврáть**

приви́тие *с см.* **приви́ть**

приви́ть *сов. что* **1.** (*чыбыкча*) ялгау; **~ к я́блоне айву́** айваны алмагачка ялгау **2.** *кому, мед.* салу, прививка ясау; **~ о́спу** чәчәк салу **3.** *перен.* тәрбияләү, гадәтләндерү, өйрәтү; **~ любо́вь к труду́** хезмәткә мәхәббәт тәрбияләү

приви́ться *сов.* **1.** ялгану, ялганып үсеп китү; **черено́к ~лся** чыбыкча ялганып үсеп китте **2.** *бот.* (*акклиматизироваться*) климатлашу, җайлашу **3.** *мед.* чыгу; **о́спа ~ла́сь** чәчәк чыкты **4.** *перен.* (*укорениться*) урнашу, урнашып китү; гадәткә кереп китү

при́вкус *м* тәм, ят тәм; **го́рький ~** ачы тәм

привлека́тельность *ж* сөйкемлелек, ягымлылык

привлека́тельный, -ая, -ое сөйкемле, ягымлы; җәлеп итә торган, кызыклы

привлека́ть *несов. см.* **привле́чь**

привлече́ние *с см.* **привле́чь** 2,3,4,5; **~ же́нщин к руководя́щей рабо́те** хатын-кызларны җитәкчелек эшенә җәлеп итү

привле́чь *сов.* **1.** *кого-что, уст.* (*притянуть к себе*) (*үзенә*) тарту, тартып алу, тарпып китерү **2.** *кого-что* (*побудить*) тарту, җәлеп итү; **~ молодёжь к обще́ственной рабо́те** яшьләрне җәмәгать эшенә тарту **3.** *кого к чему* тарту, тарттыру; **~ к суду́** судка тарту; **~ к отве́тственности** җавапка тарттыру **4.** *кого-что чем* (*вызвать симпатию*) карау, күңелен тарту, яраттыру; **~ свое́й доброто́й** яхшылыгы белән үзенә каратү **5.** *что* (*включить*) китерү, өстәү, кертү; **~ но́вые материа́лы** яңа материаллар китерү

привнесе́ние *с см.* **привнести́**

привнести́ *сов. что, книжн.* өстәү, өстәп кертү, кертү

привноси́ть *несов. см.* **привнести́**

приво́д I **1.** *см.* **привести́** 1; **2.** *юр.* алып килү, тотып алып килү; **~ в мили́цию** милиция бүлегенә алып килү

приво́д II *м тех.* привод; **ремённый ~** каешлы привод; **ко́нный ~** атлы привод; **электри́ческий ~** электрик привод

приводи́ть *несов. см.* **привести́**

приводи́ться *несов. разг.* **1.** *см.* **привести́сь; 2.** (*о родстве*) туган булу

приводне́ние *с см.* **приводни́ться**

приводни́ться *сов.* (*опуститься на воду*) [суга] утыру, [суга] төшү; **косми́ческий кора́бль ~лся в океа́не** космик корабль океанга төште

приводно́й, -а́я, -о́е *тех.* привод ...ы; **~ реме́нь** привод каешы

приводня́ться *несов. см.* **приводни́ться**

приво́з *м* **1.** *см.* **привезти́; ~ това́ров** товар китерү **2.** (то, что привезено) килгән (китерелгән) әйбер; **сего́дня на ры́нке большо́й ~** бүген базарга күп әйбер килгән

привози́ть *несов. см.* **привезти́**

привозно́й, -а́я, -о́е, **приво́зный**, -ая, -ое китерелгән, читтән китерелгән, алып киленгән; **~ това́р** читтән китерелгән товар

приво́й *м сад.* ялгам, чыбыкча (*ялгана торган бөре яки ботак*)

привокза́льный, -ая, -ое вокзал янындагы

привола́кивать *несов. см.* **приволо́чь**

привола́киваться *несов.* **1.** *см.* **приволо́чь, волочься; 2.** *страд. от* **приволакивать**

приволо́чь *сов. кого-что, прост.* өстерәп китерү, сөйрәп китерү; **~ мешо́к** капчыкны сөйрәп китерү

приволо́чься *сов. прост.* көчкә килеп җитү, көч-хәл белән килеп җитү

приво́лье *с* **1.** (*пространство*) иркен җир, киңлек **2.** (*свобода*) иркенлек, иркен булу; ирек; **здесь де́тям ~** балаларга монда иркен

приво́льный, -ая, -ое иркен, киң; **~ое житьё** иркен тормыш

приворажи́ть *сов. кого-что* **1.** *уст.* (*привлечь ворожбой*) сихерләп сөйдерү, сихерләп үзенә карату **2.** *перен.* сихерләү, үзенә карату

приврáтник *м* капка каравылчысы, ишек сакчысы

приврáтница *ж* капка каравыллаучы хатын (кыз)

приврáть *сов. что и без доп., разг.* бераз арттыру, бераз ялган өстәү, ялган кыстырып сөйләү

привскáкивать *несов. см.* **привскочи́ть**

привскочи́ть *сов.* сикереп тору, кинәт сикереп тору

привставáть *несов. см.* **привстáть**

привстáть *сов.* калкыну, күтәрелә (тора) төшү

привходя́щий, -ая, -ее өстәмә, чит булып торган, чит; **~ие обстоя́тельства** өстәмә хәлләр (*эш процессы вакытында гына килеп чыккан хәлләр*)

привыкáть *несов.см.* **привы́кнуть**

привы́кнуть *сов.* **1.** *к чему и с неопр.* гадәтләнү, күнегү, өйрәнү; **~ кури́ть** тәмәке тартырга өйрәнү **2.** *к кому-чему и без доп.* ияләшү, ияләнү, өйрәнү, ияләшеп китү; **~ к това́рищам** иптәшләргә ияләшү

привы́чка *ж* **1.** гадәт; **вре́дная ~а** зарарлы гадәт **2.** *прост.* (*умение*) күнегү, күнекмә; **без ~и коси́ть тру́дно** күнекмичә печән чабу авыр

привы́чность *ж* гадәтләнгәнлек, күнеккәнлек

привы́чный, -ая, -ое **1.** гадәтләнгән, күнеккән, күнегелгән, гадәткә әйләнгән; **~ый о́браз жи́зни** күнегелгән тормыш **2.** (*привыкший к чему-л.*) өйрәнгән, гадәтләнгән; **~ые к труду́ ру́ки** эшкә өйрәнгән куллар

привя́занность *ж* [чын күңелдән] бирелгәнлек; бирелү; ияләшү; якын күрү; **~ к семье́** гаиләгә бирелгәнлек

привязáть *сов.* **1.** *кого-что* бәйләү, бәйләп кую; **~ коня́** атны бәйләп кую **2.** *перен. кого-что* (*внушить привязанность*) ияләштерү , өйрәтү

привязáться *сов.* **1.** (*привязать себя*) бәйләнү, үз-үзен бәйләү **2.** *перен. к кому-чему* (*почувствовать привязанность*) ияләшү, өйрәнү, ияләшеп китү **3.** *перен. к кому-чему, разг.* (*начать приставать*) бәйләнү, бәйләнчекләнү, каныгу, сагыз булу

привя́зный, -а́я, -о́е бәйле, бәйләп куела торган

привя́зчивость *ж* **1.** ияләшүчәнлек, бирелүчәнлек **2.** (*надоедливость*) бәйләнү, йөдәтүчәнлек, теңкәгә тию

привя́зчивый, -ая, -ое **1.** кешегә тиз ияләшүчән **2.** *перен.* (*надоедливый*) бәйләнчек, йөдәтүчән, теңкәгә тия торган

привя́зывать *несов. см.* **привязáть**

привя́зываться *несов.* **1.** *см.* **привязáться; 2.** *страд. от* **привя́зывать**

привя́зь *ж* бәй, (*бәйләп куя торган*) бау, чылбыр, каеш; **держáть собáку на ~и** этне бәйдә тоту

пригвождáть *несов. см.* **пригвоздúть**

пригвоздúть *сов. кого-что* **1.** чәнчү, чәнчеп кую; **~ штыко́м** штык белән

чәнчү 2. *перен.* кузгала алмаслык хәлгә китерү, кыймылдамый торган хәлгә китерү; ~ **гнéвным взгля́дом** ачулы караш белән кыймылдамый торган хәлгә китерү ♦ ~ **к позóрному столбý** мәңгегә хурлык тамгасы салу, хурлыкка калдыру

пригиба́ть *несов. см.* **пригну́ть**

пригиба́ться *несов.* 1. **см. пригну́ться**; 2. *страд. от* **пригиба́ть**

пригла́дить *сов. что* 1. сыйпау, сыйпап кую, сыйпап тигезләү; ~ **во́лосы** чәчне сыйпап кую 2. *перен.* шомарту; ~ **стиль статьи́** мәкаләнең стилен шомарту

пригла́диться *сов. разг.* үзенең чәчен сыйпау, үзенең чәчен сыйпап кую

пригла́живать *несов. см.* **пригла́дить**

пригла́живаться *несов.* 1. *см.* **пригла́диться**; 2. *страд. от* **пригла́живать**

прúгласúтельный, -ая, -ое чакыру ...ы, өндәү ...ы; ~ **биле́т** чакыру билеты

пригласи́ть *сов. кого-что* чакыру; тәкъдим итү; ~ **в го́сти** кунакка чакыру; ~ **сесть** утырырга тәкъдим итү

приглаша́ть *несов. см.* **пригласи́ть**

приглаше́ни||е *с* 1. *см.* **пригласи́ть**; 2. чакыру кәгазе (хаты); **разосла́ть** ~**я** чакыру кәгазьләре җибәрү

приглашённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **пригласи́ть**; 2. чакырылган; ~**ый врач** чакырылган табиб 3. *в знач. сущ.* ~**ый** *м*, ~**ая** *ж* чакырылган кеше, өндәүле

приглуша́ть *несов. см.* **приглуши́ть**

приглуши́ть *сов. что* басу, баса (киметә) төшү, экренәйтү; ~ **звук** тавышны баса төшү

приглядéть *сов. разг. см.* **присмотре́ть**

приглядéться *сов. разг. см.* **присмотре́ться**

пригля́дывать *несов. разг. см.* **приглядéть**

пригля́дываться *несов. разг. см.* **приглядéться**

приглянý||ться *сов. кому, разг.* ошау, күңелгә ошау, күз төшү; **ему́** ~**лась одна́ де́вушка** аның бер кызга күзе төшкән

пригна́ть *сов.* 1. *кого-что* куып алып килү (кайту), куып китерү; ~ **ста́до к ре́чке** көтүне елга янына куып китерү 2. *что* алып килү; китерү, китереп кую; ~ **маши́ну в гара́ж** машинаны гаражга китереп кую 3. *что* (*приладить*) туры китерү, туры китереп утырту, туры китереп беркетү; ~ **дверь к косяку́** ишекне яңакларына туры китереп утырту

пригну́ть *сов. кого-что* бөгеп (иеп) кую, бөгә (ия) төшү; ~ **ве́тку к земле́** ботакны җиргә таба бөгеп кую

пригну́ться *сов.* бөгелү, иелү, бөгелә (иелә) төшү

приговáрива||ть *несов.* 1. *см.* **приговори́ть**; 2. (*сопровождать словами какое-л. действие*) сөйләнә-сөйләнә эшләү, ... дип әйтә-әйтә эшләү

приговóр *м* 1. хөкем, суд карары, приговор 2. *перен.* (*вообще постановление, решение*) карар, хөкем

приговори́ть *сов. кого-что к чему* хөкем итү, суд карары чыгару

пригоди́ться *сов. кому-чему* ярау, ярап кую, кирәк булу, кирәге булып кую

приго́дность *ж* яраклылык; файдалы булу

приго́дный, -ая, -ое яраклы, файдалы

приго́жий, -ая, -ее 1. *поэт.* (*о человеке*) күркәм, чибәр, сөйкемле 2. *разг.* (*ясный, солнечный*) аяз, кояшлы

приголу́бить *сов. кого, разг.* иркәләү, күңелен күрү

приго́н *м см.* **пригна́ть** 1, 2

пригоня́ть *несов. см.* **пригна́ть**

пригора́ть *несов. см.* **пригоре́ть**

пригоре́лый, -ая, -ое көйгән, көек тәме кергән

пригоре́ть *сов.* көю, көек тәме керү

при́город *м* бистә, шәһәр бистәсе

при́городный, -ая, -ое шәһәр яны ...ы; шәһәр тирәсендәге, шәһәр янындагы ♦ ~ **по́езд** шәһәр янында йөри торган поезд

приго́рок *м* калкулык, кечкенә тау, кашлык

при́горшня, приго́ршня *ж* 1. куш уч; **пить во́ду** ~**ми** куш учлап су эчү 2. (*количество чего-л.*) [бер]уч; ~**мукú** бер уч он; **по́лная** ~**орéхов** уч тулы чикләвек

пригорю́ниваться *несов. см.* **пригорю́ниться**

пригорю́ниться *сов. разг.* боегу, моңаю, боегып (моңаеп)китү, күңелсезләнеп китү, кайгыга калу, ямансулау

приготáвливать *несов. см.* **приготóвить**

приготáвливаться *несов.* 1. *см.* **приготóвиться**; 2. *страд. от* **приготáвливать**

приготови́тельный, -ая, -ое *см.* **подготови́тельный**

приготóвить *сов.* 1. *в разн. знач. кого-что* хәзерләү, хәзерләп кую, алдан хәзерләү, хәстәрләү; ~ **посте́ль** ятак хәзерләү; ~ **студе́нта к экза́менам** студентны имтиханнарга хәзерләү; ~ **ру́копись к набо́ру** кулъязманы наборга хәзерләү; ~ **уро́ки** дәрес хәзерләү 2. *что* (*состряпать*) хәзерләү, өлгертү, хәзерләп (өлгертеп) кую

приготóвиться *сов. к чему и с неопр.* хәзерләнү, хәзер булу, хәзерләнеп кую; ~ **к отъéзду** китәргә хәзерләнү; ~ **к докла́ду** докладка хәзерләнү; ~ **отвеча́ть** җавап бирергә хәзерләнү

приготовлéни||е *с см.* **приготóвить, приготóвиться**; ~ **к отъéзду** китәргә хәзерләнү

приготовля́ть *несов. см.* **приготóвить**

приготовля́ться *несов.* 1. *см.* **приготóвиться**; 2. *страд. от* **приготовля́ть**

пригрéзиться *сов.* 1. (*представиться в воображении*) күз алдына килү 2. (*присниться*) төшкә керү

пригрести́ I *сов. что* (*сгребая, собрать*) көрәп кую, көрәп өю, көрәп өеп кую

пригрести́ II *сов.* (*приблизиться, гребя*) ишеп килү, ишеп килеп туктау; ~ **к бе́регу** ишеп килеп яр буена туктау

пригре́||ть *сов.* 1. *кого-что и без доп.* җылыта төшү, җылыту; **со́лнце** ~**ло** кояш җылыта төште 2. *перен. кого, разг.* сыендыру, канат астына алу; ~**ть у себя́ сиро́т** ятимнәрне үзенә сыендыру

пригре́ться *сов. разг.* җылыну; ~ **на со́лнышке** кояшта җылыну

пригрози́ть *сов. кому чем* янау, куркыту

приги́бить *сов. что* ирен тидерү, татып карау, ирен тидереп кую

придава́||ть *несов. см.* **прида́ть; не** ~**йте э́тому значе́ния** моңа зур әһәмият бирмәгез

придави́||ть *сов. кого-что* 1. (*прижать*) бастыру, бастырып кую, кыстыру; басу, кысу; ~**ть ка́мнем** таш белән бастырып кую; ~**ло его́ бревно́м** аны бүрәнә баскан 2. *перен.* изү, басу 3. *разг.* (*задавить*) басып үтерү, сыту

прида́вливать *несов. см.* **придави́ть**

прида́ное *с* 1. бирнә, придан *диал.* 2. (*детское*) бала бүләге

прида́ток *м* 1. өстәлмә, өстәмә, кушымта, кушымты 2. *анат.* үсенте

прида́точн||ый, -ая, -ое өстәмә, өстәмә рәвештә барлыкка килгән; ~**ая по́чка** *бот.* өстәмә бөре ♦ ~**ое предложе́ние** *грам.* иярчен җөмлә

прида́ть *сов.* 1. *кого-что* (*прибавить*) өстәү, өстәп бирү 2. *чего* (*усилить, прибавить*) (*көч, дәрт*) бирү; ~ **хра́брости** кыюлык бирү 3. *что* (*сообщить качество, свойство*) ... бирү; ~ **нýжную фóрму** кирәкле форма бирү; ~ **мéбели блеск** өй җиһазын ялтырату 4. *перен. что* (*осмыслить*) бирү; ~ **значе́ние** *чьим-л.* **слова́м** *берәр кешенең* сүзләренә әһәмият бирү

прида́ч||а *ж* 1. *см.* **прида́ть** 1; 2. өстәү, өстәп бирү; өстәмә; **обменя́ть с** ~**ей** өстәү биреп алмашу ♦ **в** ~**у** өстәвенә, өстәп

придвига́ть *несов. см.* **придви́нуть**

придвига́ться *несов.* 1. *см.* **придви́нуться**; 2. *страд. от* **придвига́ть**

придви́нуть *сов. что* якынайту, якын китерү, тартып китерү, тартып китереп кую, янына китереп кую

придви́нуться *сов.* якынаю, якын килү

придво́рный, -ая, -ое 1. сарай ...ы, патша сараендагы; ~ **по́ст** сарай шагыйре 2. *в знач. сущ.* ~ *м* сарай кешесе

приде́лать *сов. что к чему* беркетү, ясау, беркетеп (ясап) кую; ~ **к две́ри щеко́лду** ишеккә бик ясап кую

приде́лывать *несов. см.* **приде́лать**

придержа́ть *сов. разг.* 1. *кого-что* (*слегка удержать*) тота төшү, бераз тотып тору 2. *перен. что* (*не пустить в продажу*) тотып тору, саклап тору ♦ ~ **язы́к** телне тыю

приде́рживать *несов. см.* **придержа́ть**

приде́рживаться *несов.* 1. *за что* (*слегка держаться*) тотыну, тотынып тору, тотынып бару; ~ **за пери́ла** култыксага тотыну 2. *чего* ...дан бару, ... яныннан бару; ~ **пра́вой стороны́** уң яктан бару 3. *перен. чего* тоту, тору; ~ **твёрдых убежде́ний** үз фикеренә ныклы тору 4. *страд. от* **приде́рживать**

прида́ра *м, ж разг.* бәйләнчек

придира́ться *несов. см.* **придра́ться**

ПРИ-ПРИ

приди́рка *ж* бәйләнү, каныгу

приди́рчивость *ж* бәйләнчеклек

приди́рчивый, -ая, -ое бәйләнчек, бәйләнүчән; ~ **учи́тель** бәйләнчек укытучы

придоро́жный, -ая, -ое юл буендагы, юл янындагы

придра́ться *сов.* **1.** *к кому-чему и без доп.* бәйләнү, каныгу; ~ **к пустяка́м** юк-бар нәрсәгә бәйләнү **2.** *к чему. прост.* (*воспользоваться как поводом*) бәйләнү, сылтау итү, сылтау итеп алу

приду́мать *сов. что* **1.** уйлап табу; уйлап чыгару **2.** (*вообразить*) хыял итү, фараз итү, ... дип уйлау

приду́мывать *несов. см.* **приду́мать**

приду́риваться *несов. прост.* акылсыз (белмәгән) булып кылану; юләр булып кылану

придуркова́тость *ж разг.* акылга сайлык, тиле-милелек

придуркова́тый, -ая, -ое *разг.* тиле-миле, аңгыра, акылга сай, җиңел, зәгыйфь

при́дурь *ж разг.*: **он с ~ю** тиле-миле, акылга җиңел, акылга сай

придуши́ть *сов. кого-что , разг.* буып үтерү, кысып үтерү

придыха́ние *с* җиңелчә сулыш; **произноси́ть с ~м** җиңелчә сулыш белән әйтү

придыха́тельн||ый, -ая, -ое *лингв.* җиңелчә сулышлы; ~**ые согла́сные** җиңелчә сулышлы тартыклар

приеда́ться *несов. см.* **прие́сться**

прие́зд *м см.* **прие́хать**; ♦ ~ **делега́ции** делегация килү ♦ **с ~ом**! хуш килдегез!

приезжа́ть *несов. см.* **прие́хать**

прие́зж||ий, -ая, -ее **1.** читтән килгән (килүче); ~**ие арти́сты** читтән килгән артистлар **2.** *в знач. сущ.* ~**ий** *м* (*читтән*) килгән кеше, читтән килүче; ~**ая** *ж* (*читтән*) килгән хатын (кыз)

прие́м *м* **1.** *см.* **приня́ть** 1, 2; ~ **това́ров** товарлар кабул итү; ~ **телегра́ммы** телеграмма кабул итү; ~ **зака́зов** заказ алу; ~ **заявле́ний** гаризалар кабул итү; ~ **экза́менов** имтиханнар кабул итү; **в па́ртию** партиягә кабул итү; ~ **больны́х** авыруларны кабул итү; ~ **посети́телей** йомыш белән килүчеләрне кабул итү **2.** кабул итү мәҗлесе; **идти́ в посо́льство на ~** илчелеккә кабул итү мәҗлесенә бару **3.** (*характер встречи*) кабул итү, каршылау, каршы алу; **серде́чный ~** хөрмәтләп кабул итү; **оказа́ть гостя́м раду́шный ~** кунакларны бик яхшы каршылау **4.** йотым; ... тапкыр эчәрлек; **вы́пить стака́н в два ~а** стаканны бер-ике йотымда бушату; **лека́рства оста́лось на два ~а** ике тапкыр эчәрлек дару калды **5.** (*способ осуществления чего-л.*) алым, ысул, юл; ~**ы борьбы́** көрәш алымнары ♦ **в оди́н ~** (*сделать что*) берьюлы эшләп ташлау

прие́млемость *ж книжн.* кабул итәрлек булу, яраклылык

прие́млем||ый, -ая, -ое *книжн.* кабул итәрлек, яраклы; риза булырлык; **вполне́ ~ое предложе́ние** бик кабул итәрлек тәкъдим

приёмная *ж* кабул итү бүлмәсе

приёмник *м* радиоалгыч

приёмн||ый, -ая, -ое алу, кабул итү ...ы; ~**ый день** кабул итү көне; ~**ые экза́мены** кабул итү имтиханнары ♦ ~**ая дочь** тәрбиягә (асрамага) алынган кыз; ~**ый поко́й** авыруларны кабул итү бүлмәсе (*хастаханәдә*); ~**ый сын** тәрбиягә (асрамага) алынгын ул

приёмочн||ый, -ая, -ое кабул итү ...ы; ~**ая коми́ссия** кабул итү комиссиясе; ~**ый пункт** кабул итү пункты

приёмщик *м* кабул итеп алучы (торучы), приёмщик

приёмщица *ж* кабул итеп алучы хатын (кыз)

приёмыш *м* тәрбиягә (асрамага) алынган бала

прие́||сться *сов. разг.* туеп бетү, туйдырып бетерү, биздерү, ялыктыру; **все развлече́ния ~лись** барлык күңел ачулар туйдырып бетерде инде

прие́хать *сов.* [утырып] килү, кайту; ~ **в го́род** шәһәргә килү; ~ **домо́й** өйгә кайту

прижа́ть *сов. кого-что* **1.** кысу, китереп кысу; ~ **пружи́ну** пружинаны кысу; ~ **ру́ку к груди́** кулны күкрәккә кысу **2.** *перен. разг.* (*притеснить*) изү; кыерсыту, җәберләү; кысрыклау, рәнҗетү, кимсетү ♦ ~ **к стене́ (к сте́нке)** *кого кемне дә булса* стенага китереп терәү (*бик каты талап итү*)

прижа́ться *сов. к кому-чему* сыену, елышу, сарылу

прижа́ть *сов. что* сөртеп яндыру, сөртү; ~ **ра́ну йо́дом** ярага йод сөртү

прижива́лка, прижива́льщица *ж уст.* асрау хатын (кыз)

прижива́ть *несов. см.* **прижи́ть**

прижива́ться *несов.* **1.** *см* **прижи́ться; 2.** *страд. от* **прижива́ть**

приживи́ть *сов. что* ялгап (ябыштырып) үстерү; ~ **ткань** тукыма ялгап үстерү

приживи́ться *сов.* ялганып үсү

прижи́вле||ние *с см.* **приживи́ть**

прижи́вля||ть *несов. см.* **приживи́ть**

прижи́вля||ться *несов.* **1.** *см.* **приживи́ться; 2.** *страд. от* **прижи́вля||ть**

прижига́ние *с см.* **приже́чь**; ~ **ра́ны ля́писом** яраны ляпис сөртеп яндыру

прижига́ть *несов. см.* **приже́чь**

прижи́зненн||ый, -ая, -ое үзе исән чагында ...ган, үлмәс борын ...ган; ~**ое изда́ние Пу́шкина** Пушкинның үзе исән чагында басылган әсәрләре

прижима́ть *несов. см.* **прижа́ть**

прижима́ться *несов.* **1.** *см.* **прижа́ться; 2.** *страд. от* **прижима́ть**

прижи́мистость *ж разг.* саранлык, карунлык, катылык, комсызлык

прижи́мистый, -ая, -ое *разг.* саран, карун, комсыз; ~ **челове́к** саран кеше

прижи́ть *сов. кого, разг.*: ~ **ребёнка** читтән бала табу

прижи́ться *сов.* **1.** (*привыкнуть*) ияләшү, өйрәнеп (ияләшеп) китү **2.** (*о растениях*) [җайлашып] үсеп китү

приз *м* приз, бүләк; **переходя́щий ~** күчмә приз

призаду́ма||ться *сов. разг.* бераз уйлану, уйга калу (бату, төшү, талу, чуму); ~**ться** *над чем-л. берәр нәрсә турында* уйлану; **он ~лся** ул уйга калды

призаду́мываться *несов. см.* **призаду́маться**

призаня́ть *сов. что, чего разг.* (*бераз яки аз вакытка*) бурычка алу (алып тору), әҗәткә алу (алып тору), үтечкә алу (алып тору)

призва́ние *с* **1.** (*склонность*) омтылыш; [табигый] сәләт; күңел тарту, дәрт; ~ **к му́зыке** музыкага сәләт **2.** (*предназначение*) вазифа, бурыч

призва́ть *сов. кого-что* **1.** чакыру; ~ **на по́мощь** ярдәмгә чакыру; ~ **к поря́дку** тәртипкә чакыру **2.** (*привлечь к важному делу*) чакыру, өндәү; ~ **к борьбе́** көрәшкә чакыру **3.** (*хәрби хезмәткә*) алу

призе́мистый, -ая, -ое **1.** базык, карсак,тәбәнәк; ~ **челове́к** базык кеше **2.** тәбәнәк; ~ **до́мик** тәбәнәк йорт

приземли́ть *сов. что, ав., спорт.* [җиргә] төшерү, [җиргә] утырту; ~ **самолёт** самолётны [җиргә] утырту

приземли́||ться *сов. ав., спорт* [җиргә] төшү, [җиргә] утыру; **самолёт ~лся** самолёт [җиргә] төште

приземля́ть *несов. см.* **приземли́ть**

приземля́ться *несов. см.* **приземли́ться**

призёр *м спорт.* приз алучы, бүләкләнүче

при́зм||а *ж мат., физ.* призма; **многогра́нная ~а** күпкырлы призма ♦ **сквозь ~у** *чего* (*смотреть, наблюдать и т.п.*) ... призмасы аша (*карау, күзәту һ.б.ш.*), ... күзлеге аша (*карау, күзәту һ.б.ш.*)

призмати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *мат., физ.* призматик, призмасыман, призма формасындагы; ~**ие тела́** призматик җисемнәр **2.** призмалы; ~**ий бино́кль** призмалы бинокль

признава́ть *несов. см.* **призна́ть**

призна||ва́ться *несов.* **1.** *см.* **призна́ться; 2.** *в знач. вводн. сл.* ~**юсь** дөресен [генә] әйткәндә, ачыктан-ачык әйткәндә; ~**юсь, я не чита́л э́той кни́ги** дөресен [генә] әйткәндә, мин бу китапны укымадым **3.** *страд. от* **признава́ть**

при́знак *м* билге, галәмәт; ~**и боле́зни** авыру билгеләре; **не подава́ть ~ов жи́зни** җаны барлыгы беленмәү (сизелмәү)

призна́ние *с* **1.** *см.* **призна́ть** 2, 3; ~ **свои́х оши́бок** үз хаталарыңны тану **2.** (*слова*) сүз; сөйләү; **вы́слушать** *чьё-л.* ~ [эч серләрен] сөйләгәнне тыңлау **3.** танылу, хөрмәтләнү; хөрмәт; **заслужи́ть всео́бщее ~** гомумхалык тарафыннан хөрмәтләнү ♦ ~ **в любви́** мәхәббәт белдерү

при́знанн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **призна́ть; 2.** [гомум]танылган; ~**ый учёный** танылган галим; **быть ~ым** танылган булу

призна́тельност||ь *ж* рәхмәт; **вы́разить ~ь** рәхмәт белдерү; **в знак ~и** рәхмәт белдерү йөзеннән

призна́тельный, -ая, -ое **1.** рәхмәт укый, рәхмәт белдерә; **я вам о́чень призна́телен** мин сезгә [бик күп] рәхмәт[ләр] укыйм **2.** рәхмәт белдергән, рәхмәт белдереп ..., рәхмәт йөзеннән; **~ взгляд** рәхмәт белдереп карау

призна́||ть *сов.* **1.** *что* тану, икърар итү (кылу); **~ть но́вое прави́тельство** яңа хөкүмәтне тану; **~ть свою́ вину́** үз гаебеңне тану **2.** *кого-что* тану, санау, исәпләү, ...дип табу; **~ть ну́жным** кирәк дип табу; **~ть до́воды оппоне́нта** оппонентның дәлилләрен дөрес дип табу **3.** *кого-что, прост.* (*узнать*) тану; **я его́ не ~л** мин аны танымадым

призна́||ться *сов.* **1.** *в чём* тану, икърар итү (кылу) **~ться в свои́х оши́бках** үз хаталарыңны тану **2. ~ться, ~юсь** *в знач. вводн. сл.* дөресен генә әйткәндә, турысын (турыдан-туры) әйткәндә, ачыктан-ачык әйткәндә ◆ **~ться в любви́** мәхәббәт белдерү

призов||о́й, -а́я, -о́е призлы; **~о́е ме́сто** призлы урын

призо́р *м*: **без ~а** *разг.* караучысыз, тәрбиячесез

при́зрак *м* **1.** шәүлә; **~ сча́стья** бәхет шәүләсе **2.** (*привидение*) өрәк

при́зрачн||ый, -ая, -ое **1.** өрәк ..., өрәк булып күренгән, күзгә генә күренгән; **~ое виде́ние** өрәк **2.** хыялдагы, хыялда гына булган, уйланма, буш; **~ая опа́сность** уйланма куркыныч; **~ые наде́жды** буш өметләр; **~ое сча́стье** хыялда гына булган бәхет **3.** күренер-күренмәс [кенә], беленер-беленмәс [кенә], сизелер-сизелмәс [кенә]; **~ый свет** күренер-күренмәс кенә яктылык шәүләсе

призре́ть *сов. кого-что, книжн.* тәрбиягә алу; кайгырту, карау

призы́в *м* **1.** *см.* **призва́ть; ~ на вое́нную слу́жбу** хәрби хезмәткә алу **2.** кычкыру, [кычкырган] тавыш; үтенеч, сорау, ялыну, ялвару; **~ о по́мощи** ярдәм сорау; **откли́кнуться на** *чей-л.* **~** *берәүнең* үтенеченә колак салу **3.** (*лозунг*) өндәмә; **Первома́йские ~ы** Беренче май өндәмәләре **4.** *собир. воен.* призыв (*бер үк вакытта хәрби хезмәткә алынган кешеләр*)

призыва́ть *несов. см.* **призва́ть**

призывни́к *м воен.* призывник

призывно́й, -а́я, -о́е призыв ...ы, хәрби хезмәткә алыну ...ы (алу ...ы); **~ во́зраст** призыв яше; **~ пункт** призыв пунктлары

призы́вный, -ая, -ое чакырган, чакыру ...ы, өндәү ...ы, ялварган, ялвару ...ы; **~ крик** ялварган тавыш

при́иск *м* прииск; **золоты́е ~и** алтын приисклары

прииска́ть *сов. кого-что, разг.* эзләп табу, табу; **~ себе́ кварти́ру** үзенә квартир табу

прийскивать *несов. см.* **прииска́ть**

прииско́в||ый, -ая, -ое прииск ...ы; **~ые рабо́чие** прииск эшчеләре

прийти́ *сов.* **1.** килү; кайту, кайтып килү; **~ в го́сти** кунакка килү; **по́езд пришёл с опозда́нием** поезд соңга калып килде; **пришло́ два письма́** ике хат килде; **~ домо́й** өйгә кайту **2.** килү, җитү; **пришла́ весна́** яз килде **3.** *к чему* килү; **~ к убежде́нию** фикергә (карарга) килү; **~ к заключе́нию** нәтиҗәгә килү; **~ к соглаше́нию** аңлашу (килешү) **4.** *с предлогом «в» в сочет. с нек-рыми сущ.*: **~ в весёлое настрое́ние** кәефе күтәрелү; **~ в плохо́е настрое́ние** кәефе кырылу (бозылу); **~ в восто́рг (в изумле́ние)** гаҗәпкә (таңга) калу, таң (хайран) калу; **~ в негодова́ние (в я́рость)** бик нык ачулану, җен ачуы чыгу; **~ в отча́яние** өметсезлеккә төшү, өметне өзү; **~ в у́жас** кот очу, куркуга калу (төшү); **~ в ве́тхость** искерү; **~ в него́дность** яраксыз хәлгә килү; **~ в упа́док** таркалу, таркалыш хәленә килү ◆ **~ в го́лову** башка килү; **~ в себя́** 1) (*очнуться*) аңга килү, искә (һушка) килү; 2) (*успокоиться*) акылга килү; тынычлану; **~ в чу́вство (в созна́ние)** аңга килү, искә (һушка) килү; **~ на па́мять** искә төшү, хәтергә төшү; **~ на по́мощь** ярдәмгә килү; **~ на ум** башка килү

прийти́сь *сов.* **1.** ярау, таман (чак) булу, туры килү; **~ по ноге́** аягына туры килү **2.** туры килү; әләгү; **пя́тое число́ пришлось на суббо́ту** бишенче число шимбәгә туры килде **3.** *безл.* булу, туры килү; **им пришло́сь нелегко́** аларга җиңел булмады; **на ка́ждого пришло́сь по рублю́** һәрберсенә берәр сумнан туры килде **4.** *безл. с неопр.* туры килү, кирәк булу; **ему́ придётся уе́хать** аңа китергә туры килер ◆ **~ по вку́су (по́ сердцу, по нра́ву, по душе́)** *кому* күңеленә ошау, күңеленә яту; **~ кста́ти** вакытында эшләнү (әйтелү, барлыкка килү *h.б.ш.*); **~ не ко двору́** ≈ төс бирмәү (булмау)

прика́з *м* **1.** приказ, боерык, әмер; фәрман (*уст.*); **боево́й ~** хәрби приказ; **отда́ть ~** боерык бирү; **~ по войска́м** гаскәрләргә приказ бирү **2.** *ист.* приказ (*16-17 йөзләрдә Мәскәү дәүләтендә идарә эшләренең аерым тармаклары белән җитәкчелек итүче учреждение*)

приказа́ние *с* боерык, әмер

приказа́ть *сов.* приказ (әмер, боерык) бирү ◆ **~ до́лго жить** 1) (*о людях*) дөнья кую, үлү, вафат булу 2) (*о предметах*) ватылу, сафтан чагу

прика́зчик *м уст.* **1.** (*продавец*) кибетче, приказчик **2.** (*управляющий имением*) приказчик

прика́зывать *несов. см.* **приказа́ть**

прика́лывать *несов. см.* **приколо́ть**

прика́лываться *несов.* **1** *см.* **приколо́ться; 2.** *страд. от* **прика́лывать**

прика́нчивать *несов. см.* **прико́нчить**

прикарма́нивать *несов. см.* **прикарма́нить**

прикарма́нить *сов. что* үз кесәсенә салу, үзләштерү

прика́рмливание *с см.* **прика́рмливать**

прика́рмливать *несов.* **1.** *см.* **прикорми́ть; 2.** (*өстамә рәвешта*) ашату; **~ ребёнка ка́шей** балага бутка ашату

прикаса́ться *несов. см.* **прикосну́ться**

прикати́ть *сов.* **1** *кого-что* тәгәрәтеп китерү (китереп кую); **~ бо́чку** мичкәне тәгәрәтеп китерү **2.** *разг.* (*приехать*) (*берәр нәрсәгә утырып*) килү, килеп төшү, килеп җитү

прикати́ться *сов.* тәгәрәп барып (килеп) җитү

прика́тывать *несов. см.* **прикати́ть**

прика́тываться *несов.* **1.** *см.* **прикати́ться; 2.** *страд. от* **прика́тывать**

прики́дка *ж разг. см.* **прики́нуть**

прики́дывать *несов. см.* **прики́нуть**

прики́дываться *несов.* **1.** *см.* **прики́нуться; 2.** *страд. от* **прики́дывать**

прики́нуть *сов. разг.* **1.** *что, чего* (*прибавить*) өстәү **2.** *что* (*примерить*) киеп (бөркәнеп, ябынып, ябып *h.б.ш.*) карау; **~ костю́м** костюмны киеп карау **3.** *что* салып ...ып карау; **~ на веса́х** үлчәүгә салып үлчәп карау; **~ на счётах** счётка салып исәплән карау **4.** *что и без доп.* уйлап (исәпләп, чамалап) карау; **~ в уме́** уйлап карау; **~ на гла́з** күз белән чамалап карау; **~ на руке́** кулга салып чамалап карау

прики́нуться *сов. кем-чем, разг.* булып кылану, салыну, салыну; **~ больны́м** авыруга салышу

прикипа́ть *несов. см.* **прикипе́ть**

прикипе́ть *сов. разг.* касмакланып ябышу, көеп ябышу, көю

прикла́д *м* **1.** (*ружья*) мылтык түтәсе, приклад **2.** *портн.* астар, төймә *h.б.ш.*

прикладн||о́й, -а́я, -о́е кулланма ... практик, гамәли; **~ые нау́ки** практик фәннәр; **~ а́я матема́тика** гамәли математика ◆ **~о́е иску́сство** кулланма сәнгать

прикла́дывать *несов. см.* **приложи́ть**

прикла́дываться *несов.* **1.** *см* **приложи́ться; 2.** *страд. от* **прикла́дывать**

прикле́ивать *несов. см.* **прикле́ить**

прикле́иваться *несов.* **1.** *см.* **прикле́иться; 2.** *страд. от* **прикле́ивать**

прикле́иться *сов. что* ябыштыру, ябыштырып кую; җилемләп ябыштыру

прикле́ить *сов.* ябышу, ябышып калу

прикле́йка *ж* **1.** *см.* **прикле́ить; 2.** (*то, что приклеено*) ябыштырып куелган нәрсә, ябыштырма

приклепа́ть *сов. что* клёпкалап беркетү (металл әйберләрне)

приклепа́ться *сов.* клёпкалап беркетелү

приклёпка *ж* **1.** *см.* **приклепа́ть; 2.** (*то, что приклёпано*) клёпкалап беркетелгән нәрсә (*кисәк, өлеш h.б.ш.*)

приклёпывать *несов. см.* **приклепа́ть**

приклёпываться *несов.* **1.** *см.* **приклепа́ться; 2.** *страд. от* **приклёпывать**

приклони́ть *сов. что, разг.* ию; **~ ве́тки де́рева к земле́** агач ботакларын җиргә [таба] ию ◆ **не́где (не́куда) го́лову ~** сыеныр урын юк, баш куяр урын юк

приклони́ться *сов.* иелү

приклоня́ть *несов. см.* **приклони́ть**

приклоня́ться *несов.* **1.** *см.* **приклони́ться; 2.** *страд. от* **приклоня́ть**

приключа́ть *несов. см.* **приключи́ть**

приключа́ться *несов. см.* **приключи́ться**

ПРИ-ПРИ

приключе́ние *с* **1.** (*происшествие*) вакыйга, хәл **2.** (*похождение*) мажара

приключе́нческий, -ая, -ое мажаралы; ~ **рома́н** мажаралы роман

приключи́ть *сов. что, тех.* тоташтыру, ялгау; кушу

приключи́||ться *сов. разг.* булу, очрау, килеп чыгу, баштан үтү; **что с ним ~лось?** аңа ни булды?; **~лась неприя́тность** күңелсезлек килеп чыкты

прикова́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*ковкой соединить*) чүкеп беркету; (*цепями*) чылбырлау, чылбырлап (богаулап) кую **2.** *что, перен.* җәлеп итү; **~ть к себе́ всео́бщее внима́ние** барлык кешенең игътибарын үзенә җәлеп итү ♦ **боле́знь ~ла его́ к посте́ли** авыру аны урынга яткырды; **страх ~л его́ к ме́сту** куркудан ул баскан (утырган) җирендә катып калды

прикова́ться *сов.* **1.** (*прикрепиться посредством ковки*) чүкеп беркетелү **2.** *перен.* (*о внимании, взгляде и т.п.*) текәлү, төбәлү, юнәлү

прико́вывать *несов. см.* **прикова́ть**

прико́вываться *несов.* **1.** *см.* **прикова́ться; 2.** *страд. от* **прико́вывать**

прико́л *м* казык, субай (*гадәттә берәр нәрсәне бәйләп кую өчен хезмәт итә торган*); **на ~е** бәйләп куелган; **стоя́ть на ~е** 1) (*стоять на причале*) причалда тору; 2) *перен.* (*находиться в бездействии*) туктап тору

прикола́чивать *несов. см.* **приколоти́ть**

прикола́чиваться *несов.* **1.** *см.* **приколоти́ться; 2.** *страд. от* **прикола́чивать**

приколоти́ть *сов. что* кадаклау, кадаклап кую; **~ до́ску** тактаны кадаклап кую

приколоти́ться *сов. разг.* кадаклану

приколо́ть *сов. что* кадау, кадап кую; **~ бро́шку** брошка кадау

приколо́ться *сов. разг.* кадалу, кадап беркетелү

прикомандирова́ть *сов. кого-что* вакытлыча беркетү (*хәрби частька, учреждениегә h.б.ш.*)

прико́нчи||ть *сов. разг.* **1.** *что* (*закончить*) бетерү; **мы ~ли все запа́сы** без бөтен запасларны бетердек **2.** *кого-что* үтерү, үтереп ташлау; **~ть зве́ря** җәнлекне үтерү

прико́рм (*для скота*) азык; (*для птицы*) җим

прикорми́ть *сов. кого-что* ашатып ияләштерү; **~ воробьёв** чыпчыкларны ашатып ияләштерү

прико́рмка *ж см.* **прико́рм**

прикорну́ть *сов. разг.* (*скорчившись, прилечь*) бөгәрләнеп яту; баш кую, аз гына баш куеп алу

прикоснове́ние *с см.* **прикосну́ться**

прикосну́ться *сов. к кому-чему* кагылу, кагылып китү; орыну, тию **не ~к еде́** ашка кагылмау

прикра́сить *сов. что, разг.* (*рассказывая, преувеличить, приукрасить*) арттырып (күпертеп) сөйләү, матурлап сөйләү, үзеннән кушып сөйләү

прикра́сы *мн. разг.* **1.** (*преувеличения*) арттыру, күпертү (*сөйләгәндә*) **2.** (*приукрашивания*) матурлау, бизәү, шомарту (*сөйләгәндә*) ♦ **без прикра́с** булганынча, арттырмыйча, күпертмичә

прикра́шивать *несов. см.* **прикра́сить**

прикрепи́тельный, -ая, -ое беркетү ...ы; **~ тало́н** беркетү талоны

прикрепи́ть *сов. кого-что* **1.** беркетү, беркетеп кую; **~ что-л. була́вкой** булавка белән беркетеп кую **2.** беркетү; **~ зе́ркало к стене́** көзгене стенага беркетү **3.** беркетү; теркәү, теркәп кую; **~ к поликли́нике** поликлиникага беркетү

прикрепи́ться *сов.* **1** (*прочно приделаться*) беркетелү **2.** (*стать на учёт*) беркетелү; теркәлү

прикрепля́ть *несов. см.* **прикрепи́ть**

прикрепля́ться *несов.* **1.** *см.* **прикрепи́ться; 2.** *страд. от* **прикрепля́ть**

прикри́кивать *несов. на кого-что* кычкыру, кычкырып-кычкырып кую, акырыну, кычкырыну (*берәр кешене куркыту яки мәҗбүр итү максаты белән*)

прикри́кнуть *сов. на кого-что* кычкыру, акыру, кычкырып (акырып) кую

прикрути́ть *сов. разг.* **1.** *кого-что к чему* (*привязать*) боргычлау, боргычлап кую, боргычлап бәйләп кую **2.** *что, разг.* (*убавить, уменьшить*) төшерү, төшерә төшү, бераз төшерү; баса төшү; **~ фити́ль** филтәне баса төшү

прикрути́ться *сов. разг.* басылу, төшү, басыла (төшә) төшү

прикру́чивать *несов. см.* **прикрути́ть**

прикру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **прикрути́ться; 2.** *страд. от* **прикру́чивать**

прикрыва́ть *несов. см.* **прикры́ть**

прикрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **прикры́ться; 2.** *страд. от* **прикрыва́ть**

прикры́тие *с* **1.** *см.* **прикры́ть, прикры́ться; 2.** (*укрытие*) йышык **3.** (*защита, охрана*) саклау **4.** *воен.* прикрытие, йышыклау; **артиллери́йское ~** артиллерия прикрытиесе

прикры́ть *сов.* **1.** *кого-что* [өстен] ябу, каплау; **~ кастрю́лю кры́шкой** кастрюльнең капкачын каплау **2.** *перен. кого-что* (*скрыть*) каплау, каплап калу, [каплап] калдыру, яшерү, яшереп калдыру; **~ чей-л. обма́н** *берәүнең* ялганын яшерү **3.** *кого-что* (*заслонить собой*) йышыклау, каплау; артына яшерү; каплау (*воен.*); **~ ле́вый фланг** сул флангны каплау **4.** *что* (*неплотно закрыть*) яба (каплый) төшү; кыса төшү, кысып кую; **~ дверь** ишекне кыса төшү **5.** *что, прост.* ябу, туктату; **~ торго́влю** сәүдәне ябу

прикры́ться *сов.* **1.** (*накрыться*) ябыну **2.** *перен. разг.* (*замаскироваться*) качып (яшеренеп) калу; йышыклану, йышыкланып калу **3.** (*заслониться от чего-л.*) йышыклану, каплану; артына яшеренү (качу) **4.** (*неплотно закрыться*) яхшы ябыла (кысыла) төшү

прикупа́ть *несов. см.* **прикупи́ть**

прикупи́ть *сов. кого-что, чего* өстәмә рәвештә сатып алу, тагы бераз сатып алу

прику́ривать *несов. см.* **прикури́ть**

прикури́ть *сов. что и без доп.* [тәмәке] кабызу, кабызып алу

прикуси́ть *сов. что* тешләү, тешләп алу; **~ губу́** иренен тешләү; **~ язы́к** *прям., перен.* телен тешләү

прику́сывать *несов. см.* **прикуси́ть**

прила́в||ок *м* прилавка (*кибеттә, базарда*) ♦ **рабо́тник ~ка** сатучы (*кибеттә*)

прилага́тельн||ый, -ая, -ое: **и́мя ~ое** *грам.* сыйфат

прилага́ть *несов. см.* **приложи́ть** 2, 3

прилага́||ться *несов.* : **при сём ~ется** [моңа] теркәлә

прилада́ть *сов. что* җайлау, рәтләү, кую, [җайлап, рәтләп, ипләп, ясап] кую; **~ замо́к к две́ри** ишеккә йозак кую

прила́живать *несов. см.* **прила́дить**

приласка́ть *сов. кого-что* иркәләү, сөю; **~ ребёнка** баланы иркәләү

приласка́ться *сов. к кому* иркәләну, иркәләнеп сыену; **~ к ма́тери** әнисенә иркәләнеп сыену

прилега́||ть *несов. к чему* **1.** барып (килеп) тоташу, орынып тору, чиктәш булу; янәшә[сендә] булу; **по́ле ~ет к ле́су** басу урманга барып тоташа **2.** (*об одежде*) утыру; сыланып (ятып) тору

прилежа́ние *с* тырышлык; тырышу, эшкә күңел биреп (куеп) эшләү; **отлича́ться ~м** тырышлыгы белән аерылып тору

прилежа́щий, -ая, -ее *мат.* эргәдәш; **~ у́гол** эргәдәш почмак

приле́жный, -ая, -ое тырыш, тырышучан; **~ учени́к** тырыш укучы

прилепи́ть *сов. что* ябыштыру, ябыштырып кую; **~ ма́рку на конве́рт** конвертка марка ябыштыру; **~ пла́стырь** пластырь ябыштыру

прилепи́||ться *сов. к чему* **1.** ябышу; **пла́стырь ~лся** пластырь ябышты **2.** *разг.* урнашу, сыену, сыенып тору; **до́мик ~лся к скале́** өй кыяга сыенып тора

прилепливать *несов. см.* **прилепи́ть**

прилепливаться *несов.* **1.** *см.* **прилепи́ться; 2.** *страд. от* **прилепливать**

прилепля́ть *несов. см.* **прилепи́ть**

прилепля́ться *несов.* **1.** *см.* **прилепи́ться; 2.** *страд. от* **прилепля́ть**

прилёт *м см.* **прилете́ть; ~ птиц** кошлар кайту; **по́сле на́шего ~а** без [очып] кайтканнан соң

прилета́ть *несов. см.* **прилете́ть**

прилете́||ть *сов.* [очып] килү; **самолёт ~л** самолёт килде

прилётн||ый, -ая, -ое (*о птицах*) күчмә ...

прили́||чь *сов.* **1.** (*лечь ненадолго*) [бераз] яту, ятып тору (алу) **2.** (*пригнуться*) сөрлегү; **рожь по́сле дождя́ ~гла́** арышлар яңгырдан соң сөрлеккән **3.** (*осесть*) утыру; **пыль ~гла́** тузан утырган

прили́в *м* **1.** (*морской*) [су] күтәрелү, су күтәрелеше; **~ и отли́в** суның күтәрелеше һәм чигенеше **2.** агылыш, агылу, агылып килү; агылып килеп җыелу; **~ наро́ду** халыкның агылып килеп җыелуы **3.** *мед.* [кан] менү (күтәрелү) (*башка*); [кан] йөгерү (*биткә*) **4.** *перен.* (*нарастание, усиление*) арту, кабару; тулу; күтәрелү, күтәрелеш; көчәю; ~

гне́ва ачу кабару; ~ **эне́ргии** энергия арту; ~ **молоды́х сил** яшь көчләрнең килеп кушылуы

приliва́ть *несов. см.* **прили́ть**

прилиза́||ть *сов. что* 1. ялау, ялап тигезләү; **ко́шка ~ла шерсть** мәче ялап йонын тигезләде 2. *перен.* (*гладко причесать*) ялагандай итеп тарап кую, шоп-шома итеп тарап кую

прилиза́ться *сов.* чәчне ялагандай итеп тарап кую

прили́зывать *несов. см.* **прилиза́ть**

прили́зываться *несов.* 1. *см.* **прилиза́ться**; 2. *страд. от* **прили́зывать**

прилипа́ть *несов. см.* **прили́пнуть**

прили́п||нуть *сов.* 1. ябышу, сылану, ябышып (сыланып) калу; **руба́шка ~ла к те́лу** күлмәге тәненә ябышкан; **грязь ~ла к сапога́м** итекләргә балчык сыланган 2. *перен. разг.* (*надоесть*) бәйләнү, ябышу, тагылу

прили́пчив||ый, -ая, -ое 1. (*легко прилипающий*) тиз ябыша торган, ябышкак, ябышучан 2. *перен. разг.* йогышлы, йогучан; **~ая боле́знь** йогышлы авыру 3. *перен. разг.* (*навязчивый, надоедливый*) бәйләнчек, бәйләнүчән, ябышкак

прили́ть *сов.* 1. (*притечь — о жидкости*) агып килеп (барып) җитү; (*о крови*) (*башка*) кан йөгерү, кан күтәрелү; (*бит*) кызару 2. *перен.* (*о чувствах*) кабару, арту; тулу; чолгап алу

прили́чи||е *с* әдәп; тәрбия; нәзәкать; **для (ра́ди) ~я** әдәп йөзеннән, әдәп саклап; **пра́вила ~я** әдәп кагыйдәләре

прили́чн||ый, -ая, -ое 1. (*пристойный*) әдәпле, тәрбияле 2. *разг.* (*довольно хороший*) яхшы гына, шактый яхшы; юньле; начар түгел; (*напр. о сумме*) шактый зур (югары); **~ым костю́м** яхшы гына костюм; **~ый с ви́ду** тышкы яктан шактый яхшы; **~ая зарпла́та** шактый югары хезмәт хакы

приловчи́ться *сов. разг.* җайлашу, күнегеп (остарып, өйрәнеп) җитү

приложе́ние *с* 1. *см.* **приложи́ть**; **~ теорети́ческих зна́ний на пра́ктике** теоретик белемнәрне практикада куллану 2. (*к журналу и т.п.*) кушымта, өстәмә 3. *грам.* өстәмә сүз

прилож||и́ть *сов. что* 1. кую; **~и́ть ру́ку ко лбу́** кулны маңгайга кую 2. теркәү; **~и́ть к письму́ ко́пию удостовере́ния** хатка таныклыкның күчермәсен теркәү 3. куллану; кую; салу; **~и́ть уси́лия** көч салу; **~и́ть все си́лы** бөтен көчне кую ♦ **~и́ть печа́ть** печать басу; **~и́ть ру́ки** *к чему* (*принять участие в чём-л.*) кулы уйнау, катнашу (*гаеп итәрлек эштә*); **~и́ть ру́ку** (*подписаться под чем-л.*) кул кую, имза салу; **ума́ не ~ю́** [ничбер] акылым җитми, аңлый алмыйм, башыма (акылыма) сыймый

приложи́ться *сов.* 1. кую; **~ ю́хом к две́ри** колакны ишеккә кую 2. (*поцеловать*) үбү, олылап үбү; **~ ко лбу́** маңгаеннан үбү 3. (*прицелиться*) төзәү, төбәү ♦ **остально́е [всё] прило́жится** калганы (ничшиксез, үзеннән үзе) булыр

прилуни́ться *сов. разг.* Айга төшү

прильну́||ть *сов. к кому-чему* 1. сыену, сарылу, сырышу, елышу; **ребёнок ~л к ма́тери** бала анасына сыенды 2. күзен кую; **~ть к замо́чной сква́жине** йозак тишегенә күзен кую

при́ма *ж муз.* прима (1. *гамманың беренче, төп авазы* 2. *кыллы музыкаль инструментның беренче нечкә кылы* 3. *ансамбльдә яисә хорда беренче партияне башкаручы кеше яки музыка коралы*)

при́ма-балери́на *ж* прима-балерина (*беренче рольләрне башкаручы балерина*)

примадо́нна *ж театр. уст.* примадонна (*операда беренче рольләрне башкаручы җырчы*)

прима́нивать *несов. см.* **примани́ть**

приман||и́ть *сов. кого-что* (*кызыктырып, ымлап һ.б.ш.*) чакыру, чакырып китерү; ~ **кур** тавыкларны чакырып китерү

прима́нка *ж* 1. (*для животных*) жим, алдавыч жим 2. *перен.* (*соблазн*) кызыктыргыч [нәрсә], алдавыч

прима́т *м филос.* примат, беренчеллек, өстенлек

прима́ты *мн. зоол.* приматлар (*иң югары төзелешле имезүчеләр — маймыллар, ярыммаймыллар һәм кешеләр*)

прима́щиваться *несов. см.* **примости́ться**

примелька́ться *сов. разг.* таныш булып бетү, танышка әйләнү, күз ияләнеп бетү (*еш күрү, очрашу, еш күзгә чалыну сәбәпле*)

применени||е *с см.* **примени́ть, примени́ться**; **~е минера́льных удобре́ний** минераль ашламалар куллану; **находи́ть ~е** кулланыш табу ♦ **в ~и к...** ...га карата [алганда], ...га карап, туры китереп [алганда]

примени́ть *сов. что* 1. куллану, файдалану; ~ **на пра́ктике** практикада куллану; ~ **стро́гие ме́ры** катгый чаралар куллану (күрү) 2. (*приспособить*) җайлаштыру; ~ **ору́дия к ме́стности** тупларны урынга җайлаштыру

примени́ться *сов. к кому-чему* җайлашу, иплешү; ~ **к усло́виям** шартларга җайлашмакчы булу

применя́ть *несов. см.* **примени́ть**

применя́ться 1. *несов. см.* **примени́ться**; 2. *страд. от* **применя́ть**

приме́р *м* 1. үрнәк; **брать (взять) ~** үрнәк алу; **по ~у** үрнәгендә; **подава́ть ~** үрнәк күрсәтү; **служи́ть ~ом** үрнәк булып тору; **ста́вить в ~** үрнәк итеп кую 2. мисал; **взять для ~а** мисал итеп алу; **привести́ ~** мисал китерү 3. *мат.* мисал ♦ **для ~а** [башкаларга] гыйбрәт өчен; **к ~у [сказа́ть]** мәсәлән; **не в ~** 1) *кому-чему* аермалы буларак; 2) *при сравн. ст.* күп тапкырлар, шактый; **не в ~ лу́чше** күп тапкырлар яхшырак

примерза́ть *несов. см.* **примёрзнуть**

примёрзнуть *сов.* туңып ябышу (кату)

приме́ривать *несов. см.* **приме́рить**

приме́риваться *несов.* 1. *см.* **приме́риться**; 2. *страд. от* **приме́ривать**

приме́рить *сов. что* киеп карау; үлчәү, үлчәп карау; киеп карау; (*при шитье*) примерка ясау, киеп (кигезеп) карау

приме́риться *сов. разг.* җайлашу, җайлашып карау, җаен табу; чамалау, чамалап карау

приме́рк||а *ж* 1. *см.* **приме́рить**; 2. киеп (кидереп) карау; **сде́лать ~у** кидереп карау

приме́рн||ый, -ая, -ое 1. үрнәк ..., үрнәк булырлык; **~ый учени́к** үрнәк булырлык укучы; **~ое поведе́ние** үзеңне үрнәк булырлык итеп тоту 2. якынча ..., чама белән ...ган; **~ый подсчёт расхо́дов** чыгымнарны якынча исәплү

примеря́ть *несов. см.* **приме́рить**

примеря́ться *несов.* 1. *см.* **приме́риться**; 2. *страд. от* **примеря́ть**

при́мес||ь *ж* катышма, кушылма, катнаш; **без ~и** катышмасыз; **гли́на без ~и песка́** комсыз балчык; **мука́ с ~ью отрубе́й** көрпә катыш он

приме́т||а *ж* 1. билге, тамга; **осо́бые ~ы** махсус билгеләр 2. (*в суеверных представлениях*) галәмәт 3. *обычно мн.* **~ы** сынамышлар; **[су́дя] по ~ам** сынамышларга караганда ♦ **на ~е (быть, име́ться)** *у кого* күз алдында булу; **на ~е име́ть (держа́ть)** *кого-что* күз алдында тоту, күздә тоту

приmета́ть *сов. что* күкләү, типчү күкләп (типчеп) кую; ~ **рука́в** җиңне типчеп кую

приме́тить *сов. кого-что* (*заметить*) күрү, сизү, күреп (сизеп) алу, игътибар итү

приме́тный, -ая, -ое 1. (*заметный*) күзгә ташлана (ташланып тора) торган, беленеп (сизелеп) тора торган; бик ачык; ~ **след** бик ачык эз 2. (*имеющий приметы*) аерым билгеләре булган, тамгалы 3. (*выделяющийся среди других*) билгеле, күренекле

примётывать *несов. см.* **приmета́ть**

примеча́ние *с* искәрмә

примеча́тельн||ый, -ая, -ое игътибар итәрлек, игътибарга лаек (лаеклы); **~ые места́ го́рода** шәһәрнең игътибарга лаек урыннары; **в нём нет ничего́ ~ого** аның игътибар итәрлек бернәрсәсе дә юк; **~ое собы́тие** игътибарга лаек вакыйга

примеча́ть *несов. см.* **приме́тить**

примеша́ть *сов.* 1. *что, чего* (*мешая, прибавить*) кушу, катыштыру, катнаштыру; салу, салып катыштыру 2. *кого-что, перен. разг.* (*вовлечь*) катнаштыру, катыштыру

примеша́ться *сов.* кушылу, өстәлү

приме́шивать *несов. см.* **примеша́ть**

приме́шиваться *несов.* 1. *см.* **примеша́ться**; 2. *страд. от* **приме́шивать**

примире́нец *м* килешүче

примире́нческ||ий, -ая, -ое килешүчәнлек ...ы; **~ая поли́тика** килешүчәнлек сәясәте

примире́нчество *с* килешүчәнлек

примири́тельн||ый, -ая, -ое татулаштыра (килештерә) торган, татулаштыруга (килештерүгә) юнәлдерелгән, килешүчән; ~ **тон** килешүчән тон

примири́ть *сов. кого-что* 1. (*помирить*) килештерү, татулаштыру 2.

(*вызывать терпимое отношение*) килешергә мәҗбүр итү; буйсындыру, баш идерү

примири́ться *сов.* **1.** *с кем-чем и без доп., разг.* (*помириться*) килешү, татулашу **2.** *с чем* килешү, ризалашу, риза булу; буйсыну, баш ию; **~ с судьбо́й** язмышка буйсыну

примиря́ть *несов. см.* **примири́ть**

примиря́ться *несов.* **1.** *см.* **примири́ться; 2.** *страд. от* **примиря́ть**

примити́в *м* примитив (*гади, садә нәрсә*)

примитиви́зм *м* примитивлык

примити́вность *ж* **1.** (*простота, несложность*) гадилек, садәлек **2.** примитивлык; **~ взгля́дов** карашларның примитивлыгы

примити́вн||ый, -ая, -ое **1.** (*простой, несложный*) примитив, гади, садә; (*упрощённый*) примитив, гадиләштерелгән, сай; **~ая те́хника** примитив техника; **~ые доказа́тельства** примитив дәлилләр **2.** (*неразвитый*) гади, түбән культуралы, примитив **3.** (*первобытный*) примитив, борынгы

примкну́ть *сов. к кому-чему* **1.** (*присоединиться*) кушылу, арага керү, ияру **2.** *перен.* (*стать на чью-л. сторону*) ягына (тарафына) күчү, ягын (тарафын) алу

приме́лкнуть *сов. разг.* тыну, тынып калу; (*сөйләшүдән, елаудан һ.б.ш.*) туктау, шып туктау

приме́рский, -ая, -ое диңгез буе ...ы; диңгез буендагы, диңгез буена урнашкан; **~ го́род** диңгез буена урнашкан шәһәр

приме́рье *с* диңгез буе

примости́ть *сов. кого-что, разг.* урнаштыру, кую (*җайсыз урынга*)

примости́ться *сов. разг.* урнашу, җирләшү (*җайсыз урынга*)

приме́ч||а *ж* примочка; **сде́лать ~у** примочка кую (ясау)

при́мула *ж бот.* навруз чәчәге, примула

при́мус *м* примус

примча́ть *сов. кого-что, разг.* чаптырып (очыртып, бик тиз) китереп җиткерү

примча́ться *сов.* чабып (чаптырып, очыртып, бик тиз) килеп җитү

примыка́ние *с грам.* янәшәлек [бәйләнеше]

примыка́||ть *несов.* **1.** *см.* **примкну́ть; 2.** (*прилегать*) барып (килеп) тоташу, орынып тору, чиктәш булу; янәшә[сендә] булу; янында булу; **к до́му ~ет сад** өй янында бер бакча [бар] **3.** *грам.* янәшәлек юлы белән бәйләнү

приме́ть *сов. что* изү; таптау; **~ поду́шку** мендәрне изү; **~ траву́** үләнне таптау

приме́ться *сов.* изелү; тапталу

принадлеж||а́ть *несов.* **1.** *кому-чему* ...ныкы булу; кайтып калу, карау; **кни́га ~и́т мне** китап минеке; **не́дра земли́ ~а́т госуда́рству** җирнең эчке байлыклары дәүләтнеке; **э́та иде́я ~и́т не ему́** бу идея аныкы түгел **2.** *к кому-чему* ...дан исәпләнү (саналу); ...дан булу; мөнәсәбәттә булу; карау; **~а́ть к выдаю́щимся де́ятелям** күренекле эшлеклеләрдән исәпләнү ♦ **~а́ть исто́рии** тарихта калу

принадле́жность||ь *ж* **1.** кирәк-яраклар, әсбаплар, [кирәкле] әйберләр; **пи́сьменные ~и** язу әсбаплары **2.** *к чему* булу, ...дан исәпләнү (саналу); ...дан булу; мөнәсәбәттә булу, карау; **~ь к па́ртии** партияле булу ♦ **по ~и (отпра́вить, переда́ть** *и т.п.*) тиешлесенә, тиешле урынга (җибәрү, бирү *һ.б.ш.*)

принаряди́ть *сов. кого-что, разг.* матур (купшы) итеп киендерү, киендерү-ясандыру

принаряди́ться *сов. разг.* матур (купшы) итеп киену, киенү-ясану

принаряжа́ть *несов. см.* **принаряди́ть**

принаряжа́ться *несов. от* **1.** *см.* **принаряди́ться; 2.** *страд. от* **принаряжа́ть**

принево́ливать *несов. см.* **принево́лить**

принево́лить *сов. кого-что, разг.* ирексезләү, мәҗбүр итү

принести́ *сов. кого-что* **1.** *прям., перен.* китерү, алып килү (кайту) **~ ве́щи домо́й** әйберләрне өйгә алып кайту; **~ стака́н ча́ю** бер стакан чәй китерү; **~ ра́достную весть** шатлыклы хәбәр алып килү **2.** (*родить — о животных*) китерү, балалау, тудыру; (*уродить — о растениях*) бирү **3.** бирү, китерү, ясау; **~ дохо́д** табыш бирү; **~ вред** зарар китерү; **~ по́льзу** файда китерү **4.** *в сочет. с нек-рыми сущ.* итү; **~ в дар** бүләк итү; **~ кля́тву** ант итү, ант эчү; **~ покая́ние** тәүбә итү; **~ же́ртву** *кому-чему* корбан итү; **~ в же́ртву** 1) *кого-что* корбан итү; 2) *что* бүләк итеп бирү, иганә итү

принести́сь *сов. разг.* йөгереп килеп җитү

принижа́ть *несов. см.* **прини́зить**

прини́женн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прини́зить; 2.** (*смиренный*) кимсетелгән, кимсенүле; **~ый вид** кимсенүле кыяфәт **3.** (*унизительный*) кимсетә торган, кимсетүле, кимсетелгән; түбәнсетә торган; **~ое положе́ние** кимсетелгән хәл

прини́зить *сов. кого-что* **1.** (*унизить*) кимсетү, түбәнсетү **2.** түбәнәйтү, кечерәйтү, кечерәйтеп күрсәтү, кимтеп күрсәтү; **~ досто́инства кни́ги** китапның уңай якларын кечерәйтеп күрсәтү

приника́ть *несов. см.* **прини́кнуть**

прини́кнуть *сов.* **1.** *к кому-чему* сыену, сырышу; (*башны, колакны*) кую; **~ у́хом к две́ри** колакны ишеккә кую **2.** *перен. разг.* (*притихнуть, притаиться*) тыну, тынып калу; посу

принима́ть *несов. см.* **приня́ть; ~ чёрное за бе́лое** акны карадан аермау; **~ *что-л.* за чи́стую моне́ту** *берәр нәрсәне* чынга алу, чынга тарту, чын дип ышану (уйлау)

принима́ться *несов.* **1.** *см.* **приня́ться; 2.** *страд. от* **принима́ть**

принора́вливать *несов. см.* **приноров и́ть**

принора́вливаться *несов.* **1.** *см.* **приноров и́ться; 2.** *страд. от* **принора́вливать**

приноров и́ть *сов. что, разг.* җайлаштыру, җайлау, ипләү , туры китерү

приноров и́ться *сов. к кому-чему, разг.* җайлашу, ипләшү; **~ к обстоя́тельствам** шартларга җайлашу

приноравля́ться *несов. см.* **приноров и́ться**

приноси́ть *несов. см.* **принести́**

приноси́ться *несов.* **1.** *см.* **принести́сь; 2.** *страд. от* **приноси́ть**

приноше́ние *с* бүләк

принуди́тельность *ж* мәҗбүрилек, мәҗбүри булу

принуди́тельн||ый, -ая, -ое көчләүле, мәҗбүри; **~ые ме́ры** мәҗбүри чаралар; **~ый труд** мәҗбүри хезмәт; **~ым путём** мәҗбүри рәвештә

прину́дить *сов. кого-что, к чему и с неопр.* мәҗбүр итү, көчләү, ирексезләү

принужда́ть *несов. см.* **прину́дить**

принужде́ние *с см.* **прину́дить**

принуждённость *ж* ясалмалык

принуждённ||ый. -ая, -ое **1.** *прич. от* **прину́дить; 2.** ясалма, табигый булмаган, көчәнеп ..., көчәнүле; **~ая улы́бка** ясалма елмаю

принц *м* принц

принцесса *ж* принцесса

при́нцип *м* принцип; **основны́е ~ы иску́сства** сәнгатьнең төп принциплары; **~ы жи́зни** тормыш (яшәеш) принциплары; **приде́рживаться твёрдых ~ов** принципта нык тору ♦ **в ~е** нигездә, асылда; **в ~е я согла́сен** нигездә мин риза; **из ~а** принциптан чыгып

принципиа́льность||ь *ж* принципиальлек, принципиаль булу, принциплылык; **не хва́тает ~и** принциплылык җитми

принципиа́льн||ый, -ая, -ое **1.** принциплы; **~ый вопро́с** принципиаль мәсьәлә **2.** принципиаль, принциплы; **~ый челове́к** принципиаль кеше; **~ая поли́тика** принципиаль сәясәт **3.** принципиаль, принципиаль рәвештә ...ган; **име́ется его́ ~ое согла́сие** аның принципиаль ризалыгы бар

прину́хать *сов. к чему, разг.* **1.** (*привыкнуть к запаху*) [искә] ияләшү, өйрәнү, күнегү **2.** (*различить запах*) [исне] аеру, [исне] тану

прину́хиваться *несов. см.* **прину́хать**

приня́ть *сов.* **1.** *кого-что* алу, кабул итү (итеп алу); **~ пода́рок** бүләкне кабул итү **2.** *в разл. знач. кого-что* кабул итү; **~ това́р** товар кабул итү; **~ полк** полкны кабул итү; **~ в университе́т** университетка кабул итү; **~ посла́** илчене кабул итү; **~ госте́й** кунаклар кабул итү; **~ больно́го** авыруны кабул итү; **~ *чей-л.* сове́т** кинәшне кабул итү; **~ зако́н** закон кабул итү; **~ резолю́цию** резолюция кабул итү; **~ лека́рство** дару кабул итү **3.** *что* (*совершить, осуществить то, что выражено сущ.*): **~ ме́ры** чаралар күрү; **~ на себя́ обяза́тельства** өстенә бурыч итеп алу, йөкләмә алу; **~ прися́гу** ант итү, присяга бирү, ант эчү;

~ **реше́ние** карар итү (чыгару, кабул итү); ~ **смерть** үлү, вафат булу; ~ **уча́стие** катнашу **4.** *что* алу, керү; ~ **друго́й вид** икенче төрле төс алу; ~ **официа́льный хара́ктер** рәсми характер алу **5.** *что* (*претерпеть*) кичерү, күтәрү, чигү; ~ **му́ки** җәфа чигү **6.** *кого-что за кого-что* дип белү (уйлау, исәпләү, санау); охшату; **его́ при́няли за знако́мого** аны таныш кеше дип уйлаганнар **7.** *что воен.* кабатлау; ~ **кома́нду** команданы кабатлау ♦ ~ **бо́й** сугышка керү; ~ **[бли́зко] к се́рдцу** күңелгә якын алу; ~ **в до́лю** өлешкә кертү; ~ **во внима́ние** игътибарга алу; ~ **в расчёт** исәпкә алу; ~ **к све́дению** исәпкә алу; ~ **на свой счёт** үзеңә алу, үз исәбенә алу; ~ **на себя́** үз өстенә алу

приня́ться *сов.* **1.** *за. что и с неопр.* керешү, башлау, тотыну; ~ **за еду́** ашый башлау; ~ **за рабо́ту** эшкә керешү; ~ **за уро́ки** дәресләрне әзерли башлау **2.** (*о растении*) тамырлану, тамыр җибәрү; үсеп китү, төпләнү; үсә башлау **3.** чыгу; **о́спа приняла́сь** чәчәк чыккан

приободри́ть *сов. кого-что* [бераз] дәртләндереп (рухландырып) җибәрү, [бераз] рухын (дәртен, күңелен) күтәреп җибәрү

приободри́ться *сов.* [бераз] дәртләнеп (рухланып) китү, [бераз] дәрте (рухы) күтәрелеп китү, [бераз] күңеле күтәрелеп китү; күңеле үсеп китү

приободря́ть *несов. см.* **приободри́ть**

приободря́ться *несов. см.* **приободри́ться**

приобрести́ *сов. кого-что* **1.** алу, булдыру; сатып алу; ~ **кни́гу** китап алу **2.** *разг.* (*завести*) булдыру; ~ **друзе́й** дуслар булдыру **3.** (*усвоить, получить*) казану, алу, туплау; ~ **зна́ния** белем алу; ~ **о́пыт** тәҗрибә туплау; ~ **но́вое значе́ние** яңа мәгънә алу **4.** казану; ~ **авторите́т** авторитет казану; ~ **уваже́ние** ихтирам казану; ~ **сла́ву** дан казану; ~ **дурну́ю репута́цию** яман аты чыгу

приобрета́ть *несов. см.* **приобрести́**

приобрете́ние *с* **1.** *см.* **приобрести́; 2.** (*покупка*) сатып алган (алынган) әйбер **3.** табыш, казаныш; **це́нное ~** кыйммәтле казаныш

приобща́ть *несов. см.* **приобщи́ть**

приобща́ться *несов.* **1.** *см.* **приобщи́ться; 2.** *страд. от* **приобща́ть**

приобщи́ть *сов.* **1.** *кого-что* тарту, җәлеп итү, якынайту, катнаштыру; таныштыру; ~ **широ́кие ма́ссы к культу́ре** киң массаларны мәдәнияткә җәлеп итү **2.** *что к чему* (*приложить*) теркәү, теркәп кую, беркетү, беркетеп кую; ~ **заявле́ние к де́лу** гаризаны делога теркәп кую

приобщи́ться *сов. к чему* катнашу, аралашу, кушылу

приоде́ть *сов. кого-что. разг.* (*принарядить*) киендерү-ясандыру; матур итеп киендерү, яхшы кием кидеру

приоде́ться *сов. разг.* (*принарядиться*) киенү-ясану, матур итеп киенү, яхшы кием кию

приорите́т *м* **1.** (*первенство*) приоритет, беренчелек **2.** (*первенствующее значение*) приоритет, өстенлек

приоса́ниваться *несов. см.* **приоса́ниться**

приоса́ниться *сов. разг.* мәһабәтләнү, мәһабәт кыяфәт алу, мәһабәт кыяфәткә керү

приостана́вливать *несов. см.* **приостанови́ть**

приостана́вливаться *несов.* **1.** *см.* **приостанови́ться; 2.** *страд. от* **приостана́вливать**

приостанови́ть *сов. что* туктату, туктатып тору; ~ **движе́ние** хәрәкәтне туктату; ~ **рабо́ту** эшне туктатып тору

приостанови́ться *сов.* тукталу, тукталып тору (калу)

приостано́вка *ж см.* **приостанови́ть, приостанови́ться; ~ вое́нных де́йствий** сугыш хәрәкәтләренең тукталып торуы

приотвори́ть *сов. что* бераз ачу, ачып кую, ача төшү

приотвори́ться *сов.* бераз ачылу, ачыла төшү

приотворя́ть *несов. см.* **приотвори́ть**

приотворя́ться *несов.* **1.** *см.* **приотвори́ться; 2.** *страд. от* **приотворя́ть**

приоткрыва́ть *несов. см.* **приоткры́ть**

приоткрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **приоткры́ться; 2.** *страд. от* **приоткрыва́ть**

приоткры́ть *сов. что* аз гына ачу, ача төшү ♦ ~ **заве́су** *берникадәр* серен ачу (ача төшү)

приоткры́ться *сов.* аз гына ачылу, бераз ачылу, ачыла төшү

приохо́тить *сов. кого-что к чему, разг.* теләк уяту (тудыру), дәрт кузгату, һәвәсләндерү, өйрәтеп җибәрү

приохо́титься *сов. к чему, разг.* өйрәнеп китү, һәвәсләнү

припада́ть *несов.* **1. см. припа́сть; 2.** *разг.* (*прихрамывать*) аксаклау, аз гына аксаклау; титаклау; ~ **на ле́вую но́гу** сул аякка аксаклау ♦ ~ **к ногам́ (стопам́)** *чьим, уст.* аягына егылу

припа́д||ок *м* өянәк; [авыру] тоту ♦ **в ~ке гне́ва** бик нык ачуы килгән чакта (хәлдә), бик зур ачу катыш; **в ~ке сме́ха** эче катып көлгән чакта

припа́дочный, -ая, -ое *разг.* өянәк авырулы, өянәкле; зыяндаш авырулы, үзчирле, үзавырулы

припа́рк||а *ж* кайнар компресс; **де́лать ~ и** кайнар компресслар кую

припаса́ть *несов. см.* **припасти́**

припасти́ *сов. что, чего, разг.* алдан әзерләү (әзерләп кую); ~ **де́нег** алдан акча әзерләп кую

припа́сть *сов. к кому-чему, на что* сыену, яту; сарылу; ~ **к земле́** җиргә яту; ~ **на пере́дние ла́пы** алгы аякларына яту

припа́сы *мн.* **1.** азык, азык-төлек, ашамлыклар; **съестны́е ~** ашамлыклар, азык-төлек **2.** припаслар; **боевы́е ~** сугыш припаслары (*снарядлар, патроннар һ.б.ш.*)

припа́хива||ть *несов. разг.* **1.** *чем* (*слегка пахнуть*) бераз ... исе килү, исе килеп тору; **чай ~ет мы́лом** чәйдән бераз сабын исе килеп тора **2.** (*о портящихся продуктах*) ис керә башлау, исләнә башлау, сасый башлау; **ры́ба ~ет** балыкка ис керә башлаган

припая́ть *сов. что* пайкалау, пайкалап (эретеп) ябыштыру; ~ **но́сик к ча́йнику** чәйнекнең борынын пайкалау

припая́ться *сов.* [эреп] ябышу, паять ителү

припёв *м* кушымта (*җырда*)

припева́ть *несов. разг.* (*берәр төрле эш эшләгәндә*) җырлау, көйләү; ~ **за рабо́той** җырлый-җырлый эшләү

припева́ючи *нареч. разг.*: **жить ~** рәхәт яшәү, мул [тормышта] яшәү, иркен (ал да гөл) яшәү

припёк I *м* кояш (көн) кызуы; **сиде́ть на ~е** кояш кызуында утыру

припёк II *м* (*при выпечке хлеба*) артым

припёка *ж*: **сбо́ку ~** *прост.* (*о ком-л.*) кирәкле кишер яфрагы; (*о чём-л.*) читтә [булу], читләтелү, кирәге булмау

припека́ть *несов. см.* **припе́чь**

припере́ть *сов. разг.* **1.** *что чем* терәү, терәтү, терәтеп кую; ~ **дверь па́лкой** ишекне таяк белән терәтеп кую **2.** *кого-что* (*прижать*) кысу, китереп (илтеп) кысу; ~ **к забо́ру** коймага китереп кысу ♦ ~ **к стене́ (сте́нке)** *кого* стенага терәү

припе́чь *сов. кого-что и без доп.* (*о солнце*) бик нык кыздыру

припира́ть *несов. см.* **припере́ть**

приписа́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* өстәп язу, өстәмә рәвештә язу; ~ **не́сколько строк** берничә юл өстәп язу **2.** *кого-что* теркәү, язу, беркетү, теркәп (язып, беркетеп) кую; ~ **к призывно́му уча́стку** призыв участогына теркәп кую **3.** *кому-чему* ...дан күрү, сылтау, кайтарып калдыру; япсару, ягу; ~ **неуда́чу** *чьим-л.* **про́искам** уңышсызлыкны *кемнең дә булса* казынуларыннан күрү **4.** (*счесть принадлежащим кому-л.*) ...ныкы дип күрсәтү, ...га кайтарып калдыру; ~ **стихи́ друго́му а́втору** шигырьләрне икенче бер авторга кайтарып калдыру

приписа́ться *сов.* теркәлү, язылу

припи́ск||а *ж* **1.** *см.* **приписа́ть** 1, 2; **2.** (*дополнение к написанному*) өстәп язылган язу **3.** *обычно мн.* ~**и** (*заведомо ложные показатели*) ялган күрсәткечләр

приписн||о́й, -а́я, -о́е: ~**о́е свиде́тельство** теркәлү турындагы таныклык, теркәлү таныклыгы

припи́сывать *несов. см.* **приписа́ть**

припи́сываться *несов.* **1.** *см.* **приписа́ться; 2.** *страд. от* **припи́сывать**

припла́та *ж* **1.** *см.* **приплати́ть; 2.** өстәмә [хак], өстәү; **больша́я ~** зур өстәү

приплати́ть *сов. что* өстәп түләү, өстәү бирү

припла́чивать *несов. см.* **приплати́ть**

приплести́ *сов.* **1.** *что* кушып үрү; ~ **ле́нту к венку́** веноккa тасма кушып үрү **2.** *перен. кого-что, прост.* арага кыстыру, арага кыстырып әйтү (сөйләү), арага китереп кыстыру; **он приплёл заче́м-то и моё и́мя** нигәдер минем исемемне дә китереп кыстырды

приплета́ть *несов. см.* **приплести́**

припло́д *м* үрчем

приплыва́ть *несов. см.* **приплы́ть**

ПРИ-ПРИ

приплы́ть *сов.* (*вплавь*) йөзеп килү (килеп җитү); (*на лодке и т.п.*) килеп җитү

приплю́снутый, -ая, -ое яньчек, басынкы; ~ **нос** басынкы борын

приплю́снуть *сов. что* яньчү, җәлпәйтү, ямьшәйтү, изеп яссылату

приплюсова́ть *сов. что* өстәү, кушу

приплюсо́вывать *несов. см.* **приплюсова́ть**

приплю́щивать *несов. см.* **приплю́снуть**

припля́сывать *несов.* биештергәләп тору, биештергәләү

приподнима́ть *несов. см.* **приподня́ть**

приподнима́ться *несов.* **1.** *см.* **приводня́ться; 2.** *страд. от* **приподнима́ть**

припо́днят||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **приподня́ть; 2.** (*радостно возбуждённый*) күтәренке; ~**ое настрое́ние** күтәренке күңел **3.** (*торжественный*) купшы, тантаналы; ~**ый стиль** купшы стиль

приподня́ть *сов. кого-что* бераз күтәрү, аз гына күтәрү, күтәрә төшү ◆ ~ **заве́су** *то же, что* **приоткры́ть заве́су** *см.* **приоткры́ть**

приподня́ться *сов.* бераз күтәрелү, аз гына күтәрелү, күтәрелә төшү

припо́й *м тех.* ябыштыргыч эретмә, пайкалау эретмәсе

приползá́ть *несов. см.* **приползти́**

приползти́ *сов.* шуышып (үрмәләп, сөйрәлеп) килү (килеп җитү)

припомина́ть *несов. см.* **припо́мнить** 1

припомина́ться *несов. см.* **припо́мниться**

припо́мн||ить *сов.* **1.** *кого-что* (*вспомнить*) искә төшерү, хәтерләү, күңелгә китерү; (*узнать*) тану, төсмерләү **2.** *что кому, разг.* (*отомстить*) исенә төшерү, кирәген бирү; **я э́то тебе́** ~**ю** мин моны синең исеңә төшерермен әле

припо́мниться *сов.* искә төшү, хәтергә килү (төшү)

припра́ва *ж* аш тәмләткеч

припра́вить *сов. что чем* (*положить приправу*) тәмләткеч салу

приправля́ть *несов. см.* **припра́вить**

припры́гать *сов. разг.* сикереп (сикергәләп, сикерә-сикерә) килеп җитү

припры́гивать *несов.* **1.** *см.* **припры́гать, припры́гнуть; 2.** (*подпрыгивать*) сикереп-сикереп кую, сикергәләү, сикергәләнү

припры́гнуть *сов. разг.* сикереп килеп җитү

припря́тать *сов. кого-что, разг.* яшерү, яшереп кую, яшерепә җыеп кую

припря́тывать *несов. см.* **припря́тать**

припу́гивать *несов. см.* **припугну́ть**

припугну́ть *сов. кого-что* куркыту, өркетү

припу́дривать *несов. см.* **припу́дрить**

припу́дривать *несов.* **1.** *см.* **припу́дриться; 2.** *страд. от* **припу́дривать**

припу́дрить *сов. что* бераз пудралау, бераз пудра (кершән) ягу (ягып алу)

припу́дриться *сов.* бераз пудралану, пудраланып алу, кершән ягыну

припуска́ть *несов. см.* **припусти́ть**

припуска́ться *несов.* **1.** *см.* **припусти́ться; 2.** *страд. от* **припуска́ть**

припусти́ть *сов.* **1.** *кого-что к кому-чему, разг.* (*подпустить*) җибәрү; (*напр. телёнка к корове*) имәргә җибәрү, кушу; (*допустить к случке*) каплату, чаптыру, йөгертү **2.** *кого-что и без доп., разг.* (*погнать*) куа төшү, чаптыру; ~ **коня́** атны куа төшү **3.** *разг. см.* **припусти́ться; 4.** (*усилиться — о дожде*) шәбәю, көчәя төшү **5.** *что и без доп., разг.* (*при раскрое*) киңрәк (озынрак) итеп кисү, киңрәк (озынрак) итеп алу

припусти́ться *сов. разг.* [тагы да] кызурак йөгерә (чаба) башлау

припуха́ть *несов. см.* **припу́хнуть**

припу́хлость *ж* шешенкелек, җилсенгәнлек

припу́хлый, -ая, -ое бераз шешенкерәгән, бераз шешкән, шешенке, бераз җилсенгән, бераз кабарган

припу́хнуть *сов.* бераз шешү (шешенү), шешә төшү, шешенкерәү, бераз җилсенү, бераз кабару

прираба́тывать *несов. см.* **прираба́тать**

прираба́тать *сов. что, чего* өстәмә рәвештә акча эшләү (эшләп табу, эшләп алу); ~ **де́нег** өстәмә рәвештә акча эшләү

при́работок *м* өстәмә рәвештә эшләп табылган (алынган) акча

прира́внивать I *несов. см.* **приравня́ть**

прира́внивать II *несов. см.* **прировня́ть**

прира́вниваться *несов.* **1.** тиң булу, тиңләшү, тиңләнү; **2.** *страд. от* **прира́внивать I**

приравня́ть *сов. кого-что к кому-чему* тиң күрү, тиңләү, тиңләштерү, тигезләү, [бер] тигез күрү

прираста́ть *несов. см.* **прирасти́**

прирасти́ *сов.* **1.** *к чему* (*срастись*) ябышып (кушылып) үсү; ялганып үсү **2.** *перен. к чему* (*остаться неподвижным*) катып (ябышып) калу; **он сло́вно приро́с к ме́сту** урнында катып калгандай булды **3.** (*увеличиться*) арту, үрчү; күбәю

прире́зать *сов.* **1.** *кого-что* (*умертвить*) сую; бугазлау **2.** *что, чего* өстәп кисү; кисеп өстәү (кушу); ~ **уча́сток к огоро́ду** бакчага жир кисеп кушу

приреза́ть, прире́зывать *несов. см.* **прире́зать**

прировня́ть *сов. что* тигезләү, тигезләп чыгу; ~ **до́ски по́ла** идән такталарын тигезләү

приро́д||а *ж* **1.** табигать; **жива́я** ~**а** жанлы табигать; **мёртвая** ~**а** җансыз табигать; **зако́ны** ~**ы** табигать законнары; **явле́ния** ~**ы** табигать күренешләре; **на ло́не** ~**ы** табигать кочагында; **изуча́ть** ~**у** табигатьне өйрәнү **2.** (*сущность*) табигать, асыл, нигез, төп үзлек; **челове́ческая** ~**а** кеше табигате; ~**а све́та** яктылыкның үзлеге; ~**а да́нного явле́ния** шушы күренешнең төп үзлеге **3.** *разг.* (*характер*) табигать; холык, характер; **э́то в твое́й** ~**е** бу синең табигатеңдә, синең характерыңда; **по** ~**е он до́брый** табигате белән ул йомшак күңелле ◆ **в** ~**е вещей́** табигый, шулай булырга тиеш тә: **от** ~**ы** тумыштан

приро́дн||ый, -ая, -ое **1.** табигый; ~**ые бога́тства на́шей страны́** безнең илнең табигый байлыклары; ~**ый газ** табигый газ **2.** табигый, тумыштан килгән; ~**ый тала́нт** табигый сәләт **3.** (*по рождению*) тумыштан ...

прирождённый, -ая, -ое **1.** (*врождённый*) табигый, тумыштан килгән **2.** (*подлинный*) чын, чын мәгънәдә, тумыштан ...ы; ~ **худо́жник** туганда ук рәссам булып туган

приро́ст *м* үрчем, артым, үсеш; үрчү, арту, кубәю, үсү; ~ **населе́ния** халыкның артуы; ~ **дохо́дов** керемнәрнең артуы

прируча́ть *несов. см.* **приручи́ть**

прируча́ться *несов.* **1.** *см.* **приручи́ться; 2.** *страд. от* **прируча́ть**

приручи́ть *сов. кого-что* **1.** кулга өйрәтү (ияләштерү); ~ **медвежо́нка** аю баласын кулга ияләштерү **2.** *разг.* (*сделать послушным*) [үзенә] ияләштерү, [үзенә] җәлеп итү

приручи́||ться *сов.* **1.** кулга өйрәнү (ияләшү); **волчо́нок** ~**лся** бүре баласы кулга ияләште **2.** *разг.* (*стать послушным*) ияләшү

приса́живаться *несов. см.* **присе́сть** 2

приса́сываться *несов. см.* **присоса́ться**

присва́ивать *несов. см.* **присво́ить**

при́свист *м* сызгыру, сызгырган тавышлар чыгару; **дыша́ть с** ~**ом** сызгырган тавышлар чыгарып сулау

присви́стнуть *сов. однокр.* сызгыру, сызгырып кую

присви́стывать *несов.* **1.** (*посвистывать*) сызгыру, сызгырып-сызгырып кую (җибәрү), сызгыргалау **2.** (*говорить с присвистом*) сызгырган тавышлар чыгарып сөйләү, сызгырып сөйләү

присво́ить *сов.* **1.** *кого-что* үзләштерү, хуҗа булу; учка йому; (*выдать за своё*) үзенеке итеп күрсәтү, үзләштерү; ~ **чужу́ю вещь** кеше әйберен үзләштерү **2.** *что кому-чему, офиц.* бирү; ~ **зва́ние "Заслу́женный де́ятель нау́ки Татарста́на"** "Татарстан атказанган фән эшчесе" исеме бирү

приседа́ть *несов. см.* **присе́сть** 1

присе́ст *м*: **в (за) оди́н** ~ *разг.* бер утыруда

присе́сть *сов.* **1.** чүгәләү; ~ **на ко́рточки** чүгәләү **2.** [аз гына вакытка] утыру, бераз утырып алу; ~ **отдохну́ть** ял итәргә утыру

при́сказка *ж* әкият башы, әкияткә кереш

прискака́ть *сов.* **1** сикереп (сикерә-сикерә) килеп җитү; (*о лошади*) чабып килеп җитү; ~ **на одно́й ноге́** бер аякта сикереп килеп җитү **2.** (*приехать вскачь*) чаптырып килеп җитү **3.** *разг.* (*быстро прибыть*) [бик тиз] килеп җитү, чабып килеп җитү

прискó|рби||е *с*: **к** ~**ю** үкенечкә каршы, кызганычка каршы; **с [глубо́ким]** ~**ем** [тирән] кайгы белән

прискó|рбный, -ая, -ое үкенечле, кайгылы, аянычлы, кызганыч; ~ **слу́чай** үкенечле вакыйга

прискýчи||ть *сов. разг.* туйдыру, туйдырып бетерү; ~**ли одни́ и те́ же раз-**

говóры бер үк төрле сүзләр туйдырып бетерде

прислáть *сов. кого-что, чего* җибәрү, җибәреп кую; салу; ~ **письмó** хат җибәрү; ~ **дéньги (дéнег)** акча салу

прислóвье *с разг.* тапкыр сүз, хикмәтле сүз

прислонúть *сов. кого-что* сөяү, сөяп кую; ~ **дóску к забóру** тактаны коймага сөяп кую

прислонúться *сов.* сөялү, терәлү; ~ **к стенé** стенага сөялү

прислоня́ть *несов. см.* **прислонúть**

прислоня́ться *несов.* 1. *см.* **прислонúться; 2.** *страд. от* **прислоня́ть**

прислýга *ж* **1.** *уст.* (*служанка*) асрау, хезмәтче хатын-кыз **2.** *собир. уст.* (*слуги*) асраулар; ялчылар **3.** *собир. воен.* прислуга, расчёт; **пулемётная** ~ пулемёт расчёты

прислýживать *несов. кому* хезмәт күрсәтү, хезмәт күрсәтеп йөрү; ~ **за столóм** өстәл тирәсендә хезмәт күрсәтеп йөрү

прислýживаться *несов.* ялагайлану, ялагайланып ярарга тырышу

прислýжник *м* ялагай, тәлинкә тотучы, ялчы

прислýжница *ж* ялагай хатын (кыз)

прислýшаться *сов. к кому-чему* **1.** тынлау, колак салу; ~ **к разговóру** сөйләшүләргә колак салу **2.** *перен.* игътибарга алу, колак салу, игътибар итү; ~ **к совéтам друзéй** дусларның киңәшләренә колак салу; ~ **к мнéнию читáтелей** укучыларның фикерен игътибарга алу **3.** *разг.* ияләшеп (күнегеп) бетү, күнегү; ~ **к úличному шýму** урамдагы тавышларга ияләшеп бетү

прислýшиваться *несов. см.* **прислýшаться**

присмáтривать *несов.* **1.** *см.* **присмотрéть; 2.** *кого-что* эзләү, караштыргалау; ~ **себé рабóту** үзенә эш эзләү; ~ **кóмнату** бүлмә караштыргалау

присмáтриваться *несов.* **1.** *см.* **присмотрéться; 2.** *страд от* **присмáтривать**

присмирéть *сов.* (*стать смирным*) тынычлану, юашлану, тыйнаклану, басынкылану; (*примолкнуть*) басылу, тынып калу, тавышланмый башлау

присмóтр *м* күзәтү, күз-колак булу; карау; **быть под** ~**ом** күзәтү астында булу; **остáвить без** ~**а** караучысыз калдыру

присмотрéть *сов.* **1.** *за кем-чем* күзәтү, күз-колак булу (булып тору), күзәтеп тору, карау; ~ **за детьмú** балаларга күз-колак булу **2.** *кого-что* (*выбрать*) сайлау; күзләү; (*подыскать*) эзләү, эзләп табу (табып кую); ~ **невéсту** кыз күзләү; ~ **кóмнату** бүлмә эзләп табу

присмотрéться *сов. к кому-чему и без доп.* **1.** (*внимательно всмотреться*) игътибар (дикъкать) белән карау, текәлеп карау; (*наблюдая, понять*) игътибар белән күзәтү, танышып җитү, аңлау **2.** (*привыкнуть*) күнегеп (ияләшеп, танышып) җитү; ~ **к рабóте** эш белән танышып җитү; ~ **в темнотé** күзләр караңгыга ияләшеп җитү

присни́ться *сов.* төштә күрү, төшкә керү

присовокупи́ть *сов. что, книжн.* **1.** теркәү, беркетү, теркәп (беркетеп) кую; ~ **докумéнт к дéлу** документны делога теркәп кую **2.** (*сказать в добавление*) өстәү, өстәп әйтү

присовокупля́ть *несов. см.* **присовокупи́ть**

присоедини́тельн||ый, -ая, -ое **1.** тоташтыру ...ы, тоташтыра торган, тоташтыргыч ...; ~ **ая цепь** тоташтыра торган чылбыр **2.** *грам.* өстәлмә ...; ~**ые словá** өстәлмә сүзләр

присоедини́ть *сов. что* **1.** (*соединить*) кушу, беркетү, берләштерү **2.** *эл.* тоташтыру, тоташтырып кую, ялгау; ~ **прóвод к электри́ческой сéти** үткәргечне электр чылбырына тоташтыру **3.** кушу, [эченә] кертү; ~ **райóн к другóй óбласти** районны икенче бер өлкәгә кушу

присоедини́ться *сов.* **1.** кушылу, ияру; ~ **к толпé** халык төркеменә ияру **2.** (*стать на чью-л. сторону*) кушылу, ягын алу

присоединя́ть *несов. см.* **присоедини́ть**

присоединя́ться *несов.* **1.** *см.* **присоедини́ться 2.** *страд. от* **присоединя́ть**

присóс *м* **1.** *см.* **присоса́ться; 2.** *см.* **присóска**

присоса́||ться *сов.* ябышу, кадалу; **пия́вки** ~**лись** сөлекләр кадалды

присосéдиться *сов. к кому-чему, разг.* янына (янәшәсенә) утыру; күрше булу; күршегә урнашу

присóска *ж*, **присóсок** *м* имгеч

присóхнуть *сов.* ябышып кибү

приспé||ть *сов. разг.* (*настать — о времени*) килү, [килеп] җитү; **врéмя** ~**ло** вакыт җитте

приспéшник *м книжн.* иярчен, ялчы

приспосáбливать *несов. см* **приспосóбить**

приспосáбливаться *несов.* **1.** *см.* **приспосóбиться; 2.** *страд. от* **приспосáбливать**

приспосóбить *сов. кого-что* яраклаштыру, җайлау, җайлап кую, яраклы итү, ипләү; ~ **здáние под шкóлу** бинаны мәктәпкә яраклаштыру

приспосóбиться *сов.* күнегү, ияләшү, ияләнү, өйрәнү; җайлашу, ипләшү; муафыйклашу; ~ **к нóвым услóвиям** яна шартларга җайлашу

приспособлéнец *м презр.* җайлашучы (*икейозле кеше турында*)

приспособлéние *с* **1.** *см.* **приспосóбить, приспосóбиться; 2.** (*устройство*) җайланма

приспосóбленность *ж* ярашканлык; җайлашканлык; ~ **организ́ма к окружáющей срéде** организмның мохиткә җайлашканлыгы

приспособлéнческ||ий, -ая, -ое *презр.* җайлашучанлык ...ы, җайлашучылык, җайлашучы[лар] ...ы; ~**ая полúтика** җайлашучылар сәясәте

приспособлéнчество *с презр.* җайлашучылык, җайлашучанлык

приспособля́емость *ж* күнегә (җайлаша) алу, җайлашучанлык, ярашучанлык; ~ **организ́мов к окружáющей срéде** организмнарның мохиткә ярашучанлыгы

приспособля́ть *несов. см.* **приспосóбить**

приспособля́ться *несов.* **1.** *см.* **приспосóбиться; 2.** *страд. от* **приспособля́ть**

приспускáть *несов. см.* **приспустúть**

приспустúть *сов. что* (*немного опустить*) бераз төшерү, төшерә төшү; (*убавить*) басу, төшерү, кимету, баса (төшерә, киметә) төшү; ~ **флаг** флагны төшерә төшү; ~ **фитúль** филтәне баса төшү; ~ **температýру котлá** казанның температурасын киметә төшү

приспустúться *сов.* бераз төшү, төшә төшү

прúстав *м уст.* пристав

приставáть *несов. см.* **приста́ть** 1-5

приста́вить *сов.* **1.** *кого-что* (*придвинуть*) [янына] кую, терәп кую; (*прислонить*) терәү, сөяү, терәп (сөяп) кую; ~ **стол к стенé** өстәлне стена янына кую; ~ **лéстницу к стенé** баскычны стенага сөяп кую **2.** *что* (*пришить, удлиняя*) ялгау, ялгап кую, ялгап озынайту **3.** *кого-что, разг.* (*для надзора, ухода*) кую, билгеләү

приста́вка *ж* **1.** *см.* **приста́вить** 2; **2.** *грам.* алкушымча

приставля́ть *несов. см.* **приста́вить**

приставн||óй, -áя, -óе өстәп куелган, өстәмә ...; сөяп куела торган; ~**ые местá** (*в театре, кинозале*) өстәмә урындыклар; ~**áя лéстница** сөяп куела торган баскыч

приста́вочный, -ая, -ое *грам.* алкушымча ...; алкушымчалы; ~**ые глагóлы** алкушымчалы фигыльләр

приста́нище *с* сыеныр (торыр) урын

пристанцио́нн||ый, -ая, -ое станция янындагы, станция ...ы; ~**ая у́лица** станция урамы

прúстань *ж* пристань ♦ **ти́хая (ми́рная)** ~ тыныч җир (урын)

приста́||ть *сов.* **1.** *к кому-чему* ябышу, сылану; **грязь** ~**ла к одéжде** киемгә пычрак ябышкан **2.** *к кому, разг.* (*о болезни*) йогу **3.** *к кому-чему, разг.* (*начать, надоедать*) бәйләнү, каныгу; йөдәтү; **что ты ко мне** ~**л?** нәрсә син миңа бәйләндең әле? **4.** *к кому-чему, разг.* (*присоединиться*) ияру; **к нам** ~**ла чужáя собáка** кеше эте иярде безгә **5.** *к чему* (*причалить*) туктау, килеп туктау **6.** *безл.* (*обычно с отриц.*) *разг.* килешү; **вам э́то не** ~**ло** бу килешми сезгә (*кыланыш, сүз турында*); **вам не** ~**ло так говори́ть** болай сөйләү сезгә килешми

пристегáть *сов. что* күкләү, типчү, күкләп (типчеп) кую; ~ **подклáдку** инечен типчеп кую

пристёгивать I *несов. см.* **пристегáть**

пристёгивать II *несов. см.* **пристегнýть**

пристёгиваться *несов.* **1.** *см.* **пристегнýться; 2.** *страд. от* **пристёгивать** II

ПРИ-ПРИ

пристегну́ть *сов.* 1. *что* (*прикрепить*) төймәләү, каптыру, эләктерү, төймәләп (каптырып, эләктереп) кую 2. *кого-что, разг.* (*припрячь*) кушып җигү, янга (прәшкәгә) җигү

пристегну́||ться *сов.* төймәләнү; каптырылу; эләктерелү; **воротничо́к ~лся** яка каптырылды

пристежно́й, -а́я, -о́е каптырып (эләктереп) куела торган; **~ воротни́к** каптырып куела торган яка

присто́йный, -ая, -ое әдәпле, тәрбияле; килешле, күркәм

приста́ивать *несов. см.* **приstро́ить**

приста́иваться *несов.* 1. *см.* **приstро́иться**; 2. *страд. от* **приста́ивать**

приста́стие *с* 1. мәхәббәт, бик ярату, һәвәслек; омтылыш; **~ к теа́тру** театрны бик ярату 2. (*предвзятое отношение*) гаделсезлек, берьяклылык, объектив булмаучылык; **~ в суждениях** фикер йөртүдә берьяклылык [күрсәтү] ♦ **с ~м** жентекләп, вак-төягенә кадәр

пристрасти́ть *сов. кого-что, разг.* кызыксындыру, һәвәсләндерү, дәртен кузгату; **~ к чте́нию** [китап] укуга һәвәсләндерү

пристрасти́ться *сов. к чему, разг.* һәвәсләнү, мавыгу, бирелү, һәвәсләнеп (мавыгып, бирелеп) китү; **~ к кни́гам** китаплар белән мавыгып китү

приста́стность *ж см.* **приста́стие** 2

приста́стн||ый, -ая, -ое гаделсез, гаделлексез, берьяклы, объектив булмаган; **~ое мне́ние** берьяклы фикер; **~ый челове́к** гаделлексез кеше

приста́чивать *несов. см.* **приstрочи́ть**

приstре́ливать I *несов. см.* **приstрели́ть**

приstре́ливать II *несов. см.* **приstреля́ть**

приstре́ливаться *несов.* 1. *см.* **приstреля́ться**; 2. *страд. от* **приstре́ливать** II

приstрели́ть *сов. кого-что* атып үтерү

приstреля́ть *сов. что, воен.* атып прицелны дөресләү (билгеләү); **~ ору́дие** орудиедән атып прицелны дөресләү

приstреля́ться *сов. воен.* атып прицелны дөресләү (билгеләү)

приstро́ить *сов.* 1. *что* кушып салу (кору, төзү), янына салу (кору, төзү); **~ фли́гель к до́му** өйгә кушып флигель салу 2. *кого-что, разг.* (*поместить*) урнаштыру, кую, жирләштерү; **~ чемода́н на по́лку** чемоданны киштәгә кую 3. *кого-что, разг.* (*устроить куда-л.*) урнаштыру, урынга кую; **~ набо́рщиком** хәреф җыючы итеп урнаштыру 4. *кого-что* (*поставить в одну линию*) [янына] тезү

приstро́иться *сов.* 1. *разг.* (*расположиться*) урнашу, сыену, жирләшү 2. *перен. к кому-чему* (*присоединиться*) [килеп] кушылу, тагылу, ияру 3. *разг.* (*устроиться*) [эшкә] урнашу, [эшкә] керү; **~ в канцеля́рию** канцелариягә эшкә урнашу 4. (*примкнуть к строю*) [янына] тезелү, [янына] басу

приstро́йка *ж* 1. *см.* **приstро́ить** 2. кушып салынган бина, янкорма; **ка́менная ~** таштан салынган янкорма

приstрочи́ть *сов. что* тегү, каю, тегеп (каеп) кую; **~ воротни́к** яка каю

приstру́нивать *несов. см.* **приstру́нить**

приstру́нить *сов. кого-что, разг.* ныклап кулга алу (*тыйнакландыру өчен*)

приstу́кивать *несов.* тибеп-тибеп кую, сугып-сугып кую, суккалау

приstу́кнуть *сов.* 1. *чем* тибеп (сугып, бәреп) кую; **~ каблуко́м** үкчә белән бәреп кую 2. *кого, прост.* (*убить*) сугып (бәреп) үтерү; атып үтерү

при́ступ *м* 1. өянәк тоту, авыру тоту; **~ маляри́и** малярия өянәге 2. *чего-л.* бик каты (нык, көчле) ...ган хәл (чак); **~ отча́яния** бик нык өметсезлеккә бирелгән чак 3. *воен.* һөҗүм; **пойти́ на ~** һөҗүмгә бару ♦ **~ у нет** *к кому-чему* янына килерлек (барырлык) түгел (*бик кыйммәт әйбер яки бик кырыс кеше турында*)

приступа́ть *несов. см* **приступи́ть**

приступа́ться *несов. см.* **приступи́ться**

приступи́ть *сов. к чему* башлау, тотыну, керешү; **~ к де́лу** эшкә керешү

приступи́ться *сов. разг.* янына килү (бару), якын килү, якынлашу ♦ **не ~** *или* **нельзя́ ~** *то же, что* **при́ступу нет** *см.* **при́ступ**

присту́пок *м разг.* баскыч, басма

пристыди́ть *сов. кого-что* оялту, оятлы итү, йөзен кызарту

присти́жка *ж* 1. (*вид запряжки*) янга (прәшкәгә) җигү 2. (*пристяжная лошадь*) янга (прәшкәгә) җигелгән ат, мичәү аты

пристяжн||о́й, -а́я, -о́е 1. янга (прәшкәгә) җигелгән; мичәү ...ы; **~о́й конь** янга җигелгән ат 2. *в знач. сущ.* **~а́я** *ж* янга (прәшкәгә) жигелгән ат, мичәү аты

присуди́ть *сов.* 1. *кого-что к чему, что кому* (*о суде*) карар чыгару, хөкем чыгару, хөкем итү; **~ штраф (к штра́фу)** штраф салу турында карар чыгару 2. *что кому* бирү, бирү турында карар чыгару; **~ учёную сте́пень** гыйльми дәрәҗә бирү; **~ пре́мию** бүләк бирү

присужда́ть *несов. см.* **присуди́ть**

прису́тственн||ый, -ая, -ое эш ...ы; **~ый день** эш көне ♦ **~ое ме́сто** *уст.* 1) дәүләт учрежениесе; 2) дәүләт учрежениесе урнашкан бина

прису́тстви||е *с* булу; **его́ ~е здесь необходи́мо** аның биредә булуы кирәк; **~е га́зов в воде́** газларның суда булуы; **в ~и** *кого-что-л.* каршында, барында, алдында ♦ **~е ду́ха** каушамау, каушап калмау

прису́тствовать *несов.* булу

прису́чивать *несов. см.* **присучи́ть**

присучи́ть *сов. что* бөтереп (катып) ялгау; **~ концы́ верёвок** бауларның очларын катып ялгау

прису́ш||ий, -ая, -ее хас, хас булган; **с ~им ему́ ю́мором** үзенә хас юмор белән

присчита́ть *несов. что* [исәпләгәндә] арттырып санау (исәпләү), өстәп санау (исәпләү); **~ не́сколько рубле́й** берничә сум өстәп исәпләү

присчи́тывать *несов. см.* **присчита́ть**

присыла́ть *несов.* жибәрү, жибәреп тору

присы́пать *сов.* 1. *что, чего* бераз өстәү, өстәп салу, өсти төшү; **~ кру́пы** бераз ярма өстәү 2. *что чем* сибү; **~ та́льком** тальк сибү 3. *что, чего* өю; салу; **~ песо́к к забо́ру** койма буена ком өю

присыпа́ть *несов. см.* **присы́пать**

присы́пка *ж* 1. *см.* **присы́пать**; 2. (*сибә торган*) порошок (*мәс. тальк*)

присыха́ть *несов. см.* **присо́хнуть**

прися́г||а *ж* присяга, ант; **во́инская ~а** хәрби присяга; **дава́ть ~у** ант итү; **привести́ к ~е** ант иттерү; **под ~ой** ант итеп, ант эчеп

присяга́ть *несов. кому-чему* присяга бирү, ант итү (эчү)

присягну́ть *сов. см.* **присяга́ть**

присяжн||ый, -ая, -ое *шутл.* даими, һәрвакыттагы...; **~ый покло́нник** даими яратучы ♦ **~ый заседа́тель** присяжный утырышчы (*судта*); **~ый пове́ренный** (*до революции*) адвокат; **суд ~ых** присяжныйлар суды (*шулар катнашында үткәрелә торган суд*)

притайться *сов.* яшеренү, посу, яшеренеп яту (тору), посып яту (тору); **~ за куста́ми** куаклар артына посу

прита́птывать *несов. см.* **притопта́ть**

прита́птываться *несов.* 1. *см.* **притопта́ться**; 2. *страд. от* **прита́птывать**

прита́скивать *несов. см.* **притащи́ть**

притача́ть *сов. что, сапожн.* тегү, каю, тегеп (каеп) кую; **~ голени́ща сапо́г** итек кунычларын каеп кую

прита́чивать *несов. см.* **притача́ть**

притащи́ть *сов. кого-что* 1. өстерәп (сөйрәп) китерү; **~ бревно́** бүрәнә өстерәп китерү 2. *разг.* (*насильно привести*) [өстерәп] алып килү

притащи́ться *сов. разг.* көч-хәл белән килү (килеп җитү), сөйрәлеп килеп җитү

приtвори́ть *сов. что* яба (кыса) төшү, кысып кую; **~ дверь** ишекне кысып кую

приtвори́||ться I *сов.* ябыла төшү, кысып куелу; (*акрын гына*) ябылу; **дверь ~лась** ишек кысып куелды

приtвори́ться II *сов.* салыну, салышу; булып кылану; **~ больны́м** авыруга салышу; **~ глухи́м** чукрак булып кылану

приtво́рн||ый, -ая. -ое ялган, ясалма; хәйләле; рия, риядан; **~ые слёзы** ялган яшьләр; **~ое равноду́шие** ясалма ваемсызлык

приtво́рство *с* ялган (ясалма) кыланыш, хәйлә; икейөзләнеп кылану, риялану

приtво́рщик *м* ялган (ясалма) кыланышлы [кеше], хәйләкәр, алдакчы

приtворя́ть *несов. см.* **приtвори́ть**

приtворя́ться I *несов. см.* **приtвори́ться** I

приtворя́ться II *несов. см.* **приtвори́ться** II

приtека́ть *несов. см.* **приtе́чь**

приtере́ть *сов. что* (*бер-беренә*) ышкып яраштыру

притерпе́ться *сов. к кому-чему и без доп., разг.* күнегү, күнегеп житү; ияләшү; ~ **к бо́ли** авыртуга күнегеп житү

притёрт||ый, -ая, -ое тыгыз, ышкып яраштырылган; ~ **ая про́бка** ышкып яраштырылган пыяла бүке

притесне́ни||е *с* җәбер, золым, изү, кысу; **терпе́ть ~я** изелү, җәберләнү

притесни́тель *м* залим, җәберләүче, изүче, кысучы

притесни́ть *сов. см.* **притесня́ть**

притесня́ть *несов. кого-что* җәберләү, залимлек итү, изү, кысу

прите́чь *сов.* **1.** (*о жидкости, воздухе*) агып килү, агып килеп җитү **2.** *перен.* агылу, агылып килү

притира́ние *с* (*вещество*) сөртенү әйбере

притира́ть *несов.* **1.** *см.* **притере́ть; 2.** (*втирать в кожу*) сөртү, сылау, ягу

прити́скивать *несов. см.* **прити́снуть**

прити́снуть *сов. кого-что, разг.* китереп кысу; кыстыру; ~ **к стене́** стенага китереп кысу; ~ **па́лец две́рью** бармакны ишеккә кыстыру

притиха́ть *несов. см.* **прити́хнуть**

прити́х||нуть *сов.* **1.** (*умолкнуть*) тыну, тынып калу; (*стихнуть*) басылу, тыну; **де́ти ~ли** балалар тынып калды **2.** басылу, басыла төшү, әкренәю, кими төшү; **ве́тер прити́х** җил басыла төште

приткну́ться *сов. разг.* сыену (*урнашу мәгънәсендә*); **не́где ~** сыеныр урын юк

прито́к *м* **1.** агылу, арту, күлү, керү; ~ **све́жего во́здуха в помеще́ние** саф һаваның бина эченә керүе **2.** *перен.* көчәю, арту; ~ **эне́ргии** энергиянең артуы **3.** *геогр.* кушылдык, кояр елга

при́толока *ж* ишек башы

прито́м *союз присоед.* өстәвенә, өстәвенә тагын, шуның өстенә; **он умён и ~ ещё и добр** ул акыллы, өстәвенә тагын кин күңелле дә

прито́н *м* оя, притон; **воровско́й ~** караклар оясы

прито́пнуть *сов.* тибеп кую

притопта́ть *сов. что* таптап бетерү (изеп бетерү); ~ **траву́** үләнне таптап бетерү

притопта́||ться *сов.* изелү, тапталу, тапталып (изелеп) бетү; **трава́ ~лась** үләнтапталып беткән

прито́пывать 1. *несов. см.* **прито́пнуть; 2.** *чем* (*в такт чему-л.*) тактка [аяк белән] тыпырдау

притормáживать *несов. см.* **притормозúть**

притормози́ть *что и без доп.* тормоз бирү, тормозлау, тормозлый башлау; [хәрәкәтен] акрынайту; ~ **маши́ну** машинаның хәрәкәтен акрынайту

при́торность *ж* **1.** күңел болгаткыч булу, артык төчелек; артык татлылык **2.** *перен.* артык төче кыланыш (сүз *һ.б.ш.*)

при́торн||ый, -ая, -ое **1.** күңел болгаткыч; (*очень сладкий*) артык төче (татлы); **~ый за́пах** күңел болгаткыч ис **2.** *перен.* артык төче (төчеләнеп); (*о человеке*) артык кыланучан, артык төче кыланышлы (телле); **~ые слова́** артык төче сүзләр; **~ая улы́бка** артык төчеләнеп елмаю

приторочи́ть *сов. что* ияргә бәйләп кую

притра́гиваться *несов. см.* **притро́нуться**

притро́ну||ться *сов. к кому-чему* (*прикоснуться*) орыну, кагылу, тию; (*обычно с отриц. «не»*) кагылу, кабу, кабып карау; **он не ~лся к еде́** ашны кабып та карамады

притупи́ть *сов. что* **1.** үтмәсләндерү, үтмәсләү, кыршылдыру, йөзен кайтару; ~ **нож** пычакны үтмәсләндерү **2.** *перен.* кимету, зәгыйфьләндерү, начарландыру; тупасландыру; ~ **па́мять** хәтерне начарландыру; ~ **внима́ние** дикъкатне кимету; ~ **чу́вства** хисләрне тупасландыру

притупи́||ться *сов.* **1.** үтмәсләну, кыршылу, йөзе кайту; **нож ~лся** пычак үтмәсләнде **2.** *перен.* кимү, зәгыйфьләну, начарлану; тупаслану; **зре́ние ~лось** күзләр начарланды; **па́мять ~лась** хәтер начарланды; **чу́вства ~лись** хисләр тупасланды

притупля́ть *несов. см.* **притупи́ть**

притупля́ться *несов.* **1.** *см.* **притупи́ться ; 2.** *страд. от* **притупля́ть**

при́тча *ж* **1.** *книжн.* мәсәл, гыйбрәтле хикәя **2.** *перен.* (*о непонятном явлении*) [бу] ни хикмәт; [бу] нинди әкәмәт; [бу] ни дигән эш; бу ни хәл бу; **что за ~!** бу ни хикмәт! ♦ ~ **во язы́цех** *шутл.* һәркемнең телендә [шул], һәркемнең авызында [шул]

притяга́тельн||ый, -ая, -ое үзенә тарта (җәлеп итә) торган, үзенә тартучан, үзенә җәлеп итүчән; үзенә тарту (җәлеп итү) ...ы; ~**ая си́ла му́зыки** музыканың үзенә җәлеп итү көче

притя́гивать *несов. см.* **притяну́ть**

притяжа́тельн||ый, -ая, -ое *грам.* тартым ...ы; ~**ое местоиме́ние** тартым алмашлыгы

притяже́ни||е *с физ.* тартым; **зако́н земно́го ~я** җир тартымы законы

притяза́ние *с книжн.* **1.** дәгъва итү; ~ **на пе́рвенство** беренчелекне дәгъва итү **2.** (*претензия*) ... булып кылану, ... булып күренергә тырышу (омтылу); ~ **на учёность** галим булып күренергә тырышу

притяза́тельный, -ая, -ое *книжн.* дәгъвачыл, дәгъва итүчән, дәгъва итү ...ы; таләпчән; ~ **тон** дәгъва итү тоны

притяза́ть *несов. на кого-что книжн.* дәгъвалау, дәгъва итү (кылу); (*стремиться к признанию*) ... булып кылану, ... булып күренергә тырышу (омтылу); ~ **на остроу́мие** тапкыр сүзле булып күренергә тырышу

притяну́ть *сов. кого-что* **1.** тарттыру, тарттырып китерү; (*к себе*) тарту, җәлеп итү; ~ **ба́рж к бе́регу** баржаны ярга тарттыру **2.** *перен. к чему, разг.* тарту, тарттыру; ~ **к ответу́** җавапка тарту ♦ ~ **за́ волосы (за́ уши)** *что* колагыннан тартып китерү (*дәлилләрне, аргументларны һ.б.ш.*)

приукра́сить *сов. кого-что, разг.* **1.** бераз матурлау (бизәү); ~ **ко́мнату** бүлмәне бераз бизәү **2.** матурлап күрсәту, шомартып күрсәту; арттырып күрсәту, арттыру, бизәү, җанландыру (*сөйләгәндә, язганда һ.б.ш.*); ~ **чьи-л. спосо́бности** *берәүнең* сәләтен арттырып күрсәту; ~ **расска́з вы́думками** хикәяне уйдырмалар белән бизәү

приукра́шивать *несов. см.* **приукра́сить**

приуменьша́ть *несов. см.* **приуме́ньшить**

приуме́ньшить *сов. что* кимсетә (азайта) төшү; кимсетеп (кимсетә төшеп) күрсәтү, бераз кимсетү (азайту); кысу; ~ **расхо́ды** чыгымнарны кимсетә төшү; ~ **опа́сность** куркынычны кимсетеп күрсәтү

приумножа́ть *несов. см.* **приумно́жить**

приумножа́ться *несов.* **1.** *см.* **приумно́житься; 2.** *страд. от* **приумножа́ть**

приумно́жить *сов. что* тагын да күбәйтә (арттыра, ишәйтә) төшү, тагын да күбәйтү (арттыру, ишәйтү); ~ **дохо́ды** керемнәрне тагын да арттыра төшү

приумно́жи||ться *сов.* тагын да күбәя (арта, ишәя) төшү, тагын да күбәю (арту, ишәю); **си́лы ~лись** көчләр тагын да арта төште

приумо́лкнуть *сов. разг.* тынып калу, тын калу; **солове́й приумо́лк** сандугач тынып калды

приуны́ть *сов. разг.* бераз күңелсезләнеп китү, моңаю, боегу, боегып китү

приуро́чивать *несов. см.* **приуро́чить**

приуро́чить *сов. что к чему* туры китерү (*берар вакытка, срокка*); ~ **отъе́зд к весне́** китүне яз көннәренә туры китерү

приуса́дебный, -ая, -ое өй янындагы, өй тирәсендәге; ~ **уча́сток** өй янындагы участок

приутиха́ть *несов. см.* **приути́хнуть**

приути́х||нуть *сов.* **1.** (*стать тише*) акрыная (басыла) төшү; **ве́тер приути́х** җил басыла төште **2.** (*стать молчаливым*) тынып калу, тын калу, тыну; **де́ти ~ли** балалар тынып калды

приуча́ть *несов. см.* **приучи́ть**

приуча́ться *несов.* **1.** *см.* **приучи́ться; 2.** *страд. от* **приуча́ть**

приучи́ть *сов. кого-что к чему и с неопр.* өйрәтү, ияләштерү, күнектерү, гадәтләндерү; ~ **к поря́дку** тәртипкә өйрәтү

приучи́ться *сов. к чему* өйрәнү, ияләшү, күнегү, гадәтләнү, өйрәнеп (ияләшеп, күнегеп, гадәтләнеп) китү; ~ **к поря́дку** тәртипкә өйрәнү

прифранти́ться *сов. разг.* купшы киенү, купшы итеп киенү, купшылану

прифронтов||о́й, -а́я, -о́е фронт янындагы, фронт буендагы; ~**а́я полоса́** фронт буе

прихва́рывать *несов. разг.* бераз авырып тору, көсфесезләнеп тору, авырыксыну

прихвастну́ть *сов. разг.* мактану, мактанып алу, мактанып кую

прихва́стывать *несов. см.* **прихвастну́ть**

прихвати́||ть *сов. разг.* **1.** *кого-что* (*зажать, сдавить*) кысу, тоту, эләктерү, тотып (эләктереп) алу **2.** *что* (*закре-*

пить) эләктерү, эләктереп бәйләп кую, бәйләп кую; **~ ть ве́щи на возу́ верёвкой** йөктәге әйберләрне бау белән эләктереп бәйләп кую **3.** *кого-что* (*взять с собой*) үзең белән алу, иярту **4.** *что* (*слегка заморозить*) аз гына катыру; (*повредить — о морозе и т.п.*) кырау тию (алу), салкын сугу; **цветы́ ~ ло моро́зом** чәчәкләргә кырау тигән, чәчәкләрне кырау алган **5.** (*о болезни*) башлану, башланып китү; йогу; (*о параличе*) сугу

прихва́тывать *несов. см.* **прихвати́ть**

прихворну́ть *сов. разг.* бераз авырып китү, бераз авырып тору

при́хвостень *м разг.* ялагай, иярчен, койрык, куштан

прихлеба́тель *м разг.* әрәмтамак, тәлинкә ялаучы

прихлебну́ть *сов. однокр. разг.* кабып (эчеп) кую

прихлёбывать *несов. что, разг.* кабып-кабып кую, эчеп-эчеп кую, азаплап эчү (эчеп кую); **~ чай** чәйне азаплап эчү

прихло́пнуть *сов.* **1.** *что, кого, по чему* (*хлопнуть, ударить ладонью сверху*) шап итеп сугу (сугып кую) **2.** *кого-что, прост.* (*убить*) сугып (бәреп) үтерү **3.** *что* (*закрыть со стуком*) шап итеп ябу (ябып кую), шапылдатып ябып кую **4.** *кого-что, разг.* (*прищемить*) кысу, кыстыру, эләктерү; **~ па́лец** бармакны кыстыру

прихло́пывать *несов.* **1.** *см.* **прихло́пнуть; 2.** (*хлопать в такт*) кул чәбәкләү, кул чабу

прихлы́ну||ть *сов.* **1.** (*стремительно притечь*) шаулап агып килү, ташып килү, ташкын булып килү, килеп бәрелү; (*о крови*) [кан] күтәрелү **2.** *перен.* агылу, агылып килү, ябырылып килү; **~ ла толпа́** халык төркеме ябырылып килде **3.** *перен.* (*о чувствах, мыслях и т.п.*) чолгап алу; басу; искә төшү; **~ ли воспомина́ния** үткәннәр искә төште

прихо́д *м* **1.** *см.* **прийти́** 1, 2; **2.** *бухг.* керем, табыш; **~ и расхо́д** керем һәм чыгым **3.** *церк.* приход; мәхәллә; **како́в поп, тако́в и ~** *посл.* ≈ көтүчесе нинди, көтүе дә шундый; ≈ мулласына күрә мәхәлләсе

приходи́ть *несов. см.* **прийти́**

приходи́ться *несов.* **1.** *см.* **прийти́сь; 2.** *кому* (*быть в родстве*) туры килү, булу; **~ дя́дей** абзыйсы булу

прихо́дн||ый, -ая, -ое керем[нәр] ...ы; **~ая кни́га** керемнәр кенәгәсе

прихо́довать *несов. что, бухг.* керемгә язу

прихо́до-расхо́дн||ый, -ая, -ое керем-чыгым[нар] ...ы, керем-чыгым[нар] языла торган; **~ая кни́га** керем-чыгымнар кенәгәсе

приходя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **приходи́ть**; **2.** килеп йөри торган, килеп йөрүче; **~ая ня́ня** килеп йөри торган бала караучы

прихожа́нин *м церк.* приход кешесе; мәхәллә кешесе

прихожа́нка *ж церк.* приход хатыны (кызы)

прихо́жая *ж* өйалды, алгы бүлмә

прихора́шивать *несов. кого-что, разг.* матурлау, көязләндерү, купшыландыру

прихора́шиваться *несов. разг.* матурлану, бизәнү-ясану, көязләну, купшылану

прихотли́вость *ж* **1.** талымлылык, талымсаклык, нәзбереклек; таләпчәнлек; көйсезлек; **~ хара́ктера** характерның таләпчәнлеге **2.** бормалы-сырмалы булу; **~ орна́мента** орнаментның, бормалы-сырмалы булуы

прихотли́вый, -ая, -ое **1.** талымчан, талымсак, нәзберек; таләпчән, көйсез; **~ челове́к** талымчан кеше; **~ хара́ктер** таләпчән характер **2.** бормалы-сырмалы, әфәләм төрле; **~ узо́р** бормалы-сырмалы бизәк

при́хо||ть *ж* талым, каприз, капризлы теләк, нәфес; көйсезлек; **исполня́ть ~и** *чьи-л.* **~ и** берәүнең капризларын үтәү

прихра́мывать *несов.* бераз (аз гына) аксау, аксый төшү, аксаклау, титаклау, чатанлау; **~ на пра́вую но́гу** уң аякка аксый төшү

прице́л *м* **1.** *см.* **прице́литься**; **2.** (*приспособление*) төзәгеч, прицел

прице́ливаться *несов. см.* **прице́литься**

прице́литься *сов.* төзәү, төбәү

прице́льн||ый, -ая, -ое **1.** прицел ...ы, төбәү ...ы, төзәү ...ы; **~ая ра́ма** прицел рамы **2.** цельга төбәп (төзәп) алып барылган; **~ ый ого́нь** цельга төбәп алып барылган ут

прице́ниваться *несов. см.* **прицени́ться**

прицени́ться *сов. к кому-чему* бәясен (хакын) сорау (сорап белү); **~ к това́ру** товарның бәясен сорап белү

прице́п *м* тагылма; **тра́ктор с ~ом** тагылмалы трактор

прицепи́ть *сов. что* **1.** тагу, эләктерү; **~ ваго́н к по́езду** вагонны поездга тагу **2.** *разг.* (*приколоть*) кадау, кадап кую; **~ бант** бант кадау

прицепи́||ться *сов.* **1.** (*к чему-л. движущемуся*) тагылу, эләгү **2.** *перен. разг.* (*примкнуть*) тагылу, ияру **3.** (*пристать*) ябышу; **репе́йник ~лся к пла́тью** күлмәккә тигәнәк ябышкан **4.** *перен. разг.* (*о болезни*) йогу **5.** *перен. разг.* (*придраться*) бәйләнү

прицепля́ть *несов. см.* **прицепи́ть**

прицепля́ться *несов.* **1.** *см.* **прицепи́ться**; **2.** *страд. от* **прицепля́ть**

прицепно́й, -а́я, -о́е тагылма ...; **~ ваго́н** тагылма вагон

прице́пщик *м* прицепщик (*тагылма җайланмада эшләүче*)

причал *м* **1.** *см.* **причáлить**; **2.** (*часть пристани*) причал **3.** (*канат*) канат, аркан

причáливать *несов. см.* **причáлить**

причáлить *сов.* **1.** *что* (*привязать судно*) тарттырып бәйләп кую **2.** (*пристать — о судах*) килеп туктау

причáльный, -ая, -ое причал ...ы; **~ ный кана́т** причал арканы

причáстие *с грам.* сыйфат фигыль

причáстность *ж* катнашу, катнашы барлык, катнашы булу, катнашканлык; мөнәсәбәте булу

причáстный I, -ая, -ое катнашкан, катнашы булган, мөнәсәбәте булган; **он к э́тому де́лу не причáстен** бу эшкә аның катнашы юк

причáстн||ый II, -ая, -ое *грам.* сыйфат фигыль ...ы; **~ая фо́рма** сыйфат фигыль формасы

причём 1. *союз* (*к тому же, при этом*) өстәвенә, өстәвенә тагын, шуның белән бергә **2.** *нареч.* (*с какой стати, зачем*) ни мөнәсәбәте бар; **~ тут она́?** ни мөнәсәбәте бар анын?

причеса́ть *сов. кого-что* тарау, тарап кую

причеса́ться *сов.* (*причесать себя*) чәч тарау, тарап кую; (*в парикмахерской*) причёска ясату

причёска *ж* **1. причеса́ть, причеса́ться**; **2.** причёска; **мо́дная ~** модалы причёска

причёсывать *несов. см.* **причеса́ть**

причёсываться *несов.* **1.** *см.* **причеса́ться; 2.** *страд. от* **причёсывать**

причи́н||а *ж* сәбәп; сылтау; **уважи́тельная ~а** нигезле сәбәп; **~а пожа́ра** янгын чыгуның сәбәбе; **смея́ться без ~ы** һичбер сәбәпсез көлү; **найти́ ~у** сылтау табу ♦ **по ~е** *чего* аркасында, сәбәпле; **по той [просто́й] ~е, что** ... чөнки ...

причини́ть *сов. что* китерү, ясау, күрсәтү; **~ вред** зарар китерү; **~ боль** авырттыру; **~ беспоко́йство** тынычсызлау

причиня́ть *несов. см.* **причини́ть**

причи́слить *сов. кого-что* **1.** (*прибавить при подсчёте*) кушып (өстәп, кертеп) исәпләү; **~ су́мму к расхо́дам** сумманы чыгымнарга кертеп исәпләү **2.** (*назначить*) билгеләү; беркетү; **~ к гла́вному управле́нию** баш идарәгә беркетү **3.** (*признать за кого-что-л.*) арасына кертү, рәтенә кертү, ... дип исәпләү (санау), ... дип тану; **~ к выдаю́щимся учёным** күренекле галимнәр арасына кертү

причисля́ть *несов. см.* **причи́слить**

причита́ть *несов.* такмаклап елау

причита́||ться *несов.* **1.** *кому* туры килү, тиеш булу; тию; **ему́ ~ется сто рубле́й** ана йөз сум [акча] тия **2.** *с кого, разг.* бурычлы булу, бирәчәге булу, бирергә (түләргә) тиеш булу

причмо́кивать *несов.* авыз чапылдату, авыз чапылдатып тору

причмо́кнуть *сов.* авызны чапылдатып кую

причт *м церк.* причт (*бер чиркәүдәге руханилар һәм певчийлар*)

причу́да *ж* сәер кыланыш, холыксызлык, көйсезлек

причу́диться *сов. разг.* күзгә күренү

причу́дливость *ж* хикмәтлелек, әкәмәтлелек

причу́дливый, -ая, -ое **1.** (*замысловатый*) бормалы-сырмалы, хикмәтле, әкәмәт, әфәләм төрле; **~ наря́д** әфәләм төрле кием **2.** *разг.* (*капризный*) холыксыз, көйсез, сәер кыланышлы

пришвартова́ть *сов. что, мор., ав.* китереп бәйләү, бәйләп кую

пришвартова́ться *сов. мор., ав.* причалга килеп туктау

приш|е́лец *м* килмешәк, читтән килгән кеше

пришепётывать *несов. разг.* бераз шышылдап сөйләү (*«с», «з» авазларын «ш», «ж» авазларына охшатып әйтү*)

пришёптывать *несов. что и без доп., разг.* пышылдап сөйләү (сөйләшү)

приш|е́ствие *с книжн.* килү, пәйда булу ♦ **второ́е ~** *ирон.* кыямәт, ахырзаман (*hичбер вакытта булмаячак вакыйга турында*)

пришиба́ть *несов. см.* **пришиби́ть**

пришиби́ть *сов. кого-что* **1.** *прост.* (*убить*) сугып (бәреп) үтерү **2.** *перен. разг.* (*привести в угнетённое состояние*) рухын төшерү, изү

приши́бленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **пришиби́ть**; **2.** *разг.* (*подавленный*) төшенке рухлы, күңелсез

пришива́ть *несов. см.* **приши́ть**

пришивно́й, -а́я, -о́е каелган, каеп куелган, тегеп куелган

приши́ть *сов. что* (*сшивая, прикрепить*) каю, тегеп кую, ялгау; (*рукав, воротник*) утырту; (*пуговицу, петлю и т.п.*) тагу

при́шлый, -ая, -ое читтән килгән, читтән килеп урнашкан; **~ челове́к** читтән килгән кеше

пришпи́ливать *несов. см.* **пришпи́лить**

пришпи́лить *сов. что* кадау, кадап кую (*шпилька, булавка h.б.ш. белән*); **~ бант** бант кадап кую

пришпо́ривать *несов. см.* **пришпо́рить**

пришпо́рить *сов. кого* **1.** (*коня*) шпорлау, шпор белән чәнчеп алу **2.** *перен. разг.* (*возбудить, побудить к действию*) ярсыту, кыздыру; куу

прищёлкивать *несов. чем* шартлату

прищёлкнуть *сов. чем* шартлату, шартлатып кую

прищеми́ть *сов. кого-что* кыстыру, кысу, кыстырып имгәтү; **~ котёнку ла́пу** песи баласының аягын кыстырып имгәтү

прищемля́ть *несов. см.* **прищеми́ть**

прищеп *м сад.* **1.** (*место, куда вставляется черенок*) ялгау урыны **2.** (*привитое растение*) ялганган агач

прищепи́ть *сов. что, сад.* [агачка чыбыкча] ялгау

прищёпка *ж* кер эләктергеч, кыстыргыч

прищепля́ть *несов. см.* **прищепи́ть**

прищепок *м сад.* (*черенок*) ялганма, чыбыкча

прищу́ривать *несов. см.* **прищу́рить**

прищу́риваться *несов. см.* **прищу́риться**

прищу́рить *сов. что* [күзне, күзләрне] кысу, [күзне, күзләрне] кысып карау

прищу́риться *сов.* (*прищурить глаз, глаза́*) күзне (күзләрне) кысу, кысып карау; (*стать прищуренным — о глазах*) кысылу

прию́т *м* **1.** (*пристанище*) сыеныр урын, куыш; **найти́ ~** сыеныр урын табу; **2.** *уст.* (*учреждение*) ятимнәр йорты; **де́тский ~** ятим балалар йорты, ятимнәр йорты

приюти́ть *сов. кого-что* сыендыру, сыеныр урын бирү, урнаштыру

приюти́ться *сов.* сыену, урнашу

прия́тель *м* дус, дус кеше, әшнә

прия́тельница *ж* дус, дус хатын (кыз), әшнә

прия́тно *нареч.* **1.** күңелле; **~ провести́ вре́мя** вакытны күңелле үткәрү **2.** *в знач. сказ. безл.* күңелле, ошый, шатландыра; **мне э́то ~** бу минем өчен күңелле

прия́тн|ый, -ая, -ое **1.** күңелле, күңелгә ятышлы; **~ая встре́ча** күңелле очрашу; **~ая но́вость** күңелле хәбәр; **~ые воспомина́ния** күңелле истәлекләр; **~ый за́пах** hуш ис; тәмле ис **2.** сөйкемле, күңелгә ятышлы; ягымлы; **~ый челове́к** сөйкемле кеше; **~ый го́лос** ягымлы тавыш ♦ **~ого аппети́та** ашлар тәмле булсын

про *предлог с вин.п., разг.* турында, хакында; **говори́ть ~ друзе́й** дуслар турында сөйләү ♦ **~ чёрный день** кара көнгә; **э́то не ~ нас** бу безнең өчен түгел

про- I *приставка* **1.** *фигыльләргә алганганда, аның мәгънәләре татар теленда нигездә түбәндәге чаралар ярдәмендә бирелә*: 1) *«үтү», «уткәру» дигән фигыльләр ярдәмендә, мәс.* **просе́ять** иләктән [иләп] үткәрү; 2) *«бетү» яки «бетерү» дигән дәрәҗә фигыльләре белән, мәс.* **промо́кнуть** чыланып бетү; **промота́ть** исраф итеп бетерү; 3) *«узып китү», «үтеп китү» кебек тезмә фигыльләр ярдәмендә, мәс.* **проскака́ть** чабып узып китү; 4) *«чыгу» яки «чыгару» дигән дәрәҗә фигыльләре ярдәмендә, мәс.* **просмотре́ть** карап чыгу; **проме́рить** үлчәп чыгу; 5) *«керү» яки «кертү» дигән фигыль белән, мәс.* **протолкну́ть** төртеп кертү; 6) *«[үтәли] тишү», «тишеп чыгару» кебек фигыльләр ярдәмендә, мәс.* **проби́ть** бәреп тишү; 7) *«җиткерү», «чыгару» дигән дәрәҗә фигыльләре яисә «бик яхшы», «бик нык» кебек рәвешләр белән, мәс.* **провари́ть** пешереп житкерү; **прокипяти́ть** кайнатып чыгару; **прогре́ть** бик нык җылыту; 8) *«...мый калдыру» кебек фигыль формалары ярдәмендә, мәс.* **прогляде́ть** күрми калдыру; 9) *«зыян күрү», «зарар күрү» дигән фигыльләр белән, мәс.* **проторгова́ть** сәүдә итеп зарар күрү; 10) (*ся кисәкчәсе белән килгәндә*) *«туйганчы» кебек хәл фигыль формасы яисә «тую» дигән фигыль ярдәмендә, мәс.* **проспа́ться** туйганчы йоклау; 11) (*ся кисәкчәсе белән килгәндә*) *ялгыш «ташлау», «салу», «кую» кебек сузләр белән, мәс.* **проговори́ться** ялгыш әйтеп ташлау **2.** *исемнәргә ялганганда, түбәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителә*: 1) *«аз гына», «бераз» кебек рәвешләр белән, мәс.* **про́зелень** аз гына яшькелт төс; 2) *«яклы» дигән сүз белән, мәс.* **прокатоли́ческий** католиклар яклы

проанализи́ровать *сов. что* анализлау, анализ ясау, анализ ясап чыгу

про́б|а *ж* **1.** *см.* **про́бовать**; **~а мото́ра** моторны сынау; **~а голосо́в** тавышларны сынау; **на ~у взять (дать)** сынау өчен алу (бирү) **2.** проба 1) *материалның анализга алынган өлеше*; 2) *алтын-көмеш һәм платинаның сафлык дәрәҗәсе һәм аны күрсәтә торган келәймә*) ♦ **~а пера́** каләм сынау (*беренче әдәби әсәр турында*)

пробавля́ться *несов. разг.* канәгатьләнү, чикләнү

проба́лтываться *несов. см.* **проболта́ться**

пробе́г *м* **1.** *см.* **пробежа́ть** 1, 2; **2.** *спорт.* чабыш, узыш, ярыш; **автомоби́льный ~** автомобильләр ярышы **3.** (*нахождение транспорта в пути*) юлда булу **4.** *спец.* үткән (узган) ара; **су́точный ~ паровоза** паровозның бер тәүлек эчендә үткән юлы

пробе́гать *сов.* **1.** (*берникадәр вакыты*) йөгереп йөреп (чабып) үткәрү; **~ весь день по го́роду** бөтен көнне шәһәр буенда йөгереп йөреп үткәрү **2.** *разг.* (*отсутствовать*) югалып тору, булмау, кайдадыр чабу **3.** *что, разг.* йөгереп йөреп (йөри-йөри) ...сыз калу, чабып йөреп ...сыз калу; **~ у́жин** чабып йөреп кичке ашсыз калу

пробега́ть *несов. см.* **пробежа́ть**

пробежа́ть *сов.* **1.** (*через что-л., мимо кого-чего-л.*) йөгереп узу (үтү, үтеп китү), чабып узу (үтү, үтеп китү) **2.** *что и без доп.* йөгереп узу (үтү), чабып узу (үтү); **~ киломе́тр** бер километр [араны] йөгереп узу **3.** (*о ветре*) исү, исеп китү; (*об облаках*) бик тиз агылу, тиз-тиз агылу; (*о свете, тени*) бик тиз күчү, тиз-тиз китү; (*о шуме и т.п.*) ишетелеп китү; (*об улыбке и т.п.*) чагылу, чагылып китү; (*о холоде, дрожи*) йөгерү; тән чымырдау **4.** (*протечь, пролиться*) агу, таму **5.** (*миновать — о времени*) бик тиз үтү (узу), үтеп (узып) киту, агу **6.** *перен. что, разг.* (*бегло прочитать*) күз йөгертеп (йөртеп) чыгу, тиз-тиз генә карап чыгу ♦ **~ глаза́ми** күз йөгертеп чыгу

пробежа́ться *сов.* бераз йөгереп алу, бераз йөгереп (чабып) йөрү; **~ по са́ду** бакчада бераз йөгереп йөрү

пробе́л *м* **1.** буш урын; **оста́вить ~** буш урын калдыру **2.** житешсезлек, кимчелек; **~ы в зна́ниях** белемдәге кимчелекләр

пробива́ть *несов. см.* **проби́ть** 1, 2

пробива́ться *несов.* **1.** *см.* **проби́ться** 1-3; **2.** *страд от* **пробива́ть**

пробивн|о́й, -ая, -о́е бәреп тишү ...ы, үтәли тишеп чыгу ...ы; **~а́я си́ла снаря́да** снарядның үтәли тишеп чыгу көче

пробира́ть *несов. см.* **пробра́ть**

пробира́ться *несов.* **1.** *см.* **пробра́ться**; **2.** *страд. от* **пробира́ть**

проби́рка *ж* пробирка

проби́рн|ый, -ая, -ое проба ...ы, пробалар тикшерү ...ы, пробалар сугу ...ы; **~ое клейм о́** проба келәймәсе; **~ый ана́лиз** сынау өчен үткәрелгән анализ ♦ **~ый ка́мень** *спец.* сынау ташы (*алтын-көмеш һәм платинаның пробасын билгеләү өчен кулланыла торган махсус таш*)

ПРО-ПРО

пробо́ировать *несов. что* **1.** проба алу, [металлның] микъдарын билгелəү (*рудаларда, эретмəлардə һ.б.ш.*) **2.** (*ставить пробу*) проба сугу, пробасын күрсəтү

проби́||ть *сов.* **1.** *что* тишү, үтəли тишү (тишеп чыгару); үтəли тишеп чыгу; тишек ясау; (*дверь, окно*) ую, уеп, ясау, ачу; **~ть сте́ну** стенаны тишү **2.** *перен. что* (*проложить дорогу*) ачу, салу, үткəрү **3.** *во что* кагу; **~ть в ко́локол** чаң кагу **4.** (*отбить удары*) сугу; **~ло шесть часо́в** *безл.* сəгать алтыны сукты ♦ **~ть себе́ доро́гу (путь)** үзеңə юл ачу; **час про́бил!** вакыты җитте!; сəгате сукты!

проби́ться *сов.* **1.** [кыенлык белəн] ерып чыгу, үтү, үтеп чыгу; **~ сквозь толпу́** [кыенлык белəн] халык төркемен ерып чыгу **2.** (*проступить, прорасти*) чыгу, шытып (үсеп) чыгу **3.** *перен.* (*проявиться — о чувствах, переживаниях*) [өскə] чыгу, беленү, сизелү **4.** *разг.* (*промучаться над чем-л.*) азаплану; җəфалану; баш вату; **весь день ~ над зада́чей** көн буе мəсьəлə чишеп азаплану ♦ **~ в лю́ди** кеше булу; аякка басу

про́бка *ж* **1.** (*материал*) бөке, пробка **2.** (*затычка*) бөке, чəмəк **3.** *перен.* (*скопление кого-чего-л.*) пробка, тыгынлык **4.** *эл.* пробка, саклавыч

про́бковый, -ая, -ое бөке ...ы; бөке ..., бөкедəн эшләнгəн; **~ шлем** бөкедəн эшләнгəн шлем ♦ **~ дуб** *бот.* бөке имəне

пробле́ма *ж* проблема

пробле́мати́ческий, -ая, -ое **1.** (*предположительный*) проблематик, исбат ителмəгəн, чишелеп җитмəгəн, хəл ителмəгəн **2.** (*маловероятность*) шикле, ышанычсыз

пробле́мати́чность *ж* **1.** (*предположительность*) проблематиклык, исбат ителмəгəнлек, чишелеп җитмəгəнлек, хəл ителмəгəнлек **2.** (*маловероятность*) шиклелек, ышанычсызлык

пробле́мати́чный, -ая, -ое *см.* **пробле́мати́ческий**

пробле́мн||ый, -ая, -ое проблемалы, проблема[лар] куелган; **~ая статья́** проблема[лар] куелган мəкалə

про́блеск *м* **1.** кинəт ялтырап китү; яктылык, нур; **~ све́та** яктылык нуры **2.** *обычно мн.* **~и** *перен.* чаткы[лар]; **~и ра́дости** шатлык чаткысы; **~и наде́жды** өмет чаткылары ♦ **~и созна́ния** аз гына анга килү

проблесну́ть *сов. прям., перен.* ялтырап китү, ялт итеп китү

про́бн||ый, -ая, -ое **1.** сынаулык ..., сынау өчен алынган (əзерлəнгəн, билгелəнгəн); **~ый това́р** сынау өчен алынган товар **2.** (*с клеймом*) пробалы, пробасы күрсəтелгəн; **~ое серебро́** пробалы көмеш ♦ **~ый ка́мень** сынау ташы (*сынау максаты белəн эшлəнгəн эш, кулланылган алым, сынау максатына хезмəт итə торган эш, хəл, вакыйга һ.б.ш.*)

про́бовать *несов.* **1.** *кого-что* сынау, сынап (тикшереп, чамалап) карау; **~ свои́ си́лы** үзеңнең көчеңне сынау **2.** *что* (*на вкус*) татып (кабып) карау, ашап (эчеп) карау, авыз итү; **~ ку́шанье** ашны ашап карау **3.** *с неопр.* (*пытаться сделать*) тырышу, тырышып карау; **~ вы́яснить** ачыкларга тырышу

прободе́ние *с мед.* тишелү, тишелеп чыгу; **~ кише́чника** эчəк тишелү

пробо́ина *ж* [үтəли] тишек, тишелгəн урын

пробо́й *м* келə тимере, бик атламасы

пробо́йник *м* тишкеч

проболе́||ть I *сов.* (*берникадəр вакыт*) авыру, авырып яту, (*берникадəр вакытны*) авырып үткəрү; **он ~л три дня** ул өч көн авырды

проболе́||ть II *сов.* (*берникадəр вакыт*) авырту, авыртып тору; **ра́неная рука́ ~ла неде́лго** яраланган кул тиз төзəлде

проболта́ть *сов. разг.* **1.** (*берникадəр вакыт*) сөйләшү, сөйләшеп (ләчтит сатып) тору, (*берникадəр вакытны*) сөйләшеп (ләчтит сатып) үткəрү; **~ це́лый ве́чер** кич буе сөйләшү **2.** *что и без доп.* (*выболтать*) [ялгыш]сөйлəп ташлау, əйтеп салу, телдəн ычкындыру

проболта́ться *сов. разг.* (*проговориться*) [ялгыш] сөйлəп ташлау (бирү), əйтеп салу, телдəн ычкындыру

прибо́р *м* чəч юлы, чəч бүлеме

пробормота́ть *сов. что и без доп., разг.* мыгырданып кую

проборони́ть *сов.* **1.** *что* (*обработать бороной*) тырмалап чыгу **2.** *что и без доп.* (*берникадəр вакыт*) тырмалау, тырмалап үткəрү

про́бочник *м разг.* бөке суыргыч, штопор

пробра́||ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* (*о морозе, холоде*) җилеккə кадəр үтү, үзəккə үтү, бик ныктуңу **2.** *перен. кого, разг.* (*выбранить*) бик каты тиргəү, ачулану, шелтəлəү **3.** *что, с.-х.* (*прополоть*) утау, утап чыгу ♦ **его́ ~л страх** аны курку басты, аның коты алынды (очты)

пробра́ться *сов.* **1.** (*пройти с трудом*) [кыенлыклар белəн] үтү, [көч-хəл белəн] үтү; ерып чыгу **2.** (*пройти незаметно*) сиздермичə үтү (керү), качып-посып үтү (керү), ящеренеп үтү

пробуди́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*разбудить*) уяту, йокыдан уяту **2.** *перен. кого-что* (*сделать деятельным*) уяту, хəрəкəткə китерү; [дəртен] кузгату, дəртлəндерү **3.** *перен. что* (*чувства, желания и т.п.*) уяту, тудыру

пробуди́ться *сов.* **1.** (*проснуться*) уяну, йокыдан уяну **2.** *перен.* (*о природе*) уяну, жанлану **3.** *перен.* (*возникнуть*) туу, барлыкка килү, уяну

пробужда́ть *несов. см.* **пробуди́ть**

пробужда́ться *несов.* **1.** *см.* **пробуди́ться**; **2.** *страд. от* **пробужда́ть**

пробура́вить *сов. что* [борау белəн] үтəли тишү, тишеп чыгару

пробура́вливать *несов. см.* **пробура́вить**

пробури́ть *сов. что* бораулау, бораулап тишү; **~ нефтяну́ю сква́жину** нефть скважинасы бораулау

пробы́ть *сов.* булу, тору; **~ в го́роде пять дней** шəһəрдə биш көн булу

прова́л *м* **1.** *см.* **провали́ться** 2; **2.** (*яма*) упкын, ишелеп (җимерелеп, убылып) төшкəн урын; чокыр **3.** *перен.* (*полная неудача*) уңышсызлык; уңышсызлыкка очрау, уңышсызлыкка дучар булу; үтмəү **4.** (*подпольной организации*) ачылу, фаш ителү, тотылу ♦ **~ в па́мяти** хəтер югалып тору, онытып җибəрү (*исерекләрдə, авыруларда*)

прова́ливать *несов. см.* **провали́ть**

прова́ливаться *несов.* **1.** *см.* **провали́ться** 1-3; **2.** *страд. от* **прова́ливать**

провали́ть *сов.* **1.** *что* (*обрушить*) җимерү, җимереп (ишеп) төшерү **2.** *перен. кого-что, разг.* харап итү; үти алмау, башкарып чыга алмау, юкка чыгару; бозу; уңышсызлыкка дучар итү; **~ роль** рольне башкарып чыга алмау; **~ де́ло** эшне юкка чыгару **3.** *кого-что* (*напр. подпольную организацию*) ачу, фаш итү, тоттыру, тоту **4.** *кого-что* (*отвергнуть*) үткəрмəү; кире кагу **5.** *кого-что* (*на экзамене*) начар билгесе кую, үткəрмəү

провали́||ться *сов.* **1.** егылып төшү, бату; **~ться в я́му** чокырга егылып төшү **2.** (*обрушиться*) җимерелү, җимерелеп (ишелеп) төшү; уелу, уелып төшү; иңү **3.** (*ввалиться — о глазах, щеках*) бату **4.** *перен. разг.* (*потерпеть неудачу*) уңышсызлыкка очрау, уңышсызлыкка дучар булу; җимерелү; **пла́ны ~лись** планнар җимерелде **5.** (*быть обнаруженным, напр. о подпольщиках*) ачылу, тотылу **6.** (*на экзамене*) начар билгесе алу, [имтиханны] тапшыра алмау **7.** *перен. прост.* (*пропа́сть, исчезнуть*) [китеп] олагу, юкка чыгу ♦ **~сь я!** *или* **~ться мне на э́том [са́мом] ме́сте!** жир упсын [мине]!; **он как сквозь зе́млю ~лся** җиргə сеңгəн кебек булды, жир упкандай булды; **я гото́в был сквозь зе́млю ~ться** мин җир тишегенə керердəй булдым

провали́||ться *сов. разг.* аунау, аунап яту; **~ться в посте́ли** урында аунау; **письмо́ ~лось на столе́** хат өстəлдə аунап яткан

провансáль *м кул.* провансаль (*соусның бер төре*)

прова́ривать *несов. см.* **провари́ть** I

прова́риваться *несов.* **1.** *см.* **провари́ться** 1; **2.** *страд. от* **прова́ривать**

провари́ть *сов.* **1.** *что* пешереп җиткерү; **~ ры́бу** балыкны пешереп җиткерү **2.** *что и без доп.* (*берникадəр вакыт*) пешерү, кайнату, (*берникадəр вакытны*) пешереп (кайнатып) үткəрү

провари́||ться *сов.* **1.** пешеп җитү; мя́со **~лось** ит пешеп җитте **2.** (*берникадəр вакыт*) пешү, кайнау

прове́дать *сов. разг.* **1.** *кого-что* кереп хəл белү (белешү, белеп чыгу); **~ родны́х** туганнарның хəлен белеп чыгу **2.** *что, о ком-чём* (*узнать*) белү, белешү

прове́дывать *несов. см.* **прове́дать**

провезти́ *сов. кого-что* **1.** [утыртып, төяп] алып бару, илтү; уздыру; **~ че́рез лес** урман аша уздыру **2.** (*перевезти с собой*) [үзен белән] алып бару, илтү

прове́ивать *несов. см.* **прове́ять**

прове́иваться *несов.* **1.** *см.* **прове́яться**; **2.** *страд. от* **прове́ять**

провентили́ровать *сов. что* җилләтеп алу, һавасын алмаштырып алу, вентиляция ясап алу

прове́ренный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прове́рить**; **2.** сыналган, сынау үткән, ышанычлы; **~ый челове́к** сыналган кеше; **~ые да́нные** ышанычлы мәгълүматлар

прове́рить *сов. кого-что* **1.** тикшерү, тикшереп чыгу; **~ ка́ссу** кассаны тикшерү; **~ выполне́ние пла́на** план үтәлешен тикшерү; **~ докуме́нты** документларны тикшерү **2.** сынау, тикшерү, сынап (тикшереп) карау; **~ зна́ния уча́щихся** укучыларның белемнәрен тикшерү ♦ **~ часы́** сәгатьне дөресләү

прове́риться *сов. разг.* **1.** тикшертү, карату, күренү; **~ у врача́** врачка күренү **2.** (*узнать*) тикшертү; **~ в спи́сках избира́телей** сайлаучылар исемлегеннән тикшертү

прове́рка *ж см.* **прове́рить, прове́риться**

провернýть *сов. что* **1.** *разг.* бораулап тишү; **~ ды́рку** бораулап тишек тишү **2.** (*пропустить через мясорубку*) үткәрү **3.** *перен. прост.* тиз генә ...ып ташлау; **~ де́ло** эшне тиз генә эшләп ташлау

прове́рочный, -ая, -ое тикшерү ...ы; сынау ...ы; **~ дикта́нт** тикшерү диктанты

проверте́ть *сов. разг. см.* **провернýть** 1

проверте́|ться *сов.* (*берникадәр вакыт*) әйләнү, әйләнеп тору; **колесо́ ~лось не́сколько мину́т** көпчәк берничә минут әйләнде

провёртывать *несов. см.* **провернýть**

провёртываться *несов.* **1.** *см.* **прова́чиваться**; **2.** *страд. от* **провёртывать**

прове́рять *несов. см.* **прове́рить**

прове́ряться *несов.* **1.** *см.* **прове́риться**; **2.** *страд. от* **прове́рять**

прове́с I *м торг.* [үлчәве] ким чыгу, [авырлыгы] ким чыгу

прове́с II *м* (*провисшее место*) салыныш, салынып төшкән урын, сыгылыш, сыгылган урын

прове́сить I *сов. что, торг.* (*недовесить*) ким үлчәү

прове́сить II *сов. что, спец.* **1.** (*провялить*) каклау, элеп киптерү **2.** (*проверить прямизну*) тигезлеген тикшерү (үлчәү)

прове́ситься I *сов. торг.* [ялгыш] ким үлчәү

прове́ситься II *сов. спец.* **1.** (*провялиться*) каклану, һавада кибү **2.** (*провиснуть*) сыгылу, салыну, сыгылып төшү, салынып төшү

провести́ *сов.* **1.** *кого-что* үткәрү, уздыру, алып чыгу; **~ че́рез боло́то** саз-лык аша үткәрү **2.** *чем по чему* сыпыру, сыпырып кую; **~ руко́й по столу́** өстәлне кул белән сыпыру **3.** *что* сызу; үткәрү; **~ прямо́ю** туры сызык сызу **4.** *что* үткәрү; **~ телефо́н** телефон үткәрү; **~ желе́зную доро́гу** тимер юл үткәрү **5.** *что* үткәрү; **~ репети́цию** репетиция үткәрү; **~ ле́то на ю́ге** җәй айларын көньякта үткәрү **6.** *кого-что, разг.* (*обмануть*) алдау ♦ **~ в жизнь** *что* тормышка ашыру

прове́тривать *несов. см.* **прове́трить**

прове́триваться *несов.* **1.** *см.* **прове́трить|ся**; **2.** *страд. от* **прове́тривать**

прове́трить *сов. что* җилләтү, җилләтеп алу, һаваны алмаштыру (алыштыру); **~ ко́мнату** бүлмәне җилләтү

прове́три|ться *сов.* **1.** җилләнү, һавасы алмашыну; **помеще́ние хорошо́ ~лось** бүлмә яхшы җилләнгән **2.** (*побыть на свежем воздухе*) саф һавада йөрү (йөреп кайту) **3.** *перен. разг.* (*развлечься*) күңел ачу (ачып кайту), дөнья күрү (күреп кайту)

прове́шивать I *несов. см.* **прове́сить** I

прове́шивать II *несов. см.* **прове́сить** II

прове́шиваться I *несов.* **1.** *см.* **прове́ситься** I; **2.** *страд. от* **прове́шивать** I

прове́шиваться II *несов.* **1.** *см.* **прове́ситься** II; **2.** *страд. от* **прове́шивать** II

прове́ять *сов. что* җилгәрү, суыру, җилгәреп (суырып) чыгу; җилпү

прове́я|ться *сов.* җилгәрелү, суырылу; **зерно́ ~лось** ашлык җилгәрелде

провиа́нт *м уст.* азык, азык-төлек

прови́дени|е *с книжн.* [булачак вакыйгаларны] алдан күрү; **дар ~я** [булачак вакыйгаларны] алдан күрү сәләте

прови́дение *с рел.* (*бог*) алла, хак тәгалә; (*его действия*) тәкъдир, язмыш

прови́деть *несов. что, книжн.* алдан күрү, киләчәкне күрү (белү)

прови́дец *м книжн.* алдан күрүче, киләчәктә ни буласын белүче

прови́зия *ж* азык, азык-төлек

прови́зор *м* провизор (*югары квалификацияле фармацевт*)

провини́ться *сов. в чём, перед кем-чем* гаепле булу, ялгышлык эшләп ташлау, хаталык эшләү

прови́нность *ж* гаеп, хата

провинциа́л *м* провинция кешесе, провинциядә яшәүче [кеше]

провинциа́лка *ж* провинция хатыны (кызы)

провинциа́льн|ый, -ая, -ое **1.** провинция ...ы; **~ый го́род** провинция шәһәре **2.** *перен.* провинциягә хас булган; **~ые нра́вы** провинциягә хас [булган] гадәтләр

прови́нция *ж* провинция

провиса́ть *несов. см.* **прови́снуть**

прови́снуть *сов.* салыну, сыгылу, салынып (сыгылып) төшү

про́вод *м* тимерчыбык, чыбык; үткәргеч

проводи́мость *ж физ.* үткәрүчәнлек

проводи́ть I *несов.* **1.** *см.* **провести́**; **2.** *что, физ.* үткәрү; **медь хорошо́ прово́дит тепло́** бакыр җылыны яхшы үткәрә

проводи́ть II *сов. кого-что, в разн. знач.* озату; **~ домо́й** өйгә озату; **~ в а́рмию** армиягә озату; **~ аплодисме́нтами** алкышлап озату; **~ глаза́ми (взгля́дом)** карап озатып калу

прово́дка *ж* **1.** *см.* **провести́** 1, 4; **~ суде́в** судноларны үткәрү **2.** (*провода́*) тимерчыбыклар, үткәргечләр; тимерчыбыклар (үткәргечләр) челтәре **3.** (*вождение лошадей*) ат йөртү (*чабып тирләгән атны*)

проводни́к I *м* **1.** *физ.* үткәргеч **2.** *перен.* үткәрүче, таратучы; **~ культу́ры** культура таратучы; **~ передовы́х иде́й** алдынгы идеяләр таратучы

проводни́к II *м* **1.** (*провожатый*) озатучы, озата баручы; юл күрсәтүче **2.** *ж.-д.* проводник

проводни́ца *ж* **1.** *см.* **проводни́к** II 1; **2.** *ж.-д.* проводница

про́воды *только мн.* озату; **~ зимы́** кыш озату; **~ в а́рмию** армиягә озату

провожа́тый *м см.* **проводни́к** II 1

провожа́ть *несов. см.* **проводи́ть** II

прово́з *м см.* **провезти́**; **~ багажа́** багаж алып бару; **пла́та за ~ багажа́** багаж өчен түләнә торган хак

провозве́стник *м высок.* **1.** (*предсказатель*) алдан хәбәр бирүче, киләчәктән хәбәр бирүче **2.** (*тот, кто провозглашает что-л.*) тантаналы рәвештә игълан итүче

провозгласи́ть *сов. кого-что* игълан итү; **~ респу́блику** республика игълан итү; **~ тост** тост тәкъдим итү

провозглаша́ть *несов. см.* **провозгласи́ть**

провози́ть I *несов. см.* **провезти́**

провози́ть II *сов. кого-что* (*берникадәр вакыт*) утыртып (төяп) йөртү, ташу

провози́|ться *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) мәшәкатьләнү, маташу, мәшәкатьләнеп (маташып) чыгу, (*берникадәр вакытны*) мәшәкатьләнеп үткәрү, маташып үткәрү; **мы ~лись весь день с больны́м** көн буе авыру белән мәшәкатьләндек **2.** (*берникадәр вакыт*) шаяру, (*берникадәр вакытны*) шаярып үткәрү; **де́ти ~лись весь ве́чер** балалар кич буе шаярдылар

провозн|о́й, -а́я, -о́е [йөк ташыган, багаж алып барган өчен] түләнә торган; **~а́я пла́та за бага́ж** багаж өчен түләнә торган хак

провока́тор *м* **1.** (*тайный агент*) провокатор **2.** (*подстрекатель*) провокация ...ы, коткы салучы, коткы башы, котыртучы

провокацио́нный, -ая, -ое провокация ...ы, провокацион; **~ вопро́с** провокацион сорау

провока́ция *ж* **1.** провокация; коткы салу, котырту **2.** *мед.* кузгату

про́волока *ж* тимерчыбык

проволочи́ть *сов. кого-что* өстерәп (сөйрәп) алып бару

проволо́чка *ж разг.* [эштә] тоткарлык, комачау, комачаулык

про́волочн|ый, -ая, -ое тимерчыбык ...; **~ые заграждения** тимерчыбык киртәләр

проволо́чь *сов. см.* **проволочи́ть**

прова́чиваться *несов. тех.* борылу, [бер урында] борылып тору

прово́рн|ый, -ая, -ое житез, өлгер, елгыр; **~ый челове́к** житез кеше

ПРО-ПРО

проворова́ться *сов. разг.* урлап тотылу, урлый торгач тотылу

прово́рство *с* жителек, өлгерлек, елгырлык

проворча́||ть *сов. разг.* **1.** *что* мыгырдап кую, мыгырданып кую; **он что-то ~л** ул нәрсәдер мыгырданып куйды **2.** (*берникадәр вакыт*) мыгырдау, мыгырдану, мыгырданып тору, (*берникадәр вакытны*) мыгырданып үткәрү; **он ~л весь день** ул көн буе мыгырданып торды

провоци́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что на что* провокация ясау, котырту; коткы салу (тарату) **2.** *что, мед.* кузгату; **~ при́ступ маляри́и** малярия өянәген кузгату

провощи́ть *сов. что* балавызлау, балавызлап чыгу, балавыз сөртү

прови́ливать *несов. см.* **прови́лить**

прови́ливаться *несов.* **1.** *несов. см.* **прови́литься**; **2.** *страд. от* **прови́ливать**

прови́лить *сов. что* һавада киптерү, каклау

прови́литься *сов.* һавада кибү, каклану

прогада́ть *сов. разг.* (*просчитаться*) оттыру, исәптә ялгышу, алдану

прога́дывать *несов. см.* **прогада́ть**

прога́лина *ж разг.* **1.** (*в лесу*) алан [лык], ачыклык **2.** (*промежуток*) ара

проги́б *м* **1.** *см.* **прогну́ть, прогну́ться; ~ потолка́** түшәмнең сыгылуы **2.** (*место*) сыгылган (бөгелгән) урын, сыгылыш, бөгелеш

прогиба́ть *несов. см.* **прогну́ть**

прогиба́ться *несов.* **1.** *см.* **прогну́ться; 2.** *страд. от* **прогиба́ть**

прогла́дить *сов.* **1.** *что* (*разгладить*) үтүкләү, үтүкләп кую **2.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) үтүкләү, үтүкләп тору, (*берникадәр вакытны*) үтүкләп үткәрү

прогла́диться *сов.* үтүкләнү

прогла́живать *несов. см.* **прогла́дить** 1

прогла́живаться *несов.* **1.** *см.* **прогла́диться**; **2.** *страд. от* **прогла́живать**

прогла́тывать *несов. см.* **проглоти́ть**

проглоти́||ть *сов.* **1.** *кого-что* йоту, йотып жибәрү; **~ть пи́щу** аш йоту **2.** *перен. что, разг.* сиздермәү, белдермәү, эченә йоту; **~ть оби́ду** хәтер калуны сиздермәү **3.** *перен. что, разг.* (*сказать невнятно*) йоту, йотып сөйләү **4.** *перен. что, разг.* су кебек эчү, бик тиз укып чыгу; **~ть кни́гу** китапны су кебек эчү **♦ как (бу́дто, сло́вно) арши́н ~л** ≈ уклау йоткандай (булды), әйтерсең лә уклау йоткан, аршин йотканмыны; **~ть пилю́лю** телне тешләп түзү, тешне кысып түзү; **язы́к ~ть** телен йоту; ≈ авызына су (май, төймә) капкандай булу; **язы́к проглоти́шь** теленне йотарсың (*бик тәмле, бик татлы*)

проглядє́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* күрми калдыру, жибәрү; **~ оши́бку** хатаны күрми калдыру **2.** *перен. что. разг.* күз йөртеп (йөгертеп) чыгу, күздән үткәрү (кичерү), карап (караштырга-лап) чыгу; **~ журна́л** журналны карап чыгу **♦ [все] глаза́ ~** көтә-көтә көтек булып бетү, көтә-көтә күзләр күмергә әйләнү

прогля́дывать *несов.* **1.** *см.* **проглядє́ть** 2; **2.** *см.* **прогляну́ть**

прогляну́||ть *сов.* (*показаться*) күренү, күренеп китү (кую); (*обнаружиться*) сизелү, сизелеп китү, чагылу, чагылып китү; **~ла луна́** ай күренде; **во взгля́де его́ ~ло недово́льство** аның күз карашында канәгатьсезлек чагылып китте

прогна́ть *сов.* **1.** *кого-что* куу, куып алып китү; **~ коро́в в по́ле** сыерларны кырга куып алып китү; **~ плоты́** сал куу **2.** *кого* куу, куып жибәрү; куып чыгару; **~ из до́ма** өйдән куып чыгару; **~ с рабо́ты** эштән куып чыгару **3.** *перен. что, разг.* (*избавиться*) тарату; **~ ску́ку** эч пошуны тарату

прогне́вать *сов. кого, уст.* ачуландыру, ачуын китерү (чыгару)

прогне́ваться *сов. уст.* ачулану, ачуы килү (чыгу)

прогневи́ть *см.* **прогне́вать**

прогнива́ть *несов. см.* **прогни́ть**

прогни́ть *сов.* череп бетү, үтәдән үтә черү

прогно́з *м* алдан әйтү, алдан хәбәр итү; прогноз; **~ пого́ды** һава торышы турында прогноз

прогнози́ровать *несов. что* прогноз ясау

прогну́||ть *сов. что* бөгү, сыгу, сыгып төшерү; **кни́ги ~ли по́лку** китаплар шүрлекне сыгып төшергәннәр

прогну́||ться *сов.* бөгелү, сыгылу, сыгылып төшү; **по́лка ~лась** шүрлек сыгылып төшкән

проговáриваться *несов. см.* **проговори́ться**

проговори́ть *сов.* **1.** *что* (*произнести*) әйтү, әйтеп кую **2.** (*берникадәр вакыт*) сөйләшү, сөйләшеп тору, сөйләшеп чыгу, (*берникадәр вакытны*) сөйләшеп үткәрү; **~ всю ночь** төн буе сөйләшү

проговори́ться *сов.* [ялгыш] әйтеп салу, [ялгыш] ычкындыру, [ялгыш] серне ачып салу

проголода́ться *сов.* ачыгу, карын ачу, ашыйсы килү

проголосова́ть *сов. что, за кого-что* тавыш бирү

прогóн I *м см.* **прогна́ть** I

прогóн II *м архит.* өрлек, матча

прогоня́ть I *несов. см.* **прогна́ть**

прогоня́ть II *несов. кого-что и без доп., разг.* (*берникадәр вакыт*) куу, куып йөртү; **~ маши́ну це́лый день** көн буе машинаны куып йөртү

прогора́ть *несов. см.* **прогоре́ть**

прогоре́||ть *сов.* **1.** (*выгореть до дыр*) янып тишелү (тишелеп чыгу) **2.** (*сгореть*) янып бетү **3.** *перен. разг.* (*потерпеть неудачу*) яну, [эш] уңмау, пешмәү, барып чыкмау **4.** (*берникадәр вакыт*) яну, янып тору; **ла́мпа ~ла всю ночь** лампа төн буе янган

прогóркл||ый, -ая, -ое әчегән, әче тәм кергән, бозылган; **~ое ма́сло** әчегән май

прогóркнуть *сов.* әчү, әче тәм керү, бозылу

програ́мма *ж в разн. знач.* программа; **~ разви́тия индустри́и страны́** илнең индустриясен үстерү программасы; **програ́мма па́ртии** партиянең программасы; **~ рабо́ты съе́зда** съезд эшенең программасы; **~ конце́рта** концерт программасы; **шко́льная ~** мәктәпләр өчен программа

программи́рование *с* **1.** *см.* **программи́ровать; 2.** (*раздел прикладной математики*) программалау

программи́ровать *несов. что, спец.* программалау, программа (алгоритмнар) төзү (*электрон-хисаплау машиналарында чишү өчен мәсьәләләр хәзерләү процессы*)

програ́ммн||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* программа ...ы, программ..., программа характерында (төсендә) булган, программа характерындагы (төсендәге); **~ая статья́** программ мәкалә; **~ый докуме́нт** программ документ

прогрева́ть *несов. см.* **прогре́ть**

прогрева́ться *несов.* **1.** *см.* **прогре́ться; 2.** *страд. от* **прогрева́ть**

прогреме́||ть *сов.* **1.** (*издать грохот*) дыңгырдау, даңгыр-доңгыр килү; шалтырау, шалтырату, шалтыр-шолтыр китерү; (*о выстреле*) яңгырау; (*о громе*) күкрәү, күк күкрәү; **~ть ключа́ми** ачкычларны шалтырату **2.** дыңгырдап (даңгыр-доңгыр) узып китү; **~ла теле́га** арба даңгыр-доңгыр узып китте **3.** *перен.* [исеме] яңгырау; [даны, исеме] таралу; **его́ и́мя ~ло на весь мир** аның исеме бөтен дөньяга таралды

прогре́сс *м* прогресс, алга бару (барыш, китеш), тәрәкъкыять; **~ в нау́ке** фәндә прогресс; **техни́ческий ~** техник прогресс

прогресси́вность *ж* прогрессивлык

прогресси́вн||ый, -ая, -ое **1.** прогрессив, [акрынлап] үсә (арта, көчәя) бара торган; **~ая опла́та труда́** хезмәткә прогрессив түләү; **~ый парали́ч** *мед.* көчәя бара торган паралич **2.** прогрессив, алдынгы; **всё ~ое челове́чество** барлык прогрессив кешелек дөньясы; **~ые иде́и** прогрессив идеяләр

прогресси́р||овать *несов.* **1.** [акрынлап] көчәю, көчәя бару; **боле́знь ~ует** авыру акрынлап көчәя бара **2.** (*совершенствоваться, двигаться вперёд*) алга бару, үсү, тәрәкъкый итү, камилләшү

прогре́сс *ж мат.* прогрессия; **арифмети́ческая ~** арифметик прогрессия; **геометри́ческая ~** геометрик прогрессия

прогре́ть *сов. что* үтәдән-үтә жылыту, бик яхшы (нык) жылыту, кыздыру, бик яхшы (нык) кыздыру

прогре́ться *сов.* бик яхшы (нык) жылыну, үтәдән-үтә жылыну, кызу, бик яхшы (нык) кызу

прогромыха́ть *сов. см. разг.* **прогреме́ть** 1, 2

прогрохота́ть *сов. см. разг.* **прогреме́ть** 1, 2

прогрыза́ть *несов. см.* **прогры́зть**

прогры́з||ть *сов. что* кимереп тишү, кимереп тишеп чыгару; **мышь ~ла дыру́** тычкан кимереп тишек тишкән

прогу́л *м* прогул, эшкә чыкмау (килмәү)

прогу́ливать *несов.* **1.** *см.* **прогуля́ть**; **2.** *перен. кого* (*водить гулять*) прогулкага чыгару, йөртү, йөртеп кайтару; (*водить медленным шагом*) акрын гына йөртү

прогу́ливаться *несов.* **1.** *см.* **прогуля́ться**; **2.** *страд. от* **прогу́ливать**

прогу́лка *ж* прогулка; йөреп күнел ачып (ял итеп) кайту; чыгып йөреп кайту; **за́городная ~** шәһәр читенә чыгып йөреп кайту; **~ на ка́тере** катерда йөреп күнел ачып кайту

прогу́льщик *м* прогулчы, прогул ясаучы, эшкә чыкмаучы

прогу́льщица *ж* прогулчы хатын (кыз)

прогуля́ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) йөрү, (*берникадәр вакытны*) йөреп үткәрү; **~ час** бер сәгать йөрү **2.** *что и без доп. разг.* йөреп (йөри-йөри) ...сыз калу, ...мый калу; **~ обе́д** йөреп ашсыз калу **3.** *что и без доп.* (*совершить прогул*) прогул ясау, эшкә чыкмау, эшкә чыкмый калу **4.** *что, прост.* (*промотать*) типтереп [акча] туздыру, туздырып бетерү, жилгә очыру

прогуля́ться *сов.* [саф һавада] йөреп (урап) кайту, чыгып йөреп кайту

продава́ть *несов. см.* **прода́ть**

продава́ться *несов.* **1.** *см.* **прода́ться**; **2.** *страд. от* **продава́ть**

продаве́ц *м* сатучы, кибетче

продави́ть *сов. что* басып бөгү (яньчү, изү, сыгылдыру); басып вату (сындыру)

продави́ться *сов.* бөгелү, сыгылу, яньчелу; ватылу, сыну

прода́вливать *несов. см.* **продави́ть**

прода́вливаться *несов.* **1.** *см.* **продави́ться**; **2.** *страд. от* **прода́вливать**

продавщи́ца *м* сатучы хатын (кыз)

прода́ж||а *ж* **1.** *см.* **прода́ть**; **ку́пля и ~а** [сатып] алу һәм сату **2.** (*торговля*) сату; **~а ры́бы** балык сату; **быть в ~е** сатуда булу; **вы́пустить в ~у** сатуга чыгару

прода́жн||ый, -ая, -ое **1.** сату ...ы, сатылу ...ы; **~ая цена́** сату хакы **2.** (*предназначенный для продажи*) сатыла торган, сатуга билгеләнгән; **3.** сатылучан, сатлык; **~ая душа́** сатлык жан

прода́лбливать *несов. см.* **продолби́ть**

прода́ть *сов. кого-что* **1.** сату, сатып жибәрү; әйбер сату **2.** *перен.* (*предать*) сату, хыянәт итү

прода́ться *сов.* (*совершить предательство*) сатылу, хыянәт итү, дошман ягына чыгу

продвига́ть *несов. см.* **продви́нуть**

продвига́ться *несов.* **1.** *см.* **продви́нуться**; **2.** *страд. от* **продвига́ть**

продвиже́ние *с см.* **продви́нуть**, **продви́нуться**; **~ по слу́жбе** хезмәттә күтәрелү

продви́нуть *сов.* **1.** *кого-что* күчерү; күчереп кую, алга күчерү; **~ стол к окну́** өстәлне тәрәзә янына күчерү **2.** (*протащить между чем-л., через что-л.*) үткәрү, чыгару, кертү, алып чыгу (керү); **~ шкаф че́рез дверь** шкафны ишектән алып чыгу **3.** *кого-что* (*направить куда-л.*) жибәрү, күчерү **4.** *перен. что, разг.* алга жибәрү, этәрү; **~ де́ло** эшне алга жибәрү **5.** *кого-что* (*выдвинуть*) күтәрү; **~ по слу́жбе** хезмәт буенча күтәрү

продви́ну||ться *сов.* **1.** [алга] чыгу, [алга] күчү, [алга] китү; **~ться вперёд** алга чыгу; **~ться на не́сколько киломе́тров** берничә километрга алга китү **2.** күтәрелү; **~ться по слу́жбе** хезмәттә күтәрелү **3.** *разг.* алга китү; **де́ло ~лось** эш алга китте

продева́ть *несов. см.* **проде́ть**

продева́ться *несов.* **1.** *см.* **проде́ться**; **2.** *страд. от* **продева́ть**

проде́лать *сов. что* **1.** [тишек] тишү, [тишек] ясау; ую; **~ дверь в стене́** стенада ишек ую **2.** эшләү, үтәү, ясау; **~ большу́ю рабо́ту** зур эш эшләү

проде́лка *ж* **1.** *см.* **проде́лать** I; **2.** (*шутливая выходка*) шаяру, шаярту, шаярып эшләнгән эш (кыланыш)

проде́лывать *несов. см.* **проде́лать**

продемонстри́ровать *сов. кого-что* күрсәтү; **~ но́вый фильм** яңа фильм күрсәтү

продёргивать *несов. см.* **продёрнуть**

продержа́ть *сов. в разн. знач. кого-что* тоту, тотып тору; **получа́с ~ ребёнка на рука́х** баланы ярты сәгать буена күтәреп тору; **~ больно́го в посте́ли** авыруны урында яткырып тоту

продержа́ться *сов.* тору, түзү, чыдау, түзеп (чыдап) тору

продёрнуть *сов.* **1.** *что* (*продеть*) кертү, үткәрү; (*нитку*) саплау, күзләү **2.** *перен. кого-что, прост.* (*подвергнуть критике*) тешләү, эләктерү, каптыру; тәнкыйтьләү; **~ в стенга́зете** стена газетасында тәнкыйтьләү

проде́ть *сов. см.* **продёрнуть** I

проде́ться *сов.* саплану, күзләнү

продешеви́ть *сов. что и без доп.* бик арзан хакка сату (сатып жибәрү), очсыз сату

продиктова́ть *сов. что* **1.** әйтеп тору, әйтеп торып яздыру; **~ письмо́** әйтеп торып хат яздыру **2.** *перен.* кабул иттерү, кабул итәргә мәжбүр итү, көчләп тагу; **~ свои́ усло́вия** үзенең шартларын көчләп тагу

продира́ть *несов. см.* **продра́ть**

продира́ться *несов.* **1.** *см.* **продра́ться**; **2.** *страд. от* **продира́ть**

продлева́ть *несов. см.* **продли́ть**

продли́ть *сов. что* озайту; сузу; **~ о́тпуск** ялны озайту

продли́||ться *сов.* сузылу, тартылу, дәвам итү; **путеше́ствие ~лось де́сять дней** сәяхәт ун көн дәвам итте

продналго́ *м ист.* продналог, азык салымы

продово́льственный, -ая, -ое азык ...ы, азык-төлек ...ы; **~ магази́н** азык-төлек кибете; **Продово́льственная програ́мма** Азык-төлек программасы

продово́льствие *с* азык, азык-төлек

продолби́ть *сов. что* (*проделать отверстие*) чокып [тишек] тишү

продолгова́тый, -ая, -ое озынча

продолжа́тель *м* дәвамчы, дәвам иттерүче

продолжа́тельница *ж* дәвамчы хатын (кыз)

продолжа́ть *несов. что и с неопр.* дәвам иттерү; **~ борьбу́** көрәшне дәвам иттерү; **~ рабо́тать** эшләүне дәвам иттерү, эшли бирү

продолжа́||ться *несов.* дәвам итү; сузылу; тартылу; **бура́н ~ется** буран дәвам итә; **разгово́р ~ется** сөйләшү дәвам итә

продолже́ние *с* **1.** *см.* **продо́лжить, продолжа́ться**; **~ на́чатой рабо́ты** башлап жибәргән эшне дәвам иттерү **2.** дәвам; **~ рома́на** романның дәвамы; **~ сле́дует** дәвамы бар ♦ **в ~ *чего*** дәвамында; буена; **в ~ го́да** ел буена; **в ~ всей жи́зни** гомер[е] буена

продолжи́тельность *ж* озаклык, озакка сузылганлык; озынлык, дәвамлылык

продолжи́тельн||ый, -ая, -ое озак, озакка ..., озак вакыт[ка] ..., озакка сузылган; озын, дәвамлы; **~ая разлу́ка** озакка аерылышу; **~ое отсу́тствие** озак вакыт күренми тору

продо́лжить *сов.* **1.** *что* дәвам иттерү, озайту; **~ курс лече́ния** дәвалану курсын дәвам иттерү; **~ о́тпуск на неде́лю** ялны бер атнага озайту **2.** *см.* **продолжа́ть**

продо́лжиться *сов. см.* **продолжа́ться**

продо́льн||ый, -ая, -ое буй ..., буй ...ы; буйга ...; **~ая нить тка́ни** тукыманың буй жебе

продохну́ть *сов. разг.* [иркен] сулыш (сулу) алу. [иркен] тын алу; [иркен] сулау; **не ~ от духоты́** һаваның тынчулыгыннан сулыш алырлык түгел ♦ **рабо́ты — не ~** (*т.е. очень много*) эшнең күплегеннән сулыш алырлык түгел, тын алып булмый

продразвёрстка *ж ист.* продразвёрстка

продра́ть *сов. что, разг.* тишү, тишеп чыгару; ерту; **~ рукава́ на локтя́х** жиң терсәкләрен тишеп чыгару ♦ **~ глаза́** *прост.* йокыдан уяну, күзне ачу

продра́||ться *сов.* **1.** ертылу, тишелү, тишеп (ертып) чыгару; **на локтя́х руба́шка ~ла́сь** күлмәкнең терсәкләре тишелгән **2.** (*с трудом пробраться*) [кыенлык белән] үтү, узу, ерып чыгу; **~ться сквозь кусты́** куакларны ерып чыгу

продро́гнуть *сов.* туңып (өшеп) бетү, туңып калтырый башлау, күшегү; **~ на моро́зе** салкында туңып бетү

продува́||ть *несов.* **1.** *см.* **проду́ть**; **2.** *что и без доп., разг.* [үтәли] өрдерү, [үтәли] исү, үтәли йөрү; [төрле яктан] исү; **ве́тер ~ет со всех сторо́н** төрле яктан жил исә

продувн||о́й, -а́я, -о́е *разг.*: **~а́я бе́стия** үтә хәйләкәр, алдакчы

проду́вочный, -ая, -ое өрдермәле, өрдерү ...ы, өрдерә торган, өрдереп чистарта торган; **~ кла́пан** өрдермәле клапан

проду́кт *м* **1.** (*результат чего-л.*) нәтиҗә; **~ мышле́ния** фикерләү нәтиҗәсе **2.** продукт; **~ы се́льского хозя́йства**

авыл хуҗалыгы продуктлары **3.** матдә; **~ы перего́нки не́фти** нефть куу нәтиҗәсендә барлыкка килгән матдәләр **4.** *обычно мн.* **~ы** азык, азык-төлек, ашамлыклар, ашау-эчү әйберләре; **моло́чные ~ы** сөт ашлары; **~ы пита́ния** азык-төлек, ашамлыклар

продукти́вность *ж* **1.** нәтиҗәлелек **2.** *с.-х.* продукция бирүчәнлек, продуктивлык

продукти́вный, ая, -ое **1.** нәтиҗәле; **~ труд** нәтиҗәле хезмәт **2.** *с.-х.* продуктив, продукция бирә торган; **~ скот** продукция бирә торган терлек **3.** *лингв.* продуктив; **~ су́ффикс** продуктив кушымча

продукто́вый, -ая, -ое азык-төлек ...ы, ашамлыклар ...ы; **~ магази́н** азык-төлек кибете

продуктообме́н *м* продуктлар алмашу

проду́кция *ж* продукция; **гото́вая ~** әзер продукция; **годова́я ~ фа́брики** фабриканың еллык продукциясе

проду́мать *сов.* **1.** *что* төптән (яхшылап, һәрьяклап, ныклап) уйлау; **~ план рабо́т** эшләрнең планын һәрьяклап уйлау **2.** (*бернакадер вакыт*) уйлану, уйланып тору (яту, утыру *һ.б.ш.*), (*бернакадәр вакытны*) уйланып үткәрү; **~ всю ночь** төн буе уйланып чыгу

проду́мывать *несов. см.* **проду́мать**

проду́||ть *сов.* **1.** *что* өреп (өрдереп) чистарту; **~ть самова́р** самоварны өрдереп чистарту **2.** *кого. безл.* салкын (суык) тию, җил тию (бәрү); **меня́ ~ло** миңа салкын тигән

проду́шина *ж* **1.** (*для воздуха*) җиллек; төннек; **~ в по́гребе** кар базындагы җиллек **2.** (*прорубь*) бәке; (*полынья*) җылу

продыря́вить *сов. что, разг.* тишү, тишеп чыгу (чыгару); туздыру, туздырып бетерү; **~ стул** урындыкны тишү; **~ боти́нки** ботинкаларны тишү

продыря́ви||ться *сов. разг.* тишелү, тишелеп чыгу; тузу, тузып бетү; **дива́н ~лся** диван тишелгән; **брю́ки ~лись** чалбар тишелгән

продыря́вливать *несов. см.* **продыря́вить**

продыря́вливаться *несов.* **1.** *см.* **продыря́виться**; **2.** *страд. от* **продыря́вливать**

продыша́ться *сов. разг.* сулыш алу, сулу алу, тын алу

проеда́ть *несов. см.* **прое́сть**

прое́зд *м* **1.** *см.* **прое́хать** I; **2.** (*место*) юл; **у́зкий ~** тар юл **3.** (*переулок*) тыкрык

прое́зди||ть *сов.* **1.** (*бернакадәр вакыт бирә нәрсәгә утырып*) йөрү, (*бернакадәр вакытны бирә нәрсәгә утырып*) йөреп үткәрү; **я ~л всю неде́лю** мин атна буе йөреп үткәрдем **2.** *что* (*израсходовать*) юлга [акча] тоту, [акчаны] юлга тотып бетерү **~ть ты́сячу рубле́й** юлга мең сум акча тоту

проездно́й, -а́я, -о́е: **~ биле́т** юл билеты

прое́здом *нареч. разг.* узып барышлый, узышлый, үтешли, барышлый

проезжа́ть *несов.* **1.** *см.* **прое́хать** I; **2.** *см.* **прое́здить** 2

проезжа́ться *несов.* **1.** *см.* **прое́хаться**; **2.** *страд. от* **проезжа́ть**

прое́зж||ий, -ая, -ее **1.** узып (үтеп) баручы, узгынчы, юлаучы; **~ие лю́ди** узгынчы кешеләр **2.** (*ат, машина белән*) йөри торган, йөрергә ярый торган, йөрерлек; **~ая доро́га** [ат, машина] юлы, [ат, машина белән] йөри торган юл **3.** *в знач. сущ.* **~ий** *м* узгынчы, юлаучы

прое́кт *м* **1.** проект; **~ жило́го до́ма** торак йорт проекты; **~ зако́на** закон проекты; **~ резолю́ции** резолюция проекты **2.** (*замысел*) проект, план, уй, ният

проекти́рование I *с см.* **проекти́ровать** I; **~ шко́льного зда́ния** мәктәп бинасы проекты төзү

проекти́рование II *с см.* **проекти́ровать** II

проекти́ровать I *несов.* **1.** *что* (*разрабатывать проект*) проект төзү, проектлаштыру; **~ заво́д** завод проектлаштыру **2.** *что и с неопр.* (*намечать что-л. сделать*) планлаштыру, уйлау, ниятләү; **~ постро́йку го́рода** шәһәр төзүне планлаштыру

проекти́ровать II *несов. что* **1.** *мат.* проекцияләү, проекция сызу **2.** *см.* **проци́ровать**

проектиро́вщик *м* проектчы, проект-[лар] төзүче

прое́ктн||ый, -ая, -ое **1.** проект[лар] төзү ...ы; **~ая гру́ппа** проектлар төзү төркеме **2.** проектта күрсәтелгән (билгеләнгән), [алдан] уйланылган; **~ая мо́щность** проектта күрсәтелгән егәрлек

проекцио́нный, -ая, -ое проекция ...ы, проекцион; **~ фона́рь** проекцион фонарь

прое́кция *ж* проекция (**1.** *мат. бирәр нәрсәнең яссылыкка төшерелгән геометрик сурәте* **2.** *спец. сурәтне, кинокадрны экранда зурайтып күрсәтү*)

проём *м* уем, уелган урын (*ишек, тәрәзә һ.б.ш. өчен стенада уеп ясалган урын*)

прое́сть *сов.* **1.** *что* (*прогрызть*) [кимереп үтәли] тишү, тишеп чыгару **2.** *что, разг.* (*истратить на еду*) [акчаны] ашауга тотып бетерү, ашап бетерү

прое́хать *сов.* **1.** *что и без доп.* үтү, узу, үтеп (узып) китү; **~ остано́вку.** туктагышны үтеп китү; **~ два киломе́тра** ике километр үтү; **~ ми́мо до́ма** өй янынан узып китү **2.** *без доп.* (*нек-рое время*) юлда булу, бару, юлда үткәрү

прое́хаться *сов.* (*бераз нәрсәгә утырып*) йөреп кайту; **~ на ло́шади** атта йөреп кайту ♦ **~ на чей счёт, ~ по чьему а́дресу** *или* **~ по а́дресу** *кого, шутл.* төрттереп әйтү

проци́ровать *несов. что, спец.* проекциясен күрсәтү (*сурәтне, кинокадрны экранда зурайтып күрсәтү*)

прожа́ривать *несов. см.* **прожа́рить**

прожа́риваться *несов.* **1.** *см.* **прожа́риться**; **2.** *страд. от* **прожа́ривать**

прожа́рить *сов. что* **1.** бик яхшы куыру, кыздыру; куырып (кыздырып) җиткерү; **~ мя́со** итне бик яхшы кыздыру **2.** *разг.* (*прокалить для очистки*) кыздыру, кыздырып эшкәртү; кыздырып алу

прожа́ри||ться *сов.* **1.** куырылып җитү, кыздырылып җитү; **мя́со ~лось** ит кыздырылып җитте **2.** *перен. разг.* (*сильно прогреться*) бик нык кызыну (җылыну)

прожева́ть *сов. что* яхшылап чәйнәү

прожева́ться *сов.* яхшы чәйнәлү

прожёвывать *несов. см.* **прожева́ть**

прожёвываться *несов.* **1.** *см.* **прожева́ться**; **2.** *страд. от* **прожёвывать**

прожектёр *м* прожектёр, тормышка ашмаслык планнар төзүче

прожектёрский, -ая, -ое прожектёр ...ы, прожектёрлар ...ы; прожектёрлык ...ы; **~ план** прожектёр планы

прожектёрство *с* прожектёрлык, тормышка ашмаслык планнар белән мавыгу

прожектёрствовать *несов.* тормышка ашмаслык планнар белән мавыгу

прожёктор *м* прожектор (*көчле яктылык бирә торган прибор*)

прожектори́ст *м* прожекторчы (*прожекторлар белән эш итүче белгеч*)

про́желть *ж* сары йөгергән [төс], саргылт төс [катнашкан]; **зелёный с ~ю** саргылт яшел [төс]

прожёчь *сов. что* **1.** яндырып (көйдереп) тишү, яндырып (көйдереп) алу; **~ кислото́й** кислота белән яндырып тишү **2.** *перен.* яндырып алу, әчетү, әрнетү, әчетеп алу, [бөтен тәненә] таралу, үтү; **боль прожгла́ всё те́ло** авырту бөтен тәнемне яндырып алды

прожжённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прожёчь**; **2.** *разг.* ашып узган, үтә, чиктән ашкан, чиктән тыш; **~ плут** үтә алдакчы

прожива́ть *несов.* **1.** яшәү, тору, гомер итү; **~ в го́роде** шәһәрдә тору **2.** *см.* **прожи́ть** 2

прожига́тель *м* : **~ жи́зни** типтерүче, типтереп яшәүче; типтереп гомер итүче

прожига́тельница *ж* : **~ жи́зни** типтереп яшәүче хатын (кыз)

прожига́ть *несов. см.* **прожёчь** ♦ **~ жизнь** типтерү, типтереп яшәү (гомер итү)

прожи́лка *ж* **1.** (*в камне, дереве и т.п.*) тамыр, [тар] сызык, [юка] катлам **2.** тамыр, кан тамыры; **нос с кра́сными ~ми** кызыл кан тамырлары беленеп торган борын

прожи́тие с: **на ~** яшәү өчен, яшәүгә, җан асрауга

прожи́точный, -ая, -ое яшәү ...ы, яшәү өчен кирәк булган; яшәүгә, җан асрауга; **~ ми́нимум** яшәү өчен кирәк булган минимум

прожи́ть *сов.* **1.** яшәү, гомер итү (кичерү), тору; **~ девяно́сто лет** туксан ел яшәү; **~ два го́да на Се́вере** ике ел Төньякта яшәү **2.** *что* тоту, тотып бетерү; **~ мно́го де́нег** бик күп акча тоту

прожи́ться *сов. разг.* [акчаны] тотып бетерү

прожо́рливый, -ая, -ое туймас тамак, ачкүз, бирән корсак, гуж, күп ашаучан

прожужжа́||ть *сов.* 1. безелдәп (бызылдап) очып китү (үтү), бызлап очып китү (үтү); **~ла му́ха** чебен безелдәп очып китте 2. (*берникадәр вакыт*) безелдәү, бызылдау; безелдәп (бызылдап) тору ♦ **~ть [все] у́ши** *кому* колакны тондырып бетерү (*бер үк нәрсәне кабатлау*)

про́за *ж* 1. проза, чәчмә әсәр; нәсер 2. *перен.* проза (*тормышның көндәлек ягы*); **~ жи́зни** тормыш прозасы

проза́ик *м* прозаик, проза язучы

прозаи́ческ||ий, -ая, -ое 1. *лит.* проза ...ы, прозаик, проза белән язылган; **~ое произведе́ние** прозаик әсәр 2. кызыксыз, эчпошыргыч, күңелсез; **~ая жизнь** кызыксыз тормыш

прозаи́чность *ж* кызыксызлык, күңелсезлек

прозаи́чный, -ая, -ое *см.* **прозаи́ческий** 2

прозва́ть *сов. кого-что* кушамат бирү, исем тагу, ... дип атау

про́звище *с* кушамат

прозвони́||ть *сов.* 1. (*о звонке, телефоне и т.п.*) шалтырау; (*о колоколе*) чыңлау, [чаң] каккан тавыш ишетелү 2. *что и с неопр.* (*звоном возвестить, объявить о чём-л.*) чаң кагу, чаң кагып хәбәр итү (чакыру)

прозвуча́||ть *сов.* 1. яңгырау, ишетелү, яңгырап (ишетелеп) китү; **~л вы́стрел** ату тавышы яңгырады; **~л ко́локол** чаң тавышы ишетелеп китте 2. яңгырау, сизелү, сизелеп китү; **в его́ слова́х ~ло недово́льство** аның сүзләрендә канәгатьсезлек яңгырады

прозева́ть *сов. кого-что* авыз ачып калу

прозе́ктор *м* прозектор (*клиникада, больницада мәетләр яру белгече*)

прозе́кторск||ий, -ая, -ое 1. прозектор ...ы; **~ий нож** прозектор пычагы 2. *в знач. сущ.* **~ая** *ж* мәетләр яра торган бүлмә, мәетләр яру бүлмәсе

про́зелень *ж* [аз гына] яшькелт төс; **не́бо бы́ло голубо́е с ~ю** күкнең төсе яшькелт зәңгәр иде

прозели́т *м книжн.* прозелит (1. *икенче дингә күчкән кеше* 2. *берәр нәрсәнең яңа тарафдары*)

прозимова́ть *сов.* кышлау, кыш чыгу, кышны үткәрү; **~ в го́роде** шәһәрдә кыш чыгу

прозорли́вец *м книжн.* үткен акыллы, зирәк, алдан күрүчән кеше

позорли́вый, -ая, -ое *книжн.* үткен акыллы, зирәк, алдан күрүчән

прозра́чн||ый, -ая, -ое 1. үтә күренмәле, үтә күренә торган; **~ое стекло́** үтә күренмәле пыяла 2. *перен.* (*простой, ясный*) саф, ачык, җиңел аңлаешлы 3. *перен.* (*явный*) ачык, ачыктан-ачык, күренеп (сизелеп) тора торган; **~ая цель** ачык максат

прозрева́ть *несов. см.* **прозре́ть**

прозре́ние *с* 1. *см.* **прозре́ть**; 2. (*проницательность*) үткенлек, зирәклек

прозре́ть *сов.* 1. (*стать зрячим*) күзе ачылу, күрә башлау 2. *перен.* (*понять, осознать*) аңлау, төшенү, күзе ачылу

прозыва́ть *несов. см.* **прозва́ть**

прозыва́ться *несов. прост.* кушаматы (кушаматлы) булу, кушамат алу, ... исеме тагылу, ...дип аталу

прозя́бать *несов.* мәгънәсезгә яшәү, өметсез (күңелсез, тутыгып) яшәү

прозя́бнуть *сов. разг.* туңып (өшеп) бетү, катып бетү, күшегү

проигра́ть *сов.* 1. *что и без доп.* оттыру, отылу; **~ матч** матчны оттыру; **на́ша кома́нда проигра́ла** безнең командабыз оттырды 2. *кого-что* оттыру; югалту; **~ пе́шку** пешканы оттыру; **~ вре́мя** вакытны югалту 3. *что, разг.* (*исполнить*) уйнау, уйнап алу; уйнап күрсәтү; (*заставить прозвучать*) уйнату 4. (*берникадәр вакыт*) уйнау, (*берникадәр вакытны*) уйнап үткәрү ♦ **~ *в чьём мне́нии*** *кемнең дә булса* каршысында абруе төшү; күздән төшү

проигра́ться *сов. разг.* отылу; [бик күп акча] оттырып бетерү

прои́грывать *несов. см.* **проигра́ть**

прои́грываться *несов.* 1. *см.* **проигра́ться**; 2. *страд. от* **прои́грывать**

про́игрыш *м* 1. отылу, оттыру; оттырыш; **~ ма́тча** матчны оттыру; **оста́ться в ~е** отылу, оттыру 2. (*проигранная сумма*) оттырылган акча; оттырыш

про́игрышн||ый, -ая, -ое оттырышлы; **~ое положе́ние** оттырышлы хәл

произведе́ние *с* 1. әсәр; **литерату́рное ~** әдәби әсәр; **~ иску́сства** сәнгать әсәре 2. *мат* тапкырчыгыш

произвести́ *сов.* 1. *что* ясау, үткәрү; **~ о́быск** тентү ясау; **~ о́пыт** тәҗрибә үткәрү; **~ ремо́нт** ремонт ясау; **~ вы́стрел** ату; **~ вычисле́ние** исәпләү 2. *что* җитештерү; эшләп чыгару, ясау; әзерләү; **~ това́ры широ́кого потребле́ния** киң куллану товарларны җитештерү 3. *что* тудыру, чыгару, ясау; **~ шум** шау-шу чыгару; **~ перепо́лох** гауга чыгару; **~ хоро́шее впечатле́ние** яхшы тәэсир калдыру; **~ сенса́цию** сенсация ясау 4. *кого в кого-что (чин)* күтәрү; исем (чин) бирү; **~ в офице́ры** офицерлыкка күтәрү ♦ **~ на свет** 1) (*родить — о женщине*) дөньяга тудыру; табу; 2) (*о самке животного*) балалау

производи́тель *м* 1. эшләп чыгаручы, җитештерүче; **завод- ~** эшләп чыгаручы (җитештерүче) завод 2. *с.-х.* (*самец*) үрчеткеч, нәсел үрчеткеч (*нәсел үгезе, нәсел айгыры, нәсел тәкәсе*) ♦ **~ рабо́т** төзү эшләре җитәкчесе

производи́тельность *ж* 1. җитештерүчәнлек; эшләп чыгарышлы; **~ труда́** хезмәт җитештерүчәнлеге 2. (*целесообразность*) нәтиҗәлелек, файдалылык, нәтиҗәле булу, файдалы булу

производи́тельн||ый, -ая, -ое җитештерүчән, нәтиҗәле; **~ый труд** җитештерүчән хезмәт ♦ **~ые си́лы** *эк.* җитештерүче көчләр

производ||и́ть *несов.* 1. *см.* **произвести́**; 2. *что* китереп чыгару; **назва́ние а́збуки глаго́лицы ~ят от сло́ва «глаго́л»** глаголица әлифбасының атамасын «глагол» сүзеннән китереп чыгаралар

произво́дн||ый, -ая, -ое: **~ое сло́во** *лингв.* ясалма сүз; **~ая величина́** *мат.* чыгарылма зурлык

произво́дственник *м* производствода эшләүче

произво́дственница *ж* производствода эшләүче хатын (кыз)

произво́дственн||ый, -ая, -ое 1. производство ...ы, җитештерү ...ы, эшләп чыгару ...ы; **~ый план** производство планы; **~ое совеща́ние** производство киңәшмәсе; **~ый проце́сс** җитештерү процессы 2. производствода эшләү ...ы: **~ый стаж** производствода эшләү стажы 3. җитештерүче; **~ая брига́да** җитештерүче бригада ♦ **~ые отноше́ния** *эк.* җитештерү мөнәсәбәтләре

произво́дств||о *с* 1. *см.* **произвести́** 2; 2. җитештерү; **ору́дия ~а** җитештерү кораллары; **сре́дства ~а** җитештерү средстволары; **спо́соб ~а** җитештерү ысулы; **това́рное ~о** товар җитештерү 3. (*изготовление, выработка*) җитештерү, эшләп чыгару; ясау, әзерләү; **~о ста́ли** корыч җитештерү 4. производство; **нача́льник ~а** производство башлыгы; **рабо́тать на ~е** производствода эшләү; **текстильное ~о** текстиль производствосы 5. күтәрү; исем (званиe, чин) бирү; **~о в майо́ры** майор званиесе бирү

производя́щий, -ая, -ее 1. *прич. от* **производи́ть**; 2. *эк.* җитештерүче, эшләп чыгаручы, ясаучы; **~ райо́н** җитештерүче район

произво́л *м* 1. (*своеволие, деспотизм*) башбаштаклык, үзиреклелек, законсызлык, золым, деспотлык 2. (*необоснованность*) дәлилсезлек, нигезсезлек, иреклелек; **~ в суждениях** фикер йөртүдә нигезсезлек ♦ **оста́вить (бро́сить, поки́нуть** *и т.п.*) **на ~ судьбы́** язмыш иркенә (карамагына, кочагына) ташлау (*ярдәмсез калдыру*)

произво́льн||ый, -ая, -ое 1. ирекле; **~ые движе́ния** ирекле хәрәкәтләр 2. нигезсез, бернигә дә нигезләнмәгән; **~ый вы́вод** нигезсез нәтиҗә 3. башбаштакларча ...ган, үзирекле; **~ое распоряже́ние** башбаштакларча бирелгән боерык

произнести́ *сов. что* 1. әйтү; (*сказать речь*) сөйләү; **пра́вильно ~ сло́во** сүзне дөрес әйтү; **~ тост** тост әйтү 2. игълан итү; **~ приго́вор** приговор игълан итү

произноси́ть *несов. см.* **произнести́**

произноше́ние *с* әйтелеш

произо||йти́ *сов.* 1. булу, чыгу, килеп чыгу; **~шла́ неприя́тность** күңелсезлек килеп чыккан; **пожа́р ~шёл от неосторо́жности** янгын саксызлык аркасында чыккан 2. *от кого-чего* барлыкка килү, туу; **от него́ ~шло́ большо́е пото́мство** аның токымы бик зур

произраста́||ть *несов.* 1. *см.* **произрасти́**; 2. үсү; таралу; **там ~ет хлопча́тник** анда мамык үсә

произрасти́ *сов.* үсү, үсеп чыгу

проиллюстри́ровать *сов. что* 1. (*снабдить иллюстрациями*) иллюстрацияләү, иллюстрацияләр (рәсемнәр) урнаштыру 2. *перен.* (*пояснить примерами*)

мисаллар ярдәмендә аңлату, күргәзмә материал өстендә аңлату

проинформи́ровать *сов. кого-что* информация ясау, белдерү, хәбәр итү; **~ собра́вшихся** җыелган кешеләргә информация ясау

происка́ть *сов. кого-что* (*берникадәр вакыт*) эзләү, (*берникадәр вакытны*) эзләп үткәрү

про́иски *только мн.* [мәкерле] казынулар, мәкерле эзләнүләр; интригалар; **~ врагов́** дошманнарның мәкерле казынулары

проистека́ть *несов. см.* **происте́чь**

происте́чь *сов. перен. книжн.* туу, барлыкка килү, килеп чыгу

происходи́ть *несов.* **1.** *см.* **произойти́** 1; **2.** *от кого-чего, из кого-чего* чыгу; **он происхо́дит из крестья́н** ул крестьян сымьясыннан чыккан

происхожде́ни||е *с* **1.** чыгыш; **ру́сский по ~ю** чыгышы буенча рус **2.** килеп чыгу, барлыкка килү; **~ е языка́** телнең барлыкка килүе

происше́ствие *с* вакыйга, мәҗара, [булган] хәл; **стра́нное ~** сәер вакыйга; **у́личное ~** урамда булган хәл

пройдо́ха *м, ж разг.* әрсез, хәйләкәр, алдакчы

про́йма *ж* җиң төбе

пройти́ *сов.* **1.** *что и без доп.* үтү, узу, үтеп (узып) китү; бару; **~ вперёд** алга узу; **~ по мосту́** күпердән узу; **~ ми́мо до́ма** өй яныннан узып китү; **прошёл це́лый час** бер сәгать вакыт утеп китте; **~ в дверь** ишектән узу; **здесь пройдёт желе́зная доро́га** моннан тимер юл узар; **~ в штат** штатка үтү; **~ пра́ктику** практика үтү; **~ до шко́лы** мәктәпкә кадәр бару; **~ пешко́м пять киломе́тров** биш километр араны җәяү узу **2.** *перен.* (*о слухах, молве и т.п.*) таралу **3.** *перен.* (*представиться перед глазами*) күз алдыннан үтү **4.** (*об осадках*) явып үтү (узу); **прошёл дождь** янгыр явып узды **5.** *что* (*обработать*) эшкәртеп узу, эшкәртеп чыгу; **~ гря́дку** түтәлне эшкәртеп чыгу **6.** *разг.* (*перестать, прекратиться*) узу, туктау, бетү; **голова́ прошла́** баш авыртуым бетте; **гроза́ прошла́** яшенле яңгыр явып узды ◆ **~ огóнь и вóду [и мéдные трýбы]** утны-суны кичү; ≈ лаеш шулпасы эчү; **~ ми́мо** *кого-чего* игътибарсыз калдыру, игътибар итмәү; **~ ме́жду рук** бармак арасыннан агып бетү (*сарыф ителү — акча турында*); **э́то не пройдёт**! бу тормышка ашмас!, бу барып чыкмас!

пройти́сь *сов.* **1.** бераз йөреп кайту, урап кайту, йөреп (йөренеп) алу; **~ по ко́мнате** бүлмә буйлап йөреп алу **2.** *разг.* (*протанцевать*) биеп алу; **~ в ва́льсе** вальс биеп алу **3.** *разг.* узу, сыпыру; **~ щёткой** щётка белән узу ◆ **~ на *чей* счёт** *или* **~ по *чьему* а́дресу** *берәүгә карата* төрттереп әйтү

прок *м разг.* файда; **~ у нет** файда юк

прокажённый *м* махау авырулы, проказалы

прокажённая *ж* махау авырулы (проказалы) хатын (кыз)

прока́за I *ж* (*озорная шутка*) шаянлык, шуклык, наянлык

прока́за II *ж мед.* махау авыруы, проказа

прока́зник *м* шук, шаян, наян

прока́зница *ж см.* **прока́зник**

прока́зничать *несов.* шаяру, шуклану, наянлану

прока́ливать *несов. см.* **прокали́ть**

прока́ливаться *несов.* **1.** *см.* **прокали́ться**; **2.** *страд. от* **прока́ливать**

прокали́ть *сов. что* (*подвергнуть калению*) чыныктыру; (*сильно прогреть*) үтәдән-үтә кыздыру, бик нык кыздыру

прокали́ться *сов.* (*подвергнуться калению*) чыныгу; (*сильно прогреться*) үтәдән-үтә кызу, бик нык кызу

прока́лывать *несов. см.* **проколо́ть**

прока́лываться *несов.* **1.** *см.* **проколо́ться**; **2.** *страд. от* **прока́лывать**

проканите́литься *сов. разг.* [вакытны] бушка (әрәмгә, файдасызга) үткәрү; **~ полдня́** ярты көн вакытны бушка үткәрү

прока́пывать *несов. см.* **прокопа́ть**

прока́пываться *несов.* **1.** *см.* **прокопа́ться**; **2.** *страд. от* **прока́пывать**

прокарау́лить *сов. кого-что, разг.* **1.** (*прозевать, карауля*) авыз ачып калу, күрми (сизми) калу, ычкындыру (алдыру, урлату *һ.б.ш.*) **2.** (*берникадәр вакыт*) саклау, сагалау, каравыллау, саклап (сагалап, каравыллап) тору; **~ всю ночь** төн буе каравыллау

прока́рмливать *несов. см.* **прокорми́ть**

прока́рмливаться *несов.* **1.** *см.* **прокорми́ться**; **2.** *страд. от* **прока́рмливать**

прока́т I *м тех.* **1.** *см.* **прока́тка**; **2.** прокат (*прокатлау ысулы белән җитештерелгән металл эшләнмәләр*); **вы́пуск ~а** прокат эшләп чыгару

прока́т II *м* прокат, вакытлыча файдалану, прокатка бирү (алу); **пла́та за ~ роя́ля** рояльдән вакытлыча файдаланган өчен түләү

прокати́||ть *сов.* **1.** *что* тәгәрәтү; **~ть бельё** кер тәгәрәтү **2.** *что, тех.* прокатлау; **~ть ты́сячу тонн ста́ли сверх пла́на** планнан тыш мең тонна корыч прокатлау **3.** *кого-что* (*берникадәр вакыт берәр нәрсәгә утыртып*) йөртү; **весь день ~л де́тей на ло́дке** көн буе балаларны көймәгә утыртып йөртте

прокати́||ться *сов.* **1.** тәгәрәтелү, [тәгәрәтеп] тигезләнү; **бельё ~лось хорошо́** кер яхшы тәгәрәтеп тигезләнде **2.** (*берникадәр вакыт берәр нәрсәгә утырып*) йөрү; **я весь ве́чер ~лся на велосипе́де** кич буе велосипедта йөрдем

прокати́||ть *сов.* **1.** *кого-что* (*берәр нәрсәгә*) утыртып йөртеп кайтару; **~ть на автомоби́ле** автомобильгә утыртып йөртеп кайтару **2.** *что* тәгәрәтү, тәгәрәтеп җибәрү; **~ть мяч по́ полу** тупны идәннән тәгәрәтеп җибәрү **3.** *разг.* (*быстро проехать*) очыртып (бик тиз) узып китү; **кто́-то ~л на маши́не** кемдер машинада бик тиз узып китте **4.** *перен. кого-что, разг.* (*не избрать*) тәгәрәтү, сайламый калдыру, кара шар салу ◆ **~ть на вороны́х** *уст. см.* **прокати́ть** 4

прокати́||ться *сов.* **1.** тәгәрәү; **мяч ~лся да́льше** туп ераграк тәгәрәде **2.** *перен.* (*о звуках*) яңгырау; **~лся звук вы́стрела** ату тавышы яңгырады; **~лся гром** күк күкрәде **3.** барып кайту, [чыгып] йөреп кайту; **~ться за́ город** шәһәр читенә чыгып йөреп кайту

прока́тка *ж тех.* прокатлау, тәгәрәтеп эшкәртү; **~ ре́льсов** рельслар прокатлау

прока́тн||ый I, -ая, -ое *тех.* **1.** прокат ...ы; прокатлау ...ы; **~ый стан** прокатлау станы **2.** прокатлау ...ы; **~ый цех** прокатлау цехы **3.** прокатлап ясалган; **~ые изде́лия** прокатлап ясалган әйберләр

прока́тн||ый II, -ая, -ое **1.** (*сдающийся напрокат*) прокатка бирелә торган, вакытлыча файдаланыга бирелә торган; **~ый роя́ль** прокатка бирелә торган рояль **2.** (*дающий напрокат*) прокат ...ы, прокатка бирә торучы, вакытлыча файдаланыга бирә торучы; **~ая конто́ра** прокат конторасы

прока́тчик *м тех.* прокатчы (*прокатлау эшендә эшләүче*)

прока́тывать I *несов. см.* **прокати́ть** 1, 2

прока́тывать II *несов. см.* **прокати́ть**

прока́тываться I *несов.* **1.** *см.* **прокати́ться** 1; **2.** *страд. от* **прока́тывать** I

прока́тываться II *несов. см.* **прокати́ться** 1, 2

прока́шивать *несов. см.* **прокоси́ть** 1, 2

прока́шливать *несов. см.* **прока́шлять, прока́шлянуть**

прока́шливаться *несов. см.* **прока́шляться**

прока́шлянуть *сов. что, разг.* (*очистить горло*) [йөткереп] тамакны чистарту, какыру, какырып чыгару

прока́шля||ть *сов.* **1.** *см.* **прока́шлянуть**; **2.** (*берникадәр вакыт*) йөткерү, ютәлләү, йөткереп (ютәлләп) тору, йөткереп (ютәлләп) чыгу; **он всю ночь ~л** төн буе йөткерде

прока́шляться *сов. см.* **прока́шлянуть**

прокра́сить *сов. что* әчетү, әчетеп җиткерү; (*капусту*) тозлау, тозлап әчетү; (*молоко*) оесту

прокра́ситься *сов.* әчү, әчеп җиту; (*о капусте*) тозлану, тозланып әчү; (*о молоке*) ою

прокра́шивать *несов. см.* **прокра́сить**

прокра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **прокра́ситься**; **2.** *страд. от* **прокра́шивать**

прокипа́ть *несов. см.* **прокипе́ть** I

прокипе́||ть *сов.* **1.** кайнап чыгу, житәрлек кайнау; **суп ~л** шулпа житәрлек кайнады **2.** (*берникадәр вакыт*) кайнау, кайнап тору; **вода́ ~ла полчаса́** су ярты сәгать буена кайнап торды

прокипяти́ть *сов. что* кайнату, кайнатып чыгару (җиткерү); **~ суп** шулпаны кайнатып чыгару; **~ бельё** кер кайнату

прокиса́ть *несов. см.* **проки́снуть**

проки́с||нуть *сов.* әчү; **суп проки́с** шулпа әчегән; **молоко́ ~ло** сөт әчегән

прокла́дка *ж* **1.** *см.* **проложи́ть**; **2.** ара катлау, прокладка, арага кыстырып (куеп) калдырылган әйбер

прокла́дывать *несов. см.* **проложи́ть**

прокламацио́нный, -ая, -ое прокламацион, прокламация ...ы; ~ **листо́к** прокламация язылган кәгазь

прокла́мация *ж* прокламация

прокла́мировать *сов., несов. что, книжн.* [тантаналы рәвештә] игълан итү, белдерү

проклева́ть *сов. что* чукып тишү; борынлау

проклёвывать *несов. см.* **проклева́ть**

проклёвываться *несов.* **1.** *см.* **проклю́нуться**; **2.** *страд. от* **проклёвывать**

прокле́ивать *несов. см.* **прокле́ить**

прокле́ить *сов. что* жилемләү, жилемләп чыгу, жилем сендерү; ~ **карто́н** катыргыны жилемләү

прокле́йка *ж* **1.** *см.* **прокле́ить**; ~ **бума́ги** кәгазь жилемләү **2.** (*то, чем проклеивают*) жилем, клейстер *h.б.ш.* **3.** (*то, что проклеено*) жилемләнгән әйбер

проклина́ть *несов. см.* **проклясть**

проклю́нуться *сов.* **1.** (*о птенцах*) борынлау **2.** *перен.* (*прорасти*) борынлау, шыту, үренте жибәрү

проклясть *сов. кого-что* каргау, кәһәрләү, ләгънәтләр уку ♦ **будь [ты] про́клят(а)!** ләгънәт төшкере (төшсен), кәһәр суккыры (суксын, төшкере)!

прокля́ти||е *с* **1.** кәһәр, каргыш, ләгънәт; **предава́ть ~ю** каргау **2.** (*ругательство*) сүгенү, каргау **3.** *в знач. межд.* кәһәр суккыры (суксын, төшкере), ләгънәт төшкере (төшсен)

прокля́тый, -ая, -ое кәһәр суккан, йөзе кара, мәлгунь, ләгънәт төшкән

проковыля́ть *сов. разг.* акрын гына үтеп китү; көч-хәл белән генә үтеп китү; аксаклый-туксаклый үтеп китү; чатанлап үтеп китү

проковы́ривать *несов. см.* **проковыря́ть**

проковырну́ть *сов. однокр. см.* **проковыря́ть**

проковыря́ть *сов. что* чокып (чокый-чокый) тишү, чокый-чокый (казый-казый) тишеп чыгару; ~ **ды́рку** чокый-чокый тишеп чыгару

прокол *м* **1.** *см.* **проколо́ть**; ~ **ши́ны** шинны тишү **2.** (*дырка*) тишек

проколо́ть *сов. что* **1.** [чәнчеп] тишү, тишеп чыгару; ~ **ды́рку** тишек тишү **2.** чәнчеп тишү; ~ **нары́в** эренле шешне чәнчеп тишү **3.** (*ранить колющим оружием*) чәнчү, кадау

проколо́ться *сов. разг.* тишелү, кадалып (чәнчелеп) тишелү

прокомменти́ровать *сов. что* комментарий бирү, аңлатма бирү

прокомпости́ровать *сов. что* компостер белән билге салу (салдыру), компостерлау; компостировать итү; ~ **биле́т** билетны компостерлау

проконопа́тить *сов. что* мүкләп чыгу; сүкләп чыгу; ~ **ло́дку** көймәне сүкләп чыгу

проконопа́чивать *несов. см.* **проконопа́тить**

проконспекти́ровать *сов. что* конспектлау, конспект төзү, конспектлаштыру

проконсульти́ровать *сов. кого-что и без доп.* консультация бирү; киңәш бирү

проконсульти́роваться *сов. с кем* консультация алу; киңәшү

проконтроли́ровать *сов. кого-что* контроль ясау (ясап чыгу), тикшерү, тикшереп чыгу

прокопа́ть *сов. что* **1.** казу, казып ясау; ~ **ров** канау казу **2.** (*прорыть насквозь*) [үтәдән-үтә] казып (тишеп) чыгару (тишү)

прокопа́ться *сов. прост.* (*берникадәр вакыт*) казыну, маташу, (*берникадәр вакытны*) казынып үткәрү, маташып үткәрү

прокопти́||ть *сов.* **1.** *что* ыслау, ыслап әзерләү; ~**ть о́корок** окорок ыслау **2.** *без доп.* (*берникадәр вакыт*) төтәү, сөремләү, төтәп (сөремләп) тору; **керосси́нка ~ла це́лый час** керосинка бер сәгать буена төтәп торган **3.** *что* (*покрыть копотью*) ыслау, ыслап бетерү, корымлап бетерү

прокопти́||ться *сов.* **1.** ыслану, ысланып житу; **ры́ба ~лась** балык ысланып житкән **2.** (*покрыться копотью*) корымлану, корымланып бетү, корымга буялу

прокорми́ть *сов. кого-что* **1.** (*дать питание*) ашату, туйдыру, асрау **2.** (*берникадәр вакыт*) ашату, ашатып тору

прокорми́ться *сов. разг.* туену, туенып тору

прокорректи́ровать *сов. что* **1.** (*внести исправления*) коррективлар (төзәтмәләр) кертү, төзәтү **2.** (*исправить текст в корректуре*) корректураны укып төзәтү

прокóс *м* (*прокошенная полоса*) пакус (*чалгы алымы киңлегендә чабылган кишәрлек*)

прокоси́ть *сов.* **1.** *что* чабып ясау (билгеләү, салу); ~ **межу́** чабып ызан салу **2.** *что* (*скосить*) чабу, чабып алу (чыгу); ~ **бурья́н** кура чабу **3.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) чабу, (*берникадәр вакытны*) чабып үткәрү; ~ **це́лую неде́лю** бер атна буена [печән] чабу

прокра́дываться *несов. см.* **прокра́сться**

прокра́сить *сов. что* буяп чыгу; ~ **сте́ны** стеналарны буяп чыгу

прокра́си||ться *сов.* буялу, буяу керү (сеңү); **ткань хорошо́ ~лась** буяу тукымага яхшы кергән

прокра́сться *сов.* [шыпырт кына] үтеп керү, качып-посып кына үтеп керү, сиздермичә генә үтеп керү

прокрахма́ливать *несов. см.* **прокрахма́лить**

прокрахма́ливаться *несов.* **1.** *см.* **прокрахма́литься**; **2.** *страд. от* **прокрахма́ливать**

прокрахма́лить *сов. что* крахмаллау, крахмаллап чыгу

прокрахма́литься *сов.* крахмаллану

прокра́шивать *несов. см.* **прокра́сить**

прокрича́ть *сов. что* **1.** кычкыру, кычкырып кую; кычкырып сәламләү **2.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) кычкыру, кычкырып тору ♦ ~ **у́ши** *кому* колак тондыру, колакларны тондырып бетерү

прокурату́ра *ж* прокуратура

проку́ривать *несов. см.* **проку́рить** 1, 2

проку́рить *сов.* **1.** *что, разг.* тәмәке исе сеңдерү; тәмәке төтене белән тутыру; ~ **ко́мнату** бүлмәне тәмәке төтене белән тутыру **2.** *что, разг.* (*израсходовать на курение*) тәмәкегә тоту, тотып бетерү **3.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) тәмәке тарту (тартып тору), (*берникадәр вакытны*) тәмәке тартып үткәрү

проку́рить|ся I *сов. разг.* (*пропитаться табачным дымом*) тәмәке исе сеңү, тәмәке төтене тулу (утыру)

проку́ри||ться II *сов.* (*слабо гореть*) (*берникадәр вакыт*) төтенләп тору, төтен чыгарып тору, төтәү; **вулка́н ~лся не́сколько неде́ль** янартау берничә тәүлек төтәп торды

прокуро́р *м* прокурор

прокуро́рский, -ая, -ое прокурор ...ы; ~ **надзо́р** прокурор күзәтүе

проку́с *м* тешләгән эз (урын)

проку́сить *сов. что* тешләү, тешләп тишү, тешләп чыгару (өзү, алу)

проку́сывать *несов. см.* **проку́сить**

проку́тить *сов. разг.* **1.** *что* (*истратить на кутежи*) типтереп [акча] бетерү, типтереп туздырып бетерү **2.** *без доп.* (*берникадәр вакыт*) типтерү, типтереп чыгу, (*берникадәр вакытны*) типтереп үткәрү (уздыру); ~ **всю ночь** төн буе типтерү

проку́титься *сов.* [акчаны] типтереп бетерү, типтереп йөреп бөлү

проку́чивать *несов. см.* **проку́тить** I

пролага́ть *несов. см.* **проложи́ть** I

проло́з *м разг.* үтеп йөри торган (йөрерлек) тишек (юл)

проло́за *м, ж разг.* тыкшынучан, үтә әрсез, үтә хәйләкәр кешс, үтемби

прола́мывать *несов. см.* **проломи́ть**

прола́мываться *несов.* **1.** *см.* **проломи́ться**; **2.** *страд. от* **прола́мывать**

пролега́||ть *несов.* үтү, узу, сузылу; **доро́га ~ет че́рез лес** юл урман аша үтә

пролежа́||ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) яту, ятып тору; ~**ть до ве́чера в посте́ли** кичкә кадәр урында яту; ~**ть три дня в жару́** өч көн буена ут эчендә (югарғы температура белән) яту; **письмо́ ~ло на по́чте** хат почтада яткан **2.** *что, разг.* (*отлежать*) озак ятып (ята-ята) авырттыру; авырту, ою, тишелү; ~**ть бок** озак ята-ята янбашлары ою

про́лежень *м* озак ятып тишелгән урын (*тәндә*)

пролёживать *несов. см.* **пролежа́ть**

пролеза́ть *несов. см.* **проле́зть**

проле́зть *сов.* **1.** [үрмәләп, шуышып] үтү (керү, үтеп керү) **2.** *перен. разг.* тыкшыну, төрле хәйләле (алдаулы) юллар белән керү

пролёт I *м* **1.** *см.* **пролете́ть** I; **2.** (*пора перелёта птиц*) очып китү (кайту) вакыты

пролёт II *м* **1.** аралык; ~ **ле́стницы** баскыч аралыгы (*ике култыкса арасы*) **2.** (*моста*) торык **3.** *разг.* (*перегон*) ике станция арасы **4.** ара, буш урын; ~**ы между́ станка́ми** станоклар арасындагы буш урыннар

пролетариа́т *м* пролетариат

пролетариза́ция *ж* пролетарлашу

пролетаризи́ровать *сов., несов. кого-что* пролетарлаштыру

пролетаризи́роваться 1. *сов., несов.* пролетарлашу 2. *несов. страд. от* **пролетаризи́ровать**

пролета́рий *м* пролетарий

пролета́рск||ий, -ая, -ое пролетар, пролетариат ...ы; **~ая революция** пролетар революция

пролета́ть I *сов.* (*летать нек-рое время*) (*берникадәр вакыт*) очу, очып йөрү, (*берникадәр вакытны*) очып үткәрү

пролета́ть II *несов. см.* **пролете́ть**

пролете́||ть *сов.* 1. *что и без доп.* [очып] үтү (узу), [очып] үтеп (узып) китү; **самолёт ~л Донба́сс** самолёт Донбассны очып узды; **~ть ты́сячу киломе́тров** мең километр очып узу 2. *разг.* бик тиз үтеп (узып) китү, очкандай булып үтеп (узып) китү; **~л курье́рский по́езд** курьер поезды бик тиз үтеп китте 3. *перен.* (*о времени*) бик тиз үтү, үтеп китү 4. *перен.* (*мелькнуть, пронестись, напр. о мысли*) чагылу, чагылып китү (үтү)

проле́чь *сов.* үтү, сузылу, узу (*юл, сукмак турында*)

проли́в *м* бугаз

пролива́ть *несов. см.* **проли́ть**

пролива́ться *несов.* 1. *см.* **проли́ться**; 2. *страд. от* **пролива́ть**

проливно́й, -а́я, -о́е: **~ дождь** коеп яуган яңгыр, чиләкләп койган яңгыр

проли́ть *сов.* 1. *что* түгү, түгеп җибәрү; чәчрәтеп җибәрү; **~ чай** чәйне түгеп җибәрү 2. *разг.* (*пройти — о дожде*) явып үтү (узу, китү) ♦ **~ть кровь** кан кою (*утеру*); **~ [свою́] кровь** каныңны кою (*яралану, үлү*); **~ свет** *на что* ачыклау; **~ слезу́** яшь кою, яшь түгү

проли́||ться *сов.* түгелү, түгелеп китү; **вода́ ~ла́сь на́ пол** су идәнгә түгелде ♦ **~ла́сь кровь** кан коелды (түгелде)

проло́г *м лит.* пролог (*әдәби әсәрнең кереш булеге*)

проложи́ть *сов. что* 1. үткәрү, салу, түшәү; **~ железнодоро́жные пути́** тимер юл үткәрү; **~ доро́гу** юл салу 2. [арага] салу (салып калдыру), [арага] куеп калдыру, аралаштыру; **~ стру́жки ме́жду таре́лками при упако́вке** тәлинкәләрне төргәндә араларына йомычка салып калдыру ♦ **~ курс корабля́** корабльнең юлын картага төшерү; **~ путь** *чему* юл ачу (салу); **~ себе́ доро́гу** үзеңә юл ачу

проло́м *м см.* **проло́мать, проломи́ть**; 2. (*место*) тишек; **~ в стене́** стена тишеге

проло́мать *сов. что* басып вату; басып тишү; **~ отве́рстие** тишек тишү

проло́маться *сов.* (*о льде*) ярылу, уелу, уелып китү (*боз турында*); (*напр., о мосте*) ватылу, жимерелү, жимерелеп төшү (*мәс., күпер турында*)

проломи́ть *сов. что* тишү, тишеп чыгару; вату; жимерү; **~ стул** урындыкны вату; **~ дыру́ в кры́ше до́ма** өй түбәсен тишү

проломи́ться *сов.* ватылу, жимерелү, тишелү

пролонга́ция *ж спец.* пролонгация, вакытын (срогын) озайту

пролонги́ровать *сов., несов. что, офиц.* вакытын (срогын) озайту; **~ до́говор** договорның срогын озайту

прома́зать *сов. что* 1. майлап чыгу; **~ сапоги́ дёгтем** итекләрне дегет белән майлап чыгу 2. сылап чыгу; **~ все ще́ли** барлык ярыкларны сылап чыгу

прома́зывать *несов. см.* **прома́зать**

промаринова́ть *сов.* 1. *что и без доп* (*берникадәр вакыт*) маринадлау, (*берникадәр вакытны*) маринадлап үткәрү 2. *перен. кого-что, разг.* тоткарлау, тоткарлап тору; [эшне] озак яткыру, озак тоту; **~ де́ло це́лый год** эшне бер ел буена тоткарлап тору

промаринова́||ться *сов.* маринадлану, маринадланып җиту; **грибы́ ~лись** гөмбә маринадланып җиткән

прома́сливать *несов. см.* **прома́слить**

прома́сливаться *несов.* 1. *см.* **прома́слиться** 2. *страд. от* **прома́сливать**

прома́слить *сов. что* үтәдән-үтә майлау, май сеңдерү

прома́слиться *сов.* үтәдән-үтә майлану, май сеңү

прома́тывать *несов. см.* **промота́ть**

прома́тываться *несов.* 1. *см.* **промота́ться**; 2. *страд. от* **прома́тывать**

про́мах *м* 1. (*непопадание в цель*) тидермәү, тидерә алмау 2. *перен.* (*оплошность*) хата, ялгышлык; (*неудача*) уңышсызлык

прома́хиваться *несов. см.* **промахну́ться**

промахну́ться *сов.* 1. (*не попасть в цель*) тидермәү, тидерә алмау 2. *перен. разг.* (*сделать оплошность*) ялгышу, хата җибәрү

прома́чивать *несов. см.* **промочи́ть**

промедле́ние *с* тоткарлык, тоткарлану; кичегү, соңга калу

проме́длить *сов.* (*медля, задержаться*) тоткарлану; (*запоздать*) кичегү, соңга калу

промежу́ток *м* 1. (*пространство*) ара, аралык; **~ ме́жду дома́ми** өйләр арасы 2. (*время*) ара, вакыт; **в тот ~ вре́мени** ул (шул) арада; шул вакыт эчендә; **~ в де́сять лет** арасы ун ел

промежу́точ||ный, -ая, -ое 1. ике арадагы; **~ый уча́сток** ике арадагы участок; **~ое расстоя́ние** ара 2. арадаш, урта..., ике уртадагы, ике арадагы; **~ая ста́дия** урта стадия; **~ые ви́ды** *биол.* арадаш төрләр

промелькну́||ть *сов.* 1. *прям., перен.* [бик тиз, яшен тизлеге белән] узып (үтеп) китү; күренеп кенә китү; **~ть пе́ред глаза́ми** күзгә генә күренеп китү; **бы́стро ~ла э́та неде́ля** бу атна бик тиз үтеп китте 2. *перен.* чагылу, чагылып китү; ялтырап китү; сизелү, сизелеп китү; **у меня́ ~ла мысль** миндә бер уй чагылып китте; **в его́ слова́х ~ла наме́шка** аның сүзләрендә мыскыл итү сизелеп китте

проме́нивать *несов. см.* **променя́ть**

променя́ть *сов. кого-что* 1. (*обменять*) алышу, алыштыру, алмаштыру, алыштырып алу 2. *на кого-что* (*предпочесть*) алыштыру, артык күрү ♦ **~ куку́шку на я́стреба** *погов.* ≈ каеш бирен юкә алу

проме́р *м* 1. *см.* **проме́рить**; 2. ялгыш үлчәү, үлчәгәндә ялгышу (хата җибәрү); **~ тка́ни на оди́н метр** тукыманы үлчәгәндә бер метрга ялгышу

промерза́ть *несов. см.* **промёрзнуть**

промёрзлый, -ая, -ое үтәли тунган, туңып катқан

промёрз||нуть *сов.* 1. туңу, үтәдән-үтә туңу; **земля́ ~ла** җир туңган 2. *разг.* туңу, өшү, туңып (өшеп) бетү, бик каты туңу; **~нуть до [мо́зга] косте́й** жилегеңә кадәр туңу 3. (*берникадәр вакыт*) туңу, туңып тору

проме́ривать *несов. см.* **проме́рить**

проме́рить *сов.* 1. *что* үлчәү, үлчәп карау; үлчәп чыгу; **~ глубину́ фарва́тера** фарватерның тирәнлеген үлчәү 2. *что и без доп.* үлчәгендә ялгышу (хата җибәрү)

промеря́ть *несов. см.* **проме́рить**

промеси́ть *сов. что* [яхшылап] изү, басу, изеп җиткерү; **~ те́сто** камырны яхшылап изү

промеси́ться *сов.* яхшы изелү, изелеп җиту

провести́ *сов. что* себерү, себереп чыгу (чыгару); **~ алле́ю** аллеяны себереп чыгу

проме́тать I *сов. что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) богыл (кибән) салу; **це́лый день ~ стога́** көн буе богыл салу

проме́тать II *сов. что* 1. күкләү, типчү, күкләп (типчеп) чыгу; **~ шов** күкләп чыгу 2. (*обметать*) юрмәү, юрмәп чыгу; **~ пе́тли** элмәкләрне юрмәп чыгу

промётывать *несов. см.* **проме́тать** II

промеша́ть *сов. что* яхшылап (яхшы гына) бутау; болгату, туглау; **~ у́голь в то́пке** учактагы күмерне яхшы гына бутау

проме́шивать I *несов. см.* **промеша́ть**

проме́шивать II *несов. см.* **проме́сить**

проме́шиваться *несов.* 1. *см.* **проме́ситься**; 2. *страд. от* **проме́шивать** II

проме́шкать *сов. разг.* тоткарлану; кичегү; соңга калу; **~ це́лую неде́лю** бер атнага тоткарлану

промина́ть *несов. см.* **промя́ть**

промина́ться *несов. см.* **промя́ться**

промо́зглый, -ая, -ое 1. (*о воздухе*) тынчу 2. (*о погоде*) юеш, дымлы, яңгырлы

промо́ина *ж* 1. (*впадина, размытая водой*) ерганак 2 (*полынья*) җылу

промока́тельн||ый, -ая, -ое: **~ая бума́га** *см.* **промока́шка**

промока́||ть I *несов.* 1. *см.* **промо́кнуть**; 2. су үткәрү, юеш (дым) үткәрү; су үтү; **сапоги́ ~ют** итекләр су үткәрә

промока́ть II *несов. см.* **промокну́ть**

промока́шка *ж разг.* киптергеч [кәгазь]

промо́к||нуть *сов.* [үтә] чылану, юешләну, манма су булу, җебеңү; **~нуть под дождём** яңгыр астында манма су булу; **но́ги ~ли** аяклар чыланды

промокну́ть *сов. что* киптерү (*киптерген кәгазь белән*)

промо́лвить *сов. что* әйтү, әйтеп кую; эндәшү; **не ~ ни сло́ва** бер сүз дә әйтмәү

промолча́||ть *сов.* **1.** эндәшмәү, эндәшми калу, бер сүз дә әйтмәү (әйтми калу), җавапсыз калдыру, җавап бирмәү; **он об э́том ~л** ул моның турында бер сүз дә әйтмәде **2.** (*берникадәр вакыт*) эндәшмәү, эндәшми тору, сүзсез тору

промора́живать *несов. см.* **промороз́ить** 1, 2

промори́ть *сов. кого-что, разг.* **1.** (*берникадәр вакыт*) ач тоту, ач тотып интектерү, ачка интектерү; **~ го́лодом** ачка интектерү **2.** җәфа чиктерү, интектерү; **~ в тюрьме́** төрмәдә тотып интектерү

промороз́и||ть *сов.* **1.** *кого-что* [әйбәтләп] туңдыру, үтәли туңдыру; катыру; **~ть би́тую пти́цу** суйган кош итен әйбәтләп туңдыру; **за́ ночь по́чву си́льно ~ло** *безл.* төн эчендә туфракны бик нык туңдырган **2.** *что, разг.* (*сильно охладить*) бик нык суыту; **~ть ко́мнату** бүлмәне бик нык суыту **3.** *кого-что, разг.* (*берникадәр вакыт*) салкында тоту

промота́ть *сов. что, разг.* [акчаны, әйберне] туздырып (таратып, тотып) бетерү, жилгә очырып бетерү; **~ все свои́ де́ньги** барлык акчаларынны туздырып бетерү

промота́ться *сов. разг.* бөлү

промочи́ть *сов. что* [үтәли] чылату, юешләтү; **~ но́ги** аякларны чылату

промтова́рный, -ая, -ое промтовар(лар) ...ы; **~ магази́н** промтовар(лар) кибете

промтова́ры *только мн.* промтоварлар

промо́чить *сов. кого-что* (*берникадәр вакыт*) интектерү, җәфалау, җәфа чиктерү, азаплау, интектереп (җәфалап, азаплап) тоту, тилмертү

промо́читься *сов.* (*берникадәр вакыт*) интегү, җәфалану, җәфа чигү, азапланы, интегеп (җәфаланып, азапланып) тору, тилмерү

промча́ть *сов.* **1.** *кого-что* бик тиз уздыру, чаптырып (очыртып) уздыру (алып китү) **2.** *см.* **промча́ться** 1

промча́||ться *сов.* **1.** бик тиз (чаптырып) узып китү, бик тиз (чабып) узып китү; [очыртып] узып китү; **~лся велосипеди́ст** велосипедчы узып китте **2.** (*о времени*) бик тиз узып (үтеп) китү; **~лись го́ды** еллар бик тиз үтеп китте

промыва́ть *несов. см.* **промы́ть**

про́мыс||ел *м* **1.** һөнәр, кәсеп; эш; **охо́тничий ~ел** аучылык кәсебе **2.** ау, аулау; **отпра́виться на ~ел тюле́ня** тюлень ауларга китү **3.** *обычно мн.* **~лы** промысел; **нефтяны́е ~лы** нефть промыселлары

промысло́вик *м* **1.** (*тот, кто занимается промыслом*) аучы; аулаучы **2.** (*тот, кто работает на промыслах*) промыселчы

промы́||ть *сов. что* **1.** юу, юдыру; **~ть ра́ну** яраны юу; **~ть желу́док** ашказанын юдыру; **~ть желе́зную руду́** тимер рудасын юу **2.** юып (юдырып) алып китү, юып (юдырып) китү, ерып китү; **вода́ ~ла отве́рстие в запру́де** су буаны ерып киткән

промы́шленник *м* **1.** промышленник (*промышленность предприятиесе хуҗасы*) **2.** *см.* **промысло́вик** 1

промы́шленность *ж* промышленность, сәнәгать; **тяжёлая ~** авыр промышленность

промы́шленн||ый, -ая, -ое промышленность ...ы, сәнәгый; **~ая вы́ставка** промышленность күргәзмәсе; **~ые райо́ны** промышленностлы районнар

промышля́ть *несов.* **1.** *чем* шөгыльләнү; кәсеп итү, көн күрү; **~ охо́той** аучылык белән шөгыльләнү **2.** *кого-что* аулау,ауга йөрү; **~ зве́ря** җәнлек аулау

промя́ть *сов.* **1.** *что* (*продавить*) басып бөгү (яньчү, изү, сыгылдыру); басып вату (сындыру) **2.** *кого-что, спец.* йөртеп кайтару, йөртеп язылдыру; **~ лошаде́й** атларны йөртеп кайтару **2.** *что* йөреп кайту, йөреп язылдыру; **~ затёкшие но́ги** оеган аякларны йөреп язылдыру

промя́ться *сов. разг.* йөреп кайту; йөреп язылдыру

пронес||ти́ *сов.* **1.** *кого-что* күтәреп бару (илтү), күтәреп алып бару; **~ти́ чемода́н до вагона́** чемоданны вагонга кадәр күтәреп илтү **2.** *что* (*неся, пройти мимо*) күтәреп узу (үтү), күтәреп узып (үтеп) китү **3.** *что* (*неся, протащить, доставить*) күтәреп чыгару (кертү), алып чыгу (керү, менү); **~ти́ роя́ль че́рез дверь** рояльне ишектән күтәреп чыгару; **~ти́ бага́ж в купе́** багажны купега алып керү **4.** *кого-что разг.* (*майком*) яшертен (сиздермичә) алып керү; яшертен (сиздермичә) алып чыгу **5.** *перен. что* (*сохранить чувство, мысль и т.п.*) күңелдә саклау; **че́рез всю жизнь ~ти́ любо́вь** гомере буена мәхәббәтен саклау **6.** *кого-что* (*промчать*) бик тиз уздыру, чаптырып уздыру (алып китү), очыртып уздыру (алып китү) **7.** *обычно безл. что* үтү, узу, үтеп (узып) китү; **шторм ~ло́** давыл үтеп китте; **ве́тер пронёс ту́чу** җил болытны алып китте **8.** *перен. безл. что* котылу, котылып калу; **беду́ ~ло́** бәладән котылып калды

пронес||ти́сь *сов.* **1.** (*промчаться*) бик тиз үтеп (узып) китү, чаптырып очыртып узып китү; (*пролететь*) очып узып китү; (*пробежать*) йөгереп (чабып) узып китү; **автомоби́ль пронёсся ми́мо до́ма** автомобиль өй яныннан бик тиз узып китте **2.** *перен.* (*промелькнуть — о мыслях, воспоминаниях и т.п.*) чагылу, чагылып (ялтырап) китү **3.** (*о времени*) бик тиз үтү, узу, үтеп (узып) китү; **~ли́сь го́ды** еллар бик тиз үтеп китте **4.** (*о звуках, голосе*) яңгырау, яңгырап китү **5.** *перен.* (*о слухах, вестях и т.п.*) таралу; **~ла́сь молва́** имеш-мимешләр таралды

пронза́ть *несов. см.* **пронзи́ть**

пронзи́тельный, -ая, -ое **1.** ачы; **~ крик** ачы тавыш **2.** (*о ветре, холоде и т.п.*) үзәккә үтә торган; үтәдән үтә торган; зәһәр, ачы, кискен; **~ ве́тер** зәһәр җил; **~ хо́лод** зәһәр суык **3.** үткен; сынаулы; **~ взгляд** үткен караш

пронзи́||ть *сов. кого-что* **1.** кадау, чәнчү, чәнчеп тишү; **~ть штыко́м** штык белән чәнчү **2.** *перен.* үтеп керү; **его́ созна́ние ~ла мысль, что** ... аның аңына ... дигән уй үтеп керде ♦ **~ть ду́шу (се́рдце)** җанны (күңелне, йөрәкне) әрнету; йөрәк итен талау; **~ть взгля́дом** тәэсирле итеп карау

прониза́||ть *сов.* **1.** *что чем* тезү; (*нанизывая, украсить*) тезү (*энҗе һ.б.ш.*), бизәү, бизәкләү (*энҗе һ.б.ш. белән*); **~ть пла́тье же́мчугом** күлмәкне энҗе белән бизәү **2.** *перен. кого-что* үзәккә (җилеккә) үту

прони́зывать *несов. см.* **пронза́ть**

прони́зывающий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **прони́зывать; 2.** (*о холоде, ветре и т.п.*) үзәккә (җилеккә) үтә торган, үтәдән үтә торган; зәһәр, ачы, кискен; **~ ве́тер** үзәккә үтә торган җил **3.** (*о взгляде*) үткен; сынаулы

проника́ть *несов. см.* **прони́кнуть**

проника́ться *несов. см.* **прони́кнуться**

проникнове́нн||ый, -ая, -ое чын күңелдән ...ган, ихлас күңелдән ...ган, самими, тәэсирле, тәэсир итәрлек; **~ая речь** чын күңелдән сөйләнгән речь; **~ый го́лос** тәэсирле тавыш

прони́к||нуть *сов.* **1.** керү, үтеп керү; **~нуть в дом** өйгә керү; **свет прони́к в ко́мнату** яктылык бүлмәгә үтеп кергән **2.** (*об идеях, сведениях, слухах и т.п*) үтеп керү, таралу, җәелү; **слух об э́том прони́к повсю́ду** бу турындагы хәбәр бөтен җиргә таралган **3.** *перен. во что* аңлау, төшенү; **~нуть в суть де́ла** эшнең асылын (нигезен) аңлау

прони́кнуться *сов. чем*: **~ иде́ей** идея белән сугарылу; **~ любо́вью к Ро́дине** ватанга мәхәббәт белән сугарылу; **~ созна́нием** тирәнтен аңлау; **~ убежде́нием** бик нык ышану; **~ уваже́нием** чын күңелдән ихтирам итә башлау

прони́мать *несов. см.* **прони́ть**

прони́ца||емый, -ая, -ое үткәрүчән, үткәрешле; **~ые поро́ды** *геол.* үткәрүчән токымнар

прони́цательность *ж* үткенлек, зирәклек, үтә күрүчәнлек

прони́цательн||ый, -ая, -ое үткен, зирәк, үтә күрүчән; сизгер; **~ые глаза́** үткен күзләр; **~ый ум** үткен акыл

проноси́ть I *несов. см.* **пронести́**

проноси́ть II *сов.* **1.** *что* (*берникадәр вакыт*) киеп йөрү; **~ костю́м не́сколько сезо́нов** костюмны берничә сезон кию **2.** *кого* (*берникадәр вакыт*) күтәреп йөрү; күтәреп йөртү; **це́лый день ~ ребёнка на рука́х** баланы көн буе кулда күтәреп йөртү **3.** *что, разг.* (*износить*) киеп тоздыру, киеп (кия-кия) тоздырып бетерү; тишү, тишеп чыгару; **~ подмётки** олтаннарны тоздырып бетерү

проноси́||ться I *несов. см.* **пронести́сь**

проноси́||ться II *сов. разг.* **1.** (*прийти в ветхость от носки*) тозу, таушалу, тозып (таушалып) бетү; тишелү, тишелеп чыгу; **рукава́ ~лись** җиңнәре тозган **2.** киелү; чыдау; **э́тот костю́м прonóсится**

ПРО-ПРО

до́лго бу костюм озак [вакытлар] киелер **3.** *с кем-чем* (*берникадәр вакыт*) баш вату, мәш килү; **~ться с прое́ктом це́лый ме́сяц** бер ай буена проект белән баш вату

проны́ра *м, ж разг.* үтә әрсез, ертлач, астыртын хәйләкәр, тыкшынучан, үтемби

проны́рливость *ж* үтә әрсезлек, ертлачлык, астыртын хәйләкәрлек, тыкшынучанлык

проны́рливый, -ая, -ое үтә әрсез, ертлач, астыртын хәйләкәр, тыкшынучан, үтемби

прони́хать *сов. что и без доп., прост.* астыртын сорашып белү, астыртын тикшереп белү, иснәнеп белү

прони́хивать *несов. см.* **прони́хать**

прони́||ть *сов. кого-что, разг.* **1.** үтәдән үтү; **~л моро́з** салкын җилегенә үтте **2.** *перен.* нык тәэсир итү, җиңү; **его́ ничём не проймёшь** аны һичбер нәрсә белән җиңә алмассың; **~ть до слёз** күзләргә яшь китерү

прообра́з *м книжн.* үрнәк, төп үрнәк, беренче үрнәк; киләчәк өчен үрнәк

пропага́нда *ж* пропаганда

пропаганди́ровать *несов. что* пропагандалау

пропаганди́ст *м* пропагандист, пропагандачы

проганди́стка *ж* пропагандист хатын (кыз)

пропаганди́стск||ий, -ая, -ое пропаганда ...ы; пропагандист[лар] ...ы; **~ая рабо́та** пропаганда эше

пропада́||ть *несов. см.* **пропа́сть ♦ где на́ше не ~ло** ни булса, ул булыр

про́падом: пропади [всё] ~! дәмек!, дәмеккере!

пропа́ж||а *ж* **1.** *см.* **пропа́сть** 1; **~а де́нег** акча югалу **2.** югалган әйбер; **найти́ ~у** югалган әйберне табу

пропа́лывать *несов. см.* **пополоть** 1

пропа́ривать *несов. см.* **пропа́рить**

пропа́риваться *несов.* **1.** *см.* **пропа́риться 1, 2; 2.** *страд. от* **пропа́ривать**

пропа́рить *сов. что* **1.** [яхшылап] пешекләү, [яхшылап] парлау; **~ о́вощи** яшелчәләрне пешекләү **2.** *спец.* (*продуть паром*) пар белән өрдерү, пар белән өрдереп чистарту

пропа́риться *сов.* **1.** парлану, пешекләну **2.** (*в бане*) парлану, чабыну **3.** (*берникадур вакыт*) пешекләну, парлану, пешекләнеп (парланып) тору; (*берникадәр вакыт*) парлану, чабыну, парланып (чабынып) үткәрү

пропа́рывать *несов. см.* **пропоро́ть**

про́паст||ь *ж* **1.** упкын, төпсез чокыр; **на краю́ ~и** упкын кырыенда; **скати́ться в ~ь** 1) упкынга тәгәрәп (егылып) төшү; 2) *перен.* чокырга тәгәрәп төшү, һәлакәткә барып житү **2.** *перен.* (*большое расхождение между кем-чем-л.*) зур аерма **3.** *кого-чего, разг.* (*множество*) бик күп, бихисап, исәпсез-хисапсыз, иксез-чиксез күп; **вы́местить ~ь му́сору** бик күп чүп себереп чыгару

пропа́||сть *сов.* **1.** югалу, жуелу, юк булу, юкка чыгу; **бума́ги ~ли** кәгазьләр югалды **2.** (*перестать появляться*) күренми башлау, күренмәү, югалу, югалып тору, юкка чыгу; **~сть на неде́лю** бер атна буена югалып тору **3.** (*уйдя куда-л., исчезнуть*) юкка чыгу, югалу, [китеп] олагу **4.** (*скрыться*) күздән югалу, юкка чыгу, юк булу **5.** (*утратиться*) бетү, югалу, юкка чыгу; **го́лос у него́ ~л** анын тавышы беткән; **страх ~л** курку бетте **6.** (*погибнуть, умереть*) һәлак булу, юкка чыгу **7.** (*пройти бесполезно*) әрәм (зая) булу, әрәмгә (бушка, заяга) китү, югалу; **весь день ~л** бөтен көнем югалды **♦ ~сть да́ром (по́пусту)** *см.* **пропа́сть** 7; **~ла любо́вь** *к кому* мәхәббәте сүнде

пропаха́ть *сов. что и без доп.* сөрү, сөреп чыгу; **глубоко́ ~** тирән сөрү; **~до обе́да** төшкә кадәр [җир] сөрү

пропа́хивать *несов. см.* **пропаха́ть**

пропа́х||нуть *сов.* **1.** *чем* ис сеңү; **~нуть ды́мом** төтен исе сеңү **2.** *разг.* (*испортиться*) ис керү, исләнү; сасу; **мя́со ~ло** ит исләнгән

пропа́шка *ж с.-х. см.* **пропаха́ть**

пропашн||о́й, -ая, -óе *с.-х.* сызма...; сызмалы; **~о́й тра́ктор** сызма трактор; **~ы́е культу́ры** сызма культуралар, сызмалы культуралар; **~а́я систе́ма** сызма система

пропа́щ||ий, -ая, -ее *разг.* **1.** өметсез; харап; **~ее де́ло** эш харап; **~ая жизнь** өметсез тормыш **2.** (*о человеке*) өметсез, бетүгә йөз тоткан

пропека́ть *несов. см.* **пропе́чь**

пропека́ться *несов.* **1.** *см.* **пропе́чься; 2.** *страд от* **пропека́ть**

пропе́ллер *м* пропеллер

пропе́рчивать *несов. см.* **пропе́рчить**

пропе́рчиваться *несов.* **1.** *см.* **пропе́рчиться; 2.** *страд. от* **пропе́рчивать**

пропе́рчить *сов. что, разг.* борычлау, борыч салу (сибү)

пропе́рчиться *сов. разг.* борычлану; борыч тәме сеңү (керү)

пропе́ть *сов. что* **1.** жырлау, жырлап алу; **~ пе́сню** җыр җырлау **2.** *что* (*произнести нараспев*) сузып-сузып әйтү, сузып әйтү **3.** (*о птицах*) сайрау; (*о петухе*) кычкыру

пропе́чь *сов. что* пешереп җиткерү, пешүен китерү; **~ пиро́г** бәлешне пешереп житкерү

пропе́чься *сов.* пешеп җитү, яхшы пешү, пешүе килү; **хлеб хорошо́ пропёкся** ипи яхшы пешкән

пропива́ть *несов. см.* **пропи́ть**

пропи́ливать *несов. см.* **пропили́ть** 1, 2

пропили́ть *сов.* **1.** *что* (*разре́зать пилой*) [пычкы белән] кисү **2.** *что* (*вы́резать пилой*) [пычкы белән] кисеп ясау **3.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) [пычкы белән] кисү; **весь день ~ дрова́** көн буе утын кисү

прописа́ть *сов.* **1.** *кого-что* яздыру, теркәү, пропискага кертү; **~ жильца́** торучыны [йорт кенәгәсенә] яздыру **2.** *что* язу, билгеләү; **~ лека́рство** дару язу

прописа́ться *сов.* язылу, теркәлү, пропискага керү

пропи́ска *ж* **1.** *см.* **прописа́ть** 1; **2.** прописка (*тору урынын күрсәтә торган билге*)

пропис||о́й, -ая, -óе прописка ...ы; **~о́й лист** прописка кәгазе **♦ ~ы́е бу́квы** баш хәрефләр; **~а́я и́стина** апачык (һәркемгә дә билгеле) хакыйкать; **~а́я мора́ль** күптән билгеле (мәгълүм) булган мораль

пропи́сывать *несов. см.* **прописа́ть**

пропи́сываться *несов.* **1.** *см.* **прописа́ться; 2.** *страд от* **пропи́сывать**

про́пис||ь *ж* **1.** матур язу үрнәге; **учи́ться писа́ть по ~ям** матур язу үрнәкләре буенча язарга өйрәнү **2.** *в знач. нареч.* **~ью** сүз белән (*цифр белән түгел*); **написа́ть число́ ~ью** санны сүз белән язу

пропита́ние *с* [ашарлык, туенырлык] азык, азык-төлек

пропита́ть *сов. что* **1.** сеңдерү, туендыру; сугару; **~ ма́слом** май сеңдерү; **~ ды́мом** төтен исе сеңдерү **2.** *перен. разг.* (*пронизать*) сугару

пропита́ться *сов. чем* **1.** сеңү; **~ ма́слом** май сеңү; **~ за́пахом ры́бы** балык исе сеңү **2.** *перен. разг.* (*проникнуться*) сугарылу; **~ но́выми иде́ями** яңа идеяләр белән сугарылу

пропи́точный, -ая, -ое *спец.* сеңдерә торган, сеңдергеч; **~ соста́в** сеңдергеч состав

пропи́тывать *несов. см* **пропита́ть**

пропи́тываться *несов.* **1.** *см.* **пропита́ться; 2.** *страд от* **пропи́тывать**

пропи́ть *сов.* **1.** *что* эчеп бетерү, эчүгә тотып бетерү; **~ все де́ньги** бөтен акчаны эчүгә тотып бетерү **2.** *что, разг.* эчеп зыян (зарар) китерү, эчеп (эчә-эчә) югалту; **~ тала́нт** эчә-эчә талантын югалту

пропи́хивать *несов. см.* **пропихну́ть**

пропихну́ть *сов. кого-что, разг.* этеп (төртеп) кертү, көч-хәл белән кертү (үткәрү); **~ шкаф в дверь** шкафны көч-хәл белән ишектән үткәрү

пропла́кать *сов.* (*берникадәр вакыт*) елау, елап тору (чыгу); **~ всю ночь** төн буе елау **♦ ~ (все) глаза́** күп елап (елый-елый) күзләрне бозу

пропла́каться *сов. разг.* туйганчы елау, елап тую

пропле́сневе||ть, *сов.* күгәрү, күгәреп бетү; **хлеб ~л** ипи күгәргән

проплести́сь *сов. разг.* әкрен генә (көчкә, сөрәлеп кенә) үтеп (узып) китү

проплута́ть *сов. разг.* (*берникадәр вакыт*) адашып йөрү

проплы́в *м спорт.* йөзү ярышы; **~ на оди́н киломе́тр** бер километрга йөзү ярышы

проплыва́ть *несов. см.* **проплы́ть** 1-4

проплы́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* йөзеп бару (барып җиту), йөзеп үтү; **~ до середи́ны реки́** елганың уртасына кадәр йөзеп барып җиту; **~ ты́сячу ме́тров** мең метр [араны] йөзеп үтү **2.** *что и без доп.* [йөзеп] үтү, узу, үтеп (узып) китү; **~ о́стров** утрауны узу **3.** (*плавно лететь*) йөзү **4.** *разг.* (*плавно пройти*) сал-

мак кына үтеп (узып) китү **5.** (*берникадәр вакыт*) йөзү, йөзеп йөрү; **~ сүткі под парусáми** бер тәүлек буена җилкәнле көймәдә йөзү

проповéдник *м* **1.** (*распространитель вероучения*) дингә өндәүче, дин таратучы **2.** (*тот, кто произносит проповедь*) хатиб, вагыйз, вәгазь сөйләүче **3.** *перен. чего* (*распространитель учения, идей и т.п.*) (*берәр төрле*) тәгълимат (идеяләр, карашлар *h.б.ш*) таратучы

проповéдница *ж* **1.** дингә өндәүче хатын (кыз) **2.** вәгазьләүче хатын (кыз)

проповéдовать *несов.* **1.** *что* (*распространять вероучение*) дингә өндәү, дин тарату **2.** *без доп.* (*произносить проповедь*) хотбә уку, вәгазь сөйләү **3.** *перен. что* (*тәгълимат, идеяләр, карашлар h.б.ш.*) тарату

прóповедь *ж* **1.** *см.* **проповéдовать**; **~ христиáнства** христиан динен тарату **2.** *рел.* хотбә, вәгазь **3.** *перен.* (*наставление*) вәгазь, үгет, үгет-нәсихәт

проползáть *несов. см.* **проползти́**

проползти́ *сов.* **1.** *что и без доп.* шуышып үтү (үтеп китү), үрмәләп үтү; **~ по землé** җирдән шуышып үтү; **~ дéсять мéтров** ун метр [араны] шуышып үтү **2.** (*вползти, заползти*) шуышып керү, үрмәләп керү, үтеп керү

пропóлис *м пчел.* прополис, тома балавыз (*умарта корты җилеме*)

пропóлка *ж см.* **пропóлок** 1

прополоскá||ть *сов.* **1.** *что* чайкау, чайкап алу; **~ть бельё** кер чайкау; **~ть гóрло** тамак чайкау **2.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) чайкау, чайкап тору, (*берникадәр вакытны*) чайкап үткәрү; **онá всё ýтро ~ла бельё** ул бөтен иртәсен кер чайкап үткәрде

пропóлок *сов.* **1.** *что* утау, утап чыгу; **~ свёклу** чөгендер утау **2.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) утау, (*берникадәр вакытны*) утап үткәрү; **~ весь день** көн буе утау

пропóлочн||ый, -ая, -ое утау ...ы; **~ые рабóты** утау эшләре

пропорóть *сов.* **1.** *что*, *разг.* тишү, тишеп чыгару; ерту; ерттыру; **~ сапóг** итекне тишү; **~ штаны́** штанны ерту **2.** *кого-что, разг.* кадау, чәнчү, чәнчеп яралау; тишү, тишеп чыгару; **~ живóт** корсагына чәнчеп яралау

пропорционáльность *ж* пропорциональлек, пропорциональ булу

пропорционáльн||ый, -ая, -ое **1.** (*соразмерный*) пропорциональ, туры килеп торган **2.** *мат.* пропорциональ; **обрáтно ~ые величúны** кире пропорциональ зурлыклар; **прямо ~ые величúны** туры пропорциональ зурлыклар

пропóрция *ж* пропорция; **геометри́ческая ~** геометрик пропорция

пропотéл||ый, -ая, -ое *разг.* тирле, тир сеңгән, тир белән юешләнгән

пропотé||ть *сов.* **1.** бик нык тирләү, тиргә бату; **~ть в бáне** мунчада бик нык тирләү **2.** *разг.* тир сеңү, тир белән юешләнү; **рубáха ~ла** күлмәккә тир сеңгән **3.** *прост.* (*берникадәр вакыт*) тирләп пешү, тирләү, азаплану, маташу; **я цéлый час ~л над письмóм** бер сәгать буена хат язып маташтым

прóпуск *м* **1.** *см.* **пропусти́ть**; **~ зри́телей в кинотеáтр** тамашачыларны кинотеатрга кертү; **~ судóв чéрез шлю́зы** суднолоны шлюзлардан үткәрү; **~ слóва в тéксте** тексттагы сүзне төшереп калдыру **2.** (*мн.* **~á**) пропуск; **предъяви́ть ~** пропускны күрсәтү **3.** (*мн.* **~á**) *см.* **парóль**; **4.** (*мн.* **~и**) (*опущенная часть текста*) текстның төшерелгән урыны (өлеше, кисәге *h.б.ш.*); (*пробел в тексте*) ара, буш урын **5.** (*мн.* **~и**) (*случай неявки*) килмәү, килми калу; калдыру; **наказáть за ~ урóков** дәресләрне калдырган өчен җәза бирү

пропускáть *несов. см.* **пропусти́ть**

пропускн||óй, -áя, -óе үткәрү ...ы; **~óй пункт** үткәрү пункты ♦ **~áя спосóбность** үткәрү сәләте, үткәрүчәнлек

пропусти́ть *сов.* **1.** *что* үткәрү; **~ свет** яктылык үткәрү; **~ ток** ток үткәрү; **~ вóду чéрез фильтр** суны фильтрдан үткәрү; **~ мя́со чéрез мясорýбку** итне ит машинасыннан үткәрү **2.** *кого-что* үткәрү, үткәреп җибәрү, юл бирү; **~ жéнщину с ребёнком** балалы хатынны үткәрү **3.** *кого-что* (*позволить войти, въехать*) кертү, җибәрү; үткәрү; **~ на вы́ставку** күргәзмәгә кертү **4.** *что* (*разрешить к напечатанию, к постановке*) үткәрү **5.** *что, спорт.* (*дать забить*) үткәрү **6.** *что* (*пройти, проехать мимо*) узу, үтү, узып (үтеп) китү; калдыру; **~ нýжный дом** үзеңә кирәк өйне узып китү **7.** *что* (*прозевать*) күрми калдыру; (*упустить*) ычкындыру, кулдан ычкындыру, файдаланмый калу; **~ удóбный слýчай** форсаттан файдаланмый калу **8.** *что* (*сделать пробел*) ара калдыру, урын калдыру; (*выбросить при чтении*) төшереп калдыру **9.** *что* (*не явиться*) калдыру, килмәү, килми калу; **~ урóк** дәресне калдыру ♦ **~ мúмо ушéй** колак артыннан үткәрү (җибәрү), колак янынан гына уздыру, колагына да элмәү; **никогó не ~** берәүне дә тынычта калдырмау

пропыли́ть *сов. кого-что* (*пропитать пылью*) тузанландыру, тузанландырып бетерү; тузанга батыру

пропыли́||ться *сов.* тузанлану, тузанланлып бетү; тузанга бату; **пальтó ~лось** пальто тузанланып беткән

прораб *м* прораб (*төзү эшләрендә турыдан-туры җитәкчелек итүче кеше*)

прорабáтывать *несов. см.* **прорабóтать** 2, 3

прорабóта||ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) эшләү, эшләп тору; (*берникадәр вакытны*) эшләп үткәрү; **~ть три гóда** өч ел эшләү **2.** *что, разг.* жентекләп өйрәнү (тикшерү); **~ть план занятий** дәресләрнең планын жентекләп өйрәнү **3.** *кого-что, разг.* бик нык кыздыру (пешерү), бик нык эләктерү; **егó ~ли на собрáнии** аны җыелышта бик нык кыздырганнар

прорастáть *несов. см.* **прорасти́** 1, 2

прораст||и́ *сов.* **1.** (*выпустить росток*) шыту, борынлау; үрү; **картóфель прорóс** бәрәңге үргән **2.** (*вырасти между чем-л.*) үсеп (шытып) чыгу; **сквозь кáмни проросла́ трава́** ташлар арасыннан үлән үсеп чыккан **3.** (*берникадәр вакыт*) үсү, үсеп утыру (тору); **э́то дéрево ~ёт ещё мнóго лет** бу агач күп еллар буена үсеп утырыр әле

прорасти́ть *сов. что* шыттыру, үрдерү

прорва́||ть *сов.* **1.** *что* ерту, тишү, тишеп чыгару; **~ть чулóк** оекны ерту **2.** *что* еру (*су турында*); **~ло плоти́ну** *безл.* буаны су ерган **3.** *что* өзү; **~ть ли́нию оборóны проти́вника** дошманның оборона сызыгын өзү **4.** *безл. кого и без доп., разг.* ачуына түзә алмау; **егó ~ло** ул ачуына түзә алмады

прорва́||ться *сов.* **1.**ертылу, тишелү, ертылып (тишелеп) чыгу; **рукавá ~лúсь** җиңнәр тишелеп чыккан **2.** тишелү, тишелеп агу; **нарыв ~лся** шеш тишелде **3.** ерылу; **плоти́на ~лáсь** буа ерылган **4.** (*проложить себе путь*) үзенә юл ачу (салу); ерып чыгу, барып чыгу; (*пробиться*) [кыенлыклар белән] ерып чыгу, үтү; **~ться из врáжеского окружéния** дошман чолганышыннан чыгу **5.** *перен.* (*внезапно обнаружиться*) тышка чыгу, беленү; **~лáсь дóлго сдéрживаемая оби́да** озак вакытлар саклап йөргән үпкәсе кинәт беленде

прореди́ть *сов. что* сирәкләү, сирәгәйтү, сирәгәйтеп чыгу; **~ густы́е всхóды овощéй** куе булып чыккан яшелчәләрне сирәгәйтү; **~ дерéвья** агачларны [киселп] сирәгәйтү

прореживать *несов. см.* **прореди́ть**

прорéз *м* **1.** *см.* **прорéзать** 1-3; **2.** (*место*) киселгән урын; уелган урын; уем, уентык

прорéза||ть *сов. что* **1.** кисү, киселп чыгару, [киселп] ясау; **~ть пéтли** киселп элмәкләр ясау **2.** (*прорубить, пропилить*) ую, уеп ясау; **~ть дверь** ишек ую **3.** [үтәли] кисү, киселп чыгару; **~ть скáтерть** ашъяулыкны кисү **4.** (*пройти сквозь, поперёк*) икегә яру; **мóлния ~ла нéбо** яшен күк йөзен икегә ярды **5.** (*протянуться через что-л.*) киселп үтү (узу), аркылы үтү (узу); **желéзная дорóга ~ла лес** тимер юл урман аркылы үтә **6.** (*о морщинах*) сызылу, сызылып китү, барлыкка килү

прорезáть *несов. см.* **прорéзать**

прорéзаться *сов.* **1.** (*о зубах*) чыгу, ярып чыгу **2.** (*о морщинах*) сызылу

прорезáться *несов.* **1.** *см.* **прорéзаться**; **2.** *страд. от* **прорезáть**

прорезúнивать *несов. см.* **прорезúнить**

прорезúниваться *несов.* **1.** *см.* **прорезúниться**; **2.** *страд. от* **прорезúнивать**

прорезúнить *сов. что* резинлау, резина сеңдерү

прорезúниться *сов.* резина сеңү

прорезнóй, -áя, -óе уеп ясалган, киселп ясалган; **~ кармáн** киселп ясалган кесә

прорéзывать *несов. см.* **прорéзать**

прорéзываться *несов.* **1.** *см.* **прорéзаться**; **2.** *страд. от* **прорéзывать**

про́резь *ж* **1.** (*сквозное отверстие*) тишек, тишем, ерык; үентык **2.** *разг.* (*сквозная резьба*) үтәли киселән ясалган сыр **3.** *воен.* (*в прицеле оружия*) уем

проре́ктор *м* проректор, ректор урынбасары

прорепети́ровать *сов. что* репетиция ясау (үткәрү)

проре́х||а *ж* **1.** тишек, ертык; **карма́н с ~ой** тишек кесә **2.** *перен. разг.* (*недостаток, упущение*) кимчелек, җитешсезлек

прорецензи́ровать *сов. что* рецензияләү, рецензияләп чыгу, рецензия язу; **~ кни́гу** китапка рецензия язу

пропража́в||ть *сов.* тутыгу, күгәрү, тутыгып (күгәреп) бетү, тутыгып (күгәреп) тишелү; **кры́ша ~ла** түбә тутыгып тишелгән

прорисова́ть *сов. что* **1.** *спец.* ачыграк итеп сызып чыгу **2.** *что и без доп.* (*бернекадәр вакыт*) рәсем ясау, рәсем ясап утыру (тору), (*бернекадәр вакытны*) рәсем ясап үткәрү

прорисо́вывать *несов. см.* **прорисова́ть** I

прораци́тель *м книжн.* алдан (киләчәктән, гаиптән) хәбәр бирүче, күрәзәче

прорациа́тельница *ж* күрәзәче хатын (кыз), алдан хәбәр бирүче хатын (кыз)

прорациа́ть *несов. что, книжн.* алдан (киләчәктән, гаиптән) хәбәр бирү, күрәзәлек итү; пәйгамбәрлек итү

пророк *м* пәйгамбәр

пророні||ть *сов. что* (*со сл. «слово», «звук» и т.п.*) әйтү, ычкындыру; **он сло́ва не ~л за весь ве́чер** кич буена бер генә сүз дә әйтмәде ♦ **не ~ть [ни] слези́нки** бер генә тамчы да яшен тамызмау

проро́ческ||ий, -ая, -ое алдан күреп әйтелгән, дөрес; **~ие слова́** алдан күреп әйтелгән сүзләр

проро́чествовать *несов.* пәйгамбәрлек итү; [киләчәкне] алдан әйтү, алдан (киләчәктән, гаиптән) хәбәр бирү, алдан күреп әйтү

проро́чить *несов. что* алдан (киләчәктән) хәбәр биреп тору, [киләчәкне] алдан әйтеп тору; **~ги́бель врагу́** дошманның һәлакәткә дучар булачагын алдан әйтеп тору

прорубáть *несов. см.* **прорубúть**

прорубúть *сов. что* **1.** [чабып] ую, тишү, уеп (тишеп) ясау; **~ сте́ну** стеналы тишү; **~ про́рубь** бәке ую **2.** кисү; **~ про́секу** урман юлы кисү (салу)

про́рубь *ж* бәке

прору́ха *ж разг.*: **и на стару́ху быва́ет ~** *посл.* ≈ андый гына гаеп мулла кызында да була

прорыв *м* **1.** *см.* **прорва́ть** 2, 3, **прорва́ться** 2, 3, 4; **~ плоти́ны** буа ерылу; **~ фро́нта** фронтны өзү **2.** ерма, су ерган урын; **заде́лать ~ в плоти́не** буаның су ерган урынын төзәтү **3.** *перен.* өзеклек; **вы́йти из ~а** өзеклектән чыгу

прорыва́ть I *несов. см.* **прорва́ть** 1-3

прорыва́ть II *несов. см.* **проры́ть**

прорыва́ться I *несов.* **1.** *см.* **прорва́ться**; **2.** *страд. от* **прорыва́ть** I

прорыва́ться II *несов.* **1** *см.* **проры́ться** I; *страд. от* **прорыва́ть** II

проры́ть *сов. что* **1.** казу, казып ясау (чыгу); **~ кана́л** канал казу **2.** (*насквозь*) казып тишү, казып үтәли чыгу, казып (казый-казый) тишеп чыгу

проры́ться *сов.* **1.** (*рытьём, напором проложить себе путь*) казып (казый-казый) чыгу; ерып чыгу **2.** *разг.* (*бернекадәр вакыт*) казыну, актару, актарыну, (*бернекадәр вакытны*) казынып үткәрү; ~ **в бума́гах це́лый час** бер сәгать буена кәгазьләрне актару

проса́ливать I *несов. см.* **проса́лить**

проса́ливать II *несов. см.* **просоли́ть**

проса́ливаться I *несов.* **1.** *см.* **проса́литься**; **2.** *страд. от* **проса́ливать** I

проса́ливаться II *несов.* **1.** *см.* **просоли́ться**; **2.** *страд. от* **проса́ливать** II

проса́лить *сов. что* **1.** майлау, май сеңдерү; **~ бума́гу** кәгазьгә май сеңдерү **2.** майландыру, майландырып бетерү; майга буяу (буяп бетерү); **~ пиджа́к** пиджакны майга буяп бетерү

проса́ли||ться *сов.* майлану, майланып бетү; май сеңү; майга буялу (буялып бетү); **бума́га ~лась насквóзь** кәгазь үтәдән-үтә майланган

проса́сывать *несов. см.* **прососа́ть**

проса́сываться *несов.* **1.** *см.* **прососа́ться**; **2.** *страд. от* **проса́сывать**

проса́чиваться *несов. см.* **просочи́ться**

просва́тать *сов. кого, уст.* ярәшү (*кызны кияүгә бирергә ризалык белдерү*)

просва́тывать *несов. см.* **просва́тать**

просве́рливать *несов. см.* **просверли́ть** I

просверли́ть *сов.* **1.** *что* бораулап тишү; **~ до́ску** тактаны бораулап тишү; **~ дыру́** бораулап тишек тишү **2.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) бораулау, (*берникадәр вакытны*) бораулап үткәрү

просве́т *м* **1.** яктылык, якты сызык, яктылык шәүләсе; **~ в ту́чах** болытлар арасыннан күренгән яктылык **2.** *перен.* (*облегчение, улучшение*) яктылык, өмет, шатлык **3.** (*промежуток между предметами*) [буш] ара, аралык, ачыклык **4.** *спец.* (*ширина окна́, двери*) киңлек, иң **5.** *воен.* (*на полигонах*) [төсле] сызык

просвети́тель *м* мәгърифәтче, аңбелем тарату чы

просвети́тельница *ж* мәгърифәтче хатын (кыз)

просвети́тельн||ый, -ая, ое мәгърифәт ...ы, аң-белем тарату ...ы, агарту ...ы; **~ая рабо́та** агарту эше

просвети́тельск||ий, -ая, ое мәгърифәтче[лар] ...ы, мәгърифәтчелек ...ы, аң-белем тарату ...ы; **~ая де́ятельность** мәгърифәтчелек эшчәнлеге

просвети́тельство *с* мәгърифәтчелек, аң-белем тарату

просвети́ть I **1.** *что* яктыру; яктыга куеп карау; **~ кури́ное яйцо́** тавык йомыркасын яктыга куеп карау **2.** *кого-что* [рентгенда] карау; **~ больно́го рентге́новскими луча́ми** авыруны рентгенда карау

просвети́ть II *сов. кого-что* (*сообщить кому-л. знания, распространить знания, культуру*) аң-белем тарату, агарту, мәгърифәт тарату; мәдәниләштерү

просвети́ться *сов.* белем алу, культуралашу

просветлённость *ж* ачык күңеллелек, күнел тынычлыгы; рухи тынычлык

просветлённый, -ая, ое ачык күңелле, күңеле тынычланган; якты, шатлыклы; **~ взгляд** якты караш

просветле́||ть *сов. прям., перен.* яктыру, ачылу, яктырып (ачылып) китү; **не́бо ~ло** күк йөзе яктырып китте; **лицо́ его́ ~ло** йөзе яктырды

просве́чивать *несов.* **1.** *см.* **просвети́ть I**; **2.** яктысы төшү (күренү); **свет ~ет че́рез што́ры** пәрдә аша якты төшә **3.** (*виднеться сквозь что-л.*) күренү, күренеп тору **4.** *перен.* (*обнаруживаться — о внутреннем состоянии, каком-л. свойстве и т.п.*) сизелү, сизелеп тору (китү)

просвеща́ть *несов. см.* **просвети́ть II**

просвеща́ться *несов.* **1.** *см.* **просвети́ться**; **2.** *страд. от* **просвеща́ть**

просвеще́ни||е *с* **1.** *см.* **просвети́ть II**; **2.** мәгариф; **мини́стр ~я** мәгариф министры

просвещённость *ж* мәгърифәтлелек, укымышлы булу, укымышлылык, белемлелек, югары мәдәниятлелек

просвещённый, -ая, ое **1.** *прич. от* **просвети́ть II**; **2.** мәгърифәтле, укымышлы, укыган, белемле, югары мәдәниятле; **~ челове́к** укымышлы кеше

просвиста́ть *сов. см.* **просвисте́ть**

просвисте́||ть *сов.* **1.** (*издать свист*) сызгыру, сызгырып җибәрү (кую) **2.** *что* сызгырып көйләү (көй чыгару); **~ть марш** марш көен сызгырып көйләү **3.** сызгырып үтеп китү, выжлап үтеп китү; **~ла пу́ля** пуль сызгырып үтеп китте

про́седь *ж* **1.** чал; **во́лосы с ~ю** чал кергән чәч **2.** ак төкләр; **мех с ~ю** ак төкләр катнашкан мех

просе́ивать *несов. см.* **просе́ять**

просеива́ться *несов.* **1.** *см.* **просе́яться**; **2.** *страд. от* **просе́ивать**

про́сек *м*, **про́сека** *ж* урман межасы, урман юзаны

просека́ть *несов. см.* **просе́чь**

просёлок *м* авылара юл, авыл юлы (*авыллар арасындагы таш җәймәгән юл*)

просёлочн||ый, -ая, ое авыл ...ы, авылара ...; **~ая доро́га** авылара юл

просе́чь *сов. что* **1.** (*рассечь*) сугып яру (ярып җибәрү); чабып яру (ярып җибәрү), кисү, киселе җибәрү **2.** агачларны киселе юл (межа, юзан) салу; **~ про́секу** агачларны киселе урман юзаны салу

просе́чься *сов.* (*о тканях*) сыпылу, сизрәү, сыпылып (сизрәп) тишелү

просе́ять *сов. что* илəү, илəктән үткәрү; **~ муку́** он илəү

просе́яться *сов.* **1.** (*сквозь сито*) илəнү **2.** (*просы́паться — о сыпучем*) коелу, чәчелү

просигнализи́ровать *сов.* **1.** (*подать сигнал*) сигнал бирү **2.** *перен. о чём* (*предупредить, сообщить*) алдан кисәтеп (искәртеп) кую, сигнал бирү

просигна́лить *сов. см.* **просигнализи́ровать** I

просиде́ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) утыру, утырып тору; **~ в гостя́х до ве́чера** кичкә кадәр кунакта утыру; **~ весь ве́чер за кни́гами** кич буе китап укып утыру **2.** *разг.* (*остаться, пробыть*) утыру, тору, калу, булу; **~ два го́да в одно́м кла́ссе** ике ел бер класста утыру **3.** *что разг.* (*протереть*) утырып (утыра-утыра) таушалдырып бетерү; (*продавить*) утырып (утыра-утыра) сыту (яньчу, вату); **~ брю́ки** утыра-утыра чалбарны таушалдырып бетерү; **~ стул** утыра-утыра урындыкны вату

проси́живать *несов. см.* **просиде́ть**

про́синь *ж* [аз гына] күк төс, күгелҗем төсмер; **зелёный с ~ю** күгелҗем яшел [төс]

проси́тель *м* сораучы, үтенүче

проси́тельница *ж* үтенүче хатын (кыз)

проси́тельный, -ая, ое сорау ...ы, үтенү ...ы, үтенүле, ялынулы, сорауны (үтенүне) белдергән; **~ тон** үтенүле тон

проси́ть *несов.* **1.** *кого-что, о ком-чём или с неопр.* (*обращаться с просьбой*) үтенү, сорау, үтенеп сорау; **~ по́мощи** ярдәм сорау; **~ соблюда́ть тишину́** тынычлык саклауны үтенү **2.** *за кого-что* (*хлопотать*) сорау, үтенү; юллау, артыннан йөрү **3.** *кого-что* (*приглашать, звать*) чакыру; **~ госте́й к столу́** кунакларны табынга чакыру **4.** *что, разг.* (*назначать цену*) сорау **5.** *разг.* (*нищенствовать*) сорану, теләнү, соранып (теләнеп) йөрү, хәер эстәү (сорашу) ♦ **прошу́ [вас]** рәхим итегез; **прошу́ поко́рно** рәхим итегез; түбәнчелек белән үтенәм; **~ руки́** кулын сорау (*кияүгә чыгуын үтенү*)

проси́ться *несов.* **1.** сорау, рөхсәт сорау; **~ в о́тпуск** отпуск сорау **2.** ...га алуны сорау; **~ в брига́ду** бригадага алуны сорау **3.** *перен.* ...сы килеп тору; **живопи́сные места́ на Во́лге про́сятся на полотно́** Идел буендагы ямьле җирләрне картинага төшерәсе килеп тора

проси́я||ть *сов.* **1.** балку, балкып китү; ялтырый башлау, җем-җем итә башлау; **со́лнце ~ло** кояш балкыды **2.** *перен.* [йөзе] ачылып китү; яктырып китү; **лицо́ его́ ~ло улы́бкой** йөзе елмаюдан яктырып китте

проска́бливать *несов. см.* **проскобли́ть**

проскака́||ть *сов.* **1.** [атын] чаптырып узып (үтеп) китү; чаптырып узу; **~ть сто киломе́тров** йөз километр чаптырып узу; **~л верхово́й** җайдак атын чаптырып үтеп китте **2.** (*пробежать скачками*) сикереп бару, сикереп барып җитү

проска́кивать *несов.* **1.** *см.* **проскочи́ть; 2.** *см.* **проскака́ть**

проска́льзывать *несов. см.* **проскользну́ть**

просквози́ть *сов. безл. кого-что* җил бәрү (тию), җил бәреп салкын тию

проскло́нять *сов. что, грам.* килеш белән төрләндерү

проскобли́ть *сов. что* кырып (кыракыра) тишү, тишеп чыгару

проскользну́||ть *сов.* **1.** *разг.* (*пробраться*) сиздермичә (кереп) үтеп китү, шыпырт кына (кереп) үтеп китү; **~ть в ко́мнату** сиздермичә генә бүлмәгә кереп китү **2.** *перен.* (*промелькнуть*) сизелү, сизелеп китү; **в его́ слова́х ~ла иро́ния** аның сүзләрендә ирония сизелеп китте

проскочи́||ть *сов.* **1.** *что и без доп.* (*пробежать, проехать*) елт итеп (тиз генә) үтеп китү; йөгереп (чабып) үтеп китү **2.** *разг.* (*проникнуть, пробраться*) үтү, үтеп китү; **~ть в дверь** ишектән үтү; **отря́д ~л че́рез ущелье** отряд тарлавыктан үтте **3.** (*упасть*) төшү, төшеп китү; **игла́ ~ла в щель** энә ярыкка төште **4.** *перен. разг.* (*об ошибке, описке*) китү, калу, ычкыну

проскреба́ть *несов.* см: **проскрести́**

проскрести́ *сов. что* кимереп тишү (тишеп чыгару), кимерә-кимерә тишү; **мы́ши проскребли́ пол** тычканнар идәнне кимереп тишеп чыгарганнар

проскри́пция *ж ист.* проскрипция (*борынгы Римда: сәяси җинаять өчен халык алдында гаеплән, гаепләнүче кешеләрне законнан тыш дип игълан итү*)

проскуча́ть *сов.* (*берникадәр вакыт*) эч пошу, (*берникадәр ватыкны*) эч пошып (сагынып) үткәрү

просла́бить *сов. безл. кого-что* эч китү; эч йомшау

просла́вить *сов. кого-что* **1.** (*сделать известным*) данлау, данлыклау, данга күмү, данын тарату, мәшһүр итү **2.** (*воспеть*) дан җырлау; мактау **3.** *разг.* (*ославить*) данын сату (чыгару, тарату), яман атын сату

просла́виться *сов. чем и без доп.* **1.** (*стать известным*) дан казану, шөһрәт алу, исем казану, даны таралу **2.** (*приобрести дурную репутацию*) даны-шавы чыгу, даны чыгу (таралу), яман аты чыгу

прославля́ть *несов. см.* **просла́вить**

прославля́ться *несов.* **1.** *см.* **просла́виться; 2.** *страд от* **прославля́ть**

просла́ивать *несов. см.* **прослои́ть**

проследи́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*выследить*) күзәтеп (сагалап) барып тоту, эзенә төшү **2.** *что* (*изучить последовательно*) эзлекле рәвештә өйрәнү, күзәтү, күзәтеп бару; **~ разви́тие како́го-нибу́дь явле́ния** берәр төрле күренешнең үсешен эзлекле рәвештә өйрәнү **3.** *за чем* күзәтү; **~ за исполне́нием реше́ния** карарның үтәлешен күзәтү

просле́довать *сов. офиц.* узып (үтеп) китү, китеп бару; **~ на вокза́л** вокзалга таба үтеп китү

просле́живать *несов. см.* **проследи́ть**

прослези́ться *сов.* күзләргә яшь килү (тулу), күзләр яшьләнү

прослои́ть *сов. что чем* катлы-катлы итеп салу (кую); катлам-катлам [итеп] салу, ... катламы салу; арасына салу; **~ пиро́жное кре́мом** пирожныйга катлам-катлам крем салу

просло́йка *ж* **1.** катлам; **~ кре́ма в пиро́жном** пирожныйның крем катламы **2.** *геол.* катлам **3.** *перен.* (*общественная группа*) катлау

прослужи́ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) хезмәт итү; **~ де́сять лет** ун ел хезмәт итү **2.** (*берникадәр вакыт*) хезмәт итү, чыдау, киелү; **пальто́ прослу́жит ещё сезо́н** пальто тагы бер сезонга чыдар

прослу́шать *сов. кого-что* **1.** тыңлау; **~ конце́рт** концерт тыңлау; **~ лёгкие** үпкәне тыңлау; **~ мото́р** моторны тыңлау **2.** *разг.* (*не услышать*) ишетми калу; **~ отве́т** җавапны ишетми калу

прослу́шивать *несов. см.* **прослу́шать**

прослы́ть *сов. кем-чем* танылу, даны (аты) чыгу (*яхши яки начар яктан*)

прослы́шать *сов. разг.* ишетү, ишетеп белү

просма́ливать *несов. см.* **просмоли́ть**

просма́ливаться *несов.* **1.** *см.* **просмоли́ться; 2.** *страд. от* **просма́ливать**

просма́тривать *несов. см.* **просмотре́ть**

просмоли́ть *сов. что* сумалалау, сумалалап чыгу, сумала сеңдерү

просмоли́ться *сов.* сумалалану, сумала сеңү

просмо́тр *м см.* **просмотре́ть**

просмотре́ть *сов.* **1.** *что* (*ознакомиться, проглядывая*) карау, карап чыгу, күздән үткәрү, күз йөртеп чыгу; **~ но́вый фильм** яңа фильмны карау; **~ газе́ту** газетаны карап чыгу **2.** *кого-что* (*не заметить*) күрми калдыру; **~ оши́бку** хатаны күрми калдыру

просну́||ться *сов.* **1.** *прям., перен.* уяну; **ра́но ~ться** [йокыдан] иртә уяну; **лес ~лся** урман уянды; **го́род ~лся** шәһәр уянды **2.** *перен.* уяну, туу; **~ лась любо́вь** мәхәббәт (хисе) уянды

про́со *с* тары

просо́вывать *несов. см.* **просу́нуть**

просо́вываться *несов.* **1.** *см.* **просу́нуться; 2.** *страд. от* **просо́вывать**

просоли́ть *сов. что* тозлау, тоз сендерү; **~ мя́со** ит тозлау

просоли́||ться *сов.* тозлану, тозланып җитү; **ры́ба ~лась** балык тозланган

просору́шка *ж* тары яргыч

прососа́||ть *сов. что* саркып (юып) тишү

прососа́||ться *сов.* сарку, саркып керү (үтү); **вода́ ~лась** су саркып кергән

просо́х||нуть *сов.* кибү, кибеп җитү; **бельё ~ло** кер кипкән

просочи́||ться *сов.* **1.** (*о жидкости*) сарку, үтү, саркып үтү **2.** *перен.* (*проникнуть, пробраться*) үтеп керү; **пехо́та ~лась в расположе́ние проти́вника** пехота дошман урнашкан җиргә үтеп кергән **3.** *перен. разг.* (*о слухах и т.п.*) таралу, килеп җитү

проспа́||ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) йоклау, (*берникадәр вакытны*) йоклап үктәрү; **~ть три часа́** өч сәгать йоклау **2.** йоклап калу; **я ~л и опозда́л на по́езд** йоклап калып поездга өлгермәдем **3.** *кого-что разг.* йоклап күрми (ишетми) калу; йоклап узып китү; **~ть ста́нцию** йоклап станцияне узып китү

проспа́ться *сов. разг.* йоклагач айну

проспе́кт I *м* проспект (*зур киң урам*); **~ и́мени Г.Ибраги́мова** Г.Ибраһимов исемендәге проспект

ПРО-ПРО

проспе́кт II *м* проспект (*программа, план*)

проспиртова́ть *сов. кого-что* спиртлау, спирт сеңдерү

проспиртова́ться *сов.* спиртлану, спирт сеңү

проспиртовывать *несов. см.* **проспиртова́ть**

проспиртовываться *несов.* **1.** *см.* **проспиртова́ться; 2.** *страд. от* **проспиртовывать**

проспо́рить *сов.* **1.** *что и без доп.* бәхәсләшеп оттыру; **~ сто рубле́й** бәхәсләшеп йөз сум оттыру **2.** (*берникадәр вакыт*) бәхәсләшү, (*берникадәр вакытны*) бәхәсләшеп уткәрү

проспряга́ть *сов. что, грам.* (*фигыльне*) төрләндәрү (*зат, сан, заман белән*)

просро́чивать *несов. см.* **просро́чить**

просро́чить *сов. что* кичектерү, срогын уздыру, срогы (вакыты) чыгу, уз вакытында (срогында) үтәмәү (түләмәү *h.б.ш.*); **~ платёж** түләүне үз вакытында түләмәү

просро́чка *ж см.* **просро́чить; ~ платежа́** түләүне үз вакытында түләмәү

поста́вить *сов. что* язу, [язып] кую, язып чыгу, күрсәтү; **~ да́ту в докуме́нте** документка датасын язып кую

проставля́ть *несов. см.* **поста́вить**

поста́ивать *несов. см.* **постоя́ть** 1, 2

поста́к *м разг.* беркатлы (гади, эчкерсез, хәйләсез) кеше

простега́ть *сов. что* сыру, сырып чыгу; **~ одея́ло** юрган сыру

просте́йший, -ая, ее **1.** *превосх. ст. от* **просто́й** I 1; **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн. зоол.* иң гади төзелешлеләр, садәләр

просте́нок *м* аралык, ара стена (*ике тәрәзә яки ике ишек арасындагы стена*)

простере́ть *сов. что, книжн.* **1.** (*протянуть*) сузу, [җәеп] сузу; **~ ру́ки вперёд** кулларны алга таба сузу **2.** *перен.* (*довести, распространить*) җиткерү; җәю, җәелдерү

простере́ться *сов. книжн.* җәелү; сузылу, җәелеп (сузылып) яту; **леса́ простёрлись на ты́сячи киломе́тров** урманнар меңнәрчә километрларга җәелгән

просте́цкий, -ая, ое *разг.* гади, хәйләсез, беркатлы

простира́ть I *несов. см.* **простере́ть**

простира́ть II *сов. разг.* **1.** *что* (*выстирать*) [керне] яхшы итеп юу, юып алу, уу, уып алу **2.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) [кер] юу, уу, (*берникадәр вакытны*) [кер] юып (уып) үткәрү

простира́ться I *несов. см.* **простере́ться**

простира́||ться II *сов.* яхшы юылу; **пла́тье в холо́дной воде́ не ~ется** күлмәк салкын суда яхшы юылмый

проти́рывать *несов. см.* **простира́ть**

проти́тельный, -ая, ое гафу итәрлек кичерерлек; гафу ителерлек, кичерелерлек

проститу́тка *ж* фахишә, уйнашчы хатын

прости́||ть *сов. кого-что, кому-чему* гафу итү, кичерү; **~те меня́** гафу итегез мине ♦ **прости́-проща́й** *нар.-поэт.* хуш, сау бул; **после́днее прости́** (*сказать*) мәңгегә бәхилләшү

прости́ться *сов. с кем-чем* саубуллашу, хушлашу; **~ пе́ред разлу́кой** аерылышу алдыннан саубуллашу; **~ с мечто́й** хыялың белән саубуллашу

про́сто *нареч.* **1.** гади **2.** *в знач. частицы усил. разг.* (*совершенно*) чыннан да, чын мәгънәдә; **э́то ~ невероя́тно** бу чыннан да кеше ышынмаслык хәл **3.** *в знач. частицы органич. разг.* (*лишь, только*) тик, гына; **мне ~ хо́чется домо́й** минем өйгә кайтасым гына килә ♦ **~ -на́просто** *см.* **про́сто** 2, 3; **~ наказа́ние** бер бәла; **~ так** тик, болай гына

простова́тый, -ая, ое *разг.* **1.** (*простодушный*) беркатлырак, хәйләсезрәк **2.** (*недалёкий, наивный*) беркатлырак, акылга җиңелрәк (таманрак)

простоволо́сый, -ая, ое *разг.* яланбаш, яланбашлы

простоду́шный, -ая, ое эчкерсез, гади, беркатлы; хәйләсез; **~ отве́т** эчкерсез җавап

прост||о́й I -а́я, -о́е **1.** гади; **~о́е де́ло** гади эш **2.** гади; **~о́е число́** *мат.* гади сан; **~о́е предложе́ние** *грам.* гади җөмлә **3.** гади; садә; **~о́е пла́тье** гади күлмәк **4.** (*простодушный*) гади, беркатлы, эчкерсез; хәйләсез ♦ **~о́е письмо́** гади хат (*заказной яки башка төрле түгел*); **~ы́м гла́зом** гади күз белән (*күзлексез, бинокльсез h.б.ш.*); **~о́й смертный** гади кеше (*башкалардан бер ягы белән дә аерылып тормый торган кеше*)

просто́й II *м* тик тору, буш тору [мәҗбүри рәвештә] эшсез тору, туктап тору; **~ маши́н** машиналарның туктап торуы

просто́йн||ый, -ая, -ое тик (буш, туктап) тору ...ы, туктап торган, буш; **~ое вре́мя** туктап торган вакыт

простоква́ша *ж* әчегән сөт, оеган сөт

простонаро́дный, -ая, -ое *уст.* гади халык ..., гади халыкка хас [булган]

простонаро́дье *с собир. уст.* гади халык, кара халык (*буржуаз-дворян җәмгыятьтә эксплуатацияләнгән сыйныф кешеләренә карата кимсетеп әйтелгән сүз*)

простона́||ть *сов.* **1.** ыңгырашу, ыңгырашып кую; **больно́й ~л** авыру ыңгырашып куйды **2.** (*берникадәр вакыт*) ыңгырашу, ыңгырашып чыгу, (*берникадәр вакытны*) ыңгырашып үткәрү; **ра́неный ~л всю ночь** яралы төн буе ыңгырашып чыкты

просто́р *м* **1.** киңлек, иркенлек; **степно́й ~** дала киңлеге **2.** иркен[лек], хәрлек; **отдохну́ть на ~е** иркендә ял итү

просторе́чие *с лингв.* гади сөйләм

просторе́чн||ый, -ая, -ое *лингв.* гади сөйләм ...ы, гади сөйләмгә хас [булган]; **~ое сло́во** гади сөйләмгә хас сүз

просто́рный, -ая, -ое киң, иркен; **~ дом** иркен өй

простосерде́чие *с* саф күңеллелек, саф күңелле булу, эчкерсезлек, мәкерсезлек

простосерде́чный, -ая, -ое саф күңелле, эчкерсез, мәкерсез; **~ челове́к** эчкерсез кеше

простот||а́ *ж* **1.** *в разн. знач.* гадилек; **~а́ управле́ния маши́ной** машина белән идарә итүнең гадилеге; **~а́ оде́жды** киемнең гадилеге **2.** (*бесхитростность, простодушие*) гадилек, беркатлылык, эчкерсезлек, ачык күңеллелек; **по ~е́ душе́вной (серде́чной)** беркатлылыгы аркасында

простофи́ля *м, ж разг.* беркатлы кеше; ачык авыз, жебегән, пешмәгән

просто||я́ть *сов.* **1.** (*берникадәр вакыт*) басып тору, (*берникадәр вакытны*) басып үткәрү; **я ~я́л час в ожида́нии** бер сәгать басып көтеп тордым **2.** (*берникадәр вакыт*) тик тору, туктап тору; буш тору, эшсез (эшләми) тору; **маши́на ~я́ла су́тки** машина бер тәүлек туктап торды **3.** тору; **дом ещё ~и́т мно́го лет** өй күп еллар буена торыр әле

простра́нн||ый, -ая, -ое **1.** *книжн.* бик киң, бик зур; зур-зур; **~ые земе́льные влад́ения** бик зур җир биләмәләре **2.** бик озын, бик җентекле, озын итеп ...ган; **~ый расска́з** бик озын хикәя

простра́нств||о *с* **1.** киңлек; **возду́шное ~о** нава киңлекләре **2.** *филос.* пространство; **~о и вре́мя** пространство һәм вакыт **3.** (*место; промежуток*) бушлык; аралык, буш урын; **безвозду́шное ~о** бушлык, вакуум; **занима́ть две тре́ти ~а** урынның өчтән ике өлешен алып тору; **свобо́дное ~о ме́жду окно́м и две́рью** тәрәзә белән ишек арасындагы буш урын **4.** (*земельная площадь*) мәйдан

простра́ция *ж книжн.* пространция, күңел төшенкелеге (*төшенкелек, чиктән тыш рухсызлык, дөньядан бизү*)

простра́чивать *несов. см.* **простро́чить**

простре́л *м* чәнчешү, чәнчү-кату (*суык тиюдән*)

простре́лива||ть *несов.* **1.** *см.* **простели́ть, простреля́ть** 1; **2.** *что* утка тоту (тота алу); **артилле́рия с фла́нгов ~ет ущ́елье** артиллерия тарлавыкны фланглардан утка тота

простели́ть *сов. кого-что* атып тишү; **~ ру́ку** атып кулын яралу

простреля́ть *сов.* **1.** *что, разг.* (*проверить в стрельбе*) атып карау (сынап карау) **2.** (*берникадәр вакыт*) ату, атып тору, (*берникадәр вакытны*) атып үткәрү

простига́ть *несов. см.* **простри́чь**

простри́чь *сов. что* кыркып чыгу; кыркып алу; кыркып ясау

простога́ть *сов. что* **1.** ышкылау, ышкылап чыгу; **~ до́ску** такта ышкылау **2.** [ырмау] алу, [ырмау] ясау; **~ желобо́к** ырмау алу

просточи́ть *сов.* **1.** *что* каеп (тегеп) чыгу; **~ воротни́к руба́шки** күлмәкнең якасын каеп чыгу **2.** *разг.* (*дать очередь — об автоматическом оружии*) ут сиптерү, ут [яңгыры] яудыру

простуга́ть *сов. см.* **простога́ть**

простýгивать *сов. см.* **простуга́ть**

просту́д||а *ж* салкын тию, суык тию; **лечи́ться от ~ы** салкын тиюдән дәвалану

простуди́ть *сов. кого-что* салкын (суык) тидерү, салкын (суык) тию; **~ ребёнка** балага салкын тидерү; **~ го́рло** тамакка салкын тидерү

простуди́||ться *сов.* салкын (суык) тидерү, салкын (суык) тию; **ребёнок ~лся** балага салкын тигән

просту́дн||ый, -ая, -ое салкын тиюдән булган, суык тиюдән булган; **~ое заболева́ние** салкын тиюдән булган авыру

простужа́ть *несов. см.* **простуди́ть**

простужа́ться *несов.* **1.** *см.* **простуди́ться; 2.** *страд. от* **простужа́ть**

просту́кать *сов.* **1.** *что и без доп.* (*сообщить стуком*) шакылдатып белдерү, хәбәр бирү **2.** *что, мед.* бармак белән кагып тыңлау; **~ грудь** күкрәген бармак белән кагып тыңлау

просту́кивать *несов. см.* **просту́кать**

проступа́ть *несов. см.* **проступи́ть**

проступи́||ть *сов.* **1.** бөркеп (бәреп) чыгу, бөрчек-бөрчек булып чыгу; саркып чыгу, өскә чыгу; **на лбу ~ла испа́рина** маңгаена тир бәреп чыкты **2.** (*показаться, обнаружиться*) күренү, өскә чыгу, белену; **на щека́х ~л румя́нец** яңаклары алсуланып китте **3.** (*стать слегка видимым*) аз гына (аз-маз) күренү, күренә башлау, аннан-моннан гына күренү; **в тума́не ~ли очерта́ния корабля́** томан эченнән корабльнең тышкы сызыклары күренә башлады

просту́пок *м* гаеп эш, ярамаган эш; гаеп, хата

простынн||ый, -ая, -ое простыня ...ы, җәймә ...ы, простынялык..., җәймәлек-...; **~ое полотно́** җәймәлек полотно

простыня́ *ж* простыня, җәймә

просты́||ть *сов. разг.* **1.** суыну; **суп ~л** шулпа суынган **2.** салкын (суык) тию; салкын (суык) тидерү; **он ~л на моро́зе** суыкта салкын тидергән

просу́нуть *сов. кого-что* сузу, тыгу, кертү; **~ ру́ку в фо́рточку** кулны форточкадан сузу

просу́нуться *сов.* сузылу, тыгылу

просу́шивать *несов. см.* **просуши́ть**

просу́шиваться *несов.* **1.** *см.* **просуши́ться; 2.** *страд. от* **просу́шивать**

просуши́ть *сов. что* [яхшы гына] киптерү; **~ оде́жду** киемне киптерү

просуши́||ться *сов.* **1.** [яхшы] кибү; кибеп җитү; **оде́жда ~лась** кием кипкән **2.** (*просушить на себе одежду, обувь*) [өстендәге киемне] киптерү; кибенү

просуществова́||ть *сов.* **1.** (*поддержать своё существование*) яшәү, тору, тереклек итү, көн күрү **2.** (*прожить бесцельно*) мәгънәсез яшәү **3.** (*продлиться*) (*берникадәр вакыт*) яшәү, дәвам итү; (*берникадәр вакытка*) сузылу; чыгып килү; **э́та газе́та ~ла три го́да** бу газета өч ел чыкты

просчёт *м* **1.** *см.* **просчита́ть** 1; **2.** (*ошибка в счёте, подсчёте*) исәптә ялгышу, исәптәге ялгышлык **3.** (*промах*) исәптә ялгышу, ялгышлык, хата; [эш, уй] барып чыкмау

просчита́ть *сов.* **1.** *что* (*пересчитать*) санау, санап (исәпләп) чыгу; **~ де́ньги** акча санау **2.** *что и без доп.* (*ошибиться при подсчёте*) санаганда ялгышу, исәпләгәндә ялгышу; ялгышып артык бирү; **~ сто рубле́й** акча санаганда ялгышып йөз сум артык бирү

просчита́ться *сов.* **1.** (*ошибиться при подсчёте*) санаганда (исәпләгәндә) ялгышу; ялгыш артык бирү; **~ на сто рубле́й** акча санаганда ялгышып йөз сум артык бирү **2.** (*ошибиться в предположениях*) исәптә ялгышу, [эш, уй] барып чыкмау

просчи́тывать *несов. см.* **просчита́ть**

просчи́тываться *несов.* **1.** *см.* **просчита́ться; 2.** *страд. от* **просчи́тывать**

про́сып, просы́п *м*: **без ~у (~а)** *разг.* уянмыйча, бер уянмый, баш күтәрми; **спать без ~у** бер уянмый йоклау

просы́пать *сов. что* чәчү, түгү, кою, чәчеп (түгеп, коеп) җибәрү; **~ муку́ на́ пол** идәнгә он кою

просыпа́ть I *несов. см.* **проспа́ть**

просыпа́ть II *несов. см.* **просы́пать**

просы́па||ться *сов.* чәчелү, түгелү, коелу, чәчелеп (түгелеп, коелып) китү; **из мешка́ ~лась мука́** капчыктан он коелган

просыпа́ться I *несов. см.* **проснýться**

просыпа́ться II *несов.* **1.** *см.* **просы́паться; 2.** *страд. от* **просыпа́ть** II

просыха́ть *несов. см.* **просо́хнуть**

про́сьб||а *ж* үтенеч, сорау; **обрати́ться с ~ой** үтенеч белән мөрәҗәгать итү

просян||о́й, -ая, -о́е тары ...ы; **~а́я соло́ма** тары саламы; **~о́е зерно́** тары бөртеге

прота́ивать *несов. см.* **прота́ять** 1, 2

прота́лин||а *ж* кары эреп ачылган урын; **весе́нние ~ы** яз көне кары эреп ачылган урыннар

прота́лкивать *несов. см.* **протолка́ть, протолкну́ть**

прота́лкиваться *несов.* **1.** *см.* **протолка́ться, протолкну́ться; 2.** *страд. от* **прота́лкивать**

прота́пливать *несов. что и без доп.* аз-маз (сирәк-мирәк, вакыт-вакыт) ягу; аз-азлап (вакыт-вакыт) ягу, аз-азлап ягып җылыту; **регуля́рно ~ печь** мичне регуляр рәвештә аз-азлап ягып җылыту

прота́пливаться *несов.* **1.** аз-маз (сирәк-мирәк) ягылу; аз-азлап (сирәк кенә) ягылу **2.** *страд. от* **прота́пливать**

прота́птывать *несов. см.* **протопта́ть**

протара́нивать *несов. см.* **протара́нить**

протара́нить *сов. что* таранлау

прота́скивать *несов. см.* **протащи́ть**

прота́чивать *несов. см.* **проточи́ть**

протащи́ть *сов. кого-что* **1.** (*волоком*) сөйрәп узу (узып китү), өстерәп узу (узып китү), сөйрәп алып китү **2.** (*пронести через что-л.*) сөйрәп [алып] кертү (чыгару, үткәрү); **~ мешо́к в дверь** капчыкны ишектән сөйрәп кертү **3.** *перен. разг.* (*провести обманным путём*) үткәрү, кертү; **~ свой план** үз планын үткәрү **4.** *перен. разг.* (*подвергнуть критике*) эләктерү, тәнкыйтьләп язу (сөйләү)

прота́я||ть *сов.* **1.** (*растаять*; *оттаять*) эрү, эреп бетү **2.** *что* (*растопить*) эретү, эретеп бетерү **3.** (*берникадәр вакыт*) эрү; **снег ~л с ме́сяц** кар бер айга якын эреде

протеже́ *м, ж нескл. книжн.* протеже (*протекция белән файдаланучы, берәүнең канат астындагы кеше*)

протежи́ровать *несов. кому, книжн.* яклау, канат астына алу

проте́з *м* протез

протези́ровать *сов., несов. кого-что, спец.* протез кую (ясау), протезлау

проте́зн||ый, -ая, -ое протез[лар] ясау ...ы; **~ая мастерска́я** протезлар ясау мастерское

протека́ть *несов. см.* **проте́чь**

протектора́т *м* протекторат (*формаль яктан мөстәкыйль булган бер илнең икенче кайбер зур илдән бәйле булуы*; *шундый бәйлелектәге ил*)

протекциони́зм *м* **1.** *эк.* протекционизм (*кайбер илләрдә чит илләрдән кертелә торган товарларга зур пошлиналар салып, үзләренең промышленностен чит ил конкурентларыннан саклау сәясәте*) **2.** протекционизм, протекция ясау (*хезмәттә дус-ишләрне яклаучылык, кода-кодагыйлык, агай-энечелек мөнәсәбәтләре курсәтү*)

протекциони́ст *м* протекционист, протекционизм тарафдары (*см.* **протекциони́зм** 1)

протекциони́стск||ий, -ая, -ое протекционизм ...ы; **~ая поли́тика** протекционизм сәясәте

проте́кция *ж* протекция, яклау, канат астына алу

протере́ть *сов. что* **1.** (*до дыр*) ышкып тишү, ышкып (ышкый-ышкый) тишеп чыгару **2.** (*вытирая, очистить*) сөртү, сөртеп чыгу, [сөртеп] чистарту; **~ окно́ тря́пкой** тәрәзәне чүпрәк белән сөртү **3.** (*сквозь сито, решето*) үткәрү; (*сквозь тёрку*) кыру ◆ **~ глаза́** 1) (*проснуться*) йөкыдан күзне ачу, уяну; 2) (*опомниться*) күзе ачылу, аңга килү

протере́ться *сов.* ышкылып (ышкыла-ышкыла) тишелү, ышкылып (ышкыла-ышкыла) тишелеп чыгу (бетү)

протеса́ть *сов. что* юну, юнып ясау (алу), таслау, таслап ясау (алу); **~ паз** юнып ырмау ясау

проте́ст *м* протест; **заяви́ть ~** протест белдерү; **~ прокуро́ра** прокурор протесты

протеста́нт *м* **1.** *рел.* протестант (*протестантлыкны тотучы*) **2.** *книжн.* протест белдерүче

протеста́нтка *ж рел.* протестант хатын (кыз)

протеста́нтский, -ая, -ое *рел.* протестант[лар] ...ы; **~ая ве́ра** протестантлар дине

протеста́нтство *с рел.* протестантлык

протестова́ть *несов.* протест белдерү, ризасызлык белдерү

протёсывать *несов. см.* **протеса́ть**

проте́чь *сов.* **1.** (*о реке, ручье*) агу **2.** (*просочиться*) сарку, саркып керү (үтү), керү; **вода́ протекла́ в трюм** трюмга су кергән **3.** су үтү; **кры́ша протекла́** түбәдән су үткән **4.** (*о времени*) үтү, узып китү **5.** *перен.* (*пройти*) үтү, узу; **собра́-**

ние протекло́ споко́йно җыелыш тыныч үтте

про́тив *предлог с род.п.* **1.** *в разн. знач.* каршы; **сиде́ть ~ све́та** яктыга каршы утыру; **сиде́ть друг ~ дру́га** кара-каршы утыру; **плыть ~ тече́ния** агымга каршы йөзү; **~ ве́тра** җилгә каршы; **поступи́ть ~ со́вести** вөҗданга каршы бару; **выступа́ть ~ докла́дчика** докладчыга каршы чыгу **2.** турысына; **поста́вить то́чку ~ чье́й-либо фами́лии** берәүнең фамилиясе турысына нокта кую **3.** ...дан; **лека́рство ~ ка́шля** йөткерүдән дару **4.** *разг.* (*по сравнению*) караганда, чагыштырганда; **~ пре́жнего** элеккегә караганда; **~ вчера́шнего** кичәгегә караганда **5.** *в знач. сказ.* каршы; **ты согла́сен? — Нет, я ~** син килешәсеңме? — Юк, мин каршы **6.** *в знач. сущ.* каршы як; **за и ~** уңай һәм каршы яклар

про́тивень *м* калай таба

противи́тельный, -ая, -ое: **~ сою́з** *грам.* каршы куючы теркәгеч

проти́виться *несов. кому-чему* каршылык күрсәтү, каршы тору (килү, төшү), карышу, карулашу; **~ наси́лию** көчләүгә каршылык күрсәтү

проти́вник *м* **1.** (*враг*) дошман, каршы кеше **2.** (*в спорте*) каршы як; көндәш **3.** *собир.* (*неприятель*) дошман; **разби́ть ~а** дошманны тар-мар итү

проти́вн||ый I, -ая, -ое *в разн. знач.* каршы; **~ая сторона́** каршы як; **~ый ве́тер** каршы җил; **~ым зако́ну** законга каршы; **в ~ом слу́чае** шулай булмаганда, әгәр шулай булмаса, югыйсә, киресенчә булганда; **доказа́тельство от ~ого** *мат.* каршысыннан исбатлау

проти́вный II, -ая, -ое күңел болгандыргыч, жирәнеч; **~ за́пах** күңел болгандыргыч ис

противоа́томн||ый, -ая, -ое атомнан ..., атом коралыннан; **~ая защи́та** атомнан саклану

противоболев||о́й, -а́я, -о́е авыртудан ..., авыртуга каршы [кулланыла торган]; **~ы́е сре́дства** авыртуга каршы чаралар

противобо́рствовать *несов. кому-чему, уст.* каршы көрәшү, каршы тору

противове́с *м тех.* каршылама, каршы авырлык **♦ в ~** *кому-чему* ...га каршы, каршы буларак

противовозду́шн||ый, -ая, -ое һава һөҗүменә каршы; **~ая оборо́на** һава һөҗүменә каршы оборона

противога́з *м* противогаз

противога́зн||ый, -ая, -ое противогаз ...ы; **~ая су́мка** противогаз букчасы

противога́зов||ый, -ая, -ое газдан саклый торган; **~ые сре́дства** газдан саклый торган чаралар

противоде́йствие *с* каршылык, каршы эш-рәрәкәт; каршы тәэсир; **оказа́ть ~ *чему-л. берәр нәрсәгә*** каршылык күрсәтү

противоде́йствовать *несов. кому-чему* каршылык күрсәтү, каршы килү (төшү), каршы чара күрү, карышу

противоесте́ственность *ж* гайре табигыйлык, табигый булмаганлык

противоесте́ственн||ый, -ая, -ое гайре табигый, табигый булмаган; **~ая скло́нность** табигый булмаган омтылыш

противозако́нн||ый, -ая, -ое законга каршы [булган], законга сыймый торган; **~ые де́йствия** законга каршы эшләр

противозача́точн||ый, -ая, -ое бала булдырмый торган, балага узудан саклану ...ы; **~ые сре́дства** балага узудан саклану чаралары

противолежа́щий, -ая. -ое *мат.* каршыдаш; **~ у́гол** каршыдаш почмак

противопожа́рный, -ая, -ое янгынга каршы; **~ые мероприя́тия** янгынга каршы чаралар

противопоказа́ние *с* **1.** *юр.* капма-каршысын күрсәтү (сөйләү), киресен күрсәтү (сөйләү) **2.** *мед.* [даруның, дәвалауның] зарарлы булуын (килешмәвен, ярамавын) күрсәтә торган билге

противопока́занный, -ая, -ое *мед.* зарарлы, ярамаган

противополага́ть *несов.* каршы (капма-каршы) кую

противополо́жность *ж* **1.** каршылык, капма-каршылык, капма-каршы булу; **~ мне́ний** фикерләрнең капма-каршылыгы **2.** ... капма-каршысы, ... киресе; **он по́лная ~ своему́ отцу́** ул атасының капма-каршысы **3.** *филос.* капма-каршылык **♦ в ~ *кому-чему*** ...га капма-каршы буларак, ...дан аермалы буларак

противополо́жный, -ая, -ое **1.** каршы, каршы яктагы; **~ый бе́рег** каршы яктагы яр **2.** каршы, капма-каршы; **~ое мне́ние** капма-каршы фикер

противопоста́вить *сов. кого-что кому-чему* **1.** (*сравнить*) каршы кую; чыгыштыру **2.** каршы кую; **~ себя́ коллекти́ву** үзеңне коллективка каршы кую

противопоставля́ть *несов. см.* **противопоста́вить**

противораке́тный, -ая, -ое ракеталарга каршы ...; **~ая оборо́на** ракеталарга каршы оборона

противоречи́в||ый, -ая, -ое каршылыклы, капма-каршы [килә торган]; **~ые мне́ния** капма-каршы фикерләр

противоре́чие *с в разн. знач.* каршылык; **~я во взгля́дах** карашлардагы каршылыклар; **кла́ссовые ~я** сыйнфый каршылыклар; **впасть в ~е** үзеңә үзең каршы килү

противоре́ч||ить *несов.* **1.** *кому* (*возражать*) карышу, каршы килү (төшү); карулашу; каршы әйтү; **~ить ста́ршим** олыларга каршы әйтү **2.** *чему* каршы килү, капма-каршы килү; **показа́ния ~ат друг дру́гу** күрсәтүләр бер-берсенә каршы килә

противостоя́ние *с астр.* кара-каршы торыш, каршыда торыш

противостоя́||ть *несов. кому-чему* **1.** каршы тору, каршылык күрсәтү; **~ть ве́тру** җилгә каршы тору **2.** [бер-берсенә] каршы килү (булу, тору), [бер-берсенә] каршы куелу; **~щие мне́ния** бер-берсенә каршы килгән фикерләр

противота́нков||ый, -ая, -ое танкка каршы; **~ая артилле́рия** танкка каршы артиллерия

противохими́ческ||ий, -ая, -ое агулы газларга (матдәләргә) каршы, агулы газлардан (матдәләрдән) саклый торган; **~ая защи́та** агулы матдәләрдән саклану

противоя́дие *с* **1.** *мед.* агу кайтаргыч **2.** *перен* агу кайтаргыч чара

протира́ть *несов. см.* **протере́ть**

протира́ться *несов.* **1.** *см.* **протере́ться; 2.** *страд.от* **протира́ть**

проти́рка *ж* **1.** *см.* **протере́ть** 2, 3; **~ стёкол** пыялаларны [сөртеп] чистарту **2.** *воен.* чистарткыч (*ату коралын чистарту өчен хезмәт итә торган чүпрәк һ.б.ш.*)

проти́рочн||ый, -ая, -ое сөртә торган, сөртеп чистарта торган

проти́скаться *сов. разг. см.* **проти́снуться**

проти́скивать *несов. см.* **проти́снуть**

проти́скиваться *несов.* **1.** *см.* **проти́снуться; 2.** *страд.от* **проти́скивать**

проти́снуть *сов. кого-что, разг.* тыгу, кертү, төртеп (этеп-төртеп) кертү

проти́снуться *сов. разг.* этеп-төртеп (этешеп-төртешеп) керү (чыгу, үтү), кысылып (кысыла-кысыла) керү (чыгу); **~ вперёд** этешеп-төртешеп алга үтү

проткну́ть *сов. что* үчпләмләү, үчпләмлап туку; **~ край ковра́ кра́сным шёлком** паласның читен кызыл ефәк белән үчпләмләп туку

проткну́ть *сов. кого-что* чәнчеп (кадап) тишү

протодья́кон *м церк.* протодъякон

протоиере́й *м церк.* протоиерей

протоисто́рия *ж* кешелек дөньясының тарихкача булган чоры

прото́к *м* **1.** ермак **2.** *анат.* юл, канал; **жёлчный ~** үт юлы

протоко́л *м в разн. знач.* беркетмә; **писа́ть ~** беркетмә язу; **записа́ть в ~** беркетмәгә теркәү (язып кую)

протоколи́ровать *сов. несов. что* (*составить протокол*) беркетмә язу, беркетмәгә теркәү

протоко́льн||ый, -ая, -ое **1.** беркетмә ...ы; **~ая за́пись** беркетмә язуы, беркетмә **2.** беркетмә ...ы, беркетмәгә хас, коры; **~ый стиль** беркетмә стиле

протолка́ть *сов. кого-что, разг.* этеп (этеп-төртеп) кертү

протолка́ться *сов. разг.* (*пробраться через толпу*) этеп-төртеп узу (керү, чыгу), ерып чыгу

протолкну́ть *сов.* **1.** *кого-что* төртеп кертү (чыгару), этеп кертү (чыгару); (*пробку*) төртеп төшерү; **~ вперёд** этеп алга чыгару **2.** *перен что, разг.* (*ускорить*) тизләтү, кузгатып жибәрү; **~ де́ло** эшне тизләтү

прото́н *м физ.* протон

прото́пать *сов. разг.* (*пройти, пробежать, топая*) дап-доп [итеп] узып (үтеп) китү

протопи́ть *сов.* что [яхшылап] ягу, [ягып] жылыту, [ягып] кыздыру; **~ печь** мичне яхшылап ягу

протопи́||ться *сов.* узу, янып бетү; **печь ~лась** мич узды

протоплазма *ж биол.* протоплазма

протопта́ть *сов. что* **1.** күп йөреп (*юл, сукмак*) салу, йөри-йөри (*юл, сукмак*) салу; **~ доро́жку** йөри-йөри юл салу **2.** *разг.* (*протереть ходьбой*) таптап кырып бетерү; (*обувь*) туздырып бетерү, тишеп чыгару, тишеп бетерү

проторы́ть *сов. что* йөреп (*юл, сукмак*) салу, йөри-йөри (*юл, сукмак*) салу; **~ доро́гу** йөреп юл салу

проторча́ть *сов. прост.* (*берникадәр вакыт*) *берәр җирдә* булу, тору, (*берникадәр вакытны*) *берәр җирдә* уздыру, үткәрү

проторя́ть *несов. см.* **проторы́ть**

прототи́п *м. лит.* прототип, беренче үрнәк

прото́чина *м* **1.** (*червоточина*) корт юлы, корт ашаган урын **2.** (*промоина*) су юган юл (тишек); ерганак

проточи́ть *сов. что* **1.** (*о червях, насекомых, грызунах*) [ашап] тишү, [ашап] тишкәләп бетерү; (*о моли*) кисү **2.** (*о воде*) юу, юдыру, еру **3.** *тех.* (*на токарном станке*) тишү, кырып тишү (ясау)

прото́чн||ый, -ая, -ое **1.** агым ..., агар; **~ая вода́** агым су **2.** агым сулы; **~ый пруд** агым сулы суы буа **3.** *тех.* су (пар) үтә торган; **~ая часть турби́ны** турбинаның су үтә торган өлеше

протра́ва *ж* **1.** *см.* **протрави́ть; 2.** *хим.* протрава (*буяуга манылачак әйберне эшкәртә торган химик препарат*)

протрави́тель *м* **1.** (*препарат*) орлык агулагыч **2.** (*машина*) орлык агулау машинасы

протрави́ть *сов. что* **1.** (*выжечь*) [кислота белән] ашатып бизәк төшерү **2.** (*обработать протравой*) протрава белән эшкәртү **3.** *с.-х.* (*семена*) агулау

протра́вливать *несов. см.* **протрави́ть**

протравля́ть *несов. см.* **протрави́ть**

протра́ливать *несов. см.* **протра́лить**

протра́лить *сов. что мор.* миналарны траллау, [трал белән] миналардан чистарту; **~ зали́в** диңгез култыгын трал белән миналардан чистарту

протрезви́ть *сов. кого-что* айныту (*исерек кешене*)

протрезви́ться *сов.* айну (*исерек кеше турында*)

протрезвля́ть *несов. см.* **протрезви́ть**

протрезвля́ться *несов.* **1.** *см.* **протрезви́ться; 2.** *страд.от* **протрезвля́ть**

протуха́ть *несов. см.* **проту́хнуть**

проту́хнуть *сов.* сасу, бозылу, сөрсү, сасып (бозылып, сөрсеп) бетү

протыка́ть *несов. см.* **проткну́ть**

протя́гивать *несов. см.* **протяну́ть**

протя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **протяну́ться; 2.** *страд.от* **протя́гивать**

протяже́ни||е *с* буй; **на всём ~и от дере́вни до го́рода** авылдан шәһәргә кадәр бөтен юл буена; **~е в длину́** озынлыгы, буе; **~е в ширину́** киңлеге, ине; **~е в высоту́** биеклеге ♦ **на ~и** 1) буена; **на ~и всего́ пути́** юл буена; 2) буена, дәвамында; **на ~и пяти́ лет** биш ел буена, биш ел дәвамында; **на ~и веко́в** гасырлар буена

протяжённость *ж* озынлык; **~ городско́й га́зовой се́ти** шәһәр газ челтәренең озынлыгы

протя́жн||ый, -ая, -ое сузып-сузып ..., сузынкы; озын; **~ый стон** сузып-сузып ыңгырашу; **~ая пе́сня** озын кәй

протяну́ть *сов.* **1.** *что* сузу, тарту, үткәрү; **~ верёвку** бау тарту; **~ телефо́нную ли́нию** телефон линиясе үткәрү **2.** *кого-что* сузу; **~ ру́ку** кул сузу **3.** *что, разг.* озакка сузу; **~ де́ло** эшне озакка сузу **4.** *что* сузып әйтү; **~ звук** авазны сузып әйтү **5.** *разг.* сузу, тору, яшәү; **больно́й недо́лго протя́нет** авыру озакка сузмас ♦ **~ но́ги** *прост.* аякларны сузу (*үлү*); **~ ру́ку [по́мощи]** *кому* ярдәм кулы сузу

протяну́ться *сов. в разн. знач.* сузылу; **в окно́ ~лась чья́-то рука́** тәрәзәдән кемнеңдер кулы сузылды; **доро́га ~лась на со́тни киломе́тров** юл йөзләрчә километрга сузылган; **докла́д до́лго не протя́нется** доклад озакка сузылмас

проу́чивать *несов. см.* **проучи́ть** I

проучи́ть *сов.* **1.** *кого-что, разг.* акылга өйрәтү, арт сабагын укыту, кирәген бирү; әдәпкә өйрәтү; **~ть озорника́** шаянның кирәген бирү **2.** (*берникадәр вакыт*) өйрәнү, өйрәнеп утыру, (*берникадәр вакытны*) өйрәнеп үткәрү; **весь ве́чер я ~л уро́ки** кич буе дәресләремне өйрәнеп утырдым

проучи́ться *сов.* (*берникадәр вакыт*) уку

проу́шина *ж* тишек; колак (*бау керту өчен*)

профа́н *м* надан, надан баш, томана, профан

профана́ция *ж книжн.* профанация, кадерен җибәрү (китәрү), кимсетү, түбәнсетү, бозу, хурлау; **~ нау́ки** фәннең кадерен китәрү

профани́ровать *сов., несов. что, книжн.* кадерен җибәрү (китәрү), кимсетү, түбәнсетү, бозу, хурлау

профессиона́л *м* профессионал

профессиона́льн||ый, -ая, -ое профессия ...ы; профессиональ; **~ый сою́з** профессиональ союз; **~ая ориента́ция** профессиональ ориентация; **~ый революционе́р** профессиональ революционер

профе́ссия *ж* профессия, һөнәр; кәсеп (*разг.*)

профе́ссор *м* профессор

профе́ссорство *с* профессорлык, профессор вазифасы

профессу́ра *ж* **1.** *книжн.* (*звание*) профессорлык, профессорлык вазифасы **2.** *собир.* профессорлар

профила́ктика *ж* профилактика

профилакти́ческий, -ая, -ое профилактика ...ы, профилактик; **~ осмо́тр** профилактик тикшерү

профилакто́рий *м* профилакторий

профили́ровать *сов., несов. что, спец.* **1.** дөрес профиль бирү (*мәс. юлга*) **2.** [детальне] билгеле бер формага салу (китерү)

про́филь *м* профиль

профильтрова́ть *сов. что* фильтрлау

профко́м *м* профком

профо́рг *м* профорг

профо́рм||а *ж разг.* проформа, тышкы формальлек; күз буяу; **соблюсти́ ~у** тышкы формальлекне саклау; **для (ради) ~ы** күз буяу өчен

профсою́з *м* профсоюз, профессиональ союз

профсою́зн||ый, -ая, -ое профсоюз ...ы; **~ое собра́ние** профсоюз җыелышы

прохаживаться *несов. см.* **пройти́сь**

прохвати́||ть *сов. кого-что* **1.** *разг.* (*пронизать — о холоде, сырости и т.п.*) үзәккә үтү, жилеккә үтү, үтәдән-үтү **2.** (*продуть*) салкын тию (бәрү); җил тию; **меня́ ~ло на сквозня́ке** миңа үтәли җилдә салкын тигән **3.** *перен. прост.* (*подвергнуть резкой критике*) эләктерү, нык тәнкыйтләү

прохва́тывать *несов. см.* **прохвати́ть**

прохвора́ть *сов. разг.* (*берникадәр вакыт*) авыру, чирләү, авырып (чирләп) яту

прохво́ст *м бран.* кабахәт, әшәке; юньсез

прохла́да *ж* салкынча һава; жиләс һава; **у́тренняя ~** иртәнге салкынча һава

прохла́д||ец *м*: **с ~цем** *разг.* 1) (*вяло, без усердия, не торопясь*) сүлпән генә, ашыкмыйча; 2) (*равнодушно*) салкын [гына], күңел бирмичә

прохлади́тельн||ый, -ая, -ое **1.** салкын; салкынайтып җибәрә торган, хәл керткеч, хәл кертә торган; **~ый напи́ток** салкын эчемлек **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* салкын эчемлек

прохлади́ться *сов. разг.* суыну; саф һава алу; **я вы́шел ~ на у́лицу** урамга саф һава суларга чыктым

прохла́дно *нареч. в знач. сказ. безл.* салкынча; жиләс; **сего́дня ~** бүген салкынча

прохла́дн||ый, -ая, -ое **1.** салкынча, жиләс; **~ый день** салкынча көн; **~ая вода́** салкынча су **2.** *перен.* салкын; **~ые отноше́ния** салкын мөнәсәбәтләр

прохла́дц||а *ж*: **с ~ей** *то же, что с* **прохла́дцем** (*см.* **прохла́дец**)

прохлажда́ться *несов. разг.* **1.** *см.* **прохлади́ться; 2.** (*неторопливо делать что-л.*) акрын кыймылдау, акрын маташу **3.** (*бездельничать*) эшләмичә кайгысыз яшәү; кәеф-сафа чигү

прохо́д *м* **1.** *см.* **пройти́** 1; **2.** юл, үтеп йөрү юлы, үтү юлы, үтә торган юл; **го́рный ~** таулар арасыннан үтә торган юл ♦ **за́дний ~** *анат.* арт юл; **~а (~у) нет** *от кого-что* котылыр хәл юк; **~а (~у) не дава́ть** *кому* тынычлык бирмәү

проходи́мец *м разг.* юньсез, эт кеше; әшәке кеше

проходи́мость *ж* **1.** үтәрлек булу, үтеп йөрерлек булу, үтә алырлык булу; **~ боло́т** сазлыкларның үтеп йөрерлек булуы **2.** *мед.* үткәрү; **плоха́я ~ кише́чника** эчәкләрнең начар үткәрүе **3.** төрле җирдән үтә алу; үтү сәләте, үтүчәнлек; **~ тракторо́в** тракторларның төрле җирдән үтә алуы

проходи́мый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **проходи́ть** 1; **2.** үтәрлек, үтә алырлык, үтеп йөрерлек; **~ые боло́та** үтеп йөрерлек сазлыклар

проходи́ть I *несов. см.* **пройти́**

ПРО-ПРО

проходи́||ть II *несов. в разн. знач.* (*берникадәр вакыт*) йөрү, (*берникадәр вакытны*) йөреп үткәрү; **я три часа ~л по у́лице** өч сәгать буена урамда йөрдем; **часы́ ~ли оди́н день** сәгать бер көн йөрде

прохо́дка *ж горн.* казу, казып бару; **~ шахт** шахталар казу

проходн||о́й, -а́я, -о́е (*служащий для прохода*) аркылы үтеп йөри торган, үтәли (үтеп) йөрелмәле; **~о́й двор** үтеп йөрелмәле ишек алды **2.** *в знач. сущ.* **~а́я** *ж* проходной

прохо́дческ||ий, -ая, -ое *горн.* проходчик[лар] ...ы; **~ая брига́да** проходчиклар бригадасы

прохо́дчик *м горн.* проходчик; казучы

прохо́ж||ий, -ая, -ее **1.** узып баручы, узгынчы, юлаучы (җәяүләп); **~ий челове́к** узып баручы кеше **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* узып баручы [кеше], узгынчы, юлаучы; **спроси́ть у ~его** узып баручыдан сорау

прохрупи́**ть** *сов.* **1.** (*издать хриплый звук*) хырылдап кую **2.** (*сказать хриплым голосом*) карлыккан тавыш белән әйтеп кую **3.** (*берникадәр вакыт*) карлыккан товыш белән сөйләү

прохуди́ться *сов. прост.* тузу, тишелү; **сапоги́ ~лись** итекләр тишелгән

процве||сти́ *сов.* (*берникадәр вакыт*) чәчәк ату; **георги́ны ~ли́ всё ле́то** дәлияләр җәй буе чәчәк атты

процвета́||ть *несов.* (*успешно развиваться*) чәчәк ату, гөрләп алга бару, гөрләп үсү; (*благоденствовать*) рәхәтләнеп яшәү; **страна́ ~ет** ил гөрләп алга бара; **нау́ки ~ют** фәннәр гөрләп үсә

процеди́ть *сов.* **1.** *что* сөзү, сөзеп алу; үткәрү; **~ молоко́** сөт сөзү **2.** *перен. что и без доп.* [теш арасыннан гына] әйтү, әйтеп кую; [теш арасыннан гына] чыгару; **~ сквозь зу́бы** теш арасыннан гына әйтеп кую

процеду́р||а *ж* процедура; эзлекле тәртибе; **~а голосова́ния** тавыш бирү процедурасы; **~а подписа́ния догово́ра** договорга кул кую процедурасы **2.** *мед.* процедура; **лече́бные ~ы** дәвалау процедуралары; **ходи́ть на ~ы** процедурага йөрү

процеду́рн||ый, -ая, -ое **1.** процедура[лар] ...ы; **~ый вопро́с** процедура мәсьәлә; **~ые пра́вила** процедура кагыйдәләре **2.** процедура[лар] ...ы; **~ый кабине́т** процедуралар кабинеты

проце́живать *несов. см.* **процеди́ть**

проце́нт *м в разн. знач.* процент; **вы́полнить план на сто ~ов** планны йөз процентка үтәү; **де́ньги лежа́т в ба́нке и даю́т четы́ре ~а дохо́да** акча банкта ята һәм дүрт процент табыш бирә ♦ **на [все] сто ~ов** йөз процентка, тулысынча

проце́нтн||ый, -ая, -ое **1.** процент белән исәпләнгән; процентлы, процент...; **~ая но́рма** процент белән исәпләнгән норма; **~ое содержа́ние желе́за в руде́** рудадагы тимернең процент составы **2.** процентлы, процент бирә торган; **~ые бума́ги** процент бирә торган кәгазьләр

проце́сс *м* **1.** процесс, барыш; **~ рабо́ты** эшнең барышы; **в ~е борьбы́** көрәш процессында; **произво́дственный ~** производство процессы; **~ разви́тия расте́ний** үсемлекләрнең үсеш процессы **2.** *мед.* процесс; **воспали́тельный ~** ялкынсыну процессы **3.** *юр.* процесс, суд; **уголо́вный ~** җинаять тикшерү процессы; **суде́бный ~** суд процессы; **выступа́ть на ~е** судта чыгыш ясау

проце́ссия *ж* процессия (*тантаналы йөреш*)

процессуа́льн||ый, -ая, -ое *юр.* процессуаль; **~ые сро́ки** процессуаль сроклар

проци́ровать *сов. кого-что* өземтә китерү (алу), өзек китерү (алу), цитата китерү (алу); **~ Бели́нского** Белинскийның әсереннән өзек китерү

про́черк *м* сызык

прочёркивать *несов. см.* **прочеркну́ть**

прочеркну́ть *сов. что* [буйдан-буйга] сызу, [буйдан-буйга] сызып чыгу

прочерти́ть *сов.* **1.** *что* сызу; **~ кривы́ю** кәкре сызык сызу **2.** *что и без доп.* (*провести черту*) сызык сызу **3.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) сызу, (*берникадәр вакытны*) сызып үткәрү; **~ весь день** көн буе [сызым *h.б.ш.*] сызу

прочёрчивать *несов. см.* **прочерти́ть** 1, 2

процеса́||ть *сов. что* **1.** тәрәшләү; тарау, тарап чистарту; **~ть шерсть** йон тарау **2.** *перен. разг.* җентекләп тикшереп чыгу, карап чыгу; **пехо́та ~ла лес** пехота урманны җентекләп тикшереп чыкты

проче́сть *сов. что и без доп. разг. см.* **прочита́ть**

прочёсывать *несов. см.* **процеса́ть**

про́ч||ий, -ая, -ее **1.** башка, бүтән, калган; **~ие лю́ди** калган кешеләр **2.** *в знач. сущ.* **~ее** *с* башкасы, калганы **3.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* (*о людях*) башкалар, бүтәннәр, калганнар; **не в приме́р ~им** башкалардан аермалы буларак ♦ **и ~ее** һәм башка

проче́стить *сов. что* чистарту, тазарту; **~ трубу́** моржа чистарту; **~ желу́док** эчне чистарту

прочита́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* уку; **~ сло́во** сүзне уку; **~ по-францу́зски** французча уку **2.** *кого-что* (*книгу, статью и т.п.*) уку, укып чыгу; **~ газе́ту** газета уку **3.** *перен. что* күрү, сизү, белү, аңлау, күреп (белеп, сизеп) алу, аңлап алу; **~ на лице́ испу́г** йөзенә курку чыкканны күрү; **~ весь ход мы́слей** барлык уйларының агышын аңлап алу **4.** *кого-что* (*вслух*) уку, кычкырып уку **5.** *что* уку; **~ нота́цию** нотация уку **6.** *что и без доп.* (*берникадәр вакыт*) уку, (*берникадәр вакытны*) укып үткәрү

прочи́тывать *несов. см.* **прочита́ть** 1, 2

про́чить *несов. кого-что, разг.* ... булыр дип уйлау; ... булыр дип исәпләү; күздә тоту; **~ блестя́щее бу́дущее** [аның] киләчәге бик матур булыр дип исәпләү; **~ кого-л. в заве́дующие** *берәр кешене* мөдир итеп куюны күздә тоту

прочища́ть *несов. см.* **проче́стить**

прочиха́ться *сов. разг.* төчкерү, төчкереп [борын-йоткылыкны] чистарту

про́чн||ый, -ая, -ое **1.** нык, таза, чыдам, чыдамлы; **~ая ткань** нык тукыма **2.** *перен.* нык, какшамас; **~ый мир** какшамас тынычлык; **~ая семья́** нык гаилә

прочу́вствованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **прочу́вствовать; 2.** чын күңелдән ...ган, тирән хис белән сугарылган; **~ые слова́** чын күңелдән әйтелгән сүзләр

прочу́вствовать *сов. что* **1.** (*воспринять чувствами*) тирәнтен аңлау, тирәнтен төшенү **2.** (*испытывать какое-л. чувство*) кичерү, баштан үткәрү

прочь *нареч.* **1.** читкә; **отбро́сить ~** читкә ташлау **2.** *в знач. сказ.* кит, югал, ычкын, юк бул; **~ с доро́ги!** кит юлымнан! **~ с глаз мои́х!** югал күземнән! ♦ **не ~** (*согласен*) каршы түгел, риза

проше́дш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пройти́; 2.** үткән, үтеп киткән, узган; **~ий год** үткән ел **3.** *в знач. сущ.* **~ее** *с* (*минувшее событие*) [булып] үткәннәр, үткәндәгеләр; (*минувшее время*) үткән заман, элекке заман; **вспомина́ть ~ее** үткәннәрне искә төшерү ♦ **~ее вре́мя** *грам.* үткән заман

проше́ние *с уст.* үтенеч язуы, гариза; **пода́ть ~** үтенеч язуы бирү

прошепта́ть *сов. что* пышылдап әйтү (әйтеп кую); **~ ла́сковое сло́во** пышылдап яхлмы сүз әйтү

проше́стви||е *с*: **по ~и** *чего* узгач, үткәч, узганнан (үткәннән) соң; **по ~и го́да** бер ел үткәч, бер елдан соң

прошиба́ть *несов. см.* **прошиби́ть**

прошиб||и́ть *сов. разг.* **1.** *что* (*пробить ударом*) бәреп (сугып) тишү; бәреп (сугып) вату **2.** *кого-что* (*пронять*) җиңү; **его́ ниче́м не ~ёшь** аны һичбер нәрсә белән җиңә алмыйсың **3.** бәреп чыгу; **пот прошиб** тир бәреп чыкты

прошива́ть *несов. см.* **проши́ть**

проши́вка *ж* **1.** *см.* **проши́ть** 1, 2; **2.** (*кружево*) (*кулмәккә h.б.ш. тегелгән*) челтәр **3.** *тех.* (*обработка металла*) тишү **4.** *тех.* (*инструмент*) тишкеч

прошивно́й, -а́я, -о́е **1.** (*прошитый насквозь*) үтә тегелгән, үтә тегелмәле **2.** (*снабжённый прошивкой*) челтәр салынган, челтәрле **3.** *тех.* тишә торган; тишкеч ...; **~ пресс** тишә торган пресс (эскәнҗә)

проши́ть *сов.* **1.** *что* (*пришить*) тегү, тегеп чыгу; **~ подо́шву** олтанны тегеп чыгу **2.** *что* (*проткнуть*) каю, каеп чыгу; **~ воротни́к** яканы каю **3.** *тех. что* тишү **4.** *кого-что, разг.* тишкәләп бетерү; **~ пу́лями** пулялар белән тишкәләп бетерү

прошлогодн||ий, -ая, -ее **1.** былтыргы, узган (үткән) ел[да]гы; **~яя листва́** былтыргы яфраклар **2.** былтыргы, узган (үткән) ел[да]гы, былтыр булып үткән; **~яя встре́ча** былтыр үткән очрашу ♦ **ну́жен как ~ий снег** былтыргы кардай кирәк (*әһәмиятсез, кирәксез нәрсә турында*)

про́шл||ый, -ая, -ое **1.** үткән, узган; **~ый год** үткән ел **2.** (*предыдущий*) [моннан] алдагы, [моннан] элекке, үткәндәге; **в ~ый раз** үткәндә **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* (*минувшее событие*) [булып]

үткәннәр, үткәндәгеләр; (*минувшее время*) үткән заман, элекке заман; **вспомина́ть ~ое** үткәннәрне искә төшерү; **далёкое ~ое** бик күптән үткән заман ♦ **отойти́ в ~ое** (*о нравах, обычаях*) онытылу, онытылып бетү

прошмы́гивать *несов. см.* **прошмыгну́ть**

прошмыгну́ть *сов. разг.* тиз генә (сиздермичә генә) үтеп (кереп, чыгып) китү; елт итеп кереп китү; **~ в дверь** сиздермичә генә ишектән кереп китү

прошнурова́ть *сов. что* шнурлау, шнурлап чыгу, шнур үткәреп чыгу; **~ тетра́дь** дәфтәрне шнурлау

прошнурóвывать *несов. см.* **прошнурова́ть**

прошпаклева́ть *сов. что* шпаклёвкалау, шпаклёвкалап чыгу, [шпаклёвка белән] сылап чыгу; **~ сте́ны** стеналарны [шпаклёвка белән] сылап чыгу

прошпаклёвывать *несов. см.* **прошпаклева́ть**

прошпигова́ть *сов. что* шпиклау, шпиклап чыгу

прошпигóвывать *несов. см.* **прошпигова́ть**

проштра́фиться *сов. в чём* гаепле булу, ялгышлык эшләп ташлау, хаталык эшләү

проштуди́ровать *сов. кого-что* өйрәнү, тырышып өйрәнү; жентекләп өйрәнү; **~ матема́тику** математиканы тырышып өйрәнү

проштукату́рить *сов. что* штукатурлау, штукатурлап чыгу; **~ сте́ны** стеналарны штукатурлау

проща́льный, -ая, -ое саубуллашу ...ы, хушлашу ...ы, аерылышу ...ы; **~ приве́т** саубуллашу сәламе; **~ обе́д** саубуллашу мәҗлесе

проща́ние *с см.* **проста́ться ♦ на ~** аерылышу алдыннан; аерылышканда

проща́ть *несов. см.* **прости́ть**

проща́ться *несов.* **1.** *см.* **прости́ться; 2.** *страд. от* **проща́ть**

проще́ние *с* **1.** *см.* **прости́ть; 2.** гафу итү, кичерү; **проси́ть ~я** гафу үтенү

прощу́пать *сов.* **1.** *что* капшап (кармалап) карау, капшап (кармалап) чыгу; **~ карма́ны** кесәләрне капшап чыгу **2.** *что* капшап (кармалап) табу; **о́пухоль** шешне капшап табу **3.** *перен. кого-что* (*составить себе представление*) сынау ♦ **~ по́чву** ачыклап (тикшереп) карау; кылын тартып карау

прощу́пывать *сов. см.* **прощу́пать**

прощу́пываться *несов.* **1.** капшаганда сизелү (тоелу, белену); **о́пухоль ~ется** шеш капшаганда беленә **2.** *страд. от* **прощу́пывать**

проэкзаменова́ть *сов. кого-что* имтихан алу; сынау алу; **~ ученика́** укучыдан имтихан алу

проэкзаменова́ться *сов.* имтихан бирү (тапшыру), сынау бирү (тапшыру)

прояви́тель *м фото* ачыгайткыч

прояви́ть *сов. что* **1.** күрсәтү; **~ геро́изм** геройлык күрсәтү **2.** *фото* ачыгайту; **~ сни́мок** рәсемне ачыгайту ♦ **~ себя́** үзен күрсәтү

прояви́||ться *сов.* **1.** беленү, сизелү, ачылу, күренү; туу, ...а башлау; **у него́ ~лся интере́с к жи́вописи** ул сынлы сәнгать белән кызыксына башлады **2.** *фото* ачыклану

проявля́ть *несов. см.* **прояви́ть**

проявля́ться *несов.* **1.** *см.* **прояви́ться; 2.** *страд. от* **проявля́ть**

прояснé||ть *сов. разг.* **1.** ачылу, яктыру; **нéбо ~ло** күк йөзе ачылды **2.** *безл.* аязлану; **к вéчеру ~ло** кичкә таба аязды

проясне́||ть *сов.* **1.** ачыклану; **мы́сли ~ли** фикерләр ачыкланды **2.** ачылу, яктыру, ачылып (яктырып) китү; **глаза́ ~ли** күз карашы яктырып китте

проя́снивать *несов. см.* **проя́снеть** 2

проя́снить *сов. см.* **проя́снеть**

проясни́||ться *сов.* **1.** ачылу; **кра́ски ~лись** буяулар ачылды; **нéбо ~лось** күк йөзе ачылды **2.** ачыклану; **положе́ние ~лось** хәл ачыкланды **3.** (*о сознании*) ачылу; яктыру **4.** ачылу, яктыру, ачылып китү, яктырып китү; **лицó егó ~лось** аның йөзе яктырып китте

проясня́ться *несов. см.* **проясни́ться**

пруд *м* буа

пруди́ть *сов. что* буа буу ♦ **хоть пруд пруди́** *кого-что* буа буарлык, бик күп, иксез-чиксез күп

пружи́на *ж* пружина

пружи́нист||ый, -ая, -ое сыгылмалы, пружинасыман; пеше; **~ые мýскулы** пружинасыман мускуллар; **~ая похóдка** сыгылмалы салмак йөреш

пружи́н||ить *несов.* [пружина сыман] сыгылу; **рессóры хорошó ~ят** рессорлар яхшы сыгылалар

пружи́ниться *несов. разг. см.* **пружи́нить**

пружи́нный, -ая, -ое пружиналы; **~ матра́ц** пружиналы матрац

прусáк *м* кызыл таракан

прут *м* **1.** чыбык; **берёзовый ~** каен чыбыгы **2.** (*тонкий металлический стержень*) юан тимерчыбык

прутя́н||óй, -á я, -óе чыбыктан үреп ясалган, чыбыктан үрелгән; **~áя корзи́на** чыбыктан үреп ясалган кәрзин

прыг *межд. в знач. сказ. разг.* сикерде менде, сикерде төште, тотты да сикерде, сикерде куйды; **он ~ в вóду** ул суга сикерде төште

пры́га||ть *несов. в разн. знач.* сикерү; **~ть чéрез барьéр** барьер аша сикерү; **сéрдце ~ет от рáдости** шатлыктан йөрәк сикерә; **мяч хорошó ~ет** туп яхшы сикерә

пры́гнуть *сов. однокр. см.* **пры́гать**

прыгýн *м* **1.** (*тот, кто хорошо прыгает*) яхшы сикерүче, яхшы сикерүчән **2.** *спорт.* сикерүче

прыгýнья *ж* сикерүче хатын (кыз)

прыжóк *м* сикерү, сикереш; **~ в вóду** суга сикерү; **дéлать ~** сикерү

пры́скать *несов. см.* **пры́снуть**

пры́скаться *несов. чем, разг.* үзенә сибү, бөркү; **~ одеколóном** үзенә одеколон бөркү

пры́снуть *сов. разг.* **1.** сибү, бөркү; **~ одеколóном** одеколон сибү; **~ на цветы́ водóй** чәчәкләргә су сибү **2.** пырхылдап [көлеп] жибәрү; **~ со́ смеху** пырхылдап көлеп жибәрү

пры́ткий, -ая, -ое *разг.* житез, елдам, өлгер, тере; **~ мальчугáн** тере малай

прыть *ж разг.* (*быстрота*) тизлек, кызулык; (*проворство*) житезлек, елдамлык, өлгерлек, елгырлык, терелек; **обнару́жить большу́ю ~** бик зур житезлек күрсәтү ♦ **во всю ~** җан-фәрманга, бөтен көчкә

прыщ *м* сыткы, бетчә

прыща́в||ый, -ая, -ое *разг.* сыткылы, бетчәле, сыткы баскан; **~ое лицó** сыткылы бит

прыщева́тый, -ая, -ое *разг.* бераз (азмаз) сыткылы (бетчәле); **~ нос** аз-маз сыткылы борын

прюне́лев||ый, -ая, -ое прюнель ..., прюнельдән тегелгән; **~ые ту́фли** прюнель туфлилар

прюне́ль *ж* прюнель (*аяк киеме тегүгә һәм мебель тышлауга китә торган махсус тукыма*)

пря́дать *несов. см.* **пря́нуть ♦ ~ ушáми** колакларны торгызу (*ат турында*)

пряде́ние *с см.* **прясть**

пря́ден||ый, -ая, -ое эрләгән; **~ая шерсть** эрләгән йон

пряди́льный, -ая, -ое [җеп] эрләү ...ы; **~ цех** җеп эрләү цехы

пряди́льня *ж уст.* [җеп] эрләү фабрикасы, [җеп] эрләү мастерское

пряди́льщик *м* эрләүче, җеп эрләүче

пряди́льщица *ж* эрләүче хатын (кыз), җеп эрләүче хатын (кыз)

прядь *ж* **1.** бер тотам, учма; **седáя ~** бер тотам чал чәч **2.** *спец.* (*скрученная нить, верёвка*) катылган җеп (бау)

пря́жа *ж* эрләген җеп

пря́жка *ж* пряшка

пря́лка *ж* (*ручная*) каба; (*с ножным приводом*) җеп эрләгеч машина

прямизнá *ж* турылык, төзлек

прямикóм *нареч. разг.* турыга; турыдан; **идти́ ~** турыга бару

пря́мо *нареч.* **1.** турыга; **идти́ ~** турыга бару **2.** туры; **сиде́ть ~** туры утыру; **держа́ться ~** узеңне туры тоту **3.** туп-туры, турыдан-туры; **нача́ть ~ с гла́вного вопро́са** турыдан-туры төп мәсьәләдән башлау **4.** турыдан-туры, туп-туры, ачыктан-ачык; **говори́ть ~** туп-туры әйтү **5.** *в знач. частицы усил.* чын-чыннан; чын мәгънәдә; **он ~ геро́й** ул чын-чыннан герой; **~-таки** *то же, что* **пря́мо** 5

прямо- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче өлеше, татар теленә «туры» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **прямокры́лые** *зоол.* турыканатлылар; **прямоуго́льный** турыпочмаклы

прямоду́шие *с* турылык, туры (ачык) күңеллелек, самимилек

прямоду́шный, -ая, -ое туры, туры (ачык) күңелле, самими; **~ челове́к** ачык күңелле кеше

прям||óй, -á я, -óе **1.** туры; **~áя ли́ния** туры сызык; **~áя доро́га** туры юл; **~áя кишкá** *анат.* туры эчәк; **~ые вóлосы** туры чәч (*бөдрә түгел*) **2.** турыдан-туры, турыдан-туры ...ган; **~ые вы́боры** турыдан-туры сайлаулар; **~ые указа́ния** турыдан-туры бирелгән күрсәтмәләр;

~ óе обращéние к мáссам массаларга турыдан-туры мөрәҗәгать итү; **э́то егó ~ áя обя́занность** бу турыдан-туры аның бурычы; **~ óй наслéдник** турыдан-туры варис **3.** туры, туры (ачык) күңелле, туры сүзле, эчкерсез, самими; **~ óй человéк** туры кеше **4.** турыдан-туры, ачыктан-ачык; **~ óй обмáн** ачыктан-ачык алдау; **~ óй вы́зов** ачыктан-ачык каршы чыгу **5.** (*подлинный, настоящий*) чын, чын-чыннан ..., чын мәгънәдә ...; **~ áя опáсность** чын мәгънәдә куркыныч; **~ áя измéна** чын мәгънәдә хыянәт [итү] **6.** (*несомненный*) һичшиксез; **~ óй расчёт éхать пóездом** поезд белән бару һичшиксез уңайлырак; **~ áя пóльза** һичшиксез файда **7.** *в знач. сущ.* **~ áя** *ж мат.* туры сызык **8.** *мат.* туры; **~ áя пропóрция** *грам.* туры сөйләм; **в ~ óм смы́сле слóва** чын-чыннан, чын мәгънәдә; **~ óе дополнéние** *грам.* туры тәмамлык; **~ óе попадáние** турыдан-туры тию, туры тидерү; туп-туры төшү (*бомба, снаряд, мина турында*); **~ óй вóрот** утыртма яка; **~ óй у́гол** *мат.* туры почмак

прямолинéйн||ый, -ая, -ое **1.** туры; **~ ы́е у́лицы** туры урамнар **2.** туры, хәйләсез; **~ ы́й человéк** туры кеше; **~ ы́й отвéт** туры җавап

прямотá *ж* турылык, хәйләсезлек; **~ отвéта** җавапның турылыгы; **~ характéра** характерның турылыгы

прямоугóльник *м* турыпочмаклык

прямоугóльный, -ая, -ое турыпочмаклы

пря́ник *м* прәннек

пря́ничный, -ая, -ое **1.** прәннек ...ы, прәннек пешерү ...ы; **~ цех** прәннек пешерү цехы **2.** прәннек ...; **~ петýх** прәннек әтәч

пря́ность *ж* тәмләткеч (*борыч, канәфер, керән кебек ачы яки хуш исле аш тәмләткечләр*)

пря́н||ый, -ая, -ое **1.** үткен, ачы; хуш исле; **~ ый зáпах** үткен ис **2.** тәмләткеч[ләр] салып әзерләнгән, тәмләткеч[ләр] салынган; **~ ые блю́да** тәмләткечләр салынган ашамлыклар

прясть *несов. что и без доп.* эрләү; **~ шерсть** йон эрләү

пря́тать *несов. прям., перен. кого-что* яшерү; качыру; **~ ключи́** ачкычларны яшерү

пря́таться *несов.* **1.** яшеренү, качу, посу, яшеренеп (качып, посып) тору; **~ в кустáх** куаклар арасында качып тору **2.** *перен. разг.* качу, качып йөрү, күренмәскә тырышып йөрү; **~ от знакóмых** танышлардан качып йөрү

пря́тки *только мн.* качыш, кач-кач уены, качышлы уены; **игрáть в ~** *прям., перен.* качышлы [уены] уйнау, кач-кач уйнау

пря́ха *ж* [жеп] эрләүче

псалóм *м рел.* псалом (*дини җыр, псалтырьның бер өлеше*)

псалóмщик *м* псаломчы

псалты́рь *ж* псалтырь (*Библиянең бер өлеше, псаломнар китабы*)

псáрня *ж* эт абзары

псарь *м* этләр караучы, этбагар

псевдо- *күшма сүзләрнең беренче өлеше, татар теленә «ялган» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **псевдоклассúческий** ялган классик; **псевдонáука** ялган фән; **псевдоучéние** ялган тәгълимат

псевдоним *м* псевдоним (*язучының, артистның үзенә алган исеме*)

псúна *ж разг.* **1.** (*мясо*) эт ите **2.** (*запах*) эт исе

психастенúческ||ий, -ая, -ое психастеник, психастения ...ы; **~ие симптóмы** психастения билгеләре (симптомнары)

психастенúя *ж* психастения (*психик авыру*)

психиáтр *м* психиатр

психиатрúческ||ий, -ая, -ое психиатрия ...ы, психиатрик, психик авыруларны дәвалау ...ы; **~ая больни́ца** психик авыруларны дәвалау больницасы

психиатрúя *ж мед.* психиатрия

псúхика *ж* психика, рухи халәт; **здорóвая ~** сәламәт психика

психúческ||ий, -ая, -ое психика ...ы, психик; **~ие болéзни** психик авырулар ◆ **~ая атáка** *воен.* психик атака

психóз *м мед.* психоз, психик авыру

психóлог *м* психолог, психология белгече

психологúческий, -ая, -ое психология ...ы, психологик; **~ анáлиз** психологик анализ; **~ романá** психологик роман

психолóгия *ж* психология; **дéтская ~** балалар психологиясе; **твóрчества ~** иҗат психологиясе

психопáт *м* психопат, психик авыру [кеше]

психопáтия *ж* психопатия (*рухның, акылның сәламәт булмавы*)

психопáтка *ж* психопат хатын (кыз)

психопатологúческ||ий, -ая, -ое психопатология ...ы, психопатологик; **~ие иссле́дования** психопатологик тикшеренүләр

психопатолóгия *ж* психопатология (*психик авырулар турындагы фән*)

псóв||ый, -ая, -ое эт ...ы; этләр белән ...; **~ая охóта** этләр белән ауга чыгу

птáшка *ж* кошчык, кечкенә кош

птенéц *м* кош баласы

птúц||а *ж* **1.** кош; **домáшние ~ы** йорт кошлары; **пéвчие ~ы сайрар** кошлар **2.** *в знач. собир.* кош, кошлар **3.** *ирон.* кеше, кем; **не великá ~а** әллә кем түгел [әле]; **вáжная ~а** әллә кем, әһәмиятле кеше, зур кеше

птицевóд *м* кошчы; кошчылык белгече

птицевóдство *с* кошчылык, кош асраучылык

птицевóдческ||ий, -ая, -ое кошчылык ...ы, кош асраучылык ...ы; **~ая фéрма** кошчылык фермасы

птицелóв *м* кош аулаучы (*башлыча сайрар кошларны аулау белән шөгыльләнүче кеше*)

птицелóвство *с* кош аулау (*һөнәр, кәсеп*)

птицефéрма *ж* кошчылык фермасы; **колхóзная ~** колхозның кошчылык фермасы

птúч||ий, -ья, -ье **1.** кош ...ы; **~ий корм** кош азыгы; **~ье гнездó** кош оясы **2.** кошныкысыман, кош ...ы кебек; кошныкына охшаш (охшаган); **~ий нос** кош томшыгы сыман борын ◆ **~ий базáр** кошлар базары; **~ий двор** кетәк, кетәклек, кош абзары; **на ~ьих правáх** хокуксыз; **жить на ~ьих правáх** хокуксыз яшәү; **с (высоты́) ~ьего полёта** кош очкан югарылыктан; **(тóлько) ~ьего молокá недостаёт (не хватáет)** күгәрчен сөте генә җитми [юк]; ≈ елан мөгезе генә юк

птúчка *ж* **1.** *уменьш. от* **птúца** 1; кошчык, кечкенә кош **2.** птичка (*билге*)

птúчник *м* **1.** (*постройка*) кетәк, кетәклек, кош абзары **2.** (*работник*) кош караучы

птúчница *ж* кош караучы хатын (кыз)

пуáнты *только мн.* пуант[лар] (*балерина өчен махсус аяк киеме*)

пýблика *ж собир.* **1.** тамашачылар, публика **2.** *разг.* халык; кешеләр

публикáция *ж* **1.** бастырып чыгару; **~ архúвных докумéнтов** архив документларын бастырып чыгару **2.** (*то, что опубликовано*) басылып чыккан әсәрләр (хезмәтләр *һ.б.ш.*) **3.** (*объявление*) игълан, белдерү, белдермә

публикováть *несов. что* бастыру, бастырып чыгару; **~ статью́** мәкаләләр бастыру

публици́ст *м* публицист

публици́стика *ж* публицистика

публицисти́ческий, -ая, -ое публицистика ...ы; публицист[лар] ...ы; публицистик; **~ жанр** публицистика жанры

публи́чн||ый, -ая, -ое халык алдында ...; ачык; **~ое выступлéние** халык алдында чыгыш ясау ◆ **~ый дом** фахешханә (*капиталистик илләрдә*); **~ая жéнщина** фахишә; **~ые торги́** аукцион

пýгало *с прям., перен.* карачкы

пýган||ый, -ая, -ое курыккан, курытылган; **~ая воро́на куста́ бои́тся** *посл.* ≈ курыкканга куш күренә

пугáть *несов. кого-что* куркыту, өркетү

пугáться *несов.* курку, өркү; шүрләү

пугáч *м* пугач (*уенчык пистолет*)

пугли́вый, -ая, -ое **1.** куркак, өркәк, куркучан; **~ ребёнок** куркак бала; **~ конь** өркәк ат **2.** куркак, куркып ...; **~ взгля́д** куркып карау

пýговица *ж* төймә, сәдәф

пýговичн||ый, -ая, -ое төймә ...ы, сәдәф ...ы; **~ое произвóдство** төймә производствосы

пуд *м* [бер] пот; **~ мукú** бер пот он

пýдель *м* пудель, йөнтәс эт

пýдинг *м* пудинг (*ашамлык*)

пудóвый, -ая, -ое бер потлы

пýдра *ж* пудра, кершән

пýдреница *ж* пудра (кершән) савыты

пу́дрен||ый, -ая, -ое пудраланган, кершән якан, пудра ягылган (сөртелгән); **~ое лицо́** пудраланган бит

пу́дрить *несов. кого-что* пудралау, кершән ягу, пудра ягу (сөртү); **~ нос** борынга пудра сөртү

пу́дриться *несов.* пудралану, кершән ягыну, пудра ягыну (сөртенү)

пуза́тый, -ая, -ое *прям., перен.* зур корсаклы; кап корсак; **~ челове́к** зур корсаклы кеше; **~ самова́р** зур корсаклы самовар

пузырёк *м* **1.** *уменьш. от* **пузы́рь** 1, 2; **2.** (*маленькая бутылочка*) кечкенә шешә

пузыри́ться *несов. разг.* **1.** (*покрываться пузырями*) куыклану; күбекләнү **2.** (*топорщиться — об одежде*) куыклану, өрелү

пузы́рчатый, -ая, -ое куыклы, куыклы-куыклы

пузы́рь *м* **1.** куык; **мы́льный ~** сабын куыгы; **~ в стекле́** пыяла эчендәге куык **2.** *разг.* куык, кабарчык; **~ от ожо́га** пешкән җиргә чыккан кабарчык **3.** *анат.* куык, капчык; **жёлчный ~** үт куыгы **4.** куык; **~ со льдом** боз тутырылган резин куык

пук *м* бер бәйләм, бер тотам, бер учма; **~ соло́мы** бер учма салам; **~ бума́г** бер бәйләм кәгазь

пулев||о́й, -а́я, -о́е пуля ...ы, пулядан булган; **~а́я ра́на** пуля ярасы

пулемёт *м* пулемёт

пулемётн||ый, -ая, -ое **1.** пулемётчылар ...ы; **~ая ро́та** пулемётчылар ротасы **2.** пулемёт[лар] ...ы; **~ая ле́нта** пулемёт тасмасы

пулемётчик *м* пулемётчы

пулемётчица *ж* пулемётчы хатын (кыз)

пульвериза́тор *м* пульверизатор, сиптергеч, бөркегеч

пульс *м прям., перен.* пульс; **норма́льный ~** нормаль пульс; **сла́бый ~** зәгыйфь пульс; **прове́рить ~** пульсны тикшерү (тотып карау); **~ обще́ственной жи́зни** иҗтимагый тормыш пульсы

пульса́ция *ж* **1.** тибү, тибеш; **~ се́рдца** йөрәк тибеше **2.** *тех.* пульсация; **~ то́ка** ток пульсациясе; **~ ско́рости** тизлек пульсациясе

пульси́р||овать *несов.* **1.** (*о сердце, сосудах, крови*) тибү **2.** *тех.* пульсацияләү; **ток ~ует** ток пульсацияли

пульт *м в разн. знач.* пульт; **дирижёрский ~** дирижёр пульты; **~ управле́ния** идарә итү пульты; **диспе́тчерский ~** диспетчер пульты

пу́ля *ж* пуля

пуля́рка *ж* симертелгән тавык

пу́ма *ж зоол.* пума (*зур кыргый мәче*)

пункт *м в разн. знач.* пункт, нокта; **стратеги́ческий ~** стратегик пункт; **наблюда́тельный ~** күзәтү ноктасы; **населённый ~** торак пункты (*авыл, шәһәр һ.б.ш.*); **соглаше́ние из пяти́ ~ов** биш пунктан торган килешү; **кульминацио́нный ~** кульминацион пункт; **са́мый высо́кий ~** **ме́стности** урынның иң югары ноктасы ♦ **по ~ам** *или* **~ за ~ом** җентекле итеп, тәртип белән, пунктлап

пу́нктик *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **пункт** 1; **2.** *перен. шутл.* (*причуда*) сәер кыланыш; **челове́к с ~ом** сәер кыланышлы кеше, [бик] сәер кеше

пунктир *м* пунктир, нокталы сызык; **поме́тить ~ом** ноктаклы сызык белән билгеләү

пункти́рн||ый, -ая, -ое пунктир ..., пунктир белән сызылган; **~ая ли́ния** пунктир белән сызылган сызык

пунктуа́льный, -ая, -ое пунктуаль, җиренә җиткереп эшләүчән, төгәл үтәүчән

пунктуацио́нн||ый, -ая, -ое *грамм.* пунктуация ...ы, пунктуацион; **~ые пра́вила** пунктуация кагыйдәләре

пунктуа́ция *ж грамм.* пунктуация

пунцо́вый, -ая, -ое җете кызыл, кансу кызыл

пунш *м* пунш (*исерткеч эчемлек*)

пу́ншев||ый, -ая, -ое пунш ...ы, пуншлы; **~ая конфе́та** пуншлы конфет

пуп *м разг. см.* **пупо́к**

пупови́на *ж анат.* кендек

пупо́к *м* кендек

пупо́чн||ый, -ая, -ое кендек ...ы; **~ая гры́жа** кендек бүсере

пупы́рышек *м разг.* сыткы, бетчә

пурга́ *ж* буран, кар бураны

пури́зм *м* пуризм, пуристлык (**1.** *артык әхлакый сафлыкка омтылу* **2.** *телнең сафлыгын саклау өчен, аны башка телләрдән керган сүзләрдән кирәгеннән артык арындырырга тырышу*)

пури́ст *м* пурист, пуризм тарафдары

пури́стка *ж* пурист хатын (кыз)

пурита́нин *м* пуритан (**1.** *16-17 йөзләрдә Англия буржуазиясе арасында таралган дини-сәяси агымда катнашучы* **2.** *перен. көнкүрештә, әхлакта үтә тыйнаклыкны яклаучы кеше*)

пурита́нка *ж* пуритан хатын (кыз)

пурита́нство *с* пуританлык

пу́рпур *м* пурпур (**1.** *җете кызыл яки куе кызыл буяу* **2.** *җете кызыл яки куе кызыл төс* **3.** *уст. куе кызыл тукыма һәм шундый тукымадан тегелгән кием*)

пурпу́рный, -ая, -ое, **пурпу́ровый,** -ая, -ое куе кызыл

пуска́й *частица и союз разг. см.* **пусть**

пуска́ть *несов. см.* **пусти́ть**

пуска́ться *несов.* **1.** *см.* **пусти́ться; 2.** *страд. от* **пуска́ть**

пусково́й, -а́я, -о́е **1.** сафка кертелә торган; **~ объе́кт** сафка кертелә торган объект **2.** сафка керү (кертү) ...ы, эшли башлау ...ы; **~ пери́од** сафка кертү чоры **3.** хәрәкәткә китерә торган, [эшләтеп] җибәрү ...ы, эшләтә башлый торган; **~ механи́зм** хәрәкәткә китерә торган механизм

пустельга́ *ж зоол.* торымтай (*кош*)

пусте́||ть *несов.* бушау, бушап калу, буш калу; **но́чью у́лицы ~ют** төнлә урамнар бушыйлар

пусти́ть *сов.* **1.** *кого-что* җибәрү; **~ пти́цу на во́лю** кошны иреккә җибәрү; **~ в о́тпуск** отпускка җибәрү **2.** *кого-что* җибәрү, керту; **~ в ваго́н** вагонга керту; **~ ночева́ть** кунарга кертү; **~ квартира́нта** фатирчы кертү **3.** *что* җибәрү, эшләтә башлау, сафка кертү; **~ турби́ну** турбинаны җибәрү; **~ зово́д** заводны сафка кертү; **~ во́ду** су җибәрү **4.** *что* җибәрү, йөртә башлау; **~ авто́бус ме́жду го́родом и вокза́лом** шәһәр белән вокзал арасында автобус йөртә башлау **5.** *что, разг.* тарату; **~ спле́тню** гайбәт тарату **6.** *что, чем* җибәрү, тондыру, ыргыту; **~ ка́мень (ка́мнем) в окно́** тәрәзәгә таш ыргыту ♦ **~ ко́рни** тамыр җибәрү; **~ кра́сного петуха́** кызыл әтәч җибәрү (*ут төртү*); **~ на дно** төпкә җибәрү, батыру; **~ по́ миру** хәерчелеккә калдыру (төшерү); **~ пыль в глаза́** күзгә төтен җибәрү, күз буяу; **~ слезу́** яшь чыгару (*елау*)

пусти́ться *сов. разг.* **1.** [юлга] чыгу, чыгып китү, [юл] тоту, юнәлү, китү; **~ в путь** юлга чыгу; **~ в пого́ню** куа китү **2.** *во что или неопр.* башлау, керешү; **~ в пляс** бии башлау; **~ в рассужде́ния** сүз куерта башлау; **~ бежа́ть** йөгерә башлау **3.** *на что* (*отважиться*) батырчылык итү ♦ **~ во все тя́жкие** бозыклыкка бирелү; **~ на хи́трость** хәйлә кору, хәйләләү

пустова́ть *несов.* буш булу (тору, яту); **ко́мната пусту́ет** булмә буш тора

пустоголо́вый, -ая, -ое *разг.* мәгънәсез, буш, кибәк баш (*кеше турында*)

пустозво́н *м разг.* бушбугаз, лыгырдык, коры (буш) куык

пустозво́нить *несов. разг.* лыгырдау, корыга (бушка) такылдау

пустозво́нство *с разг.* бушбугазлык, корыга (бушка) лыгырдау; буш сүзләр

пуст||о́й, -а́я, -о́е **1.** буш; **~а́я бо́чка** буш мичкә; **~о́й дом** буш өй **2.** *перен.* буш, мәгънәсез; **~о́й челове́к** буш кеше; **~ы́е слова́** буш сүзләр **3.** (*полый внутри*) куыш; **~о́й шар** куыш шар **4.** *перен.* эчтәлексез, мәгънәсез, буш; **~а́я кни́га** эчтәлексез китап **5.** *перен.* (*незначительный*) кечкенә, әһәмиятсез; **~о́й по́вод** кечкенә сәбәп ♦ **[переливáть] из ~о́го в поро́жнее** юкны бушка аудару; **~а́я зате́я** юк эш, юк нәрсә, кирәкмәгән эш; **~а́я поро́да** *горн.* буш токым, кысыр токым; **~а́я тра́та вре́мени** вакытны бушка әрәм итү; **~о́е де́ло** юк эш, юк нәрсә; **~о́е ме́сто** буш кеше; әһәмиятсез кеше; **~о́й звук** буш сүз; **~о́й карма́н** буш кесә (акчасыз); **с ~ы́ми рука́ми [прийти́, яви́ться, уйти́** *и т.п.*] буш кул белән [килү, китү *һ.б.ш.*]

пустоме́ля *м, ж разг. см.* **пустосло́в**

пустопоро́жн||ий, -яя, -ее *разг.* буш, мәгънәсез, эчтәлексез; **~ие разгово́ры** буш сүзләр

пустосло́в *м разг.* бушбугаз, лыгырдык, буш сүзле кеше, ләчтә сатучы

пустосло́вие *с разг.* ләчтит, сафсата, юк-бар сүзләр

пустосло́вить *несов. разг.* юк-барны сөйләү, ләчтит (сафсата) сату, лыгырдау, лаф ору

пустота́ *ж* **1.** бушлык; **~ до́ма** өйнең бушлыгы **2.** бушлык, мәгънәсезлек; **~ жи́зни** тормышның мәгънәсезлеге **3.** куышлык; **~ ша́ра** шарның куышлыгы

ПУС-ПУШ

4. *перен.* (*душевная опустошённость*) өметсезлек, рухи бушлык (төшенкелек) **5.** *тех.* куышлык

пустоцве́т *м* **1.** *бот.* буш чәчәк, кысыр чәчәк **2.** *перен.* (*о человеке*) буш кеше, булдыксыз (файдасыз) кеше

пу́стошь *ж* буш яткан җир, буш җир

пусты́нник *м книжн.* дәрвиш

пусты́нн||ый, -ая, -ое **1.** чүл ...ы; **~ый барс** чүл барсы **2.** кешесез, кеше[ләр] яшәми торган; **~ый о́стров** кеше[ләр] яшәми торган утрау **3.** буш, кеше йөрми торган; кеше аз йөри торган; **~ые у́лицы** кеше аз йөри торган урамнар

пусты́ня *ж* чүл, сахра

пустырь *м* ташландык урын (җир)

пусты́шка *ж разг.* **1.** (*полый предмет*) эче куыш әйбер **2.** (*соска*) имезлек **3.** *перен.* (*о человеке*) буш кеше; мәгънәсез кеше

пусть 1. *частица* ...сын, ...а бирсен; **~ идёт** килсен **2.** *частица разг.* (*ладно, так и быть*) ярар, хәерле булсын, шулай булсын; **ну ~, я согла́сен** я ярар, мин риза **3.** *союз* (*допустим, хотя*) ярар, ...ган да булсын [ди], әйтик ...ган да булсын [ди]; **~ он оши́бся, но оши́бку мо́жно испра́вить** ярар, ул кигышкан да булсын ди, ләкин хатасын төзәтеп була бит **4.** *союз* (*хотя бы, даже*) хәтта ...гына булса да ♦ **~ себе** *или* **~ его́ (её, их)** *см.* **пусть** 2; **~ так** ярар, шулай булсын [ди]

пустя́к *м разг.* **1.** юк-бар нәрсә, вак нәрсә, вак-төяк, чүп-чар; **серди́ться из-за ~о́в** юк-бар нәрсә өчен ачулану **2.** *обычно мн.* **~и́** (*вздор, нелепость*) буш (юк) сүз, мәгънәсез сүз **3.** *обычно мн.* **~и́** *в знач. сказ.* (*не стоит обращать внимания*) зарар юк, берни түгел; **~и́, всё у́лади́тся** зарар юк, барысы да җайланыр ♦ **па́ра ~о́в** берни түгел, бик җиңел, чүп тә түгел

пустяко́в||ый, -ая, -ое, **пустя́чн||ый,** -ая, -ое *разг.* вак-төяк, юк-бар, бик кечкенә, әһәмиятсез; **~ый по́вод** бик кечкенә сылтау; **~ый вопро́с** бик кечкенә мәсьәлә; **~ая ра́на** бик кечкенә яра

пу́таник *м разг.* буталчык кеше; буташтыручы, саташтыручы

пу́таница *ж* чуалчык, чуалчыклык, буталчыклык; буталыш; **~ в рассужде́ниях** фикер йөртүдә буталчыклык

пу́тан||ый, -ая, -ое чуалчык, чуалчыклы, буталчык, буталчыклы; **~ые объясне́ния** буталчык аңлатмалар

пу́та||ть *несов.* **1.** *что* чуалту, чәбәләндерү; **~ть пря́жу** эрләгән жепне чуалту **2.** *что* бутау, чуалту, саташтыру; **~ть пла́ны** планнарны бутау **3.** *кого-что* бутау, буташтыру, башын чуалту, саташтыру, ялгыштыру; **~ть** *кого-л.* **вопро́сами** сораулар биреп саташтыру **4.** *что и без доп.* (*рассказывать неточно*) бутау, ялгышу; **он что́-то тут ~ет** ул нәрсәдер монда бутый **5.** *кого-что, разг.* (*делать соучастником*) бутау, катнаштыру; **~ть** *кого-л.* **в неблагови́дное де́ло** начар эшкә бутау **6.** *кого-что* бутау, буташтыру, саташтыру; **~ть** *чьи-л.* **имена́** исемнәрен бутау **7.** *кого-что* (*надевать путы*) тышаулау ♦ **~ть следы́** эзне яшерү

пу́та||ться *несов.* **1.** (*о волосах, нитках и т.п.*) чуалу, чәбәләнү **2.** *разг.* (*о мыслях, словах и т.п.*) буталу, чуалу **3.** *в чём* (*задевать, цепляться*) эләгү, тию, чуалу **4.** *во что, разг.* тыгылу, тыкшыну, кысылу, катнашу; **~ться не в своё де́ло** кеше эшенә тыгылу **5.** *страд. от* **пу́тать** ♦ **~ться под нога́ми** аяк астында буталу

путёвка *ж* **1.** (*листок у водителей*) юл кәгәзе, юлнамә **2.** (*удостоверение направляемого*) юнәлешнамә, юллама; **~ в санато́рий** санаторийга юллама

путеводи́тель *м* юл күрсәткеч

путево́дн||ый, -ая, -ое: **~ая звезда́** юл күрсәтүче йолдыз; **~ая нить** юл күрсәткеч

путев||о́й, -а́я, -о́е юл ...ы; **~ы́е расхо́ды** юл чыгымнары; **~о́й сто́рож** юл сакчысы; **~ы́е запи́ски** юл язмалары

путе́ец *м* тимер юл эшчесе, тимер юлда эшләүче

путе́йский, -ая, -ое [тимер] юл ...ы; **~ рабо́чий** тимер юл эшчесе

путём I *нареч. прост.* тиешенчә, рәтләп; **~ ничего́ не зна́ет** рәтләп берни белми

путём II *предлог с род.п.* ...ып, юлы белән; **реши́ть зада́чу ~ сло́жных вычисле́ний** мәсьәләне катлаулы хисаплау юлы белән чишү

путеобхо́дчик *м* тимер юл каравылчысы

путепрово́д *м* юл үткәргеч

путеше́ственник *м* сәяхәтче, илгизәр

путеше́ственница *ж* сәяхәтче хатын (кыз)

путеше́ствие *с* сәяхәт

путеше́ствовать *несов.* сәяхәт итү (кылу), ил гизү

пути́на *ж* путина, балык тоту вакыты (чоры); **весе́нняя ~** язгы путина

пу́тник *м* юлчы, юлаучы

пу́тн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** юньле, төпле, булдыклы, эшлекле; **~ый челове́к** юньле кеше **2.** юньле, рәтле, файдалы, мәгънәле; **~ый сове́т** юньле киңәш; **~ый разгово́р** файдалы сөйләшү **3.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* юньле нәрсә; **ничего́ ~ого не вы́йдет** һичбер нинди юньле нәрсә чыкмас

путч *м* путч, фетнә

пу́ты *только мн.* **1.** (*для лошади*) тышау **2.** *прям., перен.* богау, зынҗыр; **сбро́сить ~ колониали́зма** колониализм богауларын алып ташлау

пут||ь *м в разн. знач.* юл; **широ́кий ~ь** киң юл; **возду́шный ~ь** һава юлы; **во́дный ~** су юлы; **~и́ сообще́ния** аралашу юллары (*тимер юллар, һава юллары, су юллары*); **дыха́тельные ~и́** *анат.* сулыш юллары; **запасно́й ~ь** *ж.-д.* запас юл; **~ь разви́тия** үсеш юлы; **во вре́мя ~и́** юлда чакта; **держа́ть ~** *куда* юл тоту; **сби́ться с ~и́** юлдан язу; **око́льными ~я́ми** урау юллар белән, уратып; **напра́вить на ~ь и́стины** дөрес юлга салу (бастыру); **на ~и́** *к чему или* **по ~и́** *чего* юлында; **на ~и́ к комму́низму** коммунизм юлында; **по ~и́** 1) (*мимоходом*) юл уңаенда; **зайти́ по ~и́ в дере́вню** юл уңаенда авылга кереп чыгу 2) (*по одному и тому же направлению*) юллары (бер юнәлештә); **нам с ним по ~и́** аның белән юлыбыз бер ♦ **жи́зненный ~ь** тормыш юлы; **Мле́чный Путь** Киек каз юлы; **не по ~и́** *с кем* юлы бер түгел, юллары аерыла; **после́дний ~ь** соңгы юл; **счастли́вого ~и́!** хәерле юл!; **~ь-доро́га** *или* **~ь-доро́женька** *нар.-поэт.* юл

пуф *м* пуф (*йомшак утыргычлы артсыз урындык*)

пух *м* мамык; **ко́зий ~** кәҗә мамыгы; **лебя́жий ~** аккош мамыгы ♦ **в ~ и в прах [разнести́, разби́ть]** ≈ көлеп күккә очыру; **ни ~а ни пера́** юлың уң булсын

пу́хл||ый, -ая, -ое кабарып торган, кабарынкы; тулы; **~ые щёки** кабарып торган яңаклар

пу́хнуть *несов.* шешү, җилсенү; күбенү, кабарыну

пухови́к *м* мамык түшәк

пухо́вка *ж* пудра сөрткеч, кершән яккыч

пухо́в||ый, -ая, -ое мамык ...ы; **~ый плато́к** мамык шәл; **~ая поду́шка** мамык мендәр

пучегла́зие *с мед.* акай күзлелек, акайган күзлелек

пучегла́зый, -ая, -ое *разг.* акай күзле, акайган күзле

пучи́на *ж* **1.** (*бездна*) упкын; тоба **2.** (*топь*) чоңгыл (*сазлыкта*)

пу́чи||ть *несов. что безл. разг.* **1.** күптерү, кабарту; күбү, өрелү; **~т живо́т** эчне күптерә **2.** күтәрелү; **лёд на ре́ках ~т** елгаларда боз күтәрелә; **зе́млю ~т** туфрак күтәрелә

пу́чи||ться *несов. разг.* **1.** күбү, өрелү; **живо́т ~тся** эч күбә **2.** күперү, күтәрелү; **те́сто ~тся** камыр күтәрелә **3.** (*о глазах*) акаю, чекерәю

пучо́к *м* **1.** *уменьш. от* **пук; ~ цвето́в** бер бәйләм чәчәк **2.** бәйләм; **~ луче́й** нурлар бәйләме

пу́шечн||ый, -ая, -ое **1.** туп ..., пушка ...; **~ые я́дра** туп ядрәләре **2.** туптан ..., пушкадан ...; **~ый вы́стрел** туптан ату ♦ **~ое мя́со** туп азыгы

пуши́нк||а *ж* **1.** мамык бөртеге, бер бөртек мамык **2.** (*что-л. очень лёгкое*) бөртек; **~и снега́** кар бөртекләре

пуши́ст||ый, -ая, -ое **1.** йөнтәс, йомшак йонлы; **~ый кот** йомшак йонлы мәче **2.** мамыктай йомшак; **~ые во́лосы** мамыктай йомшак чәч[ләр]; **~ый снег** мамыктай йомшак кар

пуши́ть *несов. кого-что* (*шерсть*) тетү; (*перья, волосы*) кабарту

пу́шк||а *ж* **1.** туп, пушка; **зени́тная ~а** зенит пушкасы **2.** *мед.* пушка ♦ **~ой** *или* **из ~и не прошибёшь (не пробьёшь)** 1) бик күп, исәпсез-хисапсыз күп; **наро́ду— ~ой не прошибёшь** исәпсез-хисапсыз күп халык; 2) (*об упрямом человеке*) бик кире, кире беткән; **из ~и по воробья́м** (*стрелять, палить, бить*) ≈ ат белән чыпчык куу

пушка́рь *м уст.* тупчы

пушни́на *ж собир.* кыйммәтле, җәнлек тиресе; җәнлек мехы

пушно́й, -а́я, -о́е **1.** кыйммәтле мехлы, кыйммәтле мех бирә торган; **~ зверь** кыйммәтле мех бирә торган җәнлек **2.** кыйммәтле мех ..., кыйммәтле мех ...ы; **~ това́р** кыйммәтле мех товар; **~ про́мысел** кыйммәтле мех промыселы

пушо́к *м уменьш.-ласк. от* **пух**

пу́ща *ж* кара урман, куе урман

пу́щ||ий, -ая, -ее *разг. уст.*: **для ~ей ва́жности** әһәмиятен арттырып күрсәтер өчен, кыйммәтен күтәрер өчен, әһәмиятлерәк итеп күрсәтер өчен

пчела́ *ж* умарта корты, бал корты

пчели́ный, -ая, -ое умарта корты ...ы, бал корты ...ы; **~ мёд** умарта корты балы; **~ у́лей** умарта; **~ рой** күч, ил

пчелово́д *м* умартачы, умартачылык белгече

пчелово́дн||ый, -ая, -ое умартачылык ...ы; **~ая вы́ставка** умартачылык күргәзмәсе

пчелово́дство *с* **1.** (*отрасль*) умартачылык **2.** (*пасека*) умарталык

пчелово́дческ||ий, -ая, -ое умартачылык ...ы; **~ое хозя́йство** умартачылык хуҗалыгы

пче́льник *м* умарталык

пшени́ца *ж* бодай; **безо́стая ~** кылчыксыз бодай

пшени́чн||ый, -ая, -ое бодай ...ы; **~ый хлеб** бодай күмәче; **~ая соло́ма** бодай саламы

пшённ||ый, -ая, -ое тары ...ы; **~ая ка́ша** тары боткасы

пшено́ *с* тары ярмасы

пшик *м разг.* һичбер нәрсә, берни [юк]; **оста́лся оди́н ~** берни калмады, һичбер нәрсә калмады

пыж *м* тыккыч

пы́жик *м* **1.** (*телёнок оленя*) болан бозавы; (*молодой олень*) яшь болан **2.** (*мех*) болан бозавы мехы; яшь болан мехы

пы́житься *несов. разг.* **1.** (*стараться, силиться*) көчәнү, тырышу **2.** (*важничать*) тәкәбберләнү, үзен эре тоту, һавалану, борын күтәрү

пыл *м* дәрт; **ю́ный ~** яшьлек дәрте **♦ в ~ý** (*сражения, битвы, спора и т.п.*) (*сугышның, бәхәснең һ.б.ш.*) иң кызу вакытында; **в ~ý гне́ва** ачу катыш; **с ~у с жа́ру** уттан гына, ут өстеннән генә, кайнарлата, кайнар көе

пыла́||ть *несов.* **1.** балкып (ялкынланып, дөрләп) яну; **дрова́ ~ют** утын дөрләп яна **2.** балку; [балкып] яну; **за́рево ~ет** шәфәкъ яна; **облака́ ~ют в луча́х со́лнца** болытлар кояш нурларында балкыйлар **3.** яну, кызарып янып тору; **щёки ~ют** яңаклары кызарып янып торалар **4.** *перен. чем и без доп.* утында яну; **~ть гне́вом** ачу утында яну; **~ть любо́вью** *к кому* мәхәббәт утында яну

пылеви́дный, -ая, -ое тузансыман, порошоксыман; **~ песо́к** тузансыман ком

пылев||о́й, -а́я, -о́е тузан ...ы; **~ы́е облака́** тузан болытлары; **~а́я бу́ря** тузан өермәсе

пылесо́с *м* тузан суыргыч

пыли́нка *ж* **1.** (*частица пыли*) тузан, тузан бөртеге **2.** *бот.* тузан

пыли́ть *несов.* **1.** (*поднимать пыль*) тузан күтәрү (чыгару, туздыру) **2.** *что* (*покрывать пылью*) тузанландыру, тузан кундыру; **~ оде́жду** киемне тузанландыру

пыли́ться *несов.* тузанлану, тузан куну (утыру)

пыли́щ||а *ж разг.* [бик күп] тузан; **~у по́дняли** тузан чыгардылар

пы́лк||ий, -ая, -ое дәртле, кызу канлы; ялкынлы, кайнар; **~ий ю́ноша** дәртле егет; **~ая любо́вь** кайнар мәхәббәт

пы́лкость *ж* дәртлелек, кызу канлылык; ялкын, ялкынлы булу

пыль *ж* **1.** тузан; **у́гольная ~** ташкүмер тузаны **2.** *см.* **пыльца́ ♦ ~ в глаза́ пуска́ть** күзгә көл сибү

пы́льник *м бот.* серкәлек (*чәчәктә*)

пы́льн||ый, -ая, -ое тузанлы; **~ая оде́жда** тузанлы кием; **~ый го́род** тузанлы шәһәр

пыльца́ *ж бот.* серкә (*чәчәктә*)

пыре́й *м* сарут, актамыр

пыта́ть *несов. кого-что* җәзалау; азаплау

пыта́ться *несов.* тырышу, тырышып карау, маташу; талпыну; **~ оправда́ться** акланырга тырышу

пы́тка *ж* җәза; азап

пытли́вый, -ая, -ое сынаулы; кызыксынучан; **~ый взгляд** сынаулы караш; **~ ум** кызыксынучан акыл

пы́хать *несов. чем, разг.* **1.** (*обдавать жаром*) [эссе] бәрү, [эссе] бәреп тору; **печь пы́шет жа́ром** мичтән эссе бәреп тора **2.** *перен.* балку, балкып тору; бәреп тору, бәреп чыгу; **он пы́шет здоро́вьем** аның сәламәтлеге балкып тора

пыхну́ть *сов. однокр. см.* **пы́хать** 1

пыхте́ть *несов.* **1.** (*тяжело дышать*) мышнау, авыр сулау **2.** *перен. разг.* маташу, тырышу, азаплану; **~ над реше́нием зада́чи** мәсьәләне чишәргә тырышу **3.** (*о машинах*) ухылдау, пыхылдау

пы́шка *ж* **1.** (*булочка*) кабартма **2.** *разг.* (*о ребёнке или женщине*) тутырган тавык (кебек, сыман)

пы́шность *ж* (*роскошь, великолепие*) күпшылык, зиннәтлелек

пы́шн||ый, -ая, -ое **1.** кабарынкы, күперенке, кабарып (күпереп) [тора] торган; **~ые во́лосы** күпереп торган чәчләр **2.** (*о женщине*) тулы, түгәрәк кенә **3.** (*роскошный*) зиннәтле, бай

пьедеста́л *м* пьедестал, нигез (*статуя, һәйкәл һ.б.ш. нигезе*) **♦ све́ргнуть с ~а** *кого* авторитетын төшерү, абруен төшерү; **~ почёта** хөрмәт пьедесталы

пье́са *ж* пьеса

пью́щий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **пить; 2.** (*любящий спиртное*) эчүче, эчкече, эчә торган

пьяне́ть *несов.* **1.** (*становиться пьяным*) исерү **2.** *перен.* исерү, баш әйләнү; **~ от ра́дости** шатлыктан баш әйләнү

пьян||и́ть *несов. кого-что* **1.** (*делать пьяным*) исертү **2.** *перен.* исертү, башны әйләндерү; **успе́хи ~я́т** уңышлар башны әйләндерә

пья́ница *м, ж* эчкече, исерекбаш

пья́нство *с* эчүчелек, эчкечелек

пья́нствовать *несов.* эчү, эчүгә (эчкечелеккә) бирелү (сабу, сабышу)

пья́н||ый, -ая, -ое **1.** (*нетрезвый*) исерек; эчкән **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* исерек [кеше] **3.** (*свойственный опьяневшему*) исерекләргә хас, исерекләрчә; **~ый разгово́р** исерекләргә хас сөйләшү **4.** *разг.* (*опьяняющий*) тиз исертә торган; **~ое вино́** тиз исертә торган вино **5.** *перен. чем, от чего* исергән, башы әйләнгән; **~ый от ра́дости** шатлыктан исергән **♦ с ~ых глаз, под ~ую ру́ку** *или* **по ~ой ла́вочке** *прост.* исерек баштан, исерек килеш

пэр *м* пэр (*Англиядә һәм Франциядә югары каттлау дворяннар титулы*)

пюпи́тр *м* пюпитр (*ноталар, китаплар һ.б.ш. өчен аскуйма*)

пюре́ *нескл. с* пюре, измә; ботка; **карто́фельное ~** бәрәңге измәсе

пя́д||ь *ж* карыш, сөям (*озынлык үлчәме*) **♦ ни ~и** бер карыш та

пя́лить *несов.*: **~ глаза́** *на кого-что, прост.* күз акайту (чекерәйтү)

пя́льцы *только мн.* киерге

пясть *ж* уч сөякләре (*кулның беләзек сөяге белән бармаклар арасындагы өлеше*)

пят||а́ *ж* **1.** *уст.* (*пятка*) үкчә **2.** *спец.* (*опорная часть чего-л.*) табан, төпсә, нигез **♦ до пят** үкчәсеннән (*бик озын*); **по ~а́м** (*ходить, гнаться и т.п.*) эзеннән (*йөрү*), артыннан калмыйча (*йөрү*); **под ~о́й** табаны астында, изүе астында

пята́к *м разг.* биш тиенлек [акча]

пятачо́к *м* **1.** *см.* **пята́к; 2.** (*у свиньи*) борын очы **3.** *разг.* (*площадка*) кечкенә мәйданчык

пятёрк||а *ж* **1.** (*цифра*) бишлек **2.** *разг.* (*о транспорте*) бишенче (*мәс. трамвай, троллейбус һ.б.ш.*) **3.** биш; **~а катеро́в** биш катер; **каза́чья ~а** биш казак **4.** (*оценка*) бишле, бишле билгесе; **учи́ться на ~и** бишлегә уку **5.** (*купюра в пять рублей*) бишлек, биш сумлык [акча]; (*сумма в пять рублей*) биш сум

пя́теро *числ. собир.* бишәү; биш; **~ дете́й** биш бала; **~ друзе́й** биш дус

пятёрочник *м разг.* бишлегә генә укучы (бала)

пятиᵉ *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге*; *татар телендә «биш» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **пятигра́нный** биш кырлы; **пятигла́вый** биш гөмбәзле; **пятиэта́жный** биш катлы; **пятиле́тний** 1) биш яшьлек; 2) бишьеллык

пятиалты́нный, -ая, -ое *уст.* унбиш тиенлек [акча]

пятибо́рье *с спорт.* бишле ярыш, биш төр ярыш (*биш төрле күнегүдән гыйбарәт булган ярыш*)

пятидесятиле́тие *с* **1.** (*промежуток времени*) илле ел **2.** (*годовщина*) илле еллык

пятидесятиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) илле еллык **2.** (*о возрасте*) илле яшьлек

пятикла́ссник *м* бишенче класс укучысы, бишенче класста укучы

пятикла́ссница *ж* бишенче класста укучы кыз

пятикла́сс||ный, -ая, -ое биш класслы; **~ое образова́ние** биш класслы белем

пятикра́тн||ый, -ая, -ое биш тапкыр, биш тапкыр кабатланган; бишләтә, биш тапкыр арттырылган; **в ~ом разме́ре** бишләтә

пятиле́тие *с* **1.** (*промежуток времени*) биш ел **2.** (*годовщина*) биш еллык

пятиле́тка *ж* **1.** (*период времени*) биш ел **2.** (*пятилетний план*) бишьеллык

пятиле́тний, -ая, -ое **1.** (*о сроке*) бишьеллык; **~ план** бишьеллык план **2.** (*о возрасте*) биш яшьлек

пятисо́тенный, -ая, -ое *разг.* биш йөз сумлык

пятисотле́тие *с* **1.** (*промежуток времени*) биш йөз ел **2.** (*годовщина*) биш йөз еллык

пятисте́нка *ж* алты почмаклы өй

пятисте́нный, -ая, -ое алты почмаклы

пятито́нка *ж разг.* биш тонналы машина

пятиты́сячный, -ая, -ое **1.** *числ.* биш меңенче **2.** биш меңле; **~ отря́д** биш меңле отряд **3.** *разг.* (*стоимостью в пять тысяч*) биш меңлек

пя́титься *несов.* чигенү, артка чигенү

пя́тк||а *ж* үкчә ◆ **то́лько ~и сверка́ют (засверка́ли)** үкчәсе генә ялтырый (ялтырады)

пятна́дцатый, -ая, -ое *числ.* унбишенче

пятна́дцать *числ.* унбиш

пятни́стый, -ая, -ое ала ала-кола, тимгелле

пя́тница *ж* җомга

пя́тничный, -ая, -ое җомга көнне була торган, җомга көн ...ы

пятн||о́ *с* **1.** (*на теле*) тап, тимгел; (*на каком-л. предмете*) тап; **са́льное ~о́** майлы тап, май табы; **вы́вести пя́тна** тапларны бетерү; **посади́ть ~о́** тап төшерү **2.** *перен.* тап; **~о́ на репута́ции** исемгә төшкән тап

пято́к *м разг.* биш [данә]; **~ яи́ц** биш йормырка

пя́точн||ый, -ая, -ое үкчә ...ы; **~ые ко́сти** үкчә сөякләре

пя́т||ый, -ая, -ое *числ.* **1.** бишенче; **~ая страни́ца** бишенче бит **2.** *в знач. сущ.* **~ая** биштән бер өлеше; **одна́ ~ая населе́ния** халыкның биштән бер өлеше ◆ **с ~ого на деся́тое** *или* **~ое че́рез деся́тое** (*рассказывать, говорить*) аннан башлый, моннан ташлый

пять 1. *числ.* биш, (*оценка*) бишле, бишле билгесе

пятьдеся́т *числ.* илле

пятьсо́т *числ.* биш йөз

пя́тью *нареч.* биш тапкыр, биш җирдә; **~ пять — два́дцать пять** биш тапкыр бишең егерме биш

Р

раб *м прям., перен.* кол; **~ свои́х привы́чек** үз гадәтләренең колы ◆ **~ бо́жий** *уст.* алла колы; алла бәндәсе мәхлук

раба́ *ж* кол хатын (кыз)

рабко́р *м* эшче хәбәрче, рабкор

рабовладе́л||ец *м* кол биләүче; **~ьцы Ри́ма** Рим кол биләүчеләре

рабовладе́льческий, -ая, -ое коллык ...ы, кол биләүчелек ...ы, коллыкка нигезләнгән; **~ строй** кол биләүчелек строе

рабовладе́ни||е *с* кол биләү, кол биләүчелек; **эпо́ха ~я** кол биләүчелек чоры

раболе́пие *с* колларча баш ию, ялагайнык, тәлинкә тоту

раболе́пн||ый, -ая, -ое ялагайланып ..., колларча баш иеп...; **~ая про́сьба** ялагайланып үтенү

раболе́пствовать *несов. перед кем и без доп.* ялагайлану, колларча баш ию

рабо́т||а 1. *в разн. знач.* эш; **тру́дная ~а** авыр эш; **планоме́рная ~а** планлы эш; **обще́ственная ~а** җәмәгать эше; **отве́тственная ~а** җаваплы эш; **профсою́зная ~а** профсоюз эше; **сде́льная ~а** эш башыннан түләнә торган эш; **полевы́е ~ы** кыр эшләре; **пи́сьменная ~а** язма эш; **возвраща́ться с ~ы** эштән кайту; **вы́йти на ~у** эшкә чыгу; **поступи́ть на ~у** эшкә керү; **приня́ться за ~у** эшкә тотыну; **снять с ~ы** *кого-л.* эштән алу; **~а дви́гателя** двигатель эше **2.** хезмәт, эш; **у́мственная ~а** акыл хезмәте **3.** әсәр; хезмәт; **нау́чные ~ы** фәнни хезмәтләр; **печа́тные ~ы** басма әсәрләр; **вы́ставка рабо́т худо́жников** художниклар әсәрләренең күргәзмәсе ◆ **взять в ~у** *кого* арт сабагын укыту, кирәген бирү

рабо́та||ть *несов. в разн. знач.* эшләү, эшләп йөрү; **~ть ка́менщиком** ташчы булып эшләү; **~ть дире́ктором** директор булып эшләү; **~ть в по́ле** кырда эшләү; **~ть на заво́де** заводта эшләү; **~ть сверхуро́чно** эш сәгатеннән тыш эшләү; **~ть напряжённо** киренке эшләү; **электроста́нция ~ет на га́зе** электростанция газда эшли; **желу́док ~ет хорошо́** ашказаны яхшы эшли; **телефо́н не ~ет** телефон эшләми; **магази́н ~ет до восьми́ ча́сов** кибет сигезгә кадәр эшли; **~ть в учрежде́нии** учреждениедә хезмәт итү ◆ **~ть над собо́й** үз өстендә эшләү

рабо́та||ться *несов. безл.* эшләнү; **сего́дня хорошо́ ~ется** бүген яхшы эшләнә

рабо́тник *м* **1.** эшче, работник, хезмәтче; **хоро́ший ~** яхшы хезмәтче; **~и печа́ти** матбугат эшчеләре; **~и промы́шленности** промышленность эшчеләре; **нау́чный ~** фәнни хезмәткәр **2.** *уст.* (*наёмный рабочий*) ялчы

рабо́тница *ж* эшче хатын (кыз) ◆ **дома́шняя ~** асрау кыз, асрау хатын

работода́тель *м* эш бирүче, эшкә алучы

работорго́вец *м* коллар сатучы (сәүдәгәре), коллар белән сату итүче

работорго́вля *ж* коллар сәүдәсе, коллар белән сәүдә итү

работоспосо́бность *ж* эшкә сәләтлелек, эшкә сәләт

работоспосо́бный, -ая, -ое **1.** (*трудоспособный*) эшкә сәләтле; эшкә яраклы; кулыннан эш килә торган **2.** (*способный много работать*) күп эшли ала торган

работя́га *м, ж прост.* эшчән кеше, тырыш кеше

работя́щий, -ая, -ее *разг.* эш сөючән, эш яратучан, тырыш; **~ па́рень** эш сөючән егет

рабо́че-крестья́нск||ий, -ая, -ое эшче-крестьян[нар] ...ы; **Рабо́че-Крестья́нская Кра́сная А́рмия** *ист.* Эшче-Крестьян Кызыл Армиясе

рабо́чий I *м* эшче; **передово́й ~** алдынгы эшче; **промы́шленный ~** промышленность эшчесе; **сезо́нный ~** сезонлы эшче; **сельскохозя́йственный ~** авыл хуҗалыгы эшчесе

рабо́ч||ий II, -ая, -ое **1.** эшче ..., эшчеләр ...ы; **~ий класс** эшчеләр сыйныфы; **~ий посёлок** эшчеләр посёлогы **2.** эш ...ы; эшләү ...ы; **~ий инструме́нт** эш коралы; **~ая ло́шадь** эш аты; **~ие пчёлы** эшче кортлар; **~ее ме́сто** эш урыны; **~ий костю́м** эш костюм **3.** *тех.* эшли торган; **~ие ча́сти маши́ны** машинаның эшли торган частьләре ◆ **в ~ем поря́дке** эш барышында, эш тәртибендә; **реши́ть в ~ем поря́дке** эш барышында хәл итү; **~ая си́ла** *эк.* эшче көче; **~ие ру́ки** эш куллары; **~ий день** эш көне

рабселько́р *м* эшче-крестьян хәбәрчесе

ра́бск||ий, -ая, -ое **1.** кол[лар] ...ы; **~ий труд** кол хезмәте **2.** *перен.* колларча ..., берсүзсез; **~ое подража́ние** колларча иярү; **~ое подчине́ние** берсүзсез буйсыну; **~ое существова́ние** колларча яшәү

ра́бств||о *с* **1.** коллык; **освободи́ться от ~а** коллыктан котылу **2.** (*рабовладельческий строй*) колбиләүчелек, коллык җәмгыяте

рабфа́к *м* рабфак (*эшчеләр факультеты*)

рабфа́ковец *м* рабфакчы, рабфак студенты

рабфа́ковка *ж* рабфакчы, рабфакчы кыз

рабы́ня *ж* кол хатын (кыз); (*во дворце*) җария, кәнизәк

равви́н *м* раввин (*яһүд динендә руханый*)

равели́н *м* равелин (*крепость корылмасы*)

ра́венств||о *с* 1. тигезлек; **~о сил** көчләрнең тигезлеге 2. тиңлек, тиң булу; тигез хокуклык; **~о пе́ред зако́ном** закон каршысында тигез хокуклык; **~о гра́ждан** гражданнарның тигез хокуклылыгы 3. *мат.* тигезләмә; **реши́ть ~о** тигезләмәне чишү; **знак ~а** тигезлек билгесе

равне́ние *с* тиңләшү, тигезләнү; **~ на това́рища** иптәшкә тигезләнү

равни́на *ж* тигезлек, тигез җир

равни́нный, -ая, -ое тигезлек[ләр] ...ы; **~ ландша́фт** тигезлек ландшафты

равно́ *нареч.* 1. бертигез, бердәй; **~ краси́вы го́ры и леса́** таулары да, урманнары да бердәй матурлар 2. *в знач. сказ. чему* тигез, тигез була; **три плюс два ~ пяти́** өчкә икене кушсаң, бишкә тигез була 3. *в знач. союза* (*также*) кебек үк, шулай үк; **кирпи́ч, ~ как и други́е строи́тельные материа́лы, изгота́вливается ме́стной промы́шленностью** кирпич, башка төзү материаллары кебек үк, җирле промышленность тарафыннан җитештерелә

равно- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «тигез», «тиң» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **равностепе́нный** тигез дәрәҗәле

равнобе́дренный, -ая, -ое *мат.* тигезъянлы; тигезъяклы; **~ треуго́льник** тигезъяклы өчпочмак

равновели́к||ий, -ая, -ое *мат.* тигез зурлыктагы, тигез зурлыклы; бердәй; **~ие фигу́ры** тигез зурлыктагы фигуралар

равнове́си||е *с* 1. тигезләнеш, тигезләнү, тигезлек; **усто́йчивое ~е** тотрыклы тигезләнеш; **~е сил** *полит.* көчләрнең тигезлеге 2. *перен.* (*спокойствие*) тынычлык; **душе́вное ~е** рухи тынычлык; **вы́вести из ~я** *кого-л. кемне дә булса* чыгырыннан чыгару

равноде́йствующ||ий, -ая, -ое бердәй тәэсир итүче; **~ая си́ла** *физ.* бердәй тәэсир итүче көч

равноде́нствие *с* көн белән төн тигезлеге; **весе́ннее ~** язда була торган көн белән төн тигезлеге; **осе́ннее ~** көздә була торган көн белән төн тигезле

равноду́шие *с* ваемсызлык, салкын күңеллек (йөрәклелек), кызыксынмау[чылык]

равноду́шный, -ая, -ое ваемсыз, кызыксынмаучы, салкын [күңелле]; **~ взгляд** ваемсыз караш; **~ челове́к** ваемсыз кеше

равнозна́чн||ый, -ая, -ое тигез (бердәй) мәгънәле, тигез кыйммәтле; **~ые величи́ны** тигез кыйммәтле зурлыклар

равноме́рность *ж* бертөрлелек, тигезлек; **~ движе́ний** хәрәкәтләрнең тертөрлелеге

равноме́рн||ый, -ая, -ое бертөрле, тигез; **~ая ско́рость** тигез тизлек

равнопра́вн||ый, -ая, -ое тигез (тиң) хокуклы; **~ые гра́ждане** тигез хокуклы гражданнар

равноси́льн||ый, -ая, -ое тиң, бердәй, бөртөсле, тигез; **пораже́ние, ~ое катастро́фе** һәлакәткә тиң җиңелү

равносторо́нний, -ая, -ее *мат.* тигез кырлы, тигезъяклы; **~ треуго́льник** тигез кырлы өчпочмак

равноуго́льный, -ая, -ое *мат.* тигезпочмаклы; **~ многоуго́льник** тигезпочмаклы күппочмак

равноце́нн||ый, -ая, -ое 1. тигез бәяле, бердәй кыйммәтле, бер үк хаклы; **~ые това́ры** бер үк хаклы товарлар 2. бердәй әһәмиятле, бер-беренә тиң, тигез сыйфатлы; **~ые рабо́тники** бер-беренә тиң хезмәткәрләр

ра́вн||ый, -ая, -ое 1. тигез, тиң, бер үк; **~ые си́лы** тигез көчләр; **~ой длины́** бер үк озынлыктагы; **дели́ть на ~ые ча́сти** тигез өлешләргә бүлү; **в ~ой ме́ре** бер үк дәрәҗәдә 2. тиң, тиңдәш; **относи́ться как к ~ому** тиң итеп карау; **на ~ых** *разг.* тиң буларак, тиң булып; **не име́ть себе́ ~ых** тиңе булмау ♦ **~ым о́бразом** шулай үк

равня́ть *несов. кого-что* 1. (*делать ровным*) тигездәү; тиңләү, тиңләштерү 2. (*считать равным*) бер үк итеп карау, тигез итеп карау

равня́||ться *несов.* 1. *на кого, по кому-чему* тигезләнү; **~ться по правофланго́вому** уң флангтагыга карап тигезләнү; **~ться на си́льных** көчлеләргә тигезләнү 2. *с кем-чем, разг.* тиңләшү, тиң булу, бер тигез булу; **~ться в зна́ниях с кем-ли́бо** белем ягыннан кем белән дә булса тиңләшү 3. *чему* булу, тигез булу; **три́жды три ~ется девяти́** өч өчең тугыз була

рагу́ *с нескл.* рагу

рад *в знач. сказ.* шат; риза; **я Вам о́чень ~** мин Сезгә бик шатмын; **сам не ~** үзем шат түгел; **~ радёхонек** бик шат ♦ **~ стара́ться!** *уст.* баш өстө!

рада́р *м* радар (*радиолокация җайланмасы*)

рада́рн||ый, -ая, -ое радар, радар ...ы; **~ая установка** радар җайланмасы

раде́ние *с* 1. *рел.* радение (*кайбер диннәрнең мәзһәпләрендә җыр-биюдән гыйбарәт йола*) 2. *уст.* (*старание*) тырышу, кайгырту, булышу

раде́тель *м уст.* кайгыртучы, булышчы, ярдәмче

раде́ть *несов.* 1. *о ком-чём, уст.* кайгырту, булышу; (*берәр нәрсә өчен*) тырышу; **~ о де́ле** эш өчен тырышу 2. *рел.* радение йоласы башкару

раджа́ *м* раджа (*Һиндстанда феодаль князь*)

ра́ди *предлог с род.п.* (*для кого-чего*) өчен; **~ о́бщего де́ла** гомум эш өчен; **~ тебя́** синең өчен 2. *разг.* (*с целью*) өчен, булсын дип; **~ шу́тки** мәзәк булсын дип 3. хакына, хакка, хакы өчен **~ и́стины** хәкыйкать хакына ♦ **~ бо́га** алла хакы өчен

ради́а́льн||ый, -ая, -ое радиаль; **~ая ли́ния метро́** метроның радиаль линиясе

ради́атор *м* радиатор (1. *эчке янулы двигательләрне суыту аппараты* 2. *үзәктән ягып җылыту системасында җылыту приборы*)

ради́ация *ж* радиация, нурланыш; **со́лнечная ~** кояш радиациясе

ра́диев||ый, -ая, -ое радий ...ы; радийлы; **~ая руда́** радийлы руда

ра́дий *м хим.* радий

радика́л I *м* радикал (1. *полит. радикализм тарафдары* 2. *кискен эш итү яки караш тарафдары*)

радика́л II *м мат., хим.* радикал

радикали́зм *м* 1. *полит.* радикализм 2. *перен.* радикальлек, радикализм (*кискен эш итү*)

радика́льность *ж* радикальлек, катгыйлек, кискенлек; **~ взгля́дов** карашларның кискенлеге

радика́льн||ый, -ая, -ое радикаль, кискен, каты, катгый, хәлиткеч; **~ые ме́ры** кискен чаралар

радикули́т *м* радикулит, бил сызлау

ра́дио *с нескл. в разн. знач.* радио; **телегра́мма по ~** радио аша телеграмма; **переда́ть по ~** радио үткәрү; **слу́шать ~** радио тыңлау; **рабо́тать на ~** радиода эшләү

радио- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «радио», «радиога бәйләнешле» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **радиокру́жок** радиотүгәрәк; **радиообору́дование** радиоҗиһаз; **радиовы́ставка** радиокүргәзмә; **радиоинжене́р** радиоинженер

радиоакти́вность *ж* радиоактивлык, радиоактив булу

радиоакти́вн||ый, -ая, -ое радиоактив; **~ые вещества́** радиоактив матдәләр

радиоаппарату́ра *ж* радиоаппаратура, радиоҗиһазлар

радиоастроно́мия *ж* радиоастрономия (*төрле космик объектларны алар җибәрә торган радиодулкыннарны күзәтү нигезендә өйрәнүче фән, астрономиянең бер тармагы*)

радиовеща́ние *с* радиотапшыру

радиовеща́тельн||ый, -ая, -ое радиотапшыру ...ы; **~ая ста́нция** радиотапшыру станциясе

радиоволна́ *ж физ.* радиодулкын

радиогра́мм||а *ж* радиограмма; **дать ~у** радиограмма бирү; **приня́ть ~у** радиограмма кабул итү

радиожурна́л *м* радиожурнал

радиозвезда́ *ж астр.* радиойолдыз (*куәтле радионурланыш чыганагын тәшкил иткән йолдыз*)

радиозо́нд *м* радиозонд

радиокомба́йн *м* радиокомбайн (*телевизоры, радиоласы һәм магнитофоны булган аппарат*)

радиокоммента́тор *м* радиокомментатор

радио́ла *ж* радиола

радиола́мпа *ж* радиолампа

радиоло́гия *ж* радиология (*радиоактив куренешләрне өйрәну һәм аларны куллану турындагы фән*)

радиолока́тор *м* радиолокатор

радиолокацио́нн||ый, -ая, -ое радиолокация ...ы, радиолокацион; **~ая установка** радиолокация җайланмасы

РАД-РАЗ

радиолока́ция *ж* радиолокация (*күру мөмкинлегенең теләсә нинди булуына карамастан, радиодулкыннар ярдәмендә предметларның, мәс. самолётларның, корабльларнең, кайда булуын төгәл билгеләү*)

радиолюби́тель *м* радиосөюче, радио һәвәскәре

радиомая́к *м* радиомаяк (*самолётларның навигациясе өчен файдаланыла торган, җир өстендәге тапшыргыч радиостанция*)

радиоме́трия *ж* радиометрия (*радиоактив нурланышны билгеләү һәм нурлы энергияне үлчәүысулларын өйрәнә торган фән*)

радиообору́дование *с* радиожиһаз

радиопеленга́тор *м* радиопеленгатор

радиопеленга́ция *ж* радиопеленгация, радиопеленглау

радиопередатчик *м* радиотапшыргыч

радиопереда́ча *ж* радиотапшыру

радиоперекли́чка *ж* радио аша сөйләшү; ~ **городо́в** шәһәрләрнең узара радио аша сөйләшүе

радиопоме́хи *мн.* радиокомачау (*радиоалгычта кирәкле радиосигналны тыңларга комачаулаучы яисә аны бозучы радиодулкыннар яки электр тогы*)

радиоприёмник *м* радиоалгыч; **транзи́сторный** ~ транзисторлы радиоалгыч

радиопрогра́мма *ж* радиопрограмма

радиопромы́шленность *ж* радиопромышленность

радиорепорта́ж *м* радиорепортаж

радиорепортёр *м* радиорепортёр

радиору́бка *ж* радиорубка

радиору́пор *м* радиорупор

радиосвя́зь *ж* радиоэлемтә

радиосе́ть *ж* радиочелтәр

радиосигна́л *м* радиосигнал

радиослу́шатель *м* радио тынлаучы

радиоста́нция *ж* радиостанция, радио станциясе

радиосту́дия *ж* радиостудия

радиотелегра́мма *ж* радиотелеграмма

радиотелегра́ф *м* радиотелеграф

радиотелеметри́я *ж* радиотелеметрия (*төрле зурлыкларны еракта үлчәп, нәтиҗәләрен радиочаралар ярдәмендә тапшыру*)

радиотелеско́п *м* радиотелескоп

радиотелеуправле́ние *с* радиотеле-идарә (*стационардан яки кучмә җайланмалар ярдәмендә радио аша идарә итү*)

радиотелефо́н *м* радиотелефон

радиотерапи́я *ж* радиотерапия (*радиоактив матдәләр ярдәмендә дәвалау*)

радиоте́хник *м* радиотехник, радиотехника белгече

радиоте́хника *ж* радиотехника

радиотова́р||ы *мн.* радиотоварлар; **магази́н** ~**ов** радиотоварлар кибете

радиото́чка *ж* радионокта (*мәс. квартирда*)

радиоу́зел *м* радиоузел (*радио аша тапшырулар алып баручы пункт*)

радиофи́зика *ж* радиофизика

радиофика́ция *ж* радиофикация, радиофикацияләү; ~ **дере́вни** авылны радиофикацияләү; ~ **заво́да** заводны радиофикацияләү

радиофици́ровать *сов., несов. что* радио үткәрү, радиофикацияләү

радиоце́нтр *м* радиоүзәк

радиошу́мы *мн.* радио шавы, радиошау

радиоэлектро́ника *ж* радиоэлектроника (*радиотехникадан һәм электроникадан үсеп чыккан белемнәр тармагы*)

ради́ровать *сов., несов.* радио аша хәбәр итү, хәбәр жибәрү; ~ **в центр** үзәккә радио аша хәбәр итү

ради́ст *м* радист

ради́стка *ж* радистка, радист хатын (кыз)

ра́диус *м* **1.** *мат.* радиус **2.** *перен.* җәелү (таралу) өлкәсе, хәрәкәт итү өлкәсе, радиусы; ~ **де́йствия авиа́ции** авиациянең хәрәкәт итү өлкәсе

ра́довать *несов. кого-что* шатландыру, куандыру, сөендерү; ~ **друзе́й** дусларны шатландыру; ~ **се́рдце** күнелне сөендерү

ра́д||оваться *несов.* шатлану, куану, сөену, шатланып тору; ~**оваться успе́хам сы́на** улыңның уңышларына шатлану; **душа́** ~**ется** күнел шатлана

радо́н *м хим.* радон

радо́нов||ый, -ая, -ое радон ..., радон ...ы; ~**ые ва́нны** радон ваннасы

ра́достн||ый, -ая, -ое шатлыклы, куанычлы, сөенечле; ~**ая весть** куанычлы хәбәр

ра́дост||ь *ж* шатлык куаныч, сөенеч; **больша́я** ~**ь** зур шатлык ◆ **на** ~**ях** шатлык уңае белән; **с како́й** ~**и?** ни уңай белән?

ра́дуга *ж* салават күпере

ра́дужн||ый, -ая, -ое **1.** салават күпере төсле (төсендәге), салават күпере ...ы; аллы-гөлле; ~**ое стекло́** аллы-гөлле пыяла **2.** *перен.* күңелле, шатлыклы, өметле; ~**ые мечты́** күңелле хыяллар ◆ ~**ая оболо́чка** *анат.* төсле катлау

раду́шие *с* ачык йөзлелек, якты чырайлылык, илгәзәклек, кече күңеллелек, кунакчыллык

раду́шный, -ая, -ое кече күңелле, кунакчыл, якты чырайлы, ачык йөзле, илгәзәк; ~ **хозя́ин** кунакчыл хуҗа

раёк *м* **1.** раёк (*зурайткыч пыяла аша рәсемнәр куеп курсәтә торган тартма*) **2.** *разг.* (*галёрка*) күгәрчен оясы

раёшник *м* **1.** *см.* **раёк** 1; **2.** раёкчы, раёк күрсәтүче

раж *м разг.* ярсу, гайрәтләнү халәте; **войти́ (прийти́) в** ~ гайрәтләнеп китү

раз I *м* **1.** кат, кабат, тапкыр, мәртәбә; **в пе́рвый** ~ беренче мәртәбә; **постуча́ть три** ~**а** өч мәртәбә шакылдату; **жизнь даётся то́лько** ~ гомер бер генә бирелә **2.** очрак, юлы; **вся́кий** ~ һәрвакыт, һәрчак; **в про́шлый** ~ теге вакытта, үткәндә; **на э́тот** ~ бу юлы **3.** бер, берәү (*санаганда*); ~**, два, три** бер, ике, өч ◆ **в са́мый** ~ вакытында, иң кирәк вакытында; **вот тебе́ [и]** ~**!** менә сиңа кирәк булса!; ~ **[и] навсегда́** соңгы тапкыр, бөтенләй, мәңгегә; ~ **за** ~**ом** бер-бер артлы, өсте-өстенә; туктаусыз; ~ **на** ~ **не прихо́дится** капкан саен калжа булмый; һәрвакыт бертөсле булмый; ~ **от** ~**у** әллә нигә бер, сирәк-мирәк

раз II *нареч.* (*однажды*) бер мәлне, бервакытны, бер чакны, бер мәртәбә; ~ **по́здно ве́чером** бервакытны кичен соң гына; **ка́к-то** ~ бер вакыт

раз III *союз разг.* әгәр ... икән; ~ **он пришёл, пусть поговори́т со мной** әгәр килгән икән, минем белән сөйләшсен

раз IV *в знач. сказ. разг.* чалт, чалт бернә, шап (*сукты мәгънәсендә*); **он** ~ **его́ по спине́!** аркасына ул чалт бернә!

раз- (разо-, разъ-, рас-) *приставка, бу приставка белән ясалган фигыльләр татар теленә нигездә тезмә фигыльләр белән тәрҗемә ителә, приставканың мәгънәсе түбәндәге чаралар ярдәмендә бирелә* **1.** *«таралу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **разбежа́ться** йөгереп таралышу; **разлете́ться** очып таралу **2.** *«бетерү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **разлома́ть** сындырып бетерү **3.** *«кую» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **разложи́ть** таратып кую **4.** *«ташлау» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **разброса́ть** таратып ташлау; **раскида́ть** таратып ташлау **5.** *«чыгару» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **расколо́ть** ярып чыгару **6.** *«чыгу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **разве́шать** элеп чыгу **7.** *«артык», «бик каты» кебек, рәвешләр ярдәмендә, мәс.* **расхвали́ть** артык мактау; **разоби́деть** бик каты үпкәләтү **8.** *«ачык», «бик яхшы» шикелле рәвешләр ярдәмендә, мәс.* **растолкова́ть** бик яхшы аңлату **9.** *кайбер приставкалы фигыльләрнең бары топ сүзен генә тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **разби́ть** вату; **развяза́ть** чишү

разагити́ровать *сов. кого-что, разг.* **1.** (*убедить*) агитацияләп күндерү **2.** (*отговорить*) агитацияләп фикереннән кире кайтару, агитацияләп фикереннән дүндерү

разбави́тель *м спец.* сыеклагыч

разба́вить *сов. что* сыегайту, сыеклау; су кушу, су өстәү; ~ **молоко́** сөткә су кушу

разбавля́ть *несов. см.* **разба́вить**

разбаза́ривать *несов. см.* **разбаза́рить**

разбаза́рить *сов. что разг.* (*напр. деньги*) түздырып (таратып) бетерү, әрәм-шәрәм итеп бетерү

разба́ливаться I *несов. см.* **разболе́ться** I

разба́ливаться II *несов. см.* **разболе́ться** II

разбалова́ть *сов. кого-что* артык иркәләп (назлап) бозу; ~ **ребёнка** баланы артык иркәләп бозу

разбалова́ться *сов.* артык иркәгә әйләнү, иркәләнеп китү; тәртипсезләнү

разба́лтывать I *несов. см.* **разболта́ть** I

разба́лтывать II *несов. см.* **разболта́ть** II

разба́лтываться *несов.* **1.** *см.* **разболта́ться; 2.** *страд. от* **разба́лтывать** I

разбе́г *м см.* **разбежа́ться** I; ~ **самолёта** самолётның күтәрелеп китү өчен

җирдән баруы; **прыгнуть с ~а (~у)** йөгереп барып сикерү

разбега́ться *сов. разг.* йөгерешә башлау, йөгерешергә тотыну

разбега́ться *несов. см.* **разбежа́ться**

разбежа́||ться *сов.* **1.** йөгерү, йөгереп бару, йөгереп килү; **он ~лся и прыгнул** йөгереп барды да ул сикерде **2.** йөгереп таралышу, төрле якка йөгереп китү; **де́ти ~лись** балалар йөгереп таралышты **3.** *перен.* таралу; чуарлану, алару, йөгерү; **глаза́ ~лись** күзләре аларды

разбереди́ть *сов. что* **1.** кагылып авырттыру, тиеп ярсыту; **~ ра́ну** кагылып яраны авырттыру **2.** *перен.* (*бераз нәрсәне искә төшереп*) ярсыту, ярсытып жибәрү, чәчәләкләндерү; **~ ду́шу** күңелне ярсыту

разбива́ть *несов. см.* **разби́ть**

разбива́ться *несов.* **1.** *см.* **разби́ться; 2.** *страд. от* **разбива́ть**

разби́вка *ж* **1.** *см.* **разби́ть** 2, 3, 10; **~ цветника́** чәчәкләкләр ясау; **~ ла́геря** лагерь кору **2.** (*планировка*) планлаштыру, планын ясау

разбинтова́ть *сов. кого-что* бинтын чишү, чишеп алу, бинтын алу, бинтын сүтү (сүтеп алу); **~ ру́ку** кулның, бинтын чишеп алу

разбинтова́||ться *сов.* **1.** (*снять с себя бинт*) [үзенең] бинтын чишү (чишеп алу, сүтеп алу) **2.** бинты сүтелү, бинты чишелү; **бинт на ноге́ ~лся** аяктагы бинты сүтелде; **рука́ ~лась** кулның бинты сүтелде

разбинто́вывать *несов. см.* **разбинтова́ть**

разбинто́вываться *несов.* **1.** *см.* **разбинтова́ться; 2.** *страд. от* **разбинто́вывать**

разбира́тельство *с* тикшерү, карау (*күбрәк суд эшләре турында*); **суде́бное ~** суд тикшерүе

разбира́||ть *несов. что* **1.** *см.* **разобра́ть; 2.** сайлау, сайлап тору; **бра́ть всё, не ~я** сайлап тормыйча барсын да алу

разбира́ться *несов.* **1.** *см.* **разобра́ться; 2.** (*быть разобраным*) сүтелү, сүтелә торган булу **3.** *страд. от* **разбира́ть** I

разбитно́й, -а́я, -о́е *разг.* елгыр, житез; ермач; **~ па́рень** житез егет

разби́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разби́ть; 2.** ватык, ватылган, жимерелгән; бозык; **~ым стака́н** ватык стакан; **~ая маши́на** ватык машина **3.** (*раненый*) сынган; ярылган, яраланган **4.** *перен.* жимерелгән, юкка чыккан; **~ые наде́жды** юкка чыккан өметләр **5.** тар-мар ителгән; **~ый враг** тар-мар ителгән дошман **6.** *перен.* арыган, ватылган, әлсерәгән, хәлсезләнгән, кыйналган кебек; **чу́вствовать себя́ ~ым** үзеңне кыйналган кебек хис итү

разби́||ть *сов.* **1.** *что* вату, кыру, яру; **~ть ча́шку** чынаякны вату **2.** *что* бүлү, аеру; **~ть по́ле на уча́стки** кырны участокларга бүлү **3.** *что* кору, кую, ясау, урнаштыру; **~ть пала́тку** палатка кую **4.** *что* жимерү, вату, һәлак итү; **~ть маши́ну** машинаны жимерү **5.** *кого-что* тар-мар итү, кыру; **~ть врага́** дошманны тар-мар итү **6.** *что* яру, вату; сындыру; **~ть го́лову** башны яру **7.** *перен. что* юкка чыгару, өзү, кисү; **~ть наде́жды** өметләрне юкка чыгару **8.** *перен. что* итү, юкка чыгару; **~ть до́воды проти́вника** каршы якның дәлилләрен юкка чыгару **9.** *кого* сугу, зарарлау; **его́ ~л парали́ч** аны паралич сукты **10.** *что, полигр.* сирәгәйтү, сирәгәйтеп жыю; ара калдырып жыю; **~ть стро́ки** юлларны сирәгәйтеп жыю

разби́||ться *сов.* **1.** ватылу, уалу; **бутылка ~лась** шешә ватылды **2.** аерылу; бүленү; **~ться на отря́ды** отрядларга бүленү **3.** имгәнү, яралану; **~ться при паде́нии** егылып төшеп яралану

разблоки́ровать *сов. что* блокадалаудан туктау, блокадалауны бетерү; **~ порт** портны блокадалаудан туктау

разбогате́ть *сов.* баю, байып китү

разбо́й *м* юл басу, юл кисү, талау

разбо́йник *м* **1.** юл кисүче, юлбасар, талаучы **2.** *разг. шутл.* наян, шаян, башкисәр; **ах, ~, что ты наде́лал!** әй, башкисәр, нәрсә эшләдең син!

разбо́йничать *несов.* талау, юлбасарлык итү, юл кисү белән шөгыльләнү

разбо́йнич||еский, -ая, -ое, **разбо́йнич||ий,** -ья, -ье юлбасар[лар] ...ы, талаучы[лар] ...ы, юлбасарлык ...ы; **~ья ша́йка** юлбасарлар шайкасы; **~ья физионо́мия** юлбасар кыяфәте

разболе́||ться I *сов.* авырып китү, чирләп китү; **он совсе́м ~лся** ул бөтенләй чирләп китте

разболе́||ться II *сов.* (*о частях тела, органах*) авырта (сызлый, чәнчи) башлау; **у меня́ ~лась голова́** минем башым авырта башлады

разбо́лтанность *ж* тәртипсезлек, дисциплинасызлык

разбо́лтанный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разболта́ть** I; **2.** тәртипсез, дисциплинасыз; **~ па́рень** дисциплинасыз егет

разболта́ть I *сов. что, разг.* **1.** болгату, туглау, тугылап кую; **~ муку́ в воде́** онны суда болгату **2.** бушайту, какшату, бушайтып жибәрү; **~ га́йку** гайканы бушайту

разболта́ть II *сов. что, разг.* ачу, ачып салу; тарату (*мәс. хәбәр*); **~ секре́т** серне ачу

разболта́||ться I *сов. разг.* **1.** (*размешаться*) туглану, тугыланып кушылу, болгану **2.** бушау, какшау, селкенә башлау; **га́йка ~лась** гайка бушайган **3.** *перен.* тәртипсезләнү, тәртипсезләнеп китү; йомшару; **дисципли́на ~лась** тәртип йомшарган

разболта́ться II *сов. разг.* (*увлечься пустым разговором*) сафсатага бирелү, теле чишелеп китү

разбомби́ть *сов. кого-что* бомбага тотып юкка чыгару, бомбага тоту

разбо́р *м* **1. разобра́ть** 1-5; **~ предложе́ния** җөмлә тикшерү; **~ де́ла** эшне карау; **брать без ~а** сайламыйча алу **2.** *спец.* сорт, сыйфат; **мука́ второ́го ~а** икенче сорт он ◆ **к ша́почному ~у** туй үткәч дөмбергә

разбо́рка *ж см.* **разобра́ть** 1-3; **~ затво́ра** затворны сүтү

разбо́рный, -ая, -ое сүтелмәле, сүтеп җыелмалы; таратылмалы; **~ шкаф** сүтеп җыелмалы шкаф; **~ у́лей** сүтелмәле умарта

разбо́рчивость *ж* **1.** таләпчәнлек; (*в еде*) талымчанлык, нәзберекле; **~ в вы́боре друзе́й** дуслар сайлаудагы таләпчәнлек **2.** ачыклык, танып булу; **~ по́черка** почеркның ачыклыгы

разбо́рчивый, -ая, -ое **1.** таләпчән, сайланучан, житди; (*в еде*) талымлы, нәзберек; **~ челове́к** таләпчән кеше **2.** аныек, ачык, аңлаешлы, танырлык, танып була торган; **~ по́черк** ачык почерк

разброни́ть *сов. кого-что, разг.* сүгеп ташлау, тиргәп ташлау, ачулану; **~ по́весть** хикәяне сүгеп ташлау

разброни́ться *сов. с* кем (*рассориться*) тиргәшү, сүгешү, талашу, ызгышу, ачуланышу

разбра́сывание *с см.* **разброса́ть; ~ листо́вок** листовкаларны ташлау

разбра́сывать *несов. см.* **разброса́ть**

разбра́сываться *несов.* **1.** *см.* **разброса́ться**; **2.** *перен. разг.* (*заниматься одновременно многим*) төрлегә (төрле эшкә) ташлану **3.** *страд. от* **разбра́сывать**

разбреда́ться *несов. см.* **разбрести́сь**

разбрести́сь *сов.* таралу, таралып бетү, таралышу; **~ по дома́м** өйләргә таралышу

разбро́д *м* **1.** (*путаница*) таркаулык, чуалчыклык; **~ в мы́слях** фикерләр чуалчыклыгы **2.** (*разлад*) таркалыш, таркаулык; **иде́йный ~** идея ягыннан таркалыш

разброни́ровать *сов. кого-что* (*освободить от брони*) бронен алу

разбро́санн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разброса́ть; 2.** таркау, буталчык; **~ые мы́сли** таркау фикерләр; **~ый челове́к** таркау кеше **3.** сирәк, сирәк утырган; **~ые дома́** сирәк өйләр

разброса́||ть *сов.* **1.** *что* таратып ташлау, таратып кую, таратып жәю; **~ть бума́гу** кәгазьләрне таратып ташлау; **~ть се́но** печәнне таратып жәю **2.** *что* (*широко раскинуть*) жәю, тарату **3.** *что* тарату, очыру; исраф итү; **~ть де́ньги на ве́тер** акчаны жилгә очыру **4.** *перен. кого-что* төрле якка ташлау, тарату; **жизнь ~ла нас** тормыш безне төрле якка ташлады

разброса́ться *сов. разг. см.* **раски́нуться**

разбры́згать *сов. что* **1.** бөркү, сибү, сиптерү, чәчрәтү; **~ одеколо́н** хушбуй сибү **2.** чәчрәтеп (сиптереп) бетерү; **~ всю во́ду** барлык суны чәчрәтеп бетерү

разбры́згаться *сов.* чәчрәп китү, чайкалып чәчрәү, чәчрәп түгелү

разбры́згивание *с см.* **разбры́згать**

разбры́згиватель *м* сиптергеч; бөркегеч; **~ удобре́ний** ашлама сиптергеч (*машина*)

разбры́згивать *несов. см.* **разбры́згать**

разбрюзжа́ться *сов. разг.* мыгырдана башлау сукранырга тотыну

разбуди́ть *сов.* **1.** *кого-что* уяту, йокыдан уяту **2.** *перен. что* уяту; кузгату; **~ любо́вь** мәхәббәт уяту

разбуха́ние *с см.* **разбу́хнуть; ~ шта́тов** штатларның күперүе

разбуха́ть *несов. см.* **разбу́хнуть**

разбу́х||нуть *сов.* **1.** бүртү, бүртеп китү, күбү, күбенү, күбенеп китү; **дверь ~ла** ишек бүрткән **2.** *перен. разг.* күперү, чиктән тыш арту; **шта́ты ~ли** штатлар күпергән

разбушева́||ться *сов.* **1.** котырына башлау; **бура́н ~лся** буран котырына башлады **2.** *разг.* (*начать буянить*) шашыну, котырыну, дулый башлау, пыр тузу

разбуя́ниться *сов. разг.* котырына башлау, дулай башлау, шашыну

развáжничаться *сов. разг.* эреләнеп (кукраеп, тәккәберләнәп) китү

развáл||ец *м: с* **~ьцем** *разг.* алпан-тилпән; **ходи́ть с ~ьцем** алпан-тилпән йөрү

развáливать *несов. см.* **развали́ть**

развáливаться *несов.* **1.** *см.* **развали́ться; 2.** *страд. от* **развáливать**

развá||лин||а *ж* **1.** *обычно мн.* **~ы** харәбәләр, җимерекләр; **~ы го́рода** шәһәрнең харәбәләре **2.** *разг.* (*о дряхлом человеке*) харәбә, бетәшкән кеше, бетәшкән карт, бетәшкән карчык

развали́ть *сов. что* **1.** җимереп (ишеп) төшерү, җимереп (ишеп) ташлау, аударып төшерү; **~ сте́ну** стеналы җимереп төшерү **2.** таркату, бөлгенлеккә төшерү, таркатып бетерү; **~ хозя́йство** хуҗалыкны таркату

развали́ться *сов.* **1.** җимерелеп төшү, ишелеп төшү, таралып төшү, авып төшү: **стена́ ~лась** стена авып төште **2.** таркалу, бөлгенлеккә төшү, җимерелү; **де́ло ~лось** эш җимерелде **3.** (*сесть или лечь небрежно*) җәелеп утыру (яту)

развалю́ха *ж прост.* җимерек өй, жимерек каралты

развали́ть *сов. что* (*место*) җәю, тәгәрәтеп җәю

развáривать *несов. см.* **развари́ть**

развáриваться *несов.* **1.** *см.* **развари́ться; 2.** *страд. от* **развáривать**

развари́ть *сов. что* пешереп җиткерү; таралганчы (изелгәнче) пешерү; артык йомшак итеп пешерү; **~ мя́со** итне пешереп җиткерү

развари́ться *сов.* пешеп җитү; пешеп изелү (таралу); артык йомшак булып пешү

разварн||о́й, -а́я, -о́е пешеп җиткән; таралып (изелеп) пешкән; **~а́я ры́ба** изелеп пешкән балык

ра́зве *частица* **1.** (*неужели*) әллә, ...мени; **~ он уже́ прие́хал?** ул килдемени инде?; **~ они́ уе́хали?** киттеләрме әллә? **2.** (*возможно*) бәлки; ...мени; **~ мо́жно;** мөмкинмени? **3.** (*может быть*) ...ме әллә; **~ за́втра съе́здить** иртәгә барып килергәме әллә? **4.** (*лишь только*) бары, тик, ... гына; **дом всё тот же, ~ кра́ска кое́-где́ сле́зла** өй һаман шул ук, кай урында буявы гына купкан **5.** *в роли союза уст.* әгәр ...маса; **непреме́нно пое́ду, ~ заболе́ю** авырмасам һичшиксез килермен

развева́||ть *несов. что* җилфердәтү; (*волосы*) тузгыту, тузгыру; **ве́тер ~ет флаг** байракны җил җилфердәтә

развева́||ться *несов.* **1.** җилфердәү, җилбердәү; (*о волосах*) тузгу, тузылу; **флаг ~ется** флаг җилферди **2.** *страд. от* **развева́ть**

разве́дать *сов.* **1.** *что, о ком-чём* сорашып белү, тикшереп белү, сорашып ачыклау; **~ о *чьих-л.* намéрениях** *кемнең дә булса* ниятләрен сорашып белү **2.** *что* тикшерү, ачыклау; эзләү, разведка ясау; **~ за́лежи поле́зных ископа́емых** файдалы кызылма ятмаларын ачыклау; **~ расположе́ние сил проти́вника** дошман көчләре урнашкан җиргә разведка ясау

разве́д||ка *ж* **1.** *см.* **разве́дать** 2; **~а на нефть** нефтьне эзләү; **~а бо́ем** сугышып разведка ясау **2.** разведка; **вы́слать ро́ту в ~у** ротаны разведкага җибәрү **3.** (*войсковая группа*) разведка, күзәтчеләр подразделениесе **4.** (*организация*) разведка

разве́дчик *м* **1.** (*военнослужащий или работник разведки*) разведчик, күзәтче **2.** *геол.* эзләүче, разведчик; **~ и га́за** газ эзләүчеләр **3.** (*самолёт*) разведка самолёты; (*корабль*) разведка корабле

разве́дчица *ж* разведчик хатын (кыз), разведчица

разве́дывательный, -ая, -ое разведка ...ы; **~ отря́д** разведка отряды

разве́дывать *несов. см.* **разве́дать**

развез||ти́ *сов.* **1.** *кого-что* таратып чыгу, таратып бетерү; **~ти́ пи́сьма** хатларны таратып чыгу **2.** *безл. кого-что* әлсерәү, хәлсезләнү, изрәү; **от жары́ его́ ~ло́** кызудан ул әлсерәгән **3.** *безл. что* изелү, изелеп бетү; **от дожде́й доро́гу ~ло́** яңырдан юл изелеп беткән

разве́ивать *несов. см.* **разве́ять**

разве́иваться *несов.* **1.** *см.* **разве́яться; 2.** *страд. от* **разве́ивать**

развенча́ть *сов. кого-что* данын юкка чыгару, дәрәҗәсен төшерү, фаш итү; күздән төшерү; **~ знамени́тость** атаклы кешенең данын юкка чыгару

разве́нчивать *несов. см.* **развенча́ть**

разве́рну||ться *сов. книжн.* ачылу, киң итеп ачылу; ачылып китү; **~лась бе́здна** упкын ачылды; **[и] ~лись хля́би небе́сные** күкнең төбе тишелде

развёрнут||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разверну́ть; 2.** *воен.* җәелгән; **~ые ряды́** җәелгән сафлар **3.** киң, киңәйтелгән; **~ое строи́тельство** *чего-л.* киң төзелеш **4.** (*полный*) тулы, җентекле, тәфсилле; җентекле эшләнгән; **~ый план** җентекле план

разверну́ть *сов. что* **1.** (*что-л. завёрнутое*) сүтү, сүтеп җибәрү; чишү, чишеп җибәрү **2.** (*раскатать*) җәеп җибәрү, таратып җибәрү, җәеп салу; **~ зна́мя** байракны җәеп җибәрү; **~ ковёр** келәмне җәеп салу **3.** (*плечи, носки*) җәю, турайту **4.** *воен.* (*расположить в ширину*) җәелдерү, җәелдереп төзү; **~ строй** стройны җәелдерү **5.** *воен.* (*переформировать*) әйләндерү, әйләндереп җибәрү, төзү; **~ батальо́н в полк** батальонны полкка әйләндерү **6.** (*подготовить к действию*) эш башлап җибәрү, ачу; **~ го́спиталь** госпиталь ачу **7.** *перен.* (*организовать*) җәелдерү, җәелдереп җибәрү, киңәйтү; **~ кооперати́вное движе́ние** кооперация хәрәкәтен җәелдереп җибәрү **8.** *перен.* (*проявить в полной мере*) үстереп җибәрү; җәелдереп җибәрү; **~ строи́тельство** төзелешне җәелдереп җибәрү **9.** (*заставить сделать оборот*) бору, борып кую; **~ танк** танкны борып кую

разверну́||ться *сов.* **1.** (*о чём-л. свёрнутом, скатанном*) сүтелү, чишелү, чишелеп (сүтелеп) китү; ачылу **2.** җәелү, җәелеп китү; таралу; **флаг ~лся** флаг җәелде **3.** *воен.* җәелү, тезелү; **строй ~лся** строй җәелде **4.** *воен.* (*перестроиться*) әйләнү, әверелү **5.** (*подготовиться к действию*) эш башлап җибәрү, ачылу; **медсанба́т ~лся за реко́й** елганың теге ягында медсанбат үзенең эшен башлап җибәрде **6.** *перен.* (*получить развитие*) җәелү, киңәю, җәелеп китү; **в го́роде широко́ ~лось строи́тельство** шәһәрдә төзелеш киң җәелеп китте **7.** *перен.* (*проявить свои силы*) үсеп китү; үзен (үзеңне) күрсәтү; **его́ тала́нт ~лся** аның таланты үсеп китте **8.** (*сделать оборот*) борылу, борылып кую; **ло́дка ~лась** көймә борылды **9.** *прост.* (*размахнуться*) кизәнү, селтәнү

разверста́ть *сов.* **1.** *кого-что* бүлү, бүлеп чыгу, бүлеп бирү, бүлеп кую; **~ сре́дства на строи́тельство** төзелешкә средстволарны бүлеп кую **2.** *что, полигр.* (*разъединить*) верстканы сүтү

развёрстка *ж* (*плановое распределение*) бүлү, бүлеп бирү

развёрстывать *несов. см.* **разверста́ть**

разверте́ть *сов. что* **1.** (*расширить*) бораулап киңәйтү, бора-бора зурайту; **~ отве́рстие** тишекне бора-бора киңәйтү **2.** (*раскрутить*) кызу әйләндереп жибәрү, әйләндерә-әйләндерә кыздырып жибәрү; **~ колесо́** тәгәрмәчне әйләндереп жибәрү

разверте́||ться *сов.* **1.** (*расшириться*) борудан зураю, борудан киңәю; **отве́рстие ~лось** тишек зурайган **2.** (*приобрести скорость*) кызу әйләнә башлау; **колесо́ ~лось** тәгәрмәч кызу әйләнә башлады

развёртывать *несов. см.* **разверну́ть**

развёртываться *несов.* **1.** *см.* **разверну́ться; 2.** *страд. от* **развёртывать**

разве́рчивать *несов. см.* **разверте́ть**

разве́рчиваться *несов.* **1.** *см.* **разверте́ться; 2.** *страд. от* **разве́рчивать**

развеселя́ть *сов. кого-что* күңелен күтәрү, күңелләндерү, күңелен ачу; **~ компа́нию** компаниянең күңелен күтәрү

развеселя́ться *сов.* күңеллеләнеп китү, күңел күтәрелү, кәефләнеп китү

развесёл||ый, -ая, -ое *разг.* бик күңелле, бик кәефле; **~ые друзья́** бик кәефле дуслар

разве́систый, -ая, -ое салынкы ботаклы, җәенке ботаклы, киң ябалдашлы; **~ дуб** җәенке ябалдашлы имән

разве́сить I *сов. что* үлчәп бүлү, үлчәп бүлеп чыгу, ваклап үлчәү; **~ са́хар** шикәрне үлчәп бүлү

разве́си||ть II *сов. что* **1.** элеп чыгу, элеп бетерү, таратып элү; **~ть бельё** керләрне элеп чыгу **2.** җәеп җибәрү, җәенкеләндереп җибәрү; салынкыландырып җибәрү; **де́рево ~ло ве́тви** агач ботакларын җәеп җибәргән ♦ **~ть у́ши** *ирон.* колак торгызу

развесно́й, -а́я, -о́е үлчәүле, үлчәп сатыла торган, үлчәнмәле; **~ са́хар** үлчәп сатыла торган шикәр

разве||сти́ *сов. кого-что* **1.** тарату, таратып чыгу, илтеп кую; **~сти́ дете́й по кла́ссам** укучыларны классларга таратып чыгу **2.** (*направить в разные стороны*) ачу, күтәртү, аеру (*ике якка*) разводлау; **~сти́ мост** күперне аеру **3.** (*разъединить*) аеру, аерып җибәрү; **судьба ~ла́ друзе́й** язмыш дусларны аерды; **~сти́ супру́гов** ир белән хатынны аеру **4.** (*растворить*) эретү **5.** (*заняться выращиванием*) үрчетү, асрау; үстерү; **~сти́ коро́в** сыерлар асрау; **~сти́ сад** бакча үстерү **6.** су кушу; **~сти́ рассо́л** тозлыкка су кушу **7.** яндыру, яндырып җибәрү, кабызу; кабызып җибәрү; **~сти́ костёр** учак кабызып җибәрү ♦ **~сти́ кани́тель** ыгы-зыгы куптару, ыгы-зыгы килү; **~сти́ пилу́** пычкыны разводлау; пычкының тешләрен аеру; **~сти́ рука́ми** кулларны җәю, хәйранга калу

разве||сти́сь *сов.* **1.** (*расторгнуть брак*) аерылышу, аерылу **2.** (*размножиться, расплодиться*) үрчү, үрчеп китү, күбәеп китү

разветви́||ться *сов.* **1.** ботаклану, ботаклар үсеп чыгу; **ли́пы ~лись** юкәләр ботаклана **2.** тармаклану, тармакланып китү, аерылып китү; **доро́га ~лась** юл аерылды

разветвле́ни||е *с* **1.** *см.* **разветви́ться; 2.** (*место*) аерма, тармакланган урын, аерылган җир; **на ~и доро́ги** юл аермасында

разветвлённ||ый, -ая, -ое киң тармакланган, киң тармаклы; **~ая сеть желе́зных доро́г** тимер юлларның киң тармакланган челтәре

разветвля́ться *несов.* **1.** *см.* **разветви́ться; 2.** *страд. от* **разветвля́ть**

разве́шать *сов. что* элеп чыгу, элеп бетерү, асып чыгу, элеп кую, таратып элү; **~ карти́ны** рәсемнәрне элеп кую

разве́шивать I *несов. см.* **разве́сить** I

разве́шивать II *несов. см.* **разве́сить** II, **разве́шать**

разве́ять *сов. что* **1.** очырып бетерү, туздыру, тарату; **~ дым** төтенне тарату **2.** *перен.* юкка чыгару, тарату, бетерү; **~ сомне́ния** шик-шөбһәләрне тарату

разве́я||ться *сов.* **1.** таралу, таралып бетү очып бетү; **дым ~лся** төтен таралып бетте **2.** *перен.* юкка чыгу, бетү, таралу; **го́ре ~лось** кайгы юкка чыкты **3.** *разг.* (*развлечься*) юану, күңел ачу

развива́ть *несов. см.* **разви́ть**

развива́||ться *несов.* **1.** *см.* **разви́ться; 2.** бару; **де́йствие ~ется в дере́вне** вакыйга авылда бара **3.** *страд. от* **развива́ть**

развизжа́ться *сов.* бик каты чиный башлау, чыелдый башлау

разви́лин||а *ж* **1.** (*дерева*) куш кәүсә; ике яңьле ботак **2.** (*место*) чат, аерма, тармакланган урын; **на ~е** юл чатында

разви́листый, -ая, -ое тармаклы, тармаклы-тармаклы, яңьле; **~ сук** яңьле ботак

разви́лка *ж*, **разви́лок** *м разг. см.* **разви́лина**; **мы подошли́ к разви́лке доро́ги** юл чатына килеп чыктык

развинти́ть *сов. что* борып алу, борып чыгару (*винтны*)

развинти́||ться *сов.* **1.** бушаю, какшау; **га́йка ~лась** гайка бушайган **2.** *перен.* йомшау, бозылу, рәте китү, какшау; **не́рвы ~лись** нервлар йомшаган

разви́нченный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **развинти́ть; 2.** (*невыдержанный — о людях*) [нервлары] йомшаган, какшаган, рәте киткән **3.** (*о походке, движениях*) сүлпән, алпан-тилпән

разви́нчивать *несов. см.* **развинти́ть**

разви́нчиваться *несов.* **1.** *см.* **развинти́ться; 2.** *страд. от* **разви́нчивать**

разви́ть *с* **1.** *см.* **развива́ть, разви́ться; ~ па́мяти** хәтерне үстерү; **~ промы́шленности** промышленностьнең алга китүе; **~ сотру́дничества** хезмәттәшлекнең үсүе **2.** үсеш, алгарыш, алга китеш, алга барыш; **истори́ческие ~ тарихи үсеш 3.** рухый үсеш, аң дәрәҗәсе, аң үсеше; **полити́ческое ~** сәяси аң үсеше

развит||о́й, -а́я, -о́е **1.**(*физически*) нык үскән, зур үскән; **~ы́е му́скулы** нык үскән мускуллар **2.** зур үсеш алган, алга киткән, нык алга киткән; **~а́я промы́шленность** зур үсеш алган промышленность; **~ы́е стра́ны** зур үсеш алган илләр **3.** (*духовно зрелый*) аңлы, җитлеккән, киң белемле **4.** *в знач. сказ.* киң җәелгән, киң таралган; **в э́том кра́е ра́звито скотово́дство** бу өлкәдә терлекчелек киң таралган

разви́ть *сов. что* (*раскрутить*) сүтү; **~ верёвку** арканны сүтү **2.** *что* үстерү, арттыру, зурайту, ныгайту; **~ машинострое́ние** машина төзелешен үстерү; **~ мускулы** мускулларны ныгыту; **~ па́мять** хәтерне үстерү **3.** *кого-что* (*духовно, умственно*) рухый яктан үстерү **4.** *что* (*широко развернуть*) җәелдерү, киңәйту; **~ бу́рную де́ятельность** көчле эшчәнлек җәелдерү **5.** *что* (*углубить*) алга сөрү, үстереп җибәрү; **~ чью-л. мысль** фикерен үстереп җибәрү

разви́||ться *сов.* **1.** (*расплестись*) сүтелү **2.** (*окрепнуть*) үсү, ныгу, үсеп китү, ныгып китү **3.** (*дойти до высокой степени*) киң үсеш алу, зур үсү, алга китү; **в на́шей стране́ ~лась энерге́тика** безнең илебездә энергетика зур үсте **4.** (*духовно, умственно*) рухый яктан үсү, үсеп китү, рухый җитлегү

развлека́тельн||ый, -ая, -ое мавыктыргыч, күңел юатқыч, мавыктыра торган, юата торган, кызыклы; **~ые и́гры** мавыктыргыч уеннар

развлека́ть *несов. см.* **развле́чь**

развлека́ться *несов.* **1.** *см.* **развле́чься; 2.** *страд. от* **развлека́ть**

развлече́ни||е *с* **1.** *см.* **развле́чь, развле́чься; 2.** юаныч, күңел ачу; уен-көлке; **ма́ссовые ~я** күмәк күңел ачулар

развле́чь *сов. кого-что* **1.** (*отвлечь*) юату, юандыру **2.** (*повеселить*) күңелен ачу, күңелен күтәрү, кәефен күтәрү, кайгысын тарату; **~ дете́й** балаларның күңелен ачу

развле́чься *сов.* **1.** (*отвлечься*) юану, юаныч табу **2.** (*повеселиться*) күңел ачу, хозурлану, кызык табу

разво́д *м* **1.** *см.* **развести́** 1-3, 5; **~ часовы́х** сакчыларны постларга кую **2.** *воен.* развод, развод ясау; **~ кара́улов** каравылларга развод ясау **3.** аерылышу, аерылу (*ир белән хатын турында*); **дать ~** аерылышу

разводи́ть *несов. см.* **расвести́**

разводи́ться *несов.* **1.** *см.* **развести́сь; 2.** *страд. от* **разводи́ть**

разво́дка *ж* **1.** *см.* **развести́** 2; **~ моста́** күперне күтәртү **2.** (*инструмент*) разводка, тсш аергыч (*пычкы өчен*)

разводно́й, -а́я, -о́е җәелмәле; **~ ключ** җәелмәле ачкыч (*төрле гайкаларга ярый торган*) ♦ **~ мост** ачыла торган күпер

развод||но́й, -ая, -ое аерылышу ...ы, аерылышу турындагы, аерылышуга караган; **~ое свиде́тельство** аерылышу турындагы таныклык

разво́ды *только мн.* **1.** (*узоры*) бизәкләр, нәкыш; рәсемле бизәкләр **2.** (*пятна*) таплар, җәелгән таплар; **ма́сляные ~** май таплары

разво́дье *с* **1.** (*пространство воды между льдами*) күзләвек; ачык урын (*бозлар арасында*) **2.** *диал.* (*половодье*) ташкын, язгы ташкын

разводя́щий *м воен.* разводящий, посткә куючы (*сакчыларны постларга куючы*)

развоева́ться *сов. разг.* дулап китү, дулый башлау, шау-шу күтәрү

развоз *м см.* **развезти́** 1; **~ гру́зов** йөкләрне йөреп тарату

развози́ть *несов. см.* **развезти́**

развози́ться *несов. разг.* ыгы-зыгы килә башлау, мәш килә башлау

развозн||о́й, -а́я, -о́е **1.** ташу ...ы, ташып тарату өчен; **~а́я теле́жка** ташу арбасы **2.** ташыла торган, ташып таратыла торган; **~ы́е това́ры** ташып таратыла торган товарлар

развозчик *м* ташучы, ташып таратучы

разволнова́||ть *сов. кого-что* тынычсызландыру, борчу, борчу салу; дулкынландыру; **изве́стие его́ ~ло** хәбәр аны дулкынландырды

разволнова́ться *сов.* тынычсызлану, борчыла башлау, дулкынлану

разволо́чь *сов. прост. что* өстерәп тарату, таратып ташлау; **~ загоре́в-**

шийся сара́й яна башлаган сарайны таратып ташлау

разворáчивать *несов. см.* **разворотúть, развернýть**

разворáчиваться *несов.* **1.** *см.* **развернýться; 2.** *страд. от* **разворáчивать**

разворовáть *сов. что* урлап бетерү, урлап алып бетерү

разворóвывать *несов. см.* **разворовáть**

разворóт *м* **1.** *разг. см.* **развернýть** 1-8, **развернýться** 1-7, 9; **~ полевы́х рабóт** кыр эшләренең җәелүе; **~ строи́тельства** төзелешнең киңәюе; **~ та́нка** танкның борылуы; **~ самолёта** самолётның борылуы **2.** (*поворот*) борылма; **~ доро́ги** юл борылмасы **3.** эчке ягы (*китап тышлыгының һ.б.ш.*); **на ~е** эчке ягында

разворотúть *сов. что* **1.** актарып ташлау, әйләндереп ташлау, таратып ташлау; **~ ку́чу камне́й** таш өемен актарып ташлау **2.** (*разрушить*) җимерү, җимереп ташлау

разворошúть *сов. что* әйләндерү, әйләндереп ташлау; таратып ташлау; **~ сéно** печәнне әйләндерү

разворчáться *сов. разг.* мыгырдана (сукрана) башлау

разврáт *м* **1.** (*половая распущенность*) уйнаш, фәхеш, җенси бозыклык **2.** (*испорченность нравов*) әхлаксызлык, бозыклык **3.** *разг.* (*избалованность*) бозыклык, азгынлык

развратúтель *м* аздыручы, юлдан яздыручы, уйнашка тартучы

развратúть *сов. кого-что* **1.** (*сделать развратным*) аздыру, уйнашчы итү, җенси бозыклыкка өйрәтү **2.** (*морально разложить*) бозу, юлдан яздыру, бозып бетерү, аздыру

развратúться *сов.* **1.** (*стать развратным*) уйнашчыга әйләнү, җенси бозыклыкка бирелү; фәхишкә әйләнү **2.** (*морально разложиться*) бозылу, юлдан язу, азу; әхлаксызлану, череп таркалу

разврáтник *м* уйнашчы кеше, бозык (азгын) кеше, фахиш

разврáтница *ж* уйнашчы хатын, бозык (азгын) хатын, фахишә

разврáтничать *несов.* уйнаш белән шөгыльләнү, уйнашлык итү, фахишлек итү

разврáтный, -ая, -ое уйнашчы ..., азгын, бозык, фахиш; **~ челове́к** бозык кеше

развращáть *несов. см.* **развратúть**

развращáться *несов.* **1.** *см.* **развратúться; 2.** *страд. от* **развращáть**

развращённость *ж* **1.** бозыклык, фахишлек азгынлык **2.** (*испорченность нравов*) әхлаксызлык

развращённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **развратúть; 2.** бозык, азгын, фахиш, әхлаксыз

развью́чивать *несов. см.* **развью́чить**

развью́чить *сов. кого-что* йөген алу (төшерү, бушату); **~ верблю́да** дөянең йөген бушату

развяза́ть *сов.* **1.** *кого-что* чишү, чишеп ташлау, чишеп җибәрү; сүтү; **~ тесёмку** тасманы чишү; **~ у́зел** төенне чишү **2.** *перен. что* мөмкинлек бирү, ирек бирү; бушайту; **~ тво́рческие си́лы наро́да** халыкның иҗади көчләренә ирек бирү ♦ **~ войну́** сугыш башлап җибәрү; **~ ру́ки** *кому* кулны бушату, мөмкинлек алу, ирек бирү; **~ язы́к** 1) (*заставить рассказать*) телен чиштерү, сөйләргә мәҗбүр итү, сөйләтү; 2) (*разговориться*) телгә ирек бирү

развяза́||ться *сов.* **1.** чишелү, чишелеп китү; сүтелү; **у́зел ~лся** төен чишелде **2.** *перен.* бушау, котылу; араны өзү; **~ться с дела́ми** эшләрдән котылу ♦ **язы́к ~лся** теле чишелде

развя́зка *ж* **1.** (*завершение*) тәмамлану, чишелеш, тәмамланыш; **неожи́данная ~** көтелмәгән рәвештә тәмамлану **2.** *лит.* чишелеш; **~ дра́мы** драманың чишелеше

развя́зность *ж* тәкәллефсезлек, йөгәнсезлек, тотнаксызлык; **~ мане́р** кыланышларның тәкәллефсезлеге

развя́зн||ый, -ая, -ое тәкәллефсез, тотнаксыз, йөгәнсез, артык иркен; **~ый челове́к** тәкәллефсез кеше; **~ые мане́ры** артык иркен кыланышлар

развя́зывать *несов. см.* **развяза́ть**

развя́зываться *несов.* **1.** *см.* **развяза́ться; 2.** *страд. от* **развя́зывать**

разгада́ть *сов.* **1.** *что* уйлап табу, җавабын табу; чишү; **~ зага́дку** табышмакның җавабын табу **2.** *кого-что* аңлау, аңлап (сизеп, белеп) алу; **~ чьи-л. наме́рения** ниятләрен сизеп алу

разга́дка *ж* **1.** *см.* **разгада́ть; 2.** җавап, чишелеш; **~ зага́дки** табышмакның җавабы

разга́дчик *м разг.* җавабын табучы; уйлап табучы; сизеп алучы, белүче

разга́дчица *ж см.* **разга́дчик**

разга́дывать *несов. см.* **разгада́ть**

разга́р *м* кызу чак, кызу вакыт, кызган вакыт, кызган чак; **убо́рка в ~е** урып жыюның кызу чагы

разги́б *м* **1.** *см.* **разогну́ть; 2.** (*место*) турайган (турайтылган, төзәйтелгән) урын

разгиба́||ть *несов. см.* **разогну́ть ♦ не ~я спины́ [рабо́тать, труди́ться]** баш күтәрми эшләү

разгиба́||ться *несов.* **1.** *см.* **разогну́ться; 2.** *страд. от* **разгиба́ть ♦ не ~ясь [рабо́тать, труди́ться]** баш күтәрми эшләү

разгильдя́й *м разг.* эшлексез, ачык авыз, җобалгы

разгильдя́йка *ж разг.* эшлексез хатын (кыз)

разгильдя́йничать *несов. разг.* эленке-салынкы кылану, җобалгылану; бернәрсә дә эшләмәү

разгильдя́йство *с разг.* эленке-салынкылык, җобалгылык

разглагóльствовать *несов.* күп сөйләү, акыл сату, сафсата сату

разгла́дить *сов. что* **1.** үтүкләү, үтүкләп чыгу; **~ бри́ки** чалбар үтүкләү **2.** тигезләү, төзәйтү; шомарту; **~ смя́тый конве́рт** бөгәрләнгән конвертны тигезләү

разгла́ди||ться *сов.* тигезләнү, төзәю; шомару; язылу; **морщи́ны на лбу ~лись** маңгайдагы җыерчыклар тигезләнде

разгла́живать *несов. см.* **разгла́дить**

разгла́живаться *несов.* **1.** *см.* **разгла́диться; 2.** *страд. от* **разгла́живать**

разгласúть *сов.* **1.** *что* (*сделать известным*) ачып салу, фаш итү, сөйләү; **~ та́йну** серне ачып салу **2.** *о чём* (*рассказать*) хәбәр тарату, сөйләп йөрү, чәчеп йөрү

разглашáть *несов. см.* **разгласúть**

разглашéние *с см.* **разгласúть**

разглядéть *сов.* **1.** *кого-что* күреп алу, танып алу, карап аеру, карап тану; **~ *кого-л.* в потёмках** караңгыда *кемне булса да* танып алу **2.** *перен. что, разг.* (*понять*) аңлап алу, төшенү, сизеп (төшенеп) алу

разгля́дывать *несов. кого-что* карау, җентекләп карау, тикәлеп карау; **~ прохо́жих** узып баручыларны тикәлеп карау

разгнéванный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разгнéвать; 2.** бик нык ачуланган, ачуы кабарган, бик нык ачуы килгән, ачулы; **~ го́лос** ачулы тавыш; **~ оте́ц** ачуы кабарган ата

разгнéвать *сов. кого-что* бик нык ачуын китерү, бик нык ачуландыру, ачуын кабарту

разгнéваться *сов.* бик нык ачу килү; бик нык ачулану, ачу кабару

разговáривать *несов. с кем, о ком-чём и без доп.* сөйләшү, гәпләшү, сөйләшеп тору; **~ по-ру́сски** русча сөйләшү; **~ с дру́гом** дустың белән сөйләшү

разгово́р *м* **1.** сөйләшү, әңгәмә, гәп, сүз алышу; **~ по телефо́ну** телефоннан сөйләшү **2.** *обычно мн.* **~ы** *разг.* (*слухи*) гайбәт, сүз[ләр], имеш-мимеш, хәбәр ♦ **без ли́шних ~ов** артык сүз куертмыйча; **и ~у нет, ~а быть не мо́жет** сүз дә юк, сүз дә булырга мөмкин түгел

разговори́ть *сов. кого-что* (*заставить вступить в разговор*) сүзгә тарту, сөйләштерү; **его́ нелегко́ ~** аны сөйләштерүе авыр

разговори́ться *сов.* **1.** *с кем и без доп.* (*завязать беседу*) сөйләшеп китү, сөйләшә башлау **2.** (*увлечься разговором*) сүзгә бирелү, сүз белән мавыгу

разгово́рник *м* (*пособие*) сөйләүлек, сөйләшү китабы (*берәр телне өйрәну өчен кулланма*)

разгово́рн||ый, -ая, -ое **1.** сөйләм ...ы, сөйләшү ...ы; **~ый язы́к** сөйләү теле **2.** *разг.* (*предназначенный для разговоров по телефону*) сөйләшү өчен билгеләнгән, сөйләшү ...ы; **~ая бу́дка** сөйләшү будкасы **3.** сөйләшү ...ы; **~ый уро́к** сөйләшү дәресе **4.** (*имеющий характер разговора*) сөйләшү ...ы, сөйләшүгә нигезләнгән; **~ый жанр** сөйләшү жанры

разгово́рчивость *ж* сүзчәнлек, телчәнлек, сүзгә әвәслек

разгово́рчивый, -ая, -ое сүзчән, сүзгә әвәс, телчән, сөйләргә яратучан; **~ ма́льчик** сөйләргә яратучан малай

разгово́рчики *мн.* сөйләнү, буш сүз; **прекрати́ть ~!** сөйләнүләрне туктатырга!

разго́н *м* 1. *см.* **разогна́ть**; ~ **демонстра́ции** демонстрацияне куып тарату 2. (*разбег*) чабып бару, йөгереп бару, бик шәп бару; тизлекне арттыру; **прыжо́к с ~а** йөгереп барып сикерү 3. *спец.* (*промежуток*) ара, ераклык; ~ **ме́жду столба́ми** баганалар арасындагы ераклык ♦ **в ~е** *в знач. сказ.* барысы да юлдалар, барысы да чыгып киткәннәр; **с ~а (~у)** чабып барган килеш, чабып барганда

разго́нист||ый, -ая, -ое *разг.* сирәк, тарау, аралы; **писа́ть ~ым по́черком** сирәк почерк белән язу

разго́нка *ж* 1. *разг. см.* **разогна́ть**; 2. *тех.* чүкеп җәю 3. *хим.* кабат куу

разгоня́ть *несов. см.* **разогна́ть**

разгоня́ться *несов.* 1. *см.* **разогна́ться**; 2. *страд. от* **разгоня́ть**

разгора́живать *несов. см.* **разгороди́ть**

разгора́живаться *несов.* 1. *см.* **разгороди́ться**; 2. *страд. от* **разгора́живать**

разгора́ться *несов. см.* **разгоре́ться**

разгоре́||ться *сов.* 1. кызу яна башлау, яхшы яна башлау, янып китү; **костёр ~лся** учак кызу яна башлады 2. *перен.* кызару, кызарып китү; уттай яну; **щёки ~лись** яңаклар яна башлады 3. *перен.* кызу, кызып китү; **бой ~лся** сугыш кызып китте

разгороди́ть *сов. что* бүлү, бүлеп алу (*мәс. бүлмәне*); ~ **амба́р** келәтне бүлү

разгороди́ться *сов.* (*перегородкой*) бүленү, бүленеп алу; ~ **с сосе́дями** күршеләр белән бүленү

разгорячи́ть *сов. кого-что* 1. кыздыру, кыздырып жибәрү 2. *перен.* ярсыту; ~ **коня́** атны ярсыту

разгорячи́ться *сов.* 1. кызу, эсселәү, кызып (эсселәп) китү; тән кызу 2. *перен.* (*возбудиться*) ярсу, ярсып китү; кан кызу

разгра́бить *сов. что* талау, талап алу; талап бетерү

разграбле́ние *с см.* **разгра́бить**

разграниче́ние *с см.* **разграни́чить, разграни́читься; ~ земе́льных уча́стков** җир бүлемнәрен чикләү; ~ **поня́тий** төшенчәләрне аныклау

разграни́чивать *несов. см.* **разграни́чить**

разграни́чиваться *несов.* 1. *см.* **разграни́читься**; 2. *страд. от* **разграни́чивать**

разграничи́тельн||ый, -ая, -ое чикләү ...ы, бүлү ...ы, бүлә (чикли) торган; ~**ая ли́ния** чикләү линиясе

разграни́чить *сов. что* 1. чикләү, аеру, чикләрен билгеләү, чик билгеләп чыгу; ~ **зе́мли** җирләрнең чикләрен билгеләү 2. чикләү, чикләп кую, аныклау, аеру; ~ **поня́тия** төшенчәләрне чикләү

разграни́чится *сов.* чикләнү, аерылу

разграфи́ть *сов. что* графалап чыгу, графалап сызу, графаларга бүлеп чыгу; ~ **бума́гу** кәгазьне графалап чыгу

разграфля́ть *несов. см.* **разграфи́ть**

разгреба́ть *несов. см.* **разгрести́**

разгрести́ *сов. что* көрәп ташлау, тарату, таратып ташлау (*көрәк, тырма белән*); ~ **снег** карны көрәп ташлау

разгро́м *м* 1. тар-мар итү, юк итү, юкка чыгару; ~ **врага́** дошманны тар-мар итү 2. (*разорение*) бөлгенлеккә төшерү

разгроми́ть *сов.* 1. *кого-что* (*разбить наголову*) тар-мар итү, юк итү; ~ **вра́жескую а́рмию** дошман армиясен тар-мар итү 2. *что* (*разрушить, разорить*) жимерү, юкка чыгару, бөлгенлеккә төшерү

разгружа́ть *несов. см.* **разгрузи́ть**

разгружа́ться *несов.* 1. *см.* **разгрузи́ться**; 2. *страд. от* **разгружа́ть**

разгрузи́ть *сов.* 1. *что* [йөген] бушату, йөген алу, йөген төшерү; ~ **ваго́н** вагон бушату 2. *перен. кого-что* [эшен] киметү, [эшен] азайту, бушату (*эштән*)

разгрузи́||ться *несов.* 1. йөгеннән бушау, йөге бушатылу; **ваго́ны ~лись** вагоннарның йөге бушатылды 2. *перен.* бушау, бушап калу (*эштән*); эш кимү

разгру́зочн||ый, -ая, -ое йөк бушату ...ы, йөк бушата торган; ~**ая брига́да** йөк бушату бригадасы ♦ ~**ые дни** ашауны бик нык киметү көннәре

разгрыза́ть *несов. см.* **разгры́зть**

разгры́зть *сов. что* тешләп кимерү, тешләп вату, тешләп өзү; ~ **оре́х** чикләвекне тешләп вату

разгу́л *м* 1. котырыну, шашу; ~ **реа́кции** реакциянең котырынуы 2. (*кутёж*) типтерү, әйттерү, эчкечелек; **предава́ться ~у** типтерү

разгу́ливать I *несов. см.* **разгуля́ть**

разгу́ливать II *несов.* (*гулять не спеша*) йөрү, йөреп тору; ~ **по па́рку** парк буйлап йөрү

разгу́ливаться *несов. см.* **разгуля́ться** 2-5

разгу́лье *с* типтерү, кәеф-сафа сөрү; күңел ачу

разгу́льн||ый, -ая, -ое типтереп ..., типтерү ...ы, әйттерү ...ы; типтерүчеләр ...ы; эчкечеләр ...ы; ~**ая жизнь** типтереп яшәү; ~**ая компа́ния** типтерүчеләр компаниясе

разгуля́ть *сов. разг.* 1. *кого-что* йокысын ачу, йокысын качыру; ~ **ребёнка** баланың йокысын качыру 2. *что* (*рассеять*) тарату, бетерү; ~ **тоску́** хәсрәтне тарату

разгуля́||ться *сов.* 1. (*начать кутить*) типтерә башлау, әйттерә башлау 2. (*о буре, ветре*) көчәю, көчәеп китү 3. (*развернуться*) иркенләп эш итү, җәелеп китү 4. йокы ачылу, йокы качу; **ребёнок ~лся** баланың йокысы качты 5. аязыту, (*кук йөзе*) ачылу; **день ~лся** көн аязытты

раздава́ть I *несов. см.* **разда́ть** I

раздава́ть II *несов. см.* **разда́ть** II

раздава́ться I *несов. см.* **разда́ться** I

раздава́ться II *несов. см.* **разда́ться** II

раздави́||ть *сов.* 1. *что* таптатып изү, таптатып жимерү; кысып сыту; ~**ть помидо́р** помидорны кысып сыту 2. *кого-что* (*придавить, искалечить*) таптатып үтерү, таптатып имгәтү; изү, басу 3. *перен. кого-что* тар-мар итү, юк итү; ~**ть врага́** дошманны тар-мар итү 4. *перен. кого-что* изү; **изве́стие ~ло его́** хәбәр аны изде

раздави́вать *несов. см.* **раздави́ть**

разда́ивать *несов. см.* **раздои́ть**

разда́иваться *несов.* 1. *см.* **раздои́ться**; 2. *страд. от* **разда́ивать**

разда́лбливать *несов. см.* **раздолби́ть**

разда́ривать *несов. см.* **раздари́ть**

раздари́ть *сов. кого-что* бүләк итеп тарату (өләшү), бүләк итеп бетерү, бүләк итеп өләшеп бетерү; ~ **игру́шки** уенчыкларны бүләк итеп тарату

разда́точный, -ая, -ое тарату ...ы, өләшү ...ы; тарата торган, өләшә торган; ~ **пункт** өләшү пункты

разда́тчик *м* таратучы, өләшүче

разда́тчица *ж* өләшүче хатын (кыз)

разда́ть I *сов. кого-что* тарату, өләшү, бүлү, таратып чыгу (бетерү), өләшеп чыгу (бетерү); ~ **игру́шки** уенчыкларны өләшү; ~ **ро́ли актёрам** актёрларга рольләрне бүлү

разда́ть II *сов. что* (*расширить*) киерү, тарттыру, киңәйтү; ~ **сапоги́ на коло́дке** итекне калыпта тарттыру

разда́||ться I *сов.* (*прозвучать*) яңгырау, яңгырап китү, ишетелү, ишетелеп китү; тавыш таралу; ~**лся го́лос** тавыш яңгырады

разда́||ться II *сов.* 1. юл бирү, икә якка аерылу; **толпа́ ~ла́сь** халык төркеме икә якка аерылды 2. (*расшириться*) киңәю, киңәеп китү, иркенәю; ~**ться в плеча́х** җилкәләре киңәю; **сапоги́ разда́лись** итек киңәйде 3. *разг.* (*потолстеть*) юанаю, юанаеп китү, калынаю, калынаеп китү

раздва́ивать *несов. см.* **раздвои́ть**

раздва́иваться *несов.* 1. *см.* **раздвои́ться**; 2. *страд. от* **раздва́ивать**

раздвига́ть *несов. см.* **раздви́нуть**

раздвига́||ться *несов.* 1. *см.* **раздви́нуться**; 2. (*быть раздвижным*) ачыла торган булу, ачылу, җәелә торган булу, җәелү; **стол ~ется** өстәл ачыла 3. *страд. от* **раздвига́ть**

раздвижно́й, -а́я, -о́е ачылмалы, җәелмәле, шудырмалы; ~ **стол** җәелмәле өстәл

раздви́нуть *сов.* 1. *что* тартып ачу; аеру, аерып кую, ачып кую; ~ **занаве́ски** пәрдәләрне тартып ачу 2. *что* этәрү, этәреп кую; ~ **сту́лья** урындыкларны этәреп кую 3. *кого-что* икә якка аеру; ~ **толпу́** халык төркемен икә якка аеру 4. *что* җәю; ~ **стол** өстәлне җәю;

раздви́ну||ться *сов.* 1. ачылу, аерылу, ачылып китү, аерылып китү; **занаве́ски ~лись** пәрдә ачылды 2. икә якка аерылу , чигенү, юл бирү; **толпа́ ~лась** халык төркеме икә якка аерылды

раздвои́ть *сов. что* икегә аеру, икегә бүлү; икегә яру

раздвои́||ться *сов.* икегә аерылу (бүленү); **доро́га ~лась** юл икегә аерылды

раздева́лка *разг.*, **раздева́льня** *ж* чишенү бүлмәсе, чишенмәлек

разде́вать *несов. см.* **разде́ть**

раздева́ться *несов.* 1. *см.* **разде́ться**; 2. *страд. от* **раздева́ть**

разде́л *м* 1. *см.* **раздели́ть** 1, **раздели́ться** 3; ~ **иму́щества** мөлкәтне бүлү 2. бүлек; ~ **геоме́трии** геометриянең бүлеге; ~ **кни́ги** китапның бүлеге 3. (*граница*) чик, чикләмә

разде́лать *сов. что* 1. (*обработать*) эшкәртү, әзерләү, ясау; ~ **гря́дку** түтәл ясау; ~ **селёдку** селёдканы эшкәртү 2. *подо что* охшатып ясау (эшләү); ~ **под дуб** имән агачына охшатып ясау ♦ ~ **под оре́х** *кого* пыр туздыру, тетеп салу, тетмәсен тетү

разде́латься *сов.* 1. *с кем-чем* (*покончить*) исәп-хисапны өзү, араны өзү; эшне бетерү; котылу; ~ **с долга́ми** бурычтан котылу; ~ **с поруче́ниями** йомышларны үтәп бетерү; ~ **сози́мыми** ужым игене белән эшне бетерү 2. *перен. с кем* (*свести счёты*) үч алу, исәп-хисапны өзү; ~ **с оби́дчиком** рәнҗетүчедән үч алу

разделе́ние *с* 1. *см.* **разели́ть, разделя́ть**; 2. бүленү, бүленеш, аерылу; ~ **труда́** хезмәтнең бүленеше

разделя́тельн||ый, -ая, -ое бүлү ...ы, аеру ...ы, бүлгеч ..., бүлүче ..., бүлә торган, аера торган; ~ **ый знак** аеру билгесе ♦ ~ **ый сою́з** *грам.* бүлүче теркәгеч

разделя́||ть *сов.* 1. *что* бүлү, бүлеп кую, бүлеп бетерү, бүлеп чыгу; ~ **ть зе́млю на уча́стки** җир мәйданын участокларга бүлү; ~ **ть я́блоко на четы́ре ча́сти** алманы дүрт өлешкә бүлү 2. *кого-что* аеру, аерып кую; икегә аеру; **толпа́ их** ~ **ла** халык төркеме аларны аерды 3. *что с кем-чем* уртаклашу, бүлешү; ~ **ть с това́рищем обе́д** төшке ашны иптәшең белән уртаклашу 4. *что* (*выразить согласие*) риза булу, кушылу, уртаклашу; ~ **ть** *чьё-л.* **мне́ние** *кемнең дә булса* фикеренә кушылу 5. *что, мат.* бүлү

разделя́||ться *сов.* 1. аерылу, икегә аерылу; **тропи́нка** ~ **лась** сукмак икегә аерылды 2. бүленү, бүленешү; **охо́тники** ~ **лись по́ двое** аучылар икешәргә бүленештеләр; **мне́ния** ~ **лись** фикерләр аерылды 3. (*разделить имущество между собой*) аерылып чыгу, бүленешү, мал-мөлкәтне бүлеп аерылышу 4. *мат.* бүленү

разде́лывать *несов. см.* **разде́лать**

разде́лываться *несов.* 1. *см.* **разде́латься**; 2. *страд. от* **разде́лывать**

разде́льн||ый, -ая, -ое 1. аерым, аерып ...; аеры; ~ **ое жи́тельство** аерым тору; ~ **ое написа́ние** аерым язу; ~ **ый сану́зел** аерым санузел 2. (*чёткий*) ачык, аныk, аерып..., өзеп-өзеп ...; ~ **ое произноше́ние** ачык итеп әйтү 3. *с.-х.* аеры ...; ~ **ая убо́рка** аеры урып жыю 4. (*с перерывами, паузами*) өзек-өзек; ~ **ые вы́стрелы** өзек-өзек атышулар

разделя́ть *несов. см.* **разели́ть**

разделя́||ться *несов.* 1. *см.* **разели́ться**; 2. бүленү, аерылу; **насеко́мые** ~ **ются на ночны́х и дневны́х** бөҗеклөр көндезгеләргә һәм төнгеләргә бүленәләр 3. *страд. от* **разделя́ть**

раздёргать *сов. что, разг.* тартып чыгару, тартып чыгарып бетерү (*мәс. җепләрне тукымадан*)

раздёргивать *несов.* 1. *см.* **раздёргать**; 2. *см.* **раздёрнуть**

раздёрнуть *сов. что, разг.* тартып ачу, тартып ачып җибәрү, тартып ачып кую, тарту; ~ **занаве́ски** пәрдәне тартып ачып җибәрү

разде́т||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **разде́ть**; 2. өс киемен салган, чишенгән, өстен салган; киенмәгән килеш; **вы́йти на у́лицу** ~ **ым** урамга киенмәгән килеш чыгу

разде́ть *сов. кого-что* 1. (*снять одежду*) чишендерү, өстен салдыру 2. (*ограбить*) киемен салдырып алу, киемен талау

разде́ться *сов.* чишенү, өстен салу, киемен салу

раздира́||ть *несов.* 1. *см.* **разодра́ть**; 2. *перен. что* (*вызывать внутренний разлад*) телгәләү, эчтән таркату, өзгәләү 3. *что* телү, өзү, әрнетү; **тоска́ ~ ет се́рдце** сагыш йөрәкне әрнетә

раздира́ться *несов.* 1. *см.* **разодра́ться** 2. *страд. от* **раздира́ть**

раздобре́ть *сов. разг.* юанаю, юанаеп китү, симерү, симереп китү

раздо́биться *сов.* күнел йомшару, юмартлану, юмартланып китү, шәфкать уяну

раздобыва́ть *несов. см.* **раздобы́ть**

раздобы́ть *сов. кого-что* табу, табып алу, эзләп табу; кулга төшерү; ~ **кни́гу** китапны кулга төшерү

раздои́ть *сов. кого-что* сөтен арттыру (күбәйтү); савымын арттыру

раздои́ться *сов.* сөте арту (күбәю); савымы арту

раздолби́ть *сов. что* 1. чокып киңәйтү, чокып зурайту; ~ **отве́рстие** тишекне чокып зурайту 1. (*испортить*) чокып вату (җимерү)

раздо́лье *с* 1. киңлек, киң мәйдан 2. *перен.* иркенлек, иркен тормыш

раздо́льн||ый, -ая, -ое киң, иркен; ~ **ая степь** киң дала 2. *перен.* иркен; ~ **ая жизнь** иркен тормыш

раздо́р *м* ызгыш, талаш, гауга; **прекрати́ть** ~ **ы** ызгышны туктату

раздоса́довать *сов. кого-что* ачуландыру, ачуын китерү, гарьләндерү; кәефен җибәрү, кәефен бозу

раздража́ть *несов. см.* **разражи́ть**

раздража́ться *несов.* 1. *см.* **раздражи́ться**; 2. *страд. от* **раздража́ть**

раздражённый, -ая, -ое 1. *прич. от* **раздражи́ть**; 2. ярсыган, ачуы кузгалган; ярсулы, ачулы; ~ **тон** ярсулы тон

раздражи́тель *м* ярсыткыч; **хими́ческий** ~ химик ярсыткыч

раздражи́тельный, -ая, -ое тиз кызып китүчән, кабынып китүчән, ярсып китүчән; тиз ачуланучан, ачулы; ~ **хара́ктер** тиз кызып китүчән характер; ~ **челове́к** ярсып китүчән кеше

раздражи́ть *сов.* 1. *кого-что* (*привести в раздражение*) ачуландыру, ачуын китерү, ачуын кузгату, ярсыту 2. *что* ярсыту, тынычсызлау, ярсу уяту; ~ **нерв** нервны ярсыту 3. *что* (*вызвать боль, зуд*) эчеттерү, кычытыру; ялкынсындыру; ~ **глаза́** күзләрне эчеттерү

раздража́ться *сов.* 1. ачу килү, ачу кузгалу, ярсып китү 2. (*воспалиться*) ялкынсыну, пешегү

раздра́знивать *несов. см.* **раздразни́ть**

раздразни́ть *сов. кого-что* 1. үртәү, үртәп ярсыту, үртәп ачуын кузгату, үртәп ачуландыру; ~ **соба́к** этләрне үртәп ярсыту 2. кузгату, уяту; ~ **аппети́т** аппетит кузгату

раздрако́нивать *несов. см.* **раздраконить**

раздрако́нить *сов. кого-что, разг.* 1. (*разругать*) ник тиргәү, сүгеп ташлау 2. *перен.* юкка чагыру, бетереп ташлау; ~ **прое́кт** проектны бетереп ташлау

раздроби́ть *сов. что* 1. (*расколоть*) вату, ватып ташлау, ватып баклау, ваклап бетерү 2. (*повредить*) чәрдәкләү; ~ **кость** сөякне чәрдәкләү 3. *перен.* (*расчленить*) бүлгәләү, ваклау; ~ **си́лы** көчләрне бүлгәләү 4. (*преобразовать*) әйләндерү; ~ **ме́тры в сантиме́тры** метрларны сантиметрларга әйләндерү

раздроби́||ться *сов.* 1. ватылу, ваклану; **ка́мень** ~ **лся** таш ватылды 2. (*напр. о кости*) чәрдәкләну; 3. *перен.* (*разделиться*) бүленү, аерылу; ~ **ться на гру́ппы** төркемнәргә бүленү

раздро́бленн||ый , -ая, -ое, **раздроблённ||ый,** -ая, -ое 1. *прич. от* **раздроби́ть**; 2. ватылган, ватылып вакланган; ~ **ый каме́нь** ватылып вакланган таш 3. чәрдәкләнгән, чәрдәкләнеп беткән; ~ **ая кость** чәрдәкләнгән сөяк 4. таркау, вакланган, бүлгәләнеп беткән; ~ **ое хозя́йство** бүлгәләнеп беткән хуҗалык

раздробля́ть *несов. см.* **раздроби́ть**

раздробля́ться *несов.* 1. *см.* **раздроби́ться**; 2. *страд. от* **раздробля́ть**

раздружи́ться *сов. с кем-чем* дуслыкны өзү; ~ **с това́рищем** иптәш белән дуслыкны өзү

раздува́||ть *несов.* 1. *см.* **разду́ть**; 2. *что* җилфердәтү, җилбердәтү; **ве́тер** ~ **ет флаги́** җил флагларны җилфердәтә

раздува́ться *несов.* 1. *см.* **разду́ться**; 2. *страд. от* **раздува́ть**

разду́ма||ть *сов. с неопр.* кире уйлау, фикердән кире кайту, ...маска булу; **я** ~ **л е́хать** бармаска булдым

разду́мывать *несов.* (*долго думать*) уйлану, уйлау, баш вату

разду́м||ье *с* уй; уйланып тору, уйга бату; **го́рькие** ~ **ья** кайгылы уйлар

разду́т||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **разду́ть**; 2. шешенгән, зурайган, күбенгән; ~ **ое лицо́** шешенгән бит 3. *перен.* артык зурайтылган, чамадан тыш арттырылган; күпертелгән; ~ **ые шта́ты** чамадан тыш арттырылган штатлар

разду́||ть *сов. что* 1. өреп очыру, тарату, **ве́тер** ~ **л ту́чи** җил болытларны таратты; ~ **ть пе́пел** көлне өреп очыру 2. (*разжечь*) өреп үрләтү, өреп дөрләтү, өреп кабызып җибәрү 3. (*надуть*) өреп кабарту; ~ **ть пу́зырь** куыкны өреп кабарту 4. *безл.* шешенү, күбенү, шешеп чыгу, күбеп чыгу; **щёку** ~ **ло** яңагы шешеп чыкты 5. *перен.* арттыру, арт-

тырып күрсәтү, [бик нык] күпертү, күпертеп күрсәтү; **~ть шта́ты** штатларны күпертү

разду́||ться *сов.* **1.** (*надуться*) өрелеп кабару **2.** кабару, кабарып чыгу; **карма́н ~лся** кесә кабарып чыкты **3.** (*распухнуть*) шешү, күбү, шешеп чыгу

разева́ть *несов. см.* **разину́ть**

разжа́лобить *сов. кого-что* жәлләтү, жәлләү, кызгану хисе уяту, күнелен йомшарту

разжа́лобиться *сов.* жәлләү, кызгану хисе уяну, күнел йомшару

разжа́ловать *сов. кого-что, уст.* чинын алу, чиныннан төшерү, чинын түбәнәйтү; урынныннан алу

разжа́ть *сов. что* **1.** ачып кую, җәеп кую, аеру, аерып кую, ачу, жәю, җәеп җибәрү; **~ кула́к** йодрыкларны ачу **2.** язу, язып җибәрү; бушайту; **~ пружи́ну** пружинаны бушайту

разжа́||ться *сов.* **1.** ачылу, язылу, ачылып (җәелеп) китү; **па́льцы ~лись** бармаклар аерылды **2.** язылу, язылып китү, **пружи́на ~лась** пружина язылып китте

разжева́ть *сов. что* **1.** (*размельчить во рту*) чәйнәү, чәйнәп ваклау (изү) **2.** *перен. разг.* (*хорошо объяснить*) аңлатып (төшендереп) бирү; чәйнәп бирү; **~ и в рот положи́ть** *шутл.* чәйнәп авызына салу

разжёвывать *несов. см.* **разжева́ть**

разже́чь *сов. что* **1.** яндырып җибәрү, дөрләтәп яндырып җибәрү; **~ огóнь** утны дөрләтеп яндырып җибәрү **2.** *перен.* кабызып җибәрү, кабызу, көчәйтеп җибәрү; **~ не́нависть** нәфрәт кабызып жибәрү

разже́чься *сов.* дөрләп янып китү, дөрләп яна башлау

разжи́в||а *ж разг.* табыш, файда; **заня́ть де́нег на ~у** файда ясау өчен бурычка акча алып тору

разжива́ться *несов. см.* **разжи́ться**

разжига́ть *несов. см.* **разже́чь**

разжига́ться *несов.* **1.** *см.* **разже́чься; 2.** *страд. от* **разжига́ть**

разжиди́ть *сов. что* сыеклау, сыегайту; су кушу; **~ квас** кваска су кушу

разжиди́||ться *сов.* сыеклану, сыегаю; **кисе́ль ~лся** кесәл сыегайды

разжижа́ть *несов. см.* **разжиди́ть**

разжижа́ться *несов.* **1.** *см.* **разжиди́ться; 2.** *страд. от* **разжижа́ть**

разжима́ть *несов. см.* **разжа́ть**

разжима́ться *несов.* **1.** *см.* **разжа́ться; 2.** *страд. от* **разжима́ть**

разжире́ть *сов.* симерү, симереп китү; көрәсп китү

разжи́ться *сов.* **1.** *разг.* (*разбогатеть*) баю, баеп китү; байлык җыю **2.** (*начать жить без нужды*) яхшы яши башлау, яхшы яшәп китү **3.** *чем* табу, табып алу, кулга төшерү; **~ деньга́ми** кулга акча төшерү

разжужжа́||ться *сов.* бик нык безелди башлау, бызылдый башлау; **пчёлы ~лись** бал кортлары бик нык безелди башладылар

раззадо́ривать *несов. см.* **раззадо́рить**

раззадо́риваться *несов.* **1.** *см.* **раззадо́риться; 2.** *страд. от* **раззадо́ривать**

раззадо́рить *сов. кого-что* дәрт уяту, дәртләндереп (җилкендереп) җибәрү, теләк уяту; ярсытып җибәрү

раззадо́риться *сов.* дәрт уяну, дәртләнеп (җилкенеп) китү, теләк уяну, ярсып китү

раззва́нивать *несов. см.* **раззвони́ть**

раззвони́ть *сов. о ком-чём и без доп.* хәбәр тарату, сүз тарату, сөйләп йөрү, сөйләп чыгу; шалтырау; **~ о свои́х наме́рениях** үзеңнең теләкләреңә турында сөйләп йөрү

раззнако́мить *сов. кого-что* таныш-лыкны өзү, танышлыкны бетерү; ташлаттыру, араны өзү

раззнако́миться *сов. с кем-чем* ташлашу, танышлыкны өзү, танышлыкны бетерү, араны өзү

раззола́чивать *несов. см.* **раззолоти́ть**

раззолоти́ть *сов. что* алтынлау, алтын йөгертү, алтынга ману, алтын белән каплау

раззоло́ченн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раззолоти́ть; 2.** *разг.* алтын белән капланган, алтын йөгертелгән, алтынга манылган, алтынланган; **~ое ору́жие** алтын йөгертелгән корал

раззуде́||ться *сов. разг.* **1.** бик нык сызлый башлау, сулкылдап сызлый башлау; әрни башлау; **но́ги ~лись** аяклар бик нык сызлый башлады **2.** *перен.* бик нык теләү (*берәр эш эшләргә*), зур теләк уяну; кул кычыту

рази́нуть *сов. что* зур итеп ачу (*авызны*) ♦ **~ рот** (*удивиться*) авыз ачып тору; таңга калу

рази́ня *м, ж разг.* ачык авыз, мәми авыз, жебегән

рази́тельный, -ая, -ое ачык, искиткеч зур, гажәеп; **~ приме́р** ачык мисал

рази́ть I *несов. кого-что* (*поражать*) юк итү; кыру, кырып салу; **~ врага́** дошманны кыру

рази́ть II *несов. чем, разг.* (*пахнуть*) аңку, аңкып тору, ис килү

разлага́ть *несов. см.* **разложи́ть** 5, 6

разлага́ться *несов.* **1.** *см.* **разложи́ться** 2, 3, 4; **2.** *страд. от* **разлага́ть**

разла́д *м* **1.** бозылыш; туры килмәү; **~ в рабо́те** эштәге бозылыш **2.** низагъ, көйсезлек, бозылыш, татусызлык; **семе́йный ~** гаиләдәге татусызлык

разла́дить *сов. что* **1.** (*испортить*) бозу, бозып кую, эштән чыгару, ватау; **~ маши́ну** машинаны ватау **2.** (*расстроить*) бозу, таркату; көйсезләү; **~ де́ло** эшне бозу

разла́ди||ться *сов.* **1.** (*испортиться*) бозылу, ватылу **2.** (*расстроиться*) таркалу, бозылу; **де́ло ~лось** эш бозылды **3.** (*о музыкальных инструментах*) көйсезләнү, бозылу

разла́живать *несов. см.* **разла́дить**

разла́живаться *несов.* **1.** *см.* **разла́диться; 2.** *страд. от* **разла́живать**

разла́мывать *несов. см.* **разлома́ть, разломи́ть**

разла́мываться *несов.* **1.** *см.* **разлома́ться, разломиться; 2.** *страд. от* **разла́мывать**

разлежа́ться *сов.* озак яту, иренеп ята бирү, нәкъәлләнеп яту, аунап яту

разлеза́ться *несов. см.* **разле́зться**

разле́з||ться *сов.* **1.** (*о ткани, одежде*) сыпылу, сизрәү, сизрәп бетү, тетелү, тетелеп бетү; таралу (*җәй буенча*) **2.** (*развалиться*) җимерелү, ишелү

разле́ниваться *несов. см.* **разлени́ться**

разлени́ться *сов.* бөтенләй ялкалану, ялкауга әйләнү, ялкауланып бетү; хөрәсәнләнү

разлепи́ть *сов. что* (*ябышканны*) кубару, кубарып аеру, куптарып алу; аеру; **~ скле́ившиеся страни́цы кни́ги** ябышкан китап битләрән аеру

разлепи́||ться *сов.* (*ябышкан җиреннән*) кубу, кубып чыгу, аерылу; **конве́рт ~лся** конверт купкан

разлепля́ть *несов. см.* **разлепи́ть**

разлепля́ться *несов.* **1.** *см.* **разлепи́ться 2.** *страд. от* **разлепля́ть**

разлёт *м* очып таралу; **~ птиц** кошларның очып таралуы ♦ **с ~а** (**у**) очып барган шәпкә, чапкан шәпкә; кызу барган чакта

разлета́ться I *несов. см.* **разлете́ться**

разлета́ться II *сов.* (*увлечься полётами*) очу белән мавыгу, мавыгып китү

разлете́||ться *сов.* **1.** очып китү, очып таралу; **пти́цы ~лись** кошлар очып таралдылар **2.** (*разойтись*) таралу; төрле якка китү **3.** (*разбиться на части*) ватылу, ватылып чәчрәү, чәлпәрәмә килү **4.** *перен.* (*напр. о мечтах*) юкка чыгу, җимерелү, бетү **5.** кызу бара башлау, кызу очып бару, кызу йөгереп (чабып) бару; **~вшись, уда́риться о столб** кызу чабып барып баганага бәрелү **6.** *перен.* (*распространиться — напр. о новости*) йөгереп бару (килү), чабып бару (килү), очып бару (килү)

разле́чься *сов.* ташланып яту, җәелеп яту; сузылып яту

разли́в *м* **1.** *см.* **разли́ть** 2, **разли́ться** 3, 4; **~ вина́ в буты́лки** шәрабны бутылкаларга агызу **2.** (*половодье*) ташу, ташкын

разливан||ный, -ая, -ое: **~ое мо́ре** *шутл.* аракы диңгезе, аракы дәрьясы

разлива́ть *несов. см.* **разли́ть**

разлива́||ться *несов.* **1.** *см.* **разли́ться; 2.** сайрау, жырлау; **солове́й ~ется** сандугач сайрый **3.** *разг.* (*много говорить*) тәмле теллән, күп сөйләү, сайрау **4.** *разг.* (*сильно плакать*) кычкырып елау **5.** *страд. от* **разлива́ть**

разливн||о́й, -ая, -о́е **1.** *спец.* бүлеп агызу ...ы; **~а́я маши́на** бүлеп агызу машинасы **2.** агызып сатыла торган; агызып тутырыла торган; **~о́е вино́** агызып сатыла торган шәраб

разлинова́ть *сов. что* сызыклар сызу (сызып чыгу)

разли́||ть *сов. что* **1.** (*расплескать*) түгү, түгеп жибәрү; **~ть молоко́** сөт түгү **2.** (*налить*) агызу, агызып салу, агызып бүлү; бүлеп салу; **~ть чай** чәй ясау **3.** *перен.* (*распространить*) жәю, тарату, сибү, чәчү ♦ **румя́нец ~т по всему́ лицу́** бөтен битенә кызыллык йөгергән (чыккан)

разли́ться *сов.* **1.** (*расплескаться*) түгелү, түгелеп китү, түгелеп бетү **2.** (*по*

разным сосудам) агызылу, агызып тутырылу, бүлеп агызылу, бүлеп салыну **3.** (*выйти из берегов*) ташу, ташып чыгу, ярларыннан чыгу **4.** *перен.* (*распространиться*) таралу, җәелү; сибелү, чәчелү

различа́ть *несов. см.* **различи́ть**

различа́ться *несов.* **1.** аерылу, аерылып тору; **~ по во́зрасту** яшь ягыннан аерылу **2.** *страд. от* **различа́ть**

разли́чи||е *с* аерма, аермалык, аерымлык; аеру; **без ~я** аермыйча, бердәй күреп; **зна́ки ~я** аеру билгеләре; **кла́ссовые ~я** сыйнфый аермалыклар

различи́тельный, -ая, -ое аеру ...ы, аера торган, аеручы...; **~ знак** аера торган билге

различи́ть *сов. кого-что* аеру, тану, танып алу, аерып алу; **~ в темноте́ челове́ка** караңгыда кешене танып алу; **~ сорта́ това́ров** товарларның сортын аеру

разли́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*разный*) төрле, бер-беренә охшамаган; **~ые мне́ния** төрле-төрле фикерләр **2.** (*разнообразный*) һәртөрле, төрле-төрле, күптөрле; **~ые причи́ны** һәртөрле сәбәпләр

разложе́ние *с* **1.** *см.* **разложи́ть** 5, 6; **~ на множи́тели** *мат.* тапкырлаучыларга таркату **2.** (*внутренний распад*) эчтән (череп) таркалу, тәртипсезлек

разложи́ть *сов.* **1.** таратып салу, таратып кую; **~ ве́щи на столе́** әйберләрне өстәлгә салу **2.** *что* (*развернув, положить*) җәеп салу, җәеп кую, җәю **3.** *что* (*зажечь*) яндырып җибәрү, кабызып җибәрү; **~ большо́й костёр** зур учак яндырып җибәрү **4.** *что* (*распределить*) бүлү, бүлеп салу, бүлеп чыгу **5.** *что, спец.* таркату; **~ во́ду на кислоро́д и водоро́д** суны кислородка һәм водородка таркату; **~ число́** санны таркату **6.** *перен. кого-что* (*дезорганизовать*) таркаулык (тәртипсезлек) кертү, таркату

разложи́ться *сов.* **1.** (*разместиться*) килеп урнашу; үз әйберләреңне, урнаштыру, таратып салу **2.** (*разделиться на части*) *спец.* таркалу **3.** (*подвергнуться гниению*) черү, череп таркалу **4.** *перен.* (*дезорганизоваться*) таркалу, таркаулык керү, бозылу, череп таркалу (*мораль якган*)

разло́м *м* **1.** *см.* **разлома́ть, разломи́ть, разлома́ться, разло́миться; ~ льда** бозның ватылуы **2.** (*место*) сынган урын, ватылган урын, ярылган урын; **~ земно́й коры́** җир кабыгының ярылган урыны; **ли́ния ~а** ярылган урын линиясе

разлома́ть *сов. что* **1.** (*ломая, разделить*) сындыру, сындырып чыгару, сындырып бетерү; **2.** вату, жимерү, ватып ташлау, жимерү; **~ ста́рый сара́й** иске сарайны вату

разлома́||ться *сов.* сыну, сынып чыгу, ватылу, жимерелү; **забо́р ~лся** койма жимерелде

разломи́ть *сов. что* сындыру, сындырып чыгару; бүлү; вату; **~ хлеб** икмәкне сындыру

разломи́ться *сов.* сыну, сынып чыгу, ватылып чыгу

разлу́к||а *ж* **1.** аерым яшәү, читтә яшәү; **жить в ~е** аерым яшәү **2.** (*расставание*) аерылу, аерылышу

разлуча́ть *несов. см.* **разлучи́ть**

разлуча́ться *несов.* **1.** *см.* **разлучи́ться; 2.** *страд. от* **разлуча́ть**

разлучи́ть *сов. кого-что* аеру, читләштерү, читләшергә мәҗбүр итү

разлучи́ться *сов.* аерылу, аерылышу; **~ с бли́зкими** үз якыннарыңнан аерылышу

разлюби́ть *сов. кого-что и с неопр.* яратмый башлау, сөйми башлау; мәхәббәт суюну

размагни́тить *сов.* **1.** *что* магнитсызландыру, магнитын бетерү **2.** *перен. кого, разг.* мәлҗерәйтү, җебегәнгә әйләндерү

размагни́титься *сов.* **1.** магнитсызлану, магниты бетү **2.** *перен. разг.* мәлҗерәю, мәлҗерәп (җебеп) төшү

размагни́чивать *несов. см.* **размагни́тить**

размагни́чивать *несов.* **1.** *см.* **размагни́тить; 2.** *страд. от* **размагни́чивать**

разма́зать *сов. что* буяу, пычрату; җәелдерү (*мәс. тапны*); **~ грязь по лицу́** биткә пычрак буяу

разма́заться *сов.* буялу, буялып бетү; җәелү, җәелеп китү

размазня́ *разг.* **1.** *ж* (*жидкая каша*) сыек ботка, үрә **2.** *м, ж* (*о человеке*) җебегән кеше, булдыксыз, уңмаган кеше

разма́зывать *несов. см.* **разма́зать**

разма́зываться *несов.* **1.** *см.* **разма́заться; 2.** *страд. от* **разма́зывать**

размалева́ть *сов. кого-что* ала-кола [рәсем] ясау, буяп ясау, буяу

размалёвывать *несов. см.* **размалева́ть**

разма́лывать *несов. см.* **размоло́ть**

разма́ривать *несов. см.* **размори́ть**

разма́тывать I *несов. см.* **размота́ть** I

разма́тывать II *несов. см.* **размота́ть** II

разма́тываться *несов.* **1.** *см.* **размота́ться 2.** *страд. от* **разма́тывать** I

разма́х *м* **1.** *см.* **разма́хивать, размахну́ться** 1; **2.** арадагы киңлек, ара; колач; **~ кры́льев самолёта** самолёт канатлары арасының киңлеге **3.** (*амплитуда*) тибрәнү киңлеге, колач **4.** *перен.* колач, киңлек, җәелеш; **строи́тельство получи́ло широ́кий ~** төзелеш киң колач алды **♦ с ~а (~у)** селтәнеп, кизәнеп; **броса́ть с ~у** селтәнеп ташлау

размаха́ться *сов.* селтәнә башлау, болгый башлау

разма́хивать *несов. чем* селтәү, болгау; изәү; **~ рука́ми** кулларны селтәү

размахива́ться *несов. см.* **размахну́ться**

размахну́ть *сов. чем* селтәү, селтәп жибәрү; **~ кнуто́м** чыбыркы селтәү

размахну́ться *сов.* **1.** кизәнү; **си́льно ~** каты кизәнү **2.** *перен. разг.* эшне киң итеп җәеп жибәрү, киң колач жәю (*эштә*)

разма́чивать *несов. см.* **размочи́ть**

разма́чиваться *несов.* **1.** *см.* **размочи́ться; 2.** *страд. от* **разма́чивать**

разма́шист||ый, -ая, -ое **1.** киң, эре; **~ый шаг** эре адым **2.** (*о почерке и т.п.*) киң, аралы, сирәк **3.** киң иркен; **~ые движе́ния** иркен хәрәкәтләр

размежева́ние *с см.* **размежева́ть, размежева́ться**

размежева́ть *сов. что* **1.** межалап чыгу, ызанлап чыгу, ызан билгеләп бүлү, чикләрен билгеләү; **~ зе́млю** жирне ызан билгеләп бүлү **2.** *перен.* аеру, чикләрен билгеләү

размежева́ться *сов.* **1.** чик билгеләп бүленү, ызан билгеләп бүленү, чик билгеләп аерылу **2.** *перен.* (*в деловых отношениях*) чикләрен билгеләү, чикләрен ачыклау **3.** *перен.* (*идеологически*) фикер аерылу, фикердә аерылышу

резмежёвывать *несов. см.* **размежева́ть**

резмежёвываться *несов.* **1.** *см.* **размежева́ться; 2.** *страд. от* **размежёвывать**

размельча́ть *несов. см.* **размельчи́ть**

размельча́ться *несов.* **1.** *см.* **размельчи́ться; 2.** *страд. от* **размельча́ть**

размельчи́ть *сов. что* вакландыру, ваклау, ваклап бетерү, уалдыру

размельчи́ться *сов.* ваклану, вакланып бетү, уалу

разме́н *м см.* **разменя́ть, разменя́ться** 1; **~ де́нег** акча алыштыру

разме́нивать *несов. см.* **разменя́ть**

разме́ниваться *несов.* **1.** *см.* **разменя́ться; 2.** *страд. от* **разме́нивать**

разме́нн||ый, -ая, -ое ваклау ...ы, вак; **~ая ка́сса** ваклау кассасы; **~ая моне́та** вак акча

разменя́ть *сов. что* ваклау, вату, вакка алмаштыру; **~ де́ньги** акча вату **♦ ~ шесто́й деся́ток** илледән узу

разменя́ться *сов.* **1.** (*произвести обмен*) алышу, алмаштыру **2.** (*растратить силы*) көченне бетерү, көченне сарыф итү

разме́р *м* **1.** зурлык; **~ ко́мнаты** бүлмәнең зурлыгы **2.** микъдар, күләм; **~ зарпла́ты** эш хакы күләме **3.** *перен.* күләм; **в широ́ких ~ах** киң күләмдә **4.** үлчәү, үлчәм, размер; **~ костю́ма** костюмның үлчәме **5.** *лит., муз.* үлчәү

разме́ренность *ж* салмаклык, ритмлык, талгынлык

разме́ренный, -ая, -ое салмак, талгын, ритмлы; **~ шаг** салмак адымлар

разме́рить *сов. что* үлчәп билгеләү, үлчәп чыгу; **~ ме́сто для постро́йки** корылма өчен үлчәп урын билгеләү

разме́рность *ж физ.* үлчәнеш

размеря́ть *несов. см.* **разме́рить**

размеси́ть *сов. что* изү, изеп кую, басу, басып кую; **~ те́сто** камыр басу

размести́ *сов. что* **1.** себереп чыгу, себереп кую, себерү; **~ доро́жку** юлны себереп чыгу **2.** (*разгрести в стороны*) көрәү, көрәп чыгу, көрәп чистарту; **~ снег** карны көрәп чыгу

размести́ть *сов. кого-что* **1.** урнаштыру, урнаштырып чыгу (кую, бетерү); **~ пассажи́ров** пассажирларны урнаштыру; **~ това́ры по по́лкам** товарларны киштәләргә урнаштыру **2.** тарату, таратып чыгу; **~ лотере́йные биле́ты** лотерея билетларын тарату

размести́ться *сов.* урнашу, урнашып бетү; урын алу

разметáть I *несов. см.* **размести́**

разметáть II *сов. что* **1.** туздырып ташлау, туздыру, таратып җибәрү; **~ сéно для просу́шки** печәнне киптерү өчен туздырып ташлау **2.** (*ру́ки, но́ги*) җәю, җәеп җибәрү

разметáться *сов.* җәелеп яту, ташланып яту; **~ на посте́ли** түшәктә җәелеп яту

разме́тить *сов. что* билгелеп чыгу, билге куеп чыгу, билгеләү; **~ уча́сток** участокны билгелеп чыгу

разме́тка *ж* **1.** *см.* **разме́тить; 2.** (*метка, знак*) билге, тамга

разме́тчик *м* билге куючы, билгеләүче

разме́тчица *ж* билге куючы хатын (кыз)

размечáть *несов. см.* **разме́тить**

размечтáться *сов.* хыяллана башлау, хыялга бирелеп китү, хыялга чуму

размешáть *сов. что* болгату, болгатып эретү, тугылау; **~ са́хар в ча́е** чәйдә шикәрне болгатып эретү

размешáться *сов.* болгатудан эрү; болгатудан кушылу

размéшивать I *несов. см.* **размеси́ть**

размéшивать II *несов. см.* **размешáть**

размéшиваться *несов.* **1.** *см.* **размешáться; 2.** *страд. от* **размéшивать** II

размещáть *несов. см.* **размести́ть**

размещáться *несов.* **1.** *см.* **размести́ться; 2.** *страд. от* **размещáть**

размеще́ни||е *с* **1.** *см.* **размести́ть; ~е люде́й** кешеләрне урнаштыру **2.** (*порядок, система*); **~е производи́тельных сил** җитештерүче көчләрнең урнашуы **3.** *мн.* **~я** *мат.* тоташтырма

разминáть *несов. см.* **размя́ть**

разминáться *несов.* **1.** *см.* **размя́ться; 2.** *страд. от* **разминáть**

размини́ровать *сов., несов. что* миналардан арындыру (чистарту, арчу); миналарын алу; **~ по́ле** кырны миналардан арындыру

размúнка *ж см.* **размя́ть** 3, **размя́ться** 2

размину́ться *сов.* **1.** *с кем-чем, разг.* (*не встретиться*) аймылыш булу, аймыл булу, очраша алмау **2.** (*разойти́сь, не задев*) юл биреп үтү, үтеп китү, юл биреп узу

размножáть *несов. см.* **размно́жить**

размножáться *несов.* **1.** *см.* **размно́житься; 2.** *биол.* (*о животном и растительном организме*) үрчү, үрчеп китү; үсү, үсеп китү; **~ деле́нием** бүленү юлы белән үрчү **3.** *страд. от* **размножáть**

размноже́ние *с* **1.** *см.* **размно́жить, размно́житься; 2.** *биол.* үрчү; **беспо́лое ~** женессез үрчү

размно́жить *сов.* **1.** *что* күбәйтү, ишәйтү; бастырып күбәйтү; **~ те́зисы на пи́шущей маши́нке** тезисларны язу машинкасында бастырып күбәйтү **2.** *кого-что* (*расплодить*) үрчетү, үстерү; **~ кро́ликов** кроликлар үрчетү

размно́житься *сов.* **1.** (*увеличиться в количестве*) күбәю, арту, ишәю **2.** (*расплодиться, развестись*) үрчү, үсү, үрчеп китү, үсеп китү

размозжи́ть *сов. что* сугып изү (чәрдәкләү, яру)

размозжи́ться *сов.* чәрдәкләнү, ярылу, изелү (*сугудан*)

размо́ина *ж* су ашаган урын, ерма

размокáть *несов. см.* **размо́кнуть**

размо́кнуть *сов.* җебү, җебеп китү, юешләнү, чылану; бүртеп китү (чыгу)

размóл *м* **1.** *см.* **размоло́ть; ~ зерна́ на ме́льнице** тегермәндә ашлык тарттыру **2.** (*качество размолотого зерна*) тарттырылу, тарттырылыш, тарттырылу сыйфаты; **мука́ гру́бого ~а** эре тарттырылган он

размóлвка *ж* ара бозылу, дуслык китү, бозылыш, сүзгә килешү

размоло́ть *сов. что* **1.** тарттыру, онга әйләндерү; **~ пшени́цу** бодай тарттыру **2.** төю, порошокка әйләндерү; **~ ко́фе** кофе төю

размори́||ть *сов. кого-что* әлсерәтү, әлсерәтеп җибәрү, хәлсезләндерү, хәлдән тайдыру; **ребёнка ~ло на со́лнце** *безл.* кояшта бала әлсерәгән

размори́ться *сов.* әлсерәү, әлсерәп китү, хәлсезләнү, хәлдән таю

размотáть I *сов. что* **1.** сүтү, сүтеп алу, сүтеп җибәрү (*уралган әйберләрне*); **~ клубо́к** йомгакны сүтү **2.** *перен. разг.* ачыклау, очына чыгу

размотáть II *сов. что, прост.* (*растратить*) туздырып бетерү, исраф итеп бетерү, җилгә очыру

размотá||ться *сов.* сүтелү, сүтелеп китү, сүтелеп бетү; **клубо́к ~лся** йомгак сүтелде

размóтка *ж см.* **размотáть** I; **~ пря́жи** җепне сүтү

размочáливать *несов. см.* **размочáлить**

размочáливаться *несов.* **1.** *см.* **размочáлиться; 2.** *страд. от* **размочáливать**

размочáлить *сов. что* сүсәртү, сүсәртеп бетерү, мунчалаландыру, мунчалаландырып бетерү

размочáлиться *сов.* сүсәрү, сүсәреп бетү, мунчалалану, мунчалаланып бетү

размочи́ть *сов. что* җебетү, җебетеп бетерү; **~ сухари́** кәтермәчне җебетү

размочи́ться *сов.* җебү, бүртү, җебеп (бүртеп) китү

размусóливать *несов. см.* **размусóлить**

размусóлить *сов. что* **1.** (*размазать слюну по чему-л.*) селәгәйләү, селәгәйләп пычрату, селәгәйгә катыру **2.** *перен.* артык тәфсилләп сөйләү, бик озын итеп сөйләү, бик озынга сузу (*сузне*)

размы́в *м* **1.** *см.* **размы́ть, размы́ться; ~ плоти́ны** буаны су юып алып китү **2.** (*место*) су ашаган урын, су юып алган урын

размывáть *несов. см.* **размы́ть**

размывáться *несов.* **1.** *см.* **размы́ться; 2.** *страд. от* **размывáть**

размыкáние *с см.* **разомкну́ть; ~ контáктов** контактларны аеру

размы́кать *сов. что, разг.* тарату, онытту; **~ го́ре** кайгыны тарату

размыкáть *несов. см.* **разомкну́ть**

размыкáться *несов.* **1.** *см.* **разомкну́ться; 2.** *страд. от* **размыкáть**

размы́слить *сов. о ком-чём, разг.* (*обдумать*) фикер йөртү, уйлап алу, баш йөртеп алу

размы́ть *сов. что* су юып ашау (ишү); су юып аудару, су юып алып китү

размы́||ться *сов.* су юып ашалу (ишелү); су юып ашалып бетү; **бе́рег ~лся** яр су юып ашалган

размышлéни||е *с* **1.** *см.* **размышля́ть** 2; **дать вре́мя на ~е** уйлар өчен вакыт бирү **2.** (*мысль*) уй, фикер; **погрузи́ться в ~я** уйга бату

размышля́ть *несов.* **1.** *см.* **размы́слить; 2.** уйлау, уйлану, фикер йөртү, уйга бирелү; **~ о своём бу́дущем** үзеннең киләчәгең турында уйлану

размягчáть *несов. см.* **размягчи́ть**

размягчáться *несов.* **1.** *см.* **размягчи́ться; 2.** *страд. от* **размягчáть**

размягчи́ть *сов.* **1.** *что* йомшату, йомшарту; **~ ко́жу** күнне йомшарту **2.** *перен. кого-что* күңелен йомшарту, күңелне нечкәртү (эретү)

размягчи́||ться *сов.* **1.** йомшару, йомшау, йомшарып китү; **шку́ра ~лась** тире йомшарды **2.** *перен.* күңел йомшару (эрү)

размякáть *несов. см.* **размя́кнуть**

размя́кнуть *сов.* **1.** йомшару, җебү, изелү **2.** *перен.* изрәү, җебү, изрәп (җебеп) китү, йомшау

размя́ть *сов. что* **1.** (*сделать мягким*) уу, уып йомшарту; **~ папиро́су** папиросны уу **2.** (*сделать однородным*) изү, изеп кую; **~ гли́ну** балчыкны изү **3.** (*части тела*) язылдыру, канны тарату; **~ но́ги** аякларны язылдыру

размя́ться **1.** (*стать мягким*) йомшару, уылып йомшару **2.** *перен.* әгъзаларны язылдыру, канны тарату; **пройти́сь, что́бы ~** әгъзаларны язылдыру өчен йөреп алу

разнаря́дка *ж* разнарядка (*материаллар, әйберләр булеп бирү кәгазе*)

разна́шивать *несов. см.* **разноси́ть** I

разна́шиваться *несов.* **1.** *см.* **разноси́ться** I; **2.** *страд. от* **разна́шивать**

разне́живать *несов. см.* **разне́жить**

разне́жить *сов. кого* **1.** (*приучить к неге*) назландыру, иркәгә әйләндерү, иркәләп бетерү, иркәләп бозу **2.** (*привести в умиление*) күңелен эретү, күңелен йомшату, күңелен нечкәртү

разне́житься *сов.* **1.** (*привыкнуть к неге*) назлану, иркәгә әйләнү, иркәләнеп бетү, иркәләнеп бозылу **2.** (*прийти в умиление*) күңел эрү, күңел йомшау, күңел нечкәрү

разне́жничаться *сов.* артык иркәләнү (иркәләнеп китү)

разнес||ти́ *сов.* **1.** *кого-что* йөреп тарату, йөреп таратып чыгу, өләшү, өләшеп чыгу, тарату, таратып бетерү; **~ти́ пи́сьма** хатларны йөреп тарату **2.** *что* (*распределить*) язып теркәү; **~ти́ по гра́фам** аерым графаларга язып кую **3.** *что* (*развеять*) очырып тарату, очырып таратып җибәрү; **~ти́ обры́вки бума́ги** кәгазь чүпләрен очырып тарату

4. *перен. что* (*распространить*) тарату; **~ти́ зара́зу** йогышлы авыру тарату; **~ти́ вести** хәбәр тарату **5.** *что* (*разрушить*) вату, жимерү **6.** *что* (*разорвать*) ерткалап бетерү, өзгәләү, өзгәләп бетерү **7.** *кого-что* (*ругать*) тиргәү, тиргәп ташлау, тиргәп алу **8.** *безл. что* кабару, шешү, шешеп чыгу; **щёку ~ло́** яңак шешеп чыкты

разнес||ти́сь *сов.* **1.** таралу, таралып китү; **весть ~ла́сь** хәбәр таралды **2.** (*раздаться — о звуке*) ишетелү, яңгырау, яңгырап китү

разнима́ть *несов. см.* **разня́ть**

разнима́ться *несов.* **1.** *см.* **разня́ться; 2.** *страд. от* **разнима́ть**

ра́зн||иться *сов. книжн.* аерылу, аерылып тору, үзгә булу, башка булу; **они́ о́чень ~ятся по взгля́дам** алар карашлары буенча бер-берсеннән нык аерылалар

ра́зница *ж* аерма, аермалык, үзгәлек, башкалык; **больша́я ~** зур аерма бар; **кака́я ~?** нинди аерма бар соң?, барыбер түгелмени?

разно = *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге татар теленә «төрле», «төрлечә», «төрле-төрле» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **разнокали́берный** төрле калибрлы

разнобо́й *м* төрлелек, аерымлык, каршылык (*фикердә яки эштә*); **~ в правописа́нии** орфографиядәге төрлелек

разнове́с *м собир.* вак герләр

разнови́дность *ж* **1.** *биол.* төрчә, төрдәш; **~ я́блони** алмагач төрчәләре **2.** төр, аерым төр, үзенә бер төр

разнови́дн||ый, -ая, -ое төрле, төрле-төрле; **~ суда́** төрле суднолар

разновреме́нн||ый, -ая, -ое төрле вакытка караган, төрле вакыттагы (замандагы); төрле вакытта булган; **~ые собы́тия** төрле вакыттагы вакыйгалар

разногла́си||е *с* **1.** фикер каршылыгы, фикер башкалыгы, төрле карашлылык; **~я по основны́м вопро́сам** төп мәсьәләләр буенча фикер каршылыклары; **име́ются ~я** фикер каршылыклары була **2.** (*противоречие*) каршылык, туры килмәү; **~я в показа́ниях свиде́телей** шаһитлар күрсәтмәләрендәге каршылыклар

разноголо́сица *ж* **1.** (*нестройное пение*) төрлесе төрлечә җырлау, төрлечә җырлау **2.** *перен.* күп төрле фикерләр, каршылыклы фикерләр

разноголо́с||ый, -ая, -ое **1.** аһәңсез, көйсез, төрлесе төрлечә; **~ое пе́ние** төрлесе төрлечә җырлау **2.** (*с разными голосами*) төрле тавышлы; **~ые пти́цы** төрле тавышлы кошлар

разнокали́берн||ый, -ая, -ое **1.** төрле калибрлы, төрле калибрдагы...; **~ые винто́вки** төрле калибрдагы винтовкалар **2.** *перен. разг.* төрле-төрле, төрле зурлыктагы..., һәртөрле; **~ая посу́да** төрле-төрле савыт-саба

разнома́стн||ый, -ая, -ое **1.** (*о животных*) төрле төстәге, төрле төсле; (*о картах*) төрле мачтагы **2.** *перен. разг.* төрле-төрле, һәртөрле, төрле төрдәге; **~ая пу́блика** төрле-төрле халык

разномы́слие *с книжн.* төрле фикерлелек, төрле караш, төрле фикердә булу

разнообра́зие *с* күптөрлелек, төрле-төрле булу; **~ я́год** җиләкләрнең күптөрлелеге; **~ впечатле́ний** тәэсирләрнең күптөрлелеге

разнообра́зить *сов. что* төрлеләндерү, төрләндерү, төрле-төрле итү; **~ меню́** менюне төрләндерү

разнообра́зиться *сов. книжн.* төрлеләнү, төрләнү; башкага әйләнү

разнообра́зн||ый, -ая, -ое төрле, төрле-төрле, күп төрле; **~ые впечатле́ния** төрле-төрле тәэсирләр

разноплемённ||ый, -ая, -ое төрле кабиләле, төрле халыклы, төрле кабиләләрдән торган, төрле халыклардан торган; **~ое населе́ние** төрле кабиләләрдән торган халык

разнораб|о́чий *м* квалификациясез эшче, разнорабочий

разноречи́в||ый, -ая, -ое каршылыклы, төрлечә ..., бер-берсенә капма-каршы, төрле-төрле; **~ые слу́хи** бер-берсенә капма-каршы булган хәбәрләр

разноро́дн||ый, -ая, -ое төрле, төрле-төрле, һәртөрле; **~ые вещества́** төрле-төрле матдәләр

разно́с *м* **1.** *см.* **разнести́** 1, 2, 4, 7; **~ пи́сем** хатларны тарату; **~ счето́в по бухга́лтерским кни́гам** счетларны бухгалтер кенәгәләренә язып кую **2.** *разг.* шелтәләү, тиргәү, шелтә, тиргәш; **сде́лать ~** *кому кемне дә булса* тиргәү

разноси́ть I *сов. что* (*обувь*) киеп иркенәйтү, кия-кия иркенәйтү, киеп киңәйтү

разноси́ть II *несов. см.* **разнести́**

разноси́ться I *сов.* (*об обуви*) иркенәю, киңәю (*киюдән*), кия-кия иркенәю

разноси́ться II *несов.* **1.** *см.* **разнести́сь; 2.** *страд. от* **разноси́ть** II

разно́ска *ж см.* **разнести́** 1, 2, 4, 7

разносклоня́ем||ый, -ая, -ое *грам.* төрлечә төрләнә торган, төрлечә төрләнүче; **~ые существи́тельные** төрлечә төрләнә торган исемнәр

разносо́лы *мн* **1.** (*соленья, маринады*) тозланган яшелчәләр, тозланмалар **2.** *разг.* (*изысканная еда*) тәмле ашамлыклар, тәмле ризыклар, нәзакәтле азыклар

разнососло́вный, -ая, -ое төрле сословиегә караган, төрле сословиедәге ...

разноспряга́емый, -ая, -ое (*о глаголе*) төрлечә төрләнә торган, төрлечә төрләнүче

разносторо́нн||ий, -яя, -ее **1.** *мат.* төрле кырлы, төрле яклы; **~ий треуго́льник** төрле кырлы өчпочмак **2.** күпьяклы, күптөрле, төрле яклы; **~яя де́ятельность** күпьяклы эшчәнлек

разносторо́нность *ж* **1.** *мат.* төрле яклылык, төрле кырлылык; **~ треуго́льников** өчпочмакларның төрле яклылыгы **2.** күпьяклылык, төрле яклылык; **~ тала́нта** талантның күпьяклылыгы

ра́зность *ж* **1.** (*различие*) аерма, төрле булу; **~ хара́ктеров** характерларның төрле булуы **2.** *мат.* аерма, калдык; **~ двух чи́сел** ике сан аермасы

разно́счик *м* **1.** таратучы, таратып йөрүче; **~ кни́г** китапларны таратучы; **му́ха — ~ зара́зы** чебен — йогышлы чир таратучы **2.** (*продавец*) асламчы, кырыктартмачы

разноти́пн||ый, -ая, -ое төрле тип ..., төрле төрдәге ..., төрле типтагы ...; **~ые суда́** төрле типтагы суднолар

разнохаракте́рн||ый, -ая, -ое **1.** төрле, төрле-төрле **2.** *театр.* төрле характердагы; **игра́ть ~ые ро́ли** төрле характердагы рольләрне уйнау

разноцве́тн||ый, -ая, -ое төрле төстәге, төрле төсле

разночи́нец *м ист.* разночинец (*Россиядә 19 нчы йөздә: дворян булмаган сыйныфлардан килеп чыккан интеллигент*)

разночте́ние *с спец.* текст варианты (*икенче төрле укылышлы нөсхә, икенче төрле укылыш*)

разношёрстн||ый, -ая, -ое **1.** (*разномастный*) төрле төстәге йонлы, төрле төстәге ...; **~ые соба́ки** төрле төстәге этләр **2.** *перен. разг.* чуар, төрле-төрле; төрле составлы, төрле составтагы ...; **~ая пу́блика** чуар публика

разноязы́чн||ый, -ая, -ое төрле телдә сөйләшә торган, төрле телле, төрле телдә язылган; **~ое населе́ние** төрле телле халык

разну́здани||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разнузда́ть; 2.** авызлыксыз, авызлыкланмаган, авызлыгы салдырылган; **~ые ко́ни** авызлыкланмаган атлар **3.** *перен.* котырынган, азган, йөгәнсез, бозык; **~ое поведе́ние** йөгәнсез тәртип

разнузда́ть *сов. кого-что* авызлыгын салдыру, авызлыгын төшерү

разнузда́|ться *сов.* **1.** авызлыгы салыну, авызлыгы ычкыну, авызлыгы төшү; **ло́шадь ~лась** атның авызлыгы төшкән **2.** *перен.* котырыну, йөгәнсезләнү, азу

разну́здывать *несов. см.* **разнузда́ть**

разну́здываться *несов.* **1.** *см.* **разнузда́ться; 2.** *страд. от* **разну́здывать**

ра́зн||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* төрле, башка төрле; **~ые взгля́ды** төрле карашлар; **~ые лю́ди** төрле кешеләр; **~ые ве́щи** төрле әйберләр; **буке́т из ~ых цвето́в** төрле чәчәкләрдән букет; **~ые глаза́** төрле күзләр **2.** (*иной*) икенче, башка, үзенә башка; **э́ти ве́щи ~ые** бу әйберләр үзенә башка

разню́хать *сов. разг.* **1.** *что* (*распознать по запаху*) иснәп табу, иснәп белү **2.** *перен. что, о чём и без доп.* иснәнеп белү, сизеп алу, белеп алу (*астыртын рәвештә*)

разню́хивать *несов. см.* **разню́хать**

разня́ть *сов. кого-что* **1.** (*разъединить*) аеру, аерып алу, аерып чыгару **2.** аралау, аеру, аерып алу; **~ дера́щихся** кыйнашучыларны аралау

разня́ться *сов. разг.* аерылу, аерылып чыгу

разоби́деть *сов. кого-что* каты үпкәләтү, хәтерен калдыру

разоби́деться *сов.* каты үпкәләү, хәтер калу

разоблача́ть *несов. см.* **разоблачи́ть**

разоблача́ться *несов.* **1.** *см.* **разоблачи́ться; 2.** *страд. от* **разоблача́ть**

разоблаче́ние *с* фаш итү, фаш ителү, ачып салу, ачып салыну

разоблачи́тель *м книжн.* фаш итүче, ачып салучы, фашлаучы

разоблачи́ть *сов.* **1.** *кого, шутл.* (*раздеть*) өстен салдыру, чишендерү **2.** *кого-что* фаш итү, ачып салу, фашлау; **~ про́иски врагов** дошманнарның казынуларын фаш итү **3.** *кого, церк.* (*снять ризу с кого-л.*) гыйбадәт киемен салдыру (*попларның*)

разоблачи́ться *сов.* **1.** *шутл.* (*раздеться*) өстен салу, чишенү **2.** (*раскрыться*) фаш ителү, беленү, ачыклану **3.** *церк.* гыйбадәт киемен салу

разобра́||ть *сов.* **1.** *что* сүтү, сүтеп кую, сүтеп алу; **~ть пулемёт** пулемётны сүтү **2.** *кого-что* алу, алып бетерү; **кни́ги разо́браны из библиоте́ки** китапханәдән китаплар алып бетерелгән **3.** *что* (*раскупить*) сатып алу, сатып алып бетерү **4.** *что* (*привести в порядок*) тәртипкә китерү, тәртипкә салу, рәтләү, рәткә салу; **~ть ве́щи** әйберләрне тәртипкә китерү **5.** *перен. что* (*дать оценку, исследовать*) тикшерү, тикшереп ачыклау; **~ть по́му** поэманы тикшерү; **~ть предложе́ние** *грам.* җөмлә тикшерү **6.** *перен. что* (*распознать*) тану, белү, аеру, аңлау, төшенү; **~ть по́черк** почеркны тану **7.** *кого, разг.* (*о сильном чувстве, желании*) чолгап алу; уяну, туу; **его́ ~ло зло** аңарда ачу уянды

разобра́ться *сов.* **1.** (*привести в порядок*) әйберләрне тәртипкә китерү, тәртипкә салу **2.** *в ком-чём, с кем-чем* аңлау, төшенү, аңлап алу, ачыклау, тикшереп белү, аңлап бетерү; **~ в де́ле** эшне ачыклау **3.** (*построиться*) тезелү, тезелешү; үз урынын табу

разобща́ть *несов. см.* **разобщи́ть**

разобща́ться *несов.* **1.** *см.* **разобщи́ться; 2.** *страд. от* **разобща́ть**

разобще́ние *с см.* **разобщи́ть**

разобщи́||ть *сов. кого-что* **1.** (*разъединить*) аеру, икегә аеру **2.** читләштерү, араларын өзү, ераклаштыру; **обстоя́тельства их ~ли** вакыйгалар аларны читләштерде

разобщи́ться *сов.* **1.** (*разъединиться*) аерылу, икегә аерылу; бүленү **2.** (*потерять связь*) читләшү, ара өзелү, ераклашу

ра́зовый, -ая, -ое бер тапкырга яраклы; бер керелек, бер юллык; бер тапкыр [була торган]; **~ биле́т** бер юллык билет; **~ сбор** бер тапкыр җыю

разогна́ть *сов. кого-что* **1.** куып җибәрү, куып тарату, тарату, куу; **~ толпу́** халык төркемен куып тарату **2.** кызулату, артык шәбәйтү, бик ныклы тизләтү; **~ автомоби́ль** автомобильне кызулату ♦ **~ кровь** канны тарату; **~ тоску́** кайгыны тарату

разогна́ться *сов.* кызулатып җибәрү, бик тиз (шәп) бара башлау, тизлеген арттыру

разогну́ть *сов. что* турайту, төзәйтү, язу, җәю, турайтып (төзәйтеп) кую; **~ гво́зди** кадакны төзәйтү; **~ спи́ну** билне язу

разогну́ться *сов.* тураю, төзәю, язылу

разогрева́ть *несов. см.* **разогре́ть**

разогрева́ться *несов.* **1.** *см.* **разогре́ться; 2.** *страд. от* **разогрева́ть**

разогре́ть *сов. что* **1.** җылыту, җылытып җибәрү; кайнарлату; **~ суп** аш җылыту **2.** кыздыру, эсселәтү; **~ мото́р** моторны кыздыру; **~ коня́** атны кыздыру

разогре́ться *сов.* **1.** җылыну, җылынып китү; кайнарлану **2.** тән кызу, эсселәнү, эсселәнеп китү

разоде́т||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** *прич. от* **разоде́ть; 2.** киенгән-ясанган, бик купшы киенгән; **~ая пу́блика** киенгән-ясанган халык төркеме

разоде́ть *сов. кого-что* купшы итеп киендерү, [бик матур итеп] киендерү, киендерү-ясандыру; **~ ребёнка как ку́клу** баланы курчак кебек киендерү

разоде́ться *сов.* купшы итеп киенү, бик матур итеп киенү, киенү-ясану

разодра́ть *сов. кого-что* ертып бетерү, ертып чыгару, умырып алу (чыгару), өзеп алу (чыгару)

разодра́ться *сов.* (*порваться*) ертылып бетү; ертылып чыгу, ертылып китү, ертылып өзелү

разозли́ть *сов. кого-что* бик каты ачуландыру, ачуландырып җибәрү, зәһәрен (җенен) чыгару

разозли́ться *сов.* бик каты ачулану, ачуланып китү, зәһәре (җене) чыгу

разо||йти́сь *сов.* **1.** таралу, таралышу, таралып бетү; **го́сти ~шли́сь** кунаклар таралышып беттеләр; **ту́чи ~шли́сь** болытлар таралдылар **2.** сатылып бетү, сатып таратылу; **кни́ги бы́стро ~шли́сь** китаплар тиз сатылып бетте **3.** тотылу, тотылып бетү; **де́ньги ~шли́сь сра́зу** акча шунда ук тотылып бетте **4.** (*раствориться, растаять*) эреп бетү, эрү **5.** (*не встретиться*) аймыл булу, аймылыш булу, аймылышу, очрашмыйча үтү (узу) **6.** ташлашу, аерылу, аерылышу; **~ йти́сь с жено́й** хатын белән аерылышу **7.** *прям., перен.* аерылу, аерылып китү; тармаклану, тармакланып китү; **на́ши доро́ги ~шли́сь** безнең юллар аерылды; **доро́га ~шла́сь на́ две** юл икегә аерылды **8.** аерылып китү, ачылу, җәелү, аерылу; **по́лы пальто́ ~шли́сь** пальто чабулары ачылып китте; **швы ~шли́сь** җәе киткән **9.** көчәеп китү, шәбәеп китү; **дождь ~шёлся** яңгыр шәбәеп китте **10.** *перен.* (*напр. развеселиться, разозлиться*) кызып китү, ярсу; ярсып китү

разо́м *нареч. разг.* **1.** (*одновременно*) берьюлы, бер үк вакытта; **подня́ться [всем] ~** бер үк вакытта күтәрелү **2.** (*в один приём*) бердән, бертоташтан; **вы́пить ~** бер тоташтан эчү **3.** (*мгновенно*) шунда ук, күз ачып йомганчы; **~ прийти́ в себя́** шунда ук аңга килү

разомкну́ть *сов. что* **1.** (*разъединить*) өзү, өзеп кую; ычкындыру, ычкындырып җибәрү; **~ электри́ческую цепь** электр чылбырын өзү **2.** (*раздвинуть*) аеру, аерып кую; ачу, ачып кую; **~ ве́ки** күз кабакларын ачу; **~ воро́та шлю́за** шлюзларның капкаларын ачып кую **3.** *воен.* (*образовать интервалы*) сирәгәйтү, сирәкләндерү; **~ строй** стройны сирәкләндерү

разомкну́||ться *сов.* **1.** (*разъединиться*) өзелү, өзелеп китү, өзелеп чыгу **2.** (*раскрыться*) аерылу, аерылып китү; ачылу, ачылып китү; **ве́ки ~лись** күз кабаклары ачылдылар **3.** *воен.* (*образовать интервалы*) сирәкләнү, сирәгәю

разомле́ть *сов. разг.* әлсерәү, әлсерәп китү, хәлсезләнү, хәлсезләнеп китү; изрәп төшү; **~ от зно́я** җәйге эсседән әлсерәү

разонра́виться *сов. разг.* ошамый башлау

разо́превать *несов. см.* **разопре́ть**

разопре́||ть *сов.* **1.** изелеп пешү, таралып пешү, бүртеп пешү; **ка́ша ~ла** ботка изелеп пешкән **2.** *прост.* (*сильно вспотеть*) тиргә бату, шабыр тирләү

разора́ться *сов.* **1.** (*громко кричать*) кычкыра башлау, акыра башлау, акырыну, кычкырыну **2.** *на кого* (*начать браниться*) кычкырып тирги башлау, кычкырып тиргәү

разо́рванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разорва́ть; 2.** ертылган, ерткаланган, өзгәләнгән; **~ый чуло́к** ертылган оек **3.** өзек-өзек, бәйләнешсез, бәйләнеше булмаган; **~ые фра́зы** өзек-өзек җөмләләр

разорва́||ть *сов.* **1.** *что* ерту, ертып бетерү, ертып ташлау; өзү, өзеп бетерү, өзеп ташлау; **~ть письмо́** хатны ертып ташлау; **~ть цепь** чылбырны өзү **2.** *кого-что* (*растерзать*) ботарлау, ботарлап бетерү, ботарлап ташлау **3.** *кого-что* шартлау, җимертү, ваттыру; **котёл ~ло** *безл.* казан шартлаган **4.** *перен.* өзү, туктату (*бәйләнешне*); **~ть дипломати́ческие отноше́ния** дипломатик мөнәсәбәтләрне өзү ♦ **чтоб тебя́ ~ло!** *прост.* чәнчелеп кит! ; дөмек!

разорв||а́ться *сов.* **1.** ертылу, ертылып чыгу, ертылып китү; өзелү, өзелеп чыгу, өзелеп китү; **карма́н ~а́лся** кесә ертылып чыккан; **арка́н ~а́лся** бау өзелеп чыккан **2.** шартлау, ярылу, ярылып китү; **снаря́д ~а́лся** снаряд шартлады **3.** *перен.* (*прекратиться*) өзелү, туктау (*мөнсәбәтләр, бәйләнешләр*) ♦ **хоть ~и́сь!** шартлап! ярыл! ярылып үл!

разоре́ни||е *с см.* **разори́ть, разори́ться; спасти́сь от ~я** бөлүдән котылу

разори́тель *м* бөлдерүче, талаучы, бөлгенлеккә төшерүче

разори́тельный, -ая, -ое бөлгенлеккә төшерә торган, бөлгенлеккә төшерүче ... бөлдергеч, бөлдерә торган

разори́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*довести до нищеты*) бөлдерү, бөлгенлеккә төшерү; талау, фәкыйрьләндерү **2.** *что* (*разрушить*) туздыру, җимерү, туздырып бетерү; **~ гнездо́** ояны туздыру

разори́ться *сов.* 1. (*обеднеть*) бөлүү, бөлгенлеккә төшү; талану, фәкыйрьләнү 2. (*потратить деньги*) акча тоту, тотыну

разоружа́ть *несов. см.* **разоружи́ть**

разоружа́ться *несов.* 1. *см.* **разоружи́ться**; 2. *страд. от* **разоружа́ть**

разоруже́ни||е *с* коралсызлану, коралсызландыру; **~ е а́рмии проти́вника** дошман армиясен коралсызландыру; **по́лное ~ е** тулысынча коралсызлану; **пробле́мы ~ я** коралсызлану мәсьәләләре; **всеобщая конфере́нция по ~ ю** коралсызлану буенча гомум конференция

разору́жить *сов. кого-что* 1. коралсызландыру, коралын тартып алу; **~ банди́та** бандитның коралын тартып алу 2. *перен.* көрәшкә ихтыярын бетерү; коралсызландыру; **иде́йно ~** идея ягыннын коралсызландыру

разоружи́ться *сов.* 1. коралсызлану, корал ташлау 2. *перен.* көрәштән баш тарту, көрәштән ваз кичү; коралсызлану; **иде́йно ~** идея ягыннан коралсызлану

разоря́ть *несов. см.* **разори́ть**

разоря́ться *несов.* 1. *см.* **разори́ться**; 2. *страд. от* **разоря́ть**

разосла́ть *сов. кого-что* 1. җибәрү, тарату; **~ пи́сьма** хатлар җибәрү; **~ пригласи́тельные биле́ты** чакыру билетлары тарату 2. (*отправить всех*) җибәреп бетерү, таратып бетерү

разоспа́ться *сов. разг.* озак йоклау, нык йоклау

разостла́ть *сов. что* 1. җәю, җәеп җибәрү, җәеп кую; **~ ска́терть** эскәтер җәю 2. таратып җәю, җәеп салу; **~ лён** житенне таратып җәю 3. түшәү; җәю; **~ посте́ль** урын җәю

разостла́||ться *сов.* җәелү, таралу, түшәлү, җәелеп китү, таралып китү; **тума́н ~ лся по лу́гу** болын буйлап томан җәелде

разоткрове́нничаться *сов. разг.* эч серләрен ачып салу, ачыктан-ачык сөйләп бирү, эч бушату

разохо́тить *сов. кого, разг.* теләк уяту, кызыктыру, кызыктырып җибәрү, һәвәсләндерү, ...сы китерү

разохо́титься *сов. разг.* теләк уяну, кызыгып китү, һәвәсләнеп китү, ...сы килү

разочарова́ние *с* 1. (*чувство неудовлетворённости*) хыял юкка чыгу, өмет өзелү; канәгатьсезлек 2. *в ком-чём* (*потеря веры*) ышаныч бетү

разочаро́ванн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **разочарова́ть**; 2. хыялы юкка чыккан, өмете өзелгән, ышаныч югалган; канәгатьсезлекне белдереп торган, өмет өзелүне чагылдыра торган; **~ ый челове́к** өмете өзелгән кеше; **~ ое лицо́** өмет өзелүне чагылдыра торган чырай

разочарова́ть *сов. кого-что* хыялын юкка чыгару, өметен өзү, күңелен кайтару

разочарова́ться *сов. в ком-чём и без доп.* хыял юкка чыгу, өмет өзелү, күңеле кайту, күңел суыну

разочаро́вывать *несов. см.* **разочарова́ть**

разочаро́вываться *несов.* 1. *см.* **разочарова́ться**; 2. *страд. от* **разочаро́вывать**

разраба́тывать *несов.* 1. *см.* **разрабо́тать**; 2. *горн.* чыгару, табу; эшләп чыгару; **~ известня́к** известь ташы чыгару

разрабо́тать *сов. что* 1. (*тщательно обработать*) эшкәртү, эшләп яраклы итү; **~ зе́млю под огоро́д** җирне бакча өчен эшкәртү 2. эшкәртү, тикшерү, тирәнтен тикшерү, тирәнтен өйрәнү; **~ вопро́с** мәсьәлне тирәнтен тикшерү 3. (*отделать*) эшләү, үстерү, камилләштерү; **~ ми́мику** мимиканы камилләштерү 4. *горн.* чыгарып бетерү, алып бетерү (*рудниктагы казылма байлыкны чыгарып бетерү*)

разрабо́тк||а *ж* 1. *см.* **разрабо́тать**; **~ а пла́нов** планнар эшләү; **~ а ка́менного угля́** ташкүмер чыгару 2. (*способ добычи*) чыгару ысулы, чыгару юлы, эшкәртелеш; **откры́тая ~ а** (*казылма байлыкларны*) ачык юл белән чыгару 3. *мн.* **~ и** чыгару, чыгару урыны; **торфяны́е ~ и** торф чыгару урыны

разра́внивать *несов. см.* **разровня́ть**

разража́ться *несов. см.* **разрази́ться**

разрази́ться *сов.* 1. (*о грозе, буре*) башлану, башланып китү, ...рга тотыну 2. (*о гёбре, беде и т.п.*) килеп чыгу, башка төшү 3. *перен. чем* ...а башлау; **~ бра́нью** тирги башлау; **~ рыда́ниями** үксеп елый башлау; **~ прокля́тиями** ләгънәтләр яудыру

разраста́ться *несов. см.* **разрасти́сь**

разрасти́сь *сов.* 1. үсеп китү, үсеп җәелү, үсеп зураю; **куста́рник разро́сся** куаклык үсеп җәелгән 2. *перен.* киңәю, җәелү; киңәеп (җәелеп) китү; ишәю, күбәю, ишәп (күбәеп) китү; **го́род разро́сся** шәһәр киңәйгән; **семе́йство разрослось** гаилә ишәеп китте

разреве́||ться *сов.* үкереп (акырып) елый башлау; **малы́ш ~ лся** сабый үкереп елый башлады

разреди́ть *сов. что* 1. сирәкләү, сирәкләтү, сирәкләндерү, сирәкләп утырту; **~ реди́ску** редисканы сирәкләү 2. сирәгәйтү; сыеклау; **~ во́здух** һаваны сирәгәйтү

разреди́||ться *сов.* 1. (*стать реже*) сирәкләнү, сирәкләп утыртылу 2. сирәгәю; сыеклану; **во́здух ~ лся** һава сирәгәйде

разрежа́ть *несов. см.* **разреди́ть**

разрежа́ться *несов.* **разреди́ться** 2. *страд. от* **разрежа́ть**

разрежённый, -ая, -ое 1. *прич. от* **разреди́ть** 2. сирәкләтелгән, сирәк, сирәк утыртылган (чәчелгән) 3. сирәк; **~ воздух** сирәк һава

разре́з *м* 1. *см.* **разре́зать**; **~ шку́рок** тиреләрне кису 2. (*место*) ерык, кисек, уем, ерылган, (киселгән, уелган) урын; киселеш, уелыш 3. кисем; **попере́чный ~** аркылы кисем 4. *мат.* киселмә ♦ **в разре́зе** *чего* ... күзлегеннән карап, ... чыгып

разре́за||ть *сов. что* 1. кису, телү, кисеп ташлау, кискәләп бетерү, кисеп бетерү; **~ ть хлеб** ипи телү 2. *перен.* (*рассечь водную гладь — о судне*) яру, ярып бару 3. кисеп ачу, яру, ярып җибәрү; **~ ть живо́т** эчне яру 4. (*разделить на части*) икегә аеру, уртага бүлү; **река́ ~ ла го́род на́ две ча́сти** елга шәһәрне икегә аерган

разреза́ть *несов. см.* **разре́зать**

разрезн||о́й, -а́я, -о́е 1. кису ...ы, кисә (телә) торган; **~ о́й стано́к** телә торган станок 2. (*с разрезами*) ерыклы, ерылган, ерык итәкле; **~ а́я ю́бка** ерык итәкле юбка

разреклами́ровать *сов. кого-что* бик күп рекламалау, артык мактау (мактап җибәрү); **~ това́р** товарны бик күп рекламалау

разреша́ть *несов. см.* **разреши́ть**

разреша́||ться *несов.* 1. *см.* **разреши́ться**; 2. *безл.* рөхсәт ителү; **здесь кури́ть не ~ ется** биредә тәмәке тартырга рөхсәт ителми 3. *страд. от* **разреша́ть**

разреше́ни||е *с* 1. *см.* **разреши́ть**; **~ е противоре́чий** каршылыкларны чишү 2. рөхсәт язуы, рөхсәт кәгазе, рөхсәт; **полу́чить ~ е** рөхсәт алу ♦ **с ва́шего ~ я** сезнең рөхсәтегез белән

разреши́мый, -ая, -ое чишә алырлык, чишеп була торган; хәл итә алырлык, хәл итәрлек; **~ вопро́с** хәл итәрлек мәсьәлә

разреши́||ть *сов. что* 1. (*дать согласие*) рөхсәт итү, рөхсәт бирү, ирек бирү, хокук бирү 2. (*найти ответ, рассудить*) чишү, тикшереп чишү; хәл итү; хәл кылу; ачыклау; **~ ть нау́чный вопро́с** фәнни мәсьәлә хәл итү; **~ ть спор** бәхәсне хәл кылу 3. *повел.* **~ те** рөхсәт итегез, рөхсәтме ♦ **~ ть сомне́ния** шикшөбһәләрне юкка чагыру

разреши́||ться *сов.* 1. чишелү, хәл ителү, ачыклану; **вопро́с ~ лся** мәсьәлә чишелде 2. (*закончиться*) хәл ителү, хәл кылыну; бетү, тәмамлану, төгәлләнү; **де́ло ~ лось** эш хәл ителде 3. *кем и без доп., уст.* (*родить*) бала табу, бала китерү; бала тудыру; **~ ться ма́льчиком** ир бала табу

разрисова́ть *сов. кого-что* 1. рәсемнәр ясау, бизәү, бизәкләү, бизәп бетерү; **~ сте́ны** станаларга рәсемнәр ясау 2. *перен. разг.* тасвир итү, сөйләп бирү (*гадәттә начар яктан*); яманлау

разрисо́вывать *несов. см.* **разрисова́ть**

разровня́ть *сов. что* тигезләү, тигезләп чыгу, тигезләп кую; **~ зе́млю** җирне тигезләп чыгу

разроди́ться *сов. разг.* бала табу, бала китерү

разро́зненн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **разро́знить**; 2. (*разобщённый*) таркау, аерым-аерым, берләшмәгән; **~ ые отря́ды** аерым-аерым отрядлар 3. (*неполный*) тулы булмаган; җитешмәгән; **~ ый компле́кт** тулы булмаган комплект 4. ишле-ишсез, сыңарлы-сыңарсыз; **~ ая посу́да** ишле-ишсез савыт-саба

разро́знить *сов. что* ишле-ишсез ясау, ишсезләндерү; бөтенлеген бозу; **~ колле́кцию** коллекциянең бөтенлеген бозу

разро́зни||ться *сов.* ишсезләнү, комплекты бозылу, комплекты юкка чыгу; **серви́з ~лся** сервиз ишсезләнде

разруба́ть *несов. см.* **разруби́ть**

разруби́ть *сов. что* кисеп чыгару, чабу; чабып өзү, тураклау, тураклап бетерү; **~ мясо** ит чабу

разруга́ть *сов. кого-что* сүгү, тиргәү, сүгеп ташлау, тиргәп ташлау, бик нык тәнкыйтьләү; **~ пье́су** пьесаны сүгү

разруга́ться *сов. с кем* тиргәшү, тиргәшеп ара бозу, тиргәшеп араны өзү

разрумя́нивать *несов. см.* **разрумя́нить**

разрумя́нить *сов. кого-что* алсуландыру, алсуландырып җибәрү, кызарту

разрумя́ни||ться *сов.* алсулану, алсуланып китү, кызыллык йөгерү, кызару; **лицо́ ~лось** битенә кызыллык йөгерде

разру́||ха *ж* җимереклек, бөлгенлек; **боро́ться с ~ой** бөлгенлеккә каршы көрәшү

разруша́ть *несов. см.* **разру́шить**

разруша́ться *несов.* **1.** *см.* **разру́шиться; 2.** *страд. от* **разруша́ть**

разрушени||е *с* **1.** *см.* **разру́шить, разру́шиться; ~е го́рода** шәһәрне җимерү; **~е организ́ма** организмның таркалуы **2.** җимереклек; хәрабә; **землетрясе́ние причини́ло ~я** җир тетрәү җимерекләр барлыкка китерде

разруши́тель *м* җимерүче, таркатучы, юкка чыгаручы, бозучы

разруши́тельн||ый, -ая, -ое җимергеч, һәлакәтле, афәтле; **~ая си́ла** җимергеч көч

разру́шить *сов. что* **1.** җимерү, җимереп ташлау, җимереп бетерү, ватып ватып ташлау; **~ постро́йку** корылманы җимерү **2.** *перен.* (*привести к разрухе*) таркату, бөлдерү, бөлгенлеккә төшерү **3.** *перен.* бозу, юкка чыгару, бетерү; **~ здоро́вье** сәламәтлекне бетерү; **~ пла́ны** планнарны юкка чыгару

разру́ши||ться *сов.* **1.** җимерелү, ватылу, җимерелеп бетү; **часть зда́ния ~лась** бинаның бер өлеше җимерелде **2.** (*прийти в упадок*) таркалу; бөлгенлеккә төшү, бөлү; **хозя́йство ~лось** хуҗалык бөлде **3.** *перен.* бозылу, юкка чыгу, бетү; **здоро́вье окончи́тельно ~лось** сәламәтлек тәмам бетте; **все его́ пла́ны ~лись** аның барлык планнары юкка чыкты

разры́в *м* **1.** *см.* **разорва́ть** 4, **разорва́ться; ~ дипломати́ческих отноше́ний** дипломатик мөнәсәбәтләрне өзү; **~ пря́жи** эрләнгән җепнең өзелүе; **~ грана́ты** гранатаның шартлавы **2.** (*место*) җимерек урын, өзелгән урын, җимерек ара; **найти́ ~ про́вода** чыбыкның өзелгән урынын табу **3.** *перен.* (*отсутствие согласованности*) аерма, аерылу, туры килмәү; **~ ме́жду спро́сом и предложе́нием** сорау белән тәкъдим арасындагы аерма

разрыва́ть I *несов. см.* **разорва́ть**

разрыва́ть II *несов. см.* **разры́ть**

разрыва́||ться *несов.* **1.** *см.* **разорва́ться; 2.** *страд. от* **разрыва́ть** I ◆ **душа́ (се́рдце) ~ется** йөрәгем телгәләнә; **~ться на ча́сти** кырыкка ярылу

разрывн||о́й, -а́я, -о́е шартлый торган, шартлаулы, ярыла торган; **~о́й заря́д** шартлый торган заряд; **~а́я пу́ля** ярыла торган пуля

разрыда́ться *сов.* елый башлау, үксеп елап җибәрү, сулкылдап елый башлау

разры́ть *сов. что* **1.** казу, казып ташлау, казып бетерү; чоку, чокып бетерү; **~ зе́млю** җирне казып бетерү **2.** (*привести в беспорядок*) актару, актарып ташлау; **~ все бума́ги** бөтен кәгазьләрне актарып ташлау

разрыхли́тель *м* көпшәкләгеч, туфрак йомшарткыч

разрыхли́ть *сов. что* көпшәкләндерү, йомшарту; **~ зе́млю** җирне көпшәкләндерү

разрыхли́ться *сов.* көпшәкләнү, йомшару, көпшәкләнеп (йомшарып, күперсп) китү

разрыхля́ть *несов. см.* **разрыхли́ть**

разрыхля́ться *несов.* **1.** *см.* **разрыхли́ться; 2.** *страд. от* **разрыхля́ть**

разря́д I *м* **1.** (*категория*) төркем, катлау; бүлек, төр **2.** разряд, дәрәҗә; **спортсме́н пе́рвого ~а** беренче разрядлы спортчы **3.** *мат.* разряд

разря́д II *м* **1.** *см.* **разряди́ть** II 1-3; **~ ружья́** мылтыкның патронын алу; **~ батаре́и** батареянең бушануы

разряди́ть I *сов. кого-что, разг.* (*нарядить*) бик купшы итеп киендерү, киендерү-ясандыру, бик яхшы итеп киендерү

разряди́ть II *сов. что* **1.** патронын (снарядын, зарядын) алу; **~ ми́ну** минаның зарядын алу **2.** (*выстрелить*) атып бушандыру (*зарядтан*); **~ ружьё** мылтыкны атып бушандыру **3.** *физ.* бушандыру; **~ аккумуля́тор** аккумуляторны бушандыру **4.** *перен.* йомшарту, йомшартып җибәрү, (киеренкелекне) киметү, бетерү; жиңеләйтү; **~ напряжённость** киеренкелекне йомшартып җибәрү **5.** *полигр.* сирәкләп җыю

разряди́||ться I *сов.* (*нарядиться*) бик купшы, киенү, киенү-ясану, бик яхшы киенү

разряди́ться II *сов.* **1.** заряды алыну, патроны алу **2.** *физ.* бушану; **конденса́тор ~лся** конденсатор бушанды **3.** *перен.* юкка чыгу, бетү, [киеренкелек] кимү; жиңеләю

разря́дка *ж* **1.** *см.* **разряди́ть** II 1-3; **~ ружья́** мылтыкның патронын алу; **~ аккумуля́тора** аккумуляторның бушануы **2.** *перен.* йомшару, йомшарту; **~ междунаро́дной напряжённости** халыкара киеренкелекнең йомшаруы **3.** *полигр.* сирәкләү, сирәкләп җыю

разря́дник I *физ.* бушандыргыч; **искрово́й ~** очкынлы бушандыргыч

разря́дник II разрядник (*спортчы*)

разряжа́ть I *несов. см.* **разряди́ть** I

разряжа́ть II *несов. см.* **разряди́ть** II

разряжа́ться I *несов.* **1.** *см.* **разряди́ться** I **2.** *страд. от* **разряжа́ть** I

разряжа́ться II *несов.* **1.** *см.* **разряди́ться** II; **2.** *страд. от* **разряжа́ть** II

разубеди́ть *сов. кого-что в чём* фикереннән дүндерү, фикереннән (уеннан) кире кайтару, фикереннән үзгәртү, башкага ышандыру; ниятен үзгәртү

разубеди́ться *сов.* фикереннән (уеннан) кире кайту, фикерен үзгәртү, фикердән дүнү, башкага ышану

разубежда́ть *несов. см.* **разубеди́ть**

разубежда́ться *несов.* **1.** *см.* **разубеди́ться; 2.** *страд. от* **разубежда́ть**

разува́ть *несов. см.* **разу́ть**

разува́ться *несов.* **1.** *см.* **разу́ться; 2.** *страд. от* **разува́ть**

разуве́рить *сов. кого-что в чём* фикереннән (уеннан) кире кайтару, ышанычын бетерү, ышанычын юкка чыгару, фикереннән дүндерү

разуве́риться *сов.* фикереннән (уеннан) кире кайту, ышаныч бетү (юкка чыгу), фикереннән дүнү

разуверя́ть *несов. см.* **разуве́рить**

разуверя́ться *несов.* **1.** *см.* **разуве́риться; 2.** *страд. от* **разуверя́ть**

разузнава́ть *несов. см.* **разузна́ть**

разузна́ть *сов. что, о ком-чём* сорашып белү, тикшереп белү, белеп бетерү, белеп алу; мәгълүмат җыю

разукра́сить *сов. кого-что* бизәү, бизәкләү, бизәп чыгу (бетерү), чуарлау

разукра́ситься *сов.* бизәлү, чуарлану, чуарланып (бизәлеп) бетү; ямьләнү, матурлану

разукра́шивать *несов. см.* **разукра́сить**

разукра́шиваться *несов.* **1.** *см.* **разукра́ситься; 2.** *страд. от* **разукра́шивать**

разукрупне́ние *с см.* **разукрупни́ть, разукрупни́ться; ~ райо́нов** районнарны кечерәйтү

разукрупни́ть *сов. что* кечерәйтү, бәләкәйтү, ваклау; бүлү, бүлгәләү (*ваграк берәмлекләргә*); **~ брига́ды** бригадаларны кечерәйтү

разукрупни́||ться *сов.* кечерәю, бәләкәйләнү, ваклану; бүленү, бүлгәләнү; **райо́н ~лся** район бүленде

разукрупня́ть *несов. см.* **разукрупни́ть**

разукрупня́ться *несов.* **1.** *см.* **разукрупни́ться; 2.** *страд. от* **разукрупня́ть**

ра́зум *м* гакыл, аң, акыл, зиһен; **учи́ть уму́ ~у** акылга өйрәтү, акыл бирү

разуме́ни||е *с* **1.** (*мнение*) фикерләү, төшенү, аңлау, караш; **по его́ ~ю** аның аңлавынча **2.** *уст.* (*способность понимать*) аңлау көче, аңлау дәрәҗәсе, аңлау куәте, төшенү сәләте

разуме́ть *несов. что, уст.* аңлау, төшенү, аңлап (төшенеп) алу; асылын белү; **~ де́ло** эшнең асылын белү

разуме́||ться *несов.* **1.** (*подразумеваться*) аңлашылу, күздә тотылу **2.** *в знач. вводн. сл.* **~ется** әлбәттә, билгеле, аңлашыла

разу́мник *м разг.* акыллы (*күбрәк балалар турында*)

разу́мница *ж см.* **разу́мник**

разу́мность *ж* гакыллылык, акыллылык

разу́мн||ый, -ая, -ое **1.** (*обладающий разумом*) акыллы, акылга ия булган,

акылы булган; **~ое существо́** акылга ия булган зат **2.** (*логичный*) акыллы, акылга яраклы, акылга муафыйк; нигезле; **~ые до́воды** акылга яраштыр дәлилләр **3.** (*рассудительный*) төпле, төпле акыллы; **~ый челове́к** төпле кеше

разу́ть *сов. кого-что* аяк киемен салдыру, аягын салдыру

разу́ться *сов.* аяк киемен салу (*үзеңнең*), аягыңны салу

разухá|бист||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** (*задорный*) бик дәртле, бик ялкынлы, гайрәтле, бик җилле; **~ая пля́ска** бик җилле бию **2.** (*развязный*) тупас; дорфа, әдәпсез, тыйнаксыз; **~ые мане́ры** тупас кыланышлар

разу́чивать *несов. см.* **разучи́ть**

разу́чиваться *несов.* **1.** *см.* **разучи́ться; 2.** *страд. от* **разу́чивать**

разучи́ть *сов. что* ятлау, ятлап алу, ятлап истә калдыру, ятлап өйрәтү; **~ но́вое стихотворе́ние** яңа шигырьне ятлап алу

разучи́ться *сов.* оныту, онытып бетерү (*белгәнне, өйрәнгәнне*); **~ пляса́ть** биюне онытып бетерү

разъеда́ть *несов.* **1.** *см.* **разъе́сть; 2.** *перен. что* (*губительно действовать*) ашау, бетерү, һәлак итү, харап итү

разъеда́ться *несов.* **1.** *см.* **разъе́сться; 2.** *страд. от* **разъеда́ть**

разъедине́ние *с см.* **разъедини́ть, разъедини́ться; ~ про́вода** үткәргечне аеру

разъедини́тель *м физ.* өзгеч, аергыч

разъедини́ть *сов.* **1.** *кого-что* аеру, аерып алу, өзү, өзеп кую; **~ провода́** тимерчыбыкларны аеру **2.** (*разлучить*) аеру, аерып алу; бәйләнешен өзү

разъедини́|ться *сов.* **1.** аерылу, аерылып чыгу; **провода́ ~лись** тимерчыбыклар аерылды **2.** *перен. с кем* (*потерять связь*) бәйләнеш өзелү

разъединя́ть *несов. см.* **разъедини́ть**

разъединя́ться *несов.* **1.** *см.* **разъедини́ться; 2.** *страд. от* **разъединя́ть**

разъе́зд *м* **1.** *см.* **разъезжа́ть, разъе́хаться** 1, 3, 4; **~ делега́тов** делегатларның китүе **2.** *мн.* **~ы** сәфәр, юл, юлда булу, юл йөрү, юлда йөрү; **~ы по райо́нам** районнар буенча юлда йөрү **3.** разъезд (*бер колеялы тимер юлда каршы килә торган поездларны үткәреп җибәрә торган икенче юл*; *кечкенә станция*)

разъе́здить *сов. что* **1.** (*автомашинада*) йөреп юл салу; йөреп таптау, йөреп такырайту (*юлны*) **2.** (*испортить ездой*) (*автомашинада*) йөреп бозу, йөреп бозып бетерү (*юлны*)

разъе́здиться *сов.* күп йөри башлау, еш йөри башлау

разъездн|о́й, -а́я, -о́е **1.** күчеп йөри торган, урыннарда йөрүче; **~о́й аге́нт** урыннарда йөрүче агент **2.** юл ...ы; юл йөрү ...ы; **~ы́е расхо́ды** юл чыгымнары **3.** *ж.-д.* (*юлда*) аерылышу ...ы; **~о́й путь** аерылышу юлы

разъезжа́ть *несов.* юл йөрү, йөрү, сәфәрдә йөрү; **~ по стране́** ил буйлап йөрү

разъезжа́ться *несов. см.* **разъе́хаться**

разъе́сть *сов. что* (*о едких веществах*) ашау, кисү, ашап (кисеп) бетерү

разъе́сться *сов.* ашап көрәю, ашап симерү, ашап юанаю

разъе́ха|ться *сов.* **1.** (*автомашинада*) таралу, китү, китеп бетү, таралышу, таралып бетү; **студе́нты ~лись** студентлар китеп бетте **2.** *с кем и без доп., разг.* аерылышу; ташлашу; **~ться с му́жем** ир белән аерылышу **3.** (*разминуться*) аймыл булу, аймылыш булу; **~ться с товаро́м** иптәшең белән аймылыш булу **4.** (*дать дорогу*) юл бирешү, юл сабышу **5.** (*ике якка*) аерылу, аерылып китү; **ноги́ ~лись на льду́** боз өстендә аяклар аерылып киттеләр **6.** *перен. разг.* (*развалиться от ветхости*) тузу, сыпылу, ватылу

разъярённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **разъяри́ть; 2.** ачуы кабарган, ярсыган, ярсып киткән, котырынган, шашкан; **~ зверь** ярсыган ерткыч

разъяри́ть *сов. кого-что* ачуын кабарту, ярсыту, ярсытып җибәрү, шашындыру, шаштыру

разъяри́ться *сов.* ачу кабару, ярсу, шашу, ярсып китү, котырыну, шашып китү

разъаря́ть *несов. см.* **разъяри́ть**

разъаря́ться *несов.* **1.** *см.* **разъяри́ться; 2.** *страд. от* **разъаря́ть**

разъясне́ни|е *с* **1.** *см.* **разъясни́ть, разъясни́ться; ждать ~я** аңлатканны көтү; **~е зада́чи** мәсьәләне аңлату **2.** аңлатма, аңлатма бирү, аңлату; **дава́ть ~я** аңлатмалар бирү

разъясни́тельн|ый, -ая, -ое аңлату ...ы, төшендерү ...ы, аңлатма ...ы; **~ая рабо́та** аңлату эшләре

разъясни́ть *сов. безл. разг.* (*о погоде*) аязу, аязып китү, көн ачылу

разъясни́ть *сов. что* аңлату, аңлатып бирү, төшендерү, төшендереп бирү, ачыклау, ачыклап бирү; **~ зада́чу** мәсьәләне аңлатып бирү

разъясни́ться *сов. разг.* (*о погоде*) *см.* **разъясни́ть**

разъясни́|ться *сов.* аңлашылу, ачыклану; **де́ло ~лось** эш ачыкланды

разыгра́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*исполнить совместно*) уйнау, уйнап күрсәтү; башкару, кую; **~ спекта́кль** спектакль кую **2.** *перен. кого-что* ...булып кылану, ...булып күренү, ...га салышу ...итеп күрсәтү; **~ простачка́** беркатлы булып кылану **3.** *что* уйнап бетерү, уйнап алу, уйнап чыгу; **~ па́ртию в ша́хматы** бер партия шахмат уйнап бетерү **4.** *что* уйнау, уйнату; **~ по жре́бию** жирәбәгә салу; **~ меда́ли** *спорт.* медальләр уйнату **5.** *кого-что* шаярту, шаяртып көлкегә калдыру, шаяртып көлү; **~ прия́теля** дустыңны шаяртып көлкегә калдыру ♦ **~ дурака́** ахмаклану, ахмаклык эшләү, ахмак булып кылану

разыгра́|ться *сов.* **1.** (*увлечься игрой*) уенга бирелү, уенга бирелеп китү, уен белән мавыгу (мавыгып китү), уенга кызыгып китү **2.** (*играть непринуждённо*) кызып (дәртләнеп) уйный башлау; **пиани́ст ~лся** пианист кызып уйный башлады **3.** (*усилиться*) кызып китү; көчәеп китү; **~лась головна́я бо́ль** баш авыртуы көчәеп китте **4.** *перен.* (*проявиться бурно*) кубу, башлану, килеп чыгу; **~лась бу́ря** давыл купты; **~лся бой** сугыш башланды

разы́грывать *несов. см.* **разыгра́ть**

разы́грываться *несов.* **1.** *см.* **разыгра́ться; 2.** *страд. от* **разы́грывать**

разыска́ние *с* **1.** (*поиски*) эзләү, эзләп табу **2.** *книжн.* (*исследование*) эзләнү, тикшерену; фәнни әсәр

разыска́ть *сов. кого-что* табу, эзләп табу; **~ пропа́вшую кни́гу** югалган китапны эзләп табу; **~ ро́дственников** туганнарны эзләп табу

разыска́|ться *сов.* табылу, эзләп табылу; **соба́ка ~лась** эт табылды

разы́скивать *несов. кого-что* эзләү; табарга тырышу; **~ щенка́** көчекне эзләү

рай *м прям., перен.* оҗмах, жәннәт; **земно́й ~** жирдәге оҗмах

райисполко́м *м* райисполком, райбашкарма

райко́м *м* райком

райо́н *м* **1.** район; **Ки́ровский ~ го́рода Каза́ни** Казан шәһәренең Киров районы **2.** *разг.* район, район үзәге; **вы́ступить в ~е с докла́дом** район үзәгендә доклад белән чыгу **3.** район, өлкә; төбәк; **ю́жные ~ы** көньяк өлкәләр; **аграрные ~ы** аграр районнар

райони́ровать *сов., несов. что* **1.** (*подразделять на районы*) районнарга бүлү, районнарга аеру **2.** (*распределять по районам*) районлаштыру (*яраклаштыру, җайлаштыру, мәс. игеннәрне*); **~ пшени́цу** бодайны районлаштыру

райо́нный, -ая, -ое райондагы..., район ...ы; **~ агроно́м** район агрономы; **~ центр** район үзәге

рак I *м* **1.** кысла **2.** (*с прописной*) *астр.* Кысла ♦ **когда́ [на горе́] ~ сви́стнет** *погов.* ≈ кызыл кар яугач; **показа́ть, где ~ и зиму́ют** күрмәгәнен күрсәтү ≈ жиде бабасын таныту

рак II *м* яман шеш, рак; рак авыруы

раке́т|а *ж в разн. знач.* ракета; **косми́ческая ~а** космик ракета; **сигна́льная ~а** сигнал ракетасы; **~ы сре́дней да́льности** урта ераклыкка оча торган ракеталар

раке́та-носи́тель *ж* йөрткеч ракета

раке́тка *ж спорт.* ракетка, теннис калагы

раке́тница *ж* ракетница (*сигнал ракеталарын ату пистолеты*)

раке́тно-я́дерн|ый, -ая, -ое ракета-төш ...ы; **~ое ору́жие** ракета-төш коралы

раке́тн|ый I, -ая, -ое *в разн. знач.* ракета ...ы, ракеталар ...ы; **~ое ору́жие** ракета коралы; **~ая те́хника** ракета техникасы; **~ое то́пливо** ракета ягулыгы; **~ый дви́гатель** ракета двигателе; **~ые войска́** ракета гаскәрләре

раке́тн|ый II, -ая, -ое *спорт.* ракетка ...ы; **~ая се́тка** ракетка челтәре

ракетодро́м *м* ракетодром

ракетоно́сец, ракетоноси́тель *м* ракета йөртүче

ракетострое́ние *с* ракеталар төзү, ракеталар ясау

раке́тчик *м* ракетачы, ракетчик

раки́та *ж* өянке, тирәк

раки́тник *м* өянкелек, тирәклек

раки́тов||ый, -ая, -ое өянке ...ы, тирәк ...ы; **~ые ве́тки** өянке ботаклары

ра́ковина *ж* **1.** кабырчык, кабык; **~ули́тки** әкәм-төкәмнең кабырчыгы **2.** раковина (*су краны астындагы махсус савыт*) **3.** (*пустота в отлитом металле*) бушлык, куышлык, күзәнәк

ра́ков||ый I, -ая, -ое **1.** кысла ...ы; **~ая скорлупа́** кысла кабыгы **2.** кысла итеннән пешерелгән (хәзерләнгән); кысла ...ы; **~ый суп** кысла шулпасы

ра́ков||ый II, -ая, -ое рак ...ы, яман шеш ...ы; **~ая о́пухоль** яман шеш

ракообра́зные *мн. зоол.* кысласыманнар

ра́курс *м* ракурс (*фигураларның яки предметларның перспективада сурәтләнүе*)

раку́шечник *м* кабырчык токым (*кабырчыклардан барлыкка килгән токым*)

раку́шка *ж см.* **ра́ковина** I

ра́лли *с нескл. спорт.* ралли

ра́м||а *ж* **1.** рам, кыса; **зе́ркало в ~е** касыга утыртылган көзге **2.** (*оконный переплёт со стеклом*) рам, тәрәзә; **двойны́е ~ы** ике кат тәрәзә **3.** *тех.* рам; **~а автомоби́ля** автомобиль рамы

рамаза́н *м* рамазан, рамазан ае

ра́м||ка *ж* **1.** рамка, кечкенә рам; **портре́т в ~ке** рамкадагы портрет **2.** *перен.* чик, чит; **вы́йти из ~ок те́мы** темадан читкә чыгу; **в ~ках** *чего-л.* чикләрендә, нигезендә

ра́мпа *ж театр.* рампа (*сәхнәне яктырта торган лампаларны тамашачылардан каплаучы, сәхнә алдындагы тәбәнәк барьер*)

ра́на *ж прям., перен.* яра, җәрәхәт; **сердéчная ~** йөрәк ярасы

ранг *м* ранг (*дәрәҗә, чин, звание*); **капита́н второ́го ~а** икенче ранглы капитан

рагоу́т *м* рангоут (*корабльләрдә җилкәнне, сигнал билгеләрен күтәрү җайланмасы*)

рандеву́ *с нескл.* күрешү, очрашу

ра́нее *см.* **ра́ньше** 1, 2

ране́ние *с* **1.** *см.* **ра́нить**; **2.** (*рана*) яра, җәрәхәт; **получи́ть ~** яралану

ра́нен||ый, -ая, -ое **1.** яралы, яраланган, җәрәхәтләнгән; **~ые бойцы́** яралы сугышчылар **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* яралы

ране́т *м* ранет (*алма сорты*)

ра́нец *м* ранец, букча

ранжи́р: по ~у 1) (*по росту*) буйга (озынлыкка) карап; 2) (*по значению*) әһәмиятенә карап

рани́м||ый, -ая, -ое тиз рәнҗи торган; **~ая нату́ра** тиз рәнҗи торган кеше

ра́нить *сов., несов.* **1.** *кого* яралау, җәрәхәтләү; **~ в но́гу** аякны яралау **2.** *перен. кого-что* азаплау, интектерү, җәфалау; **~ ду́шу** күңелне җәфалау

ра́нн||ий, -яя, -ее **1.** иртә килгән (булган, төшкән, яуган, узган); **~яя весна́** иртә килгән яз **2.** вакытыннан элек, иртә; **в ~ий час** иртә сәгатьтә **3.** (*первый по времени*) баштагы, беренче, башлангыч; **~ие произведе́ния Пу́шкина** Пушкинның беренче әсәрләре **4.** (*бывающий раньше других*) иртә өлгерә (пешә) торган; **~ие сорта́ я́блок** алманың иртә пешә торган сортлары ♦ **~яя пти́чка** таң кошы (*иртә тора торган кеше турында әйтелә*)

ра́но *нареч.* **1.** иртә; **яви́ться ~** иртә килү **2.** бик иртә, вакытыннан элек, тиз; **~ состари́ться** бик иртә картаю **3.** иртүк; **~ у́тром** иртән иртүк **4.** (*в самом начале какого-л. периода*) башында; **~ весно́й** яз башында ♦ **~ и́ли по́здно** иртәме, соңмы (*ягъни киләчәктә*)

рант *м* рант; **боти́нки с ~ом** рантлы ботинка

ра́нтов||ый, -ая, -ое рантлы; **~ые сапоги́** рантлы итекләр

рантье́ *м нескл.* рантье, сорыкорт (*капиталистик җәмгыятьтә — көч түкмичә алынган доходка, рентага яшәүче*)

рань *ж* иртә таң, бик иртә [ватык]

ра́ньше *нареч.* **1.** *сравн. ст. от* **ра́но** 1; **2.** (*до какого-л. момента*) алда, элегрәк; **де́лать ~ сро́ка** вакытыннан алда эшләү **3.** (*сначала*) башта, алда; **~ вы́слушай, пото́м говори́** башта тыңла, аннан соң сөйлә **4.** (*прежде*) электә, элек, элекке вакытта; **~ они́ дружи́ли** элек алар дус иделәр

рапи́ра *ж* рапира (*фехтованиеда кулланыла торган дурт кырлы корал*)

ра́порт *м* рапорт; **пода́ть ~ командо́ру** командирга рапорт бирү

рапорти́чка *ж* рапортичка, кыскача отчёт

рапортова́ть *сов., несов. кому, о чём* рапорт бирү, хәбәр итү, белдерү; **~ командо́ру** командирга рапорт бирү; **~ о происше́дшем** булган вакыйга турында хәбәр итү

рапсо́дия *ж* рапсодия (*халык җырлары темаларына язылган музыкаль әсәр*)

ракрите́т *м* раритет (*утә сирәк очрый торган әйбер*); **колле́кция ~ов** үтә сирәк очрый торган әйберләр коллекциясе

ра́са *ж* раса

раси́зм *м* расачылык, расизм

раси́ст *м* расачы, расачылык тарафдары

раси́стск||ий, -ая, -ое расачылык ...ы, расизм ...ы, расачы ...ы; **~ая тео́рия** расачылык теориясе

раскабали́ть *сов. кого-что* кабаладан азат итү, кабаладан коткару

раскабали́ться *сов.* кабаладан азат ителү, кабаладан котылу

раска́иваться *несов. см.* **раска́яться**

раскалённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раскали́ть**; **2.** кызган, кыздырылган, эссе; **~ая печь** кызган мич; **~ый во́здух** кызу һава

раскали́ть *сов. что* кыздыру, бик нык кыздыру; **~ желе́зо** тимерне кыздыру

раскали́||ться *сов.* кызу, кызып җитү, бик нык кызу; эсселәнү; **печь ~лась** мич бик нык кызган

раска́лывать *несов. см.* **расколо́ть**

раска́лываться *несов.* **1.** *см.* **расколо́ться**; **2.** *страд. от* **раска́лывать**

раскаля́ть *несов. см.* **раскали́ть**

раскаля́ться *несов.* **1.** *см.* **раскали́ться**; **2.** *страд. от* **раскаля́ть**

раска́пывать *несов. см.* **раскопа́ть**

раска́рмливать *несов. см.* **раскорми́ть**

раскасси́ровать *сов. кого-что уст.* тарату, бетерү (*хәрби частьне, берәр подразделениене, торкемне*); **~ полк** полкны тарату

раска́т *м* **1.** (*прерывистый гул*) гөрелдәү, гөрселдәү, гөрелте; яңгырау тавышы; **~ы гро́ма** күк күкрәү гөрелтесе **2.** (*раскатанное место*) кагылма, салу; **~ы на доро́ге** юлдагы кагылмалар **3.** (*скорость*) кызу бару, тиз бару; **са́ни перевернý лись на всём ~е** чана бик кызу барганда әйләнеп китте

раската́ть *сов. что* **1.** җәю, тарату, җәеп җибәрү, таратып җибәрү, сүтү (*төргәнне*); **~ ковёр** келәмне җәю **2.** (*направить в разные стороны*) (*төрле якка*) тәгәрәтү, тәгәрәтеп җибәрү; **~ брёвна** бүрәнәләрне төрле якка тәгәрәтеп җибәрү **3.** (*бельё*) тәгәрәтү, тәгәрәтеп алу **4.** җәю, җәеп кую; **~ те́сто** камыр җәю

раската́||ться *сов.* **1.** таралу, җәелеп китү, сүтелү (*урап төрелгән әйбер турында*); **ковёр ~лся** келәм сүтелде **2.** (*стать тонким от катания*) җәелү (*мәс. камыр турында*)

раска́тистый, -ая, -ое **1.** гөрелдәүле, гөрелтеле, гөрелдәп китә торган; **~ гром** гөрелтеле күк күкрәү **2.** яңгыравыклы, яңгырап китә торган; **~ смех** яңгыравыклы көлү тавышы

раскати́ть *сов. что* **1.** (*придать скорость*) тизләтеп җибәрү, кыздырып җибәрү; кызу итеп әйләндереп җибәрү **2.** (*катя, разъединить*) (*төрле якка*) тәгәрәтү, тәгәрәтеп җибәрү, тәгәрәтеп ташлау

раскати́||ться *сов.* **1.** (*приобрести скорость*) кызу бара башлау, шәп килә башлау; кызулап китү **2.** (*төрле якка*) тәгәрәү, тәгәрәп китү; **я́блоки ~лись по́ полу** идән буйлап алмалар тәгәрәп китте **3.** (*прозвучать громко*) яңгырау, яңгырап китү; **вы́стрел ~лся по реке́** елга буйлап ату тавышы яңгырап китте

раска́тывать *несов.* **1.** *см.* **раскати́ть**; **2.** *см.* **раскати́ть**; **3.** күп йөрү, еш йөрү; **~ на велосипе́де** велосипедта күп йөрү

раскача́ть *сов.* **1.** *что* тибрәндереп җибәрү, тирбәлдереп җибәрү, атындырып җибәрү, чайкалдырып җибәрү; **~ ма́ятник** маятникны тирбәлдереп җибәрү **2.** *кого-что* селкү, чайкау, селкеп җибәрү; **подня́ть, ~ и бро́сить** күтәреп чайкап ташлау **3.** *что* (*расшатать*) селкетеп какшату, кузгату, селкетеп бушайту **4.** *перен. кого-что* кузгату, кузгатып җибәрү; **его́ тру́дно ~, о́чень уж тяжёл на подъём** аны кузгатып җибәрүе кыен, бик инде ул авыр сөякле

раскача́||ться *сов.* **1.** тирбәлә башлау, тибрәнә башлау, чайкала башлау; **ма́ятник ~лся** маятник тибрәнә башлады **2.** (*расшататься*) кузгалу, селкенә башлау; **столб ~лся** багана селкенә баш-

лады 3. *перен.* кузгалу, селкенә башлау, активлашу

раска́чивать *несов.* 1. *см.* **раскача́ть**; 2. *чем* селкү, чайкау, тирбәлдерү; ~ **ноги́ми** аяк селкү

раска́чиваться *несов.* 1. *см.* **раскача́ться**; 2. *разг.* алпан-тилпән килү 3. *страд. от* **раска́чивать**

раска́шляться *сов.* йөткерә башлау, йөткеренергә тотыну, ютәлли башлау

раска́яние *с* үкенеч, тәүбә

раска́яться *сов.* үкенү, тәүбә итү; офтану

расквартирова́ть *сов. кого-что* квартирларга урнаштыру, квартирларга кую

расквартирова́ться *сов.* квартирларга урнашу, квартирларга керү

расквартиро́вывать *несов. см.* **расквартирова́ть**

расквартиро́вываться *несов.* 1. *см.* **расквартирова́ться**; 2. *страд. от* **расквартиро́вывать**

раскваси́ть *сов. что, прост.* сугып канату, сугып изү, сугып канга батыру; ~ **нос** борынны сугып канату

раскваши́вать *несов. см.* **раскваси́ть**

раскви́таться *сов. с кем* 1. (*расплатиться*) исәпне өзү, исәп-хисапны өзү; исәпләшү, бурычны түләп бетерү 2. (*отомстить*) үч алу, үч кайтару, исәпләшү

раскида́||ть *сов. прям., перен. кого-что* тарату, туздыру, таратып ташлау, туздырып ташлау, таратып җибәрү, туздырып җибәрү; ~**ть наво́з по́ полю** тиресне бөтен басу буйлап таратып ташлау; **жизнь** ~**ла друзе́й** тормыш дусларны төрле якка тараты

раскида́ться *сов.* 1. (*увлечься киданием*) тарата башлау, туздыра башлау 2. (*разметаться*) җәелеп яту, җәелеп утыру

раски́дистый, -ая, -ое киң ябалдашлы, җәелеп үскән; ~ **дуб** җәелеп үскән имән

раскидно́й, -а́я, -о́е җәелмә ..., җәелмәле; ~ **стол** җәелмәле өстәл

раски́дывать *несов.* 1. *см.* **раскида́ть**; 2. *см.* **раски́нуть**

раски́дыва||ться *несов.* 1. *см.* **раскида́ться**; 2. *см.* **раски́нуться 1, 3**; җәелү; **стол** ~**ется** өстәл җәелә 3. *страд. от* **раски́дывать**

раски́нуть *сов. что* 1. (*ру́ки, но́ги*) җәю, җәеп кую (җибәрү); аеру, аерып кую (җибәрү) 2. (*разложить*) җәю, җәеп салу, түшәү; ~ **ковёр** келәмне җәю 3. (*поставить*) кору, корып җибәрү; ~ **пала́тку** палатка кору 4. җәеп җибәрү, җәелдерү; **ши́ре** ~ **сеть торго́вли** сәүдә челтәрен киңрәк җәелдерү ◆ ~ **умо́м (мозга́ми)** баш йөртеп карау, акыл бизмәненә салып карау

раски́ну||ться *сов.* 1. (*лечь*) җәелеп яту, сузылып яту 2. җәелү, җәелеп китү, сузылу, сузылып китү; урнашу; **на берегу́** ~**лся го́род** яр буйлап шәһәр сузылган

раскиса́ть *несов. см.* **раски́снуть**

раски́с||нуть *сов.* 1. әчү, әчеп кабару, әчеп чыгу; күпчү; **те́сто** ~**ло** камыр әчеп кабарды 2. (*разбухнуть*) җебү, җебеү; бүртү, бүртенү; **сапоги́** ~**ли** итекләр җебегән 3. (*о дороге*) изелү, баткакка әйләнү 4. *перен.* мәлҗерәү, мәлҗерәп төшү, мәлҗү, әлсерәү; җебеп төшү; **совсе́м** ~**нуть от жары́** эсседән тәмам әлсерәде

раскла́дка *ж* 1. *см.* **разложи́ть**; 2. (*развёрстка*) бүлү, бүлешү, өләшү

раскладн||о́й, -а́я, -о́е җәелмәле, ачылмалы, җәелә торган, ачыла торган; ~ **о́е кре́сло** җәелмәле кресло

раскладу́шка *ж разг.* раскладушка, җәелмәле кровать

раскла́дывать *несов. см.* **разложи́ть**

раскла́дываться *несов.* 1. *см.* **разложи́ться** 1; *страд. от* **раскла́дывать**

раскла́ниваться *несов. см.* **раскла́няться**

раскла́няться *сов. с кем* (*при встрече*) баш иеп исәнләшү, баш иеп сәлам бирү; (*при прощании*) баш иеп хушлашу, баш иеп саубуллашу

раскле́вать *сов. что* 1. (*пробить клювом*) чукып тишү, чукып тишеп бетерү 2. (*склевать всё*) чукып ашап бетерү; чукып бетерү

раскле́вывать *несов. см.* **раскле́вать**

раскле́ивать *несов. см.* **раскле́ить**

раскле́иваться *несов.* 1. *см.* **раскле́иться**; 2. *страд. от* **раскле́ивать**

раскле́ить *сов. что* 1. (*разъединить склеенное*) куптару, куптарып алу, аерып алу; ачу (*ябыштырганны яки ябышканны*); ~ **конве́рт** конвертны ачу 2. ябыштырып чыгу, ябыштырып бетерү; ~ **объявле́ния** белдерүләр ябыштырып чыгу

раскле́и||ться *сов.* 1. кубып чыгу, кубып төшү, кубып таралу, аерылу (*ябыштырган яки ябышкан әйберләр турында*) **стул** ~**лся** урындык кубып чыкты 2. *перен.* бозылу, сүтелү, җимерелү, барып чыкмау, рәте китү; **де́ло** ~**лось** эшнең рәте китте 3. *перен.* (*разболеться*) хәлсезләнү, хәлсезләнеп китү, чирләп китү

раскле́йка *ж см.* **раскле́ить**

раскле́йщик *м* ябыштыручы (*афишалар, белдерүләр ябыштырып йөрүче*)

раскле́йщица *ж* ябыштыручы хатын (кыз)

расклепа́ть *сов. что* 1. (*разъединить на части*) заклёпкаларын чыгарып кисәкләргә аеру, сүтү; ~ **котёл** казанны заклепкаларын чыгарып сүтү 2. (*расплющить*) сугып яньчү

расклепа́ться *сов.* клёпкалары кубып сүтелү, клёпкалары чыгып таралу (*клёпкаланган әйберләр турында*)

расклёпывать *несов. см.* **расклепа́ть**

расклёпываться *несов.* 1. *см.* **расклепа́ться**; 2. *страд. от* **расклёпывать**

расклёшить *сов. что* (*түбән ягын*) киңрәк итеп кису, киңрәк итеп тегү (*күлмәкне, юбканы*)

раскли́нивать *несов. см.* **раскли́нить**

раскли́ниваться *несов.* 1. *см.* **раскли́ниться**; 2. *страд. от* **раскли́нивать**

раскли́нить *сов. что* 1. (*выбить из чего-л. клин*) чөен чыгару, чөен бәреп чыгару 2. (*вбив клин, раздвинуть*) чөй кагып киңәйтү, чөй кагып аеру, чөй кагып яру

раскли́ниться *сов.* киңәю, аерылу, ярылу (*чөй кагудан*)

раскова́ть *сов.* 1. *кого-что* (*лошадь*) дагасын алу, дагасын салдыру 2. *кого-что* (*освободить от оков*) богавын алу, богавын салдыру 3. *что, тех.* (*сплющить*) чүкеп җәю, чүкеп юкарту, чүкеп яньчү

раскова́ться *сов.* (*потерять подкову — о лошади*) дагасы төшү, дагасы төшеп калу

раско́вывать *несов. см.* **раскова́ть**

раско́вываться *несов.* 1. *см.* **раскова́ться**; 2. *страд. от* **раско́вывать**

расковы́ривать *несов. см.* **расковыря́ть**

расковыря́ть *сов. что* 1. чокып тишеп чыгару, чокып тишү, чокып зурайту (киңәйтү); ~ **дыру́** тишекне чокып киңәйтү 2. чокып алу (чыгару), тырнап алу; ~ **пры́щик** бетчәне чокып чыгару

раско́л *м* 1. *см.* **расколо́ть, расколо́ться**; ~ **мра́мора** мәрмәрнең ватылуы 2. *рел.* раскол (*Россиядә 17нче гасырда барлыкка килгән һәм рәсми чиркәүгә каршы чыккан берничә мәзһәп барлыкка китергән дини-иҗтимагый хәрәкәт*)

раскола́чивать *несов. см.* **расколоти́ть**

расколоти́ть *сов. что* 1. *разг.* (*сколоченное*) суккалап ачу (вату), суккалап кисәкләргә аеру 2. *разг.* бәреп вату, челпәрәмә китерү; ~ **стака́н** стаканны бәреп вату

расколо́ть *сов. что* 1. яру, ярып ташлау, ваклау; вату, ватып ташлау; ~ **дрова́** утын ярып ташлау 2. *перен.* (*нарушить единство*) аеру, таркату, бүлү

расколо́||ться *сов.* 1. ярылу, ярылып бетү, ярылып китү, ватылу; **поле́но** ~**лось** түмәр ярылды 2. *перен.* [икегә] аерылу, таркалу, бүленү

раско́льник *м* 1. раскольник, расколчы (*аерым бер дини мәзһәптә торучы*) 2. *перен.* расколчы, таркатучы

раско́льница *ж* расколчы хатын (кыз)

раско́п *м археол. см.* **раско́пка** 3

раскопа́||ть *сов.* 1. *что* казу, көрәү, казып ташлау, көрәп ташлау; ~**ть я́му** чокыр казу 2. *что* казып табу; казып чыгару; казып алу; ~ **ть родни́к** чишмә казып чыгару 3. *перен. кого-что, разг.* табу, табып алу; **где** ~**ли тако́го спортсме́на?** мондый спортчыны каян таптыгыз?

раско́пк||а *ж* 1. *см.* **раскопа́ть**; 2. *мн.* ~**и** казу эше, казу эшләре, казу; **заня́ться** ~**ами** казу эшләре белән шөгыльләнү 3. *мн.* ~**и** казылма[лар]; **археологи́ческие** ~**и** археологик казылмалар

раскорми́ть *сов. кого-что* ашатып симертү, ашатып көрәйтү; ~ **ло́шадь** атны ашатып көрәйтү

раскорчева́ть *сов. что* төп чыгару, төпләү; ~ **куста́рники** куакларны төпләү

раскорчёвывать *несов. см.* **раскорчева́ть**

раскоря́ка *м, ж прост.* кәкре аяк, чалыш аяк; камыт аяк

раскоря́чивать *несов. см.* **раскоря́чить**

раскоря́чить *сов. что, прост.* җәю, чалышайту, җәеп кую, чалышайтып кую; ~ **но́ги** аякларны җәеп кую

раскоря́читься *сов. прост.* аякларны чалышайту, аякларны еру (ерып кую)

раско́с *м* (*распорка*) терәү, терәк, кыек терәк

раско́с||ый, -ая, -ое **1.** кысык, кысык күзле; ~**ые глаза́** кысык күзләр **2.** кылый күзле; ~**ый ма́льчик** кылый күзле малай

раскоше́ливаться *несов. см.* **раскоше́литься**

раскоше́литься *сов.* юмартланып китү, янчык чишү; акча тоту; ~ **на подаро́к** бүләккә акча тоту

раскра́дывать *несов. см.* **раскра́сть**

раскра́ивать *несов. см.* **раскрои́ть**

раскра́||сить *сов. кого-что* буяу, буяп бетерү, буяп чыгу (*төрле буяулар белән*)

раскра́ска *м* **1.** *см.* **раскра́сить; 2.** буялыш, буялу; бизәлеш; **краси́вая ~ стены́** стенаның матур буялуы

раскрасне́ться *сов.* кызару, кызарып китү, кызыллык йөгерү (*биткә*)

раскра́сть *сов. кого-что, разг.* урлап бетерү, чәлдерп бетерү

раскра́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **раскра́сить; 2.** буялган, төрле буяулар белән буялган; ~**ая карти́нка** төрле буяулар белән буялган рәсем

раскра́шивание *с см.***раскра́сить**

раскра́шивать *несов. см.* **раскра́сить**

раскрепи́ть *сов. что, спец.* **1.** ныгыту, терәтеп ныгыту, ныгытып кую; ~ **ша́хты бето́нными ба́лками** шахталарны бетон өрлекләр белән ныгыту **2.** аеру, аерып алу; ~ **ба́лки** өрлекләрне аерып алу

раскрепи́||ться *сов. спец.* бушаю, бушаеп китү, аерылу, аерылып китү, таралу, таралып китү; **балка ~лась** өрлек бушайган

раскрепля́ть *несов. см.* **расрепи́ть**

раскрепля́ться *несов.* **1.** *см.* **раскрепи́ться; 2.** *страд. от* **раскрепля́ть**

раскрепости́||ть *сов. кого-что* **1.** *ист.* крепостнойлыктан азат итү; ~**ть крестья́н** крестьяннарны крепостнойлыктан азат итү **2.** *перен.* азат итү, изелүдән коткару; ~ **же́нщину** хатын-кызны изелүдән коткару

раскрепоща́ть *несов. см.* **раскрепости́ть**

раскритикова́ть *сов. кого-что* каты тәнкыйть итү, каты тәнкыйтләү; ~ **поэ́му** поэманы каты тәнкыйтләү

раскрича́||ться *сов.* **1.** каты кычкыра башлау; **ребёнок ~лся** бала каты кычкыра башлады **2.** *на кого* җикерү, кычкыру; җикеренү, кычкырыну

раскрои́ть *сов. что* **1.** кисү; ~ **ткань на руба́шку** тукымадан күлмәк кисү **2.** *разг.* яру, ярып чыгару; кисеп чыгару; ~ **че́реп** баш сөяген ярып чыгару

раскромса́ть *сов. что* кискәләп бетерү, тураклап бетерү

раскроши́ть *сов.что* ваклау, валчыклау, ваклап бетерү; ~ **хлеб** ипине ваклау

раскроши́ться *сов.* ваклану, валчыкланы, вакланып бетү

раскрути́ть *сов. что* **1.** сүтү, сүтеп бетерү; ~ **верёвку** арканны сүтү **2.** кызу итеп эйләндереп җибәрү, кызу итеп әйләндерә башлау; ~ **колесо́** тәгәрмәчне кызу итеп әйләндерә башлау

раскрути́||ться *сов.* **1.** сүтелү, сүтелеп китү (чыгу, бетү); **верёвка ~лась** аркан сүтелде **2.** кызу әйләнә башлау, кызу әйләнеп китү; **колесо́ ~лось** көпчәк кызу әйләнә башлады

раскру́чивать *несов. см.* **раскрути́ть**

раскру́чиваться *несов.* **1.** *см.* **раскрути́ться; 2.** *страд. от* **раскру́чивать**

раскрыва́ть *несов. см.* **раскры́ть**

раскрыва́ться *несов.* **1.** *см.* **раскры́ться; 2.** *страд. от* **раскрыва́ть**

раскры́ть *сов.* **1.** *что* ачу, ачып кую, ачып җибәрү; ~ **глаза́** *прям., перен.* күзләрне ачу; ~ **дверь** ишекне ачып кую; ~ **конве́рт** конвертны ачу; ~ **сунду́к** сандыкны ачып кую **2.** *что* җәю, җәеп җибәрү; ачу; ~ **зонт** зонтны ачу **3.** *кого-что* ачу, ачып салу; фаш итү; ~ **та́йну** серне ачып салу; ~ **за́говор** заговорны фаш итү

раскры́||ться *сов.* **1.** ачылу, ачылып китү; **окно́ ~лось** тәрәзә ачылып китте; **для него́ ~лся но́вый мир** аның өчен яңа дөнья ачылды **2.** ачылу, фаш булу; **та́йна ~лась** сер фаш булды; **его́ хара́ктер ~лся до конца́** аның характеры тулысынча ачылды **3.** эч серен ачып салу; **~ться до конца́** бөтен эч серен ачып салу **4.** *карт.* йбып бетерү (*кәрт уенында*)

раскудахта||ться *сов.* **1.** кытаклый башлау, кытаклап җибәрү; **ку́ры ~лись** тавыклар кытаклый башлады **2.** *перен. прост.* (*разворчаться*) сукрана башлау

раскула́чивать *несов. см.* **раскула́чить**

раскула́чить *сов. кого-что* раскулачить итү

раскупа́ть *несов. см.* **раскупи́ть**

раскупи́ть *сов. что* сатып алып бетерү, алып бетерү; ~ **кни́ги** катапларны сатып алып бетерү

раску́поривать *несов. см.* **раску́порить**

раску́пориваться *несов.* **1.** *см.* **раску́пориться; 2.** *страд. от* **раску́порить**

раску́порить *сов. что* ачу, бөкесен чыгару, бөкесен алу; ~ **буты́лку** шешәне ачу

раску́пориться *сов.* ачылу, бөкесе чыгу

раску́ривать *несов. см.* **раскури́ть**

раску́риваться *несов.* **1.** *см.* **раскури́ться; 2.** *страд. от* **раску́ривать**

раскури́ть *сов. что* **1.** кабызу, кабызып җибәрү, кабызып алу; ~ **папиро́су** папиросны кабызып алу **2.** *разг.* тартып бетерү; ~ **весь таба́к** бөтен тәмәкене тартып бетерү

раскури́||ться *сов.* кабыну, кабынып китү; **тру́бка ~лась** трубка кабынды

раскуси́ть *сов. кого-что* **1.** тешләп алу, тешләп аеру, тешләп аерып чыгару; ~ **ко́рку** ипи катысын тешләп алу **2.** *перен. разг.* (*распознать*) төшенеп алу, сизеп (белеп, аңлап) алу

раску́сывать *несов. см.* **раскуси́ть**

раску́тать *сов. кого-что* чишү, чишеп җибәрү; киемен салдыру; сүтү, сүтеп җибәрү; ~ **шаль** шәлне чишү; ~ **ребёнка** баланың киемен салдыру

раску́таться *сов.* чишенү, өстендәген салу

раску́тывать *несов. см.* **раску́тать**

раску́тываться *несов.* **1.** *см.* **раску́таться; 2.** *страд. от* **раску́тывать**

ра́сов||ый, -ая, -ое **1.** раса ...ы; ~**ые при́знаки** раса билгеләре **2.** расачылык ...ы; ~**ая тео́рия** расачылык теориясе

распа́д *м см.* **распа́сться; радиоакти́вный ~** радиоактив таркалыш

распада́ться *несов. см.* **распа́сться**

распакова́ть *сов. что* чишү, сүтү, чишеп (сүтеп) алу (*төрелгән әйберләрне*); ~ **ве́щи** әйберләрне чишеп алу

распакова́||ться *сов.* **1.** үз әйберләрен чишү (чишеп алу), үз әйберләрен сүтү (сүтеп алу); **прие́хав, мы сра́зу ~лись** килеп житкәч, без шунда ук әйберләрне чишеп алдык **2.** ачылу, сүтелү; **паке́т ~лся** пакет сүтелде

распако́вывать *несов. см.* **распакова́ть**

распако́вываться *несов.* **1.** *см.* **распакова́ться; 2.** *страд. от* **распако́вывать**

распали́||ть *сов.* **1.** *что, прост.* кыздыру, бик нык кыздыру; **со́лнце ~ло ка́мни** кояш ташларны кыздырган **2.** *перен. кого-что* дөрләтеп җибәрү, кыздырып җибәрү; ярсытып җибәрү; ~**ть воображе́ние** хыялны дөрләтеп җибәрү

распали́||ться *сов.* **1.** *прост.* кызу, бик нык кызу; **песо́к ~лся на со́лнце** ком кояшта кызган **2.** *перен.* кабынып китү, кызып китү, ярсып китү, дөрләп китү; ~**ться от гне́ва** ачудан ярсып китү

распаля́ть *несов. см.* **распали́ть**

распаля́ться *несов.* **1.** *см.* **распали́ться; 2.** *страд. от* **распаля́ть**

распа́ривать *несов. см.* **распа́рить**

распа́риваться *несов.* **1.** *см.* **распа́риться; 2.** *страд. от* **распа́ривать**

распа́рить *сов.* **1.** *что* пешекләү; ~ **ве́ник** миннекне пешекләү **2.** *что, разг.* парда (буда) йомшарту; ~ **ста́рые ко́сти** карт сөякләрне парда йомшарту **3.** *кого, разг.* (*разогреть до пота*) тирләтү, тирләтеп җибәрү; эсселәндерү, эсселәтеп җибәрү

распа́ри||ться *сов.* **1.** пешекләну, йомшару (*парда, кайнар суда*); **горо́х ~лся** борчак йомшарды **2.** *разг.* тирләү, тирләп китү; эсселәну; ~**ться в ба́не** мунчада тирләү

распа́рывать *несов. см.* **распоро́ть**

распа́рываться *несов.* **1.** *см.* **распоро́ться; 2.** *страд. от* **распа́рывать**

распа́||сться *сов.* **1.** (*развалиться*) таркалу, ватылу **2.** таркалу, бүленешү, аерылу (*состав кисәкләргә*); **моле́кулы ~лись на а́томы** молекулалар атомнарга таркалды **3.** *перен.* өзелү, бозылу; **дру́жба ~лась** дуслык өзелде

распаха́ть *сов. что* сөрү, сөреп чыгу, сукалап чыгу; ~ **целину́** чирәм җирне сөреп чыгу

распа́хивать I *несов. см.* **распаха́ть**

распа́хивать II *несов. см.* **распахну́ть**

распа́хиваться *несов.* **1.** *см.* **распахну́ться; 2.** *страд. от* **распа́хивать** II

распахну́ть *сов. что* ачып җибәрү, ачып кую, ачу; җилбәгәй җибәрү; ~ **воро́та** капканы ачып кую; ~ **пальто́** пальтоны җилбәгәй җибәрү

распахну́||ться *сов.* 1. ачылып китү, ачылу; **дверь ~лась** ишек ачылып китте 2. (*распахнуть на себе одежду*) җилбәгәй җибәрү, ачып җибәрү

распашн||о́й I, -а́я, -о́е *диал.* сөрүле, сөрелә торган; ~**а́я земля́** сөрүле җир

распашн||о́й II, -а́я, -о́е 1. *уст.* җилбәгәй, төймәсез; ~**а́я блу́за** төймәсез блуза; ~**а́я шу́ба** җилбәгәй тун 2. *спец.* ике якка ачыла торган, ике якка ачылмалы; ~**ые воро́та** ике якка ачыла торган капка ♦ ~**о́е весло́** ике калаклы ишкәк

распашо́нка *ж* бәби күлмәге

распая́ть *сов. что* эретеп куптару, эретү

распая́ться *сов.* эреп кубу, эреп кубып чыгу, эрү

распева́||ть *несов. что и без доп.* җырлау; сайрау; **соловьи́ ~ет** сандугач сайрый; ~**ть весёлые пе́сни** күңелле җырлар җырлау

распека́ть *несов. см.* **распе́чь**

распелена́ть *сов. кого-что* биләвен чишү, биләүсәсен чишеп алу; ~ **ребёнка** баланың биләүсәсен чишеп алу

распере́ть *сов. обычно безл. что, разг.* (*киңәюдән*) ватылу, (*киңәйтеп*) вату; **льдом распёрло бо́чку** боз мичкәне ватканы

распетуши́ться *сов. разг.* әтәчләнеп китү, әтәчләнә башлау

распе́ть *сов. что* 1. *муз.* җырлап өйрәнү, өйрәнү өчен җырлау; ~ **хо́ром пе́сню** хор белән җырны өйрәнү өчен җырлау 2. *разг.* җырлап ачу, җырлап ачып җибәрү; ~ **го́лос** тавышны җырлап ачу

распе́ться *сов.* 1. (*увлечься пением*) җырга бирелеп китү, дәртләнеп җырлый башлау; (*о птицах*) мавыгып сайрау 2. (*начать петь хорошо*) яхшы җырлый башлау, җырлый-җырлый тавыш яхшыру; яхшы сайрый башлау

распеча́тать *сов. что* 1. печатен алып ачу, печатен ватып ачу; ~ **кварти́ру** квартирның печатен ватып ачу 2. (*ябыштырылган берәр нәрсәне*) ачу; ~ **конве́рт** конвертны ачу

распеча́таться *сов.* ачылу (*ябыштырылган, печатьләнгән әйберләр турында*)

распеча́тывать *несов. см.* **распеча́тать**

распеча́тываться *несов.* 1. *см.* **распеча́таться**; 2. *страд. от* **распеча́тывать**

распе́чь *сов. кого-что, разг.* (*отругать*) пешерү, орышу, тиргәү

распива́ть *несов.* 1. *см.* **распи́ть**; 2. *что* (*пить долго*) озаклап эчү, озаклап эчеп утыру

распи́л *м* 1. *см.* **распили́ть**; 2. кисү ысулы, яру рәвеше; кисү, яру; **попере́чный ~** аркылыга кисү; **продо́льный ~** буйга яру 3. (*место*) кисем, киселгән урын

распи́ливать *несов. см.* **распили́ть**

распили́ть *сов. что* (*пычкы белән*) кисү, киселеп чыгару; пычу; такта яру

распи́лка *ж см.* **распили́ть**

распило́вщик *м* такта яручы

распина́ть *несов. см.* **распя́ть**

распина́ться *сов. разг.* (*берәр кеше яки нәрсә өчен*) көчәнү, тырышу, мәшәкатьләнү

распира́||ть *несов.* 1. *см.* **распере́ть**; 2. *что* (*о чувстве и т.п.*) (*кукрәктән*) ташу, ташып чыгу, күңел тулу; чәнчү; **его́ ~ет от ра́дости** *безл.* шатлыктан аның күңеле тула

расписа́ние *с* расписа́ние; ~ **поездо́в** поездлар расписаниесе; ~ **уро́ков** дәресләр расписаниесе

расписа́ть *сов.* 1. *кого-что* (*записать в разные места*) язып чыгу, язып кую 2. *что* бүлеп язып кую (*мәс. вакытны*) 3. *что* рәсем белән бизәү, бизәк төшерү, рәсем ясау, бизәкләү; ~ **потоло́к** түшәмне бизәкләү 4. *перен. что, о чём* (*красочно рассказать*) бизәп сөйләү, арттырып сөйләү

расписа́ться *сов.* 1. кул кую, имза кую; ~ **в ве́домости** исемлеккә кул кую 2. *с кем и без доп.* язылышу (*өйләнуне рәсми рәвештә теркәү*) 3. *разг.* (*увлечься писанием*) язу белән мавыгып китү, язаяза мавыгып китү

расписк||а *ж* 1. *см.* **расписа́ть, расписа́ться** 1; ~**а стен фре́сками** стеналарны рәсем белән бизәү 2. расписка, алу кәгазе; **дать ~у** расписка бирү

расписно́й, -а́я, -о́е бизәк төшерелгән, бизәкле, бизәкле-бизәкле, бизәлгән; ~ **потоло́к** бизәк төшерелгән түшәм

распи́сывать *несов. см.* **расписа́ть**

распи́сываться *несов.* 1. *см.* **расписа́ться**; 2. *страд. от* **распи́сывать**

распи́ть *сов. что, разг.* (*бергәләп*) эчеп бетерү, бергәләп эчү; ~ **буты́лку вина́** бер шешә шәраб эчеп бетерү

распиха́ть *сов. разг.* 1. (*растолкать*) *кого-что* этеп-төртеп юл яру, юл ачу (*этеп-төртеп юл бирергә мәҗбүр итү*) 2. *что* тыгып бетерү, тыгып чыгу; ~ **ме́лкие ве́щи по карма́нам** кечкенә әйберләрне кесәләргә тыгып бетерү

распи́хивать *несов. см.* **распиха́ть**

распла́вить *сов. что* эретү, эретеп алу; ~ **свине́ц** аккургашны эретү

распла́виться *сов.* эрү, эреп чыгу

распла́каться *сов.* елап җибәрү, бик ныклы елый башлау

распланир||ова́ть *сов. что* 1. планлаштыру, планлаштырып чыгу; ~**овать своё вре́мя** үз вакытыңны планлаштыру 2. план буенча билгеләү, бүлеп чыгу, бүлү, план буенча урнаштыру; **пра́вильно ~ованные у́лицы** план буенча дөрес бүленгән урамнар

распланирова́ть *сов. см.* **распланир||ова́ть** 2

распласта́ть *сов.* 1. *что* (*разнять на пласты*) телү, яру, телгәләп бетерү, телемнәргә тураклау; ~ **ры́бу** балыкны телү 2. *кого-что* җиргә салу (җәеп салу) 3. *что* җәю, ачу; ~ **кры́лья** канатларны җәю

распласта́ться *сов.* җәелеп (сузылып) яту, җиргә яту

распла́стывать *несов. см.* **распласта́ть**

распла́стываться *несов.* 1. *см.* **распласта́ться**; 2. *страд. от* **распла́стывать**

распла́т||а *ж* 1. *см.* **расплати́ться** 1; 2. *перен.* җәза; үч алу; **придёт день ~ы** үч алу көне бер килер әле

расплати́ться *сов.* 1. *с кем-чем и без доп.* түләү, түләп бетерү, исәп-хисапны өзү; ~ **за обе́д** төшке аш өчен түләү; ~ **с долга́ми** бурычларны түләп бетерү 2. *перен. с кем и без доп., разг.* үч алу, үч кайтару; ~ **за ста́рую оби́ду** элек рәнҗеткән өчен үч алу 3. *перен. разг.* (*понести наказание*) җәза алу, җәзага дучар булу; җавап бирү; ~ **за ша́лость** шаянлык өчен җәза алу; ~ **за преступле́ния** жинаять өчен җәза алу

распла́чиваться *несов. см.* **расплати́ться**

расплеска́ть *сов. что* чайпалдыру, чайкалдырып түгү (түгеп бетерү), чайкалдырып чәчрәтү

расплеска́ться *сов.* чайкалу, чайкалып түгелү, чайкалып түгелеп китү, чайкалып чәчрәү

расплёскивать *несов. см.* **расплеска́ть**

расплёскиваться *несов.* 1. *см.* **расплеска́ться**; 2. *страд. от* **расплёскивать**

расплести́ *сов. что* сүтү, сүтеп ташлау; ~ **верёвку** арканны сүтү

распле||сти́сь *сов.* сүтелү, сүтелеп китү; **ко́сы ~лись** толымнар сүтелеп китте

расплета́ть *несов. см.* **расплести́**

расплета́ться *несов.* 1. *см.* **расплести́сь**; 2. *страд. от* **расплета́ть**

расплоди́ть *сов. кого-что* 1. үрчетү, үстерү; ~ **порося́т** дуңгыз балаларын үрчетү 2. *перен. разг.* үрчетү, тудыру

расплоди́||ться *сов.* үрчү, ишәю, үрчеп китү, ишәеп китү; **кро́лики ~лись** йорт куяннары үрчеп киттеләр

расплыва́ться *несов. см.* **расплы́ться**

расплы́вчатый, -ая, -ое 1. (*неясный*) ачык булмаган, томанлы, тоныкъ; ~ **рису́нок** тоныкъ рәсем 2. *перен.* ачык булмаган, аныкъ булмаган; ~ **отве́т** аныкъ булмаган җавап

расплы́||ться *сов.* 1. җәелеп китү, җәелү; **черни́ла ~лись** кара җәелеп китте 2. таралып китү, таралу; **таба́чный дым ~лся** тәмәке төтене таралды 3. йөзеп таралышу, йөзеп таралышып китү; **гу́си ~лись по о́зеру** казлар күл буйлап йөзеп таралыштылар 4. *перен.* ачыклыгын югалту, томанлы булып күренү, томанлану; **фигу́ры люде́й ~лись в темноте́** кешеләрнең фигуралары караңгыда ачыклыгын югалттылар 5. *перен.* (*располнеть*) җәелү, юанаю, җәелеп (юанаеп) китү, калынаю

расплю́щивать *несов. см.* **расплю́щить**

расплю́щиваться *несов.* 1. *см.* **расплю́щиться**; 2. *страд. от* **расплю́щивать**

расплю́щить *сов. что* чүкеп җәю, чүкеп яньчү, сугып ямьшәйтү; ~ **шля́пку гвоздя́** кадак башын чүкеп җәю

расплю́щи||ться *сов.* яньчелү, ямьшәю; җәелү (*чүкүдән, сугудан*); **гвоздь ~лся** кадак яньчелде

распого́ди||ться *сов. безл. разг.* аязу, көн ачылу; **к ве́черу ~лось** кичкә таба аязды

распознава́ть *несов. см.* **распозна́ть**

распозна́ть *сов. кого-что* белеп алу, аеру, белү, сизеп алу, аңлап алу; **~ ви́ды у́ток** үрдәкләрнең төрен аеру; **~ боле́знь** авыруны белү

располага́ть I *несов. см.* **расположи́ть**

располага́||ть II *несов. книжн.* **1.** *кем-чем* булу; ия булу; **~ть свобо́дным вре́менем** буш вакыт булу; **~ть деньга́ми** акча булу **2.** *к чему* ярдәм итү, булышу; **све́жий во́здух ~ет ко сну́** саф һава йокыга китәргә ярдәм итә

располага́ться *несов.* **1.** *см.* **расположи́ться; 2.** *страд. от* **располага́ть** I

располага́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **располага́ть** I; **2.** җәлеп итә торган, үзенә тарта торган; **~ая вне́шность** үзенә тарта торган кыяфәт

расползáться *несов. см.* **расползти́сь**

располз||ти́сь *сов.* **1.** үрмәләп таралу, төрле якка үрмәләп китү; **ра́ки ~ли́сь** кыслалар үрмәләп тарадылар **2.** *перен. разг.* җәелү, җәелеп китү; **черни́ла ~ли́сь** карасы җәелгән (*мәс. кәгазьдә*) **3.** *разг.* бозылу, бозылып бетү, изрәп бетү; **колеи́ на доро́ге ~ли́сь от дождя́** юлдагы арба эзләре яңгырдан изрәп беткәннәр **4.** *разг.* тузу, ертылу, сыпылу; **башмаки́ ~ли́сь** башмак тузган **5.** *перен. разг.* (*располнеть*) калынаю, юанаю, җәелү

располне́ть *сов.* юанаеп китү, калынаеп китү, тулыланып китү

расположе́ни||е *с* **1.** *см.* **расположи́ть; ~е дета́лей** детальләрне урнаштыру **2.** урнашу; **ме́сто ~я ро́ты** рота урнашкан жир **3.** (*порядок размещения*) урнашу тәртибе, урнаштырылу **4.** (*хорошее отношение к кому-либо*; *симпатия*) күңел яту, күңелгә ошау **5.** теләк; **нет ~я игра́ть** уйнарга теләк юк **6.** бирешүчәнлек; **~е к просту́де** томауга бирешүчәнлек

расположе́нный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расположи́ть; 2.** теләктәш булган, күңеле белән теләктәш; күңеленә ошаган, күңеле яткан; **он всей душо́й располо́жен ко мне** ул бөтен күңеле белән миңа теләктәш **3.** теләгә булган; **ребёнок не располо́жен игра́ть** малайның уйнарга теләге юк

расположи́ть *сов.* **1.** *что* урнаштыру, урнаштырып кую; җайлап урнаштыру; **~ ме́бель** мебельне урнаштыру **2.** *кого-что* үзенә карату, күңелен җәлеп итү; **~ к себе́ сосе́дей** күршеләрнең күңелен үзенә җәлеп итү

расположи́||ться *сов.* урнашу, урнашып алу; килеп урнашу; **пу́тники ~лись у ручья́** юлчылар инеш янына килеп урнаштылар

располосова́ть *сов. разг.* **1.** *что* аерым буйларга кисү (телү); **~ ткань** тукыма кисәген аерым буйларга кисү **2.** *что* (*поранить*) кан чыкканчы яру, кисү; **~ спи́ну** кан чыкканчы яру

распо́р *м тех.* басу көче (*корылмаларда*: *вертикаль юнәлештәге көчләрнең тәэсире нәтиҗәсендә басымның горизонталь юнәлештә җәелүе*)

распо́рка *ж* терәк, терәү; ныгыткыч

распоро́ть *сов. что* **1.** сүтү, сүтеп җибәрү; **~ поду́шку** мендәрне сүтү **2.** ерту, ертып җибәрү; **~ шку́ру** тирене ерту **3.** (*сильно поранить чем-л. острым*) кадау, кисү

распоро́||ться *сов.* сүтелү, сүтелеп китү; **рука́в ~лся** җиң сүтелгән

распоряди́тель *м* башлык, җитәкче, җаваплы оештыручы

распоряди́тельный, -ая, -ое эш йөртә белүчән, оештыра белүче...; җитәкчелек итә белүче...; **~ командир** оештыра белүче командир

распоряди́ться *сов.* **1.** (*приказать*) боеру, кушу, әмер бирү, боерык бирү; **~ об отъе́зде** китү турында боерык бирү **2.** *чем* (*устроить, организовать*) оештыру, шөгыльләнү, эш йөртү; идарә итү **3.** *чем* тоту, файдалану; эш итү, бүлү; **~ деньга́ми** акчадан файдалану; **~ иму́ществом** мөлкәт белән эш итү

распоря́д||ок *м* тәртип; **пра́вила вну́треннего ~ка** эчке тәртип кагыйдәләре

распоряжа́ться *несов.* **1.** *см.* **распоряди́ться; 2.** *чем и без доп.* (*управлять*) идарә итү, баш булып тору; эш алып бару

распоряже́ние *с* **1.** *см.* **распоряди́ться; 2.** күрсәтмә, әмер, боерык; **отда́ть ~** боерык бирү ♦ **в ~** *кого-чего* карамагына, карамагында

распоя́сать *сов. кого-что* билбавын чишү, путасын чишү, билбавын чишеп алу

распоя́саться *сов.* **1.** үз билбавын чишү, үз билбавын чишеп ташлау, үз путасын чишү **2.** *перен. разг.* йөгәнсезләнү, йөгәнсезләнеп китү; азып китү

распоя́сывать *несов. см.* **распоя́сать**

распоя́сываться *несов.* **1.** *см.* **распоя́саться; 2.** *страд. от* **распоя́сывать**

распра́ва *ж* үч алу; җәбер, җәзалау; **кровава́я ~** канлы үч алу

распра́вить *сов. что* төзәйтү, турайту, тигезләү; **~ бант** бантны тигезләү; **~ морщи́ны** җыерыкларны тигезләү ♦ **~ кры́лья** канатларны җәю; **~ плечи́** кулбашларны турайту; **~ спи́ну** билне турайту (язу)

распра́ви||ться I *сов.* тураю, төзәю, тигезләнү, язылу; **морщи́ны на лбу́ ~лись** маңгайдагы җыерыклар тигезләнделәр

распра́виться II *сов.* **1.** *с кем-чем* үч алу, җәзага тарту, җәза бирү, исәпхисапны өзү; эшне бетерү, эшне өзү **2.** *перен. разг.* [эшне] бетерү (төгәлләү); **~ с арбу́зом** карбыз белән эшне бетерү

расправля́ть *несов. см.* **распра́вить**

расправля́ться I *несов.* **1.** *см.* **распра́виться I; 2.** *страд. от* **расправля́ть**

расправля́ться II *несов. см.* **распра́виться II**

распредели́тель *м* **1.** бүлүче, бүлеп бирүче, өләшүче, таратучы **2.** *тех.* бүлгеч (*машиналарда һәм двигательләрдә газ, пар һ.б.ш. бүлүче прибор*)

распредели́тельный, -ая, -ое бүлү ...ы, бүлгеч..., бүлә торган; **~ пункт** бүлү пункты

распредели́ть *сов. кого-что* **1.** бүлү, бүлеп кую; бүлеп бирү, тарату; **~ дете́й по кла́ссам** балаларны сыйныфларга бүлү; **~ дохо́ды** табышны бүлү **2.** (*направить на работу*) билгеләү, җибәрү (*мәс. укып бетергәннән соң*)

распредели́||ться *сов.* **1.** бүленү, бүленешү; **экскурса́нты ~лись по гру́ппам** экскурсантлар төркемнәргә бүленештеләр **2.** *разг.* билгеләнү, җибәрелү (*мәс. укуны тәмамлаганнан соң*)

распределя́ть *несов. см.* **распредели́ть**

распределя́ться *несов.* **1.** *см.* **распредели́ться; 2.** *страд. от* **распределя́ть**

распродава́ть *несов. см.* **распрода́ть**

распрода́ть *сов. что* сатып бетерү; **все биле́ты распро́даны** барлык билетлар сатып бетерелгәннәр

распропаганди́ровать *сов. кого-что* пропагандалап ышандыру, үгетләп күндерү

распростере́ть *сов. что* **1.** җәю, җәеп җибәрү (*ике якка*); **~ кры́лья** канатларны җәю **2.** *перен.* җәелдерү, чолгап алу; киңәйтү; **~ своё влия́ние** үз йогынтыңны җәелдерү

распростере́ться *сов.* **1.** (*упасть, раскинув руки*) сузылып барып төшү, кулларны җәеп барып төшү **2.** җәелеп китү, җәелү; **пе́ред ним распростёрлась степь** аның алдында дала җәелеп китте **3.** *перен.* (*распространиться*) таралу, җәелү

распростира́ть *несов. см.* **распростере́ть**

распростира́ться *несов.* **1.** *см.* **распростере́ться; 2.** *страд. от* **распростира́ть**

распрости́ться *сов. прям., перен. с кем-чем и без доп.* саубуллашу, саубуллашып китү; хушлашу; **~ со ста́рыми друзья́ми** элекке дуслар белән саубуллашу; **~ с мечто́й** хыял белән саубуллашу

распространённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распространи́ть; 2.** киң таралган, еш очрый торган; **~ое мне́ние** киң таралган фикер ♦ **~ое предложе́ние** җәенке җөмлә

распространи́тель *м* таратучы, таратучы кеше; **~ печа́ти на заво́де** заводта матбугат таратучы

распространи́тельница *ж* таратучы хатын (кыз)

распространи́ть *сов. что* **1.** җәелдерү; **~ своё влия́ние** үз йогынтыңны җәелдерү **2.** (*сделать доступным, известным*) тарату; **~ газе́ту** газета тарату; **~ весть** хәбәр тарату; **~ о́пыт передовико́в** алдыңгыларның тәҗрибәсен тарату **3.** (*наполнить запахом*) тарату

распростра́н||ться *сов.* **1.** җәелү; **иде́и но́вого мышле́ния ~лись по всему́ ми́ру** яңача фикерләү идеяләре бөтен дөньяга җәелде **2.** җәелеп (сузылып) китү; **леса́ ~лись далеко́ на се́вер** урманнар төньякка таба ераккка җәелеп киткән **3.** таралу; **слу́хи ~лись** хәбәрләр таралды; **сла́ва ~лась** даны таралды **4.** аңку, таралу; **по ко́мнате ~лся за́пах цвето́в** бүлмә эчендә чәчәкләр исе таралды **5.** *разг.* бәйнәбәйнә сөйләү, җәелеп сөйләү; **~ться о**

свои́х дела́х үз эшләрең турында җәелеп сөйләү

распространя́ть *несов. см.* **распространи́ть**

распространя́ться *несов.* **1.** *см.* **распространи́ться; 2.** *страд. от* **распространя́ть**

распроща́ться *сов. см.* **распроща́ться**

распры́скать *сов. что, разг.* бөркеп бетерү, сибеп бетерү; **~ духи́** хушбуйны бөркеп бетерү

распры́скиватель *м* бөркегеч

распры́скивать *несов. см.* **распры́скать**

ра́спря *ж* ызгыш, талаш, низагъ

распряга́ть *несов. см.* **распря́чь**

распряга́ться *несов.* **1.** *см.* **распря́чься; 2.** *страд. от* **распряга́ть**

распрями́ть *сов. что* турайту, төзәйтү; язу; **~ про́волоку** тимерчыбыкны язу; **~ спи́ну** арканы турайту

распрями́||ться *сов.* тураю, төзәю; язылу; **гвоздь ~лся** кадак турайды

распрямля́ть *несов. см.* **распрями́ть**

распрямля́ться *несов.* **1.** *см.* **распрями́ться; 2.** *страд. от* **распрямля́ть**

распря́чь *сов. кого-что* туару, тугару, туарып (тугарып) кую

распря́чься *сов.* туарылу, тугарылу, тугарылып китү

распуга́ть *сов. кого-что* куркыту, куркытып тарату; **~ кур** тавыкларны куркытып тарату

распу́гивать *несов. см.* **распуга́ть**

распугну́ть *сов. однокр. кого-что* куркытып җибәрү, куркытып таратып җибәрү

распуска́ть *несов. см.* **распусти́ть**

распуска́ться *несов.* **1.** *см.* **распусти́ться; 2.** *страд. от* **распуска́ть**

распусти́ть *сов.* **1.** *кого-что* тарату, җибәрү, таратып җибәрү, кайтарып җибәрү; **~ шко́льников на кани́кулы** укучыларны каникулга җибәрү **2.** *что* ычкындыру, бушайту, җибәрә төшү, чишү; **~ реме́нь** каешны бушайту **3.** *что (раскрыть, развернуть)* ачу, җәю; **~ зо́нтик** зонтикны ачу **4.** *что* сүтү; **~ чуло́к** оекны сүтү **5.** *кого-что, разг. (ослабить дисциплину)* тәртипсезләндерү, узындыру, азындыру **6.** *что, разг.* тарату, сөйләү; **~ спле́тню** гайбәт тарату **7.** *что, разг.* эретү; **~ кра́ску в воде́** буяуны суда эретү ♦ **~ слю́ни** селәгәй агызу; **~ язы́к** телгә салыну, күп сөйләү

распусти́||ться *сов.* **1.** ачылу, чәчәк ату; яфрак яру; **ро́за ~лась** роза ачылды; **ли́пы ~лись** юкәләр яфрак ярды **2.** *разг.* ычкыну, бушаю, бушая төшү, чишелү; **по́яс ~лся** билбау бушайган **3.** сүтелү; **чуло́к ~лся** оек сүтелде **4.** *разг. (потерять выдержку, силу воли)* ихтыяр югалу, күнел йомшару **5.** *разг.* тәртипсезләнү, узыну, азыну; **ученики́ ~лись** укучылар тәртипсезләнделәр **6.** *разг. (раствориться)* эрү, изелү

распу́тать *сов.* **1.** *что* чишү, сүтү; **~ у́зел** төенне чишү **2.** *кого-что* тышавын чишеп алу, богавын ачып алу; **~ ло́шадь** атның тышавын чишеп алу **3.** *перен. что* чишү, ачыклау; очына чыгу; **~ сло́жный вопро́с** катлаулы мәсьәләнең очына чыгу

распу́та||ться *сов.* **1.** чишелү, сүтелү, чишелеп китү, сүтелеп китү; **у́зел ~лся** төен чишелеп китте **2.** тышавы чишелү (чишелеп китү), тышавын салу, тышавы төшү; **ло́шадь ~лась** атның тышавы чишелгән **3.** *перен. разг.* ачыкланы, чишелү; **де́ло ~лось** эш ачыкланды **4.** *перен. с кем-чем и без доп. разг.* котылу, ерып чыгу, бушану; **~ться с долга́ми** бурычлардан котылу

распу́тица *ж* юл өзек чак, юл өзеклеге; ни арба, ни чана вакыт; **весе́нняя ~** язгы юл өзеклеге

распу́тник *м* фахиш кеше, бозык кеше, азгын кеше

распу́тница *ж* бозык хатын, азгын хатын, фахишә

распу́тничать *сов.* азып-тузып йөрү, типтереп яшәү

распу́тный, -ая, -ое бозык, азгын, азгынлыкка бирелгән, азып-тузып йөргән; **~ челове́к** бозык кеше

распу́тств||о *с* бозыклык, азгынлык; **предава́ться ~у** азгынлыкка бирелү

распу́тывать *несов. см.* **распу́тать**

распу́тье *с* юл чаты, юл аермасы, аерма ♦ **быть на ~** ике юл чатында тору, аптыраштa калу, икеләнеп тору

распуха́ть *несов. см.* **распу́хнуть**

распу́х||нуть *сов.* **1.** шешү, шешеп чыгу, шешенү; **щека́ ~ла** яңагы шешеп чыкты **2.** *перен. разг.* кабару, кабарып чыгу, зураю

распуши́ть *сов. что* кабарту, кабартып җибәрү; **~ усы́** мыекны кабартып җибәрү

распуши́ться *сов.* **1.** (*стать пушистым*) кабару, йоны кабару **2.** (*встопорщить перья, шерсть*) каурыйларын (йонын) кабарту

распу́щенность *м* **1.** (*недисциплинированность*) тәртипсезлек, йөгәнсезлек **2.** бозыклык, азгынлык; **~ нра́вов** әхлакның бозыклыгы

распу́щенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **распусти́ть; 2.** тәртипсез, йөгәнсез; **~ый ребёнок** тәртипсез бала **3.** бозык, азгын, әхлаксыз; **~ые нра́вы** бозык әхлаклар

распыле́ние *с см.* **распыли́ть, распыли́ться: ~ удобре́ний** ашламаларны сибү

распыли́тель *м* бөркегеч (*порошокны яки сыекчаны бөркү әсбабы*)

распыли́ть *сов. что* **1.** бөркү, сиптерү; **~ удобре́ния** ашламалар сибү **2.** *перен.* таркату, таркатып бетерү, ваклау, бүлгәләү; **~ си́лы проти́вника** дошманның көчләрен таркату

распыли́||ться *сов.* **1.** (*рассеяться*) сибелү, бөркелү **2.** *перен.* ваклану, бүлгәләнеп, бетү, бүлгәләнү; таркалып бетү; **си́лы ~лись** көчләр бүлгәләнеп бетте

распыля́ть *несов. см.* **распыли́ть**

распыля́ться *несов.* **1.** *см.* **распыли́ться; 2.** *страд. от* **распыля́ть**

распы́ливать *несов. см.* **распы́лить**

распы́лить *сов. что* киерү, киереп кую; **~ шку́ру** тирене киерү

распы́тие *с церк.* распятие, тәре (*кулъяклары аркылы-торкылы агачка кадакланган Гайса сурәте төшерелгән тәре*)

распя́ть *сов. кого-что* тәрегә кадаклау, кул-аякларны тәрегә кадаклау (*борынгы җәза ысулы*)

расса́да *ж* рассада, үренте; **помидо́рная ~** помидорлар рассадасы

рассади́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*усадить*) утыртып чыгу (бетерү), утырту **2.** *кого-что* (*посадить отдельно*) аерым утырту, аерып утырту **3.** *что* сирәкләп утырту (утыртып чыгу); **~ клубни́ку** җир жиләген сирәкләп утыртып чыгу

рассса́дник *м* **1.** үрентелек, рассадник; **~ цвето́в** чәчәкләр рассаднигы **2.** *перен. чего* (*источник*) чыганак, тарату чыганагы

рассса́живать *несов. см.* **рассади́ть**

рассса́живаться *несов.* **1.** *см.* **рассе́сться** 1, 2; **2.** *страд. от* **рассса́живать**

рассса́сывать *несов. см.* **рассоса́ть**

рассса́сываться *несов.* **1.** *см.* **рассоса́ться; 2.** *страд. от* **рассса́сывать**

рассве́рливать *сов. см.* **рассверли́ть**

рассверли́ть *сов. что* бораулап киңәйтү (зурайту); **~ отве́рстие** тишемне бораулап зурайту

рассве||сти́ *сов. безл.* яктыру, таң ату; **давно́ ~ло** күптән таң атты

рассве́т *м прям., перен.* таң; **с ~ом** таң белән; **до ~а** таң атканчы; **на ~е жи́зни** гомер таңында

рассвета́ть *несов. см.* **рассвести́**

рассвирепе́ть *сов.* ярсып (котырынып, шашып) китү

рассева́ть *несов. см.* **рассе́ять**

расседла́ть *сов. кого-что* иярен салдыру, иярен алу; **~ ло́шадь** атның иярен алу

расседла́||ться *сов.* иярен салу, иярен төшерү; **ло́шадь ~лась** ат иярен салган

рассе́ивать *несов. см.* **рассе́ять**

рассе́иваться *несов.* **1.** *см.* **рассе́яться; 2.** *страд. от* **рассе́ивать**

рассека́ть *несов. см.* **рассе́чь**

рассека́ться *несов.* **1.** *см.* **рассе́чься; 2.** *страд. от* **рассека́ть**

рассекре́тить *сов.* **1.** *что* (*сделать несекретным*) секретлыгын бетерү, сер булуын бетерү, секретсыз итү **2.** *кого-что, разг.* секрет эштән бушату, секрет эштән алу; яшертен эштән алу

рассекре́чивать *несов. см.* **рассекре́тить**

рассселе́ние *с см.* **расселя́ть, расселя́ться**

рассе́лин||а *ж* ярык; тау ярыгы; җир ярыгы; **ключ бьёт из ~ы горы́** чишмә тау ярыгыннан агып чыга

расселя́ть *сов. кого-что* **1.** урнаштыру, таратып урнаштыру; таратып утырту; **~ по кварти́рам** квартирларга таратып урнаштыру **2.** (*поселить порознь*) аерып утырту (урнаштыру)

расселя́ться *сов.* **1.** урнашу, килеп урнашу; килеп утыру; **~ вдоль реки́** елга буена килеп урнашу **2.** (*поселиться порознь*) аерым (аерылып) урнашу

расселя́ть *несов. см.* **расселя́ть**

расселя́ться *несов.* **1.** *см.* **расселя́ться; 2.** *страд. от* **расселя́ть**

рассерди́ть *сов. кого-что* ачуландыру, ачуын китерү; ачуын кабарту

рассерди́ться *сов. на кого-что и без доп.* ачулану, ачу килү, ачу кабару

рассе́||ться *сов.* **1.** утырышу, утырышып (утырып) бетү; **~ться по места́м** урыннарга утырышып бетү **2.** *разг.* (*сесть непринуждённо*) җәелеп утыру; киңәеп утыру **3.** (*дать трещину*) ярылу; бүселү, бүселеп чыгу; **лёд ~лся на́двое** боз икегә ярылды

рассече́ние *с см.* **рассе́чь; ~ тру́па** *анат.* мәетне яру

рассе́чь *сов.* **1.** *кого-что* кисү, яру, кисеп (ярып) чыгару; **~ поле́но** түмәрне ярып чыгару; **~ ту́шу** түшкәне кисү **2.** *что* (*поранить*) яру, кисү; **~ губу́** иренне кисү; **~ лоб** маңгайны яру **3.** *перен. что* кисеп үтү; кискәләү, кискәләп (бүлгәләп) бетерү

рассе́чься *сов.* ярылу, кисәкләргә аерылу, сыпылу (*чәч, җеп турында*)

рассе́янность *ж* зиһенсезлек, игътибарсызлык, зиһен чуалганлык; **отлича́ться ~ю** зиһенсезлек белән аерылып тору

рассе́янн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **рассе́ять**; **2.** сибелган, сибелеп утырган; **~ое населе́ние** сибелеп утырган халык **3.** чәчелгән; сибелгән; **~ый свет** чәчелгән яктылык **4.** игътибарсыз, тарау, зиһенсез, зиһене чуалган, тиз онытучан; **~ый челове́к** тарау кеше **5.** хозур, кәеф-сафадан гыйбарәт, күңел ачудан гыйбарәт; **~ый о́браз жи́зни** күңел ачудан гыйбарәт тормыш

рассе́ять *сов.* **1.** *что* чәчү, сибү, чәчеп (сибеп) чыгу; чәчү үткәрү; **~ семена́** орлык чәчү **2.** *кого-что* (*расположить на большом пространстве*) сибү, таратып (сибеп) урнаштыру **3.** *что* тарату, сибелдерү; **~ лучи́** нурларны сибелдерү **4.** *кого-что* (*разогнать*) куып жибәрү, тарату, таратып җибәрү **5.** *что* тарату, юкка чыгару, бетерү; **~ подозре́ния** шик-шөбһәләрне тарату

рассе́я||ться *сов.* **1.** (*разместиться в разных местах*) сибелеп урнашу, сибелү, таралып урнашу **2.** таралу, юкка чыгу, бетү; **тума́н ~лся** томан таралды **3.** таралу, сибелү; **коло́нна неприя́теля ~лась** дошманның колоннасы таралды **4.** (*отвлечься*) кайгыны тарату; борчуларны бетерү; күңел ачу

рассиде́ться *сов. разг.* озаклап утыру, озак утыру; **~ в гостя́х** кунакта озак утыру

расска́з *м* **1.** *см.* **рассказа́ть; продолжа́ть ~** сөйләүне дәвам иттерү **2.** хикәя; **~ы М.Го́рького** М.Горький хикәяләре

рассказа́ть *сов. что, о ком-чём* сөйләү, сөйләп бирү, бәян итү, хикәя кылу (итү); **~ о пое́здке в го́род** шәһәргә бару турында сөйләп бирү

расска́зчик *м* хикәяче, сөйләүче, хикәяләүче, хикәя итүче

расска́зчица *ж см.* **расска́зчик**

расска́зывать *несов. см.* **рассказа́ть**

рассказа́ться *сов. разг.* ник чаба (чаптыра) башлау

расслабева́ть *несов. см.* **расслабе́ть**

расслабе́ть *сов. см.* **расслаби́ть**

расслаби́ть *сов. кого-что* хәлсезләндерү, хәлсезләндереп җибәрү, көчсезләндерү, йомшарту; **~ чью-л. во́лю** *кемнең дә булса* ихтыярын йомшарту; **~ мы́шцы** мускулларның киренкелеген бетерү

расслаблённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расслаби́ть; 2.** хәлсез, көчсез, хәлсезләнгән; **~ организ́м** хәлсез организм

расслабля́ть *несов. см.* **расслаби́ть**

расслаби́ться *сов. разг.* хәлсезләну, хәлсезләнеп китү; көчсезләну, йомшап китү, йомшау

расслаи́ть *сов. кого-что, уст.* хәбәрен тарату, яман атын сату, данын чыгару

расслаи́вать *несов. см.* **расслои́ть**

расслаи́ваться *несов.* **1.** *см.* **расслои́ться; 2.** *страд. от* **расслаи́вать**

расследова́ние *с см.* **расследова́ть; ~ преступле́ния** жинаять эше буенча тикшерү үткәрү

расследова́ть *сов., несов. что* **1.** *книжн.* тәфсилләп (һәрьяклап) тикшерү, тирәнтен тикшерү; **~ вопро́с** мәсьәләне һәрьяклап тикшерү **2.** *юр.* тикшерү, следствие үткәрү (алып бару); **~ де́ло** эш буенча следствие үткәрү

расслои́||ть *сов.* **1.** *что* катлауларга аеру, катлау; **~ть карто́н** картонны катлауларга аеру **2.** *перен. кого-что* социаль катлауларга аеру (бүлү); **капитали́зм ~л крестья́нство** капитализм крестьяннарны социаль катлауларга аерды

расслои́||ться *сов.* **1.** катлауларга аерылу (бүленү), катлаулану; **слюда́ ~лась** слюда катлауларга аерылды **2.** *перен.* (*разделиться на социальные группы*) социаль катлауларга аерылу (бүленү)

расслы́шать *сов. кого-что* ишетү, ачык (яхшылап) ишетү

рассма́тривать *несов.* **1.** *см.* **рассмотре́ть; 2.** карау, санау, исәплә; **ва́ше предложе́ние мо́жно ~ как вполне́ реа́льное** сезнең тәкъдимегезне тулысы белән реаль дип карарга мөмкин

рассмеши́ть *сов. кого-что* көлдерү

рассмея́ться *несов. см.* көлеп җибәрү; шаркылдап көлә башлау

рассмотре́ни||е *с см.* **рассмотре́ть; при внима́тельном ~и** игътибар белән караганда

рассмотре́ть *сов.* **1.** *кого-что* күреп алу, карап күрү, карап табу; **~ в темноте́ фигу́ры люде́й** караңгыда кешеләрнең фигураларын күреп алу **2.** *кого-что* карау; **~ строе́ние листа́ под микроско́пом** яфрак төзелешен микроскопта карау **3.** *что* карау, карап тикшерү; **~ вопро́с** мәсьәләне карап тикшерү

рассова́ть *сов. кого-что, разг.* тыгып (тыккалап) бетерү; **~ вещи́ по карма́нам** әйберләрне кесәләргә тыгып бетерү

рассо́вывать *несов. см.* **рассова́ть**

рассо́л *м* **1.** тозлык, тозлы су; **огуре́чный ~** кыяр тозлыгы **2.** (*на солеварнях*) тоз суы, тозлы су **3.** *тех.* тозлар эремәсе

рассо́льник *м* рассольник (*аш*)

рассо́рить *сов. кого-что* араларын бозу, ызгыштыру, ачуланыштыру

рассо́риться *сов.* ара бозылу, бозылышу, ызгышу; **~ с бра́том** абыйсы белән арасы бозылу

рассортирова́ть *сов. кого-что* сортлау, сортларга аеру; **~ това́ры** товарларны сортка аеру

рассоса́ть *сов. что* суырту, кайтарту; **компре́ссами ~ затверде́ние** шешнс компресслар белән суырту

рассоса́||ться *сов.* **1.** суырылу, кайту, шиңү (*шешләрнең суырылуы, кайтуы турында әйтелә*) **2.** *перен. разг.* әкренләп таралу, әкренләп таралып бетү; **о́чередь ~лась** чират әкренләп таралып бетте

рассо́х||нуться *сов.* коргаксу, кибеп ярылу; **бо́чка ~лась** мичкә коргаксыган

расспра́шивать *несов. см.* **расспроси́ть**

расспроси́ть *сов. кого-что* сорашу, сорашып белү; сораштыру

расспро́сы *мн.* сорашу, сораштыру; **начали́сь ~** сорашулар башланды

рассредото́чивать *несов. см.* **рассредото́чить**

рассредото́чиваться *несов.* **1.** *см.* **рассредото́читься; 2.** *страд. от* **рассредото́чивать**

рассредото́чить *сов. кого-что* тарату, таратып җибәрү, таратып урнаштыру; **~ войска́** гаскәрне таратып урнаштыру

рассредото́читься *сов.* таралып урнашу, таралышып урнаштыру

рассро́чивать *несов. см.* **рассро́чить**

рассро́чить *сов. что* срокларга бүлү, берничә срокка бүлү; срогын озынайту; **~ упла́ту до́лга** бурычны түләүне берничә срокка бүлү

рассро́чк||а *ж см.* **рассро́чить; в ~у** (*купить, продать*) ваклап түләү шарты белән (*сату, алу*)

расстава́ние *с см.* **расста́ться**

расстава́ться *несов. см.* **расста́ться**

расста́вить *сов.* **1.** *кого-что* кую, куеп чыгу, урнаштыру, урнаштырып чыгу; **~ кни́ги на по́лках** китапларны киштәләргә урнаштыру; **~ часовы́х** сакчыларны куеп чыгу; **~ запя́тые** өтерләр куеп чыгу; **пра́вильно ~ ка́дры** кадрларны дөрес кую **2.** *что* салу, кую; **~ се́ти** ятьмә салу **3.** *что* аеру, аерып кую, җәю, җәеп кую; **~ но́жки ци́ркуля** җәзбә аякларын аерып кую **4.** *что, портн.* киңәйтү, ялгап киңәйтү; **~ пла́тье** күлмәкне киңәйтү

расста́ви||ться *сов. разг.* куелу, урнашу, урнаштырылу; **ме́бель удо́бно ~лась** мебель унайлы куелды

расставля́ть *несов. см.* **расста́вить**

расставля́ться *несов.* **1.** *см.* **расста́виться; 2.** *страд. от* **расставля́ть**

расстано́вк||а *ж* **1.** *см.* **расста́вить; 2.** куелыш, урнаштырылу, тәртип; **~а слов в предложе́нии** җөмләдә сүзләрнең урнаштырылуы **3.** тукталыш, тукталыш ясау; **чита́ть с ~ой** тукталыш ясап уку

расста́||ться *сов.* **1.** *с кем-чем и без доп.* (*разойтись, попрощавшись*) саубуллашып аерылышу (китү); **вéчером мы ~лись с друзья́ми** кичен дуслар белән саубуллашып аерылыштык **2.** *с кем-чем и без доп.* (*разлучиться навсегда*) аерылышу, аерылу **3.** *с чем* саубуллашу, хушлашу; **~ться с мечто́й** хыял белән саубуллашу

расстега́й *м* (*пирожок*) бөккән (*вак бәлешнең бер төре*)

расстёгиваться *несов.* **1.** *см.* **расстегну́ться; 2.** *страд. от* **расстёгивать**

расстегну́ть *сов. что* ычкындыру, ычкындырып җибәрү, чишү, чишеп җибәрү (*мәс. төймәсен*)

расстегну́||ться *сов.* **1.** ычкыну, ычкынып китү, чишелү, чишелеп китү; **ремешо́к ~лся** каеш ычкынып китте **2.** (*расстегнуть на себе одежду*) җилбәгәй җибәрү, төймәсен ычкындырып җибәрү

расстели́ть *сов. см.* **разостла́ть**

расстели́ться *сов. см.* **разостла́ться**

расстила́ть *несов. см.* **расстели́ть, разостла́ть**

расстила́||ться *несов.* **1.** *см.* **расстели́ться, разостла́ться; 2.** җәелү, җәелеп китү, җәелеп яту; **пе́ред на́ми ~лось огро́мное о́зеро** безнең алдыбызда зур күл җәелеп ята иде; **тума́н ~ется** томан җәелә **3.** *перен. разг.* (*раболепствовать*) табанын ялау, ялагайлану **4.** *страд. от* **расстила́ть**

расстоя́ни||е *с* ара, аралык, ераклык ♦ **держа́ть** *кого* **на изве́стном ~и** *кемне дә булса* билгеле бер ераклыкта тоту

расстра́ивать *несов. см.* **расстро́ить**

расстра́иваться *несов.* **1.** *см.* **расстро́иться; 2.** *страд. от* **расстра́ивать**

расстре́л *м* (*казнь*) ату (*үлем җәзасы*); **приговори́ть к ~у** атарга хөкем итү

расстре́ливать *несов. см.* **расстреля́ть**

расстреля́ть *сов.* **1.** *кого-что* ату, атып үтерү **2.** *кого-что* утка тоту, ату; **~ вра́жеский кора́бль** дошман кораблен утка тоту **3.** *что* атып бетерү; **~ все патро́ны** бөтен патроннарны атып бетерү

расстро́ить *сов.* **1.** *что* туздыру, таркату; **~ ряды́ проти́вника** дошман сафларын туздыру **2.** *что* көйсезләндерү, көен бозу, рәтен җибәрү; **~ скри́пку** скрипканы көйсезләндерү **3.** *перен. что* (*привести в упадок*) какшату, зыян китерү, таркату **4.** *перен. что* бозу, җимерү, юкка чыгару; **~ здоро́вье** сәламәтлекне бозу; **~ пла́ны** планнарны җимерү **5.** *перен. кого-что* кәефен бозу, күңелен төшерү; **~ плохи́м изве́стием** начар хәбәр әйтеп кәефен бозу

расстро́и||ться *сов.* **1.** таркалу, тузылу; **ря́ды проти́вника ~лись** дошманның сафлары таркалды **2.** көйсезләнү, бозылу, рәте китү; **роя́ль ~лся** рояль көйсезләнде **3.** *перен.* какшау, зыян килү, таркалу; **хозя́йство ~лось** хуҗалык таркалды **4.** бозылу, юкка чыгу, җимерелү; **игра́ ~лась** уен бозылды **5.** *перен.* какшау, бозылу; **здоро́вье ~лось** сәламәтлек какшады **6.** *перен.* (*огорчиться*) кәеф китү, кайгыга төшү, кәеф кырылу

расстро́йство *с* **1.** *см.* **расстро́ить, расстро́иться; 2.** таркалыш, тәртипсезлек, таркалу; **внести́ ~ в ряды́ проти́вника** дошманның сафларына таркалыш кертү **3.** (*плохое настроение*) кәефсезлек, кәеф бозылу **4.** бозылыш, какшау, бозылу, рәте китү; **не́рвное ~** нерв бозылуы ♦ **~ желу́дка** эч китү

расступа́ться *несов. см.* **расступи́ться**

расступи́||ться *сов.* **1.** юл бирү, юл ачу (*ике якка аерылып*); **толпа́ ~лась** халык төркеме ике якка аерылып юл бирде **2.** *перен.* ярылу, ярылып китү; ике якка аерылу; **земля́ ~лась** җир ярылган

расстыкова́ть *сов. что* аеру

расстыкова́ться *сов.* аерылу

расстыко́вка *ж см.* **расстыкова́ть; расстыкова́ться; ~ косми́ческих корабле́й** космик корабльләрнең аерылуы (*бер-берсеннән*)

рассуди́тельный, -ая, -ое уйлап эш итүчән, төпле, акыллы; **~ челове́к** уйлап эш итүчән кеше

рассуди́||ть *сов.* **1.** *кого-что* чишү, хәл итү; **~ть спор** бәхәсне чишү **2.** (*обдумать*) уйлап карау, хәл итү; **~те, как быть** ничек эш итәргә, уйлап карагыз

рассу́д||ок *м* гакыл, акыл; **потеря́ть ~** акылны югалту; **быть в по́лном ~ке** тулы акылында булу

рассу́дочн||ый, -ая, -ое **1.** гакыл ...ы, акыл ...ы; **~ая де́ятельность** гакыл эшчәнлеге **2.** акыл өстен булган, акыл өстенлек иткән; акылга нигезләнгән; **~ая любо́вь** акыл өстенлек иткән мәхәббәт

рассужда́ть *несов.* **1.** (*мыслить*) фикер йөртү, фикерләү **2.** сөйләү, сөйләнү, әңгәмә алып бару; **~ о по́льзе нау́ки** гыйлемнең файдасы турында сөйләү

рассужде́ни||е *с* **1.** фикер йөртү, фикерләү; **пра́вильное ~е** дөрес фикер йөртү **2.** *обычно мн.* **~я** сүз куерту, сөйләшү, сүз көрәштерү; **пусти́ться в ~я** сүз куертырга керешү; **де́лать без ~й** сүз куертмыйча эшләү

рассупо́нить *сов. кого-что* чөелдереген чишү; **~ хому́т** камытның чөелдереген чишү

рассупо́ниться *сов.* чөелдереге чишелү (чишелеп китү, ычкыну)

рассу́чивать *несов. см.* **рассучи́ть**

рассучи́ть *сов. что* сүтү (*ишелгәнне, үрелгәнне*); **~ верёвку** арканны сүтү

рассучи́||ться *сов.* сүтелү, сүтелеп китү; **верёвка ~лась** аркан сүтелде

рассчита́ть *сов.* **1.** *что* исәпләү, хисаплау, исәпләп чыгару, исәпләп (хисаплап) кую, исәпләп (хисаплап) чыгару, исәбен (хисабын) чыгару; **~ де́ньги** акчаны исәпләп чыгару **2.** (*иметь в виду, предусмотреть*) исәп тоту **3.** *кого-что* (*уволить*) эштән чыгару, расчёт бирү **4.** *кого-что, воен.* [тәртип буенча] санату, санатып чыгару; **~ взвод** взводны санату

рассчита́ться *сов.* **1.** *с кем-чем и без доп.* (*расплатиться*) түләп бетерү; исәпне өзү; исәп-хисапны өзү; **~ с долга́ми** бурычларны түләп бетерү **2.** (*уволиться*) эштән чыгу, расчёт алу **3.** *с кем-чем, разг.* (*отомстить*) араны өзү, үч алу; үч кайтару **4.** *воен.* [тәртип буенча] санау (санап чыгу); **~ по поря́дку номеро́в** номерлар тәртибе буенча санау

рассчи́тывать *несов.* **1.** *см.* **рассчита́ть; 2.** *на кого-что* исәп тоту, ышану, өметләнү, өмет итү; **~ на свои́х друзе́й** үз дусларына исәп тоту

рассчи́тываться *несов.* **1.** *см.* **рассчита́ться; 2.** җавап бирү; **~ за свои́ посту́пки** үзеңнең кылган эшләреңә җавап бирү

рассыла́ть *несов. см.* **разосла́ть**

рассы́лка *ж см.* **разосла́ть; ~ пи́сем** хатларны җибәрү

рассы́лочн||ый, -ая, -ое җибәрү ...ы

рассы́льный *м* (*курьер*) йомышчы

рассы́пать *сов.* **1.** *что* чәчү, кою, чәчеп җибәрү, коеп җибәрү, түгү, түгеп җибәрү; **~ крупу́** ярманы түгү **2.** *что* салып чыгу, тутырып чыгу; **~ муку́ по мешка́м** онны капчыкларга салып чыгу **3.** *кого-что, воен.* җәелдерү, тарату; **~ ро́ту в цепь** ротаны цепька җәелдерү

рассыпа́ть *несов. см.* **рассы́пать**

рассы́па||ться *сов.* **1.** коелу, чәчелү, сибелү, түгелү; **горо́х ~лся по земле́** борчак җиргә коелды **2.** сибелү, таралу; **компа́ния ~лась** компания таралды **3.** (*развалиться*) таркалу, ватылу, таралу, җимерелү; **теле́га ~лась** арба таралды **4.** *в чём и без доп., разг.* яудыру, яудыра башлау (*мактау сүзләрен*); **~ться в компли́ментах** мактау сүзләрен яудыра башлау **5.** (*издать переливчатые звуки*) тавыш барлыкка килү; ишетелү, ишетелеп китү

рассыпа́ться *несов.* **1.** *см.* **рассы́паться; 2.** *страд. от* **рассыпа́ть**

рассыпн||о́й, -ая, -о́е сибелә (чәчелә) торган; сибелмә...; **~о́й корм** сибелә торган азык ♦ **~о́й строй** *воен.* сибелмә строй

рассы́пчат||ый, -ая, -ое таралып тора торган; уалып тора торган; (*о картошке*) ярмалы; **~ая ка́ша** таралып тора торган ботка

рассыха́ться *несов. см.* **рассо́хнуться**

раста́лкивать *несов. см.* **растолка́ть**

раста́пливать I *несов. см.* **растопи́ть** I

раста́пливать II *несов. см.* **растопи́ть** II

раста́пливаться I *несов.* **1.** *см.* **растопи́ться I; 2.** *страд. от* **раста́пливать** I

раста́пливаться II *несов.* **1.** *см.* **растопи́ться II; 2.** *страд. от* **раста́пливать** II

раста́птывать *несов. см.* **растопта́ть**

растаска́ть *сов. разг. см.* **растащи́ть; ~ все ве́щи** барлык әйберләрне ташып бетерү

раста́скивать *несов. см.* **растаска́ть**

растасова́ть *сов. что* таслау, бутау, аралаштыру; **~ ка́рты** кәртләрне аралаштыру

раста́чивать *несов. см.* **расточи́ть**

растащи́ть *сов. кого-что* **1.** ташып бетерү, алып китеп бетерү; **~ брёвна** бүрәнәләрне ташып бетерү **2.** *разг.* аеру, аерып җибәрү; **~ дера́щихся** сугышучыларны аеру

раста́я||ть *сов.* **1.** эрү; **снег ~л** кар эреде **2.** *перен.* бетү, югалу, юкка чыгу;

верши́ны гор ~ **ли в темноте́** караңгыда тау түбәләре юкка чыктылар **3.** *перен.* таралып бетү, китеп бетү; **толпа́** ~ **ла** халык төркеме таралып бетте **4.** *что, разг.* эретү; ~ **ть лёд** бозны эретү **5.** *перен.* эрү, эреп китү; ~ **ть от удово́льствия** канәгатьлек хисеннән эреп китү

раство́р I *м* **1.** ачылу киңлеге (*җәзбә аяклары, кайчы очлары арасы*) **2.** ачылу; ачылган урын (*ишекнең, тәрәзәнең*)

раство́р II *м* **1.** эремә; **насы́щенный** ~ туендырылган эремә **2.** измә; **це́ментный** ~ цемент измәсе

раствори́мость *ж* эрүчәнлек; ~ **соле́й** тозларның эрүчәнлеге

раствори́м||ый, -ая, -ое эрүчән, эри ала торган, эри торган; ~**ые вещества́** эри торган матдәләр; ~**ый ко́фе** эри торган кофе

раствори́тель *м* эреткеч

раствори́ть I *сов. что* ачу, ачып җибәрү; ~ **окно́** тәрәзә ачу

раствори́ть II *сов. что* **1.** эретү; ~ **са́хар в ча́е** шикәрне чәйдә эретү **2.** изү, изеп кую; ~ **те́сто** камыр изү

раствори́ть||ся I *сов.* ачылу, ачылып киттү; **окно́** ~**лось** тәрәзә ачылып ките

раствори́ть||ся II *сов.* **1.** эрү, эреп бетү; **соль** ~**лась в воде́** тоз суда эреп бетте **2.** *перен.* югалу, юкка чыгу, бетү; **сады́** ~**лись в темноте́** караңгылыкта бакчалар югалдылар

растворя́ть I *несов. см.* **растворя́ть** I

растворя́ть II *несов. см.* **раствори́ть** II

растворя́ться I *несов.* **1.** *см.* **раствори́ться** I; **2.** *страд. от* **растворя́ть** I

растворя́ться II *несов.* **1.** *см.* **раствори́ться** II; **2.** *страд. от* **растворя́ть** II

растека́ться *несов.* **1.** *см.* **расте́чься; 2.** *перен. разг.* (*излагать пространно*) артык киң итеп сөйләү, җәелеп сөйләү

расте́ни||е *с* үсемлек; **декорати́вные** ~**я** бизәү үсемлекләре; **ядови́тые** ~**я** агулы үсемлекләр

растениево́дство *с* **1.** (*отрасль сельского хозяйства*) үсемлекчелек, үсемлек үстерүчелек, үсемлек үстерү **2.** (*наука*) үсемлекчелек белеме, үсемлекчелек фәне

растереби́ть *сов. разг.* **1.** *что* йолкып туздыру, йолкып туздырып бетерү; ~ **сноп** көлтәне йолкып туздыру **2.** *кого-что* (*побудить к действию*) селкетү, кузгатып җибәрү

растере́ть *сов. что* **1.** уу, уып ваклау; ~ **сухи́е кра́ски** коры буяуларны уып ваклау **2.** сылау; ышкы, ышкып буяу; ~ **мазь на руке́** кулдагы майны ышкы **3.** (*сделать массаж*) сылау, массаж ясау ♦ ~ **в порошо́к** *кого* измәсеи изү

растере́ться *сов. что* **1.** (*размельчиться*) уылу, уылып ваклану **2.** сөртү; ~ **одеколо́ном** үзенә одеколон сөртү **3.** (*обтереть себя, массажируя*) сөртенү, үзеңне ышку; ~ **полоте́нцем** сөлге белән үзеңне ышку

расте́рзанный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растерза́ть; 2.** өзгәләнеп (тузгып) беткән

растерза́||ть *сов. кого-что* **1.** ботарлау, ботарлап (өзгәләп) ташлау; **во́лки** ~**ли овцу́** бүреләр сарыкны ботарлап ташлаганнар **2.** *перен.* өзгәләндерү, изалау; ~**ть ду́шу** күңелне өзгәләндерү

расте́рянность *ж* аптыраганлык, аптырау; каушаганлык

расте́рянный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растеря́ть; 2.** аптыраган, каушаган, аптырап (каушап) калган, аптырашта калган; ~ **вид** каушаган кыяфәт

растеря́ть *сов. кого-что* югалтып бетерү, югалту; жую; ~ **кни́ги** китапларны югалтып бетерү

растеря́ться *сов.* **1.** (*пропасть — о многих предметах*) югалып бетү, югалу, җуелу **2.** аптырап (югалып, каушап) калу; ~ **от неожи́данности** көтмәгән хәлдән аптырап калу

расте́||чься *сов.* **1.** (*тёрле якка*) агып китү, агып таралу; **ручьи́** ~**кли́сь** инешләр төрле якка агып киткәннәр **2.** (*расплыться*) җәелү, җәелеп китү; **бу́квы** ~**кли́сь на бума́ге** хәрефләр кәгазьдә җәелделәр **3.** таралу, таралып китү; **толпа́** ~**кла́сь** халык төркеме таралды

раст||и́ *несов.* **1.** *в разн. знач.* үсү; **дере́вья** ~**у́т ме́дленно** агачлар акрын үсәләр; ~**и́ в дере́вне** авылда үсү; ~**и́ на рабо́те** эштә үсү; **в ту́ндре** ~**ёт мох** тундрада мүк үсә **2.** арту, үсү, зураю; күбәю; ~**ёт благосостоя́ние наро́да** халык байлыгы арта; **го́род** ~**ёт** шәһәр үсә

растира́ть *несов. см.* **растере́ть**

растира́ться *несов.* **1.** *см.* **растере́ться; 2.** *страд. от* **растира́ть**

расти́скивать *несов. см.* **расти́снуть**

расти́тельность *ж* **1.** үсемлекләр, үсемлекләр дөньясы; ~ **Ура́ла** Уралның үсемлекләр дөньясы **2.** (*на голове*) чәч; (*на теле*) йон; (*на лице*) сакал-мыек

расти́тельн||ый, -ая,-ое **1.** үсемлек [-ләр] ...ы; ~**ый мир** үсемлекләр дөньясы; ~**ое ма́сло** үсемлек мае **2.** *книжн.* үсү ...ы; ~**ый проце́сс** үсү процессы

расти́ть *несов. кого-что* үстерү, тәрбияләү, тәрбияләп үстерү; ~ **дете́й** балалар тәрбияләп үстерү; ~ **ка́дры** кадрлар тәрбияләү

растлева́ть *несов. см.* **растли́ть**

растле́нный, -ая, -ое черек, бозык, череп таркалган

растли́ть *сов. кого-что* **1.** гыйффәтен бозу, көчләү (*яшь кызны*) **2.** *перен.* бозу, аздыру, юлдан яздыру; ~ **ду́шу** йөрәкне аздыру

растолка́ть *сов. кого-что* **1.** этеп тарату; этеп юл ачу, як-якка эту; ~ **толпу́** халык төркемен этеп юл ачу **2.** этеп уяту, төртеп уяту; ~ **спя́щего** йоклаган кешене төртеп уяту

растолкова́ть *сов. что* аңлатып (төшендереп) бирү, аңлату; ~ **содержа́ние кни́ги** китапның эчтәлеген аңлатып бирү

растолко́вывать *несов. см.* **растолкова́ть**

растоло́чь *сов. что* төю, төеп ваклау, төеп онга әйләндерү; ~ **пе́рец** борычны төю

растолсте́ть *сов.* юанаю, юанаеп китү, калынаю

растопи́ть I *сов. что* ягу, ягып җибәрү, яндырып җибәрү; ~ **пе́чку** мичкә ягып җибәрү

растопи́ть II *сов. что* эретү, эретеп алу; ~ **воск** балавыз эретү

растопи́||ться I *сов.* янып китү, дөрләп яна башлау, кызып яна башлау; **печь** ~**лась** мич дөрләп яна башлады

растопи́||ться II *сов.* эрү, эреп бетү; **воск** ~**лся** балавыз эреде

расто́пка *ж* **1.** *см.* **растопи́ть** I; ~ **пече́й** мичләргә ягу **2.** *собир. разг.* чыра, кабызгыч (*туз, йомычка һ.б.ш.*)

растопта́ть *сов. кого-что* (*топча, раздавить*) таптап китү (ташлау, изү)

растопта́||ться *сов. прост.* киелә-киелә [киюдән] иркенәю (киңәю); **сапоги́** ~**лись** итекләр киелә-киелә иркенәйде

растопы́ривать *несов. см.* **растопы́рить**

растопы́рить *сов. что, разг.* аеру, тырпайту, аерып кую, тырпайтып кую; (*ногги*) еру, ерып кую; ~ **па́льцы** бармакларны аерып кую

растопы́риться *сов.* аерылу, тырпаю, аерылып китү, тырпаеп китү; (*о ногах*) ерылу, ерылып китү

расторга́ть *несов. см.* **расто́ргнуть**

расто́ргнуть *сов. что* өзү, гамәлдән туктату, юкка чыгару; ~ **до́говор** килешүне өзү

расторгова́ться *сов. прост.* **1.** сату итеп баю, сәүдә итеп баю; **2.** барлык товарны сатып бетерү

расторже́ние *с см.* **расто́ргнуть**

растормоши́ть *сов. кого-что* **1.** (*разбудить*) этеп-төртеп уяту, төрткәләп уяту **2.** *перен.* (*расшевелить*) кузгату, кузгатып җибәрү, селкетү

расторо́пность *ж* өлгерлек, елгырлык, җитезлек; **отлича́ться** ~**ю** өлгерлек белән аерылып тору

расторо́пный, -ая, -ое өлгер, елгыр, җитез; ~ **ма́льчик** өлгер малай

расточа́ть *несов.* **1.** *см.* **расточи́ть** II 1; **2.** *перен. что* юмартлану, юмартлык күрсәтү; ~ **похвалы́** мактаулар яудыру

расточи́тель *м* туздыручы, исраф итүче, әрәм-шәрәм итүче, җилгә очыручы, артык юмарт кеше

расточи́тельница *ж* туздыручы хатын (кыз)

расточи́тельный, -ая, -ое исраф итүчән, әрәм-шәрәм итүчән, туздыручан; артык юмарт

расточи́тельство *с* исраф итүчәнлек, әрәм-шәрәм итү, әрәм-шәрәм итүчәнлек; артык юмартлык

расточи́ть I *сов. что* кырып киңәйтү (зурайту, тирәнәйтү); ~ **отве́рстие** тишемне кырып киңәйтү

расточи́ть II *сов. что* **1.** *книжн.* исраф итү, исраф итеп бетерү, әрәм-шәрәм итеп бетерү, әрәм-шәрәм итү, туздырып бетерү; ~ **насле́дство** мирасны туздырып бетерү **2.** *см.* **расточа́ть** 2

расточи́ться *сов.* кырылып киңәю (зураю, тирәнәю)

расто́чка *ж см.* **расточи́ть** I

растрави́ть *сов.* **1.** *прям., перен. что* ярсыту, ярсытып җибәрү, кузгату; авырт-

тыру; ~ **ра́ну** яраны авырттыру; ~ **го́ре** кайгыны кузгату **2.** *кого-что, разг.* (*раздразнить*) үртәп ярсыту (котырту) **3.** *что, спец.* ую, ашату (*кислота белән*)

растра́вливать *несов. см.* **растрави́ть**

растравля́ть *несов. см.* **растрави́ть**

растранжи́ривать *несов. см.* **растранжи́рить**

растранжи́рить *сов. что, разг.* әрәмшәрәм итеп бетерү, җилгә очыру, тоздырып бетерү; ~ **де́ньги** акчаны әрәмшәрәм итеп бетерү

растра́та *ж* **1.** *см.* **растра́тить; ~ вре́мени** вакытны әрәм итү **2.** (*незаконное расходование денег*) өскә чыгу, өскә чыгару, растрата **3.** (*растраченные казённые деньги*) өскә чыккан акча

растра́тить *сов. что* **1.** тотып бетерү, сарыф итеп бетерү, сарыф итү, тоздыру; түгү; ~ **все де́ньги** барлык акчаны тотып бетерү **2.** *перен.* әрәм (исраф) итү, юкка чыгару; ~ **си́лы** көчне әрәм итү **3.** (*истратить незаконно*) растрата ясау, өскә чыгару

растра́тчик *м* өстенә чыккан кеше, растрата ясаган кеше, исрафчы

растра́чивать *несов. см.* **растра́тить**

растревóжить *сов.* **1.** *кого-что* хәвефкә төшерү, борчу салу, шомландыру; ~ **мать** анага борчу салу **2.** *что* кузгату, ярсыту, борчу; ~ **ра́ну** яраны кузгату

растревóжи||ться *сов.* хәвефләну, шомлану, борчылу, хәвефкә төшү; **стари́к ~лся** карт хәвефкә төште

растрезвóнить *сов. что, разг.* (*разгласить*) хәбәр тарату, шалтырау, сөйләп чыгу

растрёпа *м, ж разг.* (*небрежно одетый, неряшливый*) пөхтә киенмәгән кеше, пөхтәсез [кеше]; (*лохматый*) тузгак баш, пумала баш

растрёпанн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **растрепа́ть; 2.** тетеләп (тузып) беткән; **~ая кни́га** тетеләп (тузып) беткән китап

растрепа́ть *сов. что* **1.** тузгыту, тоздыру; ~ **во́лосы** чәчләрне тузгыту **2.** тетеп (өзгәләп, туздырып) бетерү; ~ **кни́ги** китапларны өзгәләп бетерү **3.** талку, талкып бетерү; ~ **лён** җитенне талкып бетерү

растрепа́||ться *сов.* **1.** тузгу, тузгып бетү, тузылу; **во́лосы ~лись** чәчләре тузгыган **2.** тетеләп (өзгәләнеп) бетү; **кни́га ~лась** китап өзгәләнеп беткән

растре́ска||ться *сов.* чатнап (ярылып) бетү (чыгу); **ко́жа ~лась** тире ярылып беткән

растре́скиваться *несов. см.* **растре́скаться**

растро́ганн||ый, -ая, -ое күңеле йомшаган, дулкынланган, тәэсирләнгән; **сказа́ть ~ым го́лосом** дулкынланган тавыш белән әйтү

растро́гать *сов. кого-что* күңелен йомшарту, дулкынландыру, тәэсирләндерү

растро́гаться *сов.* күңел йомшару, дулкынлану, тәэсирләну

растру́б *м* раструб (*берәр нәрсәнең бүрәнкә сыман киңәеп киткән урыны*)

раструби́ть *сов. что, о ком-чём, разг.* хәбәр тарату, шалтырау, сөйләп йөрү; ~ **но́вость** яңалык турында сөйләп йөрү

раструси́ть *сов. что, разг.* **1.** селкетеп кою, чәчү, түгү; ~ **зерно́ при перево́зке** ташыганда ашлыкны селкетеп кою **2.** кабартып җәю, [кабартып] җәеп ташлау; ~ **соло́му** саламны җәеп ташлау

раструси́||ться *сов.* селкенеп коелу, селкенеп түгелү; селкенеп коелып бетү; **овёс ~лся** солы селкенеп коелды

растрясти́ *сов.* **1.** *что* селкетеп җәеп (таратып) ташлау, селкетеп чәчеп ташлау; ~ **се́но** печәнне селкетеп җәеп ташлау **2.** *кого-что, разг.* селкетеп уяту; ~ **спя́щего** йоклаган кешене селкетеп уяту **3.** *безл. кого-что* (*утомить тряской*) селкетеп йончыту

растушева́ть *сов. что* каралту, карайту (*рәсемне тушь яки карандаш белән*)

растушёвывать *несов. см.* **растушева́ть**

растя́гивать *несов. см.* **растяну́ть**

растя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **растяну́ться; 2.** *страд. от* **растя́гивать**

растяжи́м||ый, -ая, -ое **1.** сузып була торган, тартып була торган, сузылмалы, сузылучан, сузыла торган **2.** *перен.* төрлечә аңлап була торган, төрлечә аңлашыла торган; ~**ое поня́тие** төрлечә аңлап була торган төшенчә

растяну́ть *сов. что* **1.** тарттырып сузу, тарттырып киңәйтү, тарттыру, киерү; ~ **шку́ру** тирене киерү **2.** җәеп салу, сузып җәеп салу; ~ **ковёр на полу́** идәнгә паласны җәеп салу **3.** тарттыру, каймыктыру, тарттырып имгәтү; ~ **сухожи́лие** сеңерне каймыктыру **4.** сузу, сузып озынайту; ~ **фронт** фронтны сузып озынайту **5.** сузу; ~ **докла́д** докладны сузу

растяну́||ться *сов.* **1.** киңәю, сузылу, озынаю (*тарттырудан, киерүдән*); **перча́тки ~лись** перчаткалар киңәйде (*тарттырудан*) **2.** сузылу, сузылып китү; ~**тся цепо́чкой** чылбыр булып сузылу **3.** (*лечь во всю длину, вытянуться*) сузылып яту; ~**тся на дива́не** диванга сузылып яту **4.** (*упасть*) барып төшү, лап итеп егылу **5.** сузылу; **рабо́та ~лась на неде́лю** эш бер атнага сузылды **6.** тартылып имгәнү, каймыгу, сузылу; **сухожи́лие ~лось** сеңер каймыкты

растя́па *м, ж разг.* ачык авыз, мәми авыз, пешмәгән кеше

расфасова́ть *сов. что* үлчәп төргәкләү, үлчәп төреп кую; ~ **муку́** онны үлчәп төргәкләү

расфасо́вка *ж см.* **расфасова́ть; ~ крупы́** ярманы үлчәп төргәкләү

расфасо́вывать *несов. см.* **расфасова́ть**

расформирова́ние *с см.* **расформирова́ть**

расформирова́ть *сов. что* тарату, таратып җибәрү; ~ **полк** полкны тарату

расформиро́вывать *несов. см.* **расформирова́ть**

расфранти́ться *сов. разг.* купшы киенү, фырт киенү, көяз киенү, киенү-ясану

расфранчённый, -ая, -ое *разг.* купшы киенгән, фырт киенгән, көяз киенгән, киенгән-ясанган

расфуфы́риться *сов. разг.* әфәләм төрле киенү-ясану, артык купшы киенү

расха́живать *несов.* арлы-бирле йөрү, йөренү; ~ **по ко́мнате** бүлмә буйлап арлы-бирле йөрү

расхва́ливать *несов. см.* **расхвали́ть**

расхвали́ть *сов. кого-что* артык (үтә) мактау; ~ **ученика́** укучыны артык мактау

расхва́статься *сов.* артык (үтә) мактана башлау, шапырына башлау

расхвата́ть *сов. кого-что* сатып алып бетерү, ябырылып алып бетерү; ~ **кни́ги** китапларны сатып алып бетерү

расхва́тывать *несов. см.* **расхвата́ть**

расхвора́ться *сов.* каты авырып китү, каты авырый башлау; хасталанып китү

расхити́тель *м* урлаучы, талаучы (*кубесенчә җәмәгать милкен урлаучыга карата әйтелә*)

расхити́ть *сов. что* урлау, урлап бетерү; талау; ~ **иму́щество** мөлкәтне урлап бетерү

расхища́ть *несов. см.* **расхити́ть**

расхлеба́ть *сов. что разг.* (*распутать неприятное*) ерып чыгу, хәл итү

расхлёбывать *несов. см.* **расхлеба́ть**

расхлопота́ться *сов. разг.* ыгы-зыгы килә башлау, мәш килә башлау

расхля́банность *ж* таркаулык, тәртипсезлек, эленке-салынкылык; **боро́ться с ~ю** таркаулык белән көрәшү

расхля́банный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расхля́бать; 2.** *разг.* эленке-салынкы, таркау, тәртипсез; ~ **челове́к** таркау кеше

расхля́бать *сов. что, разг.* селкетеп бушайту, селкетеп какшату; ~ **болты́** болтларны селкетеп бушайту

расхля́ба||ться *сов. разг.* селкенеп бушаю (какшау); **га́йка ~лась** гайка селкенеп бушайган

расхо́д *м* **1.** чыгым, расход; **накладны́е ~ы** өстәмә чыгымнар **2.** тоту, тотылу, файдалану; ~ **горю́чего** ягулыкның тотылуы ◆ **вы́вести (пусти́ть, списа́ть) в ~** *кого-что* расходка чыгару (җибәрү)

расходи́||ться I *сов. разг.* **1.** (*начать много ходить*) йөренә башлау, арлы-бирле йөри башлау **2.** (*втянуться в ходьбу*) йөреп кызып китү, йөрергә күнегеп китү, йөрергә өйрәнеп китү **3.** кызып (ярсып) китү; **не́рвы ~лись** нервлар ярсып китте

расходи́ться II *несов. см.* **разойти́сь**

расхо́д||овать *несов. что* **1.** сарыф итү, тоту; акча тоту; ~**овать де́ньги** акча тоту **2.** *разг.* тоту, бетерү; **мото́р ~ует мно́го бензи́на** мотор бензинны күп бетерә

расхо́д||оваться *несов.* **1.** *разг.* (*тратить деньги на что-л.*) акча тоту, расходлану **2.** тотылу, кулланылу, сарыф ителү; **материа́лы ~уются эконо́мно** материаллар саклык белән тотыла **3.** *страд. от* **расхо́довать**

расхожде́ние *с* **1.** *см.* **разойти́сь; ~ лучей из це́нтра** үзәктән нурларның

таралуы; ~ **доро́г** юлларның тармакланып 2. аерма, туры килмәү, аерылу, башкалык; ~ **во взгля́дах** фикерләрдәге башкалык

расхо́жий, -ая, -ое *разг.* 1. көндәлек ..., көн дә кия торган; ~ **костю́м** көн дә кия торган костюм 2. үтемле, үтә торган; ~ **това́р** үтемле товар

расхола́живать *несов. см.* **расхоло́дить**

расхоло́дить *сов. кого-что* күңелен кайтару, суындыру, гайрәтен кайтару, күңелен төшерү

расхоте́ть *сов. что, чего и с неопр., разг.* ...сы килми башлау, теләк бетү, теләми башлау, күңел кайту; ~ **есть** ашыйсы килми башлау

расхоте́||ться *сов. безл. чего и с неопр., разг.* ...сы килми башлау, күңел кайту, теләк бетү; ~ **лось спать** йоклыйсы килми башлау

расхохота́ться *сов.* шаркылдап көлеп җибәрү, шаркылдап көлә башлау

расхрабри́ться *сов. разг.* батырланып китү, батыраю, кыюланып китү

расцара́пать *сов. кого-что* тырнау, тырнап бетерү (ерту); ~ **щёку** яңакны тырнау

расцара́па||ться *сов.* 1. үзен тырнау, үзен тырнап бетерү (ерту); **ребёнок** ~**лся** бала үзен тырнаган 2. (*поцарапать друг друга*) тырнашу, тырнашып бетү

расцара́пывать *несов. см.* **расцара́пать**

расцара́пываться *несов.* 1. *см.* **расцара́паться**; 2. *страд. от* **расцара́пывать**

расцве||сти́ *сов.* 1. чәчәк ату; чәчәкләнү; **цветы́ расцвёл** гөл чәчәк атты 2. *перен.* (*похорошеть*) матурлану, матурланып китү 3. *перен.* чәчәк ату, гөрләп үсү 4. *перен.* балку, балкып китү; **лицо́ его́** ~**ло** аның йөзе балкып китте

расцве́т *м* 1. чәчәк ату, чәчәкләнү 2. *перен. чего* чәчәк ату, гөрләп үсү, зур үсеш; ~ **нау́ки** фәннең чәчәк атуы

расцвета́ть *несов. см.* **расцвести́**

расцвети́ть *сов. что, разг.* бизәү, бизәкләү, чуарлау; буяу; ~ **фла́гами** флаглар белән бизәү

расцве́тка *ж разг.* 1. *см.* **расцвети́ть**; 2. бизәлеш, бизәкләр, буялыш; **пёстрая** ~ чуар бизәкләр

расцве́чивать *несов. см.* **расцвети́ть**

расцелова́ть *сов. кого-что* каты иттереп үбү, үбеп бетерү

расцелова́ться *сов.* каты итеп үбешү, суырып үбешү, үбешеп алу; ~ **с сы́ном** улы белән каты итеп үбешү

расце́нивать *несов. см.* **расцени́ть**

расцени́ть *сов.* 1. *что, спец.* бәясен билгеләү, бәя кую, бәяләү, бәяләп чыгу; ~ **това́р** товарның бәясен билгеләү 2. *перен. кого-что* бәя бирү, бәяләү, ... дип санау; **высоко́** ~ **тала́нт** талантка югары бәя бирү

расце́нка *ж* 1. *см.* **расцени́ть** 1; 2. (*цена, оплата*) бәя, хак

расце́ночн||ый, -ая, -ое бәяләү ...ы, бәя кую ...ы, ~**ая коми́ссия** бәя кую комисссиясе

расцепи́ть *сов. кого-что* ычкындыру, ычкындырып җибәрү, өзү; ~ **вагоны** вагоннарны ычкындыру

расцепи́||ться *сов.* ычкыну, өзелү; **вагоны** ~**лись** вагоннар ычкынганнар

расцепля́ть *несов. см.* **расцепи́ть**

расцепля́ться *несов.* 1. *см.* **расцепи́ться**; 2. *страд. от* **расцепля́ть**

расчека́нить *сов. что, тех.* 1. чүкү, чүкеп бизәк төшерү, сугу 2. чүкеп яньчү, чүкеп яньчеп чыгу; ~ **заклёпочные швы** заклёпка җәйләрен чүкеп яньчеп чыгу

расчерти́ть *сов. что* сызып чыгу (бүлү, бетерү); ~ **ка́рту на квадра́ты** картаны квадратларга сызып чыгу

расчёрчивать *несов. см.* **расчерти́ть**

расчеса́ть *сов. что* 1. тарау, тарап җибәрү (бетерү, кую); ~ **во́лосы** чәчне тарап җибәрү 2. кашып тырнау, тырнап куптару; ~ **ру́ку** кулны кашып тырнау

расчеса́ться *сов. разг.* 1. (*расческой, гребнем*) үз чәчен тарау 2. (*расцарапаться при чесании*) кашына башлау, кашынырга тотыну

расчёска *ж* тарак, чәч тарагы

расчёсть *сов. см.* **рассчита́ть**

расчёстьcя *сов. см.* **рассчита́ться**

расчёсывать *несов. см.* **расчеса́ть**

расчёсываться *несов.* 1. *см.* **расчеса́ться**; 2. *страд. от* **расчёсывать**

расчёт *м* 1. *см.* **рассчита́ть; оши́бка в** ~**е** исәп-хисаптагы хата 2. (*уплата за работу*) түләү, расчёт 3.(*увольнение*) расчёт бирү, расчёт бирепэштән чыгару; расчёт алу; **попроси́ть** ~ расчёт бирүне сорау 4. (*намерение*) исәп, ният уй; ~ **оправда́лся** исәп барып чыкты 5. *разг.* (*польза*) файда, мәгънә; **нет никако́го** ~**а е́хать** барудан бернинди дә мәгънә юк 6. *воен.* расчёт; **пулемётный** ~ пулемёт расчёты 7. *тех.* расчёт, исәпләү, исәпләмә; ~ **мо́щности заво́да** заводның куәтен исәпләү ◆ **в** ~**е** *кто с кем* исәпләштек, араны өздек; **из** ~**а** исәбеннән, исәбеннән чыгып; **приня́ть в** ~ исәпкә алу

расчётливый, -ая, -ое 1. (*бережливый*) саклык белән тотучы ..., саклык белән тота торган, исәп-хисапчыл 2. (*осмотрительный*) уйлап эш итүчән, исәп белән эш итүчән (йөртүчән)

расчётчик *м спец.* исәпче, исәпләүче (*техник расчётлар белгече*)

расчехли́ть *сов. что* чехолын салдыру, ябуын салдыру (алу); ~ **ору́дие** орудиенең чехолын салдыру

расчехля́ть *несов. см.* **расчехли́ть**

расчи́слить *сов. что, разг.* исәпләп чыгару; ~ **годовы́е дохо́ды** еллык табышларны исәпләп чыгару

расчи́стить *сов. что* арчу, тазарту, арчып (тазартып) чыгу; чистартып, чистартып чыгу; юл ачу; ~ **доро́жки** юлларны ачу

расчи́сти||ться *сов.* арчылу, арчылып бетү, чистару; **не́бо** ~**лось от туч** күк йөзе болытлардан арынды

расчиха́ться *сов. разг.* төчкеренергә тотыну, төчкеренә башлау

расчища́ть *несов. см.* **расчи́стить**

расчища́ться *несов.* 1. *см.* **расчи́ститься**; 2. *страд. от* **расчища́ть**

расчлене́ние *с см.* **расчлени́ть**

расчлени́ть *сов. что* 1. бүлеп (бүлгәләп) бетерү, аеру, кисәкләргә аеру; **Се́верная Земля́ расчленена́ проли́вами** Төньяк Җир бугазлар белән бүлгәләнеп беткән 2. (*разбить на составные элементы*) бүлү, аеру; бүлгәләү; ~ **произво́дственный проце́сс** производство процессын бүлү

расчленя́ть *несов. см.* **расчлени́ть**

расчу́вствоваться *сов.* күңеле йомшау (тулу), күңеле йомшарып (тулып) китү

расшали́ться *сов.* каты шаяра (шаярыша) башлау, артык шаярып китү

расша́ркаться *сов.* 1. үкчәләрне бәреп баш ию (*исәнләшү яки саубуллашу*) 2. *перен. перед кем-чем, разг.* иелү-бөгелү, ялагайлану; ~ **пе́ред нача́льством** башлык алдында ялагайлану

расша́ркиваться *несов. см.* **расша́ркаться**

расшата́ть *сов. что* 1. селкетеп кузгату, бушайту, какшату; ~ **забо́р** койманы селкетеп кузгату; ~ **стул** урындыкны какшату 2. *перен.* какшату

расшата́||ться *сов.* 1. селкенеп кузгалу, бушаю, каушау; **теле́га** ~**лась** арба какшаган 2. *перен.* какшау, рәте китү

расша́тывать *несов. см.* **расшата́ть**

расша́тываться *несов.* 1. *см.* **расшата́ться**; 2. *страд. от* **расша́тывать**

расшвы́ривать *несов. см.* **расшвыря́ть**

расшвыря́ть *сов.* 1. *кого-что* ыргытып ташлау; туздырып (актарып) ташлау; ~ **дрова́** утынны туздырып ташлау 2. *перен. что* туздырып бетерү, исраф итү; ~ **все де́ньги** барлык акчаны туздырып бетерү

расшеве́ливать *несов. см.* **расшевели́ть**

расшевели́ть *сов.* 1. *что* кузгатып җибәрү, кузгату; ~ **у́гли в пе́чке** мичтәге күмерне кузгату 2. *перен. кого-что* кузгату, кузгатып җибәрү, хәрәкәткә китерү

расшевели́||ться *сов.* 1. хәрәкәткә килү, кузгалып китү, кыймылдый башлау; **муравьи́** ~**лись** кырмыскалар кыймылдый башладылар 2. *перен.* кузгалу, хәрәкәткә килү

расшиба́ть *несов. см.* **расшиби́ть**

расшиба́ться *несов.* 1. *см.* **расшиби́ться**; 2. *страд. от* **расшиба́ть**

расшиби́ть *сов. что, разг.* 1. бәреп имгәтү, бәреп авырттыру; бәреп изү; ~ **нос** борынны бәреп авырттыру 2. (*разбить*) бәреп вату, җимерү; вату, ватып бетерү; ~ **ло́дку** көймәне бәреп вату

расшиби́ться *сов. разг.* (*получить повреждения*) бәрелеп имгәнү; бәрелеп авырту ◆ ~ **в лепёшку** ярылырга әзер тору

расшива́ть *несов. см.* **расши́ть**

расшива́ться *несов.* 1. *см.* **расши́ться**; 2. *страд. от* **расшива́ть**

расшивн||о́й, -а́я, -о́е чигелгән, чигүләр белән бизәлгән; **~а́я руба́шка** чигелгән күлмәк

расшире́ни||е *с* **1.** *см.* **расши́рить, расши́риться; ~е произво́дства** производствоны киңәйтү; **~е посевны́х площаде́й** чәчү мәйданнарын арттыру **2.** киңәйгән урын, киңәймә; **труба́ с ~ем на конце́** очы киңәйгән торба

расши́ренн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расши́рить; 2.** киңәйтелгән; **~ое заседа́ние** киңәйтелгән утырыш; **~ая програ́мма** киңәйтелгән программа

расши́ритель *м спец.* киңәйткеч

расши́рить *сов. что* **1.** киңәйтү, киңәйтеп жибәрү; зурайту; **~ у́лицу** урамны киңәйтү; **~ отве́рстие** тишекне зурайту **2.** арттыру, күбәйтү, киңәйтү; **~ сеть библиоте́к** китапханәләр челтәрен арттыру **3.** киңәйтү; **~ свой кругозо́р** дөньяга үз карашны киңәйтү

расши́р||иться *сов.* **1.** киңәю, киңәеп китү; зураю; **отве́рстие ~лось** тишек зурайды **2.** арту, күбәю, зураю, киңәю; **фа́брика ~лась** фабрика зурайды

расширя́ть *несов. см.* **расши́рить**

расширя́ться *несов.* **1.** *см.* **расши́риться; 2.** *страд. от* **расширя́ть**

расши́тый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **расши́ть; 2.** чигелгән, чигеш белән бизәлгән; **~ пере́дник** чигелгән альяпкыч

расши́ть *сов. что* **1.** (*распороть*) сүтү, сүтеп ташлау (бетерү), сүтеп жибәрү **2.** (*вышить*) чигү, чигеш белән бизәү

расши́ться *сов. разг.* (*распороться*) сүтелү, сүтелеп китү

расшифрова́ть *сов. что* **1.** расшифровкалау, шифр белән язылганны уку; шифрын ачу; **~ телегра́мму** телеграмманы расшифровкалау **2.** *перен. разг.* белү, белеп алу, төшенү

расшифро́вка *ж см.* **расшифрова́ть**

расшифро́вщик *м* расшифровщик, шифрлы язуны укып белүче; шифрын ачучы

расшифро́вывать *несов. см.* **расшифрова́ть**

расшнурова́ть *сов. что* шнурын (бавын) чишү, шнурны чишеп жибәрү; **~ боти́нки** ботинканың бавын чишү

расшнурова́||ться *сов.* **1.** шнуры (бавы) чишелү; **боти́нки ~лись** ботинканың бавы чишелде **2.** (*развязать на себе шнуровку*) шнурын чишү, чишеп алу

расшнуро́вывать *несов. см.* **расшнурова́ть**

расшнуро́вываться *несов.* **1.** *см.* **расшнурова́ться; 2.** *страд. от* **расшнуро́вывать**

расшуме́||ться *сов.* **1.** шаулый башлау, шаулаша башлау; **де́ти ~лись** балалар шаулаша башладылар **2.** *перен.* (*начать сильно кричать*) тавыш куптару, шаулый башлау, тавышлана (кычкырына) башлау

расще́дриться *сов.* юмартланып китү, юмартлану

расще́лина *ж* **1.** тарлавык; ярык; тау ярыгы; **~ в скале́** кыя ярыгы **2.** ярык, ярылган урын; чатнаган урын; **~ льда** бозның ярылган урыны

расщёлкать *сов. что, разг.* вату, яру; **~ оре́хи** чикләвек вату

расщёлкивать *несов. см.* **расщёлкать** *и* **расщёлкнуть**

расщёлкнуть *сов. разг. см.* **расщёлкать**

расщеми́ть *сов. что, разг.* ачу, язу; **~ кле́щи** кыпсуырны ачу

расщемля́ть *несов. см.* **расщеми́ть**

расще́п *м спец.* ярык, ярылып киткән урын; **перо́ с ~ом** ярыклы каләм

расщепи́ть *сов. что* **1.** яру, ярып жибәрү; **~ на́двое** икегә яру **2.** яргалап бетерү, телгәләү, телгәләп бетерү; **~ лучи́ну** чыраны телгәләп бетерү **3.** *спец.* таркату, бүлү (*состав кисәкләргә*); **~ а́том** атомны таркату **4.** *спец.* аеру, аерып бетерү; **~ волокна́** жипселләрне аеру

расщепи́||ться *сов.* **1.** ярылу, ярылып китү; **доска́ ~лась** такта ярылып китте **2.** *хим.* таркалу, бүленү (*состав кисәкләргә*) **3.** *спец.* аерылу; **волокно́ ~лось** җепсел аерылды

расщепле́ние *с см.* **расщепи́ть, расщепи́ться; ~ а́томного ядра́** атом төшенең бүленүе

расщепля́ть *несов. см.* **расщепи́ть**

расщепля́ться *несов.* **1.** *см.* **расщепи́ться; 2.** *страд. от* **расщепля́ть**

расщипа́ть *сов. что* җепләрен (җепселләрен) суыру, җепләрен (җепселләрен) суырып чыгару, җепселләргә аеру; **~ полотно́** киндернең җепләрен суырып чыгару

ратин́ *м* ратин (*тукыма*)

ратифика́ция *ж* ратификация (*аерым вәкилләр тарафыннан төзелгән килешүне югары хакимиятнең раславы*)

ратифици́ровать *сов., несов. что* ратификацияләү, раслау

ра́тник *м* **1.** *уст.* (*воин*) сугышчы, яучы **2.** *ист.* ратник (*революциягә кадәрге Россиядә: дәүләт ополчениесе солдаты*)

ра́тный, -ая, -ое *высок.* хәрби; сугыш ...ы; сугышчан; **~ по́двиг** хәрби батырлык

ра́товать *несов. за кого-что, против кого-чего* көрәшү, яклау, яклап чыгу; **~ за пра́вду** дөреслекне яклап чыгу

ра́туша *ж* ратуша (**1.** *18-19нчы гасырларда Европада һәм Россиядә: шәһәр үзидарәсе органы* **2.** *кайбер Европа илләрендә шәһәр үзидарәсе бинасының исеме*)

рать *ж уст.* **1.** (*войско*) чирү, гаскәр, яу **2.** (*битва*) сугыш, яу

ра́унд *м спорт.* раунд (*бокста: көрәш бара торган вакыт арасы, гадәттә 3 минут була*)

ра́ут *м уст.* раут (*тантаналы чакырулы мәҗлес*)

ра́фик *м* рафик (*автомобиль*)

рафина́д *м* рафинад, рафинад шикәр; шакмаклы шикәр

рафини́рованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **рафини́ровать; 2.** тазартылган, чистартылган, арындырылган (*чит катнашмалардан*); **~ое ма́сло** чистартылган май **3.** *перен.* нәзакәтле, нечкә; **~ый вкус** нечкә зәвык

рафини́ровать *сов., несов. что* **1.** чистарту, тазарту, арындыру (*төрле чит катнашмалардан*); **~ медь** бакырны чит катнашмалардан арындыру **2.** рафинадлау, рафинад ясау; **~ са́хар** шикәрне рафинадлау

рахи́т *м* рахит, уа авыруы, уа (*балаларда сәяк авыруы*)

рахи́тик *м разг.* рахит бала, уа авырулы бала

рахити́ческ||ий, -ая, -ое, **рахити́чн||ый,** -ая, -ое рахитлы, уа (рахит) белән авырый торган

рацио́н *м* рацион (*билгеле бер срокка азык*)

рационализа́тор *м* рационализатор, рационаллаштыручы

рационализа́торск||ий, -ая, -ое рационализатор ...ы; **~ое предложе́ние** рационализатор тәкъдим

рационализи́ровать *сов., несов. что* рационаллаштыру, камилләштерү; **~ техноло́гию** технологияне рационаллаштыру

рационали́зм *м* **1.** *филос.* рационализм (*фикерләүне тойгы тәжрибәсеннән аера торган һәм гакылны танып белүнең бердән-бер чыганагы итеп саный торган идеалистик философия агымы*) **2.** (*рассудочность в поступках*) рационализм, акылга нигезләнгән булу

рационали́ст *м* **1.** *филос.* рационализм тарафдары, рационализм яклы кеше **2.** рационалист, акылга нигезләнеп эш итүче

рационалисти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** рационализм ...ы; **~ие тео́рии** рационализм теорияләре **2.** акылга нигезләнгән, акылга муафыйк, рационалистик, рациональ...; **~ое сужде́ние** рациональ фикер йөртү

рационалисти́чный, -ая, -ое *см.* **рационалисти́ческий** 2; **~ посту́пок** рациональ кыланыш

рациона́льность *ж* **1.** рациональлек, акылга нигезләнгәнлек **2.** *мат.* рациональлек

рациона́льн||ый, -ая, -ое **1.** рациональ, акылга муафыйк, нигезле, төпле; **~ая мысль** нигезле фикер **2.** *мат.* рациональ; **~ое число́** рациональ сан

ра́ция *ж* рация (*күчмә радиостанция*)

ра́ч||ий, -ья, -ье кысла ...ы; **~ьи клешни́** кысла кыскычлары ♦ **~ьи глаза́** акай күзләр

рачи́тель *м уст.* кайгыртучы

рачи́тельный, -ая, -ое кайгыртучан, сакчыл, тырыш; **~ хозя́ин** сакчыл хуҗа

ра́шпиль *м* рашпиль (*эре сырлы игәү*)

рвану́||ть *сов.* **1.** *кого-что и без доп.* кинәт тарту, тартып жибәрү, тартып алу; **~ть за во́рот** якадан кинәт тарту **2.** кинәт кузгалу, алга ыргылу, кинәт кузгалып китү; **ло́шади ~ли** атлар кинәт кузгалдылар **3.** *разг.* китү, бару; **~ть в лес** урманга бару **4.** *что, разг.* эләктерү, эләктереп алу, кулга төшерү; **~ть изря́дный куш** зур акча кулга төшерү **5.** *что, разг.* тартып жибәрү, уйнап жибәрү; **гармони́ст ~л плясову́ю** гармунчы бию көен тартып жибәрде

рвану́||ться *сов.* ыргылу, атылу, чабып китү; кинәт кузгалып китү; **автомоби́ль ~лся с ме́ста** автомобиль урыннан кинәт кузгалып китте

рва́н||ый, -ая, -ое **1.** өзелгән, өзелеп беткән; **~ые ни́тки** өзелеп беткән жеплэр **2.** ертылып беткән, ертык, өзгәләнеп беткән; **~ая оде́жда** ертылып беткән кием **3.** *перен.* өзгәләнгән; **~ая ра́на** өзгәләнгән яра

рвань *ж собир. разг.* **1.** (*одежда*) ертык кием, тишек аяк киеме, ертык-портык (*ертылып беткән киемяки тишелеп беткән аяк киеме турында әйтелә*) **2.** *собир. спец.* (*остатки пряжи*) калдык-постык (*җеп, сус калдыклары*) **3.** *собир.* (*неимущие люди*) йолкышлар, сәләмәләр

рвать I *несов. что* **1.** суыру, тарту, суырып (тартып) алу; **~ зу́бы** тешләрне суыру **2.** өзү, йолку; **~ цветы́** чәчәкләр өзү **3.** ерту; **~ бума́гу** кәгазь ерту **4.** (*взрывать*) шартлату **5.** *перен.* туктату, бетерү, өзү; **~ отноше́ния** мөнәсәбәтләрне өзү **6.** *прост.* кулга төшерү, эләктерү; **~ куш** зур акча эләктерү **7.** *безл.* (*о жгучей боли*) авырту, авырттыру ♦ **~ го́рло** бугаз киерү; **~ и мета́ть** ≈ утлар чәчү (*бик нык ачулану мәгънәсендә*); **~ на себе́ во́лосы** чәчләрен йолку

рвать II *несов. безл. кого* косу, костыру; **больно́го рвёт** авыруны костыра

рва́ться *несов.* **1.** ертылу, тишелү; **бума́га рвётся** кәгазь ертыла **2.** шартлау, ярылу; **ми́ны рву́тся** миналар ярыла **3.** *перен.* (*нарушаться — о связях, отношениях*) өзелү, өзелеп тору, тукталу **4.** (*стремиться*) атлыгу, омтылу, ашкыну; **~ вперёд** алга атлыгу **5.** ычкынырга тырышу; **соба́ка рвётся с це́пи** эт чылбырдан ычкынырга тырыша **6.** *страд. от* **рвать** I 1-6

рвач *м разг.* ертлач, комсыз, рвач

рва́чество *с разг.* ертлачлык, рвачлык

рве́ние *с* зур тырышлык, ашкыну, атлыгу; **рабо́тать с ~м** ашкынып эшләү

рво́та *ж* косу, косык

рво́тное *с* костыргыч дару, костыра торган дару

рво́тн||ый, -ая, -ое косу ...ы, костыру ...ы; **~ые явле́ния** косу күренешләре

рде||ть, рдéться *несов.* кызару, кызарып тору, алсулану, алсуланып тору; **~ет ряби́на** миләш кызарып тора

ре *с нескл.* ре (*музыка гаммасында икенче нота*)

реабилита́ция *ж* аклау, реабилитация

реабилити́ровать *сов., несов. кого-что* **1.** аклау, реабилитацияләү, яхшы исемен кире кайтару; **~ своё и́мя** үзенең яхшы исемен кире кайтару **2.** (*в правах*) хокукларын кире кайтару, аклау

реабилити́роваться 1. *сов., несов.* аклану, реабилитацияләнү (*урынсыз тагылган гаеп алып ташлану*) **2.** *несов. страд. от* **реабилити́ровать**

реаги́ровать *несов.* **1.** *на что* реакция ясау, тәэсирләнү, каршы җавап бирү; **~ на раздраже́ние** ярсытуга реакция ясау **2.** *на что* илтифат итү, җавап кайтару; **~ на** *чьи-л.* **слова́** *кемнең дә булса* сүзләренә илтифат итү **3.** *хим.* реакциягә керү, реакция ясау

реакти́в *м хим.* реактив (*берәр матдә белән кушылып, реакция ясап, шул юл белән составында эзләнә торган матдәнән бармы-юкмы икәнен белергә мөмкинлек бирә торган матдә*)

реакти́вн||ый, -ая, -ое **1.** *хим.* реактив; **~ые вещества́** реактив матдәләр **2.** реактив (*газ агынтысы ярдәмендә хәрәкәткә килә торган*); **~ый самолёт** реактив самолёт

реа́ктор *м* реактор (*төрле физик-химик реакцияләр бара торган җайланма*); **а́томный ~** атом реакторы

реа́кторный, -ая, -ое реактор ...ы; **~ котёл** реактор казаны

реакцио́нер *м* реакционер, искелекне яклаучы, кадимче

реакцио́нерка *ж* реакционер хатын (кыз)

реакцио́нн||ый, -ая, -ое реакцион, искелек яклы; **~ая печа́ть** реакцион матбугат

реа́кция I *ж* **1.** *биол., физиол.* реакция, реакция ясау, җавап; **~ организ́ма на хо́лод** организмның салкынга реакциясе **2.** *хим.* реакция **3.** (*слабость после напряжения*) хәлсезләнү, хәлсезлек

реа́кция II *ж* реакция, кадимчелек (*җиңелгән яки үлеп бара торган изүче сыйныфларның, үзләренең хокукларын һәм хакимлеген кайтару яки саклау өчен, революцион хәрәкәтне, прогрессны каты бастыру сәясәте*)

реализа́ция *ж* **1.** реальләштерү, тормышка ашыру; **~ пла́на** планны тормышка ашыру **2.** сату, акчага әйләндерү; **~ проду́кции** продукцияне сату

реали́зм *м* **1.** *лит., иск.* реализм; **крити́ческий ~** критик реализм; **~ в иску́сстве** сәнгатьтәге реализм **2.** реализм, реальлек, аеклык, реаль караш; **~ в планиро́вании** планлаштырудагы аеклык

реализова́ть *сов., несов. что* **1.** тормышка (гамәлгә, эшкә) ашыру, үтәү; **~ все пла́ны** барлык планнарны тормышка ашыру **2.** сату, сатып бетерү; акчага әйләндерү, реализацияләү; **~ това́р** товарны сату

реализ||ова́ться 1. *сов., несов.* тормышка (гамәлгә эшкә) ашу; үтәлү; **план ~у́ется** план үтәлә **2.** *сов., несов.* сатылу, акчага әйләнү; **това́р ~у́ется** товар сатыла **3.** *несов. страд. от* **реализова́ть**

реали́ст *м* **1.** реалист, [тормышка] аек караучы; **быть ~ом** реалист булу **2.** *лит., иск.* реалист, реализм тарафдары; **писа́тели-~ы** реалист язучылар

реалисти́ческ||ий, -ая, -ое, **реалисти́чн||ый,** -ая, -ое **1.** реалистик, аек, тормышка аек карауга нигезләнгән; **~ое отноше́ние к жи́зни** тормышка аек карау **2.** реалистик, реализм ...ы, реализмга нигезләнгән; **~ое иску́сство** реализм сәнгате

реа́льност||ь *ж* **1.** чынбарлык; **исходи́ть из ~и** чынбарлыкны исәпкә алу; **объекти́вная ~ь** объектив чынбарлык **2.** реальлек, чынлык; аеклык; **~ь предположе́ния** тәкъдимнең реальлеге

реа́льн||ый, -ая, -ое **1.** реаль, чын, чынбарлыкта булган; **~ая си́ла** реаль көч **2.** аек, дөрес, реаль; **~ая поли́тика** реаль сәясәт **3.** реаль, тормышка ашарлык ..., тормышка аша торган; **~ая зада́ча** тормышка ашарлык бурыч ♦ **~ая за́работная пла́та** реаль эш хакы; **~ое учи́лище** *ист.* реаль училище (*революциягә кадәрге Россиядә: математика һәм табигать фәннәре күбрәк укытыла торган, ә борынгы телләр укытылмый торган урта уку йорты*)

реанима́тор *м* реаниматор, реанимация табибы (белгече)

реанима́ция *ж* реанимация (*клиник үлем хәлендәге организмны тергезү*)

ребёнок *м* бала, сабый, нәни, бәби, нарасый; **грудно́й ~** имчәк баласы

рёберн||ый, -ая, -ое кабырга ...ы; **~ые ко́сти** кабырга сөякләре

ребри́ст||ый, -ая, -ое кабыргалы, сырлы; **~ая пове́рхность** сырлы өслек

ребро́ *с* **1.** *анат.* кабырга **2.** *мат.* кабырга; **~ ку́ба** кубның кабыргасы **3.** кабырга, чит, кырый; **поста́вить до́ску ~м** тактаны кырые белән кую ♦ **одни́ рёбра оста́лись** коры сөяккә калган, кабыргалары күренеп тора; **пересчита́ть рёбра** *кому* кабыргасын санау (*кыйнау мәгънәсендә*); **поста́вить вопро́с ~м** мәсьәләне кабыргасы белән кую

ре́бус *м* ребус, рәсемле табышмак; **разгада́ть ~** ребусны чишү

ребя́та *мн.* **1.** (*дети*) балалар **2.** *разг.* (*молодые люди*) егетләр, яшь-жилкенчәк

ребя́ческий, -ая, -ое **1.** сабый ...ы; бала ...ы; **~ крик** бала тавышы **2.** балаларча ..., балаларга хас; **~ посту́пок** балаларча кыланыш

ребя́чество *с* балалык, балаларча кылану; **впасть в ~** балаларча кылану

ребя́чий, -ья, -ье *см.* **ребя́ческий** 2

ребя́читься *несов. разг.* балалану, бәбиләну, балаларча кылану

ребя́чливый, -ая, -ое балаларча тотучан; балаларга хас, баласыман

рёв *м* **1.** үкерү, акыру; улау; **~ быка́** үгез үкерүе; **~ ве́тра** җилнең улавы **2.** *разг.* үкереп елау, акырып елау; **де́ти по́дняли ~** балалар үкереп елый башладылар

рева́нш *м* реванш, үч кайтару (*җиңелгән өчен үч алу*)

реванши́зм *м полит.* реваншизм (*җиңелгәннән соң өстен чыгарга омтылу*)

реванши́ст *м полит.* реваншчы, үч алучы

реванши́стск||ий, -ая, -ое *полит.* реваншчылык ...ы, үч алучылык ...ы; **~ая поли́тика** реваншчылык сәясәте

рева́нс *м* реванс (*тез үчгә исәнләшү*)

рев||е́ть *несов.* **1.** үкерү, үкерешү; акыру, бакыру; улау; **быки́ ~у́т** үгезләр үкерешә; **бу́ря ~ёт** давыл улый **2.** *разг.* үкерү, үкереп елау, акырып елау; **де́ти ~е́ли** балалар үкереп елыйлар иде

ревизони́зм *м полит.* ревизионизм

ревизони́ст *м полит.* ревизияче, ревизионизмны яклаучы, ревизионизм тарафдары

реви́зия *ж* **1.** (*обследование*) ревизия, ревизияләү, тикшерү **2.** (*пересмотр*)

яңадан карау; ревизияләү; ~ **реше́ний** карарларны яңадан карау **3.** *ист.* сан алу, ревизия (*18 йөздә һәм 19 йөз башларында: имана туләтү өчен авыл һәм шәһәр халкының санын алу*)

ревизова́ть *сов., несов.* **1.** *кого-что* ревизия ясау, ревизияләү, тикшерү; ~ **магази́н** кибеткә ревизия ясау **2.** *что* яңадан карау, ревизияләү; ~ **реше́ния** карарларны ревизияләү

ревизо́р *м* **1.** ревизияче, ревизор, ревизия ясаучы; тикшерүче **2.** ревизор (*тимер юлда контролёр*)

ревко́м *м* ревком (революцион комитет)

ревмати́зм *м* ревматизм, буын сызлау

ревмати́к *м разг.* ревматик, ревматизм белән авыручы; буыны сызлаучы кеше

ревмя́: ~ **реве́ть** *прост.* үкереп елау, үкереп-үкереп слау

ревни́вец *м разг.* көнче, көнче кеше

ревни́вица *ж разг.* көнче хатын (кыз)

ревни́в||ый, -ая, -ое көнләшүчән, көнләү, көнче ..., көнчелекле; ~**ая же́нщина** көнче хатын; ~**ый взгляд** көнчелекле караш

ревни́тель *м книжн.* кайгыртучы, көрәшүче; ~ **просвеще́ния** мәгърифәт өчен көрәшүче

ревнова́ть *несов. кого и без доп.* көнләү, көнләшү

ре́вностный, -ая, -ое *книжн.* тырыш, ихлас, ихлас күңелле; кайгыртучан; ~ **рабо́тник** тырыш хезмәткәр

ре́вность *ж* көнчелек, көнләшү, көнләү

револьве́р *м* револьвер; алтатар *уст.*

револьве́рн||ый, -ая, -ое револьвер ...ы; ~**ая кобура́** револьвер кобурасы

революционе́р *м* инкыйлабчы, революционер, революцияче (**1.** *революциядә катнашучы, революция тарафдары* **2.** *тормышның, фәннең яки мәдәниятнең нинди дә булса өлкәсендә яңа юл ачкан, революция ясаган кеше*)

революционизи́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что* революционлаштыру, революция яклы ясау; ~ **ма́ссы** массаларны революционлаштыру **2.** *что* бөтенләй яңарту; тамырыннан үзгәртү, тамырыннан үзгәртеп кору; ~ **те́хнику** техниканы бөтенләй яңарту

революционизи́роваться 1. *сов., несов.* революционлашу, революция яклы булу **2.** *несов. страд. от* **революционизи́ровать**

революцио́нность *ж* революционлык; ~ **взгля́дов** карашларның революционлыгы

революцио́нн||ый, -ая, -ое революцион; ~**ая борьба́** революцион көрәш

револю́ция *ж* революция; инкыйлаб; **социалисти́ческая** ~ социалистик революция

ревтрибуна́л *м ист.* ревтрибунал (революцион трибунал)

ревю́ *с* ревю (*актуаль темага караган эстрада постановкасы*)

рега́лии *мн. уст.* **1.** регалий (*монарх хакимият символы булып торган әйбер: таҗ, патша таягы һ.б.ш.*) **2.** *разг. шутл.* регалия, регалий (*орденнар, бүләк билгеләре*)

рега́та *ж спорт.* регата (*көймәләр кашнашкан зур ярыш*)

ре́гби *с нескл. спорт.* регби

регенерати́вный, -ая, -ое *тех.* регенерация ...ы, регенератив; ~**ая печь** регенерация миче

регенера́ция *ж* регенерация, регенерацияләү, регенерацияләнү (**1.** *тех. производство отходларын эшкәртеп башта булган продукцияне яңадан табу* **2.** *биол. организм югалткан әгъзаларны, тукымаларны, күзәнәкләрне яңадан торгызу* **3.** *радиоалгычның мөстәкыйль рәвештә радиодулкыннар нурландыруы*)

ре́гент *м* регент (**1.** *полит. монарх урынына вакытлыча патшалык итүче* **2.** *чиркәү дирижёры*)

ре́гентство *с* регентлык (**1.** *полит. монарх урынына вакытлыча идарә итү* **2.** *чиркәүдә дирижёрлык итү*)

регио́н *м* регион

регионáльный, -ая, -ое региональ, җирле; өлкәара; ~ **догово́р** региональ килешү

реги́стр *м* регистр (**1.** *берәр нәрсәнең исемлеге, күрсәткече, теркәү кенәгәсе* **2.** *музыкаль инструментның, тавышның югарылык һәм көч дәрәҗәсе* **3.** *музыкаль инструментларда: тавышның көчен, тембрын, югарылыгын үзгәртү җайланмасы* **4.** *приборларда һәм машиналарда регулятор* **5.** *язу машинкасының клавишлар рәте*)

регистра́тор *м* теркәүче, регистратор, язып торучы; ~ **поликли́ники** поликлиника регистраторы

регистрату́ра *ж* регистратура

регистрацио́нный, -ая, -ое теркәү ...ы, регистрация ...ы, регистрацияләү ...ы; ~ **лист** теркәү кәгазе

регистра́ция *ж см.* **регистри́ровать, регистри́роваться**

регистри́ровать *сов., несов. кого-что* теркәү, язып бару; теркәп тору, язып тору, регистрация ясау, регистрацияләү; ~ **делега́тов** делегатларны регистрацияләү; ~ **поступа́ющие бума́ги** керә торган кәгазьләрне теркәү

регистри́роваться *сов., несов.* **1.** (*записываться*) теркәлү, регистрацияләнү **2.** (*оформлять брак*) язылу, язылышу (*загста*) **3.** *страд. от* **регистри́ровать**

регла́мент *м* регламент; **соблюда́ть** ~ регламент санлау; **установи́ть** ~ регламент билгеләү

регламенти́ровать *сов., несов. кого-что* регламент билгеләү (кую), регламентлаштыру; тәртипкә салу; ~ **выступле́ния** чыгышларга регламент билгеләү

регре́сс *м книжн.* регресс, артка китү, кире китү

регрессúвн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** регрессив; ~**ый проце́сс** регрессив процесс **2.** регрессив, кадим; ~**ое явле́ние** регрессив күренеш ◆ ~**ая ассимиля́ция** *лингв.* регрессив ассимиляция

регресси́ровать *несов. книжн.* артка китү, кире китү, регресслашу; ~ **в разви́тии** үсештә кире китү

регули́ровать *несов. что* **1.** тәртипкә салу, тәртипкә салып тору, җайга салу, җайга салып тору; ~ **у́личное движе́ние** урам хәрәкәтен тәртипкә салу; ~ **рыночные це́ны** базар хакларын тәртипкә салу **2.** көйләү; ~ **мото́р** моторны көйләү

регулиро́вка *ж см.* **регули́ровать;** ~ **мото́ра** моторны көйләү

регулиро́вщик *м* регулировщик; ~ **у́личного движе́ния** урам хәрәкәте регулировщигы

регулиро́вщица *ж* регулировщик хатын (кыз)

ре́гулы *только мн.* күрем, айлык

регуля́рн||ый, -ая, -ое **1.** регуляр, тәртипле, үз вакытында ...; тәртипле рәвештә ...; ~**ое пита́ние** тәртипле рәвештә туклану **2.** регуляр; ~**ая а́рмия** регуляр армия

регуля́тор *м* **1.** *тех.* көйләгеч, регулятор; ~ **ско́рости** тизлек көйләгече **2.** *перен. книжн.* (*то, что регулирует, направляет*) җайга салучы, җайлаучы; юнәлдерүче көч

=ред *рус телендәге кыскартылма сүзләрнең икенче кисәге, «редактор» дигән мәгънәне белдерә*: **главре́д** баш редактор; **техре́д** техник редактор

ред= *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «редакция», «редакцион» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **редсове́т** редсовет; **редотде́л** редотдел

редакти́рование *с см.* **редакти́ровать;** ~ **статьи́** мәкаләне редакцияләү

редакти́ровать *сов., несов. что* **1.** редакцияләү, редакция ясау; ~ **статью́** мәкаләне редакцияләү **2.** редакторлык итү, редактор булып эшләү, мөхәррирлек кылу; ~ **газе́ту** газетада редактор булып эшләү

реда́ктор *м* редактор, мөхәррир

реда́кторск||ий, -ая, -ое редактор ...ы, мөхәррир ...ы; ~**ие обя́занности** редактор вазифалары

реда́кторство *с* редакторлык, мөхәррирлек; редактор эше

реда́кторствовать *несов. разг.* редактор (мөхәррир) булып эшләү

реда́кци||я *ж* **1.** (*редактирование*) редакция, редакцияләү; ~**я те́кста** текстны редакцияләү **2.** *в разн. знач.* редакция; **но́вая** ~**я рома́на** романның яңа редакциясе; **уче́бник под** ~**ей профе́ссора** профессор редакциясендәге дәреслек; **гла́вная** ~**я** баш редакция

ред||е́ть *несов.* сирәгәю, сирәкләнү, сирәгә бару, сирәкләнә бару; **лес** ~**е́ет** урман сирәгәя бара; **толпа́** ~**е́ет** халык сирәгәя бара

реди́с *м* төче торма, редис

реди́ска *ж разг.* редиска

ре́дк||ий, -ая, -ое **1.** сирәк; ~**ий гость** сирәк кунак; ~**ие дере́вья** сирәк агачлар **2.** сирәк, сирәк була торган, сирәк табыла (очрый) торган; ~**ая кни́га** сирәк очрый торган китап; ~**ая красота́** сирәк очрый торган матурлык; ~**ий тала́нт** сирәк очрый торган талант;

~ий слу́чай сирәк очрак; **~ие мета́ллы** сирәк металлар

редколе́сье *ж* сирәк урман

ре́дкост||ый, -ая, -ое *см.* **ре́дкий** 2; **~ые спосо́бности** сирәк була торган сәләт

ре́дкость *ж* **1.** сирәк очрау, сирәк булу, сирәк очрый торган хәл; **опозда́ние бы́ло ~ю** соңга калу бик сирәк була иде **2.** (*редкая вещь*) сирәк очрый (табыла) торган әйбер ♦ **на ~** гадәттән тыш, бик; **на ~ сме́лый челове́к** гадәттән тыш кыю кеше

реду́ктор *м* редуктор

реду́кция *ж* **1.** редукция (*катлаулы куренешне гади куренешкә күчерү*) **2.** *тех.* кимү; **~ давле́ния па́ра** пар басымының кимүе **3.** *лингв.* кыскару, редукция; **~ гла́сных** сузыкларның кыскаруы

редупликáция *ж лингв.* редупликация, редупликацияләү, кабатлану

реду́т *м уст. воен.* редут (*хәрби ныгытма*)

редуци́рованный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **редуци́ровать; 2.** *лингв.* кыскарган, кыскартылган; **~ гла́сный** кыскарган сузык

редуци́ровать *сов., несов. что* редукцияләштерү, гадиләштерү, кыскарту, кимету

редуци́роваться 1. *сов., несов.* (*сократиться*) редукцияләнү, гадиләшү, кыскару, кимү **2.** *несов. страд. от* **редуци́ровать**

ре́дька *ж* торма, ачы торма

реéстр *м* исемлек, реестр; **~ докуме́нтов** документлар исемлеге

режи́м *м* **1.** (*государственный строй*) режим; **демократи́ческий ~** демократик режим **2.** тәртип, режим; **~ дня** көн тәртибе **3.** кагыйдә, кагыйдәләр; **~ хране́ния овоще́й** яшелчәләр саклау кагыйдәләре **4.** шарт, режим; **~ рабо́ты обору́дования** җайланманың эшләү шартлары ♦ **~ эконо́мии** экономия режимы

режиссёр *м* режиссёр

режиссёрский, -ая, -ое режиссёр [-лар] ...ы; режиссёрлык; **~ факульте́т** режиссёрлар факультеты

режисси́ровать *несов. что* режиссёрлык итү, режиссёры булу; **~ о́перу** операга режиссёрлык итү

режиссу́ра *ж* **1.** (*деятельность режиссёра*) режиссёрлык, режиссёр эше **2.** (*руководство постановкой*) режиссура, постановка белән җитәкчелек итү **3.** *собир.* режиссёрлар

ре́жущий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **ре́зать; 2.** кисә торган, кисүче; **~ инструме́нт** кисә торган инструмент **3.** (*о боли*) каты, борып ала торган

реза́к *м* **1.** чапкы, зур пычак **2.** көрәкчек (*штукатурларда*) **3.** *тех.* кискеч, чапкыч (*инструментларда, машиналарда*) **4.** *археол.* ташбалта

ре́зальщик *м* **1.** кисүче; **~ стекла́** пыяла кисүче **2.** балык кисүче

ре́зан||ый, -ая, -ое **1.** киселгән; **~ый хлеб** киселгән икмәк; **~ая ра́на** киселгән яра **2.** *спорт.* кистереп ..., кистереп сугылган (бәрелгән); **~ый уда́р** кистереп сугу; **~ый мяч** кистереп сугылган туп

ре́зательный, -ая, -ое кисә торган, чаба торган; **~ стол** кисә торган өстәл

ре́зать *несов.* **1.** *что* кисү, чабу; турау; **~ мя́со** ит кисү; **~ хлеб** икмәк турау **2.** *кого-что, разг.* яру, кисеп ачу; **~ нары́в** чуанны яру **3.** үтү; кису; **но́жницы не ре́жут** кайчы үтми **4.** *кого-что* сую, чалу, бугазлау; **~ гусе́й** казларны сую **5.** *что, по чему, на чём* уеп рәсем ясау, кисеп рәсем төшерү; **~ по де́реву** агачка уеп рәсем ясау **6.** *что и без доп.* бору, чәнчү, авырттыру; **ре́жет в животе́** *безл.* эчне чәнчә **7.** *перен. что* чагылдыру, камаштыру, кису; **свет ре́жет глаза́** яктылык күзне чагылдыра **8.** *перен. что* ярып әйтү, ярып салу, туры әйтү, бәреп әйтү; **~ пра́вду в глаза́** хакыйкатьне күзенә бәреп әйтү **9.** *что, спорт.* кистерү, кистереп бәрү; кистереп сугу; **~ мяч** тупны кистереп сугу ♦ **у́хо ре́жет** колаклы яра

ре́заться *несов.* **1.** (*разделяться на части*) киселү, киселеп чыгу; **мя́со пло́хо ре́жется** ит начар киселә **2.** (*о зубах*) чыгу **3.** *во что, прост.* уйнау, бик каты уйнау; **~ в ка́рты** кәрт уйнау **4.** *страд. от* **ре́зать** 1, 2, 4, 5, 9

резв||и́ться *несов.* чабышып йөрү, уйнау, шаяру; чыр-чу килү; **жереба́та ~я́тся** колыннар чабышып йөриләр; **де́ти ~я́тся** балалар уйныйлар

ре́зв||ый, -ая, -ое **1.** елгыр, җитез, шаян, шук; **~ый ребёнок** шук бала **2.** елдам, шәп; **~ая ло́шадь** елдам ат

резеда́ *ж* резеда, мәхәббәт чәчәге

резе́кция *ж мед.* резекция, кисеп алу (*органның авыру өлешен кисеп алу операциясе*)

резе́рв *м* **1.** резерв; запас; **продово́льственные ~ы** азык запасы **2.** резерв; **кома́ндования** *воен.* командование резервы ♦ **трудовы́е ~ы** хезмәт резервлары (*махсус училищеларда эшче квалификациясе алучы яшьләр; 1959 елга кадәр*)

резерви́ровать *сов., несов. что* резервта саклау (калдыру); **~ запа́сы не́фти** нефть запасларын резервта саклау

резерви́ст *м воен.* резервчы, резервист (*кайбер илләрнең армияләрендә: хәрби хезмәттән соң резервта санала торган кеше*)

резе́рвный, -ая, -ое резервтагы, резерв...; **~ капита́л** резерв капитал; **~ полк** *воен.* резервтагы полк

резервуа́р *м* резервуар, сыем, савыт; **~ для воды́** су саклау резервуары

резе́ц **1.** кискеч; **тока́рный ~** кыру кискече **2.** (*передний зуб*) кискеч теш; алгы теш

резиде́нт *м* резидент (**1.** *посланниктан бер ранг ким булган дипломатия вәкиле* **2.** *чит илдә даими рәвештә яшәүче башка ил гражданины* **3.** *чит илдә разведканың яшерен вәкиле*)

резиде́нция *ж* резиденция (*хөкүмәтнең яки хөкүмәт башлыкларының тора торган урыны*)

рези́нка *ж* **1.** резинка, бозгыч, бетергеч (*язылганны бетерү өчен*); **черни́льная ~** кара белән язылганны бетергеч **2.** резинка (*резинлы яки резин сеңдерелгән тасма яки җеп*)

рези́нов||ый, -ая, -ое **1.** резин ...ы; **~ое произво́дство** резин производствосы **2.** резин, резиннан ясалган; резинлы; **~ый мяч** резин туп

ре́зк||ий, -ая, -ое **1.** кискен, зәһәр, ачы; **~ий ве́тер** кискен җил; **~ий хо́лод** ачы салкын **2.** кинәт, капыл, кисәк кенә; **~ое паде́ние температу́ры** температураның кинәт төшүе **3.** (*слишком яркий — о свете*) күзне чагалдыргыч, күзне камаштыргыч; (*слишком громкий — о голосе, звуке*) ачы, көчле **4.** кискен, тиз; **~ое движе́ние** кискен хәрәкәт **5.** кискен, ачык; **~ие черты́ лица́** кискен кыяфәт **6.** каты, кискен, тупас; **~ая кри́тика** каты тәнкыйть

ре́зкост||ь *ж* **1.** (*напр. ве́тра, хо́лода*) кискенлек, зәһәрлек **2.** (*внезапность*) кинәтлек, капыллык **3.** (*света*) күзне чагылдыргыч (камаштыргыч) булу; (*го́лоса, звука*) ачылык, көчлелек **4.** (*движения*) кискенлек, тизлек **5.** (*напр. критики*) катылык, кискенлек, тупаслык **6.** (*резкие слова*) каты сүз, кискен сүз; **говори́ть ~и** каты сүзләр әйтү

резн||о́й, -а́я, -о́е **1.** киселгән ясалган; **~ы́е ша́хматы** кисеп ясалган шахмат **2.** сырланган, уеп рәсем ясалган, кисеп (уеп) рәсем төшерелгән; сырлы; **~о́й шкаф** уеп рәсем ясалган шкаф

резня́ *ж* суеш, суешу, үтереш; **крова́вая ~** канлы суеш

резолюти́вн||ый, -ая, -ое карар ...ы, резолюция ...ы, резолютив, резолюцияле; **~ая часть постановле́ния** карарның резолюция өлеше

резолю́ци||я *ж* **1.** резолюция; карар; **приня́ть ~ю** карар кабул итү **2.** резолюция; **наложи́ть ~ю** резолюция салу

резо́н *м разг.* мәгънә, нигез; дәлил; **не ~ е́хать** барудан мәгънә юк

резона́нс *м прям., перен.* резонанс, яңгыраш; **в за́ле хоро́ший ~** залның яңгырашы яхшы; **статья́ име́ла большо́й ~** мәкалә зур яңгыраш тапты; **междунаро́дный ~** халыкара резонанс

резона́тор *м физ., тех.* резонатор, тавыш көчәйткеч (*әсбап*)

резонёр *м* **1.** акыл сатучы, ләчтит сатучы, резонёр **2.** *лит., театр.* резонёр (*пьесада, романда: авторның вакыйгаларга карата мөнәсәбәтен белдергән персонаж*)

резонёрство *с* акыл сату, резонёрлык

резонёрствовать *несов.* акыл сату, ләчтит сату, үгет-нәсихәт уку

резони́р||овать *несов.* **1.** (*давать резонанс*) резонанс бирү, резонанслау; **сте́ны за́ла хорошо́ ~уют** зал стеналары яхшы резонанс бирә **2.** (*получать резонанс*) резонанс алу, көчәю; **зву́ки ~уют** авазлар көчәя

резо́нный, -ая, -ое *разг.* нигезле, төпле, дәлилле; **~ отве́т** дәлилле җавап

результа́т *м* нәтиҗә, сөзәмтә, йомгак; **~ы рабо́ты** эшнең нәтиҗәләре; **~ы спортсме́на** спортсменның нәтиҗәләре;

в ~е 1) (*в итоге*) ахырда, нәтиҗәдә; 2) (*вследствие чего-л.*) нәтиҗәсендә, аркасында; **в ~е боле́зни** авыру аркасында

результати́вн||ый, -ая, -ое нәтиҗәле, нәтиҗәсе булган; **~ая встре́ча** нәтиҗәле очрашу; **~ый игро́к** нәтиҗәле уенчы

ре́зчик *м* **1.** (*резальщик*) кисүче, чабучы, тураучы **2.** уючы, уеп рәсем ясаучы, кисеп бизәк ясаучы; **~ по мра́мору** мәрмәр уючы; **~ по де́реву** агачка уеп рәсем ясаучы

резь *ж* эчне чәнчү, эчне бору; **~ в животе́** эчне бора

резьба́ *ж* **1.** *см.* **резать** 5; **2.** (*узор*) уеп ясалган бизәк, кисеп ясалган рәсем, сырлап ясалган бизәк **3.** *тех.* (*винтовая нарезка*) сыр, винт сыры

резюме́ *с* кыскача йомгак, резюме; **~ докла́да** докладның кыскача йомгагы

резюми́ровать *сов., несов. что* йомгаклау, резюме ясау, кыскача йомгак ясау; **~ ска́занное** әйтелгәннәрне йомгаклау

рейд I *м мор.* рейд (*портта яки порт янында якорь ташлап суднолар торырга уңайлы урын*)

рейд II *м* рейд (**1.** *воен. тиз хәрәкәтле хәрби көчларнең дошман тылына үтеп керүе* **2.** *җәмәгатьчелек вәкилләре тарафыннан үткәрелә торган тикшерү*)

ре́йдер *м* рейдер (*диңгез юлларында мөстәкыйль рәвештә дошманның транспорт, сәүдә судноларын юкка чыгару эшен алып баручы корабль*)

ре́йдов||ый I, -ая, -ое *мор.* рейд ...ы, рейдтагы; **~ая стоя́нка** рейдтагы туктале

ре́йдовый II, -ая, -ое рейд ...ы; **~ отря́д** рейд отряды

ре́йка *ж* **1.** тар такта, тар борыс, рейка **2.** *геод.* рейка; **снегоме́рная ~** карүлчәгеч рейка

рейс *м* рейс, юл; **обра́тный ~** кире юл; **сде́лать оди́н ~** бер рейс ясау

ре́йсовый, -ая, -ое рейс ...ы; **~ самолёт** рейс самолёты

рейсфе́дер *м* рейсфедер (*тушь белән сызу әсбабы*)

рейсши́на *ж* рейсшина (*сызым линейкасы*)

рейту́зы *только мн.* **1.** рейтуз, тар чалбар **2.** рейтуз (*хатын-кызларның яки балаларның бәйләнгән ыштаны*)

рейхста́г *м* рейхстаг

рек||а́ *ж* **1.** елга, дәрья; **бе́рег ~и́** елга яры; **мост че́рез ре́ку** елга аша күпер **2.** *в знач. нареч.* **~о́й** ташкын булып, ташкын кебек; дәрья булып; **слёзы льются ~о́й** күз яшьләре дәрья булып ага

ре́квием *м* реквием (**1.** *католикларда үлгән кешене искә алып гыйбадәт кылу* **2.** *траурлы музыка әсәре*)

реквизи́ровать *сов., несов. кого-что* реквизицияләү, реквизиция ясау

реквизи́т *м театр.* реквизит (*театр уйнаганда кулланыла торган чын яки бутафор җиһазлар*)

реквизи́ция *ж* реквизиция

рекла́ма *ж* реклама; рекламалау; **театра́льная ~** театр рекламасы; **~ но́вых това́ров** яңа товарларны рекламалау

реклама́ци||я *ж* рекламация, дәгъва; **заяви́ть ~ю** рекламация белдерү

реклами́ровать *сов., несов. кого-что* **1.** рекламалау, реклама бирү, реклама ясау, реклама белән игълан итү; **~ това́р** товарны рекламалау **2.** (*чрезмерно расхваливать*) үтә мактау, артык мактау

рекла́мн||ый, -ая, -ое **1.** реклама [-лар] ...ы; **~ый отде́л** реклама бүлеге **2.** рекламалы, рекламадан гыйбарәт, реклама характерындагы; **~ая статья́** рекламадан гыйбарәт мәкалә

рекогносци́ровать *сов., несов. что* рекогносцирлау, рекогносцировкалау, тикшерү; **~ ме́стность** урынны рекогносцировкалау

рекогносцирово́вка *ж см.* **рекогносци́ровать; ~ ме́стности** урынга рекогносцировка ясау

рекоменда́тельн||ый, -ая, -ое рекомендация ...ы, рекомендацияле; **~ое письмо́** рекомендация хаты

рекоменда́ци||я *ж* **1.** (*отзыв*) рекомендация; **дать ~ю** рекомендация бирү **2.** (*совет*) тәкъдим, рекомендация; **~и комиссии** комиссия тәкъдимнәре

рекомендова́ть *сов., несов.* **1.** *кого-что* тәкъдим итү, рекомендация бирү; **~ на рабо́ту** эшкә тәкъдим итү **2.** *что и с неопр.* киңәш бирү, киңәш итү; **~ отдохну́ть** ял итәргә киңәш бирү

реконструи́ровать *сов., несов. что* **1.** (*переустроить*) реконструкцияләү, реконструкция ясау, яңартып төзү (кору) **2.** (*воссоздать*) торгызу, яңадан торгызу (ясау)

реконструи́роваться 1. *сов., несов.* реконструкцияләнү, реконструкция ясалу, яңартып төзелү (корылу) **2.** *несов. страд. от* **реконструи́ровать**

реконстру́кция *ж см.* **реконструи́ровать**

реко́рд *м* рекорд; **мирово́й ~** дөнья рекорды; **установи́ть ~** рекорд кую

рекорди́ст *м* (*о домашнем животном*) рекордист, рекордчы (*үзенең берәр сыйфаты буенча рекорд курсәткечләргә ия йорт хайваны*)

реко́рдн||ый, -ая, -ое рекорд ..., иң югары; **~ый срок** рекорд срок; **~ые достиже́ния** рекорд уңышлар

рекордсме́н *м* рекорд куючы, рекордсмен

рекордсме́нка *ж* рекорд куючы хатын (кыз), рекордсмен хатын (кыз)

ре́крут *м ист.* никрут, рекрут (*элекке Россиядә хәрби хезмәткә чакырылган кеше*)

рекру́тчина *ж разг. уст.* рекрутчина, никрутлык йөкләмәсе

ректифика́т *м хим.* ректификат (*мәс. чиста спирт*)

ректифика́ция *ж хим.* ректификация, ректификацияләү

ректифици́ровать *сов., несов. что, хим.* ректификацияләү, ректификация ясау, тазарту; **~ спирт** спиртны ректификацияләү

ре́ктор *м* ректор

ректора́т *м* ректорат

ре́кторский, -ая, -ое ректор ...ы; **~ кабине́т** ректор кабинеты

ре́кторство *с* ректорлык, ректорлык вазифасы

реле́ *с нескл.* реле (*электр чылбырын автомат рәвештә тоташтыручы яки өзүче чылбыр*)

реле́йн||ый, -ая, -ое реле ...ы; **~ая устано́вка** реле җайланмасы

религио́зн||ый, -ая, -ое **1.** дин ...ы, дини; **~ые обря́ды** дин йолалары; **2.** (*о человеке*) динле, диндар

рели́гия *ж* дин; **мусульма́нская ~** ислам дине; **христиа́нская ~** христиан дине

рели́квия *ж* реликвия, ядкарь, истәлекле әйбер; **семе́йная ~** гаиләнең истәлекле әйбере

рели́кт *м* реликт (*борыннан сакланып калган организм, әйбер, күренеш*)

рели́ктов||ый, -ая, -ое реликт...; **~ое расте́ние** реликт үсемлек

рельє́ф *м* рельеф, өске йөзе; **~ бе́рега** ярның өске йөзе; **~ морско́го дна** диңгез төбе рельефы

рельє́фн||ый, -ая, -ое кабарынкы, чыгып торган, рельефлы; **~ые бу́квы** кабарынкы хәрефләр

рельс *м* рельс; **уложи́ть ~ы** рельс салу ◆ **на ~ы** *чего* (*перейти, перевести*) ... рельсына (*күчү, күчерү*); **поста́вить на ~ы** *что* ходка җибәрү, рельска кую

ре́льсов||ый, -ая, -ое **1.** рельс ...ы; **~ая сталь** рельс корычы **2.** рельслы; **~ая доро́га** рельслы юл

рельсопрока́тный, -ая, -ое рельс прокатлау ...ы; **~ стан** рельс прокатлау станы

реляти́ви́зм *м филос.* релятивизм (*идеалистик фәлсәфи тәгълимат*)

реляти́ви́ст *м филос.* релятивист, релятивизм тарафдары

реляти́вный, -ая, -ое *книжн.* (*относительный*) релятив

реля́ция *ж уст.* реляция (*электә: сугыш барышы турында командирның язма рәвештә хәбәр итүе*)

рема́рка *ж* **1.** (*замечание*) билге, искәрмә **2.** *театр.* ремарка, аңлатма (*авторның обстановка һәм актёрлар үзләрен ничек тотарга тиешлеге турында пьеса текстына биргән аңлатмасы*)

реме́нь *м* **1.** каеш; **пояснóй ~** бил каешы; **~ молоти́лки** суккыч каешы **2.** *мн.* **ремни́** каеш, бау; **ремни́ багажа́** багаж бавы

реме́сленник *м* **1.** һөнәрче; кәсепче; **ме́лкий ~** вак һөнәрче **2.** ремесленник (*1958 елга кадәр һөнәрчелек училищесендә укучы*)

реме́сленничать *несов.* **1.** һөнәрчелек итү, кәсеп итү, һөнәрчелек белән шөгыльләнү **2.** *перен.* һөнәрчеләрчә эшләү, кәсепчеләрчә эшләү (*нинди дә булса иҗади эштә өстән-өстән генә эшләү*)

реме́сленническ||ий, -ая, -ое кәсепчеләрчә..., һөнәрчеләрчә...; **~ое отноше́ние к иску́сству** сәнгатькә кәсепчеләрчә мөнәсәбәт

реме́сленн||ый, -ая, -ое **1.** һөнәрче ...ы, һөнәрчелек ...ы; **~ый труд** һөнәрче

хезмәте **2.** (*неискусный*) кәсепчеләрчә ..., һөнәрчеләрчә ..., тупас ◆ **~ое учи́лище** һөнәрчелек училищесе (*1958 елга кадәр*)

ремесло́ *с* һөнәр, кәсеп, кул эше

реми́з *м* ремиз (**1.** *кайбер кәрт уеннарында: тиешле взятканы җыя алмау яки җыя алмаган өчен штраф* **2.** *фехтованиедә: кисәтү өчен сугу*)

ремилитариза́ция *ж* ремилитаризация, яңадан кораллану, яңадан коралландыру

ремилитаризова́ть *сов., несов. что* яңадан коралландыру, ремилитаризация үткәрү, ремилитаризацияләү

реминисце́нция *ж книжн.* **1.** (*смутное воспоминание*) томанлы хәтерләү, томанлы гына искә төшерү **2.** реминисценция, йогынтысы чагылу (*берәр кешенең художество әсәрендә кемнең дә булса иҗаты йогынтысы чагылышы*)

ремо́нт I *м* ремонт, төзәтү, ямау, салу, сипләү; **~ до́ма** өй сипләү; **часо́в** сәгать төзәтү; **текущи́й ~** агымдагы ремонт

ремо́нт II *м с.-х.* тутыру, тулыландыру; **~ поголо́вья скота́** терлек санын тулыландыру (*яшь терлек исәбенә*)

ремонти́ровать *сов., несов. что* ремонтлау, ремонтлату, ремонт ясау; төзәтү, төзәттерү; ямау, ямату; сипләү, сипләтү; **~ часы́** сәгатьне төзәттерү; **~ школу́** мәктәпне ремонтлату

ремо́нтник *м* ремонтчы, ремонт эшчесе; **брига́да ~ов** ремонтчылар бригадасы

ремо́нтн||ый, -ая, -ое ремонт ...ы, ремонтлау ...ы; **~ые рабо́ты** ремонт эшләре

ренатурализа́ция *ж юр.* гражданлык хокукын кайтару, ренатурализация (*берәр сәбәп белән гражданлык хокукын югалткан кешеләр турында*)

ренатурализова́ть *сов., несов. кого, юр.* гражданлык хокукын кайтару, яңадан гражданлык хокукын бирү, ренатурализацияләү

ренега́т *м* ренегат, мөртәт, хыянәтче, сатлык кеше

ренега́тка *ж* ренегат хатын (кыз), хыянәтче хатын (кыз)

ренега́тство *с* ренегатлык, мөртәтлек, хыянәт

Ренессе́нс *м* Ренессанс (*урта гасырдан соң капиталистик мөнәсәбәтләрнең тууына бәйләнешле рәвештә һәм үзәк Европада фәннәрнең һәм сәнгатьнең чәчәк атуы белән характерлана торган чор*)

рене́т *м см.* **ране́т**

ренкло́д *м* ренклод (*төгәрәк слива*)

ре́нта *ж* рента, табыш (*капиталдан, милектән яки җирдән бернинди дә көч тукмичә килә торган файда*)

рента́бельность *ж* рентабельлелек, табышлылык

рента́бельн||ый, -ая, -ое рентабельле, табышлы, табыш бирә торган, файда бирә торган; **~ое хозя́йство** табыш бирә торган хуҗалык

рентге́н *м разг.* рентген; **пойти́ на ~** рентгенга бару

рентге́нов, -а, -о: **~ы лучи́** рентген нурлары

рентге́новский, -ая, -ое рентген ...ы; **~ кабине́т** рентген кабинеты

рентгеногра́мма *ж* рентгенограмма (*рентген нурлары ярдәмендә алынган фоторәсем*)

рентгеногра́фия *ж* рентгенография (*үтәли куренми торган әйберләрнең эчке төзелешен рентген нурлары ярдәмендә фоторәсемгә төшерү*)

рентгено́лог *м* рентгенолог (*рентгенология һәм рентгенотерапия белгече*)

рентгеноло́гия *ж* рентгенология (*медицина фәненең рентген нурлары һәм аларны дәвалау максатында куллану турындагы бүлеге*)

рентгеноскопи́ческ||ий, -ая, -ое рентгеноскопия ...ы; **~ое иссле́дование** рентгеноскопия белән тикшерү

рентгеноскопи́я *ж* рентгеноскопия (*үтәли куренми торган җисемнәрнең эчке төзелешен өйрәнү, эшләнмәларнең эчке кимчелекләрен күрү, әгъзаларның авыруын билгеләү өчен аларны рентген нурлары ярдәмендә карау*)

рентгенотерапи́я *ж* рентгенотерапия (*рентген белән дәвалау*)

Реомю́р *м* Реомюр (*су туңу ноктасыннан алып кайнау ноктасына кадәр 80 градуска бүленгән термометр*)

реорганизацио́нный, -ая, -ое реорганизация ...ы, реорганизацияләү ...ы; реорганизацион; **~ перио́д** реорганизация чоры

реорганиза́ция *ж см.* **реорганизова́ть**

реорганизова́ть *сов., несов. что* үзгәртеп кору, үзгәртеп төзү, үзгәртеп оештыру; **~ аппара́т управле́ния** идарә аппаратын үзгәртеп кору

реоста́т *м физ.* реостат (*прибор*)

ре́па *ж* шалкан

репара́ции *мн.* репарация, түләтү (*сугыш нәтиҗәсендә күрелгән зарарны җиңүче илнең җиңелүче дәүләттән түләтүе*)

репарацио́нн||ый, -ая, -ое репарация ...ы, репарацион; **~ые платежи́** репарация түләүләре

репатриа́нт *м* репатриант (*туган иленә кайтарылган качак яки әсир һ. б.ш..*)

репатриа́ция *ж* репатриацияләү, репатриация

репатрии́ровать *сов., несов. кого-что,* репатриациялә, туган иленә кайтару (*әсирләрне, качакларны һ.б.ш.*)

репе́й *разг.,* **репе́йник** *м* **1.** (*растение*) әрекмән **2.** (*плод*) тигәнәк, кырмавык

репертуа́р *м* репертуар; **~ теа́тра** театр репертуары

репертуа́рный, -ая, -ое репертуар ...ы; **~ план** репертуар планы

репети́ровать *несов.* **1.** *что и без доп.* репетиция ясау, өйрәнү; **~ пьесу** пьесага репетиция ясау; **~ роль** рольне өйрәнү **2.** *кого-что* өйрәтү, уку эшендә булышу, уку эшендә ярдәм итү; **~ ученика́** укучыга уку эшендә булышу

репети́тор *м* репетитор (*өлгәрмәгән укучыны дәрескә хәзерләүче хосусый укытучы*)

репети́торствовать *несов.* репетитор булып эшләү, репетиторлык итү

РЕМ-РЕС Р

репетицио́нный, -ая, -ое репетиция залы; **~ая рабо́та** репетиция эше

репети́ция *ж* репетиция, репетициялә; **~ пье́сы** пьесаның репетициясе; **генера́льная ~** генераль репетиция

ре́пица *ж анат.* койрык сөяге

ре́плик||а *ж* реплика, каршы сүз; **бро́сить ~у** реплика ташлау

реполо́в *м зоол.* киндер чыпчыгы

репорта́ж *м* репортаж; **газе́тный ~** газетадагы репортаж; **~ о футбо́ле по ра́дио** радио буенча футбол уены турында репортаж

репортёр *м* репортёр, хәбәрче

репортёрский, -ая, -ое репортёр ...ы

репортёрствовать *несов.* репортёрлык итү, репортёр булып эшләү

репресси́вн||ый, -ая, -ое репрессия ..ы, бастыру ...ы, репрессив; **~ые ме́ры** репрессия чаралары

репресси́ровать *сов., несов. кого-что* репрессияләү, бастыру, җәзалау, репрессив чаралар күрү

репре́ссия *ж* репрессия, бастыру, бастыру чарасы, җәза

ре́продуктор *м* репродуктор

репроду́кция *ж* **1.** репродукция, күчермә; **~ изве́стной карти́ны** атаклы картинаның күчермәсе **2.** *полигр., фото* репродукция, күчерү

репс *м* репс (*тукыма*)

репти́лия *ж зоол.* сөйрәлүче, сөйрәлүче хайван

репута́ция *ж* репутация, абруй

ре́пчатый, -ая, -ое: **~ лук** башлы суган

ресни́тчатый, -ая, -ое *биол.* керфекле

ресни́ца *ж* керфек

ресни́чка *ж* **1.** *уменьш. от* **ресни́ца; 2.** *биол.* керфекчек, төк

респекта́бельный, -ая, -ое мәһабәт, дәрәҗәле, могтәбәр; **~ вид** мәһабәт кыяфәт

респира́тор *м* респиратор (*сулыш органнарын агулы газлардан, тузаннардан саклый торган әсбап*)

респу́блика *ж* республика, җөмһүрият

республика́нец *м* **1.** республикачы, республика тарафдары **2.** (*член буржуазной республиканской партии*) республикачы, республика партиясе әгъзасы

республика́нский, -ая, -ое республика ...ы; **~ сове́т профсою́зов** профсоюзларның республика советы

рессо́ра *ж* рессор, сиртмә

рессо́рн||ый, -ая, -ое **1.** рессор ...ы; сиртмә ...ы; **~ая сталь** рессор корычы **2.** рессорлы, сиртмәле; **~ая коля́ска** сиртмәле коляска

реставра́тор *м* реставрацияләүче, реставратор; **~ ста́рых карти́н** иске картиналарны реставрацияләүче

реставра́торство *с* реставраторлык, реставрацияләү эше, яңадан торгызу эше

реставра́ция *ж см.* **реставри́ровать**

реставри́ровать *сов., несов. что* реставрацияләү, реставрация ясау, яңадан торгызу; элекке хәленә кайтару; **~ карти́ну** картинаны реставрацияләү

рестора́н *м* ресторан

ресу́рсы *мн.* ресурс[лар], байлык[лар]; **приро́дные ~** табигать байлыклары

рети́вый, -ая, -ое тырыш, бирелеп эшли торган; **~ рабо́тник** тырыш хезмәтче

рети́на *ж анат.* челтәр катлау (*күздә*)

ретирова́||ться *сов., несов.* **1.** чигенү, качу; **проти́вник ~лся** дошман чигенде **2.** *разг.* (*уйти*) шылу, сызу; табан ялтырату; **~ться незаме́тно** сиздермичә шылу

рето́рта *ж* реторта (*озын кәкре муенлы савыт*)

ретрогра́д *м книжн.* (*противник прогресса*) кадимче, ретроград

ретрогра́дн||ый, -ая, -ое *книжн.* кадимчелек ...ы, ретроград ...; **~ое направле́ние** кадимчелек юнәлеше

ретроспекти́вный, -ая, -ое *книжн.* үткәнгә караган, үткәнгә багышланган; **~ взгляд** үткәнгә караган караш

ретушёр *м* ретушьчы, ретушьлаучы, ретушёр

ретуши́ровать *сов., несов. что* ретушьлау, ретушь төшерү

ре́тушь *ж* ретушь (*фотография негативларын һәм рәсемнәрен матурлау, бизәү*)

рефера́т *м* реферат

референду́м *м* референдум (*мөһим мәсьәлә турында гомуми тавышка кую юлы белән бөтен халыкның фикерен белү*)

референ́т *м* референт (*берәр мәсьәлә турында консультация ясап торучы*)

ре́фери, рефери́ *м нескл.* рефери (*спортта судья*)

рефери́ровать I *сов., несов. что* реферат язу (ясау); **~ диссерта́цию** диссертациянең рефератын язу

рефери́ровать II *сов., несов. спорт.* рефери булу (*судьялык итү*)

рефле́кс *м физиол.* рефлекс; **безусло́вный ~** шартсыз рефлекс; **усло́вный ~** шартлы рефлекс

рефле́ксия *ж книжн.* рефлексия, үзүзен тикшерү (*үзенең эчке кичерешләрен тикшерү*)

рефлекти́вн||ый, -ая, -ое *книжн.* рефлектив, рефлекска нигезләнген, ихтыярсыз; **~ое движе́ние** ихтыярсыз хәрәкәт

рефлекти́ровать *несов. физиол.* рефлекс бирү, рефлекс ясау (*реакция ясау*)

рефле́ктор *м* **1.** рефлектор (*телескоп төре*) **2.** (*отражатель лучей*) яктылык кайтаргыч (*батынкы көзгедән гыйбарәт*) **3.** рефлектор (*җылыту әсбабы*)

рефлекто́рн||ый, -ая, -ое *физиол.* рефлектор ...; **~ое движе́ние** рефлектор хәрәкәт

рефо́рм||а *ж* реформа, реформа ясау; **буржуа́зные ~ы** буржуаз реформалар; **~а правописа́ния** орфографиягә реформа ясау; **де́нежная ~а** акча реформасы

реформа́тор *м* реформа ясаучы, реформатор

Реформа́ция *ж ист.* Реформация (*Көнбатыш Европада 16 йөздәге иҗтимагый-сәяси хәрәкәт*)

реформи́зм *м полит.* реформачылык, реформизм

реформи́ровать *сов., несов. что* реформа ясау, реформа үткәрү, үзгәртеп кору; **~ управле́ние** идарәнс үзгәртеп кору

реформи́ст *м* реформачы, реформа тарафдары, реформа яклы кеше

рефра́ктор *м* рефрактор (*объектив сыйфатында линзалар куелган телескоп*)

рефра́кция *ж физ.* рефракция (*атмосферада нурларның сынуы*)

рефре́н *м* рефрен (**1.** *лит.* шигырьнең кабатланган бер өлеше, кабатланган юлы **2.** *муз.* җырның үзгәрешсез кабатланган бер кисәге, кушымта)

рефрижера́тор *м* **1.** рефрижератор, суыткыч (*суыткыч машинаның сыекчаны парга әйләндерүдән түбән температура барлыкка китерә торган кисәге*) **2.** рефрижератор (*вагон, судно, автомобиль*)

рехну́ться *сов. прост.* акылдан язу, тилерү, юләрләнү

рецензе́нт *м* рецензияче, рецензия язучы, бәяләмәче

рецензи́рование *с см.* **рецензи́ровать**

рецензи́ровать *несов. что* рецензияләү, рецензия язу, бәяләмә язу; **~ кни́гу** китапка рецензия язу

рецензи́я *ж* рецензия, бәяләмә

реце́пт *м* рецепт; **~ лекарства** дару рецепты; **~ блюда** ашамлык рецепты

рецепту́ра *ж мед., фарм.* рецептура (*рецептларны дорес язу һәм дарулар әзерләү кагыйдәләре*)

рецидив *м* кабатлану, рецидив, кайтадан килеп чыгу; **~ боле́зни** авырунын кабатланыу

рецидиви́ст *м юр.* рецидивчы, рецидивист (*кабат җинаять эшләгән кеше*)

речев||о́й, -а́я, -о́е сөйләм ...ы; **~ы́е на́выки** сөйләм күнекмәләре

рече́ние *с уст.* гыйбарә, сүз, әйтем

речи́стый, -ая, -ое *разг.* (*красноречивый*) сүзчән, телчән, сүзгә оста; сөйләмчәк

речитати́в *м* речитатив, көйләп сөйләү

ре́чка *ж* инеш, кечкенә елга

речни́к *м* елгачы (*елга транспортында эшләүче*)

речн||о́й, -а́я, -о́е елга ...ы; **~о́й тра́нспорт** елга транспорты; **~а́я ры́ба** елга балыгы; **~о́й песо́к** елга комы

реч||ь *ж* **1.** сөйләү; сөйләм; **о́рганы ~и** сөйләм органнары; **отчетливая ~ь** ачык сөйләү **2.** сөйләм, тел; **у́стная ~ь** сөйләм теле **3.** *разг.* сөйләшү, гәп, әңгәмә, сүз; **пусты́е ~и** буш сүзләр; **о чём идёт ~ь?** сүз нәрсә турында бара? **4.** речь, речь сөйләү; нотык; **~ь на съе́зде** съезда речь сөйләү

реша́ть *несов.* **реши́ть**

реша́ться *несов.* **1.** *см.* **реши́ться; 2.** *страд. от* **реша́ть**

реша́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **реша́ть; 2.** хәлиткеч, мөһим, төп; **~ая мину́та** хәлиткеч минут

реше́ни||е *с* **1.** *см.* **реши́ть** 2-4; **2.** карар, хөкем; **~е суда́** суд карары **3.** карар, нәтиҗә; **прийти́ к оконча́тельному ~ю** соңгы карарга килү **4.** җавап, чишелеш; **найти́ ~е зада́чи** мәсьәләнең чишелешен табу

решённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **реши́ть** 3, 4; **2.** хәл ителгән, чишелгән; **э́то де́ло ~ое** хәл ителгән эш

реше́тина *ж* шикмә, шикмә тактасы, рәшәткә тактасы

решётк||а *ж* **1.** рәшәткә, текмә **2.** (*ажурное плетение*) челтәр ◆ **за ~у посади́ть** *кого-что* төрмәгә утырту

реше́тник *м собир. спец.* шикмәләр, шикмә тактaлары, бәпкә өслекләре

решето́ *с* иләк ◆ **голова́ как ~** башы иләк кебек (*тиз онытучан кеше турында*); **~м во́ду носи́ть** иләк белән су ташу

решётчат||ый, -ая, -ое, **реше́тчат||ый,** -ая, -ое **1.** рәшәткә ...; **~ая огра́да** рәшәткә киртә **2.** рәшәткәле, челтәрле; **~ое окно́** челтерле тәрәзә

реши́мость *ж* тәвәккәллек, базымлылык, йөрәклелек; **прояви́ть ~** тәвәккәллек күрсәтү

реши́тельно *нареч.* **1.** (*смело*) тәвәккәл, кыю **2.** кискен, кискен рәвештә, катгый, катгый рәвештә; **~ отказа́ться** катгый рәвештә баш тарту **3.** (*совсем, совершенно*) бөтенләй, тулысынча; **я ~ ничего́ не по́нял** бөтенләй бернәрсә дә аңламадым

реши́тельность *ж* **1.** тәвәккәллек, йөрәклелек, базымлылык, кыюлык **2.** катгылык, кискенлек; **~ то́на** тонның кискенлеге

реши́тельн||ый, -ая, -ое **1.** тәвәккәл, йөрәкле, базымлы, кыю; **~ый челове́к** тәвәккәл кеше **2.** катгый, кискен; **~ые ме́ры** кискен чаралар **3.** хәлиткеч, мөһим; **~ый моме́нт** хәлиткеч момент

реши́||ть *сов.* **1.** *с неопр., ...* ырга булу, карар итү (бирү, кылу); **я ~л оста́ться до́ма** өйдә калырга карар иттем **2.** *что и с неопр.* карар чыгару (итү); **~ли созва́ть собра́ние** жыелыш җыярга карар чыгарганнар **3.** *что* хәл итү; **~ть вопро́с** мәсьәләне хәл итү; чишү; **~ть пробле́му** проблеманы чишү **4.** *что* чишү, җавабын табу, чыгару; **~ть зада́чу** мәсьәләне чыгару

реши́||ться *сов.* **1.** *на что и с неопр.* карарга килү, ...ырга булу, базу, батырчылык итү; **он ~лся е́хать** барырга булды **2.** хәл ителү, чишелү, чыгарылу; **спор ~лся в на́шу по́льзу** бәхәс безнең файдага чишелде **3.** *прост.* югалту, язу; **~ться жи́зни** үлү

ре́шка *ж прост.* иләк (*металл акчаның гербына кире ягы*)

реэвакуа́ция *ж* реэвакуация, реэвакуацияләү, кире эвакуацияләү (*эвакуацияләнгән кешеләрне кире үз урыннарына кайтару*)

реэвакуи́ровать *сов., несов. кого-что* реэвакуацияләү, кире эвакуацияләү, кире кайтару

ре́я *ж мор.* рея (*мачталарда шудырмалы аркылы борыс*)

ре́||ять *несов.* **1.** (*пари́ть*) канат җилпемичә генә очу **2.** җилфердәү; **~ют фла́ги** байраклар җилферди

ржа *ж уст. см.* **ржа́вчина**

ржа́веть *несов.* тутыгу, күгәрү

ржа́вить *несов. что* (*делать ржавым*) тутыктыру, күгәртү

ржа́вчина *ж* 1. тутык (*тимердә яки саз суы өстендә*) 2. гөмбә (*бөртекле культураларда һ.б.ш.*)

ржа́в||ый, -ая, -ое 1. (*покрытый ржавчиной*) тутыккан, тутыгып беткән, күгәргән 2. (*о цвете*) кызылкөрән, тутык төсендәге 3. тутыклы; **~ая вода́** тутыклы су

ржа́ние *с см.* **ржа́ть**; **~ коня́** атның кешнәве

ржа́нка *ж* (*птица*) арыш чыпчыгы

ржано́й, -а́я, -о́е арыш ...ы; **~ хлеб** арыш икмәге

ржать *несов.* 1. (*о лошади*) көшнәү, кешнәп тору 2. *прост.* (*громко хохотать*) кешнәп көлү, хыйхылдап көлү

ри́га *ж* әвен

ригори́зм *м книжн.* ригоризм (*әхлак кагыйдәләрен утәүгә, тәртипкә чамадан тыш таләпчәнлек*)

ригори́ст *м книжн.* ригорист, ригоризм тарафдары

ридикю́ль *м уст.* ридикюль (*хатын-кызларның кул сумкасы*)

ри́за *ж* риза (1. *церк. попларның гыйбадәт киеме* 2. *уст.* икона өстенә, сурәтнең йөзе һәм куллары ачык калдырылып, салынган калай) ♦ **до положе́ния риз** (*напиться*) лаякыл, лаякыл булганчы (*эчү*)

ри́зница *ж церк.* ризница (*гыйбадәт киемнәре һәм чиркәү кирәк-яраклары саклана торган бүлмә*)

рикоше́т *м* рикошет (*очып килгән бер әйбернең нинди дә булса бер өслеккә бәрелгәннән соң почмак ясап очуы*); **пу́ля уда́рила ~ом** пуля рикошет ясап килен тиде

ри́кша *м* рикша (*Япониядә һ.б.ш. кайбер илләрдә ике тәгәрмәчле кечкенә арбага җигелеп кеше яки йөк ташучы*)

ри́мляне *мн.* римлылар

ри́мск||ий, -ая, -ое Рим ...ы; **~ий па́па** Рим папасы; **~ие ци́фры** Рим цифрлары; **~ое пра́во** *юр.* Рим хокукы

ринг *м спорт.* ринг

ри́нуться *сов.* атылу, ташлану, ябырылу; **~ в бой** сугышка ташлану

рис *м* дөге

риск *м* 1. хәвеф-хәтәр, куркыныч, хәтәр; **подверга́ть себя́ ~у** үзеңне куркыныч астына кую 2. (*действие наудачу*) тәвәккәлләү, тәвәккәллек ♦ **на свой ~** *или* **на свой страх и ~** тәвәкәлләп

рискну́ть *сов. однокр.* батырчылык итү, базу, тәвәккәлләү, тәвәккәллек итү

риско́ванн||ый, -ая, -ое хәтәр ..., хәтәрле, хәвеф-хәтәрле, куркынычлы; **~ое де́ло** куркынычлы эш

риск||ова́ть *несов.* 1. (*совершать рискованный поступок*) тәвәккәл эш башкару, батырлыклар кылу, тәвәккәлләкләр кылу 2. *кем-чем* куркыныч астына кую; **~ова́ть здоро́вьем** сәламәтлекне куркыныч астына кую 3. *с неопр.* куркыныч булу; **он ~у́ет опозда́ть** аның соңга калу куркынычы бар

рисова́льщик *м* рәсемче, сурәтче, рәсем ясаучы

рисова́льщица *ж* рәсемче хатын (кыз), рәсем ясаучы хатын (кыз)

рисова́ть *несов. кого-что* 1. рәсем ясау, сурәт ясау; **~ го́ры** тауларның рәсемен ясау 2. *перен.* (*описывать*) сурәтләү, тасвирлау

рисова́||ться *несов.* 1. күренү, күренеп тору; **вдали́ ~лись го́ры** еракта таулар күренеп тора иде 2. *перен.* (*представляться в воображении*) хыялга килү, хыялда сурәтләнү 3. *чем и без доп.* кылану, тәкәллефләнү; **~ться на лю́дях** кешеләр янында кылану

рисово́д *м* дөгече, дөге игүче

рисово́дство *с* дөгечелек, дөге игү, дөге үстерү

ри́сов||ый, -ая, -ое 1. дөге ...ы; **~ая соло́ма** дөге саламы 2. дөге ...ы, дөгеле, дөгедән ясалган (пешерелгән); **~ый суп** дөгеле аш

риста́лище *с уст.* ярыш мәйданы, көрәш мәйданы

рису́нок *м* рәсем, сурәт, бизәк

рису́нчат||ый, -ая, -ое рәсемле, сурәтле, рәсем (бизәк) төшерелгән; **~ая мате́рия** бизәкле тукыма

ритм *м прям., перен.* ритм; **~ движе́ний** хәрәкәтләрнең ритмы; **~ стиха́** шигырьнең ритмы; **рабо́чий ~** эш ритмы

ритмиза́ция *ж* ритмлаштыру, ритмлы итү

ритмизи́ровать *сов., несов. что* ритмлаштыру, ритмга салу; **~ де́йствие** хәрәкәтне ритмлы итү

ритмизо́ванн||ый, -ая, -ое ритмлы, ритмлашкан, ритмлаштырылган; **~ые движе́ния** ритмлы хәрәкәтләр

ри́тмик||а *ж в разн. знач.* ритмика; **~а стиха́** шигырьнең ритмикасы; **уро́ки ~и** ритмика дәресләре

ритми́ческ||ий, -ая, -ое, **ритми́чный**, -ая, -ое ритмлы, тигез үлчәүле, тигез; **~ие движе́ния** ритмлы хәрәкәтләр; **~ая рабо́та** ритмлы эшләү

ри́тор *м ист.* оратор, чәчән, тел остасы (*борынгы Грециядә һәм Римда*)

рито́рика *ж* 1. риторика, ораторлык сәнгате 2. *перен.* сафсата, буш сүз, коры сүз

ритори́ческий, -ая,-ое риторик; **~ вопрос** риторик сорау (*сорау формасындагы раслау*)

ритуа́л *м* 1. *рел.* (*совокупность обрядов*) ритуал, йола 2. тәртип, кагыйдәләр; **~ приёма послов** илчеләрне кабул итү кагыйдәләре

риф I *м* риф, су асты кыясы

риф II *м мор.* риф (*аркан белән тартырып көйләү өчен җилкәннең элмәге яки тишеге*)

рифле́ние *с тех.* кытыршылау, сырлау

рифлён||ый, -ая, -ое кытыршы итеп ясалган, сырланган, кытыршы; **~ое стекло́** сырланган пыяла

ри́фма *ж* рифма; **глаго́льная ~** фигыль рифма

рифма́ч *м разг. неодобр.* шигырь үрүче, шигырьче, шагыйрь кисәге, мөтәшагыйрь

рифмова́ть *несов. что* рифмалаштыру, рифмалау, рифмага салу

рифмова́ться *несов.* 1. рифмалашу 2. *страд. от* **рифмова́ть**

рифмо́вка *ж лит.* рифмаланыш, рифмалашу

рифмоплёт *м см.* **рифма́ч**

ро́ба *ж* (*рабочая одежда*) роба, эш киеме

робе́ть *несов.* шүрләү, каушау, кыймау, курку

ро́бк||ий, -ая, -ое кыюсыз, юаш, куркак; **~ий ма́льчик** кыюсыз малай; **не ~ого деся́тка** куркаклардан түгел

ро́бость *ж* кыюсызлык, юашлык, куркаклык

ро́бот *м* робот (*үзенең эшләгән эшләре белән кеше эшләгән кебек тәэсир калдыра торган автомат*)

ров *м* озын чокыр, канау, чокыр; **противота́нковый ~** танкка каршы чокыр

рове́сник *м* яшьтәш, кордаш

росве́сница *ж* яшьтәш хатын (кыз)

ро́вно *нареч.* 1. (*гладко*) тигез 2. *нареч.* (*прямо*) туры, төз 3. (*равномерно*) салмак 4. *в знач. частицы* нәкъ, төгәл; **~ в пять часо́в** төгәл биш сәгатьтә 5. *в знач. частицы разг.* бәтенләй, һич; **он ~ ничего́ не по́нял** бөтенләй бернәрсә дә аңламады

ро́вн||ый, -ая, -ое 1. тигез, тип-тигез; шома; **~ая доро́га** тигез юл 2. төз, туры; **~ая ли́ния** төз сызык 3. салмак; **~ый пульс** салмак пульс 4. сабыр, тыныч; **~ый хара́ктер** сабыр холык ♦ **~ый счёт** түгәрәк исәп; **~ым счётом ничего́** бернәрсә дә, берни дә

ро́вня *м ж разг.* тиң кеше, тиңдәш, иш, тин; **он ей не ~** ул аңа тиң түгел

ровня́ть *несов. что* тигезләү, тигез итү; **~ пло́щадку** мәйданны тигезләү

рог *м* 1. мөгез; **~а́ оле́ня** болан мөгезе 2. мөгез быргы (*музыка яки сигнал коралы*) ♦ **как из ~а изоби́лия** бик күп, бетергесез

рога́стый, -ая, -ое *разг.* зур мөгезле, озын мөгезле; **~ бык** зур мөгезле үгез

рога́тина *ж* аю сөңгесе

рога́тк||а *ж* 1. рогатка (*озын борыска аркылы-торкылы кагылган казыклардан гыйбарәт киртә*) 2. (*для стрельбы*) рәгәтке (*бәрәп нәрсәгә ату өчен балалар уенчыгы*) 3. (*для сбивания масла*) атлавыч, гөбе таягы 4. (*ошейник для скота*) агач муенча (*терлек өчен*) 5. *обычно мн. ~ и перен.* (*препятствия, помехи*) киртә

рога́тый, -ая, -ое 1. мөгезле; **кру́пный ~ скот** мөгезле эре терлек 2. мөгезсыман, ураксыман; **~ ме́сяц** ураксыман ай ♦ **~ муж** хатыны хыянәт иткән ир

рога́ч *м* 1. (*самец оленя*) ата болан 2. (*жук*) мөгезләч, мөгезле коңгыз 3. *разг.* ухват

рогови́ца *ж анат.* мөгез катлау

рого́жа *ж* чыпта

рого́жка *ж* 1. *уменьш. от* **рого́жа**; 2. (*ткань*) сирәк киндер тукыма

рого́з *м бот.* камыш, җикән камышы

рогоно́сец *м разг.* мөгезле ир (*хатыны хыянәт иткән ир*)

рогу́ля *ж разг. и спец.* ике япьле әйбер, ике япьле нәрсә

род *м* 1. (*в первобытном обществе*) ыруг, ыру, кавем 2. нәсел, токым,

нәсел-нәсәп; **из ~а в ~** нәселдән нәселгә 3. *биол.* төркем, ыру 4. төр; **~ оружия** корал төре; **~ занятий** эш төре 5. *лингв.* род, женес; **категория ~а** род категориясе ♦ **без ~у, без племени** нәсел-нәсәпсез; **в некотором ~е** берникадәр, билгеле бер дәрәҗәдә; **в своём ~е** үзенчә, үз алдына, үзенә башка; **в этом (в таком) ~е** шулайрак, шуна якын, шундыйрак; ул шулайрак әйтте; **на ~у написано** язмышы шундый, ана шулай язган; **от роду** туганнан бирле, туганнан башлап; **~ людской** адәм баласы, кешеләр; **своего ~а** үзенә бертөрле, үзенә күрә, үзенчә; **такого ~а** шундый, шулай; **дело такого ~а , что могут быть неприятности** эш шундый, күнелсезлекләр булуы мөмкин

родий *м хим.* родий (*металл*)

родильница *ж* яңа гына бала тапкан хатын

родильн||ый, -ая, -ое 1. бала тудыру ...ы, бала табу ...ы; **~ый дом** бала тудыру йорты 2. бала тапканда була торган; **~ая горячка** бала тапканда була торган кызышу авыруы

родимчик *м разг.* бума авыруы, зыяндаш (*балаларда, бала табучы һәм йөкле хатыннарда*)

родим||ый, -ая, -ое туган, үз; **~ый край** туган як ♦ **~ое пятно** 1) миң; 2) *перен. чего* (*пережиток*) калдык

родина *ж* туган ил, ватан

родинка *ж* миң

родины *мн. уст.* (*роды*) бәби туе

родители *мн.* ата-ана[лар]

родитель *м уст.* (*отец*) ата

родительница *ж уст.* (*мать*) ана

родительный, -ая, -ое: **~ падеж** *грам.* иялек килеше

родительск||ий, -ая, -ое ата-ана ...ы, ата-аналар ...ы; **~ое собрание** ата-аналар җыелышы; **~ие обязанности** ата-ана бурычлары

родить *сов., несов.* 1. *кого* табу, тудыру; **~ ть ребёнка** бала табу 2. *перен. что* (*создать*) барлыкка китерү, ярату, тудыру 3. *что и без доп.* [иген] бирү, үсү, жимеш бирү; **горох хорошо ~т** борчак уңышны яхшы бирә ♦ **в чём мать ~ла** анадан тума, яп-ялангач

родиться *сов., несов.* 1. туу 2. *перен.* барлыкка килү, яралу, туу; **~лась мысль** фикер барлыкка килде 3. үсү; булу, [иген] бирү, жимеш бирү; **рожь хорошо ~лась** арыш яхшы үсте

родич *м* 1. *ист.* (*член рода*) ырудаш 2. *прост.* (*родственник*) кардәш, туган

родник *м* чишмә, кизләү; **горный ~** тау чишмәсе

родников||ый, -ая, -ое чишмә ...ы; **~ая вода** чишмә суы

родни́ть *несов. кого-что с кем-чем* (*создавать близкие отношения*) туганлаштыру, якынлаштыру, якын итү

родни́ться *несов. с кем-чем* (*вступить в отношения родства*) туганлашу

родничок *м анат.* лепкә

родн||о́й, -а́я, -о́е 1. бертуган; **~а́я сестра́** бертуган сеңел (апа) 2. туган, үз; **~а́я страна́** туган ил 3. (*при обращении*) туганкай, кадерлем, туганым 4. *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн.* кардәшләр, туган кешеләр

родня́ *ж* 1. *собир.* (*родственники*) туган-тумача, кардәш-ыру, агай-эне; **вся ~ съе́халась** барлык кардәш-ыру җыелды 2. *разг.* (*родственник*) туган, туган тиешле, кардәш; **он мне ~** ул миңа туган тиешле

родови́тый, -ая, -ое зур нәселдән булган, зур нәселле

родов||о́й I, -а́я, -о́е 1. ыруг ...ы, ыруглык ...ы; ыруг вакытында булган; **~о́й строй** ыруглык строе 2. нәселдән килгән, мираска калган; **~о́е имéние** нәселдән килгән утар 3. ыруглык ...ы; **~о́е и видово́е поня́тие** ыруглык һәм төр төшенчәсе ♦ **~ы́е оконча́ния прилага́тельных** сыйфатларның род кушымчалары

родов||о́й II, -а́я, -о́е бала табу ...ы, бала тудыру ...ы; бала тугандагы ...; **~ы́е схва́тки** бала тугандагы тулгак

родовспомога́тельн||ый, -ая, -ое бала табу ...ы, бала тудыру ...ы, бала табарга ярдәм итә торган; **~ые учрежде́ния** бала табарга ярдәм итә торган учреждениеләр

ро́дом *нареч.* чыгышы буенча, чыгышы белән; **он ~ с Ура́ла** чыгышы белән Уралдан ул

родонача́льник *м* 1. төп баба, ыру башлыгы, нәсел башлыгы 2. *перен.* нигез салучы, башлап җибәрүче; ата

родосло́вие *с книжн. см.* **родосло́вный** 2

родосло́вн||ый, -ая, -ое 1. шәҗәрә ...ы; нәсел ...ы; **~ая табли́ца** нәсел җебе 2. *в знач. сущ.* **~ая** *ж* шәҗәрә, нәсел жебе, нәсел агачы ♦ **~ое де́рево** шәҗәрә

ро́дственник *м* кардәш, туган; **да́льний ~** ерак туган

ро́дственница *ж* кардәш хатын (кыз), туган хатын (кыз)

ро́дственн||ый, -ая, -ое 1. кардәшлек ...ы, туганлык ...ы; **~ые отноше́ния** туганлык мөнәсәбәтләре 2. тугандаш ..., кардәш ..., туган; **~ые наро́ды** кардәш халыклар 3. *перен.* (*тёплый, сердечный*) туганнарча ..., туганнарга хас; **~ые чу́вства** *к кому-л. кемгә дә булса* туганнарча хис

родство́ *с* 1. туганлык, кардәшлек, кардәш-ырулык; **бли́зкое ~** якын кардәшлек 2. *собир. разг.* кардәш-ыру, кардәшләр, туган-тумача; **многочи́сленное ~** күп санлы кардәш-ыру 3. *перен.* якынлык, туганлык; **~ взгля́дов** карашларның якынлыгы

ро́ды *только мн.* бала табу, бала тудыру

роёвня *ж пчел.* тубал, корт тубалы (*бал кортларын җыеп алу өчен*)

роение *с см.* **ро́иться**

ро́жа I *ж прост.* 1. (*лицо*) бит, йөз; 2. (*о человеке с некрасивым лицом*) табак бит

ро́жа II *ж мед.* тире кызару авыруы, рожа (*йогышлы чир*)

рожа́ть *несов. см.* **роди́ть** 1, 3

рожда́емост||ь *ж* туучылар саны; туучылар; **рост ~и** туучылар санының артуы

рожда́ть *несов. см.* **роди́ть** 1, 2

рожда́ться *несов.* 1. *см.* **роди́ться; 2.** *страд. от* **рожда́ть**

рождéние *с* 1. *см.* **роди́ть** 1, 2, **роди́ться; ~ сы́на** улның туулы 2. *разг.* туган көн; туган көн бәйрәме; **пригласи́ть на ~** туган көнгә чакыру

рождéственск||ий, -ая, -ое раштуа ...ы; рождество ...ы; **~ие моро́зы** раштуа суыклары

рождество́ *с рел.* раштуа, рождество

рожéница, роженúца *ж* бала табучы [хатын]

рож||о́к *м* 1. (*мн.* **ро́жки**) *уменьш. от* **рог** 1; 2. (*мн.* **~ки́**) мөгез быргы, быргы; **пасту́ший ~о́к** көтүче быргысы 3. (*мн.* **~ки́**) (*для кормления*) бала имезү шешәсе, имезлекле шешә 4. (*мн.* **~ки́**) калакча (*аяк киеме кигәндә кулланыла*) 5. *только мн.* **~ки́** (*макаронные изделия*) рожки ♦ **оста́лись ро́жки да но́жки** бернәрсә калмады, шымытыр

рож||о́н *м*: **како́го ~на́ [на́до]?** *кому, прост.* нәрсә җитми тагын? нәрсә кирәк тагын?; **лезть на ~о́н** утка керү, туры бару

рожь *ж* арыш

ро́за *ж* роза, гөлчәчәк, роза чәчәге ♦ **~ ветро́в** жилләр розасы (*билгеле бер урында билгеле бер вакыт аралыгында җилләрнең агу юнәлешен күрсәткән схема*)

ро́зан *м разг.* роза чәчәге

роза́рий *м* роза бакчасы, роза түтәле, гөлчәчәк бакчасы, гөлчәчәк түтәле

ро́звальни *только мн.* үрәчәле чана

ро́зг||а *ж* 1. (*прут*) чыбык, сыек чыбык (*җәза коралы*) 2. *мн.* **~и** *уст.* (*наказание*) чыбык белән суктыру, чыбык

ро́здых *м разг.* кечкенә ял, ял итеп алу

розео́ла *ж мед.* алсу тап

розе́тка *ж* 1. бик кечкенә тәлинкә, розетка (*варенье, бал очен*) 2. *эл.* розетка 3. *архит.* чәчәк, розетка

розмари́н *м* 1. (*кустарник*) бәбрия, розмарин 2. (*сорт яблок*) розмарин, бәбрия алмасы

ро́зниться *несов. уст.* аерылу, охшаш булмау, аерылып тору

ро́зниц||а *ж*: **покупа́ть в ~у** ваклап алу; **продавать в ~у** ваклап сату

ро́зничн||ый, -ая, -ое данәләп сатыла торган, ваклап сатыла торган, ваклап сату ...ы; ваклап; **~ые това́ры** ваклап сатыла торган товарлар; **~ая прода́жа** ваклап сату

рознь *ж разг.* 1. ызгыш, талаш; **~ в семье́** гаиләдәге ызгыш 2. *в знач. сказ. кому-чему* аерылу, аерылып тору; **рабо́тник рабо́тнику ~** хезмәтче хезмәтчедән аерыла

розове́||ть *несов.* 1. (*виднеться — о чём-л. розовом*) алсуланып тору, алсуланып күренү 2. (*становиться розовым*) алсулану, алсу төскә керү, алсуланып тору, **щёки ~ют от моро́за** яңаклар суыктан алсуланалар

ро́зов||ый, -ая, -ое 1. роза...ы, гөлчәчәк...ы; **~ый куст** гөлчәчәк куагы 2.

ал, алсу төстәге, аксыл кызыл; **~ая ле́нта** алсу тасма **3.** *перен.* ал, яхшы булып күренгән; **~ые мечты́** яхшы булып күренгән хыяллар ♦ **сквозь ~ые очки́ смотре́ть** ал күзлек аша карау, барысы да ал да гөл дип уйлау; **ви́деть всё в ~ом све́те** бөтен нәрсәне ал төстә күрү

ро́зыгрыш 1. *см.* **разыгра́ть** 4, 5; **~ вещево́й лотере́и** әйберләтә лотереяне уйнату; **~ пе́рвенства** беренчелек ярышы **2.** (*ничья*) ике якның да ота алмавы

ро́зыск *м* **1.** *см.* **разыска́ть; ~ това́рища** иптәшне эзләү **2.** *юр.* эзәрләү, эзләү, розыск; **объяви́ть ~** розыск игълан итү

рои́ть *несов. кого-что, пчел.* бер илгә жыю, күчкә туплау (*умарта кортларын*)

рои́ться *несов.* **1.** (*образовывать рой — о пчёлах*) корт аеру, умарта аеру **2.** (*летать роем*) мыж килеп очу, көтү булып очу, күч булып очу (*мәс. черкиләр хакында*) **3.** *перен.* кайнашу; **мы́сли рои́тся** фикерләр кайнаша

рой *м* **1.** (*семья пчёл*) күч, ил (*бер ояда бал корты*) **2.** (*скопление насекомых*) көтү (*мыж килеп очучы бөҗәкләр төркеме*)

рок *м высок.* тәкъдир, язмыш; **по во́ле ~а** тәкъдир кушуы буенча

рокирова́ть *сов., несов. см.* **рокирова́ться**

рокирова́ться *сов., несов. шахм.* рокировка ясау

рокиро́вка *ж шахм.* рокировка, рокировка ясау (*шахмат уенында: билгеле бер тәртиптә бер генә мәртәбә король һәм ладья белән бер үк вакыта йөрү*)

роков||о́й, -а́я, -о́е **1.** *уст.* тәкъдирдә язган, тәкъдирдә язылган; кайгылы; **~а́я весть** кайгылы хәбәр **2.** *уст.* хәлиткеч; **~о́й шаг** хәлиткеч адым **3.** котылгысыз, хәтәр, һәлакәтле; **~а́я боле́знь** һәлакәтле авыру

рококо́ *с нескл.* рококо (*артык купшы архитектура стиле*)

ро́кот *м* шау, шаулау, гөрелдәү, гөрелте; **~ мо́ря** диңгез шаулавы

рокота́ть *несов.* гөрелдәү, шаулау; **море́ рокоче́т** диңгез шаулый

рол *м спец.* рол (**1.** *әйләнә торган вал, цилиндр* **2.** *цилиндр рәвешендә төрелгән калай яки башка материал* **3.** *кәгазь ясаганда эҗепселле материалны тарту өчен машина*)

ро́лик *м* **1.** ролик; **крова́ть на ~ах** роликлы кровать **2.** *эл.* ролик (*электр чыбыгын стенага, түшәмгә һ.б.ш. ныгыту өчен кәтүк формасындагы фарфор изолятор*) **3.** *мн.* **~и** (*коньки*) тәгәрмәчле тимераяк

ро́ликов||ый, -ая, -ое **1.** ролик ...ы **2.** роликлы, ролигы булган; **~ые конько́вки** роликлы тимераяк

рол||ь *ж* **1.** *в разн. знач.* роль; **игра́ть ~ь** роль уйнау; **вы́учить свою́ ~ь** үз ролеңне ятлау; **~ь ли́чности в исто́рии** тарихта шәхеснең роле **2.** роль; сыйфат; **вы́ступить в ~и защи́тника** яклаучы сыйфатында чыгыш ясау

ром *м* ром (*спиртлы эчемлек*)

рома́н *м* **1.** *лит.* роман; **чита́ть ~** роман уку **2.** *разг.* роман, мәхәббәт бәйләнеше (*ир кеше белән хатын арасында*)

романиза́ция *ж* романлашу, романлаштыру (*электә: кайбер Көнбатыш Европа халыкларының латин теле нигезендә барлыкка килгән роман телен һәм мәдәниятен үзләштерүләре*)

романизи́ровать *сов., несов. кого-что* романлаштыру (*роман мәдәниятен һәм телен үзләштерту*)

романизи́роваться 1. *сов., несов.* романлашу (*роман мәдәниятен һәм телен үзләштерү*) **2.** *страд. от* **романизи́ровать**

романизова́ть *сов., несов. см.* **романизи́ровать**

романизова́ться 1. *сов., несов. см.* **романизи́роваться; 2.** *страд. от* **романизова́ть**

романи́ст I *м* (*писатель*) романчы, роман язучы

романи́ст II *м* **1.** романист, роман филологиясе белгече **2.** *юр.* (*специалист по римскому праву*) роман хокуклы, романчы

рома́нс *м* романс; **~ы Гли́нки** Глинка романслары

рома́нск||ий, -ая, -ое роман ...ы; **~ие языки́** роман телләре; **~ая культу́ра** роман мәдәнияте

романти́зм *м* романтизм, романчылык (**1.** *19 йөзнең беренче чиregендәге әдәбиятта һәм сәнгатьтә: уткән заманны идеаллаштыручы, хисләр һәм шәхес культы белән мавыгучы юнәлеш* **2.** *әдәбиятта һәм сәнгатьтә: оптимизм белән сугарылган һәм кешенең бөеклеген ачык образларда бирергә омтылган художество методы* **3.** *книжн.* чынбарлыкны идеаллаштыру, хыялга бирелү)

рома́нтик *м* **1.** *лит., иск.* романтизм тарафдары **2.** (*мечтатель*) хыялга бирелгән кеше, хыялланучан кеше

рома́нтика *ж* **1.** *см.* **романти́зм** 2, 3; **2.** романтика; **~ борьбы́ за свобо́ду** ирек өчен көрәш романтикасы; **~ твóрческих иска́ний** иҗади эзләнүләр романтикасы

романти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** романтизм ...ы; **~ая поэ́зия** романтизм поэзиясе **2.** романтик ..., романтика белән сугарылган; **~ая исто́рия** романтик вакыйга

романти́чный, ая, -ое *см.* **романти́ческий** 2

рома́шка *ж* акбаш, акчәчәк

рома́шков||ый, -ая, -ое акбаштан ясалган, акчәчәктән хәзерләнгән; **~ая насто́йка** акбаштан ясалган төнәтмә

ромб *м* (**1.** *мат. бөтен кырлары да тигез, почмаклары туры булмаган параллелограмм* **2.** *1943-нче елда погоннар керткәнче Совет Армиясе югары команда составының аеру билгесе*)

ромште́кс *м кул.* ромштекс (*сыер итеннән кыздырып хәзерләнгән ашамлык*)

ро́ндо *с нескл. муз.* рондо

ронда́ I *с нескл. лит.* рондо (*билгеле бер тәртиптә бер үк юлларның кабатлануына нигезләнгән шигырь*)

ронда́ II *с нескл.* рондо (**1.** *язма һәм басма шрифтның бер төре* **2.** *каләм, тупыйк очлы*)

роня́||ть *несов.* **1.** *кого-что* төшерү, төшереп җибәрү; **~ть посу́ду** савыт-сабаны төшерү **2.** *что* кою, төшерү; **дере́вья ~ют ли́стья** агачлар яфрак коя **3.** *что* төшерү, ию; **~ть го́лову** (*на грудь*) башны ию **4.** *перен. кого-что* (*унижать*) абруен төшерү, дәрәҗәсен төшерү **5.** *перен. что* (*небрежно произносить*) әйтү, ычкындыру

попа́к *м* попак (*диңгездә кабыргасы белән яки текә торган аерым боз*)

по́пот *м* **1.** сукрану, зарлану; рәнҗү сүзләре; **поднялся́ ~** сукрана башладылар **2.** шау, шаулау; челтерәү; **~ ручья́** инеш челтерәве

попта́ть *несов. на кого-что и без доп.* сукрану, зарлану; **~ на судьбу́** язмыштан зарлану

роса́ *ж* чык ♦ **медвя́ная ~** *бот.* бал яву (*үлән бетләре эшләп чыгарган яки авыру сәбәпле үләннәрдә барлыкка килгән лайла*)

роси́нк||а *ж* чык тамчысы, чык бөртеге ♦ **ма́ковой ~и** *или* **ни ~и во рту не́ было** бер тәгәм да капмаган, мәк бөртеге дә капмаган

роси́ст||ый, -ая, -ое чыклы; **~ые тра́вы** чыклы үлән

роско́шество *с* **1.** нәзакәтлелек; **~ в еде́** ризыкта нәзакәтлелек **2.** (*роскошная жизнь*) үтә бай яшәү; үтә зиннәтлелек, үтә купшылык

роско́шествовать *несов.* **1.** үтә бай яшәү; зиннәттә яшәү **2.** *разг.* (*позволять себе лишнее*) артык кылану, артык зиннәтләну

роско́шничать *несов. разг. см.* **роско́шествовать**

роско́шн||ый, -ая, -ое **1.** бай, зиннәтле; **~ое изда́ние** зиннәтле басма; **~ый наря́д** бай кием **2.** *разг.* нәзакәтле, бик яхшы; **~ый за́втрак** бик яхшы иртәнге аш **3.** *уст.* (*расточительный*) исрафчыл, туздырулы, әрәм-шәрәмле **4.** *разг.* бай, шәп; **~ая расти́тельность** бай үсемлекләр дөньясы; **~ые во́лосы** шәп чәч

ро́скош||ь *ж* **1.** зиннәт, артык купшы, зиннәтлелек; артык купшылык; **одева́ться с ~ью** артык купшы киенү **2.** артык муллык; **жить в ~и** артык муллыкта яшәү **3.** байлык, муллык; **~ь ю́жной приро́ды** көньяк табигатенең байлыгы

ро́слость *ж* озын буйлылык

ро́слый, -ая, -ое озын буйлы

росома́ха *ж* росомаха (*сусарның бер төре*)

ро́спись *ж* **1.** *см.* **расписа́ть** 3; **2.** (*стенная живопись*) стена рәсеме; стена бизәге; **древнеру́сская ~** борынгы Русьтагы стена рәсемнәре **3.** *уст.* (*список чего-л.*) исемлек; **~ поку́пок** сатып алган әйберләрнең исемлеге

ро́спуск *м см.* **распусти́ть** I

ро́спуски *только мн.* утын чанасы

росси́йский, -ая, -ое Россия ...ы; **~ пролетариа́т** Россия пролетариаты

россия́нин *м высок.* Россияле, Россия кешесе, Россиядә туган кеше

россия́нка *ж высок.* Россия хатыны (кызы), Россияле хатын (кыз)

ро́сказни *только мн. разг.* имеш-мимеш, әкият; уйдырма

ро́ссып||ь *ж* **1.** чәчелү, сибелеп яту, сибелү, таралу, таралып яту; **~ть гильз** гильзаларның сибелеп ятуы **2.** *геол.* чәчелмә, файдалы казылма табыла торган урын (жир); **золоты́е ~и** алтын табыла торган урын

рост *м* **1.** үсү; **~ трав** үләннәрнең үсүе; **пойти́ в ~** үсә башлау **2.** камилләшү, үсү; арту; **~ благосостоя́ния** тормыш дәрәҗәсенең үсүе; **~ рабо́чего движе́ния** эшчеләр хәрәкәтенең үсүе **3.** буй; **высо́кий ~** озын буй **4.** *уст.* табыш алу, арттыру, процент алу; **дать де́ньги в ~** акчаны арттырырга бирү ◆ **во весь ~** 1) (*выпрямившись*) бөтен буена; 2) (*в стоячем положении*) баскан килеш

ро́стбиф *м кул.* ростбиф (*сыер итеннән кыздырып пешерелгән ашамлык*)

ро́степель *ж диал.* җепшек [көн]

ростов||о́й, -а́я, -о́е *спец.* **1.** үсү ...ы, үсеш ...ы; **~а́я пора́** үсү вакыты **2.** үстерү ...ы, үстерә торган; **~ы́е вещества́** үстерү матдәләре

ростовщи́к *м* рибачы, ростовщик

рост||о́к *м* **1.** үсенте, шытым, мыек; **пе́рвые ~ки** беренче үсентеләр **2.** *обычно мн.* **~ки́** *перен.* шытым, башлангыч үсенте; **~ки́ новой культу́ры** яңа мәдәниятнең башлангыч үсентеләре

ро́стра *ж архит.* ростра, борын (*колоннада борынгы кораблнең борынына охшатып ясалган бизәк*)

ростра́льн||ый, -ая, -ое *архит.* ростралы, роста белән бизәлгән; **~ая коло́нна** ростралы колонна

ро́счерк *м* **1.** (*завиток буквы*) хәреф сыры **2.** (*завиток в последней букве подписи*) имза койрыгы ◆ **[одним] ~ом пера́** бер селтәнү белән (*мәсьәләнең әченә кереп тормыйча*)

рося́нка *ж бот.* чыклы үлән

рот *м* **1.** авыз; **раскры́ть ~** авыз ачу **2.** (*пасть, клюв*) авыз, томшык, авыз тишеге **3.** *перен. прост.* тамак, ашаучы; **в семье́ пять ртов** гаиләдә биш тамак ◆ **в ~ не возьмёшь** авызга алгысыз, тәмсез; **в ~ не идёт** тамакка бармый; **зажа́ть (заткну́ть) ~** *кому* авызын томалау (каплау)

ро́та *ж воен.* рота

ротапри́нт *м полигр.* ротапринт (*типографиядә басу машинасының бер төре*)

рота́тор *м* ротатор (*кулъязмаларны һ.б.ш. күбәйтү аппараты*)

ротацио́нн||ый, -ая, -ое ротация ...ы, ротацион; **~ая маши́на** ротацион машина

рота́ция *ж* **1.** *полигр.* ротация, ротация машинасы **2.** *с.-х.* ротация (*чәчү әйләнеше талəпләренә ярашлы рәвештә барлык басуларга да иген чәчелгән чор*)

ро́тмистр *м ист.* ротмистр (*патша армиясендә кавалериядә хәзерге капитанга тиң чин; жандармериядә офицер чины; шул чины булган кеше*)

ро́тный, -ая, -ое рота ...ы; **~ команди́р** рота командиры

ротозе́й *м разг.* **1.** (*зевака*) ачык авыз **2.** (*разиня*) ачык (мәми) авыз, пешмәгән, җебегән, өшегән авыз

ротозе́йничать *несов. разг.* ачык (мәми) авыз булу

ротозе́йство *с разг.* ачык (мәми) авызлык, җебегәнлек, пешмәгәнлек

ротонда́ *ж* ротонда (**1.** *архит. гөмбәзле һәм колонналы кечкенә түгәрәк бина* **2.** *уст. хатын-кызыларның өске киеме*)

ро́тор *м тех.* ротор (*турбинаның, электр двигателенең әйләнә торган өлеше*)

ро́хля *м, ж разг.* мыштырдык, мыштыр, пешмәгән кеше, җебегән

ро́ща *ж* агачлык, кечкенә урман

рояли́зм *м* роялизм (*король хакимлеген яклау*)

рояли́ст *м* роялизм тарафдары, король хакимлеген яклаучы

роя́л||ь *м* рояль; **игра́ть на ~е** рояльдә уйнау

рту́тн||ый, -ая, -ое терекөмеш...ы; терекөмешле; **~ая руда́** терекөмеш рудасы; **~ый термо́метр** терекөмеш термометры

ртуть *ж хим.* терекөмеш, күнә суы

руба́ка *м разг.* кылыч белән оста эш итүче, кылыч белән кисүче

рубану́ть *сов. кого-что* чабып (кисеп, ярып) жибәрү

руба́ха *ж см.* **руба́шка** 1 ◆ **~-па́рень** *прост.* ачык кеше, эчкерсез кеше

руба́шк||а *м* **1.** күлмәк; **ве́рхняя ~а** күлмәк; **ни́жняя ~а** эчке күлмәк **2.** *карт.* арт як **3.** *спец.* (*масть животного*) төс, тире төсе **4.** *спец.* (*оболочка чего-л.*) яры, кабык, тышча ◆ **в ~е роди́ться** бәхет белән туу, күлмәктә туу; **в одно́й ~е оста́вить** *кого* хәерче хәленә төшерү, бөлдерү, ыштансыз калдыру

рубе́ж *м* **1.** (*граница*) чик, рубеж **2.** *воен.* рубеж, сызык; **оборони́тельный ~** оборона сызыгы **3.** *перен.* (*грань*) чик, сызык ◆ **за ~о́м** чит илдә, чит илләрдә

руберои́д *м* рубероид (*махсус матдә сеңдерелгән катыргы*)

руберои́дн||ый, -ая, -ое, **рубероидов||ый,** -ая, -ое, ребруроид...ы; рубероид ...; **~ый заво́д** рубероид заводы; **~ая изоля́ция** рубероид изоляция

руба́ц *м* **1.** (*шрам*) эз, җөй **2.** *портн.* җөй; **вы́пустить ~** җөйне сүтү **3.** *анат.* кырык карта (*кушәүче хайваннарда*)

руби́льник *м* рубильник, өзгеч

руби́н *м* якут, кызыл якут

руби́нов||ый, -ая, -ое **1.** якут ...ы, кызыл якут ...ы, якут ..., якуттан ясалган, кызыл якут ..., кызыл якуттан ясалган; **~ое ожере́лье** якут муенса **2.** якутлы, кызыл якутлы; **~ый брасле́т** кызыл якутлы беләзек **3.** (*о цвете*) якут төсендәге, кызыл; **~ое вино́** якут төсендәге шәраб

руби́ть *несов.* **1.** *что* кисү, чабу; **~ дрова́** утын кисү **2.** *что* турау; **~ капу́сту** кәбестә турау **3.** *что горн.* чабу; **~ у́голь** күмер чабу **4.** *кого-что* чабу, чабып үтерү; **~ са́блей** кылыч белән чабу **5.** *что* (*строить из брёвен*) бурау, ясау, бура бурау **6.** *перен. что, разг.* (*говорить, действовать прямо, резко*) ярып әйтү

руби́ться *несов.* **1.** кисешү, сугышу (*салкын корал белән*) **2.** *страд от* **руби́ть**

ру́бище *с* сәләмә кием, алама кием, ертык-портык кием

ру́бка I *ж мор.* рубка

ру́бка II *ж см.* **руби́ть** 1, 2, 5

рублёвка *м разг.* бер тәңкә, бер тәңкәлек, бер сумлык

рублёвый, -ая, -ое бер тәңкәлек ..., бер сумлык ...; **~ биле́т** бер тәңкәлек билет

ру́блен||ый, -ая, -ое **1.** туралган, турап ваклынган, тапалган; **~ое мя́со** туралган ит **2.** (*бревенчатый*) бурап салынган, буралган (*бүрәнәдән*); бүрәнәдән салынган

рубль *м* тәңкә, сум

ру́брика *ж* **1.** (*заголовок*) бүлек башы (*газеталарда, журналларда*) **2.** (*графа*) бүлек, рубрика; **разнести́ по ~м** рубрикаларга утыртып чыгу

рубцева́ться *несов.* бөтәшү, төзәлү, бөтәшеп төзәлү (*җәрәхәт турында*)

ру́бчат||ый, -ая, -ое сырланган, сырлы-сырлы; бирчәле; **~ая ткань** сырлы тукыма

ру́бчик *м* **1.** *уменьш. от* **руба́ц** 1; **2.** сыр, бирчә (*тукымаларда*); **ткань в ~** сырлы тукыма

ру́гань *ж* тиргәш, сүгеш, тиргәү (сүгенү) сүз[ләр]е

руга́тельн||ый, -ая, -ое сүгү ..., сүгеш ...ы, тиргәш ...ы; **~ые слова́** сүгү сүзләре

руга́тельский, -ая, -ое *разг.*: **руга́тельски руга́ть (руга́ться)** тетмәсен тетү, бик ныкы тиргәү

руга́тельство *с* сүгенү сүзе, сүгенү

руга́ть *несов. кого-что* тиргәү, сүгү, орышу, әрләү

руга́ться *несов.* тиргәшү, сүгенү, оршышу, әрләшү

ругня́, руготня́ *ж прост. см.* **ру́гань**

руда́ *ж* мәгъдән, руда; **желе́зная ~** тимер рудасы

рудиме́нт *м* **1.** рудимент, калдык *организмның үсеп җитмәгән һәм үзенең башлангыч функциясен югалткан калдык әгъзасы*) **2.** *перен. книжн.* (*след исчезнувшего явления*) калдык, эз

рудимента́рный, -ая, -ое рудиментар ..., калдык ..., рудиментар (калдык) булган; **~ о́рган** рудиментар әгъза

рудни́к *м* мәгъдән учагы, рудник

рудни́чный, -ая, -ое рудник ...ы; **~ во́здух** рудник һавасы

ру́дн||ый, -ая, -ое руда ...ы, мәгъдән ...ы; мәгъдәнле; **~ые месторожде́ния** мәгъдәнле урыннар

рудоко́п *м уст.* руда казучы, руда чыгаручы, мәгъдәнче

рудоно́сный, -ая, -ое рудалы, мәгъдәнле, рудасы булган, мәгъдәне булган

рудоуправле́ние *с* рудаидарә (*рудниклар белән идарә итү органы*)

ружёйник *м* мылтык остасы, мылтыкчы

ружёйн||ый, -ая, -ое мылтык ...ы; **~ое мáсло** мылтык мае

ружьё *с* мылтык

руúны *мн. книжн.* (*развалины*) хәрабә, җимерек, җимереклек

рук||á *ж* **1.** *прям., перен.* кул; **держáть за́ руку** кулдан тоту; **увéренные рýки** ышанычлы куллар; **вестú пóд руки** *кого-то* култыклап алып бару; **идтú пóд руку** *с кем-л.* култыклап бару, култыклашып бару **2.** *мн.* **рýки** (*рабочая сила*) кул, эшче **3.** *перен.* кул; почерк; **э́то вáша ~á?** бу сезнең кулыгызмы? **4.** *перен.* таяныч, терәк, яклаучы, кул; **у негó там своя́ ~á** анда аның яклаучысы бар ♦ **в рýки взять** *кого-что* буйсындыру, кулга алу; **в хорóшие рýки отдáть** *кого-что* яхшы кешегә бирү; **в хорóших ~áх быть (находúться)** яхшы кешедә булу; **из рук вон [плóхо]** бик начар; миннән киткәнче, иясенә җиткәнче; **из пéрвых рук [узнáть]** беренче чыганактан [белү]; **на все рýки мáстер** кулыннан һәртөрле эш килә, бар эшкә дә оста; **нá руку нечúст** кәкре куллы, урлашучан, озын куллы; **нá руку** *кому-чему* файдага, файдасына; **не с ~ú** *кому что* кулай түгел, уңайсыз, кул түгел; **~áми и ногáми** дүрткуллап; **~á óб руку** кулга кул тотынышып; **~á рýку мóет** кул кулны юа (*гаепләрне узара яшерү*); **рýки по швам [держáть, стоя́ть]** кулларны гәүдә буенча төшереп [тору]; **~óй подáть** бик якын, кул сузымында гына; **с рук сбыть** *кого-что* котылу, биреп җибәрү; **с рук сойтú** үтү, үтеп китү (*бернинди җәэасыз*)

рукáв *м* **1.** жин; **корóткие ~á** кыска жин **2.** (*ответвление реки́*) тармак, елга култыгы **3.** (*труба*) җинсә; эчәк (*насоса*) ♦ **спустя́ ~á** ничек җитте, шулай; теләр-теләмәс

рукавúцы *мн.* бияләй

рукáстый, -ая, -ое *разг.* зур куллы

руководúтель *м* җитәкче, башлык, җитәкчелек итүче

руководúтельница *ж* җитәкче хатын (кыз)

руководúть *несов. кем-чем* җитәкләү, җитәкчелек итү, башында тору; **~ колхóзом** колхоз белән җитәкчелек итү

руководúться *несов.* **руковóдствоваться**

руковóдство *с* **1.** җитәкчелек, җитәкчелек эше, җитәкчелек итү **2.** кулланма; **~ по хúмии** химия буенча кулланма **3.** *собир.* җитәкчелек, җитәкчелер, башлыклар; **~ завóда** завод җитәкчелеге

руковóдствоваться *несов. чем* кулланып эш итү, куллану, таянып эш итү, ... буенча эш итү, ...дан чыгып эш итү (эшләү); **~ прáвилами** кагый дәләргә таянып эшләү

руководя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **руководúть; 2.** җитәкче ..., җитәкчелек итүче ..., җитәкчелек итә торган; **~ие кáдры** җитәкче кадрлар; **~ие указáния** җитәкче күрсәтмәләр

рукоде́л||ие *с* кул эше; **занимáться ~ием** кул эше белән шөгыльләнү; **вы́ставка ~ий** кул эшләре күргәзмәсе

рукоде́льница *ж* кул эше остасы, кул эше эшләүче (*хатын-кыз*)

рукоде́льничать *несов.* кул эше эшләү, кул эше белән шөгыльләнү

рукокры́лые *мн. зоол.* кулканатлылар, ярканатлар

рукомóйник *м* кулъюгыч

рукопáшн||ый, -ая, -ое **1.** кул ...ы, **~ый бой** кул сугышы **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м,* **~ая** *ж* кул сугышы, якыннан торы сугышу (*мәс. штыкка штык килеп сугышу*)

рукопúсный, -ая, -ое **1.** кулъязма ..., кулъязма[лар] ...ы; **~ отдéл библиотéки** китапханәнең кульязмалар бүлеге **2.** кулдан язылган, кулъязма ..., кул белән язылган; **~ текст** кулъязма текст

рýкопис||ь *ж* кулъязма; **дрéвние ~и** борынгы кулъязмалар

рукоплеска́ние *с* алкыш, кул чабу

рукоплеска́ть *несов. кому-чему* кул чабу, чәбәкәйләү, алкышлау

рукопожа́тие *с* кул кысышу, кул бирешү, кул кысу (*исәнләшү, рәхмәт йөзеннән*)

рукоприкла́дство *с разг.* кул тидерү, кул салу (кыйнау)

рукоя́тка, рукоя́ть *ж* **1.** сап; **~ кинжáла** ханҗәр сабы **2.** (*в машинах, приборах*) тотка, тоткыч; (*у цепа*) көбәк

рула́да *ж муз.* рулада (*җырның нинди дә булса бер өлешен бик тиз башкару*)

рулев||óй, -áя, -óе **1.** руль ...ы; **~óе колесó** руль көпчәге **2.** *в знач. сущ.* **~óй** *м* (*на корабле*) рулевой, рульче; (*на лодке*) койрыкчы, койрык тотучы

рулéт *м кул.* **1.** рулет, катлама (*бөккәннең бер төре*) **2.** (*окорок без кости*) рулет (*сөяге алынып түгәрәк форма бирелгән дуңгыз ите*) **3.** рулет (*ашамлык*); **картóфельный ~** бәрәңге рулеты

рулéтка *ж* рулетка (**1.** *үлчәү тасмасы* **2.** *махсус отышлы уен җайланмасы*)

рули́ть *несов.* **1.** руль белән идарә итү, рульдә утыру; (*лодкой*) койрык тоту (*көймәдә*) **2.** *ав.* (*о лётчике*) самолётны җирдән алып бару **3.** *ав.* (*о самолёте*) җирдән бару, җир өстеннән бару

рулóн *м* төргәк, рулон

руль *м* руль

румб *м* румб (*компас түгәрәгендә горизонтның 1/32 өлешенә тигез булган бүлем*)

румы́н *м* румын, румын кешесе

румы́нка *ж* румын хатыны (кызы)

румы́нский, -ая, -ое румын[нар] ...ы; Румыния ...ы; **~ язы́к** румын теле

румы́ны *мн.* румыннар, румын халкы

румя́на *только мн.* иннек

румя́н||ец *м* алсулык; кызыллык, бит кызыллыгы; **зали́ться ~цем** биткә кызыллык йөгерү

румя́ни||ть *несов. кого-что* **1.** алсуландыру, кызарту; **моро́з ~л щёки** суык яңакларны алсуландырган **2.** (*покрывать румянами*) иннек ягу, кызыл сөртү

румя́ни||ться *несов.* **1.** (*становиться румяным*) алсулану, кызару; **лицó ~лось от моро́за** бите суыктан кызарган **2.** (*покрывать лицо румянами*) иннек ягыну, биткә кызыл сөртү **3.** кызару; **пиро́г нача́л ~ться** бөккән кызара башлаган

румя́н||ый, -ая, -ое **1.** алсуланган, кызарган, алсу; **~ое лицó** кызарган бит **2.** кызарган; **~ый пиро́г** кызарган бөккән

руни́ческ||ий, -ая, -ое рун ...ы; **~ие на́дписи** рун язмалары

руно́ *с* йон, сарык йоны; **то́нкое ~** нәзек йон

ру́ны I *мн.* рун язуы, рун язмасы (*күпчелектә скандинавларның ташларда, коралларда һ.б.ш сакланып калган борынгы язулары*)

ру́ны II *мн.* рун, рун җыры (*карел-ларда, финнарда*)

ру́пия *ж* рупия (*Һиндстанда, Бирмада һәм кайбер башка илләрдә акча берәмлеге*)

ру́пор *м* рупор (**1.** *тавыш көчәйтү торбасы* **2.** *перен. кемнең дә булса фикерен җәелдерүче, таратучы*)

руса́к *м* ур куяны, сары куян

руса́лии *только мн.* искә алу бәйрәме (*борынгы славяннарда үлгән кешеләрне искә алу көне*)

руса́лка *ж фольк.* су кызы, су анасы

руси́зм *м лингв.* рус сүзе, русизм (*рус теленнән алынган сүз яки гыйбарә*)

руси́ст *м* русистика белгече; рус теле белгече, рус филологиясе белгече

руси́стика *ж* русистика (*рус телен һәм мәдәниятен өйрәнүче фәннәр*)

русифици́ровать *сов., несов. кого-что* руслаштыру

русифици́роваться *сов., несов.* руслашу **2.** *страд. от* **русифици́ровать**

ру́сло *с* **1.** үзән, елга юлы; **~ рекú** елга юлы **2.** *перен.* юнәлеш; эз; **жизнь вошлá в нормáльное ~** тормыш нормаль эзгә төште

русволо́сый, -ая, -ое коңгырт чәчле, коңгырт сары чәчле

ру́сская I *ж* рус хатыны (кызы)

ру́сская II *ж* (*пляска*) рус биюе

ру́сские *мн.* руслар, рус халкы

ру́сский I *м* рус

ру́сский II, -ая, -ое **1.** рус ...ы; **~ая культу́ра** рус мәдәнияте; **~ая литерату́ра** рус әдәбияты; **~ий язы́к** рус теле **2.** Россия ...ы; Русь ...ы; рус ...ы; **Ру́сское госуда́рство** Русь дәүләте

ру́с||ый, -ая, -ое **1.** коңгырт, коңгырт сары; **~ая борода́** коңгырт сары сакал **2.** коңгырт чәчле, коңгырт сары чәчле; **~ый па́рень** коңгырт чәчле егет

рутéний *м хим.* рутений

рути́на *ж* искелек

рутинёр *м* искелек яклы кеше, искелеккә ябышып ятучы

рутинёрство *с* искелеккә ябышып яту, искелеккә ияреү

ру́хлядь *ж собир. разг.* иске-москы, чүпрәк-чапрак

ру́хну||ть *сов.* **1.** җимерелү, җимерелеп төшү; аву, авып төшү; **дом ~л** өй җимерелде; **дéрево ~ло** агач ауды **2.** (*упасть — о человеке*) егылу, барып төшү, лап итеп егылу **3.** *перен.* җимерелү,

өзелү, юкка чыгу; **наде́жды ~ ли** өметләр өзелде

руча́тельство *с* ышаныч язуы, өстенә алу

руча́||ться *несов. кого-что* (*заверять*) ышандыру, гарантия бирү, жаваплылыкны өстенә алу; йөгенә керү; **~ться за успе́х де́ла** эшнең уңышлы чыгачагына гарантия бирү; **я за него́ ~юсь** аның өчен жаваплылыкны өстемә алам; **~ться голово́й** башны кисәргә бирү

ру́чка 1. *уменьш. от* **рука́** 1; 2. тотка; сап, тоткыч; **дверна́я ~** ишек тоткасы; **~ ножа́** пычак сабы 3. (*для письма*) ручка, каләм сабы 4. култыкса; **~ кре́сла** креслоның култыксасы

руч||но́й, -а́я, -о́е 1. кул ...ы; куллар ...ы; **~о́й стано́к** кул станогы; **~ы́е ча́сы** кул сәгате; **~а́я кладь** кул йөге 2. кул белән ..., куллан ясау (жыю, эшләү) ...: **~о́й набо́р** куллан жыю 3. кулга ияләшкән, ияләштерелген, өйрәтелгән; **~о́й во́рон** кулга ияләшкән козгын

ру́шить *несов. что* 1. жимерү, ишү, вату, жимереп (ишеп, ватып) төшерү; **~ сте́ны** стенаны ишеп төшерү 2. *спец.* кабыгыннан арындыру, ярмага әйләндерү; **~ про́со** тарыны кабыгыннан арындыру

ру́ш||иться *несов.* 1. ишелү, ишелеп төшү, жимерелү, жимерелеп төшү, ватылып төшү; **сте́ны ~ атся** стеналар ишелеп төшәләр 2. *перен.* жимерелү, таркалу, юкка чыгу; **пла́ны ~ атся** планнар жимерелә 3. *страд. от* **ру́шить**

ры́ба *ж* 1. балык; **морска́я ~** дингез балыгы; **хи́щная ~** ерткыч балык 2. *мн.* **Ры́бы** *астр.* Балыклар ♦ **как ~ в воде́** судагы балык кебек; **ни ~ ни мя́со** ни он түгел, ни камыр түгел

рыба́к *м* балыкчы, балык тотучы; **~ а́ ви́дит изда́лека** *посл.* балыкчы балыкчыны еактан күрә

рыба́лк||а *ж* балык тоту; **идти́ на ~у** балык тотарга бару

рыба́ц||кий, -ая, -ое балыкчы ...ы, балыкчылар ...ы, балыкчылык ...ы, балык тоту ...ы; **~ая ло́дка** балыкчы көймәсе; **~ ий колхо́з** балыкчылык колхозы

рыба́чество *с* балык тоту, балык тоту эше

рыба́ч||ий, -ья, -ье балыкчы ...ы, балыкчылар ...ы, балыкчылык ...ы; **~ья ло́дка** балыкчы көймәсе

рыба́чить *несов.* балык тоту (каптыру, аулау)

рыбёшка *ж разг.* вак (бәләкәй, кечкенә) балык

ры́б||ий, -ья, -ье 1. балык ...ы; **~ья чешуя́** балык тәңкәсе; **~ий жир** балык мае 2. *перен.* (*бесстрастный*) салкын канлы, салкын ♦ **на ~ьем меху́** этәч тиресеннән тегелген кием (*салкын кием хакында*); **~ьи глаза́** төссез күзләр

ры́бина *ж разг.* зур балык

ры́бник *м* (*специалист по рыбоводству*) балык белгече; (*работник рыбных промыслов*) балыкчы, балык тотучы

ры́бн||ый, -ая, -ое 1. балык ...ы; балык ...; **~ая ло́вля** балык тоту; **~ая кость** балык сөяге; **~ый за́пах** балык исе 2. балык ...ы; балыктан хәзерләнгән (пешерегән, ясалган); **~ые котле́ты** балык көтлите 3. балыклы, балыгы күп [булган]; **~ое о́зеро** балыклы күл

рыбо́- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, «балык», «балыкка бәйләнешле» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **рыборазведе́ние** балык үрчетү; **рыбозаво́д** балык заводы; **рыбопромы́шленность** балык промышленносте; **рыбохо́д** балык юлы, балык үтү урыны (*буада балык үтү өчен калдырылган урын*)

рыбово́д *м* балык үрчетүче, балык үрчетү белгече

рыбово́дн||ый, -ая, -ое балык үрчетү ...ы; **~ое хозя́йство** балык үрчетү хуҗалыгы

рыбово́дство *с* балык үрчетүчелек, балык үрчетү, балык үрчетү эше

рыбово́дческ||ий, -ая, -ое балык үрчетү ...ы; **~ая фе́рма** балык үрчетү фермасы

рыбозаво́д *м* балык заводы

рыбокомбина́т *м* балык комбинаты

рыболо́в *м* балык тотучы (аулаучы) балыкчы

рыболове́цк||ий, -ая, -ое балыкчылык ...ы, балык тоту ...ы,балык тоту эше белән шөгыльләнүче; **~ая арте́ль** балык тоту артеле

рыболо́вн||ый, -ая, -ое балыкчылык ...ы; балык тоту ...ы, балык ...ы; **~ый сезо́н** балык тоту сезоны; **~ые сна́сти** балык тоту кирәк-яраклары

рыболо́вство *с* балыкчылык, балык тоту, балык тоту эше

рыбопромысло́в||ый, -ая, -ое балык промыселе ...ы; **~ая арте́ль** балык промыселе артеле

рыбхо́з *м* балык хуҗалыгы, балык үрчетү хуҗалыгы

рыв||о́к *м* 1. кинәт тарту, кинәт тартылу; **~о́к вперёд** алга кинәт тарту 2. ыргылыш, ыргылу; **рабо́тать без ~ко́в** ыргылусыз эшләү 3. *спорт.* ыргым

рыга́ть *несов.* кикерү

рыгну́ть *сов. однокр.* кикереп җибәрү, кикереп кую

рыда́ние *с см.* **рыда́ть**

рыда́ть *несов.* иңрәү, иңрәп елау, үксү, үксеп елау

рыдва́н *м уст.* рыдван (*зур юл арбасы*)

рыжеборо́дый, -ая, -ое җирән сакаллы

рыжево́лосый, -ая, -ое җирән чәчле

рыже́||ть *несов.* 1. (*становиться рыжим*) җирәнләнү, җирәнләнә төшү; **во́лосы ~ ют** чәч җирәнләнә 2. (*виднеться — о чём-л. рыжем*) җирән булып күренү, җирәнләнеп тору; **~ла прошлого́дняя трава́** үткән елгы үлән җирән булып күренә иде

ры́ж||ий, -ая, -ее җирән, кызыл сары; **~ая борода́** җирән сакал; **~ий ма́льчик** җирән чәчле малай; **~ий жеребе́ц** җирән айгыр

ры́жик *м* 1. (*растение*) шепкән 2. (*гриб*) нарат гөмбәсе

рык *м* яман акыру, ырылдау, яман тавыш; **льви́ный ~** арысланның яман акыруы

ры́кать *несов.* яман [тавыш белән] акыру, ачы [тавыш белән] үкерү

ры́ло *с* 1. танау, борын; **свино́е ~** дуңгыз борыны 2. *прост.* (*лицо*) бит, кыяфәт, йөз

ры́льце *с* 1. *уменьш.-ласк. от* **ры́ло** 1; 2. *бот.* авызчык 3. (*передняя часть ствола орудия*) авыз ♦ **~ в пуху́** гаебе юк түгел

ры́нок *м* базар; **колхо́зный ~** колхоз базары; **вне́шний ~** *эк.* тышкы базар; **вну́тренний ~** *эк.* эчке базар

ры́ночн||ый, -ая, -ое базар ...ы; **~ые це́ны** базар хаклары

рыса́к *м* юртак

ры́сий, -ья, -ье селәүсен ...ы

рыси́ст||ый, -ая, -ое юртак ...; **~ая ло́шадь** юртак ат

рыси́ть *несов.* 1. (*бежать рысью — о лошади*) юрту, юртып бару, юртаклап бару 2. (*ехать рысью*) юрттыру, юртыпырып бару, юртаклап бару

ры́скать *несов.* 1. эзләнү, эзләнеп йөрү; **волк ры́щет** бүре эзләнеп йөри 2. (*ходить, ездить без определённой цели*) каңгырып йөрү; **~ по све́ту** дөнья буйлап каңгырып йөрү

рысца́ *ж разг.* (*мелкая рысь*) акрын гына юрту, акрын гына юртып бару

рысь I *ж* юрту, юртаклау; **перейти́ на ~** юрта башлау

рысь II *ж зоол.* селәүсен

ры́сью *нареч.* 1. (*аллюром*) юртып, юртаклап 2. *разг.* (*бегом*) йөгереп

ры́твина *ж* сикәлтә, тәгәрмәч чокары (*юлда*)

рыть *несов. что* казу; чоку; **~ карто́фель** бәрәңге казу; **~ я́му** чокыр казу

ры́ться *несов.* 1. казыну, чокыну; **~ в песке́** комда казыну 2. актарыну, эзләнү; чокчыну, (*әйберләрне*) актару; **~ в бума́гах** кәгазьләрне актару

рыхле́||ть *несов.* көпшәкләнү, көпшәкләнә төшү, йомшару, йомшара төшү; **земля́ при обрабо́тке ~ ет** эшкәртүдән жир көпшәкләнә

рыхли́тель *м с.-х.* туфрак йомшарткыч, көпшәкләндергеч (*тагылма машина*)

рыхли́ть *несов. что* көпшәкләндерү, казып йомшарту; **~ зе́млю** жирне казып йомшарту

ры́хлость *ж* көпшәклек, көпшәк булу; **~ по́чвы** туфракның көпшәклеклеге

ры́хл||ый, -ая, -ое 1. көпшәк, йомшак; **~ый снег** көпшәк кар 2. *разг.* (*дряблый*) сәлперәйгән; **~ое те́ло** сәлперәйгән тән

ры́царск||ий, -ая, -ое 1. рыцарь[лар] ...ы; **~ое вооруже́ние** рыцарь кораллары 2. *перен.* рыцарьлык ...ы, рыцарьларча ...; фидакарь; **~ий посту́пок** рыцарьларча эш итү

ры́царство *с* 1. рыцарьлык (*Көнбатыш Европада феодализм чорындагы хәрби-дворян сословие*) 2. *собир. ист.* (*рыцари*) рыцарьлар 3. рыцарьлык;

рыцарь дәрәҗәсе **4.** *перен.* (*самоотверженность*) егетлек, фидакарьлек, үзен аямау; **проявить ~** егетлек күрсәтү

рыцарь *м* **1.** *ист.* рыцарь (*Көнбатыш Европада: хәрби-дворян сословие кешесе*) **2.** *перен.* каһарман, егет, фидакарь хезмәт итүче

рычáг *м* **1.** рычаг; (*для уравновешивания тяжести*) көянтә, рычаг; **~ скóрости** тизлек рычагы; **поднять ~óм** рычаг белән күтәрү **2.** *перен.* (*средство*) чара, этәргеч көч

рычáть *несов.* акыру, бакыру, ырылдау

рьянный, -ая, -ое ихлас күңелдән бирелгән, ихлас күңел белән ..., тырыш, хирыс; **~ рабóтник** тырыш хезмәткәр

рюкзáк *м* рюкзак; биштәр; арка капчыгы

рю́мка *ж* рюмка

рю́хи *мн.* (*городки*) бура, чура; **игрáть в ~** бура сугу

рябéть *несов.* (*покрываться рябью*) шадраланып тору, шадралану

рябúна I *ж* **1.** (*дерево*) миләш, миләш агачы **2.** (*ягоды*) миләш, миләш җиләге

рябúна II *ж* шадра, шадра тап; **лицó с ~ми** шадралы йөз

рябúнник I *м* (*рябиновая роща*) миләшлек, миләш агачлыгы

рябúнник II *м* (*птица*) миләш чыпчыгы

рябúновка *ж* миләш төнәтмәсе, миләштә төнәтелгән аракы

рябúнов||ый, -ая, -ое **1.** миләш ...ы; **~ая корá** миләш кабыгы **2.** миләш ..., миләштән ясалган, миләш ...ы; **~ая настóйка** милеш төнәтмәсе **3.** (*о цвете*) миләш төсендәге ..., аксыл кызыл

рябúть *несов.* **1.** *что* шадраландыру; **ветерóк рябúт водý** җил су өстен шадраландыра **2.** *безл.* чагылу, куз аллары чуарлану; **в глазáх рябúт от мнóжества разноцвéтных огнéй** төрле төстәге утларның күплегеннән күз аллары чуарлана

ряб||óй, -áя, -óе шадра ..., шадралы; **~óе лицó** шадра бит **2.** чуар, ала, алакола, таплы; **~áя кýрица** чуар тавык; **~áя кобы́ла** ала бия

ря́бчик *м* боҗыр

рябь *ж* **1.** шадралану, шадраланып тору, җыерчыклану, җыерчыкланып тору; **óзеро подёрнулось ~ю** күл өсте шадраланып китте **2.** чагылу, чуарлану; **~ в глазáх** күз аллары чуарлана

ря́вкну||ть *несов.* акыру, бакыру, жикерү, ырлау, ырылдау; **медвéдь ~ет** аю акыра

ряд *м* **1.** саф, рәт; **стоя́ть двумя́ ~áми** ике саф булып тору **2.** күп кенә, байтак, берничә; **~ явлéний** берничә күренеш **3.** *мн.* **~ы́** саф; **служи́ть в ~áх а́рмии** армия сафларында хезмәт итү **4.** рәт, кибетләр; **торгóвые ~ы́** сәүдә рәте **♦ из ~а вон [выходя́щий]** гадәттән тыш, бик сирәк була торган; **в ~е случáев** кайбер очракларда

ряднó *с* (*толстый кустарный холст*) киндер, калын киндер

-рядный, -ая, -ое *рус. телендәге сүзләрнең икенче кисәге «...рәттән торган», «шулкадәр» дигән мәгънәне белдәрә, мәс.* **двухря́дный** ике рәтле; **трёхря́дный** өч рәтле

рядов||óй, -áя, -óе **1.** гади; **~óй слýжащий** гади хезмәткәр; **~óй слýчай** гади очрак **2.** (*не являющийся командным*) рядовой; **~óй боéц** рядовой гаскәри **3.** *в знач. сущ.* **~óй** *м* рядовой; **пойти́ на фронт ~ы́м** фронтка рядовой булып бару

ря́дом *нареч.* **1.** янәшәсендә, янәшәдә, якында; **идти́ ~** янәшәсендә бару **2.** (*очень близко*) якында, янында гына; **~ *с кем-чем в знач. предлога*** күршесендә, тирәсендә, янында; **~ с библиоте́кой** китапханә янында **♦ сплошь и (да) ~** атлаган саен, бик еш

ря́женка *ж* ряженка (*катыкның бер төре*)

ря́женый I *м этн.* (*жених*) кияү егет, кияү

ря́женый II, -ая, -ое *уст.* киенгән-ясанган, ... булып киенгән

ря́пушка *ж* ала балык, ряпушка

ря́са *ж* ряса (*православие руханилары-нда киң җиңле озын кием*)

ря́ска *ж бот.* бака тәнкәсе

С

с (с) *предлог* **1.** *с род.п.* (*откуда*) ...дан; **переходи́ть с ме́ста на ме́сто** урыннан урынга күчеп йөрү; **с мое́й стороны́** минем тарафтан; **сорва́ть я́блоко́ с ве́тки** ботактан алма өзеп алу; **упа́сть с кры́ши** түбәдән егылып төшү **2.** *с род.п.* (*при указ. на жительство и т.п.*) ...ы, ...дан килгән, ...лы; **делега́т с Алта́я** Алтайдан килгән делегат; **хлеборо́бы с Украи́ны** украиналы игенчеләр; **цветы́ с ю́га** көньяк чәчәкләре **3.** *с род.п.* (*при обознач. лица, предмета, от к-рого берут что-л.*) ...дан, ... башыннан; **урожа́й с гекта́ра** һәр гектардан алынган иген уңышы **4.** *с род.п.* (*при обознач. начального момента какого-л. действия и в сочет. «с ... до»*) ...дан, ...дан алып, ...дан бирле; **с нача́ла и до конца́** башыннан алып ахырына кадәр; **с тех вре́мён** ул заманнардан бирле; **с утра́ и до́ ночи** иртәдән алып төнгә тикле; **со дня́ на́ день** 1) көннән көнгә; **со дня́ на день откла́дывать** көннән көнгә кичектерә килү; 2) бүген-иртәгә, көннәрдә; **ждать кого́-либо со дня́ на́ день** берәр кешене бүген-иртәгә килер дип көтү **5.** *с род.п.* (*при помощи, каким-л. способом*) ...ып; **взя́ть с бою** сугышып алу; **с ма́ху** кизәнеп; **с разбе́гу** йөгереп килеп; **стреля́ть с колена́** тезләнеп ату **6.** *с род.п.* (*с количественными словами*) ...да; ...белән; **влюби́ться с пе́рвого взгля́да** бер күрүдә гашыйк булу; **уби́ть с пе́рвого вы́стрела** бер атуда үтерү **7.** *с род.п.* (*на основании чего-л.*) белән; **с разреше́ния нача́льника** начальник рөхсәте белән **8.** *с вин.п.* (*приблизительно, почти*) чамасы, чаклы, хәтле, диярлек, ...лап; **величино́й с дом** йорт хәтле зурлыкта; **он получи́л с деся́ток пи́сем** ул унлап хат алды; **с ме́сяц наза́д** бер ай чамасы элек **9.** *с тв.п.* (*при указ. на совместимость*) белән; **говори́ть с това́рищем** иптәшең белән сөйләшү; **оте́ц с ма́терью** атасы белән анасы **10.** *с тв.п.* (*при указ. на наличие чего-л. в чём-л., обладание чем-л.*) ...лы; **до́ждь со сне́гом** карлы яңгыр; **кни́га с иллюстра́циями** рәсемле китап; **челове́к с ружьём** мылтыклы кеше **11.** *с тв.п.* (*при обозначении явления или состояния*) ...ып; **есть с жа́дностью** комсызланып ашау; **слу́шать с восхище́нием** сокланып тыңлау **12.** *с тв.п.* (*при указ. на лицо или предмет, на к-рые распространяется действие, состояние*): **у меня́ пло́хо с се́рдцем** минем йөрәгем начар; **у него́ нелады́ с матема́тикой** ул математика белән дус түгел; **с больны́м случился о́бморок** авыру һушынан язган; **с самолётом произошла́ ава́рия** самолётка авария булган

с- (со-, съ-) *приставка* **1.** *фигыль ясаганда кулланылып, түбәндәге чаралар ярдәмендә бирелә:* 1) *«ташлау» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **сбрить** кырып ташлау; **скоси́ть** чабып ташлау; 2) *«кую» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **ску́чать** өеп кую; **сложи́ть** тезеп кую; **сцепи́ть** эләктереп кую; 3) *«төшү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **све́ситься** салынып төшү; **скати́ться** тәгәрәп төшү; **спры́гнуть** сикереп төшү; **стечь** агып төшү; 4) *«китү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **сойти́ с рельс** рельстан чыгып китү; **сорва́ться с це́пи** чылбырдан ычкынып китү; 5) *«җыелу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **сбежа́ться** йөгерешеп килеп җыелу; **слета́ться** очып килеп җыелу; **сте́чься** агып килеп җыелу; 6) *«килешү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **сговори́ться** сөйләшеп килешү; **сторгова́ться** сатулашып килешү; 7) *«карау» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **све́рить** чагыштырып карау; **соотнести́** тиңләштереп карау; 8) *«төшү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **сгусти́ться** куера төшү; **смягчи́ться** йомшый төшү; 9) *«кайту» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **сбе́гать** йөгереп барып кайту; **слета́ть** очып барып кайту; 10) *«бетерү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **скорми́ть** ашатып бетерү; **скроши́ть** тураклап бетерү; 11) *«кучереп» дигән хәл фигыль ярдәмендә, мәс.* **списа́ть** күчереп язу; **срисова́ть** күчереп ясау (*рәсемне*); 12) *«бергә» дигән рәвеш ярдәмендә, мәс* **сожи́тельствовать** бергә тору; **сотру́дничать** бергә эшләү; 13) *кайбер приставкалы фигыльләрнең бары төп фигылен генә тәрҗемә итү юлы белән, мәс.* **сде́лать** ясау, эшләү; **сшить** (*платье*) (*кулмәк*) тегү **2.** *исем һәм сыйфатлар ясауда кулланылып, «даш-дәш» кушымчасы ярдәмендә тәрҗәмә ителә, мәс.* **соа́втор** автордаш; **соплеме́нник** кабиләдәш; **собесе́дник** әңгәмәдәш;

саа́мский, -ая, -ое саам[нар] ...ы; ~ **язы́к** саам теле

саа́мы *мн.* саамнар, саам халкы (*Норвегия, Швеция, Финляндиянең төньягында, СССРның Кола ярым атавында яшәүче халык*)

са́бельный, -ая, -ое кылыч ...ы; кылыч белән ...ы; ~ **уда́р** кылыч белән чабу

сабза́ *ж* сабза (*вак сортлы төшсез йөзем*)

са́бля *ж* кылыч

саботаж *м* саботаж, аяк чалу

саботажничать *несов. разг. см.* **саботи́ровать**

саботи́ровать *сов., несов. что и без доп.* саботаж ясау, [берәр эшкә] аяк чалу

са́ван *м* **1.** кәфен, мәет күлмәге **2.** *перен.* яп-ма, җәймә, юрган; **земля́ покры́та бе́лым ~ом** җиргә ак кардан юрган ябылган

сава́нна *ж геогр.* саванна (*экватор поясындагы тропик дала*)

савра́сый, -ая, -ое (*о масти лошади*) кола

са́га *ж лит.* сага (*борынгы Скандинавия һәм борынгы Ирландия халыкларында шигъри риваять*)

сагити́ровать *сов. кого-что* агитацияләп күндерү, димләп күндерү, угетләп күндерү

са́го *с нескл.* саго (*крахмал ярмасы*)

са́гов||ый, -ая, -ое саго ...ы; саголы; **~ая крупа́** саго ярмасы; **пиро́г с ~ой начи́нкой** саголы бәлеш

сад *м* бакча, җимеш бакчасы, баг; **городско́й ~** шәһәр бакчасы; **фрукто́вый ~** җимеш бакчасы; **ботани́ческий ~** ботаника бакчасы; **зоологи́ческий ~** зоология бакчасы; **дом с ~ом** бакчалы өй; ♦ **де́тский ~** балалар бакчасы

садану́ть *сов. однокр. кого-что, прост.* ору, бәрү, кундыру, тамызу

сади́зм *м* **1.** (*половое извращение*) садистлык, женси бозыклык **2.** *перен.* (*жестокость*) залимлек, ерткычлык

сади́ст *м* **1.** садист (*садизмга бирелгән кеше*) **2.** *перен.* залим, ерткыч

сади́стский, -ая, -ое **1.** садист[лар] ...ы, садистларча ... **2.** *перен.* залим [-нәр] ...ы, ерткычларча ..., залимнәрчә ...; **~ посту́пок** ерткычларча кыланыш

сади́ться *несов. см.* **сесть**

сади́ть *несов. обычно безл.* әрнү, әрнеп авырту, кымыршжу, кымыршжып авырту, кычытып авырту; **в го́рле сади́т** тамак төбе кымыршжый

садо́вник *м* бакчачы, җимеш үстерүче

садово́д *м* бакчачы, бакчачылык белгече, җиләк-җимеш үстерүче

садово́дство *с* **1.** (*занятие*) бакчачылык, бакчачылык фәне, җиләк-җимеш үстерү **2.** (*хозяйство*) бакчачылык

садово́дческ||ий, -ая, -ое бакчачылык ...ы, бакчачылар ...ы; **~ие ку́рсы** бакчачылык курслары

садо́в||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* бакча ...ы; **~ая доро́жка** бакча сукмагы; **~ый нож** бакчачы пычагы; **~ая ви́шня** бакча чиясе

садо́к *м* **1.** читлек, оя, бүлем (*хайваннарны, кош-кортларны, балыкларны ябып асрау яки урчету өчен*) **2.** *охот.* (*ловушка*) тозак, капкын; **во́лчий ~** бүре капкыны

са́жа *ж* корым

сажа́лка *ж* утырткыч (*бәрәңге һәм яшельчә утырту машинасы*)

сажа́ть *несов.* **1.** *кого-что* утырту; **~ ребёнка на стул** баланы урындыкка утырту **2.** *что* утырту, төшерү, җиргә төшерү; **~ самолёт** самолётны җиргә төшерү **3.** *кого-что* ябу, утырту; **~ пти́цу в кле́тку** кошны читлеккә ябу; **~ ку́рицу на я́йца** тавыкны чеби чыгарырга утырту **4.** *что* утырту; **~ карто́фель** бәрәңге утырту **5.** *что* тыгу, утырту, салу, кую; **~ хле́бы в печь** ипиләрне мичкә тыгу **6.** *что* тамызу, тамызып тапландыру; **~ кля́ксы** кара тамызып тапландыру

са́жен||ец усенте, үренте; **берёзовые ~цы** каен үсентеләре

сажёнк||и *мн.*: **плыть ~ами** колач салып йөзү

са́жен||ый, -ая, -ое утыртылган, утыртып үстерелгән; **~ые дере́вья** утыртып үстерелгән агачлар

сажёнь, са́жень *ж* сажин (*электә озынлык үлчәве берәмлеге = 2,13 метр чамасы*) ♦ **коса́я са́жень в пле́чах** алыптай зур гәүдәле кеше, әзмәвердәй таза кеше

сазан́ *м* сазан (*балык*)

сайга́ *ж*, **сайга́к** *м зоол.* сайгак, кыр кәҗәсе

са́йка *ж* сайка (*булка*)

са́йра *ж* сайра (*балык*)

сак *м* (*рыболовная снасть*) сөзгеч (*балык тоту эшендә: кыршауга беркетелгән җәтмә*)

саквоя́ж *м* саквояж (*юл сумкасы*)

са́кля *ж* сакля (*Кавказда тау халыкларының өе*)

сакрамента́льн||ый, -ая, -ое *книжн.* изге; тылсымлы; **~ая фра́за** тылсымлы фраза

саксау́л *м* саксаул

саксау́лов||ый, -ая, -ое саксаул ...ы, саксаул ...; **~ые за́росли** саксаул куаклыклары

саксофо́н *м* саксофон (*музыка коралы*)

сала́зки *только мн.* **1.** *разг.* бәләкәй чана, чәнәшкә **2.** *тех.* чана; **~ тока́рного станка́** кыру станогының чанасы

сала́ка *ж* салака, салакуш (*балык*)

саламандра *ж зоол.* саламандра (*җир-су хайваны*)

сала́т *м* **1.** *бот.* салат үләне, салат **2.** салат (*салкын ашамлык*)

сала́тница *ж* салат савыты

сала́тн||ый, -ая, -ое **1.** салат ...ы; **~ая гря́дка** салат тутәле **2.** салатка дигән, салат өчен билгеләнгән; **~ая капу́ста** салатка дигән кәбестә **3.** (*о цвете*) ачык яшел төс, сыек яшел төс

са́лить *несов. кого-что* **1.** майлау, туң май сөртү; майга буяп бетерү, майландыру **2.** (*в детских играть*) әбәкләү

салици́лов||ый: ~ая кислота́ салицил кислотасы (*медицина һәм техникада кулланыла торган органик катнашма*); **~ый натр** салицил натры (*салицил кислотасының тозы*)

са́ло *с* **1.** май, туңмай, терлек мае; **свино́е ~** дуңгыз мае; **нутряно́е ~** эч мае **2.** (*смазочное вещество*) май **3.** (*на воде*) сил, боз пәрдәсе (*катар-катмас вакытта су өстендә хасил була*)

сало́н *м в разн. знач.* салон; **~ да́мской о́буви** хатын-кыз аяк кимнәре салоны; **худо́жественный ~** сәнгать салоны

салфе́тк||а *ж* **1.** (*изделие из ткани*) тастымал, салфетка **2.** (*бумажная*) салфетка **3.** (*скатерть*) бәләкәй ашъяулык; **вы́шитая ~а** чигүле ашъяулык

са́льдо *с нескл. фин.* сальдо

са́льник *м* **1.** *анат.* карын мае, эч мае, эч пәрдәсе **2.** *тех.* сальник

са́льност||ь *ж* **1.** *спец.* майлылык; **устране́ние ~и овчи́ны** сарык тиресенең майлылыгын бетерү **2.** әшәке сүз, оятсыз сүз, әдәпсез сүз; **говори́ть ~и** әшәке сүзләр әйтү

са́льн||ый, -ая, -ое **1.** туң (терлек) май ...ы, терлек маенннан ясалган; **~ая свеча́** терлек маеннан ясалган шәм; **~ое пятно́** туң май табы **2.** (*с высоким содержанием сала*) бик майлы, үтә майлы, чат май; **~ая свинина́** үтә майлы дунгыз ите **3.** майланып беткән, майга катып беткән, каешланып беткән; **~ый воротни́к** каешланып беткән яка **4.** әдәпсез, оятсыз, әшәке; **~ый анекдо́т** әдәпсез анекдот ♦ **~ые же́лезы** *снат.* май бизләре

са́льто-морта́ле *с нескл.* сальто-мортале (*навага сикереп мәтәлчек атудан гыйбарәт булган акробатик күнегү*)

салю́т *м* салют; **артиллери́йский ~** артиллерия салюты; **произвести́ ~** салют бирү

салютова́ть *сов., несов. кому-чему* салют бирү, сәламләү

саля́ми *ж нескл.* салями (*каклаган колбасаның бер төре*)

сам *мест.* **1.** (*лично*) үзем, үзең, үзе; **он ~ это сде́лал** ул үзе ясаган; **он ~ реши́л уе́хать** ул үзе китәргә булды; **я ~ ему́ сказа́л** мин аңа үзем әйттем; **я и ~ не рад** мин үзем дә үкенеп бетә алмыйм **2.** (*для усиления мест. и сущ.*) үзе, үзе үк, ... үк; **~á жизнь э́то подска́зывает** моны тормыш үзе үк әйтеп тора; **~ хара́ктер э́той рабо́ты тако́в** бу эшнең үзенчәлеге үк шундый **3.** *в знач. сущ.* **~á** *ж прост.* үзе (*хуҗа, баш кеше мәгънәсендә*) **4.** (*воплощённый, олицетворённый*) ...ның үзе, ...ның гәүдәләнеше; **он ~á ве́жливость** ул — әдәплелекнең гәүдәләнеше; **э́то ~á поэ́зия** бу — поэзиянең үзе ♦ **быть ~и́м собо́й** үзеңне табигый тоту, кыланмау, ясалмалыкка бирелмәү; **он ~ себе́ голова́** ул үзенә үзе хуҗа; **~ (~á, ~ó) за себя́ говори́т** үзе үк әйтеп тора; **~и с уса́ми** үзебез дә беләбез, үзебезнең дә башка тай типмәгән; **~ не свой, ~á не своя́** үзен үзе белештермичә; **~ (~á, ~ó) по себе́** 1) (*самостоятельно*) үзбаш, үзалдына;

мөстәкыйль рәвештә; 2) үзе үк; **жизнь ~á по себé счáстье** яшәү үзе үк бәхет бит ул; 3) *в знач. сказ.* үзенә башка; **я ~ по себé, а ты ~ по себé** мин үземә башка, ә син үзеңә башка; **~ (~á, ~ó) собóй** үзеннән-үзе; **~ó собóй [разумéется]** үзеннән-үзе [аңлашыла]

самá *м см.* **сам**

самáн *м* саман, саман кирпеч

самáнн||ый, -ая, -ое саман ...; саман кирпечтән салынган; **~ая пострóйка** саман кирпечтән салынган каралты

самбúст *м* самбочы, самбист

сáмбо *с нескл. спорт.* самбо (*көрәшнең бер төре*)

самéц *м* ата, иркәк; **~ олéня** ата болан

сáми *мн. см.* **сам**

сáмка *ж* ана, теше, саулык; **~ лóся** ана поши

самó *с см.* **сам**

самоана́лиз *м* үзанализ (*үз-үзеңә анализ ясау, үзеңнең кылган эшләреңне һәм кимчелекләреңне үзең үк анализлау*)

самобичева́ние *с* үзеңне үзең битәрләү, үзеңне үзең жәзалау (*җибәргән хаталарың өчен вөҗдан газабы кичеру, үкенү, ачыну-сызлану*)

самобра́нка *ж*: **ска́терть-~** тылсымлы ашъяулык (*әкиятләрдә*)

самобы́тность *ж* үзенчәлеклелек, үзенчәлекле булу, үзенә бер төрлелек

самобы́тный, -ая, -ое үзенчәлекле, үзенә бер төрле, үзенә бер, үзенә башка, мөстәкыйль; **~ тала́нт** үзенчәлекле талант

самова́р *м* самавыр; **поста́вить ~** самавыр кую

самова́рный, -ая, -ое самавыр ...ы; **~ кран** самавыр борыны

самовлюблённый, -ая, -ое үзенә-үзе гашыйк булган, үзенә-үзе исе киткән

самовнуше́ние *с* үзеңне-үзең ышандыру (инандыру)

самовозгора́ние *с см.* **самовозгоре́ться**

самовозгора́ться *несов. см.* **самовозгоре́ться**

самовозгоре́ться *сов.* үзлегеннән кабынып китү, үзеннән-үзе яна башлау, үзеннән-үзе кабынып китү

самово́лие *с* үзбелдеклелек, үз белдегенчә генә эш итү, башбаштаклык

самово́льничать *несов.* үз белдегенчә генә эш итү, сансыз кылану

самово́льн||ый, -ая, -ое рөхсәтсез, үз белдеген белән; **~ая отлýчка** рөхсәтсез китү

самовоспита́ние *с* үзеңне-үзең тәрбияләү (тәрбия бирү)

самовосхвале́ние *с* үзеңне-үзең мактау (күкләргә чөю)

самовыраже́ние *с* үз-үзеңне күрсәтү; үз-үзеңне гәүдәләндерү; **~ ли́чности** шәхеснең үз-үзен күрсәтүе

самого́н *м* көмешкә, самогон

самого́нка *ж разг. см.* **самого́н**

самого́нный, -ая, -ое көмешкә ...ы, самогон ...ы; самого́н (көмешкә) куа торган; **~ аппара́т** көмешкә куа торган аппарат

самого́нщик *м разг.* көмешкә кайнатучы, самогон куучы, самогончы

самодви́жущийся, -аяся, -еяся үзе йөри (хәрәкәт итә) торган; үзйөрешле; **~ тра́нспорт** үзйөрешле транспорт

самоде́йствующ||ий, -ая, -ое үзлегеннән хәрәкәт итә торган, автомат рәвештә эшли торган; **~ие аппа́раты** автомат рәвештә эшли торган аппаратлар

самоде́лка *ж разг.* кулдан ясалган (эшләнгән) әйбер; үзең ясаган әйбер

самоде́льный, -ая, -ое үзең ясаган, кулдан ясалган; **~ радиоприёмник** үзең ясаган радиоалгыч

самодержа́вие *с* самодержавие (*революциягә кадәрге Россиядә: патшаның чикләнмәгән хакимияте һәм шул хакимиятка нигезләнгән дәүләт идарәсе системасы*); **ца́рское ~** патша самодержавиесе

самодержа́вный, -ая, -ое самодержавие ...ы; хакимияте чикләнмәгән; **~ строй** самодержавие строе

самоде́ржец *м уст.* патша, монарх (*чикләнмәгән властьлы хөкемдар*)

самоде́ятельност||ь *ж* үзешчән сәнгать; **концéрт ~и** үзешчән сәнгать концерты

самоде́ятельный, -ая, -ое үзешчән сәнгать ...ы; **~ хор** үзешчән сәнгать хоры

самодовле́ющи||ий, -ая, -ее *книжн.* үзенә бер әһәмияте булган, аерым бер әһәмияткә ия булган; **~ая величина́** аерым бер әһәмияткә ия булган зурлык

самодово́льный, -ая, -ое үз-үзеннән бик канәгать булган, үзенә-үзе исе киткән, кәпрәйгән; **~ вид** үз-үзеннән бик канәгать булган кыяфәт

самодово́льство *с* үз-үзеннән бик канәгать булу, үзенә-үзе исе китү, кәпрәйгәнлек

самоду́р *м* дуамал, үзбелдекле, үзсүзле (*кеше*)

самоду́рство *с* дуамаллык, үзбелдеклелек, үзсүзлелек

самоду́рствовать *несов.* дуамаллану, үзбелдеклеләнү, үзсүзләлену

самозабве́ние *с* онытылу, үз-үзеңне оныту, җаның-тәнең белән бирелү; **рабóтать с ~м** җаның-тәнең белән бирелеп эшләү

самозабве́нн||ый, -ая, -ое онытылып ..., үз-үзеңне онытып ..., җаның-тәнең белән бирелеп; **~ая любóвь** җаныңтәнең белән бирелеп ярату

самозаготóвка *ж* үзең әзерләү, үз көчең белән әзерләү

самозаря́дн||ый, -ая, -ое үзлегеннән корыла торган, автоматик корыла торган; **~ая винтóвка** үзлегеннән корыла торган винтовка

самозащи́т||а *ж* үз-үзеңне саклау, саклану, үзеңне (үз-үзеңне) яклау; **инстúнкт ~ы** үз-үзеңне саклау инстинкты

самозва́нец *м* самозванец, ялган исем белән йөрүче

самозва́нка *ж* самозванка, ялган исем белән йөрүче хатын (кыз)

самоиндýкция *ж физ.* үзиндүкция

самока́т *м* самокат

самокле́ющ||ийся, -аяся, -еюся үзе ябыша торган; **~иеся обóи** үзе ябыша торган обой

самоконтро́ль *м* үзконтроль, үз-үзеңә контрольлек итү

самокри́тика *ж* үзара тәнкыйть, үз-үзеңне тәнкыйтләү

самокрити́чность *ж* үзара тәнкыйть белән сугарылганлык, үз-үзен тәнкыйтләү белән сугарылган булу; **~ выступле́ния** чыгышның үзара тәнкыйть белән сугарылганлыгы

самокрити́чн||ый, -ая, -ое үз-үзеңне тәнкыйтләү белән сугарылган, үз-үзеңне тәнкыйтләү ...ы, үзара тәнкыйть рухындагы; **~ое выступле́ние** үз-үзеңне тәнкыйтләү чыгышы

самокру́тка *ж разг.* үзең төргән тәмәке

самолёт *м* самолёт; **пассáжирский ~** пассажир самолёты; **реакти́вный ~** реактив самолёт; **отправиться ~ом** самолёт белән китү

самолётн||ый, -ая, -ое самолёт ...ы; **~ое шасси́** самолет шассие; **~ая разве́дка** самолёт разведкасы

самолётовождение *с* самолёт йөртү эше (*теориясе һәм практикасы*)

самолётострое́ние *с* самолёт төзү, самолёт эшләп чыгару, самолёт ясау

самолётострои́тельный, -ая, -ое самолёт ...ы, самолёт төзү ...ы; **~ заво́д** самолёт төзү заводы

самолече́ние *с* үзеңне-үзең дәвалау (*табиб ярдәменнән башка дәвалану*)

самолюби́вый, -ая, -ое үзен генә сөючән (яратучан), горур, тәкәббер

самолю́бие *с* үзен генә сөю, (ярату), горурлык, тәкәбберлек; **ло́жное ~** ялган горурлык; **заде́ть** *чьё-л.* **~** *кемнең дә булса* горурлыгына кагылу

самомне́ние *с* мин-минлек, үз-үзеңне зурга санау, үзеңне зурга кую, тәкәбберлек

самонаде́янность *ж* үз-үзеңә чиктән тыш ышанганлык, үз көченә чамадан тыш ышану

самонаде́янный, -ая, -ое үз-үзеңә чиктән тыш ышанган, үз көченә чамадан тыш ышанган; **~ вид** үз-үзеңә чиктән тыш ышанган кыяфәт; **~ челове́к** үз көченә чамадан тыш ышанган кеше

самоназва́ние *с* үзенә-үзе биргән исем, үзенә-үзе кушкан исем; **суóми — ~ фúннов** суоми — финнарның үзләреренә биргән исеме

самообладани||е *с* үз-үзеңне тота алу, югалып калмау, аптырап (каушап) калмау; **не теря́ть ~я** үз-үзеңне тота алу сәләтен югалтмау

самоложе́ние *с* үзара салым

самообма́н *м* үз-үзеңне алдау, үзеңүзе алдау

самообольще́ние *с* үз-үзеңне алдап юату (тынычландыру), үз-үзеңне алдау

самооборо́на *ж* үзоборона, үз-үзеңне саклау (*дошман һөҗүменнән*)

самообразова́ние *с* үзлегеннән уку, үзлегеннән [укып] белем алу

самообразова́тельный, -ая, -ое, үзлегеннән укып белем алу ...ы

самообслу́живани||е *с* үзеңә үзең хезмәт күрсәтү; **магази́н ~я** үзеңә үзең хезмәт күрсәтү кибете

самоограниче́ние *с* үз-үзеңне чикләү, үзеңә үзең чик кую

самоокупа́емость *ж эк.* килернең [тотылган] чыгымнарны каплавы; **~ предприя́тий** предприятие килеренең тотылган чыгымнарны каплавы

самооплодотворе́ние *с биол.* үзеннән-үзе аталану, үз-үзен аталандыру, үзлегеннән аталану

самооправда́ние *с* үз-үзеңне аклау

самоопределе́ние *с полит.* үзбилгеләну, үзбилгеләнеш; **пра́во на́ций на ~** милләтләрнең үзбилгеләну хокукы

самоопредели́ться *сов.* **1.** үз урыныңны табу (*тормышта, җәмгыятьтә һ.б.ш.*) **2.** *полит.* үзбелгеләну

самоопределя́ться *несов. см.* **самоопредели́ться**

самопыле́ние *с бот.* үзеннән-үзе (үзлегеннән) серкәләну

самоотве́рженность *ж* үз-үзеңне аямау; фидакарьлек

самоотве́рженный, -ая, -ое **1.** үз-үзен аямый торган; **~ ю́ноша** үз-үзен аямый торган егет **2.** фидакарь; **~ труд** фидакарь хезмәт

самоотво́д *м* үзеңә үзең отвод бирү, үз кандидатураңны үзең кире кагу

самоотравле́ние *с* үзеннән-үзе агулану

самоотрече́ние *с* дөнья рәхәтеннән ваз кичү, дәрвишлеккә бирелү

самоохра́на *ж* үз-үзеңне саклау, үзеңә карата хәвефсезлек чаралары күрү

самооце́нка *ж* үз-үзеңне бәяләү, үзеңә-үзең бәя бирү

самопа́л *м ист.* самопал (*филтә кабызып атыла торган борынгы мылтык*)

самопи́шущ||ий, -ая, -ее үзе яза торган; **~ее устро́йство** үзе яза торган җайланма

самопоже́ртвование *с* үз-үзеңне корбан итү, үз-үзеңне фида кылу

самопозна́ние *с книжн.* үз-үзеңне танып белү

самопроизво́льн||ый, -ая, -ое үзеннән-үзе була торган; үзлегеннән хасил була торган, үзеннән-үзе килеп чыга торган; **~ые движе́ния** үзеннән-үзе була торган хәрәкәтләр

самопря́лка *ж* җеп эрләү машинасы

саморазви́тие *с* **1.** үзлегеннән үсү, үзлегеннән үсеш (*үзлегеңнән укып белемеңне арттыру*) **2.** *философ. см.* **самодвиже́ние**

саморазоблаче́ние *с* үз-үзеңне фаш итү

саморегистри́рующий, -ая, -ее автоматик рәвештә регистрацияли торган

саморегули́рующ||ий, -ая, -ее үзе көйли торган; үзеннән-үзе көйләнә торган; **~ая систе́ма** үзеннән-үзе көйләнә торган система

саморекла́ма *ж* үз-үзеңне мактау, үз-үзеңне күрсәтергә тырышу

саморо́дный, -ая, -ое табигатьтә әзер килеш очрый торган, саф; **~ мета́лл** табигатьтә әзер килеш очрый торган металл

саморо́док, *м* **1.** самородок (*саф килеш табылган металл*) **2.** *перен.* тумыштан талантлы кеше

саморти́зировать *сов.* амортизацияләү, амортизация ясау

самоса́д *м разг.* самосад, үзең үстергән тәмәке

самосбро́ска *ж с.-х.* урак машинасы, [үзе ташлап] ургыч

самосва́л *м* самосвал, үз-бушаткыч (*йөген үзе бушата торган автомобиль, баржа һ.б.ш*)

самосе́в *м бот.* **1.** коелган орлыктан тишелеп үсү **2.** (*растение*) коелган орлыктан тишелеп чыккан үсемлек

самосе́й *м,* **самосе́йка** *ж см.* **самосе́в 2**

самоснабже́ние *с* үз-үзеңне тәэмин итү

самосовершéнствование *с* үз-үзеңне камилләштерү

самосожже́ние *с* үз-үзеңне утта яндыру

самосозна́ние *с* үзаң (*тормышта, җәмгыятьтә үзеңнең әһәмиятеңне, тоткан урыныңны яхшы аңлау*)

самосохране́ни||е *с* үз-үзеңне саклау; **инсти́нкт ~я** үз-үзеңне саклау инстинкты

самостоя́тельность *ж* мөстәкыйльлек, бәйсезлек

самостоя́тельн||ый, -ая, -ое **1.** мөстәкыйль, бәйсез, ирекле; **~ое госуда́рство** мөстәкыйль дәүләт **2.** мөстәкыйль, үзе белеп эш итә торган, мөстәкыйль эш итә ала торган; **~ый челове́к** үзе белеп эш итә торган кеше **3.** чит ярдәмнән башка эшләнгән, мөстәкыйль рәвештә башкарылган; **~ая рабо́та** мөстәкыйль рәвештә башкарылган эш

самостре́л I *м* саплы җәя (*борынгы сугыш коралы*)

самостре́л II *м* үзен-үзе яралаган солдат

самосу́д *м* самосуд, судсыз-нисез җәзалау

самотёк *м* **1.** үз көенә агу; үз җаена агу (*сыекчаның үз авырлыгы тәэсирендә үз уңаена агуы*) **2.** *перен.* үзагым (*берәр эшнәң бернинди плансыз, стихияле рәвештә баруы*); **пусти́ть дело́ на ~** эшне үзагымына кую

самотёком *нареч.* **1.** үз агымы белән, үз җаена агып; **вода́ идёт ~** су үз җаена агып килә **2.** *перен.* үзагымына куелып, стихияле рәвештә

самоуби́йство *с* үз-үзен үтерү, үз-үзеңә кул салу

самоуби́йца *м, ж* үз-үзен үтерүче

самоуваже́ние *с* үз-үзеңне хөрмәтләү (ихтирам итү), үз кадереңне үзең белү

самоуве́ренность *ж* үз-үзеңә [чамадан тыш] ышанганлык

самоуве́ренный, -ая, -ое үз-үзеңә [чамадан тыш] ышынган

самоуниже́ние, самоуничиже́ние *с* үз-үзеңне кимсетү, үз-үзеңне түбәнсетү

самоуничтоже́ние *с* үз-үзеңне һәлак итү

самоуправле́ние *с* үзидарә, ирекле идарә; **студе́нческое ~** студентлар үзидарәсе; **городско́е ~** шәһәр үзидарәсе

самоупра́вный, -ая, -ое башбаштак, үз белдегенчә генә эш итә торган, закон белән исәпләшми торган

самоупра́вство *с* башбаштаклык, үз белдегенчә генә эш итү, закон белән исәпләшмәү

самоупра́вствовать *несов.* башбаштаклык итү, үз белдегенчә генә эш итү, закон тәртибен бозу

самоусовершéнствование *с см.* **самосовершéнствование**

самоуспока́иваться *несов. см.* **самоуспоко́иться**

самоуспокое́ние *с* үз-үзеңне тынычландыру, тынычлыкка бирелү, гамьсезлеккә бирелү

самоуспоко́енность *ж* тынычлыкка бирелгәнлек, гамьсезлеккә бирелгәнлек

самоуспоко́иться *сов.* тынычлыкка бирелү, гамьсезлеккә бирелү, [ирешелгәннәр белән] тынычланып калу

самоустрани́ться *сов.* читләшү, үз эшеңнән читләшү, үз эшеңне кайгыртмый башлау

самоустраня́ться *несов. см.* **самоустрани́ться**

самоутвержде́ние *с* үз-үзеңне раслау, үз шәхесеңне раслау

самоучи́тель *м* самоучитель, үзөйрәткеч

самоу́чка *м, ж* үзлегеннән өйрәнгән (укыган) кеше; **худо́жник ~** үзлегеннән өйрәнгән художник

самохо́д *м* самоход (*үзйөрешле механизм*)

самохо́дка *ж разг. см.* **самохо́д**

самохо́дн||ый, -ая, -ое үзйөрешле, үзе йөри торган; **~ая ба́ржа** үзйөрешле баржа

самоцве́т *м мин.* асылтыш, кыйммәтле таш, ярым кыйммәтле таш

самоцве́тный, -ая, -ое ялтыравыклы, җемелдәвекле, үтә күренмәле (*асылташлар һәм ярым кыйммәтле ташлар турында*)

самоце́ль *ж* үзмаксат

сасмочи́нн||ый, -ая, -ое башбаштаклык белән эшләнгән, законсыз эшләнгән, үз белдегенчә эшләнгән; **~ые де́йствия** законсыз эшләнгән эшләр

самочи́нство *с* башбаштаклык, законсызлык, үз белдегенчә эшләнгән эш

самочу́вствие *с* кәеф, хәл-әхвәл

саму́м *м* сәмум, ком бураны, эссе җил (*Азия һәм Африка чүлләрендә*)

самура́й *м* самурай (**1.** *феодаль Японияда: өстен катлау сугышчысы* **2.** *япон гаскәрие*)

самши́т *м* самшит, самшит агачы

самши́тов||ый, -ая, -ое **1.** самшит ...ы; **~ая ро́ща** самшит куаклыгы **2.** самшиттан эшләнгән

са́м||ый, -ая, -ое *мест.* **1.** (*именно, как раз*) нәкъ менә, нәкъ үзе; **в э́том ~ом ме́сте** нәкъ менә шушы урында **2.** (*прямо, как раз*) нәкъ, үк, үк; **с ~ого утра́** иртәдән үк **3.** (*даже, сам по себе*) үзе, үзе генә дә, үзе үк; **доста́точен ~ый факт**

согла́сия риза булу факты үзе генә дә бик житкән **4.** (*при образовании превосх. ст. прил.*) иң; **~ый бы́стрый** иң житез; **~ый краси́вый** иң чибәр ♦ **в ~ом де́ле** чыннан да, чынлап та; **на ~ом де́ле** асылда, чынлыкта, чынында; **в ~ый раз** 1) (*вовремя*) бик вакытлы, иң кирәк чакта; 2) (*впору*) тап-таман, чак (*мәс. кием турында*)

сан *м* дәрәҗә; исем; **носи́ть высо́кий ~** югары дәрәҗәгә ия булу; **приня́ть мона́шеский ~** монахлык дәрәҗәсе алу

сан- *кушма сүзләрнең «санитария» мәгънәсен белдерә торган беренче өлеше, мәс.* **сандружи́на** санитария дружинасы; **санинспе́ктор** санитария инспекторы

санато́рий *м* санаторий, шифаханә

санато́рно-куро́ртн||ый, -ая, -ое санаторий-курорт; **~ая ка́рта** санаторий-курорт картасы

санато́рный, -ая, -ое санаторий ...ы; **~ врач** санаторий табибы; **~ режи́м** санаторий режимы

сана́ция *ж* санация (**1.** *мед. авыз кушылыгын савыктыру өчен үткәрелә торган дәвалау чаралары* **2.** *эк. капиталистик илләрдә банкларны һәм эре предприятиеләрне банкротлыктан саклау максаты белән дәүләт тарафыннан курелә торган чаралар системасы*)

санба́т *м воен.* санбат

сангви́ник *м* сангвиник (*шат күңелле, житез хәрәкәтле, тышкы тәэсирләргә бик тиз бирелүчән кеше*)

сангвини́ческий, -ая, -ое сангвиник; **~ темпера́мент** сангвиник темперамент

санда́л *м* сандал, бәкам (агач һәм шул агачтан алына торган буяу)

сандале́ты *мн.* сандалет (*җиңел аяк киеме*)

санда́лии *мн.* сандал (*аяк киеме*)

санда́лов||ый, -ая, -ое сандал ...ы; бәкам ...ы; **~ое де́рево** бәкам агачы; **~ое ма́сло** бәкам мае

са́ни *только мн.* чана

сани́ровать *сов., несов. что* санация үткәрү

санита́р *м* санитар

санитари́я *ж* санитария (*чисталык һәм сәламәтлек саклау өчен үткәрелә торган чаралар*)

санита́рка *ж* санитарка, санитар хатын (кыз)

санита́рн||ый, -ая, -ое **1.** санитария ...ы; **~ый надзо́р** санитария күзәтүе; **~ый врач** санитария табибы **2.** санитар; **~ое состоя́ние го́рода** шәһәрнең санитар хәле **3.** (*в армии*) санитария ...ы; **~ый по́езд** санитария поезды; **~ая часть** санитария часте

са́нки *только мн. разг.* чана, бәләкәй чана

санкциони́ровать *сов., несов. что* санкция бирү, санкциялә

са́нкция *ж* санкция (**1.** *югары инстанциянең бирәр нәрсәне раславы, рөхсәт бирүе* **2.** *узара килешүләрне, договорларны бозган якка карата кулланыла торган чаралар*)

са́нно-тра́кторный, -ая, -ое тракторларга тагылган чаналар ...ы; **~ по́езд** тракторларга тагылган чаналар кәрваны

са́нн||ый, -ая, -ое чана ...ы; **~ые поло́зья** чана табаны; **~ый след** чана эзе

санобрабо́тка *ж* санитария эшкәртүе

сано́вник *м уст.* сановник, зур түрә

сано́вный, -ая, -ое *уст.* югары дәрәҗәле, зур чинлы

санпропускни́к *м* санпропускник (*санитария-профилактика чаралары үткәру учреждениесе*)

санскри́т *м* санскрит (*һиндләрнең борынгы әдәби теле*)

санскри́тск||ий, -ая, -ое **1.** санскрит ...ы; **~ий язы́к** санскрит теле **2.** санскрит телендә язылган; **~ая ру́копись** санскрит телендә язылган кулъязма

санте́хника *ж* сантехника

сантехни́ческ||ий, -ая, -ое сантехника ...ы; **~ое обору́дование** сантехника җиһазлары

санти́м *м* сантим (*Франциядә, Бельгиядә һ.б.ш. кайбер илләрдә вак акча*)

сантиме́нты *только мн. ирон.* хисләр, хискә бирелү; **разводи́ть ~** хискә бирелү

сантиме́тр *м* сантиметр

сап *м вет.* маңка авыруы (*атларда була торган йогышлы авыру*)

са́п||а *ж воен.* сапа (*траншеянең бер төре*) ♦ **ти́хой ~ой** астыртынлык белән, искәрмәстән, сиздермәстән

сапёр *м воен.* сапёр

сапёрн||ый, -ая, -ое *воен.* **1.** сапёрлар ...ы; **~ый батальо́н** сапёрлар батальоны **2.** сапёрлык ...ы; **~ое де́ло** сапёрлык эше

сапо́г *м* итек, күн итек ♦ **два ~а́ па́ра** икесе бер чыбыктан сөрелгән; **под ~о́м [быть, находи́ться]** изүе астында булу, буйсынуында булу; **~и́ всмя́тку** юк нәрсә, сафсата; **~и́-скорохо́ды** *фольк.* тылсымлы итек (*әкиятләрдә*)

сапо́жник *м* **1.** итекче, итек тегүче; читекче **2.** *прост.* (*о неумелом человеке*) булдыксыз, пешмәгән (*үз эшен эшли белми тораган кеше турында*)

сапо́жничать *несов.* итек (читек) тегү белән шөгыльләнү; итек (читек) төзәтү белән шөгыльләнү

сапо́жн||ый, -ая, -ое **1.** итек (читек) ...ы; итекче ...ы; **~ая щётка** итек щёткасы; **~ый нож** итекче пычагы **3.** итек тегү ...ы; итек төзәтү ...ы; итек ...ы; **~ая мастерска́я** итек төзәтү мастерское

сапфи́р *м* сапфир, зәңгәр якут

сапфи́рн||ый, -ая, -ое, **сапфи́ров||ый,** -ая, -ое **1.** сапфир ..., зәңгәр якут ..., сапфирдан (зәңгәр якуттан) ясалган; **~ое кольцо́** сапфир балдак **2.** (*цве́та сапфира*) сапфир төсле, зәңгәр

сара́й *м* сарай

саранча́ *ж зоол.* саранча (*корткыч бөҗәк*)

сарафа́н *м* сарафан

сараци́ны *мн. уст.* сарациннар (*электә европалылар мөселманнарны шулай атаганнар*)

сарде́лька *ж* сарделька

сарди́на *ж* сардина (*балык*)

сарди́нка *ж* сардинка (*балык*)

сардони́кс *м мин.* сардоникс

сардони́ческий, -ая, -ое мыскыллы, зәһәрле, ачы, усал, мәсхәрәле; **~ смех** зәһәрле көлү

са́ржа *ж* саржа (*тукыма*)

са́ржев||ый, -ая, -ое саржа ...; **~ая подкла́дка** саржа эчлек

сарка́зм *м* сарказм (**1.** *зәһәрле көлү, чәнечкеле көлү, ачы көлү*; **2.** *мәсхәрәле искәртү*)

саркасти́ческ||ий, -ая, -ое сарказмлы, зәһәрле, чәнечкеле, мәсхәрәле; **~ая улы́бка** мәсхәрәле елмаю

сарко́ма *ж мед.* саркома (*яман шешнең бер төре*)

саркофа́г *м* саркофаг, таш табут

сарма́тск||ий, -ая, -ое сармат ...ы; **~ие племена́** сармат кабиләләре

сарма́ты *мн.* сарматлар (*безнең эрага кадәр б-2нче гасырларда Идел, Кама диңгез, Азов диңгезе буйларында яшәгән күчмә кабиләләр группасы*)

сарпи́нка *ж* сарпинка, сәрфинкә (*тукыма*)

сары́ч *м зоол.* сарыч, елак карчыга

сатана́ *с* иблис, шайтан

сатане́ть *несов. прост.* явызлану, усаллану, котырыну

сатани́нский, -ая, -ое шайтан ...ы; **~ смех** шайтан көлүе

сателли́т *м* сателлит (**1.** *астр. планета иярчене* **2.** *перен. иярчен, башка берәүгә буйсынган, мөстәкыйль булмаган*)

сати́н *м* сатин (*тукыма*)

сати́новый, -ая, -ое сатин ...; сатиннан тегелгән; **~ хала́т** сатин халат

сати́р *м* сатир (*борынгы грек мифологиясендә аракы алласының азгын иярчене*)

сати́ра *ж* сатира

сати́рик *м* сатирик, сатирачы

сатири́ческий, -ая, -ое сатира ...ы, сатирик ..., сатира белән сугарылган; **~ журна́л** сатирик журнал

сатра́п *м* сатрап (**1.** *борынгы Иранда һәм Һиндстанда аерым провинцияләрдә идарә башлыгы* **2.** *перен. залим түрә, деспот, башбаштак түрә*)

сатура́тор *м* сатуратор (*сыеклыкларны газга туендыру аппараты*)

сафья́н *м* сафьян, сәхтиян (*югары сыйфатлы күн*)

сафья́нов||ый, -ая, -ое сафьян ...ы, сәхтиян ...ы, сафьян ..., сәхтиян ...; **~ые сапо́ги** сафьян итек

са́хар *м* шикәр ♦ **не ~** ал да гөл дип әйтеп булмый, менә дигәннәрдән түгел; **хара́ктер у него́ не ~** аның холкы менә дигәннәрдән түгел

сахари́н *м* сахарин

сахари́новый, -ая, -ое сахарин ...ы; **~ порошо́к** сахарин порошогы

са́харистость *ж* шикәрлелек, шикәрлелек дәрәҗәсе; **~ ягод** жиләкләрнең шикәрлеге

са́харист||ый, -ая, -ое **1.** шикәрле, шикәргә бай; **~ые сорта́ свёклы** чөгендернең шикәргә бай сортлары **2.** *спец.* шикәрсыман, шикәр кебек; **~ые вещества́** шикәрсыман матдәләр

са́харница *ж* шикәр савыты

са́харн||ый, -ая, -ое **1.** шикәр ...ы; **~ый песо́к** шикәр комы **2.** шикәрле; **~ая вода́** шикәрле су **3.** шикәр ...ы;

~ая свёкла шикәр чөгендере; **~ый тростни́к** шикәр камышы ♦ **~ая боле́знь** диабет; **~ая кость** кимекле сөяк; **~ые ре́чи** төче сүзләр, төче телләнү, ялагайланып сөйләнү

сахарова́рение *с* шикәр кайнату; шикәр эшләп чыгару

сахаро́за *ж хим.* сахароза (*усемлекләрдә була торган углевод*)

сачо́к *м* ятьмә, бәләкәй сөкә

сба́ви||ть *сов.* **1.** *что, чего и без доп.* (*уменьшить*) киметү, чигерү, төшерү; **~ть полови́ну цены** бәянең яртысын кимету **2.** *что, в чём и без доп.* кимү; **больно́й ~ л в ве́се** авыруның авырлыгы кимегән

сба́вка *ж* **1.** *см.* **сба́вить; ~ в цене́** бәяне кимету **2.** (*то, что сбавлено*) кимителгән өлеш, ташлама

сбавля́ть *несов. см.* **сба́вить**

сбавля́ться *несов.* **1.** *см.* **сба́виться**; **2.** *страд. от* **сбавля́ть**

сба́грить *сов. кого-что, прост.* котылу, аткару, олактыру

сбаланси́ровать *сов.* **1.** тигезлек саклау, тигезлек хәленә китерү **2.** *что бухг.* баланс чыгару, баланс ясау (*исәп-хисап эшендә*)

сба́лтывать *несов. см.* **сболта́ть**

сбе́гать *сов. разг.* йөгереп барып килү (кайту)

сбега́ть *несов. см.* **сбежа́ть**

сбега́ться *несов. см.* **сбежа́ться**

сбежа́||ть *сов.* **1.** йөгереп төшү; **~ть с ле́стницы** баскычтан йөгереп төшү **2.** (*стечь — о жидкости*) агып төшү **3.** (*убежать тайком*) качу, качып китү **4.** *разг.* ташу, ташып түгелеп бетү; **молоко́ ~ло** сөт ташып түгелеп беткән **5.** *перен.* югалу, юкка чыгу; **улы́бка ~ла с лица́** йөзендәге елмаюы юкка чыкты

сбежа́ться *сов.* йөгерешеп килеп житү (җыелу)

сберега́тельн||ый, -ая, -ое саклык ...ы; **~ый банк** саклык банкысы; **~ая кни́жка** саклык кенәгәсе

сберега́ть *несов. см.* **сбере́чь**

сберега́ться *несов.* **1.** *см.* **сбере́чься**; **2.** *страд. от* **сберега́ть**

сбереже́ни||е *с* **1.** *см.* **сбере́чь**; **2.** *обычно мн.* **~я** [саклыкка] җыелган акча, җыйган акча

сбере́чь *сов.* **1.** *кого-что* саклау, саклап тоту; саклап (алып) калу; **~ ну́жные бума́ги** кирәкле кәгазьләрне саклап калу **2.** *что* саклыкка җыю, җыю, туплау; **~ небольшу́ю су́мму де́нег** бераз акча җыю

сбере́чься *сов.* саклану, сакланып калу, янга калу

сберка́сса *ж* саклык кассасы

сберкни́жка *ж* саклык кенәгәсе

сбива́ть *несов. см.* **сбить**

сбива́||ться *несов.* **1.** *см.* **сби́ться**; **2.** *перен. на что, разг.* охшау, хәтерләтү; **расска́з ~ется на ска́зку** хикәя әкиятне хәтерләтә **3.** *страд. от* **сбива́ть**

сби́вчивость *ж* буталчыклык, чуалчыклык

сби́вчивый, -ая, -ое буталчык, чуалчык, өзек-төтек; **~ отве́т** буталчык җавап

сби́тень *м уст.* бал ширбәте (кайнар килеш кулланыла)

сбить *сов.* **1.** *кого-что* сугып (бәреп) чыгару, бәреп (атып, сугып) төшерү; **~ замо́к с две́ри** ишектән йозакны бәреп чыгару; **~ я́блоко с ве́тки** алманы ботагыннан сугып төшерү **2.** *кого-что* бәреп егу; **~ челове́ка с ног** кешене бәреп аяктан егу **3.** *что* кыйшайту, кыегайту, чалышайту; **~ каблуки́** үкчәләрне кыегайту **4.** *что, разг.* кимету, төшерү; **~ це́ну** бәясен кимету **5.** *перен. кого-что* (*запутать*) [юлдан] яздыру, саташтыру, ялгыштыру, бутау, чуалту, аптырашта калдыру **6.** *что* каккалап-суккалап ясау (беркетү), әтмәләү; **~ я́щик из доско́** такталардан әрҗә әтмәләү **7.** *что* язу, атлау; **~ ма́сло** май язу **8.** *что* туглау, күпертү, кабарту; **~ желтки́** йомырка сарысын туглау **9.** *кого-что, разг.* өю, туплау; **~ всех в ку́чу** барысын бер өемгә өю ♦ **~ спесь** кикриген шиндерү; **~ с то́лку** фикерен чуалту

сби́||ться *сов.* **1.** кыегаю, кыйшаю, чалышаю, янтаю; **каблуки́ ~лись** үкчәләре кыйшайган; **шля́па ~лась на́бок** эшләпә янтайган **2.** *с чего и без доп.* [юлдан] язу, адашу; **~ться с доро́ги** юлдан язу **3.** саташу, ялгышу, буталу; **~ться со счёта** санаганда ялгышу **4.** (*о масле*) язылу, атлану **5.** (*о желтках*) туглану, кабару, күперү **6.** *разг.* өелу, туплану; **лю́ди ~лись в ку́чу** кешеләр бер төркем булып өелделәр ♦ **~ться с ног** аяктан язу, хәлдән таю, аяклар калмау; **~ться с ша́га** адымны бозу

сближа́ть *несов. см.* **сбли́зить**

сближа́ться *несов.* **1.** *см.* **сбли́зиться** **2.** *страд. от* **сближа́ть**

сближе́ние *с см.* **сбли́зить, сбли́зиться; ~ двух корабле́й** ике корабльнең үзара якынаюы

сбли́зи||ть *сов. кого-что* **1.** [бер-беренә] якын китерү, [үзара] якынайту; **~ть но́жки ци́ркуля** җәзбәнең япьләрен бер-берсенә якын китерү **2.** араны якынайту, дуслаштыру, татуландыру; **о́бщая рабо́та нас ~ла** уртак эш безне дуслаштырды

сбли́зиться *сов.* **1.** (*приблизиться*) [бер-беренә] якын килу, [үзара] якынаю, якынлашу **2.** (*сдружиться*) дуслашу, дус булып китү, якынлашу

сбой *м* **1.** (*перебой в движении, работе*) тоткарлык, өзеклек, тигезсезлек **2.** *спец.* (*часть туши*) эч-баш, үпкә-бавыр, эчәк-карта, баш-аяк (*суелган терлекнең*)

сбо́ку *нареч.* кырыйдан, яннан, бер читтән, бер яктан ♦ **~ припёка** ≈ кирәкле кишер яфрагы

сболта́ть *сов. что с чем* [кушып] болгату, [кушып] тугылау

сболтну́ть *сов. что, разг.* әйтеп ташлау, ычкындыру; **~ глу́пость** ахмак сүз әйтеп ташлау; **~ ли́шнее** артыгын әйтеп ташлау

сбор *м* **1.** *см.* **собра́ть** 2, **собра́ться** 1; **~ по́дписей** имза җыю; **~ све́дений** мәгълүматлар җыю; **~ урожа́я** уңыш җыю; **~ хло́пка** мамык җыю; **~ на демонстра́цию** демонстрациягә җыелу **2.** (*то, что собрано*) җыем, җыелган акча; **валово́й ~ зерна́** ашлыкның тулай җыемы; **страхово́й ~** страхование өчен җыелган акча **3.** сбор; **пионе́рский ~** пионер сборы **4.** *мн.* **~ы** җыену, әзерләну; **~ы к путеше́ствию** сәяхәткә әзерләну ♦ **все в ~е** һәммәсе дә җыелган

сбо́рище *с разг. неодобр.* өер, төркем, халык төркеме

сбо́рка I *ж см.* **собра́ть** 4; **~ станка́** станокны җыю

сбо́рка II *ж* бөрмә; **ко́фта со ~ми** бөрмәле кофта

сбо́рник *м* **1.** җыентык; **~ пе́сен** җырлар җыентыгы **2.** *спец.* җыйгыч, туплагыч; **~ не́фти** нефть җыйгыч

сбо́рн||ый, -ая, -ое **1.** җыелу ...ы, туплану ...ы; **~ый пункт** җыелу пункты **2.** җыелма; **~ая кома́нда** җыелма команда; **~ые железобето́нные конструкции** җыелма тимер-бетон конструкцияләр

сбо́рочный, -ая, -ое җыю ...ы, кору ...ы; **~ цех** җыю цехы

сбо́рчат||ый, -ая, -ое бөрмәле; **~ая ю́бка** бөрмәле юбка

сбо́рщик *м* **1.** җыючы; **~ взно́сов** взнос җыючы; **~ хло́пка** мамык җыючы **2.** җыючы, коручы, монтажлаучы; **~ мото́ров** моторлар җыючы

сбо́рщица *ж* җыючы хатын (кыз)

сбра́сывание *с см.* **сбро́сить, сбро́ситься; ~ снега с кры́ши** түбәдән кар төшерү

сбра́сыватель *м тех.* ташлаткыч, ыргыткыч; **автомати́ческий ~** автоматик ташлаткыч

сбра́сывать *несов. см.* **сбро́сить**

сбра́сываться *несов.* **1.** *см.* **сбро́ситься**; **2.** *страд. от* **сбра́сывать**

сбреда́ться *несов. см.* **сбрести́сь**

сбрива́ть *несов. см.* **сбрить**

сбрить *сов. что* кыру, китәрү, кырып алу (ташлау); **~ бо́роду** сакал кыру

сброд *м собир. презр.* адәм актыклары, әтрәк-әләмнәр

сброс *м* **1.** *см.* **сбро́сить** 1, 6; **~ га́за** газ агызу **2.** (*отток воды*) агызу; **~ воды́ в о́зеро** суны күлгә агызу **3.** *геол.* убылу, иңү (*җир катламының ярылып аска төшүе*)

сбро́си||ть *сов.* **1.** *кого-что* ташлау, төшереп җибәрү, ыргыту; **~ть ка́мень с горы́** тау башыннан таш ыргыту; **~ть деса́нт** десант төшерү **2.** *что* алып ташлау; **~ть с себя́ оде́яло** өстендәге юрганыңны алып ташлау **3.** *что* салу, салып ташлау, кою; **я́щерица ~ла ко́жу** кәлтә елан кабыгын салган; **~ть листву́** яфрак кою **4.** *перен. кого-что* алып ташлау, бәреп төшерү; **~ть и́го ра́бства** коллык изүен алып ташлау **5.** *что* (*на счётах*) алып ташлау, чигерү **6.** *что* кимету; **~ть давле́ние** басымны кимету

сбро́ситься *сов.* **1.** (*броситься вниз*) ташлану, сикерү **2.** *прост.* акча салышу; **~ по рублю́** берәр сумнан акча салышу

сброшюрова́ть *сов. что* брошюровкалау, брошюровать итү (*китапны, журналны*)

сбру́я *ж* сбруй, дирбия

сбры́згивать *несов. см.* **сбры́знуть**

сбры́знуть *сов. что* сиптерү, сиптереп алу, бөркү, бөркеп алу, чәчрәтеп юешләү; **~ бельё пе́ред гла́жением** үтүкләр алдыннан кергә су бөркеп алу

сбыва́ть *несов. см.* **сбыть**

сбыва́ться *несов.* **1.** *см.* **сбы́ться; 2.** *страд. от* **сбыва́ть**

сбыт *м* [товар] сату; **ры́нок ~а** [товар] сату базары

сбытов||о́й, -ая, -о́е сату ...ы; **~ы́е опера́ции** сату операцияләре

сбыть *сов. разг.* **1.** *кого-что* (*продать*) сату, сатып җибәрү **2.** *что* олактыру, аткару, котылу; **~ нену́жные ве́щи** кирәксез әйберләрдән котылу **3.** (*пойти на убыль — о поднявшейся воде*) кимү, кайту

сбы́ться *сов.* **1.** (*осуществиться*) тормышка ашу, чынга ашу, гамәлгә ашу; **наде́жды сбыли́сь** өметләр чынга ашты **2.** *уст.* (*произойти*) булу; **что с ним сбу́дется?** аңа ни булыр икән?

сва́дебный, -ая, -ое туй ...ы; **~ый пода́рок** туй бүләге; **~ая церемо́ния** туй тантанасы

сва́дьб||а *ж* туй, туй мәҗлесе; **золота́я ~а** алтын туй (*ойләнешеп бергә тора башлауның илле еллыгы*); **серебряная ~а** көмеш туй (*ойләнешеп биргә тора башлауның егерме биш еллыгы*); **спра́вить ~у** туй үткәрү ♦ **до ~бы заживёт** *шутл.* туеңа хәтле төзәлер (*берәр җирен яралаган кешегә карата шаярып әйтелә*)

сва́йный, -ая, -ое **1.** субай сугу ...ы; субай кагу ...ы; **~ые рабо́ты** субай сугу эшләре **2.** субайлар өстенә корылган; **~ая постро́йка** субайлар өстенә корылган каралты

сва́ливать *несов. см.* **свали́ть**

сва́ливаться *несов.* **1.** *см.* **свали́ться; 2.** *страд. от* **сва́ливать**

свали́||ть *сов.* **1.** *кого-что* аудару, егу, аяктан егу; **~ть де́рево** агач аудару; **~ть с ног** аяктан егу **2.** *перен. кого, разг.* (*о сне, болезни*) аяктан егу, аудару; билән алу; **его́ ~ла боле́знь** аны авыру аяктан екты **3.** *кого-что* ташлау, ыргыту, аудару, төшереп җибәру; **~ть но́шу с плеч** йөкне җилкәдән төшереп җибәрү **4.** *что* өю, ташлау, тутыру; **~ть всё в у́гол** һәммәсен бер почмакка китереп ташлау **5.** *перен. что на кого-что, разг.* аудару, сылтау, япсару; **~ть вину́ на друго́го** гаепне икенче берәүгә япсару ♦ **~ть с больно́й головы́ на здоро́вую** ≈ ак эт бәласе кара эткә

свали́||ться *сов.* **1.** егылып төшү; **~ться с кры́ши** түбәдән егылып төшү **2.** аву; **забо́р ~лся** койма ауган **3.** *разг.* (*заболеть*) авырып китү, аяктан егылу **4.** *разг.* салыну, авышу, кыегаю, кыйшаю; **изба́ ~лась на́бок** өй бер якка кыйшайган

сва́лк||а *ж* **1.** *см.* **свали́ть** 1; **2.** чүплек, чүплек башы; **вы́везти му́сор на ~у** чүп-чарны чүплеккә чыгарып ташлау **3.** *разг.* (*драка*) өелешеп сугышу, әүмәкләшеп сугышу, кыйнашу, тукмашу

сва́лочный, -ая, -ое чүп-чар түгелә (ташлана) торган

свали́ть *сов.* **1.** *что* басу; **~ ва́ленки** итек басу **2.** *что и без доп., прост.* (*сделать кое-как*) әвәләп ату, эштерәштер генә эшләп ташлау ♦ **~ дурака́** юләр сату, ахмаклык эшләп ташлау

свали́ться *сов.* **1.** (*об изделиях из шерсти, пуха*) басылу **2.** (*о волосах, шерсти*) үкмашып бетү, чуалып бетү, киезләну

сва́нский, -ая, -ое сван[нар] ...ы; **~ язы́к** сван теле

сва́ны *мн.* сваннар, сван халкы (*көнбатыш Грузиядә яшәүче тау халкы*)

сва́ра *ж прост.* кычкырыш, ызгыш, талаш, гауга, җәнҗал

сва́ривать *несов. см.* **свари́ть** 3

сва́риваться *несов.* **1.** *см.* **свари́ться** 3; **2.** *страд. от* **сва́ривать**

свари́ть *сов. что* **1.** пешерү, пешереп алу; **~ ка́шу** ботка пешерү **2.** кайнату, кайнатып алу; **~ клей** җилем кайнату **3.** *тех.* эретеп ябыштыру; кыздырып ябаштыру; **~ ре́льсы** рельсларны эретеп ябыштыру

свари́||ться *сов.* **1.** пешү, пешеп җиту; **ка́ша ~лась** ботка пеште **2.** кайнау, кайнып чыгу; **клей ~лся** җилем кайнады **3.** *тех.* эреп ябышу; кызып ябышу (берегү, тоташу)

сва́рка *ж тех.* эретеп ябыштыру; кыздырып ябыштыру; сварка; **автоге́нная ~** автоген исулы белән эретеп ябыштыру

сварли́вый, -ая, -ое гаугачыл, бәйләнчек, ызгышучан, тиргәшүчән, талашучан; **~ стари́к** гаугачыл карт

сварн||о́й, -а́я, -о́е *тех.* эретеп ябыштырылган; кыздырып ябыштырылган; **~ы́е тру́бы** эретеп ябыштырылган торбалар

сва́рочн||ый, -ая, -ое эретеп ябыштыру ...ы; **~ые рабо́ты** эретеп ябыштыру эшләре

сва́рщик *м* сварщик, сваркачы (*металлны эретеп ябыштыручы эшче*)

сва́рщица *ж* сварщик хатын (кыз)

сва́стика *ж* свастика (*фашизм эмблемасы*)

сват *м* **1.** яучы, башкода, димче; **засыла́ть ~ов** яучылар җибәрү **2.** (*отец одного из супругов по отношению к родителям другого*) кода

сва́та||ть *несов.* **1.** *кого кому, кого за кого* димләү, кыз димләү **2.** *кого, кого у кого* кодалау, яучылау, яучы җибәрү, кыз сорау; **~ть дочь сосе́да** күршенең кызын яучылау **3.** *перен. кого, разг.* тәкъдим итү, димләү; **~ют нам но́вого специали́ста** безгә бер яңа белгеч димлиләр

сва́таться *несов. к кому, за кого* яучылау, яучы җиберү, кодалау, кыз сорау

сва́тья *ж* (*мать одного из супругов по отношению к родителям другого*) кодагый

сва́ха *ж* яучы хатын, димче хатын

сва́||я *ж* субай; **заби́ть ~ю** субай сугу

све́дени||е *с* **1.** *обычно мн.* **~я** (*известия, сообщения*) хәбәр, мәгълүмат; **по полу́ченным ~ям** алынган хәбәрләргә

сведу́щий, -ая, -ее зур белемле, тирән белемле, мәгълүматлы

свеже- *кушма сүзләрнең «әле генә», «яңа гына» мәгънәләрен аңлаткан беренче өлеше, мәс.* **свежевы́глаженный** әле генә үтүкләнгән; **свежеско́шенный** яңа гына чабылган

свежева́льщик *м* тиресен тунап эчен алучы (*суелган терлекнең*)

свежева́ть *несов. кого-что* тиресен тунап эчен алу (*суелган терлекнең*); **~ ту́шу** түшкәнең тунап эчен алу

свежезаморо́женный, -ая, -ое свежий килеш тундырылган (өшетелгән)

свежеиспечённый, -ая, -ое **1.** яңа пешкән, яңа гына пешеп чыккан; **~ пиро́г** яңа пешкән бәлеш **2.** *перен.* яңа гына өлгереп җиткән, әле генә пичтән чыккан, өр-яңа; **~ инжене́р** яңа гына өлгереп җиткән инженер

све́жест||ь *ж* **1.** сафлык, чисталык; **~ть во́здуха** һаваның сафлыгы **2.** (*прохлада*) салкынчалык, салкынча җил, жиләслек; **~ть ве́тра** җилнең салкынчалыгы; **~ть у́тра** иртәнең җиләслеге; **пахну́ло ~ью** салкынча җил исеп куйды **3.** төсе китмәгәнлек, ачыклык, уңмаганлык; **~ь кра́сок** буяуларның ачыклыгы **4.** тотылмаганлык, киелмәгәнлек, чисталык; **~ь бе́лья** эчке киемнәрнең чисталыгы **5.** *перен.* яңалык; **~ь мы́слей** фикерләрнең яңалыгы ♦ **не пе́рвой ~и** 1) (*лежалый*) бик үк яңа түгел, искергән; 2) (*не очень чистый*) бик үк чиста түгел

свеже́||ть *несов.* **1.** суыта (салкынайта) төшү, салкынчалану, җиләсләну; **к но́чи ~ет** төнгә таба көн суыта төшә **2.** (*становиться здоровее, румянее*) тазарып китү, матурланып китү, яшәреп китү

све́ж||ий, -ая, -ее **1.** яңа ...ган, яңа гына ...ган, әле генә ...гән; **~ее молоко́** яңа сауган сөт; **~ее мя́со** яңа суйган ит; **~ий хлеб** яңа пешкән икмәк **2.** тозланмаган, ысланмаган, какланмаган, свежий; **~ий огуре́ц** яшь кыяр **3.** саф, чиста; **~ий во́здух** саф һава **4.** (*прохладный*) салкынча, җиләс; **~ий ве́тер** салкынча җил **5.** (*не утративший яркости*) төсе китмәгән, уңмаган, ялтыравы бетмәгән; **~ие кра́ски** ялтыравы бетмәгән буяулар **6.** тотылмаган, киелмәгән, керләнмәгән, чиста; **~ая руба́шка** чиста күлмәк **7.** *перен.* яңа, яңарган; **со ~ими си́лами** яңа көч белән **8.** яңа, иң соңгы; **~ая мысль** яңа фикер; караганда; **статисти́ческие ~я** статистик мәгълүматлар **2.** *мн.* **~я** (*познания*) белем; **облада́ть больши́ми ~ями** зур белемгә ия булу **3.** белдерү, игълан итү, таныштыру, хәбәр итү; **довести́ до ~я** таныштыру; **приня́ть к ~ю** исәпкә алу ♦ **к ва́шему ~ю** *в знач. вводн. сл.* сезгә мәгълүм булсын, белеп торыгыз

сведе́ние *с* **1.** *см.* **свести́; ~ пя́тен** тапларны бетерү; **~ диви́зий в а́рмию** дивизияләрне армия итеп берләштерү **2.** (*судорога*) көзән җыеру, тартышу

~ие но́вости иң соңгы хәбәрләр **9.** *перен.* саф; **встал со ~ей голово́й** саф баш белән торды **10.** таза, әйбәт; **у него́ ~ий вид** ул таза кыяфәтле

свежо́ *нареч. в знач. сказ. безл.* салкынча, җиләс; **по утра́м ~** иртәләрен салкынча

свезти́ *сов. кого-что* **1.** илтү, илтеп кую; **~ больно́го в больни́цу** авыруны больницага илтеп кую **2.** төшерү, алып төшү; **~ с горы́** таудан төшерү **3.** алып китү (бетерү), илтеп ташлау; **~ му́сор на сва́лку** чүп-чарны чүплеккә алып китү **4.** (*многое, многих*) илтү, китерү

свёкла *ж* чөгендер; **са́харная ~** шикәр чөгендере; **столо́вая ~** аш чөгендере; **кормова́я ~** мал чөгендере

свеклови́ца *ж* шикәр чөгендере

свеклови́чн||ый, -ая, -ое шикәр чөгендере ...ы, чөгендер ...ы, чөгендер игә торган; **~ые семена́** шикәр чөгендере орлыгы; **~ый са́хар** чөгендер шикәре; **~ый райо́н** чөгендер игә торган район

свекловод *м* чөгендер үстерүче, чөгендер үстерү белгече

свеклово́дство *с* чөгендер үстерү, чөгендер үстерүчелек

свеловодческий, -ая, -ое чөгендер үстерү ...ы; **~ совхо́з** чөгендер үстерү совхозы

свеклокомба́йн *м* чөгендер [алу] комбайны

свеклокопа́тель *м* чөгендер казыгыч (*машина*)

свеклоса́харн||ый, -ая, -ое шикәр чөгендере ...ы, чөгендер эшкәртү ...ы; **~ое произво́дство** чөгендер эшкәртү производствосы

свеклосе́ющий, -ая, -ее чөгендер чәчә торган, шикәр чөгендере үстерә торган, шикәр чөгендере игә торган

свеклоубо́рочн||ый, -ая, -ое чөгендер алу ...ы, чөгендер җыеп алу ...ы; **~ая кампа́ния** чөгендер алу кампаниясе; **~ый комба́йн** чөгендер җыеп алу комбайны

свеко́льник *м* **1.** (*суп*) чөгендер ашы, чөгендерле аш **2.** (*ботва*) чөгендер сабагы, чөгендер яфрагы

свеко́льн||ый, -ая, -ое чөгендер ...ы; **~ая ботва́** чөгендер сабагы

свёкор *м* каенага, биата

свекро́вь *ж* каенана, биана

сверга́ть *несов. см.* **све́ргнуть**

све́ргнуть *сов. кого-что* төшерү, бәреп төшерү; **~ самодержа́вие** самодержавиене бәреп төшерү

сверже́ние *с см.* **све́ргнуть**

све́рить *сов. что* чагыштыру, чагыштырып [тикшереп] чыгу, дөреслеген тикшерү; **~ ко́пию с по́длинником** күчермәне төп нөсхә белән чагыштырып чыгу

све́риться *сов. с чем, разг.* дөреслеген тикшерү, тикшереп белү, белешмә алу; **~ со словаре́м** сүзлектән карап дөреслеген тикшерү

све́рка *ж см.* **све́рить, све́риться; ~ спи́сков избира́телей** сайлаучылар исемлегенең дөреслеген тикшерү

сверка́ние *с* балку, ялтыр-йолтыр итү, ялт-йолт итү, җем-җем итү

сверка́||ть *несов.* **1.** ялтырау, балку, җемелдәү, җем-җем итү; (*о молнии*) яшьнәү; **звёзды ~ют** йолдызлар җемелди **2.** ялт-йолт итү, ялык-йолык килү, ялтырау; **~ют штыки́** штыклар ялык-йолык килә **3.** *перен. чем и без доп.* яну, ялтырау, елтырау; **его́ глаза́ ~ли** аның күзләре елтырый иде

сверкну́||ть *сов.* **1.** *однокр.* балкып (җемелдәп) кую, җем-җем итеп алу **2.** *однокр.* ялтырап китү, ялык-йолык килеп алу **3.** *перен.* кинәт башка килү, кинәт искә төшү; **~ла мысль** кинәт башка бер уй килде ♦ **~ть глаза́ми** күзләрне ялтыратып кына карап алу

сверли́льный, -ая, -ое бораулау ...ы; **~ стано́к** бораулау станогы

сверли́льщик *м* бораулаучы, бораулап тишүче

сверли́||ть *несов.* **1.** *что* бораулау, бораулап тишү, борау белән тишү; **~ть до́ску** тактаны бораулап тишү **2.** *перен. кого-что* тырнап (борчып, тыныч-сызлап, әрнетеп) тору; **~т неотвя́зная мы́сль** бер бәйләнчек фикер тыныч-сызлап тора **3.** чәнчешү, чәнчешеп авырту; **в у́хе ~т** *безл.* колагым чәнчешеп тора

сверло́ *с* борау

сверло́вщик *м см.* **сверли́льщик**

сверну́ть *сов.* **1.** *что* төрү, төреп кую, түгәрәкләп төреп кую; бөтерү; **~ ковёр** келәмне түгәрәкләп төреп кую; **~ папиро́су** тәмәке төрү **2.** *что* (*о растениях — лепестки, листья*) ябу, кысу (*мәс. үсемлек үзенең тәж фракчыгын, чәчәген*) **3.** *перен. что* кыса (тарайта, киметә) төшү; **~ фронт** фронтны тарайта төшү **4.** бер читкә борылу, борылып кереп китү; юл сабу; **~ с доро́ги** юлдан бер читкә борылу **5.** *перен. что* бору; **~ разгово́р на пре́жнее** сүзне искегә бору **6.** *что* (*сломать*) бора-бора рәтен китәру, бора-бора бозып бетерү (*мәс. ачкычны*) ♦ **~ го́лову (ше́ю)** *кому* 1) муенын бору, муенын сындыру; 2) *перен.* харап итү, башына җиту, дәмектерү

сверну́ться *сов.* **1.** төрелү, түгәрәкләнеп төрелү; бөтерелү; **бума́га ~лась** кәгазь бөтерелгән **2.** (*о лепестках, листьях*) йомылу, ябылу, кысылу, бөрешү (*мәс. үсемлекнең яфраклары турында*) **3.** йомарланып (бөгәрләнеп) яту; **~ться клубко́м** *или* **в клубо́к** бөгәрләнеп яту **4.** ою, эрү, оешу; **кровь ~лась** кан оешты; **молоко́ ~лось** сөт эреде **5.** *перен.* кысыла (тарая, кими) төшү; **фронт ~лся** фронт тарая төште **6.** бора-бора бозылу; **ключ ~лся** ачкыч бора-бора бозылган

сверста́ть *сов. что, полигр.* [наборны] биткә салу, версткалау, версткага салу; **~ газе́ту** газетаны версткага салу

све́рстник *м* яшьтәш, кордаш

све́рстница ж яшьтәш хатын (кыз)

свёрток *м* төргәк, төенчек

свёртываемость *ж физиол.* оешучанлык, оючанлык, оешу сәләте, ою сәләте; **~ кро́ви** канның оешу сәләте

свёртывание *с см.* **сверну́ть, сверну́ться**

свёртывать *несов. см.* **сверну́ть**

свёртываться *несов.* **1.** *см.* **сверну́ться**; **2.** *страд. от* **свёртывать**

сверх *предлог с род.п.* **1.** (*поверх чего-л.*) өстеннән, өстенә; **~ костю́ма наде́ть пальто́** костюм өстеннән пальто кию **2.** (*при указании на превышение какой-л. меры, нормы*) ...дан тыш, ...дан артык; **~ пла́на** планнан тыш; **~ шта́та** штаттан тыш **3.** (*кроме, помимо чего-л.*) өстәвенә, ... өстенә; **~ всего́ он не умён** өстәвенә тагын ул акылсыз да әле **4.** (*вопреки чему-л.*) карамастан; **~ ожида́ния** көтәнгә дә карамастан

сверх- *кушма сүзләрнең «гадәттән тыш, үтә, бик, чиктән тыш, ...дан тыш» мәгънәләрен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **сверхме́ткий** үтә төз ата торган; **сверхмо́щный** гадәттән тыш көчле; **сверхшта́тный** штаттан тыш

сверхзвукова́я, -а́я, -о́е тавыш тизлегеннән югарырак тизлек белән оча торган; **~ самоле́т** тавыш тизлегеннән югарырак тизлек белән оча торган самолёт

сверхмо́щности *только мн.* үтә зур куәтләр

сверхно́в||ый, -ая, -ое: **~ая звезда́** *астр.* ультраяңа йолдыз, үтә яңа йолдыз

сверхпла́нов||ый, -ая, -ое планнан тыш [җитештерелгән]; **~ая проду́кция** планнан тыш җитештерелгән продукция

сверхпри́быль *ж эк.* өстәмә табыш, өстәмә килер, өстәмә файда

сверхпроводи́мость *ж физ.* гадәттән тыш үткәрүчәнлек

сверхра́нний, -яя, -ее гадәттән тыш иртә; **~ сев** гадәттән тыш иртә чәчү

сверхскоростно́й, -а́я, -о́е зур тизлекле, гадәттән тыш зур тизлекле; **~ самоле́т** гадәттән тыш зур тизлекле самолёт

сверхсро́чник *м* сверхсрочник (*мәҗбури срогы тулганнан соң үз теләге белән хәрби хезмәттә калган кеше*)

сверхсрочнослу́жащий *м см.* **сверхсро́чник**

сверхсро́чн||ый, -ая, -ое **1.** сроктан тыш, срок тулганнан тыш; **~ая вое́нная слу́жба** сроктан тыш хәрби хезмәт **2.** *разг.* бик ашыгыч, үтә ашыгыч; **~ое зада́ние** үтә ашыгыч задание

све́рху *нареч.* **1.** өстән, югарыдан; **вода́ па́дает ~** су югарыдан төшә: **~ до́низу** өстән аска кадәр **2.** югарыдан, өстән (*җитәкче органнардан*); **директи́ва ~** югарыдан килгән директива **3.** өстән, тыштан; **сыр запле́сневел то́лько ~** сыр тыштан гына күгәргән **4.** (*с верховья реки*) югарыдан, өстән (*елганың югарыгы агымыннан*)

сверхуро́чн||ый, -ая, -ое **1.** эш сәгатеннән тыш [башкарылган]; **~ая рабо́та** эш сәгатеннән тыш башкарылган эш **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* эш сәгатеннән тыш эшләгән өчен түләнгән акча

сверхчелове́к *м* гайре табигый шәхес, гайре табигый зат (*реакцион философиядә*)

сверхчелове́ческий, -ая, -ое кеше көче җитмәслек, кеше кулыннан килмәслек; **~ труд** кеше көче җитмәслек хезмәт

сверхшта́тный, -ая, -ое штаттан тыш [булган]

сверхъесте́ственн||ый, -ая, -ое **1.** табигатьтән өстен ..., гайре табигый; **~ые си́лы** гайре табигый көчләр **2.** *разг.* гадәттән тыш, искиткеч, гаҗәеп; **~ая ско́рость** гадәттән тыш тизлек

сверчо́к *м* өй чикерткәсе, шөрчек

свершá́ть *несов. см.* **сверши́ть**

свершá́ться *несов.* **1.** *см.* **сверши́ться 2.** *страд. от* **свершá́ть**

сверши́ть *сов. что, высок.* кылу, ясау, эшләү; **~ по́двиг** батырлык эшләү

сверши́ться *сов.* килеп чыгу, булу

све́рщик *м* чагыштыручы, чагыштырып төзәтүче

све́рщица *ж* чагыштыручы хатын (кыз)

сверя́ть *несов. см.* **све́рить**

сверя́ться *несов.* **1.** *см.* **све́риться 2.** *страд. от* **сверя́ть**

све́сить *сов. что* салындыру, салындырып төшерү, асылындыру

све́си||ться *сов.* **1.** (*берәр нәрсә аркылы*) иелү, аска иелү, түбәнгә иелү, асылыну; **~ться че́рез пери́ла** култыкса аркылы иелү **2.** салыну, салынып төшү, салынып тору; **ве́тви ~лись до земли́** ботаклары җиргә кадәр салынып төшкән

свести́ *сов.* **1.** *кого-что* җитәкләп (ияртеп) илтеп кую; **~ ребёнка в шко́лу** баланы мәктәпкә илтеп кую **2.** *кого-что* җитәкләп алып төшү, җитәкләп төшерү; **~ старика́ с ле́стницы** картны баскычтан җитәкләп алып төшү **3.** *кого-что* бору; **~ ло́шадь с доро́ги** атны юлдан читкә бору **4.** *что* бетерү, китәрү; **~ пя́тно** тапны бетерү **5.** *что* тоташтыру, якынлаштыру; **~ бро́ви** кашларны тоташтыру **6.** *кого-что с кем-чем* кавыштыру, очраштыру, күрештерү; **~ друзе́й** дусларны күрештерү **7.** *что* урнаштыру, булдыру; **~ дру́жбу** дуслык урнаштыру **8.** *кого-что во что* кушу, берләштерү, туплау; **~ да́нные в табли́цу** мәгълүматларны таблицага туплау **9.** *что к чему, на что* калдыру, кыскарту; **~ расхо́ды к ми́нимуму** чыгымнарны минимумга калдыру **10.** *что на что* күчерү, күчереп төшерү; **~ рису́нок на ка́льку** рәсемне калькага күчереп төшерү **11.** *кого-что* көзән җыеру, тартыштыру, куырылдыру, җыерылдыру; **су́дорога свела́ лицо́** битне көзән җыерды; **свело́ но́гу** *безл.* аягымны көзән җыерды **12.** *перен. что* бору, борып җибәрү; **~ разгово́р на вчера́шний слу́чай** сүзне кичәге вакыйгага бору ◆ **~ в моги́лу** *кого* кабергә (гүргә) кертү; **~ концы́ с концо́м** [көчкә-көчкә генә] очны очка ялгау, ничек кирәк алай җиткерү; **~ на не́т** юкка чыгару; **~ с ума́** *кого* 1) акылдан яздыру, акылдан шаштыру; 2) әсир итү, хайран калдыру; **~ счёты** *с кем* 1) (*о денежных расчётах*) исәпләшү, исәп-хисапны өзү; 2) (*отомстить*) үч алу, үч кайтару

све||сти́сь *сов. к чему, на что* кайтып калу; **де́ло ~лось к пустяка́м** эш вакытяк нәрсәләргә кайтып калды; **расхо́ды ~лись к ми́нимуму** чыгымнар минимумга кайтып калды

свет I *м* **1.** яктылык, якты; **со́лнечный ~** кояш яктысы; **иску́сственный ~** ясалма яктылык **2.** ут; **заже́чь ~** ут кабызу; **на ~ у́** ут яктысында **3.** яктыру, таң ату; **до ~у** таң атканга кадәр ◆ **в ~е** 1) *чего* яктылыгында; **в ~е после́дних да́нных** соңгы мәгълүматлар яктылыгында; 2) *каком* төстә, тонда; **предста́вить** *что-л.* **в мра́чном ~е** *берәр нәрсәне* күңелсез төстә күз алдына китерү; **ни ~ ни заря́** бик иртә, кара таннан, тан тишегеннән; **чуть ~** таң беленер-беленмәстә; **проли́ть (бро́сить) ~** *на что* ачыклау, ачыклык кертү, төшендереп бирү; **~ ты мой [я́сный]** *уст.* (*при обращении*) күз нурым бит син минем (*иркәләү сүзе*); **то́лько ~у в око́шке, что** ... бар куанычым шул ... инде минем; **то́лько и ~у в око́шке, что до́чка** бар куанычым шул кызым инде минем; **учёнье — ~, а неучёнье — тьма** гыйлемлек — нур, наданлык — хур

свет II *м* **1.** дөнья, җир йөзе, җиһан; **стра́ны ~а** дөнья яклары; **ча́сти ~а** дөнья кисәкләре; **путеше́ствие вокру́г ~а** дөнья әйләнә сәяхәт **2.** (*высшее общество*) югары җәмгыять ◆ **на ~ не гляде́л бы** бер көн дә тормас идем, дөнья йозен күрмәс идем; **нет на ~е** *кого* үлде, дөнья куйды; **ни за что́ на ~е** беркайчан да, һичбер вакытта да; **~ не кли́ном сошёлся на** *ком-чём* дөнья аңа гына терәлмәгән, дөнья аңардан гына тормый

света́ть *несов. безл.* таң ату, яктыра башлау, яктыру

светёлка *ж уст.* гүрнәчә (*өске катлагы кечерәк бүлмә*)

свети́ло *с* **1.** яктырткыч, күк яктырткычы **2.** *перен.* йолдыз, маяк (*берәр өлкәдә дан казанган атаклы кеше*)

свети́льник *м* **1.** зур лампа, яктырткыч (*прибор*) **2.** *уст.* кәндил, шәмдәл (*электә*)

свети́льный, -ая, -ое: **~ газ** яктырткыч газ

свети́ть *несов.* **1.** яктырту, яктылык бирү, яктылык тарату; **зимо́й со́лнце све́тит, но не гре́ет** кышын кояш яктырса да җылытмый **2.** яктыртып тору; **~ фонаре́м** фонарь белән яктыртып тору ◆ **это де́ло мне не све́тит** *прост.* бу эш мине кызыктырмый

свети́||ться *несов.* **1.** яктылык сибү, балку; **в о́кнах ~лись огоньки́** тәрәзәләрдә утлар балкый иде **2.** (*виднеться — о чём-л. светлом*) ялтырау, ялтырап күренү **3.** *перен.* балку, яну, янып (балкып) тору; **в глаза́х ~лась ра́дость** күзләрендә шатлык балкый иде

светле́||ть *несов.* **1.** (*становиться более светлым*) ачыклана төшү, яктыра төшү **2.** *безл.* (*о наступлениии рассвета*) яктыру **3.** *перен.* ачылу, ачыклану, ачыла бару; **взгляд ~ет** йөзе ачыклана **4.** (*виднеться — о чём-л. светлом*) ялтырап күренү (күренеп тору)

светли́ца *ж уст.* **1.** *см.* **светёлка; 2.** ак өй, түр бүлмә

светло́ *нареч.* **1.** якты; **ла́мпа гори́т ~** лампа якты яна **2.** *в знач. сказ. безл.* якты; **здесь о́чень ~** монда бик якты

светло- *кушма сүзләрнең «аксыл, ак» мәгънәләрен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **светлоко́жий** ак тәнле

светло- *кушма сүзләрнең «төп төскә караганда тоныграк, сыеграк» мәгънәләрен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **светло-зелёный** сыек яшел; **све́тло-жёлтый** аксыл сары

светловоло́сый, -ая, -ое аксыл чәчле, сары чәчле

све́тлость *ж*: **ва́ша ~** галижәнап (*электә югары дәрәҗәле кешеләргә мөрәҗәгать иткәндә кулланылган*)

све́тл||ый, -ая, -ое **1.** якты, якты яна торган; **~ая ла́мпочка** якты яна торган лампочка **2.** яп-якты, балкып торган, якты; **~ая ко́мната** яп-якты бүлмә **3.** (*прозрачный — о жидкости*) үтә күренмәле, тонык, топ-тонык **4.** ачык төстәге, аксыл төстәге; **~ый костю́м** ачык төстәге костюм **5.** *перен.* якты, нурлы, шатлыклы, куанычлы; **~ое воспомина́ние** якты истәлек **6.** *перен.* якты, ачык, зирәк, саф; **~ый ум** зирәк акыл ◆ **~ый шрифт** *полигр.* юка шрифт, нәзек хәреф, нечкә хәреф

светля́к, светлячо́к *м зоол.* тычкан уты (*караңгыда яктырып күренә торган бөҗәк*)

светобоя́знь *ж мед.* яктыдан курку, яктыга түзмәү (*яктылыктан куз авырту авыруы*)

светов||о́й, -а́я, -о́е яктылык ...ы; **~ы́е во́лны** яктылык дулкыннары; **~а́я сигнализа́ция** яктылык сигналлары ◆ **~о́й год** *астр.* яктылык елы (*яктылык бер ел эчендә үткән ара*); **~о́й день** көн озынлыгы (*төнлекнең кояш чыкканнан алып батканга кадәр булган арасы*)

светокопирова́льный, -ая, -ое светокопия ала торган

светоко́пия *ж* светокопия (*сызымның яктылыкка сизгер кәгазьгә төшерелгән күчермәсе*)

светолече́ние *с* нур белән дәвалау, яктылык белән дәвалау

светолюби́в||ый, -ая, -ое яктылык сөючән, яктылык яратучан; **~ые расте́ния** яктылык сөючән үсемлекләр

светомаскиро́вка *ж* яктылыкны маскировкалау, ут яктысын күрсәтмәү

светомаскиро́вочный, -ая, -ое яктылык маскировкалау ...ы; **~ материа́л** яктылыкны маскировкалау материалы

светонепроница́емость *ж* яктылык үткәрмәүчәнлек, яктылык үткәрмәү

светонепроница́емый, -ая, -ое яктылык үткәрми торган

светоно́сный, -ая, -ое *книжн.* яктылык чәчә торган, нур тарата торган

светопреставле́ние *с* 1. *рел.* кыямәт көне, ахырзаман 2. *перен. разг.* (*о суматохе, беспорядке*) ыгы-зыгы, шау-шу, буталчыклык, мәхшәр, кыямәт; ата улны, ана кызны белмәү

светоси́ла *ж* 1. (*степень освещённости*) яктылык көче, яктырту дәрәҗәсе 2. *опт.* яктырту сәләте, яктылык үткәрү сәләте

светостойк||ий, -ая, -ое төсен югалтмый торган, [кояшта] уңмый торган, [яктыда] төсе китми торган; **~ие кра́ски** төсен югалтмый торган буяулар

светоте́нь *ж* төрле ачыклыктагы төсләр, яктылык һәм күләгәләр (*рәсем сәнгатендә*)

светоте́хника *ж* яктылык техникасы, яктырту техникасы

светофи́льтр *м спец.* яктылык фильтры, яктылык сөзгеч

светофо́р *м* светофор

све́точ *м чего, книжн.* чыганак, чишмә; таратучы; **кни́га — све́точ зна́ний** китап — белем чишмәсе

светочувстви́тельность *ж* яктылыкка сизгерлек, яктыга сизгерлек

светочувстви́тельн||ый, -ая, -ое яктылык[лык] сизүчән, яктыга сизгер, яктылык тәэсиренә сизгер; **~ая бума́га** яктыга сизгер кәгазь

све́тск||ий, -ая, -ое 1. югары җәмгыять ...ы, асыл затлар ...ы; асыл сөяклеләр ...ы; **~ое о́бщество** асыл сөяклеләр җәмгыяте 2. асыл затларга хас, асыл сөяклеләргә хас; **~ие мане́ры** асыл сөякләргә хас гадәтләр 3. (*не церковный*) дөньяви, дини булмаган; **~ое образова́ние** дөньяви белем

свеча́ *ж* 1. шәм; **стеари́новая ~а́** стеарин шәм 2. *тех.* свеча, ут кабызгыч 3. шәм (*яктылык көчен улчәү берәмлеге*); **электри́ческая ла́мпочка в сто ~е́й** йөз шәмле электр лампасы 4. *мед.* шәм 5. (*крутой подъём, взлёт*) ыргу, ыргылу; **самолёт сде́лал ~у́** самолёт [өскә] ыргыды

свече́ние *с* яктылык сибү, балку, нурланыш

све́чка *ж см.* **свеча́** 1, 4, 5

свечно́й, -а́я, -о́е шәм ...ы; **~ ога́рок** шәм калдыгы

све́шивать *несов. см.* **све́сить**

све́шиваться *несов.* 1. *см.* **све́ситься**; 2. *страд. от* **све́шивать**

свива́льник *м уст.* биләүсә, биләү

свива́ть *несов.* 1. *см.* **свить**; 2. *кого-что, уст.* [биләүгә] биләү; **~ младе́нца** яшь баланы биләү

свива́ться *несов.* 1. *см.* **сви́ться**; 2. *страд. от* **свива́ть**

свида́ни||е *с* күрешү, очрашу; **делово́е ~** эш буенча очрашу; **идти́ на ~е** күрешергә бару; **день ~я с больны́ми** авырулар белән күрешү көне; **до [ско́рого] ~я** исән булыгыз, сау булып торыгыз

свиде́тел||ь *м* шаһит, танык, гуаһ; **быть ~ем** *чего-л. берәр нәрсәнең* шаһиты булу; **допро́с ~ей на суде́** судта шаһитләрдән сорау алу

свиде́тельница *ж* шаһит хатын (кыз)

свиде́тельск||ий, -ая, -ое шаһит ...ы; **~ие показа́ния** шаһит күрсәтүләре

свиде́тельство *с* 1. күрсәтү; **~ очевиде́ц** үз күзләре белән күргән кешеләрнең күрсәтүе 2. (*вещь, факт*) дәлил, таныклаучы факт, раслаучы факт (*мәс. берәр вакыйганы*) 3. (*документ*) таныклык, шәһадәтнамә, таныклык язуы; **~ о рожде́нии** туу турында таныклык

свиде́тельств||овать *несов.* 1. *о чём* таныклау, таныклама бирү, күрсәтү; **~овать об уби́йстве** үтерү турында таныклама бирү 2. *о чём* (*подтверждать*) күрсәтү, күрсәтеп тору, раслау; **э́то произведе́ние ~ует о его́ тала́нте** бу әсәр аның талантын күрсәтеп тора 3. *что офиц.* раслау; **~овать по́дпись** имзаны раслау 4. *что, уст.* карау, тикшерү, карап тикшереп чыгу; **~овать больны́х** авыруларны карап тикшереп чыгу

свиль *ж спец.* 1. (*порок древесины*) эйләнмәлек, әйләнмә катламлылык, кыек катламлылык (*агач җепселләренең бормаланып-сырмаланып урнашкан булуы*) 2. (*прослойка в стекле, керамике*) дулкынлы катлам (*пыялада, керамикада*)

свина́рка *ж* дуңгыз караучы хатын (кыз)

свина́рник *м* дуңгыз абзары, чучка абзары

свина́рня *ж см.* **свина́рник**

свина́рь *м* дуңгыз караучы, чучка караучы

свин||е́ц *м* 1. *хим.* кургаш[ын], кара кургаш[ын] 2. *перен.* пуля; **врага́ встре́тили ~цом** дошманны пуля белән каршы алдылар ♦ **лечь ~цо́м на се́рдце** йөрәккә таш булып утыру; **голова́ как ~цом налита́** башым тубалдай булды

свини́на *ж* дуңгыз (чучка) ите

сви́нка I *ж* колак арты бизе шешү (*балалар авыруы*)

сви́нка II *ж уменьш. от* **свинья́** 1

свиново́д *м* дуңгыз (чучка) үрчетү белгече

свиново́дство *с* дуңгыз үрчетү, чучка асраучылык, дуңгызчылык

свиново́дческий, -ая, -ое дуңгыз асраучылык ...ы; дуңгызчылык ...ы; **~ совхо́з** дуңгызчылык совхозы

свин||о́й, -а́я, -о́е дуңгыз ...ы; чучка ...ы; **~ое са́ло** дуңгыз мае; **~а́я ко́жа** дуңгыз тиресеннән эшләнгән күн ♦ **~ы́е гла́зки** чепи күз

свиномáтка *ж* ана дуңгыз

свинопа́с *м уст.* дуңгыз (чучка) көтүчесе

свинофе́рма *ж* дуңгыз (чучка) фермасы

сви́нский, -ая, -ое *разг.* 1. (*грязный*) шакшы, пычрак, үтә шапшак 2. (*подлый*) кабәхәт, әшәке; **~ посту́пок** кабәхәтлек

сви́нство *с разг.* 1. (*неряшливость*) шакшылык, пычраклык, шапшаклык 2. (*подлость*) кабәхәтлек, әшәкелек, этлек

свинти́ть *сов. что* 1. (*скрепить винтом*) борып кую (тоташтыру, беркетү) 2. *разг.* (*снять*) борып алу, борып чыгару; **~ га́йку** гайканы борып алу

свину́ха, свину́шка *ж* ал гөмбә

свинцо́в||ый, -ая, -ое 1. кара кургаш ...ы; **~ая руда́** кара кургаш рудасы 2. кургаштан ясалган, кара кургаш; **~ая пу́ля** кургаштан ясалган пуля 3. (*о цвете*) кара, кара кучкыл; **~ые ту́чи** кара кучкыл болытлар 4. *перен.* (*тяжёлый, гнетущий*) авыр, газаплы; **~ая тоска́** авыр сагыш

свинча́тка *ж* 1. (*бита*) аткый, кургаш коелган кузна 2. *рыб.* кургаш коелмасы, кисәкле кургаш

сви́нчивать *несов. см.* **свинти́ть**

свинь||я́ *ж* дуңгыз, чучка 2. *перен. разг.* кабәхәт кеше, әшәке кеше, дунгыз ♦ **~ю́ подложи́ть** *кому* этлек эшләү, кабәхәтлек эшләү

свире́ль *ж* курай, сыбызгы

свирепе́ть *несов.* рәхимсезләнү, аяусызлану, кансызлану, мәрхәмәтсезләнү

свире́пость *ж* 1. (*жестокость, беспощадность*) рәхимсезлек, аяусызлык, кансызлык, мәрхәмәтсезлек, шәфкатьсезлек 2. (*гневное состояние*) явызлык, кансызлык, усаллык

свире́пств||овать *несов.* 1. (*проявлять свирепость*) рәхимсезлек (аяусызлык, кансызлык) күрсәтү 2. *перен.* котырыну, хөкем сөрү, киң җәелү; **бура́н ~ует** буран котырына

свире́п||ый, -ая, -ое 1. рәхимсез, аяусыз, кансыз, мәрхәмәтсез, шәфкатьсез; **~ая распра́ва** аяусыз үч алу; **~ый взгляд** мәрхәмәтсез күз карашы 2. *перен.* (*о явлениях природы*) ачы, бик көчле, һәлакәтле; **~ый моро́з** ачы салкын

свиристе́ль *м зоол.* урман чыпчыгы

свиристе́ть *несов. разг.* черелдәү

свиса́||ть *несов.* 1. салынып тору, салпылану; **во́лосы ~ют на лоб** чәче маңгаена салынып тора 2. [тигезсез булып] салынып төшү, салынкылану; **ю́бка ~ет** юбкасы салынып төшә

свист *м* 1. сызгырган тавыш, сызгыру тавышы; **разда́лся пронзи́тельный ~** ачы итеп сызгырган тавыш ишетелде 2. черелдәү тавышы, черелдәгән тавыш; **~ дрозда́** миләш чыпчыгы черелдәгән тавыш 3. выжылдау, сызгыру; **~ пуль** пулялар сызгыруы

свиста́ть *несов. см.* **свисте́ть**

свист||е́ть *сов.* 1. *что и без доп.* сызгыру, сызгырту; **парово́з ~и́т** паровоз сызгырта 2. (*о птицах и некоторых животных*) черелдәү, чыркылдау 3. выжылдау, сызгыру; **круго́м ~я́т пу́ли** тирә-якта пулялар сызгыра

сви́стнуть *сов.* 1. *однокр. см.* **свисте́ть**; 2. *кого-что, прост.* (*украсть*) чәлдерү, селтәү, сыпырту

свисто́к *м* 1. сыбызгы, свисток 2. (*свист*) сызгырту, сызгырткан тавыш, кычкырту, кычкырткан тавыш; **парохо́д дал ~** пароход кычкыртты

свистопля́ска *ж* котырыну, шашыну; буталчыклык, тәртипсезлек

свисту́лька *ж разг.* сыбызгы, уенчык сыбызгы

свисту́н *м разг.* (*любитель свистеть*) сызгырырга яратучы кеше 2. *перен.* (*болтун, бездельник*) лыгырдык, бушбугаз, коры куык

свистя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **свисте́ть; 2.** (*со свистом*) сызгырулы; **~ий шёпот** сызгырулы пышылдау; **~ие согла́сные** *лингв.* сызгырулы тартыклар

сви́та *ж* свита, яраннар (*берәр олы түрәгә ияреп, аны саклап, озатып йөрүчеләр*)

сви́тер *м* свитер

сви́ток *м төргәк* (*көпшә сыман итеп төрелгән кәгазь*)

свить *сов. что* **1.** ясау, кору; **~ гнездо́** оя ясау **2.** ишү; **~ верёвку** бау ишү

сви́ться *сов.* бөгәрләнү, йомарлану; **змея́ свила́сь клубко́м** елан йомгак булып бөгәрләнгән

свихну́ть *сов. что, разг.* тайдыру, бертелдерү, каймыктыру, кайшалдыру; **~ но́гу** аякны кайшалдыру ♦ **~ [себе́] ше́ю** муенын сындыру (*унышсызлыкка очрау*)

свихну́ться *сов. разг.* **1.** (*сойти с ума*) акылдан шашу, акылдан язу, тилерү, юләрләнү **2.** (*сбиться с правильного жизненного пути*) юлдан язу (чыгу), әшәкелеккә бирелү, азу

свищ *м* **1.** (*изъян в виде отверстия*) тишек, корт тишкән тишек **2.** *тех.* куыш, куышлык (*металлда*) **3.** *мед.* эренле тирән яра

свобо́д||а *ж в разн. знач.* азатлык, иркенлек, ирек, хөррият; **~а во́ли** ихтыяр ирege; **~а ли́чности** шәхес ирege; **~а печа́ти** матбугат ирege; **завоева́ть ~у** азатлык яулап алу; **дать де́тям бо́льше ~ы** балаларга тагын да күбрәк иркенлек бирү; **вы́пустить на ~у** ирекkә чыгару ♦ **на ~е** буш вакытта

свобо́дно *нареч.* **1.** (*независимо*) азат, ирекле рәвештә, хәр **2.** иркен; **чу́вствовать себя́ ~ на сце́не** үзеңне сәхнәдә иркен хис итү **3.** иркен, җиңел; **~ говори́ть по-ру́сски** русча иркен сөйләшү **4.** (*неплотно, просторно*) иркен, киң **5.** *в знач. сказ безл.* буш; **э́то ме́сто ~** бу урын буш

свобо́дн||ый, -ая, -ое **1.** (*пользующийся свободой*) азат, ирекле, бәйсез, хәр **2.** ирекле, буш, түләүсез; **вход ~ый** керү түләүсез **3.** (*не затруднённый*) иркен, җиңел; **~ое дыха́ние** иркен сулау **4.** иркен; **сли́шком ~ое поведе́ние** үзеңне чамадан тыш иркен тоту **5.** буш; **~ое ме́сто** буш урын **6.** кин, иркен; **~ое пла́тье** иркен күлмәк **7.** артык, буш яткан; **нет ~ых де́нег** буш яткан акча юк ♦ **разреши́те быть ~ым** *воен.* китәргә рөхсәт итегез; **~ая профе́ссия** *уст.* ирекле профессия (*акыл хезмәте кешеләре — язучы, табиб, юрист һ.б.ш.*); **~ое паде́ние те́ла** *физ.* җисемнең тоткарсыз төшүе; **~ый уда́р** *спорт.* ирекле тибү, ирекле сугу, ирекле бәрү

свободолюби́вый, -ая, -ое азатлык сөючән, ирек сөючән

свободолю́бие *с* азатлык (ирек) сөю, азатлык (ирек) сөючәнлек

свободомы́слие *с* хәр фикерлелек

свободомы́слящий, -ая, -ее хәр фикерле

свод *м* **1.** *см.* **свести́** 2, 3, 4, 5, 8; **2.** җыелма, җыйналма, җыентык; **~ зако́нов** законнар җыентыгы **3.** *перен.* гөмбәз, көймә; **ка́менный ~** таш гөмбәз; **небе́сный ~** күк гөмбәзе

своди́ть I *сов. кого-что* алып барып кайту, алып бару; **~ дете́й в теа́тр** балаларны театрга алып барып кайту

своди́ть II *несов. см.* **свести́** 2-12 ♦ **не ~ глаз** *с кого-чего* күз алмый карап тору; **едва́ (е́ле, ко́е-ка́к) ~ концы́ с концо́м** ничек кирәк алай очны очка ялгау, тартып-сузып кына җиткерү

своди́ться *несов.* **1.** *см.* **свести́сь; 2.** *страд. от* **своди́ть** II

сво́дка *ж* **1.** *см.* **свести́** 5, 8, 10; **2.** сводка; **~ пого́ды** һава хәле турындагы сводка

сво́дник *м разг.* кавыштыручы, арадашчы (*зиначылыкта*)

сво́дница *ж разг.* кавыштыручы хатын, арадашчы хатын (*зиначылыкта*)

сво́дничать *несов. разг.* кавыштырып йөрү, арадашлык итү (*зиначылыкта*)

сво́дничество *с* кавыштырып йөрү, арадашлык итү (*зиначылыкта*)

сво́дн||ый, -ая, -ое **1.** җыелма; **~ый батальо́н** җыелма батальон; **~ая театра́льная афи́ша** театрларның җыелма афишасы **2.** үги (*икенче тапкыр өйләнешкәндә ирнең беренче хатыныннан, хатынның беренче ирененнән калган*); **~ый брат** (*старший*) үги абый; (*младший*) үги эне; **~ая сестра́** (*старшая*) үги апа; (*младшая*) үги сеңел

сво́дня *ж прост. см.* **сво́дница**

сво́дчатый, -ая, -ое гөмбәзле, көймәле; **~ потоло́к** гөмбәзле түшәм

своё *с см.* **свой**

своевла́стный, -ая, -ое *см.* **своево́льный**

своево́льник *м разг.* үз дигәнчә генә эш итәргә яратучан кеше, башбаштак кеше

своево́льница *ж разг.* үз дигәнчә генә эш итәргә яратучан хатын (кыз)

своево́льничать *несов. разг.* үз дигәнчә генә эш итү, башбаштаклык итү

своево́льный, -ая, -ое *разг.* үз дигәнчә генә эш итәргә яратучан; **~ хара́ктер** үз дигәнчә генә эш итәргә яратучан характер

своевре́менность *ж* үз вакытында булу, бик вакытлы булу

своевре́менн||ый, -ая, -ое үз вакытында ...ган, бик вакытлы; **~ая по́мощь** үз выкытында күрсәтелгән ярдәм

своекоры́стие *с* үз файдасын гына күзәтү, үз мәнфәгатен генә кайгырту, хирыслы, үз җаен гына карау

своекоры́стный, -ая, -ое үз файдасын гына күзәтә торган, үз мәнфәгатен генә кайгырта торган, үз җаен гына карый торган, хирыс

своенра́вие *с* үзсүзлелек, киребеткәнлек

своенра́вный, -ая, -ое үзсүзле, киребеткән

своеобра́зие *с*, **своеобра́зность** *ж* үзенә бертөрлелек, үзенчәлелек, башкалардан үзгәлек

своеобра́зный, -ая, -ое үзенә бертөрле, башкалардан үзгә, үзенчәлекле

своз *с см.* **свезти́; ~ хле́ба с поле́й** ашлыкны кырлардан китерү

свози́ть I *несов. см.* **свезти́**

свози́ть II *сов. кого-что, разг.* алып барып кайту (*мәс. атка яисә машинага утыртып*)

свой *мн. см.* **свой**

сво||й́ *мест.* **1.** (*принадлежащий себе*) үз; **любить ~ю́ Ро́дину** үз Ватыныңны ярату; **сде́лать** *что-л.* **~и́ми рука́ми** *нәрсәне дә булса* үз кулың белән ясау **2.** (*собственный*) үз; **у них ~й дом** аларның үз йортлары бар **3.** (*своеобразный*) үзенә бер төрле, үзенә хас; **в э́той му́зыке есть свои́ пре́лесть** бу музыкада үзенә бер төрле матурлык бар **4.** (*родственный, близкий*) үз; **~и́ лю́ди** үз кешеләр **5.** *в знач. сущ.* **~ё** *с* үз дигәнең, үз теләгәнең; **доби́ться ~его́** үз дигәненә ирешү ♦ **в ~ё вре́мя** 1) (*в прошлом*) кайчандыр электә, заманында; 2) (*своевременно*) үз вакытында; **в ~ём ро́де** үзенчә, үзенә башка, үз алдына; **на ~и́х [на] двои́х** тәпи-тәпи, җәяүләп; **по- ~ему** 1) (*по своему желанию*) үзенчә, үзе теләгәнчә, үз белдегенчә; 2) (*на свой лад*) үзенә бертөрле, үзенчә; **сам не ~й** аптырашка калу, нишләргә белмәү; **~я́ руба́шка бли́же к те́лу** *погов.* ≈ үз бармагы үзенә кәкре; **~я́ рука́ влады́ка** үзе баш, үзе түш

свойстве́нн||ый, -ая, -ое хас булган, үзенә хас; **со ~ым ему́ тала́нтом** аңа хас талант белән

сво́йств||о *с* үзлек, үзенчәлек, үзгәлек, сыйфат, хасият, хосусият; **облада́ть** *какими-л.* **~ами** *нинди дә булса* үзлекләргә ия булу

сво́йство *м* үги туганлык

свола́кивать *несов. см.* **своло́чь**

сволочно́й, -а́я, -о́е *прост. бран.* кабәхәт, әшәке, түбән

сво́лочь *ж прост. бран.* **1.** (*негодяй*) кабәхәт, юньсез, әшәке кеше **2.** *собир.* (*подлые люди*) кабәхәтләр, адәм актыклары, этрәк-әләмнәр

своло́чь *сов. кого-что, прост.* **1.** (*волоча, снять с чего-л.*) өстерәп төшерү, сөйрәп төшерү, тартып (шудырып) төшерү; **~ мешо́к с теле́ги** капчыкны арбадан өстерәп төшерү **2.** (*волоча, снести в одно место*) өстерәп төшереп өю, сөйрәп китереп ею; **все ве́щи в ку́чу** барлык әйберләрне өстерәп китереп бер өемгә өю

свора *ж* **1.** өер, көтү; **~ соба́к** бер көтү эт **2.** *охот.* (*ремень*) эт муенчагы, бау **3.** *перен. презр.* өер, шайка, банда; **~ моше́нников** алдакчылар өере

свора́чивать *несов.* **1.** *см.* **своро́тить; 2.** *разг. см.* **свернуть**

свора́чиваться *несов.* **1.** *см.* **своро́титься; 2.** *разг. см.* **свернуться; 3.** *страд. от* **свора́чивать**

сво́рка *ж охот.* эт муенчагы, бау

своро́тить *сов.* **1.** *кого-что, разг.* әйләндереп ташлау; түнтәрү; **~ ка́мень** ташны урынынан кузгату **2.** *прост.* (*свернуть в сторону*) читкә бору, [берәр якка] борып җибәрү

свои́ *ж см.* **свой**

свояк *м* бажай, бажа

свояченица *ж* (*старшая*) каенигәч (*хатынның апасы*); (*младшая*) балдыз (*хатынның сеңелесе*)

свыка́ться *несов. см.* **свы́кнуться**

свы́кнуться *сов. с кем-чем* ияләнү, ияләшү, гадәтләнү, күнегү, үзләшү

свысока́ *нареч.* тәкәбберләнеп, эреләнеп, масаеп, борын күтәреп, кәпрәеп

свы́ше 1. *нареч.* югарыдан, өстән; **по предписа́нию** ~ югарыдан алынган боерык буенча 2. *предлог с род.п.* артык, артыграк; ~ **ста челове́к** йөздән артык кеше

свя́занность *ж* иркен булмау, тоткарланган булу, кыенлашкан булу, чикләнгәнлек; ~ **движе́ний** хәрәкәтләрнең тоткарланган булуы

свя́занн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **связа́ть**; 2. иркен булмаган, тоткарланган, кыенлашкан; ~**ые движе́ния** иркен булмаган хәрәкәтләр

связа́ть *сов.* 1. *что* ялгау, тоташтыру; ~ **концы́ верёвок** бау очларын ялгау 2. *что* бергә китереп бәйләү; ~ **два мешка́** ике капчыкны бергә китереп бәйләү 3. *что* бәйләү, бәйләп кую, төйнәп кую; ~ **ве́щи в узело́к** әйберләрне бер төенгә бәйләп кую 4. *что с чем* бәйләү; ~ **одно́ явле́ние с други́м** бер күренешне икенчесе белән бәйләү 5. *кого-что* (*установить связь*) элемтә урнаштыру, бәйләнешкә кертү; ~ **партиза́н с подпо́льем** партизаннарны подполье белән бәйләнешкә кертү 6. *кого-что* бәйләү, бәйләп ташлау, кулын-аягын бәйләп кую; ~ **престу́пника** җинаятьченең кул-аягын бәйләп кую 7. *кого-что* тоткарлау, буу, кысу, бәйләү; ~ **инициати́ву** инициативаны кысу 8. *что* (*изготовить вязкой*) бәйләү; ~ **чулки́** оек бәйләү ♦ ~ **ру́ки** *кому* ирек бирмәү; ~ *кого* **по рука́м и нога́м** *кемнең дә булса* кулын-аягын бәйләп ташлау

связа́ться *сов.* 1. *с кем-чем* бәйләнешкә (элемтәгә) керү, багланыш булдыру; ~ **по телефо́ну** телефон аша бәйләнешкә керү 2. *с кем-чем, разг.* (*завести общение, дела, дружбу*) бәйләнү, бәйләнешкә керү 3. *с чем, разг.* (*взяться за что-л.*) бәйләнү, тотыну

связи́ст *м* элемтәче, элемтә эшчесе

связи́стка *ж* элемтәче хатын (кыз)

свя́з||ка *ж* 1. бәйләм; ~**ка ключе́й** ачкычлар бәйләме 2. *анат.* сеңер, бәйләвеч; **растяже́ние** ~**ок** сеңер тартылу 3. *грам.* бәйләвеч, хәбәр бәйләвеч (*тезмә хәбәр составындагы ярдәмлек сүз*) ♦ **голосовы́е** ~**ки** тавыш ярылары

связн||о́й, -а́я, -о́е 1. элемтә ...ы, бәйләнеш тоту өчен билгеләнгән; ~**о́й самолёт** элемтә самолёты 2. *в знач. сущ.* ~**о́й** *м воен.* связной; **посла́ть** ~**о́го** связной жибәрү

свя́зность *ж* бәйләнешлелек; ~ **изложе́ния** иншаның бәйләнешлелеге

свя́зный, -ая, -ое бәйләнешле, төзек; ятышлы, килешле; ~ **расска́з** төзек хикәя

свя́зочный, -ая, -ое *анат.* бәйли (тоташтыра) торган

связу́ющ||ий, -ая, -ее бәйләүче, тоташтыручы, бәйли торган, тоташтыра торган; ~**ее звено́** тоташтыручы буын

свя́зывать *несов. см.* **связа́ть** 2-7

свя́зываться *несов.* 1. *см.* **связа́ться**; 2. *страд. от* **свя́зывать**

связ||ь *ж* 1. бәйләнеш, бәйләү; **причи́нная** ~**ь** сәбәпле бәйләнеш; ~**ь тео́рии и пра́ктики** теориянең практика белән бәйләнеше 2. бәйләнеш, мөнәсәбәт, танышлык, белешлек; **дру́жеская** ~**ь** дуслык бәйләнеше 3. (*любовные отношения*) мәхәббәт бәйләнеше 4. *мн.* ~**и** танышлык, белешлек; **име́ть** ~**и в литерату́рных круга́х** әдәби даирәләрдә танышлыгың булу 5. элемтә; **телефо́нная** ~**ь** телефон элемтәсе; **косми́ческая** ~**ь** космик элемтә ♦ **в** ~**и** *с чем* сәбәпле, ... лектән, ... уңае белән, ... аркасында

свято́йший, -ая, -ее святейший (*православие патриархының һәм Рим папасының титулының состав өлеше*)

святи́лище *с* 1. *уст.* гыйбадәтханә 2. *перен. высок.* мөкатдәс урын, изге урын; сарай; ~ **нау́ки** фән сарае (*олылау һәм соклану хисе белдергәндә әйтелә*)

святи́ть *несов. что, рел.* изгеләндерү (*христиан диненда*)

свя́тки *только мн.* святки (*христианнарда дини бәйрәм*)

свят||о́й, -а́я, -о́е 1. *высок.* изге, мөкатдәс; ~**а́я любовь к Ро́дине** Ватанга изге мәхәббәт 2. изге, кадерле; ~**о́е де́ло** изге эш; ~**а́я обя́занность** изге бурыч 3. *рел.* изге; ~**а́я вода́** изге су 4. *в знач. сущ.* ~**о́й** *м*, ~**а́я** *ж* әүлия, изге; **культ** ~**ы́х** әүлиялар культы ♦ ~**а́я** ~**ых** *высок.* иң мөкатдәс, иң кадерле

свя́тость *ж* изгелек; әүлиялык

святота́тец *м книжн.* хур (мыскыл) итүче, мәсхәрәләүче (*мәс. динне*)

святота́тство *с книжн.* хурлау, мыскыл (мәсхәрә) итү, мәсхәрәләү

святота́тствовать *несов. книжн.* хур (мыскыл, мәсхәрә) итү, мәсхәрәләү (*мәс. динне*)

свято́ша *м, ж* монафикъ, икейөзле кеше

свя́тцы *только мн. церк.* әүлиялар һәм дини бәйрәмнәр исемлеге (*христианнарда*)

святы́ня *ж высок.* иң кадерле (үтә изге, иң мөкатдәс) нәрсә (урын)

свяще́нник *м* священник (*рухани*)

священноде́йствие *с см.* **священноде́йствовать**

священноде́йствовать *несов.* 1. *рел.* гыйбадәт кылу 2. *перен. ирон.* тантаналы төстә башкару (*берәр эшне*)

священнослужи́тель *м* дин хезмәтчесе, дин әһеле; рухани

свяще́нн||ый, -ая, -ое 1. *рел.* изге, мөкатдәс; ~**ое писа́ние** изге язмалар (тәүрат) 2. *перен.* изге, иң кадерле; ~**ый долг** изге бурыч

сгиб *м* 1. *см.* **согну́ть**; 2. (*место*) бөгелгән урын, бөгелә торган урын, бөгелеш, бөкләнгән урын; ~ **ло́ктя** терсәкнең бөгелә торган урыны

сгиба́ть *несов. см.* **согну́ть**

сгиба́ться *несов.* 1. *см.* **согну́ться**; 2. *страд. от* **сгиба́ть**

сги́нуть *сов. разг.* юк булу, юкка чыгу, югалу, күздән югалу; **бесслéдно** ~ эзсез югалу

сгла́дить *сов. что* 1. тигезләү, шомарту, кытыршылыгын бетерү 2. *перен.* (*смягчить*) йомшарту, шомарту; сизелмәслек итү; ~ **неприя́тное впечатле́ние** күңелсез тәэсирне йомшарту

сгла́диться *сов.* 1. тигезләнү, шомару, катырлыгы бетү 2. *перен.* (*смягчиться*) йомшару, кими төшү, сизелеп тормаслык булу

сгла́живать *несов. см.* **сгла́дить**

сгла́живаться *несов.* 1. *см.* **сгла́диться**; 2. *страд. от* **сгла́живать**

сгла́зить *сов. кого-что* күз тидерү, күзсендерү, күзектерү

сглода́ть *сов. что, разг.* кимереп бетерү, кимереп ашап бетерү

сглупи́ть *сов. разг.* ахмаклык эшләп ташлау, юләрлек эшләп ташлау

сгна́ивать *несов. см.* **сгнои́ть**

сгнива́ть *несов. см.* **сгнить**

сгнить *сов. прям., перен.* черү, череп бетү

сгнои́ть *сов. прям., перен. кого-что, разг.* черетү, черетеп бетерү

сгова́риваться *несов. см.* **сговори́ться**

сго́вор *м* 1. *неодобр.* сүз берләшү, сүз куешу, сүз беркетү, килешү; **престу́пный** ~ җинаятьчел килешү 2. *уст.* (*помолвка*) кыз ярәшү

сговори́ть *сов. кого-что, уст.* (*помолвить*) ярәшү, кыз ярәшү

сговори́ться *сов. с кем* 1. сүз куешу, сүз берләшү, вәгъдәләшү, килешү; ~ **о встре́че** очрашырга сүз куешу 2. аңлашу, килешү, уртак тел табу; **с ним тру́дно** ~ аның белән уртак тел табуы кыен

сгово́рчивость *ж* сүзгә күнүчәнлек, килешүчәнлек

сгово́рчивый, -ая, -ое сүзгә күнүчән, килешүчән, уртак тел табып була торган

сгон *м см.* **согна́ть**; ~ **скота́ на прода́жу** терлекләрне сатарга куып илтү

сгоня́ть I *несов. см.* **согна́ть**

сгоня́||ть II *сов. прост.* 1. барып килү, барып кайту; **он туда́ за час** ~**ет** ул анда бер сәгать эчендә барып кайта 2. *кого-что* җибәреп кайтару; ~**ть мальчи́шку за тетра́дями** малайны дәфтәр алырга җибәреп кайтару

сгора́ние *с см.* **сгоре́ть**; ~ **то́плива** ягулыкның януы

сгора́ть *несов. см.* **сгоре́ть**

сго́рбить *сов. кого-что* бөкрәйтү; ~ **спи́ну** арканы бөкрәйтү

сго́рбиться *сов.* бөкрәю; ~ **от ста́рости** картлыктан бөкрәю

сгоре́||ть *сов.* 1. яну, янып бетү; ~**ть дотла́** янып көлгә әйләнү 2. көю; **у тебя́ пиро́г** ~**л** бәлешең көйгән бит 3. (*иссохнуть от зноя*) көю, кору; **посе́вы** ~**ли** игеннәр көеп бетте 4. (*сгнить — о зерне, сене и т.п.*) яну, кызып бозылу, черү 5. *перен.* (*о человеке*) яну, һәлак булу ♦ ~**ть от стыда́** оятыннан жир тишегенә керердәй булу

сгоряча́ *нареч.* кызулык белән, кызып китеп

сгото́вить *сов. что, разг.* пешереп (әзерләп) кую; ~ **обе́д** көндезге аш пешереп кую

сгреба́ть *несов. см.* **сгрести́**

сгрести́ *сов.* **1.** *что* (*в одно место*) [бер төшкә] жыю, жыеп өеп кую (*тырма белән тырмалап, көрәк белән көрәп*) **2.** *что* көрәп төшерү (ыргыту); ~ **снег с крыши** түбәдәге карны көрәп төшерү **3.** *кого-что, прост.* (*обхватить*) кочаклап (эләктереп) алу

сгру́диться, сгруди́ться *сов. разг.* өелешү, жыелышу

сгружа́ть *несов. см.* **сгрузи́ть**

сгрузи́ть *сов. что* (*снять груз с чего-л.*) бушату, төшерү

сгруппирова́ть *сов. кого-что* бер группага жыю, төркемләү, төркем итеп туплау

сгруппирова́ться *сов.* бер группага жыелу, төркемләшү, төркем булып туплану

сгруппиро́вывать *несов. см.* **сгруппирова́ть**

сгрыза́ть *несов. см.* **сгрызть**

сгрызть *сов. что* кимереп бетерү, кимерә-кимерә ашап бетерү; ~ **кость** сөякне кимереп бетерү

сгуби́ть *сов. кого-что* һәлак (харап) итү, башына җиту, башын бетерү

сгусти́ть *сов. что* куелау, куерту, куерта төшү, куеландырып җибәрү ♦ ~ **атмосфе́ру** атмосфераны куерту; ~ **кра́ски** буяуларны куерту; арттырып күрсәтү

сгусти́||ться *сов.* куеру, куелану, куера төшү; **тума́н** ~**лся** томан куерды

сгу́сток *м* куерык, төер, куерып укмашкан әйбер, оешып каткан нәрсә

сгуща́ть *несов. см.* **сгусти́ть**

сгуща́ться *несов.* **1.** *см.* **сгусти́ться; 2.** *страд. от* **сгуща́ть**

сгуще́ние *с см.* **сгусти́ть, сгусти́ться**

сгущённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сгусти́ть; 2.** куерган, куертылган, куеландырылган; ~**ое молоко́** куертылган сөт

сда́бривать *несов. см.* **сдо́брить**

сдава́ть *несов. см.* **сдать**

сдава́ться **1.** *несов. см.* **сда́ться**; **2.** *страд. от* **сдава́ть**

сдави́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*плотно окружив, стиснуть*) кысу, китереп кысу **2.** *что* (*стеснить горло, дыхание*) буу, кысу, буып (кысып) алу **3.** *что* (*давлением уменьшить*) кысу, кысып кимету (*күләмен*)

сда́вленный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сдави́ть**; **2.** (*о голосе, звуках*) басынкы, тоныксыз

сда́вливать *несов. см.* **сдави́ть**

сда́точный, -ая, -ое тапшыру ...ы; ~ **пункт** тапшыру пункты

сда́тчик *м* тапшыручы; ~ **зерна́** ашлык тапшыручы

сда́тчица *ж* тапшыручы хатын (кыз)

сда||ть *сов.* **1.** *кого-что* тапшыру, бирү; ~**ть в архи́в** архивка тапшыру; ~**ть ве́щи на хране́ние** әйберләрне сакларга бирү; ~**ть де́ло но́вому рабо́тнику** эшне яңа работникка тапшыру **2.** *что* (*отдать внаём*) бирү, файдаланырга бирү, вакытлыча бирү тору **3.** *что* бирү [дошман ягында] калдыру; ~**ть кре́пость** крепостьны дошман ягында калдыру **4.** *что* (*ослабить*) кимету, түбәнәйту; ~**ть темп рабо́ты** эш темпын кимету **5.** *что* (*возвратить излишек*) кайтару, кайтарып бирү; ~**ть с рубля́ ме́лочью** бер сумнан вак акча кайтарып бирү **6.** *что* (*раздать карты*) тарату, өләшү **7.** *что* бирү, тапшыру, тоту; ~**ть экза́мен** имтихан тапшыру **8.** *разг.* бирешү, начарлану; басылу, басыла төшү; **се́рдце** ~**ло** йөрәк начарланды; **моро́з** ~**л** суык басыла төште, көн сындырып җибәрде ♦ ~**ть пози́ции** позицияне калдыру, позицияне бирү,чигенү; ~**ть ору́жие** *см.* **сда́ться** I

сда́ться *сов.* **1.** бирелү; ~ **в плен** пленга бирелү **2.** (*уступить*) күнү, риза булу, бирешү

сда́ч||а *ж* **1.** *см.* **сдать** I-3, 5-7; ~**а хле́ба госуда́рству** дәүләткә ашлык тапшыру; ~**а кандида́тского ми́нимума** кандидатлык минимумы тапшыру **2.** сдача, кайтарып бирелгән акча ♦ **дать** ~**и** *кому* кайтарып сугу, сукканга сугып җавап кайтару

сдва́ивать *несов. см.* **сдво́ить**

сдва́иваться *несов.* **1.** *см.* **сдво́иться; 2.** *страд. от* **сдва́ивать**

сдвиг *м* **1.** *см.* **сдви́нуть, сдви́нуться; 2.** *перен.* үзгәреш, үсеш; алга китеш; ~ **в рабо́те** эштәге алга китеш **3.** *геол.* күчү, күчеш, шуышу; ~ **земно́й коры́** җир кабыгының шуышуы

сдвига́ть *несов. см.* **сдви́нуть**

сдвига́ться *несов.* **1.** *см.* **сдви́нуться; 2.** *страд. от* **сдвига́ть**

сдви́нуть *сов. кого-что* **1.** (*переместить*) шудырып күчерү, этеп күчерү, шудыру, кузгату **2.** (*сблизить*) шудырып бер-берсенә терәп кую, янәшә китереп кую; ~ **столы́** өстәлләрне шудырып бер-берсенә терәп кую; ~ **бро́ви** каш җыеру

сдви́ну||ться *сов.* **1.** (*переместиться*) күчү, бер яккарак тайпылу, кузгалып китү **2.** җыерылу; **бро́ви** ~**лись** кашлары җыерылды

сдво́енн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сдво́ить; 2.** ике катлы, ике катланган; ~**ая нить** ике катланган җеп **3.** ике рәт итеп тезелгән, икешәр-икешәр итеп тезелгән; ~**ые ряды́** икешәр-икешәр итеп тезелгән рәтләр **4.** куш; ~**ые оре́хи** куш чикләвек

сдво́ить *сов. что* **1.** ике катлау, ике катлы итү; ~ **дра́тву** җеп очын ике катлау **2.** ике рәт итеп тезү, икешәр-икешәр итеп тезү, ~ **ряды́** рәтләрне икешәр-икешәр итеп тезү

сдво́и||ться *сов.* **1.** ике катлану; **дра́тва** ~**лась** җеп очы ике катланды **2.** ике рәт булып тезелү, икешәр-икешәр булып тезелү; **ряды́** ~**лись** рәтләр икешәр-икешәр булып тезелде

сде́ла||ть *сов.* **1.** *что* (*изготовить*) эшләү, ясау; ~**ть но́вый станок** яңа станок ясау **2.** *что и без доп.* эшләү; ~**ть по-сво́ему** үзенчә эшләү; **ничего́ не** ~**ть** берни дә эшләмәү **3.** *что* (*совершить, выполнить*) ясау, эшләү; ~**ть гимна́стику** гимнастика ясау; ~**ть оши́бку** хата эшләү; ~**ть вы́воды** нәтиҗә ясау **4.** *кого-что кем, каким* итү; ~**ть свои́м помо́щником** үзеннән ярдәмчән итү; ~**ть счастли́вым** бәхетле итү **5.** (*пройти определённое расстояние*) үтү, ясау; **по́езд** ~**л за час сто киломе́тров** поезд сәгатенә йөз километр үтте; ~**ть четы́ре ре́йса за сме́ну** бер сменада дүрт рейс ясау ♦ ~**йте одолже́ние** зинһар өчен

сде́ла||ться *сов.* **1.** ...а төшү; **пого́да** ~**лась ху́же** һава хәле начарлана төште; ~**лось темно́** *безл.* карангылана төште **2.** (*произойти, совершиться*) булу, булып китү; **мне** ~**лось гру́стно** мина ямансу булып китте **3.** (*произойти, случиться*) булу; **не беспоко́йся, ничего́ с ним не** ~**ется** борчылма, аңа берни дә булмас **4.** *разг.* (*образоваться, появиться*) хасил булу, барлыкка килү, килеп чыгу

сде́лка *ж* килешү, сүз куешу (беркетү), вәгъдәләшү; **торго́вая** ~ сәүдә килешүе ♦ ~ **с со́вестью** вөжданына көч китерү, вөжданыңа хыянәт итү

сде́льн||ый, -ая, -ое эш башыннан, эш башыннан түләнә торган; ~**ая опла́та** эш башыннан түләү; ~**ая рабо́та** эш башыннан түләнә торган эш

сде́льщик *м* түләүне эш башыннан алучы эшче

сде́льщина *ж* эш башыннан түләүле эш, эш башыннан түләнә торган эш

сде́льщица *ж* түләүне эш башыннан алучы хатын (кыз)

сдёргивать *несов. см.* **сдёрнуть**

сде́ржанность *ж* тотнаклылык, тыйнаклык, басынкылык, сабырлык

сде́ржанный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сдержа́ть; 2.** тотнаклы, сабыр, басынкы, тайнак; ~ **хара́ктер** басынкы характер

сдержа́ть *сов.* **1.** *кого-что* тыю, туктату; ~ **лошаде́й** атларны тыю; ~ **на́тиск проти́вника** дошманның һөжүмен туктату **2.** *перен. что* тыю,тыеп калу, яшереп калу; ~ **слёзы** күз яшен тыю **3.** *что* тоту, үтәү; тору; ~ **да́нное сло́во** биргән сүзендә тору; ~ **кля́тву** антыңны үтәү

сдержа́||ться *сов.* тыелып калу, үзүзеңне тыеп калу, чыдау, түзү; **он** ~**лся и промолча́л** тыелып калып бер сүз дә әйтмәде

сде́рживать *несов. см.* **сдержа́ть**

сде́рживаться *несов.* **1.** *см.* **сдержа́ться; 2.** *страд. от* **сде́рживать**

сдёрнуть *сов. что* тартып төшерү, салу; ~ **ска́терть со стола́** өстәлдән ашъяулыкны тартып төшерү; ~ **перча́тку с руки́** кулдан перчатканы салу

сдира́ть *несов. см.* **содра́ть**

сдира́ться *несов.* **1.** *см.* **содра́ться; 2.** *страд. от* **сдира́ть**

сдо́ба *ж* сдоба (**1.** *камырга кушыла торган майлы тәмләткечләр* **2.** *собир. шундый камырдан пешерелгән кумәчләр*)

сдо́бн||ый, -ая, -ое **1.** сөткә-майга изелгән; **~ое те́сто** сөткә-майга изелгән камыр **2.** *перен. разг.* (*полный — о человеке*) тулы; симез, таза, юан

сдо́брить *сов. что* чем тәмләндерү, тәмен арттыру, кату; **~ щи смета́ной** кәбестә ашына каймак кату

сдоброва́ть *сов.*: **не ~** *кому-чему, разг.* болай гына калмас, яхшы булмас, җәзасын алмый калмас

сдо́хнуть *сов.* **1.** (*о животных*) үлү, кырылу (*хайваннар турында*) **2.** *груб.* (*о человеке*) дөмегү, тончыгу

сдружи́ть *сов. кого-что* дусландыру, дуслаштыру, татуландыру

сдружи́ться *сов.* дуслану, дуслашу, татулану

сдува́ть *несов. см.* **сдуть**

сду́нуть *сов. однокр. см.* **сдуть**

сду́ру *нареч. разг.* ахмаклык белән, юләрлек белән, аңгыралык белән, тинтәклек белән, акылсызланып

сдуть *сов. что* **1.** өреп төшерү, өреп очыру; **~ пыль с по́лки** киштәдәге тузанны өреп төшерү **2.** *прост.* (*списать тайком*) күчерү, күчереп язу

сдыха́ть *несов. прост. см.* **сдо́хнуть**

сё *мест.*: **то́ да сё** тегесе-монысы, анысы-монысы; **ни то́ ни сё** *см.* **тот**; **ни с того́ ни с сего́** *см.* **тот**; **о то́м, о сём** төрле нәрсәләр турында

сеа́нс *м в разн. знач.* сеанс; **пойти́ в кино́ на после́дний ~** кинога соңгы сеанска бару; **~ одновре́менной игры́ в ша́хматы** берьюлы берничә тактада шахмат уйнау сеансы

себе́ I *частица разг.*: **иди́ ~** бара бир шунда; **сиди́т ~, ничего́ не замеча́я** берни сизми утыра шунда; **ничего́ ~** 1) (*сносно*) ярыйсы гына; 2) (*выражает возмущение, негодование*) менә сиңа мә, менә сиңа кирәк булса; **та́к себе** (*средне, сносно*) урта кул, ярыйсы

себе́ II *см.* **себя́**

себесто́имост||ь *ж* үзкыйммәт; **сниже́ние ~и** үзкыйммәтне киметү

себ||я́ *мест.* үземне, үзеңне, үзен; **боя́ться за ~я́** үзен өчен курку; **испыта́ть на ~е́** үз җилкәңдә тату ♦ **вне ~я́** үзен-үзе белештермичә, ярсып; **за собо́й** (*позади себя*) артымда, артында, артында; **к ~е́** 1) үзеңә таба; **дверь открыва́ется к ~е́** ишек үзеңә таба ачыла (*тартып ачыла*); 2) өенә, үз өенә, үзенә; **он пошёл к ~е́** ул өенә кайтып китте; **не в ~е́** кәефе кырылган; **не по ~е́** *кому, разг.* кәефе юк, авырып тора; **от ~я́** 1) үзеңнән читкә таба; **дверь открыва́ется от ~я́** ишек үзеңнең читкә таба ачыла (*этеп ачыла*); 2) (*от своего имени*) үз исемеңнән; **по ~е́** 1) (*по своим силам*) көчеңә карап; 2) (*после себя*) үзеңнән соң; **оста́вить по ~е́ до́брую па́мять** үзеңнән соң якты истәлек калдыру; **приня́ть (взять) на ~я́** үз өстеңә алу, үз җаваплыгыңа алу; **про ~я́** шыпырт кына, кычкырмыйча, эчтән генә; **~е́ на уме́** хәйләкәр, астыртын; **у ~я́** үзендә (*өендә яисе булмәсендә*)

себялю́бец *м* үзен генә сөюче кеше, үзен генә яратучы кеше

себялюби́вый, -ая, -ое *с* үзен генә сөюче, үзен генә яратучы, үзе турында гына кайгыртучы

себялю́бие *с* үзеңне генә ярату, үзеңне генә сөю, үзең турында гына уйлау

сев *м см.* **се́ять** 1; **подгото́вка к ~у** чәчүгә хәзерлек

се́вер *м в разн. знач.* төньяк; **~ А́фрики** Африканың төньягы; **путеше́ствие на Се́вер** Төньякка сәяхәт; **наро́ды Се́вера** Төньяк халыклары

се́верный, -ая, -ое төньяк ...ы; **~ ве́тер** төньяк җиле; **Се́верный по́люс** Төньяк полюс

североатланти́ческий, -ая, -ое төньяк Атлантика ...ы, төньяк Атлантикага караган; **Североатланти́ческий пакт** Төньяк Атлантика пакты

се́веро-восто́к *м* төньяк-көнчыгыш

се́веро-восто́чный, -ая, -ое төньяк-көнчыгыш ...ы; төньяк көнчыгыштан исә торган; **~ ве́тер** төньяк-көнчыгыштан исә торган җил

се́веро-за́пад *м* төньяк-көнбатыш

се́веро-за́падн||ый, -ая, -ое төньяк-көнбатыш ...ы; төньяк-көнбатыштан исә торган; **~ое направле́ние** төньяк-көнбатыш юнәлеше

северомо́рец *м* төньяк диңгезчесе (*төньяк диңгез флотында хезмәт итүче диңгезче*)

северя́не *мн.* төньяклылар, Төньяк халкы

севооборо́т *м с.-х.* чәчү әйләнеше

севрю́га *ж* севрюга, укбаш, укборын (*балык*)

севрю́ж||ий, -ья, -ье севрюга ...ы, укбаш ...ы; **~ья уха́** севрюга шулпасы

севрю́жина *ж разг.* севрюга ите, укбаш ите

сегме́нт *м* **1.** *мат.* сегмент; **~ кру́га** түгәрәк сегменты **2.** *зоол.* буынтык; **~ дождево́го черви́** яңгыр суалчаны буынтыгы **3.** *анат.* сегмент, буын, буынтык; **~ позвонка́** умыртка буынтыгы

сегмента́ция *ж зоол.* буынтыклану, буынтык-буынтык булу, буыннырдан тору

сего́дня *нареч.* **1.** *в разн. знач* бүген; **~ у́тром** бүген иртән; **~ э́то уже́ не мо́дно** бүген инде моның модасы чыккан **2.** *в знач. сущ. с нескл.* бүген, бүгенге көн; **на ~ дово́льно** бүгенгә җитәр ♦ **не ~ за́втра** шушы арада, бүген булмаса иртәгә

сего́дняшн||ий, -яя, -ее бүгенге; **~яя газе́та** бүгенге газета ♦ **жить ~им днём** киләчәк турында уйламау

сеголе́тки *мн.* (*молодняк рыбы, зверя текущего лета*) яшь маймычлар; яшь җәнлекләр

сегрега́ция *ж книжн.* сегрегация, сегрегацияләү (*кара тәнлеләрне ак тәнлеләрдән аерып кую*)

седа́лище *с* **1.** *анат.* утракса, арт сан **2.** *шутл.* утыргыч, урындык

седа́лищн||ый, -ая, -ое *анат.* утракса ...ы; **~ая кость** утракса сөяге

седёлка *ж* ыңгырчак

сде́льник *м* ияр тегүче, ияр ясаучы

седе́льн||ый, -ая, -ое ияр ...ы; **~ая лука́** ияр кашы

седе́льчатый, -ая, -ое иярсыман, ияргә охшаган

седе́ть *несов.* чал төшү (керү), чалару, чәч агару

седина́ *ж* **1.** (*седые волосы*) чал, агарган чәч (сакал) **2.** (*проседь в мехе*) чаларган урын, чал төшкән урын, агарган урын

седла́ть *несов. кого-что* иярләү

седло́ *с* ияр

седлови́на *ж* **1.** (*выгиб на впине животного*) бил **2.** (*впадина в горном хребте*) билдәү, сыртлавык (*ике тау түбәсе арасындагы биллә нең торган урын*)

седло́вка *ж* **1.** *см.* **седла́ть**; **2.** *спец.* иярләү ысулы; **уче́бная ~** өйрәтү өчен булган иярләү ысулы

седоборо́дый, -ая, -ое чал сакаллы, ап-ак сакаллы

седовла́сый, -ая, -ое *книжн.*, **седоволо́сый**, -ая, -ое чал чәчле, чаларган чәчле, ап-ак чәчле

сед||о́й, -а́я, -о́е **1.** чал, чаларган, агарган; **~а́я борода́** чал сакал **2.** чал чәчле, ап-ак чәчле, агарган чәчле; **~о́й стари́к** ап-ак чәчле карт ♦ **~а́я старина́** борын-борын заман; **до ~ы́х воло́с [дожи́ть]** картайганчы [яшәү], чәч агарганчы яшәү]

седо́к *м* **1.** (*в экипаже*) утырып баручы **2.** (*всадник*) җайдак, атлы

седоу́сый, -ая, -ое чал мыеклы, ак мыеклы

седьм||о́й, -а́я, -о́е *числ.* җиденче ♦ **до ~о́го по́та** җиде кат тир чыкканчы; **~а́я вода́ на киселе́** чыбык очы (*бик ерак кардәшләр турында*); **быть на ~о́м не́бе** түбәсе күккә тию

сезо́н *м* сезон, мизгел; **зи́мний ~** кышкы сезон; **театра́льный ~** театр сезоны; **купа́льный ~** коену сезоны

сезо́нник *м* сезонлы эшче, сезонлы эштә эшләүче

сезо́нница *ж* сезонлы эшче хатын (кыз), сезонлы эштә эшләүче хатын (кыз)

сезо́нность *ж* сезонлылык, сезонлы булу

сезо́нный, -ая, -ое **1.** сезонлы; **~ това́р** сезонлы товар **2.** бер сезонлык; **~ биле́т** бер сезонлык билет

сей *мест. уст.* бу, шушы, шул, ошбу; **по ~ день** шушы көнгә кадәр ♦ **сию́ мину́ту** шушы минутта; **от сих до сих** моннан алып монда кадәр

сейм *м* сейм (*кайбер дәүләтләрдә парламент исеме*)

сейсми́ческ||ий, -ая, -ое сейсмик, җир тетрәү; **~ий прибо́р** сейсмик прибор; **~ие во́лны** җир тетрәү дулкынары; **~ая ста́нция** сейсмик станция

сейсмо́граф *м* сейсмограф (*җир өстендәге тибәнешләрне яза торган прибор*)

сейсмографи́ческ||ий, -ая, -ое сейсмографик, сейсмография ...ы, **~ая ста́нция** сейсмографик станция

сейсмогра́фия *ж* сейсмография (*җир өстендәге тирбәнешләрне сейсмограф ярдәмендә язу*)

сейсмо́лог *м* сейсмолог, сейсмология белгече

сейсмологи́ческ||ий, -ая, -ое сейсмологик, сейсмология ...ы; **~ие иссле́дования** сейсмологик тикшеренүләр

сейсмоло́гия *ж* сейсмология (*геологиянең җир кабыгындагы тирбәнешләрне өйрәнә торган булеге*)

сейсмо́метр *м* сейсмометр (*җир кабыгындагы тирбәнешләрне күзәту приборы*)

сейсмоме́трия *ж* сейсмометрия (*сейсмологиянең җир кабыгы тирбәнешләрен улчау методларын эшли торган булеге*)

сейсмосто́йк||ий, -ая, -ое сейсмик чыдам, җир тетрәүгә чыдам; **~ие сооруже́ния** җир тетрәүгә чыдам корылмалар

сейф *м* сейф (*кыйммәтле әйберләр саклау өчен янмый торган шкаф, сандык яисе махсус бина*)

сейча́с *нареч.* **1.** (*в настоящее время*) хәзер, хәзергә, хәзерге моментта; **я ~ за́нят** хәзергә мин буш түгел **2.** (*очень скоро*) хәзер, хәзер үк, бик тиз; **~ приду́** хәзер килермен **3.** (*только что*) әле генә, яңа гына, хәзер генә; **он ~ здесь был** ул әле генә биредә иде

се́канс *м мат.* секанс

сека́тор *м* секатор, бакча кайчысы

секач I *м* (*орудие для рубки*) секач, кискеч, турагыч

секач II *м* (*самец кабана*) ата кабан; (*самец морского котика*) ата котик

секве́стр *м* секвестр (*милектән файдалануны тыю, милеккә арест салу*)

секре́т I *м* **1.** *в разн. знач.* сер; **держа́ть в ~е** сер итеп тоту; **~ы произво́дства** житештерү серләре; **~ успе́ха** уңышка ирешүнең сере; **замо́к с ~ом** серле йозак **2.** *воен.* секрет (*алгы позициядә дошман күрмәслек урында яшеренеп күзәтчелек итүче хәрби пост*)

секре́т II *м физиол.* секрет, биз сыекчасы; **~ щитови́дной железы́** калкансыман биз сыекчасы

секретариа́т *м* секретариат (**1.** *берәр учреждениедә оештыру-җитәкчелек яисә секретарьлык эшлерен башкаручы булек, бүлек*) **2.** *секретарьлар*)

секрета́рск||ий, -ая, -ое секретарьлык ...ы; **~ая до́лжность** секретарьлык хезмәте

секрета́рство *с* секретарьлык

секрета́рствовать *несов.* секретарьлык итү, секретарь вазифасын үтәү

секрета́рша *ж разг.* секретарь хатын (кыз)

секрета́рь *м в разн. знач.* секретарь; сәркатип; **~ профко́ма** профком секретаре; **~ собра́ния** җыелышның секретаре; **~ суда́** суд секретаре; **учёный ~** гыйльми секретарь; **~ реда́кции газе́ты** газета редакциясе секретаре

секрете́р *м* секретер (*язу өстәленең яки шкафның бер төре*)

секре́тничать *несов. разг.* **1.** (*скрывать что-л.*) сер итеп тоту, яшерү **2.** (*разговаривать по секрету*) сер сөйләшү, серләшү

секре́тность *ж* яшеренлек, серлелек

секре́тный, -ая, -ое яшерен, серле; **~ докуме́нт** яшерен документ; **~ замо́к** серле йозак

секре́ция *ж физиол.* секреция (*бизләрнең организм өчен кирәкле матдәләр эшләп чыгаруы*)

секс *м* секс (*җенси мөнәсәбәтләр*)

сексо́лог *м* сексолог, сексология белгече

сексологи́ческий, -ая, -ое сексологик, сексология ...ы; **~ кабине́т** сексология кабинеты

сексоло́гия *ж* сексология (*медицинаның җенси тормыш өлкәсенә караган мәсьәләләрне өйрәнә торган булеге*)

се́кста *ж муз.* секста (*диатоник гаммада алтынчы баскыч*)

секста́нт *м геод., астр.* секстант (*прибор*)

секте́т *м муз.* секстет (**1.** *алты тавыш яисә алты инструмент өчен язылган музыкаль әсәр* **2.** *алты башкаручыдан торган ансамбль*)

сексуа́льность *ж* сексуальлек, җенсилек

сексуа́льн||ый, -ая, -ое сексуаль, җенси; **~ое влече́ние** җенси дәрт, шәһвәт

се́кта *ж* **1.** *рел.* секта, мәзһәп **2.** *перен.* груһ, өер (*үзләренең юк-бар интереслары турында гына кайгыртучы кешеләр төркеме*)

секта́нт м **1.** *рел.* сектант, сектачы, мәзһәпче **2.** *перен.* груһчы (*үзенең вактөяк интересларын гына кайгыртучы*)

секта́нтка *ж рел.* сектант (мәзһәпче) хатын (кыз)

секта́нтский, -ая, -ое *рел.* сектантлык ...ы

секта́нтство *с* **1.** *рел.* сектантлык, мәзһәпчелек **2.** *перен.* груһчылык

се́ктор *м в разн. знач.* сектор; **~ кру́га** *мат.* түгәрәк секторы; **ю́жный ~ фро́нта** фронтның көньяк секторы; **промы́шленный ~** промышленность секторы

секу́нд||а *ж* **1.** секунд **2.** (*мгновение*) бик аз гына; **подожди́ [одну́] ~у** бик аз гына көтеп тор **3.** *мат.* секунд **4.** *муз.* секунда (*диатоник гаммада икенче баскыч*) ♦ **~а в ~у** 1) (*точно в срок*) төгәл билгеләнгән вакытта; 2) (*в одно и то же время*) бер үк вакытта

секунда́нт *м* секундант (**1.** *дуэль вакытында шаһит булып торучы* **2.** *спортта, мәс. бокс яисә шахмат ярышларында, катнашучыларның ярдәмчесе-арадашчысы*)

секу́ндн||ый, -ая, -ое **1.** секунд ...ы; **~ая стре́лка** секунд стрелкасы **2.** бер секундлык; **~ое де́ло** бер секундлык эш

секундоме́р *м* секундомер (*прибор*)

секу́щая *ж мат.* кисүче

секцио́нн||ый I, -ая, -ое **1.** секция ...ы; **~ые заседа́ния** секция утырышлары **2.** секцияле, секцияләргә бүленгән; **~ая ме́бель** секцияле мебель

секцио́нный II, -ая, -ое: **~ зал** *мед.* мәет яра торган зал

се́кци||я *ж в разн. знач.* секция; **~я гото́вого пла́тья** әзер киемнәр секциясе; **заседа́ния ~й на конгре́ссе** конгресста секцияләр утырышы; **~я парово́го котла́** пар казанының секциясе

селево́й, -а́я, -о́е сил ...ы; **~ пото́к** сил ташкыны

селёдка *ж см.* **сельдь**

селёдочница ж селёдка тәлинкәсе

селёдочный, -ая, -ое селёдка ...ы; **~ за́пах** селёдка исе

селезёнка *ж анат.* талак

се́лезень *м зоол.* ата үрдәк

селе́ктор *м* селектор (*берьюлы берничә абонент белән элемтәгә керергә мөмкинлек бирә торган аппарат*)

селекционе́р *м* селекционер, селекция белгече

селекцио́нн||ый, -ая, -ое селекция ...ы; яхшыртылган; **~ая ста́нция** селекция станциясе; **~ые семена́** яхшыртылган орлыклар

селе́кция *ж* селекция (*ясалма серкәләндерү һәм аталандыру юлы белән үсемлекләрнең сортын, терлекләрнең токымын яхшырту*)

селе́н *м хим.* селен

селе́ние *с* авыл, сала

селени́т *м мин.* селенит

селени́товый, -ая, -ое *мин.* селенит ..., селениттан ясалган

селеногра́фия *ж* селенография (*астрономиянең Айны өйрәнә торган булеге*)

сели́тра *ж* селитра (*техникада шартлагыч матдәләр хәзерләүдә һәм агрономиядә ашлама сыйфатында кулланыла торган азотлы тоз*)

сели́трян||ый, -ая, -ое селитра ...ы; **~ая кислота́** селитра кислотасы

сели́ть *несов. кого-что* урнаштыру, утырту (*яңа җиргә, торырга*)

сели́ться *несов.* [яңа урынга] нигез кору, төпләнү, урнашу, утыру

селище *с археол.* авыл урыны, электә авыл булган урын

сел||о́ *с* авыл, сала ♦ **ни к ~у́ ни к го́роду** урынсызга, бернинди бәйләнеше булмаганда; ≈ ни он түгел, ни камыр түгел

сель *м* сил (*тауларда була торган көчле су ташкыны*)

сельдере́й *с* сельдерей (*аш тәмләткеч үсемлек*)

сельд||ь *ж* сельдь, сельдь балыгы ♦ **как ~и в бо́чке** энә төртер урын да юк, шыгрым тулган

сельдяно́й, -а́я, -о́е сельдь ...ы; **~ про́мысел** сельдь промыселы

селько́р *м* авыл хәбәрчесе, селькор

сельма́г *м* авыл кибете, сельмаг

сельпо́ *с* сельпо

се́льск||ий, -ая, -ое *в разн. знач.* авыл ...ы; **~ий клуб** авыл клубы; **~ая ме́стность** авыл җирләре; **~ая интеллиге́нция** авыл интеллигенциясе ♦ **~ое хозя́йство** авыл хуҗалыгы

сельскохозя́йственн||ый, -ая, -ое авыл хуҗалыгы ...ы; **~ые маши́ны** авыл хуҗалыгы машиналары; **~ая вы́ставка** авыл хуҗалыгы күргәзмәсе; **~ые това́ры** авыл хуҗалыгы товарлары; **~ая страна́** авыл хуҗалыгы иле

сельсове́т *м* авыл советы

сельхоз- *кушма сүзләрнең «авыл хуҗалыгы» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **сельхозарте́ль** авыл хуҗалыгы артеле; **сельхозрабо́ты** авыл хуҗалыгы эшләре

сельхозте́хника *ж* авыл хуҗалыгы техникасы

СЕМ-СЕН

сема́нтика *ж лингв.* **1.** *см.* **семасиоло́гия; 2.** семантика, мәгънә (*мәс. авырым сүзнең, тәгъбирнең мәгънәсе*)

семанти́ческий, -ая, -ое *лингв.* семантика ...ы; семантик; **~ ана́лиз сло́ва** сүзгә семантик анализ ясау

семасиологи́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* семасиология ...ы, семасиологик; **~ие иссле́дования** семасиологик тикшеренүләр

семасиоло́гия *ж лингв.* семасиология (*тел белеменең сүзләрнең һәм гыйбарәләрнең мәгънәләрен өйрәнә торган булеге*)

семафо́р||ный, -ая, -ое семафор ...ы; **~ые огни́** семафор утлары

сёмга *ж* сёмга, сөмбаш (*балык*)

семе́йн||ый, -ая, -ое **1.** семья ...ы, гаилә ...ы; **~ое сча́стье** семья бәхете; **~ый пра́здник** гаилә бәйрәме **2.** семьялы, гаиләле; **~ый челове́к** семьялы кеше **3.** *см.* **семе́йственный** 2

семе́йственность *ж* **1.** (*любовь к семье*) семьячыллык, семья җанлы булу, гаилә яратучанлык **2.** *неодобр.* әшнәлек, кода-кодагыйлык

семе́йствен||ый, -ая, -ое **1.** (*любящий семью*) семьячыл, семья җанлы, гаилә яратучан **2.** *неодобр.* әшнәлек ...ы, кода-кодагыйлык ...ы; **~ые отноше́ния** кода-кодагыйлык мөнәсәбәтләре

семе́йств||о *с* **1.** *см.* **семья́** 1; **глава́ ~а** семья башлагы; **прибавле́ние ~а** гаилә ишәю (*бала туу*) **2.** *биол.* семьялык; **~о коша́чьих** мәчесыманнар семьялыгы

семени́ть *несов. разг.* вак-вак атлап йөрү, терек-терек атлап бару

семени́||ться *несов.* орлыклану, орлыкланып килү; **мак ~тся** мәк орлыкланып килә

семенни́к *м* **1.** *бот.* орлыклык, орлыкка калдырылган үсемлек **2.** *обычно мн.* **~и́** (*плоды для посева*) орлык; **~и́ свёклы** чөгендер орлыгы **3.** (*участок для выращивания семенных растений*) орлыклык участок **4.** *анат.* орлыклык (*ирләрнең җенес бизе*)

семенн||о́й, -а́я, -о́е **1.** орлык ...ы; **~о́й фонд** орлык фонды **2.** орлыктан, чәчеп; **~о́е размноже́ние** орлыктан үстерү, чәчеп үстерү **3.** орлыкка дигән, орлыкка калдырылган, орлыклык; **~о́й карто́фель** орлыкка калдырылган бәрәңге **4.** *анат., физиол.* сперма ...ы, орлык ...ы; **~о́й кана́л** орлык каналы

семеново́д *м* орлыкчылык белгече

семеново́дство *с* орлыкчылык

семеново́дческий, -ая, -ое орлыкчылык ...ы; **~ райо́н** орлыкчылык районы

семери́к *м* **1.** җиделе, җиде данәдән тора торган, җиде үлчәүле; **~-верёвка** җиделе бау, җиде катлап ишелгән бау **2.** җиделәп җигелгән; **~ лошаде́й** җиделәп җигелгән атлар

семёрка *ж* **1.** (*цифра*) җиделек, җиделе цифры **2.** җиде; **~ пловцо́в** җиде йөзүче **3.** *карт.* җиделек **4.** *разг.* җиденче, җиденче номерлы (*трамвай, троллейбус һ.б.ш.*)

се́меро *числ. собир.* җидәү, җиде; **~ бра́тьев** җиде [бер] туган; **~ су́ток** җиде тәүлек; **~ одного́ не ждут** *погов.* җидәү берәүне көтми

семе́стр *м* семестр; **трудово́й ~** хезмәт семестры

се́мечк||о *с* **1.** *уменьш. от* **се́мя** 1; **2.** төш; **~ арбу́за** карбыз төше **3.** *мн.* **~и** көнбагыш, айбагар; **грызть ~и** көнбагыш яру

семи- *кушма сүзләрнең, «җиде» мәгънәсен аңлаткан беренче олеше, мәс.* **семиэта́жный** җиде катлы

семибо́рье *с* (*җинел атлетикада*) җиде төр ярыш

семигра́нник *м мат.* җидекырлык

семидесятиле́тие *с* **1.** (*срок*) җитмеш ел **2.** (*годовщина*) җитмеш еллык, җитмеш ел тулу, җитмеш яшь булу

семидесятиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) җитмеш еллык **2.** (*о возрасте*) җитмеш яшьлек; **~ стари́к** җитмеш яшьлек карт **3.** җитмеш яшь тулу ...ы; **~ юбиле́й** җитмеш яшь тулу юбилее

семидеся́тый *числ.* җитмешенче

семижи́льный, -ая, -ое *разг.* бик таза, бик көчле, үтә түзем

семикла́ссник *м* җиденче класс укучысы

семикла́ссница *ж* җиденче класста укучы кыз

семикра́тный, -ая, -ое җиделәтә арттырылган, җиде тапкыр арттырылган

семиле́тие *с* **1.** (*срок*) җиде ел **2.** (*годовщина*) җиде еллык

семиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) җиде еллык **2.** (*о возрасте*) җиде яшьлек

семими́льн||ый, -ая, -ое: **~ыми шага́ми [идти́]** бик тиз [алга] бару, гигант адымнар белән [алга] бару

семина́р *м* семинар (**1.** *югары уку йортларында укытучы җитәкчелегендә группада үткәрелә торган практик занятие* **2.** *квалификацияне, хәзерлек дәрәҗәсен күтәрү максатларында үткәрелә торган занятие, түгәрәк*)

семинари́ст *м* семинарист, семинариядә укучы

семина́рия *ж* семинария (*дини урта уку йорты*)

семина́рск||ий, -ая, -ое семинар ...ы; **~ие заня́тия** семинар занятиеләре

семипо́лье *с* җиде басулы чәчү әйләнеше

семипо́льный, -ая, -ое җиде басулы; **~ севооборо́т** җиде басулы чәчү әйләнеше

семисо́тый, -ая, -ое *числ.* җиде йөзенче

семити́зм *м* семитизм (*семит телләреннән керган сүз яки әйләнмә*)

семити́ческ||ий, -ая, -ое семит ...ы; **~ие языки́** семит телләре

семито́лог *м* семитолог, семитология белгече

семитоло́гия *ж* семитология (*семит телләрен һәм мәдәниятләрен өйрәнә торган фәннәр*)

семи́тский, -ая, -ее *см.* **семити́ческий**

семи́ты *мн.* семитлар, самилләр (*көньяк-көнбатыш Азиядә һәм төньяк Африкада яшәгән, тел ягыннан кардәш булган халыклар төркеме, мәс. гарәпләр, еврейлар, абиссиниялеләр*)

семиты́сячный, -ая, -ое **1.** *числ.* җиде меңенче **2.** җиде меңле; **~ отря́д** җиде меңле отряд

семичасово́й, -а́я, -о́е **1.** җиде сәгатьлек; **~ рабо́чий день** җиде сәгатьлек эш көне **2.** җиде сәгатьтә китә (килә) торган; **~ по́езд** сәгатьтә китә торган поезд

семна́дцатый, -ая, -ое *числ.* унҗиденче

семна́дцать *числ.* унҗиде

сёмуж||ий, -ья, -ье сёмга ...ы; сөмбаш ...ы; **~ья икра́** сёмга уылдыгы

сем||ь *числ.* җиде; **~ь бед — оди́н отве́т** *посл.* ≈ мең бәлагә бер җавап; **~ь раз приме́рь, оди́н раз отре́жь** *посл.* җиде кат үлчә, бер кат кис ◆ **за ~ью замка́ми** җиде кат җир астында; **~и́ пя́дей во лбу́** маңгае җиде карыш (*бик акыллы*); **~ь пото́в** (*согнать, сошло*) *с кого* жан тирләрен чыгару; **~ь пя́тниц на неде́ле** *у кого* ≈ аның атнасына биш җомга; **~ь шкур содра́ть** *с кого* җиде кат тиресен тунау; **у ~и́ ня́нек дитя́ без гла́зу** *посл.* ≈ хатын-кыз күп булган йортта су булмас; ≈ ашны ике кеше пешерсә, ашлары тозсыз була

се́мьдесят *числ.* җитмеш

семьсо́т *числ.* җиде йөз

се́мью *нареч.* җиде тапкыр, җиде җирдә; **~ семь — со́рок де́вять** җиде тапкыр җиденә — кырык тугыз

семь||я́ *ж в разн. знач.* семья, гаилә; **глава́ ~и́** гаилә башлыгы; **наш взвод был дру́жной солда́тской ~ёй** безнең взвод солдатларның дус семьясы иде ◆ **в ~е́ не без уро́да** *погов.* ≈ аттан ала да туа, кола да туа

семьяни́н *м* семьячыл (гаиләчел) кеше, гаилә кешесе

се́м||я *с* **1.** орлык; **конопля́ное ~** киндер орлыгы **2.** *мн.* **~ена́** орлык, чәчүлек орлык; **огоро́дные ~ена́** яшелчә орлыгы **3.** *перен.* яралгы, чыганак, сәбәп; **~ена́ раздо́ра** җәнҗалның чыганагы **4.** *см.* **спе́рма**

семядо́льн||ый, -ая, -ое *бот.* орлык өлешле; **~ые ли́стья** орлык өлешле яфраклар

семядо́ля *ж бот.* орлык өлеше

семяно́жка *ж бот.* орлык сабы

семяпо́чка *ж бот.* орлык бөресе, орлык яралгысы

сена́т *м* сенат (**1.** *борынгы Римда: иң югары дәүләт идарәсе органы* **2.** *революциягә кадәрге Россиядә: иң югары административ суд эшләре учреждениесе* **3.** *АКШта, Франциядә һәм башка кайбер дәүләтләрдә: законнар чыгаручы югары палата*)

сена́тор *м* сенатор (*сенат әгъзасы*)

сена́торский, -ая, -ое сенатор ...ы

сенберна́р *м* сенбернар (*эт токымы*)

се́ни *только мн.* өйалды, кәжәнкә

сенни́к *м* печән түшәк, печән матрац

сенно́й I, -а́я, -о́е печән ...ы; **~ сара́й** печән сарае

сенн||о́й II, -а́я, -о́е: **~а́я де́вушка** асрау, асрау кыз (*крепостной хокук чорында*)

се́но *с* печән

сено= *кушма сүзләрнең «печән» мәгънәсен аңлаткан беренче өлеше, мәс.* **сенонагру́зчик** *м* печән төягеч

сенова́л *м* печәнлек

сеноворошѝлка *ж* печән кабарткыч (*машина*)

сенозаготови́тельн||ый, -ая, -ое печән әзерләү ...ы; **~ый сезо́н** печән әзерләү сезоны; **~ые рабо́ты** печән әзерләү эшләре

сенозагото́вка *ж* печән хәзерләү

сенокопни́тель *м* печән өйгеч, чүмәлә салгыч (*машина*)

сенокó́с *м* **1.** (*косьба*) печән чабу, печәнгә төшү **2.** (*время косьбы*) печән өсте, печән чабу вакыты **3.** (*место косьбы*) болын, печәнлек, чабынлык, чабын

сенокоси́лка *ж* печән чабу машинасы, печән чапкыч машина

сенокóсн||ый, -ая, -ое **1.** печән чабу ...ы; **~ая пора́** печән чабу вакыты, печән өсте **2.** печәне чабыла торган; **~ые уча́стки** печәне чабыла торган кишәрлекләр

сенокоше́ние *с см.* **сенокóс** 1

сеносуши́лка *ж* печән киптергеч (*җайланма*)

сеноубóрка *ж* печән чабып җыю

сеноубóрочн||ый, -ая, -ое печән чабып җыю ...ы; **~ые маши́ны** печән чабып җыю машиналары

сенсацио́нн||ый, -ая, -ое сенсацион, сенсацияле, шаккатыргыч; **~ая но́вость** шаккатыргыч яңалык

сенса́ци||я *ж* **1.** (*сильное впечатление*) сенсация, шаккатыру, гаҗәпкә калдыру; **вы́звать ~ю** сенсация кузгату **2.** (*событие, сообщение*) сенсация, шаккатыргыч вакыйга, гаҗәпкә калдыргыч хәбәр; **газе́тная ~я** газета сенсациясе

сен-симони́зм *м филос.* сен-симонизм (*утопик социализм тәгълиматларының берсе*)

сенсуали́зм *м филос.* сенсуализм (*тойгы-сиземләүләр танып белүнең бердәнбер чыганагы дип исәпләүче философик юнәлеш*)

сенсули́ст *м филос.* сенсуалист, сенсуализм тарафдары

сенсуалисти́ческ||ий, -ая, -ое *филос.* сенсулизм ...ы; сенсуалистик; **~ие взгля́ды** сенсуалистик карашлар

сенсуа́льный, -ая, -ое *книжн.* сенсуаль (*шәхси тойгыларга нигезләнгән*)

сенте́нция *ж* сентенция (*үгет-нәсихәтле хикмәтле сүз*)

сентименталѝзм *м* **1.** *лит.* сентиментализм **2.** *книжн.* сентиментальлек, хискә чамадан тыш бирелүчәнлек, әсәрләнүчәнлек

сентименталѝст *м лит.* сентименталист, сентиментализм вәкиле

сентимента́льничать *несов.* **1.** (*нежничать*) [чиктән тыш] хискә бирелү, [чамасыз] тойгыларга бирелү, әсәрләнү **2.** *перен. с кем* йомшаклык күрсәтү, назланып (төчеләнеп) тору

сентимента́льность||ь *ж* **1.** сентиментальлек, [чиктән тыш] хискә бирелүчәнлек, әсәрләнүчән булу **2.** *обычно мн.* **~и** төчеләнү, төче сүзләр; **говори́ть ~и** төче сүзләр сөйләү

сентимента́льн||ый, -ая, -ое **1.** *лит.* сентименталь, сентиметализм принципларына нигезләнгән; **~ая по́весть** сентименталь повесть **2.** (*слащавый*) сентименталь, хисләрне (күңелне) нечкәртә торган, артык төче **3.** хискә бик тиз бирелүчән, әсәрләнүчән; **~ый челове́к** хискә бик тиз бирелүчән кеше

сентя́брь *м* сентябрь, сентябрь ае

сентя́брьск||ий, -ая, -ое сентябрь ...ы; **~ие дни** сентябрь көннәре

сень *ж* **под ~ю** 1) (*под покровом*) ышыгында; 2) *перен.* (*под покровительством*) канаты астында, химаясендә; **под ~ю зако́на** закон канаты астында

сеньо́р *м* сеньор (*феодализм җәмгыятендә: феодал, эре җир биләүче*)

сепарати́вн||ый, -ая, -ое сепаратив, сепаратизм белән сугарылган; **~ые выступле́ния** сепаратив чыгышлар

сепарати́зм *м* сепаратизм (*аерылуга,аерымлануга омтылу*)

сепарати́ст *с* сепаратист, сепаратизм тарафдары

сепарати́стск||ий, -ая, -ое сепаратистлар ...ы, сепаратизм ...ы; **~ое движе́ние** сепаратизм хәрәкәте

сепара́тность *ж* сепаратлык, башкалардан аерылып эшләнгәнлек

сепара́тный, -ая, -ое сепарат, башкалардан аерылып эшләнгән; **~ догово́р** сепарат килешү

сепара́тор *м* сепаратор (*берәр матдә составыннан икенче бер матдә, мәс. сөттән каймак, аера торган аппарат*)

сепара́торный, -ая, -ое сепаратор ...ы, сөт аерту ...ы; **~ пункт** сөт аерту пункты

сепара́ция *ж* бүленү, аерылу, аерымлану

сепари́ровать *сов., несов. что* аеру, аерту

се́пия *ж* сепия (**1.** *зоол. тәнендә көрән төстәге буяу матдәсе булган дингез моллюскысы* **2.** *көрән төстәге буяу сорты* **3.** *көрән тонда эшләнгән фоторәсем*)

се́псис *м мед.* сепсис, кан агулану

септе́т *м муз.* септет (**1.** *җиде тавыш яисә җиде инструмент өчен язылган музыкаль әсәр* **2.** *җиде башкаручыдан торган ансамбль*)

се́птима *ж муз.* септима (*диатоник гаммада җиденче баскыч*)

септи́ческий, -ая, -ое *мед.* септик, черетә (үлекләтә) торган; **~ проце́сс** септик процесс

се́ра *ж* **1.** *хим.* күкерт **2.** (*в ушах*) колак сагызы

сера́ль *м* сераль (**1.** *Көнчыгыш илләрендә сарай* **2.** *гарем*)

серафи́м *м* серафим (*христиан мифологиясендә алты канатлы фәрештә*)

серб *м* серб, серб кешесе

се́рбка *ж* серб хатыны (кызы)

се́рбский, -ая, -ое серб[лар] ...ы

се́рбы *мн.* серблар, серб халкы

серва́нт *м* сервант

сервиз *м* сервиз (*тулы комплект савыт-саба*); **ча́йный ~** чәй сервизы

сервирова́ть *сов., несов. что* табын әзерләү, [өстәл] әзерләү; **~ обе́д** кондезге ашка табын әзерләү; **~ стол** өстәл әзерләү

сервиро́вка *ж* **1.** *см.* **сервирова́ть; ~ стола́** өстәл әзерләү **2.** савыт-саба, сервировка; **дорога́я ~** кыйммәтле савыт-саба

се́рвис *м* сервис (*халыкка көнкүреш хезмәте күрсәтү*)

серде́чник I *м тех.* кендек, үзәк; **~ электромагни́та** электромагнит кендеге

серде́чник II *м разг.* **1.** (*больной*) йөрәк авырулы кеше **2.** (*врач*) йөрәк авырулары табибы

серде́чно-сосу́дист||ый, -ая, -ое йөрәк-кан тамырлары ...ы; **~ые заболева́ния** йөрәк-кан тамырлары авырулары

серде́чность *ж* ихласлык, эчкерсезлек, шәфкатьлелек, мәрхәмәтлелек

серде́чн||ый, -ая, -ое **1.** йөрәк ...ы, күнел ...ы; **~ый при́ступ** йөрәк өянәге **2.** шәфкатьле, мәрхәмәтле, йомшак күңелле; **~ый челове́к** йомшак күңелдән [булган], ихлас күңелдән [булган]; **~ая дру́жба** эчкерсез дуслык **4.** *разг.* мәхәббәт ...ы; гыйшык ...ы; **~ые та́йны** мәхәббәт серләре

сердѝт||ый, -ая, -ое **1.** ачулы, усал; **~ый челове́к** ачулы кеше; **~ый взгляд** ачулы караш **2.** *разг. шутл.* каты, зәһәр; **~ый таба́к** каты тәмәке ♦ **под ~ую ру́ку [попа́сть]** *кому, разг.* ачулы чагына туры килү

сердѝть *несов. кого-что* ачуын китерү (кабарту), ачуландыру

сердѝться *несов.* ачу килү (кабару), ачулану

сердобо́льный, -ая, -ое *разг.* кызганучан, йомшак күңелле, мәрхәмәтле

сердоли́к *м мин.* сердолик

сердоли́ков||ый, -ая, -ое сердолик ...ы; сердолик ...; **~ая брошь** сердолик брошь

се́рдц||е **1.** *анат.* йөрәк; **~е бьётся** йөрәк тибә **2.** *перен.* (*символ чувств, настроений*) йөрәк, күңел; **от всего́ ~а** чын күңелдән **3.** *перен.* (*центр*) үзәк; **Москва́ — ~е на́шей Ро́дины** Москва — Ватаныбызның үзәге ♦ **в ~а́х** ачуланып; **не лежи́т ~е** *к кому-чему* күңел тартмый, күңелгә ятмый; **отлегло́ от ~а** жиңеләйтеп җибәрде, күңел җиңеләеп китте; **покори́ть ~е** *чьё* күңелен яулау, үзенә карату; **положа́ ру́ку на́ сердце** ачыктан-ачык, яшермичә; **приня́ть бли́зко к ~у** *что* күңелгә якын алу; **по́ сердцу** *кому* күңелгә ята; **~е кро́вью облива́ется** йөрәккә кан сава; **~е не на ме́сте** йөрәк урынында тугел; **~е упа́ло** *у кого* коты очты, йөрәге жу итеп китте; **скрепя́ ~е** сызланып-ыңгырашып кына, теләр-теләмәс кенә

сердцеби́ение *с* **1.** (*ритм сердца*) йөрәк тибеше, йөрәк тибү **2.** (*от болезни, волнения*) йөрәкнең еш тибүе (*дулкынланудан яисә берәр авырудан*)

сердцеве́д *м шутл.* кеше күңелен аңлаучы, кеше күңелен яхшы белүче

сердцеви́дный, -ая, -ое йөрәксыман, йөрәккә охшаган, йөрәк формасындагы; **~ лист** йөрәккә охшаган яфрак

СЕР-СЕЧ

сердцеви́на *ж в разн. знач.* үзәк; ~ **де́рева** агач үзәге; ~ **я́блока** алма үзәге; ~ **собы́тий** вакыйгаларның үзәге

сердцее́д *м шутл.* йөрәк яндыручы, йөрәк җилкендерүче (*хатын-кызларны бик тиз үзенә гашыйк иттерүче*)

серебрёный, -ая, -ое көмеш йөгертелгән, көмешләнгән

серебри́ст||ый, -ая, -ое **1.** көмешсыман [ялтыравыклы], көмеш төсле, көмештәй ак; ~ **ый и́ней** көмешсыман бәс **2.** *перен.* көмештәй саф, чылтырап торган; ~ **ый голосо́к** көмештәй саф тавыш ◆ **то́поль** ~ **ый** *бот.* ак тирәк; ~ **ая ча́йка** *зоол.* көмеш акчарлак

серебри́ть *несов. что* көмеш йөгертү, көмешләү, көмешкә ману; ~ **ло́жку** кашыкка көмеш йөгертү

серебри́т||ься *несов.* көмешсыман ялтырау, көмештәй ялтырап тору; көмешләнеп ялтырау; **снег** ~**ся** кар көмешсыман ялтырый; **виски́ серебря́тся** чигә чәчләре көмешләнеп ялтырый (*чалара башлаган*)

серебро́ *с* **1.** *хим.* көмеш **2.** *собир.* (*изделия*) көмеш, көмештән ясалган әйберләр; **столо́вое** ~ көмеш кашык-савыт **3.** (*серебряные монеты*) көмеш акча

серебро́но́сный, -ая, -ое (*о горных породах*) көмешле, көмеш табыла торган, көмеш чыга торган

сере́бряни||ый, -ая, -ое **1.** көмеш ...ы; ~ **ая руда́** көмеш рудасы **2.** көмеш ..., көмештән ясалган, көмеш йөгертелгән; ~ **ая ло́жка** көмеш кашык **3.** (*о цвете*) көмештәй ялтырап торган, ялтыравыклы, көмештәй

середи́н||а *ж* урта, урта бер җир, урталык, ярты юл; ~ **а ко́мнаты** бүлмәнең урта бер җире; ~ **а ле́та** җәй уртасы; **бро́сить де́ло на** ~**е** эшне ярты юлда калдыру ◆ ~ **а на полови́ну** ярым-йорты; алып мактарлык түгел, салып таптарлык түгел

серёдка *ж разг.* (*внутренняя часть*) үзәк; ~ **я́блока** алма үзәге ◆ ~ **на полови́нку** *прост. то же, что* **середи́на на полови́ну** (*см.* **середи́на**)

середня́к *м ист.* урта хәлле крестьян

середня́цк||ий, -ая, -ое *ист.* урта хәлле крестьян ...ы; ~ **ое хозя́йство** урта хәлле крестьян хуҗалыгы

серёжка *ж* **1.** *см.* **серьга́**; **2.** *бот.* алка чәчәк, сырга

серена́да *ж* серенада (**1.** *Көнбатыш Европа поэзиясендә: сөйгән кызга атап җырлана торган сәламләү җыры* **2.** *лирик характердагы музыкаль әсәр*)

сере́ть *несов.* (*становиться серым*) сорылану, соры төскә керү **2.** (*виднеться — о чём-л. сером*) сорыланып (соры булып) күренү

серżáнт *с* сержант

серżáнтск||ий, -ая, -ое сержант [-лар] ...ы; ~ **ое зва́ние** сержант званиесы; ~ **ий соста́в** сержантлар составы

сериа́л *м* сериал (*телевидениедә*)

сери́йность *ж* сериялелек, сериялеп җитештерелү

сери́йн||ый, -ая, -ое серияле, сериялеп чыгарыла торган, сериялеп ...; ~ **ое произво́дство маши́н** машиналарны сериялеп җитештерү

се́рия *ж в разн. знач.* серия; ~ **популя́рных брошю́р** популяр брошюралар сериясе; ~ **и но́мер па́спорта** паспортның сериясе һәм номеры; **фильм в двух** ~**х** ике серияле фильм

се́рна *ж* тау кәҗәсе

серни́ст||ый, -ая, -ое кукертле; ~ **ые удобре́ния** кукертле ашламалар

се́рн||ый, -ая, -ое **1.** күкерт ...ы; ~ **ый за́пах** күкерт исе **2.** күкертле; ~ **ые ва́нны** күкертле ванналар ◆ ~ **ая кислота́** күкерт кислотасы

сероводоро́д *м* сероводород, күкертле водород

сероводоро́дн||ый, -ая, -ое сероводород ...ы, күкертле водород ...ы; ~ **ые ва́нны** сероводород ванналары

серогла́зый, -ая, -ое соры күзле

сероуглеро́д *м* сероуглерод, күкертле углерод

сероуглеро́дный, -ая, -ое сероуглерод ...ы, күкертле углерод ...ы

серп *м* урак

серпанти́н *м* серпантин (**1.** *төсле кәгазьләрдән ясалган озын тасма* **2.** *перен. бормалы-сырмалы тау юлы*)

серпови́дный *с* урак сабы

серсо́ *с нескл.* серсо (*кыршау уены, кыршау атып уйнау*)

сертифика́т *м спец.* сертификат (**1.** *дәүләт органнарының финанс заёмы йөкләмәсе* **2.** *кайбер дәүләт заёмнары билетларының исеме* **3.** *таныклык язуы*)

сёрфинг *м спорт.* сёрфинг (*су спортының бер төре*)

серча́ть *несов. прост. см.* **серди́ться**

се́рый, -ая, -ое **1.** соры, соры төстәге; ~ **ый костю́м** соры костюм; ~ **ые ту́чи** соры болытлар **2.** (*пасмурный*) сүрән, болытлы, салынкы; ~ **ая пого́да** болытлы һава **3.** *перен.* (*посредственный*) урта кул, уртача, күренексез; ~ **ый писа́тель** урта кул язучы **4.** *перен.* (*малокультурный*) культурасыз, укымаган, надан, кара

серьга́ *ж* алка

серьёзничать *несов. разг.* җитди булып кылану (күренергә маташу), җитдиләнеп маташу, олысымаклану

серьёзно *нареч.* **1.** (*вдумчиво*) җитди рәвештә; ~ **взя́ться за учёбу** укуга җитди рәвештә тотыну **2.** каты, нык; ~ **заболе́ть** каты авыру **3.** (*не шутя*) чынлап, шаяртусыз; **я вам** ~ **говорю́** мин сезгә чынлап әйтәм **4.** *в знач вводн. сл.* чыннан да, чынлап та; **нет,** ~**, ты согла́сен?** юк, чынлап та, син ризамы?

серьёзность *ж* җитдилек, төплелек, кискенлек; ~ **разгово́ра** сөйләшүнең җитдилеге; ~ **положе́ния** хәлнең кискенлеге

серьёзн||ый, -ая, -ое **1.** (*вдумчивый*) җитди, төпле; ~ **ые лю́ди** җитди кешеләр **2.** (*сосредоточенный*) мәгънәле, уйчан, җитди; ~ **ый вид** мәгънәле кыяфәт **3.** (*существенный*) мөһим, җитди; ~ **ая кни́га** җитди китап **4.** (*опасный*) кискен, куркыныч, җитди; ~ **ое положе́ние** кискен хәл

се́ссия *ж в разн. знач.* сессия; ~ **Госсове́та Татарста́на** Татарстан Дәүләт Советы сессисе; **экзаменацио́нная** ~ имтихан сессиясе

сестра́ *ж* **1.** (*старшая*) апа; (*младшая*) сеңел **2.** (*медицинская*) сестра; ~ **милосе́рдия** шәфкать туташы

сестрёнка *ж разг. ласк.* сеңел, сеңелкәш

сесть *сов.* **1.** утыру; ~ **за стол** өстәл артына утыру; ~ **в по́езд** поездга утыру **2.** *за что, на что и с неопр.* тотыну, керешү, утыру; ~ **за кни́жку** китап укырга тотыну **3.** (*опуститься за горизонт*) бату, баю, иңү; **со́лнце се́ло** кояш баеды **4.** (*о птице, насекомом*) куну, утыру; **пти́ца се́ла на де́рево** кош агачка кунды **5.** (*опуститься с высоты*) төшү; **самолёт сел на льди́ну** самолёт боз өстенә төште **6.** *на что, разг.* утыру; ~ **на дие́ту** диетага утыру **7.** *прост.* (*попасть в тюрьму*) утыру, төрмәгә утыру; ~ **на три го́да** өч елга утыру **8.** иңү, тәбәнәкләнү, утыру; **дом сел** өй иңгән **9.** (*укоротиться, сузиться — о ткани, коже*) утыру, кечерәю, кыскару, тараю (*мәс. юганнан соң кием турында*) ◆ ~ **в кало́шу** төп башына утыру; ~ **в лу́жу** ≈ төпсез чанага утыру; ≈ төп башына утырып калу; ~ **на́ голову** *кому* башына менеп утыру; ~ **на ше́ю** *кому* җилкәсен кимеру; муенына менеп атлану; ~ **за решётку** төрмәгә утыру; ~ **на мель** көймә комга терәлү; ~ **на я́йца** чеби (бәпкә, бала) чыгарырга утыру

се́тка *ж* **1.** челтәр, ятьмә, битлек; **волейбо́льная** ~ волейбол ятьмәсе; ~ **от пчёл** битлек **2.** *разг.* (*авоська*) сетка **3.** *спец.* сетка, челтәр; **гра́дусная** ~ градуслар челтәре **4.** *анат.* түбәтәй, картә (*кушәүче хайваннарда ашказаның бер өлеше*) **5.** (*расписание, шкала*) сетка; **тари́фная** ~ тариф сеткасы

се́тование *с см.* **се́товать**

се́товать *несов. на кого-что, книжн.* зарлану, сукрану, сызлану, сыкрану

се́ттер *м* сеттер (*эт токымы*)

сетча́тка *ж анат.* челтәр катлау

сетчатокры́лые *мн. зоол.* челтәр-канатлылар (*бөҗәкләр отряды*)

се́тчат||ый, -ая, -ое челтәрсыман, челтәр-челтәр, челтәрле ◆ ~ **ая обло́чка** *см.* **сетча́тка**

сет||ь *ж* **1.** ятьмә, челтәр; **рыболо́вная** ~**ь** балык тоту ятьмәсе **2.** челтәр; **железнодоро́жная** ~**ь** тимер юллар челтәре; **торго́вая** ~ сәүдә челтәре ◆ **расставля́ть** ~**и** *кому* кемгә дә булса тозак кору; **попа́сть в** ~**и** *чьи* 1) (*влюбиться*) гашыйк булу; 2) (*быть вовлечённым в какое-л. предосудительное дело*) тозагына эләгү, кармагына эләгү

сече́ние *с.* **1.** *см.* **сечь; 2.** (*разрез*) киселеш, кисем; **попере́чное** ~ аркылы кисем

се́чка *ж* **1.** *см.* **сечь; 2.** (*тяпка*) [кәбәстә] кискеч, чапкыч, турагыч **3.** (*корм для скота*) башак, болгатма **4.** (*дроблёная крупа*) вакланган ярма

сечь *несов.* **1.** *кого-что* турау, тураклау, чабу; ~ **капу́сту** кәбәстә турау **2.** *что* (*отрубать*) кисү, кыю; **повинную го́лову меч не сечёт** *посл.* иелгән башны

кылыч кисми **3.** *кого-что* (*бить*) чыбыклау, яру, суктыру **4.** *что* (*высекая, обтёсывать*) чокып ясау, кисеп ясау (эшкәртү)

се́чься *несов.* **1.** (*о волосах*) сыну, киселү **2.** (*о тканях*) сизрәү, сыпылу **3.** *страд. от* **сечь**

се́ялка *ж* чәчкеч, чәчү машинасы

се́янец *м* чәчкен (*чәчен үстерелгән, орлыктан үстерелгән агач яисә улән*)

се́янка *ж* вак он, иләнгән он

се́ян||ый, -ая, -ое **1.** (*просеянный*) иләнгән; **~ая мука́** иләнгән он **2.** чәчелгән, чәчен үстерелгән; **~ые тра́вы** чәчелгән үләннәр (*кыргый түгел*)

се́ятель *м высок.* **1.** чәчүче, ашлык чәчүче **2.** *перен.* таратучы; **~ зна́ний** белемнәр таратучы

се́ять *несов.* **1.** *что* чәчү, орлык чәчү, чәчү чәчү; **~ рожь** арыш чәчү **2.** *перен. что* (*распространять*) тарату; **~ добро́** яхшылык тарату **3.** *что* (*просеивать*) иләү; **~ муку́** он иләү; (*о дожде, снеге*) [утырып] яву; **се́ет холо́дный дождь** салкын яңгыр утырып ява

се́яться *несов.* **1.** *см.* **се́ять 4**; **2.** *разг.* (*о сыпучих предметах*) коелу, түгелү **3.** *страд. от* **се́ять** 1-3

сжа́литься *сов. над кем-чем* кызгану, аяу, жәлләү

сжа́тость *ж* **1.** тыгызлык; **~ во́здуха** һаваның тыгызлыгы **2.** кыскалык; **~ изложе́ния** сөйләүнең кыскалыгы

сжа́т||ый I, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сжать** I; **2.** кысылган, тыгызландырылган; **~ый во́здух** кысылган һава **3.** кыска, кыскартылган; **в ~ые сро́ки** кыска срокларда

сжа́т||ый II, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сжать** II; **2. ~ые поля́** урылган кырлар

сжать I *сов.* **1.** *что* кысу; **~ пружи́ну** пружинаны кысу **2.** *кого-что* (*охватив, сдавить*) кысу, кочаклап кысу **3.** *что* йому, кысу; **~ зу́бы** тешләрне кысу **4.** *перен. что* (*сократить*) кыскарту, кыса төшү, киметү

сжать II *сов. что* урып алу, уру

сжа́||ться *сов.* **1.** куырылу, бөрешү, йомарлану; **~ться от хо́лода** суыктан бөрешү **2.** кысылу, йомылу, йомарлану; **гу́бы ~лись** иреннәр кысылды; **кула́к ~лся** йодрык йомарланды **3.** *перен.* кысылу, төер утыру; **се́рдце ~лось** йәрәк кысылды

сжева́ть *сов. что, разг.* чәйнәү, чәйнәп йоту

сжечь *сов.* **1.** *кого-что* яндыру, яндырып бетерү; **~ письмо́** хатны яндыру **2.** *что* ягып (яндырып) бетерү; **~ кубоме́тр дров** бер кубометр утын ягып бетерү **3.** *что* (*иссушить солнечным зноем*) көйдерү, көйдереп бетерү, яндыру **4.** *что, разг.* (*обжечь*) пешерү, яндыру **5.** *что* көйдерү, көйдереп бетерү; **~ пироги́** бәлешләрне көйдереп бетерү

сжива́ть *несов. см.* **сжить**

сжига́ть *несов.* **1.** *см.* **сжечь**; **2.** *перен.* (*изнурять — о сильном чувстве*) йончытып бетерү, көйдерү

сжи́женный, -ая, -ое *спец.* сыекландырылган; **~ газ** сыекландырылган газ

сжима́ть *несов. см.* **сжать** I

сжима́ться *несов.* **1.** *см.* **сжа́ться**; **2.** *страд. от* **сжима́ть**

сжина́ть *несов. см.* **сжать** II

сжить *сов. кого-что разг.* (*не дать жить где-л.*) кысрыклап чыгару, китәргә мәҗбүр итү, чыгарып җибәрү; **♦ ~ со све́та** *кого* кабергә кертү, гүргә кертү; башына җиту

сжи́ться *сов. разг.* **1.** *с кем* ияләшү, ияләнү, үзләшү; **~ с но́выми това́рищами** яңа иптәшләренә ияләшү **2.** *перен. с чем* күнегү, күнегеп (өйрәнеп) җиту, гадәтләну; **~ с обстано́вкой** обстановкага күнегеп җиту

сжу́льничать *сов. разг.* алдашу, хәрәмләшү

сза́ди 1. *нареч.* арттан, арт яктан; **подойти́ ~** арттан килү **2.** *предлог с род.п.* артта, артында; **~ до́ма** өй артында

сзыва́ть *несов. см.* **созва́ть**

си *с нескл.* си (*музыка гаммасында җиденче нота*)

сибари́т *м книжн.* сибарит, кәефсафачы, кәеф-сафа сөрүне генә яратучы

сибари́тствовать *несов. книжн.* кәефсафада гына яшәү

сиби́рск||ий, -ая, -ое Себер ...ы; **~ие моро́зы** Себер салкыннары **♦ ~ая я́зва** *мед.* түләмә (*авыру*)

сибиря́к *м* Себер кешесе, Себердә яшәүче

сибиря́чка *ж* Себердә яшәүче хатын (кыз)

сиве́ть *несов. разг.* (*седеть*) чалару, чал төскә керү

си́вка *м, ж разг.* күк ат

сиву́ха *ж* чистартылмаган аракы

сиву́шн||ый, -ая, -ое чистартылмаган аракы ...ы; **~ый за́пах** чистартылмаган аракы исе **♦ ~ое ма́сло** аракы мае

си́вый, -ая, -ое **1.** (*о масти лошади*) күк **3.** *разг.* (*седой*) чаларган, чал төшкән, агарган

сиг *м* сиг, ала балык

сига́ра *ж* сигара

сигаре́та *ж* сигарет

сигаре́тный, -ая, -ое сигарет ...ы; **~ дым** сигарет төтене

сига́рный, -ая, -ое сигара ...ы; **~ за́пах** сигара исе

сига́ть *несов. прост.* сикерү, сикереп төшү

сигна́л *м прям., перен.* сигнал; **светово́й ~** яктылык сигналы; **~ы с мест** урыннардан алынган сигналлар

сигнализа́тор *м* сигнализатор (*прибор*)

сигнализа́ци||я *ж* **1.** *см.* **сигнализи́ровать**; **2.** сигнализация; **включи́ть ~ю** сигнализацияне тоташыру **3.** (*система сигналов*) сигналлар системасы; **морска́я ~я** дингездә кулланыла торган сигналлар системасы

сигнализи́ровать *сов., несов.* **1.** сигнал бирү; **~ фла́гом** флаг белән сигнал бирү **2.** *перен. о чём* [алдан] искәртеп кую, [алдан] кисәтеп кую, [алдан] хәбәр итү, сигнал бирү; **~ о непола́дках** җитешмәгән яклар турында сигнал бирү

сигна́лить *несов. см.* **сигнализи́ровать** 1

сигна́льн||ый, -ая, -ое сигнал ...ы; **~ые фла́ги** сигнал флаглары; **~ая раке́та** сигнал ракетасы **♦ ~ый экземпля́р** *полигр.* сигнал экземпляры (*китап, журнал кебекләрнең беренче урнәге булган басма экземпляр*)

сигна́льщик *м* сигналчы, сигнал бирүче

сигнату́ра *ж* сигнатура (**1.** *фарм. аптекада дару белән бергә бирелә торган рецепт кучермәсе* **2.** *полигр. һәр басма табакның беренче һәм өченче битләренә куела торган цифр*)

си́гов||ый, -ая, -ое ала балык ...ы; **~ая икра́** ала балык уылдыгы

сиде́лка *ж* сиделка (*больницада*)

сиде́ние *с см.* **сиде́ть**

си́д||ень *м. разг.*: **~нем сиде́ть** утырган тавыктай кузгалмый утыру (*беркая чыкмыйча гел өйдә утыру*)

сиде́нье *с* утыргыч; **стул с мя́гким ~м** йомшак утыргычлы урындык

сид||е́ть *несов. в разн. знач.* утыру; **~е́ть на сту́ле** урындыкта утыру; **пчела́ ~и́т на цветке́** бал корты чәчәктә утыра; **~е́ть це́лый день до́ма** көн буе өйдә утыру; **~е́ть без де́ла** эшсез утыру; **~е́ть за кни́гой** китап укып утыру; **костю́м о́чень хорошо́ ~и́т** костюмы бик килешле утыра **♦ ~е́ть как на иго́лках** инә өстендә утыргандай (*тынычсызланып*) утыру; **~е́ть мешко́м** капчык сыман булып тору (*артык киң кием турында*); **~е́ть на чемода́нах** чемодан өстендә утыру, китәргә әзер булу; **~е́ть на ше́е** *у кого* җилкәсендә утыру; **~е́ть на я́йцах (гнёздах)** йомырка басып утыру, бала чыгару; **~е́ть сложа́ ру́ки** эшсез тик утыру

сиде́||ться *несов. безл.*: **не сиди́тся, не ~лось** *кому* утырасы килми, утырып тора алмый

сидмя́: ~ сиде́ть *прост. то же, что* **си́днем сиде́ть** (*см.* **си́день**)

сидя́ч||ий, -ая, -ее **1.** утырган ..., утырып торган ...; **в ~ем положе́нии** утырган хәлдә **2.** *перен.* аз хәрәкәтләнүчән, хәрәкәтсез; **~ий о́браз жи́зни** хәрәкәтсез тормыш **3.** утыру өчен билгеләнгән; **~ие места́** утыру өчен билгеләнгән урыннар

сие́ *с см.* **сей**

сие́на *ж то же, что* **сие́нская земля́** (*см.* **сие́нский**)

сие́нск||ий, -ая, -ое: **~ая земля́** куе сары буяу (*сынлы сәнгатьтә кулланыла*)

си́живать *несов. многокр. разг. см.* **сиде́ть**

сизи́фов: ~ труд *книжн.* файдасызга (әрәмгә) көч түгү

сизоворо́нка *ж зоол.* күк карга

сизокры́лый, -ая, -ое күк канатлы; **~ го́лубь** күк канатлы күгәрчен

си́зый, -ая, -ое күгелҗем, күк, күксел; **~ тума́н** куксел томан; **~ го́лубь** кук күгәрчен

сикомо́р *м бот.* сикомор (*агач*)

си́л||а *ж* **1.** көч, куәт, гайрәт, кодрәт, егәр, дәрман, хәл; **вы́биться из сил** хәлдән таю; **примени́ть ~у** көч куллану; **набра́ться сил** көч туплау **2.** *физ., тех.*

көч, егәрлек, зурлык; **центробе́жная ~а** үзәктән качу көче; **~а ве́тра** җилнең көче; **~а то́ка** ток зурлыгы **3.** *обычно мн.* **~ы** көчләр; **производи́тельные ~ы** җитештерүче көчләр; **~ы приро́ды** табигать көчләре **4.** көч; **~а во́ли** ихтыяр көче; **~а хара́ктера** характер көче **5.** тәэсир көче, йогынты; **могу́чая ~а сло́ва** сүзнең гаять зур тәэсир көче **6.** көч, гамәл; **зако́н вступи́л в ~у** закон гамәлгә керде; **зако́н утра́тил ~у** закон көчен югалткан **7.** *мн.* **~ы** көчләр; **~ы ми́ра непобеди́мы** тынычлык көчләре җинелмәс **8.** *мн.* **~ы** (*войска́*) көчләр; **вооружённые ~ы страны** илнең кораллы көчләре ♦ **в ~ах** 1) көч барында; **пока́ в ~ах, бу́ду боро́ться** көчем барында көрәшәчәкмән әле; 2) көченнән килү, хәленнән килү; **я не в ~ах повлия́ть на него́** аңа йогынты ясарга хәлемнән килми; **в ~е** көчендә, үз көчендә, гамәлдә, кулланылуда; **в ~у** *чего* аркасында, сәбәпле; **от ~ы** *прост.* күп дигәндә, ин күбе; **по ме́ре сил** кулдан килгәнчә; **по ~е возмо́жности** хәлдән килгән хәтле, хәл кадәренчә; **сил нет** бик, үтә, чыдап тора торган түгел; **~ою обстоя́тельств** шундый хәлләр килеп чыгу сәбәпле; **че́рез ~у** көчтән тыш; **что есть ~ы** бар көченә

сила́ч *м* көчле кеше, гайрәтле кеше, пәһлеван

силика́тный, -ая, -ое силикат ...ы; **~ заво́д** силикат заводы; **~ клей** силикат җилеме

силика́ты *мн.* силикат (**1.** *кремнеземлы минераллардың гомуми исеме* **2.** *шундый минераллардан ясалган әйберләр*)

си́литься *несов. с неопр., разг.* көч кую, тырышу, тырышып карау, көчәнү, маташу

силко́м *нареч. прост. см.* **си́лой**

силлаби́ческ||ий, -ая, -ое *лит.* силлабик (*иҗек санына нигезләнгән*); **~ое стихосложе́ние** силлабик шигырь төзелеше

силла́бо-тони́ческий, -ая, -ое *лит.* силлабо-тоник (*шигырь юлындагы иҗекләр санына һәм басымнарның билгеле бер тәртиптә урнашуына нигезләнгән*)

силлоги́зм *м лог.* силлогизм

силов||о́й, -а́я, -о́е **1.** көч таләп итә торган; **~ые упражне́ния** көч таләп итә торган күнегүләр **2.** *физ., тех.* көч ...ы; энергия бирү (тапшыру) ...ы; **~о́е по́ле** көч кыры; **~ая подста́нция** энергия бирү подстанциясе

си́лой *нареч. разг.* көчләп, ирексезләп, ихтыярсызлап, мәҗбүр итеп

сило́к *м* тозак, элмәк, буанак

силоме́р *м* көч үлчәгеч

си́лос I *м* силос (*терлек азыгы*)

си́лос II *м спец.* силос (*сибелүчән продуктлар һәм материаллар саклау өчен эшләнган махсус корылма*)

си́лосн||ый, -ая, -ое силос ...ы; **~ая ба́шня** силос башнясы; **~ые корма́** силос азыклар

силосова́ние *с см.* **силосова́ть**

силосова́ть *сов., несов. что* силослау

силосоре́зка *ж* силос турагыч, силос ваклагыч

си́лою *нареч. см.* **си́лой**

силуэ́т *м* **1.** силуэт (*берәр әйбернең башка төстәге икенче бер әйбер фонында чагылышы*) **2.** *перен.* силуэт, шәүлә; **~ горы** тау шәүләсе

силуэ́тный, -ая, -ое силуэт ...; **~ фотосни́мок** силуэт фоторәсем

си́льно *нареч.* **1.** каты, нык, көчле, берәгәйле; **~ уда́рить** каты сугу **2.** бик нык, бик каты; **он был ~ не в ду́хе** аның бик нык кәефе кырылган иде

сильноде́йствующ||ий, -ая, -ее нык тәэсир итә торган, көчле тәэсирле, тәэсире көчле булган; **~ее лека́рство** көчле тәэсирле дару

си́льн||ый, -ая, -ое **1.** көчле, куәтле, гайрәтле, кодрәтле; **~ый челове́к** көчле кеше **2.** берәгәйле, каты, нык, көчле; **~ый уда́р** берәгәйле сугу **3.** нык[лы], көчле, чыдам; **~ый хара́ктер** нык характер **4.** нигезле, төпле; **~ые до́воды** нигезле дәлилләр **5.** зур, көчле, тирән, ачы, авыр; **~ое впечатле́ние** көчле тәэсир **6.** көчле, каты; **~ый ве́тер** көчле җил; **~ая боль** каты авырту **7.** куәтле, көчле; **~ое госуда́рство** куәтле дәүләт **8.** көчле, сәләтле; **~ый учени́к** сәләтле укучы ♦ **~ая сторона́** *кого-чего* көчле як; **~ые слова́ (выраже́ния)** әшәке сүзләр, сүгенү сүзләре; **~ый пол** *шутл.* ирләр

симби́оз *м биол.* симбиоз (*ике организмның үзара ярдәм итешеп бергә яшәве*)

си́мвол *м* символ; **го́лубь — ~ ми́ра** күгәрчен — тынычлык символы

символизи́ровать *сов., несов. что, книжн.* символлаштыру, символ булып хезмәт итү, гәүдәләндерү

символи́зм *м лит., иск.* символизм (*19 йөз ахырында сәнгатьтә һәм әдәбиятта барлыкка килгән реализмга каршы агым*)

симво́лика *ж книжн.* **1.** символика (*берәр нәрсәнең символик мәгънәсе*); **~ цвето́в** чәчәкләрнең символик мәгънәсе; **олимпи́йская ~** олимпиада символикасы **2.** *собир.* символлар

симво́лист *м лит., иск.* символист, символизм тарафдары

символи́стск||ий, -ая, -ое *лит., иск.* символизм...ы; **~ая поэ́зия** символизм поэзиясе

символи́ческ||ий, -ая, -ое символик, символлаштыручы, символ булып тора торган; **~ое изображе́ние** символик сурәтләү

символи́чный, -ая, -ое **1.** *см.* **символи́ческий**; **2.** (*показательный*) гыйбрәтле, үзенә бер төрле

симметри́ческий, -ая, -ое *см.* **симметри́чный**

симметри́чность *ж* симметриялелек

симметри́чный, -ая, -ое симметрик, симметрияле

симме́трия *ж* симметрия (*берәр әйбердәге өлешләрнең пропорциональ рәвештә үзәктән бердәй ераклыкта урнашуы*)

симпатизи́ровать *несов. кому-чему* күңелгә ошау (яту, хуш килү), ярату; теләктәшлек күрсәтү, теләктәшлек белдерү

симпати́ческ||ий, -ая, -ое: **~ие черни́ла** төссез кара; **~ая не́рвная систе́ма** *физиол.* симпатик нерв системасы

симпати́чный, -ая, -ое ягымлы, сөйкемле, мөлаем

симпа́ти||я *ж* **1.** күңелгә ошау, ярату, күңел яту, мәхәббәт; **испы́тывать ~ю** *к кому-л. кемгә дә булса* күңел яту **2.** *перен. разг.* (*о человеке*) яраткан кеше; сөйгән кеше, жанаш

симпо́зиум *м книжн.* симпозиум (*берәр төрле гыйльми мәсьәлә буенча оештырылган киңәшмә*)

симпто́м *м* симптом (**1.** *мед. берәр авыруның тышкы билгесе* **2.** *книжн. берәр күренешнең тышкы чагылышы*)

симптомати́ческий, -ая, -ое симптоматик (**1.** *книжн. тышкы билге булып тора торган* **2.** *мед. авыруның төн сәбәпләрен түгел, бәлки тышкы билгеләрен генә бетерә торган*)

симптомати́чный, -ая, -ое *см.* **симптомати́ческий** I

симули́ровать *сов., несов. что* юри ... булып кылану, салыну, күз буяу; **~ боле́знь** авыруга салыну

симуля́нт *м* симулянт

симуля́нтка *ж* симулянт хатын (кыз)

симуля́нтск||ий, -ая, -ое симулянт ...ы; **~ое поведе́ние** симулянт кыланышы

симуля́ция *ж* симуляция, хәйләләү, күз буяу

симфони́ческий, -ая, -ое симфония ...ы, симфоник; **~ конце́рт** симфоник концерт; **~ орке́стр** симфоник оркестр

симфо́ния *ж* симфония (**1.** *муз. оркестр өчен язылган зур куләмле музыкаль әсәр* **2.** *перен. үзара гармониялелек тәшкил итүче төрле тавыш, төс, буяу, тон һ.б.ш.лар җыелмасы*)

синаго́га *ж* синагога (*еврейлар гыйбадәтханәсе*)

сингармони́зм *м лингв.* сингармонизм (*сүздәге сузык авазларның калынлык һәм нечкәләк ягыннан бертөрле булуы*)

синдикали́зм *м полит.* синдикализм (*эшчеләр хәрәкәтендә саяси көрәшне һәм эшчеләр сыйныфына сәяси партия кирәклеген инкарь итүче, бары тик профессиональ союзлар рамкасындагы икътисадый көрәшне генә танучы агым*)

синдикали́ст *м полит.* синдикалист, синдикализм тарафдары

синдика́т *м* синдикат (**1.** *предприятие хуҗаларының монополистик берләшмәсе* **2.** *кайбер илләрдә профсоюзлар иселе* **3.** *СССРда егерменче еллар ахырына кадәр яшәп килгән трестлар берләшмәсе*)

синдро́м *м мед.* синдром (*берәр төрле авыруга хас билгеләр җыелмасы*)

синев||а́ *ж* күк төс, күгелҗем төс, күксел төс, күкселлек, зәңгәрсу төс, зәңгәрлек; **~а́ не́ба** күкнең зәңгәрлеге; **он бледне́ет до ~ы** аның күкселләнеп төсе киткән

синегла́зый, -ая, -ое зәңгәр күзле

сине́кдоха *ж лит.* синекдоха (*бөтен урынына аның кисәген, гомуми урынына хосусыйны атаудан гыйбарәт булган стилистик алым*)

синеку́ра *ж книжн.* синекура (*күп хезмәт күюны сорамый һәм яхшы түләнә торган вазифа*)

сине́ль *ж* синель, чук җебе

сине́ть *несов.* **1.** (*становиться синим*) күгәрү, күгәренү; зәңгәрләнү; **~ от хо́лода** суыктан күгәренү **2.** (*виднеться — о чём-л. синем*) зәңгәрләнеп күренү, күкселләнеп күренү

си́н||ий, -яя, -ее **1.** зәңгәр [төстәге], күк [төстәге]; **~яя кра́ска** зәңгәр буяу **2.** күгәргән, күгәренгән; **~ие от хо́лода ру́ки** салкыннан күгәренгән куллар

сини́льн||ый, -ая, -ое: **~ая кислота́** *хим.* синиль кислотасы

сини́ть *несов. что* **1.** (*красить в синий цвет*) зәңгәргә ману, зәңгәр (күк) төскә буяу (кертү), зәңгәрләү **2.** синькалау, синькага ману; **~ бельё** керне синькалау

сини́ца *ж* песнәк

синкли́т *м книжн.* синклит (*катнашучылары сайланып кына чакырылган җыелыш, утырыш*)

синко́па *ж* синкопа (**1.** *муз. музыкаль басымның такттагы көчле кисәктән йомшак кисәккә күчүе* **2.** *лингв. сүз уртасындагы авазның төшеп калуы*)

синкрети́зм *м книжн.* синкретизм (*берәр нәрсә үсешенең башлангыч чорына хас булган бөтенлек, тармакларга аерылмаганлык*)

сино́д *м церк.* синод (*православие диненда: иң югары дини идарә учреждениесе*)

сино́лог *м* синолог, синология белгече

синологи́ческ||ий, -ая, -ое синология ...ы, синологик; **~ие иссле́дования** синологик тикшеренүләр

синоло́гия *ж* синология (*Кытай тарихын, экономикасын, телләрен, әдәбиятын һәм мәдәниятен өйрәнә торган фәннәр*)

сино́ним *м лингв.* синоним

синони́мика *ж* синонимика (**1.** *лингв. теге яки бу телдәге синонимнар җыелмасы* **2.** *тел белеменең синонимнарны өйрәнә торган бүлеге*)

синоними́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* синонимик, синоним[нар] ...ы; **~ие выраже́ния** синонимик тәгъбирләр; **~ий слова́рь** синонимнар сүзлеге

синоними́чный, -ая, -ое *см.* **синоними́ческий**

синоними́я *ж* синонимия (*әйтелеш ягыннан төрле булган сүзләрнең яисә тәгъбирләрнең мәгънәдәшлеге*)

сино́птик *м* синоптик

сино́птика *ж* синоптика (*һава хәле һәм аны алдан белү турындагы фән*)

синопти́ческ||ий, -ая, -ое синоптик; **~ая ка́рта** синоптик карта (*һава хәлен күзәтү мәгълүматлары төшерелгән географик карта*)

си́нтаксис *м лингв.* синтаксис

синтакси́ческий, -ая, -ое *лингв.* синтаксик; **~ ана́лиз предложе́ния** җөмләгә синтаксик анализ ясау

си́нтез *м* синтез (**1.** *анализ юлы белән табылган мәгълүматларны бер бөтенгә берләштерүдән, гомумиләштерүдән гыйбарәт булган тикшеренү методы* **2.** *хим. аерым состав өлешләрдән химик реакция юлы белән химик кушылмалар табу*)

синтези́рование *с см.* **синтези́ровать**

синтези́ровать *сов., несов. что* **1.** синтезлау, гомумиләштерү, берләштерү **2.** *хим.* синтез юлы белән китереп чыгару

синтези́роваться **1.** *сов., несов. хим.* синтез юлы белән китереп чыгарылу **2.** *несов. страд. от* **синтези́ровать**

синте́тик||а *ж собир.* синтетика (*синтетик материаллар һәм шундый материаллардан эшләнгән әйберләр*); **костю́м из ~и** синтетикадан тегелгән костюм

синтети́ческ||ий, -ая, -ое **1.** синтезга (синтезлауга) нигезләнгән, синтетик; **~ий ме́тод иссле́дования** тикшеренүнең синтезлауга нигезләнгән методы **2.** синтез (синтезлау) юлы белән табыла торган, синтетик; **~ое волокно́** синтетик сүс **3.** *лингв.* синтетик (*җөмләдә грамматик мөнәсәбәтләр сүзләрнең үзләрендәге формалар белән белдерелә торган*); **~ие языки́** синтетик телләр

си́нус *м мат.* синус

синусо́ида *ж мат.* синусоида

синхрониза́тор *м* синхронизатор (*теге яки бу процессларның бер үк вакытта утүен тәэмин итә торган җайланма*)

синхрониза́ция *ж см.* **синхрониза́ровать**

синхрониза́ровать *сов., несов. что тех.* синхронлаштыру, бер үк вакытта эшләтү, бер үк вакытта булдыру

синхрони́зм *м спец.* синхронизм, бер үк вакытта булу, бер үк вакытлылык

синхро́нн||ый, -ая, -ое *спец.* синхрон, бер үк вакытта була торган; **~ые механи́змы** синхрон механизмнар; **~ый перево́д** синхрон тәрҗемә

синхрофазатро́н *м физ.* синхрофазатрон (*корылмалы кисәкчекләр хәрәкәтен тизләтә торган установка*)

синь *ж* **1.** *см.* **синева́**; **2.** *спец.* зәңгәр (күк) буяу

си́нька *ж* синька (**1.** *ак керләрне ману өчен күк буяу* **2.** *копировка кәгазе*)

синьо́р *м* синьор (*Италиядә: әфәнде*)

синьо́ра *ж* синьора (*Италиядә: ханым*)

сию́ха *ж* **1.** *мед.* тән тиресе күгәренү, тире күгәрү **2.** *бот.* күкчәчәк, күкчел (*чүп үлән*)

сию́шность *ж см.* **сию́ха** 1

синя́к *м* күгәргән урын, кара көйгән (янган) урын

сиони́зм *м полит.* сионизм (*19нчы гасырда еврей буржуазиясе арасында барлыкка килгән, шовинизм сәясәте уткәрә торган хәрәкәт*)

сиони́ст *м* сионист, сионизм тарафдары

сиони́стский, -ая, -ое *полит.* сионизм ...ы, сионист[лар] ...ы

сипе́ние *с см.* **сипе́ть**

сипе́ть *несов.* гыжылдау, мысылдау, карлыгу

си́плый, -ая, -ое гыжылдавык, мысылдавык, гыж-гыж килеп торган, карынкы, карлыккан; **~ го́лос** карлыккан тавыш

си́пнуть *несов.* карлыгу, тамак карлыгу (бетү)

сипота́ *ж* тамак карлыгу (бетү); карлыккан тавыш

сире́на *ж* (*сигнал*) сирена

сире́невый, -ая, -ое **1.** сирень ...ы; канәфер ...ы; **~ куст** канәфер куагы **2.** (*о цвете*) аксыл шәмәхә, сирень төсендәге, канәфер чәчәге төсле

сире́нь *ж* сирень, канәфер агачы, канәфер чәчәге

сири́йцы *мн.* сириялеләр, сүриялеләр, Сирия халкы

сиро́кко *м нескл.* сирокко (*Төньяк Африкада һәм Көньяк Европада эссе, коры җил*)

сиро́п *м* сироп (*куе ширбәт*)

сирота́ *м, ж* (*мальчик*) ятим; (*девочка*) ятимә; үксез; **кру́глый ~** тулы ятим (*әтисез һәм әнисез*)

сиротли́вый, -ая, -ое боек, мескен, төшенке, ятимсыман; **~ вид** мескен кыяфәт

сиро́тск||ий, -ая, -ое ятимнәр ...ы, үксезләр ...ы; **~ая до́ля** ятимнәр язмышы

сиро́тство *с* **1.** ятимлек, үксезлек **2.** *перен.* (*одиночество*) ялгызлык

си́рый, -ая, -ое *уст.* (*убогий*) ярдәмчесез, бичара, мескен

систе́м||а *ж в разн. знач.* система; **~а воспита́ния** тәрбия системасы; **избира́тельная ~а** сайлау системасы; **не́рвная ~а** нерв системасы; **социалисти́ческая ~а** социалистик система; **филосо́фская ~а** философик система; **рабо́тать в ~е Акаде́мии нау́к** Фәннәр академиясе системасында эшләү; **самолёт но́вой ~ы** яңа системадагы самолёт

ситематиза́ция *ж см.* **ситематизи́ровать**

систематизи́ровать *сов., несов. что* системалаштыру, системага (тәртипкә) салу

систе́матика *ж* **1.** *спец.* системага (тәртипкә) салу; **~ изото́пов** изотопларны тәртипкә салу **2.** *зоол., бот.* систематика (*хайваннарны, үсемлекләрне классификацияләү, төркемләү фәне*); **~ расте́ний** үсемлекләр систематикасы

системати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** системага (тәртипкә) салып, системалы; **~ое изложе́ние** системага салып бәян итү **2.** (*постоянный*) системалы рәвештә була торган, бертуктаусыз булып тора торган

системати́чность *ж* системалылык, эзлеклелек, тәртиплелек, системалы рәвештә булу

систематичный, -ая, -ое *см.* **системати́ческий**

си́тец *м* ситсы

си́тник *м разг.* (*хлеб*) иләнгән оннан пешерелгән икмәк

си́тн||ый, -ая, -ое **1.** иләнгән, кыл иләктән үткәрелгән; **~ая мука́** иләнгән он **2.** иләнгән оннан пешерелгән; **~ый хлеб** иләнгән оннан пешерелгән

икмәк **3.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* иләнгән оннан пешерелгән икмәк

си́то *с* иләк, кыл иләк, вак иләк

ситро́ *с нескл.* ситро (*эчемлек*)

ситуа́ция *ж* ситуация, хәл, шартлар; **благоприя́тная ~** уңай шартлар; **междунаро́дная ~** халыкара хәл; **революцио́нная ~** революцион ситуация

си́тцев||ый, -ая, -ое ситсы ...; **~ое пла́тье** ситсы күлмәк

ситценабивн||о́й, -а́я, -о́е ситсыга бизәк төшерә торган, ситсы бизәкли торган; **~а́я фа́брика** ситсы бизәкли торган фабрика

си́филис *м мед.* сифилис, җәзам

сифили́тик *м разг.* сифилис белән авыручы

сифилити́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *мед.* сифилис ...ы; **~ая сыпь** сифилис тимгеле **2.** сифилис белән авыручы; **~ий больно́й** сифилис белән авыручы кеше

сифо́н *м* сифон (**1.** *сыекчаларны савыттан савытка бушату өчен хезмәт итә торган көпшә* **2.** *газлы су ясау өчен шундый көпшәле савыт*)

сифо́нн||ый, -ая, -ое сифон ...ы; **~ая тру́бка** сифон көпшәсе

сиюмину́тн||ый, -ая, -ое *книжн.* шушы минутка гына караган, хәзерге моментка гына караган; **~ые потре́бности** хәзерге моментка гына караган ихтыяҗлар

сия́ *ж см.* **сей**

сия́н||ие *с* **1.** *см.* **сия́ть 2.** балку, балкыш; **се́верное ~е** төньяк балкышы **3.** *перен.* балку, ялтырау; **в ~ии сла́вы** данын балкытып

сия́тельство *с уст.* галиҗәнап

сия́||ть *несов* **1.** балку, ялтырау, жемелдәү, нур чәчү; **~ют звёзды** йолдызлар нур чәчә **2.** *перен. чем, от чего и без доп.* балку, ялтырау, елтырау; **глаза́ его́ ~ют** күзләре елтырый; **~ть от ра́дости** шатлыктан балку

скабрёзн||ость *ж* **1.** (*непристойность чего-л.*) оятсызлык, әдәпсезлек, әхлаксызлык **2.** оятсыз (әдәпсез, әшәке) сүз; **говори́ть ~ости** әшәке сүзләр сөйләү

скабрёзный, -ая, -ое оятсыз, әдәпсез, әхлаксыз, әшәке; **~ анекдо́т** әдәпсез анекдот

сказ *м* сөйләк (**1.** *фольк. халык авыз иҗатында берәр вакыйга яисә шәхес турында телдән сөйләнә торган хикәя* **2.** *лит. береченче заттан сөйләү формасында язылган әдәби әсәр, хикәя*) **♦ вот тебе́ и весь ~** сина әйтер сүзем шул, шуның белән вәссәлам

сказа́ние *с* хикәят, риваять (*тарихи яисә легендар эчтәлекле хикәя*)

сказану́ть *сов. что, прост.* әйтеп ташлау, [берәр ярамаган сүз] ычкындыру

сказа́ть *сов.* **1.** *что и без доп.* әйтү, әйтеп бирү, ... дию, ... дип әйтү; **~ своё мне́ние** үз фикереңне әйтү; **я не то хоте́л ~** алай дип әйтәсем килмәгән иде минем; **вы что́-то хоте́ли ~?** сез нидер әйтергә теләгән идегезме? **2.** *что* әйтә алу, әйтеп булу; **ничего́ не ска́жешь — он прав** берни дә әйтә алмыйсың — ул хаклы **♦ [да] и то ~** дөрестән дә, чыннан да; **к приме́ру ~** мәсәлән, әйтик; **ста́ти ~** сүз уңаенда әйткәндә; **лу́чше (вернée, точнée, про́ще) ~** дөресрәге; **мо́жно ~** дип әйтергә була; **не́чего ~** 1) (*действительно, в самом деле*) чынлап та, чыннан да, дөрестән дә; 2) (*как отриц. отношение к чему-л.*) әйтәсе түгел, әйтереп бармы; **шу́тка [ли] ~** уенмени, уен эшмени

сказа́||ться *сов. разг.* **1.** *кому* әйту, кисәтү, искәртү, белдерү; **уйти́, не ~вшись** әйтмичә китеп бару **2.** *кем* үзеңне ... дип белдерү (әйту), үзеңне ... дип таныту; **~ться больны́м** үзеңне авыру дип белдерү **3.** *на ком-чём, в ком-чём* беленү, сизелү, үзен сиздерү, чагылу, тәэсир итү; **~лась уста́лость** арыганлык үзен сиздерде; **в нём ~лся тала́нт отца́** анда әтисенең таланты сизелә

скази́тель *м* әкиятче, чәчән, бәетче, риваятьче

скази́тельница *ж* әкиятче (бәетче) хатын (кыз)

ска́зк||а *ж в разн. знач.* әкият; **ру́сские наро́дные ~и** рус халык әкиятләре; **всё э́то — ~и** (*выдумки*) боларның бөтенесе — әкият кенә **♦ ~а про бе́лого бычка́** ≈ бер балык башын чәйнәү (*бер үк нәрсәне кат-кат сөйләү*)

ска́зочник *м* әкиятче, әкиятләр сөйләүче

ска́зочница *ж* әкиятче хатын (кыз)

ска́зочн||ый, -ая, -ое **1.** әкият ...ы; **~ый сюже́т** әкият сюжеты **2.** әкият-тәге, әкияттәгедәй, әкияттә генә була торган; **~ые стра́ны** әкияттәге илләр; **~ая быстрота́** әкияттәгедәй тизлек

сказу́емое *с грам.* хәбәр

сказу́емость *ж грам.* хәбәрлек

ска́зывать *несов. что и без доп., уст* **1.** (*говорить*) әйтү **2.** (*рассказывать*) сөйләү

ска́зываться *несов.* **1.** *см.* **сказа́ться; 2.** *страд. от* **ска́зывать** 2

скак: на [всём] ~у́ чаптырып барышлый, чаптырып барган көйгә

скака́лка *ж* сикергеч, скакалка

скака́ть *несов.* **1.** сикерә-сикерә бару, сикерә-сикерә йөгерү, титаклап йөгерү; **~ на одно́й ноге́** бер аяклап сикерә-сикерә бару **2.** чаптырып бару (килү), иргылу; **~ верхо́м** атка атланып чаптырып бару **3.** (*участвовать в скачках*) чабышу, бәйгедә (чабышта) катнашу **4.** *разг.* сикерү, кинәт (кискен) күтәрелү; **температу́ра у больно́го ска́чет** авыруның температурасы кинәт күтәрелә

скаков||о́й, -а́я, -о́е чабыш ...ы, чабышкы; **~а́я ло́шадь** чабыш аты

скаку́н *м* чабыш (бәйге) аты, чабышкы

скала́ *ж* кыя, кыя таш

скаламбу́рить *сов.* сүз уйнату, каламбурлар сөйләп ташлау

скали́стый, -ая, -ое кыя ташлы, кыялы; **~ бе́рег** кыялы яр

ска́ли||ть *несов.*: **~ть зу́бы** 1) теш ыржайту; **волк ~т зу́бы** бүре тешләрен ыржайта; 2) *прост.* (*смеяться*) ыржаю, авыз еру

ска́литься *несов. разг.* **1.** (*обнажаться — о зубах*) ыржаю **2.** *прост.* (*смеяться*) ыржаю, авыз еру, көлү

ска́лка *ж* **1.** (*для белья*) бәләк; (*для теста*) уклау **2.** *тех.* скалка

скалола́з *м спорт.* кыя тауга менүче

скалола́зание *с спорт.* кыя тауга менү

ска́лывание *с см.* **сколо́ть**

ска́лывать *несов. см.* **сколо́ть**

ска́лываться *несов.* **1.** *см.* **сколо́ться; 2.** *страд. от* **ска́лывать**

скальд *м* скальд (*борынгы Скандинавияда: җырчы-шагыйрь*)

скалькули́ровать *сов. что* калькалау (**1.** *калька ярдәмендә нәрсәнең дә булса күчермәсен төшереп алу* **2.** *лингв. икенче бер телдән сүзнең кисәкләрен тәрҗемә итеп сүз ясау*)

скалькули́ровать *сов. что* калькуляцияләү, калькуляция ясау

ска́льн||ый, -ая, -ое **1.** кыя ташлы, кыялы, ташлы; **~ый грунт** ташлы грунт **2.** кыя ташлы грунтта алып барыла торган; **~ые рабо́ты** кыя ташлы грунтта алып барыла торган эшләр

скальп *м* скальп (*чече белән бергә тунап алынган баш тиресе*)

ска́льпель *м* скальпель (*хирургия пычагы*)

скальпи́ровать *сов., несов. кого-что* баш тиресен тунау, баш тиресен тунап алу

скаме́йка *ж* кечкенә эскәмия

скамь||я́ *ж* эскәмия **♦ ~я́ подсуди́мых** суд эскәмиясе; **на шко́льной ~е́** мәктәптә укыган чакта; **со шко́льной ~и́** мәктәп эскәмиясеннән үк, мәктәптә укыган еллардан ук

скандал *м* гауга, җәнҗал, талаш, низаг, ызгыш

скандали́ст *м* гаугачы, җәнҗалчы, тавыш куптарырга яратучы

скандали́стка *ж* гаугачы хатын (кыз)

скандали́ть *несов. разг.* **1.** (*устраивать скандал*) гауга куптару, җәнҗал күтәрү, тавыш чыгару, дау кубару **2.** *с кем* (*ссориться*) гаугалашу, даулашу, тавышланышу

скандальн||ый, -ая, -ое **1.** (*постыдный*) гаугалы, җәнҗаллы, хурлыклы; **~ая исто́рия** җәнҗаллы вакыйга **2.** гаугачыл, дәгъвачыл, бәлачел, җәнҗал кубарырга яратучан; **~ый челове́к** гаугачыл кеше

скандина́вск||ий, -ая, -ое скандинав; Скандинавия ...ы; **~ие стра́ны** Скандинавия илләре

скандина́вы *мн.* скандинавиялеләр, Скандинавия халыклары

сканди́рование *с см.* **сканди́ровать; ~ стиха́** шигырьне өзеп-өзеп кычкырып уку

сканди́ровать *несов. что и без доп.* ижекләп кычкырып әйтү; өзеп-өзеп кычкырып уку; **~ стих** шигырьне өзеп-өзеп кычкырып уку

ска́пливать *несов. см.* **скопи́ть**

ска́пливаться *несов.* **1.** *см.* **скопи́ться; 2.** *страд. от* **ска́пливать**

скарабе́й *м зоол.* скарабей (*коңгыз*)

скарб *м собир. разг.* өй кирәк-яраклары, вак-төяк мөлкәт

ска́ред *м,* **ска́реда** *м, ж* үтә саран (карун) кеше, үтә комсыз кеше; ачкүз

ска́редничать *несов. разг.* үтә саранлану (карунлану), үтә комсызлану; ачкүзләнү

ска́редность *ж разг.* үтә саранлык (карунлык), үтә комсызлык

ска́редный, -ая, -ое *разг.* үтә саран (карун), үтә комсыз; ачкүзле

скарлати́на *ж* скарлатина, кызылча

скарлати́нный, -ая, -ое скарлатинага каршы ... торган

скарлатино́зн||ый, -ая, -ое скарлатина ...ы; **~ая сыпь** скарлатина тимгеле

ска́рмливать *несов. см.* **скорми́ть**

скат I *м* сөзәклек, кыек; бит; **~ кры́ши** түбә кыегы; **на ~е холма́** тау битендә

скат II *м тех.* скат (*тәгәрмәчләр комплекты*)

скат III *м зоол.* скат (*диңгездә яши торган ерткыч балык*); **электри́ческий ~** электрлы скат

ската́ть *сов. что* **1.** тәгәрәтү, тәгәрәтеп (әвәләп) ясау; **~ ша́рик из гли́ны** балчыктан әвәләп шарчык ясау **2.** тәгәрәтеп төрү; **~ ковёр** келәмне тәгәрәтеп төрү **3.** басу; **~ ва́ленки** итек басу

ската́ться *сов.* **1.** (*принять форму трубки*) төрелү, төргәкләнү **2.** (*о волосах, шерсти*) киезләнү, оешу

ска́тертн||ый, -ая, -ое эскәтер ...ы, эскәтерлек ...; ашъяулык ...ы, ашъяулыклык ...ы; **~ое полотно́** ашъяулыклык тукыма

ска́терть *ж* ашъяулык, өстәл япмасы, эскәтер ♦ **~ю доро́га** ≈ алдыңнан артың матур; ≈ дүрт ягың кыйбла

скати́ть *сов.* **1.** *кого-что* тәгәрәтеп төшерү; **~ ка́мень с горы́** ташны таудан тәгәрәтеп төшерү **2.** *разг. см.* **скати́ться** 1

скати́ться *сов.* **1.** тәгәрәп (шуып) төшү; **~ с горы́ на са́нках** чанага утырып таудан шуып төшү **2.** *перен.* (*отступить от чего-л. передового*) [түбән таба] тәгәрәү

ска́тка I *ж* **1.** *см.* **ската́ть** 2, 3; **2.** *воен.* скатка (*кулбаш аркылы асып йөртү өчен төрелгән шинель*)

ска́тка II *ж см.* **скати́ть** 1; **~ брёвен в во́ду** бүрәнәләрне суга тәгәрәтеп төшерү

ска́тывание I *с см.* **ската́ть, ската́ться**

ска́тывание II *с см.* **скати́ть, скати́ться**

ска́тывать I *несов. см.* **ската́ть**

ска́тывать II *несов. см.* **скати́ть**

ска́тываться I *несов.* **1.** *см.* **ската́ться; 2.** *страд. от* **ска́тывать** I

ска́тываться II *несов.* **1.** *см.* **скати́ться; 2.** *страд. от* **ска́тывать** II

скафа́ндр *м* скафандр; **~ космона́вта** космонавт скафандры

ска́чка *ж* чабу, чаптырып бару

ска́чки *мн.* ат чабышы, бәйге, ат чабыштыру

скачкообра́зн||ый, -ая, -ое сикерешле, тигезсез; **~ое разви́тие** сикерешле үсеш

скачо́к *м* **1.** (*прыжок*) сикерү **2.** кинәт үзгәрү, күтәрелү; **~ температу́ры** температураның күтәрелүе **3.** *книжн.* сикереш; **революцио́нный ~** революцион сикереш

ска́шивание I *с см.* **скоси́ть** I

ска́шивание II *с см.* **скоси́ть** II

ска́шивать I *несов. см.* **скоси́ть** I

ска́шивать II *несов. см.* **скоси́ть** II

ска́шиваться *несов.* **1.** *см.* **скоси́ться; 2.** *страд. от* **ска́шивать** II

сква́жина *ж* **1.** тишек, ярык; **замо́чная ~** ачкыч тишеге **2.** скважина; **нефтяна́я ~** нефть скважинасы

сква́жист||ый, -ая, -ое, **сква́жный,** -ая, -ое *физ., геол,* тишекле-тишекле, куышлы; **~ая поро́да** тишекле-тишекле токым

сквали́га *м, ж прост.* үтә саран кеше, карун кеше, комсыз кеше, ачкүз

сквали́жник *м разг. см.* **сквали́га**

сквали́жничать *несов. разг.* үтә саранлану, карунлану, утә комсызлану; ачкүзләнү

сквали́жный, -ая, -ое *прост.* үтә саран (карун), үтә комсыз, ачкүзле

сквер *м* сквер

сквёрна *ж книжн.* кабәхәтлек, әшәкелек, юньсезлек, шакшылык, нәҗеслек

сквёрно *нареч.* **1.** начар, яман; **~ себя́ чу́вствовать** үзеңне начар хис итү **2.** *в знач. сказ. безл.* начар, яман, хөрти; **мне ~** хәлем бик начар

скверносло́в *м* әшәке телле кеше, оятсыз сүзләр әйтеп сүгенүче

скверносло́вие *с* әшәке сүзләр, оятсыз (әдәпсез) сүзләр, сүгенү сүзләре

скверносло́вить *несов.* әшәке сүзләр әйтү, оятсыз (әдәпсез) сүзләр сөйләнү, сүгенү

сквёрн||ый, -ая, -ое **1.** әшәке, шакшы, нәҗес, әдәпсез, кабәхәт; **~ый хара́ктер** кабәхәт холык **2.** начар, койты; **~ая пого́да** начар һава

сквози́||ть *несов.* **1.** күренү, күренеп тору; үтеп керү; **че́рез щель ~т свет** ярыктан яктылык үтеп керә **2.** *перен.* сизелеп (беленеп) тору, сизелү, белену; **в его́ отве́те ~т раздраже́ние** җавабында ярсыганлыгы сизелеп тора **3.** *безл.* үтәли җил өрү, үтәли җил йөрү **здесь ~т** монда үтәли җил йөри

сквозн||о́й, -а́я, -о́е **1.** үтәли [тишеп] чыккан, үтәдән-үтә; **~а́я ра́на** үтәдән-үтә яра **2.** *разг.* (*без пересадок*) турыдантуры бара торган; **~о́й по́езд** турыдантуры бара торган поезд **3.** (*неплотный, просвечивающий*) үтәдән-үтә күренмәле, үтәли күренә торган; сирәк ♦ **~о́й ве́тер** үтәли өрә (йөри) торган җил

сквозня́к *м* үтәли җил, аркылы йөри торган җил

сквозь *предлог с вин.п.* **1.** аша, аркылы, үтәли; **смотре́ть ~ щель** ярык аша карау, ярыктан карау **2.** катыш, аралаш; **смех ~ слёзы** күз яше аралаш көлү; **услы́шать ~ сон** йокы аралаш ишетү ♦ **как ~ зе́млю провали́лся** җир тишегенә кергәндәй булды; **~ зу́бы [говори́ть, бормота́ть]** теш арасыннан гына сөйләшү, авызда ботка пешерү; **смотре́ть ~ ро́зовые очки́** ал күзлек аша карау (*һәммә нәрсәне ал да гөл итеп күру, җитешсезлекләрне күрмәү*); **смотре́ть ~ па́льцы** бармак аша карау

скворе́ц *м* сыерчык

скворе́чник *м,* **скворе́чница, скворе́чня** *ж* сыерчык оясы

скеле́т *м прям., перен.* скелет; **~ челове́ка** кеше скелеты; **железобето́нный ~ зда́ния** бинаның тимербетон скелеты

ске́псис *м книжн. см.* **скептици́зм**

ске́птик *м* **1.** *филос.* скептик, скептицизм тарафдары **2.** (*во всём сомневающийся*) скептик, һәр нәрсәгә шикләнеп караучан кеше, шөбһәчел кеше

скептици́зм *м* скептицизм (**1.** *филос. объектив чынбарлыкны танып белү мөмкинлеген инкарь итә торган идеалистик филисофик юнәлеш* **2.** *шикләнүчәнлек, һәр нәрсәне шик астына алучанлык, ничнәрсәгә ышанмаучанлык*)

скептическ||и́й, -а́я, -о́е **1.** *филос.* скептицизм ...ы; **~ая шко́ла в филосо́фии** философиядә скептицизм мәктәбе **2.** скептик, шикләнүчән, шөбһәчел, ышанмаучан; **~ое отноше́ние** шикләнүчән караш; **~ая улы́бка** скептик елмаю

скепти́чность *ж см.* **скептици́зм** 2

скепти́чный, -ая, -ое *см.* **скепти́ческий** 2

ске́рцо *с нескл. муз.* скерцо (*зур булмаган музыкаль әсәр*)

скетч *м* скетч (*эстрада өчен язылган көлке эчтәлекле кечкенә куләмле пьеса*)

ски́д||ка *ж* **1.** скидка; **прода́жа това́ров со ~кой** товарларны скидка белән сату **2.** *перен. на что* ташлама; **рабо́тать без ~ок на тру́дности** кыенлыкларга ташлама ясамыйча эшләргә

ски́дывать *несов. см.* **ски́нуть**

ски́нуть *сов.* **1.** *кого-что* ташлау, ыргыту, төшерү; **~ снег с кры́ши** түбәдән кар төшерү **2.** *что, разг.* салу, салып ташлау, салдыру; **~ пальто́** пальтоны салып ташлау **3.** *что, разг.* (*сбавить цену*) киметү, чигерү, төшү **4.** *кого-что и без доп., прост.* (*родить раньше срока*) (*о женщине*) төшерү; *о самке животного*) салу

ски́нуться *сов. прост. см.* **сложи́ться** 1

ски́петр *м* скипетр (*асылташлар белән бизәп, сырлап эшләнгән махсус таяк — патшалык билгесе*)

скипе́ться *сов. спец.* кайный-кайный куерып (төерләнеп) бетү, кайнап укмашып бетү

скипида́р *м* скипидар

скипида́рный, -ая, -ое скипидар ...ы; **~ за́пах** скипидар исе

скирд *м,* **скирда́** *ж* эскерт

скирдова́льщик *м* эскерт куючы, эскерт салучы, эскертләүче

скирдова́ние *с см.* **скирдова́ть**

скирдова́ть *несов. что* эскертләү, эскерткә салу, эскерт кую; **~ соло́му** саламны эскертләү

скисáть *несов. см.* **ски́снуть**

ски́с||нуть *сов.* **1.** әчү, ою; **молоко́ ~ло** сөт әчегән **2.** *перен. разг.* борын салындыру, төшенкелеккә бирелү; **чего́**

ты скис? нигә болай борыныңны салындырдың?

скит *м* скит (*монастырьдан читтә булган, аскет монахлар яши торган зур булмаган посёлок, шулай ук кечерәк кенә монастырь*)

скита́лец *м* илгизәр, ил гизеп йөрүче кешс, каңгырап йөрүче кеше

скита́льческ||ий, -ая, -ое илдән-илгә күчеп йөрүчеләр ...ы; илгизәрләр ...ы; **~ая жизнь** илгизәрләр тормышы

скита́ние *с см.* **скита́ться**

скита́ться *несов.* **1.** (*бродяжничать*) илдән илгә йөрү, ил гизеп йөрү, каңгырып йөрү **2.** (*не иметь постоянного места жительства*) күчеп йөрү

ски́фск||ий, -ая, -ое скифлар ...ы; **~ие моги́льники** скифлар каберлеге

ски́фы *мн.* скифлар (*безнең эрага кадәр Кара диңгез буенда яшәгән күчмә кабилиләрнең гомуми исеме*)

склад I *м* склад; **заводско́й ~** завод склады; **дровяно́й ~** утын склады

склад II *м* **1.** акыл төзелеше, фикер сөреше, характер; **он челове́к осо́бенного ~а** ул үзенә бертөрле характердагы кеше **2.** *разг.* (*логичность, стройность*) [логик] бәйләнеш, төзеклек, [акылга] ятышлылык; **ни ~у ни ла́ду** бернинди бәйләнешсез, рәте-чираты булмаган

склад III *м*: **чита́ть по ~а́м** иҗеклəп уку

скла́дк||а *ж* **1.** бөрмә; **ю́бка со ~ами** бөрмәле юбка **2.** сыр; **брю́ки с отутю́женными ~ами** сырлары үтүкләнгән чалбар **3.** җыерчык; **~и на лбу́** маңгайдагы җыерчыклар **4.** җыерчык; **~и земно́й коры́** жир кабыгындагы җыерчыклар

складно́й, -а́я, -о́е җыела-языла торган, ачыла-ябыла торган; җыелмалы; **~ стул** җыелмалы урындык; **~ нож** пәке

скла́дн||ый, -ая, -ое **1.** *разг.* зифа, сылу, төз буйлы; **~ый па́рень** төз буйлы егет **2.** *разг.* шома, төзек, килешле; **~ая речь** шома сөйләм

скла́дочн||ый, -ая, -ое склад ...ы, склад итеп тотыла торган; **~ые помеще́ния** склад итеп тотыла торган биналар

складск||о́й, -а́я, -о́е склад ...ы; **~и́е помеще́ния** склад биналары

скла́дчат||ый, -ая, -ое *геол.* җыерчыклы, җыерчыкланып тора торган; **~ые го́ры** җыерчыкланып тора торган таулар

скла́дчин||а *ж* акча (әйбер) салышу; **купи́ть** *что-л.* **в ~у** акча салышып *берәр әйбер* сатып алу

скла́дывание *с см.* **сложи́ть** 1-7, **сложи́ться**

скла́дывать *несов. см.* **сложи́ть** 1-7

скла́дываться *несов.* **1.** *см.* **сложи́ться; 2.** *страд. от* **скла́дывать**

склева́ть *сов. кого-что* чүпләп (ашап) бетерү, чукып (ашап) бетерү

склёвывать *несов. см.* **склева́ть**

скле́ивание *с см.* **скле́ить**

скле́ивать *несов. см.* **скле́ить**

скле́иваться *несов.* **1.** *см.* **скле́иться; 2.** *страд. от* **скле́ивать**

скле́ить *сов.* **1.** *что* ябыштырып ясау, җилемләп ябыштыру; **~ листы́ бума́ги** кәгазь битләрен җилемлеп ябыштыру; **~ коро́бку из карто́на** катыргыдан ябыштырып тартма ясау **2.** *перен. кого-что, разг.* (*наладить, устроить*) җайлау, рәтләү, көйләү

скле́иться *сов.* **1.** (*слипнуться*) ябышу, берегү **2.** *перен. разг.* (*наладиться, устроиться*) җайлану, рәтләнү, көйләнү

склеп *м* төрбә

склепа́ть *сов. что* чүкеп ялгау (беркетү, тоташтыру)

склепа́ться *сов.* чүкеп ялгану (беркетелү, тоташтырылу)

склёпка *ж см.* **склепа́ть; 2.** (*место*) чүкеп ялганган урын, чүкеп беркетелгән урын

склёпывать *несов. см.* **склепа́ть**

склёпываться *несов.* **1.** *см.* **склепа́ться; 2.** *страд. от* **склёпывать**

скле́ра *ж анат.* склера, күз агы

склеро́з *м мед.* склероз (*авыру*); **~ сосу́дов** кан тамырлары склерозы; **~ по́чки** бөер склерозы

склеро́зн||ый, -ая, -ое *мед.* склероз ...ы; **~ые явле́ния** склероз күренешләре

склеро́тик *м разг.* склероз белән авыручы кеше, склероз авырулы кеше

склероти́ческий, -ая, -ое *мед.* склероз ...ы; **~ проце́сс** склероз процессы

склероти́чка *ж разг.* склероз авырулы хатын (кыз)

скли́кать *сов. см.* **скликáть**

скликáть *несов. кого-что, прост.* чакыру, чакырып (дәшеп) җыю, кычкырып чакыру

скло́ка *ж* ызгыш, талаш, гауга, ара бозылу

склон *м* сөзәклек, тау бите, битләү, кашлак; **на ~е горы́** тау битләвендә ♦ **на ~е лет (жи́зни, дней)** *книжн.* картлык көнендә, картаймыш көнендә

склоне́ние *с* **1.** *см.* **склони́ть, склони́ться; 2.** *грам.* төрләнеш, килеш белән төрләнеш; **~ существи́тельных** исемнәрнең килеш белән төрләнеше

склони́ть *сов.* **1.** *что* (*нагнуть*) ию, бөгү, авыштырү, салындырү; **~ го́лову** башны ию **2.** *перен. кого-что* (*расположить к себе*) үз ягына аудару, җәлеп итү **3.** *перен. кого-что, к чему, на что* [өндәп] күндерү, [димләп] ризалату; **~ к побе́гу** качарга күндерү

склони́ться *сов.* **1.** (*нагнуться*) иелү, иелеп төшү, бөгелү, салынып төшү **2.** *перен. к чему, на что* (*согласиться*) күну, риза булу, ризалашу

скло́нность *ж* **1.** һәвәслек, хирыслык, омтылыш; **~ к музыке** музыкага һәвәслек **2.** ...га бирелүчәнлек, ...га тартымлык; **~ к полноте́** юанаюга бирелүчәнлек

скло́нн||ый, -ая, -ое **1.** *к чему* һәвәс, яратучан, мавыгучан, хирыс; **челове́к, ~ый к нау́чным заня́тиям** фәнни эшкә һәвәс кеше **2.** *к чему и с неопр.* теләге бар, нияте бар; **он скло́нен согласи́ться** аның ризалашырга нияте бар **3.** *к чему* ...га бирелүчән, ...га тартым; **~ый к просту́де** салкын тидерүгә бирелүчән

склоня́емость *ж грам.* килеш белән төрләнүчәнлек

склоня́емый, -ая, -ое *грам.* килеш белән төрләнә торган

склоня́||ть *несов.* **1.** *см.* **склони́ть; 2.** *грам.* килеш белән төрләндерү **3.** *перен. кого-что, разг.* бик еш телгә алу, чәйнәү; **его́ ~ют на всех собра́ниях** аны җыелыш саен бик еш телгә алалар

склоня́ться *несов.* **1.** *см.* **склони́ться; 2.** *грам.* [килештә] төрләнү, килеш белән төрләнү

скло́чник *м разг.* җәнҗалчы, гаугачы; ара бозучы, бәлаче

скло́чница *ж разг.* җәнҗалчы хатын (кыз)

скло́чничать *несов. разг.* җәнҗал (гауга) куптару, ызгышу, кычкырышу, талашу; ара бозу

скло́чн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** гаугачыл, бәлачыл, ара бозарга яратучан, кычкырышырга (талашырга) яратучан; **~ый челове́к** гаугачыл кеше **2.** гаугалы, җәнҗаллы, тавышлы; **~ые отноше́ния** гаугалы мөнәсәбәтләр

скля́нка I *ж* бәләкәй шешә, кечкенә шешә

скля́нк||а II *ж мор.* **1.** склянка (*диңгезчеләрдә: ярты сәгатьлек вакыт*) **2.** *мн.* **~и** (*часы*) склянка (*корабльдәге ком сәгате*)

скоба́ *ж* **1.** тотка; **дверна́я ~** ишек тоткасы **2.** *тех.* атлама, беркеткеч

ско́бель *м* ышкы

ско́бк||а *ж* **1.** *см.* **скоба́; 2.** җәя; **квадра́тные ~и** квадрат җәяләр; **кру́глые ~и** түгәрәк җәяләр; **раскры́ть ~и** җәяләрне ачу ♦ **сказа́ть (заме́тить) в ~ах** сүз арасында гына әйтеп китү

скобли́ть *несов. что* кыру, кырып чистарту,кырып арчу

скобя́н||ой, -а́я, -о́е тимердән ясалган, тимер-томыр ...ы; **~а́я ла́вка** тимер-томыр әйберләр кибете; **~ые това́ры** тимер-томыр товарлары

ско́ванность *ж* иркен булмау (тотмау), тоткарланган булу

ско́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **скова́ть; 2.** *перен.* иркен булмаган (тотмаган), тоткарланган; **~ые движе́ния** иркен булмаган хәрәкәтләр

скова́||ть *сов.* **1.** *что* (*выковать*) чүкеп (тапап) ясау **2.** *что* (*соединить ковкой*) чүкеп тоташтыру (беркетү), тапап ялгау **3.** *кого-что* (*надеть кандалы*) [бергә китереп] богаулау, [уртак] богау салу **4.** *перен. кого-что* (*лишить свободы действий*) тоткарлау, ирек бирмәү **5.** *перен. что* боз белән каплау; **льды ~ли ре́ку** елганы боз белән каплаган **6.** *кого-что, воен.* тоткарлап тору, тыеп тору

сковорода́ *ж* таба

сковоро́дка *ж разг. см.* **сковорода́**

сковоро́дник *м* табагач

ско́вывать *несов. см.* **скова́ть**

сковы́ривать *несов. см.* **сковырну́ть**

сковырну́ть *сов. что* куптарып алу, казгычлап куптару,казгычлап сытып чыгару

сковыря́ть *сов. разг. см.* **сковырну́ть**

скок *м см.* **скака́ть**

скол *м* ватылган урын, кителәп төшкән урын; ~ **на мра́море** мәрмәр өстендәге кителәп төшкән урын

скола́чивать *несов. см.* **сколоти́ть**

ско́л||ок *м* **1.** (*отколовшийся кусок*) кыйпылчык, китек, ярчык **2.** *перен.* кисәк, өзек; ~ **ки чужи́х мы́слей** кеше фикерләренең өзекләре

сколопе́ндра *ж зоол.* сколопендра (*кубаяклылар семьялыгыннан булган агулы хайван*)

сколоти́ть *сов.* **1.** *что* каккалап-суккалап ныгыту; ~ **полови́цы** каккалап-суккалап сайгакларны ныгыту **2.** *что* [каккалап-суккалап] әмәллә, әтмәләү, ясау; ~ **ящик** каккалап-суккалап әрҗә ясау **3.** *кого-что, прост.* оештыру, җыю, туплау; ~ **акти́в** актив туплау **4.** *что, прост.* җыю, туплау, юнәтү; ~ **поря́дочную су́мму де́нег** шактый гына акча туплау

сколо́ть *сов. что* **1.** вату, куптару; ~ **ло́мом лёд с тротуа́ра** лом белән тротуарның бозын вату **2.** (*скопировать накалыванием*) (*энә белән тишкәләп*) күчермәсен алу **3.** кадап [тоташтырып] кую, чәнчеп ялгап кую; ~ **ле́нты була́вкой** тасмаларны булавка белән кадап кую

сколо́||ться *сов.* **1.** (*отколоться*) кубу, ватылу; **лёд легко́** ~ **лся** боз ансат ватылды **2.** (*перевестись при накалывании*) (*энә белән тишкәләп*) күчермәсе алыну **3.** (*скрепиться*) кадап куелу, чәнчеп куелу

сколупну́ть *сов. что, прост.* [казгычлап] куптарып алу, чокып [тырнап] алу; ~ **боля́чку** кутырны казгычлап, куптарып алу

сколу́пывать *несов. см.* **сколупну́ть**

сколь *нареч. книжн.* нинди, никадәр, нихәтле, ничек; ~ **краси́вы го́ры!** таулар нинди матур!

скольже́ние *с см.* **скользи́ть**

скользи́||ть *несов.* **1.** шуу, шуып бару; ~ **ть по льду́** боз өсләтеп шуып бару **2.** шуып төшү; **мо́крое мы́ло** ~ **т из рук** юеш сабын кулдан шуып төшә **3.** таю; **но́ги скользя́т по мо́крой гли́не** юеш балчыкта аяк тая **4.** *перен.* шуышу, салмак кына бару; **ло́дка** ~ **т по воде́** көймә су өсләтеп салмак кына бара **5.** *перен.* [күз] йөгертү, [күз] йөгертеп чыгу; ~ **ть глаза́ми по стро́чкам кни́ги** китап юллары буйлап күз йөгертеп чыгу

ско́льзк||ий, -ая, -ое **1.** тайгак, шома; ~ **ий парке́т** тайгак паркет **2.** *перен.* ышанычсыз, тотрыксыз, тайгак; **вступи́ть на** ~ **ий путь** тайгак юлга басу **3.** *перен.* кинаяле, әдәпсез; кыен; тайгак; ~ **ая те́ма** кыен тема

ско́льзко *в знач. сказ. безл.* тайгак; **на у́лице** ~ урамда тайгак

скользну́ть *сов.* **1.** *однокр. см.* **скользи́ть; 2.** җәһәт кенә кереп китү, сиздермичә генә үтеп китү, ялт итеп үтеп (кереп) китү; ~ **в дверь** ялт итеп ишектән кереп китү

скользя́щий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **скользи́ть; 2.** (*плавный, лёгкий — о движении, походке*) салмак, җиңел, талгын **3.** үзгәрүчән, үзгәреп тора торган; ~ **гра́фик** үзгәреп тора торган график

ско́лько 1. *нареч. вопр. и относ.* күпме, ничә; ~ **сто́ит?** күпме тора?; ~ **вре́мени?** сәгать ничә? **2.** *нареч. и мест. относ.* күпме, нихәтле, никадәр, ничаклы; **ешь,** ~ **хо́чешь** күпме телисең, шулхәтле аша **3.** *нареч.* ‘ча; ~ **по́мню, он всегда́ был тако́й** хәтерләвемчә, ул элек-электән үк шундый иде **4.** *мест. и нареч. определит.* никадәр, нихәтле; ~ **вре́мени потеря́ли!** никадәр вакытны әрәм иттек! ♦ ~ **душе́ уго́дно** җаның теләгәнчә, җаның күпме тели; ~ **лет, зим!** [күрешмәгәнгә] ничә айлар, ничә еллар!; ~ **мо́жно!** кайчанга кадәр түзәргә була!, күпме түзәргә була!

ско́лько-нибу́дь *мест. и нареч.* күпме дә булса, бераз, азмы-күпме, берникадәр; **дать** ~ **де́нег** бераз акча бирү

ско́лько-то *мест. и нареч.* күпмедер, беркадәр, бераз

скома́ндовать *сов. что* команда бирү

скомбини́ровать *сов.* **1.** *что* кушу, катнаштыру, берләштерү **2.** *разг.* (*строить комбинации*) комбинацияләү, комбинацияләр кору

ско́мкать *сов. что* **1.** йомарлап (бөгәрләп) бетерү, укмаштырып бетерү; ~ **бума́гу** кәгазьне бөгәрләп бетерү **2.** *разг.* ашык-пошык тәмамлау, ашык-пошык эшләп бозу; ~ **коне́ц по́вести** повестьның ахырын ашык-пошык тәмамлау

ско́мка||ться *сов.* бөгәрләнү, йомарлану, йомарланып бетү, таушалып бетү; **оде́жда** ~ **лась** киемнәр йомарланып беткән

скоморо́х *м* **1.** скоморох (*борынгы Русьта сәяр җырчы-музыкант; ил гизеп кәмит курсәтеп йоруче*) **2.** *перен. неодобр.* шамакай, сәвәләй

скомороше́ство *с* **1.** сәяр җырчы-музыкант кәсебе (*борынгы Русьта*) **2.** *перен. неодобр.* шамакайлык, сәвәләйлек

скомороши́чать *несов. неодобр.* шамакайлану, сәвәләйләнү, мәзәкче булып кылану

скомпили́ровать *сов. что, книжн.* компиляцияләү, компиляция ясау

скомплектова́ть *сов. что* комплектлау, комплектка тутыру (туплау) комплект төзү

скомпонова́ть *сов. что* төзү, әзерләү, корыштыру, әтмәләү

скомпромети́ровать *сов. кого-что* хурлыкка калдыру, яман атлы итү, уңайсыз хәлдә калдыру

сконструи́ровать *сов. что* конструкцияләү, конструкциясен төзү; ~ **маши́ну** машина конструкцияләү

сконфу́женный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сконфу́зить; 2.** оялып каушап калган; уңайсызланган; ~ **вид** оялып каушап калган кыяфәт

сконфу́зить *сов. кого-что* оялтып каушату, уңайсыз хәлдә калдыру

сконфу́зиться *сов.* уңайсызланып калу, оялып калу, оялып каушау

сконцентри́ровать *сов.* **1.** *кого-что* җыю, туплау; ~ **войска́** гаскәр туплау **2.** *что* юнәлтү, юнәлдерү, туплау; ~ **внима́ние** игътибарны юнәлдерү

сконцентри́роваться *сов.* туплану, җыелу

скончани||е *с*: **до** ~ **я ве́ка** мәңгегә, гомергә

скончáться *сов.* вафат булу, дөнья кую, гүр иясе булу, үлү

скопа́ *ж зоол.* балыкчы карчыга

ско́па́ть *сов. что* казып тигезләү, казып алып ташлау; ~ **ко́чку** түмгәкне казып ташлау

скопе́ц *м* печелгән ир кеше

скопидо́м *м разг.* чамадан тыш сакчыл кеше, саран кеше

скопидо́мка *ж разг.* чамадан тыш сакчыл хатын (кыз), саран хатын (кыз)

скопидо́мничать *несов. разг.* чамадан тыш сакчыллык күрсәтү, саранлану

скопидо́мство *с разг.* чамадан тыш сакчыллык, саранлык

скопи́ровать *сов.* **1.** *что* копиясен алу, күчермәсен алу **2.** *кого-что* булып кылану, ... кебек булу

скопи́ть *сов. что, чего* туплау, җыю, саклап җыю; ~ **де́нег** акча җыю

скопи́||ться *сов.* җыелу, җыйналу, туплану; **у вхо́да** ~ **лись лю́ди** ишек төбенә халык җыелган; ~ **лось мно́го рабо́ты** бик күп эш җыелган

ско́пище *с* халык төркеме, төркем, өер

скопле́ние *с* **1. скопи́ть, скопи́ться; 2.** (*большое количество кого-чего-л.*) зур төркем, тупланма

скопля́ть *несов. см.* **скопи́ть**

скопля́ться *несов.* **1.** *см.* **скопи́ться; 2.** *страд. от* **скопля́ть**

скопни́ть *сов. что* чүмәләләү, чүмәләгә салу; ~ **се́но** печән чүмәләләү

ско́пом *нареч. разг.*: **всем** ~ күмәкләп, бергәләп, барысы бергә

скорбе́ть *несов. о ком-чём, высок.* кайгыру, авыр хәсрәт кичерү, хәсрәтләну, көену

ско́рбн||ый, -ая, -ое кайгылы, хәсрәтле, көенечле, сагышлы; ~ **ое лицо́** кайгылы чырай; ~ **ая весть** кайгылы хәбәр

скорбу́т *м мед.* зәңгелә, зәңгелә авыруы

скорбь *ж* авыр кайгы, зур көенеч, олы хәсрәт

скоре́е 1. *сравн. ст. от* **ско́рый, ско́ро; 2.** *нареч.* тизрәк, тиз бул ♦ ~ **умрём, чем сдади́мся** үлсәк үләрбез, әмма бирелмәбез; **он** ~ **похо́ж на мать, чем на отца́** әтисеннән бигрәк әнисенә охшаган; ~ **всего́ он сего́дня не придёт** ул бүген килмәстер шикелле

скорлуп||а́ *ж прям., перен.* кабык; **яи́чная** ~ **а** йомырка кабыгы; **спря́таться в свою́** ~ **у́** үз кабыгына бикләнү (*үзеңнең шәхси интересларың белән генә яшәү*)

скорми́ть *сов. кого-что* ашатып бетерү; ~ **карто́фель скоту́** бәреңгене терлеккә ашатып бетерү

скорня́жить *несов.* **1.** (*выделывать шкуры*) тире илəү, тире илəп мех эшләү **2.** *см.* **скорня́жничать**

скорня́жничать *несов.* скорняк булып эшләү, тире иләүче булып эшләү

скорня́жн||ый, -ая, -ое скорняклык ...ы, тире иләү ...ы, мех эшкәртү ...ы; **~ое де́ло** скорняклык эше

скорня́к *м* скорняк, мех эшкәртүче, тире иләүче

ско́ро *нареч* **1.** (*быстро*) тиз, кызу **2.** тиздән, бераздан, озакламый; **~ ночь** озакламый төн җитә; **я ~ прие́ду** мин озакламый кайтармын **3.** (*в короткий срок*) тиз арада, җәһәт, бик тиз; **мы ~ добрали́сь до ме́ста** барасы җиребезгә бик тиз барып җиттек

скорова́рка *ж* тиз пешерә торган кастрюль, тиз пешергеч

скороговóрка *ж* **1.** (*быстрая речь*) ашыгып сөйләү, кызу сөйләү, тиз сөйләү **2.** (*труднопроизносимое сочетание слов*) телкөрмәвеч, тизәйткеч (*мәс. мич башында биш мәче, биш мәченең биш башы*)

скóрбн||ый, -ая, -ое *церк.* **1.** (*христианнарда ураза вакытында*) тыелган, сөтле, итле; **~ая пи́ща** тыелган азык **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* тыелган ашамлык (*сөтле яки итле*)

скоропали́тельность *ж разг.* үтә ашыгычлык, капыл-карсанлык, уйламыйча эшләнгәнлек

скоропалительн||ый, -ая, -ое *разг.* үтә ашыгыч, капыл-карсан, уйлап җиткермичә; **~ое реше́ние** үтә ашыгыч чыгарылган карар

скóропись *ж* кызу (тиз, йөгерек) язу

скоропóртящийся, -аяся, -еюся тиз бозыла торган, тиз әшәкеләнүчән; **~иеся проду́кты** тиз бозыла торган продуктлар

скоропости́жн||ый, -ая, -ое: **~ая смерть (кончи́на)** кинәт үлү, кинәт вафат булу

скоропреходя́щ||ий, -ая, -ое *книжн.* озакка сузылмый торган, тиз үтеп китә торган, бик тиз уза торган; **~ее сча́стье** бик тиз үтеп китә торган бәхет

скоросп|е́лка *ж разг.* иртә өлгергән, иртә пешкән, тиз өлгергән, тиз җитешкән (*җимеш, яшелчә*)

скоросп|е́л||ый, -ая, -ое **1.** иртә өлгергән, иртә өлгерүчән, тиз пешә торган; **~ые я́блоки** иртә өлгерә торган алмалар **2.** *перен. разг.* ашыгыч, уйлап җиткермичә, өлгереп җитмәгән, чиле-пешле; **~ое реше́ние** ашыгыч чыгарылган карар

скоростни́к *м* скоростник; **лётчик-~** очучы-скоростник (*зур тизлек белән очучы*); **строи́тель-~** төзүче-скоростник (*төзү эшләрен тизләтелгән темпта алып баручы*)

скоростн||о́й, -а́я, -о́е **1.** тизлек ...ы; **~а́я едини́ца** тизлек берәмлеге **2.** тиз оча торган, тиз йөри торган; **~о́й самолёт** тиз оча торган самолёт **3.** *спорт.* югары тизлектә, тиз; **~о́й бег на конька́х** конькида тиз шуу **4.** тизләтелгән, тиз башкарыла торган; **~о́е строи́тельство** изләтелгән төзелеш; **~а́я пла́вка** тизләтелгән эретү

скоростре́льн||ый, -ая, -ое *воен.* тиз (кызу, еш) ата торган; **~ая пу́шка** еш ата торган туп

ско́рост||ь *ж в разн. знач.* тизлек; **едини́ца ~и** *физ.* тизлек берәмлеге; **~ь све́та** *физ.* яктылык тизлеге; **~ь зву́ка** *физ.* тавыш тизлеге; **~ь ре́зания мета́лла** металл кисү тизлеге; **~ь полёта** очу тизлеге

скоросшива́тель *м* скоросшиватель (*эш кәгазьләрен беркетеп куя торган папка*)

скорота́ть *сов. что* үткәрү, үткәреп жибәрү, уздыру (*вакытны*)

скороте́чн||ый, -ая, -ое *книжн.* бик тиз уза торган, тиз үтеп китә торган ♦ **~ая чахо́тка** *уст.* үлемгә тиз китерә торган туберкулёз

скорохо́д *м* гаять тиз йөрүче, үтә кызу йөрүче (*мәс. чаңгыда, конькида*)

скорпио́н *м* **1.** *зоол.* чаян **2.** (*с прописной*) *астр.* Чаян

скорректи́ровать *несов. что* коррективлар кертү, төзәтмәләр кертү

ско́рчить *сов.* **1.** *обычно безл. кого-что* (*свести судорогой*) көзән җыеру, тартыштыру **2.** *что* сыту; **~ ро́жу** чырай сыту

ско́рчиться *сов.* бөгәрләнү, куырылу; **~ от бо́ли** авыртудан бөгәрләнү

ско́р||ый, -ая, -ое **1.** (*быстрый*) тиз, кызу, җәһәт, житез **2.** тиз йөрешле; **~ый по́езд** тиз йөрешле поезд **3.** (*близкий по времени*) тиздән булачак, якын арада булачак; **~ый отъе́зд** якын арада булачак китү ♦ **на ~ую ру́ку** аннанмоннан гына, әштер-өштер генә; **~ая по́мощь** 1) ашыгыч медицина ярдәме курсәтү учреждениесе; 2) ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү машинасы; **за ним прие́хала ~ая по́мощь** аны алырга ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү машинасы килде

скоси́ть I *сов.* **1.** *что* чабып алу (ташлау, бетерү) **2.** *перен. кого* (*уничтожить*) кырып (үтереп) бетерү

скоси́ть II *сов. что* кыегайту, кыйшайту, чалышайту; **~ глаза́** күзләрне чалышайту, куз кырые белән карау

скот *м* **1.** *собир.* терлек, мал-туар, терлек-туар, мал; **кру́пный рога́тый ~** мөгезле эре терлек; **ме́лкий рога́тый ~** мөгезле вак терлек **2.** *перен. прост.* (*о грубом человеке*) хайван

скоти́на *ж* **1.** *собир.* терлек, мал-туар, терлек-туар, мал **2.** *см.* **скот** 2

ско́тник *м* терлекче, терлек караучы

ско́тница *ж* терлекче хатын (кыз)

ско́тный, -ая, -ое терлек ...ы; **~ двор** терлек абзары (утары)

ско́то- *кушма сүзләрнең «терлек» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **скотоперего́нный** терлек куып илтә торган

скотобо́ец *м* сугымчы, терлек (мал) суючы

скотобо́йня *ж* терлек (мал) сую урыны

скотово́д *м* терлекче, терлек караучы (үрчетүче, асраучы)

скотово́дство *с* терлекчелек, терлек үрчетү (асрау)

скотово́дческ||ий, -ая, -ое терлекчелек ...ы, терлек үрчетү ...ы, терлек асрау ...ы; **~ий совхо́з** терлекчелек совхозы; **~ая фе́рма** терлекчелек фермасы

скотопромы́шленность *ж* терлек сатып алып сугымга симертү хуҗалыгы

ско́тск||ий, -ая, -ое **1.** терлек ...ы; **~ий зако́н** терлек утары **2.** *перен.* (*грубый, низкий*) тупас, эшәке, хайваннарча, дорфа; **~ое обраще́ние** *с кем-л.* хайваннарча мөгамәлә

ско́тство *с разг.* тупаслык, дорфалык, хайванлык, түбәнлек

скра́дыва||ть *несов. что* каплау, яшерү, сизелмәслек (беленмәслек) иту; **пла́тье ~ет недоста́тки фигу́ры** күлмәк фигураның кимчелекләрен яшерә

скра́дываться *несов.* **1.** (*становиться незаметным*) каплану, сизелмәү, беленмәү **2.** *страд. от* **скра́дывать**

скра́сить *сов. см.* **скра́шивать**

скра́ситься *сов. см.* **скра́шиваться** I

скра́шивать *несов. что* матурлый (әйбәтли) төшү; жиңеләйтә төшү, [кимчелеге] беленмәслек итү; жиңеләйтә (күңеллеләндерә) төшү

скра́шиваться *несов.* **1.** матурлана төшү; әйбәтләнә (күңеллеләнә) төшү **2.** *страд. от* **скра́шивать**

скребко́вый, -ая, -ое кыргычлы; **~ транспортёр** кыргычлы транспортёр

скребни́ца *ж* кыргыч, ат кыргычы

скребо́к *м* кыргыч

скре́жет *м* шыкырдау, шыгырдау; **~ колёс** тәгәрмәчләр шыгырдавы

скрежета́||ть *несов.* **1.** шыгырдау, шыкырдау; **~ли колёса** тәгәрмәчләр шыгырдады **2.** *чем* шыкырдату, шыгырдату; **~ть зуба́ми** теш шыкырдату

скре́па *ж* беркеткеч, тоташтыргыч, ныгыткыч

скре́пер *м* скрепер (*җир казу-транспорт машинасы*)

скрепи́ть *сов.* **1.** *что* беркетү, беркетеп кую, тоташтырып кую; **~ листы́ скре́пками** кәгазь битләрен кыстыргыч белән беркетеп кую **2.** *перен. что* ныгыту; **~ дру́жбу кля́твой** дуслыкны ант белән ныгыту **3.** *что чем, офиц.* раслау, таныклау, кул кую; **~ по́дпись печа́тью** имзаны печать белән раслау ♦ **скрепя́ се́рдце** сыкранып кына, теләмичә генә

скрепи́||ться *сов.* берегү, тоташу; **бру́сья ~лись хорошо́** борыслар яхшы береккән

скре́пка *ж* кыстыргыч, берткеткеч, кәгазь кыстыргыч

скрепле́ни|е *с* **1.** *см.* **скрепи́ть; 2.** *см.* **скрепа́; 3.** *мн.* **~я** *тех.* бергә беркетелгән кисәкләр

скрепля́ть *несов. см.* **скрепи́ть**

скрепля́ться *несов.* **1.** *см.* **скрепи́ться; 2.** *страд. от* **скрепля́ть**

скрести́ *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* тырнау; **~ когтя́ми** тырнак белән тырнау **2.** *что, разг.* кыру, ышку; (*скребницей*) кыргычлау; **~ сковоро́дку песко́м** табаны ком белән ышку ♦ **на душе́ (на се́рдце) ко́шки скребу́т** эч яна, үзәк өзгәләнә

скрести́сь *несов.* кыштырдату, шыгырдату, тырнану, кимерү; **мышь скребётся** тычкан тырнана

скрести́ть *сов.* 1. *что* аркылы-торкылы салу, чалыштырып салу, кушыру; **~ ру́ки на груди́** кулларны күкрәккә кушыру 2. *кого-что с кем-чем, биол.* читтән серкәләндерү (аталандыру), катнаш кушылдыру (*яңа төр токым алу өчен*) ♦ **~ мечи́** сугыша башлау; ярыша башлау; бәхәсләшә башлау; **~ шпа́ги** кылычларны чарпашу

скрести́||ться *сов.* 1. аркылы-торкылы килү, кисешү; **доро́ги ~лись** юллар кисеште 2. *перен.* кампа-каршы килү, бәрелешү; **их интере́сы ~лись** интереслары бәрелеште 3. *биол.* (*о растениях, животных*) кушылу 4. *лингв.* (*о языках, говорах*) үзара керешү

скреще́ни||е *с* 1. *см.* **скрести́ть, скрести́ться; ~е языко́в** телләрнең үзара керешүе 2. кисешкән урын, чат; **на ~и доро́г** юллар чатында

скре́щивание *с см.* **скрести́ть, скрести́ться**

скре́щивать *несов. см.* **скрести́ть**

скре́щиваться *несов.* 1. *см.* **скрести́ться**; 2. *страд. от* **скре́щивать**

скриви́ть *сов. что* чалышайту, кыйшайту, кыегайту

скриви́ться *сов.* 1. чалышаю, кыйшаю, кыегаю 2. (*сделать гримасу*) чырай сыту, йөз җыеру

скрижа́л||ь *ж книжн.* 1. скрижаль (*изге язма төшерелгән такта*) 2. *обычно мн.* **~и** *перен.* бит, сәхифә; **на ~ях исто́рии** тарих сәхифәләрендә

скрип *м* шыгырдау тавышы, шыгырдаган тавыш ♦ **со ~ом** көчкә-көчкә генә, теләмичә генә

скрипа́ч *м* скрипкачы, скрипкада уйнаучы

скрипа́чка *ж* скрипкачы хатын (кыз)

скрипе́ние *с см.* **скрипе́ть** 1, 2

скрип||е́ть *несов.* 1. шыгырдау; **сапоги́ ~е́т** күн итек шыгырдый 2. *чем* шыгырдату; **~е́ть зуба́ми** теш шыгырдату 3. *перен. разг. шутл.* ыңгыр-шыңгыр йөрү, шыгыр-мыгыр гына яшәү (йөрү), әл-хәл эчендә булу, жан асрау; **стари́к ещё ~е́т** карт шыгыр-мыгыр гына йөри әле

скрипи́чн||ый, -ая, -ое 1. скрипка ...ы; **~ые стру́ны** скрипка кыллары 2. скрипкада башкарыла торган, скрипка өчен язылган; **~ая сюи́та** скрипка өчен язылган сюита ♦ **~ый ключ** *муз.* скрипка ачкычы (*нота язуында кулланыла*)

скри́пка *ж* скрипка ♦ **пе́рвая ~** башлап йөрүче, баш рольне уйнаучы

скри́пнуть *сов. однокр.* (*напр. дверью*) шыгырдатып кую

скрипу́ч||ий, -ая, -ее шыгырдавык, шыгырдый торган; **~ая дверь** шыгырдый торган ишек; **~ий го́лос** шыгырдавык тавыш

скрои́ть *сов. что* кисү; **~ пальто́** пальто кисү

скро́мник *м* тыйнак кеше

скро́мница *ж* тыйнак хатын (кыз)

скро́мничать *несов. разг.* оялып тору, кыюсызлык күрсәтү, тартынып тору

скро́мность *ж* 1. тыйнаклык, инсафлылык, әдәпплелек; **~ поведе́ния** үзүзен тотышының тыйнаклыгы 2. гадилек, уртачалык; **~ оде́жды** киеменең гадилеге

скро́мн||ый, -ая, -ое 1. тыйнак; **~ый челове́к** тыйнак кеше 2. гади, уртача; **~ая жизнь** уртача тормыш 3. *перен.* зур булмаган, кечкенә, кечкенә генә; **~ый пода́рок** кечкенә генә бүләк

скрупулёзность *ж* гадәттән тыш төгәллек; җентеклелек; **~ ана́лиза** анализның җентеклелеге

скрупулёзный, -ая, -ое гадәттән тыш төгәл, җентекле; **~ ана́лиз** бик җентекле анализ

скрути́||ть *сов.* 1. *что* (*изготовить, свивая, свёртывая*) чирату, кату, ишү; **~ть кре́пкую верёвку** нык бау ишү 2. *кого-что* бик нык итеп бәйләп кую, боргычлап кую; **~ть** *кому-л.* **ру́ки** *кемнең дә булса* кулларын бик нык итеп бәйләп кую 3. *перен. кого-что, разг.* (*заставить повиноваться*) боргычлап алу, буйсындыру, кулга алу, тынлату 5. *перен. кого, разг.* хәлсезләндерү, аяктан егу, бөгү, какшату; **боле́знь его́ ~ла** авыру аны аяктан екты

скрути́ться *сов.* катылу, бөтерелү, ишелү

скру́чивать *несов. см.* **скрути́ть**

скру́чиваться *несов.* 1. *см.* **скрути́ться**; 2. *страд. от* **скру́чивать**

скрыва́ть *несов. см.* **скрыть**

скрыва́||ться *несов.* 1. *см.* **скры́ться**; 2. (*избегать кого-чего-л.*) качып йөрү, яшеренеп яшәү 3. *перен.* яшерену, яшеренеп яту; **что ~ется за э́тими слова́ми?** бу сүзләр артына нәрсә яшеренгән? 4. *страд. от* **скрыва́ть**

скры́тничать *несов. разг.* яшертен эш йөртү, яшереп маташу, сер итеп тоту

скры́тность *ж* астыртынлык, яшертенлек, мыштымлык

скры́тный, -ая, -ое астыртын, яшертен, яшерүчән, мыштым

скры́тый, -ая, -ое 1. *прич. от* **скры́ть**; 2. (*тайный*) яшерен; **~ смысл** яшерен мәгънә

скрыть *сов.* 1. *чего-что* (*спрятать*) яшерү, яшереп кую, качыру 2. *что* яшерү, сер итеп тоту, сиздермәү, белгертмәү; **~ свои́ наме́рения** үз ниятләренне сиздермәү

скры́||ться *сов.* 1. (*спрятаться*) яшеренү, качу, юк булу, күздән югалу; **со́лнце ~лось за горо́й** кояш тау артына төшеп юк булды 2. (*уйти незаметно*) качу, сиздермичә китеп бару 3. *перен.* беленми (сизелми) калу; **от него́ ничего́ не скро́ется** аңа берни дә беленми калмый

скрю́чивать *несов. см.* **скрю́чить**

скрю́чиваться *несов.* 1. *см.* **скрю́читься**; 2. *страд. от* **скрю́чивать**

скрю́чи||ть *сов. кого-что, разг.* кәкрәйтү, бөкрәйтү, тартыштыру, куырылдыру; **су́дорогой ~ло па́льцы** көзән жыерып бармакларын кәкрәйткән; **его́ ~л ревмати́зм** яны ревматизм бөкрәйткән

скрю́читься *сов. разг.* көкрәю, бөкрәю, бөгелү

скря́га *м, ж* үтә саран кеше, карун; туймас күз, ачкүз

скря́жничать *несов. разг.* үтә саранлану, карунлану; ачкүзләнү

скря́жничество *с* үтә саранлык, карунлык

скуде́||ть *несов. книжн.* ярлылану, фәкыйрьләнү, азаю, кимү; **запа́сы не ~ют** запаслары кимеми

ску́дность *ж* ярлылык, фәкыйрьлек, җиткелексезлек

ску́дн||ый, -ая, -ое ярлы, фәкыйрь, җиткелексез, җитәр-җитмәс; **~ые запа́сы** җитәр-җитмәс запас

ску́дость *ж см.* **ску́дность**

скудоу́мие *с* акыл сайлыгы, мокытлык

скудоу́мный, -ая, -ое акылга сай, мокыт

ску́ка *ж* күңелсезлек, эч пошу, яман-сулау, сагыш

скула́ *ж* янак сөяге (калкымы)

скула́стый, -ая, -ое киң (чыгынкы) яңаклы

скули́ть *несов.* 1. (*о собаке*) шыңшу 2. *перен. разг.* (*плакаться, ныть*) шыңшу, сыкрану, зарлану

ску́льптор *м* скульптор

скульпту́ра *ж* скульптура (1. *чокып, уеп, коеп, таслап төрле сыннар ясау сәнгате* 2. *шул рәвешле ясалган әйберләр, сынлы сәнгать әсәрләре*)

скульпту́рн||ый, -ая, -ое скульптура ...ы; **~ое изображе́ние** скульптура сурәте

ску́мбрия *ж* скумбрия (*балык*)

скунс *м* 1. *зоол.* ала көзән, скунс 2. ала көзән мехы, скунс мехы

ску́нсовый, -ая, -ое 1. ала көзән ...ы 2. ала көзән мехыннан эшләнгән, скунс ...; **~ воротни́к** скунс яка

скупа́ть *несов. см.* **скупи́ть**

скупердя́й *м прост.* үтә саран кеше, карун, комсыз, ачкүз, туймас күз

скупе́ц *м* саран (комсыз) кеше, карун

скупи́ть *сов. кого-что* сатып алып җыю, [күп итеп] сатып алу

скупи́ться *сов.* саранлану, саранлык күрсәтү, карунлану ♦ **не ~ на похвалы́** мактауга саранланмау

ску́пка *ж см.* **скупи́ть**; **~ веще́й** әйберләр сатып алу

скуп||о́й, -а́я, -о́е 1. саран, карун; **~о́й челове́к** саран кеше 2. *перен.* зәгыйфь, саран; **~о́й свет ла́мпы** лампаның зәгыйфь яктасы 3. (*на что, в чём*) саран, юмарт түгел; **он скуп на слова́** ул сүзгә саран

ску́пость *ж* саранлык, карунлык

ску́почный, -ая, -ое сатып алу ...ы; **~ магази́н** сатып алу кибете

ску́пщик *м* сатып алып җыючы, алып-сатар

ску́тер *м* скутер (*тиз йөрешле моторлы көймәнең бер төре*)

ску́фья *ж церк.* скуфья (*православие руханилары, монахлары кия торган баш киеме*)

скуча́ть *несов.* 1. эч пошу; **~ от безде́лья** эшсезлектән эч пошу 2. *по ком-*

чём, по кому-чему, о ком-чём ямансулау, сагыну, юксыну, жирсү; ~ **по дéтям** балаларны сагыну; ~ **по знакóмым местáм** таныш урыннарны сагыну

скýченность *ж* тыгыз урнашканлык (утырганлык), тыгызлык; ~ **населéния** халыкның тыгызлыгы

скýченн||ый, -ая, -ое тыгыз урнашкан (утырган); ~**ое населéние городóв** шәһәрләрнең тыгыз урнашкан халкы

скýчивать *несов. см.* **скýчить**

скýчиваться *несов.* 1. *см.* **скýчиться**; 2. *страд. от* **скýчивать**

скýчить *сов. разг.* 1. *что* өеп кую, җыеп өеп кую; ~ **сéно** печәнне җыеп өеп кую 2. *кого-что* (*расположить тесно*) тыгызлап тутыру (урнаштыру)

скýчиться *сов. разг.* бер урынга җыелу, өелү, туплану

скучнéть *несов.* күңелсезләнү

скýчно *нареч.* 1. кызыксыз, күңелсез; ~ **слýшать однóго и тóго же** бер үк нәрсәне тынлау кызыксыз 2. *в знач. сказ. безл. кому* ямансу, күңелсез, эч поша; **мне** ~ минем эчем поша

скýчн||ый, -ая, -ое 1. күңелсез, ямансу; **он сегóдня** ~**ый** ул бүген күңелсез 2. эч пошыргыч, кызыксыз; ~**ая книгá** кызыксыз китап

скýшать *сов. что, чего* ашап бетерү, ашау

слабé||ть *несов.* 1. зәгыйфьләнү, көчсезләнү, хәлсезләнү, начарлану; **пáмять** ~**ет** хәтер начарлана; ~**ть от болéзни** авырудан зәгыйфьләнү 2. басылу, басыла төшү, кимү; **вéтер** ~**ет** җил басыла төшә

слабинá *ж разг.* 1. (*слабое место*) йомшак урын, нык булмаган урын 2. *прост.* (*недостаток*) йомшак як, җитешсезлек

слабúтельн||ый, -ая, -ое *мед.* 1. эч йомшарта торган; ~**ый порошóк** эч йомшарта торган порошок 2. *в знач. сущ.* ~**ое** *с* эч йомшарткыч дару

слáби||ть *несов.* 1. *безл. кого* эч китү, эч йомшару 2. эчне йомшарту; **кастóрка хорошó** ~**т** касторка эчне әйбәт йомшарта

слáбнуть *несов. разг. см.* **слабéть**

слабо- *кушма сүзләрнең «көчсез», «хәлсез», «йомшак», «начар», «буш», «җиңелчә» мәгънәләрен аңлаткан беренче өлеше, мәс.* **слабосолёный** җиңелчә тозланган

слабовóлие *с* ихтыяр йомшаклыгы, ихтыярсызлык

слабовóльный, -ая, -ое йомшак ихтыярлы, ихтыярсыз

слабоду́шие *с* йомшаклык, аумакайлык, җебегәнлек

слабоду́шный, -ая, -ое йомшак, җебегән, аумакай

слабонéрвный, -ая, -ое какшаган нервлы, нервлары какшаган, чәүчәләк, холыксыз

слаборáзвитый, -ая, -ое аз үсеш алган, аз үскән, үсеш ягыннан артта калган

слабоси́льный, -ая, -ое 1. зәгыйфь, хәлсез, көчсез 2. *тех.* аз егәрле, аз куәтле, аз көчле; ~ **мотóр** аз егәрле мотор

слáбость *ж* 1. йомшаклык, зәгыйфьлек, көчсезлек, начарлык; ~ **зрéния** күрүнең начарлыгы 2. (*недостаток физических сил*) хәлсезлек, көчсезлек 3. йомшаклык, йомшак күңеллелек; **прояви́ть** ~ йомшаклык күрсәтү 4. *перен.* (*склонность, привычка*) җитешсезлек, йомшак як; һәвәслек

слабоу́мие *с* акылга зәгыйфьлек, акыл зәгыйфьлеге, акыл сайлыгы

слабоу́мный, -ая, -ое акылга зәгыйфь, җинел акыллы

слабохарáктерность *ж* йомшак характерлылык

слабохарáктерный, -ая, -ое йомшак характерлы, ихтыяр көче булмаган

слáб||ый, -ая, -ое 1. зәгыйфь, йомшак, көчсез, куәтсез; ~**ый гóлос** зәгыйфь тавыш; **ты** ~**ée менá** син миннән көчсезрәк; ~**ые рýки** көчсез куллар 2. (*болезненный, нездоровый*) чирләшкә 3. аз-маз, кечкенә генә, беленер-беленмәс, сизелер-сизелмәс; ~**ая надéжда** аз гына өмет 4. йомшак, ныклы булмаган, тотрыксыз; ~**ый харáктер** йомшак характер 5. начар, йомшак; ~**ый рабóтник** йомшак работник 6. сыек, йомшак; ~**ый табáк** йомшак тәмәке; ~**ый чай** сыек чәй 7. әкрен, салмак, йомшак, начар; ~**ое течéние** әкрен агым; ~**ый свет** начар яктылык, тоныкяктылык 8. буш, салпы; ~**ая струнá** буш кыл ♦ ~**ая сторонá** *или* ~**ое мéсто** *кого-чего, чьё* салпы як, йомшак як, йомшак җир, җитешсезлек; ~**ый пол** хатын-кызлар

слáв||а *ж* 1. дан, шөһрәт, шан; **боевáя** ~**а** сугышчан дан; **трудовáя** ~**а** хезмәт даны 2. *разг.* (*молва*) имеш-мимешләр, юк-бар сүзләр 3. (*репутация*) абруй ♦ **на** ~**у** менә дигән, бик шәп, бик яхшы, гажәп яхшы

славúст *м* славист (*славяннар тарихын, әдәбиятын, телен өйрәнуче белгеч*)

славúстика *ж* славистика (*то же, что* **славяновéдение**)

слáвить *несов. кого-что* 1. дан җырлау, данлыклау, мәдхия уку, мактау 2. *прост.* (*порочить*) яманатын сату, гайбәт тарату

слáвиться *несов.* 1. дан тоту (казану), данлыклы булу, шөһрәт казану 2. *страд. от* **слáвить** 1

слáвка *ж зоол.* чебенче (*кош*)

слáвно *нареч.* 1. яхшы, менә дигән итеп; ~ **порабóтать** менә дигән итеп эшләп алу 2. *в знач. сказ. разг.* бик яхшы, бик һәйбәт; **здесь** ~ монда бик һәйбәт

слáвн||ый, -ая, -ое 1. данлыклы, данлы, шөһрәтле, шанлы, атаклы; ~**ое úмя** данлыклы исем 2. *разг.* менә дигән, бик яхшы, бик һәйбәт, бик шәп; ~**ая дéвушка** менә дигән кыз

славосло́вие *с* чиктән тыш мактау, күкләргә күтәрү, мәдхия

славосло́вить *несов. кого-что и без доп.* чиктән тыш мактау, күкләргә күтәреп мактау, мәдхия уку

славя́не *мн.* славяннар, славян халыклары

славяни́зм *м лингв.* славянизм (1. *славян группасыннан булмаган берәр телгә славян телләренең берсеннән кергән сүз яки тәгъбир* 2. *рус теленә борынгы славян теленнән кергән сүз яки тәгъбир*)

слявяни́н *м* славян, славян кешесе

славя́нка *ж* славян хатыны (кызы)

славяновéдение *с* славяноведение (*славяннар тормышын, аларның тарихын, әдәбиятын, телләрен өйрәнә торган фәннәр*)

славянофи́льство *с* славянофиллык (*19 йөз урталарында рус иҗтимагый хәрәкәтендә туган консерватив агым*)

славя́нск||ий, -ая, -ое славян ...ы; ~**ие языки́** славян телләре

слагáемое *с* 1. *мат.* кушылучы, кушыла торган сан 2. (*составная часть целого*) кушылма, өлеш, кисәк

слагáть *несов. см.* **сложи́ть**; ~ **свои́ полномóчия** вәкаләтләреңне өстеңнән төшерү

слагáться *несов.* 1. *см.* **сложи́ться**; 2. *страд. от* **слагáть**

слад *м*: ~**у нет** *с кем-чем, разг.* һич кенә дә тыеп булмый, буйсындырып булмый, тынлатып булмый

слáдить *сов.* 1. *что, прост.* (*упорядочить, устроить*) көйләү, рәтләү, җайлау, җайга салу, ипләү; ~ **дéло** эшне көйләү 2. *с кем-чем, разг.* (*справиться*) буйсындыру, тыю, тынлату

слáди||ться *сов. прост.* җайлану, көйләнү, рәтләнү, җайга салыну; **дéло** ~**лось** эш рәтләнде

слáдк||ий, -ая, -ое 1. татлы, баллы; ~**ий чай** татлы чәй; ~**ий пирóг** татлы бәлеш 2. *перен.* тәмле, татлы, рәхәт, күңелле; ~**ий сон** татлы йокы 3. *перен. разг.* төче, күңелгә тия торган, күңел болгаткыч; ~**ая улы́бка** төче елмаю 4. *перен. разг.* ялагай, юмакай, икейөзле, төче; ~**ие рéчи** төче телләнүләр

слáдко *нареч.* 1. татлы итеп, тәмләп, тәмле итеп; ~ **потянýться** тәмле итеп киерелү 2. *перен.* (*льстиво*) төчеләнеп, юмакайланып, ялагайланып; **он так** ~ **говори́т** ул шундый төчеләнеп сөйли 3. *в знач. сказ. безл.* татлы; **во рту** ~ авызда татлы тәм килә 4. *в знач. сказ. безл. кому-чему и без доп.* рәхәт, күңелле; **емý не** ~ аңа рәхәт түгел

сладкоéжка *м, ж разг.* тәмле тамак

сладкозвýчный, -ая, -ое *книжн.* нәфис (йомшак, ягымлы) тавышлы

сладкорéчи́вый, -ая, -ое төче (татлы) телле

слáдостный, -ая, -ое *см.* **слáдкий** 2

сладострáстие *с* җенси дәрт, җенси теләк

сладострáстность *ж* җенси дәртлелек, җенси дәрткә бирелү

сладострáстный, -ая, -ое җенси дәртле, җенси дәрткә чиктән тыш бирелүчән

слáдост||ь *ж* 1. татлылык, татлы тәм; ~**ь мёда** балның татлылыгы 2. *мн.* ~**и** тәм-том әйберләре, татлы ашамлыклар

слáженность *ж* көйлелек, иплелек, килешенгәнлек, җайга (тәртипкә)

салынганлык; ~ **рабо́ты** эшнең җайга салынганлыгы

сла́женн||ый, -ая, -ое көйле, ипле, килешенгән, җайга салынган; ~ **ая рабо́та** көйле эш

сла́живать *несов. см.* **сла́дить**

сла́живаться *несов.* **1.** *см.* **сла́диться; 2.** *страд. от* **сла́живать**

сла́зить *сов. разг.* (*вверх*) менеп төшү; (*вниз*) төшеп менү; ~ **на кры́шу** түбәгә менеп төшү; ~ **в по́греб** кар базына төшеп менү

сла́лом *м спорт.* слалом (*спортның бер төре*)

слаломи́ст *м спорт.* слаломчы

сла́мывать *несов. см.* **сломи́ть**

сла́мываться *несов.* **1.** *см.* **сломи́ться; 2.** *страд. от* **сла́мывать**

сла́нец *м геол.* сланец

сла́нцев||ый, -ая, -ое *геол.* сланец ...ы; ~ **ые поро́ды** сланец токымнары

сластёна *м, ж разг.* тәмле тамак, тәм-том әйберләре яратучы, татлы ашамлыклар яратучы

сла́сти *мн.* тәм-том әйберләре, тотлы ашамлыклар

сласти́ть *несов. что* татлыландыру, баллыландыру, шикәрләү, татлы итү

сластолю́бец *м уст.* женси дәрткә чиктән тыш бирелүчән кеше

сластолюби́вый, -ая, -ое *уст. см.* **сладостра́стный**

сластолю́бие *с уст. см.* **сладостра́стие**

слать *несов. кого-что* җибәрү, салу, күндерү; ~ **пи́сьма** хатлар җибәрү; ~ **гонца́** чапкын җибәрү

слаща́вость *ж* (*льстивость*) үтә юмакайлык, төчелек (*кыланышта, сүздә*)

слаща́в||ый, -ая, -ое үтә юмакай, төче; ~ **ая улы́бка** төче елмаю

сле́ва *нареч.* (*где*) сулда, сул якта; (*откуда*) сулдан, сул яктан

слега́ *ж* шикмә, колга

слегка́ *нареч.* җиңелчә, җиңелчә генә, аз гына, бераз; ~ **дрожа́ть** җиңелчә калтырану; **меня́** ~ **зноби́т** бераз тунып торам әле

след *м* **1.** эз; ~ **ноги́ на песке́** ком өстендәге аяк эзе; ~ **ы́ колёс** тәгәрмәч эзләре; **медве́жий** ~ аю эзе; **напа́сть на чей-л.** ~ *прям., перен. кемнең дә булса* эзенә төшү; **идти́ по** ~ **а́м** *прям., перен.* эзеннән бару **2.** *перен.* (*признак*) билге, эз; ~ **ы́ пожа́ра** янгын эзләре **3.** *разг.* (*ноги́ или обуви*) аяк табаны, табан асты; олтан ♦ **без** ~ **а́ исче́знуть** эзсез югалу; **[и]** ~ **просты́л** эзе дә күренми

следи́ть I *несов.* **1.** *за кем-чем* күзәтү, күзәтеп (карап) тору; ~ **за полётом птиц** кошлар очканны күзәтеп тору **2.** *за чем* күзәтү, күзәтеп бару; ~ **за успе́хами нау́ки** фән уңышларын күзәтеп бару **3.** *за кем-чем* (*заботиться, опекать*) карау, күз-колак булу **4.** *за кем-чем* (*наблюдать с целью разоблачения*) эзәрләү, күзәтеп йөрү, күзәтү **5.** *кого-что, охот.* эзәрлекләү, эзеннән барып эзләү ♦ ~ **за собо́й** үзүзеңне карау (*үзеңнең тышкы кыяфәтең яисә сәламәтлегең турында кайгырту*)

следи́ть II *несов. чем и без доп., разг.* (*оставлять следы*) [пычрак] эз калдыру, пычрату

сле́дование *с см.* **сле́довать** 1-3

сле́дователь *м* следователь, суд тикшерүчесе, тикшерүче

сле́довательно *союз и вводн. сл.* димәк, шунлыктан, шуңа күрә, шулай булгач

сле́довательск||ий, -ая, -ое следователь ...ы, тикшерүче ...ы; ~ **ая рабо́та** тикшерүче эше

сле́д||овать *несов.* **1.** *за кем-чем* (*идти следом*) ияреп бару, артыннан бару (килү) **2.** *за чем* [артыннан] килү, булып тору, үтеп тору; **одно́ собы́тие** ~ **ует за други́м** бер вакыйга артыннан икенчесе үтеп тора **3.** бару; **по́езд** ~ **ует до Москвы́** поезд Мәскәүгә хәтле бара **4.** *кому-чему, книжн.* иярү, охшарга тырышу, тоту; **во всём** ~ **овать учи́телю** һәрнәсәдә остазына охшарга тырышу; ~ **овать сове́там дру́га** дустыңның киңәшен тоту **5. отсю́да** ~ **ует вы́вод** моннан шундый нәтиҗә килеп чыга **6.** *безл. с неопр.* кирәк; **рабо́ту** ~ **ует зако́нчить** эшне төгәлләргә кирәк **7.** *безл. с кого-чего и кому* (*причитаться*) тиеш, кирәк; **ско́лько с меня́** ~ **ует?** миннән күпме тиеш?; **ему́** ~ **ует де́сять рубле́й** аңа ун сум бирергә кирәк ♦ **как** ~ **ует** тиешенчә, шәп итеп, яхшылап

сле́дом *нареч.* артыннан ук, шунда ук, калышмыйча, эзенә басып; **идти́** ~ эзенә басып бару

следопы́т *м* **1.** (*охотник*) эзәрләүче **2.** эзтабар; **ю́ные** ~ **ы** яшь эзтабарлар (*революция, сугыш һәм хезмәт ветераннары тормышын өйрәнү белән шөгыльләнүче мәктәп балалары*)

сле́дственн||ый, -ая, -ое *юр.* тикшерү ...ы; ~ **ые о́рганы** тикшерү органнары; ~ **ые докуме́нты** тикшерү документлары

сле́дствие I *с* нәтиҗә; **причи́на и** ~ сәбәп һәм нәтиҗә

сле́дствие II *с юр.* тикшерү, суд тикшерүе; **вести́** ~ тикшерү алып бару; **быть под** ~ **м** суд тикшерүендә булу

сле́дуем||ый, -ая, -ое тиешле, тиеш булган; **получи́ть** ~ **ые де́ньги** тиешле акчаны алу

сле́дующ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сле́довать; 2.** киләсе, чираттагы, алдагы, моннан соңгы, икенче, башка; **на** ~ **ий день** икенче көнне; **в** ~ **ий раз** башка вакытта **3.** *в знач. мест. определит.* түбәндәге, менә бу, менә мондый; **вызыва́ются** ~ **ие ли́ца** түбәндәге кешеләр чакырыла **4.** *в знач. мест. определит.* ~ **ее** *с см.* ~ **ий** 3; **скажи́те мне** ~ **ее** миңа менә моны әйтегез әле; **от вас тре́буется** ~ **ее** сездән түбәндәгеләр таләп ителә

слежа́||ться *сов.* озак ятып тыгызланы; басылып ятып укмашу; **се́но** ~ **лось** печән басылып ятып тыгызланган

слежéни||е *с см.* **следи́ть** 1; **ста́нция** ~ **я** *спец.* күзәтү станциясе

слёживаться *несов. см.* **слежа́ться**

слéжка *ж см.* **следи́ть** I 1, 4

слеза́ *ж* **1.** яшь, күз яше; **лить слёзы** күз яше түгү **2.** яшь бөртеге, яшь тамчысы; ~ **покати́лась по щеке́** янагы буйлап яшь бөртеге тәгәрәп төште **3.** *мн.* **слёзы** (*плач*) елау, яшь түгү ♦ **сквозь слёзы** яшь аралаш

слеза́ть *несов. см.* **слезть**

слез||и́ться *несов.* яшьләнү, яшь килү; **глаза́** ~ **я́тся от ды́ма** төтеннән күз яшьләнә

слезли́вость *ж* еш елаучан булу, елаклык

слезли́вый, -ая, -ое **1.** (*склонный к слезам*) елак, сытык, еш елаучан, яшь түгүчән, балавыз сыгучан **2.** (*жалобный — о голосе*) елак, еламсыраган, кызганыч

слёзн||ый, -ая, -ое **1.** *анат.* яшь ...ы, күз яше ...ы; ~ **ые жёлезы** яшь бизләре; ~ **ый мешо́к** яшь капчыгы (*күз янында яшь җыела торган капчык*) **2.** *разг.* (*жалобный*) елап, мескенләнеп, күз яше түгеп; ~ **ая про́сьба** елап (мескенләнеп) утенү

слезоотделе́ние *с* күздән яшь килү

слезотече́ние *с* күздән яшь агу (түгелү)

слезоточи́в||ый, -ая, -ое **1.** яшь килә (ага) торган, яшьле; ~ **ые глаза́** яшьле күзләр **2.** яшь китерә торган, күздән яшь агыза торган; ~ **ый газ** күздән яшь агыза торган газ

слезоточ||и́ть *несов.* яшь килү (агу); **глаза́** ~ **а́т** күзләрдән яшь ага

слез||ть *сов.* **1.** (*спуститься*) төшү; ~ **ть с кры́ши** түбәдән төшү **2.** *разг.* (*выйти*) төшеп калу, төшү, чыгу; ~ **ть на пе́рвой остано́вке** беренче тукталышта төшеп калу **3.** кубу, кубып төшү; **ко́жа** ~ **ла** тире кубып төште

сле́пень *м зоол.* бөгәлчән, сукыр кигәвен

слепе́ц *м прям., перен.* сукыр, сукыр кеше

слепи́||ть I *несов. что* күзне чагылдыру (камаштыру, каплау), күзгә бәрү; **снег** ~ **т глаза́** кар күзне чагылдыра

слепи́ть II *сов. что* **1.** әвәләп ясау; ~ **сне́жную бабу́** әвәләп кар бабай ясау **2.** (*склеить*) ябыштыру, җилемләп (сылап) ябыштыру **3.** *перен.* (*сделать кое-как*) әтмәләп кую, эштер-өштер эшләп кую

слепи́ться *сов.* (*слипнуться*) ябышу

слепля́ть *несов. см.* **слепи́ть** II

слепля́ться *несов.* **1.** *см.* **слепи́ться; 2.** *страд. от* **слепля́ть**

сле́пнуть *несов.* сукыраю, күзсез калу

слеп||о́й, -а́я, -о́е **1.** сукыр, күзсез **2.** *в знач. сущ.* ~ **о́й** *м*, ~ **а́я** *ж* сукыр **3.** *перен.* сукырларча, сукыр рәвештә; ~ **о́е подража́ние** сукырларча иярү **4.** (*неотчётливый*) тонык; ~ **о́й шрифт** тонык шрифт **5.** (*без участия зрения*) күрмичә; ~ **о́й полёт** *ав.* (*самолёта*) күрмичә очу ♦ ~ **а́я кишка́** *анат.* сукыр эчәк; ~ **о́й дождь** кояшлы яңгыр

сле́пок *м* күчермә, басып төшерелгән рәсем; ~ **со ста́туи** статуяның күчермәсе

слепорождённый, -ая, -ое тума сукыр, тумыштан сукыр, сукыр булып туган

слепота́ *ж прям., перен.* сукырлык; ~ **на о́ба гла́за** ике күзнең дә сукыр-

лыгы; **полити́ческая** ~ сәяси сукырлык

слеса́рничать *несов. разг.* слесарьлык итү, слесарь булып эшләү

слеса́рн||ый, -ая, -ое **1.** слесарьлык ...ы; **~ое де́ло** слесарьлык эше **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* слесарьлык мастерское

слеса́рня *ж разг. см.* **слеса́рный** 2

сле́сарный, -ая, -ое слесарь ...ы, слесарьлык ...ы; **~ инструме́нт** слесарьлык инструменты

сле́сарь *м* слесарь

слёт *м* **1.** *см.* **слете́ться; 2. слёт; пионе́рский ~** пионерлар слёты

слета́ть I *сов.* **1.** очып барып кайту; **~ в Москву́** Мәскәүгә очып барып кайту **2.** *прост.* (*сбегать, съездить*) бик тиз барып кайту, барып килү

слета́ть II *несов. см.* **слете́ть**

слета́ться *несов. см.* **слете́ться**

слете́||ть *сов.* **1.** *с чего* очып төшү; **го́лубь ~л с крыши на зе́млю** күгәрчен өй түбәсеннән җиргә очып төште **2.** *перен. с чего, разг.* (*упасть*) егылып төшү, төшеп китү; **~ть с крыльца́** болдырдан егылып төшү **3.** *с чего* очып китү; **ба́бочка ~ла с цветка́** күбәләк чәчәктән очып китте **4.** *перен. с кого-чего* (*исчезнуть*) качу, югалу, юк булу; **сон ~л с него́** аның йокысы качты **5.** *перен. с чего* (*быть неожиданно произнесённым*) сүз ычкыну, искәрмәстән әйтеп салу, абайламый әйтеп ташлау

слете́||ться *сов.* **1.** җыелу, очып килеп җыелу; **о́сы ~лись на варе́нье** вареньега шөпшәләр очып килеп җыелды **2.** *перен. разг.* (*сбежаться*) җыелу, йөгереп килеп җыелу

слечь *сов.* (*заболеть*) авырып китү, авырып [урынга] егылу, урын хастасы булу

слив *м* **1.** *см.* **слить** 1-3; **2.** (*сток*) улак

сли́ва *ж* слива, караҗимеш (*агачы һәм җимеше*)

слива́ние *с см.* **слить**

слива́ть *несов. см.* **слить**

слива́ться *несов.* **1.** *см.* **сли́ться; 2.** *страд. от* **слива́ть**

сли́вки *только мн.* **1.** каймак, сөт өстеседә **2.** *перен. книжн.* каймагы, иң яхшы өлеше; **~ о́бщества** җәмгыятнең каймагы

сливн||о́й, -а́я, -о́е **1.** катнаштырылган, (*төрле савытлардан*) бушатылган, кушып җыелган; **~о́е молоко́** кушып җыелган сөт **2.** агызу ...ы, түгү өчен, түгә торган; **~а́я я́ма** юынтык сулар түгә торган чокыр; **~о́й кран** агызу краны **3.** (*для приёма жидкостей*) җыя торган, кабул итә торган; **~о́й моло́чный пункт** сөт җыя торган пункт

сли́вов||ый, -ая, -ое слива ...ы, караҗимеш ...ы; **~ая ко́сточка** караҗимеш төше; **~ое варе́нье** караҗимеш вареньесы

сли́вочник *м* каймак савыты

сли́вочн||ый, -ая, -ое каймаклы, каймактан хәзерләнгән; **~ое моро́женое** каймактан хәзерләнгән мороженое; **~ое ма́сло** атланмай, ак май

слива́нка *ж* сливянка (*аракы*)

слиза́ть *сов. что* ялап алу (чистарту)

сли́зень *м зоол.* лайлач әкәм-төкәм

сли́зист||ый, -ая, -ое лайлалы; **~ая оболо́чка** *анат.* лайлалы тышча, лайлалы яры

слизну́ть *сов. однокр. что* ялап алу

слизня́к *м* **1.** *см.* **сли́зень; 2.** *перен. разг.* (*о безвольном человеке*) селәгәй, җебегән, боламык (*характерсыз кеше хакында*)

сли́зывать *несов. см.* **слиза́ть**

слизь *ж* лайла

слиня́ть *сов.* **1.** *разг.* (*утратить первоначальный цвет*) уңу, төсен җую **2.** (*о наружном покрове животных*) ябага кою, йон кою, кабык салу, төс алмаштыру

слипа́ться *несов.* **1.** (*о глазах*) йомылу **2.** *см.* **сли́пнуться**

сли́п||нуться *сов.* ябышу; **листы́ бума́ги ~лись** кәгазь битләре ябышкан

сли́тн||ый, -ая, -ое кушып, бергә; **~ое написа́ние напре́чий** рәвешләрнен бергә язылуы

сли́ток *м* коелма, кисәк; **~ зо́лота** ялтын коелмасы

слить *сов. что* **1.** саркыту, сөзеп алу; **~ сли́вки с молока́** сөтнең өстен сөзеп алу **2.** (*перелить, вылить*) түгү, бушату **3.** бергә кушу, катнаштыру; **~ молоко́ от ра́зных коро́в** төрле сыерлардан савылган сөтне бергә кушу **4.** *перен.* кушу, берләштерү; **~ два заво́да** ике заводны бергә кушу

сли́||ться *сов.* **1.** (*соединиться*) кушылу, кушылып агу; **два ручья́ ~ли́сь в ре́чку** ике инеш кушылып бер елга хасил иткән **2.** *перен.* берләшү, кушылу; **на́ши уси́лия ~ли́сь** безнең тырышлыклар бергә кушылды; **голоса́ ~ли́сь в о́бщий шум** тавышлар кушылып тоташ бер шау-шуга әйләнде

слича́ть *несов. см.* **сличи́ть**

сличе́ние *с см.* **сличи́ть**

сличи́ть *сов. что* чагыштыру, чагыштырып карау (чыгу); **~ ко́пию с по́длинником** күчермәне төп нөсхә белән чагыштырып чыгу

сли́шком *нареч.* чиктән (чамадан) тыш, кирәгеннән артык, чамасыз, ифрат; **э́то уж ~!** монысы инде чамадан тыш!

слия́ние *с* **1.** *см.* **слить** 4, **сли́ться; 2.** (*место соединения рек*) [бергә] кушылган урын

слобода́ *ж* **1.** *ист.* слобода, зур авыл (*Россиядә крепостное право чорында: крепостной булмаган халык яшәгән авыл*) **2.** *уст.* (*пригород*) бистә (*шәһәр яны посёлогы*)

слободск||о́й, -а́я, -о́е *уст.* слобода ...ы; бистә ...ы; **~о́е населе́ние** бистә халкы

слова́к *м* словак, словак кешесе

слова́ки *мн.* словаклар, словак халкы

слова́рник *м. разг.* сүзлекче (*лексикограф*)

слова́рн||ый, -ая, -ое сүзлек[ләр] ...ы; **~ый соста́в языка́** телнең сүзлек составы; **~ая рабо́та** сүзлек эше

слова́рь *м* **1.** сүзлек, лөгать; **толко́вый ~** аңлатмалы сүзлек **2.** (*лексика*) сүз байлыгы, сүзлек составы (*бирәр телнең яки язучының*)

слова́цкий, -ая, -ое словак[лар] ...ы, Словакия ...ы; **~ язы́к** словак теле

слова́чка *ж* словак хатыны (кызы)

слове́сник *м* телче, әдәбиятчы, тел-әдәбият укытучысы

слове́сн||ый, -ая, -ое телдән әйтелгән, телдән бирелгән; **~ое предупрежде́ние** телдән искәртү

слове́чко *с*: **замо́лвить ~** *за кого-л.* сүз салу, сүз катып карау (*бирәр кешене яклап яки аның турында кайгыртып*)

слови́ть *сов. кого-что, разг.* тотып алу, эләктерү

сло́вник *м* сүзләр исемлеге, лөгатьлек (*сүзлек төзү өчен*)

сло́вно *союз* кебек, шикелле; **плывёт, ~ ле́бедь** аккош кебек йөзә

сло́в||о *с* **1.** сүз; **зна́чение ~а** сүзнең мәгънәсе; **происхожде́ние слов** сүзләрнең килеп чыгышы; **иностра́нные ~а́** чит тел сүзләре **2.** тел, сөйләү сәләте; **культу́ра ~а** сөйләү культурасы; **дар ~а** сөйләү сәләте **3.** *обычно мн.* **~а́** сүз, сөйләнү; **рассказа́ть в не́скольких ~а́х** берничә сүз белән сөйләп бирү; **перейти́ от слов к де́лу** сүздән эшкә күчү **4.** сүз, чыгыш; **заключи́тельное ~о докла́дчика** докладчының соңгы сүзе; **вступи́тельное ~о** кереш сүз **5.** сүз, сөйләү; **свобо́да ~а** сүз иреге; **лиши́ть** *кого-л.* **~а** *кемне дә булса* сөйләүдән мәхрүм итү **6.** сүз, фикер; **сказа́ть своё ве́ское ~о** үзеннән төпле фикереңне әйтү; **но́вое ~о в те́хнике** техника өлкәсендәге яңа сүз; **после́днее ~о** соңгы сүз (*фәннең соңгы ачышлары*) **7.** сүз, вәгъдә; **взять своё ~о наза́д** сүзеңне кире алу; **дать ~о сде́лать** *что-л. бирәр нәрсә* эшләргә вәгъдә бирү **8.** *мн.* **~а́** (*текст песни*) [җырның] сүзләре, [җырның] тексты ♦ **без да́льних слов** сүзне озакка сузмыйча, озын сүзнең кыскасы; **ве́рить (пове́рить) на́ слово** сүзгә ышану; **глота́ть ~а́** ашыгып сөйләү, сүзне йотып сөйләү; **к ~у [пришло́сь]** җае чыкканда әйтелде; **к ~у [сказа́ть]** *в знач. вводн. сл.* сүз уңае белән әйткәндә; **слов нет** *в знач. вводн. сл.* сүз дә юктыр; **~о за́ слово** сүз иярә сүз чыгып; **~ом не обмо́лвиться** бер сүз дә әйтмәү, бер сүз дә дәшми калу; **с чужи́х слов** кеше сүзенә нигезләнеп

словоизмене́ние *с лингв.* сүз төрләнеше

сло́вом *вводн. сл.* бер сүз белән әйткәндә, кыскасы; **~, всё обошло́сь благополу́чно** кыскасы, һәммәсә дә уңышлы булып бетте

словообразова́ние *с лингв.* сүз ясалышы, сүз ясау, сүз ясалу

словообразова́тельн||ый, -ая, -ое *лингв.* сүз ясый торган, сүз ясагыч; **~ые су́ффиксы** сүз ясагыч суффикслар

словоохо́тливость *ж* сөйләшергә яратучан булу, сүзгә һәвәслек, сүзчәнлек

словоохо́тливый, -ая, -ое сөйләшергә яратучан, сүзгә һәвәс, сүзчән

словопроизво́дный, -ая, -ое *лингв.* сүз ясагыч; **~ су́ффикс** сүз ясагыч суффикс

словопроизво́дство *с лингв.* сүз ясалышы, сүз ясау, сүз ясалу

словотво́рчество *с* сүз ижат итү, яңа сүзләр ясау

словоупотребле́ние *с* сүзләрнең кулланылышы, сүз кулланышы, сүзләрне куллану

словц||о́ *с разг.*: **для кра́сного ~а́** үткен сүз, җор сүз

слог I *м* ижек; **дели́ть сло́во на ~и** сүзне ижекләргә бүлү; **чита́ть по ~а́м** ижекләп уку

слог II *м уст.* язу стиле, сөйләү стиле, стиль; **говори́ть (писа́ть) высо́ким ~ом** югары стильдә сөйләү (язу)

слогов||о́й, -а́я, -о́е *лингв.* **1.** ижек ...ы; **~ы́е зна́ки** ижек билгеләре; **~о́е письмо́** ижек язуы **2.** *см.* **слогообразу́ющий**

слогообразу́ющий, -ая, -ее *лингв.* ижек ясаучы, ижек ясый торган

слоёный, -ая, -ое катлы, катлы-катлы, катламлы; **~ пирожо́к** катлы бәккән

сложе́ни||е *с* **1.** *см.* **сложи́ть; 2.** *мат.* кушу, кушу гамәле **3.** тән төзелеше, буй-сын, сын; **челове́к кре́пкого ~я** буй-сынга бик таза кеше

сложи́ть *сов. что* **1.** өеп (тезеп) кую; **~ дрова́** утынны өеп кую; **~ кни́ги** китапларны тезеп кую **2.** тутырып кую; **~ чемода́н** әйберләрне чемоданга тутырып кую (*мәс. юлга әзерләну*) **3.** *мат.* кушу, бергә кушу **4.** бөкләү, бөкләп кую; **~ лист пополам** кәгазь битен урталай бөкләү **5.** төреп (җыеп) кую; **~ пла́тье** күлмәкне төреп кую; **~ раскладу́шку** раскладушканы җыеп кую **6.** язу, чыгару, ижат итү; **~ стихи́** шигырь язу **7.** (*снять*) төшерү; **~ груз на зе́млю** йөкне җиргә төшерү **8** *перен.* өстеннән төшерү; **~ с себя́ отве́тственность** җаваплылыкны үз өстеннән төшерү ♦ **~ го́лову** *высок.* башны салу; корбан булу; **~ ору́жие** корал ташлау, бирелү, кул күтәрү; **~ ру́ки** бернәрсә дә эшләми башлау

сложи́||ться *сов.* **1.** килеп чыгу; барлыкка килү, туу, урнашу; **обстоя́тельства ~лись благоприя́тно** шартлар унай килеп чыкты; **~лась привы́чка** гадәт урнашты; **~лась така́я обстано́вка** шундый хәл туды (килеп чыкты) **2.** (*сформироваться*) җитлегү, өлгерү, нығып (өлгереп) җиту, формалашу; **вполне́ ~вшийся челове́к** тәмам формалашып җиткән кеше **3.** (*устроить складчину*) акча салышу

сложноподчинённ||ый, -ая, -ое: **~ое предложе́ние** *грам.* иярченле кушма җөмлә

сложносокращённ||ый, -ая, -ое кыскартылган кушма; **~ые слова́** кыскартылган кушма сүзләр

сложносочинённ||ый, -ая, -ое: **~ое предложе́ние** *грам.* тезмә кушма җөмлә

сло́жност||ь *ж* **1.** катлаулылык, четереклелек, чуалчыклык; **~ вопро́са** мәсъәләнең катлаулылыгы **2.** (*трудность*) кискенлек, кыенлык, читенлек ♦ **в о́бщей ~и** тулаем алганда, барысы, җәмгысы

сложноцве́тн||ый, -ая, -ое *бот.* **1.** оешма чәчәкле **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* оешма чәчәкләр

сло́жн||ый, -ая, -ое **1.** катлаулы; **~ые вещества́** катлаулы матдәләр; **~ое число́** *мат.* катлаулы сан; **~ый механи́зм** катлаулы механизм **2.** кушма; **~ое предложе́ние** *грам.* кушма җөмлә **3.** катлаулы, читен, кыен, четерекле; **~ая зада́ча** четерекле мәсьәлә

***сло́жный**, -ая, -ое *кушма сүзләрнең «иҗекле» мәгънәсен аңлата торган икенче өлеше, мәс.* **многосло́жный** күп иҗекле

слои́стость *ж* катламлылык, катлы-катлы булу

слои́ст||ый, -ая, -ое катламлы, катлы, катлы-катлы; **~ые облака́** катлы-катлы болытлар

слои́ть *несов. что* катламлау, катлам-катлам итү; **~ те́сто** камыр катламлау

слои́т||ься *несов.* **1.** катламлану, катлам-катлам булып тору, катламнарга бүленү; **слю́да хорошо́ ~ся** слюда катламнарга әйбәт бүленә **2.** *страд. от* **слои́ть**

слой *м* **1.** катлам, катлау, кат; **ве́рхний ~ земли́** җирнең өске каты **2.** *перен.* катлау; **широ́кие слои́ населе́ния** халыкның киң катлавы

слóйка *ж разг.* катлама (*катлы камырдан пешерелгән кумәч*)

***сло́йный**, -ая, -ое *кушма сүзләрнең «катлы», «катламлы» мәгънәләрен аңлата торган икенче өлеше, мәс.* **многосло́йный** күп катламлы

слом *м* **1.** *см.* **слома́ть** 1, 2, **слома́ться** 1; **2.** (*место*) сыну урыны, сынган урын

слома́ть *сов.* **1.** *что* сындыру; **~ ру́ку** кулны сындыру **2.** *что* вату, сүтү, жимерү; **~ игру́шку** уенчыкны вату; **~ ста́рый дом** иске йортны җимерү **3.** *перен. кого-что, разг.* (*одолеть, подавить*) жиңү, жиңеп чыгу, сындыру ♦ **~ го́лову** *высок.* баш вату; **~ [себе́] ше́ю** *на чём* муенын сындыру, һәлак булу

слома́||ться *сов.* **1.** сыну; **па́лка ~лась** таяк сынды **2.** ватылу; **лёд ~лся** боз ватылды **3.** *перен. разг.* (*ослабеть физически, нравственно*) көчтән язу, бетерешү

сломи́||ть *сов.* **1.** *что* каерып сындыру, аудару, егу; **бу́ря ~ла де́рево** давыл агачны аударган **2.** *перен. кого-что* жиңү, буйсындыру, сындыру; **~ть сопротивле́ние врага́** дошманның каршылык күрсәтүен жиңү ♦ **слома́ть го́лову [бежа́ть, кину́ться]** *разг.* җан фәрманга [чабу, йөгерү]

сломи́ться *сов.* **1.** (*покориться*) жиңелү, бирелү, бирешү, буйсыну **2.** *перен.* (*ослабеть*) көчтән язу, көчне югалту, бетерешү; **душе́вно ~** рухи яктан бетерешү

слон *м* фил; **африка́нский ~** Африка филе; **ходи́ть ~о́м** *шахм.* фил белән йөрү ♦ **~а́ не приме́тить** борын төбендәге бүрәнәне күрмәү (*иң мөһим нәрсәне күрмәү*)

слонёнок *м* фил баласы

слони́ха *ж* ана фил

слоно́вость *ж мед.* тән калынаю, тән калынаю авыруы (*мәс. аяк*)

слоно́в||ый, -ая, -ое фил ...ы; **~ый клык** филнең казык теше ♦ **~ая боле́знь** *см.* **слоно́вость**; **~ая кость** фил сөяге

слоня́ться *несов. разг.* (*нәрсә эшләргә белми*) сугылып (эшсез, тик) йөрү; ары сугылу, бире сугылу; каңгырып йөрү

слуга́ *м прям., перен.* хезмәтче

служа́нка *м разг.* тырышып хезмәт итүче, тәҗрибәле хезмәткәр

служа́нка *ж* асрау, хезмәтче хатын (кыз), йорт эшләрен башкаручы хатын (кыз)

слу́жащ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **служи́ть; 2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* хезмәткәр

слу́жб||а *ж* **1.** *см.* **служи́ть** 1, 2; **2.** (*место работы*) хезмәт, эш, хезмәт урыны, эш урыны; **поступи́ть на ~у** эшкә керү **3.** (*исполнение воинских обязанностей*) хезмәт, хезмәт итү; **действи́тельная ~а** действительный хезмәт **4.** ... эшләрен башкаручылар; **~а свя́зи** элемтә эшләрен башкаручылар **5.** *церк.* (*богослужение*) гыйбадәт, гыйбадәт кылу ♦ **сослужи́ть ~у** *кому берәүгә* яхшылык эшләү, ярдәм күрсәтү; **не в ~у, а в дру́жбу** дуслык хакына (хөрмәтенә)

служби́ст *м разг.* канцелярия күсесе, формалист хезмәткәр

служе́б||ный, -ая, -ое **1.** хезмәт ...ы, эш ...ы; **~ое вре́мя** хезмәт вакыты, эш вакыты **2.** (*вспомогательный*) ярдәмче, икенче дәрәҗәле; **э́та рабо́та име́ет чи́сто ~ое значе́ние** бу эш бары тик икенче дәрәҗәле әһәмияткә генә ия ♦ **~ые слова́** *грам.* ярдәмлекләр, ярдәмлек сүзләр

служе́ние *с см.* **служи́ть** 1, 3; **~ Оте́честву** Ватанга хезмәт итү; **~ нау́ке** фәнгә хезмәт итү; **~ иску́сству** сәнгатькә хезмәт итү

служи́лый, -ая, -ое *ист.* йомышлы (*15-17 гасырларда Русьта: дәүләт хезмәте яки хәрби хезмәт утәүче кеше*)

служи́тель *м высок.* хезмәт итүче ♦ **~ ку́льта** дин хезмәтчесе, рухани

служи́ть *несов.* **1.** хезмәт итү; **~ в а́рмии** армиядә хезмәт итү **2.** *кем-чем и без доп.* хезмәт итү, эшләү; **~ секрета́рём** секретарь булып эшләү **3.** *перен. кому-чему, высок.* хезмәт итү; **~ наро́ду** халыкка хезмәт итү **4.** *чем* хезмәтен үтәү, ... ролен үтәү; **э́та ко́мната слу́жит мне библиоте́кой** бу бүлмә миңа китапханә ролен үти **5.** эшкә ярау, гамәлгә ярау; **ста́рые сапоги́ пока́ ещё слу́жат** иске итек киргә ярый әле **6.** *что и без доп., церк.* гыйбадәт кылу, гыйбадәт йоласын башкару; **~ обе́дню** иртәнге гыйбадәт йоласын башкару **7.** (*стоять на задних лапах — о некоторых животных*) ал аякларны күтәреп төз утыру

слука́вить *сов. разг.* хәйләләү, хәйлә кору, алдау

слупи́ть *сов. что, прост.* (*содрать кору, скорлупу и т.п.*) арчу, кабыгын арчу; куптару, каезлау, кайры куптару

слупи́ться *сов. прост.* кубу, кубып төшү

слух *м* **1.** ишетү, ишетү сәләте; **у него́ хоро́ший ~** ул яхшы ишетә; **игра́ть по ~у** ишеткән буенча гына уйнау **2.** (*молва*) хәбәр, кеше сүзе, имеш-мимеш, колактан-колакка йөри торган сүз, гайбәт ♦ **ни ~у ни ду́ху** хәбәре-хәтере юк; ≈ исе-косы юк; **обрати́ться в ~** дөньяны онытып тыңлый башлау

слуха́ч *м спец.* слухач (*радио буенча сигналлар кабул итеп торучы*)

слухов||о́й, -а́я, -о́е **1.** ишетү ...ы; **~о́й о́рган** ишетү органы **2.** тыңлау ...ы; **~о́й аппара́т** тыңлау аппараты ♦ **~о́е окно́** чорма тәрәзәсе

слу́ча||й *м* **1.** очрак, хәл, вакыйга; **стра́нный ~й** гаҗәп вакыйга; **в большинстве́ ~ев** күпчелек очракларда; **в отде́льных ~ях** аерым хәлләрдә **2.** уңай очрак (хәл), җай, форсат; **упусти́ть ~й** уңай хәлдән файдалана алмый калу; **удо́бный ~й** уңайлы очрак, форсат **3.** (*случайность*) очраклылык, көтелмәгән хәл ♦ **во вся́ком ~е** һәрхәлдә, ничек кенә булса да; **в проти́вном ~е** юкса, югыйсә, алай булмаганда; **в ~е** *чего* ...ган хәлдә, ...ган сурәттә, ...ган тәкъдирдә, ...була калса; **в ~е боле́зни** авырган тәкъдирдә; **на вся́кий ~й** кирәк булса-нитсә дип, кирәк була калса дип; **на ~й** була калса дип; **ни в ко́ем ~е** һич тә, һичкайчан, һичбер вакытта да; **от ~я к ~ю** вакыт-вакыт кына, сирәк-мирәк кенә; **по ~ю** *чего* сәбәпле; **при ~е** җае чыкканда

случа́йно *нареч.* **1.** очраклы рәвештә, көтмәгәндә, искәрмәгәндә, уйламаганда; **~ уви́деть** *что-л. берәр нәрсәне* очраклы рәвештә күреп алу **2.** *в знач. вводн. сл.* алай-болай; **ты, ~, не домо́й идёшь?** син, алай-болай, өеңә кайтмыйсыңдыр? ♦ **не ~** тикмәгә генә түгел, юкка гына түгел, очраклы гына түгел

случа́йность *ж* **1.** очраклылык; **~ встре́чи** очрашуның очраклылыгы **2.** очраклы хәл, көтелмәгән вакыйга; **помеша́ла ~** очраклы хәл комачаулады

случа́йн||ый, -ая, -ое **1.** очраклы, көтелмәгән, уйланмаган; **~ая встре́ча** көтелмәгән очрашу; **~ый прохо́жий** очраклы узгынчы; **~ая оши́бка** очраклы хата **2.** (*не систематический*) очраклы рәвештә ...а торган, ара-тирә генә ...а торган, әллә нидә бер генә ...а торган, даими булмаган; **~ый за́работок** ара-тирә генә эшләп алына торган эш хакы

случа́ть *несов. см.* **случи́ть**

случа́ться I *несов. см.* **случи́ться** I

случа́ться II *несов.* **1.** *см.* **случи́ться** II; **2.** *страд. от* **случа́ть**

случи́ть *сов. кого* каплату, йөгертү, чаптыру, качыру

случи́||ться I *сов.* **1.** булу, килеп чыгу, юлыгу; **что ~лось?** ни булды? **2.** *безл. с неопр., разг.* (*выпасть на долю*) туры килү; **~лось ночева́ть в лесу́** урманда кунарга туры килде

случи́ться II *сов.* (*о животных*) йөгерү, кушылу; качу

слу́чка *ж см.* **случи́ть, случи́ться** II

случно́й, -ая, -о́е каплату ...ы, йөгертү ...ы, качыру ...ы; **~ пери́од** каплату чоры; **~ пункт** каплату пункты

слу́шание *с см.* **слу́шать; ~ ле́кций** лекцияләр тыңлау

слу́шатель *м* **1.** тыңлаучы; **~ конце́рта** концерт тыңлаучы **2.** (*учащийся*) укучы; тыңлаучы

слу́шательница *ж* укучы хатын (кыз), тыңлаучы хатын (кыз)

слу́ша||ть *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* тыңлау; **~ть му́зыку** музыка тыңлау; **~ть ле́ктора** лектор сөйләгәнне тыңлау; **~ть ска́зки** әкият сөйләгәнне тыңлау **2.** *что* тикшерү, карау, тыңлау; **~ть де́ло в суде́** эшне судта карау **3.** *что* тыңлау; **~ть ку́рс вы́сшей матема́тики** югары математика курсын тыңлау **4.** *кого-что* (*следовать чьим-л. советам*) тыңлау, сүзен тыңлау, колак салу ♦ **~ю** (*ответ подчинённого*) тыңлыймын (*әйткәнегез үтәлер*)

слу́шаться *несов.* **1.** *кого-чего* сүзен тыңлау, сүзен саклау, киңәшен тоту; **~ роди́телей** ата-ананың сүзен тыңлау **2.** *страд. от* **слу́шать** 1-3

слушо́к *м разг. неодобр.* имеш-мимеш, юк-бар сүз, гайбәт, хәбәр; **пусти́ть ~** хәбәр тарату

слы||ть *несов. кем-чем, за кого-что, разг.* дан алу, даны чыгу, танылу; **он ~вёт люби́телем му́зыки** ул музыка сөюе белән дан алган

слыха́||ть *несов.* **1.** *см.* **слы́шать** 1, 2; **я э́того никогда́ не ~л** бу турыда минем беркайчан да ишеткәнем булмады **2.** *в знач. сказ. безл. прост.* ишетелү; **ничего́ не ~ть** берни дә ишетелми

слы́хом *нареч.*: **~ не слыха́ть** *о комчём, прост.* ишеткән-белгән юк, гомердә ишеткән юк

слы́ш||ать *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* ишетү; **я ~у его́ го́лос** мин аның тавышын ишетәм **2.** *что, о ком-чём, про кого-что* ишетеп белү, ишетү; **я ~ал, что он ско́ро прие́дет** ул озакламый кайта дип ишеттем **3.** *что, разг.* (*ощущать*) сизү, тою; **~ать за́пах цвето́в** чәчәк исен сизү ♦ **ног (земли́) под собо́й не ~ать** 1) (*об очень быстром беге*) аягы жиргә тимәү; 2) (*об усталости*) хәлдән таю, тез буыннары калмау; 3) (*о сильном радостном чувстве*) түбәсе күккә тию, куанычы эченә сыймау

слы́ш||аться *несов.* **1.** ишетелү, тавыш килү, ишетелеп тору, янгырау; **~ится му́зыка** музыка тавышы ишетелә **2.** *перен. разг.* сизелү, тоелу; **в его́ го́лосе ~ится трево́га** тавышында борчылу сизелә

слы́шимость *ж* **1.** ишетелеш, ишетелү дәрәҗәсе; **хоро́шая ~ радиопереда́чи** радиотапшыруның яхшы ишетелеше **2.** (*возможность слышать*) ишетү (ишетелү) мөмкинлеге

слы́шно *нареч.* **1.** *в знач. сказ. безл.* ишетелә; **отсю́да хорошо́ ~** моннан яхшы ишетелә; **мне вас не ~** мина тавышыгыз ишетелми **2.** *в знач. сказ. безл. о ком-чём, разг.* хәбәрләр бар; **что ~ но́вого?** нинди яңа хәбәрләр бар? **3.** *в знач. вводн. сл. разг.* диләр, ахры, күрәсең; **у него́, ~, де́ло идёт на лад** аның эше җайланып бара, күрәсең

слы́ш||ный, -ая, -ое **1.** ишетелә торган, ишетелерлек; **е́ле ~ный шёпот** көчкә-көчкә генә ишетелерлек пышылдау **2.** *в знач. сказ.* (*слышится, звучит*) ишетелү; **~ны чьи́-то шаги́** кемнеңдер аяк тавышлары ишетелә **3.** *в знач. сказ.* сизелү, исе килү; **~ен за́пах духо́в** ислемай исе килә

слюда́ *ж мин.* слюда

слю́дист||ый, -ая, -ое *мин.* слюдалы; **~ые сла́нцы** слюдалы сланецлар

слюдян||о́й, -а́я, -о́е **1.** *мин.* слюда ...ы; **~о́й сла́нец** слюда сланецы **2.** слюда ...; **~о́е око́шко** слюда тәрәзә

слюна́ *ж* селәгәй, төкерек

слю́ни *только мн. разг. см.* **слюна́** ♦ **~ распусти́ть** 1) (*расплакаться*) селәгәй агызу, балавыз сыгу; 2) (*проявить безволие*) жыбыткылану, җебегәнлек күрсәтү

слюни́ть *несов. что* (*смачивать слюной*) төкереклә; (*пачкать слюной*) селәгәйләү, селәгәйгә (төкереккә) буяп пычрату

слю́нки *мн. ласк. от* **слюна́** ♦ **~ теку́т** авыз сулары килә (*берәр тәмле әйберне ашыйсы килгәндә әйтелә*)

слю́нн||ый, -ая, -ое селәгәй ...ы, төкерек ...ы; **~ые же́лезы** төкерек бизләре

слюноотделе́ние *с* селәгәй бүленеп чыгу, селәгәй килү

слюнотече́ние *с* селәгәй агу

слюнтя́й *м разг.* җебегән авыз, мәми авыз, селәгәй (кеше)

слюня́вить *несов. разг. см.* **слюни́ть**

слюня́вый, -ая, -ое *разг.* селәгәй; **~ ребёнок** селәгәй бала

сля́котно *нареч. в знач. сказ. безл.* җепшек, пычрак, лыжырдык, юеш; **на у́лице ~** урамда бик лыжырдык

сля́котн||ый, -ая, -ое *разг.* җепшек, юеш, лыжырдык; **~ая пого́да** юеш һава

сля́коть *ж* **1.** (*грязь*) пычрак, лыжырдык, җепшек [кар] **2.** (*сырая погода*) җепшек һава, юеш һава

сля́пать *сов. что, прост.* кактым-суктым ясап кую, әтмәлләү, әштер-өштер эшләп ташлау; **~ скаме́йку** кактым-суктым урындык ясап кую

сма́зать *сов.* **1.** *кого-что* майлау, май сөртү, сөртү, сылау; **~ колёса** тәгәрмәчләрне майлау; **~ цара́пину йо́дом** тырналган урынга йод сөртү **2.** *что* сөртү, сөртеп алу; **~ кра́ску рукаво́м** буяуны җиң белән сөртеп алу **3.** *перен. что, разг.* йомшарту, кискенлеген бетерү, аныклыгын китәрү, [сылап-сыйпап] йомып калдыру; **~ вопро́с** мәсьәләне йомып калдыру

сма́заться *сов.* (*размазаться, стереться*) сөртелеп бетү, буялып бетү (*мәс. буяу катлавы турында*)

сма́зка *ж* **1.** *см.* **сма́зать** 1; **2.** май, майлау матдәсе; **~ для колёс** тәгәрмәч мае

смазли́в||ый, -ая, -ое *разг.* сөйкемле, сылу гына, күрекле, күркәм; **~ая де́вушка** сөйкемле кыз

смазн||о́й, -а́я, -о́е майланган, майлана торган, май сөртелә торган; **~ые сапоги́** майланган итек

сма́зочный, -ая, -о́е майлау ...ы; **~ материа́л** майлау материалы

сма́зчик *м* майлаучы, май сөртүче

сма́зчица *ж* майлаучы хатын (кыз)

сма́зывание *с см.* **сма́зать, сма́заться; ~ мото́ра** моторны майлау

сма́зывать *несов.* **1.** *см.* **сма́заться; 2.** *страд. от* **сма́зывать**

смак *м разг.* **1.** тәм, тәмлелек, татлылык; **есть со ~ом** тәмләп ашау **2.** *перен.* тәм, ләззәт, рәхәтлек; кызыклык; **поня́ть весь ~ расска́за** хикәянең бөтен тәмен (кызыклыгын) аңлау

смакова́ть *несов. что, разг.* **1.** тәмләп ашау (эчү), тәмен белеп ашау (эчү); **~ ка́ждый глото́к** һәр йотымны тәмләп эчү **2.** *перен.* тәмен белеп сөйләү, тәмләп сөйләү; **~ но́вость** яңа хәбәрне тәмләп сөйләү

сма́лец *м* туңмай (*эретелгән эч мае*)

смалоду́шничать *сов.* төшенкелеккә бирелү, күңел төшенкелегенә бирелү, куркаклык күрсәтү, югалып калу

сма́лу *нареч. прост.* сабый чактан ук, бәләкәйдән үк, кече яшьтән үк

сманеври́ровать *сов.* **1.** (*маневрируя, переместиться*) маневр ясап күчү **2.** *перен. разг.* (*схитрить*) хәйлә кору, хәйлә белән эшләү, хәйлә белән хәрәкәт итү

сма́нивать *несов. см.* **смани́ть**

смани́ть *сов. кого-что* **1.** кызыктырып чакыру (җыю); **~ пти́ц с де́рева** кошларны кызыктырып агачтан төшерү **2.** *разг.* кызыктырып үз ягыңа тарту, кызыктырып күчерү; **~** *кого-л.* **на другу́ю рабо́ту** *берар кешене* кызыктырып башка эшкә күчерү

смара́гд *м мин.* зәбәрҗәт (*асылташ*)

смастери́ть *сов. что* ясап ташлау, эшләп ташлау, әмәлләү

сма́тывать *несов. см.* **смота́ть**

сма́тываться *несов.* **1.** *см.* **смота́ться; 2.** *страд. от* **сма́тывать**

сма́хивать I *несов. на кого-что, разг.* (*быть похожим*) охшау, охшаш булу, хәтерләтү

сма́хивать II *несов. см.* **смахну́ть**

смахну́ть *сов.* **1.** *что* (*удалить*) сыпырып (кагып) төшерү; **~ пыль со стола́** өстәлдәге тузанны сыпырып төшерү **2.** *что* (*уронить*) төртеп (этеп) төшерү; **~ со стола́ таре́лку** өстәлдән тәлинкәне төртеп төшерү **3.** *кого-что* (*отогнать*) куып җибәрү; **~ му́ху** чебенне куып җибәрү

сма́чивать *несов. см.* **смочи́ть**

сма́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*вкусный*) тәмле; **~ый кусо́к** тәмле кисәк **2.** *перен.* шәп, тозлы-борычлы; **~ое словцо́** шәп сүз

смежа́ть *несов. см.* **смежи́ть**

смежа́ться *несов.* **1.** *см.* **смежи́ться; 2.** *страд. от* **смежа́ть**

смежи́ть *сов. что* йому; **~ глаза́** күзне йому

смежи́ться *сов.* йомылу (*күзләр турында*)

сме́жник *м* төрдәш; **заво́ды-~и** төрдәш заводлар (*узара бәйле заводлар*)

сме́жность *ж* янәшәлек, чиктәшлек; **~ уча́стков** участокларның янәшәлеге

сме́жн||ый, -ая, -ое чиктәш, ызандаш, эргәдәш, янәшә, күрше; **~ые уча́стки земли́** ызандаш җир участоклары; **~ые углы́** *мат.* чиктәш почмаклар; **~ые профе́ссии** эргәдәш профессияләр

смека́листый, -ая, -ое *разг.* зирәк, зиһенле, тапкыр

смека́лка *ж разг.* зиһенлелек, зирәклек, тапкырлык

смека́||ть *несов. что и без доп., прост.* төшенү, аңлау, абайлау; **он ко́е-что́ ~ет в э́том де́ле** бу эшне ул бераз гына булса да аңлый

смекну́ть *сов. см.* **смека́ть**

смеле́ть *несов.* кыюлану, кыюлана (батырлана) төшү

сме́ло *нареч.* **1.** (*бесстрашно, решительно*) батыр, батырланып, кыюлык белән, кыюланып **2.** *разг.* (*без помехи, свободно*) иркенләп, бик җинел, ничбер кыенлыксыз; **за столо́м ~ помести́тся пять челове́к** өстәл янына иркенләп биш кеше утыра ала **3.** (*уверенно*) ничек икеләнүсез, шикләнмичә; **~ мо́жно сказа́ть, что на́ша кома́нда победи́т** безнең команда җиңә дип шикләнмичә әйтергә була

сме́лост||ь *ж* кыюлык, батырлык, базымчанлык, тәвәккәллек, йөрәклелек; **не хвати́ло ~и** кыюлыгым җитмәде ♦ **брать (взять) на себя́ ~ь** (*сделать что-л.*) тәвәккәлләү

сме́л||ый, -ая, -ое **1.** кыю, батыр, базымчан, йөрәкле, тәвәккәл; **~ый челове́к** кыю кеше **2.** кыю, үткен; **~ая мысль** кыю фикер **3.** *перен.* әдәпсез, оятсыз; **~ая шу́тка** оятсыз мәзәк

смельча́к *м разг.* кыю кеше, батыр кеше, базымчан кеше, йөрәкле кеше, тәвәккәл кеше

сме́н||а *ж* **1.** *см.* **смени́ть, смени́ться; 2.** смена; **рабо́тать в три ~ы** өч сменалап эшләү **3.** алмаш; **подраста́ет досто́йная ~а** лаеклы алмаш үсә **4.** (*комплект одежды*) алмаш; **две ~ы белья́** ике киярлек алмаш бельё ♦ **на ~у** *кому-чему* алмашка, алмаштырырга дип, алмаштыру өчен дип

смени́||ть *сов. кого-что* алмаштыру, алыштыру; **~ть бельё** бельё алмаштыру; **~ть дежу́рного** дежурныйны алмаштыру; **прохла́да ~ла зной** эсселекне салкынча һава алмаштырды ♦ **~ть гнев на ми́лость** ачу бетү, ачу басылу

смени́||ться *сов.* алмашыну, алышыну; **карау́л ~лся** каравыл алышынды; **зной ~лся прохла́дой** эсселек салкынча һава белән алышынды

сме́нность *ж* сменалылык, сменалап эшләү; **установи́ть ~ на заво́де** заводта сменалап эшләүне кертү

сме́нн||ый, -ая, -ое **1.** смена ...ы; **~ый ма́стер** смена мастеры; **~ое зада́ние** смена заданиесе **2.** алмаштырыла торган; **~ое колесо́** алмаштырыла торган тәгәрмәч

сме́нщик *м* алмашчы, алмаштыручы, алмашка килүче

сме́нщица *ж* алмашчы хатын (кыз)

смени́ть I *сов. кого-что, разг.* алмашу, алышу, алмаштыру, алыштыру

смени́ть II *несов. см.* **смени́ть**

смени́ться I *сов. разг.* (*обменяться*) алмашу, алышу, алмаштыру, алыштыру

смени́ться II *несов.* **1.** *см.* **смени́ться; 2.** *страд. от* **смени́ть** II

смерд *м ист.* смерд (*игенче*)

смерде́ть *несов.* сасыту, сасы ис чыгару, сасы ис аңкыту

смерза́ться *несов. см.* **смёрзнуться**

смёрз||нуться *сов.* [бер-беренә] ябышып кату, бергә тоташып кату; **куски́ льда ~лись** боз кисәкләре бер-беренә ябышып катканнар

сме́рить *сов. что* үлчәү, үлчәп чыгу, үлчәп алу; **~ температу́ру** температураны үлчәү ♦ **~ взгля́дом** *кого-что* баштанаяк күз йөртеп чыгу

смерка́||ться *несов. безл.* караңгы төшү, эңгер-меңгер вакыт җиту; **на дворе́ уже́ ~ется** тышта караңгы төшеп килә инде

сме́рк||нуться *сов. безл. разг. см.* **смерка́ться; ра́но ~лось** бик иртә караңгы төште

смерте́льн||ый, -ая, -ое **1.** үлем ...ы, үлемгә китерә торган, үтерә торган, үтергеч; **~ая ра́на** үлем ярасы **2.** *перен.* үтергеч, юк иткеч, җимергеч, аяусыз, хәлиткеч; **~ая борьба́** аяусыз көреш **3.** *перен.* аяусыз нәфрәт **4.** *перен.* бик нык, бик каты, чиктән тыш; **~ая уста́лость** чиктән тыш арыганлык

сме́ртник *м* үлемгә хөкем ителгән кеше, үлемгә дучар кеше

сме́ртность *ж* үлүчеләр саны, үлем саны; **де́тская ~ ре́зко сократи́лась** балалар арасында үлүчеләр саны бик нык кимеде

сме́ртн||ый, -ая, -ое **1.** үлем ...ы; **~ый час** үлем сәгате; **на ~ом одре́** үлем түшәгендә **2.** үләчәк; **все лю́ди ~ы** барлык кешеләр үләчәк **3.** үлем ...ы; **~ая казнь** үлем җәзасы; **~ый приго́вор** үлем приговоры **4.** *перен.* бик каты, бик нык, чиктән тыш; **~ая тоска́** бик каты эч пошу

смертоно́сн||ый, -ая, -ое үтерә торган, үтергеч, үлемгә китерә торган, һәлак иткеч, һәлакәтле; **~ое ору́жие** һәлак иткеч корал

смертоуби́йство *с уст.* үтерү, кеше үтерү, үтереш

смерт||ь *ж* үлем, әҗәл; **скоропости́жная ~ь** кинәт үлү; **свое́й (есте́ственной) ~ью умере́ть** үз үлеме белән үлү, әҗәл житеп үлү; **приговори́ть к ~и** үлемгә хөкем итү ♦ **бле́дный как ~ь** төсе качкан, үлек төсле; **до́ смерти** бик нык, үлеп-үлеп

смерч *м* өермә

смерчев||о́й, -ая, -о́е өермә ...ы; **~а́я ту́ча** өермә болыты

смеря́ть *см.* **смери́ть**

смеси́тель *м спец.* туглагыч, катнаштыргыч, изгеч

смеси́ть *сов. что, разг.* изү, басу; **~ гли́ну** балчык изү

смести́ *сов.* **1.** *что* себереп төшерү (ташлау), себереп түгү, сыпырып төшерү; **~ кро́шки со стола́** өстәл өстендәге

ипи валчыкларын себереп төшерү **2.** *перен. кого-что* (*уничтожить*) юк итү, себереп түгү **3.** *что* себереп өю; **~ му́сор в у́гол** чүпне почмакка себереп өю

смести́ть *сов.* **1.** *кого* (*снять с занимаемой должности*) төшерү, урынынан төшерү (алу), хезмәтеннән чыгару **2.** *что* (*сдвинуть*) күчерү, урынын үзгәртү, шудыру, кузгату

смести́ться *сов.* **1.** күчү, урыныннан күчү **2.** *перен.* (*изменить свой обычный смысл, порядок*) үзгәрү

смесь *ж* катнашма, кушылма; **горю́чая ~** янучан катнашма; **~ разли́чных сорто́в ча́я** төрле сорт чәйләр катнашмасы

сме́т||а *ж* смета; **~а расхо́дов** чыгымнар сметасы; **соста́вить ~у** смета төзү

смета́на *ж* каймак

смета́нный, -ая, -ое каймак ...ы; каймаклы; **~ со́ус** каймаклы соус

смета́ть I *несов. см.* **смести́**

смета́ть II *сов. что* (*сшить*) типчеп чыгу, күкләп чыгу; **~ на живу́ю ни́тку** 1) (*сшить наскоро*) аннан-моннан гына типчеп кую, аннан-моннан гына элә́ктереп кую; 2) *перен.* (*сделать, организовать что-л. наскоро*) ашык-пошык кына эшләп кую, әштер-өштер генә оештырып кую, аннан-моннан гына әтмәләп кую

смета́ть III *сов. что* кую, өю, салу; **~ стог** кибән кую

смётка *ж разг.*, **сме́тливость** *ж* зирәклек, зиһенлелек, тапкырлык, йөгерек акыллылык

сме́тливый, -ая, -ое зирәк, зиһенле, йөгерек акыллы, тапкыр

сме́тн||ый, -ая, -ое *фин.* сметада каралган; **~ые ассигнова́ния** сметада каралган ассигнованиеләр

смётывать I *несов. см.* **смета́ть** II

смётывать II *несов. см.* **смета́ть** III

сме||ть *несов. с неопр.* **1.** батырчылык итү, кыюлык итү, базу, кыюлык җитү; **не ~ть войти́** керергә кыюлык итмәү **2.** хакы булу, хокукы булу; **никто́ не ~ет наруша́ть зако́н** закон бозарга беркемнең дә хакы юк ♦ **не ~й [те]** (*делать что-л.*) ...сы булма[гыз]; **не ~ть рта раскры́ть** сүз әйтергә куркып тору

смех *м* **1.** көлү, көлү тавышы, көлгән тавыш **2.** *в знач. сказ. разг.* көлке, адәм көлкесе ♦ **без ~у** уен-муен түгел, чынлап; **не до ~а (у)** көлү кайгысы түгел әле; **[и] ~ и грех** *погов.* көләрсең дә, еларсың да; **~а ра́ди** көләр өчен, шаяртып; **~ сквозь слёзы** яшь аралаш көлү

смехотво́рность *ж* көлкелек, көлке булу; **~ до́водов** дәлилләрнең көлкелеге

смехотво́рный, -ая, -ое көлке, көлдергеч, көлдерерлек

сме́шанн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **смеша́ть**; **2.** катнаш; **~ый лес** катнаш урман; **~ая комиссия** катнаш комиссия; **~ое число́** *мат.* катнаш сан

смеша́ть *сов.* **1.** *что* катыштыру, катнаштыру, аралаштыру, бергә кушу; **~ два со́рта муки́** ике сорт онны бергә кушу **2.** *что* (*перемешать*) бутау, буташтыру, бутап бетерү **3.** *кого-что* (*перепутать*) ялгыштыру, бутау; **~ фами́лии** фамилияләрне бутау ♦ **~ ка́рты (пла́ны)** берәр кешенең планнарын жимерү; **~ с гря́зью** өскә пычрак ташлау (*яла ягу, нахакка гаеплә́ү*)

смеша́||ться *сов.* **1.** катышу, катнашу, аралашу, кушылу; **спирт ~лся с водо́й** спирт су белән кушылды **2.** кушылып китү, арасына кереп кушылу; **~ться с толпо́й** халык төркеменә кушылып китү **3.** буталу, буталып бетү, чуалу; **мы́сли ~лись** фикерләр чуалды **4.** *разг.* (*смутиться*) аптырап калу, каушап калу; **учени́к ~лся** укучы аптырап калды

смеше́ние *с см.* **смеша́ть, смеша́ться; ~ поня́тий** тәшенчәләрне бутау

сме́шивать *несов. см.* **смеша́ть**

сме́шиваться *несов.* **1.** *см.* **смеша́ться; 2.** *страд. от* **сме́шивать**

смешно́й *ж разг.*: **~ в рот попа́ла** *кому* авызын җыя алмый (*көлүеннән тыела алмаучыга карата әйтелә*)

смеши́ть *несов. кого-что* көлдерү

смешли́вость *ж* көләргә ярату[чанлык], көләргә яратучан булу

смешли́в||ый, -ая, -ое **1.** көлүчән, көләргә яратучан; **~ый челове́к** көләргә яратучан кеше **2.** көләргә жыенган, көләсе килеп торган; **~ые глаза́** көлергә жыенган күзләр

смешно́ *нареч.* **1.** кызык итеп, көлдерерлек итеп; **~ расска́зывать** көлдерерлек итеп сөйләү **2.** *в знач. сказ. безл. кому* көләсе килү; **мне ста́ло ~** минем көләсем килде

смешн||о́й, -а́я, -о́е **1.** көлке, көлкеле, көлдерә торган, көлдерердәй; **~о́й анекдо́т** көлке анекдот **2.** көлке, мәзәк; **~о́й наря́д** мәзәк кием **3.** *перен.* (*нелепый*) мәгънәсез, акылга сыймастай, көлкеле; **~ые тре́бования** мәгънәсез таләпләр

смешо́к *м* көлеп кую, кеткелдәп кую

смеща́ть *несов. см.* **смести́ть**

смеща́ться *несов.* **1.** *см.* **смести́ться; 2.** *страд. от* **смеща́ть**

смеще́ние *с см.* **смести́ть, смести́ться**

смея́ться *несов.* **1.** көлү; **~ до слёз** көлә-көлә күздән яшьләр килү **2.** *над кем-чем* (*насмехаться*) көлү, мыскыл итү, мәсхәрәләп көлү; **~ над глу́постью** ахмаклыкны мәсхәрәләп көлү **3.** *перен.* (*шутить*) шаярту, шаяртып сөйләү; **не верь ему́, он смеётся** ышанма син аңа, шаяртып сөйли ул

сми́ловаться, сми́лостивиться *сов. над кем-чем* кызгану, шәфкать күрсәтү, миһербаны килү

смина́ть *несов. см.* **смять**

смина́ться *несов.* **1.** *см.* **смя́ться; 2.** *страд. от* **смина́ть**

смире́ние *с* **1.** *см.* **смири́ть, смири́ться; 2.** (*кротость, покорность*) тыйнаклык, юашлык, басынкылык

смире́нный, -ая, -ое басынкы, тыйнак, юаш; **~ вид** басынкы кыяфәт

смири́тельн||ый, -ая, -ое: **~ая руба́шка** юашландыру күлмәге (*акылсызлар йортында артык котырынган юләрләрне тынычландыру өчен махсус кием*)

смири́ть *сов. кого-что, книжн.* тыю, юашландыру, тыйнакландыру, буйсындыру; **~ непоко́рных** баш бирмәүчеләрне буйсындыру; **~ свою́ го́рдость** үзәндәге тәкәбберлек хисен тыю

смири́ться *сов. с кем-чем, перед кем-чем, книжн.* **1.** (*покориться*) юашлану, буйсыну, баш ию, тыелу, басылу **2.** күнү, риза булу, килешү; **~ с мы́слью об отъе́зде** китү турындагы уй белән килешү

сми́рно *нареч.* **1.** тик кенә, тын гына, шым гына; **сиде́ть ~** тын гына утыру **2.** *воен.* (*команда*) смирно

сми́рн||ый, -ая, -ое басынкы, тыныч, юаш, буйсынучан; **~ая ло́шадь** юаш ат

смиря́ть *несов. см.* **смири́ть**

смиря́ться *несов.* **1.** *см.* **смири́ться; 2.** *страд. от* **смиря́ть**

смо́ква *ж бот.* инжир

смо́кинг *м* смокинг (*күкрәк турысы киң ачылып торган озын кара пиджак*)

смоко́вница *ж бот.* инжир агачы

смола́ *ж* сумала, сагыз, чәер

смолёвка *ж* **1.** *бот.* шартлавык (*чүп үлән*) **2.** *зоол.* чәер коңгызы

смоле́ние *с см.* **смоли́ть**

смолён||ый, -ая, -ое сумалаланган, сумалалы, сумала сеңдерелгән; **~ая ло́дка** сумалаланган көймә

смоли́ст||ый, -ая, -ое **1.** сумалалы, сагызлы, чәерле; **~ое де́рево** чәерле агач **2.** сумала ...ы, сагыз ...ы, чәер ...ы; **~ый за́пах** сумала исе

смоли́ть *несов. что* сумалалау, сумала сылау; чәерләү; **~ ло́дку** көймәне сумалалау

смолка́ть *несов. см.* **смо́лкнуть**

смо́лк||нуть *сов.* тыну, тынып калу, басылу; **голоса́ ~ли** тавышлар басылды

смолова́р *м см.* **смолокуро́**

смолова́рня *ж см.* **смолокуре́нный**

смо́лоду *нареч.* **1.** (*с юных лет*) яшьли, яшьтән үк, яшь вакыттан бирле; **он ~ живёт здесь** ул яшь вакыттан бирле монда яши **2.** (*в молодости*) яшь чакта (вакытта); **~ он мно́го е́здил** яшь чакта ул бик күп [жирләргә] йөргән

смолоку́р *м* сумала кайнатучы (куучы), чәер кайнатучы

смолокуре́ние *с* сумала кайнату (куу), чәер кайнату

смолоку́рня *ж* сумала кайнату (куу) урыны

смолоти́ть *сов. что, разг.* ашлык сугу, сугу, сугып алу; **~ рожь** арыш сугып алу

смоло́ть *сов. что* тарту, тарттыру (*ашлыкны*)

смолча́ть *сов.* сүз кайтармау, дәшми калу

смоль *ж*: **[чёрный] как ~** чем-кара; **борода́ как ~** чем-кара сакал

смолян||о́й, -а́я, -о́е **1.** сумала ...ы; **~а́я бо́чка** сумала мичкәсе **2.** (*о волосах*) кап-кара, чем-кара; **~а́я борода́** кап-кара сакал

смонти́ровать *сов. что* монтажлау, кору, жыю

сморгну́ть *сов.*: **[и] гла́зом не ~** күз дә йоммау, оялып-тартынып тормау

смори́||ть *сов. кого-что, разг.* йончыту, интектерү, җәфалау, интектереп бетерү; **уста́лость ~ла его́** аны арыганлык йончыткан

сморка́ть *несов.*: **~ нос** *см.* **сморка́ться**

сморка́ться *несов.* сеңгерү, борын сеңгерү

сморкну́ться *сов. однокр. см.* **сморка́ться**

сморо́дина *ж* карлыган (*куагы һәм җимеше*)

сморо́динник *м* карлыганлык, карлыган куаклыгы

сморо́динн||ый, -ая, -ое **сморо́динов||ый**, -ая, -ое карлыган ...ы; **~ый куст** карлыган куагы; **~ое варе́нье** карлыган вареньесы

сморо́зи||ть *сов. что, прост.* ахмак сүз ычкындыру, кирәкмәгән сүз әйтеп ташлау; **он ~л како́е-то чушь** ниндидер тузга язмаган сүз әйтеп ташлады шунда

смо́рчок *м* **1.** (*гриб*) кәҗә гөмбәсе **2.** *перен. пренебр.* (*о человеке*) бик кечкенә кеше

смо́рщить *сов. что* **1.** җыеру; **~ нос** борын җыеру **2.** (*съёжить, покоробить*) җыерчыкландыру, бөрештерү

смо́рщи||ться *сов.* **1.** җыерылу, җыерчыклану; **лоб ~лся** маңгай җыерылды **2.** чырай сыту; ирен турсайту; **он ~лся от бо́ли** авыртудан аның чырае сытылды **3.** (*съёжиться, покоробиться*) җыерылып (корышып, бөрешеп) бетү

смота́ть *сов. что* **1.** чорнау, урау, чорнап кую; **~ пря́жу в клубки́** эрләнгән жепне йомгак-йомгак итеп чорнап кую **2.** (*размотать*) сүтү, сүтеп алу; **~ бинт с па́льца** бармакка уралган бинтны сүтеп алу ♦ **~ у́дочки** *прост.* таю, шылу, табан ялтырату

смотр *м* смотр, смотр үткәрү, тикшерү үткәрү; **~ войска́м** гаскәрләргә смотр үткәрү; **~ коллекти́вов худо́жественной самоде́ятельности** үзешчән сәнгать коллективларына смотр үткәрү

смотр||е́ть *несов.* **1.** *что, на кого-что, во что* карау; **~е́ть на у́лицу** урамга карау; **~е́ть на не́бо** күккә карау; **о́кна смо́трят во двор** тәрәзәләре ишек алды ягына карый **2.** *что* карау, тамаша кылу; **~е́ть спекта́кль** спектакль карау **3.** *за кем-чем* карау, күзәтү, саклау, күз-колак булу; **~е́ть за детьми́** балаларга күз-колак булу; **~е́ть за поря́дком** тәртип саклау **4.** *на кого-что, разг.* (*брать пример с кого-л., считаться с кем-л.*) карау, үрнәк алу **5.** *перен. на что* карау, бәя бирү; **~е́ть на ве́щи про́сто** әйберләргә гади генә карау **6.** *повел.* **~и́ [-те]** кара[гыз] аны (*киләткәндә кулланыла*); **~и́те, не опозда́йте!** карагыз аны, соңга кала күрмәгез! ♦ **куда́ он смо́трит?** кая карый?, ни карый?; нишләп бер дә игътибар итми?; **~е́ть в глаза́** *кому* күзенә карау, ник тору, курыкмау; **~е́ть во́лком** бүре шикелле карау; **~е́ть молодцо́м** егет кыяфәтле булу; **~е́ть сквозь па́льцы** *на что* бармак аша карау; **~е́ть сме́рти в глаза́** үлем белән йөзгә-йөз килү, үлем белән күзгә-күз очрашу; **~я́ как (где, куда́, како́й)** ничек (кайда, кая, нинди) булуына карап

смотре́ться *несов.* **1.** *во что* карану, үз-үзеңне карау; **~ в зе́ркало** көзгедән карану **2.** *безл.* каралу; **фильм хорошо́ смо́трится** фильм әйбәт карала **3.** *страд. от* **смотре́ть** 2

смотри́ны *только мн. уст.* кыз багу йоласы (*электә русларда*)

смотри́тель *м* смотритель, күзәтеп торучы (*нәрсәгә дә булса күз-колак булу, саклау, каравыллау эшләрен башкаручы кеше*)

смотров||о́й, -а́я, -о́е **1.** смотр ...ы; **~а́я коми́ссия** смотр комиссиясе **2.** карау ...ы, күзәтү ...ы; **~а́я щель в та́нке** танкның күзәтү ярыгы

смочи́ть *сов. что* юешләү, чылату, су тидерү; **~ во́лосы** чәчне юешләү

смочь *сов. с неопр.* булдыра алу, хәлдән килү, кулдан килү; **он не смог возрази́ть** ул каршы әйтергә булдыра алмады

смоше́нничать *сов.* алдау, алдашу, хәйләләү, хәрәмләү

смрад *м* сасы ис, эшәке ис

смра́дно *нареч.* **1.** сасы исле, эшәке исле **2.** *в знач. сказ. безл.* сасы ис килү, эшәке ис килү; **в ко́мнате ~** бүлмәдән сасы ис килә

смра́дный, -ая, -ое сасы исле, эшәке исле; **~ дым** сасы исле төтен

смугле́ть *несов.* кара кучкыллану, кара тутлылану

смуглоли́цый, -ая, -ее кара кучкыл йөзле, кара тутлы

сму́глость *ж* кара кучкыллык, кара тутлылык

сму́гл||ый, -ая, -ое кара кучкыл, кара кучкыл тәнле, кара тутлы, карасу тәнле; **~ое лицо́** кара тутлы йөз

смуглянка *ж* кара кучкыл тәнле, кара тутлы кыз (хатын)

смудри́ть *сов. разг.* хикмәт чыгару, [акыл саткан булып] берәр ахмаклык эшләп ташлау

сму́т||а *ж уст.* фетнә, чаулыш, гыйсъян, котсы; **се́ять ~у** коткы тарату

смути́ть *сов.* **1.** *кого* (*привести в смущение*) оялту, кызарту, каушату, уңайсыз хәлдә калдыру **2.** *кого-что* (*растревожить*) тынычсызлау, борчу, шомландыру, тынычлыкны бозу; **~ чей-л. поко́й** *кемнең дә булса* тынычлыгын бозу

смути́ться *сов.* оялу, каушау, каушап калу, уңайсыз хәлдә калу, аптырап калу

сму́тно *нареч.* **1.** тоныкланып, томанлы, элем-чалым гына; **~ по́мнить** *что-л. берәр нәрсәне* элем-чалым гына хәтерләү **2.** *в знач. сказ. безл.* шомлы, борчулы, тынычсыз; **~ на душе́** күңел шомлана

сму́тн||ый, -ая, -ое **1.** (*мятежный*) фетнәле, гаугалы, чуалышлы; **~ое вре́мя** гаугалы заман **2.** (*тревожный*) шомлы, борчулы, тынычсыз **3.** (*неясный*) ачык булмаган, тоныкланып, томанлы, элем-чалым; **име́ть ~ое представле́ние** *о чём-л. берәр нәрсәне* элем-чалым гына күз алдына китерү

смутья́н *м разг.* фетнәче, коткы тарату чы, гыйсъянчы; гаугачы, җәнҗалчы

сму́шка *ж* илтер, бәрән тиресе

сму́шков||ый, -ая, -ое бәрән тиресеннән тегелгән, илтер ...; **~ая ша́пка** илтер бүрек

смуща́ть *несов. см.* **смути́ть**

смуща́ться *несов.* **1.** *см.* **смути́ться; 2.** *страд. от* **смуща́ть**

смуще́ние *с* оялу, каушап калу, уңайсызлану

смущённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **смути́ть; 2.** каушаган, уңайсызланган; **~ая улы́бка** каушаган елмаю

смыв *м см.* **смыть** 2

смыва́ть *несов. см.* **смыть**

смыва́ться *несов.* **1.** *см.* **смы́ться; 2.** *страд. от* **смыва́ть**

смыка́ть *несов. см.* **сомкну́ть ♦ не ~ глаз** күзне дә йоммау, йокламау

смыка́ться *несов.* **1.** *см.* **сомкну́ться; 2.** *страд. от* **смыка́ть**

смысл *м* **1.** мәгънә; **поня́ть ~ *чего-л. берәр нәрсәнең*** мәгънәсенә төшенү; **в прямо́м и перено́сном ~е сло́ва** сүзнең туры һәм күчерелмә мәгънәсендә **2.** (*цель, разумное основание*) максат, нигез, мәгънә; **~ жи́зни** тормыш максаты **3.** *уст.* (*разум*) акыл, зиһен; **здра́вый ~** саф (сәламәт) акыл ♦ **в ~е** *предлог с род.п.* ягыннан алганда, яктан караганда, җәһәтеннән

смы́слить *несов. разг.* аңлау, белү, төшенү; **ничего́ не ~ в му́зыке** музыкада бернәрсә дә аңламау

смыслов||о́й, -а́я, -о́е мәгънә ...ы; **~а́я характери́стика сло́ва** сүзнең мәгънә характеристикасы

смы||ть *сов.* **1.** *что* юып бетерү, юып китәрү, юып төшерү, юып чисталау; **~ть грязь** пычрагын юып бетерү **2.** *кого-что* агызып алып китү; **водо́й ~ло ло́дку** *безл.* су көймәне агызып алып киткән

смы́||ться *сов.* **1.** юылу, юылып төшү, юылып бетү, юылып чистару; **пятно́ с пла́тья ~лось** күлмәктәге тап юылып бетте **2.** *перен. прост.* таю, шылу, сызу, табан ялтырату, юк булу; **~ться с уро́ка** дәрестән таю

смы́чка *ж* **1.** *см.* **сомкну́ть, сомкну́ться; 2.** *тех.* тоташкан урын, береккән урын; **~ сво́дов** гөмбәзләр тоташкан урын **3.** *перен.* элемтә, бәйләнеш

смычко́вый, -ая, -ое смычоклы; **~ инструме́нт** смычоклы инструмент

смы́чок I *м* **1.** *муз.* смычок **2.** (*для трепания шерсти*) җәя (*йон тету өчен*)

смычо́к II *м охот.* муенчак (*ауга барганда этләрне икешәрләп бәйләп алып бару өчен*)

смышлёность *ж разг.* зирәклек, аңлылык, тапкырлык, зиһенлелек

смышлёный, -ая, -ое *разг.* зирәк, аңлы, тапкыр, зиһенле; **~ ма́льчик** зирәк малай; **~ взгляд** аңлы караш

смягча́ть *несов. см.* **смягчи́ть**

смягча́ться *несов.* **1.** *см.* **смягчи́ться; 2.** *страд. от* **смягча́ть**

смягча́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **смягча́ть; 2.** җиңеләйтә торган; **~ие вину́ обстоя́тельства** гаепне җиңеләйтә торган

шартлар **3.** йомшарта торган; **~ие веществá** йомшарта торган матдәләр

смягчéние *с см.* **смягчúть, смягчúться; ~ наказáния** җәзаның җиңеләйтелүе

смягчúть *сов.* **1.** *что* йомшарту; **~ кóжу** күнне йомшарту **2.** *перен. что* җиңеләйтү, киметү, йомшарту; **~ тон** тонны йомшарту; **~ наказáние** җәзаны җиңеләйтү **3.** *перен. кого-что* күңелен йомшарту; **~ стрóгого отцá** кырыс атаның күңелен йомшарту **4.** *что, лингв.* нечкәртү

смягчú||ться *сов.* **1.** йомшару; **кóжа ~лась** күн йомшарган **2.** *перен.* җиңеләю, йомшару, басыла төшү; **боль ~лась** авырту җиңеләйде **3.** *перен.* йомшый төшү, күңеле йомшару; **отéц ~лся** атаның күңеле йомшарды **4.** *лингв.* нечкәрү

смятéние *с* (*сильное волнение*)аптырап калу, каушап калу; (*паника, переполох*) ыгы-зыгы, шау-шу

смять *сов.* **1.** *что* (*одежду*) таушалдыру, йомарландыру; (*бумагу*) бөгәрләү; (*постель, траву*) изү, таптау **2.** *что, спец.* изү, басу; **~ глúну** балчык изү **3.** *перен. кого-что* таркатып бетерү, пыр туздыру; **~ врáжеские войскá** дошман гаскәрләрен таркатып бетерү

смя́ться *сов.* (*об одежде*) таушалу, йомарлану; (*о бумаге*) бөгәрләнү; (*о постели, траве*) изелү, тапталу

снабдúть *сов. кого-что чем* тәэмин итү; **~ книгу примечáниями** китапны искәрмәләр белән тәэмин итү

снабжáть *несов. см.* **снабдúть**

снабжéнец *м* тәэминатчы (*тәэмин итү органнарында эшләүче*)

снабжéни||е *с* **1.** *см.* **снабдúть; агéнт по ~ю** тәэмин итү буенча агент **2.** тәэминат, тьәэмин итү эше, тәэмин итү чаралары; **централизóванное ~е** үзәкләштерелгән тәэмин итү эше **3.** (*предметы, продукты*) тәэмин итү әйберләре

снабжéнческ||ий, -ая, -ое тәэминат ...ы, тәэмин итү ...ы; **~ая контóра** тәминат конторасы

снáдобье *с разг.* дару, дәва

снáйпер *м* снайпер, мәргән

снáйперск||ий, -ая, -ое снайпер ...ы; **~ая винтóвка** снайпер винтовкасы

снарýжи *нареч.* тыштан, тышкы яктан; **запереть дом ~** өйне тышкы яктан биклəү; **~ дýет** тыштан жил өрә; **~ не доноси́лось ни звýка** тыштан бер тавыш та килми иде

снаря́д *м* **1.** снаряд, туп ядрәсе; **противотáнковый ~** танкка каршы ата торган снаряд; **оскóлок ~а** снаряд ярчыгы **2.** снаряд, җайланма; **буровóй ~** бораулау җайланмасы; **землесóсный ~** җир казу снаряды; **гимнастúческие ~ы** гимнастика снарядлары

снаряди́ть *сов. кого-что* кирәк-яраклар белән тәэмин итү, әзерләү; **~ экспедúцию** экспедицияне кирәк-яраклар белән тәэмин итү

снаряди́ться *сов. разг.* кирәк-яракларны хәзерләп кую, җыену, әзерләнү; **~ в путь** юлга әзерләнү

снаряжáть *несов. см.* **снарядúть**

снаряжáться *несов.* **1.** *см.* **снарядúться; 2.** *страд. от* **снаряжáть**

снаряжéние *с* **1.** *см.* **снарядúть, снарядúться; 2.** кирәк-яраклар; **турúстское ~** турист кирәк-яраклары

снаст||ь *ж* **1.** *собир.* җиһазлар, кирәк-яраклар, кораллар; **рыболóвная ~ь** балык тоту кирәк-яраклары **2.** *обычно. мн.* **~и** *мор.* корабль баулары; канатлар; **крепúть ~и** корабль бауларын ныгытып бәйләп кую

снача́ла *нареч.* **1.** (*прежде*) башта, иң элек, иң әүвәл; **~ подýмай, потóм отвечáй** иң элек уйла, аннан соң гына җавап бир **2.** (*снова*) яңадан, кабаттан, яңа баштан; **начáть ~** яңа баштан башлау

снáшивать *несов. см.* **сноси́ть I**

снáшиваться *несов.* **1.** *см.* **сноси́ться** 1; **2.** *страд. от* **снáшивать**

снег *м* кар; **мóкрый ~** юеш кар; **вéчные ~á** мәңгелек кар (*биек тау түбәләрендә*) ♦ **как ~ на́ голову** искәрмәстән, кинәт, көтмәгәндә

снегúрь *м* карабүрек, балан чыпчыгы

снего- *кушма сүзләрнең «кар» мәгънәсен аңлата торган беренче өлеше, мәс.* **снегопогрýзчик** кар төягеч (*машина*)

снегов||óй, -á́я, -óе **1.** кар ...ы; **~óй покрóв** кар капламы; **~áя водá** кар суы **2.** кар белән капланган; **~ы́е гóры** [мәңгелек] кар белән капланган таулар

снегозадержáние *с* кар тоту

снегозащúта *ж* кардан саклану (*юлларны кар күмеп китүдән саклану*)

снегоочистúтель||ый, -ая, -ое кар көри торган, кардан чистарта торган; **~ые машúны** кар көри торган машиналар

снегопáд *м* кар яву

снеготáяние *с* кар эрү

снегоубóрочн||ый, -ая, -ое кар көрәү ...ы, кардан чистарту ...ы; **~ые машúны** кардан чистарту машиналары

снегохóд *м* кар автомобиле (*тирән карда йөри торган автомобиль*)

снегýрочка *ж фольк.* кар кызы, кар сылуы

снегýрочки *только мн.* снегурочка (*коньки*)

снедá||ть *несов. кого-что, книжн.* интектерү, газаплау, җәфалау, җәберләү; **тоскá ~ет** сагыш газаплый

снедь *ж собир.* аш-су, азык-төлек, ашамлыклар

снежúнка *ж* кар бөртеге

снéжн||ый, -ая, -ое **1.** кар ...ы; **~ый покрóв** кар капламы **2.** кар белән капланган, карлы; **~ая дорóга** кар белән калпланган юл **3.** күп карлы, кар күп яуган; **~ая зимá** кар күп яуган кыш **4.** карсыман, кардай; **~ая белизнá** кардай аклык ♦ **~ая слепотá** кардан күз чагылудан килеп чыккан авыру; **~ый человéк** мичан

снеж||óк *м* **1.** *ласк. от* **снег; 2.** (*комок из снега*) кар кисәге, йомарланган кар; **игрáть в ~кú** кар атышып уйнау

снес||ти́ *сов.* **1.** *кого-что* (*отнести*) илтү, илтеп кую, илтеп бирү, илтеп салу **2.** *кого-что* (*вниз*) төшерү, төшереп кую; **~ти́ вéщи в подвáл** әйберләрне подвалга төшереп кую **3.** *кого-что* кубарып ату, каерып ату; **бýрей ~ло́ кры́шу** давыл түбәне кубарып аткан **4.** *что* сүтү, жимерү, ишү; **~ти́ стáрый дом** иске йортны сүтү **5.** *что* чабып өзү, кисеп төшерү; **~ти́ гóлову сáблей** башын кылыч белән чабып өзү **6.** *обычно безл. кого-что* читкә алып китү; **сýдно ~ло́ течéнием** агым судноны читкә алып киткән **7.** *кого-что* (*в одно место*) ташып кую, бер урынга ташу **8.** *перен. что* чыдап (түзеп) калу; **не ~ти́ обúды** күңел рәнҗүенә түзеп калмау **9.** *что* агызып алып китү; **водóй ~ло́ плоти́ну** су буаны алып киткән **10.** *что* салу, йомырка салу; **кýрица ~ла́ яйцó** тавык йомырка салган

снести́сь I *сов.* (*установить связь*) бәйләнешкә керү, хәбәрләшү, хәбәр алышу, элемтә урнаштыру; **~ по пóчте** почта аша хәбәрләшү

снести́сь II *сов.* (*о птицах*) салу, йомырка салу

снетóк *м зоол.* күл чабагы

снижáть *несов. см.* **сни́зить**

снижáться *несов.* **1.** *см.* **сни́зиться; 2.** *страд. от* **снижáть**

сни́зить *сов. что* **1.** (*спустить ниже*) түбәнәйтү, түбәнәйтә төшү, түбәнгәрәк төшерү **2.** *перен.* кимету, төшерү; **~ себестóимость** үзкыйммәтен төшерү; **~ давлéние** басымны төшерү; **~ трéбования** таләпләрне кимету

сни́зи||ться *сов.* **1.** (*спуститься ниже*) түбәнәю, түбәнгәрәк төшү **2.** *перен.* кимү, төшү; **цéны ~лись** бәяләр төшкән

снизойти́ *сов. к кому-чему, до кого-чего, книжн.* игътибар (илтифат) итү, колак салу; **~ к** *чьей-л.* **прóсьбе** *берәүнең* үтенеченә колак салу

сни́зу *нареч.* **1.** астан, аскы яктан, түбәнге яктан; **дýет ~** астан өрә **2.** *перен.* түбәннән; **крúтика ~** түбәннән булган тәнкыйть **3.** (*с низовья реки*) түбәннән, астан ♦ **~ дóверху** түбәннән югарыга кадәр (*рядовой членнардан алып югары органнарга кадәр*)

сника́ть *несов. см.* **сни́кнуть**

сни́кнуть *сов.* **1.** (*опуститься, увядая*) шиңү, шиңеп төшү, шәлберәю, шәлберәеп төшү **2.** *перен. разг.* (*прийти в подавленное состояние*) боегып китү, кәеф китү

снима́ть *несов. см.* **снять**

снима́ться *несов.* **1.** *см.* **сня́ться; 2.** *страд. от* **снима́ть**

сни́мок *м* фоторәсем, рәсем, сурәт

снискáть *сов. что, уст.* казану, ирешү; **~ уважéние** ихтирам казану

снисходúтельность *ж* катгый (таләпчән) булмау; йомшаклык күрсәтү; мәрхәмәтлелек

снисходúтельный, -ая, -ое **1.** (*не строгий*) катгый (таләпчән) булмаган; йомшаклык күрсәткән; мәрхәмәтле **2.** (*покровительственно-высокомерный*) үтә һавалы, үтә тәкәббер; **~ тон** үтә һавалы тон

снисходи́ть *несов. см.* **снизойти́**

снисхожде́ние *с* **1.** (*терпимое отношение*) йомшак мөгамәлә, мәрхәмәт күрсәтү, шәфкать күрсәтү **2.** (*покровительственно-высокомерное отношение*) үтә һавалылык, үтә тәкәбберлек

сни́||ться *несов.* төшкә керү, төштә күрү ♦ **и [во сне] не ~лось** төшкә дә кермәде (*уйга да килмәде*)

сноб *м* сноб (*купшы киенеп үзен әллә кемгә санап йөрүче кеше, кием калыбы*)

снобизм *м* снобизм (*борын күтәреп үзен әллә кемгә санап йөрү*)

сно́ва *нареч.* (*ещё раз*) кабаттан, кайтадан, тагы бер кат; (*заново*) яңадан, яңа баштан

снова́льн||ый, -ая, -ое *текст.* буй сару ...ы, киләп сару ...ы; **~ая маши́на** киләп сару машинасы

снова́ть *несов.* **1.** *что, текст.* киләп сару, буй сару, озату, буй җебе озату (*туку эшендә*) **2.** *перен.* әрле-бирле йөрү, тыз-быз йөрү, киләп сару; **лю́ди сную́т по у́лице** урам буйлап әрле-бирле кешеләр йөреп тора

сновиде́ние *с* төш, төш күрү

сногсшиба́тельн||ый, -ая, -ое *разг. шутл.* искиткеч, таң калдыргыч, аяктан егарлык, шаккатыргыч; **~ая но́вость** шаккатыргыч яңалык

сноп *м прям., перен.* көлтә; **вяза́ть ~ы́** көлтә бәйләү; **~ све́та** яктылык көлтәсе

сноповяза́лка *ж* көлтә бәйләгеч, көлтә бәйләү машинасы

сноповяза́льный, -ая, -ое көлтә бәйләү ...ы, көлтә бәйли торган; **~ механи́зм** көлтә бәйли торган механизм

снорови́стый, -ая, -ое *разг.* оста, маһир, булдыклы, җитез; **~ па́рень** булдыклы егет

снорóвк||а *ж* осталык, булдыклылык, җитезлек, маһирлык; **э́то де́ло тре́бует ~и** бу эш осталык сорый

снос I *м см.* **снести́** 3, 4, 6

снос II *м:* **~у нет** *чему, разг.* бик нык, тузмый, тузуны белми (*кием турында*)

сно́с||и: на ~ях *прост.* тиздән бәбәйләргә тиеш, тиздән бала табарга тиеш (*көмәнле хатын турында*)

сноси́ть I *сов. что, разг.* (*износить*) туздыру, киеп туздыру (*аяк киемен, өс киемен*)

сноси́ть II *несов. см.* **снести́**

сноси́ться I *сов. разг.* (*прийти в ветхость*) тузу, тузып бетү, киелә-киелә тузу (*аяк киеме, өс киеме турында*)

сноси́ться II *несов. см.* **снести́сь** I

сно́ска *ж* сноска (*китап битенең аскы өлешенә төшереп бирелгән искәрмә*)

сно́сн||ый, -ая, -ое *разг.* канәгатьләнерлек, ярыйсы, чыдарлык, түзәрлек; **~ые усло́вия** канәгатьләнерлек шартлар

снотво́рн||ый, -ая, -ое **1.** йоклаткыч, йоклата торган, йокыны китерә торган; **~ый порошо́к** йоклата торган порошок **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* йоклата торган дару

сноха́ *ж* килен

сноше́ние *с* **1.** *см.* **снести́сь** I; **2.** (*половой акт*) якынлык кылу, җенси мөнәсәбәт

сну́лый, -ая, -ое *спец.* (*о рыбе*) җансыз, йоклаган; тынган

сню́хаться *сов.* **1.** (*о животных*) иснәшү, иснәшеп танышу **2.** *прост. неодобр.* (*о людях*) якынлашу, танышып китү, килешеп китү

сню́хиваться *несов. см.* **сню́хаться**

сня́тие *с см.* **снять**

снят||о́й, -ая, -о́е: **~о́е молоко́** өсте алынган сөт

сня́ть *сов.* **1.** *что* (*отделить*) алу, алып кую; (*сверху*) төшерү, күтәреп төшерү; **~ карти́ну со стены́** картинаны стенадан алып кую **2.** *что* алу; **~ сли́вки с молока́** сөт өстен алу **3.** *что* җыеп алу, җыю; **~ урожа́й** уңышны җыеп алу **4.** *что* (*с себя*) салу, салып кую; (*с кого-л.*) салдыру, салдырып алу **5.** *что* тунау, сую; **~ шку́ру** тиресен тунау **6.** *что* төшерү; **~ с себя́ ответственность** җаваплылыкны өстеңнән төшерү **7.** *что* алу; **~ ко́пию** күчермәсен алу **8.** *что* алу, кире алу, кайтарып алу; **~ своё предложе́ние** тәкъдимеңне кире алу **9.** *что* (*скопировать*) төшерү, төшереп алу; **~ план уча́стка** участокның планын төшереп алу **10.** *что* бетерү, юкка чыгару; **~ вы́говор** выговорны алу **11.** *кого* (*освободить*) алу, төшерү, бушату, чыгару; **~ с рабо́ты** эштән алу **12.** *что* [вакытлыча файдалануга] алу, алып тору; **~ да́чу** дача алып тору ♦ **как рукой сня́ло** *что* кул белән алып ташлагандай булды (*авыру, кайгы-хәсрәт турында*); **~ боль** авыртуны бетерү, авыртуны туктату; **~ го́лову** *с кого* башын кисү; **~ допро́с** допрос алу; **~ обвине́ние** аклау; **~ ло́дку с ме́ли** комга утырган көймәне тартып чыгару; **~ с учёта** учёттан төшерү

сня́||ться *сов.* **1.** алыну; **кры́шка легко́ ~ла́сь** капкач җинел алынды **2.** (*об одежде*) салыну **3.** (*сфотографироваться*) [рәсемгә] төшү; **4.** кузгалып китү; **отря́д ~лся** отряд кузгалып китте; **~ться с я́коря** якорьны күтәреп кузгалып китү ♦ **~ться с учёта** учёттан төшү

со *см.* **с**

соа́втор *м* автордаш

соа́вторство *с* автордашлык

соба́к||а *ж* эт; **охо́тничья ~а** ау эте; **сторожева́я ~а** сакчы эт; **поро́дистая ~а** саф токымлы эт, яхшы нәселле эт; **~а ла́ет, ве́тер но́сит** *погов.* эт өрер, бүре йөрер ♦ **вот где ~а зарыта!** имәндә икән чикләвек!; менә аның сере (хикмәте) кайда икән!; **[как] ~а на се́не** печән өстендәге эт кебек; **как соба́к нере́занных** *кого, неодобр.* эткә типсәң, ...га тия, бик күп, чиктән тыш күп; **соба́к ве́шать** *на кого-что* сүгү, тиргәү, бәла тагу, чүп өю; **~у съел** *на чём* теше төшкән инде, теше коелган инде, азу теш чыккан инде (*берәр өлкәдә озак вакытлар эшләп зур тәҗрибә алу, осталыгы зур булу турында*)

собаково́дство *с* эт асраучылык

соба́ч||ий, -ья, -ье **1.** эт ...ы; **~ий лай** эт өрүе; **~ья конура́** эт оясы **2.** эт тиресеннән тегелгән; **~ьи унты́** эт тиресеннән тегелгән унталар ♦ **~ий хо́лод** зәмһәрир суыгы, катып үләрлек суык; **~ья жизнь** эт тормышы, эт көне (*авыр тормыш*)

соба́чка *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **соба́ка**; **2.** тияк (*мылтыкта һәм башка төрле механизмнарда махсус җайланма*)

соба́чник *м разг.* эт яратучы кеше

собезья́нничать *сов. разг.* маймыллану, кешегә ияреп кылану

собесе́дник *м* әңгәмәдәш, утырдаш

собесе́дница *ж* әңгәмәдәш хатын (кыз)

собесе́дование *с* әңгәмә, сөйләшү, беседа (*фәнни, политик һ.б.ш. темага*)

собира́тель *м* җыючы, туплаучы; **~ наро́дных ска́зок** халык әкиятләре җыючы

собира́тельница *ж см.* **собира́тель**

собира́тельн||ый **1.** гомумиләштерелгән; **~ый о́браз** гомумиләштерелгән образ **2.** *грам.* җыйма ..., җыю ...: **~ые имена́ существи́тельные** җыйма исемнәр; **~ые числи́тельные** җыю саннары

собира́тельство *с* коллекционерлык, коллекция[ләр] җыю[чылык]

собира́ть *несов.* **1.** *см.* **собра́ться; 2.** *страд. от* **собира́ть**

соблаговоли́||ть *сов. с неопр., ирон.* рәхим итү; **~те отве́тить** рәхим итеп җавап бирегез

собла́зн *м* әгъва, кызыгырлык (кызыктырырлык, кызыктыргыч) нәрсә; вәсвәсә; ымсыну, күңел азу (аздыру), вәсвәсә салу; **вводи́ть** *кого-л.* **в ~** вәсвәсә салу; **впада́ть в ~** кызыгу

соблазни́тель *м* әгъвачы, кызыктыручы, кызыктырып алдаучы, күңел аздыручы, вәсвәсә салучы, вәсвәсәче

соблазни́тельница *ж* әгъвачы хатын (кыз), вәсвәсәче хатын(кыз)

соблазни́тельн||ый, -ая, -ое **1.** кызыгырлык, кызыктырырлык, кызыктыргыч, ымсындыргыч; **~ое предложе́ние** кызыктырырлык тәкъдим **2.** (*обольстительный*) күңел аздыргыч, күңел аздыра торган, вәсвәсәле

соблазни́ть *сов.* **1.** *кого-что чем и с неопр.* (*прельстить*) кызыктыру, ымсындыру; **~ пое́хать на юг** кәньякка барырга кызыктыру **2.** *кого* (*обольстить женщину*) алдау, юлдан яздыру **3.** *кого, уст.* (*вызвать греховные помыслы, желания*) күңел аздыру, юлдан яздыру, вәсвәсәләү, вәсвәсә салу

соблазни́ться *сов. чем, на что и без доп.* кызыгу, күңел төшү, күз кызу; ымсыну; **~ пое́хать на юг** көньякка барырга кызыгу

соблазня́ть *несов. см.* **соблазни́ть**

соблазня́ться *несов.* **1.** *см.* **соблазни́ться; 2.** *страд. от* **соблазня́ть**

соблюда́ть *несов. см.* **соблюсти́**

соблюде́ние *с см.* **соблюсти́; ~ поря́дка** тәртип саклау

соблюсти́ *сов. что* **1.** саклау; тоту; **~ поря́док** тәртип саклау; **~ дие́ту** диета тоту **2.** саклау; үтәү, тоту, җиренә җит-

кереп үтәү; ~ **дө́говө́р** шартнамә шартларын үтәү; ~ **прили́чия** әдәп саклау

соболе́знование *с* кайгысын уртаклашу; тәгъзия (*уст.*); **вы́разить** ~ кайгысын уртаклашу

соболе́зновать *несов. кому-чему* кайгысын уртаклашу; тәгъзия кылу (*уст.*)

собо́л||ий, -ья, -ье 1. кеш ...ы; ~**ья шку́рка** кеш тиресе 2. кеш [мехыннан тегелгән]; ~**ья ша́пка** кеш [мехыннан тегелгән] бүрек

соболи́н||ый, -ая, -ое *см.* **собо́лий** ♦ ~**ые бро́ви** куе кара кашлар

со́боль *м* 1. кеш 2. *обычно мн.* **соболя́** (*мех*) кеш мехы

собо́р *м* собор (1. *ист. иске Россиядә: оештыру һәм идарә мәсьәләләрен хәл итү максаты белән чакырыла торган җыелыш* 2. *югары христиан руханилары җыелышы* 3. *шәһәрнең яки монастырьнең иң зур чиркәве*)

собра́ние *с* 1. җыелыш; **парти́йное** ~ партия җыелышы 2. собрание; **учреди́тельное** ~ учредительное собрание 3. (*совокупность текстов, изданных вместе*) җыелма басма 4. җыелма, тупланма; ~ **ре́дкостей** сирәк очрый торган әйберләр җыелмасы; ~ **моне́т** акчалар коллекциясе

со́бранность *ж* тупланганлык, зиһенне (игътибары) тупланган булу, җыйнаклык

со́бранный, -ая, -ое 1. *прич. от* **собра́ть**; 2. зиһенне (игътибары) тупланган; игътибарлы, җыйнак; ~ **челове́к** җыйнак кеше

собра́т *м* хезмәттәш, иптәш; ~ **по ору́жию** коралдаш

собра́ть *сов.* 1. *кого-что* җыю, туплау; ~ **ученико́в** укучыларны җыю 2. *что* җыю, җыеп алу (кую), туплау, туплап кую; ~ **урожа́й** уңышны җыеп алу; ~ **ве́щи** әйберләрне җыеп кую; ~ **све́дения** мәгълүматлар җыю 3. *кого-что* әзерләү; ~ **в доро́гу** юлга әзерләү; ~ **обе́д** төшке ашны әзерләү 4. *что* җыю, кору; ~ **радиоприёмник** радиоалгычны кору 5. *что, портн.* (*сделать сборки*) бөрү, бөреп тегү, бөрмәләү 6. *перен. что* җыю, туплау; ~ **все свои́ си́лы** бөтен көченне туплау

собра́||ться *сов.* 1. җыелу, туплану; (*о дожде*) җыену; **наро́д** ~**лся** халык җыелды; **собра́ло́сь мно́го книг** [бик] күп китап җыелган 2. (*сжаться; сморщиться*) йомарлану, бөгәрләнү; җыерылу; ~**ться в комо́к** йомарлану 3. (*приготовиться*) әзерләнү, җыену; ~**ться в доро́гу** юлга [чыгарга] җыену; ~**ться уе́хать** китәргә җыену; ~**ться для прыжка́** сикерергә әзерләнү 4. *с чем* җыю, туплау; ~**ться с ду́хом** [бөтен] кыюлыкны җыю (туплау); ~**ться с мы́слями** [бөтен] зиһенне туплау; ~**ться с си́лами** бөтен көчне туплау 5. үзеңне кулга алу, игътибарыңны туплау, зиһенеңне туплау; ~**ться пе́ред выступле́нием** чыгыш ясау алдыннан үзеңне кулга алу

со́бственник *м* 1. (*владелец*) милекче, [милек] биләүче, хосусый милек иясе, хуҗа; **ча́стный** ~ хосусый милекче 2. *перен.* хуҗа

со́бственническ||ий, -ая, -ое хосусый милек ияләренә хас [булган], хосусый милекче[лек] ...ы; ~**ая психоло́гия** хосусый милекчелек психологиясе

со́бственно 1. *вводн. сл.* (*в сущности*) чынында, дөресендә, дөресен әйткәндә; асылда, нигездә; ~ **говоря́** дөресен әйткәндә 2. *частица огранич.* (*в буквальном смысле слова*) чын мәгънәсендә

собственнору́чн||ый, -ая, -ое үз кулы белән ...ган; ~**ая распи́ска** үз кулы белән язылган расписка

со́бственность *ж* милек; **общественная** ~ гомуми милек; җәмәгать милке; **ча́стная** ~ хосусый милек; **ли́чная** ~ шәхси милек

со́бственн||ый, -ая, -ое 1. *в разн. знач.* үз; ~**ая да́ча** үз дачасы; ~**ый корреспонде́нт** үз хәбәрче; **твои́** ~**ые де́ти** үз балаларың; **по** ~**ому жела́нию** үз теләге белән; **спра́виться** ~**ыми си́лами** үз көчең белән башкарып чыгу 2. үз, чын, туры; **в** ~**ом смы́сле сло́ва** сүзнең чын мәгънәсендә

событы́льник *м* шешәдәш, бергә эчкән (эчеп йөрүче) кеше

собы́ти||е *с* 1. вакыйга, хәл; ~**я после́дних дней** соңгы көннәрдә булган хәлләр 2. зур вакыйга; **его́ прие́зд к нам** — ~**е** аның безгә килүе — зур вакыйга

сова́ *ж* ябалак

сова́ть *несов. что, разг.* 1. тыгу; ~ **ру́ки в карма́ны** кулларны кесә[ләр]гә тыгу; ~ **топо́р за по́яс** биленә балта кыстыру 2. төртү, сузу; ~ **ру́ку** (*напр. здороваясь*) кул сузу ♦ ~ **[свой] нос** борын тыгу, тыгылу, тыкшыну (*кеше эшенә*); ~ **под нос** *кому* борынына төртү

сова́ться *несов.* 1. *разг.* тыгылу, тыкшыну, кысылу; ~ **всю́ду** бөтен җиргә тыгылу; ~ **в чужи́е дела́** кеше эшенә тыгылу 2. *страд. от* **сова́ть**

соверша́ть *несов. см.* **соверши́ть**

соверша́ться *несов.* 1. *см.* **соверши́ться**; 2. *страд. от* **соверша́ть**

соверше́нно *нареч.* 1. тулысынча, тәмам, бөтенләй; һич, һич тә, бер дә; **он** ~ **огло́х** ул бөтенләй чукракланган; ~ **не ну́жно** бөтенләй кирәге юк; **ду́мать** ~ **о друго́м** бөтенләй икенче нәрсә турында уйлау; 2.: ~ **бе́лый** ап-пак; ~ **ве́рно** бик дөрес, дөп-дөрес, һичшиксез дөрес; ~ **здоро́вый** сап-сау; ~ **но́вый** өр-яңа; ~ **норма́льный** бик нормаль; ~ **прав** тулысынча хаклы; ~ **слепо́й** дөм-сукыр, тома сукыр

совершенноле́тие *с* буйга җитү, яше җитү, балигъ булу

совершеннолётний, -яя, -ее буйга җиткән, яше җиткән, балигъ булган

соверше́нн||ый I, -ая, -ое 1. камилләшкән, камилләштерелгән; камил, мөкәммәл булып җиткән; ~**ая фо́рма** камил форма 2. (*полный*) тулы, ~**ое схо́дство** тулы охшашлык 3. *разг.* (*подлинный*) чын, чын мәгънәдә, тулысынча, бөтенләй; ~**ое дитя́** чын мәгънәдә бала; ~**ая пра́вда** чын хакыйкать

соверше́нный II, -ая, -ое: ~ **вид** *грам.* тәмамланган төр

соверше́нств||о *с* камиллек, мөкәммәллек; **в** ~**е** бик яхшы; **знать** *что-л.* **в** ~**е** *берәр нәрсәне* бик яхшы белү

соверше́нствовать *несов. что* камилләштерү, яхшырту

соверше́нств||оваться *несов.* 1. камилләшү; камилләшә бару, мөкәммәлләшү; **его́ писа́тельский тала́нт** ~**уется** аның язучылык таланты камилләшә бара 2. *в чём* (*в знаниях, умении и т.п.*) камилләштерү, камилләштерә бару, арттыру 3. *страд. от* **соверше́нствовать**

соверши́||ть *сов. что* 1. кылу, ясау, эшләү; ~**ть оши́бку** хата ясау; ~**ть преступле́ние** җинаять эшләү; ~**ть путеше́ствие** сәяхәт кылу; ~**ть по́двиг** батырлык күрсәтү; **самолёт** ~**л поса́дку** самолёт утырды (җиргә төште) 2. башкару, кылу; ~**ть богослуже́ние** гыйбадәт кылу; ~**ть намо́з** намаз уку 3. (*оформить*) килешү; ~**ть сде́лку** килешү

соверши́ться *сов.* булу, килеп чыгу

со́вестить *несов. кого, разг.* оялту, инсафка китерү

со́веститься *несов. разг.* оялу, тартыну, вөжданы күтәрмәү, намуслану, намуссыну

со́вестливый, -ая, -ое намуслы, вөжданлы, оялучан, оялчан

со́вестно *в знач. сказ. безл. кому* оят, уңайсыз; **как вам не** ~**!** оят түгелмени сезгә!

со́вест||ь *ж* вөждан, намус, оят; **долг** ~**и** вөждан бурычы; **моя́** ~**ь чиста́** вөжданым пакь, йөзем ак; **упрёки** ~**и** вөждан газабы; **име́й же** ~**ь** оятың булсын; **испы́тывать угрызе́ния** ~**и** вөждан газабы кичерү; **ни сты́да ни** ~**и** ояты да юк, хәясе дә юк ♦ **без зазре́ния** ~**и** оятсызланып, оятсыз рәвештә, намуссыз рәвештә; **для очи́стки** ~**и** күңел тынычлыгы өчен, күңелне тынычландыру өчен; **на** ~**ь** (*добросовестно*) намус белән, күңел биреп (яхшы итеп, тырышып) эшләү; **по** ~**и говоря́ (сказа́ть)** *в знач. вводн. сл.* чын күңелдән әйткәндә, дөресен генә әйткәндә, ачыктаначык әйткәндә; **поступи́ть по** ~**и** вөжданың (намусың) кушканча эш итү; **по [чи́стой]** ~**и [жить, поступа́ть** *и т.п.*] намус белән (*яшәү, эш итү h.б.ш.*); **свобо́да** ~**и** вөждан иреге (*дин тоту мәсьәләләренда*); **со споко́йной** ~**ью** тыныч вөждан белән, үзенең хаклылыгына ышанып

сове́т *м* 1. киңәш; мәслихәт; ~**ы врача́** табиб киңәшләре 2. киңәшмә; **на семе́йном** ~**е** гаилә киңәшмәсендә; **держа́ть** ~ киңәшү 3. совет; **Верхо́вный Сове́т** Югары Совет; ~ **трудово́го коллекти́ва** хезмәт коллективы советы; **Сове́т старе́йшин** Старейшиналар советы ♦ ~ **да любо́вь** бәхетле, тату тормыш [телим сезгә]; тату яшәгез

сове́тник *м* киңәшче; ~ **посо́льства** илчелек киңәшчесе

сове́тница *ж разг.* (*жена советника*) киңәшче хатыны

сове́товать *несов. что и с неопр.* киңәш бирү, киңәш итү, мәслихәт бирү; мәслихәт күрү

сове́товаться *несов.* **1.** (*просить совета*) киңәш сорау, киңәшү, киңәш итү **2.** (*обмениваться мнениями*) киңәшү, киңәшләшү, фикер алышу, уйлашу; мәслихәтләшү (*уст.*)

сове́тск‖ий, -ая, -ое совет ...ы; **~ий наро́д** совет халкы; **Сове́тская власть** Совет хакимияте

сове́тчик *м* киңәшче, киңәш бирүче, акыл бирүче; мәслихәтче, мәслихәт бирүче

сове́тчица *ж* киңәшче хатын (кыз)

совеща́ние *с* киңәшмә; **~ в верха́х** югары органнар киңәшмәсе

совеща́тельный, -ая, -ое: **~ го́лос** киңәш хокукы

совеща́ться *несов.* киңәшү, киңәшләшү; фикер алышу

сови́н‖ый, -ая, -ое ябалак ...ы; **~ое гнездо́** ябалак оясы

со́вка *ж зоол.* **1.** (*птица*) ябалак **2.** (*бабочка*) ябалакбаш, ябалакчык (*төнге күбәләк*)

совлада́ть *сов. с кем-чем, разг.* тыеп калу, җиңү, җиңеп калу, тотып калу; **~ с гне́вом** ачуны тыеп калу ♦ **~ с собо́й** үзеңне кулга алу

совладе́лец *м* милектәш, уртак биләүче

совладе́лица *ж* милектәш хатын (кыз)

совмести́мость *ж* бергә сыя (сыеша) алу, [бер-берсенә] туры (тәңгәл) килү; үзара ярашу (сыешу); **~ поня́тий** төшенчәләрнең туры килүе; **психологи́ческая ~** психологик яктан үзара сыешу ♦ **~ кро́ви** *биол.* канның туры килүе (*кан җибәргәндә*)

совмести́мый, -ая, -ое *книжн.* бергә сыя торган, бергә сыя (сыеша) алырлык, сыеша ала торган; [бер-берсенә] туры (тәңгәл) килә торган, үзара яраша торган

совмести́тель *м* [берьюлы] ике эшне башкаручы, ике урында эшләүче

совмести́тельств‖о *с* [берьюлы] ике урында (эштә) эшләү; **рабо́тать по ~у** берьюлы ике урында эшләү

совмести́тельствовать *несов.* берьюлы ике эштә (урында) эшләү

совмести́‖ть *сов.* **1.** *что* бергә (бер үк вакытта) алып бару, берләштерү, бер үк вакытта башкару (үтәү); **~ть рабо́ту с учёбой** бер үк вакытта эшләү дә уку да **2.** *в ком-чём* бер үк вакытта булу; шул ук вакытта булу; **он ~л в себе́ писа́теля и худо́жника** ул бер ук вакытта язучы да рәссам да

совмести́‖ться *сов.* **1.** (*совпасть*) [үзара] тәңгәл килү; [үзара] туры килү; **2.** [бер үк вакытта] булу, берләшү, кушылу; **в нём ~лись больши́е теорети́ческие позна́ния и практи́ческий о́пыт** аңарда бер үк вакытта зур теоретик белем дә практик тәжрибә дә бар **3.** *мат.* тәңгәл килү

совме́стно *нареч.* бергә, бергәләп, бергәләшеп, берлектә, уртак

совме́стн‖ый, -ая, -ое бергә ..., бергәләп ..., бердәм ...; бергәләшеп ..., уртак ...; берләштерелгән, берләшкән, бергә (бергәләп) үткәрелгән; **~ая рабо́та** бергә эшләү; **~ые уси́лия** уртак тырышлык; **~ое заседа́ние** берләштерелгән утырыш

совмеща́ть *несов. см.* **совмести́ть**

совмеща́ться *несов.* **1.** *см.* **совмести́ться; 2.** *страд. от* **совмеща́ть**

совмеще́ние *с см.* **совмести́ть; ~ фигу́р** фигураларның тәңгәл килүе

сово́к *м* соскы, соскыч

совокупи́ться *сов.* якынлык кылу, женси мөнәсәбәттә булу

совокупля́ться *несов.* **1.** *см.* **совокупи́ться; 2.** *страд. от* **совокупля́ть**

совоку́пност‖ь *ж* барлыгы [бергә], барысы [бергә], җыелма; **~ь при́знаков** билгеләр җыелмасы; **~ь да́нных** мәгълүматларның барлыгы бергә; **в ~и** барлыгы (барысы) бергә

совоку́пн‖ый, -ая, -ое бердәм ..., бергәләп ..., берләштерелгән; **~ые уси́лия мно́гих люде́й** күп кешеләрнең бердәм көч куюлары

совпада́ть *несов. см.* **совпа́сть**

совпа́‖сть *сов. с чем* **1.** (*произойти одновременно*) [бер үк вакытка] туры килү, бер үк вакытта булу **2.** үзара тәңгәл килү, туры (тапкыр) килү; **их мне́ния ~ли** аларның фикерләре туры килде **3.** *мат.* тәңгәл килү

соврати́тель *м книжн.* юлдан яздыручы, аздыручы, бозык (начар) юлга кертүче, бозык юлга бастыручы

соврати́тельница *ж книжн.* юлдан яздыручы хатын (кыз)

соврати́ть *сов. кого-что* юлдан яздыру, аздыру, бозык (начар) юлга кертү, бозык (начар) юлга бастыру

совра́ть *сов.* ялганлау, ялган сөйләү, алдау, алдашу

совраща́ть *несов. см.* **соврати́ть**

совраща́ться *несов.* **1.** *см.* **соврати́ться; 2.** *страд. от* **совраща́ть**

совреме́нник *м* замандаш, ... белән бер чор кешесе, бер чорда яшәгән кеше, чордаш; **~и Тука́я** Тукай[ның] замандашлары

совреме́нница *ж* замандаш хатын (кыз)

совреме́нность *ж* хәзерге заман

совреме́нн‖ый, -ая, -ое **1.** *кому-чему* (*относящийся к одному времени*) ...га замандаш..., ...га замандаш булган, ... белән бер чорда яшәгән, ...га чордаш **2.** (*относящийся к настоящему времени*) хәзерге, хәзерге заман ..., хәзерге чор ..., **в ~ых усло́виях** хәзерге шартларда; **~ая эпо́ха** хәзерге чор; **~ая тата́рская литерату́ра** хәзерге татар әдәбияты; **~ая те́хника** хәзерге заман техникасы **3.** (*на уровне своего времени*) заманча, хәзерге заман ...ы, хәзерге заман таләпләренә җавап бирә торган (туры килә торган, туры китереп эшләнгән); **~ое обору́дование** хәзерге заман җиһазлары

совсе́м *нареч.* **1.** (*совершенно*) бөтенләй; **~ но́вая вещь** өр-яңа әйбер; **я ~ забы́л** бөтенләй онытканмын **2.** *разг.* (*навсегда*) бөтенләйгә; **прие́хать ~** бөтенләйгә килү **3.** *в знач. частицы усил.* (*вовсе*) һич тә, бер дә; **~ нет** һич тә юк **4.** *с отриц.* (*не очень, не вполне*) бик үк ... түгел; бик үк ...ып җитмәү (бетермәү); **он не ~ здоро́в** ул бик үк сәламәт түгел; **я не ~ понима́ю** мин бик үк аңлап бетермим

совхо́з *м* совхоз

согбе́нный, -ая, -ое *книжн.* (*сгорбленный*) бөкрәйгән; **~ ста́рец** бөкрәйгән карт

согла́си‖е *с* **1.** (*позволение*) ризалык; күнү **2.** (*соглашение*) килешү **3.** (*единодушие*) бердәмлек, фикер бердәмлеге **4.** (*дружественные отношения*) дуслык, татулык, бердәмлек ♦ **в ~и** *с чем* ...га туры китереп, ...га ярашлы рәвештә, ... буенча, ...га таянып, ...га муафыйк; **в ~и с зако́ном** законга муафыйк

согласи́тельн‖ый, -ая, -ое *юр.* килештерү ...ы; **~ая коми́ссия** килештерү комиссиясе

согласи́ться *сов.* **1.** *на что и с неопр.* (*дать согласие*) риза булу, ризалашу, ризалык бирү (белдерү); күнү; разый булу (*уст.*) **2.** *с кем-чем и без доп.* (*выразить своё согласие*) килешү **3.** *на чём, разг.* (*договориться*) килешү, сөйләшү, сүз куешу

согла́сно **1.** *нареч. разг.* (*дружно*) дус, тату, килешеп **2.** *нареч.* (*единодушно*) бердәм рәвештә **3.** (*согласованно*) [үзара] килешеп **4.** *нареч.* (*гармонично*) аһәңле [итеп] **5.** *предлог* (*соответственно*) ... буенча, ...га муафыйк, ...га ярашлы рәвештә, ...га таянып, ...га туры китереп; ...да карарганча; **~ зако́ну** закон буенча ♦ **~ с чем-л.** *см.* **согла́сно** 5

согла́сный I, -ая, -ое *лингв.* тартык; **~ звук** тартык аваз

согла́сн‖ый II, -ая, -ое **1.** риза [булган], күнгән; разый (*уст.*); **он согла́сен на э́то** ул моңа риза **2.** *с кем-чем* килешкән, уртак фикергә килгән; **я с ва́шим мне́нием согла́сен** мин сезнең фикерегез белән килешәм **3.** гармоник; аһәңле; **~ое пе́ние** аһәңле итеп җырлау

согласо́ванн‖ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **согласова́ть; 2.** үзара килешеп (сөйләшеп) эшләнгән; **~ые де́йствия** үзара килешеп эшләнгән эшләр

согласова́ть *сов. что* **1.** (*привести в соответствие*) яраштыру; килештерү; туры китерү **2.** (*выработать единое мнение*) килешү, уртак фикергә килү, хәл итү; (*получить согласие*) ризалык алу, сөйләшү **3.** *грам.* яраштыру

согла́с‖ова́ться **1.** *сов., несов. с чем* туры килү, каршы килмәү; **э́то постановле́ние не ~у́ется с пре́жним** бу карар элеккесенә каршы килә **2.** *несов. грам.* ярашу

согласо́вывать *несов. см.* **согласова́ть**

соглаша́тель *м полит.* килешүчән, килешүче

соглаша́тельск‖ий, -ая, -ое *полит.* килешүчәнлек ...ы; **~ая поли́тика** килешүчәнлек сәясәте

соглаша́тельство *с* килешүчәнлек

соглаша́ться *несов. см.* **согласи́ться**

соглаше́ние *с* **1.** (*взаимное согласие*) үзара килешү **2.** (*договор*) килешү

соглядатай *м* шымчы

согна́ть *сов.* **1.** *кого-что* куу, куып жибәрү, куып төшерү; ~ **му́ху** чебенне куу **2.** *что* (*уничтожить*) бетерү, юкка чыгару; ~ **весну́шки** сипкелләрне бетерү **3.** *кого-что* (*в одно место*) куып китереп (*бер урынга*) җыю, туплау; (*бер урынга*) куып китерү; ~ **ста́до на опу́шку** көтүне урман авызына куып китерү ◆ ~ **вес** авырлыкны киметү (*махсус чаралар кулланып*); ~ **семь пото́в** *с кого* кара (шабыр) тиргә батыру; ~ **сон** йокысын ачу, йокысын качыру

согну́ть *сов.* **1.** *что* бөгү; ~ **подко́ву** ат дагасын бөгү; ~ **про́волоку** тимерчыбыкны бөгү; ~ **но́гу** аякны бөкләү **2.** *что* (*изготовить путем гнутья*) бөгү, бөгеп ясау **3.** *что* бөгү, ию; ~ **де́ревце** агачны бөгү **4.** *кого-что* (*сгорбить*) бөкрәйтү **5.** *перен. кого* (*покорить, сломить*) бөгү, баш идерү, буйсындыру ◆ ~**ть в бара́ний рог** бишкә бөгү, бөтереп шешәгә тыгу, ике аягын бер кунычка тыгу; ~ **в дугу́ (в три дуги́, в три пого́ибели)** 1) бишкә бөгү (*бик нык бөгү*); 2) *перен.* (*заставить покориться*) *см.* ~ **в бара́ний рог**

согну́||ться *сов.* **1.** бөгелү; **гвоздь ~лся** кадак бөгелде **2.** бөгелү, иелү; **дере́вья ~лись** агачлар иелгән **3.** (*сгорбиться*) бөкрәю **4.** *перен.* (*покориться*) бөгелү, баш ию, буйсыну ◆ ~**ться в дугу́ (в три дуги́, в три пого́ибели)** 1) бишкә бөгелү (*бик нык бөгелү*); 2) *перен. см.* **согну́ться** 4

согрева́тельный, -ая, -ое җылыта торган, җылыткыч, җылы; ~ **компре́сс** җылы компресс

согрева́ть *несов. см.* **согре́ть**

согрева́ться *несов.* **1.** *см.* **согре́ться; 2.** *страд. от* **согрева́ть**

согре́ть *сов. кого-что* **1.** җылыту; ~ **во́ду** су җылыту **2.** *перен.* (*утешить*) күнелен күтәрү (табу), юату

согре́||ться *сов.* җылыну; **пе́чка ~лась** мич җылынды; ~**ться ча́ем** чәй эчеп җылыну

согреши́ть *сов.* гөнаһ кылу (эшләү), языклы булу

со́да *ж* сода

соде́йстви||е *с* ярдәм, булышлык; **при ~и** ярдәме белән

содействовать *сов., несов. кому-чему* ярдәм итү (күрсәтү), булышу, булышлык итү (күрсәтү)

содержа́ни||е *с* **1.** *см.* **содержа́ть; беспри́вязное ~е скота́** терлекне бәйләмичә асрау (тоту) **2.** (*оглавление*) эчтәлек **3.** (*тема*) эчтәлек **4.** күләм, микъдар; **определи́ть ~е са́хара в свёкле** чәгендердәге шикәрнең микъдарын билгеләү **5.** хезмәт хакы; **получи́ть ме́сячное ~е** айлык хезмәт хакын алу ◆ **жить (быть) на ~и** *у кого, уст.* *берәүдә* тәрбияленеп тору; *берәүнең* тәрбиясендә булу; **челове́к с бога́тым вну́тренним ~ем** рухи яктан бай кеше

содержа́нка *ж уст.* сәяркә

содержа́тель *м уст.* тотучы, хуҗа; ~ **рестора́на** ресторан тотучы

содержа́тельный, -ая, -ое эчтәлекле, бай эчтәлекле; ~ **докла́д** бай эчтәлекле доклад

содержа́ть *несов.* **1.** *кого-что* асрау, тәрбияләү, карау; тоту; ~ **роди́телей** ата-ананы тәрбияләү (карау); ~ **семью́** семья асрау **2.** *кого-что* тоту, асрау; ~ **скот в сара́е** терлекне сарайда асрау; ~ **в чистоте́** чиста тоту; ~ **под аре́стом** ябып тоту **3.** *что* ...да булу; **о́вощи соде́ржат мно́го витами́нов** яшелчәләрдә витаминнар күп [була]; **кни́га соде́ржит в себе́ мно́го интере́сного** китапта бик күп кызыклы мәгълүматлар бар; **э́то лека́рство соде́ржит мышья́к** бу даруда мышьяк бар

содержа́ться *несов.* **1.** тотылу; асралу; ~ **под аре́стом** ябып тотылу; **кро́лики соде́ржатся в кле́тках** куяннар читлектә асралалар; ~ **в чистоте́** чиста тотылу **2.** булу; **в кни́ге соде́ржатся ну́жные све́дения** катапта кирәкле мәгълүматлар бар

содержи́мое *с* эчендәге (эченә салынган) нәрсә; эчендәгесе, эче

со́дов||ый, -ая, -ое **1.** сода ...ы; ~**ый раство́р** сода эремәсе **2.** *в знач. сущ.* ~**ая** *ж* содалы су

содокла́д *м* өстәмә доклад

содокла́дчик *м* өстәмә доклад ясаучы

содо́м *м разг.* ыгы-зыгы, гауга, шау-шу, тавыш; **подня́ть ~** гауга чыгару

содра́ть *сов. что* **1.** (*кору*) каезлау, [кайрысын] каезлап алу, [курыс] төшерү, [кабыгын] сую, суеп алу; (*шкуру*) тунау, тунап алу, сую **2.** *разг.* (*поцарапать кожу*) тиресен суйдыру, кырдыру, тырнату **3.** *разг.* (*сорвать, снять*) тартып алу **4.** *перен. прост.* каеру, тунау, сую (*кыйбат алу, кыйммәт бәягә сату, ришвәт алу h.б.ш.*); ~ **втри́дорога** бик кыйбатка сату ◆ ~ **шку́ру** *прост.* тиресен тунау, талау

содра́ться *сов. разг.* (*о коже, кожуре*) суелу, тырналу; сыдырылу

содрога́||ться *несов.* калтырау, калтырану, дерелдәү, тетрәү; селкенү; ~**ться всем те́лом** бөтен тәне калтырау; **земля́ ~ется** җир тетри

содрогну́ться *сов. однокр.* **1.** калтырап кую (китү), калтыранып кую (китү); дерт итеп кую (китү), дерелдәп кую (китү); селкенеп кую **2.** *перен.* тетрәү, тетрәп киту; ~ **от у́жаса** куркудан тетрәү

содру́жество *с* **1.** [үзара] дуслык, бердәмлек; ~ **на́ций** милләтләр дуслыгы; **твóрческое ~** иҗади дуслык **2.** (*общество, объединение*) берләшмә; җәмгыять; **литерату́рное ~** әдәби берләшмә

со́ев||ый, -ая, -ое **1.** соя ...ы; ~**ые бобы́** соя борчагы **2.** соялы; ~**ые конфе́ты** соялы конфетлар

соедине́ние *с* **1.** *см.* **соедини́ть, соедини́ться; 2.** (*место*) ялганма, тоташма, тоташтырма, тоташтырылган җир (урын) **3.** *воен.* берләшмә; **та́нковое ~** танклар берләшмәсе **4.** *хим.* кушылма

соедини́тельн||ый, -ая, -ое: ~**ая ткань** *биол.* тоташтыргыч тукыма; ~**ые сою́зы** *грам.* тезүче теркәгечләр

соедини́ть *сов.* **1.** *кого-что* тоташтыру, тоташтырып кую; ялгау, ялгап кую; ~ **провода́** тимерчыбыкларны ялгап кую **2.** *что* (*установить связь, сообщение*) тоташтыру **3.** *что* кушу, бергә кушу; ~ **кра́ски** буяуларны кушу **4.** *кого-что* берләштерү, бергә кушу; ~ **два отря́да** ике отрядны бергә кушу **5.** *что хим.* кушу

соедини́||ться *сов.* **1.** тоташу, ялгану; **провода́ ~лись** тимерчыбыклар тоташты **2.** сөйләшү; ~**ться по телефо́ну** телефон аша (аркылы) сөйләшү **3.** берләшү, кушылу; **в ней ~лись краса́ и тала́нт** аңарда гүзәллек белән талант берләшкән **4.** *хим.* кушылу

соединя́ть *несов. см.* **соедини́ть**

соединя́ться *несов.* **1.** *см.* **соедини́ться; 2.** *страд. от* **соединя́ть**

сожале́ни||е *с* үкенеч; үкенү; кызгану [хисе]; **вызыва́ть ~е** эч (йөрәк) әрнетү; үкендерү ◆ **к [вели́кому, глубо́кому, кра́йнему] ~ю** кызганычка каршы, [бик зур] үкенечкә каршы

сожале́ть *несов. о ком-чём* үкенү; кызгану

сожже́ние *с см.* **сжечь I**

сожи́тель *м* **1.** (*по комнате*) бергә торучы, бер бүлмәдә торучы **2.** *разг.* (*любовник*) сәяркә; никахсыз ир

сожи́тельница *ж* **1.** *см.* **сожи́тель** 1; **2.** *разг.* (*любовница*) сәяркә; никахсыз хатын

сожи́тельство *с* **1.** (*совместная жизнь*) бергә тору, бер бүлмәдә тору **2.** (*внебрачная связь*) язылышмыйча яшәү (тору); никахсыз яшәү (тору)

сожи́тельствовать *несов.* **1.** (*жить совместно*) бергә тору, бер бүлмәдә тору **2.** *разг.* (*состоять во внебрачной связи*) язылышмыйча яшәү (тору); никахсыз яшәү (тору)

созва́ниваться *несов. см.* **созвони́ться**

созва́ть *сов. кого-что* чакыру, жыю; ~ **друзе́й** дусларны чакыру; ~ **съезд** съезд чакыру; ~ **совеща́ние** киңәшмә жыю

созве́здие *с астр.* йолдызлык; ~ **Близнецо́в** Игезәкләр йолдызлыгы; ~ **Большо́й Медве́дицы** Олы Җидегән йолдыз; ~ **Ма́лой Медве́дицы** Кече Җидегән йолдыз

созвони́ться *сов. разг.* телефоннан (телефон аша) сөйләшү, телефоннан (телефон аша) сөйләшеп килешү

созву́чие *с* **1.** *муз.* аһәң, аһәңдәшлек **2.** (*сходное звучание*) охшаш яңгыраш, охшаш аваз

созву́чн||ый, -ая, -ое **1.** *муз.* аһәңле, аһәңдәш **2.** ярашлы, аһәңле, аһәңдәш; аваздаш, муафыйк, туры килә торган; **произведе́ние, ~ое эпо́хе** заманга муафыйк әсәр

создава́ть *несов. см.* **созда́ть**

создава́ться *несов.* **1.** *см.* **созда́ться; 2.** *страд. от* **создава́ть**

созда́ние *с* **1.** *см.* **созда́ть, созда́ться; 2.** (*произведение, творение*) әсәр **3.** (*о человеке*) зат, адәм, кеше; (*о животном*) жан иясе

созда́тель *м* **1.** (*творец*) булдыручы, тудыручы, иҗат итүче, барлыкка китерүче; төзүче, оештыручы **2.** *рел.* (*бог*) яратучы, алла

созда́ть *сов. что* **1.** булдыру, барлыкка китерү, тудыру, иҗат итү; **труд со́здал челове́ка** кешене хезмәт кеше иткән; **~ поэ́му** поэма иҗат итү **2.** (*организовать*) төзү, оештыру; **~ колхо́з** колхоз төзү

созда́ться *сов.* туу, барлыкка килү

созерца́тель *м книжн.* (*пассивный наблюдатель*) пассив күзәтүче, читтән торып күзәтүче, карап торучы

созерца́тельн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** читтән торып күзәтү ...ы, читтән карап тору ...ы; читтән торып күзәткән; **~ое настрое́ние** читтән торып күзәтү теләге **2.** хыялга бирелеп ..., хыялга чумып ...; **~ая жизнь** хыялга бирелеп яшәү

созерца́ть *несов. кого-что, книжн.* күзәтү, читтән торып күзәтү, тамаша кылу, тамаша итү

созида́тельный, -ая, -ое *высок.* иҗади, иҗат итү ...ы, барлыкка китерү ...ы, тудыру ...ы; **~ труд** иҗади хезмәт

созида́ть *несов. кого-что, высок.* тудыру, барлыкка китерү, булдыру; төзү

созида́ться *несов. книжн.* **1.** туу, барлыкка килү; төзелү **2.** *страд. от* **созида́ть**

созна||ва́ть *несов. что* аңлау, тану; **~ва́ть опа́сность** куркыныч барлыкны аңлау; **~ва́ть свою́ вину́** үз гаебеңне тану; **больно́й ничего́ не ~ёт** авыру бернәрсә дә аңламый

сознава́ться *несов.* **1.** *см.* **созна́ться; 2.** *страд. от* **сознава́ть**

созна́ни||е *с* **1.** аң, һуш; зиһен; **затемне́ние ~я** зиһен чуалу; **быть без ~я** аңсыз хәлдә булу; **потеря́ть ~е** аңын югалту, һуштан язу **2.** аң; **кла́ссовое ~е** сыйнфый аң; **бытие́ определя́ет ~е** *филос.* аң яшәеш белән билгеләнә **3.** аңлау, тану, икърар итү; **~е своего́ до́лга** үз бурычыңны тану; **~е сво́ей правоты́** үзеңнең хаклылыгыңны аңлау **4.** уй, фикер; **его́ му́чило ~е, что он оши́бся** хата ясадым дигән уй аны борчый иде

созна́тельно *нареч.* аңлы рәвештә, белә торып, аңлап,аңлаган хәлдә

созна́тельность *ж* **1.** аңлы рәвештә эшләнгәнлек, белә торып эшләнгәнлек, белеп эшләнгәнлек; **~ де́йствий** эш-хәрәкәтнең аңлы рәвештә эшләнгәнлеге **2.** аңлылык, аң, аңлы булу; **полити́ческая ~ масс** массаларның сәяси аңлылыгы

созна́тельн||ый, -ая, -ое **1.** (*обладающий сознанием*) аңлы, аңы булган, зиһенле, зиһене булган **2.** (*обладающий сознательностью*) аңлы; **на́до быть ~ым** аңлы булырга кирәк; **~ое отноше́ние** аңлы мөнәсәбәт **3.** аңлы, аңлы рәвештә ..., акыл белән ..., уйлап ..., белә торып ...; **~ый обма́н** белә торып алдау, күрәләтә алдау

созна́ться *сов.* тану, икърар итү, ачыктан-ачык әйтеп (сөйләп) бирү; **~ в свое́й вине́** үз гаебеңне тану

созрева́||ть *несов.* **1.** пешү, өлгерү, җитешү, җитү, пешеп (өлгереп, җитешеп, җитеп) килү; **фру́кты ~ют** җимешләр пешеп килә **2.** (*о человеке*) буйга җитү, буйга җитеп килү, җитлегү, җитлегеп килү **3.** *перен.* (*о плане, решении и т.п.*) туу, туып килү, барлыкка килү; (*о таланте*) үсү, үсеп килү, җитлегү, җитлегеп килү **4.** *спец.* өлгерү, өлгереп килү

созре́||ть *сов.* **1.** пешү, өлгерү, пешеп (өлгереп) җитү; җитешү, җиту; **помидо́ры ~ли** помидорлар өлгергән **2.** (*о человеке*) буйга җитү, җитлегү **3.** *перен.* (*о плане, решении и т.п.*) өлгерү, туу, барлыкка килү; (*о таланте*) үсеп җитү, җитлегү; **~л но́вый план** яңа план туды **4.** *спец.* өлгерү; **вино́ ~ло** кызыл аракы өлгергән; **сыр ~л** сыр өлгергән

созы́в *м* **1.** *см.* **созва́ть; ~ съе́зда** съезд чакыру **2.** чакырылыш; **се́ссия деся́того ~а** унынчы чакырылышның сессиясе

созыва́ть *несов. см.* **созва́ть**

соизволе́ни||е *с ирон.* рөхсәт, ризалык; разыйлык (*уст.*); **с ва́шего ~я** сезнең рөхсәтегез белән

соизво́ли||ть *сов. с неопр., ирон.* (*захотеть*) теләү; риза булу; разый булу (*уст.*); (*соблаговолить*) рәхим итү; **он ~л прийти́** ул рәхим итеп килде

соизволя́ть *несов. см.* **соизво́лить**

соизмери́м||ый, -ая, -ое **1.** *мат.* үлчәүдәш, үзара үлчәнешле; **~ые величи́ны** үзара үлчәнешле зурлыклар **2.** *перен.* үзара чагыштырылык; **~ые поня́тия** үзара чагыштырылык төшенчәләр

соиска́ние *с*: **на ~** алу өчен; **диссерта́ция на ~ учёной сте́пени** гыйльми дәрәҗә алу өчен [язылган] диссертация

соиска́тель *м* (*ученой степени*) [дәрәҗә] алырга теләүче; **~ до́кторской сте́пени** докторлык дәрәҗәсен алырга теләүче

со́йка *ж зоол.* күкшә (*кош*)

сойти́ *сов.* **1.** төшү; **~ с ле́стницы** баскычтан төшү; **~ с ло́шади** аттан төшү; **~ с по́езда** поезддан төшү **2.** [читкә] китү, [читкә] чыгу; **~ с тропи́нки** сукмактан читкә чыгу **3.** (*исчезнуть*) бетү; кайту, китү; (*отпасть*) [кубып] төшү; (*об улыбке, румянце и т.п.*) юкка чыгу; бетү; **вода́ сошла́** су кайткан; **снег сошёл** кар беткән; **кра́ска сошла́** буявы беткән (киткән); **но́готь сошёл** тырнагы төшкән; **~ на нет** *прям., перен.* юкка чыгу **4.** *за кого-что* ... урынына ярау; ... урынына яраклык булу, булып күренү; **~ за молодо́го** яшь кеше булып күренү **◆ сойдёт [и та́к]** [болай да] ярар; **~ в моги́лу** кабергә (түргә) керү; **~ с не́ба на зе́млю** күктән җиргә төшү; **~ со сце́ны** читләшү (*берәр эштән*); **~ с [своего́] пути́** максатыннан баш тарту; **~ с рук** җәзасыз үтү (*берәр ярамаган эш турында*); **~ с ума́** акылдан язу (шашу, сабу)

сойти́сь *сов.* **1.** очрашу; **~ на доро́ге** юлда очрашу **2.** җыелу; **гостей сошло́сь мно́го** бик күп кунак җыелды **3.** *перен.* (*сдружиться*) дуслашу, дуслашып китү, якынлашу **4.** (*вступить в сожительство*) кушылу, язылышмыйча тора башлау; никахсыз тора башлау **5.** *в чём, чем* туры килү; **не ~ хара́ктерами** характерлары туры килмәү **6.** килешү; **~ в цене́** бәясендә килешү **7.** җиту; **реме́нь не сошёлся** каеш җитмәде

сок *м* су, сок; сүл, сыекча; **берёзовый ~** каен суы; **желу́дочный ~** ашказаны сыекчасы **◆ в [са́мом, по́лном] ~у́** яшьнәгән чагы, янып торган чагы, ин таза вакыты

соковáрка *ж* сок кайнаткыч

соковыжима́лка *ж* сок чыгаргыч

со́кол *м* лачын; **ло́вчий ~** ау лачыны; **благоро́дный ~** шоңкар **◆ гол как сокóл** шыр ялангач; үзе дә күзе генә

соколи́н||ый, -ая, -ое **1.** лачын белән ...; **~ая охо́та** лачын белән аучылык итү **2.** *перен.* лачын кебек, лачындай, лачын ...ы; **~ый взгляд** лачын кебек карау

соко́льник *м* лачынчы (*борынгы Русьта*)

соко́льничий *м* сокольничий, лачынчылар башлыгы (*борынгы Русьта*)

сократи́м||ый, -ая, -ое *мат.* кыскартылмалы, кыскартмалы; **~ая дробь** кыскартмалы вакланма

сократи́ть *сов.* **1.** *в разг. знач. кого-что* кыскарту; **~ путь** юлны кыскарту; **~ рабо́чий день** эш көнен кыскарту; **~ шта́ты** штатларны кыскарту; **~ статью́** мәкаләне кыскарту; **~ дробь** вакланманы кыскарту **2.** *что* кыскарту, кимету; **~ расхо́ды** чыгымнарны кимету

сократи́||ться *сов.* **1.** кыскару; **дни ~лись** көннәр кыскарды **2.** кыскару, киму; **расхо́ды ~лись** чыгымнар кимеде **3.** *физиол.* кысылу; **зрачо́к ~лся** күз бәбәге кысылды

сокраща́ть *несов. см.* **сократи́ть**

сокраща́ться *несов.* **1.** *см.* **сократи́ться; 2.** *страд. от* **сокраща́ть**

сокраще́ни||е *с* **1.** *см.* **сократи́ть, сократи́ться; ~е мышц** мускуллар кыскару; **~е шта́тов** штатлар кыскартылу **2.** кыскартма; **спи́сок ~й** кыскартмалар исемлеге

сокращённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сократи́ть; 2.** кыскартылган, кыска; **~ый рабо́чий день** кыскартылган эш көне; **~ый вариа́нт по́вести** повестьнең кыскартылган варианты; **~ое сло́во** кыскартылган сүз, кыскартма

сокрове́нн||ый, -ая, -ое яшерен, сер итеп саклана торган (сакланган); күңел түрендәге, күңелдәге; **~ая та́йна** яшерен сер, йөрәк (күңел) сере; **~ые мечты́** яшерен хыяллар; **~ый разгово́р** яшерен сөйләшү

сокро́вища *мн.* хәзинә; мал, байлык; **~ культу́ры** мәдәният байлыклары; **◆ ни за каки́е ~** һичбер вакытта, үзе кадәр алтын бирсә[ләр] дә

сокро́вищница *ж* **1.** *уст.* казна **2.** *перен.* хәзинә, байлык; **~ иску́сства** сәнгать әсәрләре хәзинәсе; **~ зна́ний** белем хәзинәсе

сокруша́ть *несов. кого-что* **1.** (*разбивать, разрушать*) җимерү, ватү, тармар итү, юк итү **2.** (*повергать в печаль*) бик зур кайгыга (хәсрәткә) төшерү,

кайгыга (хәсрәткә) салу, ачындыру, көендерү

сокруша́ться *несов.* **1.** бик нык ачыну, көенү, көяләнү, бик нык кайгыру, хәсрәтләнү **2.** *страд. от* **сокруша́ть**

сокруше́ние *с* (*печаль*) бик зур кайгы, каты хәсрәт, көенеч

сокруши́тельный, -ая, -ое җимергеч, җимерә торган, тар-мар итә торган, юк итә торган, кырып бетерә торган; **нанести́ ~ уда́р** тар-мар итү

сокруши́ть *сов. см.* **сокруша́ть**

сокры́тие *с книжн.* яшерү, яшереп калу; **~ преступле́ния** җинаятьне яшерү

солга́ть *сов.* ялганлау, ялган сөйләү; алдау, алдашу

солда́т *м* солдат

солда́тка *ж* солдат хатыны

солда́тск||ий, -ая, -ое солдат ...ы; **~ая слу́жба** солдат хезмәте, солдатта хезмәт итү; **~ий хлеб** *уст.* солдат икмәге

солда́тчина *ж уст.* солдат хезмәте, солдатта хезмәт итү, солдатлык

солдафо́н *м разг. пренебр.* солдафон (*тупас, культурасыз гаскәриләр турында*)

солевaréние *с* тоз кайнату (*диңгез яки тозлы күл суын кайнатып тоз табу*)

солева́ренный, -ая, -ое, **солева́рный**, -ая, -ое тоз кайнату ...ы; **~ заво́д** тоз кайнату заводы

солева́рня *ж* тоз кайнату предприятиесе, тоз табу (чыгару) урыны

соледобыва́ющ||ий, -ая, -ое тоз чыгару ...ы; **~ая промы́шленность** тоз чыгару промышленносте

соле́ние *с* **1.** *см.* **соли́ть; 2.** *разг.* (*продукт*) тозлаган яшелчәләр, тозлы яшелчәләр (*кыяр, кәбестә һ.б.ш.*)

солён||ый, -ая, -ое **1.** тозлы; **~ая вода́** тозлы су; **~ое о́зеро** тозлы күл **2.** тозлы, тозы салынган; **~ый суп** тозы салынган аш **3.** тозлы, тозлаган; **~ая ры́ба** тозлаган балык; **~ые огурцы́** тозлы кыяр **4.** *перен. разг.* тозлы-борычлы, суганлы-борычлы, оятсыз; **~ое словцо́** оятсыз сүз

солидариза́ция *ж см.* **солидариза́ровать, солидаризова́ться**

солидариза́ровать, солидаризова́ться *сов., несов. книжн.* солидарлашу, теләктәшлек белдерү (күрсәтү), фикергә кушылу

солида́рность *ж* **1.** бердәмлек, солидарлык, теләктәшлек, фикердәшлек; **интернациона́льная ~** интернациональ солидарлык **2.** *юр.* уртак җаваплылык

солида́рн||ый, -ая, -ое **1.** теләктәш, теләктәшлек белдерүче (күрсәтүче), фикергә кушылучы; **я солида́рен с докла́дчиком** докладчының фикеренә кушылам **2.** *юр.* уртак; **~ая ответственность** уртак җаваплылык

соли́дность *ж* **1.** төплелек, нигезлелек, җитдилек; төпле (нигезле, җитди) булу; **~ зна́ний** белемнәрнең төплелеге **2.** (*человека*) җитдилек, төплелек, күренеклелек, җитди (төпле, куренекле) булу **3.** (*представительность*) мәһабәтлек, олысымаклык, мәһабәт (олысымак) булу; (*степенность*) җитдилек, сабыр табигатьлелек, салмаклык, җитди (сабыр табигатьле, салмак) булу

соли́дн||ый, -ая, -ое **1.** (*прочный*) нык, нык эшләнгән, шәп итеп эшләнгән; **~ый дом** нык эшләнгән өй **2.** (*глубокий, серьёзный*) төпле, нигезле, җитди; **~ые зна́ния** төпле белемнәр **3.** җитди, төпле; күренекле; **~ый учёный** күренекле галим; **~ый челове́к** төпле кеше; **~ое учрежде́ние** җитди учреждение **4.** (*представительный*) мәһабәт, олысымак; **~ый вид** мәһабәт кыяфәт; (*степенный*) җитди, сабыр табигатьле, салмак **5.** (*крупный, полный*) зур һәм тулы гәүдәле, олы гәүдәле; (*о росте*) озын **6.** (*пожилой — о возрасте*) шактый олы **7.** *разг.* (*значительный по величине*) шактый югары (зур); **~ая су́мма** шактый зур сумма

соли́льный, -ая, -ое тозлый торган, тозлау ...ы; **~ цех** тозлау цехы

соли́ст *м* солист

соли́стка *ж* солистка

солите́р *м* солитер (*эре брильянт*)

солитёр *м зоол.* солитёр (*тасма суалчан*)

соли́ть *несов. что* **1.** тоз салу; **~ суп** шулпага тоз салу **2.** тозлау; **~ огурцы́** кыяр тозлау

соли́ться *несов.* **1.** (*заготавливаться впрок*) тозлану **2.** *страд. от* **соли́ть**

со́лка *ж см.* **соли́ть** 2; **~ огурцо́в** кыяр тозлау

со́лнечно *нареч. в знач. сказ. безл.* кояшлы; **сего́дня ~** буген көн кояшлы

со́лнечн||ый, -ая, -ое **1.** кояш ..., кояш ...ы; **~ое затме́ние** кояш тотылу; **~ая эне́ргия** кояш энергиясе; **~ый луч** кояш нуры **2.** кояшлы, кояш төшә торган; **~ый день** кояшлы көн; **~ая ко́мната** кояшлы бүлмә **3.** *перен.* якты, шатлыклы, шат, күтәренке; **~ое настрое́ние** шат күңел ♦ **Со́лнечная систе́ма** *астр.* Кояш системасы; **~ое сплете́ние** *анат.* кояш үрелмәсе (*корсак куышлыгындагы нервлар үрелмәсе*); **~ые часы́** кояш сәгате; **~ый уда́р** кояш сугу

со́лнц||е *с* кояш; көн (*уст.*); **~е печёт** көн кыздыра; **до ~а** кояш чыкканчы; **по ~у** (*напр. идти, определять время*) кояшка карап; **восхо́д ~а** кояш чыгу; **сиде́ть на ~е** кояшта утыру

солнцепёк *м* кояш кызуы (кыздыруы); кояш кыздыра торган җир (урын); көн бите

солнцестоя́ние *с астр.* кояш торгынлыгы (*җәйгесе 21-22 июньдә, кышкысы 21-22 декабрьда була*)

со́ло *с нескл.* **1.** соло (*бер тавыш яисә бер музыка инструменты өчен язылган музыкаль әсәр яки аның өлеше*) **2.** соло (*бер кеше тарафыннан башкарыла торган бию*) **3.** *в знач. нареч.* ялгыз; **петь ~** ялгыз җырлау; **танцева́ть ~** ялгыз бию

солове́й *м* сандугач, былбыл

солове́ть *несов.* **1.** (*становиться мутным, невыразительным — о глазах*) тону, томанлану **2.** (*становиться сонным — о человеке*) мәлҗерәү, изрәү, йокымсырау

соло́вый, -ая, -ое (*о масти лошади*) кола

соловьи́н||ый, -ая, -ое сандугач ...ы, былбыл ...ы; **~ые тре́ли** сандугач сайравы

со́лод *м* салат (*шыттырып киптерелгән арыш яки арпа оны; сыра кайнатуда кулланыла*)

соло́дка *ж бот.* татлы тамыр, төче тамыр

солодко́вый, -ая, -ое: **~ ко́рень** *см.* **соло́дка**

соло́ма *ж* салам

соло́менн||ый, -ая, -ое **1.** салам ...; **~ая кры́ша** салам түбә **2.** (*о цвете*) салам ...ы; ачык сары ♦ **~ая вдова́** *шутл.* вакытлыча иреннән аерым торучы хатын кеше; **~ый вдове́ц** *шутл.* вакытлыча хатынныннан аерым торучы ир кеше

соло́мина, соло́минка *ж* салам бөртеге, бер бөртек салам

соло́мка *ж* **1.** *ласк. от* **соло́ма**; **2.** соломка (*конфет, печенье, макарон һ.б.ш.*)

соломоре́зка *ж* салам турагыч, салам турау машинасы

солоне́ц *м* катыр, катыр туфрак

солони́на *ж* тозлы ит, тозлаган (тозланган) ит (*гадәттә сыер ите*)

соло́нка *ж* тоз савыты

со́лоно: во рту́ ~ авызымда тоз тәме бар; **не ~ хлеба́вши** коры кул белән, буш кул белән, коры; **~ пришло́сь** *кому-л.* дөньяның ачысын-төчесен татырга туры килде, бик күп кыенлыклар күрергә туры килде, авырга туры килде

солончак *м* тозлак, тозлы туфрак

солончако́в||ый, -ая, -ое тозлы; тозлак...ы; тозлы туфрак ...ы; **~ые по́чвы** тозлы туфраклар, тозлаклар; **~ые зе́мли** тозлы туфраклы җирләр; **~ые расте́ния** тозлы туфракта үсә торган үсемлекләр

соль I *ж* **1.** тоз; **столо́вая (пова́ренная) ~** аш тозы **2.** *перен.* тәм, тоз, асыл, төп, мәгънә, кызык; **~ вопро́са** мәсьәләнең төп мәгънәсе ♦ **~ зе́мли** дөнья тоткасы, дөнья терәге

соль II *с нескл.* соль (*музыка гаммасында бишенче нота*)

соля́нка I *ж* солянка (*ашамлык*)

соля́нка II *ж бот.* тозлак үләне

солян||о́й, -а́я, -о́е **1.** тоз ...ы; **~ые пласты́** тоз катламнары **2.** тозлы, тоз ...ы; **~о́й раство́р** тоз эремәсе; **~о́е о́зеро** тозлы күл **3.** тоз чыгару ...ы; тоз чыгарыла торган; **~ые разрабо́тки** тоз чыгару урыны

соля́н||ый, -ая, -ое: **~ая кислота́** *хим.* тоз кислотасы, хлорид кислотасы

соля́рий *м* солярий (*кояшта кызыну өчен җайлаштырылган мәйданчык*)

сом *ж* җәен, җәен балыгы

сомати́ческ||ий, -ая, -ое *биол., мед.* тән ...ы; **~ие боле́зни** тән авырулары (*психик авырулар түгел*)

сомкну́ть *сов. что* **1.** (*свести вплотную*) янәшә китерү, кысу, тыгызландыру; (*соединить*) тоташтыру; кушу; берләштерү **2.** (*закрыть глаза, рот*) йому; (*створки и т.п.*) ябу ♦ **не ~ глаз** күз дә йоммау, керфек тә какмау (*йоклый алмау*)

сомкну́||ться *сов.* 1. (*сойтись вплотную*) кысылу, тыгызлану; (*соединиться*) тоташу; кушылу; **канáл ~лся с рекóй** канал елга белән тоташты 2. (*закрыться — о глазах и т.п.*) йомылу; (*о створках*) ябылу

сомнáмбула *м, ж* лунатик, лунатизм булән авыручы

сомнамбули́зм *м* лунатиклык

сомнева́||ться *несов.* 1. шикләнү, шикләнеп карау, шик тоту, шөбһәләнү, ышанып җитмәү; **~ться** *в чьих-л.* **слова́х** *берәүнең* сүзләренә шикләнеп карау; **неуже́ли ты ~ешься во мне́?** әллә миңа ышанып җитмисеңме? 2. (*испытывать колебания*) икеләнү

сомне́ни||е *с* шик, шөбһә; шикләнү, шөбһәләнү; **в се́рдце закра́лось ~е** күңелгә шик төште; **вызыва́ть ~е** шик тудыру; **не оставля́ть ~й** һичбер нинди шик калдырмау; **нет ~я, что ...** шик, юк, һичшиксез; **подверга́ть ~ю** *что-л.* шик астына алу, шөбһәләнү ♦ **без (вне) [вся́кого] ~я** һичшиксез

сомни́тельн||ый, -ая, -ое 1. шикле, шөбһәле; **~ое де́ло** шикле эш; **~ые лю́ди** шикле кешеләр 2. шикле, ике төрле анлашыла торган; **~ый компли́мент** шикле комплимент

сомно́житель *м мат.* тапкырлашучы

сон *м* 1. йокы; **глубо́кий ~** тирән йокы; **сквозь ~** йокы аралаш, йокы арасында; **сна ни в одно́м глазу́ [нет]** күземдә йокы әсәре юк, һич тә (бер дә) йоклыйсым килми; **со сна** йокыдан уяну белән, йокыдан уянып-уянмас; **клони́ть ко сну** йокы басу, йокы килү, йоклыйсы килү; **потеря́ть ~** йокы алмау, йокы качу, йоклый алмау; **~ бежи́т** [күзләрдән] йокы кача; **чу́ткий ~** сак йокы 2. (*сновидение*) төш; **ви́деть ~** төш күрү; **ве́рить в сны** төшкә ышану; **~ в ру́ку** *шутл.* төшем дөрескә чыкты (рас килде) ♦ **и во сне не сни́лось** төшендә дә күрмәгән, төшенә дә кермәгән; **как (то́чно, бу́дто) сквозь ~** (*помнить, представлять и т.п.*) төштә күргәндәй; **на ~ грядущий** йокы алдыннан; **ни сном ни ду́хом не виновáт** *в чём* һич тә, һичбер гаебе юк; **ни сном ни ду́хом не знать (не ве́дать)** *чего* һичбер нәрсә белмәү; **~ наяву́** төш кебек (*гаҗәттән тыш нәрсә турында*); **спать (засну́ть, усну́ть) ве́чным (после́дним) сном** мәңгелек йокыга талу

сона́та *ж муз.* соната

соне́т *м лит.* сонет

сонли́вость *ж* йокычанлык; йоклыйсы килеп тору, йокы басып тору

сонли́вый, -ая, -ое 1. (*любящий спать*) йокычан, йокларга яратучан, йокыдан баш күтәрмәүчән 2. йокымсыраган; **~ вид** йокымсыраган кыяфәт

сонм *м уст.* чиктән тыш күп, хисапсыз күп, бихисап, бер көтү ♦ **причи́слить к ~у** *кого* ... рәтенә кертү

со́нник *м уст.* төшлек, төш тәгъбире, тәгъбирнамә, төш юрау китабы

со́нн||ый, -ая, -ое 1. йоклаган, йокыдагы; **в ~ом состоя́нии** йоклаган хәлдә 2. йоклаганда ..., йокы арасында ..., йокы аралаш ...; **~ый бред** йокы аралаш саташу 3. *перен.* йокыга талган (чумган); **~ый ум** йокыга талган акыл 4. йокылы, йокы баскан, йокымсыраган; **~ые глаза́** йокылы күзләр; **~ый вид** йокымсыраган кыяфәт ♦ **~ая арте́рия** *анат.* йокы артериясе

со́ня 1. *м, ж разг.* йокы капчыгы, йокы чүлмәге, йокычан 2. *ж зоол.* йоклач

сообража́ть *несов.* 1. *что* (*понимать*) аңлау, төшенү; башы эшләү, фикер йөртә алу 2. *разг.* (*быть сообразительным*) башлы (зирәк, аңлы) булу, тиз аңлап (төшенеп) алу, фикер йөртә белү 3. *в чём и без доп., разг.* (*быть сведущим*) белү, мәгълүматы булу, аңлау

соображе́ни||е *с* 1. (*способность соображать*) уйлау, аңлау, төшенү, фикер йөртә белү; уйлау сәләте, уйлый белү, уйлый алу 2. (*мысль, мнение*) уй, фикер; **по его́ ~ю** аның фикеренчә; **вы́сказать свои́ ~я** үз фикеренне әйтеп бирү 3. *обычно мн.* **~я** (*расчёты*) исәп, ният, уй

сообрази́тельный, -ая, -ое зирәк, үткен, тапкыр, зиһенле, тиз аңлаучан (төшенүчән)

сообрази́ть *сов. что* (*понять, догадаться*) аңлау, төшенү, анлап (төшенеп) алу; **стара́ться ~** аңларга тырышу

сообра́зно *предлог с дат.п.* күрә, ...га карап, ...да каралганча, ...га муафыйк, ...га туры китереп; **поступа́ть ~ обстоя́тельствам** вакыйгаларның торышына карап эш итү

сообра́зность *ж* максатка туры килү[чәнлек], максатка ярашлылык (муафыйклык), максатка муафыйк булу

сообра́зный, -ая, -ое *с чем* ...га туры килә торган, ярашлы, муафыйк; максатка туры килә торган, максатка ярашлы (муафыйк); акылга сыешлы, акыллы

сообразова́ть *сов., несов. что с чем, книжн.* килештерү, туры китерү; яраштыру, муафыйклаштыру

сообраз||ова́ться *сов., несов. с чем* ...ны истә тотып эш итү, ...дан чыгып эш итү, исәпләшү, санашу; **де́йствовать, ~у́ясь с обстано́вкой** хәлләрнең торышыннан чыгып эш итү

сообразо́вывать *несов. см.* **сообразова́ть**

сообразо́вываться *несов.* 1. *см.* **сообразова́ться**; 2. *страд. от* **сообразо́вывать**

сообща́ *нареч.* бергә, бергәләп, бергәләшеп, берләшеп; **рабо́тать ~** бергә эшләү

сообща́ть *несов. см.* **сообщи́ть**

сообща́||ться *несов.* 1. *см.* **сообщи́ться**; 2. *о ком-чём или с придат. доп.* хәбәр ителү; **в газе́те ~ется о ...** газетада ... турында хәбәр ителә; **как уже́ ~лось** хәбәр ителгәнчә 3. *с чем* тоташу; **Москва́-река́ ~ется с Во́лгой** Мәскәү елгасы Идел белән тоташа 4. хәбәрләшү, бәйләнеш тоту, элемтә тоту; **~ться по телефо́ну** телефон аркылы хәбәрләшү 5. *страд. от* **сообща́ть**

сообще́ние *с* 1. *см.* **сообщи́ть, сообща́ться**; 2. (*известие*) хәбәр; белдерү, белдермә; **официа́льное ~** рәсми белдерү 3. (*небольшой доклад*) чыгыш 4. аралашу, бәйләнеш; элемтә; **железнодоро́жное ~** тимер юл элемтәсе

сообще́ств||о *с* 1. берләшмә; ширкәт (*уст.*) 2. *биол.* бергәлек ♦ **в ~е с** *кем* белән бергә, бергәләп, бер сүзле булып

сообщи́ть *сов.* 1. *что, о чём* (*известить*) хәбәр итү, белдерү; (*рассказать*) хәбәр итү, сәйләү, сәйләп биру 2. *что* (*придать какое-л. качество*) итү, ясау; **~ тка́ни водонепроница́емость** тукыманы су үткәрмәүчән итү

сообще́ник *м* җинаятьтәш, бергә җинаять кылучы (эшләүче)

сообще́ница *ж* җинаятьтәш хатын (кыз)

сообще́ство *с* җинаятьтә катнашу, җинаятьтәшлек (*җинаятьле эштә яки шундый эшне эзләүдә*)

сооруди́ть *сов. что* 1. кору, төзү, салу, торгызу, күтәрү; **~ дом** өй салу 2. *разг.* ясау, рәтләү, оештыру, әзерләү; **~ обе́д** аш әзерләү

сооружа́ть *несов. см.* **соорудить**

сооруже́ни||е *с* 1. **соорудить**; 2. (*постройка*) корылма, корылыш, төзелеш; **спортивные ~я** спорт корылмалары

соответственно 1. *нареч.* (*соответствующим образом*) тиешенчә, ярашлы рәвештә 2. *предлог. с дат.п.* (*в соответствии с чем-л.*) ярашлы итеп, буенча, ...га туры китереп, ...га нигезләнеп, карап; карата; **действовать ~ прика́зу** приказ буенча эш итү ♦ **~ с** *чем см.* **соответственно** 2

соответстви||е *с* ярашканлык, туры килү, ярашлылык, муафыйклык, тәңгәллек; **~е интере́сов** мәнфәгатьләрнең тәңгәллеге ♦ **в ~и с** *чем см.* **соответственно** 2; **в ~и с зако́ном** законга туры китереп; **привести́ в ~е** *с чем* ...га туры китерү, ...га яраштыру

соответствовать *несов. чему* туры килү, ярашу, муафыйк булу; тәңгәл килү; **~ и́стине** хакыйкатькә туры килү

соответствующ||ий, -ая, -ее 1. *прич. от* **соответствовать**; 2. тиешле, ярашлы, муафыйк; тәңгәл; **обрати́ться в ~ее учрежде́ние** тиешле учреждениегә мөрәҗәгать итү

соотéчественник *м* ватандаш, илдәш

соотéчественница *ж* ватандаш хатын (кыз)

соотнести́ *сов. что* үзара бәйләнешен (мөнәсәбәтен) билгеләү; чагыштыру, тиңләштерү; **~ фа́кты** фактларны чагыштыру

соотноси́тельн||ый, -ая, -ое бәйләнеше булган, мөнәсәбәттәш, тиңләштерергә (чагыштырырга) мөмкин булган, тиңләштерерлек; **~ые поня́тия** мөнәсәбәттәш төшенчәләр

соотноси́ть *несов. см.* **соотнести́**

соотноси́ться *несов.* 1. үзара бәйләнештә булу, мөнәсәбәттәш булу; үзара чагыштырылу, тиңләшү 2. *страд. от* **соотноси́ть**

соотноше́ние *с* [үзара] бәйләнеш, нисбәт, [үзара] мөнәсәбәт; **~ сил** көчләр нисбәте

соп|е́рник *м* 1. ярышташ, ярышучы; көндәш; (*в любви*) көндәш 2. *перен.* тиң [кеше], тиңдәш; **в та́нцах ему́ нет ~а** биюдә аңа тиң кеше юк

соп|е́рница *ж* 1. ярышташ хатын (кыз); (*в любви*) көндәш 2. *перен.* тиңдәш хатын (кыз)

соп|е́рничать *несов.* 1. (*состязаться*) ярышу, узышу, бер-берсен узарга тырышу, көндәшлек итү; бер-берсеннән уздырырга тырышу; (*в любви*) көндәш булу 2. *перен.* (*быть равного достоинства*) тиңләшү; тиңдәш (тиң) булу, ким (түбән) булмау

соп|е́рничество *с* (*состязание*) ярыш, ярышу, бер-берсен узарга тырышу, уздырырга тырышу; (*в любви*) көндәшлек, көндәш булу

соп|е́ть *несов.* мышнау

со́пка *ж* 1. (*небольшая гора*) кечкенә тау 2. (*небольшой вулкан*) кечкенә янартау

соплем|е́нник *м* кабиләдәш

соплем|е́нница *ж* кабиләдәш хатын (кыз)

соплеме́нн||ый, -ая, -ое кабиләдәш ...; **~ые наро́ды** кабиләдәш халыклар

со́пли *мн.* маңка

сопли́в|ый, -ая, -ое *разг.* маңкалы; **~ ребёнок** маңкалы бала

сопло́ *с тех.* сопло

сопло́|дие *с бот.*: (*об орехе*) куш чикләвек (*бергә кушылып ускән җиләк-җимеш, чикләвек*)

соподчини́тельн||ый, -ая, -ое *грам.* тиңдәш иярүле; **~ые сло́жные предложе́ния** тиңдәш иярүле кушма җөмләләр

соподчини́ть *сов.* 1. *кого-что кому-чему* (*бер үк вакытта һәм бер үк нәрсәгә*) буйсындыру 2. *что чему, грам.* тиңдәш иярту

соподчиня́ть *несов. см.* **соподчини́ть**

сопостави́м||ый, -ая, -ое [үзара] чагыштырырлык, [үзара] чагыштырырга мөмкин булган, чагыштыра алырлык, тиңләштерерлек; **~ые це́ны** чагыштырырлык бәяләр

сопостави́тельн||ый, -ая, -ое чагыштырмалы, чагыштырма ...; **~ая грамма́тика** чагыштырма грамматика

сопоста́вить *сов. кого-что, кого-что с кем-чем* чагыштыру, чагыштырып карау; тиңләштерү, тиңләү; **~ собы́тия** вакыйгаларны чагыштыру; **~ оди́н факт с други́м** бер фактны икенче факт белән чагыштырып карау

сопоста́виться *сов.* тиңләшү

сопоставле́ние *с см.* **сопоста́вить**

сопоставля́ть *несов. см.* **сопоста́вить**

сопоставля́ть *несов.* 1. *см.* **сопоста́виться**; 2. *страд. от* **сопоставля́ть**

сопра́но *с нескл. муз.* сопрано (1. *җырчы хатын-кызларда иң югары, нечкә тавыш* 2. *шундый тавышлы җырчы хатын-кыз*)

сопреде́льн||ый, -ая, -ое чиктәш, янәшә; **~ые поня́тия** чиктәш төшенчәләр; **~ые стра́ны** чиктәш илләр

сопре́ть *сов. разг.* кызышу, кызу, кызып черү, кызып череп бетү

соприкаса́||ться *несов.* 1. *с кем-чем и без доп.* (*дотрагиваться*) [бер-берсенә] тию, орыну, тиеп (орынып) тору; кагылу, кагылып тору 2. *с чем и без доп.* [үзара] чиктәш булу, янәшә булу, [барып] тоташу, тоташып тору; **наш уча́сток ~ется с ва́шим** безнең участок сезнеке белән чиктәш 3. *перен. с чем и без доп.* үзара бәйләнештә булу, арасында бәйләнеш булу, арасында уртаклык булу; **на́ши интере́сы не ~ются** безнең интереслар арасында уртаклык юк 4. *перен. с кем-чем* аралашу, катнашу, очрашу, эш итү; **мне прихо́дится ~ться с разли́чными людьми́** миңа төрле кешеләр белән эш итәргә туры килә

соприкоснове́ние *с см.* **соприкаса́ться; ~ земе́льных уча́стков** җир участокларының үзара чиктәш булуы; **входи́ть в ~** *с кем чем-л.* 1) бәйләнешкә керү; 2) *воен.* очрашу, якын килү

соприкосну́ться *сов. однокр.* 1. *с кем-чем и без доп.* (*взаимно коснуться*) тию, тиеп китү, орыну, орынып китү, кагылу, кагылып китү 2. *см.* **соприкаса́ться** 3, 4

соприча́стность *ж книжн.* катнашы (мөнәсәбәте) булу, катнашы (мөнәсәбәте) булганлык

соприча́стный, -ая, -ое *книжн.* катнашы булган, катнашкан, мөнәсәбәте булган

сопроводи́тель *м* озатучы, озата баручы, озатып йөрүче

сопроводи́тельный, -ая, -ое бергә теркәп җибәрелә торган (*мәс. хат, документ*)

сопроводи́ть *сов. см.* **сопровожда́ть**

сопровожда́ть *несов.* 1. *кого-что* озату, озата бару, озатып йөрү; **~ го́стя** кунакны озата бару 2. *что* теркәү, теркәп җибәрү; **~ заявле́ние спра́вкой** гаризага белешмә теркәп җибәрү 3. *что* өстәү, бирү; **~ текст приме́чаниями** текстка искәрмәләр бирү 4. *что, муз.* кушылып уйнау, кушылып җырлау

сопровожда́||ться *несов. чем, книжн.* 1. (*происходить одновременно*) бер үк вакытта булу, берәрттән булу, бергә булу, ...ганда булу, ...га кушылу; ...лы булу; **дождь ~лся грозо́й** күкрәүле (яшенле) яңгыр яуды; **кри́зисы ~ются безрабо́тицей** кризислар белән бер үк вакытта эшсезлек тә була 2. [үзе белән] алып килү, китереп чыгару, тудыру, ...га сәбәп булу, ...белән үтү; **грипп ~ется осложне́ниями** грипптан соң өзлегүләр була 3. бирелү, теркәлү; **кни́га ~ется коммента́риями** китапка аңлатмалар бирелә 4. *страд. от* **сопровожда́ть** 1

сопровожде́ни||е *с* 1. *см.* **сопровожда́ть**; 2. *муз.* ... га кушылып ...; ...га кушылу; **музыка́льное ~е** музыка белән башкару (алып бару); **в ~и орке́стра** оркестрга кушылып 3. *воен.* озата баручы ♦ **в ~и** *кого-чего, предлог с род.п.* ... белән бергә

сопротивле́ни||е *с см.* **сопротивля́ться; оказа́ть ~е** каршылык күрсәтү ♦ **~е материа́лов** *физ., тех.* материаллар каршылыгы; **пойти́ по ли́нии (пути́) наимéньшего ~я** җиңел юл сайлау, җиңел юлдан бару (китү)

сопротивля́емость *ж* каршы тору сәләте, каршылык күрсәтү сәләте, каршы торучанлык; чыдамлык; **~ организ́ма боле́зням** организмның авыруларга каршы торучанлыгы

сопротивля́ться *несов. кому-чему* каршы тору, каршылык күрсәтү, карышу

сопряжённый, -ая, -ое бәйләнгән, бәйле; **э́то сопряжено́ с больши́ми тру́дностями** бу зур киенлыклар белән бәйләнгән

сопу́тств||овать *несов.* 1. *кому* (*идти, ехать вместе*) бергә бару (йөрү), янында бару (йөрү), озата бару (йөрү) 2. *чему* бер үк вакытта булу, берәрттән булу, бергә булу, ...ганда булу; **э́тому заболева́нию ~ует температу́ра** бу авыру белән авырганда температура була 3. *перен. кому-чему* (*быть тесно связанным*) тыгыз бәйләнештә булу ♦ **ему́ всегда́ ~ует уда́ча** аның эшләре һәрвакыт уңа

сор *м* чүп, чүп-чар

сорази́ть *сов. что с чем* чамалау, туры китерү, яраштыру, ...га карап эшләү, ...га күрә (*берәр нәрсә*) эшләү; **~ расхо́ды с дохо́дами** килереңә карап чыгымыңны тоту

сорази́мо *нареч. и предлог с дат.п.* күрә, ...га карап; **тра́тить де́ньги ~ за́работку** акчаңны эш хакыңа карап тоту

сорази́мр||ый, -ая, -ое туры китереп ...ган, ...га күрә (карап) эшләнгән; туры килә (килеп тора) торган (*улчәү, күләм яки микъдар ягыннан*); **тра́ты, ~ые с за́работком** эш хакына карап [тотылган] чыгымнар

сорази́ять *несов. см.* **сорази́ть**

сорази́яться *несов.* 1. бер чамада булу, туры килү 2. *страд. от* **сорази́ять**

сора́тник *м* көрәштәш

сора́тница *ж см.* **сора́тник**

сорване́ц *м* шук, шаян, чая бала

сорва́ть *сов. что* 1. өзү, өзеп алу, йолкып алу; **~ цвето́к** чәчәк өзү 2. каеру, куптару, каерып (куптарып) алу, куптарып ташлау; (*рывком снять*) тартып алу, тартып алып ташлау; (*испортить*) бозу, бозып бетерү; **~ ша́пку** [башыннан] бүреген тартып алу; **~ резьбу́** сырын бозу 3. *перен.* бозу, өзү, өзеклек кертү; **~ рабо́ту** эшне бозу 4. *перен. на ком-чём, разг.* ...дан үч алу, ачу алу; торма ачуын тоздан алу; **~ зло** алу ♦ **~ го́лос (го́рло, гло́тку)** тамак бетү (карлыгу), тавышын югалту; **~ зави́су (покро́в)** *с чего* фаш итү; **~ ма́ску** *с кого* йөзен ачу, фаш итү

сорва́||ться *сов.* 1. төшү, ычкыну, ычкынып төшү; **дверь ~лась с пе́тель** ишек күгәннәреннән ычкынган 2. (*обрушиться*) ишелеп төшү; (*упасть*) егылып төшү; **~лся ком сне́га** кар кантары ишелеп төште; **~ться с де́рева** агачтан егылып төшү 3. ычкыну, ычкынып китү; **соба́ка ~ла́сь с це́пи** эт чылбырыннан ычкынган 4. *перен.* үзеңне кулдан ычкындыру; **он ~лся и наговори́л мно́го ли́шнего** ул үзен кулдан ычкындырган да урынсызга әллә ниләр әйтеп

ташлаган 5. [кинәт] ычкыну, [ихтыярдан тыш] ычкыну, [ялгыш] ычкыну; **~ться с языка́** телдән ычкыну 6. бозылу, сөртелү; **резьба́ ~ла́сь** сыры бозылган 7. *перен. разг.* уңмау, барып чыкмау; **де́ло сорва́ло́сь** эш уңмады 8. *перен. разг.* уңышсызлыкка дучар булу ♦ **как (бу́дто, сло́вно) с це́пи ~лся** бәйдән (чылбырдан) ычкынгандай [булды]

сорвиголова́ *м, ж* башкисәр, чая кеше

сорганизова́ть *сов. разг.* 1. *что* (*образовать*) оештыру, оештырып җибәрү; **~ спорти́вное о́бщество** спорт җәмгыяте оештыру 2. *кого-что* (*объединить*) оештыру, берләштерү; **~ ма́ссы** массаларны оештыру

сорганизова́ться *сов. разг.* (*объединиться*) оешу, берләшү

сорганизо́вывать *несов. см.* **сорганизова́ть**

сорганизо́вываться *несов.* 1. *см.* **сорганизова́ться**; 2. *страд. от* **сорганизо́вывать**

со́рго *с нескл. бот.* сорго, мисыр тарысы

соревнова́ни||е *с* ярыш; узыш; ярышу; **~е по пла́ванию** йөзү буенча ярыш; **лы́жные ~я** чаңгы ярышлары

соревнова́ться *несов.* ярышу, узышу

сори́нка *ж* чүп, чүп бөртеге, бер бөртек чүп

сори́ть *несов.* 1. *чем и без доп.* чүпләү, чүп-чарлау 2. *перен. чем, разг.* туздыру, җилгә очыру, әрәм-шәрәм итү, бушка (әрәмгә) түгү, исраф итү; **~ деньга́ми** акча туздыру

со́рн||ый, -ая, -ое чүп ..., чүп ...ы; **~ая трава́** чүп үләне

сорня́к *м* чүп, чүп үләне, чүп үлән

соро́дич *м* 1. (*родственник*) кардәш, туган 2. (*земляк*) якташ

со́рок *числ.* кырык

сорока́ *ж* саескан

сорокале́тие *с* 1. (*срок*) кырык ел 2. (*годовщина*) кырык еллык

сороково́й, -а́я, -о́е *числ.* кырыгынчы

сороконо́жка *ж зоол.* кырыгаяк

соро́ч||ий, -ья, -ье саескан ...ы; **~ьи я́йца** саескан йомыркалары

соро́чк||а *ж* (*женская*) эчке күлмәк; (*мужская*) күлмәк ♦ **в ~е роди́ться** бәхет йөзлеге белән туу, бәхетле булып туу

сорт *м* сорт, төр

сортирова́ть *несов. что* сортлау, сортларга аеру

сортиро́вка *ж* 1. *см.* **сортирова́ть**; 2. (*машина*) сортлагыч, сортлау машинасы

сортиро́вочн||ый, -ая, -ое сортлау ...ы, сортларга аеру ...ы, сортларга аера торган; **~ая маши́на** сортлау машинасы

сортиро́вщик *м* сортларга аеручы, сортлаучы

сортиро́вщица *ж* сортлаучы хатын (кыз)

со́ртность *ж спец.* сортлылык

со́ртный, -ая, -ое *спец.* сортлы; югары сортлы, югары сыйфатлы

сортово́й, -а́я, -о́е югары сортлы, югары сыйфатлы

соса́ние *см.* **соса́ть** 1, 2

соса́тельн||ый, -ая, -ое имү ...ы; **~ые движе́ния** имү хәрәкәтләре

сос||а́ть *несов.* 1. *кого-что* имү; **ребёнок ~ёт молоко́** бала сөт имә; **~а́ть па́лец** бармак имү 2. *что, разг.* суыру; **~а́ть конфе́ты** конфет суыру 3. *безл.* әрнү, авырту; **~ёт под ло́жечкой** күкрәк авызы әрни ♦ **~а́ть кровь** *чью* канын эчү (*җәберләү*); **~а́ть со́ки** *из кого* согын суыру, теңкәсен корыту (*җәфалау, җәберләү, иза чиктерү*); **тоска́ ~ёт** *кого* эч поша, эч яна

сосва́тать *сов. см.* **сва́тать**

сосе́д *м* күрше

сосе́дка *ж* күрше хатын (кыз); күрше хатыны (кызы)

сосе́дн||ий, -яя, -ее күрше ..., күршедәге; **~ий дом** күрше йорт; **~ие стра́ны** күрше илләр

сосе́дск||ий, -ая, -ое күрше ...ы; **~ий дом** күрше йорты; **~ие де́ти** күрше балалары

сосе́дств||о *с* күршелек, янәшәлек, күрше (янәшә) булу; **в ~е** *с кем-чем-л.* күршесендә, янәшәсендә, янында; **жить по ~у** күршесендә тору

соси́ска *ж* сосиска

со́ска *ж* имезлек

соска́бливать *несов. см.* **соскобли́ть**

соска́кивать *несов. см.* **соскочи́ть**

соска́льзывать *несов. см.* **соскользну́ть**

соскобли́ть *сов. что* кыру, кырып алу (ташлау), кырып әрчү, кырып әрчеп ташлау

соскользну́||ть *сов.* шуу, шуып төшү, ычкыну, ычкынып китү, төшү; **~ть в я́му** чокырга шуып төшү; **таре́лка ~ла на́ пол** тәлинкә идәнгә төште

соскочи́||ть *сов.* 1. (*спрыгнуть*) сикереп төшү; сикереп тору 2. ычкыну, ычкынып китү; төшү; **дверь ~ла с пе́тли** ишек күгәненнән ычкынган; **колесо́ ~ло** тәгәрмәч ычкынды 3. *перен. с кого, разг.* юкка чыгу, бетү; качу, ачылу; **сонли́вость сра́зу ~ла с него́** аның йокысы шунда ук ачылды

соскреба́ть *несов. см.* **соскрести́**

соскрести́ *сов. что, разг.* кырып чистарту; кырып ташлау; (*снег*) көрәү, көрәп ташлау; көрәп чистарту; **~ грязь** пычракны кырып ташлау

соску́читься *сов.* 1. *с неопр.* (*почувствовать скуку*) эч пошу, ямансулау 2. *о ком-чём, по ком-чём, по кому-чему* (*затосковать*) сагыну, юксыну

сослага́тельн||ый, -ая, -ое: **~ое наклоне́ние** *грам.* шарт фигыль төркемчәсе

сосла́ть *сов. кого-что* сөрү, сөргенгә җибәрү

сосла́ться *сов. на кого-что* сылтау, сылтау итү, дәлил итеп күрсәтү, сәбәп итеп күрсәтү (кую)

со́слепа *нареч.* сукырлыктан, сукыр булу сәбәпле; сукыр килеш

со́слепу *разг. см.* **со́слепа**

сосло́вие *с* катлау, катлам; **высшее ~** югары катлау

сосло́вн||ый, -ая, -ое 1. катлау[лар] ...ы, катлам[лар] ...ы; **~ые интере́сы** катлау мәнфәгатьләре 2. катлауларга (катламларга) бүленгән; нигезләнгән

~ое госуда́рство катлауларга бүленгән дәүләт 3. югары катлауларга хас; **~ые предрассу́дки** югары катлауларга хас карашлар

сослужи́вец *м* хезмәттәш, бергә хезмәт итүче (иткән) кеше

сослужи́вица *ж* хезмәттәш хатын (кыз)

сослужи́ть *сов.*: **~ слу́жбу** 1) *кому* (*оказать услугу*) хезмәт күрсәтү, ярдәм күрсәтү, ярдәм итү, булышлык итү; 2) *кому-чему* (*принести пользу*) файда китерү, файда итү

сосна́ *ж* нарат

сосно́вый, -ая, -ое 1. нарат ...ы; **~ лес** нарат урманы 2. нарат ..., нарат агачыннан (нараттан) ясалган; **~ стол** нарат өстәл

сосну́ть *сов. разг.* [бераз] йоклап алу, черем итеп алу

сосня́к *м* (*сосновый лес*) наратлык, нарат урманы

сосо́к *м* имчәк (ими) башы

сосредото́чение *с см.* **сосредото́чить, сосредото́читься**; **~ капита́ла** капитал туплау; **~ внима́ния** игътибарны туплау

сосредото́ченн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **сосредото́чить**; 2. [бер җиргә, бер ноктага] тупланган, җыелган; бер җиргә юнәлдерелгән (төбәлгән); **~ый взгляд** төбәлеп карау; **~ое внима́ние** (*бер нәрсәгә*) юнәлдерелгән игътибар; **~ый вид** җитди кыяфәт

сосредото́чивать *несов. см.* **сосредото́чить**

сосредото́чиваться *несов.* 1. *см.* **сосредото́читься**; 2. *страд. от* **сосредото́чивать**

сосредото́чить *сов.* 1. *кого-что* (*собрать*) (*бер җиргә, бер ноктага*) туплау, җыю 2. *что на ком-чём* (*направить*) (*бер ноктага*) юнәлдерү 3. *что* (*мысли, внимание и т.п.*) туплау, юнәлдерү

сосредото́читься *сов.* 1. (*собраться*) (*бер җиргә, бер ноктага*) туплану, җыелу 2. *на ком-чём* (*направиться*) ...да туплану, ...га юнәлү 3. *на чём и без доп.* (*о мыслях и т.п.*) уй-фикерләрне (зиһенне, игътибарны) туплау, игътибарны (*бер нәрсәгә*) юнәлдерү, (*бер нәрсәгә*) бирелү; **шум маши́ны меша́л мне ~** машина тавышы фикерләремне тупларга комачаулый иде 4. (*со словами «в себе», «в самом себе»*) уз уйларына (үз дөньясына) тулысынча бирелү

соста́в *м в разн. знач.* состав; **слова́рный ~ языка́** телнең сүзлек составы; **~ морско́й воды́** диңгез суының составы; **железнодоро́жный ~** тимер юл составы; **кома́ндный ~** командирлар составы; **лётный ~** очучылар составы; **преподава́тельский ~** укытучылар составы; **руководя́щий ~** җитәкчеләр составы ♦ **в ~е** ...лык, ...дан гыйбарәт, ...дан торган; **коми́ссия в ~е трёх челове́к** өч кешелек комиссия; **~ преступле́ния** *юр.* җинаять составы, җинаять (эшләре)

состави́тель *м* төзүче; **~ словаря́** сүзлек төзүче

составительница *ж* төзүче хатын (кыз)

соста́вить *сов. что* **1.** (*поставить рядом или в одно место*) (*бер җиргә*) кую, тезеп кую, янәшә кую; **~ сту́лья в у́гол** урындыкларны почмакка кую **2.** (*приставив, соединить*) янәшә китереп кую, янәшә куеп беркетү; кушу, кушып ялгау; **~ две ле́стницы** ике баскычны кушу **3.** төзү; **~ план** план төзү; **~ уче́бник** дәреслек төзү; **~ фра́зу** җөмлә төзү **4.** [акрынлап] жыю, [акрынлап] булдыру, [акрынлап] туплау; **~ библиоте́ку** акрынлап китапханә туплау; **~ капита́л** [акрынлап] капитал жыю **5.** булу, тәшкил итү; **расхо́д соста́вит две́сти рубле́й** чыгым ике йөз сум булыр **6.** (*югарыдан*) алып кую, төшереп кую; **~ цветы́ с подоко́нника на́ пол** чәчәкләрне тәрәзе төбеннән идәнгә алып кую **7.** тудыру, итү, ясау; булу; **~ мне́ние** фикергә килү; **~ чьё-л. сча́стье** бәхетле итү, бәхетле ясау; **э́то не соста́вит большо́го труда́** бу зур кыенлык тудырмас; **е́сли э́то для вас не соста́вит труда́** әгәр [дә] бу сезнең өчен кыен булмаса ♦ **~ себе́ изве́стность (и́мя)** дан казану

соста́ви||ться *сов. книжн.* **1.** (*образоваться*) төзелү, барлыкка килү, килеп чыгу; **~лась больша́я библиоте́ка** зур китапханә барлыкка килде **2.** (*создаться*) туу; **~лось благоприя́тное мне́ние** яхшы фикер туды **3.** (*скопиться постепенно*) [акрынлап] җыелу, [акрынлап] туплану

составле́ние *с см.* **соста́вить** 1-4, 6

составля́ть *несов. см.* **соста́вить**

составля́ться *несов.* **1.** *см.* **соста́виться; 2.** *страд. от* **составля́ть**

составн||о́й, -а́я, -о́е **1.** җыелма, ялгаулы, берничә кисәктән торган; **~а́я ле́стница** җыелма баскыч **2.** состав ...ы, составына керә торган, составын тәшкил итә торган; **~а́я часть** *чего-л.* состав өлеше ♦ **~о́е сказу́емое** *грам.* кушма хәбәр

соста́рить *сов. кого-что* (*сделать старше*) олыгайту; (*сделать старым*) картайту

соста́риться *сов.* (*стать старше*) олыгаю; (*стать старым*) картаю, картлык басу

состоя́ни||е *с* **1.** хәл; халәт *уст.*; **экономи́ческое ~е страны́** илнең икътисадый хәле; **жи́дкое ~е тел** *физ.* жисемнәрнең сыекча хәлендә булуы; **прийти́ в него́дное ~е** яраксыз хәлгә килү; **~е больно́го о́чень тяжёлое** авыруның хәле бик авыр; **~е здоро́вья** сәламәтлек **2.** (*имущество, капитал*) мал, милек, мал-мөлкәт; байлык, дәүләт ♦ **быть не в ~и** *с неопр.* ...лык хәлдә булмау; **сейча́с я не в ~и чита́ть** хәзер мин укырлык хәлдә түгел

состоя́тельность *ж* **1.** (*богатство, обеспеченность*) хәллелек, иркен тормышлылык, хәлле (иркен тормышлы, мал-мөлкәтле) булу; (*степень материального благосостояния*) [тормыш] хәле, тормыш дәрәҗәсе; мал-мөлкәтнең күләме; җитешлек; **2.** (*обоснованность*) нигезлелек, төплелек, дәлилләнгәнлек; **~ тео́рии** теорияның нигезлелеге

состоя́тельный, -ая, -ое **1.** (*богатый, обеспеченный*) хәлле, иркен тормышлы, мал-мөлкәтле, дәүләтле, бай **2.** (*обоснованный*) нигезле, төпле; дәлилле; **~ до́вод** нигезле дәлил

состо||я́ть *несов.* **1.** *из кого-чего* тору, гыйбарәт булу; **кварти́ра ~и́т из двух ко́мнат** квартир ике бүлмәдән тора; **гру́ппа ~и́т из трех челове́к** группа өч кешедән гыйбарәт **2.** *в чём* (*заключаться*) гыйбарәт булу; **в чём ~и́т его́ обя́занности?** аның бурычлары нидән гыйбарәт? **3.** тору, булу; **~я́ть в запа́се** запаста тору; **~я́ть в профсою́зе** профсоюзда тору **4.** булу, булып тору, [вазифасын] утәү; **~я́ть в до́лжности заве́дующего** мөдир булып тору; **~я́ть на иждиве́нии** *чьём, кого* тәрбиясендә тору ♦ **~я́ть в дру́жбе** дус булу; **~я́ть в перепи́ске** язышу, хат алышу

состоя́||ться *сов.* булу; **заседа́ние не ~лось** утырыш булмады

остра́гивать *несов. см.* **острога́ть**

остра́гиваться *несов.* **1.** *см.* **острога́ться; 2.** *страд. от* **остра́гивать**

страда́ни||е *с* кызгану, аяу, кайгысын уртаклашу, [кеше] хәленә керү; шәфкать, мәрхәмәт; **досто́йный ~я** кызганырлык; **проявля́ть ~е** мәрхәмәт итү, мәрхәмәт күрсәтү; **сде́лать** *что-л.* **из ~я** шәфкать йөзеннән *берәр нәрсә* эшләү (булышлык итү)

страда́тельный, -ая, -ое кызганучан, аяучан, кайгыны уртаклашучан, кеше хәленә керүчән, шәфкатьле, миһербанлы, мәрхәмәтле; **~ взгляд** миһербанлы караш

острига́ть *несов. см.* **остри́чь**

остри́ть *сов.* үткер сүз[ләр] әйтеп ташлау, тапкыр сүз[ләр] әйтү (әйтеп ташлау)

остри́чь *сов. что* (*волосы*) кисү, кистерү, алу, алдыру, кырку, кырыктыру; (*заусеницу, ногти и т.п.*) кисү, кисеп ташлау

острога́ть *сов. что* струклау, струклап алу, ышкылау

остро́ить *сов. разг.*: **~ гла́зки** күзкашны сикертү (сикертеп алу); **~ грима́су** гримаса ясау; **~ ки́слую ми́ну** чыраен сыту; **~ ро́жу** йөзен җыерып үчекләү, чыраен бозып үчекләү; **~ серьёзное лицо́** йөзен (чыраен) җитдиләндерү

оструга́ть *сов. см.* **острога́ть**

остру́гивать *несов. см.* **оструга́ть**

остря́пать *сов. разг.* **1.** *см.* **стря́пать; 2.** *перен. что, пренебр.* әвәләү, эштер-эштер китерү (әзерләү), ничек җитте алай эшләү; **на́спех ~ письмо́** ашык-пошык хат әзерләү

остяза́ние *с* ярыш, узыш; ярышу, узышу; (*словесное*) җиңешү

остяза́ться *несов.* ярышу, узышу; (*напр. в споре*) җиңешү

осу́д *м* **1.** савыт; **гли́няный ~** балчык савыт; **сообща́ющиеся ~ы** *физ.* тоташ савытлар **2.** *анат., бот.* тамыр, юл; **кровено́сные ~ы** кан тамырлары, кан юллары

осу́дистый, -ая, -ое *анат.* күп тамырлы

осу́лька *ж* тамчы бозы; боз сөңгесе

осу́н *м* имүче, имә торган (*мәс. колын*)

осуществова́ние *с см.* **осуществова́ть; ми́рное ~** янәшә тыныч яшәү

осуществова́ть *несов.* бер үк вакытта яшәү, янәшә яшәү

осчита́ть *сов. что и без доп.* санау, санап чыгу, хисаплау

отвори́ть *сов. что книжн.* тудыру, барлыкка китерү, булдыру; эшләү

оте́йник *м* сотейник (*табаның бер төре*)

о́тенн||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** йөз сумлык ...; **~ая бума́жка** йөз сумлык акча **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* йөзлек (*акча*) **3.** *ист.* йөз ...ы; **~ый кома́ндир** йөзбашы

о́тка *ж* сотый (*берәр нәрсәнең йөздән бер өлеше*)

отка́ть *сов. что* **1.** туку, тукып кую, сугу, сугып кую; **~ полотно́** киндер туку **2.** (*паутину*) үрү, кору

о́тник *м* **1.** *ист.* йөзбашы **2.** сотник (*революциягә кадәрге Россиядә казачий гаскәрләрендә офицер чины*)

о́тн||я *ж* **1.** йөз; **~я рубле́й** йөз сум **2.** *разг.* (*сто рублей*) йөзлек, йөз сумлык акча **3.** *мн.* **~и** (*разряд чисел*) йөзләр **4.** *мн.* **~и** *разг.* (*большое количество*) йөзләрчә, йөзәрләгән; бик күп; **~и дел** йөзләрчә эш; **~и маши́н** йөзләрчә машина **5.** *уст.* (*войсковое подразделение*) сотня

отова́рищ *м* иптәш

отови́дный, -ая, -ое кәрәзсыман

о́товый, -ая, -ое кәрәз ...ы, кәрәзле; **~ мёд** кәрәзле бал

отру́дник *м* **1.** (*тот, кто совместно работает*) хезмәттәш, бергә хезмәт итүче **2.** хезмәткәр; **нау́чный ~** гыйльми хезмәткәр; **~ газе́ты** газета хезмәткәре

отру́дница *ж* хезмәттәш хатын (кыз); хезмәткәр хатын (кыз)

отру́дничать *несов.* **1.** *с кем* (*работать совместно*) бергә эшләү, бергә хезмәт итү, хезмәттәшлек итү, бергә катнашу; булышу **2.** (*в каком-л. учреждении*) эшләү; хезмәт итү; (*в печатном органе*) язу, катнашу, эшләү; **~ в журна́ле** журналда катнашу

отру́дничество *с* **1.** (*совместная деятельность*) хезмәттәшлек **2.** (*в учреждении*) хезмәт итү, эшләү; (*в печатном органе*) язу, катнашу, эшләү

отрясти́ *сов. см.* **отряса́ть**

отрясти́сь *сов. см.* **отряса́ться**

отряса́ть *несов. что* тетрәтү, дерелдәтү, калтырату; селкетү

отряса́ться *несов.* тетрәү, дерелдәү, калтырау; селкенү

отрясе́ние *с см.* **отряса́ть** ♦ **~ мо́зга** ми селкенү (*авыру*)

со́ты *мн.* (*ед.* **сот** *м*) кәрәз
со́тый, -ая, -ое *числ.* йөзенче
со́ус *м* соус
со́усник *м* соус савыты
соуча́ствовать *с* катнашу (*гадәттә, гаеп итәрлек эштә, җинаятьтә*)
соуча́стие *с см.* **соуча́ствовать**
соуча́стник *м* бергә катнашучы, бергә катнашкан кеше (*гадәттә гаеп итәрлек эштә, җинаятьтә*)
соучениќ *м* сабакташ, шәрик
соученица *ж* сабакташ кыз
софа́ *ж* софа (*диванның бер төре*)
софи́зм *м* софизм (*формаль яктан дөрес булып күренгән ялган фикри нәтиҗә чыгару*)
софи́ст *м* софист
софи́стика *ж* софистика (*софизмнарга нигезләнеп фикер йөртү*)
соха́ *ж* сука
соха́тый, -ая, -ое **1.** (*с ветвистыми рогами*) тармаклы мөгезле; **~ оле́нь** тармаклы мөгезле болан **2.** *в знач. сущ. м* (*лось*) поши
со́хн||уть *несов.* **1.** *прям., перен.* кибү; **бельё ~ет** кер кибә; **земля́ ~ет** җир кибә; **ре́ки ~ут** елгалар кибә; **в го́рле ~ет** *безл.* тамагым кибә, тамак төбем кибә; **~уть от любви́** гыйшыктан кибү (*ябыгу*) **2.** (*вянуть*) кору
сохрани́ть *сов.* **1.** *кого-что* саклау, саклап калу; **~ своё иму́щество** үз мөлкәтеңне саклап калу; **~ здоро́вье** сәламәтлекне саклап калу; **~ досто́инство** намусыңны (абруеңны) саклау **2.** *что* бозмау; **~ ве́рность прися́ге** антыңны бозмау
сохран||и́ться *сов. в разн. знач.* сакланы, сакланып калу; **стари́нное зда́ние хорошо́ ~лось** борынгы бина яхшы сакланган; **хоро́шие обы́чаи ~лись** яхшы гореф-гадәтләр сакланып калганнар; **стари́к хорошо́ ~лся** карт яхшы сакланган
сохра́нность *ж* сакланганлык, сакланыш, саклану; иминлек
сохра́нн||ый, -ая, -ое *уст.* саклык ...ы; **~ая распи́ска** саклык расписка сы (*кыйммәтле әйберләрне сакларга алу турында бирелгән таныклык*)
сохраня́ть *несов. см.* **сохрани́ть**
сохраня́ться *несов.* **1.** *см.* **сохрани́ться; 2.** *страд. от* **сохраня́ть**
соцве́тие *с бот.* төркем чәчәк, укмаш чәчәк, оешма чәчәк
социа́л-демократ *м* социал-демократ
социа́л-демократизм *м* социал-демократизм
социа́л-демократи́ческий, -ая, -ое социал-демократик
социа́л-демокра́тия *ж* социал-демократия (*19 гасырның ахырында халыкара эшчеләр хәрәкәтендә барлыкка килгән идея-сәяси юнәлеше*)
социализа́ция *ж* гомүмиләштерү, социализация
социализи́ровать *сов., несов. что* социальләштерү, җәмгыять кулына күчерү, социалистик милеккә әверелдерү
социализи́роваться 1. *сов., несов.* социальләшү, җәмгыять кулына күчү, социалистик милеккә күчү **2.** *несов. страд. от* **социализи́ровать**
социали́зм *м* социализм; **стра́ны ~а** социализм илләре; **нау́чный ~** фәнни социализм
социали́ст *м* социалист
социалисти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** социалистик; **~ий строй** социалистик төзелеш; **~ие произво́дственные отноше́ния** социалистик җитештерү мөнәсәбәтләре; **~ая револю́ция** социалистик революция; **~ая эконо́мика** социалистик икътисад **2.** социалистик, социалистлар ...ы; **~ая па́ртия** социалистлар партиясе, социалистик партия
социали́ст-революционе́р *м* социалист-революционер
социа́л-шовини́зм *м полит.* социал-шовинизм
социа́льно-полити́ческий, -ая, -ое социаль-сәяси, иҗтимагый-сәяси; **~ строй** иҗтимагый-сәяси төзелеш
социа́льно-экономи́ческ||ий, -ая, -ое социаль-икътисадый, иҗтимагый-икътисадый; **~ая поли́тика** социаль-икътисадый сәясәт
социа́льн||ый, -ая, -ое **1.** иҗтимагый; **~ое положе́ние** иҗтимагый хәл **2.** социаль; **~ая револю́ция** социаль революция
социо́лог *м* социолог, социология белгече
социологи́ческ||ий, -ая, -ое социологик; **~ие иссле́дования** социологик тикшеренүләр
социоло́гия *ж* социология (*җәмгыять һәм аның үсеше турындагы тәгълимат*)
соцстра́х *м* соцстрах (*социаль страхование*)
сочета́емость *ж* ярашу, яраша алу; **~ слов** сүзләрнең яраша алуы
сочета́ние *с см.* **сочета́ть, сочета́ться; ~ слов** сүз тезмәсе; **~ кра́сок** буяулар кушылмасы
сочета́ть *сов., несов. что с чем* берләштерү, яраштыру, бергә алып бару, бәйләү, бәйләп алып бару; **~ теорию с пра́ктикой** теорияне практика белән бәйләү ♦ **~ бра́ком** *кого* никахландыру
сочета́||ться *сов., несов.* **1.** берләшү, ярашу, [бергә] туры килү, [бер үк вакытта] булу, [берьюлы] булу; **в нём ~лось не́сколько тала́нтов** аңарда берничә төрле талант бар иде **2.** ярашу, туры килү, туры килеп тору; **одно́ не ~ется с други́м** берсе икенчесенә туры килми ♦ **~ться бра́ком** никахлану
сочине́ни||е *с* **1.** *см.* **сочини́ть; 2.** әсәр; **собра́ние ~й Г.Тука́я** Г.Тукай әсәрләре җыелмасы **3.** (*школьное*) сочинение **4.** *грам.* тезүле бәйләнеш, тезү юлы белән төзү
сочини́тель *м* **1.** *уст.* иҗатчы, язучы **2.** *разг.* (*выдумщик*) ялганчы, уйдырмачы, уйдырмалар коручы
сочини́тельн||ый, -ая, -ое *грам.*: **~ая связь** тезүле бәйләнеш; **~ые сою́зы** тезүче теркәгечләр
сочини́тельство *с* **1.** *уст.* иҗатчылык, язучылык **2.** *разг.* (*выдумка, ложь*) ялганчылык, уйдырмалар кору
сочини́ть *сов. что* **1.** иҗат итү, язу; **~ стихи́** шигырь язу **2.** *разг. шутл.* (*составить текст чего-л.*) язу **3.** (*выдумать*) уйлап чыгару, үзеннән чыгару, ялган хәбәр чыгару, уйдырма кору
сочиня́ть *несов. см.* **сочини́ть**
сочи́т||ься *несов. чем и без доп.* таму, сарку, тамып тору, саркып тору, агу; килү; **ра́на ~ся кро́вью** *или* **из ра́ны ~ся кровь** яродан кан саркый
сочлене́ние *с* **1.** *см.* **сочлени́ть; 2.** *тех.* тоташма, тоташтырылган (тоташкан, ялганган, кушылган) урын **3.** *анат., бот.* буын; буынтык
сочлени́ть *сов. что* **1.** *книжн.* (*соединить вместе*) тоташтыру, ялгау, кушу, берләштерү **2.** *тех.* тоташтыру
сочленя́ть *несов. см.* **сочлени́ть**
со́чн||ый, -ая, -ое **1.** сусыл, сулы; **~ая трава́** сусыл үлән; **~ый корм** сусыл азык; **2.** *перен.* җете, ачык; **~ые кра́ски** ачык буяулар **3.** *перен.* ачык, яңгыравыклы, көчле; **~ый го́лос** яңгыравыклы тавыш **4.** *перен.* образлы; мәгънәле; **~ое выраже́ние** образлы тәгъбир
сочу́вственн||ый, -ая, -ое **1.** мәрхәмәтле, шәфкатьле; **~ое отноше́ние** шәфкатьле мөнәсәбәт, шәфкать **2.** теләктәшлек күрсәткән (белдергән), теләктәшлек күрсәтеп (белдереп) ...ган, теләктәш; **~ое письмо́** теләктәшлек белдереп язылган хат
сочу́вствие *с* **1.** (*сострадание*) кайгысын уртаклашу, хәленә керү; аяу, кызгану; мәрхәмәт, шәфкать; **вызыва́ть ~** кызгану хисе тудыру **2.** (*поддержка, одобрение*) теләктәшлек; теләктәшлек белдерү (күрсәтү), теләктәшлек итү
сочу́вствовать *несов. кому-чему* **1.** (*проявлять сострадание*) кайгысын уртаклашу, [кеше] хәленә керү; аяу, кызгану; мәрхәмәт (шәфкать) күрсәтү **2.** (*одобрять*) теләктәшлек күрсәтү (белдерү), теләктәшлек итү
со́шка *ж* **1.** *уменьш. от* **соха́; 2.** (*подставка для ружья*) терәгеч
сошни́к *м* **1.** (*у сохи*) сука тимере; (*у плуга*) төрән **2.** (*у орудий*) терәгеч
сощу́рить *сов. что* күз кысу; **~ глаза́** күзләрне кысу
сощу́риться *сов.* (*прикрыться — о глазах*) [күз] кысылу; (*сощурить глаза*) күзләрне кысу
сою́з *м* **1.** *в разн. знач.* союз, берләшмә; **~ рабо́чих и крестья́н** эшче һәм крестьяннар союзы; **профессиона́льный ~** профессиональ союз **2.** *грам.* теркәгеч
сою́зка *ж сапожн.* күн итек (ботинка) башы
сою́зник *м* союздаш
сою́зническ||ий, -ая, -ое союзниклар ...ы, союздашлар ...ы, союздашлык ...ы; **~ие обяза́тельства** союздашлык йөкләмәләре

сою́зно-республика́нск||ий, -ая, -ое союз-республика ...ы; союз-республика күләмендәге; союздаш республика ...ы; **~ие министе́рства** союз-республика күләмендәге министрлыклар

сою́зн||ый, -ая, -ое **1.** союз ...ы; **~ый бюдже́т** союз бюджеты **2.** (*входящий в союз*) союздаш ...; **~ые респу́блики** союздаш республикалар **3.** *грам.* теркәгечле

со́я *ж* соя, кытай борчагы

спад *м см.* **спасть** 2; **~ воды́ в реке́** елгада су кимү

спада́ть *несов.* **1.** *см.* **спасть; 2.** (*свисать — об одежде, ткани и т.п.*) салыну, салынып тору, төшү, төшеп тору

спазм *м*, **спа́зма** *ж* спазма, кысылу, буылу; **у меня́ в го́рле ~** тамагымны буды, тамагыма төер утыргандай булды

спазмати́ческий, -ая, -ое спазматик, спазмалы; буылып-буылып ...; **~ ка́шель** буылып-буылып йөткерү (ютәлләү)

спа́ивать I *несов. см.* **спои́ть**

спа́ивать II *несов. см.* **спая́ть**

спа́иваться *несов.* **1.** *см.* **спая́ться; 2.** *страд. от* **спа́ивать** II

спа́йка *ж* **1.** *см.* **спая́ть, спая́ться; 2.** (*место*) ябышкан (ябыштырылган) урын **3.** *перен.* (*спаянность*) бердәмлек, берләшкәнлек, оешканлык

спали́||ть *сов. что* **1.** яндыру, яндырып бетерү; **~ть все дрова́** барлык утынны яндырып бетерү; **~ть дом** өйне яндыру **2.** көйдерү, көйдереп алу, көйдереп бетерү; яндырып алу; **~ть бельё утюго́м** керне үтүк белән көйдереп алу; **со́лнце ~ло траву́** кояш үләннәрне көйдереп бетергән

спа́льн||ый, -ая, -ое йокы ...ы, йоклау ...ы; **~ый мешо́к** йоклау капчыгы; **~ые принадле́жности** урын-җир әйберләре; **~ый ваго́н** спальный вагон

спа́льня *ж* йокы бүлмәсе

спание́ль *м* спаниель (*эт токымы*)

спа́ржа *ж* давыл (әспе) үләне, әспе чыбыгы, торна җиләге

спа́ривать *несов. см.* **спа́рить**

спа́рить *сов.* **1.** *кого-что* (*соединить в пару*) парлау, икешәрләп (парлап) кую **2.** *кого, с.-х.* (*случить*) чаптыру, каплату, кушылдыру

спартакиа́да *ж* спартакиада

спарта́нец *м* спартан, спартанчы

спарта́нск||ий, -ая, -ое спартан ..., спартаннарча ...; **~ий о́браз жи́зни** спартаннарча яшәү, спартан тормышы; **~ое воспита́ние** спартаннарча тәрбия

спа́рывать *несов. см.* **споро́ть**

спас *м разг.*: **~у нет** чыдар хәл юк, чыдар хәл калмады

спаса́тельн||ый, -ая, -ое коткару ...ы, коткаргыч ...; **~ый круг** коткару бөяте; **~ая ло́дка** коткару көймәсе; **~ый по́яс** коткару поясы

спаса́ть *несов. см.* **спасти́**

спаса́ться *несов.* **1.** *см.* **спасти́сь; 2.** *страд. от* **спаса́ть**

спасе́ние *с* **1.** *см.* **спасти́, спасти́сь; 2.** (*то, что спасает, избавляет*) котылу чарасы (юлы)

спаси́бо 1. рәхмәт; **большо́е ~** бик зур рәхмәт; **серде́чное ~** чын күңелдән рәхмәт; **~, что пришёл** килгәнең өчен рәхмәт; **и на том ~** анысы өчен дә әле рәхмәт **2.** *в знач. сущ.* **~** *с нескл.* рәхмәт; **[и] ~ не сказа́л** рәхмәт тә әйтмәде **3.** *в знач. сказ. безл.* рәхмәт әле, яхшы әле, ярый әле; **~, ты ря́дом оказа́лась** ярый әле, син янымда идең ♦ **за [одно́] ~** (*сделать что*) рәхмәт әйткән өчен, бушка

спаси́тель *м* коткаручы

спаси́тельница *ж* коткаручы хатын (кыз)

спаси́тельн||ый, -ая, -ое котылу ...ы, коткару ...ы; котылырлык; **~ое сре́дство** котылу чарасы; **~ый вы́ход из затрудни́тельного положе́ния** кыен хәлдән котылу (чыгу) юлы

спасова́ть *сов. перед кем-чем* шүрләү, курку, шүрләп калу, куркып калу

спасти́ *сов. кого-что* коткару, коткарып (саклап) калу, коткарып алып калу; **~ жи́знь** *кому-л., чью-л.* үлемнән коткару ♦ **~ положе́ние** коткарып калу (*кыен хәлдән чыгу юлын табу яки шуны табуда ярдәм итү*)

спасти́сь *сов.* котылу, котылып (сакланып) калу; **он едва́ спа́сся** көчкә котылып калды; **спасти́сь бе́гством** качып котылу

спа||сть *сов.* **1.** *с кого-чего* төшү, ычкыну, төшеп (ычкынып) китү, ычкынып төшү; **колесо́ ~ло с оси́** тәгәрмәч күчәреннән төшкән **2.** (*уменьшиться в объёме*; *пойти на убыль*) кимү, кайту; шиңү, акрынаю; **ве́тер ~л** җил акрынайды, җил кимеде; **вода́ в реке́ ~ла** елгада су кимегән; **жара́ ~ла** эссе кайткан; ♦ **~ла завеса́ с мои́х глаз** күзем ачылды; **~сть с лица́ (с те́ла)** *прост.* ябыгу

спать *несов. прям., перен.* йоклау; **сла́дко ~** тәмле йоклау; **~ богаты́рским сном** бик каты йоклау, үлеп йоклау, дию йокысы белән йоклау ♦ **~ ве́чным (после́дним) сном** мәңгелек йокыга талу, үлем йокысына талу (*үлү*); **~ и [во сне́] ви́деть** төштә дә күрү (*берәр нәрсә белән бик нык мавыгу*)

спа́||ться *безл. несов. кому, разг.*: **мне не спи́тся** йокы алмый мине, йоклый алмыйм мин; **ему́ пло́хо ~ло́сь** ул начар йоклаган

спа́янность *ж* бердәмлек, берләшкәнлек, дуслык; бердәм булу; **~ коллекти́ва** коллективның бердәмлеге

спа́янный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **спая́ть; 2.** бердәм, берләшкән, үзара дус

спая́ть *сов.* **1.** *что* эретеп ябыштыру, паять итү, паять итеп кую; **~ тру́бы** торбаларны паять итү **2.** *перен. кого-что* берләштерү, бердәмләштерү; **~ коллекти́в** коллективны берләштерү

спая́ться *сов.* **1.** паять ителү **2.** *перен.* (*объединиться*) берләшү, бердәмләшү

спе́вка *ж* хор репетициясе

спекта́кль *м* спектакль

спектр *м* спектр

спектра́льный, -ая, -ое спектр ...ы, спектраль; **~ ана́лиз** *хим.* спектраль анализ

спекули́ровать *несов. чем, на чём и без доп.* **1.** спекулировать итү; спекуляция ясау, спекуляция белән шөгыльләнү; ...дан файдаланып спекуляция ясау; **~ биле́тами** билетлар белән спекулировать итү; **~ на ра́знице в це́нах** бәяләрнең төрле булуыннан файдаланып спекуляция ясау **2.** *перен.* ...дан файдаланып эш итү, спекуляция ясау

спекуля́нт *м* спекулянт

спекуля́нтка *ж* спекулянт хатын (кыз)

спекулятйвн||ый, -ая, -ое спекулятив, спекуляциягә нигезләнгән; **~ые це́ны** спекулятив бәяләр

спекуля́ци||я *ж прям., перен.* спекуляция, спекуляция ясау; **занима́ться ~ей** спекуляция белән шөгыльләнү

спелена́ть *сов. кого-что* биләү, биләп кую

спелео́лог *м* спелеолог

спелеоло́гия *ж* спелеология (*тау куышларын өйрәнү*)

спе́лый, -ая, -ое өлгергән, пешкән, җитлеккән, җиткән

сперва́ *нареч. разг.* элек, башта

спе́реди *нареч.* алдан, алгы яктан; алда, алгы якта; **он шёл ~** ул алдан килә иде; **стоя́ть ~** алда басып тору

спе́рма *ж физиол.* сперма, мәни

сперматозо́ид *м физиол.* сперматозоид, аталык күзәнәге, аталык орлыгы

спёртый, -ая, -ое бөркү, тынчу; **~ во́здух** тынчу һава

спеси́вый, -ая, -ое һавалы, тәкәббер, эреләнүчән, борын күтәрүчән, кәпрәючән; масаючан, кибер; **~ челове́к** тәкәббәр кеше; **~ тон** һавалы тон

спесь *ж* һавалылык, тәкәбберлек, эреләнүчәнлек, кәпрәючәнлек, киберлек

спеть I *сов. что* (*песню*) җырлау, җырлап бирү, җырлап күрсәтү; (*о птицах*) сайрау

спеть II *несов.* өлгерү, пешү, җитү, җитешү, өлгереп (пешеп, җитеп, җитешеп) килү; **я́блоки ~ют** алмалар пешә

спе́||ться *сов.* **1.** бергә җырларга өйрәнү, өйрәнеп җитү; **хор ~лся** хор бергә җырларга өйрәнеп җиткән **2.** *перен. разг.* (*достичь согласия*) килешү, аңлашу, бер сүзгә килү, сер килешү, уртак тел табу

спех *м прост.*: **не к ~у** ашыгыч түгел

спец *м разг.* (*специалист, мастер на что-л.*) белгеч; **ста́рые ~ы́** элекке белгечләр

спец- *кушма сүзләрнең беренче өлеше, «махсус» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **спецотде́л** махсус бүлек

специализа́ция *ж см.* **специализи́ровать, специализи́роваться**

специализи́рованный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **специализи́ровать; 2.** махсуслаштырылган; **~ магази́н** махсуслаштырылган кибет

специализи́ровать *сов., несов. кого-что* махсуслаштырү

специализи́роваться 1. *сов., несов.* белгечлек (итеп) алу **2.** *несов. страд. от* **специализи́ровать**

специали́ст *м* белгеч

специали́стка *ж* белгеч хатын (кыз)

специа́льно *нареч.* **1.** махсус, махсус рәвештә; ...а атап; **~ пригото́вить** махсус рәвештә әзерләү; **~ занима́ться** *чем-л.* махсус шөгыльләнү **2.** *разг.* (*намеренно, с целью*) юри, белеп, белә торып, махсус

специа́льност||ь *ж* белгечлек; **рабо́тать по ~и** үз белгечлеге буенча эшләү

специа́льн||ый, -ая, -ое махсус; **~ый корреспонде́нт** махсус корреспондент; **~ая шко́ла** махсус мәктәп

специ́фика *ж* специфика, специфик үзенчәлек (үзлек), үзенә генә хас үзенчәлек (үзлек, сыйфат)

специфика́ци||я *ж* **1.** (*классификация*) спецификация ясау (үткәрү), төркемләү, төркемләргә аеру (бүлү); **~я книг** китапларны спецификацияләү **2.** (*документ*) спецификация; **составле́ние ~й на обору́дование** жиһазларга спецификацияләр төзү

специфи́ческ||ий, -ая, -ое специфик, үзенчәлекле, үзгәлекле, үзенә генә хас [булган]; **~ая осо́бенность** специфик үзенчәлек

специфи́чность *ж* спецификлык, үзгәлек, үзенчәлеклелек, үзенә генә хас булу

специфи́чный, -ая, -ое *см.* **специфи́ческий**

спе́ция *ж* тәмләткеч (*ашка сала торган үләннәр h.б.ш.*)

спецко́р *м* (*специальный корреспондент*) *разг.* махсус корреспондент

специ́овка *ж разг.* спецовка (*махсус эш киеме*)

спецодéжда *ж* махсус эш киеме

спе́чься *сов.* **1.** *разг.* укмашу, оешу; **кровь спекла́сь** кан оешкан **2.** эреп укмашу, кызып укмашу; **у́голь спёкся** ташкүмер кызып укмашкан

спе́шивать *несов. см.* **спе́шить**

спе́шиваться *несов.* **1.** *см.* **спе́шиться; 2.** *страд. от* **спе́шивать**

спе́шить *сов. кого-что* аттан (ат өстеннән) төшерү, аттан (ат өстеннән) төшереп җәяүлегә калдыру (*атлы гаскәр турында*)

спеш||и́ть *несов.* **1.** ашыгу; кабалану; **он всегда́ ~и́т** ул һәрвакыт ашыга; **~и́ть на по́езд** поездга ашыгу **2.** (*о часах*) алга китү ♦ **не ~а́** ашыкмыйча, акрын гына, салмак кына

спе́шиться *сов.* аттан (ат өстеннән) төшү

спе́шк||а *ж разг.* ашыгу, кабалану; ашыгычлык; **в ~е** ашыгычлык белән, кабаланып

спе́шность *ж* ашыгычлык; **~ рабо́ты** эшнең ашыгычлыгы

спе́шн||ый, -ая, -ое ашыгыч; **~ое де́ло** ашыгыч эш

спива́ться *несов. см.* **спи́ться**

спидо́метр *м* спидометр

спи́ливать *несов. см.* **спили́ть**

спили́ть *сов. что* пычкы белән кисү, пычкы белән киселә алу, пычкы белән киселә төшерү (ташлау)

спин||а́ *ж* **1.** арка, сырт; **согну́ть спи́ну** арканы бөгү **2.** арт; **ве́тер в спи́ну** җил арттан [исә] ♦ **за ~о́й** *кого-чего, чьей* **[оста́ться, оста́вить** *и т.п.***]** артта [калу, калдыру *h.б.ш.*], артында [калу, калдыру *h.б.ш.*]; **за ~о́й у** *кого, чьей* **[де́лать** *что***]** артында [эшләү], яшерен [эшләү], астыртын [эшләү]

спи́нка *ж* **1.** *уменьш.-ласк. от* **спина́; 2.** арт; **~ дива́на** диванның арты **3.** (*часть одежды*) арт такта

спи́ннинг *м* спиннинг

спинн||о́й, -а́я, -о́е арка ...ы; **~о́й хребе́т** арка сөяге, умырткалык, умыртка баганасы; **~ые позвонки́** умыртка сөякләре; **~о́й мозг** арка җилеге, арка сөяге мие

спира́ль *ж* спираль

спира́льн||ый, -ая, -ое спираль ..., спиральсыман, спиральгә охшашлы, бормалы, борма-борма ..., бормалы-бормалы; **~ая пружи́на** спираль пружина

спиритизм *м* спиритизм (*үлгән кешеләрнең рухлары, җаннары белән хәбәрләшү мөмкин дигән ялган мистик караш*)

спиритуали́зм *м* спиритуализм (*философиядә: рухны реаль нәрсә дип таныган, материянең реальлеген инкарь итә торган идеалистик юнәлеш*)

спирт *м* спирт

спиртн||о́й, -а́я, -о́е **1.** спирт ...ы; **~о́й за́пах** спирт исе **2.** спиртлы, исерткеч; **~ые напи́тки** спиртлы эчемлекләр **3.** *в знач. сущ.* **~о́е** *с* спиртлы (исерткеч) эчемлек

спиртво́вка *ж* спиртовка, спирт лампасы

спиртово́й, -а́я, -о́е **1.** спирт ...ы; **~ за́пах** спирт исе; **~ заво́д** спирт заводы **2.** спиртлы; **~ компре́сс** спиртлы компресс

списа́ть *сов.* **1.** *что, с чего* (*переписать*) күчерү, күчереп алу, күчереп язу; **~ стихотворе́ние** шигырь күчереп язу **2.** *что, с чего* (*рисунок, картину*) күчереп [рәсем] ясау **3.** *кого-что, с кого-чего* күчерү, алып язу; **геро́й пье́сы спи́сан с живо́го лица́** пьесаның герое булган кешедән алып язылган **4.** *что, спец.* исәптән чыгару, [чыгымнар исәбенә] язу, язып кую; **~ сто рубле́й в расхо́д** йөз сумны чыгымнар исәбенә язу **5.** *кого, мор.* хезмәттән чыгару (*экипаж составыннан чыгару*)

спи́са||ть *сов.* **1.** *с кем-чем* язышу, язышып хәбәрләшү, хат алышу; **~ с родны́ми о встре́че** туганнар белән очрашу турында язышып хәбәрләшү **2.** *мор.* хезмәттән чыгу (китү) (*экипаж составыннан чыгу*); **~ с корабля́** корабль хезмәттеннән чыгу

спи́с||ок *м* **1.** исемлек; тезмә; **~ок избира́телей** сайлаучылар исемлеге **2.** күчермә; **древне́йшие ~ки ле́тописи** елъязманың иң борынгы күчермәләре

спи́сывать *несов. см.* **списа́ть**

спи́сываться *несов.* **1.** *см.* **списа́ться; 2.** *страд. от* **спи́сывать**

спито́й, -а́я, -о́е *разг.* сыек, эчә-эчә сыекланып беткән; **~ чай** сыек чәй

спи́ться *сов.* эчүгә сабышу, эчүгә (эчкечелеккә, эчүчелеккә) бирелү

спи́хивать *несов. см.* **спихну́ть**

спихну́ть *сов. кого-что, разг.* этеп (төртеп) төшерү, этеп (төртеп) җибәрү; **~ в я́му** төртеп чокырга төшерү

спи́ца *ж* **1.** (*для вязания*) энә (*бишинәнең берсе*) **2.** киги, тырнак; **~ колеса́** тәгәрмәч тырнагы

спи́чечница *ж* (*футляр*) шырпы кабы (савыты, тартмасы); (*подставка*) шырпы куя торган җайланма

спи́чечн||ый, -ая, -ое шырпы ...ы; **~ая коро́бка** шырпы кабы

спич||а́ *ж* шырпы; **заже́чь ~у** шырпы кабызу; **чи́ркнуть ~ой** шырпы сызу

сплав I *м* (*смесь металлов*) эретмә; **твёрдый ~** каты эретмә

сплав II *м см.* **спла́вить** II 1; **~ брёвен** бүрәнә агызу

спла́вить I *сов. что* (*металлы*) кушып эретү

спла́вить II *сов.* **1.** *что* агызу; **~ лес** сал агызу **2.** *перен. кого-что, прост.* (*отделаться*) җибәреп котылу, бирепкотылу (*мәс. берәр нәрсәне*)

спла́виться *сов.* эреп кушылу (*металл турында*)

спла́вка I *ж* эретмә ясау, кушып эретү; **~ мета́ллов** металларны кушып эретү

спла́вка II *ж см.* **спла́вить** II 1; **~ ле́са** сал агызу

сплавля́ть I *несов. см.* **спла́вить** I

сплавля́ть II *несов. см.* **спла́вить** II

сплавля́ться *несов.* **1.** *см.* **спла́виться; 2.** *страд. от* **сплавля́ть** I

сплавно́й, -а́я, -о́е **1.** сал ...ы, саллык ...; **~ лес** сал агачы **2.** сал агыза торган; **~ пери́од** сал агыза торган чор

спла́вщик *м* сал куучы, сал агызучы, салчы

спланти́ровать I *сов. что* планлаштыру; **~ рабо́ту** эшне планлаштыру

спланти́ровать II *сов. что и без доп., ав.* планерлау

спла́чивать *несов. см.* **сплоти́ть**

спла́чиваться *несов.* **1.** *см.* **сплоти́ться; 2.** *страд. от* **спла́чивать**

сплёвывать *несов. см.* **сплю́нуть**

сплести́ *сов. что* **1.** үрү, үреп ясау; **~ корзи́ну** кәрзин үрү **2.** бәйләү; **~ кру́жево** челтәр бәйләү **3.** бергә кушып үрү, үреп ялгау; **~ две ле́нты** ике тасманы бергә кушып үрү

сплет||и́ть, **-ти́сь** *сов. прям., перен.* үрелү, [бер-берсенә] уралу, чорналу; чуалу, укмашу; **ко́рни ~ли́сь** тамырлар уралып үскәннәр; **их су́дьбы ~лись** аларның язмышлары [үзара] үрелгән; чәчләре чәчкә бәйләнгән

сплета́ть *несов. см.* **сплести́**

сплета́ться *несов.* **1.** *см.* **сплести́сь; 2.** *страд. от* **сплета́ть**

сплете́ние *с* **1.** *см.* **сплести́, сплести́сь; 2.** үрелмә; төен; **~ не́рвов** *анат.* нервлар үрелмәсе, нервлар төене; **со́лнечное ~** *анат. см.* **со́лнечный**

сплёт|ник *м* гайбәтче

сплёт|ница *ж* гайбәтче хатын (кыз)

сплётничать *несов.* гайбәт сөйләү, гайбәт сату, сүз йөртү

спле́тн||я *ж* гайбәт; **занима́ться ~ями** гайбәт сөйләү; **пусти́ть ~ю** гайбәт тарату

сплечи́ *нареч.* **1.** кизәнеп, бик нык селтәнеп; **руби́ть ~** бик нык селтәнеп чабу **2.** *перен.* (*без раздумий*) уйлапнитеп тормастан, дуамал рәвештә

сплоти́ть *сов.* **1.** *что* (*доски, брёвна*) янәшә китереп беркетү, тыгызлап беркетү; беркетерү; кысу; **~ пол** идәнне кысу **2.** *что* (*сбить в плоты*) саллау, [салга] бәйләү **3.** *что* (*сомкнуть*) тыгызлау, берләштерү; **~ ряды́** сафларны берләштерү **4.** *перен. кого-что* туплау, берләштерү, оештыру; **~ наро́дные ма́ссы** халык массаларын туплау

сплоти́ться *сов.* **1.** (*сомкнуться*) туплану **2.** *перен.* туплану, бердәмләшү, берләшү, оешу; берегү; **~ться вокру́г ли́дера** лидер тирәсенә туплану

сплохова́ть *сов. разг.* ялгышлык итү, ялгышлык эшләү (эшләп ташлау), хата ясау, хаталану, начар эшләү

сплочённость *ж* бердәмлек, тупланганлык; оешканлык, берләшкәнлек; **мы сильны́ свое́й ~ю** без үзебезнең бердәмлегебез белән көчле

сплочённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **сплоти́ть; 2.** бердәм, тупланган; оешкан, береккән, берләшкән; **~ коллекти́в** оешкан коллектив

сплошн||о́й, -а́я, -о́е *прям., перен.* тоташ, тоташтан ...; **~о́й лёд** тоташ боз; **~ы́м пото́ком** [тоташ] ташкын булып; **~а́я электрифика́ция страны́** илне тоташтан электрлаштыру ♦ **~а́я чепуха́** бөтенләй буш сүз; тузга язмаган сүз; **~о́й восто́рг** сокланып туялмаслык [нәрсә]

сплошь *нареч.* **1.** тоташтан; бертоташтан; өзлексез; **не́бо ~ покры́то ту́чами** күк йөзе тоташтан кара болыт белән капланган **2.** (*целиком, без исключения*) тоташ, тулысынча, баштанаяк, рәттән ♦ **~ и (да) ря́дом** бик еш, бик күп, һәрвакыт, рәттән

сплутова́ть *сов. разг.* алдау, алдашу, хәйләләү, хәрәмләшү

сплыва́ть *несов. см.* **сплыть**

сплыва́ться *несов. см.* **сплы́ться**

сплы||ть *сов. разг.* **1.** (*уплыть вниз*) агып китү **2.** (*перелиться через край*) ташып агып бетү, агып чыгу, агып төшү ♦ **бы́ло да ~ло** буласы булган, буявы сеңгән

сплы́||ться *сов.* **1.** (*приплыть в одно место*) йөзеп килү, йөзеп килеп җыелу **2.** *перен.* (*слиться*) җәелеп кушылу; **кра́ски ~ли́сь** буяулар җәелеп кушылганнар

сплю́нуть *сов. что и без доп.* төкерү, төкереп ташлау

сплю́снуть *сов. разг. см.* **сплю́щить**

сплю́снуться *сов. разг. см.* **сплю́щиться**

сплю́щивать *несов. см.* **сплю́щить**

сплю́щиваться *несов.* **1.** *см.* **сплю́щиться; 2.** *страд. от* **сплю́щивать**

сплю́щить *сов. что* ямьшәйтү, ялпаклау, яссыландыру, сугып (изеп, басып, кысып) яньчү

сплю́щиться *сов.* ямьшәю, ялпаклану, яссылану, яньчелү

сплясáть *сов. что и без доп.* бию, биеп алу

сподви́жник *м книжн.* көрәштәш

сподви́жница *ж книжн.* көрәштәш хатын (кыз)

спозара́нку *нареч. разг.* таңнан, таң белән, иртә таңнан, бик иртә; **встать ~** иртә таңнан тору

спои́ть *сов. кого-что, разг.* **1.** (*напоить допьяна*) исерткәнче эчерү **2.** (*приучить к пьянству*) [аракы] эчәргә өйрәтү, эчкечеккә (эчүчелеккә) өйрәтү

споко́йно *нареч.* **1.** тыныч [кына], тын [гына]; тынычлап [кына]; **спать ~** тынычлап йоклау; **обду́мать** *что-л.* **~** тыныч кына һәрьяклап уйлау; **сиде́ть ~** тыныч [кына] утыру **2.** *в знач. сказ. безл.* тыныч; **здесь ~** биредә тыныч; **ста́ло ~** тынычлык урнашты

споко́йн||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тыныч; **~ая жизнь** тыныч тормыш; **~ый ребёнок** тыныч бала; **~ый сон** тыныч йокы; **~ым тон** тыныч тон; **я за него́ споко́ен** мин аның өчен тынычмын **2.** *разг.* (*удобный*) уңайлы, җайлы; **~ая о́бувь** җайлы аяк киеме ♦ **со ~ой со́вестью** тыныч вөҗдан (күңел) белән; **~ой но́чи** тыныч йокы

споко́йстви||е *с* **1.** (*покой*) тынлык; **в лесу́ цари́ло ~е** урманда тынлык хөкем сөрә иде **2.** тынычлык; **наруши́тель ~я** тынычлык бозучы; **~е ду́ха** рухи тынычлык, җан тынычлыгы

споля́скивать *несов. см.* **сполосну́ть**

сполза́ть *несов. см.* **ползти́**

сполза́ться *несов. см.* **сползти́сь**

сполз||ти́ *сов.* **1.** шуышып төшү, үрмәләп төшү; **~ти́ вниз** шуышып төшү; **~ти́ с горы́** таудан шуышып төшү **2.** шуып төшү, кыйшаю; **одея́ло ~ло́** юрганы [өстеннән] шуып төшкән; **ша́пка ~ла́ на затылок** бүреге артка таба шуып төшкән

сползти́сь *сов.* [үрмәләп] килеп җыелу, үрмәләп килү, шуышып килү

сполна́ *нареч.* тулысынча

сполосну́ть *сов. что, разг.* чайкап алу, чайкап ташлау

спонта́нный, -ая, -ое *книжн.* эчке, эчке сәбәпләр аркасында туган (барлыкка килгән)

спор *м* **1.** (*словесное состязание*) бәхәс, сүз көрәштерү; (*пререкания, ссоры*) дәгъва, низагъ, тавыш, орыш-талаш **2.** дәгъва, низагъ; **~ о насле́дстве** мирас турында дәгъва ♦ **на ~** бәхәстән; **~у нет** *вводн. сл.* бәхәссез, шөбһәсез, һичшиксез, шиксез, әлбәттә

спо́рить *несов.* **1.** (*вести спор*) бәхәсләшү, сүз көрәштерү, бәхәс алып бару; **~ о литерату́ре** әдәбият турында бәхәс алып бару **2.** (*в суде*) дәгъвалашу, низаглашу **3.** *разг.* (*держать пари*) бәхәсләшү

спори́т||ься *несов. разг.* үрчемле булу, алга бару; кулдан килү, [эшне] булдыра алу; **рабо́та ~ся** эш алга бара

спо́рн||ый, -ая, -ое бәхәсле; дәгъвалы, низаглы; **~ый вопро́с** бәхәсле мәсьәлә; **~ое де́ло** дәгъвалы эш

спо́ров||ый, -ая, -ое **1.** споралы; **~ые расте́ния** споралы үсемлекләр **2.** спора ...; **~ое размноже́ние** споралар ярдәмендә үрчү

спо́рок *м* сүтеп алынган тышлык

споро́ть *сов. что* сүтеп алу

спорт *м* спорт

спорт= *кушма сүзләрнең беренче өлеше, «спорт» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **спортинвента́рь** спортинвентарь, спорт инвентаре; **спортплоща́дка** спорт мәйданы; **спорттова́ры** спорттоварлар, спорт товарлары

спорти́вн||ый, -ая, -ое спорт ...ы; **~ый зал** спорт залы; **~ые и́гры** спорт уеннары

спортсме́н *м* спортчы, спортсмен

спортсме́нка *ж* спортчы хатын (кыз), спортсменка

спорхну́||ть *сов.* (*о птице, бабочке и т.п.*) пырр итеп очып төшү, пырр итеп очып китү; **воробе́й ~л с ве́тки** чыпчык ботактан пырр итеп очып төште

спо́рщик *м разг.* бәхәсче, бәхәсләшүгә һәвәс, бәхәсләшергә яратучан кеше; бәхәсләшүче кеше

спо́рщица *ж* бәхәсче хатын (кыз)

спо́ры *мн.* (*ед.* **спо́ра** *ж*) *биол.* споралар

спо́рн||ый, -ая, -ое *разг.* үрчемле, уңышлы; үргемле; **~ая рабо́та** үрчемле эш

спорынья́ *ж* арыш анасы

спо́сб *м* ысул, алым, юл, җай; **~ употребле́ния лека́рства** даруны куллану ысулы; **любы́м ~ом** теләсә нинди юл белән; **~ изготовле́ния бума́ги** кәгазь эшләп чыгару ысулы; **найти́ ~** җаен (юлын) табу

спосо́бн||ь *ж* **1.** сәләт; **мысли́тельная ~ь** фикер йөртү сәләте **2.** сәләт, мөмкинлек; **покупа́тельная ~ь** сатып алу сәләте; **пропускна́я ~ь** үткәрү сәләте **3.** *обычно мн.* **~и** сәләт, сәләтлелек; булдыклылык, булганлык; **музыка́льные ~и** музыкаль сәләт; **у него́ ~и к матема́тике** аның математикага сәләте бар

спосо́бный, -ая, -ое **1.** сәләтле; **~ ребёнок** сәләтле бала **2.** (*обладающий какой-л. способностью*) сәләтле, булдыклы, булган; (*могущий делать что-л.*) булдыра ала торган, ...а ала торган; **~ к труду́** эшкә сәләтле; **то́лько он спосо́бен сде́лать э́то** ул гына моны эшли ала

спосо́бствовать *несов. кому-чему* булышу, булышлык (ярдәм) итү; **~ успе́ху** уңышка ирешүгә ярдәм итү

споткну́ться *сов. прям., перен.* сөртенү, абыну

спотыка́ться *несов. см.* **споткну́ться**

спохвати́ться *сов. разг.* (*внезапно вспомнить*) кинәт искә төшү; башка килү; (*внезапно заметить*) абайлап алу, сизеп алу, абайлап өлгерү

спохва́тываться *несов. см.* **спохвати́ться**

спра́ва *нареч.* (*откуда*) уңнан, уң яктан; (*где*) уңда, уң якта; **~ от до́ма** өйнең уң ягында; **~ был сад** уң якта бакча бар иде; **пройти́ ~** уң яктан узу; **писа́ть ~ нале́во** уңнан сулга таба язу

справедли́вост||ь *ж* **1.** гаделлек, гадәләт, турылыклылык; хаклык, хаклы булу, нигезле (урынлы) булу; **~ь реше́ния**

карарның гаделлеге; **~ь тре́бования** таләпнең урынлы булуы **2.** гаделлек, хаклык, дөреслек; **боро́ться за ~ь** хаклык өчен көрәшү; **чу́вство ~и** гаделлек тойгысы ♦ **по ~и говоря́** дөресен [генә] әйткәндә

справедли́в||ый, -ая, -ое **1.** гадел, гаделлекле, гадәләтле, турылыклы; **~ые зако́ны** гадел законнар; **~ый суды́я** гадел судья; **~ый хара́ктер** гадәләтле табигать **2.** хаклы, нигезле, урынлы; **~ый гнев** хаклы рәвештә ачулану **3.** хаклы, хак, дөрес; **~ое обвине́ние** дөрес гаепләү ♦ **~ые во́йны** гадел сугышлар

спра́вить *сов. что, разг.* бәйрәм итү, уздыру, билгеләп үтү; **~ день рожде́ния** туган көнен билгеләп үтү

спра́виться *сов.* **1.** *с чем и без доп.* үтәү, үти алу, башкару, башкара алу, башкарып чыгу; **~ с рабо́той** эшне үтәү **2.** *с кем-чем* җиңү, җиңеп чыгу, җиһә алу; **~ с боле́знью** авыруны җиңү; **не ~ с ло́шадью** атны җиһә алмау; **~ с проти́вником** дошманны җиңү **3.** *о комчём* сорау, сорашу, сорап белү; **~ о здоро́вье** сәламәтлеге турында сорашу ♦ **~ с собо́й** үзен кулга алу, тынычлану

спра́вка *ж* **1.** (*сведения*) мәгълүматлар **2.** (*документ*) белешмә

справля́ть *несов. см.* **спра́вить**

справля́ться *несов.* **1.** *см.* **спра́виться; 2.** *страд. от* **справля́ть**

спра́вочник *м* белешмәлек, белешмә китабы

спра́вочн||ый, -ая, -ое белешмә[ләр] ...ы; белешмә ...; **~ое бюро́** белешмәләр бүлеге

спра́шивать *несов. см.* **спроси́ть**

спра́шива||ться *несов.* **1.** *см.* **спроси́ться; 2.** *страд. от* **спра́шивать** ♦ **~ется** *в знач. вводн. сл.* ... дигән сорау туа

спрессова́ть *сов. что* пресслау, пресс белән кысу; тыгызлау

спрессова́ться *сов.* (*в результате прессования*) пресс белән кысылу; тыгызлану (*слежаться*) басылу, утыру, басылап (утырып) кату

спрессо́вывать *несов. см.* **спрессова́ть**

спрессо́вываться *несов.* **1.** *см.* **спрессова́ться; 2.** *страд. от* **спрессо́вывать**

спринт *м спорт.* спринт

спри́нтер *м спорт.* спринтер

спринцева́ть *несов. кого-что* сиптереп юдыру, спринцевать итү

спринцева́ться *несов.* сиптереп юдыру, спринцевать ителү

спринцо́вка *ж* спринцовка

спрова́дить *сов. кого-что, разг.* чыгарып (куып) җибәрү, куып чыгару, озатып җибәрү, китәргә мәҗбүр итү

спрова́живать *несов. см.* **спрова́дить**

спроекти́ровать *сов. что* проект төзү, проектлаштыру

спрос *м* сорау, таләп; **име́ть ~** үтү, үтемле булу ♦ **без ~а (~у)** сораусыз, сорамыйча, рөхсәтсез

спроси́ть *сов.* **1.** *в разн. знач. кого-что, чего* сорау; сорашу; **~ фами́лию** фамилиясен сорау; **~ о здоро́вье** сәламәтлеге турында сорашу; **~ уро́к** дәресне сорау; **нас не спро́сят** бездән сорамаслар; **~ разреше́ния** рөхсәт сорау; **~ сове́та** киңәш сорау; **~ за рабо́ту пять рубле́й** *разг.* эш өчен биш сум сорау **2.** *с кого* (*потребовать ответа*) җавапка тарту, җавап бирүне таләп итү

спроси́ться *сов.* **1.** *разг.* (*попросить разрешения*) сорау, рөхсәт сорау **2.** *безл.* **спро́сится** *с кого, разг.* сорарлар, җавапка тартырлар; соралыр; **за э́то с тебя́ спро́сится** моның өчен синнән сорарлар

спросо́нок *нареч. разг.* йокы аралаш, йокы арасында, уяныр-уянмас, йокылы-уяулы килеш (хәлдә)

спроста́ *нареч. разг.* (*без умысла, случайно*) уйламыйча, юктан гына, болай гына, юкка гына

спрут *м зоол.* сигезаяк, спрут

спры́гивать *несов. см.* **спры́гнуть**

спры́гнуть *сов.* сикерү, сикереп төшү

спры́скивать *несов. см.* **спры́снуть**

спры́скиваться *несов.* **1.** *см.* **спры́снуться; 2.** *страд. от* **спры́скивать**

спры́сну||ть *сов. кого-что, разг.* [су] бөркү, сибү, [бөркеп] җиңелчә чылату, аз гына чылату; **~ть цветы́** гөлләргә су бөркү; **дождь ~л зе́млю** яңгыр җирне аз гына чылатты

спряга́ть *несов. что, грам.* төрләндерү

спряга́ться *сов. грам.* **1.** төрләнү **2.** *страд. от* **спряга́ть**

спряже́ни||е *с грам.* **1.** *см.* **спряга́ть; 2.** төрләнеш; **фо́рмы ~я** төрләнеш формалары

спрями́ть *сов. что* турайту, төзәйтү

спрямля́ть *несов. см.* **спрями́ть**

спрясть *сов. что* эрләү, эрләп алу, эрләп кую

спря́тать *сов. кого-что* яшерү, яшереп кую; качыру

спря́таться *сов.* яшеренү; качу, качырыну, посу; **~ в кусто́х** куак арасына качу (посу) ♦ **~ в кусты́** куак арасына кереп качу (посу)

спу́гивать *несов. см.* **спугну́ть**

спугну́ть *сов. кого-что, разг.* куркыту, куркытып куып җибәрү, өркетү, куркытып качыру

спуд: из-под ~а (*извлечь, вынуть*) кулланылмыйча (файдаланылмый) яткан җирдән, онытылып яткан җирдән; **под ~ом** (*лежать*) кулланылмыйча, файдаланмыйча, онытылып

спуск *м* **1.** *см.* **спусти́ть** 1-4, **спусти́ться; 2.** төшә торган юл, төшү юлы, төшү урыны; **крутой ~** текә юл; **косми́ческого аппара́та** космик аппаратның төшүе; космик аппаратны төшерү

спуска́емый, -ая, -ое төшерелә торган; **~ аппара́т** төшерелә торган аппарат

спуска́ть *несов. см.* **спусти́ть** ♦ **не ~ глаз (очей, взо́ра)** *с кого-чего* 1) (*любоваться*) күз дә алмау, күзне алмыйча сокланып карап тору; 2) (*не упускать из виду*) күз дә алмау, күздән ычкындырмау (*туктаусыз күзәтеп тору*)

спуска́||ться *несов.* **1.** *см.* **спусти́ться; 2.** төшү, төшеп тору, салынып тору; **во́лосы у неё ~лись на пле́чи** аның чәчләре иңбашларына төшеп тора иде **3.** *страд. от* **спуска́ть**

спускно́й, -а́я, -о́е **1.** аска төшә (төшерә) торган; **~ люк** аска төшә торган люк **2.** агыза торган, бушата торган; **~ кран** агыза торган кран

спусково́й, -а́я, -о́е **1.** [аска] төшә торган; **~ трап** [аска] төшә торган трап **2.** ычкындыргыч, ычкындырып җибәрә торган; **~ механи́зм** ычкындыргыч механизм

спусти́||ть *сов.* **1.** *кого-что* төшерү, төшереп җибәрү, төшереп кую; **~ть ведро́ в коло́дец** чиләкне коега төшерү; **~ть ребёнка с рук на́ пол** баланы кулдан идәнгә төшерү; **~ть за́навес** пәрдәне төшерү; **~ть чулки́** оекларны төшерү **2.** *кого-что* (*сплавить вниз по течению*) агызу **3.** *кого-что, разг.* (*сбросить, столкнуть*) бәреп төшерү, төртеп төшерү; **~ть с ле́стницы** баскычтан төртеп төшерү **4.** *перен. что* (*переслать*) төшерү, җибәрү; **~ть директи́ву** директива җибәрү **5.** *кого-что* ычкындыру, ычкындырып җибәрү; **~ть куро́к** курокны ычкындыру; **~ть соба́ку с це́пи** этне чылбырдан ычкындыру **6.** агызу; сыекчасын (газын, һавасын) чыгару; **~ть во́ду из бо́чки** мичкәнең суын агызу; **~ть ши́ну** шинның һавасын чыгару **7.** *без доп.* [һавасы] чыгу; **ши́на ~ла** шинның һавасы чыкты **8.** *разг.* ябыгу, [авырлык] кимү; **~ть не́сколько килогра́ммов** берничә килограммга ябыгу **9.** *что и без доп., разг.* (*простить*) игътибарсыз калдыру, әһәмият бирмәү **10.** *перен. что, разг.* исраф итү, җилгә очырып бетерү, чәчү, юкка чыгару; **~ть все свои́ де́ньги** барлык акчаңны җилгә очырып бетерү ♦ **~ть на тормоза́х** игътибарсыз калдыру; **спусти́ рукава́** (*делать что-л.*) миннән киткәнче иясенә барып җиткәнче дип; ничек җитте алай

спусти́||ться *сов. в разн. знач.* төшү; **~ться с ле́стницы** баскычтан төшү; **што́ра ~лась** пәрдә төште; **~ться с горы́** таудан төшү; **~ться вниз по тече́нию** агым буйлап түбән төшү; **пе́тля ~лась** күзе төшкән ♦ **ночь ~лась** төн булды, төн җитте; **~ться с облако́в** күктән җиргә төшү

спусти́ *предлог с вин.п.* ...дан соң, үткәч; **~ неде́лю** бер атнадан соң, бер атна үткәч

спу́тать *сов.* **1.** *что* чуалту, чәбәләндерү; **~ ни́тки** җепләрне чуалту; **~ во́лосы** чәчне чәбәләндерү **2.** *кого-что* бутау, буташтыру, саташтыру, чуалту; **я спу́тал его́ с тобо́й** мин аны синең белән бутаганмын; **~ пла́ны** планнарны бутау **3.** *кого-что* (*лошадь*) тышаулау; (*обвить, обмотать*) урау, чорнау ♦ **~ ка́рты (пла́ны, расчёты)** *чьи* планнарны бутау; эшне бозу; **~ по рука́м и нога́м** *кого* кул-аягын бәйләү

спу́та||ться *сов.* **1.** чуалу, чәбәләнү; **ни́тки ~лись** җепләр чуалды **2.** *перен.* чуалу; **мы́сли ~лись** фикерләр чуалды **3.** *разг.* (*сбиться, ошибиться*) буталу, ялгышу, саташтыру

спу́тник *м* 1. юлдаш; ~ **жи́зни** (*о муже*) тормыш иптәше 2. иярчен, спутник: **иску́сственный** ~ **Земли́** җирнең ясалма иярчене

спу́тница *ж* юлдаш (хатын); ~ **жи́зни** тормыш иптәше

спу́тывать *несов. см.* **спу́тать**

спу́тываться *несов.* 1. *см.* **спу́таться**; 2. *страд. от* **спу́тывать**

спья́на, спья́ну *нареч. разг.* исерек баштан

спя́чк||а *ж прям., перен.* йокы, йокыга талу; **зи́мняя** ~**а** кышкы йокы; **впасть в** ~**у** йокыга талу

сраба́тывать *несов. см.* **сработа́ть**

сраба́тываться I *несов. см.* **сработа́ться** I

сраба́тываться II *несов. см.* **сработа́ться** II

сработа́||ть *сов.* 1. *что, разг.* (*сделать, изготовить*) эшләү, ясау, ясап ташлау 2. *тех.* хәрәкәткә килү, эшләү; **механи́зм** ~**л** механизм хәрәкәткә килде

сработа́ться I *сов.* (*прийти в негодность — о механизме*) эштән чыгу, яраксыз хәлгә килү, тузу

сработа́||ться II *сов.* үзара килешеп эшләү, дус (тату) эшләү, уртак тел табып эшләү; **они́ не** ~**лись** алар уртак тел табып эшли алмадылар

сравне́ни||е *с* 1. *см.* **сравни́ть**; 2. *лит.* чагыштыру ♦ **в** ~**и с** *кем-чем или* **по** ~**ю с** *кем-чем* ...га караганда, ... белән чагыштырганда; ~**я нет (не мо́жет быть)** чагыштыруы мөмкин түгел, чагыштыргысыз

сра́внивать I *несов. см.* **сравни́ть**

сра́внивать II *несов. см.* **сровня́ть**

сра́вниваться *несов.* 1. *см.* **сровня́ться**; 2. *страд. от* **сра́внивать** II

сравни́тельно *нареч.* 1. чагыштырмача; ~ **небольшо́й срок** чагыштырмача кыска вакыт ♦ ~ **с** *предлог с тв.п.* ...га караганда; ~ **с про́шлым го́дом** үткән елга караганда

сравни́тельн||ый, -ая, -ое чагыштыру ...ы, чагыштырма ...; чагыштырмалы; ~**ая грамма́тика** чагыштырма грамматика; ~**ый ме́тод** чагыштырма метод, чагыштыру методы; ~**ые сою́зы** *грам.* чагыштыру теркәгечләре; ~**ая сте́пень** *грам.* чагыштыру дәрәҗәсе (*сыйфатларда һәм рәвешләрдә*)

сравни́ть *сов. кого-что* 1. (*сопоставить*) чагыштыру 2. (*приравнять*) чагыштыру, тиңләштерү, тиңләү

сравни́ться *сов. с кем-чем* тиңләшү, тиң булу

сровня́ть *сов. кого-что* тигезләү

сровня́ться *сов. см.* **сравни́ться**

сража́ть *несов. см.* **срази́ть**

сража́ться *несов.* сугышу

сраже́ни||е *с* сугыш, зур сугыш; **по́ле** ~**я** сугыш кыры; **вы́играть** ~**е** сугышта җиңеп чыгу

срази́ть *сов. кого-что* 1. (*убить*) [бәреп] үтерү, [атып] үтерү 2. *перен.* (*потрясти, поразить*) тетрәтү, гаҗәпкә калдыру

срази́ться *сов. см.* **сража́ться**

сра́зу *нареч.* 1. (*сейчас же*) шул ук вакытта, хәзер үк; (*рядом*) шунда ук 2. (*в один приём*) бердән, берьюлы

срам *м разг.* хурлык, гарьлек, оят; **како́й** ~**!** нинди хурлык!; **натерпе́ться** ~**у** бик күп хурлыклар күрү (кичерү)

срами́ть *сов. кого-что, разг.* 1. (*навлекать позор*) хур итү, хурлыкка төшерү, оятка калдыру 2. (*ругать, уличая в чём-л. позорном*) хурлау, оялту, гарьләндерү

срами́ться *несов. разг.* үзеңне үзең хур итү, хурлыкка төшү, оятка калу

срастра́ние *с см.* **срасти́сь**

срастра́ться *несов. см.* **срасти́сь**

срасти́сь *сов.* 1. кушылу, кушылып үсү; тоташу; **оре́хи сроли́сь** чикләвекләр кушылып үскән 2. ялгану, ялганып үсү; **кость хорошо́ сросла́сь** сөяк яхшы ялганган

срасти́ть *сов. что* 1. (*сломанную кость*) ялгау 2. *тех.* (*соединить*) ныкитеп бәйләү; тоташтыру

сра́щивать *несов. см.* **срасти́ть**

сре́бреник *м* борынгы вак көмеш акча; **за три́дцать** ~**ов прода́ть** бер тиенгә сату

сребронос||ый, -ая, -ое көмешле, көмеш табыла торган; көмешкә бай; ~**ая поро́да** көмешкә бай токым

среда́ I *ж* 1. тирәлек, мохит; **географи́ческая** ~ географик мохит; **пита́тельная** ~ азыклы тирәлек 2. мохит, тирә-юнь, әйләнә-тирә; ара; **рабо́чая** ~ эшчеләр арасы; **студе́нческая** ~ студентлар арасы

среда́ II *ж* (*день недели*) чәршәмбе [көн]

среди́ (средь) *предлог с род.п.* 1. уртасында; **стоя́ть** ~ **ко́мнаты** бүлмә уртасында басып тору; **вста́ть** ~ **но́чи** төн уртасында тору 2. арасында; **дом стои́т** ~ **со́сен** наратлар арасында бер өй тора; ~ **друзе́й** дуслар арасында

среди́на *ж см.* **середи́на**

среди́нный, -ая, -ое *см.* **середи́нный**

сре́дне- 1. урта ...; **среднеазиа́тские респу́блики** Урта Азия республикалары 2. уртача ...; **среднесу́точный** уртача тәүлек; **среднегодово́й** уртача еллык

средневеко́вый, -ая, -ое урта гасырлар ...ы, урта гасырларда яшәп килгән, урта гасырларга хас; ~ **го́род** урта гасырлар шәһәре

средневеко́вье *с* урта гасырлар (*Европа тарихы өчен 5 гасырдан башлап 15 гасырга кадәр*)

сре́дн||ий, -яя, -ее 1. урта ...; ~**ее тече́ние реки́** елганың урта агымы; **же́нщина** ~**их лет** урта яшьтәге хатын; ~**ие века́** *ист.* урта гасырлар; **в** ~**их чи́слах сентября́** сентябрь урталарында; ~**ий па́лец** урта бармак 2. (*о братьях, сёстрах и т.п.*) уртанчы 3. уртача ...; ~**яя ско́рость по́езда** поезднын уртача тизлеге; **бревно́** ~**ей толщины́** уртача юанлыктагы бүрәнә; **раке́та** ~**ей да́льности** уртача ераклыкка оча торган ракета; **го́лос,** ~**ий ме́жду барито́ном и те́нором** баритон белән тенор арасындагы тавыш 4. *разг.* урта кул ..., уртача ...; ~**ий актёр** урта кул актёр; ~**ий учени́к** уртача укучы ♦ **в** ~**ем** уртача, уртача алганда; ~**ее ме́жду ...** ... арасындагы; ~**ее образова́ние** урта белем; ~**ее у́хо** *анат.* урта колак; ~**ей руки́** урта кул, уртача, бертөрле; ~**ий род** *грам.* средний род; ~**яя шко́ла** урта мәктәп

средото́чие *с* үзәк, төп үзәк

сре́дств||о *с* 1. чара, юл; ~**о воспита́ния** тәрбияләү чарасы 2. *обычно мн.* ~**а** *чего, какие* средство; чара, юл; ~**а произво́дства** җитештерү средстволары; **спаса́тельные** ~**а** коткару чаралары; **техни́ческие** ~**а** техник чаралар; **тра́нспортные** ~**а** транспорт чаралары; ~**а свя́зи** элемтә чаралары 3. дару, им; дәвалау (дәвалану) чарасы; ~**о от головно́й бо́ли** баш даруы; **перевя́зочные** ~**а** яра бәйли торган әйберләр (*бинт h.б.ш.*); **дезинфици́рующие** ~**а** дезинфекция чаралары 4. *мн.* ~**а** (*деньги*) акча, байлык; мөмкинлек; ~**а существова́ния** акча, материаль байлык; **жить не по** ~**ам** мөмкинлегеннән тыш яшәү; **оста́ться без средств** акчасыз калу

средь *см.* **среди́**; ~ **бе́ла дня** көпә-көндез

срез *м* 1. *см.* **сре́зать** I; 2. (*место*) кисем, киселеш, кискән (киселгән) җир, кискән урын

сре́зать *сов.* 1. *что* кисү, киселә алу, киселә ташлау; ~ **ве́тку** ботакны киселә алу 2. *что* кисү, киметү; ~ **ассигнова́ния** ассигнованиеләрне кисү 3. *перен. кого* сүзен бүлдерү, кырт кисү 4. *кого-что, прост.* (*на экзамене*) батыру, начар билгесе кую

среза́ть *несов. см.* **сре́зать**

срисова́ть *сов. кого-что* [рәсем] күчереп алу, [рәсем] күчереп ясау

срисо́вывать *несов. см.* **срисова́ть**

сровня́ть *сов. что* тигезләү; ~ **с земле́й** җир белән тигезләү (*җимереп ташлау*)

сровня́||ться *сов. с кем-чем* 1. (*стать ровным*) тигезләнү 2. *разг.* (*оказаться рядом*) турысына килеп җитү; **когда́ мы** ~**лись с их до́мом** ... без аларның өе турысына килеп җиткәч ...

сродни́ *нареч. разг.* 1. *кому* туган тиешле, кардәш; **он мне прихо́дится** ~ ул минә туган тиешле 2. *перен. чему* (*близко по характеру, свойствам*) якын

сродни́||ть *сов. кого-что с кем-чем* якынлаштыру, дуслаштыру, туганлаштыру, туганлык хисе тудыру; ияләштерү; **нас** ~**ло о́бщее де́ло** безне уртак эш дуслаштырды

сроднúться *сов.* 1. *с кем-чем* (*стать близким*) якынлашу, дуслашу, туганлашу 2. *с чем* (*привыкнуть*) ияләшү, күнегү, ияләнү; ~ **с де́лом** эшкә ияләшү

сродство́ *с книжн.* үзара якынлык, бер-беренә якынлык, охшашлык; ырудашлык

сро́ду *нареч. разг.* гомердә дә, һичбер вакытта да, һичкайчан; **я э́того** ~ **не ви́дел** моны гомеремдә дә күргәнем юк

срок *м в разн. знач.* срок, вакыт; **гаранти́йный** ~ гарантия срогы; ~ **слу́жбы в а́рмии** армиядә хезмәт итү срогы; **испыта́тельный** ~ сынау срогы; **прие́хать к** ~**у** вакытына килеп җитү;

назна́чить ~ **отъе́зда** китү вакытын билгелә; **до** ~**а** вакытына кадәр; **на** ~ берникадәр вакытка, вакытлыча ♦ **да́йте** ~ аз гына вакыт бирегез әле, туктагыз әле, вакыты житәр әле

сро́чность *ж* 1. ашыгычлык, кичектергесезлек, ашыгыч (кичектергесез) булу; ~ **зака́за** заказның ашыгычлыгы 2. сроклылык, сроклы булу, билгеле бер вакытка бирелү; вакытлыча бирелү; ~ **ссу́ды** ссуданың билгеле бер вакытка бирелүе 3. *разг.* (*спешка*) ашыгычлык

сро́чн||ый, -ая, -ое 1. ашыгыч, кичектергесез, кичектерергә ярамый торган; ашыгыч рәвештә ...; ~**ое де́ло** ашыгыч эш; ~**ое сообще́ние** ашыгыч хәбәр; ~**ое исполне́ние зака́за** заказны ашыгыч рәвештә үтәү 2. сроклы, билгеле бер вакытка бирелә торган (бирелгән); вакытлыча бирелә торган (бирелгән); ~**ая ссу́да** билгеле бер вакытка бирелгән ссуда; ~**ый вклад** сроклы вклад (*билгеле бер вакытка саклык кассасына салынган акча*)

сруб *м* 1. *см.* **сруби́ть**; ~ **ле́са** урман кисү 2. (*место*) кисем, кискән (киселгән) урын 3. бура; ~ **избы́** өй бурасы; ~ **коло́дца** кое бурасы; **руби́ть** ~ бура бурау; **ста́вить** ~ бура күтәрү

сруба́ть *несов. см.* **сруби́ть** 1, 2

сруби́ть *сов. что* 1. кисү, кисеп алу, кисеп ташлау, чабу, чабып ташлау; (*вырубить*) кисеп бетерү; ~ **берёзу** каенны чабып ташлау; ~ **лес** урманны кисеп бетерү 2. чабу; ~ **лёд у коло́дца** кое тирәсендәге бозны чабу 3. бурау; ~ **избу́** өй бурау

срыв *м* 1. *см.* **сорва́ть** 2, 3, **сорва́ться** 1-3, 6-8; 2. (*неудача*) уңышсызлык; өзеклек; ~**ов на рабо́те не́ было** эштә өзеклекләр булмады

срыва́ть I *несов. см.* **сорва́ть** I

срыва́ть II *несов. см.* **сорва́ть** II

срыва́ться I *несов. см.* **сорва́ться** I

срыва́ться II *несов. см.* **сорва́ться** II

сры́вщик *м разг.* эшкә өзеклек кертүче (ясаучы), эшкә аяк чалучы

сры́гивать *несов. см.* **срыгну́ть**

срыгну́ть *сов. что и без доп., разг.* кикереп (косып) чыгару

срыть *сов. что* 1. казып ташлау, [казып] тигезләү, [казып] җир белән тигезләү; ~ **бугро́** калкулыкны казып тигезләү 2. (*корылманы*) сүтеп (җимереп) ташлау, җир белән тигезләү; ~ **фунда́мент** фундаментны сүтеп ташлау

сря́ду *нареч. разг.* рәттән; **три дня** ~ өч көн рәттән

сса́дина *ж* суелган (сыдырылган, тырналган) урын, кечкенә яра

ссади́ть I *сов. кого-что* төшерү, төшереп калдыру; ~ **с по́езда** поезддан төшереп калдыру

ссади́ть II *сов. что* тиресен суйдыру, сыдырту, тырнату; ~ **но́гу** аякны тырнату

сса́живать I *несов. см.* **ссади́ть** I

сса́живать I *несов. см.* **ссади́ть** II

ссек *м* (*часть говяжьей туши*) бот ите, сум ите (*сыер итенә карата әйтелә*)

ссека́ть *несов. см.* **ссечь**

ссечь *сов. что* чабу, чабып өзү, чабып ташлау

ссо́ра *ж* талаш, орыш-талаш, ызгыш, кычкырыш; талашу, тиргәшү, ызгышу, ачуланышу

ссо́рить *несов. кого-что* талаштыру, ызгыштыру, ачуланыштыру

ссо́риться *несов. с кем* талашу, тиргәшү, ызгышу, ачуланышу

ссо́х||нуться *сов.* 1. кибү, кибеп калжаю; **фане́ра** ~**лась** фанера кибеп калжайган 2. кибеп кату; **грязь** ~**лась** пычрак кибеп каткан

ссу́да *ж* ссуда

ссуди́||ть *сов. кого-что, кому, чем* ссуда бирү (бирепе тору), бурычка бирү (бирепе тору); **его́** ~**ли деньга́ми** аңарга бурычка акча бирделәр

ссу́дн||ый, -ая, -ое 1. ссуда[лар] ...ы, ссудалар бирү (алу) ...ы; ~**ая ве́домость** ссудалар ведомосте 2. ссуда ...ы, ссудалар бирә торган; ~**ая ка́сса** ссуда кассасы

ссужа́ть *несов. см.* **ссуди́ть**

ссуту́лить *сов. что* бөкрәйтү

ссуту́литься *сов.* бөкрәю, аркасы чыгу

ссучи́ть *сов. что* бөтерү, кату, җеп катлау

ссыла́ть *несов. см.* **сосла́ть**

ссыла́ться *несов. см.* **сосла́ться**

ссы́лка I *ж* 1. *см.* **сосла́ть**; 2. (*место*) сөрген

ссы́лка II *ж* 1. *см.* **сосла́ться**; 2. (*цитата, выдержка*) сылтама

ссы́лочн||ый, -ая, -ое сылтама итеп китерелгән; ~**ое приме́чание** сылтама итеп китерелгән искәрмә

ссы́льн||ый, -ая, -ое 1. сөргенгә җибәрелгән, сөргендә яшәүче, сөргендәге 2. *в знач. сущ.* ~**ый** *м*, ~**ая** *ж* сөргенче, сөргенгә җибәрелгән кеше, сөргендәге кеше

ссы́па||ть *сов. что* 1. салу, бушату, тутыру; ~**ть зерно́ в мешо́к** капчыкка бөртек салу 2. (*сдать зерно*) [иген] тапшыру

ссыпа́ть *несов. см.* **ссы́пать**

ссыпа́ться *несов.* 1. *см.* **ссы́паться**; 2. *страд. от* **ссыпа́ть**

ссы́па||ться *сов.* коелу; коелып төшү; **пе́сок** ~**лся в я́му** ком чокырга коелды

ссы́пка *ж см.* **ссы́пать**; ~ **зерна́** иген тапшыру

ссыпно́й, -а́я, -о́е иген тапшыру ...ы; ~ **пункт** иген тапшыру пункты

ссыха́ться *несов. см.* **ссо́хнуться**

стабилиза́тор *м тех.* стабилизатор

стабилиза́ци||я *ж* 1. стабильләшү, стабильләштерү, стабилизация, тотрыклылык; **режи́м** ~**и** тотрыклылык режимы; ~**я цен** бәяләр стабильләшү; ~**я экономики** икътисадның стабильләшүе 2. стабиль хәлдә саклау; ~**я бензи́на** бензинны стабиль хәлдә саклау

стабилизи́ровать *сов., несов. что* стабильләштерү, тотрыклыландыру

стабилизи́роваться 1. *сов., несов.* стабильләшү, тотрыклылану 2. *несов. страд. от* **стабилизи́ровать**

стабилизова́ть *сов., несов. см.* **стабилизи́ровать**

стабилизова́ться 1. *сов., несов. см.* **стабилизи́роваться**; 2. *несов. страд. от* **стабилизова́ть**

стаби́льность *ж* стабильлек, тотрыклылык

стаби́льн||ый, -ая, -ое стабиль, тотрыклы; ~**ые це́ны** стабиль бәяләр

ста́вень *м* тәрәзә капкачы

ста́вить *несов.* 1. *кого* бастыру, бастырып кую; кую; ~ **на́ ноги** *прям., перен.* аякка бастыру 2. *перен., кого-что* кую, калдыру; ~ **в нело́вкое положе́ние** уңайсыз хәлгә кую 3. *кого-что* кую, бастырып кую; утырту; ~ **кни́ги в шкаф** китапларны шкафка кую; ~ **посу́ду на стол** савыт-сабаны өстәлгә кую; ~ **кре́сло к окну́** креслоны тәрәзә янына кую; ~ **столы́** баганалар утырту 4. *что и без доп.* (*в азартных играх*) кую 5. *что* кую; салу, кору; күтәрү; ~ **телефо́н** телефон кую; ~ **не́вод** җылым салу; ~ **силки́** тозак кору; ~ **парусá** җилкәннәрне күтәрү 6. *что* кую, салу; ~ **компре́сс** компресс кую; ~ **ба́нки** банка салу 7. *что* салу; ~ **запла́ту** ямау салу 8. *что* кую; (*печать*) басу, кую, салу; ~ **по́дпись** кул кую; ~ **зна́ки препина́ния** тыныш билгеләре кую; ~ **пятёрку** бишле билгесе кую 9. *что, разг.* (*строить, сооружать*) кую, салу, кору; төзү; ~ **и́збу** өй кую 10. *что* (*налаживать*) оештыру, оештырып җибәрү; җайлау; **всё надо** ~ **по-но́вому** бөтенесен яңадан оештырып җибәрергә кирәк 11. *что* [сәхнәгә] кую; ~ **спекта́кль** спектакль кую 12. *что* (*выдвигать, предлагать*) кую, тәкъдим итү; күтәрү, күтәреп чыгу; ~ **резолю́цию на голосова́ние** резолюцияне тавышка кую; ~ **пробле́мы автоматиза́ции** автоматизация проблемаларын күтәреп чыгу 13. *кого-что* ...итеп кую, ...итеп (дип) исәпләү, санау; ~ **в вину́** гаепкә санау; ~ **свое́й зада́чей** бурыч итеп кую; ~ **в приме́р** үрнәк итеп кую; ~ **цель** максат итеп кую 14. *в сочет. с некоторыми сущ. с предлогом*: ~ **в изве́стность** хәбәр итү, белдерү; ~ **в упрёк** битәрләү; ~ **под контро́ль** контроль астына алу, тикшереп-күзәтеп тору ♦ ~ **в тупи́к** аптырашта калдыру; ~ **на одну́ до́ску** *кого с кем* бер тактага кую, бер калыпка сугу; ~ **наравне́** *кого с кем* бертигез бәяләү, бертигез бәя бирү, тиңләү, тигез күрү; ~ **па́лки в колёса** тәгәрмәчкә таяк тыгу; ~ **то́чки над «и»** эшне азагына кадәр җиткерү

ста́в||ка I *ж* 1. (*в азартной игре*) куйган (куелган) акча 2. *перен. на кого-что* (*расчёт, ориентация*) эшне нигезләү, исәп тоту, таяну 3. эш хакы; **повыше́ние** ~**ок** эш хакларын күтәрү 4. *фин.* норма, күләм; ~**ки нало́га** салым нормалары

ста́вка II *ж воен.* ставка

ста́вленник *м* ставленник (*берәүнең теләге буенча яки тырышлыгы, яклавы нәтиҗәсендә урынга алынган кеше*)

ставно́й *м рыб.* бер урынга куелган, күчерелми торган (*балык ятмәсе турында*)

ста́вня *ж см.* **ста́вень**

ставри́да *ж* ставрида (*балык*)

стадиа́льный, -ая, -ое *книжн.* стадиаль, стадияле; ~ **проце́сс** стадиаль процесс

стадио́н *м* стадион

ста́дия *ж* стадия, баскыч; чор; ~ **разви́тия** үсеш стадиясе

ста́дность *ж* көтү (өер) булып яшәү

ста́дн||ый, -ая, -ое **1.** көтү (өер) булып яши торган, көтү (өер) булып яшәүче; ~**ые живо́тные** көтү булып яшәүче хайваннар **2.** көтү (өер) булып яшәү ...ы; ~**ый инсти́нкт** көтү булып яшәү инстинкты

ста́до *с* көтү; өер

стаж *м* стаж; **трудово́й** ~ эш (хезмәт) стажы

стажёр *м* стажёр, стажировка үтүче

стажи́ровать, стажирова́ть *несов.* стажировка үтү

стажи́роваться, стажирова́ться *несов. см.* **стажи́ровать**

стажиро́вка *ж* стажировка

ста́ивать *несов. см.* **ста́ять**

ста́йер *м спорт.* стайер

ста́йн||ый, -ая, -ое өер (төркем) булып яшәүче; ~**ые пти́цы** төркем булып яшәүче кошлар

стака́н *м* стакан

стакка́то *нареч. муз.* стаккато

сталагми́т *м* сталагмит (*мәгарәнең төбендә түшәмнән тамган тамчылардан барлыкка килгән известь утырмасы*)

сталагми́тов||ый, -ая, -ое **1.** сталагмит ...ы, сталагмитлар ...ы; ~**ые образова́ния** сталагмитлар **2.** сталагмитлы; ~**ая пеще́ра** сталагмитлы мәгарә

сталакти́т *м* сталактит (*мәгарәнең түшәмендә су саркудан барлыкка килгән известь утырмасы*)

сталакти́тов||ый, -ая, -ое **1.** сталактит[лар] ...ы; ~**ые образова́ния** сталактитлар **2.** сталактитлы; ~**ая пеще́ра** сталактитлы мәгарә

сталебето́н *м* корыч-бетон, корычлы бетон

сталева́р *м* корыч коючы, корыч эретүче [эшче]

сталелите́йный, -ая, -ое корыч кою ...ы; ~ **цех** корыч кою цехы

сталелите́йщик *м* корыч коючы [эшче]

сталеплави́льщик *м* корыч эретүче [эшче]

сталепрока́тный, -ая, -ое корыч прокатлау ...ы

ста́лкивать *несов. см.* **столкну́ть**

ста́лкиваться *несов.* **1.** *см.* **столкну́ться**; **2.** *страд. от* **ста́лкивать**

сталь *ж* корыч; **нержаве́ющая** ~ тутыкмас корыч

стальн||о́й, -а́я, -о́е **1.** корыч ..., корычтан коелган (ясалган); ~**ы́е ре́льсы** корыч рельслар **2.** корыч ...ы, корыч эшләп чыгара торган; ~**о́й трест** корыч тресты **3.** корычсыман, ачык соры; ~**ы́е глаза́** ачык соры күзләр; ~**о́й цвет** ачык соры төс **4.** *перен.* корыч ..., корычтай, корычтай таза (нык); ~**ы́е мы́шцы** корычтай нык мускуллар; ~**ы́е не́рвы** корычтай нык нервлар

стаме́ска *ж* өтерге

стан I *м уст.* (*туловище*) сын, гәүдә, буй, буй-сын

стан II *м* **1.** стан (*ерак кырларда эшләгәндә колхозчылар урнашкан урын*); **полево́й** ~ кыр станы **2.** *прям., перен.* як (*көрәшүче, сугышучы як*); тарафдарлар (*иҗтимагый-сәяси төркем*); **вра́жеский** ~ дошман ягы

стан III *м* стан (**1.** *эре металл әйберләр ясый торган зур, катлаулы машина* **2.** *туку станогы*)

станда́рт *м* **1.** стандарт, үрнәк **2.** *перен.* стандарт, шаблон, калып, бер үк төрле нәрсә

стандартиза́ция *ж* **1.** стандартлаштыру; ~ **дета́лей** детальләрне стандартлаштыру; ~ **произво́дства** производствоны стандартлаштыру **2.** *перен.* (*шаблонность*) стандартлашу

стандартизи́ровать *сов., несов. см.* **стандартизова́ть**

стандартизи́роваться **1.** *сов., несов. см.* **стандартизова́ться** 1; **2.** *несов. страд. от* **стандартизи́ровать**

стандартизова́ть *сов., несов. что* стандартлаштыру, стандартка салу

стандартизова́ться **1.** *сов., несов.* стандартлашу **2.** *несов. страд. от* **стандартизова́ть**

станда́ртность *ж* стандартлык, стандарт булу, стандартлы булу

станда́ртн||ый, -ая, -ое **1.** стандарт ..., стандартлы, бер үк үрнәк буенча эшләнгән; ~**ые дета́ли** стандарт детальләр; ~**ые дома́** стандарт йортлар (*бер үк проект буенча төзелгән йортлар*) **2.** *перен. разг.* стандарт ...; шаблон ..., бер калыпка салынган, бер үк төрле, күп чәйнәлгән; ~**ые слова́** стандарт сүзләр

стани́на *ж* станина (**1.** *машина яки станокның нигез өлеше*; **2.** *воен. орудие лафеты, станогы*)

станио́ль *м тех.* станиоль

стани́ца *ж* станица (*казачийларда зур авыл*)

стани́чник *м* станицада яшәүче казак, станица казагы

станко́в||ый, -ая, -ое **1.** *воен.* станоклы; ~**ый пулемёт** станоклы пулемёт **2.** *иск.* станокта ясалган (башкарылган); ~**ая скульпту́ра** станокта башкарылган скульптура

станкострое́ние *с* станоклар төзү (житештерү, ясап чыгару)

станкострои́тель *м* станоклар төзүче

станкострои́тельный, -ая, -ое станоклар төзү ...ы, станоклар җитештерү ...ы; ~ **заво́д** станоклар төзү заводы

станови́ться I *несов. см.* **стать** I 1, 2, 3

станови́ться II *несов. см.* **стать** II; **2.** (*находиться в процессе становления*) формалашу, формалашу процессын кичерү

станови́ще *с* туктау урыны, [вакытлыча] тору урыны, [вакытлыча] торган урын; ~ **кочёвников** күчмә халыклар торган урын

становле́ни||е *с* үсеш, формалашу; **быть в проце́ссе** ~**я** үсеш процессын кичерү; ~**е но́вого бы́та** яңа тормышның формалашуы; ~**е хара́ктера** характерның формалашуы

станов||о́й, -а́я, -о́е *ист.* **1.** стан ...ы: ~**о́е управле́ние** стан идарәсе **2.** *в знач. сущ.* ~**о́й** *м* становой, становой пристав

стан||о́к *м* **1.** *в разн. знач.* станок; **тка́цкий** ~**о́к** туку станогы; туку станы; **тока́рный** ~**о́к** кыру станогы; **фре́зерный** ~**о́к** фрезер станогы; ~**о́к пулемёта** пулемёт станогы; **снять карти́ну со** ~**ка́** картинаны станоктан алу **2.** (*стойло*) аран; (*приспособление*) станок, стан; ~**о́к для ко́вки лошаде́й** ат дагалау станы

стано́чник *м* станокчы, станокта эшләүче [эшче]

стано́чница *ж* станокчы хатын (кыз)

стано́чный, -ая, -ое станок[лар] ...ы; ~ **парк заво́да** заводның станоклар паркы

станцио́нный, -ая, -ое станция ...ы; ~ **зал** станция залы

ста́нция *ж* станция; **железнодоро́жная** ~ тимер юл станциясе; **селекцио́нная** ~ селекция станциясе; **автомати́ческая** ~ **«Вене́ра — Земля́»** «Венера — Җир» автоматик станциясе

ста́пель *м* стапель (*судно корпусларын җыю һәм судноларны суга төшерү урыны*)

ста́птывать *несов. см.* **стопта́ть**

стара́ни||е *с* тырышлык, тырышу; **приложи́ть все** ~**я** бөтен тырышлыкны кую

стара́тель *м* алтын юучы (*кустарь*)

стара́тельный, -ая, -ое тырыш, тырышучан; ~ **учени́к** тырыш укучы

стара́тельск||ий, -ая, -ое алтын юучы[лар] ...ы; ~**ая арте́ль** алтын юучылар артеле

стара́тельство *с* алтын юучылык, алтын юучы[лар] кәсебе

стара́ться *несов.* **1.** тырышу; ~ **изо все́х сил** бөтен көчтән тырышу **2.** *с неопр.* тырышу, омтылу; ~ **быть поле́зным** файда китерергә тырышу

старе́йшина *м* старейшина, ыру башлыгы ♦ **Сове́т старе́йшин** Старейшиналар советы, аксакаллар советы

старе́||ть *несов.* **1.** картаю; **он заме́тно** ~**ет** ул күзгә күренеп картая **2.** (*устаревать*) искерү

ста́рец *м* **1.** *книжн.* карт, акыл иясе карт, карт кеше **2.** (*пожилой монах*) карт монах

стари́к *м* карт, карт кеше

старико́вск||ий, -ая, -ое карт кеше (кешеләр) ...ы, картлар ...ы; ~**ие привы́чки** картлар гадәте

старин||а́ **1.** *ж* иске (элекке) заман, күптән үткән заман; борынгы заман; **в** ~**у́** иске заманда, электә **2.** *ж собир.* иске (борынгы) гореф-гадәтләр; иске (борынгы) әйберләр; искелек; **коллекциони́ровать** ~**у́** борынгы әйберләр коллекциясе җыю; **оста́тки** ~**ы́** искелек калдыклары **3.** *м разг.* (*при обращении*) картлач, карт

стари́н||а *ж*: **по** ~**е** 1) иске гадәт буенча; 2) искечә; **рабо́тать по** ~**е** искечә эшләү

стари́нн||ый, -ая, -ое **1.** борынгы, борынгыдан күчеп килгән, иске заман

...ы, иске, элекке, бик күптәнге; **~ая послóвица** борынгы мәкаль; **~ые кни́ги** борынгы китаплар; **~ое зда́ние** борынгы бина **2.** иске, күптәнге, борынгы; **~ый друг** иске дус

ста́р||ить *несов. кого-что* картайту, картайтып күрсәтү; **забóты ~ят** хәсрәт картайта

ста́риться *несов.* картаю

старо- *кушма сүзләрнең беренче өлеше; «иске», «борынгы» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **старослави́нский [язы́к]** иске славян [теле]

старове́р *м* **1.** староверо (*христиан диненда иске дин кешесе*) **2.** *перен.* иске карашлы кеше, искелеккә ябышып ятучы [кеше]

стародáвн||ий, -яя, -ее **1.** борын ..., борын-борын ..., борынгы, элекке; **в ~ие времена́** борын-борын заманнарда **2.** борынгыдан күчеп килгән, иске заман ...ы, иске, искедән сакланып килгән, бик күптәнге, элекке; **~ие обы́чаи** иске йолалар

старозаве́тн||ый, -ая, -ое **1.** борынгы, иске заман ...ы, искечә яшәүче, борынгы карашлы, иске карашлы; **~ый челове́к** иске карашлы кеше **2.** борынгы, борынгыдан күчеп килгән, иске, искедән сакланып килгән; **~ые предáния** борынгы риваятьләр; **~ые взгля́ды** иске карашлар

старомóдн||ый, -ая, -ое **1.** иске модалы; **~ая мéбель** иске модалы мебель; **~ая шля́па** иске модалы эшләпә **2.** (*устаревший*) иске, искергән; (*придерживающийся старины*) иске карашлы, искелеккә ябышып ятучы; **~ые взгля́ды** иске карашлар

старообрáзный, -ая, -ое карт чырайлы

старообря́дец *м см.* **старове́р**

старосве́тский, -ая, -ое *уст. см.* **старозаве́тный**

славя́нск||ий, -ая, -ое: **~ий язы́к** иске славян теле; **~ая пи́сьменность** иске славян язуы

ста́роста *м* староста

ста́рост||ь *ж* картлык; **~ь не рáдость** *посл.* картлык түгелдер шатлык ♦ **на ~и лет** картлык көнендә, карт көнендә, картлыгында

старт *м* старт; **дать ~** старт бирү; **взять ~** старт алу; **на ~!** стартка!

ста́ртер, стартёр *м* стартер (**1.** *ярыш башлануын белдереп сигнал бируче кеше* **2.** *автомобиль һәм самолёт двигательләрен эшләтә башлый торган җайланма*)

стартова́ть *сов., несов.* старт алу, старт ясау

ста́ртов||ый, -ая, -ое **1.** стартка ...; старт ...ы; **~ый пистоле́т** старт пистолеты **2.** старт ...ы; **~ая ли́ния** старт сызыгы

стару́ха *ж* карчык

стару́шечий, -ья, -ье карчык ...ы, карчыклар ...ы; **~ платóк** карчыклар яулыгы

ста́рческ||ий, -ая, -ое карт кеше [ләр]гә хас [булган], карт[лар]га хас [булган], картлык ...ы; картларча ...; **~ий гóлос** карт тавыш; **~ие боле́зни** картлык авырулары

старшекла́ссник *м* югары класста укучы

старшекла́ссница *ж* югары класста укучы кыз

старшеку́рсник *м* югары курс студенты, югары курста укучы студент

старшеку́рсница *ж* югары курс студенткасы, югары курста укучы студентка

ста́рш||ий, -ая, -ое **1.** олы, өлкән; **~ий брат** абый **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* (*взрослые*) олылар, өлкәннәр **3.** (*по званию, чину и т.п.*) өлкән; **~ий ма́стер** өлкән мастер; **~ий нау́чный сотру́дник** өлкән гыйльми хезмәткәр; **~ий офице́р** өлкән офицер **4.** *в знач. сущ.* **~ий** *м* башлык; **~ий гру́ппы** группа башлыгы **5.** югары; **в ~их кла́ссах** югары класларда

старшина́ *м* (*военное звание*) старшина

старшинство́ *с* олылык, олы (олырак) булу (*яшь яки хезмәт, дәрәҗә ягыннан*)

ста́р||ый, -ая, -ое **1.** карт; **~ый челове́к** карт кеше; **~ый дуб** карт имән; **~ый конь борозды́ не по́ртит** *погов.* карт алаша буразнаны бозмый; **он уже́ стар** ул карт инде **2.** иске; **~ый долг** иске бурыч; **~ые друзья́** иске дуслар; **~ый знако́мый** иске таныш; **~ый парк** иске парк; **по ~ой привы́чке** иске гадәт буенча **3.** иске, **~ый анекдо́т** иске мәзәк; **~ая и́стина** иске хакыйкать **4.** иске; **~ое пла́тье** иске күлмәк; **~ые уче́бники** искә дәреслекләр; **~ый календа́рь** иске календарь **5.** иске; **~ áдрес** иске адрес; **в ~ой кварти́ре** иске квартирда; **на ~ом ме́сте** иске урында; **~ая газе́та** иске газета **6.** иске; **~ая культу́ра** иске мәдәният **7.** борынгы, иске; **~ая моне́та** иске акча; **~ый фарфо́р** борынгы фарфор **8.** (*опытный*) тәҗрибәле, күпне күргән, карт; **~ый во́ин** карт солдат; **~ые спла́вщики** тәҗрибәле салчылар **9.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* искелек, иске, искеләр, элекке, элекке геләр; **забы́ть ~ое** искеләрне оныту; **пережи́тки ~ого** искелек калдыклары ♦ **~ая де́ва** карт кыз, сазаган кыз; **~ая пе́сня** иске җыр (*куп тапкыр кабатланган, таушалып беткән сүз, фикер, тәкъдим һ.б.ш.*); **[и] ~ый и мáлый** *или* **стар и мал** карты яше, карты да, яше дә; **[и] стар и млад** олысы-кечесе; **Ста́рый свет** Иске дөнья (*Европа, Азия һәм Африка*); **~ый стиль** иске стиль (*ел исәбе*); **~ый холостя́к** сазаган егет; **по ~ой па́мяти** иске гадәт буенча; **челове́к (лю́ди) ~ого зака́ла** иске тәрбия алган кеше[ләр]; иске гореф-гадәтләрне саклаучы[лар]

старьё *с собир. разг.* (*старые вещи*) иске-москы, иске-поскы, иске әйберләр; (*то, что устарело*) иске, искелек, искергән (күренеш): **вы́бросить ~** иске-москыны чыгарып ташлау

старьёвщик *м* иске-москычы, иске-москы әйберләр белән сату итүче

стаска́ть *сов. кого-что, разг.* ташу, ташып кую; ташып бетерү; **~ дрова́ в сара́й** утынны сарайга ташып кую

ста́скивать *несов. см.* **стащи́ть** 1-3, **стаска́ть**

ста́скиваться *несов.* **1.** *разг.* (*об одежде, обуви*) салыну **2.** *страд. от* **ста́скивать**

стасова́ть *сов. что* [карталар] аралаштыру

ста́тика *ж* статика (**1.** *механиканың бер булеге* **2.** *тынычлык хәле*)

стати́ст *м* статист (*театр сәхнәсендә сүзсез яки кечкенә рольне башкаручы*)

стати́стик *м* статистик, статистика белгече

стати́стика *ж* статистика

статисти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** статистик; **~ие да́нные** статистик мәгълүматлар **2.** статистика ...ы; **~ий отде́л** статистика бүлеге

стати́стка *ж* статист хатын (кыз)

стати́ческ||ий, -ая, -ое **1.** статик; **~ая тео́рия** статик теория; **~ое давле́ние** статик басым **2.** *см.* **стати́чный**

стати́чн||ый, -ая, -ое статик, хәрәкәтсез, катып калган; **~ая по́за** катып калган поза

ста́тн||ый, -ая, -ое зифа (сылу, матур) гәүдәле, [матур] сынлы, сынсыйфатлы, зифа, зифа булы; **~ый па́рень** сынсыйфатлы егет; **~ая фигу́ра** зифа буй

ста́тор *м тех.* статор (*электр машиналарының һәм турбиналарның әйләнми торган өлеше*)

ста́тский, -ая, -ое *уст.*: **~ сове́тник** статский советник

ста́тус *м* (*правовое положение*) статус

ста́тус-кво́ *м, с нескл. юр.* (*сложившееся положение*) статус-кво

стату́т *м* статут, устав

стату́тка *ж* статуэтка

ста́туя *ж* статуя, сын

ста||ть I *сов.* **1.** басу; **~ть на́ ноги** *прям., перен.* аякка басу; **ни ~ть ни сесть** басып (торып) та булмый, утырып та булмый; **~ть на цы́почки** аяк очына басу; **~ть на ковёр** келәмгә басу; **~ть в óчередь** чиратка басу **2.** (*приступить к работе*) басу; **~ть на пост** постка басу **3.** туктау, туктап калу, тукталу; **часы́ ~ли** сәгать туктаган; **ло́шадь ~ла** ат туктады **4.** (*расположиться*) урнашу, туктау; (*поместиться*) урнашу, сыю; **~ть на я́корь** якорь салып туктау; **~ть на ночёвку** кунарга урнашу; **стул здесь не ~нет** урындык монда сыймас **5.** *перен.* (*подняться для борьбы*) күтәрелү **6.** *кому-чему во что, разг.* тешү; **~ть в копе́ечку** кыйммәткә төшү; **пальто́ мне ~ло в сто рубле́й** пальто мина йөз сумга төште ♦ **во что́ бы то ни ~ло** теләсә ни булсын, ни генә булмасын, ничек кенә булмасын; **~ть во главе́** *чего* баш булу, башлык (җитәкче) булу; **~ть в тупи́к** аптырашта калу; **~ть гру́дью** күкрәк киереп каршы тору; **~ть ме́жду** *кем* араларына керү, араларын бозу; **~ть на дыбы́** үрә тору; **~ть на коле́ни** тез чүгү, тезләнү; **~ть на коро́ткую но́гу** *с кем* якыннан дуслашып китү; **река́ ~ла** елга туңды; **~ть поперёк го́рла** *кому* тамакка таш булу, тамакка

таш булып кадалу, тамакка аркылы килү; **~ть у вла́сти** властька килү, властьны кулга алу

ста||ть II *сов.* **1.** *употр. в роли вспом. гл.:* 1) *с неопр. входит в состав сложн. сказ. в знач. «начать»* башлау; **он ~л рабо́тать** ул эшли башлады; **~ло свети́ть** яктыра башлады; 2) *с неопр. употр. для образования буд. вр. гл. несов. вида:* **не ~ну есть** ашамыйм, ашамаячакмын; **он э́того не ~нет де́лать** ул моны эшләмәячәк; 3) *употр. в знач. связки:* **~ть взро́слым** олы кеше булу, үсеп җитү; **~ть агроно́мом** агроном булу; **~ть писа́телем** язучы булып китү; **~ть поста́рше** усә төшү, олыгая төшү; **~ло светло́** яктырып китте, яктырды; **мне ~ло не по себе́** уңайсызланып киттем **2.** *с кем-чем и без доп.* (*произойти, случиться*) булу; **что́-то ~ло у меня́ с се́рдцем** йөрәгемә нидер булды **3.** *безл. с отриц.* (*перестать быть в наличии*) бетү, юкка чыгу, юк булу; (*умереть*) үлү, вафат булу; булмау; **не ~ло сил** көч бетте ◆ **~ло быть** *вводн. сл.* димәк, шулай булгач; **~нет** *с кого* ...дан булыр[көт тә тор]; **с него́ ~нет** аңардан булыр ул [көт тә тор]

стат||ь III *ж* **1.** (*осанка*) сын, буйсын, гәүдә, тышкы кыяфәт, [кешенең] үз-үзен тотышы **2.** *обычно мн.* **~и** (*у животного*) гәүдә төзелеше **3.** *перен. уст.* холык, характер ◆ **под ~ь** 1) *чему* (*подобен*) охшаш булу, ... сыман булу, кебек булу, бердәй булу; 2) *кому-чему* (*в соответствии с кем-чем*) ...га нәкъ туры килү, туры килеп тору; **с како́й ~и?** нигә?, ни өчен?, нишләп?

ста́||ться *сов. разг.* булу; **что с ним ~нется?** ни булыр аңарга?, нишләр ул? ◆ **мо́жет ~ться** бәлки, ихтимал; **~нется** *с кого* ...дан булыр ул [көт тә тор]; **с него́ ~нется** аңардан булыр ул [көт тә тор]

стать||я́ *ж* **1.** мәкалә; **газе́тная ~я́** газета мәкаләсе; **передова́я ~я́** баш мәкалә **2.** (*закона и т.п.*) статья, мәкалә; **~я́ дохо́да** керем статьясе; **~я́ зако́на** закон статьясе; **слова́рная ~я́** сүзлек мәкаләсе **3.** (*разряд*) статья; **старшина́ пе́рвой ~и́** беренче статья старшина

стафилоко́кк *м мед.* стафилококк

стафилоко́кковый, -ая, -ое *мед.* стафилококк ...ы

стациона́р *м* стационар

стациона́рн||ый, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* стационар ...; **~ая библиоте́ка** стационар китапханә; **~ая больни́ца** стационар хастаханә; **~ый аккумуля́тор** стационар аккумулятор; **~ый дви́гатель** стационар двигатель **2.** хастаханәдә ятып дәваланучы; **~ый больно́й** хастаханәдә ятып дәваланучы авыру

стача́ть *сов. что, сапожн., портн.* каю, каеп чыгу, тегү, тегеп чыгу

ста́чечн||ый, -ая, -ое **1.** стачка ...ы; **~ый комите́т** стачка комитеты **2.** стачкачы[лар] ...ы; **~ая борьба́** стачкачылар көрәше

ста́чивать I *несов. см.* **стача́ть**

ста́чивать II *несов. см.* **точи́ть**

ста́чиваться *несов.* **1.** *см.* **точи́ться; 2.** *страд. от* **ста́чивать** II

ста́чка *ж* стачка

стащи́ть *сов.* **1.** *кого-что* өстерәп (сөйрәп) төшерү; тартып төшерү, тартып алу; (*с мели*) тартып чыгару; **~ мешо́к с теле́ги** капчыкны арбадан сөйрәп төшерү; **~ ска́терть со стола́** эскәтерне өстәлдән тартып алу; **~ одея́ло со спя́щего** йоклап яткан кешенең өстеннән юрганын тартып алу **2.** *что, разг.* (*одежду, обувь с кого-л.*) салдырып алу, тартып салдырып алу; (*с себя*) салып ташлау; **~ сапоги́** итекләрен салдырып алу **3.** *кого-что* (*переместить*) сөйрәп (өстерәп) төшерү, тартып илтү, тартып илтеп төшерү; **~ ло́дку в во́ду** көймәне сөйрәп суга төшерү **4.** *кого-что* ташу, ташып кую; **~ мешки́ в одно́ ме́сто** капчыкларны бер урынга ташып кую **5.** *кого-что, разг.* (*украсть*) чәлдерү, урлау

ста́я *ж прям., перен.* өер, көтү; төркем

ста́ять *сов.* эрү, эреп бетү (*боз һәм кар турында*)

ствол *м* **1.** кәүсә; **~ де́рева** агач кәүсәсе **2.** көпшә; **~ ружья́** мылтык көпшәсе; **~ ка́беля** кабель көпшәсе **3.** *горн.* ствол; **~ ша́хты** шахта коесы

стволи́стый, -ая, -ое күп кәүсәле

ство́льн||ый, -ая, -ое көпшә ...ы; **~ая коро́бка ружья́** мылтыкның көпшә тартмасы

створа́живать *несов. см.* **створо́жить**

створа́живаться *несов.* **1.** *см.* **створо́житься; 2.** *страд. от* **створа́живать**

ство́рк||а *ж* капкач (*ике якка ачылмалы предметның бер як капкачы*); **~и ста́вней** тәрәзә капкачлары; **~и две́ри** ишекчәләр; ишек капкачлары (*диал.*)

створо́жить *сов. что* **1.** (*превратить в творог*) эремчек ясау **2.** (*заставить свернуться*) эретү

створо́житься *сов.* **1.** (*превратиться в творог*) эремчеккә әверелү, эремчек булу **2.** (*свернуться*) эрү

ство́рчатый, -ая, -ое ике якка ачылмалы, ике якка ачыла торган (*мәс. шкаф турында*)

стеари́н *м* стеарин

стеари́нов||ый, -ая, -ое **1.** стеарин ...ы; **~ый цех** стеарин цехы **2.** стеарин..., стеариннан ясалган; **~ые све́чи** стеарин шәмнәр

сте́бель *м* сабак; **~ расте́ния** үсемлек сабагы; **вы́пустить ~** сабакка утыру

стебелько́вый, -ая, -ое *бот.* сабаклы

сте́бельный, -ая, -ое *бот.* сабаклы

сте́бельчатый, -ая, -ое (*имеющий вид стебля*) сабаксыман ◆ **~ шов** (*в вышивании*) сабаксыман чигеш

стебли́стый, -ая, -ое күп сабаклы, күп тармаклы

стёганка *ж разг.* сырма

стёган||ый, -ая, -ое сырган; **~ое одея́ло** сырган юрган

стега́ть I *несов. кого-что* (*бить, хлестать*) кисү, яру, чыбыклау, чыбыркылау, камчылау, кыйнау (*чыбыркы, чыбык һ.б.ш. белән*)

стега́ть II *несов. что* сыру; **~ одея́ло** юрган сыру

стегну́ть *сов. однокр. кого-что* сыдыру, сугу, сугып алу (*чыбык, чыбыркы, һ.б.ш. белән*)

стёжка I *ж* **1.** *см.* **стега́ть** II; **2.** җөй; **ме́лкая ~** вак җөй

стёжка II *ж прост.* (*тропинка*) тар сукмак

стежо́к *м* бер чәнчем, бер атлам (*тегү эшендә*)

стеза́ *ж высок.* юл; юнәлеш

стек *м* стек (*сыгылмалы таякчык*)

стека́ть *несов. см.* **стечь**

стека́ться *несов. см.* **сте́чься**

стеклене́||ть *несов.* тону, пыялалану; **глаза́ ~ют** күзләр пыялалана

стекло́ *с* **1.** пыяла; **ла́мповое ~** лампа пыяласы; **око́нное ~** тәрәзә пыяласы; **увеличи́тельное ~** зурайткыч пыяла **2.** (*осколок*) пыяда кисәге

стекло́граф *ж* стеклограф (*китап басу приборы*)

стеклографи́ровать *сов., несов. что* стеклографта басу (бастыру)

стеклографи́ческий, -ая, -ое стеклография ...ы, стеклографик

стеклогра́фия *ж* стеклография, пыяла басма

стеклоду́в *м* пыяда өрүче (*пыяладан төрле әйберләр ясаучы*)

стеклоду́вный, -ая, -ое пыяладан өреп төрле әйберләр ясый торган

сте́клышко *с* **1.** *уменьш. от* **стекло́; 2.** (*осколок*) пыяла кисәге

стекля́нн||ый, -ая, -ое **1.** пыяла ..., пыяладан ясалган; **~ый графи́н** пыяла графин **2.** (*застеклённый*) пыяла ..., пыялалы; **~ая дверь** пыялалы ишек **3.** *перен.* (*неподвижный*) туң; (*безжизненный*) пыяла [кебек], жансыз; **~ый взгляд** туң караш; **~ые глаза́** пыяла күзләр

стекля́рус *м* стеклярус, пыяла мәржән

стекля́шка *ж разг.* пыяла кисәге

стеко́льн||ый, -ая, -ое пыяла ...ы; **~ый заво́д** пыяла заводы; **~ая промы́шленность** пыяла промышленносте

стеко́льщик *м* пыялачы, пыяла куючы

стели́ть *несов. см.* **стлать**

стелла́ж *с* стеллаж; **кни́жный ~** китап стеллажы

сте́лька *ж* олтырак

сте́льная буаз (*сыер турында*)

стемне́ть *сов. безл.* караңгы төшү, караңгылану, караңгыланып җитү

стен||а́ *ж* **1.** стена; дивар (*уст.*); **бревё́нчатые сте́ны** бүрәнә стеналар; **крепостна́я ~а́** крепость стенасы **2.** *перен. чего* киртә, комачау; **ме́жду ни́ми вы́росла ~а́** аларның арасы бозылды **3.** *перен. чего* стена кебек, стенадай, стена сыман, стенага охшаш; **надвига́лась ~а́ тума́на** стенадай куе томан якынлашып килә иде **4.** *перен.* (*в сражении, кулачном бою*) стена кебек тезелешеп, сафларны тыгызландырып; **шли ~о́ю** стена кебек тезелешеп киләләр иде; **ста́ть ~о́й** стена кебек тезелешү ◆ **в ~а́х** *чего* ...да, ...эчендә; **в ~а́х университе́та** уни-

верситетта; **вне стен** ...дан тыш; ...га кермичә; **продолжáть учёбу вне стен тéхникума** укуны техникумнан тыш дәвам иттерү; **как óб стену горóх** колагына да элми, колагына да алмый; стенага борчак сипкәндәй булу; **[и] у стен есть ýши** стенаның да колагы бар; ярык юк димә бүрәнә өстендә, бүре юк димә бүреген астында; яу юк димә бүреген астында, бүре юк димә бүрек астында; **нá стену лезть** күтәрелеп бәрелү; **у стен** *или* **под стéнами** ... янында, ... тирәсендә; **у стен Москвы́** Мәскәү янында; **~á в стéну** 1) (*поблизости*) янәшәдә, күршедә, янында; 2) (*в соседней квартире, доме*) стена артында, янәшәдә, күршедә (күрше квартирда, бүлмәдә, өйдә)

стенáть *несов. книжн.* ыңгырашу, иңрәү; ах-вах килү

стенгазéта *ж* стена газеты

стенд *м* стенд

стéнк||а *м* **1.** *уменьш. от* **стенá**; **2.** (*боковая сторона предмета*) чит, кырый; **~и кастрю́ли** кастрюль читләре **3.** *анат.* тышча; сүрү; **~и желýдка** ашказаны тышчасы

стенн||óй, -áя, -óе **1.** стена ...ы; **~ы́е часы́** стена сәгате **2.** стенага төшерелгән, стенадагы ..., стена ...ы; **~áя рóспись** стенага төшерелгән рәсем[нәр]

стенобúти||ый, -ая, -ое стена вата (җимерә) торган; **~ые орýдия** стена вата торган кораллар

стенограмма *ж* стенограмма

стенóграф *м* стенограф

стенографи́ровать *несов. что* стенографияләү, стенография юлы белән язып алу

стенографи́ст *м* стенографист

стенографи́стка *ж* стенографистка

стенографи́ческий, -ая, -ое стенография ...ы, стенографик; **~ отчёт** стенографик отчёт

стенография *ж* стенография

стенопи́сн||ый, -ая, -ое стенага рәсем (бизәк) төшерү ...ы; стена бизәү ...ы; **~ое иску́сство** стена бизәү сәнгате

стéнопись *ж* стенага төшерелгән рәсем[нәр]

степéнн||ый, -ая, -ое **1.** салмак, сабыр табигатьле, житди, төпле, олысымак; **~ый человéк** сабыр табигатьле кеше **2.** салмак, салмак кына, сабыр гына, олысымакланып...; **~ая похóдка** салмак йөреш **3.** *уст.* урта; **~ый вóзраст** урта яшь

степéн||ь *ж в разн. знач.* дәрәҗә; **возвести́ в ~ь** *мат.* дәрәҗәгә күтәрү; **учёная ~ь** гыйльми дәрәҗә; **~и сравнéния** *грам.* чагыштыру дәрәҗәләре; **дипло́м трéтьей ~и** өченче дәрәҗә диплом; **дости́чь высóких ~éй** югары дәрәҗәләргә ирешү; **в извéстной ~и** билгеле бер дәрәҗәдә

степн||óй, -áя, -óе дала ...ы, даладагы; **~áя расти́тельность** дала үсемлекләре; **~áя дерéвня** даладагы авыл

степня́к *м* **1.** (*человек*) дала кешесе, далада яшәүче кеше **2.** (*лошадь*) дала аты **3.** (*птица*) дала кошы

степь *ж* **1.** дала **2.** *уст.* (*пустыня*) чүл

стервенéть *несов. разг.* ярсу, котырыну; шашу, бик нык ачу килү

стервя́тник *м* үләксә ашаучы (үләксә белән тукланучы) кош; козгын

стереомагнитофóн *м* стереомагнитофон

стереометри́ческий, -ая, -ое стереометрия ...ы, стереометрик

стереоме́трия *ж* стереометрия

стереоско́п *м* стереоскоп (*оптик прибор*)

стереоскопи́ческ||ий, -ая, -ое стереоскопик; **~ое изображéние** стереоскопик сүрәт; **~ое кинó** стереоскопик кино

стереоти́п *м полигр.* стереотип

стереоти́пн||ый, -ая, -ое **1.** *полигр.* стереотип ..., стереотиптан басылган; **~ое издáние** стереотип басма **2.** *перен.* стереотип ..., күп тапкырлар кабатланган, үзгәрешсез, бер үк төрле; **~ая фрáза** күп тапкырлар кабатланган җөмлә

стереофони́ческ||ий, -ая, -ое стереофоник; **~ая аппарату́ра** стереофоник аппаратлар

стерéть *сов. что* **1.** (*вытереть*) сөртү, сөртеп алу; **~ пыль** тузан сөртү **2.** (*уничтожить*) бетерү; **~ рисýнок** рәсемне бетерү **3.** *перен.* (*изгладить*) бетерү, юкка чыгару; югалту; **~ грань** *между кем-чем-л.* ...арасында булган чикне юкка чыгару, ...арасындагы аерманы бетерү **4.** кырдыру, суйдыру; кыру, сую; кырылу, суелу; **~ нóгу** аякны кырдыру **5.** (*измельчить*) изү, изеп ясау, уып ваклау, уып [порошок] ясау; **~ мел в порошóк** акбурны уып порошок ясау; **~ крáску** буяу изү; **~ табáк** тәмәкене уып ваклау ♦ **~ в порошóк** *кого* көлен күккә очыру; **~ *кого* с лицá земли́** җир йөзеннән юк итү, җир йөзеннән себереп түгү (ташлау)

стер||éться *сов.* **1.** сөртелү; **пýдра стёрлась** пудра сөртелгән **2.** кырылу, кырылып бетү, ашалу, ашалып бетү, юкка чыгу; **подóшва óбуви стёрлась** аяк киеменең табаны ашалган; **нáдпись на кáмне стёрлась от врéмени** ташка язылган язу вакыт үтү белән ашалып беткән ♦ **стёрлось в пáмяти** онытылган, хәтердән (истән) чыккан

стерéчь *несов. кого-что* **1.** (*охранять*) саклау, саклап тору; **~ дом** өй саклау; **~ вéщи** әйберләрне саклау **2.** (*подстерегать*) сагалау, сагалап тору

стéржень *м* **1.** стержень; кендек, таяк; **поршневóй ~** пешкәк стержене **2.** үзәк, тамыр; **~ чи́рья** чуан үзәге **3.** *перен. чего* үзәк, нигез; **~ всей рабóты** бөтен эшнең нигезе

стержнев||óй, -áя, -óе **1.** стерженьлы; **~óй трансформáтор** стерженьлы трансформатор **2.** *перен.* үзәк ..., төп ...; **~áя пробле́ма** үзәк проблема

стерилизáтор *м* стерилизатор, стерилизацияләү аппараты

стерилизáция *ж* стерилизация, стерилизацияләү, стерильләштерү

стерилизовáть *сов., несов.* **1.** *что* (*сделать стерильным*) стерилизацияләү, стерильләштерү **2.** *кого-что* (*лишить возможности деторождения*) стерилизацияләү, стерильләштерү (*нәсел арттыру сәләтен бетерү*)

стери́льн||ый, -ая, -ое **1.** стериль, йогышсызландырылган, микробсыз, микроблары бетерелгән (үтерелгән); **~ый бинт** стериль бинт **2.** *биол.* стериль, үрчү (нәсел арттыру) сәләте бетерелгән (булмаган); **~ая клéтка** стериль күзәнәк

стéрлинг *м*: **фунт ~ов** фунт стерлинг (*Англиядә акча берәмлеге*)

стéрлядь *ж* чөгә, чөгә балыгы

стерля́жь||ий, -ья, -ье **1.** чөгә балыгы..., чөгә балыгы ...ы; **~ья икрá** чөгә балыгы уылдыгы **2.** чөгә балыгыннан пешерелгән; **~ья ухá** чөгә балыгыннан пешерелгән шулпа

стернь, стерня́ *ж* **1.** (*сжатое поле*) урылган кыр **2.** *собир.* (*остатки стеблей на корню*) камыл

стерпéть *сов. что* түзү, чыдау, түзеп (чыдап) тору, түзә (чыдый) алу; түзеп (чыдап) калу; үзен тотып калу; **~ боль** авыртуга түзү; **~ обúду** рәнжетүгә түзеп калу; **не ~ оскорблéния** хурлыкка чыдый алмау

стёрт||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **стерéть**; **2.** (*повреждённый трением*) ашалган, кырылган **3.** *перн.* күп тапкырлар кабатланган, күп чәйнәлгән; **~ые фрáзы** күп чәйнәлгән җөмләләр

стесáть *сов. что* юну, юнып алу, юнып төшерү, таслау, таслап төшерү (*балта белән*)

стеснéние *с* **1.** *см.* **стесни́ть, стесни́ться** 3; **~ в груди́** күкрәк кысу **2.** (*застенчивость*) тартыну, тарсыну, оялу

стеснённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **стесни́ть**; **2.** кысынкы, кыен; **в ~ых обстоя́тельствах** кысынкы хәлдә (шартларда) ♦ **у негó ~ое дыха́ние** анын күкрәге кыса, сулышы кысыла

стесни́тельность *ж* оялчанлык, тартынучанлык

стесни́тельный, -ая, -ое (*застенчивый*) оялчан, оялучан, тартынучан

стесни́ть *сов.* **1.** *что* (*сажать*) кысу, кысрыклау; (*сузить*) тарайту **2.** *кого-что* (*заставить потесниться*) кысу, тыгызлау; унайсызлыклар тудыру, комачаулау **3.** *кого-что* (*лишить свободы действий*) комачаулау, мәшәкатьләү, мәшәкать булу (тудыру) **4.** *кого-что* (*ограничить*) кысу, чикләү; **~ себя́ в расхóдах** акча тотуда үзенне чикләү **5.** *что* (*грудь, горло*) кысу

стесни́ться *сов.* **1.** (*тесно сдвинуться*) бераз кысылу, кысыла төшү, тыгызлану, тыгызлана төшү **2.** *разг.* (*ограничить себя*) кысылу, үзен кысу, үзен чикләү **3.** (*о дыхании*) кысылу, тараю, күкрәк кысу

стесня́ть *несов. см.* **стесни́ть**

стесня́ться *несов.* **1.** *см.* **стесни́ться**; **2.** *кого-чего и без доп.* оялу, тарсыну, тартыну; **~ петь** жырларга оялу **3.** *страд. от* **стесня́ть**

стёсывать *несов. см.* **стесáть**

стетоско́п *м мед.* стетоскоп

стечéни||е *с* (*скопление*) [килеп] жыелу; агылып килеп жыелу; **при большóм ~и наро́да** жыелган халык алдында ♦ **~е обстоя́тельств** төрле хәлләрнең бергә туры килүе; **случа́йное ~е обстоя́тельств** төрле хәлләрнең очраклы рәвештә бергә туры килүе

стечь *сов.* агып төшү, агып китү

сте́чься *сов.* **1.** (*о ручьях и т.п.*) [агып килеп бергә] кушылу **2.** *перен.* агылу, жыелу, [агылып] килеп жыелу; **мно́го наро́ду стекло́сь на пло́щадь** мәйданга бик күп халык жыелган

стилиза́тор *м* стилизатор, оста стильләштерүче

стилиза́торский, -ая, -ое стилизатор ...ы, оста стильләштерү ...ы; **~ приём** оста итеп стильләштерү алымы

стилиза́ция *ж* **1.** (*подражание*) стилизация, стильләштерү **2.** (*произведение*) стильләштерелгән әсәр, (*берәр төрле*) стильгә салынган әсәр

стилизова́ть *сов., несов. что* стильләштерү, (*берәр төрле*) стильгә салу

стили́ст *м* стилист, оста каләмле

стили́стика *ж* стилистика

стилисти́ческ||ий, -ая, -ое стилистика ...ы: стилистик; стилистика өлкәсендә алып барыла торган; стиль ...ы; **~ие осо́бенности** стилистик үзенчәлекләр

стил||ь I *м в разн. знач.* стиль; **готи́ческий ~ь** готик стиль; **газе́тный ~** газета стиле; **лакони́ческий ~ь** лаконик стиль; **~ь руково́дства заво́дом** завод белән житәкчелек итү стиле; **э́то не в моём ~е** бу минем стильдә түгел; **рабо́тать над ~ем** стильне эшкәртү

стил||ь II *м* стиль (*ел исәбе төре*); **но́вый ~ь** яңа стиль; **по ста́рому ~ю** иске стиль белән

сти́льн||ый, -ая, -ое стильле, билгеле бер стильдә ...ган; **~ая ме́бель** билгеле бер стильдә ясалган мебель

сти́мул *м* стимул, этәргеч көч; **мора́льный ~** мораль стимул; **материа́льный ~** материаль стимул

стимули́рование *с см.* **стимули́ровать**

стимули́ровать *сов., несов. кого-что* стимуллаштыру, стимул бирү, стимул булып тору, дәртләндерү

стимуля́тор *м спец.* стимулятор

стипендиа́льный, -ая, -ое стипендия ...ы; **~ фонд** стипендия фонды

стипендиа́т *м* стипендиат, стипендия алучы, стипендия алып укучы

стипендиа́тка *ж* стипендия алучы кыз

стипе́ндия *ж* стипендия

стира́льн||ый, -ая, -ое кер ...ы, кер юу ...ы, кер юа торган; **~ая маши́на** кер юу машинасы; **~ый порошо́к** кер юа торган порошок

сти́ран||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** (*выстиранный*) юган, чиста; **~ое бельё** юган кер **2.** (*не новый*) юылган, юуда булган; **~ая руба́ха** юылган күлмәк

стира́ть I *несов. см.* **стере́ть**

стира́ть II *несов. что* юу, уу; **~ носовы́е платки́** кулъяулыкларны юу

стира́ться I *несов.* **1.** *см.* **стере́ться; 2.** *страд. от* **стира́ть** I

стира́ться II *несов.* **1.** (*оттыматься при стирке*) юылу, юылып бетү, юып алыну, югач чистару **2.** *разг.* (*находиться в стирке*) юылу, юуда булу **3.** *страд. от* **стира́ть** II

сти́рка *ж см.* **стира́ть** II

сти́скивать *несов. см.* **сти́снуть**

сти́скиваться *несов. см.* **1.** *см.* **сти́снуться; 2.** *страд. от* **сти́скивать**

сти́снуть *сов. в разн. знач. кого-что* кысу, каты [гына] кысу, каты итеп кысу; **~ в объя́тиях** кочагына алып кысу; **~ ру́ку** кулны каты кысу ♦ **сти́снув зу́бы** тешләрне кысып

сти́снуться *сов. разг.* (*о губах*) кысылу; (*о пальцах*) йомарлану

стих I *м* **1.** шигырь; **~и́ Ле́рмонтова** Лермонтов шигырьләре; **чита́ть ~и́** шигырьләр уку **2.** (*абзац в стихотворном произведении*) бүлекчә; (*в Коране*) аять; (*в Библии*) стих

стих II *м нескл.*: **~ нашёл** *на кого, разг.* 1) ...настроениесе туды, ...настроениесенә бирелде; 2) (*о сумасбродном желании*) дуамаллану

стиха́ть *несов. см.* **сти́хнуть**

стихи́йность *ж* **1.** табигыйлык **2.** *перен.* стихиялелек, оешмаганлык

стихи́йн||ый, -ая, -ое **1.** табигый; **~ое бе́дствие** афәт, бәла-каза **2.** *перен.* стихияле, оешмаган; **~ое движе́ние** стихияле хәрәкәт

стихи́||я *ж* **1.** стихия, табигать көчләре; **борьба́ со ~ей** табигать көчләре белән көрәшү **2.** стихия; **мелкобуржуа́зная ~я** вак буржуаз стихия **3.** *перен.* стихия; **быть в свое́й ~и** үз стихиясендә булу

сти́х||нуть *сов. в разн. знач.* тыну, басылу, тынып калу; тынычлану; **кри́ки ~ли** тавышлар тынды; **ве́тер стих** жил басылды; **пти́цы ~ли** кошлар тынып калды

стихове́дение *с лит.* (*наука о стихе*) шигырь турындагы фән; (*наука о стихосложении*) шигырь язу турындагы фән

стихов||о́й, -а́я, -о́е шигъри; **~а́я речь** шигъри сөйләм

стихоплёт *м разг.* шигырь укмаштыручы, шагыйрь кисәге (*сәләтсез шагыйрь*)

стихосложе́ние *с* **1.** (*сочинение стихов*) шигырь язу **2.** *лит.* (*строй стихотворной речи*) шигырь төзелеше

стихотворе́ние *с* шигырь; **~ в про́зе** нәсер

стихотво́рец *м уст.* шагыйрь, шигырь язучы

стихотво́рный, -ая, -ое шигырь ...ы, шигъри; **~ разме́р** шигырь үлчәве, шигырь вәзене

стихотво́рство *с уст.* шагыйрьлек, шигырь язучылык

стлать *несов. что* җәю, түшәү; **~ ковёр** палас җәю; **~ посте́ль** урын җәю

стла́||ться *несов.* **1.** җәелеп үсү, ятып үсү, үрмәләп үсү; **хмель сте́лется по земле́** колмак җиргә ятып үсә **2.** (*простираться*) җәелү, җәелеп яту **3.** (*распространяться над чем-л.*) җәелү, таралу **4.** *страд. от* **стлать**

сто *числ.* йөз; **~ рубле́й** йөз сум; **~ раз сказа́ть** (*т.е. много раз*) йөз тапкыр әйтү; **на все ~** бик яхшы, менә дигән иттереп

стог *м* печән кибәне, богыл

стогова́ние *с см.* **стогова́ть**

стогова́ть *сов. что* кибән салу (кую), богыл салу (кую), кибәнгә (богылга) салу

стогов||о́й, -а́я, -о́е кибән (богыл) ...ы, кибәнгә (богылга) салынган; **~о́е се́но** богыл печәне

стогомета́тель *м* кибән (богыл) салу машинасы, кибән (богыл) салгыч, кибән куйгыч (*машина*)

сто́ик *м* стоик (**1.** *стоицизм тарафдары* **2.** *перен. нык характерлы кеше, чыдам, тузем кеше*)

сто́имость *ж* **1.** *эк.* кыйммәт; **приба́вочная ~** өстәмә кыйммәт; **менова́я ~** алмашу кыйммәте **2.** хак, бәя; **~ биле́та** билет хакы; **~ ку́пленной ве́щи** сатып алынган әйбернең бәясе; **~ перево́зки** күчеру бәясе; **прода́жная ~** сату бәясе

сто́||ить *несов.* **1.** тору, хакы ... булу, бәясе ... булу; **биле́т ~ит два рубля́** билетның бәясе (хакы) ике сум, билет ике сум тора **2.** *кого-чего* (*быть достойным*) лаек булу; **~ит внима́ния** игътибарга лаек **3.** тору; төшү; **э́то бу́дет ~ить пятьсо́т рубле́й** бу биш йөз сумга төшәчәк; **что ~ят его́ обеща́ния!** аның ышандырулары ни тора!; **э́то ему́ ничего́ не ~ит** бу аңа берни тормый; **э́то тебе́ до́рого бу́дет ~ить** бу сина кыйммәткә төшәчәк; **не ~ит никако́го труда́** hичберни тормый, берни түгел; **я зна́ю, чего́ э́то ему́ ~ило** аңа моның никадәр кыйммәткә төшүен мин беләм **4.** *безл. с неопр.* (*имеет смысл*) ярый; ...ып торасы, ...ып торырга кирәк; ...ып торуның кирәге бар; **э́ту кни́гу ~ит проче́сть** бу китапны укырга ярый; **~ит ли туда́ ходи́ть?** анда барып торасымы [соң]?; **об э́том да́же говори́ть не ~ит** бу турыда сөйләп тә торасы түгел (юк) **5.** *безл. с неопр.* ...дымы, ...ды исә, ...ырга гына [кирәк]; **~ит тебе́ [то́лько] сказа́ть ...** сина бер тапкыр әйтергә генә кирәк ... ♦ **не ~ит** берни түгел; **не ~ит того́, что́бы ...** ... торасы түгел

стоици́зм *м* **1.** *филос.* стоицизм **2.** *перен.* стоиклык, нык характерлылык, зур түземлелек

стои́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *филос.* стоиклар ...ы, стоик ...; **~ая филосо́фия** стоик философия, стоицизм **2.** стоик ..., стоикларча ..., стоикларга хас; чыдам (түзем) кешегә хас, нык; **~ий хара́ктер** нык характер; **~ое споко́йствие** стоикларга хас тынычлык

сто́йбище *с* стойбище, торлак (*кучмә халыкларның туктала урыны*)

сто́йк||а I *ж* **1.** *воен., спорт.* [үрә катып] тору, [хәрәкәтсез туп-туры басып] тору; **~а смирно́** үрә катып тору **2.** *спорт.* стойка, баштүбән тору **3.** *охот.* тын калу, хәрәкәтсез (катып) калу (*киекне кургач, ау этенең бер урында хәрәкәтсез туктап калуы*); **сде́лать ~у** катып калу

сто́йка II *ж* 1. (*вертикальный брус*) терәк (*механизмнарда*); багана (*корылмаларда*) 2. стойка, кечкенә буфет

сто́йк||ий, -ая, -ое 1. озак бетми торган, озак саклана торган; озак бетереп булмый торган; ник; **~ий за́пах** озак бетми торган ис; **~ая кра́ска** озак бетми торган буяу; **~ая инфе́кция** озак бетереп булмый торган инфекция; **~ий кирпи́ч** ник кирпеч 2. *перен.* ник; **~ая уве́ренность** ныклы ышаныч 3. *перен.* ник, ник торучан, какшамас, чыдам, чыдамлы, түзем, түземле, тотнаклы; **~ий хара́ктер** ник характер; **~ий челове́к** чыдам кеше

²сто́йкий, -ая, -ое *кушма сузләрнең икенче өлеше; «чыдам» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **морозосто́йкий** салкынга чыдам; **огнесто́йкий** утка чыдам

сто́йло *с* аран (*абзарда бер ат яки бер сыер өчен ясалган урын*)

сто́йлов||ый, -ая, -ое: **~ое содержа́ние скота́** терлекне аранда (абзарда) асрау; **~ый пери́од** терлекне аранда (абзарда) асрау чоры

стоймя́ *нареч.* бастырып; **поста́вить ~** бастырып кую

сток *м* 1. агым, агынты; **~ воды́** су агымы; **~ во́здуха** һава агымы 2. *гидр.* (*билгеле бер вакыт эчендә кулга, елгага яисә океанга*) агып төшкән су микъдары 3. (*канава, труба*) канау, су торбасы, улак, су юлы (*су агып төшә торган юл*) 4. сулар; **вы́пуск в ре́ку ~ов с промы́шленных предприя́тий** промышленность предприятиеләре суларын елгага агызу

стокра́т *нареч. книжн.* йөз тапкыр, йөз кат, йөз мәртәбә, йөзләтә (*күп тапкырлар*)

стокра́тный, -ая, -ое *книжн.* 1. (*увеличенный в сто раз*) йөз тапкыр артык, йөз тапкыр арттырып, йөзләтә ... 2. (*многократный*) күп тапкырлар кабатланган, кат-кат кабатланган

стол *м* 1. өстәл; **обе́денный ~** аш өстәле; **пи́сьменный ~** язу өстәле; **я́щик ~а́** өстәл тартмасы 2. табын, өстәл; **вста́ть из-за ~а́** табын яныннан торып китү; **за ~о́м** табын янында; **пригласи́ть к ~у́** табынга чакыру; **сесть за ~** табынга утыру; **собра́ть на ~** табын әзерләү 3. ашау; **име́ть о́бщий ~** *с кем-л.* бергә ашау; **расхо́ды на ~** ашауга тотылган чыгым 4. азык, ашамлык[лар], аш[лар]; **вегетариа́нский ~** итсез ашамлыклар; **мясно́й ~** итле ашлар; **разнообра́зить ~** аш төрләндерү 5. *чего, какой* өстәл, бүлек; **а́дресный ~** адреслар өстәле; **~ нахо́док** табылдыклар өстәле ♦ **за ~о́м перегово́ров** сөйләшүләр өстәле янында

столб *м* 1. багана; **телегра́фный ~** телеграф баганасы; телеграм баганасы (*уст.*); **верстово́й ~** чакрым баганасы; **позвоно́чный ~** умыртка баганасы 2. *перен. чего* багана; **~ пы́ли** тузан баганасы; **~ ды́ма** төтен баганасы

столбене́ть *несов. разг.* багана булып (баганадай) кату, катып калу

столбе́ц *м* багана (*мәс. газетада*)

столбня́к *м* 1. столбняк (*йогышлы тартышу авыруы*) 2. *разг.* катып калу; **на него́ нашёл ~** ул [баганадай] катып калды

столбня́чный, -ая, -ое столбняк ...ы; **~ микро́б** столбняк микробы

столбов||о́й I, -а́я, -о́е: **~а́я доро́га** *прям., перен.* баганалы юл, олы юл

столбово́й II, -а́я, -о́е: **~ дворяни́н** *ист.* столбовой дворян, ата-бабадан килгән дворян

столе́ти||е *с* 1. (*век*) гасыр, йөз; **в восемна́дцатом ~и** унсигезенче гасырда 2. (*годовщина*) йөз ел, йөз еллык; **~е университе́та** университетның йөз еллыгы

столе́тн||ий, -яя, -ее 1. (*продолжающийся сто лет*) йөз еллык; йөз ел буена дәвам иткән; **~яя война́** йөз еллык сугыш 2. (*о возрасте*) йөз яшьлек; йөз яшәгән, йөз яшәр; (*о возрасте растений*) йөз еллык; **~ий ста́рец** йөз яшьлек карт; **~ий дуб** йөз еллык имән 3. йөз еллык; **~ий юбиле́й** йөз еллык юбилей

столе́тник *м* алоэ; йөзйәшәр, сабур (*чәнечкеле булмә гөле*)

столи́ца *ж* башкала, мәркәз, үзәк шәһәр

столи́чн||ый, -ая, -ое 1. башкала ...ы; үзәк шәһәр ...ы; башкалада ..., башкаладагы; **~ые у́лицы** башкала урамнары; **~ые учрежде́ния** башкаладагы учреждениеләр; **~ый жи́тель** башкала кешесе 2. башкала ...ы, башкалага хас; башкала кешесенә хас; **~ые мо́ды** башкала модалары; **~ый вид** башкала кешесенә хас кыяфәт

столкновени||е *с* 1. *см.* **столкну́ться** 1, 2; 2. (*конфликт*) каршылык 3. бәрелеш, бәрелешү; **рабо́тать без ~я** [үзара] бәрелешмичә эшләү; **вооружённое ~е** кораллы бәрелеш; **кла́ссовые ~я** сыйнфый бәрелешләр

столкну́ть *сов. кого-что* 1. этү, этеп жибәрү; этеп төшерү, төртеп төшерү, бәреп төшерү; **~ ло́дку в во́ду** көймәне суга этеп төшерү; **~ с ле́стницы** баскычтан төртеп төшерү 2. *прям., перен.* [этеп жибәреп] бер-берсенә бәрдерү, кара-каршы китереп бәрдерү; бәрелештерү; **~ лба́ми** маңгайлары белән бәрелештерү; *~ чьи-л.* **интере́сы** *берәүләрнең* интересларын бәрелештерү 3. *прям., перен.* очраштыру, кара-каршы китерү, йөзгә йөз китерү, бәрелештерү; **~ с врагом́** дошман белән йөзгә-йөз китерү; **~ с тру́дностями** кыенлыкларга дучар итү

столкну́||ться *сов.* 1. *прям., перен.* бәрелешү, бер-берсенә бәрелү; **льди́ны ~лись** бозлар бер-берсенә бәрелде; **~ться голова́ми** башлар белән бәрелешү; **~ться во взгля́дах** каршлар туры килмәү 2. *с кем* [көтмәгәндә] очрашу, очрату, бәрелешү; **~ться со ста́рым знако́мым** көтмәгәндә иске танышны очрату; **~ться в дверя́х** ишектән кергәндә очрашу 3. *перен. с чем* (*узнать, испытать*) очрату, очрау; туры килү, дучар булу, танышу; **~ться с тру́дностями** кыенлыкларга очрау; **~ться с но́вым ви́дом рабо́ты** яңа эш белән танышу

столкова́ться *сов. разг.* уртак тел табу, килешү, аңлашу; **~ ме́жду собо́й** үзара аңлашу

столко́вываться *несов. см.* **столкова́ться**

столова́ться *несов.* ашау, ашау-эчү, ашап йөрү; туклану

столо́вая *ж* 1. (*в квартире*) аш бүлмәсе 2. ашханә

столо́в||ый, -ая, -ое 1. аш ...ы; **~ая соль** аш тозы; **~ая ло́жка** аш кашыгы; **~ый прибо́р** савыт-саба; **~ый серви́з** аш сервизы; **~ое серебро́** көмеш кашык-аяк 2. аш ...ы; ашый торган; **~ая свёкла** ашый торган чөгендер; **~ая ты́ква** ашый торган кабак

столонача́льник *м* өстәл начальнигы, бүлек начальнигы (*революциягә кадәрге Россиядә*)

столо́чь *сов. что, разг.* төю, төеп әзерләү; **~ соль** тоз төю

столо́чься *сов. разг.* төелү

столп *м* 1. *уст.* багана 2. *перен.* таяныч, терәк; **~ы́ о́бщества** жәмгыятьнең терәкләре

столпи́ться *сов.* [бер җиргә] җыелу, килеп өелешү; килеп тыгылу

столпотворе́ние *с разг.* бик зур шаулашу, чамасыз ыгы-зыгы, бик зур тәртипсезлек, мәхшәр

столь *нареч.* шул кадәр, ул кадәр; **э́то не ~ ва́жно** бу ул кадәр үк әһәмиятле түгел

сто́лько *мест., нареч.* шулкадәр, бу кадәр, шул чаклы; **ско́лько взял, ~ и о́тдал** никадәр алды, шулкадәр [үк] бирде дә; **где ты был ~ вре́мени?** кайда син шулкадәр [вакыт] тордың?

сто́льник *м ист.* стольник (*Русьта: патша сараенда хезмәт итүче*)

сто́льный, -ая, -ое *уст.*: **~ го́род** башкала

столя́р *м* столяр, агач остасы, агач эше остасы

столя́рничать *несов.* столярлык итү

столя́рн||ый, -ая, -ое агач ..., агачтан ясалган; **~ые изде́лия** агач әйберләр ♦ **~ый клей** агач җилеме

стомато́лог *м* стоматолог

стоматологи́ческ||ий, -ая, -ое стоматология ...ы; стоматологик; **~ая кли́ника** стоматологик хастаханә

стоматоло́гия *ж* стоматология

стон *м* ыңгырашу, ыңгыраш, ыңгырашкан тавыш, ыңгырашу тавышы ♦ **~ стои́т** 1) (*о воплях, жалобах*) бертуктаусыз елау, зарлану тавышлары ишетелеп тора; 2) (*о шуме, гуле*) туктаусыз шау-шу ишетелеп тора

стона́ть *несов. прям., перен.* ыңгырашу; (*о ветре*) улау

стоп *межд.* 1. (*команда*) стоп, тукта, туктагыз 2. *в знач. сказ. разг.* туктады, туктадылар; **е́дем,... вдруг ~** барабыз, кинәт туктадык 3. *в знач. сущ. нескл. спец.* туктату; **сигна́л ~** туктату сигналы

стоп||а́ I *ж* 1. (*часть ноги*) табан, аяк табаны 2. *обычно мн.* **~ы́** *поэт.* (*но́ги*) аяклар; **упа́сть (припа́сть) к ~а́м** аягына егылу ♦ **по ~а́м** *кого, чьим* (*пойти, направиться и т.п.*) эзеннән бару, *берәүдән* үрнәк алу, *берәүгә* иярү

стопа́ II *ж лит.* стопа, ритмик буын (*шигырьдә*)

стопа́ III *ж* **1.** бер өем, бер кочак; **~ книг** бер өем китап **2.** стопа (*1000 табак кәгазь*)

сто́пка I *ж уменьш. от* **стопа́** III

сто́пка II *ж* стопка (*кечкенә стакан — аракы эчү очен*)

стоп-кра́н *м* стоп-кран

сто́пор *м* стопор (*механизмны туктата торган җайланма*)

сто́порить *несов. что* туктату; **~ маши́ну** машинаны туктату

сто́порный, -ая, -ое [машинаны] туктату ...ы, [машинаны] туктата торган; **~ кран** [машинаны] туктата торган кран

стопроце́нтн||ый, -ая, -ое **1.** йөз процентлы; **~ый соля́но́й раство́р** йөз процентлы тоз эремәсе **2.** йөз процентка ...; йөз процент ...; **~ое выполне́ние пла́на** планны йөз процентка үтәү **3.** *разг.* чын [мәгънәдә], чын-чыннан; булып житкән, ашып узган; **~ый жу́лик** чын мәгънәдә жулик, жуликның да жулиры

стопта́ть *сов. что* **1.** (*обувь*) чалышайту, чалышайтып бетерү, таптап бетерү (*аяк киемен*) **2.** *разг.* таптау; **~ овёс** солыны таптау

стопта́ться *сов.* чалышаю, чалышаеп бетү, тапталып бетү (*аяк киеме турында*)

сторгова́ться *сов.* сатулашып килешү (*бәя турында*)

стори́ей, стори́ею *нареч. книжн.* йөзләтә, йөзе белән; күп тапкыр артык; **возда́ть ~** йөзе белән кайтару

сто́рож *м* каравылчы, сакчы

сторожеви́к *м разг.* каравылчы (сакчы) катер

сторожев||о́й, -ая, -о́е **1.** каравыл ...ы; **~а́я вы́шка** каравыл каланчасы **2.** каравыл ...ы; каравылчы ...; сакчы ...; **~о́й ка́тер** сакчы катер; **~о́й отря́д** каравыл отряды

сторожи́ть *несов. кого-что* саклау, саклап тору, каравыллау, каравыллап тору

сторожи́ха *ж* каравылчы хатын

сторо́жка *ж* каравыл өе (алачыгы); каравылчы өе (алачыгы)

сторон||а́ *ж* **1.** *в разн. знач.* як, тараф; **в сто́рону ле́са** урман ягына; **родна́я ~а́** туган як; **ле́вая ~а́** сул як; **подве́тренная ~а́** җил як; **со всех сторо́н** төрле яктан; **лицева́я ~а́ мате́рии** тукыманың ун ягы; **техни́ческая ~а́ прое́кта** проектның техник ягы; **догова́ривающиеся сто́роны** килешүче тарафлар; **вы́слушать о́бе сто́роны** ике якны да тыңлау **2.** чит; **посмотре́ть в сто́рону** читкә борылып карау; **отозва́ть** *кого-л.* **в сто́рону** *берәүне* читкә чакырып алу ◆ **сто́роны треуго́льника** өчпочмакның кырлары; **в ~е́** *от кого* аерым, читтә; **в сто́рону** *в знач. сказ.* (*уклониться от чего-л.*) читкә тайпылды, баш тартты; качты (*җаваплылыктан, җавап бирмәс өчен*); **держа́ться в ~е́** читтә тору (*катнашмау, аралашмау*); **на́ сторону** читкә; **со ~ы́** *чьей, кого* ... ягыннан, ... тарафыннан; **с одно́й ~ы́ ..., с друго́й ~ы́** бер яктан ..., икенче яктан ...

сторони||ться *несов.* **1.** (*отодвигаться в сторону*) читкә тайпылу, читкә китү, читкә китеп юл бирү **2.** *перен. кого-чего* читтә тору, читләшү, аралашмау; якын бармау; ◆ **~сь!** сак бул!, юл бир!

сторо́нний, -яя, -ее *уст.* чит, читтән торып ..., читтән ...ган; **~ наблюда́тель** читтән торып күзәтүче

сторо́нник *м* яклаучы [кеше], ... яклы кеше, тарафдар; **~и ми́ра** тынычлыкны яклаучы кешеләр

сторо́нница *ж* яклаучы хатын (кыз)

сторкова́ться *сов. о ком-чём, по кому-чему, по ком-чём* сагыну, сагынып бетү

сточи́ть *сов. что* **1.** (*снять неровности*) чарлап (кайрап) тигезләү, йөз чыгару **2.** чарлый-чарлый (кайрый-кайрый) юкартып бетерү; **~ нож** кайрый-кайрый пычакны юкартып бетерү

сточи́||ться *сов.* чарлый-чарлый (кайрый-кайрый) ашалып бетү; **но́жик ~лся** кайрый-кайрый пычак ашалып беткән

сто́чн||ый, -ая, -ое **1.** (*стекающий куда-л.*) агып җыела (агып төшә) торган; **~ые во́ды** агып җыела торган сулар **2.** су агыза торган; **~ые тру́бы** су агыза торган торбалар **3.** (*имеющий сток*) агымлы, агым сулы; **~ое о́зеро** агымлы күл

стошни́ть *сов. безл. кого* күңел болганын косып җибәрү

сто́я *нареч.* басып, аягүрә; **чита́ть ~** аягүрә уку

стоя́к *м* (*для опоры*) терәк (*мәс. вертикаль багана, борыс һ.б.ш.*); (*для соединения*) вертикаль торба, көпшә

стоя́л||ый, -ая, -ое: **~ая вода́** торгын су, озак торган су; **~ый мёд** утырган бал, иске бал; **~ый конь** күптән җигелмәгән ат

стоя́нка *ж* **1.** туктау, туктап тору, тукталу; **~ пое́зда пять мину́т** поезд биш минут туктап тора **2.** (*место*) [вакытлыча урнашкан] урын, туктап (тукталып) тору урыны, туктау (тукталу) урыны; **~ зимо́вщиков** кышлаучылар урыны **3.** (*для транспорта*) вакытлыча куеп тору урыны; тукталыш; **~ такси́** таксилар тукталышы **4.** *археол.* [борынгы] кешеләр яшәгән (торган) урын; **~ ка́менного ве́ка** таш дәвере кешеләре торган урын

сто||я́ть *несов.* **1.** басып тору; **~я́ть у окна́** тәрәзә янында басып тору; **~я́ть пе́ред зе́ркалом** көзге каршында басып тору **2.** тору; **~я́ть на коле́нях** тезләнеп тору; **~я́ть на голове́** баштүбән тору **3.** тору; **~я́ть в карау́ле** каравылда тору **4.** урнашу, туктау, тукталу; **~я́ть ла́герем** лагерь булып урнашу; **в дере́вне ~я́л полк** авылда полк урнашкан иде **5.** *перен. за кого-что* яклау; **~я́ть за мир** тынычлыкны яклау; **~я́ть за пра́вду** дөреслекне яклау **6.** *перен. разг.* (*в отриц. ф.*) тормау; карамау; **не ~я́ть за цено́й** хакыннан тормау **7.** үсеп утыру; **у до́ма ~я́ла берёза** өй янында каен үсеп утыра иде **8.** *на чём* куелу; салыну, корылу; **дом ~и́т на фунда́менте** өй фундаментка салынган **9.** басылу, салыну, сугылу; **на бума́ге ~и́т печа́ть** кәгазьгә печать басылган **10.** туктау, туктап тору, тору; **ло́шади не ~я́ли на ме́сте** атлар бер урында тормыйлар иде; **по́езд до́лго ~я́л на ста́нции** поезд станциядә озак туктап торды **11.** туктау, йөрмәү; **часы́ ~я́т** сәгать туктаган **12.** *перен.* тукталу, тукталып тору; **рабо́та ~и́т** эш тукталып тора **13.** [бар] булу; **луна́ ~я́ла высоко́ над до́мом** ай югарыда өй турысында күренә иде; **небольши́е ту́чки ~я́т в не́бе** күктә вак-вак болытлар бар; **~я́ла жара́** эссе иде; **~я́ла зима́** кыш иде **14.** *повел.* **сто́й[те]** тукта[гыз] ◆ **~я́ть во главе́** *кого-чего* башында тору, житәкчелек итү; **~я́ть гру́дью** 1) (*мужественно защищать*) күкрәк киереп каршы тору; бик нык каршылык күрсәтү; 2) (*упорно отстаивать*) җанын фида кылу; **~я́ть как вко́панный** кагып куйган баганамыни, багана шикелле (баганадай) катып тору; **~я́ть как пень** баганадай катып тору (*берни аңлый алмыйча басып тору*); **~я́ть над душо́й** атлы казак кебек өстендә тору; **~я́ть на доро́ге (поперёк доро́ги, на пути́)** *у кого* юлына аркылы төшү; **~я́ть на за́дних ла́пках** *перед кем* тәлинкә тоту, ялагайлану; **~я́ть на ло́жном пути́** ялгыш (хата) юлда булу; **~я́ть на плохо́й (дурно́й) доро́ге, на плохо́м (дурно́м) пути́** начар юлда булу; **~я́ть на ра́вной ноге́** *с кем* тиң булу; **~я́ть на [свои́х, со́бственных] нога́х** аягында нык басып тору; **~я́ть на стра́же** *чего* ... сагында тору; **~я́ть одно́й ногой в моги́ле (в гробу́)** бер аягын белән кабердә тору (булу); **~я́ть на хоро́шей (пра́вильной) доро́ге, на хоро́шем (пра́вильном) пути́** дөрес юлда булу; **~я́ть на часа́х** каравылда тору; **~я́ть поперёк го́рла** бугазына (тамагына) аркылы килү; **~я́ть у вла́сти** власть башында тору (булу); **~я́ть у воро́т (у поро́га)** якынлашып килү, житеп килү

стоя́ч||ий, -ая, -ое **1.** баскан, басып торган, басып тора торган; үрә торган; утыртып куелган; утырма ..., утыртма ...: **~ий воротни́к** утыртма яка **2.** (*не проточный*) агымсыз, суы акмый торган, торгын сулы; (*о воде*) торгын; **~ее боло́то** торгын сулы сазлык

сто́ящ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **сто́ить; 2.** *разг.* игътибарга лаек (лаеклы), әһәмияткә ия; **~ее предложе́ние** игътибарга лаек тәкъдим; **он челове́к ~ий** ул игътибарга лаеклы кеше

трави́ть *сов. кого-что* **1.** (*животных*) өстерү, өстереп чәйнәштерү, өстереп сугыштыру; (*птиц*) сугыштыру **2.** *перен. разг.* (*подстрекнуть*) котырту, котыртып талаштыру (сугыштыру)

тра́вливать *несов. см.* **трави́ть**

тра́гивать *несов. см.* **тро́нуть**

тра́гиваться *несов.* **1.** *см.* **тро́нуться; 2.** *страд. от* **тра́гивать**

страда́ *ж* **1.** (*летняя*) урак өсте, [җәйге] кызу эш вакыты **2.** *перен.* кызу эш өсте, кызу эш вакыты

страда́лец *м* бик күп җәфа (газап, азап) чиккән кеше, бик күп җәфаланган (интеккән) кеше

страда́лица *ж* бик күп җәфа чиккән хатын (кыз)

страда́льческ||ий, -ая, -ое **1.** (*полный страданий*) азаплы, газаплы, җәфалы, интектергеч, интектерә торган; **~ая жизнь** азаплы тормыш **2.** (*выражающий страдание*) азап чиккән, җафаланган, интеккән, интегүле, газаплы; **~ий вид** интеккән кыяфәт; **~ый взгляд** интегүле караш

страда́ние *с* азап, газап, җәфа, азап (газап, җәфа) чигү, газаплану, җәфалану, интегү

страда́тельный, -ая, -ое: **~ зало́г** *грам.* төшем юнәлеше (*фигыльдә*)

страда́||ть *несов.* **1.** *чем, от чего и без доп.* азаплану, җәфалану, интегү, азап (газап, җәфа) чигү; **~ть боле́знью се́рдца** йөрәк авыруы белән җәфалану; **~ть от головны́х бо́лей** баш авырту белән интегү **2.** *от чего и без доп.* (*испытывать нравственные муки*) газаплану, газап чигү; яну; **~ть от мы́сли, что ...** ... дип яну, ... дип газаплану; **~ть от любви́** мәхәббәт (гыйшык) утында яну **3.** *за кого-что, из-за кого-чего* газаплану, җәфалану, интегү, газап (җәфа) чигү; **~ть за убежде́ния** карашлар өчен газап чигү **4.** *за кого-что* (*сочувствовать*) кайгыру, җан әрнү, өзелү, йөрәк өзелү; яну **5.** *перен. чем* кимчелекле [җитешсез, җитешмәгән, кире яклар, начар] сыйфатлар булу; **~ть ра́зными недоста́тками** төрле җитешсез якларын булу **6.** *от кого-чего* (*испытывать затруднения, неудобства*) зарар (зыян) күрү, зарар (зыян) килү, кысынкылык күрү, кыенлыклар күрү; **посе́вы ~ют от сорняко́в** чәчүлекләргә чүп үләннәрдән зыян килә **7.** *разг.* аксау; **у ученика́ ~ет гра́мотность** укучының грамоталылыгы аксый **8.** *по ком-чём, по кому-чему* (*томиться, тосковать*) сагыну, юксыну

стра́дн||ый, -ая, -ое: **~ая пора́** урак өсте, кызу кыр эшләре вакыты; кызу эш вакыты

страж *м* кораллы сакчы

стра́ж||а *ж* кораллы сакчылар ♦ **на ~е** *чего* **(быть, стоя́ть)** сакта тору; **на ~е ми́ра** тынычлык сагында; **на ~у** *чего* сакларга; **под ~ей** ябылуда, төрмәдә

стра́жник *м* стражник (*революциягә кадәрге Россиядә: иң түбән дәрәҗәле авыл полицейские*)

страна́ *ж в разн. знач.* ил; **~ чуде́с** могҗизалар иле; **демократи́ческие стра́ны** демократик илләр; **го́рная ~** таулы ил; **жа́ркие стра́ны** эссе илләр ♦ **стра́ны све́та** дөнья яклары

страни́ц||а *ж* **1.** (*напр. в книге*) бит **2.** *перен.* сәхифә; **~ы исто́рии** тарих сәхифәләре

стра́нник *м* **1.** ил гизүче, илгизәр, юлаучы; мосафир, юл кешесе **2.** *уст.* (*богомолец*) дәрвиш

стра́нница *ж* ил гизүче хатын (кыз)

стра́нност||ь *ж* **1.** сәерлек, гаҗәплек, гаҗәп нәрсә, сәер нәрсә; **~ь взгля́дов** карашларның сәерлеге **2.** *обычно мн.* **~и** сәер кыланышлар (гадәтләр), әкәмәт кыланышлар (гадәтләр); **за ним во́дятся ~и** аңарда сәер гадәтләр бар

стра́нн||ый, -ая, -ое сәер, гажәп; **~ый вид** сәер кыяфәт; ♦ **~ое де́ло** *в знач. вводн. сл.* гаҗәп эш (хәл)

страново́дение *с* илне өйрәнү

стра́нствие *с* ил гизү, сәяхәт итү; сәяхәт

стра́нствовать *несов.* ил гизү, сәяхәт итү, сәяхәттә булу

стра́стн||ый, -ая, -ое **1.** ялкынлы, кызу; **~ая речь** ялкынлы нотык; **~ые спо́ры** кызу бәхәсләр **2.** һәвәс, бирелеп эшләүчән, (*берәр эшкә*) бирелгән, бирелеп...; **~ый люби́тель му́зыки** музыканы бирелеп яратучы; **~ый рыболо́в** балык тотуга һәвәс кеше; **~ая любо́вь к своему́ де́лу** үз эшен бирелеп ярату **3.** дәртле, ялкынлы; **~ый челове́к** дәртле кеше; **~ая любо́вь** ялкынлы мәхәббәт

страст||ь *ж* **1.** дәрт, көчле (ялкынлы) теләк; **обу́здывать свои́ ~и** дәртеңне тыю **2.** (*сильная увлечённость*) дәрт, көчдәрт, бик көчле теләк, рухлану; **де́лать со ~ью** *что-л.* дәртләнеп эшләү, рухланып эшләү **3.** *к чему, с неопр. и без доп.* һәвәс булу, һәвәслек, бирелгәнлек, бирелеп ярату; **~ь к му́зыке** музыкага һәвәслек; **~ь к чте́нию** китап укуга һәвәслек **4.** (*предмет сильного увлечения*) мавыктырган нәрсә, бирелеп яраткан нәрсә **5.** дәртле мәхәббәт, гыйшык; **воспыла́ть ~ью** *к кому-л.* дәртле мәхәббәт кабыну

страте́г *м* стратег, стратегия белгече

стратеги́ческ||ий, -ая, -ое стратегия ...ы, стратегик; **~ое ору́жие** стратегик корал

страте́гия *ж* стратегия (**1.** *сугыш алып бару осталыгы* **2.** *перен. иҗтимагый, сәяси көрәштә җитәкчелек итү осталыгы*)

стратона́вт *м* стратонавт, стратосферага очучы

стратоста́т *м* стратостат

стратосфе́ра *ж* стратосфера (*атмосфераның өске катламы*)

стратосфе́рн||ый, -ая, -ое стратосфера ...ы; **~ые слои́** стратосфера катламнары

стра́ус *с* тәвә кошы

страх *м* **1.** курку, бик ныклы курку, кот очу; куркыныч; **~ смерти** үлем куркынычы; **дрожа́ть от ~а** куркудан калтырау; **наводи́ть ~** *на кого-л.* курку астында тоту, куркытып тоту; **натерпе́ться ~у** бик ныклы курку; бик зур куркуга калу; **перебороть ~** куркуны жиңү **2.** *обычно мн.* **~и** *разг.* куркынычлар, куркыныч нәрсәләр (вакыйгалар); **ночны́е ~и** төнге куркулар ♦ **не за ~, а за со́весть** күңел биреп, чын күңелдән, эш булсынга, тырышып; **под ~ом** *чего* ... куркынычы астында; **под ~ом сме́рти** үлем куркынычы астында; **у ~а глаза́ велики́** *посл.* курыкканга куш, коерыгы белән биш

страхка́сса *ж* страхкасса (*социаль страхование кассасы*)

страхова́ние *с см.* **страхова́ть** 1; **~ жи́зни** тормышны страховкалау ♦ **социа́льное ~** социаль страхование

страхова́тель *м* страховать итүче (*учреждение яки шәхес*)

страхова́ть *несов.* **1.** *кого-что* страховать итү, страховкалау; **~ иму́щество** мөлкәтне страховать итү **2.** *кого, спец.* саклап тору, саклау чарасын күрү, страховкалау; **~ гимна́ста** гимнастны страховкалау **3.** *перен. кого* саклау, саклану чарасын күрү; **~ себя́ от ри́ска** үзенне хәвеф-хәтәрдән саклау

страхова́ться *несов.* **1.** [үзеңне, үз мөлкәтеңне] страховкалау, страховать итү; **~ от пожа́ра** янгыннан страховать итү **2.** *перен. разг.* (*ограждать себя*) саклану чарасын күрү **3.** *страд. от* **страхова́ть**

страхо́вк||а *ж* **1.** *см.* **страхова́ть; 2.** страховка акчасы; **получи́ть ~у** страховка акчасын алу

страхо́вщик *м* страховать итүче (*учреждение яки шәхес*)

страши́лище *м, с разг.* бик куркыныч нәрсә, куркыныч бер нәрсә, коточкыч нәрсә (кеше)

страши́ть *несов. кого-что* куркыту, курку салу, котны очыру (алу)

страши́ться *несов. кого-чего* курку, кот очу (алыну)

стра́шн||ый, -ая, -ое **1.** куркыныч, коточкыч; **~ый сон** куркыныч төш; **~ый вид** куркыныч кыяфәт **2.** *разг.* коточкыч (*зур, көчле, куе һ.б.ш.*); **~ый хо́лод** коточкыч салкын; **~ая боль** коточкыч көчле авырту; **~ый тума́н** коточкыч куе томан

стре́жень *м* ургыл, каты агым (*елганың бик каты аккан тирән урыны*)

стрека́ч *м*: **дать (зада́ть) ~а́** *прост.* табан ялтырату, элдертү, тау, шылу, сызу

стрекоза́ *ж* **1.** (*насекомое*) энә карагы **2.** *перен. разг.* (*о девочке*) кыбырсык, тиктормас, чикерткә

стрекози́||ный, -ья, -ье, **стрекози́н||ый**, -ая, -ое энә карагы ...ы; **~ые кры́лья** энә карагы[ның] канатлары; **~ый стре́кот** энә карыгының черелдәгән тавышы

стре́кот *м* черелдәү, черелдәгән тавыш

стрекота́ние *с см.* **стрекота́ть**

стрекота́ть *несов.* черелдәү

стрекотня́ *ж разг. см.* **стре́кот**

стрел||а́ *ж* **1.** ук; **пусти́ть ~у́** ук ату **2.** *тех.* ук, көянтә; **~а́ кра́на** кран көянтәсе **3.** (*у растений*) сабак; көпшә **4.** *в знач. нареч.* **~о́й** уктай тиз, атылган ук кебек; **лете́ть ~о́й** уктай тиз очу **5.** *в знач. нареч.* **~о́й** (*очень прямо*) ук сыман туп-туры; уктай туп-туры [булып], төптәз булып

стрело́к *м* **1.** стрелец, укчы (*16-17 йөзләрдә Мәскәү Русенда аерым хокуклар белән файдаланган гаскәри*) **2.** (*с прописной*) *астр.* Укчы

стре́лка *ж* **1.** *уменьш. от* **стрела́** 1; **2.** *см.* **стрела́** 3; **3.** ук; **~ часо́в** сәгать угы; **~ ко́мпаса** компас угы **4.** *ж.-д.* стрелка **5.** (*мыс*) борын **6.** (*знак*) ук (*билге*)

стрелко́вый, -ая, -ое **1.** укчы[лар] ...ы; укчы ...; **~ полк** укчы полк **2.** ату ...ы, ату буенча...; **~ спорт** ату спорты

стрелови́дный, -ая, -ое уксыман, очлы, очлаеп тора торган

стрелóк *м* укчы, атучы

стрéлочник *м* стрелочник

стрéлочница *ж* стрелочник хатын (кыз)

стрéлочн||ый, -ая, -ое стрелка күчерү ...ы; **~ые устрóйства** стрелка күчерү жайланмалары

стрельбá *ж* ату, атыш

стрéльбище *с* ату урыны, атарга өйрәнү урыны

стрельнýть *сов. однокр.* **1.** *в кого-что и без доп.* ату, атып җибәрү **2.** *безл.* чатнап китү; **~ло в ýхе** колагы чатнап китте

стрéльчат||ый, -ая, -ое **1.** уксыман, очлаеп [тора] торган; **~ые óкна** очлаеп торган тәрәзәләр **2.** көпшә ..., көпшәле, көпшәгә утырган; **~ый лук** көпшәгә утырган суган

стрéлян||ый, -ая, -ое **1.** атып үтерелгән, атып төшерелгән; **~ая дичь** атып төшерелгән киек кошлар **2.** (*побывавший в сражениях, боях*) ут астында булган, сугыш астында булган, сугышка кергән, сугышта булган, дары исе иснәгән; **~ый солдáт** ут астында булган солдат **3.** атылган, атып файдаланылган; **~ая гúльза** атылган гильза ◆ **~ый воробéй** карт чыпчык (*күпне күргән, тәҗрибәсе бай кеше турында*)

стреля́||ть *несов.* **1.** ату; **~ть из пистолéта** пистолеттан ату; **~ть ýток** үрдәк ату **2.** *безл.* чатнау; **в прáвом ýхе ~ет** уң колагы чатный ◆ **~ть глазáми** күз ату, күзләрне тиз-тиз йөртеп (карап) алу; **~ть из пýшки по воробья́м** *погов.* ат белән чыпчык куу

стреля́ться *несов. разг.* **1.** (*с целью самоубийства*) атылу, атылып үлү, үз-үзен атып үтерү **2.** *с кем и без доп., уст.* дуэльдә атышу **3.** *страд. от* **стреля́ть** 1

стремглáв *нареч.* бик тиз, атылып, күз ачып йомганчы

стременнóй, -ая, -ое *см.* **стремя́нный**

стрéмечко *с анат.* өзәнге сөяк (*колакта*)

стреми́тельн||ый, -ая, -ое **1.** ургылып ...ган; **~ый потóк** ургылып аккан ташкын сулары **2.** ашкынулы, кызу; ашыгучан; **~ый бег** кызу чабу; **~ая жизнь** ашкынулы тормыш

стреми́ться *несов.* омтылу, ашкыну, атлыгу; **~ к знáниям** белемгә омтылу; **~ к влáсти** властька омтылу

стремлéние *с* омтылу, ашкыну, атлыгу; омтылыш; **~ к мúру** тынычлыкка омтылу

стремни́на *ж* **1.** (*в реке*) ургыл, каты (кызу) агым, тиз агым **2.** *уст.* (*обрыв*) текә яр, текә җир; (*прóпасть*) упкын, төпсез чокыр

стрéмя *с* **1.** өзәнге **2.** *см.* **стрéмечко** ◆ **~ в ~ [éхать, скакáть]** янәшә [бару]

стремя́нка *ж* (*переносная*) күчерелмәле баскыч, җыелма баскыч; (*подвесная*) асылмалы (асма) баскыч, бау баскыч

стремя́нн||ый, -ая, -ое **1.** өзәнге ...ы; **~ые ремни́** өзәнге каешлары **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м уст.* менге атны караучы ялчы; өзәңгече (*Мәскәү Русенда: патшаның тантаналы чыгышы вакытында, гадәттә аның өзәңгесе янында торучы сарай хезмәтчесе*)

стреножúть *сов. кого* кешәнләү

стрéпет *м* сиртмә койрык (*кош*)

стрептокóкк *м мед.* стрептококк

стрéсс *м* (*состояние напряжения*) стресс

стрéссов||ый, -ая, -ое стресс ...ы; **~ое состоя́ние** стресс хәле

стрехá *ж* (*край крыши*) өй кыегының читә (кырые), өй түбәсенең читә (кырые)

стречóк *м*: **дать (задáть) стречкá** *прост.* табан ялтырату, элдертү, таю, шылу, сызу

стригýн, стригунóк *м* кырыкмыш тай

стриж *м* керәшә, яр карлыгачы

стри́жен||ый, -ая, -ое **1.** чәчен кыркытткан, кырыккан чәчле, кыска чәчле; **~ая дéвочка** кырыккан чәчле кыз бала **2.** кыркылган; ботаклары киселгән (кыркылган); **~ая трава́** кыркылган үлән; **~ые дерéвья** ботаклары киселгән агачлар

стри́жка *ж* **1.** *см.* **стричь; 2.** [чәч] кырку ысулы; **мóдная ~** модалы итеп чәчне кырку (кыркыту)

стрихни́н *м* стрихнин (*бик кочле агу*)

стричь *несов. кого-что* кырку, кисү; алу; **~ вóлосы** чәч алу; **~ шерсть** йон кырку; **~ травý** үлән кырку; **~ вéтки** ботак кисү; **~ нóгти** тырнак кисү ◆ **~ [всех] под одну́ гребёнку** [бар кешене дә] бер аршинга үлчәү; бер калыпка сугу

стри́чься *сов.* чәч алдыру, чәчне кыркыту (кистерү)

строга́льщик *м* струклаучы, ышкылаучы, ышкылап шомартучы [эшче]; юнучы

строга́ть *несов. что* струклау, ышкылау; юну

строга́ться *несов.* **1.** струклану, ышкылану; юнылу **2.** *страд. от* **строга́ть**

стрóг||ий, -ая, -ое **1.** таләпчән, үтә таләпчән, таләп итүчән; **~ий нача́льник** таләпчән башлык **2.** коры, житди, кырыс, катгый; **~ий тон** коры тон **3.** [төп-]төгәл, [дәп-]дөрес; каты; **~ий учёт** төгәл учёт **4.** каты; **~ие мéры** каты чаралар; **~ий вы́говор** каты шелтә **5.** әдәп кагыйдәләрен нык саклаучы, әдәп кагыйдәләренә нык буйсынучы; **человéк ~их прáвил** әдәп кагыйдәләрен нык саклаучы кеше **6.** дөрес, төз, матур; **~ий прóфиль** матур профиль **7.** гади; купшы булмаган; **~ий костю́м** гади костюм

стрóгост||ь *ж* **1.** таләпчәнлек; **~ь учи́теля** укытучының таләпчәнлеге **2.** корылык, житдилек, кырыслык; катгыйлык; **~ь тóна** тонның кырыслыгы **3.** төгәллек, дөреслек; катылык; **~ь учёта** учётның төгәллеге **4.** *мн.* **~и** *разг.* каты чаралар, каты тәртип; **ввести́ ~и** каты чаралар күрү ◆ **по всей ~и закóна** закон таләпләренә тулысынча туры китереп

строевúк *м* стровик, строевой гаскәри

строев||óй I, -áя, -óе строй ...ы, строевой; **~áя слýжба** строевой хезмәт; **~ы́е чáсти** строевой частьләр

строевóй II, -áя, -óе төзү ...ы, төзү эшенә ярый торган (яраклы), төзү эшенә китә торган агач

строéние *с* **1.** (*здание, постройка*) бина, корылма; каралты **2.** төзелеш; **~ гла́за** күз төзелеше; **~ гóрных пород** тау токымнары төзелеше

строи́тель *м* төзүче

строи́тельн||ый, -ая, -ое төзү ...ы; төзелеш ...ы; **~ые рабóты** төзү эшләре; **~ые организáции** төзелеш оешмалары

строи́тельск||ий, -ая, -ое төзүче ...ы; төзүче ...; **~ие кáдры** төзүче кадрлар

строи́тельств||о *с* **1.** төзү, салу, кору; **~о жилы́х домóв** торак йортлар төзү **2.** *перен. чего, какое* төзү; төзелеш; **культу́рное ~о** культура төзелеше **3.** төзелеш; **рабóтать на ~е** төзелештә эшләү

стрóить *несов.* **1.** *что и без доп.* төзү, кору, салу; **~ дом** өй салу; **~ завóд** завод төзү **2.** *что и без доп.* (*изготовлять*) төзү, ясау, ясап чыгару; **~ тáнки** танклар ясап чыгару **3.** *перен. что* төзү; кору; **~ óбщество** җәмгыять төзү **4.** *что, мат.* ясау, сызу; **~ ромб** ромб сызу **5.** *что* төзү, оештыру; **~ фрáзу** җөмлә төзү; **~ рабóту по плáну** эшне план буенча оештыру **6.** *что* (*основывать на чём-л.*) ясау; **~ вы́воды** нәтиҗә ясау **7.** *что* төзү; **~ плáны** планнар төзү **8.** *что, воен.* сафка тезү; **~ взвод** взводны сафка тезү ◆ **~ воздýшные зáмки** буш хыяллар белән мавыгу, буш хыялларга бирелү; **~ глáзки** *кому* күз уйнату, каш сикертү; **~ из себя́** *кого* үзеңне ... итеп күрсәтергә тырышу, ... булып күренергә тырышу, ... булып кылану, ...га салышу; **~ из себя́ дурáка** тилегә салышу; **~ кáверзы (кóзни)** төрле мәкерлекләр (явызлыклар) эшләү; **~ на песке́** ком өстенә кору (*ныклы нигезе булмаган нәрсәгә карата әйтелә*); **~ рóжу** йөзен җыерып үчекләү

стро́||иться *несов.* **1.** (*строить для себя*) үзеңә йорт салу, каралты[лар] салу; **2.** төзелү, корылу, салыну; **на вéрфи ~ится кора́бль** верфьта корабль төзелә **3.** *перен.* төзелү, корылу; **~ится нóвая жизнь** яңа тормыш төзелә **4.** (*составляться*) төзелү; **~ятся пла́ны** планнар төзелә **5.** *воен.* сафка тезелү **6.** *страд. от* **стро́ить**

строй *м* **1.** строй, саф; **встать в ~** сафка басу **2.** *чего, какой* төзелеш; **грамматúческий ~ языка́** телнең грамматик төзелеше **3.** строй; **социалисти́ческий ~** социалистик строй; **феода́льный ~** феодаль строй **4.** *муз.* көйләнеш

строй² *кушма сүзләрнең беренче өлеше; «төзү» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **стройматериа́лы** төзү материаллары; **стройрабóты** төзү эшләре

²строй *м кушма сүзләрнең икенче өлеше, «төзү», «төзелеш» дигән мәгънәне белдерә, мәс.* **Днепрострóй** Днепрострой; **Метрострóй** Метрострой

стро́йк||а *ж* 1. төзелеш; төзү эше (эшләре); **прибы́ть на ~у** төзелешкә килү; **рабо́тать на ~е** төзелештә эшләү; **уда́рные ~и пятиле́тки** бишьеллыкның удар төзелешләре 2. корылма; **но́вая ~а** яңа корылма

стро́йность *ж* 1. (*фигуры*) зифалык, сылулык, зифа буйлылык 2. (*правильность расположения*) төзлек, төзеклек 3. (*логичность*) төзеклек, матурлык 4. (*гармоничность*) гармониялелек, аһәңлелек

стро́йн||ый, -ая, -ое 1. зифа, сылу, [матур] сынлы, сын-сыйфатлы, зифа буйлы; (*о частях тела*) матур; **~ая де́вушка** матур сынлы кыз; **~ая фигу́ра** зифа буй; **~ые но́ги** матур аяклар 2. тигез, төз, төзек; **~ые ряды́** төз рәтләр 3. төзек, матур, матур итеп төзелгән; **~ый докла́д** матур итеп төзелгән доклад 4. (*гармонический*) гармонияле; аһәңле, ятышлы, килештереп ..., матур итеп ...; **~ое пе́ние** матур итеп җырлау

стройотря́д *м* төзелеш отряды; **студе́нческий ~** студентларның төзелеш отряды

стройплоща́дка *ж* төзелеш мәйданы

строк||а́ *ж* юл ◆ **кра́сная ~а** кызыл юл; **~а́ в ~у́ [пересказа́ть, списа́ть** *и т.п.*] юлын юлга [*бер сүзен дә төшереп калдырмыйча сөйләп биру, кучереп алу һ.б.ш.*]

стро́нуть *сов. кого-что, разг.* [урыныннан] кузгату, кузгатып җибәрү

стро́нуться *сов. разг.* [урыныннан] кузгалу, кузгалып китү

строп *м* строп (*гондола, аэростат, парашютта*: *бау, аркан яки трос*)

стропи́ло *с* атлама, бәпкә, кайчы

стропи́льный, -ая, -ое атламалык ...ы, бәпкәлек ...ы, кайчылык ...ы, атлама (бәпкә, кайчы) ясый торган; **~ материа́л** атламалык материал

стропти́вый, -ая, -ое кире, үзсүзле; **~ хара́ктер** кире характер

строфа́ *ж лит.* строфа

строчёный, -ая, -ое 1. (*прошитый строчкой*) каелган, буйлап тегелгән 2. (*вышитый строчкой*) буйлап чигелгән

строчи́ть *несов.* 1. *что* каю, буйлап тегү; **~ карма́ны** кесәләрне каю 2. *что и без доп., разг.* тегү; **~ на шве́йной маши́нке** тегү машинасында тегү 3. *перен. что и без доп., разг.* тиз-тиз язу, тиз генә язу; **~ письмо́** тиз-тиз хат язу 4. *разг.* (*стрелять*) ут яудыру (сиптерү), ату; **~ из пулемёта** пулемёттан ут яудыру

стро́чка I *ж* 1. *см.* **строчи́ть** I; 2. җөй; **ме́лкая ~** вак җөй

стро́чк||а II *ж см.* **строка́** ◆ **~а в ~у [пересказа́ть, списа́ть** *и т.п.*] *то же, что* **строка́ в строку́** (*см.* **строка́**)

строчн||о́й, -а́я, -о́е: **~а́я бу́ква** юл хәрефе (*язуда, басмада*)

строчо́к *м* кәҗә гөмбәсе

струг I *м* струк (*рубанок, фуганок кебек кораллардың гомуми атамасы*)

струг II *м уст.* (*речное судно*) струг (*ишкәкле һәм паруслы агач судно*)

струга́ть *несов. см.* **строга́ть**

стру́жка *ж* йомычка

струи́ться *несов.* 1. (*о жидкости*) агу, агып тору 2. *перен.* (*о воздухе, свете, аромате и т.п.*) таралу, чәчелү, сибелү, агылу

стру́йка *ж уменьш. от* **струя́** 1

структу́ра *ж* структура, төзелеш; **~ по́чвы** туфрак структурасы

структу́рн||ый, -ая, -ое структуралы; төзелешле, структура ...ы, төзелеш ...ы; **~ые по́чвы** структуралы туфраклар

струна́ *ж* кыл

стру́нк||а *ж уменьш. от* **струна́** ◆ **в ~у стать (вы́тянуться)** туп-туры басып тору; шәм кебек катып калу; **по ~е ходи́ть** песи кебек йөрү (*тулысынча буйсыну*)

стру́нн||ый, -ая, -ое 1. кыллы; **~ые инструме́нты** кыллы музыка кораллары 2. кыллы музыка кораллары ...ы; **~ый орке́стр** кыллы музыка кораллары оркестры

струп *м* кутыр

стру́сить *сов.* куркып (шүрләп) калу

струхну́ть *сов. разг.* бик нык курку

стручко́вый, -ая, -ое кузаклы; **~ пе́рец** кузаклы борыч

стручо́к *м* кузак

струя́ *ж* 1. агым, агынты; **водяна́я ~** су агымы; **~ во́здуха** һава агымы 2. *перен.* (*направление*) юнәлеш; **све́жая ~ в рабо́те** эштә яңа [бер] юнәлеш

стря́пать *несов. что, разг.* 1. аш-су хәзерләү, аш-су пешерү; **~ обе́д** төшке аш әзерләү 2. *перен.* әвәләү, маташтыру, әвеш-түвеш китерү, ...ып маташу; **~ стишки́** шигырьләр әвәләү

стряпн||я́ *ж разг.* 1. *см.* **стря́пать**; 2. аш, аш-су; **невку́сная ~я́** тәмсез аш 3. *перен. пренебр.* (*о грубом сочинении, пьесе и т.п.*) начар язылган әсәр (пьеса, хикәя *һ.б.ш.*), юньсез әсәр; чүп-чар; **не хо́чется смотре́ть э́ту ~ю** бу чүп-чарны карыйсы килми

стря́пчий *м* стряпчий (1. *ист. Мәскәү Русенда*: *патша сараенда хуҗалык эшләре белән шөгыльләнүче хезмәтче* 2. *19 йөздә Россиядә*: *суд учреждениеләрендә суд эшларен алып бару тәртибен күзәтүче чиновник*)

стрясти́ *сов. что* селкетеп кою, селкетеп төшерү; **~ я́блоки с де́рева** (алмагачларны) селкетеп алмаларын кою

стряс||ти́сь *сов. разг.* булу, туу, килеп чыгу; **что с тобо́й ~лось?** сиңа ни булды?

стря́хивать *несов. см.* **стряхну́ть**

стряхну́ть *сов.* 1. *кого-что* селкеп (кагып) төшерү 2. *перен. что* котылу; **~ с себя́ тяжёлые мы́сли** авыр уйлардан котылу

студени́ст||ый, -ая, -ое койкасыман; **~ое вещество́** койкасыман матдә

студе́нт *м* студент

студе́нтка *ж* студентка

студе́нческ||ий, -ая, -ое 1. студент ...ы, студентлар ...ы; **~ое общежи́тие** студентлар тулай торагы 2. студент ..., студентлык ...ы; **~ие го́ды** студентлык еллары; **в ~е** студент чакта

студёный, -ая, -ое бик салкын, бик суык

сту́день *м* койкá, дерелдәвек

студи́ец *м* студиядә укучы, студия укучысы

студи́йный, -ая, -ое студия ...ы; студиядән тапшырыла торган

студи́ть *несов. что, разг.* суыту

студи́ться *несов. разг.* суыну

сту́дия *ж в разн. знач.* студия; **~ худо́жника** рәссам студиясе; **~ докумéнта́льных фи́льмов** документаль фильмнар студиясе; **музыка́льная ~** музыкаль студия

сту́жа *ж разг.* каты суык; чатлама суык

стук I *м* шакылдау, тукылдату, шакылдату; дыңгырдау, дыңгырдату, шакылдаган (шакылдаткан) тавыш, дыңгырдаган (дыңгырдаткан) тавыш; **войти́ без ~а** шакылдатмыйча керү; **со ~ом** шап(шак) итеп, шакылдатып

стук II *межд.* 1. тук 2. *в знач. сказ.* шап(шак) итеп сукты; **он ~ кулако́м** ул йодрык белән шап итеп сукты

сту́кать *несов. см.* **сту́кнуть** I

сту́каться *несов. см.* **сту́кнуться**

сту́кну||ть *сов.* 1. сугу; **~ть по спине́** аркага сугу; **~ть кулако́м по столу́** йодрык белән өстәлгә сугу 2. шап итеп сугу; **~ть в окно́** тәрәзәгә шап итеп сугу 3. *разг.* (*наступить, исполниться*) тулу; **ему́ ~ло со́рок** *безл.* аңа кырык яшь тулды ◆ **~ло в го́лову** *кому, прост.* башына сукты

сту́кнуться *сов.* бәрелү; бәрелешү

стукотня́ *ж разг.* шакылдаган тавыш

стул *м* 1. урындык, утыргыч 2. *мед.* тәрәт

стульча́к *м* бәдрәф утыргычы

сту́п||а *ж* киле ◆ **в ~е во́ду толо́чь** юкны бушка аудару

ступа́||ть *несов.* 1. *см.* **ступи́ть** 1; 2. *повел.* **~й[те]** кит[егез]!, бар[ыгыз]! **~й вон!** кит моннан!; **~й к отцу́** этиең янына бар

ступе́нчат||ый, -ая, -ое баскыч-баскыч, киртләч-киртләч, баскычлы, киртләчле; **~ые ска́лы** киртләч-киртләч кыялар

ступе́н||ь *ж* 1. (*часть лестницы*) баскыч, басма 2. (*выступ, уступ*) киртләч, баскыч 3. *перен.* (*этап в развитии, степень развития*) баскыч 4. (*разряд*) дәрәҗә; **значо́к ГТО пе́рвой ~и** беренче дәрәҗә ГТО значогы

ступе́нька *ж уменьш. от* **ступе́нь** 1-3

ступи́ть *сов.* 1. (*шагнуть*) атлау, аяк атлау 2. *на что, разг.* (*шагая, стать*) басу 3. (*войти куда-л.*) атлап керү, аяк атлау, барып керү 4. (*очутиться*) аяк басу

ступи́ца *ж* бүкән, тәгәрмәч бүкәне

сту́пка *ж уменьш. от* **сту́па**

ступня́ *ж* табан, аяк табаны

стуча́||ть *несов.* 1. (*производить шум*) шакылдау, шакылдату, тукылдату; дыңгырдау, дыңгырдату (*посудой*) шалтырату; (*о детях*) туку; (*о сердце*) кагу, сикерү; **зу́бы ~т** тешләр шакылдый 2. *безл.* (*в голове, ушах и т.п.*) дөп-дөп итеп тору, шаулау 3. шакылдату, шаку, кагу; **~ть в дверь** ишек кагу

стуча́ться *несов.* **1.** *разг.* (*ударяться*) бәрелү, шап-шап итеп бәрелү **2.** *см.* **стуча́ть** 3 ♦ **~ в дверь** *чью* ишек (ишеген) кагу (*утенеч белән мөрәҗәгать итү*); **~ в откры́тую дверь** ачык ишекне шаку

стушева́ться *сов.* каушап калу, куркып калу, оялып китү

стушёвываться *несов. см.* **стушева́ться**

стыд *м* **1.** оят, оялу, гарьлек; **покрасне́ть от ~а́** оятыннан кызару; **у тебя́ нет ~а́** синең оятың юк; **испы́тывать ~** *или* **чу́вство ~а́** оялу; **потеря́ть [вся́кий] ~** оятсызланып китү; чиктән тыш әрсезләнеп китү (әрсез, оятсыз булу); **сгоре́ть со ~а́** оятыннан җир тишегенә керердәй (керерлек) булу **2.** *разг.* (*позор*) хурлык; **натерпе́ться ~а́** бик зур хурлыклар күрү ♦ **к ~у́ своему́** оятыма каршы

стыди́ть *несов. кого* **1.** оялту; гарьләндерү **2.** *разг.* (*позорить*) хур итү, хурлыкка төшерү; хурлау

стыди́ться *несов. кого-чего, с неопр. и без доп.* оялу, гарьләнү

стыдли́вость *ж* оялчанлык, оялучанлык

стыдли́вый, -ая, -ое оялчан, оялучан

сты́дно *нареч. и в знач. сказ. безл.* оят; **как тебе́ не ~!** оят түгелмени сиңа!

стык *м* (*берәр нәрсәнең*) тоташкан (тоташтырылган, ялганган, беркетелгән) урыны (жирс), ялганыш, ялганма, ялгау урыны

стыко́вка *ж спец.* тоташу; тоташтырылу

стыково́й, -а́я, -о́е *спец.* тоташкан (тоташтырылган, ялганган, беркетелгән) урынындагы (жирендәге); **~ шов** тоташтырылган урындагы җөй

сты́нуть *несов.* суыну

стыть *несов. см.* **сты́нуть**

сты́чка *ж* бәрелеш

стюа́рд *м* стюард (*диңгез судносында яки самолётта — проводник*)

стюарде́сса *ж* стюардесса

стяг *м высок.* байрак, әлəм

стя́гивать *несов. см.* **стяну́ть** 1-8

стя́гиваться *несов.* **1.** *см.* **стяну́ться; 2.** *страд. от* **стя́гивать**

стяжа́тель *м* байлык җыючы, малмөлкәт җыючы

стяжа́тельница *ж* байлык җыючы хатын (кыз)

стяжа́ть *сов. несов. что, книжн.* казану, ирешү, ия булу; **~ сла́ву** дан казану; **~ изве́стность** исеме таныу

стяну́ть *сов.* **1.** *что* (*затянуть*) (*тагы да катырак*) тартып бәйләү (бәйләп кую), тарттырып бәйләү (бәйләп кую) **2.** *что чем* (*туго перевязать*) кысып бәйләү (бәйләп кую), кысып буу; каты итеп тарттырып кую **3.** *кого-что* (*бер урынга*) жыю, туплау, тарттыру; **~ войска́ к перепра́ве** гәскәрләрне кичү төбенә туплау **4.** *что, тех.* (*скрепить*) очларын тарттыру, тарттырып кую, тарттырып ныгытып кую **5.** *что* [текәндә] тарттыру, җыеру; **~ шов при стро́чке** теккәндә җөен җыеру **6.** *что* тартып алу, тартып төшерү; **~ одея́ло** юрганын тартып алу; **~ ска́терть со стола́** эскәтерне өстәлдән тартып төшерү **7.** *что* (*снять с трудом*) тартып-сузып салу (салдыру), көч-хәл белән салу (салдыру), тартып салдырып алу **8.** *кого-что, разг.* (*украсть*) чәлдерү

стяну́||ться *сов.* **1.** (*затянуться*) каты итеп тартылу (тарттырылу), кысылу, кысып бәйләнү **2.** *разг.* (*стянуть себя чем-л.*) кысып бәйләү (бәйләп кую), кысып буу, каты итеп тарттырып кую (*мәс. билне*) **3.** тартылу, җыерылу; **шов ~лся** җөе җыерылды **4.** [бер җиргә] җыелу, туплану; **войска́ ~лись к перепра́ве** гаскәрләр кичү төбенә тупландылар

суббо́та *ж* шимбә [көн]

суббо́тний, -яя, -ее шимбә ...; **~ ве́чер** шимбә кич

суббо́тник *м* шимбә өмәсе, өмә; **предпра́здничный ~** бәйрәм алды өмәсе

субордина́ция *ж* субординация (*хезмәттә түбән чинлыларның югары чинлыларга буйсынуы*)

субсиди́ровать *сов., несов. кого-что* субсидия бирү, акчалата ярдәм бирү

субси́дия *ж* субсидия, акчалата ярдәм

субста́нция *ж* субстанция (**1.** *филос. метафизик философиядә*: *әйберләрнең үзгәрмәс асылы* **2.** *книжн. берәр нәрсәнең асылы, нигезе, төп җирлеге*)

субстра́т *м* **1.** *филос.* субстрат **2.** *спец.* субстрат, җирлек

субти́льный, -ая, -ое нечкә, нәзек

субтро́пики *только мн.* субтропиклар

субтропи́ческий, -ая, -ое субтропик, тропик тирәсендәге; **~ кли́мат** субтропик климат

субъе́кт *м* **1.** *филос., юр., мед.* шәхес **2.** *разг.* зат, кеше **3.** *лог.* субъект **4.** *грам.* ия, субъект

субъективи́зм *м* **1.** *филос.* субъективизм (*философиядә идеалистик юнәлеш*) **2.** (*отсутствие объективности*) субъективлык, берьяклылык

субъективи́ст *м* субъективист, субъективизм тарафдары

субъективи́стск||ий, -ая, -ое *филос.* субъективистик; **~ое толкова́ние** субъективистик аңлау

субъекти́вн||ый, -ая, -ое **1.** *книжн.* субъектив, шәхси; **~ый фа́ктор в исто́рии** тарихта субъектив фактор; **~ые пережива́ния** субъектив кичерешләр **2.** субъектив, берьяклы; **~ое мне́ние** субъектив фикер

сувени́р *м* бүләк, истәлекле бүләк, ядкарь; сагынмалык

суверените́т *м* суверенитет, суверенлык, мөстәкыйльлек

сувере́нн||ый, -ая, -ое суверен, мөстәкыйль; **~ые госуда́рства** суверен дәүләтләр

суво́ровец *м* суворовчы

сувóровск||ий, -ая, -ое: **~ое учи́лище** суворовское училище

сугли́нист||ый, -ая, -ое балчыксыл; **~ые зе́мли** балчыксыл туфраклар

сугли́нок *м* балчыксыл түфрак

сугро́б *м* көрт (*кар өеме*)

суго́уб||ый, -ая, -ое аеруча зур (көчле); **прояви́ть ~ое внима́ние** аеруча зур игътибар күрсәтү

суд *м* **1.** суд; **наро́дный ~** халык суды; **това́рищеский ~** интәшләр суды **2.** *собир.* судьялар; суд; **совеща́ние ~а́** суд киңәшмәсе **3.** (*разбирательство*) суд, хөкем; **отда́ть под ~** судка бирү; **попа́сть под ~** судка эләгү; **привле́чь к ~у́** хөкемгә тарту **4.** (*суждение, мнение*) фикер, хөкем; **отдава́ть на ~** *чей-л.* ~ хөкеменә бирү (тапшыру) ♦ **пока́ ~ да де́ло** ул-бу булганчы, ул-бу булган арада, алай-болай иткәнче

суда́к *м* судак, судак балыгы

суда́рыня *ж уст.* ханым

су́дарь *м уст.* сударь

суда́чить *несов. разг.* гайбәт сату, ләчтит сату

суде́бн||ый, -ая, -ое суд ...ы; **~ое заседа́ние** суд утырышы

суде́йск||ий, -ая, -ое судья[лар] ...ы; **~ие обя́занности** судья вазифалары; **~ая колле́гия** судьялар коллегиясе

суде́йство *с спорт.* судья вазифасы

суди́лище *с ирон.* суд, хөкем

суди́мость *ж* суд хөкеме; хөкемгә тартылу; хөкем ителү; **снять ~** суд хөкемен алу; **име́ть ~** судка (хөкемгә) тартылган булу

суди́ть **1.** *несов. о ком-чём и без доп.* (*составлять мнение*) фикер йөртү, хөкем кылу (итү), бәя бирү, уйлау; **~ по со́бственному о́пыту** үз тәжрибәннән чыгып фикер йөртү; **о челове́ке су́дят по его́ дела́м** эшенә карап кешегә бәя бирәләр **2.** *несов. кого-что* (*осуждать*) яманлау, тикшерү, гаепләү **3.** *несов. кого-что* (*преступника и т.п.*) хөкем итү, суд ясау **4.** *несов. что и без доп., спорт.* судья вазифасын үтәү **5.** *несов., сов. что и с неопр.* язу, насыйп булу, насыйп итү; **мне не суждено́ бо́льше встре́титься с ним** минә аның белән тагын очрашырга язмаган ♦ **~ да ряди́ть** *прост.* төрлечә фикер йөртү

суди́ться *несов. с кем* судлашу

су́дно I *с* судно (*пароход, корабль*)

су́дно II *с* судно, тәрәт савыты (*урында ятып авыручылар өчен*)

су́дный, -ая, -ое: **~ день** *рел.* хисап көне, мәхшәр (кыямәт) көне

судове́рфь *ж* судоверфь, суднолар төзү верфе

судоводи́тель *м* суднолар йөртүче (*белгеч*)

судовожде́ние *с* суднолар йөртү; суднолар йөртү осталыгы

судово́й, -а́я, -о́е судно ...ы, суднода эшләүче; **~ меха́ник** судно механигы; **~ журна́л** судно журналы

суд||о́к *м* **1.** (*чашка, миска*) савыт (*каймак, соус һ.б.ш. савыты*) **2.** (*столовый прибор*) судок (*борыч, серкә, горчица савытларын бергә утыртып йөртә торган ое*) **3.** *мн.* **~ки́** судки (*кайнар аш салып берсе өстенә берсен куеп йөртә торган мискилəр*)

судомо́йка *ж* савыт-саба (кашык-аяк) юучы (*хатын-кыз*)

судопроизво́дство *с* суд эшләрен башкару

судремо́нт *м* суднолар ремонтлау

судремо́нтный, -ая, -ое суднолар ремонтлау ...ы; ~ **заво́д** суднолар ремонтлау заводы

су́дорога *ж* көзән җыеру, тартышу, тамыр тартышу

су́дорож||ный, -ая, -ое **1.** тартышулы, көзән җыерулы; калтыранулы, калтыранып; (*о плаче*) сулкылдап ...; ~**ые движе́ния** калтыранулы хәрәкәтләр **2.** *перен.* ашык-пошык ..., ыгы-зыгылы; ~**ые сбо́ры** ашык-пошык җыенулар

судострое́ние *с* суднолар төзү (ясау)

судоустро́йство *с* суд корылышы, суд төзелеше

судохо́д||ный, -ая, -ое суднолар йөрешле, суднолар йөрерлек, суднолар йөри торган; ~**ая река́** суднолар йөрерлек елга

судохо́дство *с* судночылык, суднолар йөреше; суднолар йөрү; **морско́е** ~ диңгез судночылыгы

судьб||а́ *ж в разн. знач.* язмыш; тәкъдир; **бро́сить на произво́л** ~**ы́** язмыш кочагына [китереп] ташлау; **ве́рить в** ~**у́** язмышка ышану; **жа́ловаться на** ~**у́** язмыштан зарлану; **определи́ть дальне́йшую** ~**у́** язмышын билгелә; **от** ~**ы́ не уйти́** *погов.* язмыштан узмыш юк; **покори́ться** ~**е́** *или* **примири́ться (смири́ться) с** ~**о́й** язмышка буйсыну; **связа́ть свою́** ~**у́** *с кем-л.* язмышларны ... бәйләү ♦ **каки́ми** ~**а́ми?** нинди җилләр ташлады?; **не** ~**а́** [алла] язмаган, тәкъдир түгел

судьби́на *ж уст. см.* **судьба́**; **го́рькая** ~ ачы язмыш

судья́ *м в разн. знач.* судья, хаким; казый (*уст. рел.*); **наро́дный** ~ халык судьясы; ~ **пе́рвой катего́рии** *спорт.* беренче категорияле судья; **он в э́том де́ле не** ~ бу эшне ул белми; бу турыда ул хөкем йөртә алмый

су́дя: ~ **по** *чему* караганда; ~ **по его́ ви́ду** анын кыяфәтенә караганда

суеве́рие *с* хорафат, юк-барга ышану

суеве́рный, -ая, -ое хорафатка (юк-барга) ышанучы, юк-барга ышанучан

суесло́вие *с уст.* юк-бар сүзләр, сафсата, ләчтит; буш сүзләр

суета́ *ж* **1.** (*мелочные дела, интересы*) юк-бар эш, юк-бар нәрсә **2.** (*хлопоты, беготня*) мәшәкать, ыгы-зыгы; ыгы-зыгы килү, ашык-пошык йөрү (йөгерү), әрле-бирле килү ♦ ~ **суе́т** дөнья ыгы-зыгысы, дөнья мәшәкатьләре

суети́ться *несов.* ыгы-зыгы килү, ашык-пошык йөрү (йөгерү), әрле-бирле килү

суетли́в||ый, -ая, -ое **1.** ыгы-зыгы килүчән, тынычсыз, тынгысыз; ~**ый челове́к** ыгы-зыгы килүчән кеше **2.** ашык-пошык килгән, ыгы-зыгылы; ~**ые движе́ния** ыгы-зыгылы хәрәкәтләр

су́етность *ж см.* **суета́** 1

су́етн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** юк-бар, вак-төяк, буш; ~**ые жела́ния** буш теләкләр **2.** борчулы, ыгы-зыгылы, тынычсыз, тынгысыз; ~**ый день** борчулы көн

суетня́ *ж разг. см.* **суета́** 2

сужа́ть *несов. см.* **су́зить**

сужа́ться *несов.* **1.** *см.* **су́зиться**; **2.** *страд. от* **сужа́ть**

сужде́ние *с* **1.** (*мнение*) фикер, уй, фикер йөртү **2.** (*заключение*) хөкем; **вы́нести на** *чьё-л.* ~ хөкеменә тапшыру, карамагына тапшыру **3.** *лог.* хөкем

су́женая *ж фольк.* кәләш, ярәшкән кыз

суже́ние *с см.* **су́зить, су́зиться**; ~ **ру́сла реки́** елганың тараюы; ~ **пищево́да** *мед.* уңәчнең тараюы

су́женый *м фольк.* кияү буласы кеше; кыз ярәшкән егет

су́живать *несов. см.* **су́зить**

су́живаться *несов.* **1.** *см.* **су́зиться**; **2.** *страд. от* **су́живать**

су́зить *сов. прям., перен. что* тарайту; ~ **пла́тье** күлмәкне тарайту; ~ **значе́ние сло́ва** сүзнең мәгънәсен тарайту

су́зиться *сов. прям., перен.* тараю

сук *м* ботак

су́ка *ж* ана эт, әнчек

сукно́ *с* постау, сукно ♦ **под** ~ **положи́ть** (*дело, просьбу и т.п.*) сукно астына кую

сукнова́льн||ый, -ая, -ое постау (сукно) басу ...ы, постау (сукно) баса торган; постау (сукно) басканда кулланыла торган; ~**ая маши́на** постау басу машинасы; ~**ая гли́на** постау басканда кулланыла торган балчык

сукова́т||ый, -ая, -ое ботаклы, күп ботаклы; ~**ая па́лка** ботаклы таяк

суко́нка *ж* постау (сукно) кисәге

суко́нн||ый, -ая, -ое **1.** постау (сукно) ..., постаудан (сукнодан) тегелгән; ~**ые бро́ки** сукно чалбар **2.** постау (сукно) ...ы, постау (сукно) эшләп чыгара торган; ~**ая фа́брика** постау (сукно) фабрикасы ♦ ~**ый язы́к** ярлы тел

су́кровица *ж* сүл; канлы эрен

су́кровичн||ый, -ая, -ое сүлле, сүл ...ы; канлы эренле, канлы эрен ...ы; ~**ые пя́тна** канлы эрен таплары

сулема́ *ж* сүләмә (*агулы матдә*)

сули́ть *несов.* **1.** *что и с неопр., прост.* (*обещать*) вәгъдә итү, ышандыру **2.** *что* (*предвещать*) [алдан] күрсәтү, күрсәтеп тору; [алдан] әйтү, әйтеп тору, хәбәр бирү

султа́н I *м* (*титул*) солтан

султа́н II *м* (*украшение*) солтан (*баш киеменә яки ат башына кадап куела торган каурыйлар яисә кыл чук*)

сум||а́ *ж уст.* букча; калта ♦ **пусти́ть с** ~**о́й** хәерчелеккә төшерү, бөлдерү; **ходи́ть с** ~**о́й** хәер эстәү, хәер эстәп йөрү, соранып йөрү; ~**а́ перемётная** 1) хурҗин; 2) *перен.* аумакай [кеше]

сумасбро́д *м* дуамал баш, дуамал кеше

сумасбро́дка *ж* дуамал хатын (кыз)

сумасбро́дничать *несов.* дуамаллану

сумасбро́дный, -ая, -ое дуамал

сумасбро́дство *с* дуамаллык

сумасше́дш||ий, -ая, -ее **1.** акылдан язган, дивана, тиле **2.** *в знач. сущ.* ~**ий** *м*, ~**ая** *ж* акылдан язган [кеше], дивана [кеше] **3.** *разг.* (*безрассудный*) акылсыз; дуамал **4.** *разг.* (*невероятный по силе и т.п.*) чиктән тыш зур (югары, көчле), акылга сыймаслык ...; ~**ие це́ны** чиктән тыш югары бәяләр

сумасше́стви||е *с* **1.** (*потеря рассудка*) акылдан язу, акылдан сабу, акылдан язганлык **2.** *разг.* (*безрассудство*) акылсызлык, дуамаллык ♦ **до** ~**я** акылдан язарлык дәрәҗәдә, искиткеч, гажәп

сумато́ха *ж* ыгы-зыгы, шау-шу, мәхшәр

сумато́шливый, -ая, -ое, **сумато́шный**, -ая, -ое *разг.* **1.** (*о человеке*) ыгы-зыгы килүчән, ашык-пошык килүчән (эшләүчән, йөрүчән) **2.** ыгы-зыгылы, шау-шулы; ~ **день** ыгы-зыгылы көн

сумбу́р *м* чиктән тыш буталчыклык, чуалчыклык; мәгънәсезлек

сумбу́рный, -ая, -ое (*путаный*) чиктән тыш буталчык, чуалчык, мәгънәсез

су́меречн||ый, -ая, -ое **1.** эңгер-меңгер, караңгылы-яктылы; ~**ое вре́мя** эңгер-меңгер вакыт (күз бәйләнгән чак) **2.** караңгылы-яктылы, ярым караңгы; төмсә, салынкы; ~**ый день** төмсә көн; ~**ый коридо́р** ярым караңгы коридор **3.** *перен.* (*безрадостный*) күңелсез, рухсыз, җансыз, сүрән; төшенке; ~**ая жизнь** күңелсез тормыш; ~**ое настрое́ние** төшенке күңел **4.** *зоол.* эңгер-меңгер чакта йөрергә чыга торган (*хайван турында*) ♦ ~**ое состоя́ние** *мед.* аңгы-миңге хәл (*кайбер психик авырулар белән авырганда*)

су́мерки *только мн.* эңгер-меңгер; эңгер-меңгер вакыт (чак), караңгылы-яктылы вакыт (чак), күз бәйләнгән чак; икенде ахшам арасы

суме́рничать *несов. разг.* эңгер-меңгер вакытны ут кабызмыйча гына сөйләшеп үткәрү, икенде ахшам арасында ут кабызмыйча сөйләшеп утыру

сумéть *сов. с неопр.* ...а алу, булдыра алу; ~ **отве́тить** җавап бирә алу; ~ **сде́лать** эшли алу

су́мка *ж* букча, сумка

су́мм||а *ж* **1.** *мат.* сумма **2.** (*совокупность*) җыенысы, барлыгы, барысы, җәмгысы, җәмгы; **вся** ~**а челове́ческих зна́ний** кешелек белемнәренең барлыгы **3.** (*количество денег*) сумма, сума, акча ♦ **в** ~**е** барысын бергә алганда, нәтиҗәдә

сумма́рн||ый, -ая, -ое **1.** кушу нәтиҗәсендә (нәтиҗәдә) килеп чыккан; ~**ое коли́чество** кушу нәтиҗәсендә килеп чыккан сан **2.** гомуми, гомуми рәвештә ..., гомумиләштерелгән; ~**ые све́дения** гомумиләштерелгән мәгълүматлар

суммúровать *сов., несов. что* **1.** (*подвести итог*) суммасын чыгару, кушып гомуми суммасын чыгару, хисаплап чыгару; ~ **расхо́ды** чыгымнарның суммасын хисаплап чыгару **2.** (*обобщить*) гомумиләштерү, гомум нәтиҗә чыгару, гомумиләштереп нәтиҗә чыгару; ~ **о́пыт** [алынган] тәжрибәне гомумиләштереп нәтиҗә чыгару

СУМ-СУХ

суммиро́ваться 1. *сов., несов.* гомуми́ләшү 2. *несов. страд. от* **суммиро́вать**

су́мничать *сов. разг.* акыл сату, мәгез чыгару

сумня́ся, сумня́шеся: ничто́же ~ һич тә уйлап-нитеп тормастан, һич тә икеләнмичә, шикләнмичә, шикләнминитми

су́мрак *м* ярым караңгылык

су́мрачность *ж* 1. (*сумрак*) ярым караңгылык 2. *перен.* (*мрачность*) кәефсезлек, күңелсезлек, боеклык, караңгы чырайлылык

су́мрачн||ый, -ая, -ое 1. ярым караңгы, караңгылы-яктылы; **~ая ко́мната** ярым караңгы бүлмә 2. төмсә, салынкы; шыксыз; **~ый день** салынкы көн 3. *перен.* караңгы, төксе, кәефсез, күңелсез; боек, караңгы чырайлы; **~ые мы́сли** күңелсез уйлар; **~ое лицо́** караңгы чырай

су́мчат||ый, -ая, -ое 1. *зоол., бот.* букчалы; **~ые живо́тные** букчалы хайваннар 2. *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* букчалылар

сумя́тица *ж разг.* ыгы-зыгы, шау-шу, гауга, кыямәт, мәхшәр

сундýк *м* сандык

су́нна *ж рел.* сөннәт (*Коръәнгә өстәмәләр һәм аңлатмалар белән бергә Мөхәммәт пәйгамбәр турында риваятьләр*)

су́нуть *сов. см.* **сова́ть**

су́нуться *сов. см.* **сова́ться**

суп *м* шулпа; **го́дный на ~ (для ~а)** шулпалык

супер- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә түбәндәгечә тәрҗемә ителә*: 1) *«кабат, икенче», «икенче тапкыр» дигән сүзләр белән, мәс.* **суперинфе́кция** икенче тапкыр инфекция әләгү; 2) *«баш», «башлык» дигән сүзләр белән*: **суперинтенда́нт** баш интендант; 3) *«иң югары»; «иң зур», «иң яхшы» кебек мәгънәләрне белдергәндә тәрҗемә ителми, мәс.* **суперла́йнер** суперлайнер; **суперцеме́нт** суперцемент; 4) *«бер әр нәрсәнең тышында булуны» белдергәндә шулай ук тәрҗемә ителми, мәс.* **суперобло́жка** супертышлык

суперарби́тр *м* суперарбитр (*иң соңгы карарны чыгаручы арбитр*)

супермен *м ирон.* супермен (*узен бар кешедән дә өстен санаган кеше*)

суперобло́жка *ж* супертышлык (*китапның катыргы тышы өстенә куелган кәгазь тышлык*)

супертáнкер *м* супертанкер (*йөз мең тоннадан артыграк йөк сыешлы танкер*)

суперфосфа́т *м хим.* суперфосфат

су́песок *м* комлы (комсыл) туфрак

супесча́н||ый, -ая, -ое комсу, комсыл; **~ая по́чва** комсу туфрак

су́песь *ж см.* **су́песок**

супов||о́й, -а́я, -о́е 1. шулпа ...ы; **~а́я кастрю́ля** шулпа кастрюле 2. шулпалык; **~о́е мя́со** шулпалык ит

супо́нь *ж* чөелдерек

супоро́сая, супоро́сная *ж* буаз (*дуңгыз турында*)

супоста́т *м уст.* дошман, явыз [кеше]

супру́г *м* ир, [берәүнең] ире

супру́га *ж* хатын, [берәүнең] хатыны

супру́ги *мн.* ирле-хатынлы, ир белән хатын

супру́жеск||ий, -ая, -ое ирле-хатынлы, ир белән хатын ...ы; **~ая жизнь** ир белән хатын тормышы; **~ая па́ра** ир белән хатын

супру́жество *с* (*брак*) өйләнү; кияүгә чыгу, тормышка чыгу; гаилә кору (корып җибәрү); (*брачная жизнь*) ирле-хатынлы булу, ирле-хатынлы яшәү

сургу́ч *м* сургуч, сургыч

сургу́чн||ый, -ая, -ое сургуч ..., сургыч ...; сургучтан (сургычтан) ясалган; **~ая печа́ть** сургыч печать

сурди́нк||а *ж*: **под ~у** яшерен, бердермичә, сиздермичә генә, әкрен генә (*әйтү, эшләү*)

сурдока́мера *ж* сурдокамера (*космонавтларны абсолют тынлыкта эшләргә әзерләү өчен файдаланыла торган махсус бүлмә*)

сурдопедаго́гика *ж* сурдопедагогика (*чукрак, шулай ук начар ишетүче балаларны тәрбияләү һәм укыту турындагы фән*)

суре́пица *ж бот.* 1. шепкән 2. *см.* **суре́пка**

суре́пка *ж бот.* эт какысы

суре́пн||ый, -ая, -ое шепкән ...ы; **~ое ма́сло** шепкән мае

су́рик *м* сурик (*кызгылт-сары яки кызгылт-көрән төстәге буяу*)

су́риковый, -ая, -ое кызгылт-сары, кызгылт-көрән

сурко́в||ый, -ая, -ое байбак ...ы; сөркә ...ы; **~ая но́рка** байбак өне

суро́веть *несов.* кырыслана бару; кискенләшә бару

суро́вость *ж* 1. катылык, салкынлык; **~ зимы́** кышның салкынлыгы 2. авырлык, ачылык; **~ слов** сүзләрнең авырлыгы 3. катылык, кырыслык; **~ хара́ктера** характерның кырыслыгы 4. катылык; **~ кри́тики** тәнкыйтьнең катылыгы

суро́в||ый I, -ая, -ое 1. каты, салкын; **~ая зима́** салкын кыш 2. авыр, ачы; **~ая до́ля** ачы язмыш; **~ые слова́** авыр сүзләр 3. каты, кырыс; **~ый челове́к** кырыс кеше 4. каты; **~ая кри́тика** каты тәнкыйть; **~ый приговóр** каты хөкем

суро́в||ый II, -ая, -ое (*небелёный — о ткани и т.п.*) чи, агартылмаган; **~ое полотно́** агартылмаган киндер; **~ые ни́тки** тегәрҗен

суро́к *м* байбак, сөркә ♦ **спать как ~** байбак кебек йоклау (*уянмыйча йоклау, озак йоклау*)

суррога́т *м* суррогат

суррога́тный, -ая, -ое суррогат ...; **~ проду́кт** суррогат продукт

сурьма́ *ж* сөрмә

сурьми́ть *несов. что* сөрмәләү, сөрмә тарту

суса́льн||ый, -ая, -ое 1. сусаль; **~ое зо́лото** сусаль алтын 2. *перен.* артык төче, сентименталь; **~ые разгово́ры** артык төче сүзләр

су́слик *м* йомран

су́слич||ий, -ья, -ье йомран ...ы; **~ья нора́** йомран өне

су́сло *с* сосла

суста́в *м* буын; буынтык

суставно́й, -а́я, -о́е буын ...ы, буыннарда була торган; **~ ревмати́зм** буын ревматизмы

суста́вчатый, -ая, -ое *биол., тех.* буынлы, буынтыклы, буын-буын..., [аерым] буынтыклардан торган; **~ сте́бель** буынтыклы сабак

сута́ж *м* сутаж (*бизәү өчен кулланыла торган үреп әзерләнгән яссы юка ефәк шнур*)

сута́на *ж* сутана (*католик руханиларының өс киеме*)

сутенёр *м* сутенёр, «ата мәче» (*фахишә акчасына яшәүче ир кеше*)

су́тки *только мн.* тәүлек; **в тече́ние су́ток** бер тәүлек эчендә

су́толока *ж* ыгы-зыгы, шау-шу, этеш-төртеш

су́точн||ый, -ая, -ое 1. тәүлекле, бер тәүлеклек, бер тәүлеккә җитәрлек, бер тәүлек эчендә булган; **~ый запа́с продово́льствия** бер тәүлеклек азык запасы 2. *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* тәүлеклек акча (*командировкада булган көннәр өчен түләнә торган акча*)

суту́лить *несов. что* аз гына бөкрәйтү, аркасын чыгару

суту́литься *несов.* аз гына бөкрәю, бөкрәя төшү, аркасын чыгару

суту́лый, -ая, -ое аз гына бөкре, аз гына аркасы чыккан

сут||ь I *ж* асылы, төп нигезе, төп җирлеге; **~ь де́ла** эшнең асылы; **по ~и де́ла** чынында, асылда

суть II *уст. «быть» фигыленең күплектә кулланыла торган 3-нче зат хәзерге заман формасы;* булу, булып тору; **во́инская учёба и дисципли́на ~ осно́ва боеспосо́бности а́рмии** хәрби уку һәм дисциплина армиянең сугышчанлык сәләтенең нигезе [ул] ♦ **э́то не ~ ва́жно** бу ул кадәр әһәмиятле түгел, моның әһәмияте әллә ни зур түгел

сутя́га *м, ж разг. см.* **сутя́жник**

сутя́жник *м* дәгъвачыл, дәгъвалашып (судлашып) йөрергә яратучы кеше

сутя́жнический, -ая, -ое дәгъвачыл кешегә хас, дәгъвалашып (судлашып) йөрүне яратучыга хас

сутя́жничество *с* дәгъвачыллык, дәгъвалашып (судлашып) йөрергә яратучанлык

суфле́ *с нескл.* суфле (1. *составында тугланган йомырка агы булган төрле кондитер әйберләрнең исеме* 2. *мороженый хәзерләү өчен шикәрле сөт яки сөт осте*)

суфлёр *м* суфлёр

суфлёрск||ий, -ая, -ое суфлёр ...ы; **~ая бу́дка** суфлёр будкасы

суфли́ровать *несов.* суфлёрлык итү, суфлёр булу, суфлёр булып эшләү

су́ффикс *м грам.* суффикс, кушымча

суффикса́льный, -ая, -ое *грам.* суффиксаль, суффиксы булган, суффикслы

сухáрница *ж* сохарый савыты

сухáрный, -ая, -ое сохарый ...ы, сохарыйдан ясалган; **~ квас** сохарый квасы

сухáрь *м* 1. сохарый 2. *разг.* (*о человеке*) коры кеше, каты күнелле кеше

су́хо *нареч.* 1. коры, салкын; **~ приня́ть** *кого-что-л.* салкын кабул итү 2. *в знач. сказ. безл.* коры, кипкән; **на у́лице ~** урамда коры 3. *в знач. сказ. безл.* кибү (*в ф. 3-го л. прош. вр.*); **у меня́ в го́рле ~** тамагым кипкән

сухове́й *м* коры (кызу) җил

сухогру́з *м* коры йөк ташый торган судно (баржа)

сухогру́зн||ый, -ая, -ое коры йөк ташый торган; **~ая ба́ржа** коры йөк ташый торган баржа

суходо́л *м* үзәнлек, коры үзәнлек

суходо́льн||ый, -ая, -ое [коры] үзәнлек ...ы, [коры] үзәнлектә үсә торган; **~ая расти́тельность** үзәнлектә үсә торган үсемлекләр

сухожи́лие *с* сеңер

сух||о́й, -а́я, -о́е 1. (*не содержащий влаги*) коры; **~о́е полоте́нце** коры сөлге; **~и́е дрова́** коры утын; **~о́й по́рох** коры дары; **~а́я доро́га** коры юл; **~о́й кли́мат** коры климат; **~о́е ле́то** коры җәй 2. коры, корыган; **~а́я ве́тка** корыган ботак 3. сусыз, суы беткән, [суы] кипкән, коры; **~о́й коло́дец** сусыз кое 4. кипкән, киптерелгән, киптереп әзерләнгән; **~и́е фру́кты** кипкән җимешләр; **~о́е молоко́** киптереп әзерләнгән сөт 5. *разг.* (*сохощавый*) чандыр, коры сөякле, ябык 6. *перен.* коры, салкын; **~о́й тон** коры тон; **~ой челове́к** коры кеше; **~а́я гроза́** коры яшен; **~а́я перего́нка** корылай куу (*мәс. спиртны*); **~а́я пи́ща** коры аш, корысары; **~о́й зако́н** коры закон (*эчүчелеккә каршы закон*); **~о́й ка́шель** *мед.* коры ютәл; **~о́й ни́тки не оста́лось** *на ком* коры җире калмаган, манма су булган

сухолюби́вый, -ая, -ое *бот.* (*о растениях*) коры җирдә үсә торган, коры җирне ярата торган (яратучан)

сухомя́тка *ж разг.* коры аш, корысары (*ашамлык турында*)

сухопа́рый, -ая, -ое *разг.* чандыр, коры сөякле; ябык; **~ стари́к** чандыр карт

сухопу́тн||ый, -ая, -ое коры җир ...ы; **~ая а́рмия** коры җир армиясе; **~ый тра́нспорт** коры җир транспорты; **~ые живо́тные** коры җир хайваннары

сухопу́тье *с разг.* коры җир юлы (*су юлы түгел*)

сухору́кий, -ая, -ое *разг.* чулак, корыган куллы

сухосто́й *м* 1. *собир.* коры-сары (*тамырында корыган агачлар, куаклар*) 2. *с.-х.* (*период перед отёлом*) сөт ташлаган вакыт, сыер ташлаткан вакыт

сухосто́йн||ый, -ая, -ое 1. тамырында корыган; **~ые дере́вья** тамырында корыган агачлар 2. *с.-х.* сөт ташлаган; **~ый пери́од** сөт ташлаган чор; **~ые коро́вы** сөт ташлаган сыерлар

сухота́ *ж* 1. (*сухость*) кипкәнлек; **~ во рту́** авызның кипкәнлеге 2. *разг.* (*сушь*) корылык, эссе коры һава (*нава торышы турында*)

сухо́тка *ж прост.* корып кибү авыруы

сухофру́кты *только мн.* кипкән җиләк-җимеш, кипкән (киптерелгән) җимешләр

сухоща́вость *ж* чандырлык, ябыклык, коры сөяклелек

сухоща́вый, -ая, -ое чандыр, ябык, коры сөякле

сучёный, -ая, -ое бөтерелгән, катылган (*җеп турында*)

сучи́льный, -ая, -ое җеп бөтерү ...ы, җеп кату ...ы; җеп катлау ...ы; **~ аппара́т** җеп кату аппараты

сучи́ть *несов. что* бөтерү, кату, [җеп] катлау; **~ ни́тки** җеп кату ♦ **~ но́жками** тыпырчыну

су́чка *ж уменьш. от* **су́ка**

сучкова́тый, -ая, -ое ботаклы

сучо́к *м уменьш. от* **сук ♦ без сучка́, без задо́ринки** шоп-шома [гына], улбусыз, һичбер нинди тоткарлыксыз

сушё||ное *с* 1. *см.* **суши́ть** 1; **~ие фру́ктов** җимешләр киптерү 2. *мн.* **~ья** киптерелгән җиләк-җимеш, кипкән җиләк-җимеш

сушён||ый, -ая, -ое киптерелгән; кипкән; **~ые грибы́** кипкән гөмбә; **~ая ры́ба** кипкән балык

суши́лка *ж* 1. (*аппарат*) ашлык киптергеч 2. (*помещение*) ашлык киптерү урыны (*бина, булмә*)

суши́льный, -ая, -ое киптерү ...ы, киптереп әзерләү ...ы; **~ аппара́т** киптерү аппараты

суши́льня *ж см.* **суши́лка**

суши́ть *несов.* 1. *что* киптерү; **~ фру́кты** җимеш киптерү; **~ траву́** үлән киптерү 2. *что* киптерү, корыту; **таба́к су́шит го́рло** тәмәке тамакны киптерә; **пали́ще со́лнце су́шит расти́тельность** кызу кояш үсемлекне корыта 3. *перен. кого* (*делать худым, болезненным*) киптерү, ябыктыру, арыгайту 4. *перен. кого-что* (*делать чёрствым*) каты күңелле итү (ясау), мәрхәмәтсез (шәфкатьсез) итү, мәрхәмәтсезләндерү, шәфкатьсезләндерү

суши́ться *несов.* 1. (*сушить одежду на себе*) өс-башны киптерү, кибенү 2. (*сохнуть*) кибү; **бельё су́шится** кер кибә

су́шка *ж* 1. *см.* **суши́ть** 1, 2; 2. (*баранка*) сушка, коры вак клиндер

сушь *ж разг.* 1. корылык, иң эссе һәм яңгырсыз вакыт, челлә [вакыт]; **ию́льская ~** июль аендагы корылык 2. (*сухая земля, растения и т.п.*) коры җир; корысары, корыган агачлар

суще́ственность *ж* әһәмиятлелек, мөһимлек

суще́ственн||ый, -ая, -ое төп, зур, әһәмиятле, мөһим, житди; **~ый при́знак** *чего-л. бәрәр нәрсәнең* төп билгесе; **~ый вопро́с** мөһим мәсьәлә; **~ая ра́зница** житди аерма

существи́тельное *с грам.* исем; **и́мя ~** исем

существ||о́ I *с* асыл, нигез, төп, төп нигез; **говори́ть по ~у́** төп мәсьәлә буенча сөйләү; **по ~у́ [говоря́]** *в знач. вводн. сл.* асылда, нигездә, чынында

существо́ II *с* зат, адәм, кеше; хайван; тереклек иясе, җан иясе; **живо́е ~** тереклек иясе, җан иясе ♦ **всем ~м** бөтен барлыгы белән

существова́ни||е *с* 1. (*жизнь*) яшәү; яшәеш, тормыш, көнкүреш; **борьба́ за ~е** яшәү өчен көрәш 2. барлык, бар булу, булу; **я забы́л о ~и э́той кни́ги** мин бу китапның барлыгы турында онытканмын

существ||ова́ть *несов.* 1. яшәү, яшәп килү; бар булу; **книгопеча́тание ~у́ет давно́** китап басу куптән яшәп килә 2. *чем, на что* яшәү, тереклек итү, көн күрү; **~ова́ть сво́им трудо́м** үз хезмәте белән көн күрү

су́щ||ий, -ая, -ее чын, чып-чын, чын мәгънәдә ..., хакыйкый; **~ая пра́вда** чын дөреслек (хакыйкать); **~ий вздор** чын мәгънәдә буш сүз; **~ий пусты́к** чын мәгънәдә бик нәрсә (эш)

су́щност||ь *ж* асылы, нигезе, төп нигезе; **~ь явле́ния** күренешнең асылы; **в ~и (говоря́)** *в знач. вводн. сл.* асылда, нигездә, чынында

суя́гная *ж* буаз (*сарык турында*)

сфабрикова́ть *сов. что* ялган хәбәр[ләр] чыгару

сфальши́вить *сов.* 1. көйне бозу (*җырлаганда яки музыкаль инструментта уйнаганда*) 2. *разг.* икейөзлеләнү, икейөзлелек күрсәтү

сфе́р||а *ж* 1. (*шар*) сфера 2. өлкә; **~а де́ятельности** эш өлкәсе; **~а произво́дства** җитештерү өлкәсе 3. (*среда, обстановка*) мохит, тирә-юнь; шартлар ♦ **вы́сшие ~ы** югары даирәләр; **небе́сная ~а** *астр.* күк йөзе

сфери́ческ||ий, -ая, -ое шарсыман, шарга охшаш; сферик; **~ое те́ло** шарсыман җисем

сферо́ид *м мат.* сфероид

сфероида́льный, -ая, -ое *мат.* сфероидаль, сфероид формалы, сфероидка охшашлы

сфи́нкс *м* сфинкс

сфокуси́ровать *сов. что, физ.* бер фокуска җыю, бер ноктага туплау

сфокуси́роваться *сов. физ.* бер фокуска җыелу, бер ноктага туплану

сформирова́ть *сов. что* төзү, кору, оештыру, булдыру; **~ прави́тельство** хөкүмәт төзү; **~ полк** полк оештыру

сформирова́||ться *сов.* 1. барлыкка килү, оешу, формалашып житү; **коллекти́в ~лся** коллектив оешты 2. (*физически развиться*) үсеп житү, житлегү, балигъ булу

сформи́ровывать *несов. см.* **сформирова́ть**

сформи́ровываться *несов.* 1. *см.* **сформирова́ться; 2.** *страд. от* **сформи́ровывать**

сформули́ровать *сов. что* формалаштыру, тәгъбирләү, тәгъбир итү

сфотографи́ровать *сов. кого-что* рәсемгә төшерү, рәсемгә төшереп алу (*фотоаппарат белән*)

сфотографи́роваться *сов.* рәсемгә төшү

схвати́||ть *сов.* 1. *кого-что* эләктерү, эләктереп алу, тоту, тотып алу; **~ть руко́й** кул белән тотып алу; **~ть зуба́ми** тешләр белән эләктерү 2. *кого за что* ...дан эләктерү, ...га ябышу; **~ть за го́рло** бугазына ябышу; **~ть за ши́ворот** якасына ябышу 3. *кого-что, разг.* (*задержать, арестовать*) тоту, тотып алу 4. *что,*

разг. (*болезнь*) эләктерү, йоктыру; тидерү; **~ть на́сморк** томау тидерү **5.** *кого-что* (*о приступе болезни*) кинәт авырып китү; кинәт [авыру] тота башлау; **его ~ла лихора́дка** аны бизгәк тота башлады **6.** *перен. что, разг.* аңлап алу, төшенү, үзләштерү, тотып алу, эләктереп алу; **он бы́стро ~л гла́вную мы́сль** ул төп фикерне бик тиз эләктерсә алды **7.** *безл. что и без доп., разг.* кату; **гипс ещё не ~ло** гипс катмаган әле

схвати́ться *сов.* **1.** *за кого-что* тотыну, тоту; ябышу; **~ за ружьё** мылтыкка тотыну **2.** *разг.* (*вступить в бой, драку, спор*) бер-берсенә ябышу (*сугыша башлау, бәхәсләшә башлау*)

схва́тк||а *ж* **1.** (*бой, ссора, спор*) бәрелеш **2.** *спорт.* көрәш **3.** *обычно мн.* **~и** (*при родах*) тулгак тоту; **начали́сь ~и** тулгак тота башлады

схва́тывать *несов. см.* **схвати́ть**

схва́тываться *несов.* **1.** *см.* **схвати́ться; 2.** *страд. от* **схва́тывать**

схе́м||а *ж* схема; **~а телефо́нного аппара́та** телефон аппараты схемасы; **дать ~у сочине́ния** сочинениенең схемасын бирү

схематизи́ровать *сов., несов. что* схемалаштыру, схемасын бирү, схемасын ясау

схемати́зм *м* схематизм, схемачылык (*әзер схемалар буенча гына фикер йөртү*)

схемати́ческ||ий, -ая, -ое, **схемати́чный,** -ая, -ое схематик, схема рәвешендә бирелгән; **~ие ка́рты** схематик карталар; **~ое изложе́ние** схематик рәвештә сөйләп бирү

схитри́ть *сов.* хәйләләү, хәйләләп алу, хәйләләп кую

схлы́н||уть *сов.* **1.** (*о воде*) кире агып китү, кире китү; кире кайту; бераз кимү **2.** *перен.* (*о массе людей*) кире агылу, кире китү, чигенү; бераз кимү, азаю **3.** *перен.* (*о чувствах*) бетү, юкка чыгу, юк булу; **ра́дость ~ла** шатлык юкка чыкты

сход *м* **1.** *см.* **сойти́** I; **2.** *разг.* төшә торган урын, юл; **крутой ~** текә юл **3.** *уст.* җыен; **се́льский ~** авыл җыены

сходи́ть I *несов.* **1.** *см.* **сойти́** I; **2.** (*с отрицанием*): **[он] не схо́дит с посте́ли** [ул] урыныннан тормый [ята]; **и́мя его́ не схо́дит с языка́** аның исеме телдән төшми; **улы́бка не схо́дит с лица́** йозеннән елмаю китми

сходи́ть II *сов.* **1.** барып кайту, барып килү; **~ на база́р** базарга барып кайту **2.** *за кем-чем* барып алып кайту (килү); **~ за ребёнком** баланы барып алып кайту

сходи́ться *несов. см.* **сойти́сь**

схо́дка *ж уст.* сходка, җыен; **студе́нческая ~** студентлар сходкасы

схо́дни *мн.* басма (*мәс. көймәдән, пароходтан ярга чыгу өчен куела торган басма*)

схо́дность *ж* **1.** охшашлык, үзара охшашлык; **~ характе́ров** характерларның охшашлыгы **2.** [бәясе ягыннан] яраклы булу, кулай булу, кыйбат булмау; **~ цен** бәяләрнең кулай булуы

схо́дн||ый, -ая, -ое **1.** охшаш, үзара охшаш; **~ые характе́ры** охшаш характерлар **2.** *разг.* кул, кулай, яраклы; **~ая цена́** кулай хак; **~ые усло́вия** кулай шартлар

схо́дство *с* охшашлык, үзара охшаш булу; **~ мне́ний** фикерләрнең охшашлыгы; **~ характе́ров** характерларның охшашлыгы

схо́жий, -ая, -ее *разг. см.* **схо́дный** 1

схола́ст *м* **1.** схоласт, схоластика тарафдары **2.** коры фәлсәфәгә бирелүче, коры фәлсәфә белән мавыгучы кеше

схола́стика *ж* схоластика (**1.** *филос. урта гасырларда коры фикерләүгә, формаль логик аргументларга, дин догмаларына нигезләнеп төзелгән, чынбарлыктан ерак булган идеалистик философик система* **2.** *тормыш һәм практикадан ерак булган, тәжрибәдә тикшерелмәгән белем, коры фәлсәфә, мәгънәсез бәхәсләшү*)

схоласти́ческий, -ая, -ое **1.** *филос.* схоластика ...ы, схоластик **2.** схоластик, схоластикага нигезләнгән, формаль

схоласти́чный, -ая, -ое *см.* **схоласти́ческий**

схорони́ть *сов. кого-что* күмү, жирләү

сцара́пать *сов. что* (*напр. скребком*) кыру, кырып алу; (*ногтями, когтями*) тырнау, тырнап алу

сцара́пнуть *сов. однокр. что* (*напр. скребком*) кырып алу; (*ногтями, когтями*) тырнап алу

сцара́пывать *несов. см.* **сцара́пать**

сцеди́ть *сов. что* **1.** (*слить*) саркыту, саркытып алу; сак кына агызу, агызып алу **2.** (*процедить*) сөзү, сөзеп алу

сце́живать *несов. см.* **сцеди́ть**

сцементи́ровать *сов.* **1.** *что* (*скрепить цементом*) цементлау, цементлап ныгыту, цементлаштыру **2.** *перен. кого-что* (*объединить*) бердәмләштерү, берләштерү; ныгыту

сце́н||а *ж* **1.** сәхнә; **театра́льная ~а** театр сәхнәсе **2.** күренеш (*мәс. пьесада, романда*) **3.** вакыйга, очрак, күренеш; **наблюда́ть за у́личной ~ой** урамдагы вакыйганы күзәтү **4.** *разг.* орыш-талаш, кычкырыш; **семе́йная ~а** семьядагы орыш-талаш **◆ сойти́ со ~ы** (*берәр эштән*) читкә китү

сцена́рий *м* сценарий

сценари́ст *м* сценарий авторы; сценарийлар язучы

сцени́ческ||ий, -ая, -ое **1.** сәхнә ...ы; **~ое иску́сство** сәхнә сәнгате **2.** сәхнәдә ...; **~ая де́ятельность** сәхнәдә эшләү

сцени́чн||ый, -ая, -ое сәхнә өчен яраклы, сәхнәдә уйнарлык, сәхнәгә куярлык; **~ая пье́са** сәхнә өчен яраклы пьеса

сцеп *м* **1.** *см.* **сцепи́ть; произвести́ ~ ваго́нов** вагоннарны тоташтыру **2.** *тех.* эләктергеч, тоташтыргыч, ыргак; **ваго́нные ~ы** вагон эләктергечләре **3.** тоташтырма; тоташтырылган (*машиналар һ.б.ш.*)

сцепи́ть *сов. что* тагу, эләктерү, эләктереп кую, тоташтыру; (*зубы*) кысу

сцепи́||ться *сов.* **1.** тоташу, бер-берсенә эләгү, эләктерелү; кысылу; **ваго́ны ~лись** вагоннар тоташты **2.** *прост.* (*в споре, драке и т.п.*) эләгешү, бәрелешү, талаша башлау, сугыша башлау **3.** (*о собаках*) чәйнәшә башлау

сце́пка *ж* **1.** *см.* **сцепи́ть; 2.** *см.* **сце́п** 2

сцепле́ние *с* **1.** *см.* **сцепи́ть, сцепи́ться** 1; **2.** *тех.* тоташтыргыч

сцепля́ть *несов. см.* **сцепи́ть**

сцепля́ться *несов.* **1.** *см.* **сцепи́ться; 2.** *страд. от* **сцепля́ть**

сцепно́й, -а́я, -о́е тоташтыргыч, тоташтыра торган

сце́пщик *м* вагоннар тоташтыручы (*эшче*)

сча́ливать *несов. см.* **сча́лить**

сча́лить *сов.* бер-берсенә (бергә) бәйләп кую, эләктереп бәйләп кую; тоташтыру, тоташтырып кую; **~ ба́ржи** баржаларны бер-берсенә эләктереп бәйләп кую

счастли́вец *м* бәхетле кеше

счастли́вица *ж* бәхетле хатын (кыз)

счастли́вчик *м разг. см.* **счастли́вец**

счастли́в||ый, -ая, -ое бәхетле; **~ый челове́к** бәхетле кеше **◆ ~ого пути́!** хәерле юл! ак юл!, юлың уңсын (уң булсын)!, хәерле сәфәр!; **~ая рука́** *у кого* кулы җиңел

сча́сть||е *с* бәхет **◆ к ~ю** *или* **на ~е** *в знач. вводн. сл.* бәхеткә каршы

счерти́ть *сов. что, разг.* күчереп сызу, сызып күчермәсен алу (*мәс. чертёжный, планның һ.б.ш.*)

счёрчивать *несов. см.* **счерти́ть**

счёс *м см.* **счеса́ть** 1; **~ пу́ха** мамык тарау (тарап алу)

счеса́ть *сов. что, спец.* **1.** (*вычесать*) тарап алу; **~ пух с кро́лика** куянның мамыгын тарап алу **2.** (*очистить*) тәрәшләү, тарау, тарап чистарту; **~ лён** җитен тәрәшләү

счеса́||ться *несов.* таралу, тарап алыну; **~лось две́сти гра́ммов пу́ху** ике йөз грамм мамык тарап алынды

счёска *ж см.* **счеса́ть** 1

счесть *сов. см.* **счита́ть** I 1 **◆ не ~** *кого-чего* санап бетергесез, исәпсез-хисапсыз, чиктән тыш күп

счёсться *сов. см.* **счита́ться** 1

счёсывать *несов. см.* **счеса́ть**

счёсываться *несов.* **1.** *см.* **счеса́ться; 2.** *страд. от* **счёсывать**

счёт *м* **1.** *см.* **счита́ть** I 1, 2; **сби́ться со ~а** саналганда ялгышу **2.** *спорт.* исәп; **зако́нчить матч со ~ом 3:1** матчны 3:1 исәбе белән тәмамлау; **откры́ть ~** исәпне ачу **3.** *бухг.* счёт; **уплати́ть по ~у** счёт буенча түләү; **откры́ть ~ в ба́нке** банкта счёт ачу **◆ без ~а** *или* **~у нет** исәпсез-хисапсыз, исәбе-хисабы юк, исәбе-саны юк; **быть на хоро́шем (плохо́м) счету́** яхшылар (начарлар) исәбендә булу, яхшылардан (начарлардан) саналу; **в два ~а** бик тиз, күз ачып йомганчы; **в коне́чном (после́днем) ~е** нәтиҗәдә, ахыр чиктә; **в ~ чего́** (*выдать, получить*) ...исәбенә, ...хисабына; **в ~ зарпла́ты** эш хакы исәбенә; **для ~а** исәп өчен, хисап өчен; **за (на) ~** *кого-чего* ... исәбенә, ... хисабына; **ли́ч-**

ные ~ы *у кого с кем* үзара исәп-хисап; **на ~** *кого-чего, чей* **говори́ть (ду́мать** *и т.п.*) (*барәр кеше*) турында сөйләү (уйлау *h.б.ш.*); **на счету́** исәптә; **на э́тот (сей) ~** бу яктан; **не в ~** саналмый, исәпкә алынмый (кертелми); **поко́нчить ~ы** *с кем-чем* араны өзү; **приня́ть на свой ~** үз исәбенә алу; **сбро́сить (ски́нуть) со счето́в** *кого-что* исәпкә алмый башлау, исәптән чыгарып ташлау; **свести́ ~ы** *с кем-чем* исәп-хисапны өзү, исәпләшү; үч алу; **теря́ть ~** исәбен югалту, исәбе-хисабы юк, исәпсез-хисапсыз [күп] булу; **что за ~ы!** санашып торасы түгел!

счётн||ый, -ая, -ое исәпләү ...ы, хисаплау ...ы; санау ...у; **~ая коми́ссия** санау комиссиясе; **~ая маши́на** хисаплау машинасы; **~ая табли́ца** исәпләү таблицасы

счетово́д *м* хисапчы

счетово́дн||ый, -ая, -ое исәп-хисап ...ы, хисаплау ...ы, хисап алып бара торган; **~ые кни́ги** исәп-хисап кенәгәләре

счетово́дство *с* хисапчылык

счетово́дческий, -ая, -ое хисапчы-[лар] ...ы; хисапчылык ...ы

счётчик *м* **1.** исәпләүче, санаучы, ... исәбен алучы; **~и по пе́реписи населе́ния** халык исәбен алучылар **2.** счётчик, санагыч, үлчәгеч; **га́зовый ~** газ счётчигы

счёт||ы *только мн.* счёт, чут; **счита́ть на ~ах** чутта санау

счисле́ни||е *с мат.* санау; **десяти́чная систе́ма ~я** унарлы санау системасы; **систе́ма ~я** санау системасы

счи́стить *сов. что* чистарту, чистартып ташлау, тазарту, китәрү, арчу, арчып ташлау; **~ снег с пути́** юлларны кар чистарту; **~ кожуру́ с апельси́на** эфлисун кабыгын арчу

счи́сти||ться *сов.* китү, бетү; (*напр. о кожуре*) арчылу; **кра́ска ~лась** буяу китте

счита́лка *ж разг.* санамыш

счи́танн||ый, -ая, -ое хисаплы, исәпле, санаулы, бик аз; **~ые дни** санаулы көннәр

счита́||ть I *несов.* **1.** *кого-что и без доп.* санау; **~ть до ста** йөзгә кадәр санау; **уме́ть ~ть** саный белү; **~ть де́ньги** акча санау **2.** *что и без доп.* (*производить расчёты*) санау, хисаплау **3.** *что* исәпләү; **~ть в килогра́ммах** килограммлап исәпләү **4.** *что* (*принимать за начало отсчёта*) санау, саный башлау, исәпли башлау; **че́рез год, ~я с э́того дня** бүгеннән [саный] башлап бер елдан **5.** *кого-что* исәпләү, хисаплау, санау, уйлау; **я ~ю его́ хоро́шим челове́ком** мин аны яхшы кеше дип исәплим; **~ю, что ты не прав** син хаклы түгел дип исәплим ♦ **не ~я** *кого-чего* исәпкә алмаганда; **не ~ть де́нег** акчаны исәпләмичә (исәпсез) тоту; **~ть дни (часы́, мину́ты** *и т.п.*) көннәрне (сәгатен, минутын) исәпләү (*туземсезлек белән көтү*); **~ воро́н** авыз ачып тору

счита́ть II *сов. что* чагыштырып уку, чагыштырып укып чыгу; **~ гра́нки с ориги́налом** гранкаларны төп нөсхәсе белән чагыштырып уку

счита́ться *несов.* **1.** *с кем, разг.* исәп-хисапны өзү, араны өзү; **мы с ним ещё не счита́лись** без аның белән араны өзмәдек әле **2.** *с кем-чем* исәпләшү, хисаплашу, исәпкә алу; санашу, санга алу (санау, сугу), игътибарга алу; **~ с тре́бованиями** куелган таләпләрне исәпкә алу; **не ~ ни с ке́м** һичкем белән дә исәпләшмәү **3.** *кем-чем* исәпләнү, саналу; **~ хоро́шим инжене́ром** яхшы инженерлардан исәпләнү **4.** *страд. от* **счита́ть** I 1-4

счи́тывать *несов. см.* **счита́ть** II

счища́ть *несов. см.* **счи́стить**

счища́ться *несов.* **1.** *см.* **счи́ститься; 2.** *страд. от* **счища́ть**

сшиба́ть *несов. см.* **сшиби́ть**

сшиба́ться *несов.* **1.** *см.* **сшиби́ться; 2.** *страд. от* **сшиба́ть**

сшиби́ть *сов. кого-что, разг.* **1.** бәреп төшерү, сугып төшерү, бәреп (бәрдереп) егу, сугып егу; **~ с ног** сугып аяктан егу **2.** бәрелештерү; **~ лба́ми** маңгайлары белән бәрелештерү

сшива́ть *несов. см.* **сшить**

сши́вка *ж* **1.** *см.* **сшить; 2.** (*место, шов*) жөй, тегелгән урын (жир)

сшивно́й, -а́я, -о́е жөйле (*бөтен тугел*); **~ рука́в** жөйле жиң

сшить *сов. что* **1.** ялгау, ялгап тегү, тегеп ялгау, ялгап (тегеп) кую, тегү; **~ кусо́к мате́рии** тукыма кисәкләрен ялгап кую; **~ кни́гу** китапны тегеп кую **2.** (*изготовить шитьём*) тегү; (*у портного*) тектерү; **~ пальто́** пальто тегү **3.** (*клёнкой*) түкеп ялгау; (*гвоздями*) кадаклау

съеда́ть *несов., см.* **съесть**

съеде́ние *с*: **на ~** *кому-л.* **[отда́ть, оста́вить, оста́ться** *и т.п.*] 1) ашарга [бирү, калдыру *h.б.ш.*]; 2) *перен.* бирәүнең ихтыярына [тапшыру, калдыру, калу]

съедо́бный -ая, -ое ашарга яраклы, ашарга ярый торган, ашый торган; **~ гриб** ашарга яраклы гөмбә

съёжи||ться *сов. в разн. знач.* җыерылу, бөрешү, бөгәрләнү, йомарлану; куырылу, корышу; **ли́стья ~лись** яфраклар бөрешкән; **~ться от хо́лода** суыктан бөрешү

съезд *м* **1.** *см.* **съе́хать** 1, 2, **съе́хаться** 2; **~ госте́й** кунаклар җыелу **2.** съезд; **~ учителе́й** укытучылар съезды **3.** (*спуск*) төшү урыны, төшү юлы, түбәнгә төшә торган юл; **~ к реке́** елгага төшү юлы

съе́здить *сов.* (*атка, трамвайга, поездга h.б.ш.*) утырып барып кайту

съезжа́ть *несов. см.* **съе́хать**

съезжа́ться *несов. см.* **съе́хаться**

съёмка *ж* **1.** *см.* **снять** 1-5, 8, 9, 11; **~ плодо́в** җимешләрне җыеп алу; **~ шкур** тиреләр тунау; **~ в ателье́** ательедә рәсемгә төшү; **~ фи́льма** фильм төшерү; **~ с я́коря** якорьны күтәреп кузгалып китү, якорьны күтәрү **2.** *геод.* [планга, картага] төшерү (төшереп алу), план алу

съёмн||ый, -ая, -ое **1.** алынмалы, алына торган, салынмалы, салына торган; **~ая кры́шка** алынмалы капкач; **~ый проте́з** салынмалы протез **2.** *с.-х.* өлгергән, җиткән, өзеп җыярга өлгергән; **~ые я́блоки** өзеп җыярга өлгергән алмалар

съёмочн||ый, -ая, -ое **1.** *геод.* [планга, картага] төшерү (төшереп алу) ...ы, план алу ...ы; **~ые рабо́ты** [планга] төшерү эшләре **2.** кино...; **~ый аппара́т** киноаппарат; **~ая ка́мера** кинокамера

съёмщик *м* **1.** вакытлыча файдалануга алып торучы; **ответственный ~ кварти́ры** квартирны вакытлыча файдалануга алып торучы җаваплы кеше **2.** *геод.* [планга, картага] төшерүче, план төшерүче, план алучы

съестн||о́й, -а́я, -о́е **1.** ашамлык ...ы, ашау ...ы; **~ы́е запа́сы (припа́сы)** ашамлык әйберләре, ашамлыклар, азык-төлек **2.** *в знач. сущ.* **~о́е** *с* ашамлык әйберләре, ашамлыклар, азык-төлек

съесть *сов.* **1.** *что, чего* ашау, ашап бетерү; **~ я́блоко** алманы ашап бетерү **2.** *что* (*известь*) кисү; (*о моли*) тишү; (*о грызунах*) кимерү **3.** *кого-что* (*искусать — о насекомых*) тешләү, тешләп бетерү

съе́ха||ть *сов.* **1.** төшү; (*на машине, лошади и т.п.*) утырып төшү; (*на лыжах и т.п.*) шуып төшү; **грузови́к ~л с горы́** йөк машинасы таудан төште **2.** [торактан] китү, күчеп китү, чыгу, чыгып китү; **~ть с кварти́ры** квартирдан чыгу **3.** *разг.* кыйшаю; төшү; **очки́ ~ли на́нос** күзлеге борын очына төшкән

съе́ха||ться *сов.* **1.** (*встретиться*) (*берәр нәрсәгә утырып*) барганда очрашу **2.** (*берәр нәрсәгә утырып төрле яктан*) килеп җыелу; **делега́ты ~лись со всех концо́в страны́** делегатлар илнең төрле якларыннан килеп җыелган

съехи́дничать *сов. разг.* мыскыллап алу, мыскыллап көлеп алу, чәнчүле (ачы, зәһәр) сүзләр әйтү

съязви́ть *сов. см.* **съехи́дничать**

сыворо́тка *ж* **1.** (*молочная*) эремчек суы **2.** *биол., мед.* сыворотка; сүл

сыгра́ть *сов.* **1.** *во что, на чём и без доп.* уйнау, уйнап алу; **~ в волейбо́л** волейбол уйнау; **~ на скри́пке** скрипкада уйнау **2.** *кого-что* (*на сцене*) уйнау, башкару; **~ роль Хлестако́ва** Хлестаков ролен уйнау ♦ **~ в великоду́шие** киң күңелле булып кылану, киң күңеллелек күрсәтеп маташкан булу; **~ на́ руку** *кому* ... файдасына эшләү; **~ шу́тку** *с кем-чем* шаяртып мыскыллау, шаяртып көлү, *берәр* күңелсезлек эшләп ташлау

сыгра́ться *сов.* бергә уйнап, күнегеп җиту

сы́грываться *несов. см.* **сыгра́ться**

сы́змала *нареч. прост.* яшьтән, яшьтән үк, кече яшьтән бирле, кечкенәдән үк

сы́знова *нареч. разг.* яңадан, яңабаштан, өр-яңадан

сын *м* **1.** (*мн.* **~овья́**) ул; **мой ста́рший ~** минем олы улым **2.** (*мн.* **~ы́**) *чего, высок.* ул; **отва́жные ~ы́ Ро́дины** Илнең батыр уллары; **~ы́ революции** революция уллары; **3.** (*мн.* **~ы́**) (*человек какой-л. эпохи, среды*) ул; **~ своего́ вре́мени** шул заман кешесе

сыно́вий, -ья, -ье *редко см.* **сыно́вний**

сынóвн||ий, -яя, -ее ул ...ы; уллык ...ы, ул[лары] кебек ..., улларча ...; **~ий долг** уллык бурычы; **~яя любóвь** үз улы кебек ярату

сынóк *м разг.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **сын** 1; **2.** (*при обращении*) улым

сы́пать *несов.* **1.** *что* салу, тутыру; (*класть*) салу; **~ муку́ в мешóк** капчыкка он салу; **~ соль в суп** шулпага тоз салу **2.** *что, чем* (*разбрасывать что-л. сыпучее*) сибү, сиптерү, яудыру, чәчү **3.** (*об осадках*) сибәләү, яву **4.** *перен. что, чем* яудыру; **~ цита́тами** цитаталар яудыру; **~ остро́тами** тапкыр сүзләр яудыру

сы́п||аться *несов.* **1.** коелу, коелып төшү; чәчелү, сибелү; **пшени́ца ~лется из мешка́** бодай капчыктан коела **2.** (*об осадках*) сибәләү, яву **3.** *перен.* [төрле яктан] яву (явып тору); **предложе́ния ~ались со всех сторо́н** тәкъдимнәр төрле яктан явып [кына] торды **4.** *разг.* (*о звуках, словах*) [төрле яктан, өзлексез] ишетелү, ишетелеп тору, яву, явып тору **5.** *разг.* (*о ткани*) коелу (*чите киселгән тукыманың җепләре турында*) **6.** *страд. от* **сы́пать** 1-3

сыпно́й, -а́я, -о́е: **~ тиф** тимгелле тиф

сыпнотифо́зный, -ая, -ое тимгелле тиф белән авырган (авыручы); **~ больно́й** тимгелле тиф белән авыручы авыру

сыпня́к *м разг.* (*сыпной тиф*) тимгелле тиф

сыпу́ч||ий, -ая, -ее таралучан, чәчелүчән; сибелүчән; сибелмәле, чәчелмәле, бөртекле; **~ие тела́** *физ.* чәчелүчән җисемнәр

сыпь *ж* (*на теле*) тимгел; **корева́я ~** кызамык тимгеле

сыр *м* сыр ♦ **как ~ в ма́сле [ката́ется]** үзе бал-май эчендә генә йөзә; пычагы бал-май эчендә генә йөзә; типтереп яши, кәеф-сафа чига

сыре́ть *несов.* дымлану, дым тарту, дымыгу

сыре́ц *м* чимал, ярым фабрикат

сы́рник *м* сырник

сы́рный, -ая, -ое сыр ...ы; **~ за́пах** сыр исе; **~ заво́д** сыр заводы

сы́ро *в знач. сказ. безл.* дымлы, юеш; дым тарткан; **здесь ~** биредә юеш

сырова́р *м* сыр кайнатучы (ясаучы)

сыровáрение *с* сыр кайнату, сыр ясау

сырова́ренн||ый, -ая, -ое, **сырова́р||ный**, -ая, -ое сыр кайната торган, сыр ясый (эшләп чыгара) торган, сыр ...ы, сыр житештерү ...ы; **~ая промы́шленность** сыр житештерү промышленносте

сырова́рня *ж* сыр кайнату (ясау) предприятиесе

сыроде́льн||ый, -ая, -ое сыр ...ы, сыр ясау (җитештерү) ...ы; **~ая промы́шленность** сыр ясау промышленносте

сыро́ежка *ж* ал гөмбә

сыр||о́й, -а́я, -о́е **1.** дымлы, юеш; **~о́е бельё** дымлы кер; **~ы́е дрова́** юеш утын; **~о́й во́здух** дымлы һава **2.** чи, пешмәгән, кайнамаган; **~ы́е о́вощи** чи яшелчәләр; **~о́е мя́со** чи ит; **~о́е молоко́** кайнамаган сөт; **~а́я вода́** кайнамаган су **3.** *прям., перен.* эшкәртелмәгән, чи; **~о́е литьё** эшкәртелмәгән коелма; **~ы́е материа́лы** эшкәртелмәгән материаллар; **расска́з ещё о́чень ~о́й** хикәя бик чи әле ♦ **сыр-бор загоре́лся** (*откуда или из-за чего*) менә кайдан эш башланып китте, менә ни өчен тавыш (гауга) чыкты

сырóк *м* сырок (*эремчектән тәмләткечләр кушып эзерләнгән ашамлык*)

сыромя́тн||ый, -ая, -ое **1.** дупланмыйча иләнгән; чи (*каеш турында*); **~ая ко́жа** чи каеш **2.** чи каештан эшләнгән; **~ый оше́йник** чи каештан эшләнгән муенчак; **~ый чересседе́льник** чи каештан эшләнгән аркалык **3.** чи каеш эшләп чыгару ...ы, чи каеш ...ы; **~ый цех** чи каеш цехы

сыромя́ть *ж* чи каеш

сы́рость *ж* дым, дымлылык; юешлек; **вече́рняя ~** кичке юеш һава

сырьё *с* чимал (*чи, эшкәртелмәгән продукт*)

сырьев||о́й, -а́я, -о́е чимал ...ы; **~ы́е запа́сы** чимал запаслары; **~а́я ба́за** чимал базасы

сыск *м* [жинаятьчеләрне] эзләү, эзләп табу, тоту, тотып алу

сыска́ть *сов. кого-что, разг.* табу, эзләп табу

сыска́ться *сов. разг.* табылу

сыскн||о́й, -а́я, -о́е: **~а́я поли́ция** жинаятьчеләрне эзләү полициясе

сы́тный, -ая, -ое туклыклы; **~ обе́д** туклыклы төшке аш

сы́тость *ж* туклык; тук булу

сы́т||ый, -ая, -ое **1.** тук; **~ый челове́к** тук кеше **2.** *разг.* (*упитанный*) симез, көр, тук; **~ый скот** көр терлек **3.** *перен. разг.* мул, тук, бай; **~ая жи́знь** мул тормыш ♦ **сыт по го́рло** 1) кабар җирем дә юк, кабар җирем дә калмады, кабасым да килми (*тукмын*); 2) *перен.* тукмын, туйдым (*мәс. эшнең, сузнең һ.б.ш. куплегеннән*); **~ый голо́дного не разуме́ет** *посл.* ач кадерен тук белми

сыч *м* чырайсыз ябалак ♦ **~о́м (как ~) гляде́ть (смотре́ть, сиде́ть)** каранҗы чырай күрсәтеп утыру

сычу́г *м анат.* төп ашказаны, карта (*күшәүче хайваннарда*)

сычу́жина *ж* сычужина (*күшәүче хайванның ашказаны согы ферменты; сыр ясауга китә*)

сы́щик *м* шымчы, яшерен полиция агенты

сэконо́мить *сов.* **1.** *что* (*сберечь*) саклап тотып (бәрәкәтле тотып) янга калдыру, экономия ясау **2.** *в чём, на чём* (*выгадать*) ... исәбенә янга калдыру, ... исәбенә экономия ясау

сэр *м* сэр

сюда́ *нареч.* бире, бирегә, монда; бире таба; **смотри́ ~** бире таба кара; **сади́сь ~** бире утыр

сюже́т *м* сюжет

сюже́тн||ый, -ая, -ое **1.** сюжет ...ы; **~ая ли́ния рома́на** романның сюжет сызыгы **2.** сюжетлы; **~ые пе́сни** сюжетлы җырлар

сюзере́н *м ист.* сюзерен (*феодализм чорында: эре җир биләүче феодал*)

сюзере́нн||ый, -ая, -ое *ист.* сюзерен ...ы, сюзеренлык ...ы; **~ые права́** сюзеренлык хокуклары

сюи́та *ж муз.* сюита

сюрпри́з *м* сюрприз, сөенче; **прия́тный ~** күңелле сюрприз

сюрту́к *м* сюртук

сюсю́кать *несов. разг.* **1.** (*иметь дефект речи*) сакауланып сөйләү (*мәс. «ч, ш» урынына «с» чагарып сөйләү*) **2.** *перен.* (*нежничать*) артык назлау, артык иркәләү

сяк *нареч.*: **и так и ~** алай да, болай да; **то так, то ~** әле болай, әле тегеләй; **та́к-ся́к** *в знач. сказ. разг.* бер төрле, түзәрлек әле

сяко́й, -а́я, -о́е: **тако́й-~** *разг.* фәлән-фәсмәтән

ся́м *нареч.*: **там и ~, та́м-ся́м** анда-монда; **то там, то ~** әле монда, әле тегендә

Т

та *ж см.* **тот**

таба́к *м* тәмәке; **листо́вой ~** яфрак тәмәке; **души́стый ~** *бот.* хуш исле тәмәке; **кури́тельный ~** тарта торган тәмәке; **жева́тельный ~** чәйни торган тәмәке; **нюха́тельный ~** насвай, насвай тәмәкесе; **кури́ть ~** тәмәке тарту

табаке́рка *ж* тәмәке савыты

табаково́д *м* тәмәке үстерү белгече, тәмәке игүче (үстерүче)

табаково́дство *с* тәмәке игү (үстерү, үстерүчелек)

табаково́дческий, -ая, -ое тәмәке игү ...ы, тәмәке үстерүчелек ...ы; **~ совхо́з** тәмәке игү совхозы

таба́нить *несов.* киregә ишү (*көймәдә*)

таба́чник *м* тәмәкече (*тәмәке промышленностенда эшләүче*)

таба́чн||ый, **1.** тәмәке ...ы; **~ая фа́брика** тәмәке фабрикасы; **~ые поля́** тәмәке кырлары; **~ый дым** тәмәке төтене **2.** (*о цвете*) тәмәке төсендәге, яшькелт-коңгырт

та́бель *м в разн. знач.* табель; **~ успева́емости** өлгереш табеле; **ввести́ ~** табель кертү; **~ о ра́нгах** *уст.* ранглар табеле (*Пётр I тарафыннан кертелгән төрле чиннар системасы*)

та́бельн||ый, -ая, -ое табель ...ы; **~ая доска́** табель тактасы; **~ая систе́ма** табель системасы

та́бельщик *м* табельче

та́бельщица *ж* табельче хатын (кыз)

табле́тк||а *ж* таблетка, дару сәдәбе; **приня́ть ~у** таблетка йоту

табли́ца *ж* таблица, җәдвәл; **~ умноже́ния** *мат.* тапкырлау таблицасы; **~ логари́фмов** *мат.* логарифмнар таблицасы; **~ вы́игрышей** отышлар таблицасы

табли́чн||ый, -ая, -ое таблица ...ы; таблицадагы; **~ые све́дения** таблица мәгълүматлары

табло́ *с нескл.* табло; **светя́щееся (световóе) ~** яктыртыла торган табло; **информацио́нное ~** информация таблосы

та́бор *м* табор; **цыга́нский ~** чегән таборы

та́борн||ый, -ая, -ое табор ...ы; **~ая жизнь** табор тормышы

табу́ *с нескл.* тыю, табу; **наложи́ть ~** тыю; табу дию

табу́н *м* **1.** көтү; өер; **~ лошаде́й** ат көтүе **2.** *перен. разг.* (*гурьба, толпа*) көтү, өер

табу́нн||ый, -ая, -ое көтү ...ы, көтү ...; өер ...ы, өер...; **~ый жеребе́ц** өер айгыры; **~ое конево́дство** атларны көтүдә йөртеп асрау

табу́нщик *м* ат көтүчесе, елкычы

табуре́т *м*, **табуре́тка** *ж* урындык, утыргыч, артсыз урындык

таве́рна *ж* таверна (*кечкенә трактир*)

та́волга, таволжа́нка *ж бот.* тубылгы

тавО́т *м тех.* тавот, машина мае

таврёный, -ая, -ое тамгалы, [яндырып] тамга сугылган (салынган); **~ скот** тамгалы мал

таври́ть *несов. кого-что* [көйдереп] тамга салу, [яндырып] тамгалау; **~ скот** малны [яндырып] тамгалау

тавро́ *с* [яндырып салынган] тамга, терлек тамгасы

тавро́в||ый, -ая, -ое тамга ...ы; **~ый знак** тамга билгесе ♦ **~ое желе́зо** *спец.* «Т» хәрефенә охшатып ясалган тимер

тавтологи́ческ||ий, -ая, -ое тавтологик; **~ое определе́ние** тавтологик билгеләмә; **~ая оши́бка** тавтологик хата

тавтоло́гия *ж* тавтология (*мәгънәне ачыкламый торган сүзләрне кабатлау*)

таган *м* өчаяк, таган

таджи́к *м* тажик, тажик кешесе

таджи́кск||ий, -ая, -ое тажик ...ы; Тажикстан ...ы; **~ая литерату́ра** тажик әдәбияты

таджи́чка *ж* тажик хатыны (кызы)

таёжник *м* тайга кешесе, тайгада яшәүче

таёжн||ый, -ая, -ое тайга ...ы, тайгадагы ...; **~ый охо́тник** тайга аучысы; **~ая река́** тайга елгасы; **~ый пожа́р** тайгадагы янгын

таз I *м* ләгән, таз; **ме́дный ~** бакыр ләгән

таз II *м анат.* оча сөяге (*кешедә*); янбаш сөяге (*хайванда*)

та́зов||ый, -ая, -ое *анат.* оча ...ы; **~ые ко́сти** оча сөякләре

тайнственность *ж* серлелек; яшертенлек

тайнственн||ый, -ая, -ое серле; яшертен; **с ~ым ви́дом** серле кыяфәт белән

та́инство *с рел.* (*обряд*) серле йола, тылсымлы йола

таи́||ть *несов. что* **1.** [сер итеп] саклау, яшерү, сер итеп тоту, сиздермәү; **~ть своё го́ре** үзеңнең кайгыңны яшерү; **~ть зло́бу** ачу саклау **2.** бар булу, саклау; **земля́ ~т мно́го бога́тств** җирдә бик күп байлыклар бар; **э́то ~т в себе́ большу́ю опа́сность** моның зур куркынычы бар

таи́т||ься *несов.* **1.** (*скрывать от других*) яшерү, эчендә саклау **2.** (*прятаться, скрываться*) яшеренү, посу, яшеренеп (посып) яту; **в лесу́ тая́тся вся́кие зве́ри** урманда төрле җәнлекләр яшеренеп ята **3.** *в ком-чём* бар булу, яту; **в э́том ~ся кака́я-то зага́дка** монда ниндидер яшерен сер бар

тайга́ *ж* тайга

тайко́м *нареч.* яшерен рәвештә, яшертен, яшерен-батырын, качып, сиздермичә, шыпырт кына; **унести́** *что-л.* **~** *берәр нәрсәне* яшертен алып китү; **уйти́ ~** сиздермичә китү

тайм *м спорт.* тайм; **пе́рвый ~** беренче тайм

та́йн||а *ж в разн. знач.* сер; **заве́тная ~а** йөрәк сере; **вое́нная ~а** хәрби сер; **госуда́рственная ~а** дәүләт сере; **~а успе́ха** уңышның сере; **~ы приро́ды** табигать серләре; **~ы ко́смоса** галәм серләре; **храни́ть ~у** сер саклау; **держа́ть в ~е** сер итү; **раскры́ть** *чью-л.* **~у** *берәр кешенең* серен ачу; **доверя́ть свои́ ~ы** үз серләрен ышанып сөйләү ♦ **не ~а, что ...** һәркемгә мәгълүм ки ...

тайни́к *м* яшерен урын (җир); яшерен бина ♦ **в ~а́х души́** күңел түрендә; **в ~а́х се́рдца** йөрәк түрендә, йөрәкнең яшерен җирләрендә

та́йнопись *ж* шартлы язу, яшерен язу (*аерым кешеләр өчен исәпләнгән*)

та́йн||ый, -ая, -ое **1.** яшерен; **~ое голосова́ние** яшерен тавыш бирү **2.** серле, яшерен; **~ая ра́дость** серле сөенеч; **~ое волне́ние** серле дулкынлану; **~ая мечта́** яшерен хыял; **~ая наде́жда** яшерен өмет; **~ое предчу́вствие** яшерен сизенү **3.** (*не явный*) астыртын, яшертен булган; **~ая вражда́** астыртын дошманлык; **~ое недоброжела́тельство** астыртын усаллык теләү

тайфу́н *м* тайфун, диңгез өермәсе

так 1. *нареч.* (*таким образом*) шулай, болай, алай; **де́ло обстои́т и́менно ~** эш нәкъ менә шулай, болай инде; **де́лай вот ~** менә шулай эшлә **2.** *нареч.* (*настолько*) шулкадәр, шулхәтле; **она́ ~ хороша́!** ул шулкадәр гүзәл!; **я ~ мно́го ходи́л, что уста́л** мин шулкадәр күп йөрдем, арып беттем **3.** *нареч.* (*без последствий, безрезультатно*) болай (алай, шулай) гына, шул көе генә; **э́то тебе́ ~ не пройдёт** бу сина алай гына үтеп китмәс **4.** *нареч.* (*без особого намерения*) тик, болай гына, сүз уңаенда; **я сказа́л э́то про́сто ~** мин аны болай гына әйттем **5.** *частица усил.* дисәң, икән, булгач; **вот э́то маши́на ~ маши́на!** менә бу машина дисәң машина! **6.** *частица огранич.* чамасы, чамасында; тирәсендә; **часа́ ~ в два** сәгать икеләр тирәсендә **7.** *частица* (*например*) шулай, мәсәлән, әйтик; **кли́мат там суро́вый, ~, моро́зы дохо́дят до сорока́ гра́дусов** анда климат бик каты, салкыннар, мәсәлән, кырык градуска кадәр җитә **8.** *союз* (*следовательно, стало быть*) димәк, шулай итеп; **~ ты мне не ве́ришь?** димәк, син миңа ышанмыйсың?; **~ ты согла́сен?** димәк, син риза? **9.** *союз* (*в таком случае, тогда*) икән, ул вакытта, ул чакта; **вам не́чего де́лать, ~ уходи́те** эшегез юк икән, китә бирегез **10.** *союз* (*вследствие этого, потому*) шуңа күрә, инде; **сего́дня хо́лодно, ~ ты оде́нься потепле́е** бүген суык, шуңа күрә син җылы киен **11.** *союз против.* ләкин, әмма; **ведь я говори́л, ~ ты слу́шать не хоте́л** мин әйтеп тордым, ләкин син колак та салмадың ♦ **за ~** *прост.* бушка; **полу́чить (взять) за ~** бушка алу; **и ~** болай да, ансыз да; **и ~ до́лго сиде́ли** болай да озак утырдык; **и ~ да́лее** һәм башкалар; **когда́ (раз, е́сли) ~** (*в таком случае*) алай (шулай) булгач; **как же ~?** ничек инде алай?; **не ~ ли?** шулай түгелме?; **пусть ~** шулай булсын; **я ~ и знал** шулай булыр дип уйлаган идем; **~ бы** тотар идем дә; **~ бы и полете́л!** тотар идем дә очып китәр идем!; **~ вот** шулай менә; **~ называ́емый** ... дип аталган; **~ и** ... да; **слёзы ~ и лью́тся** күз яшьләре ага да ага; **~ и быть** ярый, шулай булсын; **~ и есть** шулай булып чыкты; чыннан да шулай; **~ и́ли ина́че** һәрхәлдә; **~ и ~ (сяк), ~ и́ли э́так** төрлечә, төрле юллар белән; **то ~, то э́так** тегеләй дә, болай да; **та́к как** *союз* чөнки; **~ на ~** *прост.* башма баш (*алышу*), өстәүсез (*алышу*); **~ нет** юк, тыңламады бит; **та́к себе** *разг.* бер көе, бер көе генә, уртача; **~ сказа́ть** *вводн. сл.* әйтик (*әйттек*) ди; **то́лько ~** болай гына; **~-то так** шулаен шулай да; **~-то та́к, но всё-таки я не могу́ с ва́ми согласи́ться** шулаен шулай да, ләкин мин сезнең белән килешә алмыйм; **~ то́чно** *воен.* нәкъ шулай: **~ что** *союз* шуңа күрә; **~ что́бы** *союз* ...сын өчен

такела́ж *м* такелаж (**1.** *мор. судноның аркан, бау кебек барлык җиһазлары* **2.** *тех. йөкне күтәрү һәм бер урыннан икенче урынга күчеру өчен кулланыла торган җайланмалар*)

такела́жник *м* такелажчы

такела́жн||ый, -ая, -ое *мор.* такелаж ...ы; **~ое обору́дование** такелаж кирәк-яраклары; **~ые рабо́ты** такелаж эшләре

та́кже 1. *нареч.* (*тоже, равным образом*) шулай ук, ... да; **он ~ чита́л э́ту кни́гу** бу китапны ул да укыган; **мы ~ согла́сны** без шулай ук риза **2.** *союз присоед.* шулай ук, һәм; **оте́ц, а ~ мать уже́ уе́хали** әти һәм шулай ук әни киттеләр инде

таки, -таки *частица разг.* (*всё же, однако, тем не менее*) шулай да, шулай булса да, тәки; **успе́л- ~ на по́езд** шулай да поездга өлгерде бит

тако́в *мест. в знач. сказ.* шул, шулай, шундый; **~ о́ на́ше мне́ние** безнең фикер менә шундый; **~ы́ фа́кты** хакыйкать менә шундый ♦ **[и] был ~** *разг.* шылды, тайды, табан ялтыратты

таково́й *мест.* (*такой, этот*) шундый, андый, мондый ♦ **как ~** үзе, үзеннән-үзе; **вопро́с как ~ решён** мәсьәлә үзе хәл ителде инде

ТАК-ТАН

так||о́й *мест.* 1. *указ.* шундый, мондый, андый; **~ о́й о́пыт заслу́живает распростране́ния** мондый тәжрибә таратуга лаек 2. *определит.* шундый, шулкадәр; **~ о́й си́льный ве́тер** шулкадәр көчле жил; **там бы́ли ~ е́ краси́вые ве́щи** анда шундый матур әйберләр бар иде 3. *неопр. разг.* шундый, әллә нинди; **лень ~ а́я напа́ла** әллә нинди ялкаулык басты 4. *в знач. сущ.* **~ о́е** *с* шундый, шундый нәрсә; **что же тут ~ о́го?** нәрсә булган соң? ♦ **в ~ о́м слу́чае** алай булгач, ул чагында; **до ~ о́й сте́пени** шулкадәр, бу кадәр; **кто ~ о́й?** кем ул?, ул үзе кем?; **~ и́м о́бразом** *в знач. вводн. сл.* димәк, шулай итеп, шул рәвешчә; **что [же] э́то ~ о́е?** бу нәрсә инде?, бу нинди хәл инде?

тако́й-сяко́й *мест. разг.* фәлән-төгән, фәлән-фәсмәтән

тако́й-то *мест.* фәлән; **~ челове́к** фәлән кеше; **в ~ день** фәлән көнне

та́кс||а I *ж* (*расценка*) рәсми бәя, такса; **пла́та по ~е** такса буенча түләү; **почто́вая ~а** почта таксасы

та́кса II *ж* (*порода собак*) такса

такси́ *с нескл.* такси; **грузово́е ~** йөк таксие; **стоя́нка ~** такси тукталу урыны; **взять ~** такси алу

такси́ст *м разг.* таксичы, такси шофёры

та́ксов||ый, -ая, -ое такса ...ы; **~ая коми́ссия** такса комиссиясе; **~ая цена́** такса бәясе

таксо́метр *м* таксометр (*такси счётчигы*)

таксомото́р *м* таксомотор (*такси*)

таксомото́рный, -ая, -ое таксомотор[лар] ...ы; **~ парк** таксомоторлар паркы

таксопа́рк *м* таксопарк, таксилар паркы; **диспе́тчер ~а** таксопарк диспетчеры

таксофо́н *м* таксофон (*металл акча яки жетон салып сөйләшә торган телефон-автомат*)

та́к-ся́к *в знач. сказ. разг.* (*терпимо*) бер хәл; **ну, э́то ещё ~** анысы әле бер хәл

такт I *м в разн. знач.* такт; **пе́рвый ~** *муз.* беренче такт; **заключи́тельный ~** *муз.* ахыргы такт; **сби́ться с ~а** тактны югалту; **петь в ~** тактка жырлау; **рабо́чий ~** *тех.* эш тактты (*двигательдә*); **~ сжа́тия** *тех.* кысу тактты

такт II *м* (*чувство меры*) әдәп, әдәплелек; **чу́вство ~а** әдәплелек тойгысы; **отсу́тствие ~а** әдәпсезлек; **соблюда́ть ~** үзеңне әдәпле тоту

та́к-таки *частица разг.* шулай да, шулай итеп; шуңа карамастан; тәки; **он ~ не согласи́лся** ул тәки риза булмады; **~ они́ все винова́ты?** шулай да алар барысы да гаеплеме?; **мне ~ пришло́сь е́хать в командиро́вку** тәки миңа командировкага барырга туры килде

та́ктик *м* тактик, тактика белгече

та́ктик||а *ж прям., перен.* тактика; **~а бо́я** сугыш тактикасы; **измени́ть ~у игры́** уен тактикасын үзгәртү

такти́ческ||ий, -ая, -ое *прям., перен.* тактик, тактика ...ы; **~ая подгото́вка бойцо́в** сугышчыларның тактик хәзерлеге; **~ие уче́ния** тактик өйрәнүләр; **~ая зада́ча** тактик бурыч; **~ое руково́дство** тактик җитәкчелек; **~ие разногла́сия** тактик мәсьәләләр буенча каршылыклар

такти́чность *ж* әдәплелек, үзен тота белү, тактлылык, иплелек

такти́чн||ый, -ая, -ое әдәпле, үзен тота белүчән, тактлы, ипле; **~ый челове́к** әдәпле кеше; **быть ~ым** үзеңне тота белү; **сде́лать ~ое замеча́ние** әдәпле итеп искәртү ясау

та́ктов||ый, -ая, -ое *муз.* такт[лар] ...ы; **~ая черта́** такт сызыгы

тал *м см.* **тальни́к**

тала́нт *м* 1. искиткеч зур сәләт, зур сәләтлек, сәләтлелек, талант; **музыка́льный ~** музыкага зур сәләтлек; **организа́торский ~** оештыру сәләте 2. (*талантливый человек*) талант, талант иясе; **молоды́е ~ы** яшь талантлар

тала́нтливость *ж* талантлылык, талантлы булу, талант иясе булу

тала́нтлив||ый, -ая, -ое 1. зур сәләтле, талантлы; **~ый компози́тор** талантлы композитор 2. мөкәммәл, талантлы, бөтен жире килгән; **~ое произведе́ние** мөкәммәл әсәр

та́лер I *м полигр.* талер (*басу машинасының бер өлеше*)

та́лер II *м* (*старинная немецкая монета*) талир, талир тәңкә

талисма́н *м* тылсым, бөти

та́л||я *ж* бил; **то́нкая ~я** нечкә бил; **пла́тье в ~ю** билне кысып тора торган күлмәк; **обня́ть за ~ю** биленнән кочаклап алу

та́ллий *м хим.* таллий

талму́д *м рел.* талмуд (*дингә ышанучы еврейларның дин, хокук, көнкуреш һ.б.ш. мәсьәләләре турындагы кагыйдәләр җыентыгы*)

талмуди́зм *м* талмудчылык, хәрефкә ябышып яту

талмуди́ст *м* 1. *рел.* талмудчы, талмуд белгече 2. *перен.* (*начётчик*) хәрефкә ябышып ятучы

тало́н *м* талон; **~ на бензи́н** бензин талоны; **прикрепи́тельный ~** беркетү талоны; **открепи́тельный ~** исәптән төшү талоны

та́л||ый, -ая, -ое эрегән, эреп йомшаган; жебегән; **~ый снег** эрегән кар; **~ая вода́** кар суы

тальк *м* тальк (*порошоксыман ак минерал*)

тальни́к *м* таллык, тал куаклыгы

тальнико́в||ый, -ая, -ое тал ...ы; **~ые за́росли** тал куаклары

талья́нка *ж прост.* тальян гармун

там 1. *нареч.* (*в том месте*) анда, шунда, тегендә; **~ есть телефо́н?** анда телефон бармы?; **поищи́те ~** тегендә эзләгез; **кни́ги ~, внизу́** китаплар шунда, аста 2. *нареч. разг.* (*потом, затем*) аннары, аннан соң, соңыннан, азактан; **~ ви́дно бу́дет, что де́лать** аннан соң нәрсә эшләргә кирәген күз күрер 3. *частица разг.* (*выражает сомнение, пренебрежение*) кая ул, анда; **каки́е ~ у него́ дела́!** аның анда нинди эше булсын! ♦ **како́е ~!** кая ул!, каян килсен ди!, каян булсын ди!; **~ и тут** тегендә дә, монда да; анда да, монда да; **чего́ ~!** әйдә, игътибар итмә!; **бери́, чего́ ~!** әйдә, ала бир!

тамада́ *м* табын башлыгы, табынчы, тамада

тамари́ск *м бот.* тамариск (*куаклык яки агач*)

та́мбур I *м ж.-д., архит.* тамбур; **стоя́ть в ~е** тамбурда тору

та́мбур II *м* (*вид вышивания или вязания*) тамбур; **вышива́ть ~ом** тамбурлы чигү, күпертеп чигү

тамбу́р *м уст.* тамбур (*то же, что* **бараба́н** I)

тамбури́н *м* 1. (*вид бубна*) шөлдермә 2. (*вид барабана*) тамбурин, озынча барабан

тамо́женник *м* таможнячы, таможня хезмәтчесе

тамо́женн||ый, -ая, -ое таможнялы, таможня ...ы; **~ый сбор** таможня жыемы; **~ый досмо́тр** таможня тикшерүе; **~ые учрежде́ния** таможня учреждениеләре

тамо́жня *ж* таможня (*дәүләт чиге аша үтә торган товарларны карап тикшерү, алардан пошлина алу кебек эшләрне башкаручы учреждение*)

та́мошний, -яя, -ее *разг.* андагы, шундагы, тегендәге; **~ жи́тель** шундагы кеше

тампо́н *м мед.* тампон (*канны тукмату яки яра киптерү өчен куела торган мамык яки марля*)

тампони́ровать *сов., несов. что, мед.* тампон кую, тампон тыгу; **~ ра́ну** ярага тампон кую

та́м-ся́м *нареч. разг.* тегендә-монда

тамта́м *м* (*вид гонга*) тамтам

та́нгенс *м мат.* тангенс

та́нго *с нескл.* танго

та́н||ец *м* бию, танцы; **наро́дные ~цы** халык биюләре; **спорти́вные ~цы на льду** бозда башкарыла торган спорт танцылары; **ве́чер ~цев** бию кичәсе

тани́н *м мед., тех.* танин, саргылт порошок

танк *м* танк

та́нкер *м* танкер

танке́тка *ж воен.* танкетка (*кечкенә тиз йөрешле танк*)

танке́тки *мн.* танкетка (*хатын-кыз аяк киеме*)

танки́ст *м* танкчы, танк йөртүче

та́нков||ый, -ая, -ое танк[лар] ...ы; **~ые ча́сти** танк частьлары; **~ая ата́ка** танклар атакасы

танкодро́м *м* танкодром

танкострое́ние *с* танклар төзү, танклар эшләп чыгару

танкострои́тельный, -ая, -ое танк[лар] төзү ...ы; **~ завод** танк төзү заводы

танта́л *м хим.* тантал

танта́лов: **~ы му́ки** жан газабы

танцева́льн||ый, -ая, -ое бию ...ы, танцы[лар] ...ы; **~ая му́зыка** бию көе; **~ый ве́чер** танцы кичәсе

танцева́ть *несов. что и без доп.* бию, танцевать итү; **~ вальс** вальс танцевать итү ♦ **~ от пе́чки** *ирон.* гадәтләнгән шаблон буенча гына эшләү

танцме́йстер *м уст.* танцыга өйрәтүче, танцмейстер

танцо́вщик *м* балет артисты

танцо́вщица *ж* балет артисткасы

танцо́р *м* биюче, бии белүче; танцевать итүче

танцплоща́дка *ж* танцы мәйданчыгы

танцу́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **танцева́ть**; **2.** биюче, бии торган, танцевать итүче; **идти́ ~ей похо́дкой** биеп бару **3.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* биючеләр, танцевать итүчеләр

тапёр *м* тапёр (*танцы кичәләрендә музыкант*)

тапи́р *м зоол.* тапир (*бер тояклы имезүче хайван*)

та́пки, **та́почки** *мн.* тапочка (*укчәсез җиңел аяк киеме*)

та́ра *ж* тара (*товар салып яки төреп йөртә торган әрҗә, тартма һ.б.ш.*)

тарабани́ть *несов. прост.* дөбердәтү, дөбер-шатыр килеп кагу

тараба́рск||ий, -ая, -ое *разг.* аңлаешсыз, мәгънәсез; **~ая гра́мота** аңлаешсыз бер нәрсә

тарабарщина *ж разг.* аңлаешсыз бер нәрсә, мәгънәсез нәрсә

тарака́н *м* таракан

тара́н *м* таран (**1.** *борынгы сугышларда крепость дивараларын җимерү коралы* **2.** *тех. горизонталь хәлдә эшләүче копёр* **3.** *воен. дошман самолётын, кораблен яки танкын үз самолётың, кораблең яки танкың белән бәрдерү*)

тара́нить *что* **1.** *несов. тех.* таранлау; таран ясау **2.** *несов., сов. воен.* таранлау, таран ясау; **~ самолёт проти́вника** дошман самолётын таранлау

тарантас *м* тарантас, читән арба

тарантелла *ж муз.* тарантелла (*Италиядә тиз темплы халык биюе һәм шул темпта язылган музыка әсәре*)

тара́нтул *м зоол.* тарантул, бүе

тара́нь *ж* тарань балыгы, Азов чабагы

тарара́м *м разг.* шау-шу, дау, җәнҗәл; **подня́ть ~** шау-шу куптару

тарара́хать *несов. см.* **тарара́хнуть**

тарара́хну||ть *сов. разг.* **1.** шатыр-шатыр килү, шатырдау; гөрселдәү; **~л гром** шатыр-шатыр килеп күк күкрәде; **~л вы́стрел** каты ату тавышы ишетелде

тарата́йка *ж* таратайка (*ике тәгәрмәчле җиңел арба*)

тарато́рить *несов. что и без доп., разг.* такылдау, лыкылдау; пытырдау

тарато́рка *м, ж разг.* такылдык, тел бистәсе, лыкылдык

тарахте́ние *с см.* **тарахте́ть**

тарахт||е́ть *несов. разг.* **1.** дыңгырдыңгыр килү, дыңгырдау, дыңгылдау; шалтырау; **вдали́ ~е́ла теле́га** ераста арба дыңгырдый иде **2.** *перен.* такылдау, лыкылдау; **не ~и́, говори́ то́лком** такылдама әле, рәтләп сөйлә

тара́щить *несов. что, разг.* акайту, акайтып карау, чекерәйтү; **~ глаза́** күзләрне акайтып карау

тара́щиться *несов. разг.* **1.** (*широко раскрываться — о глазах*) акаю, чекерәю **2.** *на кого-что* акаеп карау

таре́лк||а *ж* **1.** тәлинкә; **глубо́кая ~а** тирән тәлинкә **2.** *мн.* **~и** *муз.* тарелка (*бер-берсен бәреп уйный торган музыка коралы*) ♦ **не в свое́й ~е** *разг.* кәефсез булу; күңел төшеп тору

тари́ф *м* тариф (*бәяләр һәм түләү хаклары күрсәтелгән рәсми исемлек*); **железнодоро́жный ~** тимер юл тарифы; **почто́вый ~** почта тарифы; **~ы опла́ты труда́** эш хакы тарифлары

тарифика́ция *ж* тарификацияләү, тарификация ясау; тариф билгеләү; **~ за́работной пла́ты** эш хакы тарифларын билгеләү

тарифици́ровать *сов., несов. что* тариф билгеләү, тарификацияләү

тари́фн||ый, -ая, -ое тариф ...ы; тариф буенча билгеләнгән; **~ая ста́вка** тариф буенча билгеләнгән ставка; **~ая се́тка** тариф челтәре

тартары́ *нескл. мн.*: **провали́ться в ~** *разг.* жир йоткыры, җәһәннәмгә киткере

та́ры-ба́ры *мн. нескл. прост.* юк-бар сүз, сафсата

таска́ть *несов.* **1.** *кого-что* ташу, күтәреп йөртү; **~ во́ду** су ташу **2.** *кого* за *что* (*дёргать*) тарту, йолку **3.** *что, разг.* (*носить долго одежду, обувь*) кию, киеп йөрү **4.** *что, разг.* (*носить с собой*) йөртү

таска́ться *несов. разг.* **1.** өстерәлеп (сөйрәлеп) йөрү (бару); **~ без де́ла по у́лицам** урамда эшсез тик йөрү **2.** [*үзе белән*] йөртү, күтәреп йөртү; **~ с су́мкой** сумканы үзе белән күтәреп йөртү **3.** *страд. от* **таска́ть**

тасова́ть *несов. что* аралаштыру, бутау; **~ ка́рты** кәртләрне бутау

тата́рин *м* татар, татар кешесе

тата́рка *ж* татар хатыны (кызы)

тата́рник *м бот.* шайтан таягы, убыр уты

тата́рский, -ая, -ое татар[лар] ...ы; Татарстан ...ы; **~ язы́к** татар теле

татуи́ровать *сов., несов. кого-что* татуировка ясау, тәнгә чәнчеп тушь белән рәсем ясау

татуи́роваться **1.** *сов., несов.* үзеңә татуировка ясау (*тушь белән тәнгә чәнчеп рәсем ясату*) **2.** *несов. страд. от* **татуи́ровать**

татуиро́вка *ж* **1.** *см.* **татуи́ровать**; **2.** (*рисунки*) татуировка

та́у-сагы́з *м* таусагыз

тафта́ *ж* тафта (*юка тукыма*)

тахта́ *ж* тахта (*аркасыз киң диван*)

тачанка *ж* тачанка; **пулемётная ~** пулемёт тачанкасы

тача́ть *несов. что* тегү, каю; **~ сапоги́** итек тегү

та́чка *ж* тачка (*бер тәгәрмәчле кул арбасы*)

таща́ть *несов.* **1.** *кого-что* сөйрәп (өстерәп) алып бару, сөйрәп (өстерәп) алып килү, китерү; **~ бревно́** бүрәнә сөйрәп алып килү **2.** *кого-что, разг.* илтү, алып бару (кайту, китү); **~ поку́пки домо́й** сатып алган әйберләрне өйгә алып кайту **3.** *кого-что, разг.* (*тянуть за собой*) өстерәү, сөйрәү; **куда́ ты меня́ та́щишь?** син мине кая өстерисең? **4.** *что* суыру, суырып алу, тартып чыгару; **~ гвоздь из стены́** стенадан кадак суырып алу **5.** *кого-что, разг.* (*воровать*) чәлдерү, урлау

таща́ться *несов.* **1.** *разг.* (*идти, ехать медленно*) өстерәлеп (сөйрәлеп) бару; (*бик авырлык белән*) атлап бару; **~ в хвосте́** койрыкта сөйрәлеп бару **2.** (*волочиться по земле*) өстерәлү, сөйрәлү, өстерәлеп (сөйрәлеп) бару **3.** *страд. от* **таща́ть**

та́яние *с см.* **та́ять**; **~ снего́в** карлар эрүе

та́ять *несов.* **1.** эрү, эретү; **снег та́ет** кар эри; **сего́дня та́ет** *безл.* бүген эретә **2.** *перен.* (*постепенно исчезать*) бетү, бетә бару, әкренләп тыну, юкка чыгу: **зву́ки та́ют** тавышлар әкренләп тына; **тума́н та́ет** томан әкренләп бетә бара; **де́ньги та́ют** акчалар юкка чыга; **си́лы та́ют** көч бетә бара **3.** *перен.* (*худеть*) ябыгу, сулу, сүнә бару; **~ на глаза́х** күз алдында сула бару **4.** *перен.* эрү, эреп китү, күңел йомшару; **~ от любви́** яратудан эреп китү

тварь *ж* **1.** *уст.* (*живое существо*) жан иясе, җанвар **2.** *прост. бран.* (*о человеке*) хайван

твердёть *несов.* кату, катылану

твердо́ть *несов.* **1.** *что, о чём* туку, кат-кат әйтү (*бер ук нәрсәне*) **2.** *что, разг.* (*заучивать, запоминать*) ятлау (*кат-кат укып*), кабатлау

твердока́менный, -ая, -ое (*непоколебимый*) таштай нык, таш кебек каты, таштай

твердоло́бый, -ая, -ое (*тупой, косный*) ташбаш, ташмаңгай

твёрдость *ж* **1.** ныклык, катылык; **~ древеси́ны** үзагачның катылыгы **2.** *перен.* ныклык, тотрыклылык, какшамаслык; **~ ду́ха** рухның какшамаслыгы

твердото́пливн||ый, -ая, -ое *спец.* каты ягулыклы; **~ые раке́ты** каты ягулыклы ракеталар

твёрд||ый, -ая, -ое **1.** каты; **~ые тела́** *физ.* каты җисемнәр; **~ое состоя́ние** *физ.* каты хәл; **~ый каранда́ш** каты карандаш; **~ый грунт** каты җир; **~ые сорта́ пшени́цы** каты бодайлар **2.** *перен.* ныклы, нык, каты, какшамас; **~ое реше́ние** ныклы карар; **~ые зна́ния** ныклы белем; **~ая уве́ренность** каты ышаныч; **~ые це́ны** үзгәрми торган бәяләр **3.** көчле, ныклы, нык; **~ая во́ля** нык ихтыяр; **~ый хара́ктер** ныклы характер ♦ **~ые согла́сные** *лингв.* калын тартыклар; **~ый знак (ъ)** калынлык билгесе

твердыня *ж высок.* **1.** (*крепость*) ныгытма **2.** *перен.* (*оплот*) ныклы таяныч, терәк; **нау́чно-техни́ческая револю́ция — ~ прогре́сса** фәнни-техник революция — прогресс терәге

твердь *ж уст.*: **~ земна́я** коры җир; **~ небе́сная** күк йөзе

твист *м* твист (*парлы ритмик бию*)

твоё *с см.* **твой**

твои́ *мн. см.* **твой**

тво||й *м мест.* **1.** (*принадлежащий тебе*) синең; **~я́ шко́ла** синең мәктәбең; **~я́ кни́га** синең китабың **2.** *в знач. сущ.* **~ё** *с разг.* синеке, синең әйберең; **~ его́ мне не ну́жно** синеке миңа кирәк түгел **3.** *в знач. сущ.* **~и́** *мн.* (*родные*) синекеләр, үзеңнекеләр; **~и́ до́ма?** синекеләр өйдәме?

творе́ни||е *с* әсәр, иҗади эш; **~я Пу́шкина** Пушкин әсәрләре; **~е рук челове́ческих** кеше кулы эшләгән эш

творе́ц *м высок.* **1.** иҗат итүче, иҗатчы, барлыкка китерүче, тудыручы **2.** *рел.* (*бог*) яратучы, алла, тәңре

твори́тельный: ~ паде́ж *грам.* творительный килеш (чыгыш килеше)

твори́ть I *несов.* **1.** *что и без доп.* (*создавать*) иҗат итү, тудыру, барлыкка китерү, булдыру; кору; **~ но́вую жизнь** яңа тормыш кору **2.** *что* (*делать, совершать*) эшләү, кылу, башкару; ясау; **~ чудеса́** гаҗәеп эшләр эшләү; **~ добро́** яхшылык эшләү; **~ беззако́ния** законсызлыклар кылу

твори́ть II *несов. что* изү; **~ и́звесть** известь изү; **~ те́сто** камыр изү

твори́т||ься *несов.* **1.** *разг.* (*происходить*) булу; үтәлү; эшләнү; **что с ним ~ся?** аңа ни булган?; **что у вас тут ~ся?** ни эшләвегез бу? **2.** *страд. от* **твори́ть**

тво́рог, твороґ *м* эремчек

твороґжист||ый, -ая, -ое эремчексыман, эремчектәй; **~ая ма́сса** эремчексыман масса

творо́жник *м кул.* (*кыздырылган эремчек кабарткасы*) творожник

творо́жн||ый, -ая, -ое эремчектән ясалган, эремчекле, эремчек ...ы; **~ый сыр** эремчектән ясалган сыр; **~ая ма́сса** эремчек массасы

тво́рческ||ий, -ая, -ое иҗат ...ы, иҗади; **~ий путь писа́теля** язучының иҗат юлы; **~ий труд** иҗади хезмәт; **~ая мысль** иҗади фикер; **~ая командиро́вка** иҗат командировкасы; **~ое содру́жество** иҗади дуслык; **~ая акти́вность писа́телей** язучыларның иҗади активлыгы

тво́рчеств||о *с* иҗат; **нау́чное ~о** фәнни иҗат; **худо́жественное ~о** сәнгать иҗаты; **наро́дное ~о** халык иҗаты; **свобо́да ~а** иҗат иреге

твоя́ *ж см.* **твой**

те *мн. см.* **тот**

теа́тр *м* **1.** театр; **о́перный ~** опера театры; **~ ку́кол** курчак театры; **пойти́ в ~** театрга бару **2.** *перен.* (*место действия*) мәйдан; **~ вое́нных де́йствий** сугыш хәрәкәтләре мәйданы

театра́л *м* театр һәвәскәре, театр яратучы

театрализова́ть *сов., несов. что* сәхнәләштерү

театра́льн||ый, -ая, -ое **1.** театр ...ы; **~ое иску́сство** театр сәнгате; **~ое учи́лище** театр училищесы; **~ая ка́сса** театр кассасы **2.** *перен.* (*неестественный*) кыланчыклы; тәкәллефле, театраль, ясалма

театрове́д *м* театр белгече, театр сәнгате белгече

театрове́дение *с* театр сәнгате белеме, театрны өйрәнү фәне

тебенёвка *ж с.-х.* тибәндә йөрү

тевто́нский, -ая, -ое *ист.* тевтон[нар] ...ы; **Тевто́нский о́рден** Тевтоннар ордены

тевто́ны *мн.* тевтоннар (*борынгы герман кабиләләре*)

те́зис *м* тезис; **~ы докла́да** доклад тезислары

тёзка *м, ж* адаш; **он мой (мне) ~** ул минем адаш

тейзм *м рел.* теизм (*алланы акыллы зат итеп күзаллаган дини караш*)

теки́нский, -ая, -ое текин ...ы; **~ ковёр** текин хәтфә келәме

теки́нцы *мн.* текиннар (*төрекмәннәрнең бер өлеше*)

текст *м* текст; **перево́д иностра́нного ~а** чит телдәге текстны тәрҗемә итү; **~ пе́сни** җырның тексты

тексти́ль *м собир.* текстиль, тукыма, тукыма әйберләр

тексти́льн||ый, -ая, -ое туку ...ы, тукыма ..., текстиль ...ы; **~ая фа́брика** туку фабрикасы; **~ые изде́лия** тукыма әйберләр

тексти́льщик *м* тукучы, текстильче, туку промышленносте эшчесе

тексти́льщица *ж* тукучы хатын (кыз)

текстоли́т *м* текстолит (*пластик матдә*)

тексто́лог *м* текстолог, текстология белгече

текстологи́ческ||ий -ая, -ое текстология ...ы, текстологик; **~ое иссле́дование** текстологик тикшеренү

текстоло́гия *ж* текстология (*филологиядә әдәби һ.б.ш. әсәрләрнең текстларын өйрәнү һәм бастырып чыгару белән шөгыльләнә торган булек*)

текстуа́льный, -ая, -ое текстуаль, бермә-бер, сүзгә-сүз; **~ перево́д** сүзгә-сүз тәрҗемә

текто́ника *ж* тектоника (**1.** *җир кабыгының төзелеше һәм анда булып тора торган үзгәрешләр* **2.** *геология фәненең шуларны өйрәнә торган булеге*)

тектони́ческ||ий, -ая, -ое тектоника ...ы, тектоник; **~ие явле́ния** тектоник күренешләр; **~ая ка́рта** тектоника картасы

теку́честь *ж* **1.** *физ.* агучанлык **2.** *перен.* алмашынучанлык, үзгәрүчәнлек, даими булмау; **~ ка́дров** кадрларның алмашынып торуы

теку́ч||ий, -ая, -ее **1.** (*жидкий*) ага торган, агучан, агым ...; сыек; **~ая вода́** агым су; **~ие тела́** *физ.* агучан жисемнәр **2.** *перен.* алмашынып тора торган, үзгәреп тора торган, даими булмаган; **~ий соста́в рабо́тников** хезмәткәрләрнең үзгәреп тора торган составы

теку́чка *ж разг.* көндәлек эш

теку́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **течь** I; **2.** агымдагы; хәзерге, шушы; **~ий моме́нт** агымдагы момент; **в ~ем ме́сяце** агымдагы айда; **~ая рабо́та** агымдагы эш **3.** (*повседневный*) көндәлек, агымдагы; **~ие дела́** көндәлек эшләр ◆ **~ий счёт** агымдагы счёт; **~ий счёт предприя́тия** предприятиенең агымдагы счёты

теле- *кайбер кушма сүзләрнең тубәндәге мәгънәләрдә кулланыла торган беренче кисәге* 1) *«телевидениегә бәйләнешле, телевидениегә караган», мәс.* **тележурна́лист** тележурналист, телевидение журналисты; **телережиссёр** телережиссёр, телевидение режиссёры; 2) *«ерактан торып төрле элемтә чаралары ярдәмендә эшли яки эшләтә торган», мәс.* **телеобъекти́в** телеобъектив

телеавтома́тика *ж* телеавтоматика

телеательé *с нескл.* телеателье (*телевизорлар ремонтлау ателесы*)

телеба́шня *ж* телебашня; **Оста́нкинская ~** Останкино телебашнясы

телевеща́ние *с* телетапшыру

телеви́дение *с* телевидение

телевизио́нн||ый, -ая, -ое **1.** телевидение ...ы; телевизион ...; **~ый центр** телевидение үзәге; **~ая анте́нна** телевидение антеннасы; **~ая програ́мма** телевидение программасы; **~ый худо́жественный фильм** телевизион нәфис фильм; **~ый ко́нкурс** телевизион конкурс **2.** телевидение ярдәме белән; телевидение аша; **~ая переда́ча** телевидение аша тапшыру

телеви́зор *м* телевизор; **цветно́й ~** төсле телевизор

телеви́зорный, -ая, -ое телевизор ...ы; **~ сто́лик** телевизор өстәле

телевы́шка *ж* телевышка

теле́га *ж* арба

телегра́мм||а *ж* телеграмма; **поздрави́тельная ~а** котлау телеграммасы; **~а-мо́лния** бик ашыгыч телеграмма; **дать ~у** телеграмма сугу

телегра́ф *м* телеграф

телеграфи́рование *с см.* **телеграфи́ровать**

телеграфи́ровать *сов., несов. что, о чём* телеграмма жибәрү, телеграмма сугу, телеграмма бирү; **~ о прие́зде** кайту турында телеграмма бирү

телеграфи́ст *м* телеграфчы, телеграфта эшләүче

телеграфи́стка *ж* телеграфчы хатын (кыз)

телегра́фн||ый, -ая, -ое **1.** телеграф ...ы; **~ый бланк** телеграф бланкысы; **~ый аппара́т** телеграф аппараты; **~ое сообще́ние** телеграф хәбәре **2.** телеграф ярдәмендә, телеграф аша; **~ая связь** телеграф аша бәйләнеш ◆ **Телегра́фное аге́нтство** Телеграф агентлыгы

теле́жка *ж* кечкенә (бәләкәй) арба, кул арбасы

тележурна́л *м* телевизион журнал

тележурнали́ст *м* телевидение журналисты

телезри́тель *м* телевизор караучы

телеинтервью́ *с нескл.* телеинтервью

телеинформа́ция *ж* телеинформация

телека́мера *ж* телекамера

телекоммента́тор *м* телевидение комментаторы

телекомпа́ния *ж* телекомпания

телемеха́ника *ж тех.* телемеханика (**1.** *машина, механизм һәм җайланмаларны ерактан торып идарә итү һәм көйләү* **2.** *ерактан торып механизмнар белән идарә итүнең методларын һәм чараларын өйрәнүче фән*)

телёнок *м* **1.** (*детёныш коровы*) бозау; (*детёныш оленя*) болан баласы; (*детёныш лося*) пошый баласы **2.** *перен. разг.* (*о простоватом и доверчивом человеке*) бозау

телеобъекти́в *м* телеобъектив

телеоло́гия *ж филос.* телеология (*табигатьтә бөтен нәрсә максатка туры китереп яратылган һәм һәр усештә алдан билгеләп куелган максат тормышка ашырыла дип раслый торган идеалистик тәгълимат*)

телеопера́тор *м* телеоператор, телестудия операторы

телео́черк *м* телеочерк, телевизион очерк

телепати́ческ||ий, -ая, -ое телепатия ...ы; **~ая связь** телепатия элемтәсе (*бер-береңне ерактан торып аңлау, сизү турында*)

телепа́тия *ж* телепатия (*кеше фикерләренең һәм тойгыларының ерактан сизелүе, фәнни исбатланмаган*)

телепереда́тчик *м* телетапшыргыч

телепостано́вка *ж* телепостановка

телепрогра́мма *ж* телевизион программа

телерепорта́ж *м* телерепортаж; **~ из ко́смоса** галәмнән тапшырылган телерепортаж

телерепортёр *м* телерепортёр

телеса́ *мн. шутл.* симез гәүдә, юан гәүдә

телесвя́зь *ж* телеэлемтә

телеско́п *м* телескоп

телескопи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** телескоп ...ы; телескоп аша гына күренгән; телескоп ярдәмендә ...; **~ая анте́нна** телескоп антеннасы; **~ие плане́ты** телескоп аша гына күреп була торган планеталар; **~ие наблюде́ния Ма́рса** Марсны телескоп ярдәме белән күзәтү **2.** *опт.* телескопик, ныклы зурайтып күрсәтә торган; **~ие очки́** ныклы зурайтып күрсәтә торган күзлек

телеско́пн||ый, -ая, -ое телескоп ...ы; **~ая труба́** телескоп торбасы

теле́сн||ый, -ая, -ое **1.** тән ...ы; **~ые поврежде́ния** тән җәрәхәтләре **2.** (*о цвете*) тән төсендәге, тән төсле; **чулки́ ~ого цве́та** тән төсендәге оек

телеспекта́кль *м* телеспектакль

телета́йп *м* телетайп (*хәрефләр баса торган телеграф аппараты*)

телета́йпн||ый, -ая, -ое телетайп ...ы; **с ~ой ле́нты** телетайп тасмасыннан

телетрансля́ция *ж* телетрансляция

телеустано́вка *ж* телеустановка, тележайланма

телефи́льм *м* телефильм, телевизион фильм

телефо́н *м* телефон; **звони́ть по ~у** телефоннан шалтыратып алу; **~-автома́т** автомат телефон

телефониза́ция *ж* телефонлаштыру, телефон үткәрү

телефони́ровать *сов., несов. что, о чём* телефон аша хәбәр итү, телефоннан әйтү

телефони́ст *м* телефончы, телефонда эшләүче

телефони́стка *ж* телефончы хатын (кыз)

телефо́нн||ый, -ая, -ое **1.** телефон ...ы; **~ый аппара́т** телефон аппараты; **~ая ста́нция** телефон станциясе **2.** телефон аша ...; **~ые перегово́ры** телефон аша сөйләшүләр

телефонограмма *ж* телефонограмма, телефон аша бирелгән хәбәр

Теле́ц *м астр.* Үгезбозау

телецентр *м* телеүзәк, телевидение үзәге

телеэкра́н *м* телевизор экраны

тели́ться *несов.* бозаулау

тёлка *ж* тана, тана бозау; (*двухгодовалая, нетель*) башмак тана; (*до первого отёла*) тана сыер

теллу́р *м хим.* теллур

те́л||о *с* **1.** *физ., мат.* җисем; **твёрдые ~а́** каты җисемнәр; **жи́дкие ~а́** сыек җисемнәр; **газообра́зные ~а́** газсыман җисемнәр; **геометри́ческое ~о** геометрик җисем; **небе́сные ~а́** күктәге җисемнәр **2.** (*человека*) тән, гәүдә, бәдән; **ча́сти ~а** тән әгъзалары **3.** *воен.* көпшә; **~о пулемёта** пулемёт көпшәсе

телогре́йка *ж разг.* сырма, телогрейка

телодвиже́ние *с* тән хәрәкәте

теля́ *м разг. см.* **телёнок**

телосложе́ни||е *с* тән төзелеше, сын, буй-сын; **челове́к кре́пкого ~я** тән төзелеше нык кеше

телохрани́тель *м* тән сакчысы, шәхси сакчы

тельня́шка *ж разг.* тельняшка (*матросларның эчке күлмәге*)

те́льц||е *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **те́ло** 2; **2.** *обычно мн.* **~а́** *биол.* тәнчек; **кра́сные кровяны́е ~а́** кызыл кан тәнчекләре (*эритроцитлар*)

теля́тина *ж* бозау ите

теля́тник *м* **1.** (*хлев*) бозау абзары **2.** (*работник*) бозау караучы

теля́тница *ж* бозау караучы хатын (кыз)

теля́ч||ий, -ья, -ье **1.** бозау ...ы; **~ьи но́жки** бозау аяклары **2.** бозау ите ...ы, бозау итеннән пешерелгән; **~ьи котле́ты** бозау итеннән пешерелгән котлет ◆ **~ий восто́рг** *ирон.* урынсыз шатлану; **~ьи не́жности** *ирон.* төче ягымлылык

тем *союз со сравн. ст.* шул хәтле, шулкадәр, ...ган саен; **чем ночь темне́й, ~ я́рче звёзды** төн никадәр караңгырак булса, йолдызлар шулкадәр яктырак яна ◆ **~ бо́лее** бигрәк тә; **~ лу́чше** бигрәк әйбәт, тагын да яхшырак; **~ не ме́нее** шуңа карамастан, шулай була торып

те́ма *ж* тема (**1.** *әсәрнең, фикерләүнең, иҗатның һ.б.ш. төп эчтәлеге* **2.** *музыка әсәренең төп көе*)

тема́тика *ж* тематика, барлык темалар җыелмасы

тематѝческ||ий, -ая, -ое тематик, тематика ...ы; **~ий план** тематик план; **~ая вы́ставка** тематик күргәзмә

тембр *м* тембр (*һәрбер авазның, тавышның үзенә хас булган сыйфаты*); **~ го́лоса** тавышның тембры

теменн||о́й, -а́я, -о́е *анат.* түбә ...ы; **~а́я кость** түбә сөяге

те́мень *ж разг.* караңгы, караңгылык; **непрогля́дная ~** дөм-караңгы

темля́к *м* темляк, бөлдермә *диал.*; **са́бля с ~о́м** темлякле кылыч

темне́||ть *несов.* **1.** каралу, карала төшү; **серебро́ ~ет** көмеш карала **2.** *безл.* караңгылану, караңгы төшү; **сейча́с ра́но ~ет** хәзер иртә караңгы төшә **3.** (*виднеться — о чём-л. тёмном*) кара булып күренү, кара-кучкылланып тору; **вдали́ ~ет лес** ераткы урман кара булып күренә

темне́ться *несов. разг. см.* **темне́ть** 3

темни́ть *несов. разг.* **1.** *кого-что* (*делать тёмным*) караңгыландыру, каралту **2.** *перен. разг.* (*путать, обманывать*) бутау

темни́||ца *ж уст.* зиндан, төрмә; **посади́ть в ~у** төрмәгә утырту

темно́ *нареч.* **1.** караңгы; **темны́м-~** кап-караңгы, дөм-караңгы **2.** *в знач. сказ. безл.* караңгы; **~, хоть глаз вы́коли** күзгә төртсәң күренмәслек караңгы; **здесь не так ~** монда бик караңгы түгел

темно- *төс белдергән кушма сыйфатларның беренче кисәге, татар теленә «кара», «куе» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **~гла́зый** *кара күзле;* **~бро́вый** *кара кашлы*

тёмно- *кайбер кушма сыйфатларның беренче кисәге, татар теленә «куе», «карасу», «коңгырт» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **~-голубо́й** куе зәңгәр; **~-зелёный** куе яшел; **~-кра́сный** карасу кызыл

темноволо́сый, -ая, -ое коңгырт чәчле

темноко́жий, -ая, -ее кара тәнле

темнот||а́ *ж* **1.** караңгылык, караңгы; **до наступле́ния ~ы́** караңгы төшкәнче **2.** *перен. разг.* (*невежество*) наданлык, томаналык, каралык, гафиллек

тёмн||ый, -ая, -ое **1.** караңгы; **~ая ко́мната** караңгы бүлмә; **~ая ночь** караңгы төн **2.** (*о цвете*) кара, карасу төстәге, каралҗым **3.** *перен.* (*неясный, непонятный*) аңлаешсыз, томанлы; **~ое ме́сто в те́ксте** текстның аңлаешсыз урыны **4.** *перен.* (*безрадостный*) кара, күңелсез, кайгылы, хәсрәтле, **~ые мы́сли** күңелсез уйлар **5.** *перен.* (*вызывающий подозрение*) шикле, шөбһәле; кара, пычрак, җинаятьчел; **~ая ли́чность** шикле кеше; **~ые дела́** пычрак эшләр **6.** *перен.* (*невежественный*) надан, томана, кара ◆ **от ~а́ до ~а́** иртәдән кичкә кадәр; **~ое пятно́** кара тап, хурлыклы тап; **устро́ить ~ую** *кому, прост.* берәр кешенең башын каплап кыйнау

темп *м* **1.** *муз.* темп **2.** *перен.* тизлек; темп; **бы́стрыми ~ами** тиз темп белән; **~ рабо́ты** эш темпы; **~ы разви́тия**

промы́шленности промышленностьның үсү темплары ♦ **в ~е** тиз-тиз генә, җәһәт кенә

темпера́мент *м* **1.** темперамент; **меланхоли́ческий ~** меланхолик темперамент; **холери́ческий ~** холерик темперамент **2.** дәрт, гайрәт; **поэти́ческий ~** шигъри дәрт; **челове́к с ~ом** гайрәтле кеше

темпера́ментн||ый, -ая, -ое темпераментлы, дәртле; кызу, ялкынлы; **~ый актёр** темпераментлы актёр; **~ая речь** ялкынлы речь

температу́ра *ж* температура; **высо́кая ~** югары температура; **ни́зкая ~** түбән температура; **~ кипе́ния** кайнау температурасы; **~ те́ла** тән температурасы; **повы́шенная ~** күтәренке температура; **норма́льная ~** нормаль температура

температу́рить *несов. разг.* температура күтәрелү, температура күтәрелеп авыру; **больно́й температу́рит** авыруның температурасы күтәрелгән

темь *ж разг. см.* **тьма**

те́мя *с анат.* баш түбәсе, түбә

тенденцио́зность *ж* берьяклылык, тенденциялелек, тенденциозлык

тенденцио́зный, -ая, -ое (*пристрастный, необъективный*) берьяклы, тенденциоз, тенденцияле; **~ подхо́д к пробле́ме** мәсьәләгә берьяклы гына килү

тенде́нци||я *ж* **1.** (*направление развития*) тенденция, үсеш юнәлеше; омтылыш; **прогресси́вные ~и** прогрессив тенденцияләр **2.** (*берәр әсәрдә уткәрелә торган*) төп фикер, төп идея **3.** (*предвзятая мысль*) берьяклы фикер, тенденция

те́ндер *м ж.-д.* тендер (*су, кумер һ.б.ш. өчен махсус вагон яки паровозның шулар өчен җайланган арткы өлеше*)

тенев||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*находящийся в тени*) күләгәле, күләгә төшеп тора торган **2.** *перен.* күләгәле, кире, тискәре; **~а́я сторона́ де́ла** эшнең кире ягы; **~а́я эконо́мика** күләгә икътисады

тенелюби́в||ый, -ая, -ое *бот.* күләгәле жирдә үсә торган, күләгә яратучы ...; **~ые расте́ния** күләгә яратучы үсемлекләр

тенёта *только мн.* ятьмә, ау ятьмәсе; **попа́сть в ~** ятьмәгә эләгү

тени́ст||ый, -ая, -ое күләгәле, күләгә күп төшә торган; **~ый сад** күләгәле бакча; **~ое ме́сто** күләгәле урын

те́ннис *м спорт.* теннис; **насто́льный ~** өстәл теннисы

тенниси́ст *м* теннисчы, теннис уйнаучы

тенниси́стка *ж* теннис уйнаучы хатын (кыз)

те́нниска *ж* тенниска (*кыска җиңле җиңел трикотаж күлмәк*)

те́ннисный, -ая, -ое теннис ...ы; **~ мяч** теннис тубы; **~ корт** теннис корты

те́нор *м* тенор (**1.** *ирләрдә иң югары тавыш* **2.** *шул тавыш белән җырчы*)

тент *м* тент, киндер япма

тен||ь *ж* **1.** күләгә; **~ь от де́рева** агач күләгәсе; **сиде́ть в ~и́** күләгәдә утыру; **2.** (*силуэт*) шәүлә, карамчык **3.** *перен. чего* эз, билге, әсәр; **по его́ лицу́ пробежа́ла ~ь неудово́льствия** аның йөзенә ризасызлык әсәре чыкты **4.** *перен. чего* шәүлә, күләгә, өрәк; **~и про́шлого** үткән заман шәүләләре **5.** *перен.* күләгә, шик; **бро́сить ~ь** *на кого-л. берәүгә* күләгә төшерү ♦ **держа́ться (быть) в ~и́** читтә тору; **одна́ ~ь оста́лась** *от кого* аның коры сөяге генә калган; **оста́ться в ~и́** күләгәдә калу

теодоли́т *м геод., астр.* теодолит

теокра́тия *ж* теократия (*сәяси хакимият дин башлыклары кулында булган идарә формасы*)

тео́лог *м* теолог, теология белгече

теологи́ческий, -ая, -ое теологик

теоло́гия *ж* теология (*алла һәм дин догматлары турында дини тәгълимат*)

теоре́м||а *ж мат.* теорема; **доказа́ть ~у** теореманы исбат итү

теоретизи́ровать *несов.* теоретик мәсьәләләр турында фикер йөртү

теоре́тик *м* теорияче; **~и иску́сства** сәнгать теориячеләре

теорети́ческ||ий, -ая, -ое теория ...ы; теоретик, теориягә нигезләнгән; **~ие вопро́сы** теория мәсьәләләре; **~ая подгото́вка** теоретик әзерлек

теорети́чный, -ая, -ое (*абстрактный*) абстракт, тәҗрибәдән ерак

тео́рия *ж в разн. знач.* теория, тәгълимат; **~ вероя́тностей** *мат.* ихтималлыклар теориясе; **~ позна́ния** *филос.* танып белү теориясе; **~ му́зыки** музыка теориясе

тео́софия *ж* теософия, тасаввыф (*тәгълимат*)

тепе́решн||ий, -яя, -ее *разг.* хәзерге; хәзерге заман ...ы; **в ~ее вре́мя** хәзерге вакытта; **~ие лю́ди** хәзерге заман кешеләре

тепе́рь *нареч.* хәзер; **~ де́ло пойдёт** хәзер инде эш барыр

тёпленьк||ий, -ая, -ое *уменьш.-ласк. от* **тёплый** 1; **вы́дался ~ий денёк** җылы гына көн туры килде ♦ **~ое ме́стечко** *ирон.* җылы урын (*җиңел акча килә торган урын*)

тепл||и́ть *несов.* **1.** җылыну, җылына төшү **2.** *безл.* җылыту, [көн] җылыта төшү; **на у́лице ~ет** тышта җылыта

тёплит||ься *несов.* **1.** (*слабо светиться*) сүнәр-сүнмәс кенә янып тору, көчкә генә янып тору, **~ся свеча́** шәм сүнәр-сүнмәс кенә янып тора **2.** *перен.* бар булу; ... сүнмәү; **жизнь в нём едва́ ~ся** аның чак кына җаны бар; **ещё ~ся наде́жда** әле өмет [чаткысы] бар

тепли́ца *ж* теплица

тепли́чн||ый, -ая, -ое **1.** теплица ...ы; **~ая ра́ма** теплица рамы **2.** теплицада үстерелгән; **~ые огурцы́** теплицада үстерелгән кыяр ♦ **~ое расте́ние** тормышка яраклашмаган кеше

тепл||о́ I *с* **1.** җылы, җылылык; **на у́лице де́сять гра́дусов ~а́** тышта ун градус җылылык; **сиде́ть в ~е́** җылыда утыру **2.** *перен.* (*сердечность*) җылылык, җылы, ягымлылык; **душе́вное ~о́** күңел җылысы

тепло́ II *нареч.* **1.** җылы; **одева́ться ~** җылы киенү **2.** *в знач. сказ. безл.* җылы; **в до́ме ~** өйдә җылы; **сего́дня ~** бүген көн җылы; **мне ~** миңа җылы, мин өшемим **3.** *перен.* җылы, ягымлы; **~ встре́тить** *кого-л. берәр кешене* җылы каршылау

тепло- *кайбер кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «җылы, җылылык» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.*

теплосе́ть җылылык челтәре; **теплогенера́тор** *тех.* җылылык генераторы

тепловóз *м* тепловоз

теплов||о́й, -а́я, -о́е җылылык ...ы; җылылык ярдәмендә ...; **~а́я эне́ргия** җылылык энергиясе; **~о́й дви́гатель** җылылык ярдәмендә эшли торган двигатель; **~о́е излуче́ние** җылылык нурланышы ♦ **~о́й уда́р** эссе кабу

теплоёмкость *ж физ.* җылысыешлык, җылылык сыемы; **уде́льная ~** чагыштырма җылысыешлык; **~ пе́чи** мичнең җылысыешлыгы

теплозащи́та *ж см.* **теплоизоля́ция**

теплозащи́тный, -ая, -ое *см.* **теплоизоляцио́нный**

теплоизоляцио́нный, -ая, -ое *тех.* җылылык үткәрми торган; **~ материа́л** җылылык үткәрми торган материал

теплоизоля́ция *ж тех.* җылылык үткәрмәү, җылылык чыгармау

теплокро́вные *мн. зоол.* җылыканлылар

теплолюби́в||ый, -ая, -ое җылы ярата торган, җылы яратучы, җылыда үсә торган; **~ые культу́ры** җылыда үсә торган үсемлекләр

тепломагистра́ль *ж* җылылык магистрале, үзәк җылы үткәргеч

теплообме́н *м* җылы алмашу, җылылык алмашу

теплоотда́ча *ж физ.* җылыбирешлек, җылы бирү сәләте

теплопрово́дност||ь *ж физ.* җылы үткәрүчелек; **коэффицие́нт ~и** җылы үткәрүчелек коэффициенты

теплопрово́дн||ый, -ая, -ое *физ.* җылылык үткәрә торган, җылы үткәрүче; **~ые тела́** җылы үткәрүче җисемнәр

теплосе́ть *ж* җылылык челтәре

теплосто́йкий, -ая, -ое *тех.* җылыга чыдамлы

теплосто́йкость *ж тех.* җылыга чыдамлык

теплот||а́ *ж* **1.** *физ.* җылылык; **едини́ца ~ы** җылылык берәмлеге; **~а́ парообразова́ния** паръясалу җылылыгы **2.** *перен.* җылылык, ягымлылык; **душе́вная ~а́** күңел җылылыгы

теплотво́рность *ж физ.* җылы бирүчелек, җылылык бирү сәләте; **~ то́плива** ягулыкның җылылык бирү сәләте

теплотво́рный, -ая, -ое *физ.* җылытудыргыч, җылылык хасил итә торган

теплоте́хник *м* теплотехник, теплотехника белгече

теплоте́хника *ж* теплотехника (*техниканың җылылыктан һәм пардан файдалану белән шөгыльләнә торган бүлеге*)

теплотра́сса *ж* җылылык үткәргеч юлы

теплофика́ция *ж* теплофикация (*җылыту системасы уткәру*)

теплофици́ровать *сов., несов. что* теплофикацияләү, үзәктән ягып җылыту системасын үткәру

теплохо́д *м* теплоход

теплоцентра́ль *ж* теплоцентраль (*үзәктән җылыту өчен җылылык энергиясе эшләп чыгара торган станция*)

теплоэлектроцентра́ль *ж* теплоэлектроцентраль (*җылылык һәм электр энергиясе эшләп чыгара торган станция*)

тепли́шка *ж* теплушка (*кешеләр йөртү өчен җайланган товар вагоны*)

тёпл||ый, -ая, -ое **1.** җылы; **~ый кли́мат** җылы климат; **~ая оде́жда** җылы кием **2.** *перен.* җылы, ягымлы; **~ое чу́вство** җылы хис; **~ая встре́ча** җылы каршы алу; **~ые слова́** ягымлы сүзләр **3.** күңелгә ятышлы, матур; **~ые тона́ки** буяуларның матур тоны ♦ **~ая компа́ния** *разг.* әшнәләр төркеме, җылы компания

тепли́нь *ж разг.* бик җылы көн, бик җылы һава, бик җылы

терапе́вт *м* терапевт (*эчке авырулар табибы*)

терапевти́ческ||ий, -ая, -ое терапия ...ы; терапевтик; **~ое отделе́ние больни́цы** хастаханәнең терапия бүлеге

терапи́я *ж* терапия (*медицинаның эчке авыруларны хирургия юлыннан башка дәвалый торган бүлеге*)

тереби́льн||ый, -ая, -ое йолкыла торган; йолку ...ы; **~ая маши́на** йолку машинасы

тереби́льщик *м* киндер (җитен) йолкучы

тереби́льщица *ж* киндер (җитен) йолкучы хатын (кыз)

тереби́ть *несов.* **1.** *что* (*собирая, выдёргивать лён, коноплю*) йолку **2.** *что* тарту; сыйпау; **~ во́лосы** чәчне тарту **3.** *перен. кого* (*приставать, надоедать*) йәдәтү, борчу, тынычсызлау

те́рем *м* терем (*борынгы Русьта йортның өстендәге бина яки манара рәвешендә салынган аерым йорт*)

тере́ть *несов. что* **1.** ышку, уу; **~ глаза́** күз уу; **~ спи́ну** арканы ышку **2.** кыру, ваклау, уу; **~ морко́вь** кишер кыру; **~ таба́к** тәмәке уу **3.** (*вызывать боль*) кыру; **сапо́г трёт но́гу** итек аякны кыра

тере́ться *несов.* **1.** *чем, разг.* ышкыну, сөртенү **2.** *обо что* ышкылу; **жернова́ тру́тся друг о дру́га** тегермән ташлары бер-берсенә ышкыла **3.** *перен. разг.* ышкыну, чуалып йөрү; **котёнок трётся у ног** песи баласы аяк астында ышкынып йөри **4.** *перен.* (*находиться среди кого-чего-л.*) буталып йөрү; кысылып йөрү

терза́ния *мн.* азап, җәфа

терза́ть *несов. кого-что* **1.** (*рвать на части*) ботарлау, өзгәләү **2.** *перен.* азаплау, җәфалау

терза́ться *несов.* азаплану, җәфалану, өзгәләнү; **~ сомне́ниями** шикләрдән азаплану

тёрка *ж* кыргыч, угыч

те́рмин *м* атама, термин; **техни́ческие ~ы** техника терминнары; **лингвисти́ческие ~ы** лингвистик терминнар

терминологи́ческий, -ая, -ое терминологик, терминология ...ы; **~ слова́рь** терминология сүзлеге

терминоло́гия *ж* терминология; **граммати́ческая ~** грамматик терминология

терми́ст *м* термист (*металларны термик юл белән эшкәртүче*)

термит I *м хим.* термит (*янганда бик югары температура бирә торган порошоксыман катнашма*)

термит II *м зоол.* термит (*бөҗәк*)

термо́н||ый, -ая, -ое термит ...ы; термит белән ...; термитлы; **~ая бо́мба** термитлы бомба; **~ая сва́рка** термит белән кыздырып ябыштыру; **~ая смесь** *см.* **термит** I

терми́ческ||ий, -ая, -ое *физ., тех.* термик, термик ысул белән ...; **~ая обрабо́тка мета́ллов** металларны термик ысул белән эшкәртү

термо- *кайбер кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «җылы», «җылылык» сүзе белән тәрҗемә ителә, ә күп кенә вакытта тәрҗемә ителми дә, мәс.* **термостóйкий** җылыга чыдам; **термофосфа́т** термофосфат; **термоантраци́т** термоантрацит; **термотерапи́я** *мед.* термотерапия

термодина́мика *ж* термодинамика (*физика бүлеге*)

термо́метр *м* термометр; **медици́нский ~** медицина термометры; **рту́тный ~** терекөмешле термометр; **поста́вить ~** термометр кую

термообрабо́тка *ж* кыздырып эшкәртү, термик эшкәртү

терморегуля́тор *м* җылы көйләгече, җылылык регуляторы

те́рмос *м* термос

термоста́т *м* термостат (*температураны бер дәрәҗәдә саклау аппараты*)

термостóйкий, -ая, -ое *см.* **теплостóйкий**

термоя́дерн||ый, -ая, -ое термик төш ...ы; атом-төш ...ы; **~ое ору́жие** термик төш коралы; **~ая реа́кция** термик төш реакциясе

тёрн *м* күгән (*усемлеге һәм җимеше*)

терни́стый, -ая, -ое *уст.* чәнечкеле; **~ куст** чәнечкеле куак ♦ **~ путь** авыр юл, кыен юл

терно́вник *м* күгән куагы (агачы)

терно́вый, -ая, -ое чәнечкеле; **~ куст** чәнечкеле куак ♦ **~ вене́ц** *книжн.* чәнечкеле таҗ (*газаплану, газап чигү*)

терпели́вость *ж* түземлелек, чыдамлык, сабырлык

терпели́вый, -ая, -ое түземле, чыдам[лы], сабыр; **~ челове́к** сабыр кеше; **~ больно́й** түземле авыру

терпе́ни||е *с* **1.** түземлек, чыдамлык, сабырлык, тәкать; **запасти́сь ~ем** тәкать тоту; **потеря́ть вся́кое ~е** бөтенләй тәкать калмау; **~е ло́пнуло** чыдар хәл калмады; **вы́вести из ~я** чыдар хәлне калдырмау **2.** түзем, чыдам, тәкать; **облада́ть ~ем** түземле булу; **~е и труд всё перетру́т** *посл.* ≈ тырышкан тапкан, ташка кадак каккан

терп||е́ть *несов.* **1.** *что и без доп.* түзү, чыдау, сабыр итү, түзеп (чыдап) тору; **~е́ть боль** авыртуга түзү; **~е́ть жару́** эссегә чыдау **2.** *кого-что* түзү, чыдау, килешү; **он не те́рпит возраже́ний** ул каршы әйткәнгә түзеп тора алмый **3.** *что* күрү, кичерү; очрау; **~е́ть лише́ния** авырлыклар кичерү; **~е́ть неуда́чу** уңышсызлыкка очрау **4.** көтү, сабыр итү; **де́ло не те́рпит** эш көтми; **вре́мя те́рпит** вакыт бар әле ♦ **~е́ть не могу́** *кого-что, чего берәр кешене, берәр нәрсәне* күрә алмыйм, женем сөймәй

терпе́ться *несов. безл. с отриц. кому и без доп.* түзә алу, чыдый алу, чыдап булу; **не те́рпится сказа́ть** чыдап булмый, әйтәсе килә; **мне не те́рпится приступи́ть к рабо́те** эшкә тотынмый түзә алмыйм

терпи́мость *ж* түземлелек, чыдамлылык, сабырлык; **проявля́ть ~** сабырлык күрсәтү

терпи́м||ый, -ая, -ое **1.** түзәрлек, чыдарлык, түзеп (чыдап) торырлык; **~ые усло́вия** түзәрлек шартлар **2.** түземле, сабыр; **~ый челове́к** сабыр кеше

те́рпк||ий, -ая, -ое авыз камаштыра торган, авыз бөрештерә торган; **~ое я́блоко** авызны камаштыра торган алма

те́рпкость *ж* авыз камаштыра торган булу, авыз бөрештерә торган булу

терпу́г I *м спец.* терпуг (*игәү урынына кулланыла торган эре сырлы корыч кайрак*)

терпу́г II *м* (*рыба*) терпуг

террако́та *ж* терракота (**1.** *яндырылган кызыл яки сары балчык* **2.** *собир. шуннан ясалган әйберләр*)

террако́тов||ый -ая, -ое **1.** терракота ...ы; яндырылган балчыктан ясалган; **~ые изде́лия** терракотадан ясалган әйберләр **2.** (*о цвете*) кызыл кирпеч төсендәге, кызылсу, көрән

терра́рий *м* террарий (*то же, что* **терра́риум**)

терра́риум *м* террариум (*сөйрәлүчеләр өчен махсус бина*)

терра́са *ж* терраса (**1.** *өйгә терәп эшләнгән тубәле җәйге ачык корылма* **2.** *геогр. тау киртләче, киртләч*)

терренку́р *м* терренкур (*махсус оештырылган маршрутлар буенча дозалап йөреп дәвалану методы*)

террико́н *м горн.* террикон

территориа́льно-произво́дственный, -ая, -ое: **~ ко́мплекс** территориаль-производство комплексы

территориа́льн||ый, -ая, -ое территория ...ы, территориаль; **~ый конфли́кт** территория конфликты (*территория мәсьәләсе буенча булган кискенлек, киренкелек*); **~ая це́лостность** территория бөтенлеге; **~ое деле́ние** территориаль бүленеш; **~ые грани́цы** территория чикләре; **~ые диале́кты** җирле сөйләшләр; **~ые во́ды** эчке сулар (*диңгезнең бер дәүләткә караган яр буе сулары*)

террито́рия *ж* территория; **~ страны́** илнең территориясе; **~ завода́** завод территориясе; **~ фе́рмера** фермер территориясе

ТЕР-ТЕЧ

терро́р *м* террор

терроризи́ровать *сов., несов. кого-что* 1. террорлау, террор белән куркыту 2. (*запугивать*) куркыту, курку салу, куркытып бетерү, котын алу

террори́зм *м* террорчылык; **международно́дный** ~ халыкара террорчылык

террори́ст *м* террорчы

террористи́ческий, -ая, -ое террорчы[лар]...ы, террористик, террорчылык ...ы; ~ **акт** террорчылык акты

террори́стка *ж* террорчы хатын (кыз)

тёрт||ый, -ая, -ое 1. уылган, кырылган, кырып хәзерләнгән; ~ **ая морко́вь** кырылган кишер; ~ **ые кра́ски** уылган буяулар 2. *перен. прост.* (*опытный, бывалый — о человеке*) шомарган ♦ ~ **ый кала́ч** шомарган таш, шомарган биш тиен (*күпне күргән кеше турында*)

терце́т *м муз.* терцет (1. *өч тавыштан җырлау өчен язылган музыкаль әсәр* 2. *лит. өч юллы шигырь строфасы*)

те́рция *ж муз.* терция (*диатоник гамманың өченче баскычы*)

терье́р *м* терьер (*эт токымы*)

теря́ть *несов.* 1. *кого-что* югалту; жую; ~ **де́ньги** акча югалту 2. *перен. кого-что* югалту, мәхрүм калу; ~ **дру́га** дусны югалту; ~ **из виду** күздән югалту 3. *что, в чём* кимү, югалту; ~ **в ве́се** авырлык кимү 4. *что* югалту, әрәм итү; ~ **вре́мя** вакыт әрәм итү 5. *что и без доп.* (*терпеть ущерб*) зыян күрү, зарар күрү, югалту ♦ ~ **го́лову** югалып калу; ~ **зре́ние** сукыраю; ~ **наде́жду** өмет өзү; ~ **слух** чукраклану, ишетми башлау; ~ **терпе́ние** түзем бетү (калмау)

теря́||ться *несов.* 1. югалу, юкка чыгу; **ве́щи** ~**ются** әйберләр югала; ~**ться в толпе́** халык арасына кереп югалу 2. (*утрачиваться, ослабевать*) кимү; калмау, бетү; **к ста́рости** ~**ется па́мять** картая башлагач хәтер калмый 3. аптырап калу, каушап калу, югалып калу; ~**ться при посторо́нних** чит кешеләр алдында югалып калу 4. *страд. от* **теря́ть** ♦ ~**ться в дога́дках** аптыраштa калу

тёс *м собир.* такта, такталар, юка такта

теса́к *м* 1. (*плотничий топор*) юнгыч балта 2. (*оружие*) кыска кылыч

теса́ние *с см.* **теса́ть**

тёсан||ый, -ая, -ое юнылган, тасланган; ~**ая доска́** юнылган такта; ~**ое де́рево** юнылган агач

теса́ть *несов. что* юну, таслау; ~ **бревно́** бүрәнә юну; ~ **до́ски** такта таслау

тесёмка *ж разг.* кыска тасма; тар тасма

теси́на *ж* бер такта

тесло́ *с уст.* (*вид плотничьего топора*) аркылы балта, бәлҗә

тесни́на *ж* тарлавык, кысрык

тесни́ть *несов. кого-что* 1. кысу, тыгызлау; ~ **друг дру́га в толпе́** халык арасында бер-береңне кысу 2. кысрыклау; кысрыклап чигендерү; ~ **врага́** дошманны кысрыклау

тесни́||ться *несов.* 1. (*стоять тесно*) өелешеп тору, кысылышып тору, тылкышу; **у две́рей** ~**лся наро́д** ишек янында халык өелешеп тора иде 2. (*ютиться*) кысынкы урында тору [яшәү] 3. *перен.* (*о мыслях, чувствах*) кайнау, кайнашу, башка сыймау

те́сно *нареч.* 1. тыгыз, кысрык, кысынкы; **сиде́ть** ~ тыгыз утыру 2. *в знач. сказ. безл.* тыгыз, тар, кысан; **в ваго́не бы́ло** ~ вагонда бик тыгыз иде

теснот||а́ *ж* тыгызлык, тарлык, кысынкылык, кысрыклык ♦ **в** ~**е́, да не в оби́де** *погов.* ≈ урын тар булса да,күңел киң

те́сн||ый, -ая, -ое 1. тар, кысан; ~**ая ко́мната** тар бүлмә 2. тар, кысынкы; ~**ые боти́нки** тар ботинкалар 3. тыгыз; ~**ые ряды́** тыгыз сафлар 4. *перен.* тыгыз, якын; ~**ая дру́жба** якын дуслык; ~**ая связь** тыгыз бәйләнеш

тесо́в||ый, -ая, -ое такта ..., тактадан ясалган; ~**ые воро́та** такта капка; ~**ая кры́ша** такта түбә

тест *м* (*проба, испытание*) тест

те́сто *с* 1. камыр; **ки́слое** ~ әче камыр; **пре́сное** ~ төче камыр; **меси́ть** ~ камыр басу; **ста́вить** ~ камыр кую 2. *спец.* измә; **цеме́нтное** ~ цемент измәсе

тестообра́зн||ый, -ая, -ое камырсыман; ~**ая ма́сса** камырсыман масса

тесть *м* каената, каенатай

тесьма́ *ж* тасма, зияк

те́терев *м* көртлек, кыр тавыгы; ~**-коса́ч** ата көртлек

тетереви́н||ый, -ая, -ое 1. көртлек ...ы; ~**ый ток** көртлекләрнең уйнау урыны 2. *в знач. сущ.* ~**ые** *мн. зоол.* көртлекчәләр

тетёрка *ж* ана көртлек

тете́ря *ж прост.*: **глуха́я** ~ саңгырау, чукрак; **со́нная** ~ йокы капчыгы

тетива́ *ж* кереш; ~ **лу́ка** җәя кереше

тётка *ж* туган апа, түти, тәтәй

тетра́дка *ж разг.* дәфтәр

тетра́дн||ый, -ая, -ое дәфтәр ...ы; ~**ая бума́га** дәфтәр кәгазе

тетра́дочный, -ая, -ое дәфтәр ...ы; ~ **лист** дәфтәр бите

тетра́дь *ж* дәфтәр; **о́бщая** ~ калын дәфтәр; ~ **в кле́тку** шакмаклы дәфтәр; **но́тная** ~ ноталар дәфтәре; ~ **для рисова́ния** рәсем дәфтәре

тетра́эдр *м мат.* тетраэдр

тётя *ж разг.* тётка

те́фтели *только мн. кул.* тефтели, ит чумары

тех* *кайбер кушма сүзләрнең «техник» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, татарчага тәрҗемә ителми, мәс.* **техперсона́л** техник персонал; **техучёба** техниканы өйрәнү

техми́нимум *м* техминимум; **сдать** ~ техминимум буенча имтихан тапшыру

техниза́ция *ж* (*внедрение технических средств*) техник чаралар куллану, техник чаралар белән коралландыру

те́хник *м* техник (1. *урта техник мәгълуматлы белгеч* 2. *техника фәннәре белгече*)

те́хник||а *ж в разн. знач.* техника; **передова́я** ~**а** алдынгы техника; **строи́тельная** ~**а** төзү техникасы; **косми́ческая** ~**а** космик техника; **вое́нная** ~**а** хәрби техника; **раке́тная** ~**а** ракета техникасы; **музыка́льная** ~**а** музыкаль техника; ~**а ша́хматной игры́** шахмат уены техникасы; **овладе́ть** ~**ой** техниканы ия булу; **ремо́нт** ~**и в колхо́зах** колхозларда техниканы ремонтлау ♦ ~**а безопа́сности** куркынычсызлык техникасы

те́хникум *м* техникум; **учи́ться в** ~**е** техникумда уку

техниці́зм *м* техникачылык, техницизм

техни́ческ||ий, -ая, -ое 1. техник, техника ...ы; техника белән ...; ~**ий институ́т** техника институты; ~**ие нау́ки** техника фәннәре; ~**ая литерату́ра** техника буенча әдәбият; ~**ие зна́ния** техник белемнәр; ~**ий проге́сс** техник прогресс; ~**ая оснащённость предприя́тия** предприятиенең техника белән җиһазланган булуы; ~**ий кружо́к** техника түгәрәге 2. техник, техника ...ы; ~**ий отде́л** техника бүлеге; ~**ая документа́ция** техник документация; ~**ий контро́ль** техник контроль; ~**ое усоверше́нствование** техник камилләштерү 3. (*используемый в промышленности*) техник; ~**ие культу́ры** техник культуралар (*мәс. җитен, мамык*); ~**ие масла́** техник майлар; ~**ая вода́** техник су 4. техник; ~**ие прие́мы** техник алымнар; ~**ие на́выки игры́ в ша́хматы** шахмат уйнауда техник осталык 5. техник; ярдәмче; ~**ий секрета́рь** техник секретарь; ~**ий сотру́дник** техник хезмәткәр; ~**ие рабо́тники сце́ны** сәхнәнең ярдәмче эшчеләре ♦ ~**ий реда́ктор** техник редактор (*китап, газета һ.б.ш. полиграфия яктан редакцияләүче*)

техни́чка *ж разг.* техничка, җыештыручы хатын (кыз)

техни́чный, -ая, -ое бик оста, техникага ия булган, техникалы; ~ **хоккеи́ст** техникалы хоккейчы; ~ **уда́р** бик оста сугу

техно́лог *м* технолог

технологи́ческий, -ая, -ое 1. технология ...ы; ~ **институ́т** технология институты 2. технологик; ~ **проце́сс** технологик процесс

технало́гия *ж* технология; **но́вая** ~ **обрабо́тки дета́лей** детальләрне эшкәртүнең яңа технологиясе; **косми́ческая** ~ космик технология; ~ *какого-л.* **произво́дства** житештерүнең технологиясе

технору́к *м* техник житәкче, технорук (*техник, инженер*)

техобслу́живание *с* техник хезмәт күрсәтү (*мәс. автомашиналарны карау, ремонтлау, юу һ.б.ш.*)

техосмо́тр *м* техник карау, техосмотр

тече́ни||е *с* 1. *см.* **течь** I 1, 3-5; 2. агым, су агымы; **морски́е** ~**я** дингез агымнары; **тёплое** ~**е** җылы агым; **грести́ про́тив** ~**я** агымга каршы ишү; **плыть по** ~**ю** *прям., перен.* агым уңаена йөзү;

плыть про́тив ~я *прям., перен.* агымга каршы йөзү **3.** *перен.* агым, юнәлеш; **литерату́рные ~я** әдәби агымнар ♦ **в ~е** *чего, предлог с род.п.* ...да, эчендә, дәвамында; **в ~е ме́сяца** бер ай эчендә; **с ~ем вре́мени** вакыт үтү белән

те́чка *ж биол.* шылтыр, шылтыр килү (*ана терлекләрдә җенси теләк туганда*)

теч||ь I *несов.* **1.** агу, агып тору; **река́ ~ёт** елга ага; **из ра́ны ~ёт кровь** яradан кан ага **2.** су үтү, агу; тишек булу; **кры́ша ~ёт** түбәдән су үтә **3.** *перен.* агу, узу, үтү, бару; **вре́мя ~ёт бы́стро** вакыт бик тиз үтә; **так текли́ год за го́дом** шулай ел артыннан ел агып кына торды **4.** *перен.* агу; **по у́лицам текли́ то́лпы** урамнан халык төркемнәре ага иде **5.** *перен.* агу, агылу, бер-бер артлы (өзлексез) дәвам итү (*сөйләү, сүз, уй турында*); **речь его́ текла́ пла́вно** аның сөйләгән сүзләре салмак кына агып торды

течь II *ж* **1.** су керү, су үтү, ага башлау; **ло́дка дала́ ~** көймәгә су керә башлады **2.** (*пробоина*) су агып керә торган урын, тишек; **заде́лать ~** су агып керә торган урынны томалап кую

те́шить *несов. кого-что* көлдерү, күңелен ачу (табу, күрү), юату; **~ ребя́т** балаларны юату

те́шиться *несов.* **1.** (*забавляться*) юану, күңел ачу **2.** *над кем, разг.* (*издеваться*) көлү, мыскыллап көлү

тёща *ж* каенана, хатынның анасы

ти́гель *м тех.* эретү табасы, тигель

ти́гельный, -ая, -ое *тех.* тигельдә эретелгән, тигельдә коелган

тигр *м* юлбарыс

тигрёнок *м* юлбарыс баласы

тигри́ный, -ая, -ое юлбарыс ...ы; юлбарысча ..., **~ след** юлбарыс эзе

тигри́ца *ж* ана юлбарыс

тигро́в||ый, -ая, -ое *см.* **тигри́ный; ~ая шку́ра** юлбарыс тиресе

тик I *м мед.* тик, (*тән*) тартышу

тик II *м* (*ткань*) тик

ти́канье *с см.* **ти́кать; ~ часо́в** сәгать тикелдәве

ти́кать *несов. разг.* келт-келт йөрү, тек-тек итү, тикелдәү

ти́к-та́к *звукоподр. разг.* тек-тек

ти́льда *ж полигр.* тильда (~ *формасындагы сызык*)

тимофе́евка *ж с.-х.* арышбаш, сүсән

тимпа́н *м* тимпан (*литаврa сыман борынгы музыка коралы*)

тиму́ров||ец *м* тимурчы

тиму́ровск||ий, -ая, -ое Тимур ...ы; **~ая кома́нда** Тимур командасы

тимья́н *м бот.* тимьян (*хуш исле куаклык*)

ти́на *ж* ләм, бака ефәге (*су төбендә*)

ти́нист||ый, -ая, -ое ләмле, лайлы; **~ое о́зеро** лайлы күл; **~ое дно** ләмле су төбе

тип *м* **1.** тип, төр; **~ по́чвы** туфрак төре; **стано́к но́вого ~а** яңа типтагы станок; **~ автомоби́ля** автомобиль тибы **2.** *биол.* тип; **~ цветко́вых расте́ний** чәчәкле үсемлекләр тибы; **~ членистоно́гих живо́тных** буынтыгаяклы хайваннар тибы **3.** *лит., иск.* тип (*язучы, артист, рәссам тарафыннан тудырылган характер, әдәби образ*) **4.** кеше, тип; **заба́вный ~** кызык кеше; **стра́нный ~** сәер кеше; **мра́чный ~** караңгы чырайлы кеше **5.** *род.п. в знач. предлога* **~а** (*вроде*) шикелле, кебек, тибында; **устро́йство ~а центрифу́ги** центрифуга шикелле җайланма

типа́ж *м* **1.** типаж (*берәр нәрсә төрләренең җыелмасы*); **~ самолётов** самолётлар типажы **2.** типаж (*нинди дә булса типны гәүдәләндереп күрсәткән барлык билгеләр*); **я́ркий ~ для кино́** кино өчен бик кулай типаж

типиза́ция *ж см.* **типизи́ровать**

типизи́ровать *сов., несов. что* **1.** (*классифицировать по типам*) типлаштыру, махсуслаштыру **2.** *лит., иск.* типиклаштыру; **~ литерату́рный о́браз** әдәби образны типиклаштыру

типи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *лит., иск.* типик; **изображе́ние ~их хара́ктеров в ~их обстоя́тельствах** типик характерларны типик шартларда гәүдәләндерү; **~ий о́браз** типик образ **2.** *см.* **типи́чный** 2; **~ие явле́ния** типик күренешләр

типи́чность *ж* типиклык, типик булу; гадәтилек, гадәти булу

типи́чн||ый, -ая, -ое **1.** типик; **~ый ю́жный го́род** типик көньяк шәһәр **2.** (*характерный*) типик, гадәттәге, гадәти; **~ый слу́чай** типик вакыйга; **~ая оши́бка** гадәти хата **3.** *разг.* чын-чынлап; **э́то ~ый карье́ризм** бу чын-чынлап карьеристлык

типов||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*являющийся образцом*) типовой, типлаштырылган, үрнәк; **~о́й прое́кт** типовой проект **2.** (*стандартный*) стандарт, типлаштырылган; **~ы́е дома́** стандарт өйләр

типогра́фия *ж* типография

типогра́фск||ий, -ая, -ое типография ...ы, типографик; **~ий стано́к** типография станогы; **~ая кра́ска** типографик буяу

типолитогра́фия *ж* типолитография (*литография булеге булган типография*)

типоло́гия *ж спец.* типология (*төрле типтагы әйберләрнең яки күренешләрнең классификациясе*)

типу́н *м* төер, тилчә (*кошларның тел очына кимерчәк үсү авыруы*) ♦ **~ тебе́ на язы́к** теленә төер чыккыры

тир *м* тир

тира́да *ж книжн.* тирада, нотык

тира́ж I *м* тираж; **~ госуда́рственного за́йма** дәүләт займының тиражы; **очередно́й ~ «Спортлото́»** «Спортлото»ның чираттагы тиражы ♦ **вы́йти в ~** кулланылмый башлау, искерү, тиражга чыгу

тира́ж II *м* тираж; **~ газе́ты** газетның тиражы

тиражи́ровать *сов., несов. что* тиражын билгеләү, тиражын кую

тира́н *м* **1.** *ист.* тиран **2.** *перен.* изүче, җәфалаучы, газаплаучы, җәберләүче, залим

тира́нить *несов. кого-что, разг.* җәфалау, газаплау, җәберләү; **~ бли́зких** туган-тумачаны җәберләү

тирани́я *ж* **1.** *ист.* тирания (*идарә итү ысулы*) **2.** (*гнёт, насилие*) җәбер, золым, золымлык, залимлек

тира́нство *с разг.* тиранлык, деспотлык, залимлек; җәбер, золым; **терпе́ть *чьё-л.* ~ *кемнең да булса*** җәберенә чыдап тору

тира́нствовать *несов. над кем-чем, разг.* тиранлык итү, залимлек итү; җәфалау, газаплау, җәберләү

тире́ *с нескл.* тире, сызык

тис *м бот.* тис, тиле нарат

ти́скать *несов.* **1.** *кого-что, разг.* кысу, кыскалау **2.** *что, полигр.* басып төшерү, басу, бастыру

тиск||и́ *только мн.* **1.** (*инструмент*) тиски, кыстыргыч, эскәнҗә **2.** *перен.* эскәнҗә, тырнак; кысым; **в ~а́х кла́ссовых противоре́чий** сыйнфый каршылыклар тырнагында

тисне́ние *с* **1.** басып бизәк төшерү; чокырлатып сурәт төшерү; **~ по ко́же** күнгә басып бизәк төшерү **2.** (*узор*) басып төшерелгән бизәк, чокырлатып төшерелгән сурәт

тиснёный, -ая, -ое бизәгә басып төшерелгән, сурәте чокырлатып төшерелгән; **~ переплёт** бизәгә басып төшерелгән китап тышы

ти́снуть *сов.* **1.** *однокр. кого-что, разг.* кысып алу **2.** *что, полигр.* басып алу, басып оттиск алу

тита́н *м* **1.** *миф.* титан **2.** *перен.* титан, зур талант, зур акыл иясе; **~ нау́ки** фәннәр титаны **3.** *хим.* титан **4.** титан (*су кайнаткыч*)

титани́ческ||ий, -ая, -ое *высок.* гаҗәп зур, гаять зур; **~ие уси́лия** гаять зур тырышлыклар

тита́нов||ый, -ая, -ое *хим.* титан ...ы; титанлы; **~ые ру́ды** титанлы рудалар

титр *м* титр (*кинофильм кадрында язма*)

ти́тул *м* **1.** титул (*феодаль һәм буржуаз җәмгыятьтә почётлы исем*); **~ гра́фа** граф титулы **2.** (*наименование, звание*) исем, титул; **~ чемпио́на** чемпион исеме **3.** *полигр.* титул

титулова́ть *сов., несов.* титулы белән әйтү

ти́тульный, -ая, -ое *полигр.* титул ...ы; **~ лист** титул бите

титуля́рный, -ая, -ое: **~ сове́тник** титуляр советник (*революциягә кадәрге Россиядә гражданнар чины*)

тиф *м* тиф; тир хастасы (*уст.*); **брюшно́й ~** корсак тифы; **сыпно́й ~** тимгелле тиф

тифлопедаго́гика *ж* тифлопедагогика (*сукырларны укыту методикасы*)

тифо́зн||ый, -ая, -ое **1.** тиф ...ы; **~ая эпиде́мия** тиф эпидемиясе **2.** тифлы, тиф белән; **~ый больно́й** тиф белән авыручы

ти́х||ий, -ая, -ое **1.** әкрен, акрын; **~ий го́лос** әкрен тавыш **2.** тын, тымызык; **~ая у́лица** тын урам; **~ая ночь** тын төн **3.** тыныч, басынкы, юаш; **~ий нрав** тыныч холык; **~ий челове́к** юаш кеше **4.** әкрен, акрын; **по́езд шёл ~им**

ТИХ-ТОЖ

хо́дом поезд әкрен генә бара идә ♦ **~ий час** ял сәгате; **в ~ом о́муте че́рти во́дятся** *посл.* тымызык күлдә корт ятыр; ≈ юаштан юан чыга

ти́хо *нареч.* **1.** әкрен, акрын, әкертен, акыртын, шыпырт кына, тавышсыз; **~ чита́ть** әкрен уку; **е́хать ~** әкертен генә бару; **сиде́ть ~** шыпырт кына утыру **2.** *в знач. сказ. безл.* тын, тыныч; **на у́лице ~** урам тын

тихомо́лком *нареч. разг.* эндәшмичә, шыпырт, сиздермичә, тавышсыз-тынсыз; **подойти́ ~** сиздермичә янына килү

тихо́н||ия *м, ж разг. неодобр.* мыштым кеше, юаш кеше; **прики́нуться ~ей** юаш кеше булып кылану

тихоокеа́нский, -ая, -ое Тын океан ...ы; **Тихоокеа́нский флот** Тын океан флоты

тихохо́дный, -ая, -ое әкрен йөри торган, әкрен йөрешле; **~ парохо́д** әкрен йөрешле пароход

ти́ше **1.** *сравн. ст. от* **ти́хий, ти́хо; 2.** *в знач. повел. накл.* тавышланмагыз, шауламагыз, үчегез; **~, не меша́йте слу́шать!** шауламагыз, тыңларга ирек бирегез! ♦ **~ воды́, ни́же травы́** *погов.* тыйнак, тавыш-тынсыз

тишин||а́ *ж* тынлык, тынычлык; **ночна́я ~а́** төн тынлыгы; **мёртвая ~а́** кабер тынлыгы; **соблюда́ть ~у́** тынлыкны саклау

тишко́м *нареч. разг.* белдермичә, шыпырт кына, сиздермичә

тиш||ь *ж* тынлык; тыныч-лык; **ночна́я ~ь** төнге тынлык; **жить в ~и́** тыныч яшәү ♦ **~ь да гладь** бик тыныч тормыш, жилсез-давылсыз тормыш

тка́нев||ый, -ая, -ое **1.** тукымалы, тукыма ...ы, тукымадан эшләнгән **2.** *биол.* тукыма ...ы; **~ое дыха́ние** тукыма сулавы ♦ **~ая терапи́я** *мед.* тукыма терапиясе

тка́ный, -ая, -ое тукылган, тукып ясалган; чүпләмле; **~ узо́р** тукып ясалган бизәк

ткан||ь *ж* **1.** тукыма; **шёлковая ~ь** сфәк тукыма; **льняны́е ~и** җитен тукымалар; **синтети́ческие ~и** синтетик тукымалар **2.** *перен.* тукыма; нигез; **~ь расска́за** хикәянең тукымасы; **~ь собы́тий** вакыйгаларның нигезе **3.** *биол., бот.* тукыма; **мы́шечные ~и** мускул тукымалары; **соедини́тельная ~ь** тоташтыргыч тукыма

тканьё *с* **1.** *см.* **ткать** 1; **2.** *собир. разг.* (*изделия*) тукыма әйберләр

ткать *несов. что* **1.** туку, сугу; **~ полотно́** киндер сугу **2.** (*о насекомых*) үрү; **пау́к ткёт паути́ну** үрмәкүч пәрәвез үрә

тка́ц||ий, -ая, -ое туку ...ы; **~ий стано́к** туку станогы; **~ая фа́брика** туку фабрикасы

ткач *м* тукучы

тка́чество *с* тукучылык

ткачи́ха *ж* тукучы хатын (кыз)

ткнуть *сов.* **1.** *кого-что, чем* төртү, төртеп кую (җибәрү) **2.** *что* (*вонзить*) кадау, чәнчү; кадап (чәнчеп) кую

ткну́ться *сов. однокр.* барып төртелү, барып бәрелү

тлен *м уст.* черек, черек көле, черегән нәрсә; фани нәрсә

тле́ние *с см.* **тлеть**; **~ угля́** күмер пыскуы

тле́нный, -ая, -ое *уст.* чери торган, бетә торган; фани; **~ мир** фани дөнья

тлетво́рность *ж книжн.* **1.** череп бозылганлык, черегәнлек **2.** *перен.* зарарлылык, бозылганлык

тлетво́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** (*порождённый тлением*) черетә торган, череткеч, боза торган; черегән, черек **2.** *перен.* зарарлы, зыянлы; **~ое влия́ние** зыянлы тәэсир

тле||ть *несов.* **1.** (*гнить, разлагаться*) черү, череп бетү **2.** (*гореть без пламени*) пыску, пыскып яну; сүнми яну, сүнми яту; **в золе́ ~ют угольки́** көлдә күмерләр сүнми ята **3.** *перен.* сүнмәү; **в душе́ ~ет сла́бая наде́жда** күңелдә аз гына өмет чаткысы сүнми

тля *ж зоол.* гөбләй, бет, үләнбете; **я́блоневая ~** алмагач бете; **капу́стная ~** кәбестә бете

тмин *м* ак әнис, тмин (*үсемлеге һәм орлыгы*)

тми́н||ый, -ая, -ое **1.** ак әнис ...ы, тмин ...ы; **~ые семена́** ак әнис орлыгы **2.** ак әнискә тәнәтелгән; **~ая во́дка** ак әнискә тәнәтелгән аракы

то I *с см.* **тот**

то II *союз* **1.** *разд.* әле ..., әле ...; бер ..., бер ...; йә ..., йә ...; **идёт то снег, то дождь** әле кар, әле яңгыр ява **2.** ул вакытта, ул чакта; **е́сли по́здно, то не приходи́** соң булса, [ул чакта] килмә ♦ **а то** 1) югыйсә, юкса; **спеши́, а то опозда́ешь** ашык, юкса соңга калырсың; 2) (*на самом деле*) чыннан да, дөрестән дә, юкса; **[да] и то** ул да, анысы да; **не ~** (*иначе*) югыйсә, башкача булганда; **то бишь** *уст.* ягъни мәсәлән, ягъни; **то и де́ло** әледән-әле; **то и де́ло раздаю́тся звонки́** әледән-әле шалтыраталар; **то ли де́ло** бөтенләй башкача; **здесь ску́чно, то ли де́ло у нас** монда күңелсез, бездә бөтенләй башкача

-то *частица* **1.** *выдел.* да, бит, икән; **обеща́ть-то обеща́л** ... вәгъдә итүен итте дә; **кни́гу-то я давно́ прочёл** китапны бит мин әллә кайчан укып чыктым **2.** *неопр.* ...дыр; **кто́-то** кемдер; **где́-то** кайдадыр; **что́-то** нәрсәдер; **куда́-то** каядыр; **како́й-то** ниндидер; **когда́-то** кайчандыр

това́р *м* товар; **хоро́ший ~** яхшы товар; **~ы широ́кого потребле́ния** киң куллану товарлары

това́рищ *м* иптәш; **~ по рабо́те** бергә эшләгән иптәш; **~ по шко́ле** мәктәптәш; сабакташ ♦ **~ по несча́стью** бер үк бәхетсезлеккә дучар булган кеше

това́рищеск||ий, -ая, -ое **1.** (*дружеский*) иптәшләргә хас булган, иптәшлек ...ы, иптәшләрчә ...; **~ое отноше́ние** иптәшлек мөнәсәбәте; **~ий посту́пок** иптәшләрчә эшләү; **~ая по́мощь** иптәшләрчә ярдәм **2.** *спорт.* иптәшләрчә; **~ий футбо́льный матч** иптәшләрчә футбол матчы ♦ **~ий суд** иптәшләр суды

това́риществ||о *с* **1.** иптәшлек; **чу́вство ~а** иптәшлек хисе **2.** (*организация*) ширкәт, товарищество; **~о по обрабо́тке земли́** җирне бергәләп эшкәртү ширкәте

това́рность *ж* товарлылык (*сату өчен товар эшләп чыгару сәләте*); **высо́кая ~ се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгының югары товарлылыгы

това́рн||ый, -ая, -ое **1.** товар[лар] ...ы; **~ая ста́нция** товар станциясе; **~ый ваго́н** товар вагоны; **~ый склад** товарлар склады **2.** товарлыклы; сату өчен билгеләнгән; **~ое хозя́йство** товарлыклы хуҗалык; **~ый хлеб** сату өчен билгеләнгән ашлык

товаровёд *м* товар белгече

товарове́дение *с* товар белеме

товарообме́н *м* товар алмашу

товарообо́рот *м* товар әйләнеше

това́ро-пассажи́рский, -ая, -ое товар-пассажир ...ы; товарлар һәм пассажирлар йөртә торган

товаропроизводи́тель *м* товар эшләп чыгаручы

то́г||а *ж* тога (*борынгы римлыларда ирләр кия торган өске кием*) ♦ **ряди́ться в ~у** *кого-что* ... булып күренергә тырышу

тогда́ *нареч.* **1.** (*не сейчас*) ул вакытта, ул чакта **2.** (*в таком случае*) алай булгач, алайса; **уста́л? Тогда́ отдохни́** ардыңмы? Алайса ял ит **3.** *с союзами «когда», «если»* шунда, шул вакытта; **когда́ тебя́ отпуска́ли, ~ на́до бы́ло е́хать** сине кайчан жибәрәләр иде, шул вакытта барырга кирәк иде ♦ **~ как** *союз уступ.* хәлбуки, ...га карамастан, була торып

тогда́шний, -яя, -ее *разг.* ул (шул) чактагы (вакыттагы, замандагы)

того́ *частица прост.* **1.** (*заполняет паузу в речи*) кара; **уж ты, ~, поста́райся** син инде, кара, тырыштыр **2.** *в знач. сказ.* (*глуповат*) җинел акыллы; (*плоховат*) шәптән түгел; (*навеселе*) исерек; **он совсе́м ~** ул бөтенләй җинел акыллы ♦ **не ~** *в знач. сказ.* шәптән түгел; **вид у тебя́ не ~** синең кыяфәтең шәптән түгел

то́ есть **1.** *союз поясн.* (*а именно, вернее*) ягъни, дөресрәге, дөресләп әйткәндә **2.** *частица* (*выражает удивление, непонимание и т.п.*) ягъни мәсәлән; **я не е́ду. — То́ есть как э́то не е́дешь?** мин бармыйм. — Ягъни мәсәлән ничек инде бармыйсың ди?

тождественность *ж* бердәйлек, охшашлык; тигезлек, тәңгәллек

тожде́ственный, -ая, -ое бердәй, бертигез, охшаш, тәңгәл, бертөсле

то́ждество *с* **1.** (*полное сходство*) бердәйлек, бертөслелек, тәңгәллек, охшашлык **2.** *мат.* бердәйлек

то́же **1.** *нареч.* (*также*) да, шулай ук; **я ~ туда́ пойду́** мин дә анда барам **2.** *частица прост.* тагын; **~ сове́тчик нашёлся!** киңәшче табылган тагын!

тожде́ственный, -ая, -ое *см.* **тождественный**

то́жество *с см.* **то́ждество**

ток I *м* (*мн.* ~**и**) 1. *эл.* ток, электр тогы 2. *книжн.* агым, агыш; ~ **во́здуха** һава агымы

ток II *м* (*мн.* ~**á**) 1. *см.* **токова́ть**; 2. *охот.* (*место*) уйнау (гөлдердәү) урыны

ток III *м* (*мн.* ~**и**, ~**á**) *с.-х.* (*площадка для молотьбы*) ындыр, ындыр табагы

тока́рничать *несов. разг.* токарьлык итү, токарь булып эшләү, токарьлык эше белән шөгыльләнү

тока́рн||ый, -ая, -ое токарь ...ы, кыру ...ы, токарьлык ...ы; ~**ый стано́к** кыру станогы; ~**ое де́ло** токарьлык эше

то́карь *м* токарь; ~ **по мета́ллу** металл кыру токаре

токова́ние *с см.* **токова́ть**

токова́ть *несов.* гөлдерәү, гөлдердәү, гөлдерәп чакыру (*ата кошның ана кошны чакыруы*)

токови́ще *с см.* **ток** II 2

токоприёмник *м* ток алгыч

токсико́з *м мед.* токсикоз

токсико́лог *м* токсиколог, токсикология белгече

токсикологи́ческий, -ая, -ое токсикологик, токсикология ...ы

токсиколо́гия *ж* токсикология (*агуларны һәм аларның организмга тәэсирен өйрәнү фәне*)

токси́н *м биол., мед.* токсин (*микроорганизмнар, шулай ук кайбер хайваннар һәм үсемлекләр тарафыннан эшләп чыгарыла һәм авыруга сәбәп була торган агулы матдә*)

токси́ческ||ий, -ая, -ое *биол., мед.* 1. агулы, агулый торган; ~**ие вещества́** агулы матдәләр 2. (*вызываемый действием токсинов*) токсин китереп чыгара торган, токсинлы

токси́чность *ж биол., мед.* агулылык, токсинлылык

токси́чный, -ая, -ое *биол., мед.* агулаучан, агулый торган

тол *м* тол (*шартлаткыч матдә*)

то́лев||ый, -ая, -ое толь...; толь ...ы, тольдән эшләнгән; ~**ая кры́ша** толь түбә

толи́ка *ж*: **ма́лая** ~ *разг.* бераз, әзрәк, аз-маз; **ма́лая** ~ **де́нег** бераз акча

толк *м* 1. *разг.* (*смысл, суть*) мәгънә, рәт, юнь; **рассужда́ть с** ~**ом** мәгънәле итеп фикер йөртү 2. *разг.* (*польза, прок*) мәгънә, файда, эшнең рәте; **ходи́ть бе́з толку** файдасызга йөрү; ~**у не вы́йдет** рәт чыкмас; **знать** ~ эшнең рәтен белү 3. (*направление, учение*) агым (*дини яки сәяси*)

толка́ние *с см.* **толка́ть** 1, 2; ~ **ядра́** ядрә ыргыту

толка́ть *несов.* 1. *кого-что* (*двигать*) этү, этәрү, төртү; ~ **ло́ктем** терсәк белән төртү; ~ **та́чку** тачканы этәрү 2. *что, спорт.* ыргыту; этү, этеп күтәрү; ~ **ядро́** ядрә ыргыту; ~ **што́нгу** штанганы этеп күтәрү 3. *перен. кого-что* (*побуждать к чему-л.*) этәрү, этү, юлына бастыру

толка́ться *несов.* 1. этешү, төртешү 2. *во что, прост.* этү, этеп керергә тырышу; ~ **в дверь** ишекне этеп керергә тырышу 3. *прост.* (*праздно ходить*) тик йөрү, буталып йөрү; ~ **по у́лицам** урамда буталып йөрү 4. *страд. от* **толка́ть**

толка́ч *м* толкач (1. *поездны арттан этеп бара торган ярдәмче паровоз яисә баржа этәруче үзйөрешле судно* 2. *перен. разг. берәр эшне тизләтүче*)

то́лки *только мн. разг.* төрле сүзләр, төрле хәбәрләр, имеш-мимешләр

толкну́ть *сов.* 1. *кого-что* этеп җибәрү, төртеп җибәрү; ~ *кого-л.* **в спи́ну** *берәр кешене* аркасыннан этеп җибәрү 2. *что, спорт.* этү, этеп күтәрү

толкова́ние *с* 1. *см.* **толкова́ть** ; ~ **зако́нов** законнарга аңлатма бирү 2. (*объяснение*) аңлатма, аңлату; **дать но́вое** ~ *чему-л. берәр нәрсәгә* яңа аңлатма бирү

толкова́ть *несов.* 1. *что* аңлату, аңлатып бирү, аңлатма бирү; ~ **значе́ния слов** сүзләрнең мәгънәләрен аңлату 2. *кому, разг.* (*разъяснить*) аңлату, төшендерү 3. *с кем-чем о ком-чём разг.* сөйләшү, фикер алышу; ~ **о дела́х** эш турында сөйләшү

толко́вый, -ая, -ое 1. акыллы, төпле, мәгънәле; ~ **челове́к** акыллы кеше; ~ **сове́т** төпле киңәш 2. аңлаешлы, төшенерлек; ~ **расска́з** аңлаешлы хикәя 3. аңлатмалы; ~ **слова́рь ру́сского языка́** рус теленең аңлатмалы сүзлеге

то́лком *нареч. разг.* яхшылап, рәтләп, юньләп, ипләп; **ты мне** ~ **объясни́** син миңа рәтләп аңлатып бир

толкотня́ *ж разг.* этеш-төртеш, ыгы-зыгы

толку́чка *ж прост.* 1. (*толкотня*) ыгы-зыгы, ыгы-зыгылы урын 2. (*рынок*) талчук, талчук базары

толма́ч *м уст.* тылмач, тәрҗемәче

толокно́ *с* талкан

толокня́нка *ж бот.* турак уты

толокня́ный, -ая, -ое талкан ...ы, талканнан хәзерләнгән

толоко́нный, -ая, -ое: ~ **лоб** *обл.* чүбек баш, тиле, аңгыра, ахмак

толо́чь *несов. что* төю, төеп ваклау; ~ **са́хар** шикәр төю ♦ ~ **во́ду в сту́пе** килегә салып су төю

толо́чься *несов. прост.* буталып йөрү, таптану, таптанып тору; ~ **на ме́сте** бер урында таптанып тору; ~ **у две́рей** бусага таптау

толп||а́ *ж* халык төркеме, төркем; ~**а́ ребя́тишек** бер төркем бала-чага; **стоя́ть** ~**о́й** төркем булып басып тору

толпи́ться *несов.* җыелып (өелешеп, җыелышып)тору

толсте́нн||ый, -ая, -ое *прост.* бик юан; бик калын; ~**ая кни́га** бик калын китап; ~**ое бревно́** бик юан бүрәнә

толсте́ть *несов.* калынаю, юанаю

толсти́ть *несов. кого-что, разг.* калын итеп күрсәтү, юан итеп күрсәтү

толсто- *кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «юан», «калын» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* ~**но́гий** юан аяклы; ~**пу́зый** кап корсаклы, юан корсаклы; ~**гу́бый** калын иренле

толсто́вка *ж* билбаулы киң озын блуза

толстоко́жий, -ая, -ее 1. (*о животных*) калын тире; (*о фруктах, овощах и т.п.*) калын кабыклы 2. *перен.* (*неотзывчивый*) тиресе калын, эт каешы; калын тире

толстосте́нный, -ая, -ое калын стеналы; ~ **сосу́д** калын стеналы савыт

толстосу́м *м уст.* бай кеше; акча капчыгы

толсту́ха *ж* юан хатын (кыз)

то́лст||ый, -ая, -ое 1. юан; ~**ый челове́к** юан кеше; ~**ые но́ги** юан аяк 2. (*большой в поперечнике*) калын; (*о нитке*) юан, төерем; ~**ая доска́** калын такта; ~**ая кни́га** калын китап; ~**ое сукно́** калын сукно ♦ ~**ая кишка́** *анат.* юан эчәк; ~**ый журна́л** калын журнал (*әдәби-публицистик журнал*)

толстя́к *м* юан кеше

толчёный, -ая, -ое төйгән, төелгән; ~ **пе́рец** төйгән борыч

толчея́ *ж разг.* этеш-төртеш, ыгы-зыгы

толч||о́к *м* 1. этеп җибәрү, төртеп җибәрү; ~**о́к в спи́ну** аркага төртү 2. селкенү, тетрәү; **подзе́мные** ~**ки́** жир асты селкенүләре 3. *спорт.* этеп күтәрү; ыргыту; ~**о́к пра́вой руко́й** уң кул белән этеп күтәрү 4. *перен.* (*побуждение*) этәргеч, сәбәп; ~**о́к к рабо́те** эшкә этәргеч

то́лща *ж* калын катлам; ~ **земно́й кору́** җир кабыгының калын катламы

толщина́ *ж* калынлык, юанлык; ~ **доски́** тактаның калынлыгы; ~ **ствола́** (*дерева*) кәүсәнең юанлыгы

толь *м* толь (*түбә ябу материалы*)

то́лько 1. *частица огранич.* бары, нибары, фәкать, гына, тик ... гына; ~ **он мо́жет э́то сде́лать** моны ул гына эшли ала 2. *союз временной* белән, белән үк, ...кәч үк, ...гач та; **как** ~ **дое́дешь, напиши́ нам** барып җиткәч үк безгә яз 3. *союз против.* әмма, ләкин, тик; **я пойду́,** ~ **не сейча́с** мин барам, ләкин хәзер түгел 4. *частица усил.* (*с «бы» выражает желание*) гына ... инде; ~ **бы не опозда́ть!** соңга гына калмасак инде! 5. *частица усил.* гына; **заче́м** ~ **ты э́то сде́лал?** ни өчен генә син ул эшне эшләдең? 6. *нареч.* (*ещё, пока ещё*) гына әле, генә; **э́то** ~ **нача́ло** бу башы гына әле 7. *нареч.* (*совсем недавно*) әле генә; ~ **прие́хал, а уже́ тя́нет домо́й** әле генә килдем, ә өйгә кайтасы килә ; ♦ ~ **и всего́** бар булганы шул, бары шул гына; ~-~ чак-чак кына, көчкә-көчкә; яңа гына, әле генә; **он** ~-~ **уе́хал** ул әле генә китте; ~ **что** хәзер генә, әле генә, күптән түгел; **он** ~ **что был здесь** ул әле генә монда иде

том *м* том

томага́вк *м* томагавк (*Төньяк Америка индеецларының сугыш коралы*)

тома́т *м* томат (1. *помидор*; 2. *кул. помидордан ясалган соус*)

тома́т||ный, -ая, -ое томат ...ы, томаттан хәзерләнгән; ~**ый сок** томат согы; ~**ое пюре́** томат боткасы

ТОМ-ТОП

томи́тельн||ый, -ая, -ое зарыгып, зарыктыргыч, интектергеч; ялыктыргыч; **~ое ожида́ние** зарыгып көтү

томи́ть *несов.* **1.** *кого-что* зарыктыру, интектерү, талчыктыру, газаплау, аҗыту, тилмертү; **его́ томи́т жа́жда** ул эчәсе килеп интегә **2.** *что, кул.* томалап пешерү; **~ мя́со** итне томалап пешерү

томи́ться *несов.* **1.** зарыгу, интегү, газаплану, тилмерү, зар-интизар булу, талчыгу; **~ ожида́нием** талчыгып көтү, көтеп зарыгу **2.** (*париться в закрытой посуде*) томаланып пешү **3.** *страд. от* **томи́ть** 2

томле́ние *с см.* **томи́ть, томи́ться** 1, 2; **любо́вное ~** сөюдән газаплану

томлёный, -ая, -ое томалап пешерелгән

то́мность *ж* моңсулык, сагышлылык

то́мный, -ая, -ое моңсу, сагышлы; **~ взгляд** моңсу караш

²то́мный, -ая, -ое *кайбер кушма сүзләрнең икенче кисәге, татар теленә «...томлы» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **многото́мное изда́ние** күп томлы басма

тон *м* **1.** (*мн.* **~á, ~ы**) *муз., физ.* тон, тавыш, аваз; **высо́кий ~** нечкә тавыш **2.** (*мн.* **~ы**) *мед.* тон; **~ы се́рдца** йөрәк тоннары **3.** (*мн.* **~á**) *перен.* тон, төсмер; **све́тлые ~á кра́ски** буяуның ачык төсмерләре **4.** *перен.* тавыш; **говори́ть споко́йным ~ом** тыныч тавыш белән сөйләү **3.** *перен.* (*стиль поведения*) мөгамәлә, үзенә тоту, манера; **хоро́ший ~** үзенне яхшы тота белү

тона́льность *ж* **1.** *муз.* тональлек; **~ до мажо́р** до мажор тональлеге **2.** *иск.* тоннар ...ы, буяулар ...ы (*тоннарны бер-берсенә туры китерү, буяуларны бер-берсенә яраштыру*)

тона́льный, -ая, -ое **1.** *муз.* тональ **2.** *иск.* тон[нар] ...ы; буяу[лар]

тонзу́ра *ж* тонзура (*католик руханиларының баш түбәсендә кырып алынган урын*)

тониза́ция *ж см.* **тонизи́ровать**

тонизи́ровать *сов. несов. кого-что, физиол.* тонусны күтәрү; тереклек сәләтен күтәрү

тони́ческий I, -ая, -ое *лит.* тоник (*басымлы һәм басымсыз иҗекләрнең чиратлашып килуенә нигезләнгән*); **~ стих** тоник шигырь

тони́ческ||ий II, -ая, -ое *физиол.* тонусны күтәрә торган; **~ие сре́дства** тонусны күтәрә торган чаралар

то́нк||ий, -ая, -ое **1.** нечкә, нәзек; юка; **~ая тетра́дь** юка дәфтәр; **~ое сукно́** юка сукно; **~ая ни́тка** нечкә җеп; **~ие па́льцы** нечкә бармаклар **2.** (*высокий — о звуках*) нечкә, югары **3.** (*о чертах лица*) нәфис **4.** нечкә, нәфис, нәзакәтле; нәфис эшләнгән; **~ий за́пах сире́ни** сирень чәчәкләренең нечкә хуш исе; **~ая рабо́та** нәфис эшләнгән эш **5.** әдәпле, нәзакәтле; **~ое обраще́ние** нәзакәтле мөгамәлә **6.** үткен, зирәк, нечкә; **~ий ум** зирәк акыл; **~ий ю́мор** нечкә юмор **7.** (*чуткий*) үткен, сизгер; **~ий слух** үткен колак ♦ **~ая бе́стия** *разг.* хәйләкәр шайтан

тонко- *кайбер кушма сүзләрнең «нәзек, нечкә, юка» мәгънәле беренче кисәге, мәс.* **~бро́вый** нечкә кашлы

тонковолоки́нистый, -ая, -ое нечкә җепселле; **~ хло́пок** нечкә җепселле мамык

тонкоко́жий, -ая, -ее юка тиреле, юка кабыклы; **~ апельси́н** юка кабыклы апельсин

тонконо́гий, -ая, -ое нәзек аяклы, нечкә аяклы; салам сыйрак (*пренебр.*)

тонкору́нн||ый, -ая, -ое нәзек йонлы; **~ая овца́** нәзек йонлы сарык

тонкосло́йный, -ая, -ое юка катламлы

тонкосте́нный, -ая, -ое юка стеналы, юка; **~ сосу́д** юка савыт

то́нкост||ь *ж* **1.** нечкәлек, нәзеклек; юкалык; **~ь ни́ти** җепнең нечкәлеге; **~ь бума́ги** кәгазьнең юкалыгы **2.** (*запаха, вкуса и т.п.*) нечкәлек **3.** (*изысканность, учтивость*) әдәплелек, нәзакәтлелек **4.** (*чувствительность, проницательность*) үткенлек, зирәклек **5.** (*мелкая подробность*) нечкәлек, җентеклелек; **вдава́ться в ~и** җентекләп тикшерү, төпченү ♦ **до ~и знать** *что берәр нәрсәне* энәсеннән җебенә кадәр белү

тонкошёрстный, -ая, -ое, **тонкошёрстый**, -ая, -ое нәзек (нечкә) йонлы

тонме́йстер *м* тонмейстер (*спектакльнең, радиотапшыруның һ.б.ш. тавыш ягын күзәтеп торучы хезмәткәр*)

то́нна *ж* тонна

тонна́ж *м* тоннаж (**1.** *мор. судноларның тонна исәбе белән авырлыгы яки йөк күтәрүчәнлеге* **2.** *спец. автомобильнең, вагонның, самолётның һ.б.ш. тонна исәбе белән йөк күтәрә алу сәләте*)

тонне́ль *м* тоннель; **~ метрополите́на** метрополитен тоннеле

тонне́льный, -ая, -ое тоннельле, тоннель ...ы; **~ уча́сток доро́ги** юлның тоннельле участогы

то́нус *м физиол.* тонус (*организмның яки аның аерым органнарының тереклек эшчәнлеге*)

тону́ть *несов.* **1.** бату; **де́рево не то́нет в воде́** агач суда батмый **2.** *прям., перен.* бату, чуму, күмелү; **~ в снегу́** карга бату; **~ во мно́жестве дел** бик күп эшкә чуму **3.** *перен.* (*становиться незаметным*) чуму, чумып утыру, күмелү; **дома́ то́нут в зе́лени** өйләр яшеллеккә күмелгән

тончáть *несов. разг.* юкару, нечкәрү, нәзегәю

то́ня *ж* **1.** (*участок водоёма для ловли рыбы неводом*) балык тота торган урын **2.** (*невод с уловом*) балыклы ятьмә

топ *в знач. сказ. разг.* тибү, тибеп кую; **он ~ на него́ ного́й** ул аңа аяк тибеп куйды

топа́з *м* топаз (*асылташ*)

топа́зовый, -ая, -ое топаз ...; топаз ...ы, топаздан ясалган

то́панье *с см.* **то́пать**

то́па||ть *несов.* **1.** (*аяк тавышлары чыгарып*) атлау; аяк тибү **2.** *шутл.* (*идти куда-л.*) китү, китә бирү, тәпи-тәпи китү; **~й отсю́да!** кит моннан!

топи́ть I *несов.* **1.** *что* (*печи и т.п.*) ягу **2.** (*обогревать помещение*) ягып җылыту; **в до́ме ста́ли ~** ягып өйне җылыта башладылар

топи́ть II *несов. что* **1.** эретү; **~ ма́сло** май эретү **2.** кайнату; **~ молоко́** сөт кайнату

топи́ть III *несов. кого-что* батыру; **~ неприя́тельские суда́** дошман судноларын батыру **2.** *что* басу; **вода́ то́пит берега́** су ярларны баса **3.** *перен. кого-что, разг.* (*губить*) батыру, харап итү, һәлак итү; **~ живо́е де́ло в бесконе́чных рассужде́ниях** җанлы эшне бетмәс-төкәнмәс сөйләнүләр белән харап итү

топи́ться I *несов.* **1.** яну; **печь то́пится** мич яна **2.** (*отапливаться*) ягылу; **э́тот дом давно́ не то́пится** бу өй күптән ягылмый инде **3.** *страд. от* **топи́ть** I

топи́ться II **1.** эрү; **воск то́пится** балавыз эри **2.** кайнау; **молоко́ то́пится** сөт кайный **3.** *страд. от* **топи́ть** II

топи́ться III *несов.* (*лишать себя жизни*) суга батып үлү, суга ташлану, суга ташланып үлү

то́пка *ж* **1.** *см.* **топи́ть** I; **~ пече́й** мичләр ягу **2.** (*часть печи, котла*) мич, топка; **парово́зная ~** паровоз мичы

то́пк||ий, -ая, -ое баткак, баткаклы, сазлыклы; **~ое ме́сто** сазлыклы урын

топлён||ый, -ая, -ое **1.** эреткән, эретелгән; **~ый воск** эретелгән балавыз; **~ое ма́сло** сары май **2.** кайнаган, кайнаткан; **~ое молоко́** кайнаган сөт

то́пливн||ый, -ая, -ое **1.** ягулык ...ы; **~ый кри́зис** ягулык кризисы **2.** ягулык белән ...; **~ое снабже́ние** ягулык белән тәэмин итү

то́пливо *с* ягулык; **жи́дкое ~** сыек ягулык; **твёрдое ~** каты ягулык; **га́зовое ~** газ ягулыгы

топля́к *м спец.* суга баткан бүрәнә

топо́граф *м* топограф, топография белгече

топографи́ческ||ий, -ая, -ое топография ...ы, топографик; **~ая ка́рта** топографик карта

топогра́фия *ж* топография (**1.** *геодезиянең җир өстен үлчи һәм аны картага, планга төшерә торган бер бүлеге* **2.** *аерым урыннарның җир өсте төзелеше һәм үзара урнашуы*)

то́полевый, -ая, -ое, **тополи́ный**, тополь ...ы, тирәк ...ы; **~ пух** тирәк мамыгы

тополо́гия *ж мат.* топология

то́поль *м* тополь, тирәк; **души́стый ~** исле тирәк; **пирамида́льный ~** пирамидаль тополь

топони́мика *ж* топонимика (**1.** *нинди дә булса илнең яисә урынның географик атамаларының җыелмасы* **2.** *лингв. тел белеменең географик атамаларны өйрәнә торган бүлеге*)

топонимн||и́ческ||ий, -ая, -ое топонимия ...ы, топонимик; **~ие иссле́дования** топонимик тикшеренүләр

топони́мия *ж см.* **топони́мика**

топо́р *м* балта

топо́рик *м уменьш. от* **топо́р**; ~ **для мя́са** ит балтасы

топори́ще *с* 1. (*рукоятка топора*) балта сабы 2. зур балта

топо́рн||ый, -ая, -ое тупас, килбәтсез; ~ **ая рабо́та** тупас эш

топо́рщить *несов. что, разг.* кабарту; тырпайту; ~ **усы́** мыекларны тырпайту

топо́рщ||иться *несов. разг.* 1. кабару, тырпаю, тырпаеп тору; **усы́** ~ ** atся** мыеклар тырпаеп тора 2. кабарыну, тырпаю; сыртын кабарту, йонын кабарту, чәнечкеләрен тырпайту; **ко́шка** ~ **ится** мәче йонын кабарта 3. *перен.* (*упрямиться*) киреләну, тырпаю

то́пот *м* аяк тавышы; **ко́нский** ~ ат аягы тавышы

топта́ние *с см.* топтать, **топта́ться**; ~ **на ме́сте** бер урында таптанып тору

топта́ть *несов.* 1. *кого-что* таптау; ~ **цветы́** чәчәкне таптау 2. *что, разг.* (*пачкать, загрязнять*) таптау, пычрату; ~ **пол** идәнне таптау 3. *что, разг.* (*сношивать обувь*) туздыру, киеп туздыру; кыйшайту

топта́ться *несов.* 1. (*переступать с ноги на ногу*) таптану, таптанып тору 2. *страд. от* **топта́ть** ♦ ~ **на ме́сте** бер урында таптану, эше алга бармау

топ-то́п *межд.* тып-тып; тәпи-тәпи (*нәни бала атлавы турында*)

топча́н *м* такта ятак, топчан

топы́рить *несов. прост. см.* **топо́рщить**; ~ **па́льцы** бармакларны тырпайту

топы́риться *несов. прост.* 1. *см.* **топо́рщиться**; 2. *страд. от* **топы́рить**

топь *ж* сазламык, баткаклык, баткак урын (җир)

то́рба *ж прост.* торба

торг I *м* 1. *см.* **торгова́ть** I, **торгова́ться** I; 2. *уст.* базар

торг II торг (*сәүдә учреждениесе*)

торга́ш *м* 1. вак сәүдәгәр, сәүдәгәр 2. *перен.* торгаш, сәүдәче

торга́шеск||ий, -ая, -ое *разг.* торгашлар ...ы, сәүдәчеләр ...ы, торгашларча..., торгашларга хас; ~ **ие зама́шки** торгашларча кыланышлар

торга́шество *с разг.* сәүдәчелек, торгашлык

торги́ *мн.* торги (1. *берәр мөлкәтне яки товарны халык алдында артыграк бәя бирүчегә сату* 2. *берәр эшне арзанракка эшләргә килешкән кешегә подряд бирү*)

торгова́ть *несов.* 1. *кем-чем, с кем-чем и без доп.* сәүдә итү, сату итү; ~ **хле́бом** икмәк белән сәүдә итү; 2. *перен. кем-чем* (*делать предметом торговли*) сату, акчага сату; сатылу; ~ **свое́й со́вестью** вөжданын акчага сату 3. (*быть торговцем или продавцом*) сәүдә итү; сату итү; **учи́ться** ~ сату итәргә өйрәнү 4. (*быть открытым для торговли*) сату итү, ачык булу; **магази́н торгу́ет до 10 часо́в ве́чера** кибет кичке унга хәтле сату итә 5. *кого-что, прост.* (*договариваться о цене*) сатулашу; ~ **коня́** ат сатулашу

торгова́ться *несов. с кем-чем* (*сговариваться о цене*) сатулашу, сәүдәләшү 2. *перен. разг.* сатулашу, сүз көрәштерү

торго́вец *м* сәүдәгәр, сату итүче

торго́вка *ж* сату итүче хатын (кыз)

торго́вл||я *ж* сәүдә, сәүдә итү, сәүдәгәрлек; сату итү; **ро́зничная** ~ **я** ваклап сату; **вне́шняя** ~ **я** тышкы сәүдә; **занима́ться** ~ **ей** сәүдә итү

торго́в||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* сәүдә ...ы; сату ...ы; ~ **ый капита́л** сәүдә капиталы; ~ **ый догово́р** сәүдә шартнамәсе; ~ **ый флот** сәүдә флоты; ~ **ая сеть** сәүдә челтәре; ~ **ый центр** сәүдә үзәге

торгпре́д *м* сәүдә вәкиле, торгпред

торгпре́дство *с* сәүдә вәкиллеге, торгпредство

тореадо́р *м* тореадор (*Испаниядә: үгез сугышында катнашучы*)

торе́ц *м* 1. (*поперечная грань чего-л.*) аркылы кисем, торец (*бүрәнәнең, борыснык һ.б.ш. аркылы киселгән башы*) 2. (*брусок*) борыс, бүкән, торец 3. (*мостовая из таких брусков*) борыс түшәлгән урам

торже́ственность *ж* тантаналылык; **провести́ пра́здник с большо́й** ~ **ю** бәйрәмне зур тантаналылык белән үткәрү

торже́ственн||ый, -ая, -ое тантаналы; ~ **ое собра́ние** тантаналы җыелыш; ~ **ый вид** тантаналы кыяфәт

торжеств||о́ *с* 1. (*большое празднество*) тантана, бәйрәм; **ма́йские** ~ **а́** Май бәйрәме тантаналары 2. *кого-чего, чьё* (*победа, успех*) тантана, җиңү, өстен чыгу, җиңеп чыгу; ~ **о́ справедли́вости и добра́** гаделлек һәм игелек тантанасы 3. (*радость, удовлетворение*) тантана, шатлык; **воскли́кнуть с** ~ **о́м** шатланып кычкыру

торжествова́ть *несов.* 1. *что, уст.* (*справлять торжество*) бәйрәм итү, тантана итү; ~ **побе́ду** җиңүне бәйрәм итү 2. *над кем-чем* өстен чыгу, өстенлек алу, җиңү, җиңеп чыгу; ~ **над враго́м** дошманны җиңеп чыгу

то́ржище *с уст.* базар, сәүдә урыны

то́рий *м хим.* торий

тори́т *м хим.* торит

торичелли́ев: ~а пустота́ *физ.* Торичелли бушлыгы

торма́шк||и *мн.*: **вверх** ~ **ами** (*лететь*) *разг.* мәтәлеп китү, баш түбән китү

торможе́ние *с* 1. *см.* **тормози́ть**; **э́кстренное** ~ ашыгыч тормозлау; ~ **проце́сса разря́дки** киеренкелекне йомшарту процессын тоткарлау 2. *физиол.* туктау, тоткарлану, тоткарлау; ~ **усло́вных рефле́ксов** шартлы рефлексның туктавы

то́рмоз *м* 1. (*мн.* ~ **á**) *тех.* тормоз; **ножно́й** ~ аяк тормозы; **ручно́й** ~ кул тормозы 2. *перен.* (*мн.* ~ **ы**) (*помеха, препятствие*) тоткарлык, комачау, киртә; ~ **в рабо́те** эштә тоткарлык

тормози́ть *несов.* 1. *что и без доп.* тормоз салу, туктату, тормозлау; ~ **маши́ну** машинаны тормозлау 2. *перен. что* (*задерживать развитие чего-л.*) тоткарлау, аяк чалу, киртә кую 3. *перен. что, физиол.* тоткарлау; ~ **рефле́ксы** рефлексларны тоткарлау

тормози́ться *несов.* 1. тоткарлану, киртә куелу (*берәр эшкә*) 2. *страд. от* **тормози́ть**

тормозн||о́й, -а́я, -о́е тормоз ...ы; тормозлау ...ы; ~ **о́й кран** тормоз краны; ~ **о́й рыча́г** тормоз рычагы; ~ **а́я жи́дкость** тормоз сыекчасы; ~ **о́й проце́сс** тормозлау процессы

тормоши́ть *несов. кого-что, разг.* 1. (*теребить*) тарту; йолку 2. *перен.* йөдәтү; борчу; ~ **пустяко́выми вопро́сами** буш сораулар белән йөдәтү

то́рн||ый, -ая, -ое такыр, тапталган, тигез; ~ **ая доро́га** такыр юл

торова́тый, -ая, -ое *уст.* (*щедрый*) юмарт, киң күнелле

торопи́ть *несов.* 1. *кого-что, кого с чем* ашыктыру, кабаландыру, кызуландыру; тизләтү (*тизрәк башкарырга мәҗбүр итү*); ~ **с выполне́нием зака́за** заказның тизрәк үтәлүен сорау; ~ **коня́** атны ашыктыру 2. *что* (*приближать наступление чего-л.*) тизләтү, тизләттерү; ~ **собы́тия** вакыйгаларны тизләтү

торопи́ться *несов.* ашыгу, кабалану, кызулау; ~ **на рабо́ту** эшкә ашыгу

торопли́вость *ж* ашыгучанлык, кабалану

торопли́в||ый, -ая, -ое ашыгучан, кабаланучан; ашыгыч; ~ **ый челове́к** ашыгучан кеше; ~ **ые шаги́** ашыгыч адымнар

торопы́га *м, ж прост.* ашыгучан кеше, кабаланучан кеше

торо́с *м* боз тавы, көренде, боз өемнәре (*поляр диңгезләрдә*)

тороси́стый, -ая, -ое көренделе, боз өемнәре күп булган

торпе́да *ж* торпеда (*су асты снаряды*)

торпеди́ровать *сов., несов. что* 1. торпедалау, торпеда җибәрү; ~ **кора́бль проти́вника** дошман кораблен торпедалау 2. озу, бозу

торпеди́ст *м* торпедачы

торпе́дный, -ая, -ое торпеда ...ы, торпедалы, торпеда җибәрүче; ~ **ка́тер** торпеда катеры; ~ **уда́р** торпеда һөҗүме

торпедоно́сец *м* торпедоносец, торпеда йөртүче

торпедоно́сный, -ая, -ое торпедалы, торпедалар белән коралланган

торс *м* торс, гәүдә; кеше гәүдәсе

торт *м* торт

торф *м* торф

торфопогру́зчик *м* торф төягеч [машина]

торфоразрабо́тки *мн.* торф чыгару урыны, торфлык

торфяни́к *м* 1. (*торфяное болото*) торфлык, торфлы сазлык, торф сазлыгы 2. (*специалист по торфу*) торфчы, торф белгече; торф чыгаручы эшче

торфяни́ст||ый, -ая, -ое торфлы, торфы булган; ~ **ая по́чва** торфлы туфрак

торфян||о́й, -а́я, -о́е торф ...ы, торфлы; ~ **а́я промы́шленность** торф промышленносте; ~ **ые за́лежи** торф ятмалары; ~ **о́е боло́то** торфлы сазлык

торцева́ние *с см.* **торцева́ть**

торцева́ть *несов. что* 1. (*отпиливать концы брёвен, брусьев*) (бүрәнә, борыс)

ТОР-ТОШ

башын кисү, торец кисү **2.** (*застилать торцами*) бүкән түшәү, борыс түшәү

торцев||о́й, -а́я, -о́е **1.** торец ...ы, торец...; **~о́й разре́з** торец киселеше **2.** (*покрытый торцами*) бүкән җәелгән, борыс түшәлгән; **~а́я мостова́я** бүкән түшәлгән урам

торцо́вка *ж см.* **торцева́ть**

торцо́вый, -ая, -ое *см.* **торцево́й**

торча́||ть *несов.* **1.** чыгып тору, калкып тору; күренеп тору; тырпаеп тору; **бревно́ ~ло из воды́** судан бүрәнә чыгып тора иде; **вихры́ ~т** чәчләре тырпаеп тора **2.** *перен. прост.* (*находиться где-л.*) басып тору, китми тору; **~ть пе́ред глаза́ми** күз алдында басып тору

торчко́м *нареч. разг.*, **торчмя́** *нареч. прост.* тырпаеп [тору]; **усы́ ~** мыеклары тырпаеп тора

торше́р *м* торшер

тоск||а́ *ж* **1.** *по кому-чему* сагыну, юксыну; **~а́ по ро́дине** туган илне сагыну **2.** (*скука, уныние*) ваем, эч пошу; сагыш; **напа́ла ~а́** эч поша башлады; **наводи́ть ~у́** эч пошыру

тоскли́вость *ж* сагышлылык, күңелсезлек, ямансулык

тоскли́в||ый, -ая, -ое **1.** сагышлы, күңелсез, ямансу; **~ый взгляд** сагышлы караш; **~ая жизнь** күңелсез тормыш **2.** (*наводящий тоску*) эчпошыргыч; **~ая пого́да** эчпошыргыч һава

тоскова́ть *несов. о ком-чём, по ком-чём, по кому-чему* сагыну, сагышлану, юксыну, ямансулау; **~ о де́тях** балаларны сагыну; **~ друг о дру́ге** сагынышу

тост *м* тост; **провозгласи́ть ~** тост күтәрү

тот *м мест.* **1.** шул, теге, ул; **в ~ год** шул елда; **~ дом** теге өй; **в ~ раз** ул чакта; **на ~ бе́рег реки́** елганың теге ягына; **в ~ день бы́ло о́чень хо́лодно** ул көнне бик суык иде **2.** (*в составе относ. слов*) шуннан, шуңардан; **спроси́ у того́, кто зна́ет** кем белсә, шуңардан сора **3.** (*не такой, к-рый нужен*) башка, бүтән, икенче; **сел не в ~ ваго́н** башка вагонга утырды; **он сейча́с стал не ~** ул хәзер башка инде **4.** бусы, ансы, монсы, тегесе; **~ и друго́й** бусы да, тегесе дә **5.** (*при перечисл. противопоставляется словам*: *«иной», «другой», «этот»*) ул, теге, тегесе; **ни ~ ни друго́й** ул да түгел, башка да түгел; **не те, так други́е помо́гут** алар булмаса, башкалар ярдәм итәр **6.** *в знач. сущ.* **то с** (*что-л. более отдалённое*) ансы; ул; **то бы́ло вчера́, а э́то сего́дня** анысы кичә булган иде, әмонысы бүген; **то был мой друг** ул минем дустым иде ◆ **ввиду́ того́, что** ...га күрә; **вме́сто того́, что́бы** ... урынына; **вследствие того́, что** ... сәбәпле; **де́ло в том, что** ... эш шунда ки ...; **до того́, что** ...ганчы, шул кадәр; **и без того́** ансыз да, аннан башка да; **и тому́ подо́бное** һәм башка шундыйлар; **и ~, и друго́й** тегесе дә, монысы да; **к тому́ же** шуның өстәвенә, җитмәсә [тагын]; **не до того́** *кому* аның кайгысы юк әле; **ни с того́ ни с сего́** тик торганда, бернинди сәбәпсез; **ни то ни сё** ни он, ни йон; ни аллага, ни муллага; **по́сле того́, как** шуннан соң; **с тем, что́бы** ...мас өчен; **тем не ме́нее** шулай булуга карамастан; **того́ и гляди́ (того́ и жди)** көт тә тор; **то да сё** тегесе-монысы; анысы-монысы; **~ свет** *рел.* теге дөнья

тотализа́тор *м* тотализатор (**1.** *от чабышында кайсы атка һәм барлыгы күпме акча куелганлыгын күрсәткән счётчик* **2.** *ат чабышында отыш уены*)

тоталитари́зм *м книжн.* тоталитаризм, тоталитар режим

тоталита́рность *ж книжн.* тоталитарлык

тоталита́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* тоталитар; **~ое госуда́рство** тоталитар дәүләт

тота́льн||ый, -ая, -ое *книжн.* гомуми, тоталь; **~ая война́** тоталь сугыш; **~ая мобилиза́ция** тулы мобилизация үткәрү

тоте́м *м* тотем (*борынгы халыкларда берәр гаиләнең яки кабиләнең табына һәм олылый торган хайваны, үсемлеге яки әйбере*)

тотеми́зм *м* тотемизм, тотемга табыну

тотемисти́ческ||ий, -ая, -ое тотемизм ...ы, тотемистик; **~ое ве́рование** тотемистик ышанулар

то́-то *частица разг.* **1.** (*в том-то и дело, именно*) шулай шул; **вот ~, всё вы зна́ете** менә шулай шул, сез барсын да беләсез **2.** *усил.* (*вот уж*) менә; **~ он удиви́тся!** менә ул гаҗәпләнер инде! **3.** (*так вот почему*) менә ни өчен, шуның өчен; әйтәм; **~ он стал ча́сто боле́ть** әйтәм, ул еш авырый башлады **4.** (*предупреждение, словесная угроза*) кара аны, белеп тор

то́час, тотча́с *нареч.* шунда ук, шул чакта ук; **~ приду́** шунда ук килермен

точён||ый, -ая, -ое **1.** кайралган, чарланган, үткерләнгән; **~ый нож** үткерләнгән пычак **2.** (*выточенный*) кырылган, кырып ясалган; **~ые изде́лия** кырып ясалган әйберләр **3.** *перен.* коеп куйган кебек, нәфис, күркәм; **~ый нос** коеп куйган кебек борын

то́чечн||ый, -ая, -ое нокталы, төрткеле, нокталардан ясалган; **~ая ли́ния** нокталы сызык; **~ый узо́р** төрткеләрдән ясалган бизәк

точи́лка *ж разг.* **1.** беләү, янавыч, кайрак **2.** карандаш очлагыч

точи́ло *с* чар, чар ташы, кайрак

точи́льный, -ая, -ое кайрак ..., кайрый (үткерли) торган; үткерләү ...ы; **~ ка́мень** кайрак таш

точи́льщик *м* үткерләүче, кайракчы, кайраучы (*балта, пычак, кайчы һ.б.ш.ны*)

точи́ть *несов.* **1.** *что* кайрау, чарлау, үткерләү, янау; **~ кось** чалгы янау **2.** *что* (*заострять*) очлау; **~ каранда́ш** карандаш очлау **3.** *что* (*изготовлять*) кыру, кырып ясау; **~ дета́ли** детальләр кырып ясау **4.** *что* (*портить*) кисү, ашау, тишү, **червь то́чит де́рево** корт агачны тишә; **ржа́вчина то́чит желе́зо** тутык тимерне ашый **5.** *перен. кого-что* киптерү, саргайту; **го́ре то́чит** кайгы саргайта ◆ **~ зу́бы** *на кого* теш кайрау; **~ ля́сы** ләчтит сату, сафсата сату

то́чк||а I *ж* **1.** бөрчек, төрткә; **си́тец в кра́сных ~ах** кызыл бөрчекле ситсы **2.** (*знак препинания*) нокта; **поста́вить ~у с запято́й** нокталы өтер кую **3.** (*место в пространстве*) нокта, урын, җир; **са́мая высо́кая ~а горы́** тауның иң биек урыны **4.** нокта; **~а пересече́ния прямы́х** *мат.* туры сызыкларның кисешү ноктасы; **~а опо́ры** таяну ноктасы **5.** (*место расположения*) урын, нокта; **торго́вая ~а** сәүдә ноктасы; **огнева́я ~а** *воен.* ут ноктасы **6.** *физ.* нокта; **~а кипе́ния** кайнау ноктасы; **~а замерза́ния** кату ноктасы; **~а плавле́ния** эрү ноктасы **7.** *разг.* (*кончено*) тәмам, бетте, вәссәлам; **ещё полчаса́ поработа́ю — и ~а** тагын ярты сәгать эшлим дә — вәссәлам ◆ **в са́мую ~у** (*попасть и т.п.*) нәкъ өстенә басу; **~а в ~у** хәрефкә-хәреф

то́чка II *ж см.* **точи́ть** I-3; **~ ножей, бритв** пычак, пәкеләр үткерләү

то́чно 1. *нареч.* төгәл, төгәл итеп, дөрес итеп; **~ переда́ть чьи-либо слова́** кемнең дә булса сүзләрен төгәл итеп сөйләп бирү **2.** *нареч.* (*вполне, совершенно*) нәкъ; **~ тако́й же** нәкъ шундый ук **3.** *частица утверд. прост.* (*да, так, верно*) әйе; дөрес; **~, я здесь был** дөрес, мин монда булдым **4.** *вводн. сл.* (*действительно, в самом деле*) чыннан да, дөрестән дә; **она́, ~, краси́ва** ул чыннан да матур **5.** *союз сравн.* (*как будто, словно*) гүя, кебек, шикелле, сыман, әйтерсең; **кричи́т, ~ сумасше́дший** акылдан язган кеше кебек кычкыра

то́чност||ь *ж в разн. знач.* төгәллек, төгәл булу, дөреслек; **~ь перево́да** тәрҗемәнең төгәллеге; **~ь ве́са** үлчәүнең төгәл булуы; **вы́числить с ~ью до одно́й со́той** йөздән бер өлешкә кадәр дөреслек белән хисаплап чыгару ◆ **в ~и** нәкъ, төп-төгәл

то́чн||ый, -ая, -ое **1.** төгәл, дөрес йөри торган; **~ый перево́д** төгәл тәрҗемә; **~ые прибо́ры** төгәл приборлар; **~ые часы́** дөрес йөри торган сәгать **2.** (*пунктуальный*) төгәл; **~ый челове́к** төгәл кеше ◆ **~ые нау́ки** төгәл фәннәр

точь: ~-в-точь *разг.* төп-төгәл, дөп-дөрес итеп, нәкъ, нәкъ менә, нәкъ үзе кебек итеп, суйган да каплаган, коеп куйган; **пересказа́ть** *что-л.* **~-в-точь** *берәр нәрсәне* төп-төгәл итеп сөйләп бирү; **ма́льчик ~-в-точь оте́ц** малай нәкъ әтисе

тошни́ть *несов. безл. кого* укшыту, күңел болгану, косасы килү

то́шно *в знач. сказ. безл.* **1.** укшыту, күңел болгану, косасы килү **2.** *перен.* (*отвратительно*) авыр, кыен; чирканыч, җирәнгеч; **~ смотре́ть на него́** аңа каравы чирканыч; **~ на се́рдце** эч поша

тошнота́ *ж* күңел болгану, косасы килү, укшу, укшыту

тошнотво́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*вызывающий тошноту*) косасы китерә торган, укшыта торган, күңел болгата торган, күңел болгаткыч **2.** *перен.* жи-

рәнгеч, чирканыч, күңел болгаткыч; **~ое зре́лище** җирәнгеч күренеш

то́шный, -ая, -ое *разг.* эчпошыргыч, күңел кайтаргыч

тощ|а́ть *несов. разг.* ябыгу, арыклану

то́щ||ий, -ая, -ее **1.** ябык, арык, йәдәү; **~ий челове́к** ябык кеше **2.** (*пустой*) ач, буш; **на ~ий желу́док** ач карынга; **~ий кошеле́к** буш кесә **3.** (*скудный*) ярлы; ундырышсыз, уңыш бирми торган; **~ая по́чва** уңыш бирми торган туфрак

тпру *межд.* трр ♦ **ни ~ ни ну́** ни алга, ни артка

трав||а́ *ж* үлән; чирәм; **со́рная ~а́** чүп үләне; **одноле́тние тра́вы** берьеллык үләннәр; **коси́ть ~у́** үлән чабу ♦ **~о́й поросло́** күптән булып онытылган; **хоть ~а́ не расти́** *прост.* ни булса да барыбер, ике ятып бер төшенә дә керми; **~а́ ~о́й** *или* **как ~а́** үлән кебек (*бер тәме дә юк*)

травене́ть *несов. спец.* (*зарастать травой*) үлән үсү (басу, басып китү)

тра́верз *м спец.* траверз (*судноның, самолётның алган курсына карата перпендикуляр юнәлеш*)

тра́верс *м спец.* траверс (**1.** *окоп кырыена өелгән туфрак* **2.** *махсус дамба*)

травести́ *с нескл. и неизм.* травести (*хатын-кызлар уйный торган яшүсмер роле*)

трави́нка *ж* үлән сабагы

трави́ть I *несов.* **1.** *кого-что* агулау, агулап үтерү; **~ тарака́нов** тараканнарны агулау **2.** *прям., перен. кого-что, разг.* ярсыту, агулау; **~ ра́ну** яраны ярсыту; **~ организ́м алкого́лем** организмны алкоголь белән агулау **3.** *что* (*делать потраву чего-л.*) таптату, таптау; **~ посе́вы** чәчүлекләрне таптау **4.** *кого-что* (*преследовать*) өстерү, эт белән куу; **~ за́йца** куянны эт белән куу **5.** *перен. кого-что* (*изводить, преследовать*) яла ягу, эзәрлекләү, каныгу, бәйләнү **6.** *что, тех.* ашатып ясау, ашатып рәсем төшерү; **~ узо́ры** ашатып бизәк төшерү

трави́ть II *несов. что, мор.* акрынлап бушайту, акрынлап бушайта төшү; **~ кана́т** арканны акрынлап бушайту

трави́ться *несов.* **1.** *разг.* агу эчү (*үзен-үзе үтерү ниятe белән*) **2.** *страд. от* **трави́ть** I

тра́вленый, -ая, -ое (*изготовленный травлением*) ашатып ясалган, ашатып төшерелгән ♦ **~ волк (зверь)** *прост.* карт төлке (*күпне күргән кеше турында*)

тра́вля *ж см.* **трави́ть** I 4, 5

тра́вма *ж* яра, яралану, җәрәхәт, җәрәхәтләнү, травма; **~ от уши́ба** бәрелеп җәрәхәтләнү; **психи́ческая ~** психик травма

травмати́зм *м* яралану, җәрәхәтләнү, травматизм

травмати́ческий, -ая, -ое травматик, травма ...ы; **~ невро́з** травма неврозы

травмато́лог *м* травматолог, травматология белгече

травматологи́ческий, -ая, -ое травматология ...ы, травматологик; **~ кабине́т** травматология бүлмәсе

травматоло́гия *ж* травматология (*медицинаның травмаларны өйрәнә һәм аларны дәвалый торган бүлеге*)

травми́рование *с см.* **травми́ровать**

травми́ровать *сов., несов. кого-что* травма ясау, травмалау, имгәтү, җәрәхәтләү, яралау

травопо́лье *с* (*система земледелия*) (*басуга*) үлән чәчү, (*басуга*) үлән чәчү системасы

травопо́льный, -ая, -ое үлән чәчүле ..., үлән басулы ...; **~ севообо́рот** үлән басулы чәчү әйләнеше

травосе́яние *с* үлән чәчү

травосто́й *м* үлән торышы, үлән капламы

травоя́дн||ый, -ая, -ое үлән ашаучы, үсемлек белән туенучы; **~ые живо́тные** үлән ашаучы хайваннар

травяни́ст||ый, -ая, -ое **1.** үлән, үләнчел; **~ое расте́ние** үлән үсемлек **2.** үләнле, куе үләнле; **~ая река́** үләнле елга; **~ые луга́** куе үләнле болыннар

травян||о́й, -а́я, -о́е **1.** үлән ...ы; **~а́я по́росль** үлән үсентесе; **~а́я насто́йка** үлән төнәтмәсе **2.** үләнле, үлән баскан; **~о́е боло́то** үлән баскан сазлык

трагеди́йность *ж* трагедиялелек

трагеди́йный, -ая, -ое трагик, трагедияле, трагедия ...ы; **~ актёр** трагедия артисты

траге́дия *ж* **1.** трагедия (*драма әсәренең төре*) **2.** *перен.* фаҗига, һәлакәт, трагедия

траги́зм *м* **1.** трагизм (*әдәби, музыкаль әсәрдә трагик элемент*) **2.** *см.* **траги́чность**

тра́гик *м* трагик, трагик артист

трагикоме́дия *ж* **1.** трагикомедия (*трагедия һәм комедия элементларын эченә алган әсәр*) **2.** *перен.* фаҗигале һәм көлкеле вакыйга (эш, хәл)

трагикоми́ческий, -ая, -ое **1.** трагикомедия ...ы; **~ сюже́т** трагикомедия сюжеты **2.** (*печальный и смешной*) трагикомик; **~ слу́чай** трагикомик хәл

трагикоми́чный, -ая, -ое *см.* **трагикоми́ческий** 2

траги́ческ||ий, -ая, -ое **1.** (*свойственный трагедии*) трагедия ...ы, трагик, трагедияле; **~ий стиль** трагедия стиле; **~ая по́за** трагик поза **2.** (*играющий в трагедиях*) трагик, трагик рольләрне башкаручы **3.** (*ужасный, полный страданий*) фаҗигале, һәлакәтле, дәһшәтле; **~ое зре́лище** фаҗигале күренеш

траги́чность *ж* фаҗигалелек, һәлакәтлелек, дәһшәтлелек

траги́чный, -ая, -ое *см.* **траги́ческий** 3

традицио́нность *ж* традициялелек, гадәткә кергән булу, традиция булып китү

традицио́нн||ый, -ая, -ое традицион, традициягә кергән, традиция (гадәт) булып киткән; **~ый пра́здник** традицион бәйрәм; **~ый сва́дебный обря́д** традициягә кергән туй йоласы; **~ые свя́зи с сосе́дними стра́нами** күрше илләр белән традицион элемтәләр

тради́ци||я *ж* **1.** традиция; **во́инские ~и** хәрби традицияләр **2.** (*обычай*) гадәт, гореф-гадәт; тәртип; **войти́ в ~ю** гадәткә керү

траекто́рия *ж* траектория (**1.** *мат., физ. берәр җисемнең яки ноктаның хәрәкәт юлы* **2.** *воен. пуля яки снарядның очып бару юлы*)

тракт *м* юл, олы юл, тракт ♦ **желу́дочно-кише́чный ~** *анат.* ашказаны-эчәк тракты

тракта́т *м* **1.** (*научное сочинение*) гыйльми әсәр, трактат **2.** *дип.* трактат, халыкара договор; **ми́рный ~** тынычлык трактаты

трактова́ние *с см.* **трактова́ть**; **пра́вильное ~** дөрес аңлату

трактова́ть *несов. что* аңлату, ачып бирү, төшендерү, аңлатма бирү; **~ *что-л.* по-но́вому** *берәр нәрсәне* яңача аңлату

трактова́ться *несов.* **1.** (*получать какое-л. объяснение*) аңлатылу, фикер йөртелү, караш әйтелү **2.** *страд. от* **трактова́ть**

трактов|ка *ж см.* **трактова́ть**

тра́ктор *м* трактор; **гу́сеничный ~** гусеницалы (чылбыр тәгәрмәчле) трактор; **колёсный ~** тәгәрмәчле трактор

трактори́ст *м* тракторчы

трактори́стка *ж* тракторчы хатын (кыз)

тра́кторн||ый, -ая, -ое трактор[лар] ...ы; **~ый мото́р** трактор моторы; **~ый парк** тракторлар паркы; **~ая брига́да** тракторчылар бригадасы

тракторострое́ние *с* тракторлар төзү, тракторлар эшләп чыгару

тракторострои́тельный, -ая, -ое трактор төзү ...ы; трактор эшләп чыгара торган

трал *м* трал (**1.** *суднодан торып балык тоту өчен конус сыман итеп эшләнган зур ятьмә* **2.** *мина аулау өчен җайланма* **3.** *диңгез төбен тикшерү, андагы хайваннарны һәм үсемлекләрне эләктереп кутәрү приборы*)

трале́ние *с см.* **тра́лить**

тра́лить *несов. что* **1.** траллау, трал белән балык тоту **2.** трал белән мина тоту **3.** (*диңгез төбен*) трал белән тикшерү; **~ проли́в** трал белән бугазны тикшерү

тра́лов||ый, -ая, -ое **1.** трал белән ...; **~ый лов ры́бы** трал белән балык тоту **2.** траллы, трал белән җиһазланган; **~ая флоти́лия** трал белән җиһазланган флотилия

тра́льщик *м* траллаучы, тральщик (**1.** *трал белән җиһазланган судно* **2.** *диңгезче, траллау эше белгече*)

трамбова́ть *несов. что* төйгечләп (төеп) тыгызлау; төйгечләп тигезләү; **~ зе́млю** җирне төеп тыгызлау

трамбо́вка *ж* **1.** *см.* **трамбова́ть**; **2.** (*орудие*) трамбовка, төйгечләп тигезләү коралы

трамбо́вочн||ый, -ая, -ое төйгечләп тыгызлау ...ы, төйгечләп тигезләү ...ы; **~ая маши́на** төйгечләп тыгызлау машинасы

трамва́||й *м* трамвай; **сесть в ~й (на ~й)** трамвайга утыру; **е́хать ~ем (на ~е)** трамвайда бару ♦ **речно́й ~й** су трамвае

ТРА-ТРА

трамплúн *м* **1.** *спорт.* сикерү басмасы, трамплин; **лы́жный ~** чаңгычыларның сикерү басмасы **2.** *перен.* трамплин (*берәр эшнең башлангыч пункты, таяныч*)

транжúр *м*, **транжúра** *ж*, *разг.* мал туздыручы, акча туздыручы, акча әрәм-шәрәм итүче

транжúрить *несов. что, разг.* (*акча һ.б.ш.*) туздыру, әрәм-шәрәм итү, җилгә җибәрү

транжúрка *ж разг.* акча туздыручы хатын (кыз)

транжúрств||о *с см.* **транжúрить**; **привы́чка к ~у** акча туздыру гадәте

транзúстор *м* транзистор

транзúсторный, -ая, -ое транзистор[лар] ...ы; транзисторлы; **~ приёмник** транзисторлы радиоалгыч; **~ вычисли́тель** транзисторлы хисаплап чыгару приборы

транзúт *м* **1.** транзит (*бер илдән икенче илгә арадагы өченче ил аркылы товар яки пассажирлар алып бару*); **посла́ть гру́зы ~ом** йөкләрне транзит белән җибәрү

транзúтник *м разг.* транзит пассажир, транзитчы

транзúтн||ый, -ая, -ое транзит ..., транзит белән җибәрелә торган; **~ый по́езд** транзит поезд; **~ые пассажи́ры** транзит пассажирлар

транквилиза́тор *м мед.* транквилизатор

транс *м мед.* транс; **впасть в ~** акыл томалану (*нервларның ярсуы нәтиҗәсендә*)

транс² *кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «аша» сүзе белән тәрҗемә ителә, күпчелек очракта тәрҗемә ителми, мәс.* **трансполя́рный** полюс аша

трансатлантúческий, -ая, -ое Атлантик океан аша йөри торган, трансатлантик; **~ ла́йнер** трансатлантик лайнер

трансконтинента́льн||ый, -ая, -ое континентлар аша, трансконтиненталь; **~ая раке́та** континентлар аша очучы ракета

транскрибúровать *сов., несов. что, лингв.* транскрипцияләү

транскрипцио́нн||ый, -ая, -ое *лингв.* транскрипцион, транскрипция ...ы; **~ая систе́ма** транскрипция системасы; **~ые зна́ки** транскрипция билгеләре

транскрúпция *ж лингв.* транскрипция; **междунаро́дная фонети́ческая ~** халыкара фонетик транскрипция

трансли́ровать *сов., несов. что* трансляцияләү, (*радио яки телевидение аша*) тапшыру; **~ конце́рт** концертны трансляцияләү

трансляцио́нный, -ая, -ое трансляция ...ы; **~ у́зел** трансляция үзәге

трансля́ци||я *ж* трансляция; **слу́шать ~ю из Москвы́** Мәскәүдән трансляцияне тыңлау

трансмиссио́нный, -ая, -ое хәрәкәт тапшыргыч, хәрәкәт күчергеч, трансмиссион

трансми́ссия *ж* трансмиссия (*хәрәкәтне двигательдән эш машинасына күчерә торган барлык механизмнар*)

транспара́нт *м* транспарант (**1.** *сызыксыз кәгазь астына куела торган калын кара сызыклы кәгазь бите* **2.** *рамга киереп беркетелгән рәсемле яки язулы тукыма*)

трансплантáция *ж* күчереп кую, трансплантацияләү; трансплантация (*организмның берәр тукымасын яки органын икенче урынга яисә организмга күчерү*); **~ по́чки** бөерне күчереп кую

трансплантúровать *сов., несов. что* күчереп кую, трансплантацияләү, трансплантация ясау

тра́нспорт *м в разн. знач.* транспорт; **городско́й ~** шәһәр транспорты; **пассажи́рский ~** пассажирлар ташу транспорты; **гужево́й ~** атлы транспорт; **санита́рный ~** санитария транспорты

транспо́рт *м бухг.* транспорт (*бухгалтерия эшендә сумманы икенче биткә күчерү*)

транспорта́бельность *ж* күчереп йөртү булу, транспортабельлелек

транспорта́бельный, -ая, -ое күчереп йөртеп була торган, транспортабель

транспортёр *м* **1.** транспортёр, конвейер (*йөкләрне бер урыннан икенче урынга туктаусыз күчереп тора торган җайланма*); **ле́нточный ~** тасмалы транспортёр; **ро́ликовый ~** роликлы транспортёр **2.** транспортёр (*җәяүле гаскәр һәм йөкләр ташый торган хәрби машина*)

транспорти́р *м* транспортир

транспорти́рование *с см.* **транспорти́ровать**; **~ зерна́** ашлык ташу

транспорти́ровать *сов., несов. кого-что* ташу, йөртү, күчерү, илтү; транспортлау; **~ гру́зы** йөк ташу

транспортиро́вка *ж см.* **транспорти́ровать**; **~ га́за и не́фти** газ һәм нефтьне транспортлау

тра́нспортник *м* транспортчы, транспортта эшләүче

тра́нспортн||ый, -ая, -ое транспорт ...ы; **~ые сре́дства** транспорт чаралары; **~ый самолёт** транспорт самолёты; **~ое хозя́йство** транспорт хуҗалыгы; **сниже́ние ~ых изде́ржек** транспорт чыгымнарын киметү

трансформа́тор *м* **1.** *тех.* трансформатор; **повыша́ющий ~** күтәрүче трансформатор; **понижа́ющий ~** төшерүче трансформатор **2.** *театр.* трансформатор (*бер нәрсәне башка нәрсә итеп күрсәтүче фокусчы*)

трансформа́торн||ый, -ая, -ое трансформатор ...ы; **~ая бу́дка** трансформатор будкасы

трансформа́ция *ж* трансформация, әверелү, әверелдерү, үзгәрү, үзгәртү

трансформи́зм *м биол.* трансформизм (*дарвинизмга кадәр булган тәгълимат*)

трансформи́ровать *сов., несов. что* үзгәртү, әверелдерү, трансформацияләү, әйләндерү

трансформи́роваться 1. *сов., несов.* үзгәрү, әверелү, трансформацияләнү, әйләнү **2.** *несов. страд. от* **трансформи́ровать**

транше́йн||ый, -ая, -ое траншея ...ы; траншея ярдәмендә ...; **~ые ору́дия** траншея орудиеләре

транше́я *ж* траншея (*озын чокыр*)

трап *м* баскыч, трап

тра́пеза *ж* ашъяулык, аш өстәле, аш табыны (*монастырьда күмәк кеше өчен*); (*гомумән*) ашау-эчү, трапеза

трапециеви́дный, -ая, -ое трапеция-сыман, трапециягә охшаган

трапе́ция *ж* трапеция (**1.** *мат.* *икеягы бер-берсенә параллель, калган икеягы бер-берсенә параллель булмаган дурт-почмак* **2.** *спорт.* *икебауга асылган аркылы агачтан яки тимердән гыйбарәт гимнастик снаряд*)

тра́сса *ж* **1.** (*направление*) юл, юл сызыгы, трасса; **~ но́вого кана́ла** яңа канал юлы **2.** (*дорога*) юл; **автомоби́льная ~** автомобиль юлы

трасси́рование *с см.* **трасси́ровать**

трасси́ровать *сов., несов.* **1.** *что* юнәлешен билгеләү, трасса билгеләү **2.** эз калдырып очу, яктыртып очу (*снаряд, пуля турында*)

трассиро́вка *ж см.* **трасси́ровать**

трасси́рующ||ий -ая, -ее **1.** *прич. от* **трасси́ровать**; **2.** яктыртып очучы; **~ая пу́ля** яктыртып очучы пуля

тра́т||а *ж* **1.** *см.* **тра́тить**; **пуста́я ~а вре́мени** вакытны бушка үткәрү **2.** (*расход*) чыгым; **больши́е ~ы** зур чыгымнар

тра́тить *несов. что* тоту, түгү, кую, салу, сарыф итү; **~ де́ньги** акча тоту; **~ си́лы** көч салу (түгү)

тра́титься *несов.* **1.** *на кого-что, разг.* акча тоту, тоту, чыгымлану **2.** *страд. от* **тра́тить**

тра́улер *м см.* **тра́льщик**

тра́ур *м* **1.** (*состояние скорби*) матәм, траур **2.** (*одежда*) матәм киеме, кара-[кием]; **носи́ть ~** карадан киенү

тра́урн||ый -ая, -ое **1.** матәм ...ы, траур ...ы; **~ый ми́тинг** траур митингы; **~ый марш** матәм маршы; **~ая оде́жда** матәм киеме **2.** *перен.* кайгылы, траурлы; **~ое настрое́ние** кайгылы рух

трафаре́т *м* **1.** трафарет (*бизәк төшерә торган өлге, калып*) **2.** трафарет (*кисеп эшләнгән хәрефләр, цифрлар белән язылган язу*) **3.** *перен.* искергән үрнәк, таушалган өлге

трафаре́тный, -ая, -ое трафарет ..., трафарет ...ы, трафарет буенча эшләнгән; **~ рису́нок** трафарет рәсеме

трах 1. *межд.* гөрс; шап, шалт, шарт **2.** *в знач. сказ. прост.* шап, шалт итеп сукты, шап итеп сукты; **~ кулако́м по́ столу** йодрыгы белән шап итеп өстәлгә сукты

трахеи́т *м мед.* трахеит

трахе́я *ж анат.* трахея

тра́хнуть *сов. однокр. прост.* **1.** (*о звуке*) шарт итү, гөрс итү **2.** *кого-что и без доп.* шап итеп бәрү, шап итеп сугу; **~ по спине́** аркага шап итеп сугу

тра́хнуться *сов. прост.* шап итеп бәрелү (төшү, егылу); гөрс итеп егылу; ~ **об зе́млю** җиргә гөрс итеп егылу

трахо́ма *ж мед.* трахома (*йогышлы күз авыруы*)

трахомато́зный, -ая, -ое 1. *мед.* трахома ...ы; ~ **ви́рус** трахома вирусы 2. трахомалы; ~ **больно́й** трахомалы авыру

трахо́мный, -ая, -ое *см.* **трахомато́зный** 2

тре́бник *м* догалык, дога китабы

тре́бовани||е *с* 1. *в разн. знач.* таләп, сорау; **челове́к с высо́кими ~ями** югары таләпле кеше; **выдвига́ть ~я** таләпләр кую; **удовлетворя́ть** *чьи-л.* ~**я** *кемнең дә булса* таләпләрен үтәү; **по ~ю суда́** суд таләбе буенча; **дать све́дения по пе́рвому ~ю** беренче сораудан ук мәгълүматлар бирү 2. (*официальный документ*) требование, сорау язуы; **вы́писать ~е на то́пливо** ягулык алырга требование язу

тре́бовательность *ж* таләпчәнлек, таләп итүчәнлек

тре́бовательный, -ая, -ое 1. (*строгий*) таләпчән, таләп итүчән; ~ **командо́р** таләпчән командир 2. (*разборчивый*) талымлаучан, таләпчән; ~ **чита́тель** таләпчән укучы

тре́бовать *несов.* 1. *что, чего и с неопр.* таләп итү, сорау; ~ **объясне́ний** *у кого-л. кемнән дә булса* аңлатып бирүне таләп итү 2. *кого-чего* таләп итү, кирәк булу, мохтаж булу; **дом тре́бует ремо́нта** өйгә ремонт ясарга кирәк; **э́та боле́знь тре́бует лече́ния** бу авыру дәвалауны таләп итә 3. *кого-чего* (*вызывать*) чакыру, чакырту; ~ *кого-л.* **к нача́льнику** *кемне дә булса* начальникка чакырту

тре́б||оваться *несов.* 1. таләп ителү, кирәк булу; **заво́ду ~уются рабо́чие** заводка эшчеләр таләп ителә; **что и ~овалось доказа́ть** *безл.* шуны исбат итәргә кирәк иде дә 2. *страд. от* **тре́бовать** 1, 3

требуха́ *ж* эчәк-бавыр

трево́га *ж* 1. (*волнение*) курку, шом, шомлану, хафа, хафалану; тәшвиш, хәвеф 2. (*сигнал*) тревога; **возду́шная ~** һава тревогасы

трево́ж||ить *несов.* 1. *кого-что* (*волновать*) борчу, тынычсызлау, хәвефләндерү, хафалау, хафаландыру, тәшвишләндерү; **меня́ ~ит его́ опозда́ние** мине аның соңгаруы хафалый; **отца́ ~ило отсу́тствие пи́сем от сы́на** улыннан хат-хәбәр килмәү әтисен бик борчыды 2. *кого-что* (*нарушать покой*) комачаулау, борчу; **не ~ь его́** борчыма аны 3. *что* (*причинять боль*) аздыру, ярсыту; ~**ить ра́ну** яраны ярсыту

трево́ж||иться *несов.* 1. (*волноваться*) борчылу, тынычсызлану, хәвефләну, хафалану, шомлану, тәшвишләну 2. (*затруднять себя*) мәшәкатьләну, борчылу; **не ~ьтесь, я сам сде́лаю** мәшәкатьләнмәгез, мин үзем эшләрмен

трево́жн||ый, -ая, -ое 1. (*полный тревоги, волнения*) борчулы, хәвефле, шомлы, хафалы, хәвеф-хәтәрле, тәшвишле; ~**ый го́лос** шомлы тавыш 2. (*вызывающий тревогу*) борчулы; ~**ые све́дения** борчулы хәбәрләр 3. (*объявляющий тревогу*) тревога ...ы; ~**ый сигна́л** тревога сигналы

треволне́ние *с книжн.* борчылу, маза, тынычсызлык

трегла́в||ый, -ая, -ое 1. өч гөмбәзле; ~**ая це́рковь** өч гөмбәзле чиркәү 2. өч башлы (*әкиятләрдә*); ~**ый змей** өч башлы елан

тре́звенник *м разг.* (*аракы*) эчми торган кеше, аек кеше

трезве́ть *несов. прям., перен.* айну, айный төшү, айный бару

трезво́н *м* 1. (*звон во все колокола*) даң-доң, барлык кыңгыраулар(ны) (чаңнарны) кагу 2. *перен. разг.* (*пересуды, толки*) гайбәт, имеш-мимеш 3. *перен. разг.* (*шум, скандал*) гауга, җәнҗал, ыгы-зыгы

трезво́нить *несов.* 1. (*звонить во все колокола*) барлык кыңгыраулар(ны) (чаңнарны) кагу 2. *перен. что и без доп., разг.* (*распускать слухи*) гайбәт тарату, шалтырау, хәбәр тарату 3. *разг.* (*сильно звонить*) даң-доң итү, [бик нык] шалтырау

тре́звость *ж прям., перен.* аеклык, аек булу, аек акыл; ~ **рассужде́ний** фикер йөртүнең аеклыгы

тре́звый, -ая, -ое 1. (*не пьяный*) аек, айнык 2. (*не пьющий*) аракы эчми торган 3. *перен.* аек, аек акыллы; ~**ум** аек акыл; ~ **взгляд на собы́тия** вакыйгаларга аек караш

трезу́бец *м* өч япле, өч тешле (*сәнәк, якорь һ.б.ш.*)

трек *м спорт.* узышу юлы, трек

трель *ж* чут-чут итү, чутылдау; чыңчың итү, чыңлау; шылтырау; **соловьи́ная ~** сандугачның чут-чут итеп сайравы

трельяж *м* 1. (*зеркало*) өч бүлемтекле көзге, трельяж 2. (*решётка*) трельяж, рәшәткә (*үрмә гөл өчен*)

трена́ж *м* тренаж (*кунектергеч шөгыльләр системасы*)

тренажёр *м* тренажёр (*тренировка ясау җайланмасы*); **трениро́вка космона́втов на ~ах** космонавтларның тренажёрларда күнегүләре

тре́нер *м* тренер

тре́нерск||ий, -ая, -ое тренер[лар] ...ы, тренерлык ...ы; ~**ая рабо́та** тренерлык эше

тре́нзель *м* авызлык, авызлык чылбыры

тре́ни||е *с* 1. ышку, ышкылу; ~**е дета́лей** детальләрнең ышкылуы; **добыва́ть ого́нь ~ем** ышкып ут табу; **коэффицие́нт ~я** ышкылу коэффициенты; **си́ла ~я** ышкылу көче 2. *мн.* ~**я** *перен.* тынышмау, талаш, ызгыш, низаг

трениро́ванность *ж* өйрәтелгәнлек, өйрәнгәнлек, күнеккәнлек

трениро́ванный, -ая, -ое 1. *прич. от* **трениро́вать**; 2. күнеккән, өйрәнгән, өйрәтелгән; ~ **футболи́ст** күнеккән футболчы

трениро́вать *несов.* 1. *кого-что* өйрәтү; ~ **ю́ных фигури́стов** яшь фигурачыларны өйрәтү 2. *что* күнектерү, өйрәтү; ~ **па́мять** хәтерне күнектерү

трениро́ваться *несов.* 1. күнегү; өйрәнү, тренировка ясау; ~ **в бе́ге** йөгерергә өйрәнү 2. *страд. от* **трениро́вать**

трениро́вка *ж* күнекмә, күнегү, өйрәнү; ~ **по пла́ванию** йөзәргә өйрәнү

трениро́вочн||ый, -ая, -ое өйрәнү ...ы; күнегү ...ы, тренировка ...ы; өйрәнә (күнегә) торган; ~**ый костю́м** тренировка костюмы; ~**ая площа́дка** өйрәнү мәйданчыгы

трено́га *ж* 1. *см.* **трено́жник**; 2. (*путы*) тышау, кешән

трено́жить *несов. кого* кешәнләү, тышаулау

трено́жник *м* өчаяк, өчаяклы өстәл (*мәс. фотоаппаратны ныгытып куя өчен*)

тре́ньканье *с см.* **тре́ньканье**

тре́ньк||ать *несов. разг. на чём* деңгелдәтү, чиртү; ~ **на балала́йке** балалайканы чиртү

трепа́к *м* трепак (*русларда халык биюе*)

трепа́лка *ж*, **трепа́ло** *с* талкы

трепа́льн||ый, -ая, -ое талку ...ы, талкый торган; ~**ая маши́на** талку машинасы

трепа́льщик *м* талкучы

трепа́льщица *ж* талкучы хатын (кыз)

трепа́н *м* трепан (*хирургиядә сөяк тишү коралы*)

трепана́ция *ж мед.* трепанация, трепанациялә (*операция ясау өчен сөяк куышлыгын ачу*); ~ **че́репа** баш сөяген трепанациялә

трепа́нг *м зоол.* трепанг (*диңгез хайваны*)

трепа́ние *с см.* **трепа́ть** 6

трепани́ровать *сов., несов. кого-что, мед.* трепанация ясау, трепанациялә; ~ **больно́го** авыруга трепанация ясау

трёпан||ый, -ая, -ое 1. *спец.* талкыган, талкылган; ~**ый лён** талкыган җитен 2. *разг.* таушалган, тузган, ертылып беткән; ~**ая кни́га** тузган китап 3. *разг.* тузгыган, таралмаган; ~**ые во́лосы** тузгыган чәч

трепа́ть *несов.* 1. *что* туздыру, тузгыту; **ве́тер трепле́т во́лосы** җил чәчләрне тузгыта 2. *кого* (*дёргать, тормошить*) тарту, бору, йолку; ~ **за́ уши** колагын бору; ~ **за́ волосы** чәчтән тарту 3. *кого-что, разг.* (*похлопывать*) кагу, шапылдату, шапылдатып сөю; ~ **по плечу́** җилкәсеннән шапылдатып сөю 4. *что* туздыру, таушалдыру; теткәләп бетерү, эштән чыгару; ~ **кни́ги** китапларны таушалдыру 5. *кого, разг.* калтырату, дерелдәтү; **его́ тре́плет лихора́дка** аны бизгәк дерелдәтә 6. *спец.* (*очищать, раздёргивая волокно*) тетү, талку; ~ **конопли́** киндер талку ♦ ~ **не́рвы** *кому* кан бозу, теңкәгә тию; ~ **языко́м** чүбек чәйнәү

трепа́ться *несов.* 1. (*развеваться*) җилфердәү, җилбердәү, тузгу 2. *разг.* (*изнашиваться*) таушалу, тетелү, тузу, эштән чыгу 3. *прост.* чүбек чәйнәү, юк-барны сөйләү

ТРЕ-ТРЁ

трепа́ч *м прост.* лыгырдавык, лыгырдык, чүбек чәйнәүче

тре́пет *м* **1.** селкенү, тирбәлү; **~ ли́стьев** яфракларның селкенүе **2.** *перен.* (*куркудан яки дулкынланудан*) дерелдәү, тетрәү, тетрәну, калтырау, калтырап тору, калтырану, кот очып тору

трепета́ние *с см.* **тре́пет**

трепета́ть *несов.* **1.** (*колебаться, дрожать*) селкенү, җилфердәү, җилбердәү, тирбәлү; **ли́стья трепе́щут от сла́бого дунове́ния ве́тра** әкрен генә искән җилдән яфраклар селкенә **2.** (*испытывать сильное волнение*) дулкынлану, тетрәп тору, дерелдәү, тетрәү, калтырау, калтырану; **~ всем те́лом** бөтен тәне белән калтырау; **~ от у́жаса** куркудан дерелдәп тору; **се́рдце трепе́щет** йөрәк дулкынлана **3.** *за кого-что и без доп.* (*тревожиться*) калтырау, калтырап тору, борчылу, тынычсызлану; **~ за свои́х дете́й** үз балаларын өчен калтырап тору **4.** *перед кем-чем, при ком-чём* (*испытывать страх, ужас*) курку, калтырап тору, кот очып тору

тре́петн||ый, -ая, -ое **1.** (*дрожащий, колеблющийся*) лепелдәп торган, җилфердәп торган, тирбәлеп торган, тетрәүле; **~ый огоне́к свечи́** шәмнең тирбәлеп торган уты **2.** (*взволнованный*) дулкынланган, дулкынланып ...; **~ое ожида́ние** дулкынланып көтү

трёпк||а *ж* **1.** *см.* **трепа́ть** 1-4, 6; **2.** *прост.* (*наказание, побои*) тукмау, арт сабагын укыту; **зада́ть ~у** *кому-л. бергә кешегә* арт сабагын укыту ♦ **~а не́рвов** һәрвакыт нервыга тиеп тору

трепыха́ние *с см.* **трепыха́ть, трепыха́ться**; **~ ра́неной пти́цы** җәрәхәтләнгән кошның тыпырчынуы

трепыха́ть *несов. см.* **трепыха́ться**; **отча́янно ~ кры́льями** өзгәләнеп канатларын сугып тыпырчыну

трепыха́||ться *несов. разг.* **1.** (*судорожно дёргаться*) тыпырчыну, тыпырчынып яту, бәргәләнү; **ры́ба ~ется на берегу́** балык яр буенда тыпырчынып ята **2.** (*дрожать, трепетать в воздухе*) җилфердәү, лыпылдау, селкенү; **парусá ~ются** җилкәннәр лыпылдый; **занаве́ски ~лись от ве́тра** җилдән тәрәзә пәрдәләре селкенә иде

треск *м* **1.** чатнау [тавышы], шартлау, шарт-шорт итү, шатыр-шотыр килү, чатырдау, шатырдау; **~ су́чьев** ботакларның шарт-шорт итүе **2.** *перен. разг.* (*шумиха*) шау-шу, шапырыну ♦ **с ~ом прова́литься** хур булу, адәм көлкесенә калу

треска́ *ж* тәрәч, тәрәч балыгы

тре́скание *с см.* **тре́скаться I**; **~ льда** боз ярылу

тре́ска||ться I *несов.* чатнау, ярылу, шартлау; **потоло́к ~ется** түшәм чатный

тре́скаться II *несов.см.* **тре́снуться**

трескó||вый, -ая, -ое тәрәч ...ы; **~ая пе́чень** тәрәч бавыры; **~ое филе́** тәрәч филесе

трескотня́ *ж разг.* **1.** (*непрерывный треск*) шатырдау, шатыр-шотыр итү, шарт-шорт килү; **~ пулемётов** пулемётлар шатырдавы **2.** *перен.* (*болтовня*) такылдау, туктаусыз сөйләү, лыгырдау, юк-бар сүзләр сөйләү

тресну́||вший, -ая, -ее яңгыравыклы, шапырынулы; **~ие фра́зы** шапырынулы сүзләр ♦ **~ий моро́з** чатлама суык

тре́снут||ый, -ая, -ое чатнаган, шартлаган, ярылган; **~ая ча́шка** чатнаган чынаяк

тре́сн||уть *сов.* **1.** *однокр.* шарт итү; **вдруг ~ла ве́тка** кинәт ботак шарт итте **2.** ярылу, чатнау, шартлау; **стака́н ~ул** стакан чатнады **3.** (*потрескаться*) ярылу; **ко́жа на рука́х ~ула** кулның тиресе ярылды **4.** *кого, чем по чему, прост.* сугу, кундыру, тондыру; **~уть кулако́м по́ столу** өстәлгә йодрык белән сугу ♦ **хоть ~и** *прост.* шартласаң да (*булмый*); **хоть ~и, не дам** шартласаң да бирмим

тре́снуться *сов. прост.* бәрелү; сугылу; **~ лбом о де́рево** маңгай белән агачка бәрелү

трест *м* трест (**1.** *бер типтагы предприятиеләр берләшмәсе* **2.** *берничә предприятиенең монополистик берләшмәсе*)

трста́ *ж с.-х.* талкынмаган җитен, талкынмаган киндер

тре́стовский, -ая, -ое *эк.* трест ...ы; **~ капита́л** трест капиталы

третье́йский: ~ суд третейский суд (*бәхәсле, конфликт эшне өченче, битараф якның хәл итүе*)

тре́т||ий, -ья, -ье **1.** *числ.* өченче; **~ье число́ ме́сяца** айның өченче көне **2.** (*беспристрастный*) битараф, бер яклы да булмаган; **он в э́том де́ле ~ья сторона́** бу эштә ул битараф кеше **3.** (*одна треть чего-л.*) өчтән ...; **~ья часть** өчтән берсе **4.** *в знач. сущ.* **~ье** *с* (*сладкое блюдо*) өченче, өченче ризык; **на ~ье — компо́т** өченчегә — компот ♦ **из ~ьих рук** (*получить*) башка берәүләрдән (*алу*), кеше аркылы; **~ий звоно́к** өченче звонок; **~ьего дня** өченче көн; **~ье лицо́** *грам.* өченче зат; **~ья ско́рость** өченче тизлек

третирова́ть *несов. кого-что* кимсетү, түбәнсетү, кимсетеп карау

третья́||ший, -ая, -ее өченче, өченчел; **~ый пери́од боле́зни** авыруның өченче периоды; **~ая эпо́ха** *геол.* өченчел дәвер

треть *ж* өчтән бер, өчтән бер өлеш; **~ рабо́ты** эшнең өчтән бер өлеше

третье- *кайбер кушма сүзләрнең береченче кисәге, татар теленә «өченче» сузе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **третьесо́ртный** өченче сортлы; **третьеразря́дный** өченче разрядлы

третьекла́ссник *м* өченче сыйныф укучысы

третьекла́ссница *ж* өченче сыйныфта укучы кыз

третьеку́рсник *м* өченче курста укучы

третьеку́рсница *ж* өченче курста укучы кыз

третьестепе́нный, -ая, -ое өченче дәрәҗәдәге, артык мөһим булмаган; уртача, урта кул; **~ актёр** уртача кул актёр

треуго́льник *м* **1.** *мат.* өчпочмак; **прямоуго́льный ~** турыпочмаклы өчпочмак; **равносторо́нний ~** тигезьяклы өчпочмак **2.** *разг.* (*предприятиедә, учреждениедә*) өчпочмак (*директор, парторг, профорг*)

треуго́льн||ый, -ая, -ое өчпочмаклы, өчпочмак формасындагы; **~ая площа́дка** өчпочмак формасындагы мәйданчык

треу́х *м* колакчын бүрек, колаклы бүрек, колакчынлы бүрек

тре́фовый, -ая, -ое *карт.* треф ...ы; **~ коро́ль** треф короле

тре́фы *мн. карт.* треф

трёх- *кайбер кушма сүзләрнең береченче кисәге, татар теленә «өчле», «өч» диган сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **трёхдне́вный** өч көнлек

трёха́ктн||ый, -ая, -ое өч пәрдәлек..., өч пәрдәле; **~ая коме́дия** өч пәрдәлек комедия

трёхба́лльн||ый, -ая, -ое **1.** өч баллы; **~ый ве́тер** өч баллы җил **2.** өч баллга нигезләнгән; **~ая систе́ма** өч баллга нигезләнгән система

трёхгоди́чн||ый, -ая, -ое өч ел ...; өч еллык ...; **~ый срок** өч еллык срок; **~ое пребыва́ние** өч ел тору

трёхгодова́лый, -ая, -ое *см.* **трёхле́тний** 2

трёхголо́сн||ый, -ая, -ое *муз.* өч тавышлы, өч тавыш өчен язылган; **~ая фу́га** өч тавыш өчен язылган фуга

трёхгра́нный, -ая, -ое өч кырлы; **~ у́гол** өч кырлы почмак

трёдне́вный, -ая, -ое өч көнлек ..., өч көн ...; **в ~ срок** өч көн эчендә

трёхдюймо́вка *ж* **1.** *уст.* (*полевое орудие*) өч дюймлы орудие **2.** (*доска*) өч дюймлы такта

трёхдюймо́вый, -ая, -ое **1.** өч дюйм калибрлы **2.** өч дюйм калынлыктагы (киңлектәге, биеклектәге)

трёхзна́чн||ый, -ая, -ое өч урынлы; **~ое число́** өч урынлы сан

трёхкилометро́вый, -ая, -ое өч километрлы, өч километр озынлыгындагы

трёхколёсный, -ая, -ое өч тәгәрмәчле, (көпчәкле); **~ велосипе́д** өч тәгәрмәчле велосипед

трёхкопе́ечн||ый, -ая, -ое өч тиенлек ..., өч тиенле; **~ая моне́та** өч тиенлек акча

трёхкра́тн||ый, -ая, -ое өч тапкыр ...; **~ый чемпио́н ми́ра** өч тапкыр дөнья чемпионы; **плати́ть в ~ом разме́ре** өч тапкыр арттырып түләү

трёхле́тие *с* **1.** (*срок*) өч ел **2.** (*годовщина*) өч еллык, өч ел тулу

трёхле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) өч еллык ...; **~ план** өч еллык план **2.** (*о возрасте*) өч яшьлек ...; **~ ребёнок** өч яшьлек бала

трёхле́ток *м разг.* өч яшьлек (*тай, тана h.б.ш.*)

трёхлине́йн||ый, -ая, -ое өч линияле, калибры өч линияле; **~ая винто́вка** өч линияле винтовка

трёхма́чтовый, -ая, -ое өч мачталы; **~ кора́бль** өч мачталы корабль

трёхме́рный, -ая, -ое **1.** өч үлчәүле, өч үлчәнешле (*озынлыгы, киңлеге, биек-*

леге булган) 2. *муз.* өчкә бүленә торган; ~ **такт** өчкә бүленә торган такт

трёхме́стн||ый, -ая, -ое өч урынлы, өч кешелек ...; ~**ая каю́та** өч урынлы каюта

трёхме́сячный, -ая, -ое өч айлык ..., өч айга сузылган; ~ **о́тпуск** өч айлык ял; ~ **ребёнок** өч айлык бала

трёхнеде́льный, -ая, -ое өч атналык..., өч атнага сузылган; ~ **о́тпуск** өч атналык ял

трёхно́гий, -ая, -ое *разг. см.* **трено́гий**

трёхпа́лый, -ая, -ое өч бармаклы

трёхпо́ле *с с.-х.* өч басу, өч басулы чәчү әйләнеше

трёхпо́льный, -ая, -ое *с.-х.* өч басулы; ~ **севообора́т** өч басулы чәчү әйләнеше

трёхпроце́нтный, -ая, -ое *в разн. знач.* өч процентлы; ~ **заём** өч процентлы заем; ~ **раство́р** өч процентлы эремә

трёхра́зов||ый, -ая, -ое өч мәртәбә[ле]; ~**ое пита́ние** өч мәртәбә ашату

трёхрублёвка *ж разг.* өчлек, өч тәңкәлек

трёхря́дка *ж прост.* өч рәтле гармун

трёхсло́жн||ый, -ая, -ое өч иҗекле; ~**ое сло́во** өч иҗекле сүз

трёхсме́нн||ый, -ая, -ое өч сменалы; ~**ая рабо́та** өч сменалы эш

трёхсотле́тие *с* 1. (*срок*) өч йөз ел 2. (*годовщина*) өч йөз еллык, өч йөз ел тулу; ~ **го́рода** шәһәрнең өч йөз еллыгы

трёхсотле́тний, -яя, -ее 1. (*о сроке*) өч йөз ел ... 2. (*о годовщине*) өч йөз еллык ...; ~ **юбиле́й** өч йөз еллык юбилей

трёхсо́тый, -ая, -ое *числ.* өч йөзенче

трёхство́лка *ж* өч көпшәле мылтык

трёхство́рчатый, -ая, -ое өч бүлемтекле, өч капкачлы, өч ишекле; ~ **шкаф** өч ишекле шкаф

трёхсто́пный, -ая, -ое *лит.* өч буынлы, өч стопалы; ~ **стих** өч буынлы шигырь

трёхсторо́нний, -яя, -ее 1. (*с тремя сторонами*) өч яклы 2. (*с участием трёх сторон*) өч яклы, өч як катнашкан; ~ **договор** өч як катнашкан килешү

трёхстру́нн||ый, -ая, -ое өч кыллы; ~**ая балала́йка** өч кыллы балалайка

трёхступе́нчат||ый, -ая, -ое өч баскычлы, өч киртләчле; өч буынлы; ~**ая раке́та** өч буынлы ракета

трёхсу́точный, -ая, -ое өч тәүлекле

трёхта́ктный, -ая, -ое *муз., тех.* өч тактлы

трёхто́мник *м* өч томлык (*басма*)

трёхто́мный, -ая, -ое өч томлы

трёхто́нка *ж разг.* өч тонналы йөк автомашинасы

трёхто́нный, -ая, -ое өч тонналы; ~ **груз** өч тонналы йөк

трёхты́сячный, -ая, -ое 1. *числ.* өч меңенче; ~ **но́мер** өч меңенче номер 2. (*стоимостью в три тысячи*) өч мең сумлык ..., өч меңлек ... 3. (*состоящий из трёх тысяч единиц*) өч меңлек ...; өч меңнән бер...; ~ **отря́д** өч меңлек отряд

трёхфа́зный, -ая, -ое *эл.* өч фазалы; ~ **трансформа́тор** өч фазалы трансформатор; ~ **ток** өч фазалы ток

трёхцве́тн||ый, -ая, -ое өч төстәге, өч төрле төстәге; ~**ое зна́мя** өч төрле төстәге байрак

трёхчасово́й, -а́я, -о́е 1. өч сәгатьлек ...; ~ **докла́д** өч сәгатьлек доклад 2. өч сәгатьтә китә (килә) торган; ~ **по́езд** сәгать өчтә килә торган поезд

трёхчлен *м мат.* өчбуын; **квадра́тный** ~ квадратлы өчбуын

трёхчле́нн||ый, -ая, -ое *мат.* өчбуынлы, өч буыннан торган; ~**ое управле́ние** өчбуынлы тигезләмә

трёхязы́чн||ый, -ая, -ое 1. өч телле, өч телдә төзелгән; ~**ый слова́рь** өч телдә төзелгән сүзлек 2. өч телле, өч телдә сөйләшә торган; ~**ое населе́ние** өч телдә сөйләшә торган халык

трёхэта́жный, -ая, -ое өч катлы, өч этажлы; ~ **дом** өч катлы өй

трещ||а́ть *несов.* 1. шатырдау, шытырдау, шарт-шорт килү, чытырдау; лёд ~**и́т** боз шатырдый 2. черелдәү; ~**а́т кузне́чики** чикерткәләр черелди 3. *перен. разг.* (*болтать*) лыкылдау, лыгырдау, такылдау, күп сөйләү ♦ **де́ло** ~**и́т по всем швам** эш жимерелеп бара

тре́щина *ж* 1. ярык, ярылган (чатнаган) урын; ~ **в стене́** стенадагы ярык 2. *перен.* ара бозылу; **в их отноше́ниях образова́лась** ~ аларның аралары бозылды

трещо́тка *ж* 1. (*сторожа*) шакылдавык; (*детская игрушка*) шалтыравык 2. *перен.* (*болтун, болтунья*) лыкылдык, лыгырдык, шалтыравык, ярык барабан

три *числ.* өч, өч саны

триа́да *ж книжн.* триада (*өч кисәктән (өлештән) гыйбарәт булган бердәмлек*)

трибу́н *м* трибун; **наро́дный** ~ халык трибуны

трибу́н||а *ж прям., перен.* трибуна; ~**ы стадио́на** стадионның трибуналары; **подня́ться на** ~**у** трибунага менү; **газе́та — по́длинная** ~ **общества́ мне́ния** газета — чын-чынлап иҗтимагый фикер трибунасы

трибунал *м* трибунал (*гадәттән тыш суд органы*); **вое́нный** ~ хәрби трибунал

тривиа́льность *ж книжн.* күп чәйнәлгәнлек, күп тапталганлык

тривиа́льн||ый, -ая, -ое *книжн.* күп чәйнәлгән, күп тапталган; ~**ая мысль** күп чәйнәлгән фикер

тригонометри́ческ||ий, -ая, -ое тригонометрия ...ы, тригонометрик; ~**ие фу́нкции** тригонометрик функцияләр

тригономе́трия *ж* тригонометрия

тридева́т||ый, -ая, -ое: **в** ~**ом ца́рстве** *фольк.* бик ерактагы бер патшалыкта

три́девять: за ~ **земе́ль** *фольк.* бик еракта, җир читендә (*әкиятләрдә*)

тридцатиле́тие *с* 1. (*срок*) утыз ел 2. (*годовщина*)утыз еллык, утыз ел тулу

тридцатиле́тний, -яя, -ее 1. (*о сроке*) утыз еллык 2. (*о возрасте*) утыз яшьлек, утыз яшьтәге

три́дцать *числ.* утыз; **ему́ за** ~ ул утыздан узган

триеди́н||ый, -ая, -ое өч өлештән торган, өч яклы, өч нәрсәдән гыйбарәт; ~**ая зада́ча** өч нәрсәдән гыйбарәт бурыч

три́ер *м с.-х.* триер

триерова́ть *несов. что, с.-х.* триерлау, триердан үткәрү, триерда чистарту

три́жды *нареч.* өч тапкыр (мәртәбә, кат), өч җирдә; ~ **три — де́вять** өч җирдә өч — тугыз була

трико́ *с нескл.* трико (1. *элмәклән бәйләнгән тукыма* 2. *бәйләнгән тукымадан тәнгә сыланып тора торган итеп тегелган костюм* 3. *хатын-кызларның эчке трикотаж ыштаны*)

трикота́ж *м* трикотаж (*тукыма һәм шуннан эшләнгән әйберләр*)

трикота́жн||ый, -ая, -ое 1. трикотаж ...ы; ~**ая фа́брика** трикотаж фабрикасы 2. трикотаж ..., трикотаждан эшләнгән; ~**ое бельё** трикотаж эчке кием; **ве́рхние** ~**ые изде́лия** өске трикотаж әйберләр

трили́стник *м бот.* тукранбаш

триллио́н *м* триллион

трило́гия *ж* трилогия (*бер үк авторның сюжет һәм төп фикер ягыннан берберсе белән бәйләнешле булган өч әсәре*)

трина́дцатый, -ая, -ое *числ.* унөченче

трина́дцать *числ.* унөч

три́о *с нескл.* трио; **вока́льное** ~ вокаль трио; ~ **баяни́стов** баянчылар триосы

три́ппер *м мед.* триппер (*венерик авыруның бер төре*)

три́птих *м* триптих (1. *иск. идеясе ягыннан берләштерелгән өч картина, сурәт һ.б.ш.* 2. *лит. төп фикер ягыннан бәйләнешле өч шигырьдән торган поэтик әсәр*)

три́ста *числ.* өч йөз

трито́н *м* тритон (*җир-су хайваны*)

триу́мф *м* триумф, тантана; казаныш

триумфа́льный, -ая, -ое триумф ...ы; тантаналы, триумфаль

тро́гательность *ж* тәэсирлелек, кызганучанлык, күңелне дулкынландыра торган булу

тро́гательн||ый, -ая, -ое күңелне дулкынландыра торган, дулкынландыргыч, күңелне йомшарта (эретә) торган; ~**ый расска́з** күңелне йомшарта торган хикәя; **прояви́ть** ~**ую забо́тливость** дулкынландыргыч кайгыртучанлык күрсәтү

тро́га||ть *несов.* 1. *кого-что* (*прикасаться*) тию, кул тидерү, кагылу, орыну, тоту, тотыну; җиңелчә генә бәрелү; **рука́ми не** ~**ть!** кул белән тотмаска! 2. *что, разг.* (*брать, пользоваться*) кагылу, орыну, тию; рөхсәтсез тотыну; **нельзя́** ~**ть чужи́е ве́щи** кеше әйберенә кагылырга ярамый 3. *кого-что* (*обижать, приставать*) тию, кагылу, орыну; **не** ~**й его́, он расстро́ен** тимә син аңа, аның кәефе юк; **никто́ его́ не** ~**л** аңа беркем дә тигәне юк 4. *что* (*едва обнаруживаться*) ...п алу, ...п кую; аз гына белену, күренә башлау; **сла́бая улы́бка** ~**ет её гу́бы** аның иреннәре җиңелчә генә елмаеп куя; **седина́ уже́** ~**ет виски́**

аның чигәләрендә ак чәчләр күренә башлаган **5.** *перен. кого-что* (*вызывать сочувствие*) күңел эретү (йомшарту), тәэсир итү, дулкынландыру, кызгандыру; **~ть расска́зом** сөйләп дулкынландыру **6.** (*начинать движение*) кузгалу, кузгалып китү; **ло́шади ~ют** атлар кузгала; **ну, ~й!** кузгал! әйдә киттек!

тро́га||ться *несов.* **1.** (*умиляться*) күңел эрү (йомшару), тәэсирләнү, дулкынлану; кызгану, жәлләү; **~ться до слёз** күздән яшьләр килгәнче тәэсирләнү **2.** (*начинать движение*) кузгалу, чыгу, кузгалып (чыгып) китү; **~ться в путь** юлга чыгып китү; **по́езд ~ется** поезд кузгала **3.** *страд. от* **тро́гать** 1-3

троглоди́т *м* троглодит (**1.** *борынгы мәгарәләрдә яшәгән кеше* **2.** *перен. тупас, культурасыз кеше*)

тро́е *числ. собир.* өч, өчәү; **не спать ~ су́ток** өч тәүлек йокламау

троебо́рье *с спорт.* өч төр ярыш, өч төрле ярыш

троежёнец *м* өч хатынлы кеше

троежёнство *с* өч хатынлы булу, өч хатын белән тору

троекра́тн||ый, -ая, -ое өч тапкыр; **~ое напомина́ние** өч тапкыр кабатлап әйтү

тро́ечник *м разг.* өчкә укучы

тро́ечница *ж разг.* өчкә укучы кыз

трои́т||ься *несов.* өчкә аерылу, өч булып күренү; **у него́ ~ся в глаза́х** аның күзенә өч булып күренә

тро́йка *ж* **1.** (*цифра, количество*) өч **2.** (*группа из трёх единиц*) өч, өчәү **3.** өченче (*троллейбус, трамвай һ.б.ш.*) **4.** (*оценка*) өчле **5.** *карт.* өчле

тройни́к *м* өчле, өчәрләнгән (*өч япьле көпшә, өч япьле кармак, өч тармаклы, өч катлы, өчәрләп эшләнгән нәрсә*)

тройни́чный, -ая, -ое: **~ нерв** *анат.* өч тармаклы нерв

тройн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*втрое больше*) өч тапкыр артык, өч мәртәбә күп, өчләтә ...; **в ~о́м разме́ре** өчләтә [зурлыкта] **2.** (*состоящий из трёх частей*) өч катлы, өч бүлекле, өч бүлектән гыйбарәт булган; **~ы́е ра́мы** өч катлы рам ♦ **~о́е пра́вило** *мат.* өчле кагыйдә; **~о́й одеколо́н** тройной одеколон

тро́йн||я *ж* өч игез бала; **роди́ть ~ю** өч игез бала табу

тройня́шка *ж прост.* (*близнец*) өч игез баланың берсе

тро́йственность *ж* өчлелек, өч элементтан гыйбарәт булганлык

тро́йственн||ый, -ая, -ое **1.** *см.* **тро́йкий; 2.** (*заключённый тремя сторонами*) өчле, өчлекле, өч дәүләт ...ы; **~ое соглаше́ние** өчлекле килешү; **~ый сою́з** өч дәүләт союзы

тролле́йбус *м* троллейбус

тролле́йбусный, -ая, -ое троллейбус[лар] ...ы; **~ парк** троллейбус[лар] паркы

тромб *м мед.* тромб (*кан тамырында оешкан кан*)

тромбо́з *м мед.* тромбоз (*кан тамырларында кан оешу авыруы*)

тромбо́н *м* тромбон (*музыка коралы*)

тромбони́ст *м* тромбончы, тромбонда уйнаучы

тромбофлеби́т *м мед.* тромбофлебит

трон *м* тәхет; **вступи́ть на ~** тәхеткә утыру, патшалык итә башлау

тро́нн||ый, -ая, -ое тәхет ...ы; **~ый зал** тәхет залы ♦ **~ая речь** тәхет нотыгы (*монархның тантаналы очракларда сөйләгән нотыгы*)

тро́ну||ть *сов.* **1.** *см.* **тро́гать; 2.** *что* (*попортить*) тию, алу, зарар китерү; **моро́з ~л дере́вья** агачларны салкын алган; **за́суха не ~ла урожа́я** корылык уңышка зарар китермәде

тро́нуться *сов.* **1.** *см.* **тро́гаться** 1, 2; **2.** *перен. разг.* (*помешаться*) акыл зәгыйфьләнү, акылдан язу

троп *м лит.* троп, киная

тропа́ *ж* сукмак; **го́рная ~** тау сукмагы

тро́пик *м* **1.** тропик (*экваторга параллель һәм аннан төньякка яки көньякка 23°27′ ераклыкта булган уйланма тугәрәк*) **2.** *мн.* **~и** тропиклар (*экватор белән шул тугәрәк арасындагы иң эссе җир*)

тропи́нка *ж* сукмак, тар сукмак; **лесна́я ~** урман сукмагы

тропи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** тропик ...,тропиктагы; **~ие стра́ны** тропиктагы илләр **2.** (*свойственный тропикам*) тропик..., тропикларга хас; **~ий кли́мат** тропик климат

тропосфе́ра *ж астр.* тропосфера (*Җир атмосферасының стратосферага кадәр булган түбәнге катлавы*)

трос *м* трос; аркан; **букси́рный ~** буксирлау тросы

тростни́нка *ж* камыш, камыш сабагы

тростни́к *м* камыш ♦ **са́харный ~** шикәр камышы

тростнико́в||ый, -ая, -ое **1.** камыш ...ы; **~ые за́росли** камыш куаклыгы **2.** (*сделанный из тростника*) камыш ..., камыштан ясалган; **~ая кры́ша** камыш түбә

тро́сточка, трость *ж* кул таягы, таяк

троти́л *м* тротил (*шартлаучан матдә*)

тротуа́р *м* тротуар (*җәяүлеләр юлы*); **широ́кий ~** киң тротуар

трофе́й *м* трофей, ганимәт

трофе́йн||ый, -ая, -ое трофей ...ы; ганимәт ...; **~ое ору́жие** трофей кораллары

троюро́дный, -ая, -ое өч туган (*өченче буын буенча кардәш булган*); **~ брат** өч туган абый [эне]

троя́кий, -ая, -ое өч төрле, өч яклы; **~ смысл** өч төрле мәгънә

труба́ *ж* **1.** торба, көпшә; моржа; **водопрово́дная ~** водопровод торбасы; **водосто́чная ~** су агызу торбасы; **печна́я ~** мич моржасы **2.** *муз.* быргы, труба **3.** *анат.* көпшә; **евста́хиева ~** евстахий көпшәсе (*колак белән борын-йоткылык куышлыгын тоташтыручы көпшә*) **4.** *в знач. сказ. прост.* начар, харап; **де́ло — ~** эшләр харап

трубаду́р *м* җырчы, җырчы-шагыйрь (*урта гасырда көньяк Франциядә*)

труба́ч *м* трубачы, трубада уйнаучы, быргычы

труб||и́ть *несов.* **1.** *во что* уйнау; кычкырту; **~и́ть в трубу́** труба кычкырту; **~и́ть в рог** бырга кычкырту **2.** кычкырту; **тру́бы ~я́т** трубалар кычкырта **3.** *что, воен.* трубада уйнап сигнал бирү; **~и́ть сбор** трубада уйнап җыелырга сигнал бирү **4.** *перен., о ком-чём, прост.* (*разглашать*) шаулау, шаулап йөрү, кычкырып йөрү

тру́бк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **труба́** 1; **рези́новая ~а** резин көпшә **2.** торба; **свернýть чертёж в ~у** сызымны торба ясап төреп кую **3.** (*курительная*) трубка **4.** (*телефонная*) трубка, телефон трубкасы

тру́бный, -ая, -ое **1.** торба ...ы, көпшә ...ы; моржа ...ы; **~ дым** моржа төтене **2.** труба ...ы, бырга ...ы; **~ звук** труба тавышы

трубопрово́д *м* трубопровод; үткәргеч труба; **прокла́дка ~а** трубопровод үткәрү

трубопрово́дн||ый, -ая, -ое трубопровод ...ы; **~ые рабо́ты** трубопровод эшләре

трубопрово́дчик *м* трубопроводчы, трубопровод эшчесе

трубопрока́тный, -ая, -ое трубалар прокатлау ...ы, трубалар ясый торган

трубоукла́дчик *м* трубалар салучы кран

трубочи́ст *м* моржа (торба) тазартучы (чистартучы)

тру́бчатый, -ая, -ое **1.** (*в форме трубки*) трубкасыман, көпшәсыман **2.** (*сделанный из трубок*) трубалы

труд *м* **1.** хезмәт; **у́мственный ~** акыл хезмәте; **физи́ческий ~** физик хезмәт; **производи́тельность ~а́** хезмәт җитештерүчәнлеге **2.** (*работа, занятие*) эш; **тяжёлый ~** авыр эш **3.** (*усилие*) эшләү, көч түгү, көч; **напра́сный ~** файдасызга көч түгү; **положи́ть мно́го ~а́** бик күп көч кую; **с ~о́м** (*сделать что-л.*) көчкә-көчкә, чак-чак кына **4.** (*произведение*) әсәр, хезмәт; **нау́чные ~ы́** гыйльми хезмәтләр ♦ **сизи́фов ~** сизиф эше (*бетмәс-төкәнмәс файдасыз эш турында*)

труди́ться *несов.* **1.** эшләү, хезмәт итү; **~ с утра́ до ве́чера** иртәдән кичкә кадәр эшләү **2.** *над чем* эшләү, көч кую (түгү); **~ над перево́дом** тәрҗемә өстендә эшләү **3.** (*затруднять себя*) мәшәкатьләнү; **он напра́сно тру́дится** ул юкка мәшәкатьләнә

тру́дно *нареч. и в знач. сказ. безл.* авыр, кыен, читен; **в э́то ~ пове́рить** моңа ышануы кыен; **его́ ~ поня́ть** аны аңлавы авыр

трудновоспиту́ем||ый, -ая, -ое тәрбияләргә авыр..., тәрбияләргә авыр булган; **~ые де́ти** тәрбияләргә авыр булган балалар

труднодосту́пн||ый, -ая, -ое юлы (барырга, менәргә, керергә) кыен булган; **~ые го́рные райо́ны** барырга кыен булган таулы районнар

труднопроходи́м||ый, -ая, -ое үтәргә кыен булган; **~ая ме́стность** үтәргә кыен булган урын

тру́дност||ь *ж* **1.** авырлык, кыенлык, читенлек; мәшәкать; **~ь пути́** юлның

авырлыгы; **~ь вопро́са** мәсьәләнең читенлеге 2. *обычно мн.* **~и** авырлыклар, кыенлыклар; **не боя́ться ~ей** кыенлыклардан курыкмау

тру́дн||ый, -ая, -ое 1. авыр, кыен, читен; **~ая рабо́та** авыр эш; **~ый вопро́с** авыр мәсьәлә 2. авыр; **~ое положе́ние** авыр хәл; **~ый день** авыр көн 3. мәшәкатьле; **~ый ребёнок** мәшәкатьле бала 4. (*о болезни, больном*) куркыныч, авыр

трудов||о́й, -а́я, -о́е 1. эш ...ы, хезмәт ...ы; **~о́й проце́сс** эш процессы; **~о́й стаж** хезмәт стажы; **~о́й семе́стр** хезмәт семестры; **~о́й по́двиг** хезмәт батырлыгы; **~о́е воспита́ние** хезмәт тәрбиясе 2. хезмәт ...ы, хезмәтчел, эшләп көн күрә торган; **~о́й наро́д** хезмәтчел халык, хезмәт халкы 3. эшләп (хезмәт итеп) тапкан; **~ы́е де́ньги** эшләп тапкан акча ♦ **~а́я кни́жка** хезмәт кенәгәсе

трудоде́нь *м* (*1966 елга кадәр*) хезмәт көне

трудоёмк||ий, -ая, -ое авыр, күп көч куюны таләп итә торган; **механиза́ция ~их рабо́т** авыр эшләрне механизацияләү

трудоёмкость *ж* бик күп көч куюны таләп итү

трудолюби́в||ый, -ая, -ое хезмәтчел, хезмәт сөючән; эш сөючән, эш ярата торган, эшчән; **~ая де́вушка** эш сөючән кыз

трудолю́бие *с* хезмәт сөючәнлек, эш ярату, эш сөю

трудоспосо́бност||ь *ж* хезмәткә (эшкә) сәләтлелек, эшкә яраклылык; **утра́та ~и** эшкә яраклылыкны югалту

трудоспосо́бн||ый, -ая, -ое хезмәткә (эшкә) сәләтле, эшкә яраклы; **~ое населе́ние** эшкә яраклы халык

трудоустро́йство *с* эшкә урнашу (керү); **~ молодёжи** яшьләрнең эшкә урнашуы

трудя́щ||ийся, -аяся, -еюся 1. *прич. от* **труди́ться**; 2. хезмәт ...ы, хезмәт итүче, хезмәтчел, эшләүче; **~иеся ма́ссы** хезмәт ияләре 3. *в знач.сущ.* **~ийся** *м* хезмәтчән, хезмәт иясе; **~иеся го́рода и дере́вни** шәһәр һәм авыл хезмәтчәннәре

тру́женик *м* эшчән, хезмәтчән

тру́женица *ж* эшчән хатын (кыз)

труп *м* үлек, мәет (*кеше турында*); үләксә (*хайван турында*) ♦ **переступи́ть (перешагну́ть) че́рез** *чей* **~** мәет аша атлау (*уз максатына ирешү өчен кеше гомерен кызганмау*)

тру́пный, -ая, -ое үлек ...ы, мәет ...ы; үләксә ...ы; **~ за́пах** үләксә исе

тру́ппа *ж* труппа; **гастро́льная ~** гастроль труппасы

трус *м* куркак, куян йөрәк, куркак жан ♦ **~а пра́здновать** шүрләү, курку

тру́сики *мн. см.* **трусы́**

тру́сить *несов.* 1. (*быть трусом*) куркак булу 2. *перед кем-чем, кого-чего* (*бояться*) курку, шүрләү; өркү

трусить I *несов. что, прост.* селкү, кагу, селкеп кагу; **~ муку́ из мешка́** капчыкның онын кагу

трусить II *несов. разг.* (*бежать, ехать мелкой рысью*) лурт-лурт юрту

труси́ха *ж разг.* куркак хатын(кыз), куркак жан

трусли́вость *ж* куркучанлык, өркәклек, кыюсызлык, йөрәксезлек

трусли́вый, -ая, -ое куркак, өркәк, кыюсыз, йөрәксез

тру́сость *ж* куркаклык, өркәклек, йөрәксезлек

трусц||а́ *ж разг.* (*неторопливый бег*) лерт-лерт ...; тыр-тыр ...; лурт-лурт юырту; **бежа́ть ~о́й** лерт-лерт йөгерү

трусы́ *мн.* трусик

трут *м* чакма мамыгы; ку

тру́тень *м* 1. *пчел.* сорыкорт, әрә корт 2. *перен.* сорыкорт, әрәмтамак

тру́тник, трутови́к *м* (*губчатый гриб*) ку, ку гөмбәсе

трутовка *ж пчел.* эшче корт, бал җыючы корт

трухá *ж* 1. черек оны, черек 2. *перен. разг.* чүп-чар, чүп, вак-төяк

трухля́в||ть *несов.* черү; **ста́рый пень ~ет** иске агач төбе чери

трухля́в||ый, -ая, -ое черек, черегән; **~ая соло́ма** черегән салам

трущо́ба *ж* 1. (*труднопроходимое место*) чытырманлык; **лесна́я ~** урман чытырманлыгы 2. (*глушь, захолустье*) караңгы почмак 3. (*грязная, тесная часть города*) җимерек өй[ләр]; ярлы квартал[лар]

трын-трава́ *в знач. сказ. прост.* барыбер, чүп кенә, берни түгел; **всё э́то ему́ ~** аның өчен болар берни түгел

трюи́зм *м книжн.* (*избитая истина*) трюизм, һәркемгә мәгълүм нәрсә

трюк *м* трюк (1. *оста кыланыш* 2. *перен. оста эшләнгән хәйләле эш*)

трюка́ч *м разг.* трюклар ясаучы

трюка́ческ||ий, -ая, -ое трюклар ясау ...; **~ие приёмы** трюклар ясау алымнары

трюка́чество *с* трюкачлык, трюклар ясарга ярату

трюм *м* трюм

трю́мн||ый, -ая, -ое трюм ...ы; **~ое отделе́ние** трюм бүлеге

трюмо́ *с нескл.* трюмо (*бастырып куелган зур көзге*)

трю́фель *м* трюфель (1. *бот. ашарга яраклы гөмбә* 2. *шоколад конфеты*)

тряпи́ца *ж разг.* чүпрәк кисәге

тряпи́чник *м* 1. *разг.* (*любящий наряды*) чүпрәк колы 2. *уст.* (*скупщик тряпья*) чүпрәкче, чүпрәк җыючы, иске-москы җыючы

тряпи́чница *ж* 1. *разг.* (*любящая наряды*) чүпрәк колы хатын (кыз) 2. *уст.* (*скупщица тряпья*) чүпрәкче хатын (кыз)

тряпи́чный, -ая, -ое чүпрәк ..., чүпрәк ...ы, чүпрәктән эшләнгән; **~ мяч** чүпрәк туп

тря́пк||а *ж* 1. чүпрәк; **полова́я ~а** идән чүпрәге 2. *мн.* **~и** *разг.* (*женские наряды*) чүпрәк-чапрак; кием-салым 3. *перен. разг.* (*о безвольном человеке*) җебегән, йомшак кеше, мәми авыз

тря́почк||а *ж уменьш. от* **тря́пка** 1 ♦ **молча́ть (пома́лкивать) в ~у** *прост.* авыз да ачмау, эндәшмәү, бөтенләй сөйләшмәү

тря́почн||ый, -ая, -ое чүпрәктән ясалган, чүпрәк ...; **~ая ку́кла** чүпрәк курчак

тряпьё *с собир.* чүпрәк-чапрак; **собира́ть ~** чүпрәк-чапрак җыю

тряси́на *ж* 1. сазламык, баткаклык, тетрәвек, сазлык 2. *перен.* баткаклык; **~ обыва́тельщины** обывательлек баткаклыгы

тряси́нн||ый, -ая, -ое баткаклыклы, сазламыклы, тетрәвекле, сазлыклы; **~ое боло́то** тетрәвекле сазлык

тря́ска *ж см.* **трясти́** 1-3, **трясти́сь** 1, 2

тря́ск||ий, -ая, -ое 1. (*к-рый трясётся*) селкенә торган; дыңгырдык; **~ая теле́га** дыңгырдык арба 2. (*к-рый трясёт*) сикәлтәле, селкетә торган; **~ая доро́га** сикәлтәле юл

трясогу́зка *ж зоол.* чәперчек, сиртмәкойрык

тряс||ти́ *несов. кого-что* селкү, селкетү; **~ти́ де́рево** агачны селкетү 2. *перен. кого* калтырату, дерелдәтү; тоту; **меня́ всего́ ~ёт** *безл.* мине бик нык калтырата; **его́ ~ёт лихора́дка** аны бизгәк тота 3. *что* селкү, кагу; **~ти́ мешо́к** капчыкны кагу; **~ти́ ковры́** келәмнәрне кагу 4. *чем* селкү, селкетү, чайкау; **ло́шадь ~ёт гри́вой** ат ялын селкетә; **~ти́ голово́й** башны чайкау 5. селкетү; **в авто́бусе ~ёт** *безл.* автобуста селкетә

тряст||и́сь *несов.* 1. селкенү, калтырану, дерелдәү, дерелдәп тору, дер-дер килү; **~ от стра́ха** куркудан калтырану 2. (*ехать на чём-л. трясясь*) селкенеп бару 3. *перен. над кем-чем* куркып тору, калтырап тору, дерелдәп тору; **~ над ребёнком** баласы өчен куркып тору; **~ над деньга́ми** бер тиен өчен калтырап тору 4. *перед кем-чем и без доп., разг.* калтырау; **~ пе́ред нача́льством** начальниклар алдында калтырау

тряхну́ть *сов. однокр. кого-что, чем* селкү, селкетү, кагу, селкеп (селкетеп, кагып) алу ♦ **~ стари́ной** үткән заманны искә төшерү, яшьлекне искә төшерү; **~ мошно́й** кесәне бушату

тсс *межд. разг.* тшш, чү (*тын булыгыз*)

туале́т *м* 1. туалет, кием-салым (*кубесенчә хатын-кызлар киеме турында*) 2. (*одевание*) киенү-ясану; **у́тренний ~** иртәнге киенү-ясану 3. (*столик с зеркалом*) бизәнү өстәле, көзгеле өстәл 4. (*уборная*) бәдрәф, хәжәтханә, туалет

туале́тн||ый, -ая, -ое туалет ...ы; **~ые принадле́жности** туалет кирәк-яраклары; **~ое мы́ло** исле сабын; **~ая бума́га** туалет кәгазе

туберкулёз *м* туберкулёз; **~ лёгких** үпкә туберкулёзы; **ко́стный ~** сөяк туберкулёзы

туберкулёзник *м разг.* 1. (*врач*) туберкулёз табибы, туберкулёздан дәвалый торган табиб 2. (*больной*) туберкулёз белән авыручы

туберкулёзн||ый, -ая, -ое 1. туберкулёз ...ы; **~ая па́лочка** туберкулёз таякчыгы 2. туберкулёзлы, туберкулёз

белән авыручы; **~ ый больно́й** туберкулёз белән авыручы

тубероза *ж* тәбәр (*гөл*)

тувинец *м* тувалы, тува кешесе

тувинка *ж* тува хатыны (кызы)

тувинский, -ая, -ое тува[лар] ...ы; Тува ...ы; **~ язы́к** тува теле

тувинцы *мн.* тувалылар, тувалар, тува халкы

ту́го *нареч.* **1.** нык, нык итеп, каты, тыгыз итеп, тыгызлап; тартып; **~ завяза́ть** тартып бәйләү; **~ наби́ть чемода́н** чемоданны тыгызлап тутыру **2.** *в знач. сказ. безл.* (*трудно*) авыр, кыен, мөшкел; **у нас с деньга́ми ~** бездә акча хәле бик мөшкел

тугоду́м *м разг.* озак уйлаучы кеше

туг||о́й, -а́я, -о́е **1.** нык тарттырылган; кысан; **~а́я струна́** нык тарттырылган кыл; **~о́й воротничо́к** кысан яка **2.** (*плотно набитый*) тыгыз, тыгызлап тутырылган ♦ **~о́й на́ ухо** колакка каты

тугопла́вкий, -ая, -ое авыр эрүчән; **~ мета́лл** авыр эрүчән металл

тугопла́вкость *ж* авыр эрүчәнлек

тугоу́хий, -ая, -ое начар ишетүче, колакка каты кеше

тугоу́хость *ж* (*частичная потеря слуха*) колакка каты булу

ту́грик *м* тугрик (*Монголиядә акча берәмлеге*)

туда́ *нареч.* ары, шунда, шул урынга, шул [теге] якка, тегеләй; **ты ~ пойдёшь** син шунда барырсың; **иди́те ~** ары барыгыз ♦ **~ же** *в знач. частицы* тыгылган була тагы; **ни ~ ни сюда́** ни ары, ни бире; **~ и доро́га** (*так и надо*) аңа шул кирәк тә; **~-сюда́** *в знач. прост.* (*ничего, годится*) анда-монда, ярарлык, бер хәл

ту́ев||ый, -ая, -ое савыр ...ы; **~ые ши́шки** савыр күркәләре

тужи́ть *несов. по ком-чём, о ком-чём, по кому-чему и без доп., прост.* пошыну, кайгыру, хәсрәтләнү, борчылу

ту́житься *несов. прост.* көчәнү, тырышу

тужу́рка *ж* тужурка

туз *м* **1.** *карт.* туз **2.** *перен. чего, какой* зур кеше, дәрәҗәле кеше, туз

тузе́мец *м* җирле кеше, туземец

тузе́мка *ж* җирле хатын (кыз)

тузе́мн||ый, -ая, -ое җирле; **~ое населе́ние** җирле халык

тузе́мцы *мн.* җирле кешеләр, туземецлар

тузи́ть *несов. кого, прост.* тукмау, йодрыклау, дөмбәсләү

тузлу́к *м спец.* тозлык, тоз эремәсе (*балык, уылдык һ.б.ш. тозлау өчен*)

ту́кать *несов. кого-что, во что и без доп., прост.* шакылдату, дөбердәтү, тукылдату

ту́кнуться *сов. однокр. разг.* бәрелү, сугылу

тук-ту́к *звукоподр.* тук-тук, шак-шок

ту́ловище *с* гәүдә

тулу́п *м* толып

туль||я́ *ж* түбә (*эшләпә, фуражка, бүрек түбәсе*); **фура́жка с высо́кой ~ёй** биек түбәле фуражка

тума́к *м прост.* йодрыклау, йодрык белән сугу

тума́н *м* томан; **оку́таться ~ом** томанга өртелү; **спусти́лся ~** томан төште ♦ **~ в голове́** баш томалану, баш тубал булу; **напусти́ть ~у** бутау, төтен жибәрү

тума́н||ить *несов. что* **1.** (*делать невидимым*) томанландыру, караңгыландыру **2.** *перен.* каплау, томалау, томанландыру; **слёзы ~ят глаза́** күзләрне яшь каплый; **вино́ ~ит го́лову** аракы башны томаландыра

тума́нит||ься *несов.* **1.** (*застилаться туманом*) томанлану, томан белән капланы **2.** *перен. разг.* караңгылану; **взор ~ся** күз аллары караңгылана **3.** *страд. от* **тума́нить**

тума́нность *ж* **1.** (*скопление тумана*) томанлык, томанлылык **2.** *астр.* (*скопление звёзд*) томанлык, йолдызлар тупланышы **3.** *перен.* томанлылык, аңлаешсызлык, буталчыклык; **~ ре́чи** сөйләүнең аңлаешсызлыгы

тума́нн||ый, -ая, -ое **1.** томан ...ы; **~ая полоса́** томан катлавы **2.** томанлы, томан каплаган, томан баскан; **~ый день** томанлы көн **3.** *перен.* тонык, караңгы; **~ый взгляд** тонык караш **4.** *перен.* томанлы, буталчык, аңлаешсыз; **~ый отве́т** томанлы җавап

ту́мба *ж* **1.** тумба (*юл читендә тәбәнәк багана*); **2.** (*подставка*) тумба (*кечкенә тәбәнәк шкаф*) **3.** *перен. прост.* (*о неповоротливом человеке*) ит бүкәне

ту́мблер *м тех.* тумблер

ту́мбочка *ж* тумбочка

тунгу́с *м уст.* тунгус, тунгус кешесе

тунгу́ска *ж уст.* тунгус хатыны (кызы)

тунгу́сский, -ая, -ое *уст.* тунгус [лар] ...ы; **~ язы́к** тунгус теле

тунгу́сы *мн. уст.* тунгуслар

ту́ндра *ж* тундра

ту́ндров||ый, -ая, -ое тундра ...ы; **~ая зо́на** тундра зонасы

туне́ц *м* тунец (*балык*)

туней́дец *м* әрәмтамак, кеше җилкәсен кимерүче

туней́дка *ж* әрәмтамак хатын (кыз)

туней́дство *с* әрәмтамаклык, әрәмтамак булу, кеше җилкәсен кимерү

туней́дствовать *несов.* әрәмтамак булып яшәү, кеше җилкәсен кимерү

туннéль *м* туннель; **железнодоро́жный ~** тимер юл туннеле; **копа́ть ~** туннель казу [салу]

туннéльный, -ая, -ое туннельле; туннель ...ы

тупе́ть *несов.* **1.** үтмәсләнү, йөзе кайту **2.** *перен.* аңгыралану, миңгерәүләнү; тупаслану

тупи́к *м* **1.** тупик, тыкрык **2.** *ж.-д.* тупик **3.** *перен.* аптыраш, аптырау, ни эшләргә белмәү; **поста́вить в ~** *кого* аптыраштa калдыру; **быть в ~é** аптырап калу

тупи́ть *несов. что* үтмәсләндерү, йөзен кайтару, кыршылдыру; **~ нож** пычакны үтмәсләндерү

тупи́ться *несов.* үтмәсләнү, кыршылу, йөзе кайту

тупи́ца *м, ж разг.* аңгыра, томана

тупоголо́вый, -ая, -ое *разг.* чүбек баш, аңсыз, томана, зиһенсез

туп||о́й, -а́я, -о́е **1.** үтмәс, кыршылган; **~о́й нож** үтмәс пычак **2.** (*не суживающийся к концу*) җәенке, тупыйк; **~о́й нос ло́дки** көймәнең җәенке башы **3.** *перен.* (*невыразительный*) мәгънәсез, тонык, тәэсирсез; **~о́й взгляд** мәгънәсез караш **4.** *перен.* (*несообразительный*) миңгерәү, миңгерәүле, аңгыра, сантый **5.** (*не резкий*) сызлаулы, сызлый торган; каты булмаган; **~а́я боль** каты булмаган авыртып тору **6.** *перен.* (*безропотный*) юаш, карусыз, сүз кайтармый торган; **~а́я поко́рность** бер сүз кайтармый буйсыну ♦ **~о́й у́гол** *мат.* җәенке почмак

туполо́бый, -ая, -ое *разг.* аңгыра, аңсыз

тупоно́с||ый, -ая, -ое тупыйк борынлы; тупа башлы; **~ые сапоги́** тупа башлы итекләр

ту́пость *ж* **1.** үтмәслек; **~ ножа́** пычакның үтмәслеге **2.** *перен.* мәгънәсезлек; **~ взгля́да** күз карашының мәгънәсезлеге **3.** *перен.* миңгерәүлек, аңгыралык; **~ ума́** аңгыралык

тупоуго́льный, -ая, -ое *мат.* җәенке почмаклы

тупоу́мие *с* миңгерәүлек, аңгыралык, сантыйлык

тупоу́мный, -ая, -ое аңгыра [баш], сантый

тур I *м в разн. знач.* тур; **~ ва́льса** бер тур вальс; **пе́рвый ~ соревнова́ний** ярышларның беренче туры; **пе́рвый ~ вы́боров** сайлауларның беренче туры; **опа́сный ~ го́нки вооруже́ний** кораллануның тагын да куркынычрак туры

тур II *м* тур (**1.** *хәзерге көндә юкка чыккан кыргый үгез* **2.** *Кавказдагы кыр кәҗәсе төкәсе*)

тура́ *ж шахм.* тура (*ладья*)

турба́за *ж* турбаза, туристик база

турби́на *ж* турбина; **водяна́я ~** су турбинасы

турби́нн||ый, -ая, -ое **1.** турбина ...ы; **~ая установка** турбина установкасы **2.** турбиналы; **~ый наcóс** турбиналы насос

турби́нщик *м* турбиначы (*турбина производствосы белгече*); турбинада эшләүче

турбобу́р *м горн.* турбобур (*бораулау машинасы*)

турбовинтово́й, -а́я, -о́е турбовинтлы; **~ самолёт** турбовинтлы самолёт

турбово́з *м* турбовоз (*пар яки газ турбинасы ярдәмендә эшләүче локомотив*)

турбогенера́тор *м* турбогенератор

турбореакти́вный, -ая, -ое турбореактив; **~ самолёт** турбореактив самолёт

турбостроéние *с* турбиналар төзү (эшләп чыгару)

турбострои́тельный, -ая, -ое турбиналар төзү ...ы, турбиналар эшләп чыгара торган

турбуле́нтность *ж спец.* турбулентлык

турбуле́нтн||ый, -ая, -ое *спец.* турбулент ...; **~ое движе́ние** турбулент хәрәкәт; **~ое тече́ние** турбулент агым

туре́цкий, -ая, -ое төрек ...ы; Төркия ...ы; **~ язы́к** төрек теле

тури́зм *м* **1.** *спорт.* туризм, туристлык; **го́рный ~** тау туризмы; **во́дный ~** су туризмы **2.** (*вид путешествий*) туризм, туристлык; **междунаро́дный ~** халыкара туризм; **Сове́т по ~у и экску́рсиям** Туризм һәм экскурсияләр буенча совет

тури́ст *м* турист

туристи́ческ||ий, -ая, -ое турист [лар] ...ы, турист; **~ая путёвка** туристик юллама; **~ий похо́д** туристик поход

тури́стка *ж* турист хатын (кыз)

тури́стск||ий, -ая, -ое турист[лар] ...ы; **~ая ба́за** туристлар базасы; **~ие тро́пы** туристлар сукмагы

ту́рки *мн.* төрекләр, төрек халкы

туркме́н *м* төркмән, төркмән кешесе

туркме́нка *ж* төркмән хатыны (кызы)

туркме́нский, -ая, -ое төркмән[нәр] ...ы; Төркмәнстан ...ы; **~ язы́к** төркмән теле

туркме́ны *мн.* төркмәннәр, төркмән халкы

турмали́н *м мин.* турмалин

турмали́новый, -ая, -ое турмалин ...ы; турмалин..., турмалиннан ясалган; **~ пе́рстень** турмалин йөзек

турма́н *м* (*голубь*) турман, әйләнчек күгәрчен

турне́ *с* турне (**1.** *сәяхәт итеп урап кайту* **2.** *артистларның гастрольгә чыгулары, шулай ук спортчыларның чыгыш ясап йөрүләре*)

турне́пс *с бот.* турнепс, азык шалканы

турни́к *м* турник

турнике́т *м* турникет (*кешеләрне берәмләп керту һәм чыгару өчен әйләнмәле җайланма*)

турни́р *м* турнир, ярыш; **ша́хматный ~** шахмат буенча ярыш

турну́ть *сов. однокр. кого-что, прост.* куып чыгару; төртеп чыгару

ту́рок *м* төрек, төрек кешесе

туру́сы *мн. прост.*: **разводи́ть ~** ләүтит сату

турухта́н *м зоол.* корыхтан, яр кулиры

турча́нка *ж* төрек хатыны (кызы)

ту́склость *ж* **1.** (*мутность*) тоныклык, төссезлек **2.** (*неяркость*) тоныклык **3.** *перен.* (*безжизненность*) җансызлык, рухсызлык, тоныклык **4.** *перен.* (*бессодержательность*) күңелсезлек, кызыксызлык

ту́скл||ый, -ая, -ое **1.** тонык; төссез; **~ое стекло́** тонык пыяла **2.** тонык; **~ый свет** тонык яктылык **3.** *перен.* җансыз, рухсыз, тонык, сүрән; **~ый взгляд** тонык караш **4.** *перен.* күңелсез, кызыксыз; **~ая жизнь** кызыксыз тормыш

тускне́||ть *несов.* **1.** тоныклану, төссезләну; **серебро́ ~ет** көмеш тоныклана **2.** *перен.* кимү, кими бару, сүрелү; **его́ сла́ва ~ет** аның даны кими бара

ту́скнуть *несов. разг. см.* **тускне́ть**

тут *нареч.* **1.** (*здесь*) биредә, монда; **~ всегда́ мно́го люде́й** монда һәрвакыт кеше күп **2.** шунда, шул чакта, шул вакытта; **~ он и яви́лся домо́й** шул вакытта ул өйгә кайтып керде **3.** *в знач. частицы усил.* кая ул; **кака́я ~ любо́вь!** кая ул мәхәббәт дигән нәрсә! ♦ **а он ~ как ~** *в знач. сказ.* ул ялт итеп килде дә чыкты; **и всё ~** вәссәлам, эш бетте; **не ~ -то бы́ло** (*вышло по-другому*) эш барып чыкмады

ту́товник, тутовник *м* **1.** (*дерево*) тут агачы **2.** (*участок*) тут агачлыгы

тутово́дство *с* тут агачы үстерү, тут агачы үстерүчелек

тутово́дческий, -ая, -ое тут агачы үстерү ...ы, тут агачы үстерә торган

ту́тов||ый, -ая, -ое тут ...ы, тут агачы ...ы; **~ое де́рево** тут агачы; **~ые я́годы** тут агачы җиләкләре; **~ый шелкопря́д** тут агачы корты, ефәк корты

туф *м мин.* туф

ту́фельн||ый, -ая, -ое туфли ...ы; **~ая коло́дка** туфли калыбы

ту́фли *мн.* туфли; **мужски́е ~** ирләр туфлие

туфобето́н *м* туфлы бетон

ту́фов||ый, -ая, -ое **1.** *мин.* туф ...ы; **~ая ла́ва** туф лавасы **2.** туфтан эшләнгән; **~ый дом** туфтан салынган йорт

тухли́нк||а *ж разг.* сасы ис, сасыган ис; исләнә башлау; **мя́со с ~ой** исләнә башлаган ит

ту́хл||ый, -ая, -ое сасы, сасыган, сөрсегән, исләнгән; бозык, чәберчек, черек; **~ое яйцо́** чәберчек йомырка; **~ое мя́со** исләнгән ит

тухля́тина *ж разг.* исләнгән ашамлык, сасыган ашамлык

ту́хн||уть I *несов.* (*гаснуть*) сүнү, сүнә бару; **ого́нь ~ет** ут сүнә

ту́хнуть II *несов.* (*загнивать*) сасу, сөрсү, исләнү; бозылу; чәберчекләнү, черү

ту́ч||а *ж* **1.** болыт **2.** *перен.* (*о грозящей беде*) болыт; **над ним нависли́ ~и** аның өстендә болытлар куера башлады **3.** *перен. чего* (*множество*) болыт, өер, көтү; **~и мух** чебен болыты ♦ **~а ~ей** (*о мрачном человеке*) кара болыт кебек, кара янып, карасы йөзенә чыккан

тучев||о́й, -а́я, -о́е болыт ...ы; **~а́я ма́сса** болыт массасы

тучне́||ть *несов.* көрәю, симерү; юанаю; **скот ~ет** мал көрәя

ту́чность *ж* **1.** (*полнота*) симезлек, көрлек; юанлык **2.** (*плодородность почвы*) уңдырышлылык **3.** (*сочность травы*) куелык

ту́чн||ый, -ая, -ое **1.** симез, көр; юан; **~ый скот** көр терлек **2.** (*плодородный*) уңдырышлы; **~ый чернозём** уңдырышлы кара туфрак **3.** (*сочный*) куе үләнле; **~ые луга́** куе үләнле болыннар

туш *м муз.* туш (*сәламләү музыкасы*)

ту́ша *ж* **1.** тушка **2.** *перен. прост.* (*о тучном человеке*) ит бүкәне (чүмәләсе)

туше́ *с нескл.* туше (**1.** *муз. пианинода уйнаганда клавишларга басу ысулы* **2.** *спорт. көрәштә җиңү билгесе буларак, көрәшченең калак сөяген җиргә тидерү*)

тушева́льный, -ая, -ое тушь ...ы, рәсемгә күләгә сала торган; **~ каранда́ш** тушь каләме

тушева́льщик *м* рәсем күләгәләүче, рәсемгә күләгә салучы

тушева́ние *с см.* **тушева́ть**

тушева́ть *несов. что* сурәткә күләгә төшерү (салу), күләгәләү, тушь салу

тушева́ться *несов.* **1.** (*смущаться*) каушау, каушап тору; шүрләү, курку **2.** *страд. от* **тушева́ть**

тушёвка *ж* **1.** *см.* **тушева́ть**; **2.** (*тени, штрихи*) штрихлар, күләгәләр (*рәсемдә*); **густа́я ~** калын штрихлар

ту́шев||ый, -ая, -ое тушь ...ы; тушь белән ясалган; **~ые черни́ла** тушь карасы

туше́ние I *см.* **туши́ть** I; **~ пожа́ра** янгынны сүндерү

туше́ние II *см.* **туши́ть** II; **~ мя́са** томалап ит пешерү

тушёнка *ж разг.* тушёнка (*консервланган ит*)

тушён||ый, -ая, -ое томалап пешерелгән; **~ое мя́со** томалап пешерелгән ит

туши́лка *ж* күмер савыты (чүлмәге), күмер сүндергеч

туши́ть I *несов.* **1.** *что* (*гасить*) сүндерү **2.** *перен.* (*подавлять*) басу, туктату, сүндерү; **~ гнев** ачуны басу; **~ очаги́ вое́нных конфли́ктов** сугыш конфликты учакларын сүндерү

туши́ть II *несов. что* томалап пешерү; **~ мя́со** итне томалап пешерү

тушка́нчик *м* кушаяк, җир куяны

тушь *ж* тушь; **чёрная ~** кара тушь; **цветна́я ~** төсле тушь

ту́я *ж* савыр

тща́тельность *ж* җентеклелек

тща́тельн||ый, -ая, -ое җентекле, тырышып эшләнгән, пөхтә эшләнгән, җентекләп; **~ое изуче́ние** җентекләп өйрәнү

тщеду́шие *с*, **тщеду́шность** *ж* хәлсезлек, көчсезлек

тщеду́шный, -ая, -ое хәлсез, көчсез, чирләшкә, арык; **~ челове́к** арык кеше

тщесла́вие *с* шөһрәт ярату, дан ярату; масаючанлык

тщесла́вность *ж* шөһрәт ярату, дан яратучанлык; масаючанлык

тщесла́вный, -ая, -ое шөһрәт яратучан, дан сөючән; масаючан

тщета́ *ж уст.* буш булу, файдасызлык, нәтиҗәсезлек

тщётность *ж* файдасыз (нәтиҗәсез) булу

тщётн||ый, -ая, -ое буш, файдасыз, нәтиҗәсез; **~ые наде́жды** буш өметләр

ты (тебя́, тебе́, тебя́, тобо́й, о тебе́) *мест.* син; **ты ли э́то?** синме бу?; **как тебя́ зову́т?** синең исемең ничек?; **тебе́ ну́жно ещё учи́ться** сиңа тагын укырга кирәк әле; **они́ тобо́й о́чень дово́льны** алар синнән бик канәгатьләр ♦ **вот тебе́ и на́** менә сиңа кирәк булса; **на ты** *с кем* (*быть, говорить и т.п.*) синләү, «син» дип әйтү (*якын, иптәшләрчә яхшы мөнәсәбәтле кешеләр арасында кулланыла*)

ТЫК-ТЯГ

ты́кать I *несов.* **1.** *что, чем, разг.* (*ударять*) төртү, төртеп тору; **~ па́лкой в зе́млю** таяк белән җиргә төртү **2.** *что, прост.* (*вонзать*) кадау, чәнчү, кадап (чәнчеп) кую; **~ ко́лья в зе́млю** җиргә казык кадау **3.** *что, прост.* (*совать*) тыгу, кыстыру **4.** *перен. кого-что, кем-чем, прост.* (*постоянно напоминать*) искәртү, искә төшерү ♦ **~ в глаза́ (в нос)** *кому, кого-что, кем-чем* әрләп теңкәгә тию, шелтәләү; **~ [свой] нос** борын тыгу, кысылу, тыгылу; **~ па́льцем (па́льцами)** *на кого-что берәр кешегә* бармак белән төртеп күрсәтү

ты́кать II *несов. кого, прост.* «син» дип эндәшү (*«сез» урынына*)

ты́каться *несов.* **1.** *прост.* төртелү, бәрелү; **~ в сте́ну** стенага бәрелү **2.** *перен.* (*беспорядочно двигаться*) бәргәләнеп йөрү; кысылу, тыгылу; **~ всю́ду** бөтен җиргә тыгылу; **~ туда́-сюда́** әрле-бирле йөрү ♦ **~ но́сом** йоклап утыру, утырган килеш йоклау

ты́ква *ж* кабак

ты́квенник *м кул.* кабак боткасы

ты́квенн||ый, -ая, -ое кабак ...ы; **~ые семена́** кабак орлыклары

тыл *м* **1.** (*задняя сторона*) арт, арт як; **напа́сть с ~а** арттан һөҗүм итү **2.** *воен.* (*территория позади фронта*) тыл **3.** *обычно мн.* **~ы́** тыл (*фронттан тыш торып фронтны тәэмин итә торган өешмалар һәм хәрби частьлар*)

тыловы́к *м* тыловик, тылда хезмәт итүче

тылово́й, -а́я, -о́е тыл ...ы, тылдагы; **~ го́спиталь** тылдагы госпиталь

ты́льн||ый, -ая, -ое арт ..., арткы, арт (арка) як тагы; **~ая сторона́** арткы ягы

тын *м* казык читән; текмә, текмә читән

ты́сяч||а **1.** *числ.* мең; **~а рубле́й** мең сум **2.** *мн.* **~и** (*огромное количество*) меңнәрчә, меңләп-меңләп; мең-мең; бик күп, чиксез күп; **издава́ть ~и книг** меңнәрчә китап бастырып чыгару; **прое́хать ~и киломе́тров** меңнәрчә километр җир үтү ♦ **~у раз говори́ть** мең тапкыр әйтү

тысячеголо́с||ый, -ая, -ое мең тавышлы, меңнәрчә тавыш белән әйтелгән; **~ое ура́** мең тавышлы ура

тысячекра́тный, -ая, -ое мең кат, мең тапкыр

тысячеле́тие *с* **1.** (*срок*) мең ел **2.** (*годовщина*) меңъеллык, мең ел тулу

тысячеле́тн||ий, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) мең еллык; **~яя исто́рия го́рода** шәһәрнең мең еллык тарихы **2.** (*о возрасте*) мең яшьлек (яшьтәге)

тысячели́стник *м бот.* меңъяфрак, ярмабаш, ак мәтрүшкә, акбаш (*чүп үлән*)

ты́сячн||ый, -ая, -ое **1.** *числ.* меңенче **2.** (*получаемый делением на тысячу*) меңнән бер, меңенче; **~ая до́ля секу́нды** секундның меңнән бер өлеше **3.** (*состоящий из тысячи, тысяч*) меңлек, меңле; мең ...дан гыйбарәт; мең кешелек; меңнәрчә кешеләрдән гыйбарәт; **~ый отря́д** мең кешелек отряд **4.** *разг.* (*ценою в тысячу рублей*) мең сумлык, мең сум торырлык

тычи́нка *ж бот.* серкәч

тычи́нков||ый, -ая, -ое, **тычи́ночн||ый**, -ая, -ое *бот.* серкәч ...ы; **~ая нить** серкәч җебе

тьма I *ж* **1.** караңгылык, дөм караңгы; **ночна́я ~** төн караңгылыгы; **~ кроме́шная** дөм караңгы **2.** *перен.* (*невежество*) наданлык, томаналык, караңгылык, культурасызлык

тьма II *ж* **1.** *уст.* ун мең **2.** *чего* (*множество*) бик күп, хисапсыз, әйтеп бетергесез күп, дөнья кадәр; **~ наро́ду** әйтеп бетергесез күп халык ♦ **~ тьму́щая** *прост.* исәбе-хисабы юк, әллә никадәр

тьфу *межд.* **1.** (*подр. звуку плевка*) тфү **2.** *в знач. сказ.* (*наплевать*) төкерәм; **да я на тебя́ — ~!** төкерәм мин сиңа!

тюбете́йка *ж* түбәтәй

тю́бик *м* тюбик; **~ па́сты** паста тюбигы; **~ кра́ски** буяу тюбигы

тюк *м* зур бәйләм, зур төргәк, тюк; **~и́ хло́пка** мамык тюклары

тюкова́ть *несов. что, спец.* бәйләмләү, тюкка бәйләү, тюклау

тюко́вка *ж см.* **тюкова́ть**

тю́лев||ый, -ая, -ое **1.** тюль ...ы; челтәр ...ы; **~ое произво́дство** тюль производствосы **2.** тюль ..., челтәр ..., тюльдән тегелгән (эшләнгән); **~ые занаве́ски** тюль пәрдә

тюле́нев||ый, -ая, -ое **1.** тюлень ...ы; **~ый про́мысел** тюлень аулау промыселы **2.** тюлень ..., тюлень тиресеннән тегелгән; **~ые сапоги́** тюлень тиресеннән тегелгән итек[ләр]

тюле́н||ий, -ья, -ье тюлень ...ы, тюлень ...; **~ий жир** тюлень мае; **~ье ста́до** тюлень көтүе

тюле́нина *ж* тюлень ите

тюле́нь *м* **1.** тюлень, су эте **2.** *перен. разг.* (*о неуклюжем человеке*) су сыеры, салмак кеше

тюль *м* челтәр, тюль

тю́лька *ж* тюлька (*вак балык*)

тюльпа́н *м* лалә, кызалак

тюрба́н *м* чалма

тюре́мн||ый, -ая, -ое төрмә ...ы; **~ые поря́дки** төрмә тәртипләре

тюре́мщик *м* **1.** *уст.* (*надзиратель*) төрмәче, төрмә сакчысы (надзирателе) **2.** *перен.* (*угнетатель*) төрмәче, җәберләүче, изүче

тю́ркски *мн.* төркиләр (*төрки телләрдә сөйләшүче халыклар*)

тюрколо́г *м* тюрколог

тюрколо́гия *ж* тюркология (*төрки халыкларның телләрен һәм культурасын өйрәнә торган фән*)

тю́ркск||ий, -ая, -ое төрки; **~ие языки́** төрки телләр

тюрьма́ *ж* төрмә, зиндан

тю́ря *ж* тюря (*суга яки куаска суган белән ипи турап ясалган ашамлык*)

тю́тельк||а *ж:* **~а в ~у** *прост.* (*точь-в-точь*) нәкъ; **он пришёл ~а в ~у** ул нәкъ вакытына килде

тю-тю́ *в знач. сказ. разг.* түгү, юк, бетте

тютю́н *м прост.* тәмәке (*түбән сортлы тәмәке*)

тюфя́к *м* **1.** түшәк, тюфяк; **соло́менный ~** салам түшәк **2.** *перен. прост.* (*о безвольном человеке*) булдыксыз кеше, булмаган, пешмәгән кеше

тя́вканье *с см.* **тя́вкать; ~ соба́к** этләр өрүе

тя́вка||ть *несов.* өрү, ләңгелдәү, ләңгелдәп өрү; **соба́ки ~ют** этләр ләңгелдәп өрә

тя́вкнуть *сов. однокр.* өреп (ләңгелдәп) кую

тяг: дать ~у *прост.* таю, шылу, табан ялтырату

тя́га *ж* **1.** (*тянущая сила*) тарту, тарту көче, көрәкәткә китерү; **парова́я ~** пар машинасы белән хәрәкәткә китерү; **ко́нная ~** ат көче белән тарту **2.** (*в печи и т.п.*) тарту, суыру **3.** *перен.* к *кому-чему* тартылу, омтылу, омтылыш; **~ к зна́ниям** белемгә омтылыш; **~ к иску́сству** сәнгатькә омтылыш

тяга́ться *несов. с кем* (*соперничать*) ярышу, узышу; көрәшү

тяга́ч *м тех.* тягач, йөк тракторы

тя́гло *с собир.* (*рабочий скот*) җигү хайваны, җигә торган хайван

тя́глов||ый, -ая, -ое тарту ...ы, җигү ...ы, җигә торган; **~ая си́ла** тарту көче; **~ый скот** җигә торган хайван

тя́гостн||ый, -ая, -ое авыр, кыен, читен, интектергеч, күңелсез, газаплы; **~ый труд** авыр эш; **~ое впечатле́ние** күңелсез тәэсир

тя́гость *ж* **1.** (*то, что обременяет*) авырлык, мәшәкать, кыенлык, авыр йөк; **быть в ~ кому-л.** *беркемгә* авыр йөк булу **2.** *прост.* (*усталость*) арыганлык, хәлсезлек; **чу́вствовать ~ в те́ле** тәндә арыганлык сизү

тяготе́ние *с* **1.** *физ.* тартылу, тартылыш; тарту көче; **земно́е ~** җирнең тарту көче **2.** *перен. к кому-чему* (*влечение*) тартылу, омтылыш, омтылу; **~ к нау́ке** фәнгә омтылыш

тяготе́||ть *несов.* **1.** *к кому-чему* омтылу, күңел яту, күңел тарту, мавыгу; **~ть к иску́сству** сәнгатькә күңел яту **2.** *перен. над кем-чем* (*постоянно угрожать*) басу, изү, өстә авырлык булып тору; **несча́стья ~ют над ним** аны бәхетсезлекләр изә

тяготи́||ть *несов. кого-что* мәшәкатьләү, уңайсызлау, мазасызлау, авырсындыру; **меня́ ~т его́ дру́жба** аның дуслыгы мине авырсындыра

тяготи́ться *несов. кем-чем* авырсыну, уңайсызлану, борчылу; **~ свои́м одино́чеством** үзеңнең ялгызлыгыңнан уңайсызлану

тя́готы *обычно мн. см.* **тя́гость** 1; **~ вое́нного вре́мени** сугыш елларының авырлыклары

тягу́честь *ж* **1.** сузылучанлык; **~ смолы́** сумаланың сузылучанлыгы **2.** (*густота, вязкость*) ябышкаклык, ябышучанлык; куелык **3.** *перен.* (*томительность*) акрынлык, озакка сузыла торганлык

тягу́ч||ий, -ая, -ее 1. (*способный растягиваться*) сузылучан, сузылмалы, сузыла торган, 2. (*густой*) ябышкак, ябышучан; куе 3. *перен.* (*медленный*) акрын, салмак; **~ая речь** салмак сөйләү

тяж *м* 1. *спец.* (*ремень, трос*) каеш, аркан 2. (*в упряжке*) тәҗе, тәртә бавы

тя́жба *ж* дау, дәгъва, даулашу, дәгъвалашу, судлашу; **~ о насле́дстве** мирас өчен дәгъвалашу

тяжеле́||ть *несов.* 1. (*становиться тяжелее*) авыраю, авырлыгы арту 2. *перен.* (*становиться тяжеловесным*) авырлашу 3. (*испытывать утомление*) авыраю; **ве́ки ~ют** күз кабаклары авырая

тяжело́ *нареч.* 1. авыр; **~ нагру́женный автомоби́ль** авыр йөк төягән автомобиль; **~ ступа́ть** авыр атлау, салмак кына атлап бару 2. (*серьёзно*) авыр, каты, житди; **он ~ бо́лен** ул бик каты авырый; **~ ра́неный бое́ц** авыр яраланган сугышчы 3. *в знач. сказ. безл.* кәефсез, әрнүле, тынычсыз; **у меня́ ~ на душе́** йөрәгем әрни, эчем поша

тяжелоатле́т *м спорт.* авыр атлет

тяжелоатлети́ческ||ий, -ая, -ое *спорт.* авыр атлет[лар] ...ы; **~ие состяза́ния** авыр атлетлар ярышы

тяжелове́с *м* авыр үлчәүле спортчы (*көрәшче, боксёр, штангачы*)

тяжелове́сность *ж* авырлык; **~ сти́ля** стильнең авырлыгы

тяжелове́сн||ый, -ая, -ое 1. авыр йөкле; **~ый железнодоро́жный соста́в** авыр йөкле тимер юл составы 2. *перен.* авыр; авыр (кыен, читен) аңлашыла торган; **~ые остроты́** читен аңлашыла торган тапкыр сүзләр

тяжелово́з *м* авыр йөк аты, авыр йөкләр ташый торган ат

тяжёл||ый, -ая, -ое 1. авыр; **~ый чемода́н** авыр чемодан 2. авыр, кыен, читен, мәшәкатле; **~ая рабо́та** авыр эш; **~ая обя́занность** мәшәкатле вазифа 3. авыр, салмак; **~ые шаги́** авыр адымнар 4. (*напряжённый; доставляющий беспокойство*) авыр, кайгылы, хәсрәтле, газаплы, күңелсез; **~ое дыха́ние** авыр сулыш; **~ый сон** газаплы йокы 5. (*суровый, серьёзный*) авыр, зур, каты; **~ое наказа́ние** каты җәза; **~ая вина́** зур гаеп 6. (*очень серьёзный*) авыр, каты, куркынычлы; **~ая ра́на** авыр яра 7. (*горестный*) авыр, кайгылы, күңелсез; **~ое чу́вство** авыр тойгы; **~ое зре́лище** авыр күренеш; **~ые дни** күңелсез көннәр; **~ые мы́сли** авыр уйлар 8. (*неприятный — о запахе*) авыр, начар, тынчу 9. (*о машинах и средствах вооружения*) авыр; **~ое машинострое́ние** авыр машиналар төзу; **~ая артилле́рия** авыр артиллерия; **~ый танк** авыр танк ♦ **~ая пи́ща** авыр азык; **~ая промы́шленность** авыр промышленность; **~ая рука́** *у кого* каты куллы (нык суга торган) кеше; **~ый водоро́д** *хим.* авыр водород; **~ый день** авыр көн; **~ый на подъём** авыр сөякле, акрын кыймылдаучан, тиз кузгалмый торган

тя́жест||ь *ж* 1. *физ.* авырлык; **центр ~и** авырлык үзәге 2. *обычно мн.* **~и** авырлык, авыр нәрсә, йөк; **подня́тие ~ей** авыр әйберләр күтәрү 3. авырлык, кыенлык, читенлек; **говори́ть о ~и пути́** юлның авырлыгы турында сөйләү; **~ь разлу́ки** аерылышуның читенлеге

тя́жк||ий, -ая, -ое *см.* **тяжёлый** 2, 4, 5, 7; **~ая до́ля** авыр язмыш; **~ое преступле́ние** авыр җинаять ♦ **во все ~ие пусти́ться** бозыклыкка бирелү, типтерә башлау

тяну́ть *несов.* 1. *кого-что* (*натягивая, тащить*) тарту; **~ верёвку к себе́** бауны үзенә таба тарту 2. *что, тех.* (*изготовлять из металла*) тартып (сузып) ясау; **~ про́волоку** тартып тимерчыбык ясау 3. *что* (*натягивать*) сузу, тарту, үткәрү; **~ верёвку че́рез двор** йорт аша бау сузу; **~ телефо́нную ли́нию** телефон линиясе үткәрү 4. *кого-что* (*тащить*) сөйрәү, өстерәү, тарту, тартып бару; **парохо́д тя́нет ба́ржу** пароход баржа тартып бара 5. *кого* (*влечь, привлекать*) ...сы килү, күңел тарту; **меня́ тя́нет ко сну** *безл.* минем йокым килә 6. *кого-что, разг.* (*убеждать пойти куда-л.*) өстерәү, сөйрәү, тарту; **~ в кино́** кинога өстерәү 7. (*обладать тягой*) тарту; **пе́чка хорошо́ тя́нет** мич яхшы тарта 8. *безл. чем* (*о струе воздуха, о запахе*) аңку, исү, бәрү, килү; **тя́нет хо́лодом от окна́** тәрәзәдән салкын бәрә 9. *что* (*всасывать, поглощать*) тарту, суыру; суырып эчү, чөмерү; **насо́с тя́нет во́ду** насос суны суыра; **~ чай с блю́дечка** чәйне тәлинкәдән чөмерү 10. *что* (*исполнять*) сузу; сузып җырлау; **~ пе́сню** җырны сузып җырлау 11. *что, с чем* (*медленно делать*) озакка сузу (җибәрү); **~ де́ло** эшне озакка сузу 12. (*весить*) тарту, килү; **тюк тя́нет 50 кило́** тюк илле кило тарта ♦ **~ жи́лы** *из кого кемнең дә булса* жилеген суыру; **~ за язы́к** *кого* көчләп сөйләтү

тяну́ться *несов.* 1. (*увеличиваться в длину, ширину*) сузылу; **рези́на тя́нется** резина сузыла 2. (*расправлять руки, ноги*) киерелү 3. үрелү, сузылу, алырга тырышу; **~ за мячо́м** тупка үрелү 4. (*простираться*) сузылу, сузылып китү; җәелү, җәйрәү, җәйрәп яту; **за дере́вней тя́нутся поля́** авыл аръягында кырлар сузылып китә 5. (*длиться*) сузылу, дәвам итү, үту; **вре́мя тя́нется до́лго** вакыт әкрен үтә 6. *к кому-чему* (*поворачиваться, направляться*) тартылу, сузылу; **цвето́к тя́нется к со́лнцу** чәчәк кояшка таба тартыла 7. (*двигаться один за другим*) бер-бер артлы бару, сузылу; **тя́нутся обо́зы** обозлар сузыла 8. *перен. за кем-чем, разг.* (*стремиться сравняться*) тиңләшергә тырышу; **~ за това́рищами** иптәшләре белән тиңләшергә тырышу 9. *страд. от* **тяну́ть** 1-4, 6, 9-12

тяп *межд.* **тя́п да ля́п** *или* **тя́п-ля́п** әштер-өштер (эшләү)

тя́пка *ж* 1. тәпке, чапкы 2. (*мотыга*) китмән, мотыга

У

у I *межд.* 1. (*выражает укоризну, угрозу, негодование*) һай, әй, ух; **у, бесстыдник!** һай, оятсыз! 2. (*выражает испуг, страх*) ah, абау; **у, как стра́шно!** абау, нинди куркыныч! 3. (*выражает одобрение, восторг, восхищение*) ай-яй, ай-һай; **у, как хорошо́!** ай-яй, нинди әйбәт!

у II *предлог с род.п.* 1. (*около, возле*) янында, буенда, алдында, катында, төбендә; **дом у са́мого бе́рега** яр буендагы өй; **стоя́ть у воро́т** капка төбендә басып тору; **у две́ри** ишек катында 2. (*при, вместе*) ...да, белән бергә; **жить у роди́телей** әти-әни белән бергә тору; **у нас сего́дня гость** бүген бездә кунак бар 3. (*при указ. обладателя, владельца*) ...ның; **у певца́ си́льный го́лос** җырчының тавышы көчле 4. (*при указ. на источник получения чего-л.*) ...дан; **спроси́ть у учи́теля** укытучыдан сорау; **купи́ть кни́гу у букини́ста** букинисттан китап сатып алу 5. (*при указ. лиц, с участием к-рых что-л. происходит*) ... ны; **вы́играть па́ртию в ша́хматы у това́рища** бер партия шахмат уйнап ептәшеңне оту ♦ **быть не у дел** эшсез йөрү, хезмәттә булмау

у[2] *алкушымча, фигыль ясауда кулланылып, татар теленә түбәндәге чаралар ярдәмендә тәрҗемә ителә*; 1. *«китү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **увезти́** алып китү; **улете́ть** очып китү; **ускака́ть** чабып китү 2. *«кыскарту» дигән фигыль ярдәмендә. мәс.* **уре́зать** киселән кыскарту; **уши́ть** бөгеп кыскарту 3. *«чыгу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **убели́ть** агартып чыгу; **устла́ть** җәеп чыгу 4. *«бетерү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **умести́ть** сыйдырып бетерү 5. *«җитү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **упе́чься** пешеп җитү; **уки́снуть** әчеп җитү 6. *«калу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **убере́чь** саклап калу; **удержа́ть** тотып калу 7. *«кую» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **уго́товить** хәзерләп кую; **упря́тать** яшереп кую 8. *«төшү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **улу́чшить** яхшырта төшү 9. *«алу» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **унасле́довать** мирас итеп алу; **усынови́ть** уллыкка алу 10. *«бирү» дигән дәрәҗә фигыле ярдәмендә, мәс.* **увеща́ть** үгет-нәсихәт бирү; **удостове́рить** таныклык бирү 11. *«тутыру» дигән фигыль ярдәмендә, мәс.* **усе́ять** чәчеп тутыру; **усы́пать** сибеп тутыру 12. *«киму» дигән фигыль ярдәмендә, мәс.* **усо́хнуть** кибә-кибә кимү; **угоре́ть** янып кимү 13. *кайбер приставкалы фигыльләрнең бары тик төп фигыле генә тәрҗемә ителә, мәс.* **ужа́лить** чагу; **укра́сть** урлау

уба́ви||ть *сов.* 1. *что* киметү, азайту, әкренәйтү; **~ть це́ну** бәяне киметү; **~ть ско́рость** тизлекне киметү 2. *что и без доп.* кыскарту, кечерәйтү, тарайту; **~ть рукава́** җиңнәрне кыскарту 3. *в чём, разг.* авырлык кимү, ябыгу; **больно́й ~л в ве́се** авыруның авырлыгы кимегән

уба́ви||ться *сов.* кимү, азаю, кыскару; **воды́ в о́зере ~лось** күлдә су кимегән; **дни ~лись** көннәр кыскарды

убавле́ние *с см.* **уба́вить, уба́виться**

убавля́ть *несов. см.* **уба́вить**

убавля́ться *несов.* 1. *см.* **уба́виться**; 2. *страд. от* **убавля́ть**

убаю́кать *сов.* 1. *кого* тирбәтеп йоклату; әлли-бәлли итеп йоклату; **~ ребёнка** баланы тирбәтеп йоклату 2. *кого* (*нагнать дремоту*) оету, йокымсырату, йокыны китерү 3. *перен. кого-что* (*успокоить*) юату, тынычландыру

убаю́кивание *с см.* **убаю́кать**

убаю́кивать *несов. см.* **убаю́кать**

убега́||ть *несов.* 1. *см.* **убежа́ть**; 2. (*быстро удаляться, перемещаться*) агылу 3. сузылу; **тропи́нка ~ла далеко́ в лес** сукмак бик ераккa урманга хәтле үк сузылган

убе́гаться *сов. разг.* (*устать*) йөгерә-йөгерә арып бетү, йөгереп йөреп хәлдән таю

убеди́тельность *ж* ышандырырлык булу, нигезле булу, нигезлелек; **~ до́водов** дәлилләрнең нигезлелеге

убеди́тельн||ый, -ая, -ое 1. ышандырырлык, ышандыра торган, инандырырлык; **~ый отве́т** ышандырырлык җавап 2. үтенүле, ялварулы, үтенеп, ялварып, гозерләп; **~ая про́сьба** үтенеп сорау

убеди́ть *сов. кого-что* 1. *в чём* ышандыру, инандыру; **~ слу́шателей в свое́й правоте́** тыңлаучыларны үзеңнең хаклы икәнлегеңә ышандыру 2. *с неопр.* күндерү; **~** *кого-л.* **лечи́ться** *берәрсен* дәваланырга күндерү

убеди́ться *сов. в чём* ышану, инану; **~ в и́скренности** *кого-л. кемнең дә булса* ихласлыгына ышану

убежа́||ть *сов.* 1. йөгереп китү, йөгерү; **де́ти ~ли в лес** балалар урманга йөгерделәр 2. качу, качып китү (чыгу), чыгып качу; **кро́лик ~л из кле́тки** кролик читлектән чыгып качкан 3. *разг.* ташу, ташып түгелү; **молоко́ ~ло** сөт ташып түгелгән

убежда́ть *несов. см.* **убеди́ть**

убежда́ться *несов.* 1. *см.* **убеди́ться**; 2. *страд. от* **убежда́ть**

убежде́ни||е *с* 1. *см.* **убеди́ть** 1, **убеди́ться**; 2. караш, ныклы фикер, мәсләк; **отста́ивать свои́ ~я** үз карашларыңны яклау

убеждённость *ж* ышанганлык, ышанган булу, инанганлык; **~ в своей правоте́** үзеңнең хаклы икәнлегеңә инанганлык

убеждённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **убеди́ть**; 2. ышанган, инанган; **говори́ть ~ым го́лосом** ныклы ышанган тавыш белән сөйләү 3. тайпылмас, какшамас, ныклы торучан; **~ый революционе́р** тайпылмас революционер

убе́жищ||е *с* 1. сыенырурын, яшеренер урын, ышыклурын; **иска́ть ~е от зно́я** эсселектән сыенырурын эзләү 2. *юр.* сыену; **пра́во ~а** сыену хокукы (*бер ил тарафыннан эзәрлекләнүче кешеләрнең икенче ил химаясендә яшәү хокукы*) 3. убежище (*һава хәҗүменнән саклану өчен махсус эшләнгән ныгытма*)

убел||и́ть *сов. кого-что, книжн.* агартып чыгу, агарту, агартып бетерү, чал кертү; **вре́мя ~и́ло его́ го́лову** вакыт аның чәчләренә чал керткән; **~ённый седино́й** чәчләренә чал кергән

убеля́ть *несов. см.* **убели́ть**

уберега́ть *несов. см.* **убере́чь**

уберега́ться *несов.* 1. *см.* **убере́чься**; 2. *страд. от* **уберега́ть**

убере́чь *сов. кого-что* саклап [алып] калу, саклау; **~ ребёнка от просту́ды** баланы салкын тиюдән саклап калу; **~ ве́щи от мо́ли** әйберләрне көядән саклап калу

убере́чься *сов.* саклану, сакланып калу; **~ от просту́ды** салкын тиюдән саклану

убива́ть *несов. см.* **уби́ть**

убива́ться *несов.* 1. *см.* **уби́ться**; 2. *страд. от* **убива́ть**; 3. *о ком-чём, по кому-чему и без доп., прост.* (*сильно горевать*) ачыну, бик нык кайгыру, [чиктән тыш] хәсрәтләнү, үтә борчылу, өзгәләнү, ачыргалану 4. бар көченә бирептырышу, хәлдән тайганчы көчәнү; **сто́ит ли ~ ра́ди де́нег?** акча дигән булып хәлдән тайганчы көчәнү кирәкме икән?

уби́йственн||ый, -ая, -ое 1. (*непереносимый*) түзеп булмаслык, чыдый алмаслык; **~ая жара́** түзеп булмаслык эсселек 2. *перен. разг.* (*поразительный*) чамадан тыш, искиткеч, гаҗәеп, коточкыч, котчыккыч; **~ое хладнокро́вие** искиткеч салкын канлылык

уби́йство *с* үтереш, үтерү; **предумы́шленное ~** усал ният белән (алдан уйлап) эшләнгән үтерү; **полити́ческое ~** политик үтереш

уби́йца *м, ж* кеше үтерүче, катыйль

убира́ть *несов. см.* **убра́ть**

убира́||ться *несов.* 1. *см.* **убра́ться**; 2. *страд. от* **убира́ть** ♦ **~йся [вон]!** күземә күренәсе булма!, югал күз алдымнан!

уби́тый, -ая, -ое 1. *прич. от* **уби́ть** 1; 2. *в знач. сущ. м* үтерелгән кеше, үлгән кеше, үлек 3. *перен.* хәсрәтле, кайгылы, каты кайгыга төшкән, кайгы баскан; **~ вид** кайгы баскан кыяфәт ♦ **спать как ~** үлгән кешедәй йоклау

уби́ть *сов.* 1. *кого* үтерү, башын бетерү, башына җитү, һәлак итү, җанын кыю 2. *перен. кого-что* каты кайгыга салу, хәсрәткә төшерү; өметсезлеккә төшерү; **печа́льное изве́стие мо́жет его́ ~** кайгылы хәбәр аны өметсезлеккә төшерергә (батырырга) мөмкин 3. *перен. что* юк итү, юкка чыгару, бетерү; **~ все наде́жды** өметләрне юкка чыгару 4. *перен. что, разг.* әрәм (исраф) итү; **~ вре́мя** вакыт әрәм итү

уби́ться *сов. прост.* (*ушибиться*) имгәнү; **~, упа́в с ло́шади** аттан егылып имгәнү

ублаготвори́ть *сов. кого-что, ирон.* канәгатьләндерү, [күңелен] хушландыру, күңелен күрү

ублаготворя́ть *несов. см.* **ублаготвори́ть**

ублажа́ть *несов. см.* **ублажи́ть**

ублажи́ть *сов. кого-что, разг.* күңелен күрү, юмалап күңелен табу

ублю́док *м прост.* 1. *уст.* (*помесь — о животных*) азман, кушылгак 2. *перен. бран.* адәм актыгы

убо́р||ий, -ая, -ое 1. фәкыйрь, ярлы; **~ое жили́ще** фәкыйрь торак 2. *перен.* сай, сыек, бик ярлы; **~ое воображе́ние** бик ярлы хыял 3. *разг.* гарип, зәгыйфь, мескен; **~ая стару́ха** гарип карчык

убо́гость *ж*, **убо́жество** *с* 1. (*бедность*) фәкыйрьлек, ярлылык 2. *перен.* сайлык, ярлылык, мескенлек; **~ мы́слей** фикер сайлыгы

убо́й *с спец.* сую, чалу, сугым ♦ **корми́ть (пои́ть) на ~** сугымга симертү; **посыла́ть на ~** үлемгә җибәрү

убо́йн||ый, -ая, -ое 1. сугым ...ы; **~ый скот** сугым малы; **~ый вес** сугым авырлыгы 2. үтерү ...ы, кыру ...ы; **~ая мо́щность артиллери́йского огня́** артиллерия утының үтерү көче

убо́р *м уст.* кием; **сва́дебный ~** туй киемнәре

убо́ристый, -ая, -ое тыгыз, еш; **~ почерк** тыгыз почерк

убо́рка *ж* 1. *см.* **убра́ть** 1, 2, 4; **~ помеще́ния** бүлмәне җыештыру; **~ урожа́я** игеннәрне үрып-җыю; **~ карто́феля** бәрәңге алу; **разде́льная ~** аеры урып-җыю 2. *см.* **убо́рочная**; **наступи́ла ~** урак өсте җитте

убо́рная *ж* 1. *театр.* киенү бүлмәсе 2. бәдрәф, әбрәкәй

убо́роч||ная *ж* урып-җыю, урып-җыю вакыты, урак өсте; **все за́няты на ~ной** барысы да урып-җыюда эшлиләр

убо́рочн||ый, -ая, -ое урып-җыю ...ы; **~ые маши́ны** урып-җыю машиналары; **~ая кампа́ния** урып-җыю кампаниясе

убо́рщик *м* җыештыручы

убо́рщица *ж* җыештыручы хатын (кыз)

убра́нство *с* 1. (*меблировка, сервировка и т.п.*) җиһаз, йорт җиһазлары; зиннәтләү (бизәү) әйберләре 2. *перен.* (*наряд, украшение*) бизәнү, киенү, кием

убра́ть *сов.* 1. *кого-что* җыеп алу, җыештырып (җыеп) кую, алып кую; **~ посу́ду со стола́** өстәлдән савыт-сабаны җыеп алу; **~ кни́гу в шкаф** китапларны шкафка алып кую 2. *что* урып-җыю, җыеп алу; **~ зерновы́е** бөртекле ашлыкларны урып-җыю 3. *кого-что* кыскарту, төшереп калдыру; **~ из по́вести длинноты́** повестьтагы күп сүзле урынларны кыскарту 4. *что* җыештыру; **~ помеще́ние** бүлмәне җыештыру 5. *кого-что* бизәү, матурлау, җиһазлау; киендерү; **~ ко́мнату цвета́ми** бүлмәне чәчәкләр белән бизәү; **~ неве́сту** *уст.* кәләшне киендерү

убра́ться *сов.* 1. *разг.* җыештырыну; **~ к пра́зднику** бәйрәмгә каршы җыештырыну 2. *прост.* китү, чыгып китү, ычкыну; **~ подобру́-поздорову́** яхшы чакта чыгып ычкыну 3. *уст.* (*наряди́ться*) киенү, киенү-ясану, бизәнү

убыва́ние *с см.* **убы́ть**

убыва́ть *несов. см.* **убы́ть**

у́быль *ж* 1. кимү, азаю, кайту; **вода́ пошла́ на ~** су кими башлаган 2. кимегән өлеш, зарар, зыян; **возмести́ть ~** күрелгән зыянны каплау

убыстри́ть *сов. что, разг.* тизләтү, кызулату, җәһәтләтү, ашыктыра төшү; **~ произво́дственные проце́ссы** җитештерү процессларын тизләтү; **~ шаг** адымны кызулату

убыстри́ться *сов. разг.* тизләнү, тизләнә төшү, тизлеге арту, җәһәтләнә төшү

убыстря́ть *несов. см.* **убыстри́ть**

убыстря́ться *несов.* 1. *см.* **убыстри́ться**; 2. *страд. от* **убыстря́ть**

убы́т||ок *м* зыян, зарар; **терпе́ть ~ки** зыян күрү; **возмести́ть ~ки** зыянны каплау

убы́точность *ж* зыянлылык, зыянлы булу, зарар күреп эшләү

убы́точн||ый, -ая, -ое зыянлы, зарарлы, зарар китерә торган

убы́||ть *сов.* 1. кимү, азаю, кайту; **вода́ ~ла́** су кайткан; **си́лы у́были** көчләр азайды 2. *офиц.* (*выбыть из состава*) китү, чыгу; **~ть из полка́** полктан китү

уважа́емый, -ая, -ое хөрмәтле, мөхтәрәм, могтәбәр

уважа́ть *несов. кого-что* 1. ихтирам итү, хөрмәтләү, олылау; **~ ста́рших** өлкәннәрне ихтирам итү 2. (*считаться с кем-чем-л.*) тәкъдир итү, санлау, исәпләшү; **~ поря́док** тәртипне тәкъдир итү

уваже́ни||е *с* хөрмәт, кадер-хөрмәт, ихтирам, олылау, ихтирам итү; **~е прав челове́ка** кеше хокукларын ихтирам итү; **досто́йный ~я** хөрмәткә лаеклы

уважи́тельн||ый, -ая, -ое 1. игътибарга алырлык, гафу итәрлек, кичерерлек, нигезле; **~ая причи́на** нигезле сәбәп 2. ихтирамлы, хөрмәт итә торган; **~ое отноше́ние** ихтирамлы мөнәсәбәт

ува́жить *сов.* 1. *что, разг.* игътибарга алу, үтәү, кире какмау, канәгатьләндерү; **~ чью-л. про́сьбу** *кемнең дә булса* үтенечен канәгатьләндерү 2. *кого-что, прост.* олылау, күңелен күрү, хөрмәтләү; **~ старика́** карт кешене хөрмәтләү

у́валень *м разг.* авыр сөякле кеше, нәкәс кеше, сүлпән кеше

ува́ривать *несов. см.* **уварі́ть**

ува́риваться *несов.* 1. *см.* **уварі́ться**; 2. *страд. от* **ува́ривать**

уварі́ть *сов. что* 1. *разг.* пешереп житкерү; **~ ку́рицу** тавыкны пешереп житкерү 2. (*кипячением уменьшить объём чего-л.*) кайнатып кимету, кайната-кайната азайту

уварі́||ться *сов. разг.* 1. пешеп житу, пешеп чыгу; **мя́со ещё не ~лось** ит пешеп житмәгән әле 2. (*уменьшиться от варки*) кайнап [күләме] кимү, кайный-кайный күләме азаю

уведоми́тель *м офиц.* белдерүче, хәбәр итүче

уведоми́тельн||ый, -ая, -ое *офиц.* хәбәр итү ...ы, хәбәр итә торган, белдерү ...ы, белдерә торган; **~ое письмо́** хәбәр итү хаты

уве́домить *сов. кого-что, офиц.* хәбәр итү, белдерү; **~ о дне заседа́ния** утырышның көне турында хәбәр итү

уведомле́ние *с офиц.* 1. *см.* **уве́домить**; 2. (*документ*) белдерү кагәзе (хаты); **получи́ть ~** белдерү кәгазе алу

уведомля́ть *несов. см.* **уве́домить**

увезти́ *сов. кого-что* 1. алып китү (*атка, машинага һ.б.ш. утыртып яки төяп*); **~ детей в дере́вню** балаларны авылга алып китү 2. (*похитить*) урлап алып китү, үрлап китү

увекове́чение *с см.* **увекове́чить**

увекове́чивать *несов. см.* **увекове́чить**

увекове́чиваться *несов.* 1. *см.* **увековечи́ться**; 2. *страд. от* **увекове́чивать**

увекове́чить *сов. кого-что* мәңгеләштерү, гомерлеккә (мәңгегә) калдыру; **~ па́мять ста́вших геро́ев** һәлак булган батырларның истәлеген мәңгеләштерү

увекове́читься *сов.* мәңгеләшү, гомерлеккә (мәңгелеккә) калу, мәңгегә истәлек булып калу

увеличе́ние *с см.* **увели́чить, увели́читься**

увели́чивать *несов. см.* **увели́чить**

увели́чиваться *несов.* 1. *см.* **увели́читься**; 2. *страд. от* **увели́чивать**

увеличи́тель *м фото* зурайткыч

увеличи́тельн||ый, -ая, -ое 1. зурайтып күрсәтә торган, зурайта торган, зурайткыч; **~ое стекло́** зурайтып күрсәтә торган пыяла 2. *лингв.* артыклык ...ы; **~ые су́ффиксы** артыклык суффикслары

увели́чить *сов. что* 1. арттыру, күбәйтү, ишәйтү; **~ число́ рабо́чих** эшчеләр санын арттыру 2. зурайту, олайту, киңәйту; **~ портре́т** портретны зурайту; **~ пло́щадь посе́вов** чәчүлек мәйданын киңәйту 3. (*усилить*) көчәйту, арттыру

увели́чи||ться *сов.* 1. (*по количеству*) арту, күбәю, ишәю; (*по величине, объёму*) зураю, олаю, киңәю; **число́ уча́щихся ~лось** укучылар саны артты; **террито́рия па́рка ~лось вдво́е** парк территориясе ике тапкырга зурайган 2. (*усилиться*) көчәю, арту; **опа́сность ~лась** куркыныч артты

увенча́||ть *сов.* 1. *кого-что* венок кидерү; **~ть чемпио́на ла́вровым венко́м** чемпионга лавр веногы кидерү 2. *что чем* (*закончить собой верхнюю часть чего-л.*) очлап кую, очлау; **зда́ние ~ли ба́шней** бинаны манара белән очлаганнар 3. *перен. что* (*успешно завершить*) уңышлы төгәлләү, уңышлы тәмамлау

увенча́ться *сов. чем* (*успешно завершиться*) уңышлы төгәлләнү, уңышлы тәмамлану

уве́нчивать *несов. см.* **увенча́ть**

уве́нчиваться *несов.* 1. *см.* **увенча́ться**; 2. *страд. от* **уве́нчивать**

увере́ние *с* ышандыру, инандыру

уве́ренность *ж* ышанганлык, инанганлык, ныклы ышаныч, ышану; **~ в побе́де** җиңүгә ныклы ышаныч

уве́рен||ный, -ая, -ое 1. ышанган, ышанычлы, ышанулы; **~ным шагом** ышанычлы адым 2. нык ышанган, инанган; **~ным отве́т** инанган җавап ♦ **бу́дьте ~ы** ышаныгыз, борчылмагыз, шикләнмәгез

уве́рить *сов. см.* **убеди́ть** I; **~ в свое́й правоте́** үзеңнең хаклыгыңа ышандыру

уве́риться *сов. см.* **убеди́ться**; **~ *в чьей-л.* пре́данности** *кемнең дә булса* чын күңелдән бирелгәнлегенә инану

уверну́ться *сов. от кого-чего и без доп.* 1. тайпылу, читкә тайпылып калу; **~ от уда́ра** сугудан читкә тайпылып калу 2. *см.* **увильну́ть** 2; **~ от прямо́го отве́та** туры җаваптан качу

уве́ровать *сов. в кого-что, книжн.* ышану, инану; **~ *в чью-л.* и́скренность** *кемнең дә булса* ихласлыгына ышану

увёрт||ка *ж разг.* хәйлә, ялган сәбәп, әмәл, алдау-йолдау; **говори́ без ~ок** алдау-йолдаусыз гына сөйлә

увёртливость *ж разг.* 1. (*ловкость*) елгырлык, елдамлык, җитезлек 2. *перен.* (*хитрость*) хәйләгә осталык, алдау-йолдауга оста булу

увёртливый, -ая, -ое *разг.* 1. (*ловкий*) елгыр, елдам, җитез 2. *перен.* (*хитрый*) хәйләкәр, хәйләгә оста, алдау-йолдауга оста

увёртываться *несов. см.* **увернýться**

увертю́ра *ж муз.* увертюра (1. *операга, балетка, кинофильмга һ.б.ш. музыкаль кереш* 2. *оекстр өчен соната формасында язылган музыкаль әсәр*)

уверя́ть *несов. см.* **уве́рить**

уверя́ться *несов.* 1. *см.* **уве́риться**; 2. *страд. от* **уверя́ть**

увеселе́ни||е *с* 1. *см.* **увеселя́ть**; 2. тамаша, күңел ачу; **ма́ссовые ~я** күмәкләп күңел ачулар

увеселя́тельн||ый, -ая, -ое күңел ача торган, уен-көлкеле, хозурландыра торган, күңел ачу ...ы; **~ая прогу́лка** күнел ачу прогулкасы

увеселя́ть *несов. кого-что* күңелен ачу, кәефен күтәрү, хозурландыру; юату, көлдерү

уве́систый, -ая, -ое *разг.* 1. салмак, авыр; **~ ка́мень** авыр таш 2. *перен.* көчле, каты, нык; **~ уда́р** каты сугу

увести́ *сов. кого-что* 1. алып китү (*җитәкләп, куып, иреке зләп һ.б.ш.*); **~ детей домо́й** балаларны өйгә алып китү 2. (*украсть*) урлап алып китү (чыгу); **~ ло́шадь** атны урлап алып китү

уве́чить *несов. кого-что* имгәтү, гарипләндерү

уве́читься *несов.* 1. (*калечиться*) имгәнү, гарипләнү 2. *страд. от* **уве́чить**

уве́чный, -ая, -ое *уст.* гарип, имгәнгән

уве́чье *с* гариплек, имгәнү; имгәтү

уве́шать *сов. кого-чего* элеп (асып) бетерү, элеп (асып, тагып) тутыру; **~ сте́ны карти́нами** стеналарны картиналар элеп тутыру

УВЕ-УГЛ

уве́шаться *сов.*, чем [үзеңә төрле әйберләр] тагын бетерү, асып бетерү

уве́шивать *несов. см.* **уве́шать**

уве́шиваться *несов.* **1.** *см.* **уве́шаться; 2.** *страд. от* **уве́шивать**

увеща́ние *с* **1.** *см.* **увеща́ть; 2.** (*наставление*) үгет-нәсихәт, дим

увеща́ть *несов. уст. см.* **увещева́ть**

увещева́ние *с см.* **увещева́ть**

увещева́ть *несов. кого-что* үгетләү, үгет-нәсихәт бирү; димләү

увива́ть *несов. см.* **уви́ть**

увива́ться *несов.* **1.** *см.* **уви́ться; 2.** *за кем и без доп., разг.* (*вертеться возле кого-чего-л.*) чуалу, сырышу, куштанланып йөрү, бөтерелеп йөрү **3.** *страд. от* **увива́ть**

увида́ть *несов. разг. см.* **уви́деть**

увида́ться *несов. разг. см.* **уви́деться**

уви́де||ть *сов. кого-что* **1.** күрү, күреп алу; **я его́ ~л и́здали** мин аны ерактан ук күреп алдым; **~ть ста́рого дру́га** иске дусны күрү **2.** (*осознать, понять*) күрү, аңлау, аңлап алу; **он ~л, что опозда́л** ул кичеккәнлеген аңлады ◆ **поживём — уви́дим** исән булсак күрербез; **~ть свет** дөнья күрү, басылып чыгу (*мәс. китап турында*)

уви́деться *сов. с кем и без доп.* күрешү, очрашу

уви́ливать *несов. см.* **увильну́ть**

увильну́ть *сов. разг.* **1.** *от кого-чего* тайпылу, тайпылып калу; **~ от уда́ра** сугудан тайпылып калу **2.** *перен. от чего* хәйләләп котылу; сызу, таю, качу; **~ от ответственности** җаваплылыктан качу

уви́||ть *сов. кого-что, разг.* урау, үрү, чорнау, урап (үреп, чорнап) алу; **цветы́ ~ли терра́су** чәчәкләр террасаны үреп алган

уви́ться *сов. разг.* (*о растительности*) урап (үреп, чорнап) алу, үрелеп үсү

увлажне́ние *с см.* **увлажни́ть, увлажни́ться**

увлажни́тель *м* дымландыргач, дымлаткыч

увлажни́тельн||ый, -ая, -ое дымландыру ...ы; **~ая маши́на** дымландыру машинасы

увлажни́ть *сов. что* дымландыру, дымландырып җибәрү, юешләндерү, юешли төшү, чыландыру

увлажни́ться *сов.* дымлану, дымланып китү, юешләну, юешләнә төшү, чылану

увлажня́ть *несов. см.* **увлажни́ть**

увлажня́ться *несов.* **1.** *см.* **увлажни́ться; 2.** *страд. от* **увлажня́ть**

увлека́тельность *ж* мавыктыргыч булу, кызыклылык

увлека́тельный, -ая, -ое мавыктыргыч, кызыклы, сокландыра торган; **~ расска́з** мавыктыргыч хикәя

увлека́ть *несов. см.* **увле́чь**

увлека́ться *несов.* **1.** *см.* **увле́чься; 2.** *страд. от* **увлека́ть**

увлека́ющийся, -аяся, -еяся **1.** *прич. от* **увлека́ться**; **2.** мавыгучан, кызыксынучан, кызыксынучан табигатле; **~ю́ноша** кызыксынучан табигатле егет **3.** (*легко влюбляющийся*) бик тиз гашыйк булучан, чуар йөрәкле

увлече́ние *с* **1.** (*пыл, воодушевление*) күтәренке рух, дәрт **2.** *кем-чем* мавыгу, бирелү; **~ футбо́лом** футбол белән мавыгу **3.** (*влюблённость*) күңеле төшү, күзе төшү, гашыйклык

увлечённость *ж* мавыкканлык; **~ матема́тикой** математика белән мавыкканлык

увле́чь *сов.* **1.** *кого-что* ияртеп (кызыктырып, ирексезләп, сөйрәп *һ.б.ш.*) алып китү; **пото́к воды́ увлёк ло́дку** су ташкыны көймәне агызып алып киткән **2.** *перен. кого-что* күңелен биләү, мавыктыру; **рабо́та увлекла́ его́** эш аның бөтен күңелен биләгән **3.** *перен. кого-что* сокландыру, таңга калдыру; **игра́ актёра увлекла́ зри́телей** актёрның уйнавы тамашачыларны таңга калдырды **4.** *кого-что* (*влюбить в себя*) яраттыру, сөйдерү, күңелен җәлеп итү

увле́чься *сов.* **1.** *кем-чем* мавыгу, бирелү, мавыгып (бирелеп) китү; әвәрә булу; **~ кни́гой** китап белән мавыгу; **~ футбо́лом** футбол белән әвәрә булу **2.** *кем* (*влюбиться*) күңеле төшү, күзе төшү, гашыйк булу, сөю

уво́д *м* **1.** *см.* **увести́**; **2.** *тех.* (*смещение*) күчү; **~ автомоби́льного колеса́** автомобиль тәгәрмәченең күчүе

уводи́ть *несов. см.* **увести́**

увози́ть *несов. см.* **увезти́**

увола́кивать *несов. см.* **уволо́чь**

уво́л||ить *сов. кого-что* **1.** чыгару, эштән чыгару, азат итү; **~ить с рабо́ты** эштән чыгару **2.** коткару, арындыру; **~ьте меня́ от ли́шних хлопо́т** артык мәшәкатьләрдән коткарыгыз мине

уво́литься *сов.* чыгу, эштән чыгу, хезмәттән китү; **~ с рабо́ты** эштән чыгу

уволо́чь *сов. кого-что, прост.* сөйрәп (өстерәп) алып китү; **~ мешо́к в подва́л** капчыкны өстерәп подвалга алып китү

увольне́ние *с см.* **уво́лить** I

увольни́тельн||ый, -ая, -ое **1.** чыгару ...ы, отпускка чыгару ...ы, азат ителгәнлекне раслый торган; **~ая запи́ска** азат ителгәнлекне раслый торган язу **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж воен.* увольнительный (*документ*)

увольня́ть *несов. см.* **уво́лить** I

увольня́ться *несов.* **1.** *см.* **уво́литься; 2.** *страд. от* **увольня́ть**

увуля́рн||ый, -ая, -ое *лингв.* увуляр (*кече тел ярдәме белән әйтелә торган*); **~ые согла́сные** увуляр тартыклар

увы́ *межд.* (*выражает сожаление*) и-их, э-эх, ah

увяда́ние *с см.* **увя́нуть**

увяда́ть *несов. см.* **увя́нуть**

увя́дш||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **увя́нуть**; **2.** *прям. перен.* сулган, шиңгән, пәжгән; **~ие ли́стья** пәжгән яфраклар; **~ая красота́** сулган матурлык

увяза́ть I *несов. что* **1.** бәйләү, урап (төреп) бәйләү; **~ ве́щи** әйберләрне төреп бәйләү **2.** *перен.* бәйләү, яраштыру; **~ тео́рию с пра́ктикой** теорияне практика белән бәйләү

увяза́ть II *несов. см.* **увя́знуть**

увяза́||ться *сов.* **1.** *прост.* (*связать, упаковать вещи*) әйберләрне җыеп төенләү (бәйләү-төенләү) **2.** *перен. за кем-чем, разг.* тагылу, иярү, ияреп китү, арттан калмый ияреп бару; **за на́ми ~лся щено́к** бер көчек артыбыздан калмый ияреп барды

увя́зка *ж см.* **увяза́ть** I

увя́знуть *сов. в чём* **1.** батып калу, бату; **~ в снегу́** карга бату **2.** *перен.* (*запутаться*) буталып калу, буталу, бату

увя́зывать *несов. см.* **увяза́ть**

увя́зываться *несов.* **1.** *см.* **увяза́ться; 2.** *страд. от* **увя́зывать**

увя́||нуть *сов. прям., перен.* сулу, шиңү; пәжү; **цветы́ ~ли** чәчәкләр сулган; **красота́ её́ ~ла** аның чибәрлеге сулган

угада́ть *сов.* **1.** *что* белү, сизү, белеп алу; **~ чью-л. мысль** *кемнең дә булса* фикерен белеп алу **2.** (*случайно оказаться правым*) туры китерү, өстенә басу **3.** (*предугадать*) алдан белү; **~ пого́ду** һава хәлен алдан белү

уга́дывать *несов. см.* **угада́ть**

уга́р I *м* **1.** (*газ*) ис, сөрем **2.** *перен.* исереклек, сөрем; **любо́вный ~** мәхәббәт исереклеге; **в пья́ном ~е** исереклек сөремендә

угар II *м спец.* **1.** янып (эреп) киму **2.** *обычно мн.* **~ы** калдык-постык, чүбек (*мәс. текстиль промышленности*)

уга́рн||ый I, -ая, -ое ис ...ы, сөрем ...ы, исле; **~ый газ** *хим.* ис газы; **~ый за́пах** сөрем исе; **~ая ба́ня** исле мунча

уга́рн||ый II, -ая, -ое *спец.* чүбек ...ы, калдык-постыктан эрләнгән; **~ая пря́жа** калдык-постыктан эрләнгән җеп

угаса́ние *с см.* **уга́снуть**

уга́с||нуть *сов.* **1.** сүнү; **костёр уга́с** учак сүнде **2.** *перен.* суыну, сүрелү, сүну, бетү, басылу; **любо́вь ~ла** мәхәббәт сүрелде **3.** *перен.* (*умереть*) үлү, җан бирү

углеводоро́ды *мн.* (*ед.* **углеводоро́д** *м*) *хим.* углеводородлар (*углерод белән водородтан торган органик кушылмалар*)

углево́ды *мн.* (*ед.* **углево́д** *м*) *биол., хим.* углеводлар (*углерод, водород һәм кислородтан торган матдәләр*)

угледобыва́ющ||ий, -ая, -ее күмер чыгару ...ы, ташкүмер чыгару ...ы; **~ая промы́шленность** күмер чыгару промышленносте

угледобы́ча *ж* күмер чыгару, ташкүмер чыгару

угледроби́льн||ый, -ая, -ое күмер ваклагыч, ташкүмер ваклый торган; **~ая маши́на** күмер ваклагыч машина

углежже́ние *с спец.* күмер яндыру, күмер алу өчен агач яндыру

углежо́г *м* күмер яндыручы, күмер алу өчен агач яндыручы

углекислота́ *ж хим.* углекислота

углеки́сл||ый, -ая, -ое *хим.* углекислоталы, углекислый; **~ое соедине́ние** углекислоталы кушылма; **~ый газ** углекислый газ

углеко́п *м уст.* ташкүмер казучы

углено́сн||ый, -ая, -ое таш күмере булган, таш күмерле; **~ые пласты́** ташкүмерле катламнар

углепромы́шленность *ж* ташкүмер промышленносте, күмер промышленносте

углепромы́шленный, -ая, -ое ташкүмер чыгару ...ы, күмер чыгару ...ы; **~ райо́н** ташкүмер чыгару районы

углеро́д *м хим.* углерод

углеро́дист||ый, -ая, -ое *хим.* углеродлы; **~ая сталь** углеродлы корыч

углеро́дн||ый, -ая, -ое *хим.* углерод ...ы; **~ые а́томы** углерод атомнары

углова́тость *ж* **1.** (*неровность*) почмаклы-почмаклы булу, керентеле-чыгынтылы булу **2.** *перен.* (*неуклюжесть*) авыр гәүдәлелек, тупас хәрәкәтлелек, килбәтсезлек

углова́т||ый, -ая, -ое **1.** почмаклы-почмаклы, керентеле-чыгынтылы, чыгып тора торган; **~ые ску́лы** чыгып тора торган яңак сөяге **2.** авыр гәүдәле, тупас хәрәкәтле, килбәтсез; **~ые движе́ния** килбәтсез хәрәкәтләр

углов||о́й, -а́я, -о́е **1.** почмак ..., почмак ясап тора торган; **~о́й вы́ступ** почмак ясап тора торган чыгынты **2.** почмактагы, почмак ...; **~а́я ко́мната** почмак бүлмә; **~о́й дом** почмактагы йорт **3.** *спец.* почмакча ...; **~а́я ско́рость** почмакча тизлек ♦ **~о́й уда́р** *спорт.* почмактан торып тибү (*мәс. футбол уенында*)

угломе́р *м тех.* почмак улчәгеч (*прибор*)

углуби́ть *сов. что* **1.** тирәнәйтү, тирәнәйтә төшү; **~ я́му** чокырны тирәнәйтү **2.** *перен.* тирәнәйтү, тулыландыру, арттыру; **~ свои́ зна́ния** белемнене тирәнәйтү **3.** (*вбить глубже*) тирәнрәк кагу, батыра төшү; **~ сва́ю** субайны батыра төшү

углуби́||ться *сов.* **1.** тирәнәю, тирәнәя төшү; **я́ма ~лась** чокыр тирәнәйгән **2.** *перен.* тирәнәю, тулылану; кискенләшү; **его́ зна́ния ~лись** аның белемнәре тирәнәйгән **3.** *во что* эчкәрәк керү; **~ться в лес** урманның эченәрәк керү **4.** *перен. во что* кереп китү, бирелү; чуму, бату; **~ться в изуче́ние литерату́ры** әдәбият өйрәнүгә бирелү ♦ **~ться в себя́** уйга чумып онытылу

углубле́ние *с* **1.** *см.* **углуби́ть, углуби́ться; ~ проце́сса разря́дки** киренкелекне йомшарту процессының тирәнәюе **2.** (*выемка, впадина*) уем, иңкүлек, чокыр, батынкылык

углублённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **углуби́ть**; **2.** тирәнтен, нигезле, төпле; **~ое изуче́ние литерату́ры** әдәбиятны тирәнтен өйрәнү **3.** бирелгән, чумган, баткан; **~ый в размышле́ния** уйга чумган

углубля́ть *несов. см.* **углуби́ть**

углубля́ться *несов.* **1.** *см.* **углуби́ться**; **2.** *страд. от* **углубля́ть**

угляд||е́ть *сов. прост.* **1.** *кого-что* (*увидеть*) күрү, [карый торгач] күреп алу **2.** *за кем-чем* күзәтеп (карап торып) саклап калу, күз-колак булу, күреп бетерү; **за всем не ~и́шь** барысын да күреп бетерә алмассың

угна́ть *сов. кого-что* **1.** куып алып китү, куа китү; **~ табу́н в степь** ат көтүен далага куып алып китү **2.** (*похитить*) урлап китү; **~ маши́ну** машинаны урлап китү

угна́ться *сов. за кем-чем* **1.** куып җитү, йөгереп артынан җитү, куып җитә алу; **за хоро́шим бегуно́м не ~** яхшы йөгерүче артыннан куып җитеп булмый **2.** *перен. разг.* артыннан җитә алу, ярыша алу, тиңләшү; **в учёбе за ним не ~** укуда аның артыннан җитеп булмый

угнезди́||ться *сов. разг.* оялау; **ча́йки ~лись в рассе́лине скалы́** акчарлаклар кыядагы ярыкка кереп оялаганнар

угнета́тель *м* изүче, җәберләүче, залим

угнета́||ть *несов. кого-что* **1.** (*притеснять, эксплуатировать*) кысу, изү, җәберләү, золым итү, эксплуатацияләү **2.** [күңелне] җәфалау, [күңелне] җәберләү; **его́ ~ют мра́чные мы́сли** аның күңелен күнелсез уйлар җәфалый

угнете́ние *с* **1.** *см.* **угнета́ть**; **2.** (*подавленное состояние*) боеклык, күңел боеклыгы, төшенкелек, күңел (рух) төшенкелеге

угнетённость *ж* **1.** изелгәнлек, изелгән булу, җәберләнгән булу **2.** *см.* **угнете́ние** 2

угнетённ||ый, -ая, -ое **1.** (*притесняемый, эксплуатируемый*) җәберләнгән, изелгән **2.** *перен.* боек, төшенке; **~ое настрое́ние** төшенке күңел

угова́ривать *несов. см.* **уговори́ть**

угова́риваться *несов.* **1.** *см.* **уговори́ться**; **2.** *страд. от* **угова́ривать**

уговор *м* **1.** *см.* **уговори́ть**; **2.** (*взаимное соглашение*) күешкан сүз, сүз беркетү, килешү, шарт, вәгъдә; **де́йствовать по ~у** килешеп эш итү; **~ доро́же де́нег** *посл.* ≈ вәгъдә — иман

уговори́||ть *сов. кого-что* **1.** *с неопр.* күндерү, димләп күндерү, ризалаштыру; **он ~л друзе́й пойти́ с ним вме́сте** ул дусларын үзе белән бергә барырга күндерде **2.** *разг.* (*успокоить*) көйләү, юату, тынычландыру

уговори́||ться *сов. с кем-чем и с неопр., разг.* вәгъдәләшү, сүз куешу, сүз беркетү, сүз берләшү; килешү; **мы ~лись пойти́ в театр** театрга барырга вәгъдәләштек

уго́д||а *ж*: **в ~у** *кому-чему кемнең дә булса* теләген үтәп, *кемгә дә булса* ярарга тырышып, ярамсакланып

уноди́||ть *сов.* **1.** *кому-чему, на кого-что* канәгатьләндерү, күңелен табу, ярау; **всем (на всех) не ~шь** бар кешегә дә ярый алмассың **2.** *во что, разг.* [өстенә] туры килү, барып чыгу, басу, төшү, эләгү; **лиса́ ~ла в капка́н** төлке капкынга эләккән; **~ть в я́му** чокырга барып төшү **3.** *в кого-что, кому во что, разг.* [атып] тидерү, [атып] туры китерү, [сугып] тидерү, тию; **~ть ка́мнем в окно́** таш атып тәрәзәгә тидерү; **пу́ля ~ла ему́ в плечо́** пуля аның иңбашына тигән

уго́дливость *ж* ярарга тырышучанлык, ялагайлык, тәлинкә тотучанлык, ярамсаклык

уго́длив||ый, -ая, -ое ярарга тырышучан, ялагай, тәлинкә тотучан, ярамсак; **~ая улы́бка** ялагай көмлемсерәү; **~ый челове́к** ярамсак кеше

уго́дник *м* **1.** *разг.* ярарга тырышучан кеше, ялагай кеше, тәлинкә тотучан кеше, ярамсак кеше **2.** (*святой*) әулия

уго́дничать *несов. разг.* ярарга тырышу, ярамсаклану, ялагайлану, ошарга тырышу, тәлинкә тоту; **~ пе́ред си́льным** көчле алдында ярарга тырышу

уго́дничество *с см.* **уго́дничать**

уго́дно **1.** *в знач. сказ. кому* кирәк, телисез; **что вам ~?** сез нәрсә телисез? **2.** *частица* булса да; теләсә; **како́й ~** теләсә нинди; **где ~** кайда булса да; **кто ~** кем булса да; **ско́лько ~** күпме булса да

уго́дный, -ая, -ое *кому* яраклы, кирәкле, теләгән, күнелгә хуш килә торган

уго́дь||е *с* жир-сулар; урманнар; файдаланыла торган җирләр; **ры́бные ~я** балыклы сулар; **охо́тничьи ~я** аучылык урманнары; **земе́льные ~я колхо́за** колхозның файдаланыла торган җирләре; **лесны́е ~я** урманнар

угожда́ть *несов. см.* **угоди́ть**

у́гол *м* **1.** *мат.* почмак; **о́стрый ~** кысынкы почмак; **тупо́й ~** җәенке почмак; **~ паде́ния** төшү почмагы; **~ отраже́ния** чагылу почмагы **2.** почмак, чат; **~ стола́** өстәл почмагы; **на углу́ у́лицы** урам чатында **3.** почмак [урын], сыенып урын, бүлмәнең бер өлеше; **име́ть свой ~** сыенып урынын булу ♦ **загна́ть в ~** китереп кысу; **из-за угла́** почмактан [торып], яшерен рәвештә, астыртын рәвештә; **ста́вить в ~** почмакка бастырып кую; **ходи́ть из угла́ в ~** әрле-бирле йөренү, ишекле-түрле йөренү; **пере́дний ~** түр, түр башы

уголо́вник *м* уголовник, уголовный җинаятьче, җинаятьче

уголо́вн||ый, -ая, -ое **1.** җинаять ...ы, җинаятьләр турындагы; **~ый ко́декс** җинаять кодексы **2.** уголовный, баш китәрлек; **~ое преступле́ние** уголовный җинаять ♦ **~ый ро́зыск** уголовный розыск (*милициядә җинаятьчеләрне эзләү булеге*)

уголо́вщина *ж разг.* **1.** (*уголовное дело*) уголовный эш, җинаять **2.** *собир.* (*уголовники*) [уголовный] җинаятьчеләр

уголо́к *м* **1.** *уменьш. от* **у́гол** 2, 3; **2.** почмак; **кра́сный ~** кызыл почмак

у́голь *м* күмер; **ка́менный ~** ташкүмер; **древе́сный ~** агач күмере ♦ **бе́лый ~** ак күмер (*суның көче*); **голубо́й ~** зәңгәр күмер (*җилнең көче*)

уго́льник *м* почмаклык (*линейканың бер төре*)

у́гольн||ый, -ая, -ое күмер ...ы, күмер чыгару ...ы, күмер чыгарыла торган; **~ые пласты́** күмер катламнары; **~ая ша́хта** күмер шахтасы; **~ая промы́шленность** күмер промышленносте

уго́льный, -ая, -ое *см.* **углово́й** 1, 2

у́гольщик *м* **1.** (*работник угольной промышленности*) күмер чыгаручы **2.** (*изготовитель древесного угля*) күмер яндыручы, күмерче

УГО-УДА

угомо́н *м*: **~ у нет** *на кого, разг.* тынгы юк, тынычлык бирмиләр

угомони́ть *сов. кого-что, разг.* тынычландыру, тыю; **~ дете́й** балаларны тынычландыру

угомони́||ться *сов. разг.* тынычлану, тыну; **де́ти ~лись** балалар тынычландылар

уго́н *м* **1.** *см.* **угна́ть; ~ самолёта** самолётны урлап китү

угоня́ть *несов. см.* **угна́ть**

угора́зди||ть *сов. кого-чего с неопр., разг.* мәҗбүр итү, кушу, котырту (*берәр кирәкмәгән эш эшләргә*); **~ло же его́ уе́хать** *кем* кушкан инде аңа китеп барырга

угора́ть I *несов. см.* **угоре́ть** I

угора́ть II *несов. см.* **угоре́ть** II

угоре́лый, -ая, -ое *уст.* ис тигән, ис тиеп чирләгән ♦ **как ~** ут капкандай; **бе́гать как ~** ут капкандай йөгерү

угоре́ть I *сов.* (*отравиться угаром*) ис тию, башка ис кабу

угореть II *сов. тех.* (*уменьшиться при плавке, горении*) янып киму; эреткәндә киму

у́горь I *м* (*рыба*) еланбалык

у́горь II (*прыщик*) бетчә, сыткы

угости́ть *сов. кого-что чем* сыйлау, кунак итү; **~ ча́ем** чәй белән кунак итү

угото́вливать *несов. см.* **угото́вить**

угото́ванный, -ая, -ое *высок.* хәзерләнгән, әзерләнгән

угото́вить *сов. что, уст.* хәзерләп кую, әзерләп кую

угоща́ть *несов. см.* **угости́ть**

угоща́ться *несов.* **1.** сыйлану, кунак булу **2.** *страд. от* **угоща́ть**

угоще́ние *с* **1.** *см.* **угости́ть; 2.** (*еда, питьё*) сый, сый-хөрмәт

угрева́тый, -ая, -ое бетчәле, сыткылы, сыткы баскан; **~ нос** бетчәле борын

угро́бить *сов. прост.* **1.** *кого* (*убить*) үтерү, башын ашау, башына җитү **2.** *что* (*испортить*) һәлак итү, харап итеп ташлау, бозу; **~ де́ло** эшне харап итеп ташлау

угрожа́емый, -ая, -ое *см.* **угрожа́ющий** 3

угрожа́||ть *несов. кому-чему* куркыту, өркетү, янау; куркыныч булу, куркыныч алдында тору; **~ть наказа́нием** җәза бирү белән куркыту; **ему́ ~ла смерть** ул үлем куркынычы алдында тора иде

угрожа́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **угрожа́ть; 2.** куркыта (өркетә) торган, янаулы, яный торган; **~ий жест** янаулы ишарә **3.** куркынычлы, куркыныч, хәвеф-хәтәрле, хәтәр; **~ее положе́ние** куркыныч хәл

угро́з||а *ж* **1.** янау, куркыту, өркетү; **де́йствовать ~ами** янаулар белән эш итү; **быть под ~ой** куркыныч астында булу **2.** куркыныч, хәвеф-хәтәр; **~а войны́** сугыш куркынычы

угро́зыск *м* угрозыск

у́гро-фи́нск||ий, -ая, -ое угро-фин ...ы; **~ие языки́** угро-фин телләре (*мәс. венгр, фин, карел, эстон, мордва телләре*)

угро́ха||ть *сов. прост. что* тоту, исраф итү; **он все де́ньги ~л на да́чу** бар акчасын ул дача салуга исраф итте

угрызе́ни||е *с*: **~я со́вести** вөҗдан газабы

угрю́мость *ж* караңгы чырайлылык, төнтекләк, төкселек

угрю́мый, -ая, -ое **1.** караңгы чырайлы; кырыс, сүрән, төнтек, төксе; **~ стари́к** караңгы чырайлы карт **2.** *перен.* караңгы, күңелсез; **~ лес** караңгы урман

уда́бривать *несов. см.* **удо́брить**

уда́в *м* буар елан

удава́ться *несов. см.* **уда́ться**

удави́ть *сов. кого* буып үтерү, буу

удави́ться *сов. разг.* буылып үлү, буылу

уда́вленник *м прост.* буылып үлгән кеше, асылынып үлгән кеше; буып үтерелгән кеше

уда́вливать *несов. см.* **удави́ть**

уда́вливаться *несов.* **1.** *см.* **удави́ться; 2.** *страд. от* **уда́вливать**

удале́ние *с см.* **удали́ть, удали́ться; ~ пя́тен** тапларны бетерү

удалённость *ж* ераклык, ераклы булу, ерак булу

удалённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удали́ть; 2.** ераклагы, ерак урындагы; **~ые места́** ерак урыннар

удале́ц *м* кыю (батыр) кеше, егет кеше, булдыклы кеше

удали́ть *сов.* **1.** *кого-что* ерагайту, ераклаштыру; **~ мишéнь на дéсять мéтров** мишеньне ун метрга ерагайту **2.** *кого-что* чыгарып җибәрү, куып чыгару; **~ посторо́нних** чит кешеләрне чыгарып җибәрү **3.** *что* алу, алып ташлау; суыру, суырып алу; **~ зуб** теш суыру **4.** *что* бетерү, китәрү; **~ пя́тна** тапларны бетерү

удали́ться *сов.* **1.** ерагаю, ераклашу, читкә китү, читләшү; **~ от до́ма** йорттан ераклашу; **~ от люде́й** кешеләрдән читләшү **2.** (*уединиться*) чыгып китү, кереп китү, китү; **~ к себе́ в ко́мнату** үз бүлмәнә кереп китү ♦ **~ на поко́й** картлыкта хезмәттән чыгу, эшләми башлау

удало́й, -а́я, -о́е, **уда́лый**, -ая, -ое кыю, булдыклы, җитез

у́даль *ж* кыюлык, чаялык, булдыклылык, җитезлек, егетлек; **~ молоде́цкая** егетләр чаялыгы

удальств||о́ *с разг. см.* **у́даль; сде́лать** *что-л.* **из ~а́** чаяланып *ни дә булса* эшләү

удаля́ть *несов. см.* **удали́ть**

удаля́ться *несов.* **1.** *см.* **удали́ться; 2.** *страд. от* **удаля́ть**

уда́р *м* **1.** сугу, бәрү, ору, чабу, кундыру; **~ прикла́дом** приклад белән сугу; **са́бельный ~** кылыч белән чабу; **свали́ть** *кого-л.* **одни́м ~ом** *кемне дә булса* бер сугуда егу; **нанести́ ~** сугып җибәрү **2.** (*звук*) каккан (суккан, бәргән) тавыш, тавыш; **~ ко́локола** чан каккан тавыш; **~ы гро́ма** күк күкрәгән тавышлар **3.** *перен.* (*стремительное нападение*) һөҗүм, бәреп керү; **~ с фла́нга** флангтан бәреп керү; **~ с во́здуха** һавадан һөҗүм **4.** бәла, зур кайгы, каза, бәхетсезлек; **для него́ э́то си́льный ~** аның өчен бу зур кайгы **5.** (*кровоизлияние в мозг*) мигә кан бәрү, мигә кан саву **6.** (*толчкообразное колебание сердца, пульса*) тибү, тибеш ♦ **[быть, находи́ться] в ~е** күңеле үтә күтәренке булу, түбәсе күккә тию; **со́лнечный ~** кояш сугу; **[ста́вить, поста́вить] под ~** *кого-что* куркыныч хәлгә кую; **теплово́й ~** эссе сугу

ударе́ние *с лингв.* басым; (*знак*) басым билгесе; **~ па́дает на пе́рвый слог** басым беренче иҗеккә төшә; **поста́вить ~** басым билгесе кую

уда́ри||ть *сов.* **1.** *кого-что по чему или во что* сугу, сугып җибәрү, ору, чабу, кундыру, тондыру; **~ть па́лкой** таяк белән сугу; **~ть в лицо́ (по лицу́)** биткә сугу **2.** *что, во что* кагу, сугу; **~ть в бараба́н** барабан кагу; **часы́ ~ли по́лночь** сәгать ярты төнгә сукты **3.** *на кого-что, по кому-чему* һөҗүм итү, бәреп керү; **~ть по врагу́** дошманга һөҗүм итү **4.** *перен. по кому-чему* чик кую; башына сугу, көрәш ачу; **~ть по бюрократи́зму** бюрократизмга каршы көрәш ачу **5.** *разг.* башлану; **~ли моро́зы** салкыннар башланды ♦ **вино́ ~ло в го́лову** кызыл аракы башка китте; **не ~ть лицо́м в грязь** йөзгә кызыллык китермәү; **~ть по карма́ну** кесәгә сугу, зарар китерү; **~ть по рука́м** кул сугышу, килешү

уда́ри||ться *сов.* **1.** *о кого-что, чем* бәрелү, орылу, сугылу; **~ться о ка́мень** ташка бәрелү; **~ться голово́й** баш белән бәрелү **2.** *во что* [барып] тию, бәрелү; **пу́ля ~лась в сте́ну** пуля стенага [барып] тиде **3.** *во что или с неопр., разг.* башлау, керешү, тотыну; **~ться в бе́гство** йөгерә башлау, йөгерергә тотыну; **~ться в слёзы** яшь коярга тотыну; **~ться в амби́цию** амбициягә бирелү **4.** *перен. во что, разг.* (*увлечься чем-л.*) бирелү

уда́рник I *м* ударник, алдынгы

уда́рник II *м* **1.** *воен.* ударник (*мылтык затворында*) **2.** *тех.* бәргеч, ударник (*механизмнарда*) **3.** *муз.* ударник (*бәрмә уен коралларында уйнаучы музыкант*)

уда́рница *ж* ударник хатын (кыз)

уда́рничество *с* ударниклык, ударниклар хәрәкәте

уда́рн||ый I, -ая, -ое **1.** алдынгы, ударниклар ...ы; **~ая брига́да** ударниклар бригадасы; **~ый труд** ударный эш; **~ая стро́йка** ударный төзелеш **2.** ашыгыч, кичектергесез, ашыгыч эш ...ы; **~ое зада́ние** ашыгыч задание; **~ый ме́сяц** ашыгыч эш ае

уда́рн||ый II, -ая, -ое **1.** кагып (сугып, бәреп) уйнала торган, бәрмә; **~ый музыка́льный инструме́нт** кагып уйнала торган музыка коралы; **~ая волна́** бәрмә дулкын **2.** хәлиткеч һөҗүм ясый торган; **~ая а́рмия** хәлиткеч һөҗүм ясый торган армия **3.** *лингв.* басымлы, басым төшә торган; **~ый гла́сный** басым төшә торган сузык аваз

ударя́емый, -ая, -ое *лингв. см.* **уда́рный** II 3

ударя́ть *несов. см.* **уда́рить**

уда́||ться *сов.* 1. уңышлы барып чыгу, уңышлы булу (чыгу), уңу, эш пешү; **опера́ция ~ла́сь** операция уңышлы чыкты 2. *безл. с неопр.* туры килү, барып чыгу; **пое́хать не ~лось** китәргә туры килмәде

уда́ч||а *ж* уңыш, бәхет, җай килү, эш пешү; юл уңу; **больша́я ~а** зур уңыш; **пожела́ть ~и** уңыш теләү

уда́чливый, -ая, -ое эше уңа торган, эше уңучан, эше пешә торган, уңышка очраучан; **~ челове́к** эше уңа торган кеше

уда́чн||ый, -ая, -ое уңышлы, уңышлы чыккан, уңышлы башкарылган; **~ая охо́та** уңышлы ау; **~ое произведе́ние** уңышлы әсәр

удва́ивать *неов. см.* **удво́ить**

удва́иваться *несов.* 1. *см.* **удво́иться**; 2. *страд. от* **удва́ивать**

удвое́ние *с см.* **удво́ить, удво́иться**

удвое́нн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **удво́ить**; 2. икеләтә, икеләтә артык; **рабо́тать с ~ой эне́ргией** икеләтә энергия белән эшләү 3. *лингв.* икеләштерелгән, куш

удво́ить *сов. что* икеләтү, ике өлеш арттыру, икеләтә арттыру, бермә-бер арттыру; **~ опла́ту** туләүне икеләтә арттыру; **~ внима́ние** игътибарны бермә-бер артыру

удво́и||ться *сов.* икеләтә арту, ике тапкыр арту, бермә-бер арту; **си́лы ~лись** көчләр бермә-бер артты

удо́л *м* 1. *ист.* удел (*борынгы Русьта: князь кул астындагы өлкә*) 2. *ист.* удел (*революцигә кадәрге Россияда: патша семьясының җир-сулары*) 3. *уст.* (*участь, судьба*) язмыш, тәкъдир, өлеш, тигән өлеш

удели́ть *сов. что кому-чему* 1. бүлеп бирү, өлеш чыгару; **~ часть де́нег** акчаның бер өлешен бүлеп бирү 2. бирү; **~ внима́ние** игътибар бирү

уде́льн||ый I, -ая, -ое *физ.* чагыштырма; **~ое сопротивле́ние** чагыштырма каршылык; **~ый вес** 1) чагыштырма авырлык; 2) *перен.* (*роль, место, значение кого-чего-л.*) тоткан урын

уде́льн||ый II, -ая, -ое *ист.* 1. удел белән идарә итүче ...ы; **~ый князь** удел белән идарә итүче князь 2. удел ...; **~ые зе́мли** удел җирләр

уделя́ть *несов. см.* **удели́ть**

у́держ *м*: **без ~у** *разг.* бертуктаусыз, тыелгысыз, тыела алмыйча; **пла́кать без ~у** тыела алмыйча елау; **~у нет** *кому, на кого, разг.* тыеп булмый, туктатып булмый; **расшаля́тся де́ти, ~у на них нет** балалар бер шаяра башласалар, ниҗ тыеп булмый; **~у не знать** *в чём, разг.* чиген белмәү, тыела белмәү

удержа́ние *с* 1. *см.* **удержа́ть** 3; 2. (*сумма*) тотып калынган акча, тотып калынган сумма

удержа́ть *сов.* 1. *кого-что* тотып калу, җибәрмәү, ычкындырмау, төшермәү; **~ в рука́х** кулдан җибәрмәү 2. *что* саклап калу, саклау, бирмәү, ычкындырмау; **~ пе́рвое ме́сто в соревнова́ниях** ярышларда беренче урынны саклап калу 3. *что* тотып калу; басып калу, чигереп алып калу; **~ пять рубле́й из зарпла́ты** эш хакыннан биш сум тотып калу 4. *кого-чего* тыеп калу, тыю; **~ лошаде́й** атларны тыю 5. *кого-что от чего* тыеп калу, юл куймау, туктатып калу; **~ от необду́манного посту́пка** алдынартын уйламаган эштән тыеп калу 6. *что* тыю; **~ слёзы** яшьне тыю

удержа́ться *сов.* 1. тотынып (торып, егылмый) калу, басып тора алу; **~ на нога́х** аякка басып тора алу 2. торып калу, урынында калу, тора алу; **~ на ста́рых пози́циях** иске позицияләрда торып калу 3. *от чего* тыелу, тыелып калу (тору), түзеп калу; **~ от сме́ха** көлүдән тыелып калу

уде́рживать *несов. см.* **удержа́ть**

уде́рживаться *несов.* 1. *см.* **удержа́ться**; 2. *страд. от* **уде́рживать**

удесятери́ть *сов. что* 1. (*увеличить в десять раз*) унлата арттыру, ун тапкыр арттыру 2. *перен.* (*усилить во много раз*) бик нык арттыру, күп тапкыр көчәйту; **~ уси́лия** тырышлыкны күп тапкыр көчәйту

удесятери́||ться *сов.* 1. (*увеличиться в десять раз*) унлата арту, ун тапкыр арту 2. (*усилиться во много раз*) бик нык арту, күп тапкыр көчәю; **си́лы ~лись** көч бик нык артты

удесятеря́ть *несов. см.* **удесятери́ть**

удесятеря́ться *несов.* 1. *см.* **удесятери́ться**; 2. *страд. от* **удесятеря́ть**

удешеви́ть *сов. что* арзанайту, арзанлату, очсызландыру, очсызлату, бәясен төшерү; **~ това́ры** товарларны арзанайту

удешеви́ться *сов.* арзанаю, арзанлану, очсызлану, бәясе төшү

удешевля́ть *несов. см.* **удешеви́ть**

удешевля́ться *несов.* 1. *см.* **удешеви́ться**; 2. *страд. от* **удешевля́ть**

удиви́тельно *нареч.* 1. искиткеч, гаҗәп, галәмәт, хәйран калырлык; **он ~ измени́лся** ул искиткеч үзгәргән 2. *в знач. сказ. безл.* гаҗәп, сәер, таң калырлык; **не ~, что так случи́лось** болай килеп чыгуы бер дә гаҗәп түгел

удиви́тельн||ый, -ая, -ое 1. сәер, гаҗәп-хәйран, гаҗәеп, искиткеч, искитәрлек; **~ый слу́чай** гаҗәеп хәл 2. бик яхшы, менә дигән, искиткеч шәп, таң калырлык, галәмәт; **у него́ ~ое здоро́вье** аның сәламәтлеге менә дигән ♦ **ничего́ ~ого** искитәрлек бернәрсә дә юк

удиви́||ть *сов. кого-что* гаҗәпләндерү, шаккатыру, гаҗәпкә (таңга, хәйранга) калдыру, ис китерү; **~ть неожи́данным отве́том** көтелмәгән җавабы белән гаҗәпкә калдыру; **его́ ниче́м не ~ишь** аны берни белән дә шаккатыра алмыйсың

удиви́ться *сов.* гаҗәпләнү, шаккату, гаҗәпкә (таңга, хәйранга) калу, ис китү

удивле́ние *с* гаҗәпләнү, таң (хәйран) калу, шаккату ♦ **на ~ *кому*** менә дигән, бик яхшы, гаҗәеп шәп, искитәрлек

удивлённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **удиви́ть**; 2. гаҗәпләнгән, гаҗәпсенгән, таң калган, хәйранга калган; **смотре́ть ~ыми глаза́ми** гаҗәпсенгән күз белән карау

удивля́ть *несов. см.* **удиви́ть**

удивля́ться *несов. см.* **удиви́ться**

удила́ *только мн.* авызлык

уди́лище *с* кармак сабы (таягы)

уди́льщик *м* кармакчы, кармак салып балык тотучы, балык каптыручы

удира́ть *несов. см* **удра́ть**

уди́ть *несов. кого* кармак салу, балык каптыру

уди́ться *несов.* кабу, эләгү; **здесь ры́ба хорошо́ у́дится** биредә балык әйбәт эләгә

удлине́ние *с*: *см.* **удлини́ть, удлини́ться**

удлинённ||ый, -ая, -ее 1. *прич. от* **удлини́ть**; 2. озынча, сузынкы; **~ое лицо́** озынча бит

удлини́ть *сов. что* 1. озынайту, сузу; **~ ю́бку** юбканы озынайту 2. (*сделать более продолжительным*) озайту

удлини́ться *сов.* 1. (*стать длиннее*) озынаю, сузылу 2. (*сделаться более продолжительным*) озаю

удлиня́ть *несов. см.* **удлини́ть**

удлиня́ться *несов.* 1. *см.* **удлини́ться**; 2. *страд. от* **удлиня́ть**

удму́рт *м* удмурт, удмурт кешесе

удму́ртка *ж* удмурт хатыны (кызы)

удму́ртский, -ая, -ое удмурт[лар] ...ы; **~ язы́к** удмурт теле

удму́рты *мн.* удмуртлар, удмурт халкы

удо́бно *нареч.* 1. җайлап, уңайлап, җайлы (уңайлы) итеп; **~ усе́сться** җайлап утырышу 2. *в знач. сказ. безл.* уңайлы, җайлы, кулай; **мне и здесь ~** миңа монда да җайлы

удо́бн||ый, -ая, -ое 1. уңайлы, җайлы, көйле, ипле; **~ое кре́сло** уңайлы кәнәфи 2. уңайлы, уңай, кулай; **вы́брать ~ое вре́мя** уңайлы вакыт табу 3. (*уместный*) уңайлы, урынлы; **вполне́ ~ый вопро́с** бик тә урынлы сорау

удобно- *кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «уңайлы», «җайлы», «кулай», «җиңел» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **удобопереноси́мый** җиңел күчерелә торган

удобовари́м||ый, -ая, -ое 1. җиңел үзләштерелүчән, җиңел үзләштерелә торган, тиз сеңүчән, җиңел; **~ая пи́ща** җиңел үзләштерелә торган азык 2. *перен. разг.* җиңел үзләштерелә торган, җиңел аңлашыла торган; **~ая шу́тка** җинел аңлашыла торган мәзәк

удобопоня́тный, -ая, -ое җиңел аңлаешлы, бик ансат аңлашыла торган; **~ текст** бик ансат аңлашыла торган текст

удобопроизноси́м||ый, -ая, -ое әйтүе җиңел булган, ансат әйтелә торган, җиңел әйтелешле; **~ое сочета́ние зву́ков** җиңел әйтелешле авазлар тезмәсе

удобочита́емый, -ая, -ое җиңел укыла торган, ансат укылышлы; **~ по́черк** җиңел укыла торган почерк

удобре́ние *с* 1. *см.* **удо́брить**; 2. ашлама; **минера́льное ~** минераль ашлама

УДО-УЖА

удо́брить *сов. что* ашлау, ашлама кертү; ~ **землю навóзом** җирне тирес белән ашлау, җирне тиреслә

удобря́ть *несов. см.* **удо́брить**

удо́бств||о *с* **1.** уңайлылык, җайлылык, кулайлылык; **отлича́ться ~ом** уңайлылык белән аерылып тору **2.** уңайлы шартлар, уңайлыклар; **кварти́ра со все́ми ~ами** барлык уңайлыклары булган квартир

удовлетворе́ние *с* **1.** *см.* **удовлетвори́ть; ~ зако́нных прав** законлы хокукларны канәгатьләндерү **2.** канәгатьлек, канәгатьлек хисе, канәгатьлек тойгысы, күңел булу; **с больши́м ~м** зур канәгатьләнү белән

удовлетворённость *ж* **1.** канәгатьләнгәнлек, канәгать булу, күңел булу **2.** *см.* **удовлетворе́ние** 2

удовлетворённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удовлетвори́ть; 2.** канәгатьләнгән, канәгатле, күңеле хушланган, күңеле булган; **~ый взгляд** канәгатьләнгән күз карашы; **~ое самолю́бие** канәгатьләнгән мин-минлек

удовлетвори́тельно 1. *нареч.* канәгатьләнерлек, канәгатьләнерлек итеп, канәгатьләнерлек рәвештә **2.** *нескл. в знач. сущ. с* уртача, канәгатьләнерлек; **сдать экза́мен на ~** имтиханны уртачага тапшару

удовлетвори́тельный, -ая, -ое канәгатьләндерерлек, канәгатьләндерә торган, канәгатьләнерлек, ярыйсы, уртача; **~ отве́т** канәгатьләндерерлек җавап

удовлетвори́ть *сов.* **1.** *кого-что* канәгатьләндерү, кандыру, үтәү; **~ потре́бности населе́ния** халык ихтыяҗларын үтәү **2.** *чему* канәгатьләндерү, туры килү, җавап бирү, яраү; **~ всем тре́бованиям** барлык таләпләргә җавап бирү **3.** *кого-что, офиц.* тәэмин итү; **~ провиа́нтом** язык-төлек белән тәэмин итү

удовлетвори́ться *сов.* канәгатьләнү, канәгать булу

удовлетворя́ть *несов. см.* **удовлетвори́ть**

удовлетворя́ться *несов.* **1.** *см.* **удовлетвори́ться; 2.** *страд. от* **удовлетворя́ть**

удово́льствие *с* **1.** рәхәт[лек], хозур, ләззәт, кәеф; **доста́вить ~** рәхәтлек китерү **2.** (*забава, развлечение*) уен-көлке, мәзәк, куаныч

удово́льствоваться *сов. чем* канәгатьләнү; тәэмин ителү

удо́д *м* һөдһөд (*кош*)

удо́||й *м* **1.** (*количество молока*) савым, бер савым сөт, бер сауган сөт; **су́точный ~й** тәүлеклек савым **2.** (*доение*) саву; **молоко́ у́треннего ~я** иртән сауган сөт

удо́йливость *ж разг.* **удо́йность** 1

удо́йливый, -ая, -ое *разг. см.* **удо́йный** 2

удо́йнос||ть *ж* **1.** сөтлелек, сөт бирү[чәнлек], сөт бирү дәрәҗәсе; **повыше́ние ~ти коро́в** сыерларның сөт бирүчәнлеген күтәрү **2.** *см.* **удо́й** 1

удо́йный, -ая, -ое **1.** (*полученный с одного удоя*) бер савым ...ы, бер савуда алынган **2.** (*дающий много молока*) сөтле, күп сөт бирә торган

удорожа́ние *с см.* **удорожи́ть, удорожи́ться**

удорожа́ть *несов. см.* **удорожи́ть**

удорожа́ться *несов.* **1.** *см.* **удорожи́ться; 2.** *страд. от* **удорожа́ть**

удорожи́ть *сов. что* кыйбатландыру, кыйммәтләндерү, кыйбатландыра (кыйммәтләндерә) төшү

удорожи́ться *сов.* кыйбатлану, кыйммәтләнү

удоста́ивать *несов. см.* **удосто́ить**

удоста́иваться *несов.* **1.** *см.* **удосто́иться; 2.** *страд. от* **удоста́ивать**

удостовере́ние *с* **1.** *см.* **удостове́рить; 2.** (*документ*) таныклык, таныклык язуы; **~ ли́чности** шәхес таныклыгы

удостове́рить *сов. что, офиц.* раслау, дөреслеген раслау, таныклык бирү; **~ по́дпись** имзаның дөреслеген раслау

удостове́риться *сов. в чём* [дөреслеген] тикшереп белү; **~ в пра́вильности сообще́ния** хәбәрнең дөреслеген тикшереп белү

удостоверя́ть *несов. см.* **удостове́рить**

удостоверя́ться *несов.* **2.** *см.* **удостове́риться; 2.** *страд от* **удостоверя́ть**

удосто́ить *сов.* **1.** *кого-что чего, книжн.* бирү, бүләкләү; **~ прави́тельственной награ́ды** хөкүмәт бүләге бирү **2.** *кого-что чем* илтифат итү, илтифат күрсәтү; **~ ла́сковым сло́вом** илтифат күрсәтеп җылы сүз әйтү

удосто́иться *сов.* **1.** *чего, книжн.* лаек булу; бирелү, бүләкләнү; **~ прави́тельственной награ́ды** хөкүмәт бүләгенә лаек булу **2.** *чего и с неопр.* бәхетенә ирешү; **~ похвалы́** мактау бәхетенә ирешү

удосу́живаться *несов. см.* **удосу́житься**

удосу́жи||ться *сов. разг.* вакыт табу, ара табу; **не ~лся рассказа́ть** сөйләп бирергә вакыт таба алмады

удочери́ть *сов. кого* кызлыкка алу, [кыз баланы] асрамага алу

удочеря́ть *несов. см.* **удочери́ть**

у́дочка *ж* кармак

удра́ть *сов. разг.* качып китү, таю, сызу, шылу, табан ялтырату; **~ из до́му** өйдән качып чыгып китү

удружи́ть *сов. кому, разг.* **1.** (*оказать услугу*) яхшылык эшләү, ярдәм күрсәтү, булышлык итү, хезмәт күрсәтү **2.** *перен. ирон.* (*причинить неприятность*) аю хезмәте күрсәтү, зыян китерү

удруча́ть *несов. см.* **удручи́ть**

удручённый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **удручи́ть; 2.** төшенке, боек, күңелсез, борчулы; **~ вид** борчулы кыяфәт

удручи́ть *сов. кого-что* кайгыга салу, кайгыга төшерү (калдыру), кәефен китерү, хафага төшерү; **~ печа́льной ве́стью** кайгылы хәбәр әйтеп кәефен китерү

удуша́ть *несов. см.* **удуши́ть**

удуше́ние *с см.* **удуши́ть**

удуши́ть *сов. кого, разг.* буу, буып үтерү, тончыктыру

уду́шливость *ж* тончыктыргыч булу, бөркүлек, тынчулык, тынны бетерә торган булу

уду́шливый, -ая, -ое **1.** сулышны кыса торган, тынны бетерә торган, тынчу, бөркү; **~ за́пах** тынчу ис **2.** тончыктыргыч, тончыктыра торган, буылдыргыч; **~ газ** буылдыргыч газ

уду́шь||е *с* тын бетү, сулыш кысылу, тын кысылып буылу; **при́ступ ~я** тын бетү өянәге

удэге́йский, -ая, -ое удэге[лар] ...ы; **~ язы́к** удэге теле

удэге́йцы *мн.* удэгелар, удэге халкы

уедине́ни||е *с* **1.** *см.* **уедини́ться; 2.** (*одиночество*) ялгызлык, ялгыз тору; **жить в ~и** ялгызлыкта яшәү; **он лю́бит ~е** ул ялгыз торырга ярата

уединённость *ж* ялгызлык; **~ жи́зни** тормышның ялгызлыгы

уединённ||ый, -ая, -ое **1.** ялгыз, кешеләрдән аерылган; **~ая жизнь** ялгыз тормыш **2.** аулак [урындагы], ялгыз; **~ый дом** аулак урындагы йорт; **~ое ме́сто** аулак урын

уедини́ться *сов.* кешеләрдән читләшү, аралашмый башлау; [башкалардан] аерылып ...га кереп китү; **~ в ко́мнату для разгово́ра** гәпләшү өчен башкалардан аерылып бүлмәгә кереп китү

уедини́ться *несов. см.* **уедини́ться**

уе́зд *м* өяз (*революциягә кадәр Россиядә һәм районнар төзелгәнгә кадәр СССРда: административ-территориаль берәмлек*)

уе́здный, -ая, -ое өяз ...ы; **~ го́род** өяз шәһәре

уезжа́ть *несов. см.* **уе́хать**

уе́хать *сов.* китү, китеп бару (*атка, машинага һ.б.ш. утырып*)

уж I *м зоол.* тузбаш, тузбаш елан

уж II 1. *нареч.* инде; **он ~ давно́ пришёл** ул күптән килде инде **2.** *частица усил.* чыннан да, ...а икән; **~ е́сли де́лать, то на́до де́лать хорошо́** әгәр дә инде ясарга икән, яхшылап ясарга кирәк **3.** *частица усил.* ... шул, ... ук; **о́чень ~ мно́го дел** эш бик күп шул; **не так ~ пло́хо** ул хәтле үк начар түгел

ужа́лить *сов. кого* чагу (*мәс. елан турында*)

ужа́ривать *несов. см.* **ужа́рить**

ужа́ривание *несов.* **1.** *см.* **ужа́риться; 2.** *страд. от* **ужа́ривать**

ужа́рить *сов. что, разг.* кыздырып (куырып) җиткерү

ужа́риться *сов. разг.* **1.** (*изжариться до готовности*) кыздырылып җитү, куырылып җитү **2.** (*жарясь, уменьшиться*) кыздырганда (куырганда) кимү (кечерәю)

у́жас *м* **1.** кот алыну, кот очу; **его́ охвати́л ~** анын коты очты; **наводи́ть ~** *на кого-л. кемнең дә булса* котын алу **2.** *обычно мн.* **~ы** дәһшәт, коточкыч хәл; **~ы войны́** сугыш дәһшәтләре **3.** куркыныч, куркынычлык, котылгысызлык; **почу́вствовать весь ~ своего́ положе́ния** үз хәленнән бөтен куркынычлыгын тою **4.** *в знач. сказ. разг.* искиткеч, гажәеп; **~ как жа́рко!** гажәеп эссе! **5.** *в знач. нареч. разг.* бик, чиктән

тыш, әллә нихәтле, дөнья кадәр; **~, ско́лько вре́мени прошло́** әллә нихәтле вакыт үтте ♦ **до ~а** бик, чиктән тыш; **к ~у** *чьему* кызганычка каршы, бәхетсезлеккә каршы

ужаса́ть *несов. см.* **ужасну́ть**

ужаса́ться *несов. см.* **ужасну́ться**

ужа́сно *нареч.* **1.** (*скверно*) бик яман, коточкыч; **э́то ещё не так ~** бу әле бик үк коточкыч түгел **2.** *прост.* (*очень, чрезмерно*) бик, бик тә, гаять дәрәҗәдә, чиксез; **я ~ рад** мин чиксез шатмын **3.** *в знач. сказ.* коточкыч хәл, бик яман; **э́то ~!** коточкыч хәл бу!

ужасну́ть *сов. кого-что* котын алу, котын очыру, куркыту, имәндерү, хәвефләндерү

ужасну́ться *сов.* кот алыну, кот очу, курку, имәну, хәвефләну

ужа́сн||ый, -ая, -ое **1.** коточкыч, кот чыккыч, куркыныч, имәнеч; **~ый вид** коточкыч кыяфәт; **~ый сон** куркыныч төш **2.** *разг.* коточкыч, чиктән тыш, искиткеч, бик нык, бик көчле; **~ый ве́тер** бик көчле җил; **~ая боль** бик нык авырту **3.** *разг.* бик начар, бик яман; **~ая пого́да** бик начар һава

уже́ *нареч.* инде; **он ~ пришёл** ул килде инде; **~ ско́ро по́лдень** төш тә җитеп килә инде; **он ~ не ма́ленький** ул индә сабый түгел

уже́ли, уже́ль *частица вопр. уст.* шулаймыни, чынлаптамы

уже́ние *с см.* **удить**

ужива́||ться *несов.* **1.** *см.* **ужи́ться; 2.** *перен.* тынышып яшәү, сыешып яшәү; **в нём ~лись тала́нт и ме́лочность** анда талант белән вакчыллык сыешып яши иде

ужи́вчивость *ж* ияләшүчәнлек, тиз күнегүчән булу

ужи́вчивый, -ая, -ое ияләшүчән, гадәтләнүчән, күнегүчән, тату яшәүчән, ипле; **~ хара́ктер** ипле характер

ужи́мка *ж* боргалану-сыргалану, кыланчыклану, борын җыеру, чырай сыту; **говори́ть с ~ми** кыланчыкланып сөйләү

у́жин *м* кичке аш; кичке аш мәҗлесе; **за ~ом** кичке аш ашаганда

у́жинать *несов.* кичке аш ашау

ужи́ный, -ая, -ое *см.* **ужо́вый**

ужи́ться *сов.* **1.** *с кем* тату яшәү, дус яшәү, тынышып яшәү, сыешып тору; **~ с сосе́дями** күршеләр белән тынышып яшәү **2.** (*привыкнуть*) ияләшү, торып калу, күнегү, гадәтләну; **~ в но́вом го́роде** яңа шәһәрдә торып калу **3.** *см.* **уживáться 2**

ужо́ *нареч. кому и без доп.*: **[вот] ~ тебе́!** кирәгеңне бирерман әле мин сиңа!

ужо́в||ый, -ая, -ое тузбаш [елан] ... ы; **~ая голова́** тузбаш елан башы

уза́ *ж пчел.* тома балавыз, умарта корты җилеме, прополис

узаконе́н||ие *с* **1.** *см.* **узако́нить; 2.** *офиц. уст.* канун, закон, кагыйдә, карар; **собра́ние прави́тельственных ~ий** хөкүмәт карарлары җыентыгы

узако́нивать *несов. см.* **узако́нить**

узако́нить *сов. что* **1.** (*придать законную силу*) законлаштыру, закон көченә кертү, законлы итү **2.** (*признать правильным*) дөресләү, дөрес дип тану, ризалашу

узбе́к *м* үзбәк, үзбәк кешесе

узбе́ки *мн.* үзбәкләр, үзбәк халкы

узбе́кск||ий, -ая, -ое үзбәк[ләр] ...ы; Үзбәкстан ...ы; **~ий язы́к** үзбәк теле; **~ие хлопкоро́бы** Үзбәкстан мамык игүчеләре

узбе́чка *ж* узбәк хатыны (кызы)

узда́, узде́чка *ж* йөгән

уздцы́: под ~ йөгәненнән, авызлык яныннан; **взять ло́шадь под ~** атны йөгәненнән тоту

у́зел I *м* **1.** төен; **морско́й ~** дингез төене; **двойно́й ~** ике катлы төен; **завя́зывать узло́м** төйнәп бәйләү **2.** узел, кисешкән урын, чат; **железнодоро́жный ~** тимер юл узелы **3.** үзәк, үзәк пункт; **~ свя́зи** элемтә үзәге **4.** *тех.* узел; **сбо́рка узло́в** узелларны җыю **5.** төенчек, төргәк, бәйләм; **~ с вещ**а́**ми** әйберләр төенчеге; **связа́ть ве́щи в ~** әйберләрне төенчек итеп бәйләү ♦ **го́рдиев ~** Гордий төене (*буталчык эш, чуалчык мәсьәлә*)

у́зел II *м мор.* узел (*корабльнең диңгездә йөзү тизлеген үлчәү берәмлеге*)

у́зить *несов. кого-что разг.* тар итеп күрсәтү, нечкә итеп күрсәтү

у́зк||ий, -ая, -ое **1.** тар, кысан, кысык; **~ая у́лица** тар урам; **~ий рука́в** кысан җин; **~ие глаза́** кысык күз, чепи күз **2.** *перен.* чикләнгән, тар; **~ий круг знако́мых** тар даирә танышлар ♦ **~ое ме́сто** тар җир (урын), кыен хәл

узко- *кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «кысык», «тар», «озынча» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **узкогру́дый** тар күкрәкле; **уколи́цый** озынча йөзле

узкове́домственн||ый, -ая, -ое тар ведомствочылык ...ы; **пресле́довать ~ые це́ли** тар ведомствочылык максатларын күздә тоту

узкогла́зие *с* кысык күзлелек, чепи күзлелек

узкогла́зый, -ая, -ое кысык күзле, чепи күзле

узкого́рлый, -ая, -ое тар муенлы; **~ кувши́н** тар муенлы кувшин

узкоколе́йка *м разг.* тар юл, тар колеялы тимер юл

узкоколе́йн||ый, -ая, -ое тар колеялы; **~ая желе́зная доро́га** тар колеялы тимер юл

узколи́стн||ый, -ая, -ое, **узколи́ст||ый**, -ая, -ое озынча яфраклы, тар яфраклы; **~ое расте́ние** тар яфраклы үсемлек

узколо́бие *с см.* **узколо́бость** 2

узколо́бость *ж* **1.** тар маңгайлылык, тар маңгайлы булу **2.** *перен. разг.* тар карашлылык, чикләнгән карашлы булу

узколо́бый, -ая, -ое **1.** тар маңгайлы **2.** *перен. разг.* тар карашлы, чикләнгән карашлы; **~ челове́к** тар карашлы кеше

узконо́с||ый, -ая, -ое **1.** тар борынлы, очлы борынлы; **~ая ло́дка** очлы борынлы көймә **2.** *разг.* очлы башлы; **~ые башмаки́** очлы башлы башмак

узкоплёночный, -ая, -ое тар плёнкалы; **~ киноаппара́т** тар плёнкалы киноаппарат; **~ фильм** тар плёнкалы фильм

узкопле́чий, -ая, -ее тар җилкәле; **~ челове́к** тар җилкәле кеше

узкоря́дн||ый, -ая, -ое *с.-х.* тар рәтле; **~ая се́ялка** тар рәтле чәчкеч

узлова́т||ый, -ая, -ое **1.** төенле; **~ая пря́жа** төенле җеп **2.** буынтыклы, кабарынкы буынлы; **~ые па́льцы** кабарынкы буынлы бармаклар

узлов||о́й, -а́я, -о́е **1.** узел ...ы; **~а́я ста́нция** узел станциясе **2.** узеллап ...; **~о́й ме́тод ремо́нта комба́йнов** комбайннарны узеллап ремонтлау методы **3.** *перен.* иң әһәмиятле, төп, иң мөһим; **~ы́е вопро́сы** иң әһәмиятле мәсьәләләр

узнава́ние *с см.* **узна́ть** 1, 3

узнава́ть *несов. см.* **узна́ть**

узна́ть *сов.* **1.** *кого-что* тану, танып алу; **~ ста́рого дру́га** иске дусны танып алу **2.** *что* белү, ишетеп белү, ишетү; **~ но́вость** яңалык ишетү **3.** *что* кичерү, тату; **~ ра́дость матери́нства** ана булу шатлыгын тату

у́зник *м* тоткын; әсир

у́зница *ж* тоткын хатын (кыз); әсир хатын (кыз)

узо́р *м* бизәк, нәкыш, чәмчә, парча

узо́рн||ый, -ая, -ое **1.** бизәк ...ы, нәкышләү ...ы, бизәкли торган; **~ые ли́нии** бизәкләү сызыклары **2.** *см.* **узо́рчатый**

узо́рчат||ый, -ая, -ое бизәкле, нәкышле, чәмчәле, парчалы; **~ая ткань** бизәкле тукыма

у́зость *ж* **1.** тарлык, кысрыклык, кысанлык; **~ у́лицы** урамның тарлыгы **2.** *перен.* тар карашлылык, чикләнгәнлек, сайлык; **~ тема́тики** тематиканың чикләнгәнлеге

узре́ть *сов. кого-что, книжн.* **1.** (*увидеть*) күрү, күреп алу **2.** (*заподозрить*) ... дип аңлау, ... дип белү, ... дип шикләнү; **~ оби́ду** кимсетү дип аңлау

узурпа́тор *м книжн.* узурпатор (*хакимиятне яки башка берәүнең хокукларын законсыз рәвештә үз кулына алган кеше*)

узурпа́торство *с книжн.* узурпаторлык

узурпа́ция *ж книжн.* узурпация (*хакимиятне яки башка кешеләрнең хокукларын законсыз рәвештә тартып алу*)

узурпи́ровать *сов., несов. что, книжн.* узурпацияләү; **~ власть** хакимиятне узурпацияләү

у́зы *только мн. высок.* җеп, бәйләнеш, багланыш; **семе́йные ~** гаилә бәйләнешләре; **~ дру́жбы** дуслык бәйләнешләре; **~ кро́ви** кан кардәшлеге

уйгу́р *м* уйгур, уйгур кешесе

уйгу́рка *ж* уйгур хатыны (кызы)

уйгу́рский, -ая, -ое уйгур[лар] ...ы; **~ язы́к** уйгур теле

уйгу́ры *мн.* уйгурлар, уйгур халкы

у́йм||а *ж разг.* бик күп, әллә нихәтле, бихисап (хисапсыз) күп; **~а де́нег** бик күп акча; **он рассказа́л ~у новосте́й** ул әллә нихәтле яңалык сөйләде

УЙТ-УКО

уйти́ *сов.* 1. (*отправиться*) китү, чыгып китү; ~ **домо́й** өйгә кайтып китү; **по́езд уже́ ушёл** поезд китте инде; ~ **в мо́ре** диңгезгә чыгып китү 2. *разг.* (*уволиться*) чыгу, китү, ташлау; ~ **с рабо́ты** эштән чыгу 3. (*спастись, избежать*) качу, качып котылу; ~ **от пого́ни** куа килүчеләрдән качып котылу 4. *перен.* үтү, узу, үтеп китү, вакыт үтү; **мо́лодость ушла́** яшьлек үтте; **вре́мя ещё не ушло́** вакыт үтмәгән әле 5. *на что, разг.* китү, кереп китү, тотылу, тотылып бетү; **на костю́м уйдёт три ме́тра** костюмга өч метр китәчәк; **все де́ньги ушли́ на путёвку** бар булган акча путёвкага кереп китте 6. *во что* керү, батып керү; **сва́я ушла́ в зе́млю на метр** субай җиргә бер метр керде 7. *перен. во что* чуму, [тулысынча] бирелү, күмелү, бату; **с голово́й ~ в рабо́ту** башы-аягы белән эшкә чуму 8. (*вытечь*) ташу, ташып чыгу, ташып түгелү; **молоко́ ушло́** сөт ташыган; **самова́р ушёл** самовар ташып түгелгән 9. (*о часах*) алга китү; **буди́льник ушёл на два́дцать мину́т** будильник егерме минутка алга киткән ♦ **далеко́ ~** *в чём от кого берәр эштә* бик нык алга китү, уңыш казану; **недалеко́ ~** *в чём от кого берәр эштә* алдыра алмау, уңышка ирешә алмау, булдыра алмау; ~ **вперёд** алга чыгу, алга китү (*мәс. ярыш-та*); ~ **в себя́** үзеңә бикләнү; тирән уйга чуму; ~ **из жи́зни** дөньядан китү, дөнья кую; ~ **на дно** бату, төпкә китү; ~ **ни с че́м** коры кул белән китү

ука́з *м* 1. указ; **Ука́з Президе́нта Респу́блики Татарста́н** Татарстан Республикасы Президенты указы 2. *в знач. сказ. кому, разг.* күрсәтмә, өлге, үрнәк; **ты мне не** ~ минем өчен син үрнәк түгел

указа́ни||е *с* 1. *см.* **указа́ть**; 2. (*наставление*) күрсәтмә; **дать соответствующие ~я** тиешле күрсәтмәләр бирү

указа́тель *м* 1. күрсәткеч; ~ **доро́г** юл күрсәткеч; ~ **ско́рости** тизлек күрсәткеч; ~ **поворо́та** борылма күрсәткече 2. белешмә, белешмәлек, белешмәләр китабы; күрсәткеч; **железнодоро́жный** ~ тимер юл белешмәлеге; **именно́й** ~ исемнәр күрсәткече; **предме́тный** ~ предмет күрсәткече

указа́тельн||ый, -ая, -ое күрсәтү ...ы, күрсәткеч ..., күрсәтә торган; ~**ая стре́лка** күрсәткеч ук; ~**ое местоиме́ние** *грам.* күрсәтү алмашлыгы ♦ ~**ый па́лец** имән бармак

указа́||ть *сов.* 1. *на кого-что* күрсәтү, төртеп күрсәтү; ~**ть па́льцем** бармак белән төртеп күрсәтү; ~**ть на недоста́тки в рабо́те** эштәге җитешсезлекләрне күрсәтү 2. *что* билгеләү, күрсәтү; ~**ть срок упла́ты** түләү срогын билгеләү 3. *кому за что и без доп.* аңлату, өйрәтү күрсәтеп бирү; шелтә белдерү; ~**ть, как вести́ рабо́ту** эшне ничек алып барырга икәнлекне аңлату; **комендану́ ~ли за беспоря́док** тәртипсезлек өчен комендантка шелтә белдергәннәр ♦ ~**ть на дверь** куып чыгару

ука́зк||а *ж* 1. (*палочка*) күрсәткеч, күрсәткеч таяк 2. *разг., неодобр.* күрсәтү, кушу; **де́лать** *что-л.* **по чужо́й ~е** *берәр нәрсәне* кеше кушуы буенча эшләү

указу́ющий, -ая, -ее: ~ **перст** *уст.* күрсәтүче бармак

ука́зчик *м разг.* күрсәтеп (өйрәтеп) торучы; **он мне не** ~ минем өчен ул өйрәтеп торучы була алмый

ука́зчица *ж разг.* күрсәтеп (өйрәтеп) торучы хатын (кыз)

ука́зывать *несов. см.* **указа́ть**

ука́лывать *несов. см.* **уколо́ть**

ука́лываться *несов.* 1. *см.* **уколо́ться**; 2. *страд. от* **ука́лывать**

ката́ть *сов.* 1. *что* (*сделать гладким*) такырайту, шомарту, такырайтып бетерү, шомартып бетерү; ~ **доро́гу** юлны такырайтып бетерү 2. (*уплотнить*) тыгызлау; тыгызлап басу; ~ **снег** карны тыгызлау; ~ **во́йлок** киезне тыгызлап басу

укати́ть *сов.* 1. *что* тәгәрәтеп алып китү, тәгәрәтеп җибәрү; ~ **бо́чку** мичкәне тәгәрәтеп алып китү; ~ **мяч под дива́н** тупны диван астына тәгәрәтеп җибәрү 2. *разг.* китү, китеп бару (*атка, машинага һ.б.ш. утырып*); ~ **в дере́вню** авылга китеп бару

укати́||ться *сов.* тәгәрәп китү, тәгәрәп кереп китү; **мяч ~лся далеко́** туп тәгәрәп ераккка ук китте

ука́тывать I *несов. см.* **ката́ть**

ука́тывать II *несов. см.* **укати́ть**

ука́тываться I *несов. см.* **ката́ться**; 2. *несов. от* **ука́тывать** I

ука́тываться II *несов.* 1. *см.* **укати́ться**; 2. *страд. от* **ука́тывать** II

укача́||ть *сов. кого-что* 1. (*убаюкать*) тирбәтеп йоклату, атындырып йоклату 2. *обычно безл.* [тирбәлүдән] баш әйләнү, [тирбәлүдән] күңел болгану; **на теплохо́де его́ ~ло** теплоходта аның башы әйләнгән

ука́чаться *сов. разг.* [тирбәлүдән] баш әйләнү, [тирбәлүдән] күңел болгану (*мәс. пароходта*)

ука́чивание *с см.* **укача́ть**

ука́чивать *несов. см.* **укача́ть**

ука́чиваться *несов.* 1. *см.* **укача́ться**; 2. *страд. от* **ука́чивать**

укипа́ть *несов. см.* **укипе́ть**

укипе́ть *сов. разг.* 1. (*уменьшиться от кипения*) кайный-кайный кимү (азаю) 2. (*дойти до готовности*) кайнап чыгу, пешеп җитү

укиса́ть *несов. см.* **уки́снуть**

уки́с||нуть *сов. разг.* әчеп җитү, әчеп чыгу; **те́сто ещё не ~ло** камыр әле әчеп җитмәгән

укла́д *м* 1. тәртип, тормыш рәвеше; ~ **жи́зни** тормыш тәртибе 2. *эк.* уклад; **рабовладе́льческий** ~ кол биләүчелек уклады; **социалисти́ческий** ~ социалистик уклад

укла́дка 1. *см.* **уложи́ть** 2-4; 2. (*то, что уложено*) өем 3. *обл.* бәләкәй сандык

укла́дчик *м* салучы, түшәүче, өюче; ~ **дров** утын өюче; ~ **путей** юл салучы

укла́дывать *несов. см.* **уложи́ть** 1-4

укла́дываться I *несов.* 1. *см.* **уложи́ться**; 2. *страд. от* **укла́дывать**

укла́дываться II *несов. см.* **уле́чься** 1, 2

уклейка *ж* җилембалык, ач чабак

уклон *м* 1. (*склон*) авышлык, сөзәклек, сөзәк урын; **по́езд шёл под** ~ поезд сөзәк урыннан бара иде 2. *перен.* юнәлеш; **шко́ла с техни́ческим** ~**ом** техник юнәлешле мәктәп 3. *перен. полит.* тайпылыш; **пра́вый** ~ уң тайпылыш; **ле́вый** ~ сул тайпылыш

уклоне́ние *с см.* **уклони́ться**; ~ **от обще́ственно-поле́зного труда́** ижтимагый-файдалы хезмәттән качарга тырышу

уклони́||ться *сов.* 1. *от кого-чего и без доп.* тайпылу, читкә тайпылып калу, яңтаю; ~**ться от уда́ра** сукканда читкә тайпылып калу 2. борылу; **доро́га ~лась впра́во** юл уңга борылды 3. *перен. от чего* тайчану, качарга тырышу; ~**ться от отве́та** җавап бирүдән качарга тырышу 4. *перен. от* читкә тайпылу, читкә кереп китү; ~**ться от те́мы** темадан читкә кереп китү

уклоно́чивый, -ая, -ое аумакай, икеле-микеле; ~ **отве́т** икеле-микеле җавап

уклоня́ться *несов. см.* **уклони́ться**

уклю́чина *ж* ишкәк кендеге, ишкәк чөе (*көймәдә*)

укоко́шить *сов. кого-что, прост.* бәреп үтерү, дөмектерү, үтерү

уко́л *м* 1. *см.* **уколо́ть** 1, **уколо́ться**; 2. *мед.* укол 3. *перен.* (*обида*) төрттерү, рәнҗетү, чәнчү, хәтер калдыру

уколо́ть *сов. кого-чего* 1. чәнчү, кадау 2. *перен.* (*обидеть, уязвить*) чәнчү, чәнечкеле сүз әйтү, төрттереп әйтү, күңелен җәрәхәтләү

уколо́ться *сов.* чәнчелу, кадалу

укомплектова́ние *с см.* **укомплектова́ть**

укомплекто́ванный, -ая, -ое 1. *прич. от* **укомплектова́ть**; 2. тулы комплектлы

укомплектова́ть *сов. что* комплектлау, комплектка тутыру, комплектлаштыру, тиешле санына җиткерү

укомплектова́ться *сов.* комплектлану, тулылану, тиешле санга җиту

укомплекто́вывать *несов. см.* **укомплектова́ть**

укомплекто́вываться *несов.* 1. *см.* **укомплектова́ться**; 2. *страд. от* **укомплекто́вывать**

уко́р *м* шелтә, әр; ~ **во взгля́де** шелтәле күз карашы ♦ **не в ~ [будь] ска́зано** *кому* шелтәләп әйтүем түгел; **ста́вить в** ~ *кому что* шелтәләү

укора́чивание *с см.* **укороти́ть**

укора́чивать *несов. см.* **укороти́ть**

укора́чиваться *несов.* 1. *см.* **укороти́ться**; 2. *страд. от* **укора́чивать**

укорене́ние *с см.* **укорени́ть, укорени́ться**

укорени́ть *сов. что* (*внедрить*) ныклап урнаштыру, гадәткә сеңдерү

укорени́ться *сов.* 1. (*укрепиться корнями*) тамыр җәю, тамырлану, тамыр җибәрү 2. *перен.* (*войти в обычай*) төпләнү, тамыр җәю, ныклап урнашу

укорня́ть *несов. см.* **укорени́ть**

укоренятьсяе *несов.* 1. *см.* **укорени́ться**; 2. *страд. от* **укорена́ть**

укори́зна *ж см.* **укор**

укори́зненный, -ая, -ое шелтәле; ~ **взгляд** шелтәле караш

укори́ть *сов. кого-что* шелтәләү, әрләү; ~ **в нейскренности** эчкерле дип шелтәләү

укороти́ть *сов. что* кыскарту, кыскарта төшү; ~ **пла́тье** күлмәкне кыскарта төшү; ~ **ср**о́**ки** срокларны кыскарту

укороти́||ться *сов.* кыскару; **пла́тье** ~**лось** күлмәк кыскарды; **дни** ~**лись** көннәр кыскарды

укоря́ть *несов. см.* **укори́ть**

уко́с *м* чабылган печән, чабым; **дневно́й** ~ бер көндә чабылган печән

уко́сить *сов. что, разг.* чабып бетерү (чыгу, ташлау); ~ **луг** болынны чабып бетерү; ~ **траву́**; үләнне чабып ташлау

уко́сн||ый, -ая, -ое *с.-х.* чабынлык ..., печәнлек ...; ~**ые поля́** чабынлык кырлар

укра́дкой *нареч. разг.* яшеренеп кенә, яшертен генә, сиздермичә генә, шым гына; **взгляну́ть** ~ сиздермичә генә карап алу

украи́нец *м* украин, украинлы, украин кешесе

украи́нка *ж* украин хатыны (кызы)

украи́нский, -ая, -ое украин[нар] ...ы; Украина ...ы; ~ **язы́к** украин теле

украи́нцы *мн.* украиннар, украин халкы

укра́сить *сов. кого-что чем* 1. бизәү, бизәкләү, матурлау, чибәрләү; ~ **дом фла́гами** йортны флаглар белән бизәү 2. *перен.* бизәү, матурайту, ямьләндерү; ~ **жизнь** *кому-л. кемнең дә булса* тормышын ямьләндерү

укра́си||ться *сов.* 1. бизәлү, матурлану; **дом** ~**лся фла́гами** йорт флаглар белән бизәлгән 2. *перен.* бизәлү, матураю, ямьләнү

укра́сть *сов. кого-что* урлау, урлап китү

украша́тельство *с* артык бизәкләргә тырышу, чамадан тыш бизәкләү белән мавыгу, чиктән тыш купшылык

украша́ть *несов. см.* **укра́сить**

украша́ться *несов.* 1. *см.* **укра́ситься**; 2. *страд. от* **украша́ть**

украше́ни||е *с* 1. *см.* **укра́ситься**; 2. бизәк, уенчык; **ёлочные** ~**я** елка уенчыклары 3. *перен. чего* күрек, горурлык,йөз аклыгы; **э́тот учени́к** — ~**е шко́лы** бу укучы — мәктәпнең горурлыгы

укрепи́ть *сов.* 1. *что* ныгыту, ныгытып кую, ныгайту; ~ **забо́р подпо́рками** койманы терәүләр белән ныгытып кую 2. *что, воен.* ныгыту, ныгытмалар кору; ~ **ли́нию фро́нта** фронт сызыгын ныгыту 3. *кого-что* ныгыту, яхшырту; ~ **здоро́вье** сәламәтлекне ныгыту 4. *перен. что* ныгыту, куәтләндерү, көчәйтү; ~ **дисципли́ну** дисциплинаны ныгыту

укрепи́||ться *сов.* 1. (*стать более прочным*) ныгу, ныгаю 2. *воен.* ныгытмалар төзеп урнашу, нык урнашу; **полк** ~**лся на скло́нах горы́** полк тау битләрендә ныгытмалар төзеп урнашты 3. ныгу, яхшыру; **здоро́вье** ~**лось** сәламәтлек ныгыды 4. *перен.* ныгу, көчәю; **дисципли́на** ~**лась** дисциплина ныгыды

укрепле́ни||е *с* 1. *см.* **укрепи́ть, укрепи́ться** 2. *воен.* ныгытма; **долговре́менные** ~**я** озак вакытка исәпләнгән ныгытмалар

укрепля́ть *несов. см.* **укрепи́ть**

укрепля́ться *несов.* 1. *см.* **укрепи́ться**; 2. *страд. от* **укрепля́ть**

укро́мн||ый, -ая, -ое аулак, тын, кеше йөрми торган; ~**ый уголо́к** тын почмак; ~**ое ме́сто** аулак урын

укро́п *м* укроп, шөет, туран уты

укро́пн||ый, -ая, -ое укроп ...ы; ~**ый за́пах** укроп исе; ~**ая вода́** укроп суы

укроти́тель *м* кулга ияләштерүче, өйрәтүче (*ерткыч хайваннарны*)

укроти́тельница *ж* кулга ияләштерүче хатын (кыз), өйрәтүче хатын (кыз)

укроти́ть *сов.* 1. *кого-что* кулга ияләштерү, буйсындыру, өйрәтү; ~ **льва** арсланны өйрәтү 2. *что* тыю, тыеп калу, басу; ~ **гнев** ачуны тыеп калу

укроти́ться *сов.* 1. (*усмириться*) кулга ияләшү, басынкылану, буйсыну 2. (*утихнуть*) басылу, тыелу

укроща́ть *несов. см.* **укроти́ть**

укроща́ться *несов.* 1. *см.* **укроти́ться**; 2. *страд. от* **укроща́ть**

укроще́**ние** *с см.* **укроти́ть**

укрупне́ние *с см.* **укрупни́ть, укрупни́ться**

укрупнённый, -ая, -ое эреләндерелгән; ~ **колхо́з** эреләндерелгән колхоз

укрупни́ть *сов. что* эреләндерү, зурайту; ~ **произво́дственный комбина́т** җитештерү комбинатын эреләндерү

укрупни́ться *сов.* эреләнү, зураю

укрупня́ть *несов. см.* **укрупни́ть**

укрупня́ться *несов.* 1. *см.* **укрупни́ться**; 2. *страд. от* **укрупня́ть**

укрыва́тель *м* яшереп тотучы (саклаучы), качырып тотучы

укрыва́тельство *с* яшереп тоту (саклау) качырып саклау, яшерү (*мәс. җинаятьчене, җинаять эзләрен*)

укрыва́ть *несов. см.* **укры́ть**

укрыва́ться *несов.* 1. *см.* **укры́ться**; 2. *страд. от* **укрыва́ть**

укры́тие *с* 1. **укры́ть, укры́ться** 2; 2. (*убежище*) яшык урын, яшыклану урыны

укры́ть *сов. кого-что* 1. (*покрыть*) ябу, каплау, бөркәү, төрү; ~ **одея́лом** юрган белән ябу 2. (*спрятать*) яшерү, яшереп калу (тоту), качыру, качырып тоту (калу)

укры́ться *сов.* 1. (*покрыться*) ябыну, каплану, бөркәну; ~ **одея́лом** юрган белән ябыну 2. (*спрятаться*) яшеренү, яшеренеп калу, качу, яшыклану

у́ксус *м* серкә

у́ксусн||ый, -ая, -ое серкә ...ы; ~**ая эссе́нция** серкә эссенциясе; ~**ая кислота́** *хим.* серкә кислотасы

уку́поривать *несов. см.* **уку́порить**

уку́порить *сов. что* бөкеләү, бөке тыгу (тыгып кую)

уку́порка *ж* 1. *см.* **уку́порить**; 2. (*пробка и т.п.*) тыккыч, бөке

уку́порочн||ый, -ая, -ое *спец.* бөкеләү ...ы; ~**ая маши́на** бөкеләү машинасы

уку́с *м* 1. *см.* **укуси́ть**; 2. (*место*) тешләнгән урын, чаккан урын

укуси́ть *сов. кого-что* (*о собаке, лошади и т.п.*) тешләү, тешләп яралау; (*о пчеле, змее, скорпионе*) чагу

уку́тать *сов. кого-что* төрү, кат-кат итеп төрү, урау, чорнау; ~ **ребёнка в одея́ло** баланы юрганга төрү

уку́таться *сов.* төренү, ябыну, бөркәну, урану; ~ **в плато́к** шәлгә төренү

уку́тывать *несов. см.* **уку́тать**

уку́тываться *несов.* 1. *см.* **уку́таться**; 2. *страд. от* **уку́тывать**

ула́вливать *несов. см.* **уловля́ть**

ула́дить *сов. что* җайлау, җайга салу, көйләү, рәтләү, көйгә (рәткә) китерү; ~ **де́ло** эшне рәтләү

ула́ди||ться *сов.* җайлану, көйләнү, рәтләну; **де́ло** ~**лось** эш көйләнде

ула́живание *с см.* **ула́дить**

ула́живать *несов. см.* **ула́дить**

ула́живаться *несов.* 1. *см.* **ула́диться**; 2. *страд от* **ула́живать**

ула́мывать *несов. см.* **уломи́ть**

ула́н *воен. ист.* улан (*җиңел кавалерияда хезмәт итүче гаскәри*)

ула́нский, -ая, -ое *воен. ист.* улан [-нар] ...ы; ~ **полк** улан полкы

улеж||а́ть *сов. разг.*: **и ча́са не** ~**и́т в посте́ли** урында бер сәгать тә ятып тора алмый

улежа́ться *сов.* (*уплотниться*) озак ятып тыгызлану, ята-ята басылып бетү

у́лей *м* умарта

улепетну́ть *сов. см.* **улепётывать**

улепётывать *несов. прост.* сызу, таю, шылу, кыяклау

улести́ть *сов. кого-что, прост.* юмалап (кызыктырып) күндерү

улета́ть *несов. см.* **улете́ть**

улете́||ть *сов.* 1. очып китү 2. *перен.* юкка чыгу, күккә очу; **наде́жды** ~**ли** өметләр юкка чыкты 3. *перен.* үтеп китү; **вре́мя** ~**ло** вакыт үтте дә китте

улету́чиваться *несов. см.* **улету́читься**

улету́чи||ться *сов.* 1. очып бетү, юкка чыгу; **эфи́р** ~**лся** эфир очкан да беткән 2. *перен. разг.* юк булу, таю, шылу, сызу; **он куда́-то** ~**лся** ул кайдыр сызган

уле́чься *сов.* 1. яту; ~ **на дива́н** диванга яту; ~ **спать** йокларга яту 2. (*уместиться*) сыю, сыеп бетү (*яткан хәлдә*) 3. утыру, куну, басылу; **пыль улегла́сь** тузан басылды 4. *перен.* басылу, тыну; **волне́ние улегло́сь** дулкынлану басылды

улизну́ть *сов. прост.* шылу, таю, сызу, сиздермичә [чыгып] китү, качу; ~ **с уро́ка** дәрестән качу

ули́ка *ж* дәлил, жинаять эзе, жинаять билгесе

ули́тка *ж зоол.* әкәм-төкәм, кучкар

УЛИ-УМЕ

у́лиц||а *ж* урам; **широ́кая ~а** киң урам **2.** *разг.* (*место под открытым небом*) тыш, урам; **на ~е жара́** тышта эссе **3.** *перен.* урам; **дурно́е влия́ние ~ы** урамның тискәре йогынтысы ♦ **вы́бросить (вы́кинуть, вы́швырнуть) на ~у** *кого* урамга чыгарып ташлау, урамга куып чыгару; **на ~е [оказа́ться, оста́ться]** 1) (*без жилья*) өйсез калу, йортсызҗирсез калу; 2) (*без работы*) эшсез калу; **с ~ы** урамнан (*билгесез кеше, очраклы кеше турында*)

улича́ть *несов. см.* **улици́ть**

улици́ть *сов. кого-что в чём* фаш итү, гаебен ачып салу, чын йөзен ачып бирү, тоту; **~ в кра́же** уралашканда тоту

у́личн||ый, -ая, -ое **1.** урам ...ы; **~ые фонари́** урам фонарьлары; **~ый мальчи́шка** урам малае, тәрбиячесез малай **2.** *разг.* урам якка караган, урамга чыга торган; **~ая дверь** урамга чыга торган ишек

улО́в *м* тотылган балык, тотым

улови́тель *м тех.* тоткыч; **~ металли́ческой пы́ли** металл тузанын тоткыч

улови́ть *сов. что* **1.** тотып алу; ишетеп алу; күреп алу; **~ взгляд** күз карашын күреп алу; **~ знако́мый мотИ́в** таныш көйне ишетеп алу **2.** аңлап алу, тотып алу; **~ смысл** мәгънәсен аңлап алу **3.** *перен. разг.* җаен туры китерү, файдаланып калу, форсаттан файдалану; **~ моме́нт** моменттан файдаланып калу

улО́вк||а *ж* хәйлә, сылтау, әмәл; **пусти́ться на ~и** хәйләләү юлына басу

уложе́ние *с уст.* (*свод законов*) законнар җыелмасы

уложи́ть *сов.* **1.** *кого-что* яткыру, яткызу, салу; **~ в крова́ть** кроватька яткыру; **~ спать** йокларга яткыру **2.** *что во что* (*уместить*) сыйдыру, сыйдырып бетерү, тутыру, тутырып кую, урнаштыру, урнаштырып бетерү **3.** *что чем* җәю, түшәү; **~ доро́жку камня́ми** юлга таш җәю **4.** *что* өю, өеп кую; тезү, тезеп кую, рәтләп кую; **~ дрова́ в поле́нницу** утынны әрдәнәләп өеп кую; **~ во́лосы** чәчне [тарап] рәтләп кую **5.** *перен. кого-что, прост.* (*убить*) үтерү, атып үтерү, бәреп үтерү; **~ на ме́сте** шунда үк үтерү

уложи́||ться *сов.* **1.** җыену, җыенып кую, төянеп кую, койрык төйнәү; **~ться пе́ред отъе́здом** юлга чыгар алдыннан җыенып кую **2.** сыю, сыеп бетү; **все ве́щи ~лись в чемода́н** бар булган әйбер чемоданга сыеп бетте **3.** *перен. разг.* сыю; **те́зисы ~лись на двух страни́цах** тезислар ике биткә сыйды; **~ться в сме́ту** сметага сыю

улома́||ть *сов. кого-что, разг.* [үгетли-үгетли] көчкә ризалату; **е́ле ~ли упря́мца** киребеткән бәндәне үгетли-үгетли көчкә күндерделәр

улу́с *м* олыс (**1.** *ист. күчмә халыкларда вакытлы тору урыны* **2.** *кайбер халыкларда авыл* **3.** *ыру общинасы һәм ул билгән җирләр*)

улу́сный, -ая, -ое олыс ...ы; **~ сход** олыс җыены

улуча́ть *несов. см.* **улучи́ть**

улучи́ть *сов. что, разг.*: **~ моме́нт** моментын туры китерү

улучша́ть *несов. см.* **улу́чшить**

улучша́ться *несов.* **1.** *см.* **улу́чшиться; 2.** *страд. от* **улучша́ть**

улучше́ние *с см.* **улу́чшить, улу́чшиться; ~ усло́вий труда́** хезмәт шартларын яхшырту

улу́чшить *сов. что* яхшырту, әйбәтләү, яхшырта (әйбәтли) төшү; **~ рабо́ту** эшне яхшырта төшү

улу́чши||ться *сов.* яхшыру, әйбәтләнү, яхшыра (әйбәтләнә) төшү; **здоро́вье его́ ~лось** аның сәламәтлеге яхшыра төште

улыба́||ться *несов.* **1.** елмаю, елмаеп карау, көлемсерәү **2.** *перен. кому* уңай килеп тору, шәп бару, гөрләп бару, яхшы бару; **жизнь ему́ ~лась** аның тормышы шәп бара иде **3.** *перен. кому, разг.* ошау, күңелгә яту; **э́то мне не ~ется** бу миңа ошамый

улыбну́||ться *сов.* **1.** *см.* **улыба́ться; 2.** *перен. кому, прост.* (*не достаться*) колак кагу, колак кагып калу; **путёвка мне ~лась** путёвкадан колак кагып калдым

улы́бчив||ый, -ая, -ое көләч, көлемсәр, елмаючан; **~ое лицо́** көләч йөз; **~ый челове́к** елмаючан кеше

ультимати́вность *ж* ультимативлык, катгыйлек; **~ тре́бования** таләпнең катгыйлеге

ультимати́вн||ый, -ая, -ое ультиматив, ультиматум рәвешендәге, кискен, катгый; **~ое тре́бование** катгый таләп

ультима́тум *м* ультиматум, катгый таләп, кискен таләп; **предъяви́ть ~** ультиматум белдерү

ультра- *кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «үтә», «артык», «чиктән ашкан» кебек сүзләр белән тәрҗемә ителә, мәс.* **ультрареакцио́нер** чиктән ашкан реакционер; **ультракра́сный** үтә кызыл

ультразву́к *м физ.* ультратавыш

ультразвуков||о́й, -а́я, -о́е *физ.* ультратавыш ...ы; **~ы́е во́лны** ультратавыш дулкыннары

ультракоро́тк||ий, -ая, -ое *физ.* ультракыска, үтә кыска; **~ие во́лны** ультракыска дулкыннар

ультракоротковолно́в||ый, -ая, -ое ультракыска дулкынлы, ультракыска дулкыннарда эшли торган; **~ая ста́нция** ультракыска дулкыннарда эшли торган станция

ультрамари́н *м* ультрамарин (*ачык зәңгәр төстәге буяу*)

ультрафиоле́тов||ый, -ая, -ое: **~ые лучи́** *физ.* ультрафиолет нурлар

улюлю́канье *с см.* **улюлю́кать**

улюлю́кать *несов.* **1.** өстерү, «өсс-өсс» дип кычкыру (*җәнлек аулаганда эткә*) **2.** *перен. разг.* (*издеваться*) мәскәрәләп көлү, мыскыл итү

ум *м* акыл; **здра́вый ум** сәламәт акыл; **челове́к большо́го ума́** бик акыллы кеше **2.** *перен.* акыл иясе, фикер иясе; **лу́чшие умы́ челове́чества** кешелекнең иң яхшы фикер ияләре ♦ **без ума́ [быть]** исең-акылың китү; **в уме́ ли ты?** акылыңдамы син, юкмы?; **[и] в уме́ нет (не́ было)** күңелдә дә юк [иде], истә дә юк [иде]; **из ума́ вон** истән (хәтердән) чыккан; **на уме́** уйда, күңелдә; **от большо́го ума́** (*сделать что-л.*) *ирон.* акыллы башланып, ахмакланып; **с умо́м** (*делать что-л.*) акыл белән (*эшләү*), баш белән уйлап (*эш итү*), белеп эшләү; **счита́ть в уме́** күңелдән исәпләү; **ума́ не приложу́** башыма да китерә алмыйм, башым җитми; **ум за ра́зум заходи́т** *у кого* зиһен чуала, баш ката; **умо́ непостижи́мо** нич аңлап булмый, башка сыймый

умале́ние *с см.* **умали́ть, умали́ться**

умали́ть *сов. что* **1.** (*не оценить по достоинству*) кимәтү, киметеп күрсәтү, төшерү; **~ значе́ние** *чего-л. берәр нәрсәнең* әһәмиятен киметеп күрсәтү **2.** *уст.* (*уменьшить*) кечерәйтү, азайту, кимәтү; **~ чью-л. вину́** *кемнең дә булса* гаебен кечерәйтү

умали́||ться *сов.* **1.** кимү, төшү; **его́ досто́инство не ~лось** аның дәрәҗәсе төшмәде **2.** *уст.* (*уменьшиться*) кечерәю, азаю; **дохо́ды ~лись** табыш азайды

умалишённ||ый, -ая, -ое **1.** акылдан язган, акылдан шашкан, юләр, тиле **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* акылдан язган кеше, дивана

ума́лчивать *несов. см.* **умолча́ть**

ума́лчиваться *несов. безл. о ком-чём* телгә (искә) алынмау, сүз булмау, сөйләнмәү

умаля́ть *несов. см.* **умали́ть**

умаля́ться *несов.* **1.** *см.* **умали́ться; 2.** *страд. от* **умаля́ть**

ума́сливать *несов. см.* **ума́слить**

ума́слить *сов. кого-что, прост.* (*задобрить*) майлау, җайлау, юмалау, юмалап күндерү

умости́ть *сов. кого-что, уст.* [хуш исле] май сөртү; **~ те́ло** тәнгә хуш исле май сөртү

умаща́ть *несов. см.* **умости́ть**

ума́щивать *несов. см.* **умости́ть**

ума́ять *сов. кого-что, прост.* (*утомить*) алҗыту, арыту, йончыту, интектереп бетерү, жик күрсәтү, жиксендерү

ума́яться *сов. прост.* (*устать*) алҗу, ару, йончу, жик күрү, жиксенү

у́мбра *ж* умбра (*көрән төстәге минераль буяу*)

уме́лец *м* оста, оста кул, алтын куллы кеше

уме́л||ый, -ая, -ое белеп эшләнгән, оста, оста куллы, маһир; **~ые ру́ки** оста куллар; **~ое руково́дство** оста җитәкчелек

уме́ние *с* осталык, сәләт, белеп эшләү, булдыра алу

уменьша́емое *с мат.* кимителүче, кимителүче сан

уменьша́ть *несов. см.* **уме́ньшить**

уменьша́ться *несов.* **1.** *см.* **уме́ньшиться; 2.** *страд. от* **уменьша́ть**

уменьше́ние *с см.* **уме́ньшить, уме́ньшиться**

уменьши́тельн||ый, -ая, -ое **1.** кечерәйткеч, кечерәйтеп күрсәтә торган;

~ое стекло́ кечерәйтеп күрсәтә торган пыяла **2.** *грам.* кечерәйтү ...ы, кечерәйтүле; **~ый су́ффикс** кечерәйтү суффиксы; **~ые существи́тельные** кечерәйтүле исемнәр **3.** (*о собственном имени*) кыскартылган, кыскартып әйтелгән (*мәс. Ибраһим — Ибрай, Николай — Коля*)

уме́ньшить, уменьши́ть *сов. что* кечерәйтү, киметү, азайту, төшерү; **~ вес** авырлыкны киметү; **~ це́ну** бәяне төшерү

уме́ньши||ться *сов.* кечерәю, кимү, азаю; басыла төшү; **доход ~лся наполови́ну** табыш бермә-бер кимеде

уме́ренность *ж* уртачалык, уртача булу; **~ кли́мата** климатның уртачалыгы

уме́ренн||ый, -ая, -ое **1.** уртача, урта; **~ый ве́тер** уртача җил; **~ые тре́бования** уртача таләпләр **2.** *геогр.* уртача; **~ый кли́мат** уртача климат **3.** уртачыл карашлы, урталык ...ы, урталыкны тотучы; **~ая поли́тика** урталык сәясәте

умере́ть *сов.* **1.** үлү, вафат булу, дөнья кую; **~ свое́й сме́ртью** әҗәл җитеп үлү **2.** *перен. книжн.* үлү, юкка чыгу, югалу; **пра́вое де́ло не умрёт** хак эш югалмас, дәреслек үлмәс

уме́рить *сов. что* киметү, азайту, басу, киметә (азайта, баса) төшү; **~ тре́бования** таләпләрне киметә төшү; **~ пыл** дәртне баса төшү

умертви́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*убить*) үтерү, гомерен кисү, башына җиту **2.** *что* үле хәлгә китерү, сизмәс хәлгә китерү, үлеләндерү; **~ нерв больно́го зу́ба** сызлый торган тешнең нервысын үлеләндерү

умерщвле́ние *с см.* **умертви́ть**

умерщвля́ть *несов. см.* **умертви́ть**

умря́ть *несов. см.* **уме́рить**

умести́ть *сов. кого-что* сыйдырып (урнаштырып) бетерү; **~ все кни́ги на по́лке** барлык китапларны киштәгә урнаштырып бетерү

умести́ться *сов.* сыеп (урнашып) бетү; **э́ти ве́щи в чемода́н не уме́стятся** бу әйберләр чемоданга сыеп бетмәячәк

уме́стность *ж* урынлылык, урынлы булу; вакытлы булу; **~ замеча́ния** искәрмәнең урынлылыгы

уме́стный, -ая, -ое урынлы, вакытлы; **~ вопро́с** урынлы сорау

уме́||ть *несов. с неопр.* белү, булдыра алу, кулдан килү; **~ть пла́вать** йөзә белү; **я э́того не ~ю** мин моны булдыра алмыйм

умеща́ть *несов. см.* **умести́ть**

умеща́ться *несов.* **1.** *см.* **умести́ться**; **2.** *страд. от* **умеща́ть**

уме́ючи *нареч. разг.* белеп, рәтен белеп, осталык белән; **де́лать** *что-л.* **~** *нәрсәне дә булса* рәтен белеп эшләү

умиле́ни||е *с* күңел булу, күңел йомшару (нечкәрү); **слёзы ~я** күңел нечкәрүдән килгән күз яше

умилённый, -ая, -ое күңеле йомшарган (нечкәргән), әсәрләнгән; **~ взгля́д** әсәрләнгән күз карашы

умили́тельн||ый, -ая, -ое күңелне йомшарта (нечкәртә, эретә) торган, әсәрләндерә торган, сөйкемле; **~ое зре́лище** әсәрләндерә торган тамаша; **~ый ребёнок** сөйкемле бала

умили́ть *сов. кого-что* күңелне йомшарту (нечкәртү, эретү), әсәрләндерү

умили́ться *сов.* күңел йомшару (нечкәрү, эрү), әсәрләнү

уми́лостивить *сов. кого-что* шәфкать (мәрхәмәт) ияту, шәфкатьләндерү, мәрхәмәтләндерү

уми́льн||ый, -ая, -ое **1.** *уст.* нәфис, мөлаем, ягымлы, сөйкемле; **~ое ли́чико** ягымлы йөз **2.** *разг.* юмакай, ялагай, ярамсак; **~ая улы́бка** ялагайланып елмаю

умиля́ть *несов. см.* **умили́ть**

умиля́ться *несов. см.* **умили́ться**

умина́ть *несов. см.* **умя́ть**

умина́ться *несов.* **1.** *см.* **умя́ться**; **2.** *страд. от* **умина́ть**

умира́ние *с см.* **умере́ть**

умира́ть *несов. см.* **умере́ть** ♦ **~ с го́лоду** бик нык тамак ачу, үлеп ашыйсы килү; **~ со ску́ки** үләр дәрәҗәгә җитеп эч пошу; **~ со́ смеху** көлә-көлә эчләр катып бетү

умира́ющ||ий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **умира́ть**; **2.** *в знач. сущ.* **~ий** *м*, **~ая** *ж* үлем түшәгендә ятучы кеше, үлем хәлендә ятучы кеше **3.** (*гаснущий, слабеющий*) үлеп (сүнеп) бара торган, бетүгә йөз тоткан

умиротворе́ние *с см.* **умиротвори́ть, умиротвори́ться**

умиротворённость *ж* татулык, тынычлык

умиротворённ||ый, -ая, -ое тыныч, тынычланган, канәгать; **~ая улы́бка** канәгать елмаю

умиротвори́ть *сов. кого-что* тынычландыру, килештерү, татулаштыру; **~ враждующих** үзара дошман якларны татулаштыру

умиротвори́ться *сов.* (*успокоиться*) тынычлану, килешү, татулану

умиротворя́ть *несов. см.* **умиротвори́ть**

умиротворя́ться *несов.* **1.** *см.* **умиротвори́ться**; **2.** *страд. от* **умиротворя́ть**

умне́ть *несов.* акыллылану, акыллылана төшү, акыл арта бару

у́мник *м разг.* **1.** (*умный человек*) акыллы кеше, акыл иясе **2.** (*рассудительный мальчик*) акыллы малай, тыңлаулы малай **3.** *ирон.* акыллы баш, акыл сатучы

у́мница *м*, *ж разг.* **1.** (*умный человек*) акыллы кеше, акыл иясе **2.** (*рассудительный ребёнок*) акыллы бала; тыңлаулы бала

у́мнича||ть *несов. разг. неодобр.* **1.** (*стараться выказать свой ум*) акыл сату, акыллы булып күренергә тырышу **2.** үзенчә кыландыру, мөгез чыгарырга маташу, хикмәт чыгарырга маташу; **не ~й, де́лай, как вели́т** мөгез чыгарып маташма, кушканча эшлә

умножа́ть *несов. см.* **умно́жить**

умножа́ться *несов.* **1.** *см.* **умно́житься**; **2.** *страд. от* **умножа́ть**

умноже́ние *с* **1.** *см.* **умно́жить, умно́житься**; **2.** *мат.* тапкырлау, тапкырлау гамәле

умно́жить *сов. что* **1.** *мат.* тапкырлау, кабатлау **2.** (*увеличить в числе*) арттыру, күбәйту, ишәйту, үстерү; **~ ряды́ передовико́в произво́дства** производство алдынгыларының санын арттыру

умно́житься *сов.* арту, күбәю, ишәю, үсү

у́мный, -ая, -ое **1.** акыллы, башлы, зирәк; **~ челове́к** башлы кеше **2.** акыллы, төпле; **~ сове́т** төпле киңәш

умозаключа́ть *несов. см.* **умозаключи́ть**

умозаключе́ние *с книжн.* [фикри] нәтиҗә, йомгак, сөзетмә; **сде́лать пра́вильное ~** дөрес нәтиҗә чыгару

умозаключи́ть *сов. что, книжн.* [фикри] нәтиҗә ясау, йомгак ясау, сөзетмә чыгару

умозре́ние *с книжн.* абстракт фикер, коры фикерләү нәтиҗәсе

умозри́тельный, -ая, -ое *книжн.* коры фикерләүгә нигезләнгән, абстракт

умоисступле́ние *с книжн.* фикерләү сәләтен югалту, үз-үзен белештермәү, акылын югалту

умоли́||ть *сов. кого-что* ялынып (ялварып) күндерү, инәлеп ризалыгын алу; тилмереп сорау; **я е́ле ~л его́ пойти́ с на́ми** мин аны безнең белән барырга көчкә-көчкә генә күндердем

у́молк *м*: **без ~у [говори́ть, болта́ть и т.п.]** *разг.* бертуктаусыз, туктаусыз, өзлексез, өзмичә (сөйләү *һ.б.ш.*)

умолка́ть *несов. см.* **умо́лкнуть**

умо́лк||нуть *сов.* тыну, тынып калу, тып-тын булып калу, басылу; **голоса́ ~ли** тавышлар тынды

умоло́т *м* төшем, чыгыш (*сугып алынган ашлык күләме*)

умолча́ние *с см.* **умолча́ть**

умолча́||ть *сов. о чём* [юри] әйтми калдыру, телгә алмау, яшереп калдыру, эчтән тыну; **он ~л о са́мом гла́вном** ин мөһимен әйтми калдырды

умоля́ть *несов. см.* **умоли́ть**

умоля́ющий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **умоля́ть**; **2.** ялварулы, үтенечле, үтенүле, ялынычлы; **~ взгляд** ялварулы күз карашы

умонастрое́ние *с книжн.* фикер, фикер юнәлеше; **~ молодёжи** яшьләрнең фикер юнәлеше

умопомеша́тельство *с книжн.* акылдан язу (шашу), жиңеләю, юләрләнү, тилерү, диваналану

умопомраче́ни||е *с* акыл зәгыйфьләнү, акыл чуалу, жиңеләю ♦ **до ~я** исең-акылың китәрлек, гаҗәеп, искиткеч, чиктән тыш

умопомрачи́тельн||ый, -ая, -ое *разг.* гадәттән тыш, чиктән тыш, акылга сыймаслык; **~ая ско́рость** акылга сыймаслык тизлек

умо́ра *ж обычно в знач. сказ. разг.* көлке, мәзек, кәмит; **слу́шать его́ — пря́мо ~!** аны тыңлау — үзе бер кәмит!

умори́тельный, -ая, -ое *разг.* үтә көлке, гаҗәеп кызык, егыла-егыла көләрлек, эчең катып көлердәй; **~ расска́з** гаҗәеп кызык хикәя

УМО-УНИ

умори́||ть *сов. кого-что, разг.* **1.** (*погубить*) үтереп бетерү, үтерү, кыру **2.** (*утомить*) җәфалау, әлсерәтү, интектерү, йончыту, тәмам хәлдән тайдыру **3.** (*сильно насмешить*) көлдереп арытып бетерү, көлдереп хәлдән тайдыру; **он ~л меня́ свои́м расска́зом** үзенең сөйләве белән ул мине көлдереп хәлдән тайдырды

умори́ться *сов. прост.* ару, алжу, талу, талчыгу, хәлдән таю, әлсерәү, йончу

умости́ть *сов. что* **1.** (*вымостить*) җәеп (түшәп) чыгу **2.** (*уместить*) сыйдырып (урнаштырып) бетерү; **~ ве́щи в я́щик** әйберләрне тартмага сыйдырып бетерү

у́мственн||ый, -ая, -ое акыл ...ы; **~ый труд** акыл хезмәте; **~ые спосо́бности** акыл сәләте

у́мствование *с* **1.** *см.* **у́мствовать**; **2.** (*размышление*) абстракт фикер; акыл сату, фәлсәфә сату

у́мствовать *несов.* акыл сату (сатып маташу), фәлсәфә сату (сатып маташу)

умудрённ||ый, -ая, -ое акыл җыйган, тәжрибәле, күпне күргән

умудри́ть *сов. кого-что* акылын баету (арттыру, үстерү), акыллыландыру

умудри́||ться *сов.* акыл (баш) җитү, жаен (әмәлен) табу; хәйләсен табу; **как ты ~лся сде́лать э́то?** моны эшләргә ничек башың җитте синең?

умудря́ть *несов. см.* **умудри́ть**

умудря́ться *несов.* **1.** *см.* **умудри́ться**; **2.** *страд. от* **умудря́ть**

умча́||ть *сов. кого-что* чаптырып (җилдереп, очырып) алып китү; куып алып китү; **ко́ни ~ли их** атлар аларны чаптырып алып китте; **ве́тер ~л облака́** болытларны җил куып алып китте

умча́||ться *сов.* **1.** чабып (чаптырып, җилдереп) китеп бару; **всадники ~лись** җайдаклар җилдереп китеп тә бардылар **2.** *перен.* (*о времени*) үтеп китү, бик тиз узып китү; **ю́ность ~лась** яшьлек бик тиз үтте дә китте

умыва́льник *м* юынгыч, кулъюгыч, умывальник

умыва́льн||ый, -ая, -ое **1.** юыну ...ы; **~ые принадле́жности** юыну кирәк-яраклары **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж разг.* юыну бүлмәсе

умыва́льня *ж разг. см.* **умыва́льный 2**

умыва́ние *с см.* **умы́ть, умы́ться**

умыва́ть *несов. см.* **умы́ть**

умыва́ться *несов.* **1.** *см.* **умы́ться**; **2.** *страд. от* **умыва́ть**

умыка́ние *с* кыз урлау

умыка́ть *несов. см.* **умыкну́ть**

умыкну́ть *сов.* кого кыз урлау

у́мыс||ел *м* ният, усал (явыз) ният, начар уй; **без вся́кого ~ла** һичбер начар уйсыз; **сде́лать** *что-л.* **с ~лом** явыз ният белән эшләү

умы́ть *сов. кого-что* юындыру, юу; **~ ребёнка** баланы юындыру; **~ лицо́** бит юу ♦ **~ ру́ки** җаваплылыкны үз өстеңнән төшерү

умы́ться *сов.* юыну, юынып алу, биткул юып алу

умы́шленн||ый, -ая, -ое алдан уйлап эшләнгән, аңлы рәвештә эшләнгән; күрәләтә эшләнгән; явыз ният белән эшләнгән; **~ое уби́йство** аңлы рәвештә эшләнгән үтерү

умя́ть *сов. что* **1.** *разг.* (*уплотнить*) таптау, таптап тыгызлау, баса-баса тутыру, таптый-таптый тутыру, дыңгычлап тутыру **2.** *прост.* (*жадно съесть*) сосып (бүсеп) бетерү, ачкүзләнеп ашап бетерү

умя́||ться *сов.* (*стать плотным*) басылу, тыгызлану; **се́но ~лось** печән басылган

унавóживать *несов. см.* **унавóзить**

унавóзить *сов. что* тиреслөү, тирес кертү, тирес белән ашлау; **~ по́чву** туфракны тирес белән ашлау

унасле́довать *сов. что, прям., перен.* мирас итеп алу, мираска калу, варисы булып калу

унес||ти́ *сов. кого-что* **1.** (*взять с собой*) алып китү; **он унёс мою́ кни́гу** ул минем китапны алтып киткән **2.** *разг.* (*украсть*) урлап алып китү, чәлдереп алтып китү **3.** (*переместить, увлечь*) агызып алып китү, очырып алып китү; **ло́дку ~ло тече́нием** *безл.* көймәне су агымы алып киткән **4.** (*отнять*) алу, алып китү, йоту; **забо́ты ~ли мно́го здоро́вья** дөнья мәшәкате бик күп сәламәтлекне алды ♦ **е́ле но́ги ~ти** көчкә качып котылу; **~ти в моги́лу** *что* кабергә алып китү (*берәр нәрсә турында белдермичә, сереңне әйтмичә үлү*)

унес||ти́сь *сов.* **1.** (*быстро удалиться*) чабып (чаптырып) китеп бару **2.** (*быстро сместиться*) агылу, агылып китү; **ту́чи ~ли́сь на се́вер** болытлар төньякка таба агылдылар **3.** *перен.* үтү, үтеп китү, узу; **го́ды ~ли́сь** еллар үтеп китте ♦ **~ти́сь в про́шлое** үткәннәрне искә төшерү

универма́г *м* универмаг

универса́л *м* универсал (*уз профессиясе буенча күп төрле һөнәрләргә ия булган кеше*)

универсали́зм *м книжн.* универсализм (*һәрьяклап белемле булу, белемнең төрле тармакларыннан хәрбердан булу*)

универса́льность *ж* универсальлек, универсаль булу, күпъяклылык

универса́льный, -ая, -ое **1.** универсаль, күпъяклы, күпкырлы; **~ хиру́рг** күпъяклы хирург **2.** универсаль (*төрле эшкә ярый торган*); **~ стано́к** универсаль станок

универса́м *м* универсам (*үзеңә үзең хезмәт күрсәтүгә корылган универсаль азык-төлек магазины*)

универсиа́да *ж* универсиада (*студентларның спорт ярышлары*)

университе́т *м* университет; **поступи́ть в ~** университетка укырга керү

университе́тский, -ая, -ое университет ...ы; университетлы, университетта бергә укыган; **~ уста́в** университет уставы; **~ го́род** университетлы шәһәр; **~ това́рищ** университетта бергә укыган иптәш

унижа́ть *несов. см.* **уни́зить**

унижа́ться *несов.* **1.** *см.* **уни́зиться**; **2.** *страд. от* **унижа́ть**

униже́ние *с* **1.** *см.* **уни́зить, уни́зиться**; **2.** (*то, что оскорбляет*) мәсхәрә, хурлык; кимсетү, түбәнсетү

уни́женн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уни́зить**; **2.** (*угнетенный, забитый*) кимсетелгән, түбәнсетелгән, мәсхәрә ителгән **3.** (*смиренный*) мескенләнеп ..., колларча баш иеп ..., түрбәнсенеп ..., кимсенеп ..., кимсенүле; **~ая про́сьба** мескенләнеп ялвару

унижённый, -ая, -ое (*угнетённый невзгодами*) кимсетелгән, җәберсетелгән, кыерсытылган, рәнҗетелген, изелгән

унеза́ть *сов. что* тезеп чыгу (бетерү); тезеп тутыру; **~ воротни́к би́сером** якага сәйлән тезеп чыгу

унизи́тельность *ж* кимсетә (түбәнсетә) торган булу, кешелек дәрәҗәсенә тия торган булу

унизи́тельн||ый, -ая, -ое кимсетә (түрбәнсетә) торган, намуска тия торган; **~ое предложе́ние** намуска тия торган тәкъдим

уни́зить *сов. кого-что* кимсетү, түбәнсетү, намусына тию, кыерсыту, дәрәҗәсен төшерү

уни́зиться *сов.* кимсенү, түбәнсенү, кадерсезләну

уни́зывать *несов. см.* **унизáть**

уника́льность *ж* уникальлек, сирәк очрый торган булу, бердәнберлек

уника́льн||ый, -ая, -ое уникаль, сирәк очрый торган, бердәнбер; **~ая нахо́дка** уникаль табылдык

у́никум *м книжн.* уникум, сирәк очрый торган әйбер; бердәнбер әйбер

унима́ть *несов. см.* **уня́ть**

унима́ться *несов.* **1.** *см.* **уня́ться**; **2.** *страд. от* **унима́ть**

унисо́н *м* унисон (*бер үк югарылыктагы берничә тавышның аһәңдәшлеге*) ♦ **в ~** бердәм рәвештә, килешенеп

унита́з *м* унитаз (*бәдрәфтәге раковина*)

унита́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* унитар, берләштерелгән, бердәм; **~ая респу́блика** унитар республика

унифика́ция *ж* унификацияләү, унификацияләштерү, бердәйләштерү

унифици́ровать *сов., несов. что* унификация ясау, унификацияләү, бердәйләштерү, бердәм нормага китерү; **~ правописа́ние** дөрес язу кагыйдәләрен бердәм нормага китерү

унифици́роваться **1.** *сов., несов.* унификацияләнү, бердәйләшү, бердәм нормага килү **2.** *несов. страд. от* **унифици́ровать**

унифо́рма *ж* **1.** форма киеме **2.** *собир.* униформа (*цирк аренасында төрле ярдәмче эшләрне үтәп йөруче, форма киеме кигән хезмәтчеләр*)

уничижи́тельный, -ая, -ое *грам.* кимсетү ...ы; **~ суффи́кс** кимсетү суффиксы

уничтожа́ть *несов. см.* **уничто́жить**

уничтожа́ться *несов.* **1.** *см.* **уничто́житься**; **2.** *страд. от* **уничтожа́ть**

уничтожа́ющ||ий, -ая, -ее 1. (*губительный*) һәлакәтле, һәлак итүче, юк итүче, үтергеч, һәлак иткеч; **~ий огонь артилле́рии** артиллериянең һәлак иткеч уты 2. (*беспощадный*) каты, юкка чыгара торган, бетереп ташлый торган, аяусыз; **~ая кри́тика** аяусыз тәнкыйть 3. (*выражающий презрение*) нәфрәтле, үтергеч; **~ий взгляд** нәфрәтле күз карашы

уничтоже́ние *с см.* **уничто́жить**; **ору́жие ма́ссового ~я** күпләп юк итү кораллы

уничто́жить *сов.* 1. *кого-что* юк итү, кырып бетерү, һәлак итү, башына җиткү; **~ врага́** дошманны юк итү 2. *что* бетерү, юк итү; **~ безрабо́тицу** эшсезлекне бетерү 3. *перен. кого-что* (*унизить*) хурлыкка калдыру, хур итү, бетереп ташлау; **~ кого-л. язви́тельным сло́вом** чәнечкеле сүз әйтеп *кемне дә булса* хурлыкка калдыру

уничто́житься *сов.* бетү, юкка чыгу, юк булу, ябылу

у́ния *ж полит.* уния, берләшмә; **полити́ческая ~** политик берләшмә

уно́с *м* 1. *см.* **унести́**; 2. *спец.* алгы пар ат (*берничә пар атны мичәүләп җиккәндә*)

уноси́ть *несов. см.* **унести́**

уноси́ться *несов.* 1. *см.* **унести́сь**; 2. *страд. от* **уноси́ть**

у́нтер-офице́р *м* унтер-офицер (*патша армиясендә һәм кайбер чит ил армияләрендә: кече командир*)

у́нтер-офице́рск||ий, -ая, -ое унтер-офицер ...ы; **~ое зва́ние** унтер-офицер званиесе

унты́, у́нты *мн.* унт (*озын кунычлы мех итек*)

у́нция *ж* унция (*аптекаларда кулланыла торган улчәү берәмлеге — 29,8 грамга тигез*)

уныва́ть *несов.* моңаю, моңлану, сагышлану, кайгыга бату, хәсрәткә чуму; боегу

уны́л||ый, -ая, -ое моңсу, моңлы, сагышлы, кайгылы, хәсрәтле, боек; **~ая пе́сня** моңлы җыр; **~ый взгляд** хәсрәтле күз карашы

уны́ние *с* моң-зар, кайгы-хәсрәт, күңел боеклыгы; **впасть в ~** кайгы-хәсрәткә чуму

уня́ть *сов. разг.* 1. *кого-что* тыю, тынычландыру; **~ шалуно́в** шаяручыларны тынычландыру 2. *что* туктату, басу; **~ кровотече́ние** кан агуны туктату

уня́||ться *сов. разг.* 1. тыелу, тынычлану, тыну; **шалуны́ ~лись** шаяручылар тынды 2. туктау, басылу; **боль ~ла́сь** авырту басылды

упа́вший, -ая, -ее 1. *прич. от* **упа́сть**; 2. (*о голосе*) көчсез, зәгыйфь, ишетелер-ишетелмәс (*тавыш турында*)

упа́д *м*: **до ~у** *разг.* аяктан егылганчы, хәлдән тайганчы; **хохота́ть до ~у** хәлдән тайганчы көлү

упа́док *м* 1. (*разложение*) таркалыш, таркалу, җимерелү, түбән төшү, бетүгә йөз тоту; **~ в иску́сстве** сәнгатьтәге таркалу 2. (*ослабление*) төшенкелек, көчсезлек, хәлсезлек; **~ сил** хәлсезлек; **~ ду́ха** кәефсезлек

упа́дочническ||ий, -ая, -ое *книжн.* төшенкелек ...ы, төшенкелек чоры ...ы, төшенкелекне чыгылдыра торган; **~ие настрое́ния** төшенкелек рухы

упа́дочничество *с книжн.* төшенкелек, өметсезлек, төшенкелеккә бирелү, өметсезлеккә бирелү (*иҗитмагый тормышның берәр өлкәсендә*)

упа́дочн||ый, -ая, -ое төшенкелек ...ы, төшенкелек чоры ...ы; **~ое настрое́ние** төшенкелек рухы

упакова́ть *сов. что* төреп бәйләү, төргәкләү, тутырып бәйләү; **~ кни́ги в я́щик** китапларны әрҗәгә тутырып бәйләү

упакова́ться *сов.* 1. (*вместиться — о предметах*) сыеп (урнашып, кереп) бетү 2. (*собирать свои вещи*) җыеп төрү, төреп кую; җыену, җыеп-төйнәп кую (*әйберләреңне*)

упако́вка *ж* 1. *см.* **упако́вать**; 2. (*упаковочный материал*) төрү материалы (*мәс. кәгазь, картон*)

упако́вочный, -ая, -ое төрү ...ы, әйбер төрү ...ы; **~ материа́л** төрү материалы

упако́вщик *м* төрүче, төреп бәйләүче

упако́вщица *ж* төрүче хатын (кыз), төреп бәйләүче хатын (кыз)

упако́вывать *несов. см.* **упакова́ть**

упако́вываться *несов.* 1. *см.* **упакова́ться**; 2. *страд. от* **упако́вывать**

упа́ривать *несов. см.* **упа́рить**

упа́рить *сов.* 1. *что* пешекләү, парлап йомшарту, буда тотып йомшарту; **~ ко́жу** тирене парлап йомшарту 2. *кого, прост.* (*измучить*) кара тиргә төшерү, ак күбеккә батыру; **~ ло́шадь** атны ак күбеккә батыру

упа́риться *сов.* 1. (*парясь, дойти до готовности*) парланып җитү, буда торып йомшап җитү 2. *прост.* (*измучиться*) кара тиргә бату, ак күбеккә бату, арып хәлдән таю

упа́рхивать *несов. см.* **упорхну́ть**

упас||ти́ *сов. кого-что, прост.* саклап (коткарып) калу, котылдыру, йолып алып калу ♦ **~и́ бог** *или* **бо́же ~и́** *уст.* 1) (*предупреждение*) алла сакласын, ... күрмә (*берәр эшне эшләмәскә киңәш бирү*); 2) (*решительное отрицание*) уйлаганым да юк, буламы соң, кая ди ул

упасти́сь *сов. от кого-что, прост.* саклану, сакланып (котылып) калу, котылу

упа́||сть *сов.* 1. егылу, егылып төшү; **~сть с ло́шади** ат өстеннән егылып төшү 2. (*о небесных телах*) атылу 3. түбәнәю, кимү, азаю, төшү; **температу́ра у больно́го ~ла** авыруның температурасы төшкән; **це́ны ~ли** бәяләр төште 4. салынып төшү, төшү; **ко́сы ~ли на грудь** чәч толымнары күкрәгенә салынып төшкән 5. начарлану, китү, кырылу, төшү; **настрое́ние ~ло** кәефем кырылды ♦ **~сть в глаза́х** *кого, чьих* дәрәҗәсе төшү; абруе төшү; **~сть в о́бморок** һуштан язу; **~сть духом** рух төшү

упёк *м спец.* 1. *см.* **упе́чь**; **хлеб ночно́го ~а** төнлә пешерелгән икмәк 2. (*уменьшение в весе при выпечке*) пешеп кимү (*камыр турында*)

упека́ть *несов. см.* **упе́чь**

упека́ться *несов.* 1. *см.* **упе́чься**; 2. *страд. от* **упека́ть**

упере́ть *сов. что во что, разг.* терәү, сөяү, терәп (сөяп) кую; **~ бревно́ в сте́ну** бүрәнәне стенага терәп кую

упере́ться *сов.* 1. *чем во что* таяну, сөялү, терәлү, терәү; **~ весло́м в дно** ишкәк белән су төбенә таяну; **~ нога́ми в зе́млю** аякларны җиргә терәү 2. *в кого-что, разг.* килеп бәрелү (төртелү); **шёл, шёл и упёрся в забо́р** бара торгач коймага килеп бәрелгәнмен 3. *перен. на чём и без доп., прост.* киреләнү, үҗәтләнү, кәҗәләнү, аяк терәп каршы тору, үзсүзлеләнү, үз дигәнен итү; **он упёрся и не пое́хал никуда́** үз дигәнен итте, бер кая да бармады

упе||чь *сов.* 1. *что, разг.* пешереп җиткерү; **хлеб не ~чён** ипи пешеп җитмәгән 2. *кого-что, прост.* олактыру, сөрү, җибәрү; **~кли его почти́ на край све́та** аны дөньяның читенә үк диярлек олактырдылар

упе́чься *сов. разг.* пешеп җитү, пешүе җитү, йөзе килү; **пирог ещё не упёкся** бәлеш пешеп җитмәгән әле

упива́ться *несов. см.* **упи́ться**

упира́ть *несов. см.* **упере́ть**

упира́||ться *несов.* 1. *см.* **упере́ться**; 2. *разг.* килеп терәлү (төртелү); бәйләнешле булу, бәйләнгән булу; **разреше́ние э́того вопро́са ~ется в отсу́тствие де́нег** бу мәсьәләнең хәл ителеше акча юклыкка бәйләнгән 3. *страд. от* **упира́ть**

описа́ть *сов. что* 1. *разг.* сыйдыру, (*язганда*) сыйдырып бетерү; **~ всё заявле́ние на одно́й страни́це** бөтен гаризаны бер биткә сыйдырып бетерү 2. *прост.* ашап (бүсеп, тыгып) бетерү, сыпыру, сыпырып салу; **~ весь пиро́г** бөтен бәлешне сыпырып салу

описа́||ться *сов. разг.* сыю, сыеп бетү; **ве́сь доклад ~лся на не́скольких страни́цах** бөтен доклад берничә биткә сыеп бетте

опи́сывать *несов. см.* **описа́ть**

опи́сываться *несов.* 1. *см.* **описа́ться**; 2. *страд. от* **опи́сывать**

опи́танност||ь *ж* көрлек, көрлек дәрәҗәсе, симезлек; **мя́со сре́дней ~и** уртача симезлектәге ит

опи́танный, -ая, -ое көр, симез, таза; **~ скот** симез терлек; **~ ребёнок** таза бала

опи́ться *сов.* 1. *прост.* (*напиться допьяна*) исергәнче эчү, ләх булганчы эчү, эчеп исерү 2. *перен. чем, книжн.* (*испытать упоение, восхищение*) ләззәтләнү, хозурлану; **~ гармо́нией зву́ков** авазлар гармониясеннән хозурлану

упла́та *ж см.* **уплати́ть**

уплати́ть *сов. что и без доп.* түләү, түләп бетерү; **~ за обе́д** көндезге аш өчен түләү

упла́чивать *несов. см.* **уплати́ть**

уплести́ *сов.* 1. *что чем, разг.* (*увить*) үрү, үреп кую 2. *что, разг.* (*сделать тугим*) чирак итеп үрү, чирак итеп ишү

~ **кана́т** арканны чирак итеп ишү 3. *что, прост.* (*съесть быстро*) сыпыру, сыпырып салу, ялмап кую, сосу, сосып бетерү

уплета́ть *несов. см.* **уплести́**; ~ **за о́бе щёки** тәмләп ашау, ияк биетү

уплотне́ние *с* 1. *см.* **уплотни́ть, уплотни́ться**; 2. (*место*) каты урын, каты төер, оры, биз 3. *тех.* тыгызлагыч (*газ, пар кебекләрнең деталь араларыннан чыгуын киметү өчен эшләнгән җайланма*)

уплотнённость *ж* тыгызлык, тыгызланганлык; ~ **рабо́чего вре́мени** эш вакытының тыгызлыгы

уплотнённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **уплотни́ть**; 2. тыгызланган, тыгызландырылган, тыгыз; ~**ая по́чва** тыгызланган туфрак; ~**ый гра́фик рабо́ты** тыгызландырылган эш графигы

уплотни́ть *сов.* 1. *что* куеландыру, тыгызландыру; ~ **слой гли́ны** кызыл балчык катламын тыгызландыру 2. *кого-что* (*заселить плотнее*) тыгызлап кеше[ләр] кертү, өстәп кеше[ләр] урнаштыру 3. *перен. что* тыгызландыру, тыгызайту, тулы файдалану; ~ **рабо́чий день** эш көнен тыгызайту

уплотни́ться *сов.* 1. (*стать плотнее*) куелану, тыгызлану 2. (*поместиться более тесно*) өстәмә рәвештә кеше[ләр] керү, кеше[ләр] урнашу (*мәс. квартирга*) 3. *перен.* (*стать целиком заполненным, напр. о рабочем времени*) тыгызаю

уплотня́ть *несов. см.* **уплотни́ть**

уплотня́ться *несов.* 1. *см.* **уплотни́ться**; 2. *страд. от* **уплотня́ть**

упл|ы́||ть *сов.* 1. [йөзеп] китү, агып китү; ~**ть далеко́ от бе́рега** ярдан бик еракка йөзеп китү; **бревно́** ~**ло** бүрәнә агып китте 2. *перен.* үтеп китү, узып китү, үтү; **го́ды** ~**ли** еллар үтте дә китте 3. *перен. разг.* бетү, юкка чыгу, юк булу; **де́ньги** ~**ли** акча бетте

упова́ние *с уст.* өмет, ышаныч

упова́ть *несов. на кого-что, уст.* өметләнү, өмет итү, өмет (ышаныч) баглау; ~ **на успе́х** уңышка өмет баглау

уподо́бить *сов. кого-что кому-чему* охшату, тиңләштерү; ~ **мо́лодость весне́** яшьлекне язга охшату

уподо́биться *сов. кому-чему* охшау, охшап калу

уподобле́ние *с* 1. *см.* **уподо́бить, уподо́биться**; 2. *лит., лингв.* охшашлык; охшашлану, охшашландыру

уподобля́ть *несов. см.* **уподо́бить**

уподобля́ться *несов.* 1. *см.* **уподо́биться**; 2. *страд. от* **уподобля́ть**

упое́ние *с* ләззәт, рәхәт[лек], хозур[лык], куаныч; **рабо́тать с** ~**м** ләззәт белән эшләү

упоённый, -ая, -ое *книжн.* ләззәтләнгән, хозурланган, исергән; ~ **взор** ләззәтләнгән караш

упои́тельный, -ая, -ое ләззәтләндергеч, исерткеч, гаҗәеп, искиткеч, сокландыргыч; ~ **во́здух** исерткеч һава

упои́ть *сов. кого-что, прост.* эчереп исертү, исерткәнче эчерү, ләх булганчы эчерү, лаякыл булганчы эчерү

упоко́ить *сов. кого-что, уст.* тулы тынычлык бирү, тулы тынычлык булдыру

упоко́иться *сов. уст.* мәңгелек йокыга талу, үлү

упоко́й *м*: **за** ~ *уст.* әрвахлар рухына

уползá́ть *несов. см.* **уползти́**

уполз||ти́ *сов.* 1. шуышып китү (китеп бару), үрмәләп китү (китеп бару); **змея́** ~**ла́** елан шуышып китеп барды 2. акрын гына китеп бару, әкрен генә китү; **ту́ча** ~**ла́ за лес** болыт әкрен генә урман артына таба китеп барды

уполномо́ченный, -ая, -ое 1. *прич. от* **уполномо́чить**; 2. *в знач. сущ. м* вәкил

уполномо́чивать *несов. см.* **уполномо́чить**

уполномо́чи||е *с*: **по** ~**ю** *чьему, кого, офиц. берәүнең* вәкаләте буенча, ышанып тапшыруы буенча

уполномо́чить *сов. кого-что на что* вәкаләт бирү, ышанып эш тапшыру, вәкил итеп жибәрү; ~ **на веде́ние де́ла** эшне алып бару өчен вәкаләт бирү

упомина́ние *с* 1. *см.* **упомяну́ть**; 2. (*замечание*) искәртү, искәртмә; телгә (искә) алыну, исеме аталу; **бе́глое** ~ *о ком-л. берәр кеше турында* өстән-өстән генә искәртеп китү

упомина́ть *несов. см.* **упомяну́ть**

упо́мн||ить *сов. кого-что* хәтердә саклау, истә (хәтердә) калдыру, истә тоту, онытмау; **всего́ не** ~**ишь** барысын до истә тотып бетерә алмассың

упомяну́ть *сов. кого-что, о ком-чём или с союзом «что»* телгә (искә) алу, исемен атау, кагылып (әйтеп, искә төшереп) китү; ~ **и́мя дру́га** дустының исемен телгә алу

упо́р *м* 1. *см.* **упере́ть, упере́ться**; **то́чка** ~**а** таяну ноктасы; **завинти́ть до** ~**а** терәлгәнгә кадәр борып кую 2. (*подпорка*) терәк, таяныч; ~ **для но́г** аяклар өчен терәк ♦ **в** ~ **сказа́ть** туп-туры әйту; **в** ~ **смотре́ть** текәлеп карау; **вы́стрелить в** ~ терәп ату; ~ **де́лать** *на кого-что, на ком-чём* басым ясау, төп игътибарны юнәлтү

упо́рный I, -ая, -ое терәк ...ы, таяныч ...ы; ~ **болт** терәк болты; ~ **шест** таяныч колгасы

упо́рн||ый II, -ая, -ое 1. (*настойчивый*) үз сүзендә нык торучан, үз дигәнендә нык торучан, үз дигәнен итүчән, үз сүзле; ~**ый челове́к** үз сүзендә нык торучан кеше 2. (*требующий выдержки*) каты, кискен, чыдамлы; ~**ая борьба́** кискен көрәш; **ока́зывать** ~**ое сопротивле́ние** каты каршылык күрсәтү 3. *перен.* (*не прекращающийся*) өзлексез, бетмәс, тынмас, тукталмас; ~**ый ка́шель** тынмас ютәл

упо́рство *с* 1. (*настойчивость*) ныклык, нык тору, катылык, киренкелек 2. (*упрямство*) үзсүзлелек, кирелек, киребеткәнлек, тешләклек, үҗәтлек

упо́рств||овать *несов.* 1. нык тору, ныклык күрсәтү; ~**овать в свои́х тре́бованиях** үз таләпләреңдә нык тору 2. үз сүзлеләнү, киреләнү, тешләкләнү, үҗәтләнү; **не** ~**уй, соглаша́йся** үҗәтләнмә, килеш

упорхну́||ть *сов.* 1. (*улететь*) күтәрелеп (пырхылдап) очып китү; **пти́ца** ~**ла** кош пырхылдап очып китте 2. *перен.* (*быстро удалиться*) ялт китеп бару, йөгереп китеп бару, капыл гына чыгып китү

упоря́дочение *с см.* **упоря́дочить**

упоря́дочивать *несов. см.* **упоря́дочить**

упоря́дочиваться *несов.* 1. *см.* **упоря́дочиться**; 2. *страд. от* **упоря́дочивать**

упоря́дочить *сов. что* тәртипкә китерү (кертү), рәткә (җайга, юлга, көйгә) салу; ~ **взаимоотноше́ния** үзара мөнәсәбәтләрне җайга салу

упоря́дочи||ться *сов.* тәртипкә килү, рәткә (җайга, көйгә) салыну; **отноше́ния** ~**лись** мөнәсәбәтләр җайга салынды

употреби́тельность *ж* кулланылу дәрәҗәсе, кулланылыш

употреби́тельн||ый, -ая, -ое киң кулланылыштагы, кулланышта булган, киң кулланыла торган; ~**ое сло́во** киң кулланылыштагы сүз

употреби́ть *сов. кого-что* куллану, файдалану, тоту, сарыф итү; ~ **де́ньги на поку́пку книг** акчаны китаплар сатып алуга тоту; ~ *кого-л.* **в ка́честве посре́дника** *берәр кешене* арадашчы итеп файдалану

употреби́ться *сов.* кулланылу, тотылу, файдаланылу

употребле́ние *с см.* **употреби́ть, употреби́ться**

употребля́ть *несов. см.* **употреби́ть**

употребля́ться *несов.* 1. *см.* **употреби́ться**; 2. *страд. от* **употребля́ть**

упра́в||а *ж* 1. *разг.* җиңү мөмкинлеге, буйсындыру чарасы, йөгәнләү әмәле; **найти́** ~**у** *на кого-л. кемне де булса* буйсындыру чарасы табу 2. управа (*революциягә кадәрге Россиядә: кайбер җирле учреждениеләрнең исеме*)

управделá́ми *м нескл.* эш башкаручы (*учреждениедә эчке эшләр белән идарә итүче хезмәткәр*)

управдо́м *м* управдом (*йортлар белән идарә итүче*)

управи́тель *м уст.* управляющий, идарә итүче (*мәс. алпавыт имениесендә*)

упра́виться *сов.* 1. *с кем-чем* башкарып чыгу, башкару, ерып чыгу, булдыра алу, алып бара алу; ~ **со сти́ркой** кер юу эшен башкарып чыгу; ~ **с хозя́йством** хуҗалык эшләрен алып бара алу 2. *с кем* (*одолеть*) жинеп чыгу, җиңү, көч җитү, өстен чыгу; **с ним ника́к не** ~ аңа ничтә көч житәрлек түгел

управле́нец *м разг.* идарә эшчесе, идарә хезмәткәре

управле́ни||е *с* 1. *см.* **управля́ть** 1, 2; **нау́ка** ~**я** идарә итү фәне 2. идарә; **ме́стное** ~**е** жирле идарә 3. *спец.* (*совокупность приборов*) идарә; **рычаги́** ~**я** идарә рычаглары 4. *грам.* башкару, башкарылыш, башкарылу; **предло́жное** ~**е** предлоглар ярдәмендә башкарылу

управле́нческий, -ая, -ое идарә [итү] ...ы; ~ **аппара́т** идарә аппараты

управля́емость *ж* идарә ителеш, идарә ителү үзлеге; **сохрани́ть ~ самолёта** самолётның идарә ителү үзлеген саклау

управля́ем||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **управля́ть**; **2.** идарә ителә торган, идарә ителмәле; **~ая раке́та** идарә ителә торган ракета

управля́ть *насов.* **1.** *кем-чем* идарә итү, йөртү; тотып бару; **~ автомоби́лем** автомобиль йөртү; **~ конём** дилбегә (ат) тотып бару **2.** *кем-чем* (*руководить*) идарә итү, җитәкчелек итү, алып бару **3.** *чем, грам.* башкару

управля́ться *несов.* **1.** *см.* **упра́виться**; **2.** *страд. от* **управля́ть**

управля́ющий *м* **1.** *прич. от* **управля́ть**; **2.** управляющий (*берәр хуҗалык, учреждение һ.б.ш белән идарә итүче*)

упражне́ни||е *с* **1.** *см.* **упражня́ть, упражня́ться**; **2.** күнегү, күнекмә; **сбо́рник ~й по правописа́нию** дөрес язу буенча күнегүләр җыентыгы

упражня́ть *несов. что* күнектерү, өйрәтү, күнегүләр үткәрү, күнекмәләр бирү; **~ па́мять** хәтерне күнектерү; **~ му́скулы** мускулларны күнектерү

упражня́ться *несов. в чём, на чём, с чем и без доп.* үз-үзеңне күнертерү, күнегүләр үткәрү (ясау); **~ на роя́ле** рояльдә күнегүләр үткәрү

упразднé́ние *с см.* **упразднúть**

упразднúть *сов. что* юкка чыгару, бетерү, юк итү

упразднúться *сов.* юкка чыгу, бетү, юк булу

упраздня́ть *несов. см.* **упразднúть**

упраздня́ться *несов.* **1.** *см.* **упразднúться**; **2.** *страд. от* **упраздня́ть**

упра́шивать *несов. см.* **упроси́ть**

упрева́ть *несов. см.* **упре́ть**

упрёк *м* шелтә[ләү], үпкә, әр; **дру́жеский ~** дусларча шелтәләү; **бро́сить ~** *кому-л. кемгә дә булса* үпкә белдерү

упрека́ть *несов. кого-что* шелтәләү, әрләү, битәрләү, үпкә белдерү, тел тидерү

упрекну́ть *сов. однокр. см.* **упрека́ть**

упре́||ть *сов.* **1.** *разг.* (*свариться*) пешү, пешеп җитү, парланып (изелеп) пешү; **ка́ша ~ла** ботка пешеп җиткән **2.** *прост.* (*вспотеть*) тирләү, тиргә бату, пышлыгу

упроси́ть *сов. кого-что с неопр.* ялынып (инәлеп) күндерү, ялварып (үтенеп) ризалату

упрости́ть *сов. что* **1.** гадиләштерү, җиңеләштерү; **~ констру́кцию самолёта** самолётның конструкциясен гадиләштерү; **~ правописа́ние** дөрес язу кагыйдәләрен җиңеләштерү **2.** (*сделать примитивным*) артык гадиләштерү, тупасландыру

упрости́ться *сов.* гадиләшү, җиңеләшү, ансатлану

упроче́ние *с см.* **упро́чить, упро́читься**; **~ ми́ра** тынычлыкны ныгыту

упро́чивать *несов. см.* **упро́чить**

упро́чиваться *несов.* **1.** *см.* **упро́читься**; **2.** *страд. от* **упро́чивать**

упро́чи||ть *сов. что* **1.** ныгыту; **~ть мир** тынычлыкны ныгыту **2.** *перен. за кем-чем* раслау, ныгыту; **эта карти́на ~ла за ним сла́ву большо́го худо́жника** бу картина аның зур художник икәнлеген раслады

упро́чи||ться *сов.* **1.** (*занять прочное положение*) ныклап урнашу; **~ться на но́вых пози́циях** яңа позицияләрдә ныклап урнашу **2.** (*стать прочным*) ныгу; **международное положе́ние страны́ ~лось** илнең халыкара хәле ныгыды **3.** *перен.* за *кем-чем* [исем, дан] алу, урнашу; **за ним ~лась сла́ва хоро́шего организа́тора** ул яхшы оештыручы дигән дан алды

упрочни́ть *сов. что, спец.* ныгайту, ныгыту, чыдамлырак итү; **~ изде́лия из ко́жи** күннән эшләнә торган әйберләрне чыдамлырак итү

упрочня́ть *несов. см.* **упрочни́ть**

упроща́ть *несов. см.* **упрости́ть**

упроща́ться *несов.* **1.** *см.* **упрости́ться**; **2.** *страд. от* **упроща́ть**

упроще́ние *с* **1.** *см.* **упрости́ть, упрости́ться**; **~е пи́сьменности** язуны гадиләштерү **2.** гадилек, гадиләштерү; **внести́ ~я в констру́кцию самолёта** самолётның конструкциясенә гадиләштерүләр кертү

упрощённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **упрости́ть**; **2.** (*несложный*) гадиләштерелгән, җиңеләйтелгән; **~ая орфогра́фия** гадиләштерелгән орфография **3.** (*примитивный*) артык гади, примитив; **~ые рассужде́ния** артык гади фикер йөртүләр

упрощённый, -ая, -ое артык гади, артык гадиләштерә торган, артык гадиләштереп ..., артык гадиләштерелгән; **~ подход к реше́нию вопро́са** мәсьәләне хәл итүгә артык гадиләштереп карау

упрощéнчество *с* артык гадиләштерү, җиңелчә карау

упру́г||ий, -ая, -ое **1.** сыгылмалы, бөгелүчән, пеше, сыек, сузылучан; **~ая пружи́на** сыгылмалы пружина **2.** (*плотный*) тыгыз; **~ие мы́шцы** тыгыз мускуллар **3.** (*плавный*) салмак; **~ие движе́ния** салмак хәрәкәтләр

упру́гост||ь *ж* **1.** сыгылмалылык, пешелек, сузылучанлык; **~ь пружи́ны** пружинаның сыгылмалылыгы **2.** тыгызлык; **~ь мы́шц** мускулларның тыгызлыгы **3.** салмаклык; **~ь ша́га** адымның салмаклыгы ◆ **теория ~и** *физ.* сыгылмалылык теориясе

упря́ж||ь *ж* **1.** җигем (*бергә җигелгән берничә ат, болан яисә эт*) **2.** *см.* **у́пряжь** ◆ **в одно́й ~е** бергә җигелеп, иңгә-иң торып

упряжн||о́й, -а́я, -о́е **1.** ат җигү ...ы, **~ы́е принадле́жности** ат җигү кирәк-яраклары **2.** җигелә торган, җигүле, җигелгән; **~о́й конь** җигелә торган ат

у́пряжь *ж* дирбия, сбруй, җигү кирәк-яраклары

упря́мец *м разг.* кире (тискәре, үзсүзле) кеше, киребеткән, тешләк, үҗәт

упря́миться *несов. разг.* киреләнү, тискәреләнү, кәҗәләнү, тешләкләнү, үзсүзләләнү, үҗәтләнү

упря́мица *ж* тискәре хатын (кыз), үзсүзле хатын (кыз)

упря́мство *с* кирелек, тискәрелек, киребеткәнлек, тешләклек, үзсүзлелек, үҗәтлек

упря́мствовать *несов.* үз киресен итү, тискәреләнү, кәҗәләнү, үзсүзләләнү, тешләкләнү, үҗәтләнү

упря́мый, -ая, -ое **1.** (*неуступчивый*) кире, киребеткән, тискәре, тешләк, үзсүзле, үҗәт **2.** (*настойчивый*) үз сүзендә (дигәнендә) нык торучан, үз дигәнен итүчән

упря́тать *сов. разг.* **1.** *кого-что* (*спрятать*) яшереп кую, җыеп кую; **~ ве́щи в сунду́к** әйберләрне сандыкка яшереп кую **2.** *перен. кого-что, прост.* (*услать*) озату, сөрү, олактыру, илтеп тыгу; ябу

упря́таться *сов. разг.* нык яшеренү, качу

упря́тывать *несов. см.* **упря́тать**

упря́тываться *несов.* **1.** *см.* **упря́таться**; **2.** *страд. от* **упря́тывать**

упуска́ть *несов. см.* **упусти́ть**

упусти́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*случайно не удержать*) кулдан ычкындыру, ычкындырып жибәрү; **~ трос** тросны кулдан ычкындыру **2.** *кого-что* (*дать возможность уйти*) тота (эләктерә) алмый калу; **~ зве́ря** җәнлекне тота алмый калу **3.** *перен. что* ычкындыру, файдалана алмый калу; **~ возмо́жность** мөмкинлектән файдалана алмый калу **4.** *перен. кого-что, разг.* (*оставить без внимания*) карап җиткермәү, күздән (игътибардан) ычкындыру, игътибар биреп җиткермәү

упуще́ние *с* **1.** (*пропуск чего-л.*) кимчелек, җитешсезлек **2.** (*недосмотр, ошибка*) күреп җиткермәү, ялгышлык, хата, игътибарсызлык

упы́рь *м прост.* (*в сказках*) убыр, өрәк

ура́ *межд.* **1.** (*боевой клич*) ура **2.** (*восхищение*) ура кычкыру, ура тавышы ◆ **на ~** 1) *воен.* ура кычкырып; 2) *перен.* дәртләнеп, кайнарланып; **предложе́ние приня́ли на ~** тәкъдимне дәртләнеп кабул иттеләр; 3) *перен.* (*не подготовившись*) хәзерләнмичә, очраклы уңышка ышанып

уравне́ние *с* **1.** *см.* **уравня́ть, уравня́ться**; **2.** *мат.* тигезләмә; **~ с двумя́ неизве́стными** ике билгесезле тигезләмә

ура́внивать I *несов. см.* **уравня́ть**

ура́внивать II *несов. см.* **уровня́ть**

ура́вниваться I *несов.* **1.** *см.* **уравня́ться**; **2.** *страд. от* **ура́внивать** I

ура́вниваться II *несов.* **1.** *см.* **уровня́ться**; **2.** *страд. от* **ура́внивать** II

уравни́ловка *ж разг.* уравниловка, тигезләүчелек

уравни́тельн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** *спец.* тигезли торган, тигезләүче, тигезләү ...ы; **~ые прибо́ры** тигезләү приборлары **2.** тигезләүчелек ...ы; **~ый подхо́д** *к чему-л. нәрсәгә дә булса* тигезләүчелек ноктасыннан якын килү

уравнове́сить *сов. что* **1.** тигезләү; **~ ча́шки весо́в** үлчәү тәлинкәләрен тигезләү **2.** *перен.* тигезләштерү, бертигез итү, тиңләштерү; **~ си́лы** көчләрне тиңләштерү

уравнове́ситься *сов.* **1.** тигезләнү **2.** *перен.* тигезләшү, тиңләшү

уравнове́шение *с см.* **уравнове́сить**

уравнове́шенность *ж* сабыр холыклылык, басынкылык

уравнове́шенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уравнове́сить**; **~ые ча́шки весо́в** тигезләнгән үлчәү тәлинкәләре **2.** тыныч, сабыр, бысынкы; **~ый хара́ктер** тыныч характер; **~ый челове́к** сабыр кеше

уравнове́шивать *несов. см.* **уравнове́сить**

уравнове́шиваться *несов.* **1.** *см.* **уравнове́ситься**; **2.** *страд. от* **уравнове́шивать**

уравня́ть *сов. кого-что* тигезләү, бертигез итү, тигезләштерү, тиңләштерү; **~ в права́х** хокукларны тигезләү

уравня́ться *сов.* тигезләнү, бертигез булу, тигезләшү, тиңләшү

ура́ган *м* ураган, гарасат, көчле давыл ♦ **промча́ться ~ом** җил-давылдай [бик тиз] үтеп китү

ура́ганный, -ая, -ое (*очень сильный*) бик көчле, жимергеч; **~ ве́тер** бик көчле җил

уразумева́ть *несов. см.* **уразуме́ть**

уразуме́ние *с см.* **уразуме́ть**

уразуме́ть *сов. что, книжн.* аңлау, аңлап алу, төшенү; **~ значе́ние** *чего-либо* берәр нәрсәнең әһәмиятен аңлап алу

ура́н *м хим.* уран

ура́нов||ый, -ая, -ое уран ...ы; **~ая руда́** уран рудасы; **~ые месторожде́ния** уран ятмалары

урбаниза́ция *ж книжн.* урбанизация (*хәзерге жәмгыятьтә икътисадый һәм культура тормышының эре шәһәр үзәкләрендә генә туплана баруы*)

урбани́зм *м книжн.* урбанизм (**1.** *материаль һәм рухи культураны эре шәһәрләргә генә туплауны яклаучы агым* **2.** *сәнгатьтә эре шәһәр тормышын мактап җырлаучы юнәлеш*)

урбани́ст *м книжн.* урбанист, урбанизм тарафдары

урбанисти́ческ||ий, -ая, -ое *книжн.* урбанистик, урбанизм ...ы, урбанизмга хас булган; **~ая му́зыка** урбанистик музыка

урва́ть *сов. что, чего, прост.* **1.** (*оторвать, вырвать для себя*) йолкып алу, умырып алу **2.** *перен.* (*добыть*) кулга төшерү, кулга эләктерү; **~ деньжа́т** бераз акча кулга төшерү **3.** *перен.* (*выделить время*) табу, җай табу, ара табу

урду́ *м нескл.* урду (*Пакистанда дәүләт теле*)

урегули́рование *с см.* **урегули́ровать**; **ми́рное ~ спо́ров** бәхәсләрне тыныч юл белән җайга салу

урегули́ровать *сов. что* хәл итү; тәртипкә (җайга) салу, җайлау, көйләп җибәрү; **~ спо́рные вопро́сы** бәхәсле мәсьәләләрне җайлау

урегули́роваться *сов.* хәл ителү; тәртипкә (җайга) салыну, җайлану, көйләнү, көйләп җибәрелү

уре́зать *сов. что* **1.** *разг.* (*отрезать, укоротить*) кисеп кыскарту, кисеп кечерәйтү (киметү) **2.** *перен.* азайту, киметү, кыскарту, кечерәйтү; кису; **~ расхо́ды** чыгымнарны киметү

уреза́ть *несов. см.* **уре́зать**

урезо́нивать *несов. см.* **урезо́нить**

урезо́нить *сов. кого-что, разг.* күндерү, ышандыру, ризалату (*төшендереп, аңлатып, дәлилләп*)

уре́зывать *несов. см.* **уре́зать**

уреми́ческ||ий, -ая, -ое *мед.* уремия ...ы; **~ое заболева́ние** уремия авыруы

уреми́я *ж мед.* уремия (*сидек канлану авыруы*)

у́рна *ж* урна (**1.** *яндырылган мәет көлен саклау өчен махсус савыт* **2.** *сайлау бюллетеньнәрен салу өчен махсус тартма* **3.** *урамнарга куела торган чүп савыты*)

у́ров||ень *м* **1.** (*высота подъёма воды*) биеклек, тигезлек **2.** (*степень*) дәрәҗә; **культу́рный ~ень** культура дәрәҗәсе; **~ень разви́тия** үсеш дәрәҗәсе **3.** *см.* **ватерпа́с ♦ в ~ень** *с чем* 1) (*на одной высоте*) бер биеклектә, бер тигезлектә; 2) *в знач. предлога* бергә, бер адымнан, сулышын тоеп; **жить в ~ень с ве́ком** заман сулышын тоеп яшәү; **на ~не** *в знач. сказ.* тиешле югарылыкта, тулысынча канәгатьләнерлек; **докла́д был на ~не** доклад тиешле югарылыкта булды

уровня́ть *сов. что* тигезләү, такырайту; **~ доро́гу** юлны такырайту

уровня́ться *сов.* тигезләнү, такыраю

уро́д *м* **1.** (*человек с физическим недостатком*) гарип, гарип кеше **2.** (*некрасивый человек*) ямьсез, килбәтсез, шөкәтсез, иләмсез, шыксыз (кеше) **3.** (*человек с дурными свойствами характера*) бозык, азгын, әхлаксыз (кеше)

уро́дина *м, ж бран. см.* **урод** 1, 2

уроди́||ть *сов.* **1.** *что* уңыш бирү, уңдыру, җимеш бирү; **земля́ хорошо́ ~ла** җир мул уңыш бирде **2.** *кого-что, разг.* (*родить*) тудыру, табу

уроди́ться *сов.* **1.** (*созреть, вырасти*) уңыш бирү, уну, өлгерү **2.** *в кого, разг.* охшап туу; **~ в отца́** әтиенә охшап туу

уро́дливость *ж* **1.** (*физический недостаток*) гариплек **2.** (*внешнее безобразие*) ямьсезлек, иләмсезлек, шыксызлык, шөкәтсезлек **3.** *перен.* (*ненормальность, нелепость*) бозыклык, әшәкелек

уро́длив||ый, -ая, -ое **1.** (*с физическим недостатком*) гарип; **~ый но́готь** гарип тырнак **2.** (*безобразный*) иләмсез, кыяфәтсез, ямьсез, шыксыз, шөкәтсез; **~ая вне́шность** ямьсез кыяфәт **3.** *перен.* (*нелепый*) бозык, ялгыш, нормаль булмаган; **~ое воспита́ние** бозык тәрбия

уро́д||овать *несов.* **1.** *кого-что* ямьсезләү, бозу; **о́спа ~ует лицо́** чәчәк авыруы йөзне ямьсезли **2.** *кого-что* (*калечить*) гарипләндерү, гарипләтү, гарип итү, имгәтү; **рана́ения ~уют люде́й** яраланулар кешеләрне гарип калдыра **3.** *кого-что* (*портить*) ямьсезләү, шыксызлау; **~овать себя́ плохо́й причёской** начар причёска белән үзеңне ямьсезләү **4.** *прен., что* (*искажать*) бозу; **~овать** *чью-л.* **мысль** *кемнең дә булса* фикерен бозу

уро́доваться *несов. разг.* **1.** (*причинять себе увечье*) гарипләнү, гарип булып калу **2.** (*безобразить себя*) ямьсезләнү, үз-үзеңне ямьсезләү, кыяфәтеңне бозу **3.** *страд. от* **уро́довать**

уро́дск||ий, -ая, -ое *разг. см.* **уро́дливый** 2, 3; **~ий костю́м** килбәтсез костюм

уро́дство *с* **1.** (*физический недостаток*) гариплек **2.** (*безобразная внешность*) ямьсезлек, кыяфәтсезлек, килбәтсезлек, шөкәтсезлек **3.** *перен.* бозыклык, ялгышлык; **уро́дства бы́та** көнкүрешнең бозыклыклары; **нра́вственное ~** әхлакый бозыклык

урожа́й *м* **1.** уңыш; **оби́льный ~** мул уңыш **2.** *прям., перен.* (*изобилие, множество чего-л.*) мул уңыш, муллык, күп булу

урожа́йность *ж* уңдырышлылык, уңдырыш; **подня́ть ~ поле́й** кырларның уңдырышлылыгын күтәрү

урожа́йн||ый, -ая, -ое **1.** уңыш ...ы; **~ая ве́домость** уңыш ведомосте **2.** уңдырышлы, мул уңыш алган, уңыш мул булган; **~ый год** мул уңыш алган ел **3.** уңа торган, мул уңыш бирә торган; **~ый сорт** мул уңыш бирә торган сорт

урожда́ть *несов. см.* **уроди́ть**

урождённая кыз [вакытындагы] фамилиясе ... (*кияүгә чыккач фамилиясе үзгәргән хатынның кыз чактыгы фамилиясе алдыннан әйтелә*)

урожене́ц *м* ...да туган, туган җире ...; **~ Каза́ни** Казанда туган

урожене́нка *ж см.* **урожене́ц**

уро́к *м* **1.** дәрес; **~ матема́тики** математика дәресе; **~ му́зыки** музыка дәресе; **вы́учить ~** дәрес хәзерләү **2.** *перен.* сабак, гыйбрәт; **~ и исто́рии** тарих сабаклары; **э́то ему́ ~ на бу́дущее** бу аңа киләчәк өчен гыйбрәт булыр ♦ **брать ~ и** *чего у кого* дәресләр алу (*мәктәпкә йөрмичә хосусый тәртиптә уку*); **дава́ть ~ и** дәресләр бирү, укыту

уро́лог *м* уролог, урология белгече

урологи́ческий, -ая, -ое урология ...ы; **~ кабине́т** урология кабинеты

уроло́гия *ж* урология (*сидек-җенес ограннарындагы авыруларны тикшерә торган фән*)

урон *м* зыян, зарар, югалту; **нанести́** *~ кому-л. кәмгә дә булса* зыян китерү

урони́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*выпустить из рук*) [күлдан] төшерү, [күлдан] төшереп җибәрү **2.** *что* (*потерять*) төшереп калдыру, югалту; **~ кошеле́к** кошелекны төшереп калдыру **3.** *что* (*бессильно опустить вниз*) түбән ию, салындыру; **~ го́лову** башны салындыру **4.** *перен. что* (*унизить*) төшерү, дәрәҗәсен (абруен) төшерү; **~ своё досто́инство** үзеңнең дәрәҗәңне төшерү **5.** *перен. что* (*произнести*) сүз әйтү, сүз дәшү, эндәшү

уро́чище *с* **1.** (*природная межа*) табигый ызан, табигый чик (*мәс. чокыр, тау һ.б.ш.*) **2.** (*участок*) аймак, табигый урын (*мәс. басу уртасында калган урман яисә күл*)

уро́чн||ый, -ая, -ое билгеләнгән, тиешле, килешенгән, гадәттәге; **~ое вре́мя** билгеләнгән вакыт

урча́ние *с см.* **урча́ть**

урча́ть *несов.* **1.** (*о собаке*) ырылдау; (*о кошке*) мырылдау, мыраулау **2.** *безл.* (*в желудке*) быгырдау, чурлау, гөбердәү

уры́вками *нареч.* **1.** (*отрываясь от другого дела*) эштән туктаган араларда **2.** (*по временам*) ара-тирә, вакыт-вакыт, өзә-төтә, урык-сурык; **ви́деться ~** аратирә күрешкәләү

уро́к *м собир.* өрек (*киптерелгән абрикос җимеше*)

ура́дник *м* урядник (**1.** *патша армисенең казачий гаскәрләрендә: унтер-офицер* **2.** *революциягә кадәрге Россиядә: өяз полициясендә түбанге чиннарның берсе*)

уса́дебн||ый, -ая, -ое утар ...ы, усадьба ...ы; **~ые постро́йки** утар каралтылары

усади́ть *сов.* **1.** *кого-что* утырту, утырырга булышу; **~ дете́й** балаларны утырту **2.** *кого-что за что и с неопр.* утырту, ...п утырырга кушу; **~ чита́ть** укып утырырга кушу **3.** *что чем* утыртып бетерү, утыртып чыгу; **~ клу́мбы цвета́ми** клумбаларга чәчәкләр утыртып чыгу

уса́дка *ж спец.* утыру, керешү, кимү; **~ тка́ней** тукымаларның утыруы

уса́дочн||ый, -ая, -ое *спец.* утырудан хасил булган, кимүдән барлыкка килгән; **~ые пусто́ты** утырудан хасил булган куышлыклар

уса́дьба *ж* **1.** йорт (*каралты-кураларыбелән*); утар; **крестья́нская ~** крестьян йорты; **поме́щичья ~** алпавыт утары **2.** (*хозяйственный и жилой центр*) усадьба; **центра́льная ~ колхо́за** колхозның үзәк усадьбасы

уса́живать *несов. см.* **усади́ть**

уса́живаться *несов.* **1.** *см.* **усе́сться**; **2.** *страд. от* **уса́живать**

уса́тый, -ая, -ое мыеклы, мыеклач, озын мыеклы

уса́ч *м разг.* мыекбай, зур мыеклы кеше, озын мыеклы кеше

усва́ивать *несов. см.* **усво́ить**

усвое́ние *с см.* **усво́ить**

усво́ить *сов. что* **1.** үзләштерү, гадәтенә кертү; **~ но́вый обы́чай** яңа йоланы үзләштерү **2.** (*запомнить*) үзләштерү, отып алу, анлап җиткерү; **~ уро́к** дәресне анлап җиткерү **3.** (*об организме*) үзләштерү, сеңдерү; **~ пи́щу** азыкны үзләштерү

усвоя́емость *ж книжн.* үзләштерелүчәнлек, сеңдерелүчәнлек, сеңдерелеш; **хоро́шая ~ пи́щи** азыкның яхшы үзләштерелүчәнлеге

усе́ивать *несов. см.* **усе́ять**

усе́иваться *несов.* **1.** *см.* **усе́яться**; **2.** *страд. от* **усе́ивать**

усека́ть *несов. см.* **усе́чь**

усе́рдие *с* тырышлык, дәрт; **рабо́тать с ~м** дәрт белән (дәртләнеп) эшләү

усе́рдность *ж* тырышлык, дәртлелек, ихласлык; **изли́шняя ~** кирәгеннән артык тырышлык

усе́рдный, -ая, -ое тырыш, дәртле, ихласлы; **~ труд** тырыш хезмәт; **~ рабо́тник** тырыш эшче

усе́рдствовать *несов.* тырышлык (дәрт) белән эшләү, тырышып эшләү, тырышлык кую, казгану

усе́сться *сов.* **1.** утырышу, утыру, җайлап утыру; **~ на дива́н** диванга җайлап утыру **2.** *за что и с неопр.* (*начать заниматься*) ...га утыру, утырып ...а башлау; **~ за рабо́ту** эшкә утыру; **~ чита́ть** укырга утыру

усечённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **усе́чь**; **2.** *мат.* кисек, киселгән; **~ая пира́мида** кисек пирамида **3.** *грам., лит.* кыскартылган; **~ые прилага́тельные** кыскартылган сыйфатлар; **~ый стих** кыскартылган шигырь

усе́чь *сов. что* кисеп кыскарту, кисеп алу; **~ ко́нус** конусны кисеп кыскарту

усе́я||ть *сов. что* **1.** (*засеять*) чәчү, чәчеп тутыру; **~ть уча́сток пшени́цей** участокны бодай чәчеп тутыру **2.** каплап алу, сибелү, тутыру; **звёзды ~ли не́бо** йолдызлар күк йөзен каплап алган

усе́я||ться *сов.* каплану, чәчелеп каплап алу, сибелеп каплап алу; өртелү; **не́бо ~лось звёздами** күк йөзе йолдызлар белән капланган

усид||е́ть *сов.* **1.** (*остаться сидеть*) түзеп (чыдап) утыру; **ребя́та мину́тки на ме́сте не ~я́т** балалар урыннарында бер генә минут та түзеп утыра аймыйлар **2.** *что, прост.* ашап бетерү; эчеп бетерү; **весь пиро́г ~е́ли** бөтен бәлешне ашап бетерделәр **3.** *перен. разг.* (*удержаться на какой-л. работе*) урынында калу

уси́дчивость *ж* тырышлык, түземлек

уси́дчивый, -ая, -ое басылып эшләүчән, баш күтәрми эшләүчән, тырыш, түземле; **~ учени́к** тырыш укучы

уси́живать *несов. см.* **усиде́ть**

у́сики *мн.* **1.** *уменьш.-ласк. от* **усы́**; **2.** *бот.* мыекча (*усемлекләрдә*) **3.** *зоол.* мыек (*бөҗәкләрдә*)

усиле́ние *с см.* **уси́лить, уси́литься**; **~ контро́ля** контрольне көчәйтү

уси́ленн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уси́лить**; **2.** (*улучшенный*) яхшыртылган, көчәйтелгән; **~ое пита́ние** яхшыртылган туклану **3.** *книжн.* (*крайне настойчивый*) бик үтенеп ..., ялварып ..., инәлеп ...; **~ые про́сьбы** бик үтенеп ялварулар

уси́ливать *несов. см.* **уси́лить**

уси́ливаться *несов.* **1.** *см.* **уси́литься**; **2.** *страд. от* **уси́ливать**

уси́ли||е *с* тырышлык, көч кую, куелган көч, көчәнеш; **приложи́ть ~я** *к чему-л. нәрсәгә дә булса* көч кую

усили́тель *ж* **1.** (*прибор*) көчәйткеч; **магни́тный ~** магнитик көчәйткеч; **~ мо́щности** егәрлек көчәйткеч (арттыргыч) **2.** (*вещество*) ныгыткыч, беркеткеч, көйчәйткеч; **~ рези́ны при вулканиза́ции** жылытып эшкәртүдә резинаны ныгыткыч

усили́тельн||ый, -ая, -ое *спец.* көчәйтү ...ы, көчәйткеч ...; **~ая аппарату́ра** көчәйткеч аппаратура

уси́лить *сов. что* көчәйтү, куәтләндерү, шәбәйтү, көчен арттыру, куәтен арттыру; **~ борьбу́ с престу́пностью** җинаятьчелеккә каршы көрәшнс көчәйтү

уси́ли||ться *сов.* көчәю, көче арту, куәтләнү, шәбәю; **ве́тер ~лся** җил көчәйде

ускака́||ть *сов.* **1.** чаба-чаба китеп бару, чаптырып китеп бару, сикерә-сикерә китеп бару; **ко́ни ~ли** атлар чаптырып китеп бардылар **2.** *разг.* (*быстро удалиться*) бик тиз китеп бару, бик тиз китү, чабып китү, йөгерү; **~л с прия́телями на футбо́л** иптәшләре белән футболга йөгерде

ускользá́ть *несов. см.* **ускользну́ть**

ускользну́||ть *сов.* **1.** шуып төшеп китү, шуып кулдан ычкыну; **нали́м ~л из рук** шамбы кулдан шуып төшеп китте **2.** *перен. разг.* (*уйти незамеченным*) таю, шылу, сызу, ычкыну, качып китү; **незаме́тно ~ть из дома́** сиздермичә генә өйдән чыгып сызу **3.** *перен. от кого-чего* күренмичә калу, сизелмичә калу, читтә калу, төшеп калу; **это не ~ло от моего́ внима́ния** бу минем игътибардан читтә калмады **4.** *перен. от чего, разг.* (*уклониться*) тайпылу, качу; **он ~л от прямо́го отве́та** ул туры җавап бирүдән тайпылды

ускоре́ние *с* **1.** *см.* **ускори́ть, ускори́ться**; **2.** *физ.* тизләнеш

ускоре́нн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **ускори́ть**; **2.** (*более быстрый, чем обычно*) тиз, кызу, еш; **~ое движе́ние по́езда** поездның тиз хәрәкәт итүе

ускори́тель *м тех.* тизләткеч; **~ заря́женных части́ц** корылмалы кисәкчекләр тизләткече

ускори́тельный, -ая, -ое *тех.* тизләткеч ..., тизләту ...ы; **~ прибо́р** тизләткеч прибор

ускори́ть *сов. что* **1.** тизләту, кызулату, җәһәтләү, шәбәйтү; **~ шаги́** адымнарны тизләту **2.** (*приблизить наступление чего-л.*) ашыктыру, тизләту; **~ отъе́зд** китүне тизләту

ускори́||ться *сов.* **1.** (*стать более быстрым*) тизләнә төшү, кызулана төшү, шәбәю, җәһәтләну **2.** (*приблизиться во времени*) алданрак булу, ашыктырылу, иртәрәк булу; **отъе́зд ~лся** китү алданрак булды

ускоря́ть *несов. см.* **ускори́ть**

ускоря́ться *несов.* **1.** *см.* **ускори́ться**; **2.** *страд. от* **ускоря́ть**

усла́вливаться *несов. см.* **усло́виться**

усла́да *ж уст.* ләззәт, рәхәт, хозур [-лык]

услади́тельн||ый, -ая, -ое *уст.* ләззәтләндергеч, хозурландыргыч, рәхәтләндергеч; **~ое пе́ние соловья́** сандугачның хозурландыргыч итеп сайравы

услади́ть *сов. кого-что, уст.* ләззәтләндерү, рәхәтләндерү, хозурландыру, ләззәт бирү; **~** *кого-л.* **пе́нием** жырлавы белән *кемне дә булса* ләззәтләндерү

услади́ться *сов. кем-чем, уст.* ләззәтләнү, рәхәтләнү, хозурлану, ләззәт табу

услажда́ть *несов. см.* **услади́ть**

услажда́ться *несов.* **1.** *см.* **услади́ться**; **2.** *страд. от* **услажда́ть**

усла́||ть *сов. кого-что* җибәрү, чыгарып җибәрү; сөрү, олактыру

уследи́||ть *сов. за кем-чем* **1.** күзәтеп саклап калу, күз-колак булып саклап калу, күздән ычкындырмау, күзәтеп җиткерү; **не ~ла за молоко́м: убежа́ло** сөтне күзәтеп җиткерә алмаган: ташыган **2.** (*не упустить из виду*) тикшереп бару, күзәтеп бару, аңлап бару; **~ть за хо́дом мы́сли** фикер сөрешен күзәтеп бару

усло́ви||е *с* **1.** (*обстоятельство*) шарт; **постоя́нный труд — ~е успе́ха в учёбе** даими хезмәт — укулар уңышлы баруның шарты **2.** (*требование*) таләп, шарт; **назови́те ва́ши ~я** үзегезнең таләпләрегезне әйтегез **3.** (*уговор*) килешү, сүз куешу; **нару́шить ~е** килешүне бозу **4.** *мн.* **~я** (*обстановка*) шартлар; **хоро́шие ~я для рабо́ты** эш өчен унай шартлар; **жили́щные ~я** торак шартлары **5.** *обычно мн.* **~я** (*правила*) кагыйдәләр, шартлар; **~я по́льзования электри́чеством** электрдан файдалану кагыйдәләре

усло́виться *сов. с кем о чём* килешү, сүз куешу, вәгъдәләшү; **~ *с кем-л.* о встре́че** *кем белән дә булса* очрашу турында сүз куешу

усло́вленн||ый, -ая, -ое килешенгән, сүз куешкан, вәгъдәләшкән, сөйләшенгән; **~ая встре́ча** килешенгән очрашу

усло́вливаться *несов. см.* **усло́виться**

усло́вност||ь *ж* **1.** шартлылык; **~ь а́дреса** адресның шартлылыгы; **~ь декора́ции** декорациянең шартлылыгы **2.** шартлы гадәтләр, шартлы кагыйдәләр; **он враг вся́ких ~ей** ул һәртөрле шартлы кагыйдәләрнең дошманы

усло́вн||ый, -ая, -ое **1.** шартлы, килешенгән; **~ый знак** шартлы билге; **~ый язы́к** шартлы тел **2.** шартлы, чикләнгән; **~ый приго́вор** шартлы хөкем; **~ое согла́сие** шартлы ризалык **3.** шартлы, уйланма; **~ая ли́ния** уйланма сызык; **~ая декора́ция** шартлы декорация **4.** *грам.* шарт ...; **~ое предложе́ние** шарт җөмлә

усложне́ние *с* **1.** *см.* **усложни́ть, усложни́ться**; **2.** (*усложнённое положение*) катлаулы хәл, четерекле хәл, кыен хәл

усложнённость *ж* катлаулылык, четереклелек, кыенлык

усложнённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **усложни́ть**; **2.** катлауландырылган, кыенлаштырылган, катлаулы; **~ая те́хника** катлаулы техника

усложни́ть *сов. что* катлауландыру, четереклеләндерү, кыенлаштыру, читенләштерү, авырлаштыру; **~ рабо́ту** эшне кыенлаштыру; **~ прое́кт** проектны катлауландыру

усложни́||ться *сов.* катлаулану, четереклеләнү, кыенлашу, читенләшү, авырлашу; **зада́ча ~лась** мәсьәлә кыенлашты

усложня́ть *несов. см.* **усложни́ть**

усложня́ться *несов.* **1.** *см.* **усложни́ться**; **2.** *страд. от* **усложня́ть**

услу́г||а *ж* **1.** ярдәм, булышлык, хезмәт; **дру́жеская ~а** дусларча ярдәм **2.** *мн.* **~и** уңайлыклар; **комму́нальные ~и** коммуналь уңайлыклар (*водопровод, канализация һ.б.ш.*)

услуже́ни||е *с*: **быть в ~и** *уст.* ялчы булып тору; хезмәтче булып тору; асрау булып тору

услу́живать *несов. уст. см.* **услужи́ть**

услужи́ть *сов. кому* ярдәм итү (күрсәтү), булышлык күрсәтү, булышу; **всегда́ рад вам ~** сезгә ярдәм күрсәтергә һәрвакыт әзермен

услу́жливость *ж* ярдәмчеллек, хезмәт күрсәтергә әзер тору, булышлык күрсәтергә әзер булу

услу́жливый, -ая, -ое ярдәмчел, булышучан, ярдәм кулы сузарга әзер торучан

услыха́ть *сов. разг. см.* **услы́шать** 1, 2

услы́ша||ть *сов.* **1.** *что и с союзом «что»* (*воспринять слухом*) ишетү; **~ть пе́ние соловья́** сандугач сайраганны ишетү **2.** *что, про кого-что о ком-чём и с союзом «что»* (*узнать*) ишетү, белү; **я ~л об э́том вчера́** мин бу турыда кичә ишеттем **3.** *что* (*ощутить*) сизү, тою **~ть за́пах я́блок** алма исе сизү

усма́тривать *несов. см.* **усмотре́ть**

усмеха́ться *несов. см.* **усмехну́ться**

усмехну́ться *сов.* көлемсерәү, елмаеп кую, авыз еру

усме́шка *ж* елмаю, көлемсерәү; **лука́вая ~** хәйләле елмаю

усмире́ние *с см.* **усмири́ть**

усмири́тель *м* тынычландыручы, басынкыландыручы, юашландыручы; бастыручы

усмири́ть *сов. кого-что* **1.** юашландыру, буйсындыру, кулга өйрәтү, тынычландыру, басынкыландыру; **~ льва** арсланны юашландыру **2.** *уст.* бастыру, туктату; **~ мяте́ж** фетнәне бастыру

усмири́ться *сов.* басынкылану, юашлану, тынычлану, басылу, тыну

усмиря́ть *несов. см.* **усмири́ть**

усмиря́ться *несов.* **1.** *см.* **усмири́ться**; **2.** *страд. от* **усмиря́ть**

усмотре́ни||е *с книжн.* карау, хөкем, ихтыяр, карамак; **я передаю́ э́то на ва́ше ~е** мин моны сезнең карамакка тапшырам; **де́йствовать по своему́ ~ю** үз ихтыярың буенча эш итү

усмотре́ть *сов.* **1.** *за кем-чем, разг.* күзәтү, күз-колак булу, күз җитү, күздән ычкындырмау; **за все́ми сра́зу не усмо́тришь** барысын да берьюлы күзәтеп бетерә алмассың **2.** *что в чём* ... дип тану, ... дип санау, ... дип исәпләү, ... дип табу; **~ в реше́нии серьёзную оши́бку** карарда җитди хата бар дип табу

уснасти́ть *сов. что чем* **1.** (*снабдить*) җиһазлау, тәэмин итү **2.** *перен.* (*украсить*) бизәү, чуарлау, тутыру; **~ речь цита́тами** сөйләмне цитаталар белән чуарлау

уснаща́ть *несов. см.* **уснасти́ть**

усну́||ть *сов.* **1.** йокыга китү, йокыга талу, йоклап китү; **ребёнок ~л** сабый йокыга китте **2.** *перен.* (*затихнуть*) тынтын калу, тыну, сүнү, басылу; **река́ ~ла** елга тып-тын булып калды; **~вшие наде́жды** сүнгән өметләр **3.** (*о рыбе*) үлү, тыну ♦ **~ть наве́ки (ве́чным сно́м)** мәңгелек йокыга талу

усо́бица *ж уст.* үзара дошманлык, үзара тартыш, үзара низаг, үзара көрәш

усовершéнствовани||е *с* **1.** *см.* **усовершéнствовать, усовершéнствоваться**; **2.** камиллек; **но́вые ~я в маши́не** машинага кертелгән яңа камиллекләр

усовершéнствованный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **усовершéнствовать**; **2.** камилләштерелгән, камилләшкән; **~ дви́гатель** камилләштерелгән двигатель

усовершéнствовать *сов. что* камилләштерү

усовершéнствоваться *сов.* камилләшү

усо́вестить *сов. кого-что, разг.* оялту, инсафка китерү

усо́веститься *сов. разг.* оялу, инсафка килү

усомни́ться *сов. в ком-чём* шикләнү, шик туу, шиккә төшү, шөбһәләнү; **~ в ве́рности сообще́ния** хәбәрнең дәрәслегеннән шикләнү

усо́пший, -ая, -ое *высок.* мәрхүм, вафат булган, үлгән

усо́хнуть *сов.* кибеп кимү, кибә-кибә кечерәю, кибә-кибә бәләкәйләнү

успева́емость *ж* өлгереш; **высо́кая ~ студе́нтов** студентларның югары өлгереше

успева́||ть *несов.* **1.** *см.* **успе́ть**; **2.** (*успешно учиться*) өлгерү

успева́ющ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **успева́ть**; **2.** өлгерүче; **~ие ученики́** өлгерүче укучылар

успе́ется *сов. безл.* ашыгуның кирәге юк, өлгерәбез әле; **посиди́м, ещё ~** бераз утырыйк, өлгерәбез әле

успе́||ть *сов.* **1.** (*сделать в срок*) өлгерү, җитешү **2.** (*прибыть к сроку*) килеп җитү, барып җитү, өлгерү; **~ть на заседа́ние** утырыш башлануга килеп җитү; **~ть на по́езд** поездга өлгерү **3.** *в чём, уст.* (*достигнуть успеха*) уңышка ирешү, уңыш казану; **~ть в нау́ках** фән өлкәсендә уңыш казану ♦ **не ~ешь огляну́ться, как ...** күз ачып йомганчы ...; **не ~ть и гла́зом моргну́ть** күз ачып йомарга да өлгермәү

успе́х *м* **1.** (*достижение*) уңыш, уңышлык; **доби́ться ~а** уңышка ирешү **2.** (*общественное признание*) уңыш, казаныш, уңыш казану; **по́льзоваться больши́м ~ом** зур уңыш казану **3.** *мн.* **~и** (*хорошие результаты*) өлгерү, өлгереш ♦ **с ~ом** ансат кына, жинел генә, уңышлы рәвештә; **с таки́м же (с тем же) ~ом** шундый ук уңыш белән, шуның шикелле үк

успе́шность *ж* уңышлык, уңышлы булу, уңышлы бару; **~ рабо́ты** эшнең уңышлы баруы

успе́шный, -ая, -ое уңышлы, отышлы; **~ ход рабо́ты** эшнең уңышлы барышы

успока́ивать *несов. см.* **успоко́ить**

успока́иваться *несов.* **1.** *см.* **успоко́иться**; **2.** *страд. от* **успока́ивать**

успокое́ние *с см.* **успоко́ить, успоко́иться**

успоко́енность *ж* **1.** (*умиротворённость*) тынычлану, тынычлыкка бирелү **2.** (*беспечное спокойствие*) урынсызга тынычлану, гамьсезлек

успокои́тельн||ый, -ая, -ое **1.** тынычландыра торган, тынычландыргыч, юата торган; **~ое изве́стие** тынычландыргыч хәбәр **2.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* тынычландыра торган дару

успоко́ить *сов.* **1.** *кого-что* тынычландыру, юату; **~ ребёнка** баланы юату **2.** *что* киметү, басу, басылдыру, җиңеләйтү; **~ боль** авыртуны басу

успоко́и||ться *сов.* **1.** тынычлану, тыну; **ребёнок ~лся** бала тынычланды; **мо́ре ~лось** диңгез тынды **2.** кимү, басылу, тыну; **боль ~лась** авырту басылды

уста́ *только мн. уст.* авыз, ирен ♦ **из пе́рвых уст узна́ть** үзеннән белү; **из уст в ~** телдән телгә; **э́то у всех на ~х** барысының да авызында (телендә) шул, барысы да шул турыда сөйли; **ва́шими бы ~ми [да] мёд пить** авызыгызга бал да май

уста́в *м* устав; **во́инский ~** хәрби устав

устава́ть *несов. см.* **уста́ть**

уста́вить *сов.* **1.** *кого-что* (*разместить*) тезү, урнаштыру, сыйдыру; **~ все кни́ги на по́лку** барлык китапларны киштәгә урнаштыру **2.** *что* (*занять всю поверхность*) куеп тутыру, тезеп тутыру; **~ по́лку кни́гами** китаплар тезеп киштәне тутыру **3.** *перен. что в кого-что, на кого-что, разг.* төбәү, текәү, текәлеп карау; **~ взгляд** *на кого-л. кемгә дә булса* текәлеп карау

уста́ви||ться *сов.* **1.** урнашып бетү, сыеп бетү; **кни́ги ~лись на по́лке** китаплар киштәгә сыеп бетте **2.** тулу, тулып бетү; **поле ~лось скирда́ми** басу эскертләр белән тулды **3.** *на кого-что, в кого-что, разг.* күз төбәү, текәлеп карау, карап кату; **что ты на меня́ ~лся?** нәрсә син миңа карап каттың?

уставля́ть *несов. см.* **уста́вить**

уставля́ться *несов.* **1.** *см.* **уста́виться**; **2.** *страд. от* **уставля́ть**

уста́вн||ый, -ая, -ое устав ...ы, уставта кабул ителгән; **~ые но́рмы** устав нормалары

уста́лость *ж* арыганлык, талчыкканлык, алҗыганлык, тылчыгу, ару, алҗу, йөгенү; **почу́вствовать ~** арыганлык тою ♦ **~ мета́ллов** *спец.* металлның талуы (*нагрузканың әледән-әле үзгәреп торуы тәэсирендә металлның ныклыгы кими*)

уста́л||ый, -ая, -ое арыган, талчыккан, алҗыган, хәлсез; **~ый пу́тник** арыган юлчы; **~ые глаза́** талчыккан күзләр

у́стал||ь *ж*: **без ~и** армый-талмый, ару-талуны белмичә

устана́вливать *несов. см.* **установи́ть**

устана́вливаться *несов.* **1.** *см.* **установи́ться**; **2.** *страд. от* **устана́вливать**

установи́ть *сов. что* **1.** урнаштыру, көйләү, кую; **~ прице́л** прицел кую **2.** билгеләү, раслау, гамәлгә кертү; **~ дни о́тдыха** ял көннәрен билгеләү; **~ но́вое расписа́ние** яңа расписаниене гамәлгә кертү **3.** урнаштыру, булдыру; **~ связь** *с кем-л. кем белән дә булса* элемтә урнаштыру; **~ мир** тынычлык урнаштыру **4.** табу, ачу, аныклау, ачыклау, исбатлау; **~ факт** фактны ачыклау; **~ и́стину** хакыйкатьне табу

установи́||ться *сов.* **1.** (*наладиться*) урнашу, булдырылу, рәтләнү, жайга салыну; **~лась тишина́** тынлык урнашты; **пого́да ~лась** көннәр рәтләнде **2.** (*сформироваться*) җитлегү, ныгып житү, формалашып җитү; **го́лос у него́ ещё не ~лся** аның тавышы формалашып житмәгән әле

устано́вк||а *ж* **1.** *см.* **установи́ть** 1; **2.** (*механизм, приспособление*) җайланма, механизм, установка; **заводски́е ~и** завод җайланмалары **3.** (*целевая направленность*) күздә тоту, максат итеп кую, юнәлеш, куелыш; **~а на высо́кое ка́чество проду́кции** югары сыйфатлы продукция бируне максат итеп кую **4.** (*указание*) күрсәтмә, директива; **~а центра́льных о́рганов** үзәк органнарның күрсәтмәсе

установле́ни||е *с* **1.** *см.* **установи́ть** 2, 3, 4; **2.** *уст.* закон, устав; **свод ~й** законнар җыелмасы

устано́вленн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **установи́ть**; **2.** уставта каралган, закон белән билгеләнгән, законда каралган; **в ~ом поря́дке** закон белән билгеләнгән тәртиптә

устано́вочн||ый, -ая, -ое **1.** урнаштыру ...ы, көйләү ...ы; **~ый винт** көйләү винты **2.** юнәлеш бирә торган, күрсәтмә бирә торган, юл күрсәтүче; **~ые те́зисы** юнәлеш бирә торган тезислар

устано́вщик *м* куючы, көйләп куючы, коручы, җыючы; **~ маши́н** машиналарны җыючы

устарева́ть *несов. см.* **устаре́ть**

устаре́лый, -ая, -ое искергән, гамәлдән чыккан; **~ фасо́н** гамәлдән чыккан фасон; **~ взгляд** *на что-л.* искергән караш

устаре́||ть *сов.* искерү, гаймәлдән чыгу, кулланылмау; **э́тот учёбник ~л** бу дәреслек искергән

уста́||ть *сов.* ару, арып бетү, талу, талчыгу, хәлдән таю, өшәнү, ялыгу, йөгенү; **~ть от ходьбы́** күп йөреп ару; **я ~л ждать** көтә-көтә арып беттем

устели́ть *сов. прост. см.* **устла́ть**

устели́ться *сов. прост. см.* **устла́ться**

устере́чь *сов. кого-что, разг.* саклау, саклап калу, саклап алып калу; **~ ребёнка от просту́ды** баланы салкын тиюдән саклап калу

устер||е́чься *сов. разг.* саклану, сакланып калу; **я не ~ёгся от просту́ды** салкын тиюдән сакланып кала алмадым

устила́ть *несов. см.* **устла́ть, устели́ть**

устила́ться *несов.* **1.** *см.* **устла́ться, устели́ться**; **2.** *страд. от* **устила́ть**

устла́ть *сов. что чем* җаю, түшәү, җәеп (түшәп) чыгу, каплау, каплап алу; **~ пол ковра́ми** идәнгә келәмнәр җәеп чыгу

устла́ться *сов. разг.* җәелү, түшәлү, капланы

у́стн||ый, -ая, -ое сөйләм ...ы, телдән; **~ая речь** сөйләм теле; **~ый отве́т** телдән җавап бирү

усто́||й *м* **1.** (*опора*) терәк, таяныч, багана; **быки́ и береговы́е ~и мосто́в** күпернең баганалары һәм ярдагы таянычлары **2.** *мн. ~и перен.* нигез; **мора́льные ~и челове́ческого о́бщества** кешелек җәмгыятенең әхлак нигезләре **3.** куерык (*сыекчаның өстенә җыелган куесы, мәсәлән, сөт өстенә җыелган каймак*)

усто́йчивость *ж* **1.** тотрыклылык; **~ самолёта** самолётның тортрыклылыгы **2.** *перен.* (*стабильность, постоянство*) тотрыклылык, үзгәрмәүчәнлек; **~ репертуа́ра** репертуарның тотрыклыгы

усто́йчив||ый, -ая, -ое **1.** тотрыклы, чайкалмый торган; **~ая ло́дка** чайкалмый торган көймә **2.** *перен.* тотрыклы, ныклы, үзгәрми торган, һәртөрле тәэсирләргә бирелми торган; **~ые урожа́и** тотрыклы иген уңышы; **~ая валю́та** тотрыклы валюта

***усто́йчивый**, -ая, -ое *кушма сүзләрнең икенче кисәге, татар теленә «бирешмәүчән», «чыдамлы», «түземле» сүзләре белән тәрҗемә ителә, мәс.* **морозоусто́йчивый** салкынга чыдамлы

усто́я||ть *сов.* **1.** (*не упасть*) аумау, егылмау, баскан жирдә түзеп тору; **~ на нога́х** аяктан егылмау **2.** *перен.* нык тору, бирешмәү, бирелмәү; **~ в спо́ре** бәхәстә бирешмәү

усто́я||ться *сов.* **1.** (*отстояться*) өстә утыру, өсте җыелу (*мәс.,сөтнең*) **2.** тону, тоныклану; **му́тная вода́ ~лась** болганчык су тонган **3.** *перен.* утыру, басынкылану, тотрыклы хәлгә килү; **хара́ктер ещё не ~лся** характеры әле тотрыклы хәлгә килеп җитмәгән

устра́ивать *несов. см.* **устро́ить**

устра́иваться *несов.* **1.** *см.* **устро́иться**; **2.** *страд. от* **устра́ивать**

устране́ние *с см.* **устрани́ть**

устрани́ть *сов.* **1.** *кого-что* читкә (кырыйга, янга) алып ташлау; **~ все прегра́ды** барлык тоткарлыкларны читкә алып ташлау **2.** *что* бетерү, юк итү, арыну; **~ недочёты** кимчелекләрне бетерү **3.** *кого-что, офиц.* [эштән] чыгару, урыннан төшерү, эштән алу; **~ от рабо́ты** эштән чыгару

устрани́ться *сов.* читләшү, [баш тартып] китү; **~ от дел** эштән читләшү

устраня́ть *несов. см.* **устрани́ть**

устраня́ться *несов.* **1.** *см.* **устрани́ться**; **2.** *страд. от* **устраня́ть**

устраша́ть *несов. см.* **устраши́ть**

устраша́ться *несов.* **1.** *см.* **устраши́ться**; **2.** *страд. от* **устраша́ть**

устраша́ющий, -ая, -ое куркыныч, имәнеч; **~ вид** куркыныч кыяфәт

устраше́ние *с см.* **устраши́ть, устраши́ться**

устраши́тельный, -ая, -ое *уст.* куркыта торган, куркытkыч, күңелгә шом сала торган

УСТ-УТВ

устраши́||ть *сов. кого-что, книжн.* куркыту, өркетү, курку салу, куркуга төшерү, котын алу; **тру́дности его́ не ~ли** кыенлыклар аны куркытмады

устраши́ться *сов. кого-что, книжн.* курку, өрку, шүрләү, коты чыгу; **не ~ угро́з** янаулардан курыкмау

устреми́ть *сов. что* **1.** ябырылдыру, ташландыру, жибәрү; **~ та́нки на врага́** дошман өстенә танклар ябырылдыру **2.** *перен.* төбәү, ташлау, юнәлтү, юнәлдерү; **~ взгля́д** күз төбәү

устреми́||ться *сов.* **1.** ябырылу, ыргылу, ташлану; **бойцы́ ~лись в ата́ку** сугышчылар атакага ташландылар **2.** *перен.* төбәлү, ташлану, текәлү, юнәлү; **взо́ры всех ~лись на вошёдшего** барысының да күзләре кергән кешегә төбәлде

устремле́ние *с* **1.** *см.* **устреми́ть, устреми́ться**; **2.** *книжн.* (*намерение*) теләк, максат, ният, омтылыш

устремлённость *ж* омтылышлы булу, юнәлешле булу, [максатка] юнәлтелгәнлек

устремля́ть *несов. см.* **устреми́ть**

устремля́ться *несов.* **1.** *см.* **устреми́ться**; **2.** *страд. от* **устремля́ть**

у́стрица *ж* устрица (*диңгез моллюскы*)

у́стричн||ый, -ая, -ое устрица ...ы, устрица эшкәртү ...ы; **~ая ра́ковина** устрица кабырчыгы; **~ый про́мысел** устрица промыселы

устрое́ние *с см.* **устро́ить** 1, 2, 4, 6

устро́енн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **устро́ить**; **2.** жайланган, тәртипкә салынган, тәртипкә китерелгән, көйләнгән, жайлы, төзек; **~ая жи́знь** тәртипкә салынган тормыш

устро́итель *м* оештыручы; **~ конце́рта** концерт оештыручы

устро́ительница оештыручы хатын (кыз)

устро́ить *сов.* **1.** *что* кору, салу, булдыру; **~ плоти́ну на реке́** елгада буа кору **2.** *что* (*организовать*) оештыру; **~ конце́рт** концерт оештыру **3.** *что* (*учинить*) күтәрү, куптару, чыгару; **~ сканда́л** җәнҗал куптару **4.** *что* (*наладить*) рәтләү, жайга салу, көйгә салу; **~ свои́ дела́** эшләреңне жайга салу **5.** *что кому, разг.* (*посодействовать*) булышу, ярдәм итү; **~ биле́т в теа́тр** театрга билет алырга булышу **6.** *кого-что* (*определить*) урнаштыру, кертү; **~ на рабо́ту** эшкә урнаштыру **7.** *кого-что* (*оказаться удобным*) канәгатьләндерү, кулай булу, яраклы булу, ярау; **тако́е реше́ние меня́ не устро́ит** мондый карар мине канәгатьләндерми

устро́иться *сов.* **1.** (*наладиться*) рәтләнү, рәткә салыну, жайлану, жайга салыну **2.** (*поступить*) урнашу, керү; **~ на заво́д** заводка эшкә урнашу **3.** (*расположиться*) урнашу, жайлап урнашу; **~ спа́ть на дива́не** диванда йокларга урнашу

устро́йство *с* **1.** *см.* **устро́ить** 1, 2, 4, 5, 6; **2.** (*конструкция*) төзелеш, корылыш, ясалыш; **~ радиоприёмника** радиоалгычның төзелеше **3.** (*строй*) төзелеш, строй; **госуда́рственное ~** дәүләт төзелеше **4.** (*механизм*) корылма, жайланма, төзелмә; **тормозно́е ~** тормоз жайланмасы

усту́п *м* киртләч, чыгынты; **на ~ах гор** тау киртләчләрендә

уступа́ть *несов. см.* **уступи́ть**

уступи́тельн||ый, -ая, -ое: **~ое прида́точное предложе́ние** *грам.* иярчен кире жөмлә

уступи́||ть *сов.* **1.** *кого-что кому* бирү, сабу; **~ть место** урын бирү; **~ть доро́гу** *кому-л. кемгә дә булса* юл сабу **2.** *кому в чём* (*покориться*) юл кую, каршы килмәү; **~ть в спо́ре** бәхәстә юл кую **3.** *кому-чему в чём* (*оказаться ниже*) калышу, бирешү; **он никому́ не ~т в хра́брости** батырлык ягыннан ул беркемгә дә бирешмәс **4.** *что кому, разг.* (*продавая, отдать дешевле*) киметү, төшү, ташлама ясау; **~ть два рубля́** ике сумга киметү

усту́пк||а *ж* **1.** *см.* **уступи́ть** 2, 4; **2.** (*компромисс*) ташлама; **пойти́ на ~и** ташлама ясау **3.** (*скидка с назначенной цены*) киметү; **прода́ть с ~ой** бәясен киметеп сату

усту́пчат||ый, -ая, -ое киртләчле-киртләчле, баскычлы-баскычлы, керентеле-чыгынтылы; **~ая возвы́шенность** киртләчле-киртләчле калкулык

усту́пчивость *ж* юл куючанлык, килешүчәнлек; күндәмлек

усту́пчивый, -ая, -ое килешүчән, юл куючан, сүзгә күнүчән; күндәм; **~ челове́к** юл куючан кеше

устыди́ть *сов. кого-что* оялту, кызарту

устыди́ться *сов. чего* оялу, кызару, хурлану

у́стье *с* **1.** тамак, елга тамагы; **~ Ка́мы** Кама тамагы **2.** (*выход*) авыз; **~ ша́хты** шахта авызы

усугуби́ть, усугу́бить *сов. что, книжн.* көчәйтү, арттыру, кискенләштерү, авырлаштыру; **~ вину́** гаепне көчәйтү

усугуби́ться, усугу́биться *сов. книжн.* көчәю, арту, кискенләшү, авырлашу

усугубле́ние *с см.* **усугуби́ть, усугу́бить**

усугубля́ть *несов. см.* **усугуби́ть, усугу́бить**

усугубля́ться *несов.* **1.** *см.* **усугуби́ться, усугу́биться**; **2.** *страд. от* **усугубля́ть**

усу́шка *ж* кибә-кибә кимү, кибә-кибә кимегән авырлык

усы́ *мн.* **1.** мыек; **отрасти́ть ~** мыек жибәрү **2.** *бот.* мыекча (*усемлекләрдә*) ◆ **и в ус [себе] не ду́ть** исе дә китмәү; **са́ми с уса́ми** үзебез дә беләбез, үзебезнең дә башка тай типмәгән

усыла́ть *несов. см.* **усла́ть**

усынови́тель *м офиц.* уллыкка алучы, кызлыкка алучы

усынови́ть *сов. кого* уллыкка алу; кызлыкка алу (*үз улы яки кызы итеп яздырып тәрбиягә алу*)

усыновле́ние *с* уллыкка алу; кызлыкка алу

усыновля́ть *несов. см.* **усынови́ть**

усыпа́льница *ж книжн.* төрбә (*бер ыру яисә бер гаилә членнарын кому өчен махсус бина*)

усы́пать *сов. что* сибеп (чәчеп) чыгу, сибеп (чәчеп) тутыру; **~ доро́жки песко́м** юлларга ком сибеп чыгу

усыпа́ть *несов. см.* **усы́пать**

усыпи́тельн||ый, -ая, -ое *разг.* йоклата торган, йокы китерә торган, йоклаткыч, йокы китергеч; **~ го́лос** йокы китергеч тавыш

усыпи́ть *сов.* **1.** *кого-что* (*заставить уснуть*) йоклату, йокыга талдыру **2.** *кого-что* (*умертвить*) агулап үтерү; **~ больну́ю соба́ку** авыру этне агулап үтерү **3.** *перен. кого-что* йокы китерү, йокымсырату, оету; **~ моното́нным чте́нием** бертөрле укып йокыны китерү **4.** *перен. что* киметү, йомшарту, зәгыйфьләтү; **~ бди́тельность** уяулыкны киметү

усыпле́ние *с см.* **усыпи́ть**

усыпля́ть *несов. см.* **усыпи́ть**

усыха́ть *несов. см.* **усо́хнуть**

ута́ивать *несов. см.* **утаи́ть**

утаи́ть *сов. что* **1.** (*сохранить в тайне*) сер итеп тоту (саклау), яшерү, әйтми калдыру; **~ пра́вду** дөреслекне яшерү **2.** (*тайно присвоить*) үзләштерү, үзләштереп алып калу, сиздермичә үзләштерү; яшереп алып калу; **~ чужи́е ве́щи** кеше әйберләрен сиздермичә үзләштерү

ута́йка *ж см.* **утаи́ть**

ута́птывать *несов. см.* **утопта́ть**

утащи́ть *сов. кого-что* **1.** өстерәп (сөйрәп) алып китү; **~ мешо́к в подва́л** капчыкны өстерәп подвалга алып китү **2.** *перен. шутл.* (*повести с собой*) иректезләп алып китү, көчләп алып китү; **~ *кого-л.* в го́сти** *кемне дә булса* иректезләп кунакка алып китү **3.** (*украсть*) урлау, чәлдерү, сорамыйча алып китү

у́тварь *ж собир.* кирәк-яраклар, жиһазлар; **дома́шняя ~** йорт кирәк-яраклары

утверди́тельн||ый, -ая, -ое **1.** канәгатьләндерерлек, уңай; **~ый отве́т** канәгатьләндерерлек жавап **2.** *грам.* раслау ...ы; **~ая ча́стица** раслау кисәкчәсе

утверди́ть *сов.* **1.** *кого-что* раслау, кабул итү; **~ план рабо́ты** эш планын раслау; **~ но́вый зако́н** яңа закон кабул итү **2.** *что, книжн.* ныгыту, беркетү; **~ опо́ры в земле́** терәкләрне җиргә беркету **3.** *кого-что* ышандыру, инандыру; **~ в *каком-л.* мне́нии** *нинди дә булса* фикергә ышандыру

утверди́||ться *сов.* **1.** урнашу, тамыр жәю, ныгу; **~лся порядок** тәртип урнашты **2.** ышану, инану; **~ться в своём мне́нии** үз фикереңнең дөреслегенә инану

утверажда́||ть *несов.* **1.** *см.* **утверди́ть**; **2.** *что* әйтү, сөйләү, раслау; **все ~ют, что он прав** барысы да аны хаклы дип әйтәләр

утверажда́ться *несов.* **1.** *см.* **утверди́ться**; **2.** *страд. от* **утверажда́ть**

утвержде́ни||е *с* **1.** *см.* **утверди́ть, утверди́ться**; **2.** раслау, караш, фикер, положение; **пра́вильные ~я** дөрес фикерләр

утека́ть *несов. см.* **уте́чь**

утёнок *м* үрдәк бәбкәсе

утепле́ние *с см.* **утепли́ть**

утеплённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **утепли́ть**; 2. җылытылган, җылы; **~ый грунт** җылытылган грунт; **~ая о́бувь** җылы аяк киеме

утепли́тель *м* җылыткыч, җылыткыч материал; **~ аккумуля́тора** аккумулятор җылыткычы

утепли́ть *сов. что* җылыту, җылыландыру; **~ коро́вник** сыер абзарын җылыту

утепля́ть *несов. см.* **утепли́ть**

утере́ть *сов. кого-что, разг.* сөртү, сөртеп алу, корыту, корытып сөртү; **~ лицо́** битне сөртү

утере́ться *сов. разг.* сөртенү, битне сөртү; **~ полоте́нцем** сөлге белән сөртенү

утерпе́||ть *сов.* түзеп (чыдап) калу, түзеп (чыдап) тора алу; **не ~л, что́бы не возрази́ть** каршы әйтмичә түзеп тора алмады

уте́ря *ж офиц.* югалту, югалу; **~ докуме́нтов** документларны югалту

утеря́ть *сов. что* югалту, жую, төшереп калдыру; **~ де́ньги** акча югалту

утёс *м* кыя, кыяташ

утеса́ть *сов. что, спец.* юнып алу, юнып юкарта төшү

утёсистый, -ая, -ое кыялы, кыяташлы; **~ бе́рег** кыялы яр

утёсывать *несов. см.* **утеса́ть**

уте́ха *ж* 1. (*забава*) кызык, уенкөлке, мәзәк, рәхәт, уен; **де́тская ~** балалар уены 2. (*утешение*) юаныч, куаныч; **вну́ки — его́ ~** оныклары — аның юанычы

уте́чка *ж* (*читкә агудан*) кимү, (*читкә таралудан*) азаю, түгелеп-чәчелеп кимү, саркып югалу; **~ га́за** газның саркып югалуы

уте́чь *сов.* 1. агу, агып бетү; **вода́ утекла́** су агып беткән 2. *перен.* үтү, үтеп китү, узу; **утекли́ го́ды** бик күп еллар үтте

утеша́ть *несов. см.* **уте́шить**

утеша́ться *несов.* 1. *см.* **уте́шиться**; 2. *страд. от* **утеша́ть**

утеше́ние *с* 1. *см.* **уте́шить, уте́шиться**; 2. юаныч, куаныч; **найти́ себе́ ~** *в чём-л. нәрсәдән дә булса* үзенә юаныч табу

утеши́тель *м* юатучы, юаныч бирүче, тынычландыручы

утеши́тельница *ж* юатучы хатын (кыз)

утеши́тельный, -ая, -ое юаткыч, юата торган, юаныч бирә торган, юанычлы, тынычландыра торган; **~ отве́т** юата торган җавап

уте́шить *сов. кого-что* юату, тынычландыру, күңелен ачу, күңелен күтәрү, юаныч бирү; **~ ребёнка** баланы юату

уте́шиться *сов.* юану, тынычлану, күңел ачылу

утилизи́ровать *сов., несов. что* утильләштерү, файдалану, файдалы эшкә тоту; **~ отхо́ды произво́дства** производство калдыкларын файдалы эшкә тоту

утилитари́зм *м книжн.* утилитаризм (*һәр нәрсәдән бары тик материаль файда күрүне генә алга сөрүче тар практицизм*)

утилитари́ст *м книжн.* утилитарист (*утилитаризм рухы белән сугарылган кеше*)

утилитари́стск||ий, -ая, -ое утилитаризм ...ы, утилитаристларча; **~ие взгля́ды** утилитаризм карашлары

утилита́рн||ый, -ая, -ое 1. (*проникнутый утилитаризмом*) утилитар, файда артыннан куу ...ы, файда күрү ...ы; **из ~ых соображе́ний** файда күрүне күздә тотып 2. (*прикладной*) утилитар, практик; **~ые зна́ния** практик белемнәр

ути́ль *м собир.* утиль (*производство калдыклары, тимер-томыр, иске-москы, чүпрәк-чапрак һ.б.ш.*)

ути́льный, -ая, -ое утиль ...ы; **~ цех** утиль цехы

утильсырьё *с собир. см.* **ути́ль**

ути́н||ый, -ая, -ое үрдәк ...ы; **~ое я́йцо́** үрдәк күкәе

утира́ть *несов. см.* **утере́ть**

утира́ться *несов.* 1. *см.* **утере́ться**; 2. *страд. от* **утира́ть**

утиха́ть *несов. см.* **ути́хнуть**

ути́хнуть *сов.* 1. (*умолкнуть*) тыну, тынып калу; **шум ути́х** тавыш тынды 2. (*прекратиться*) басылу, туктау; **бу́ря ути́хла** давыл басылды; **боль ути́хла** авырту басылды 3. (*успокоиться*) тынычлану, тыну; **она́ до́лго пла́кала, наконе́ц, ути́хла** бик озак елаганнан соң инһаять тынычланды

утихоми́ривать *несов. см.* **утихоми́рить**

утихоми́риваться *несов.* 1. *см.* **утихоми́риться**; 2. *страд. от* **утихоми́ривать**

утихоми́рить *сов. кого-что* тынычландыру, юашландыру, басынкландыру; **~ драчуно́в** сугыш чукмарларын тынычландыру

утихоми́риться *сов. разг.* тынычлану, юашлану, басынкылану

у́тк||а *ж* 1. үрдәк; **ди́кая ~а** кыр үрдәге 2. (*сосуд*) сидек савыты, утка 3. *разг.* ялган хәбәр, ялган, куык; **пусти́ть ~у** ялган хәбәр тарату

уткну́ть *сов. что* во *что* 1. яшерү, тыгу; **~ лицо́ в воротни́к** битне яка эченә яшерү 2. *перен.* (*глаза́, взгляд*) күз текәү, текәп карау ♦ **~ нос в кни́гу** баш күтәрми китап уку

уткну́ться *сов. во что* 1. чуму, каплану, яшеренү, баш төртү; **~ голово́й в поду́шку** башны мендәргә төртү 2. *перен.* чуму; ныкбирелү, текәлеп утыру; **~ в кни́гу** китапка чуму

утконо́с *м* үрдәкборын (*Австралиядә яши торган имезүче хайван*)

у́тлый, -ая, -ое ышанычсыз, иске, тузган; **~ чёлн** тузган каек; әҗәл тагарагы

уто́к *м текст.* аркау җебе, аркау (*туку эшендә*)

утоле́ние *с см.* **утоли́ть**

утоли́ть *сов. что* 1. кандыру, басу; **~ жа́жду** сусын кандыру, сусаганны басу 2. *уст.* (*ослабить, умерить*) басу, басылдыру, кимету; **~ боль** авыртуны басу

утолсти́ть *сов. что* юанайту, калынайту, юанайта (калынайта) төшү; **~ верёвку** бауны юанайта төшү

утолсти́ться *сов.* юанаю, калынаю, юаная (калыная) төшү

утолща́ть *несов. см.* **утолсти́ть**

утолща́ться *несов.* 1. *см.* утолсти́ться; 2. *страд. от* **утолща́ть**

утолще́ние *с* 1. *см.* **утолсти́ть**; 2. (*место*) калынайган урыны, юанайган җире; **~ ствола́** стволның юанайган урыны

утоля́ть *несов. см.* **утоли́ть**

утоми́тельность *ж* ялыктыргыч булу, алҗыткыч булу, йончыткыч булу, интектергеч булу, эчпошыргыч булу

утоми́тельн||ый, -ая, -ое ялыктыргыч, алҗыткыч, йончыткыч, зарыктыргыч, интектергеч, эчпошыргыч; **~ое путеше́ствие** ялыктыргыч сәяхәт; **~ый разгово́р** эчпошыргыч сөйләшү

утоми́ть *сов. кого-что* ялыктыру, алҗыту, йончыту, талдыру, талчыктыру; **~ глаза́** күзләрне талдыру

утоми́ться *сов.* ялыгу, ару, алҗу, йончу, талчыгу, зирегү, өшәнү, мәлҗерәү, йөгенү

утомле́ние *с* арыганлык, талчыкканлык, алҗыганлык, хәлсезлек, зирегү

утомлённ||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **утоми́ть**; 2. арыган, талчыккан, алҗыган, йончыган, зиреккән; **~ый вид** йончыган кыяфәт; **~ые глаза́** алҗыган күзләр

утомля́емость *ж* аручанлык, талучанлык, тиз талчыгучанлык; **быстра́я ~ организ́ма** организмның бик тиз талчыгучанлыгы

утомля́ть *несов. см.* **утоми́ть**

утомля́ться *несов.* 1. *см.* **утоми́ться**; 2. *страд. от* **утомля́ть**

утону́||ть *сов.* 1. бату, суга бату; **ведро́ ~ло** чиләк батты 2. (*погибнуть*) батып үлү, суга батып үлү 3. *в чём* (*погрузиться во что-л. вязкое*) бату, чуму 4. *перен. в чём* күмелү, чуму; **всё ~ло в зе́лени** бөтен нәрсә яшеллеккә күмелгән

утончи́ть *несов. см.* **утончи́ть**

утончи́ться *несов.* 1. *см.* **утончи́ться**; 2. *страд. от* **утончи́ть**

утончённость, утóнченность *ж* нечкәлек; нәзакәтлелек

утончённ||ый, утóнченн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **утончи́ть**; 2. (*изощрённый*) нечкә, сизгер, үткен, нәзакәтле; **~ый вкус** нечкә зәвык; **~ые мане́ры** нәзакәтле манерлар

утончи́ть *сов. что* 1. нечкәртү, нәзегәйтү, юкарта төшү; **~ ни́тку** җепне нәзегәйтә төшү; **~ ко́жу** күнне юкарта төшү 2. *перен.* нечкәртү, нәзакәтләндерү; **~ вкус** зәвыкны нечкәртү

утончи́ться *сов.* 1. (*стать более тонким*) нечкәрү, нәзегәю, юкару, юкара төшү 2. *перен.* нечкәрү, нәзакәтләнү

утопа||ть *сов. прост.* 1. *см.* **утопта́ть**; **~ть сне́г у крыльца́** болдыр төбендәге карны таптап тигезләү 2. китү, тәпитәпи китеп бару; **~ли домо́й** тәпи-тәпи өйләренә кайтып киттеләр

УТО-УХА

утопа́||ть *несов. см.* **утону́ть**; **дом ~ет в зе́лени** йорт яшеллеккә күмелгән

утопа́ющий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **утопа́ть**; **2.** *в знач. сущ. м* батучы, батып баручы; **~ хвата́ется за соло́минку** *посл.* батып баручы саламга тотына

утопи́зм *м книжн. см.* **утопи́чность**

утопи́ст *м* утопист (*утопик социализм тарафдары*)

утопи́ть *сов. кого-что* **1.** батыру; **~ су́дно неприя́теля** дошманның судносын батыру **2.** *перен.* (*погубить*) батыру, һәлак итү, харап итү, башып ашау

утопи́ться *сов.* батып үлү, суга бату

утопи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *филос.* утопик, утопиягә нигезләнгән, фәнни булмаган; **~ий социали́зм** утопик социализм **2.** (*нереальный*) тормышка ашмастай, реаль булмаган, хыялый; **~ие взгля́ды** тормышка ашмастай карашлар **3.** *лит.* утопик, утопиядән гыйбарәт булган; **~ий рома́н** утопик роман

утопи́чность *ж* утопиялек, тормышка ашмаслык булу, хыялыйлык

утопи́чный, -ая, -ое *см.* **утопи́ческий** 2; **~ за́мысел** тормышка ашмастай ният

уто́пия *ж* **1.** *филос.* утопия (*социаль үзгәртеп кору, идеаль иҗтимагый җәмгыять турында җәмгыять усешендәге объектив закончалыкларны фәнни аңлауга нигезләнмәгән тәгълимат*) **2.** (*неосуществимая мечта*) буш хыял, тормышка ашмаслык хыял, фантазия, утопия **3.** *лит.* утопия (*идеаль иҗтимагый төзелешле киләчәкне сурәтли торган әдәби әсәр*)

уто́пленник *м* суга баткан кеше, суга батып үлгән кеше

уто́пленница сүга баткан хатын (кыз), суга батып үлгән хатын (кыз)

утопта́ть *сов. что* таптап тыгызландыру (тигезләү), төйгечләп тыгызландыру; **~ зе́млю** җирне таптап тигезләү

утопта́ться *сов.* тапталып тигезләнү (тыгызлану), тапталу

уточне́ние *с* **1.** *см.* **уточни́ть**; **2.** төгәллек, аныклык, төзәтмә; **внести́ ~ в прое́кт** проектка аныклык кертү

уточни́ть *сов. что* аныклау, ачыклау, аныклык (ачыклык) кертү, төгәллек кертү; **~ све́дения** мәгълүматларга аныклык кертү

уточни́||ться *сов.* аныклану, ачыклану; **формулиро́вки ~лись** формулировкалар аныкланды

уточня́ть *несов. см.* **уточни́ть**

уточня́ться *несов.* **1.** *см.* **уточни́ться**; **2.** *страд. от* **уточня́ть**

утра́ивать *несов. см.* **утро́ить**

утра́иваться *несов.* **1.** *см.* **утро́иться**; **2.** *страд. от* **утра́ивать**

утрамбова́ть *сов. что* төйгечләп тыгызлау (тигезләү), таптап тыгызлау, таптый-таптый такырайту

утрамбова́ться *сов.* төйгечләнеп тыгызлану, төйгечли-төйгечли тигезләнү, таптый-таптый такыраю

утрамбо́вка *ж см.* **утрамбова́ть**

утрамбо́вывать *несов. см.* **утрамбова́ть**

утрамбо́вываться *несов.* **1.** *см.* **утрамбова́ться**; **2.** *страд. от* **утрамбо́вывать**

утра́т||а *ж* **1.** *см.* **утра́тить, утра́титься**; **2.** (*потеря, урон*) югалту, зарар, зыян; **понести́ тяжёлую ~у** зур югалтуга юлыгу

утра́тить *сов. кого-что* югалту, жую; **~ трудоспосо́бность** хезмәткә сәләтлелекне югалту

утра́ти||ться *сов.* югалу, юкка чыгу, бетү; **~лись ста́рые тради́ции** иске традицияләр юкка чыкты

утра́чивать *несов. см.* **утра́тить**

утра́чиваться *несов.* **1.** *см.* **утра́титься**; **2.** *страд. от* **утра́чивать**

у́тренн||ий, -ая, -ое иртәнге; **~ая заря́дка** иртәнге зарядка; **~ий уда́й** иртәнге савым

у́тренник *м* **1.** утренник; **де́тский ~** балалар утреннигы (*бәрәр бәйрәм уңае белән балалар өчен оештырыла торган уен-тамаша*) **2.** (*утренний мороз*) иртәнге салкын

утри́рование *с см.* **утри́ровать**

утри́ровать *сов., несов. что* арттыру, арттырып җибәрү, күпертү, күпертеп күрсәтү, кабарту; **~** *чьи-л.* **слова́** *кемнең дә булса* сөйләгәннәрен арттырып җибәрү

у́тр||о *с* иртә, таң; **ра́нним ~ом** иртә таңнан; **под ~о** таң алдыннан; **в шесть часо́в ~а́** иртәнге алты сәгатьтә; **с до́брым ~ом!** хәерле иртә! ♦ **~о ве́чера мудрене́е** *посл.* иртә кичтән хәерлерәк (*бу эшне иртәнгә калдыру хәерлерәк*)

утро́б||а *ж прост.* карын, корсак, эч; **в ~е ма́тери** әнисе карынында; **ненасы́тная ~а** туймас корсак, бирән корсак

утро́бный, -ая, -ое **1.** карындагы, ана карынындагы; **~ пери́од разви́тия** ана карынындагы үсеш чоры **2.** (*о звуке, голосе*) күкрәк ...ы, күкрәктән чыккан; калын, юан; **~ го́лос** күкрәктән чыккан тавыш

утрое́ние *с см.* **утро́ить**

утро́енный, -ая, -ое **1.** *прич. от* **утро́ить**; **2.** өчләтелгән, өч тапкыр арттырылган

утро́ить *сов. что* өч тапкыр (мәртәбә) арттыру, өчләтә арттыру; **~ уси́лия** тырышлыкны өчләтә арттыру

утро́и||ться *сов.* өч тапкыр (мәртәбә) арту, өчләтә арту; **си́лы ~лись** көч өч тапкыр артты

у́тром *нареч.* иртән, иртәнчәк, иртә белән; **встать ра́но ~** иртән иртүк тору

утружда́ть *несов. кого-что* мәшәкатьләү, бимазалау, тынычсызлау, борчу

утру́ска *ж спец.* **1.** (*уменьшение веса*) чәчелеп кимү, түгелеп кимү, чәчелеп-түгелеп кимү **2.** (*недостающее количество*) чәчелгәне-түгелгәне, чәчелгән-түгелгән өлеше, коелган өлеше

утряса́ть *несов. см.* **утрясти́**

утряса́ться *несов.* **1.** *см.* **утрясти́сь**; **2.** *страд. от* **утряса́ть**

утряс||ти́ *сов.* **1.** *что* селки-селки басылдыру, селкеп (селеккәләп) тыгызландыру; **~ти са́хар в мешке́** капчыктагы шикәрне селеккәләп тыгызландыру **2.** *обычно безл. кого-что, разг.* (*измучить*) селкетеп алҗыту, дыңгырдата-дыңгырдата йончыту; **~ло в доро́ге** юлда килгәндә селкетеп алҗытып бетерде **3.** *перен. что, разг.* рәтләү, җайлау, көйләү; **~ти вопро́с** мәсьәләне җайлау

утряс||ти́сь *сов.* **1.** *разг.* селкенә-селкенә басылу, селкенә-селкенә тыгызлану; **крупа́ ~лась** ярма селкенә-селкенә тыгызланган **2.** *прост.* селкенеп [барып] алҗып бетү, силкенеп [барып] интегеп бетү, селкенеп барып җәфаланып бетү; **~тись в теле́ге** арбада селкенеп җәфаланып бетү **3.** *перен.* (*уладиться*) рәтләнү, җайлану; көйләнү; **недоразуме́ния ~лись** аңлашылмаучылыклар рәтләнде

уты́кать *сов. что чем* **1.** *разг.* кадап бетерү (тутыру), чәнчеп (кадап) чыгу; **~ поду́шечку була́вками** күпчеккә булавкалар кадап тутыру **2.** *прост.* тыгып (кыстырып) чыгу, тыгу, кыстыру; **~ ще́ли па́клей** ярыкларга чүбек кыстырып чыгу

утыка́ть I *несов. см.* **уткну́ть**

утыка́ть II *несов. см.* **уты́кать**

утыка́ться *несов.* **1.** *см.* **уткну́ться**; **2.** *страд. от* **утыка́ть** I

уты́кивать *несов. см.* **уты́кать**

утю́г *м* үтүк, өте; **электри́ческий ~** электр үтүге

утю́жение *с см.* **утю́жить**

утю́ж||ить *несов.* **1.** *что* үтүкләү, өтеләү; **~ить брю́ки** чалбар үтүкләү **2.** *перен. кого, прост.* (*колотить*) тукмау, дөмбәсләү **3.** *перен. что* тигезләү, таптау, таптап үтү; **та́нки ~ат око́пы** танклар окопларны таптап үтәләр

утю́жка *ж см.* **утю́жить**

утяжеле́ние *с см.* **утяжели́ть, утяжели́ться**

утяжели́тель *м спец.* авырайткыч; **~ глини́стого раство́ра** балчык измәсен авырайткыч

утяжели́ть *сов. что* авырайту, авырлыгын арттыру; салмаклату; **~ маши́ну** машинаны авырайту

утяжели́ться *сов.* авыраю; салмаклану

утяжеля́ть *несов. см.* **утяжели́ть**

утяжеля́ться *несов.* **1.** *см.* **утяжели́ться**; **2.** *страд. от* **утяжеля́ть**

утяну́ть *сов. прост.* **1.** *кого-что* (*уволочь за собой*) сөйрәп (өстерәп) алып китү **2.** *что* тартып буу, кысып буу; **~ живо́т** эчне кысып буу **3.** *перен. кого-что* (*украсть*) урлап китү, чәлдереп китү

уть́тина *ж разг.* үрдәк ите

уть́тица *ж* **1.** үрдәк караучы (*үрдәк фермасында эшләүче*) **2.** (*посуда*) үрдәк кыздыра торган савыт

уф *межд.* уф, уһ; **~, уста́л!** уф, арыдым!

ух *межд.* аһ, ах, абау, ай-яй; **~, како́й большо́й!** ай-яй, нинди зур!

уха́ *ж* балык шулпасы, уха; **стерля́жья ~** чөгә балыгы шулпасы

уха́б *м* сикәлтә, казылма, чокыр (*юлда*); салу (*кышкы юлда*)

уха́бина *ж разг. см.* **уха́б**

уха́бист||ый, -ая, -ое сикәлтәле, казылмалы, чокырлы-чакырлы; **~ая доро́га** чокырлы-чакырлы юл

ухажёр *м прост.* ухажёр (*хатын-кыз артыннан йөрүче*)

ухажёрск||ий, -ая, -ое *прост.* ухажёр ...ы

уха́живание *с см.* **уха́живать**

уха́живать *несов.* **1.** *за кем-чем* карау, карап-тәрбияләп тору, карап үстерү; **~ за больны́м** авыруны карау; **~ за цветы́** чәчәкләрне карап үстерү **2.** *за кем* ухаживать итү, хатын-кыз артыннан йөрү, хатын-кызга илтифат күрсәтү

у́харский, -ая, -ое *разг.* егетләрчә, егетләргә хас, бик җилле; **~ вид** егетләрчә кыяфәт

у́харство *с разг.* егетлек, егетләнү, кыюлык, чаялык

у́харствовать *несов. разг.* егетләнү, егетлек (чаялык) күрсәтү

у́харь *м разг.* чая кеше, елгыр кеше, егет кеше

у́хать *несов. см.* **у́хнуть**

у́хаться *несов. см.* **у́хнуться**

ухва́т *м* ухват (*мичтән чуен чүлмәк кебекләрне алу өчен*)

ухва́тист||ый, -ая, -ое *разг.* **1.** нык тотучан, нык эләктерүчән; **~ые ру́ки** нык тотучан куллар **2.** үткен, булдыклы, елгыр, җитез; **~ый па́рень** үткен егет

ухвати́ть *сов.* **1.** *кого-что* эләктерү, каптыру, тотып алу; эләктереп калу; **~ за́ ногу** аягыннан эләктерү **2.** *перен. что. разг.* тотып алу, эләктереп алу, аңлау, төшенү; **~ мысль собесе́дника** гәп-төшеннән фикерен эләктереп алу

ухвати́ться *сов.* **1.** за *кого-что* тотыну, ябышу; **~ за пери́ла** култыксага тотыну **2.** *перен.* за *что* (*приняться, взяться*) бик зур тырышлык белән тотыну, бик зур тырышлык куеп керешү; **~ за но́вую рабо́ту** яңа эшкә бик зур тырышлык куеп керешү **3.** *перен.* за *кого-что, разг.* (*воспользоваться в своих интересах*) эләктереп алу, файдалану; **~ за интере́сную мысль** кызыклы фикерне эләктереп алу

ухва́тк||а *ж разг.* **1.** (*манера поведения*) кыланыш; **молоде́цкая ~а** егетләрчә кыланыш **2.** (*ловкость*) елгырлык, булдыклылык, җитезлек, осталык; **он берёт не си́лой, а ~ой** ул көч белән түгел, осталык белән алдыра

ухва́тывать *несов. см.* **ухвати́ть**

ухва́тываться *несов.* **1.** *см.* **ухвати́ться**; **2.** *страд. от* **ухва́тывать**

ухитри́||ться *сов. с неопр., разг.* җаен табу; хәйләсен (әмәлен) табу, акыл (баш) җитү; **как вы ~лись сде́лать э́то?** ничек итеп сез моны эшләү җаен таба алдыгыз?

ухитря́ться *несов. см.* **ухитри́ться**

ухищре́ни||е *с* хәйлә, әмәл, осталык, хәйләкәрлек; этләшү, этлек; **прибега́ть к ра́зным ~ям** һәртөрле хәйләләр куллану

ухищрённость *ж* хәйләлелек, чослык, хәйләкәрлек

ухищрённый, -ая, -ое хәйләле, хәйләкәр, чос, оста; **~ приём** хәйләле алым

ухищря́ться *несов.* хәйлә кору, хәйләләү, хәйләсен (әмәлен) табу; җаен табу; этләшү

ухлёстывать *несов. прост. см.* **уха́живать** 2

ухло́пать *сов. прост.* **1.** *кого-что* (*убить*) үтерү, башын бетерү, дөмектерү **2.** *что* (*истратить*) тоту, туздыру, сарыф (исраф, әрәм) итү, түгү; **~ мно́го де́нег** бик күп акча исраф итү

ухло́пывать *несов. см.* **ухло́пать**

ухмы́лка *ж разг.* авыз еру, мыек астыннан елмаеп кую, көлемсерәү

ухмыльну́ться *сов. разг.* авыз еру, (*канәгатьлек белән*) елмаеп кую, мыек астыннан көлемсерәү

ухмыля́ться *несов. см.* **ухмыльну́ться**

у́хну||ть *сов. однокр.* **1.** гөрселдәү, гөрелдәү, күкрәү, дөбердәп китү; **~ла бо́мба** бомба гөрселдәде **2.** «ух» дип кычкыру, «ух» дип кую, ухылдап кую; **в ро́ще ~л фи́лин** куаклык эчендә мәче башлы ябалак ухылдап куйды **3.** *что, прост.* томыру, тондыру, кинәт атып җибәрү, кинәт түгеп җибәрү, төшереп җибәрү; **~ть ка́мень в овра́г** ташны чокырга томыру **4.** *прост.* (*упасть*) лач итеп барып төшү, лап итеп егылу; **~л в лу́жу** лач итеп күлдәвеккә барып төште **5.** *что прост.* (*израсходовать*) тотып бетерү, туздыру, исраф итү, очыру; **~ть у́йму де́нег** бик күп акча туздыру **6.** *прост.* (*исчезнуть*) бетү, юкка чыгу; **~ли де́нежки** акча бетте **7.** *кого-что, по чему, прост.* (*ударить*) шап итеп сугу, кундыру; **~ть кулако́м по столу́** йодрык белән шап итеп өстәлгә сугу

у́хнуться *сов. прост.* лап итеп егылу; лап итеп барып төшү; **~ в кана́ву** лап итеп канауга барып төшү

у́хо *с* **1.** колак; **дли́нные у́ши** озын колак; **сре́днее ~** урта колак; **взя́ть за́ ухо** колагыннан эләктереп алу; **отморо́зить у́ши** колакны өшетү **2.** *перен.* колак, ишетү сәләте; **чу́ткое ~** сизгер колак **3.** (*у нек-рых предметов*) колак; **у́ши у ведра́** чиләк колагы **4.** *мн.* **у́ши** колакчын; **ша́пка с уша́ми** колакчынлы (колакчын) бүрек **5.** (*в иголке*) күз, энә күзе ♦ **в одно́ ~ вошло́, в друго́е вышло** *у кого* бер колактан керде, икенчесеннән чыкты; **во все у́ши слу́шать** колакларны торгызып тыңлау, бик бирелеп тыңлау, күңел биреп тыңлау; **за́ уши тащи́ть** *кого* колагыннан сөйрәү (*берәр эшне башкаруда ярдәм итү*); **и ~м не ведёт** колагына да элми; **на́ ухо говори́ть** колагына гына әйтү, сер итеп кенә әйтү; **по́ уши влюби́ться** бик нык гашыйк булу; **~ ре́жет** колакны яра; **у́ши вя́нут** тыңларга оят

уховёртка *ж зоол.* эскәккойрык (*бөҗәк*)

ухо́д I *м см.* **уйти́** 1, 2; **~ с рабо́ты** эштән китү ♦ **вы́йти [за́муж] ~ом** *уст.* ябышып чыгу (*ата-ана ризалыгыннан башка кияүгә чыгу*)

ухо́д II *м см.* **уха́живать** 1; **~ за посе́вами** чәчүлекләрне карау; **~ за ра́неными** яралыларны карау

уходи́ть I *несов.* **1.** *см.* **уйти́**; **2.** китү, сузылу, юнәлү, юл алу; **доро́га уха́дит в лес** юл урманга таба китә

уходи́ть II *сов. кого-что. прост.* **1.** (*измучить*) интектереп (йәдәтеп) бетерү, җәфалау, хәлдән тайдыру **2.** (*погубить*) һәлак (харап) итү, үтерү, бетерү, башын бетерү

уходи́||ться *сов. прост.* **1.** (*измучиться*) алҗып (арып) бетү, йөри-йөри хәлдән таю **2.** (*перестать бродить*) әүүдән туктау; **квас ~лся** квас әүүдән туктаган

ухо́женный, -ая, -ое *разг.* каралган, тәрбияләнгән, тәрбия күргән; **~ ребёнок** тәрбия күргән бала

ухудша́ть *несов. см.* **уху́дшить**

ухудша́ться *несов.* **1.** *см.* **уху́дшиться**; **2.** *страд. от* **ухудша́ть**

ухудше́ние *с см.* **уху́дшить, уху́дшиться**

уху́дшенн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уху́дшить**; **2.** начарайган, начарланган; **~ая поро́да** начарланган токым

уху́дшить *сов. что* начарлату, начарландыру, начарайту, начарайта төшү

уху́дшиться *сов.* начарлану, начарая төшү, койтылану, хәртиләнү, мөшкелләнү

уцеле́||ть *сов.* исән калу, зарарланмый калу, сакланып калу; **все ве́щи ~ли** әйберләрнең барысы да исән калган

уценённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **уцени́ть**; **2.** хакы төшерелгән, бәясе төшерелгән; **~ые това́ры** бәясе төшерелгән товарлар

уце́нивать *несов. см.* **уцени́ть**

уцени́ть *сов. что* бәясен төшерү, хакын киметү, арзанайту; **~ това́р** товарның бәясен төшерү

уце́нк||а *ж* **1.** *см.* **уцени́ть; произвести́ ~у о́буви** аяк киемнәренең бәясен төшерү **2.** (*скидка в цене*) киметелгән өлеш (*баштагы хак белән яңа хак арасындагы аерма*)

уцепи́ть *сов. кого-что, разг.* эләктереп алу, эләктерү, тотып алу; **~ коне́ц верёвки** бауның очыннан эләктереп алу

уцепи́ться *сов. разг.* **1.** за *кого-что* тотыну, ябышу, чат ябышу; **~ за рука́в** җиңенә тотыну **2.** *перен. за что* эләктереп алу; файдалану; **~ за чью-л. мысль** *кемнең дә булса* фикерен эләктереп алу

учáствовать *несов. в чём* **1.** катнашу; **~ в рабо́те** эштә катнашу; **~ в бою́** сугышта катнашу **2.** (*иметь долю*) уртагына керү, бүлешү, уртак күтәрү, бергәләп күтәрү; **~ в расхо́дах** чыгымнарны бергәләп күтәрү

учáствующ||ий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **учáствовать**; **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* катнашучылар

учáстие *с* **1.** катнашу, катнашлык; **приня́ть ~ в вы́борах** сайлауларда катнашу **2.** (*сочувствие*) теләктәшлек, уртаклашу (*мәс. берәүнең кайгысын*); **прояви́ть ~** теләктәшлек белдерү

участи́ть *сов. что* ешайту, ешайта төшү; **~ посеще́ния** килеп йөрүләрне ешайту

участи́||ться *сов.* ешаю, ешая төшү; **уда́ры гро́ма ~лись** күк күкрәгән тавышлар ешайды

участко́в||ый, -ая, -ое **1.** участок ...ы; **~ая избира́тельная коми́ссия** участок сайлау комиссиясе **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м разг.* участковый (*милиционер*)

уча́стливый, -ая, -ое теләктәшлек белдергән; кайгыны уртаклашучан, хәленә керүчән; **~ взгляд** теләктәшлек белдергән караш

уча́стник *м* катнашучы, катнашкан кеше; **~ совеща́ния** киңәшмәдә катнашучы

уча́стница *ж* катнашучы хатын (кыз)

уча́сток *м* **1.** участок, өлеш; **поражённый ~ ко́жи** тиренең авыру җәелгән өлеше **2.** участок, бүлемтек, кишәрлек; **земе́льный ~** жир участогы **3.** участок; **избира́тельный ~** сайлау участогы **4.** участок, өлеш; **~ оборо́ны полка́** полкның оборона тоткан участогы **5.** тармак, өлкә; **ва́жный ~ рабо́ты** эшнең мөһим тармагы **6.** *уст.* участок (*полиция бүлеге*)

у́часть *ж* язмыш, тәкъдир, өлеш; **го́рькая ~** ачы язмыш; **их пости́гнет та́ же ~** аларны шундый ук язмыш көтә

учаща́ть *несов. см.* **участи́ть**

учаща́ться *несов.* **1.** *см.* **участи́ться**; **2.** *страд. от* **учаща́ть**

учаще́ние *с см.* **участи́ть, участи́ться**

учащённ||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **участи́ть**; **2.** еш, еш-еш; **~ое дыха́ние** еш-еш сулау; **~ый пу́льс** пульсның еш-еш тибүе

уча́щ||ийся, -аяся, -еяся **1.** *прич. от* **учи́ться**; **2.** *в знач. сущ.* **~ийся** *м*, **~аяся** *ж* укучы; **конце́рт для ~ихся** укучылар өчен концерт

учёба *ж* уку, белем алу, өйрәнү

уче́бник *м* дәреслек; **стаби́льный ~** стабиль дереслек; **~ геогра́фии** география дәреслеге

уче́бн||ый, -ая, -ое **1.** уку ...ы; **~ый год** уку елы; **вы́сшее ~ое заведе́ние** югары уку йорты **2.** уку ...ы, уку-укыту ...ы; **~ый план** уку планы; **~ая часть** уку-укыту эшләре бүлеге **3.** өйрәнү ...ы, өйрәтү ...ы, күнегү ...ы; **~ое су́дно** өйрәнү судносы

учёни||е *с* **1.** *см.* **учи́ть, учи́ться**; **2.** тәгълимат, өйрәтмә; **филосо́фско- религио́зное ~е** философик-дини тәгълимат **3.** *обычно мн.* **~я** *воен.* өйрәнүләр; күнегүләр

учени́к *м* **1.** укучы, мәктәп укучысы **2.** өйрәнчек; **~ сле́саря** слесарь өйрәнчеге **3.** (*последователь*) шәкерт; **досто́йный ~ своего́ учи́теля** үз остазының лаеклы шәкерте

учени́ца *ж* **1.** укучы кыз **2.** өйрәнчек кыз

учени́ческий, -ая, -ое **1.** укучы ...ы, укучылар ...ы; **~ дневни́к** укучы көндәлеге **2.** *перен.* (*несамостоятельный*) мәстәкыйль булмаган, укучыларча ..., укучыларга хас ..., өйрәнчек ...

учени́честв||о *с* **1.** укучылык, уку; **го́ды ~а** укучылык еллары **2.** (*обучение квалифицированному труду*) өйрәнчекләр, өйрәнчеклек; **шко́ла фабри́чно-заводско́го ~а** фабрика-завод өйрәнчекләре мәктәбе (*1959 елга кадәр*)

учёность *ж* галимлек, белемле булу, белемлелек, укымышлылык, гыйлемлек; **выделя́ться свое́й ~ю** үзеңнең гыйлемлелегең белән аерылып тору

учён||ый, -ая, -ое **1.** өйрәтелгән; **~ые медве́ди** өйрәтелгән аюлар **2.** укымышлы, белемле, укыган, галим; **~ые лю́ди** укымышлы кешеләр **3.** гыйльми, фәнни; **~ая сте́пень** гыйльми дәрәҗә; **~ый сове́т** гыйльми совет; **~ый спор** фәнни бәхәс **4.** *в знач. сущ.* **~ый** *м* галим; **знамени́тый ~ый** атаклы галим

учёсть *сов.* **1.** *кого-что* (*подсчитать*) исәпкә (хисапка) алу, хисаплау, барлау; **~ расхо́ды** чыгымнарны хисаплау **2.** *что* (*принять во внимание*) күздә тоту, исәпкә алу, игътибарга алу, искә алу; **~ пре́жний о́пыт** үткәндәге тәҗрибәне исәпкә алу

учёт *м* **1.** *см.* **учёсть**; **~ това́ров** товарларны барлау **2.** учёт, исәпкә алу, барлау, теркәү; **взя́ть на ~** учётка алу

учётн||ый, -ая, -ое учёт ...ы, учётка алу ...ы, хисап ..., барлау ...ы; **~ая ка́рточка** учётка алу карточкасы

учётчик *м* хисапчы, учётчик

учётчица *ж* хисапчы хатын (кыз), учётчица

учи́лище *с* училище; **педагоги́ческое ~** педагогия училищесы

учини́ть *сов. что, разг.* эшләү, ясау, үткәрү, чыгару, куптару; **~ сканда́л** җәнҗал куптару

учиня́ть *несов. см.* **учини́ть**

учи́тел||ь I *м* (*мн.* **~я́**) укытучы, мөгаллим, өйрәтүче; **~ь матема́тики** математика укытучысы

учи́тел||ь II *м* (*мн.* **~и**) (*глава, автор учения*) остаз

учи́тельница *ж* укытучы хатын (кыз)

учи́тельская *ж* укытучылар бүлмәсе (*мәктәптә*)

учи́тельство *с* **1.** (*деятельность учителя*) укытучылык, укытучылык эше (хезмәте); **занима́ться ~м** укытучылык белән шөгыльләнү **2.** *собир.* (*учителя*) укытучылар; **наро́дное ~** халык укытучылары

учи́тельствовать *несов.* укыту, укытучылык итү, укытучы булып эшләү

учи́тывать *несов. см.* **уче́сть**

учи́ть 1. *кого-что чему и с неопр.* укыту, өйрәтү; **~ ру́сскому языку́** рус телен укыту; **~ игра́ть в ша́хматы** шахмат уйнарга өйрәтү **2.** *перен. кого-что чему и с неопр.* (*наставлять*) өйрәтү, үгет-нәсихәт бирү **3.** *с союзом «что»* (*обосновывать*) өйрәтү **4.** *что* (*усваивать, высказывать какую-л. мысль, какое-л. положение*) хәзерләү, өйрәнү, ятлау; **~ уро́к** дәрес хәзерләү; **~ стихи́** шигырь ятлау ♦ **~ уму́-ра́зуму** акылга өйрәтү, акыл бирү

учи́ться *несов.* **1.** *чему и с неопр.* өйрәнү; **~ му́зыке** музыкага өйрәнү; **~ пла́вать** йөзәргә өйрәнү **2.** уку; **~ в шко́ле** мәктәптә уку

учреди́тель *м* оештыручы, башлап җибәрүче, корып җибәрүче, нигез салучы

учреди́тельница *ж* оештыручы хатын (кыз), башлап җибәрүче хатын (кыз), корып җибәрүче хатын (кыз)

учреди́тельный, -ая, -ое оештыру ...ы; **~ съезд** оештыру съезды ♦ **Учреди́тельное собра́ние** *ист.* Учредительный собрание (*кайбер дәүләтләрдә: төп закон нигезләрен эшләү очен чакырыла торган вәкиллекле орган*)

учреди́тельск||ий, -ая, -ое оештыручылар ...ы; **~ое совеща́ние** оештыручылар киңәшмәсе

учреди́ть *сов. что* **1.** (*основать*) оештыру, оештырып җибәрү, нигезен салу, төзү; **~ нау́чное о́бщество** гыйльми җәмгыять оештырып җибәрү **2.** (*ввести*) булдыру, кертү, урнаштыру; **~ но́вые поря́дки** яңа тәртипләр урнаштыру

учреди́ться *сов.* (*основаться*) оешу, төзелү

учрежда́ть *несов. см.* **учреди́ть**

учрежда́ться *несов.* **1.** *см.* **учреди́ться**; **2.** *страд. от* **учрежда́ть**

учрежде́ние *с* **1.** *см.* **учреди́ть**; **2.** (*заведение*) учреждение; **госуда́рственное ~** дәүләт учреждениесе; **нау́чное ~** гыйльми учреждение

учрежде́нческий, -ая, -ое учреждение ...ы; **~ аппара́т** учреждение аппараты

учти́вость *ж* ихтирамлылык, илтифатлылык, игътибарлылык, әдәплелек, нәзакәтлелек, ягымлылык

учти́вый, -ая, -ое ихтирамлы, илтифатлы, игътибарлы, әдәпле, нәзакәтле, ягымлы; **~ челове́к** илтифатлы кеше

учу́я||ть *сов. кого-что, разг.* сизеп алу, тоеп алу, сизү, тою; **соба́ка ~ла дичь** эт киек кошлар барлыгын сизеп алды

уша́н *м зоол.* озын колаклы ярканат

уша́нка *ж* колакчын бүрек, колакчынлы бүрек

уша́стый, -ая, -ое *разг.* зур (олы, озын) колаклы

уша́т *м* ушат, колаклы кисмәк, лакан

ушиб *м* **1.** *см.* **ушиби́ть, ушиби́ться**; **2.** (*место*) бәрелгән урын, имгәнгән урын, күгәргән урын

ушиба́ть *несов. см.* **ушиби́ть**

ушиба́ться *несов.* **1.** *см.* **ушиби́ться**; **2.** *страд. от* **ушиба́ть**

ушиби́ть *сов. кого-что* бәреп имгәтү (авыртыру, күгәртү); **~ ру́ку** кулны бәреп имгәтү

ушиби́ться *сов.* бәрелеп имгәнү, (*берәр җиреңне*) бәреп имгәтү

ушива́ть *несов. см.* **уши́ть**

уши́ть *сов. что* **1.** кыскарту, тегеп тарайту; **~ ю́бку** юбканы кыскарту **2.** (*нашить*) чигеп чыгу, тезеп чыгу, тотып чыгу; **~ по́яс би́сером** путага сәйләп тезеп чыгу **3.** (*зашить кругом*) тирәли тегеп чыгу, һәр ягыннан тегеп чыгу; **~ тюк** тюкны тирәли тегеп чыгу

у́шко, ушко́ *с* **1.** *уменьш. от* **у́хо** 1; **2. (ушко́)** элмәк, колак; **~ сапога́** күн итек элмәге **3. (ушко́)** (*в иголке*) күз, энә күзе **4.** *обычно мн.* **ушки́** (*род пельменей и макарон*) салма, колак яфрагы итеп эшләнгән макарон ♦ **у́шки на маку́шке** *у кого* колакларын торгызган, уяу, сизгер

ушку́й *м* ушкуй (*борынгы зур көймә*)

ушку́йник *м ист.* ушкуйник, елга юлбасары (*борынгы Русьта елгаларда көймә белән йөреп кеше талаучы*)

ушку́йничать *несов. ист.* елгаларда юлбасарлык итеп йөрү, ушкуй белән йөреп кеше талау

у́шлый, -ая, -ое *прост.* житез, елгыр, чая, үткен; **~ па́рень** үткен егет

ушни́к *м разг.* колак врачы

ушн||о́й, -а́я, -о́е колак ...ы; **~ а́я ра́ковина** *анат.* колак яфрагы; **~ о́й врач** колак врачы

уще́лист||ый, -ая, -ое тарлавыклы; **~ые го́ры** тарлавыклы таулар

ущелье *с* тарлавык (*ике тау арасындагы тар аралык*)

ущеми́ть *сов.* **1.** *что* кысу, кыстыру; **~ ру́ку две́рью** кулны ишеккә кыстыру **2.** *перен. кого-что* (*стеснить*) кысу, чикләү; **~** *чьи-л.* **права́** *кемнең дә булса* хокукларын чикләү **3.** *перен. кого-что* (*оскорбить*) рәнҗетү, мыскыл итү, кимсетү, хурлау, тию; **~ досто́инство** кешелек дәрәҗәсенә тию

ущемле́ние *с см.* **ущеми́ть**

ущемля́ть *несов. см.* **ущеми́ть**

ущёрб *м* зыян, зарар, каза, югалту; **в ~ здоро́вью** сәламәтлеккә зыян китереп ♦ **на ~е** 1) (*в упадке*) бетеп бара; сүнеп бара; **си́лы его́ на ~е** аның көче бетеп бара; 2) (*о луне, месяце*) кими башлаган (*ай турында*)

ущерблённый, -ая, -ое **1.** *см.* **ущёрбный** 1; **2.** (*оскорблённый*) рәнҗетелгән, кимсетелгән, мыскыл ителгән

ущёрбный, -ая, -ое **1.** (*о луне, месяце*) кими башланган (*ай турында*) **2.** (*ненормальный*) кимчелекле, нормаль булмаган, тулы булмаган

ущипну́ть *сов. кого* чеметеп алу, чеметү; **~ за́ руку** кулын чеметү

ущу́пать *сов. что, прост.* капшап табу, кармалап табу

ую́т *м* ямь, ямьлелек, уңайлык; жайлылык; **созда́ть ~ в до́ме** йортка ямь кундыру

ую́тн||ый, -ая, -ое уңайлы, җайлы, жыйнак, ямьле; **~ая ко́мната** җыйнак бүлмә

уязви́мость *ж* йомшаклык, зәгыйфълек

уязви́м||ый, -ая, -ое **1.** (*такой, к-рого легко оскорбить*) [бик тиз] кимсенә торган, рәнҗи торган, хәтере кала торган, күңеле кителә торган **2.** (*слабо защищённый*) йомшак; зәгыйфь; **~ые места́** йомшак яклары

уязви́ть *сов. кого-что* кимсетү, рәнҗетү, җәберләү, хәтерен калдыру, кагылу, тию

уязвле́ние *с см.* **уязви́ть**

уязвля́ть *несов. см.* **уязви́ть**

уясне́ние *с см.* **уясни́ть**

уясни́ть *сов. что* ачыклау, аныклау; **~ себе́ суть де́ла** мәсьәләнең асылын ачыклау

уясни́ть *сов.* ачыклау, аныклау

уясни́ться *сов.* ачыклану, аныклану

уясня́ть *несов. см.* **уясни́ть**

уясня́ться *несов.* **1.** *см.* **уясни́ться**; **2.** *страд. от* **уясня́ть**

Ф

фа *с нескл.* фа (*музыка гаммасында дуртенче нота*)

фабко́м *м* фабком (*фабриканың профсоюз комитеты; 1982 елга кадәр*)

фа́брика *ж* фабрика; **бума́жная ~** кәгазь фабрикасы; **конди́терская ~** кондитер фабрикасы; **тексти́льная ~** туку фабрикасы

фа́брика-ку́хня *ж* фабрика-кухня (*механикалаштырылган бик зур ашханә*)

фабрика́нт *м* **1.** фабрикант, фабрика хуҗасы **2.** уйлап чыгаручы, тарату; ясаучы; **~ы лжи** ялган хәбәр уйлап чыгаручылар

фабрика́т *м* фабрикат (*фабрикада эшләп чыгарылган әзер продукт*)

фабрика́ция *ж см.* **фабрикова́ть**

фабрикова́ть *несов. что* **1.** күп итеп этмәләү; күп итеп язу; **~ статьи́** күп итеп мәкаләләр язу **2.** *перен.* тарату, уйлап чыгару; **~ слу́хи** ялган хәбәрләр тарату

фабри́чно-заводск||о́й, -а́я, -о́е фабрика-завод ...ы; **~о́е произво́дство** фабрика-завод производствосы

фабри́чн||ый, -ая, -ое **1.** фабрика ...ы; **~ое клеймо́** фабрика келәймәсе; **~ые корпуса́** фабрика биналары; **~ый рабо́чий** фабрика эшчесе; **~ый цех** фабрика цехы **2.** фабрикада эшләнгән (ясалган); **ковёр ~ого произво́дства** фабрикада эшләнгән хәтфә келәм **3.** фабрикалы, промышленностьлы; **~ый го́род** фабрикалы шәһәр

фа́була *ж лит.* фабула (*әдәби әсәрнең төп эчтәлеге, сюжет сызыгы*); **интере́сная ~** кызыклы фабула

фа́бульный, -ая, -ое *лит.* фабула ...ы; **~ материа́л** фабула материалы

фавн *м* фавн (*Рим мифологиясендә урман, тау, кырлар алласы*)

фавори́т *м* **1.** фаворит (*бераз югары дәрәҗәле кешенең яраткан һәм һәрвакыт яклый торган кешесе*) **2.** *шутл.* сөеклесе, яратканы **3.** *спорт.* фаворит (*бәйгедә, ат чабышында алдын чыгуы күпчелек тарафыннан өмет ителгән ат*)

фавори́тка *ж* сөяркә, мәгъшука, фаворитка

фаго́т *м* фагот (*музыка коралы*)

фаготи́ст *м* фаготта уйнаучы, фаготчы

фагоци́т *м биол.* фагоцит (күзәнәк)

фагоцито́з *м биол.* фагоцитоз

фа́з||а *ж* **1.** дәвер, чор, фаза; стадия (*бераз куренешнең, процессның үсешендәге бер баскыч*); **пе́рвая ~ туберкулёза лёгких** үпкә туберкулёзының беренче дәвере; **~а ро́ста расте́ния** үсемлек үсешенең бер чоры **2.** *спец.* (*положение, момент в изменении чего-л.*) фаза; **~а колеба́ния ма́ятника** маятник тирбәнешенең бер фазасы; **~а враще́ния плане́ты** планетаның әйләнү фазасы; **~ы Луны́** Ай фазалары **3.** *хим.* (*однородная часть*) фаза; **жи́дкая ~** сыек фаза; **твёрдая ~** каты фаза **4.** *эл.* фаза (*күп фазалы генератор обмоткаларының аерым төркеме*); **~а то́ка** ток фазасы

фаза́н *м* фазан, кыргавыл, фазан тавыгы

фаза́н||ий, -ья, -ье, **фаза́нов||ый,** -ая, -ое фазан[нар] ...ы; **~ьи кры́лья** фазан канатлары

фа́зис *м книжн. см.* **фаза** 1

фа́зный, -ая, -ое *эл.* фаза ...ы, фазалы

фа́зов||ый, -ая, -ое *спец.* фазалы, фазаара; **~ое напряже́ние** фазаара көчәнеш

фазо́метр *м эл.* фазометр (*үзгәрешнең фазаларын үлчи торган прибор*)

фазотро́н *м физ.* фазотрон (*зарядлы элементар кисәкчәләрнең хәрәкәтен тизләтү өчен корылма*)

фазоуказа́тель *м физ.* фаза күрсәткеч

фай *м* фай (*ефәк тукыма*)

фа́кел *м* факел; **заже́чь ~** факел яндыру

фа́кельн||ый, -ая, -ое факел ...ы; факел...; **~ый свет** факел яктысы; **~ое ше́ствие** факеллар тотып урамнан бару

фа́кельщик *м* **1.** (*несущий факел*) факелчы, факел тотып баручы **2.** (*поджигающий что-л. факелом*) ут төртүче, яндыручы

факи́р *м* **1.** дәрвиш **2.** фокусчы, фокус күрсәтүче

факси́миле **1.** *с нескл.* факсимиле (*кулъязманың, имзаның, документның фотография яки басма ярдәмендә төшереп алынган күчермәсе*); **~ по́дписи** имзаның күчермәсе **2.** *в знач. неизм. прил., нареч.* төшереп алып басылган, төшереп алынган; **ру́копись и́здана ~** кулъязма төшереп алып басылган

факт *м* **1.** факт, булган эш (хәл), чын вакыйга; **достове́рный ~** чыннан да булган хәл; **прове́рить ~ы** фактларны тикшерү; **изложи́ть ~ы** булган хәлне сөйләп бирү; **осно́вываться на ~ах** фактларга нигезләнү **2.** (*наличие*) мисал, очрак, факт; **~ наруше́ния дисципли́ны** тәртипне бозу очраклары **3.** *в знач. частицы и сказ.* факт, хакыйкать ♦ **~, что ...** дөрестән дә, чыннан да; **~ тот, что ...** эш шунда ...

факти́чески *нареч.* фактта, асылда, чынында; **~ де́ло бы́ло так ...** фактта эш болай булды...

факти́ческ||ий, -ая, -ое фактик, фактка нигезләнгән; чын, хакыйкый; **~ий материа́л** фактик материал; **~ие да́нные** фактик мәгълүматлар ♦ **~ий брак** *юр.* язылмыйча өйләнешү

ФАК-ФАН

фактогра́фия *ж* фактларны тасвирлау (*фактларга бернинди дә анализ ясамый һәм гомумиләштерми генә тасвирлау*)

фа́ктор *м* фактор (*берәр процессны, вакыйганы тудыручы шарт, сәбәп*); **климати́ческие ~ы** климат факторлары; **жи́зненно ва́жный ~** иң мөһим фактор; **постоя́нно де́йствующие ~ы** даими рәвештә тәэсир итә торган факторлар; **~ вре́мени** вакыт факторы; **~ы ро́ста** үсү шартлары

факто́рия *ж* фактория (*ерактагы промысел районнарында аучылар өчен оештырылган сәүдә-тәэминат пунктлары*)

факту́ра *ж* фактура (**1.** *иск. сәнгатьтә художество техникасының үзенчәлеге* **2.** *эшкәртелә торган агач, тукыма, мәрмәр һ.б.ш.ның үзенчәлекле сыйфаты* **3.** *торг. җибәрелгән товарның хакын, микъдарын курсәтеп, товар алучыга озатыла торган документ*)

факту́рн||ый, -ая, -ое *торг.* фактура-[лар] ...ы; **~ая кни́га** фактура кенәгәсе

факультати́в *м разг.* факультатив (*ихтыяри өйрәнелә торган фән яки курс*); **вести́ шко́льный ~** мәктәптә факультатив алып бару

факультати́вный, -ая, -ое факультатив, ихтыяри, мәҗбүри булмаган; **~ спецку́рс** ихтыяри спецкурс **~ курс ле́кций** мәҗбүри булмаган лекцияләр курсы

факульте́т *м* факультет; **юриди́ческий ~** юридик факультет; **дека́н ~а** факультет деканы

факульте́тск||ий, -ая, -ое факультет ...ы; **~ое бюро́** факультет бюросы

фал *м спец.* бау, аркан, фал

фала́нга *ж* **1.** *ист.* фаланга (*борынгы грекларда коралланган җәяүле гаскәрнең тыгыз сафка тезелгән строе*) **2.** *перен.* фаланга (*тигез итеп тезелгән саф*) **3.** *анат.* бармак сөяге **4.** *зоол.* бөе, фаланга

фа́лда *ж* фалда, [ирләр киемендәге] арткы чабу (*фрак, сюртук, мундир чабуы*)

фальсифика́тор *м* ялганлап күрсәтүче, бозып күрсәтүче, фальсификатор; **~ы исто́рии** тарихи фактларны бозып күрсәтүчеләр

фальсифика́ция *ж* **1.** фальсификацияләү; ялганлап күрсәтү; бозып күрсәтү; **~ исто́рии второ́й мирово́й войны́** икенче бөтендөнья сугышы тарихын бозып күрсәтү **2.** (*подделывание*) фальсификация[ләү]; ялган ... ясау, алдап ясау; **~ докуме́нтов** документларны алдап ясау **3.** (*подделанная вещь*) ялган әйбер, ясалма әйбер

фальсифици́ровать *сов., несов. что* фальсификацияләү; ялганлап күрсәтү, бозып күрсәтү; **~ истори́ческие фа́кты** тарихи вакыйгаларны фальсификацияләү

фальста́рт *м спорт.* фальстарт (*вакытыннан элек башланган старт*)

фальц *м спец.* **1.** (*басма кәгазь табагының*) бөкләнү урыны **2.** (*загиб, шов*) җөй, бөгелеш (*ике калайның бөгеп ялганган урынындагы*) **3.** (*паз*) ырмау

фальцева́льный, -ая, -ое *спец.* фальцовкалау ...ы; **~ цех** фальцовкалау цехы

фальцева́ние *с спец. см.* **фальцева́ть**

фальцева́ть *несов. что, спец.* **1.** фальцовкалау, бөгү; фальцевать итү; **~ газе́ты** газеталарны бөкләү; **~ кни́гу** китап битләрен фальцовкалау **2.** фальц ясау, бөгү; **~ кро́вельное желе́зо** түбә калаеның читләрен бөгү **3.** ырмау алу (*бүрәнәдә, тактада, борыста һ.б.ш.*)

фальце́т *м муз.* фальцет

фальцо́вка *ж см.* **фальцева́ть**

фальцо́вочн||ый, -ая, -ое *спец.* фальцевать итә торган, бөгә торган; **~ая маши́на** фальцевать итә торган машина

фальцо́вщик *м* фальцовкалаучы, фальцевать итүче

фальцо́вщица *ж* фальцовкалаучы хатын (кыз)

фальши́ви||ть *несов.* **1.** *муз.* көйне бозып җырлау, бозып уйнау; **певе́ц ~т** җырчы көйне бозып җырлый **2.** *разг.* хәйләләү, ялганлау

фальши́вка *ж разг.* ялган документ

фальшивомоне́тчик *м* ялган акча ясаучы (сугучы)

фальши́вость *ж* **1.** ялгышлык (җырда, уенда); **~ то́на** тавышның ялгышлыгы **2.** (*двуличие*) икейөзлелек **3.** (*двусмысленность*) ике мәгънәлелек

фальши́в||ый, -ая, -ое **1.** (*ненастоящий*) ялган, ясалма; **~ый докуме́нт** ялган документ; **~ые во́лосы** ясалма чәч **2.** (*неверный*) фальш ..., ялгыш; хата ...; **~ая но́та** ялгыш нота **3.** (*неискренний*) эчкерле, монафикъ, риялы, икейөзле; ясалма; **~ый челове́к** риялы кеше; **~ая улы́бка** ясалма елмаю **4.** (*двусмысленный*) икеле, уңайсыз; **оказа́ться в ~ом положе́нии** уңайсыз хәлдә калу

фальшь *ж* **1.** хата, ялгышлык (*музыкада*) **2.** (*искусственность, надуманность*) фальшь, ясалмалык **3.** (*неискренность*) эчкерлелек, икейөзлелек **4.** (*обман*) алдау, алдашу, хәрәмләшү

фами́лия *ж* **1.** фамилия; **де́вичья ~** кыз фамилиясе **2.** нәсел, ыруг; **стари́нная дворя́нская ~** борынгы дворян нәселе **3.** *уст.* гаилә, семья

фами́льн||ый, -ая, -ое **1.** нәсел ...ы, гаилә ...ы; **~ый архи́в Пу́шкиных** Пушкиннарның гаилә архивы **2.** (*наследственный*) ата-бабадан калган, мирас булып калган; **~ое серебро́** ата-бабадан калган көмеш әйберләр; **~ые драгоце́нности** мирас булып калган кыйммәтле әйберләр

фамилья́рничать *несов. с кем, разг.* үзен артык иркен тоту, әрсезләнү, үзен әрсез тоту, тартынмау

фамилья́рность *ж* үзеңне артык иркен тоту, тартынмау, тәкәллефсезлек, әрсезлек

фамилья́рный, -ая, -ое артык иркен, тартынусыз, тәкәллефсез, әрсез; **~ тон** тәкәллефсез тон

фанабе́рия *ж разг.* урынсыз тәкәбберлек, әрелек, һавалылык, минминлек

фана́тизм *м* фанатиклык (*үз идеясенә чиктән тыш бирелү*)

фана́тик *м* фанатик (**1.** *диндар, дингә бик нык бирелгән кеше* **2.** *берәр идеягә, эшкә бик нык бирелгән кеше*)

фанати́ческ||ий, -ая, -ое фанатикларча ...; фанатик; **~ая ве́ра** фанатикларча ышану

фанати́чка *ж* фанатик хатын (кыз)

фанати́чность *ж* фанатиклык

фанати́чный, -ая, -ое **1.** (*исступлённо религиозный*) динле, фанатик **2.** *см.* **фанати́ческий**

фане́ра *ж* фанер, фанер такта; **трёхсло́йная ~** өч катламлы фанер

фане́рн||ый, -ая, -ое фанер ...ы, фанердан ясалган; **~ая перегоро́дка** фанердан ясалган бүлмә стенасы

фанерова́ть *несов. что* фанерлау, фанер белән каплау

фанеро́вка *ж см.* **фанерова́ть**; **~ ко́мнаты** бүлмәне фанерлау

фа́нза *ж* фанза (*Кытайда, Кореяда крестьян өе*)

фантазёр *м* хыялланучы, хыялый кеше, фантазёр

фантазёрка *ж* хыялый хатын (кыз)

фантазёрство *с* фантазёрлык; булмас хыял

фантази́ровать *несов.* **1.** (*мечтать*) хыяллану, хыялга бирелү, хыяллар белән мавыгу **2.** (*выдумать неправдоподобное*) (*юк нәрсәләр*) импровизация ясау, яңа көй чыгару (алдан хәзерлексез)

фанта́зи||я *ж* **1.** фантазия, хыял; **бога́тая ~я** бик бай фантазия; **полёт ~и** хыял канаты **2.** (*мечта*) хыял, хыялый фикер; **предава́ться ~ям** хыялларга бирелү **3.** (*нечто надуманное*) буш хыял, уйдырма **4.** (*прихоть, причуда*) сәер теләк **5.** *муз.* фантазия (*ирекле формада язылган музыкаль әсәр*)

фантасмагори́ческий, -ая, -ое *книжн.* фантасмагорик; **~ бред** фантасмагорик саташу

фантасмаго́рия *ж книжн.* (*бредовое видение*) фантасмагория, саташу

фанта́ст *м* **1.** хыялый кеше, хыялга бирелүчән кеше **2.** (*писатель*) фантаст

фанта́стика *ж* **1.** хыялый нәрсә хыял, фантастика **2.** *собир.* фантастика; **нау́чная ~** фәнни фантастика

фантасти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** (*причудливый, волшебный*) гаҗәеп, әкәмәт, тылсымлы; **~ие те́ни** гаҗәеп күләгәләр **2.** фантастик, хыялый; **~ий рома́н** фантастик роман **3.** (*неправдоподобный*) хыялый, булуы мөмкин түгел, кеше ышанмаслык, гамәлгә ашмый торган; **~ие слу́хи** кеше ышанмаслык хәбәрләр

фантасти́чность *ж* **1.** (*причудливость*) гаҗәеплек, әкәмәтлелек **2.** (*невероятность, несбыточность*) фантастиклык, хыялый булу, хыялыйлык, кеше ышанмаслык булу, акылга сыймаслык булу, гамәлгә ашмый торган булу

фантасти́чный, -ая, -ое *см.* **фантасти́ческий** 1,3

фанто́м *м книжн.* (*призрак*) өрәк, гаҗәеп күренеш

фанфа́ра *ж* фанфара (*музыка кораллары*); **зву́ки фанфа́р** фанфара тавышлары

фанфари́ст *м* фанфара уйнаучы, фанфарачы

фанфа́рн||ый, -ая, -ое фанфара ...ы

фанфаро́н *м разг.* мактанчык, шапырынучы

фанфаро́нить *несов. разг.* мактану, шапырыну

фанфаро́нство *с разг.* мактанчыклык, шапырынучыклык

фа́ра *ж* фара, яктырткыч (*автомобильдә, тепловозда һ.б.ш.*); **за́дняя ~** арткы фара; **пере́дняя ~** алгы фара

фара́да *ж физ.* фарада (*электрсыешлык берәмлеге*)

фарао́н *м ист.* фиргавен

фарва́тер *м* фарватер (*диңгезләрдә, елгаларда, кулларда суднолар йөрү өчен куркынычсыз су юлы*) ♦ **плыть (идти́, быть) в ~е** *кого-что* ≈ берәр кешенең җырын җырлау

фариси́й *м* монафикълык, икейөзле кеше, фарисей

фариси́йск||ий, -ая, -ое монафикъ..., монафикъларча ..., икейөзлеләнеп, фарисейларча ..., **~ая улы́бка** монафикъларча елмаю

фариси́йство *с* монафикълык, икейөзлелек, фарисейлык

фариси́йствовать *несов.* икейөзлеләнү, фарисейлану

фармако́лог *м* фармаколог, фармакология белгече

фармакологи́ческий, -ая, -ое фармакология ...ы, фармакологик; **~ спра́вочник** фармакологик белешмә

фармаколо́гия *ж* фармакология (*дәруларның организмга тәэсир итүен тикшерә торган фән*)

фармакопе́я *ж* фармакопея (*дару ясаучылар өчен кагыйдәләр*)

фармаце́вт *м* фармацевт, дару ясаучы белгеч

фармаце́втика *ж* фармацевтика (*дәруларны әзерләү, саклау, бирү һ.б.ш. турындагы фән*)

фармацевти́ческий, -ая, -ое фармацевтлар ...ы, фармацевтика ...ы, фармацевтлар әзерли торган

фарс *м* 1. *театр.* фарс (*сай эчтәлекле көлкеле пьеса, тамаша*) 2. *перен.* икейөзле эш (кыланыш), фарс

фа́ртук *м* 1. алъяпкыч 2. *спец.* (*чехол, покрышка*) фартук, япма; каплавыч; **металли́ческий ~** металл фартук

фарфо́р *м* 1. фарфор; **ва́за [из] кита́йского ~а** кытай фарфорыннан ясалган ваза 2. *собир.* фарфор, фарфор савыт-саба; **колле́кция япо́нского ~а** япон фарфорының коллекциясе

фарфо́ров||ый, -ая, -ое 1. фарфор ...ы; **~ый заво́д** фарфор заводы 2. фарфор ..., фарфордан ясалган; **~ая посу́да** фарфор савыт-саба; **~ые изде́лия** фарфор әйберләр

фарцо́вщик *м разг.* фарцовщик (*совет заманында чит ил кешесеннән сатып алынган әйбер белән спекуляция ясаучы кеше*)

фарш *м* 1. фарш (*вак итеп тапалган ит*); **мясно́й ~** ит фаршы 2. (*начинка*) эч, фарш

фарширо́ванный, -ая, -ое 1. *прич. от* **фарширова́ть**; 2. тутырылган, фаршланган; **~ пе́рец** фаршланган борыч

фарширова́ть *несов. кого-что* фаршлау, фарш салу, эченә [фарш] тутыру; **~ ры́бу** балыкны фаршлау

фас *м* йөз, ал як, алды; **сфотографи́роваться в про́филь и в ~** рәсемгә профиль һәм йөз белән төшү

фаса́д *м* фасад (*бинаның ал ягы*)

фаса́дн||ый, -ая, -ое алгы, фасад ...ы; **~ая сторона́ зда́ния** бинаның алгы ягы

фасо́ванн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **фасова́ть**; 2. алдан үлчәп төреп куелган, фасовать ителгән; **~ое мя́со** алдан үлчәп куелган ит

фасова́ть *несов. что* фасовкалау, үлчәп төрү; **~ ма́сло** май үлчәп төрү

фасо́вка *ж см.* **фасова́ть**

фасо́вочн||ый, -ая, -ое үлчәп төрү ...ы; фасовкалау ...ы; **~ая маши́на** үлчәп төрү машинасы; **~ый цех** фасовкалау цехы

фасо́вщик *м* үлчәп төрүче, фасовкалаучы

фасо́вщица *ж* үлчәп төрүче хатын (кыз)

фасо́левый, -ая, -ое фасоль ...ы; **~ суп** фасоль ашы

фасо́л||ь *ж* фасоль; **стручо́к ~и** фасоль кузагы

фасо́н *м* 1. фасон; **пла́тье ста́рого ~а** иске фасонлы күлмәк 2. *прост.* (*форс, щегольство*) купшылык, көязлек

фасо́нить *несов. прост.* купшылану, көязләнү

фасо́нн||ый, -ая, -ое 1. (*модный*) фасонлы, модалы; **~ая стри́жка** модалы итеп чәч алдыру 2. фасонлы, (билгеле бер) формалы; **~ые тру́бы** фасонлы торбалар; **~ое литьё** формалы кою

фат *м уст.* кием калыбы, коры куык

фата́ *ж* фата (*башны һәм гәүдәнең югары өлешен каплый торган хатын-кыз бөркәнчеге*); **сва́дебная ~** туй фатасы

фатали́зм *м* язмышка ышану, тәкъдиргә ышану

фатали́ст *м* язмышка ышанучы, тәкъдиргә ышанучы, фаталист

фата́льность *ж* котылгысызлык, котылгысызлык булу

фата́льный, -ая, -ое котылгысыз, тәкъдирдә язылган, язмышта булачак

фатова́тость *ж разг.* купшылык, көязлек

фатова́тый, -ая, -ое *разг.* купшы, көяз, купшылыкны яратучы; **~ ю́ноша** купшылыкны яратучы егет

фатовство́ *с разг.* артык купшылык, артык көязлек

фа́тум *м книжн.* язмыш, тәкъдир, ләүхелмәхфүз

фа́уна *ж* фауна, хайваннар дөньясы; **морска́я ~** диңгез фаунасы, диңгездәге хайваннар дөньясы

фаши́зм *м* фашизм

фаши́на *ж спец.* чыбык бәйләме, чыбык көлтәсе (*туфрак өемен ныгыту өчен кулланыла*)

фаши́ст *м* фашист, фашизм тарафдары

фаши́ствующий, -ая, -ее фашизм сәясәтен яклаучы, фашистларча эшли торган, фашистланучы

фаши́стский, -ая, -ое фашист ..., фашистлар ...ы, фашистик; **~ режи́м** фашистик режим

фаэто́н *м* 1. *спец.* (*автомобиль*) фаэтон, өсте ачык җиңел автомобиль 2. *уст.* (*экипаж*) фаэтон

фая́нс *м* фаянс, керәч

фая́нсов||ый, -ая, -ое 1. фаянс..., керәч ..., фаянстан ясалган; **~ые изде́лия** фаянс әйберләр 2. фаянс ...ы; **~ая ма́сса** фаянс массасы

февра́ль *м* февраль, февраль ае

февра́льск||ий, -ая, -ое февраль ...ы; **~ие моро́зы** февраль суыклары ♦ **Февра́льская револю́ция** Февраль революциясе

федерали́зм *м* федерализм (1. *федератив дәүләт төзелеше системасы* 2. *шундый төзелеш урнаштырырга теләгән сәяси агым*)

федерали́ст *м* федералист, федерализм тарафдары

федерали́стск||ий, -ая, -ое федерализм ..., федералист ...ы, федералистик; **~ие взгля́ды** федералистик карашлар

федера́льный, -ая, -ое федераль; **~ ка́нцлер** федераль канцлер

федерати́вный, -ая, -ое федератив; **Федерати́вная Респу́блика** Федератив Республика

федера́ция *ж* федерация (1. *аерым мөстәкыйль дәүләтләрнең берләшүе нигезендә төзелгән яңа бер дәүләт* 2. *аерым җәмгыятьләр яки өешмалар союзы*)

феери́ческ||ий, -ая, -ое, **феери́чный,** -ая, -ое әкияттәгечә матур, гажәеп матур, искиткеч матур; **~ий блеск луны́** айның әкияттәгечә матур ялтыравы; **~ое зре́лище** гажәеп матур күренеш

фее́рия *ж* 1. *театр.* (*представление*) феерия (*гадәттән тыш матур сәхнә җиһазлары талап итә торган әкият сюжетлы сәхнә әсәре*) 2. *перен.* (*волшебное зрелище*) искиткеч матур тамаша, әкияттәгечә матур күренеш

фейерве́рк *м* 1. фейерверк (*бәйрәм вакытында көлтә-көлтә булып һавага атыла торган төрле төстәге утлар*) 2. *перен.* ташкын; **~ слов** сүзләр ташкыны

фека́лии *мн.* фекаль, бәдрәф шакшысы

фелла́х *м* феллах (*гарәп илләрендә: игенче крестьян*)

фельдма́ршал *м* фельдмаршал

фельдма́ршальский, -ая, -ое фельдмаршал ...ы; **~ жезл** фельдмаршал таягы

фельдфе́бель *м* фельдфебель

фельдфе́бельск||ий, -ая, -ое 1. фельдфебель ...ы; **~ие обя́занности** фельдфебель вазифалары 2. *перен.* (*очень грубый*) фельдфебельләрчә ..., бик тупас; **~ие зама́шки** фельдфебельләрчә кылану

фе́льдшер *м* фельдшер; **вое́нный ~** хәрби фельдшер

фельдшери́ца *ж* фельдшер хатын (кыз)

фе́льдшерск||ий, -ая, -ое фельдшер [лар] ...ы; **~ие обя́занности** фельдшер вазифалары

фельдъе́герск||ий, -ая, -ое фельдъегер ..., фельдъегер аша ..., фельдъегер ...ы; **~ая связь** фельдъегер аша элемтә

фельдъе́герь *м* фельдъегер (*хөкүмәт курьеры яки хәрби курьер*)

фельето́н *м* фельетон

фельетони́ст *м* фельетончы, фельетон язучы

фельето́нный, -ая, -ое фельетон ...ы; **~ стиль** фельетон стиле

фелю́га *ж мор.* фелюга (*Урта һәм Кара диңгезләрдә артык зур булмаган җилкәнле яки моторлы судно*)

фемини́зм *м* феминизм (*хатын-кызларга формаль яктан ирләр белән тигез хокук бируне максат итеп куйган сәяси хәрәкәт*)

фемини́ст *м* феминист, феминизм яклы кеше

фемини́стка *ж* феминист хатын (кыз)

фемини́стск||ий, -ая, -ое феминизм ...ы, феминистик; **~ие взгля́ды** феминистик карашлар

фен *м* фен (*чәч киптергеч*)

фён *м* фён, коры җил (*таулы илләрдә була*)

фе́никс *м* феникс (*кайбер борынгы халыклар мифологиясендә узен-узе яндырып, көленнән яңадан барлыкка килу сәләтенә ия булган әкият кошы*)

фено́л *м хим.* фенол

фено́лов||ый, -ая, -ое *хим.* фенол ...ы; **~ые смо́лы** фенол сумалалары

фенологи́ческ||ий, -ая, -ое *биол.* фенологик, фенология ...ы; **~ие явле́ния** фенологик күренешләр

феноло́гия *ж* фенология (*биологиянең үсемлек һәм хайваннар тормышындагы куренешләрнең закончалыкларын һәм периодиклыгын елның дурт фасылы алышынуына бәйләп өйрәнә торган булеге*)

фено́мен *м книжн.* феномен (*гадәттән тыш сәләтле кеше яки бик сирәк очрый торган куренеш*)

феноменáльность *ж книжн.* феноменальлек

феноменáльный, -ая, -ое *книжн.* феноменаль, гаҗәеп, искиткеч; **~ ребёнок** гаҗәеп бала

феода́л *м* феодал

феодали́зм *м* феодализм

феода́льн||ый, -ая, -ое феодал ...ы, феодализм ...ы; феодаль ...ы; **~ый строй** феодализм строе; **~ые госуда́рства** феодал дәүләтләр

фе́рзевый, -ая, -ое *шахм.* ферзь ...ы; **~ гамби́т** ферзь гамбиты

ферзь *м шахм.* ферзь

фе́рма I *ж* **1.** ферма; **птицево́дческая ~** кошчылык фермасы; **моло́чная ~** сөтчелек фермасы **2.** ферма (*уз җирендә яки арендага алынган җирдә оештырылган авыл хуҗалыгы предприятиесе*)

фе́рм||а II *ж тех.* (*инженерное сооружение*) ферма; **мостовы́е ~ы** күпер фермалары; **а́рочная ~а** а́ркалы ферма

ферме́нт *м биол., хим.* фермент (*организмда төрле химик реакцияләрне тизләтә торган катлаулы органик матдә*)

фе́рмер *м* фермер, ферма хуҗасы

фе́рмерск||ий, -ая, -ое фермер[лар] ...ы; **~ое хозя́йство** фермер хуҗалыгы

ферроспла́в *м спец.* ферросплав

ферт *м разг.* фырт кеше, кукыр кеше ◆ **~ом стоя́ть (смотре́ть)** бөергә таянып кукраеп басып тору

фе́ска *ж* фәс (*баш киеме*)

фестива́ль *м* фестиваль; **музыка́льный ~** музыка фестивале; **~ молодёжи и студе́нтов** яшьләр һәм студентлар фестивале

фестива́льн||ый, -ая, -ое фестиваль ...ы; **~ые сувени́ры** фестиваль сувенирлары

фети́ш *м* фетиш, пот (**1.** *борынгы кабиләләрнең табыну әйбере* **2.** *перен. сукырларча һичсүзсез ышану һәм ияру әйбере*)

фетишиза́ция *ж см.* **фетишизи́ровать**

фетишизи́ровать *несов. что* фетишлаштыру, фетишка әйләндерү

фетиши́зм *м прям., перен.* фетишизм; **това́рный ~** товарны фетишка әйләндерү

фе́тр *м* фетр (*иң яхшы сорт юка киез*)

фе́тров||ый, -ая, -ое фетр ..., фетр ...ы, фетрдан ясалган; **мя́гкая ~ая шля́па** йомшак фетр эшләпә

фефёла *ж прост.* килбәтсез хатын, алпавыт биясе

фехтова́льный, -ая, -ое фехтование ...ы; **~ зал** фехтование залы

фехтова́льщик *м* фехтовальщик; **иску́сный ~** оста фехтовальщик

фехтова́льщица *ж* фехтовальщик хатын (кыз)

фехтова́ни||е *с* фехтование, фехтовать итү (*шпага, рапира, кылыч кебек кораллар кулланып ярышу*); **соревнова́ние по ~ю на рапи́рах** рапирада фехтовать итү ярышы

фехтова́ть *несов.* фехтовать итү

фешене́бельность *ж* үтә зиннәтлелек, үтә күпшылык, фешенебельлек

фешене́бельный, -ая, -ое үтә зиннәтле, үтә күпшы, фешенебель; **~ рестора́н** үтә зиннәтле ресторан

фе́я *ж* фея (*Көнчыгыш Европа әкиятләрендә төрле могҗизалар эшли ала торган сихерче хатын*)

фи *межд.* фу; **~, како́й проти́вный!** фу, нинди чирканыч!

фиа́лка *ж* миләүшә; **ночна́я ~** төнге миләүшә; **души́стая ~** исле миләүшә

фиа́лковый, -ая, -ое миләүшә ...ы; **~ за́пах** миләүшә исе ◆ **~ ко́рень** *бот.* ирис тамыры

фиа́ско *с нескл.* тулы уңышсызлык, фиаско; **потерпе́ть ~** тулы уңышсызлыкка очрау

фи́бр||а *ж* **1.** *анат.* (*жилка*) мускул жепселе **2.** (*прессованная бумага*) фибра, каты катыргы ◆ **все́ми ~ами души́** (*напр. ненавидеть, презирать кого-л.*) җаны-тәне белән

фи́бровый, -ая, -ое фибра ..., фибрадан ясалган; **~ чемода́н** фибрадан ясалган чемодан

фиброли́т *м тех.* фибролит, фибролит плитасы (*йомычканы пресслап ясаган төзү материалы*)

фиброли́тов||ый, -ая, -ое *тех.* фибролит..., фибролиттан ясалган; **~ая стена́** фибролиттан ясалган стена

фибро́ма *ж мед.* фиброма (*шеш*)

фи́га *ж* **1.** инҗир (*агачы һәм җимеше*) **2.** *прост.* кукиш, кәҗә тоягы

фигля́р *м* **1.** *уст.* (*фокусник*) шамакай, шамакай акробат **2.** *перен.* (*кривляка, позёр*) кыланчык, шамакай

фигля́рить, фигля́рничать *несов. разг.* кыланчыклану, шамакайлану

фигля́рство *с разг.* шамакайлык, кыланчыклык

фи́гов||ый, -ая, -ое инҗир ...ы: **~ое де́рево** инҗир агачы; **~ый листо́к** *прям., перен.* инҗир яфрагы

фигу́ра *ж* **1.** *мат.* фигура; **геометри́ческая ~** геометрик фигура **2.** (*движение в танцах, при полёте и т. д.*) фигура; **~ высшего пилота́жа** югары пилотаж фигурасы **3.** (*скульптурное изображение*) фигура, сын; **воскова́я ~** балавыздан ясалган фигура **4.** сын, гәүдә, буй; **стро́йная ~** зифа буй **5.** *лит.* фигура (*сөйләмнең тәэсирен көчәйтә торган стилистик алым*) **6.** (*о человеке*) фигура, кеше; **кру́пная полити́ческая ~** сәясәттә зур кеше **7.** (*в шахматах*) фигура

фигура́льность *ж* кинаялелек, кинаяле булу

фигура́льн||ый, -ая, -ое кинаяле, күчмә, фигураль; **~ое выраже́ние** кинаяле әйтем

фигури́рова||ть *несов.* **1.** (*присутствовать*) катнашу, булу; **~ть в ка́честве свиде́теля** шаһит булып катнашу **2.** (*быть предметом обсуждения*) очрау, куелу; **э́тот вопро́с неоднокра́тно ~л в пове́стке дня** бу мәсьәлә берничә тапкыр көн тәртибенә куелды

фигури́ст *м спорт.* фигурачы, фигурист

фигури́стка *ж спорт.* фигурачы кыз (хатын)

фигу́рн||ый, -ая, -ое **1.** фигуралы, сырлы; **~ая резьба́** уеп фигура ясау **2.** фигуралы, фигуралар ясап ...; **~ое ката́ние на конька́х** тимераякта фигуралар ясап шуу ◆ **~ые ско́бки** фигуралы җәя

физзаря́дка *ж* физик зарядка

фи́зик *м* физик

фи́зика *ж* физика; **я́дерная ~** атом төше физикасы; **теорети́ческая ~** теоретик физика

фи́зико-географи́ческий, -ая, -ое физик география ...ы, физик география буенча, физик-географик; **~ о́черк** физик география буенча очерк; **~ обзо́р** физик-географик күзәтү

фи́зико-математи́ческий, -ая, -ое физика-математика ...ы, физик-математик; **~ факульте́т** физика-математика факультеты

фи́зико-хими́ческий, -ая, -ое физик химия ...ы, физик-химик; **~ ана́лиз** физик-химик анализ

физио́лог *м* физиология белгече, физиолог

физиологи́ческ||ий, -ая, -ое физиология ...ы, физиологик; **~ие проце́ссы** физиологик процесслар

физиоло́гия *ж* физиология (*организмның функцияләре турындагы фән, шул функцияләрнең үзләре һәм алар белән идарә итүче законнар*); **~ челове́ка** кеше физиологиясе; **~ расте́ний** үсемлекләр физиологиясе; **~ пищевари́ения** ашкайнату физиологиясе

физионо́мия *ж разг.* йөз, бит, чырай

физиотерапе́вт *м* физиотерапия табибы, физиотерапия белгече, физиотерапевт

физиотерапевти́ческ||ий, -ая, -ое физиотерапевтика ...ы, физиотерапевтик; **~ий кабине́т** физиотерапевтика кабинеты; **~ие о́пыты** физик тәжрибәләр; **~ие сво́йства тел** җисемнәрнең физик үзлеге **2.** физик, мускул көче белән эшләнә торган; **~ая рабо́та** физик эш; **~ое воспита́ние** физик тәрбия **3.** физик, женси; **~ая бли́зость** женси бәйләнеш; ♦ **~ая геогра́фия** физик география; **~ая хи́мия** физик химия

физкульту́ра *ж* физкультура, тән тәрбиясе; **лечебная ~** дәвалау физкультурасы

физкульту́рник *м* физкультурачы

физкульту́рница *ж* физкультурачы кыз (хатын)

физкульту́рный, -ая, -ое физкультурачы[лар] ...ы; физкультура ...ы; **~ зал** физкультура залы; **~ пара́д** физкультурачылар парады

фикса́ж *м фото* фиксаж (*фотография эшендә кулланыла торган химик эремә*)

фикса́тор *м тех.* беркеткеч, ныгыткыч

фикса́ция *ж см.* **фикси́ровать**

фикси́рование *с см.* **фикси́ровать**

фикси́ровать *сов., несов. что* **1.** (*регистрировать*) теркәү, теркәп бару, язу, язып алу, язып бару; **~ все замеча́ния выступа́вших** чыгыш ясаучыларның барлык искәрмәләрен язып алу **2.** (*установить*) билгеләп кую, билгеләү; **~ дни конфере́нции** конференция көннәрен билгеләү **3.** төбәү, юнәлдерү; **~ внима́ние** *на чём-либо* игътибарны *берәр нәрсәгә* төбәү **4.** *тех.* (*неподвижно закрепить*) ныгыту, беркетү **5.** *фото* фиксаж белән ныгыту, фиксажлау; **~ плёнку** плёнканы фиксажлау

фикти́вность *ж* ялганлык, фиктивлык

фикти́вн||ый, -ая, -ое фиктив, ялган; **~ый докуме́нт** ялган документ; **~ое соглаше́ние** ялган килешү ♦ **~ый капита́л** *эк.* фиктив капитал; **~ый брак** ялган никах

фи́кус *м* фикус (**1.** *тропик якта үсә торган мәңге яшел агач* **2.** *бүлмә гөле, агач гөл*)

фи́кция *ж* уйдырма, ялган, ялган нәрсә

филантро́п *м* филантроп, филантропия белән шөгыльләнүче

филантропи́ческ||ий, -ая, -ое филантроп ...ы, филантроплар ...ы, филантропия ...ы, филантропик; **~ое о́бщество** филантроплар җәмгыяте; **~ие организа́ции** филантропик оешмалар

филантро́пия *м* филантропия (*мохтаҗларга материаль ярдәм, игелек*)

филармони́ческий, -ая, -ое филармония ...ы; **~ орке́стр** филармония оркестры

филармо́ния *ж* филармония

филателист *м* филателия белән шөгыльләнүче кеше, филателист

филателисти́ческ||ий, -ая, -ое филателист[лар] ...ы; **~ое о́бщество** филателистлар җәмгыяте

филателистка *ж* филателист хатын (кыз)

филателия *ж* филателия (*почта маркалары, штемпельле һәм маркалы конвертлар коллекциясен җыю*)

филе́ I *с нескл.* (*вышивка*) филе (*челтәрле материягә бизәк*)

филе́ II *с нескл.* **1.** (*сорт мяса*) билдәмә, сырт ите **2.** *кул.* филе, сөяксез ит; (*рыбное*) кылчыксыз балык ите

филе́йн||ый, -ая, -ое билдәмә ...ы, сөяксез ит ...ы; **~ый кусо́к** сөяксез ит кисәге; **~ая часть** билдәмә өлеше

филёнка *ж спец.* **1.** филёнка, юка такта (фанер); **дверна́я ~** ишек тактасы **2.** (*цветная полоска*) филёнка, төсле сызык (*бер төсне икенчесеннән аеру өчен*)

филёночн||ый, -ая, -ое *спец.* филёнка ..., филёнкадан ясалган, юка тактадан (фанердан) ясалган; **~ая дверь** филёнкадан ясалган ишек

филёнчатый, -ая, -ое **1.** *см.* **филёночный**; **2.** филёнка эшкәртә торган; **~ руба́нок** филёнка эшкәртә торган струк

филёр *м уст.* шымчы, полиция агенты

филиа́л *м* филиал, бүлек; **~ Акаде́мии наук** Фәннәр академиясенең филиалы; **открыва́ть ~ те́хникума** техникум филиалы ачу

филигра́нность *ж* филигранлык; **э́та рабо́та отлича́ется ~ю** бу эш филигранлыгы белән аерылып тора

филигра́нн||ый, -ая, -ое **1.** филигрань ..., (*алтын, көмеш һ.б.ш. төрле металл чыбыктан*) үреп ясалган; **~ые изде́лия** филигрань әйберләр **2.** *перен.* (*искусный*) нечкә, нәфис; **~ая рабо́та** нәфис эш

филигра́нь *ж* **1.** филигрань (*алтын, көмеш яки башка төрле металл чыбыктан үреп ясалган ювелир әйбер*) **2.** су билгесе (*яктыга тотып караганда кәгазьнең кайбер төрләре эчендә яктырып куренә торган рәсем, тамга*)

фи́лин *м* байгыш, мәче башлы ябалак

фили́ппика *ж книжн.* филиппика, тәнкыйть чыгышы, фаш иткән чыгыш (*кемне дә булса*)

фили́стер *м книжн.* (*мещанин, обыватель*) филистер

фили́стерск||ий, -ая, -ое *книжн.* филистерларча ..., филистер ...ы, филистерларга хас; **~ий взгляд** филистерларга хас караш; **~ая ограни́ченность** филистерларча тар карашлылык

фили́стерство *с книжн.* (*обывательская косность*) филистерлык

фило́лог *м* филолог, филология белгече

филологи́ческий, -ая, -ое филологик, филология ...ы; **~ факульте́т** филология факультеты

филоло́гия *ж* филология; **тю́ркская ~** төркы телләр филологиясе

фило́н *м прост.* ялкау, иренчәк, эшлексез

фило́нить *несов., прост.* ялкаулану, ялкаулыкка бирелү

фило́соф *м* **1.** философ, философия белгече, философия белән шөгыльләнүче галим **2.** *перен. разг.* философ (*тормыш авырлыкларына аек караучы*)

филосо́фи||я *ж* **1.** (*наука*) философия, фәлсәфә; **материалисти́ческая ~я** материалистик философия; **преподава́тель ~и** философия укытучысы **2.** *чего* философия (*берәр фәннең нигезен тәшкил иткән методологик принциплар*); **~я матема́тики** математика философиясе **3.** *разг.* (*отвлечённые умствования*) коры фәлсәфә, фәлсәфә; **к чему́ твоя́ ~я?** синең коры фәлсәфәңнең нигә кирәге бар?

филосо́фск||ий, -ая, -ое **1.** философия ...ы; **~ий факульте́т** философия факультеты **2.** философик; **~ая систе́ма** философик система; **~ие иссле́дования** философик тикшеренү **3.** *разг.* философларга хас, философларча ..., аек; **~ое отноше́ние к жи́зни** тормышка философларча карау ♦ **~ий ка́мень** тылсымлы таш

филосо́фствование *с см.* **филосо́фствовать**

филосо́фствовать *несов.* **1.** философия белән шөгыльләнү (мавыгу) **2.** *перен.* (*умствовать*) фәлсәфә сату

филумени́ст *м* филуменчы

филумени́я *ж* филумения (*шырпы тартмаларының этикеткаларын җыю*)

фильм *м* фильм; **худо́жественный ~** нәфис фильм; **звукова́я ~** тавышлы фильм; **немо́й ~** тавышсыз фильм; **цветно́й ~** төсле фильм; **телевизио́нный ~** телевизион фильм; **документа́льный ~** документаль фильм; **уче́бный ~** укыту эшендә кулланыла торган фильм

фильмоте́ка *ж* фильмотека (*кинофильмнарны җыеп саклый торган учреждение һәм шул киноленталарның җыентыгы*)

фильм-спекта́кль *м* фильм-спектакль

фильтр *м* **1.** фильтр, сөзгеч; **водопрово́дный ~** водопровод фильтры; **ма́сляный ~** май фильтры; **се́тчатый**

~ челтәрле фильтр; ~ **гру́бой очи́стки** тупас чистарту фильтры **2.** *спец.* фильтр; **светово́й** ~ яктылык фильтры; **электри́ческий** ~ электр фильтры

фильтра́т *м* сөзелмә, фильтрланган сыеклык, фильтрат

фильтра́ция *ж* **1.** *см.* **фильтрова́ть**; **2.** (*просачивание*) сарку, саркып үтү, фильтрлану

фильтрова́льн||ый, -ая, -ое фильтр ...ы, фильтрлау ...ы, фильтр ...; ~ **ая бума́га** фильтр кәгазе; ~ **ая устано́вка** фильтрлау җайланмасы

фильтрова́ние *с см.* **фильтрова́ть**

фильтрова́ть *несов. что* сөзү, фильтрлау, фильтрдан үткәрү, сөзеп чистарту; ~ **во́ду** суны фильтрдан үткәрү

фи́льтров||ый, -ая, -ое *спец.* сөзгеч ...ы; сөзгечле, фильтрлы; ~ **ая се́тка** сөзгеч сеткасы; ~ **ый конденса́тор** сөзгечле конденсатор

фимиа́м *м* фимиам, хуш исле сумала, ладан ♦ **кури́ть (воскуря́ть, жечь)** ~ *кому* ялагайланып мактау

фин- *кушма сүзләрнең «финанс ...ы» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **финотде́л** финанс бүлеге

фина́л *м* **1.** тәмамлану, ахыр, азак, соң; ~ **пье́сы** пьесаның ахыры; **печа́льный** ~ [эшнең] күңелсез төгәлләнүе **2.** *спорт.* финал; **вы́йти в** ~ финалга чыгу

фина́льн||ый, -ая, -ое ахыргы, соңгы; финал ...ы, финалдагы; ~ **ый акко́рд** *муз.* соңгы аккорд; ~ **ый матч** *спорт.* финалдагы матч; ~ **ая встре́ча** *спорт.* финал очрашуы

финанси́рование *с см.* **финанси́ровать**

финанси́ровать *сов., несов. кого-что* акча бирү, акча белән тәэмин итү, финанслау; ~ **строи́тельство** төзелешне финанслау

финанси́ст *м* **1.** финанс хезмәткәре (*финанс операцияләрен алып баручы белгеч*) **2.** (*банкир*) финансист

фина́нсов||ый, -ая, -ое **1.** финанс ...ы; ~ **ый отде́л** финанс бүлеге; ~ **ый год** финанс елы; ~ **ая систе́ма** финанс системасы **2.** *разг.* акча ...ы; ~ **ые затрудне́ния** акча кыенлыклары

фина́нсы *только мн.* **1.** финанс[лар]; **госуда́рственные** ~ дәүләт финанслары; **2.** *разг.* (*деньги*) акча; ~ **ко́нчились** акча бетте

фи́ник *м* хөрмә (*җимеше*)

фи́ников||ый, -ая, -ое хөрмә ...ы; ~ **ый лист** хөрмә яфрагы; ~ **ая па́льма** хөрмә пальмасы

фининспе́ктор *м* финанс инспекторы

фи́ниш *м спорт.* финиш; **прийти́ пе́рвым к** ~ **у** финишка беренче булып килү

финиши́ровать *сов., несов. спорт.* финишка килеп җитү, финишка килү

фи́нишн||ый, -ая, -ое *спорт.* финиш ...ы; **вы́йти на** ~ **ую прямо́ю** финиш турысына чыгу

фи́нка I *ж разг.* финка (*кыска пычак*)

фи́нка II *ж* фин хатыны (кызы)

фи́нн *м* фин, фин кешесе

фи́нно-уго́рск||ий, -ая, -ое: ~ **ие языки́** *лингв.* угро-фин телләре

фи́нны *мн.* финнар

финотде́л *м* финанс бүлеге

фи́нский, -ая, -ое фин ...ы; Финляндия ...ы; ~ **язы́к** фин теле ♦ ~ **дом** (*вид постройки*) фин йорты

финт *м* **1.** *прост.* (*уловка*) хәйлә **2.** *спорт.* ялган хәрәкәт

финти́ть *несов. разг.* хәйләләү, койрык болгау, ясалма кылану

финтифлю́шки *мн. разг.* вак-төяк нәрсә, бизәнү-төзәнү әйберләре

фиоле́тов||ый, -ая, -ое шәмәхә ..., миләүшә төсендәге; ~ **ый цвет** шәмәхә төс; ~ **ые черни́ла** шәмәхә кара

фио́рд *м* фиорд (*биек һәм текә ярлы диңгез култыгы*)

фи́рм||а *ж* **1.** фирма **2.** *перен. разг.* (*предлог для чего-л.*) сылтау, пәрдә, маска, хәйлә

фи́рменный, -ая, -ое фирма ...ы; ~ **бланк** фирма бланкысы; ~ **магази́н** фирма кибете

фирн *м геол.* фирн (*эре бөртекле тыгызланган боз, кар*)

фи́рновый, -ая, -ое *геол.* фирн ...ы; ~ **снег** фирн кары; ~ **лёд** фирн бозы

фисгармо́ния *ж* фисгармония (*клавишлы музыка коралы*)

фиска́л *м разг.* әләкче, чагучы

фиска́лить *несов. разг.* әләкләү, чагу

фиска́льство *с разг.* әләкчелек, әләкләү, чагу эше

фиста́шка *ж* пестә (*агачы һәм җимеше*)

фиста́шков||ый, -ая, -ое **1.** пестә ...ы; пестәле; ~ **ое де́рево** пестә агачы; ~ **ое моро́женое** пестәле туңдырма **2.** (*о цвете*) пестә төсендәге, сыек яшел

фи́стула, фистула́ *ж* **1.** *мед.* (*свищ*) фистула; **2.** (*фальцет*) нечкә тавыш

фити́ль *м* филтә; **ма́сляный** ~ май филтәсе

фити́льн||ый, -ая, -ое филтә ...ы, филтәле ...; филтә ясый торган; ~ **ая кероси́нка** филтәле керосинка

фити́н *м хим., фарм.* фитин

фитотро́н *м* фитотрон (*усемлекләр өчен ясалма климат станциясе*)

фитофто́ра *ж* фитофтора (*бәрәңгедә гөмбә авыруы*)

фитю́лька *ж прост.* **1.** (*маленький предмет*) кечкенә нәрсә, кечтек әйбер **2.** *перен.* (*о человеке*) кечкенә буйлы кеше, ябык кеше

фи́фа *ж прост. неодобр.* җилбәзәк кыз (хатын)

фи́шка *ж* фишка, шакмак (*таш һ.б.ш.*)

флаг *м* байрак, әләм, флаг; **Госуда́рственный** ~ **Татарста́на** Татарстанның Дәүләт флагы; **подня́ть** ~ байрак күтәрү; **водрузи́ть** ~ флаг кадап кую; **спусти́ть** ~ флаг төшеру ♦ **под** ~ **ом** *чего* ... сылтавы белән, ... дигән булып

фла́гман *м* **1.** (*командующий*) флагман, эскадра командующие **2.** (*корабль*) флагман

фла́гманский, -ая, -ое флагман ...ы; ~ **кора́бль** флагман корабле

флагшто́к *м* флагшток (*флаг күтәрә торган колга*)

фла́жный, -ая, -ое флаг ...ы; ~ **шест** флаг таягы

флаж||о́к *м уменьш. от* **флаг**; флажок, флагчык; **сигна́льный** ~ **о́к** сигнал бирә торган флажок; **ёлочные** ~ **ки́** чыршы флагчыклары

флако́н *м* флакон, кечкенә шешә; ~ **духо́в** бер флакон ислемай

флами́нго *м нескл.* кызылказ, фламинго

фланг *м* фланг; **пра́вый** ~ уң як фланг; **атакова́ть с** ~ **а** флангтан һөҗүм ясау

фла́нговый, фланго́вый, -ая, -ое **1.** фланг ...ы; фланг ягыннан ..., флангтан ...; ~ **ого́нь** флангтан ачылган ут; ~ **уда́р** флангтан ясалган һөҗүм **2.** *в знач. сущ. м* флангтагы

флане́левый, -ая, -ое фланель ..., фланель ...ы; фланельдән тегелгән; ~ **хала́т** фланель халат

флане́ль *ж* фланель

флане́льный, -ая, -ое *см.* **флане́левый**

фла́нец *м тех.* (*трубы и т.п.*) фланец

флани́ровать *несов. разг.* йөрү, йөреп тору, тик йөрү

фланки́ровать *сов., несов. воен.* **1.** (*вести огонь с флангов*) флангтан ут ачу **2.** *уст.* (*прикрыть с флангов*) флангларны саклау, флангларны каплау

фла́нцев||ый, -ая, -ое *тех.* фланецлы; фланец ярдәмендә ...; ~ **ое соедине́ние** фланец ярдәмендә тоташтыру

фле́гма **1.** *ж* (*невозмутимость*) үтә салкын канлылык, искитмәү **2.** *м, ж разг.* (*о человеке*) сүлпән кеше, флегматик

флегмати́зм *м* флегматиклык, искитмәү, пошынмау

флегма́тик *м* флегматик, салкын канлы кеше; пошынмый торган кеше

флегмати́ческий, -ая, -ое **1.** (*уравновешенный, спокойный*) флегматик; ~ **темпера́мент** флегматик темперамент **2.** *уст. см.* **флегмати́чный**

флегмати́чность *ж* флегматиклык, искитмәү, пошынмау

флегмати́чный, -ая, -ое (*равнодушный*) флегматик ..., салкын канлы, пошынмый торган; ~ **взгляд** флегматик караш

флегмо́на *ж мед.* флегмона

фле́йта *ж* флейта (*музыка коралы*)

флейти́ст *м* флейтачы, флейтада уйнаучы

фле́ксия *ж лингв.* флексия (*сүзне төрләндергәндә аның үзгәрә торган кушымчасы*)

флекти́вн||ый, -ая, -ое *лингв.* флектив (*флексия ярдәмендә грамматик мәгънәларне белдерә торган*); ~ **ые языки́** флектив телләр

флёр *м* **1.** флёр, өрфия (*үтә күренмәле юка тукыма*) **2.** *перен.* серлелек пәрдәсе

флибустье́р *м ист.* диңгез юлбасары, пират

фли́гель *м* флигель (*өй кырына беркетеп салынган бина яки ишек алдындагы аерым кечкенә йорт*)

флирт *м* гыйшык уены, гыйшык-мыйшык

флиртова́ть *несов. с кем* гыйшык уены уйнау

флокс *м бот.* флокс

фломáстер *м* фломастер (*махсус буяу сеңдерелган кузәнәкле үзәге булган авторучка, карандаш сыман язу-сызу коралы*)

флóра *ж* флора, үсемлекләр дөньясы; **тропúческая ~** тропик флора; **антаркти́ческая ~** Антарктика флорасы

флори́н *м* флорин (*Голландиядә акча берәмлеге*)

флот *м* флот; **воéнно-морскóй ~** хәрби диңгез флоты; **торгóвый ~** сәүдә флоты; **речнóй ~** елга флоты; **адмирáл ~а** флот адмиралы; **служúть во (на) ~е** флотта хезмәт итү

флотацúóнн||ый, -ая, -ое *горн.* флотация ...ы; **~ая машúна** флотация машинасы

флотáция *ж горн.* флотация (*руданы баетуысулларының берсе*)

флотúлия *ж* флотилия; **Каспúйская ~** Каспий флотилиясе; **~ торпéдных катéров** торпедалы катерлар флотилиясе; **рыболóвная ~** балык тоту флотилиясе

флóтский, -ая, -ое флот ...ы, флоттагы ..., флотта хезмәт итүчеләр ...ы; **~ режúм** флот режимы

флюгáрка *ж* флюгарка (**1.** *флюгерның әйләнә торган кисәге* **2.** *мор. шлюпка флажогы, кайсы суднонықы икәнлеген билгелә үчен көймәгә куелган флажок* **3.** *җилләту капкачы*)

флю́гер *м* **1.** флюгер **2.** *перен.* (*о человеке*) аумакай, флюгер

флюорогрáфия *ж* флюорография (*рентген аппараты экранында күренгән сурәтне рәсемгә төшерү*)

флюс I *м* (*нарыв*) флюс

флюс II *м тех.* флюс (**1.** *металлургиядә тиешле шлак алу өчен шихтага кушыла торган матдә* **2.** *металларны ябыштырганда оксидларны эретә торган химикатлар*)

фля́га *ж* фляга (*савыт*); **солдáтская ~** солдат флягасы; **молóчная ~** сөт флягасы

фля́жка *ж* фляжка; **похóдная ~** юл фляжкасы

фойé *с нескл.* фойе (*антракт вакытында тамашачылар йөреп ял итә торган зал*)

фокстерьéр *м* фокстерьер (*эт токымы*)

фокстрóт *м* фокстрот

фокстрóтный, -ая, -ое фокстрот ...ы; **~ мотúв** фокстрот көе

фóкус I *м* **1.** *физ.* фокус (*кайтарылган яки сынган нурларның кисешү ноктасы*); **~ лúнзы** линзаның фокусы; **~ зéркала** көзге фокусы **2.** *фото* фокус (*рәсемгә төшерә торган әйбернең фотоаппарата иң яхшы күрену ноктасы*) **3.** *перен.* үзәк, урта; **~ землетрясéния** җир тетрәү үзәге

фóкус II *м* **1.** фокус; **покáзывать ~ы** фокус күрсәтү **2.** *перен.* (*уловка, увёртка*) хәйләле эш **3.** әкәмәт[лелек]; **замóк с ~ом** әкәмәтле йозак **4.** *обычно мн.* **~ы** (*капризы*) кыланыш, әкәмәт, көйсезлек, холыксызлык, киреләнү; **что э́то за ~ы!** бу нинди әкәмәт!; **брось свой ~ы!** ташла әле шул кыланышларыңны!

фóкусник *м* фокусчы (*фокус күрсәтүче артист*)

фóкусничать *несов. разг.* **1.** көйсезләнү, холыксызлану, киреләнү **2.** (*хитрить*) алдалау, хәйләләү

фóкусн||ый, -ая, -ое *физ., фото* фокус ...ы; **~ое расстоя́ние** фокус ераклыгы

фолиáнт *м книжн.* фолиант (*зур форматлы калын китап*)

фольгá *ж* фольга (*бик юка металл кәгазь*); **золотáя ~** алтын фольга; **оловя́нная ~** аккургаш фольга

фольгóв||ый, -ая, -ое фольга..., фольгадан ясалган; **~ые листы́** фольга табаклары

фольклóр *м* **1.** фольклор, халык авыз иҗаты **2.** фольклор (*гомумән халыкның гореф-гадәтләре, йолалары, җырлары, әкиятләре һ.б.ш.*)

фольклори́ст *м* фольклорчы, фольклор белгече

фольклори́стика *ж* фольклористика, фольклор турындагы фән

фольклóрный, -ая, -ое фольклор ...ы; **~ материáл** фольклор материалы

фон I *м* **1.** фон, җирлек, төп төс **2.** *перен.* (*обстановка*) шартлар, гомуми торыш; **на ~е текýщих междунарóдных событий** агымдагы халыкара вакыйгалар шартларында

фон II *м спец.* фон (*тавыш көчен үлчи торган берәмлек, мәс. репродукторда, телефон трубкасында*)

фонá́рик *м уменьш. от* **фонáрь** 1; фонарь; **кармáнный ~** кесә фонаре

фонáрн||ый, -ая, -ое фонарь ...ы; фонарь белән...; **~ый столб** фонарь баганасы; **~ое освещéние** фонарь белән яктырту

фонáрь *м* **1.** фонарь; **электри́ческий ~** электр фонаре; **у́личный ~** урам фонаре; **сигнáльный ~** сигнал фонаре **2.** *архит.* (*яктылык төшсен өчен өй түбәсенә ясалган*) тәрәзә **3.** *разг.* (*синяк*) күгәргән урын, күгәргән җир (*мәндә*)

фонд *м* **1.** (*денежные средства*) фонд (*берәр максат өчен билгеләнгән акча*); **~ зáработной плáты** эш хакы фонды; **валю́тный ~** валюта фонды; **золотóй ~** *прям., перен.* алтын фонды **2.** (*запасы*) фонд; **продовóльственный ~** страны́ илнең азык-төлек фонды; **семéнной ~** орлык фонды; **дéнежный ~** акча фонды; **общéственные ~ы потребле́ния** җәмәгать кулланыу фондлары; **основнóй словáрный ~ языкá** телнең төп сүзлек фонды **3.** *мн.* **~ы** *фин.* (*ценные бумаги*) кыйммәтле кәгазьләр

фóндов||ый, -ая, -ое *фин.* фонд ...ы; **~ый капитáл** фонд капиталы; **~ые операции** фонд операцияләре; **~ая би́ржа** фонд биржасы

фондоотдáча *ж* фондның кире кайтуы (*төп производство фондының бер сумына эшләп чыгарылган продукция микъдары*)

фонéма *ж лингв.* фонема (*сүзләрнең мәгънәләрен һәм аларның грамматик кисәкләрен аеручы сөйләм авазы*)

фонéмный, -ая, -ое *лингв.* фонема[лар]...ы; **~ ряд** фонемалар рәте

фонéтика *ж* фонетика (**1.** *тел белемендә телнең аваз төзелешен өйрәнә торган бүлек* **2.** *телнең авазлар составы*)

фонети́ст *м* фонетикачы, фонетика белгече

фонети́ческ||ий, -ая, -ое фонетика ...ы, фонетик; **~ое иссле́дование** фонетик тикшеренү; **~ая транскри́пция** фонетик транскрипция

фонограмма *ж спец.* фонограмма (*фонограф ярдәмендә валикка, тасмага, пластинкага алынган авазлар язмасы*); **~ ре́чи** сөйләм фонограммасы

фонóграф *м спец.* фонограф (*авазларны язып ала һәм кабатлый торган прибор*)

фонолóгия *ж лингв.* фонология (*тел белемендә фонемалар системасын һәм аларның үзгәрешен өйрәнә торган бүлек*)

фонóметр *м физ.* фонометр (*авазның көчен үлчи торган прибор*)

фоноскóп *м* фоноскоп (*авазларның үзенчәлекләрен һ.б.ш. өйрәнү өчен эшләнгән әсбап*)

фонтáн *м* **1.** фонтан (*югарыга атылып чыга торган су яки башка сыекча*); **~ нéфти** нефть фонтаны; **бить ~ом** фонтан булып атылып чыгу **2.** фонтан (*зур басым астында су атып чыгара торган корылма*) **3.** *перен.* ташкын, дәрья; **~ красноре́чия** сүз ташкыны; **~ слёз** күз яше дәрьясы

фонтани́р||овать *несов.* атылып [бәреп] чыгу, фонтан булып атылып чыгу; **нефть ~ует** нефть фонтан булып атылып чыга

фонтáнный, -ая, -ое фонтан ...ы

фóр||а *ж спорт.*: **дать ~у** *кому* фора бирү

фóрвард *м спорт.* һөҗүмче, форвард (*футболда, хоккейда*)

фордыбáчиться *несов., прост.* киреләнү, көйсезләнү; тупас кылану (*тупас рәвештә каршы килү — сүздә, мөгамәләдә*)

форéль *ж* форель, керкә, багры

фóринт *м* форинт (*Венгриядә акча берәмлеге*)

фóрм||а *ж* **1.** (*внешнее очертание*) форма, күренеш; **в ~е ша́ра** шар формасында; **обтекáемая ~а** уңай агышлы форма **2.** (*устройство, структура; вид, тип чего-л.*) форма, төзелеш; төр; **еди́нство ~ы и содержáния** *филос.* форма һәм эчтәлек бердәмлеге; **~а правлéния** идарә итү формасы; **~ы общéственной со́бственности** җәмәгать милкенең формалары; **~ы движéния матéрии** материя хәрәкәтенең формалары; **~ы ма́ссово-полити́ческий рабо́ты** массасәяси эш формалары **3.** *иск., лит.* (*жанр*) форма; **~а стихá** шигырь формасы **4.** *лингв.* форма; **~а слóва** сүз формасы; **~ы словоизменéния** сүзләрнең төрләнеш формалары; **глагóльные ~ы** фигыль формалары **5.** (*приспособление, шаблон*) калып, форма; **~а для шляп** эшләпәләр калыбы; **~а для отли́вки стáли** корыч кою өчен

форма 6. (*образец*) форма; рәвеш; **~а отчёта** хисап формасы; **в пи́сьменной ~е** язма рәвештә 7. форма, форма киеме; **вое́нная ~а** хәрби форма; **пара́дная ~а** парад формасы; **ле́тняя ~а** җәйге форма; **шко́льная ~а** укучылар формасы; **носи́ть ~у** форма киеме киеп йөрү ♦ **быть в отли́чной ~е** бик яхшы формада булу; **соблюсти́ ~у** форма саклау, күз буяу өчен эш итү

формали́зм *м* 1. формальлек, хәрефкә ябышып яту, хәреф колы булу; **проявле́ние ~а** формализм күренешләре сизелү 2. *иск.* формализм (*әдәбиятта, сәнгатьтә һ.б.ш. фәннәрдә эчтәлекне һәм идеялелекне инкарь итеп, фәкать формага гына әһәмият бирә торган юнәлеш*)

формали́н *м* формалин; **обрабо́тка ~ом** формалинлау

формали́новый, -ая, -ое формалин ...ы; **~ за́пах** формалин исе; **~ раство́р** формалин сыекчасы

формали́ст *м* 1. хәрефкә ябышып ятучы 2. *иск.* формалист (*формализм яклы кеше*)

формали́стика *ж разг.* коры формализм, формальлек

формалисти́ческий, -ая, -ое *см.* **форма́льный** 1

формали́стский, -ая, -ое формализм ...ы; формалистларча...; **~ подхо́д к литерату́рному произведе́нию** әдәби әсәргә формалистларча караш

форма́льность *ж* 1. (*формальное отношение*) формальлек; хәрефкә ябышып ятү 2. формальлек; **соблюсти́ все ~и** барлык формальлекләрне үтәү; **э́то пуста́я ~ь** бу коры формальлек

форма́льн||ый, -ая, -ое 1. (*проникнутый формализмом*) формаль; **~ое отноше́ние к де́лу** эшкә формаль караш; **заня́ть ~ую пози́цию** формаль позициягә басу 2. *лит., иск.* (*основанный на принципах формализма*) формаль, формализмга нигезләнгән; **~ый ме́тод** формализмга нигезләнгән метод 3. (*законный, официальный*) рәсми, формаль, законлы; **~ые доказа́тельства** формаль дәлилләр 4. (*ради формы*) формаль, форма өчен..., күз буяу өчен...; **~ое ра́венство** формаль тигезлек (*мәс. хокукта*); **~ая незави́симость** формаль бәйсезлек 5. *лит., лингв.* форма ...ы, форма ягыннан; **~ый ана́лиз стихотворе́ния** шигырьгә форма ягыннан анализ ясау; **~ые осо́бенности слов** сүзләрнең форма үзенчәлекләре ♦ **~ая ло́гика** формаль логика

форма́т *м* формат (*китапның, кәгазь табагының, карточканың һ.б.ш.ның йөзүрлыгы*); **большо́й ~** зур формат

форма́тн||ый, -ая, -ое формат ...ы, форматлы; **~ая пра́вка** форматлы төзәтү

форма́ци||я *ж* 1. формация (*кешелек җәмгыятенең үсешендә мәгълүм бер баскыч, стадия*); **обще́ственно-экономи́ческая ~я** ижтимагый-икътисади формация 2. формация; фикерләр, караш-лар; **лю́ди но́вой ~и** яңача фикер йөртүче кешеләр 3. *геол.* формация (*мәгълүм бер геологик дәвердә барлыкка килгән тау токымнары*)

фо́рменн||ый, -ая, -ое 1. (*сделанный по форме*) форма ...ы; **~ая оде́жда** форма киеме; **~ая фура́жка** форма фуражкасы 2. *прост.* (*самый настоящий*) чын, чеп-чи, шыр; **~ый скандал** чын җәнҗал

формирова́ние *с* 1. *см.* **формирова́ть, формирова́ться; ~ но́вого челове́ка** яңа кешене формалаштыру; **~ правительства** хөкүмәт оештыру 2. (*воинская часть*) формирование, хәрби часть

формирова́ть *несов. что* 1. (*придавать форму, законченность*) формалаштыру, тәрбияләү, тудыру; **~ хара́ктер** холык тәрбияләү 2. (*организовывать*) төзү, оештыру, булдыру; **~ прави́тельство** хөкүмәт төзү; **~ полк** полк төзү; **~ студе́нческий строи́тельный отря́д** студентлардан төзү отряды оештыру 3. *ж.-д.* төзү; **~ по́езд** поезд төзү

формир||ова́ться *несов.* 1. (*приобретать законченность*) формалашу; тәрбияләнү; **хара́ктер ~у́ется в мо́лодости** характер яшьлектән формалаша 2. (*физически развиваться*) җитлегеп килү, житеп килү 3. *перен.* төзелү, оешу; **коллекти́в на́чал ~ова́ться неда́вно** коллектив күптән түгел генә оеша башлады 4. *страд. от* **формирова́ть**

формова́ть *несов. что, спец.* калыпка салу; кирәкле форма бирү; **~ гли́ну** балчыкка кирәкле форма бирү

формо́вка *ж* 1. *см.* **формова́ть**; 2. *см.* **фо́рма** 5

формов||о́й, -ая, -о́е 1. *(пригодный для выделки изделий в формах)* форма ...ы, форма ясарга яраклы; **~а́я гли́на** форма ясарга яраклы балчык 2. формалы, формага салып эшләнгән; **~о́й хлеб** формага салып пешерелгән икмәк

формо́вочный, -ая, -ое 1. *см.* **формово́й** 1; **~ песо́к** форма комы 2. (*служащий для формовки*) форма ...ы, форма ясый торган; **~ пресс** форма прессы

формо́вщик *м* формовкалаучы

формо́вщица формовкалаучы хатын (кыз)

фо́рмула *ж в разн. знач.* формула; **алгебраи́ческая ~** алгебраик формула; **~ воды́** су формуласы; **горе́ния** яну процессының формуласы; **набо́р гото́вых фо́рмул** әзер формулаларның җыелмасы

формули́ровать *сов., несов. что* тәгъбир итү, формулировкалау; **~ свою́ мысль** үз фикереңне тәгъбир итү

формули́ров||ка *ж* 1. *см.* **формули́ровать**; 2. (*сформулированная мысль*) формулировка, тәгъбир; **измени́ть ~у** формулировканы үзгәртү

формуля́р *м* 1. формуляр (*китапханәләрдә учёт карточкасы*) 2. *уст.* (*послужной список*) хезмәт дәфтәре

форпо́ст *м* форпост (1. *воен.* ныгытылган алгы позиция 2. *перен.* алдагы терәк)

форс *м прост.* һавалылык, тәкәбберлек, эрелек ♦ **сбить ~** кикриген шиндерү

форси́рование *с см.* **форси́ровать; ~ строи́тельства** төзелешне тизләтү; **~ реки́** елга аша чыгу

форси́рованн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **форси́ровать**; 2. (*усиленный, ускоренный*) көчәйтелгән, тизләтелгән; **~ыми те́мпами** тизләтелгән темп белән

форси́ровать *сов., несов. что* 1. көчәйтү, тизләтү, ашыктыру; **~ собы́тия** вакыйгаларны тизләтү 2. *воен.* кичү, аша чыгу, үтү; **~ ре́ку** елга аша чыгу

форси́ть *несов. прост.* 1. (*щеголять*) күпшылану, көязләну; **он лю́бит ~** ул көязләнергә ярата 2. (*важничать*) мактану, кукраю, кәпрәю

форсу́нка *ж тех.* форсунка, ягулык бөркегеч; **~ паровоза** паровоз форсункасы; **механи́ческая ~** механик форсунка; **штифтова́я ~** штифтлы форсунка

форт *м воен.* форт (*крепость корылмасында аерым ныгытма*)

фо́рте *нареч. муз.* форте (*көчле тавыш белән*)

фортепья́нн||ый, -ая, -ое фортепьяно ...ы; фортепьяно өчен язылган; **~ая му́зыка** фортепьяно музыкасы; **~ый конце́рт** фортепьяно өчен язылган концерт

фортепья́но *с нескл.* фортепьяно; **игра́ть на ~** фортепьянода уйнау

форти́ссимо *нареч. муз.* фортиссимо (*артык көчле тавыш белән*)

фортификацио́нн||ый, -ая, -ое *воен.* фортификация ...ы; **~ые рабо́ты** фортификация эшләре; **~ые сооруже́ния** фортификация корылмалары

фортифика́ция *ж воен.* фортификация (1. *сугыш мәйданын ныгыту турындагы хәрби инженерлык фәне* 2. *хәрби инженерлык корылмалары*)

фо́ртк||а, фо́рточк||а *ж* форточка, (*тәрәзә*) җиллеге; **откры́ть ~у** форточканы ачу

форту́на *ж книжн.* язмыш, бәхет, бәхетле очрак

фо́рум *м* форум (1. *ист. борынгы Римда шәһәрнең иҗтимагый тормыш үзәге булып хезмәт иткән мәйдан* 2. *высок. күп кешеләр катнашкан җыелыш, съезд*)

форшма́к *м* форшмак (*тураланган итне яки селёдканы бәрәңге белән кушып мичтә пешергән ашамлык*)

фосге́н *м хим.* фосген (*газ*)

фосге́новый, -ая, -ое *хим.* фосген ...ы

фосфа́т *м хим.* фосфат (*фосфор кислотасы тозы*)

фосфа́тн||ый, -ая, -ое *хим.* фосфат ...ы; фосфатлы; **~ые удобре́ния** фосфатлы ашламалар

фо́сфор *м хим.* фосфор

фо́сфористый, -ая, -ое фосфорлы; **~ чугу́н** фосфорлы чуен

фосфори́т *м мин.* фосфорит (*фосфорлы ашлама бирә торган тау токымы*)

фосфори́тн||ый, -ая, -ое фосфорит ...ы; **~ая мука́** фосфорит оны

фосфори́тов||ый, -ая, -ое фосфорит ...ы; **~ая плита́** фосфорит плитәсе

фосфори́ческий, -ая, -ое фосфор кебек ялтырый торган, ялтырый торган; **~ свет** фосфор кебек ялтырый торган яктылык

фо́сфорн||ый, -ая, -ое *хим.* фосфор ...ы; фосфорлы; **~ый за́пах** фосфор исе; **~ая кислота́** фосфор кислотасы; **~ые удобре́ния** фосфорлы ашламалар

фо́то *с нескл.* фото, фотография рәсем

фото- *кушма сүзләрнең «фотографик», «фотография ...ы» һәм «яктылык куренешләре белән бәйләнгән» кебек мәгънәләрне аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **фотоальбо́м** фотоальбом, фоторәсемнәр альбомы; **фотоаппара́т** фотоаппарат, фотография аппараты

фотоателье́ *с нескл.* фотоателье

фотобума́га *ж* фотокәгазь, фотография кәгазе

фотовитри́на *ж* фотовитрина

фотовы́ставка *ж* фотокүргәзмә

фотогазе́та *ж* фотогазета

фотогени́чность *ж* фотогениклык, фотокарточкада (киноэкранда) яхшы чыга торган булу

фотогени́чн||ый, -ая, -ое фотогеник, фотокарточкада (киноэкранда) яхшы чыга торган; **~ая де́вушка** фотокарточкада яхшы чыга торган кыз

фото́граф *м* рәсемгә төшерүче, фотограф

фотографи́рование *с см.* **фотографи́ровать**

фотографи́ровать *несов. кого-что* карточкага (рәсемгә) төшерү

фотографи́роваться *несов.* **1.** карточкага (рәсемгә) төшү **2.** *страд. от* **фотографи́ровать**

фотографи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** фотографик, фотография ...ы; **~ий аппара́т** фотографик аппарат; **~ое иску́сство** фотография сәнгате; **~ие принадле́жности** фотография кирәк-яраклары **2.** фотография ...ы, фотоаппарат белән төшерелгән; **~ий сни́мок** фотоаппарат белән төшерелгән рәсем **3.** *перен.* бик аныклы, фотографиядә төшерелгән кебек; **~ое описа́ние** бик аныклы тасвирлау

фотогра́фи||я *ж* **1.** фотография, рәсем төшерү; **цветна́я ~я** төсле фотография; **увлека́ться ~ей** рәсем төшерү белән мавыгу **2.** фоторәсем, фотокарточка **3.** фотография бинасы

фотодокуме́нт *м* фотодокумент, фотографик документ

фотоиллюстра́ция *ж* фотоиллюстрация

фотоинформа́ция *ж* фотоинформация

фотока́рточка *ж разг.* фотокарточка, фоторәсем

фотоко́пия *ж* фотокүчермә

фотокорреспонде́нт *м* фотокорреспондент

фотолаборато́рия *ж* фотолаборатория

фотолюби́тель *м* фото сөюче, һәвәскәр фотограф

фото́н *м физ.* фотон

фотонабо́р *м полигр.* фотонабор

фотонабо́рный, -ая, -ое *полигр.* фотонабор ...ы; **~ цех** фотонабор цехы

фотообвине́ние *с* фотогаеплау, фоторәсем ярдәмендә гаеплау

фотообъекти́в *м* фотообъектив, фотография аппаратының объективы

фотоофсе́тн||ый, -ая, -ое *полигр.* фотоофсет ...ы; **~ая печа́ть** фотоофсет басмасы

фотоплёнка *ж* фотоплёнка

фотоподбо́рка *ж* фотосайлау

фоторепорта́ж *м* фоторепортаж

фоторепортёр *м* фоторепортёр (*фоторепортажлар бирүче фотограф*)

фотосни́мок *м* фоторәсем

фототелегра́мма *ж* фототелеграмма (*фототелеграф буенча бирелә торган телеграмма*)

фототелегра́ф *м* фототелеграф (*рәсемне телеграф яки радио ярдәмендә тапшыру җайланмасы*)

фототелегра́фный, -ая, -ое фототелеграф ...ы; **~ бланк** фототелеграф бланкысы

фототе́хника *ж* фототехника, рәсем төшерү техникасы

фототипи́ст *м* фототипист, фототипияләр ясаучы

фототипи́ческий, -ая, -ое *полигр.* фототипия ...ы; фототипик; **~ спо́соб печа́тания** фототипик ысул белән бастыру

фототи́пия *ж полигр.* фототипия (**1.** *фотография рәсеме төшерелгән пыялә яки металл пластинкадан басып алу ысулы* **2.** *шул ысул белән алынган басма*)

фотоувеличи́тель *м* фотозурайткыч

фотохи́мия *ж* фотохимия (*химиядә яктылык нурларының химик тәэсирен өйрәнә торган булек*)

фотохро́ника *ж* фотохроника

фотоэлеме́нт *м спец.* фотоэлемент (*электрон прибор*)

фотоэтю́д *м* фотоэтюд

фрагме́нт *м* **1.** (*отрывок текста*) фрагмент, өзек; **~ы стихотворе́ния** шигырь өзекләре **2.** (*берәр борынгы сәнгать әсәренең*) кисәге, ватыгы; **~ ста́туи** статуя ватыгы

фрагмента́рность *ж книжн.* фрагментарлык, тулы булмау

фрагмента́рн||ый, -ая, -ое *книжн.* **1.** фрагментар, фрагментларда гына сакланган **2.** *перен.* (*неполный*) өзек-өзек, кыска-кыска, тулы булмаган; **~ое изложе́ние собы́тий** вакыйгаларны өзек-өзек итеп сөйләп бирү

фра́з||а *ж* **1.** фраза, гыйбарә; **писа́ть коро́ткими ~ами** кыска-кыска гыйбарәләр белән язу **2.** (*напыщенное выражение*) буш сүз; кабарынкы сүзләр, күперенке тәгъбир; фраза; **избы́тые ~ы** күп чәйнәлгән сүзләр; **отде́латься о́бщими ~ами** штамп фразалар белән котылу **3.** *муз.* фраза (*музыкаль теманың зур булмаган һәм якынча тәмамланган өлеше*)

фразеологи́ческ||ий, -ая, -ое фразеологик, фразеология ...ы; **~ий слова́рь** фразеологик сүзлек; **~ое сраще́ние** фразеологик ялганма

фразеоло́гия *ж* фразеология (**1.** *тел белемнең булеге* **2.** *тотрыклы тәгъбирләр һәм сүз тезмәләре җыелмасы*)

фразёр *м* фразёр, бушбугаз, коры кыек

фразёрство *с* фразёрлык, бушбугазлык, коры куыклык

фразёрствовать *несов.* буш сүзләр сөйләү, коры куыклану

фра́зов||ый, -ая, -ое *лингв.* фразадагы, фраза ...ы; **~ое ударе́ние** фраза басымы

фрак *м* фрак

фракционе́р *м* фракцияче, фракционер

фракцио́нность *ж* фракциячелек

фракцио́нн||ый, -ая, -ое фракция ...ы, фракцион; **~ая борьба́** фракцион көрәш

фра́кция I *ж* фракция (*берәр сәяси партиянең парламентта, җәмәгать оешмаларындагы аерым төркеме яки сәяси партияләрнең уз эчендәге аерым бер төркеме*)

фра́кция II *ж хим.* фракция (*сыек кушылманың эзлекле рәвештә куу юлы белән аерып алынган бер өлеше*); **кру́пная ~** эре фракция; **ме́лкая ~** вак фракция

франк *м* франк (*Франция, Бельгия, Швейцария, Люксембург һ.б.ш. кайбер илләрдә акча берәмлеге*)

франт *м* кием калыбы, купшы кеше, көяз кеше, франт

франти́ть *несов. разг.* купшыланып йөрү, көязләнеп йөрү, көязләнү

франти́ха *ж разг.* купшы хатын (кыз)

франтовско́й -а́я, -о́е купшы, көяз, купшы кешегә хас; **~ вид** купшы кыяфәт

франтовство́ *с* купшылык, көязлек, франтлык

францу́женка *ж* француз хатын (кыз)

францу́з *м* француз, француз кешесе

францу́зский, -ая, -ое француз[лар] ...ы; Франция ...ы; **~ язы́к** француз теле

францу́зы *мн.* французлар, француз халкы

фрахт *м мор., торг.* фрахт (**1.** *су юлы белән ташыла торган йөк өчен түләү* **2.** *ялланган суднода ташыла торган йөк*)

фрахтова́тель *м мор., торг.* фрахтлаучы (*йөкләрен ташыту өчен судно яллаучы*)

фрахтова́ть *несов. что мор., торг.* йөк ташу өчен (*судно*) яллау

фрахто́вщик *м мор., торг.* фрахтовщик (*йөк ташырга судно биреп торучы кеше яки оешма*)

фрахто́вый, -ая, -ое *мор., торг.* фрахт ...ы; **~ догово́р** фрахт договоры

фрега́т *м* фрегат (**1.** *өч мачталы паруслы эллекке сугыш корабле* **2.** *зоол. диңгез кошы*)

фреза́ *ж тех.* **1.** фреза (*кискеч инструмент*) **2.** (*машина*) кискеч, фреза; **боло́тная ~** сазлык фрезы; саз кискеч; **по́чвенная ~** туфрак фрезы, туфрак кискеч

фре́зер *м* фрезер (*туфрак эшкәрту машинасы*)

фре́зерн||ый, -ая, -ое **1.** фрезер ...ы; фрезерлы; **~ый стано́к** фрезерлы станок; **~ые ножи́** фрезер пычаклары **2.** фрезер белән чыгарылган; **~ый торф** фрезер белән чыгарылган торф

фрезерова́ние *с см.* **фрезерова́ть**; **~ по́чвы** туфракны фрезерлау

фрезерова́ть *несов. что* **1.** *тех.* фрезерлау, (*фрезер станогында*) кырып

эшкәртү (*металлны, агачны һ.б.ш.*) **2.** фреза белән кистерү

фрезеро́вка *ж см.* **фрезерова́ть**

фрезеро́вщик *м* фрезерчы (*фрезер станогында эшләүче кеше*)

фрезеро́вщица *ж* фрезерчы хатын (кыз)

фре́йлина *ж* фрейлина (*патша хатынына хезмәт итүче кыз*)

френо́лог *м* френолог, френология белгече

френологи́ческий, -ая, -ое френология ...ы, френологик

френоло́гия *ж* френология (*кешенең психик һәм әхлак сыйфатларын аның баш сөяге формасына карап белеп була дигән фәнни булмаган тәгълимат*)

френч *м* френч (*кием*)

фре́ска *ж иск.* фреска (*дымлы штукатурка өстенә суда изелгән буяу белән төшерелгән бизәк*)

фриво́льность *ж* **1.** (*лёгкая непристойность*) әдәпсезлек, килешсезлек **2.** (*фривольное выражение*) әдәпсез (килешсез) сүз

фриво́льн||ый, -ая, -ое әдәпсез, килешсез; **~ый та́нец** әдәпсез бию; **~ое выраже́ние** килешсез сүз

фрикаде́лька *ж* фрикаделька (*тарттырылган иттән, балыктан ясалган чумар*)

фрикати́вн||ый, -ая, -ое *лингв.* фрикатив, өрелмәле; **~ые зву́ки** фрикатив авазлар

фро́нда *ж* фронда (**1.** *17 гасырда Франциядә абсолютизмга каршы көрәшкән дворян-буржуаз хәрәкәт* **2.** *перен. книжн. шәхси сәбәпләргә бәйле оппозиция, ризасызлык, килешмәү*)

фрондёр *м книжн.* фрондёр (**1.** *фрондада катнашучы* **2.** *перен. ризасызлык курсәтүче кеше*)

фронди́ровать *несов. книжн.* килешмәгән булып кылану, ризасызлык күрсәтү

фронт *м в разн. знач.* фронт; **отпра́виться на ~** фронтка китү; **быть на ~е** фронтта булу; **~ борцо́в за мир** тынычлык өчен көрәшчеләр фронты; **борьба́ на идеологи́ческом ~е** идеологик фронтта барган көрәш; **культу́рный ~** мәдәният фронты; **широ́ким ~ом** кин фронт белән ♦ **ни́ два ~а де́йствовать** ике юнәлештә хәрәкәт итү

фронта́льн||ый, -ая, -ое **1.** фронталь, фронтка туры юнәлдерелгән; **~ая ата́ка** фронталь атака **2.** *перен.* гомуми, фронталь; **~ый опро́с** бар укучыдан берьюлы дәрес сорау

фронтиспи́с *м полигр.* фронтиспис (*китапның беренче бите алдыннын яки бер биттә текст өстенә урнаштырылган рәсем*)

фронтиспи́сный, -ая, -ое *полигр.* фронтиспислы, фронтисписы булган; **~ лист** фронтиспислы бит

фронтови́к *м* фронтовик

фронтов||о́й, -а́я, -о́е фронт ...ы, фронттагы ...; фронт өчен эшләнгән; **~ой го́спиталь** фронт госпитале; **~ая доро́га** фронт юлы

фронто́н *м архит.* фронтон (*өй түбәсенең алгы яктагы өчпочмак формасындагы өлеше*)

фронто́нн||ый, -ая, -ое *архит.* фронтондагы..., фронтон ...ы; **~ые украше́ния** фронтон бизәкләре

фрукт *м* **1.** җимеш, җиләк-җимеш; **ра́нние ~ы** иртә өлгерә торган җимешләр **2.** *прост.* (*субъект*) наян кеше, әрсез кеше; **ну и ~!** наян кеше дә соң инде үзе!

фрукто́в||ый, -ая, -ое **1.** җимеш ...ы; җиләк-җимеш ...ы; **~ый сад** җимеш бакчасы; **~ое де́рево** җимеш агачы **2.** җимеш ...ы; җиләк-җимеш ...ы, җимеш салып ясалган, җимештән ясалган; **~ые консе́рвы** җимеш консервлары; **~ый сок** җимеш суы; **~ый квас** җимештән ясалган куас

фрукто́за *ж хим.* җимеш шикәре, фруктоза

фтизиа́тр *м* фтизиатр, фтизиатрия белгече

фтизиатри́ческий, -ая, -ое фтизиатрия ...ы; **~ кабине́т** фтизиатрия кабинеты

фтизиатри́я *ж* фтизиатрия (*медицинаның туберкулёз авыруын һәм аны дәвалау методларын өйрәнә торган бүлеге*)

фтор *м хим.* фтор

фто́ристый, -ая, -ое *хим.* фторлы; **~ водоро́д** фторлы водород

фу *межд.* фу; фи; **~, воня́ет!** фу, сасы ис килә!

фу́га *ж муз.* фуга

фуга́нок *м* озын ышкы, фуганок

фуга́с *м воен.* фугас (*шартлаткыч матдә заряды*)

фуга́ска *ж разг.* фугаслы авиабомба; фугаслы снаряд

фуга́сн||ый, -ая, -ое фугас ...ы, фугаслы; **~ая бо́мба** фугаслы бомба

фугова́льный, -ая, -ое *спец.* фуговкалый (струклый) торган; **~ стано́к** струклый торган станок

фугова́ние *с см.* **фугова́ть**

фугова́ть *несов. что, спец.* **1.** (*выстрагивать фуганком*) фуговкалау, фуганок белән струклау, ышкылау **2.** (*плотно пригонять*) (*кырларын тигезләп, бер-берсенә якын китереп*) беркетү (*мәс. такталарны*)

фугО́вка *ж см.* **фугова́ть**

фугО́вочный, -ая, -ое *см.* **фугова́льный**

фу́говый, -ая, -ое *муз.* фуга ...ы; фугага хас булган; **~ стиль** фуга стиле

фуже́р *м* фужер (*озын аяклы зур бокал*)

фу́кать *несов. см.* **фу́кнуть**

фу́кнуть *сов. разг.* **1.** *что, на что* (*дунуть, задуть*) өф итү, өрү, өреп төшерү (сүндерү) **2.** *что* фукка алу (*шашка уенында*)

фукси́н *м хим.* фуксин (*кызыл төстәге анилин буяу*)

фу́ксия *ж бот.* тамчы гөл, алка гөл

фуля́р *м* фуляр (*ефәк тукыма*)

фуля́ровый, -ая, -ое фулярдан тегелгән, фуляр ...; **~ плато́к** фуляр яулык

фунда́мент *м* **1.** нигез, фундамент; **кирпи́чный ~** кирпеч фундамент; **заложи́ть ~** нигез салу **2.** *перен.* нигез, таяныч; **~ эконо́мики** икътисадның нигезе; **нау́чный ~** гыйльми нигез

фундамента́льность *ж* **1.** (*прочность*) фундаменталь, зурлык **2.** *перен.* (*основательность*) төплелек, тирәнлек, фундаменталь

фундамента́льн||ый, -ая, -ое **1.** (*прочный*) фундаменталь, зур; **~ое зда́ние** зур бина **2.** *перен.* (*основательный*) төпле, тирән нигезле, фундаменталь; **~ые зна́ния** тирән белемнәр; **~ое иссле́дование** төпле тикшеренү **3.** (*основной*) фундаменталь, төп; **~ая библиоте́ка** фундаменталь китапханә

фунда́ментн||ый, -ая, -ое фундамент ...ы; нигез ...ы; **~ая плита́** фундамент плитәсе; **~ая вы́емка** нигез чокыры

фунду́к *м* фундук (*чикләвек төре*)

фуникулёр *м* фуникулёр (*текә таулы җирләрдә корыч аркан буйлап йөрү өчен ясалган махсус тимер юл*)

функциона́льн||ый, -ая, -ое функция ...ы, функциональ, функциягә бәйләнешле; **~ый ана́лиз** функциональ анализ; **~ая зави́симость** функциональ бәйлелек; **~ое уравне́ние** *мат.* функциональ тигезләмә; **~ое расстро́йство** *мед.* функциональ какшау

функциони́рование *с см.* **функциони́ровать**

функциони́ровать *несов.* эшләү, эшләп тору; хәрәкәт итү

фу́нкци||я *ж* **1.** *спец.* (*зависимость явлений*) функция (*берәр куренешкә бәйле булган һәм ул үзгәргәндә үзгәрә торган күренеш*) **2.** *мат.* функция; **тригонометри́ческие ~и** тригонометрик функцияләр **3.** *биол.* функция; **~я щитови́дной железы́** калкансыман биз функциясе; **наруше́ние ~и по́чек** бөерләр функциясе бозылу **4.** *перен.* (*обязанность*) йөкләнгән бурыч, эш, вазифа; **служе́бные ~и** хезмәт вазифалары; **э́то не вхо́дит в его́ ~и** бу аның вазифаларына керми

фунт I *м* **1.** *уст.* (*мера веса*) кадак, гөрәнкә (*409,5 граммга тигез булган борынгы рус үлчәү берәмлеге*) **2.** фунт (*Англиядә һәм башка кайбер илләрдә иске үлчәү берәмлеге — 453,6 граммга тигез*) ♦ **не ~ изю́му** *шутл.* бу бәрәнге ашау түгел, бу кечкенә эш түгел

фунт II *м* фунт (*кайбер илләрдә төп акча берәмлеге*); **австрали́йский ~** Австралия фунты

фу́нтик *м разг.* (*бумажный кулёк*) фунтик (*бурәнкәгә охшатып ясалган кәгазь пакет*)

фу́ра *ж уст.* (*телега*) фура (*өсте ябык озын йөк арбасы*)

фура́ж *м* фураж, терлек азыгы, мал азыгы

фуража́р *м* фуражир (*терлек азыгын саклаучы һәм бирепторучы кеше*)

фуражиро́вка *ж* гаскәрләр өчен фураж җыю

фура́жка *ж* фуражка; **фо́рменная ~** форма фуражкасы

фура́жный, -ая, -ое фураж ...ы; ~ **овёс** фураж солысы; ~ **фонд колхо́за** колхозның фураж фонды

фурго́н *м* фургон (*арба яки автомашина*)

фу́рия *ж разг.* усал хатын, усал телле хатын (*борынгы Рим мифологиясендә алла исеменнән уч алучы хатын*)

фурниту́ра *ж спец.* фурнитура (*бер эр төрле производствода кулланыла торган ярдәмче материал*); **часова́я** ~ сәгать фурнитурасы

фурниту́рный, -ая, -ое фурнитура ...ы; ~ **магази́н** фурнитура кибете; ~ **това́р** фурнитура товарлары

фуро́ *м* шау-шулы уңыш, шаккатыру; **произвести́** ~ кешеләрне шаккатыру

фуру́нкул *м* чуан, сызлавык (*тиредә шеш авыруы*)

фурункулёз *м* чуан (сызлавык) басу, фурункулёз

фурункулёзный, -ая, -ое чуан (сызлавык) баскан, фурункулёзлы

фут *м* (*мера длины*) фут (*30,48 см га тигез озынлык үлчәве берәмлеге*)

футбо́л *м* футбол

футболи́ст *м* футболчы, футбол уйнаучы

футбо́лка *ж* футболка (*кием*)

футбо́льн||ый, -ая, -ое футбол ...ы; ~**ый мяч** футбол тубы; ~**ая кома́нда** футбол командасы; ~**ое по́ле** футбол кыры

футля́р *м* футляр, савыт, тартма, кыны (*кыйммәтле яки ватылучан әйберне саклау тартмасы*); ~ **для очко́в** күзлек савыты

футури́зм *м иск.* футуризм (*20 гасыр башында сәнгатьтә һәм әдәбияттагы формалистик агым*)

футури́ст *м* футурист, футуризм тарафдары

футуристи́ческ||ий, -ая, -ое *иск.* футуризм ...ы, футуристик; ~**ие стихи́** футуристик шигырьләр

футури́стский, -ая, -ое футуризм ...ы, футурист[лар] ...ы; ~ **журна́л** футуристлар журналы

футурологи́ческ||ий, -ая, -ое футурологик, футурология ...ы; ~**ие учрежде́ния** футурологик учреждениеләр

футуроло́гия *ж* футурология (*киләчәкне алдан күрү законнары һәм методлары турындагы фән*)

фуфа́йка *ж* **1.** фуфайка, бәйләгән җылы күлмәк **2.** (*стёганка*) фуфайка, сырма

фы́ркать *несов. разг.* **1.** (*о лошади*) пошкыру, пошкырыну **2.** *перен. разг.* (*смеяться*) пырх итеп көлү, пырхылдау **3.** *перен. разг.* (*брюзжать*) мыгырдау, сукрану, ачулану

фы́ркнуть *сов. однокр.* **1.** (*о лошади*) пошкырып җибәрү, пошкырып кую **2.** *перен. разг.* (*засмеяться*) пырх итеп көлеп җибәрү, пырхылдап кую **3.** *перен. разг.* (*выразить недовольство*) мыгырдап кую, сукранып алу; ~ **вме́сто отве́та** җавап урынына мыгырдап кую

фюзеля́ж *м ав.* фюзеляж

фюзеля́жн||ый, -ая, -ое *ав.* фюзеляж ...ы; ~**ая моде́ль планёра** планёрның фюзеляж моделе

фьють, фюйть *межд. разг.* (*исчез, пропал*) фү, тайды, шылды

Х

хаджи́ *м нескл.* хаҗи

ха́живать *несов. разг. многокр.* йөргәләү, йөргәләштерү, баргалаштыру, килгәләү

хака́с *м* хакас кешесе

хака́ска *ж* хакас хатыны (кызы)

хака́сский, -ая, -ое хакас ...ы; Хакасия ...ы; ~ **язы́к** хакас теле

хака́сы *мн.* хакаслар, хакас халкы

ха́ки **1.** *прил. неизм.* (*о цвете*) яшькелт төс **2.** *с нескл.* (*ткань*) хаки, яшькелт материя; **челове́к в** ~ яшькелт төстәге киемле кеше

ха́ла *ж* хала (*булканың бер төре*)

хала́т *м* **1.** халат; **тёплый** ~ җылы халат; **дома́шний** ~ өйдә кия торган халат; **больни́чный** ~ хастаханә халаты; **маскирово́чный** ~ *воен.* маскировка халаты **2.** (*восточный*) чапан; **узбе́кский** ~ үзбәк чапаны; **буха́рский** ~ Бохара чапаны

хала́тность *ж* салкын карау, гамьсезлек, васемсызлык

хала́тн||ый, -ая, -ое **1.** халат ...ы, халатлык; халат тегә торган; ~**ый материа́л** халатлык материал **2.** *разг.* (*небрежный*) салкын карашлы; васемсыз, сүлпән; ~**ое отноше́ние к рабо́те** эшкә салкын карау

халва́ *ж* хәлвә; **оре́ховая** ~ чикләвек хәлвәсе

халиф *м ист.* хәлифә (*гарәп илләрендә мөселманнарның югары башлыгы*) ◆ ~ **на час** бер сәгатьлек хәлифә (*кыска вакытка гына хакимияткә ирешкән кеше турында әйтелә*)

халифа́т *м ист.* хәлифәлек (*башында хәлифә торган дәүләт*)

халту́ра *ж разг.* **1.** өстән-өстән генә эшләү; әштер-өштер эшләү; алай-болай итеп эшләнгән эш, халтура **2.** (*лёгкий заработок*) җиңел табылган акча; җинел кәсеп

халту́рить *несов. разг.* (*плохо работать*) өстән-өстән генә эшләү, әштер-өштер генә эшләү

халту́рн||ый, -ая, -ое *разг.* начар эшләнгән (язылган *һ.б.ш.*); ~**ая рабо́та** өстән-өстән генә эшләнгән эш

халту́рщик *м разг.* әштер-өштер эшләүче, өстән-өстән генә эшләүче, халтурачы

халту́рщица *ж разг.* халтурачы хатын (кыз)

халу́па *ж* (*убогое жилище*) алачык

халцедо́н *м мин.* халцедон

халцедо́новый, -ая, -ое *мин.* халцедон ...ы, халцедон ..., халцедоннан ясалган

хам *м бран.* (*оятсыз һәм тупас кеше*)

хамелео́н *м* **1.** *зоол.* хамелеон **2.** *перен.* монафикъ, икейөзле кеше, хамелеон (*карашларын тиз алмаштыра торган принципсыз кеше турында*)

хами́ть *несов. прост.* тупас кылану, хамлану, хамнарча кылану

ха́мка *ж бран.* оятсыз, тупас хатын (кыз)

хамса́ *ж* хамса (*балык*)

ха́мск||ий, -ая, -ое *разг.* оятсыз, тупас, хамнарча...; ~**ое отноше́ние** хамнарча мөнәсәбәт

ха́мство *с разг.* оятсызлык, тупаслык, хамлык

хан *м* хан

хандра́ *ж* күңел төшенкелек, эч пошу, кәефсезлек

хандри́ть *несов.* күңел төшенкелегенә бирелү, эч пошу, кәефсезләнү

ханжа́ *м, ж разг.* икейөзле (эчкерле) кеше, монафикъ, ханжа

ха́нжеск||ий, -ая, -ое монафикъларча..., икейөзле, ханжа ...ы; ~**ие слова́** монафикъ сүзләр

ха́нжество *с* монафикълык, икейөзлелек, эчкерлелек, ханжалык

ха́нск||ий, -ая, -ое хан ...ы; ~**ие зе́мли** хан җирләре; ~**ое во́йско** хан гаскәре

ха́нство *с* ханлык; **Каза́нское** ~ *ист.* Казан ханлыгы

ха́нты *мн.* (*ед.* **ха́нты** *м, ж нескл.*) хантлар, хант халкы

ханты́йский, -ая, -ое хант ...ы; ~ **язы́к** хант теле

ха́ша *ж* хан хатыны

ха́ос I *м миф.* хаос (*борынгы грек мифологиясендә оешмаган материя, стихия*)

ха́ос II *м*, **хао́с** *м* (*беспорядок*) хаос, тәртипсезлек, чуалчыклык, буталчыклык

хаоти́ческий, -ая, -ое тәртипсез, чуалчык, буталчык

хаоти́чность *ж* тәртипсезлек, чуалчыклык, буталчыклык

хаоти́чный, -ая, -ое *см.* **хаоти́ческий**

ха́пать *несов. см.* **ха́пнуть**

ха́пнуть *сов. однокр. что и без доп., прост.* (*украсть*) урлау, чәлдерү, эләктерү

хапу́га *м, ж прост.* ришвәт алучы; урлаучы, чәлдерүче

харакири́ *с нескл.* харакири (*Япониядә самурайларның үз эчләрен ярып үз-үзләрен үтерү йоласы*)

хара́ктер *м* **1.** характер, холык, табигать; **мя́гкий** ~ йомшак характер; **тяжёлый** ~ авыр характер **2.** төс, сыйфат, үзенчәлек, характер; ~ **по́чвы** туфракның сыйфаты; ~ **ме́стности** урынның үзенчәлеге; **приня́ть ма́ссовый** ~ массовый төс алу **3.** *лит., иск.* (*образ*) характер ◆ **в** ~**е** *чьём берәр кешенең* гадәтенә туры килү, *берәр кешегә* хас булу

характериз||ова́ть *сов., несов. кого-что* **1.** (*давать характеристику*) сыйфатлау, характерлау, характеристика

бирү 2. (*составлять отличительную черту*) күрсәтү, чагылдыру; **э́то хорошо́ ~ у́ет его́** бу аны бик яхшы күрсәтә

характеризова́ться *несов.* 1. характерлану, аерылып тору (*берәр сыйфаты белән*), билгеләнү 2. *страд. от* **характеризова́ть** I

характери́стик||а *ж* 1. характеристика, характерлау; **~а гла́вного геро́я расска́за** хикәянең баш героен характерлау 2. характеристика; **брать ~у с ме́ста рабо́ты** эшләгән җирдән характеристика алу 3. *тех.* характеристика, тасвирлама, сыйфатлама; **~а дви́гателя** двигательнең характеристикасы; **силова́я ~а** көч характеристикасы

характе́рность *ж* характерлылык, үзенә генә хаслык, үзенчәлеклелек

характе́рн||ый, -ая, -ое 1. үзенчәлекле, үзенә бертөрле; **~ые черты́ лица́** үзенә бертөрле кыяфәтле йөз 2. характерлы, [үзенә] хас; **~ый для се́вера кли́мат** төньякка хас климат; **~ая мане́ра говори́ть** үзенә хас сөйләү рәвеше 3. (*свойственный определённому народу, эпохе*) характерлы, характер ...ы; **~ые та́нцы** үзенчәлекле биюләр

ха́риус *м* бәрдә, хариус (*балык*)

ха́ркать *несов. разг.* какыру; төкерү; **~ кро́вью** кан төкерү

ха́ркнуть *сов. однокр. разг.* какырып ташлау

ха́ртия *ж* хартия (1. *борынгы кулъязма* 2. *кайбер әһәмиятле иҗтимагый-сәяси эчтәлекле документларның исеме*)

харче́вня *ж уст.* ашханә, хәрчәүнә

харчи́ *мн. прост.* ашамлык, азык, азык-төлек

харчо́ *с нескл. кул.* харчо

ха́та *ж* өй, хата ♦ **моя́ ~ с кра́ю, я ничего́ не зна́ю** минем эшем юк, бу эшкә минем бөтенләй катнашым юк

ха-ха́, ха-ха-ха́ *межд.* ха-ха-ха

ха́ять *несов. кого-что, прост.* хурлау, яманлау, сүгү, тиргәү

хвала́ *ж* мактау, дан; **честь и ~ геро́ю!** каһарманга дан һәм хөрмәт!

хвале́бн||ый, -ая, -ое мактау ...ы; **~ая песнь** мактау җыры; **~ая речь** мактау сүзе, мәдхия

хвалёный, -ая, -ое *ирон.*; макталган, мактаулы (*гадәттә кире мәгънәдә кулланыла*)

хвали́ть *несов. кого-что* мактау; **~ ученика́ за прилежа́ние** тырышлыгы өчен укучыны мактау

хвали́ться *несов.* 1. *разг. см.* **хва́статься**; 2. *страд. от* **хвали́ть**

хва́стать *несов. разг.*, **хва́статься** *несов. кем-чем* мактану, шапырыну, масаю, лаф ору; **~ успе́хами** уңышлар белән шапырыну

хвастли́вость *ж* мактанчыклык, шапырынучанлык, масаючанлык

хвастли́в||ый, -ая, -ое 1. (*склонный к хвастовству*) мактанчык, шапырынучан, масаючан 2. мактанып (шапырынып) әйтелгән, мактанулы, шапырынулы; **~ое заявле́ние** шапырынып әйтелгән сүзләр; **говори́ть ~ым то́ном** мактанчык тон белән сөйләү

хвастовство́ *с* мактанчыклык, шапырынучанлык, масаючанлык

хвасту́н *м разг.* мактанчык, шапырынырга (масаерга) яратучы

хвастуни́шка *м, ж разг.* мактанчык, мактанырга яратучы

хвасту́нья *ж разг.* мактанчык хатын (кыз)

хват *м разг.* җилле егет, үткер (булдыклы, гайрәтле) кеше

хвата́тельн||ый, -ая, -ое тотып ала торган, эләктергеч, эләктереп ала торган; **~ые о́рганы насеко́мых** бөҗәкләрнең эләктереп ала торган органнары

хвата́ть *несов.* 1. *кого-что* тотып алу, эләктереп алу, ябышу; **~ за́ руку** кулдан тоту; **~ кость** сөякне эләктереп алу; **~ когтя́ми** тырнаклары белән эләктереп алу 2. *кого, разг.* (*задерживать, ловить*) кулга алу, тоту 3. *что, разг.* (*приобретать без разбора*) алу, эләктереп алу; **~ что попа́ло** ни туры килсә шуны эләктерү 4. *см.* **хвати́ть** 7, 8 ♦ **~ за́ душу** йөрәккә үтү; **~ на лету́** бик тиз аңлау, авыздан чыгуга эләктереп алу

хвата́||ться *несов.* 1. за *кого-что* тотыну, ябышу; **утопа́ющий за соло́минку ~ется** *посл.* суга батучы саламга тотына; **~ться за са́блю** кылычка тотыну 2. *перен. за что, разг.* (*поспешно делать что-л.*) тотыну, керешү, ташлану; **~ться то за одно́, то за друго́е де́ло** әле бер, әле икенче эшкә тотыну; **нельзя́ ~ться за всё сра́зу** берьюлы бөтен нәрсәгә ташланырга ярамый 3. *страд. от* **хвата́ть** 1, 2, 3 ♦ **~ться за ум** акыл керү; **~ться за го́лову** башны тоту

хвати́||ть *сов.* 1. *см.* **хвата́ть** 1; 2. *чего, прост.* (*выпить поспешно*) эчеп җибәрү 3. *перен. чего, разг.* кичерү, баштан кичерү; **~ть го́ря** баштан кайгы кичерү 4. *кого-что, чем, прост.* сугу, бәрү, тондыру; **~ть кулако́м по́ столу** йодрык белән өстәлгә сугу 5. *кого-что, разг.* алу, сугу; **его́ ~л парали́ч** аны паралич суккан; **моро́зом ~ло посе́вы** ашлыкларны суык алган 6. (*допустить преувеличение*) арттырып җибәрү, уздырып җибәрү; **ну э́то уж ты ~л!** син инде моны арттырып җибәрдең! 7. *безл. чего* (*быть достаточным*) җитү; **у него́ хва́тит си́лы подня́ть ги́рю** гер күтәрергә аның көче җитәр; **де́нег ~ло то́лько на неде́лю** акча бер атнага гына житте 8. *безл. разг.* (*оказаться в силах*) булдыру, кулыннан килү; **его́ не хва́тит на э́то де́ло** ул аны булдыра алмас 9. *безл.* **хва́тит** *с неопр., без доп.* (*довольно*) булды, житте, җитәр; **хва́тит шали́ть!** җитәр, шаярмагыз! ♦ **с меня́ хва́тит!** мина житте!; **~ть че́рез край** артыкка китү, арттырып җибәрү

хвати́||ться *сов.* 1. *кого-чего и без доп., разг.* (*вспомнив, обнаружить отсутствие*) эзләргә тотыну, (*юклыгын белеп алып*) эзли башлау; **~ться ключе́й** ачкычларны эзли башлау 2. (*спохватиться*) абайлап өлгерү, сизеп алу, кинәт исенә төшү; **~лся, что дверь откры́та** ишекнең ачык икәне кинәт исенә төште

хва́тк||а *ж* 1. тоту алымы, тоту ысулы; тоту, алу, тешләп алу; **це́пкая ~а** нык тоту; **мёртвая ~а** авызын каерып ачмаслык итеп тешләү 2. *перен. разг.* булдыклылык, юньлелек; **прояви́ть делову́ю ~у** эштә булдыклылык күрсәтү

хва́тк||ий, -ая, -ое *разг.* 1. нык тотучан, каты тотучан, нык тота торган; **у него́ ~ие ру́ки** аның куллары нык тота торган 2. *перен.* зирәк, тиз аңлый (төшенә) торган, тиз тотып ала торган; **~ий ум** тиз төшенә торган акыл

хво́йн||ый, -ая, -ое 1. ылыс ...ы; **~ый за́пах** ылыс исе 2. ылыслы; **~ый лес** ылыслы урман; **~ое де́рево** ылыслы агач 3. *в знач. сущ.* **~ые** *мн. бот.* ылысылар, ылыслы агачлар

хвора́ть *несов. разг.* чирләү, авыру, сырхаулау

хво́рост *м собир.* 1. чыбык-чабык, коры-сары 2. (*печенье*) кош теле

хворости́на *ж* озын чыбык, озын коры-сары ботак

хво́рость *ж см.* **хворь**

хво́рый, -ая, -ое *прост.* чирле, авыру, сырхау ...

хворь *ж прост.* авыру, чир, сырхау

хвост *м* 1. койрык; **ко́нский ~** ат койрыгы; **змей**ный ~ елан койрыгы; **~ ры́бы** балык койрыгы 2. арт, койрык, арткы өлеше; **~ самолёта** самолётның койрыгы; **в ~е́ по́езда** поезднын койрыгында 3. *разг.* койрык, арткы өлеше; чират; **~ за биле́тами** билетка чират; **встать в ~ [о́череди]** [чиратның] койрыгына килеп басу 4. *перен. прост.* (*остаток, задолженность*) койрык (*уз вакытында тапшырылмаган зачётлар, имтиханнар һ.б.ш.*); **ликвиди́ровать ~ы́** койрыкларны бетерү ♦ **[и] в ~ и в гри́ву** *прост.* бөтен көчкә

хвостат||ый, -ая, -ое койрыклы, озын койрыклы, зур койрыклы; **~ые земново́дные** *зоол.* койрыклы җир-су хайваннары

хво́стик *м уменьш.-ласк. от* **хвост** ♦ **с ~ом** артыграк, артыгы белән; **ему́ пятьдеся́т [лет] с ~ом** аңа артыгы белән илле яшь; **до го́рода де́сять киломе́тров с ~ом** шәһәргәчә ун километрдан артыграк юл бар

хвостов||о́й, -а́я, -о́е 1. койрык ...ы; койрыктагы; **~о́й плавни́к** койрык йөзгече; **~о́й позвоно́к** *анат.* койрык сөяге; **~ые пе́рья у птиц** кошларның койрыктагы каурыйлары; **~о́е опере́ние** койрык яссылыклары 2. арткы, арттагы; **~ые ваго́ны** арттагы вагоннар

хвощ *м бот.* наратбаш, нарат (чыршы) үләне; **полево́й ~** кыр наратбашы

хво́я *ж собир.* энә, ылыс; **сосно́вая ~** нарат ылысы

хе́дер *м с.-х.* хедер (*комбайнның ура торган өлеше*)

хек *м* хек, хек балыгы

хе́рес *м* херес

херуви́м *м* фәрештә, баш фәрештә (*христиан мифологиясендә*)

хиба́ра, хиба́рка *ж разг.* алачык, кетәк

хи́жина *ж* кечкенә өй, алачык, куыш; **го́рная ~** тау алачыгы

хи́лость *ж* хәлсезлек, чирләшкә булу

хи́л||ый, -ая, -ое хәлсез, чирләшкә, зәгыйфь; **~ый ребёнок** чирләшкә бала; **~ые расте́ния** зәгыйфь үсемлекләр

хим= *кайбер кушма сүзләрнең «химия ...ы», «химик» мәгънәләрен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **химкомбина́т** химия комбинаты

химе́ра *ж книжн.* (*несбыточная мечта, фантазия*) буш хыял, буш өмет

химери́ческ||ий, -ая, -ое, **химери́чный,** -ая, -ое *книжн.* буш, хыялда гына булган, тормышка ашмас ...; **~ие наде́жды** буш өметләр

химиза́ция *ж см.* **химизи́ровать**; **~ се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгын химияләштерү

химизи́ровать *сов., несов. что* химияләштерү, химизация үткәрү

хи́мик *м* химик

химика́ли||и *мн.* химикалийлар; **обраба́тывать по́чву ~ями** туфракны химикалийлар белән эшкәртү

химика́ты *мн.* химикатлар, химик препаратлар

химиотерапи́я *ж мед.* химиотерапия (*авыруларны организмга химик матдәләр керту юлы белән дәвалау*)

хими́ческ||ий, -ая, -ое *в разн. знач.* химик, химия ...ы; **~ий элеме́нт** химик элемент; **~ая реа́кция** химик реакция; **~ая эне́ргия** химик энергия; **~ие удобре́ния** химик ашламалар; **~ое ору́жие** химик корал; **~ий заво́д** химия заводы; **~ая промы́шленность** химия промышленносте ♦ **~ий каранда́ш** химик карандаш

хи́мия *ж* **1.** химия; **аналити́ческая ~** аналитик химия; **органи́ческая ~** органик химия; **неоргани́ческая ~** органик булмаган химия; **физи́ческая ~** физик химия **2.** *чего* (*качественный состав*) химик сыйфаты; **~ не́фти** нефтьнең химик сыйфаты

химчи́стка *ж разг.* химчистка, химик юл белән чистарту

хи́на *ж разг. см.* **хини́н**

хини́н *м фарм.* хинин

хи́нн||ый, -ая, -ое хин ...ы, хинлы; **~ый порошо́к** хин порошогы; **~ое мы́ло** хинлы сабын ♦ **~ое де́рево** *бот.* хин агачы

хире́ть *несов. разг.* **1.** (*о человеке*) хәлсезләнү, ябыгу, арыклану **2.** (*о растениях*) кору, шиңү **3.** *перен.* (*приходить в упадок*) сүнү, сүнә бару; юкка чыгу; бетү, бетә бару

хирома́нт *м* кул багучысы, хиромант, күрәзә, күрәзәлек итүче

хирома́нтия *ж* хиромантия, күрәзәлек (*кешенең язмышы турында учтагы җыерчыкларга карап күрәзәлек итү*)

хиру́рг *м* хирург

хирурги́ческ||ий, -ая, -ое хирургия ...ы, хирургик; **~ое отделе́ние** хирургия бүлеге; **~ая опера́ция** хирургик операция; **~ое вмеша́тельство** операция ясау, операция юлы белән дәвалау

хирурги́я *ж* хирургия; **экспериментáльная ~** эксперименталь хирургия

хити́н *м биол.* хитин (*урмәкучләрнең, бөҗәкләрнең һ.б.ш. тышкы ягын каплаган каты органик матдә*)

хито́н *м* хитон (*борынгы грекларда озын күлмәксыман кием*)

хитре́ц *м* хәйләкәр кеше

хитре́ц *ж*, **хитри́нка** *ж разг.* хәйлә, кечкенә хәйлә; **сказа́ть с хитрецо́й** хәйлә белән әйтү; **он не без хитрецы́** аның хәйләсе юк түгел; **взгляд с хитри́нкой** хәйләле караш

хитри́||ть *несов.* **1.** (*лукавить*) хәйләләү, хәйлә кору, әмәл-чәмәл китерү **2.** *разг.* (*проявлять изворотливость*) уйлап карау, баш вату; **как ни хитри́ ...** күпме генә баш ватсаң да ...

хитросплете́ние *с книжн.* **1.** (*коварный замысел*) мәкерле уй, мәкерле ният **2.** (*вычурное изложение*) [фикерне] катлаулы итеп әйтү, уратып әйтү

хи́трость *ж* **1.** хәйлә, хәйләкәрлек; **вое́нная ~** хәрби хәйлә; **взять ~ю** хәйлә белән алдыру; **пусти́ться на ~** хәйлә кору **2.** (*уловка*) мутлык, наянлык **3.** *разг.* (*сложность*) хикмәт; **~ механи́зма** механизмның хикмәте

хитроу́мн||ый, -ая, -ое **1.** хәйләле, хәйләкәр, тапкыр; **~ый за́мысел** бик хәйләле ният **2.** (*замысловатый*) хикмәтле, катлаулы, хәйлә белән ..., башваткыч, серле; **~ое устро́йство** катлаулы җайланма

хи́тр||ый, -ая, -ое **1.** хәйләкәр; **~ый челове́к** хәйләкәр кеше; **~ая поли́тика** хәйләле сәясәт **2.** хәйләле, мут, шаян, үенчак; **~ый взгляд** үенчак караш **3.** башваткыч, катлаулы, хикмәтле, кыен аңлаешлы; **~ый вопро́с** башваткыч сорау; **~ый механи́зм** катлаулы механизм

хи-хи́, хи-хи-хи́ *межд.* кет-кет, кет-кет-кет

хихи́канье *с см.* **хихи́кать**

хихи́кать *несов. разг.* кет-кет көлү, кеткелдәү, хихылдау

хихи́кнуть *сов. однокр.* кеткелдәп көлеп җибәрү, хихылдап кую

хище́ние *с книжн.* урлау, урлаучылык, үзләштерү

хи́щник *м* **1.** ерткыч **2.** *перен.* ерткыч, талаучы

хи́щница *ж* ерткыч хатын

хи́щничать *несов.* **1.** (*о животных, птицах*) ерткычлык итү **2.** *перен.* ерткычларча эш итү

хи́щническ||ий, -ая, -ое **1.** ерткыч [лар] ...ы, ерткыч хайван ...ы; **~ие пова́дки** ерткыч хайваннар гадәте **2.** *перен.* ерткычларча ..., юлбасарларча ..., **~ая эксплуата́ция** ерткычларча изү **3.** *перен.* ерткычларча ..., вәхшиләрчә ...; **~ая вы́рубка ле́са** урманнарны вәхшиләрчә кисү

хи́щничество *с* **1.** ерткычлык **2.** *перен.* вәхшилек

хи́щн||ый, -ая, -ое **1.** ерткыч; **~ые пти́цы** ерткыч кошлар; **~ые живо́тные** ерткыч хайваннар **2.** *перен.* ерткычларча ..., явыз, комсыз; **~ый взгляд** комсыз караш

хладнокро́ви||е *с* салкын канлылык, тыныч табигатьлелек, басынкылык; **не теря́ть ~я** салкын канлылыкны югалтмау

хладнокро́вный, -ая, -ое **1.** салкын канлы, тыныч табигатьле, басынкы; **~ челове́к** салкын канлы кеше **2.** салкын; **~ отве́т** салкын җавап

хлам *м собир.* чүп-чар, иске-москы, алам-салам

хлами́да *м разг. шутл.* хламида (*озын ямьсез кием турында*)

хлеб *м* **1.** икмәк, ипи; **бе́лый ~** ак икмәк; **чёрный ~** кара икмәк; **чёрствый ~** каткан ипи **2.** (*зерно, злаки*) иген, ашлык; **ози́мые ~á** үҗым ашлыклары; **яровы́е ~á** сабан ашлыгы; **се́ять ~** ашлык чәчү **3.** *перен. разг.* (*заработок, пропитание*) ризык, икмәк-тоз; **добыва́ть ~** ризык табу; **зараба́тывать на ~** икмәклек-тозлык эшләү ♦ **~ да соль!** аш тәмле булсын!; **~ насу́щный** көндәлек ризык; **~ом не корми́** *кого нәрсәгә дә булса* бик ныклы бирелү, дөньясын онытып тотыну; **~-соль** (*угощение*) сый-хөрмәт

хлеба́ть *несов. что и без доп., прост.* **1.** (*есть жидкое*) ашау; **~ ухý** балык шулпасы ашау **2.** (*пить большими глотками*) эчү, чөмерү

хле́б||ец *с* күмәч, кечкенә икмәк; **хрусту́щие ~цы** кетердәп торган икмәк

хле́бница *м* икмәк тәлинкәсе, икмәк табагы

хлебну́ть *сов.* **1.** *однокр. что и без доп.* ашап алу **2.** *что, чего, разг.* (*выпить*) эчеп җибәрү, эчү, төшереп алу **3.** *перен. чего* (*испытать*) баштан үткәрү, кичерү, күрү; **~ го́ря** кайгы-хәсрәт баштан кичерү

хле́бн||ый, -ая, -ое **1.** икмәк ...ы; икмәктән ясалган; **~ый мя́киш** икмәк йомшагы; **~ый за́пах** икмәк исе; **~ый квас** икмәктән ясалган куас **2.** ашлык ...ы; ашлык белән ...; иген ...ы; **~ый запа́с** ашлык запасы; **~ые поля́** ашлык басулары; **~ая торго́вля** ашлык белән сату итү **3.** (*урожайный*) иген уңган, иген уңа торган, ашлыклы; **~ый год** иген уңган ел; **~ый край** иген уңа торган төбәк **4.** *перен. разг.* (*прибыльный*) файдалы, төшемле, табышлы; **~ое местé́чко** төшемле урын

хлебо= *кушма сүзләрнең «икмәк», «иген», «ашлык» мәгънәләрен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **хлеботорго́вля** ашлык сәүдәсе, ашлык белән сәүдә итү; **хлебозаку́пки** *мн.* ашлык сатып алу

хлебобу́лочный, -ая, -ое икмәк-күмәч...

хлебозаво́д *м* икмәк заводы

хлебозаготови́тель *м* икмәк хәзерләүче

хлебозаготови́тельн||ый, -ая, -ое икмәк хәзерләү ...ы; **~ый пункт** икмәк хәзерләү пункты; **~ая кампа́ния** икмәк хәзерләү кампаниясе

хлебозагото́вки *мн.* ашлык хәзерләү; икмәк хәзерләү

ХЛЕ-ХЛЮ

хлебопа́шество *с* иген игү, игенчелек, иген игүчелек; **занима́ться ~м** игенчелек белән шөгыльләнү

хлебопа́шец *м* игенче, иген игүче, игенчелек белән көн итүче

хлебопёк *м* икмәк пешерүче

хлебопека́рн||ый, -ая, -ое икмәк пешерү ...ы; **~ая промы́шленность** икмәк пешерү промышленносте

хлебопека́рня *ж* икмәк пешерү йорты, пекарня

хлебопече́ние *с* икмәк пешерү

хлебопроду́кты *мн.* ашлык продуктлары (*он, ярма һ.б.ш.*)

хлеборе́зка *ж* **1.** икмәк кискеч (*җайланма*) **2.** *разг.* (*работница*) икмәк кисүче хатын (кыз)

хлеборе́зный, -ая, -ое икмәк кисү ...ы, икмәк кисә торган; **~ нож** икмәк кисә торган пычак

хлеборо́б *м* игенче, иген игүче

хлебоно́дный, -ая, -ое уңдырышлы; ашлык (иген) уңган; ашлык (иген) уңа торган; **~ год** иген уңган ел; **~ край** ашлык уңа торган як

хлебосда́ча *ж* ашлык тапшыру (*дәүләткә*)

хлебосо́л *м* кунакчыл кеше

хлебосо́льный, -ая, -ое кунакчыл, кунак сыйларга ярата торган; **~ хозя́ин** кунакчыл хуҗа

хлебосо́льство *с* кунакчыллык; юмартлык

хлебоубо́рк||а *ж* иген урып жыю, ашлык урып жыю, **пери́од ~и** иген урып жыю вакыты

хлебоубо́рочн||ый, -ая, -ое (ашлык) урып жыю ...ы; **~ая кампа́ния** иген урып жыю кампаниясе; **~ый комба́йн** иген урып жыю комбайны

хлев *м* абзар; **коро́вий ~** сыер абзары

хлестако́вщина *ж* хлестаковчылык, үтә шапырынучанлык

хлестану́ть *сов. однокр. кого-что, прост.* сугып алу, сыптырып алу

хлеста́||ть *несов.* **1.** *кого-что, кем-чем, по кому-чему* сыдыру, чыбыклау; камчылау, чыбыркылау, кыйнау; **~ть ло́шадь кнуто́м** атка чыбыркы белән сыдыру **2.** *во что* бәрү; **ве́тер ~л в лицо́** җил биткә бәрә иде; **во́лны хле́щут о бе́рег** дулкыннар ярга китереп бәрәләр **3.** ургылып агу; чаптырып агу; кою; **из ра́ны хле́щет кровь** ярадан кан чаптырып ага; **из кра́на хле́щет вода́** кранннан су ургылып ага; **дождь так и хле́щет** яңгыр коепмы коя

хле́стк||ий, -ая, -ое **1.** авырттыра торган, авырттырып сыдыра торган; кискен; **~ий ве́тер** кискен җил **2.** *перен.* ачы, үткен; **~ие слова́** үткен сүзләр

хлестну́ть *сов. однокр. кого-что, по чему* сугу, сугып алу, сыдыру, сыдырып җибәрү, сыптырып алу, чыбыклап алу; **~ плёткою** камчы белән сыдырып җибәрү

хли́пк||ий, -ая, -ое хәлсез, начар; **~ий челове́к** хәлсез кеше; **~ое здоро́вье** начар сәламәтлек

хлоп *межд. в знач. сказ. разг.* **1.** (*хлопнул*) шап итеп сугу, чалт итеп сугу; **~ его́ по спине́** чалт аның аркасына **2.** (*упал, хлопнулся*) шап итеп егылу; **идёт челове́к и вдруг ~** бер кеше барганда кинәт шап итеп егылды

хло́панье *с см.* **хло́пать; ~ дверьми́** ишекне шапылдатып ябу; **послы́шалось ~ в ладо́ши** кул чабу тавышы ишетелде

хло́па||ть *несов.* **1.** *кого-что, по чему* сугу, кагу, суккалау; **~ть по плечу́** кулбашыннан кагу **2.** *чем* шапылдату, шап иттерү, шапылдатып ябу; **~ть дверьми́** ишекне шапылдатып ябу **3.** *кому* (*рукоплескать*) кул чабу, алкышлау; чәбәкләү **4.** шартлау, шартлату; ... тавышлар чыгу; **~ть кнуто́м** чыбыркы шартлату; **~ют вы́стрелы** аткан тавышлар ишетелә ♦ **~ть глаза́ми** аптырап карап тору, авыз ачып (карап) тору; **~ть уша́ми** колак йомып утыру, колак салып тыңламау

хло́паться *несов. разг.* егылу, барып төшү, мәтәлү

хло́пец *м прост.* егет, малай

хлопко- *кушма сүзләрнең «мамык» мәгънәсен аңлатканберенче кисәге, мәс.* **хлопкоубо́рка** мамык җыю; **хлопкокомба́йн** мамык җыю комбайны; **хлопкосе́ющий** мамык игүче

хлопково́д *м* мамыкчы, мамык игүче, мамыкчылык остасы; **~ы Узбекиста́на** Үзбәкстан мамыкчылары

хлопково́дство *с* мамыкчылык, мамык игү, мамык игүчелек

хлопково́дческий, -ая, -ое мамык ...ы; мамык игү ...ы; мамыкчылык ...ы; **~ совхо́з** мамыкчылык совхозы

хло́пков||ый, -ая, -ое мамык ...ы; **~ое ма́сло** мамык мае; **~ые поля́** мамык кырлары

хлопкоочисти́тельн||ый, -ая, -ое мамык чистарткыч ..., мамык тазарта торган; **~ый заво́д** мамык тазарта торган завод; **~ая маши́на** мамык чистарткыч машина

хлопкопряде́ние *с* мамык эрләү

хлопкопряди́льн||ый, -ая, -ое мамык эрләү ...ы; мамык эрли торган; **~ая маши́на** мамык эрли торган машина

хлопкоро́б *м* мамык игүче

хлопкоубо́рка *ж* мамык җыю

хлопкоубо́рочн||ый, -ая, -ое мамык җыю ...ы; **~ая маши́на** мамык җыю машинасы

хло́пнуть *сов. однокр. см.* **хло́пать**

хло́пнуться *сов. однокр.* шап итеп егылу, лап итеп барып төшү

хло́п||ок *м* мамык; **длинноволокни́стый ~ок** озын сүсле мамык; **~ок-сыре́ц** эшкәртелмәгән мамык; **сбор ~ка** мамык җыю

хлоп||о́к *м* **1.** (*звук*) шартлау (шартлату) тавышы, шарт иткән тавыш **2.** *мн.* **~ки́** (*аплодисменты*) кул чабу, чәбәкәйләү, алкыш

хлопота́ть *несов.* **1.** кайгырту, мәшәкатьләнү; өтәләнү; **~ по хозя́йству** хуҗалык белән мәшәкатьләнү **2.** *за кого* кайгырту, артыннан йөрү, юллау; **~ за дру́га** дус өчен юллау

хлопотли́вость *ж* мәшәкатьлелек; тынгысызлык, кайгыртучанлык

хлопотли́в||ый, -ая, -ое **1.** мәшәкатьле, ыгы-зыгылы; **~ое де́ло** мәшәкатьле эш **2.** тынгысыз, кайгыртучан; **~ый челове́к** тынгысыз кеше

хло́потно *нареч. в знач. сказ.* мәшәкатьле; **э́то о́чень ~** бу бик мәшәкатьле

хло́потный, -ая, -ое *см.* **хлопотли́вый** 1

хло́поты *только мн.* мәшәкать, кайгырту, арттыннан йөрү; **жите́йские ~** дөнья мәшәкатьләре; **дома́шние ~** өй мәшәкатьләре; **создава́ть ~** мәшәкать чыгару ♦ **хлопо́т по́лон рот** эш муеннан

хлопу́шка *ж* **1.** (*для мух*) чебен үтергеч, чапалак **2.** (*игрушка*) шапылдаткыч, шапылдавык **3.** *бот.* шартлавык (*чуп үлән*)

хлопча́тник *м* мамык куагы, пахта

хлопчатобума́жн||ый, -ая, -ое **1.** киже-мамык ...ы; мамык җеп ...ы; **~ая промы́шленность** киже-мамык промышленносте **2.** киже-мамыктан тукылган, мамык җеп ...; **~ые тка́ни** мамык җеп тукымалар

хло́пья *только мн.* лачаулар, укмашкан йон (мамык); **снег идёт ~ми** ябалак-ябалак кар ява ♦ **кукуру́зные ~** кукуруз кисәкләре

хлор *м хим.* хлор

хлоре́лл||а *ж спец.* хлорелла; **культива́ция ~ы в косми́ческих усло́виях** космик шартларда хлорелла үстерү

хлори́рование *с см.* **хлори́ровать**

хлори́рованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **хлори́ровать**; **2.** хлорланган; **~ая вода́** хлорланган су

хлори́ровать *сов., несов. что* хлорлау (**1.** *хлор белән дезинфекция ясау* **2.** *хлор белән эшкәрту*)

хло́ристый, -ая, -ое *хим.* хлорлы, хлор катыштырылган; **~ на́трий** хлорлы натрий (*аш тозы*)

хло́рн||ый, -ая, -ое хлор ...ы; хлорлы; **~ый за́пах** хлор исе; **~ая кислота́** хлор кислотасы; **~ая и́звесть** хлорлы известь

хлорофи́лл *м* хлорофилл (*усемлекларнең яшеллек пигменты*)

хлорофи́ллов||ый, -ая, -ое хлорофилл ...ы; **~ые зёрна** хлорофилл бөртекләре

хлорофо́рм *м* хлороформ (*наркоз өчен кулланыла*)

хлы́ну||ть *сов.* **1.** ташып чыгу; чаптырып ага башлау; бәреп керү; **~л дождь** коеп яңгыр ява башлады; **из ра́ны ~ла кровь** ярадан кан ургылып ага башлады; **во́лны ~ли на бе́рег** дулкыннар ярга ташып чыкты; **в ко́мнату ~л све́жий во́здух** бүлмәгә саф һава бәреп керде **2.** *перен. разг.* ябырылу; **толпа́ ~ла на пло́щадь** мәйданга халык төркеме ябырылды

хлыст *м* **1.** (*прут*) сыек чыбык, пеше чыбык **2.** (*плётка*) камчы; **уда́р ~о́м** камчы белән сугу

хлыщ *м разг.* фырт егет, кием калыбы

хлю́пать *несов.* **1.** *разг.* (*о воде, грязи*) чапылдау, лычкылдау, чаптыр-чоптыр (чапыр-чопыр, лач-лоч) итү **2.** *прост.* (*идти*) пычрак ерып бару, лычкылдатып бару, чаптыр-чоптыр (лач-лоч) килү;

~ **по гря́зи** пычрак ерып бару ♦ ~ **но́сом** мышкылдау, мыш-мыш итеп борын тарту; мыш-мыш елау

хлю́пик *м прост.* ихтыярсыз, мескен кеше, җебегән кеше

хлю́пкий, -ая, -ое *прост.* **1.** (*жидкий, вязкий*) изрәгән, изрәп беткән; чапырдап торган, чапыр-чопыр килә торган; ~ **снег** чапыр-чопыр килә торган кар **2.** *перен.* җебегән, булмаган, ихтыярсыз; ~ **челове́к** җебегән кеше

хлю́пнуть *сов. однокр. см.* **хлю́пать**

хлю́пнуться *сов. прост.* лач (шап) итеп егылу; ~ **в грязь** лач итеп пычракка егылу

хлюст *м прост.* мут кеше, ертлач кеше

хляб||ь *ж уст.* (*бездна, глубина*) упкын, чоңгыл ♦ **разве́рзлись ~и небе́сные** *шутл.* күкнең төбе тишелде *(көчле яңгыр яуганда әйтелә)*

хля́стик *м* хлястик (*кием биллеге*)

хм *межд.* hе, hм

хмелево́д *м* колмак үстерү белгече

хмелево́дство *с* колмак үстерү, колмак үстерүчелек

хмелево́дческий, -ая, -ое колмак үстерү ...ы; ~ **совхо́з** колмак үстерү совхозы

хмелев||о́й, -а́я, -о́е колмак ...ы; ~**ы́е дро́жжи** колмак чүпрәсе

хмел||ёк *м разг.*: **быть под ~ько́м** кызмача булу, бераз эчкән булу

хмеле́ть *несов. разг.* исерү, исереп китү

хмель I *м* (*растение*) колмак

хмел||ь II (*опьянение*) исереклек, исереклек хәле; **быть во ~ю́** исерек булу; **с него́ ~ь как руко́й сня́ло** исереклектән ул бик тиз айныды

хмельн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*нетрезвый*) исерек **2.** (*пьяница*) исерткеч, исертә торган **3.** *в знач. сущ.* ~**о́е** *с* исерткеч эчемлек; **он в рот ~о́го не берёт** ул бөтенләй эчми торган кеше

хму́рить *несов. что* (*брови*) җыеру; (*лицо*) сыту

хму́риться *несов.* **1.** (*о бровях*) җыеру; (*о лице*) бозу, сыту **2.** *перен.* (*о погоде, небе*) болытлау, караңгылану, болытлап (караңгыланып) тору

хму́р||ый, -ая, -ое **1.** караңгы [чырайлы], төмсә ...; ~**ое лицо́** караңгы чырайлы кеше; ~**ый вид** караңгы чырай **2.** *перен.* болытлы, салынкы, сүрән; ~**ое у́тро** болытлы иртә; ~**ый день** салынкы көн

хмы́кать *несов. разг.* hм-hм итеп тору *(хәйран калып яки аптырап)*

хмы́кнуть *сов., однокр. разг.* hм-hм итеп кую

хна *ж* кына (*үсемлек һәм саргылт кызыл буяу*); **покра́сить во́лосы хной** чәчне кына белән буяу

хны: хоть бы ~ *в знач. сказ. прост.* колак та салмау

хны́канье *с см.* **хны́кать**

хны́||кать *несов. разг.* **1.** шыңшу, шыңшып елау; **ребёнок ~чет** бала шыңшып елый **2.** *перен.* (*слезливо жаловаться*) шыңшу, зарлану

хо́бби *с нескл.* хобби (*мавыккан нәрсә, кызыккан әйбер*)

хо́бот *м* **1.** хортум; ~ **слона́** фил хортумы **2.** *зоол.* борын (*сукыр тычкан, җөфәр һ.б.ш. хайваннарда*) **3.** хобот (*пулемёт яки туп лафетының арткы өлеше*)

хоботн||о́й, -а́я, -о́е *зоол.* **1.** хортумлы **2.** *в знач. сущ.* ~**ы́е** *мн.* хортумлылар (*мәс. фил*)

хобото́к *м зоол.* хортумчык, борынчык (*бөҗәкләрдә*)

ход *м* **1.** (*движение*) йөреш, бару; ~ **ло́шади** ат йөреше; ~ **по́езда** поезд барышы; **по́лный ~** бик тиз бару; **на по́лном ~у́** барган шәпкә, бик шәп барганда; **ти́хий ~** әкрен бару; **за́дний ~** артка йөреш, артка чигенү; **пе́шим ~ом** җәяү бару; **приба́вить ~у** тизлекне арттыру, адымны шәбәйтү; **заме́длить ~** йөрешне әкренәйтү; **туда́ два часа́ ~у** анда ике сәгатьлек юл; **2.** (*течение, развитие*) барыш; ~ **собы́тий** вакыйгалар барышы; ~ **сраже́ния** сугышның барышы **3.** *тех.* (*функционирование*) эшләү, йөреш, йөрү, адым; ~ **винта́** винт йөреше; ~ **по́ршня** поршень адымы; **холосто́й ~** буш[ка] йөреш **4.** (*в игре*) йөрү, йөреш; чыгу; ~ **бе́лых** аклар йөри; **сде́лать ~ ферзём** ферзь белән йөрү **5.** (*приём, манёвр*) алым, ысул; **дипломати́ческий ~** дипломатик алым; **ло́вкий ~** оста алым **6.** (*вход; проход*) кереп йөрү юлы; ишек; **пара́дный ~** урам ягындагы ишек; **чёрный ~** арткы ишек; **подзе́мный ~** җир астындагы юл; **потайно́й ~** яшерен юл; ~**ы́ сообще́ния** *воен.* йөрү юллары (*окопларда*); **знать все ~ы́ и вы́ходы** *перен.* бөтен юлларын белү **7.** *тех.* (*рабочая часть*) тәгәрмәч, йөрешә; **на гу́сеничном ~у́** гусеницалы йөрештә; **коля́ска на рези́новом ~у́** резина шинлы коляска ♦ **в ~е** *предлог с род.п.* барышында, вакытында; **в [большо́м] ~у́** 1) (*во время движения*) барган вакытта; 2) сөйләп торган вакытта, шул ук вакытта; **перекуси́ть на ~у́** аяк өстендә генә тамак ялгап алу; **с ~у** 1) (*не останавливаясь*) барган килеш, барышлый; 2) (*сразу, без подготовки*) шунда ук; ~**у!** *прост.* тизрәк бар[ыйк]!

хода́**тай** *м* **1.** *разг.* (*защитник*) юлаучы (*берәр кешенең эшен* хәл итәргә тырышып йөрүче) **2.** *юр. уст.* (*поверенный*) адвокат, яклаучы

хода́**тайство** *с* үтенеч; юллама; үтенеч язуы, гариза; **пода́ть ~** үтенеч язуы бирү; **удовлетвори́ть ~** үтенечне канәгатьләндерү

хода́**тайствовать** *несов. о ком-чём, за кого-что* сорау, үтенү, юллау

хо́дики *только мн. разг.* герле гади сәгать

ходи́ть *несов.* **1.** йөрү, йөреп тору; ~ **по́ лесу** урманда йөрү; ~ **на цы́почках** аяк очында гына басып йөрү; ~ **взад-вперёд** әрле-бирле йөрү; ~**на лы́жах** чаңгыда йөрү **2.** йөрү, бару, барып йөрү; ~ **в теа́тр** театрга йөрү; ~ **по магази́нам** кибетләрдә йөрү; ~ **в го́сти** кунакка йөрү; ~ **на охо́ту**ауга йөрү; ~ **в ата́ку** атакага бару; ~ **в похо́д** походка йөрү **3.** (*о средствах транспорта*) йөрү **4.** йөрү; таралу; ~ **по рука́м** кулдан-кулга йөрү; **хо́дят слу́хи** хәбәрләр таралган **5.** *разг.* (*шататься, дрожать*) селкенү, селкенеп тору; **пол хо́дит под нога́ми** йөргәндә идән селкенеп тора **6.** (*о часах*) йөрү **7.** *за кем-чем* (*заботиться, ухаживать*) карау, күзәтү; ~ **за больны́м** авыруны карау; ~ **за цвета́ми** чәчәкләрне карап үстерү **8.** киеп йөрү; ~ **в вое́нной фо́рме** хәрби форма киеп йөрү; ~ **в сапога́х** итек киеп йөрү; ~ **босико́м** яланаяк йөрү **9.** (*в игре*) йөрү, чыгу; ~ **с ко́зыря** козырь белән йөрү; **вам ~** сез йөрергә тиеш **10.** (*пребывать в каком-л. состоянии*) йөрү; ~ **голо́дным** ач йөрү **11.** (*быть кем-л.*) ... булып эшләү; ~ **в председа́телях** рәис булып эшләү **12.** *разг.* (*испражняться*) тышка чыгу, тәрәт итү ♦ ~ **вокру́г да о́коло** мәсьәләне аңлап җиткермәү, мәсьәләнең асылына төшенеп җитмәү; ~ **на за́дних ла́пках** *перед кем* тәлинкә тоту, ялагайлану, юмакайлану; ~ **по́ миру** хәер сорашу; ~ **по стру́нке** *у кого, перед кем* песи кебек йөрү, биеп кенә тору

хо́дкий, -ая, -ое *разг.* **1.** тиз йөрешле, тиз йөри торган; ~ **конь** тиз йөрешле ат **2.** үтемле

ходов||о́й, -а́я, -о́е *тех.* **1.** йөреш ...ы, очыш ...ы; ~**ы́е ка́чества су́дна** судноның йөреш сыйфатлары **2.** *спец.* йөрү ...ы, йөртү ...ы; эш ...ы; ~**о́й винт** эш винты; ~**о́е колесо́** йөртү тәгәрмәче **3.** (*часто употребляемый*) еш кулланыла торган; ~**о́е выраже́ние** һәрвакыт кулланыла торган әйтем **4.** (*о товаре*) үтемле

ходо́к *м* **1.** (*пешеход*) җәяүле, җәяүле кеше; җәяү йөрүче **2.** *уст.* (*выборное лицо*) юллап йөрүче, йөрген (*крестьяннар арасыннан сайланган кеше*)

ходу́ли *мн.* челән аяк, колга аяк

ходу́льн||ый, -ая, -ое *разг.* ясалма, табигый булмаган; күперенке; күп чәйнәлгән; ~**ое выраже́ние** күп чәйнәлгән сүз

ходуно́м: ~ **ходи́ть** *разг.* нык селкенү, тетрәп (дерелдәп) тору; **пол ~ хо́дит** идәннәр нык селкенә

ходьб||а́ *ж* йөрү, йөреш; юл; **бы́страя ~а́** тиз йөрү; **полчаса́ ~ы́** ярты сәгатьлек юл; **он живёт в двух часа́х ~ы́ отсю́да** ул моннан ике сәгатьлек юлда тора

ходя́ч||ий, -ая, -ее **1.** йөри алган, йөри ала торган; ~**ий больно́й** йөри ала торган авыру **2.** (*обычный*) киң таралган, күп кулланыла торган; йөремтек; ~**ее выраже́ние** киң таралган әйтем **3.** *перен. ирон.* аяклы ...; ~**ая добродете́ль** аяклы гаделлек, изге җан; ~**ая энциклопе́дия** *шутл.* белем капчыгы, аяклы энциклопедия

хожде́ние *с см.* **ходи́ть** 1, 2, 4; ~ **взад и вперёд** алга-артка йөреп тору; ~ **во вре́мя ле́кции** лекция вакытында йөрү **2.** *лит.* сәяхәтнамә ♦ **име́ть ~** йөрү, кулланылу; ~ **по му́кам** газап (җәфа) чигеп йөрү

ХОЗ-ХОЛ

хоз- *кушма сүзләрнең «хуҗалык» мәгънәсен аңлаткан беренче кисәге, мәс.* **хозаппара́т** хуҗалык аппараты; **хозоговóр** хуҗалык шартнамәсе

хоза́рский, -ая, -ое *ист.* хазар ...ы; **хоза́рское ца́рство** хазар патшалыгы

хоза́ры *мн. ист.* хазарлар (*борынгы төрки халык*)

хозрасчёт *м* хозрасчёт, хуҗалык исәбе (*үз чыгымын үзе каплау нигезенә корылган планлы хуҗалык итү*); **быть на ~е** хозрасчётта булу

хозрасчётн||ый, -ая, -ое хозрасчётлы, хозрасчёттагы, хуҗалык исәбе ...; **~ое предприя́тие** хозрасчёттагы предприятие

хозя́ин *м* **1.** *в разн. знач.* хуҗа, ия; **~ до́ма** йорт хуҗасы; **~ иму́щества** милек иясе; **~ и го́сти** хуҗа белән кунаклар; **~ свое́й судьбы́** үз язмышының хуҗасы; **быть самому́ себе́ ~ом** үзеңә үзең хуҗа булу **2.** *прост.* (*муж*) ир ◆ **быть ~ом своего́ сло́ва** үз сүзендә тору

хозя́йка *ж* **1.** хуҗа хатын (ханым) **2.** *прост.* (*жена*) хатын, хуҗа хатыны

хозя́йничать *несов.* **1.** (*вести хозяйство*) хуҗалык алып бару, хуҗалык итү **2.** (*бесцеремонно распоряжаться*) хуҗа булу, үзе теләгәнчә эшләү; **~ в чужо́й ко́мнате** кеше бүлмәсендә хуҗа булу

хозя́йск||ий, -ая, -ое **1.** хуҗа ...ы; **~ая до́чка** хуҗа кызы **2.** хуҗаларча ..., хуҗалыклы; **~ое отноше́ние к де́лу** эшкә хуҗаларча караш

хозя́йственник *м* хуҗалыкчы (*хуҗалык эшләре белән шөгыльләнүче*)

хозя́йственно-полити́ческ||ий, -ая, -ое: **~ая зада́ча** хуҗалык-сәяси бурыч

хозя́йственность *ж* хуҗалыклылык, хуҗалыкны дөрес алып бара белү; **прояви́ть большу́ю ~** зур хуҗалыклылык күрсәтү

хозя́йственно-экономи́ческий, -ая, -ое хуҗалык-икътисади...

хозя́йственн||ый, -ая, -ое **1.** хуҗалык ...ы; **~ая жизнь страны́** илнең хуҗалык тормышы; **~ые организа́ции** хуҗалык оешмалары **2.** хуҗалык ...ы; **~ый магази́н** хуҗалык товарлары кибете; **~ый инвента́рь** хуҗалык кирәк-яраклары; **~ые това́ры** хуҗалык товарлары **3.** хуҗалыкчыл, хуҗалыкчан; **~ый челове́к** хуҗалыкчыл кеше; **~ое по́льзование землёй** җирдән хуҗалыкчан файдалану ◆ **~ое мы́ло** кер сабыны

хозя́йств||о *с* **1.** *в разн. знач.* хуҗалык; **натура́льное ~о** натураль хуҗалык; **пла́новое ~о** планлы хуҗалык; **ли́чное подсо́бное ~о** ярдәмче шәхси хуҗалык; **се́льское ~о** авыл хуҗалыгы; **лесно́е ~о** урман хуҗалыгы; **ры́бное ~о** балыкчылык хуҗалыгы; **единоли́чное ~о** аерым хуҗалык; **заводско́е ~о** завод хуҗалыгы; **~о фе́рмы** ферма хуҗалыгы; **дома́шнее ~о** йорт хуҗалыгы; **хло́поты по ~у** хуҗалык мәшәкатьләре; **вести́ ~о** хуҗалык итү, хуҗалык алып бару **2.** *разг.* (*предметы быта*) өй әйберләре, хуҗалык кирәк-яраклары; **обзавести́сь ~ом** хуҗалык кирәк-яраклары булдыру; **э́то всё на́ше ~о** болар бар да безнең өй әйберләре

хозя́йствование *с см.* **хозя́йствовать**

хозя́йствовать *несов.* хуҗалыкны алып бару, хуҗалык итү

хоккейст *м* хоккейчы, хоккей уйнаучы

хокке́й *м* хоккей; **~ на льду** боз хоккейы; **травяно́й ~** үлән хоккейы; **~ с ша́йбой** алкалы хоккей; **игра́ть в ~** хоккей уйнау

хокке́йн||ый, -ая, -ое хоккей ...ы; **~ая кома́нда** хоккей командасы; **~ый матч** хоккей ярышы; **~ая клю́шка** хоккей кәшәкәсе

хо́лен||ый, -ая, -ое иркә, назлы; пөхтә; **~ый ребёнок** назлы бала; **~ые ру́ки** пөхтә куллар

холе́р||а *ж* ваба, холера; **больно́й ~ой** ваба белән авыручы

холе́рик *м* холерик, кызу табигатьле кеше

холери́ческий, -ая, -ое холерик, холерикка хас, холерик ...ы; кызу; **~ темпера́мент** холерик темперамент

холе́рный, -ая, -ое **1.** ваба ...ы, вабалы, холера ...ы, холералы; **~ вибрио́н** ваба вибрионы; **~ год** холера елы **2.** ваба (холера) белән авыручы; **~ больно́й** ваба белән авыручы

холецисти́т *м мед.* холецистит

хо́лить *несов. кого-что* иркәләп (кадерләп) тоту, назлау, чиста (пөхтә) тоту; **~ ко́жу** тәнне чиста тоту

хо́лка *ж* ял; җилкә, җилкә калкымы (*хайваннарда*)

холл *м* холл (*театрда, кинода, кунакханәдә һ.б.ш. көтеп тору залы*)

холм *м* калкулык, үр

хо́лмик *м уменьш. от* **холм**; таучык

холми́ст||ый, -ая, -ое үрләре булган, калкулыклы; **~ая ме́стность** калкулыклы урын

хо́лод *м* **1.** суык, салкын, суыклык, салкынлык; **дрожа́ть от ~а** суыктан калтырану; **из щеле́й несло́ ~ом** ярыклардан салкын өрә иде; **соба́чий ~** *прост.* бик суык, катып үләрлек суык **2.** *мн.* **~а́** суыклар, салкыннар, салкын (суык) вакыт; **зи́мние ~а́** кышкы суыклар; **наступи́ли ~а́** салкыннар башланды **3.** *перен.* (*безразличие, равнодушие*) салкынлык, игътибарсызлык, салкын карау ◆ **~ и го́лод терпе́ть** кыенлыклар кичерү, ач-ялангач булу

холода́ть *несов. безл.* салкынайту, суыту; **на́чало ~** суыта башлады

холоде́||ть *несов.* **1.** туңу, өшү; суыну, салкынаю; **ру́ки ~ют** куллар туңа **2.** кот очу, салкын йөгерү, эсселе-суыклы булып китү; **~ть от у́жаса** куркудан тәнгә салкын йөгерү

холоде́ц *м* койка

холоди́льник *м* суыткыч

холоди́льн||ый, -ая, -ое суыткыч ...; суыткыч ...ы; суыту ...ы (*суыту өчен хезмәт итә торган*); **~ая ка́мера** суыткыч камера; **~ая устано́вка** суыткыч җайланма

холоди́льщик *м* суыту техникасы белгече

холоди́||ть *несов.* **1.** *что, разг.* (*охлаждать*) суыту **2.** (*освежать*) салкынайту; **мя́та ~т во рту** бөтнек авызны салкынайта

хо́лодно *нареч.* **1.** суык, салкын; **~ встре́тить** *кого-л. кемне дә булса* салкын каршы алу; **~ отве́тить на приве́тствие** исәнләшүгә салкын җавап бирү **2.** *в знач. сказ. безл.* суык, салкын; **на у́лице о́чень ~** урамда бик суык **3.** *в знач. сказ. кому-чему* суык, салкын; **мне ~** миңа суык; **вам не ~ без пальто́?** пальтосыз сезгә суык түгелме? ◆ **ему́ ни ~ ни жа́рко** ул өшеми дә, пешми дә

холоднокро́вные *мн. зоол.* салкын канлылар (*балыклар, амфибияләр һ.б.ш. турында*)

хо́лодность *ж* суыклык, игътибарсызлык; **~ отноше́ний** мөгамәләдәге салкынлык

холо́дн||ый, -ая, -ое **1.** салкын, суык; **~ый ве́тер** салкын жил; **~ая пого́да** салкын һава; **~ое осе́ннее со́лнце** көзге салкын кояш; **~ый день** суык көн; **~ая вода́** суык су; **~ая ко́мната** суык бүлмә; **~ая печь** салкын мич **2.** салкын; юка (*җылысы булмаган*); **~ое оде́яло** салкын юрган; **~ое пальто́** юка пальто **3.** салкын; **~ый чай** салкын чәй; **~ые блю́да** салкын ашлар (блюдолар) **4.** *перен.* тонык; **~ые кра́ски** тонык буяулар **5.** *перен.* салкын, илтифатсыз; **~ый взгляд** салкын караш; **~ый приём** салкын каршы алу; **быть в ~ых отноше́ниях** *с кем-л. берәр кеше белән* салкын мөнәсәбәттә булу **6.** *тех.* кыздырмыйча ..., салкын килеш [хәлдә]; **~ая обрабо́тка мета́ллов** металларны салкын килеш эшкәртү ◆ **~ая война́** салкын сугыш; **~ое ору́жие** салкын корал (*кылыч, хәнҗәр һ.б.ш.*)

холод||о́к *м* **1.** салкынчалык; күләгә, күләгәле урын; жиләслек; **у́тренний ~о́к** иртәнге салкынчанлык; **отдыха́ть в ~ке́** күләгәле урында ял итү **2.** салтырану; **~о́к пробежа́л по те́лу** тәне салтыранып куйды **3.** *перен.* (*сдержанность, равнодушие*) салкынлык, читләшү

холодосто́йкий, -ая, -ое салкынга чыдамлы, суыкка бирешмәүчән

холодосто́йкость *ж* салкынга чыдамлылык, суыкка бирешмәүчәнлек

холо́п *м* **1.** *ист.* холоп (*борынгы Русьта: кол*) **2.** *уст.* холоп (*крепостной крестьянин, крепостной хезмәтче*) **3.** *перен.* ялагай, куштан кеше

холо́пск||ий, -ая, -ое колларча ..., кол ...ы; **~ие привы́чки** коллар гадәте

холо́пство *с* **1.** *ист.* (*рабство*) коллык, холоплык **2.** *перен.* колларча кылану, тәлинкә тоту, ялагайлык, юмакайлык

холо́пствовать *несов.* (*раболепствовать*) колларча кылану, тәлинкә тоту, ялагайлану

холости́ть *несов. кого* печү

холост||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*неженатый*) буйдак, өйләнмәгән, дуадак **2.** буйдак[лар] ...ы; **~а́я жизнь** буйдак тормышы; **~а́я компа́ния** буйдаклар компаниясе **3.** *тех.* буш, файдасыз; **~о́й ход** буш йөреш **4.** *воен.* ядрәсез, пулясыз; **~о́й патро́н** пулясыз патрон

холостя́к *м* буйдак, буйдак кеше
холостя́цк||ий, -ая, -ое буйдак[лар] ...ы; **~ая жизнь** буйдаклар тормышы
холоще́ние *с см.* **холости́ть**
холощёный, -ая, -ое печелгән
холст *м* **1.** (*ткань*) киндер, киндер тукыма **2.** *жив.* картина (*киндергә ясалган рәсем*); **~ы Ре́пина** Репин картиналары
холсти́на *ж* **1.** *см.* **холст** 1; **2.** (*кусок ткани*) бер иң киндер
холу́й *м прост.* **1.** *уст.* (*слуга*) холуй **2.** *перен. презр.* ялагай, тәлинкә тотучы
холу́йствовать *несов. презр.* ялагайлану, тәлинкә тоту, холуйларча кылану, лакейларча кылану
холщо́в||ый, -ая, -ое киндер ...; **~ый мешо́к** киндер капчык; **~ая руба́шка** киндер күлмәк; **~ое полоте́нце** киндер сөлге
хо́л||я *ж*: **жить в ~е** тәрбиядә тору
хому́т *м* **1.** камыт; **снять с ло́шади ~** атның камытын салдыру **2.** *перен. разг.* камыт, авырлык, мәшәкать; **наде́ть на себя́ ~** *или* **ве́шать себе́ ~ на ше́ю** камыт кию, авырлыкны үз җилкәңә алу
хомути́на *ж* бөят, камыт бөяте
хомя́к *м* әрлән
хомя́ч||ий, -ья, -ье әрлән ...ы; **~ья но́рка** әрлән өне
хор *м* **1.** хор; **молодёжный ~** яшьләр хоры; **де́тский ~** балалар хоры **2.** *в знач. нареч.* **~ом** барысы бергә, күмәкләшеп; **петь ~ом** күмәкләшеп җырлау; **говори́ть ~ом** *перен.* (*все сразу, дружно*) барысы берьюлы сөйләү
хора́л *м муз.* хорал (*куп тавышлы дини җыр*)
хорва́тск||ий, -ая, -ое хорват ...ы; **~ая литерату́ра** хорват әдәбияты
хорва́ты *мн.* хорватлар
хо́рда *ж* **1.** *мат.* хорда; **2.** *зоол.* хорда, арка сөяге (*мәс. балыкларда*)
хоре́й *м лит.* хорей
хорёк *м* көзән, сасы көзән (*җәнлеге һәм тиресе*)
хореогра́ф *м* хореограф, бию сәнгате белгече
хореографи́ческ||ий, -ая, -ое хореографик, хореография ...ы; **~ое иску́сство** хореографик сәнгать; **~ая сту́дия** хореография мәктәбе
хореогра́фия *ж* хореография, бию сәнгате
хори́ст *м* хорчы, хорда җырлаучы
хори́стка *ж* хорчы хатын (кыз)
хормейстер *м* хормейстер (*хор җитәкчесе, хор дирижёры*)
хорово́д *м* хоровод, әйләп-бәйләп; **води́ть ~ы** әйләп-бәйләп уйнау
хорово́дн||ый, -ая, -ое әйләп-бәйләп ...ы, әйләп-бәйләп уены ...ы; **~ые пе́сни** әйләп-бәйләп җырлары
хоров||о́й, -а́я, -о́е хор ...ы; хор белән ...; **~о́й кружо́к** хор түгәрәге; **~о́е пе́ние** хор белән җырлау
хоро́мы *только мн.* зур өй, күп бүлмәле өй
хорони́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*погребать*) күмү, җирләү **2.** *перен. что* (*предавать забвению*) оныту
хорони́ться *несов. прост.* (*прятаться*) яшеренү, качу
хорохо́риться *несов. разг.* әтәчләнү, кыдрачлану, гайрәт чәчү
хоро́шеньк||ий, -ая, -ое **1.** сөйкемле генә, чибәр генә, сылу гына; **~ая де́вочка** сөйкемле генә кыз **2.** *ирон.* начар, шәп түгел; **~ое де́ло!** эшләр шәп түгел! ♦ **~ого понемно́жку** *ирон.* яхшы нәрсә күп булмый
хорошо́нько *нареч. разг.* яхшылап, әйбәтләп, яхшы гына; **я ещё ~ и сам не зна́ю** мин үзем дә яхшылап белмим әле; **ну́жно его́ ~ проучи́ть** аны яхшы гына акылга утыртырга кирәк
хороше́||ть *несов.* **1.** (*становиться красивее*) матурлана бару, чибәрләнә бару, күркәмләнү **2.** *перен.* яхшылану, яхшыру, яхшыра бару; **наш го́род ~ет с ка́ждым днём** безнең шәһәр көннәнкөн яхшыра бара
хоро́ш||ий, -ая, -ее **1.** яхшы, әйбәт; **~ий пиани́ст** яхшы пианист; **~ие лю́ди** яхшы кешеләр; **~ая пого́да** әйбәт көн; **~ее настрое́ние** яхшы көеф; **подава́ть ~ий приме́р** әйбәт үрнәк күрсәтү **2.** якын, яхшы, ихлас күңелле; **он мой ~ий знако́мый** ул минем яхшы танышым **3.** *разг.* шактый зур, яхшы гына, күп кенә; **съесть ~ую по́рцию моро́женого** шактый зур порция туңдырма ашап бетерү **4.** матур, чибәр, гүзәл, күркәм; **она́ ~а́ собо́ю** ул төскә-буйга матур; **как ~и́ э́ти цветы́!** бу чәчәкләр нинди гүзәл! **5.** *разг. ирон.* (*при неодобрении*) яхшы инде, шәп инде; **хоро́ш, не́чего сказа́ть!** яхшы, әйтеп торасы да юк! **6.** *разг.* сөекле, кадерле; **мой ~ий** жаныем, сөеклем! **7.** *в знач. сущ.* **~ее** *с* яхшылык, яхшы нәрсә; **ничего́ ~его в э́том нет** монда бернинди яхшы нәрсә дә юк; **всего́ [вам] ~его** (*при прощании*) [сезгә] уңышлар телим ♦ **~их кровей** яхшы нәселле
хорошо́ *нареч.* **1.** яхшы, әйбәт; **~ рабо́тать** яхшы эшләү; **~ себя́ чу́вствовать** үзеңне яхшы сизү **2.** *в знач. сказ. безл. кому* яхшы; **мне здесь ~** миңа монда яхшы **3.** *в знач. сказ. безл.* ярый, яхшы; **~, е́сли он придёт** ярый ла ул килсә **4.** *в знач. вводн. сл.* яхшы, ярый; **~, пусть бу́дет по-тво́ему** ярый, синеңчә булсын әйдә **5.** *в знач. утв. частицы* ярый; **я приду́ че́рез час, ~?** мин бер сәгатьтән килермен, ярыймы? **6.** *в знач. частицы разг.* (*означает угрозу*) яхшы, ярый; **~, я э́того не забу́ду!** ярый, мин моны онытмам!
хору́вь *ж* хоругвь (**1.** *уст. гаскәр байрагы* **2.** *церк. изгеләр рәсеме төшерелгән байрак*)
хору́нжий *м* хорунжий (*революциягә кадәр казачий гаскәрдә: подпоручикка тиң офицер чины һәм шул чиндагы кеше*)
хо́ры *только мн. архит.* хоры (*ачык галерея*)
хорь *м см.* **хорёк**
хорько́в||ый, -ая, -ое **1.** көзән ...ы; көзән ... **2.** көзән тиресеннән тегелгән; **~ая шку́рка** көзән тиресе; **~ая шу́ба** көзән тиресеннән тегелгән тун
хоте́ние *с разг.* теләү, теләк
хот||е́ть *несов.* **1.** *чего и с неопр.* (*иметь желание, намерение*) теләү, ...сы килү; **~е́ть учи́ться** укырга теләү; **~е́ть пить** эчәсе килү **2.** *кого-чего, чего от кого и с союзом «чтобы»* (*добиваться чего-л., стремиться к чему-л.*) теләү, көтү, кыҗырау; **мы ~и́м ми́ра** без тынычлык телибез; **я хочу́, что́бы вы пришли́** мин сезнең килүегезне телим ♦ **где хо́чешь** кайда теләсәң; **е́сли ~и́те (хо́чешь)** *вводн. сл.* (*пожалуй*) бәләсегез килсә; **как ~и́те (хо́чешь)** 1) теләсәгез нишләгез (теләсәң нишлә); **как ~и́те, но э́то неве́рно** теләсәгез нишләгез, ләкин бу дөрес түгел; 2) никадәр генә әйтсәң дә; **как ~и́те, я не могу́ без книг** никадәр генә әйтсәң дә, мин китапсыз тора алмыйм; **ско́лько хо́чешь** күпме теләсәң; **хо́чешь не хо́чешь** теләсәң-теләмәсәң дә, ихтыярлы-ихтыярсыз; **что хо́чешь (~и́те)** нәрсә теләсәң (теләсәгез); **бери́те, что ~и́те** нәрсә теләсәгез шуны алыгыз
хоте́ться *несов. чего и с неопр. безл.* ...сы килү; **мне хо́чется домо́й** минем өйгә кайтасым килә; **что́-то мне не хо́чется е́хать** нигәдер минем барасым килми
хоть 1. *союз уступ.* (*несмотря на то, что*) булса да, булуга карамастан, ...да; **он ~ и мо́лод, но де́ло своё зна́ет** ул яшь булса да, үз эшен яхшы белә **2.** *союз. уступ.* (*можно, впору*) ...да, гәрчә; **~ уби́й, не скажу́** үтерсәң дә әйтмим; **темно́, ~ глаз вы́коли** күзгә төртсәң дә күренмәслек караңгы **3.** *союз уступ.* (*или*) ...мы; **~ сего́дня, ~ за́втра, а де́лать на́до** бүгенме, иртәгәме, барыбер эшләргә кирәк **4.** *частица усил.* (*по крайней мере, только*) ичмасам, һич булмаса; **скажи́те ~ одно́ сло́во** ичмасам бер генә сүз әйтегез **5.** *частица разг.* (*например*) мәсәлән, әйтик, мисал өчен; **взять ~ э́ту кни́гу** мисал өчен бу китапны алсак **6.** *частица усил. разг.* (*любой*) ... булса да; **~ кто** кем булса да; **~ како́й** нинди булса да, теләсә нинди; **~ когда́** кайчан булса да; **~ где** кайда гына булса да ♦ **~ бы** 1) *см.* **хоть** 4; 2) ...са иде; **~ бы он поскоре́й пришёл** тизрәк килсә ярар иде; **~ бы и так** шулай да булсын, булса ни; **~ бы что** *кому* теләсәң нишләт, колагына да элми; **~ куда́** *в знач. сказ.* бик яхшы, бик шәп; **па́рень ~ куда́** бик шәп егет
хотя́ *союз* **1.** *см.* **хоть** 1; **~ и согласи́лся, но оста́лся недово́лен** риза булса да, канәгатьсез калды **2.** *против.* (*но*) ...са да; **он учи́лся хорошо́, ~ ча́сто боле́л** еш авырса да, яхшы укый иде ♦ **~ бы** (*даже, например*) мәсәлән; **взять ~ бы тако́й факт ...** мәсәлән, менә шушы фактны алыйк ...; **~ бы и так** *см.* **хоть (хоть бы и так)**
хохла́тка *ж разг.* бүрекле кош
хохла́т||ый, -ая, -ое бүрекле; **~ая ку́рица** бүрекле тавык
хо́хлиться *несов.* **1.** кабарыну, йоннарын (канатларын) тырпайту **2.** *перен.*

разг. (*быть мрачным — о человеке*) чырай сыту, карангы чырайлы булу

хо́хма *м прост.* (*насмешка, весёлая шутка*) шаянлык, көлке

хохо́л *м* (*у человека*) тырпаеп торган чәч; (*у птиц*) бүрек

хо́хот *м* шаркылдау, хахылдау, шаркылдап көлү [тавышы], ихахай; **гро́мкий ~** кычкырып көлү; **гомери́ческий ~** тыела алмый шаркылдап көлү; **разрази́ться ~ом** кычкырып көлә башлау

хохота́ть *несов.* шаркылдау, шаркылдап (хахылдап) көлү, ихахайлау; **~ до упа́ду** егылып көлү

хохоту́н *м разг.* шаркылдык, шаркылдап көлүчән

хохоту́нья, хохоту́шка *ж разг.* шаркылдык хатын (кыз)

храбре́ть *несов.* батырлана (кыюлана, гайрәтләнә) төшү

храбре́ц *м* батыр, кыю [кеше]

храбри́ться *несов. разг.* батырлану, кыюлану, йөрәкләну

хра́брость *ж* батырлык, кыюлык, гаярьлек; **беззаве́тная ~** фидакарь батырлык; **прояви́ть ~** кыюлык күрсәтү

хра́бр||ый, -ая, -ое батыр, кыю, йөрәкле, гаярь; **~ый во́ин** батыр сугышчы ♦ **не ~ого деся́тка** батырлардан түгел

храм *м* **1.** гыйбадәтханә, чиркәү **2.** *перен. высок.* сарай, йорт; **~ нау́ки** фән сарае; **~ иску́сства** сәнгать йорты

хране́ни||е *с см.* хранить; **ка́мера ~я багажа́** багаж саклау камерасы; **сдать ве́щи на ~е** әйберләрне сакларга тапшыру

храни́лище *с* саклау урыны

храни́тель *м* **1.** саклаучы, саклап торучы; **~ преда́ний** риваятьләр саклаучы; **~ тради́ций** гореф-гадәтләрне саклаучы **2.** (*должность*) саклаучы хезмәткәр, хранитель; **~ музе́я** музейда саклаучы хезмәткәр; **~ ру́кописей** кулъязмалар саклаучы

храни́ть *несов. в разн. знач. кого-что* саклау, тоту, саклап тоту; **~ де́ньги в сбербе́нке** акчаны саклык банкысында тоту; **~ проду́кты в холо́дном ме́сте** ашамлык әйберләрен салкын урында саклау; **~ ста́рые пи́сьма** иске хатларны саклап тоту; **~ в па́мяти** истә тоту; **~ в се́рдце** йөрәктә саклау; **~ та́йну** сер саклау; **~ в та́йне** сер итеп саклау ♦ **~ молча́ние** эндәшмәү, бер сүз дә әйтмәү; **~ го́рдый вид** горур кыяфәтле булу; **~ споко́йствие** тынычлык саклау

хран||и́ться *несов.* **1.** саклану, тотылу; **проду́кты ~я́тся в холоди́льнике** азык суыткычта саклана **2.** *страд. от* **храни́ть**

храп *м* **1.** (*звуки*) гырылдау тавышы, гырлау **2.** (*часть переносья у животных*) храп, танау чиге (*хайваннарда борын тишекләре арасының урта һәм түбән өлеше*)

храпе́ние *с см.* **храпе́ть**

храпе́ть *несов.* **1.** (*во сне*) гырылдау, гырлау, гырылдап йоклау **2.** (*о животных*) пошкыру

хреб||е́т *м* **1.** (*позвоночник животного*) умырткалык **2.** *перен. прост.* арка, сырт, җилкә; **всё вы́нести на своём ~те́** барысын да үз җилкәсендә тату **3.** (*горная цепь*) тау сырты, тау тезмәсе

хребто́в||ый, -ая, -ое **1.** умыртка ...ы; **~ые позво́нки** умыртка сөякләре **2.** сырт ...ы; **~ая ше́рсть** сырт йоны **3.** (*горный*) тау сырты ...ы, тау тезмәсе ...ы; **~ые перева́лы** тау сыртлары аша кичү урыннары

хрен *м* (*растение*) керән; (*корень*) керән тамыры

хрестомати́йн||ый, -ая, -ое: **~ая и́стина** һәркемгә билгеле хакыйкать

хрестома́тия *ж* хрестоматия

хризанте́ма *ж* хризантема, алтын чәчәк (гөл)

хризоли́т *м мин.* хризолит (*асылташ*)

хрип *м* гыжлау, хырылдау, хырылдау тавышы, гыжлаган тавыш; **у него́ ~ы в лёгких** аның үпкәсендә хырылдау тавышы бар

хрипе́ние *с см.* **хрипе́ть**

хрипе́ть *несов.* **1.** гыжлау, гырылдау, хырылдау **2.** *что и без доп.* (*хрипло говорить, петь*) карлыккан тавыш белән сәйләшү (*әйту, җырлау*)

хри́плый, -ая, -ое карлыккан; **~ го́лос** карлыккан тавыш

хри́пнуть *несов.* (*о голосе, человеке*) карлыгу

хрипот||а́ *ж* карлыгу; **крича́ть до ~и́** тамак карлыкканчы кычкыру

христиани́н *м* христиан, христиан динендәге кеше, христиан динен тотучы

христиа́нка *ж* христиан хатын (кыз)

христиа́нск||ий, -ая, -ое христиан [нар] ...ы; **~ая рели́гия** христиан дине; **~ая це́рковь** христиан чиркәве

христиа́нство *с* христианлык, христиан дине; **обрати́ть в ~** христианлаштыру; **приня́ть ~** христианлашу

христо́сик *м разг. шутл.* фәрештә, христосик

хром *м* хром (**1.** *химик элемент, аксыл сары катты металл* **2.** *сары буяуның бер төре* **3.** *йомшак юка күн*)

хромати́зм *м* хроматизм (**1.** *физ. ак нурларның төрле төстәге нурларга таркалу сыйфаты* **2.** *муз. авазның, тавышның ярты тон белән күтәрелүе һәм төшүе*)

хромати́ческ||ий, -ая, -ое *физ., муз.* хроматик; хроматизмга нигезләнгән; **~ое разложе́ние луче́й** нурларның хроматизмга нигезләнгән таркалышы; **~ая га́мма** хроматик гамма

хрома́||ть *несов.* **1.** аксау, аксап йөрү, чатанлау; **ло́шадь ~ет** ат аксый **2.** *перен. разг.* аксау; **у него́ фи́зика ~ет** ул физикадан аксый ♦ **~ть на о́бе но́ги** ике аякка да аксау, җитешсезлекләр күп булу

хроми́рование *с см.* **хроми́ровать**

хроми́рованн||ый, -ая, -ое хромланган, хром белән капланган; **~ая сталь** хром белән капланган корыч

хроми́ровать *сов., несов. что* хромлау, хром белән каплау

хро́мист||ый, -ая, -ое *хим.* хромлы, хром катыш; **~ая сталь** хромлы корыч; **~ый железня́к** хромлы тимер рудасы

хро́мка *ж разг.* хромка (*ике рәт хроматик гармунның бер төре*)

хро́мов||ый, -ая, -ое **1.** *хим.* хромлы, хром катнашкан; **~ая руда́** хромлы руда **2.** хром ...; хромнан тегелгән; **~ая ко́жа** хром күн; **~ые сапоги́** хром итек

хромо́й, -а́я, -о́е **1.** аксак, чатан **2.** *разг.* (*о мебели*) ватык, кыска аяклы, аягы сынган; аксак; **~ стул** аксак урындык

хромолитогра́фия *ж полигр.* хромолитография (**1.** *литографиядә күп төстә бастыру ысулы* **2.** *шул ысул белән бастырылган басма*)

хромоно́гий, -ая, -ое *разг. см.* **хромо́й**

хромоно́жка *ж разг.* аксак хатын (кыз)

хромосо́ма *ж биол.* хромосома (*усемлек һәм хайван организмының күзәнәк төшендәге буялучан элемент*)

хромосфе́ра *ж астр.* хромосфера (*Кояш атмосферасының кояш тотылганда куренә торган кызыл алкасыман тышкы катлавы*)

хромота́ *ж* аксаклык, чатанлык, аксак булу, зәгыйфь аяк

хромоти́пия *ж полигр.* хромотипия (*күп тостә басып чыгару һәм шундый ысул белән типографиядә басылган басма*)

хро́ник *м разг.* хроник (*озак авыручы*)

хро́ника *м* хроника (**1.** *ист. вакыйгаларны хронологик тәртип белән язып бару* **2.** *лит. тарихи, сәяси, иҗтимагый һ.б.ш. вакыйгаларның тарихын үз эченә алган әдәби әсәр* **3.** *газетта көндәлек вакыйгалар турында язылган кыска хәбәрләр бүлеге* **4.** *документаль фильм*)

хроника́льный, -ая, -ое хроникаль, хроника ...ы; **~ фильм** хроникаль фильм

хроникёр *м* хроникачы, хроника язучы (*газетның хроника бүлегенә хәбәрләр язып торучы хезмәткәр*)

хрони́ческ||ий, -ая, -ое **1.** хроник, озакка сузыла торган, озак дәвам итә торган; **~ое заболева́ние** озакка сузыла торган авыру **2.** хроник, озак авыручы; **~ий больно́й** хроник авыру **3.** *перен.* озак, дәвамлы, озакка сузылган; **~ое безде́нежье** озакка сузылган акчасызлык

хроно́граф I *м* хронограф (*берәр илнең тарихи вакыйгасын үзенә алган борынгы китап, язма*)

хроно́граф II *м* хронограф (*кыска вакытлы куренешләрнең тизлеген улчәп, үзе яза торган прибор*)

хронологи́ческ||ий, -ая, -ое хронологик, хронология ...ы; **в ~ом поря́дке** хронологик тәртиптә; **~ая табли́ца** хронологик таблица

хроноло́гия *ж* хронология (**1.** *ел исәбе тарихын өйрәнә торган фән* **2.** *вакытлары күрсәтелеп бер-бер артлы тезелеп язылган вакыйгалар исемлеге* **3.** *вакыйгаларның бер-бер артлы кайчан булу вакытын билгеләү*)

хроно́метр *м* хронометр (*аеруча төгәл сәгать*)

хронометра́ж *м* хронометраж (*берәр эш яки процесның дәвамлылыгын зур дөреслек белән улчәп билгеләү*); **~ рабо́чего дня** эш көненең хронометражы

хронометра́жист *м* хронометражчы (*хронометраж белән шөгыльләнүче белгеч*)

хронометри́ровать *сов., несов. что* хронометраж ясау (үткәрү)

хронометри́ст *м* хронометрист (*берәр эшкә хронометраж алып баручы кеше*)

хронометри́ческ||ий, -ая, -ое хронометрик; хронометр ярдәмендә ...; **~ое определе́ние вре́мени** вакытны хронометр ярдәмендә билгеләү

хроноско́п *м* хроноскоп (*бик кыска вакыт арасын улчи торган корал*)

хру́пать *несов. что, разг.* шатырдату; шатырдатып ашау; шатырдау; **~ морко́вку** кишерне шатырдатып ашау

хру́пк||ий, -ая, -ое **1.** уалучан, тиз ватылучан; **~ий лёд** уалучан боз; **~ий мета́лл** уалучан металл; **~ая посу́да** тиз ватылучан савыт-саба **2.** *перен.* (*слабый, болезненный*) зәгыйфь, чирләшкә **3.** *перен.* (*нежный, тонкий*) нәфис, нечкә; **~ая де́вушка** нәфис кыз

хру́пкость *ж* **1.** (*ломкость*) уалучанлык, тиз ватылучанлык **2.** (*слабость, болезненность*) зәгыйфьлек, чирләшкәлек **3.** *перен.* (*нежность, тонкость*) нәфислек

хруст *м* шытырдау, чытырдау, шыгырдау; шартлау; кыштыр[т]-кыштыр[т] итү; **~ сне́га под нога́ми** аяк астында карның шыгырдавы; **~ па́льцев** бармак шартлату; **с ~ом есть сухари́** шытырдатып кәтермәч ашау

хруста́лик *м анат.* хрусталик, күз ясмыгы

хруста́ль *м* хрусталь (**1.** *бик яхшы сыйфатлы пыяла* **2.** *собир. шундый пыяладан ясалган савыт-саба*)

хруста́льн||ый, -ая, -ое **1.** хрусталь ...ы; хрусталь ...; **~ый заво́д** хрусталь заводы; **~ая ва́за** хрусталь ваза **2.** *перен.* бик тоник, саф, чиста, үтә күренеп тора торган; **~ая вода́** бик тоник су; **~ый во́здух** бик чиста һава

хруте́ть *несов.* кетердәү, керт-керт итү; (*при еде*) кытырдау; (*о сене, соломе*) кыштырдау; (*о снеге*) шыгырдау; (*о песке*) шытырдау

хру́стнуть *сов. однокр.* кетердәп кую, керт-керт итеп кую; (*при еде*) кытырдап кую; (*о сене, соломе*) кыштырдап кую; (*о снеге*) шыгырдап кую; (*о песке*) шытырдап кую

хрущ *м зоол.* май коңгызы

хрыч *м бран.*: **ста́рый ~** картлач, карт тәре

хрычо́вка *ж бран.*: **ста́рая ~** карт пәри, карт убыр

хрю́канье *с см.* **хрю́кать**

хрю́кать *несов.* мыркылдау, мыркмырк итү

хрю́кнуть *сов. однокр.* мыркылдап кую

хрю́шка *ж разг.* мыркылдык, дуңгыз, чучка

хряк *м* ата дуңгыз

хрящ I *м анат.* кимерчәк; **носово́й ~** борын кимерчәге

хрящ II *м геол.* эре ком

хрящева́т||ый I, -ая, -ое кимерчәкле; **~ое мя́со** кимерчәкле ит

хрящева́тый II, -ая, -ое *геол.* эре комлы, эре комнан торган

хрящев||о́й I, -а́я, -о́е **1.** *анат.* кимерчәк ...; **~а́я ткань** кимерчәк тукыма **2.** кимерчәк скелетлы; **~ы́е ры́бы** кимерчәк скелетлы балыклар

хрящево́й II, -а́я, -о́е *геол.* эре комлы; **~ грунт** эре комлы грунт

худе́ть *несов.* ябыгу, арыклану, арыгаю, суырылу, чандырлану, кагаю

худи́ть *несов. кого-что, разг.* ябык күрсәтү (итеп күрсәтү); **э́тот костю́м его́ худи́т** бу костюм аны ябык күрсәтә

ху́д||о I *с разг.* яманлык, начарлык, күңелсезлек; **он никому́ не де́лает ~а** ул бер кемгә дә яманлык эшләми; **нет ~а без добра́** *посл.* бер яманлыкның бер яхшы ягы

ху́до II *нареч.* **1.** яман, начар, әшәке; яманлык белән; **э́то мо́жет ко́нчиться ~** моның начар бетүе мөмкин **2.** *в знач. сказ. безл.* авыр, начар; **больно́му ~** авыруның хәле начар; **здесь совсе́м не ~** монда бер дә начар түгел; **мне ~** минем хәл яман; **ему́ пришло́сь ~** аңа бик авыр туры килде

худоба́ *ж* ябыклык, чандырлык, арыклык

худо́жественность *ж* художестволылык

худо́жественн||ый, -ая, -ое **1.** матур, нәфис, матур әдәбият ...ы, художество-[лы] ...ы; **~ая литерату́ра** матур әдәбият; **~ый фильм** нәфис фильм, уен фильмы **2.** сәнгать ...ы, художество ...; **~ая шко́ла** сәнгать мәктәбе; **~ый руководи́тель теа́тра** театрның художество җитәкчесе **3.** нәфис; бизәкләп эшләнгән; сәнгать [әсәрләре] ...ы; художестволы; **~ая вы́ставка** сәнгать [әсәрләре] күргәзмәсе; **~ый музе́й** художество музее **4.** нәфис; художество ...ы; **~ая вы́шивка** нәфис чигү; **~ое сло́во** нәфис сүз; **~ая гимна́стика** художество гимнастикасы; **~ый свист** сызгырып көй чыгару (башкару) **5.** нәфис, художество ...ы, сәнгать ...ы, сәнгатьчә ...; **~ое мастерство́** сәнгать осталыгы; **~ая вырази́тельность** сәнгатьчә матурлык; **~ый приём** художество алымы **6.** художниклык ...ы; художество ...ы; **~ое дарова́ние** художниклык сәләте ♦ **~ая самодея́тельность** үзешчән сәнгать; **~ая часть** художество өлеше (*мәҗлестән, утырыштан соң үткарелә*); **~ый беспоря́док** күркәм тәртипсезлек

худо́жеств||о *с* **1.** *уст.* (*искусство*) сынлы сәнгать, художество; **Акаде́мия ~в** Художество академиясе **2.** *перен. разг.* (*проделка*) начар кыланыш, начар эш, әшәкелек; **брось свои́ ~а** ташла үзеңнең начар кыланышларыңны

худо́жник *м* **1.** (*живописец*) художник, рәссам **2.** художник (*мәс. язучы, артист һ.б.ш.*); **~ по костю́мам** костюмнар буенча художник **3.** *перен.* оста; **он ~ своего́ де́ла** ул үз эшенең остасы

худо́жница *ж* художник хатын (кыз), рәссам хатын (кыз)

худо́й I, -а́я, -о́е ябык, арык, чандыр, какча, арык-торык; **~ как спи́чка (ще́пка)** шырпы кебек

худ||о́й II, -а́я, -о́е *разг.* **1.** (*плохой*) алама, начар, әшәке, яман; бозык; **~а́я сла́ва** начар дан; **~ы́е ве́сти** начар хәбәрләр **2.** тузган, сәләмә, ертык, тишек, ертык-портык; **~о́й карма́н** тишек кесә; **~о́е ведро́** тишек чиләк ♦ **на ~о́й коне́ц** һич югында, һич тә булмаса; **не говоря́ ~о́го сло́ва** эндәшмичә генә, бернәрсә дә әйтмичә, эндәшми-нитми

худосо́чие *с разг.* артык ябыклык, чирләшкәлек, ябыгып хәлсезләнгән булу (*авырудан, азык җитешмәүдән һ.б.ш.*)

худосо́чный, -ая, -ое артык ябык, чирләшкә, бетерешкән

худоща́вость *ж* ябык булу, какчалык, чандырлык

худоща́вый, -ая, -ое ябык, какча, чандыр

ху́дш||ий, -ая, -ее *превосх. ст. от* **худо́й** II 1 *и* **плохо́й** 1 ♦ **в ~ем слу́чае** актык чиктә

худы́шка *ж разг.* (*обычно о девочке*) бик ябык кыз бала

ху́же *сравн. ст. от* **худо́й** II 1, **плохо́й** 1, **ху́до** II, **пло́хо** начаррак, аламарак; **пого́да сего́дня да́же ~, чем вчера́** бүген һава кичәгегә караганда да начаррак; **оди́н ~ друго́го** берсе икенчесеннән начаррак

хула́ *ж уст.* яманлау, хурлау, тиргәү

хулига́н *м* хулиган

хулига́нить *несов.* хулиганлык итү, хулиганлану

хулига́нка *ж* хулиган кыз (хатын)

хулига́нский, -ая, -ое хулиганнарча ..., хулиган[нар] ...ы; **~ посту́пок** хулиганнарча кыланыш

хулига́нство *с* хулиганлык; **борьба́ с ~м** хулиганлыкка каршы көрәшү

хулиганьё *с собир. разг.* хулиганнар

хули́ть *несов. кого-что* яманлау, хурлау; тиргәү, шелтәләү

ху́нта *ж* хунта (**1.** *кайбер Латин Америкасы илләрендә*: а) *төрле берләшмәләр, группировкалар, союзлар;* б) *хөкүмәт органы хакимияте* **2.** *хакимиятне үз кулына законсыз рәвештә тартып алучы һәм диктатор методлары белән идарә итүче заговорчылар төркеме*)

хура́л *м* хурал (*Монголия Халык Республикасында сайланып куела торган югары һәм җирле хакимият органнарының исеме*)

хурма́ *ж* хөрмә (*агачы һәм җимеше*)

ху́тор *м* хутор, кечкенә авыл; утар

хуторск||о́й, -а́я, -о́е хутор ...ы; **~о́е хозя́йство** хутор хуҗалыгы

хуторя́нин *м* **1.** (*житель хутора*) хуторда яшәүче **2.** (*владелец хутора*) хутор биләүче, хутор хуҗасы

хуторя́нка *ж* хуторда яшәүче хатын (кыз)

Ц

цап *в знач. сказ. прост.* һоп, элэктерде, элэктереп алды; ~ **егó зá руку** кулыннан элэктереп алды

цáпать *несов. кого-что, прост.* элэктереп (тотып) алу; тартып алу

цáпаться *несов. прост.* **1.** (*царапаться*) тырнашу; тырнау, тешлэү **2.** *перен.* (*ссориться*) элэгешү, тиргэшү, әрлэшү

цáпка *ж* тэпке, китмэн

цáпля *ж* челэн

цáпнуть *сов. однокр. см.* **цáпать**

цáпфа *ж тех.* цапфа (*валның яки күчәрнең подшипникка таянган өлеше*)

цап-царáп *в знач. сказ. шутл.* һап-һоп; элэктерде, каптырды, элэктереп алды; **кóшка мышóнка** ~ мәче тычканны элэктерде

царáпать *несов.* **1.** *кого-что* тырнау, тырнап яралау **2.** *что* сызгалау, тырнап язу; ~ **бýквы на стенé** диварга хәрефләр тырнап язу; ~ **в тетрáдке** *перен.* дәфтәргә сызгалау

царáпа||ться *несов.* **1.** *см.* **царáпать** 1; **2.** тырнашу; **кóшка** ~**ется** мәче тырнаша

царáпина *ж* тырнак эзе, тырналган урын, тырналган эз; **глубóкая** ~ тирән тырналган эз

царéвич *м* патша улы

царéвна *ж* патша кызы

царедвóрец *м уст.* патша яраны, сарай түрәсе, сарай әһеле

цареубúйство *с* патша[ны] үтерү

цареубúйца *м, ж* патша[ны] үтерүче

царúзм *м* царизм, патшалык; **сверженúе** ~**а** царизмны бәреп төшерү

царú||ть *несов.* **1.** *уст.* патшалык итү, патша булып тору **2.** *перен.* хөкем сөрү; **в лесý** ~**т тишинá** урманда тынлык хөкем сөрә; ~**ть над всéми** барысы өстеннән хөкем сөрү

царúца *ж* **1.** хатын патша, әби патша **2.** (*жена царя*) патша хатыны **3.** *перен.* күрек; патша; **рóза** — ~ **цветóв** роза — гөлләр күрке

цáрск||ий, -ая, -ое патша ...ы; ~**ий двор** патша сарае; ~**ое правúтельство** патша хөкүмәте; ~**ий режúм** патша режимы; ~**ое самодержáвие** патша самодержавиесе

цáрственный, -ая, -ое мәһабәт, мәгърур; горур; ~ **вид** мәһабәт кыяфәт

цáрство *с* **1.** (*государство*) патшалык **2.** патшалык итү; **избрáть на** ~ патшалык итүгә сайлау **3.** *перен.* дөнья; **живóтное** ~ хайваннар дөньясы; ~ **грёз** хыял дөньясы

цáрствование *с см.* **цáрствовать** 1

цáрств||овать *несов.* **1.** патшалык итү, патша булып тору **2.** *перен.* хөкем сөрү; ~**ует тишинá** тынлык хөкем сөрә

цар||ь *м прям., перен.* патша, падишаһ; ~**ь зверéй** җәнлекләр патшасы; ~**ь природы** табигать патшасы ◆ **без** ~**я в головé** башында шары юктыр, акылга тамандыр; **Царь-кóлокол** патша чан; **Царь-пýшка** падишаһ туп, патша пушка

цве||стú *несов.* **1.** чәчәк ату, чәчәкләнү; серкә очыру; **яблоня** ~**тёт** алмагач чәчәк ата; **рожь** ~**тёт** арыш серкә очыра **2.** *перен.* (*о человеке*) чәчәк кебек булу, шаулап чәчәк ату **3.** *перен.* (*процветать*) чәчәк ату, алга китү, алга бару, үсү **4.** (*о стоячей воде*) яшәлләнү, бака ефәге белән каплану; **пруд** ~**тёт** буа яшәлләнә

цвет I *м* төс; **крáсный** ~ кызыл төс; **тёмный** ~ кара төс; **я́ркие** ~**á** ачык төсләр ◆ **в** ~**е** *фото, кино* төсле

цвет II *м* **1.** *обычно мн.* ~**ы́** чәчәк, гөл, чәчкә; **живы́е** ~**ы́** тере чәчәкләр; **иску́сственные** ~**ы́** ясалма чәчәкләр; **ли́повый** ~ юкә чәчәге **2.** (*период цветения*) чәчәк; чәчәкләнү, чәчәк ату (*чоры*); **я́блоня в** ~**ý** алмагач чәчәктә **3.** *перен.* чәчәк, иң яхшы өлеше; ~ **нау́ки** фән чәчәге ◆ **во** ~**е лет** гомере (көче) шаулап чәчәк аткан чагында (*иң яхшы вакытында*)

цвета́ст||ый, -ая, -ое *разг. см.* **цвети́стый** 2; ~**ый сарафáн** чәчәкле сарафан; ~**ая шаль** чәчәкле шәл

цвете́ние *с см.* **цвести́**; ~**е ржи** арышның серкә очыруы; ~**е воды́** суның яшәлләнүе

цвети́ст||ый, -ая, -ое **1.** чәчәкле, [шау] чәчәккә күмелгән, чәчәк белән капланган; ~**ые луга́** чәчәкле болыннар **2.** чәчәкле, аллы-гөлле, чәчәкле-чачаклы; ~**ый ковёр** чәчәкле келәм **3.** *перен.* (*о слоге, речи и т.п.*) күперенке, чуар

цветко́в||ый, -ая, -ое *бот.* чәчәкле; ~**ые расте́ния** чәчәкле үсемлекләр

цветни́к *м* чәчәклек, чәчәк түтәле; чәчәк бакчасы, гөлбакча

цветн||о́й, -а́я, -о́е **1.** төсле; ~**а́я фотогра́фия** төсле фотография; ~**о́й фильм** төсле фильм; ~**ы́е каранда́ши** төсле карандашлар **2.** (*о людях*) төсле тәнле ◆ ~**а́я капу́ста** чәчәк кәбестә; ~**ы́е мета́ллы** төсле металлар

цветово́д *м* чәчәкче, чәчәк (гөл) үстерүче

цветово́дство *с* **1.** (*разведение цветов*) чәчәкчелек, чәчәк (гөл) үстерүчелек **2.** (*хозяйство*) чәчәк (гөл) үстерү хуҗалыгы

цветово́дческ||ий, -ая, -ое чәчәкчелек ...ы; гөл үстерү ...ы; ~**ая брига́да** чәчәкчелек бригадасы

цветов||о́й, -а́я, -о́е төс[ләр] ...ы; ~**ые отте́нки** төс төсмерләре ◆ ~**а́я слепота́** төсне аера алмау

цвет||о́к *м* чәчәк, чәчкә; гөл; **буке́т** ~**о́в** чәчәкләр бәйләме; **сажа́ть** ~**ы́** чәчәкләр утырту

цветоло́же *с бот.* чәчәк (гөл) төбе, чәчәк (гөл) түшәге

цветоно́жка *ж бот.* чәчәк (гөл) сабагы

цвето́ч||ек *м уменьш. от* **цветóк** ◆ **э́то то́лько (ещё)** ~**ки, а я́годки впереди́** бу әле баласы, мичтә калгандыр анасы

цвето́чница *ж* **1.** чәчәк сатучы хатын (кыз) **2.** (*напр. ящик для цветов*) чәчәк (гөл) савыты; гөл тартмасы

цвето́чн||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* чәчәк ...ы, гөл ...ы; ~**ая пы́льца** *бот.* чәчәк серкәсе; ~**ый горшóк** гөл чүлмәге; ~**ая клу́мба** чәчәк түтәле; ~**ый магази́н** чәчәк кибете

цвету́щ||ий, -ая, -ое **1.** *прич. от* **цвести́**; **2.** шау чәчәкле, шау чәчәктә утыра торган; ~**ый сад** шау чәчәкле бакча **3.** *перен.* чәчәк кебек, чәчәктәй; ~**ий ю́ноша** чәчәк кебек егет; ~**ее здоро́вье** чәчәктәй сәламәтлек **4.** *перен.* чәчәк аткан, алга киткән; ~**ая страна́** чәчәк аткан ил

це́вка *ж* **1.** *тех.* шүре, кәтүк **2.** (*у веретена*) баш **3.** *анат.* (*кость*) шүре (орчык, бөкәл) сөяге

цевни́ца *ж уст.* цевница (*тынлы халык музыка коралы*)

цевьё *с* **1.** *воен.* көбәк (*мылтыкта*) **2.** (*стержень*) кендек, күчәр; таяк; ~ **я́коря** якорь күчәре

цеди́лка *ж разг.* сөзгеч; ~ **для молока́** сөт сөзгеч

цеди́льн||ый, -ая, -ое сөзгеч ..., сөзә торган, сөзү ...ы; ~**ая маши́на** сөзгеч машина

цеди́ть *несов. что* **1.** сөзү; ~ **молоко́** сөт сөзү **2.** (*медленно наливать*) саркыту, акрын агызу **3.** (*медленно пить*) чөмерү, акрын эчү **4.** *перен. разг.* сөйләү, әкрен генә (иренеп кенә) сөйләү, әйтү; ~ **сквозь зу́бы** теш арасыннан сөйләү; ~ **слова́** сүзләрен иренеп кенә әйтү

це́дра *ж* цедра (*вакланган лимон, әфлисун кабыгы*)

це́зий *м хим.* цезий

цезу́ра *ж лит.* цезура, тыныш (*шигырь төзелешендә: шигырьне аерым өлешкә булә торган сүзләр арасындагы тыныш*)

цейтно́т *м* **1.** *шахм.* цейтнот **2.** *перен.* вакыт җитмәү

целе́бность *ж* шифалылык, дәвалылык; ~ **трав** үләннең шифалылыгы

целе́бн||ый, -ая, -ое шифалы, дәвалый торган, савыктыргыч; ~**ая вода́** шифалы су; ~**ый исто́чник** шифалы чишмә; ~**ый кли́мат** шифалы климат; ~**ые тра́вы** дәвалый торган үләннәр

целев||о́й, -а́я, -о́е **1.** максатлы, билгеле бер максатны күздә тоткан, аерым бер максатка билгеләнгән; ~**о́й ава́нс** аерым бер максатка билгеләнгән аванс **2.** максат ...ы, максатка ярашлы, максатка муафыйк; ~**а́я установ́ка рабо́ты** эшнең максатка ярашлыгы

целенапра́вленность *ж* максатчанлык, билгеле бер максатка юнәл[тел]гәнлек; ~ **де́йствий** хәрәкәтләрнең максатчанлыгы

целенапра́вленн||ый, -ая, -ое максатчан, билгеле бер максатка юнәл[тел]гән; ~**ая де́ятельность** билгеле бер максатка юнәлтелгән эшчәнлек

целесообра́зность *ж* максатка юнәл[тел]гәнлек (ярашлылык, муафыйк) булу, максатчанлык; ~ **реше́ния** карарның максатчанлыгы

целесообра́зн||ый, -ая, -ое максатчан, максатка ярашлы (муафыйк), максатка туры килә торган; **~ое мероприя́тие** максатчан чара; **~ое испо́льзование де́нежных средств** акчаны максатка ярашлы файдалану

целеустремлённость *ж* максатка омтылышлылык, максатка юнәл[тел]гәнлек, максатлылык; **~ в рабо́те** эштә максатка омтылышлылык

целеустремлённ||ый, -ая, -ое максатка омтылышлы, максатка юнәл[тел]гән, максатлы; **~ый челове́к** максатка омтылышлы кеше

це́лик *м воен.* целик (*туп һәм пулемётларда прицельның шудырма өлеше*)

целико́м *нареч.* **1.** тулаем, бөтенләй, тулы килеш, бөтен килеш, тоташлый; **проглоти́ть ~** тулы килеш йотып җибәрү **2.** *перен.* тулысынча, бөтенләй, һәрьяклап, баштанаяк; **он ~ прав** ул тулысынча хаклы; **он ~ отда́лся нау́ке** ул баштанаяк фәнгә бирелде ♦ **~ и по́лностью** тулысынча һәм бөтенләе белән

целин||а́ *ж* чирәм, чирәм җир; **осва́ивать ~у́** чирәмне үзләштерү; **пое́хать на ~у́** чирәм җиргә китү ♦ **сне́жная ~а́** кар сахрасы

цели́нник *м* чирәм җирче

цели́нн||ый, -ая, -ое чирәм ...; чирәм җир ...ы; **~ые зе́мли** чирәм җирләр; **~ый совхо́з** чирәм җир совхозы

цели́тельный, -ая, -ое *см.* **целе́бный**

цели́тель *м* дәвалаучы, савыктыручы, терелтүче; **~ неду́гов** авырулардан дәвалаучы

цели́тельница *ж* дәвалаучы, савыктыручы, терелтүче хатын (кыз)

це́лить *несов.* **1.** *см.* **це́литься; 2.** *перен. прост.* (*метить*) исәп тоту, ...га омтылу; **~ в нача́льники** башлык булырга исәп тоту, түрәлеккә омтылу

це́литься *несов.* төзәү, төбәү; **~ в мише́нь** мишеньгә төбәү

целлофа́н *м* целлофан

целлофа́нов||ый, -ая, -ое целлофан ..., целлофан ...ы; **~ый паке́т** целлофан капчык

целлуло́ид *м* целлулоид (*сыгылмалы каты матдә*)

целлуло́идн||ый, -ая, -ое, **целлуло́идов||ый,** -ая, -ое целлулоид ..., целлулоид ...ы; **~ые игру́шки** целлулоид уенчыклар; **~ая ма́сса** целлулоид массасы

целлюло́за *ж* целлюлоза (*узагчатан алынган матдә*)

целлюло́зно-бума́жн||ый, -ая, -ое: **~ый комбина́т** целлюлоза-кәгазь комбинаты; **~ая промы́шленность** целлюлоза-кәгазь промышленносте

целлюло́з||ный, -ая, -ое целлюлоза ..., целлюлоза ...ы; **~ая фа́брика** целлюлоза фабрикасы

целова́ние *с ист.* (*клятва, присяга*) тәре үбеп ант итү, ант бирү

целова́ть *несов. кого-что* үбү; **~ *кого-л.* в щёку** *кемнең дә булса* яңагыннан үбү; **~ ребёнка** баланы үбү; **~ ру́ку** кулын үбү

целова́ться *несов.* үбешү

целому́дренность *ж см.* **целому́дрие**

целому́дренный, -ая, -ое **1.** (*девственный*) гыйффәтле **2.** *перен.* (*нравственный*) әхлаклы, әхлакый саф, пакъ; **~ ю́ноша** әхлаклы егет

целому́дрие *с* **1.** (*девственность*) гыйффәтлек **2.** *перен.* (*нравственность*) әхлаклылык, әхлакый сафлык, пакълык; **~ мы́слей и чувств** фикер һәм хисләр пакълыгы

це́лостность *ж* бөтенлек, бер бөтенлек, тулылык; **~ госуда́рства** дәүләт бөтенлеге

це́лост||ый, -ая, -ое бөтен, бер бөтен, тулы; **~ое впечатле́ние** тулы тәэсир

це́лост||ь *ж* **1.** (*неповреждённость*) бөтенлек; сау-сәламәт булу, исән-имин булу (*берәр нәрсәнең*) **2.** (*внутреннее единство*) бөтенлек; тәмамлаганлык ♦ **в ~и и невреди́мости** сау-сәламәт [көе], исән-сау, зыян тидермичә, жиңгыр тидермичә; **в ~и и сохра́нности** барысы да сау-сәламәт; барысы да исән-имин

це́л||ый, -ая, -ое **1.** (*полный, непочатый*) бөтен, бер бөтен, тулы бер; төгәл бер; **~ый хлеб** бер бөтен икмәк; **~ое ведро́ молока́** тулы бер чиләк сөт **2.** бөтен, тулы бер, төгәл бер, буй; **~ый час** тулы бер сәгать; **~ыми часа́ми** сәгатьләр буе; **~ая истори́ческая эпо́ха** тулы бер тарихи дәвер; **~ый век** гомер буе; бөтен гомере; **~ый день** көн буе; көн озын **3.** (*значительный, большой*) бик күп, бик зур, зур бер, бөтен бер; **~ый ряд вопро́сов** бик күп мәсьәләләр; **~ая исто́рия** зур бер тарих **4.** (*неповреждённый*) бөтен, исән, имин, зыян-зарарсыз, бозылмаган, ватылмаган; **цел и невреди́м** исән-сау, сау-сәламәт, саутаза; **оста́ться ~ым** исән-сау калу **5.** (*не пропавший*) исән-сау, исән, югалмаган; **все ве́щи ~ы** барлык әйберләр дә исән **6.** *в знач. сущ.* **~ое** *с* (*нечто единое*) бер бөтен, тулы бер **7.** *мат.* бөтен; **~ое число́** бөтен сан **8.** *в знач. сущ.* **~ое** *с*, **~ая** *ж мат.* бөтен; **одна́ ~ая пять деся́тых** бер бөтен уннан биш ♦ **в ~ом** гомумән, тулаем алганда; **в о́бщем и ~ом** гомумән һәм тулаем, гомумән

цел||ь *ж* **1.** *воен.* цель; **дви́жущаяся ~ь** хәрәкәт итә торган цель; **попа́сть в ~ь** цельгә тидерү **2.** максат, морат, мәсләк, теләк, исәп; **доби́ться свое́й ~и** үз максатына ирешү; **пресле́довать** *какую-л.* **~ь** *берәр максатны* күздә тоту; **задава́ться ~ью** *сделать что-л. берәр нәрсә* эшләүне максат итеп кую ♦ **с ~ью** *или* **в ~ях** *чего и с неопр. предлог берәр нәрсәгә* дип ..., исәп тотып, берәр максат белән; **прийти́ с ~ью поговори́ть** сөйләшергә дип килү; **уда́рить в ~ях самозащи́ты** үз-үзеңне саклау максаты белән сугу

цельнометалли́ческий, -ая, -ое тоташ металл..., тоташ металлдан эшләнгән; **~ ваго́н** тоташ металл вагон

це́льность *ж* **1.** бөтенлек, тоташлык **2.** *перен.* ныклык, бердәмлек, тулылык

це́льн||ый, -ая, -ое **1.** (*единый*) бөтен, тоташ **2.** (*о молоке*) өсте алынмаган, аертылмаган; (*о винах*) су кушылмаган **3.** *перен.* бер бөтен, тулы, ныклы; бердәм; **~ый хара́ктер** ныклы характер; **~ое впечатле́ние** тулы тәэсир

цеме́нт *м* цемент

цемента́ция *ж* **1.** *тех.* цементлау, цементлаштыру, цементлап ныгыту; **~ сква́жины** скважинаны цементлап ныгыту **2.** *тех.* цементацияләү, чыныктыру; **~ ста́ли** корычны цементацияләү **3.** *геол.* цементлану, цементлашу

цементи́рование *с см.* **цементи́ровать**

цементи́ровать *сов., несов.* **1.** *что, тех.* цементлау, цементлаштыру, цементлап ныгыту **2.** *что, тех.* (*сталь*) цементацияләү, чыныктыру **3.** *перен. кого-что* (*укреплять*) ныгыту, бердәмләштерү

цементи́роваться 1. *сов., несов.* цементлашу **2.** *несов. страд. от* **цементи́ровать**

цеме́нтный, -ая, -ое цемент ..., цемент ...ы; **~ заво́д** цемент заводы; **~ пол** цемент идән

цен||а́ **1.** (*стоимость*) бәя, хак, бәһа; **госуда́рственные це́ны** дәүләт бәяләре; **опто́вая ~а́** күпләп сату бәясе; **ро́зничные це́ны** ваклап сату бәяләре; **сни́зить це́ны** бәясен төшерү **2.** (*плата*) бәя, хак; **~а́ биле́та** билет бәясе **3.** *перен.* (*ценность, достоинство*) кадер, кыйммәт, бәя, бәһа; **~а́ дру́жбы** дуслыкның кадере **4.** *тв.п.* **~о́ю** корбан итеп; **~о́ю свое́й жи́зни** үз тормышын корбан итеп ♦ **быть в ~е́** кыйммәт бәядә булу; **любо́й ~о́й** берни белән исәпләшмичә; **доби́ться любо́й ~о́й** ничек кенә булса да ирешү; **~ы́ нет** 1) *чему* бәһа булмау (*бик кыйммәтле әйбер турында*); 2) *кому* хакы юк, бәялап бетергесез, бик кадерле

ценз *м* ценз (*теге яки бу хокукларны тормышка ашырганда кешенең катнашын чикли торган шарт*); **возрастно́й ~** яшь цензы; **иму́щественный ~** милек цензы; **образова́тельный ~** белем цензы

це́нзор *м* цензор

це́нзорск||ий, -ая, -ое цензорлык ...ы, цензор ...ы; **~ие обя́занности** цензор вазифалары

це́нзорство *с* цензорлык

цензу́р||а *ж* цензура; **вое́нная ~а** хәрби цензура

цензу́рн||ый, -ая, -ое **1.** цензура ...ы; **~ые поме́тки** цензура билгеләре **2.** әдәпле, әхлаклы; **вполне́ ~ое выраже́ние** тулысынча әдәпле әйтем

цени́тель *м* бәяли алучы, бәяли белүче, кадерен белүче; **~ поэ́зии** шигъриятне бәяли белүче

цени́ть *несов.* **1.** *кого-что* (*назначать цену*) бәяләү, бәя кую, бәһалау, бәһа кую, хак кую, бәя бирү, хакын билгеләү; **до́рого ~ вещь** әйберне кыйммәт бәяләү **2.** *перен. что* (*дорожить чем-л.*) бәяләү, кадерен белү; **~ дру́жбу** дуслыкның кадерен белү **3.** *кого* ихтирам итү, тәкъдир итү; **его́ це́нят как врача́** аны табиб буларак ихтирам итәләр

цени́ться *несов.* **1.** (*иметь цену, обладать ценностью*) бәяләнү, бәһалану, бәһа бирелү, бәя бирелү; **дёшево ~** арзан бәяләнү **2.** (*быть ценимым*) бәяләнү;

наро́дные тала́нты высоко́ це́нятся в на́шей стране́ безнең илебездә халык таланлары югары бәяләнә **3.** *стард. от* **цени́ть**

це́нник *м* бәяләр (бәһалар) күрсәткече, бәяләр белешмәлеге

це́нност||ь *ж* **1.** бәя, бәһа, хак, кыйммәт; **бага́ж с объя́вленной ~ью** бәясе билгеләнгән багаж **2.** әһәмият, кыйммәт; **э́то произведе́ние и ны́не сохраня́ет свою́ ~ь** бу әсәр бүген дә кыйммәтен саклый **3.** *обычно мн.* **~и** кыйммәтле (затлы) әйбер; **хране́ние ~ей** кыйммәтле әйберләрне саклау **4.** *перен. обычно мн.* **~и** байлык, хәзинә; **культу́рные ~и** культура хәзинәләре; **материа́льные ~** матди байлыклар

це́нн||ый, -ая, -ое **1.** (*имеющий цену*) бәяле, бәһалы, хаклы, бәясе (бәһасы, хакы) куелган; бәясе күрсәтелгән; **~ая посы́лка** бәясе күрсәтелгән посылка **2.** кыйммәтле; **~ый пода́рок** кыйммәтле бүләк **3.** *перен.* әһәмиятле, кыйммәтле; **~ый докуме́нт** әһәмиятле документ; **~ое предложе́ние** кыйммәтле тәкъдим; **~ое откры́тие** кыйммәтле ачыш

цент *м* цент (*АКШта һәм кайбер башка илләрдә акча берәмлегенең йөздән бер өлешенә тигез вак акча*)

це́нтнер *м* центнер

центр *м в разн. знач.* үзәк, мәркәз; **~ окру́жности** *мат.* әйләнмә үзәге; **~ тя́жести** *физ.* авырлык үзәге; **жить в ~е го́рода** шәһәр үзәгендә яшәү; **~ наро́дного движе́ния** халык хәрәкәте үзәге; **промы́шленный ~** сәнәгать үзәге; **торго́вый ~** сәүдә үзәге; **директи́вы ~а** үзәктән килгән күрсәтмәләр; **в ~е внима́ния** игътибар үзәгендә

центра́л *м* централ (*патша Россиясендә: үзәк төрмә*)

централиза́ци||я *ж см.* **централизова́ть, централизова́ться; ~я госуда́рственной вла́сти** дәүләт властен үзәкләштерү; **проце́сс ~и капита́лла** капиталның бер үзәккә туплану процессы

централи́зм *м полит.* централизм, бер үзәктән идарә итү, үзәкләштерү системасы; **демократи́ческий ~** демократик централизм

централизо́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **централизова́ть; 2.** үзәкләштерелгән, мәркәзләштерелгән, бер үзәктән идарә ителә торган, үзәктән ...; **~ое госуда́рство** үзәкләштерелгән дәүләт **3.** бер үзәктән ..., бер мәркәздән ...; **~ое плани́рование** бер үзәктән планлаштыру; **~ое управле́ние** бер үзәктән идарә итү

централизова́ть *сов., несов. что* үзәкләштерү, мәркәзләштерү, бер үзәккә туплау (җыю); **~ рабо́ту** эшне үзәкләштерү

централизова́ться 1. *сов., несов.* үзәкләшү, мәркәзләшү, бер кулга туплану (җыелу) **2.** *несов. страд. от* **централизова́ть**

централисти́ческ||ий, -ая, -ое централизм ...ы; **~ие взгля́ды** централизм карашлары

центра́лка *ж разг.* централка (*мылтыкның бер төре*)

центра́ль *ж* централь, үзәк магистраль

центра́льн||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* үзәк, үзәктәге, мәркәз, төп, урталыктагы; **~ая газе́та** үзәк газета; **~ая у́лица** мәркәз урам; **~ый райо́н** үзәк район; **~ый вопро́с** үзәк мәсьәлә; **~ая мысль кни́ги** китапның төп фикере ♦ **~ое отопле́ние** үзәктән ягып җылыту системасы

центри́рование *с см.* **центри́ровать**

центри́ровать *сов., несов. что, тех.* бер үзәккә туры китерү (кую, беркетү); үзәкләрен туры китерү

центрифу́га *ж* центрифуга

центробе́жн||ый, -ая, -ое *спец.* үзәктән куа торган (куучы); үзәктән куу ...ы; **~ая си́ла** үзәктән куу көче; **~ый наcóc** үзәктән куа торган насос; **~ый вентиля́тор** үзәктән куу вентиляторы

центрова́льный, -ая, -ое *тех.* үзәк тишү ...ы; **~ стано́к** үзәк тишү станогы

центрова́ние *с см.* **центрова́ть**

центрова́ть *сов., несов. что, тех.* үзәк тишү

центростреми́тельн||ый, -ая, -ое *спец.* үзәккә омтылу ...ы, үзәккә омтылучы ...; **~ое движе́ние** үзәккә омтылучы хәрәкәт; **~ая си́ла** үзәккә омтылу көче

цеп *м с.-х.* чабагач; **колоти́ть ~о́м** чабагач белән сугу

цепене́ть *несов.* кату, күшегү, катып калу; **ру́ки на́чали ~ от хо́лода** суыктан куллар ката башлады

це́пк||ий, -ая, -ое **1.** каты кыса торган, эләктерә торган, эләктерүчән; **~ие ко́гти** эләктерүчән тырнаклар; **~ие ру́ки** каты кыса торган куллар **2.** *перен.* үткен, үзенекен итүче (итә торган), үз дигәнен булдыручы; **~ий челове́к** үзенекен итүче кеше; **~ий ум** үткен акыл

це́пкость *ж* **1.** каты кыса торган булу, эләктерүчән булу, эләктерүчәнлек; **~ рук** кулларның каты кыса торган булуы **2.** *перен.* (*взгляда, ума, памяти и т.п.*) кискенлек, үткенлек

цепля́ться *несов.* **1.** *за кого-что* (*задевать*) ябышу, эләгү, сарылу **2.** *за кого-что* (*держаться*) тотыну, асылыну **3.** *перен. за что* ябышу, ябышып яту, эләктереп алу; **~ за жизнь** тормышка ябышу

цепн||о́й, -а́я, -о́е **1.** чылбыр ...ы, зынҗыр ...ы; **~о́е звено́** чылбыр буыны **2.** *тех.* чылбырлы; **~а́я переда́ча** чылбырлы күчергеч **3.** чылбырдагы, бәйдәге; **~а́я соба́ка** чылбырдагы эт **4.** (*следующий один за другим*) чылбырлы; **~ы́е рефле́ксы** *физиол.* чылбырлы рефлекслар ♦ **~а́я реакция** *физ., хим.* чылбырлы реакция

цепо́чк||а *ж* **1.** (*для часов*) нечкә чылбыр, сәгать чылбырлы **2.** бер саф, тезмә; **~а фонаре́й** бер сафтагы фонарьлар; **~а автомашин** автомашиналар тезмәсе **3.** *в знач. нареч.* **~ой** бер саф белән, бер рәт белән; **грузовики́ дви́гались ~ой** йөк машиналары бер саф белән хәрәкәт иттеләр

цеп||ь *ж* **1.** чылбыр, зынҗыр; **я́корная ~ь** якорь чылбыры; **привяза́ть соба́ку на ~ь** этне чылбырга бәйләп кую **2.** *мн. ~и прям., перен.* богау, зынҗыр; **заkова́ть в ~и** богау кидерү; **~и ра́бства** коллык богаулары **3.** (*ряд, вереница*) тезмә; **~ь озёр** күлләр тезмәсе **4.** *воен.* чылбыр, цепь; **наступа́ть ~ью** цепь белән һөҗүм итү ♦ **он как с цепи́ сорва́лся** ул бәйдән ычкынган шикелле

церемониа́л *м* церемониал, тантана тәртибе; **~ встре́чи** каршы алу тәртибе

церемониа́льный, -ая, -ое церемониал ..., тантаналы; **~ марш** тантаналы марш

церемо́ниться *несов.* **1.** (*быть церемонным*) тәкәллефләнү, тәкәллефләнеп тору, тартынып тору; **прошу́ не ~** тәкәллефләнеп тормавыгызны үтенәм **2.** *с кем-чем* назланып тору, тартынып тору

церемо́ни||я *ж* **1.** церемония, йола; **сва́дебная ~я** туй йоласы **2.** *обычно мн. ~и перен.* тәкәллеф, кылану, тартыну; **к чему́ э́ти ~и?** нигә бу кыланулар?

церемо́нность *ж* **1.** (*утончённая вежливость*) тәкәллефлелек, нәзакәтлелек, әдәплелек; **~ ре́чи** сөйләмнең тәкәллефлелеге **2.** (*жеманность*) назлылык

церемо́нный, -ая, -ое **1.** (*утончённо вежливый*) тәкәллефле, нәзакәтле **2.** (*жеманный*) кыланчык, назлы; **~ гость** назлы кунак

церко́вник *м* **1.** (*служитель культа*) чиркәү кешесе, чиркәү әһеле **2.** (*сторонник религии*) диндар, динле кеше

церковноприхо́дск||ий, -ая, -ое: **~ая шко́ла** чиркәү-мәхәллә мәктәбе (*патша Россиясендә: чиркәү-мәхәллә карамагындагы уку йорты*)

церковнославя́нский, -ая, -ое: **~ язы́к** чиркәү-славян теле

церко́вность *ж* диндарлык; динилек

церко́вн||ый, -ая, -ое **1.** чиркәү ...ы; **~ые зе́мли** чиркәү жирләре; **~ый суд** чиркәү суды **2.** дин ...ы, дини; **~ая литерату́ра** дини әдәбият

це́рковь *ж* **1.** чиркәү, дин; **католи́ческая ~** католик чиркәве; **правосла́вная ~** православие дине **2.** (*здание*) чиркәү, кәлисә

цесаре́вич *м* тәхет варисы (*патшаның үзеннән соң тәхеткә утырасы улы*)

цесаре́вна *ж* **1.** тәхет варисы хатыны **2.** патша кызы

цеса́рка *ж зоол.* мисыр тавыгы

цех *м* цех; **лите́йный ~** кою цехы; **кузне́чный ~** тимерчелек цехы

цехов||о́й, -а́я, -о́е **1.** цех ...ы; **~о́й ма́стер** цех мастеры **2.** цех[чы]лык ...ы; тар төркем ...ы; чикләнгән; **~ы́е интере́сы** тар төркем мәнфәгатьләре

цеховщи́на *ж разг.* цехчылык, тар төркемчелек, чикләнгәнлек

циа́н *м хим.* циан (*газ*)

циа́нистый, -ая, -ое *хим.* цианлы; **~ ка́лий** цианлы калий

циа́нов||ый, -ая, -ое *хим.* циан ...ы; **~ая кислота́** циан кислотасы

циано́з *м мед.* цианоз (*кайбер авырулар вакытында тән тиресе күгәрү*)

цивилиза́ция *ж* мәдәният, цивилизация; **анти́чная ~** антик мәдәният

цивилизо́ванность *ж* мәдәниятлелек, цивилизациялелек

цивилизо́ванн||ый, -ая, -ое мәдәниятле, цивилизацияле

цивилизова́ть *сов., несов. кого-что* мәдәниятләштерү, цивилизацияләштерү, мәдәниятле итү

цивилизова́ться *сов., несов.* мәдәниләшү, цивилизацияләшү

цига́рка *ж разг.* сигарка, төрелгән тәмәке

циге́йк||а *ж* цигейка, сарык мехы; **воротни́к из ~и** цигейка яка

циге́йков||ый, -ая, -ое цигейка ..., цигейкадан тегелгән, сарык мехыннан тегелгән; **~ая шу́ба** цигейка тун

цика́да *ж зоол.* цикада, кыр чикерткәсе

цикл *м в разн. знач.* цикл; **произво́дственный ~** җитештерү циклы; **годово́й ~ враще́ния Земли́** Җир әйләнешенең еллык циклы; **истори́ческий ~** тарих фәннәре циклы; **~ стихотворе́ний** шигырьләр циклы; **~ ле́кций** лекцияләр циклы

цикламе́н *м бот.* цикламен, Альп миләүшәсе

циклева́ние *с см.* **циклева́ть**

циклева́ть *несов. что* циклёвкалау, кырып шомарту

циклёвка *ж см.* **циклева́ть**

цикли́ческ||ий, -ая, -ое **1.** цикллы, цикллап [башкарыла торган]; цикл белән [кабатлана торган]; **~ое разви́тие** цикллы үсеш **2.** (*составляющий цикл*) бер цикл тәшкил иткән, бер цикллы **3.** *хим.* циклик; **~ие аминокисло́ты** циклик аминокислоталар

цикли́чность *ж* **1.** цикллылык, кабатланмалы булу **2.** (*в производстве*) цикллап эшләү

цикли́чн||ый, -ая, -ое **1.** *см.* **цикли́ческий** 1; **2.** цикллап, цикл белән кабатлана (башкарыла) торган; **~ая рабо́та** цикл белән башкарыла торган эш

цикло́ида *ж мат.* циклоида (*кәкре сызыкның бер төре*)

циклоида́льн||ый, -ая, -ое, **цикло́идн||ый,** -ая, -ое *мат.* циклоида ...ы, циклоидаль; **~ая ли́ния** циклоидаль сызык

цикло́н *м* **1.** *метео* циклон **2.** (*ураган*) давыл, көчле җил, өермә

циклони́ческ||ий, -ая, -ое *метео* циклон ...ы, циклоник; **~ие явле́ния** циклон күренешләре; **~ие ви́хри** циклон өермәләре

циклотро́н *м физ.* циклотрон (*корылган авыр микрокисәкчәләрне тизләтү өчен җайланма*)

цико́рий *м* һиндыба, цикорий

цику́та *ж бот.* түндербаш, су балтырганы

цили́ндр *м* **1.** *мат., тех.* цилиндр **2.** (*шляпа*) цилиндр эшләпә

цилиндри́ческ||ий, -ая, -ое **1.** *мат.* цилиндр ..., цилиндр ...ы; **~ий ко́рпус** цилиндр корпусы **2.** цилиндрик, цилиндрсыман; **~ая пила́** цилиндрик пычкы ♦ **~ая пове́рхность** *мат.* цилиндрик өсләзлек

цили́ндров||ый, -ая, -ое *тех.* **1.** цилиндр ...ы; **~ая кры́шка** цилиндр капкачы **2.** цилиндрлы; **~ая маши́на** цилиндрлы машина

цимбали́ст *м* цимбалчы, цимбалда уйнаучы

цимба́лы *только мн.* цимбал (*кыллы музыка коралы*)

цинга́ *ж* зәңгелә, зәңгелә авыруы

цинго́тн||ый, -ая, -ое зәңгелә ...ы, зәңгелә авырулы, зәңгеләле; **~ые при́знаки** зәңгелә билгеләре; **~ый больно́й** зәңгелә белән авыручы; **~ые дёсны** зәңгеләле теш казнасы

цини́зм *м* оятсызлык, әдәпсезлек

ци́ник *м* оятсыз, әдәпсез

цини́чность *ж* оятсызлык, әхлаксызлык

цини́чный, -ая, -ое оятсыз, әхлаксыз; **~ отве́т** оятсыз җавап; **~ челове́к** оятсыз кеше

цинк *м* цинк, тутыя

цинкова́ть *несов., что, тех.* цинклау, тутыялау, цинк каплау (йөгертү), тутыя каплау

ци́нков||ый, -ая, -ое **1.** цинк ...ы, тутыя ...ы; **~ый порошо́к** цинк порошогы **2.** цинклы, тутыялы, цинк ...ы; **~ая мазь** цинклы май; **~ый сплав** цинк эретмәсе **3.** (*оцинкованный*) цинк ...; цинклы, тутыялы, цинк капланган (йөгертелгән); **~ое ведро́** цинк чиләк

цинко́граф *м полигр.* цинкограф

цинкографи́ческ||ий, -ая, -ое *полигр.* цинкография ...ы, цинкографик; **~ое клише́** цинкографик клише

цинкогра́фия *м полигр.* цинкография (**1.** *клишелар әзерләү ысулы* **2.** *предприятие, цех*)

ци́нния *ж бот.* цинния (*декоратив үсемлек*)

цино́вка *ж* чыпта

цино́вочн||ый, -ая, -ое чыпта ...ы, чыпта ...; **~ая подсти́лка** чыпта аслык

цирк *м* цирк, кәмит

цирка́ч *м разг.* циркач, цирк артисты, кәмитче

цирков||о́й, -а́я, -о́е цирк ...ы, кәмит ...ы; **~о́й арти́ст** цирк артисты

циркули́р||овать *несов.* йөрү, әйләнеп йөрү, әйләнеп тору; **кровь ~ует по сосу́дам** кан тамырлар буенча әйләнеп йөри

ци́ркуль *м* җәзбә, циркуль

ци́ркульн||ый, -ая, -ое **1.** җәзбә ...ы, циркуль ...ы; **~ая игла́** җәзбә энәсе **2.** (*в форме круга*) түгәрәк; **~ый зал** түгәрәк зал; **~ая пила́** түгәрәк пычкы

циркуля́р *м* циркуляр, күрсәтмә

циркуля́рн||ый I, -ая, -ое циркуляр ..., күрсәтмә ...; **~ое письмо́** циркуляр хат; **~ое распоряже́ние** циркуляр боерык

циркуля́рн||ый II, -ая, -ое түгәрәк ...; **~ая пила́** түгәрәк пычкы

циркуляцио́нн||ый, -ая, -ое әйләнеп йөрү ...ы, әйләнмә, циркуляция ...ы, циркуляцион; **~ое движе́ние** әйләнмә хәрәкәт; **~ые тру́бы** циркуляция торбалары

циркуля́ция *ж см.* **циркули́ровать; ~ кро́ви** канның әйләнеп йөрүе

цирро́з *м мед.* цирроз; **~ пе́чени** бавыр циррозы

цисте́рна *ж* цистерна; **нефтяна́я ~** нефть цистернасы

цисти́т *м мед.* цистит (*сидек куыгының ялкынсынуы*)

цитаде́ль *ж* **1.** цитадель (*ныгытылган корылма*) **2.** *перен.* терәк, нигез, таяныч; **~ ми́ра** тынычлык терәге

цита́т||а *ж* өземтә; **привести́ ~у** өземтә китерү

цита́тный, -ая, -ое өземтә ...ы, өземтә итеп алынган; **~ матери́ал** өземтә материалы

цитва́рн||ый, -ая, -ое: **~ое ма́сло** дәрмана мае; **~ая поли́нь** дәрмана, дәрмана үләне; **~ое се́мя** дәрмана орлыгы

цити́рование *с см.* **цити́ровать**

цити́ровать *несов. кого-что* өземтә китерү; **~ кла́ссиков** классиклардан өземтә китерү

цитологи́ческ||ий, -ая, -ое *биол.* цитологик, цитология ...ы: **~ие иссле́дования** цитологик тикшеренүләр

цитоло́гия *ж* цитология *(биологиянең күзәнәк төзелеше турындагы тармагы)*

ци́трa *ж* цитра (*кыллы музыка коралы*)

ци́трус *м* цитрус (*лимон, әфлисун кебек үсемлекләр*)

ци́трусов||ый, -ая, -ое **1.** цитрус ...ы, цитрус ...; **~ые плоды́** цитрус җимешләр **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* цитруслар, цитрус үсемлекләр

цифербла́т *м* циферблат, сәгать битлеге

цифербла́тн||ый, -ая, -ое **1.** циферблат ...ы; **~ый круг** циферблат түгәрәге **2.** циферблатлы; **~ые весы́** циферблатлы үлчәү

ци́фр||а *ж* **1.** цифр, сан билгесе; **ара́бские ~ы** гарәп цифрлары **2.** (*сумма, число*) сан, сумма; **контро́льные ~ы** контроль саннар

цифрова́ть *несов. что, спец.* (*нумеровать*) цифрлау, нумерлау, сан куеп чыгу, сан белән билгеләү

цифров||о́й, -а́я, -о́е **1.** цифр ...ы; **~а́я систе́ма** цифр системасы **2.** цифрлы, саннлы, сан ...ы; **~ые да́нные** саннлы мәгълүматлар

ци́церо *с нескл. полигр.* цицеро (*уникe пунктлы хәреф*)

цо́ка||ть I *несов.* чак-чок килү, чакылдау; **подко́вы ~ют по мостово́й** таш урамда дагалар чак-чок килә

цо́кать II *несов.* цылаштыру (*«ч» урынына «ц» белән сөйләү*)

цо́коль *м* **1.** *архит.* цоколь (*стенаның тышка чыгып торган аскы өлеше*) **2.** *тех.* цоколь, лампочка төплеге

цо́кольный, -ая, -ое *архит.* цоколь ...ы; **~ ка́мень** цоколь ташы; **~ эта́ж** цоколь биеклегендәге кат

цо́кот *м* чык-чык (чак-чок) килү, чакылдау; **~ копы́т** тояк тавышы, тояк чакылдавы

цокота́ть *несов.* (*производить цокот*) чыкылдату, чакылдату

цуг *м* очлап җигү, мичәүләп җигү

цугов||о́й, -а́я, -о́е очка җигелгән, мичәү ...ы; **~а́я ло́шадь** мичәү аты

цу́гом *нареч.* мичәүләп, очлап җигеп (*атны*); **е́хать ~** мичәүләп җигелгән атларда бару

ЦУК-ЧАС

цука́т *м* цукат, шикәрле җимеш

цука́тный, -ая, -ое цукат ...ы, шикәрле җимеш ...ы; ~ **торт** шикәрле җимеш торты

цуна́ми *с нескл.* цунами (*океанда су асты җир тетрәвеннән яки су асты һәм утрау вулканнары атудан хасил булган галәмәт зур дулкын*); **во́лны ~** цунами дулкыннары; **~-слу́жба** цунами хәзмәте

цыга́н *м* чегән

цыга́не *мн.* чегәннәр, чегән халкы

цыга́нка *ж* чегән хатыны (кызы)

цыга́нск||ий, -ая, -ое чегән[нәр] ...ы; **~ий язы́к** чегән теле; **~ая му́зыка** чегән музыкасы; **~ая пля́ска** чегәннәр биюе

цыга́нщина *ж разг.* **1.** (*стиль исполнения романсов*) чегәнчелек **2.** (*романсы цыганского характера*) чегән җырлары

цы́пк||и *мн. разг.* чеби (*аяк-кулда*); **но́ги у него́ бы́ли в ~ах** аяклары чебиләгән иде

цыплёнок *м* чеби, чебеш

цыпля́чий, -ье, -ье чеби[ләр] ...ы, чебеш[ләр] ...ы; ~ **пух** чебиләр йоны

цы́почк||и *только мн.* : **на ~ах** аяк очы белән генә; **встать на ~и** аяк очында гына басып тору

цыц *межд.* тс, чү, дәшмә

Ч

чаба́н *м* чабан, сарыклар көтүче; **о́пытные ~ы́** тәжрибәле чабаннар

чаба́н||ий, -ья, -ье чабан ...ы; **~ья стоя́нка** туплавык

чаба́нить *несов.* чабанлык итү, көтү көтү

чаба́нск||ий, -ая, -ое чабан ...ы; **~ая собака́** чабан эте

чабёр *м бот* чабыр

чабре́ц *м бот.* чамбыр

ча́вканье *с см.* **ча́вкать**

ча́вкать *несов.* **1.** чапылдату, авыз чапылдату; ~ **во вре́мя еды́** ашаганда авыз чапылдату **2.** *перен.* лач-лоч итү, лачкылдату; ~ **по гря́зи** пычрактан лач-лоч итеп бару

чад *м* **1.** ис, сөрем, төтен; **угоре́ть от ~а** сөремнән исерү, башка ис тию **2.** *перен.* (*дурман*) сөрем, исереклек; **в ~у́ стра́сти** дәрт исереклегендә

чади́||ть *несов.* төтәү, төтенләү, ис чыгару; **печь ~т** мич төтенли; **из ку́хни ~т** кухнядан төтенли

ча́дно *нареч. в знач. сказ. безл.* төтен (сөрем, ис) тулган; **в ку́хне ~** кухняга төтен тулган

ча́дн||ый, -ая, -ое төтенле, сөремле, төтенли (сөремли) торган; **~ый во́здух** төтенле һава; **~ая ку́хня** төтенли торган кухня

ча́д||о *с шутл.* бала; ул; кыз; **со все́ми ~ами и домоча́дцами** барлык балачагасы һәм өй ишләре белән

чадолюби́вый, -ая, -ое *шутл.* балаларын яратучы; ~ **папа́ша** балаларын яратучы эти

чадра́ *ж* чадра, бөркәнчек

чаёвник *м разг.* чәйхур, чәй яратучы

чаёвница *ж разг.* чәйхур, чәй яратучы хатын (кыз)

чаёвничать *несов. разг.* чәй эчеп утыру, чәйләп утыру, чәйләү

чаево́д *м* чәй игү белгече, чәй игүче

чаево́дство *с* чәй игү

чаево́дческ||ий, -ая, -ое чәй игү ...ы; **~ое хозя́йство** чәй игү хуҗалыгы

чаевы́е *только мн.* чәйлек

чаепи́тие *с* чәй эчү, чәйләү; **вече́рнее ~е** кичке чәй эчү

чаеразве́сочн||ый, -ая, -ое чәй төрү ...ы; **~ая фа́брика** чәй төрү фабрикасы

чаеторго́вля *ж* чәй сәүдәсе, чәй белән сәүдә итү

чаеторго́вл||ый, -ая, -ое чәй сәүдәсе ...ы, чәй белән сәүдә итү ...ы; **~ые организа́ции** чәй белән сәүдә итү оешмалары

чайнка *ж* чәй бөртеге (чүбе)

чай *м* чәй; **зелёный ~** яшел чәй; **кре́пкий ~** каты чәй; **мали́новый ~** кура җиләге чәе; **кирпи́чный ~** такта чәй; **завари́ть ~** чәй пешерү; **пить ~** чәй эчү ♦ **за ча́ем** *или* **за ча́шкой ча́я** чәй янында, бер чынаяк чәй эчкәндә; **на ~** (*давать*) чәйлек бирү; **пригласи́ть на ча́шку ча́я** бер чынаяк чәйгә чакыру

ча́йка *ж* акчарлак

ча́йная *ж* чайханә

ча́йник *м* чәйнек

ча́йница *ж* чәй савыты

ча́йн||ый, -ая, -ое чәй ...ы; **~ый лист** чәй яфрагы; **~ая планта́ция** чәй плантациясе; **~ая фа́брика** чәй фабрикасы; **~ая ча́шка** чәй чынаягы; **~ая ло́жка** бал кашыгы ♦ **~ая ро́за** *бот.* сары роза, чәй розасы

чайхана́ *ж* чәйханә

чал *м* аркан, чылбыр (*пристаньнарда коймәларне һ.б.ш. бәйләп кую өчен*)

ча́лить *несов. что* (*коймәне һ.б.ш.*) бәйләп кую (*аркан белән*)

чалма́ *ж* чалма

ча́лый, -ая, -ое (*о масти лошади*) бурлы

чан *м* чан, зур мичкә; **краси́льный ~** буяу чаны

чарда́ш, ча́рдаш *м* чардаш (*венгр биюе һәм шул көйгә язылган музыка*)

ча́рка *ж* чәркә

чарльсто́н *м* чарльстон (*кызу танец һәм музыка*)

чарова́ть *несов. прям., перен. кого-что* сихерләү, тылсымлау, әсир итү, хәйран калдыру, сокландыру; ~ **свои́м го́лосом** тавышы белән сихерләү

чароде́й *м прям., перен.* сихерче, тылсымчы, күрәзә, әфсенче

чароде́йка *ж прям., перен.* сихерче, тылсымчы, күрәзә (әфсенче) хатын (кыз)

чароде́йск||ий, -ая, -ое (*колдовской*) сихри, тылсымлы; **~ая си́ла** сихри көч

чароде́йство *с уст.* (*колдовство*) сихер, сихерчелек, әфсенчелек

ча́ры *только мн.* **1.** (*колдовство*) сихер, тылсым, әфсен **2.** *перен.* тылсым, сокландыру; ~ **любви́** мәхәббәт тылсымы

час *м* **1.** сәгать; **кото́рый ~?** сәгать ничә?; **в кото́ром ~ý?** ничә сәгәттә?; **до кото́рого ~а?** сәгать ничәнчегә кадәр? **сейча́с два ~á** хәзер сәгать ике; **в пе́рвом ~ý** сәгать беренчедә; **за ~ до полу́ночи** төн уртасына бер сәгать кала; **в тече́ние ~а** бер сәгать эчендә; **опозда́ть на ~** бер сәгәткә соңга калу **2.** вакыт, мизгел, сәгать; **вече́рние ~ы́** кичке вакыт; **~ы́ рабо́ты** эш сәгатьләре ♦ **в до́брый ~!** хәерле сәгәтлә!; **до э́того (до сего́) ~а** бу вакытка кадәр; **неровён ~** *вводн. сл.* әйтеп булмый, әллә нәрсә булмагае, белмәссең, нәрсә булыр; **неровён ~, опозда́ем** белмәссең, нәрсә булыр, соңга калабыз; **по ~а́м** сәгатьләп; **стоя́ть на ~а́х** каравылда тору; **с ~у на ~** менә-менә, тиз арада; **~ о́т ~у** сәгатьтән сәгәткә, сәгать саен; **~ о́т ~у не ле́гче** көннән көн авырая бара

часа́ми *нареч.* сәгатьләр буе, озак; **~ сиде́ть на берегу́** сәгатьләр буе ярда утыру

часо́вня *ж* кәшәнә, часовня

часов||о́й I, -а́я, -о́е **1.** бер сәгатьлек; **~а́я бесе́да** бер сәгатьлек әңгәмә **2.** *разг.* сәгать бердәге; **уе́хать ~ы́м по́ездом** сәгать бердәге поезд белән китү

часов||о́й II, -а́я, -о́е сәгать ...ы; **~а́я стре́лка** сәгать теле; **~о́й механи́зм** сәгать механизмы; **~о́й заво́д** сәгать заводы; **~о́й магази́н** сәгать кибете; **~а́я мастерска́я** сәгать остаханәсе; **~о́й ма́стер** *или* **~ы́х дел ма́стер** *см.* **часовщи́к**

часово́||й III *м* часовой, сакчы; **поста́вить ~го** часовой кую; **смени́ть ~ого** сакчыны алыштыру

часовщи́к *м* сәгатьче, сәгать остасы

ча́сом *нареч. разг.* **1.** (*иногда*) кайчак, кайвакыт, вакыт-вакыт, ара-тирә **2.** (*кстати*) ...дыр [бит], алай-болай; **ты, ~, не меня́ и́щешь?** син мине эзләмисеңдер бит?

часте́нько *нареч. разг.* еш кына, бик еш, әлдән-әле; **он ~ к нам захо́дит** ул безгә еш кына кергәли

части́ *м спец.* (*частый невод*) күзәнәкле җылым, ятьмә

части́ть *несов. разг.* ешлату, ашыгу, тизләтү

части́||ца *ж* **1.** кисәкчек, кисәкчә; бөртек; **мельча́йшая ~а** бик вак кисәкчә; **~ы пы́ли** тузан кисәкчекләре **2.** *перен.* бөртек, кисәк; өлеш; **в э́том нет и ~ы пра́вды** монда бөртек тә дөреслек юк **3.** *грам.* кисәкчә

части́чн||ый, -ая, -ое өлешчә, бераз, берникадәр; **~ая обрабо́тка сырья́** чималны өлешчә эшкәртү; **~ое улучше́ние** өлешчә яхшырту; **~ое возмеще́ние ущёрба** зыянны өлешчә кайтару

ча́стник *м* хосусыйчы (*хосусый эшмәкәр*)

частновладе́льческ||ий, -ая, -ое хосусый биләмәдәге, хосусый милекче ...ы; **~ие зе́мли** хосусый биләмәдәге җирләр; **~ое иму́щество** хосусый милекче мөлкәте

ча́стное *с мат.* бүленмә, өлеш

частнопрактику́ющий, -ая, -ее хосусый практика белән шөгыльләнүче; **~ врач** хосусый практика белән шөгыльләнүче табиб

частносо́бственническ||ий, -ая, -ое хосусый; хосусый милек ...ы; **~ие интере́сы** хосусый милек мәнфәгатьләре

ча́стност||ь *ж* **1.** (*единичность*) аерымлылык, хосусыйлык **2.** (*подробность, деталь*) вак-төяк, деталь; **обраща́ть внима́ние на ~и** вак-төякләргә игътибар итү ♦ **в ~и** *вводн. сл.* аерым алганда, атап әйткәндә, хосусан

ча́стн||ый, -ая, -ое **1.** (*единичный*) аерым, хосусый; **~ый слу́чай** аерым очрак **2.** (*личный*) шәхси; **~ая перепи́ска** шәхси язышу; **~ая жизнь** шәхси тормыш; **э́то его́ ~ое де́ло** бу аның шәхси эше; **~ое лицо́** шәхси кеше **3.** хосусый; **~ая собственность** хосусый милек; **~ая торго́вля** хосусый сәүдә ♦ **~ое определе́ние** *юр.* аерым билгеләмә

частоко́л *м* казык читән, утыртма читән (койма)

частота́ *ж спец.* ешлык; **сравни́тельная табли́ца часто́т** ешлыкларның чагыштырма таблицасы; **~ колеба́ний ма́ятника** маятникның тибрәнүләр ешлыгы

часто́тн||ый, -ая, -ое *спец.* ешлык ...ы; **~ые измене́ния** ешлык үзгәрешләре

часту́шка *ж* такмак

ча́ст||ый, -ая, -ое **1.** еш, куе; **~ый гре́бень** еш тешле тарак; **~ая и́згородь** еш читән; **~ое си́то** еш күзле иләк; **~ые зу́бы** еш тешләр; **~ый лес** куе урман **2.** тоташ; **~ый дождь** тоташ яңгыр **3.** еш, еш-еш; **~ый пульс** еш пульс; **~ый шаг** еш адым; **~ый пулемётный ого́нь** пулемёттан еш-еш ату **4.** әлдән-әле, гел, еш; **~ые встре́чи** әлдән-әле очрашулар; **~ый гость** еш килүче кунак **5.** янәшә; **~ые звёзды** янәшә йолдызлар

част||ь *ж* **1.** өлеш, бер өлеш, кисәк; **~ь це́лого** бөтеннең бер өлеше; **~ь зда́ния** бинаның бер өлеше; **одна́ пя́тая ~ь** биштән бер өлеш; **рвать на ~и** *прям., перен.* кисәкләргә өзү **2.** часть, әгъза; **~и маши́ны** машина частьләре; **запасны́е ~и** запас частьлар; **~и те́ла** тән әгъзалары **3.** бүлек, кисәк; **рома́н в трёх ~я́х** өч кисәктән торган роман **4.** бүлек; **санита́рная ~ь** санитария бүлеге; **учёбная ~ь** укыту бүлеге **5.** вазифа, эш, өлкә; **он рабо́тает по фина́нсовой ~и** ул финанс өлкәсендә эшли; **э́то не по мое́й ~и** бу минем вазифама кагылмый **6.** *воен.* часть; **пехо́тные ~и** пехота частьләре ♦ **по ~и** *предлог с род.*п. ...дан, өлкәсендә; **он знато́к по э́той ~и** ул бу өлкәдә белгеч; **~и ре́чи** *грам.* сүз төркемнәре; **~и све́та** дөнья кисәкләре

частью *нареч.* өлешчә; **~ он сам де́лал, ~ помога́ли** өлешчә ул үзе эшләде, өлешчә ярдәм иттеләр

час||ы́ *только мн.* сәгать; **ручны́е ~ы́** кул сәгате; **стенны́е ~ы́** стена сәгате; **песо́чные ~ы́** ком сәгате; **со́лнечные ~ы́** кояш сәгате; **бой ~о́в** сәгать сугу; **~ы́ спеша́т** сәгать алга китә; **~ы́ отстаю́т** сәгать артка кала

ча́хлость *ж* **1.** (*о растительности*) сулганлык, шиңгәнлек, корыганлык, кипкәнлек **2.** (*хилость*) ябыклык, зәгыйфьлек, чирләшкәлек

ча́хл||ый, -ая, -ое **1.** сулган, шиңгән, корыган, кипкән; **~ое расте́ние** сулган үсемлек **2.** ябык, зәгыйфь, чирләшкә; **~ый ребёнок** чирләшкә бала

ча́хн||уть *несов.* **1.** сулу, кору, кибү; **цветы́ ~ут** чәчәкләр сула **2.** ябыгу, зәгыйфьләнү, чиргә сабышу, кибү; **~уть от тоски́** сагыштан кибү

чахо́тка *ж уст.* чахотка, үпкә авыруы

чахо́точный, -ая, -ое *уст.* чахотка ...ы; **~ ка́шель** чахотка ютәле

ча́ша *ж* **1.** касә, тустаган; **~ вина́** бер касә шәраб **2.** тәлинкә; **~ весо́в** үлчәү тәлинкәсе ♦ **дом — по́лная ~** өй — ашсулы; **~ терпе́ния перепо́лнилась** сабыры төкәнде, сабыр касәсе тулып ашты; **пить горькую ~у** ачы кайгы кичерү

чашели́стик *м бот.* касә яфракчыгы

ча́шечка *ж* **1.** *уменьш. от* **ча́шка; 2.** *бот.* касә

ча́шечн||ый, -ая, -ое: **~ые весы́** тәлинкәле үлчәү

ча́шка *ж* **1.** чынаяк, йомыры; **кофе́йная ~** кофе чынаягы **2.** *прост.* (*миска*) касә **3.** *см.* **ча́ша** 2

ча́ща *ж* куе урман, чытырман, куелык

чащо́ба *ж разг. см.* **ча́ща**

ча́яни||е *с* өмет, ният, ышаныч; **~я наро́да** халык өметләре ♦ **па́че ~я** көтмәгәндә, өмет итмәгәндә

ча́ять *несов. уст.*: **душо́й не ~** *в ком-л. кемне дә булса* өзелеп ярату

чва́ниться *несов.* һавалану, мактану, масаю, тәкәбберләнү, кәперәю

чванли́вость *ж* һавалылык, мактанучанлык, масаючанлык, тәкәбберлек, кәперәючәнлек

чванли́вый, -ая, -ое һавалы, һаваланучан, мактанучан, мактанчык, масаючан, тәкәббер

чва́нный, -ая, -ое һавалы, мактанчык, тәкәббер

чва́нство *с* һавалану, мактану, мактанчыклык, масаю, мин-минлек, тәкәбберлек

чей, чья, чьё *мест.* **1.** *вопр.* кем; **~ э́то конь?** бу кем аты?; **э́то ~ парни́шка?** бу кем малае? **2.** *относ.* ...ган; **сча́стлив человек, чья жизнь посвящена́ Ро́дине** гомерен Ватанга багышлаган кеше бәхетле ♦ **~ бы то ни́ был** кемнеке булса булсын; **чья взяла́?** кем алдырды?, кем жинде?

че́й-либо, че́й-нибудь *мест.* кем булса да, кем дә булса, кемдер булса да

че́й-то *мест.* кемдер

чек *м* чек; **вы́писать ~** чек язу

чека́ *ж тех.* чикә (*у колеса*) чигә чөй, чәкүшкә

Чека́ *ж нескл.* Чека (*1918-1922 елларда контрреволюция һәм саботаж белән көрәшү өчен булган гадәттән тыш комиссия*)

чека́н *м* **1.** (*штамп*) штемпель **2.** (*оттиск*) нәкышь, бизәк **3.** (*инструмент*) чүкү коралы, чекан

чека́нить *несов. что* **1.** сугу, бизәк төшерү; **~ моне́ту** акча сугу **2.** *перен.* ачык әйтү, ярып салу; нык басып атлау; **~ слова́** сүзләрне ярып салу; **~ шаг** нык басып атлау

чека́нк||а *ж* **1.** *см.* **чека́нить; 2.** (*рисунок, изображение*) бизәк, нәкыш ыр; **ружьё с ~ой** бизәкле мылтык

чека́нность *ж* чарланганлык, ачыклык, төгәллелек; **~ сти́ля** стильнең чарланганлыгы

чека́нн||ый, -ая, -ое **1.** бизәк (нәкышь) төшерү ...ы, сугу ...ы; **~ый стано́к** бизәк төшерү станогы **2.** чүкеп бизәлгән, чүкеп бизәк төшерелгән; **~ые пистоле́ты** чүкеп бизәлгән пистолетлар **3.** *перен.* чарланган, ачык; төгәл; **~ый стих** чарланган шигырь; **~ый шаг** нык басып атлау

чека́ночный, -ая, -ое бизәк (нәкышь) төшерү ...ы, сугу ...ы; **~ пресс** бизәк төшерү прессы

чека́нщик *м* акча сугучы; бизәк төшерүче, нәкышь ясаучы

чеки́ст *м* чекист (*Чека хәзмәткәре*)

чекме́нь *м* чикмән

че́ков||ый, -ая, -ое чек ...ы; **~ая кни́жка** чек кенәгәсе; **~ые опера́ции** чек операцияләре

чёлка *ж* **1.** (*у лошади*) маңгай ялы **2.** (*у человека*) маңгай чәче

чёлн *м* каек, көймә

челно́к *м* **1.** *см.* **чёлн; 2.** (*в ткацком станке, швейной машине*) соса

челно́чн||ый, -ая, -ое **1.** каек ...ы, көймә ...ы; **~ые приспособле́ния** каек җайланмалары **2.** соса ...ы; **~ая коро́бка** соса тартмасы; **~ая шпу́лька** соса шүресе

чело́ *с высок.* маңгай ♦ **бить ~м** 1) *уст.* баш ору, баш иеп сәламләү; 2) *перен.* үтенү, сорау

челове́к *м* **1.** кеше, адәм, инсан; **до́брый ~** игелекле кеше; **че́стный ~** намуслы кеше **2.** (*личность*) шәхес, кеше; **помо́чь стать ~ом** кеше булырга ярдәм итү **3.** (*кто-то, некто*) берәү, бер кеше, бер адәм; **вас ~ спра́шивает** сезне бер кеше сорый **4.** *уст.* (*слуга, крепостной*) хезмәтче, ялчы ♦ **молодо́й ~** (*при обращении*) энекәш, туганкай

челове́ко-день *м эк.* кеше-көн (*бер кешенең эш көне*)

человеколюби́вый, -ая, -ое кеше сөючән (яратучан), кешелекле

человеколю́бие *с* кеше сөючәнлек (яратучанлык), кешелеклелек; **прояви́ть ~** кешелеклелек күрсәтү

человеконенави́стник *м* кеше сөймәүче (күрә алмаучы)

человеконенави́стническ||ий, -ая, -ое кешеләрне сөймәү ...ы, кешеләрне күрә алмау ...ы; кешелекне сөймәү ...ы, кешелекне күрә алмау ...ы; **~ая поли́тика** кешеләрне күрә алмау сәясәте

человеконенави́стничество *с* кешеләрне сөймәү (күрә алмау), кешелекне сөймәү (күрә алмау)

человекообра́зн||ый, -ая, -ое кешегә охшаш, кешесыман; **~ая обезья́на** кешесыман маймыл

человекоподо́бн||ый, -ая, -ое кешегә охшаган; **~ое су́щество** кешегә охшаган зат

челове́ческ||ий, -ая, -ое **1.** кеше ...ы, адәм ...ы; кешелек ...ы; **~ий труд** кеше хәзмәте; **~ое о́бщество** кешелек җәмгыяте **2.** *см.* **челове́чный**; **~ое отноше́ние** кешелекле мөнәсәбәт

челове́чество *с* кешелек, инсаният; **исто́рия ~а** кешелек тарихы

челове́ч||ный, -ья, -ье *разг.* кеше ...ы, инсан ...ы; **~ьи голоса́** кеше тавышлары

челове́чность *ж* кешелеклелек

челове́чн||ый, -ая, -ое кешелекле, кешечә ...; **~ое отноше́ние** кешелекле мөнәсәбәт

челюстн||о́й, -а́я, -о́е казналык ...ы, теш казнасы ...ы; **~а́я кость** казналык сөяге; **~а́я опера́ция** теш казнасы операциясе

че́люсть *ж* **1.** казналык, теш казнасы; **ни́жняя ~** аскы теш казнасы; **ве́рхняя ~** өске теш казнасы **2.** (*зубной протез*) ясалма тешләр; теш протезы; **вста́вить ~** теш протезы кую

чем *союз* **1.** *сравн.* ...га караганда; **э́та ко́мната лу́чше, ~ ва́ша** бу бүлмә сезнекенә караганда яхшырак; **в э́том году́ добы́то не́фти бо́льше, ~ в про́шлом** быел нефть былтыргыга караганда күбрәк чыгарылды **2.** *сравн. с нареч. «лучше», «скорее»* ...ганчы, ...га караганда; **~ торопи́ться, лу́чше вы́йдем пора́ньше** ашыкканчы иртәрәк чыгыйбыз яхшырак **3.** *сравн.* (*чем ..., тем ...*) никадәр ..., күпме, ...ган саен; **~ вы́ше подними́лись в го́ры, тем станови́лось холодне́е** тауга күтәрелгән саен, салкыная барды **4.** (*вместо того, чтобы*) ...га караганда, ...ганчы; **~ осужда́ть друго́го, лу́чше на себя́ посмотри́** башкаларны тикшергәнче үзеңә кара

чемери́ца *ж бот.* аксыргак

чемода́н *м* чемодан; **сложи́ть ве́щи в ~** әйберләрне чемоданга салу

чемода́нн||ый, -ая, -ое чемодан ...ы ◆ **~ое настрое́ние** күңелле юлда

чемпио́н *м* чемпион; **~ ми́ра** дөнья чемпионы; **~ по ша́хматам** шахмат буенча чемпион

чемпиона́т *м* чемпионат, ярыш; **ша́хматный ~** шахмат чемпионаты

чемпио́нка *ж* чемпионка

чемпио́нск||ий, -ая, -ое чемпион ...ы; **~ое зва́ние** чемпион исеме

чемпио́нство *с* чемпионлык; **завоева́ть ~** чемпионлык яулап алу

чепух||а́ *ж* **1.** (*вздор, чушь*) буш сүз, юк-бар сүз, сафсата, ләчтит; **нести́ ~у́** юк-бар сүз сөйләү **2.** (*пустяк*) юк нәрсә; **бо́льно бы́ло? — Чепуха́!** авыртмадымы? — Юк нәрсә!

чепухо́в||ый, -ая, -ое **1.** буш, юк-бар; мәгънәсез; **~ый расска́з** буш хикәя **2.** вак-төяк, вак кына, юк кына, кечкенә генә, бәләкәй генә; **~ая цара́пина** юк кына тырналу

че́рва *ж собир. пчел.* чага, ак корт

червеобра́зн||ый, -ая, -ое **1.** суалчансыман; **~ый отро́сток** суалчансыман үсенте **2.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн. зоол.* суалчансыманнар

че́рви *мн. карт.* черви

черви́веть *несов.* кортлау

черви́в||ый, -ая, -ое кортлы, кортлаган; **~ое я́блоко** кортлы алма

черво́вый, -ая, -ое *карт.* черви ...ы; **~ туз** черви тузы

черво́нец *м* червонец, унлык, ун сумлык

черво́нн||ый, -ая, -ое: **~ое зо́лото** кызылсу алтын

червото́чин||а 1. корт тишеге, корт юлы; **~а в я́блоке** алмадагы корт тишеге **2.** (*повреждение, напр. червями*) кортлы, кортлаган **3.** *перен.* кортлы, бозык; **челове́к с ~ой** бозык кеше

че́рвы *см.* **че́рви**

червь *м* суалчан, корт; **дождево́й ~** яңгыр суалчаны; **шелкови́чный ~** ефәк корты ◆ **~ сомне́ния** шикләнү корты, шикләнү төене

черва́к *м* **1.** *см.* **червь; 2.** *тех.* винтлы тапшыргыч

черва́чн||ый, -ая, -ое *тех.* винтлы тапшыргыч ...ы; **~ое колесо́** винтлы тапшыргыч көпчәге

червяч||о́к *м уменьш.-ласк от* **черва́к ◆ замори́ть ~ка́** тамак ялгап алу

черда́к *м* чарлак, чорма

черда́чн||ый, -ая, -ое чарлак ...ы, чорма ...ы; **~ое окно́** чорма тәрәзәсе

черёд *м разг.* чират, тәртип, нәүбәт ◆ **идти́ (пойти́) свои́м чередо́м** үз тәртибендә бару, гадәттәгечә бару, үз нәүбәтендә бару

чередá I *ж* **1.** *уст. см.* **черёд; 2.** чиратлашу; **~ дней** көннәрнең чиратлашуы ◆ **всему́ прихо́дит свои́ ~** һәр нәрсәнең үз вакыты җитә

чередá II *ж бот.* эт тигәнәге

чередова́ние *с см.* **чередова́ть, чередова́ться; ~ зву́ков** *лингв.* авазларның чиратлашуы

чередова́ть *несов. кого-что с кем-чем* чиратлаштыру, нәүбәтләштерү, аралаштыру; **~ труд с развле́чениями** хезмәтне күңел ачулар белән чиратлаштыру

чередова́ться *несов.* **1.** аралашу, чиратлашу, нәүбәтләшү, аралашып (чиратлашып) тору **2.** *страд. от* **чередова́ть**

чере́з *предлог с вин.п.* **1.** (*поперёк чего-л.*) аша, аркылы; **мост ~ ре́ку** елга аша күпер; **перепры́гнуть ~ ручёй** инеш аша сикерү; **реме́нь ~ плечо́** иң аркылы каеш **2.** (*сквозь что-л.*) аша; **exа́ть ~ го́род** шәһәр аша бару; **влезть ~ окно́** тәрәзә аша керү **3.** (*поверх. чего-л.*) аркылы, аша; **прыгнуть ~ забо́р** койма аркылы сикерү **4.** (*при помощи кого-чего-л.*) аша, ярдәмендә; **оповести́ть ~ газе́ту** газета аша белдерү; **писа́ть сло́во ~ чёрточку** сүзне сызыкча аша язу; **бесе́да шла ~ перево́дчика** әңгәмә тәрҗемәче ярдәмендә барды **5.** (*спустя какое-л. время, минуя пространство*) ...дан, ...дан соң; **приду́ ~ час** бер сәгатьтән килермен; **~ две страни́цы** ике биттән соң **6.** (*повторяя какие-л. промежутки времени, пространства*) саен, аралаш; **~ час по столо́вой ло́жке** сәгать саен бер аш кашыгы (*дару эчү*); **печа́тать ~ два интерва́ла** ике интервал аралаш басу

черми́сы *мн. уст.* чирмешләр (*мариларның элекке исеме*)

черёмуха *ж* шомырт

черёмуховый, -ая, -ое шомырт ...ы, шомырт ...; **~ за́пах** шомырт исе

черемша́ *ж бот.* кыр сарымсагы

черенкова́ть *несов. что, сад.* чыбыкча ялгау

черенко́в||ый, -ая, -ое **1.** сап ...ы; **~ая часть ножа́** пычакның сап өлеше **2.** *сад.* чыбыкча ялгап үстерелгән

черено́к *м* **1.** сап; **~ ножа́** пәке сабы **2.** *разг. см.* **черешо́к; 3.** чыбыкча, ботак

че́реп *м* баш сөяге

черепа́х||а *ж* **1.** ташбака; **идти́ как ~а** ташбака кебек бару **2.** *собир.* ташбака кабыгы; **изде́лия из ~и** ташбака кабыгы әйберләре

черепа́ховый, -ая, -ое **1.** ташбака ...ы; **~ суп** ташбака шулпасы **2.** ташбака кабыгыннан эшләнгән; **~ гре́бень** ташбака кабыгыннан эшләнгән тарак

черепа́ший, -ья, -ье *прям., перен.* ташбака ...ы; **~ па́нцырь** ташбака кабыгы; **~ шаг** ташбака адымы

черепи́ца *ж собир.* чирәп

черепи́чн||ый, -ая, -ое чирәп ...ы; чирәп ...; **~ый заво́д** чирәп заводы; **~ая кры́ша** чирәп түбә

черепн||о́й, -а́я, -о́е баш [сөяге] ...ы; **~ые ко́сти** баш сөякләре; **~а́я коро́бка** *анат.* баш сөяге тартмасы

черепо́к *м* ватык, чүлмәк ватыгы (*чүлмәкнең, савыт-сабаның*)

чересполо́сица *ж* басу ашалык, җир ашалык

чересседе́льник *м* аркалык

чересчу́р *нареч.* артык, гаять, ифрат, чамадан (чиктән) тыш; **~ горя́чий суп** гаять кайнар аш; **он ~ много говори́л** ул чамадан тыш күп сөйләде; **э́то уж ~!** бу инде чиктән тыш!

чере́шнев||ый, -ая, -ое төче чия ...ы; **~ое варе́нье** төче чия вареньесы

чере́шня *ж* **1.** (*плод*) төче чия **2.** (*дерево*) төче чия агачы

черешо́к *м* (*листа*) сабак

черка́ть, чёркать *несов. что и без доп.* **1.** *см.* **черкну́ть** 1; **2.** *разг.* (*зачёркивать*) сызып ташлау, бозу

черке́с *м* черкас, черкас кешесе

черке́ска *ж* якасыз җилән, черкас җөббәсе

черке́сский, -ая, -ое черкас[лар] ...ы; **~ язы́к** черкас теле

черке́сы *мн.* черкаслар, черкас халкы

черке́шенка *ж* черкас хатыны (кызы)

черкну́ть *сов. что, разг.* **1.** сызу, сызып алу **2.** язып алу, язып ташлау; **~ письмо́** хат язып ташлау

черне́ть *несов.* **1.** (*становиться чёрным*) каралу, караю **2.** (*виднеться — о чём-л. чёрном*) каралып (караеп) күренү, каралып тору

черне́ться *несов. см.* **черне́ть** 2

черни́ка *ж* каражиләк

черни́ла *только мн.* кара, язу карасы; **чёрные ~** кара кара; **кра́сные ~** кызыл кара

черни́льница *ж* кара савыты

черни́льн||ый, -ая, -ое кара ...ы; **~ое пятно́** кара табы

черни́ть *несов.* **1.** *что* каралту, карага буялу; **~ бро́ви** кашны каралту **2.** *перен. кого-что* каралау, пычрату, кара ягу; **~ свои́х пре́жних друзе́й** элекке дусларыңа кара ягу

черни́чник *м* карагжиләклек, карагжиләк куаклыгы

черни́чн||ый, -ая, -ое карагжиләк ...ы; **~ый куст** карагжиләк куагы; **~ое варе́нье** карагжиләк вареньесе

чернобо́родый, -ая, -ое кара сакаллы

чернобро́вый, -ая, -ое кара кашлы

чернобу́рк||а *ж разг.* кара көрән төлке мехы; **пальто́ с ~ой** кара көрән төлке якалы пальто

черно-бу́р||ый, -ая, -ое кара көрән; **~ая лиси́ца** кара көрән төлке

чернобы́льник *м бот.* кара әрем

черновы́к *м* каралама

чернов||о́й, -а́я, -о́е **1.** каралама ...; **~а́я тетра́дь** каралама дәфтәр **2.** *разг.* (*вспомогательный*) кара, ярдәмче, **де́лать ~у́ю рабо́ту** кара эш эшләү

черноволо́сый, -ая, -ое кара чәчле

черногла́зый, -ая, -ое кара күзле

чернозём *м* кара туфрак

чернозёмн||ый, -ая, -ое кара туфраклы; **~ая о́бласть** кара туфраклы өлкә; **~ая по́чва** кара туфрак

чернока́жий, -ая, -ее кара тәнле

черноле́сье *с* карурман, яфраклы урман

чернома́зый, -ая, -ое *прост.* **1.** (*смуглый*) кара, кара тутлы **2.** (*грязный*) кара, пычрак

черномо́рец *м* Кара диңгезче, Кара диңгез флоты диңгезчесе

черномо́рск||ий, -ая, -ое Кара диңгез ...ы; **~ое побере́жье** Кара диңгез буе

чернораба́чая *ж* кара эшче хатын (кыз)

чернораба́чий *м* кара эшче

черносли́в *м собир.* каражимеш

черносли́вовый, -ая, -ое каражимеш ...ы; **~ сок** каражимеш суы

черносо́тенец *м ист.* карагруһ, карагруһчы

черносо́тенн||ый, -ая, -ое *ист.* карагруһ ...ы карагруһчы[лар] ...ы; **~ые организа́ции** карагруһ оешмалары

чернота́ *ж* **1.** каралык, кара; **~ воло́с** чәч каралыгы **2.** (*тьма*) караңгылык

чернота́л *м бот.* кара тирәк, кара тал

черну́шка *ж* **1.** (*гриб*) кара гөмбә **2.** (*растение*) күкчәчәк **3.** (*птица*) кара уткойрык

чёрн||ый, -ая, -ое **1.** кара; **~ая кра́ска** кара буяу; **~ое пла́тье** кара күлмәк; **~ый дым** кара төтен **2.** *разг.* (*грязный*) пычрак, керле **3.** *перен.* авыр, кайгылы, кара, караңгы; **~ые дни** авыр көннәр; **~ые мы́сли** кара уйлар; **ви́деть всё в ~ом све́те** барысын да кара төстә күрү **4.** (*неквалифицированный и физически тяжёлый*) кара; **~ая рабо́та** кара эш **5.** *перен.* (*злостный, коварный*) кара, мәкерле, усал; **~ые си́лы реа́кции** реакциянең кара көчләре **6.** арт, арткы; ярдәмче; **~ый ход** арткы ишек; **~ая ле́стница** ярдәмче баскыч **7.** *в знач. сущ.* **~ые** *мн.* каралар (*шашка, шахмат фигуралары турында*); **ходи́ть ~ыми** каралар белән йөрү ♦ **на ~ый день** кара көнгә; **~ая ба́ня** кара мунча; **~ая би́ржа** кара биржа, яшерен сәүдә; **~ая ко́шка пробежа́ла** *между кем* араларыннан кара мәче узган (*ара бозылды*); **~ые спи́ски** кара исемлекләр; **~ый ры́нок** кара базар, яшерен базар; **~ыми слова́ми руга́ть (брани́ть)** «шайтан» дип тиргәү; сүгенү

чернь *ж* **1.** (*гравировка на металле*) каралтылган көмеш; **табаке́рка с ~ю** каралтылган көмешле тәмәке савыты **2.** (*краска*) кара буяу **3.** *уст.* (*простонародье*) кара халык

черпа́к *м* чүмеч, соскыч

черпа́лка *ж* чүмеч, соскыч

черпа́льн||ый, -ая, -ое соскыч ..., чумырып алучы, сосып (чумырып) ала торган; **~ая маши́на** соскыч машина

черпа́ть *несов. что* **1.** чумыру, чумырып алу; **~ во́ду** су чумырып алу **2.** *перен.* алу; **~ зна́ния** белем алу

черстве́||ть *несов.* **1.** кату, искерү, кибү; **хлеб ~ет** ипи ката **2.** *перен.* каты күңеллеләнү, рәхимсезләнү, кансызлану

чёрствость *ж* **1.** катылык, искергәнлек, кипкәнлек **2.** *перен.* катылык, каты күңеллелек, рәхимсезлек, кансызлык, туңлык

чёрств||ый, -ая, -ое **1.** каткан, искергән, кипкән; **~ый хлеб** искергән ипи **2.** *перен.* каты, каты күңелле, рәхимсез, кансыз, туң; **~ая душа́** туң йөрәк; **~ый челове́к** каты күңелле кеше

чёрт *м* шайтан, җен ♦ **до ~а** 1) (*очень много*) чиксез күп, ифрат күп; 2) бик нык; ≈ эт кебек; **я уста́л до ~а** мин эт кебек арыдым; **к ~у на рога́ (на кули́чики)** җәһәннәмгә, җәһәннәм тишегенә; **на кой ~** ни пычагыма, ни шайтаныма; **ни к ~у не годи́ться** шайтаныма да ярамый; **ни черта́ нет** шайтаным да юк, берни да юк; **посла́ть к ~у** *или* **ко всем чертя́м** чәнчелеп китсен; **~ возьми́!** шайтан алгыры!; **~ подери́ (поберй́)!** шайтан алгыры!; **чем ~ не шу́тит** белмәссең, белеп булмый; **что за ~!** бу нинди шайтан бу!; **~а с два** ... гына тор әле; **~а с два сдви́нешь э́тот ка́мень!** кузгатмый гына тор әле бу ташны!; **~ его́ зна́ет** шайтан белсен аны; **~ зна́ет что!** *или* **~ -те что!** нәрсә икәнен шайтан белсен!; **~ -те где (куда́, отку́да, когда́)** шайтан белсен кайда (кая, кайдан, кайчан); **~ но́гу сло́мит** шайтан аягын сындырыр, башың белән кереп батырсын

черт||а́ *ж* **1.** сызык; **волни́стая ~а́** дулкынлы сызык; **провести́ ~у́** сызык сызу **2.** (*граница, предел*) сызык, чик, эч; **в ~е́ го́рода** шәһәр эчендә **3.** *перен.* сыйфат, үзенчәлек; холык; **~ы́ хара́ктера** характер үзенчәлекләре; **~ы́ но́вого челове́ка** яңа кеше сыйфатлары; **отличи́тельная ~а́** аерым үзенчәлек **4.** *обычно мн.* **~ы́** *перен.* кыяфәт; **краси́вые ~ы́ лица́** матур кыяфәтле йөз ♦ **в о́бщих ~а́х** гомумән, вак-төгенә тукталмыйча; **подвести́ ~у́** *под чем* берәр нәрсәгә йомгак ясау

чертёж *м* сызым; **~ зда́ния** бина сызымы

чертёжник *м* сызым сызучы, чертёжник

чертёжница *ж* сызым сызучы хатын (кыз), чертёжница

чертёжн||ый, -ая, -ое **1.** сызым ...ы; **~ая доска́** сызым тактасы **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* сызым бүлмәсе

чертёнок *м* **1.** (*дьяволёнок*) шайтан баласы, җен баласы; пәри баласы **2.** (*о шалуне, озорнике*) шайтан, җен, пәри

черти́ть *несов. что и без доп.* сызу; **~ план** план сызу

чёртов: ~а дю́жина шайтан дүжинасы (*13зле сан турында*); **к ~ой ба́бушке** чәнчелеп киткере

черто́вски *нареч. разг.* гаять, гаять дәрәҗәдә, бик, бик нык; **~ далеко́** бик ерак; **я ~ уста́л** мин гаять арыдым

черто́вск||ий, -ая, -ое **1.** иблис ...ы, шайтан ...ы, җен ...ы; **~ие наважде́ния** иблис вәсвәсәләре **2.** *разг.* яман, бик әшәке, ләгънәт төшкән; **~ий хо́лод** бик әшәке салкын

чертовщи́на *ж разг.* буталчыклык, аңлашылмау; *что* **за ~ здесь твори́тся?** монда нинди буталчылык хөкем сөрә?

чертополо́х *м бот.* шайтан таягы (*үсемлек*)

чёрточка *ж* **1.** *уменьш. от* **черта́** 1, 3, 4; **2.** (*дефис*) сызыкча

чертыха́ться *несов.* «тфү, шайтан» дип сүгенү, каһәрләп сүгенү

черче́ни||е *с* **1.** *см.* **черти́ть**; **2.** сызым; **уро́ки ~я** сызым дәресләре

чеса́лка *ж* тарагыч, тәрәшле тарак

чеса́льн||ый, -ая, -ое тарагыч ..., тарау ...ы; **~ая маши́на** тарау машинасы

чеса́льщик *м* тараучы; тәрәшләүче

чеса́ние *с см.* **чеса́ть**; **~ льна** житен тәрәшләү

чёсанный, -ая, -ое таралган, тәрәшләнгән; **~ лён** тәрәшләнгән җитен

чеса́ть *несов.* **1.** *что* кашу; **~ру́ку** кулны кашу **2.** *кого-что, разг.* тарау; **~ во́лосы** чәчне тарау **3.** *что* тәрәшләү; **~ лён** җитен тәрәшләү ♦ **~ заты́лок (в заты́лке)** баш кашу (*авыр эш алдында аптырап калу*); **~ язы́к (языко́м)** ләчтит сату, юк-барны сөйләү

чеса́ться *несов.* **1.** кашыну **2.** (*об ощущении зуда*) кычыту, кымыршу; **спина́ че́шется** арка кычыта

чесно́к *м* сарымсак

чесно́чн||ый, -ая, -ое **1.** сарымсак ...ы; **~ый за́пах** сарымсак исе **2.** сарымсаклы; **~ая колбаса́** сарымсаклы колбаса

че́стн||ый, -ая, -ое **1.** намуслы, гадел, хәләл, тугры; **~ый челове́к** намуслы кеше; **~ое наме́рение** гадел ният; **~ый за́работок** хәләл эш хакы **2.** намуслы, гыйффәтле, саф; **~ое и́мя** саф исем ♦ **~ое сло́во** билләһи, валлаһи, ихластыр; **дать ~ое сло́во** валлаһи дип сүз бирү; **на ~ом сло́ве [держа́ться]** чакчак эләгеп тору, көчкә эләгеп тору

честолю́бец *м* шөһрәт яратучы, дәрәҗә яратучы, дан яратучы

честолюби́вый, -ая, -ое шөһрәт яратучы ..., дан яратучы ..., дәрәҗә яратучы ...; ~ **челове́к** шөһрәт яратучы кеше

честолю́бие *с* шөһрәт (дан) яратучанлык, дәрәҗә яратучанлык

чест||ь *ж* **1.** намус; **де́ло ~и** намус эше; **заде́ть** *чью-л.* **~ь** *кемнеңдер* намусына кагылу **2.** (*целомудрие, девственность*) гыйффәтлелек, сафлык **3.** (*почёт, уважение*) хөрмәт, шәрәф, кадер; **~ь и сла́ва геро́ям!** каһарманнарга хөрмәт һәм дан ♦ **в ~ь** *кого-чего кемнең, нәрсәнең дә булса* хөрмәтенә; **вы́йти с ~ью** *из чего бераз нәрсәдән* намус белән чыгу; **де́лать ~ь** *кому-чему кемнеңдер, нәрсәнеңдер* бәясен күтәрү, дәрәҗәсен тагын да күтәрү, ихтирам тудыру; **к ~и** *кого, чьей* аның яхшы ягы шунда; **отдава́ть ~ь** 1) *воен.* честь бирү; 2) *шутл.* игътибар итү, хөрмәт күрсәтү (*бераз нәрсәгә*); **пора́ (надо́) и ~ь знать** житкән, чамасын белергә кирәк; **по ~и сказа́ть** турыдан-туры әйткәндә, ачыктан-ачык әйткәндә; **с ~ью** (*сделать что-л.*) *бераз нәрсәне* намус белән үтәү; **~ью проси́ть** яхшылык белән сорау, яхшылык белән үтенү; **~ь ~ью** *или* **~ь по ~и** яхшылап

чесуча́ *ж* чесуча (*тукыма*)

чесуча́вый, -ая, -ое чесуча ..., чесучадан тегелгән; ~ **костю́м** чесучадан тегелгән костюм

чёт *м* җәп, җәп сан

чета́ *ж* иш, тиң, пар; **супру́жеская ~** ирле-хатынлы; **счастли́вая ~** бәхетле пар ♦ **не ~** *кому-чему кемгә, нәрсәгә* тиң түгел

четве́рг *м* пәнҗешәмбе, атнакич ♦ **по́сле до́ждичка в ~** кызыл кар яугач

четвере́ньк||и *только мн.*: **стать на ~и** дүрт аяклану; **ходи́ть на ~ах** мүкәләп йөрү, дүрт аякланып йөрү; **стоя́ть на ~ах** дүрт аякта тору

четвёрка *ж* **1.** (*цифра*; *группа*) дүрт **2.** (*отметка*) дүртле, дүртле билгесе **3.** (*напр. трамвай, автобус*) дүртенче **4.** (*лошадей*) дүрт ат **5.** (*лодка*) дүрт ишкәкле көймә

четвертн||о́й, -а́я, -о́е дүртләтелгән, дүртләтә артык, дүрт тапкыр артык; **в ~о́м разме́ре** дүртләтә артык күләмдә

че́тверо *числ. собир.* дүртәү, дүрт; **~ о бра́тьев** дүрт туган; **~ о су́ток** дүрт тәүлек; **нас ~ о** без дүртәү; **дели́ть на ~ы́х** дүрткә бүлү

четвероклáссник *м* дүртенче сыйныф (класс) укучысы

четвероклáссница *ж* дүртенче сыйныфта (класста) укучы кыз

четвероку́рсник *м* дүртенче курста укучы

четвероку́рсница *ж* дүртенче курста укучы кыз

четверонóг||ий, -ая, -ое дүрт аяклы; **~ое живо́тное** дүрт аяклы хайван

четверости́шье *с лит.* дүрт юллык шигырь

четверти́нка *ж прост.* чәкүшкә, бер чәкүшкә аракы

четверти́чный, -ая, -ое *геол.* дүртенчел; ~ **пери́од** дүртенчел чор

четвертн||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*являющийся четвертью чего-л.*) дүрттән бер ..., чирек ... **2.** чирек ...ы; **~ы́е оце́нки** чирек билгеләре

четвертова́ние *с см.* **четвертова́ть**

четвертова́ть *сов., несов. кого-что* ботарлап үтерү, дүрткә ботарлау (*борынгы җәза исулы*)

четвёрт||ый, -ая, -ое **1.** *числ.* дүртенче; **~ый эта́ж** дүртенче кат; **в ~ый раз** дүртенче тапкыр **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж* дүрттән бер, чирек

че́тверт||ь *ж* **1.** чирек, дүрттән бер; **~ь ча́са** чирек сәгать; **~ь го́да** чирек ел; **~ь я́блока** алманың дүртән бере; **без ~и двена́дцать** уникә туларга чирек сәгать **2.** (*часть учебного года*) чирек; **втора́я ~ь** икенче чирек; **отме́тки за ~ь** чирек билгеләре

четвертьфина́л *м спорт.* чирек финал

четвертьфина́льн||ый, -ая, -ое чирек финал ...ы; **~ые соревнова́ния** чирек финал ярышлары

чётки *только мн.* тәсбих, дисбе

чётк||ий, -ая, -ое **1.** ачык, аныкк, төгәл; **~ие движе́ния** төгәл хәрәкәтләр; **~ий по́черк** ачык язу; **~ий рису́нок** ачык рәсем **2.** *перен.* ачык, ачык аңлаешлы; **~ая формулиро́вка** аныкк тәгъбир **3.** *перен.* пөхтә, төгәл, жиренә житкерелгән; **~ая рабо́та** төгәл эш; **~ое исполне́ние** пөхтә башкару

чёткость *ж* **1.** ачыклык, аныкклык, төгәллек; ~ **по́черка** язуның ачыклыгы **2.** *перен.* (*ясность, точность*) ачыклык, ачык аңлаешлылык **3.** *перен.* (*точность, организованность*) пөхтәлек, төгәллек, жиренә житкерелгәнлек

чётность *ж* җәплелек

чётн||ый, -ая, -ое җәп; **~ые чи́сла** җәп саннар

четы́ре *числ.* дүрт

четы́режды *нареч.* дүрт тапкыр, дүрт жирдә, дүрт мәртәбә; ~ **пять — два́дцать** дүрт жирдә биш — егерме; ~ **орденоно́сный заво́д** дүрт орденлы завод

четы́реста *числ.* дүрт йөз

четырёхвесе́льн||ый, -ая, -ое дүрт ишкәкле; **~ая ло́дка** дүрт ишкәкле көймә

четырёхгоди́чн||ый, -ая, -ое дүрт еллык ...; **~ые ку́рсы** дүрт еллык курслар

четырёхгодова́лый, -ая, -ое *см.* **четырёхле́тний**

четырёхголо́сый, -ая, -ое дүрт тавышлы; ~ **хор** дүрт тавышлы хор

четырёхгра́нник *м мат.* дүрткырлык

четырёхгра́нный, -ая, -ое дүрт кырлы; ~ **брус** дүрт кырлы борыс

четырёхдне́вный, -ая, -ое дүрт көнлек ...

четырёхкла́сс||ный, -ая, -ое **1.** дүрт класслы, дүрт сыйныфлы; **~ая шко́ла** дүрт сыйныфлы мәктәп **2.** дүрт класслык ..., дүрт сыйныфлык ...; **~ое образова́ние** дүрт сыйныфлык белем

четырёхкопе́ечный, -ая, -ое дүрт тиенлек ...

четырёхкра́тный, -ая, -ое дүрт тапкыр ..., дүртләтә; ~ **чемпио́н** дүрт тапкыр чемпион

четырёхле́тие *с* **1.** (*срок*) дүрт ел **2.** (*годовщина*) дүрт еллык, дүрт яшьлек

четырёхле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) дүрт еллык ... **2.** (*о возрасте*) дүрт яшьлек ..., дүрт еллык ...

четырёхме́стн||ый, -ая, -ое дүрт урынлы; дүрт кешелек ...; **~ое купе́** дүрт урынлы купе

четырёхме́сячный, -ая, -ое дүрт айлык ...; ~ **ребёнок** дүрт айлык бала

четырёхпа́лый, -ая, -ое дүрт бармаклы; ~ **след** дүрт бармаклы эз

четырёхпо́лье *с с.-х.* дүрт басулык, дүрт кырлык

четырёхрублёвый, -ая, -ое дүрт сумлык ...

четырёхсло́жн||ый, -ая, -ое дүрт ижекле; **~ое сло́во** дүрт ижекле сүз

четырёхсотле́тие *с* **1.** (*срок*) дүрт йөз ел **2.** (*годовщина*) дүрт йөз еллык, дүрт йөз яшьлек

четырёхсотле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) дүрт йөз еллык ... **2.** (*просуществовавший четыреста лет*) дүрт йөз яшьлек ..., дүрт йөз еллык ...

четырёхсо́тый, -ая, -ое *числ.* дүрт йөзенче

четырёхсторо́нн||ий, -яя, -ее дүрт яклы, дүрт тарафлы; **~ее соглаше́ние** дүрт яклы килешү

четырёхта́ктн||ый, -ая, -ое дүрт тактлы; **~ая па́уза** *муз.* дүрт тактлы пауза; **~ый дви́гатель** дүрт тактлы двигатель

четырёхты́сячный, -ая, -ое **1.** *числ.* дүрт меңенче, дүрт меңле **2.** дүрт меңлек ...; ~ **отря́д** дүрт меңлек отряд

четырёхуго́льник *м мат.* дүртпочмак

четырёхуго́льный, -ая, -ое дүрт почмаклы

четырёхчасов||о́й, -а́я, -о́е **1.** дүрт сәгатьлек ...; **~а́я бесе́да** дүрт сәгатьлек әңгәмә **2.** сәгать дүрттә китә (килә) торган; **~о́й по́езд** сәгать дүрттә китә торган поезд

четырёхэта́жный, -ая, -ое дүрт катлы

четырнадцатиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) ундүрт еллык ... **2.** (*о возрасте*) ундүрт яшьлек ..., ундүрт еллык ...

четы́рнадцатый, -ая, -ое *числ.* ундүртенче

четы́рнадцать *числ.* ундүрт

чех *м* чех, чех кешесе

чехарда́ *ж* **1.** (*игра*) шыгырдый, сикерешле уены **2.** *перен. разг.* буталчыклык, болагай; **министе́рская ~** министрлык болагае

че́хи *мн.* чехлар, чех халкы

чехли́ть *несов. что* чехол (тышлык) кидерү, япкыч каплау; ~ **ору́дия** туплларга тышлык кидерү

чехо́л *м* тышлык, япкыч, чехол

чехо́льн||ый, -ая, -ое тышлык ...ы; япкыч ...ы, тышлыклык, япкычлык; **~ая ткань** тышлык тукыма

чечеви́ца *ж бот.* ясмык (*үсемлек һәм орлыгы*)

чечеви́чн||ый, -ая, -ое ясмык ...ы; **~ые посе́вы** ясмык чәчүлекләре; **~ый суп** ясмык ашы ♦ **прода́ть за ~ую похлёбку** ≈ сукыр бер тиенгә сатып жиберү

чече́нец *м* чечен, чечен кешесе
чече́нка *ж* чечен хатыны (кызы)
чече́нский, -ая, -ое чечен ...ы; ~ **язы́к** чечен теле
чече́нцы *мн.* чеченнәр, чечен халкы
чечётка *ж* (*танец*) тыпырдап бию
че́шка *ж* чех хатыны (кызы)
че́шский, -ая, -ое чех ...ы; ~ **язы́к** чех теле
чешу́йк||а *ж* тәңкәчек, кабырчык; **ры́бьи ~и** балык тәңкәләре
чешу́йчат||ый, -ая, -ое **1.** тәңкәле; кабырчыклы; ~ **ая ры́ба** тәңкәле балык **2.** *в знач. сущ.* ~ **ые** *мн. зоол.* тәңкәлеләр
чешу́я *ж* (*напр. рыбья*) тәңкә; (*у пресмыкающихся*) кабык; (*на коже нек-рых животных*) кабырчык
чи́бис *м зоол.* бибек, тәкәрлек
чиж *м зоол.* сары чыпчык
чили́йск||ий, -ая, -ое чилиле[ләр] ...ы; Чили ...ы; ~ **ие патрио́ты** Чили патриотлары
чили́йцы *мн.* чилилеләр, Чили халкы
чин *м* **1.** чин, дәрәҗә; **офице́рский ~** офицерлык дәрәҗәсе; **получи́ть ~ полко́вника** полковник чины алу **2.** хезмәткәр, вәкил; ~ **ы́ дипломати́ческого ко́рпуса** дипломатия корпусы вәкилләре ♦ ~ ~**ом** *или* ~ **по** ~**у** тәртипкә туры китереп
чина́ра *ж бот.* чинар, чинар агачы
чини́ть I *несов. что* **1.** төзәтү; ямау; сипләү; ~ **замо́к** йозак төзәтү; ~ **о́бувь** аяк киеме ямау **2.** очлау; ~ **каранда́ш** карандаш очлау
чини́ть II *несов. что* ... итү, кору, ясау; эшләү; ~ **препя́тствия** киртәләр кору; ~ **распра́ву** җәзалау
чини́ться *несов. уст.* (*излишне скромничать*) артык кылану (тәкәллефләнү), чамадан тыш назлану, боргалану-сыргалану
чи́нный, -ая, -ое әдәпле, тәртипле
чино́вник *м* **1.** чиновник; түрә **2.** *перен.* (*бюрократ*) чиновник
чино́вничество *с собир.* чиновниклар; түрәләр
чино́вничь||ий, -ья, -ье **1.** чиновник ...ы, чиновниклык ...ы **2.** *перен.* чиновникларча ...; ~ **ье отноше́ние к де́лу** эшкә чиновникларча караш
чи́рей *м* чуан, сызлавык
чири́канье *с см.* **чири́кать**
чири́кать *несов.* чыркылдау, черкелдәү, чырлау, черелдәү
чири́кнуть *сов. однокр.* чыркылдап (черкелдәп, чырлап, черелдәп) кую
чирóк *м зоол.* чүрәкәй
чи́сленность *ж* сан, исәп; ~ **населе́ния** халык саны; ~ **во́йска** гаскәр саны
чи́сленн||ый, -ая, -ое **1.** сан ...ы; исәп ...ы; ~ **ое реше́ние уравне́ния** тигезләмәнең сан чишелеше **2.** сан ягыннан, исәп ягыннан; ~ **ый соста́в войск** гаскәрнең сан ягыннан составы; ~ **ое превосхо́дство** сан ягыннан өстенлек
числи́тель *м мат.* санаучы
числи́тельн||ое *с грам.* сан; **коли́чественные** ~ **ые** микъдар саннары; **поря́дковые** ~ **ые** тәртип саннары; **и́мя** ~ **ое** сан исеме, сан
чи́слить *несов. кого-что* санау, исәпләү; ~ **в командиро́вке** командировкада дип санау; ~ **вы́бывшим** киткән дип исәпләү
чи́сли||ться *несов.* саналу, исәпләнү; ~ **ться в командиро́вке** командировкада саналу; **он** ~ **тся руководи́телем** ул җитәкче дип исәпләнә; **в спи́ске его́ фами́лия не** ~ **тся** исемлектә аның фамилиясе исәпләнми
чи́сл||ó *с* **1.** *мат.* сан; **це́лое** ~ **ó** бөтен сан; **дро́бное** ~ **ó** вакланма сан; **положи́тельное** ~ **ó** уңай сан; **тео́рия чи́сел** сан теориясе **2.** көн, число; **в пе́рвых** ~ **ах ма́я** майның беренче көннәрендә; **сего́дня пя́тое** ~ **ó** бүген бишенче число **3.** (*количество*) исәп, сан **4.** (*состав, ряд*) исәп, ара; **э́тот специали́ст — из** ~ **á лу́чших** бу белгеч — иң яхшылар исәбендә **5.** *грам.* сан; **еди́нственное** ~ **ó** берлек саны; **мно́жественное** ~ **ó** күплек саны ♦ **без** ~ **á** исәп-хисапсыз, сансыз, бихисап; **в том** ~ **é** шул исәптән, шул җөмләдән
числов||о́й, -а́я, -о́е **1.** сан ...ы; ~ **а́я величина́** сан зурлыгы **2.** (*выраженный числом*) сан ...ы; сан ягыннан, исәп ягыннан; ~ **ы́е да́нные** сан мәгълүматлары
чисти́лище *с рел.* араф (*оҗмахка керер алдыннан гөнаһлардан чистарыну урыны*)
чи́стильщик *м* чистартучы, тазартучы; ~ **сапо́г** итек чистартучы
чи́стить *несов.* **1.** *кого-что* чистарту, тазарту; ~ **зу́бы** теш чистарту; ~ **о́бувь** аяк киеме чистарту; ~ **коня́** ат чистарту **2.** *что* арчу, чистарту; ~ **ви́шни** чия чистарту; ~ **апельси́н** эфлисун арчу; ~ **грибы́** гөмбә чистарту **3.** *что* чистарту, арындыру, тазарту; ~ **дно реки́** елга төбен чистарту
чи́ститься *несов.* чистарыну, тазарыну
чи́стка *ж см.* **чистить**; ~ **о́буви** аяк киемен чистарту
чи́сто *нареч.* **1.** чиста, чиста итеп; ~ **вы́мытый** чиста юылган; ~ **одева́ться** чиста киену **2.** (*подлинно*) саф; ~ **отцо́вское чу́вство** атаның саф хисе **3.** *в знач. сказ. безл.* чиста, таза; **в помеще́нии** ~ бинада чиста ♦ ~ **-на́чисто** чип-чиста
чистови́к *м разг.* чисталама; **переписа́ть на** ~ чисталамага күчереп язу
чистово́й, -а́я, -о́е чисталама ...; ~ **экземпля́р** чисталама нөсхә
чистокро́вность *ж* саф токымлылык (нәселлелек, канлылык); ~ **жеребца́** айгырның саф нәселлелеге
чистокро́вный, -ая, -ое **1.** (*о животных*) саф токымлы (нәселле, канлы) **2.** (*о людях*) саф, чын
чистописа́н||ие *с* матур язу; **уро́к** ~**я** матур язу дәресе
чистопло́тность *ж* **1.** пакьлек (чисталык) ярату, пөхтәлек **2.** (*порядочность, честность*) намуслылык, сафлык
чистопло́тный, -ая, -ое **1.** пакьлек (чисталык) яратучы, пөхтә **2.** (*порядочный, честный*) намуслы, саф, әхлаклы
чистопоро́дность *ж с.-х.* саф токымлылык (нәселлелек, канлылык)
чистопоро́дный, -ая, -ое *с.-х.* саф токымлы (нәселле, канлы); ~ **скот** саф токымлы терлек
чистопро́бный, -ая, -ое (*о золоте, серебре*) саф, чиста
чистосерде́чность *ж* саф күңеллелек (йөрәклелек), самимилек, эчкерсезлек, ихласлык
чистосерде́чн||ый, -ая, -ое саф күңелле (йөрәкле), самими, эчкерсез, ихлас; ~ **ый челове́к** саф күңелле кеше; ~ **ое призна́ние** эчкерсез тану
чистот||á *ж* **1.** чисталык, пакьлек; ~**á ко́мнаты** бүлмәнең чисталыгы **2.** *перен.* сафлык, намуслылык, пакьлек; **нра́вственная** ~ **á** әхлакый саф **3.** (*тщательность, аккуратность*) пөхтәлек, мөкамәллек; ~ **á рабо́ты** эшнең пөхтәлеге; ~ **á обрабо́тки дета́ли** детальне эшкәртү пөхтәлеге **4.** ачыклык, аязлык, чисталык, тазалык; ~ **á о́кон** тәрәзәләр тазалыгы **5.** (*отсутствие примеси*) сафлык, чисталык, ачыклык; ~ **á воды́** суның сафлыгы **6.** ачыклык, аерымачыклык, сафлык; ~ **á произноше́ния** әйтелеш сафлыгы **7.** *перен.* эчкерсезлек, сафлык; ~ **á по́мыслов** уй-теләкләр сафлыгы
чистоте́л *м бот.* канлы үлән
чистошерстяно́й, -а́я, -о́е саф йон ...; ~ **плато́к** саф йон яулык
чи́ст||ый, -ая, -ое **1.** чиста, таза, пакь; ~ **ый воротничо́к** чиста яка; ~ **ая посу́да** чиста савыт-саба; ~ **ая ко́мната** чиста бүлмә **2.** *перен.* саф, намуслы, пакь, керсез, эчкерсез; **с** ~ **ой со́вестью** саф вөждан белән; ~ **ая душа́** эчкерсез күңел **3.** (*свободный, открытый — о поверхности*) ачык, аяз, чиста, буш; ~ **ое по́ле** буш кыр; ~ **ое не́бо** аяз күк йөзе; ~ **ая тетра́дь** чиста дәфтәр **4.** *разг.* (*не тяжёлый, не грязный — о работе*) пөхтә, чиста **5.** саф, чип-чиста, кушылмасыз; ~ **ое зо́лото** саф алтын; ~ **ый спирт** чип-чиста спирт; ~ **ый во́здух** саф һава; ~ **ая поро́да** саф токым; ~ **ая при́быль** *эк.* саф табыш; ~ **ый вес** саф үлчәү **6.** ачык, чиста, аерымачык саф; ~ **ая ру́сская речь** саф русча сөйләм; ~ **ое произноше́ние** ачык әйтелеш **7.** *разг.* чеп-чи, шыр, төгәл, чын; ~ **ый вздор** шыр сафсата; ~ **ое мучи́ние** чын газап **8.** (*тщательный, аккуратный*) пөхтә, мөкаммәл; ~ **ая рабо́та** пөхтә эш ♦ ~ **ая пра́вда** дөп-дөрес, дөреслекнең нәкъ үзе; ~ **ое иску́сство** саф сәнгать
чистю́ля *м, ж разг.* чамадан тыш чисталык яратучы
чита́льный, -ая, -ое уку ...ы; ~ **зал** уку залы
чита́льня *ж* уку бүлмәсе (бинасы); **райо́нная** ~ районның уку бинасы
чита́тел||ь *м* укучы; **конфере́нция** ~**ей** укучылар конференциясе
чита́тельница *ж* укучы хатын (кыз)
чита́тельск||ий, -ая, -ое укучы[лар] ...ы; ~ **ая конфере́нция** укучылар конференциясе
чита́ть *несов.* **1.** *кого-что* уку; ~ **кни́гу** китап уку; ~ **Пу́шкина** Пушкинны уку; ~ **по слога́м** иҗекләп уку **2.** *что* (*понимать*) уку, аңлау; ~ **но́ты** ноталар

уку; ~ **чертёж** сызымны уку **3.** *перен. что* күрү, тою, сизү, күреп тору, сизеп тору; ~ **печа́ль на** *чьём* **лице́** *кемнеңдер* кайгысын чыраеннан күрү **4.** *кого-что* (*произносить*) уку, сөйләү; ~ **стихи́** шигырьләр уку **5.** *что* уку, бирү; ~ **нравоуче́ния** үгет-нәсихәт бирү; ~ **мора́ль** мораль уку **6.** *что* укыту, уку; ~ **ле́кцию** лекция уку ♦ ~ **в се́рдце (в душе́)** йөрәгендәген (күңелендәген) сизү; ~ **ме́жду строк** юл арасын уку, киная-сен аңлау; ~ **по глаза́м** күзенә карап белү, күзенә карап чамалау

чита́||ться *несов.* **1.** укылу, укып булу; **на́дпись ~ется с трудо́м** язма авырлык белән укыла **2.** *безл. кому* укыйсы килү; **ему́ не ~лось** аның укыйсы килми **3.** *перен.* күренү, сизелү, тоелу; **в глаза́х его́ ~лась ску́ка** күзләрендә аның сагыш сизелә иде **4.** *страд. от* **чита́ть**

чи́тка *ж* **1.** *см.* **чита́ть** 1, 4; ~ **корректу́ры** корректура уку; **2.** (*вид репетиции*) өйрәнү, укып танышу

чиха́тельный, -ая, -ое төчкертү ...ы, төчкертә торган; ~ **газ** төчкертә торган газ

чиха́ть *несов.* **1.** төчкерү **2.** *перен. на кого-что* санга сукмау, төкерү, төкереп карау; ~ **мне на него́** мин аңа төкереп карыйм

чихну́ть *сов. однокр.* төчкереп жибәрү

член *м* **1.** әгъза; ~ **профсою́за** профсоюз әгъзасы; ~ **правле́ния** идарә әгъзасы; ~ **семьи́** гаилә әгъзасы **2.** (*часть тела*) әгъза, орган **3.** *мат.* буын **4.** *грам.* кисәк; ~**ы предложе́ния** җөмлә кисәкләре

члене́ние *с см.* **члени́ть**

членистоно́гие *мн. зоол.* буынтыкаяклылар

члени́ть *несов. что* кисәкләргә аеру (бүлү), ваклау

члени́т||ься *несов.* **1.** (*кисәкләргә*) аерылу (бүленү, ваклану); **сло́во ~ся на сло́ги** сүз иҗекләргә аерыла **2.** *страд. от* **члени́ть**

членовреди́тельство *с* әгъза имгәтү, әгъза бозу

членораздели́||ый, -ая, -ое ачык, анлаешлы, аныкъ; ~**ая речь** ачык сөйләм

чле́нск||ий, -ая, -ое әгъзалык ...ы; ~**ие взно́сы** әгъзалык взносы; ~**ий биле́т** әгъзалык билеты

чле́нство *с* әгъзалык; **профсою́зное** ~ профсоюз әгъзалыгы

чмо́ка||ть *несов.* **1.** (*губами*) чапылдату, чупалдату **2.** лачкылдау, чапылдау; **грязь ~ет под нога́ми** аяк астында пычрак лачкылдый **3.** *кого, шутл.* (*звучно целовать*) чупылдатып үбү, чуп итеп үбү **4.** чөнгерү (*атка*)

чмо́кнуть *сов. однокр.* **1.** (*губами*) чупылдатып (чапылдатып) алу **2.** *кого, шутл.* (*поцеловать*) үбеп алу, чуп итеп үбеп алу

чо́каться *несов.* чәкешү, чәкештерү

чо́порность *ж* кыланчыклык, һавалылык, назлылык, тәкәллефлелек

чо́порный, -ая, -ое кыланчык, һавалы, назлы, тәкәллефле; ~ **челове́к** кыланчык кеше; ~ **вид** тәкәллефле кыяфәт

чо́хом *нареч. прост.* тулаем, күмәртә; **прода́ть все ве́щи ~** бөтен әйберләрне тулаем сату

чрева́т||ый, -ая, -ое китереп чыгарырлык, барлыкка китерерлек, тудырырлык; **собы́тия, ~ые тяжёлыми после́дствиями** авыр нәтиҗәләр китереп чыгарырлык вакыйгалар

чре́||во *с уст.* карын, корсак, эч; **во ~е ма́тери** анадан туганчы, ана карынындагы

чревовеща́ние *с* эчтән сөйләү

чревовеща́тель *м* эчтән сөйли алучы кеше

чревоуго́дие *с уст.* бирәнлек

чревоуго́дник *м уст.* бирән

чревоуго́дничать *несов. уст.* бирәнләнү, бирән булу

чреда́ *ж см.* **чередá** I 2

чрезвыча́йност||ь *ж* гадәттән тышлык, чиктән тышлык; **до ~и про́сто** бик гади

чрезвыча́йн||ый, -ая, -ое **1.** гадәттән тыш, чиктән тыш; **~ый успе́х** чиктән тыш уңыш **2.** махсус, гадәттән тыш; **~ые расходы** махсус чыгымнар; **~ая коми́ссия** гадәттән тыш комиссия; **~ое положе́ние** гадәттән тыш хәл

чрезме́рн||ый, -ая, -ое чиктән тыш күп, кирәгеннән артык, чамасыз күп, чамасыз; **~ое внима́ние** чиктән тыш күп игътибар; **~ые тре́бования** чамасыз күп таләпләр

чте́ни||е *с* **1.** *см.* **чита́ть; бе́глое ~е** йөгерек уку; **~е книг** китап уку; **~е ле́кции** лекция уку **2.** (*читаемый текст*) китап, әсәр; **интере́сное ~е** кызыклы китап **3.** *мн.* **~я** укулар; **Ломоно́совские ~я** Ломоносовка багышланган укулар

чтец *м* **1.** укучы, кычкырып укучы; **он хоро́ший ~** ул яхшы кычкырып укучы **2.** (*артист*) сәнгатьчә укучы; **ко́нкурс ~о́в** сәнгатьчә укучылар конкурсы

чтить *несов. кого-что* хөрмәтләү, олылау, искә алу; ~ **па́мять поги́бших** һәлак булганнарны искә алу

что I *мест.* **1.** *вопр.* нәрсә, ни; ~ **случи́лось?** ни булды?; ~ **с ва́ми?** ни булды сезгә? ~ **вы купи́ли?** нәрсә сатып алдыгыз?; ~ **э́то тако́е?** бу ни бу?; **чего́ ты хо́чешь?** син нәрсә телисең?; **чем вы недово́льны?** сез нәрсәдән канәгать түгел?; **о чём вы говори́те?** нәрсә турында сөйлисез? **2.** *вопр. в знач. сказ.* (*в каком положении*) нихәл, ничек, ни хәлдә; ~ **больно́й?** авыру ни хәлдә?; ~ **ва́ша рабо́та?** эшегез ничек? **3.** *вопр. в знач. нареч.* (*почему*) ник, нигә, нәрсәгә; ~ **ты заду́мался?** нигә син уйга калдың?; **я не пое́ду. - Что так?** мин бармыйм. - Ник алай? **4.** *вопр.* (*сколько*) күпме, ни хак, ни; ~ **стои́т кни́га?** китап күпме тора?; ~ **возьмёшь за рабо́ту?** эшләгән өчен күпме алырсың? **5.** (*при выражении сомнения*) ни; ~ **то́лку в э́том?** моннан ни мәгънә?; ~ **по́льзы?** ни файда **6.** *неопр.* (*что-нибудь*) берәр нәрсә булса, нәрсә дә булса; **в слу́чае чего́** берәр нәрсә булган очракта; **чуть что́ — сра́зу сообщи́** берәр нәрсә булды исә — шунда ук хәбәр ит **7.** (*всё без исключения*) бөтен, ниләр; **тут есть всё,** ~ **уго́дно** анда ниләр кирәк — бөтенесе бар **8.** *относ.* (*который*) кайсы ки; ...ган; **дом,** ~ **стои́т на углу́** почмакта торган йорт ♦ **а** ~**?** ник?; нигә?; **ни к чему́** кирәге юк, кирәкмәс; **ни за что́** һичбер вакытта; **ни за что́, ни про что́** юкка, тиктомалга, бушка; **ни с че́м** бер нәрсәсез; **при чём?** ни катнашы бар?; **с чего́?** нигә?, нилектән?, кайдан алып?; ~ **до меня́** *или* ~ **каса́ется меня́** мина килгәндә; ~ **ж, ты прав** ярый, синеке дөрес; ~ **и говори́ть** әйтәсе дә юк; ~ **ли** *в знач. вводн. сл.* ...мы әллә?; ~ **ты!** син нәрсә!; ~ **бы́ло сил** бөтен көченә; **бежа́ть ~ есть ду́ху** бөтен җанфәрманга йөгерү

что II *союз* **1.** *изъясн.* дип, ...ки; ...га, ...ганын, ...ган, икәнен; **доса́дно, ~ ты опозда́л** синең соңга калуың үкенечле; **тако́й тяжёлый, ~ не подня́ть** шул кадәр авыр ки, күтәрерлек тә түгел; **я наде́юсь, ~ вы не отка́жете** сез баш тартмассыз дип ышанам; **он сча́стлив, ~ ви́дит тебя́** сине күрүгә ул шат **2.** (*с частицей «ни» и без неё*) һәр ... саен, саен; ~ **ни день, растёт движе́ние за мир** тынычлык өчен көрәш көн саен көчәя бара; ~ **ни взмах, то гото́ва копна́** җилпенгән саен чүмәлә әзер **3.** *разд.* ...мы, әллә ...мы; ни ...ни; ~ **ты пойдёшь, я ~ всё равно́** син барасыңмы, минме — барыбер

что́бы 1. *союз цели* өчен, ...дип; **я тороплю́сь, ~ успе́ть на по́езд** поездга өлгерү өчен ашыгам; **я пришёл, ~ взять кни́гу** мин китап алырга дип килдем **2.** *союз изъясн.* ...сен, ...ны; **я сомнева́юсь, ~ он оста́лся дово́лен** аның канәгать калуына шикләнәм **3.** *частица разг.* ...ыры, ...сын; ~ **э́того бо́льше не́ было!** бу башка кабатланмасын! ♦ **не то** ~ *или* **не так** ~ ул чаклы ... түгел; **не то** ~ **хо́лодно, а прохла́дно** ул чаклы салкын түгел, ә салкынча

что́-либо, что́-нибудь *мест.* берәр нәрсә, нәрсә дә булса; **не могу́ сообщи́ть чего́-либо утеши́тельного** тыныч-ландырырлык нәрсә дә булса әйтә алмыйм; **нет ли чего́-нибудь почита́ть?** укырга берәр нәрсә юкмы?

что́-то I *мест.* нәрсәдер, нидер; **ему́ чего́-то не хвата́ет** аңа нәрсәдер җитми

что́-то II *нареч. разг.* **1.** (*в нек-рой степени*) бераз, азрак; **мне ~ нездоро́вится** минем бераз хәлем китеп тора **2.** никтер, нигәдер; ~ **хо́лодно** нигәдер салкын; ~ **не по́мню** никтер хәтерли алмыйм **3.** чамасы, якын, ахрысы, ... лап; ~ **о́коло ста рубле́й** йөз сумга якын

чу *межд.* чү, тукта, тик тор; тыңла; **чу, трещи́т!** чү, шытырдый!

чуб *м* маңгай чәче

чуба́рый, -ая, -ое (*о масти лошади*) чуар, алмачуар

чуба́тый, -ая, -ое *разг.* маңгай чәчле; тузгыган чәчле; ~ **па́рень** маңгай чәчле егет

чубу́к *м* **1.** чубук, төребкә сабы **2.** *сад.* чыбык (*утырту өчен кулланыла*)

чува́ш *м* чуаш, чуаш кешесе

чува́ши *мн.* чуашлар, чуаш халкы

чува́шка *ж* чуаш хатыны (кызы)

чува́шский, -ая, -ое чуаш[лар] ...ы; ~ **язы́к** чуаш тел

чу́вственность *ж* **1.** сизеп (тоеп) белү, сизем белән белү **2.** (*склонность к чувственным влечениям*) шәһвәт, җенси теләк

чу́вственн||ый, -ая, -ое **1.** сизү (тою) белән ..., сизем белән ..., сизеп (тоеп) беленә торган; ~**ое восприя́тие** тоеп белү **2.** җенси; җенси теләкле, шәһвәтле; ~**ая любо́вь** җенси мәхәббәт

чувстви́тельность *ж* **1.** сизгерлек, хислелек; ~ **прибо́ра** приборның сизгерлеге **2.** (*ощутимость, значительность*) сизәрлек, сизелерлек **3.** (*сентиментальность*) әсәрләнүчәнлек, нечкә хискә бирелүчәнлек

чувстви́тельн||ый, -ая, -ое **1.** сизгер, сизүчән; ~**ый прибо́р** сизгер прибор; ~**ый нерв** сизгер нерв **2.** хисле; нечкә күңелле, нечкә тойгылы; ~**ое се́рдце** хисле йөрәк; ~**ая девица** нечкә күңелле кыз **3.** сизелерлек; шактый зур; ~**ый ущерб** сизелерлек зыян; ~**ые переме́ны** сизелерлек үзгәрешләр

чу́вств||о *с* **1.** тойгы, сизү; **о́рганы чувств** сизү органнары **2.** хис, тойгы; ~ **о за́висти (ре́вности)** көнләшү хисе; ~ **о жа́лости** кызгану хисе; ~ **о бо́ли** авырту тойгысы; ~ **о вку́са** зәвык тойгысы; ~ **о но́вого** яңалык хисе; **у него́ нет ~ а ме́ры** аның чаманы белү тойгысы юк **3.** һуш; **лиши́ться чувств** һуштан язу; **прийти́ в ~ о** һушка килү; **привести́** *кого-л.* **в ~ о** *берәүне* һушка китерү, аңына китерү **4.** (*любовь*) хис; **большо́е ~ о** олы хис ♦ ~ **о ло́ктя** иптәшлек (дуслык) хисе (тойгысы)

чу́вствова||ть *несов. что* **1.** хис итү, тою, сизү; ~**ть тепло́** җылы тою; ~**ть волне́ние** дулкынлану тою; ~**ть на себе́ чей-то взгляд** үзеңдә кемнеңдер карашын тою; ~**ть ответственность** җаваплылык сизү; ~**ть свою́ вину́** үз гаебеңне сизү; ~**ть прису́тствие** *кого-л. берәүнең* барлыгын сизү **2.** аңлау; ~**ть му́зыку** музыканы аңлау ♦ **как вы себя́ чу́вствуете?** сез үзегезне ничек хис итәсез?, кәефегез ничек?; ~**ть себя́** *кем-чем* үзеңне *кем итеп* хис итү; **я ~ую себя́ хорошо́** мин үземне яхшы хис итәм

чу́вств||оваться *несов.* тоелу, сизелү; **во всём ~уется забо́тливая рука́ хозя́ина** бөтен нәрсәдә хуҗаның хәстәрле кулы сизелә; **в его́ движе́ниях ~уется уве́ренность** аның хәрәкәтләрендә ышаныч сизелә

чугу́н *м* **1.** чуен; **вы́плавка ~а́** чуен кою **2.** (*сосуд*) чуен савыт, чуен чүлмәк

чугу́нн||ый, -ая, -ое **1.** чуен ...ы; ~**ая доска́** чуен тактасы **2.** чуен ...; ~**ый горшо́к** чуен чүлмәк

чугунолите́йный, -ая, -ое чуен кою ...ы; ~ **заво́д** чуен кою заводы

чуда́к *м* сәер, әкәмәт (*кеше*)

чудакова́тый, -ая, -ое сәеррәк, әкәмәтрәк; ~ **стари́к** сәеррәк карт

чуда́чество *с* сәерлек, әкәмәтлек, мәзәклек, кызыклык

чуда́чка *ж* сәер (әкәмәт) хатын (кыз)

чуде́сн||ый, -ая, -ое **1.** (*необычайный*) искиткеч, гаҗәп; ~**ое спасе́ние** гаҗәп котылу **2.** искиткеч, гаҗәп, гаҗәеп матур (искиткеч); ~**ый день** гаҗәеп матур көн; ~**ый челове́к** гаҗәп кеше

чуди́||ть *несов.* сәер (әкәмәт, гаҗәп) кылану, әкәмәтләр кору

чу́ди||ться *несов. безл.* ...ган кебек тоелу (сизелү), хис итү; **ему́ ~тся стук** аңа кемдер шакыган кебек тоела

чудно́ *нареч. разг.* **1.** сәер, әкәмәт, гаҗәп, кызык; **он ~ одева́ется** ул сәер киенә **2.** *в знач. сказ. безл.* (*удивительно, поразительно*) бик шәп, бик яхшы

чудно́й, -а́я, -о́е сәер, әкәмәт, гаҗәп; ~ **челове́к** сәер кеше

чу́дн||ый, -ая, -ое *см.* **чуде́сный** 2; ~**ое о́зеро** гаҗәеп матур күл

чу́до *с* **1.** могҗиза; **соверши́ть ~** могҗиза эшләү **2.** могҗиза, таң калырлык нәрсә; ~ **иску́сства** сәнгать могҗизасы; **чудеса́ геро́изма** каһарманлык могҗизалары **3.** *в знач. сказ.* гаҗәп, гәҗәеп, гаҗәп матур; **пого́да сего́дня — ~!** бүген һава — гаҗәп матур!; **~, как хоро́ш!** гаҗәп яхшы! ♦ ~**-богаты́рь** гаҗәп баһадир; ~**-ю́до** албасты

чудо́вище *с* **1.** (*сказочное существо*) албасты **2.** *перен.* (*о жестоком человеке*) албасты, аждаһа

чудо́вищность *ж* куркынычлык, коточкычлык; ~ **преступле́ния** жинаятьнең коточкычлыгы

чудо́вищн||ый, -ая, -ое **1.** (*страшный*) куркыныч, коточкыч; ~**ый зверь** коточкыч жанвар **2.** *перен.* коточкыч зур, искиткеч зур, әкәмәт зур; ~**ое преступле́ние** коточкыч зур жинаять; ~**ые разме́ры** әкәмәт зур күләм; ~**ый аппети́т** искиткеч зур аппетит

чудоде́йственн||ый, -ая, -ое искиткеч яхшы, гаҗәеп яхшы, могҗизалы; ~**ое лека́рство** искиткеч яхшы дару

чу́дом *нареч.* могҗиза белән, гаҗәеп рәвештә; **я ~ спа́сся** мин могҗиза белән котылдым

чужа́к *м разг.* ят, чит (*кеше, хайван хакында*)

чужби́на *ж* ят җир, чит җир, ят ил, чит ил

чужда́ться *несов.* **1.** *кого-чего* читләшү, ятсыну, читсенү; ~ **друзе́й** дуслардан читләшү **2.** *перен. чего, книжн.* белмәү, чит күрү, ят күрү; ~ **за́висти** көнчелекне белмәү

чу́жд||ый, -ая, -ое **1.** ят, чит, башка; ~**ые элеме́нты** чит элементлар; ~**ая идеоло́гия** чит идеология; **он мне соверше́нно чужд** ул минә бөтенләй ят **2.** *книжн.* (*не обладающий чем-л.*) белмәүче, чит күрүче, ят күрүче; **челове́к, ~ый ре́вности** көнләшүне белмәүче кеше

чуж||о́й, -а́я, -о́е **1.** (*не собственный*) кеше ...ы, башка кеше ...ы; ~**и́е ве́щи** кеше әйберләре; ~**а́я кни́га** кеше китабы; **под ~и́м и́менем** башка кеше исемендә; **на ~о́й счёт** башка кеше исәбенә **2.** *в знач. сущ.* ~**о́е** с башка; **взять ~о́е** башканыкын алу **3.** (*не родной; посторонний*) чит, ят; **стесня́ться ~и́х** чит кешеләрдән оялу **4.** башка, чит, ят; ~**о́й язы́к** чит тел; ~**и́е края́** ят җирләр ♦ **в ~о́м пиру́ похме́лье** ≈ ак эт бәласе кара эткә; **де́лать** *что* ~**и́ми рука́ми** *берәр нәрсәне* башкалар кулы белән эшләү; **с ~и́х слов (знать, говори́ть)** *берәр нәрсәне* чит кешедән (*белү*); **расска́зывать с ~и́х слов** кешедән ишеткәнне сөйләү; **с ~о́го го́лоса [говори́ть** *и т.п.*] кеше сүзе буенча, кеше фикерен кабатлап; ~**и́ми рука́ми жар загреба́ть** кеше кулы белән ут көрәү

чуко́тский, -ая, -ое чукча[лар] ...ы; Чукотка ...ы; ~ **язы́к** чукча теле

чу́кча *м, ж* чукча, чукча кешесе

чукча́нка *ж* чукча хатыны (кызы)

чу́кчи *мн.* чукчалар, чукча халкы

чула́н *м* чолан

чулки́ *мн.* оек[лар]; **шёлковые ~** ефәк оеклар

чуло́чник *м* оек бәйләүче

чуло́чница *ж* оек бәйләүче хатын (кыз)

чуло́чн||ый, -ая, -ое **1.** оек ...ы; ~**ая фа́брика** оек фабрикасы **2.** оеклык ...; ~**ая шерсть** оеклык йон

чум *м* чум (*төньяк халыкларында торак*)

чума́ *ж* чума (*йогышлы авыру*)

чума́з||ый, -ая, -ое *разг.* пычрак, шапшак; ~**ый мальчуга́н** шапшак малай

чумно́й, -а́я, -о́е **1.** чума ...ы; ~ **микро́б** чума микробы **2.** (*заражённый чумой*) чумалы

чумово́й, -а́я, -о́е *прост.* (*шальной, очумелый*) тиле, котырган

чура́ться *несов. кого-чего, разг.* качу, читләшү; ~ **люде́й** кешеләрдән качу

чурба́н *м* **1.** бүкән, түмәр, тумран; **берёзовый ~** каен түмәр **2.** *перен. бран.* (*о человеке*) күзле бүкән, аңгыра, ахмак

чуре́к *м* чүрәк, көлчә

чу́тк||ий, -ая, -ое **1.** сизгер, сак, үткен; ~**ий зверь** сизгер җәнлек; ~**ое у́хо** үткен колак; ~**ий сон** сак йокы **2.** *перен.* (*отзывчивый*) сизгер, игътибарлы, диккатле; ~**ое отноше́ние к лю́дям** кешеләргә игътибарлы караш; ~**ий челове́к** игътибарлы кеше

чу́ткость *ж* **1.** сизгерлек, саклык, үткенлек; ~ **прибо́ра** приборның сизгерлеге **2.** сизгерлек, игътибарлылык, диккатьлелек; **прояви́ть ~** игътибарлылык күрсәтү

чу́точк||а *ж разг.*: **ни ~и** *нареч.* аз гына да, чак кына да; **ни ~и я не уста́л** аз гына да арымадым; ~**у** *нареч.* бераз, бераз гына; ~**у лу́чше** бераз яхшырак

чуть 1. *нареч.* (*едва, немного*) бераз, аз гына, чак кына, чак-чак, көчкә генә; ~ **живо́й** чак-чак тере; ~ **бо́льше** бераз зуррак **2.** *союз* үк, белән үк ...са, шунда үк; ~ **кто войдёт, услы́шу** берәрсе керә калса, шунда үк ишетермен; ~ **ве́тер ду́нул, он уж простуди́лся** җил исү белән үк аңа салкын тия ♦ ~ **бы́ло не ...** чак кына, аз-аз гына ... диярлек; **он ~ бы́ло не упа́л** чак кына егылмады; ~ **[ли] не ...** бугай, ахры; **э́то произошло́ ~ ли не в про́шлом году́** бу хәл былтыр булды бугай; ~ **свет** таң беленгәч үк, таң ата башлагач үк; ~ **что** (*при малейшем поводе*) берәр нәрсә була калса; ~**-~** аз гына, чак кына

ЧУТ-ШАР

чутьё *с* **1.** (*у животных*) сизу, тою, сизгерлек **2.** *перен.* сизгерлек, уяулык, аңлау; **полити́ческое ~** сәяси сизгерлек; **худо́жественное ~** сәнгатьне аңлау; **~ языка́** телне аңлау

чу́чело *с* **1.** (*фигура животного*) сөкәт; **~ медве́дя** аю сөкәте **2.** (*пугало для птиц*) карачкы **3.** *перен. прост.* (*о грязном человеке*) карачкы, килбәтсез кеше ◆ **~ горо́ховое** шамакай, адәм көлкесе

чу́шка *ж* **1.** (*поросёнок*) чучка, дуңгыз баласы **2.** *спец.* (*слиток металла*) коелма кисәге

чушь *ж разг.* сафсата, буш нәрсә, юкбар; **говори́ть ~** юк-бар сөйләү

чу́ять *несов.* **1.** *кого-что* сизү, тою; **~ дичь** киек кошны сизү **2.** *что* сизү, белү; **чу́ет моё се́рдце, что он придёт** аның киләсен күңелем сизә ◆ **не ~ под собо́й ног (земли́)** аягы җиргә дә тимәү

чу́я||ться *несов. безл. разг.* сизелү, тоелу, беленү; **~лось приближе́ние весны́** яз якынлашуы сизелә иде

Ш

шаба́ш *неизм. в знач. сказ. прост.* житте, бетте, вәссәләм; **бо́льше я не курю́, ~!** бүтән тәмәке тартмыйм, житте!

шаба́шник *м прост.* шабашчы; **наня́ть ~ов** шабашчылар яллау

шаба́шничать *несов. прост.* (*наниматься частным образом за высокую плату на строительство, ремонт чего-л.*) шабашлык итү

шабло́н *м* **1.** (*образец*) шаблон, калып, өлге, үрнәк **2.** *перен.* тапталган, чәйнәлгән [фикер]; әзер калып, шаблон; **он пи́шет по ~у** ул шаблон буенча яза

шабло́нность *ж* шаблонлык, әзер калыплылык, тапталганлык; **~ письма́** язманың шаблонлыгы

шабло́нн||ый, -ая, -ое **1.** шаблон ..., әзер калып белән эшләнгән; **~ая дета́ль** шаблон деталь **2.** *перен.* тапталган, чәйнәлгән, шаблон; **~ая фра́за** тапталган гыйбарә; **~ый отве́т** шаблон җавап

ша́вка *ж* (*маленькая собачка*) маэмай

шаг *м* **1.** адым; **сде́лать не́сколько ~о́в** берничә адым атлау; **отме́рить ~а́ми** адымлап үлчәү; **услы́шать** *чьи-либо* **~и́** *кемнең дә булса* адымын ишетү; **чека́нить (печа́тать, отбива́ть) ~** шап иттереп басып атлау **2.** (*темп движения*) адым, атлау, йөреш; **приба́вить ~у** адымны тизләтү; **уско́рить ~** тизрәк атлау; **заме́длить ~** адымны акрынайту; **идти́ обы́чным ~ом** гадәти адым белән бару **3.** *перен.* адым, хәрәкәт, чара; **э́то ответственный ~** бу җаваплы адым; **сде́лать необду́манный ~** уйланмый ясалган адым **4.** *тех.* адым ◆ **в двух (трёх) ~а́х** *от чего берәр нәрсәдән* ике (өч) адымда; **в ~у́ узки́** (*о брюках*), **в ~у́ узка́** (*о юбке*) атларга читен (кысан); атлаганда тарта; **ни на ~** бер адым да; **ни на ~ не отходи́ть** бер адым да читкә китмәү; **ни на ~ не продви́нуться** бер адым да алга китмәү; **ни ~у наза́д!** бер адым да чигенмәскә!; **он без тебя́ ни на ~** синсез ул бер адым да атламас; **что ни ~** адым саен; **~ за ~ом** 1) (*медленно*) әкренләп, әкрен-әкрен генә; 2) (*постепенно, неуклонно*) тайпылышсыз, эзлекле рәвештә

шага́||ть *несов.* **1.** атлау, атлап бару; **~ть по доро́ге** юлдан атлау; **~ть в но́гу** бер сафта атлау; бер аяктан атлау **2.** *перен. разг.* (*развиваться*) [алга] бару, [алга] атлау, үсү; **3.** (*переступать*) атлау; **~ть че́рез поро́г** бусага аша атлау **4.** *разг.* (*идти*) атлау, бару; **куда́ ~ешь?** кая барасың?

шагну́ть *сов. однокр.* **1.** бер адым атлау, атлап кую; **~ в кана́ву** канауга атлау **2.** *перен.* [алга] атлап кую, үсү

ша́гом *нареч.* **1.** (*не бего́м*) атлап, атлап кына **2.** (*не рысью*) атлатып, атлап; **ко́ни шли ~** атлар атлап бардылар

шагоме́р *м* адымүлчәгеч

шагре́нев||ый, -ая, -ое шигрин ..., шигрин ...ы; **~ая ко́жа** шигрин күн; **~ый портфе́ль** шигрин портфель

шагре́нь *ж* шигрин (*йомшак күн*)

ша́йба *ж* **1.** *тех.* шайба **2.** *спорт.* алка, шайба

шайка I шайка, өер, төркем; **~ воро́в** караклар төркеме

ша́йка II *ж* лакан; **ба́нная ~** мунча лаканы

шайта́н *м* шайтан, җен

шака́л *м* чүл бүресе, шакал

шака́л||ий, -ья, -ье чүл бүресе ...ы, шакал ...ы; **~ьи пова́дки** шакал гадәтләре

шала́нда *ж* **1.** (*баржа*) шаланда **2.** (*рыболовная лодка*) шаланда

шала́ш *м* куыш, шалаш; **рыба́чий ~** балыкчы куышы

ша́лев||ый, -ая, -ое шәл ...ы; **~ые узо́ры** шәл бизәкләре ◆ **~ый воротни́к** шәл яка

шале́ть *несов. прост.* шашу, котыру; **~ от ра́дости** шатлыктан котыру

шал||и́ть *несов.* **1.** шаяру, шуклану, уйнау; **не ~и́!** шаярма! **2.** *разг.* шаярту, дөрес йөрмәү; **часы́ ~я́т** сәгать дөрес йөрми; **здоро́вье что-то ~и́т** сәламәтлек нигәдер шаярта ◆ **~и́шь!** алай булмый торсын әле!

шаловли́вость *ж* шаянлык, наянлык, шуклык

шаловли́вый, -ая, -ое шаян, наян, шук; **~ ребёнок** шаян бала; **~ взгляд** шаян караш

шалопа́й *м разг.* эшлексез, җилкуар, шалапай

шалопа́йничать *несов. разг.* җилкуарлану, шалапайлану

ша́лост||ь *ж* (*проказа*) шаянлык, юләрлек; (*озорство*) дуамаллык, шуклык; **де́тские ~и** балалык шуклыклары

шалу́н *м* шаян, наян, шук [кеше]

шалу́нья *ж* шаян хатын (кыз)

шалфе́й *м бот.* шалфей; **~ лугово́й** болын шалфее

шаль *ж* шәл; **цвета́стая ~** чәчәкле шәл ◆ **воротни́к ~ю** шәлсыман яка

шальн||о́й, -а́я, -о́е **1.** акылын югалткан, шашкан; **смотре́ть ~ы́ми глаза́ми** шашкан күз белән карау **2.** дуамал, тиле, азгын; **~а́я мысль** тиле фикер; **~о́й па́рень** дуамал егет **3.** (*случайный — о пуле, снаряде*) адашкан, саташкан ◆ **~ы́е де́ньги** ансат килгән акча, җиңел кәсептән килгән акча

шама́н *м* шаман

шаманизм *м см.* **шама́нство**

шама́нск||ий, -ая, -ое шаман ...ы, шаманлык ...ы; **~ий бу́бен** шаман шөлдере; **~ая оде́жда** шаман киеме

шама́нство *с* **1.** (*форма религии*) шаман дине, шаманизм **2.** (*колдовство*) шаманлык

ша́мканье *с см.* **ша́мкать**

ша́мкать *несов. разг.* пышылдап сөйләү, пышылдау; **~ беззу́бым ртом** тешсез авызы белән пышылдап сөйләү

шампа́нское *с* шампанский

шампиньо́н *м* шампиньон (*ашамлык гөмбә*)

шампу́нь *м* шампунь

шанс *м* өмет, ышаныч, мөмкинлек; **ни одного́ ~а на успе́х** уңышка бернинди өмет юк; **после́дний ~** соңгы өмет

шансоне́тка *ж* **1.** (*песня*) шансонетка, әдәпсез җыр **2.** (*певица*) шансонетка, әдәпсез җыр башкаручы

шанта́ж *ж* шантаж; **занима́ться ~о́м** шантаж белән шөгыльләнү

шантажи́ровать *несов. кого-что* шантаж ясау, шантаж юлы белән эш итү

шантажи́ст *м* шантажчы

шантрапа́ *м, ж прост.* **1.** (*ничтожный человек*) юньсез кеше; (*проходимец*) әрсез кеше **2.** *собир.* юк-бар кешеләр

ша́нцев||ый, -ая, -ое *воен.* шанец ...ы; **~ый инструме́нт** шанец коралы; **~ая лопа́та** шанец көрәге

ша́пк||а *ж* **1.** бүрек; **мехо́вая ~а** мех бүрек; **без ~и** бүрексез **2.** (*заголовок в газете*) гомуми баш ◆ **дать по ~е** *прост.* 1) (*ударить*) башына сугу, тондыру; 2) (*уволить*) сөрү, куу; **на во́ре ~а гори́т** каракның бүреге яна; **получи́ть по ~е** 1) (*получить удар*) тукмак алу; 2) (*быть уволенным*) куылу, сөрелү; **по Се́ньке и ~а** чиләгенә күрә капкачы; **~ами закида́ть** бүрек белән бәреп егу (*дошманны җиңүгә җиңел карау*); **~а-невиди́мка** *фольк.* тылсымлы бүрек

ша́почка *ж* **1.** *уменьш. от* **ша́пка** 1; **2.** балалар башлыгы

ша́почник *м* бүрекче, бүрек тегүче

ша́почн||ый, -ая, -ое бүрек ...ы, бүрек тегү ...ы; **~ая мастерска́я** бүрек тегү остаханәсе ◆ **~ое знако́мство** бүрек танышлыгы, очраклы танышлык; **прийти́ к ~ому разбо́ру** ≈ туйдан соң дөмбергә

шар *м в разн. знач.* шар; **ра́диус ~а** шарның радиусы; **бильярдный ~** бильярд шары; **возду́шный ~** һава шары; **земно́й ~** җир шары ◆ **хоть ~о́м покати́** тап-такыр, шар тәгәрәтерлек, буп-буш

шара́да *ж* шарада, башваткыч

шара́хаться *несов.* **1.** *см.* **шара́хнуться; ~ из стороны́ в сто́рону** бер яктан

икенче якка ташлану 2. *перен. разг.* (*сторониться кого-л.*) читләшү, читкә тайпылу

шара́хнуть *сов. однокр. прост.* 1. *кого-что и без доп.* бәрү, сугу, тондыру, кундыру 2. гөрселдәтү, ату, гөмбердәтү ~ **из пу́шки** туптан ату 3. *см.* **шара́хнуться**

шара́хну||ться *сов. однокр.* 1. (*отпрянуть*) читкә ташлану, [читкә] тайпылу; **ло́шадь ~лась в сто́рону** ат читкә тайпылды 2. *прост.* (*сильно удариться*) шап итеп бәрелү, шап итеп төшү; ~ **ться голово́й о сте́нку** баш белән диварга шап итеп бәрелү

шарж *м* шарж, көлү; **дру́жеский** ~ дусларча көлү

шаржи́ровать *несов. кого-что и без доп.* шаржлаштыру, шаржга бирелү

шариа́т *м* шәригать

ша́рик *м* 1. *уменьш. от* **шар**; шарчык 2. *физиол.* тәнчек; **кра́сные кровяны́е** ~**и** (*эритроциты*) кызыл кан тәнчекләре; **бе́лые кровяны́е** ~**и** (*лейкоциты*) ак кан тәнчекләре

ша́риков||ый, -ая, -ое шарлы; ~**ая автору́чка** шарлы авторучка; ~**ый подши́пник** шарлы подшипник

шарикоподши́пник *м тех.* шарлы подшипник; ~**и велосипе́да** велосипедның шарлы подшипниклары

шарикоподши́пниковый, -ая, -ое шарлы подшипник ...ы; ~ **заво́д** шарлы подшипник заводы

ша́рить *несов.* капшау, актару, актарып эзләү, капшап эзләү; ~ **рука́ми в темноте́** карангыда куллары белән капшап эзләү; ~ **в карма́нах** кесәләрен капшау

ша́ркать *несов.* 1. *чем* кыштырдату, шапылдату; ~ **ту́флями** туфлиләр белән шапылдату 2. (*при поклоне, приветствии*) аякны аякка бәрү

шарлата́н *м* шарлатан, алдакчы; **знахо́рь-** ~ имче шарлатан

шарлата́нить *несов.* шарлатанлану, шарлатанлык итү (кылу)

шарлата́нск||ий, -ая, -ое шарлатанча ..., шарлатанлык ...ы, шарлатан ...ы; ~**ие зама́шки** шарлатан кыланмышлары

шарлатанство́ *с* шарлатанлык, алдакчылык; **разоблачи́ть** ~ шарлатанлыкны фаш итү

шарма́нк||а *ж* шарманка ♦ **[опя́ть] завёл свою́** ~**у** *прост.* бер балык башын чәйнәү

шарма́нщик *м* шарманчы, шарманкада уйнаучы

шарни́р *м* күгән, тупса; **шарово́й** ~ шарлы тупса; **универса́льный** ~ универсаль күгән; **дверь на** ~**ах** тупсада утырган ишек

шарни́рный, -ая, -ое күгәнле, тупсалы; ~ **механи́зм** күгәнле механизм

шарова́ры *только мн.* чалбар; **широ́кие** ~ киң чалбар

шарови́дный, -ая, -ое шарсыман, шарга охшаган; ~ **гриб** шарсыман гөмбә

шаров||о́й, -а́я, -о́е 1. шар ...ы, шарлы, йомры; ~**а́я пове́рхность** шар өсйөзлеге; ~**о́й сегме́нт** шар сегменты 2. (*имеющий форму шара*) шарсыман; ~**а́я мо́лния** шарсыман яшен

шарф *м* шарф; **пёстрый** ~ чуар шарф

шасси́ *с нескл. тех* шасси; **убира́ющееся** ~ җыелулы шасси; **неубира́ющееся** ~ җыелмый торган шасси; **самохо́дное** ~ үзйөрешле шасси

шата́ни||е *с* 1. *см.* **шата́ть** I, **шата́ться**; 2. *перен.* (*неустойчивость во взглядах, убеждениях*) аумакайлык

шата́||ть *несов.* 1. *что* селкетү, чайкалту; **ве́тер** ~**ет дере́вья** җил агачларны селкетә; ~**ть зуб** тешне селкетү 2. *кого* чайкалу, алпан-тилпән килү; **его́** ~**ет от уста́лости** арганлыктан ул алпан-тилпән килә

шата́||ться *несов.* 1. селкенү, какшау; **зуб** ~**ется** теш селкенә; **стол** ~**ется** өстәл селкенә 2. (*при ходьбе*) чайкалу, алпан-тилпән килү 3. *перен. прост.* тик йөрү, селкенеп йөрү; ~**ться по го́роду** шәһәр буйлап тик йөрү

шате́н *м* коңгырт чәчле кеше

шате́нка *ж* коңгырт чәчле хатын (кыз)

шатёр *м* чатыр; **цыга́нский** ~ чегән чатыры; **раски́нуть** ~ чатыр кору

ша́тк||ий, -ая, -ое 1. селкенә торган, какшый торган, какшау; ~**ий стул** селкенә торган урындык; ~**ая похо́дка** селкенеп йөрү 2. *перен.* тотрыксыз, ышанычсыз; ~**ое положе́ние** тотрыксыз хәл ♦ **ни** ~**о, ни ва́лко** *погов.* ≈ бер көе, бер төрле

ша́ткость *ж* 1. селкенгәнлек, какшаганлык 2. *перен.* тотрыксызлык, ышанычсызлык; ~ **мне́ний** фикерләрнең тотрыксызлыгы

шату́н *м тех.* шатун

шафра́н *м бот.* зәгъфран

шафра́нн||ый, -ая, -ое 1. *бот.* зәгъфран ...ы; ~**ые ры́льца** зәгъфран авызчыклары 2. зәгъфранлы; ~**ое те́сто** зәгъфранлы камыр 3. (*о цвете*) зәгъфран төсендәге, кызгылт сары

шафра́новый -ая, -ое *см.* **шафра́нный** 3

шах I *м* (*титул*) шаһ

шах II *м шахм.* шах; **объяви́ть** ~ шах белдерү; ~ **королю́** корольгә шах

шахиншах *м* (*титул*) шаһиншаһ

шахи́ня *ж* шаһ хатыны

шахмати́ст *м* шахматчы, шахмат уйнаучы

шахмати́стка *ж* шахматчы хатын (кыз)

ша́хматн||ый, -ая, -ое шахмат ...ы; ~**ая доска́** шахмат тактасы ♦ **в** ~**ом поря́дке** шахмат тәртибендә

ша́хматы *только мн.* 1. (*игра*) шахмат; **игра́ть в** ~ шахмат уйнау 2. (*набор*) шахмат

ша́хский, -ая, -ое шаһ ...ы; ~ **престо́л** шаһ тәхете

ша́хт||а *ж* шахта; **рабо́тать в** ~**е** шахтада эшләү; **каменноуго́льная** ~**а** ташкүмер шахтасы

шахтёр *м* шахтёр, шахтачы, шахтада эшләүче

шахтёрка *ж* 1. шахтёр хатын (кыз) 2. (*жена шахтёра*) шахтёр хатыны 3. (*рабочий костюм*) шахтёрка

шахтёрск||ий, -ая, -ое шахтёр ...ы; шахтёрлар ...ы; ~**ая ла́мпа** шахтёр лампасы

ша́хтн||ый, -ая, -ое шахта ...ы; ~**ая печь** шахта миче ♦ ~**ый ствол** *горн.* шахта стволы

ша́шечный, -ая, -ое шашка ...ы; ~ **турни́р** шашка турниры

ша́ши́ст *м* шашкачы, шашка уйнаучы

ша́шк||а I *ж* 1. *только мн.* ~**и** шашка; **игра́ть в** ~**и** шашка уйнау 2. (*кружок для игры*) шашка, шакмак (*шундый уенда кулланыла торган шакмак*) 3. шашка; **дымова́я** ~**а** төтен шашкасы; **подрывна́я** ~**а** шартлаткыч шашка ♦ **в** ~**у** *или* ~**ами** *в знач. нареч.* шакмаклы; **ткань в** ~**у** шакмаклы тукыма; **си́тец** ~**ами** шакмаклы ситса

ша́шк||а II *ж* (*оружие*) кылыч, шашка

шашлы́к *м* кәбап, шашлык

шашлы́чная *ж* кәбапханә, шашлыкханә

ша́шни *только мн. разг.* 1. (*интриги*) хәйләләр 2. (*любовные*) гыйшык-мыйшык, гыйшык бәйләнешләре

шва́бр||а *ж* швабра, мунчала пумала, киндер пумала; **мыть полы́** ~**ой** идәнне швабра белән юу

шваль *ж прост.* 1. (*негодная вещь*) яраксыз әйбер, чүп-чар 2. (*негодный человек*) чүп кеше, нәҗес кеше, юк-бар кеше

швартов *м мор.* швартов, бәйләү арканы; **отда́ть** ~**ы** швартовны ычкындыру

швартова́ть *несов. что, мор.* арканлап кую, швартов белән бәйләп кую; ~ **су́дно** судноны арканлап кую

швартова́ться *несов. мор.* 1. арканлап куелу, бәйләп куелу 2. *страд. от* **швартова́ть**

швартов||ый, -ая, -ое *мор.* швартов ...ы; ~**ые концы́** швартов очлары

швах *в знач. сказ разг.* мөшкел, начар, яман, хөрти; **дела́ у него́** ~ эшләре яман аның

швед *м* швед, швед кешесе

шве́дка *ж* швед хатыны (кызы)

шве́дск||ий, -ая, -ое швед ...ы; шведлар ...ы; Шве́ция ...ы; ~**ий язы́к** швед теле ♦ ~**ая сте́нка** *спорт.* швед стенкасы

шве́ды *мн.* шведләр, Швеция халкы

шве́йник *м* тегүче, тегүче эшче

шве́йн||ый, -ая, -ое тегү ...ы; тегүчелек ...ы; ~**ая маши́на** тегү машинасы; ~**ая игла́** тегү энәсе; ~**ая фа́брика** тегү фабрикасы

швейца́р *м* швейцар, ишек каравылчысы

швейца́рск||ий I, -ая, -ое Швейцария ...ы; швейцарияле[ләр] ...ы; ~**ая приро́да** Швейцария табигате; ~**сыр** Швейцария сыры

швейца́рск||ий II, -ая, -ое швейцар ...ы; ~**ая ливре́я** швейцар ливреясе

швейца́рцы *мн.* швейцариялеләр; швейцарлар, Швейцария халкы

шве́ллер *м тех.* швеллер (*«п» сыман борыс*)

шве́ллерн||ый, -ая, -ое *тех.* швеллер ...ы, швеллер ...; ~**ая ба́лка** швеллер өрлек; ~**ое желе́зо** швеллер тимере

швея́ *ж* тегүче хатын (кыз)

швырну́ть *сов. однокр. см.* **швыря́ть**

швыря́||ть *несов. кого-что, чем, разг.* ыргыту; ату; **~ть ка́мни (камня́ми)** *в кого-л. кемгәдер* ташлар ату; **куда́ его́ то́лько не ~ла судьба́!** язмыш аны кая гына ыргытмады ♦ **~ де́ньги (деньга́ми)** акча туздыру

швыря́ться *несов.* **1.** *чем* ыргыту, ату, ыргытышу, атышу; **~ камня́ми** таш атышу **2.** *перен. кем-чем* санга сукмау, хисаплашмау, читкә кагу; **нельзя́ ~ людьми́** кешеләрне читкә кагарга ярамый; **~ дорогими́ пода́рками** кыйммәтле бүләкләрне санга сукмау

шевели́ть *несов.* **1.** *что* кыймылдату, кузгату, селкетү; **~ дрова́ в пе́чке** мичтә утынны кузгату **2.** *чем* кыймылдату, селкетү; **~ губа́ми** иреннәрне кыймылдату; **~ вёслами** ишкәкләрне селкетү **3.** *что, с.-х.* күпертү, кабарту; **~ се́но** печән кабарту ♦ **~ мозга́ми** *шутл.* башны эшләтү, уйлап карау

шевел||и́ться *несов.* **1.** кыймылдау, селкенү; **ли́стья ~я́тся** яфраклар селкенә; **не ~и́сь!** кыймылдама! **2.** *перен.* уяну, кузгалу, борчу; **~и́тся наде́жда** өмет уяна; **~я́тся сомне́ния** шикләнүләр борчый; **в голове́ у меня́ ~и́лся оди́н вопро́с** башымда бер мәсьәлә уянды ♦ **~и́сь!** кыймылдагыз!

шевельну́ть *сов. однокр. см.* **шевели́ть** ♦ **[и] бро́вью не ~** керфек тә селкетмәү

шевельну́ться *сов. однокр. см.* **шевели́ться**

шевелю́ра *ж* куе чәч

шевио́т *м* шевиот (*йон тукыма*)

шевио́товый, -ая, -ое шевиот ...ы; шевиот ...; **~ костю́м** шевиот костюм

шедёвр *м* шедевр, гүзәл әсәр; **~ иску́сства** сәнгать шедевры

шезло́нг *м* шезлонг (*сөзәк аркалы утыргыч*)

ше́йка *ж* **1.** *уменьш. от* **ше́я;** муенчык **2.** (*узкая часть чего-л.*) муен, муентык; **~ ре́льса** рельс муентыгы; **~ зу́ба** теш муентыгы

ше́йн||ый, -ая, -ое муен ...ы, муендагы; **~ые позвонки́** *анат.* муен умырткалары; **~ый плато́к** муендагы яулык

шейх *м* шәех (**1.** *Гарәбстанда: кайбер күчмә кабиләләрнең башлыгы.* **2.** *гарәп илләрендә: авыл старостасы* **3.** *мөселманнарда: гомумән дини башлык*)

ше́лест *м* кыштырдау, шабырдау; шыштырдау; **~ ли́стьев** яфраклар кыштырдавы; **~ пла́тья** күлмәк шыштырдавы

шелест||е́ть *несов.* кыштырдау, кыштыр-кыштыр килү, шыштырдау; **ли́стья ~я́т** яфраклар кыштырдыйлар

шёлк *м* ефәк; **~-сыре́ц** чимал ефәк; **иску́сственный ~** ясалма ефәк; **пла́тье из ~а** ефәк күлмәк

шелкови́нка *ж* ефәк жебе

шелкови́ст||ый, -ая, -ое ефәксыман, ефәктәй, ефәк төсле; **~ая ткань** ефәксыман тукыма

шелкови́ца *ж бот.* тут агачы

шелкови́ч||ый, -ая, -ое тут агачы ...ы; **~ые планта́ции** тут агачы плантацияләре ♦ **~ый червь** ефәк корты

шелково́д *м* ефәкче, ефәкчелек белгече

шелково́дство *с* ефәкчелек, ефәк корты үрчетү

шелково́дческ||ий, -ая, -ое ефәкчелек ...ы; ефәк корты үрчетү ...ы; **~ие райо́ны** ефәкчелек районнары

шёлков||ый, -ая, -ое **1.** ефәк ...ы; ефәк ...; **~ое волокно́** ефәк сүсе; **~ая нить** ефәк җеп; **~ая ле́нта** ефәк тасма; **~ая фа́брика** ефәк фабрикасы **2.** ефәк ..., ефәктәй; **~ые во́лосы** ефәктәй чәчләр **3.** *перен. разг.* тыңлаучан, басынкы, юаш, инсафлы; **ма́льчик стал ~ым** малай инсафланды

шёлкокомбина́т *м* ефәк комбинаты

шёлкообраба́тывающий, -ая, -ее ефәк эшкәртү ...ы; ефәк эшкәртүче ...

шёлкомота́льня *ж* ефәкханә, ефәк урау эшханәсе

шёлкомота́льщик *м* ефәк ураучы

шёлкомота́ние *с* ефәк урау

шелкопря́д *м зоол.* ефәк күбәләге

шёлкопряде́ние *с* ефәк туку

шёлкопряди́льный, -ая, -ое ефәк туку ...ы; **~ стано́к** ефәк туку станогы

шелла́к *м* шеллак (*табигый сумала*)

шелохну́||ть *сов. что, чем* селкетү, селкетеп кую, кузгату, кузгатып кую, кыймылдату; **ветеро́к ~л листву́** җил яфракны селкетеп куйды

шелохн||у́ться *сов.* селкенү, кузгалу, кыймылдау, селкенеп (кузгалып, кыймылдап) кую; **ни оди́н листо́к не ~ётся** бер яфрак та селкенми

шелуди́вый, -ая, -ое *прост.* кутырлы, кырчын, корчангы, таз

шелуха́ *ж* **1.** кабык; **карто́фельная ~** бәрәңге кабыгы **2.** *перен.* чүп-чар, кибәк

шелуше́ние *с см.* **шелуши́ть, шелуши́ться**

шелуши́ть *несов. что* кабыгыннан арчу, кабыгыннан арындыру; **~ зёрна** ашлык бөртекләрен кабыгыннан арындыру

шелуши́||ться *несов.* (*о коже*) кубалаклану, кубу; **ко́жа на лице́ ~тся** битнең тиресе кубалаклана

ше́льма *м, ж прост.* **1.** (*хитрец*) мут, ертлач, алдакчы **2.** *бран.* явыз кеше

шельмова́ть *несов. кого-что, разг.* яманлау, яман атын сату; пычрак ату; **~ че́стного челове́ка** намуслы кешегә пычрак ату

шемая́ *ж зоол.* майбалык, шемая

шепеля́вить *несов.* шышылдап сөйләү, шышылдау

шепеля́вость *ж* шышылдап сөйләү, шышылдаучанлык

шепеля́вый, -ая, -ое шышылдап сөйләүче, шышылдаучы

шепну́ть *сов. однокр. см.* **шепта́ть** 1, 3

шёпот *м* **1.** пышылдау, пышылдап сөйләү **2.** *перен.* (*листьев*) кыштырдау; (*воды́*) чылтырау

шёпотом *нареч.* пышылдап, шыпырт; **говори́ть ~** пышылдап сөйләү

шепта́ть *несов.* **1.** *что и без доп.* пышылдау; **~ на́ ухо** колагына пышылдау **2.** *перен.* (*о листве*) кыштырдау; (*о воде, ручье*) чылтырау **3.** *что разг.* (*передавать по секрету*) чыш-пыш тарату, гайбәт тарату

шепта́ться *несов.* **1.** пышылдашу, пышылдап сөләшү **2.** *см.* **шепта́ть** 2

шепту́н *м разг.* пышылдап сөйләшүче, гайбәтче, сүз йөртүче

шербе́т *м* ширбәт

шере́нг||а *ж* рәт, саф, **вы́строиться в две ~и** ике рәткә тезелү; **~а автомаши́н** автомашиналар сафы ♦ **быть (стоя́ть) в одно́й ~е** *с кем кем беләндер* бер сафта булу (тору)

шери́ф I *м* (*судья*) шәриф

шери́ф II *м* (*у мусульман*) шәриф (*Мөхәммәт пәйгамбәр нәселеннән килгән мөселман*)

шероховáтост||ь *ж* **1.** кытыршылык, кытырлык; **~ь ко́жи** күннең кытыршылыгы; **~ь доски́** тактаның кытыршылыгы **2.** кытыршы, кытыр; **~и на доске́** тактадыгы кытыршылыклар **3.** *перен.* кытыршы, тупас; **в рабо́те появи́лись ~и** эштә кытыршылар туды

шерохова́т||ый, -ая, -ое **1.** кытыршы, кытырлы; **~ая доска́** кытыршы такта **2.** *перен.* кытыршы, тупас, килешсез; **~ый стиль** кытыршы стиль

шерсти́нка *ж* **1.** (*волосок шерсти*) төк **2.** (*шерстяная нить*) йон жебе

шерсти́ст||ый, -ая, -ое **1.** йонлач, озын куе йонлы; **~ые о́вцы** озын куе йонлы сарыклар

шерст||и́ть *несов. что и без доп.* кычыттыру, кыру, чәнчү (*тәнне*); **пла́тье ~и́т** күлмәк тәнне чәнчә

шерстопряде́ние *с* йон эрләү

шерстопряди́льн||ый, -ая, -ое йон эрләү ...ы; **~ая фа́брика** йон эрләү фабрикасы

шерстотка́цк||ий, -ая, -ое йон туку ...ы; **~ая фа́брика** йон туку фабрикасы

шерстотка́чество *с* йон туку

шерст||ь *ж* **1.** йон, төк; **густа́я ~** куе йон; **обрабо́тка ~и** йон эшкәртү; **ове́чья ~** сарык йоны; **бить ~** *спец.* йон тетү **2.** (*пряжа, нитки*) йон, йон җеп **3.** (*ткань*) йон, йон тукыма ♦ **гради́ть про́тив ~и** йонын киргә сыпыру

шерстян||о́й, -а́я, -о́е **1.** йон ..., йон ...ы; **~а́я ткань** йон тукыма; **~а́я пря́жа** йон эрләнмәсе; **~ы́е перча́тки** йон перчатка; **~о́е пла́тье** йон күлмәк **2.** йон ...ы; йон эшкәртү ...ы; **~а́я фа́брика** йон эшкәртү фабрикасы

шерша́в||ый, -ая, -ое кытыршы, ярганланган, бирчәйгән; **~ые ру́ки** кытыршы куллар

ше́ршень *м* божан

шест *м* колга; **прыжки́ с ~о́м** *спорт.* колга белән сикерү

ше́ствие *с* **1.** йөреш, атлау; **торже́ственное ~** тантаналы йөреш **2.** *перен.* атлау, адым

ше́ствовать *несов.* [тантаналы] йөрү, бару, атлап бару; **~ по пло́щади** мәйданнан атлап бару

шестерёнка *ж см.* **шестерня́**

шестёрка *ж* **1.** (*цифра или группа из шести единиц*) алты **2.** *разг.* (*напр. трамвай, автобус*) алтынчы **3.** (*упряжка*) җигүле алты ат **4.** *спорт.* (*лодка*) алты ишкәкле көймә **5.** (*в картах*) алтылык

шестерня́ *ж тех.* шестерня, тешле тәгәрмәч; (*в мельнице*) алтагач

ше́стеро *числ. собир.* алтау, алты; **их бы́ло ~** алар алтау иде; **~ из нас** безнең алтыбыз; **~ су́ток** алты тәүлек

шести- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге; татар теленә «алты» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **шестигра́нный** алты кырлы; **шестипудо́вый** алты потлы

шестигра́нник *м мат.* алтыкырлык

шестигра́нн||ый, -ая, -ое *мат,* алты кырлы; **~ая фигу́ра** алты кырлы фигура

шестидесятиле́тие *с* **1.** (*срок*) алтмыш ел **2.** (*годовщина*) алтмыш еллык, алтмыш яшьлек

шестидесятиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) алтмыш еллык ... **2.** *(о возрасте)* алтмыш яшьлек ...

шестидеся́т||ый, -ая, -ое *числ.* алтмышынчы; **~ые го́ды** алтмышынчы еллар; **~ый киломе́тр** алтмышынчы километр

шестидне́вный, -ая, -ое алты көн ..., алты көнлек ...; **~ путь** алты көнлек юл; **в ~ срок** алты көн эчендә

шестикла́ссник *м* алтынчы сыйныф (класс) укучысы

шестикла́ссница *ж* алтынчы сыйныфта (класста) укучы кыз

шестикра́тн||ый, -ая, -ое алты тапкыр, алты мәртәбә, алтылатылган; **в ~ом разме́ре** алтылатылган күләмдә

шестиле́тн||ий, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) алты еллык ..., алты ел ... **2.** (*о возрасте*) алты яшьлек ...

шестиме́сячный, -ая, -ое алты айлык; **~ ребёнок** алты айлык бала

шестинеде́льный, -ая, -ое алты атналык ...; **~ о́тпуск** алты атналык ял

шестипа́лый, -ая, -ое алты бармаклы; **~ след** алты бармаклы эз

шестисотле́тие *с* **1.** (*срок*) алты йөз ел, алты гасыр **2.** (*годовщина*) алты йөз еллык; **~ го́рода** шәһәрнең алты йөз еллыгы

шестисотле́тний, -яя, -ее алты йөз еллык ..., алты гасырлык ...; **~ юбиле́й** алты йөз еллык юбилей

шестисо́т||ый, -ая, -ое *числ.* алты йөзенче; **~ый но́мер** алты йөзенче номер

шестиуго́льник *м мат.* алтыпочмаклык

шестиуго́льн||ый, -ая, -ое алтыпочмаклы; **~ая ко́мната** алтыпочмаклы бүлмә

шестичасово́й, -а́я, -о́е **1.** алты сәгатьлек ..., алты сәгатьле; **~ рабо́чий день** алты сәгатьлек эш көне **2.** сәгать алтыда китә (килә) торган; **~ по́езд** сәгать алтыда китә торган поезд

шестиэта́жный, -ая, -ое алты катлы; **~ дом** алты катлы йорт

шестнадцатиле́тний, -яя, -ее **1.** (*о сроке*) уналты еллык ... **2.** (*о возрасте*) уналты яшьлек ...

шестна́дцат||ый, -ая, -ое *числ.* уналтынчы; **~ая страни́ца** уналтынчы бит

шестна́дцать *числ.* уналты

шест||о́й, -а́я, -о́е *числ.* алтынчы; **~о́й но́мер** алтынчы номер; **~а́я часть** алтынчы өлеше; **~о́е апре́ля** алтынчы апрель; **ему́ ~о́й год** аңа алтынчы яшь

шесто́к *м* мич алды

шесть *числ.* алты

шестьдеся́т *числ.* алтмыш

шестьсо́т *числ.* алты йөз

шестью́ *нареч.* алты мәртәбә, алты тапкыр, алты җирдә; **~ шесть — три́дцать шесть** алты җирдә алты-утыз алты

шеф *м* **1.** (*начальник*) шеф, башлык **2.** шеф, шефлык итүче; **заво́д — ~ шко́лы** завод — мәктәп шефы ♦ **~-по́вар** шеф-повар, өлкән пешекче

ше́фск||ий, -ая, -ое шеф ...ы; шефлык ...ы; **~ая по́мощь** шефлык ярдәме

ше́фство *с* шефлык, шефлык итү; **взять ~** *над кем-чем-л. кемне-нәрсәне булса да* шефлыкка алу

ше́фствова́ть *несов.* шеф булу, шефлык итү; **~ над де́тским до́мом** балалар йортына шефлык итү

ше́я *ж* муен ♦ **ве́шаться (броса́ться) на ше́ю** *кому* муенына асылыну, ник итеп кочаклашу; **гнать (вы́гнать) в ше́ю** *кого* куып чыгару, төрткәләп чыгару

ши́ворот *м*: **схвати́ть** *кого-л.* **за ~** *кемнең дә булса* якасыннан эләктерү; **взять** *кого-л.* **за ~** *кемне дә булса* якасыннан алу; **~-навы́ворот** алдын-артка; **он наде́л руба́шку ~-навы́ворот** күлмәген алдын-артка кигән; **дела́ пошли́ ~-навы́ворот** эшләрнең алды-арты китте

шизофре́ник *м* шизофреник, шизофрения белән авыручы

шизофрени́я *ж мед.* шизофрения (*психик авыру*)

шик *м* купшылык, фыртлык; **пройти́сь с ~ом** фырт итеп үтеп китү; **зада́ть ~у** *прост.* купшылык күрсәтү

ши́канье *с см.* **ши́кать**

шика́рно *нареч.* **1.** шәп [итеп], купшы [итеп]; матур; фырт; **~ обста́вленная ко́мната** купшы итеп җиһазланган бүлмә **2.** *в знач. сказ. безл.* менә дигән, бик шәп; **здесь ~!** биредә менә дигән!

шика́рн||ый, -ая, -ое *разг.* бик шәп, купшы, матур; фырт; **~ая кварти́ра** бик шәп квартира; **~ое пла́тье** купшы күлмәк

ши́кать *несов.* **1.** *на кого* (*отгонять птиц*) «көш» дип әйтү, «көш» дип куу **2.** *на кого* (*призывать к тишине*) тшылдау, «тш» дип әйтү, «төш» дип әйтү **3.** (*выражать неодобрение*) мәсхәрәләп кычкыру, мәсхәрәләп сызгыру

ши́кнуть *сов. однокр. см.* **ши́кать**

ши́ллинг *м* шиллинг (*акча берәмлеге*)

ши́л||о *с* без ♦ **~а в мешке́ не утайшь** *посл.* без капчыкта ятмый

шимпанзе́ *м нескл.* шимпанзе

ши́на *ж* **1.** шин; **автомоби́льная ~** автомобиль шины **2.** *мед.* тугым, шин

шине́л||ь шинель

шине́льн||ый, -ая, -ое шинель ...ы; шинельлек ...; **~ое сукно́** шинельлек постау

шинка́рь *м уст.* мәйханәче

шинкова́ть *несов. что* турау, телемләп турау; **~ капу́сту** кәбестә турау

ши́нный, -ая, -ое шин ...ы; **~ заво́д** шин заводы

шино́к *м уст.* мәйханә

шиньо́н *м* шиньон; ясалма чәч

шип *м* **1.** (*у растения*) чәнечке, кылчык, энә **2.** чыгынты, тырнак, шип; теш (*дагада*); **боти́нки с ~а́ми** шиплы ботинкалар **3.** (*выступ на деревянной детали*) чыгынты

шипе́ние *с см.* **шипе́ть**

шип||е́ть *несов.* **1.** чыжылдау; (*о гусе*) ысылдау, ыслау; (*о паре, воздухе*) шыш итү; **мя́со ~и́т на сковороде́** табада ит чыжылдый; **спи́чка ~и́т и га́снет** шырпы чыжылдый да сүнә **2.** (*ворчать*) ысылдау, мыгырдану

шипо́вник *м* **1.** (*растение*) гөлҗимеш, гөләп **2.** (*плод*) гөлҗимеш

шипу́ч||ий, -ая, -ее (*о напитках*) чыжылдый торган, чемерди торган

шипя́щ||ий, -ая, -ее: **~ие согла́сные** *лингв.* чыжылдаучы тартыклар

ширин||а́ *ж* киңлек, иң, калынлык; **~а́ реки́** елга киңлеге; **~а́ тка́ни** тукыма иңе; **~о́й в пять ме́тров** биш метр киңлегендә; **~о́й в па́лец** бармак калынлыгында

шири́нка *ж* чалбар изүе, ыштан изүе

ши́рить *несов. что* киңәйтү, җәелдерү; **~ движе́ние за ми́р** тынычлык өчен хәрәкәтне киңәйтү

ши́ри||ться *несов.* киңәю, җәелү

ши́рм||а *ж прям., перен.* ширма, пәрдә; **крова́ть за ~ами** ширма артындагы карават; **служи́ть ~ой** *кому-чему-л. кемгәдәр* пәрдә булып тору; ширма булып хезмәт итү; **за ~ой гро́мких слов** яңгыравыклы сүзләр пәрдәсе артында

широ́к||ий, -ая, -ое **1.** киң, инле; **~ие пле́чи** киң җилкәләр; **~ая у́лица** киң урам; **~ая пло́щадь** киң мәйдан; **~ая ле́нта** киң тасма **2.** иркен, киң; **~ий пиджа́к** иркен пиджак **3.** иксез-чиксез, киң; **~ие просто́ры** иксез-чиксез киңлекләр; **наступле́ние на ~ом фро́нте** киң фронт буйлап һөҗүм итү **4.** *перен.* киң, зур; **~ий спрос** киң сорау; **~ий сбыт** киң сату; **в ~их масшта́бах** киң масштабларда; **в ~ом смы́сле сло́ва** сүзнең киң мәгънәсендә **5.** *перен.* киң катлау, киң; **~ая обще́ственность** киң катлау җәмәгатьчелек; **~ие слои́ населе́ния** халыкның киң катлаулары; **това́ры ~ого потребле́ния** киң куллану товарлары; **~ие возмо́жности** киң мөмкинлекләр; **~ое распростране́ние техни́ческих зна́ний** техник белемнәрне киң тарату **6.** *перен.* киң; **у него́ ~ая нату́ра** ул киң холыклы ♦ **~ая улы́бка** киң елмаю; **[сде́лать] ~ий жест** зур юмартлык [күрсәтү]; **~ий о́браз жи́зни** мул тормыш алып бару

ШИР-ШЛЯ

широко- *рус телендәге кушма сүзләрнең беренче кисәге, татар теленә «киң» сүзе белән тәрҗемә ителә, мәс.* **ширококры́лый** киң канатлы

широковеща́тельный, -ая, -ое *ирон.* шау-шулы, күпне вәгъдә итүче; **~ые заявле́ния** күпне вәгъдә итүче белдерүләр

широкогру́дый, -ая, -ое киң күкрәкле; **~ челове́к** киң күкрәкле кеше

ширококоле́йный, -ая, -ое *ж.-д.* киң колеялы; **~ая доро́га** киң колеялы юл

ширококо́стный, -ая, -ое эре сөякле; **~ челове́к** эре сөякле кеше

широколи́ственный, -ая, -ое яфраклы; куе яфраклы; **~ лес** яфраклы урман

широколи́цый, -ая, -ое киң битле, киң йөзле; тулы йөзле

широкопле́чий, -ая, -ое киң җилкәле, киң кулбашлы; **~ па́рень** киң җилкәле егет

широкопо́лый, -ая, -ое (*о шляпе*) киң кырыйлы; (*об одежде*) киң чабулы

широкоэкра́нный, -ая, -ое киң экранлы; **~ фильм** киң экранлы фильм

широ́т||а *ж* **1.** киңлек, иркенлек; **~а́ взгля́дов** карашлар киңлеге; **~а́ познáний** танып-белү киңлеге **2.** *геогр.* киңлек; **на пятидеся́том гра́дусе се́верной ~ы́** төньяк киңлегенең илленче градусында

ширпотре́б *м* киң куллану товарлары

ширь *м* киңлек; **степна́я ~** дала киңлеге; **необозри́мая ~, поле́й** кырларның иксез-чиксез киңлеге ♦ **во всю́ ~** бөтен киңлегенә

ши́т||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **шить**; **2.** чигүле, чигелгән; **~ое полоте́нце** чигүле сөлге; **~ый во́рот руба́шки** күлмәкнең чигүле якасы **3.** (*сшитый*) теккән; тегелгән; **~ые ремни́** теккән каеш

шит||ь *несов.* **1.** *что и без доп.* тегү, тектерү; **~ь пальто́** пальто тегү; **~ь сапоги́** күн итек тектерү; **~ь на маши́нке** машина белән тегү; **учи́ться ~ь** тегүгә өйрәнү **2.** *чем, по чему* (*вышивать*) чигү; **~ь шёлком** ефәк белән чигү ♦ **~ о-кры́то** беленмәде, эзе дә калмады, сизелмәде

шить||ё *с* **1.** *см.* **шить**; **~ё оде́жды** кием тегү; **ку́рсы кро́йки и ~я́** кием кисү һәм тегү курслары; **ручно́е ~ё** кулдан тегелгән әйбер **2.** (*вышивка*) чигү, чигелгән бизәк; **золото́е ~ё** алтын белән чигелгән бизәк

ши́фер *м* шифер; **дом крыт ~ом** йорт шифер белән ябылган

шифо́н *м* шифон (*юка тукыма*)

шифо́нов||ый, -ая, -ое шифон ...ы, шифон ...; **~ая блу́зка** шифон блузка

шифонье́р *м* шифоньер

шифр *м* **1.** (*условная азбука*) шифр; **ключ к ~у** шифр ачкычы **2.** (*библиотечный*) билге, шифр

шифрова́льный, -ая, -ое шифровкалау ...ы, шифр ...ы; **~ отде́л** шифровкалау бүлеге

шифрова́льщик *м* шифровкалаучы, шифрлаучы

шифро́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **шифрова́ть**; **2.** шифрлы; **~ая телегра́мма** шифрлы телеграмма

шифрова́ть *несов. что* шифрлау, шифр белән язу

шифро́вка *ж* **1.** *см.* **шифрова́ть**; **2.** (*текст*) шифрлы язу

ши́хта *ж тех.* шихта (*катнашма*)

шиш *м* көжә тоягы ♦ **ни ~á** *прост.* бернәрсә дә, берни дә

ши́шк||а *ж* **1.** күркә; **сосно́вая ~а** нарат күркәсе **2.** шеш, оры, кабырчык; **у него́ на лбу вскочи́ла ~а** маңгаена шеш чыкты **3.** *прост.* (*важная персона*) түрә ♦ **~а на ро́вном ме́сте** *ирон.* тигез җирдә түмгәк

шишкова́тый, -ая, -ое орылы, төерле, шешле; **~ лоб** орылы маңгай

шишкови́дн||ый, -ая, -ое шешсыман, орысыман; **~ая железа́** *анат.* шешсыман биз

шкала́ *ж* шкала; **~ радиоприёмника** радиолгыч шкаласы; **~ термо́метра** термометр шкаласы; **~ зарпла́ты** эш хакы шкаласы

шкату́лка *ж* тартмачык, шкатулка ♦ **музыка́льная ~** музыкаль тартма

шкаф *м* шкаф; **книжный ~** китап шкафы; **несгора́емый ~** янмый торган шкаф; **суши́льный ~** киптерү шкафы

шквал *м* **1.** өермә, өермәле җил, давыл; **налете́л ~** өермәле җил күтәрелде **2.** *перен.* көчле атыш, өермә; **~ огня́** үт өермәсе; **артиллери́йский ~** артиллериянең көчле атышы

шква́льн||ый, -ая, -ое **1.** өермәле, давыллы; **~ый ве́тер** өермәле җил **2.** *перен.* бик көчле, дәһшәтле; **~ый ого́нь пулемётов** пулемётларның бик көчле уты; **подве́ргнуть ~ому обстре́лу** бик көчле атышка тоту

шкив *м тех.* шкив; **веду́щий ~** әйдәүче шкив; **ремённый ~** каешлы шкиф

шки́пер *м мор.* шкипер

шко́л||а *ж* **1.** мәктәп; **нача́льная ~а** башлангыч мәктәп; **сре́дняя ~а** урта мәктәп; **вы́сшая ~а** югары мәктәп; **вече́рняя ~а** кичке мәктәп; **спорти́вная ~а** спорт мәктәбе; **~а-интерна́т** интернат мәктәп **2.** *перен.* мәктәп, тәҗрибә; **пройти́ хоро́шую ~у в а́рмии** армиядә яхшы мәктәп үтү; **~а жи́зни** тормыш мәктәбе **3.** мәктәп, юнәлеш; **ре́пинская ~а в жи́вописи** сынлы сәгатьтә Репин мәктәбе; **созда́ть свою́ ~у в нау́ке** фәндә үз мәктәбеңне тудыру

шко́льник *м* укучы, мәктәп баласы

шко́льница *ж* укучы кыз, мәктәптә укучы кыз бала

шко́льническ||ий, -ая, -ое укучыга хас, мәктәп баласына хас, укучыларча ..., мәктәп балаларыча ...; **~ое поведе́ние** мәктәп баласына хас кыланыш; **~ий отве́т** укучыга хас җавап

шко́льничество *с* [үз-үзеңе] укучы кебек тоту, мәктәп баласы кебек тоту; мәктәпчелек

шко́льн||ый, -ая, -ое мәктәп ...ы; **~ая фо́рма** мәктәп формасы; **~ый во́зраст** мәктәп яше; **~ые кани́кулы** мәктәп каникуллары; **~ые принадле́жности** мәктәп әсбаплары; **~ый това́рищ** мәктәптәш, сабакташ

шкот *м мор.* шкот (*җилкәнне киеру һәм идарә итү баулары*)

шку́р||а *ж* **1.** тире; **~а медве́дя** аю тиресе; **ове́чья ~а** сарык тиресе **2.** *разг.* (*кожура*) кабык, яры **3.** *прост.* баш, җан; **страх за со́бственную ~у** үз җаны өчен курку; **спаса́ть свою́ ~у** үз башын коткару ♦ **быть** *в чьей* **~е** *кемнең дә булса* хәленә төшү; **содра́ть ~у** *с кого* тиресен тунау, тереләй тунау

шку́рк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **шку́ра** 1; **2.** *см.* **шку́ра** 2; **3.** *спец.* шомарткыч шомарткыч кәгазь; **наждачная ~а** наждаклы шомарткыч

шку́рник *м разг.* үз файдасын гына күзәтүче, үзен генә кайгыртучы, шкурник

шку́рничество *с разг.* үз файдасын гына күзәтү, үзен генә кайгырту

шлагба́ум *м* шлагбаум, күтәрмә киртә

шлак *м* шлак

шланг *м* шланг, резин эчәк

шлем *м* **1.** *ист.* шлем **2.** шлем, башлык; **про́бковый ~** бөкедән эшләнгән башлык; **водола́зный ~** водолаз шлеме

шлемофо́н *м спец.* шлемофон

шлёпанцы *мн. разг.* артсыз туфли

шлёпать *несов.* **1.** *кого-что, по чему* чабакълау, чәбәкләү, шапылдату **2.** чапылдату, лачкылдату; **~ ту́флями** туфлиләрне чапылдату **3.** *прост.* чапыр-чопыр бару, лачкылдатып бару; **~ по гря́зи** пычрактан чапыр-чопыр бару

шлёпаться *несов. разг.* гөпелдәү, гөрселдәү, шап итеп егылу (килеп төшү)

шлёпнуть *сов.* **1.** *однокр. кого-что, по чему* шап итеп сугу, шапылдатып сугу **2.** *кого, прост.* (*убить*) чәкү, атып үтерү

шлёпнуться *сов. однокр. см.* **шлёпаться**

шлепо́к *м* чалт (шап) итеп сугу, чалтыратып жибәрү, шап итеп сугып жибәрү; **дать шлепка́** *кому-л.* шап итеп сугу

шлея́ *ж* эшлея

шлифова́льный, -ая, -ое шомарту ...ы; **~ стано́к** шомарту станогы

шлифова́льщик *м* шомартучы

шлифова́льщица *ж* шомартучы хатын (кыз)

шлифова́ть *несов. что* **1.** шомарту; **~ дета́ль** детальне шомарту **2.** (*полировать*) ялтырату **3.** *перен.* яхшырту, шомарту, камилләштерү; **~ свой стиль** үз стиленңне шомарту

шлифо́вка *ж см.* **шлифова́ть**

шлюз *м в разн. знач.* **шлюз**

шлю́зн||ый, -ая, -ое шлюз ...ы; **~ые воро́та** шлюз капкалары

шлюзова́ть *сов., несов. что* **1.** (*реку*) шлюз кору, шлюз төзү, шлюз ясау **2.** (*суда*) шлюз аша уздыру

шлюзов||о́й, -а́я, -о́е *см.* **шлю́зный**; **~о́е устро́йство** шлюз җайланмасы

шлю́пка *ж* шлюпка; **спаса́тельная ~** коткару шлюпкасы

шля́п||а *ж* **1.** эшләпә; **соло́менная ~а** салам эшләпә; **без ~ы** эшләпәсез; **он был в ~е** ул эшләпәдән иде **2.** *разг.* (*о растяпе*) булдыксыз, пешмәгән, эшләпә ♦ **дело́ в ~е** эш пеште

шля́пка *ж* **1.** кеченә эшләпә **2.** (*гвоздя, шурупа*) баш; (*гриба*) эшләпә

шля́пник *м* эшләпәче, эшләпә ясаучы

шля́пница *ж* эшләпәче хатын (кыз)

шля́ться *несов. прост.* тик йөрү, буш йөрү, селкенеп йөрү, каңгырап йөрү

шлях *м* (*дорога*) шлях, олы юл

шля́хта *ж ист.* шляхта (*элекке Польшада: вак дворяннарның гомуми исеме*)

шля́хтич *м ист.* шляхтич (*элекке Польшада: вак дворян*)

шмели́ный, -ая, -ое төклетура ...ы; **~рой** төклетура күче

шмель *м* төклетура, кормыш

шмы́гать *несов. разг.* (*быстро двигаться*) тыз-быз йөрү, арлы-бирле йөрү, кереп-чыгып йөрү ♦ **~ но́сом** борын тарту

шмыгну́ть *сов. однокр. разг.* чыгып (кереп, үтеп) китү; **~ в дверь** ишектән кереп китү; **~ меж куст о́в** куаклар арасыннан үтеп китү

шни́цель *м* шницель

шнур *м* **1.** шнур, бау; **шёлковый ~** ефәк бау; **запа́льный ~** яндыру шнуры; **ме́рный ~** *топ.* үлчәү шнуры **2.** *эл.* шнур, үткәргеч

шнурова́ть *несов. что* **1.** шнурлау, бәйләү; **~ боти́нки** ботинканы шнурлау **2.** шнур белән тегү, шнурлау; **~ инвента́рную кни́гу** инвентарь кенәгәсен шнурлау

шнуро́вк||а *ж* **1.** *см.* **шнурова́ть; 2.** шнур; **распусти́ть ~у** шнурны чишү

шнур||о́к *м* бау, шнур; **~ки́ для боти́нок** ботинка бавы

шныря́ть *несов. разг.* әрле-бирле йөрү, йөренеп тору; **~ в толпе́** төркем эчендә әрле-бирле йөрү; ♦ **~ глаза́ми** күзләре белән капшау

шов *м* **1.** җөй; **маши́нный ~** машина җөе; **распоро́ть по шву** җөеннән сүтү **2.** җөй, ябыштырылган урын; (*хирургический*) тегү; **сварно́й ~** *тех.* эретеп ябыштырылган җөй; **заклёпочный ~** *тех.* заклёпка җөе; **черепны́е швы** *анат.* баш сөяге җөйләре; **наложи́ть швы** *мед.* яраны тегү; **снять швы** *мед.* җепләрен алу (*тегелгән яра төзәлгәннән соң*) ♦ **ру́ки по швам** кулларны гәүдә буенча төшереп [тору]: **по всем швам трещи́т** *что берәр нәрсә* бөтенләй җимерелергә тора

шовини́зм *м* шовинизм, шовинистлык

шовини́ст *м* шовинист, шовинизм тарафдары

шовинисти́ческ||ий, -ая, -ое шовинистик, шовинизм ...ы; **~ая пропага́нда** шовинистик пропаганда

шок *м мед.* шок; **не́рвный ~** нерв шогы; **в состоя́нии ~а** шок хәлендә

шоки́ровать *несов. кого-что* уңайсызландыру, оялту, оялдыру; **~ окружа́ющих свои́м поведе́нием** үзенең тәртибе белән тирә-юньдәгеләрне уңайсызландыру

шокола́д *м* шоколад; **пли́тка ~а** шоколад плиткасы

шокола́дка *ж* шоколадка (*кечкенә шоколад плиткасы*)

шокола́дн||ый, -ая, -ое **1.** шоколад ...ы; **~ые конфе́ты** шоколад конфетлары; **~ый торт** шоколад торты; **~ый набо́р** шоколадлар җыелмасы **2.** (*о цвете*) шоколад төсендәге, куе көрән; **~ый зага́р** шоколад төсендә каралу

шо́мпол *м* шомпол

шо́мпольн||ый, -ая, -ое **1.** шомпол ...ы; **~ый наконе́чник** шомпол очлыгы **2.** көпшәдән корыла торган; **~ые ру́жья** көпшәдән корыла торган мылтыклар

шо́рник *м* сбруйчы; каешчы

шо́рн||ый, -ая, -ое каеш сбруй ...ы; **~ые изде́лия** каеш сбруй әйберләре; **~ая мастерска́я** каеш сбруй остаханәсе

шо́рох *м* кыштырдау, шыштырдау; **~ сухи́х ли́стьев** коры яфраклар кыштырдавы; **послы́шался ~** кыштырдау тавышы ишетелде

шо́рты *только мн.* шорт

шо́р||ы *только мн.* **1.** (*наглазники*) күзлегерек **2.** (*упряжь*) мичәү ♦ **взять** *кого* **в ~ы** *кемнең дә булса* хәрәкәтен чикләү; **держа́ть** *кого* **в ~ах** *кемне дә булса* тышауда тоту; **~ы на глаза́х у** *кого кемнең дә булса* күзләрен томалау

шоссе́ *с нескл.* шоссе, таш юл; **асфальти́рованное ~** асфальт юл

шоссе́йн||ый, -ая, -ое шоссе ..., шоссе ...ы; **~ая доро́га** шоссе юл; **~ые рабо́ты** шоссе эшләре

шотла́ндец *м* шотланд, шотландияле, Шотландия кешесе

шотла́ндка I *ж* шотландияле хатын (кыз)

шотла́ндка II *ж* (*клетчатая ткань*) шотландка, шакмаклы тукыма

шотла́ндский, -ая, -ое Шотландия ...ы; шотланд[лар] ...ы; **~ язы́к** шотланд теле

шотла́ндцы *мн.* шотландлар; шотландияләр, Шотландия халкы

шофёр *м* шофёр

шофёрск||ий, -ая, -ое шофёр ...ы; шофёрлык ...ы; **~ие права́** шофёрлык хокуклары

шпа́га *ж* шпага

шпага́т *м* шпагат, ник бау

шпажи́ст *м спорт.* шпагачы; **соревнова́ние ~ов** шпагачылар ярышы

шпаклева́ть *несов. что* шпаклёвкалау, тигезләп сылау; **~ пол** идәнне тигезләп сылау

шпаклёвка *ж* **1.** *см.* **шпаклева́ть; 2.** (*замазка*) шпаклёвка

шпаклёвочн||ый, -ая, -ое шпаклёвка ...ы; шпаклёвкалау ...ы; сылау ...ы; **~ые рабо́ты** сылау эшләре

шпа́ла *ж ж.-д.* шпал

шпале́р||ы *мн.* ике рәт, ике саф, шпалер; **солдаты стоя́т ~ами** солдатлар ике саф булып торалар

шпана́ *ж собир. груб.* шпана, жуликлар

шпангу́т *м мор., ав.* **1.** (*поперечный брус*) аркылы борыс **2.** *собир.* кабырга

шпа́нск||ий; ~ая му́шка *зоол.* шпан чебене, яшькелт коңгыз

шпарга́лк||а *ж разг.* шпаргалка; **говори́ть по ~е** шпаргалкадан карап сөйләү

шпа́рит||ь *несов.* **1.** *что* (*кипятком*) пешекләү; **~ь у́тку** үрдәк пешекләү **2.** *прост.* әлдертү; (*о речи*) сиптерү; **~ь по у́лице** урам буйлап әлдертү; **шпарь отсю́да!** әлдерт моннан!; **он так и ~ по англи́йски** ул инглизчә сиптерә генә

шпат *м мин.* шпат; **полево́й ~** кыр шпаты

шпа́тель *м* **1.** (*для шпаклёвки*) калак **2.** (*инструмент художника*) пычак **3.** *мед* шпатель

шпигова́ть *несов. кого-что* шпиклау, дуңгыз мае тутыру; **~ за́йца свины́м са́лом** куян итен дуңгыз мае белән шпиклау

шпик I *м* (*сало*) дуңгыз мае

шпик II *м разг.* (*сыщик*) шымчы, шпик

шпиль *м* **1.** оч; **~ ба́шни** манара очы **2.** (*длинный гвоздь*) зур кадак

шпи́льк||а *ж* **1.** (*для волос*) шпилька, чәч кыстыргыч **2.** *сапожн.* шпилька **3.** *перен.* чәнечкеле сүз, энә; **подпуска́ть ~и** *кому-л. кемгәдер* чәнечкеле сүзләр әйтү

шпина́т *м* шпинат (*яшелчә*)

шпингале́т *м* **1.** эшермә, бик **2.** *прост.* (*о маленьком бойком мальчишке*) шаян малай

шпи́ндель *м тех.* шпиндель, күчәр

шпио́н *м* шпион

шпиона́ж *м* шпионлык

шпио́нить *несов.* **1.** (*заниматься шпионажем*) шпионлык итү **2.** *за кем-чем* (*выслеживать*) шымчылык итү, күзәтү

шпио́нск||ий, -ая, -ое шпион [нар] ...ы; шпионлык ...ы; **~ая организа́ция** шпионнар оешмасы; **~ий центр** шпионлык үзәге

шпиц *м* шпиц (*эт*)

шплинт *м тех.* шплинт, беркеткеч

шпон м, **шпо́на** *ж полигр.* шпон (*юка металл пластинка*)

шпо́р||а 1. шпор; **дать ~ы коню́** атка шпор бирү **2.** типке; **~ы у петуха́** әтәчнең тыпкеләре

шпо́рить *несов. кого* шпорлау; **~ ло́шадь** атны шпорлау

шприц *м* шприц

шпро́ты *мн.* шпрот (**1.** *диңгез балыгы* **2.** *вак балык консервасы*)

шпу́лька *ж* шүре, кәтүк

шпу́нт *м тех.* шпунт (*тактада яки борыстагы буйдан-буй чыгынты яки ырмау*)

шрам *м* яра эзе, җөй

шрапне́ль *ж* шрапнель (*шартлап ярыла торган, күп пулялы снаряд*)

шрапне́льный, -ая, -ое шрапнель ...ы; шрапнельле; **~ ого́нь** шрапнельле ут; **~ снаря́д** шрапнельле туп

шрифт *м* шрифт, хәреф; **кру́пный ~** эре шрифт; **ме́лкий ~** вак хәреф; **типогра́фский ~** типография шрифты; **курси́вный ~** курсив хәрефләр

штаб *м* **1.** штаб; **~ полка́** полк штабы **2.** *перен.* (*руководящий о́рган*) штаб

шта́бел||ь *м* әрдәнә; **~ь дров** утын әрдәнәсе; **укла́дывать** *что-л.* **в ~ь** *берәр нәрсәне* әрдәнәгә өю

штаб-квартира *ж* штаб-квартира (*штаб урнашкан урын*)

штабн||о́й, -а́я, -о́е **1.** штаб ...ы; **~а́я ро́та** штаб ротасы **2.** *в знач. сущ.* **~о́й** *м* штабчы, штабта хезмәт итүче

штаке́тник *м* **1.** (*планки*) штакетник **2.** (*забор*) штакетник, рәшәткә

ШТА-ШУЛ

штамп *м* 1. (*печать*) мөһер; **поста́вить ~** мөһер сугу 2. *тех.* (*инструмент*) пресс калыбы; (*для чеканки*) чакма 3. *перен.* шаблон, штамп; **речево́й ~** сөйләмдәге штамп

штампова́льный, -ая, -ое *тех.* калыплау ...ы; штамповкалау ...ы; **~ стано́к** штамповкалау станогы

штампо́ванн||ый, -ая, -ое 1. *прич. от* **штампова́ть**; 2. *тех.* штамповкалаган; **~ая дета́ль** штамповкаланган деталь 3. *перен.* штамп ...; **~ые фра́зы** штамп гыйбарәләр

штампова́ть *несов. что* 1. (*ставить штемпель*) мөһерләү, мөһер сугу 2. *тех.* штамповкалау 3. *перен.* әзер өлге (калып) белән эшләү

штампо́вка *ж* 1. *см.* **штампова́ть** 1, 2; **~ дета́лей** детальләрне штамповкалау; **холо́дная ~** салкын штамповка 2. (*изделие*) штамповка

штампо́вщик *м* штамповкачы

штампо́вщица *ж* штамповкачы хатын (кыз)

шта́нг||а *ж* штанга; **подня́ть ~у** штанга күтәрү

штангенци́ркуль *м* штангенциркуль (*әйберләр калынлыгын үлчәү коралы*)

штанги́ст *м* штангачы

штани́на *ж* балак

штаны́ *только мн. разг.* ыштан, чалбар

шта́пель *м* штапель (*тукыма*)

штат I штат; **Соединённые Шта́ты Аме́рики** Америка Кушма Штатлары

штат II *м* штат; **~ преподава́телей** укытучылар штаты; **зачи́слить в ~** штатка алу; **сокраще́ние ~ов** штатларны кыскарту; **утвержде́ние ~ов** штатларны раслау

штати́в *м* төплек, өчаяк, штатив; **~ фотоаппара́та** фотоаппарат өчаягы; **~ микроско́па** микроскоп штативы

шта́тн||ый, -ая, -ое штаттагы, штатта торучы; **~ая до́лжность** штаттагы вазифа; **~ый преподава́тель** штатта торучы укытучы

шта́тск||ий, -ая, -ое 1. штатский; **~ая оде́жда** штатский кием 2. *в знач. сущ.* **~ий** *м* штатский; **тро́е ~их** өч штатский 3. *в знач. сущ.* **~ое** *с* штатский кием; **он был в ~ом** ул штатский киемнән иде

штемпелева́ть *несов. что* штемпельләү, штемпель сугу, штемпель басу

што́мпель *м* штемпель; **почто́вый ~** почта штемпеле

што́мпельн||ый, -ая, -ое штемпель ...ы; **~ая кра́ска** штемпель буявы

што́псель *м эл.* штепсель

што́псельн||ый, -ая, -ое штепсель ...ы; **~ая розе́тка** штепсель розеткасы; **~ая ви́лка** штепсель вилкасы; **~ое соедине́ние** штепсель тоташтыруы

штибле́ты *мн.* штиблет (*ирләр ботинкасы*)

штилев||о́й, -ая, -о́е тып-тын, җилсез; **~а́я пого́да** тып-тын һава

штиль *м* штиль, җилсезлек

што́льня *ж горн.* штольня

што́пальн||ый, -ая, -ое тупчу ...ы; **~ая игла́** тупчу энәсе

што́пальщица *ж* тупчучы хатын (кыз)

што́пан||ый, -ая, -ое тупчылган, тупчып ямалган; **~ые чулки́** тупчылган оеклар

што́пать *несов. что* тупчу, тупчып ямау; **~ чулки́** оек тупчу

што́пка *ж* 1. *см.* **што́пать**; 2. (*нитки*) тупчу җебе

што́пор *м* 1. (*для бутылок*) бөке суыргыч 2. *ав.* штопор; **войти́ в ~** штопорга керү; **вы́йти из ~а** штопордан чыгу

што́порить *несов. ав.* штопор ясау, штопор ясап төшү

што́р||а *ж* пәрдә, штор; **подня́ть ~ы** пәрдәләрне күтәрү

шторм *м* шторм, давыл; **поднялся́ ~** шторм кузгалды

шторми́||ть *несов.* штормлау, штормлап тору, давыллап тору; *с* **утра́ ~ло** иртәдән бирле давыллап тора

штормов||о́й, -а́я, -о́е 1. шторм ...ы; давыл ...ы; **~о́й я́корь** шторм якоре 2. штормлы, давыллы; **~а́я пого́да** давыллы һава; **~о́й ве́тер** давыллы җил

што́фн||ый, -ая, -ое штофтан тегелгән; штоф белән тышланган; **~ые порть́е́ры** штофтан тегелгән ишек чаршаулары; **~ая ме́бель** штоф белән тышланган мебель

штраф *м* штраф; **плати́ть ~** штраф түләү; **взима́ть ~** штраф алу; **наложи́ть ~** штраф салу

штрафни́к *м разг.* штрафник (1. *гаскәри* 2. *спортчы*)

штрафн||о́й, -а́я, -о́е штраф ...ы; **~ые де́ньги** штраф акчасы; **~о́й уда́р** *спорт.* штраф тибүе

штрафова́ть *несов. кого-что* штраф салу, штраф түләтү

штрейкбре́хер *м* штрейкбрехер; хыянәтче

штрейкбре́херство *с* штрейкбрехерлык; хыянәтлек

штрек *м горн.* штрек, жир асты юлы

штри́пка *ж* балак тасмасы; **брю́ки со ~ми** балагы тасмалы чалбар

штрих *м прям., перен.* штрих, нечкә сызык; **~и́ на бума́ге** кәгазьдәге нечкә сызыклар; **любопы́тный ~ в расска́зе** хикәядәге кызыклы штрих

штрихова́ть *несов. что* штрихлау, нечкә сызыклар сызу; **~ чертёж** сызымны штрихлау

штрихо́вк||а *ж* 1. *см.* **штрихова́ть**; 2. штрихлар, нечкә сызыклар; **нанести́ густу́ю ~у** еш итеп нечкә сызыклар сызу

штрихово́й, -а́я, -о́е штрихлы, нечкә сызыклы; **~ рису́нок** штрихлы рәсем

штуди́ровать *несов. кого-что* өйрәнү, җентекләп өйрәнү; **~ кла́ссиков филосо́фии** фәлсәфә классикларын җентекләп өйрәнү

шту́к||а *ж* 1. данә, бер данә; **пять штук я́блок** биш данә алма; **по рублю́ ~а** бер данәсе бер сум 2. (*предмет, явление*) әйбер, нәрсә; **что за ~у ты купи́л?** син нинди әйбер сатып алдың?; **тру́дная ~а матема́тика** авыр нәрсә математика 3. *разг.* (*хитрость, проделка*) хәл, эш; хәйлә, уйдырма, әкәмәт; **его́ на э́ту ~у не поймáешь** аны бу хәйләгә тота алмыйсың 4. (*рулон ткани*) оч; **~а сукна́** бер оч постау ♦ **вот так ~а!** менә сиңа мә!

штукату́р *м* штуктур, штукатурчы

штукату́рить *несов. что* штукатурлау, сылау; **~ дом** йортны штукатурлау

штукату́рка *ж* 1. *см.* **штукату́рить**; 2. штукатурка; **суха́я ~** коры штукатурка; **сыра́я ~** юеш штукатурка; **~ отвали́лась** штукатуркасы күбып төшкән

штукату́рн||ый, -ая, -ое штукатурка ...ы; **~ые рабо́ты** штукатурка эшләре

штукова́ть *несов. что* (*җәве беленмәслек итеп*) тегү, ямау; тупчу; **~ ды́рку на брю́ках** чалбар ертыгын җәе беленмәслек итеп ямау

штукóвка *ж* 1. *см.* **штукова́ть**; 2. (*место*) тупчылган урын

штурва́л *м* штурвал; **~ комба́йна** комбайн штурвалы; **~ самолёта** самолёт штурвалы

штурва́льн||ый, -ая, -ое 1. штурвал ...ы; **~ое колесо́** штурвал тәгәрмәче 2. *в знач. сущ.* **~ый** *м* штурвалчы, штурвалда торучы

штурм *м* штурм, штурмлау; **~ кре́пости** кальганы штурмлау; **~ ко́смоса** космосны штурмлау; **взять ~ом** штурм белән алу; **идти́ на ~** *прям., перен.* штурмга бару

шту́рман *м* штурман; **~ да́льнего пла́вания** ераккa йөзү штурманы

шту́рманск||ий, -ая, -ое штурман [-нар] ...ы; **~ое учи́лище** штурманнар училищесы

штурмова́ть *несов. кого-что* штурмлау, штурм ясау; **~ кре́пость** кальганы штурмлау

штурмови́к *м ав.* штурмовик (*хәрби самолёт һәм аның очучысы*)

штурмов||о́й, -а́я, -о́е штурм ...ы; штурм ясау ...ы; **~а́я гру́ппа** штурм төркеме; **~ые ле́стницы** штурм баскычлары; **~а́я авиа́ция** штурм авиациясе

штурмовщи́н||а *ж неодобр.* штурмчылык; **рабо́тать без ~ы** штурмчылыксыз эшләү

шту́чн||ый, -ая, -ое данәләп, берәмләп сатыла торган; **~ый това́р** данәләп сатыла торган товар; **~ая прода́жа** данәләп сату

штык *м* штык; **коло́ть ~о́м** штык белән чәнчү; **пойти́ (идти́) в ~и́** штыкка бару; **отря́д в ты́сячу ~о́в** мең штыклы отряд ♦ **в ~и́ [встре́тить, приня́ть** *и т.д.*] штыкка алу, дошманлашып каршылау; **держа́ться на ~а́х** штык ярдәмендә тору, гаскәр көче белән тору; **как ~ тёп-тёгәл, һичшиксез; придёшь ве́чером? — Как ~!** кичен киләсеңме? — Һичшиксез!

штыков||о́й, -а́я, -о́е штык ...ы; **~а́я ра́на** штык ярасы; **~а́я ата́ка** штык һөҗүме

шу́ба *ж* тун; **ли́сья ~** төлке тун

шуга́ *ж* зим, сил

шу́лер *м* шулер, хәйләләп уйнаучы; алдакчы

шу́лерск||ий, -ая, -ое шулер[лар] ...ы; **~ая игра́** шулер уены; **~ий приём** шулер алымы

шу́лерство *с* 1. (*нечестная игра в карты*) шулерлык, хәйләләп уйнау 2. *разг.* (*мошенничество*) алдакчылык

шум *м* 1. тавыш, шау, шау-шу, шаулау; ~ **по́езда** поезд шаулавы; ~ **ле́са** урман шавы; **в за́ле** ~ залдагы шау-шу; **подня́ть** ~ тавыш куптару 2. *разг.* (*ссора*) тавыш, шау-шу, кычкырыш 3. *перен.* шау-шу, тавыш; **кни́га вы́звала** ~ китап шау-шу кузгатты ♦ ~ **в голове́** баштагы шау; ~ **в уша́х** колак шавы

шум||е́ть *несов.* 1. шаулау; **лес** ~**и́т** урман шаулый; **самова́р** ~**и́т** самовар шаулый; **мо́ре** ~**и́т** диңгез шаулый 2. *разг.* (*ссориться*) тавышлану, шаулау, шау-шу күтәрү, кычкырышу 3. *разг.* шаулау, шау-шу кузгату; **на́до поме́ньше** ~**е́ть о свои́х успе́хах** уңышларың турында азрак шаулау кирәк ♦ ~**и́т в голове́** баш шаулый; ~**и́т в уша́х** колак шаулый

шуми́х||а *ж разг.* шау-шу, тавыш; **подня́ть** ~**у вокру́г** *чего-л. берәр нәрсә тирәсендә* шау-шу күтәрү

шумли́в||ый, -ая, -ое тавышлы; шаулы, шау-шулы

шу́мно *нареч.* 1. тавышланып, шаулашып, шаулап, шау-шу белән; **собра́ние прошло́** ~ җыелыш шау-шу белән узды; ~ **обсужда́ть** *что-л. берәр нәрсәне* шаулашып тикшерү 2. *в знач. сказ. безл.* тавышлы, шаулы, шау-шулы; **на у́лице** ~ урам шау-шулы

шу́мн||ый, -ая, -ое *в разн. знач.* тавышлы; шау-шулы, шаулы; ~**ая у́лица** тавышлы урам; ~**ый день** шау-шулы көн; ~**ое собра́ние** шау-шулы җыелыш; ~**ый успе́х** шау-шулы уңыш

шумо́вка *ж* сөзгеч, тишекле чүмеч

шумо́к *м* әкрен тавыш, ишетелер-ишетелмәс тавыш ♦ **под** ~ шыпырт кына, астыртын, кеше күрмәгәндә

шу́рин *м* (*старший брат жены*) каенага; (*младший брат жены*) каенэне

шурова́ть *несов.* 1. *что, тех.* болгату (*яна торган мичне*) 2. *прост.* (*энергично действовать*) шатырдатып эшләү, тырыштыру

шурф *м горн.* шурф

шурша́ние *с см.* **шурша́ть**

шурш||а́ть *несов.* кыштырдау, шыштырдау; ~**а́т камыши́** камышлар кыштырдый; **под нога́ми** ~**и́т песо́к** аяк астында ком шыштырдый

шу́стрый, -ая, -ое җитез, тере, өлгер; ~ **ма́льчик** җитез малай

шут *м* 1. (*при барском или царском дворе*) шамакай 2. *перен. пренебр.* мәзәкче, көлдерүче, сәвәләй; **не строй из себя́** ~**а́** үзеңне мәзәкче итеп куйма ♦ **на кой** ~**?** ни шайтаныма?; ~ **горо́ховый** шамакай (*буш кеше турында*); ~ **его́ зна́ет!** шайтан белсенме аны!

шут||и́ть *несов.* 1. шаяру, җорлану, шаярышу; ~**и́ть с детьми́** балалар белән шаяру; **остроу́мно** ~**и́ть** тапкыр сүзләр әйтеп җорлану 2. шаярту; **не ве́рьте ему́, он шу́тит** ышанмагыз аңа, ул шаярта 3. *над кем* (*смеяться*) көлү, мыскыллап көлү, мыскыл итү 4. *чем* шаяру; **нельзя́** ~**и́ть свои́м здоро́вьем** сәламәтлеген белән шаярырга ярамый ♦ ~**и́ть с огнём** ут белән шаяру

шу́тк||а *ж* шаярту, мәзәк, кызык; **глу́пая** ~**а** акылсыз шаярту; **дура́цкая** ~**а** тиле шаярту; **первоапре́льская** ~**а** беренче апрель шаяртуы; **сказа́ть** *что-л.* **в** ~**у** мәзәк өчен *берәр нәрсә* әйтү; **не обижа́ться на** ~**и** шаяртуларга үпкәләмәскә ♦ **кро́ме шу́ток** шаяртып әйтмим, шаяртмыйча; **не в** ~**у** *в знач. сказ.* уен түгел, уен эш түгел; **не на** ~**у** чынчынлап, чынлап; ~**а ли [сказа́ть]** *в знач. вводн. сл.* уен эшмени; ~**и в сто́рону** шаяруларны бер якка, шаяруларны калдырып тор; **шу́тки пло́хи** *с кем-чем кем яки нәрсә белән* шаярып булмый

шутли́в||ый, -ая, -ое 1. шаяртучан, шаяртырга яратучан, мәзәкчел, җор; ~**ый челове́к** җор кеше 2. шаян, көлкеле; ~**ый разгово́р** шаян сөйләшү; ~**ая пе́сенка** шаян җыр

шутни́к *м* җор, мәзәкче, шаяртучан, шаяртырга яратучы; шаян

шутни́ца *ж* җор, мәзәкче, шаяртырга яратучы хатын (кыз)

шутовск||о́й, -а́я, -о́е 1. шамакай [-лар] ...ы; сәвәләй[ләр] ...ы; ~**о́й наря́д** шамакайлар киеме 2. шамакайларча ..., сәвәләйләрчә ...; ~**и́е вы́ходки** шамакайларча кыланышлар

шутовство́ *с* шамакайлык, сәвәләйлек

шу́точн||ый, -ая, -ое күңелле, көлкеле, кызыклы, шаян; ~**ый расска́з** күңелле хикәя; ~**ый разгово́р** кызыклы сөйләшү; ~**ое про́звище** көлкеле кушамат; ~**ое стихотворе́ние** шаян шигырь; ~**ое ли де́ло!** уен эш түгел!, уен эшмени!

шутя́ *нареч.* 1. бик җиңел, җиңел генә, шаярып кына, шаярып; **он** ~ **по́днял тяжёлый чемода́н** ул авыр чемоданны бик җиңел күтәрде 2. шаяртып; **не серди́сь, я э́то сказа́л** ~ ачуланма, мин моны шаяртып әйттем ♦ **не** ~ чынчынлап

шу́шер||а *ж обычно собир. прост.* юкбар кешеләр, әтрәк-әләм; **он со вся́кой** ~**ой зна́ется** ул юк-бар кешеләр белән таныш

шушу́канье *с см.* **шушу́каться**

шушу́каться *несов. с кем и без. доп.* 1. (*шептаться, секретничать*) пышылдашу, чыш-пыш (пыш-пыш) сөйләшү; шыпырт сөйләшү 2. (*сплетничать о ком-л.*) гайбәт сату; ~ **по угла́м** почмакларда пышылдашу

шхе́ры *только мн.* шхерлар

шху́на *ж* шхуна (*җилкәнле судно*)

ш-ш *межд.* тш, тавышланма[гыз], шаулама[гыз]

Щ

щаве́лев||ый, -ая, -ое кузгалак ...ы; ~**ые щи** кузгалак ашы ♦ ~**ая кислота́** *хим.* кузгалак кислотасы

щаве́ль *м* кузгалак; ~ **ко́нский** *бот.* ат кузгалагы; ~ **ма́лый** *бот.* чыпчык кузгалагы

ща́д||ить *несов. кого-что* 1. (*давать пощаду*) аяу 2. (*относиться бережно*) саклау, кызгану, аяу; ~ **своё здоро́вье** үз сәламәтлегеңне саклау; **не** ~ **свои́х сил** үз көчеңне кызганмау

щебёнка *ж разг. см.* **ще́бень**

щебёночн||ый, -ая, -ое вак таш ...ы; вак таш җәелгән; ~**ый заво́д** вак таш заводы; ~**ое основа́ние мостово́й** юлның вак таш җәелгән нигезе

ще́бень *м* вак таш, кирпеч ватыгы

ще́бет *м*, **щебета́ние** *с прям., перен.* чәрелдәү, чәрелдәшү, черелдәү, сайрау; **пти́чий** ~ кошлар чәрелдәве; **де́тский** ~ балалар чәрелдәве

щебета́ть *несов. прям., перен.* чәрелдәү, черелдәү, сайрау; **пти́цы щебе́чут** кошлар черелдәшә; **де́ти щебе́чут** балалар чәрелди

щегол́ *м* купшыл, купшы чыпчык

щеголева́тый, -ая, -ое 1. (*нарядный, модный*) купшы; ~ **костю́м** купшы костюм 2. (*со щегольством одеватый*) купшы (көяз) киенгән; ~ **молодо́й челове́к** купшы киенгән егет

щёголь *м* купшы [киенгән] кеше, фырт [киенгән] кеше, көяз кеше; **он большо́й** ~ ул гаять купшы кеше

щегольско́й, -ая, -ое купшы, фырт, бик көяз; ~ **костю́м** купшы костюм; ~ **вид** купшы кыяфәт

щегольств||о́ *с* купшылык, фыртлык, көязлек, купшыланырга ярату; **отлича́ться** ~**о́м** купшылыгы белән аерылып тору

щеголя́ть *несов.* 1. (*нарядно одеваться*) купшылану, көязләну, купшы (фырт) киену 2. *разг. в чём* купшыланып (көязләнеп) йөрү; ~ **в но́вом пла́тье** яңа күлмәк киеп көязләнеп йөрү 3. *перен. чем* мактану, һавалану, борын чөю; ~ **свои́ми зна́ниями** үзеңең белеме белән мактану

ще́дрость *ж* юмартлык

щедро́ты *мн.*: **от [свои́х] щедро́т** үз кесәңнән, үзеңнән, үз байлыгыңнан

ще́др||ый, -ая, -ое 1. *прям., перен.* юмарт; ~**ый челове́к** юмарт кеше; ~**ый на обеща́ния** вәгъдәләргә юмарт 2. кыйммәтле; мул; ~**ые пода́рки** мул бүләкләр; ~**ая по́мощь** мул ярдәм; ~**ые дожди́** мул яңгырлар

щек||а́ яңак; **поцелова́ть в щёку** яңагыннан үбеп алу ♦ **упи́сывать (уплета́ть) за о́бе** ~**и́** комсызланып ашау

щека́стый, -ая, -ое *прост.* тулы яңаклы

щеко́лд||а бик, келә, бикләвеч; **закры́ть дверь на** ~**у** ишекне келә белән бикләү

щекота́ть *несов.* 1. *кого-что* кытыклау 2. *безл.* кычыту, кымыржу, кымыржып тору; **в го́рле щеко́чет** тамак төбе кымыржып тора; **в носу́ щеко́чет от пы́ли** борын тузаннан кычыта 3. *перен. безл. кому-чему* кытыклау, кагылу; ~ **не́рвы** нервларны кытыклау; ~ *чьё-л.* **самолю́бие** *кемнең дә булса* горурлыгына кагылу

щеко́тк||а *ж* кытык, кытыклану; **боя́ться ~и** кытыктан курку

щекотли́в||ый, -ая, -ое четерекле; **~ое поруче́ние** четерекле йомыш; **~ое положе́ние** четерекле хәл; **~ый вопро́с** четерекле сорау

щеко́тно *в знач. сказ. безл. кому-чему* кытык килә; **мне ~** минем кытыгым килә; **босико́м ~ идти́ по мху** мүктән яланаяк барганда кытык килә

щелев||о́й, -а́я, -о́е **1.** *тех.* ярыклы; **~а́я анте́нна** ярыклы антенна **2.** *лингв.* ярык ...ы; **~ы́е согла́сные** ярык тартыклары

щели́стый, -ая, -ое *разг.* күп ярыклы; **~ пол** күп ярыклы идән

щёлканье *с см.* **щёлкать**

щёлка||ть *несов.* **1.** *кого-что* (*давать щелчки*) чиртү; **~ть по́ лбу** маңгайга чиртү **2.** *чем и без доп.* шартлату; **~ть кнуто́м** чыбыркы шартлату; **~ть языко́м** тел шартлату; **~ть па́льцами** бармак шартлату; **3.** (*петь — о некоторых птицах*) чутылдау, сайрау; **в саду́ ~л солове́й** бакчада сандугач чутылдады **4.** *что* яру; **~ се́мечки** көнбагыш яру

щёлкнуть *сов. однокр. см.* **щёлкать** 1-3

щёлок *м* селте, көл селтесе

щелочн||о́й, -а́я, -о́е селтеле; селте ...ы; **~а́я вода́** селтеле су; **~а́я реа́кция** *хим.* селте реакциясе; **~ы́е мета́ллы** селтеле металлар

щёлочь *ж хим.* селте

щелч||о́к *м* **1.** чиртү, чиртеш; **~о́к по́ лбу** маңгай чиртү; **дать ~ка́** *кому-л. кемгә дә булса* чиртү **2.** *перен.* (*оскорбление, обида*) мәсхәрә, мыскыл

щель *ж* **1.** ярык, жек, тишек; **~ в полу́** идәндәге ярык; **голосова́я ~** *анат.* тавыш ярыгы; **смотрова́я ~** күзәтү тишеге; **жа́берная ~** саңак тишеге **2.** (*укрытие*) яшеренү урыны, саклану урыны

щеми́ть *несов.* **1.** *безл.* кысу, әрнү, чәнчү, сызлау; **щеми́т грудь** күкрәкне кыса; **щеми́т в боку́** билне чәнчи **2.** *перен. что* кысу, чәнчешү, сызлау, әрнү; **уны́лый напе́в щеми́т ду́шу** моңлы көй күңелне әрнетә

щемя́щ||ий, -ая, -ее **1.** *прич. от* **щеми́ть**; **2.** кыса (чәнчи, сызлый, әрни) торган; **~ая боль** сызлый торган авыру

щени́ться *несов.* балалау (*эт, буре, төлке турында*)

щено́к *м* көчек, әнчек ♦ **ах ты, ~!** әй, син, маңка малай!

щеп||а́ *ж* йомычка; йомычкалар; **дом крыт ~о́й** йорт йомычка белән ябылган

щепа́ть *несов. что* яру, телү; **~ лучи́ну** чыра телү

щепети́льность *ж* **1.** (*принципиальность*) җентекләүчәнлек, чокчынучанлык **2.** (*деликатность*) нәзакәтлелек

щепети́льный, -ая, -ое **1.** (*строго принципиальный*) вакчыл, чокчынучан; **~ челове́к** вакчыл кеше **2.** (*деликатный*) четерекле, нәзәкатле; **~ вопро́с** нәзәкатле мәсьәлә

щепк||а́ *ж* йомычка, чыра; **сосно́вые ~и** нарат йомычкалары; **худо́й как ~а** чыра кебек ябык; **лес ру́бят — ~и лета́т** *посл.* ≈ ат аунаган жирдә төк кала

щепо́тка, щепо́ть *ж* чеметем, бер чеметем; **~ со́ли** бер чеметем тоз; **~ табаку́** бер чеметем тәмәке

щерба́т||ый, -ая, -ое кытыршы, шадра; **~ый пол** кытыршы идән; **~ое лицо́** шадра бит; **~ый ребёнок** шадра бала

щерби́на *ж* **1.** (*зазубрина*) сыр, киртек **2.** (*на лице*) шадра бөртеге, шадра **3.** (*пустота между зубами*) тешсезлек

щети́на *ж* **1.** кыл; **свина́я ~** дуңгыз кылы **2.** *разг.* кыл сакал; **~ отросла́** кыл сакал басты

щети́нист||ый, -ая, -ое **1.** (*о животном*) кыллы **2.** каты, тырпаеп тора торган; **~ые во́лосы** тырпаеп тора торган чәч **3.** *разг.* кыл сакаллы; **~ый подборо́док** кыл сакаллы ияк

щети́ни||ть *несов. что, разг.* (*йонын*) кабарту, (*йонын*) тырпайту; **ко́шка ~т шерсть** мәче йонын кабарта

щети́ниться *несов.* **1.** (*о шерсти, щетине*) кабару, тырпаю, үрә тору **2.** (*о животном*) йонын кабарту (тырпайту)

щети́нн||ый, -ая, -ое кыл ...ы; кыл ...; **~ая щётка** кыл щётка

щётка *ж* щётка; **сапо́жная ~** аяк киеме щёткасы; **зубна́я ~** теш щёткасы

щи *только мн.* кәбестә ашы, щи

щи́колотк||а *ж* ашык, ашык сөяге; **по ~у** ашык сөягенә кадәр

щипа́ть *несов.* **1.** *кого-что* чемету; **~ за́ руку** кулны чемету **2.** *что* чеметтерү, әчеттерү, көйдерү; **пе́рец щи́плет язы́к** борыч телне әчеттерә **3.** *что* чемчү, чемчеңү; **ло́шадь щи́плет траву́** ат үлән чемчи **4.** *кого-что* йолку; **~ ку́рицу** тавык йолку **5.** *что* тарту, чиртү; **~ стру́ны гитары́** гитара кылларын тарту

щипа́ться *несов.* **1.** *см.* **щипа́ть** 1; **2.** (*щипать друг друга*) чеметешү, бер-берен талау

щипко́в||ый, -ая, -ое чиртеп уйный торган; **~ые стру́нные инструме́нты** чиртеп уйный торган кыллы кораллар

щипну́ть *сов. однокр. кого-что* чеметеп алу

щипо́к *м* чеметү

щипцы́ *только мн.* кыскыч; эскәк; ваткыч; **~ для оре́хов** чикләвек ваткыч; **хирурги́ческие ~** хирург кыскычы

щи́пчики *только мн.* кечкенә кыскыч; кечкенә эскәк; кечкенә ваткыч

щит *м* **1.** *ист.* калкан **2.** *перен.* калкан, киртә; **быть ~о́м** *кому-л. бераүгә* калкан булу **3.** киртә, калкан, щит, **оруди́йный ~** туп калканы; **снеговы́е ~ы** кар киртәләре **4.** (*у плотины*) капка **5.** (*стенд*) щит, күргәзмәдәге щит **6.** *спорт.* щит (*баскетбол уенында*) ♦ **на ~е́ (верну́ться)** жинелеп кайту; **со ~о́м (верну́ться)** жиңүче булып кайту; **подня́ть** *кого-л.* **на ~** *кемне дә булса* күккә күтәрү, мактау

щитови́д||ный, -ая, -ое: **~ая железа́** *анат.* калкансыман биз

щито́к *м* **1.** калканчык; битлек, такта; **прибо́рный ~** прибор тактасы **2.** *бот., зоол.* калкан

щу́ка *ж* чуртан

щуп *м* **1.** (*ручной бур*) борау; **ма́сляный ~** май боравы **2.** щуп; **зерново́й ~** ашлык щупы **3.** капшавыч, кармавыч; **разве́дка мин ~ом** миналарны капшавыч белән эзләү

щу́пальца *мн.* капшавычлар; **~ осьмино́га** сигезаяк капшавычлары

щу́пать *несов. кого-что* капшау, капшап карау; **~ пульс** пульсны капшау ♦ **~ глаза́ми** *кого-что кемгә-нәрсәгә дә булса* сөзеп карау

щу́пл||ый, -ая, -ое **1.** арык, ябык, зәгыйфь; **~ый челове́чек** ябык кеше **2.** *с.-х.* ач; **~ое зерно́** ач бөртек

щур *м зоол.* бүздәк, корташар (*кош*)

щурёнок *м* чуртан баласы

щу́рить *несов. что* кысу; **~ глаза́** күз кысу

щу́риться *несов.* **1.** (*щурить глаза*) күз кысу **2.** (*прикрываться — о глазах*) күз кысылу

щу́ч||ий, -ья, -ье чуртан ...ы; **~ья икра́** чуртан уылдыгы

Э

э *межд.* э, э-э-э; **э, да э́то ты!** э, син мени әле бу!; **э, нет, я не согла́сен** э, юк, мин килешмим!

эбе́нов||ый, -ая, -ое; **~ое де́рево** эбен агачы

эбони́т *м* эбонит (*каты резин*)

эбони́тов||ый, -ая, -ое эбонит ...ы, эбонит ...; **~ая па́лочка** эбонит таякчык; **~ая тру́бка** эбонит көпшә

эвакогоспита́ль *м* эвакуация госпитале, эвакогоспиталь

эвакопу́нкт *м* эвакуация пункты, эвакопункт

эвакуацио́нный, -ая, -ое эвакуация ...ы, эвакуацион; **~ пункт** эвакуация пункты

эвакуа́ция *ж* эвакуация, эвакуацияләү; **~ завода** заводны эвакуацияләү

эвакуи́рованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **эвакуи́ровать**; **2.** *в знач. сущ.* **~ый** *м*, **~ая** *ж* эвакуацияләнгән кеше

эвакуи́ровать *сов., несов. кого-что* эвакуацияләү, эвакуация ясау, күчерү; **~ заво́д** заводны эвакуацияләү

эвакуи́роваться *сов., несов.* эвакуацияләну, эвакуация ясалу, күчерелү

эве́н *м* эвен, эвен кешесе

эве́нка *ж* эвенк, эвенк кешесе

эве́нка *ж* эвен хатыны (кызы)

эве́нки *мн.* эвенклар, эвенк халкы

эвенки́йка *ж* эвенк хатыны (кызы)

эвенки́йский, -ая, -ое эвенк[лар] ...ы; **~ язы́к** эвенк теле

эве́нский, -ая, -ое эвен ...ы; **~ язы́к** эвен теле

эве́ны *мн.* эвеннар, эвен халкы

эвкали́пт *м* эвкалипт (*маңге яшел агач*)

эвкали́птов||ый, -ая, -ое эвкалипт ...ы; **~ое ма́сло** эвкалипт мае; **~ый лист** эвкалипт яфрагы

эволюционизи́ровать *сов., несов. книжн.* үсеш кичерү, үзгәреш кичерү

эволюциони́зм *м книжн.* эволюционизм (*эволюцион үсеш турындагы тәгълимат*)

эволюциони́ст *м книжн.* эволюционист, эволюция тарафдары

эволюциони́стск||ий, -ая, -ое *книжн.* эволюционист[лар] ...ы, эволюционистик; **~ие взгля́ды** эволюционистлар карашы

эволюцио́нн||ый, -ая, -ое эволюция ...ы, эволюцион; **~ый проце́сс** эволюцион процесс; **~ое учéние** эволюцион тәгълимат

эволю́ция *ж* эволюция; **~ живо́тного ми́ра** хайваннар дөньясы эволюциясе; **~ иску́сства** сәнгать эволюциясе

эвфеми́зм *м лингв.* эвфемизм (*тупас, дорфа тоелган сүзләр урынына башка нәфис сүзләр куллану*)

эвфемисти́ческ||ий, -ая, -ое *лингв.* эвфемизм ...ы, эвфемистик; **~ое выраже́ние** эвфемистик әйтелмә

эвфони́ческий, -ая, -ое *лит.* эвфоник, матур яңгырашлы, аһәңле; **~ подбо́р зву́ков** авазларның аһәңле сайланышы

эвфони́я *ж лит.* эвфония (*поэтиканың шигырь яңгырашын өйрәнә торган булеге*)

эге́ *межд.* эһе, әһә, оһо; **эге́! Ты уже́ пришёл!** эһе! Син инде килдеңмени!

эги́д||а *ж:* **под ~ой** *чего-л. берәүнең* химаясендә булу, яклавында булу, канаты астында булу; **под ~ой зако́на** закон яклавында булу

эгои́зм *м* эгоизм, үз-үзеңне ярату

эгои́ст *м* эгоист, үз-үзен яратучы

эгоисти́ческ||ий, -ая, -ое эгоистлык ...ы, үз-үзен ярату ...ы; эгоисларча ...; **~ое чу́вство** эгоистлык хисе; **~ий посту́пок** эгоисларча кыланыш

эгоисти́чность *ж* эгоистлык, үз-үзен ярату

эгоисти́чный, -ая, -ое *см.* **эгоисти́ческий**

эгои́стка *ж* эгоист хатын (кыз)

эготи́зм *м книжн.* эготизм (*үзең турында югары фикердә булу*)

эгоцентри́зм *м книжн.* эгоцентризм, иң чик дәрәҗәдәге эгоизм

эди́кт *м ист.* эдикт, фәрман; **королéвский ~** король фәрманы

эжéктор *м* эжектор (*пар көче белән эшли торган насос*); **~ для очи́стки су́дна** судноны чистарту эжекторы

эзо́пов: ~ язы́к эзоп теле (*кинаягә бай тел*), тәгъриз

эй *межд.* әй; кара аны; **эй, кто там?** әй, кем анда?

эква́тор *м* экватор

экваториа́л *м* экваториал (*астрономик корал*)

экваториа́льн||ый, -ая, -ое экваториаль, экватор ...ы; экватордагы ...; **~ый круг** экватор әйләнәсе; **~ые стра́ны** экватордагы илләр; **~ый кли́мат** экваториаль климат

эквивале́нт *м* эквивалент (*берәр нәрсәгә тиңдәш булырлык икенче бер нәрсә*)

эквивале́нтность *ж* эквивалентлык, тиңдәшлек, тиң булучылык; **~ обме́на** алмашу эквивалентлыгы

эквивале́нтн||ый, -ая, -ое эквивалент ..., эквивалентлы, тиңдәш, тиң булган; **~ый обме́н** тиңдәш алышу; **~ые уравне́ния** эквивалент тигезләмәләр

эквилибри́ровать *несов.* эквилибристика ясау, эквилибристика белән шөгыльләнү

эквилибри́ст *м* эквилибрист (*эквилибристика белән шөгыльләнүче цирк артисты*)

эквилибри́стика *ж* **1.** эквилибристика (*иң кыен торышларда, мәс. корыч аркан өстендә тигезлек саклау осталыгы*) **2.** *перен.* зирәклек, үткенлек, тапкырлык; **у́мственная ~** акыл тапкырлыгы

эквилибристи́ческий, -ая, -ое эквилибристик; **~ трюк** эквилибристик трюк

экзальта́ци||я *ж* чиксез шатлыклы хәл, күтәренке халәт; **впасть в ~ю** чиксез күтәренке халәткә бирелү

экзальтиро́ванность *ж* **1.** чиксез шат булу, чиксез күтәренке халәттә булу **2.** (*экзальтированный поступок*) чиксез шатлык белән сугарылу

экзальтиро́ванн||ый, -ая, -ое чиксез шатлыклы хәлдәге ..., чиксез күтәренке халәттәге ...; **~ый челове́к** чиксез шатлыклы хәлдәге кеше; **~ое поведе́ние** чиксез күтәренке халәттә үзүзеңне тотыш

экза́мен *м прям., перен.* имтихан, сынау; **госуда́рственный ~** дәүләт имтиханы; **~ по фи́зике** физикадан сынау; **выпускны́е ~ы** чыгарылыш имтиханнары; **сдать ~** имтихан тапшыру; **вы́держать ~ы** сынауларны үтү; **~ на му́жество** кыюлыкка сынау

экзамена́тор *м* имтихан алучы, сынау алучы

экзамена́торск||ий, -ая, -ое имтихан алучы ...ы, сынау алучы ...ы; **~ие обя́занности** имтихан алучы вазифалары

экзаменацио́нн||ый, -ая, -ое имтихан ...ы, сынау ...ы; **~ая коми́ссия** имтихан комиссиясе; **~ая се́ссия** имтихан сессиясе; **~ый биле́т** сынау билете

экзаменова́ть *несов. кого-что* имтихан (сынау) алу; **~ студе́нта** студентан имтихан алу; **~ по исто́рии** тарихтан сынау алу

экзаменова́ться *несов.* имтихан (сынау) тапшыру (бирү, тоту, үтү); **~ по фи́зике** физикадан имтихан тапшыру

экзеку́ция *ж* экзекуция, тән җәзасы

экзе́ма *ж* экзема, тимрәү

экземпля́р *м* **1.** нөсхә, данә; **два ~а кни́ги** ике данә китап; **напеча́тать в трёх ~ах** өч нөсхәдә бастырып алу **2.** төр, үрнәк, вәкил; **ре́дкий ~ цветка́** чәчәкнең сирәк төре

экзога́мия *ж этн.* экзогамия (*үз кабиләсеннән хатын алуны тыю*)

экзоге́нн||ый, -ая, -ое *геол.* экзоген, тышкы көчләрдән үзгәрә торган; **~ые проце́ссы** экзоген процесслар

экзотерми́ческ||ий, -ая, -ое *хим.* экзотермик, җылылык чыгара торган; **~ие реа́кции** экзотермик реакцияләр

экзо́тика *ж* экзотика; **восто́чная ~** шәрык экзотикасы

экзоти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** экзотик, чит, ят, чит җир ...ы; **~ие стра́ны** экзотик илләр; **~ие расте́ния** ят үсемлекләр **2.** *перен.* гаҗәп, кызык, сәер, әкәмәт; **~ий костю́м** сәер костюм; **~ий та́нец** әкәмәт бию

экзоти́чность *ж* **1.** экзотиклык, ятлык; **~ де́рева** агачның экзотиклыгы **2.** *перен.* гаҗәплек, кызыклык, сәерлек, әкәмәтлек; **~ та́нца** биюнең сәерлеге

экзоти́чный, -ая, -ое *см.* **экзоти́ческий** 2

экиво́к||и *мн.* ике мәгънәле сөйләү, мәгънәне боргаулар, кинаяләр; **отвеча́ть без [вся́ких] ~ов** кинаяләрсез җавап бирү

э́кий, -ая, -ое *разг.* кара нинди, нинди, менә нинди; **~ шалу́н** кара нинди шаян!; **э́кая говору́нья!** кара нинди тел бистәсе!

экипа́ж I *м* (*лёгкая повозка*) экипаж, җиңел арба

экипа́ж II *м* экипаж; **~ космического корабля́** космик корабль экипажы; **~ земснаря́да** земснаряд экипажы; **~ та́нка** танк экипажы

экипирова́ть *сов., несов. кого-что* **1.** (*снабдить всем необходимым*) кирәк-ярак белән тәэмин итү, кирәк-яракны булдыру; **~ экспеди́цию** экспедицияне кирәк-ярак белән тәэмин итү **2.** (*одеждой и обувью*) киендерү, кием-салым белән тәэмин итү

экипирова́ться *сов., несов.* **1.** (*снабдиться всем необходимым*) кирәк-ярак белән тәэмин ителү, кирәк-ярак булдырылу **2.** *разг.* (*одеждой и обувью*) киендерелү, кием-салым белән тәэмин ителү

экипиро́вка *ж* **1.** *см.* **экипирова́ть, экипирова́ться; 2.** (*снаряжение*) кирәк-ярак **3.** *разг.* (*одежда, обувь*) кием-салым

эклекти́зм *м книжн.* эклектизм (*төрле идея юнәлешләрен, карашларны, теорияләрне принципсыз, ирекле рәвештә берләштерү күренеше*); **~ в филосо́фии** фәлсәфәдә эклектизм

экле́тик *м книжн.* эклектик, эклектизм тарафдары

экле́ктика *ж книжн.* эклектика (*эзлексезлек белән сугарылган барлык нәрсә*)

эклекти́ческ||ий, -ая, -ое *книжн.* эклектизм ...ы, эклектик; **~ая филосо́фия** эклектик фәлсәфә

эклекти́чность *ж книжн.* эклектиклык, эзлексезлек; **~ сужде́ний** фикерләр эзлексезлеге

эклекти́чный, -ая, -ое *см.* **эклекти́ческий**

экле́р *м* эклер (*бөккәннең бер төре*)

экли́птика *ж астр.* эклиптика

эклипти́ческий, -ая, -ое *астр.* эклиптика ...ы; эклиптик; **~ круг** эклиптик әйләнмә

экологи́ческ||ий, -ая, -ое экологик, экология ...ы; **~ая экспеди́ция** экологик экспедиция

ЭКО-ЭКС

эколо́гия *ж* экология (*тирә-як мохит белән организмның үзара мөнәсәбәтен өйрәнүче фән*)

экономи́зм *м* экономизм (*19 гасыр ахырында 20 гасыр башында рус социал-демократик хәрәкәтендә оппортунистик агым*)

эконо́мика *ж* икътисад; **~ капитали́зма** капитализм икътисады; **~ страны́** ил икътисады; **~ се́льского хозя́йства** авыл хуҗалыгы икътисады

экономи́ст *м* **1.** икътисадчы, экономист; **рабо́тать ~ом** икътисадчы булып эшләү **2.** (*сторонник экономизма*) экономист, экономизм тарафдары

эконо́мить *несов.* **1.** *что* сак тоту, бәрәкәтле тоту, кысып тоту, экономияләү, экономия ясау; **~ де́ньги** акчаны сак тоту; **~ си́лы** көчне экономияләү; **~ вре́мя** вакытка экономия ясау **2.** *на чём* (*выгадывать*) янга калдыру, файда күрү, файда итү; **~ на материа́лах** материаллардан файда күрү

экономи́ческ||ий, -ая, -ое *в разн. знач.* икътисад ...ы, икътисадый, экономика ...ы, экономик; **~ий кри́зис** икътисадый кризис; **~ое сотру́дничество** икътисадый хезмәттәшлек; **~ая геогра́фия** экономик география; **~ий журна́л** экономик журнал

экономи́чность *ж* файдалылык, отышлылык, бәрәкәтлелек, икътисадлылык, экономиялелек; **~ произво́дства бума́ги** кәгазь җитештерүнең экономиялелеге

экономи́чный, -ая, -ое файдалы, табышлы, отышлы, бәрәкәтле, икътисадлы, экономияле; **~ спо́соб окра́ски** буяу буяуның отышлы ысулы; **~ расхо́д мета́лла** металлны бәрәкәтле тоту

эконо́ми||я *ж* **1.** (*бережливость*) экономия, икътисад, саклык, хәстәрлек; **навести́ ~ю** *в чём-л. берәр нәрсәдә* экономия ясау **2.** (*выгода*) экономия, файда; **~я в то́пливе** ягулыкка экономия; **~я на спи́чках** *шутл.* шырпыга экономия ясау

эконо́мка *ж уст.* экономка, хуҗабикә

эконо́мничать *несов. разг.* үтә саклап тоту, саранлану, карунлану

экономи́чность *ж* исәпләп тотучанлык, бәрәкәтлелек, сакчыллык, экономиялелек, икътисадлык

эконо́мный, -ая, -ое **1.** исәпләп тотучан, сакчыл; **~ хозя́ин** сакчыл хуҗа **2.** *перен.* (*скупой*) саран, карун **3.** (*способствующий экономии*) экономияле, икътисадлы, бәрәкәтле; **~ о́браз жи́зни** бәрәкәтле яшәү рәвеше

экра́н *м* **1.** *тех.* экран, каплавыч; **~ плоти́ны** плотина экраны **2.** экран; **~ телеви́зора** телевизор экраны **3.** экран, пәрдә; **кинематографи́ческий ~** кинематография экраны **4.** *перен.* экран, кино сәнгате, кино күрсәтү; **звезда ~а** кино сәнгате йолдызы; **фильм идёт пе́рвым ~ом** фильм беренче тапкыр күрсәтелә

экраниза́ция *ж* экранлаштыру; **~ рома́на** романны экранлаштыру

экранизи́ровать *сов., несов. что* экранлаштыру; **~ о́перу** операны экранлаштыру; **~ по́весть** повестьны экранлаштыру

экрани́рование *с тех.* экран кору, каплавыч кору, каплап кую; **~ прибо́ра** приборны каплап кую

экрани́ровать *сов., несов. что, тех.* экран кору, каплавыч кору, каплап кую; **~ прибор** приборны каплап кую

экра́нн||ый, -ая, -ое экран ...ы; **~ое полото́** экран тукымасы; **~ое вре́мя** экран вакыты (*киноның экранда бару вакыты*)

экскава́тор *м* экскаватор; **шага́ющий ~** атлап йөрүче экскаватор

экскава́торный, -ая, -ое экскаватор ...ы; **~ ковш** экскаватор чүмече

экскава́торщик *м* экскаваторчы, экскаватор машинисты

экскреме́нты *только мн.* тизәк, тәрәт

э́кскурс *м* экскурс, күз ташлау; **~ в про́шлое** үткәнгә күз ташлау

экскурса́нт *м* экскурсант, экскурсиядә катнашучы

экскурса́нтка *ж* экскурсант хатын (кыз)

экскурсио́нн||ый, -ая, -ое экскурсия ...ы, экскурсион; **~ый сезо́н** экскурсия сезоны; **~ая ба́за** экскурсия базасы; **~ый авто́бус** экскурсия автобусы

экску́рсия *ж* **1.** экскурсия; **~ по го́роду** шәһәр буйлап экскурсия **2.** (*группа*) экскурсия, экскурсантлар

экскурсово́д *м* экскурсовод, экскурсия җитәкчесе

экслибрис *м* экслибрис (*китап тышлыгының эчке ягына ябыштырыла торган, китап хуҗасының исеме язылган кәгазь*)

экспанси́вность *ж* экспансивлык, шашкынлык, үзен тыя алмаучылык; **~ хара́ктера** холкының шашкынлыгы

экспанси́вный, -ая, -ое экспансив, шашкын, үзен тыя алмый торган; **~ челове́к** шашкын кеше

экспа́нсия *ж* экспансия; **экономи́ческая ~** икътисадый экспансия

экспатриа́ция *ж* экспатриация, Ватаныннан сөрелү

экспатрии́ровать *сов., несов. кого-что* экспатриацияләү, Ватаныннан сөрү

экспатрии́роваться *сов., несов.* **1.** экспатриацияләнү, Ватаныннан сөрелү **2.** *страд. от* **экспатрии́ровать**

экспеди́ровать *сов., несов. что, спец.* озату, җибәрү, тарату; **~ груз** йөкне озату

экспеди́тор *м* экспедитор (*әйберне кабул итеп, җибәреп, таратып торучы кеше*)

экспеди́торск||ий, -ая, -ое экспедитор ...ы; **~ая рабо́та** экспедитор эше

экспедицио́нн||ый, -ая, -ое **1.** *спец.* озату ...ы, җибәрү ...ы; **~ый груз** озату йөге **2.** экспедиция ...ы; **~ое снаряже́ние** экспедиция кирәк-ярагы

экспеди́ци||я *ж* **1.** *спец.* (*отправка и приём грузов*) озату, җибәрү; **~я посы́лок** посылкаларны җибәрү **2.** (*отдел отправки*) экспедиция; **газе́тная ~я почта́мта** почтамтның газеталар экспедициясе **3.** экспедиция; **нау́чная ~я** фәнни экспедиция; **спаса́тельная ~** коткару экспедициясе **4.** (*группа лиц*) экспедиция, экспедиция төркеме

эксперимéнт *м* **1.** (*научный опыт*) эксперимент, тәҗрибә **2.** (*опыт, попытка*) тәҗрибә, сынау; **сме́лый ~** кыю тәҗрибә; **риско́ванные ~ы** тәвәккәлле сынаулар

эксперимента́льн||ый, -ая, -ое эксперименталь, эксперимент ...ы, тәҗрибә ...ы; **~ые рабо́ты** эксперименталь эшләр; **~ые да́нные** эксперимент мәгълүматлары; **~ый стано́к** эксперименталь станок; **~ая фи́зика** эксперименталь физика

эксперимента́тор *м* экспериментчы, тәҗрибәче; **учёный- ~** экспериментчы галим

эксперимента́торский, -ая, -ое экспериментчы ...ы, тәҗрибәче ...ы; **~ тала́нт** экспериментчы сәләте

эксперименти́рование *с см.* **эксперименти́ровать**

эксперименти́ровать *несов. над кем-чем, с кем-чем и без. доп.* эксперимент ясау, тәҗрибә ясау (үткәрү), сынап карау; **~ с морски́ми сви́нками** диңгез күселәре белән эксперимент ясау

экспе́рт *м* эксперт; **заключе́ние ~ов** экспертлар нәтиҗәсе

экспе́ртиза *ж* экспертиза, тикшерү, карау; **медици́нская ~** медицина экспертизасы; **суде́бная ~** суд экспертизасы; **производи́ть ~у** экспертиза ясау

экспе́ртн||ый, -ая, -ое эксперт ...ы, экспертлар ...ы; **~ая коми́ссия** экспертлар комиссиясе

эксплантáция *ж биол.* эксплантация, күчереп утырту

эксплуата́тор *м* эксплуататор, эксплуатацияләүче, изүче

эксплуата́торск||ий, -ая, -ое эксплуататор[лар] ...ы, изүче[ләр] ...ы; **~ие кла́ссы** эксплуататор сыйныфлар

эксплуатацио́нн||ый, -ая, -ое эксплуатация ...ы; эксплуатацион, файдалану ...ы; **~ые рабо́ты** эксплуатация эшләре; **~ый срок** файдалану срогы, эксплуатация срогы

эксплуата́ци||я *ж* **1.** (*присвоение чужого труда*) эксплуатация, эксплуатацияләү, изү **2.** файдалану, эксплуатация; **~я недр земли́** җир байлыкларын файдалану; **~я маши́н** машинаны файдалану; **сдать до́мну в ~ю** домнаны эксплуатациягә тапшыру

эксплуати́ровать *несов.* **1.** *кого-что* эксплуатацияләү, изү; **~ чужо́й труд** кеше хезмәтен эксплуатацияләү **2.** *что* файдалану, эксплуатацияләү; **~ маши́ны** машинаны файдалану

экспози́ци||я, *ж* **1.** *лит., муз.* экспозиция, мәкатдимә **2.** (*показ*) экспозиция, куелу; (*выставленные вещи*) куелган әйберләр; **музе́йная ~я** музей экспозициясе **3.** *фото* экспозиция, яктыртып алу; **снима́ть с дли́тельной ~ей** озак яктыртып фотога төшерү

экспона́т *м* экспонат; **вы́ставочный ~** күргәзмә экспонаты; **музе́йный ~** музей экспонаты

экспона́тный, -ая, -ое экспонат ...ы, экспонатка куела торган; ~ **экземпля́р** экспонат нөсхәсе

экспоне́нт *м* экспонент, экспонат куючы

экспони́рование *с см.* **экспони́ровать**

экспони́ровать *сов., несов.* **1.** *кого-что* күргәзмәгә кую, күрсәтергә кую; ~ **карти́ну** картинаны күргәзмәгә кую **2.** *что, фото* яктылык бирү, яктырту

э́кспорт *м* экспорт, чит илгә чыгару; ~ **хле́ба** чит илгә икмәк чыгару

экспортёр *м* экспортёр, чит илгә чыгаручы; ~ **не́фти** нефтьне чит илгә чыгаручы, нефть экспортёры

экспорти́рование *с см.* **экспорти́ровать**

экспорти́ровать *сов., несов. что* чит илгә чыгару; ~ **това́р** товарны чит илгә чыгару; ~ **капита́л** капиталны чит илгә чыгару

э́кспортн||ый, -ая, -ое экспорт ...ы, чит илгә чыгару ...ы; ~**ые опера́ции** экспорт операцияләре; ~**ые това́ры** чит илгә чыгару товарлары; ~**ый лес** экспорт агачлары

экспре́сс *м* экспресс (*тиз йөрешле автобус, поезд һ.б.ш.*)

экспресси́вность *ж* экспрессивлык, җанлылык, тәэсирлелек; ~ **ре́чи** сөйләмнең тәэсирлелеге

экспресси́вн||ый, -ая, -ое экспрессив, җанлы, тәэсирле; ~**ая речь** тәэсирле сөйләм; ~**ый жест** җанлы ишарә

экспрессиони́зм *м* экспрессионизм (*20 гасырның беренче яртысында сәнгатьтә һәм әдәбияттагы агым*)

экспрессиони́ст *м* экспрессионист, экспрессионизм тарафдары

экспрессиони́стский, -ая, -ое экспрессионист ...ы, экспрессионистлар ...ы; экспрессионизм ...ы; ~ **стиль** экспрессионалистлар стиле

экспре́ссия *ж* экспрессия, җанлылык, тәэсирлелек

экспре́ссный, -ая, -ое экспресс ..., экспресс ...ы; ~ **по́езд** экспресс поезд; ~ **соста́в** экспресс составы

экспро́мт *м* экспромт (*хәзерлексез сөйләнгән нотык, кинәт язылган әсәр*); **уда́чный** ~ уңышлы экспромт

экспро́мтом *нареч.* алдан әзерләнмичә, кинәттән, көтмәгәндә, капыл гына; **произнести́ речь** ~ алдан әзерләнмичә нотык сөйләү

экспроприа́тор *м* экспроприатор, көч белән тартып алучы

экспроприа́ция *ж* экспроприация, көч белән тартып алу

экспропри́ировать *сов., несов. кого-что* экспроприацияләү, тартып алу; ~ **капита́л** капиталны экспроприацияләү

экста́з *м* экстаз, чиктән тыш шатлану, шашып шатлану; **впасть в** ~ экстазга бирелү

экстенси́вн||ый, -ая, -ое *книжн.* экстенсив, киңәюгә генә нигезләнген; ~**ое земледе́лие** экстенсив игенчелек

экстёрн *м* экстерн (*уку йортында укымыйча гына үзлегеннән укып сынау бирүче*); **око́нчить университе́т** ~**ом** университетны экстерн булып тәмамлау; **сдать экза́мены** ~**ом** имтиханнарны институтта укымыйча тапшыру

экстерна́т *м* экстернат, үзлегеннән укып сынау бирү; **записа́ться в гру́ппу** ~**а** экстернат төркеменә язылу

экстерриториа́льност||ь *ж юр.* экстерриториальлек, үз иле хокукына гына буйсыну; **пра́во** ~**и** экстерриториальлек хокукы

экстерриториа́льный, -ая, -ое *юр.* экстерриториаль, үз иле хокукына гына буйсынган

экстерье́р *м* экстерьер, буй-сын, тышкы күренеш; ~ **рыси́стых лошаде́й** юртак атларның тышкы күренеше

э́кстра *неизм. прил.* экстра; **това́р** ~ экстра товар; **чай** ~ экстра чәй

экстравага́нтный, -ая, -ое экстравагант, сәер, әкәмәт, әфәләм төрле; ~ **костю́м** сәер костюм

экстра́кт *м* сыгынты; **я́годный** ~ җиләк сыгынтысы

экстракти́вн||ый, -ая, -ое экстрактив, аерып (сыгып) алына торган; ~**ые вещества́** аерып алына торган матдәләр

экстра́ктовый, -ая, -ое сыгынты ...ы; ~ **заво́д** сыгынты заводы

экстраордина́рность *ж* гадәттән тышлык, гадәттән тыш булу, сирәк очрый торганлык; ~ **посту́пка** кыланышның гадәттән тыш булуы

экстраордина́рн||ый, -ая, -ое гадәттән тыш, сирәк очрый торган; ~**ое происше́ствие** гадәттән тыш вакыйга

экстреми́зм *м* экстремизм (*чиктән тыш карашлар яклы булу*)

экстреми́ст *м* экстремист (*чиктән тыш карашлар яклы кеше*)

экстреми́стск||ий, -ая, -ое экстремизм ...ы, экстремист[лар] ...ы; ~**ая та́ктика** экстремистлар тактикасы

э́кстренность *ж* ашыгычлык, кичектергесезлек; ~ **сообще́ния** хәбәрнең ашыгычлыгы

э́кстренн||ый, -ая, -ое **1.** (*срочный, спешный*) ашыгыч, кичектергесез; ~**ый отъе́зд** ашыгыч китеп бару; ~**ый вы́зов** ашыгыч чакыру **2.** (*чрезвычайный, непредвиденный*) гадәттән тыш, көтелмәгән; ~**ые расхо́ды** көтелмәгән чыгымнар

эксце́нтрик *м* (*артист*) эксцентрик (*әкәмәт кыланышлар ясап көлдерүче*)

эксце́нтриковый, -ая, -ое *тех.* эксцентрик ...; ~ **пресс** эксцентрик пресс

эксцентри́ческий I, -ая, -ое **1.** *театр.* эксцентрик ..., көлдерүче ...ы; ~ **но́мер** эксцентрик номер **2.** гажәп, сәер, мәзәкчән; ~ **посту́пок** сәер кыланыш

эксцентри́ческ||ий II, -ая, -ое *мат.* уртак үзәккә карамаган, уртак үзәге булмаган; ~**ие фигу́ры** уртак үзәге булмаган фигуралар

эксцентри́чность *ж* эксценриклык, гажәплек, сәерлек

эксцентри́чный *см.* **эксцентри́ческий** I 2

эксце́сс *м* **1.** (*крайнее проявление чего-л.*) тотнаксызлык, чыгырыннан чыгу, тыйнаксызлык; **чу́вственные** ~**ы** хис тотнаксызлыклары **2.** (*нарушение общественного порядка*) тәртип бозулар, бәрелешүләр; **предотврати́ть** ~**ы** тәртип бозуларны булдырмау

эласти́чность *ж* **1.** эластиклык, сыгылмалылык, сыгылучанлык; сузылучанлык; ~ **рези́ны** резинаның эластиклыгы **2.** *перен.* салмаклык, талгынлык; ~ **движе́ния** хәрәкәтнең салмаклыгы

эласти́чн||ый, -ая, -ое **1.** эластик, сыгылмалы, сыгылучан; сузылмалы; ~**ая рези́на** эластик резина; ~**ые чулки́** эластик оек **2.** *перен.* салмак, талгын; ~**ые движе́ния** салмак хәрәкәтләр

элева́тор *м* **1.** (*зернохранилище*) элеватор **2.** (*подъёмник*) күтәрткеч, элеватор

элега́нтность *м* элегантлык, купшылык, көязлек, нәфислек; ~ **костю́ма** костюмның купшылыгы; **отлича́ться** ~**ю** купшылыгы белән аерылып тору

элега́нтный, -ая, -ое элегант, купшы, көяз, нәфис; ~ **костю́м** купшы костюм

элеги́ческ||ий, -ая, -ое **1.** элегик, элегия ...ы; ~**ая поэ́зия** элегик шигырият **2.** (*мечтательный*) кайгылы, сагышлы, моңсу, уйчан; ~**ое настрое́ние** сагышлы күңел

элеги́чность *ж* кайгылылык, сагышлылык, моңсулык, уйчанлык; ~ **стиха́** шигырьнең сагышлылыгы

элеги́чн||ый, -ая, -ое *см.* **элеги́ческий** 2; ~**ое настрое́ние** сагышлы күңел

эле́гия *ж лит., муз.* элегия

электриза́ция *ж* **1.** *физ.* электрлау, электрлану **2.** *мед.* электр белән дәвалау

электризова́ть *сов., несов. что, физ.* электрлау, электрландыру

электризова́ться **1.** *сов., несов. физ.* электрлану, электр белән корылу **2.** *несов. страд. от* **электризова́ть**

эле́ктрик *м разг.* электрчы

электри́к *прил. неизм.* күгелҗем, зәңгәрсу-соры; **цвет** ~ күгелҗем төс

электрифика́ция *ж* электрлаштыру; ~ **желе́зных доро́г** тимер юлларны электрлаштыру

электрифици́ровать *сов., несов. что* электрлаштыру; ~ **промы́шленность** промышленностьне электрлаштыру

электри́ческ||ий, -ая, -ое *в разн. знач.* электр ...ы; ~**ий ток** электр тогы; ~**ая ста́нция** электр станциясе; ~**ая и́скра** электр очкыны; ~**ая батаре́я** электр батареясы; ~**ий мото́р** электр моторы; ~**ое освеще́ние** электр белән яктыру ♦ ~**ий скат** электрлы скат; ~**ий стул** электр урындыгы

электри́чество *с* электр; **провести́** ~ электр үткәрү

электри́чк||а *ж разг.* электричка; **е́хать на** ~**е** электричкада бару

электро- *кушма сүзләрнең «электр» мәгънәсендәге беренче өлеше, мәс.* **электролече́ние** электр белән дәвалау; **электробри́тва** электр бритвасы

электроаппарату́ра *ж* электр аппаратлары

электробри́тва *ж* электр бритвасы

электробу́р *м* электробур, электр көче белән эшли торган борау

электрово́з *м* электровоз

электро́д *м* электрод; **положи́тельный ~** уңай электрод; **отрица́тельный ~** тискәре электрод

электродви́гатель *м* электродвигатель, электр двигателе

электродви́жущ||ий, -ая, -ее электр йөртү ...ы; **~ая си́ла** электр йөртү көче

электродина́мика *ж* электродинамика

электродинами́ческ||ий, -ая, -ое электродинамик ...; **~ое реле́** электродинамик реле

электро́дный, -ая, -ое электрод ...ы; **~ заря́д** электрод корылмасы

электродое́ние *с* электр белән саву

электродои́лка *ж* электр белән саву аппараты, электр саугыч

электродои́льн||ый, -ая, -ое электр белән саву ...ы, электр саугыч ...ы; **~ая устано́вка** электр белән саву җайланмасы

электродре́ль *ж* электродрель, электр тишкеч

электроёмкость *ж физ.* электрсыешлык

электроизмери́тельный -ая, -ое электр үлчәгеч ...; **~ прибо́р** электр үлчәгеч прибор

электроинструме́нт *м* электр коралы

электрока́р *м* электрокар, электр арбасы

электрокардиогра́мма *ж* электрокардиограмма

электрокардио́граф *м* электрокардиограф (*прибор*)

электрокардиогра́фия *ж* электрокардиография

электрола́мповый, -ая, -ое электр лампалары ...ы; **~ заво́д** электр лампалары заводы

электролече́бн||ый, -ая, -ое электр белән дәвалау ...ы; **~ый кабине́т** электр белән дәвалау бүлмәсе; **~ые процеду́ры** электр белән дәвалау процедуралары

электролече́ние *с* электр белән дәвалау

электро́лиз *м* электролиз (*эремә хәлендәге матдә аша электр тогы үткәреп, аны төрле состав өлешләргә аеру*)

электро́лизн||ый, -ая, -ое электролиз ...ы; **~ая ва́нна** электролиз ваннасы

электроли́ни||я *ж* электр линиясе; **столбы́ ~и** электр линиясе баганалары

электроли́т *м* электролит (*матдәнең төрле состав өлешләргә аерылырлык эремәсе*)

элетролити́ческ||ий, -ая, -ое электролитик, электролит ...ы; **~ая ва́нна** электролит ваннасы

электроли́тный, -ая, -ое электролит ...ы; **~ заво́д** электролит заводы

электромагнети́зм *м физ.* электромагнетизм

электромагни́т *м* электромагнит (*электр тогы ярдәмендә магнит кыры алу җайланмасы*)

электромагни́тн||ый, -ая, -ое электромагнит ...ы; **~ые во́лны** *физ.* электромагнит дулкыннары; **~ый сигна́л** электромагнит сигналы

электромаши́на *ж* электр машинасы

электромашинострое́ние *с* электр машиналары төзү

электро́метр *м физ.* электрометр

электрометри́ческий, -ая, -ое *физ.* электрометрик, электрометр ...ы; **~ показа́тель** электрометрик күрсәткеч

электроме́трия *ж физ.* электрометрия

электромеха́ник *м* электромеханик

электромеха́ника *м* электромеханика

электромехани́ческ||ий, -ая, -ое электромеханика ...ы, электромеханик; **~ая обрабо́тка мета́ллов** металларны электромеханик юл белән эшкәртү

электромоби́ль *м* электромобиль

электромонта́ж *м* электромонтаж

электромонта́жник *м* электромонтажчы

электромонта́жн||ый, -ая, -ое электромонтаж ...ы; **~ые рабо́ты** элетромонтаж эшләре

электромонтёр *м* электромонтёр

электромото́р *м* электр моторы, электромотор

электро́н *м* электрон

электро́ника *ж* электроника

электро́нно-вычисли́тельн||ый, -ая, -ое электрон-хисаплау ...ы; **~ый центр** электрон-хисаплау үзәге; **~ая маши́на** электрон-хисаплау машинасы

электро́нн||ый, -ая, -ое электрон ...; **~ый телеско́п** электрон телескоп; **~ая счётная маши́на** электрон хисаплау машинасы

электрообору́дование *с* электр җиһазы; **~ заво́да** заводның электр җиһазы

электропередач||а *ж* **1.** электр тапшыру **2.** (*совокупность сооружений*) электр тапшыру корылмалары; **ли́ния ~и** электр тапшыру линиясе

электропе́чь *ж* электр миче

электропла́вка *ж* электр белән кою, электр белән эретү

электроплита́ *ж* электр плитәсе

электропли́тка *ж* электр плитәсе

электропое́зд *м* электр поезды, электропоезд

электроприбо́р *м* электр приборы

электропро́вод *м* электр үткәргеч

электропрово́дность *ж физ.* электр үткәрүчәнлек

электропрово́дн||ый, -ая, -ое *физ.* электр үткәрүче, электр үткәрүчән; **~ые мета́ллы** электр үткәрүчән металлар

электропрои́грыватель *м* электр уйнаткыч

электропромы́шленность *ж* электр промышленносте

электросва́рка *ж* электр белән эретеп ябыштыру

электросва́рочн||ый, -ая, -ое **1.** электр белән эретеп ябыштыру ...ы; **~ый агрега́т** электр белән эретеп ябыштыру агрегаты **2.** *в знач. сущ.* **~ая** *ж разг.* электр белән эретеп ябыштыру бүлмәсе

электросва́рщик *м* электр белән эретеп ябыштыручы

электросе́ть *ж* электр челтәре

электроско́п *м* электроскоп (*прибор*)

электроснабже́ние *с* электр белән тәэмин итү

электроста́ль *ж* электр корычы

электроста́нция *ж* электр станциясе

электроста́тика *ж* электростатика

электростати́ческ||ий, -ая, -ое электростатик; **~ие си́лы** *физ.* электростатик көчләр; **~ие маши́ны** электростатик машиналар

электротерапи́я *ж* электротерапия, электр белән дәвалау

электротерми́ческ||ий, -ая, -ое электротермик; **~ая печь** электротермик мич

электротерми́я *ж* электротермия

электроте́хник *м* электротехник

электроте́хника *ж* электротехника

электротехни́ческ||ий, -ая, -ое электротехника ...ы, электротехник; **~ое обору́дование** электротехника җиһазы; **~ая промы́шленность** электротехника промышленносте

электрохими́ческ||ий, -ая, -ое электрохимия ...ы, электрохимик; **~ие иссле́дования** электрохимия тикшеренүләре

электрохи́мия *ж* электрохимия (*физик химиянең бер бүлеге*)

электроход *м* электроход (*электр двигателе белән йөри торган судно*)

электроэне́ргия *ж* электр энергиясе

элеме́нт *м* **1.** (*составная часть*) элемент, өлеш, кисәк; **важне́йшие ~ы произведе́ния** әсәрнең мөһим элементлары **2.** (*характерная деталь*) элемент; **~ драмати́зма в расска́зе** хикәядә драматизм элементы **3.** *разг.* (*о человеке*) кеше, адәм, шәхес; **ненадёжный ~** ышанычсыз адәм; **подозри́тетельный ~** шикле кеше **4.** *хим.* элемент: **гальвани́ческий ~** гальваник элемент

элемента́рность *ж* **1.** (*отсутствие сложности*) элементарлык, гадилек; **~ вопро́са** мәсьәләнең гадилеге **2.** (*упрощённость*) җиңелчәлек, тарлык, чиклелек, чикләнгәнлек; **~ утвержде́ния** фикренең чикләнгәнлеге

элемента́рн||ый, -ая, -ое **1.** (*начальный*) элементар, башлангыч, төп; **~ая матема́тика** башлангыч математика **2.** *перен.* (*простейший*) гади, ачык, аңлаешлы; **~ый приме́р** гади мисал **3.** *хим., физ.* элементар; **~ый ана́лиз** элементар анализ

эликси́р *м* эликсир; **зубно́й ~** теш эликсиры ◆ **~ жи́зни** *уст.* тереклек эликсиры, тереклек суы

эли́та *ж собир.* элита (**1.** *сайлап алынган иң яхшы токым* **2.** *аерым үсемлекләрнең иң яхшы төрләре* **3.** *җәмгыятьнең иң яхшы, сайланган өлеше*)

эли́тн||ый, -ая, -ое элита ...ы; **~ые живо́тные** элита хайваннары

эллини́зм *м* эллинизм (**1.** *борынгы Грециядә мәдәният чәчәк аткан чор* **2.** *борынгы грек теленнән алынган сүз яки гыйбарә*)

эллини́ст *м уст.* эллинист (*борынгы грек мәдәниятын яратучы*)

э́ллины *мн.* эллиннар (*борынгы греклар*)

э́ллипс *м мат.* эллипс

э́ллипсис *м лингв.* эллипсис

эллипсо́ид *м мат.* эллипсоид

эллипти́ческ||ий, -ая, -ое *мат.* эллиптик; **~ая фо́рма те́ла** җисемнең эллиптик формасы

эма́лев||ый, -ая, -ое эмаль ...; эмальле; **~ая кра́ска** эмаль буяу; **~ый соста́в** эмальле состав

эмалиро́ванн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **эмалирова́ть; 2.** эмальле; эмальләнгән; **~ая посу́да** эмальле савыт-саба; **~ый таз** эмальләнгән таз

эмалирова́ть *несов. что* эмальләү, эмаль белән каплау; **~ ведро́** чиләкне эмальләү; **~ дета́ль маши́ны** машина детален эмальләү

эмалиро́вка *ж* **1.** *см.* **эмалирова́ть; 2.** (*слой эмали*) эмаль, эмаль өслек; **~ потре́скалась** эмаль өслек чатнаган

эмалиро́вочн||ый, -ая, -ое эмальләү ...ы, эмаль белән каплау ...ы; **~ые рабо́ты** эмаль белән каплау эшләре

эма́л||ь *ж* **1.** эмаль **2.** *обычно мн.* **~и** эмальләр; **колле́кция ~ей** эмальләр коллекциясе **3.** (*зуба*) эмаль

эмансипа́ция *ж книжн.* эмансипация, азат итү, иреккә чыгару, коткару; **~ же́нщин** хатын-кызларны азат итү

эмансипи́рованн||ый, -ая, -ое **1.** *прич. от* **эмансипи́ровать; 2.** азат, иреккә чыгарылган, коткарылган; хәр фикерле; **~ые же́нщины** азат хатын-кызлар

эмансипи́ровать *сов., несов. кого-что* азат итү, иреккә чыгару, коткару

эмба́рго *с нескл. юр.* эмбарго; **наложи́ть ~** эмбарго салу

эмбле́ма *ж* эмблема, билге; **серп и мо́лот — ~ труда́** урак белән чүкеч — хезмәт эмблемасы

эмболи́я *ж мед.* эмболия, кан тамыры томалану

эмбрио́лог *м* эмбриолог, яралгы үсешен өйрәнүче белгеч

эмбриоло́гия *ж* эмбриология (*яралгы үсешен өйрәнә торган фән*)

эмбрио́н *м биол.* эмбрион, яралгы

эмбриона́льн||ый, -ая, -ое *биол.* эмбрион ...ы, яралгы ...ы; эмбриональ, яралгы хәлендәге; **~ый пери́од** яралгы чоры; **~ое разви́тие** яралгы үсеше; **~ая кле́тка** яралгы күзәнәге

эмигра́нт *м* эмигрант, мөһаҗир; гөрбатчы (*чит илгә кучкан кеше*)

эмигра́нтка *ж* эмигрант хатын (кыз)

эмигра́нтск||ий, -ая, -ое эмигрант(лар) ...ы, эмигрантлык ...ы; **~ая печа́ть** эмигрантлар матбугаты

эмиграцио́нн||ый, -ая, -ое эмиграция ...ы

эмигра́ци||я *ж* **1.** эмиграция, һиҗрәт; гөрбат; чит илгә күчеп китү; **жить в ~и** эмиграциядә яшәү **2.** *собир.* эмигрантлар

эмигри́ровать *сов., несов.* [чит илгә] күчеп китү; **~ за грани́цу** чит илгә күчеп китү

эми́р *м* әмир

эмисса́р *м* эмиссар (*яшерен сәяси йомыш белән чит илгә җибәрелә торган кеше*)

эмиссио́нн||ый, -ая, -ое *фин.* эмиссион, эмиссия ...ы; **~ое пра́во** эмиссия хокукы; **~ый банк** эмиссия банкы

эми́ссия *ж фин.* эмиссия (*кәгазь акчалар чыгару*)

эмити́ровать *сов., несов. что, фин.* эмиссия ясау, чыгару (*кәгазь акча, кыйммәтле кәгазь*); **~ заём** заём чыгару

эмоциона́льность *ж* эмоциональлек, хислелек, тойгыга бирелүчәнлек

эмоциона́льн||ый, -ая, -ое эмоциале, хисле, тойгылы; **~ая речь** хисле сөйләм; **~ый челове́к** хисле кеше

эмо́ция *ж* эмоция, хис, тойгы, кичереш; **~ гне́ва** ачу хисе; **~ ра́дости** шатлык тойгысы

эмпире́||й *м*: **в ~ях вита́ть (быть, находи́ться)** *книжн.* күкләрдә йөзү, хыял диңгезендә йөзү

эмпири́зм *м филос.* эмпиризм

эмпи́рик *м* эмпирик, эмпиризм тарафдары

эмпириокри́тик *м* эмпириокритик

эмпириокритици́зм эмпириокритицизм (*19 гасыр ахырындагы фәлсәфәдә субъектив-идеалистик агым*)

эмпири́ческ||ий, -ая, -ое *филос.* эмпиризм ...ы, эмпирик; **~ая филосо́фия** эмпиризм фәлсәфәсе

эмпири́я *ж* эмпирия (**1.** *кеше тәҗрибәсе, тою-сизү органнары аша алган тәэсирләр* **2.** *табигый шартлардагы күзәтүләр*)

эму́льсия *ж* эмульсия (**1.** *нинди дә булса берәр матдәнең эреми торган тамчылары белән туендырылган сыекчасы* **2.** *фотокәгазьләрдә, фотопластинкаларда яктылыкка үтә сизгер катлам*)

эмфа́за *ж* эмфаза (**1.** *лит. сөйләмнең тәэсирлелеген көчәйтү* **2.** *лингв. кайбер авазларны әйтүдә киренкелек*)

эмфизе́ма *ж мед.* эмфизема (*органнарда һава тупланып калудан туган авыру*)

эндога́мия *ж этн.* эндогамия (*бер кабилә эченнән өйләнү*)

эндокри́нн||ый, -ая, -ое *физиол.* эндокрин, эндокрин ...ы; **~ые же́лезы** *анат.* эндокрин бизләр; **~ая систе́ма** эндокрин системасы, эчке бизләр системасы

эндокрино́лог *м* эндокринолог, эндокринология белгече

эндокриноло́гия *ж* эндокринология (*эчке секреция бизләре турындагы фән*)

эндоско́п *м* эндоскоп (*прибор*)

э́ндшпиль *м* эндшпиль (*шахмат уены ахыры*)

энерге́тик *м* энергетик, энергетика белгече

энерге́тика *ж* энергетика, энергия фәне

энергети́ческ||ий, -ая, -ое энергетик, энергетика ...ы; **~ое хозя́йство** энергетика хуҗалыгы; **~ое обору́дование** энергетика җиһазы; **~ие ресу́рсы** энергетик ресурслар

энерги́чность *ж* энергиялелек, дәртлелек, гайрәтлелек; кискенлек

энерги́чн||ый, -ая, -ое энергияле, дәртле, гайрәтле; кискен; **~ый челове́к** энергияле кеше; **~ый проте́ст** кискен протест; **~ые ме́ры** кискен чаралар

эне́рги||я *ж* **1.** *физ.* энергия; **тепловая ~я** җылылык энергиясе; **затра́та ~и** энергия сарыф итү **2.** (*решительность, настойчивость*) дәрт, гайрәт, куәт; **взя́ться за де́ло с ~ей** эшкә дәрт белән алыну

энергосисте́ма *ж* энергия системасы

э́нн||ый, -ая, -ое ...нче, ниндидер бер; **~ое число́** ...нче сан; **~ая су́мма** ниндидер бер сумма

энтомо́лог *м* энтомолог, энтомология белгече

энтомологи́ческ||ий, -ая, -ое энтомологик, энтомология ...ы; **~ое иссле́дование** энтомологик тикшеренү

энтомоло́гия *ж* энтомология (*бөҗәкләр өйрәнү фәне*)

энтузиа́зм *м* энтузиазм, дәрт, күтәренкелек; **рабо́тать с ~ом** дәртләнеп эшләү; **боево́й ~** сугышчан дәрт

энтузиа́ст *м* энтузиаст (*эшкә бирелгән кеше*)

энтузиа́стка *ж* энтузиаст хатын (кыз)

энцефали́т *м мед.* энцефалит (*баш мие ялкынсынуы*)

энциклопеди́зм *м* энциклопедизм (*һәр яктан белемле булу*)

энциклопеди́ст *м* энциклопедист, киң белемле кеше

энциклопеди́ческ||ий, -ая, -ое энциклопедик, энциклопедия ...ы; **~ий слова́рь** энциклопедик сүзлек; **~ие зна́ния** энциклопедик белемнәр

энциклопеди́чность *ж* энциклопедиялелек; **~ зна́ний** белемнәр энциклопедиялелеге

энциклопе́дия *ж* энциклопедия ♦ **ходя́чая ~** аяклы энциклопедия, белем капчыгы

эпиго́н *м* эпигон, иярчен, тәкълитче

эпигра́мма *ж* эпиграмма

эпи́граф *м* эпиграф; **~ к расска́зу** хикәягә эпиграф

эпигра́фика *ж* эпиграфика, ташъязмалар фәне

эпиграфи́ческий, -ая, -ое эпиграфика ...ы, эпиграфик; **~ текст** эпиграфик текст

эпидемио́лог *м* эпидемиолог, эпидемиология белгече

эпидемиологи́ческ||ий, -ая, -ое эпидемиология ...ы, эпидемиологик; **~ие иссле́дования** эпидемиология тикшеренүләре

эпидемиоло́гия *ж* эпидемиология (*йогышлы авырулар турындагы фән*)

эпиде́мическ||ий, -ая, -ое эпидемия ...ы, эпидемик, кизү ...ы; **~ая боле́знь** кизү чире

эпиде́мия *ж* эпидемия, кизү, мур; **~ гри́ппа** грипп эпидемиясе

эпиде́рмис *м биол., бот.* эпидермис

эпизо́д *м* **1.** (*случай, происшествие*) хәл, вакыйга, хадисә **2.** эпизод; **вставно́й ~ в пье́се** пьесада өстәлгән эпизод

эпизоди́ческ||ий, -ая, -ое, **эпизоди́чный,** -ая, -ое **1.** очраклы, көтелмәгән, әллә нидә бер; **~ий факт** очраклы факт; **~ая прове́рка** әллә нидә бер тикшерү **2.** эпизодик; **~ая роль** эпизодик роль

э́пика *ж лит.* эпика, эпик әсәрләр

эпикуре́ец *м* эпикурейчы

эпикуре́йзм *м* **1.** эпикуреизм (*борынгы грек фәлсәфәчесе Эпикур тәгълимате*) **2.** *перен.* эпикурейчылык, ләззәткә бирелү

ЭПИ-ЭТИ

эпикуре́йск||ий, -ая, -ое эпикуреизм ...ы; эпикурейчыларча ...; **~ая филосо́фия** эпикуреизм фәлсәфәсе; **~ая жизнера́достность** эпикурейчыларча шат күңеллелек

эпиле́псия *ж* эпилепсия, өянәк, зыяндаш

эпиле́птик *м разг.* эпилептик, өянәкле кеше, зыяндаш авырулы кеше

эпилепти́ческий, -ая, -ое эпилепсия ...ы, өянәк ...ы, зыяндаш ...ы; **~ припа́док** эпилепсия өянәге

эпило́г *м* **1.** эпилог, хатимә; **~ рома́на** роман эпилогы **2.** йомгак; **~ всей жи́зни** бөтен тормыш йомгагы

эпистоля́рн||ый, -ая, -ое *лит.* эпистоляр, хат ...ы, хатлар төрендәге; **рома́н в ~ой фо́рме** хатлар төрендәге роман

эпита́фия *ж* эпитафия, кабер ташъязмасы

эпите́лий *м анат.* эпителий, тәннең өске тукымасы

эпи́тет *м лит.* эпитет; **постоя́нный ~** даими эпитет; **неле́стный ~** *ирон.* яман эпитет

эпице́нтр *м прям., перен.* эпицентр, [жир тетрәү] үзәге; **~ землетрясе́ния** җир тетрәүнең эпицентры; **в ~е собы́тий** вакыйгалар үзәгендә

эпи́ческ||ий, -ая, -ое **1.** эпик, эпос ...ы; **~ая поэ́ма** эпик поэма; **~ий стиль** эпос стиле **2.** күтәренке, тантаналы, тыныч; **~ое споко́йствие** тантаналы тынлык

эполе́ты *мн.* эполетлар; **генера́льские ~** генерал эполетлары

эпопе́я *ж прям., перен.* эпопея; **~ Льва Толсто́го «Война́ и мир»** Лев Толстойның «Сугыш һәм тынычлык» эпопеясы; **~ граждан́ской войны́** гражданнар сугышы эпопеясы

э́пос *м* эпос, дастан

эпо́х||а *ж* эпоха, дәвер, чор; **геологи́ческие ~и** геологик чорлар; **геро́йческие ~и в жи́зни наро́да** халык тормышының каһарман дәверләре

эпоха́льн||ый, -ая, -ое эпохаль, бөтен бер эпоха (дәвер, чор) тәшкил итә торган; **~ое собы́тие** эпохаль вакыйга

э́ра *ж* **1.** эра; **но́вая ~ в исто́рии челове́чества** кешелек тарихында яңа эра **2.** *геол.* эра; **палеозо́йская ~** палеозой эрасы

эрг *м физ.* эрг (*эш берәмлеге*)

эрза́ц *м* эрзац, алыштыргыч; **~ ко́жи** күнне алыштыргыч

э́рзя *мн. нескл.* (*ед.* **э́рзя** *м, ж*) эрзя

эрзя́нский, -ая, -ое эрзя ...ы; **~ язы́к** эрзя теле

эритроци́ты *мн. физиол.* кызыл кан тәнчекләре, эритроцитлар

эро́зия *ж геол., тех. мед.* эрозия; **~ по́чвы** туфрак эрозиясе; **~ мета́ллов** металлар эрозиясе

эроти́зм *м* эротизм (*гадәттән тыш җенси хискә бирелүчәнлек*)

эро́тика *ж* эротика; җенси хис

эроти́ческ||ий, -ая, -ое **1.** эротик, җенси хискә бирелгән; **~ие наклоннности** эротик гадәтләр **2.** гыйшык-мәхәббәт ...ы; **~ая поэ́зия** гыйшык-мәхәббәт шигырияте

эруди́рованный, -ая, -ое эрудицияле, киң белемле, укымышлы; **~ челове́к** эрудицияле кеше

эруди́т *м* эрудит (*киң белемле кеше*)

эруди́ция *м* эрудиция, киң белемлелек

эсе́р *м* эсер

эска́дра *ж* эскадра; **~ миноно́сцев** миноносецлар эскадрасы

эска́дренный, -ая, -ое эскадра ...ы; **~ миноно́сец** эскадра миноносецы

эскадри́лья *ж* эскадрилья; **~ бомбардиро́вщиков** бомбардировщиклар эскадрильясы

эскадро́н *м* эскадрон; **кавалери́йский ~** кавалерия эскадроны

эскадро́нный, -ая, -ое эскадрон ...ы; **~ командир́** эскадрон командиры

эскала́тор *м* эскалатор; **подня́ться на ~е (по ~у)** эскалаторда менү

эскала́ция *ж* эскалация, үсү, киңәю; **~ вое́нных де́йствий** хәрби хәрәкәтләрнең киңәюе

эски́з *м* эскиз; **~ к карти́не** картинага эскиз; **~ы декора́ций** декорацияләрнең эскизлары

эски́зный, -ая, -ое эскиздагы ..., эскиз рәвешендәге ...; **~ набро́сок** эскиз рәвешендәге каралама

эскимо́ *с нескл.* эскимо

эскимо́с *м* эскимос

эскимо́ска *ж* эскимос хатыны (кызы)

эскимо́сский, -ая, -ое эскимос ...ы; **~ язы́к** эскимос теле

эскимо́сы *мн.* эскимослар, эскимос халкы

эско́рт *м воен.* эскорт (*хәрби конвой*); **почётный ~** шәрәфле эскорт, мактаулы эскорт

эскорти́ровать *сов., несов. кого-что* эскорт белән алып бару (озату); **~ карава́н суде́в** суднолар кәрванын эскорт белән озату

эско́ртный, -ая, -ое *воен.* эскорт ...ы; **~ отря́д** эскорт отряды

эсми́нец *м* эсминец

эспадро́н *м* эспадрон (*тупыйк очлы кылыч*)

эспера́нто *с нескл.* эсперанто (*халыкара ясалма тел*)

эссе́нция *ж* эссенция; **у́ксусная ~** серкә эссенциясе

эстака́да *ж* эстакада (*корылма*)

эстака́дн||ый, -ая, -ое эстакада ...ы; **~ая желе́зная доро́га** эстакада тимер юлы

эста́мп *м* эстамп (*гравюрадан төшереп алынган сурәт*)

эстафе́т||а *ж* эстафета; **~а на 400 ме́тров** 400 метрга эстафета ◆ **приня́ть ~у** *у кого берәүдән* эстафетаны кабул итү, берәү башлаган эшне дәвам иттерү

эстафе́тн||ый, -ая, -ое эстафета ...ы; **~ый бег** эстафета йөгерүе; **~ая па́лочка** эстафета таякчыгы

эсте́т *м* **1.** эстет, эстетизм тарафдары **2.** (*поклонник прекрасного*) гүзәлеккә табынучы

эстети́зм *м книжн.* эстетизм (*сәнгатьтә идея эчтәлеген читкә кагып, тышкы матур формалар белән мавыгу*)

эсте́тика *ж* **1.** эстетика **2.** гүзәллек, эстетика; **~ бы́та** көнкүреш эстетикасы; **~ произво́дства** производство эстетикасы

эстети́ческ||ий, -ая, -ое **1.** эстетика ...ы, эстетик; **~ое воспита́ние** эстетик тәрбияләү **2.** эстетик, гүзәллек ...ы; **~ие вку́сы** эстетик зәвыклар; **~ое удово́льствие** эстетик канәгатьләнү

эстети́чн||ый, -ая, -ое матур, гүзәл, нәфис; **~ое оформле́ние** матур бизәү

эсто́нец *м* эстон, эстон кешесе

эсто́нка *ж* эстон хатыны (кызы)

эсто́нский, -ая, -ое эстон[нар] ...ы; **~ язы́к** эстон теле

эсто́нцы *мн.* эстоннар, Эстония халкы

эстра́д||а *ж* **1.** эстрада, сәхнә; **выступа́ть на ~е** эстрадада чыгыш ясау **2.** (*искусство малых форм*) эстрада; **арти́ст ~ы** эстрада артисты; **теа́тр ~ы** эстрада театры

эстра́дн||ый, -ая, -ое эстрада ...ы; **~ое иску́сство** эстрада сәнгате; **~ый арти́ст** эстрада артисты; **~ый конце́рт** эстрада концерты

э́та *ж см.* **э́тот**

эта́ж *м* кат, этаж; **пе́рвый ~** беренче кат; **дом в де́сять ~е́й** ун катлы йорт

этаже́рка *ж* этажерка; **~ с кни́гами** китаплар куелган этажерка

э́так *нареч. разг.* **1.** алай, болай, шулай; **так и ~** алай да болай; **ни так, ни ~** ни алай, ни болай; **~ ничего́ не полу́чится** алай берни дә барып чыкмас **2.** *в знач. частицы* (*примерно*) якынча, чама белән; **киломе́тров ~ два́дцать и́ли три́дцать** чама белән егерме яки утыз километр булыр

э́такий, -ая, -ое *мест. разг.* шундый бер, мондый; **~ плут!** шундый бер алдакчы

этало́н *м* **1.** эталон, үрнәк; **ме́тра** метр үрнәге **2.** *перен.* әзер калып, яхшы үрнәк

этало́нн||ый, -ая, -ое эталон ...ы; **~ые весы́** эталон үлчәве

эта́н *м хим.* этан (*газ*)

эта́п *м* **1.** этап; **но́вый ~ рабо́ты** эшнең яңа этабы **2.** *воен.* этап, туктау урыны **3.** *спорт.* этап; **после́дний ~ эстафе́ты** эстафетаның соңгы этабы ◆ **по ~у** *или* **~ом** *уст.* этап белән, тоткынарны конвой белән озату

э́ти *мн. см.* **э́тот**

э́тика *ж* **1.** этика; **материалисти́ческая ~** материалистик этика **2.** әхлак, этика; **нау́чная ~** фән этикасы; **врачебная ~** табиб этикасы; **парти́йная ~** партия этикасы

этике́т *м* этикет; **придво́рный ~** сарай этикеты; **соблюда́ть ~** этикет саклау

этике́тка *ж* этикетка, ярлык

эти́л *м хим.* этил

этиле́н *м хим.* этилен (*газ*)

эти́ловый, -ая, -ое *хим.* этил ...ы; **~ спирт** этил спирты

этимо́лог *м* этимолог, этимология белгече, этимология галиме

этимологи́ческий, -ая, -ое этимология ...ы, этимологик; **~ слова́рь** этимологик сүзлек

этимоло́ги||я *ж* 1. (*отдел языкознания*) этимология 2. (*происхождение слова*) этимология, килеп чыгыш; **установи́ть ~ю сло́ва** сүзнең килеп чыгышын билгеләү ♦ **наро́дная ~я** халык этимологиясе

этиоло́гия *ж мед.* этиология (*авыруның килеп чыгу сәбәпләре турындагы өйрәтмә һәм берәр авыруның килеп чыгу сәбәбе*)

эти́ческ||ий, -ая, -ое этик, этика ...ы, әхлакый, әхлак ...ы; **~ие взгля́ды** әхлакый карашлар; **~ие но́рмы** әхлак нормалары

эти́чность *ж* этикалыклык, әхлаклылык, әдәпләлек; **~ поведе́ния** үз-үзеңне тотуның әдәпләлеге

эти́чный, -ая, -ое этикалы, әхлаклы, әдәпле; **~ посту́пок** әдәпле кыланыш

этни́ческ||ий, -ая, -ое этник; **~ие элеме́нты** этник элементлар

этно́граф *м* этнограф, этнография белгече

этнографи́ческ||ий, -ая, -ое этнография ...ы, этнографик; **~ая экспеди́ция** этнографик экспедиция; **~ий музе́й** этнография музее

этногра́фи||я *ж* этнография; **~я кра́я** туган як этнографиясе; **рабо́тать в о́бласти ~и** этнография өлкәсендә эшләү

э́то I *частица* 1. *указ.* ул, бу; **кто ~ пришёл?** кем ул килде? 2. *усил.* ул, бу, болай; **как ~ так?** ничек инде ул алай?; **что ~ ты так ве́сел?** ничек син болай бик кәефле? 3. (*связка при сказ.*) ул, бу; **жизнь — ~ борьба́** тормыш — ул көрәш; **руководи́ть — ~ быть всегда́ впереди́** җитәкчелек итү — ул һәрвакыт алда бару

э́то II *с см.* **э́тот**

э́тот *мест.* 1. бу, шушы; **~ и́ли тот дом?** бу яки теге өйме?; **на э́той стороне́ пло́щади** мәйданның шушы ягында; **э́то его́ сестра́** бу аның сеңлесе; **в э́том году́** бу ел; **в э́ти дни** *или* **на э́тих днях** бу көннәрдә; **в э́то вре́мя** бу вакытта 2. *в знач. сущ.* **~ м, э́та ж, это** *с* бу, шушы, шул, ул; **что э́то?** бу нәрсә? **что в э́том смешно́го?** монда көлкеле нәрсә бар? **никто́ э́тому не пове́рит** моңа берәү дә ышанмас; **как э́то случи́лось?** бу ничек булды соң?; **э́то хорошо́** бу шәп; **э́то бы́ло так неожи́данно** бу шулкадәр кинәт булды ♦ **на э́том све́те** бу дөньяда; **при э́том** шуның белән бергә; өстәвенә, шуның өстенә

этю́д *м в разн. знач.* этюд; **~ к карти́не** картинага этюд; **~ы Рахма́нинова** Рахманинов этюдлары; **ша́хматный ~** шахмат этюды

этю́дник *м* этюдник (*рәсем ясау әйберләре һәм этюдны урнаштыру урыны булган махсус яссы әрҗә*)

этю́дн||ый, -ая, -ое этюд ...ы; **произведе́ние ~ого хара́ктера** этюд төсендәге әсәр

эфеме́рный, -ая, -ое *книжн.* 1. тиз үтүчән; **~ успе́х** тиз үтүчән уңыш 2. уйланма, буш; **~ая мечта́** буш хыял

эфе́нди *м нескл.* әфәнде

эфе́с *м* эфес, сап, тотка (*хәнҗәр, кылычныкы*)

эфио́п *м* хәбәш, эфиоп

эфио́пка *ж* хәбәш (эфиоп) хатыны (кызы)

эфио́пск||ий, -ая, -ое хәбәш[ләр] ...ы; эфиоп[лар] ...ы; **~ая культу́ра** хәбәш мәдәнияте

эфио́пы *мн.* хәбәшләр, хәбәш халкы, эфиоплар, эфиоп халкы

эфи́р *м* 1. (*высь*) эфир, һава 2. эфир; **передава́ть** *что-л.* **в ~** эфирга *берәр нәрсә* тапшыру; **вы́йти в ~** эфирга чыгу 3. *хим.* эфир

эфи́рн||ый, -ая, -ое 1. эфир ...ы, эфирлы; **~ый за́пах** эфир исе; **~ые масла́** эфир майлары 2. *перен.* җиңел, юка, сәмави; **~ое созда́ние** җиңел зат

эфирноо́сн||ый, -ая, -ое эфирлы, эфирга бай, эфир алына торган; **~ые расте́ния** эфирлы үсемлекләр

эффе́кт *м* 1. эффект, көчле тәэсир, йогынты; **производи́ть ~** көчле тәэсир итү 2. *обычно мн.* **~ы** эффектлар; **световы́е ~ы** яктылык эффектлары; **шумовы́е ~ы** тавыш эффектлары 3. (*результат*) нәтиҗә, файда; **экономи́ческий ~** икътисадый нәтиҗә; **лека́рство не дало́ жела́емого ~а** дару көтелгән нәтиҗәне бирмәде

эффекти́вность *ж* нәтиҗәлелек, файдалылык; **~ уро́ка** дәреснең нәтиҗәлелеге

эффекти́вн||ый, -ая, -ое 1. нәтиҗәле; **~ые ме́ры** нәтиҗәле чаралар 2. нәтиҗәле, нәтиҗә бирүче, файдалы; **~ые прибо́ры** нәтиҗә бирә торган приборлар; **~ый спо́соб** нәтиҗәле ысул

эффе́ктн||ый, -ая, -ое эффектлы, эффект ясый торган, көчле тәэсир ясый торган, тәэсир итүчән; **~ая по́за** эффектлы кыяфәт; **~ый костю́м** эффектлы костюм

эх *межд.* их, әй, эх; **~, ты, рази́ня!** их, син, ачык авыз!

эхинокО́кк *м зоол., мед.* эхинококк (*тасма суалчанның бер төре һәм анын корты*)

э́хо *с* кайтаваз, яңгыравык; **лесно́е ~** урман кайтавазы

эхоло́т *м* эхолот (*диңгез тирәнлеген үлчәгеч*)

эшафо́т *м* эшафот (*улем җәзасын башкару өчен ясалган махсус куперчек*)

эшело́н *м* эшелон (1. *воен.* сугыш тәртипләрендә эчкә табан бер-бер артлы урнаштырылган төркемнәр, берләшмәләр 2. *масса-куләм төстә йөк күчеру өчен поезд*)

эшелони́ровать *сов., несов. что, воен.* эшелонлаштыру, эшелон-эшелон итеп урнаштыру; **~ войска́** гаскәрне эшелонлаштыру

Ю

ю́ань *м* юань (*Кытайда акча берәмлеге*)

юбиле́й *м* юбилей; **пра́здновать ~** юбилеен бәйрәм итү

юбиле́йн||ый, -ая, -ое юбилей ...ы; **~ые торжества́** юбилей тантаналары; **~ая меда́ль** юбилей медале; **~ое изда́ние** юбилей басмасы

юбиля́р *м* юбиляр

ю́бка *ж* юбка, итәк ♦ **держа́ться за ~у** *чью* кемнәндер итәгенә ябышып йөрү, итәгенә тагылып йөрү

ювели́р *м* ювелир, зәркән

ювели́рн||ый, -ая, -ое 1. ювелир ..., зәркән ...; **~ые изде́лия** ювелир әйберләр; **~ый магази́н** зәркән кибете 2. *перен.* нечкә, нәфис; **~ое исполне́ние** нәфис башкару

юг *м* көньяк

ю́го-восто́к *м* көньяк-көнчыгыш

ю́го-восто́чный, -ая, -ое көньяк-көнчыгыш ...ы; **~ ве́тер** көньяк-көнчыгыш җиле

ю́го-за́пад *м* көньяк-көнбатыш

ю́го-за́падный, -ая, -ое көньяк-көнбатыш ...ы; **~ ве́тер** көньяк-көнбатыш җиле

югосла́в *м* югослав, югославияле

югосла́вка *ж* югослав хатыны (кызы), югославияле хатын (кыз)

югосла́вск||ий, -ая, -ое югослав ...ы, югославияле ...ы; Югославия ...ы; **~ая промы́шленность** Югославия промышленносте

югосла́вы *мн.* югославлар, югославияләр, Югославия халкы

южа́нин *м* көньяк кешесе, көньякта яшәүче кеше

ю́жный, -ая, -ое 1. көньяк ..., көньяк ...ы; **Ю́жный по́люс** Көньяк котып; **~ ве́тер** көньяк җиле 2. кайнар, көньяк кешеләренә хас; **~ темпера́мент** кайнар темперамент

ю́зом *нареч.* 1. өстерәп, сөйрәп; **передвига́ть груз ~** йөкне сөйрәп күчерү 2. шуып, тәгәрәмичә шуып; **за́дние колёса шли ~** арткы тәгәрмәчләр шуып бардылар

юка́гир, юкаги́р *м* юкагир

юка́гирка, юкаги́рка *ж* юкагир хатыны (кызы)

юка́гирский, -ая, -ое **юкаги́рский,** -ая, -ое юкагир[лар] ...ы; **~ язы́к** юкагир теле

юка́гиры, юкаги́ры *мн.* юкагирлар, юкагир халкы

ю́кка *ж бот.* юкка (*мәңге яшел куак*)

юла́ 1. *ж* (*игрушка*) бөтерчек, зырылдавык 2. *м, ж разг.* (*непоседа*) тиктормас, кыбырсык (*бала турында*)

юлиа́нск||ий, -ая, -ое: **~ий календа́рь** юлиан календаре; **~ое летоисчисле́ние** юлиан ел исәбе

юли́ть *несов. разг.* 1. (*вертеться, суетиться*) әйләнү, бөтерелү, тулгану 2.

перен. перед кем и без доп. (*лебезить*) ялагайлану, тәлинкә тоту, куштанлану **3.** *перен.* (*хитрить*) койрык болгау; **не юли́, говори́ пра́вду** койрык болгама, дөресен сөйлә

ю́мор *м* **1.** юмор, көлке; **чу́вство ~а** юмор хисе; **говори́ть с ~ом** юмор белән сөйләү **2.** *лит., иск.* юмор; **~ и сати́ра** юмор һәм сатира; **отде́л ~а в газе́те** газетада юмор бүлеге

юморе́ска *ж лит., иск.* юмореска (*кечкенә көлкеле әсәр*)

юмори́ст *м* **1.** (*автор юмористических произведений*) юморист **2.** (*человек, склонный к юмору*) җор кеше, мәзәк кеше

юмори́стика *ж* **1.** *лит.* юмористика, көлкеле әсәрләр **2.** *разг.* (*что-л. смешное*) көлке нәрсә, мәзәк нәрсә

юмористи́ческий, -ая, -ое юмористик, шаян, көлкеле; **~ расска́з** шаян хикәя; **~ журна́л** көлкеле журнал

ю́нга *м мор.* юнга

юне́ц *м* яшүсмер, малай

юнио́р *м* яшүсмер; **соревнова́ния ~ов** яшүсмерләр ярышы

ю́нкер *м ист.* юнкер (**1.** *хәрби училищедә укучы* **2.** *Германиядә эре алпавыт*)

юннат *м* юннат (*яшь натуралист*)

юннáтовский, -ая, -ое, **юннáтский,** -ая, -ое юннат[лар] ...ы, яшь натуралист[лар] ...ы; **~ кружо́к** юннатлар түгәрәге

ю́ность *ж* **1.** (*возраст*) яшьлек, яшь чак, яшүсмер чак **2.** *перен. собир.* (*о юном поколении*) яшьләр, яшүсмерләр; **~ ми́ра про́тив войны́** дөнья яшьләре сугышка каршы

ю́ноша *м* яшүсмер, яшь егет

ю́ношеск||ий, -ая, -ое яшьлек ...ы, яшьләр ...ы; **~ие мечты́** яшьлек хыяллары; **~ий задо́р** яшьлек дәрте; **~ое движе́ние** яшьләр хәрәкәте

ю́ношество *с* **1.** *собир.* яшьләр, яшүсмерләр **2.** *см.* **ю́ность** 1

ю́ный, -ая, -ое **1.** яшь, яшьлек ...ы; **~ геро́й** яшь каһарман; **ю́ные го́ды** яшьлек еллары **2.** (*свойственный юности*) яшь, яшьлек ...ы; яшьлеккә хас; **~ задо́р** яшьлек дәрте

юпи́тер *м* юпитер (*бик көчле яктырткыч прибор*)

юр *м*: **на [са́мом] юру́** 1) (*на открытом месте*) ачык урында; **дом стои́т на юру́** йорт ачык урында тора; 2) (*на людном месте*) кеше күп йөри торган урында

юриди́ческ||ий, -ая, -ое юридик, хокук ...ы; **~ие нау́ки** хокук фәннәре; **~ий факульте́т** юридик факультет; **~ое лицо́** юридик шәхес

юрисди́кц||ия *ж юр.* юрисдикция (*судка кую хокукы, хокук мәсьәләләрен хәл итү хокукы*); **облада́ть ~ей** юрисдикциягә ия булу; **подлежа́ть** *чьей-л.* **~и** *кемнең дә булса* юрисдикциясендә булу

юриско́нсульт *м* юрисконсульт, хокук киңәшчесе

юриспруде́нция *ж* юриспруденция, хокук фәннәре

юри́ст *м* юрист; хокук белгече

ю́рк||ий, -ая, -ое җитез, елгыр, елдам; **~ая мышь** елгыр тычкан

ю́ркну||ть *сов.* елт итеп кереп югалу; сызу; **мышь ~ла в щель** тычкан тишеккә елт итеп кереп югалды

ю́ркость *ж* җитезлек, елгырлык, елдамлык

юро́дивый, -ая, -ое **1.** дивана, акылсыз, юләрсымак **2.** *в знач. сущ. м.* күрәзәче дивана

юро́дство *с* **1.** дивана булып кылану, диваналану, юләргә сабышу, акылсызлану **2.** (*нелепый поступок*) диваналык, юләрлек, акылсызлык

юро́дствовать *несов.* диваналыклар (юләрлекләр, акылсызлыклар) эшләү

ю́рский, -ая, -ое: **~ пери́од** *геол.* юр дәвере

ю́рта *ж* тирмә, киез өй

Ю́рьев: вот тебе́, ба́бушка, [и] ~ день! менә сиңа мә!

юсти́ци||я *ж* юстиция; **министе́рство ~и** юстиция министрлыгы

ют *м мор.* ют (*югары палубаның арткы өлеше*)

юти́ться *несов.* **1.** (*помещаться на небольшом пространстве*) урнашу, сыену **2.** (*иметь пристанище*) тору, сыену, сыенып тору

ю́фтев||ый, -ая, -ое йомшак күннән тегелгән, юфть ...; **~ые сапоги́** йомшак күннән тегелгән итек

юфт||ь *ж* йомшак күн, юфть; **сапоги́ из ~и** юфть итек

юфтяно́й, -а́я, -о́е *см.* **ю́фтевый**

Я

я *мест.* (меня́, мне, меня́, мно́ю, обо мне́) **1.** мин; **я сейча́с приду́** мин хәзер килермен **2.** *в знач. сущ. с нескл.* шәхес, мин; **он моё второ́е «я»** ул минем икенче «мин» ♦ **я не я** мин хәбәрдар түгел; **я́ тебя́!** мин сиңа!; **я́ тебе́!** мин сине!; **я тебе́ дам!** кирәгенне бирермен!; мин сиңа күрсәтермен!; **[я] не я бу́ду, е́сли не добью́сь своего́** әгәр үземнекен итмәсәм, исемем ... булмасын!

я́беда *м, ж* әләкче, чагучы, яла ягучы

я́бедник *м* әләкче, чагучы, яла ягучы

я́бедничать *несов. на кого и без доп., разг.* әләкләү, чагу, яла ягу, сүз йөртү

я́блок||о *с* алма; **~о от я́блони недалеко́ па́дает** *посл.* алма агачыннан ерак төшми ♦ **ада́мово ~о** *анат.* бугаз төене; **глазно́е ~о** *анат.* күз алмасы; **ло́шадь в ~ах** алмачуар ат; **~о раздо́ра** ызгыш алмасы, җәнҗал (ызгыш) сәбәбе; **~у не́где упа́сть** алма төшәр урын юк, энә төртер урын юк, аяк басар урын юк

я́блонев||ый, -ая, -ое **я́блонн||ый,** -ая, -ое **1.** алма ...ы; алмалы; **~ый сад** алма бакчасы **2.** алмагач ...ы; **~ая ве́тка** алмагач ботагы

я́блоня *ж* алмагач; **ди́кая ~** кыргый алмагач

яви́ть *сов. кого-что, книжн.* күрсәтү, белдерү; **~ собо́й приме́р му́жества** үз белән батырлык үрнәге күрсәтү

яви́ться *сов.* **1.** (*прийти, прибыть*) килү, килеп җитү; кайту, кайтып җитү **2.** (*возникнуть*) килеп чыгу, барлыкка килү, туу; **~лась мысль** фикер туды **3.** (*оказаться*) булу, булып чыгу; **э́то ~лось для нас по́лной неожи́данностью** бу безнең өчен һич көтелмәгән хәл булып чыкты

я́вка *ж* **1.** килү; **~ в суд** судка килү; **~ на собра́ние** җыелышка килү **2.** (*место конспиративных встреч*) яшерен очрашу урыны

явле́ни||е *с* **1.** күренеш; **~я приро́ды** табигать күренешләре; **ре́дкое ~е** сирәк күренеш **2.** вакыйга, хәл; **отра́дное ~е** сөенечле хәл **3.** *театр.* күренеш, манзара

явля́||ться *несов.* **1.** *см.* **яви́ться; 2.** (*быть кем-чем-л.*) булу, булып тору; **его посту́пок ~ется новым доказа́тельством дру́жбы** аның кылган эше дуслыкның яңа дәлиле булып тора

я́вн||ый, -ая, -ое ачыктан-ачык, көн кебек ачык, ярылып ята торган; **~ая ложь** ярылып ята торган ялган; **~ое противоре́чие** ачыктан-ачык капма-каршылык

я́вор *м* ак чаган

я́вочн||ый, -ая, -ое яшерен очрашу ...ы; **~ая кварти́ра** яшерен очрашу фатиры ♦ **~ым поря́дком** алдан рөхсәт алмыйча, алдан килешүсез

я́вственный, -ая, -ое ачык, ап-ачык, аермачык, аныкланган, аңлаешлы; **~ звук** ачык аваз

я́вств||овать *несов. книжн.* күренү, килеп чыгу; ачыклану, аныклану; **из э́того ~ует сле́дующее ...** моңардан түбәндәгеләр килеп чыга ...

явь *ж* өн, чын, чынбарлык; **сон и ~** төш һәм өн; **мечта́ ста́ла ~ю** хыял чынга ашты

яга́ *ж* убыр; **ба́ба-~** убырлы карчык

ягдта́ш *м охот.* аучы сумкасы

я́гель *м* болан мүге, ягель

ягнёнок *м* бәрән, бәти, кузы

ягни́ться *несов.* бәрәнләү, бәтиләү, бәрән китерү

я́года *ж* җиләк ♦ **на́шего по́ля ~** безнең кеше, безнең ише кеше, үз кеше; **одного́ по́ля ~** бер чыбыктан сөрелгән

ягоди́ц||а *ж* **1.** *мн.* **~ы** (*седалище*) утракса, арт сан **2.** арт санның бер ягы

ягоди́чн||ый, -ая, -ое арт сан ...ы; **~ые мы́шцы** арт сан мускуллары

я́годник *м* **1.** (*место*) җиләклек, җиләкле урын **2.** (*ягодный куст*) җиләк куагы, җиләк үләне

я́годн||ый, -ая, -ое җиләк ...ы, җиләкле; **~ый куст** җиләк куагы; **~ое вино́** җиләк шәрабы

ягуа́р *м* ягуар (*ерткыч хайван*)

яд *м* **1.** агу; **змеи́ный яд** елан агуы **2.** *перен.* зәһәр, агу; **яд шовини́зма** шовинистлык агуы **3.** (*злость, ехидство*) зәһәр, агу; **слова́, по́лные я́да** зәһәрле сүзләр ♦ **яд сомне́ний** шикләнүләр газабы, шикләнүләр җәфасы

я́дерн||ый, -ая, -ое төш ...ы, атом-төш; **~ая реа́кция** төш реакциясе;

~ая эне́ргия төш энергиясе; **~ое ору́жие** атом-төш коралы; **~ый реа́ктор** төш реакторы

ядови́т||ый, -ая, -ое **1.** агулы, зәһәрле; **~ое вещество́** агулы матдә; **~ый газ** агулы газ; **~ая змея** агулы елан; **~ый гриб** агулы гөмбә **2.** *перен.* (*злобный, язвительный*) зәһәрле, мәкерле, агулы

ядоно́сн||ый, -ая, -ое агулы, зәһәрле; **~ое насеко́мое** агулы бөҗәк

ядохимика́ты *мн.* агулы химикатлар

ядрёный, -ая, -ое *разг.* **1.** (*о плодах*) эре, тук **2.** таза, нык, тыгыз; **~ па́рень** таза егет **3.** *перен.* саф, чиста, шифалы; **~ во́здух** саф һава

я́дрица *ж* эре ярма (*кубрәк карабодай ярмасы турында*)

ядро́ *с* **1.** төш; **~ оре́ха** чикләвек төше; **2.** төш; үзәк; **~ а́тома** атом төше; **~ древеси́ны** үзагач үзәге; **~ Земли́** Җир үзәге **3.** *перен.* (*наиболее важная часть чего-л.*) төп өлеш, үзәк, нигез, асыл **4.** *воен., спорт.* ядрә

я́зва *ж* **1.** җәрәхәт, [эренле] яра **2.** *перен.* (*зло, вред*) зарар, афәт, бәла **3.** *перен. разг.* (*о человеке*) зәһәр телле, ачы телле ♦ **сиби́рская ~** түләмә; **~ желу́дка** ашказаны җәрәхәте

я́звенн||ый, -ая, -ое [эренле] яра ...ы, җәрәхәт ...ы; **~ая боле́знь** ашказаны җәрәхәте

язви́тельность *ж* зәһәрлелек, чәнечкелелек, чәнчү

язви́тельн||ый, -ая, -ое зәһәрле, зәһәр, чәнечкеле; **~ое замеча́ние** зәһәрле искәрмә; **~ый отве́т** чәнечкеле җаваб; **~ый челове́к** зәһәр кеше

язви́ть *несов.* чәнчеп сөйләү, әче (зәһәр) тел белән сөйләү, төрттереп сөйләү; *~ на чьей-л.* **счёт** *берәүгә* төрттереп сөйләү

язы́к *м в разн. знач.* тел; **коро́вий ~** сыер теле; **лиза́ть ~о́м** тел белән ялау; **показа́ть ~** телне күрсәтү; **у него́ отня́лся ~** телдән калды; **копчёный ~** *кул.* ысланган тел; **родно́й ~** туган тел, ана теле; **ру́сский ~** рус теле; **~ ко́локола** чаң теле; **~и́ пла́мени** ялкын телләре; **захвати́ть ~а́** *воен.* тел эләктерү; **у него́ ядови́тый ~** аның теле зәһәрдер; **о́стрый на ~** телгә үткен; **дать во́лю ~ю́** телгә салыну, теле тегермән тарту ♦ **у него́ дли́нный ~** теле озын; **~ без косте́й** *у кого* телнең сөяге юк; **держа́ть ~ за зуба́ми** телне тыю, күп сөйләмәү; **злы́е ~и́** усал телләр; **~ хорошо́ подве́шен** *у кого* телгә оста; **трепа́ть (болта́ть) ~о́м** чүбек чәйнәү, ләчтит сату; **придержа́ть ~** телне тыеп тору; **развяза́ть ~** телен чишеп җибәрү; **тяну́ть (дёргать) за ~** теленнән тартып сөйләтү; **проглоти́ть ~** телне йоту; **~ проглоти́шь** телеңне йотарсың (*бик тәмле*); **~ че́шется** *у кого кемнең дә булса* теле кычытып тора; **~ не повернётся сказа́ть** әйтергә тел бармый; **найти́ о́бщий ~** уртак тел табу; **говори́ть на ра́зных ~а́х** төрле телдә сөйләшү (*аңлашмау*) ≈ һәркемнең үз туксаны туксан

языка́стый, -ая, -ое **языка́тый,** -ая, -ое *разг.* үткен телле; усал телле; **~ па́рень** үткен телле егет

языково́д *м* тел белгече, тел галиме, телче

языково́дение *с см.* **языкозна́ние**

языково́дческ||ий, -ая, -ое тел белеме ...ы, тел гыйлеме ...ы; **~ая те́ма** тел белеме темасы

языков||о́й, -а́я, -о́е тел ...ы; **~а́я систе́ма** тел системасы

языко́в||ый, -ая, -ое **1.** тел ...ы; **~ые мы́шцы** тел мускуллары **2.** телдән әзерләнгән; **~ая колбаса́** телдән әзерләнгән колбаса

языкозна́ние *с* тел белеме (гыйлеме)

язы́ческ||ий, -ая, -ое мәҗүсиләр ...ы, мәҗүсилек ...ы; **~ая рели́гия** мәҗүсиләр дине

язы́чество *с* мәҗүсилек, потка табыну

язы́чник *м* мәҗүси, потка табынучы

язы́чница *ж* мәҗүси (потка табынучы) кыз (хатын)

язычо́к *м* **1.** *уменьш.-ласк. от* **язы́к; 2.** *анат.* кече тел **3.** тел; **~ замка́** йозак теле; **~ колоко́льчика** кыңгырау теле **4.** *бот.* кыякча, кыякчык

язь *м зоол.* бәртәс, опты

яи́чко *с* **1.** *уменьш.-ласк. от* **яйцо́** 2; **2.** *анат.* күкәй

яи́чники *мн. анат.* аналык бизләре, күкәйлекләр

яи́чница *ж* йомырка тәбәсе, куырган йомырка

яи́чн||ый, -ая, -ое йомырка ...ы; **~ая скорлупа́** йомырка кабыгы; **~ый порошо́к** йомырка порошогы

яйла́ *ж* җәйләү

яйцеви́дный, -ая, -ое йомыркасыман, йомыркага охшаган

яйцево́д *м анат.* күкәй юлы

яйцее́д *м зоол.* күкәйашар

яйцекла́д *м зоол.* йомырка (күкәй) салгыч

яйцекладу́щ||ий, -ая, -ее *зоол.* **1.** йомырка (күкәй) сала торган **2.** *в знач. сущ.* **~ие** *мн.* йомырка салучылар, күкәй салучылар

яйцекле́тка *ж биол.* күкәй күзәнәге

яйцено́ск||ий, -ая, -ое *с.-х.* күп йомырка (күкәй) сала торган; **~ие ку́ры** күп йомырка сала торган тавыклар

яйцено́скость *ж с.-х.* йомырка (күкәй) салучанлык

яйцеобра́зный, -ая, -ое *см.* **яйцеви́дный**

яйцеро́дный, -ая, -ое *см.* **яйцекладу́щий**

яйц||о́ *с* **1.** *биол.* күкәй, күкәй күзәнәк **2.** йомырка, күкәй; **~о́ всмя́тку** пешәр-пешмәс итеп әзерләнгән йомырка ашамлыгы; **крутое́ ~о́** каты пешкән йомырка ♦ **вы́еденного ~а́ не сто́ит** сукыр бер тиен дә тормый

як *м зоол.* як (*күшәүче зур хайван*)

я́кобы 1. *союз изъясн.* ... дип, ... имеш дип; **говори́ли, ~ вы уе́хали** сезне киткән имеш дип сөйләгәннәр иде **2.** *частица* имеш, имештер, гүяки, янәсе; **он ~ всё по́нял** ул имештер бөтенесен аңлаган

я́корн||ый, -ая, -ое **1.** якорь ...ы; **~ая цепь** якорь чылбыры **2.** якорьда тору ...ы; **~ая стоя́нка** якорьда тору урыны

я́кор||ь *м мор., эл.* якорь; **бро́сить ~** якорь ташлау; **стоя́ть на ~е** якорьда тору; **отда́ть ~ь** якорьны ычкындыру; **выбира́ть ~ь** якорьны алу, якорьны күтәрү; **сня́ть с ~я** якорьдан алыну; **~ь электромото́ра** электромотор якоре ♦ **~ь спасе́ния** котылуның соңгы өмете, котылуның соңгы чарасы

яку́т *м* якут, якут кешесе

яку́тка *ж* якут хатыны (кызы)

яку́тский, -ая, -ое якут[лар] ...ы; **~ язы́к** якут теле

яку́ты *мн.* якутлар, Якутия халкы

якша́ться *несов. с кем, прост.* аралашу, дуслашу

ял *м мор.* ял (*каек*)

я́лик *м* каек (*кечкенә көймә*)

я́ловеть *несов.* кысыр калу (булу) (*сыерга карата*)

я́ловичн||ый, -ая, -ое сыер күненнән тегелгән (эшләнгән); **~ые голени́ща** сыер күненнән тегелгән итек кунычлары

я́ловость *ж* кысырлык, кысыр калу (булу)

я́лов||ый, -ая, -ое **1.** кысыр; **~ая коро́ва** кысыр сыер **2.** *см.* **я́ловичный**

я́ма *ж* **1.** чокыр; баз; **вы́рыть я́му** чокыр казу; **карто́фельная ~** бәрәңге базы; **помо́йная ~** юынтык су базы; **выгребна́я ~** чүп-чар чокыры **2.** (*низина, впадина*) иңкүлек, иңкү урын; уйсулык, уйсу урын

ямб *м лит.* ямб

я́мк||а *ж* **1.** *уменьш. от* **я́ма** 1; **2.** (*небольшое углубление*) чокыр, чокырчык; **~и на щека́х** яңактагы чокырчыклар

я́мочк||а *ж уменьш.-ласк. от* **я́мка** чокырчык; **~и на щека́х** яңактагы чокырчыклар

ямщи́к *м* ямчы, ямщик

янва́рск||ий, -ая, -ое гыйнвар ...ы; **~ие холода́** гыйнвар суыклары

янва́рь *м* гыйнвар ае

я́нки *м нескл. собир.* янки, янкилар (*АКШтагы америкалыларның кушаматы*)

янта́рный, -ая, -ое **1.** гәрәбә ...ы, гәрәбә ...; **~ мундшту́к** гәрәбә мундштук **2.** (*о цвете*) гәрәбә төсле, ачык сары

янта́р||ь *м* **1.** гәрәбә; **мундшту́к из ~я́** гәрәбәдән эшләнгән мундштук **2.** *собир.* (*изделие*) гәрәбә, гәрәбә әйбер[ләр]

яныча́ры *мн.* янычарлар (*элеккеге Төркиядә өстен хокуклар белән файдаланып килгән җәяүле гаскәр*)

япо́нец *м* япон, япон кешесе

япо́нка *ж* япон хатыны (кызы)

япо́нский, -ая, -ое япон[нар] ...ы; **~ язы́к** япон теле

япо́нцы *мн.* японнар, Япония халкы

яр *м* **1.** (*обрыв*) яр, текә яр **2.** (*овраг, лощина*) куе үләнле тирән чокыр

ярáнга *ж* яранга (*кучмә тирмә*)

ярд *м* ярд (*Англиядә: 91,4 сантиметрга тигез үлчәү берәмлеге*)

ярём *м уст. см.* **ярмо́**

я́рка *ж с.-х.* саулык бәрән, шешәк сарык

ЯРК-ЯЩУ

я́рк||ий, -ая, -ое **1.** яп-якты, якты, көчле; **~ий свет** көчле яктылык; **~ое со́лнце** якты кояш; **~ая ла́мпа** якты лампа **2.** (*о цвете*) ачык; **~ие кра́ски** ачык буяулар **3.** *перен.* күренекле, якты; **~ий тала́нт** якты талант **4.** *перен.* (*убедительный*) ачык, көчле; **~ий приме́р** ачык мисал

я́ркость *ж* **1.** яктылык; **~ огня́** утның яктылыгы **2.** ачыклык; **~ кра́сок** буяуларның ачыклыгы **3.** *перен.* күренеклелек, яктылык; **~ тала́нта** талантның яктылыгы **4.** (*убедительность*) ачыклык, көчлелек

ярлы́к *м* ярлык; **бага́жный ~** багаж ярлыгы; **люби́тели накле́ивания ~ов** *перен.* ярлыклар ябыштырырга яратучылар

я́рмарка *ж* ярминкә; **промы́шленная ~** промышленность ярминкәсе; **междунаро́дная ~** халыкара ярминкә

я́рмарочн||ый, -ая, -ое ярминкә ...ы; **~ая пло́щадь** ярминкә мәйданы

ярмо́ *с* **1.** (*деревянный хомут*) агач камыт, үгез камыты **2.** *перен.* золым, изү, богау; **~ самодержа́вия** самодержавие богауы

яровиза́ция *с.-х.* яровойлаштыру

яровизи́ровать *сов., несов. с.-х.* яровойлаштыру; **~ семена́** орлыкларны яровойлаштыру

яров||о́й, -а́я, -о́е *с.-х.* **1.** язгы, сабан ...ы; **~а́я пшени́ца** сабан бодае **2.** *в знач. сущ.* **~ы́е** *мн.* сабан ашлыгы

я́ростн||ый, -ая, -ое **1.** (*гневный*) ачулы, ярсулы **2.** (*неукротимый*) гайрәтле, ярсулы, котырынган; **~ая ата́ка** ярсулы һөҗүм; **~ый ве́тер** котырынган җил

я́рость *ж* **1.** (*гнев*) ачу, ярсу; **прийти́ в ~** ачу килү, ярсулану **2.** (*неукротимость*) гайрәтләнү, ярсу, котырыну

я́рус *м* **1.** (*ряд горизонтально расположенных предметов*) кат, ярус **2.** *театр.* ярус; **ло́жа второ́го ~а** икенче ярус ложасы **3.** *геол.* кат, катлам

я́рый, -ая, -ое **1.** *см.* **я́ростный**; **2.** ялкынлы, чын күңелдән бирелгән; **~ покло́нник му́зыки** музыканың ялкынлы тарафдары ♦ **~ воск** *уст.* саф балавыз

яса́к *м ист.* ясак (*Идел буенда, Себердә һәм Ерак Көнчыгышта яшәүче кайбер халыклар түләп килгән натуралата салым*); **плати́ть ~** ясак түләү

я́сельный, -ая, -ое ясле ...ы; **~ ребёнок** ясле баласы; **~ режи́м** ясле режимы

я́сеневый, -ая, -ое корычагач ...ы, дардар агачы ...ы; **~ лист** корычагач яфрагы

я́сень *м* корычагач, дардар агачы

я́сли *только мн.* **1.** (*кормушка для скота*) утлык **2.** (*детское учреждение*) ясле

ясне́||ть *несов.* ачылу, ачыклану, яктыру, аязу, ачыла (ачыклана, яктыра, аяза) бару; **на восто́ке ~ет** көнчыгышта яктыра бара

я́сно *нареч.* **1.** ачык, ачык итеп; **~ говори́ть** ачык итеп сөйләү; **~ сознава́ть** ачык аңлау; **~ ви́деть** ачык күрү **2.** *в знач. сказ. безл.* (*о безоблачной погоде*) аяз, яхты, болытсыз **3.** *в знач. сказ. безл.* (*понятно*) аңлашыла ки, билгеле ки, мәгълүм ки; **~, что мы оши́блись** аңлашыла ки, без ялгышканбыз **4.** *в знач. частицы утв.* әйе, аңлашылды ♦ **ко́ротко и ~!** кыска да, ачык та!

ясновиде́ние *с* **1.** (*по мистическим представлениям*) көрамәт, гаиптән хәбәр бирү **2.** (*прозорливость*) алдан күрү (күрүчелек), үткен акыллылык (акыллы булу)

ясновиде́ц *м* көрамәтче, гаиптән хәбәр бирүче

ясновиде́ющий, -ая, -ее алдан күрүче (белүче), үткен акыллы

я́сность *ж* **1.** (*отчётливость*) ачыклык, аныклык **2.** (*логичность, чёткость*) ачыклык **3.** (*очевидность*) ачыклык, шөбһәсезлек

я́сн||ый, -ая, -ое **1.** якты, аяз, ачык; **~ая пого́да** аяз һава; **~ая ночь** аяз төн **2.** ачык (аермачык) күренә (сизелә, ишетелә *һ.б.ш.*) торган; **~ые очерта́ния гор** тауларның ачык күренә торган сызымталары; **~ый звук** ачык ишетелә торган аваз **3.** (*логичный, чёткий*) ачык аңлаешлы, җиңел аңлаешлы, ачык; **~ый отве́т** ачык аңлаешлы җавап **4.** (*очевидный*) ачык, шөбһәсез, билгеле; **~ое наме́рение** ачык ният; **~ый вопро́с** билгеле мәсьәлә ♦ **~ое де́ло** шик юк, һичшиксез, әлбәттә; **~ое де́ло, мы пра́вильно поступи́ли** һичшиксез, без дөрес эшләдек; **~ е́е ~ого** ап-ачык

я́ства *мн.* нигъмәт, төрле нигъмәтләр; ризык

я́стреб *м* карчыга

ястреби́н||ый, -ая, -ое **1.** карчыга ...ы; **~ое гнездо́** карчыга оясы **2.** карчыга белән ...; **~ая охо́та** карчыга белән аулау ♦ **~ый взгляд** ерткычларча караш; **~ый нос** кәкре борын

ястребо́к *м разг.* (*самолёт-истребитель*) карчыга

ятага́н *м* ятаган (*кәкре кылыч*)

ятры́шник *м бот.* төертамыр

я́хонт *м уст.* якут

я́хонтов||ый, -ая, -ое *уст.* якут ...; **~ые се́рьги** якут алкалар

я́хта *ж* яхта; **го́ночная ~** ярыш яхтасы

яхт-клу́б *м* яхт-клуб (*су спорты белән шөгыльләнүче оешма*)

яхтсме́н *м* яхтсмен, яхта спортчысы

ячейка́ *ж* **1.** *см.* **ячея́**; **2.** ячейка; **семья́ — первича́я ~ о́бщества** гаилә — җәмгыятьнең башлангыч ячейкасы

я́чество *с книжн. неодобр.* мин-минлек, үз-үзеңне күтәрү

яче||я́ *ж* **1.** күзәнәк; **со́товая ~я́** кәрәз күзәнәге **2.** күз; **не́вод с ча́стой ~е́й** еш күзле ятьмә

ячме́нн||ый, -ая, -ое арпа ...ы; **~ое зерно́** арпа бөртеге; **~ый хлеб** арпа ипие

ячме́нь I *м* (*злак*) арпа

ячме́нь II *м* (*воспаление век*) арпа

я́чнев||ый, -ая, -ое арпа ...ы; **~ая крупа́** арпа ярмасы

я́шма *ж мин.* яшма

я́шмов||ый, -ая, -ое яшма ...ы, яшма ...; **~ая шкату́лка** яшма тартмасы

я́щер *м зоол.* ящер (*кәлтә еланга охшашлы җәнлек*)

я́щерица *ж* кәлтә, кәлтә елан; **зелёная ~** яшел кәлтә

я́щик *м* әрҗә, ящик; (*выдвижной*) тартма; **почто́вый ~** почта ящигы; **~ стола́** өстәл тартмасы

я́щур *м вет.* ящур, тилчә

я́щурн||ый, -ая, -ое *вет.* **1.** ящур ...ы; тилчә ...ы; **~ые симпто́мы** тилчә билгеләре **2.** (*поражённый ящуром*) ящурлы, тилчәле; **~ая коро́ва** ящурлы сыер

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ
ГЕОГРАФИК ИСЕМНӘР

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

Русские

г. - город
гос-во - государство
ист. - историческое (название)
о-в - остров
о-ва - острова
оз. - озеро
п-ов - полуостров
пос. - посёлок
пос. гор. типа - посёлок городского типа
р. - река
с. - село
уст. - устаревшее (название)

Татарские

а. - авыл
д. - дәүләт
е. - елга
к. - күл
пос. - посёлок
т. - тау
у. - утрау
у-лар - утраулар
ш. - шәһәр
ш. тип пос. - шәһәр тибындагы посёлок
я-у. - ярымутрау

Абака́н *р., г.* Абакан *е., ш.*
Абу́-Да́би *г.* Әбу-Даби *ш.*
Абха́зия Абхазия
Абха́зская Респу́блика Абхазия Республикасы
Авачи́нская со́пка *вулкан* Авача сопкасы *вулкан*
Австра́лия Австралия
Австрия Австрия
Аги́нское *пос. гор. типа* Агинское *ш. тип. пос.*
Аддис-Абе́ба *г.* Аддис-Абеба *ш.*
Аден *г.* Аден *ш.*
Аджа́рия Аҗарстан
Аджа́рская Респу́блика Аҗарстан Республикасы
Адриати́ческое мо́ре Адриатик диңгез; *ист.* Әдрән диңгез
Адыге́я Адыгея
Азербайджа́н Азәрбайҗан
Азербайджа́нская Респу́блика Азәрбайҗан Республикасы
Азия Азия; *ист.* Асия
Азо́вское мо́ре Азов диңгезе; *ист.* Азак диңгезе
Азо́рские острова́ Азор утраулары
Аккра *г.* Аккра *ш.*
Акмо́линск *г.* Акмулла *ш.*
Актю́бинск *г.* Актүбә *ш.*
Алба́ния Албания
Алда́н *р., г.* Алдан *е., ш.*
Александри́я *г.* Александрия *ш.*
Алеу́тские о-ва́ Алеут у-лары
Алжи́р *гос-во, г.* Алжир *д., ш.*; *ист.* Әлҗәзаир
Алма́-Ата́ *г.* Алма-Ата *ш.*
Алта́й *горы* Алтай *таулары*
Алта́йский край Алтай крае
А́льпы *горы* Альп таулары
Аля́ска *п-ов* Аляска *я-у*
Амазо́нка *р.* Амазонка *е.*
Аме́рика Америка
Амма́н *г.* Амман *ш.*
Амстерда́м *г.* Амстердам *ш.*
Амударья́ *р.* Амударья *е.*
Аму́р *р.* Амур *е.*
Ана́дырь *р., г.* Анадырь *е., ш.*
Ангара́ *р.* Ангара *е.*
А́нглия Англия
Анго́ла Ангола
Андо́рра *гос-во, г.* Андорра *д., ш.*
А́нды *см.* **Кордилье́ры**
Анкара́ *г.* Әнкарә *ш.*
Антананари́ву *г.* Антананариву *ш.*
Антаркти́да Антарктида
Анта́рктика Антарктика
Апенни́нский п-ов Апеннин я-у
Апенни́ны *горы* Апеннин таулары
А́пиа *г.* Апиа *ш.*
Аппала́чи *горы* Аппалач таулары
Арави́йский п-ов Гарәбстан я-у
Арави́йское мо́ре Гарәп диңгезе
Ара́льское мо́ре Арал диңгезе
Арара́т *гора* Арарат *т.*
Аргенти́на Аргентина
А́рктика Арктика
Арме́ния Әрмәнстан
Арма́нская Респу́блика Әрмәнстан Республикасы
А́страхань *г.* Әстерхан *ш.*; *ист.* Хаҗитархан
Асунсьо́н *г.* Асунсьон *ш.*
Атланти́ческий оке́ан Атлантик океан
Афганиста́н Әфганстан
А́фины *г.* Афина *ш.*
А́фрика Африка
Ашхаба́д *г.* Ашхабат *ш.*

Баб-эль-Мандебский проли́в Баб-әл-Мәндәб бугазы
Бага́мские о-ва Багам у-лары
Багда́д *г.* Багдад *ш.*
Байка́л *оз.* Байкал *к.*
Байкону́р Байконур
Баку́ *г.* Баку *ш.*
Ба́лотон *оз.* Балатон *к.*
Балка́нские го́ры Балкан таулары
Балка́нский п-ов Балкан я-у
Балти́йское мо́ре Балтик диңгезе
Балха́ш *оз.* Балхаш *к.*
Бамако́ *г.* Бамако *ш.*
Банги́ *г.* Банги *ш.*
Бангко́к *г.* Бангкок *ш.*

Бангладе́ш Бангладеш
Банджу́л *г.* Банджул *ш.*
Барба́дос *о-в, гос-во* Барбадос *у., д.*
Ба́ренцево мо́ре Баренц диңгезе
Барнау́л *г.* Барнаул *ш.*
Барсело́на *г.* Барселона *ш.*
Баскунча́к *оз.* Баскунчак *к.*
Бас-Тер *г.* Бас-Тер *ш.*
Батуми *г.* Батуми *ш.*
Бахре́йн *о-ва, гос-во* Бәһрәйн *у-лары, д.*
Башки́рия Башкортостан
Башки́рская Респу́блика Башкортостан Республикасы
Бейру́т *г.* Бәйрут *ш.*
Бе́лая *р.* Агыйдел *е.*
Белгра́д *г.* Белград *ш.*
Бели́з Белиз
Бе́лое мо́ре Ак диңгез
Беломо́рско-Балти́йский кана́л Ак диңгез-Балтик каналы
Белору́ссия Белоруссия
Белору́сская Респу́блика Белоруссия Республикасы
Бе́лфаст *г.* Белфаст *ш.*
Бе́льгия Бельгия
Бельмопа́н *г.* Бельмопан *ш.*
Бенга́льский зали́в Бенгаль култыгы
Бе́нин Бенин
Бе́рег Слоно́вой Ко́сти Фил Сөяге Яры
Бе́ринга о-в Беринг у.
Бе́рингово мо́ре Беринг диңгезе
Бе́рингов проли́в Беринг бугазы
Берли́н *г.* Берлин *ш.*
Берму́дские о-ва́ Бермуд у-лары
Берн *г.* Берн *ш.*
Би́рма *см.* **Мья́нма**
Биробиджа́н *г.* Биробиджан *ш.*
Биса́у *г.* Бисау *ш.*
Биска́йский зали́в Бискайя култыгы
Бишкек *г.* Бишкек *ш.*
Бли́жний Восто́к Якын Көнчыгыш
Богота́ *г.* Богота *ш.*
Болга́рия Болгария
Боли́вия Боливия
Бомбе́й *г.* Бомбей *ш.*
Бонн *г.* Бонн *ш.*
Бо́стон *г.* Бостон *ш.*
Босфо́р *пролив* Босфор *бугазы*
Ботни́ческий зали́в Ботник култыгы
Ботсва́на Ботсвана
Браззави́ль *г.* Браззавиль *ш.*
Брази́лия *гос-во, г.* Бразилия *д., ш.*
Братск *г.* Братск *ш.*
Бра[х]мапу́тра *р.* Браһмапутра *е.*
Брест *г.* Брест *ш.*
Бриджта́ун *г.* Бриджтаун *ш.*
Брюссе́ль *г.* Брюссе́ль *ш.*
Будапе́шт *г.* Будапешт *ш.*
Бужумбу́ра *г.* Бужумбура *ш.*
Буру́нди Бурунди
Буря́тия Бурятия
Буря́тская Респу́блика Бурят Республикасы
Бута́н Бутан
Бухара́ *г.* Бохара *ш.*
Бухаре́ст *г.* Бухарест *ш.*
Буэ́нос-А́йрес *г.* Буэнос-Айрес *ш.*

Вадуц *г.* Вадуц *ш.*
Вайгач *о-в* Вайгач *у.*
Валле́та *г.* Валлетта *ш.*
Ван *оз.* Ван *к.*
Варша́ва *г.* Варшава *ш.*
Ватика́н Ватикан
Вашингто́н *г.* Вашингтон *ш.*
Везу́вий *вулкан* Везувий *вулкан*
Вели́кие озёра Олы күллəр
Великобрита́ния Бөек Британия
Ве́на *г.* Вена *ш.*
Венге́рская Респу́блика (ВР) Венгрия Республикасы (ВР)
Ве́нгрия Венгрия; *ист.* Маҗарстан
Венесуэ́ла Венесуэла
Ве́рхняя Во́льта Югары Вольта
Викто́рия *г.* Виктория *ш.*
Ви́льнюс *г.* Вильнюс *ш.*
Ви́ндхук *г.* Виндхук *ш.*
Ви́сла *р.* Висла *е.*
Владивосто́к *г.* Владивосток *ш.*
Владикавка́з *г.* Владикавказ *ш.*
Во́лга *р.* Идел *е.*
Волгогра́д *г.* Волгоград *ш.*
Восто́чная Сиби́рь Көнчыгыш Себер
Восто́чно-Кита́йское мо́ре Көнчыгыш Кытай диңгезе
Восто́чно-Сиби́рское мо́ре Көнчыгыш Себер диңгезе
Вра́нгеля о-в Врангель у.
Вьентья́н *г.* Вьентьян *ш.*
Вьетна́м Вьетнам

Гаа́га *г.* Гаага *ш.*
Габо́н Габон
Габоро́не *г.* Габороне *ш.*
Гава́йские о-ва́ Гавай у-лары
Гава́на *г.* Гавана *ш.*
Га́гра *г.* Гагра *ш.*
Гаи́ти *о-в, гос-во* Гаити *у., д.*
Гайа́на Гайана
Га́мбия Гамбия
Га́мбург *г.* Һамбург *ш.*
Га́на Гана
Га́нг[а] *р.* Ганг *е.*
Гваделу́па *о-в* Гваделупа *у.*
Гватема́ла *гос-во, г.* Гватемала *д., ш.*
Гвиа́на Гвиана
Гвине́йский зали́в Гвинея култыгы
Гвине́я Гвинея
Гвине́я-Биса́у Гвинея-Бисау
Гера́т *г.* Һират *ш.*
Герма́ния Германия; *уст.* Алмания
Гибралта́рский проли́в Гибралтар бугазы
Гимала́и *горы* Һималай *таулары*
Гиндуку́ш *горы* Һиндукуш *таулары*
Го́би *пустыня* Гоби *чүле*
Голла́ндия *см.* **Нидерла́нды**
Гондура́с Гондурас
Гонко́нг *г. см.* Сянган
Го́рно-Алта́йск *г.* Горно-Алтайск *ш.*
Алта́йская Респу́блика Алтай Республикасы
Го́рно-Бадахша́нская о́бласть Таулы Бадахшан өлкәсе
Гренла́ндия Гренландия
Гренла́ндское мо́ре Гренландия диңгезе
Гре́ция Греция; *ист.* Юнан[стан]
Гро́зный *г.* Грозный *ш.*
Грузи́нская Респу́блика Грузия Республикасы
Гру́зия Грузия; *уст.* Гөрҗестан

Дагеста́н Дагстан
Дагеста́нская Респу́блика Дагстан Республикасы
Дагоме́я *см.* **Бени́н**
Дака́р *г.* Дакар *ш.*
Да́кка *г.* Дакка *ш.*
Да́льний Восто́к Ерак Көнчыгыш
Дама́ск *г.* Димәшкъ *ш; ист.* Шам
Да́ния Дания
Дардане́ллы *пролив* Дарданелл *бугазы*
Дар-эс-Сала́м *г.* Дар-эс-Сәлам *ш.*
Да́угава *р.* Даугава *е.*
Де́ли *г.* Дәһли *ш.*
Дёма *р.* Дим *е.*

Десна́ *р.* Десна *е.*
Джака́рта *г.* Джакарта *ш.*
Джибу́ти *гос-во, г.* Джибути *д., ш.*
Джомолу́нгма *гора* Джомолунгма *т.*
Джо́рджтаун *г.* Джорджтаун *ш.*
Днепр *р.* Днепр *е.*
Днепропетро́вск *г.* Днепропетровск *ш.*
Днестр *р.* Днестр *е.*
До́брой Наде́жды мыс Өмет борыны
Доминика́нская Респу́блика Доминика Республикасы
Дон *р.* Дон *е.*
Донба́сс Донбасс
Доне́цк *г.* Донецк *ш.*
Дре́зден Дрезден
Ду́блин *г.* Дублин *ш.*
Дуди́нка *г.* Дудинка *ш.*
Дуна́й *р.* Дунай *е.*
Душанбе́ *г.* Дүшәмбе *ш.*

Евпато́рия *г.* Евпатория *ш.*
Евре́йская о́бласть Еврей өлкәсе
Евро́па Европа
Евфра́т *р.* Евфрат *е.*
Еги́пет Мисыр
Екатеринбу́рг *г.* Екатеринбург *ш.*
Енисе́й *р.* Енисей *е.*
Ерева́н *г.* Ереван *ш.*
Ессентуки́ *г.* Ессентуки *ш.*

Железново́дск *г.* Железноводск *ш.*
Жёлтое мо́ре Сары диңгез
Жене́ва *г.* Женева *ш.*

Забайка́лье Байкал аръягы
Заво́лжье Идел аръягы
Заи́р Заир
Закавка́зье Кавказ арты
Закарпа́тье Закарпатье
Замбе́зи *р.* Замбези *е.*
За́мбия Замбия
Занзиба́р *о-в, г.* Занзибар *у, ш.*
За́падная Двина́ *р.* Көнбатыш Двина *е.*
За́падная Сиби́рь Көнбатыш Себер
За́падное Само́а Көнбатыш Самоа
Зела́ндия *о-в* Зеландия *у.*
Зеравша́н *р., г.* Зәрәфшан *е., ш.*
Зимба́бве Зимбабве

Иерусали́м *г.* Иерусалим *ш.*
Ижевск *г.* Ижевск *ш.*
Изра́иль Израиль
Инд *р.* Һинд *е.*
Инди́йский океа́н Һинд океаны
И́ндия Һиндстан
Индокита́й *п-ов* Һинд-Кытай *я-у.*
Индоне́зия Индонезия
Индоста́н *п-ов* Һиндстан *я-у.*
Иони́ческое мо́ре Иона диңгезе
Иорда́ния Иордания
Ирава́ди *р.* Иравади *е.*
Ира́к Гыйрак
Ира́н Иран
Ирку́тск *г.* Иркутск *ш.*; *уст.* Өркет
Ирла́ндия *о-в, гос-во* Ирландия *у., д.*
Ирла́ндское мо́ре Ирландия диңгезе
Иртыш *р.* Иртеш *е.*
Исламаба́д *г.* Исламабад *ш.*
Исла́ндия *о-в., гос-во* Исландия *у., д.*
Испа́ния Испания
Иссы́к-Куль *оз.* Ыссык *к.*
Ита́лия Италия

Йе́мен Йәмән
Йокоха́ма *г.* Йокохама *ш.*
Йошка́р-Ола́ *г.* Йошкар-Ола *ш.*

Кабарди́но-Балка́рия Кабардино-Балкария
Кабарди́но-Балкарская Респу́блика Кабарда-Балкар Республикасы
Кабу́л *г.* Кабул *ш.*
Кавка́з *горы* Кавказ *таулары*; *уст.* Каф тавы
Каза́нь *г.* Казан *ш.*
Каза́хская Респу́блика Казахстан Республикасы
Казахста́н Казахстан, Казакъстан
Казбе́к *гора* Казбек *т.*
Каи́р *г.* Каһирә *ш.*
Кайе́нна *г.* Кайенна *ш.*
Калиманта́н *о-в* Калимантан *у.*
Калмы́кия Калмыкия
Калмы́цкая Респу́блика Калмык Республикасы
Кальку́тта *г.* Калькутта *ш.*
Ка́ма *р* Кама *е.*
Камбо́джа Камбоджа
Камеру́н Камерун
Кампа́ла *г.* Кампала *ш.*
Камча́тка *п-ов* Камчатка *я-у.*
Кана́да Канада
Кана́рские о-ва́ Канар у-лары
Канбе́рра *г.* Канберра *ш.*
Кара́-Бога́з-Гол *залив* Кара-Бугаз Гол *култыгы*
Каракалпа́кия Каракалпакстан
Каракалпа́кская Респу́блика Каракалпак Республикасы
Кара́кас *г.* Каракас *ш.*
Караку́мы *пустыня* Караком *чүле*
Кара́чи *г.* Карачи *ш.*
Каре́лия Карелия
Каре́льская Респу́блика Карелия Республикасы
Кари́бское мо́ре Кариб диңгезе
Карпа́ты *горы* Карпат *таулары*
Ка́рское мо́ре Карский диңгезе
Каспи́йское мо́ре Каспий диңгезе; *ист.* Хәзәр диңгезе
Катманду́ *г.* Катманду *ш.*
Ке́мбридж *г.* Кембридж *ш.*
Ке́ния Кения
Керчь *г.* Керчь *ш.*
Кига́ли *г.* Кигали *ш.*
Ки́ев *г.* Киев *ш.*
Килиманджа́ро *вулкан* Килиманджаро *вулкан*
Ки́нгстон *г.* Кингстон *ш.*
Киншаса *г.* Киншаса *ш.*
Кио́то *г.* Киото *ш.*
Кипр *о-в, гос-во* Кипр *у., д.*
Кирги́зия Кыргызстан
Кирги́зская Респу́блика Кыргызстан Республикасы
Кисловодск *г.* Кисловодск *ш.*
Китай Кытай; *ист.* Чин
Китайская Наро́дная Респу́блика (КНР) Кытай Халык Республикасы (КХР)
Ки́то *г.* Кито *ш.*
Кишинёв *г.* Кишинёв *ш.*
Ключевска́я со́пка *вулкан* Ключевская сопкасы *вулкан*
Колгу́ев *о-в* Колгуев *у.*
Коло́мбо *г.* Коломбо *ш.*
Колора́до *р.* Колорадо *е.*
Колу́мбия Колумбия
Колыма́ *р.* Колыма *е.*
Ко́льский п-ов Кола я-у.
Командо́рские о-ва́ Командор у-лары
Ко́ми Респу́блика Коми Республикасы
Ко́накри *г.* Конакри *ш.*
Ко́нго *р., гос-во* Конго *е., д.*
Копенга́ген *г.* Копенгаген *ш.*
Кора́лловое мо́ре Мәрҗән диңгезе
Кордилье́ры *горы* Кордильер *таулары*

Коре́йская Респу́блика Корея Республикасы
Коре́йский п-ов Корея я-у.
Коре́я Корея
Ко́рсика *о-в* Корсика *у.*
Ко́ста-Ри́ка Коста-Рика
Краснода́р *г.* Краснодар *ш.*
Краснода́рский край Краснодар крае
Краснодо́н *г.* Краснодон *ш.*
Кра́сное мо́ре Кызыл диңгез
Красноя́рск *г.* Красноярск *ш.*; *уст.* Кызылъяр
Красноя́рский край Красноярск крае
Крит *о-в* Крит *у.*
Крым *п-ов* Кырым *я-у.*
Куа́ла-Лу́мпур *г.* Куала-Лумпур *ш.*
Ку́ба *о-в, гос-во* Куба *у., д.*
Куба́нь *р.* Кубан *е.*
Кувейт Кувейт
Кудымка́р *г.* Кудымкар *ш.*
Кузба́сс Кузбасс
Кура́ *р.* Кура *е.*
Курдиста́н Көрдестан
Кури́льские о-ва́ Курил у-лары
Кызы́л *г.* Кызыл *ш.*
Кызылку́м *пустыня* Кызылком *чүле*

Лабрадо́р *п-ов* Лабрадор *я-у.*
Ла́гос *г.* Лагос *ш.*
Ла́дожское оз. Ладога к.
Лаос Лаос
Лаосская Респу́блика Лаос Республикасы
Ла-Пас *г.* Ла-Пас *ш.*
Ла́птевых мо́ре Лаптевлар диңгезе
Латви́йская Респу́блика Латвия Республикасы
Ла́твия Латвия
Лахо́р *г.* Лахор *ш.*
Ле́йпциг *г.* Лейпциг *ш.*
Ле́на *р.* Лена *е.*
Лесо́то Лесото
Либе́рия Либерия
Либерви́ль *г.* Либервиль *ш.*
Ливан Ливан
Ли́вия Ливия
Лило́нгве *г.* Лилонгве *ш.*
Ли́ма г Лима *ш.*
Лисабо́н *г.* Лисабон *ш.*
Литва́ Литва
Лито́вская Респу́блика Литва Республикасы
Ли́хтенште́йн Лихтенштейн
Ломе́ *г.*. Ломе *ш.*
Ло́ндон *г.* Лондон *ш.*
Лос-А́нджелес *г.* Лос-Анджелес *ш.*
Луа́нда *г.* Луанда *ш.*
Луа́ра *р.* Луара *е.*
Луса́ка *г.* Лусака *ш.*
Люксембу́рг *гос-во*, *г.* Люксембург *д.*, *ш.*

Маври́кий *о-в, гос-во* Маврикий *у., д.*
Маврита́ния Мавритания
Магелла́нов проли́в Магеллан бугазы
Мадагаска́р *о-в, гос-во* Мадагаскар *у., д.*
Мадра́с *г.* Мадрас *ш.*
Мадри́д *г.* Мадрид *ш.*
Майа́ми *г.* Майами *ш.*
Майко́п *г.* Майкоп *ш.*
Мала́бо *г.* Малабо *ш.*
Мала́ви Малави
Мала́йзия Малайзия
Ма́лая А́зия *п-ов* Кече Азия *я-у.*
Ма́ле *г.* Мале *ш.*
Мали́ Мали
Мальди́вская Респу́блика Мальдив Республикасы
Мальди́вские о-ва́ Мальдив у-лары
Ма́льта *о-в, гос-во* Мальта *у., д.*
Мана́гуа *г.* Манагуа *ш.*
Мана́ма *г.* Манама *ш.*
Мани́ла *г.* Манила *ш.*
Мапу́ту *г.* Мапуту *ш.*
Маро́кко Марокко; *ист.* Фас
Мартини́ка Мартиника
Ма́серу *г.* Масеру *ш.*
Маска́т *г.* Маскат *ш.*
Махачкала́ *г.* Махачкала *ш.*
Мбаба́не *г.* Мбабане *ш.*
Медве́жьи о-ва́ Аю у-лары
Меди́на *г.* Мәдинә *ш.*
Ме́кка *г.* Мәккә *ш.*
МекО́нг *р.* Меконг *е.*
Ме́ксика Мексика
Мексика́нский зали́в Мексика култыгы
Ме́льбурн *г.* Мельбурн *ш.*
Мёртвое мо́ре *оз.* Үле диңгез *к.*
Месси́на *г.* Мессина *ш.*
Ме́хико *г.* Мехико *ш.*
Мешхе́д *г.* Мәшһәд *ш.*
Микрonéзия Микронезия
Мила́н *г.* Милан *ш.*
Минск *г.* Минск *ш.*
Миссиси́пи *р.* Миссисипи *е.*
Миссу́ри *р.* Миссури *е.*
Мичига́н *оз.* Мичиган *к.*
Могади́шо *г.* Могадишо *ш.*
Мозамби́к *гос-во* Мозамбик *д.*
Молда́вия Молдавия
Мона́ко *гос-во*, *г.* Монако *ш.*, *д.*
Монго́лия Монголия
Монго́льская Наро́дная Респу́блика (МНР) Монголия Халык Республикасы (МХР)
Монреа́ль *г.* Монреаль *ш.*
Монро́вия *г.* Монровия *ш.*
Монтевидео́ *г.* Монтевидео *ш.*
Мордо́вия Мордовия
Мордо́вская Респу́блика Мордва Республикасы
Москва́ *г.* Мәскәү *ш.*
Мра́морное мо́ре Мәрмәр диңгезе
Му́рманск *г.* Мурманск *ш.*
Мья́нма Мьянма
Мю́нхен *г.* Мюнхен *ш.*

Нагаса́ки *г.* Нагасаки
НагО́я *г.* Нагоя *ш.*
Найро́би *г.* Найроби *ш.*
На́льчик *г.* Нальчик *ш.*
Нами́бия Намибия
Нанки́н *г.* Нанкин
Наро́дная Респу́блика Болга́рия (НРБ) Болгария Халык Республикасы (БХР)
Нарья́н-Мар *г.* Нарьян-Мар *ш.*
На́ссо *г.* Нассо *ш.*
Нахичева́нь *г.* Нахичеван *ш.*
Нджаме́на *г.* Нджамена *ш.*
Нева́ *р.* Нева *е.*
Не́ман *р.* Неман *е.*
Непа́л Непал
Нечерноземье Кара туфраклы булмаган өлкә
Ниамей *г.* Ниамей *ш.*
Ни́гер *р.*, *гос-во* Нигер *е.*, *д.*
Нига́рия Нигерия
Нидерла́нды Нидерландия
Нижний Новгород *г.* Түбәнге Новгород *ш.*
Никара́гуа Никарагуа
Никоси́я *г.* Никосия *ш.*
Нил *р.* Нил *е.*
Но́вая Гвине́я *о-в* Яңа Гвинея *у.*
Но́вая Зела́ндия *о-в, гос-во* Яңа Зеландия *у., д.*

Но́вая Земля́ *о-в* Яңа Җир *у.*
Новороссийск *г.* Новороссийск *ш.*
Новосиби́рск *г.* Новосибирск *ш.*
Норве́гия Норвегия
Норве́жское мо́ре Норвег диңгезе
Нуку́с *г.* Нукус *ш.*
Нюрнберг *г.* Нюрнберг *ш.*
Нью-Йо́рк *г.* Нью-Йорк *ш.*
Ньяса *оз.* Ньяса *к.*

Объединённые Ара́бские эмира́ты *гос-во* Берләшкән Гарәп Эмирлекләре *д.*
Обь *р.* Обь *е.*
О́гненная Земля́ *архипелаг* Утлы Җир *архипелагы*
О́дер *см.* **О́дра**
Оде́сса *г.* Одесса *ш.*
О́дра *р.* Одра *е.*
Ока́ *р.* Ока *е.*
Океа́ния *о-ва* Океания *у-лары*
Ома́н Оман
О́мск *г.* Омск *ш.*
Оне́жское оз. Онега к.
Оренбу́рг *г.* Оренбург *ш.*
О́сака *г.* Осака *ш.*
О́сло *г.* Осло *ш.*
Острова́ Зелёного Мы́са Яшел Борын у-лары
Отта́ва *г.* Оттава *ш.*
Охо́тское мо́ре Охот диңгезе

Пакиста́н Пакыстан
Палести́на Палестина; *ист.* Фалыстын
Памі́р *горы* Памир *таулары*
Пана́ма *гос-во, г.* Панама *д., ш.*
Парагва́й *р., гос-во* Парагвай *е., д.*
Парамари́бо *г.* Парамарибо *ш.*
Пари́ж *г.* Париж *ш.*
Пеки́н *г.* Пекин *ш.*; *ист.* Ханбалык
Пермь *г.* Пермь *ш.*
Перси́дский зали́в Персия култыгы
Пе́рсия *см.* **Ира́н**
Перу́ Перу
Петрозаво́дск *г.* Петрозаводск *ш.*
Петропа́вловск-Камча́тский *г.* Петропавловск-Камчатский *ш.*
Печо́ра *р.* Печора *е.*
Пирене́и *горы* Пиреней *таулары*
Пирене́йский п-ов Пиреней я-у.
Пномпе́нь *г.* Пномпень *ш.*
По *р.* По *е.*
Повóлжье Идел буе
Подка́менная Тунгу́ска *р.* Ташлы Тунгуска *е.*
Полине́зия *о-ва* Полинезия *у-лары*
По́льская Республика (ПР) Польша Республикасы (ПР)
По́льша Польша
Порт-Луи́ *г.* Порт-Луи *ш.*
По́рто-Но́во *г.* Порто-Ново *ш.*
Порт-о-Пренс *г.* Порт-о-Пренс *ш.*
Порт-оф-Спейн *г.* Порт-оф-Спейн *ш.*
Порт-Са́ид *г.* Порт-Сәгыйд *ш.*
Португа́лия Португалия
По́тсдам *г.* Потсдам *ш.*
Пра́га *г.* Прага *ш.*
Пра́я *г.* Прая *ш.*
Прето́рия *г.* Претория *ш.*
Приба́лтика Балтик буе
Примо́рский край Приморье крае
Пуса́н *г.* Пусан *ш.*
Пу́эрто-Ри́ко Пуэрто-Рико
Пхенья́н *г.* Пхеньян *ш.*
Пяндж *р.* Пәнж *е.*
Пятигóрск *г.* Пятигорск *ш.*

Раба́т *г.* Рабат *ш.*
Рангу́н *см.* **Янго́н**
Ре́йкьявик *г.* Рейкявик *ш.*
Рейн *р.* Рейн *е.*
Респу́блика Ку́ба Куба Республикасы
Респу́блика Башкортоста́н Башкортстан Республикасы
Респу́блика Белору́ссия Белоруссия Республикасы
Респу́блика Гру́зия Грузия Республикасы
Респу́блика Дагеста́н Дагстан Республикасы
Респу́блика Ингуше́тия Ингушетия Республикасы
Респу́блика Казахста́н Казахстан Республикасы
Респу́блика Калмы́кия Калмыкия Республикасы
Респу́блика Каре́лия Карелия Республикасы
Респу́блика Кыргызста́н Кыргызстан Республикасы
Респу́блика Ко́ми Коми Республикасы
Респу́блика Мари́й Эл Марий Эл Республикасы
Респу́блика Молдо́ва Молдова Республикасы
Респу́блика Мордва́ Мордва Республикасы
Респу́блика Саха́ (Яку́тия) Саха Республикасы (Якутия)
Респу́блика Се́верная Осе́тия Төньяк Осетия Республикасы
Респу́блика Слова́кия Словакия Республикасы
Респу́блика Таджикиста́н Таджикстан Республикасы
Респу́блика Татарста́н Татарстан Республикасы
Респу́блика Тува́ Тува Республикасы
Респу́блика Туркмениста́н Торкмәнстан Республикасы
Респу́блика Узбекиста́н Үзбәкстан Республикасы
Респу́блика Украи́на Украина Республикасы
Респу́блика Югосла́вия Югославия Республикасы
Респу́блика Че́хия Чехия Республикасы
Чече́нская Респу́блика (Чечня́) Чечен Республикасы
Ри́га *г.* Рига *ш.*
Рим *г.* Рим. *ш.*
Ри́о-де-Жане́йро *г.* Рио-деЖанейро *ш.*
Росси́йская Федера́ция Россия Федерациясе
Росси́я Россия; *уст* Русия
Руа́нда Руанда
Румы́ния Румыния

Салеха́рд *г.* Салехард *ш.*
Сальвадо́р Сальвадор
Сама́ра *г.* Самара *ш.*
Самарка́нд *г.* Самарканд *ш.*
Самóа *о-ва* Самоа *у-лары*
Сана́ *г.* Сана *ш.*
Санкт-Петербу́рг *г.* Санкт-Петербург *ш.*
Сан-Мари́но *гос-во, г.* Сан-Марино *д., ш.*
Сан-Сальвадо́р *г.* Сан-Сальвадор *ш.*
Са́нто-Доми́нго *г.* Санто-Доминго *ш.*
Сантья́го *г.* Сантьяго *ш.*
Сан-Франци́ско *г.* Сан-Франциско *ш.*
Сан-Хосе́ *г.* Сан-Хосе *ш.*
Сан-Хуа́н *г.* Сан-Хуан *ш.*
Сара́нск *г.* Саранск *ш.*
Сара́тов *г.* Саратов *ш.*
Сарга́ссово мо́ре Саргасс диңгезе
Сарди́ния *о-в* Сардиния *у.*
Са́удовская Ара́вия Согуд Гарәбстаны
Сахали́н *о-в* Сахалин *у.*
Саха́ра *пустыня* Сахара *чүле*
Саяны *горы* Саян *таулары*
Свази́ленд Свазиленд
Святóй Еле́ны о-ов Изге Елена у.
Севáн *оз.* Севан *к.*
Севасто́поль *г.* Севастополь *ш.*
Се́верная Аме́рика Төньяк Америка
Се́верная Двина́ *р.* Төньяк Двина *е.*
Се́верная Земля́ *о-ва* Төньяк Җир *у-лары*
Се́верное мо́ре Төньяк диңгез

Се́верный Ледови́тый океа́н Төньяк Боз океаны
Сейше́льские о-ва́ Сейшель у-лары
Семире́чье Жидесу
Се́на *р.* Сена *е.*
Сенега́л *р., гос-во* Сенегал *е., д.*
Сеу́л *г.* Сеул *ш.*
Сиби́рь Себер
Си́дней *г.* Сидней *ш.*
Сингапу́р *г., гос-во* Сингапур *ш., д.*
Си́рия Сурия; *ист.* Шам
Сици́лия *о-в* Сицилия *у.*
Скагерра́к *пролив* Скагеррак *бугазы*
Скандина́вские го́ры Скандинавия таулары
Скандина́вский п-ов Скандинавия я-у.
Соединённые Шта́ты Аме́рики (США) Америка Кушма Штатлары (АКШ)
Соломо́новы о-ва́ Сөләйман у-лары
Со́лсбери *г. см.* **Хара́ре**
Сомали́ Сомали
София́ *г.* София *ш.*
Со́чи *г.* Сочи *ш.*
Средизе́мное мо́ре Урта диңгез; *ист.* Ак диңгез
Сре́дний Восто́к Урта Көнчыгыш
Сре́дняя Азия Урта Азия
Ста́врополь *г.* Ставрополь *ш.*
Ставропо́льский край Ставрополь крае
Стамбу́л *г.* Истанбул *ш.*
Степанаке́рт *г.* Степанакерт *ш.*
Стерлитама́к *г.* Эстәрлетамак *ш.*
Стокго́льм *г.* Стокгольм *ш.*
Су́ва *г.* Сува *ш.*
Суда́н Судан
Су́кре *г.* Сукре *ш.*
Сулаве́си I *море* Сулавеси диңгезе
Сулаве́си II *о-в* Сулавеси *у.*
Сума́тра *о-в* Суматра *у.*
Суринам Суринам
Суху́ми *г.* Сухуми *ш.*
Суэ́цкий кана́л Сүәеш каналы
Сыктывка́р *г.* Сыктывкар *ш.*
Сырдарья́ *р.* Сырдәрья *е.*
Сье́рра-Лео́не Сьерра-Леоне
Сянга́н *г.* Сянган *ш.*

Таджикиста́н Таҗикстан
Таджикская Респу́блика Таҗикстан Республикасы
Таила́нд Таиланд
Таи́ти *о-в* Таити *у.*
Тайва́нь *о-в* Тайвань *у.*
Таймы́р *п-ов* Таймыр *я-у.*
Та́кла-Мака́н *пустыня* Такла-Макан *чүле*
Та́ллинн *г.* Таллинн *ш.*
Танганьи́ка *оз.* Танганьика *к.*
Танза́ния Танзания
Тасма́ния *о-в* Тасмания *у.*
Тасма́ново мо́ре Тасман диңгезе
Тата́рия Татарстан
Тата́рский проли́в Татар бугазы
Та́тры *горы* Татры *таулары*
Ташке́нт *г.* Ташкент *ш.*
Тбили́си *г.* Тбилиси *ш.*; *ист.* Тифлис
Тегера́н *г.* Тәһран *ш.*
Тегусига́льпа *г.* Тегусигальпа *ш.*
Тель-Ави́в *г.* Тель-Авив *ш.*
Тибе́т *горы* Тибет *таулары*
Тибр *р.* Тибр *е.*
Тигр *р.* Тигр *е.*
Тира́на *г.* Тирана *ш.*
Тирре́нское мо́ре Тиррен диңгезе
Ти́са *р.* Тиса *е.*
Титика́ка *оз.* Титикака *к.*
Ти́хий океа́н Тын океан
Тобо́л *р.* Тобол, Тубыл *е.*
То́го Того
То́кио *г.* Токио *ш.*
Тольа́тти *г.* Тольятти *ш.*
Томск *г.* Томск *ш.*
Тринида́д и Тоба́го Тринидад һәм Тобаго
Три́поли *г.* Триполи *ш.*
Тува́ Тува
Ту́ла *г.* Тула *ш.*
Тунгу́ска *р.* Тунгуска *е.*
Тунис *гос-во, г.* Тунис *д., ш.*
Тура́ *пос. гор. типа* Тура *ш. тиб. пос.*
Туркме́ния Төрекмәнстан
Ту́рция Төркия
Тхимпху́ *г.* Тхимпху *ш.*
Ты́нда *г.* Тында *ш.*
Тюме́нь *г.* Төмән *ш.*
Тя́нь-Шань *горы* Тянь-Шань *таулары*

Уагаду́гу *г.* Уагадугу *ш.*
Уга́нда Уганда
Удму́ртия Удмуртия
Удму́ртская Респу́блика Удмуртия Республикасы
Узбекиста́н Үзбәкстан
Узбе́кская Респу́блика Үзбәкстан Республикасы
Украи́на Украина
Улан-Ба́тор *г.* Улан-Батыр *ш.*
Улан-Удэ́ *г.* Улан-Удэ *ш.*
Ульяновск *г.* Ульяновск *ш.*
Ура́л *горы, р.* Урал *таулары, е.*
Уренго́й *г.* Уренгой *ш.*
Уругва́й Уругвай
Усть-Ордынский *пос. гор. типа* Усть-Ордынский *ш. тиб. пос*
Уфа́ I *г.* Уфа *ш.*
Уфа́ II *р.* Караидел *е.*
Федерати́вная Респу́блика Герма́нии (ФРГ) Германия Федератив Республикасы (ГФР)
Ферга́на *г.* Фирганә *ш.*
Фи́джи *о-ва, гос-во* Фиджи *у-лары, д.*
Филадельфия *г.* Филадельфия *ш.*
Филиппи́нские о-ва Филиппин у-лары
Филиппи́ны Филиппин
Финля́ндия Финляндия
Флори́да *п-ов* Флорида *я-у*
Фор-де Франс *г.* Фор-де-Франс *ш.*
Фра́нца-Ио́сифа Земля́ *о-ва* Франц-Иосиф Жире *у-лары*
Фра́нция Франция
Фри́таун *г.* Фритаун *ш.*
Фудзия́ма *вулкан* Фудзияма *вулкан*

Хаба́ровск *г.* Хабаровск *ш.*
Хаба́ровский край Хабаровск крае
Хака́ссия Хакассия
Ха́нка *оз.* Ханка *к.*
Ханой́ *г.* Ханой *ш.*
Ха́нты-Мансийск *г.* Ханты-Мансийск *ш.*
Ха́нты-Мансийский о́круг Ханты-Манси округы
Хара́ре *г.* Хараре *ш.*
Харби́н *г.* Харбин *ш.*
Хартум́ *г.* Хартум *ш.*
Ха́рьков *г.* Харьков *ш.*
Хе́льсинки *г.* Хельсинки *ш.*
Хиби́ны *горы* Хибин *таулары*
Хива́ *г.* Хива *ш.*
Хироси́ма *г.* Хиросима *ш.*
Хокка́йдо *о-в* Хоккайдо *у.*
Хониа́ра *г.* Хониара *ш.*
Хонсю́ *о-в* Хонсю *у.*
Хороѓ *г.* Хорог *ш.*

Хошими́н *г.* Хошимин *ш.*
Хуанхэ́ *р.* Хуанхэ *е.*
Хью́стон *г.* Хьюстон *ш.*

Цейло́н *о-в см.* **Шри-Ла́нка**
Центра́льная Аме́рика Үзәк Америка
Центральноафрика́нская респу́блика Үзәк Африка Республикасы
Цуси́ма *о-ва* Цусима *у-лары*
Цхинва́ли *г.* Цхинвали *ш.*

Чад *оз., гос-во* Чад *к., д.*
Чебокса́ры *г.* Чабаксар *ш.*
Челя́бинск *г.* Чиләбе *ш.*
Черке́сск *г.* Черкесск *ш.*
Чёрное мо́ре Кара диңгез
Чехослова́кия Чехословакия
Чика́го *г.* Чикаго *ш.*
Чи́ли Чили
Чува́шия Чувашстан
Чува́шская Респу́блика Чаваш республики, Чувашстан Республикасы
Чу́дско-Пско́вское оз. Чуд-Псков к.
Чуко́тка Чукотка
Чуко́тский п-ов Чукот я-у.
Чуко́тское мо́ре Чукот диңгезе

Шанха́й *г.* Шанхай *ш.*
Швейца́рия Швейцария
Шве́ция Швеция
Шпицбе́рген *архипелаг* Шпицберген *архипелагы*
Шри-Ла́нка Шри-Ланка; *ист.* Цейлон

Эвере́ст *см.* **Джомолу́нгма**
Эге́йское мо́ре Эгей диңгезе
Эквадо́р *гос-во* Эквадор *д.*
Экваториа́льная Гвине́я Экваториаль Гвинея
Элиста́ *г.* Элиста *ш.*
Э́льба *р.* Эльба *е.*
Эльбру́с *гора* Эльбрус *т.*
Эль-Куве́йт *г.* Эль-Кувейт *ш.*
Эльто́н *оз.* Эльтон *к.*
Эр-Рия́д *г.* Әр-Рияд *ш.*
Эсто́ния Эстония
Эсто́нская Респу́блика Эстония Республикасы
Э́тна *вулкан* Этна *вулкан*
Эфио́пия Эфиопия; *ист.* Хәбәшстан

Югосла́вия Югославия
Ю́жная Аме́рика Көньяк Америка
Ю́жная Коре́я Көньяк Корея
Ю́жная Осе́тия Көньяк Осетия
Ю́жная Роде́зия Көньяк Родезия
Ю́жно-Африка́нская Респу́блика Көньяк Африка Республикасы
Ю́жно-Кита́йское мо́ре Көньяк Кытай диңгезе
Юката́н *п-ов* Юкатан *я-у.*
Ю́кон *р.* Юкон *е.*

Я́ва *о-в* Ява *у.*
Яку́тия Якутия
Яку́тск *г.* Якутск *ш.*
Яку́тская Респу́блика Якутия Республикасы
Я́лта *г.* Ялта *ш.*
Яма́йка *о-в, гос-во* Ямайка *у., д.*
Ямал *п-ов* Ямал *я-у.*
Янцзы́ *р.* Янцзы *е.*
Япо́ния Япония
Япо́нское мо́ре Япон диңгезе
Я́унде *г.* Яунде *ш.*

ПО ТЕРРИТОРИИ ТАТАРИИ

Агры́з *г.* Әгерҗе *ш.*
Адмиралте́йская слобода Бишбалта
Азнака́ево *г.* Азнакай *ш.*
Аксуба́ево *пос. гор. типа* Аксубай *ш. тиб. пос.*
Акта́й *р.* Актай *е.*
Актаны́ш *пос. гор. типа* Актаныш *ш. тиб. пос.*
Актю́бинский *пос. гор. типа* Актүбә *ш. тиб. пос.*
Алексе́евское *пос. гор. типа* Алексеевск *ш. тиб. пос.*
Алькéево *с.* Әлки *а.*
Альме́тьевск *г.* Әлмәт *ш.*
Апа́стово *с.* Апас *а.*
А́рск *пос. гор. типа* Арча *ш. тиб. пос.*
Аря́ *р.* Әрә *е.*
Аши́т *р.* Ашыт *е.*

Бавлы́ *пос. гор. типа* Баулы *ш. тиб. пос.*
База́рные Мата́ки *с.* Базарлы Матак *а.*
Баки́рово *с.* Бәкер *а.*
Балтаси́ *с.* Балтач *а.*
Бе́гишево *с.* Бигеш *а.*
Беденьга́ *р.* Бидәңге *е.*
Бе́здна *р.* Бизнә *е.*
Беркéт-Ключ *с.* Бәркәтә *а.*
Берли́ *р.* Бәрле *е.*
Бе́рсут р., *с.* Бүрсет *е., а.*
Биля́рск *с.* Биләр *а.*; *ист.* Бүләр *а.*
Бима́ *р.* Бимә *е.*
Бирюли́ *пос.* Бөреле *пос.*
Бишна́ *с.* Бишна *а.*
Бога́тые Сабы́ *с.* Байлар Сабасы; Саба *а.*
Больша́я Атня́ *с.* Олы Әтнә *а.*
Больша́я Бахта́ *р.* Бахта *е.*
Больша́я Сульча́ *р.* Зур Сөлчә *е.*
Больша́я Цильна́ *с.* Зур Чынлы *а.*
Больши́е Ка́йбицы *с.* Олы Кайбыч *а.*
Больши́е Кургузи́ *с.* Олы Караужа *а.*
Больши́е Тига́ны *с.* Олы Тигәнәле *а.*
Больши́е Яки́ *с.* Олы Жәке *а.*
Большо́й Кульба́ш *с.* Олы Күлбаш *а.*
Большо́й Черемша́н *р.* Зур Чирмешән *е.*
Большо́й Шина́р *с.* Олы Шынар *а.*
Бугульма́ *г.* Бөгелмә *ш.*
Буи́нск *г.* Буа *ш.*
Була́к *канал* Болак *канал*
Бу́лгары *городище* Болгар *шәһәрлек*
Буре́ц *р.* Бүре *е.*
Бурундуки́ *с.* Борындык *а.*

Варзи́ р., *с.* Баржы *е., а.*
Васи́льево *пос. гор. типа* Васильево *ш. тиб. пос.*
Ве́рхние Берези́ *с.* Югары Бирәзә *а.*
Ве́рхний Услóн *с.* Югары Ослан *а.*
Высóкая Гора́ *с.* Биектау *а.*

Глубóкое *оз.* Тирән *к.*
Голубóе *оз.* Зәңгәр *к.*

Девлике́ево *с.* Дәлүләки *а.*
Дербе́шкинский *пос. гор. типа* Дербешка *ш. тиб. пос.*
Джали́ль *пос. гор. типа* Җәлил *ш. тиб. пос.*
Дубъя́зы *с.* Дөбъяз *а.*
Ды́мка *р.* Дим *е.*

Ела́буга *г.* Алабуга *ш.*

Зайи́нск *г.* Зәй *ш.*
Зай *р.* Зәй *е.*
Зелёная Ро́ща *пос. гор. типа* Зелёная Роща *ш. тиб. пос.*
Зеленодóльск *г.* Зеленодольск *ш.*
Зича́ *р.* Зичә *е.*

Игана́ *р.* Иганә *е.*
Иж *р.* Иж *е.*
Иж-Бобья́ *с.* Иж-Бубый *а.*
Ик *р.* Ык *е.*
Или́ть *р.* Иллә *е.*
Име́ньково *с.* Имәнкискә *а.*
Ирня́ *р.* Ирнә *е.*

Каба́н *оз.* Кабан *к.*
Каза́нка *р.* Казанка *е.*; Казан суы
Каза́нь *г.* Казан *ш.*
Ка́ма *р.* Кама *е.*
Ка́мское У́стье *пос. гор. типа* Кама Тамагы *ш. тиб. пос*
Канды́з *р.* Кандыз *е.*
Караба́ш *пос. гор. типа* Карабаш *ш. тиб. пос.*
Карлы́ *р.* Карлы *е.*
Каю́ково *с.* Көек *а.*
Кисьме́сь *р.* Кисмәс *е.*
Кичу́й *р.* Кичү *е.*
Кубня́ *р.* Гөбенә *е.*
Ку́кмор *пос. гор. типа* Кукмара *ш. тиб. пос.*
Куркачи́ *с.* Коркачык *а.*
Кутлубука́ш *с.* Котлыбәкәш *а.*

Лаи́шево *пос. гор. типа* Лаеш *ш. тиб. пос.*
Лебя́жье *оз.* Аккош *к.*
Лениногóрск *г.* Лениногорск *ш.*

Ле́нино-Коку́шкино *с.* Ленино-Кокушкино *а.*
Лубя́ны *пос. гор. типа* Лубян *ш. тиб. пос.*

Ма́лая Сульча́ *р.* Кече Сөлчә *е.*
Ма́лая Цильна́ *р.* Кече Чынлы *е.*
Ма́лый Черемша́н *р.* Кече Чирмешән *е.*
Мамады́ш *г.* Мамадыш *ш.*
Мелеке́с *р.* Мәләкәс *е.*
Мелля́ *р.* Мәллә *е.*
Менделе́евск *г.* Менделеевск *ш.*
Мендели́ *с.* Мәмдәл *а.*
Мензели́нск *г.* Минзәлә *ш.*
Мензеля́ *р.* Минзәлә *е.*
Мёша *р.* Мишә *е.*
Минниба́ево *пос. гор. типа* Миңлебай *ш. тиб. пос.*
Муслю́мово *пос. гор. типа* Мөслим *ш. тиб. пос.*

На́бережные Челны́ *г.* Чаллы *ш.*
Нижнека́мск *г.* Түбән Кама *ш.*
Ни́жние Вязовы́е *пос. гор. типа* Нижние Вязовые *ш. тиб. пос.*
Ни́жняя Мактама́ *пос. гор. типа* Түбән Мактама *ш. тиб. пос.*
Но́вый Зай *пос. гор. типа* Яңа Зәй *ш. тиб. пос.*
Нурла́т *г.* Норлат *ш.*
Нурма́ *р.* Норма *е.*

Пестрецы́ *с.* Питрәч *а.*
Поисе́ево *с.* Пучы *а.*
Раи́фа *оз.* Раифа *к.*
Ру́сский Акта́ш *пос. гор. типа* Рус Акташы *ш. тиб. пос.*
Ры́бная Слобода́ *с.* Балык Бистәсе *а.*

Сарашла́ *р.* Сарашлы *е.*
Сарма́ново *с.* Сарман *а.*
Свия́га *р.* Зөя *е.*
Ста́рое Дрожжано́е *с.* Иске Чүпрәле *а.*
Ста́рое Тя́бердино *с.* Иске Тәрбит *а.*
Ста́рые Тинчали́ *с.* Иске Тинчәле *а.*
Ста́рый Менге́р *с.* Иске Мәңгәр *а.*
Степно́е о́зеро *с.* Би күле *а.*
Столби́щи *с.* Столбище *а.*
Степно́й Зай *р.* Дала Зәе; Зәй *е.*
Стярле́ *р.* Эстәрле *е.*
Сула́ *р.* Сола *е.*
Сюнь *р.* Сөн *е.*

Таканы́ш *с.* Тәкәнеш *а.*
Тенько́ *с.* Тәмте *а.*
Тетю́ши *г.* Тәтеш *ш.*
Тука́й-Кырла́ево *с.* Тукай-Кырлай *а.*; *ист.* Иске Кырлай
Тумуту́к *с.* Тымытык *а.*
Тюлячи́ *с.* Теләче *а.*

Узунбы́ *оз.* Озынбый *к.*
Улема́ *р.* Үләмә *е.*
Уразла́ *с.* Уразлы *а.*
Уруссу́ *пос. гор. типа* Урыссу *ш. тиб. пос.*
Услон́ *гора* Ослан *т.*
Ушня́ *р.* Үшнә *е.*

Цильна́ *р.* Чынлы *е.*

Черемша́ново *с.* Чирмешән *а.*
Чи́стополь *г.* Чистай *ш.*

Шапши́ *с.* Шәпше *а.*
Шемордан́ *пос. гор. типа* Шәмәрдән *ш. тиб. пос.*
Шереме́тьевка *с.* Ширәмәт *а.*
Шешма́ *р.* Чишмә *е.*
Шо́шма *р.* Шушма *е.*
Шугу́рово *пос. гор. типа* Шөгер *ш. тиб. пос.*

Ю́дино *пос. гор. типа* Юдино *ш. тиб. пос.*
Ютаза́ *с.* Ютазы *а.*
Юхмачи́ *с.* Юхмачы *а.*
Ядыге́р *с.* Ядегәр *а.*

СПИСОК ГЛАГОЛЬНЫХ И ПАДЕЖНЫХ ФОРМ, ИМЕЮЩИХ ЗВУКОВЫЕ И ИНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В СВОЕМ ОБРАЗОВАНИИ

башу́ *1 л. ед. наст. от* **баси́ть**
бей(ся) *ед. повел. от* **бить(ся)**
берёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **брать(ся)**
беру́(сь) *1 л. ед. наст. от* **брать(ся)**
бре́ешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **брить(ся)**
бре́ю(сь) *1 л. ед. наст. от* **брить(ся)**
бьёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **бить(ся)**
бью(сь) *1 л. ед. наст. от* **бить(ся)**
возьмёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **взять(ся)**
возьму́(сь) *1 л. ед. буд. от* **взять(ся)**
вопьёшься *2 л. ед. буд. от* **впи́ться**
вопью́сь *1 л. ед. буд. от* **впи́ться**
во́ешь *2 л. ед. наст. от* **выть**
во́ю *1 л. ед. наст. от* **выть**
воюе́шь *2 л. ед. наст. от* **воева́ть**
воюю́ *1 л. ед. наст. от* **воева́ть**
впе́йся *ед. повел. от* **впи́ться**
вши *мн. от* **вошь**
вьёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **вить(ся)**
вью(сь) *1 л. ед. наст. от* **вить(ся)**
го́нишь(ся) *2 л. ед. наст. от* **гнать(ся)**
гоню́(сь) *1 л. ед. наст. от* **гнать**
гужу́ *1 л. ед. наст. от* **гуде́ть**
дади́м(ся) *1 л. мн. буд. от* **дать(ся)**
дади́те(сь) *2 л. мн. буд. от* **дать(ся)**
даду́ть(ся) *3 л. мн. буд. от* **дава́ть(ся)**
даёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **дава́ть(ся)**
да́м(ся) *1 л. ед. буд. от* **дать(ся)**
да́ст(ся) *3 л. ед. буд. от* **дать(ся)**
да́шь(ся) *2 л. ед. буд. от* **дать(ся)**
даю́(сь) *1 л. ед. наст. от* **дава́ть(ся)**
двум *дат. от* **два**
двумя́ *твор. от* **два**
двух *род. от* **два**
де́нешь(ся) *2 л. ед. буд. от* **деть(ся)**
де́ну(сь) *1 л. ед. буд. от* **деть(ся)**
дерёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **драть(ся)**
деру́(сь) *1 л. ед. наст. от* **драть(ся)**
дню́ешь *2 л. ед. наст. от* **дневáть**
дню́ю *1 л. ед. наст. от* **дневáть**
дня *род. от* **день**
доймёшь *2 л. ед. буд. от* **доня́ть**
доймý *1 л. ед. буд. от* **доня́ть**
до́нья *мн. от* **дно**
ду́ешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **дуть(ся)**
ду́ю(сь) *1 л. ед. наст. от* **дуть(ся)**
е́дешь *2 л. ед. наст. от* **е́хать**
еди́м *2 л. мн. наст. от* **есть** I
еди́те *2 л. мн. наст. от* **есть** I
е́ду *1 л. ед. наст. от* **е́хать**
е́дучи *деепр. от* **е́хать**
едя́т *3 л. мн. наст. от* **есть** I
ел *м ед. прош. от* **есть** I
е́ла *ж ед. прош. от* **есть** I
е́ло *с ед. прош. от* **есть** I
ем *1 л. ед. наст. от* **есть** I
ешь *2 л. ед. наст. от* **есть** I
жгла(сь) *ж ед. прош. от* **жечь(ся)**
жгло(сь) *с ед. прош. от* **жечь(ся)**
жгу(сь) *1 л. ед. наст. от* **жечь(ся)**
жёг(ся) *м ед. прош. от* **жечь(ся)**
жжёшься *2 л. ед. наст. от* **жечь(ся)**
живёшь *2 л. ед. наст. от* **жить**
живу́ *1 л. ед. наст. от* **жить**
жмёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **жать(ся)**
жму(сь) *1 л. ед. наст. от* **жать(ся)**
жнёшь *2 л. ед. наст. от* **жать** II
жну *1 л. ед. наст. от* **жать** II
жуёшь *2 л. ед. наст. от* **жева́ть**
жую́ *1 л. ед. наст. от* **жева́ть**
за́йма *род. от* **заём**
займёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **заня́ть(ся)**
займу́(сь) *1 л. ед. буд. от* **заня́ть(ся)**
за́йца *род. от* **за́яц**
зовёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **звать(ся)**
зову́(сь) *1 л. ед. наст. от* **звать(ся)**
зол *род. мн. от* **зло**
зужу́ *1 л. ед. наст. от* **зуде́ть**
изъе́млешь *2 л. ед. наст. от* **изыма́ть**
изы́мешь *2 л. ед. буд. от* **изъя́ть**
изыму́ *1 л. ед. буд. от* **изъя́ть**
кажу́ *1 л. ед. наст. от* **кади́ть**
кажу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **каза́ть(ся)**
качу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **кати́ть(ся)**
клюётся *3 л. ед. наст. от* **клева́ться**
клюёшь *2 л. ед. наст. от* **клева́ть**
клюю́ *1 л. ед. наст. от* **клева́ть**
кошу́ I *1 л. ед. наст. от* **коси́ть** I
кошу́ II *1 л. ед. наст. от* **коси́ть** II
кошу́сь *1 л. ед. наст. от* **коси́ться**
кро́ешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **крыть(ся)**
кро́ю(сь) *1 л. ед. наст. от* **крыть(ся)**
куёт(ся) *3 л. ед. наст. от* **кова́ть(ся)**
куёшь *2 л. ед. наст. от* **кова́ть**
кучу́ *1 л. ед. наст. от* **кути́ть**
кую́ *1 л. ед. наст. от* **кова́ть**
ла́жу *1 л. ед. наст. от* **ла́дить**
ла́жу *1 л. ед. наст. от* **ла́зить**
ла́щусь *1 л. ед. наст. от* **ла́ститься**
ла́ешь *2 л. ед. наст. от* **ла́ять**
ла́ю *1 л. ед. наст. от* **ла́ять**
лба *род. от* **лоб**
лгу *1 л. ед. наст. от* **лгать**
ле́й(ся) *ед. повел. от* **лить(ся)**
лечу́ *1 л. ед. наст. от* **лете́ть**
лжёшь *2 л. ед. наст. от* **лга́ть**

лжи *род. от* **ложь**
ли́жешь *2 л. ед. наст. от* **лиза́ть**
лижу́ *1 л. ед. наст. от* **лиза́ть**
лужу́ *1 л. ед. наст. от* **луди́ть**
льва *род. от* **лев**
льда *род. от* **лёд**
льёт(ся) *3 л. ед. наст. от* **лить(ся)**
льёшь *2 л. ед. наст. от* **лить**
льна *род. от* **лён**
льщу(сь) *1 л. ед. наст. от* **льстить(ся)**
лью *1 л. ед. наст. от* **лить**
ляг *ед. повел. от* **лечь**
ля́гу *1 л. ед. буд. от* **лечь**
ля́жешь *2 л. ед. буд. от* **лечь**
ма́жешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **ма́зать(ся)**
ма́жу(сь) *1 л. ед. наст. от* **ма́зать(ся)**
ма́шешь *2 л. ед. наст. от* **маха́ть**
машу́ *1 л. ед. наст. от* **маха́ть**
ме́лет(ся) *3 л. ед. наст. от* **моло́ть(ся)**
ме́лешь *2 л. ед. наст. от* **моло́ть**
мелю́ *1 л. ед. наст. от* **моло́ть**
метёт *3 л. ед. наст. от* **мести́**
метёшь *2 л. ед. наст. от* **мести́**
мету́ *1 л. ед. наст. от* **мести́**
ме́чу *1 л. ед. наст. от* **ме́тить**
мечу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **мета́ть(ся)**
мешу́ *1 л. ед. наст. от* **меси́ть**
мнётся *3 л. ед. наст. от* **мя́ться**
мнёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **мять(ся)**
мну(сь) *1 л. ед. наст. от* **мять(ся)**
могу́ *1 л. ед. наст. от* **мочь**
мо́ешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **мыть(ся)**
мо́жешь *2 л. ед. наст. от* **мочь**
мощу́ *1 л. ед. наст. от* **мости́ть**
мо́ю(сь) *1 л. ед. наст. от* **мыть(ся)**
мрёт *3 л. ед. наст. от* **мере́ть**
мучу́ *1 л. ед. наст. от* **мути́ть**
мха *род. от* **мох**
мщу *1 л. ед. наст. от* **мстить**
на́йма *род. от* **наём**
наймёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **наня́ть(ся)**
найму́(сь) *1 л. ед. буд. от* **наня́ть(ся)**
нашёл(ся) *м ед. прош. от* **найти́сь**
нашла́(сь) *ж ед. прош. от* **найти́сь**
нашло́(сь) *с ед. прош. от* **найти́сь**
ни́жешь *2 л. ед. наст. от* **низа́ть**
нижу́ *1 л. ед. наст. от* **низа́ть**
но́ешь *2 л. ед. наст. от* **ныть**
но́сишь *2 л. ед. наст. от* **носи́ть**
ношу́ *1 л. ед. наст. от* **носи́ть**
но́ю *1 л. ед. наст. от* **ныть**
оберёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **обобра́ть(ся)**
оберу́(сь) *1 л. ед. буд. от* **обобра́ть(ся)**
обобьёшься *3 л. ед. буд. от* **оби́ться**
обобьёшь *2 л. ед. буд. от* **оби́ть**
обобью́ *1 л. ед. буд. от* **оби́ть**
обоймёшь *2 л. ед. буд. от* **объя́ть** и **обня́ть**
обоймёшься *2 л. ед. буд. от* **обня́ться**
обойму́ *1 л. ед. буд. от* **объя́ть** и **обня́ть**
обойму́сь *1 л. ед. буд. от* **обня́ться**
обопрёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **опере́ть(ся)**
обопру́(сь) *1 л. ед. буд. от* **опере́ть(ся)**
обопью́(сь) *1 л. ед. буд. от* **опи́ть(ся)**
ове́ц *род. мн. от* **овца́**
овса́ *род. от* **овёс**
огня́ *род. от* **ого́нь**
одра́ *род. от* **одёр**
о́кон *род. мн. от* **окно́**
опя́та *мн. от* **опёнок**
орёшь *2 л. ед. наст. от* **ора́ть**
орла́ *род. от* **орёл**
ору́ *1 л. ед. наст. от* **ора́ть**
осла́ *род. от* **осёл**
отца́ *род. от* **оте́ц**
о́тче *звательный п. уст. от* **оте́ц**
оты́мется *3 л. ед. буд. от* **отня́ться**
оты́мешь *2 л. ед. буд. от* **отня́ть**
отыму́ *1 л. ед. буд. от* **отня́ть**
оче́й *род. мн. от* **о́ко**
о́чи *мн. от* **о́ко**
падёшь *2 л. ед. буд. от* **пасть** I
паду́ *1 л. ед. буд. от* **пасть** I
пал *м ед. прош. от* **пасть** I
па́ла *ж ед. прош. от* **пасть** I
па́ло *с ед. прош. от* **пасть** I
па́шешь *2 л. ед. наст. от* **паха́ть**
пашу́ *1 л. ед. наст. от* **паха́ть**
пей *ед. повел. от* **пить**
пёк(ся) *м ед. от* **печь(ся)** I
пекла́(сь) *ж ед. от* **печь(ся)** I
пекло́(сь) *с ед. от* **печь(ся)** I
пеку́(сь) *1 л. ед. наст. от* **пе́чься** I
пи́шешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **писа́ть(ся)**
пишу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **писа́ть(ся)**
плюёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **плева́ть(ся)**
плюю́(сь) *1 л. ед. наст. от* **плева́ть(ся)**
пня *род. от* **пень**
поёт(ся) *3 л. ед. наст. от* **пе́ть(ся)**
поёшь *2 л. ед. наст. от* **петь**
по́йшь *2 л. ед. наст. от* **пойти́**
поймёшь *2 л. ед. буд. от* **поня́ть**
пойму́ *1 л. ед. буд. от* **поня́ть**
пою́ *1 л. ед. наст. от* **пойти́**
пою́ *1 л. ед. наст. от* **петь**
пса *род. от* **пёс**
пущу́(сь) *1 л. ед. буд. от* **пусти́ть(ся)**
пы́шешь *2 л. ед. наст. от* **пы́хать**
пьётся *3 л. ед. наст. от* **пи́ться**
пьёшь *2 л. ед. наст. от* **пить**
пью *1 л. ед. наст. от* **пить**
ражу́ *1 л. ед. наст. от* **рази́ть** I
разопрёшь *2 л. ед. буд. от* **распере́ть**
разопру́ *1 л. ед. буд. от* **распере́ть**
разопьёшь *2 л. ед. буд. от* **распи́ть**
разопью́ *1 л. ед. буд. от* **распи́ть**
разотрёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **растере́ть(ся)**
разотру́(сь) *1 л. ед. буд. от* **растере́ть(ся)**
разочла́(сь) *ж ед. прош. от* **расче́сть(ся)**
разочло́(сь) *с ед. прош. от* **расче́сть(ся)**
разочтёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **расче́сть(ся)**
разочту́(сь) *1 л. ед. буд. от* **расче́сть(ся)**
разошьёт(ся) *3 л. ед. буд. от* **расши́ть(ся)**
разошьёшь *2 л. ед. буд. от* **расши́ть**
разошью́ *1 л. ед. буд. от* **расши́ть**
расте́лется *3 л. ед. буд. от* **разостла́ться**
расте́лешь *2 л. ед. буд. от* **разостла́ть**
расстелю́ *1 л. ед. буд. от* **разостла́ть**
ращу́ *1 л. ед. наст. от* **расти́ть**
рва *род. от* **ров**
ре́жешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **ре́зать(ся)**
ре́жу(сь) *1 л. ед. наст. от* **ре́зать(ся)**
ржи *род. от* **рожь**
ро́ешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **рыть(ся)**
рожу́(сь) *1 л. ед. буд. от* **роди́ть(ся)**
ро́знял *м ед. прош. от* **разня́ть**
ро́зняло *с ед. прош. от* **разня́ть**
рос *м ед. прош. от* **расти́**
росла́ *ж ед. прош. от* **расти́**
росло́ *с ед. прош. от* **расти́**
ро́ю(сь) *1 л. ед. наст. от* **рыть(ся)**
рта *род. от* **рот**
ры́щешь *2 л. ед. наст. от* **ры́скать**
ры́щу *1 л. ед. наст. от* **ры́скать**
ряжу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **ряди́ть(ся)**

сажу́ *1 л. ед. наст. от* **сади́ть**
сажу́сь *1 л. ед. наст. от* **сади́ться** I
сего́ *род. от* **сей**
секу́ *1 л. ед. наст. от* **сечь** I
секу́сь *1 л. ед. наст. от* **се́чься**
сел *м ед. прош. от* **сесть**
се́ла *ж ед. прош. от* **сесть**
се́ло *с ед. прош. от* **сесть**
сие́ *с* от **сей**
сижу́ *1 л. ед. наст. от* **сиде́ть**
сии́ *мн. от* **сей**
сим *твор. от* **сей**
сих *род. мн. от* **сей**
сна *род. от* **сон**
сни́мешь(ся) *2 л. ед. буд. от* **снять(ся)**
сниму́(сь) *1 л. ед. буд. от* **снять(ся)**
снуёшь *2 л. ед. наст. от* **снова́ть**
сную́ *1 л. ед. наст. от* **снова́ть**
сочтёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **счесть(ся)**
сочту́(сь) *1 л. ед. буд. от* **счесть(ся)**
сте́лешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **стлать(ся)**
стелю́(сь) *1 л. ед. наст. от* **стлать(ся)**
суёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **сова́ть(ся)**
сужу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **суди́ть(ся)**
сую́(ся) *1 л. ед. наст. от* **сова́ть(ся)**
ся́дешь *2 л. ед. буд. от* **сесть**
ся́ду *1 л. ед. буд. от* **сесть**
тёк *м ед. прош. от* **течь** I
текла́ *ж ед. прош. от* **течь** I
текло́ *с ед. прош. от* **течь** I
те́шешь *2 л. ед. наст. от* **теса́ть**
те́шу *1 л. ед. наст. от* **теса́ть**
трём *дат. от* **три**
тремя́ *твор. от* **три**
трёх *род. от* **три**
трёшь(ся) *2 л. ед. наст. от* **тере́ть(ся)**
тру(сь) *1 л. ед. наст. от* **тере́ть(ся)**
тужу́ *1 л. ед. наст. от* **тузи́ть**
ты́чешь *2 л. ед. наст. от* **ты́кать** I
ты́чешься *2 л. ед. наст. от* **ты́каться**
ты́чу *1 л. ед. наст. от* **ты́кать** I
ты́чусь *1 л. ед. наст. от* **ты́каться**
у́жу *1 л. ед. наст. от* **у́зить**
ужу́ *1 л. ед. наст. от* **уди́ть**
уймёшь(ся) *2 л. ед. буд. от* **унять(ся)**
уйму́(сь) *1 л. ед. буд. от* **унять(ся)**
учтёшь *2 л. ед. буд. от* **учи́сть**
учту́ *1 л. ед. буд. от* **учи́сть**
хожу́ *1 л. ед. наст. от* **ходи́ть**
хо́чется *3 л. ед. наст. от* **хоте́ться**
хо́чешь *2 л. ед. наст. от* **хоте́ть**
хочу́ *1 л. ед. наст. от* **хоте́ть**
цежу́ *1 л. ед. наст. от* **цеди́ть**
чажу́ *1 л. ед. наст. от* **чади́ть**
чащу́ *1 л. ед. наст. от* **части́ть**
че́шешь(ся) *2 л. ед. наст. от* **чеса́ть(ся)**
чешу́(сь) *1 л. ед. наст. от* **чеса́ть(ся)**
шва *род. от* **шов**
ше́дший *прич. от* **идти́**
шей *ед. повел. от* **шить**
шёл *м ед. прош. от* **идти́**
шла *ж ед. прош. от* **идти́**
шлёшь *2 л. ед. наст. от* **слать**
шло *с ед. прош. от* **идти́**
шлю *1 л. ед. наст. от* **слать**
шучу́ *1 л. ед. наст. от* **шути́ть**
шьёшь *2 л. ед. наст. от* **шить**
шью *1 л. ед. наст. от* **шить**
щажу́ *1 л. ед. наст. от* **щади́ть**
ючу́сь *1 л. ед. наст. от* **юти́ться**

Справочное издание

АХУНЗЯНОВ
Энвер Махмутович
ГАЗИЗОВ
Ризаутдин Салахутдинович
ГАНИЕВ
Фуат Ашрафович и др.

РУССКО-ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ

Главный редактор
Я.Н. ГИБАДУЛИН

Ведущие редакторы:
Р.Я.ГИБАДУЛИН
Л.Я.ОВЧИННИКОВА

Редакторы:
Э.Ш.ГИБАДУЛИНА
О.В.ТРИФОНОВА

Корректор
Т.Г.САФИУЛЛИНА

Подписано в печать 07.08.97. Формат 84×108/16.
Бумага офсетная ГОЗНАК. Гарнитура NewtonTT.
Усл. печ.л. 76,2. Заказ № 2795.
Тираж 10 000 экз.

Издательство «ИНСАН»,
121019, Москва, Гоголевский б-р, 6

Отпечатано с готовых диапозитивов
в полиграфической фирме «Красный пролетарий»
103473, Москва , Краснопролетарская, 16